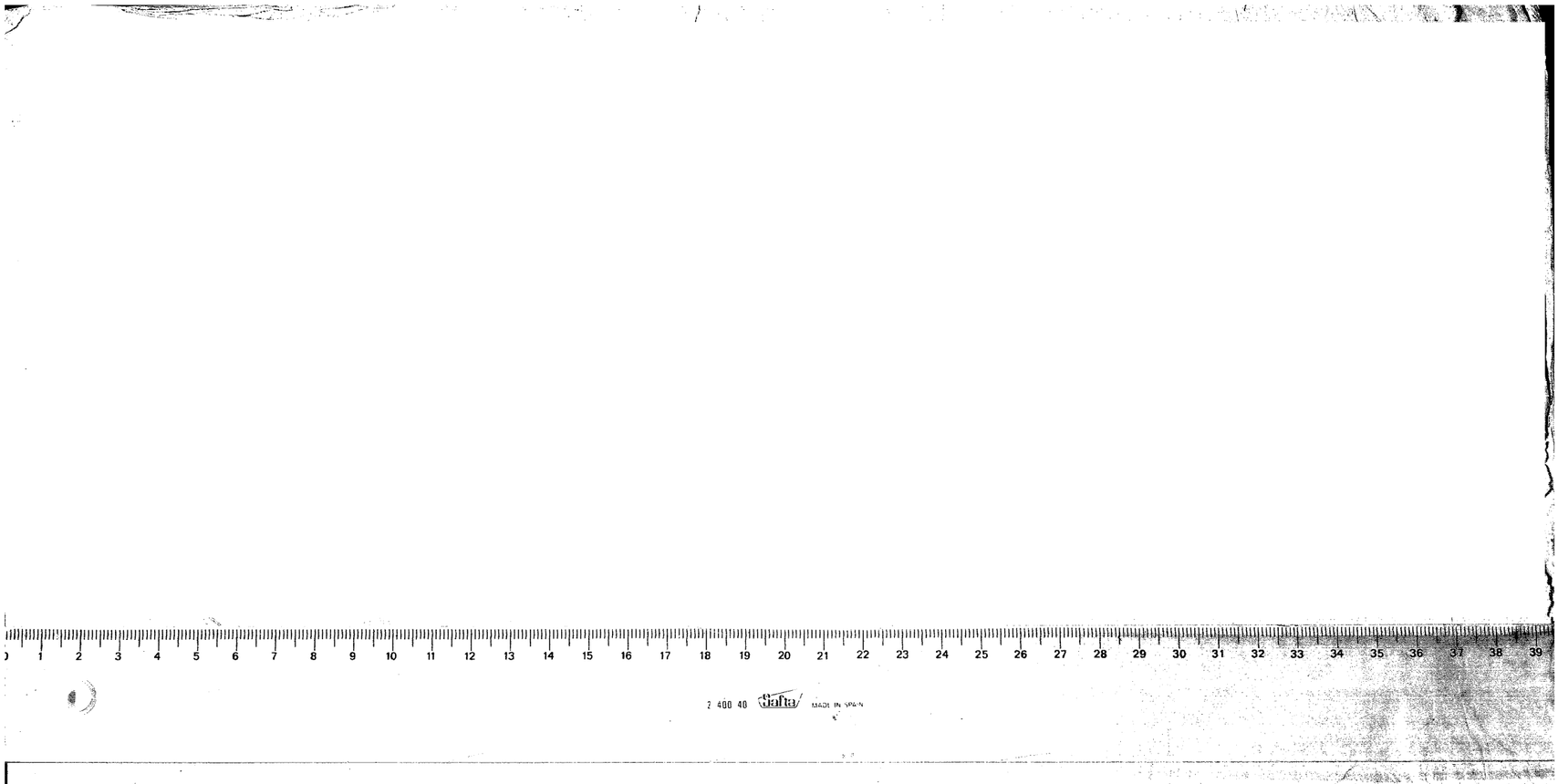
0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20 21 22 23 24 25 26 27 28 29 30 31 32 33 34 35 36 37 38 39
2 400 40
MADE IN SPAIN

10a-2-1
4
4-329

Del Dr. D. Baltasar de la Peña, Dr. Viles

Cono. 30. R.
N. 12239

DIVI IOANNIS

CHRYSOSTOMI

ARCHIEPISCOPI

CONSTANTINOPOLITANI

OPERVM

TOMVS PRIMVS

Sala A
Estante 339
Tabla
Número 5

LOCIS PENE INNVMERIS AD COLLATIONEM exemplarium vtriusque linguæ nunc primùm natiuæ integritati magno cum fœnore restitutorum.

In quibus quid hac editione primum accesserit, versa pagina indicabit.

DE LA LIBRERIA
DEL REAL COLEGIO MAYOR
Reunido de Santa Cruz, y
Santa Catalina.
Æ. 4 C. 91 N. 7.

PARISIIS.

M. D. LXXXVIII.

CVM PRIVILEGIO REGIS.

Dio, y donò este thomo de San Juan Chrisostomo, y todo el Juego à su Insigne Collegio de S.ta Cathalina de Granada el Ill.mo Señor D.n Balthasar de la Peña, y Auiles Obispo de Auila en veinte y tres de Marzo de mil setecientos y quatro a.os

LECTORI.

QVID in hac editione sit à nobis præstitum non iis tantum liquebit, qui cum superioribus hanc contulerint, sed etiam qui relictis riuulis ad fontem pergere voluerint, & exemplaria Græca consulere. Sæpe ab ipsis Typographiæ correctoribus multa correcta sunt mendosa, hiulca expleta, distracta composita, obscura illustrata, nonnunquam etiam integri versus inserti. In tomo 2. pag. 1119. notas habes in orationes de Lazaro; In tomo 4. in dictum illud Apostoli: De dormientibus nolo vos, pag. 1309. Item pag. 1316. in aliquot priores homilias in epistolas ad Timotheum & Titum; In quincto demum, pag. 1421. adiectam reperies illam decadem orationum quæ ante aliquot annos Romæ in lucem est edita, ex quarum interpretatione Germanica loca nonnulla leui brachio retractauimus. Habes ibidem & alias tres homilias separatim antea editas, nunc primum reliquis operibus adiunctas, pag. 1521. Itemque ex aliis quibusdam saltuatim pag. 1550. Libuit etiam oratiunculas aliquot præcipitanti iam ad vmbilicum huic editioni adnectere, quæ nuper in Germania formis excusæ sunt, pag. 1804. in quibus omnibus etsi non omnia, quę sequebamur assequuti fuerimus, maluimus tamen accuratam à nobis diligentiam, quàm beneuolam & promptam requiri.

Era del Ill.mo S.r Obpo de Auila, y lo donò a su Insigne Collegio de S. Cathalina de Granada

ILLVSTRISSIMO ET REVERENDISSIMO D. NICOLAO PELLEVÆO, S. R. E. CARDINALI AMPLISSIMO, ARCHIEPISCOPO Senonensi, Sebastianus Niuellius Typographus S.

SI QVANTVM in te ad bene de cæteris merendum esse video, Illustrissime Cardinalis, tantum in me, si minùs ad referendam, certè ad habendam, agendámque gratiam facultatis esset: qui summa beneficia, & singularem erga me animi tui voluntatem vel compensare, vel æquare nulla me ratione posse fateor: sperarem tamen aliquando fore, vt quanti te faciam, sempérque fecerim, quantúmque me tibi debere intelligam, aliquo saltem indicio demonstrarem. Cùm verò (magna Christianæ Reipublicæ totius vtilitate, & commodo, atque incredibili bonorum omnium gratulatione) tum dignitatem, ac splendorem, tum singularem humanitatem, ac beneficentiam in me tuam in dies augeri, meas contrà vires debilitari potius vehementer, atque imminui non leui rerum mearum iactura sentiam: summoperè vereri cœpi, ne dum maiora tibi semper daturum me desiderium sperare iubet, omnem mibi penitus obseruantiæ in te meæ declarandæ facultatem summa tandem meritorum tuorum gloria præcidat. Quamobrem statui differendum mihi ad id tentandum diutius non esse: sed, quod in rebus difficilibus sátis est, facere me voluisse, quantum mea tenuitas pateretur, indicandum. In qua cogitatione dum versor, percommodè mihi accidisse videtur, vt sanctissimi patris & doctoris præstantissimi D. IOANNIS CHRYSOSTOMI opera omnia, quæ non multis abhinc mensibus prælo commiseram, propemodum absoluta iam esse animaduerterem, tuóque, id est Archiepiscopi vigilantissimi, nomini commendata in lucem emittere sanctissimi Archiepiscopi scripta cogitarem. Non quòd munus esse non intelligam (si quod meum in illis est spectare tantùm velis) neque tua persona, summáque amplitudine dignum: neque vnde quantum tibi tribuendum esse iudicem metiri te vllo modo velim: verùm vt hoc non qualem tua causa optarem, sed qualem omnino possum industriæ, laborísque mei nouo quasi fœtu, quem erga te animum geram, indicarem. Id verò ne tibi penitus ingratum fore sperarem, præter admirabilem humanitatem, ac bonitatem illam tuam, qua me nullo meo merito sponte tua complecti voluisti: præter pietatis, ac religionis studium, inque res sacras amorem, quem summum omnes in te prædicant: fecit in primis, quòd licet neque ego primus, neque nunc primùm ipse post alios D. CHRYSOSTOMI opera ediderim: multa me tamen nunquam omnino antè, multa cum cæteris sanctissimi illius viri scriptis nondum excusa, multa nuper à religiosis doctissimísque viris è Græco iterum in Latinum sermonem conuersa, reiectis illis quæ antea à plerisque vel hæreticis, vel non bene de religione Catholica sentientibus translata fuerant, huic meæ postremæ editioni addidisse intelligebam, quæ tibi, doctísque omnibus maximè iucunda fore non dubitaui. Qua quidem in re quantum me præter cæteros D. Iacobo Billio S. Michaëlis in Eremo Abbati debere sentiam, vt præterire omnino sine crimine, ita explicare nullo

modo poſſum. Etenim vt in pleriſque aliis veterum patrum libris, ita nunc in hiſce D. CHRYSOSTOMI ſcriptis & poliendis & augendis tantum diligenti atque aſſiduo ſtudio laboréque omnibus rerum ſacrarum ſtudioſis profuit, vt veluti ſummam omnes vtilitatem & commodum percepturi perpetuò ſint: ita nulla vnquam ætas futura ſit, quæ non ſingulari ſe illi beneficio obſtricta eſſe fateatur. Habes verò, Illuſtriſsime Cardinalis, in primo Tomo, quæ antea edita non fuerant, ex illuſtriſsimæ ac potentiſs. CATHARINAE MEDICEAE Reginæ Matris locupletiſsima bibliotheca deſumpta, & ab eo, quem antea nominaui, D. Iacobo Billio tranſlata in Pſal. 50. & de Pœnitentia commentarium, explicationem item Pſal. 52 & enarrationem in Pſal. 100. & 7. ſequentes, & in Pſ. 118. Proœmium. In quarto verò nouam eiuſdem Billij enarrationis in Epiſtol. 2. ad Corinth. interpretationem. Gentiani Heruetí verſionem enarrationum in Epiſtolas ad Corinth. 1. ad Epheſ. ad Coloſſ. ad Theſſal. priorem, & poſteriorem, & ad Hebr. Flaminij quoque Nobilij tranſlationem enarrationis in Epiſtolam ad Philipp. cum Annotationib. In quinto demum, quæ nondum edita fuerant, Orationem in S. Martyrem Ignatium Antiochiæ Archiepiſcopum, quam ex R. P. Chriſtophori Capiteſontij, Epiſcopi Cæſarienſis, & in tua Senonenſi diœceſi Proarchiepiſcopi, bibliotheca Franciſcus Zinus in Latinum ſermonem conuertit. Epiſtolarum etiam librum ex doctiſsimi celeberrimique Iuriſconſulti Iacobi Cuiacij bibliotheca eodem, quem antea dixi, Billio interprete. Quæ verò nondum cum cæteris impreſſa fuerant, reperies hoc eodem Tomo 5. ad viduam iuniorem, & de non iterando coniugio Epiſtolas, quas è Vaticana bibliotheca deſumptas anno 1577. Flaminius Nobilius tranſtulit, cum eiuſdem Nobilij in nonnulla CHRYSOSTOMI ſcripta obſeruationibus. Orationes item, vnam in Petrum & Paulum Apoſtolorũ principes, atque in 12. Apoſtolos alteram, ex Illuſtriſs. & Reuerendiſs. D. Gulielmi Sirleti S. R. E. Cardinalis bibliotheca à Gerardo Boſio hoc ipſo anno conuerſas. Tum verò ad eorum, qui in CHRYSOSTOMI ſcriptis familiarius verſantur, commodiorem vſum addita eſt germana locorum, qui apud illum ambigui ſunt, explicatio ex F. Sixti Senenſis bibliotheca decerpta. Denique inſignium CHRYSOSTOMI florum, veluti quidem index ex illius operib. à F. Io. Champaigne Doct. Theol. ordinis Prædic. collectus: qui tum cæteris fidei rebus, tum quadrageſimæ præſertim Euangeliis intelligendis, & explicandis magno vſui eſſe poteſt. Quod reliquum eſt, Illuſtriſsime Cardinalis, te iterum atque iterum rogo, atque obſecro, vt hæc ſanctiſsimi huius viri opera tibi, atque omnibus æternum obſeruantiæ meæ, & grati erga te animi non quale omnino velim, ſed quale poſſum hoc tempore monumentum, dum ornandi tui maior aliqua facultas exiſtet, eſſe velis. Atque vt cæteris vel hoc tantùm nomine, quia inſcripta tibi ſunt, gratiſsima fore dubitare non debes: ita me hoc frui bono patiaris, vt æquo à te animo ſuſcepta eſſe intelligam. Quod etſi pertenue, ſummáque tuæ perſonæ dignitate longè impar munus eſt: ampliſsima tamen à me animi voluntate, atque incredibili gratificandi ſtudio confertur. Hoc ſi me aſſecutum fuiſſe cognouero, ampliſsimum ſanè me induſtriæ meæ fructum percepiſſe credidero. Vale Pariſijs, Kalend. Ianuarij. M. D. LXXXI.

PRÆFATIO

PRAEFATIO AD LECTOREM.

ETSI multa præfationis loco D. Ioannis Chryſoſtomi operibus præponi potuerunt, quibus non mediocriter lectoris animus oblectaretur: nihil tamen opportunum magis viſum eſt, nihil magis commodum iis, qui familiarius in huius SS. viri ſcriptis euoluendis verſantur, quàm ſi nonnulla ſtatim initio colligerentur, quæ tum ad eius vitam & res geſtas, tum ad illius docendi ſcribendíque genus pertinent, vt his perceptis maiori quiſque cum fructu ad eius ſe ſcripta perlegenda componat. Veteres itaque primum ſcriptores, qui D. Chryſoſtomi vitam celebrarunt, breuiſſimè complectar. Subiiciam quos parentes, quáque nobilitate inſignes habuerit, quos item doctores, & quantos in bonis literis progreſſus fecerit. Addam etiam doctrinæ genus, ne qua in re fallantur, qui in illius maximè concionibus verſantur. Atque vt à primo capite ſumam exordium: D. Chryſoſtomi quamdiu vixit fuſiſſimè vitam ſcripſit Palladius, eius diſcipulus, & Helenopolitanæ Eccleſiæ Epiſcopus, in dialogo quem cum Theodoro Eccleſiæ Romanæ Diacono inſtituit. Eandem verò M. Aurelius Caſſiodorus ex Socratis, Theodoreti & Sozomeni tripartitæ hiſtoriæ libri 10. cap. 1. contexuit. Georgius quoque Patriarcha Alexandrinus tum ex ſuperiori Palladij dialogo, tum ex aliorum ſummorum virorum ſcriptis ampliſſimè omnia complexus eſt, quæ de Chryſoſtomi vita deſiderari poſſunt. Huc ſpectat etiam Leonis Imperatoris cognomento Pacifici de eodem Chryſoſtomo oratio, qua maieſtate planè Imperatoria ſancti huius viri auream linguam videtur exprimere voluiſſe. Suidas, vel quiſquis fuit, qui Suidæ Lexicon poſt illum auxit, etſi breuiter, elegantiſſimè tamen quæ ſunt in D. Chryſoſtomo præcipua, perſtrinxit. Sed in primis Simeon Metaphraſtes ita omnia complexus eſt, vt plura quæri non debeant. Quod ſi quis tamen plura velit, is inueniet apud Nicephorum hiſtoriæ Eccleſiaſticæ libris 11. 12. 13. 14. de illius ortu, moribus, ſtatu, laboribus, exilio, morte, & quid poſt eius fatum ſubſequutum ſit, quamplurima. Vt verò ad ſecundum modo caput accedamus: Ioannes Conſtantinopolitanæ vrbis Archiepiſcopus (inquit Sixtus Senenſis in Bibliotheca ſua ſancta) ob auream ſermonis præſtantiam Chryſoſtomus, hoc eſt aureum os, appellatus, patria Antiochenus, & Antiochenæ quondam eccleſiæ preſbyter, Secundo & Anthuſa nobilibus parentibus ortus, in eloquentiæ ſtudiis Libanij ſophiſtæ, in philoſophia Andragathij clariſſimi philoſophi, & in diuinis ſcripturis Diodori Epiſcopi Tarſenſis auditor ac diſcipulus, Baſilio & Gregorio Magnis arctiſſima familiaritate coniunctus, edidit in ſanctas literas plurima tam commentariorum, quàm homiliarum volumina. Quanquam ex commentariis, vt arbitror, nihil extet præter fragmentum expoſitionis in octo prima capita Eſaiæ, & integram in epiſtolam ad Galatas explanationem.

In homiliis (inquit idem Sixtus) vſus eſt docendi genere, eccleſiaſtici præceptoris officio, & audientium vtilitati accommodatiſſimo, diuidens omnes ſermones ſuos quandoque in duas partes, hoc eſt Exegeticen, & Ethicen: aliquando verò in tres, hoc eſt Paraſceuen, Exegeticen, atque Ethicen. In Paraſceue, id eſt præparatoria parte, nunc argumentum, quod tractaturus eſt, commendans, nunc auditorum docilitatem, frequentiam, alacritatem, & audiendi cupiditatem collaudans: nunc ea repetens, quæ pridie dixerat, auditorum animos ad ea, quæ dicenda ſunt, præparat iocundis & ſæpe fortuitis exordiis, ſed interdum prolixioribus, quàm optaret auidus auditor moræ omnis impatiens, & ad præpoſitæ lectionis intellectum feſtinans. Quod & ipſe Chryſoſtomus ſentiens in præfatione ſermonis De ferendis reprehenſionibus excuſat, inquiens: Reprehendunt nos amicorum quidam, quòd productiora ſermonum initia faciamus: quibus ſiue iniuſtè taxent, ſiue iuſtè ſententiam ferant, ob hanc reprehenſionem gratiam habemus. In ſecunda homiliæ parte, quæ Exegetica, id eſt, Expoſitoria dicitur, Chryſoſtomus verſatur in explicatione diuinæ ſcripturæ iuxta hiſtoricam, ſiue literalem intelligentiam, quam ſemper pro fundamento ſubſternit, atque ita purè, apertè, germanè, rectè, & appoſitè exponit, vt alius nemo, expendens ſingulas quaſque allatæ ſcripturæ voces, eáſque dilucidis illuſtrans paraphraſibus: nec

ΕΙΣ ΑΓΙΟΝ ΙΩΑΝΝΗΝ ΤΟΝ
Χρυσόσομον τοὺς Ϣ αἰαγωγὴν.

Ἡ ΠΟΤΕ τὴν Κηΐων θελξιφρόνητον ἀοιδὴν
Θεῖον θ' Ἡσιόδου κ' Ὁμήρου δαίμονα φωτῶν
Οὕτε χρεμετιζοῦσι γλωχῖνι ἀΐσσοντε χρυσοῖς
Ἀμφασιν αὐχήσειν τοὺς δεδεκτας ἄγαν.
Ἀλλὰ σὺ δῖον ἔχεις Χρυσόστομον, ὄνομα τοῖον
Ὃς τέκεν ἐκ χρυσοῦ ῥῆμα χρυσότερον.
Ἀν δ' ἐθέλῃς ἱεροῖς ψυχὰς ὧδε δεῖ ἑπέεσσι,
Σύρειθ' ὡς σειρῇσι πρὸς ὕψιον ἀθάνατον.
Τῷ γε ἀκουσόμενοι δεσμοῖσι χρυσοῖσιν ἀφέλξει.
Καὶ αὖ μὴ κεφαλῆς, μέχρι πόλιν σε σύρῃ.

IDEM LATINE.

NVMINA facundo Alcidę ſermone potẽtis
Gallorum coluit, priſca ſuperſtitio:
Ex auro vinclis lingua pendentibus ille
Ducebat vinctos auriculis homines.
At tibi dius adeſt Chryſoſtom⁹, ore loquutus
Aurato, vnde ſibi nominis id peperit.
Hic hominum mẽtes ſacris ſermonibus arctat,
Et trahit, vt vinclis, numen ad æthereum.
Hunc audi, aurata rapiet te nempe catena,
Quam niſi diſſoluas, ducet aduſque polos.

IN DIVVM IOANNEM CHRYSOSTOMVM, AD LECTOREM.

MAXIMVS *ille opifex vſus animantia bruta*
Edocuit linguæ, non minus atque homines:
Nempe ſuos (quamuis diuersè) exponere poſſunt
Motus: natura hæc, hi ratione duce.
Illa indiſtincta, ſempérque vtuntur eadem:
His vox diſtincta eſt, & polienda data.
Culta igitur lingua nihil eſt pretioſius: vt cui
Cultior eſt, brutis differat ille magis.
Exoritur tandem terſo Chryſoſtomus ore,
Cui nitidis labris aurea verba fluunt,
Exoritur ſanctos Doctores inter, vt alto
Flammiferis ſurgens gurgite Phœbus equis.
Hic linguæ cultus, animæque alimenta, lepôre
Condita hîc pietas, & pietate lepos.
Huc propera. an pateris (ſi te premat acris egeſtas)
Hunc tantas fruſtra fundere diuitias?

DE VITA DIVI IOANNIS CHRYSOSTOMI CONSTANTINOPOLITANI EPISCOPI DIALOGVS,

Ambroſio Monacho Camaldulenſe interprete.

PALLADIVS CHRYSOSTOMI DISCIPVLVS, Epiſcopus Helenopolitanus, & THEODORVS Romanæ Eccleſiæ Diaconus, colloquuntur.

Primùm editus eſt in lucem Venetiis anno 1533.

CVM veniſſet aliquando A Romã Palladius, Helenopolitanæ Eccleſiæ venerandus Antiſtes, Ioannis illius ſanctiſſimi viri, Conſtantinopolitani Epiſcopi, iam vita functi, diſcipulus, ſuſceptúſq; fuiſſet cùm honorifícè à Pontifice Romanæ ſedis Zoſimo beatiſſimo, tum à clero vniuerſo deuotiſſimè, inter cæteros, quibus ille familiarius eſt vſus, Theodorus fuit Eccleſiæ Romanæ diaconus. Is enim ſancti viri doctrina caſta, & vitę ſanctitate delectatus, frequens illi aderat, imò, quoad licebat, nunquam à latere ipſius diſcedebat. Quadam autem die dum eſſent ambo ſimul, otiúmque à curis omnibus mortalibus agerent, orta ex more collatione ſpirituali, hoc ſermoni ſuo initium dedit Epiſcopus. PALLADIVS. Diuina, inquit, munera, Theodore chariſſime, partim communia ſunt, & inſeparabilia, partim communia quidem, ſed ſeparationem admittentia. Tertio ab his loco ſunt, quę neque communia, neque ſeparabilia, ſeu inſeparabilia, ſed propria ſunt, his, qui digni fuerint gratiæ priuilegio ſingularis, indulta. THEODORVS. Perge, vt cœpiſti, Pater, & nobis ediſſere cuiuſque generis ordinẽ. Neque enim, vt abs te impetrem, altiore vtar exordio. PALLAD. Quæ per naturam bona ſunt, & ſine quibus, niſi ſceleratè, nõ viuitur, communia & inſeparabilia dicimus. THEOD. Quænam, oro, iſta ſunt? PALLAD. Primùm quidem omnium Deus, vnà cum vnigenito filio ſuo, & ſancto ſpiritu, communis eſt, atque inſeparabilis. Licet enim volenti totum ipſum ſpeculando complecti, dum tamen, omiſſis occupationibus reliquis, vni huic rei totus inſiſtat. Poſt hunc ſcripturę diuinæ, virtutéſque cœleſtes, & præterea cœlum, ſol, & luna, omníſque ſtellarum chorus, & ipſe poſtremò aër communia ſunt, & inſeparabilia. Hactenus de inſeparabilium genere. Fuit aliquando & terra communis, & aquarum itidem fluenta communia. Poſtquam verò cupiditatis rabies, & habẽdi ardor immodicus pectoribus humanis inſedit, grauiora iſta elementa humoris atque humi ſeparationem admiſere. THEOD. Nil verius dici poteſt. Agè verò iam, & de ſecundo genere ſeparabilium diſſere. PAL. LAD. Neceſſariò id quidem, vt ſuo ordine cœpta decurrat oratio. Aurum igitur, & argentum, omníſque metalli natura, ligníque materia, & vt breuiter dixerim, quæcunque media dicimus, communia ſunt quidem, ſed tamen ſeparabilia. Neque enim cuique, vt libitum fuerit, cuncta proueniunt. THEOD. Veriſſimè omnino, ſed quæſo tertiũ quoque genus abſoluas, quod quia plus difficultatis habere videtur, vereor, ne in ipſius probatione deficias. Dixiſti enim eſſe quædam, quæ neque cõmunia ſint, neque ſeparabilia, ſed eorum propria, qui ea ex dono gratiæ ſpecialis acceperunt. Hæc verò vbi pari ratione digeſſeris, aduentus tui cauſam, & eorum, quæ ſcire cupimus, veritatem, vt exponere digneris, te etiam atque etiam obſecro. PALLAD. Si quidem iſtud in me eſt, vt veſtris bonis deſideriis queam ſatisfacere, morem vobis geram libentiſſimè, nihílque ex his, quæ mihi comperta ſunt, ſubtraham: ſi tantum me prius à debito, quantum Dominus vires dederit, abſoluere & expedire tentauero. Virginitatis nempe, & caſtimoniæ reliquæ ſeparationem inuenies nullam. Non enim ſunt ex communium aut ſeparabilium genere. Nam profectò non omnis, qui cupit, aſſequitur etiam vt virgo ſit, ſed qui poteſt. Plurimi namque ex his, qui matrimonio iuncti ſunt, cùm eius rei deſiderio, & quidem vehementi, teneantur, quòd fuerint præoccupati coniugio, voti ſui compotes eſſe non poſſunt. Sicuti & in Olympicis certaminibus aduocat quidem præco quoſque certare cupientes, victores autem ſolos coronis donat. Ita fermè ſit & de certamine caſtitatis. Nam, cùm, teſte Euangelio, Petrus Saluatori reſpondiſſet, ſi ea cauſa eſt viri cum vxore, non expedit nubere, Dominus ad hoc: Non omnes, inquit, capiunt verbum iſtud, ſed quibus datũ eſt. THEOD. Putabam, haud facile, quæ propoſueras de ſingularib⁹ ac præcipuis donis, probari abs te poſſe, verùm tu iſta quoque validè profectò de ſcripturis docuiſti. PALLAD. Quandoquidem iſta ſic eſſe habere tibi perſuaſum eſt, age reliquis item teſtimoniis vtamur ex abundãti, vt peruerſi quique, corruptæque

Mat. 19.

sententiæ homines his admoniti, desistant tamen ca- A ptare, quæ accipere nequeunt. Inuenimus nempe Sacerdotium quoque in scripturis sanctis, neque commune esse, neque seperabile, sed illorum proprium, atque præcipuum, qui digni sunt: sicuti corripiens Hebræos Paulus, ait: Non enim sibi quispiam honorem Heb.5. sumit, sed qui vocatur à Deo. Ita & Aaron inquit, nõ seipsum clarificauit, vt Pontifex fieret. Nam cùm sexcenta fermè essent hominum millia, multíque ex his zelum haberent dei, vnus tamen ex omnibus Aaron electus, cuius planè perspicuum electionis indicium virga, proferens nuces, multitudinem induxit, vt creNum. 17. derent à Deo assumptum fuisse Pontificem. At plerosque tunc videas per imperitiam rei inanis gloriæ studio concitatos, dum sacerdotium inter communia computarent, ac per id seipsos venerandis officiis impudenter ingererent, dignum vesaniæ suę finem inuenisse, ipsámque synagogæ humum temeritatis suæ teNum. 16. stem reliquisse. Dathan denique, & Abiron, cùm rem B nihil ad se pertinentem auidè nimis atque impudenter appeterent, cum his qui sibi adhærebant, repente Psal. 105. perierunt. Aperta est enim terra, inquit, & deglutiuit Dathan, & operuit super congregatio Abiron. Post 2.Reg.6. hos Oza, præcedẽtium immemor, huiusmodi improbo amore correptus est. Cùm enim die quadam Arca in via plaustro veheretur, contigit, vt lasciuiens vitulus motu suo commoueret arcam. Ozas itaque subsequens manu illam apprehendit, ne caderet. Displicuit id factum Deo, & ne ex eo licentia daretur improbis, sibi vsurpãdi nõ licita, percussit Ozam vsque ad mortem: per id admonẽs, posteros huiusmodi cauere vesaniam. Longo pòst tempore cùm iam Christi aduenAct.8. tus radiasset in terris, Simon Magus de castello Gethon, inuentor eorum dogmatum, quæ sunt contraria veritati, cùm esset vehementer astutus, veritus præcedentium pœnam, ne si eadem ferre pergeret, paria itidem meteret, sese artibus armat. Blanditiis itaque cir- C cumuenire Apostolos quærit, & ouina pelle lupum tegens, pecunias offert, vti ne rapere videretur, quæ pessimè studebat emere, ea loquens, quæ illum, & omnes imitatores suos loqui decet. Sumite, inquit, pecunias istas, & date mihi vestri ordinis potestatem, vt cuicunque imposuero manus, accipiat Spiritum sanctum. Erat autem baptizatus in nomine IESV. Cui respõdit Apostolorum chorus: Absit hoc à nobis homo. Gratia Dei non venditur pretio. Et cùm ille precibus importunis insisteret, dixerunt ad illum secundò: Quid emere quæris, quod, si dignè vixeris, gratis inuenies? Ille labores vitæ melioris, mentísque suæ segnitiem, & incertum rei euentum secum cogitãs, sæculum produxit auri, hac se illecebra fallere posse Christi discipulos putans. Indignatus ad hæc ille, qui comprehendit sapientes in astutia sua, per os Petri locutus est, dicẽs: Pecunia tua sit in perditione, quia donum Dei existimasti pecuniis possidere. Imposuítque D illi pœnitentiæ medicamentum. Age, inquiens, pœnitentiam, si fortè dimittatur tibi nequitia cordis tui: in felle enim amaritudinis, & vinculo iniquitatis te esse video. Neque enim vult perditionem peccantium, amator animarum Deus. His itaque pro viribus expositis, Theodore charissime, sacramentorum veritatis minister, percontare iam, quæ discere à nobis cupis. THEOD. Vnde quæso ad nos aduenisti Pater? PALLAD. Ab oriente Frater aduenj, núncque primùm Romam vidi. THEOD. Quænam te maximè aduexit causa? PALLAD. Vnicus pacis vestræ amor. THEOD. Est enim alia nostra, quàm vestra? PALLAD. Non alia planè, sed eadem, quam de cœlis Saluator addu- xit, dedítque sanctis Apostolis, dicens: Pacem meam Ioan.14. do vobis: Quod ait Do, suum id esse apertè signauit: porrò Relinquo, ad sanctum spiritum retulit, vt in spiritu sancto per Christum cognitionem patris gẽtibus reuelarent. Verùm sicuti in resolutis membris fit, vt operationes animæ ad valentiores membrorũ redeant partes, ita ferè & in Orientali misera Ecclesia contigit. Dissolutis quippe ipsius infeliciter membris, neque ob fugatam inde concordiam, pacémque violatam, officia sua implere valentibus, complures nudi, atque expediti, ipsius desiderio patriæ liquimus fines, cùm tuto & quieto animo illic pro defensione veritatis habitare nequaquam liceret, diuertimúsque ad vos, si fortè vel paucos hos dies, qui vitæ meæ reliqui sunt, secundum Euangelium viuere in pace possim. THEOD. Vt video, mirabilis Pater, diuina ad nos prouidẽtia destinatus. Dolorem enim tuum inuenio nostris congruere, & consentire mœroribus. Puto enim te esse ex Ioannis Constantinopolitani episcopi sociis. PALLAD. Ita est. THEOD. Precor igitur, nobis ea, quæ cupimus scire, sub Deo teste signata veritate, narrare digneris, id profectò non ignorãs, quòd si quid à veritate alienum annũciaueris nobis, Deum non effugies iudicem, atque nostræ quoque sententię eris obnoxius, qui aliud fortasse, & aliter, quàm ipse prosequeris, accepimus. Non enim vnus, aut duo, aut tres, aut decem, aut cuiuscũque generis homines quæ Constantinopoli cõtigere, nuntiarunt nobis, sed porrò plures. Ex quibus alij Episcopi sunt, alij Presbyteri, atque alij Monachi. Et si nosse cupis, quæ comperta sunt nobis, paucis expediam. Primus omnium profectus est ad nos Alexandrinæ ecclesiæ Lector, cùm Papæ Theophili literis, quibus indicabat Ioannem à se fuisse depositum. Eas literas cùm legisset Beatissimus Innocentius, Romanę sedis Antistes, exhorruit temeritatem, fastúmque Theophili, ægrè ferens, & quòd solus scripserat, & quòd rei totius seriem referre omiserat, cuius scilicet rei gratia, quibúsve adiunctis sibi sociis, illum deponere ausus fuisset. Inter hæc mansit admirans, nihilque rescribere voluit, rei indignitate commotus. Dum Eusebius quidam Diaconus Constantinopolitanæ ecclesię, qui tunc Romæ erat, ecclesiasticę vtilitatis gratia, Innocentium adiit, libellísque traditis adiurauit, sustinerent vt modicum temporis. Fore enim breui, vt sibi totius scenæ facies patesceret. Post triduum aduenerunt Episcopi quatuor à Ioanne missi, reuerendissimi profectò viri, Pansophus Pisidiæ, Pappus Syriæ, Demetrius Galatiæ secundæ, Eugenius Phrygiæ, tres Innocentio epistolas deferentes, vnam quidem Ioannis episcopi, secundam verò Episcoporum quadraginta de communione Ioannis, reliquam scripserat Ioannis clerus, omnes indisciplinatum tumultum & seditionem pariter significantes. Erat autem epistolæ Ioannis huiusmodi series.

Domino venerabili ac beatissimo Episcopo Innocentio, Ioannes in Domino salutem.

ET ante literas nostras ad aures pietatis vestræ peruenisse putamus præsumptum hîc facinus. Quippe magnitudo sceleris fecit, vt nulla orbis pars reliqua sit, quam non huius horrendæ cladis rumor impulerit. Imò ad ipsa quoque extrema terræ gestorum fama pertingens, ingentem vbique gemitum, luctúmque excitauit. Verùm, quia ista non modò lugere, & planctibus prosequi, sed emendare pro viribus conuenit, & cautè prospicere, quo pacto hæc sæuissima Ecclesiæ

Ecclesiæ procella sopiatur, necessarium existimauimus, A Dominos meos honoratissimos ac reuerendissimos præsules, Demetrium, Pansophum, Pappum, atque Eugenium hortari, dimissis vt Ecclesiis suis, sese pelago traderent, & emensa peregrinatione longinqua, ad vestram currerent charitatem, omnibúsque lucidè expositis, maturè tantæ cladi remedium dari salubre postularent. Quibus etiam charissimos Diaconos, Paulum, & Cyriacum itineris comites dedimus, qui & ipsi vice epistolæ charitatem vestram, quæ hîc gesta fuere, docebunt. Theophilus enim Alexandrinæ Ecclesiæ præsul, cùm à quibusdam apud piissimum Imperatorem insimularetur, solùs ad crimina diluenda venire iussus, magna Ægyptiorum multitudine sociatus aduenit, id fermè initio docere volens, ad bellum se ac prælium instructum aduenisse. Inde regiam ingressus vrbem, non ad Ecclesiam ex more & antiqua consuetudine venit, non congressus est nobis, non verbum nobiscum fecit, non simul orauit, non commu- B nicauit, sed vbi naui descenderat, valuis Ecclesiæ prætermissis, extra vrbem morabatur. Et cùm multis precibus ageremus, vt apud nos tam ipse, quàm hi, qui cum eo aduenerant, hospitarentur, (omnia enim præparata erant, & diuersoria, & quæque necessaria) neque ipse, neque illi acquieuerunt. Nos vbi ista comperimus, magna admiratione tenebamur, nullam huiusce simultatis causam probabilem inuenientes. Nostrarum tamen partium munus implere curabamus, id facere instituentes, quod esset conueniens nobis, ipsúmque iugiter orantes, vt nobiscum colloqui vellet, & cuius rei causa ab ipsis exordiis, tam apertas inimicitias præ se ferret, tantámque vrbem scandalizaret, exponere. Cùm verò ne sic quidem causam eloqui vellet, accusatorésque illius vehementer insisterent, accersitis nobis, piissimus Imperator iussit, vbi ille morabatur, ire, atque illic, quæ contra illum dicerentur, audire. Nam & seditiones, & cædes, & C alia illi obiiciebantur innumera. Verùm nos, & patrum decreta reueriti, & virum honorare cupientes, cùm ipsius quoque literas teneremus, quibus cauetur, non oportere iudicia extra terminos fieri, sed in suis quæque prouinciis iudicare, nequaquam acquieuimus, sed vehementer obstitimus. At verò ille, quasi aliqua priora crimina nostra præcessissent, aduocato Archidiacono meo, nimia cum auctoritate, veluti profectò iam vidua esset ecclesia, neque haberet Episcopum, per illum clerum omnem ad se transtulit. Desertæ indies fiebant Ecclesiæ, dum vniuscuiusque clerici abducerentur, & libellos aduersum nos dare, & in accusationem nostri nominis conspirare inducerentur. His ita gestis mittit, & nos ad iudicium aduocat qui necdum proposita contra se crimina diluisset, quod contra canones, & præter omnes leges fieri nullus ignorat. Enimuerò nos rebus certis admoniti, quòd non ad iudicem euocaremur (alioquin millies iuissemus) D sed ad inimicum atque hostem, sicuti & priora, & posteriora testantur, missimus ad illum Demetrium Pisinuntis, Eulusium Apamiæ, Lupicianum Apiariæ Episcopos: Presbyteros verò, Germanum ac Seuerum, respondimúsque modestè ex nostro instituto, dicentes nos non declinare iudicium, sed apertum hostem, & inimicum manifestum. Qui enim libellis nondum susceptis, initio statim talia gessisset, & seipsum ab Ecclesia & communione segregasset, accusatores parans, & clerum ad se transferens, Ecclesiásque desertas constituens, hic qua ratione iudicis sedem, nihil ad se pertinentem, ascendere dignus censeatur? Neque enim consentaneum rationi esse, vt Ægypto præfectus Thraciæ causas cognosceret, ipse criminibus obnoxius, & inimicus, & hostis. His ille nihil mitior factus, nihílque veritus, & quod instituerat, perficere cupiens, nobis asserentibus paratos esse, præsentibus & centum, & mille episcopis, crimina obiecta refellere, munditiámque nostram asserere, sicuti sumus profectò mundi, passus non est. Sed absentibus nobis, & Synodum conuocare volentibus, iudiciúmque flagitantibus, neque cognitionem causæ fugientibus, sed inimicitias manifestas, accusatores tamen admittebat, & quos ipse ligaueram, soluebat, quíque crimina sibi obiecta, necdum diluissent, eorum libellos accipiens commentaria scribebat. Quæ præter ius & fas omne, in iniuriam sanctorum canonum fiebant. Et quid me multis immorari necesse est? Non destitit omnia & facere, & moliri, quoad nos per summam vim, nimia auctoritate, & vrbe, & Ecclesia deturbauit, & profundo iam vespere, cùm plebs omnis B nos lamentatione miserabili prosequeretur, tractus in medio ciuitatis, & violenter abductus, iniectúsque in nauim, noctu nauigabam, quia Synodum ad iustum iudicium vocare volueram. Quis ista sine lachrymis audire possit, quantumlibet sit lapidei cordis? Sed enim, quia, vt diximus, ista non modò deflere, verùm & corrigere oportet, charitatem vestram precor, vt excitetur, atque condoleat, & omnia faciat, vt huiusmodi calamitatibus tandem sit finis. Non hactenus stetit iniquitas, sed prioribus quoque noua succedunt. Nam vbi piissimus Imperator iniustè & imprudenter ingressos Ecclesia expulit, plurimíque Episcoporum, iniquitate illorum cognita, ad Ecclesias suas redierunt, furorem illorum atque impetum, veluti flammam cuncta vastantem, fugientes nos in vrbem rursus euocati sumus, Ecclesiæque restituti, de qua iniustè fueramus electi. Cùm verò triginta nos Episcopi, & clementissimi Imperatoris Notarius ad hoc missus, reduxissent, ingressi ad Regem, orauimus, vt ad vleiscenda facinora Synodum cogeret. Quod ille vbi comperit, fugæ præsidium sumpsit; veritúsque iudicium, cùm iam Regiæ literæ vbique dissemĩatæ omnes omnibus ex partibus conuocarent, noctis medio fragili se cymbæ commisit, atque ita fugiens suos omnes secum duxit. Nos conscientię nostræ fiducia nihilo segnius institimus apud piissimum Imperatorem, vt Concilium congregaret. Qui suæ pietati consona faciens rursus ad illum misit, mandans, vti ad se tam ipse, quàm omnes, qui cum illo fuerant, ex Ægypto ascendere maturarent, rationem facti sui reddituri, neque arbitrarentur, quæ adeò nequiter ex vna tantùm parte, & absentibus nobis, præter patrum canones, gesta fuissent, sibi ad excusationem quicquam suffragari posse. At verò ille sic quoque Regiis conuentus literis, obtemperare non ausus, sese continuit domi, seditionem plebis allegans. Agebat id de quorundam sibi fauentium consilio. Et certè, cùm hic ipse populus ante has Imperatoris literas innumeris eum maledictis aspergeret. Sed non ista modò discutimus. Hæc tantùm idcirco dixerimus, vt ostenderemus quæ esset viri modestia. Verùm nos ne postea quidem quieuimus, sed instabamus, iugiter orantes, iudicium fieri, in quo audiri diiudicaríque possemus. Parati enim eramus nos ipsos docere insontes, illos è contra nocentissimos, & magni in nos sceleris reos. Erant autem & ex Syria quidam, qui illi tunc semper astiterant, & cum illo communiter omnia gesserant. Aduersus istos quoque parati eramus subire iudicium, sæpiúsque importunè rogauimus, aut commentaria, aut accusatorum libellos nobis tradi, aut criminum

naturas aperiri nobis, aut certè accusatores ipsos in conspectu dari. Nihilque ex his consequi meruimus, sed rursus pulsi ecclesia sumus. Quomodo iam, quæ sequuntur, exponam, omnem excedentia tragœdiam? Quis sermo ad ea explicanda sufficiet? Quænam auris absque horrore percipiet? Nobis enim hæc ipsa, quæ antea dixi, prætendentibus, repente multitudo militum ipso magno sabbato, cùm iam in vesperam vergeret dies, ecclesias ingressi, clerum omnem, qui nobiscum erat, per vim ejecerunt, armisque veneranda obsidebantur altaria. Mulieres, quæ intra ecclesiam, vt baptizarentur, sese veste nudauerant, per id temporis nudæ fugiebant, metu acerbissimæ huius commotionis impulsæ, neque sexus verecundiæ & honestati permittebantur præ pauore consulere. Plurimæ tunc, acceptis vulneribus, ejectæ. Ita cruore piscinæ replebantur, atque ex huiusmodi vulneribus sacri latices colore immutato in ruborem trãsibant. Neque hactenus stetere clades, sed, vbi sancta condita seruabantur, ingressi milites, ex quibus, vt postea didicimus, quidam necdum initiati erant, omnia spectabant intus recondita, sanctissimúsque Christi sanguis in tanto tumultu in militum vestimenta fusus est, omniáque non secus quàm in captiuitate Barbarica, facinora passim admissa. Populus ad solitudinem migrare, plébsque omnis extra vrbem excubare cogebatur. Vacuæ fidelibus Ecclesiæ in tanta solennitate relictæ, plurésque, quàm quadraginta Episcopi communionis nostræ, cum populo frustra, & sine causa pulsi. Vlulatus, & gemitus, ciulatus item, & lamenta, & lachrymarum fontes, plateas, & domos, & deserta ipsa compleuerant, & planctu cuncta resonabant, nulláque vrbis pars huiusce calamitatis vacua relinquebatur. Fecerat enim calamitatis magnitudo, vt non modò qui patiebantur, verùm ipsi quoque, qui nihil ciusmodi perpessi erant, vnà nobiscum lamentarentur, neque Catholici modò, sed ipsi quoque hæretici, & Iudæi, ac Gentiles vices dolerent nostras. Et vti ciuitas per vim in ditionem hostium venisset, ita tumultu, & perturbatione, & ciulatu plena erant omnia. Porrò ista, ignorante piissimo Imperatore, noctis initio Episcoporum factione gerebantur, qui exercitus duces, diaconorum vice, secum habere præuios non erubescebant. Vbi verò illuxerat dies, ciuitas omnis extra vrbis mœnia migrarat, sub arboribus, & frondibus, veluti dispersæ oues, festiuitatem celebrantes. Hinc iam potestis cætera æstimare. Neque enim fas est omnia persequi, vt antè iam dixi, neque per singulos contingere. Nempe id acerbissimum est, quòd tanta incommoda, tot clades finem necdum acceperunt, nulláque spes quietis supereſt. Verùm indies augetur pestis, factíque sumus in derisum multis. Imò ridet quidem nullus quantumlibet perditis moribus sit, sed ploratu prosequitur, vt dixi, malorum omnium culmen, nouam hanc iniquitatem, & facinus execrandum. Quis verò reliquarum Ecclesiarum perturbationes ac pressuras eloqui possit? Neque enim hîc modò inualuit lues, verùm ad oriẽtalem quoque peruenit Ecclesiam. Quemadmodum enim à capite, dum noxius humor effunditur, reliqua membra læduntur: ita nunc quoque postquam ex hac vrbe magnifica, veluti ex fonte quodam incommoda fluxere, cœperunt turbæ, ac tumultus occupant omnia, & vbique dominantur, omnibúsque fermè in locis clerici contra Episcopos insurgunt. Populi partim abscissi sunt ab Ecclesiæ corpore, partim præcidendi expectantur. Vbique pestis hæc pullulat, & orbis vniuersus euertitur. Hæc igitur omnia cogitantes, Domini Beatissimi, ac Reuerendissimi, dignum vestræ constantiæ, & congruum robur, ac studium sumite, & hanc perniciem, quæ inuasit ecclesias, oramus, auertite. Nam si hæc inualuerit consuetudo, & licitum fuerit cuique ex adeò remotis partibus in alienas prouincias prout voluerit, ingredi, & eiicere quoscunque libuerit, & pro voluntate omnia gerere, non ignoratis, maturè cuncta peritura, bellúmque sæuissimum occupaturum orbem vniuersum, omnibus lacessentibus inuicem. Ne igitur immanis ista confusio cuncta percurrat, & vbique dominetur, scribite, precor, & authoritate vestra decernite, huiusmodi iniquè gesta, nobis absentibus, & iudicium non declinantibus, nullius esse roboris, sicut per suam naturam sunt profectò & irrita, & nulla. Porrò qui talia gessere, eos ecclesiasticæ censuræ subiicite. Nos autem insontes neque conuictos, neque deprehensos, neque vllius criminis reos comprobatos, Ecclesiis nostris iubete restitui, vt charitate frui, ac pace cum fratribus nostris consueta possimus. Quòd si modò quoque voluerint authores sceleris aperire crimina, quorum gratia nos iniustè ejecerunt, dentur nobis commentaria, libelli proferantur in medium, veniant accusatores mei, sedeat incorruptum, intemeratúmque iudicium, non recuso, non renuo, imò & constanter hoc expeto. Iudicemur, crimina profectò diluemus, nósque ostendemus innocẽtes, neque criminibus vllis obiectis obnoxios. Nam quæ ab eis modò gesta sunt, omni prorsus ratione carent, extra omnem ordinem, omnémque legem, ac regulam ecclesiasticam sunt. Nunquam id facinus ne in extremis quidem iudiciis, imò neque apud Barbaros ipsos admissum est. Non Scythæ, non Sarmatæ, vnquam vna ex parte iudicarunt, absente reo, neque iudicium, sed odium & apertam simultatem declinante, ac mille appellante iudices, & seipsum innocentem asseuerante, & paratum, præsente orbe vniuerso, quæque obiecta diluere, ac se in omnibus insontem declarare. Hæc ergo cuncta cogitantes, & à dominis meis venerandis Episcopis manifestius planiúsque cuncta discentes, quod est partium vestrarum munus, studium vestrum, & operam, ac diligentiam, quæso, inferre dignemini. Ita enim non nobis tantùm, sed Ecclesiis quoque vniuersis gratificabimini, & à Deo mercedem percipietis, qui ob Ecclesiarum pacem semper omnia facit. Scripsimus ista & ad Venerium Mediolanensem, & ad Chromatium Aquilegiensem Episcopum. Vale in Domino.

Ad hæc rescripsit beatissimus Papa Innocentius, communióque vtriusque patris admissa, Theophili iudicium cassum atque irritum esse decreuit, dicens, oportere conflari aliam irreprehensibilem Synodum occidentalium & orientalium sacerdotum, cedentibus concilio amicis primùm, deinde inimicis. Neutrarum quippe partium, vt plurimùm, rectum esse iudicium. Paucis pòst diebus aduenit Petrus quidam Theophili presbyter, vnà cum Martyrio Ecclesiæ Constantinopolitanę diacono, ipsius epistolas deferens, & quędam simul commentariola, in quibus videbatur Ioannes à triginta sex damnatus Episcopis, ex quibus viginti nouem Ægyptij, septem reliqui ex aliis regionibus erant. Ea commentaria cùm legisset Papa Innocentius, compertisset que, neque culpas esse graues, neque præsentem Ioannem fuisse, neque in faciem reprehensum, insaniam Theophili magis ac magis exhorruit, quòd contra absentem adeò sæuam, immitémq; sententiam euomuisset. His igitur à se dimissis, cum literis grauibus temeritatẽ illius lacessentibus, sese ad orationis studium

dium contulit, indictóque Ecclesiæ ieiunio, cum lachrymis diuinam precabatur clementiam, vt huiusmodi seditiones, & scandala, scissuræque tollerentur, & pacis, ac fraternitatis amor, integra membrorum compage, redderetur. Fuit autem Epistolæ ista sententia.

FRATER Theophile, nos & te, & fratrem nostrum Ioannem communionis nostræ esse decreuimus, sicuti & in prioribus literis apertè satis expressimus. Et nunc in sententia nostra & voluntate perdurantes, rursus eadem scribimus. Et quotiescunque scripseris, nisi debitum sequatur, conueniẽnsque iudicium, propter ea, quæ magno cum dedecore sunt gesta, possibile non est, nos à Ioannis communione discedere. Itaque si conscientiæ confidis, tu quoque iudicio accurre ad Synodum proximè in Christo celebrandam, & illic iuxta Niceni concilij canones & decreta contende. Alios quippe canones Romana non admittit Ecclesia. Quod si obtinueris, euidens & irrefragabilis erit ratio tua.

Modicum temporis fluxerat, cùm Theotecnus Constantinopolitanus presbyter venit, literas concilij Ioannis viginti quinque Episcoporum, aut paulò plurium ferens, quibus docebant Ioannem militum auxilio vrbe depulsum, & Cucusſum in exilium missum, Ecclesiámque incensam fuisse. Cui & ipsi communionis literas, & ad Episcopum Ioannem, & ad omnes communicantes sibi Episcopos tradens, orabat cum lachrymis, vt patienter tolerarent, cùm opem ipse ferre non posset, eò quòd nonnulli obsisterent potentes aduersarij, ecclesiasticæ pacis inimici. Post paulum rursus applicuit homunculus aspectu fœdus, animo perditus, Paternus nomine, Constantinopolitanæ Ecclesiæ se presbyterum dicens, qui & ipse totus elatus, & fastu turgidus, & ipso gestu inimicitias præferens plurima contra Ioannem Episcopum maledicta vomebat. Hîc literas paucorum Episcoporum Acacij, Pauli, Antiochi, Cyrini, Seueriani, & aliorum quorundam Innocentio reddidit, quibus Ioannem calumniabantur, quasi incendisset Ecclesiam. Mendacium apertè deprehensum est, cùm eius rei, quippe quæ illi non fuisset obiecta, mentionem in Synodo nullam feciſſet Ioannes. Eum Innocentius cum indignatione abiiciens, ne rescribere quidem voluit.

PALLADIVS. Quæso mihi aurem parumper accommodes, vt tibi per singula rei ordinem pandam. Nimis enim, vt ait Heliu ad Iob, angustat me spiritus ventris, ventris nomine mentem significans sermonibus plenam.

THEODORVS. Necesse est, Pater optime, me omnia diligentius prosequi, quæ peruenerunt ad nostram notitiam, vt ita demum, quæ instituisti, rogare abs te possim. Paucis post diebus aduenit Episcopus Cyriacus, nullas quidem habens literas, sed is planè, cui fides meritò habenda videbatur, eadem prosequens, quæ ab Episcopis de Synodo Ioannis fuerant scripta. Aiebat enim se fugisse propter comminationem regalis edicti, ita continentem: *Si quis non communicat Theophilo, Arsacio, & Porphyrio, hic episcopatu quidem arceatur. Amittat verò, si quam videtur habere substantiam pecuniarum, siue prædiorum.* Post Cyriacum aduenit Eulisius Apamiæ Bithyniæ Episcopus, afferens literas à quindecim Episcopis de Ioannis concilio, & à præclaro sene Anysio Thessalonicense Episcopo, in quibus illi quidem & præcedentem, & quę tũc erat, Constantinopoleos totius deprædationem, vastitatémque signabant. Anysius verò Romanæ se Ecclesiæ iudicium sequi fatebatur. Porrò Eulisius ipse consona Cyriaco per omnia dixit. Vix mensis fluxerat, cùm Palladius quoque Episcopus Helenepoleos absque literis venit, qui & ipse fugisse dicebat vesaniam principum. Expressius autem ac signantius enarrauit omnia, ipsumque exempla edicti protulit in hanc sententiam: Quicunque occultasset Episcopum, aut clericum, siue in sua domo susciperet, qui Ioanni communicaret, eius domum publicandam. Post Palladium Germanus presbyter, Cassianúsque diaconus Ioannis, viri magnæ religionis, literas ab omni clero Ioannis attulerunt, continentes, ecclesiam suam tyrannidem perpessam esse, Episcopo per vim militum ejecto, & in exilium misso, agentibus id Acatio Beroensi, Antiocho Ptolemaidis, Seueriano Gamalensi, Theophilo Alexandrino. Ostenderunt & breuiculum memorati viri, vbi ornamenta sub iudicibus testibus tradunt, subscriptum manu Studij præfecti vrbis, Eutychiani prætoris, Ioannis comitis thesaurorum, & Eustachij quæstoris, ac tabularij, in auro, & argento, & vasis, vt Ioannis Episcopi calumniam diluerent. Post istos venit secundò Demetrius Episcopus Pisinuntis, qui peragrato oriente, prædicauerat communionem Ecclesiæ Romanæ cum Episcopo Ioanne, testibus Papæ Innocentij literis, afferens epistolas ab Episcopis curiæ, in quibus Ioannis amplectuntur communionem. Ab Antiochenæ itidem Ecclesiæ presbyteris, vbi Romanorum sequuntur disciplinam, laudantes integritatem iudicij, & ordinationem apud se factam de Porphyrio, vt illicitam ac nefariam execrantes. Post hos omnes venit Domitianus sacerdos, Constantinopolitanæ dispensator Ecclesiæ, & Vallagas quidam Nisybius presbyter, exponens monasteriorum Mesopotamiæ gemitum & ciulatum. Simul & commentaria Optati cuiusdam præfecti reddiderunt, vbi honestæ mulieres ex genere consulari publicè ad eum adductæ memorantur, Constantinopolitanæ Ecclesiæ diaconæ, ita vt cogerentur, aut Arsacio communicare, aut fisco ducentas auri libras applicare. Quid autem de Monachis & Virginibus dicere oporteret? Ostendebat secta in ligno latera, terga cæde consciſſa. Non tulit vltrà Innocentius Pontifex, indignitate summa permotus, scripsítque ad Honorium Imperatorem, literarum huiusmodi sensum distinctè subiiciens. Desunt literæ. Motus his literis princeps, præcepit Synodum occidentalium Episcoporum congregari, & cùm in vnam sententiam concurrisset, ad se referre. Congregati Italiæ Episcopi Imperatorem orant, vt scriberet Arcadio fratri suo, vt iuberet Thessalonicæ concilium fieri, quò facilius possent vtræque patres orientis occidentísque concurrere. Addentes perfectam Synodum, non numeri quantitate, sed qualitate sententiæ, certam & irrefragabilem tuliſſe sententiam. His inflammatus imperator, Episcopo quidem Romano scribit, vt mittat Episcopos quinque, Presbyteros duos Romanæ Ecclesiæ, diaconum vnum, qui ipsius ad fratrem epistolas ferrent. Erat autem hîc tenor Epistolæ.

TERTIÒ iam scribo ad mansuetudinem tuam, orans, vt quæ contra Ioannem Episcopum Constantinopolitanum malignè essent gesta, corrigeret. Verùm id hactenus, vt video, factum non est. Quocirca rursus per sanctos Episcopos & Presbyteros scribo, pacis Ecclesiasticæ auidus, & ingenti cura sollicitus (pacatis enim Ecclesiis, Imperio quoque nostro pax peruenit) vt episcopos orientales iubeas Thessalonicæ conuenire. Nostri quippe occidentales Episcopi electos viros miserunt, seueræ constantiæ, & qui neutram in partem inclinentur amore, vel odio, Episcopos quinque, Presbyteros Romanæ Ecclesiæ

duos, vnúmque diaconum, quos vt omni cum honore ſuſcipias, quæſo, vt ſiquidem illis perſuaſum fuerit Ioannem iuſtè fuiſſe expulſum, doceant me ab eius cõmunione diſcedere. Sin autem deprehenderint ſponte malignatos orientis Epiſcopos, ab illorum te itidem communione ſecernant. Quænam verò ſit occidentalium de Epiſcopo Ioanne ſententia, ex omnibus fermè epiſtolis conſtat, quas ad me frequentes dederunt. Ex his duas idem continentes, quod reliquæ, ſubdidi, ſcilicet Romani, & Aquilegienſis Epiſcopi. Hoc autem ante omnia de tua manſuetudine poſtulo, vt Theophilum Alexandrinum, inuitum etiam adeſſe præcipias. Per hunc enim mala omnia emerſiſſe memorantur, vt aduenientium Epiſcoporum Synodus in nullo impedita, congruam temporibus noſtris afferat pacem. Acceptis igitur ſancti viri, Æmilius, & Cythegius, & Gaudentius Epiſcopi, vnà cum Valentiano, Bonifacióque Presbyteris, Imperatoris Honorij, & Papæ Innocentij, & Italiæ Epiſcoporum, Chromatij Aquilegienſis, & Venerij Mediolanenſis, ac reliquorum epiſtolis, vnà & commonitorio concilij totius occidentis, conditionibus publicis Conſtantinopolim conceſſere, erat autem commonitorium huiuſmodi: Non oportere Ioannem iudicium ingredi, niſi illi prius eccleſia, communióque redderetur, vt omni dilatione occaſionis ſublata, ſua ſponte concilium ingredi poſſet. Profecti igitur Conſtantinopolim, poſt quatuor menſes redierunt, nunciantes nobis Babylonias res. Cùm præternauigaremus Græciam, aiebant, detenti ſumus Athenis ab infeſto quodam Tribuno militum, qui idem nobis centurionem adiecit vnum, qui Theſſalonicæ propinquare minimè permitteret. Illic enim intendebamus primùm Anyſio Epiſcopo literas reddere. Iniectos igitur in duo nauigia emiſit. Irruente autem Auſtro vehementi, tribus diebus abſque cibo, Ægæum pelagus, & anguſta traiecimus. Tertia tandem die, hora duodecima ante vrbem applicuimus prope Victoris ſuburbana. Quo in loco detenti ab his qui obſeruant portus, retrò diſceſſimus, cuius id iuſſione pateremur, ignorantes. Concluſíque intra caſtellum Thraciæ maritimum, quod Athyram vocant, illícque cruciati, atque ab inuicem diuiſi, Romani quidem in cellula vna, Cyriacus verò, & qui cum illo erant, in pluribus morabamur, ne vno quidem puero nobis in miniſterio relicto. Cúmque vt literas daremus, exigeretur à nobis, non acquieuimus, dicentes minimè eſſe conueniens, vt qui ſenes eramus, ipſi Imperatori Imperatoris itidem literas, Epiſcoporúmq; redderemus. Cùm igitur obſtinatè recuſaremus, neque aduenienti ad nos Patricio Notario, neque aliis quibuſdam, qui ad hoc venerant, eas dare vellemus: poſtremò acceſſit quidam ex Cappadocia, tribunus militum, Valerianus nomine, perfractóque Epiſcopi Mariani pollice, per vim abſtulit ſignatam regis epiſtolam cum literis reliquis. Poſtridie verò miſerunt ad nos, ſiue regis Aulici, ſiue Atticus, neſcimus, ipſe enim ferebatur Eccleſiæ inuaſiſſe thronum, qui tria millia numiſmatum darent, orantes, vt communicaremus Attico, & de Ioannis iudicio omnino taceremus, quibus minimè obtemperare voluimus. Permanſimus igitur orantes, vt quandoquidem nihil pacificum peragere poſſemus, tutò ſaltem redire ad eccleſias noſtras permitteremur. Mouebat enim nos nimia immanitas hominum. Hoc & Saluator noſter variis reuelationibus nobis antè monſtrauerat. Adeò, vt & diacono ſancti Emmelij Paulo, viro mitiſſimo, & pudiciſſimo in naui apparuerit apoſtolus Paulus, dicens illi: Videte, quo- Epheſ.5.

A modo ambuletis, non quaſi inſipientes, ſed vt ſapientes, ſcientes, quoniam dies mali ſunt, ſignificante ſomnio multiplicem fallaciam, quæ ad euerſionem veritatis, nobis inſidiaretur donis, atque blanditiis. Aſſiſtens igitur idem ipſe Tribunus Valerianus, iniecit nos in nauim vetuſtam, & putrem, datóque vt ferebatur, pretio nauclero, vt perderet nauigantes, ſimul & militibus adiectis viginti ex ordinibus variis, continuò Athyris expulit. Emenſis igitur ſtadiis plurimis, cùm iam perituri videremur, applicuimus Lampſaco. Inde mutata naui, vigeſima tandem die ad Calabriæ Hydruntem peruenimus. Neque nobis edicere vltrà potuerunt de beato Ioanne aliquid certius, neque vbi modò ſint Demetrius, Cyriacus, Euliſius, & Palladius, qui cum noſtris Epiſtolis legati fuerant miſſi, & Athyris, vt antè iam diximus, detenti. PALLAD. Agè iam Sacratiſſime miniſter Chriſti, mihi intende animum, & quæ à me dicuntur, auſculta. Aperiam deinceps tibi totius tragœdiæ Satyricos in medio tumultus, & vnde ebrietati dederit manus, & quatenus ceſſare viſa ſit, necdum verò deſierit. Omnium quidem malorum, vt iam dixerim, fons atque initium dæmon eſt, boni totius inimicus: qui ſemper, lupi in morem, aduerſatur Chriſti rationalibus gregibus, peritos quosque paſtores perſecutionibus variis attrociter vaſtans, non ſecus, quàm ille quondam Ægyptiorum rex, maſculos Iudæorum, terrenarúmque voluptatum illecebris ſtolidos quosque, falſosque paſtores illaqueans. Porrò peſſimi huiuſce fontis riui, vt toto terrarum orbe percrebuit, Acacius, Antiochus, Theophilúsque, & Seuerianus ſunt, qui, cùm id dicuntur, quod non ſunt, dici, quod ſunt, ferre non poſſunt. Sunt autem ex omni clero Presbyteri duo, Diaconi quinque, partim ex impuro, partim ex noxio numero congregati. Quos ignoro equidem, an tutum ſit Presbyteros, ſeu Diaconos appellare. Cæterùm ex aula Regis duo tantùm, aut tres ſunt, qui etiam Theophilo neruos addiderunt, militari manu opem ferentes. Mulieres præterea, quæ celebres ſunt, tres, viduæ quidem, ſed opulentæ, in perniciem ſalutis ſuæ pecunias ex rapina poſſidentes, quæ virorum quoque conſtantiam perturbare poſſint, atque concutere, Marſa Promoti vxor, Caſtricia Saturnini, & Eugraphia quædam, nimia inſania feruens. Cætera eloqui verecundia prohibet. Iſtæ atque iſti cùm infideli corde ſint ſegnes, veluti phalanx furore ebria, in vnam ſententiam odioſam concurrentes, aduerſus eccleſiaſticam pacem torrentem perditionis per ſummam inſaniam concitarunt. THEODORVS. Perge Pater, & coram Deo cauſam odij iſtorum aduerſus tantum virum nobis ediſſere, quæve fuerit Epiſcopi Ioannis ratio, vt contra tot poteſtates decerneret ſtare. Et illud ſimul expone, quódnam vitæ ipſius initium fuerit, & quo pacto fuerit ad Conſtantinopolitanæ Eccleſiæ proiectus ſedem, quanto eam tenuerit tempore, cuiuſmodi vixerit moribus, quo etiam fine defecerit, ſi tamen mortuus eſt, vt fama vulgauit. Quamuis enim apud omnes fermè inualuerit mira de virtutibus & ſanctitate illius opinio, conſueui tamen ipſe non facilè rumoribus credere, priuſquàm ab his, qui ritè vel vituperare, vel laudare nouerunt, certior fiam. PALLADIVS. Laudo equidem diligentiam tuam, amiciſſime ac veritatis ſtudioſe Theodore, ſed minimè iudicium probo. Oportuit enim te ipſa noſtra canitie, vt de me interim loquar, & dignitate ipſa, vt vera crederes, quæ à nobis diſcerentur, induci. Quoniam verò iſtud minimè feciſti, & iam ſecundò coram Deo conueniſti

conſcientiam

conſcientiam noſtram, ſaltem poſthac fideles mihi A
aures accommoda, ne incaſſum ſermo decurrat. Scio
Pſalm.5. enim ſcriptum: Perdes omnes, qui loquuntur mendacium. Et apoſtolus Ioannes: Qui mendacium lo-
Pſalm.62. quitur, inquit, non eſt ex Deo. Et Dauid rurſùm: Quia obſtructum eſt os loquentium iniqua. Reuera enim iniquè agit, qui fallit eum, cui perſuadet. Iniquè item & qui auſcultat, mentienti facilè credens. Cùm igitur æqualiter vterque peccet, neuter noſtrum iniuria afficiat proximum. Eſt enim hæc virtus, vt is quidem qui dicit, vera proſequatur; qui verò audit, iniquè diiudicet. Eſtote enim, inquit Scriptura, probabiles trapezitæ, falſum aurum & argentum à vero & probato ſecernentes, non vt paſſim mulcentem aures ſonum admittamus, ſed & diuino timore, & conſcientia, quæ dicuntur, aut ſcribuntur, ponderantes rerum teſtimonia ſuſcipiamus. Aurium quippe, ac linguę ingens periculum eſt. Idcirco & præſtantiſſimus rerum opifex Deus hanc geminis labiis ſeruare conſtituit, cùm interius quoque dentium eam vallo cinxiſſet, vt huius facilitatem huiuſmodi muni-
Pſal.143. tione cœerceat, ſecundum quod ſcriptura dixit: Pone Domine cuſtodiam ori meo, & oſtium munitionis circa labia mea, vt non delinquam in lingua mea. Porrò cauernas aurium flexuoſas, atque tornatiles fecit; ex ipſo habitu admonens, nõ citò in eas irrumpere debere ſermonem, vt dum maiori temporis mora circum fotamina vertitur, medacij materiam cum malitiæ ſordibus ponat, ad ripas ipſas, & aurium margines tenuiter excollatus. Nõ modò autem iſtiuſmodi inſtrumẽtorum, vt quæ ſola delinquant, curam habuit, verùm pupillis quoque, veluti feneſtris, velamina poſuit, ne impudicitiæ intus admitterent mor-
Hier.9. tem, de qua Propheta teſtatur, dicens: Mors intrauit per feneſtras veſtras. THEOD. Si quidem de rebus quibuſlibet non magni ponderis mihi eſſet inquirendum, ſufficeret profectò, Pater beatiſſime, vel aſpectus ipſe tuus verbis fidem facere. Quoniam verò & ea requiro, quæ ſunt maxima, mendacium verò non modicam in præſentiarum quidem cõfuſionem, poſtmodum verò etiam damnationem affert, quando ante tribunal illud terribile & principes, & populi ſimul aſſiſtent. De veritate autem eſt quæſtio, da veniam Pater, neque mihi iam velim canos obiicias, & mali enim ſæpe ſenuerunt, non animam virtute canam, ſed corpus æui diuturnitate rugoſum præferentes. Cuiuſmodi & illi fuerunt in Babylone presbyteri, & in Samaria Effraim; in cuius probrum Propheta
Oſee 7. clamat: Effraim columba ſeducta, non habens cor. Cani aſperſi ſunt, ipſe autem ignorauit. Iterato item
Dan.13. ſeuerius dicit, Factus eſt Effraim ſubcineritius, non conuerſus, & alieni comederunt robur eius. Et illud etiam addam, licet fiat ſermo prolixior. Quis ornatior canis, ſi ætatem aſpicias? quis aſpectu modeſtior D
Acacio illo, quem modò culparas, & ſeditionis authorem, & ſceleris eorum ducem, qui nouitatibus gaudent: Cuius ipſe quoque nares canos attraxerant, quando Romam profectus eſt, ordinationis Epiſcopi Ioannis decretum ferens? PALLAD. Nunc planè cognoui, probatum te eſſe trapezitam, dum non cutis tabernaculo credis, ſed inhabitantis inquiris diſciplinam. Nempe enim, & Ægyptiorum templa, cùm vaſtæ magnitudinis ſint, & ſpeciem lapidum præferant, Simias habent intus, Deorum vice, & Ibices, & Canes, & infinita portenta. Deus autem noſter ac Dominus cùm Samueli de conſtituendo Iſraëli principe reſponſa daret, admonuit, ne ſtatum lutei corpo-
1.Reg.16. ris ac formam attenderet, dicens: Non ſicut homo, videt Deus: homo enim in facie, Deus autem in corde. Quo circa imitatores Dei in rebus omnibus altiora quæque & abſtruſiora ſcrutantur. Ideo promptè accedo tibi, ſtateráque tuam, nunquam in alteram partem inclinantem, libenter amplector. At verò Babylonij ſenes quidem corpore, ſed animo præſtoliditate nimium paruuli, ſi mortuorum reſurrectioni credidiſſent, primùm quidem ſapientia validi nequaquam Suſannam alterius vxorem amauiſſent. Deinde autem, ſiquidem Dei timorem habuiſſent, nunquam impudicitiæ ſuæ calumniam quoque innocentis coniunxiſſent. Id verò ſummæ ignominiæ & dedecoris indicium eſt, quòd ſeniores iuuenilem ſpeciem violare voluiſſent. Sed his omiſſis, ad ea, quæ de ſancto viro inquiſiſti, enarranda pergamus.

IOANNES genere Antiochenſis fuit, natus ex parentibus nobilibus, & qui in Syria inter militares maximè illuſtres eſſent. Mater eius cùm filiam primo
B partu edidiſſet, ſecundo hunc loco enixa eſt. Cùm autem, emenſis infantiæ rudimentis, ad pueritiæ perueniſſet annos, & magna ingenij præ ſe ferret indicia, literarum ſtudiis traditus eſt; inſecutúsque ardenter diſciplinas liberales iam tunc ſe ad ſanctarum ſcripturarum miniſterium comparabat. Inde cùm octauum decimum ageret ætatis annum, oratoriæ operam dãs, adoleſcentiæ lubricum perpetua exercitatione declinauit. Vbi verò virilem inuerat ſenſum, ſanctarum literarum amore correptus eſt. Regebat autem per id temporis Antiochenam eccleſiam vir totius ſanctitatis Meletius confeſſor, Armenius genere. Is cùm adoleſcentis indolem ſolers explorator intenderet, ad ſe aſcitum ſecum iugiter eſſe permiſit, ſibíque familiariter adhærere. Amabat enim cordis illius pulchritudinem, propheticis oculis præuidens, quorſum indoles tanta eſſet euaſura. Cùm verò aſſidentem ſibi fide, ſacriſque dogmatibus diligenter inſtrueret, poſt triennium fermè lauacri regeneratione mundatum, lectorem ordinauit. Verùm, ſtimulante conſcientia, ne cõtentus eſſet laboribus ciuitatis, in ipſo iuuentutis flore, ſenſu planè integro, vicinos occupat montes, ibíque congreſſus ſeni cuidam Syro, continentiæ in primis ſtudioſo, ſeſe illi ſocium dedit, imitatus vita continentiam, duritiámque propoſiti. Manſit autem apud illum annos quatuor, incentiua naturalis ardoris diuinarum literarum ſtudiis ſuperans. Vbi verò motus omnes iuuenilis ætatis non tam labore, quàm ratione ſuperauit, deſiderio deliteſcendi, ſolus remotiorem eremum petiit, illícque ſpeluncæ incluſus biennium fermè peregit. Quo in tempore iugiter fermè ſine ſomno perſiſtens, ſcripturas ſanctas penitus edidicit, earúmque perpetua meditatione ignorãtiam à ſe longè fugauit. Verùm cùm toto biennio nunquam cubuiſſet, non nocte, non die, ſubiectas ventri partes omnino mortificat, frigore virtutes renum ferienre. Quod ille vbi animaduerteret, eccleſiaſticum rurſus occupat portum. Id autem diuina prouidentia factum ſcimus, quæ hunc ad eccleſiæ vtilitatem ab exercitatione immodica infirmitatis occaſionibus repellit, vt impeditus ægritudine ſpeluncis renunciare cogeretur. Hinc iam à Meletio Diaconus ordinatus, quinque annis venerandis miniſtrat altaribus. Sed cùm doctrinæ illius gratia cunctis innotuiſſet, populíque fideles vitæ illius continentia, veluti ſale, condirentur, Presbyter à ſanctæ memoriæ Flauiano Epiſcopo conſecratur inuitus licet, ac multum renitẽs. Notatur id ex his libris, quos de ſacerdotio adhuc ſolitarius ſcripſit. Permanſit autem bis ſenis annis in officio presbyterij, Antiochenã Eccleſiã vitę munditia illuſtrans, partim vndis ſpiritus

recreans. Agebat Episcopi vices in prædicatione verbi Dei, omniúmque corda mirabili facundia, scripturarũ dulcedine ornata, ad se rapiebat. Quàm multos, quàm pulchros, quàm necessarios, plenósque vtilitatis tractatus ediderit, quis referre sufficiat? Sed omitto ista, tuóque, Theodore, iudicio examinanda relinquo. Neque enim sunt, aut esse possunt obscura, quæ scripsit. THEOD. Mirabilis planè gratia viri in docendo fuit, atque ex his quæ ad manus nostras peruenire potuerunt, magna ipsius excellentia noscitur. Sed perge quæso, seriémq; narrationis exequere. PAL. Dum hæc agerentur, & Christo gubernante, prospero cursu cuncta succederent, moritur Beatus Nectarius, Constantinopolitanæ sedis Episcopus. Hinc iam plerique sponte concurrunt, Ecclesiæ præfici cupientes, viri planè non digni, sacerdotalis quidem ordinis, sed nihil habentes dignum sacerdotio. Qui, dum meritis diffidunt suis, Põtificis solium electione fidelium desperantes posse adipisci, partim palatij obseruant fores, alij munera potentibus tribuunt, alij populis genu posito supplicãt. Ad hæc plebs fidelis indignãs, regem pia intentione sollicitat, pastorem peritum sibi dari suppliciter postulans. Agebat in rebus Eutropius spado, præfectus cubiculi regij. Cupiens igitur Ioannem Præsulem fieri, cuius illi virtus erat notissima, cuiúsque tunc periculum fecerat, cùm in causa regia interiora penetrasset orientis, suadet Imperatori, scribat vt ad Antiochiæ Comitem, mandans, vt absque strepitu vllo & perturbatione Antiochenæ ciuitatis mitteret Ioannem. Acceptis literis, Comes mandatum ita exequitur. Rogat Ioannem, vt secum extra vrbem pergat vsque ad Martyria, prope portam, quæ Romana appellatur, impositúmque rhedæ publicæ, misso eunucho vnà, & magistro militum, tradit. Adductus hoc modo, Constantinopolitanæ Ecclesiæ ordinatur Episcopus. Initio igitur Theophilus, Alexandrinus Episcopus, ipsius constantiam, irreprehensibilémque fiduciam intuens, ordinationem eius impedire conatus est. Ex ipso quippe aspectu callet interiorem hominis voluntatem, sententiámque dignoscere. TH. Sustine quæso, pater, dum te interrogo. PALLAD. Tu verò interroga quæ vis. THEOD. Et si eiusmodi Theophilus est, tantóque viget acumine, quomodo non præuidit fore, vt, pulso illo, orbem perturbaret vniuersum? PALLAD. Non istuc mirare fili. Nam & Dæmones, cùm aduentum Christi non ignorassent, nescierunt tamen futurum, vt vnà credentium illi insufflatione ligarentur. THEOD. Vbínam illi Saluatoris aduentum cognouerunt? PALLAD. Cùm clamarent, Scimus te, quis es, sanctus Dei. Quid venisti ante tempus torquere nos? Vides, vt illi præscierunt, non modò quòd sanctus, verùm etiam quòd iudex esset. Quid autem de dæmonibus loquar? Infelicia scorta ex ipso oculorum motu pudicos agnoscunt, ac fugiunt viros, non secus, atque infirmus oculus solis iubar, & vultur vnguentum. Vnde verò peccantibus execrationi pietas est, si ipsam minimè nouerunt? Ita & Theophilus ex quo id quod erat, infirmis oculis suis gratum non inuenit in Ioannis aspectu, coniectura, non veritate scientiæ, quod erat sibi contrarium, comprehendit. THEOD. Mirificè respondisti, Pater. Sed cur ille quæso ordinationi reluctatus est? PALLAD. Mos sibi fuit bonos ac sensatos viros non ordinare, sed duntaxat, qui defectu aliquo insignes essent, vt omnes veluti insipiẽtes obtineret. Maluit enim superare stolidos, quàm sapientibus accommodare aurem. A salutari tamen prouidentia, vellet, nollet, superatus est. Ordinatus itaque Ioannes, pastoris officium diligenter exequitur, rationali fistula experimẽtum quium facere aggressus. Rarò autem, sed tamen necessariò virga correptionis vtens, sermonem exacuit aduersus fictam, non fraternam, vt eam appellãt, sed planè fœdam, atque inhonestam vitam eorum sacerdotum, qui mulieres, quas subintroductas vocant, secum habere vellent. Asserens, comparatione mali, tolerabiliores esse lenones. Illi enim longè à medicinæ taberna separati, seorsum habent, qui sua sponte infirmi esse delegerunt. Hi autem intra salutis officinã habitantes, sanos ad morbum euocant. Hinc iam pars impia cleri eo pressa morbo, eáque febre correpta, ægrè ferebat. Hac ergo peste propalata & curata, orationis iacula intorquet cõtra iniustitiam, acrémque malorum cupiditatem euertit, ac destruit, vt iustitiæ ædificium construat. Id quippe sapientis architecti proprium est, prius mendacij diruere molem, postea fundamentum iacere veritatis, ita & Propheta dicente: Constitui te super gentes, & regna, vt euellas, & plantes, & destruas, & ædifices. Illud quidem agricolæ, hoc autem congruit architecto. Ex hoc rursus offenditur pars obseruantium sacculos. Post hęc victum quoque castigat cleri diligenter, orans, & exhortans, vt contenti stipendiis suis, nidores diuitum non sequerentur, ne fumum huiusce insequentes libidinis flammæ traderentur, assentatorum ac parasitorum instituto viuentes. Hinc lurcones plurimi pulsati atque irritati authoribus calumniæ se coniungunt. Post hæc dispensatoris ecclesiastici scripta relegens, inutilésque ecclesiæ sumptus deprehendens, amputari hos protinus iubet. Accessit & ad solennes Episcopi sumptus inspiciendos, inueniénsq; immodicam profusionem, transferri hanc magnificentiam ad infirmorum solatia præcipit. Et cùm supereſſent pecuniæ, noua quoque infirmorum receptacula construit præficiens his duos ex sacerdotum numero religionis summæ viros, & medicos, & coquos, & ministros, qui sine vxoribus essent, eis ad obsequium statuens, vt aduentantes hospites, morbo deprehensi, & eo maximè, qui Sacer appellatur, curarentur, & ob ipsum bonum, & pro gloria Redemptoris. Dehinc viduarum aduocat agmen, solertè explorans, quæ non rectè conuersarentur inter illas, inueniénsque nonnullas carni deditas, admonebat, vt aut ieiuniis studerent, balneísque & exquisitis abstinerent vestimentis: aut repetere maturarò connubia, ne diuina lex & nomen Domini per illarum intemperantiam blasphemaretur. Ad hæc fideles quosque Laicos hortabatur, vigiliis nocturnis in ecclesia insistere, vxores autem horum domi manere, interdiu orantes, ideo quòd viris die ocium non esset. Hæc omnia quosque negligentiores de clero contristabant, totis noctibus dormire cõsuetos. Post hæc autem aduersus diuites linguæ exacuẽs gladium, animi pustulas scindere aggreditur, fastum eos turgidum ponere admonens, & hominibus cæteris se existimare pares, iuxta illud Apostoli ad Timotheum: Diuitibus huius seculi præcipe, non altum sapere, neque sperare in incerto diuitiarum. Dum hæc itaque geruntur, Ecclesia quotidie in melius proficiente, & ciuitate omni mirificè ad religionis studium conuersa, animabúsque fidelium pudicitia, & psalmorum cantu exultantibus, non tulit bonorum inimicus Dæmon eos per Ioannis doctrinam eripi sibi, quos dudum tenuerat captiuos, vt erant, qui Circo, & Arenæ, ac Theatro eatenus dediti omissa diaboli scena, ad Saluatoris currebant ouile, attracti amore dulcis fistulæ pastoris eximij. Ex hoc iam mercenariorum, non planè pastorum, animas

Episcopi electio.

Lucæ 4.

Hier. 1.

Hospitale.

animas occupat liuor, quos pastoris industrij collatio reddebat obscuros. Quam ideo vincere non valentes, quia profligatorem inuidiæ, Dominum non inuocabant, aduersum Ioannem calumnias struunt, sermones ipsius quosdam assumentes, & vt dictos in probrum Reginæ, & quorundam de aula Regis, inuidiosè diuulgantes. Per id autem temporis contigit, vt Acacius episcopus Beroæ adueniens honesto, vt dicebat, careret diuersorio. Qua ex re indignatus ira excandescebat, quasi fuisset à Ioanne contemptus. Victus autem cogitationibus improbis, ex abundantia cordis, verbum plenum stultitiæ protulit, dignum ipsius animo, præsentibus quibusdam Ioannis clericis, dicens: Ego ipsi ollam condio. Ex eo Seueriano coniunctus, & Antiocho, & Isaac Syrulo circunforaneo, falsorum monachorum duci, qui tempus omne contriuerat in maledictis, linguam semper aduersus Episcopos instruens, tractans quo pacto aduersus Ioannem, imò contra Dominum Saluatorem, sese armare queant. Mittunt primum Antiochiam, adolescentiæ illius crimina studiosè inquirẽtes. Vbi autem defecerunt scrutantes scrutationes, nihilque inuenerunt, quo illius fucarent gloriam, Alexandriam ad Theophilum mittunt, cuius nouerant versatile ingenium, ad huiusmodi sapienter vicissim machinanda. Is postquam literas iuxta cor suum legit, oblatam sibi malignandi materiam amplexus perlibenter, horrido silentio scrutabatur, inquirens occasionem aliquam, vel leuem cõtra Ioannem. THEOD. Cohibe paulisper orationis impetum, Pater, vt antequam obliuio subrepat, eloquar tibi causam, quæ ex Alexandria ad nos vsque manauit. Aiunt enim, quòd depositos à Theophilo clericos Ioannes ad communionem susceperit, ac per id illum contristauit, quod non oportuit fieri, ortáque ob id simultate, contra Ioannem ille insurrexit. PALLAD. Vt demus vera esse, quæ sermo iactauit, éstne Episcopi, malum malo curare? Et vbínam cuangelicum illud est, quod ait? Sol non occidat super iracundiam vestram. Vbi item Apostolicum illud? Vince in bono malum. Vbi Propheticum quoque elogium? Si reddidi retribuentibus mihi mala. Quanto erat rectius, coram religiosis Episcopis illum insimulare, & ita versare. Frater Ioannes, cur hoc, atque hoc fecisti? vt Ioannes respondere posset, se istud ignorasse. THEOD. Verum dicis, si quid fuisset in illo bonæ voluntatis, & non, vt iræ suæ satisfaceret, obtenderet clericorum causam. PALLAD. Per timorem Dei, qui timoribus cæteris dominatur, & præualet, non tibi aliter, quàm se habet res, de his, quos modò memorasti, clericis loquar. Isidorus quidam Presbyter à beato Athanasio, magno illo viro, ordinatus, octogesimum agens ætatis annum, quem nouerunt Romanorum plurimi, Ecclesiasticorum enim negociorum gratia ad hanc vrbem venit, dum esset peregrinorum Alexandriæ susceptor: nosti & ipse virum, quando cum Acacio profectus, Flauiani ad Theophilum communionem detulit, quæ viginti annis segregata fuerat, beati Euagrij gratia, qui multa certamina in laboribus Ecclesiasticis pertulit. Huic itaque Isidoro vidua quædam ex principalibus ciuitatis mille aureos dedit, adiurans eum ante altare venerandum, coemptis vt vestibus pauperculas Alexandriæ mulieres induceret, ignorante Theophilo, ne, si sciret, acceptos lapidibus emendis impenderet, quædam enim ædificandi rabies, Pharaonis instar, illum obsedit, minimè ecclesiæ necessaria. Verùm ista missa facio: quod autem de Isidoro magis vrget, attende. Acceptam pecuniam Isidorus pauperibus impendit, ac viduis. Hoc comperto, Theophilus (nihil enim ipsum latebat ex his, quæ vbique aut gererentur, aut dicerentur, quòd haberet rerum atque operum exploratores, ne aliter dicam) Isidorum aduocat perturbatus modicè, &, an ita se res habeat, scisciatur. Nihil ille cunctatus, rei seriem pandit. Quod ille audiens, habitum mutat, & qui antè paululum modestus ac mitis interrogando videbatur, paulò pòst intumuit totus, Isidori accepto responso, effigiémque mutauit. Ac parumper se intra silentium continens, veluti canis clàm impetitus, post duos menses congregatis Sacerdotibus, Isidoróque præsente chartulam profert, hanc, inquiens, Isidore, contra te accepi, iam decimus octauus annus euolutus est. Et quoniam occupatus fui, rem interim obliuioni tradideram. Nunc verò cùm alias requirerem chartas, inueni hanc de te chartulam diu latitantem. Quid ergo ad eam respondes? Continebat autem illa Sodomorum crimen. Ad hæc Isidorus respondit Theophilo: Concedamus verum esse, quòd & chartulam accepisti, & memoria excidit, non fuit, qui libellum dedit, euocandus? Ad hæc Theophilus: At puer non aderat, nauigabat enim. Et Isidorus: Non aderat tunc, vt dicis, Episcope. Post nauigationem non aderat? Secundo anno non aderat? non tertio? Et nunc, si adest, adstare hominem iube. Theophilus cùm ipsa veritatis euidentia vinceretur, in diem alteram iudicium differt, deprecatúsque adolescentulum quendam, promissionibus multis ad accusandum Isidorum instruit, datis illi, vt aiunt, aureis quindecim. Ille hæc omnia retulit matri. Mater id minimè probauit, partim integritate iudicij, partim legum metu dissuasa. Cogitánsque, ne fortè calumniam passus Isidorus ad Principem iudicem prouocaret, accedens omnem scenam pandit Isidoro, aureos quoque illi ostendens, quos à Theophili sorore, mercedis nomine, contra insontem accepisse dicebat. Quæ cùm ob alia plurima, tum ob hoc præcipuè dignas persoluit pœnas, mortua, cùm illi mamillas medicus curandi causa ferro tentaret. Ad hæc Isidorus mansit domi, Dominum deprecans. Adolescens verò, hinc leges metuens, inde Theophilum magis irritandum non ignorans, ad vtilem recurrit ecclesiæ murum, venerandáque apprehendit altaria. Ita Theophilus muto iudicio Isidorum ecclesia eliminat, grauia illum deliquisse pronuncians, honestámque faciem iniustitiæ imponens. Ad hæc veritus Isidorus, ne fortè grauiore indignatione concitatus, saluti quoque suæ Theophilus insidiaretur (& ista enim, vt aiunt, moliri consueuit) cursu rapido contendit ad Nitriæ montem, repetens monasticum ordinem, in quo iuuenis fuerat nutritus, ibíque intra cellulam residens orabat, patientissimum Dominum interpellans. Interea Theophilus sibi conscius, quàm indecenter egisset, incertámque victoriam suspectam habens, literas ad vicinos Episcopos mittit, mandans, quosdam de monte ex primoribus abiici, atque interiore eremo monachos pelli. Qui vnà cum senioribus descendentes Alexandriam, orabant Theophilum, vt diceret, quam ob causam damnati abiectíque fuissent. Ille sanguineos contorquens oculos, limis, & tauri in morem illos intendebat, aliquando tumenti ore, aliquando in pallorem verso, interdum præ intemperata iracundia carneo, & pleniore, monstri vatij in morem insaniens: Hammonij æqualis sui ceruicibus torquem innectit ferreum propriis manibus, maxillásque illius crebris ictibus pulsans, & intensis digitis nares impetens, atque cruentans, ac voce fremebundus, & mi-

Ephes. 4.
Rom. 12.
Psal. 5.

vir Dei, inter animi curas, atque æstus hoc facere) ita A se alloquenti ait: Sufficit frater, noli plura prosequi. Verùm, vt dixi, vestras ecclesias non dimittatis. Neque enim à me doctrina Christi cœpit initium, neque item in me desitura est. Nónne Moses mortuus est? nunquid Iesus inuentus post illum non est? Nónne Samuel obiit? nónne Dauid vnctus est? Excessit vita Hieremias? nónne reliquit Baruch? Assumptus est Helias? nónne prophetauit Helisæus? Capite cæsus est Paulus? nónne post se dimisit Timotheum, Titum, Apollo, & innumeros alios? His dictis, Eulisius Apamiæ Bithyniæ Episcopus ait, Necessariò si Ecclesias tenuerimus, communicare cogemur, atque subscribere. Ad hæc sanctus Ioannes, communicate quidem ait, ne scindatis ecclesiam, verùm nolite subscribere. Nihil enim mihi conscius sum, propter quod deponi, aut deiici merear. Cùm inter eos ista referuntur, nuntiati sunt astare pro foribus hi, quos Theophilus miserat. Iubet eos protinus ingredi: ingressis, cuius nam B essent gradus, interrogat. Episcopos esse vbi didicit, orat, vt sedentes, quam ob causam aduenerint, dicant. Illi autem, breue tantum habemus, inquiunt. Iubete illud legi. Quod ille vbi annuit, mandant Theophili puero vt legeret, & legit. Erat autem hic textus: Sancta Synodus ad quercum congregata (erat autem locus trans mare sic vocatus, Ruffini suburbium, in quo illi conuenerant) Ioanni, neque addentes, id quod profectò erat, Episcopo (Solet enim fermè obcæcatus animus non ritè aspicere, sed ea voluere, & conspicari, quæ passio dictat) Libellos contra te accepimus mala continentes innumera. Occurre igitur, Serapionem, & Tigrim Presbyteros assumens tecum, est enim illis opus. Erant autem qui missi sunt ad eum Dioscorus, & Paulus, & Libya, iuuenes admodum. Postquam lecta est pagina, contradicunt hi, qui cum Ioanne erant, Episcopi, ita Theophilo per Episcopos tres, Lupicinum, Demetrium, & Eulisium, & Presbyteros C duos, Germanum, & Seuerum rescribentes: Noli ecclesiæ negocia soluere, noli confundere ordinem, & ne scindas ecclesiam, propter quam Christus descendit ad terras. Quod si impatiens soluis Niceni concilij canones, causásque citra terminos tuos cognoscere vis, ipse ad nos transi in bene institutam ciuitatem, neque instar Cain Abel in campum prouoces, vt nos te primum audiamus. Habemus enim contra te libellos capitum septuaginta, apertas, atque nefarias actiones continentes. Plurésque per Dei gratiam sumus, quàm synodus tua, congregati, non ad euersionem ecclesiæ, sed pacem. Nam tua quidem synodus triginta & sex habet Episcopos ex vna prouincia, nos autem quadraginta sumus ex prouinciis variis, in quibus & septem sunt Metropolitæ, & necessariò conuenit pauciores à pluribus ac præstantioribus secundum canones iudicari. Habemus enim & epistolam tuam, per quam admones coëpiscopum nostrum Ioannem, nec oportere citra terminos suos Episcopum iudicare. Quocirca ecclesiasticis obtemperans legibus, accusatores tuos ora, vt à tua accusatione desistant. Ad hæc motus Ioannes, Episcopis suis ait, Vos quidem, quod videtur vobis, scribite: me autem conuenit ad ea, quæ mihi sunt scripta, rescribere. Sic itaque Theophilo mandauit, dicens: Ego, an aliquis dicere contra me quippiam possit, hactenus nescio. Porrò si quis proposuit contra me, vultísque veniam, manifestos inimicos meos, quos mihi negligentia sua fecit infestos, conuentu vestro primum abiicite: neque iam de loco contendam, vbi me oporteat iudicari, & si id maximè in ciuitate fieri oportuit. Sunt autem, quos, vt suspectos, renuo, Theophilus, quem & in Alexandria, & Lycia dixisse certum est, In comitatum proficiscor, vt Ioannem deponam. Id ex eo verum probatur, quòd aduenies, neque congressus est mihi, neque communicauit. Qui ergo ante audientiam inimicus comprobatus est, quid post iudicium facturus putatur? Acacium itidem abiici postulo, qui dixit, Ego ipsi ollam condio. Quid autem de Seueriano, & Antiocho dicam, quorum facinora seculi quoque theatra canunt? Itaque si me reuera venire vultis, hos quatuor, si quidem iudices sunt, consilio pellite; sin autem accusatores, eos ad iudicium sistite, vt sciam, quo mihi ordine certandum sit: vtrum quasi contra aduersarios, an aduersus iudices standum: omninóque non solum ad charitatem vestram, verùm & ad omnem quoque vniuersalem Synodum venire paratus sum. Scitote igitur, quòd si millies miseritis ad me, nullum aliud responsum à me reportabitis. Illis excuntibus, notarius edictum habens Regium, per quod iuxta illorum postulata inuiti traherentur ad iudicium, euestigio ingressus vrgebat. Vbi notario responsum fuerat, nunciantur duo Ioannis presbyteri, Eugenius quidam, qui factionis contra Episcopum Ioannem mercedem accepit Heradiæ Episcopatum, & Isaac monachus, ne aliter dicam, ita nunciantes. Mandat tibi Synodus, vt transeas ad nos responsurus ad crimina. Contrà verò Ioannes per Episcopos alios ita respondit. Quánam, oro, consequentia, quo ordine iudicatis, qui neque inimicos meos vultis abiicere, & me per Clericos meos accersitis? Ad hæc illi, Episcopis captis, alterum cęciderunt, alium conscinderunt, alteri ferrum collo imposuerunt, quod Sancto viro præparauerant, vt ita iniectus in nauim, ad loca mitteretur ignota, Dæmone illos, leonum instar, in ferociam excitante. Comperta illorum immani impudentia, Sanctus seipsum cohibuit. Fortissimi autem illi viri, contextis commentariolis, quæ arancarum telis infirmiora ad probationem erant, contra Sanctum sententiam proferunt, cuius neque faciem viderant, neque audierant vocem, die conficientes nequitiam, quam longè antè texuerant. Neque enim cohiberi potest diabolicus impetus, consilij semper, ac morarum impatiens. Missáque relatio est ad Imperatorem ita exordiens. Quoniam accusatus Ioannes quorundam criminum, conscióque ad ea diluenda occurrere noluit, huiusmodi verò deponunt leges, id quod & passus est: continent autem libelli & læsæ maiestatis crimen, iubeat hunc Pietas vestra expelli, vel inuitum, datúrum tanti criminis pœnas. Nobis enim ista non licet inquirere. O infœliciſſimi, quæ sentitis, & facitis, ea erubescitis facere. Non Deum planè, sed homines reueremini, siue metuitis. Erat autem id crimen, maledictum in Reginam, quam, vt illi detulerunt, Iezabel appellauerat. Atque boni illi viri ferro cædi Sanctum videre cupientes, ita detulere. D Deus autem & eorum penitus insitam nequitiam patefecit, & Principum corda molliuit, sicuti Danieli dudum in Babylone contigerat. Illic enim leones in mansuetudinem conuersi, homines verò effrænati sunt, non parentes Prophetæ. Corrupítque Deus eos, qui post naturam efferati erant, his contra naturam in mansuetudinem versis. In hunc modum Ioannes Ecclesia pellitur, misso ad id Comite cum auxilio militum, non secus, quàm ad Barbaricum prælium. Pulsus autem agellos ad Bithyniæ Prænetum occupat. Media verò transierat dies, cùm motum quendam fieri in suburbio contigit. Perterriti ex hoc, Ioannem misso notario reuocant, & proprio paucis pòst diebus restituunt solio. Ita Theophilus, cum Episcopis Ægyptiis, salutem fugæ Dan. 6.

tem fugæ committit suam: quærebat enim eum ciuitas A marinis vndis immergere. Post duos iterum menses, à plaga inflicta modicè respirantes, secundò aduersus Ioannem fremunt, initiúmque probabile minimè inuenientes, Alexandriam ad huiusmodi rerum peritissimum sophistam mittunt, ita suggerentes, Aut iterum veni dux noster aduersus Ioannem futurus, aut si hoc populi causa vereris, modum nobis aliquem suggere, ex quo sumamus initium. Acceptis Theophilus literis, ipse quidem venire noluit, sciens, quo pacto effugisset. Misit autem tres illos Episcopos, Paulum, & Pœmenem, & alium nuper ordinatum, mittens vnà & canones quosdam, ab Arrianis contra beatissimum Athanasium factos, quibus vtentes, Ioanni calumnias struerent, quòd post depositionem suam sine episcopali decreto redire ausus esset. Est enim ille natura feruidus, & temerarius, & audax, ac supra modum contentiosus. Nihil est autem, ad quod non citius debito feratur: & dum sibi visum fuerit, neque B iudicium, neque concilium sustinet: irrationabiliſque vtens motu, id agere inordinatè satis pergit: ac decretæ sententiæ firmiter nitens, omnibus, qui se opponere voluerint, constanter & contentiosè reluctatur, id in primis studens, vt iudicium suum, atque sententia vincat semper, ac superet. Faciunt illi, quod admoniti fuerant, illius consuetudinem non ignorantes, accersitíſque ex Syria, & Cappadocia, & Ponto, ac Phrygia Metropolitis, & Episcopis omnibus, Constantinopolin conuenere. Aduenientes autem, iuxta canonis seriem, Ioanni communicarunt, ne eadem, quæ prius, incurrerent. Ea re comperta Principes ægrè tulerunt. Et Theodorus quidem Tyaneus episcopus, vir summæ grauitatis, vbi ex his quæ venerant ad aures eius, quid ageretur, aduertit, ne Theophili temeritatem sequeretur, relictis omnibus, ad suam remeauit ecclesiam, vale faciens comitatui, suámque prouinciam vallans pietatis muro, & ad finem vsque in C communione persistens fidelium Romanorum, de Rom. 1. quibus Paulus testatur, & dicit, Fides vestra annunciatur in vniuerso mundo. Faretrius verò Cæsareæ, quæ Argeo adiacet, præsul, nimium formidans, non secus, atque infantes laruas, neque vrbe egressus sua, per literas consensit aduersariis, & quidem non vocatus in medium: imperitè omnino, quippe qui esset omnino rusticus, ac stultus. Leontinus autem Ancyræ Galatiæ, Hammonio Laodiceæ aductæ adiunctus, aductam fecerunt ecclesiam, non modò victi Principum minis, sed contra spe munerum seducti regalium, in sancta synodo sententiam nequissimam vnà cum Acacio & Antiocho ferunt, obtinere sancientes Theophili indiscretum iudicium, vt locus purgandi se Ioanni nullus omnino daretur, vigore scilicet canonum eorum, quos Theophilus miserat, à quadraginta complicibus Arrij editos, atque ita continentes. Si quis Episcopus, aut presbyter iniustè, siue iustè depositus, ex se ipso D absque synodo in ecclesiam redierit, hic iam excusationis non habeat locum, sed omnino expellatur. Et ista quidem regula, vt nequam, & à nequissimis edita, in Sardicensi concilio à Romanis, & Italis, Illyricíſque, & Macedonibus, & Græcis, vt ipse melius nosti, optime Theodore, eliminata est, quando Liberius, aut Iulius sub Constantis imperio Athanasium, & Marcellum Galatam admisit ad communionem, quorum gratia etiam canon ille fuerat editus. Et duo illi quidem, Ammonius, ac Leontius coniuncti Acacio, & Antiocho, & Cyrino Chalcedonensi, ac Seueriano, ingressi ad Regem dicebant, decem Episcopos ex parte Ioannis euocandos, erant enim plures quadraginta, pro canonum authoritate statuenda: aliis asserentibus, eos à Catholicis editos: aliis è contrà docentibus ab Arrianis fuisse compositos. Ingressus autem Elpidius Laodiceæ Syriæ Episcopus, vir vitæ merito, & canitie ipsa venerandus, vnà cum Tranquillo, suadebant Regi, non oportere Ioannem irrationabiliter eiici, neque enim prius depositus, sed pulsus à Comite fuerat, neque à seipso remearat, sed ex præcepto pietatis suæ, notario ad hoc misso. Præterea, quos proferrent, Canones hæreticorum esse, quod apertis indiciis ostendi posset. Cùm verò persisterent Ioannis aduersarij indisciplinatè contendere, & alij quidem clamosa voce perstreperent, alij verò improbis gestibus, præsente Imperatore, tumido pectore, & spiritu turgido insanire viderentur, modestè canonum scientissimus Elpidius, modico impetrato silentio, sic Regem alloquitur. Non diutius mansuetudinem tuam vexemus Imperator, sed istud fiat. Subscribant fratres nostri Acacius, & Antiochus, & cæteri se illorum esse fidei, qui illos exposuerunt canones, quos ipsi obtendunt, & soluta controuersia est. Imperator, vbi simplicitatem propositionis aduertit, subridens dixit Antiocho: Nihil afferri vtilius potest. Erat autem in omnibus, quæ fiebant, Imperator innocens, aliis, quæ bene fuerant instituta, mutantibus. Anxij igitur, atque ancipites Seuerianus, & socij, & in seipsos, instar aquæ inconstantis, remeantes, ad id quod fuerat prudenter obiectum, & ad Regis iudicium respondere nil poterant, facie tota in liuorem transeunte, loci tamen angustiis deprehensi, inuiti licet, se subscribere pollicentur. Ita egressi promissionem quidem, vtpote inconsultè factam, implere detrectant, conuinci metuentes. Consultabant autem, quonam modo Ioannes pelleretur. Dum hæc aguntur, & alij sic, alij aliter sentiunt, nouem, aut decem fluxere menses, cùm episcopus Ioannes, adiunctis sibi quadraginta duobus episcopis, agret indies, quæ Dei sunt, & populi magna cum iucunditate ipsius doctrina fruerentur. Solet enim animus à vanitate gloriæ remotus, inter casus varios gratius, atque potentius Dei verba profundere. Interea aduenit quadragesimale ieiunium, quod annis singulis, instar veris, effloret. Ingressi rursus Antiochus, & socij, seorsum ad Regem persuadebant, vti Ioannem, quasi conuictum, imminente pascha, iuberet expelli. Imperator eorum improbitate fatigatus, veluti Episcopis credidit: qui enim veraciter aut Presbyter, aut Episcopus est, mendacium nescit. Hæc quippe nomina de supernis deriuantur. Nihil enim Deo antiquius, nihil quod magis prospiciat omnia. Deus enim est, cuius prospectum nihil effugit. Itaque & Episcopus, & Presbyter, vt est nominum consors, ita & operum esse socius debet. Mandat itaque Ioanni, vt ecclesia exeat. Et Ioannes ita respondit: Ego à Deo saluatore nostro hanc suscepi ecclesiam, vt salutem populi curem diligenter, neque illam deserere possum. Quòd si fieri id omnino vis, quia ciuitas discutit à te, vi mecum age, vt excusationem habeam, quòd authoritate tua pulsus, reliquerim ordinem meum. Ita cum quadam verecundia mittentes ex Palatio, depulerunt illum, mandantes, vt interim in Episcopatus habitatione moraretur, expectantes simul aliquod diuinæ indignationis iudicium, vt si quid illius aduersariis, aut sibi triste contingeret, maturatò illum in ecclesiam reducentes, Deum reconciliarent sibi. Alioquin illi rursus infidiaretur, vt Pharao Mosi. Inter hæc aduenit magni Sabbati dies, in qua crucifixus Saluator expoliauit infernum. Rursus illi mandant, vt ecclesia exeat, quibus ille iuxta respondit: Veritus itaque Rex diei sanctita- Quadragesima. Magnum Sabbatū.

tem, & commotionem ciuitatis, ascitos, Acacium, & Antiochum alloquitur, dicens: Quid facimus? Videte ne fortè non rectè consulueritis. Tunc fortissimi illi, & nimium magnanimi dixerunt Regi: Super caput nostrum sit, Imperator, Ioannis depositio. Quod reliquum erat auxilij, hi, qui cum Ioanne aderant, Episcopi, sacri ieiunij numero æquales, Regem, & Reginam adeunt in Martyriis, orantes cum lachrymis, vt Christi ecclesiæ parcerent, maximè propter imminens Pascha, & eos qui regenerandi erant, iam plenè eruditos, eíque redderent Sacerdotem. Sed auditi illi non sunt, ita vt Sanctus Paulus Episcopus interritus, plenúsque fiducia Eudoxiæ diceret, Deum time, filiísque tuis miserere, neque sanguinis effusione sanctam Christi violes solennitatem. Reuersi autem Episcopi vigilias intra sua diuersoria celebrarunt, alij fundentes perpetuas lachrymas, alij dolore detenti, atque alij mente fermè in stuporem versi, prout singulis passio dictabat. Ioannis nempe Presbyteri, quibus Dei aderat timor, in publico lauacro, quod Constantianum appellatur, coactis populis, vigilias inchoarunt, partim diuina eloquia legentes, partim eos, qui instructi erant in fide, baptizantes, vt est moris in Pascha. Hæc ipsa Antiochus, Seuerianus, & Acacius, perditæ mentis homines, & antiqui seductores, suis præceptoribus referunt, orantes, vt populi impedirentur, nec in eo loco fierent collectæ. Repulit eos, qui tunc erat, magister militum, & ait: Nox est, & turbæ multæ conuencrunt, ne quid impedimenti oriatur, cautè prouidendum est. Illi ad hæc respondent: Nemo in ecclesiis remansit, veremúrque, ne ingressus ecclesiam Imperator, & neminem inueniens, aduertat populi ad Ioannem beneuolentiam, nósque iam inuidiæ denotet, & fraudis accuset, maximè cùm illi dixerimus, neminem omnino superesse, qui illum diligat, vtpote seductorem. Ita magister militum contestatus eis, quæ euentura erant, tradit illis Lucium quendam tribunum militum, Gentilem, vt dicebant, mandans, vt honestè pergens populum in ecclesiam reuocaret. Profectus ille cùm minimè auditus esset, ad Acacium redit, vires, ac frequentiam populi nuncians. Post hæc illum suppliciter orant, aureis verbis deprecantes, & spe ac promissione maioris gradus prouocantes, vt impediret Domini gloriam, mandantes ei, vt vel oratione persuasos abduceret in ecclesiam populos, aut ira, & vi militum perturbaret, & collectæ tantę celebritatis imponeret finem. Qui è vestigio sumptis secum partis Acacij clericis, secunda vigilia noctis pergit exequi, quod ei fuerat iniunctum. Excubat enim populus in partibus nostris ad primum vsque galli cantum, secum habens nuper ad militiam electos dictis gladiis Thraces, instar Esau, quadringentos, omnino impudentes, insiliúntque noctu, subitóque vnà cum Acacij clericis, & militibus, in Dominicum gregem, veluti lupus, fulgente ferro sibi iter faciens, ac populos dirimens. Concessit autem intra Beatas Aquas, vt eos, qui initiabantur, prohiberet: ac diacono quidem procaciter imminens, veneranda mysteria, quæ ille tenebat, manibus fudit. Presbyteros verò iam & ætate, & ordine, æqualésque suos fustibus in capite feriens, piscinam cruore perfudit. Videre erat tunc illam Angelicam noctem, in qua etiam dæmones corruunt supplices, in labyrinthum fuisse conuersam. Nudæ enim mulieres vnà cum viris fugæ se committebant, metu cædis, aut inhonestæ fœditatis fœdum hunc cursum amplectentes. Alius manu vulneratus abibat plorans, alius virginem consciſſam verberibus trahebat. Omnes ad prædandum conuersi, ornamenta, & recondita omnia sibi applicabant. Ita Presbyteri quidem, ac diaconi, qui fuissent comprehensi, in carcerem coniiciebantur, qui autem ex populo alicuius erant dignitatis, vrbe pellebantur. Edicta repetitis vicibus per loca ponebantur, varias minas continentia, nisi quis Ioannis communionem abnegasset. Cùm tamen ista fierent, & plura etiam hi qui dicebantur Episcopi, extrinsecus molirentur, collecta tamen doctrinæ cœlestis, imò diuinæ gratiæ studiosis non euacuabatur, sed iuxta illud Exodi, Quantò illos occidebant, tantò plures fiebant. In crastinum autem egressus Imperator in adiacentem campum exercitij gratia, vidit humum non satam ad quintum fermè lapidem candore vestitam. Stupefactus ad speciem, & gratiam floris nuperrimè baptizatorum, erant enim ad tria millia, satellites interrogat, quænam esset acies illic concurrentium. Illi gratis mentiti, vt furorem Regis excitarent, dicunt esse alterius sectæ homines. Ea re cognita, authores negotij, & inuidiæ præceptores atrociores, quosque ex sequentibus mittunt, vt auditores dissiparent, doctorésque comprehenderent. Profecti illi rursus paucos ex clericis, plures ex laicis tenent. THEODORVS. Quidnam esse dicimus, Pater beatissime, quod, cùm tam multi essent, vt ad tria millia soli baptizati pertingerent, pauciſſimi eos milites obtinerent, conuentúmque dissoluerent? PALLADIVS. Istud non paucitatis indicium, neque zeli nullius argumentum, sed copiosioris religionis, doctorúmque diligentiæ certa probatio est, qui sententiæ firmitatem perpetuo studio prædicationis dirigunt, atque custodiunt. THEODORVS. Rectissimè omnino. Neque enim decebat, vt, qui prudentiam & mansuetudinem à sancto Ioanne didicissent, inſipienter ac perturbatè aliquid agerent. PALLADIVS. Quandoquidem virorum te oblectat modestia, quæso ne interrumpas sermones, quos pessima facta genuerunt. Solent enim vt plurimum à factis verba deriuari. Cum his igitur clericis, ac laicis, qui detenti fuere, comprehensæ sunt & virorum nobilium coniuges. Quibusdam ex his maphoria quoque abstulerunt, aliis inaures cum aurium summitate detraxere. Ea re conspecta, Eleutheri cuiusdam vxor opulentissima, pallio relicto, ancillæque habitu assumpto, cursu ciuitatem ingressa est, vt pudorem seruare inuiolatum posset. Erat enim in flore ætatis formosa nimium, & incredibili decore vestita. Hunc igitur in modum impleti magistratuum ferè omnium carceres in ecclesiæ faciem transiere. Et hymni quidem, & oblationes mysteriorum in custodiis agebantur, flagra verò, & tormenta, & iuramenta terribilia in ecclesiis resonabant, cùm ad execrationem Ioannis singuli impellerentur, qui vsque ad mortem nequitiæ diaboli aduersatus obstiterat. Completa verò quinquagesima, post quintum diem ingressi Acacius, & Seuerianus, Antiochúsque, & Cyrinus ad Imperatorem, dicunt ei, Rex tu à Deo nobis datus es, nemini subditus, omnibus dominans, licet tibi, quodcunque vis, facere. Noli esse Presbyteris mitior, & Episcopis sanctior. Diximus tibi, præsentibus omnibus. Super caput nostrum sit Ioannis depositio. Noli igitur vni homini parcere in perniciem omnium nostrum. Iudaicis sanè & verbis & rebus persuadentes Regi. Misso itaque Rex Patricio notario suo, ista Ioanni mandat: Acacius, & Antiochus, & Seuerianus atque Cyrinus, damnationem tuã super caput suum posuerunt. Teipsum ergo commendans Deo, ecclesia egredere. Ita episcopus Ioannes post apertam, nihílque adumbratam iussionẽ, Episcopio descendens, vnà cum Episcopis, dixit omnib⁹. Venite, oremus, & angulo ecclesiæ congrediamur, lætus quidem de se, sed de populi mœrore

mœrore & afflictione subtristis. Protinus quidam ex primariis ciuitatis vir fidelis Ioanni significat, quoniam Lucius, vir audax, & facie impudens, paratus est in lauacro publico cum militibus suis, si fortè contradicas, aut differas, etiam inuitum trahere & expellere. Fit autem magna in plebe commotio festina clàm egredi, ne in tuum auxilium confluens populus, bellum cum militibus conserat. Tum verò Ioannes osculatus eum lachrymis ex episcopis quosdam, cæteros enim osculari non sinebat ingens miserationis affectus, orauit, reliquis, qui intus erant in sacrario, dicẽs, Manete hîc interim, vt profectus modicum requiescam. Ingressus autem Baptisterium, Olympiadem vocat, quæ ab Ecclesia non discedebat, vnà & Pentadiam, & Proculam diaconas, Siluinámque Beati Hebridij coniugem, quæ viduitatem suam præcipua virtute & honestate decorabat, dicítque eis, Venite huc filiæ, audite me: quæ de me sunt, vt video, finem habent: cursum meum consummaui, neque vltrà fortè videbitis faciem meam, hoc vnum rogo, hoc deprecor, ne qua ex vobis solitam ad ecclesiam beneuolentiam deserat, & quicunque non sponte fuerit ordinatus, neque id vllo quæsierit ambitu, sed de consensu omnium, ei caput vestrum inclinate, vt Ioanni, per omnia. Non enim esse ecclesia sine Episcopo potest. Atque ita miseremini mei, vt in orationibus vestris semper memineritis mei. Ad hæc illæ profusæ cum gemitu & eiulatu, ante sacra eius vestigia volutabantur. Tũ ille cuidam ex honestioribus presbyteris annuens, tollite, inquit, eas hinc, ne multitudinem perturbent. Sic ergo impeditæ modicum, locum illi dedere abeundi. Ita demum egressus est ad orientalem partem, nihil enim apud illum occidẽtale erat iumentum, cui sedere consueuerat, stare ante occidentalem portam iubens, vbi atrium erat, vt ita ab se amoueret populos, eá ex parte profecturum præstolantes. Egressus est cum illo Angelus quoque ecclesiæ, ipsius solitudinem non ferẽs, quam principatus mali atque potestates effecerant, theatri facie profectò rebus imposita. Erat enim theatri in morem clamor, & impiorum lasciuientium sibilus, dum eos culparent omnes, & Iudæi ipsi, atque Gentiles exhorrescèrent. Nam veluti in carcere plagæ, illic ac viscerum cruciatus à militibus inferebantur, deficientibus omnibus animæ viribus, tum ob magistri amissionem, tum ob blasphemiam in Deum. Vbi enim peccatorum solet esse remissio, ibi sanguinis erat effusio. Post ineffabiles illas tenebras, immensámque caliginem, flamma de medio throno, in quo Ioannes sedere cõsueuerat, & veluti medio in corpore positum cor, eloquia Domini cæteris membris exponere, repente prosiliens, verbi Dei doctorem requirebat. Quem vbi non inuenit, sedem totã depascebatur, ac speciem arboris præ se ferens, & per catenas in sublime se porrigens, ad tectum vsque serpebat, atque viperæ in morem ventre exeso in dorsa tectorum ecclesiæ ferebatur. Deo mercedem iniustitiæ iam hinc, veluti destinatam huius authoribus sceleris pœnam reddẽte, ad eorum correptionem esse emendationem, qui ex huiusmodi prodigiorum facie corripi nesciunt, neque ob id solum, verùm vt esset feralis illius synodi perpetuum monumentum. Nec mirum de ecclesia, cùm senatus quoque ipsius sedem, è regione licet ecclesiæ sitam, multis tamen disiunctam passibus, die media ignis ille, interiectam populi multitudinem, põtis instar, per medium innoxiè trãsiliens, attigerit, atque violauerit, non prius partem ecclesiæ propinquam, ne huiusmodi casum propinquitati ascribamus, sed partem aulę regiæ proximam, vt miraculum diuinitus illatum per id ambigeret nemo. Vidisses inter duos ignium montes vulgus innocuum ad sua ministeria pertransire. In hunc modum ignis ille circumuolans, & tanquam mare inundans, austrinis flatibus concitatum, veluti cõdicto quodam pergebat, adiacentia tecta demoliens, solíque pepercit ædiculæ, in qua sacrorum vasorum multitudo fuerat condita, non auri & argenti materiam reueritus, sed ne obtrectatoribus præberet mendacij locum, vt sanctum insimulare virum possent, quòd preciosæ supellectilis aliquid asportasset: Ita ignis impetu in anteriora cohibito, retrò redire incœpit; eorum fermè inuidiam inquirens, qui id scelus admiserant, ad insaniam Theophili perpetuo dedecore notandam, qui illum, ob asportata preciosa quæque, ecclesia eiectum autumat. Nulla ignis illo impetu animæ amissio contigit, non hominum, non brutorum, cæterùm sordes illic sceleratè conuersantium vis illa incẽdij diluebat, ab hora sexta vsque ad nonam igne dominante: ita tribus horis tanti operis moles assumpta est. THEOD. His ita gestis, vbi nam quæso te, Pater, Ioannes sanctus remoratus est, aut episcopi reliqui? PALLAD. Episcopi partim quidem incluſi tenebantur, partim trahebantur ad custodias, partim etiam delitescebant. Ioannes autem vnà cum Cyriaco, & Eulisio à præfecti militibus iuncti in Bithyniam ducebantur, non sine comminatione supplicij, quòd ecclesia fuisset incensa. Postea verò Cyriacus, & Eulisius, cum reliquis clericis, vincti, adducti, atque innocentes comprobati, dimissi sunt. Ioannes verò beatissimus ad reliquam fiduciam postremum hoc addidit constantiæ documentum, scribens illis in hunc modum: Et si in aliis locus pro me respondendi mihi datus non est, vel in facto ecclesiæ audiam, si quidem, vt dicitis, author incendij fui. Ne in hoc quidem auditus, à militibus in Armenię oppidum remotissimum ducitur, vt ab Isauris, qui illud noctu & interdiu obsidebant, necaretur: Cucusus id appellatur. Arsacius autem beati Nectarij frater Ioannis viri per omnia probati, discrétque substituitur loco, homo, quem & pisces facúdia, & † actu ranæ superarẽt. Interdum enim & actio loquitur, maximè cum bona & honesta fuerit. Qui cùm anno vno, & duobus mensibus vixisset, mortuus est, ipsa Dei euangelia in fine vitæ contestatus, se fratri Nectario sub iureiurando fuisse pollicitum, nunquam in ordinationem episcopatus admissurum, cùm illi exprobraret, quòd noluisset Tarsensi ecclesiæ præfici. Fuit illi periurij causa primùm quidẽ vanitas sua, per quam despondebat sibi, vt sic dicam, vxorem fratris sui. Deinde confusio quoque, cùm frater suus hac de re quodammodo propheticè illũ arguisset. Substituitur Arsacio Atticus presbyter, totius contra Ioannem machinationis architectus. Qui cùm animaduerteret orientalium sibi Episcoporum cõmunicare neminem, neque ipsius ciuitatis populum, propter ea quæ adeò iniustè ac nefariè admissa fuerãt, agit diuinarum scripturarum imperitus, vt qui non communicarent, rescriptis conuenti cogerentur. Habebat autem rescriptum aduersum Episcopos huiusce minas. Si quis Episcopo Theophilo, & Porphyrio, & Attico nõ communicat, ecclesia pellatur, & à suis facultatibus proiiciatur. Hinc iam alij plus æquorum grauati pondere, inuiti quoque communicant. At verò pauperiores quique, & in fide sana imbecilliores muneribus quibusdam ad communicãdum attrahunt. Qui verò genus, & patriam, & corruptibilem gloriam, corporúmque pressuram cõtempserunt, fuga ingenuitatẽ animi seruauere. Euangelicum illud crebra memoria repe-

forte, cantu.

Matt.10. tentes: Si vos in vna ciuitate persecuti fuerint, fugite A in aliam. Et prouerbiorum illud sibimet dicētes: Non
Prou.11. proderunt substantiæ in die iræ. Profecti autem sunt alij quidem Romam; alij ad montes, alij in monasteriis seruorum Dei à Iudaica iniquitate seruabantur. Continebat autem rescriptum contra laicos, qui in dignitatibus erant constituti, vt magistratu & dignitate omni priuarentur, milites, vt baltheum amitterent, populares, & artifices reliqui, persoluto graui auri pondere, subiicerentur exilio. Verùm dum ista gerūtur, preces à fidelioribus quibusque sub † cliuo, magna cum afflictione sua, quotidie fiebāt, saluatoris studio, & amore, qui dixit: Ego sum via, & veritas: & rur-
Ioan.14. sus: Confidite, ego vici mundum. Et Beatus quidem
Ioan.16. Ioannes Cucusi remoratus annum vnum, plurimos Armeniæ pauperes pauerat, non tam frumento, quàm verbo: per id enim temporis fames valida totam illam prouinciam presserat, cùm inuidia concitati interfectores fratrum illum in Arabissum transferunt, variis B iniuriis subiicientes, vt eum vita etiam pellerent. Ibi
Matth.5. rursum maxima præferens virtutum indicia: non potest enim abscondi ciuitas super montem constituta, neque lucerna clarè radians modio ligneo contegi: excitauit veluti ex ignorantiæ somno ad diuini sermonis radium ex omni circum regione eos, qui graui infidelitatis sopore pressi erant. Hinc vehementiori liuoris flamma stimulati Seuerianus, & Porphyrius, & alij quidam, ex Syria episcopi, inde quoque illū transferendum curant. Grauis enim eis erat non modò in his, quæ putantur felicitates: verùm multo magis in calamitatibus ipsis. Erant enim ignauiter affecti erga tentationum naturam, diuini ad Apostolum oraculi immemores, cùm in pressuris esset, Sufficit tibi gratia
2.Cor.12. mea. Virtus enim mea in infirmitate perficitur. Inspicientes enim Antiochenam ecclesiam in Armeniam commigrasse, & inde rursus Antiochiæ Ioannis gratissimam Philosophiam prædicari, disrumpebantur, C vitæque illos iam tędebat, huiusmodi rumoribus non secus quàm flagris, cruciatos. Est enim ea inuidiæ natura, vt eos, quos inuaserit, semper exagitet. Eo miraculo perculsi plerique clerici aduersæ factionis, aiebant: Videte mortuum terribilem, viuos, victorésque pauefacientem, non secus, ac paruulos laruæ deterrent. Papæ, seculares potestates, ecclesiasticásque opes amicti, cum ipsa potestate sua, & principatu, sacerdotem, solum, ciuitate priuatū, infirmum carne, exulem, trepidantes, metum pallore testantur. Non iam igitur ferentes scena occultari serpētem, ad exercitum mittunt, rescriptúmque aliud vehemētius cum adiectione pœnæ procurantes, transferri scilicet eum intra loci cuiusdam angustias, vnde non liceret progredi, in Pityuntem locum penitus desertum, extorrem agunt, ripæ Pontici maris imminentem. Porrò milites præfecti prætorij, qui illum ducebant, maximè per viam vrgebant, id se habere in mādatis apertè asserentes, ma-D iori se gradu promouēdos, si per viam ille moreretur. Atque vnus quidem ex ipsis; præsentis militiæ negligens, nonnihil humanitatis in illum clàm ostendebat, alius adeò infestus erat, & atrox, vt blanditias, quæ sibi ab occurrentibus, vt sancto parceret, fiebant, iniurias existimaret, id solum curans, vt Ioannes moreretur. Denique cùm imber esset vehemens, adeò vt dorsum ac pectus inundatio illa percelleret, nihil curans egrediebatur. Ingentem rursus solis æstum pro delicis habebat, sciens hoc affligi sancti viri caput, instat Elisæi caluum. In vrbe verò, aut castello, vbi lauacri esset vllum refrigerium, ne punctum quidem temporis remorari infelix ille tolerabat. Cùm inter hæc omnia trimestre tempus difficillimum illud conficiens iter, sanctus veluti sydus radians perstabat, corpusculum habens, instar mali summis in ramis, solis feruore rubicundū. Vbi verò Comanæ propinquarunt, ipsam veluti pontem transeuntes, in templo quodam quinque aut sex millibus passuum remoto manserant. Ipsa nocte Martyr ipsius loci Basiliscus nomine, qui Nicomediæ sub Maximiano passus, cum Luciano Antiochiæ presbytero fuerat, dum esset Comanēsis episcopus, apparuit ei, dicens: Confide frater Ioannes: cras enim simul erimus. Aiunt presbytero quoque ecclesiæ prius apparuisse Martyrem, ac dixisse: Præpara Ioanni fratri locum: venturus est enim. Ille nihil de oraculo dubitans, in crastinum orabat milites, vt illic vsque ad quintam horam permanerent: qui minimè acquiescentes, perurgebant. Profecti verò quasi stadios triginta, rursum ad memoratum templum, vnde exierant, redierunt, ipso iam febribus laborante. Illuc vbi B rediit, vitæ suæ digna candida vestimenta quæsiuit. Exutúsque prioribus, ea sibi induit, omnib⁹ vsque ad calceamenta mutatis, reliqua præsentibus ipse distribuit, sumptísque cœlestibus sacramētis, coram astantibus, extremam orationem fudit, dicens more suo: Gloria sit Deo, omnium causa. Consignánsque se in fine orationis, extendit speciosos illos pedes, qui cucurrerāt in salutem eorum, qui elegere pœnitentiam, & illorum probrum, qui peccata abundè messuerunt. Quòd si nihil malis probra profuere, hoc non imbecillitas constantissimi viri, sed illorum impudentia fecit, qui ea tolerare noluerunt. Adiectus est itaque ad patres suos, excusso puluere mortalis vitæ, atque migrauit ad Christum, sicut scriptum est. Venies autē in sepulchrum tuum, veluti frumentum maturū, quod suo tempore metitur. Iniquorum autem animæ immaturæ morientur. Tanta verò multitudo virginum, tātúmque monachorum, & honestioris vitæ testimonio insignium ex Syria, & Cilicia, & Ponto, & Armenia agmen accurrit, vt putarent plurimi, ex condicto eos adueniſſe. Ita sepultus, laudibúsque, veluti athleta victor, honoratus est, corpusculo vnà cum Basilisco in eadem ecclesia condito. Ad hæc admirans Theodorus, percontatus est, dicens. THEOD. Quoniam scriptum est: Ne frauderis narratione seniorum. Et ipsi enim à patribus suis didicerunt, impigrè nobis exponе, quæ fuerit causa, vt comedere solus, vt est fama, sit solitus. PALLAD. Certum quidem est, solum edere solitum: sed ægrè fero, diligentissime Theodore, ea te rogare, quæ solent paruuli, ac stulti gulæ dediti. Vir enim cùm sis, virorum debes virtutes inquirere, quo pacto esset interritus, de pecuniarum contemptu, de sobrietate, mansuetudine, iustitia, misericordia, sapientia, & fortitudine, & obliuione, vel memoria ipsius: esca enim nos Deo non commendat, neque si absti- Rom.14.
neamus à cibo, placere Deo possumus, nisi id cum
D pietate facimus. Ipse autem solus edebat, vt ex parte noui, ob istiusmodi causas. Primò quidē ob calorem capitis abstemius erat, nisi quòd in æstu eo, quod Diarhodon appellatur, vtebatur. Secundò, quoniam infirmitatis cuiusdam gratia, stomachus eius ordinem desiderabat, adeò vt sæpius, quæ fuerant parata, ingrata viderentur, & quæ non aderant, inquiri oporteret. Deinde plerunque cibi oblitus ad vesperam vsque ieiunabat, partim occupatus ecclesiasticis curis, partim spiritualibus intelligentiis abstractus. Contendebat enim, vt nihil eum sacrarum literarum præteriret. Solet autē huiusmodi cogitatio aut inediam, aut leuem omnino refectionem operari. Est præterea consuetudo cōuiuis, nisi secum quis & sudet, & vomat, & fœdo risu ca-

risu cachinnet, summis digitis tepidum calicem ferens, A humanitatem susceptionis, atque communitatem in maledicta conuertere. Vt autem totum, quod reor equidem verius, explicem, frugi erat nimium, deliciarúmque omnino aduersarius, sacrilegium existimans, si quid in huiusmodi impenderetur. Simul vt dispensatoribus quoque furti occasiones amputaret, ne obsoniorum precia in breuibus suis multiplicantes, quæ erant in vsus paupcrum deputata, sibiipsis vindicarent. Præterea ciuitatis ingenia cogitans, considerabat oportere se, vt Christi dispensatorem aut dignitates omnes ex æquo honorare, aut se subiicere nemini. Inspiciens autem diligenter, & mensæ tumultus, & impensarum magnitudinem, exhorruit rem. Et vale dicens maledictis huiusmodi, illud de actibus apostolorum sibi ipsi
Act.6. succinebat: Viri fratres, non licet nobis ministrare mēsis, sed constituamus viros religiosos ad hunc vsum, nos autem vacemus verbo, & orationi. Quemadmodum enim equus ad certamen stadij exercitatus, cùm viribus B deficit, ad molam constituitur, infinitúmque peragit girum: ita & doctor, quem piget de virtutibus disputare, solet mensæ commoda prætendere. Atque vtinam vel esurientibus, & egenis impenderet, ex quo illa Do-
Matth.25. mini benedictio prouenit: Esuriui, & satiastis me. At nunc solis diuitibus exhibet, siue laudis, & gratiæ, siue inanis & marcescentis gloriæ causa, siue vt ipse similiter ab illis inuitetur, vel si nihil horum, metu certè, ne maledictis impetatur. Non meminit infelix exprobra-
Lucæ 6. tionem illam Domini, qua dixit: Væ vobis, cùm bene vobis dixerint homines: non dixit pauperes, sed homines. Similiter enim faciebant prophetis Patres eorum. Non igitur quæramus, Theodore, sicut inanis gloriæ
Lucæ 7. cupidi, falsi prophetæ gloriam. Venit enim Ioannes, non manducans, neque bibens in via iustitiæ, & dicunt, Dæmonium habet. Venit filius hominis, manducans, & bibens, & dicunt: Ecce homo vorax, & potator vini, amicus publicanorum & peccatorum. THEOD. C Non studio vituperandi continentiam huiusmodi, mi pater optime, hac percontatione vsus sum. Sciebam enim, & ex fama ipsa, & ex illius scriptis, siue Homiliis, siue Epistolis, quę ad nos peruenire potuerunt, animam viri, sed vt intentione explorata, quem imitari tantum virum. Quis enim ita hebes ac stolidus sit, quin sciat maius esse detrimentum mensæ quàm lucrum, nisi fortè is vsus suscipiendis hospitio sanctis exhibeatur? PAL. Istud & ego dixi, studiosissime Theodore, non præcipuam hospitalitatis virtutem euacuare quærens. Est enim vna ex virtutibus reliquis maximè ad pietatem
Genes.18. & 19. pertinentibus, per quam & Patriarchæ, alij quidem dominum Saluatorem ad mensam susceperunt, alij Angelos hospites habere meruerunt, mercedémque tanti operis, alius in senectute filium, alius liberationem ex Sodomis vnà cum filiabus inuenerūt. De quibus & A-
Heb.13. postolus ait, nos prouocans ad imitādum, hospitalitatis D gratiam nolite obliuisci: per hanc enim quidam dum nesciunt, Angelos hospitio susceperunt. Oportet autem hospitalem virum & prudentiam serpentis, & sim-
Matt.10. Lucæ 6. plicitatem habere columbæ, duobus scripturæ monitis obtemperantem. Et omni petenti te tribue, & non omnem hominem inducas in domum tuam, ne pro oue lupum suscipiens, aut vrsum pro boue, lucrum detrimento commutes. Debet autem quisque primò locum probare, in quo positus est, desertus sit, an turbis frequens, deinde ingenium suum indagare diligentius, an idoneus sit alienos tolerare mores, túncque dignoscere cui bene faciendum est, diues sit, an pauper, infirmus, an sanus, veste egeat, an cibo: in his enim solet misericordia perfici. Nam beatus Abraham non consules, non duces, non primarios huius seculi viros suscepit hospitio, qui equis camo, aut frēno fulgētibus, phalerásque ære insignes & superbiæ sonitum procul edentes præferentibus vtuntur, sed desertum inhabitans locum, transeuntes humaniter foucbat. Porrò qui deserta pertranseunt, aut virtutis gratia Patriarchæ adibant sedes, aut adacti paupertate summa, & inopia. Est enim inopia inter abundantiam & defectum media: abundantiam diuitias, defectum paupertatem intellige. Similiter & Lot, cùm deteriorem deserto vrbem habitaret, rectè suscipiebat aduentantes hospites, propter improbos inhabitantium mores. Enimuerò qui ciuitatem optimis legibus instructam habitat, cuiusmodi Constantinopolis est, in qua omnes ferè hospitales sunt, si sacerdos est, superfluò satis verbi relinquit ministerium, vt obsoniorum computet sumptus, seque imprudens cauponem pro doctore arbitratur, cogitationibus, aquæ instar, insipidis, puram & meraciſſimam scientiam abolens, prophetæque probro se subdens. Caupones, qui miscent vinum aquæ. Quanto enim imbecillis vinum aqua præstantius est, Esaiæ 1.
tantò est doctrina hospitalitate sublimior. Illa enim præsentibus tantum, hæc autem futuris quoque vtilis est. Atque altera eos tantum, qui coram sunt, altera etiam absentes emeretur, præsentes quidem linguæ officio, absentes verò literis erudiens. Eiusmodi fuit Saluator in carne, qui panibus quinque hominum Ioan.6.
millia pauit, non in ciuitate, sed in eremo. Cúmque docuerit præsentes lingua, saluauit orbem vniuersum per scripta Euangelia. Huiusmodi quippe verba sunt eorum qui Spiritu sancto pleni euasere. Neque mireris, Theodore, si quis esurientem impleat cibis, sed si quis ex animo cuiusquam ignorantiam pellat. Nam qui ventrem pecuniæ vel panis munere, siue oleribus satiet, inuenitur facile: qui autem enutriat verbo, rarò quidem inuenitur, inuento verò, aut non creditur, aut difficile creditur, iniquis spiritibus animarum saluti semper obsistentibus. Hanc verbi Dei, & doctrinæ famem supplicij loco Deus intentat, dum Amos 9.
per prophetam dicit: Inducam super eos famem, non famem panis, & aquæ, sed famem audiendi verbum Dei. Et temporalis quidem famis incommoda mutatione loci euitare licet, afflictam fame ciuitatem aut regionem fugiendo, atque ad aliam ea lue immunem transeundo, exemplo sanctorum Patriarcharum, qui de Palestina in Ægyptum descenderunt. At verò de fame animorum, quæ non aliunde, quàm ex defectu magistrorum demolitur ecclesias, rursus Propheta alius dicit. Circumibunt ab oriēte vsque ad occidentem, quærentes verbum Domini, & non inuenient. Quid enim boni ex doctrina non prodit? quid item incommodi ex ciborum & conuiuij improbitate non nascitur? Morbi, rixę, contumelię, & quæ ex ventre suffarcinato proueniunt cætera. Quādo Eua paradiso pulsa est? Nónne, Genes.3.
cùm ad vocem serpentis, comedit ex ligno, statuto cibo minimè contenta? Cain quando fratricidij scelus ad- Ibid.4.
misit? Nónne, cùm primitias degustauit primus, gulæ suæ præcipua quæq; custodiens? Filij Iob quando men- Iob 1.
sam paratam inuenere sepulchrum? Nónne cùm manducarēt, ac biberēt? Quando Esau benedictione priuatus est? Nónne, cùm deceptus lenticulæ amore ventri Genes.25.
obsecutus est? Quādo Saul excidit regno? Nónne cùm 1.Reg.15.
opimas oues, præter mandatum, voracitati seruauit suę? Quando Israëliticus populus irritauit Deum? Nónne, Exod.16.
cùm Ægyptiam concupiuit mensam, carnes, & lebetes à duce sui itineris postulans? Ofni, & Phinees filij 4.Reg.11.
Eli, quare morti traditi sunt in bello vna hora? Nónne, quòd raperēt forcipib⁹ sacrificij carnes? Iacob ille exe- Deut.33.

crabilis, quamobrem recalcitrauit? Nónne quoniam impletus, impinguatus, incrassatus, ac dilatatus est? Quare Sodomitæ, præter naturam, in rabiem excesse-
Genes. 18. re libidinis? Nónne, quia perpetuis conuiuiis sensum perdiderunt? quorum Ezechiel contumeliosè meminit, dicens: In abundantia vini, & in satietate panis lasciuiebant ipsi, hoc est, ciuitas, & filiæ ipsius, id est, villæ ciuitatis iure & lege viuentes. Pudoris item ratio quando à populo illo prisco defecit? Nónne cùm in
Amos 6. stratis consenuerunt? Propheta eis ita exprobrante: Qui comedunt hœdos de gregibus, & vitulos de armento lacteolos, qui bibunt preciosum vinum, primis vnguẽtis deliburi, qui lasciuiunt in stratis suis, & nihil passi sunt super contritione Ioseph. Quibus Esaias item exprobrat? Nónne his, qui ad conuiuia manè surge-
Esaiæ 5. bant? Væ, inquiens, qui manè surgitis, ebrietatem persequentes vsque ad noctem. Vinum enim comburet eos: cum cithara enim & psalterio vinum bibunt, opera autem Domini non aspiciunt. Quando sacerdo-
Dan. 14. tes Belis à Daniele confusi sunt? Nónne, cùm ipsos esse arguit cinis, qui cibos potúsque consumerent? Et
Matth. 7. quid me dicere opus est de his, qui latam viam incedere delegerunt, angustámque insectantur maledictis? Sufficit mihi ad arguendos nidoris studiosos Saluatoris sermo, qui sine nomine diuitem, quotidie splendidè epulantem in hac vita, ostédit micas, & stillam pau-
Lucæ 16. peris Lazari cupiisse, & impetrare nequiuisse. Inspiciamus autem & cœtum antiquorum Patrum, & videamus, quo doctrinæ genere sunt vsi: vitæne honestioris, rectíque sermonis, an conuiuiorum, & epularum secuti sunt tramitem? Enoch primus fide translatus est, an conuiuio? Noë quomodo humanum genus, cum orbis totus conuiuiis & immundis operibus fœdatus diluuij inundatione lauaretur, fide dignum seruauit, nisi ieiunio & perpetuis precibus? Nónne, vt parum ab hac tempestate vini haustu requiesceret, ignominiam illius, nõ gloriam scripturę prædicant? Abraham sanctus C quinque reges fide ac iustitia, an verò cibo & potu superauit, quando Loth, qui vinctus trahebatur, reuocauit? THEOD. Si Abrahã adducis in medium, audi quid inferam. Dicet enim tibi quispiam, bellum quidem illum fide superasse, Deum verò mensæ gratia emeruisse, vt ipse quoque paulò antè narrasti. PAL. Mirum profectò, quòd Abraham Dominũ emeruerit mẽsa. Omnes igitur fide relicta, & virtutibus reliquis, conuiuia studiosè sectemur, cauponibus nullo meliores, aut stabulariis, qui ob hoc ipsum itinera publica, vt lucrentur, obsederunt. Et virgines item, quæ in laudem Dei & corpore, & spiritu sanctæ esse contendunt, quoniam Maria genuit Christum, & ipsæ gignere pergant. Quod si fecerint, nihil ab abiectissimis meretricibus different. Eadem enim est ratio, vt si quidem dolores Abrahæ exemplo mensas præparent, virgines quoque Mariæ gratia gignant. Sed absit amantissime, vt, quæ suo tempore bene vel sunt facta, vel fiunt, vituperemus. Nam D profectò cuiusque conscientia sibi quod expedit, dictat. Iacob præterea ille luctator, exercitatione, an conuiuio auunculi substantiam tulit? qui ait, Factus sum solis adustus ardoribus, & gelu noctis: & discedebat somnus à me: qui nihil aliud, quàm panem & vestitum in oratione poscebat, dicens, Si dederis mihi panem ad edendum, & vestimentum, quo operiar, omne quodcunque dederis mihi, decimas offeram tibi: non ait mensis absumam. Moses ille Dei contemplator, fidelísque famulus, qua instructa mensa populum duxit ad montem? quos crateres? quæ pocula habuit? qui propter incredulitatem populi, petram virga percutiens, inde aquas elicuit? Qui sexcenta hominum millia regebat, legísque tabulas ad correptionem populi acceperat, phialasne æreas, membranásque porcorum, & phasidis auem, atque piscem de pelago, vinúmque de Tyro pretiosum, & siligineos panes, his quos imbuebat, ân salutis monita edebat? THEODORVS. At hoc in loco quispiam ita fortassis occurret, da mihi, inquiens, manna illud, & aquam, & nihil amplius quæram. PALLADIVS. Et quis adeò infelix sit, vt spirituali doctrinæ manna visibile præferat, fluxámque aquam? Samuel populi doctor, qui in Ramatha viginti quinque annos requieuerat, quem vnquam mensæ apparatu magis, quàm prædicatione auertit ab idolis. Quando item rex ille & Propheta, & Psalmista
Psal. 101. deliciis instruxit mensam? qui ait: Cinerem, tanquam panem manducabam, & poculum meum cum fletu miscebam. Helias ille Thesbites ieiunij vniuersalis author, qui annos tres, & menses sex gulæ deditos, vel inuitos assuefecit inediæ, quibus epulis peccato eripuit? Quos
B item habuit coquos, cui corui victum necessarium ministrabant? Sapiens Daniel, & futurorum inspector, qua mensa eruditur Assyrios? Nónne ieiunio, & oratione draconem interemit, & Bel destruxit, leonésque frænauit, persuasítque regi, vt confessione veri Dei patrios abnegaret Deos? Quibus item epulis, quibúsve deliciis vsus est, & reliquus Prophetarum & Apostolorum chorus? Non erant illi magistri? non orbis totius illis cura credita est? Nónne istis ipsi succedimus? Nónne istos imitari ex diuina institutione nos conuenit,
Hebr. 13. morum inhærendo vestigiis, Paulo ita admonente: Quorũ intuentes conuersationis exitum, imitamini fidem. Quænam delicata cibaria habuit in eremo, pœnitentiæ præco Baptista Ioannes, qui ad se venientibus non modò non parabat prandia, verùm acri illos inuectione castigabat, neque solum inquinatam ipsorum conscientiam scueritate quatiebat aspectus, verùm ipsa quoque habitus specie, multóque magis verbo, quo
C veluti gladio animarum secabat purulentiam. Genimina viperarum, inquiens, quis ostendit vobis fugere à ventura ira? facite ergo fructus dignos pœnitentiæ, neque soli baptismo, generísque nobilitati confidatis. Quid autem gentium doctor, qui circumcisionem soluit, vt fidei statueret gratiam, vas electionis Paulus? num vacasse deprehenditur mensis, qui id maximè omnium debuit, & incredulis gentibus prius sese insinuaret officiis? Quid ille Timotheo scribit Episcopo Ephesi? Vacásne liberaliori mensæ, an verò lectioni,
2. Tim. 4. exhortationi, doctrinæ? Quibus profectò in rebus impiger erat, vt constans Ioannes beatissimus? Importunè, opportunè insta, inquit, argue, increpa, obsecra. Nemo autem obiiciat, cur duo aspera, vnum blandum, ipsúmque vix & cunctando posuerit. Argue enim, & increpa, cùm sint vehementer acria, ex eo quod additur obsecra, & non blandire, nihil amisere virium. Id quippe scitè factum voluptati deditis, & la-
D xè viuentibus acrius est eis quoque increpationibus, quæ grauiores & molestiores esse putantur. Illic enim fortassis indignatione quadam obsistens anima, quæ in reprehensionem dicuntur, minimè sentit. Hîc verò sensim atque paulatim modestis verísque sermonibus, quasi admoto lento quodam igne, peruritur, atque discutitur. Quid verò illum etiam admonens memorat,
2. Tim. 3. conuiuiáne, & epulas, an pressurarum illa honestissima nomina? Tu verò, inquit, assecutus es meam doctrinã & institutum, quo pacto instituerim omnia ad Dei gloriã facere, persecutiones pro reprehẽsione scilicet erroris, num vsquam mensæ fit mentio? Tito rursus Cretensi Episcopo quid scribat, audiamus. Num de cibis & potibus disserat, an de reprehensionibus, & doctrina. Huius,
Tit. 1. inquit,

inquit, rei gratia reliqui te Cretæ, vt quæ desunt, sup- A pleas, persuadeásque illis non aliter docere, neq; attendere fabulis, & genealogiis infinitis, reprehensionum quoque adiiciens modum, Cretenses, inquit, semper mendaces, malæ bestiæ, ventres pigri. Dicant nobis ventris serui, gigantes mensarum, prædonésque mulierecularum, qui Ioannis continentiam culpant, vbínam inuenerint conuiuium in laudem poni, etiam si euoluant vetus totum, & nouum testamentum, nisi fortè fiat de alienigenis sermo, & hoc ad fœderandam pacem lege conuiuij, per quam feræ molliuntur, ac barbari. Quando conuiuia peccati materia nõ fuere? Quid autem dico peccati? ipsius quoque maioris idololatriæ,
Exod. 31. & parricidij causam præstitere, sicut scriptum est: Sedit populus manducare & bibere, & surrexerunt ludere: fuerat autem ludus ab ebrietate profectus. Venite, inquiunt, faciamus Deos, qui nos præcedant. Qui enim motum vini causa pertulerãt, mobiles inquirebãt Deos, eo dimisso, qui est immobilis, & impleat omnia, nus- B quam incedendo. Quid autem dicit propheta? Labia Sacerdotis meditabuntur conuiuia, quia cœnas & prandia requirent ab eo. An labia Sacerdotis custodiẽt
Malac. 7. sciẽtiam, & legem ex ore eius requirent? quoniam Angelus Domini est, & non coquus. Et turris illa in Chalane quando ædificata est, ante vinum, an post vinum? Nónne post vini vsum, quando Noë, plantata vinea, primus opprobrium retulit? Si quidem non potus, aut plantationis gratia, sed desideratione modi inebriatus est. Ioseph quando venũdatus à fratribus est? Tunc ne, cùm oues studiosè pascebant, an cùm opima quæque iugulantes, & comedentes in ocio, inuidiam in conuiuio aduersus illum exacuerent? Baptistæ Ioannis caput in disco vbínam dederunt meretriculæ? in sapiẽtiæ cœtu, an in conuiuio iniquitatis? Beatus Paulus, bibens & comedens vsque ad medium noctis protẽdit sermonem, an ieiunans, & docens, & ignorantes Deum ad fidem ducens? Summus ille pastor, & doctorum, & sa- C pientium princeps Christus Iesus, humanorum depulsor errorum, vbinam reperitur in ciuitate comedere, nisi Pascha, quod erat mysteriorum adimpletio? Quid autem sollicitis discipulis ait? de cibis, an de lectionibus mandare inuenitur? Operamini, inquiens, non pereuntem, sed permanentem cibum. Dicat ergo cum Domino suo & beatus Ioannes: Meum conuiuiũ est verbi magisterium, & distributio, ad aquam etiam in populi salutem electus sum. Esca enim nos non commendat Deo, neque si comedamus, neque si non comedamus, placere illi possumus, nisi id cum pietate faciamus. Est enim gentilium ista consuetudo, eos, quos volunt fallere, mensis allicere, cùm verbo persuadere nõ possunt, qui dicunt, Manducemus, & bibamus, cras enim moriemur. In quos Apostolus vehementer inuehitur, castí-
1. Cor. 15. gátque, dum dicit: Nolite errare: corrumpunt bonos mores colloquia mala: colloquia appellans mala verba, quę in istiusmodi consumuntur. THEOD. Veraciter tu D quidem omnia, doctissimeque prosecutus es, atque ita
Esaiæ 5. est omnino. Væ enim, qui dulce amarum dicit, & amarum dulce. Væ ponenti lucem tenebras, & tenebras lucem. Sed dicet quispiam: Ne nos quidem dicimus ipsum huiusmodi mensis expositum esse debuisse. Est enim immodica ista profusio, voluptatis occasio, & obtusio nimia, segnitiáque ac vecordiæ certa demonstratio. Poterat certè vel solos inuitare Episcopos, & eos maximè, qui religione præstarent, aut si hos nollet, vel proprium clerum, imitans Dominum, quem cum duodecim Apostolis mãduc asse certum est. PALLAD. Sapiẽtissimè omnino, si quidem passi essent clerici cum illo extra horam, aut noctu prandere. Si autem quàm celerrimè illi multo cum apparatu exquisitas epulas sectarentur, iniquum & indignum erat, infirmorum, aut pauperum cibos, eorum qui sani essent, libidini exponere. Quænam verò lex ista est, quæ statuat præceptorem à discipulis eruditi oportere, curati ab infirmis medicum, gubernatorem à vectoribus dirigi, cùm semper & infirmos medicus sanet, & doctor discipulos corrigat, & gubernator nauigantibus, quod expedit, dictet? Et medico quidem ac gubernatorii obtemperantes, qui sub illis sunt, amore vitæ dolorem omnem ac molestiam ferunt, cum tamen sæpenumero, quod cupiunt, non consequantur, incertúsque sit exitus. At verò præstantissimo præceptori, qui morbos & ægritudines vt curet, assumit, voluptatúmque procellas transmittere nouit, effrænato isti ore, & spiritu turbido detrahunt, illotis, vt aiunt, pedibus cuncta miscentes. Nempe enim si seipsum deuouisset mensis, quando tam multis dignitatibus quiuisset satisfacere tantæ vrbis habitator, singulis aut benedictionis, aut inopiæ, aut gulæ causa poscentibus cibos? Vbínam ad diuina speculanda, aut recreandos sermone populos, ad scripturarum scientiam, ad prouidentiam viduarum, ad solatiũ virginum, ad infirmantium curam, ad oppressorum opem, ad conuersionem errantium, ad contritorum cõsolationem, ad vinculatorum visitationem, vel quando ocium suppeditare potuisset, quomodo exprobrationem illã Dei quiuisset effugere, per Ezechielem dicẽtis: Væ pastoribus, qui seipsos pascunt, & non oues: Ezech. 34. quod errauerat, non conuertistis: quod perierat, non requisistis: quod infirmum fuit, non visitastis: quod contritum, non alligastis: quod pingue erat, mactan-
1. Cor. 11. tes comedistis. De quibus scribit & Paulus: Sustinetis enim, si quis vos in seruitutem redigit, si quis deuorat, si quis accipit. Et lanas quidem induistis, oues autem nõ pascebatis. Et in Hieremia de occisis pastoribus ait: Pastores multi corruperant vineam meam. Poterat hos quoque suo tempore curare, & ecclesiæ curas non negligere, ne in hoc illi derogaretur, qui esset in cæteris admirandus. PALLAD. Hoc est nempe, quod quæritur, ne sibi derogetur, vt verbum Dei affatim fundat sollicitudinem, zelum, & reliquam sacerdotalem beneuolentiam præ se ferat. An verò ignoras charissime Theodore, quòd irrationabili maledicto beatitudo promittitur, Domino inter beatitudines cæteras dicente: Beati estis, cùm vos exprobrauerint, & dixerint o- Matth. 5.
mne malum aduersum vos, mentientes? Væ autem vó- Lucæ 6.
bis, cùm vos benedixerint omnes homines. Secundum hoc enim faciebant prophetis patres eorũ. Quando autem & os diuinis eloquiis exercitatum, & auris oraculis subiecta diuinis, mensæ loquacitatem toleraret? dicente Domino, nemo potest duobus dominis seruire. Ac Matth. 6.
deinceps, Non potestis Deo seruire, & Mãmonæ. Quæramus ergo, quid sit Mammona, ne fortè inueniamur non duobus seruire Dominis, sed soli Mammonæ. Nũc enim Mammonam nõ diabolum dicit, sed inanem huius mundi curam, à qua discipulos sermo diuinus auertit. THEOD. Redi iam, Pater sanctissime, ad narranda reliqua. Satis enim mihi factum est de ratione mensæ, neque feras grauiter me ista fuisse percontatum. Maioris enim scientiæ studio peritiam tuam exactius interrogaui. PALLAD. Hoc tibi equidem apertius dixerim, Theodore studiosissime, vnus enim fui ex his qui turbas tibi mensæ appositione conciliare pergunt, quòd Episcopus magnę præsertim vrbis, qui relicto verbi Dei ministerio, nocte ac die non meditatur in lege Dei, & pauperum curam non per seipsum, sed per alios exequitur, longè erit ab his qui dixerunt, Ecce nos reli- Matth. 19.
quimus omnia, secutíq; sumus te, quid ergo erit nobis?

Ibidem 7. Et cum eis numerabitur, qui dicent, Domine, nónne in nomine tuo hæc & illa fecimus? Audiétque cum ipsis,
Ibidem 5. Discedite à me maledicti: nescio vos vnde estis: non enim recognoscit verbum operatios mutos. Est quippe mundus ipsius oculus, ne videat mala. Multi namq; ex his qui dicuntur Episcopi, rationabile ipsorum odium, quo morum suorum gratia inuisi sunt, & spiritualium, ac diuinarum rerum negligétiam amputare dum volunt, vitium vitio commutant, cupiditatem scilicet vanitate, manu quidem altera turpe lucrum studiosè insectantes, altera verò instruentes mensas, & sublimium ædificiorum moles erigentes, vt ex hoc studio boni & industrij esse videantur, ac pro ignominia honorem consequantur, Ecclesiastis immemores, qui ista &
Eccles 2. constituxit, & odit, atque ea manifestè interdixit, dum scriberet. Feci mihi domos, & pomaria, & cætera, & ecce omnia vanitas, & odiui omnem laborem meum, quo ego laboro sub sole. Non ait, supra solem, ne spirituales labores improbaret. Hæc autem dixerim, non B nati sunt, & ipse, qui accepit. Eorúmque omnium probationes se habere asserebat. THEODORVS. Quæso te Pater, huiusmodi narrationem missam facias: lædunt enim præsentes, Episcopis ista narrantibus, vt non dicam gerentibus. PALLADIVS. Me miserum, qui diebus his reseruatus sum, quibus pecunia sacerdotium venditur, si tamen id sacerdotium est. Inspienter autem feci, qui ista retuli, obtrectatoribus Ioannis nobis hanc imponentibus necessitatem. Verùm patienter feras obsecro, vt ex his quoque Ioannis modestiam admireris, qui zelo interim mitigato, dixit Eusebio: Frater Eusebi, quoniam sæpe fit, vt accusationes, quæ fiunt perturbato animo, probationibus idoneis careant, desine, quæso, Antoninum fratrem accusare. Nobis curæ erit, tristitiæ causas amouere. Ad hæc ille exasperatus durioribus vtebatur verbis, aduersus Antoninum totus efferuens, atque in accusatione persistens. Hortatur itaque Ioannes Paulum Heracleæ epi- C scopum, qui Antonino studere videbatur, vt eos in amicitiam copulare contenderet. Surgénsque ecclesiam ingressus est vnà cũ Episcopis: erat enim sacrificij tempus. Pacem verò populo ex more imprecatus, sedit cum Episcopis reliquis. Clàm autem introgressus accusator Eusebius coram populo omni, & Episcopis libellum alium porrigit eadem continentem, adiurans Ioannem sacramentis horrendis, quibus salutem quoque principum addidit, tanto cum tumultu, vt putarent populi eius impudentia territi, eum à Ioanne petere, vt vitam sibi à Rege impetraret. Ioannes vbi viri aduertit instantiam, ne in populo perturbatio vlla oriretur, libellum sumpsit, lectísque diuinis eloquiis, Pansophium orat Pisidiæ Episcopum, diuina offerat vt munera: ipse cum Episcopis reliquis exiit. Caucbat enim animo turbido, iuxta euangelium, sacrificia offerre, Si obtuleris, inquit, Matth. 5.
munus tuum, & reliqua. Vbi verò dimissus est populus, D sedens in baptisterio, cum Episcopis reliquis, accusatorem coram omnibus aduocat, dicens ei: Rursus tibi eadem dico: plurimi tristitia vel ira compulsi, multa & dicunt, & scribunt, quæ probare non possunt. Si igitur apertè nosti, de quibus illum accusare vis (neque enim volentem repellimus, neque trahimus non volentem) autequã legatur libellus, elige, quod expedit tibi. Postquam enim fuerit lectus, & in aures omnium venerit, confectis commentariis, non iam licebit tibi, cùm sis episcopus, absolutionem flagitare. Ad hæc ille in proposito durat. Iubent itaque libellum recitari, lectáque sunt memorata capitula. Postea dicunt Ioanni seniores episcopi, & si vnumquodque capitulum per se impium est, & vndique sacris legibus interdictum, ne tamen videamur in his quæ suggesta sunt nobis, omne studium ponere,

ponere, ab eo, quod est horribilius dictu, fiat inquisi- A
tionis initium. Si enim illud inuentum fuerit verum, nulla de capitulis reliquis erit controuersia, cùm capituli illius radix omnem prę se iniquitatis speciem ferat,
1. Tim. 6. iuxta illum, qui ait: Radix malorum omnium est cupiditas. Qui enim super innocentem accipit munera, & sancti Spiritus largitionem pecunia se vendere putat, quo pacto iam parcet ornamentis, aut lapidibus, aut fundis ecclesiæ? Tunc Ioannes examen inchoans, Antonino ait, Quid ad hæc dicis, Antonine frater? Negauit ille necessariò. Quando enim ab his ipsis initiis confusionem confiteretur suam? Interrogati, qui dederant, negarunt & ipsi. Cùm hoc examen ad horam vsq; octauã diligentius agitur, ex argumentis quibusdã iudicium formabatur. Postremò venitur ad testes, quibus astantibus, & illi dederant, & ille susceperat. Non aderant testes, qui necessariò citandi erant. Difficultatem rei intuens Ioannes pro Ecclesiæ purgatione, & vt testes facilius adhiberentur, per se in Asiam ire consen- B
tit, perficiendi examinis gratia. Antonimus vbi vidit Ioannem impigrè exequi paratum, quod instituerat, neque corrumpi posse iudicium, mali sibi conscius, adiit quendam ex principibus, cuius prædia, quæ habebat in Asia, sibi curæ erant, orans, vt Ioanni impedimento esset, ne abiret in Asiam, promittens se adhibiturum testes. Protinus ex palatio mandatur Ioanni in hæc verba. Indignũ est te, cùm sis episcopus, & nostrarum animarum pater, in tanta tumultus expectatione, dimissa ciuitate, peregrinationem in Asiam subire velle, cùm facilè testes adhiberi possint. Erat autẽ tumultus causa Gainas barbarus. Quid multis immorer? Manere illi persuasum est, ita tamen, vt iudicij non omitteret curam, testésque maturè adesse mandaret. Optata fuit accusato ipsa dilatio vel modica testium, quos aut pecunia, aut potentia fugare posse confideret. Præuidit ista Ioãnes, concilióque synodi præsentis habito, quosdam ex præsentibus Episcopis in Asiam mittit, ad C
testes interrogandos. Tres ex omnibus electi sunt, Syncletius metropolitanus, Hesychius Oparienſis & Palladius Helenopolitanus episcopus. His dederat synodus in mandatis, vt qui intra duos menses non occurrisset Hypæpis Asiæ ciuitati, ad sua tuenda iura, quòd vicini essent, & qui arguebantur, & Episcopi reliqui à Syncletio, sociisque iudicandi, excommunicatus effet. Descenderunt igitur Smyrnam prænominati Episcopi Syncletius, & Palladius: Hesychius enim, quòd faueret Antonino, finxit se valetudinarium, significarúntque continuò per literas vtrisque artibus aduentum suum, vt concurrentes in memoratam ciuitatem, implerent, quæ polliciti fuerant. Illi ante iudicum aduentum amicitias inierant, partim persuasi auro, partim iureiurando constricti. Congregati igitur in ipsa ciuitate, iudices ludere se posse putabant, dilatione testium, quasi peregrè profecti essent ob varias causas. Ad hæc D
iudices accusatorem rogant, intra quos dies adduc-tus esset testes, se expectaturos pollicentes. Ratus ille eos aëris inclementiam ferre grauiter, ac per id velle discedere (erat enim feruor æstiui solis) intra quadraginta dies producturum promittit testes, aliàs pœnæ canonum sua sponte se subiicit. Expectauere iudices quadraginta dies, cùm ille ad inquirendum dimissus testes, omisit hoc interim, & Constantinopolim venit, illícque delituit. Vbi verò nusquam comparuit, scripsere iudices omnibus Asiæ Episcopis denunciantes excommunicatum, siue vt desertorem, siue vt detractorem. Post hæc alios quadraginta dies persistentes, cùm ille minimè appareret, Constantinopolim rediere. Illic inuento Eusebio, ei, quæ gesserat, expro-

brabant. Rursus ille infirmitatem corporis allegãs, pollicetur testes exhibiturum. Per hanc temporis moram moritur Antoninus, cum quo erat Eusebio controuersia. Continuò ex Asia, partim à clero ciuitatis Ephesinæ, partim ab Episcopis decretum ad Ioannem venit, omnibus pauendo cum iuramento orantibus, vt periclitanti ecclesiæ opem ferret. Erat autem hic textus. Quoniam priori tempore confusè, & contra iura, & statuta patrum gubernati sumus, oramus venerationem tuam, vt descendas, & formam aliquam Ephesinæ imponas ecclesiæ, diutissimè afflictæ: hinc Arrianis instantibus, inde nostris cupiditati auaritiæque studentibus. Permulti enim insidiantur, vt lupi graues, sacerdotalem sedem rapere pecuniis festinantes. Itaque Ioannes, licet corporis mala valetudine teneretur, & inclementia obstaret aëris (erat enim hyems) nihil huiusce incommodis territus, vt negotia ecclesię Asianæ cõponeret, rebúsque nutantibus, vel absentia, vel imperitia pastoris opem ferret, instituit pergere, spiritúque roboratus, ingressus nauim vrbe discedit. Irruentibus autem sæuis Aquilonibus, metuentes nautæ, ne in Proconessum eiicerentur, positis velis, Triconis mõtem præteruehuntur, ibíque iactis anchoris, manserunt, Austrum expectantes, vt Apamiæ applicarent. Cùm igitur biduum ieiuni in naui perstitissent, lacessiti fluctibus, tertia demum die memoratæ vrbi appulerunt. Illic enim expectabant aduentum eius Palladius, Cyrinus, & Paulus episcopi, Ioannis socij. Pedibus itaque iter agentes Ephesum veniunt. Congregatis Lydiæ, & Asiæ, & Carię Episcopis, ad septuaginta viros pertingẽtibus, ordinationem faciunt. Complures sua sponte concurrerunt, maximè ex Phrygia, vt oris illius facundia, & sapientiæ suauitate fruerentur, iuxta illud: Sapientia in exitibus laudatur, videlicet, in loquentibus: in plateis verò fiducialiter agit, hoc est, in cordibus, quę variis pressuris dilatata sunt, iuxta illud: In tribulatio- Psalm. 4.
ne dilatasti me. Angustatur enim sapientia in his qui zizania seminant, & suffocant verbum. Dum hæc geruntur, accessit ille, qui nobis prolixæ huius narrationis est author Eusebius ad omnes Episcopos, reliquorum sex Episcoporum accusator, orans, vt ad communionem admitteretur: obstant ex ipsis quidam, non oportere admitti, quippe calumniæ reum asserentes. Adiecit ille preces, & ait. Quoniam causa ista biennium iam magna ex parte ventilata est, solúmque dilatio testium obstitit, obsecro pietatem vestram, vt testes (nam modo præstò sunt) examinare dignemini. Etsi enim Antoninus diem obiit, qui accepto auro ordinauit, viuunt tamen, qui dato pretio, sunt ordinati. Placuit Synodo rem diligẽtius discuti. Recitantur omnia, quæ prius gesta fuerant, ex commentariis. Ingressi sunt testes, ingressi & qui dato auro fuerant ordinati. Negauere primum. Persistentibus tamen testibus partim laicis, Mulieres testes in causa Simoniæ, etiam meretrices. Extra de Simo. cap. Tanta labei.
partim presbyteris, quibus antea cõfidere videbantur, mulieribúsque quibusdam, & munerum species, & loca, & tempora, qualitatémque recensentibus, cùm eos conscientia quoque criminis vrgeret, ista sponte non vsque adeò coacti confitentur. Dedimus, aiebant, hanc esse consuetudinem existimantes, vt videremur à curia liberari. At nunc, siquidem honestum est, oramus, vt in ministerio ecclesiæ simus: sin autem, vel aurum, quod dedimus, recipiamus: quidam enim ex nobis vxorum nostrarum aurum & variam supellectilem dedimus. Ad hæc Ioannes synodo pollicitus est: ego, inquiens, instabo apud Regem, vt absoluamur: vos autem mandate, illos ab Antonini hæredibus recipere, quod dederunt. Præcepit itaque synodus ab Antonini hæredibus eis aurum restitui: eos verò intra altare commu-

vnquam bonorum omiſit, quem nõ ſuis maledictis impeteret, cui omnis eſt odioſa religio. Cur hoc & ex epiſtolis illius non coniicis, ſibi inuicem repugnantibus? Sanctum enim Epiphanium, Conſtantiæ Cypri Epiſcopum, qui triginta & ſex annos eccleſiæ præfuit, ſub Damaſo, & Syricio, cùm hæreticum, & authorem ſchiſmatis appellaſſet, in epiſtola ad Innocẽtium, poſtea in Ioannem maledicta contorquens, ſanctiſſimum vocat Epiphanium. Quoties ille huius, qui nunc detrahit, viduæ genua ſpe accipiendæ pecuniæ exoſculatus eſt, illa viciſſim humi procumbente, & lachrymas, quòd ſibi Epiſcopus hæc faceret, profundente? In quo tamen ei derogat? THEOD. In eõ, quòd proiectos ab ſe monachos ſuſcepit hoſpitio. PALLAD. Et licet Epiſcopo, aut conuenit omnino abiicere quemcunque diſcipulũ, ne dixerim monachum? THEOD. Quid ſi illum prouocarunt, aut maledixerunt? PALLAD. Num iræ ſuæ ſatisfacere debuit, aut ſua curare maledicta? Quomodo hic iam Chriſti iniurias curabit, qui gloriam propriam quærit? Cur potius non imitatus eſt Paulum dicentem: Maledicimur, & benedicimus. THEOD. Quid ſi alterius ſectæ monachi erant? PALLAD. At illos corrigere ſuadendo debuit, non abiicere. THEOD. Et ſi ille hoc fecit, ipſi verò, vtpote contentioſi, minimè paruerũt. PALLAD. Apoſtolicum illud oportuit exequi: Hæreticum hominem poſt vnam & alteram correptionem deuita, ſciens quòd peruerſus eſt huiuſmodi: non abiicere, & prædari, & adiectis principum minis, agere extra patriũ ſolum. TH. Perfecti hoc fuerat viri, Deóque dilecti, & patientiſſimi. PALLAD. Atqui magna laus non eſt, deteriorem ferre. Verùm ſi perfectus, vt conſtat, non eſt, quomodo Epiſcopus? Imperfectus enim imperfectorum ſalutem qua ratione curabit? Quàm item impropriè Theophilus dicitur, qui à Dei amore deſciuit, cuius gratia facilè iniurias hominũ debuit ferre. Quòd ſi Deum non diligit, ne ſeipſum quidem. Qui verò ſuimet inimicus eſt, quomodo iam alios diliget? Nihil igitur mirum, ſi Olympiadem, quòd monachos ſuſcepit, vituperare contendit. THEOD. Conſtat quidem Theophilum iracundiæ nimis obſecutum, illos abiecíſſe, qui cùm tandem illi fuerint ſiue hæretici, ſiue catholici, non tamen eos Olympias ſuſcipere debuit. PALLAD. Bene illa, an malè tibi feciſſe videtur? TH. Malè, vt dixi. PALLAD. Vnquámne beneficentia culpatur? THEOD. Et ſæpe, cùm ſcilicet in malos, & non merentes emanauerit. PALLAD. Qui nam igitur erant illi quinque millia, quos ex quinque hordeaceis panibus Saluator pauit, boni, an mali? THEOD. Boni ſcilicet, quippe qui paſci à Saluatore meruerunt. PALL. Cur ergo hordeaceis paſti ſunt, ſi boni fuerint? THEOD. Quia fortè triticei non aderant, fame dominante. PAL. Incredulitatis denotantur elogio, vt boni, an verò vt mali? TH. Conſtat quia vt mali. PAL. Poſſunt illi ipſi & boni eſſe, & mali. THEOD. Ita ſanè. PALLAD. Quonam modo? THEOD. Deteriorum quidem comparatione boni, præſtantiorum verò collatione mali cenſentur. PALLAD. Ritè tu quidem ſentis: hoc itaq; modo monachi etiam & boni erant, & mali. At enim fideliſſima mulier eos ſuſcepit, vt bonos: Theophilus verò, quod non debuit, abiecit, vt malos. THEOD. Sed abiecit ille, quòd ad ſe contriſtandum inimicos ſuos ſuſceperit. PALLAD. Id quidem magnum defectus indicium eſt, quòd vel appellat inimicos, qui, vt Chriſti diſcipulus, gloriari iniurijs debuit. THEOD. Vbinam verò quinq; millia viri à Saluatore exprobrantur, vt dicis? neque enim apparet. PALLAD. Quando ſecundò congregati acceſſerunt ad Ieſum, atque ab illo audierunt: Quæritis me, non quia vidiſtis ſigna, & prodigia, ſed quia comediſtis de panibus, & ſaturati eſtis. THEOD. Manifeſtum eſt. Qui verò perfidus, ipſe & malus eſt. THEOD. Ita ſanè. PALLAD. Malos igitur an bonos pauit Saluator? THEOD. Liquet, quoniam malos (non enim ſani opus habent medico, ſed infirmi.) PALL. Quid ergo mali fecit Olympias, imitata Dominum ſuum, qui pluit ſuper bonos & malos, & ſuper iuſtos & iniuſtos ſolem ſuum oriri facit? Exprobrant & Phariſæi diſcipulos domini dicentes: Quare cum Publicanis, & peccatoribus manducat, & bibit Magiſter veſter? TH. Vt video, præter multorum ſententiam honeſta carpuntur, & fœda diliguntur. PAL. Quare iſtud dicis, Theodore chariſſime? THEOD. Quia niſi tu iſta planius aperuiſſes, & ſyllogiſmo euidenti comprobaſſes, in ſolidam iſſem opinionem: non intentioni liberè, ſed Theophili ſcriptis obſecutus. PALLADIVS. Quid ſi ſancti viri illi probati fuerint, non modò non mali fuiſſe, ſed plurimos quoque à malitia ad bonam virtutis frugem reuocaſſe, nónne videbitur horum inſectator non perſecutione, ſed planè miſeratione dignus, qui bonos ſemper violare, malos autem ſuſcipere pergit? THEOD. Ita eſt, vt dicis. Nam licet illi, vt eſt opinio multorum, ſapientes, ac ſancti nõ fuerint, aget præteritus ſyllogiſmus, vt Olympias extra culpam ſit, quæ Saluatorem ſtuduit imitari. PALLAD. Quódnam, oro, fidelius teſtimonium exiſtimas, euangelij, an Theophili? THEOD. Perge quæſo: habetur enim id pro confeſſo apud omnes, illum & ſanctos viros nimis ira proieciſſe, & hanc ex ſuperſtitione, & inimicitia, ſub prætextu monachorum, maledictis fuiſſe inſectatum. Nam cùm ſe cerneret ſeruilibus illis, & blandis obſequiis nihil profeciſſe, nihílque ab ea, præter cibos, & xenia ſuſcipere, ad maledicta ex more conuerſus eſt. PALLAD. Audi igitur, humaniſſime Theodore, (video enim te poſteritati profuturum, quippe tuæ adoleſcentiæ indoles honorabilem fore in ſenectute pollicetur.) Viri iſti ex Chriſtianis orti parentibus, & à teneris vnguiculis Deo ſubditi, nunquam paſſi ſunt, neque cùm eſſent multum adoleſcentes, ſeruiere vanitati, neque cum turbis inuerſati, ſed occupantes, quæ ad meridiem eſt, ſolitudinem, longè ab omni hominum habitatione ſemotam, ſibi fecere tuguria, quibus & ſolis incendia, & cæteram aëris intemperiem declinarent. In his perpetuò viuentes, tempus omne in orationibus lectionibúsque contriuere, tantum operi manuum operam dantes, quantum ſufficeret eis ad tenuem victum, melius eſſe arbitrantes, cum capreis, & volatilibus, & bubalis verſari, quàm inter homines Deum ignorantes epulari. Horum natu maximus emenſis iam nonaginta annis, conuerſatus eſt diutius cum Beato Antonio, Hierax appellatus, quod illi nomen hactenus proprium eſt. Alius Ammonius, cum duobus fratribus monachis, & vno Epiſcopo, qui etiam ſub Valente ferro colla vincti exilio relegati ſunt, vt omnis Alexandria nouit, annos natus LX. tanto ſcientiæ donati munere, vt nihil ex his, quæ pleriſque de ſcripturis viderentur obſcura, eos penitus fugerit. Ex his duo migrarunt ad Chriſtum, Conſtantinopoli defuncti, Ammonio quidem, vt Aurelius & Siſinius narrauerunt, circa finem vitæ prophetante, magnam perſecutionem, & ſchiſma deterrimum eccleſiis imminere, auctoresq; cladis turpiſſimo fine conſumendos, atque ita demum vniendas eccleſias. Quod ex parte iam factum cernimus, futurúmque ſperamus. Hinc enim quorundam corpora Epiſcoporum & laicorum morbus aſſumens variis cruciatibus agitat, lenta febre inteſtina depaſcens, pruritúsque intolerabilis, totam ſuperficiem vnguibus lanians, longi quoque

Ioan. 5.
1. Cor. 4.
Tit. 3.
Ioan. 6.
Ioan. 6.
Matth. 5.

quoque inteſtini perpetui dolores, & colica paſſio. Cuiuſdam pedes, intercutanei morbi inſtar, nimia inflatione turgeſcunt. Alteri nimia humoris redundantia ad manus vſque deriuans, eos qui malè ſubſcripſere, digitos mixto frigori incendio cruciat. Alium aquaticuli tumor, & putredo ex ſecretiore pãrte corporis in longum ſe intendens, & vermes gignens, acriter vexat. Ad hoc reſpirandi difficultas, omnium intentio membrorum, imaginéſque nocturnæ in canes rabioſos, & diſtrictis gladiis barbaros, & vocem horrendam transcuntes, inſomnem ſomnum pleriſque faciunt. Alius equo lapſus, dextro perfracto crure, continuò moritur. Alius, amiſſa voce, octo menſibus iam marceſcit in lecto, qui nec manus ad os apponere poteſt. Alius viuens crura ſenſim vſque ad genua per triennium vritur erysipeli moleſta fatigatus. Alius inflata, vt aiunt, lingua, cum febre vehementi, nec valens eam intra præſtitum

Confiteri ſcripto.

à natura locum continere, in pugillari ſcribens, confitebatur ſcelus ſuum. Erátque videre diuinitus illatã iram, variis in authores mali fæuire modis. Qui enim animarum medicum irritauerant, eiúſque diſcipulum de ſalutis officina proiecerant, corporum medicis ad incendendum, ac cædem tradebantur: qui dolorem quidem ſolennibus medicamentis acuebant, ſalutem verò nullam penitus præſtare poterant. Et meritò ſanè. Quis enim eum ſanabit, qui à Deo cruciatur? Sicut Prophe-

Pſal. 87.

ta ait, Nunquid medici reſuſcitabunt, & confitebuntur tibi? In hunc modum omnes eccleſiaſticæ pacis aduerſarij peribant. Fertur autem ad ſepulchrum Ammonij monachi plurima miranda fieri. Sepultus eſt autẽ trans mare, in baſilica apoſtolorum. Porrò Epiſcopus Dioſcorus, vt aiunt, cùm perpetuis à Domino precibus poſceret, vt aut morereturꝰ, exaudiri meruit, & quia mundus dignus pace non erat, mortuus eſt, ac ſepultus in martyrij eccleſia, quæ eſt ante portam. Videas hodie complures mulieres per nomen Martyris iurare ſolitas, omiſſo priore iuramento, per orationes iurare Dioſcori. Enimuerò de monachis reliquis multa, quæ dicam, habeo, niſi fortè feſtinanti tibi, Theodore, moleſtum ſit ea audire. THEODORVS. Et quis adeò infelix eſt, vt de virtutibus loquẽti non libenter det locum, & aurem intentè ſubiiciat? Perge igitur quæſo, & quacunque narratione probabili animum noſtrum à curis ſeculaſibus & cogitationibus auoca. PALLADIVS. Eſt & alius Hierax, Gentili appellatione ſic dictus, ſpiritualibúſque inſignibus virtutis ornatus. Is primò quidem extra omnẽ Ægyptum in Porphyritem ſecedens montem, abſque vllo humano refrigerio quatuor annos perſiſtit, ſola virtutum recreatione contentus. Deinde ad Nittiæ loca contendens vigintiquinque annos vnà cum memoratis patribus vixit, huic abſentes dæmones, vt ipſe nobis referebat, promiſſione diuturnioris vitæ, appoſita ſpe, in Angelos lucis ſe transfigurantes, eum amouere curabant. Quinquaginta dicebant adhuc annos habes viuere, quomodo perſiſtere in eremo poteris? Ille per fidem intelligens ecntrà loquebatur. Contriſtatis, inquiens, me, breuius, quàm putabam, tempus inſtituti mei fore aſſerentes. Ego enim ducentos annos acturum in eremo exiſtimabam, atque ad hoc me ſtadium comparaueram. Hoc illi audito, cum vlulatu ingenti diſceſſere. Hunc ipſum tamen, quem dæmones mouere nequiuerunt, prolixa vitæ ſpatia pollicentes, vt in acidiam præcipitarent, Theophilus per edictum expulit, atque in huiuſmodi neceſſitatem impulit, vt caſtra quoque adire cogeretur. Qui nunc poſt Ammonij

Luc. 9.

mortem, rurſum ad deſerta contendit, euangelici aratri parabolam veritus. Alius item Presbyter, Iſaac nomine, Macarij diſcipulus illius, qui Antonio magiſtro vſus fuerat, deſerti ſtudioſus admodum, quinquageſimum agens ætatis annum, omnem ſcripturam tenet memoriter, ceraſtas ſerpentes tutò manibus ferens, qui ex matris vtero virgo, cùm ſeptẽnis eremum occupaſſet, poſt annos quadraginta ſolitariæ quietis à Papa Theophilo, cum memoratis viris, extorris relegatur. Alius item Iſaac, & ipſe Presbyter, Cronij Presbyteri diſcipulus, ac ſucceſſor, qui & ipſe diſcipulus Antonij fuerat, ſcripturarum eruditione præſtantiſſimus, ac ſupra modum fermè hoſpitalis, adeò vt præ eximia benignitate Xenodochium in eremo conſtituerit, in refrigerium & ægrotantium monachorum, & peregrinorum, ad viſendos ſanctos patres confluentium. Hic omni felle ire vacuus, cùm trigeſimum in vita ſolitaria egiſſet annum, cùm cæteris quoque verſatus eſt. Ex his prior ille Iſaac centum quinquaginta ſub cura ſua monachos habuit, cuius ad ſeptem, ſiue octo diſcipulos Epiſcopos Theophilus ſtatuit, cùm adhuc eſſet Theophilus. Alius ducentos decem, cuius etiam diſcipuli plurimi Epiſcopis connumerati ſunt. Hi ſunt quos ſuprà memorauimus, Iſidori Presbyteri cauſa, fuiſſe à Theophilo papa pulſos eremo. Hi ſunt, quos ſacerdotes & leuitæ deſpexere, quos ad confuſionem virorum virilis ſuſcepit mulier, atque ad Epiſcoporum damnationem, Diacona fœmina hoſpites habuit, cuius laus in eccleſiis canitur, quæ Samaritanum illum, quicunque tandem fuit, eſt imita- Luc. 10.
ta, qui vulneratum à latronibus ſemiuiuum inueniens, cùm deſcenderet Hiericho, proprio illum impoſuit iumento, & vſque ad ſtabulum tulit, & oleum clementiæ cum ſcueritatis vino permiſcens, vulneribus adhibuit curam. Sed hæc hactenus. Quantam hæc pecuniarum copiam, quanta villarum pretia egenis diſtribuerit, non eſt noſtræ facultatis euoluere. Illi iſta proſequantur, qui experti ſunt: ego enim nullius horũ indigui. Audi maiorem ipſius quoque virtutem. Pupilla namque coniuncta viro, permiſſa non eſt à præſcio omnium Deo, qui hominum præuidet exitus, carnis ſeruire voluptati viginti integros menſes, viro eius maturè ſubtracto. 1. Tim. 5.
Fertur autem virgo eſſe. Nam apoſtolicæ legi renuit ſeruire, dicenti: Volo adoleſcentiores viduas nubere, matresfamilias eſſe, & quidem cùm & genere, & opibus, & eruditione ſingulari, & ingenio liberali, & forma, & ætatis flore præcelleret, ſed, dorcadis in morem, ſeculi connubij laqueos conſtanti voluntate tranſiliẽs. Iuſto enim lex poſita non eſt, ſed non ſubditis, propha- Ibid. 1.
nis, & qui corruptelæ inexplebiliter inhiant. Contigit autem, diaboli inuidia, vt huius immatura viduitas ad aures Theodoſij principis perueniret. Qui hanc Elpidio cuidam, cognato ſuo Hiſpano coniungere in matrimonium cupiens, cùm poſt plurimas preces id obtinere nequiuiſſet, triſtabatur. Ad quem illa, ſi, inquit, me vellet Rex meus copulari viro, nunquam priorem mihi abſtuliſſet. Quoniam autẽ me parum idoneam coniugali vitę cognouit, viróque placere minimè valẽtem, & illum iugali vinculo abſoluit, & me grauiſſimo iugo virilis ſeruitutis eripuit, ſuaue continentiæ iugum ceruicibus meæ mentis imponens. Hoc reſponſo accepto, Theodoſius præfecto Vrbis mandauit, vt omnem eius ſubſtantiam cuſtodiret, quouſque trigeſimum ætatis impleſſet annum. Ille accepta procuratione regia, eam adeò vexabat ab Elpidio ſubmiſſus, vt nullam haberet facultatem vel inſignibus Epiſcopis congrediendi, vel eccleſiam ipſam ingrediẽdi, vt his anguſtiis coacta, præangoré animi coniugalem eligeret vitam. Illa ecntrà his oblectata magis, & Deo gratias referens, Imperatori ita reſcripſit. Et Imperatori debitam, & congruam Epiſcopo virtutem in me humilem oſtendiſti, mi Domine, mandans graue onus meum cuſtodiri, cuius me diſ-

pensationis cura macerabat. Erit autem gratius, si iusseris id pauperibus & ecclesiis diuidi. Ego enim iam dudum à vanitate, quæ solet ex hac largitione subsequi, metuebam, ne terrenis implicita negligerem diuitias naturales. Ita postmodum reuersus à bello, quod cõtra Maximum feliciter gesserat, cùm illius tolerantiam, laborémque comperisset, in sua eam libertate esse iussit. THE. Iustissimè sanè hunc Ioannes in honore habuit ita laborantem. PALLAD. Abstinet illa quidem animatis omnibus, balneásque nunquam adit. Quòd si infirmitatis necessitas vrgeat, crebris enim passionibus, ac morbis atteritur, induta camisia descẽdit in aquas. Veretur enim, vt aiunt, & se ipsam. THEO. Dicitur & sanctum Ioannem valde curasse, & refecisse. Et quid ipsius virtute dignum conferre in eum potuit, nisi vt quotidiani victus illi sollicitudinem demeret? quod quidem minimum non est Christi operariis, qui noctu, & interdiu, quæ Christi sunt, curant, sicuti Paulus ait, Persidam
Rom. 16. salutans, quæ forsitan Olympiadis laboribus par erat. B Salutate, inquiens, Persidam dilectissimã, quæ multum
Philip. 2. laborauit in Domino. Omnes enim, quæ sua sunt, quærunt, non quæ Iesu Christi. Scio hanc sanctum Nectarium plus fuisse admiratũ, adeò vt in ecclesiasticis quoque rebus mulieri obtemperaret. Amphilochium verò, & Optimum, & Petrum Basilij fratrem & Epiphanium Cypri sanctos viros quid memorem? quibus illa & pecunias donauit, & villas. Optimo certè, dum Constantinopoli moreretur, oculos suis manibus clausit. Adhęc mirabiles quoque illos non modicè refrigerauit in omnibus, Antiochum scilicet, Acacium, & Seuerianum, & omnes prorsus aduentantes sacerdotalis ordinis viros, monachorum item ac virginum infinitam multitudinem. Ioannes tamen, quoniam, vt ita dixerim, formam se venturis Episcopis missum existimabat, quo
1. Cor. 9. pacto viuere debeant, & iuxta beatum Paulum, mercede propria prædicare pœnitentiam, nihil de ecclesiasticis attingens, solius dici capiebat cibaria, deuitans C semper huiusmodi curas. Aiunt illum, dum carnalem sumeret cibum, mira verecundia detineri solitum. Quemadmodum enim mala, cùm ad supremam venerint maturitatem, diutius in ramis permanere non sustinent, sed Domini requirunt manum: ita & in sanctis fieri videas, cùm cœlestis pulchritudinis desiderio & amore ardent, ante præfinitum sui obitus diem, frui promissione festinant. Sic & in paruulis fit. Illi enim sæpenumero dum oblita melle cibariola auidè præstolantur, seruandi appetitus gratia propositos cibos minimè attingunt, vt expectata suauitate satientur. Agnoscunt, quæ dicimus, qui eadem vestigia viæ spiritualis incedunt. Sermonem enim prudentiæ, laudabit cum, & adiiciet super ipsum. THEODORVS. Consolatus es me, Pater eximie, dum singula mihi diligentius exposuisti, quæ prætendens fama vulgarat, gratia quadam, & suauitate, quæ dicta sunt, condiens. Hoc tamen dixerim nõ graue futurum, si de ecclesia victum sibi sanctus Io- D annes vindicasset, secundùm Domini verba, dicentis: Dignus est enim operarius cibo suo. Et illud item: Quis
Matt. 10. pascit gregem, & gregis lacte non vescitur? Quis autem
1. Cor. 9. plantat vineam, & de illius non percipit fructu? Nónne scripturæ verba sunt hæc, & alia plurima? PALLAD. Congruè tu quidem, sapientérque prosequeris ista, Theodore, sed iunge præteritis etiam sequentia verba. Cùm enim sacra lex tribuat facultatem, vt, qui sacra operantur, de sacris comedant, bonorum æmulator Paulus, quid addit? Non sum vsus hac potestate in corporibus, vt consors euangelij in spiritualibus sim, neque
1. Cor. 8. offendiculum ponam infirmis, dicente iterum Paulo: Si quis enim te viderit habentem scientiam in infirmitate recumbere, nónne conscientia eius, qui infirmus Rom. 14.
est, ædificabitur ad imitandum infirma? Nam si res ad nos vsque subsisterent, nullúsque nobis in populi regimine & cura succederet, discere delinquendo possemus: Viuamus, vt volumus, vtamúrque, vt placet, seculares rebus. Quoniã verò hi qui post nos futuri sunt, nobis quasi magistris vtẽtur, nostráque lege, atque more viuent, necesse est, vt non solùm nobis ipsis, sed ei, qui pro nobis mortuus est, & resurrexit, viuamus, plebísque infirmitatem excitantes exemplo, atque verbo, ad frugaliorem, & castiorem victũ reducamus, nosipsos corripientes, iuxta illum, qui ait: Quis est homo, qui timet Psal. 24.
Dominum, legem statuet ei in via, quam elegit. Nam temerariis quidem, ac miserabilibus, imprudentérque peccantibus legem Dominus ponit, quasi seruitutis amãtibus spiritum, vt item ait Dauid: Legem ponet Do- Ibid.
minus delinquentibus in via, puniétque præuaricantes. Verùm enim iustus mensuras seruilis legis, modósque trãsiliens, & eò, quòd diligat Dominum, ad sortem adoptionis libertatisque festinãs, sibiipsi legis est author, cuiusmodi & facto, & verbo fuit Iob. Testamentum, Iob 31.
inquiens, statui oculis meis, vt non sentirem in virgine. Quodnam verò id fuit testamentum, nisi vt lasciuientes ad pudicitiam cogeret? Ita fermè & Dauid ait: Iuraui, Psal. 118.
& statui custodire iudicia iustitiæ tuæ: ancipitem, dubiámque sententiam iureiurando deuinciens. Tantorum patrum imitator Ioannes, vt legitimus planè, non spurius filius, lasciuum, & publicum mortalium gregem, & variis concupiscentiis oberrantem curare desiderans, atque ad austeriorem partem vitæ transferre, suimet & iudex, & legifer erat, seipsum constanti iudicio muniens, atque à conuiuiis, & conuentibus scurrarum, & ridiculosorum, ac inania loquentium hominum penitus remoués, atque animæ oculum spirituali armatura corroborans, ne conuiuij, aut improbi sermonis gratia, stultitia inueniens aditum, pudicitiam, frugalitatémque
corrumperet. Corrumpunt enim, inquit, mores bonos 1. Cor. 15.
colloquia mala. Quocirca etiam insidias passus est. Grauis enim eis erat ad videdum, non secus ac lucerna lippientibus oculis. Huiusmodi Hieremias quoque misericors fuit, qui infidelitatem Principum & Sacerdotũ
planctu lachrymísque prosequitur. Quis dabit, inqui- Hier. 10.
ens, capiti meo aquam, & oculis meis lachrymarũ fontes, & lugebo populum meum die, ac nocte? Et rursum: Quis dabit mihi mansionem in deserto nouissimam, & derelinquam populum meum, & discedam ab eis? Omnes enim adulterantur. Huiusmodi profectò conuentum pseudoprophetarum, & sacerdotum malorum collegium nominat. Item & alio in loco ad Dominum clamat, non quòd ille ignoret, sed vt nos imitari debeamus: Domine, inquit, si sedi in consilio impiorum ludentium, sed reuerebar à facie tua. Sedebam solitarius, quia amaritudine repletus sum. Consona his & Dauid
loquitur, dicens: Non sedi cum concilio vanitatis, & Psal. 25.
cum iniqua gerentibus nõ introibo. Apertiúsque, quid vellet, exponit, dum addit, Odiui ecclesiam malignantium, & cum impiis nõ sedebo. Lauabo inter innocentes manus meas, & circundabo altare tuum Domine. Qui verò minus altaris curam habent, dorsáque illi dederunt, non modò illotis manibus, & donorum expectatione, & perceptione, falsáque inscriptione cruentis, verùm & infectis luto pedibus, illud calcitrãdo conculcant, de quibus & Propheta Ezechiel signanter ait. Et introduxit me ad ingressum atrij, & vidi, & ecce foramen vnum in pariete. Et dixit ad me, Fili hominis, fo- Ezech. 9.
di. Et perfodi, & vidi, & ecce porta vna. Et dixit ad me. Ingredere, & vide iniquitates pessimas, quas faciũt hic. Et ingressus sum, & ecce omnis similitudo serpentium, ac iumen-

ac iumentorum, & idola mala, & abominationes. Et di- A
xit mihi: Vidisti fili hominis, quæ faciunt seniores domus Israël in tenebris, in cubili suo occulto. Impuram illorum significans mentem, quoniam dixerunt: Non videt nos Dominus. Dereliquit Dominus terram. Et dixit ad me: Adhuc videbis iniquitates maiores, quas isti faciunt. Et introduxit me in alium locum, & ostendit mihi. Et ecce ibi mulieres sedentes, & flentes Tambuz. Et rursus induxit me in domum Domini interiorem, & ecce illic viginti quatuor seniores, & vultus eorum peruersi, & dorsa eorum ad altare. Et dixit ad me: Num parua ista sunt, quæ domus Israël facit? Coacti sumus propheticæ lectionis mentionem facere, propter eos qui se esse aliquid existimantes, seipsos decipiunt, & ecclesiasticam pacem confundunt, eóque mẽtẽ Domini terga dederunt. Quibus iudicium otiosum nõ est, & eorum non dormitat perditio, qui terrena sapiunt,
Iudæ Apost. locus. de quibus & Iudas frater Iacobi ait. Hi sunt in epulis suis malè conuiuantes, sine timore seipsos pascentes, B nubes sine aqua, quæ à ventis circumferuntur, fluctus feri maris despumantes suas confusiones, sydera errantia, quibus procella tenebrarum in æternum seruata est. Nempe dum nubes sine aqua vocauit, iniquam ipsorũ grãdinem signat, viti inimicam: dum verò sydera dicit errantia, insidias significat nauis. Porrò nauis, & vinea ecclesia est. Quænam verò sunt, quę istos sequuntur necessariò? Audi eundem rursus Prophetam Ezechielem: Et ostendit mihi, & ecce viri egrediebantur de via portæ sublimis, quæ respicit ad Aquilonem. Et vniuscuiusque securis in manu eius, & vir vnus in medio eorum indutus talari tunica, & zona sapphiri super lumbum eius. Et ingressi sunt, & steterunt iuxta altare æneum. Et gloria Dei Israël ascendit cherubin, quæ erat super eis in subdiali domus. Et vocauit virum, qui indutus erat talarem tunicam, qui habebat super lumbum suum zonam, & dixit Dominus ad eum: Transi per mediam ciuitatem Hierusalem, & da signum super frontes virorũ C
gementium, & dolẽtium super omnibus iniquitatibus, quæ fiunt in medio eorum, & ipsis dixit, videlicet sex, qui secures habebant, audite me. Ite in ciuitatem post eum scilicet, qui imponebat in frontibus, & percutite, neque parcatis oculis vestris, neque misereamini senioris, & adolescentis, & virginis, & infantes, & mulieres occidite in exterminium. Super omnes autem, in quibus est signum, ne appropinquetis, & à sanctis meis incipite, & cœperunt à viris senioribus, qui erãt in domo Domini. Quod si quis de Iudææ prophetis hæc prædici autumat: hic saluatoris quoque ignorare videtur aduentum. Non enim ante captiuitatem sacerdotio functus est Ezechiel, quippe qui puer adhuc in captiuitatẽ
Ezechiel quando sacerdos. abductus, per dispositionem Dei trigesimo anno visione diuina, & futurorum reuelatione dignus est habitus,
Ezech. 1. sacerdos in ipsa captiuitate constitutus, vt ipse ait: Et factũ est in trigesimo anno, in quarto mense, quinta mensis, & ego eram in medio captiuitatis super fluuiũ Cho- D
bar. Item post pauca: Factus est sermo Domini ad Ezechielem filium Buzi, sacerdotem in terra Chaldæorum super fluuium Chobar. Nempe si quis angustatus hinc dicat præcedente Saluatore, qui & crucis signum in frontibus dedit, neque Saluatore credito, subsecutum esse Romanorum regnum sub Vespasiano, qui quadra-
1. Cor. 10. gesimo anno consedit synagogam, quæ iniqua patrauerat: suscipimus quidem ita sentientem, sed ipsum, vt noui testamenti filium, oramus, Paulo horum magistro vt credat, de omnibus huiusmodi libris dicẽti: Hæc autem in figura contingebant illis. Scripta sunt autem ad correptionem nostram, in quos fines seculorum deuenerunt. Hoc autem dico, non quòd ferream rhomphæam super inimicos Dei venire cupiã: absit. Neque enim Propheta de ferro loquitur, sed de alia quadam cruciante virtute, de qua idem Ezechiel dicit: Terra super Ezech. 33.
quam gladium inducam. Inducam verò pro eo, quod est permittam, ait. Et acceperit populus terræ virum vnum, & posuerit sibi in speculatorem, & viderit speculator gladium venientem, & tuba insonuerit, & significauerit populo, & audierit, qui audit, & non se obseruauerit. Veniens autem gladius acceperit aliquem, sanguinem eius ab eo requiram, quia non audiuit vocem tubæ. Et rursum: Si autem & speculator viderit venientem gladium, & tuba non insonuerit, neque significauerit populo, veniens autem gladius apprehenderit quempiam, sanguinem eius de manu speculatoris exquiram, quia cùm videret gladium, tuba non cecinit. Istiusmodi periculum, nequaquam dormiens infidelitatis somno, neque voluptatis pigritia segnis B. Ioãnes ante oculos habuit, & tuba sublimis, nequaquam obscurum edebat sonum, sed apertam planè scientiam ingerens, diabolici gladij pericula fugere omnes hortabatur. Et hi quidem, qui conscientiam mundam veluti signum in animæ fronte gessere, per gratiam Christi, cum ipsis fidelibus Romanis seruati sunt: qui verò inquinatam habere conscientiam, sacerdotes, ac populos ad contentionis mutuæ studia concitauerunt, vt omnibus malis sua incommoda obumbrarent. THEODORVS. Mirabili ordine ista prosequeris, Pater. Verum cùm pro confesso habeatur, perdifficile in hac vita mortali hominem inueniri absolutè perfectum, dicẽte scriptura: Quis gloriabitur castum se habere cor? aut quis Pron. 21.
fiduciã habebit mundum se esse à peccato? videtur beatus Ioannes nescisse vti tempore: potentibus enim aduersari minimè oportet. PALLADIVS. Videris mihi, optime Theodore, nimium esse astutus. Nam cùm initio congruum miserationis affectum nobis, non sine gratia quadam compunctionis, ostenderis, paulatim obiurgatorem te aperuisti. Neque enim hi qui putantur inimici, tam acriter illi inquam detraxerunt. THEODORVS. Quid, oro, indignaris, Pater, si dixi beatum Ephes. 5.
Ioannem tempori non esse obsecutum? cùm scriptura dicit: In locis potentum ne steteris. Et rursus; Redimentes tempus, præcipuè in his qui monita, vtilitatémque non capiunt. PALLADIVS. Felices vos, qui scripturas ita differitis. Nam, quod apud Ecclesiastem dicitur: In locis potentum ne steteris, aduersus indignos sacerdotio dicitur, ne illi rapere studeant. Potẽtes enim virtutis magistros intellige, Apostolos primùm, qui potentes virtutis induerant spiritum, deinde imitatores eorum. Porrò quod tempus redimere monemur, non simulationi seruire debemus, vt cum furibus curramus, aut cum adulteris ponamus partem nostram, sed peccati tempus virtute redimere, non illud venundare peccato. Qui autem hoc modo sensim redimit tempus, totam redimet vitam suam, vt omissis omnibus vitæ iucundis, cœlesti suauitate fruatur. Ita & Martyres fecere, qui vitam exponentes mortalem, immortalitatem sunt consecuti, reuera tempus redimentes. Certè, nisi ista ita
Moyses. Helias. intelligantur, necessariò & Moysen, & Heliam, & Michęam, & Danielem, & Ioannem Baptistam, & Esaiam, & Petrum, & Paulum, ne plures enumerem, tempus sum ignorasse fatebimur. Ex his enim alius salutem sibi
Esaias. Daniel. Micheas. ga mercatus est, gentilis viri oues in mõtibus pascẽs. Alius dolore fatigatus præcipitatur in somnum, neque parietis, aut saxi vllam inueniens vmbram, sed sub iuniperi virgulto requiescens, ad vmbram minimè idoneo: Alius sectus: Alius, ne pietatem violaret, in leonum missus est lacum: Alius adulteri in morem vinctus, seruabatur in carcere, panem doloris, & aquam angustiæ acci-

pere iussus, vt longo tẽpore maceratus, vi abrumperet vitam, quoniam aduersus Regem constantia, & libertate vsus erat. Quid membrem Ioannem, quo inter natos mulierum maior nemo est natus? Num illo tempore nesciuit vti, quoniam ob apertam adulterij Regis increpationem capite cæsus est, dum morbum Herodis insanabilem, tanquam peritus medicus, aut intendere moliretur, aut scindere? Eadem profectò ratione Ioannes quoque noster misericordia & dilectione arguebat errantes. Quod si Baptista tempus non nouit, quomodo seculorum opificem & conditorem agnouit, dicens: Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi? Quomodo item Petrus, & Paulus, ecclesiæ columnæ tempus ignorauerunt, qui etiam post mortem volentibus, atque pulsantibus aperiunt, & claudunt pœnitentiæ tẽpora? Quorum alius quidem cruci suffigitur, pedibus in cœlum versis, vt cœleste signaret se iter ingredi: Alius propter singularem in Christo confidentiam capite plectitur, ne vero excideret capite. Noli ergo suscipere, qui sanctorum clàm detrahunt confidentiæ. Gentilium enim, & eorum qui se existimant sapientes, ista consuetudo est, qui vitæ præsentis studio, martyrum pergunt vituperare constantiam. Neque enim vel gladium obtusum, vel confidentiam esse inefficacem decet. Quemadmodum verò ab vnguento fragrantia, ita & à confidentia beneuolus non secernitur animus. At si quidem in famulis priuatim, aut amicis, aut necessariis reprehensio fieret, in quibus erubescere molestum est, fortassis huiusce cõfidens criminis esset obnoxius, quòd tempus, aut locum ignoraret. Quod si in ecclesia & proborum laudes, & negligentium vituperationes fiunt, qui exasperamur, causásque disquirimus? dum, suppresso nomine, vtiliter arguimur, nec Paulo obtemperamus, dicenti: Quæ in macello vænciunt, edite, nil disceptantes. Quod nisi fiat, dicemus iterum sanctos arguendo scandalizasse ciuitates quasdam, atque prouincias, & alias itẽ laudibus eneruasse. Primus namque sanctus Iob Phœniciam quandam regionem insimulat, quasi ea Satan immiserit aduersarium suum, dicens: Partiuntur autem illum Phœnicum gẽtes. Deinde Moyses, & Prophetæ Ægyptum culpant, fornacem ferream appellantes, ac tenebras. Palæstinam è contra laudibus extollunt, repromissionísque terram eam vocant, cùm constet, virtutum studiosis Ægyptum esse repromissionis terrã. Palæstinam verò negligentibus non modò fornacem ferream, sed & tenebras exteriores esse perfidię gratia. Neque enim loca probro, aut laude sunt digna, sed studia. Quid autem pluribus immorari opus est? Nũquid Paulus Cretenses mendaces appellãs, & insensatos Galatas, & Corinthios inflatos, & alios aliter, his solis hæc applicuit vitia, hoscéque reprehendit solos, ante etiam omnes? Siue rursus cùm Romanos fideles vocat, & Ephesios intelligentiæ laudat, quibus & sublimius scribit, & Thessalonicenses amatores fratrum dicit, num his solis has laudes adscribit? Minimè id quidem, sed spiritu sancto plenus, & probra, & laudes apposuit: vt qui dignus esset laudibus, ea in seipso recognoscens, promptior fieret: qui verò vituperari mereretur, admonitus doleret, & probri deponeret causam. Neque ergo soli Galatæ insensati, neque soli mendaces Cretenses, neque Corinthij superbi soli. Vbique enim omnia sunt, eò quòd vna quoque natura sit, quæ vel peccet, vel virtutibus studeat, & proprię voluntatis arbitrio, aut hoc, aut illud eligat. Hoc igitur modo in ecclesia confidenter agebat Ioannes, imò esurientibus virtutis partiebatur edulium, peccatum reprehensionibus manifestis eliminans, & Paulo obtemperans, dicenti: Peccantem coram omnibus argue, vt & cæteri metum habeant. Porrò si qui in id stultitiæ ac superbiæ deuenerunt, vt suas quoque voluptates laudari velint, huiusmodi cõsuetudinem Dei seruii non habent. Nam qui cupiditatem, & fornicationem, & aliam quamlibet obscœnam voluptatem vituperari indigne ferunt, nihil aliud dicunt, quàm oportere huiusce pernicios̃um virus admittere. THEODORVS. Ingentes habeo gratias huic ad nos profectioni tuæ, Pater optime, atque sanctissime. Fuit enim illa nobis vtilis profectò, & salutaris, vitæque monumentum. Cúmque post prolixam laudationem, ac digna senis præconia Theodorus tacuisset, vnus ex assistentibus erupit in vocem: Quónam, inquiens, modo, cùm tot insignibus sanctitatis Ioannes excelleret, superbus tamen erat? PALLADIVS. Ipse illum præsens superbum didicisti, an ab alio audisti? Respondit ille, Non noui ego virum, sed coriarium quendam audiui, dum diceret: Rarò illi, præter ecclesiam collectam, posse quempiam congredi, quòd molestè ferret volentibus diutius colloqui. Hoc autem superbiæ ac fastus apertum documentum est, consortia se quærentium & alloqui volentium fugere. PALLADIVS. Et cuius alterius erat, Ioannis vituperare philosophiam, quàm coriarij, qui etiam fœtorem sui ministerij contubernalem perlibenter haurit? Si enim superbiæ indicium est vitare turbas, erit & Ioannes Baptista superbus, secundùm rationem tuam, qui ad deserta secessit. Saluator item non effugiet crimen, qui videns turbas, vt scriptũ est, ascendit in montem, & cùm sedisset, accesserunt ad eum discipuli eius, & non turbæ. Et rursus, cùm vidisset turbas, recessit seorsum: cuius exẽplum Ioannes quoque noster pro viribus imitatus, fugiebat turbas, eisque maximè delectabatur, qui veraciter discere aliquid vellent. DIACONVS. Præclarè tu quidem scripturæ exẽplis persuades. Quid verò dicere ad id potes, quòd nõ modò turbas, sed vnum quoque, vel duos declinabat. PALLAD. Et vnus quoque, si nugator & inutilis fuerit, turba est. Denique eiusmodi ille fuisse videtur, qui, cùm Saluatori diceret: Magister, sequar te, quocunque ieris, audire meruit: Vulpes foueas habent, & reliqua. Nónne hunc Dominus similiter fugit, vt turbas? Num verò dicere poteris, Ioannem, ex quo baptizatus est, aut iurasse vnquam, aut periurasse, aut esse oblocutum, aut fuisse mentitum, aut maledixisse quempiam, aut scurrilia verba tolerasse? DIACONVS. Nihil equidem huiusmodi dixerim, sed iniuriosum tantum fuisse coniecto. PALLADIVS. Quæso te, qui nihil horum quæ præmisimus, fecit, is quomodo linguæ intemperans fuit, vt passim cuiquam inferret iniurias? Est enim in paruo, & in magno par facinus, & eadem inquinatio. DIACON. Quid ergo est quæso, quòd ita homines loquuntur, & quando ab huiusmodi locutione cessabunt? PALLAD. Audi igitur, & noli vltrà sequi vulgares ineptias: neque enim erit vlla excusatio. Qui rectè non viuunt, ne recta quidem opinari possunt, semper loquentes inania, atque ad id solum vacantes, & nunc maximè, cùm nemo contraire audet. Quippe & de Saluatore nostro Deo, cùm supra hominem viueret, prophetæque merita excederet, miráque loqueretur, & faceret, monstruosa tamen de eo loquebantur, porcorum instar, aut muscarum, ista de illo colligentes: hoc enim illa tunc tempora requirebant. Alij namque dicebant: Decipit mundum: alij in Beelzebub principe dæmoniorum eiicit dæmonia: alij, Ecce homo vorator, & vini potator: alij, Samaritanus est, & dæmonium habet. Et quid me illorum conuitia colligere necesse est? Hoc Saluator minimè ignorans dicebat Apostolis: Quem me dicunt homines

Ioan.1. — Tit.1. — Galat.3. — 1.Cor.8. — Rom.1. — Ephes.1. — Thess.5. — 1.Tim.5. — 1.Cor.10. — Matth.5. — Matth.8. — Mat.16.

homines esse, filium hominis? Cui respondentes discipuli, honestiores de illo opiniones nunciarunt, dicentes: Alij quidem Heliam: alij verò Hieremiam, alij autem Ioannem Baptistam, malorum hominum verba reticentes. Quos ille rursus interrogat, eos ab hominibus segregans (Non enim iam erant homines, sed filij Dei. Dedit enim nobis verbum potestatem filios Dei fieri) Vos autem quem me esse dicitis? Respondent, non omnes, sed solus Petrus, ex propria tamen, & ex sententia omnium: Tu es Christus filius Dei viui. Cuius responsionis rectitudinem Saluator admittens, sententiam protulit, dicens: Tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo ecclesiam meam, & portæ inferi non præualebunt aduersus eam. Ad hãc igitur lineam nunc quoque reperies non modò in Ioanne, sed in omnibus etiam probra, atque laudes. Et sicut per id tẽporis malè de Christo & Apostolis dicebatur, clamantibus Ephesijs: Hi sunt, qui peruerterunt orbem. Nunc autem ea opinio transiuit in gloriam. Ita inuenies Ioannem quoque apud posteros, vt martyrem honorari, cùm illi defecerint, qui laudibus illius aduersantur. Et quique porcorum aut canum viuentes vitam, dicent: Decipit mundũ, & reliqua. Porrò discipuli, qui illum studiosè, & cum amore inquirunt, dicent: Tu es Christus filius Dei viui. Qui si sub Saluatore Christo, inter tot millia hominum, duodecim initio inuenti sunt, qui IESV magno secrẽt, cũ plurimi de illo hodiéque delirẽt, quid de Ioãne miramur, qui ad Christi saliuã non attingit? Et quid dico saliuam? ne ad fimbriam quidem. Omnes enim gẽtes, vt Isaias ait, quasi stilla de fistula, & vt saliua reputatæ sunt. Is est autem modus iniuriæ, quam illi obiecisti. Primùm enim nunquam ille consueuerat ex instituto suo cuiquam blãdiri, ne iniurias quidem inferre. Sin autẽ ex discipulis charissimis suis aliquos siue clericis, siue Episcopis vidisset, de abstinẽtia cuiuslibet rei, seu de executione virtutis corporalis insolescere, ac superbire, contraria eos per iurgium appellatione compescebat: vt puta, qui aquam biberet, ebriosum; nudum rebus omnibus, cupidum; eleemosynas facientem, furem vocans. Est enim & hæc grata doctrinæ species ad chariores quosque discipulos, per id, quod non adsit, roborare quod adsit. Re autẽ vera honorabat pudicum adolescentem, plus quàm intemperantem senem, & senem studiosum discẽdi, plus quàm imperitum iuniorẽ, & pauperem imperitum, plus quàm auarum eruditum, & secularem probum, plus quàm ociosum monachũ. Hęc fortassis illi iniurias appellant, qui honores quærũt. Et quidem cùm scriptura contumelias quoque contineat, Ioanne quidem ad illos, qui se docendi veniebãt, dicente: Genimina viperarum, quis ostendit vobis fugere à ventura ira? Et Paulo in actis Apostolorum dicente Pontifici: Percutiet te deus, paries dealbate. Saluatore item ad Iudæos nunc quidem, Generatio mala, & adultera signum quærit, dicente: nunc autem apostolis omnibus: O stulti, & tardi corde: Aliàs verò Petrum Satanam appellante, cùm dicit: Vade post me Satanas, scandalum enim es mihi: cùm grauis certè nulla subesset causa, per quã hisce contumeliis ageretur. Silentio itaque amplectamur disciplinam, cùm spirituales diiudicare nequeamus. Neque enim odio habentes iniurias irrogant, neque inflati solitudini student, sed charitate omnia faciũt: huius rei gratia & omnes, quorum nobis virtus in sacris literis traditur, declinasse imperitorum gregem, atque auersatos esse comperies, ne lapsu temporis facta consuetudine, aut aliquid virtutis amitterent, aut quippiam illorum malignitatis hauriret. Sara prima monuit virum Abraham ancillę vt filiũ, puerum licet, communibus arceret laribus, ludere illũ cum filio suo Isaac indignè ferens, ne fortè huiusce familiari consuetudine, illius mores ac studia traherẽtur. Iacob ipse fuga salutẽ adipiscitur, in Mesopotamiã peregrinando profectus. Loth, adhortantibus angelis, à Sodomitis impiis separatur. Moyses ille magnus effectus, vt dixi, & filius filiæ Pharaonis dici non sustinens à tyranno, ciúsque satellitibus, Deo prouidente, disfungitur, fibíque consentientes ad fugam, exitúmque sollicitat. Prophetæ nequissimorum hominum vulgus linquentes in solitudinibus fermè vixere. De quibus & Apostolus ait: In solitudinibus, & montibus, & speluncis oberrantes: ne scilicet iniquorum permixtione aliquid sordis attraherent, non ignorantes, quantum cõsuetudo valeat ad fallendum, vtque familiari commũctu soleat ad eadem prærupta & præcipitia trahere. Neque id modò, verùm quia ipsa quoque per se malorum familiaritas, probrum simul & perniciem infert, præterea & fœda, & inhonesta est. Non enim per naturam habet aliquid, quod non oblectet sustinere, vel ad modicum illi immorari. Semper enim simile simili charum est: cuius etiam rei gratia dicitur: Omne animal diligit simile sibi: Quod verò dissimile est, inimicum, alienúmque censetur. Quis enim vnquam inducet columbam, aut turturem legentem semina, miluis, coruíve conuersari, carne vescentibus? Quis anserem, aut gruẽ herbas edentem, vulturibus congredi? Quæ enim communio luci ad tenebras? Aut quæ societas virtuti cum iniquitate? Quod consortium bonis, ac malis? DIAC. Quomodo igitur dicit Apostolus: Omnia omnibus factus sum, Iudæis tanquam Iudæus, vt Iudæos lucrarer: his, qui sine lege sunt, tanquam sine lege essem, vt eos, qui erant sine lege, lucrifacerem. PALLAD. Testimonium istud, virorum optime, nihil ad ea, quæ dicta sunt, confert. Non enim ait Paulus, factus sum negligẽtibus negligens, aut nugantibus nugax, aut cupidis cupidus, aut huiusmodi aliquid, sed factus sum quasi hoc, aut hoc, non definitè hoc & hoc: non enim idem est alterum, quod alterum. Eius profectò generis est, quod ab Apostolo, aut dicitur, aut geritur, cuius condescensio & si magna emolumenta non affert, nulla tamen inuehit detrimenta. Factus sum enim, inquit, Iudæis tanquã Iudæus, vt Iudæos lucrifacerem, cùm certè ex Iudæis esset, circumcisionémque suscepisset. Cur ergo dicit, tanquam Iudæus, & non absolutè, Iudæus? Sabbata nempe celebrasse vnà, vnáque ieiunasse sępe deprehenditur, non vt Saluatoris decreta violaret, sed vt huiusce consuetudine illos ad perfectiorem scientiam traheret, dum se ad illorum declinabat infirma, medicorum instar, qui infirmorum voluntatibus interdum cõdescendunt, cùm neque semper eis assideant, neque eiusdem morbi participes sint, neque eisdem desideriis macerẽtur. Congruit enim hoc profectò doctori institutum, non inuestigari diutius turbis, sed sibi quiescere, ac sollicita indagatione scrutari morborum ingeniorúmque varietates, vt faciũt peritissimi medici. Illi namque multum tẽporis in libris conterunt, vt & infirmitatum causas prædicere, & remedia præstare possint, tantum infirmis propinquantes, quantum satis sit ad cognoscẽdum morbum, adhibendúmque remedium. Non vnà ludũt, aut prandent simul: neque enim profitetur medicinæ virtus infirmis concœnare, atque colludere, sed eos ad sanitatem reuocare. Desine igitur obsecro, neque eadem vltrà disquirere. Virtus enim nũquam probris garrulorum, & illoto ore loquentium vincitur: Magíque suscipe sententiam meam, tuíque auribus ostiarium admoue, ne omne suscipiant verbum, atque intus admittant, quod postea perturbet animum tuum. Mihi verò permitte, vt ea, quæ restant narranda, absoluere possim;

Gen.21. — Ioan.1. — Heb.11. — Eccles.13. — 2.Cor.6. — 1.Cor.9. — Matth.5. — Act.23. — Matt.12. — Luc.24. — Matt.16.

Hinc colligunt nõ à Palladio, sed Theodoro scriptũ hũc dialogum.

Pſal.115.

Hebr.10.

Festino enim cœptum exequi iter. Ad hæc Theodorus ait. Quid quæso de Episcopis illis actũ est, qui cum nostris missi sunt, Eulysio scilicet, Palladio Cyriaco, atque Democrito? Id enim solum de illis audiuimus, quòd exilio relegati sunt. PALL. Si priora illa, quæ de beato Ioanne memorauimus, absque vlla sunt suspicione mẽdacij, cáque memoria retines, hæc etiam, quæ percontaris, exponam. THEOD. Adeò hæc pro certis habeo, ac si ea ipse coràm geri vidissem. Volo autem id sit tibi meæ credulitatis argumẽtum, quòd ea intentissimè audiui, quæ dicta sunt, memoriæque altius infixa teneo, scripturæ fortè tradenda per me, si Deus iuuerit, in memoriam generationis nostræ, & eorum vtilitatem, qui Episcopatum desiderant, vt Ioannis imitatores, aut vestri sint, qui amore veritatis viam sanctorum Martyrum æmulati estis, aut certè id onus ferre velle desistãt, quod virium suarum excedit modum, humiliorem quidem, sed tutiorẽ laicorum amplectentes vitam. Præstat enim apud peritos gubernatores, dato naulo, vectores fieri, atque seruari, quàm assumpto gubernatoris loco, nauem vnà cũ mercibus perdere, atque submergere. His igitur de beato Ioanne decursis, quæ ad eius initia, atque incrementa pertinere videbantur, quemadmodum scilicet in ecclesiis Antiochena, Constantinopolitanáque floruerit, vtque promotus sit, atque insidias passus, emensis item, quæ in medio contigere, cladibus, quas perditi homines studiosè concitarunt, & de Porphyrio itidem, ac de Ephesinæ ecclesiæ Eunucho, annuntia nobis, precor, & reliqua, quinam scilicet in carcere mortui sunt, quive de Ioannis communione in exilium acti. Est enim planè iustissimum, talium virorũ memoriam exequi pro alacritate, & consolatione viuentium. Nam si in seculi rebus, serui, qui pro Dominis concluduntur, aut cæduntur, aut excarnificantur, beneuolentiam ab illis, libertatémque consequuntur, quanto magis, qui Christi amore cruciantur, honores ab ecclesia, beneuolentiámque promerentur? De quibus & Apostolus ait: Vinctis quasi simul vincti, his, qui affliguntur, quasi afflictionis socij simus: vtpote & ipsi in corpore constituti, & casibus mortalis conditionis obnoxij. Pretiosa enim in conspectu Domini mors sanctorum eius. PALL. Præclarè tu quidem, Theodore. Igitur audi, qtiæ cupis nosse. Episcopi, vt initiò quidem fama vulgauit, in mare præcipitati: vt autem veritas continet, in exilium ad remotiora & barbara loca ducti sunt, ibíque à satellitibus nunc vsque seruantur. Reuersus enim diaconus quidam, itineris ipsorum comes, retulit Cyriacum quidem Emisenum octoginta millibus passuum Palmyram Persarum oppidum adductum esse: Eulysium verò Bostræ Arabum in castellum, quod Nusphas appellatur, Sarracenis adiacẽs, relegatum: Palladium Blemmiorum, siue Æthiopum episcopum seruari prope locum, qui Syene vocatur: Demetrium intus in Oasum Mazicis proximam: sunt enim & aliæ Oases. Seraphionem autẽ post innumeras absque vlla probatione calumnias, cùm atrocitate iudicium violassent, in patriam, vt fama est, propriam relegarunt. Hilarius vir sanctus, & senex, post plagas non à iudicibus sibi, sed ab Acro impositas in interiorem Põtum missus est, qui decem & octo annis panem non gustauit, soláque olera, vel legumina in cibum habuit. Antonius intra Palæstinæ speluncas se inclusit. Timotheus Maroniæ, & Ioannes Lydiæ Episcopi in Macedonia esse memorantur. Rhodon Asiaticus Mitylenen profectus est. Gregorius Lydius esse in Phrygia dicitur. Brisso Palladij frater, ecclesia sua sponte derelicta, in agello suo degit, terram propriis manibus fodiens. Lampetius verò, vt aiunt, in agro Lydiæ à quodam fouetur Eleutherio, lectionibus vacans. Eugenius in patria est. Elpidius magnus ille Laodiceæ Syriæ Episcopus, vnà cum Pappo, tres anni sunt, ex quo gradus domus nunquam descenderunt, orationibus insistẽtes. Heraclidas Ephesius quadriennium iam Nicomedię carceri inclusus est. Reliqui de communione Ioannis, partim quidem Attico communicarunt necessitate compulsi, & ad alias ecclesias Thraciæ translati, partim nescimus vbi sint. Aiunt Anatolium in Gallias concessisse. Presbyteri verò in Arabiam, & Palæstinam exularunt. Tigrius in Mesopotamiam relegatus est. Philippus fugiens in Põto diem obiit. Theophilus in Paphlagonia versatur. Ioannes Æthrius Cæsareæ construxit monasteriũ. Stephanum, in Arabiam relegatum, à carnificibus Isauri abstractum in Taurum dimisere. Salustium Cretæ immorari fama est. Philippum monachum, atque presbyterum Scholarum audiui infirmari in Campania. Sophronius diaconus Thebaidę seruatur in custodia. Paulus diaconus dispensatoris adiutor in Aphricam profectus memoratur. Alius Paulus Hierosolymis est. Elladius pallatij presbyter Bithyniæ in agello proprio degit: plurimi Constantinopoli delitescunt. Alij verò in sua quisque discessere. Syluanus autem sanctus Episcopus Troade piscatu sibi victum quærit. Stephanus monachus, qui Romanorum epistolas detulit, huiusce rei gratia Constantinopoli cæsus, atque in carcerem coniectus est, cúmque oblatam sibi communionem, vt admitteret, induci non posset, latera, & pectus nimia immanitate dissectus, vt ego hisce oculis hausi, & Christi gratia fortassis ad secunda certamina reseruatus, post decimum curæ suæ mensem Pelusium extortis agitur. Prouincialis quidam inter scholares alios militãs, quòd Ioanni studeret, accusatus, post varias plagas, & atrocissima tormenta, in Petram exul agitur. Elpidij presbyteri famulus, quinquaginta, vt aiunt, numismatibus, vt Ioannem dolo interficeret, mercede conductus, deprehensúsque, quòd tres haberet gladios, eos, qui se deprehenderant, septem, singulatim percussit. Ex his quatuor continuò sepulti sunt: tres diutissimè curati, sanati sunt, homicida illo absoluto. Eutropius beatissimus, virgo purus, cantor, cæsus, & latera, ac frontem vsqueadeo fectus, vt supercilia quoque vellerentur: lampadibus postremò ad latera, ossibus iam nudatis, vtrinque admotis, in ligno moritur, mediáque nocte ab his qui hoc egerant, sacerdotalis ordinis viris sepelitur, Deo illius morti dignum testimonium perhibente, quòd passionem Redẽptoris esset imitatus. Audita enim psallentium cœlitum vox, angelicas patefecit excubias. Retulit autem is, qui ab episcopis redierat, diaconus, eos à ductoribus suis immissione quorundam intantum vexatos, vt tæderet etiam viuere, mortémque sibi imprecarentur omnes. Nam pecunias in sumptus necessarias eis auferentes, inter se partiti sunt, nudíque imponentes iumentis, bidui iter vna conficiebãt die, profunda iam nocte diuertentes, & nocturnis item tenebris ad iter exurgentes, vt neque infelices escas cõtinere stomachus posset. Turpibus præterea, obscœnísque sermonibus impetere illos non desistebant. Palladio autem etiam seruum tulerunt, cogentes ipsum litteras quoque exponere, quas habebat. Demetrium vnus ex militibus adeò afflixit, vt profunda iam vespera illum etiam percuteret vomere. Qui continuò corruẽs expirauit, multis dolorib⁹ maceratus. Prædixerat enim Palladius, vt ex cõmilitone veniente didicimus, Aliud iter non confices, sed miserabiliter morieris. Ecclesiæ namque omnino propinquare non sinebant, hospitantes aut in stabulis, vbi scortorum erat multitudo, aut in Samaritanorum, vel Iudæorum synagogis: quibus illi angu-

illi anguſtiis preſſi, noua ſemper animo verſare cogebantur. Dixit autem vnus ex Episcopis: Quid de diuersoriis querimur? Num enim in nobis est morari vspiam, vt voluntate propria & electione lasciuientes pœnas expendamus: an ignoratis hæc omnia & contigisse prius, & futura etiam postmodum, per quæ omnia glorificatur Deus? Quàm multæ istiusmodi meretrices, quæ vel obliuionem Dei cœperant, vel illum semper ignorauerant, conspectis nobis, in timorem Dei, cogitationémque venerunt, fórtassis in melius conuertendæ, siue certè ad deteriora non prolapsuræ. Non parum autẽ est rationali animæ, quæ à perturbatione vexatur, respirare vel modicum, quod est pudoris fomentum, adeò vt dixerit, qui hæc sustinuit, magister gentium Paulus: Christi bonus odor sumus in his qui seruantur, & in his qui pereunt, eò quòd spectaculum facti sumus angelis, & hominibus. In tãtam verò acerbitatis insaniam Episcopi omnes de communione Theophili, per totum orientem, sicuti monachus rediens retulit, deuenerunt, vt ex his plerique non modò debitã humanitatem non exhiberent, verum milites, datis muneribus, inducerẽt, vt eos ocyus ciuitatibus pellerent. Sunt autem, qui ista gesserе, Tarsensis, & Antiochenus, & Cęsarienſis, atque ante omnes Ancyranus, & Pelusiensis Episcopi, partim donis, partim etiã minis militum animos contra eos ita efferãtes, vt ne laicos quidem, eos excipere hospitio cupientes, permitterent, sicut in epistolis canonicis Caio cõtra episcopum quendam scribit beatus Ioannes, hospitalitatem Caij maximè suscipiẽs, eúmque admonẽs, ne malos imitetur Episcopos. Est autẽ hic fermè textus epistolæ. Caio dilectissimo, quem ego diligo in veritate. Dilectissime, in omnibus te rectè incedere cupio, & bene valere, sicut rectè incedit anima tua. Gauisus sum enim vehementer venientibus quibusdam, & nunciantibus mihi, quoniam in veritate ambulas, & in quibus requiescere sanctos fecisti. Maius hoc gaudium non habeo. Et addit: Scripsi ecclesiæ, sed ambitiosus horũ primarius Diotrephes nõ suscipit nos, verbis malis nugax, & non contentus his, neque ipse suscipit fratres, & volentes prohibet, atque ecclesia eiicit. Deinde rursus admonet, dicens: Dilectissime, noli imitari malum. Qui enim bene facit, ex Deo est: qui autem malè, non videt Deum. Antiquæ nequitiæ totum apposuimus testimonium, vt eorum, qui nũc sunt, huiusmodi sententiam agnoscamus. Laudabat autem, atque admirabatur secundæ Cappadociæ Episcopos, vt qui actis in exilium Episcopis, magnum ostẽdissent miserationis affectum, & in primis Theodorum Tyaneum mitissimum virum, Bosporiúmque Coloniæ qui quadragesimum in Episcopatu agebat annũ, & Seraphionem Ostracinæ quadragesimum & quintum annum in Episcopatu officio supergressum. Ad hæc stupefactus Theodorus, cùm diutius in eorum admiratione tacuisset, ait. THEO. Quid igitur ad hæc dicemus, Pater? Num hora iam nouissima est, & discessio, iuxta Pauli vocem, per ista suscepit initium? vt iam reueletur filius perditionis, qui aduersatur? Nam quia mali prosperentur, & in huiusmodi operibus persistendo præualeant, boni verò è contra premantur, atque vastentur, illum propè esse cum horrore me admonet. PALLAD. Est quidem proximus finis, sapientissime Theodore, secundùm illum, qui ait: Pueri nouissima hora est, illúdque de Euãgelio: Exiit autem Paterfamilias circa horam vndecimam operarios conducere in vineam. Nouissima verò duodecima horarum extrema est. Si autem ante quadringentos annos dictum est ab Apostolo, nouissimam horam imminere, multo magis nunc. Sed enim ab initio ista contigere, Deo ad exercendos iustos permittente, quando illos diabolus examinat, vt Saluator ait: Simon, Simon, expetiuit vos Satanas, vt cribraret, velut triticum. Ego autem orani pro te, vt nõ deficiat fides tua. Neque verò pro solo Petro orauit IESVS, verùm & pro omnibus, Petri habentibus fidem, nihil aliud significante cribro, quàm mortalem voluptatum ac dolorum circulum, plenum foraminibus, per quę terreni quilibet à vero tritico in infernum cadunt, dum alij quidem per gulæ foramen decidunt, quorum Deus venter est. Alij per voluptatis, de quibus ait Propheta: Spiritu fornicationis seducti sunt. Neque enim fornicatores, neque adulteri, neque molles regnũ Dei possidebunt. Alij item per auaritiæ foramen dilabuntur, hi scilicet, qui idololatriæ sibi coniugẽ desponsauere. Alij verò per iræ ac furoris, quíque ferales tenebras amauerunt. De quibus Ioãnes ait: Qui odit fratrem suum, in tenebris est vsque adhuc. Ira enim, vt in Prouerbiis legitur, perdit etiam sapientes. Alij per acidiæ atque obliuionis cauernam ruunt, qui in animi vigilantia non perdurant, illúdque Psalmistæ dicunt: Dormitauit anima mea præ tædio, quibus exprobrans sermo diuinus: Væ, inquit, vobis, qui perdidistis patientiã. Et quid facietis, cùm visitauerit Dominus? Alij per irrationabilem gloriam, de quibus Psalmista prædixit: Quoniam dissipauit Deus ossa hominibus placentium. Alij per iactantiam, & fastum, id est, arrogantiam, quos veluti desertores, Propheta insimulat, dicens: Superbi iniquè agebant vsquequaque, à lege autem tua non declinaui. Vnumquodque autem horum vitiorum cõplura comitantur. Fastum inuidia sequitur: auaritiam odium: illiberalitas, atque mendacium, furorem: iram, siue iracundiam, contumeliæ, inuidentiæ: fornicationem obliuio, priuatio timoris, pigritia, zeli boni defectus, inutilésque vigiliæ. Inanem gloriã curiositas, perceptio munerum, apparatúsque magnifici, simulationes, acceptiones personarum, atque fallaciæ. Superbiam arrogantia, crudelitas, dementia, & alia, ne plura enumerans prolixior sim, cùm ea quæ dixi, sufficiant ad probationem. Singulis autem eiusce modi vitiis contrariam virtutem obiecit Deus: Putà luxuriæ castitatem, gulæ continentiam, cupiditati iustitiam, iracundiæ mansuetudinem, tristitiæ gaudium, obliuioni memoriam, acidię tolerantiam, stultitiæ sapientiam, formidini fortitudinem, vanitati humilitatem, & aliis alias: omnibus verò scripturam sanctam. Soli fastui virtutem contrariam nõ dedit, seipsum illi ob nimiam malitiam seruans, sicut scriptum est: Deus superbis resistit. Sicut item Propheta ait: Letamanus tuas in superbias eorũ in finem. Et rursus: Redde retributionem superbis. Et quemadmodum ex fructu arbor agnoscitur, dicẽte Domino: Ex fructibus eorum cognoscetis eos: ita vnusquisque hominũ, siue sint sancti, siue dicantur. Sic autem sunt semper malorum fœlicitates diuturnæ, Deo illos æquanimiter tolerante. Ita enim illi conuenit, vt sancti hoc ipsum ex persona eorũ, qui premuntur, prænunciauerint ad consolationem nostram, qui modò patimur. Primus tolerantiæ filius Iob, quid ait post multa? Quid enim? Nunquid ex homine reprehensio mea? sine querela se esse significans: Aut quare non irascar, si aspicientes in me admiramini, manúmque super maxillam ponitis, siue enim memor fuero, festinaui, habent enim carnes meas dolores. Quare impij viuunt, atque inter diuitias consenescunt? Semen eorum iuxta animum, filij autem eorum in oculis sunt. Domus eorum abundant, metus autem nusquam est. Flagellum Domini super eos non est. Bos eorum non abortiuit: seruatus est autem ab æstu. In ventre habens non est frustrata: manent autem veluti oues perpetuæ. Filij eorum alludunt sumentes psalterium, & citharam, & lætantur ad vocem Psalmi: Consummauerunt in

Philip.3. 1.Cor.16. Epheſ.5.

Pſal.118.

Ibidem.

Luc.22.

Iacob.4. Pſal.72. Ibid.93.

Matth.7.

Iob 21.

1.Cor.1. 1.Cor.4.

1.Ioan.2. Matth.18.

3.Ioan.

bonis vitam suam, & in requie inferni dormierunt. Dicit autem Domino: discede à me, vias tuas scire nolo.
Consonat huic & diuinorum iudiciorum præco, iuxta
Psal. 100. illud: Misericordiam & iudicium cantabo tibi Domine. Dauid ait: Quàm bonus Deus Israël rectis corde.
Psal. 72. Mei autem penè moti sunt pedes, penè effusi sunt gressus mei. Vt quid? Quia zelaui super iniquos, inquit, pacem peccatorum videns. Et alibi rursus, opibus illorum
Psal. 143. detrahens: Boues, inquit, illorum crassæ, oues eorum fœtosæ, abundantes in egressibus suis. Promptuaria eorum plena, cructantia ex hoc in illud. Filiæ eorum compositæ, circumornatæ, vt similitudo templi. Pessimam quoque illorum concordiam & pacem admirãs addit: Non est clamor in plateis eorum, nec ruina maceriæ in domibus eorum. Deinde vituperans corruptam vulgi opinionem, ait: Beatum dixerũt populum, cui hęc sunt, & addit: Beatus populus, cuius est Dominꝰ Deus Iacob adiutor eius. Et ne, omissis testimoniis aliis, putet de ratione nostræ perfectionis diffidere. Audi rursus Pro-
Habac. 1. phetam Habacuc sub quadam tunsione pectoris in huiusmodi indignantem, ac dicentem: Vsquequo Domine clamabo, vim patiens, & non exaudies? Suas enim proximi iniurias appellauit, & studio fraternitatis adiecit: Vociferabor ad te, & non saluabis? Quare ostendisti mihi labores, & dolores, aspicere in eumnam, & impietatem? Ex aduerso mei factum est iudicium, & iudex accipit. Idcirco dissipata est lex, & non adducetur in finem iudicium, quia impius prævalet contra iustum. Eodem spiritu & misericordissimus Hieremias sanctus hæ-
Hier. 12. sitans clamat: Iustus es Domine. Verumtamen iudicia loquar ad te. Quare via impiorum prosperatur? abundant omnes irritantes irritationes. Plantasti eos, & eradicati sunt, pro eo, quod est, licenter viuunt. Et fecerũt fructum, non spiritus planè, propinquus es ori eorum, & longè à renibus eorum. Eadem fermè sapiens pro-
Sopho. pheta Sophonias, maledicos homines culpãs, Dei prouidentiam accusantes, sanctósque miseros dicentes, ex
C persona Dei ait: Ingrauastis super me sermones vestros, dicit Dominus, & dixistis, in quo oblocuti sumus cõtra te? Dixistis, Vanus est, qui seruit Deo. Et quid amplius? quia custodiuimus præcepta eius, & quoniam ambulauimus supplices ante faciem Domini omnipotentis. Et modò nos beatificamus alienos, & ædificantur omnes, qui faciunt iniustitias, & restiterunt Deo, & saluati sunt. Hæc oblocuti sunt, qui timent Dominum, vnusquisque ad proximum suum. Consentientia his, & pietatis præ-
2. Tim. 3. co Paulus loquitur, dicens: Nequaquam autem homines & magis in deteriora proficient, falsi, ac fallentes.
1. Cor. 4. Deinde Sanctorum vtilitatem designans, ait: Existimo enim, quòd Deus nos Apostolos nouissimos demonstrauit, quasi mortui destinatos. Quoniam spectaculum facti sumus mundo, & Angelis, & hominibus. Vsque in hãc enim horam, & esurimus, & sitimus, & nudi sumus, & colaphis cædimur, & instabiles sumus, & laboramus operãtes manibus nostris, corporales ærumnas enume-
D rans. Maledicimur, inquit, & benedicimus: persecutionem patimur, & sustinemus: blasphemamur, & obsecramus. Tanquam purgamenta huius mundi facti sumus omnium peripsema vsque adhuc. Deus quippe bonus, & iustus, secretissima ratione sua stadij in morem porrigit mundum, nósque liberos fecit, vt proprię voluntatis arbitrio in omnibus vtentes, iustas persoluamus, si ma-
Eccles. 15. lè gesserimus, pœnas, sicut lex ait: Posui ante faciem tuam vitã & mortem. Elige, quod vis. Cur autem ita posuerit, non est neque modi nostri, neque temporis dicere, nisi quod posuit solum. Neque enim sapientiæ fuit, nos incohuertibiles facere, nullis propositis præmiis, nullãque sententia voluntatis rectè operante. Quippe

A soli diuinitati & æternitati inconuertibile congruit.
THEODORVS. Præclarè tu quidem, atque sapientissimè occurristi, Pater, præsentium illuminans animos, qui per scripturarum imperitiam in his semper offendunt. Profectò enim gymnasium per longa tempora ecclesia fuit, victores suos viros, ac mulieres ostendens, non frustra Christi carnes eatenus comedisse. Contristat autem nos vestra inconstantia, Ecclesiarúmque desolatio. PALLADIVS. Admiror equidem te, virorum præstantissime Theodore, quòd, cùm vtilitatem rei confessus sis, contraria è vestigio loqueris. Nam qui nuperrimè, vt victores, beatos prædicabas, modò, vt lapsos, miserabiles putas, quoniam Ecclesiasticis locis excidimus. Idem autem mihi pati videris, quod rustici, qui Olympia spectant. Illi cùm perlibenter ad brauium inhiantes aspiciant, lachrymantur miserabiliter ad certantium vulnera. At mihi præstat valles, & deserta, & maria persequi, veritatem tenenti, quàm insigni gloria præsentis felicitatis amictum, inhærere mendacio. Veritatis e-
B nim compos habebo omnia, quippe cùm veritati omnia seruiant: mendacium possidens, neque me ipsum habiturus sum. Porrò veritatem habens, non vtcunque habere illam volo, quasi dominam, aut ancillam, aut propinquam, sed vt sororem. Si autem possibile fuerit, vt coniugem etiam, ipsius voluptate fruens, & postmodum, vt vxorem propriam possidens. Est enim filia veræ profectò veritatis, cuius vir probus, virtutísque studiosus est gener. Nam qui istud sigillum habet, reuirescit, insenescibilis, atque immarcescibilis fit, zelum habens igne feruentiorem, sermonem gladio acutiorem, leuiorem aquila vitam. Impigrè currit ad scripturarum meditationem, veluti ad indulgentissimam matrem: tranquillitate animi perpetuò floret, non capitur metu, exultat certo robore, & afflatu diuinæ gratiæ suauiter agitatur. Odit neminem, miseretur eos qui malè vtuntur seculo: beatos ducit eos qui remoti à turbis, quie-
C tem infectantur, & ocium: spirituali tristitia mœret in negligentia sacerdotum, de quibus ait Apostolus: Et Ephes. 4. Spiritum sanctum nolite contristare, in quo signati estis in diem redemptionis. Contristat autem spiritum, qui terga ei per negligentiam dat. Et quid reliqua memorem? Cum fiducia moritur, nemine læso, præter dæmones, & eos qui proximi dæmonibus sunt: abundat illi tempus, neque dies suos malignis violauit operibus. Duplicauit traditam sibi pecuniam, bonorúmque operum præmisit vsuras. Tempore modico longęua impleuit debita. Testamentum materiale non scribit, qui terram omnem viuens ac sentiens ab se excussit. Pulsauit mors ianuas carnis, priusquam illam videat, clamat. Eamus hinc, illúdque prophetæ psallit intentius: Heu mi- Psal. 119.
hi, quia incolatus meus prolongatus est. Ac nisi Domini mittentis obstaret authoritas, ab ea, quòd serò venisset; etiam pœnas exigeret. Gratulatur postremò carnis nexibus, & perturbationibus liber, tanquam fragilis,
D ruinámque minantis hospitij. Aurem erexit ad eum Matt. 25. qui ait: Euge serue bone & fidelis, auditurus & reliqua. Sit autem tibi eorum quæ dicimus, certum argumen- Matt. 12.
tum verborum copia. Ex abundantia enim cordis, os loquitur. Porrò qui mendacij familiaris est, vitam habet perturbatam, aliquando immodicè gaudens, siue de incremento pecuniæ, seu de propagatione gloriæ, siue de consuetudine meretricis, siue de aduersitate inimici. Aliquando verò tristatur vsque ad mortem, dum subitas mutationes, & incertos euentus pauidus cogitat, noctésque insomnes ducens, aut malè dormiens, suspectas habet charorum etiam insidias, neque sibi ipsi confidens, ex omnibus, tanquam mendacibus, derogans fidem, cùm ipse huiusmodi sit. Timidus est, veluti lepus:

lepus: audax, vt porcus: fallax, vt chamæleo: decep-
A tor, vt perdix: immitis, vt lupus: sui ipsius inimicus, indefinenter inuidus, semet necessariò sensu perdito inclementer exagitans. Cùm enim malum contra alium cogitat, seipsum priùs pessimè cruciat. Pulsauit mors, omnia dabit, vt modicum adhuc duret in vita. Indultum sibi vitæ spatium frustra consumpsit. Pecuniam neque duplicauit, neque integram custodiuit. Tremit, vt folium iugiter, senescere nolens, & quæ senum sunt, delirando iam sustinens. Mortem timet, vt Deum. Deus illi est visibilis mundus. Et quid vltrà? Pallescit, horret, anxius est, diuinúmque iudicium præueniens, seipsum punit, conscientia illum atrociter torquente, & delictorum singulorum iugiter admonente. Acriora patitur, quàm hi qui corpora sua verberibus atterunt. Seruili animo temporales magistratus alloquitur: mundo fœda adulatione substernitur. Pro vno domino habet innumeros, vt non seruiat veritati. Vt timeatur, studet, qui metuit omnes. Ista tibi pro captu nostro, & pro viribus diximus. Si quis autem verius sentiens, saniore, &
B vberiore doctrina imbecillitatem emendauerit nostram, & hunc gratè ac libenter admittemus, vt correctorem, & fraternitatis amatorem, Saluatorique per omnia gratias referemus. Verùm enim tu quoque mihi occidentalis synodi, quæso, vt sententiam pandas, meáque consignes verba, si quidem tibi placuere, veluti vtiliter dicta.

VT autem cessauit Episcopus loqui, Theodorus intulit, dicens: Det tibi Dominus misericordiam in die illa inuenire, tum quia ab huiusmodi communione discessisti, tum quia nobis hæc apertè lucidéque narrasti. Meminerit item omnis sacrificij sancti Ioannis, quia vsque ad mortem confidentiam tenuit. Est autem hæc Romanæ Ecclesiæ sententia, non communicare in finem vsque orientalibus Episcopis, maximéque Theophilo, donec Dominus vniuersalis synodi tri-
C buat locum, ac per eam curet putrida membra eorum, qui ista gessere. Et si enim dormit beatus Ioannes, vigilat tamen veritas, de qua est facienda discussio. His autem qui huiuscemodi facinus admisere in Ecclesia, libentissimè congressus essem, vt eis in faciem dicerem. Vbínam, oro, sacerdotium est? vbi sanctitas? vbi modestia, communióque naturæ? vbi mandatum Domi-
Matth. 5. ni Saluatoris: Si offeres munus tuum, & recordatus fueris, quòd habet aliquid frater tuus aduersum te, vade prius reconciliari fratri tuo, & ita offer munus tuum? Vbi illud: Si te percusserit in vnam maxillam, verte illi & alteram? Vbi scripturarum meditatio: Ecce quàm bonum, & quàm iocundum habitare fratres in vnum? Vbi illud: Fratres in necessitatibus vtiles sint? Cur autem, immutantes illud, Frater qui à fratre adiuuatur, vt ciuitas munita opere, dicitis: Frater qui à fratre violatur, siue expoliatur, vt ciuitas miserabilis, & muris destituta. Quid igitur non modò infelices, sed infelicissimi sanctum virum persequi conati estis? Qua tandem
D ratione contra illum, ac si contra inimicum, armari odiis non detrectastis? Quomodo, vt aduersus inuicem ita efferaremini, venire in mentem potuit? Vnde tantam mutationem ostendistis, vt à blando mitíque ingenio, in durum atque immite transiretis? Admiror, ac stupeo, fateor, eiusce peruersionis causam, omnia intuens huius rei gratia commota. Cur obsecro tantæ elationis fastu turgidi, nutricem vestram ecclesiam Dei, quæ vos à pueris aluit, veluti fœcundam vuluam conscindentes, iniuriis violastis, vt impleretur in vobis Propheticum illud: Pro eo quia persecuti sunt in gladio fratrem suum, & vuluam corruperunt in terra. Hinc profectò congressus vuluæ diuinus, ac salutaris
sermo, vos & illum seminauit, atque plantauit in bonis innumeris, & vtilibus rebus. Namvt vobis mutuò opem ferretis conditi, tacere, aut quiescere in his quæ vtilia iudicaretis, nunquam debuistis. Ad vsum igitur, & auxilij commodum creati, quid eam fraudastis gratiam, non modò labore non leuantes fratres, verùm & repellentes, atque à propria cognatione scindentes, cùm Propheta clamet ad vos? Nónne pater vnus o- Malac. 2.
mnium nostrum? Nónne Deus vnus condidit nos? Sed dicturi estis: Peccauit in legem: quam legem, nisi quam ipsi calcastis, per summam nequitiam dissipantes? Vbi itaque naturę lex est, benignè corrigere admonens? Quid, oro, lege hostium abutentes, persequimini vestra consilia, & agitis, quæ contraria sunt, & inimicitiis digna? Quanto melius fuerit, vt simul habitantes, atque in vnum viuentes, communia, & bona consilia communicaretis inuicem, in gloriam, & gratiam patris vestri? Filiorum enim virtus, gratiarúmque concordia
B parentibus gratissima est, nihilque fermè aliud à natis requirit suis. Et istud profectò rite nostis, quàm sit necessarium amicitiæ, ac beneuolentiæ vinculum, studiosè cuncta gerere, quæ placeant patri, & generationis, atque educationis, & conseruationis authori, quem, vt delirum, contemnentes, bella in Ecclesia suscitastis, iuxta propheticum illud: Insaniam in domo Domini finxerunt, ac pro excitatione & exhortatione mutua, contra voluntatem, & sententiam patris, bella in alterutrum crudelia geritis. Addo, quòd & Deũ, & omnes, qui illi virtutis merito proximi sunt, ipsius quidem filios, vestros autem fratres, vehementer stupefacit & mouet, neque tacere permittit vestra ista vesania. Neque enim ille filiorum salutis negligens esse, vel non sollicitus potest. Vestram ergo dementiam grauiter ferens, & eorum iniuriam, qui opprimuntur à vobis, impunè vos transire iniquum putat. Neque enim id vel sibi decorum est, vel vobis tutum. Vestra præterea passio to-
C lerabilis non est, & cura non modica indiget. Cernit nempe vos per verbera ipsa, & plagas innumeras deteriores euadere. Amisistis enim sensum omnem, flectíque nescistis. Fratres denique charissimos, & contubernales, & confœderatos, & mensę eiusdem, lectíque participes, vnius, eiusdémque cognationis consortes, à Deo in odium inimicissimum conuersi, execrati estis, vt eos à finibus suis, & à domo communi pelleretis, & procul ageretis extorres à sedibus atque vrbibus propriis. Neque contenti qualicunque fuga illud ad tempus exegisse, pro viribus egistis, vt fine nullo id claderetur exilium, nimia crudelitate atque immanitate agitati. Hoc & in beato Ioanne feciſtis, dum clausum diutius odium in flammam repente excitantes, linguámque veluti acutum gladium, aduersus illum exerentes, iræ satisfacitis, maledicta vitę doctrinę salutaris, ad peruersionem audientium in ecclesia fundentes. Et hæc illis interim sunt dicta, quibus retribuet Dominus iuxta
D illorum opera, misericordia, & benignitate seruata. Enimuerò tibi, Ioannes beatissime, quænam ego sermonum, veluti immarcescibilium florum, serta cõtextam? Nempe enim post excessum vitæ nihil est, cur laudare te timeam. Superasti namque procellam Mosaïcarum legum illarum, quas dedit, benedicens actiuum Ioseph, & contemplatiuum Leui sacerdotem. In te denique vtranque video. In benedictione Domini terra tua, & à Deut. 34.
montibus cœli, & roris, & abyssus fontium inferius, & iuxta tempus germinum, solis conuersionum, & à conuentibus mensium, à vertice montium principij, & à vertice sempiternorũ colliũ, erunt in vertice Ioseph, si quis tamẽ est Ioseph, & in vertice fratrũ, quibus præfuit glorificatus inter fratres primogenitus. Tauri pulchri-

tudo eius, & cornua vnicornis cornua ipsius. In ipsis A ventilabit gentes simul vsque ad extremum terræ. Ad Leui autem, & imitatores eius dixit: Date Leui manifestos eius, & veritatem eius viro sancto, quem tentauerunt in tentatione, maledixerunt eum ad aquam contradictionis. Qui dicit patri, & matri, non noui te, & fratres suos non cognouit. Custodiuit eloquia tua, & seruauit testamentum tuum. Manifestauit iustificationes tuas Iacob, & legem tuam Israël. Ponet semper incẽsum in festiuitate tua super altare tuum. Benedic Domine robur eius, & opera manuum illius suscipe. Percute supercilium inimicorum insurgentium illi, & qui oderunt eum, non resurgant. Ego autem & istud addiderim. Qui diligunt eum Domine Iesu Christe, non confundantur. Tuum est enim imperium in secula seculorum. Amen. PALLAD. Et hoc tuæ sapientiæ fuerit, sonsuum spiritualium scrutator solers Theodore, iuxta Saluatoris sententiam, proferre de thesauro mentis tuæ noua, & vetera. Vetera quidem humanæ sapientiæ di- B sciplinas: noua autem sancti Spiritus eloquia. Ex quibus profectò thesauris, vtrique parti quod erat congruum, reddidisti, de tua quidem prouidentia criminosis, quæ opportuna fuerant, locutus, de benedictione verò Mosaica cõtextam Ioanni offerens debitam coronam. Qui sacerdotio summa integritate perfunctus, re verà patrem, aut matrem ignorauit, aut mortale omnino genus feruore iustitiæ, sed solos diuini verbi studiosos operarios nouit. Porrò nostri qui viderunt Episcopi, lateum quidem genus redditibus, & militiis, ac dignitatibus prouehunt, prævaricatores manifesti legis, quę ait: Non dabunt sacerdotes filios suos in principes, & obambulãtes regi. Quæ verò sunt spiritus, insidiis, fraudibus, custodiis, exiliisque consumunt, merámque bibunt ignorantiam, dum ex his putant se virtutis amicos affligere. De quibus prædixit Saluator: Veniet dies, in Ioan.16. quibus putabunt, qui occiderint vos, obsequium se præstare Deo. Quod profectò nequaquam de Gentili- C bus ait. Dixisset enim diis: plures enim quàm vnum, illi colunt. Ex eo autem, quòd vnum & solum appellauit, signauit eos qui modò nos Ecclesiæ prætextu insectantur. Peruersos namque mores suos, inuidiásque occultantes, ecclesiam se tueri sermonibus fingunt, quam demoliuntur operibus. Verùm illi quantumlibet simulent, verùm illos exitus arguet, illi obsecutos esse, qui Psal. 10. gloriatus est, dicens: Non mouebor à generatione in generationem sine malo. Inuentor namque iniquitatis, & pessimæ concupiscentiæ agricola serpens, cùm iam nouæ hæreseos non inueniret speciem, Ecclesiæ præsules ambitionis, & primatus vitio, contra se inuicem, & in mutuam concitauit cædem. Cuius etiam rei gratia schisma fecerunt. Nam si esset inter Episcopos concordia spiritus, & Ioannes vt criminis auctor, aut indignus sacerdotio, siue, vt Theophilus ait, superbiæ obnoxius abiici meruisset, poterat omnipotens Dei sapientia iure illum arcere sacerdotio, aut modum inuenire, per quem D sine turbis, ac gentibus eiiceretur, siue illum morte, siue resolutione membrorum, siue amissione vocis plectẽs, vt & quosdam passos iam nouimus, & alios passuros, qui Deo aduersantur, non ambigimus. Ex quo autem tam multa indigna Saluatore facinora sunt subsecuta, ipséque non depositus, sed in exilium actus est, constat profectò diaboli fuisse opus, cuius regnum sancti viri doctrina destruebatur. Scio ego Ioannem, sex meritò depositisse Episcopos, dignitatis sacerdotalis emptores, de quibus superius dixi. Quis, oro, lachrymatus est cuius è naribus stillauit sanguis? quæve aranearum tela consciſſa est? Quis sua pulsus est domo? Quis vel obboli damnum sustinuit? Quis per totam Asiam, aut opifex, aut agricola, aut plebeius, aut coriarius, aut cuiuscunque conditionis homo, quod pro vlciscendis sacris legibus fuerat factum, non libenter amplexus est? illud Psal.91. Dauidicum continens: Quàm magnificata sunt opera tua Domine: omnia in sapientia fecisti. Vbi enim Deus operatur, omnia sunt in sapientia: vbi verò bonorum hostis diabolus, omnia itidem in insipientia. Porrò insipientiam è vestigio monstruosæ res subsequuntur, inuidiæ scilicet, homicidia, contentiones, æmulationes, furores, rixæ, dissensiones, fragores, imperitorum turba, magistratuum feruor, eculei, laniatus, lamen, lampades, sanguinum riui, intolerabilia detrimenta, publicationes bonorum, solutiones diuinarum sanctionum, contemptus legum, pudoris ac frugalitatis aspernationes, orbis schisma, terræ marisque obseruationes nauticæ, equestres, pedestréque machinæ, & ingenia varia ad eos impediendos, qui peregrinantur veritatis causa. Quomodo igitur dicere præsumunt, dispensatione Dei Ioannem eiectum fuisse? Dicant, quæso, qui sunt huiusmodi. Non poterat omnipotens Dei sapientia, inuisibili virtute, vt dixi, Ioannem, si erat indignus, amouere, aut persuadere sine graui necessitate principum leniter ferre eos qui rem indignam tulerunt? Si enim idem Deus est, qui Moysi cooperatus est in salutem Israëlitici populi, Pharaone palàm vociferante: Deum nescio, & Israël non dimittam, quomodo hic auxilio indiguit principum terrenorum, quasi senuerit, aut debilitatus vires amiserit? Qui item aliorum adulteria, aliorum stupra, magísque aliorum cædes publicauit, is Ioannem arguere nequit? aut è contra qui huius linguam in tumorem vertit immodicum, vt scriptura confessione vteretur, alíúmque in morbum lethalem permisit incidere, alium scaturire vermibus, mutúmque iacere in lectulo annum fermè integrum fecit, alterique terrores immisit, illum exagitantes, cum podagra vernacula. Qui item, cuius voluit, crura acri morbo intendit, alium fœda morte citius rapuit, quem norunt omnes, hic in Ioanne, vt dicitis, sacrilego aliquid eiusmodi patrare non potuit, sed huius atque illius indigebat auxilio, vt Ioannem cum ignominia pelleret, ex quo ille plus gloriæ reportauit? Erant igitur per mandata diuina. Sacrilegus enim pro- Sacrilegus. prie ille est, non qui aurum, aut argentum, aut fericum, tincarum cibum, pauperibus elargitur, sed qui pecunia & assentatione, ac mensæ apparatu dogmata pietatis, & Saluatoris venundat leges. Ille item sacrilegus, qui sanctum virum verbo & vita decoratum, per quem Saluator, veluti per pateram, aut aureum scyphum amatoribus verbi propinat pocula æternæ salutis, violare pergit. Illi itaque sacrilegi dicantur, qui Apostolicam Ecclesiam impiè prædati sunt, huiusmodi destruentes magistris, ordinationésque pecunia vendentes, quos iam diuina percellet vltio, ad ipsorum nequitiam corrigendam. Si enim hi qui Mosaicam le- Ioan.2. gem negligendo prævaricati erant, flagello ex funiculis facto, Saluatoris manu pelluntur à templo, quia columbas intus venderent; quid illi passuri sunt, qui Psal.2. noui testamenti sacerdotium violant, nisi vt à pastorum principe virga ferrea conterantur? Sicut Apostolus dicit: Violans aliquis legem Moysis, absque mise- Heb.10. ratione sub duobus aut tribus testibus moritur, quanto putatis acerbiore digna censebitur pœna, qui Dei filium conculcauit, & sanguinem testamenti communem existimat, in quo sanctificatus est, & spiritum gratiæ afficit iniuriis? Scimus enim quis ait: Mihi vindicta, & ego retribuam, dicit Dominus. Terribile est in- Rom.12. Heb.10. cidere in manus Dei viuentis. Deus autẽ qui pium hunc, sanctúmque pastorem, & iustitiæ luminare præcipuum

glorificare

glorificare dignatus est, ipse nobis partem, & hæredita- A tem tribuat inuenire cum illo in terribilis iustíque iudicij die: cui est gloria, honor, maiestas, & magnificentia, Patri, & Filio, & Spiritui sancto, nunc, & semper, & in secula seculorum. Amen.

VITA D. IOANNIS CHRYSOSTOMI CONSTANTINOPOLITANI

Episcopi, per Cassiodorum Senatorem scripta.

SOCRATES. Defuncto Theodosio, in imperium filij successerunt, Arcadius in Oriente, Honorius autem in Occidente. Hoc tempore in Romana Damasus præfidebat Ecclesia, in B Alexandria Theophilus, Hierosolymis Ioannes, Flauianus Antiochenam tenebat sedem, Constantinopolitanámque Nectarius. Igitur circa octauum diem Nouemb. mensis eodem Consulatu, corpus Theodosij delatum cum solenni honore ab Arcadio filio sepulturæ contraditur. Post paucos verò dies, id est, vicesimoseptimo eiusdem mensis die etiam exercitus qui cum Imperatore Theodosio fuerat contra tyrannum, reuersus est. Et cùm Imperator Arcadius secundum cõsuetudinem ad portas occurrisset exercitui redeunti, tunc milites Ruffinũ præfectum Imperatoris peremerunt. Erat enim suspectus, quasi tyrannidem posset assumere. Dicebatur autem Hunnos ipse in Romanorum prouincias euocasse, qui tunc Armeniam, & partes Orientis valde vastabant. THEODORETVS. Honorius itaque suscipiens Occidentis imperium, monomachias, quæ iam C olim Romæ celebrabantur, huiusmodi de causa remouit. Quidam Telemachus conuersationis monasticæ, hac de causa ab Oriente venit Romam. Cúmque nefandum illud spectaculum ageretur, etiam ipse intrauit stadium, & descendens nitebatur pugnantes inter se gladiis, separare. Cúmque spectatores aduersus eum fæuirent, & in effusione sanguinis grassarentur, prouisorem pacis lapidibus occiderunt. Hoc vbi cognouisset mirabilis Imperator, illum quidem inter victores martyres numerauit, nefandum verò spectaculũ prorsus sustulit. SOCRATES. Cùm verò modicum tempus transiisset, etiam Nectarius Constantinopolitanus episcopus defunctus est, consulatu Cæsarij & Attici, septimo & vicesimo die Septemb. mensis. Mox ergo studia generantur in episcopatum, aliis alium ordinare cupientibus. Nouissimè verò placuit, vt ab Antiochia Ioannes euocaretur, Ecclesiæ presbyter. Erat enim doctrinæ eius fama mirabilis. Intra modicum ergo tempus communi decreto omnium clericorum & Laico- D rum Imperator Arcadius euocauit eum. Et propter dignitatem ordinis cùm adessent ex imperiali iussione plurimi Episcopi, etiam Theophilus venit Alexandrinus, qui studebat quidem Ioannem detrahere, & Isidorum suum presbyterũ ordinare. Diligebat enim eum, quòd aliquãdo sustinuisset pro ipso tale periculũ. Cùm Imperator Theodosius aduersus Maximum tyrannum decertaret, Theophilus per Isidorum xenia misit Imperatori, & duplices misit epistolas, mandans vt alteras non vincenti daret: porrò victori & munera, & alteras porrigeret literas. Has cùm Isidorus portasset, Romam veniens victoriam expectabat. Sed nõ diu latuit. Quidam enim lector rapiens epistolas demonstrauit Impe-

ratori. Quamobrem Isidorus terrore correptus, in Alexandriam fugit, celare volens quod fuerat ei mandatũ. Ob quam causam Isidorum Theophilus diligebat. Verùm palatij iudices præposuere Ioannem. Cúmq; multi Theophilum accusarẽt, libellos aduersus eum pro diuersis causis præsentibus Episcopis obtulerunt. Tunc præpositus palatij, Eutropius nomine, sumens accusationes scriptas, ostendit Theophilo, dicens: Aut ordina Ioannẽ, aut accusationes istę venient ad examen. Hinc perterritus Theophilus, Ioannem ordinauit episcopũ: qui suscepit Episcopatum sextodecimo die Februarij mensis, Consulatu Honorij Imperatoris, & Eutychiani præfecti. Quòd verò Ioannes vir fuerit omnino præclarus, ex libris quos reliquit, cognoscitur. Cuius vitá, genus, conuersationem, & quẽadmodum sit depositus, & post mortem magis honoratus, exponam. Ioannes itaq; fuit Antiochenus, filius Secundi & Anthusæ nobilium personarũ, discipulus Sophistę Libanij, & auditor Andragathij philosophi. Cúmque se ad aduocationẽ præpararet, considerans molestias litigãtium, iniustúmque vitæ propositũ, potius elegit quietem. Et hoc fecit æmulatus Euagrium, quoniam & ille cùm iisdem studiis esset vsus, quietam magis secutus est vitã. Mox ergo mutato cultu pariter & incessu, diuinis lectionibꝰ incumbebat, & frequentiùs ad sanctam concurrebat Ecclesiam. Hæc agens persuasit etiã Theodoro & Maximo, qui fuerant condiscipuli ipsius apud sophistã Libanium, vt pomposam relinquerent vitã, & simplicem sequerentur. Quorum Theodorus postea Episcopus Mopsuestiensis ordinatur Ecclesiæ: Maximus autem Seleuciæ Isauriæ. Tum itaque isti fiebant discipuli in lectione diuina Diodori atq; Carterij, qui eo tempore sacris monasteriis præfidebant. Sed Diodorus postea Tharsi ordinatus Episcopus, multos conscripsit libros, sacras ad literam intuens scripturas. Porrò Ioannẽ degentem cum Basilio, qui tunc à Meletio factus erat diaconus, & postea Cæsareæ Cappadociæ præsule constituto, Zeno episcopus à Hierosolymis reuertens, lectorem in Ecclesia Antiochena constituit. In quo adhuc officio positus, librum edidit cõtra Iudæos. Post modicũ verò tempus etiam diaconatũ à Meletio promerés, de sacerdotio alium fecit librũ, aliósq; plurimos explanauit. Postea verò Meletio in Constantinopolitana vrbe defuncto, recedens Ioannes à Meletianis, & neque Paulino communicans, tribus annis cõtinuè sub quiete degebat. Mortuo verò Paulino, ab Euagrio eius successore presbyter ordinatur. Ante Episcopatũ itaq; hoc modo cõuersatus est. Fuit enim vir, vt aiũt, propter zelũ castitatis seuerior, & amplius quàm* habebat à iuuẽ- debebat. tute sua, furori magis, quàm reuerentiæ se præbebat, & propter vitę rectitudinem incautus prospicere de futuris. Propter simplicitatem verò, oris libertate profusus, apud colloquẽtes non mediocriter vtebatur. Docẽdo præcipuus erat, vtilis ad corrigendos audientiũ mores. In cõfabulatione verò arrogans à nescientibus putabatur. Cùm ergo talis moribus esset, Episcopatu suscepto, maiori fastu quàm debuerat, vtebatur clericorũ suorũ corrigere vitam volẽs. Mox igitur in ipso initio cũ clericis asper videretur Ecclesiæ, erat plurimis exosus, & veluti furiosum vniuersi declinabãt. Cõpellebat enim eũ, vt velut omnes offenderet, Serapio diaconus eius, qui aliquãdo præsentibus clericis hunc protulit magna voce sermonem: Nũquam poteris, ô Episcope, hos corrigere, nisi vno baculo percusseris vniuersos. Quo dicto maiora contra eum odia concitata sunt. Nõ post multum verò tẽporis plurimos clericorũ pro diuersis exemit causis. At illi conspirantes aduersus eum, etiam derogationibus apud populum vtebãtur: quarum rerum

faciebant maximam fidem, eo quòd nec vllum secum comedere pateretur, nec ipse ad alium inuitatus accederet. Dicũt enim quidam propterea noluisse eum cum quoquam comedere, eò quòd turpiter manducaret escásque perciperet. Alij verò propter excellẽtem ciborum abstinentiam, hoc eum facere prædicabant. SOZOMEN. Ego tamen, quodam viro veraci referente, audiui, quòd propter abstinentiam capite & stomacho sæpe dolebat, & ideo prandiorum epulas euitabat. SOCRAT. Porrò populus propter sermones quos in ecclesia faciebat, diligebat eum, parui pendens accusatorum voces. Quales verò sint eius libri, † non oportet nunc dici:

non attinet iam dicere.

quoniam legentibus poterunt indicari. Igitur cùm clero tantummodo esset exosus, machinationes contra eum non omnino valuerunt. Cùm verò etiam plurimos procerum obiurgare cœpisset, tunc inuidia contra eum maior accensa est. Et plurima quidem aduersus eum dicebantur: multa quoque faciebant audientibus fidem. Eius derogationibus dedit augmentum homilia contra Eutropium tunc prolata. Eutropius enim eunuchus, prępositus Imperatoris, & habens Consulis dignitatem, volens in quosdam, qui ad ecclesiam confugerant, animaduertere, operam dedit, vt ab Imperatoribus lex poneretur, iubens, vt nullus ad Ecclesias confugeret, imò qui dudum confugerant, traherentur. Sed Dei secutum est repente iudicium. Erat ergo proposita lex. Post paucos verò dies cùm ipse Eutropius offendisset Imperatorẽ, inter refugas erat apud Ecclesiam. Episcopus verò Eutropio sub altari iacente, nimióque percusso timore, residens super ambonem, vbi solebat priùs facere consuetè sermonem, homiliam increpatoriam fecit aduersus eum. Vnde plurimos màgis offendebat, eò quòd hominem in infelicitate positum non solum non misereretur, sed etiam ne obiurgare quidem desisteret. Igitur Eutropij tunc consulatus dignitatem habentis, propter quædam crimina caput Imperator iussit amputari, & ex ordine Consulum eius nomẽ penitus aboleri. Quamobrem Theodori solummodo, qui cum eo Consul fuit, nomen adscriptum est. Pro diuersis igitur causis multos sæpius liberè obiurgabat, & plurimis erat exosus. Vnde Theophilus Alexandrinæ ciuitatis episcopus, mox post ordinationem causas eius deiectionis quæsiuit, & quibusdam præsentibus de eo latenter obloquebatur, multis etiam longè positis scribebat. Contristabatur enim non solum propter libertatem illam, sed quòd etiam Isidorum Presbyterum suum episcopum Constãtinopoleos ordinare non valuisset. THEOD. Sacerdotibus igitur Ioãnes episcopus supplicabat, vt secundum ecclesiasticas viuerent sanctiones, quas quicunque præuaricari præsumerent, eos ad templum prohibebat accedere. Dicebat enim, quòd nec deberent frui honore sacerdotij, qui eorum vitam contemnerent imitari. Non solum autem prouidentiam vrbis Constantinopoleos habebat, sed etiam totius Thraciæ, quæ sex præfecturis est diuisa, & Asiæ totius, quæ ab vndecim præsidibus regitur. His legibus ornabat etiam Ponticam regionem, quæ totidem iudicibus gubernari dignoscitur. Cúmque cognouisset in Phœnice adhuc dæmonib⁹ sacrificia ministrari, electos monachos & imperialibus sanctionibus coarmatos aduersus cultores destinauit idolorum, dãs pecunias templorum destructoribus erogãdas, non ex ærario publico, sed quas à fidelissimis mulieribus oblatas liberaliter excipiebat, sic ab ipso persuasis. Videns verò etiam cohortem Scythicam Arrianis retibus illaqueatam, & cogitans de eorum capienda salute, consilium huiusmodi venationis inuenit. Eiusdem namque linguæ presbyteros, diaconos, atque lectores fecit, & vnã eis Ecclesiam dedit. Qua occasione multos eorum cœpit, cùm & ipse frequenter illuc iret, & per interpretem Scythicum diuinas lectiones exponeret. Hæc ergo intra ciuitatẽ crebrò faciens, & plurimos eius gentis Arrianorum ad Apostolica dogmata reuocauit. Apud Scythas autem accolas Istri quidã erãt salutis desiderium habẽtes, quò non poterãt peruenire. Quod Ioannes cognoscẽs, quæsiuit viros Apostolico zelo feruẽtes, eósque misit, & desiderantibus salutis gratiam ministrauit. Ego autẽ etiam literas eius legi ad Leontium Ancyræ pręsulem: quibus indicauit Scythas fuisse conuersos in nostra prouincia. Et cognoscens in quibusdam vicis Marcionis creuisse languorem, scripsit eius loci pastoribus, vt eos pellerẽt. Insuper etiã principis pro hac causa proferri petiit sanctionem. Quod igitur ecclesiarum curam in animo habuerit, secundum diuinum Apostolum, satis hæc docuerint. Licet autem etiã aliunde illius libertatem intelligere. Gainas quidam genere Scythicus, consilio barbarus, studio tyrannico vehementer elatus, eo tẽpore cùm esset magister militum, multos suę gentis, multos etiam Romanorũ sub suo magisterio habẽs, terrorẽ plurimis, etiã ipsi principi meditatione tyrãnidis inferebat: erátque Arrianus. Is ergo rogauit Imperatorem, vt intra ciuitatem ei vnam daret ecclesiam. At ille eum se placare promisit. Tum euocans Ioannes, eíque potentiam illius meditatámque tyrannidem dicens, petebat vt data ecclesia, eius refrænaret intẽtionem. At ille virtute fortissimus: Noli, inquit, ô Imperator, hęc promittere, neque sanctũ canibus dare. Nõ enim potero Deo benedicentes expellere, & sanctũ templũ blasphemantibus iniustè cõtradere. Neque hunc Barbarum metuas Imperator, sed ambos nos iube vocari, & sub silentio inter nos quę dicuntur audi. Ego namque linguam illius sic frænabo, vt non præsumat petere, quæ dari non expedit. Hoc audiens Imperator gauisus est, & vtrunque altero die vocauit. Tunc Gainas petitionem suam poscebat, Ioannes contradicebat, dicens: Non licet Imperatori pietatem custodienti aliquid contra mãdata diuina tẽtare. Cúmque respõderet ille, quòd oratorium & ipse habere deberet, Ioannes ait: Vbique tibi diuina domus aperta est, & nullus te vetat orare. At ille: Sed ego, inquit, alterius sectæ sum, & cum meis vnum templum habere deposco. Multos enim pro Romana republica labores assumpsi, & non debeo in mea petitione contemni. Cui Ioannes: Plurima, inquit, præmia, & quæ transcendunt tua certamina, percepisti, magister militum factus, Cõsulari toga insuper exornatus. Et oportet te considerare, quis pridem fueris, & qualis modò conspiciaris, & quæ prisca paupertas, & quæ præsens substantia: quibus vestibus vsus fueris antequam Istrum transisses, & quibus nunc vtaris. Considera igitur paucos labores maxima tibi præmia contulisse, & circa honorantem te non sis ingratus. His sermonibus tantus ille doctor obstruxit os Gainæ, eúmque compulit vt taceret. SOZOMENVS. Igitur cùm Gainas adipisci desideraret imperium, qui pridem de sua fide apud B. martyrem Euphemiam in Chalcedone Imperatori Arcadio promisisset, diuersa consilia reuoluebat, & in sua intentione semper instabat. Cúmque per diem nihil in vrbe Constantinopolitana agere potuisset, machinatus est vt noctu Barbaros mitteret, qui palatium concremarent. Tunc verò apertè monstratum est, quomodo Deus custodiat ciuitatem. Missis enim ab eo Barbaris ad incendium atque prædas, Angelorum turba apparuit armatorum, ingentia corpora habentium. Illi verò putantes esse milites, abscesserunt. Cúmque hoc Gainæ fuisset nũciatum, incredibile visum est. Nouerat enim omnem exercitũ per ciuitates constitutum. Quapropter denuò sequenti nocte

nocte alios destinauit. Cúmque idem ei renunciatum fuisset (denuò enim Angeli eandem visionem Barbaris ostendebant) nouissimè ipse egressus cum multitudine, miraculi sumpsit experimentũ, arbitratus re vera, quòd per diem quidem lateret exercitus, noctu verò pro eius custodia poneretur. Et ita cùm intra vrbem nihil posset implere, egressus ad Thraciam, apertè hostilem monstrauit intentionem. THEOD. Cùm igitur aliquantum transisset tempus, diu meditatam tyrannidem Gainas patefecit. Collecto namque exercitu, per Thraciam vniuersa vastabat. Hoc cognoscentes & iudices, & populi, terrebantur: & neque repugnare illi quisquam audebat, neque apud eum legatione fungi, dum asperitatem Barbaricã formidarẽt. Tum ergo alios omnes tanquam metuẽtes relinquens Imperator, Ioanni viro sanctissimo onus legationis imposuit. At ille neque illius insultationis memor, neque inimicitiarum, quæ hinc exortæ videbantur, alacriter est profectus ad Thraciam. At ille cognoscens Legatum, eiúsque fiduciam pro pietate animosè assumptam, occurrit ei longo itinere, eiúsque dexteram suis oculis circumposuit: insuper etiam suos filios sacra eius genua osculari præcepit. Huius ergo virtutis Ioannes fuit, vt etiam valde terribiles humiliari cogeret, & timere. SOCRATES. Ioannes itaque episcopus Constantinopolitanus doctrina florebat, & apud cunctos fauorabilis habebatur. Auxítque primus in nocturnis hymnis orationes ob huiusmodi causam. Arriani (sicuti dictum est) extra ciuitatem collectas agebant. Sabbatho autem atque Dominica intra portas & porticus congregati, hymnos & antiphonas ex Arriano dogmate compositas decantabant. Et hoc maxima noctis parte facientes, diluculo cum ipsis antiphonis per mediam ciuitatem egressi portam, ad suam ecclesiam concurrebant. Cúmque hoc crebrò quasi ad vituperationem Orthodoxorum facere non cessarent, frequenter enim etiam hoc cantabant: Vbi sunt qui dicunt tria virtute vnum? Tum Ioannes metuens ne simplices huiusmodi cantibus traherentur, instituit suum populum, vt & ipsi nocturnis occuparentur hymnis, vt & illorum obscuraretur opus, & fidelium professio firmaretur. Studium ergo Ioannis valde vtile, cum turba periculísque finitum est. Nam cùm clariores hymni homousianorum noctu apparerent (fecerant enim etiam cruces argenteas, quæ cum argenteis cereis portabantur, expensas ad hæc Eudoxia Augusta præbente) tum Arriani zelo tracti, vsque ad cædem insurgunt. Vna ergo nocte, facta congressione, lapide in fronte percussus est * Brison eunuchus Augustæ, qui ad hymnos exercendos fuerat deputatus.

al. Crison.

Sed etiam quidam ex populo vtriusque partis extincti sunt. In his motus Imperator, prohibuit Arrianos hymnos publicè decantare. SOZOMENVS. Fertur verò, quòd inter alia Ioannes etiam propter Seuerianum Gabalensem Episcopum, odium Augustæ sibi conflauerit. Is enim Seuerianus & Antiochus Ptolemaidos, ambo eloquentissimi erant, & coram ecclesia docere instructi. Veniẽs ergo prius Antiochus Constantinopolim eloquentia promotus, atque pecuniis ditatus, in suam reuersus est ciuitatem. Quem æmulatus Seuerianus postea venit, videns quod Ioannes frequenter in ecclesia sermone facto mirabilis apparebat. Erátque honorabilis apud multos Proceres, & apud ipsum Imperatorem pariter & Augustam. Itaque cùm Ioannes profectus fuisset in Asiam, huic commendauit ecclesiam. Credebat enim eius blandimentis, quòd se reuera diligeret. At ille magis se auditoribus commendabat. Quod cùm Ioannes audisset, Serapione nunciante, æmulari cœpit. Reuersóque ab Asia Ioanne, contigit transeunte Seueriano, vt studio nõ assurgeret Serapio. At ille exasperatus clamauit: Si Serapio clericus mortuus fuerit, Christus inhumatus non est. Ob hanc rem accusatus à Serapione velut iniuriosus, & in Deum blasphemus, ciuitate pulsus est à Ioanne. Quod Augusta cognoscens per familiares Seueriani, mox eum à Chalcedone fecit reuocari. Porrò Ioannes multis rogantibus, eum videre refugiebat, donec in Apostolorum ecclesia in eius genibus poneret Augusta Theodosium filium suum, supplicans & sæpe adiurans, vt Seuerianum ipsius reconciliaret affectui. SOCRAT. Interea monachi ab eremo Constantinopolim veniunt cum Dioscoro & fratribus, cum quibus Isidorus, qui Theophilo amicissimus pridem, ob huiusmodi causam postea fuerat inimicus. Petrus quidam Archipresbyter Alexandrinæ fuit ecclesiæ. Hunc Theophilus ab ecclesia ex odio proiecit, culpans eum, quasi mulierem quandam Manichæam, non prius abrenunciantem hæresim, in communionem sacram suscepisset. Cúmque Petrus diceret se eam iussu Theophili suscepisse, illo negante, Isidori testimonium Petrus implorabat, quod hoc actum non ignorasset episcopus. Eo tempore Isidorus Romæ agebat, à Theophilo missus ad Damasum, vt ei Flauianum Antiochiæ reconciliaret episcopum. Verùm reuersus Isidorus Petri responsionem veram esse firmauit, dicens quòd mulier Manichæa cum episcopi fuisset iussione suscepta. Hinc accensus Theophilus, ambos expulit ab Ecclesia. Ob hanc ergo causam Isidorus cum Dioscoro & reliquis Constantinopolim venit, vt principi & Ioanni eius facta narraret. Hæc Ioannes cognoscens, honorabat principio viros, eorúmque fruebatur orationibus. Communione verò sacra cum eis ante causæ cognitionem participare non voluit. His ita gestis, peruenit ad Theophilum sermo falsus, tanquam Ioannes illis communicasset, vt eis ferret auxilium. Parabátque vt non solùm de Dioscoro & Isidoro sese vlcisceretur, sed etiam Ioannem episcopatu deponeret. Misit ergo ad singularum episcopos ciuitatum epistolas, celans intentionem suam, culpans tamen Origenis libros. Deinde Epiphanium Cypri fecit amicum, cùm prius eius fuisset inimicus, tanquam de Deo minus bene saperet, eúmque formam hominis habere iudicaret. Tunc ergo quasi ex pœnitentia, eius se professus est sequi sectam, egítque vt synodus Episcoporum Cypri celebraretur, vt libri damnarentur Origenis. Porrò Epiphanius propter nimiam sui reuerentiam atque simplicitatem circunuentus, constituta synodo lectionem librorum Origenis interdixit. Misítque literas ad Ioannem, monens vt ab Origeniana lectione abstineret: & synodo congregata quæ placuerant, etiam ipse firmaret. Theophilus igitur famigeratum illum Epiphanium circumueniens, & cognoscens sua vota proficere, etiam ipse collectis Episcopis libros damnauit Origenis, qui penè ante ducentos defunctus erat annos: non quòd huiusmodi haberet intẽtionem, sed studens Dioscoro eiúsque nocere sequacibus. Ioannes autem parui pendens quæ ab Epiphanio & Theophilo fuerant nunciata, in doctrina Ecclesiastica laborabat, & in ea quidem florebat. Nihil tamen de his quæ contra eum cogitabantur sæpe, curabat. Cúmque Theophilus iam manifestè studere videretur, vt Ioannem episcopatu deponeret: tunc etiam inimici Ioannis Theophilum sunt secuti: & multi clerici, multi procerum palatij tempus inuenientes opportunum, nitebantur vt synodus Constantinopoli fieret cõtra Ioannem, & hoc tam per epistolas sibiipsis, quàm per verba mandabant. Auxit igitur odium Ioanni causa Seueriani & Antiochi Episcoporum, quæ suprà relata

est. Post paucum verò tempus, episcopus Epiphanius Constantinopolim venit, portans damnationem librorum Origenis. Quibus non quidem ipsum Origenem excommunicatum decreuerant, sed libris tantummodò derogauerant. Egressus ergo ad Basilicam sancti Ioannis, milliario ab vrbe septimo constitutam: & collecta ibidem celebrata, ordinatóque diacono, rursus venit in ciuitatem, & inuitationem quidem Ioannis declinauit, causa Theophili: in propria verò mansione habitare magis elegit. Et vocans tunc præsentes episcopos, damnationem librorum Origenis legebat eis. Et quidam habentes Epiphanij reuerentiam subscribebant, plurimi autem hoc facere recusabant. Quorum fuit etiam Theotimus Scythiæ præsul, qui ita respondit: Ego, inquit, ô Epiphani, neque ei qui pridem bene requieuit, iniurias infero, neque rem blasphemam tentare præsumo, damnans ea, quæ priores nostri respuere noluerunt. Proinde neque malam doctrinam in libris Origenis esse conspicio. Tum proferens libros Origenis, legit, & ecclesiasticas expositiones ostendit, ac postea procedens, dicebat: Qui his contumelias inferunt, nesciunt seipsos. Hæc ergo Theotimus vitæ rectitudine nobilissimus Epiphanio respondisse fertur. Ioannes igitur Constantinopoleos indignatus non est, quòd præter regulas in ipsius ecclesia ordinationem fecisset Epiphanius, sed tamen rogabat vt inter episcopos cum eo maneret. At ille nec manere se cum eo, nec orare respondit, nisi Dioscorum & qui cum eo erant, vrbe depelleret, & ipse in librorum Origenis damnatione subscriberet. Ioanne hæc facere differente, & dicente, non oportere ante catholicam cognitionem aliquid facere petulanter: ad hoc consilium ab inimicis Ioannis Epiphanius instigatur. Cùm esset in Apostolorum Ecclesia celebranda collectio, procedere faciunt Epiphanium, & coram omni populo Origenis damnare libros, & adiudicare Dioscorum ciúsque sequaces, simul quoque derogare Ioanni velut eorum defensori. Hæc Ioanni nunciantur. Altero verò die, cùm iam venisset Epiphanius ad Ecclesiam, hæc per Serapionem verba mandauit: Contra regulas multa gessisti, ô Epiphani: Primùm quidem quòd ordinationem fecisti in Ecclesia sub meo iure constituta: deinde quia me non iubente in ea authoritate propria sacra celebrasti: rursus quòd inuitatus excusasti, & nunc denuò in te ipsum confidis. Quapropter obserua ne turbatio nascatur in populo, & huius rei periculum ipse suscipias. Hæc cùm audisset Epiphanius, ab Ecclesia formidans abscessit. Cúmque reuersurus esset ad Cyprum, ferunt quidam hæc eum mandasse Ioanni: Spero quòd non morieris Episcopus. At ille remandauit: Spero te ad tuam patriam non rediturum. Hæc vtrum verè dicta sint, nescio: ambo tamen hunc habuêre finem. Nam nec Epiphanius viuus peruenit ad Cyprum, sed in naui defunctus est: & Ioannes paulò post ab Episcopatu depositus est. Cúmque Epiphanius discessisset, perlatum fuit ad Ioannem, & quòd Eudoxia Augusta eum contra Ioannem armasset: & hinc accensus, linguæ vbertate sermonem fecit ad populum, cunctarum mulierum vituperatione plenum. Hunc sermonem populus omnis arripuit, quasi contra Augustam prolatus esset, & ita peruenit ad aures Imperatoris. Quod Augusta cognoscens, velut iniuriam suam narrauit Imperatori, dicens illius magis esse contumeliam, quæ ipsius vxori fieret. Quamobrem factum est, vt Theophilus contra eum perquam velociter synodum celebraret. Quod etiam Seuerianus simul agebat: erat enim adhuc inimicus. Inter hæc Theophilus venit, multos simul Episcoporum mouens. Confluebant igitur plurimi Ioannis inimici, aderant etiam quos ab Episcopatu remouerat. Omnes ergo concorditer in Chalcedone conuenerunt, vbi tunc erat Episcopus Cyrinus, multa contra Ioannem loquens, impium cum superbúmque vocans. Episcopi verò delectabantur talibus. Porrò Maruthas Mesopotamenus Episcopus, iniuitus Cyrini calcauit tunc pedem. At ille dolore constrictus, Constantinopolim cum Episcopis transire non potuit: alij verò sunt transuecti. SOZOM. Postea verò cùm dolore laboraret, eius crus continuò est abscissum: quia putredo penè omne corpus eius inuaserat, & in pedem alium iam serpebat. Is ergo post paululum temporis est defunctus. SOCRAT. Theophilo autem ab Alexandria venienti nullus occurrit, nec solenni honore potitus est. Erat enim apertissimus inimicus. Sed Alexãdrini nautæ, qui tunc venerant cum frumẽtis, occurrentes eum fauorabiliter susceperunt. Cúmque venisset Constantinopolim, refutauit in Ecclesiam introire, sed in vna domo Augustarum, vocabulo Placidiana, tunc habitauit. Hinc ergo cœperunt contra Ioannem mouere causas: & non iam de libris Origenis mentio ferebatur, sed has accusationes illicitas excitabant. His ita præparatis, conuenientes Episcopi in suburbano Chalcedonensi, quod Rufini nomine vocitatur, vbi est in honorem Petri & Pauli Apostolorum basilica cõstituta, euocauerunt Ioannem satisfacturum pro quibus accusabatur, iussérúntque vt cum eo venirent Serapion, & Tygrius eunuchus presbyter, & Paulus lector. Isti enim simul accusabantur. Cúmque Ioannes euocantes velut inimicos refugeret, vniuersalem synodũ fieri proclamauit. At illi nihil morati, quater eum euocarunt. Qui cùm noluisset occurrere, sed synodum fieri proclamaret, damnauerunt eum: in nullo culpantes, nisi quòd vocatus noluisset obedire. Cúmque hoc fuisset circa vesperam nũciatum, populus ad seditionem maximam excitatus est: & noctu concurrentes, eum trahi ab Ecclesia non sinebant, sed clamabant, vt apud maius concilium de eo agitaretur examen. Porrò iussio Principis vrgebat, velociter eum eiici, & in exilium deportari. Hoc cognoscens Ioannes, tertio damnationis die circa meridiem seipsum populo ignorante contradidit. Cogitabat enim ne vlla propter ipsum seditio nasceretur. Et ille quidem in exilium ducebatur. In populo autem seditio enormis est exorta, ita vt etiam multi inimicorũ eius misericordia mouerentur, dicẽtes eum calumniam passum, quem paulò antè desiderabant videre depositum. Quamobrem clamabant omnes cõtra Principem atque concilium sacerdotum, & maximè contra Theophilum. Non enim eius machinatio iam poterat latêre, quæ multis quidem indiciis apparebat, maximè quòd Dioscoro eiúsque fratribus mox post Ioannis deiectionem communicauerat. Tum igitur etiam Seuerianus in Ecclesia docens Ioanni derogabat, dicens: Etsi in nullo alio vituperandus Ioannes est, eius tamen superbia crimen est ad damnationẽ sufficiens. Omnia namque peccata remittuntur hominibus, superbis autem Deus resistit, sicut sanctæ scripturæ docent. Orta igitur immensa seditione, populo discurrente, & ad ipsa regalia proclamante, Augusta permota rogauit Imperatorem, vt eum reuerti præciperet. Misso igitur tunc eunucho *Bresone, etiam necessitas Ioanni inuito, vt in ciuitatem ingrederetur, imposita est. Cùm verò rediisset, cum multo eius honore ad Ecclesiam plebs occurrit. Et mox vt Ioãnes ingressus est, rogabant vt in Episcopali sede resideret, & populo orationem pacis impenderet. Quod cùm refutaret, atque diceret, quòd hoc oporteret iudicio fieri synodali, & eos qui damnauerant, suam sententiã reuocare, accendebãtur omnes eum videre in loco proprio residentem,

Iacob. 4. 1. Pet. 5.

Brisone.

residentem, & verba doctoris audire. Qui licet diu tardaret, præualuit tamen populus, & eum in sede residere Episcopali coëgit, & consuetæ orationem præbere pacis. Coactus etiam sermonem fecit ad populum. Hæc causa aliam præbuit inimicis occasionem. Et primum quidem de Heraclidis ordinatione contra eum mouere dicebatur Theophilus quæstionem, vt Ioannem huius rei occasione deponeret. Verùm Heraclides non aderat: iudicabatur autem veluti præsens, quasi quosdam iniustè cecidisset, catenísque vinctos misisset in pompam Ephesi per mediam ciuitatem. Cúmque pars Ioannis diceret auditorium debere iustè constitui, Alexandrini contendebant, vt Heraclidis accusatores susciperentur. Hinc ergo seditio & cædes inter Constantinopolitanum populum & Alexandrinum vehemens est exorta. Ob quam rem plurimi vulnerati, pauci etiam mortui sunt. Hæc videns Theophilus, repente diffugit Alexandriam. Quod etiam alij fecerunt Episcopi, præter paucos, qui personam Ioannis amplectebantur. His ita gestis, reprehensibilis Theophilus est inuentus. Cuius auxit inuidiam, quòd rursus Origenis libris incumberet. Qui cùm à quodam fuisset interrogatus, quomodo ea quæ damnauerat, rursus amplecteretur, ita respondit: Origenis libri similes sunt prato floribus vniuersis pleno: quicquid ergo in eis bonum inuenero, hoc decerpo. Si quid verò spinosum occurrerit, hoc quasi pungat, omitto. Hæc ergo Theophilus ait, non considerans Salomonis sapientissimi verba dicentis, quòd verba sapientum sicut aculei sunt. Ob hanc ergo causam apud omnes Theophilus reprehensibilis videbatur. Porrò Dioscorus Hermopoleos episcopus paulò post fugam Theophili mortuus est, claráque sepultus in Basilica apud Ilicem constituta.

An. 405. Vbi propter Ioannem synodus fuerat celebrata. THEODORETVS. Missus ergo tunc Ioannes in exilium, apud ostium habitabat Ponti, quod vocatur Hieron. Cúmque per noctem terræ motus ciuitatem regiam inuasisset, Legati manè mittebantur ad eum, rogantes vt velociter reuerteretur ad ciuitatem, & orationibus suis pericula remoueret. Sed & alij post illos, & rursus alij destinati sunt, ita vt legatis Bosphorus repleretur. Quod cùm fidelissimus populus cognouisset, fluctus Propontidos nauibus est opertus. Omnes enim occurrerunt cereos & lampades accendentes pro reuersione pastoris. SOZOMENVS. Interea cùm Theophilus nauigio Hierapolim aduenisset, mortuo eius ciuitatis episcopo, Nilammonem monachum elegerunt ciues. At ille cùm crebrò refugeret, ei Theophilus suadebat, ne sacerdotium refutaret. Tum ille promisit, dicens: cras quod Domino placet, implebitur. Altero verò die venientes ad cellam eius, cogebant eum. Tum Nilammon, prius, inquit, oremus. Quod cùm Theophilus laudasset, simul orabat. Nilammon autem repente finem vitæ cum illa oratione suscepit. SOCRATES. Ioannes itaque doctrinis occupabatur, ordinauítque Serapionem Heracleæ Thracensis episcopum. Vnde contra eum maius odium excitatur. Nam paulò post hæc contigisse noscuntur. Augustæ Eudoxiæ statua argentea constituta est in columna Porphyretica chlamyde circumamicta: erátque posita nec proximè nec longè ab ecclesia Sophia, quam plateæ tantùmmodò diuidebat iter. Illic ergo consuetè ludus publicus occurrebat. Porrò Ioannes iniuriam hoc arbitratus esse ecclesiæ, consueta fiducia rursus suam armauit linguam. Et cùm oporteret principes supplicationis verbo deflectere, vt à tali ludo recederetur, hoc non fecit, sed impetu suæ vsus eloquentiæ, iubentes fieri talia obiurgabat. Augusta verò rursus ad suam hęc trahebat iniuriam, & denuò præparabat, vt aduersus eum synodus celebraretur Episcoporum. Hoc sentiens Ioannes, illam notissimam in ecclesia protulit homiliam, cuius initium est: Rursus Herodias insanit, rursúsque turbatur: denuò saltat, denuò caput Ioannis in disco concupiscit accipere. Quód factum amplius ad iram accendit Augustam. SOZOMENVS. Interea quidam homo comprehensus est, qui Ioannem volebat occidere, traditúsque ad supplicium præfecto, à Ioanne ne perimeretur ereptus est. Postea verò Elpidij Presbyteri seruus, cursu in episcopum irruens, eum interimere nitebatur. Et dum à quodam teneretur, & ipsum repente percussit, simul & alium adstantem, & tertium. Tum clamore facto, & multis conuenientibus, plurimos interemit: nouissimè tentus & traditus est. Ex illo tempore Ioannem populus custodiebat, die noctúque eius circumsidens domum. SOCRATES. Paulò pòst aderant episcopi, Leontius Ancyræ Galatiæ, Ammonius Laodiceæ, † Breson Thraciæ Philippensis, Acacius Berœæ Syriæ, & alij quidam. His præsentibus accusatores priores denuò mouebantur. Ioannes itaque confidebat in talibus, rogans vt accusatio decenter flagitaretur. Cúmque superueniisset festiuitas Natalis Saluatoris, Imperator solenniter ad ecclesiam non venit, sed mandauit Ioanni, quòd ei non communicaret, nisi criminibus prius exueretur. Cúmque pro securitate Ioannis accusatores eius valde terrerentur, præsentes episcopi nihil aliud requirebant, nisi quòd post depositionem, non decreto concilij resedisset in sede. Cúmque ille respondet, quod sexaginta quinque episcopi communicantes ei decreuissent, Leontius & alij reclamabant, dicentes: Sed plurimi te, ô Ioannes, deposuerunt. Cúmque denuò Ioannes hanc regulam non orthodoxorum ecclesiæ, sed esse firmaret Arrianorum: nam in Antiochia congregati pro damnatione fidei, de consubstantialitate prolatæ, odio Athanasij hanc regulam protulerunt: Tum illi non recta satisfactione condemnauerunt eum, non intelligentes, quòd dum hac regula vterentur, Athanasium quoque deponerent. Hæc acta sunt circa festiuitatem Paschæ. Mandauítque Imperator Ioanni, non se posse ad ecclesiam venire, quòd eum duo concilia condemnassent. Vacabat ergo Ioannes, & nequaquam in ecclesiam descendebat. Móxque omnes ei fauentes ab ecclesia recedẽtes, Pascha quidem in Thermis, quæ Constantinianæ vocantur, celebrauerunt. Cum quibus plurimi episcoporum, presbyterorum, & sacri ordinis clericorum commoti sunt, collectiones seorsum per loca diuersa celebrantes: vnde etiam Ioannitæ vocati sunt. Porrò Ioannes duobus mensibus nusquam processit, donec princeps eum duci iuberet in exilium. Et ille quidem tractus ab ecclesia, ducebatur. Quidam verò Ioannitarum eo die ecclesiam incenderunt. Qua ardente flans ventus etiam basilicam Senatus pariter comprehendit. Quod actum est vicesimo Ianuarij mensis, Consulatu Honorij sexto & Aristhenis. Ob quam rem Optatus præfectus vrbis, cùm Paganus esset, odio Christianorum plurimos Ioannitarum diuersis tormentorum generibus laniauit. THEODORETVS. Ioannes igitur non solùm è ciuitate pulsus est, sed etiam in quoddam exiguum oppidum atque desertum Armeniæ Cucuson destinatus est. Inde rursus ad Pitymitem, vbi fines sunt Ponti imperiique Romani, quæ loca crudelibus Barbaris sunt vicina. Sed clemens Dominus non permisit victorem athletam per loca talia diu morari. SOZOMEN. Inter hæc Innocentius Romanus Antistes audiens de Ioanne, & molestè ferens, volénsque generale celebrari Cõcilium, scripsit Ioanni & clero Constantinopoleos, quòd non oporte-

Bresone al. Brisson.

à nugantibus aut oscitantibus fabulosè conficta fuerant, iubens multum valere. Post eos, quoniam satietatem non poterat capere ingenium quod tenebatur amore contemplationis meliorum, migrat ad magistros qui erant Athenis matre doctrinæ. Quo etiam in loco cùm quę sunt optima capacissimo ingenio, citius quàm spongia humorem hausisset, erat magnæ omnibus admirationi. Hinc aduersus eum locum occupat inuidia, excitata eius bonis excellentibus. Modum autem significet oratio, etiamsi maximè curet & vitet satietatem. Anthemius sacerdos quidam Mineruæ, tunc Athenis in tanta habebatur admiratione, vt etiam ei fecerint statuam, quæ omnes trahebat ad admirationem. Sed is quidem celebratus euadit arrogantia. Ioannes autem mansuetudine, & humilitate, & moderatione spiritus. veniunt hæc ad aures Demosthenis qui erat Præfectus vrbis. Et vt fit in rebus eiusmodi, capitur Præfectus amore faciendi periculum, vt cognosceret eum qui excellit virtute. Congregat omnes, accersit Ioannem. Curru eum honorans iubet venire. Ille verò hoc quidem recusat, venit autem suis pedibus. Hoc efficit vt Ioanni quidem crescret honor cum admiratione, & in gradu, & in honore cathedræ: Anthemij autem aperiretur, quæ latebat inuidia. Nam cùm ipse vidisset honorem quem adeptus erat Ioannes, & quòd in cathedra esset ei superior, cùm se non posset amplius continere, hæc quidem dixit. Ciuitatis mores sunt, vt video, innouati: nouæ leges sunt propositæ. Quæ sunt antiquorum, quæ sapientum, quæ familiarum priuilegia, ea tradita sunt hospitibus & aduenis. Non animaduertit autem se per hæc seipsum veteri honore priuare, cùm venisset omnibus in suspicionem quòd hæc dixerit propter inuidiam. Has iure pœnas de eo sumit iniustissima inuidia, quòd eam genuerit ei reddens alimentum. Vide autem quæ consequuntur. Non oportebat te, inquit præfectus, qui te iactas de philosophia, tanquam vnum ex vulgo, aut ex agro feras venantem, aut aliquem ex iis qui latrocinantur, ita clamare & tumultuari. Nam multa sunt propter quæ Ioannes dignus est qui honoretur. Nempe quòd & sit filius Secundi, magni ducis exercitus. Et quòd canos homines superauit disciplinis. Quinetiam quòd à nobis coactus accepit hunc honorem. Et ante omnia humilitas est ei eorum causa & cõciliatrix. Sed hæc quidem præfectus. Quid verò Ioannes, qui mansuetudine contemperauit iustitiam? primùm quidem respondet iis quæ ei obiecit Anthemius. Deinde se Iesu disciplinæ & iis quæ illa liberè profitetur, se totum esse deditum paucis ostẽdens, plausu omnium excipitur. Licebátque videre oculis orationem Ioannis refulsisse illuminatione sancti spiritus, adeò vt diceret hoc videns vrbis præfectus. Reuera Græcorum disciplinæ cum doctrina Christianorum nihil omnino conuenit: cùm illi quidem laborent insana gloriæ cupiditate, hi autem ingrediantur via illis contraria. Post hæc sequitur Ioannes, & ardore mouentis eum spiritus publicè, liberè profitetur pietatem, in gentes inuehitur, corúmque Deos & dæmones, Saturnum, & Iouem, & Mineruam, & Apollinem, & reliquam Deorum gentilium seriem, serpentésque & bestias quæ ab eis coluntur, qui eis debetur, honorem afficiens. De quibus ij etiam qui habentur sermones, aiebat, ætherem inficiunt. quid præterea? veram etiam lucem pergit prædicare sanctæ trinitatis, quæ in patre, & filio, & sancto spiritu in vna diuinitate & tribus personis, sine principio, & sempiternè, à Christianis contemplatione cernitur & adoratur. Hæc quidem Ioannes. Lætata est autem vniuersa turba quæ sequebatur partes Christi, dolore autem affecti gentiles, ira fuere perciti. Vt paucis absoluã,

A vnà cum eis mouetur quoque præfectus, iubens Ioannem cessare Deos ludificari. Anthemio rursus datus est dicendi locus. Et primum quidem se blandis verbis insinuat præfecto, valde autem & prolixè nugatur in Ioannem & eius religionem, illa blaterans, quæ consentaneum est eum qui colit talia. Sic dixit. Sed ex quo Imperatores, contra dixit præfectus, Christo nomen dederunt, in altum sublatum est eorum imperium, cùm vbique Christiani longè latéq; creuissent, cum quibus fui ego quoque societate coniunctus, & in hunc locum sum deductus. Rursus ergo Anthemio iniectus est camus & tristitia. Eius autem orationem excipit Ioannes, & hæc adiicit dicens. Vera dicit præfectus, ô viri. Nullus est enim locus ab extremis vsque ad extrema orbis terrarũ, vbi Christus non honoratur & colitur, & si quis studiosus hæc velit discere, sciat de Iudæis qui exilierũt ab Hierusalem, quòd postquam Christus reuixisset à mortuis, à Romanis bello obsessi, ad tantas redacti sunt
B angustias, vt suorum infantium carnes pro pane comederint. Qui ergo mihi creditis, ecce Episcopus, accedite ad ipsum, & baptizemini, quoniam autem diuinũ zelum solet etiam metus quidam consequi: Quibus enim animi socordia obsidetur à molli & eneruato spiritu, vtiliter eis metus obiicitur. Eos ergo terret, zelo percitus ille Elias. Quî, dicens? Nisi mihi parueritis consulenti quæ dant salutem, ecce vos deferam ad imperatores, & statim moriemini. Est enim mors melior quàm vita quæ blasphemiis & maledictis incessit vitæ datorẽ, & minus habere sensus quàm canes, & volucres, & feras, quę iis cedunt, quę eas mansuefaciunt, mitésq; reddunt & cicures. Cùm hæc liberè diceret Ioannes, Anthemius grauiter quidem insurgit aduersus Christum, cadit autem grauius. Iam enim os sceleratum nondum cessarat Christum maledictis incessere, & protinus ab immundo spiritu correptus Anthemius, afficiebatur sicut dæmoniaci, horrorem & fugam immittens iis qui
C aspiciebant. Deinde quid? Misericordia mouetur Ioannes: & Anthemium, etsi malo adhuc vexaretur, magnis clamoribus confessum, non esse alium Deum nisi Christianorum, à malo liberat. Cúmque esset redactus in ecstasim, omnes quidem afficit admiratione, propter repentinam mutationem, repente autem baptizatur cum tota domo, & sic confirmata baptizatur multitudo. Nec hoc solum, sed etiam ex iis qui audierunt, omnes filij lucis regenerantur diuino baptismate. Communis hinc omnibus gaudij & lætitiæ exultatio, adeò vt reipsa liceret intueri quod canitur: lætantium omnium habitatio est in te. Huius lætitiæ causam ignorabat Antistes Athenarum. Deinde cùm intellexisset, cum statuit adducere ad ordinationem. Quod cùm resciuisset Ioannes, clam aufugit, & se reddidit patriæ. Hinc vbique terrarum fama & sermone erat celebratus Ioãnes, cùm ad illud tempus venisset quo lanugo solet genas vestire, vt qui annos ageret decem & octo. Quo
D tempore cùm insignem esse Ioannem magnus animaduertisset Meletius, persuadet vt ad se veniat frequẽtius. Quo tempore dicitur suis condiscipulis, Theodoro qui fuit postea Episcopus Mopsuestiæ, & Maximo Seleuciæ Isauriæ, persuasisse, vt relicta vita augendæ pecuniæ dedita, vitam eligerent tenuem & solitariam. Hinc cum magno Basilio, qui ab ipso Meletio Diaconus fuerat ordinatus, magna iungitur amicitia, & tanta, vt mutuo amore nullus ei esset æqualis ex iis qui à principio fuerant ei familiares. Quomodo enim ab artificibus coniunguntur harmoniæ: aut cum iis quæ in cælo æquali celeritate mouentur luminaribus inconfusus ordo coniungitur coitionum: aut vt melius dicam, quomodo lux visui, & visus luci coniunctim præbet vt videatur:

deatur: aut quomodo mentis cum anima, & animæ cum mente nota est cognatio: aut vt dicam conuenientius, quòd spiritus ignis in specie linguarum, cum verbi discipulis cognoscens coniungi uoluit etiam in his: Homines enim spiritus, sancto spiritu coniuncti vnam in Christo charitatis perfectã effecerunt conspirationem. Quódnam autẽ esset amoris inter eos vinculum, sic ostendit oratio. Basilius qui iam vitam susceperat monasticam, secum attrahebat Ioannem. Eum autem contra attrahebat materni rursus amoris plena lachrymis oratio. Cùm verò clementis & misericordis Ioannis non esset animę & sapientiæ, tam multas matris lachrymas, prolixámque orationem & viduitatem despicere, tunc retrahitur, & matri se inuitum tradidit, persuasus non tonderi ante eius exitum. Cùm materna ergo cura & prouidentia insignis esset Ioannes, Zeno Episcopus ascendit ex Hierosolymis, & populo Antiochenæ ecclesiæ Ioannem constituit lectorem. Tunc autem dicit eum composuisse sex libros aduersus Iudæos, perpetu-
B ùm recti sui ad meliora cursus tenorem vita & oratione conseruãtem. Post hæc cùm mater in Dei manus suum tradidisset spiritum, sacrosancto filio concedit libertatem. Atque magnus quidem Dauid in his virum iustũ exprimens, dicit: Dispersit, dedit pauperibus, iustitia eius manet in seculum. Ioãnes autem cùm matri vt decebat, iusta fecisset, non solum omnes diuitias, partim quidem pulchrè dispertit, partim autem Deo pulcherrimè consecrat: sed etiam suum in notos, & amicos, & alioqui familiares, amorem postponens, à vero & qui solus non diffluit pendet amore; & cùm vitam suscepisset monasticam, qui etiam ante se vllus alius erat solitarius, tanquam tunc incipiens, dat se monasteriis, quotidie ad anteriora, sicut Paulus inquit, se extendẽs. Cùm talis autem cerneretur, rogatur quidem vt fratrũ susciplat præfecturam: sed minimè id sustinet. Decreta autem & ordinem omnis bonæ monasticæ exercitationis diuinus hic Zelotes cõscripta eis tradit. Sed quid
C hæc, & si magna sint, si conferantur cum futuris? Quæ de eo quidem spargebatur fama, cogebat omnes lubẽter ad eum confluere. Ipse autem tãquam fons quidam perennis, discernendarum scripturarum aquam effundens minimè perturbatam, eam affatim suppeditabat omnibus. Licebátque videre omnes qui æstu, & egestate, & siti diuinorum exiccabantur eloquiorum, ex eius libris tanquam ex vasis, eius claras & perspicuas haurientes interpretationes, & lætos reuertentes in patriam. Cùm ad hunc locum peruenerim, statui silere: rerum enim mearum testis est cõscientia. Quænam autem est ratio silentij? Quod hinc rerum magnarum exoritur narratio, quarum admirabilitatem narrare, aut laudibus, vt par est, celebrare non possum. Sed quod mihi in principio proœmij, id rursus quoque venit in mentem. Et mihi primum quidem ignoscat hic vir diuinus, diuinæq; clementiæ imitator & fideiussor. Ignoscite autem ex vobis quoque quicunque eius philoso-
D phiæ laudatores estis, & in ea vos oblectatis. Beatus os Simon, dicitur in Euangeliis: hæc autem vox est Christi ad magnum inter apostolos Petrum. Alium quoque Apostolum testatum est super Christi pectus recubuisse, & quæcunq; fuerunt vtriusq; post hæc beatitudines & reuelationes, & postremò claues regni cælorũ. Num ergo si eodem honore & gloria cerneretur hic quoque Ioannes dignatus, ei deesset aliquid quominus & esset, & nominaretur par beatæ illi dignitati & ordini Apostolorũ? Nequaquam. Quomodo autem & quanam ratione iam dicam. Cum Ioanne versabatur Syrus quidam senex, nomine Hesychius, virtute tantus, vt is quoq; dignus fit habitus qui assequeretur magnum do-

A num præscientiæ, cuius conuersationis & vitæ agendæ honestatem imitabatur Ioannes. Huic seni aliquando oranti apparent duo senes, induti candidis vestibus, astantes vbi precabatur Ioannes. Quorum vnus quidem librum scriptum, alter verò gestabat claues. Licebat autem videre Ioannem, cùm eos vidisset, adorare, illos autem dicere: Confide, & noli timere. Illum verò verbo rogasse quo appellamus Dominos, quinam essent quòd dignati essent venire ad suam humilitatem, & eos rursus dicere: Ne timeas vir desideriorũ noue Daniel, in quo habitat spiritus sanctus. Rex magnus Christus noster magister nos misit ad te nuncios gaudij, gaudij inquam, quo pet te fruentur omnes Dei ecclesiæ. Hæc dixisse, & ei tradidisse, alterum ex his quidem librum, alterum verò claues, subiungendo: Ego quidem Ioannes qui in mystica cœna super Christi pectus recubui, & illinc hausi fluenta Theologiæ. Ego autem sum Petrus qui Christum Dei viui filium sum confessus. Deus ve-
B rò tibi quoque dat meam potestatem. Fac ergo omnia quæcunque tibi iubemus, & cùm in diuinorum præceptorum mysteriis cum instituissent: & futurorum ei bellorum & afflictionum, quæ iustis hîc multæ esse solent, prædixissent euentum, tandem cùm vniuersa eius membra obsignassent, eúmque amplexi essent, bonóque & forti animo esse iussissent, recedunt. Hæc cùm ille verè admirabilis vidisset & audiisset senex, apud se mirabatur. Iis autem, qui eum sic videbant, causam rogantibus, dixit: Regis ô fratres arcana propalare, & Dei aperire miracula, par atq; adeo maius adfert periculum: & ineipiens, totam narrauit visionem. Cui cùm data esset fides non sciturum id Ioannem, is mentes omnium impleuit admiratione. Ioannes autem tunc scripsit libros de monastica exercitatione. Hinc ei ascendenti ad fastigium in primis regiæ virtutum cõtemplationis, & subiicienti audaciam animi perturbationum, diuinitus in eas datur potestas, quæ principatum obtinet, mẽ-
C te superiorum adiuuante auxilium, & subiugante illarum feritatem. Operæpretium est autem de omnipotentis quoque in eum in his munificentia, contrahendo orationem quoad eius fieri poterit, breuiter differere. Dominicam fimbriam sicut audiuimus, necessitate morbi adacta illic quidem mulier fide tangens, accipit tactu salutem. Ergo hic quoque imitatur magistrum. Hic enim vir quidam laborabat tanto dolore hemicrania, vt mali vehementia exiliens eius oculus cerneretur pendere à maxilla. Is cùm incassum in Medicos suas omnes consumpsisset facultates, accedit aliquando ad diuinũ Ioannem, rogans vt sanaretur. Ille autem dicit ei: Hûc morbum tibi conciliarunt tua animi pertinacitas, & pauca fides in Christum Seruatorem. Ille verò qui laborabat, simulatque hoc dixisset Ioannes, se totum traducens ad firmam & infractam fidem Christi, tangit Ioannis tunicam: & cùm eam locis affectis imposuisset, dicto citius fuit curatus. Post hûc quidam facie leprosus,
D qui erat ex proceribus, nomine Archelaus, accessit ad Ioannem, & quomodo Zachæus ille ad dominum magnifico motu fidei, hic quoque dicens & accedens, cùm leprosæ animæ deformitatem, Ioannis eloquiorum quæ maximè expurgabat abluisset aqua, iubet eum quoque aqua purgari, qua fratres vrebatur, lauari, & cùm lauisset, eius quoque corpus mundatur profinus. Deinde propter summam in Christum fidem quam ei cõciliarat illud os verè aureum & sanctum, tonderet, & cùm sanctè fuisset monachus, insignis euadit & cõsummatur. Multi ex iis qui tunc erant, fuerunt eius imitatores, varia quidem cogitationum vulnera medico apetentes, simplicem autem & facillimam & copiosam assequentes curationem. Vbique tunc de cætero mona-

steria charitatis abundantia, duplicitatis expulsio, redũdãtia humilitatis, diluuiũ superbiæ, vita in virtute se exercens, oratio pacifica, ciborum contemptio, doctrina verorum dogmatum. Non licebat tunc videre compotationum temulentiam, non risus insolentiam, non lites, non æmulationem, non aliquam aliam nubem, quæ obstat quominus videatur splendor solis. Quorum omnium est caput vnum, benigna cura Ioannis prouidentiæ. Quid alia miracula? Nunc quidem Eucleus ille, qui inuidia diaboli, alterius oculorum lucem dicitur perdidisse, credit Christo, accedit, tondetur: tandem Ioannis precibus lucem rursus accipit. Nunc autem illa quæ laborabat sanguinis profluuio, septem annos sic affecta, persuadet coniugi, & per eum rogat quidem Ioãnem: ab eo autem docetur causam, quòd propter peccata permissum fuit vt puniretur. Quænam autem ea? Summam inhumanitatem, pauperum cõtemptionem, ingluuiem, & omnem nugacitatem. Ad hæc, quid opus est dicere multiplicia medici medicamenta, quæ in mulierem excogitauit? Quæ cùm omnia per cõiugem didicisset, & se ea omnia esse correcturam fideliter promisisset, celerrimè accipit sensum curationis. Quid verò de immani quoque illa fera, quæ multos quidem deuorauit ex iis qui transibãt, ex finitimis autẽ multos egit in fugam? Dominica arma diuinus ille Imperator obiicit belluæ, & cùm decreuisset vt ea figerentur ante spelunca, facit vt ille terribilis & fœuus hominũ occisor leo, ante precioſam crucem mane humi inueniretur morte affectus. His armis & moribus liberat quidem eos qui capti erant à captiuitate cultus simulachrorum: animum autem confert ad alia Deo grata cõsilia & contemplationes. Nam quoniam illud diuini Dauidis singulariter & solum esse valde amplectebatur, aduersus id autem contendebat benignitas volũtatem reprimens, optimo & prudenti consilio vtrunque recte administrat. Nam cùm sciret, seorsum quidem esse, esse tutius & magis vacuum perturbatione: à multis autem id existimari non carere fastu & arrogantia: vti autem multorum consuetudine & se eis communicare, turbulentum quidẽ & periculosius, sed non carere mercede & vtilitate, sapientissimè vtraque commiscet, aliquando quidem versans cum omnibus, vt omnes lucrifaceret Paulus hic nouus, aut complures: aliquando autem seorsum latens in caligine, & purus cum puro versans, nouus Moses animarum & mentium quæ Deũ vident legislator & dux. Hinc cùm amor diuinus superasset, is magnum hunc decertatorem deducit ad quandam speluncam habitandam: in quo biennium insomnis ferè peragens, diuinę scrutabatur scripturæ; tam veteris, quàm nouæ quæ sunt profundissima. Cùm autem robur corporis voluntati animæ non suffecisset, imus venter morte afficitur: & cùm haberet renes frigore consauciatos, tanquam in portum venit ad ecclesiam Antiochenam. Deinde ordinatur diaconus. Quo in ordine se quinque annos præclare gerens, scripsit sex libros de sacerdotio, tres ad Stagirium, eos qui sunt inscripti de incomprehensibili & dissimili: & sex præterea de introductitiis. Sed iam magni Ioãnis in presbyterium ordinationem nos vocans oratio, modum enunciet. Cùm Constantinopoli mortuus esset Meletius, qui eò venerat ad constituendum magnum illud luminare, nempe Gregorium cognomento Theologum, Flauianus Meletio succedit Antiochiæ. Is autem cùm vigilaret, vt consueuerat, quadam nocte videt diuinum accessisse angelum, qui ei iubebat ordinare Ioannem, dicens futurum Ioannem nouum vas electionis: Ecce, dicens, ego ei de hoc mandatum dabo, & obediet. Ad quem quidem cùm accessit Angelus, ei mãdauit, prius narrauit futura, & quæcunque par est facere cum, qui diuinus sit futurus minister. Et vt pluribus prætermissis veniat oratio ad id, quod est maxime mirabile, hoc faciat. Cùm magnus, & hostia, & Pontifex Iesus Christus filius Dei aquis mihi purgaretur, pater apparet ab alto, voce testificans eum germanum esse filium, & spiritus in columbæ specie vocem illam confirmat, & licet alicui audax videatur oratio, propter ea quæ audet dicere iuueniliter, illa proponimus ad recordationem. Quænam? Illud, ego dixi, dij estis, & illud rursus si vultis: Et filij altissimi omnes, & ante ea, verbum quod est ad imaginem & similitudinem, & quæcunque ad honorem eorum qui seruant quæ sunt imaginis copiosa prouidet gratia. Mihi autem hîc quoq; considera. Cùm adesset hora ordinationis, & incruentum perageretur sacrificium, & inferius assisteret multitudo innumerabilis, & Angeli desuper intuerentur: manum imponere Episcopo, & preces dicente consuetas, dicitur factũ esse illud maximè nouum spectaculum. Alba columba repente deuolans, quomodo illic supra Iesum meum & Deum, in honorem eius, cui manus hîc imponebatur, stetit supra eius caput. Hoc admiratione quidem afficit & stupefacit eos qui tunc aderant simul, attrahit autem eos quoque qui audiunt. Admiratur vniuersa nõ solum quæ circumcirca sita est regio, sed etiam vniuersa quæ extra fines procul remota est Syria. Sic omnes apud se cogitabãt. Quidnam ergo erit Ioanni, quòd ab initio ei apparuit gloria domini? Atque ex iis quidem quæ dicta sunt, rerum est demonstratio admirabilis, eò quòd suum ministrum honorat rex cœlestis, qui facit admirabilia, ad honorem & gloriam suorum ministrorum. Cùm hîc autem orationis cursum propter satietatem parumper steterimus, ea quæ deinceps consequuntur, peragemus alacrius. Quoniam orbis terræ creandus erat magnus Antistes & Iudex, his quoque bonis & honestis prius exercetur. Nam cùm duodecim annos trãsegisset Presbyter in ecclesia Antiochena, puritate vitæ decorat sacerdotium, eorum qui videbant animas expurgans, & verbi splendore mentes omnium illustrans & sanctificans, multus in docendo, magnus ad vtilitatem eorum qui audiebãt, morũ potius seueritati, quàm pudori seruiens, Leonis fiduciam ostendens in iustitia. Qua de causa hebetioribus existimabatur arrogans & insolens. Quæ mens, quæ oratio ostenderit vias, quæ ab illo inuentæ sunt ad salutem omnium? Quarum plurimam partem dicunt in hodiernum vsque diem seruari Antiochiæ. Cogitur aliquando ab Antistite Flauiano ascendere suggestum, & ex tempore populo exponere. Et vix tandẽ quidem, sed vi persuasus, cùm dicẽdi cœpisset argumẽtum, Cùm nũc primum mihi sit dicẽdum, & Episcopi loco, cuius est munus, num vera sunt quę mihi acciderunt? affecit omnes admiratione. Ab eo tempore omnes propterea attrahebat, omnes affluebãt, relinquebãt agricultũ, artes, potestates, omnes administrationes, quas multas affert hominũ laboriosæ vitæ varia & multiplex cõditio. Ad Arcadij Imperatoris aures peruenit etiam eius fama, & tenetur eius animus magno illius videndi desiderio. Sed inter hæc breui oratione assumatur, quæ ex magna cautione emersit castigatio, communis quidem omnibus, maximè autem animis eorum qui sunt sub iugo. Operæpretium autem est attendere. Mulier quædam prima ex iis quæ erant Antiochiæ, filium vehementer febricitantem, & plane deploratum adducit ad hunc sapientem medicum, instans vt eum curaret. Ille autem dixit. Hoc quidem est dei viuificantis. Tu verò ô mulier, abstine à tuis prioribus delictis. Scias enim cæteros quoque tuos quatuor filios propter peccata tua & mariti tui esse mortuos

tuos ad vestram disciplinam. Erat autem hic quoq; moriturus. Sed surgite & respiscite, & non solum filium viuum, sed etiam cœlorum regnũ accipietis. Hæc cùm tanquam ex ore Dei accepissent, & se esse correcturos sanctè essent polliciti, protinus filium quoque sanum accipiunt, & effectum reddunt quod promiserant. Sed hucusque quidem procedat cursus orationis. Hinc autem eorum qui Marcionis morbo laborabant, dicatur quodnam diuinum fuerit iudicium. Atq; qui hoc quidem morbo tunc laborabant, quanam quidem fiducia freti multos attraherent iam iam dicetur. Quomodo autem à via quę tendit ad mortem liberata sit tota ciuitas, restabit dicendum ad verbi gloriam. Eodem morbo quo ciuitas, laborabat etiam Præses ciuitatis, & hæc erat causa quòd malum cresceret. Quid ergo facit Deus, qui animarum semper saluti prouidet? Vxorem præsidis ferit morbo dysenteriæ. Et ea quidem omnes accersit, nihil autem ei prodest, sed omni ex parte auxilio deficitur. Deinde quid? Confugit ad hæreticos. Ij quoque aggrediuntur ad trium dierum vsque ad precationem, nec quidquam proficiunt. Nescit rursus quid agat mulier: tandem statuit ad virum diuinum consurgere. Deinde id dicit suo marito, persuadet. Postremò venit ad Dei seruum. Ioannes de his disceptat cum Episcopo, eis procedit obuiam, ex ecclesia arcens tanquam indignos, arguit hæresis, petunt ipsi veniam, assentiuntur veritati, maximè autem mulier. Cùm sanctus aquam attulisset, rogat Episcopum vt facto signaculo mulieri aquam aspergat. Hoc cùm factum esset, statim mulier aspicit sanitatem, reuersa suis pedibus, & pulchrè effecta reddens quæcũque erat pollicita. Hoc fuit hæreticis dedecori, probro, & afflictioni: & causa vt virum diuinum maledictis incesserent. Ille autem omnia quidem despiciebat, vni solum rei intentus, nempe illorum saluti. Sed non persuadebat. Dolore autem affectus propter vniuersam ciuitatem, lamentabatur, dicens: Si seruator maledictis incessebatur, idque cum Deus esset, ab ingratis: quid hoc magnum in nos seruos? Spero tamen fore vt illorum casu Deus vniuersam castiget ciuitatem. Nondum autem nox præterierat, & terræ motu tota concutitur ciuitas. Tenebris inuoluitur concilium hæreticorum, ad solum vsque deiicitur, & quæuis domus hæretici, & domus eorũ fiunt eorum sepulchra, nulla læsa domo orthodoxorum. Propter hæc confirmabatur ciuitas, & augebatur fides, & Deus laudabatur. Quid præterea? Post hanc admirabilem omnipotentis prouidentiam & iudicium, non longum effluxit tempus, & decessit Nectarius, Antistes Constantinopolitanus, quærebat autem quilibet eum qui esset dignus. Cùm alius verò ab aliis præferretur, aut etiam intruderetur, Imperatori visum est post longam ea de re consultationem, Ioannem deduci Antiochia, omnibus communiter suffragantibus & rei, & literis. Hæc cognoscit Antiochia, & quæ deinceps quidem sequũtur aggredi veretur oratio, aggredietur tamen quoad eius fieri poterit. Cùm cogitaret vnusquisque se sui boni facere iacturam, ad tantam excitantur seditionem, vt timore affectus Antistes, dato iureiurando persuaserit omnibus se rem esse prohibiturum. Sicque vix tandem sedat seditionem: ad Imperatorem autem scribit de seditione. Diuini itaque stimuli admirabili desiderio feritur cor Imperatoris & fenatus, cùm hæc audiuissent, & erecto trophæo sacrum illud bellum declinãtes, cùm rem quæ desiderabatur plane auream ex Antiochena ciuitate surripuissent, donant Constantinopoli. Quomodo? Comiti Antiocheno iubet Imperator, vt ignorantibus omnibus Ioãnem ad se accerseret. Quod cùm fecisset comes, & vsque ad martyria quæ sunt extra ciuitatem, sapienter admodum traxisset Ioannem, & equo impositum celeri cursu abduxisset, dedit iis qui desiderabant. Cùm autem multi conuenissent Episcopi, Imperatoris parati solicitudine, cum Episcopis erat etiã Alexãdrinus ille Theophilus, qui inuidia motus, conabatur Ioannis gloriæ detrahere, quòd nulla in eum caderet reprehensio, tabescens, & eum recusans manu imposita consecrare. Vincitur tamen vel inuitus. Semper enim vincit spiritus sanctus. Sic autem vincitur. Multi ex iis qui diuino erant zelo incensi, Theophili malorum Iliadem scriptis satis pulchrè mandarunt. Quam quidem tunc manu tenens qui in imperatorio primas partes obtinebat gynęceio, is autem erat Eutropius, Theophilo ostendit, dicens: Alterum duorum elige, vt vel horum conuincaris, vel impositis manibus Ioannem consecres. Aduersus eum ergo qui talia ausus fuerat, Eutropij verborum producta acies, vi exptignat maleficum periculoso & præcipiti studio. Quo quidem cum in Theophilum acres iam fierẽt incursiones in triuio cogitationum, vt est in prouerbio, telis appetitur, & ad manuum quidem impositionem, cùm esset tempus, extendit manus, ad quas postea extendendas in ẽsi cur eas imposuerat minime obtorpuit. Deinde post cõsecrationẽ, benedicitur à Pontifice fidelis Imperator simul cum suis omnibus, qui in maximo honore & verbis, & modis omnibus habebat Pontificem. Ille autem piè, vt solebat, sentiebat & differebat. Qui etiam hanc vltimam tunc dedit admonitionem. Aliæ quidem administrationes, dicens, ô Imperator, & omnes qui adestis, proportione conuenientia habent & præmia, & pericula. Sacerdotum autem & Pastorum quantum sit periculum, & quanta præmia, eorum quæ bene vel malè gesserint in administratione, plena est vniuersa scriptura & noua, & vetus. Si quis ergo quotidie opus habeat curatione, non parcam: & his adiiciebat quæ scriptura dicit de Dauide & Nathan, in exemplũ. Ea lubenter audiuit Imperator fidelissimus, gratáque fuerũt toti cateruæ Imperatoris. Tunc autẽ in docẽdo prolixa vtebatur oratione, quónam modo oporteret omnes omnia aggredi: & proferebat historiam dignam, quæ & in admiratione haberetur, & mandaretur memoriæ, dicens. Titus Imperator Romanorum, sæpe tale quid apud se dictitabat. Hodie non imperauimus, seu non viximus, vt qui nihil fecerimus dignum Imperatore. Cùm autem adhuc verba continuaret Pontifex, ecce vir quidam dæmoniacus, illa faciebat & clamabat in medio omnium, quæ vexans cogit genus dæmonum, rogatur Medicus vt curet laborantem. Quem quidem curat signo precioſæ crucis, & inuocatione sanctæ & viuificæ trinitatis, ei dicens. Ecce sanus factus es, ne Deũ amplius blasphemes, ne deterius quid tibi contingat. Hoc ille qui erat omnibus perfectum firmamentũ confessionis & fidei in Christum. Sed hęc quidem sunt quæ auditorem deducunt ad tantam admirationem. Ostendet autem procedens oratio his quoque magis admirabilia. Cùm iam nauis orbis terræ clauum accepisset à Spiritu sancto motus gubernator, & aduersas consideraret tempestates quæ multæ exoriebantur in mari immensi rabili ecclesiæ, quid non facit: quam non salutis excogitat machinam, donec perueniretur ad portum superiorem, qui est tranquillus & valde expetendus: vt qui hominum omni genere morborum laborantium esset medicus admirabilis. Age verò animæ antidotorum, quæ sunt ab illo sapienter excogitata, dicatur breuis quædam particula. Fuerit enim ea iis qui opus habent medicis, non contemnenda quædam causa salutis. Illo reprehensionum antidoto, sic enim conuenit dicere, in primis vtitur aduersus eos qui mulieribus vtũtur intro-

ductitiis, qui in electione aut comparatione malorum
A sunt omnino deteriores lenonibus. Nam his quidem
morbus procul est ab officina medici: illis autē intra of-
ficinam salutis, & sibi, & iis qui sunt sani, multo magis
augetur morbus. Quos sapientissimus medicus, vtens
reprehensione sicut magnus qui erat eiusdem nominis
præcursor, validissimæ orationis viribus à tali liberauit
pernicie. Deinde aduersus arcem vitiorum, auaritiam
inquam, dirigit aciem. Deinde procedit aduersus eos
qui secant crumenas, quibus comprehensa est etiam
helluonum & assentatorum lues. Et iis quidem se appli
cat oratio, vt par est eius qui medetur. Quorum autem
Deus est venter & gloria, quomodo sanari potuerunt
cura verborum humanorum? Non solum certè non sa-
nantur, sed etiam ab eis aduersus medicum excogitan-
tur accusationes. Visitat libidinosos & intemperantes
oratio medici, adeò tangens primùm affectam mētem
eorum qui sua sponte laborant libera sui arbitrij volun-
tate, vt idem nequaquam vllo modo permiserit, (quis
B enim conuenienter Paulo, magis honorauit honestum
& venerādum matrimonium?) ab eo abstinere multas,
propter insignem animaduersionem & obedientiam.
Ante omnia autem docendo alendos esse pauperes, a-
lebat eorum qui ipsos nutriebant animas. Nouus ille
frumenti dator, vtpote quod omnium bonorum ope-
rationem contineat & comprehēdat eleemosyna, quę
etiam docuit: Quod vni horum feciſtis, sic omnia com-
prehendens. Diuini itaque viri audientes orationem,
adeò trahebantur omnes ad ea obseruāda, vt in disper-
gendis opibus, ij qui eis abundabant, fierent pauperio-
res iis qui erant olim pauperes: perfectè autem fierent
in Christo diuites, & thesaurum cœlestem acquirerent.
Propter quæ is qui hæc bona introduxerat, nominaba-
tur Ioannes eleemosynæ. Quid verò Sycophantis &
calumniatoribus? Quid autem iis qui insolescunt fastus
elatione & inani superbia? Quid verò iis qui prodiga &
C luxuriosa vita grauiter peccant in corpus proprium, aut
etiam mentis inopia animæ suæ afferunt exitium? Quid
ergo his ille magnus excogitauit medicus? multiplicia
opem ferentia medicamenta, à perturbationibus animi
liberationem, per pœnitētiam salutarem operationem.
Mitto dicere fructum charitatis & hospitalitatis: quo
effecit, vt omnes onerati pinguescerent, suaui rore suo-
rum verborum, pro musicis canticis, in omnibus ope-
ribus, ad quæ hæc vita cogit homines, diuinum cantic-
cum iubens canere. Sed fortè hęc solum faciebat in sua
ecclesia & ciuitate & finitima regione: earum autem
quæ procul erant remotæ nullam gerebat curam, satis
habens dare salutem propinquorum multitudini. Mente
mihi persequere totius Thraciæ, Asiæ, Ponti, Phœ-
niciæ, Celtarum latitudinem, & Scythas, Nomadas,
qui sunt vltra Danubium: Quis locus fuit absconsus à
radio eius verborum? Reuera nullus. Sol quidem à ma-
gno Dauide laudatur & in admiratione habetur, pro-
pter magnitudinem, illuminationem, egressum, oc-
D cursum: quòd non sit absconsus locus aliquis ab illius
calore & splendore. Bona autem eius eximia sunt solari
radio operatione longe præstantiora, nempe quantum
præstant iis quæ aliter illustrantur, ea quæ ratione illu-
minantur. Præterea hoc dicam. Densa caligo Marcio-
nis exaltationum tegebat orientem. Cùm eam autem
Dei gratia suorum verborum splendore Sol noster dis-
sipasset, extendit album diem Orthodoxæ fidei. Quid
opus est vt ea dicam quæ sunt procul remota? Scru-
tatur quantum frumenti redderet Episcopatus ad victū
sustentandum: & iis quæ redundabant ad sumptus,
supplet defectum nosocomiorum. Se autem volens po
steris præbere exemplar, sua mercede, sicut Paulus,
A contendebat viuere. Sed tamen necesse est eum ali iis
quæ sunt ecclesiæ, idque est consentaneum. Dignus est
enim operarius sua mercede. Quis verò pascit oucm, &
non lacte eius nutritur? aut quis qui plantauit vineam,
fructus eius non est particeps? Ille autem cum nemine
comedebat, & inuitatus recusabat. Quānam de causa?
Quòd primum quidem vinum bibere renuebat, prę-
texens calorem capitis. Nonnunquam enim vtebatur
solum æstate eo, quod dicitur Diarhodon. Secundum
autem, quòd ex quadam imbecillitate eum malè habe-
bat stomachus, & nequaquam suo fungebatur munere:
adeò vt sæpe cùm cibum sumeret, propter stomachi fa-
stidium, minime omnino aleretur. Non ea autem so-
lum, sed hæc quoque efficiebant, vt cibi omnino obli-
uiscereturn. Quænam ea sunt? studium doctrinæ, in spi-
ritu contemplatio, verbi curatio, scripturarum cogni-
tio, cura viduarum & aliorum quibus Sacerdotum co-
rona contexitur, meditatio perpetua & sollicitudo. E-
B rant tum quędam viduæ carnis amantes, quibus assiduè
suadens, studet vt alterum eligant è duobus, vt vel vi-
tam agant quam decet viduas: vel se ad secunda con-
ferant matrimonia, vt lex diuina maneat illæsa & inui-
olata. Iis qui erant ex populo suadebat noctu & inter-
diu vigilare in precibus & supplicationibus, fœminis
quibus non licet foras progredi, domi precari. Diuites
apostolicè admonebat ne nimis altos spiritus conciper-
ent: neque in incertis instabilibúsque & diffluentibus
diuitiis omnino spem haberent. Sed hæc quidem pau-
ca ex multis volubiliter recensuit oratio. Hinc autem a-
liud quoddam existit, in quo sumus, principium.

Eum quidem qui manu & imagine Dei primum fu-
erat honoratus, non ferens aduersarius videre ita frui
nullo labore partis deliciis & victu, effecit vt à Deo pa-
radiso & honore expelleretur, serpente, & cibo, & mu-
liere, & dolo, ignominiosam vitam & mortem ei ma-
chinatus. Ille etiam aduersus Deum se impudenter ge-
C rit, Iob postulans. Idem non amplius sustinens videre
ecclesiam quæ erat speciosa instar paradisi, & suorum
fructuum, nempe filiorum, resplendebat pulchritudi-
ne: & agricolam qui & præcepti & imaginis conserua-
bat dignitatem, rebellibus quæ sub ipso sunt potestati-
bus eum curat comprehendendum, machinis & insi-
diis suscitans bellum aduersus bonum agricolam & pa-
storem. Quomodo autem narrabo, ab alto repetens.
Quidam nomine Sarapion, qui erat Diaconus sub hoc
egregio Pastore, inuidia diaboli & mulieris impulsu,
indicabit autem eam quoque oratio, cùm esset callidus
& malitiosus, pastori verò familiaris, mouet omnem,
vt dicitur, lapidem, vt odium & offensionem excitet
aduersus diuinum Pontificem. Et primum quidem hoc
facit, cum Seueriano Episcopo colloquens, aut aliquid
eorum dicens quæ dicuntur quotidie, fretus ea quæ a-
pud Pontificem ei erat fiducia, & loquendi libertate,
sedens cum eo disserebat. Vt autem solet in his accipe-
D re, quodam die non ferens dedecus Seuerianus, suam
attendens dignitatem & gradum Diaconi dicitur ali-
quando tale quid dixisse: Si Sarapion mortuus fuerit
Christianus, Christus non fuit homo. Hoc cùm audi-
uisset vafer ille & plane factus ad malitiam, cùm dictum
diuisisset, apud sanctum accusat Seuerianum, vt eius &
Christi inimicum, vt qui dixisset, Christus non fuit ho-
mo, è sua caterua huius dicti testes producens. Quid er-
go oportebat facere Zelotem illum Eliam, ô per ipsam
iustitiam? Detur enim sic inter laudes dicere, dimitte-
re id quod sibi fuerat renunciatum, nō credere ea quæ
dicta fuerant à testibus, procul amandare eis qui lo-
quuntur pro Christo? Et quis non ægrè tulisset & re-
prehendisset Pontificem, cùm callidus horum artifex,
etiam

etiam si tunc ignoraretur malitia, propterea quòd a-
A ctus esset peruersus, esset clamaturus aduersus iudicem
& pastorem? Sed sicut audio iudicó, inquit Christus,
cùm adhuc esset in hac vita & carne. Cuius discipulus
iustam sic ferens sententiam, è ciuitate expellit Seue-
rianum, vt qui blasphemauisset. Quem cùm, quæ tunc
imperabat, erat autem Eudoxia, hæc audiuisset esse
passum, tollens filium Theodosium planè adhuc infan-
tem, eum ponit ante sancti pedes, & plurimis adacto
sacramentis persuadet Pontifici, vt cum Seueriano ine-
at amicitiā. Seuerianus verò amicitiā quidem simulat,
belluam autem inimicitiarū agni pelle contegit, & ad-
uersus Pastorem facta conspiratione, nō leues apud po-
pulū dispergit calumnias, de omnium amore in Pōtific-
cē moliens plurimū detrahere. Ille autē calumnias qui-
dē quæ in eum struebantur, parū aut nihil omino cu-
rabat, fama verò suæ in dicendo glorię & alterius vtili-
tatis, efficiebat vt totę ciuitates & insulę confluerent &
B cōuenirent. Nam nec Romæ quidē magnus Episcopus
Innocentius erat bonorum eius ignarus, sed eum in ma
gna habebat existimatione, ad eum scribens, & literas
vicissim accipiens. Volo paululum immorari in iucun-
da narratione, quomodo Paulus qui est & mysta & e-
ruditor arcanorum mysteriorum, Pontificem initiarit
in mysteriis. Cùm diuinas eius epistolas earum inter-
pres & expositor percurreret, erat, vt est verisimile,
dubia & suspensa cogitatione, dicens: Quis scit an Deo
grata mea sit interpretatio? Hæc cogitās, rogabat vt de
ea re à Deo fieret certior, quòd etiā cito hoc modo fa-
ctum est. Quidam ex iis qui Imperatori erant familia-
rissimi, offendit Imperatorem, qui mortem minatur.
Et mittitur qui apud diuinum Pontificem intercede-
ret, vt noctu ad eum veniret propter metū Imperatoris,
& sua ei exponeret. Quibus assentiens sanctus, per Pro-
clum iubet vt veniat. Nox aderat, & simul etiam ade-
rat is qui erat supplex. vt eum admoneat, dat operam
C Proclus. Deinde primum aspicit per quoddā foramen:
& videt Pontificem, vt consueuerat, in sede sedentem
& scribentem. Ea autem erat interpretatio diuinarum
epistolarum. tūc autem illo terribili dignus habetur spe
ctaculo. Videt enim Proclus diuinum apostolum Pau-
lum inclinatum post sedem ad caput Pontificis, & os
admouentem auri eius dexteræ, & cum eo colloquen-
tem. Proclum incessit stupor & admiratio, quānam in-
gressus esset qui cernebatur. Ignorabat enim quis esset,
& rogat hominem vt parum expectet. Rursus paulò
pòst aspicit & semel & bis, & erat idem spectaculum.
Reprehenditur Proclus ab illo optimate qui dixit, Nō
oportebat te cùm videres mortem quæ mihi expecta-
tur, alium ad sanctum adducere. Ille autem ei affirmat,
se de eo nihil cogitasse. His adhuc dubitantibus, Præ-
co ad matutina cantica excitat ligni pulsibus. Homo
itaque reuertitur, in secundam noctem spem reiiciens.
Accessit secunda nox, & tertia, & erat rursus simile
D spectaculum. His obstupefactus vix tandem sensit Pro-
clus, nemine videte à Deo missum esse eum qui loque-
batur. Dicitque illi optimati: O optime, Deo resisten-
te studiis omnibus, labor est inutilis. Roga ergo Deum
vt tibi opem ferat.

Dies aderat, & cùm supplicis recordatus esset Pon-
tifex, rogauit an accessisset. De eo ergo ei significat
Proclus, qui hæc etiam dixit. Cùm tu præteritis noc-
tibus seorsum esses cum alio, statui non temere accede-
re. Cùm sanctus autem rogasset, quisnam is esset, inci-
piens Proclus, verbis quidem totum persequitur mira-
culum, digito autem per imaginem euidentissimè pro-
bans eum fuisse Apostolum, totam narrat seriem mira-
culi. Quibus cùm adhibuisset mentem hic vir diuinus,
A apertè intellexit spectaculū, & factus certior se suā acce
pisse petitionem, Deo egit gratias. Deinde sic rursus
accersit supplicem, & eum conuenit, & pro eo inter-
cedit apud Imperatorem, & priori restituit magistra-
tui, implętque promptius & alacrius quæ restabant ex
diuinis epistolis. Hæ sunt partes meæ narrationis. Tu
autem dic mihi tuum loxiam, vatem aurei tui tripo-
dis, qui me persequeris: & vocem ex lauriuoro guttu-
re tuæ Phœbadis: responsa, nugas ex quercubus, Or-
phei mysteria, illos Tiresias, illos qui sunt illotis pedi-
bus, tuos veros prophetas. Mitto enim dicere Phœbi
tui magnificentiam, qui honore tuam afficit stultitiam,
& tibi præbet præscientiam per vaticinationem, quam
nemo potest reprehendere: quæ fit ex thallis, & hor-
deo, & thure: & præterea per lateres & lucernas & folia
& cubos. Vereor dicere quæ per insecta fiunt, & pel-
les, & reliqua membra, ex diuersis animalibus, per
viásque & mortuos, mysticas præscientias. Quorum
B omnium, quod est reuera præclarissimum, est incredu-
litas & contumelia id quod creditur. Sed illi quidem
nugentur, nobis autem ad rectum deducatur oratio,
deducatur nostra quoque vita vniuersa melius illius in-
tercessionibus. Post hæc cognoscitur ab accusatoribus,
quæ per Pontificem data est salus ei qui confugerat, &
regressus ad priorem dignitatem, eósque incenden-
tes flammæ inuidiæ, faciunt rabie agitari & furore ad-
uersus eum qui dedit salutem, huius furoris præcipuum
accipientes ministrum, Diaconum quem prius dixi-
mus Sarapionem. Quæ cognoscit quidem bonus Pa-
stor: ea verò nihil curat. Cùm autem videret multos
seruire auaritiæ, ipsam autē præ cæteris Imperatricem,
in eos producit in aciem gratiam suorum sermonum.
nullius quidem personam publicè nominans, com-
muniter autem procurans salutem omnibus. Quod
quidem eos, qui illo vitio laborabant, faciebat medi-
co succensere & efferari. Iam autem venit ad caput o-
ratio. Theodoricus ille qui tunc erat Patricius, cùm
esset ditissim°, ab Imperatrice appetitur insidiis. Quid
ergo facit vir ille? Confugit ad communem portum,
& seruatur quidem ab iis quæ ei parabantur insidiis.
Seruatur autem meliori quoque & permanente salute
modo alio. Dispersit, dedit omnia pauperibus. Quo-
modo? Magistri consiliis & suasionibus. Qua ex re quid
lucratur? Thesaurum cœlestem, cùm esset ei persuasum
Cornelij eleemosynæ eius quoque esse exæquandam
eleemosynam. Hæc cùm resciuisset Imperatrix, non
potuit amplius cōtineri. Impudentiam autem & aliam
temeritatē suam absq; vllo rubore sancto indicat, cum
bona Patricij lucratum esse nugabatur & obiiciebat.
Eius enim qui erat mundus propter benignitatem ad-
monitio, erat inquinatæ sordida existimatio. Augetur
ergo, quid enim opus est in singulis immorari? in san-
ctum inuidia, ex ea autem odium, ex eo maledicta, ex
maledictis verò calumniæ, ex calumniis concilia. Trās-
mutant, quòd viderentur, non quòd essent, sermones
in nugas prolatas aduersus Imperatores. Fiunt hæc rur-
sus alio qui validiora sermone habito aduersus Eutro-
pium. Dicatur autem modus, vt sit multorū doctrina &
vtilitas. Hic Eutropius cùm peruersis esset moribus &
clemēs ad malefaciendum autem malitiosus, talem la-
queum, ô nouum inuentum! fabricatur inhumanita-
tis. Persuadet Imperatori (apud Imperatorem enim
multum poterat) vt legem ferret, ne cui liceret confu-
gere ad diuinam & sacram mensam. Non multum au-
tem intercessit temporis, & suis laqueis, ô iustam pœ-
nam & seueritatē! capitur qui fabricatur. Cadit enim,
& ad eam, quam aliis studuit prohibere, confugit ec-
clesiam. Propter hæc iusta reprehensione ea quæ fece-

rat Eutropius suo sermone sapiens persequetur Medicus, & hoc fuit accusatoribus alia iniustitiæ occasio & insurrectio: vt qui eum non solum illius non misereri, sed illum etiam reprehensionibus flagellare dicerẽt. Et huius quidem insurrectionis dux erat & princeps Theophilus Alexandrinus. Ei autem qui accusabatur nulla horum erat cura, sed solùm cultus omnipotentis. Cùm eius autem solius curam gereret perpetuam, cognouisset verò eos qui morbo laborabant Arrij, in cœtus cõgregari, primum quidem precibus, deinde studiis omnibus expellit è ciuitate. Sed non multum processerat tẽporis, & rursus deducti Arriani à quibusdam ex senatu, liberè versantur in ciuitate. Et tacenda quidem sunt grauia mala quæ hinc sunt consecuta. Quinetiam quæ per ea quę dicuntur Antiphona Arrianis acciderũt & orthodoxis, his quidem claris hymnis celebrantibus homousion, deiectis autem & superatis Arrianis, cùm vtrique ex contentione venissent in periculum, prætermittens, oratio dicat modum primæ ab initio traditionis Antiphonorum. Hic est autem, Ignatius qui fuit tertius Antiochenus Episcopus, post magnum & summum Apostolorum ornamentum Petrum, qui etiam versatus est cum ipsis Christi discipulis, dicitur esse dignatus diuina Angelorum visione per Antiphona laudantium sanctam & eiusdem essentiæ Trinitatem. Ex quo Antiochiæ, & illinc omnibus Ecclesiis, antiphonorum, qua etiam cruces argenteæ in antiphonis figũtur, data est traditio. Sed hoc quidem sic enunciauit oratio. Quoniam autem occurrit aliud argumentum historiæ de Gallo, inquam Gaina Arriano, eam quoque lubens prætermittet oratio, studiosos vel potius eos qui ignorant remittens ad à Deo datam historiam ecclesiasticam, quæ hoc multis suppeditabit, quomodo sancti labore & dicendi libertate os ei obstruitur: & tunc pacem agit vir ille barbarus. Hinc sequuntur aduersus Ephesiorum Episcopum libelli Antonini, & Pontificis Ephesum migratio, & iusta multorum depositio, qui deprehensi sunt auro esse adepti Episcopatus. Deinde Paulacij à quadam vidua apud Imperatricẽ accusatio. Largiamur verò nonnihil narrationi. Cõtinebat autem accusatio, quòd debitor esset circiter quingentorum aureorum. Eum ducit Imperatrix, nec prius eum remisit quàm ab eo exegisset quantitatem centum librarum auri: reddidit autem accusatrici solum XXXVI. aureos nummos. Quid ergo facit quæ accusabat mulier? Confugit ad communem defensorem. Ille autem producẽdum curauit eum qui accusabatur: & ab eo exigebat id quod reliquum erat debiti. Hoc quoque resciuit Imperatrix, quæ significauit Põtifici vt eum dimitteret, cùm ipsa ab illo exegisset pecuniam. De hac re inter vtrunque vehemens exoritur contentio, & postremò res eò deducitur, vt per impudẽtiam procedatur aduersus sanctum. Mittit enim duos centuriones cum suis cohortibus, vt eum qui accusabatur à sancti manibus abstraherent. Hæc auara mẽs Imperatricis. Quid autem qui glorificat eos qui ipsum glorificant, nihil autem pendit eos qui ipsum cõtemnunt, Deus? Angelum eis mittit terribilem in rhomphæa: Quem cùm illa vidisset multitudo horribiliter stantem in vestibulis & eis occurrentem minaciter, timet quidem & metu afficitur: reuertitur autem cum tremore & magna admiratione.

Et cùm hęc similiter restituisset Imperatrix, metu quidem afficitur: seruat autẽ inimicitias, & armatur ad vindictam. Anima enim semel victa pecuniis, & vehementia oppressa auaritiæ, non potest coërceri fræno mentis temperãtis. Diligẽter ergo quærit Imperatrix quásnam insidias inuenerit aduersus Pontificem, aliquando quidem minantis, aliquando verò blandientis personam suscipiens. Ille autem manet inuictus firmúsque & immobilis, ab vno solo pendens, nempè à communi omnium salute. Non possum autem satis admirari, cogitans hunc magnum & diuinum Dei seruum, os verè aureum, præconem diuinæ benignitatis, quòd propter omnium salutem adeò erat sollicitus, & adeò incendebatur: & omnia prouidens quæ mens Deum dignata videre, potest inuenire ad salutem: non destituebat ille eos qui erant eiusdem generis, adeò vt quod est maximè admirabile, vel inuiti multi per ipsum salutem sunt assecuti. Sed cùm hæc ita se haberent, & ecclesia diuinę fidei illustraretur splendoribus, & illuminatione pietatis vita fidelium refulgeret, non tulit hominum inimicus: sed sicut à me dictum est superius, conuocat rebelles quæ sunt sub eo potestates: & omnia cõfundit & peruertit susque deque permiscens, & multos cogens & compellens vt suam terrenam reducerent malitiam. Et primùm quidem instrumẽtis, quomodo olim serpente malitiæ vsus Theophilo & Seueriano, Acacio & Antiocho, & Presbyteris quibusdam & Diaconis, & præterea è senatu fœminis quæ sunt antiqua eius arma, locupletissimis viduis & sceleratissimis, parauit mortem sancto. Dicat aliquis Acacij Beroæ Episcopi temerarium & inconsideratum sermonem, qui ad tantam peruenit amentiam, vt diceret: Sine, ego ei parabo ollam, de Sancto id dicens scelestissimus. Deinde mittit etiam aliquos Antiochiam, & post ipsam Antiochiam. Quid facturos? vt scrutarentur Sancti delicta à iuuẽtute. Quid dicis, in ciuitatem cœlestis illius ciuis, quæ verborum & morum illius fragrãtia bonum emisit odorem, vsque ad cœlestem & supernam ciuitatem Hierusalem, quam intuentes etiam meretrices sanctificantur? Sed defecerunt scrutantes scrutationes, & euanuerunt in cogitationibus suis, vt dicamus cum Psalmista. Conuersus est enim labor eorum in caput eorum, vt procedens dicet oratio, & iniustitia eorum descẽdit in verticem eorum, hæc callidè machinante & procurãte Theophilo. Quales autem & quàm sophisticæ huius Dei hostis malitiæ vanæ & inanes nugæ fuerint aduersus dominum & aduersus Christum eius, superuacaneum est dicere. Quomodo autem se gesserit in fideles & sanctos Monachos, & in ipsum Põtificem, studiosis significabit lectio. Nec id solum, sed ea etiam quæ fecit cùm esset Alexandriæ, iam sunt prætereunda: quæ quidem publicabuntur in eo quod illic futurum est iudicio. Nos autem procedamus ad nostros. Cognoscit ergo Imperator à quibusdã Monachis quę ab accusatoribus facta sunt & Theophilo. Is autem magna celeritate & vi iubet adduci Theophilum. Scribit verò ad Pontificem Romanũ Innocentium pulchrè & sapienter cùm alia, tum vt citò Roma proficiscerentur qui de Theophilo cognoscerent. Præterea autem ad suum quoque fratrem & Imperatorem Honorium, vt efficeret vt Papa exequeretur ea quæ ad ipsum scripta fuerant. Qui cùm ea accepissent, se parant quidem ad ea implenda. Cùm autẽ dubitassent, ne si citò mitterentur, tempus tererent Constantinopoli, & alioqui operientes dum reliqui quoque congregarentur, expectant secundas literas. Quid ergo vafer ille & astutus Dei hostis? Hæc cùm resciuisset, insurgit sceleratius aduersus Pastorũ principem, & illum gregem, qui Imperatori nefaria eius facta exposuerãt, & cùm in eos confinxisset errores Origenis, magnum Epiphanium Cypri Episcopũ ad se attrahit, & cum eo init amicitiã, vt congregata synodo scripta reprehenderet Origenis. His inducitur Epiphanius, & fert opem Theophilo. Cuius vniuersus studij scopus non alio spectabat quàm aduersus sanctum & eos qui dicti sunt Monachos. Post hæc quid? Persuadet Epiphanio vt scribat ad Ioannem, vt

vt abstineat à scriptis Origenis, & cum eis minimè sentiat. Ille autem verè magnus Chrysostomus, cùm hæc accepisset, sententiæ suæ fretus puritate, non curabat eos qui insultabant: sed de communi salute solum erat perpetuò sollicitus. Sed hæc quidem rebus consequenter persequens declarauit oratio. Inter hæc autem celebratæ illius viduæ vineæ accessit narratio, ad quam peruenimus. Theognostus pius ille & fidelis, erat ipse quoque vnus ex iis qui erant familiares Imperatori Arcadio. Inuidia autem diaboli & Gaij, qui morbo laborabat Arrij, apud Imperatorem accusatur Theognostus, & iniusta bonorum publicatione cum relegatione damnatur, simul cum vxore, & liberis, & vt paucis absoluam, priusquam peruenisset ad locum, in quem erat relegatus, in itinere via vitæ peracta migrauit ad Deum. Huius vxor reuersa accedit ad virum diuinum, & de se omnia docuit. Hic autẽ misericors & Christi imitator, corde dolorem accipit ob ea quæ acciderant, & ob fœminæ viduitatem: & pulchrè quidem cõsolatur & quæ par erat ei suadet: rursus verò cõsiderat, quemadmodũ viduæ sua restituantur. Cùm is autem de eo esset sollicitus, aliud malum excitauit malignus aduersus mulierem viduam. Erat enim tẽpus vindemiæ propter quam Imperatrix egressa erat ex vrbe, & nescio quomodo prius ingressa fuit in vineã viduæ, & sua manu exectum botrum comedit. Deinde docetur vineã esse alterius. Inducunt legis, quod est in rebus eiusmodi, auxilium, quæ vineam Imperatrici adiudicat, si quid tale contigerit: & domino aliquod pretium vel aliud aliquid iubet reddi, & iussu Imperatricis refertur vinea in numerũ suorum suburbanorum. Hoc autem non temerè & simpliciter iubebat, sed hæc duo meditata. Vnũ quidem, propterea quòd irasceretur viduæ, vt eã magis affligeret. Alterum autẽ & cuius maiore studio tenebatur, vt acciperet occasionem vexandi Pontificis, cogitante illa fore vt resisteret, & in legem incideret, & offenderet imperium.

Sed illa quidem ita se habebat. Pontifex autem quomodo? Suadebat, supplicabat, vt decebat eius Philosophiam. Quid illa contrà? Ea dabat responsa quæ erant plena impudẽtia: Romanæ legis auxilium, & quæuis alia, quæ ex aduerso obiiciebat vana phantasia suæ arrogãtiæ. Rursus ergo tẽperat Medicus medicamẽta salutis. Quod autem laborabat, curari non poterat. Alia est præterea species curationis, soluens causas per quas videbatur id quod male erat affectum, laborare grauius: soluens iniustos prætextus, nempe quod hæc lex quidẽ lata esset ab Imperatorib⁹, sed q̃ fortè erãt à fide alieni. Tu autem es aiebat lex, & tibi obtigit vt imperares, & est tibi conscientia quę cogit, & quæ rem optime nouit & intelligit. Ne permittas vt multi coacti te nouam vocent Iezabel, & quæ de Nabuthe scripta sunt in veteri testamento. Hæc sapientis medici quæ perpetuò adhibebat medicamẽta, male affectam fœminam magis inflammabãt, adeò vt nec medicum quidem admitteret, imò verò repelleret, & quam nefariè conceptam celabat bilem, apertè in lucem proderet. Sic quidem repellitur medicus. Quid verò quæ deinceps consequuntur? Aderat dies festus & celebris Crucis in altum elationis, & iusserat Pontifex vt portæ Ecclesiæ clauderentur soli Imperatrici. Ecce ergo primus ingreditur Imperator & fidelissimi populi vniuersa multitudo cum ipso & circa ipsum. Cùm autem incepissent sanctus de more concionari, vis sanctissimi quæ eum illuminaret spiritus, reddidit elegãtiorem verborum pulchritudinem cum eo qui loquebatur. Et quid opus est dicere, ad quantam admirationem veniens multitudo, applausit exultationibus sacræ dilectionis? Cùm hæc autem fierent intra templũ, ecce, etiã Imperatrix cum reliquo qui eã stipabat comitatu, & aliis quidem omnibus ingressum seruabant liberum: ipsam verò prohibebant. Ita adhuc inconsideratam possidebat Imperatricem. Mitto dicere quantum in diuinum Põtificem, idem est autem dicere in deum, contumeliis inuecta est & infremuit. Deinde cogitat quidam ex iis qui cum ipsa erant, & tentat portam gladio percutere: eius autem manus statim arescit. Timet ergo Imperatrix & statim reuertitur. Ille autẽ cuius manus exaruerat, accedit ad sanctum pœnitẽtia ductus, & supplicans, statim curatur: & deus per suum seruum magnificatur & glorificatur. Estne aliquid his iustius, aut benignius, & promptius ad conuertẽdam animam: cui iustum abũde suppetit? Sed nihil iuuit eam quæ improba voluntate sequi deteriora miserè statuerat. Vide autem hîc mihi Imperatoris insignem virtutis abundantiam. Nam cùm res eius resciuisset, tam iis quæ illa exposuerat Imperatori, quàm iis quæ alios fecerat renunciare, omnia despicit, & nullã eius ducit rationem, amori in Pontificem & reuerentiæ iustæ nihil præponens: maximè cùm illius morum acerbitatem sciret & importunitatem. Atque illa quidem magnopere contendebat bonum illum Pastorem expellere, promptum autem & alacre animi studium eorum qui prohibebant: diuinorum verò canonũ accurata regula, & ciuitas quæ ab eo illuminabatur, & greges Monachorũ omnia resistebant tyrãnidi Imperatricis. Quæ cùm tam multa essent, suam tamen expleuit cupiditatem, aut vt verius dicam, cædẽ fecit Imperatrix. Atque magnus quidem Paulus vas electionis dicit: Qui volunt piè viuere in Christo Iesu, persecutionem patiẽtur. Quinetiam ante eum magnus ille Dauid affirmat esse multas iustorum afflictiones: omnis quoq; diuinitus inspirata scriptura multis in locis his concinit. Quænam autem sit ratio, cur iustis multæ inferantur hîc molestiæ & difficultates, honestum enim est hîc parum philosophari, propter multorum vtilitatem, audiamus tonitru Gregorij Theologi. Quid verò is dicit? Si enim iugum suaue est, & onus Christi est leue, at hoc est propter spem & remunerationem, significãte verbo quòd quæ sunt summæ in vita præsenti molestiæ, si spectetur spes quæ illic est & remuneratio, sunt similes rebus lætis & secundis. Quinetiam quòd hæc tormenta corporis sunt suis seruis lætitiæ, audiui sapientissimum ad deum dicentem. Quamobrem cùm iustum qui nunc habetur in admiratione, audieris tradi manibus iniquorum, ne perturberis, eum enim nihil tangit, sed ægrè feras voluntatem eorum qui ipsum tradunt. Sed eò redeat, vnde digressa est oratio. Non multum interim effluxit temporis, & venit Cypri Episcopus Epiphanius. Quem cùm rursus attraxisset Theophilus, tum quòd esset callido & vafro ingenio, tum quòd esset moribus præditus aptis ad alliciendum, persuasit, vt & ea faceret quę sanctum molestia afficiebant, & ipsum reddebant Epiphanium canonum contemptorem. Quænam autem ea sunt? Quæ propè ciuitatem factæ sunt congregationes, ordinationes, Origenis dogmatum damnationes, cùm pars vna solum adesset: & vniuersa denique ab eo vsurpata auctoritas, & temeritas. Qualem autem contra hæc se gessit Pontifex? nam ea quo que scire est operæpretium. Patientem fratrum amantem, canones accuratè sequentem, & in cæteris ita se gerentem, vt & prudẽtia & voluntate se homine esse superiorẽ apertè indicaret. Quibus motus Epiphanius aliquantulum quidem cessit & deflexit, magna autem affecit molestia eos q̃ ipsum impellebãt. Ipsi verò quam potuerunt citissimè ad Imperatricem hæc retulerunt. Ipsa autem Epiphanium celerrimè trahit ad suas partes, ea docẽs & suggerens, quę eius iniquam explebant libidinem, & quæ sanctum deponebãt, adiiciens etiam

arcanum. O hominum audaciam, ô diuinam lenitatem, hæreticum esse Dei seruum & famulum! Quid autem contra sapiens dixit Epiphanius, audiamus. Si est tibi quidem, inquit, ô Imperatrix, ratio cur hæresim suspiceris, adsit, & causam suam agat Ioannes in pœnitentia. Sin autem hęc verba profers causa contumelię, tibi minimè assentitur Epiphanius. Tunc commota illa hostis erupit in hanc execrandam vocem. Si ô Epiphani, sis impedimento quominus Ioannes mittatur in exilium, ecce aperiam templa idolorum, & contendam vt ea adorentur. Nõ amplius ergo ferens Epiphanius aures suas pollui cœno inimicæ fœminæ, totus perfusus fuit lachrymis, & se eorum esse innocentem pronuncians, fugam omnino arripuit. Hæc autem nescio quomodo aliter iactabantur externorum sermonibus. Quomodo? Quòd vocatus Epiphanius sua decreuit sententia Ioannem esse deponendum. Hæc cùm audiuisset Ioannes, ad eum scribit. Sapiens Epiphani, tu meo consensisti exilio. De cætero non videberis amplius sedens in tua sede. Ille autem ad hæc rescribit. Athleta Ioannes, feri & vince, ad locum autem ad quem mitteris in exilium, minimè peruenies. Sic scripserũt, & sic factum est. Nam inter nauigandum mortuus est Epiphanius, & Ioannes cùm nondum peruenisset ad locum in secundo exilio, vt iam declarabimus, migrauit ex hac vita. Cùm autem postquam enauigasset, rescisset Ioannes quemadmodum propulsasset Imperatricem, profert communiter vituperationem aduersus omnem malam fœminam. Quam tanquam dictam ænigmatiè aduersus Imperatricem, arripuit examen accusatorum. Id itaq; per eam deferunt ad Imperatorem. Cui cùm nescio quas, nec quàm multas adhibuisset ad eum inclinãdum rationes, incitat vt bellum suscipiat aduersus Ioannem, & vt coacta synodo damnaretur exilio. Neq; tamen sine Thephilo constitutum fuit hoc certamen. Sed quàmprimũ ad eum missis literis, curat vt veniat cum Episcopis Indicis & Ægyptiis, & iis qui tunc propter iustas causas merito depositi fuerant à Pontifice, & vt semel dicam, cõfluunt omnes Chalcedonem, in qua prius parati, veniunt omnes in vrbem regiam. Cùm autem tardarent qui erant Roma vẽturi, Imperator Arcadius nullo modo volẽs aspicere Theophilum, dubitabat, & variis distrahebatur cogitationibus, ignorans quod Romanus Episcopus secundas, vt à me prius dictum est, expectabat literas. Quid ergo Eudoxia? Clam accersit Theophilum & eos qui cum ipso erant, & eos amplis ac magnificis prosequitur muneribus, pollicetúrque se persuasuram Imperatori vt eis pareat. Hęc cùm cognouisset noster Elias, & magna tuba ecclesiæ Chrysostomus, vsus tuba orationis, & non timens aciem quam in eum direxerant aduersarij tanquam alius Moses, aut Phinees, aut Iesus, aut ille terribilis & diuinæ armatus princeps militiæ, stricta rhomphæa terret aduersariorum audaciam, in concione dicens. Congregate ad me Sacerdotes dedecoris, comedentes mensam Iesabel, vt dicam eis. Quousque claudicatis ambabus vestris tibiis? Si est Deus, ambulate post ipsum. Si autem ipsa mensa Iesabel est Deus, comedentes euomite. Præterea apertè publicans inuictam Theophili malitiam, & tenebrosarum eius machinationum impudentiam, proponit omnia cognoscenda ab omnibus. Cùm hæc regiæ & generosæ dixisset leo pietatis, vulpes improbitatis verba fraudulenter diuidunt: & cùm iisdem verbis Imperatori dedissent exemplum, coëgerunt eum irasci, & effecerunt vt Imperatoris indignatio in Theophilum, conuerteretur in Pontificem. Qui etiam iussi sunt in eum facere concilium, & cùm tempus accepissent libertatis, & ad luctam se fortiter instruxissent ac muniissent: consiliis Imperatricis, donis, verbis, promissis, minis, & omnibus modis omnes congregant, & alios quidem qui resistebant plano & improborum architecto consiliorum mittebant in exilium, alios autem vanis promissis miserè redactos in seruitutem, adeò armabant aduersus Pontificem, vt eam vel sacrificaturi essent & perdituri. Hinc magnum existit certamen Eudoxiæ & Theophilo, dum mensis, auro, blanditiis, & modis omnibus suos socios ad bellum instruunt. Deinde quid? Adornantur & contexuntur libelli, & mittuntur ad Imperatorem, qui continent omnes vanitates & insanias falsas. Postremum verò erat, quòd post communionem hic Ioannes faceret omnes gustare aquam aut pastillum propter sputum: & ante omnes ipse. De cætero autem non amplius procedunt per ea quæ ipsi in eum intendebant crimina: nempe quòd sectaretur errores Origenis, sed per cõtumelias & maledicta. Cùm hæc sic nescio quomodo struerentur: neque enim fieri potest vt structas ei insidias sigillatim persequamur, quæ ad vnum finem spectabant, nempe ad cædem principis Pastorum & mortem, accedit ad Pastorem id quod à grege non fuerat correptum à feris illis immanibus, nempe quadraginta duo Episcopi numero. Qui pastorem circumdantes, admirabantur repentinam & diuersam mutationẽ, nempe quòd Theophilus qui erat inter reos relatus, repentè sit constitutus Iudex aduersus sanctum & iustum Chrysostomũ. Quid ergo pastor ille bonus, magni Principis Pastorum, nempe Iesu, imitator? Sed cùm ad hunc locum peruenit oratio, memini sacrorum dierum, Dominum venientem ad passionem, discipulos qui tunc erant, nouum testamentum, inter se inuicem charitatem & omnia quæ illic mysticè facta sunt, edoctos sigillatim apud me cogitaui: & eum qui modo erat discipulus, similiter atque magistrum & dominum, eos qui sub se erant initiãtem mysteriis. Nam cùm omnes dolore cruciarentur propter magistrum, dicit eis ille vir sapiens in diuinis & humanis: ô quomodo fieri potest vt sine lachrymis eorum memoriam tibi tradat oratio? Orate ô filij, & amici, & viscera quę mihi ex omnibus præcipuè estis vicissim dilecta, & Deo agite gratias. Nullus autem cernatur ex vobis se separasse ab ecclesia. Ego enim iam liberor, instat tempus meæ resolutionis. Sathanas nõ fert meas aduersus ipsum orationes. Sed ne obliuiscamini sacræ meæ in vos dilectionis. Cùm hæc & his longè plura dixisset, quid opus est dicere lachrymas & dolorem quibus sunt repleti? Tandem omnes complexus, rogauit omnes vt irent in concilium: malebat enim mortem subire gladio, hoc lucrum esse existimans pro communi omnium securitate & salute, & rursus dicit. Vos omnino recordamini vitam præsentem esse viam, & trãsite quæ in ea sunt bona & molesta: nec hoc solum, sed eum etiam nundinas: emimus itaque, vendimus, diuersamur. Num sumus nos meliores Patriarchis, Prophetis, aut Apostolis? dicit ei quidam cum eiulatu. Sed deflemus nostram orbitatem, rerum confusionem, statum ecclesiæ, & alios honores quibus affecti sumus, & ignominias quibus afficiemur. Sed ne vestras, inquit, relinquite ecclesias. Non enim à me principium, neque ad me vsque est finis. Non enim post Mosem surrexit Iesus? Non fuit Dauid successor Samuelis: Hieremiæ Baruch: Eliæ Elisæus? Post Paulum autem quis? Non Timotheus, Titus, Apollo? Non alijinnumerabiles? Sed si tenemus, dicit quispiam, nostras ecclesias, omnino communicare necesse est & subscribere. Communicate, inquit, vt non perturbetur neque scindatur ecclesia, sed ne subscribatis. quonam modo hoc iubes? Quoniam, inquit, nullius mihi culpæ sum

sum conscius propter quam deponar. Cùm his sacram illam turbam magnus inter Patriarchas confirmasset Chrysostomus, iam concilium quod extra vrbem in Ruffini prædiis inania in eum statuerat, accersit eum, responsurum iis quorum accusabatur. Quæ autem ei significata sunt, erant huiusmodi. Sancta synodus congregata Ioanni. Libellos cõtra te accepimus plenos malis innumerabilibus. Veni ergo eis respõsurus. His lectis, hęc rescribit sãctus: Ecclesiã propter quam Deus verbũ factum est ne scindas, nec dissoluas, neque extra terminos iudices, repugnans trecẽtis & octodecim patribus, & ne Abel & Cain dolosè in agrum aduoces: sed tu veni potius. Septuaginta enim capita apertè continẽt qui aduersus te scripti sunt libelli. Sumus autem nos ex diuersis & plures Dei gratia. Et vt quæ postea sequebãtur in pauca contrahã, cùm sapiens Pontifex præterea scripsisset & ostendisset nullam esse eorum quæ ab ipsis fiebant consequentiam, optimè & iustissimè eos repellebat præscriptione, optans vt in se fieret potius œcumenica synodus. Hæc cùm accepisset & didicisset concilium illud per lectionem, irruunt tãquam leones: & ex iis qui missi fuerant, alium quidem cæciderunt: alium verò comprehenderunt: alium autem coniecerunt in vincula, & ferreos compedes quos illi bacchãtes Pastori parauerant. Quid ergo post hæc faciunt? cùm aranearum telis imbecillioribus scriptis eum damnasset, quem neque viderant, neque huius vocem audiuerant, deponũt Pontificem, & hæc referunt ad Imperatorem. Quid dicentes? Quòd cùm non ausus esset accedere, quòd esset sibi cõscius: eum autem leges deponant, hoc etiam sustinuit. Iussu ergo vestræ potentiæ, aiebant, vel inuitus relegetur, & det pœnas quòd maledictis insectatus sit Imperatricem, eam dicens Iezabel, vel in eo morte ab occisoribus accelerata, propter verbi asperitatem. Eis itaque credit Imperator tanquam Sacerdotibus, & absque vlla examinatione, missa manu militari, iubet Sanctum relegari. Hæc cognouit fidelis populi multitudo, fideique feruore & abundantia, victo & deiecto metu Imperatoris vi restiterunt. Hoc autem cùm animaduertisset vir diuinus, & quæ ex eo oriebantur damna & pericula considerasset, omnes latet, & ad cædem (sic enim ego voco illorum consilium & impetum, existimo autẽ vos quoque) tanquam ouis sua sponte accedit. Eum verò cùm comprehendissent, vsque ad Euxini Propontidem tunc trahunt. Post hæc quid? Quidam ex iis ducti pœnitentia dicebãt fuisse Ioannẽ appetitum calumniis & iniuria affectum. Nec hoc credebatur à multis, fidem autem res ipsæ magis fecerunt. Quomodo? Ex honore & emolumentis quibus sunt affecti accusatores. Sed profanum os dedecoris, respondebat his nugis, dicens. Etiamsi nihil aliud, at arrogantia & superbia Ioannis eũ deposuit, suæ malitiæ improbus veterator scripturam applicãs, nempe quòd superbis resistit Dominus. Deinde scribit persecutor ad Romanum Pontificem Innocentium, quam in pastorem fecerat iniquitatem, transformans & varians. Sed Theophilus scribit quidem, condemnatur autẽ, cùm Papa apertè res Sancti cognosceret. Quorum varios ac multiplices conatus mirans Romanus Episcopus, ad Deum confugit, & petit vt illinc soluantur machinationes offensionum. Maxima itaq; celeritate illinc accipit solutionem. Canina Theophili impudentia adhuc inquirebat aduersus innocentem. Hinc ad iram irritat fidelium multitudinem. Innumerabiles ex eo existunt seditiones, & plagæ, & diuersa pericula, & contremiscunt improbi. Vir impius celerrimè fugit Alexandriam, cùm vix euasisset eos qui quæsierant eum mari obruere. Sic pater scandalorum, malus malè ex regia amandatur, cum ipsis accusatoribus, & iis qui erant eiusdem sententiæ. Hæc Roma audiit etiam Imperator Honorius: & quòd vt gratum facerent Eudoxiæ Ioannem, sunt calumniati. Dolore ergo affectus, valde enim amabat Imperator, & cupiebat videre Pontificem, scribit ad fratrem Imperatorem Arcadiũ, cùm eo expostulans & exprobrans, quòd Theophilo quem reum tenebat, locum dederit deponendi Ioannem, idque sine Romanis. Hæc cùm cognouisset Imperator Arcadius, magna ductus pœnitẽtia, de Pontifice reuocando cogitabat, & ecce noctu venit terræ motus, & cadit pars cubilis Imperatricis. Fuítque hoc (nam quæ intercesserunt lubenter prætermitto) causa reuocationis. Rursus ergo Pastor bonus, oportet enim paucis dicere, recipit gregem, cùm Imperator lõgè splendidius quàm prius ei processisset obuiam: & ille quidem prius contenderet vt res suæ examinarẽtur: omnes verò planè violẽta fidei motione eum adduxissent, in sede collocassent, & vt pacem ageret, effecissent. Hæc suorum seruorum Deus, qui resistit superbis, & humilibus reddit gratiã. Hinc adest quæ hospitalitate & temperantia, scientibus loquor, Saram & Susannam exprimit Olympias. Paucis autem eam quoq; declaret oratio, quæ voluptatem simul & adhortationem ad virtutem præbet iis qui laudant ea quæ sunt honesta. Olympias erat, quę temperantia, hospitalitate, & doctrina disciplinarum, non minus erat clara, quàm splendore generis, opum, & pulchritudinis: propter quæ antecellebat omnibus quæ tunc erant. Hæc marito quidem fuit coniuncta legitimè, non est autem experta, vt quæ parum cum eo vixerit. Eam Imperator Theodosius vi postea trahebat, vt nuberet cuidam suo cognato, non quidem dedignãtem, sed contra ea quæ par erat significantem. Dicebat enim: Si Rex meus Christus voluisset me viuere cum marito, primum omnino non abstulisset. Et quid opus est orationem extendere, quæ contendit ad ea quæ deinceps sequuntur exponenda illius verba sapientia? Ea enim qui sapit, licet ex fimbria, vt est in prouerbio, id quod est contextum intelligere. Iussu ergo Imperatoris auferuntur ei facultates gratia custodiæ. Illa autem ea re valde est lætata, & dictum protulit Imperatori, quòd dignum est quod habeatur in admiratione, & mãdetur memoriæ. Dixit enim, ne ea custodiantur ô Imperator, sed dentur potius pauperibus. Iam olim enim deprecor quæ ex hac distributione accedit vanam gloriam. Statim ergo lætatus fuit Imperator cùm hæc audiisset, & ei sua rursus reddit. Illa autem cùm ea accepisset, pulcherrimè quidẽ administrauit, seq; exuit ac parauit ad exercitationẽ: & paulo pòst refertur in numerũ Diaconissarum ecclesiæ. Sed ne sic quidem potuit euadere grauia retia Theophili, cùm illius hospitalitatẽ ignominiæ materiẽ acceperit iste, Diis inuisus. Ipsa post multos curamquoque gessit Nectarij, vt quę suis manibus, quando ad Deum excessit, eius texit oculos, ipsa hospitio quoque magnum accipiebat Chrysostomũ, ei librum exhibẽs, propterea quòd non posset uelli à studiis. Ipseque eam in secundo suo exilio duabus epistolis est prosecutus. Sed hæc quidem postea: veniat autẽ oratio ad id quod est propositum. Post Põtificis secundam in sedem suam restitutionem, cùm non multum præterfluxisset temporis, incidit aliquid quod necessariò opus habebat correctione, & suo pro viribus officio functus est, is qui erat rerum huiusmodi corrector, & rursus Imperatrix fuit valde irata pastori. Si quis vestrum scit argenteam statuam, & qui illic siebant ludos publicos, & diuinam ædem cõtumelia affectam, scit quod dico. Rursus ergo certamina ex certaminibus, & synodi aduersus Pontificem. Hæc cognoscit is quem persequebãtur, & celebratum illum & insignẽ habet sermonem. Rursus furit

Herodias. Hoc accendit iram imperatricis: & rursus li- A
berè ac confidenter agunt accusatores. Et Theophilo
quidem significatur vt veniat Alexãdria, sed adhuc ti-
mens differt infœlix. Arriano tamen canone tanquam
arcu vsus, audet eum ferire iaculis ex atramẽto. Certus
autem quem afferebãt erat hic ictus, quod absq; syno-
do qui erat depositus irrupisset in ecclesiam. Quos
cùm eõuenisset hic vir diuinus, & ab eis interrogaretur,
respõdit: Expulsus fui ab Imperatore, fui etiam reuo-
catus ab ipso Imperatore. Quod placebat quidem iis qui
erant recti iudicij & sententiæ, & Imperator iis assenti-
ebatur, coram Imperatore autem aduersus eum decer-
tãs malignorum illorum fucorum examen, strepitu ob-
tundebat illius simplicitatem. Tunc autem profert qui-
dam, is verò erat Elpidius Laodiceę quæ est in Syria Epi-
scopus, sententiam planè admirabilem. Ne tumultue-
mur, inquit, in conspectu Imperatoris: nefas est enim,
sed subscribant accusatores se esse eiusdem fidei cuius
sunt qui illum ediderunt canonem, & soluta est dubita- B
tio. Cùm ergo intellexisset Imperator facilitate propo-
sitionis solui id de quo agebatur, lætus & subridens di-
xit, nihil est hoc melius. Id autem quod erat propositũ
cùm esset anceps, effecit vt caligarent accusatores. Et
tunc summis quidem labris pollicentur, re autem infe-
cta tunc exeunt. Cùm hæc alias aliter machinarẽtur ac-
cusatores, & tesseris quodammodo luderent, mẽses de-
cem præterierunt. Pastor autem ne tantillum quidem
prætermittebat ex consuetis: imò verò quotidie magis
ac magis augebatur eius studiũ. Solet enim nescio quo-
modo mens quę caret vana gloria iucundius affici, & se
magis rationis compotem ostendere in casibus qui ac-
cidunt. Illi autem non dederunt somnum oculis, nullis
abstinuerunt machinationibus, Imperatoris mentem
obsidentes, vt eam funderent & captiuam abducerent.
Imperator verò aliquandiu quidem fortiter restitit &
repugnauit. Quando autem omni ex parte tuta fuerunt
omnia accusatoribus, nec vllus fuit qui aduersus talem C
insurrectionem posset amplius Imperatoris mentẽ ful-
cire & ei opem ferre, ipse quoque est mollitus: & huma-
num quid passus, ab insidiis hostis est circumuẽtus. Di-
cam autem apertè quomodo. Erat dies maximus Chri-
sti ortus. Imperator autem, vt mos est, non simul aderat.
Significauit autem Pontifici se non prius communica-
turum, quàm ipse crimina diluisset. Sic præteriit etiam
quadragesima, & die vno ante Pascha, rursus Imperator violento motu accusatorum, eadem significat, addẽs: Duæ te condemnarunt synodi, nõ possum tibi cõmunicare. Quid verò pastor bonus, qui aspiciens aduenire bestias, non fugit & dimittit gregem. Mihi, inquit, ô Imperator à Deo fuit credita ecclesia, nec ab ea recedam. Sin autem hoc tibi visum sit, vi expellar, ne accusari possim quòd ordines deseruerim. Quid verò Imperator in quem tyrannidem obtinebat vis inimicorum, cùm eũ cum metu separasset ab ecclesia, iussit degere in Episcopatu, illud cogitãs, quod si quid rursus e- D
uenisset inopinatum, facilius esset cum inuenire ad Deũ placandum. Sic magnum luminare prohibetur lumen præbere ecclesiæ, & cùm rursus Imperatori exhiberetur molestia ab accusatoribus, ipse eis totum permittit consilium, vt qui venerandum diem sabbati & Pontificis virtutem reuereretur.

Quid ergo dicunt ij quibus fuerat permissum? In nostrum caput, ô Imperator, sit Ioannis depositio, solum citò expellatur. Rursus ergo nulla interrogatio, & rursus suffragia & latę sentẽtię. Quę agebat, sciebãt omnes, confunditur vniuersus populus, cõfunditur etiã dies festus, metus in fugam cõiicit. Et fugiẽtes clerus, & quidquid erat fidelis populi, & eorum qui gerebãt magistratus, diuinum Pascha in publico quodam lauacro, quod Constantinianæ dicitur, celebrarunt, vigilantes in illius noctis glorificationibus, & eos qui erant catechesi instituti baptizantes, & ea quæ tempori conueniunt munera obeuntes. Hæc quoque citò deferunt ad Imperatorẽ qui ad mala erant audaces, partim quidem timentes, ne si fuisset ingressus, & solam inuenisset ecclesiã Imperator, populi quidem cognosceret beneuolentiam, eum autem damnaret inuidiæ, partim verò hoc agentes, vt omnes qui illic erant vlciscereturImperator. Hinc assumpto Lucio qui erat secta & sententia gentilis, & eo quem sub se recẽs habebat exercitu, nempe Thracibus armatis circiter quadringentis, secunda noctis vigilia, ô quæ illic sunt per summam perpetrata audaciam, quæ quisnam dignè fuerit lamentatus? repentè impudenter irruperunt, & per medias turbas ad sanctas vsque aquas procedunt, prohibẽt diuinorum mysteriorum celebrationem, aciem struunt contra ministros, licebátque vi- B
dere effusa diuinorum symbolorum mysteria, clauisq; percutiunt capita sacerdotum. Sanguine permisceri sacram piscinam. Deinde quid? fugiunt omnes, miserabile spectaculum iis qui illic erant detenti. Nam ex militibus quidem alius virginem trahebat tanquam prædam bello captam, alius autem tunicas, alius verò diuina mysteria & vasa preciosa. Sacerdotes coniiciebãtur in carceres, expellebantur magistratus, frequentia proferebantur edicta, & minæ intentabantur frequẽtiores, quæ iubebant abnegari Ioannis cõmunionem. Sed sic quoque non cessabat, imò verò magis inualescebat & corroborabatur fides: & quomodo dictum est de exitu Israël, quo magis eos occidebant, eo magis crescebant. Hinc eos Ioannitas nominarunt cacodæmones. Egreditur post hæc Imperator è regia causa exercitationis, & videt procul campum albescentem cãdidis vestibus eorum qui recens erant illuminati. Eo autem spectaculo afficitur admiratione, vt qui terrę florem putaret esse id quod cernebatur, erant enim recens illuminatorum ad tria milia: rogat quidnam hoc sit. Vide autem malæ linguæ deceptionem. Est, inquiunt, diuersa à recta fide sentientium multitudo Valentinianorum. Quod simul atque dixissent, ex insidiis in eos impetum faciunt viri armati. Quæ verò post hæc sunt consecuta, quænam ostẽderit oratio? Rursus plagæ: rursus tormẽta: rursus vincula, carceres erant ecclesiæ plenæ hymnis & glorificationibus: ecclesiæ verò deteriores carceribus, pœnis, flagellis, & tormentis plenissimæ. Duo adhuc menses intercesserunt, & Imperator vi persuasus, significat Pontifici, dicens. Multitudo tuorum aduersariorum in se attraxit id quod in te fuit constitutum iudicium. Tu ergo res tuas Deo committẽs, egredere ex ecclesia. Hoc cùm apertè sibi significatũ sacrosanctus intellexisset Athleta, postquam admonuit, confirmauit, ædificauit, omnibus quę sunt optima consuluit, omnésque est osculatus sancto & vltimo ósculo, eos valere iussit. Præterea autem cùm quæ cum admirabili Olympiade erant diaconissas cuidam valde pio ac religioso Presbytero cõmendasset, egreditur ex ecclesia, simul cum ipso quoque egresso angelo qui custodiebat ecclesiã, vt qui non ferret hanc videre solitudinem. Nihilo enim melius erat tunc affecta quàm theatrũ, cùm discurrerent, tumultuarẽtur, exibilarent, irriderẽt, maledictísq; Sanctum incesserẽt. Sũt hæc horrẽda & digna lamẽtationibus, à quib⁹ simul etiam afficitur oratio quæ eorum meminit per incisa. Quæ deinceps consequuntur, sunt magis horribilia. Eo ipso die persecutionis siue occasus luminaris, fit tale quid maximè horribile. Terribilissima apparẽs flamma ex medio throno, in quo verbi interpres solebat interpretari scripturas, per vniuersam diffunditur ecclesiã: & cateruatim

cateruatim assurgit in altitudinem vsque ad tecti cõ- A
cauitatem. Et perinde ac vipera quæ exedit vterum, fertur super
tergum ecclesiæ castigans, admonens & omnes terrẽs,
palam ostentans audaces homines ea ausos, quæ non
debebant. Quid deinceps est consecutum? Exoritur
ventus subsolanus, & dicto citius depascit curiam. De-
inde ignis perinde ac si esset ratione præditus, transit ad
aulam regiam. Licebátque videre maximum miracu-
lum, veluti inter duos igneos montes, populum qui-
dem qui erat intus non lædi, domos autem quæ illic e-
rant consumi: & ignem non audere sacra vasa tangere:
& inuehi in aliam sycophantarum audaciam, qui ausi
erant dicere quòd propter ablatas preciosas materias
& vasa sacra ejectus fuerat Pontifex. Nec hoc solum, ô
hominum audaciam, ô omnipotentis tolerantiam, sed
adhuc improbè & impiè à malignis sparsa est fama,
quòd qui Ioannem amabant, exufflerant ecclesiam, se-
pulchrum reuera patens guttur eorum. Audiuntur hæc
quoque à præfecto. Ille autem vt qui secta esset & sen- B
tentia gentilis, ea de causa multos quidem ex pastori-
bus, sacerdotibus, & aliis ex populo, qui erant dedicati
principi pastorum, tormentis subiicit. Procedit autem
etiam aduersus Pontificem: & eum vinctum tradens
militibus, solum relegat in Bithyniam: & cùm esset so-
lus, ô miraculum, profitebatur liberè pietatem, vt finiam
oratione, in quoddam oppidulum cui nomen est
Cucusos, Athleta transmittitur. Et dolosè quidem hoc
factum est, & de industria, vt illic interimeretur ab Isau
ris qui eam obsidebãt. Sed enim nõ dimisit eum Deus,
qui custodit eos qui sperãt in ipsum. Illic enim quidam
nomine Philadelphius, diuina visione dignatus, exce-
pit Athletam. Erat autem totus ille locus plenus cultu
simulachrorum & impietate: mutãtur autem. Quomo-
do? Habebant qui illic erant hominem quendam para-
lyticum: quem cùm adduxissent, neque enim fieri po-
terat vt absconderetur quæ supra montem sita erat vir-
tutum magna ciuitas, eum rogant, vt ipsum curet. Ille C
autem accepta conuersione & fide eius qui patiebatur,
cùm eum citò curasset, per eum vniuersam regionem,
erat verò multa & innumerabilis, attrahit, baptizat, do-
cet pietatem. Et postremò illic collocat omnem ordi-
nem sacerdotalem. Propterea ineffabili gaudio afficitur vir diuinus, & multos qui venerant aut allati fuerãt,
curat ab omnibus morbis. Sed cùm iter quidem con-
fecerit, maneat oratio. Pòst exilium autẽ principis pa-
storum, hoc enim ego solum narrabo, qualia in gregem
sunt machinati immanes illi laniatores, & quæ ab eis
facta sunt, quomodo dixerit & exposuerit aliquos mul
tiplices cruciatus. Quinam autem hi sunt? Exilia, aspe-
ræ tractationes, publicationes, translationes, acerbæ
mortis machinationes, non in hac aut illa ciuitate, sed
ferè per vniuersum orbem terræ. Peruenit hoc ad aures
Romani Põtificis, ex eo fit vt nouas excogitẽt rationes,
& accusatrices literas mittãt accusatores. Sed ille qui-
dem tunc parum patienter tolerat. Eligitur autem Cõ- D
stantinopoli quidam nomine Arsacius, qui erat vel ipsis
piscibus magis mutus, amentibus amentior, senio con-
fectus, condemnatus, inutilis. Ex quo quid accidit? O-
mnes omnino recedunt ab ecclesia. Quid ergo mali ho
rum iudices? Persuadent Imperatori, & omnes cogũt
inuitos assentiri Arsacio. Et alios quidem ducebat ti-
mor, alij autem contra decertantes martyrio suscepto
coronabantur. Alij verò fuga salutem sibi quærebant.
Intercessit totus annus, & parum amplius, & moritur
Arsacius. Ei autem succedit Atticus. Quænam autem
ab eo ficbant? Accusationes, ordinationes, Metropoli-
tani indigni qui mandẽtur memoriæ. Quidam viri bo-
ni non ferentes hæc videre, eunt Romam. Ex quibus

cùm resciuisset Antistes, singula refert Imperatori Ho-
norio. Imperator autem cùm Imperatorem & fratrem
scriptis ad eum literis acriter arguisset & reprehẽdisset,
compertásque insidias, & machinationes ei pulchrè
exposuisset, increpat, admonet, adhortatur, & postre-
mò consulit vt reuocetur Sanctus. Non latuerunt hæc
Eudoxiam, quæ orationis vtens probabilitate, erat e-
nim in rebus huiusmodi ingeniosa artifex, persuadet
Imperatori, vt iis qui Romæ erant expectatis, vt res es-
sent vacuę omni perturbatione, ô iniquum prætextum,
tunc non reuocaret Antistitem. Clam autem mittens,
occupat qui tunc erant portus, Abydónque & omnem
transitum, iubens ascendentes quidem Romanos ma-
lè multatos & contumeliis affectos amandare: eorum
autem epistolas eis ereptas auferre. Sciebat enim aper-
tè, sciebat callida in malis mulier, quòd si res exami-
narentur, esset reuocandus Pontifex. Hæc & machi-
nata est Imperatrix, eáque finem acceperunt. Detinẽ-
tur enim qui Roma illuc venerant, coniiciuntur in cu-
stodiam, malè multantur, literæ ab eis petuntur. Illi
fortiter resistunt. Resistentia autem desinit in periculũ.
Nam cùm fregisset quidam pollicem Episcopi, cum li-
teris rapit etiam ea quæ afferebant. Deinde impuden-
tes audent, & audaces homines eis blanditi, auro mi-
sericordiam moliuntur sibi comparare, & omnem qui-
dem dolum contexunt, non autem persuadent. Quo-
modo & quánam ratione, pulchrum est hoc quoque
dicere. Paulus diuinus Apostolus ad eos accedens
prædixit. Videte quomodo ambuletis tanquam sapiẽ-
tes, non tanquam insipientes, scientes quòd dies mali
sunt, per ea quæ tunc fiebant, ea quæ nunc fiunt, taci-
tè innuens: Quo quidem confirmati, non admiserunt
escam quę aëri venatorum Eudoxię erat imposita. Post
sextum ergo mensem ad suos reuersi, significarunt o-
mnia. Et hæc quidem hucusque, & ita se habent. Ad
ea autem quæ deinceps consequuntur, procedens ora-
tio persequatur ea quæ sunt proposita.

Cùm iam qui à diuina gratia est denominatus, toto
anno in oppidulo Cucuso se præclarè gessisset, & alu-
isset eos qui fame & siti laborabant verborum domini,
fames panis & rerum necessariarũ terrã inuasit, & cùm
hanc vrbem regiam deficere cognouisset Pastor ille bo
nus, eam epistolarum & orationum consolatur auxi-
liis. Et primùm quidem eam quę est per epistolam ora-
tionem, auditorum animas nutrientem admirabiliter,
suppeditat frumenti verborum suppeditator: quæ con-
tinet vigintiquatuor capita. Ad eos autem qui vitæ of-
fenduntur iniquitatibus, habet argumentum oratio.
Quódnam est autẽ principium orationis? Medici qui-
dem, & quę deinde sequuntur. Præterea autem duas ad
Quiriacum, & ad Constantinũ Presbyterum varia scri-
pta, & ad ipsam admirabilem Olympiadem. Sed nõ sic
eum dimisit inuidia. Iam enim vexationes, iniurias, af-
flictiones nescio quàm multas perpessus, transmittitur
Arabissum. Et rursus in eo eadem facit quæ in alio op-
pidulo. Rursus verò inuidia se obstetricem præbens ac-
cusatorum metui, eos impellit & incitat ad pariendam
cædem. Adeò vt ex accusatoribus quidam dixerit suis
sociis: Videte mortuum terribilem, qui viuos terret &
rerum potiẽtes. Quomodo laruæ mortuos? Quis hęc fa
cit? Ille imbecillus: ille relegatus, qui nõ habet qui eum
defendat. Illi autem serpentis insidias in se adhuc osten
tantes iusserunt eum iaci in quendam locum omnium
desertissimũ, scientibus dico, Pythiuntem qui dicitur,
finitimum accolis Tzannorum. Adhuc autem ante-
quam perueniret Sãctus in loci solitudinem, hoc enim
ego narrabo paululum intersistens, ab eo rursus viden-
tur sicut Antiochiæ diuini Apost. Quid dicentes? diui-

nam gratiam afferentes, confirmantes & corroborãtes, vngentes. Laudantes eum propter puritatem conscientiæ, postremò annunciantes eius ad Deum excessum, forèque vt ad eorum peruenire honorem & gloriam. Eudoxiæ fœtidam & infamem mortem, eámque ante mortem ipsum sæpe à se requisisse. Nihil prætermittunt quod faceret ad eum docendũ. Postremò eum pascunt Ambrosia dicentes: Hac tibi opem ferente, nullo alio opus habebis nutrimento. Quam cùm accepisset, comedit coram duobus qui eum fideliter sequebantur. Qui etiam digni habiti sunt sermone & cõtemplatione Dei præconum, impleríq; gaudio & exultatione quæ illine proficiscitur. Tres ergo posthæc menses interceserunt, & augebãtur mala quibus eum afficiebãt milites, quod ipsum quoque meditatum & de industria procuratum fuerat à persecutoribus. Quæ autem ab eis meditata fuerant, Deo non permittente, citò interrupta fuerunt & rescissa. Quisnam autem modus? data enim sit hæc quoque postrema narratio summo miraculo. Nõdum Comanam appropinquarat sanctus: ecce autem noctu ei apparent Basiliscus & Lucianus martyres, dicentes: Bono esto animo, & gaudio exulta ineffabili frater Ioannes. Cras enim simul erimus. Hoc ipsum quoque dixerunt sui templi Presbytero, vt se pararet ad iusta facienda, & debitas exequias diuino Pontifici. Venit ergo ad locum diuinus Pontifex. Quærit vestem splendidam, quæ tempori & dignitati conueniat, mutat autẽ ea quæ gestabat, & illa distribuit iis qui aderant. Deinde sacrum celebrat mysterium, communicat sacramento gratiæ, fũdit vltimas preces. Deinde cùm de more dixisset hic inter Patriarchas diuinus & reuera magnus Chrysostomus gloria Deo propter omnia, & facto signo crucis subiunxisset, amen, & recubuisset, requieuit decimo quarto mensis Septembris. Licebat autem post hæc videre tanquam signo dato concurrentes ex Syria, Cilicia, Põto, & Armenia omne genus hominum, & omnẽ ætatem propter vtilitatem communem & salutem. Et sic deponitur patientissimum & sanctissimum illud corpus cum martyrum quæ illic sunt corporibus: beatissima autem & diuinissima anima, excipitur intemeratis manibus immortalis omnium Regis, domini, & Dei, & Seruatoris nostri Iesu Christi. Quem decet omnis gloria, honor, potentia, maiestas, & magnificentia, nunc, & in secula seculorum. Amen.

EPITOME VITAE SANCTI Ioannis Chrysostomi.

HIc sanctus erat quidem genere Antiochenus. Pater autem eius erat dux exercitus Syriæ, nomine Secundus. Mater verò eius cognominabatur Anthusa. Præclarè autem & piè educatus, cùm is fuisset decem & octo annos natus, recessit à Libanio Sophista, & iuit Athenas, matrem eloquentiæ. Deinde reuersus ad suos, à Meletio Archiepiscopo Antiocheno baptizatus, ordinatur postea lector à Zenone archiepiscopo Hierosolymitano. Et cùm permansisset tres annos in ecclesia, illine recessit, vt qui in magnum incidisset monasticę vitæ exercitatorem. & cùm apud eum mansisset annos quatuor, & in vnam secessisset speluncam, mansit solus annos duos. Deinde rursus venit ad ecclesiam, & ordinatur Diaconus. Cùm se in eo quinque annos præclarè gessisset, ordinatur presbyter à Flauiano. In quo cùm duodecim annos clarus fuisset & illustris, illo autem tempore è viuis excessisset Nectarius archiepiscopus Constantinopolitanus, ab Imperatore Arcadio Antiochia accersitus ordinatur archiepiscopus Constantinopolitanus, mense Decembri, quarta indictione. Cùm autem munus Episcopatus functus esset annos quinque, propter inuidiam fuit relegatus in ciuitatem Contanorum, prope Armeniam. Transegit autem in exilio locum loco mutans, & malè habitus à militibus, annos tres, menses duos. Fit totum simul eius vitæ tempus anni III. menses VIII. Mortuus est autem XIII. Septembr. & sepultus est cùm sanctis & gloriosis Christi martyribus, Basilisco & Luciano. Portatæ sunt autem venerandæ & sanctæ eius reliquiæ Constantinopolim, triginta tribus annis postea, imperante Theodosio iuniore, & pontificatum gerente Proclo. & id rursus efferentes cum Psalmodia, luminibúsque & vnguẽtis, quæ verbis exprimi nequeunt, deposuerunt in templo sanctorum & benedictorum Apostolorum mensis Ianuarij XXVII.

VITA D. IOANNIS CHRYSOSTOMI PER SVIDAM SCRIPTA, Alberto Lino interprete.

IOANNES Antiochensis cognomẽto Chrysostomus, presbyter inter præcipuos Antiochiæ fuit, Eusebij verò Emeseni philosophi & Diodori sectator. Hic multa scripsisse dicitur, ex quibus libri de sacerdotio, tum propter argumenti excellentiam & stylum, tum propter verborum facilitatem atque elegantiam, cæteris eius scriptis excellunt. His autem proximè accedunt & orationes in Psalmos Dauidicos, & explanatio in Euangelium Ioannis. Nec non commentaria in Matthæum, Marcum & Lucam. Reliqua verò ipsius monimenta plura sunt, quàm vt ea quis numero complecti queat. Siquidem vniuersam Iudaicam Christianámque scripturam ille commentariis sic illustrauit, vt alius ante ipsum nemo. Martyrum verò laudationes adauxit, cùm eas ipse nullo negotio ex tempore componeret, oratióque ex eius ore celerius quàm Nili cataractæ, defluebat. Nemo itaque post hominum memoriam simili orationis copia abundauit, qua quidem ipse solus dues fuit, solúsque iure & aureum & diuinum adeptus est nomen. Cæterùm opera ab eo conscripta non est hominis percensere numerando, sed Dei potius, cui nota sunt omnia. Hic sanctus Ioannes Chrysostomus summus continentiæ cultor fuit, ac vigilantissimus & quietis amantissimus, temperantiæque zelo valde in castigando liber atque iracundus. Excandescentiæ enim magis, quàm modestiæ indulgebat: qua quidem libertate loquendi immodicè aduersus familiares vsus est. Atque in docendo quidem multum operæ ponebat, vt prodesset. In collocutionibus verò arrogans & contemptor ab iis qui eum haud ita bene norant, existimabatur. Quocirca creatus Episcopus maiore grauitate erga subiectos est vsus, & mores, & verba ad cuiusque correctionem & salutem mutans. Nequaquam igitur vt quis adulator non est, hic superbus est habendus. Neque rursus si quis adulator & nequam fuerit, hic continuò moderatus dicendus sit. Verùm eum qui ordinem & decorum ingenuis consentaneum vult conseruare, magnanimum esse conuenit, nõ superbum; fortem, non audacem; humanum, non abiectum; modestè de se sentientem, nequaquam autem humilitatem animi simulantem; liberalem, non seruilem, quemadmodum & ipse dicit: Idcirco pastorem & magistrum varium

um esse oportet: varium autem appello, non subdolum, neque adulatorem, & petulãtem, sed multa libertate & fiducia plenum, qui etiam norit quotiescũque id res postulare uicatur, sese vtiliter demittere, simúlque benignũ & austerum esse. Neq; enim subiecti vno & eodem modo omnes tractandi sunt, quando nec à medicis vna atque eadem ægrotantibus omnibus medicina est adhibenda, neque nauis gubernatori vna sequenda ratio pugnandi cum ventis. Perpende igitur qualémnam illum esse oportet, qui tantæ tempestati atque eiusmodi iactationi, támque magnis fluctibus resistere debeat, vt fiat omnibus omnia, vt omnes lucrifaciat. Etenim grauem esse oportet talem virum, & minimè inflatum, terribilem & comem, qui & dominum & socium agere sciat, muneribus incorruptum, & pronum ad obsequia, submissum & inuictum, alacrem & placidum, vt aduersus hæc facilè valeat expugnare. Cauendum est ergo homini qui in oculis omnium versatur, ac prudentia præditus est, ne aut aliis ipse aduletur, aut adulatoribus aures patefaciat: néve gloriosus sit aut assentator, sed vtrorumque horũ vitiorũ excessum corrigere oportet, & liberum esse, nec ad pertinaciam declinare, neque ad seruilem submissionem se abiicere. Nam erga probos humilẽ esse oportet, erga audaces verò elatum. Quandoquidem illi modestiam virtutem esse arbitrantur, isti verò audaciam fortitudinem. Quocirca aduersus illos humilitate est vtendũ, in istos verò fortitudine, quæ eorum spiritus ab audacia sumptos extinguat: vt iis quidem prosis, horum autem fastum deprimas. Tempus enim est omni negotio, inquit Salomon. Hoc est tempus humilitatis & potestatis, redarguendi & consolandi, parcè & liberè loquendi, lenitatis & asperitatis, ac denique omnium. Quapropter interdum quidem præ se ferenda est humilitas, puerísque in humilitate iuxta Dominicam vocem imitandi: interdum verò potestas exercenda, quando res ita fert, quam Christus dedit ad ædificationem, nequaquam autem ad destructionem. Ac sanè tempore cõsolationis suauitas est adhibenda: tempore verò seueritatis zelus præ se ferendus. Atque in vno quoque aliorum similiter recta & iusta cogitatio suscipienda: cogitationes enim iustorum iudicia sunt. Isidorus autem dicit: Principem & iustum, & terribilem esse oportet, vt qui rectè viuunt, securo animo sint: qui verò peccant, metuant. Nam alterũ sine altero est disciplinæ dissolutio potius, quàm imperium. Si enim omnes dicto audientes & virtutis amantes essent, sola benignitate esset opus: si verò omnes improbi & flagitiis dediti, metu. Verùm cùm & boni sint, & mali, vtraque principi & præfecto sunt vsurpanda.

VITA S. IOANNIS CHRYSOSTOMI, PER Symeonem Metaphrasten.

OMNIVM quidem eorum qui se ex Deo gessere, vita est piis vtilissima: vt quæ sit non solùm exemplar & forma, sed etiam adhortatio ad virtutem. Immittit enim stimulum bonæ æmulationis, & accendit piam animam ad imitationem. Vita autem patris Chrysostomi, est auditu quidem aliis iucundior: ad imitandum autem salutaris & vtilis. Nam ille quidem vir non solum habebat linguam conducibilem iis qui audiebant: sed etiam vitam multo magis vtilem iis qui eam imitantur. Imò verò si verum dicere oporteat, quomodo illam in dicẽdo habebat inimitabilem: ita etiam hanc quam in agendo nemo potest assequi. Verùm enimuerò res illius sunt omnino narrandæ & imitandæ pro viribus. Nam pictoribus quoque nõ sunt despicienda pulcherrima exemplaria, quatenus facilem non habent imitationem: sed quod sperent fore, vt si ea tandem assecuti fuerint, clari & insignes reddantur, id imitatores excitat ad æmulationem. Mihi autem oratio media quadam via est ingressura, vt nec quæcunque ab eo facta sunt, persequatur: neque prætermittat ea quæ sunt præcipua. Nam illud quidem ferè est eiusmodi, vt fieri non possit: hoc verò non est vtile: sed illa quidem dicat, quæ dicta, auditoribus plurimum afferent vtilitatis, prætermissa autem damni plurimum: alia verò relinquat aliis. Hic ergo verus homo Dei, & germanus, si vllus alius, post eum qui erat eiusdem nominis præco pœnitentiæ, qui lingua simul, & voce, & ore, & in omnibus aureus: imò verò longè auro preciosior, genus quidem ducebat ex Antiochia, Antiochia inquam, quæ sita est in Cœle Syria. Cùm tam claram autem haberet patriam, nec parentes quidem habuit *minus nobiles*. Fuerunt enim hi quoque suspiciendi, & splendore vitæ paucis secundi. Erat enim ei pater Dux exercitus, & qui multis abũdabat opibus. nomen autem patri quidem erat Secundus, matri verò Anthusa, qui primum quidem erant religione gentiles, & tenebantur profundis tenebris ignorantiæ: etiamsi postquam ei natus est filius, & diuino baptismate regeneratus, fuerunt ij quoque veritatis luce illuminati. Ex his ille ortus, cùm esset adhuc puer ætate, nequaquam habuit puerile ingenium. Neque enim faciebat aliquid indecorum, neque erat occupatus in ludicris & lusibus: sed qualis procedens futura esset planta, ipsa omnino se ipsam indicabat. Deinde diuinum assequitur baptismum corpore adhuc valde tenero & molli. Oportebat enim eum, cuius vita ad Christum inclinabat, non manere amplius Christi signaculo non signatum. Qui eum autem baptismo tinxit, fuit Meletius, qui optimè administrauit sedem Antiochenam, sede virtutis longè altior. Postea autem eius quoque parentes diuino tradit lauacro. Neque enim par erat, vt cùm ad lucem gratiæ accessisset filius, qui ei causæ fuerant, vt in lucem ederetur, non eiusdem, cuius filius, essent splendoris participes. Deinde grammatico traditus, vt primas disceret disciplinas, erat fax iniecta in ignem: neque vllo omnino opus habebat stimulo, nec aliquo qui eum esset incitaturus. Quanquam disciplina, & diuturna in vno loco mora, & assidere occupatum, sunt omnino iuuenibus ingrata & iniucunda, quomodo contrà saltationes & translationes, cursusque & motiones sunt eis gratissima. Ille autem se totum dedebat disciplinis. Cum bono itaque ingenio simul concurrens studium effecit, vt breui plurima disceret. Cùm autem ab ineunte ætate tenuitatem amasset, & à fastu alienationem, erat superior omnibus blanditiis & rebus superfluis: neque comitum multitudinem secum ducens ad ludum literarium, neque equo vectus iter ingredi sustinẽs. Sed nec aliud quidquam delicatum aut splendidum, vt qui esset ex tanta domo, ostentare contendens. Itaque cùm parentes quidem valde instarent, & eam rem esse sibi probro ducerent, nec ij soli, sed etiam pædagogus & condiscipuli eadem facerent, & ei exprobrarent, quòd esset nimis vilis & abiectus, multùm aberat vt ille persuaderetur eorum verbis, & sibi congenitam & gratam repelleret moderationem. Quamobrem cùm eum aliquando conuenirent parentes, &

causam rogarent, cur eis dedecori esse vellet tam tenuiter viuens, & instar cuiusdam plebeij, ille reuera sapiens & lingua planè inuictus: O cur mihi, inquit, frustra vultis exhibere negotium, perinde ac si nos primi vitæ tenuitatem & moderationem statuissemus colere, ægrè ferentes? Deinde statim adducebatur in exemplum Daniel & tres pueri. Ex quibus ille quidem, inquit, propter animæ contritionem & spiritus moderationem ab ore leonum adiri non potuit. Illi autem cõiecti in fornacem ignis, tantum abfuit vt ab ipso vincerentur, vt etiam propemodum viderentur ministro igne vtẽtes: & in inimicos qui circumsistebãt eum, absque vllo immitterent impedimento. Alioqui autem vbique inuenio diuinam scripturam, hanc quæ apud vos iudices habetur contemptui, humilitatem vbique magnificare, & vt nihil magis commendare: fastum verò & honoris studium reprehendere: idque pusilli & abiecti esse potius animi, quàm excelsi & magni ducere. Quamobrem non ego ignoranter pluris facio hanc mediocritatẽ. Deum enim didici his delectari (solet enim simul cum externo habitu affici anima) & gratiam quidem præbere humilibus: his autem qui contra se habent aduersari. Hæc illo dicente, parentes obstupuerunt. Consecuta est autem omnino quæ à verbis, vel potius quæ à factis procedebat vtilitas: adeò vt talem eis daret mercedem suæ in vitam productionis: & qui ab eis quidem solùm acceperat vt esset, vt bene essent eis munificè redderet. Vix tandem autem à parentibus persuasus, in hoc eis paret, qui alioqui se in aliis præbebat obedientissimum, vt nequaquam quidem cum pluribus, sed vno ex famulis eum comitante, iret ad ludum literarium. Non multum interiectum est temporis, & pater quidem excessit è vita præsenti: mater autem, vt quæ præmaturã subiisset viduitatem, & propter puerum adhuc teneræ ætatis, vitæ fluctibus agitata, multis & variis quotidie vexabatur casibus & molestiis, quas eę solæ apertè sciunt, quæ illas sentiunt. Quorum quidem paruam illa ducens rationem, duo ex omnibus maximè curabat: nempe vt & post sui mariti decessum nullius amore caperetur: poterat enim eius ætas adhuc capi his laqueis, & filium sic educere, vt nulla alia ostenderetur mater talis filij. Postquam autem ille didicisset grammaticam & orbem disciplinarum, deinde etiam peruenit ad summum dicendi facultatis atque philosophiæ: vt qui illam quidem quàm optimè acceperit à Libanio, cuius erat insignis fama in arte dicendi: hanc autem ab Andragathio diligenter audiuerit. Quid fit? Desiderium maioris eruditionis, in pluribus enim bonis assequendis laborabat cupiditate, efficit vt veniat Athenas: & illic simul versans cum præstantissimis Rhetoribus & Philosophis, sic & mentẽ locupletauit, & linguam summè exercuit, vt nulli facilè concederet, vt esset cum eo conferendus. Hinc factum est, vt breui esset insignis non solùm Athenis, sed etiam in vniuersa Græcia. adeò vt ipsi quoque præfecto Prætorio res videretur esse digna magno studio, vel solum venire in conspectum Athenarum. Cùm ergo quodam tempore haberet concionem, & eos conuocaret ex Athenien sibus, qui & gloria, & dicendi facultate tenebant primas partes, ei curæ fuit vt sanctum quoque officiosè vocaret & honorificè, statímque missum fuit vehiculum, & alius qui ad hoc expedit comitatus. Sed ille hæc tanquam superuacanea & inutilia, & veluti inane itineris adiumentum repellens, solus viam est ingressus suis vtens pedibus. quod quidem sibi faciendum constituit is, qui est sanus, & non propter arrogãtiam & vanam gloriam ea sustinet facere quæ ægroti. Quamobrem magis stupentes eius moderationem, & eam quæ apparebat constitutionem ducentes esse imaginem animæ quæ non apparebat, ipse primus Prætorio præfectus & qui cum eo aderant, ei accedenti lubẽter assurrexerunt, & eum aspexerunt oculis reuerentia plenis & beneuolentia. Deinde etiam vi attrahentes, resistebat enim propter vehementem amorem moderationis, primo loco eum dignati sunt, publicéque ornarunt eloquentiæ laudibus & aliis priuilegiis. Fieri autem non poterat vt toleranter hæc ferret inuidia, nec sine dolore hæc aspicerent inuidorum oculi. Nam cùm vanam gloriam summè sibi vindicarent, existimabant illius honorem illorum honori detrahere. Quomodo accidit vt tunc quoque afficeretur Anthemius, qui non parui quidem fuit nominis propter studium eloquentiæ, gentilis autem erat religione, & alioqui lingua profusus, & volens ei nimium indulgere. qui sancti laudibus non minus morsus quàm si ipse fuisset summa affectus contumelia, in eum vehementi spiritu inuehebatur: & iniustum vocabat id quod factum fuerat: & dicebat esse nefarium, hospitem aduenam primos sic honores consequi: & maximè, aiebat eum qui à nobis plurimum differt religione. Propter quæ primum inuidiã ægrè ferens præfectus, quidnam, dixit, fuerit præter rationem, si vir qui est & tali genere ortus, tantáque & doctrina & modestia præditus, fuerat iudicatus à nobis honore dignus: cùm etiam præter alia, ipsum honorem fugere, honoré acquirat apud eos qui sapiunt & rectè sciunt iudicare? Deinde autem Ioannes quoque placidè eius sermonem excipiens, Non oportebat, inquit, ô Anthemi, eum qui sibi vindicat philosophiam ita superari ab honore hominum: & eum persequi tanquam rem magnam & magna contentione appetendam, qui non solùm nobis prodesse, sed etiam plurimum potest lædere, quod attinet ad virtutem. Quid enim fuerit reuera homo ex eo ipso melior? Quòd verò dixisti me esse dissimili vobis religione, erubescerem si viderer tacere, ducens hoc esse pudendum. Ego enim Deos neque noui, nec me eos vnquam esse adoraturum professus fuerim. Absit vt adeò desipiam, & sit mihi lingua tam temeraria. Sed vnus mihi Deus est Christus, qui cognoscitur in patre & in spiritu: qui & omnia ab initio produxit ex nihilo, & nunc ineffabili ea virtute continet, & annuos nobis fructus suppeditat, & manum aperiens, omne animal implet benedictione. Sed non Christus, dixit interpellans Anthemius, producit hos fructus annuos, sed elementa mundi suis temporibus producunt Deorum prouidentia. Nondum finem acceperat eius sermo, cùm à maligno spiritu possessus, & terræ allisus miserè iacebat rugiens, lachrymarum & timoris simul causa iis qui aderant, peruertens quidem oculos, stridens autem dentibus, spuma verò ex ore turpissimè expuens. Hæc cùm aspexisset Præfectus & qui circa illum erant, eos subiit admiratio & stupor, & erãt pleni tumultu. Deinde ad beatum Ioannem accedentes, fiunt ei supplices, & rogant vt velit opem ferre affectioni. Ille autem, quis enim fuit illo benignior, vt qui benigni Christi esset imitator, & calamitatis hominis est misertus, & cùm pro eo rogasset eum, qui vel solus potest opem ferre, ei qui iacebat duplicem affert curationem. Nam cùm iste liberatus à Dæmone sensisset in quanto malo esset versatus, arbitratus non sufficientem iam esse curationem, causam quoque propter quam venerat ad tantam calamitatem, rogabat curari, ne eadem ei rursus euenirent. Ille autem, sciebat enim veri Dei ignorationẽ eius esse causam, consuluit vt prompto & alacri animo quamprimùm adiret Pontificem ciuitatis, & rogaret vt in diuinis cathechesi ab eo initiaretur: & quò latẽtium animæ vibicum veniret curatio, & à Dæmonibus

monibus quos colebat omnino liberaretur, assequeretur lauacrum regenerationis. Paret eius dictis Anthemius, & citò accedit ad ecclesiam, & cùm Domino credidisset, baptizatur: & fit multis exemplum vt credant in Christum. Clarorum enim & magnorum virorum in melius aut deterius mutatio solet multis esse causa ad idem mutationis. Hinc factum est vt Athenarum Episcopus cùm aspexisset quantam eius ecclesiæ accessionem feciſſet Ioannes ille aureus, verbis & monitis crebrò eum sibi insinuaret, & vt sibi esset successor, iam enim erat grauis ętate, procuraret. Aliter autem Dei prouidentia de eo statuerat, in maiori omnino & excelsiori candelabro magnam illam lucem positura. Cùm verò in Athenien sium doctrina plurimùm profeciſſet, viscerum maternorum & patriæ rursus est recordatus: & rursus Athenis rediit Antiochiam. Deinde hæc parua esse putans, nempe orationes & conciones, & quæcunque ad superuacaneam pertinent ambitionem, angelicam seu monasticam vitam statuit susc ipere: ad hoc consultore & instituti socio vtens Basilio quodam suo familiari, & qui erat vnius animę & fraterni cum eo spiritus. Non is autem erat ille qui & patriam & sedem ornauit Cappadocum, vt quidam existimant, decepti à similitudine nominis. Siquidem ad fidem huius rei faciendam hic ipse sufficit lingua aureus, qui satis illud ostendit in libris de Sacerdotio. Dicit enim eum esse ipsum secutum toto tempore, & easdem attigisse disciplinas, & eosdem habuisse præceptores. Quod autem maximè omnium prohibet, non hunc esse magnum illum Basilium, est, quod ipsum quidem ostẽdit eiusdem patriæ, fuisséque & genere pares, & diuitiis. Quomodo verò statues hæc esse magno & huic maximo communia, quæ sunt maximè diuersa? Siquidem plurimùm inter se differunt Antiochia & Cappadocia. Sunt autem multa quoque alia, per quæ coniici potest non esse hũc magnum Basilium: sed quendam alium ortum Antiochiæ. Cæterùm ab hoc instituto tunc sapientem abducunt & ciuitas & mater multò magis, ad persuadendum efficacia ei temperans lachrymarum medicamenta. Nã ciuitas quidem tanquam fœtum proprium, & à se educatum eum amplectebatur, & eum perpetuò volebat retinere. ea enim valde mouebatur suauitate eius orationum, quarum maximam partem consumebat in iudiciis, assiduè illic ventitans, & partem defendens inferiorem, & eum qui habebatur contemptui recreans. Mater autem, vtpote mater, magis germanè eum adiens, doloréſque partus & lactationem ei in memoriam reuocans, & mala viduitatis, & quęcunque poterant attrahere filium vt matris misereretur, arcebat à proposito. Sed satius est, vt illi ipsi hanc relinquam narrationem. Neque enim omnino fas est nec conueniens, vt cùm ei liceat sua per se dicere, nos illis relictis ex nobis ipsis faciamus narrationem. Dicit enim ipse in libris de Sacerdotio, induens amicum qui eum erat abducturus ad id, cuius studio tenebatur. Deinde matrem quæ hoc resciuerat miserabiliter accessisse & id prohibuisse. Sic autem habet. Postquam enim sensit consilium quod à nobis capiebatur, me dextera accepto, & in domo ei attributa ad sedẽdum collocato prope lectum in quo nos pepererat, emittebat fontes lachrymarum: & adiungebat verba lachrymis miserabiliora, sic apud nos lamentans. Mihi, inquit, ô fili virtute tui patris diu frui non licuit, cùm Deo ita visum esset. Nã dolores in partu propter te acceptos mors illius consecuta, tibi quidem orbitatem, mihi autem viduitatem attulit ante tempus, & mala viduitatis, quæ eæ solæ demum, quę illa passę sunt, scire apertè potuerint. Nulla enim oratio potuerit consequi tempestatem illam & fluctus illos quos subit puella, è domo quidẽ paterna nuper egressa, & rerum imperita, quæ cohiberi non potest repentè luctu oppressa, & necesse habẽs maiores susc ipere sollicitudines, quàm pro ætate & sexu. Oportet enim, & famulorum socordiam animaduertere & corrigere, & maleficia obseruare, cognatorum insidias propulsare, publicanorum iniurias & inhumanitatem in exigendis vectigalibus magno & excelso animo ferre. Quod si relicto etiã infante decesserit, qui est mortuus, si sit quidem fœmina, magnam quidem sic quoque matri præbebit sollicitudinẽ, à sumptibus tamen & metu liberam. Filius autem eam quotidie implet timoribus innumerabilibus & plurib⁹ sollicitudinibus. Mitto sumptum pecuniarum quem necesse habet facere, si eũ educare cupit liberaliter. Nihil horum tamen mihi persuasit, vt secundum inirem matrimonium, neque alium sponsum introducerem in domum patris tui: sed manſi in tempestate & tumultu, & nõ effugi ferreum fornacem viduitatis, primum quidem adiuta à superno auxilio. Afferebat autem mihi non paruam malorum consolationem, & quod tuum vultum viderem assiduè, & mortui animatam seruarem imaginem, ad illius effigiem accuratè expressam. Propterea cùm esses adhuc infans, & necdum loqui didicisses, quando parentes maximè delectant pueri, mihi magnam præbebas consolationem. Atqui nec illud mihi potueris obiicere, quòd viduitatem quidem fortiter tulerimus: patrias autẽ facultates tibi minuerimus propter necessitatem viduitatis, quod quidem scio accidisse multis, qui in orbitatem inciderant. Nam eas quoque vniuersas reliqui integras: & quæ debebant expendi vt vir bonus & probus cuaderes, non cessaui ea ex meis & quas domo attuli expẽdere pecuniis. Nec existimes me hæc tibi nunc dicere exprobrantem: sed pro iis omnibus vnam à te peto gratiam, ne me in secundam iniicias viduitatem. Sed expecta meum decessum. Fortasse breui pòst tempore decedam. Nam spes quidem est adolescentes esse ad longam venturos senectutem: nos autem qui consenuimus, nihil aliud quàm mortem expectamus. Quando verò me terræ mandaueris, & cum offibus patris tui miscueris, lõgas susc ipe peregrinationes, & mare nauiga quodcunque volueris: tunc nullus est prohibiturus. Quãdiu autem spiramus, sustineas nobiscum habitare: neque Deum offendas, nos temerè in tanta mala coniiciens, qui te nulla affecimus iniuria. Nã si me quidem potes criminari, quòd te attraho in huius vitæ sollicitudines, & cogo te rerum mearũ curam gerere, non leges naturæ, non educationem, non familiaritatem, nec aliquid denique aliud reueritus, fuge tanquam hostes & insidiatores. Si autem omnia facimus, vt magnum tibi paremus otium, ad hoc vt hoc vitæ iter ingrediaris: si nihil aliud, hoc saltem ne nostrum retineat vinculum. Nam etsi dicas te amari ab innumerabilibus, nemo tibi præbebit, vt tãta fruaris libertate. Nemo enim est cui tua bona existimatio sit æquè curæ atque est mihi. Hæc refert lingua illa egregia: & quemadmodum Basilius quidem subiit iugum Diaconatus, sperãs fore vt eum haberet eius ordinis socium. Hic autem gradum dubitans susc ipere, pulchrè eum promisso impellit, tãquam ipse quoque iam futurus esset eiusdem particeps. Et tunc quidem recusat ordinationem, victus à sua in eam reuerentia. Cùm aliquanto autem pòst tempore vix susc episset ordinem lectoris, non libros sacros legebat solummodo, sed etiam spiritu sapientiæ eos interpretabatur: & magna verbi luce & bono euidentiæ vtebatur in expositione. Quamuis autem tãta esset gratia præditus, & vniuersus populus penderet ab eius lingua, ægrè tamen ferens tumultus qui erant in ciuitate, & vitans quidquid facit ad ostentationem, vt qui arce-

retur à desiderio quod ab initio animo concipiebat, quod erat sub Deo viuere & ei soli fieri manifestum, tristitia afficiebatur: angebatur animo: plurimi faciebat sollicitudinem: & tanquam illic absconsum inuenturus thesaurum, ad eam festinabat. Cùm hoc ergo animo versaret, opportuno tempore obseruato, iubens omnes valere cognatos, amicos, familiares, plausus ciuiles, ostentationes, quinetiam eorum quibus fiebat iniuria, defensiones: & nec viduitatem matris cogitans, nec sororis curam reputans, quæ iuuenili corpore subierat iugum virginitatis, opusque habebat vt ei diligenter prouideretur: atque adeò ipsam quoque domum parum curans, relicta ciuitate, relictis omnibus, toto pede ad vitam quietam transfugit. Deinde cùm esset ætas adhuc iuuenilis, & si esset ei corpus natura malè affectũ & valetudinarium, se tradit monasteriis in quibus vita agebatur accuratior & asperior q̃ in aliis, & cùm totam vestem exuisset cum sapientia carnis, aut vt verius dicã, illam prius exuisset, induit amictum ex pilis cõtextum, corpus adhuc affligens, & veluti quandam nubem attenuans: & lumine mentis præbẽs libertatem. Maximum autem ponebat studium in legendis libris diuinarũ scripturarum. Quod quidem faciebat tam diligẽter, vt vim eorũ quæ in eis insunt nihilominus in mente imprimeret: deinde manu propria & labore digitorum eas interpretaretur, vt dictum est: & quæ sunt comprehensu difficilia, aperta redderet studiosis: & quam sententiam ipse collegerat, cum labore præberet iis qui volebant accipiendam citra vllum laborem. Si ergo propriis laboribus panem præbere, conciliat mercedem: esurientes animas sic exatiare, quãtæ fuerit causa remunerationis? Sic ergo diuinas scripturas interpretans, deinde etiam eas exornat eo quod ad mores pertinent, vt illud quidem esset ad mẽtis illuminationem: hoc autem ad morum curam gerendam, aut si mauis, illo quidem illustraret solum diuitias spiritus quæ iacent in profundo: hoc verò etiam apertè deduceret vt eius essemus participes. In hac grata quiete & silentio, componuntur ab eo libri de sacerdotio, in quibus quanta quidem sit dignitas sacerdotij, qualem autem esse oporteat eum qui hoc est dignatus, accuratè ostendit. Tunc etiam scribit orationem ad quandam illustrem mulierem, quæ paulò ante viderat noctem viduitatis, & magno luctu grauabatur, eam leniter recreans: & ostendens viduitatem non esse rem vilem & abiectam, sed magnam & venerandam esse eius dignitatem, eámque magnis laudibus esse dignam, quæ suam in defunctum integram conseruauit conscientiam, & se secundis nuptiis non reddidit infamem, vt quæ beneuolentiam mentita sit in maritum. Deinde etiam de virginitate scribit alium librum, diuinam eius ostendens pulchritudinem & magnum eius ornamentum. Stagirio quoque scribit pulchras orationes & valde præclaras. Hic vir erat ei valde familiaris: fuerat autem possessus à maligno dæmone, qualia sunt Dei iudicia. Liber verò illam quidem accipit scribendi occasionem: per vniuersam autem procedit philosophiam: eum dixeris esse commune documentum virtutis grati animi & tolerantiæ, vt qui compositus sit tanta in dicendi probabilitate, tam multisque necessariis Rhetorum argumentis, aut vt melius dicam diuinis & spiritalibus gratiis, adeò vt hoc ipsum quod inciderit in dæmonem, existimaretur non esse abominandum, nec auersandum, vt quod fuerit argumentum maximè vtilitatis. Tunc etiam cõpositi sunt ab eo duo libri de compunctione: quorũ vnus quidem fuit inscriptus ad Demetrium, alter autem ad Stelechium: eum qui est studiosus virtutis accuratissimè elaborantes, & acrem stimulum compunctionis piis immittentes animis. Sed hos quidem scripsit libros ne caderent illi ad quos scripti fuerãt: neque maligni laqueis pius implicaretur: sed staret firmiter in bono proficiens. Alium autem scribit ad eum, qui, proh dolor, iam erat lapsus seu percussus telo peccati, ei verò qui lapsus fuerat, nomẽ fuit Theodorus, vt non concideret, neque desperaret salutem, tanquam benignam manum ei porrigens orationem, & iacentem erigens: & non concedens vt omnino permaneret in peccato. Sed sic quidẽ erat eius per libros doctrina, cum voluptate magnam habens vtilitatem. Multò autem magis ex factis adhibuit doctrinã: vt qui perpetuò quidem vacaret orationi, & omnem exerceret virtutem, ad eam futurus aliis tanquam exemplar. Humilitatem verò ita erat amplexus, tanquam in ea alio modo vellet partes obtinere, in eo quod nulli alij cederet extremum omnium. Partem quoque diei sibi deputabat ad visendos ægrotos, è domo quidem omnia illis præbens pro viribus, maximè autem cõsolationem eis afferens oratione, & omnibus modis eis ostendens benignitatem. Quid autẽ, modestia quidem, vt diximus, cedebat nemini: in castitate verò aut continentia, aut alia virtute est ex omnibus aliquis cui cederet? Et quis illum vel adeò nõ nouit, vel nescit esse verax, vt ei quod dicitur assentiatur? Sed sic quidem ille se pulchrè gessit in omni virtute, melius quàm vt eum quis posset imitari. Porrò autem hæc quoque illi tribuunt tanquam eximia, quòd neque ipse vnquam iurauerit postquam aufugit à mundo: neque vlli iusiurandum detulerit: nulli detraxerit: nunquam sit mentitus: nulli sit malè precatus: faceta ac scurrilia neque ipse sit locutus, neque aliũ dicentem sustinuerit. Dicunt autem ipsum quoque mediocrem somnum sumpsisse, cùm esset opus: sic autem sumpsisse. Funis ex alto demittebatur, alligatus extremis, cui & manibus & barba ipse innitens, quendã modicum, neque ipsum firmum, sed imbecillum & ementitum somnum gustabat. Cùm sic vitam ageret, valde quidem studebat latere, & neminem habere, qui esset eius conscius. Nulli enim eorum qui mala fecerant, vt illi, omnino curæ fuit latere. Hoc autem erat difficile: cùm & virtus sic se habeat natura, & eum qui ipsam exercet, soleat facere manifestum: & Deus præterea velit cultorem suum glorificare. Itaque illum quoque sic in præsentia aperit. Vir quidã, genere Syrus, nomine Hesychius, ætate quidem iam prouectus, tempore autem ferè quoque æqualem habebat exercitationem, qui ipse quoque erat vnus ex illis qui in sacro illo exercebãtur monasterio: cuius vestigiis insistere cupiebat magnus ille Ioannes, dum nondum esset virtute summus. Et nocturnas preces Deo offerenti, apparet quiddam diuinũ & fortius quàm vt id intueri humani possẽt oculi, quod & veretur lingua in medium adducere, & quod est auditu in primis horribile: sed est adhibendus animus. Etenim non minus metu, quàm voluptate mixta est narratio. Viri quidam veste candidi, aspectu terribiles, è cœlo quidem visi sunt ad eum descendere, Ioanni verò lingua aureo, qui ipse quoque noctu precabatur, venire in conspectum. Visi sunt autem, vnus quidem librum, alter autem claues habere in manibus. Deinde Ioannes noua illa eorum forma obstupefactus, timore fuit correptus, & se simul humi deiecit. Illi autem eum manu apprehendentes erigunt, & metu soluunt, & iubẽt eum esse bono animo. Cùm verò rogasset magnus Ioannes, quídnam esset, quòd cùm tanti essent, ad eum venirẽt: sed ne timeret, illi dixerunt, Nos enim venimus ad te missi à Christo. Sic dixerunt: & statim alter eorum manus porrigens, dicit, Hoc accipe. Id autem erat liber. Ego enim, inquit, sum Ioãnes, cui Dei sapientia pectus dimisit, & permisit, vt super ipsum recumbentem nihil veritus.

veritus. Quę tibi quoque per nos faciet scripturas comprehensu faciles, & deducet ad illius cognitionem. Similiter autem alter quoque manum porrigens, Accipe, dicit, has claues, me autem scias esse Petrum, cui eæ fuerunt à Deo traditæ. Quem nunc quoque crede per me eadem te dignari gratia: adeò vt quemcunque ligaueris aut solueris super terram, ita etiam se habeat in cœlis. Ad hæc cùm beatus ille erubescceret & consternaretur animo, & tanta gratia se esse iudicaret indignum, diuini illi viri eum recreant & implent audacia. Deinde cùm eum crucis figura obsignassent, & visi essent eum osculari, reuolarunt in cœlos. Hæc cùm vidisset vir ille insignis, diu mansit plenus metu & stupore, adeò vt cùm Monachi eum viderent sic affectum, & rogarent quænam esset causa, vix eam aperuit, indicens eis silentium, & vt hæc celaretur, Ioannes. Ne demus enim, inquit, ei occasionem, vt hinc recedat. Illi ergo his quę dicta sunt obstupefacti, hinc deinceps futuram eius vitam coniiciebant: quòd scilicet esset facturus magna & admirabilia. Et facta quidem sunt reuera innumerabilia, Deo glorificante magnum illum in operibus. Nobis autem pauca & paucis sunt narranda pro viribus. Vir quidam Antiochenus, illustris genere, vita splẽdidus & magnificus, morbo quodam magnum sentiebat dolorem in media parte cranij. Tanta autem erat vis morbi & adeò intensa, vt oculus sua sede esset emotus, vt qui vi mali non potuisset resistere: & ita videretur omnibus res lachrymabilis. Is cùm venisset ad monasterium in quo degebat magnus Ioannes, multum quidem rogabat: multas autem emittebat voces, ad mouendam misericordiam, petens curationem. Is verò fuit quidem misertus. Quidni enim, cùm esset omnium hominum clementissimus? Dixit autem hæc esse præmia sceleratorũ factorum, & in Christum incredulitatis. Si ergo, aiebat, toto animo ad eum accesseris, & deinde prioribus relictis studiis, vitæ rationem aggressus fueris ei gratam & mundam, nihil erit quod obstet quo minus sequatur curatio eius quod te cruciat. Cùm is autem & se fateretur credere, & polliceretur vitam mutare in melius, & illius castissimas manus deoscularetur, & dolenti parti vestem admoueret, non solum fuit caput liberatum à dolore: sed etiam oculus, qui vi ab eo fuerat exturbatus, fuit loco priori restitutus: Satis erat hoc quod dictum est, vt esset signum euidens fidei sancti, & vt significaret magnum gratiæ adiumentum quod à Deo erat affatim consecutus. Vult autem oratio alterum quoque adiicere nihilominus præcedenti, quod nequaquam se patitur mandari silentio. Cuiusmodi enim fuerit id, quod Archelao acciderit, scitis vtique, & quódnam in eum factum fuerit miraculum: qui erat quidem præses Antiochiæ, & obtinebat primas partes in ciuitate: arcano autem casu lepra quædam, quæ in eius fronte efflorucrat, eum magna afficiebat molestia, vt quæ eum pudore afficeret, & efficeret vt omnium vitaret oculos. Cùm itaque multum vsus esset medicina vt quæ posset ei opem ferre, nihil aliud fructus ex ea accepit, quàm vt spe blanda illuderetur, donec constitit eam esse fallacem. Cùm autem Sanctus vix tandem ei venisset in mentem, & ad eum venisset feruentiori spiritu, tetigit sanctos illos pedes, & morbum ostẽdit, & petiit vt consequeretur curationem eius, quod illum malè habebat. Is autem & misertus est calamitatis, vt qui esset clementissimus, & flexus fuit precantis vocibus. Deinde cum eo pactus est vt à malis declinaret operibus, & de cætero petẽs etiam vt priora peccata corrigeret. Quod quidem cùm esset pollicitus, præbuit ei curationem, dicẽs, In nomine Christi laua te aqua vbi fratres solent bibere. Quod cùm factum esset, fecit similiter atque Siloe: & consecuta est lepræ sanatio adeò purè, vt nec morbi quidem remaneret vestigium. Quanta Archelaum propter hoc incessit lætitia? Quantum perfudit gaudium? Quantas effecit hoc vt Deo ageret gratias? Quid non dico quod est maius & perfectius? Quanti fuit ei studij causa vt ad animæ aspiceret curationem? Sancti enim verbis adeò fuit captus, & adeò studuit reuera exequi id quod ei promiserat, vt nihil differret, neque rei daret vllam moram temporis: sed iis quæ habebat statim distributis pauperibus, aliorũ deinceps esse statueret versari in iis quæ ad hanc vitam pertinent: & eius sectari, omnia ex iis stultè illudi: Ipse autem veniés ad monasterium in quo erat illius medicus, voluerit esse in numero illorum qui illic exercebantur: & sub eo præceptore vitam eligens perfectissimam, illic vsque ad finem studere placere creatori. Hoc multos ex iis qui erant illustres Antiochiæ excitauit ad similem æmulationem: & adiunxit numero eorũ qui salui fiunt. Similiter enim Deo suas propter egentes dedicantes facultates, alij quidem relati sunt in numerũ huius sancti mónasterij, quomodo etiam aiunt illum Theodorum, qui fuit vnus ex valde illustribus: alij verò ventitabant ad alia quę in ciuitate erant monasteria. Omnes autem intuebantur ad vitã Ioannis, tanquam vnum exemplar. Nam etsi erãt apud singulos qui vita & ordine præstabãt aliis: is tamen erat omnium primus eruditor & magister. Verum enimuerò vult oratio aliorum quoque meminisse eius miraculorum: & ea non dari obliuioni, quæ reuera non sunt digna quæ dentur. Nam vir quidam nomine Eucleus, cui inuidia dæmonis excisus erat oculus, statuit vitam suscipere monasticam in eo monasterio, in quo erat Sãctus, cúmque accessisset, & habitum mutasset & vitam, magnum Ioannem attrahit ad misericordiam. Audit itaque illum sic ad verbum orantem, & magno feruore commiserationis sic animum inflammantem: Deus, ô frater, tibi medebitur, & illuminabit tuos oculos, & cordis, & corporis. Simul cum hoc dicto concurrit etiam curatio: & illuminatus erat oculus, & eo vtebatur similiter atque alio. Simpliciter & leuiter à me narrantur miracula, dum ad orationis aspicio longitudinem, & nihil volo fusè ac prolixè persequi. Sed nullo opus est ornamento externo, & iis quæ ea possunt extollere: sed sufficiet eis sua pulchritudo & magnitudo. Quocirca sunt etiam mihi alia eodem modo narranda. Mulier quædam, ciuis Antiochena, nomine Christina, profluuio sanguinis septẽ iam annos grauiter laborabat. Cùm ea ergo diu vsa medicis, agnouisset eos vana spe ducere & mora inutili, vehitur à iumentis, & viro sequente defertur ad hoc sanctum monasterium, & proiicitur in vestibulo. Ille autem ad Sanctum ingressus, cùm dixisset causam aduentus, à Sancto reprehenditur, quod non fecerit, vt erat consentaneũ, & quòd ignoraret id quod erat sibi futurum conducibile. Cur enim, inquit, eo prætcrito, qui hæc potest curare, accessisti ad virum qui est obnoxius iisdem affectionibus, ab eo postulans ea quæ facere non est in ejus potestate? Sed tamen hæc dic vxori: Si asperis & peruicacibus his moribus eiectis, te moderatam & benignam ancillis præbueris, & manum quidem largam & diuitem pauperibus aperueris, precationémque & continentiam obliuioni non mandaris, animæ curationem citò consequetur curatio corporis. Accipit hæc mulier, & significat se nihil omissuram eorum quæ iusserat. Postquam autem audiuit ille à marito vxoris promissionem, Abite, inquit, iam enim curata fuit à Christo vxor tua. Hoc cùm ipse abiens reuera ita esse vidisset, statim cum vxore linguam quidem mouit ad gratiarum actionem, pedes autẽ ad iter. Cùm vnum iis quæ dicta sunt adiecero, aliorum rursus suo

tempore

tempore faciam mentionem. Leo magnitudine maximus, & cuius vires sustineri non poterant, & qui erat visu maximè terribilis, & ad inuadendum acerrimus, illo tempore versabatur in locis quæ sunt circa Alexandriam. Is erat Agricolis quidem malus vicinus: viatoribus autem graue spectaculum, & occursu formidabile. Magno enim impetu in eos irrumpēs, plurimos occidebat, & simul in ventrem transmittebat, erátque ex æquo & damno pernicioſiſſimus, & ad eum de medio tollēdum difficillimus: & cùm magna & viuida manus eorum qui prope habitabāt, in ipsum inuasisset, agnouit se suo malo hoc esse ausam. Celerrimè enim in omnes incurrēs, alios quidem solo rugitu loco motos vertit in fugam, alios autē ore discerpotos exeditualiorum verò cùm corpus dilacerasset, vnguibus reddidit miserabiles. Quid enim aliud nisi sauciatos à leone? Hinc quid accidebat? Neglectos quidem agros relinqui ab agricolis: ad loca autem in via diuertere viatores, propterea quòd bestia sustineri nō posset. Postquam iam autem ad extremam redacti dubitationem, vix tandem recordati fuerūt hominis Dei, frequentissima multitudine ad ipsum venientes, narrabāt ipsa mala quibus leo eos affecerat, & ab ipso petebant vt eos solueret hac calamitate. Ille verò cùm paucam fidem eis prius exprobrasset: & quòd eis visa esset bestia inexpugnabilis, causatus esset contemptionem diuinorum præceptorum. Vobis quidem, inquit, omnibus est Deus placandus in templum simul conuenientibus: id autem quod do vobis, erat verò crux, ponēdum est in iis locis, per quæ transit leo, & absit quidem omnis metus: sit autem perfecta fides, & haud ita multò pòst manifesta vobis quoque erit mei Christi virtus. Cùm hanc illi crucem accepissent, & sicut eis fuerat imperatum fecissent, & die sequenti illuc venissent, ô Domine & Deus omnium, & admirabilium operum effector ineffabilis, belluam vident iacentem mortuam ad ipsam basim crucis. Sed missis in præsentia quidem miraculis, transeamus ad orationis seriem. Cùm ille ergo beatus sic quatuor annos vixisset in hoc monasterio, partim quidem iis quę dicebat, partim autē & magis iis quæ faciebat inducēs ad virtutē, euasit clarus, & omni ex parte celebratus, omnibúsque & linguis & auribus magnam afferebat voluptatē, aliis quidē dicere, aliis verò ea quæ dicebātur attēdere ex æquo amātibus. Cùm hæc illi nō modò grata essent, sed ea etiā ægrè ferret, (non minus enim quàm ex Deo viuere, studebat sic viuendo latere, vt antea diximus) rursus constituit aufugere, & se ab oculis hominum subducere. Cùm itaque clāculum aufugisset, & seorsum viuere statuisset, totos duos transegit annos, viuens solitariè, & soli Deo apparens. Non erat ei lucerna, non lectus, non mensa, neque aliquid huiusmodi quod faciat ad ministerium corporis. Solum autē erat ei parum panis quod præbebatur ab aliquo ex vicinis: algori verò, & æstui, & omnibus iniuriis aëris erat expositus & cum eis contendebat. Quoniam autem oportebat ipsum quoque cùm esset homo, ostendi esse obnoxium naturæ infirmitatibus, quid sit, & quomodo res illius dispensantur, & qualibus sæpe solet Dei sapientia vti occasionibus, alia per alia contexens & varians, facilēque & magno artificio dispensans? In imo ventre accipit sensum doloris: & eius renum soluuntur vires, vt qui fuisset superatus à nimiis frigoribus. Compulsus ergo ab hac necessitate, vel potius deductus ab eo quo ducebatur spiritu, vt esset multis causa salutis, ad Ecclesiam præter spem venit eius luminare. Et cùm omnibus quidē, præcipuè autem magno Meletio, fuisset causa magnæ lætitiæ, & ab eo fuisset iucundissimè acceptus & recreatus, deinde etiā ab eo accepit ordinem Diaconi. Cùm autem in hoc gradu pulcherrimè, & vt Deo gratum erat, totos quinque annos se gessisset, tā iis orationibus quas propter summam ingenij copiam habebat ex tempore, quàm iis quas per otium componebat, & meditatione maiori elaborabat aurea lingua, imbris instar effundēs, pulchrè rigabat faciem Ecclesiæ. Cùm postea autem Meletius venisset ad Episcoporum synodum quæ congregata fuerat Constantinopoli: vt eos quidem deponeret, qui cum spiritu sancto pugnabant, non in spiritu Dei: Gregorium autem illum Theologum in sede collocaret: & illic quæ sunt caduca & ad tempus, permutasset manentibus, hic verè aureus, simul quidem vitās omnem excellentiam, & bonum amplectens silentij & quietis, reuertitur in primum monasterium. Sed cùm illinc rursus recessisset, reuertitur Antiochiam, non migrans temerè, nec sine Dei numine, vt alius, duce vtens sua ratione: sed Deo eum mouente & vocante, modo quodam diuiniore & præstātiori ratione. Magno enim Flauiano, qui Meletio paulò antè in sede successerat, Deo in aurora canenti sacros hymnos, apparens Angelus, in monasterium, in quo erat Ioannes, iussit ire quàm citissimè: & eum ducere ad Ecclesiam, & consecrare Sacerdotem, futurum ei vas electionis, quomodo Paulus: & verbo comprehensurum vniuersum orbem terræ. Eadem autem hora ad Ioannem quoque venit similis visio. Nam illi quoque oranti astās Angelus cum magna gloria & splendore, iubet apertè Flauianum sequi ad Ecclesiam, & accipere ordinem Presbyteratus. Ille autem cùm non ignorasset quidem visionem esse diuinam: reuereretur autem alioqui & dubitaret quod ei fuerat imperatum propter moderationem, dicitur vocem audiuisse diuiniorem. Quæ Deus statuit, quis poterit vitare? Cùm sic responsum accepisset beatus, & simul intellexisset grati & prudentis famuli esse, non repugnare Domini voluntati, accersit Monachos: & cùm eis dixisset se esse abscessurum, affert eis dolorem qui non potest verbis exprimi. Postquam autem eos verbis satis est consolatus, deinde de eo quoque quod erat illis vtile futurum, sollicitus, electis duobus ex omnibus, qui erant & vita & sermone reliquorum omnium præstātissimi, fratrum curam eis committit. Interim autem dum hæc fierent, accedens Flauianus, cum maxima voluptate beatum allocutus, Diu quidem, inquit, desideraui te conuenire, ô vir sapientissime, & in primis venerande: nō licuit autem vsque in hodiernum diem, cùm vacarem curis Ecclesiasticis. Nunc verò cùm Deo ita visum sit, ad te venimus charissimam animam. Deinde ei etiam diuinam aperuisset visionem, quoniam statuerat magnus Ioannes, sicut diximus, Dei nutui omnino non repugnare, & maximè cùm diuina visio per vtrunque fuisset confirmata, rogat illum ipsum Pontificem, vt illo ipso die sacrum peragat mysteriū, vt sint omnes participes sanctificatorum: & ij qui fratrum curam susceperunt, consequantur illius benedictionem. Post hęc autem, inquit, quò Deo visum est, sequar ipse quoque prompto & alacri animo. Facta sunt hæc, & cum sequenti die esset abiturus simul cum Pontifice, fit res lachrymabilis piis animis, si vel solùm audiatur. Eum circumsistens vniuersus chorus Monachorum, perinde ac si eo quod ille simul cum eis esset viuerent, & diuisione simul quoque essent eis auferendæ animæ, quid ad mouendam misericordiam non dicebant & faciebant? Quam non vel summam edebant lamētationem? Eum demulcebant, amplectebantur, se membris illius implicabant. Desipere eos faciebat animi perturbatio: existimabant se cùm liceret, vel ipsa esse corpora coniuncturos, reditu sibi interdicebant, fugiebant monasterium, tanquam fieri non posset vt amplius suis aspiceretur oculis.

oculis. Cùm autem secante oratione, partim quidem magni Ioannis, partim autem Pontificis admonentis, & aliquando etiam acerbius increpantis, sunt ab eo auulsi, alij quidem inuiti redierunt, crebrò ad eum se ipsorum conuertentibus oculis, & pedem iter interrumpentibus, quòd diuisio esset inuoluntaria, alij cum magno Ioāne iter ingressi sunt, recta contendentes ad ecclesiam. Omnes autem vndique confluebāt & concurrebant, vt ei fierent obuiam. Non minus ad ipsum Antiochia, quàm prius ad Baptistam in Iordanem Israēl. Cùm autem eum ordinaturi essent vt Deus iusserat, & dies adesset præstitutus, aderat quidem omnis cœtus fidelium, & simul etiam aderat vniuersus chorus Pontificum. Cùm ad aram verò sacram accessissent, & ipse quidem, vt fas exigit, caput Pontifici submisisset: ipsi autem eius manus fuissent impositæ, miraculum quoddam hîc quoque facit Deus: & ostendit eum qui initiabatur esse dignum, & ex sua sententia illum dignatum fuisse Sacerdotio. Colūba enim & colore alba, & specie valde pulchra, templum superius circumuolans, illicò descendit, & insidet capiti eius qui ordinabatur. Superuacaneum esset omnino immorari in interpretandis iis quæ sunt manifesta. Cui enim non est manifestum, hoc esse signū sancti Spiritus? Cùm itaque copiosè ad eum affluxisset spiritus sapientiæ, licebat quidem videre frequentiores congregationes, & populum ad eum audiendum, conuenientem: eius autē linguam quæ mouebatur assiduè & orationis fluento inundabat. Quo tempore cùm sermonem extolleret altius, quàm vt id vulgi ingenium caperet, mulier quædam quæ prompto quidem & alacri animo concurrerat, eorum autem quæ dicebantur altitudinem assequi non poterat, ne dubitauit quidem eius orationem apertè reprehendere, & eam vocare infrugiferam: propterea quòd non adepta esset id quod desiderabat. Hoc cùm ad aures illius peruenisset, effecit vt intellectu faciliorem & apertiorem componeret orationem. Tunc autem quidam ex iis qui tenebantur amore eloquentiæ, valde delectati melle illius linguæ, considerātes illius orationes esse & vtiles, & veras, sensísque diuinis plenas claráque & apertas: & cum quanta gratia & quanto dicendi flumine, quātóque artificio & quàm pulchra cōpositione proferrentur, alij quidem eum os Dei & Christi: alij autem, quod magis inualuit, cum Chrysostomum vocabant, id est, os aureum. Post hæc Flauianus quidem, arbitrās fore vt eum post se haberet Antistitem Ecclesiæ Antiochenæ, eum ad hoc inducebat, & rerum curam ei volebat tradere. Cùm autem turba sollicitudinum, & in eiusmodi rebus distrahi animum, ei minimè esset gratum, id quidem lubenter repulit: soli verò doctrinæ & infirmorum visitationi vacandum esse censuit. Quo quidem factum est, vt Christi, quod omnia potest, nomine, ab infirmitate multos liberauerit. Eum enim rursus insignem voluit reddere spiritus. Satius autem fuerit iterum paucorum meminisse, sicut sumus polliciti. Illustri cuidam mulieri Antiochiæ nomē erat Euclia. Ei verò erat dilectus filius, qui ardenti febre laborabat, & veniebat in mortis periculū. Quid igitur mater? imitatur Chananæam: & non minus quàm filius suis inflammata visceribus, accedit ad beatum, emittens voces illi similes: & non similiter vt illa in filia, sed in filio miserabiliter rogans vt consequeretur misericordiam. Sed oportet animum attendere & considerare, quemadmodum egregio illi viro erat animus animas etiam curare: illáque multò magis, quoniam vt malè paterentur corpora, has inueniebat causas. Et hoc quidem iam euasit manifestum per ea quæ præcesserunt: à nobis autem rursus quoque ostendetur. Videntur enim pueri parentes fuisse in vita agenda sordes & negligentes. Cùm enim concitatè & insanè admodum ferretur mulier ad supplicandum: habebat enim maximam lamentandi occasionem, vt quæ post quatuor filios iam mortuos, ipsum quoque visura esset mori: ille cùm spiritu in eo habitante vidisset ea quæ latebant, & cognouisset quòd peccata parentum filiis mortem cōciliauerant, cùm ea publicè accusasset, hunc quoque, inquit, quiritum, nisi eorū quæ fecistis vos subierit pœnitentia, videbitis euestigio mortuum & exanimen. Cùm autem parentes his auditis veram & synceram promisissent pœnitentiam: & quæ facilè moueri poterat animam incitassent ad misericordiam, ille misertus calamitatis, aquam iubet afferri. Quam cùm ter quidem signasset in nomine sanctæ Trinitatis, & ter ea aspersisset illum qui ægrotabat, sanum & à morbo liberum reddidit ei quæ genuerat. Atque ij quidem, vt qui vellent referre gratias ei qui curauerat, magna vi auri Sāctum donabant. Cùm autem dixisset se ne minimum quidem velle accipere eorum quæ dabantur, dicens se nolle Dei donum pecuniis venale proponere. Sed si, inquit illis, vobis curæ sit manifestum reddere, quod Deo verè agitis gratias pro curatione, ostendite esse veram promissionem, & relicta omni improbitate, bona opera exercete. Sic ei qui vestri est misertus, referetis gratiam. Sed hoc quidem est huiusmodi. Quod autem nunc est dicendum, nihilo est eo minus, & ad animæ vtilitatem, & ostendendam gratiam quæ in magno Ioanne habitabat. Qui illo tempore erat Præses ciuitatis, laborabat morbo dogmatum Marcionis, & fauebat illius sectatoribus: & ideo parti orthodoxæ erat causa malorum innumerabilium. Huius vxorem is qui arcanè & benignè hæc variat, dimisit laborare morbo torminis intestinorum. Illa autem à malo superata, omnem quidem refellit medicinæ artem: omnes verò qui eadem sentiebant, vocantes ad orationem, non eam melius affecerunt, imò verò deterius, mali tempus ei producentes vana spe curationis. Vix tandem autem Ioannis gratiæ recordati, cùm hoc apud se statuissent, quòd si per ipsum fieret à morbo liberatio, simul etiam desisterent à morbo dogmatis, qui est longè grauior. Cùm sic sibi persuasissent, in lecto decumbētem afferunt mulierem, & eam statuunt pro foribus templi, desiderantes inuenire Flauianum & beatum vultum Ioānis. Sancti ergo ad eos egrediūtur. Neque enim par esse, neque honestum censebant, vt eis templum pateret, quorum anima non patebat dogmatibus pietatis. Primus autem eis dixit, verus ille homo Dei, beata, inquam, illa & suauis lingua. Quid vos mouit vt statueritis venire ad templum Christianorum, qui Christum quidem aduersāmini: Marcionem autem plurimi facitis & habetis in magno honore? Quod quidem planè satis ostendit, quòd illius cultores conuocaueritis ad morbi aut alicuius molestiæ liberationem: & quòd cùm illi precati essent, non assecuti sitis curationem, quod quidem vobis accidit præter expectationem. Discedite ergo ab hoc sacro tēplo: quoniam nec vos poteritis omnino Christum tentare, ne hoc stultè putetis. Illi autem dicebant se parentum errore esse captos, & vsque in hodiernum diem fuisse superatos à mala consuetudine. Sed per Christum, aiebant, vos rogamus, misereminī pœnitentium. Sic enim cum eo quod corpus rectè afficietis, efficietis etiam vt sana sit anima. Sciatis enim fore vt nos nequaquam amplius abstineamus à communione vestra, quæ est ex vera pietate. His flexus magnus Ioannes iussit aquam afferri: cui cùm diuinum signaculum iniecisset Pontifex, sic enim illic ei persuasit, mulieri infudit in Christi nomine. Quod quidē cùm factum esset, quæ in lecto decumbebat, statim surrexit sana, & cum mari-

to & ciuibus vna voce vnanimes Christum magnificabant. Deinde etiam ad Sanctorum genua procidentes petierunt veniam prioris ignorantiæ, & domum redierunt, & cùm multas quidem pecunias egenis distribuissent, triginta verò libras auri, partim quidem ad sumptũ peregrinorum, partim autem ægrotorum, partim verò egentium, Xenodochio tradidissent: & ab illo tempore à Marcionistarum communione omnino abstinuissent, insaniam & amentiam res illorum vocantes, Christi sacrosanctæ assidebant ecclesię. Cùm autem illi omni adhibito studio, & omni, vt dicitur, rudente moto nihil omnino profecissent, & desperassent fieri posse vt ipsi ad eos redirent, præstigiatorem & magum Ioannem appellabant: & plurimis aliis contumeliis ciuitatem obcuntes, eum afficiebant. Ille verò tantum abfuit vt vel minimum curaret contumelias, vt eis potius similiter atque Dominus gloriaretur. Alioqui autem diuinitus immissam calamitatem ad eos mox esse venturam ille prædixit. Paucis enim post diebus, cùm magnus terræ B motus fuisset Antiochiæ, ipsa domus quæ Marcionistarum susceperat congregationem, corruens, & domus quoque plurimæ cum iis qui eadem sentiebant labefactatæ, perdiderunt quandam incredibilem eorum multitudinem, & quod est maximè admirabile, & quod apertè ostendebat eam diuinitus immissam fuisse calamitatem, cùm tanta periisset multitudo eorum qui malè sentiebant, nullus ex eis qui rectè sentiebant simul cum iis periit. Hoc cùm ita factum esset, & pios corroborauit, & correxit multos ex iis qui malè sentiebãt, & licebat videre in vniuersa regione ciuitatis, domos quidem oratorias Deo excitari, templa autem simulachrorum, si quæ remanserant, dirui funditus & in terram deiici, viros autem qui philosophiæ curam gerebãt & virtutis, magnáque ornati erant intelligentia & acumine ingenij à magni huius viri prouidentia emitti ad multorum salutem. Certum autem eius quod dicimus testimonium, sunt ea quę facta sunt in monte Ammano, vbi C eos qui habitabant, qui erant impij & immansueti, & nihil differebant à bestiarum immanitate, ille ad tãtam mansuetudinem deduxit & pietatem, vt à patribus quidem datam neglexerint religionem, rem valde difficilem, & quæ, si vlla res alia, multos vincit absque ratione: prompto autem & alacri animo transfugerint ad lucem veritatis, & nec hactenus steterint, sed etiã multi ex iis pietate vsi munificentius, viri, inquam, & mulieres, illi quidem Monachorum, hę virginum iugum subierint. Quæ autem in Casio monte & in templo quod illic erat gentilium ab illo viro facta sunt, quis est adeò inuidus, aut negligens, aut deses, vt id sustineat præter-mittere? Quo in loco cùm tantus error prius esset diffusus, & multitudo quidem assiduè veniret innumerabilis, fieret autem immensum animalium sacrificium propter cultum, proh dolor, Dæmonum, perierunt illa omnia & extincta sunt zelo illius magnæ & quæ à Deo mouebatur animæ. Neque hæc sunt digna quæ man-D dentur silentio, quæ facta sunt in fastigio ciuitatis in tẽplo Veneris, & quòd non solùm studuerit vt id diueretur, sed etiam vt in eo loco viri sancti habitarent, terribiles iis qui eò subibant dæmonibus, adeò vt illi quidem procul expulsi fuerint, tanquam armis quibusdam terribilibus intentatis eorum virorum precibus: homines autem qui circum circa habitabant, non solum à lęsione illorum liberarentur, sed etiam maximam acciperent vtilitatem, cùm possent versari cum Monachis qui perfecti erant in Dei timore. Illius mentis & studij etiam est opus, quæ fuit in arce Beli qui dicitur, profani templi destructio & ad solum vsque demolitio. Potest etiã quæ circa Seleuciam habitatur regio, gloriari præclaris factis illius viri. Nam & simulachrorum templa illic diruta, & diuinas ędes extructas, & viros virtutis studiosos illic ad habitandum collocatos inuenies. Quis enim zelum sigillatim enunciauerit illius Apostolicæ & solicitæ animæ? Ne ergo in immensum nobis crescat oratio, reliquis omnibus prætermissis, quæ rectè gesta sunt in hoc presbyteratu, ea procedet ad tempus Episcopatus. Non multum enim intercessit temporis, & Nectarius quidem præsul Constantinopolis, migrat ad Dominum. Protinus autem quærebatur quispiam qui esset dignus ea sede. Cùm alij ergo aliis, vt fieri solet in eiusmodi rebus, primas partes tribuerent (fit enim in iis maxima ex parte examinatio, non ex virtute eorum qui asciscuntur, sed ex eorum qui sunt potentes in eos beneuolentia, quæ vel est pura ac syncera, vel accessit muneribus) oporteret autem sanctum Spiritum vincere: & eum præfici qui ad quod ipsum erat ab eo prædestinatus: & superari omnes ab Ioannis virtute & eloquentia, & ei primum locum cedere in ecclesia: & alioqui eius fama plenæ essent omnes aures, adeò vt etiam bona illius auditione accepisset Imperator, is verò erat Arcadius. Cùm hæc ita se haberent, tandem cùm & qui ecclesiam regebant, & qui rempublicam administrabant, cum Imperatore in vnam conuenissent sententiam, mittuntur litteræ ad Flauianum Pontificem Antiochiæ: quæ simul quidem & Nectarij mortem ei significabant, & aureum Ioannem, quod terram & mare continet miraculum, atque adeò ipsum etiam cœlum tangit, ad ipsum accersebãt. Pontificem autem cùm in manus sumpsisset epistolam & eam perlegisset, aiunt tradidisse Ioanni; cum verò cùm legisset, multum quidem ingemuisse propter ea quæ scripta fuerant, & multas etiam lachrymas emisisse ex oculis propter contritionem spiritus, dicentem se esse indignum, & qui longè abesset vt tãta rectionis cura debeat ei committi. Nam paruæ naui, aiebat, non est tutum magnum onus imponere. Cùm sic diceret, eum cõsolabatur Flauianus, & aptè erigebat verbis, pro medicamentis spargens eius animi ægritudinem. Ciuitas autem postquam sensit hoc dãmnum, damnum enim non ferendum iudicabat vnusquisque Ioannis priuationem, id ægrè & intoleranter ferebant. Deinde etiam tanquam violentum aliquid & tyrannicum passuri, & aliis cessuri ea quæ ad ipsos pertinebant, clamabant aduersus eum qui misit. Quid verò, adeóne est infœlix Constantinopolis iactantes, adeóne expers virorum bonorum? Ad tantámne virtutis inopiam venit vrbs maximè regia? Estne adeò inops in iis quæ sunt principalia, quam oportebat in omnibus superare, vt à nobis opus habeat eo qui sit illorum præfuturus ecclesiæ? Sed nos nec tam stulti, nec tam negligentes, nec tantopere erimus proditores, vt eis nostro bono tam facilè cedamus. Caput prius nobis auferent quàm illum à volentibus nobis sint accepturi. Hæc dicentes, deinde etiam suum consilium confirmant iure-D iurando, non permittere iis qui missi fuerant: sed esse potius paratos ad patiẽdum, si quid essent facturi. Cùm itaque Episcopus habuisset concionem, & verba fecisset apta ad persuadendum, vt efficeret ne populus contradiceret, illis ea erant inanis strepitus, & vana aurium molestia. Quid enim dicendo posset persuadere, cùm eos lingua esset priuaturus: lingua quæ tam pulchrè quidem canebat, & cuius cantus erat adeò vtilis & salutaris: quam non audire, damnum est non mediocre, sed vel ad ipsam vsque peruadens animã? Deinde cùm qui missi fuerant, pararent vim afferre & trahere Ioannem, ipse ingressus, emissis iis qui erant præcipui ciuitatis, rogabat plebem ne quid noui moliretur: neque res aggrederetur nimis acriter & inconsideratè, affirmans se non

se non sua sponte se traditurũ iis qui missi fuerant. Cùm A sic dixisset, vix magnum repressit eorum impetum. Neque enim se cura omnino liberarunt: sed etiam per vices custodiam adhibebant, ne aliqua in eum fieret proditio. Hæc Imperatori significantur litteris, & qui missi fuerant affirmabant Antiochenorum constantiam se nihil remittere. Ei ergo & ciuibus vehementius accensus fuit amor in Ioannem. Solet enim negligi quod facilè capitur. Quod autem aliquam moram affert & dilationem, prouocat desiderium. Cùm ergo apud se cõsideraret quemadmodum posset & id quod desiderabat assequi, nec ideo res esset in vllum ventura periculum, scribit per arcana ad comitem Antiochiæ. Ipse autem cùm Ioannem accersuisset extra ciuitatem, tanquam de quibusdam rebus necessariis cum eo communicaturus, cum licet valdè reluctantem & repugnãtem mulis quos habebat paratos imposuit: & sic nullo omnino animum aduertente ipsum iis qui missi fuerant traditum emittit. Cùm ergo ille verus homo Dei, toto B illo cõfecto itinere, iam esset prope vrbem regiam, hoc primum honore afficitur in ingressu voluntate Imperatoris. Quidquid erat clarum & illustre non solum in ecclesia, sed etiam ex magistratibus, sex milliaria progressum extra ciuitatem, ridentibus oculis & læto vultu significantes animæ lætitiam ei fiunt obuiam: & eum splendidissimis afficiunt honoribus. Sic & iis à quibus discessit ardens immisit desiderium illa desiderabilis & maximi facienda anima: & iis ad quos accessit maximam attulit voluptatem. Erant autem vtraque multiplicis Dei sapientiæ & benignitatis quæ omnem intelligentiam vincit & orationem, vt & illius ostenderet virtutem, & quàm sit amabilis: & efficeret vt ipse vtrique mercedem conciliaret. Ambos enim honesti amore teneri fuit cognitum, illos quidem quòd cum dolore dimiserint: hos autem quòd cum lætitia exceperint. Cùm verò esset ingressus, & intercessisset paruum spatium temporis, aderat dies consecrationis: & cùm ades-C sent quidem Episcopi prouinciæ, adesset autem etiam Theophilus Alexandriæ, qui primus ex aliis festinauit vt interesset beati Ioannis consecrationi: & esset quidem Februarij dies vicesimussextus: liceret autẽ coniicere quòd cùm simul lætaretur chorus sanctorum, ne Angeli quidem abessent ab hoc diuino festo, qui erat in terra Angelus, sacro chrismate consecratur, & in excelso loco ecclesiæ collocatur, qui erat reuera stella lucidissima, & iucundiori luce hominum illustrabat animas: qui & habebat vitam orationi conuenientem, & orationem quæ decebat talem vitæ puritatem: cui persuadere non minus erat facile, quàm cuiuis alij solummodo dicere. Cuius vox quidem erat lenis, lenis autem congressio: oratio verò quæ adeò placidè & iucundè fluebat in animam, & tam benignè eam attingebat, vt nullum esset huiusmodi medicamẽtum corporis, quod cùm iuuaret plurimum, nihil afferret in vtendo molestiæ: quomodo illa absque vllo morsu maximam affe-D rebat vtilitatem. Deinde die sequenti ipse Imperator, & quicunque erant in ciuitate honorati & aliis superiores, ad beatum virum accedentes, hoc enim omnino volebant, eius preces & benedictionem iucundissimè sunt consecuti. Deinde ille iniecta oratione sic dixit. Cùm is laudabilis, qui prius, me inuasisset metus, & essem summus imitator Iesu humilitatis, terribilis mihi visa est, ô Imperator, terribilis, & maior quàm vt meæ vires ferre possent, insignis dignitas huius pontificatus. Quod me etiam reddebat timidum, cunctãtem ad eius susceptionem, quòd & ad meam intuerer abiectionem, & ad magnitudinem eius quod meæ fidei committebatur. Quo est enim dignitas sublimior, eo magis opus habet iis qui sunt excelsi viribus, & qui confidere possunt in ministerio. Cùm autem nos etsi indignos & abiectos, iis quibus scit rationibus, is cuius iudicia sunt abyssus multa, ad hãc deduxit speculam: & ratione præditi sui gregis Pastorem cõstituit, rogo ô Imperator, per eam spem quam omnes habemus (neque enim mihi tutum fuerit deinceps silere, neque quod meum est solum spectando, mercenarium esse, & non Pastorem) rogo ergo vt principaliter quidem vos Dei verbis aurem præbentes attentam, super fundamentum fidei, aurum & argentum & lapides pretiosos, bonas inquam actiones, ædificetis. Si qui autem præoccupati fuerint, aut quod absit, sint præoccupandi humanis delictis, ea sunt pœnitẽtia & studio expurganda. Ad eam sit nobis pulchrum exemplum magnus ille Dauid. Qui cùm in peccatum vt homo incidisset, & ab homine fuisset reprehensus, non vt homo solummodo, neque similiter ac vulgus se gessit gratissima illa anima, neque contumelia reprehensionem pauperi Rex repulit, sed magna moderatione & animi contritione ipsam tulit reprehensionem, & cùm se peccasse nõ esset inficiatus, citius quàm fecerat cõsecutus fuit remissionem. Atqui labi quidem est facile: surgere autem, & in statum priorem restitui, est operosum ac difficile. Adeò erat mitis, adeò moderatus: tam magnum fructum fuit consecutus ex diuina humilitate. Et nos ergo qui ineffabilibus Dei rationib°, ideo ad vos venimus vt voluntatem eius testificemur, hoc primum verbum à Christo & diuino eius præcursore accipientes, vobis annunciamus & suademus: Pœnitentiam agite, prope est enim regnum cœlorum. Hęc autem non dubitabo vobis assiduè reuocare in memoriam, vobis autem timendum est ne si fueritis contemptores Dei testimoniorum, ab eo rei deprehendamini in die visitationis. Nihil enim nostrum, neque ex nostro ventre seu cogitatione annunciabimus, sed quæ hausimus ex diuino fluento scripturæ diuinitus inspiratæ. Hæc autem neminem reuerẽtes, neque dies, vt hoc dicam, diuini Dauidis timentes ad vos loquemur. Si vos ergo intelligatis & aures attentas verbo doctrinæ præbeatis, vobis quidem ipsis, salutis, gaudij verò Angelis qui sunt in cœlis, magnæ autem meo quoque spiritui causæ eritis lætitiæ. Sin autem mea verba neglexeritis, & doctrinæ nõ patuerint aures cordis vestri, quod absit, molestia quidem afficietur spiritus sanctus: molestia afficietur meus quoque spiritus. Quod autem restat auditu quidem est molestum, sed tamẽ est verum, nempe me quidem futurum vobis ad conturbationem, aut vt apertius dicam, ad cõdemnationem: vos verò mihi, proh dolor, ad luctum & animæ dolorem ineffabilem & immedicabilem. His lærati Imperator & qui cum eo erant, & testimonio conscientiæ credentes quòd quæ dicta fuerant rectè se habebant, Deo magnas agebant gratias, quòd à tali patre & pastore ei placuisset pasci suum gregem rationis participem. Sancto autem adhuc suauissimam contexente doctrinam, aureáque ac musica lingua canente pulchrè ac modulatè, Deo volente ipsum glorificare, vir quidam repentè possessus à maligno spiritu seipsum intrudit in mediam ecclesiam, spumam ore emittens, & linguam adeò vt visu esset tetrum dimittens. Omnibus ergo rogantibus sanctam illam animam vt misereretur calamitatis, & vt oraret pro curatione eius qui patiebatur, ipse cùm eum iussisset propius accedere, & benignè appropinquans, vir benignus manu eum obsignasset, & effatus esset nomen sanctæ Trinitatis, malignum dæmonẽ iubet egredi. Protinus autem licuit videre factum consequi orationem: & hominem momento temporis fuisse liberatum à tam graui afflictione. Deinde cùm magnus eum fecisset surgere,

admonuit vt vacaret ecclesiæ, & sanctificatorum diui-
næ communioni, & operam daret ieiuniis & orationi-
bus. Si enim, inquit, sic feceris, non te amplius capere
poterit inimicus: neque eius irretieris laqueis. Hinc a-
nimæ incipit curationem, qui hac arte alios longè an-
tecellebat. Melle autem miscens orationem, & mitiori-
bus medicamẽtis, vt iam ante diximus, si quid aliquan-
do iniecisset amari & pungentis quòd morbi vsus ita
postularet, tunc ostendebat quantum esset artis peritus.
Nam sic sæpe mordens & incidens oratio, & vrens ea
quæ non apparent, non modo sit molesta ei qui ægro-
tat, sed etiam auditu potius iocunda & suauis, auréque
deliniens & demulcens. Primùm ergo aduersus eos qui
prætextu cognationis mulieres introducebant, acutam
& musicam mouet linguam: & ostendit eos longè gra-
uius peccare, quàm eos qui apertè exercent quæ sunt
flagitiosa. Quãdoquidem illi quidem soli, & per se sunt
impudici, & suam corrumpunt animam: hi autem qui
in clero versantur, totum corpus corrumpunt ecclesiæ,
verberantes, vt dicit Paulus, eorum conscientiam, & se
præbentes commune monimentum intemperantiæ.
Sed vel absque his, quantum illi damnum afferant co-
habitatione harum quę introducuntur mulierum, rectè
sciet, qui eam orationem legerit vt oportet. Deinde ad-
uersus iniustam plura habendi cupiditatem, & eos qui
grauem marsum immittunt alienis, & effundunt in do-
lia, vt dicitur, inexplebilia, grauius inuehitur: planè ma-
iorem curam gerens eorum qui faciunt iniuriam, quàm
eorum qui patiuntur, quandoquidem illis quidem da-
mnum affertur in aliquo eorum quæ intereunt: ipsis au-
tem qui faciunt iniuriam, in anima, quæ est punienda
immortaliter. Deinceps vitam reprehendit prodigorũ
qui in mensis, in ædificiis, in tali fastu & talibus deliciis
gloriantur, & vt vulgò dicitur, seipsos melle aspergunt.
Nunc accusat superbiam. Nũc vanam gloriam insecta-
tur. Nunc expellit calumniam tanquam dignam quæ
vituperetur. Vaniloquium rursus tollit de medio pro
viribus. Periurium adeò prohibet, vt nec solum iurare
etiamsi verè, dimiserit absque reprehensione: sed etiam
aduersus id multas cásque præclaras habuerit orationes,
ita elaboratas, vt mixtæ essent vero & probabili: & ita
studuerit id de medio auferre, tanquam manifestam in
Deum cõtumeliam, & omnibus ineffabilis & venerãdi
nominis coinquinationem. Quomodo enim præstãtis-
simus & diligentissimus quispiam Agricola, qui vult de
virtute seminare orationes, statuit prius oportere excin-
dere radices vitij & semina maligni, & nihil dimittere
eorum quæ possent omnino lædere aut offendere. De-
inde cum terra sic fuerit complanata & mansuefacta,
quod quidem est humanarum animarũ, virtutis & phi-
losophiæ deponere semina. Post hæc de eleemosyna o-
rationes, tanquam imbres aliquos opportunos effundit
in animas hominum: & vsque adeò colit benignitatẽ,
vt multorum quidem dexteram promptam reddiderit
& alacrem ad succurrendum pauperibus, quę prius erat
parca & illiberalis, ne dicam auida rapiendi aliena: & a-
lios quidẽ effecerit esse munificos, & sua lubenter com-
municãtes, ex pleno, vt dicitur, in inane vtrisque effun-
dẽtes manibus, alios autẽ præferre nihil habere, & cum
omnes suas diuitias pauperibus magnificè piéque diui-
sissent, vitam monasticam & separatam eligere. Ex quo
omnia habere alio modo ad eos rediit, vt qui Deo pro
omnibus iis ditati fuerint, à quo dependebat tota spes
eorum vitę, & ad quem solum dilexerũt intueri: ex quo
factum est vt cor diuitiis non apponerent, neque omni-
bus rebus materialibus. Humilitatem autem & mode-
rationem adeò extulit, & tãtam eius esse ostendit in hu-
mili excellentiam, vt nulla alia virtus possit cum ea con-
ferri: sed ea sit mater & custos aliarum omnium: imò ve-
rò sine qua aliæ nihil habent quod sit certum & fide dig-
num: sed sint, proh dolor, vanus quidam labor & ina-
nis. Tẽperantiam autem & verè pulchram virginitatem
quis sic vel amauit, vel alios q̃ sunt honestiores magni-
que & excelsi animi ad eius insignem incitauit pulchri-
tudinem: vt eam propemodum ostẽderit esse maiorem
& sublimiorem, quàm vt ad eam possit humana natura
peruenire: superare ipsam legem, liberalitatísque & ma-
gnificentiæ potius locum tenere, quàm præceptí? Cha-
ritatem verò, quæ est omnium virtutum maximè regia,
quis illo magis amauit aut laudauit, vt dubitetur maior
ne fuerit laudatio, an eius in eam amor? Quis est enim
adeò planè lapis, aut ferro in corde frigidior, vt audi-
ens eius de illa orationes, non fiat mitis & hilaris, & ad
dilectionem proximi excitetur, & non Pauli expressam
effigiem putet esse illius animam? Quòd si Paulus opta-
uit vt vel à bonis quæ illic sunt excideret: & apertè o-
stendit se hoc magis velle, quàm eos qui sunt ex Israël
esse extra partem Christi: & ei cor omnino vrebatur a-
liorum offensionibus: ipse quoque Ioannes nihilomi-
nus inflammabatur amore in proximum, & fratrum sa-
lutis ardebat desiderio, si illi ipsi est credendum in mo-
rali 24. in Actus homiliæ sic dicens: Vellem, si fieri pos-
set, vestris oculis ostendere quam in vos habeo charita-
tem. Nihil est enim mihi vobis iucundius & desidera-
bilius, ne hæc ipsa quidem lux. Millies enim optarem
ipse esse cæcus si per hoc liceret vestras animas conuer-
tere. Adeò ipsa luce mihi est vestra salus iucundior.
Quid enim me iuuant solares radij, quando quæ pro-
pter vos accipitur animi ægritudo oculis meis magnas
offundit tenebras? Lux enim tunc est bona, quando
apparet in lætitia. Animam enim, quæ mœrore est affe-
cta, videtur etiam molestia afficere. Quòd autem non
mentiar, absit quidem vt vnquam faciam periculum.
Sed si quando contigerit ex vobis peccare aliquem, ac-
cedite ad me dormientem, si non sum similis paralyti-
cis. Si non iis qui à se discesserunt, & vt dicam cum
propheta: Et lumen oculorum meorum & ipsum non
est mecum, & nisi iudicaret quispiam me esse supra mo-
dum ambitiosum & laudis cupidum, videres me quoti-
die fontes lachrymarum emittẽtem. Horum autem est
mihi conscia domuncula & solitudo. Credite enim mi-
hi, spem quidem abieci meæ salutis, dum verò vestra
desico, nunquam est mihi otium mea mala deflendi.
Adeò mihi omnia vos estis. Si sensero vos proficere,
præ gaudio mea mala nõ sentio. Si videro non profice-
re, præ animi ęgritudine rursus mea dimitto, vt qui lętus
sim vestris bonis, & si mala habeam innumerabilia: tri-
stis autem propter vestra mala, etiam si innumerabilia
sint mihi rectè facta. Quęnam enim nobis est spes, si vos
non proficiatis? Quænam autem tristitia, si vos rectè
geratis? In altum extolli videor quando aliquid boni
de vobis audiuero. Implete gaudium meum, liceat vo-
bis salutem assequi, me autem propter vos reddere ra-
tionem. Vobis dari salutẽ, me verò accusari, quòd me-
um munus non impleuerim. Non enim curo vt per me
salui sitis: sed vt solum salui sitis quacũque ratione. Hoc
solum in votum contuli, quòd vestrum profectum de-
sidero: quòd vos amo: quòd vos complector: quòd vos
estis mihi omnia, & pater, & mater, & fratres, & filij, &
si liceret cor nostrum rumpere & vobis omnibus ostẽ-
dere, videretis in magna latitudine intus esse & vxores,
& filios, & maritos. Eiusmodi enim est virtus charitatis:
facítque animam vel cœlo ipso latiorem. Hæc autem
non solum faciebat in vrbe regia: neque eos solos ex-
ercebat ad virtutem, sed per omnem terram extende-
batur, & illi curæ erant omnes ecclesiæ, eiúsque curæ

vnus

vnus finis erant terræ termini. Ioanni enim curæ non
erant mensæ & epulæ, agrósque possidere, & crume-
nas replere, & si quid est aliud quorum studio vulgus
tenetur: sed hoc erat ei cura quæ extingui non pote-
rat, & ossium tinea, œstrúmque quod eius cor subibat,
perpetuum eius bellum aduersus hostem nostrum, &
vt suis ad nos orationibus, & frequentibus admonitio-
nibus arceret eius insidias, & insultus prohiberet: &
quantum quidem ad ipsum spectaret, nullum sineret
ex vocatis, non ex iis qui tunc erant, non ex iis qui post-
ea, excidere à sorte electorum, & esse partis sinistræ.
Propter hæc sermones perpetuo habebat & docebat:
& nunquam cessabat diserta illa & modulata lingua
nostras incantare animas. Propterea sunt pulchræ illæ
verborum Sirenes innumerabilium illud mare bono-
rum, animarum lautissimæ quæ consumi minimè pos-
sunt epulæ, panis Angelorum, mensæ totius orbis.
Quòd si ij qui alimentorum sensibilium curam gesse-
runt, quæ possunt longo tempore sufficere egentibus,
quæ appellare solent Gerontocomia, ipsi existimant se
opus fecisse laude dignum, & ita reputantur ab aliis:
qui hoc diuturnum & permanens nutrimentum, sua-
uissimas inquam orationes, assiduè suppeditabat, vt
non solum cùm esset superstes, sed etiam cùm sursum
esset translatus, sitientes impleret animas, & incuitabi-
lia per ipsos solueret vincula, & à manu Tyranni capti-
uas liberaret animas, & iis qui salui fiebant magnam af-
ferret accessionem: qui hæc abunde præbebat & libe-
raliter & in vniuersum tempus hoc donum extende-
bat, quamnam potuerit assequi linguam, quę ei dignam
contexat laudationem? Imò verò quasnam & quot
linguas? Sed tali quidem anima & lingua ne ipse qui-
dem est dignus mundus, vt dicam cum diuino Paulo.
Quod autem non ij soli qui habitabãt Constantinopo-
lin illi essent curæ, sed omnes ferè quos sol intuetur,
hinc potes intelligere. Cùm intellexisset Phœniciam si-
mulachris adhuc, & dæmonibus, & sceleratis templis
esse deditam, regiam manum habẽs adiutricem, & ma-
gnam aliam manum cui persuaserat vt in id quod opor-
tebat impenderent, secum ducens, execranda quidem
illa templa humi euertit: eorum autem loco sacras ædes
excitat, & immittit Monachos qui feruentem zelum
quodammodo spirabant, & fidem tenebant optimè &
accuratissimè. Præterea cùm audisset Celtas implicatos
esse laqueis Arrianismi, ille aduersus improbitatem
contra sic machinatur Presbyteros simul & Diaconos,
& eos qui diuinos libros legunt, qui similem quidem
& cognatam habebant linguam, sana autem erant fide,
accipiens, & eos veluti quendam, vt aiunt, magnetem,
iis qui se non rectè habebant admiscens, sic illos quo-
que comiter attrahit ad pietatem. Cùm autem aliud
quoque genus Scytharum, qui habitabant ad fluenta
Danubij, accepisset sitire quidem fluentum pietatis,
opus verò habere eo qui esset potaturus, hæc significat
Leontio Ancyræ Episcopo: & quoniam ille opus ha-
bebat viris ad hæc idoneis, cùm tales illinc accepisset,
& ad eos quos diximus Scythas, veluti quasdam stellas
misisset ad occidentales, deducit ad veritatem. Præter
hæc cùm Marcionis hęresim resciuisset serpere in quos-
dam vicos Orientis, & multos corrumpere, non tulit
toleranter, neque dilationibus & temporibus protra-
xit correctionem: sed statim simul quidem regia po-
tentia, simul autem sua quoque vsus auctoritate, & lit-
teris ad hoc simul vicinos excitans Episcopos, tãquam
morbum aliquem pestiferum qui poterat non mediо-
cre importare detrimentum, efficit abesse procul ab ec-
clesia. Sed quemadmodum ille quidem, sicut diuinus
Paulus, erat sollicitus de omnibus ecclesiis, sicut à no-
bis mediocriter, ita etiam verè fuit ostensum. Opor-
tet autem aliorum quoque meminisse, in quibus ille,
lingua eius tacente, erat occupatus, & quænam aggre-
diebatur opera. Cùm considerasset impensas ecclesiæ,
& inuenisset earum plurimas nequaquam consumi in
ea quæ oportebat, eum quidem fistit sumptum tan-
quam motum quempiam inconsideratum: & traducit
ad vsum verè pium & humanum: & cùm peregrinis æ-
dificasset nosocomia, is qui Deo appropinquabat, ef-
fecit vt illic etiam affluerent quæ sunt necessaria: eis
Presbyteros præficiens valde pios, & coniugij exper-
tes, & medicos quoque probatissimos ad curam geren-
dam ægrotorum. Erat autem hoc quoque eius opus &
cura non mediocris, nempe ordo viduarum. Nam cùm
eas vidisset vir præclarus non rectè & ordine, sed prauè
se gerere, pulchrè quidem diuidit, non minus autem
piè dispensat & administrat id quod ad eas pertinebat.
Quæcunque enim ex iis erant ætate iuuenes, & ideo
propensæ ad voluptates, iubet secundis vti nuptiis: me-
lius esse arbitratus id quod est in tuto humile, quàm
sublime quod non est sine metu. Iis autem quæ erant
vitę melioris, & ætatis aliis prouectioris, vt quæ non es-
sent natæ *minus* quàm *sexaginta annos*, eis suadet vt
vacent ieiuniis & precibus: abstineant autem à lauacris,
& maximè conuiuiis, & à sumptuosis vestibus. Habes
studiosè auditor aliud quoque cuius studio tenebatur,
quod non est vile nec mediocre, nempe ad sacram syn-
axim aduentum virorum & mulierum. Nam nec hoc
quoque relinquit inordinatum nec in periculum ad-
ductum, nec defectum dispensatione quæ fit ex ratio-
ne. Sed hîc quoque pulchrè & tutò distribuit pro viri-
bus, & viros quidem iubet noctu simul ventitare, & in
multitudine vt voluerint: mulieres verò noctu quidem
seruare domum, interdiu autem venire prompto & a-
lacri animo. Sic faciens & in talibus versans operibus
& sollicitudinibus, studebat, sicut Paulus, esse omnibus
sine offensione, &, sicut ille, omnibus sine sumptu præ-
bebat Euangelium. Sic autem ipse quoque ex iis quæ
erant ecclesiæ, & quibus *securè licebat omnibus Epi-*
scopis, nullo modo est vsus, vt qui nunquam aspexerit
ad delicias & recreationes. Quomodo enim, qui vix so-
lum attingebant nutrimentum, cõuiuia autem & com-
potationes ita fugiebat, sicut prius diximus: vt cum nul-
lo vesci induceret in animum. Quamobrem? Satius
enim fuerit dicere causam: visum est enim hoc multis
asperum, & ingratum, & affine reprehensioni. Primùm
quidem, quòd cùm ab ineunte ętate assueuisset ieiunio,
idque esset ei veluti coalitum & vsitatum, à vinóque &
quouis alio quod est ventri gratum omnino abstinuis-
set, adeò vt solo hordei succo viueret, & carne superior
cibíque & potus expers propemodum videretur: cùm
ille stomachum hac aspera & quæ nihil hilarè habebat
viuendi ratione, valde corrupisset, & effecisset vt ad
nullum aliud sumendum nutrimentum esset idoneus,
ægrè poterat aliquid admittere ex *iis quæ aliis sunt gra-*
ta & solida. Et ideo non lubenter aspiciebat aliquid
quod esset gratum gutturi & cum voluptate sumere-
tur. Atque hæc quidem est vna causa cur fugeret men-
sas, & cum aliis iniret conuiuia. Deinde etiam quod
cùm apud se iudicasset, quòd si induxisset in animum
vt communiter vesceretur cum iis qui vel amicitia an-
tecellunt aut dignitate, necesse habebit id etiam face-
re cum aliis: Nam quomodo conseruari potuerit, vt
nulli sit offensioni, neque cuiquam afferat molestiam?
Sícque res ad multos transiens, non solum illi futura
esset laboriosa & molesta, vt qui non esset versatus in
rebus huiusmodi: sed etiam interrupturum esset neces-
saria, & ea quibus ipse vacare consueuerat, orationem

inquam, & meditationem, & rerum honestarum doctrinam, quibus adeò erat deditus, vt hoc sæpe paruum negligeret nutrimentum, tantum aberat vt posset vacare mensis & aliis inutilibus & superuacaneis. Quamobrem satis aptè poterat dicere illud apostolicum: Non licet nobis relicto verbo Dei ministrare mensis. Alioqui autem si visum ei esset hoc facere, necesse erat omnino vt duorum alterum eueniret: nempe vt aut consueto alimento relicto cogeretur vesci crassioribus & iis quibus vescebantur conuiuæ: quod quidem non modò ei non conueniebat, sed nec omnino id facere poterat, cùm malè, vt diximus, esset ei affectus stomachus: aut si hoc fugeret & tenui victu vteretur, iis qui conuiuabantur grauis videretur & molestus: & quid aliud existimaretur, quàm hoc facere superbiæ causa & vanæ gloriæ? Sed de his quidem satis, oratio autem deinceps reliqua ordine persequatur. Maximum ergo in hoc ponebat studium, vt assiduè versaretur in oratione & meditatione, & rerum honestarum doctrina, & Dei laudatione. Sed neque communes negligebat congregationes, & ea quæ tempus habent constitutum, vtpote nocturnam, & matutinam, & quæ fit vesperè glorificationem. Quinetiam contendebat Ioannes noctu procedens alios præuenire, & templi portas primùm aperire. Hæc autem cuiusmodi? Erat enim egregius Ioannes acutissimus non solum ad intelligendas scripturas quæ à vulgo non possunt comprehendi: & ad dicti coniiciendam germanè sententiam ingeniosissimus: &, vt dicit Salomon, ad cognoscenda dicta sapientum & ænigmata: sed etiam ad id quòd intellexerat facilè interpretandum & illustrandum, & vt dicitur ad id vel cæco apertè ostendendum, eorum qui fuerunt ex omni seculo facundissimus & maximè idoneus. Eius erat quidem magnus amor in omnes, qui cum eo quòd pij fuerunt, ex Deo etiam vitam egerunt. Prophetas, inquam, & apostolos, ex quibus oratio per spiritum promanauit, in eorum certè libris versabatur assiduè, & in eorum verbis maximam capiebat voluptatem. Simile enim, vt aiunt, simili delectatur. Paulo autem præconi totus adhærescebat, & ineffabili quodam desiderio ei erat coniunctus, & viuebat illius sermonibus. Nam apertè multis in locis verborum eius meminit: idque magnas ducit esse delicias & internæ flammæ consolationem. Propter quam causam, ille quoque similiter atque ij qui amant insanè, & sunt valde inflammati, fatetur se ab eo esse superatum, & non posse ab eo diuelli: & alicubi quidem in ipso impetu orationis, cùm ille ei venisset in mentem, captus fuit veluti à quibusdam vinculis: & plurimum cum eo morari magni facit, & non facilè potest ab eo discedere. Tam magnus & tam ineffabilis fuit eius amor in Paulum, vt qui sic dicit, verè dicat, hoc Ioanni esse Paulum, quod Paulo fuit Christus, imò verò Ioanni quoque fuit Christus sicut Paulo. Nam tantus quoque illius propter Christum fuit amor in Paulum. Cùm eius autem epistolas legeret hic magnus Ioannes, & in earum conuenienti meditatione magnum studium poneret: quinetiam quoad eius fieri posset, qualis esset animus Pauli scire cuperet: eum subiit desiderium earum explicandi intelligentia, & efficiendi vt peruenire posset ad eius profundum, quod à multis nondum rectè cognoscebatur. Rem itaque aggressus, & illas ad verbum interpretans, apud se quodammodo dubitabat & differebat. Id autem ex eo oriebatur, quòd illum valde diligeret, & ei vellet omnino placere. Id verò de quo dubitabat, erat, num Paulo gratus esset eius labor: an rectè assequeretur mentem eius quem diligebat, & num longè à veritate abesset & à scopo. Hoc cùm in mente versaret & dubitaret, & Deum valdè rogaret, vt id de quo dubitabat ei notum fieret, non diu abfuit solutio. Modus autem qualis? Est enim reuera Deo dignus & illius sapientia. Sed est attendendum. Habet enim varium quiddam & admirabile. Vir quidam qui magistratum gesserat, & erat mundi splẽdore insignis, inuido oculo conspectus & per calumniam delatus ad Imperatorem, ô acerbam inuidiam & inimici improbitatem, à regia simul & honore expellitur. Cùm autem vidisset se magna laborare inopia eius qui esset opem laturus, intelligens se esse infœlicem, & dominum habere aduersum, & se ideo nemini curæ futurum, quoniam amicos nihil esse dicit tragœdia, si sit infœlix quispiam, præterquam beatæ illi animæ, & quæ huiusmodi casuum moueri solet misericordia: & nulli alij similiter atque illi liberè loqui apud Imperatorem, neque largiri mores, nec ipsam dignitatem petit per aliquem intermedium venire in beati conspectum. Quod cùm resciuisset, noctu permisit vt veniret, vtpote quod interdiu non futurum esset tutum eum alloqui. Iussit autem Dei cultori Proclo, qui erat ad hoc constitutus, vt cùm venisset, ad eum facilem illi præbeat aditum. Sed enim rursus est attendendum, afferet enim oratio voluptatem simul cum admiratione.

Cùm ille venisset, & esset portas ingressus, vadit Proclus annunciatum. Cùm autem iam accessisset ad cubiculum, in quo labori magnus vacabat Ioannes, & intentus erat interpretationi, ostio statim admouens oculos, & vt licebat per foramen aspiciens, videt Ioannem qui pergebat quidem scribere, & in eo erat diligenter occupatus, virum autem quendam, capite caluum, qualis est Elisæi effigies, cui densa quidem erat promissa barba, super humeros sensim cum beato congredi, & cum illo loqui in aurem. Hæc cùm vidisset Proclus, existimabat aliquem se non sentiente esse ingressum, & ipsum esse qui cum sancto loquebatur. Cùm itaque illi significasset id quod fuerat suspicatus, rogabat vt expectaret. Cùm autem multum intercessisset temporis, & is cuius præstolabatur exitum, nondum adesset, rursus vadit Proclus, eum vrgente homine, vt si vidisset cessare colloquium, statim annunciaret. Cùm verò ille rursus per foramen aspiciens, vidisset esse attentam & seriam collocutionem, importunum & impudens esse arbitratus interpellare orationem, reuertẽs dubitabat quisnam esset qui loquebatur, & quonammodo esset ingressus, cùm non fuisset ei prius annunciatum. Cùm autẽ parum substitisset, vadit rursus: & cùm rursus vidisset tam diligentem & tam seriam collocutionem, lignum verò iam pulsatum vocaret ad congregationem, accedens ad hominem, dixit eum de cætero non posse ipsum conuenire vsque ad finem matutinæ glorificationis, & protinus eum emittit, iubens eum redire postridie. Venit itaque homo ille: & Proclus statim vadit nihil cũctatus, & eadem rursus vidit, nihil cessante illa collocutione. Propterea ergo nõ ausus illum adhuc admonere, reuertitur tristis, tristi viro apparens, & qui hoc nomine merito esset accusandus, quòd homini qui in mala talia inciderat, & tam graue tempus erat perpessus, non se benignum præbuisset, neque quam poterat opem ferre ei tulisset: sed aliis potius ad magnum Ioannem præbens aditum, dilationibus eum sic protelaret. Proclo autem affirmante nihil esse huiusmodi: sed se non sentiente nec sciente hoc accidisse, cùm iam magna pars noctis esset transacta, nequaquam autem minueretur illa collocutio, lignum rursus pulsatum, plenũ dolore & animi ægritudine amandat hominem, nõ tamen ita vt futuri reditus spẽ abiiceret. Proclo verò admirari quidẽ, vt par erat, veniebat in mentẽ, sed neminem

neminem habebat quem reprehenderet: sed de se potius querebatur, vt qui sua negligentia hoc putaret accidere. Quamobrem apud se omnino constituit, non cibum sumere, non somno ne minimum quidem cedere, neque à foribus omnino discedere, donec vel ipse primus homini daret aditum: aut saltem sciret quisnam is sit qui præcedentibus diebus clanculum fuit ingressus. Cùm autem arrectis oculis & auribus staret pro foribus, & totum animum adhiberet, hæc quidem erat nox tertia, & homo iam aderat. Statim ergo Proclus ei factus obuiam, Esto, inquit, bono animo; ego enim modò tibi fui custos diligens, neque vllus hucusque ad magnum ingressus fuerit: sed tibi primo & soli ad eum erit ingrediendum, & eum per otium conuenies quantum voles. Hoc cùm dixisset, accedit quamprimum, & cùm foramini oculum admouisset, & vidisset similia prioribus: illum quidem os admouentem alteri ex auribus, & tanquam arcanum quodpiam ei communicantem & submurmurantem: hunc autem chartam habentem in manibus, & qui videbatur scriptis mandare ea quæ dictabantur, intellexit Proclus non sine Dei numine hanc fieri visionem: neque humanum quidpiam esse quod apparebat, sed rem diuinam & quæ sit supra hominem. Conuersus ergo, homini dixit: Abi & mane apud te Deum rogans. Consentaneum enim est eum nolle vt tu ingrediaris, & te ideo prohiberi. Hoc enim pro certo habeas, nullius omnino ex iis qui sunt corporati, sed diuiniorem quandam, & quæ est supra nos esse sermocinationem. Habet enim rursus se similiter, sicut duæ præcedentes noctes iam mihi ostenderunt. Et ille quidem sic abiit graui dolore oppressus & plenus dubitatione. Cùm autem iam esset dies, neque enim finit ille bonus conturbatum animum sic manere absque consolatione, recordatus sanctus, iubet accersi Proclum, & vbi est ille, inquit, qui tribus antè diebus ad nos cupiebat accedere? Quod quidem à nobis haud grauatè impetrauit. Ille autem, Ter, inquit, tribus deinceps noctibus accessit: & permansit vsque ad matutinum. Sed quoniam alius tecum loquebatur, existimauimus futurum esse nimiæ arrogantiæ, si accedentes interrumperemus tuam collocutionem. Is autem admiratus; Et quis, inquit, noctu ad nos accesserit, & quis nos conuenerit? Deinde Proclus, Est quidem, inquit, omnino mihi ignotus, qui autem te alloquebatur, inquit, erat huic similis, ostendens Pauli imaginem quæ perpetuò stabat ante Ioannem, & quam solebat assiduè intueri, qui etiam videbatur tibi sedenti & scriptioni incumbenti sensim in humeros inclinare & tecum loqui in aurem. Vt autem ego opinor, erat ille ipse re vera. Cognouit itaque magnus Ioannes se à Deo fuisse exauditum, de iis quæ cupiebat scire, an Paulo grata esset epistolarum expositio: & ideo ostendisse illum ipsum Paulum, qui cum eo versabatur, & ei tanquam discipulo opem ferebat in oratione: imò verò qui nihil amplius afferebat, nisi quòd iis quæ dicebantur solum seruientem porrigebat dexteram. Cùm sic sibi persuasisset Ioannes, iussit quidem Proclum parum recedere. Ille autem inclusus, procidit in genua: & lachrymis plenos habens oculos, Deo magnas egit gratias, quòd soluisset ea quæ erant dubia. Deinde iussit Proclo ne eum negligeret qui petierat vt eum conueniret: sed iuberet, vt nocte sequenti accederet. Dicit enim nihil tale amplius ab eo visum iri. Is autem vocatus accessit, & rogauit de iis quæ erant proposita. Deinde Ioannes nihil differens, Quomodo enim qui in talibus erat igni ardore similis? Imperatori quidem de eo significat, & ille quidem statim cessit: hic autem fuit reuocatus, priorem honorem rursus fuit assecutus. Aureus verò Ioannes prompto & alacri animo repletus ex eo quòd illam diuinam accepisset visionem, & tanquam discipulus in magistro haberet fiduciam, cùm quæ restabant factarum illius epistolarum ad finem deduxisset & explicasset, dat ecclesiæ diuitias quæ nunquam consumuntur. Hæc ergo insignis & clara stella ecclesiæ, & doctor accuratus virtutis, accensus zelo pro ecclesia, & arguens sacerdotes qui iniquè se gerebant: quinetiam eos qui non admittebant correctionem à sacris arcens vestibulis: & non solis verbis castigans, sed etiam canonibus ecclesiasticis in tempore puniens improbitatem, visus est aliquando grauis, qui erat valde mitis & clemens. Quid enim si mel quoque mordet vulnera in quibus inest vlcus? Visus est autem iis qui erant omnino immedicabiles, & quorum curatio erat omnino desperata. Nam quis aut curandarum animarum peritior: aut in medicamentis, quæ pertinent ad curationem, nempe in oratione & in modis administrationis ac dispensationis mitior ac benignior, sicut etiam iam antea ostendimus? Cæterum quamdiu circa solum quidem clerum consistebat reprehensio, & erat intra ecclesiam quæ videbatur grauitas, non erat nimius dolor, nec in eum erat odium agreste & furiosum, sed remissum & tolerabile, nec procedebat extra labra concepta molestia. Cùm autem in multos quoque qui gerebant magistratus processisset reprehensio. Oportebat enim propter splendorem personarum, & quòd & se, & alios posset valde lædere, vt non esset remissa improbitas tanquam impetus aquæ facilè fluentis, & quæ fertur per plana, eam eius verbis tanquam propugnaculis interrumpi, ne si esset absque vllo metu & liberè se iactaret, fusè per omnia procederet & multos induceret ad æmulationem propter libertatem eorum quæ perpetrabantur. Cùm sic faceret, & studeret, vt ij vitam suam corrigerent quæ malè & nequiter se habebat, partim quidem, rapina & auaritia, partim autem aliis quoque affectionibus & vitiis maximis, non erat amplius tolerabilis: sed lingua acerbis & mordax, & planè non ferendus non sanatura. Quomodo enim qui vel melle erat dulcior? sed ex morbo & malignitate eorum qui reprehendebantur. Porrò autem quædam etiam causa opem tulit iis qui temerè volebant ei esse inimici. Eutropius enim qui tunc præerat cubiculo Imperatoris, volens suo arbitratu iram exercere in quosdam qui eum quidem offenderant, ad ecclesiam autem confugerant, pro lege habet suam animi perturbationem: & Imperatori persuadet vt legem ferat, non licere vlli reo confugere ad ecclesiam, aut si confugiant, licere eos securè expellere. Hæc ille studens statuere, ignorabat se gladium in scipsum acuere: & legem ferre de venia ei non danda: & portum claudere quo ipse magis opus erat habiturus, quàm alij. Diuina enim iustitia, etsi magna ex parte soleat differre, sequens leges benignitatis, & quod quærat pœnitentiam, at in hoc quidem certè rectè faciens, eum inuasit è vestigio. Et enim ille non multo interiecto tempore cùm offendisset Imperatorem, solam Ecclesiam quam affecerat iniuria, agnouit auxilium, & ad eam confugiens, & tanquam sacram anchoram apprehendens, ab ea quærebat salutem, quam ipse stultè seruare prohibuerat. Quis ergo sanæ mentis & sciens benignitatis tempus & iustitiæ, cum iudicauerit dignum misericordia, qui, vt dicitur, captus erat suis pennis, & bos ex se præbebat flagellum? Nec ergo ille magnus homo Dei, qui & sciebat misericordiam tribuere vbi oportet, & sustinere quando oportet, & differre commiserationem.

Sciebat enim eò apertè spectare illud diuini Esaiæ, In stateris & mensuris sitam esse apud Deum iustitiam. Cùm is ergo iaceret ad aram, & timore prope esset moriturus, hic vir diuinus zelo motus pro ecclesia, quam omnino videbat fuisse affectam contumelia ab illius legibus, ad id vocante occasione, conscendens suggestum, vt esset omnibus manifestus, eum opportunè arguit & iussit præclarè suæ legis facere periculum. Cur autem hoc faciebat vir sapientissimus? Simul quidem vt extolleret Dei iustitiam & leges prouidentiæ: & audaciam hominum frangeret & arrogantiam: & vt illum in tempore admoneret quantum hominibus bonum sit clementia. Hæc non bonis ratiocinatoribus & qui eius spiritum non nouerant, videbantur extra tempus cecidisse: & importunus, proh dolor, existimabatur qui erat mitissimus: & accusabatur sæuitiæ, qui erat omnium humanissimus. Id autem erat omnino humanitas, & pro ea zelus vel opportunissimus, vt cognoscerent qui erant omnino duri & crudeli animo, & homines, vel ab humana victi infirmitate: & cùm in fratrum delictis ignorarint benignitatem, eam discerent in suis. Et cùm dedidicissent quicquid est inhumanum & immisericors, benigni & misericordes fierent per pœnitentiam. Sic ergo paulatim in nonnullorum animis non rectè in eum versabatur odium. Sed de hac re quidem & de exilio quod omnem superat iniustitiam, expectate paululum. Nunc autem quæ id præcesserunt, & quæ nec sunt quidem prætermittenda, mandet auribus oratio. Sanctum virum eo tempore res quædam afficiebat molestia: & igne zeli implebat eius animam. Etenim permissum erat Arrianis intra ciuitatem habere conciliabulum: quod quidem fuerat multis causa, vt eodem, quo ipsi, laborarent morbo malæ opinionis. Opportunum itaque tempus nactus, quando Imperator venit ad sacrum, festo eum ad id vocante: erat autem dies Epiphaniorum. Dic mihi, inquit, ô Imperator, Si quis huic pulchræ & pretiosæ, ostendens coronam quam habebat in capite, quosdam abiectos & obscuros lapides inseruisset, videretúrne tibi hoc esse tolerandum: & non tanquam vniuersa per illos afficeretur contumelia, ægrè tulisses? Cùm is autem veritati sermonis annuisset, Quid verò, inquit, non existimas vniuersorum regem irasci, si in pia ciuitate, & quæ omnino rectè se habet, pars quæ malè sentit sinatur habitare: cùm oporteat vel ab ipsis exigere vt conuertantur; vel si perseuerant, protinus expellere? Hæc cùm audiisset Imperator, non distulit, nec est cunctatus: sed primos eorum statim accersiit, & ex eis scire voluit an in animum inducerent à fugienda desistere opinione, minatus exilium & bonorum suorum priuationem iis qui non parerent. Cùm autem vidisset eos esse immedicabiles, minas deduxit ad effectum, & iussit eos expelli è ciuitate. Hoc effecit vt multi errorem dediscentes se rectæ adiungerent opinioni, quòd nollent corporis sustinere afflictionem, animæ vitium eiicientes: & quòd laboriosum fugerent exilium, se improbi potius dogmatis laudabili exilio condemnantes, & vtraque rectè fugientes. Quicunque autem fuerunt omnino incurabiles, ij perpetuo damnati exilio, versabantur extra regiam ciuitatem, suæ animæ morbo se oblectantes: & cum deponere, non autem habere miserabiliter erubescentes. Deinde cùm tempus aliquod effluxisset, ab iis qui intra aulam Imperatoris eadem sentiebant latenter congregati, sic eis paulatim aperta dicendi libertate, ausi sunt illi in quibusdam diebus insignibus, in quibus solent cœtus conuenire, ipsi quoque ingredi ciuitatem, & cogi in porticibus, & liberè quædam antiphona ipsi canere cantica, composita conuenienter eorum opinioni: & quod quæuis pia auris abhorruerit, paulatim processerunt eò impudentiæ, vt etiam Orthodoxis psallentibus exprobrarent homousion, & id execrandi in cantico ponerent. Vbi sunt, dicentes, qui tria vnam defendunt esse virtutem? Hæc cùm audiisset ille magnus, cum pietatis zelus magis incendit: verebatur enim ne malum sic rursus loquendi libertatem assecutum, esset aliis causa exitij. Machinatur itaque virtus contra vitium: & cùm ipse antiphona composuisset cantica, & dedisset populis canenda in matutino, effecit vt sic euanescerent inanes voces hæreticorum. Quid deinde consequitur? Fuit accensa hæreticis inuidia & ira agrestis: ex qua lis orta est: ex ea autem pugnæ, & præter eas plagæ. Deinde insidiæ: & postremò cædes ex vtrisque: adeò vt vnus quoque ex Eunuchis Imperatricis, nomine Brison, fauens cantoribus Orthodoxis, in fronte fuerit percussus lapide. Quod quidem cùm peruenisset ad aures Imperatoris, vetuit hæreticis ne amplius hymnos publicè facerent. Satius autem fuerit de antiphonis quoque canticis dicere, quisnam fuerit auctor eorum inuentionis. Dicunt enim diuinum Martyrem Ignatium hoc tradidisse primùm Antiochenis, non domi suæ & à se inuentum: sed diuiniore quadam visione, vt ille cum Deo magnam habebat familiaritatem, acceptum: vt qui viderit Angelos sic inter se contra psallentes, & hymnum offerentes adorandæ trinitati. Porrò autem ex iis quæ de Ioanne traduntur, hoc minimè est prætermittendum. Dicitur enim, & multorum sermone celebratur, quòd cùm diuinum panem consecrans extolleret, totus à Deo affiatus (Quid autem horum est incredibile in tam sancta anima?) quibusdam signis videbat Dei spiritum ad dona proposita descendere. Cùm autem vnus ex ministris, qui ei assistebant, in quandam mulierem ex iis quæ desuper solebant despicere, ô tuam omnia peruadentem, ô maligne, improbitatem, oculum conieciisset, & eam curiosè aspiceret, sic quidem magno Ioanni fuit depulsa visio sancti Spiritus. Ille autem non ignorauit: sed ministrum quidem statim mouit è sua statione: ipse verò consueta visione ne sic quidem est frustratus. Deinde futuri quoque curam gerens: iussit velis superiora muniri tabulata. Quomodo autem iustum fuerit hoc quoque præterire, quod est quidem vnum ex iis quæ de eo dicuntur, piæ verò animæ potest esse valde gratum & eam accendere ad hymnum creatoris? Sic autem habet. Vir erat quidam illo tempore, qui ipse quoque idem sentiebat cum Macedonistis, & habebat vxorem quæ eandem quam ipse habebat opinionem. Eum magnus Ioannes sapienter & artificiosè aggressus, sua lingua ceperat & adiunxerat ecclesiæ fidelium. Deinde ille rursus conabatur persuadere eius vxori, vt eandem teneret sententiam: mulier autem, vt quæ esset mulier, & attenderet magis falsum quàm veritatem, dicebat, se quidem eadem sentire quæ maritus: & ea quæ Orthodoxi similiter atque ille tenere, cor autem minimè habebat idem loquens quod lingua; nolens sicut prius cum marito errori, ita veritati postremo communicare. Cùm itaque à quodam ex Pneumatomachis panis partem accepisset, eam quidem latenter credit ancillæ fideli: ad fidelium autem sacrum accedit cum marito, præ se ferens se participem fore sanctificatorum. Deinde cùm panem diuinum accepisset, eum quidem rursus latenter tradit ancillæ, eius verò loco accipit eum quem habuerat ab hæreticis. Postquam autem eum ori admouit, ô stupendum miraculum,

miraculum, ô quàm aperta & expressa fuit imago mentis eorum qui dederant, vidit eum mutatum in naturam lapidis. Atque ipsa quidem cùm enunciasset id quod factum fuerat, & credidisset, ipsa quoque fit è numero piorum: Lapis autem reponitur in quadam domo ex iis quæ sacra seruant. Aggreditur nunc oratio, res Gainæ quemadmodum se habeant, tradere auribus fidelium: qui erat quidem genere Gallus, nihilominus autem mente quoque barbarus. Cùm esset verò Romanis subiectus, & relatus in numerum exercitus, & deinde paulatim progrediens, maiores gradus esset assecutus, postremò creatur etiam Dux exercitus Romanorum, tam equestrium inquam copiarum, quàm pedestrium. Is cùm acriter defenderet opinionem Arrianorum, ausus est ab Imperatore petere vnum templum iis qui erant eiusdem cuius ipse opinionis, ex iis templis quæ erant in ciuitate. Arcadius ergo protinus, ille enim tunc tenebat sceptra imperij Romanorum, Dei homine accersito, rogabat vt petitio eius exaudiretur, eius virtutem illi reuocans in memoriam: & tacitè significans tyrannidem quam ipsum videbat affectare. Vt sic, aiebat, barbari mansuescat animus. Et sic quidem Imperator. Ille autem lingua planè aureus, statim ostendit se etiam habere aures, quæ linguæ nihil crederent, & quæ possent iudicare quibusnam rationibus parere oporteat, & quibus non. Statim ergo renuit, diuini metus non oblitus, & eius quam habebat dignitatis, & dicit se non esse id permissurum quodcunque acciderit. Quomodo enim sustinuerit, qui non & à mente, & à pietate procul discesserit, vt qui ingrediuntur rectum tramitem veritatis, & Christum defendunt esse vnum venerandæ illius trinitatis, amandentur extra sacra vestibula: ij autem qui se magnificè iactantem & audacem linguam in eum mouent, ij inquam, ô profanos pedes, intra domum illius introducantur? Sed si quid conueneris ô Imperator, cùm tu mihi eum deduxeris in conspectum, omnem curam depone, ea solum quæ dicuntur auscultans. Ego enim cum eo differens persuadebo, ne ille velit ea à te petere, quæ non est fas omnino præbere. Lætatus est his auditis Imperator, & die sequenti cum simul etiam adesset vir diuinus, accedit quoque Gainas, ipse quidem sicut heri & nudius tertius petens ab Imperatore vnam ex sacris domibus. Ioannes autem dixit, non licere Imperatori audere aliquid in rebus ecclesiasticis, si velit omnino esse pius. Quid verò, non mihi quoque, inquit barbarus, vna ædes oratoria permitteretur ad precandum? Nullum est templum, inquit, magnus Ioannes, quod non tibi pateat: nec est quisquam te prohibiturus si velis orare. Sed sum, inquit, alterius sectæ, & ideo volo seorsum cum ea versari in ecclesia. Non est mea petitio reprehendenda, & quæ non iustam habeat occasionem, cùm belli pericula quotidie adeam, & reipublicæ vtilitatem vitæ meæ præferam. Sed habes ô optime, inquit sanctus, laborum non minores remunerationes, siquidem es dux exercitus, & consularem honorem es assecutus. Satius autem fuerit hoc quoque considerare, quàm antea quidem esses obscurus & ignobilis, quantus verò sit nunc tuus splendor & quanta gloria, & quanta quidem esset antea paupertas, quantis autem nunc abundes diuitiis. Hoc te cogitantem oportet esse beneuolum, & non esse ingratum in imperium, quod te sic honorauit, & non ab eo petere quæ non licet. Cùm ad hæc nihil haberet Gainas quod aptè responderet, prætulit silentium, vt qui pulchrè reipsa didicisset, se in virum incidisse, qui non minus posset versare linguam, quàm ipse gladium. Admiratus est autem Imperator, & qui aderant, quòd tam paucis barbaricæ temeritatis refrænata fuisset loquacitas. Cùm autem aliquantum effluxisset temporis, Gainas quam iam diu parturiebat tyrannidem apertè edens in lucem, in Thracia & Macedonia faciebat incursiones, eas & populans, & prædas ex eis agens. Aduersus quem cùm nemo auderet nec bellum fortiter suscipere, nec apud eum fungi legatione, generosa illa anima & diuino metu armata, neque timens priorem illius eum ipso contentionem, neque quidquam eorum quæ solent animum frangere & perterrere, ad eum statuit proficisci: homo in summa quiete educatus, & qui nullum vnquam tale viderat periculum, nec talem perturbationem. Atque egreditur quidem valde alacri animo, ipse legatione functurus pro omnibus. Cùm verò iam accederet, ambularet autem terram intuens, gestu quidem graui & honesto, incessu verò tardo & tranquillo, manifesta virtutis vestigia in vultu significans. Barbarus hoc aspiciens, non amplius erat barbarus: sed statim & iram remisit, & placidè aspexit, tumore animi quodammodo compresso tam moderato & tranquillo spectaculo. Quinetiam eum quoque inuasit timor, recordatum illius dicendi libertatis, & qui perterreri minimè potest spiritus, & verborum quæ vires habent ex veritate, & quæ valde possunt animum sauciare. Propterea ergo ei processit obuiam, & ad pedes procidit: & assumens eius dexteram, imponebat oculis tanquam sanctificaturam. Præterea autem filios quoque fecit procedere ante sanctos eius pedes. Deinde cùm verba & valde suauem audiisset admonitionem, facilè persuadetur, & sublatis inimicitiis fit Romanis sicut prius fœderatus & amicus. Ita sæpenumero venerandus vultus, & opportunitas & prudentia orationis, quæ vis belli non potuit, facilè effecerunt, & visa est plus potuisse oratio, quàm gladius. Sed nunc quidem sic victus à virtute & lingua Ioannis, depositis armis pacem est amplexus. Non multò pòst autem illa valde dulcia & aurea verba, erant, vt cum diuina scriptura dicam, inaures aureæ in ore porci. Et Æthiops quidem mutauit pellem, & felis crocotæ oblita, persecuta est ea quæ consuecuerat, & ipse quoque priorem complectens improbitatem, rursus cum aliis obibat Thraciam, res nouas moliens, donec in Romanorum exercitum incidit cum aliis seditiosis, & sic malus ille malè perit. Sed res quidem Gainæ sic se habuerunt, & hæc quidem diximus pauca ex multis, quantum satis fuerit ad significandam eius peruersitatem, & magni illius viri virtutem. Similiter autem pro ecclesiasticis quoque regulis studium, & quem pro ipsis habebat zelum, singulatim quidem nemo potest explicare. Sed tamen hoc quoque paucis, quoad eius fieri potest conabimur ostendere, tanquam vniuersam aquam fontis per modicum fluentum. Cùm enim Constantinopoli Asiani Episcopi numero viginti duo cum hoc magno Pontifice considerent, repentè vno sabbatorum Episcopus quidam Valentinopolis, nomine Eusebius, ex odio ad illum accedens, porrexit libellos Synodo, qui erant aduersus Antoninum, qui tunc Ephesinam sedem administrabat. Deinde etiam maximo sacramẽto adigit magnum Christi Pontificem, ea quæ data fuerant non leuiter & in transitu tractaturum: sed ad examinationem quamprimum deducturum. Septem autem capitibus comprehensa erat tota accusatio. Sic autem habebat. Sacris vasis preciosis transmutatis, eorum materia vsum esse ad vasa quæ eius & filij sui fuerunt nuncupata. Marmor rursus accepisse ex aditu baptisterij, & audaci manu & mente in balneo suo deposuisse. Columnas quæ longo antè tempore intra

templum fuerant repositæ, in suo collocasse triclinio. A Suum filium cædis reum, non diuina, nec humana reueritum, cum sua nimia auctoritate conseruare, adhuc immotum in Diaconatu. Prædia, inquit, à Basilina, quæ erat mater Iuliani abominandi Imperatoris, ecclesiæ consecrata, vendidisse, & pretium sibi vsurpasse. Cum vxori sua sponte prius renunciasset, cum ea rursus coïuisse, & ex ea filios suscepisse. His omnibus malis accedebat hæc coronis, quòd tanquam sit licitum & permissum auro vendat Episcoporum ordinationes, adeò vt maiores fiant qui plus præbent pecuniæ. Ad hæc homo Dei placidè admodum & tranquillè, frater, inquit, Eusebi, his quæ propter animi dolorem fiunt accusationibus maxima ex parte non sunt faciles probationes. Mittamus ergo in scriptis accusare Antoninum, cùm doloris causas possimus curare facilius. Cùm is autem repentè verbis vteretur acrioribus: & impudentissimè affirmaret, se nulla animi perturbatione motum, sed veritate omnia accusare, dat beatus Ioannes B locum iræ, arbitratus inimicitias esse causam accusationis, & cùm Paulum Heracleæ Episcopum (videbatur enim is bene velle Antonino) rogasset, vt inter vtrumque pacem conciliaret, surgés ingressus est in templum, tempus enim vocabat celebrandi diuini mysterij. Sed hæc ne minimum quidem placebant Eusebio, neque cessabat ab inimicitiis: sed vehementer inuehebatur in Antoninum: & magno in eum ferebatur impetu. Incertum autem quomodo fuisset in eum motus, & quónam animi motu fuisset incitatus. Itaque accedens, alterum magno Ioanni tradit libellum, cuius erat eadem cum priori sententia. Præterea autem rursus quoque horrendis adigit sacramentis, ipsam etiam adiungens salutem Imperatorum, non hoc quidem Episcopaliter, sed fortasse ciuiliter, ne id præteriret citra examinationem. Cùm ergo vidisset illius impetum minimè posse cohiberi, & eam rem ad omnium aures iam peruenisse, alios quidem iubet diuina dona offerre, non iudi- C cans esse sanctum, cùm aures incubuerint in talium rerum cogitationem, assistere sanctificatis. Ipse autem libello in manus sumpto, egreditur. Deinde tanquam volens Eusebij impetum reprimere, Ne existimes, inquit, postquam lecta fuerint ea quæ sunt in manibus, & tradita auribus omnium, te facilè posse effugere eorum probationem. Neque enim nos cum qui potest probare, arcemus: neque eum qui non potest, vi trahimus. Cùm ille autem acerrimè instaret & vrgeret vt statim legeretur, præbuit legendum. Cùm verò omnia visa essent grauia, ij ex Episcopis qui erant ætate prouectiores, ab eo, quòd eis iudicatum fuerat esse deterius, id autem erat venditio ordinationum, statuerunt esse faciendam examinationem. Sic enim dicebant sibi facilem & breuem futuram esse diiudicationem. Si enim ostensum fuerit hoc esse verum, superuacaneum fuerit alia examinare. Qui enim sancti Spiritus gratiam non est veritus venalem proponere, is vix preciosis va- D sis, aut lapidibus, aut prædiis ecclesiæ pepercerit. Hæc sancto quoque visa sunt? Cum ergo interrogatus is qui accusabatur negaret: & qui aurum insimulabantur præbuisse, ipsi quoque se dedisse inficiarentur, sic mansit, & producta est quæstio vsque ad diem iam inclinantem. Cùm ergo quæ mota fuerant solui aliter non liceret, nisi testes producerentur, quibus præsentibus datum fuit & acceptum, quoniam accusator quidem dicebat esse, sed non adesse, neque in ea versari regione, intuens beatus ad difficultatem inuentionis, & considerans quàm arduum futurum esset opus, & quàm multorum dierum, productio testium, ô Apostolicam illam animam, & quæ propter concordiam, nihil omittebat eorum quæ erant necessaria, statuit ipse venire in Asiam: & ea quæ mouebantur, suæ ipsius fidei credidit examinanda, in corpore tam liquefacto, & immensis laboribus confecto, tantam afflictionem subire constituens, propter negocia ecclesiastica. Antoninus autem cùm animaduertisset non rectè ei cessurum Ioannis in Asiam aduentum. Sciebat enim quomodo seipsum planè esse reum, ita illum posse apertè omnia conuincere, persuadet Imperatori, quodam ex magnis viris adiutore ad hoc vsus, cuius agrorum ipse curam susceperat, vt sisteretur Ioanni exitus, prætextu Gainæ tyrannidis, quæ adhuc conturbabat. Propter quam causam necessariam esse eius præsentiam. Et sic quidem arcetur beatus ille à suo exeundi proposito, sed ne sic quidem desistit à perscrutatione eorum quæ dicta sunt, sed ascito vno ex illis viginti duobus Asianis Episcopis, qui erant in Synodo, & tribus ex iis qui erant apud se Metropolitanis, eos mittit in Asiam, quæ- B situros de Eusebio, & de eo quem ipse accusabat Antonino, cùm hoc apertè dixisset, & in actis posuisset, vt qui non ad locum præstitutum intra duos menses peruenisset, cum iis quæ vterque habebat ad sua confirmanda, esset excommunicatus. Cùm ergo qui erant iudicaturi essent in regione, qui iudicio contendebant, priusquam venissent in iudicium, cùm inter se dedissent, alter quidem aurum, alter verò iusiurandum, & se effecturum vt bono esset animo, dilatione temporis cogitabant iudices fallere. Nam cùm accusatori visum esset tempus producere, & sic eis afferre tædium, maximè cùm eis anni tempus posset satis magnam afferre molestiam, erat enim æstatis calor vehementissimus, dixit se non posse producere testes intra quadraginta dies. Cùm sic dixisset, ipse quidem productionem testium nihili faciens, venit Constantinopolim. Iudices autem cùm præter quadraginta alios, non pauciores quàm triginta dies expectassent, neque adesset vllus eorum quos sperabant, sed res esset fraus manifesta, Eusebium quidem, scribentes ad eos qui vbique sunt in Asia Episcopos, denunciant excommunicatum. Ipsi autem post hæc ad sanctum reuerti decreuerunt. Quo in loco cùm in Eusebium incidissent, accusabant quòd pactis conuentis non stetisset. Ille verò causatus corporis valetudinem adhuc pollicebatur se esse testes producturum, ludens ille in iis, in quibus non est ludendum & nec manum reueritus, quam graui affecerat iniuria, & quam habebat conscium eius improbitatis. Sed interim, proh dolor! Antoninus excedit ex hac vita, & sic quidem præsens effugit iudicium quomodocunque potuit: futurum autem omnino expectat, & quod non potest circumueniri. Quid post hæc est consecutum? Litteræ mittuntur ad sanctum, quæ etiam erant preces ex Asia communes, tum omnium Episcoporum, tum etiam presbyterorum, qui etiam eum rogabant & ei valde supplicabant, ne eum quidem in scriptis parcentes adiurare, quò suam vehementiorem redderent petitionem. Vt ad eos veniret, excogitaturus aliquod remedium eorum ecclesiis, quæ & ab iis qui partes sequuntur Atrij, & ab iis qui plura habendi tenentur cupiditate, pessimè diuexantur. Dei itaque homo & pastor bonus non corporis imbecillitatem, non viæ longitudinem, non hyemis difficultatem, erat enim tunc eius tempus, non aliquid aliud reputans ac formidans, violenta illa & acerrima propter Christum anima, sed hæc omnia parua & nihili ducens pro cura ecclesiarum, nauem conscendens, tribus diebus venit Apameam. Quo in loco Paulus quoque, & Quirinus, & Palladius Episcopi eum expectabant, eos enim statuerat secum ducere

prium, suum autem Diaconum. Deinde cùm multorum quidem vitam sermone expurgasset, multis verò Nouatianorum ecclesiis, & eorum qui dicuntur Tessarescædocatitæ, persuasisset à priori recedere opinione, & transire ad orthodoxam, aliáque fecisset plurima & maximè Apostolica, dignáque eius mente & lingua, ad vrbium Reginam reuertitur ille aureus, erátque sicut prius orationum cœlesti nutrimento nutriens, & consuetorum operum curam gerens. Ea autem erant, cura viduarum, defensio orphanorum eorum qui erant neglecti & iniuriis facilè petebant auxilium, & quod erat omnium maximum, vitæ deductio ad virtutem, & cura animarum, ad quod egregia illa lingua non tanquam minutas roris guttas verba emittens, sed totos fontes aptè & numerosè effundens, populum incitabat. Verùm enimuerò cùm tam pulchrè se haberet ecclesia & in magna ageret tranquillitate, grauis irruens procella magnos ei fluctus excitauit. Nam cùm ille homo Dei & vitiorum animæ medicus artificiosissimus, B & alia quidem studeret magnopere curare, maximè autem pessimum & illiberalissimum, & aliorum omnium ferè vitiorum causam, nempe auaritiam, & in eam quotidie vehementer inuehereturnon æquo animo tulerunt qui huic vitio seruiebant, suam & solius plagam eam rem esse vnusquisque existimans, etiamsi ille non vllam personam priuatim perstringeret, sed communiter & obscurè inferret reprehensionem. Prima autem ex aliis, & prima ex iis qui eius amore tenebantur, Eudoxia, quam ex auditu quidem omnes scitis, cùm esset, ô dedecus, pecuniæ ancilla Imperatrix. Sed enim reuera magnas ad feriendum vires habet conscientia; cùm etiamsi nullus alius moueat, ipsi quidem, vnusquisque per se, non possimus ferre illius plagas. Hæc ergo tam miserè affecta, communes illas reprehensiones, sui esse solius, vt iam diximus, & non alicuius alterius, esse existimabat. Accedit autem C aliquid eiusmodi, quod ei materiam præbuit vlciscendi, eum qui reprehendebat. Id verò sic habebat: Erat vir quidam Constantinopoli, nomine Theodericus, dignitate Patricius, diuitiis autem valde abundans. Eius ergo diuitias illa liberalibus oculis non intuens, eásque suas facere valde cupiens, quærebat modum per quem posset assequi quod desiderabat. Cùm ea autem dubia esset animi, ille enim nullam dabat ansam, quid facit? Publicandi quidem eius bona capit consilium: sed cùm hoc studeret facere non apertè, significat ei qui possidebat. Cùm communi, inquit, dare possis mutuas pecunias, ne differas, quod propter multas, inquit, causas eis nunc opus habet. Ille autem non ad id solùm quod dicebatur, sed ad id etiam quod prætexebatur intuens, & intelligés eam velle ipsum priuare bonis, quærebat aliquem qui susciperet eius defensionem. Is autem quisnam esset alius, nisi homo Dei? Ad quem quidem cùm protinus accessisset, eum nequaquam suæ spei pœnituit, neque enim eum inuenit solum socium D curarum, sed promptissimum etiã curatorem. Ille namque nihil cunctatus, scribit ad ipsam quomodo oportebat, & quæ scopus requirebat propositus. Ipsa autẽ statim mota iis quæ scripta fuerant, statuit abstinere & desinere eum afficere molestia. Cùm res ergo ei tam leniter processisset, dixit ei sanctus. Si Imperatrix feciſſet quod animo agitabat, ipse & bonis esses priuat⁹, & Deo nullam habuisses gratiam. Cùm autem ipse obstiterit iis quæ cogitabat, quid est consequens, nisi vt non videamur omnino esse ingrati & immemores accepti beneficij? Cùm sic dixisset sanctus, is ita illum cepit, vt omnes diuitias, iis solis exceptis quib⁹ ipse & filij viuerẽt, consecrarit pãdocheo ecclesiæ. Hæc cùm ad Eudoxiæ

veniſſent notitiam, eius animum vehementer ſaucia-
runt. Cùm ex præſentibus certè coniecisset, quòd &
quæ prius ſcripta fuerant, & magna cura quam gerebat
Theodorici, ex auaritia potius exiſterent, quàm ex hu-
manitate, & quòd vellet fieri Dominus pecuniæ, ſigni-
ficat ſancto quæ in animo habebat: & acri ſpiritu ei ex-
probrat, quòd accepisset pecunias, dicens: Oportebat
te omnino ſicut nos abſtinere ab iis quę pertinebant ad
Theodoricum. Eam enim grauiter verſabat & contur-
babat cupiditas pecuniæ. Magnáque ducebatur pœni-
tentia, quòd eorum quæ ſcripta fuerant cedens reue-
rentiæ, tam magnas non eſſet aſſecuta diuitias. Cùm
hæc autem audiisset beatus, ei literis ſignificauit ea quæ
par erat eum, qui veritatis curam ſimul gerit & pietatis.
Sic autem habebant ea quæ ad ipſam ſcripta ſunt. Exi-
ſtimo, ô pia filia, te non ignorare, quòd ſi ipſe voluiſſem
habere pecunias, nihil mihi obſtitisset. Habui enim pa-
rentes, qui & multum poterant, & multa poſſidebant:
ſed diuitias lubens ceſſi egentibus, exiſtimans eas eſſe B
rem non dignam, in quam meam curam conferrem.
Quomodo ergo quas & ipſe magno ſtudio depoſui, &
quas omnibus communiter conſulo deſpicere, eas
nunc non erubui videri concupiſcere? Pecunias autem
Theodoricus mihi quidem non præbuit, ſed nec ipſo
præbente ipſe accepi. Chriſto verò fœneratus eſt, eas
præbens pauperibus, ille quidem rectè faciens & ſibi
vtiliter: illinc enim multiplices habebit remunera-
tiones. Si autem tuus ſit ſcopus hæc Chriſto auferre, nos
quidem nullo damno afficies, nec ideo nos vlla afficies
moleſtia, ſed Chriſtum potius, cuius ea ſunt: & illi cu-
ræ erit earum ablatio. Hoc Eudoxiæ exſtitit primum
ſemen concepti in eum odij: hinc paulatim in illum fu-
rorem parturiit, habens multos quoque alios qui iram
accendebant, & inimicitiis eius opem ferebant. Quòd
autem ille periculi nullam ducebat rationem, & in ſe ir-
ritandi crabrones, & mouendi eos qui ipſum eſſent læ-
ſuri, in iis, in quibus aliquid negligere, erat Deum ad C
iram prouocare, & excidere ab eius beneuolentia, iam
eſt tempus docere, imò verò quomodo ira in eum eru-
perit ab iis qui oderunt reprehendi, & quos auertere
eſt difficile, vt qui lubenter, vt dicitur, ſe affricant. Mu-
lier quædam vidua nomine Callitropę, habitans Ale-
xandriam, defertur ad Paulacium Ducem exercitus,
qui tunc quidem Alexandriæ Auguſtalem adminiſtra-
bat magiſtratum: pecuniæ verò magno amore tenebа-
tur. Defertur autem quod illa abundaret pecuniis, &
eſſet valde diues, & ideo quingenti aurei à miſera exi-
guntur, quos non vt quæ poſſet dare, ſed vt quæ ma-
gno metu afficeretur, illi dat ſitienti, omnibus bonis
ſuis datis pignori, ab iis qui habebant mutuata. Cùm
autem duo anni præteriiſſent, finémque eius accepiſ-
set magiſtratus, & ageret ipſe in vrbe regia, & ab eo ex-
igeretur ratio ſuæ adminiſtrationis, mulier quæ inue-
nerat tempus eam adiuuans, aſcendit è veſtigio, & ac-
cedit ad Imperatorem, in eum qui iniuriam fecerat vo- D
ciferans, & iniuſtam annuncians ablationem. Cùm ve-
rò cauſa fuiſſet commiſſa præfecto prætorio, & Impe-
rator iuſſiſſet reddi mulieri, quod non fuerat rectè ab-
latum, ille ſiue perſonas peccatorum acciperet, vt di-
cit diuina ſcriptura, ſiue non rectè ſe gereret manus,
neque liberaliter, malè affecit viduam: & non vindi-
cem, ſed aduerſarium potius ſe præbuit iudicem. Cùm
ergo ab eo mulier deſperaſſet auxilium, accedit ad Im-
peratricem, mulier à muliere, quæ malè affecta fuerat,
ab ea, quæ poterat opem ferre, ſe conſecuturam eſſe
miſericordiam, vt par erat, iudicans. Eudoxia ergo,
vt quæ inueniſſet venandi occaſionem, & muſtela, vt
dicitur, odorata fuiſſet pinguedinem, quamprimùm A
accerſit eum qui fecerat iniuriam. Deinde cùm quæ vi-
duæ feciſſet, ei dixiſſet, & eum eſſe iniuſtum arguiſſet,
eum quidem multat centum libris auri, triginta ſex au-
tem ſolis numiſmatibus datis Callitropæ, iuſſit eſſe
contentam. Hæc auara illa & illiberalis, & auro vi-
uens, & aurum omnia videns, ſicut Midas ille in fabu-
lis, aurum noctu & interdiu viſione apprehendens, cu-
ius in manibus iniquitas, vt dicit beatus Dauid, & dex-
tera plena iniuſtitiæ. Quid ergo miſerabilis illa vidua
& reuera calamitoſiſſima, quæ talia quidem paſſa fue-
rat ab ea, à qua non debebat, vt à qua ſperaſſet potius
defenſionem? Ipſa ergo cùm omnem ſpem abiciſſet,
viro vtitur refugio, communi illo viduarum defenſo-
re. Cui cùm rem renunciaſſet: & qualia pateretur à fœ-
neratoribus: & quòd ſit vſuris omnino opprimenda.
Hæc dicens, & lachrymas quæ ad perſuadendum ma-
gnam vim habent, effundens, euocat ad miſericordi-
am eum, qui ad ipſam erat propenſiſſimus: & qui non
minus erat promptus ad eos defendendos, qui paſſi fu- B
erant iniuriam, quàm Eudoxia ad faciendum. Quam-
obrem nec ei quidem licebat cunctari: ſed protinus
quidem accerſit eum qui læſerat, forti autem & gene-
roſo animo ei exprobrat, & arguit iniuſtitiam, & au-
rum ab eo requirit, non quomodo Eudoxia ſuum mor-
bum, non autem alienam plagam curans: ſed libera, &
quæ odio malos habet mente mulierem defendens.
Cùm is autem adduceret multam centum librarum,
quibus eum multauerat Imperatrix, & ſic non redden-
dæ rationis quæreret ſubterfugium, beatus, Pro deli-
ctis, inquit, publicis facta eſt illa exactio. Tu verò non
aliter effugies, niſi mulieri quingenta prius numerauę-
ris. Cùm primùm autem hoc veniſſet ad aures Eudo-
xiæ, illa mittit ad illum magnum, iubens eum qui de-
tinebatur abſolui à crimine, vt qui ſe ſatis defendiſſet.
Ille verò leonis pellem ſtatim induens, imò verò non
dimittam, inquit, quoniam nec iuſtum eſt, ô Dei le-
ges & præcepta! cùm ante noſtros oculos ſit ea quæ
fuit affecta iniuria, eáque mulier externa & vidua, quæ
lachrymis operit, vt ait Malachias, altare Domini, in-
digens eo qui ſit opem laturus. Quænam autem ſunt
Deo tantæ curæ quantæ hæc? Quòd ſi me iubes eum
dimittere, at tu redde mulieri debitum ex iis quæ illius
prætextu abſtuliſti amplius. Hæc quidem magnus ille.
Cùm autem illa ſemel & bis miſiſſet, neque quidquam
proficeret, cùm ipſe minoris faceret homines, quàm
Deum offendere: & cognouiſſet rem ſibi eſſe cum ho-
mine, qui non cedebat temporibus, minas non for-
midabat, nec timebat ab vlla excidere rectione, quæ
quidem ſunt magna ex parte terriculamenta iis qui
ſunt parui & abiecti animi: ſed conſtanti & generoſo
ſpiritu fortiter vſque ad mortem reſiſtebat peccato,
& magis cauebat malè facere quàm pati. Cùm, in-
quam, cognouiſſet cum eiuſmodi viro rem eſſe ſibi fu-
turam, ira plena, videbatur enim minimè ferendum,
vt quæ multos ſuperabat, videretur vno longè inferi-
or (eſt enim eiuſmodi res mulier, nempe leuis, & quæ
facilè mouetur, & planè inanis gloriæ ludibrium) iubet
extemplo: & duo quidem Centuriones, eos ſequen-
te, quæ ſub eis erat, manu, quàm primum mittuntur,
quibus fuerat imperatum ſtatim templum ingredi, &
eum qui detinebatur, vi illinc eripere. Et ſic quidem
Eudoxia: ignorabat autem ſe ea aggredi, quæ fieri non
poterant, & bellum aduerſus Deum ſuſcipere. Nam
cùm illi veniſſent, & iam eſſent in foribus, & irrupturi
eſſent, ô diuinum ſpectaculum, ô rem planè nouam! vi-
dent Dei Angelum ſpecie admirabilem, forma terribi-
lem, qui ſtrinxerat rhomphæam, & horribiliter arce-
bat ab ingreſſu. Hoc illi malum cùm vidiſſent, metu

repletæ

repletæ fuerunt illis animæ. Et protinus nihil amplius A
facere decreuerunt, ſed quamprimùm reuerſi ad eam
quæ miſerat, ſtupendum hoc ſpectaculum cum ſtupo-
re narrarũt. Illa autem ſtupuit quidem ipſa quoq; cùm
audiiſſet, & de ſuo cœpto aliquid remiſit protinus. So-
let enim quod mentis leuitate celeriter ſuſcipitur, ce-
leritate quoque ſimili excidere. Deinde paulò pòſt ad
ſcopum priorem reuertitur de Frumento quodam ad
eum miſſo, neque enim tam eſſe negligentem ſinebat
amor pecuniæ, iuſſit perſuaſione potius aggredi propo-
ſitum. Magnus autem minimè parens eius blanditiis,
dixit: Non quòd delecter litibus, neque quòd Impe-
ratrici reſiſtere ſtatuerim, vobis videar eſſe ſupra modũ
contentioſus, non per ſacras leges & diuina eorum qui
præceſſerunt dogmata & diſciplinas: ſed ſimul quidem
iniuria affectam defendens viduam, & quæ omni ege-
bat auxilio, & Imperatricis animæ ſalutem procurans,
ſic videar contradicere. Cùm ſanctus talem dediſſet re-
ſponſionem, & oſtendiſſet ſe nihil eſſe ceſſurum; qui B
autem fecerat iniuriam, vidiſſet omnem ſpem eſſe ſibi
irritam, & Imperatricis quam ſomniabat opem nihil ha
bere momenti, & eſſe planè ſiculneum, vt dicitur, au-
xilium, domum mittens, aurum ex ſe ſoluit mulieri: &
ſic liberatur ab obligatione. Paulò pòſt autem Eudoxia,
quærebat enim faciendi quæ vellet libertatem, ſeu be-
ne, ſeu ſecus ſe haberẽt, & neminem eſſe qui contradi-
ceret, mittens ad ſanctum, & partim quidem minis,
partim autem blanditiis eum aggrediens, ſuadet vt de-
ſinat velle ei reſiſtere, dicens: Sed oportet te eſſe cõten-
tum eccleſiaſticis: ciuilia verò omnino non ſubire, ſed
eis cedere Imperatoribus: quomodo ipſi tibi rurſus ec-
cleſiaſticis: ceſſare autem contra me conciones habere
in eccleſiis. Nam ego quidem hucuſque te obſeruaui vt
patrem, & paternum, vt ſciunt omnes, honorem tibi
tribui. Tu autẽ niſi de cætero in nos fueris melior, ſcias
me non eſſe tolleraturum. His magnus Ioannes magna
affectus triſtitia, videbat enim cor eius parturire iniuſti- C
tiam, & laborem improbè concipere, & iniquitatem,
vt dicit diuinus Dauid, parere, dixit iis qui miſſi fuerãt:
Iubet me abſcedere à rebus ciuilibus. Tantum autem
abeſt vt res attingam mundanas & ciuiles, vt ſim ab eis
tam alienus quàm ij qui diu antè ſunt mortui, remoti
ſunt à rebus quæ ad victum pertinent. Sed cùm ſim E-
piſcopus, & mihi commiſſa ſit cura animarum, apertè
ſcio eſſe periculum non arguere iniquitatem. Vereor e-
nim ne de nobis quoque dicatur illud Oſee: Celauerũt
Sacerdotes viam Domini, ſi nos cùm iniuſtè aliquid
admittatur, id feramus ſilentio. Sed eum quoque qui
peccat, iubet rurſus diuinus Paulus coram omnibus ar-
guere, vt reliqui, inquit, timorem habeant. Nos autem
nihil illam in eccleſiis, neque nominatim, neque aper-
tè arguimus. Quocirca nobis temerè ſuccenſet Impe-
ratrix. Sin autem oratio quæ inuehitur in eos qui ſunt
obnoxij auaritiæ & aliis vitiis, nonnullorum mordet
conſcientiam, non illo nos, ſed ſeipſos potius meritò D
reprehendant. Hæc & alia his ſimilia cùm audiiſſent ij
qui miſſi fuerant, ſcriptis mandarunt quæ dicta ſunt: &
reuerſi dixerunt ſe nihil efficere, conantes in cœlum ia-
culari, & radere leonem, & aduerſus ſtimulos calcitra-
re, nebulásque cædere, & tumulo prædicare, & alia
quæ dicuntur de iis quæ non poſſunt fieri. Ille enim ho-
mo eſt metu ſuperior & minis, & aduerſus ipſam quo-
que mortem erigitur. Vnum ſolum timet, nempe pec-
catum, & ne Deum per ipſum vel modicum offendat.
Parua viſa ſunt hæc Eudoxiæ, acríque & effræni eius
auri cupiditati. Quamobrem ab ira & furore non deſi-
ſtebat, ſed apud ſe habitantem magis verſabat iram, ex-
pectans tempus & occaſionem eius qui ipſam deſpicie-
bat vlciſcendi vſque ad ſatietatem. Cùm ergo rectè ſe
haberet eccleſia, & ædificaretur indies ad pietatem, &
reſpublica rigaretur quotidie ab eius lingua, & vitam
quę eſt ex Deo ſuauiſſimè produceret, etenim cum aliis
malis hæc etiam quæ erant vſitata & familiaria incœpit
cõtemnere, nempe equorũ curſus & theatra, cœtúsque
& orationes quæ nihil habebant vtile aut neceſſarium:
& quod in ea ponebat ſtudium, conuertit ad curren-
dum ad ædes orationis & ad templa Domini, adeò vt
inter ſe contenderent, quis veniret prior in templum
Domini, & in eo verſaretur diutius, & maiorem per-
ciperet vtilitatem. Hæc quæ adeò pulchrè & piè ſe ha-
bebant, inuidiam magna afficiebant moleſtia, & ideo
vehementem quidem & periculoſam aduerſus eccleſi-
am excitat tempeſtatem: grauem autem & profundam
ci offundit noctem, magno illo, proh dolor! lumina-
ri, & ſole animarum, procul ab ea amandato & miſſo
in exilium. Sed cupitis ſcire, ſic ſcio, quósnam habue-
rit grauis inuidia, qui celeres pedes ad hoc intulerunt.
Nouit quidem & alios ex Epiſcopis & Clericis, quorũ
animus erat aptus vt maligni ſuſciperet ſemina: Qui fe-
cerunt conſilium, & non per me. Hæc dicit Eſaias diſ-
ſerens in perſona Domini: & pacta cõuenta, & non per
ſpiritum meum, & nonnullos etiam qui erant ex ipſa
aula Imperatoris. Ne mulieres quidem ſe ab hoc ini-
quo cœtu abſtinuerunt: ſed eæ quoque maligno fuerũt
pars germana. Erant quædam mulieres quę mundo de-
lectabantur & erant obnoxiæ vitiis. Quę quidem quòd
ab illius lingua ſauciatæ fuerant, in eum vehementes
concipiunt & effundunt ſpiritus. Quos autem habuit
acriores aliis aduerſarios ij fuerunt: Alexandriæ Theo-
philus: Berrhœæ Acacius: Seuerianus Gabalorum: &
Antiochus Ptolemaidis. Præter hos duo Presbyteri, &
quinque Diaconi ſimul eruperunt. Cerdonum impro-
bum quendam cœtum eos dixerit quiſpiam, aut viros
ſanguinum & fraudis, vt è diuina ſcriptura aliquid di-
catur potius. Sed ſatius fortaſſe fuerit oſtendere vndẽ-
nam bellum cœperit in eccleſia. Erat Alexandriæ Pres-
byter quidam nomine Petrus, qui in Presbyteratu ſuæ
eccleſiæ primas partes obtinuerat. Is cùm neſcio quo-
modo in odium veniſſet Theophilo, quoniam ad ma-
chinandum aliquid & ſtruendam calumniam, erat eo-
rum qui ex toto ſeculo fuerunt ingenioſiſſimus, nõ par-
ua labe per fraudem eum aſpergit, nempe quòd mulie-
rem quandam hæreſis Manichæorum, cùm eam exe-
crandam nondum repuliſſet opinionem, admiſiſſet ad
communionem. Eo autem aſſerẽte & ipſam prius illam
abiuraſſe opinionem, & admiſſam eſſe è ſententia eius
qui nunc eſt accuſatoris, tanquam hoc nõ ſufficeret ad
fidem faciendam, ab eo quoque adductus eſt teſtis Iſi-
dorus Peluſiota, vir, & vita, & dicendi facultate vnus ex
præſtantiſſimis, & præterea ab ipſo quoque magno A-
thanaſio relatus in numerum Presbyterorum. Atque
ipſe quidem tanquam ab Iſidoro extrema affectus in-
iuria, & vt ab illo conuictus, propterea quòd oſtendiſ-
ſet veritatem, Petrum quidem præter rationem expel-
lit è ſacerdotio, non propter aliam cauſam, niſi propter
inimicitias. Deinde etiam quærebat occaſionem, per
quam ſuę improbitatis trophæum ipſum quoque erige-
ret Iſidorum. Quod etiam facit paulò pòſt, aliunde ad
iram incitatus, hinc autem fuit commotus. Iſidoro dã-
tur mille aurei à Theodote, quæ fuit vxor Theodori
præfecti prætorio. Ea verò mandauit Iſidoro, vt pau-
peribus quæ erant Alexãdriæ mulieribus emeret indu-
menta. Hoc Theophilo non communicatum, in eum
peperit iram minimè tolerandam. Cauſa autem erat, ne
ſi ille, inquit, acceperit, conſumat in lapides, vt ſolet, &
in ædificia. Cùm autem interrogatus Iſidorus confeſſus

esset, & dixisset se id fecisse quod volebat quæ dederat, tunc quidem nequaquam ostendit se fuisse iratum, sed sub Plutonis, vt aiunt, galea celat iram, in cordis penetralibus Pontifex fouens æmulationem. Paulo post autem eam aperit, & grauissimâ machinatur calumniam. Sciebat enim ille, sicut prius diximus, optime dolos struere & machinari insidias, cùm illam mandasset literis, & ordinem deinde sacratum vocasset ad concionem, ipso præsente, in quem erat adornata calumnia. Hanc, dixit, ô Isidore, (ostendens schedulam quam habebat in manibus) ante decem & octo annos contra te mihi traditam, quoniam in aliis occupatus victus fui ab obliuione, nunc rursus propter alia fortè perscrutans, inueni. Agebat autem tunc Isidorus annum vitæ octogesimum, vir qui exercitatione & laboribus longis iam consenuerat, & ipsum habebat vultum nuncium virtutis, & qui eorum qui videbant animis poterat magnam afferre reuerẽtiam. Cùm ergo postquam hoc sic dixisset, peteret vt protinus de obiecto crimine causam diceret: id autem erat Sodomiticæ libidinis, Isidorus statim placidè, & vt se dignum erat: Esto, inquit, chartam tunc datam latuisse: quomodo non rursus processit is qui dedit? attamen si ne tunc quidem aderat, at nunc adsit: & ostendens quisnam ipse sit, dicat in nos. Cùm ergo nihil haberet quo posset calumnia videri fide digna, quid facit? Quodam adolescente corrupto pecuniis eum pulchrè instruit ad sycophãtiam. Deinde ille abiens rem matri communicat. Illa autem partim quidem Deum timens, partim autem suspectum quoque habens quod erat in præsentia iudicium, ne fortè manifestum redderet id quod erat compositum, Isidoro rem significat: & quod quindecim aureos accepisset eius filius, quos ei dicebat dedisse sororem Theophili, mercedem comparatæ in illum sycophantiæ. Hæc cùm audiisset quidem Isidorus, egit silentium, soli Deo relinquens vniuersum, vt qui laudes quidem celare potius didicisset, non autem vituperationes. Adolescens verò ratus sic sibi rem in tuto magis futuram, in diuinũ templum accedens, confugit ad altare. Cùm autem sic magis in dubium veniret Theophilus, abdicat, proh dolor! ob tam leuem calumniam Isidorum, & arcet ab ecclesia. Deinde ille cùm hoc pro lucro habuisset, & id ex eius successisset sententia, dans nullam rei dilationem, venit ei in mentem ad montem Netriæ proficisci, vbi priùs ab ineunte ætate egerat pulchram vitam exercitationis. Illic ergo rursus vacabat, cum Deo solo congrediens. Sed ne sic quidem ei concedebatur esse extra teli iactum: neque erat euitaturus Theophili laqueos, vel potius communis omnium hostis, qui hæc mala Isidoro intulerat, eius virtuti inuidens: & Theophilo auctor fuit vt Deum offenderet, illum oppugnans per ea quæ se offerebant. Tunc enim mota erat quæstio in monasteriis quæ erant in Ægypto. Vult autem oratio nobis rem paulò altius repetitam declarare. Quæstio autem erat cùm alij quidem corpus Deum esse dicerent, plane quidem indutum figura, & persona, & forma hominis, ij scilicet qui erant paulò rudiores & crassiores, alij verò eum omnino ponerent incorporeum, ab omnique similitudine & forma hominum liberum, hoc autem dicebant qui erant doctiores & acutioris ingenij. In hac verò sententia cùm esset Theophilus, eos qui Deum dicebant humanæ formæ similem, non leuiter, sed admodum vehementer abdicabat. Quod quidem cùm compertum habuissent qui erant in Ægypto Monachi minus participes rationis, id in eos immisit tumultum, & illum de medio tollere (vt qui esset blasphemus, & non sanæ opinionis) putabant esse maximum Dei cultum. Ille autem callido inuento rem quæ aderat aggrediens; Sic ego, inquit, vos intueor tanquam Dei faciem. Hoc cùm illi audiissent, repressum quidem protinus illum cædis impetum: ei autem dixerunt. Si eadem quæ nos germanè sentis, vnum tibi solum deest, nempe vt libros Origenis subitàs anathemati, qui maximè Deum esse corpus, & faciem habere homini similem, sinunt quidem in aures cadere. Ad hæc Theophilus, Quid autem, inquit, prohibet quominus hoc faciam, qui ab Origene maximè dissideo, & cum eo acriter bellum gero? Hæc cùm dixisset, & esset pollicitus, iram sedauit monachorum. Sic ille sempet anceps, & facilè ad vtrunque annuens, & se temporibus accommodans, cùm oporteret eum, vt qui esset Episcopus, & cui commissæ erant animæ populi, non vti figmento & scena ad decipiendum, & sic illos relinquere ægrotantes: sed quàm fieri posset optimè distinguere & verbum veritatis rectè administrare. Et vtrique parti componere seditionem, paternè docentem, sed non artificiosè diuersum persuadentem, dicere ipsum quidem per se Deum esse incorporeum, & figuræ expertem, corpus autem, & faciem, & formam humanam vnigenitum Dei verbum accepisse arcanis rationibus suæ benignitatis. Deinde cùm etiam rursus surrexisset post mortem pro nobis susceptam, in simili scilicet figura carnis humanæ, sic in cœlum esse assumptum, hoc enim esse summæ vnionis & ineffabilis in suum figmentum benuolentiæ: & sic manere sedentem ad dexteram patris. Nondum euasit manifestum quod dictum est, sed alia luce adhuc indiget oratio ad apertè declarandum id, quod est propositum. Erant quatuor monachi, fratres corporibus, fratres animis, Monachorum omnium qui erant in Ægypto & doctrina, & vita longè excellentissimi. Eis erant nomina, Dioscorus & Ammonius, Eusebiúsque, & alius Euthymius, quos etiam longos vocabant ob staturæ fortè proceritatem. Hi non solùm ab Alexandrinis plurimi fiebant ob mores & vitæ probitatem: sed Theophilo quoq; erant chari, & in magno apud eum pretio habebantur: & eos amabat æquè ac suos oculos, & in medio cordis sui habitabant. Hæc autem ita se habebant quamdiu fuit ille Deo amicus, adeò vt persuasum Dioscorum, vix enim attrahit honorem virtus, constituerit Episcopum Hermopolis. Ammoniũ autem & Euthymium honorarit Sacerdotio: & eis tradiderit ecclesiæ administrationem, & fecerit OEconomos. Cur non dico quod eius in ipsos maximam significat beneuolentiam? Elegit eos qui cum ipso habitarent, & essent toto tempore vitæ ei conuictores, vt eos nec à corporis, nec animæ oculis pateretur discedere. Sed hęc quidem quamdiu Theophilus erat, vt diximus, verè Theophilus, id est, pius ac religiosus. Cùm autem eum vidissent declinasse ad auaritiam, & magna ex parte aurum magis amare, quàm Deum, & vt pararet pecunias acerrimum ponere studium, tanquam noxiam recusantes cohabitationem, solet enim vitium mutare facillimè, elegerunt solitudinem, & illic, vbi priùs, versari. Hãc ille disiunctionis causam cùm intellexisset esse sui condemnationem, valde ægrè tulit: ipsosque manibus & pedibus, vt dicitur, cœpit molestia afficere, primùm quidem illos criminans apud Anthropomorphianos, dicebat eos conuenire cum Origene, & eandem, quam ille, tenere opinionem: & decernere Deum esse incorporeum, & ideo dicit oportere eos, tãquam malè sentientes, & quid aliud quàm hæreticos, expelli. Deinde finitimis quoque iussit Episcopis, vt nonnullos Monachos, qui eadem quæ ipsi sentiebant, & in ima habitabant solitudine, cùm non priùs significasset, cur hæc & quídnam fecerant, iubet è monte quamprimum deturbari præcipites. Monachi ergo illi fratres

fratres venientes Alexandriam conuenerunt Theophilum: & causam rogarunt propter quam eos ille sic condemnasset. Ille autem protinus ira plenus & instar ignis micantibus oculis, natura enim subito mouebatur impetu, nec poterat vllo modo suis manibus temperare, Ammonij collum pallio comprehendit. Deinde etiam suis pugnis eius maxillas contundens acclamat, Anathemati subiice Origenem. Erat autem Origenes quidem planè Patroclus: & eadem quæ ille sentire, quæsitus prætextus. Vera autem causa apertè erat in illum & fratres odium. Sic extrema contumelia affectos, viros magno honore dignos & reuerentia, dimisit cum dedecore. Deinde vicinis, cùm nihil opus esset, accersitis Episcopis, illos sanctos cùm nec adesset, nec suam causam defenderent, quòd prauum & corruptum dogma tenerent, criminatus, ipsos simul & diuinum Isidorum datos Anathemati abdicat. Erat autem non extremè malum, neque sic vt non esset piæ & religiosæ animæ, si hactenus repressisset impetum. Ille verò minimè, sed cùm quosdam abiectos & nullius nominis homunculos quinque numero, alium aliunde ex tenebris & angulis quomodocunq; coëgisset. Et alium quidem ex his, propter defectum ciuitatis in viculo constituisset Episcopũ, in quo ne priùs quidem erat nomen Episcopatus, alium autem Presbyterũ, alios verò Diaconos, eis tradidit libellos aduersus diuinos hos viros compositos, quos ille, ô diuina iustitia, & Dei omnia intuentes oculi, latenter composuit, iubens eos sibi dari quando concionabatur. Acceptis ergo libellis, quorum ille erat pater, cùm processisset, & Augustali eos communicasset, ab eo petit manum militarem: vt sanctos viros, vt qui malam tenerent opinionem, procul à tota Ægypto expelleret, & accipit quidem ad quingẽtes. Cùm autem ipse quoque manum non paruam adiecisset, viros audaces & ad nouandum aliquid egregios, & deinde etiam eorum impetus dato vino incitasset, vir ipse acerrimus, & cuius impetus non poterat cohiberi, noctu ducit exercitum in Monachos, contẽdens erigere trophæum. Quod quidem nescio an vlli alij qui esset quidem Pontifex vel minimum conueniret. Alioqui autem, si nulla alia de causa, & suæ quidem certè honestatis gratia à re tã vituperanda debebat abstinere. Aut enim præcedentem quæ ei cum viris intercessit amicitiam, dixeris esse animi leuitatem, quæ eligit ante probationem, aut quod postea exortum est odium, cuidentem improbitatem, cui est etiam hoc magis adscribendum. Est enim virtus eorum manifesta, & eius qui illos oderat malignitas. Atq; primum quidem Dioscorum expellit è sede per quosdam suos famulos Æthiopes. Oportebat enim illum vti talibus ministris. Deinde etiam tyrannicè & per vim ei aufert suæ Ecclesiæ diœcesim, & montem spoliat, tanquam Imperator quispiam electus, & præfectus bello gerendo contra Monachos: & eorum domos diripit, tres illos miser diligenter perscrutans, Ammonium, inquam, cum aliis, quos ne Momus quidem reprehendisset, & qui erant omni ex parte fratres. Cùm autem non posset omnino inuenire, se enim ipsos in puteum demiserant, viros non assecutus vir pusilli & abiecti animi, se protinus cõuertit ad materiam: & tanquam insaniæ nimiam ostentans abundantiam, in eam effundit iram, domos illorum & omnem supellectilem, erant autem nonnulli quoque libri studiosorum, omnia simul igni mandans. Accidit huic improbo Imperatori aliud quoque facinus, quod omnino quidem illi satis congruit, nec est eo indignum, est autem dignum nõ paucis lachrymis. Infans enim qui incidit & sacra quædam signa sacramentorum, ea quoque ab igne consumuntur. Cùm vix tandem ab ira cessauisset, reuertitur Alexandriam Pontifex cum talibus victoriis. Illi autem vix tandem securi, & à metu liberi, nudi exeunt è puteo, pudenda solùm succincti linteis: & obibant simul Alexandriam fugitiui, præda quam non potuerat assequi Theophilus & illius insania, miserabile iis qui videbãt spectaculum, etiamsi virtute erant induti splendidè, & ab illa pulchrè ornati. Eos cùm agnouissent Alexandrini, zelo & ira statim repleti, vt sunt acres & vehementes, lampades in manus sumentes, & Theophilum vbicunque eum esse putabant, publicè circumsistentes: nonnulli quidem cœperunt incendere: alij autem bona diripere. Cùm verò iam ad sacra vasa essent venturi, Præses timens periculum, accessit eos leniens, & humanitate eorum iram volens sedare. Illi autem magis efferebantur, Theophilum tanquam venatici quidam canes naribus indagãtes, & vltricem in eum manum cupiẽtes immittere. Atq; Præsidi quidẽ suadebat metus eũ iam tradere propter concitatam illam eorum qui ipsum quærebant incursionem. Sed ille cùm solis pedibus sibi quæsiisset salutem, in quodam loco secreto se infodit, timidus repentè apparens, qui tanta erat audacia, & mus modò picem gustans. Deinde cùm Præses accepisset Monachos, & eos induisset vestibus, sic enim studebat populum sedare, sicut diximus, & impetus eorum reprimere, ostendebat præsentes. Cùm autem nihil proficeret, timens ne ipse fieret iræ trophæum, & lueret pœnas furoris in Theophilum, accedens iurat Theophilum nequaquam ei ostendisse causam, cur eos viros quæreret: sed dixisse quòd essent corrupti in religione: & quòd non satis ducerent, si ipsi soli ægrotarent: sed alios etiam conarentur inducere ad suam cõmunionem. Si enim sciuissem, inquit, quod animo agitabat, non modò non præbuissem milites: sed nec illum ipsum quidẽ fuissem egredi. Cùm sic dixisset, vix tãdem eis persuasit vt recederent. Postea autem Theophilus, cùm & ipsum Præsidem, & quicquid erat clarum & illustre in ciuitate, erat enim res pecuniaria eis in magnas adducta angustias, donis explesset ad satietatem, in suam sedem, quod vtinam non factum esset, restituitur. Atque alij quidem ex his sanctis viris alibi sunt dispersi. Dioscorus autem, & plures alij ex melioribus, non solùm ex Monachis, sed etiam ex sacerdotibus eum secuti, accedunt ad Syluanum Episcopum Hierosolymitanum. Sed ne sic quidem eos siuit quiescere illa omni tumultu plena semper anima: sed scribens ad Syluanum: Non oportebat, inquit, omnino præter meam voluntatem meos excipi fugitiuos. Ignorantiæ autem est ignoscendum, si deinceps isti non ecclesiastici, non priuati loci fuerint omnino apud te participes. Sic cùm animo omni ex parte dubij & perplexi essent Monachi, necessario quod intercedebat itinere confecto, veniunt Constantinopolim: & ad bonum hunc (ad quem enim alium possent?) pastorem accedentes, qui erat lingua quidem dulcis, magna autem misericordia animã habebat exhilaratam, rogabant vt eis ferret auxilium, qui in malum virum inciderant, & ab eo passi sunt mala, quæ nullus ferè homo ab homine: & quid enim aliud, inquiunt, vel ipsam modò inuidet vitam? Hæc cùm attendisset vir beatus, & vidisset viros, numero quinquaginta, vultu moderatos, sermone eruditos, magna membrorum macerationc latentem magnam ostendentes virtutem, misertus est eorum calamitatis. Quídni enim misereatur sic affectorum, qui erat humanissimus? Et quam domi habebat consolationem, ante omnia eis præbuit lachrymas: & apertè ostendit se ex eorum malis simul cum eis dolorem accipere. Deinde cùm quemadmodum res eorũ se haberẽt didicisset,

eos quidem habuit in honore, & iussit eos in præsentia manere in templo, quod vocatur Anastasiæ: iussit autem eos linguam continere, & nemini causam aperire cur venissent: communione verò eos non impertiit, dicens non oportere quousque de eis scripsisset ad Theophilum. Cùm autem contigisset quosdam ex familia Theophili adesse Constantinopoli, eos accersitos interrogat, an agnoscant eos qui nunc acceessere Monachos. Illi autem dixerunt se & nosse, & se scire eos esse grauissima passos à Theophilo. Ad ipsum ergo scribit ille vir magnus, & rogat vt his viris irasci desinat, eósque accipiat, & eorum conspectum admittat, qui nihil habet quod ei afferat tristitiam. Ille autem simulat quidem se exaudisse: sed cor eius nequaquam consentiebat cum labris. Accersit enim illos circulatores, quibus Episcopatum & sacerdotium indignè crediderat: & eis traditis libellis, quos ipse aduersus eos viros composuerat, mittit ad Imperatorem, in eos ementitus hæresin & præstigias, qui erat ipse valde perB uersa & ementita conscientia. Cùm ergo his viris bonis esset cuidens odium, quod in ipsos conceperat Theophilus, minimè posse curari, illi præsentem necessitatem adhibentes in consilium, magno Ioanni tradunt scripta in quibus sita erant multa Theophili facta minimè honesta. Ille autem eos quidem rursus admonet, vt cum nihil accusent, ad ipsum verò scribit, consulens vt eis quamprimùm ignoscat, vt qui iam vincantur & aduersus eum dicere propositis scriptis sint incitati. Quod ergo tibi videtur quamprimùm significetur. Nõ possũt enim persuaderi vt à scopo desistant. Atque sic quidem se habebant literæ. Eum autem protinus inuasit furor, non in illos, sed in eum potius qui curam gerebat vtriusque. Ei enim dabat nimium reprehendendi studium, vt aduersus omnes contenderet. Protinus autem scribit in hunc modum: Existimo te non ignorare, quæ decreta fuerunt à Patribus Niceæ, qui pronunciarunt non oportere Episcopum iudicare extra terminos suæ DiœC cesis. Sin autem ignoras, inquit, disce, & abstine ab iis quæ ad me pertinent. Nam si iudicari oporteat, erit hoc apud Ægyptios, non apud te qui à nobis abes tam longo interuallo. Cùm tam acerbè scriptæ essent literę, viri illi desperantes se posse à magno Ioanne consequi auxilium, à re dubia, & cuius exitum non poterant inuenire, vincuntur: & à necessitate, qua nihil fortius est, vt aiunt, persuadentur, aduersus Theophilum aut calumniatores, nihil quidem falsi, sicut ille, sed veros libellos componere. Eos autem accedentes tradunt Imperatori. Ab eo verò profertur sententia: Calumniatorum quidem causæ cognitionem & examinationem esse Præfectis mandandam. Theophilum autem, oportebat enim maiori mandari iudicium eius, qui erat maior vitio, vel inuitũ sisti, & hoc magno viro iudice reddere rationem. Literæ igitur Imperatoriæ, aliæ quidem statim missæ sunt ad Præsidem Alexandriæ, vt ad vrbẽ regiam quamprimum mitteret Theophilum: aliæ autẽ D ad Episcopum Romanum, is erat Innocentius: præterea verò ad Honorium quoq; fratrem Imperatoris, hortantes vt mitterentur Episcopi & legati, qui dici solent τοποτηρηταὶ, id est, locum tenentes, vt quæreretur de Theophilo & de Monachis Netriæ. Atque calumniatores quidem à Præfectis interrogati, quoniam fieri nõ poterat vt mendacium superaret veritatem, cõfessi sunt omnia esse Theophili, illiúsque belluę Ægyptiæ aduersus innocentes figmenta & machinationes. Condemnantur itaque coërceri in carcere, donec ipse venerit. Theophilus autem cùm eum vidisset, qui ad ipsum missus fuerat, cui etiam imperatum fuerat, vt vel inuitum duceret, quoniam non bonam spem ei prænunciabat iudicium conscientiæ, neque veritatis poterat habere auxilium, quam aduersus se ad bellum valde prouocauerat, vt qui se maximè adiunxisset mendacio, ad thesauros aspexit, & ad crumenas, quæ quidem sciebat delinire & incantare multorum animos, & quibus intelligebat magna ex parte prodere veritatem: & nõ solum persuaderi, sed etiam seruos effici, eos qui lucrum existimant melius libertate. Cùm magnis itaque muneribus & ipsius Præfidis dexteram ipse placasset, ei permittebatur manere securissimè. Videtur enim verum esse quod vulgò dicitur, nullum malum facilè perire. Vt autem bene in eum affecti essent qui rerum potiebantur procurans, congestis aceruis Arabicorum aromatũ, & cæterorũ, quæ erant rara & peregrina, se parat ad iter ineundum. Episcopi verò Romę ad quos scriptum fuerat vt venirent, cùm essent parati, expectabant vt mitterentur literæ quæ instarent, vt venirent, ne si ante tempus venissent, in externa regione diu frustra sederent. Dum hæc autem fierent, falsa fama aures scalpẽs Theophili, quæ erant faciles ad credendum, quòd Ioannes Dioscorum admisisset ad communionem, eum ad insignem accendit insaniam. A mala enim conscientia omnino facilè creditur malus rumor, vt quæ ex suis moribus aliorum quoque mores metiatur. Ascendit itaque Theophilus Constantinopolim, nõ tam vt suam componeret controuersiam, quàm vt alij inureret labem & reprehensionem. Id autem erat vt vlciscereturquidem Dioscorum: Ioannem verò è sede deponeret. Verùm enimuerò hoc quidem prætextu, quòd librorum Origenis propositurus esset interdictionem, statuit secum assumere Episcopos qui erant suæ dicœcesis. Cùm fuisset autem in Cypro, Deo charum Epiphanium, qui non solùm vita, sed doctrina quoque erat clarus, arte inducit ad amicitiam, & si antea ei esset inuisus, & malè audiret, vt qui cum hæreticorum conueniret opinionibus. Cum eo ergo & cum Cypri Episcopis faciens cõC cilia, prohibuit lectionem librorum Origenis. Epiphanius autem præ magna omnino simplicitate, & moribus à malitia liberis, quæ intra eum qui apparebat habitum insidebat, Theophili astutiam non cognoscens, persuadetur ad insignem illum scribere Ioannẽ, vt abstineat à libris Origenis. Ille autem non hæc solùm, sed alia etiam quæ aduersus eum facilè attendebantur parũ curans, ex vno solo pendebat pro omnibus, nempe à spe in Deum. Sed vt & illius zelus in res honestas appareret clarius: & eorũ qui in ipsum temerè gerebant inimicitias nota esset improbitas, quædam res accidit, quæ sufficit ad vtrunque ostendendum, & valde grata erit auribus quæ oderũt improbos. Vir quidam illustris in hac regia ciuitate, vita pius, fide religiosus, nomine Theognostus: is cùm cuidam Arriano extitisset inuisus, per calumniam accusatur apud Imperatorem, & fit eius linguæ certamen non laudabile. Accusatio autem erat, quòd ipsum & Imperatricem clanculum maledictis inD sectaretur, & lingua calumniatrice in eum vteretur. Hinc factum est, vt & vniuersa eius bona publicarẽtur, & miser damnaretur exilio. Atq; ille quidem cùm proficisceretur ad ciuitatem, in quam fuerat relegatus, ea verò erat Thessalonica, iámque propè esset, abducitur ad eam quæ est longissimè remota, & à qua non licet expectare reuocationem, suo vitæ fine accepto in itinere. Eius autem vxor (quid enim aliud nisi esset lapis, nisi ferrum?) afflicta & perdita concursu malorum innumerabiliũ, mariti priuatione, priuatione bonorũ, tam graui eius qui simul habitabat exilio, non à domo solùm, sed etiam à vita separante, nõ poterat sedare luctum, nec vnquam cessabat à lachrymis. Vnum ergo ipsa quoq; nouit solatium, nempe ad magnum illum virum refugium,

um, & cùm accessisset, & quomodo res suæ se haberent A renunciasset, inuenit ipsum diuinum medicamentum dolorum suorum longè acerbissimorum, non verbis tantum medicans, sed factis vt oportebat curans indigentiam. Quantum enim satis erat frumenti ei tribuit ex xenodochio ecclesiæ. De cætero autem expectabatur tempus, quo pro ipsa intercederet apud Imperatorem. Sed quales sunt inuidiæ insultus, vitæque iniqui & graues casus? Nam cùm illa à prioribus malis nondum respirasset, rursus opprimitur pondere alterius calamitatis: adeò vt vna quidem effunderetur, vt aiunt, altera verò influeret. Sic autem se habebat. Tempus erat vindemiæ, Eudoxia verò ipsa quoque egressa è ciuitate ambulabat in quodam agro Imperatoris, erat autem situs non procul à vinea viduæ. Cùm autem botrũ ex vinea viduæ sumpsisset Imperatrix, eo vsa est. Cùm quidam autem dixisset, vineam esse alienam. Sed ipsa quoque, inquit Eudoxia, iam relata est in numerum agrorum Imperatoris. Hæc enim in vsu erat consuetudo B longè improbissima, auaritiáne, an execranda adulatio hanc induxerit, incertum: vt quemcunque agrum Imperator ascendisset, & de eius fructu gustasset, is statim recẽseretur inter agros Imperatoris. Agri verò dominus vel eum cum alio permutaret, vel iustum pretium assequeretur. Cùm ipsa quoque hãc attendisset cõsuetudinem, & maximè eius moribus conuenientem, & iudicaret esse imperij proprii facere iniuriam, & non posse aliter, ostendit quid ipsa posset, aufert agrũ, simul etiam studens eam afficere molestia: acceperat enim ipsam ad beatam illam animam confugisse: & illum à sede deponendi quærens occasionem: sciebat enim ipsum non esse toleraturum, si venisset ad eius cognitionem, sed omni ratione ei opem esse laturum. Quid ergo consequitur? Ille quidem ab hac miserabiliter eiulãte inflãmatus visceribus, scribit ad Imperatricem, mouens ad misericordiam, patrum pietatem reuocans in C memoriam, & Dei timorem, terribilisque tribunalis cogitatione commouens eius animam. Sed incuruum lignum nunquam feceris rectum: nec asperum erinaceum vnquam læuem reddideris: nec effeceris vt cancer rectus ingrediatur. Mala enim consuetudo cùm apprehenderit animam facilem ad improbitatem, facilè imprimitur & inuritur: neque vllam audit omnino rationem, sed vix fieri potest vt deleatur, vt quæ tantum possit, quantum natura immutabilis. Ipsa ergo dura & graui corde, & quid aliud quàm mala mulier, non solum nihil, non literas, non ipsam eius qui scripserat reuerita est omnino dignitatem: sed visa est magnam acerbitatem celare in animo. Fuit enim hoc cuidens ex iis quæ scripsit magnum Ioannem vocans insolentem, & linguæ intemperantis: & qui cum, quem par est, honorem ei minimè tribuit: & qui ignorat eas quæ latæ sunt leges, ex quibus dicebat hanc vnam esse admirabilem & longè iustissimam, quæ prodigioso quodam modo, agrum quem solùm ingressi fuerunt Imperato- D res eum protinus facit illorum, etiamsi is fuerit peregrinus & planè alienus. Hæc cùm legisset homo Dei, non fuit retardatum eius promptum animi studium, cùm statim primum facto periculo non esset assecutus. Neque quod suum erat à se esse censuit faciendum, aut aliquam attulit excusationem, interiecto tẽpore aliquo & dilatione, vt in rebus huiusmodi solet multis euenire, dum aut cedunt dubitantes, aut tempora reformidant: sed nihil faciens quicquid posset arcere eius impetum, vt qui paratus esset toto pede currere, ille ipse accedit ad Imperatricem: & cùm multa dixisset, & omnem lapidem, vt aiunt, mouisset, eam autem vidisset minimè cedere, sed improbam hanc consuetudinem tanquam inexpugnabilem & immobilem aliquam legem proferre, opus habebat austeriore medicamento propter morbi repugnantiã. Redde ergo, inquit, mulieri quod suum est? Quid enim te vxori Achab studuisti comparare? Hæc postquam audiuit Eudoxia, ira magna incensa ignem spirabat: & veluti semiinsana & emotæ mentis, ne poterat quidem omnino contineri: sed clamabat & domum implebat vociferatione, dicens: Ego me vlciscar: nec diu patiar me tanquam infamem fœminam affici contumelia. Viduæ autem non modò vinea, sed nec pro pretio quidquam omnino soluetur. Sic magnus Ioannes reuersus è regia, præcipit templi ianitoribus, vt si accessisset Eudoxia, ei fores protinus obserarent, neque eam ingredi sinerent. Parum temporis interfuit, & aderat dies festus, quo diuinæ crucis lignum in altum tollitur. Vniuersus itaque populus confluebat in templum: neque vllum genus aut vlla ætas aberat. Neque enim dies festus solum eis causa erat vt venirent, sed multò magis linguæ Ioannis auditio. Omnibus enim iniecerat tam vehemens audiendarum orationũ suarum desiderium, vt sæpe cùm concionaretur, essent adeò afflati auditores, vt ab eius lingua quodammodo penderent: eísque in sublime tollerentur simul animæ & corpora: eiúsque attenderent labra quæ mouebantur, non tanquam dicentis, sed emittentis quid poculentum nectareúmque & perspicuum. Ea de causa studio erat omnibus ne abesset quisquam ab auscultatione: quinetiam vt ipsa quoque verba non semel audita negligerent: sed omni studio ea veloces scriptores exciperent, & tanquam thesaurum reponerent. Cùm ergo hæc ita se haberent, & Imperatrix veniret cum omnib⁹ cum magno comitatu & cum fastu regio, ianitores steterunt in foribus, & fecerunt id quod eis fuerat imperatum. Quod quidem ferens ægerrimè Eudoxia, cœlum terræ miscebat: & valde vociferabatur: & populum qui aderat vocabat in testimonium, vt cõscios ei factæ iniurię. Deinde etiam cùm fores vi truderentur, quidam ex iis qui aderant, audacius aliquod factum volens ostendere, strictum gladium intendit in sacram illam portam. Diuina autem fuit consecuta iustitia, non vt sæpe solet lento passu, sed cuestigiò. Nam cùm ille ensem sustulisset, simul quoque temeraria dextera exaruit, & extitit otiosa. Terret miraculum Eudoxiam. Quinetiam quicunque eum circumsistebant, magno timore sunt affecti. Quod enim à diuina lingua Ioannis fuerat imperatum, non temere factum erat, neque dependebat ab aliqua mente humana: sed diuino zelo apertè fiebat ad Dei gloriam. Quanam de causa, dices? Ne sancta despicerentur, neque multis sic paterent, aut potius indignis. Quomodo enim digna, ó Dei rationes & leges! quæ pecuniis furebat & rapinis, & rerum alterius tanto amore tenebatur, vt non verbis, non admonitionibus, maximè tanti viri cederet: & nõ solùm non desisteret facere iniuriam, sed etiam insurgeret in eos qui volebant corrigere? Quid aliud faciẽs, quàm quod planè solent furiosi? & qui medicis, & eorum qui alioqui ipsorum curam gerunt, non solum sæpe graues manus, sed fæuos quoque dentes immittunt? Atque sic quidem Eudoxia à sacris exclusa vestibulis, cùm nihil amplius facere, nec se vlcisci potuisset, imò ne melior quidem euadere voluisset, reuertitur. Qui autem in manu acceperat disciplinam, cùm, vt videtur, non esset tam obtuso ingenio, neque similiter atque illa malitiæ immedicabilis: sed simulatque plagam accepit, cuasisset cordatus, & ostenderet latentem animæ nobilitatem, accedit ad magnum Ioannem, & in conspectu omnium confessus est se peccasse, & ostendit magnam pœnitentiam. Ille autem cum benignis oculis in-

tuitus, & acceptiorem præsentem habens pœniten- A tiam, quàm propter priorem iratus fuerat impudentiã, vt qui esset promptior ad beneficium humanè conferendum, quàm ad iustè puniendum, iubet ad templi lauacrum, volens imitari Christum etiam in miraculis, abluere dexteram quæ fecerat iniuriam. Quod quidem cùm factum esset, eam statim habuit sanam & robustã, & ad Deum se pulchrè extollentem in confessione gratiæ. Non multò pòst autem Epiphanius cedens non honestis Theophilli impulsionibus, ascẽdit è Cypro, libros quos aduersus Origenem conscripserat secum afferens. Cùm verò è naue descendisset, & appulisset in templũ Prærcursoris, quod septem miliaribus ad occidentem abest à ciuitate, sacram peregit synaxim: & cùm Diaconi secus atque oportebat fecisset ordinationem, ingreditur ciuitatem. Deinde Theophilo agens gratias, hospitio quidem accipi apud beatum declinat, tãquam nefarium, priuato autem quodam habitaculo non honestè acceptus hospitio, & illuc peregrinos qui in ciui- B tate versabantur aduocans, eis legebat libros suos in Origenem. Quorum alij quidem, illius gratia persuadebantur ea vel manu defendere, alij autem hoc facere recusabant. Homo autem Dei Ioannes, Epiphanio nihil infensus, quòd intra terminos Ecclesiæ suæ nõ abstinuisset ab ordinatione, hoc solum rogabat, vt cum aliis vt par erat Episcopis ad ipsum diuersaretur. Is verò respondit, se nec simul quidem esse peccaturum, nisi ipse prius Dioscorũ expelleret è ciuitate: & libris quos scripserat aduersus Origenem sua esset assensus subscriptione. Ad hæc dixit Patriarcha: Non oportet nos priusquam accuratè discernamus, aliquid temere facere aut dicere.

Eudoxia cùm primùm intellexisset hanc inter eos esse veluti dissensionem, & hanc quasi arripuisset occasionem, accersito statim Epiphanio, Vides, inquit, ô pater, quemadmodum omnia quidem Romanorum sceptra mihi cedunt, & meæ subiecta sunt potestati. Io- C annes autem est adeò mihi infestus, & tanta est in me arrogantia, vt vel extrema afficiat contumelia. Dicitur autem etiam quandam tenere opinionem, quæ discrepat ab Ecclesia. Tu verò, ego enim tibi do imperium in omnes ecclesias, vt nihil tibi sit impedimento: vide vt aduersus eum congreges synodum, & eum vt iustum est & honestum, è sede deponas. Hęc & dicebat, & vultu apertius ostendebat iræ in sanctum vestigia: & manifestè præ se ferebat se graue & non cessaturum virus spirare in illum sapientem: nec extincturam prius iracũdiam, quàm quod animo agitabat, deduxisset ad effectum. Hæc cùm admirãdus audiisset Epiphanius, nõ statuit iis qui rerum potiebantur in iis quæ non oportebat gratificari: nec tanti esset faciendum eis inseruire, vt aliquid fiat præter id, quod Deo videtur. Et ideo ad eam propius accedens, Non irato animo, sed benignè ac placidè, ô filia, à te audienda sunt, quæ à nobis dicuntur. Si accusetur quidem Ioannes alicuius hæresis, & D non accedat vocatus, vel se purum ostensurus, vel pœnitentia correcturus ignorãtiam, is mihi quidem videtur indignus sacerdotio, & quod est imperatum quamprimum fiat à vobis. Sin autem quòd vobis maledixit, propter hanc solam causam visum est abdicandum esse Ioãnem ab Ecclesia, Epiphanium non habebitis assentientem. Est enim maximè Imperatorum propter nihil eiusmodi meminisse acceptæ iniuriæ: sed se bonos & benignos in omnes ostendere, siquidem vobis quoque est alius Rex in cœlis, quem cùm vt homines peccatis, opus habetis benignum habere & propitium propter suam mansuetudinem in eos qui sunt eiusdem generis. Hæc verba cùm audiisset Eudoxia nõ ex sua sententia, inconsideratum quiddam, planéque, quod nimiam arguebat vecordiam & præcipitationem propter nimium dolorem, vel vt verius dicam, propter summam improbitatem, stolidè est elocuta, dicens, Nisi Ioannes fuerit à sede depositus, & exilio; ô audacem linguam! fuerit condemnatus, ipsa permittam aperiri templa simulachrorum: nec erit qui nobis volentibus sit impedimento, quominus illa à quolibet adorentur. Quidnam habuit amplius Herodias, quo tam in vitio superaret, quæ magno studio contendit, vt fieret cædes eius, qui erat eiusdem nominis? Nisi quòd non erant vtrique eadem vitia, quandoquidem illa quidem insigni libidine, hæc autẽ immoderata laborabat auaritia. Ambæ autem, quòd effugere vellent reprehensiones, ab ambobus sitierunt magnopere liberari. Diuinus autem Epiphanius percussus absurditate eorum quæ dicebantur, cùm dixisset, Ego iudicij quod sic habet sum insons, protinus est egressus. Quædam autem falsa fama, quæ ex hoc ad omnium aures peruasit: quòd ipse quoque Epiphanius huic depositioni Patriarchæ sit assensus, ad magnum vsque Ioannem peruadit. Ille verò aut verum ignorauit, fortasse quòd Deus eum celasset, diuina quadam prouidentia, vt alio modo efficeret ambos quæ vtrisque euenerunt prædicere: aut sciuit quidem Ioannes non esse verum quod fama ferebatur. Lubens autem assensus est multorum existimationi, vt sic Epiphanio futurum prædiceret. Fertur ergo Patriarcha sic post hæc scripsisse ad Epiphaniũ. Scripsit autẽ simpliciter & familiariter. Frater Epiphani, audiui te cõsensisse meæ relegationi. Scias autẽ nec teipsum tuã sedem visurũ esse amplius. Ad hæc sacrosanctus Epiphanius simplicibus rursus verbis rescripsit, quibus ipse quoq; vtar. Athleta Ioannes, fer & vince, sed nec ipse peruenies ad videndum locum exilij. Vera autem fucrunt, quæ dicta sunt ab vtrisque. Nam & Epiphanius cùm statuisset nauigare in Cyprum, decedit in nauigatione: & admi- C rabilis Ioannes priusquam peruenirct ad locum secundi exilij, migrauit ad Dominum. hoc autem procedẽs oratio ostendet apertius. Non multum interccssit temporis, & statim cum pluribus Episcopis Theophilus venit Constantinopolim, eum vrgente Eudoxia, & ei præbente ingressum liberum ab omni metu: licebat autem tunc videre malorum examen, quod congregabatur, & Theophilo opem ferebat ad sapiẽtis Ioannis depositionem. Quinam verò ij, & vndènam ad hoc fuere commoti? Quædam animæ non paucis peccatis obnoxiæ, & quæ erant planè incurabiles, de quibus prius quoque diximus, quos cùm incorruptus Ioannis calculus, veluti lapis quidã Lydius, probasset esse indignos suggestu, mouerat sacerdotio. Cùm multis ergo, vt dictum est, Episcopis Theophilus cõuenisset Eudoxiam, seorsum cum ea collocuti, ab ea in secretum admittuntur: muneribus donantur: aduersus sanctum virum linguæ eorum conducuntur: se omnibus sententiis iustum esse condemnaturos pollicentur. Cùm tam iniquam D conuentionem iniissent egregij Pastores, & innocenti sanguine animas potius quàm manus intinxissent, exeunt, cùm nihil horum adhuc venisset ad notitiam Arcadij. Sed rursus quoque dantur occasiones iis qui eas quærebant, parturiebant improbitatem: sed quæ ne vmbram quidem habebant veritatis: materiam tamen præbebant igni malarum actionum. Nõ multum enim interccssit temporis, cùm partem quandam libri Regũ, diuinæ scilicet scripturæ, cùm vsus ita postularet, contexens magnus Ioannes institutæ orationi, concionatus est in ecclesia. Ea autem ita se habebat. Congregate ad me Sacerdotes dedecoris, qui comedunt mensam Iezabel, vt dicam eis, sicut dixit Elias: Quousque claudicabitis

cabitis vtrisque poplitibus vestris? Si Baal est Deus, am- A bulate post ipsum. Si autem Iezabel quoque mensa ipsa est Deus, comedentes euomite. Hinc illi sapientes in malitia, cùm verba quædam tanquam arma apprehendissent, & validum auxilium, accedunt ad Arcadium, duce huius improbæ Synagogæ Theophilo, alia quidem addentes, alia autem perperam exponentes. Dicebant verò viri egregij & facilè persuadebant, se quidem dictos fuisse sacerdotes dedecoris, reuera enim erant, Imperatricem autem esse apertè Iezabelem. Hinc factum est vt Imperatoris quidem in magnum Ioãnem cederet reuerentia, & desiderium transiret in dolorem. Datúrque præda viris improbis. Eiusmodi enim res est simplicitas, ne dicam leuitas & facilitas. Est facilis quidem ad ædificandum: quæ autem sunt iam ædificata, sunt facillima ad destruendum, &, vt semel dicam, est omnino valde infidelis, & ad ducendum facilis: vento campas, vt aiunt, & res optanda sceleratis. Sic Eudo- B xia ex Episcopis quidem qui de Theophilo prius malè dixerant, alios quidem bonis ablatis, alios autem illatis malis arcet à dicendo. Theophilus autem liberatus ab accusatoribus, ci quæ prius non iusto ipsum affecerat beneficio, voluit parem, atque adeò maiorem ei referre gratiam. Et cùm alios quidem donis, alios verò minis, alios autem aliis modis, quos scit inuenire malitia conscecuta potentiam, persuasos ad suam traduxisset voluntatem, & effecisset vt toti à sua penderent sententia, ille tanta improbitate permiscuit & confudit omnia, vt qui rerum potiebantur ei permitterent cõgregare synodum maximam aduersus Ioannem. Cùm inuenisset autem duos Diaconos, quorum alter quidem erat reus adulterij, alter verò cædis & ideo à magno Ioanne fuerant depositi: eos vir ille egregius cum magna auctoritate, ô sacræ leges, absoluisset, libellos, quorum ille rursus fuerat opifex, exhibere facit aduersus sanctum, qui erant pleni quidem calumniis, nullum autem habebant vestigium veritatis, nisi quòd hoc solum mode- C ratè attingebant, etiamsi non ab eis eadem diceretur intelligentia, quòd aquã, vel vinum, vel pastillum suadebat gustare post communionem iis qui communicabant. Quid tum? erat enim hoc eius qui statuebat vt adhiberetur cautio, & qui accuratè tenebat ea quæ sunt nostræ fidei, ne cuipiam contingeret cum iis quæ expuuntur, etiam ex sanctificatis aliquid excidere. Cum itaque nugaces hos libellos accepisset is qui dederat, & Acacium & Seuerianum, & præterea Antiochum, inuictos, vt ita dicam, vitij propugnatores, citò in suam asciuisset societatem, extra ciuitatem, erat autem ager Ruffini, nomine quercus, situs sub Chalcedone, de sancto deponendo execrandi conferebant & contexebãt consilia. Ipse versans simul cum quadraginta Episcopis, valde mirabatur, quemadmodum talibus criminibus obnoxius Theophilus, & deinde adesse iussus, & reddere rationem, tam repentè eorum qui rerum potiebantur animos potuerit capere, vt non solum de suis causam non diceret, sed aliorum etiam propemodum esset iudex in dicta ab eis omnino causa. Deinde hortabatur ne essent paruo & abiecto animo, nec tristitia afficerentur: nec hoc quod erat præsens quidpiam magnum esse ducerent, cogitantes quòd per multas afflictiones sit intrandum regnum cœlorum ab iis, qui ipsum diligunt. Deinde rogabat ne quis sua causa vellet suam relinquere ecclesiam. Sed si vultis mihi, aiebat, gratificari, mementote nostri in vestris orationibus. Hæc dicẽs, postquam vidit eos vinci lachrymis, ecclesiam autem, vt magis ita dicam, deflere, eos recreabat spiritualiter: & indice finistræ manus volam pulsans, vt solebat facere in curis animi, Satis, inquit, lamentationum. Quid enim vultis cor mihi frangere? Sed videte ne relinquatis Ecclesias. Hoc enim, sicut prius dixi, volo à vobis, si quid aliud, fieri. Cùm autem dixisset quidam: Sed necesse est nos manẽtes in Ecclesiis communicare cum insidiatoribus, & dare manum iisdem subscriptionibus. Beatus autem protinus: Sed permitto quidem, inquit, vt communices, te omnino abstinens ab Ecclesiæ schismatibus: nequaquam autem subscribas, nullius enim rei mihi sum omnino conscius, cur deponar. Cùm ij sic communiter colloquerentur, accedunt quidam afferentes literas à Theophilo, quarum erat inscriptio. Sancta synodus in quercu congregata, Ioanni. Illum quidem adeò nudè & tam ignominiosè, vt ne nomen quidem darent Episcopi, suam autem reuera improbam synagogam vocantes, sanctam synodum. Videbantur enim eum condemnasse vel ante dictam causam, infames scilicet & execrandi, eum, in quem non cadit reprehensio, éstque purus & mundus. Quidnam autem continebant cæ literæ? Libellos accepimus, qui erant B pleni multis contra te accusationibus. Oportet ergo te venire de eis redditurũ rationem. Ad hæc Christi discipulus, & imitans illius mansuetudinem, tres Episcopos cum duobus Presbyteris ad eos ipsum defensuros, sicut ille ipse scribit in Epistola ad Innocentium (is autem erat Patriarcha Romanus) Misimus ad ipsum, dicens, Episcopum Pessinuntis Demetrium, Aparnæ Eulysium, & Apiareæ Lucipinum: Presbyteros autem Germanum & Seuerũ, cum ea qua nos oportebat moderatione respondentes, & dicentes nos non recusare iudicium, sed apertum inimicum, & hostem manifestum. Qui enim nondum libellos acceperat, & talia ab initio fecerat, & se ab ecclesiæ communione & precatione absciderat, accusatores adornabat, clerum transmouebat, & desertas reddebat ecclesias; quomodo is iure potuerit ascendere sedem Iudicis, quæ ad eum minimè pertinet? Neque enim erat consentaneum, vt qui ex Ægypto erat profectus, esset Iudex iis, qui erant in Thracia, & qui ipse erat reus, hostísque & inimicus. Sed tamen nihil horum reueritus, sed implere studens ea quæ statuerat, cùm nos significassemus esse paratos diluere crimina, vel mille & centum præsentibus Episcopis, & nos puros esse ostendere, sicut nunc sumus, non passus est, sed nobis absentibus & synodum inuocantibus, & iudicium requirentibus, & non auditionem fugientibus, sed apertas inimicitias, admisit accusatores: & eos qui excommunicati à me fuerant absoluit, & ab iis ipsis qui nondum crimina diluerant, accepit libellos, & exegit commentarios: quæ quidem erant omnia præter canonum consequentiam. Sed hæc quidem, & quæ deinceps sequuntur egregia illa lingua recenset: & ideo non opus est vt ea dicamus, cùm illam audire liceat.

Verùm enimuero renunciata defensione iis qui erant cum Theophilo, ipsi non ferentes veritatem eorũ quæ dicebantur. Quomodo enim qui spem posuerant mendacium, vt ait Beatus Esaias, & expectabant fore vt eo tegerẽtur: nam effuderunt in eos qui missi fuerãt, eósque apprehensos vehementer verberarunt, & eorum tunicas disruperunt, quinetiam ferro quod tunc pararant in Patriarcham, collum vnius circumdederunt: quinetiam cùm malignus eorum corda sic affecisset, eum mittunt in exilium, in quendam locum obscurum & occultum, ferro sic circumdatum. Illo ergo eos, vt diximus, recusante, tanquam apertos inimicos, canonicum autem inuocante concilium, qui erant veloces ad effundẽdum sanguinem, etiam nõ præsentem, aut aliquid respondentem condemnant, cùm imbecilla quædam maledicta in vitam cõgessissent angelicam,

visi potius ludere, quàm seriò agere, & quæ longo tempore instructa & adornata fuerat malitia, vno die temerè studentes effecta reddere. Res est enim timida mendacium, & quæ facilè potest terreri, & ideo actionum executionem nouit accelerare, fugiens omnino ne cõuincatur. Deinde cùm cõsiderassent fore sibi vtile si haberent Imperatorem suæ defensorem sentẽtiæ, vt quod improbè faciebant redderent validius, ad eum mittũt literas in hanc sententiam. Quoniam accusatus Ioãnes, & sibi cùm aliorum plurimorum conscius, tum etiam quòd sit reus læsæ maiestatis (læsam planè maiestatem nominantes, quæ ei cum Imperatrice fuerat, controuersiam) non potuit sibi persuadere vt veniret ad synodum: propterea si exactè considerentur canones, iam est depositus, & nihil restat nisi vt vestra iubeat potentia eum vel inuitum mitti in exilium. Hæc sunt egregiorum illorum Sacerdotum, qui debebant quidem esse tardi ad iram incitandam, vrgere autem ad benignitatem, quibus ira ad similitudinem serpentis, & lingua, B rursus enim nobiscum loquatur diuinus Dauid, gladius acutus. Deinde cùm iussisset Arcadius, eis enim credebat, tanquam Sacerdotibus, nesciens in interiori homines, non esse Sacerdotibus, sed potius sacrilegis similes. Quid fit? Mouetur quidem vniuersus populus, vt qui sensisset id quod erat faciendum, & repente in magnam accenditur seditionem, & partim quidem vociferatur aduersus Imperatorem: partim autem Theophili quoque, & multò magis arguit improbitatem. Multi enim etiam ex iis qui erant ei infensi iam mutati, dicebant fuisse sanctum temerè accusatum, incorruptum testem habentes omnes conscientiam, apertámque & euidentem reuerentes veritatem. Tandem autem cùm inualuisset improbitas, imò verò cùm iustus Ioannes hoc voluisset, ne aliquod oriretur periculum, vt solet accidere in talibus seditionibus, profundo vespere expellitur, sicut ipsam linguam auream licet audire in epistola ad Innocẽtium, quæ sic dicit. Quid enim multa C op' est dicere? Nõ destitit omnia facere & moliri, donec nos cum multa potestate & auctoritate è ciuitate eiecit & ecclesia, & profundo vespere attracto omni populo, tractus à Magistratu ciuitatis per mediam ciuitatem, & per vim deductus sum, & in nauem immissus, & noctu nauigaui, quoniam inuocabam synodum ad iustam auditionem. Quis hæc audierit sine lachrymis, etiamsi cor habuerit lapideum? Sed sic quidem expulsus appellit ad os Ponti, quod vocant sacrum. Deinde etiam transit Prænetum, aut ab iis potius qui agebant transmittitur. Bonus autem Theophilus, postquam euenit vt ex animi sententia fierent quæ volebat, mittit etiam literas ad Innocẽtium Romanum Episcopum, ei significans Ioannis depositionem. Qui cùm legisset literas, & in eis vidisset multam insidere peruersitatem, ne voluit quidem respondere, vt qui eum magnæ temeritatis damnasset & arrogantiæ, quòd & solus scripsisset, & quòd non apertè scripsisset quanam de causa, & cum D quib' eum deposuisset. Hinc causam Heraclidis, quem magnus ille Ioannes Ephesi constituerat Antistitem, tractans Theophilus, & ex eo illi beato tentans labem inurere, ipsum etiam iudicauit non præsentem, dicens quòd aliquos iniustè verberasset, & per medium forum vinctos catena circumduxisset. Ciuibus autem contradicentibus, non oportere absentes iudicare. Volentibus verò Alexandrinis attendere accusatores Heraclidis, ex ea orta est seditio: ex seditione autem vẽtum est ad manus, ex eo verò ad vulnera, ea autem mors quoque est consecuta, quorum omnium Theophilus dictus est & fuit causa. Hæc summè irritarunt Byzantinos: & eum quærebant perdere, & in profundum maris mitte-

re eum qui erat dignus. Ille autem postquam sensit persequentes, fuga statim sibi consuluit, & penetralia subiit Ægyptia. Quòd autem neque pius hic perturbator iure Dioscoro irascebatur, neque veram & accuratam defendens pietatem, erat infestus libris Origenis: sed hinc captabat occasionem deponendi Ioannis, ostenditid, quod est postea consecutum. Nam simulatque perfecit quod studebat, cum Monachis statim fœdus iniit. Libros autem admisit, quos prius abdicarat synodicè. Sed vult etiam reliqua persequi oratio. Interim enim dum hæc fierent, Deus terræ motu terrefecit ciuitatem: communésque eam agitabant conquassationes: & graues imperatorio imminebant cubiculo, adeò vt populus tumultu impleretur, & magna voce clamans, reuocaret Sacerdotem. Quinetiam ipse quoque Imperator vehementi stimulo tristitiæ in corde sauciatus, mouetur pœnitentia: & literis imperatoriis quamprimùm magnum illum reuocat. Brison autem erat cui B datæ fuerunt literæ, vnus ex Eunuchis qui ministrabant Eudoxiæ. Qui cùm peruenisset ad sanctum, qui Præneti asseruabatur in custodia, rogauit vt veniret, & ciuitatem liberaret à periculo. Sed non ad Brisonem vsque constitit eius reditus studium & acceleratio. Sed post ipsum alij: & post illos alij. Sicque fuit Bosphorus plenus eorum qui mittebantur. Cùm itaque eum redire agnouisset ciuitas, erat autem decimus tertius Nouembris, quemadmodum enumerarit quispiam multitudinem eorum qui exibant? quomodo explicarit studium in egrediendo? Quomodo expresserit voluptatem? Planè enim imitabantur fluenta fluuiorum, cùm alij aliis agminatim succederent. Et erat quidem mare plenum nauigiis, plenum autem sonitu canticísque & hymnis qui Deo cum magna voluptate canebantur. Hoc potest insidẽs animæ viri desiderium, qui virtute quidé est ornatus, est autem sortitus populi administrationẽ, & eum amat paternè. Hoc est cuidens argumentum vo luptatis, qua tunc fruebantur, qui in mẽdis se explebant fluentis aureæ eius linguæ. Quod enim qui eum exceperunt, adeò sunt lætati, id ostendebat priuationem fuisse causam magni doloris. Magnus autem dolor, post priuationem, testatur omnino ante fuisse parẽ voluptatem. Cùm ergo reuertens esset proximè ciuitatem, nolebat prius ingredi, quàm maiori iudicio res eius committeretur: sed populus ægrè ferebat, & ad audendum iam se parabat, & eos qui rerum potiebantur, insectabatur maledictis, donec omnes in idem conuenientes, & partim quidem vtentes precibus, partim autem vim afferentes, audaciæ enim aliquid habet desiderium, vix tandem persuadent ascendere ciuitatem. Cùm verò essent eum in sede collocaturi, ipse rursus resistit vehementius, dicens oportere ea quæ prius sunt decreta examinari, & omnino magis generale assequi iudicium. Sed vicit populi iudicium, quod erat fortius omnibus, & sic eum rursum in sedem reducunt Patriarchalem. Ille autem, & omnes libenter aspexit, &, vt mos est, pacem eis est precatus. Et sic quidem ecclesia cùm suum sponsum accepisset, & quæ eam circumsisteb at tunc soluisset tristitiam, florebat & germinabat irrigata suauissimis verborum eius fontibus. Sed ô inuidia, malum inuictum, malũ quod semper bonis insidiatur. Tibi enim omnino non licebat quiescere, neque vlla te cepit satietas continuorum insultuum, donec, ô sæua & agrestis, eum valuisti omnino abrumpere, & procul à grege remouere, heu, heu bonum pastorem, & qui vigilantibus oculis ei præerat. Sed quonam modo hæc euenerunt, & vndénam rursus inuidiæ tanti mali occasio? Statua quædam argentea Imperatricis, prope tẽplum cui cognomen est Sophia, erat super columnam.

In

In ea de more fiebant ludi quidam publici. Quod qui- A lestiis, quas ei exhibuerunt isti, victus Imperator, significat Patriarchæ, vt excedat ex ecclesia, vt qui iã à duabus synodis sit cõdemnatus. Ad hęc magnus ille Ioannes, Ego, inquit, cui Deus & seruator ecclesiam tradidit regendam, ab ea mea sponte vereor recedere. Sin autem hoc ita tibi videtur, ô Imperator, at me ex ea vi expelle, vt me possim omnino defẽdere, quòd ordines veluti deseruerim. Ad eum itaque mittentes, prohibẽt quidem sacrificare: concedunt autem vt in præsentia quidem versetur in Episcopatu, timentes, vt opinor, ne Deus rursus desuper ferat sententiam in eorum audaciam, & vt prope eum habentes, Dei iram per ipsum reprimant. Sic ergo seorsum interim egit vir ille magnus, cessans à sermonibus, & pulchris linguæ fluentis.

Cùm autem esset dies magni sabbati, Imperator fecit quod non rectè se habebat, nec animi erat Imperatorij. Accersitis Acacio & Antiocho, rogauit quidnam oporteret ei facere. Sed oportet, inquit, considerare an Deo grata sunt quæ à vobis fiunt. Illi autem, Quid enim erat eis Deus curæ? In nostrum, inquiunt, redeat caput Ioannis depositio, similia iis qui dixerũt, Sanguis eius super nos, & non procul ab eorum sententia, elocuti. Sic absentem condemnant virum iustum, cùm nec de iis quorum accusabatur dicendi potestatem si permisissent, quod est commune omnibus qui iudicant sine vlla animi perturbatione, neque ab illo vllam accepissent defensionem.

Cùm hæc autem audiuissent qui erant à partibus Ioannis Episcopi, quidam se animi ægritudini dedentes, & lachrymis, in angulis latebant, & silentium agebant in habitaculis. Sacerdotes autem, & quicunque erant ex clero, congregabantur ad quasdam ędes oratorias, vocatur autem locus Constãtianæ: & cùm magna concurrisset multitudo, iis omnibus curę erant sacri hymni, & consueta glorificatio: præterea verò eos quoque qui accedebant diuino dignabantur baptismo. Timentes ergo qui erant improbi consilij, ne si in templum, vt solebat, venisset Imperator, & vidisset id vacuũ populo, hinc quidem sentiret populi in magnũ Ioannem beneuolentiã, eorum autem, vt erat consentaneum, condemnaret inuidiam, efficiunt vt quidam Lucius dux militum numeri grauis armaturę, quem etiam fama erat esse gentilem religione, vadens conuocaret populum ad ecclesiã, mansuetudine primũ vtens & persuasione, lege, vt aiunt, Bœotia. Sin minus, vim etiam inferret, lanceã miscens cum caduceo. Ille autem cum statim cũ iis quos habebat quadringentis vespere irruisset, illa fecit quæ par erat eos solos pati, qui fecerant, dicere autem & explicare non nos oportet, sed id concedere illi linguæ omniũ pulcherrimæ, & eam audire narrãtem. Ipse enim sicut fortiter sustinuit, ita etiã verè narrauit. Scribens enim ad Innocentium, & quæ ausi fuerant oratione persequens, eum antea diximus Romanum fuisse Episcopum, sic rem tractauit. Quomodo quæ hîc facta sunt deinceps narrauerim, quæ omnem superant tragœdiam? Quænam ea explicarit oratio? Quænam aures ea absque horrore acceperint? Nam cũ nos eadem sicut prius proponeremus repente multitudo militum in ipso magno sabbato, die iam inclinante ad vesperam, in ecclesias irruens, vniuersum clerum qui erat nobiscum expulit, armisq; circundedit: & mulieres quæ se ad baptismum exuerant, ex ędibus oratoriis nudæ eo tempore euaserunt, metu grauis huius irruptionis, ne eum quidem quem decet mulieres pudoris ornatum induere permissæ, multæ verò etiam acceptis vulneribus, expulsæ sunt, & lauacra sanguine sunt impleta: & sacra fluenta sanguine euaserunt purpurea. Et nec hîc quidem malum constitit, sed

ingreſſi milites, vbi ſancta erant repoſita, quorum ſicut cognouimus nonnulli nõ erant myſteriis initiati, quæ intus erãt omnia viderunt, & ſanctiſſimus Chriſti ſanguis, vt in tanto tumultu in prædictorum militum veſtes fuit effuſus, & tanquam in barbatica captiuitate auſi ſunt illa omnia, & populus electus fuit in ſolitudinem, & vniuerſus populi cœtus verſabatur extra ciuitatem, & in tali feſto eccleſiæ erant inanes populo, & plus quam quadraginta Epiſcopi qui nobiſcum communicabant, cum populo & clero temere expulſi ſunt, gemitúſque & planctus erant in ſolitudinibus, & quælibet pars ciuitatis erat plena his calamitatibus. Nam propter inſignem iniquitatem, non ſolum qui patiebãtur, ſed etiam qui nihil tale ſuſtinebant, per conſenſum nobiſcum dolorem accipiebant, non ſolum qui erant eiuſdem opinionis, ſed etiam hæretici, & Iudæi, & gẽtiles, perinde ac ſi vi capta eſſet ciuitas. Sic in tumultibus, perturbationibus, & gemitibus erant omnia. Et hæc facta ſunt præter ſententiã pij Imperatoris, noctu hæc comparantibus Epiſcopis, & multis locis exercẽtibus munus ducis exercitus: qui non erubeſcebãt pro Diaconis, campi ductores habere præcedentes. Cùm autem fuiſſet dies, tota ciuitas migrauit extra mœnia ſub arboribus & nemoribus, ſicut diſperſæ oues feſtũ celebrantes. Sed ſic quidem lingua illa aurea. Hæc autem in feſto Paſchæ egregij paſtores, & quibus animarum cura erat credita, obtulerunt ei qui ſubrepſerat. Hinc etiam in omnem partem miſſa ſunt edicta, quæ prohibebant ab Ioannis communione. quæ tantã vim habuerunt perinde ac ſi præcepiſſent contrariũ, & eos qui oppugnabantur magis ſic cõfirmarunt: quem quidem modum ſolet tenere Deus in huiuſmodi temporibus. Eccleſiæ certè, & numerus creſcebat aſſiduè eorum, qui illi adiiciebantur. Interim autem dum iam veniſſet Pentecoſte, quoniam fieri non poterat vt occulto inimico hæc eſſent tolerabilia, accedẽtes ij quos ille inſpirabat, & à quibus ipſe valde obſeruabatur, Tibi quidem, dixerũt Imperatori, rerum humanarum data eſt à Deo poteſtas: ſed eccleſiarum res ſunt nobis cõmiſſæ. Itaq; nec ſacerdotibus ſanctior, nec canonibus volens maiorem habere auctoritatem, hæc relinque Epiſcopis. Tibi quidem prius quoq; diximus, ô Imperator, in noſtrum redeat caput Ioannis depoſitio. Vide ergo ne vnum ſic complectens, omnes pergas afficere triſtitia. Nõ amplius hæc ſuſtinere poterat Imperator, ſed protinus apertè mittẽs, ſignificat Patriarchę in hũc modum. Accuſatores tui iudiciũ trium, quomodocũque ſe habeat, & quam depoſitionis tulerũt ſententiã, trahunt in ſuum caput. Rem itaque tuam Deo cõmittens, recede ab eccleſia. Quid hoc, ô virorũ longè mutabiliſſime, & Imperatorum in adminiſtrãdo imperio ignauiſſime, quomodo cui tãtum adhibuiſti ſtudium, cum accerſens Antiochia, & Chriſti ei credens eccleſiam, cuius virtutis non paruum feciſti periculum, eum non ſolum eieciſti ex eccleſia, ſed eum etiam virũ turpiter dãnaſti exilio, Chriſti gregem dãno afficiens: quo quidem viro, vt cum magno dicam Paulo, ne dignus quidem erat vniuerſus mundus? Sed te quoq; omnino cœpit mulier. Eua rurſus tuas aures, quæ ſunt faciles, decepit miſerabiliter: quomodo per illam ſerpens, ita ipſa per non bonos paſtores cordis virus euomẽs. Hæc cùm magnus ille audiuiſſet, nullo mœrore aut triſtitia nec in corde affectus, nec vultu præ ſe ferens: ſed virũ oſtendens in tentationibus, ſicut in tempeſtate gubernatorem, Adeſte, inquit ſuis Epiſcopis, iam valere iubeamus angelum eccleſię. Deinde poſt factas quas cõueniebat preces, de fide orthodoxa multa teſtificatur: & hortatur, vt eam ſequantur immutabiliter. Præterea verò eis quoque prohibet omnes hæreſes. Cũ hęc autẽ verba faceret, accedit quidam nuncians Deo inuiſum Lucium cum ſuo exercitu accedere, ità paratum, vt ſi qua fiat in exitu dilatio, nõ ſileat omnino, nec mitigetur: ſed manũ quoque protin⁹ afferat, & cũ cõtumelia expellat ex eccleſia. Porrò autẽ cõmouetur quoq; populus, qui ferre nõ poteſt tui priuationem. Expedit ergo accelerare exitum, ne fortè te nimiũ defendens populus, quod abſit vt videamus, manus conſerat cũ militibus, & inducatur vt aliquid faciat nimis præceps & periculoſum. Hęc cùm magnus audiiſſet Ioannes, Epiſcopíſq; aliquot porrecta dextera, neq; enim vt omnibus porrigeret cõcedebat tempus, & oſculo miſerabiles miſcuiſſet lachrymas, propterea quòd ſepararetur à familiarib⁹, deinde iuſſiſſet valere reliquos, præcepit vt ibi vtique manerẽt, donec cum paululum abſceſſit reuerteretur. Hęc cum dixiſſet, ſacrum ingreditur baptiſteriũ, & ſanctã vocat Olympiadem, eſt autẽ omnino clara mulier, vel ſolo nomine. Sed non fuerit fortaſſe deterius permittere orationi, vt ſe paululũ recreet eius bonorũ deliciis. Ea cum & genere, & diuitiis, & ſpecio corporis, & aliis eiuſmodi valde reſplẽderet, cum viro quidem iungitur matrimonium: ſed non amittit virginitatem: ſed cum ſic cum eo vixiſſet circa viginti menſes, ille autem exceſſit ex hominibus, & ſi ea non eſſet ætate, cui pudori eſſent ſecũdæ nuptiæ, pulchra reuera amplexa temperantiam, per totam vitam eam amare voluit: & licet Imperator eam vocaret ad matrimoniũ ſuorum cognatorũ, & eam magnis afficeret honorib⁹, illa omnibus relictis deliciis, vt quæ cũ ingenuis nihil haberent commune, ſe oblectabat iciunio, nõ ſolũ cibi, ſed etiã ſomni, pulchè exercẽs corpus, & id ſtudens habere opem ferens, nõ autem inſidians ad virtutem: temperantiam ac pudicitiam cõplectens vſq; ad cogitationem, non ſolum vſq; ad contactũ. Poſtquã autem omnium bonorũ fuit domina, ea in vſus Sanctorũ ſtuduit effundere. Fuítque Diaconiſſa totius eccleſię propter inſignem eius pietatem & hoſpitalitatẽ. Eos enim maximè qui virtutem exercebant hoſpitio magnificè excipiebat, & quocunque poterat officio hilariter proſequebatur. Quæ etiã Theophilum tanquam Dei amicum obſeruans, ſuã in eum oſtendit magnificentiam, etiãſi eius linguæ impudentiã & maledicẽtiam ne ipſa quidem omnino potuit effugere, data ei occaſione, q⁹ quos ille fuerat perſecutus, Ammonium ſcilicet & Iſidorum vero Deo caros exceperit. Atque omniũ quidem, ſicut dixi, virorum virtutis amantium magnam curã gerebat, & eis omnibus modis prouidebat, huic autẽ viro beato fuit etiã familiaris, quomodo Thecla Paulo, ab eius lingua tota vita dependens. Quoniam verò cum ea aliæ quoq; erant Diaconiſſæ, Procula, & Pentadia, & Syluana, quæ bonam partem elegerat cõuenienter diuino Chriſti verbo, cũ ipſas quoque tunc magnus ille conuocaſſet, Adeſte huc, inquit, filiæ, animum mihi adhibete. Res enim noſtræ vtique iam tendunt ad finem, nec me amplius videbitis in hoc mundo. Hanc autem à vobis extremam rogo petitionem, vt de veſtra in Dei templo aſſiduitate & fide nihil remittatis: & quicunque hanc ſedem aſcenderit, fieri enim non poterit vt Eccleſia omnino careat Epiſcopo, ei vos ſicut mihi capita inclinetis: & meæ dilectionis in precibus memineritis. Poſt hæc cùm eas dolor vehementer inuaſiſſet, & protinus fuiſſent confuſæ lachrymis, & dicerent eius priuationem non futuram eis tolerabilem, & eius pedes prenſarent eiulantes miſerabiliter, ille, ne ſi populus id ſenſiſſet, afferret tumultum, annuit vni ex presbyteris vteas abduceret, & iumentum quidem quod ſolebat aſcendere, volebat enim

bat enim latere, iuſſit ſtatui ad portas occidentales: ipſe autem per portam orientalem ſimul eſt egreſſus, & cum paucis ad littus deductus nauigauit. Sed qualem rem, & quàm dignam quæ commemoretur ad plane arguendam improborum malitiam, feſtinans oratio propemodum prætermiſit? Improbum enim illum concilium, cùm oporteret cum aliis malis quæ ſancto intentabant, ne ipſos quidem à cæde abſtinere, ſed etiam iniquè gladio cædem in cum parturire, famulus cuiuſdam ex presbyteris nomine Elpidius, quinquaginta nummis, proh dolor, ab illis conductus, erat viro iuſto paraturus inſidias. Qui quidem deprehenſus (neque enim quibus nouit rationibus ſiuit eum latere Dei prouidentia) nonnullos ex iis qui eum comprehenderant iis quos habuit enſibus interfecit: alios autem grauiter vulnerauit. Sed ille quidem magnus ſic nauigabat & abibat in exilium. Populus autem partim lætitia, partim dolore afficiebatur. Dolore quidem pij, qui priuati erant ſuauibus illius orationibus cum venerando aſpectu. Lætitia verò Iudæi & Gentiles, quibus hæc res dies erat feſtus, vt qui illius linguæ reprehenſiones omnino effugiſſent, reprehenſiones inquam, quæ tanquam tela in manu potentis, vt cum diuino dicam Dauide, in corda eorum immittebantur, qui & irridebant, & ludificabantur & in Principum ſtultitiam riſum effundebant maximum, vt Chriſtianorum calamitatis propemodũ etiam miſererentur. Fit autem ſtatim res quædam terribilis, ſi vel ſolum ad aures perueniat, Deo hæc prouidente, ſicut etiam prius terræmotum, ad gloriam quidem ſuorum famulorum, metum autem & conſcientię terrorem eorum qui ſunt audaces & temerarij, qui etiam propemodum emittebat vocẽ Dauidis, Qui exercebant, ne extollãtur in ſeipſis. Eo enim die quo magna illa ſtella eccleſiæ, veluti ad quendam occaſum ibat in exilium, ignis diuinus ex illa ſede, in qua aſſidens ſacram effundebat doctrinam, à nulla manu accenſus, per ſacras catenas ſerpit in altum. Deinde cum tectum exediſſet, proceſſit per ſummam ſuperficiem venerandarum ædium. Hinc cùm vehemens vẽtus flammam inuaſiſſet, eam in domum Senatus euocat, quæ ſita erat longo abhinc ſpacio. Erat autem res valde admirabilis quemadmodum flamma tanquam animatum quidpiam, iis quæ erãt intermedia pepercerit & ea tranſilierit, ne poſſet aliquis id quod factum fuerat aſcribere vicinitati, & tam magnum opus, & tam diuturnum, materia quidẽ precioſiſſimum, pulchritudine autem ſpecioſiſſimum, exuſtum trium horarum ſpacio redactum ſit in nihilum. Sic autem ignis ſerpens & in orbem depaſcens, ſoli rurſus parcit domũculæ in qua ſeruabantur vaſa ſacra. Quod quidem nõ abſque Dei numine, nec caſu factum eſt: ſed ne ſycophãtis præberet occaſionem ex ſacrorum vaſorum interitu, ſancto viro inurẽdi calumniam. Quid ergo? Cùm hinc oporteret improbos, tanquam percuſſum, vt aiunt, piſcatorẽ ſapere, illi malè faciendi hinc maiorem ſumentes occaſionem, pergebant ea perſequi quæ ſolebant: & multos quidem, ex Epiſcopis & Sacerdotibus: multos autem ex aliis quoque qui faucbant partibus Ioannis, vehementer puniebant, dicentes ab eis ignem fuiſſe iniectum, dum vellent facere rem gratam Patriarchę. Sed perſequatur oratio ea quæ conſequũtur, & quomodo ſe habuerit exilium ſigillatim declaret. Sic ergo magnus homo Dei & fortiſſimus athleta veritatis, à ſæuis militibus ducebatur in quoddã deſertum Armeniæ oppidulum, nomine Cucuſum, multis tunc & aſſiduè Iſauris id depopulantibus, & incurſiones facientibus. Fuit autem hoc factum conſultò, vt arbitror, vt cum aliis malis inimiciſſimis quoque eorum manibus traderetur. Quæ verò ille in via paſſus ſit, & cum quàm multis decertans malis, nec ſic quidem abiecerit curam Dei eccleſiarum, quemnam alium aut iucundius, aut apertius, aut verius dicentem audiemus, quàm illum? Hæc enim in vna epiſtola, quæ ab illo ſtatim Nicææ ſcripta eſt ad Conſtantium presbyterum tractat lingua illa aurea. Quarto menſis Panæmi Nicæa ſoluturus, has ſcribo literas ad tuam pietatem, adhortans ad id quod nunquam ceſſaui te adhortari: etiamſi hac, quæ nunc eſt orta, fuerit tempeſtas grauior, & maiores excitentur fluctus, vt non ceſſes ea quæ tua ſunt implere, ad ea adminiſtranda quæ ab initio es aggreſſus, ad deſtruendam, inquam, gentium ſuperſtitionem, eccleſiarum ædificationem, animarum curam gerendam. Ne te ſupinum reddat rerum difficultas: neque enim gubernator videns mare ſæuiens & agitatum recedet à clauo. Sed nec medicus ægrotum videns morbo teneri, relinquet curationem: ſed tunc vnuſquiſque eorum arte vtetur maximè, & animi alacritate. Ne te ſupinum faciant quæ contingunt. Neque enim pro malis quæ alij nobis faciunt reddemus rationem, ſed etiam mercedem accipiemus. Si autem ipſi quæ nos oportet ex nobis non attulerimus, ſed pigri & ſocordes fuerimus, nihil nos ad hoc defendet rerum tumultus. Nam Paulus quoque cùm habitaret in carcere, & ligno eſſet alligatus, quæ ſua erant faciebat. Et Ionas qui ferebatur in mari ventre piſcis, & tres pueri qui verſabantur in fornace, neque vllum eorum fecerunt pigriorem hi varij carceres. Hæc ergo cogitans, Domine mi, & Phœniciæ, & Arabiæ, & earum quæ ſunt in oriente eccleſiarum ne ceſſes curam gerere. Sciens fore vt maiorem accipias mercedem, cum etſi ſint tam multa obſtacula, tu quæ tua ſunt conferas. Porrò autem noli eſſe in ſcribẽdo ad nos negligens: ſed ſcribe ad nos frequentiſſimè. Nam vt nunc cognouimus, non amplius Sebaſteam, ſed Cucuſum abire iuſſi ſumus, quem in locum erit tibi facilius ad nos dare literas. Scribe ergo quot eccleſiæ hoc anno fuerint ædificatæ: & quinam viri ſancti migrarint ad Phœniciam: & an maior factus fuerit profectus. Etenim cùm ex Nicæa inueniſſem quendam Monachum incluſum, perſuaſi ipſi vt veniret ad tuam pietatem, & abiret in Phœniciam. An ergo acceſſerit velis mihi ſignificare. De fundo Salamis, qui ſitus eſt in Cyro, qui obſidebatur ab hæreſi Marcioniſtarum, conueneram quos oportebat, & vniuerſum effectum reddideram: ſed fui prius expulſus. Si ergo ſcieris dominum meum Quiriacum Epiſcopum agere Conſtantinopoli, de hac re ad eum ſcribe, & poterit vniuerſum efficere. Omnes, & eos maximè qui habent ad Deum fiduciam roga, vt multis & intenſis contendant precibus, vt ceſſet hoc naufragium orbis terræ. Mala enim intolerabilia & Aſiam inuaſerunt aliáſque ciuitates, & eccleſias, quæ quidem ne videar eſſe moleſtus, mittens ſingula dicere, illud ſolum dicã, multis opus eſſe, & intenſis precibus. In alia rurſus epiſtola ſic ſcribit. Si enim carcerẽ habitatis, & catena vincti eſtis: & cum ſquálidis & ſordidis incluſi eſtis, propterea quod nõ aſſẽtiamini eorũ iniquitati, exultate & lętemini, coronemini & choros ducite, quòd hæc ſint vobis occaſio copioſarũ mercedum. Nam nos quoq; tabefacti & cõſumpti ſumus, mortes paſſi ſumus innumerabiles. Hæc autem poſſunt melius renunciare qui vel breui temporis momento nobiſcum ſunt verſati, cum quibus ne potui quidẽ loqui cùm oppreſſus eſſem aſſiduis febribus. Quibus cùm laborarem, & noctu & interdiu cogebar iter ingredi, & æſtu obleſſus, & vigilia perditus, & ſollicitudine neceſſariorũ, & egeſtate eorũ qui mei curã gererẽt. Iis enim qui metalla fodiũt,

& carceres habitant, grauiora passi sumus & patimur. Vix tandē autem peruenì Cęsaream, tanquā qui venissem à tempestate in portum. Sed nec hìc portus potuit recreare mala fluctuum, adeò nos omnino prius tēpus confecerat. Sed tamen cùm venissem Cæsaream non parum respirauì, quòd aquam bibì puram, quòd panem sumpsi non olentem, nec durum, quòd non amplius fui ablutus fragmentis doliorum, sed inueni balneum qualecunque, quòd tunc mihi concessum fuit lecto affigi. Poteram his plura dicere. Sed ne nimium sim molestus, hucusque fisto, illud addens, quòd non cessetis exprobrare iis qui nos diligunt. Nam cùm tam multos habeamus qui nos amant, & quorum est tanta potentia, ne ea quidem assequimur, quæ condemnati, vt in mitiorem & propinquiorem aliquē locum relegemur, sed cum & corpus nobis sit defessum, & metus Isaurorum omnia obsideat, hanc paruam & vilem gratiam nō sumus assecuti. Deo propter hoc quoque sit gloria. Nō cessamus enim eum glorificare in omnibus. Sit nomē eius benedictum in secula seculorum. Apertè enim scitis omnia esse plena tumultibus & perturbationibus. Nec oportet solum rogare pro Constātinopoli, sed pro vniuerso orbe terrarum, quandoquidem malum quod hinc cœpit, sicut dictum est, vbiq; terrarum perdit ecclesias. Cum septuaginta itaq; dies consumpsissemus in itinere, vix tandē venimus Cucusum, totius orbis terrę locum desertissimum. Quamobrem licet huic vestræ amplitudini ratiocinari quàm multa mala passi simus, & cum febribus luctātes intolerabilibus, & obsessi metu Isaurorum. Et hæc dico non volens rogare aliquem vt nos hinc transmoueat. Perfecimus enim quòd erat grauissimum, nempe viæ molestiam. Sed hanc à vobis peto gratiam, vt assiduè ad nos scribatis, & curam geratis ecclesiarum. Et rursus sic dicit. Nam nos quoque qui tertium annum versamur in exilio, fame, peste, bellis, frequentibus obsidionibus, solitudine quæ verbis explicari non potest, morte quotidiana, gladiis Isauricis, non leuiter consolatur perpetua vestra & stabilis affectio, firmáque & immota fiducia. Quamobrem etiam si à solo & mœnibus ciuitatis expulsi sumus: ab ea tamē, quæ est propriè ciuitas, non migrauimus. Si enim vos estis ciuitas, non autem semper vobiscum & in vobis: clarum est quod hìc quoque degētes, illam habitamus ciuitatem. In vestris enim degimus animis, & vbicunq; fuerimus omnes vos qui vehementes estis nostri amatores, in cogitatione circumferentes abimus. Sed enim reuertendum est vnde discessimus. Atque sic quidem cùm vt diximus duceretur Cucusum, quod est oppidulū solitudinis, eum excipit Adelphius, qui erat Episcopus Anabisi, non casu, sed diuina quadam visione iussus eum excipere. Sed nec hoc erat extra diuinam prouidentiam, quod magnus ille exilio, illic esset condemnatus. Nam cùm post illa, ex hominibus qui impietate & ignorantia omnino laborabant, simulachra autem, & arbores, & nemora per summam colebāt iustitiam: qui autem paulo plus sapiebant, Sol ab eis adorabatur. Ex iis ergo quidam, de magno enim Ioanne acceperāt auditione, cum quendam adduxissent paralyticū in lecto decumbentem, rogabant vt eum curaret. Is verò cum tempus rogasset morbi, & religionem, vbi audiuit tempus quidem esse octo annorum: ab eo autē coli Solem. Oportet ergo Solem tibi mederi, dixit, parum subridēs, si hic est Deus tuus. Sed nec ipse potest, inquit ille, absq; Deo quē habēt. Audimus enim Soli quoq; esse Deum quem colit. Quid ergo, dixit respondens sanctus, non illum potius Deum colitis quem Sol quoque colit? Sed nos, inquit ille, non audemus, ille enim, inquit, est magnus, & qui potest solo nomine horrorem afferre, & si quis non fuerit eo dignus, & liber à peccato, simulatq; accessit ad adorandum, igne diuino comburitur. Cùm autem sanctus hæc dixisset fabulas esse, & artem maligni, qui iis qui parent, mercedem conciliat interitum: & Deum huius solis esse Deum eorum quæ sub aspectum cadunt, & quæ non cadunt, nec vllumex iisqui ad eum accedunt reiici, etiamsi sit peccator, modò eum subierit pœnitentia eorum quæ præcesserunt. Solùm itaque, inquit crede: & statim cum curatione corporis sequetur etiam curatio animæ. Cùm sic dixisset sacrosancta illa lingua, dixit ægrotus se credere, & se nullum alium amplius Deum esse culturum. Tunc ergo beatus cum membra eius obsignasset, Domine, inquit, qui paralyticum quem per tectum cum ipso lecto tibi demiserunt, solo verbo curasti, hunc quoque ad gloriam tuam & agnitionem tuo nutu cura. Hæc cùm dixisset, statim surrexit qui ægrotabat, & stetit sanus, vt qui fructum pietatis accepisset robur corporis: aut potius per morbum corporis deductus fuisset ad sanitatem animæ, aut etiam vtriusque. Hoc miraculum facit regionem cum toto cœtu credere: & innumerabiles accedere ad baptismum. Cùm ergo septem Episcopos cum Presbyteris & Diaconis sufficientibus multitudini eorum qui crediderant eis ordinasset, inuenisset autem quosdam ex eis benè scire græcum sermonem, eis tanquam lingua vsus, diuinum Dauid, & totum nouum testamentum per ipsos græcè interpretatur, & formam quidem tradit incruenti sacrificij: docet autem ea quoque quæ sunt noui testamenti, deinde tradit etiam eis regulas psalmodiæ & orationum. Cùm ergo paucis diebus vidisset hanc recēs structam ecclesiam multiplicari, quinetiam Christi præceptorum non paruum in eis fieri incrementum, Deo magnas agebat gratias, & exultabat spiritu, iis qui ex eis erāt infirmi medicas manus imponens, & id, quod est omnium pulcherrimum, gratis largiens. Sed ille quidem in his: eorum autem qui inimicitias temerè exercebant, aut eorum qui Deo & Ioanni adhærebant, res quomodo? Quicunque ei communicauerant, Episcopi, & vt semel dicam Sacerdotes, qui propter pium pro Christo zelum odio habebant Ecclesiam malignantium, ij omnes bonorum publicationes, relegationes, mortes, & varia supplicia subierunt. Etenim oportebat hìc quoque cùm bonus Pastor ad imitationem primi venisset in manus impiorum, dispergi quidem oues, eas autem esse quoque cum magistro molestiarum participes. Licebat ergo videre alios quidem implere quæ propè erāt custodias: alios autem condemnari habitare terras & insulas procul sitas, multis & grauibus tormentis prius confectos. Quæ autem fiebant in itinere, ea erant alia quædam tragœdia, & plane Ilias malorum. Nam cùm nacti essent sæuos & improbos eos qui ducebant, eis nihil omnino parcebatur: neque in eos vlla ostendebatur clementia & benignitas: nec cum eis ita agebatur tanquam fuissent homines comminssi hominibus: sed tanquam feris potius, aut Dæmonibus immanibus, & homicidis, & ideò ducebantur acerbè & immisericorditer: alij quidem sic vexati in itinere, alij autem nudis, & non stratis multis iniecti, non secus quàm si essent onera inanima. Sed quis insignem eorum dixerit insolentiam, quis probra, ludificationem, subsannationem, irrisionem, quæ plagis & flagris animam tangunt vehementius: & efficiunt vt mors acerba sit magis optanda iis qui patiuntur? Vt autem illorum dedecus haberent pro deliciis, nō in domos orationum, non in aliqua alia habitacula in diuersoriis eos introducebant: sed in fornicibus & prostibulis eos execrandi & sceleratì includebant. Hæc autem omnia parua ducebant viri egregij, & malebant

quidlibet potius pati, quàm ab Ioannis parte & communione, hoc enim erat eis grauissimū, excidere. Quicunque verò potuerunt effugere manus persecutorum, ipsi quoque nihilo secius fuerunt sibiipsis tortores, vt qui se solitudine & extremis quibusdam finibus condemnarint, vt qui magis elegerint habitare cum feris, quàm viuere cum hominibus feris longe agrestioribus. Non multi dies prætierierunt, & Arsacij fidei committitur, qui ordinatur Patriarcha Constantinopolitanus, proh dolor, quis post diem? Qualem virum, qualis annosus, vt ita dicam, trūcus excipit, facilitate eorum qui rerum potiebatur? Vir qui vixerat plus quam octoginta annos, loculo magis aptus, quàm throno: delirus & emotę mentis, in dicendo quidem minimè facundus, ad aliquid autem quod oporteat excogitandum ineptissimus, ad agēdum verò ignauissimus, inanimis non multum dissimilis, lecto dignus & angulo. Qui cùm ex se esset inutilis: deinde etiam ex alia parte accepisset aduersariam populi in Ioannem beneuolentiam, erat plane omnibus inuisus & contemptus. Cùm itaque quatuordecim menses vixisset in sede, præ ipsa quidem naturæ hebetudine ignauiáque & quasi torpore, non minus quam si naturalis finis ei euenisset præmortuus: neque vllum. vt ita dixerim viui opus interim effecisset, excessit. Post eum autem, viro cuidam educto ex Presbyteris nomine Attico traditur clauus ecclesiæ. Quo quidem tempore Ephesini cum nullo coërcente metu licētiam arripuissent, omnia mouere & transmutare sicut eis videbatur studebāt, eos quidem qui rectè, & vt Deo placebat, in sedibus erant collocati expellentes, quosdam autem scelcratos & prophanos ad animarum exitium collocantes, cum ordinationem nulla persecutatio præcessit aut examinatio, sed perinde ac si esset res leuis & facilis, qui voluerat, aut potius, qui dederat, ad sedem peruenìebat. Quo tempore qui ab illa quoque beata anima instè ciecti fuerant ab ecclesiiis, rursus non difficulter fuerunt introducti, sed hos contemptores aptè aggredientes, eas emerunt pecuniis. Qui quidem Heraclidem quoque cui ab illo & septuaginta scilicet Episcopis dignè commissus fuerat thronus Ephesi, cùm inclusissent, & ab ecclesia expulissent, Tribuni Victoris Eunuchum, in sede virginis, malè, ô iustitia & Dei patientia, malè & indignè collocant, cùm non esset semimalus, nec tolerabiliter improbus, sed apertè cinædus & execrandus.

Porphyrij autem audaciam & insignem illam rei impudentiam quis lubens silentio prætericrit? Is senex, & in improbitate, vt qui in ea ab incunte ætate esset eductus, accuratè versatus: præter autem temporis longitudinem nihil remisisset de intemperantia, sed contendisset vel natura videri superior in rebus turpissimis: postquam magnum iam Flauianum eorum qui in cœlis festum agunt, tenebat chorus captus desiderio in ecclesia Antiochena exercendi tyrannidem, cùm obseruasset tempus in quo vniuersa ciuitas exierat, vt est mos ci antiquus, ad spectacula quæ fiunt in Daphne. Antiochum habens, & Seuerianum, & Acacium, qui erant apertè inimici veritatis, opem ferentes eius cupiditati, est enim simile simili amicum, inuadit sedem, vt qui esset fur, & non pastor: & ab his execrandis ordinatur, qui ei rei tantam adhibuerunt celeritatem, vt nec quæ de more quidem solent fieri locum habuerint. Sed isti quidem cōsecratores cùm hæc facta essent in tenebris, se statim in pedes coniicientes fuga sibi consuluerunt, astris viam notantes, & montibus inuiis se committentes. Ciuitas autem cùm quod iam factum fuerat sensisset, publicè omnes conueniētes, sarmentáque & ignem tenentes in manibus, ipsi quoque zelo non minus inflammati irruperunt ad Porphyrium (Sciebant enim qualis esset eius vita, quàm insolens, & quàm execrāda) cum ipsa domo Episcopatus eum volentes comburere. Is autem cum sensisset conceptum in se odium, duce exercitus corrupto pecuniis, persuadet aduersus zelum fidelium pro pietate, iram armare dæmoniacam, statímque fuit congregatus in eos exercitus sæuus & immanis, & quem ne facile quidem potuissent aggredi qui aciem instruxissent.

Deinde excitata est magna persecutio aduersus ecclesias, & imperatoria edicta & decreta, suggestione Attici (nullus enim pius ei volebat communicare) proponebantur per ciuitates, quæ dicebant: Si quis Episcopus Theophilo nolit communicare Atticóque & Porphyrio, eiiciatur ex ecclesia, & priuetur bonis: ex laicis autem, qui magistratus quidem gerunt, ab honore excidant, militibus verò offerantur singula, communis autem multitudo & quæ est occupata in artibus, auro multata damnetur exilio. Hæc faciebant multos vel inuitos communicare, à quibus iudicabatur quid magnum & minimè tolerabile excedere à pecuniis, & priuari gloria. Multi autem cùm voluntarium elegissent exilium, elegerūt potius solitudinem, & Monachorum tuguria habitare, quàm ciuitatem. Sunt etiam qui ex animi magnitudine omne periculum subire satius esse duxerunt, quàm facere aliquid quod discreparet, & esset indignum pio ac religioso vitæ genere. Hæc cum ita se haberent, nonnulli Episcopi & Clerici qui stabant à partibus Ioannis, pro Ioanne & quæ malè se habebat ecclesia zelo instincti: quomodo enim non oportebat eos qui vel mediocriter Dei metum in vtero concipiebant & parturiebant, ad veterem Romam veniunt: & cùm ipsi Imperatori Honorio & Innocentio Papæ in cōspectum venissent, & illam grauem explicassent tragœdiam: quinetiam tres reddidissent epistolas, quarum vna quidem erat egregiæ illius animæ & linguæ, apertè omnia sigillatim persequens: altera autem communis cleri Constantinopolitani: tertia verò erat quadraginta Episcoporum qui cum Ioanne communicabant. Quas quidem cùm communiter tradidissent, effecerūt vt qui eas acceperant, tantopere perturbarentur: & eorum animis tantum zelum immiserunt, vt ambo statim scriberent ad Imperatorem Arcadium, profundi somni eum arguentes in iis quæ ab ipso gerebantur, & quod non honestè nec iustè, sed planè nefariè fuit decretum Ioannis secundum exilium: & quod oportet omnino, si est ei aliqua honesti ratio & pacis ecclesiarum, Patriarcham quidem rursus restitui ecclesiæ: & Episcoporum synodum fieri Thessalonicę, vt quæ sita sit in medio eorum, qui ab oriente veniunt & ab vrbe Roma, adesse autem etiam Theophilum, vt qui fuerit præcipua causa eorum quæ improbè facta sunt in hac relegatione. Et sic causam Ioannis ab animi perturbatione alieno & iusto iudicio decidere. Propterea enim, aiebant, aliquot Italiæ Episcopos, qui recta incedunt conscientia, & sunt acres iustitię defensores propter hoc ipsum mittere statuimus.

Cùm has itaque literas cum actis quæ propter hanc causam facta sunt à Synodo Episcoporū Italorum sanctus accepisset Æmilius, erat autem is Episcopus Beneuenti Categiúsque & Gaudentius cum Valentio & Bonifacio Presbyteris, Roma inierunt iter versus Byzantium, sequente Quiriaco & Demetrio simul cum Palladio & Eulysio Episcopis qui cum Ioanne communicabant. Ij enim prius descenderant, & Romanorum auribus omnia apertè exposuerant. Cùm autem iam in Græciam nauigassent, comprehensi fuerunt à quodam Tribuno militum, mente valde corrupto & deprauato.

Qui cùm eos cuidam ex suis tradidisset, non concessit vt viderent Thessalonicam, cùm vellent illuc prius proficisci, & Anysio Episcopo tradere missas à Papa literas. Cæterùm hoc quoque erat inuentum & artificium mulierum omnium sceleratissimæ Eudoxię. Nam cùm ipsa accepisset fuisse missos Episcopos Italos, & quanam de causa venirent, hæc prius est machinata, & obstitit menti eorum qui miserant. In duas itaque naues diuisi ab eo qui acceperat, decimo die appellunt in quendam locum non multum distantem à ciuitate, qui erat prope suburbana Victoris. Deinde cum illinc quidam alius nomine Marianus eos accepisset, nec ille quidem sine arte & malitia, sed ad hoc missus ab Imperatrice: cuestigiò eos duxit, & in custodia Thraciæ quæ vocatur Athyras, violenta mente & manu eos inclusit. Seorsum ergo Romani & Quiriacus Episcopus cum suis inclusi acerbè torquebantur: grauiter examinabantur: afficiebantur malis innumerabilibus, & ab eis exigebantur epistolæ. Cùm autem dicerent se non daturos, nisi vidissent Imperatorem cum essent legati, primum quidem vno misso ex patriciis, deinde aliis quoque viris illustribus, & epistolas exigentibus, tandem quidam Valerius nomine, genere Cappadox moribus beluinis ex re impudentissima & violenta volens sibi nomen comparare, vnius ex Episcopis, apud quem erant literæ ad Imperatorem & ad alios, fracto pollice, eas aufert, & pugillares, & sacra vasa, & quidquid argenti erat eis vsui. Quod ipsum quoque malo consilio factum est, vt cùm eis deessent quæ sunt ad vsum necessaria, cogerentur aliquid facere præter sententiam. Die autem sequenti, incertum an ex iis qui erant Imperatricis, an ex iis qui erant Attici, quidam accedentes, volebant eos non gratis, nec paruo pretio, sed acceptis tribus millibus aureorũ, cùm Attico quidem communicare, Ioannis verò causam negligere. Cùm ij autem id passi non essent, nam aliquid quoque acciderat diuinitus. Æmilij enim Diacono Paulo nomine, qui erat moderatus & temperans, C diuinus Paulus in somniis apparens. Videte, inquit, vt cautè ambuletis, dies enim mali sunt: tacitè significans fraudem ad quam muneribus & blandiciis eos studebant inducere. Cùm ergo nõ passi essent, sed hoc solum peterent, vt liceret redire ad eos qui miserant, Valerius iste cuius insanum & violẽtum facinus fuit fractio pollicis, cùm non solum esset audax & violentus, sed etiam ad maleficium, vt res ipsa indicabit, callidissimus, naui iam vetustate fatiscenti & putridæ, vt eos apertè perderet, committens, sceleratus iussit eos abire. Cùm ergo parum abfuisset quin inciderant in periculum, vix tandem euenit vt appellerẽt Lampsacum, & cum illic mutassent nauigium, post quatuor mẽses venere Romam. Innocentio itaque narrant quę acciderant Quiriaco & Palladio, an aliquid eis factum esset ignorantes: sed nec de Ioanne valentes scire quid accidisset. Quæ quidem omnia obtusum latebant Arcadium, vt postea scire licuit. Sed enim rursus redeat oratio vnde est digressa, & D narret ea quæ restant de illo magno Ioanne. Admirabilis ergo ille Ioannes cùm Cucusum venisset, & in ædibus Adelphij, vt iam diximus degeret (illic enim eum reliquimus) multos quidem pauperes aluit pane terrestri, tunc enim grauissima fames eum locum inuaserat: longè autem plures nutrimento quod à lingua suppeditabatur, quod & cor confirmat, & mentem illuminat. Quam multas autem de multis necessariis habuit orationes? Quid enim ex iis quæ contingunt aspera & molesta, potuit linguam sistere, quæ fluebat instar fluminum? Habuit etiam non paucas de patiẽtia: & quod non solum oporteat non esse socordes, sed nec offendi molestiis quas contingit perpeti. Multæ quoque ab eo

A diuinæ scribuntur epistolæ ad sanctam Olympiadem, in quibus sæpenumero vnum dicit esse terribile, nempe peccatum, & ei recenset molestias quę euenerunt in itinere, & eam mœrentem propter eius priuationem studens recreare, efficit vt non sit desperãdum, fore vt eum rursus conueniat. Quinetiam quemadmodum cum via molestè in summo æstatis vigore perageretur, & vehemens eũ febris inuasit & mala stomachi, & qui his longe erat grauior, sceleratus Gallus, cui fuit ad ducẽdum vir ille iustus commissus. Præterea autem quemadmodum cùm ad quoddam venissent diuersorium, omnia illis molesta acciderunt: eorum qui ipsorum curam gererẽt solitudo: inopia rerum necessariarum. (Vtor enim illis eisdem verbis aureis) nullum adesse medicum: metus irruptionis Isaurorum: & spes fore, vt mox in eorum manus deuenirent. Quid verò qui præter omnem bestiarum feritatem in eum furebant Monachi, minantes se eum combusturos esse cum ipsa domo. & quem- B admodum à febre malè affectũ, & de itinere valde fessum, qui eum abducebant, non modo eum nulla dignati sunt misericordia: sed eos etiam qui volebant, prohibebant, minantes eis extrema, & omnium maximè terribilia. Propter hæc autem qualem viam peregit, nempe arduam, lapidosam, & difficilem: idque cum ægrè posset ingredi, vtpote quòd ei esset male affectum corpus, quantum ex eo scribente sciri potest, quãdo etiam rogat beatam, vt ei curæ sit vt non sit relegationis via longior, dicens: Mihi mille exiliis est ingredi difficilius. Hæc & alia his plura quæ facta sunt post relegationem, inuenerit quispiam has epistolas referentes. Sed illuc rursus reuertor. Cùm enim magnus ille Cucusi, & corporis nutrimento non paucos, & plures nutriret pane animæ, accensa ex eo inuidia facit eum rursus migrare Arabisum. Volebant enim illi scelerati & planè deploratæ improbitatis, cùm ei maleficiendi nondum ipsos cœpisset satietas, eum tam frequentibus cedentem afC flictionibus, vitam sic amittere. Sed illuc quidem abductus maioribus afficitur vexationibus. sed apertè ostendit se à philosophia effectum superiorem quolibet, quod possit accidere, & ex his maioris virtutis sumere occasionem: & per ipsa lætus resplendere, perinde atque in igne lucem ei suggerente maiore materia. Sic ille qui erat reuera inuictus, & nec ab afflictione, neque ab vlla alia molestia superatus, sic affectus afferebat potius molestiam Sycophantis, eiusque laus & fama valde augebat eorum animos. Quamadmirabilis res est virtus, magnique facienda, & beata iudicanda ab iis qui sapiunt? Nam ille quidem tot malis appetitus, manebat inuictus & inexpugnabilis, & re quæ intentabatur qualibet superior. Ij autem in quorum potestate erat hæc facere, erant miseri & timidi, & quo non miseriores? pauperem, erronem, exulem formidantes. & licet tanto esset interuallo disiunctus, efficientes vt pluribus remoueretur finibus, vt nec eius quidem fama eo peruenies, eorum inuidos animos sauciaret. Hinc Pyciuntem, cùm sic eis esset imperatum, traducitur ab iis qui eum custodiebant. est autem id oppidulum valde desertum, situm quidem ad dexteram in fine maris Pontici: est verò finis Romanorum Imperij, contiguus Barbaris & crudelibus gentibus. Cùm ergo iam esset in itinere & ad hoc vltimum duceretur exilium, iam ad Deum potius profecturo, & cessaturo ab his magnis laboribus, paucis ante diebus noctu precanti, Petrus ille magnus & Ioannes, quos etiam viderat in principio vitæ ex Deo agendæ, rursus ei apparent, & lubenter eum alloquuntur, recreantes à laboribus, & victoriam aduersus Dæmones suauissimè annunciantes. Deinde cum ei gratum excessum prædixissent, & quæ eum quidem bona

bona mox essent exceptura, mala autem Eudoxiam A eósq; rursus habebat ædes Martyris Basilisci. Cùm aueius persecutricem, Comede dicũt, quendam ei cibum ostendentes. quum comederis, non erit tibi opus alio donec eum sumes nobiscum in quem non cadet interitus. Hæc & illi dixerunt, & ipse sumens comedit: & sic illi quidem recesserunt: ipse autem satis recreatus, lingua lęta & florida, Christo qui eum tam pulchra impertiit consolatione, egit gratias. Sed quis est qui hæc in lucem protulit? Dixerit quispiam acrioris ingenij. Clarum est enim quod nõ ille, qui res suas valde celare sciebat. In promptu est quòd respõdeatur. Duo enim Presbyteri, & quidem ex Diaconis, qui magno capti eius desiderio, elegerant peregrè cum eo proficisci, laborúmque & dolorum eius esse perpetuò participes, oculisque & auribus hæc diuina acceperant, & hæc aliis similiter tradiderunt. Cùm autem quatenus iam finis appropinquabat, oporteret sceptra magis attolli, conuenienter animi alacritati Athletæ, cùm duceretur in exilium, ij quibus commissus fuerat, eum tam lõgis & tam B vehementibus vexabant ambulationibus, vt vellent eum morti tradere nimia sceleritate victum & afflictione. Itaque cùm & imbres deciderant vehementes, & sol vreret ardentissimè, tunc & prolixior erat eius deductio, & ab eo postulabatur vt intensè ingrederetur. Vbi autem erat ciuitas, aut locus aliquis, aut corporis defessi recreatio, aut lauacri solatiũ, aut aliqua alia breuis laborum remissio, ne parum quidem eum volebant illic manere, cùm sic eis fuisset imperatum. Merces enim crudelitatis eis promissa fuerat, maiorum honorum consecutio. Sed cùm ille hanc viam difficilem perageret ieiunus, vultum habuit longe lætiorem iis, qui assiduè vacant deliciis & compotationibus. atque Pyciuntem quidem definitum ei locum exilij, vt Dei Epiphanius prædixerat, non peruenit. Sed cùm esset prope Comanos, & diuersati essent in martyrio Basilisci, quem aiunt quidem fuisse Episcopum: tempore autem Maximiani in ciuitate Nicomediæ subiisse certamen C martyrij & vicisse, & corona fuisse redimitum, ei apparens in somnis Basiliscus: Bono animo esto, inquit, ô frater, & lætare, ambos enim coniunget dies crastinus. Dicitur autem ædituo quoque Martyrij die præcedenti apparuisse, & dixisse: Para locum fratri Ioanni, venit enim. Cùm autem simulátque illuxisset, viam rursus essent ingressuri, diem sciens magnus Ioannes tanquam ex responso, rogabat eos qui abducebant vt sinerent eum manere in loco. Cùm illi autem non concessissent, sed instar volucris triginta stadia confecissent, ipse cuius voluntate omnia administrantur, ipse, ô miraculum, effecit, vt errorem subeuntes redirent in illum locum:

Chrysost. tom. 1.

tem & tẽpus vocaret, & iam adesset hora eius ad Deum migrationis, & egregia illa lingua esset tacitura, & claudendi essent oculi nuncij puræ illius animæ, & insignes temperantiæ summa pulchritudine, omnem quidem quam secum attulerat supellectilem diuisit iis qui aderant. Deinde etiam cùm exuisset ea quibus erat indutus, ea quoque donat. & cum se ad calceos vsque lætius & alacrius composuisset, vt etiam iis quæ apparebant liceret cum iis quæ erant intus, celebrare diem festum eius excessus & migrationis, & cùm sic ornatus diuina sumpsisset sacramenta, & cõsuetam effatus esset precationem, Gloria tibi Domine propter omnia: quinetiam se signasset signo crucis cum qua vixerat: & pedes extulisset, pedes inquã illos speciosos & verè Apostolicos, beatum illud iter iniit, vt Christum videret: cum Christo versaretur: Christi perpetuo exultaret pulchritudine: sibi quidem fœlix ob discessum & migrationem: magnam autem afferens tristitiam iis qui res illius pulchrè nouerant, & quibus vel modicum sui mellis gustũ præbuerat. Fuit autem dies eius decessus, qui fuit viuificæ Crucis, quam ex re ipsa solemus vocare exaltationem, quæ, vt omnes sciunt, celebratur quartodecimo Septembris. Oportebat enim eum qui se nulli rerum præsentium dederat, sed se totum mundo omnino crucifixerat, & in nulla re alia gloriatus fuerat quàm in cruce Christi, eo ipso die festo Crucis, eum ipsum quoq; deponere puluerẽ quem habebat ex hac materia, & mundum peruenire ad eam quę est in cœlis cõuersationem. Tunc autem existit quoddam manifestissimum indicium omnium amoris in sanctum. Nam cùm iam ad multorum aures peruenisset eum decessisse: & communis iactura in omnem partem peruaderet, multitudo innumerabilis, multitudo incredibilis virorum simul & mulierum quæ piè exercebantur, ex ipsa Syria & Cilicia, ex Ponto & Armenia consuebat ad adorandum C beatum tabernaculum. Quod quidem, cum ei de more sacri dicti fuissent hymni & psalmodia, & vix effugisset eorum manus, qui ipsum tanquam viuum accipiebant, & cum gaudio complectebantur, & id contendebant quidquid fieret non dimittere, deponitur prope Basiliscum martyrem, reuerà dignum omnibus laudibus, vt quod tali fuerit animæ coniunctũ, & talium laborum fuerit ei socium, & ministerij grati ei qui ipsum creauit ad laudem ipsius boni Dei nostri, ad cuius gloriam ipse omnia faciebat, & vnigeniti eius filij, & viuifici spiritus, quæ est beata & principalis Trinitas quam decet gloria, honor & adoratio, nunc & semper, & in sęcula sęculorum. Amen.

CANDIDO LECTORI PHIL.

MONTANVS ARMENTERIENSIS, DE RECOGNITIONIS VTILITATE AC NECESSITATE.

QVVM *summa & caput veræ religionis in Dei veri cognitione, ipsíúsque ac proximi dilectione contineatur, Candide lector, qui verbis aut scriptis, quoad homini licet, nobis exponunt summam illius potentiam, admirabilémque sapientiam atque bonitatem inexhaustam, tradúntque quomodo colendus is sit, & super omnia diligendus, proximus autem ipsius causa non aliter quàm nos ipsi diligendus: hi reuera de repub. quàm optimè mereri videntur. Inter quos etiam præcipuos semper à piis & doctis hominibus diuus Ioan. Chrysostomus numeratus est: idque meritò, vt qui ob diuinam illam & auream eloquentiam Chrysostomi, hoc est, oris aurei cognomine donatus sit. Verùm posteaquam temporis longinquitate atque iniuria partim multa subinde in alios atque alios codices transcriptione, nec ea satis accurata, partim interpretum negligentia permultum de auri illius fulgentis splendore detractum fuerat. Nec solum rubiginis aliquid quibusdam in locis inductum, sed pleraque passim in ipsius libris loca fuerant corrosa & delcta, aut etiam abrupta & mutila, ea nunc primùm quidem in Matthæum duos codices græcos, cósque vetustissimos è regia bibliotheca nacti, pro nostra virili restituere sumus conati: quos quidem conatus pro animi tui candore boni, vt spero, consules, candide lector. In tanta enim huius ætatis librorum multitudine, tantáque humanæ vitæ breuitate melius de studiosis mereri videntur, qui doctos illos iuxtà ac pios auctores restituunt, & salebras quæ lectorem offendebãt auferunt, quam qui nouos nescio quos libellos identidem effundunt: quorũ lectione occupati plerique nouitatis auidi, à grauioribus illis ac solidioribus scriptis retardantur, aut etiam prorsus auertuntur: adeò insulsa & præpostera sunt quorundã studia: qui veris vana, & seriis ridicula quædam præponunt. Sed illis omissis ad institutum nostrum veniamus. Et quoniã plerique solent splendidis in speciem titulis emptoribus imponere, vt prudentiores intelligant in hac commentariorum Chrysostomi in Matthæum recognitione sibi fucum non fieri, quod in Theophilacto fecimus, id quoque iam facere operæprecium esse ducimus: vt loca quædam indicemus, ex quibus de recognitionis huius vtilitate, atque etiam necessitate quid sentiendũ sit, coniicere liceat. Sed priusquam ad ea veniamus præmonendus es lector, non omnia ad prædictos codices græcos immutata esse, ne quid videlicet temere. Fieri enim potuit, vt quibuslã in locis, interpretis græcus codex aliter habuerit & fortasse melius quàm nostri nunc habeant. Itaque cùm sensus à nostris codicibus græcis diuersus occurreret, qui tamen tolerari posset, eum è medio non sustulimus: sed huiusmodi notis †]inclusimus. vbi præsertim plures erãt dissidentes dictiones: nam vbi vnice dictionis erat diuersitas, prior hæc nota † sufficere visa est, ac diuersam nostrorum codicum græcorum lectionem illius loco, quæ dictis notis est inclusa, substituẽdam margini adscripsimus: lectori iudicium permittentes, vt vtram velit lectionem assumat. Atque ita fiet, vt hæc editio duarum instar esse poterit. De locis illis loquor qui fieri posse viderentur: nam quàm plurima alia manifestè corrupta prorsus sustulimus, ne lectorem frustra remoraremur. Quod verò in nostris manuscriptis græcis codicibus nõ habetur, talibus notis [ ] intercipitur. Et vt minor esset latinorum codicum varietas veteris interpretis versionem, quoad licuit, retinuimus: quam tamen in decem circiter priora Matthæi capita in postrema Basilienſium editione subinde mutauit Sebastianus Guldebec: meritò quidẽ quibusdam in locis, in quibus & nos illum sumus secuti. Miror autem cur in aliis nulla vrgente causa istud fecerit: ne dicam quòd quædam malè mutauerit. Vt homilia prima, ibi, vnde simul omnia arguta fuissent mendacij. cùm longe aliud dicat Chrysostomus. nempe, propterea & communiter multa dixerunt &c. Erroris causam fuisse suspicor, quòd ipse πάντα legerit, vt etiam habebat alter nostrorum codicum, quum legendum sit πολλά, vt in altero scriptum erat, quæ etiam lectio consentit cum priore Aniani versione, quam hoc loco malè inuertit Sebastianus. item ibi: Hoc receptum fuisset, contraria est sententia. Item homil. 4. ibi. Ita etiam eum qui gloriã desideret. contrariã rursum sententiam reddiderat. Homil. itẽ. 7. ibi. Adhuc stella cõmittatur, manifestus est error. quũ postea dicat, non iam stellã, sed angelũ, &c. Itẽ ibi, adducit habitũ huius mũdi cùm dicendũ fuerit, præterit figura. & statim, integrã sententiã omisit. Itẽ paulò post ibi. Ante hoc verò erãt oraculo moniti, cõtraria est sentẽtia, & paulo ante, pro, cùm eo venisset, legendũ est, cùm illinc rediissent. Item hom. 12. pleráq; erãt omissa, & nõ pauca corrupta. hom. verò 13. plurima erant præposterè posita ac temere*

temere permixta. ita vt nullo modo vera Chrysostomi sententia colligi inde potuerit. quæ nos adiuti duobus prædictis græcis codicibus suo ordini reposuimus. Ac miror sane correctorẽ Basiliẽsem id nõ animaduertisse, cùm in ea tam multa essent partim corrupta, partim trãsposita: nõ de literis aut dictionibus aliquot loquor, sed de quàm plurimis versibus: quod facilè deprehendet qui hanc editionẽ cum prioribus, cum postrema etiam Basiliẽsium editione conferre volet. Item homil. 17. ibi, ostendens nequaquam veteribus contrariũ habentibus, &c. pugnantia dicere videtur. Item in homil. 30. etiam si parua sit, multa tamẽ erant deprauata, vt vbi agit de leni & moderata correctione peccatoris, locum Pauli. 2. ad Tim. 2. adeò deprauatè produxerat, vt vix quisquã eum agnoscere potuisset, & in homil. 32. multa erant etiam deprauata, & cõtrariam nõnunquam præ se ferentia sententiam. Homil. verò 34. vbi de Iob loquitur, & locus adfertur ex libri Iob. 31. capite ad hunc modum. Si recondidi aurum tanquam puluerem, interpres excusari potest cùm idem locus in græcis etiam corruptus fuerit. Nam pro, εἰς χοῦν, legi debet, ἰσχύν. habetur enim apud septuaginta interpretes, quos græci sequuntur, εἰ ἔπαξα χρυσίον ἰσχύν μου. id est, si constitui aurum robur meum: quæ sententia pulchrè cum sequentibus conuenit. Scribæ itaque græco potius is lapsus est adscribendus. Quæ autem adhuc produximus, ea potissimum sunt quæ in recognitione Sebastiani deprauata etiã habebantur. ne quis posteriorem hanc recognitionem in prædictis homiliis superuacuam esse putet. Malam autem apud Latinos homiliarum distinctionem non mutauimus, quam aut interpres, aut typographus fecit in homil. 19. in cuius fere medio ad principium orationis Dominicæ vigesimam notauit homiliã, quum portio sit homiliæ præcedentis: homiliam scilicet vnam in duas malè diuidens. Eum tamen errorem apud latinos in homiliarũ numero iam receptum non mutauimus, quòd in sequentibus omnibus homiliis vnus detrahendus fuisset numerus. Nam quæ apud latinos est xxj. apud græcos est xx. & sic de aliis sequentibus. Qui ergo Chrysostomi locum ex his homiliis ab aliis auctoribus citatũ hîc requisiuisset, frustra id feciſſet, quum in præcedẽte scriptum esset quod quæreret. studiosorum itaque commoditati consulẽtes numerum non mutauimus: sed eo in loco ad marginem, malam ibi esse diuisionem notauimus. Ab homil. autem 35. vix quicquam emendauerat Sebastianus, quòd fortasse iam tum græco destitueretur codice. In sequentibus porrò homiliis plura sunt in hac editione emendata, quàm quæ hîc notari possint. Si quis tamẽ nostris verbis diffidat, videat si lubet xxxvij. & xliij. homil. in qua plurima inuersa erãt, & sic transposita, vt sententia non cohæreret: in qua etiam versus græci codicis plusquam quinquaginta fuerant prætermissi. In homilia liij. simili negligentia multum textus vnà cum sua glossa omissum erat, præter ea quæ in eadem fuerant corrupta. In sequenti quoque homilia multa vt in aliis fuerant deprauata, & quædam passim omissa, sine quibus constare omino non poterat Chrysostomi sententia. sed nonnunquam etiam contrarium dicere ac sibi repugnare videbatur. Pleraſque autem clausulas aut versus etiam aliquot sæpiuscule præteritos deprehẽdi: quum in fine aut initio clausulæ aut versus bis eadem dictio poneretur. Dum scriba videlicet, vel typographus, aut fortasse interpres ipse non satis attentus, à priore ad secundam transilierit. Quòd verò ad finem libri plurima desiderarentur, totum videlicet Matthæi caput vltimum cum portione penultimi capitis, homiliæ scilicet duæ integræ cum portione præcedentis, mutilo codici potius, quã interpreti adscribendum videtur: quindecim enim græci codicis folia nondum, quod quidem sciam in latinam linguã versa fuerunt, quæ res imperfectum nobis egregiũ hoc opus relinquebat, quod nunc fide quàm potuimus optima cõpleuimus. Possem & alia multa proferre: vt quòd initio xviij. capitis Iacobum & Ioannẽ fratres ambos primogenitos dicit, reclamante sensu cõmuni. qui tamen error in postrema etiam Basilienſi editione habetur. Item quòd specialis posuerit, pro, spiritualis. & tempus fugitur, pro, templum fingitur, siue formatur. & liquidus, pro, liuidus. & legi satisfaciat, pro legem cessare faciat. & susceptum, pro, suspectũ. & satanam, pro semina. censentur, pro, cessemus. non vult, pro nullũ. nullam, pro multam. & paulò post, nullam, pro, nonnullã siue aliquam. & temporũ, pro, ipsorum. vitiorũ, pro, iudiciorum. corpus, pro opus. iuxta, pro, mixta. cui certe, pro, cur terræ. volo, pro, nolo. Huic præcipi, pro hinc percipi. & anno, pro annui, sine interrogatione: nã græcè est, ἐναυσαῖοι. & omnia, pro, anima. coronã, pro, carnẽ. negligat, pro, vigilet. & cùm autem expiasse, pro, cùm Iudã expirasse. sed quia istud fortasse minus est credibile, vide hom. 87. vbi græcè habetur. τὸν Ἰούδαν ἀποπνεύσαντα. & paulò post molliores pro meliores βελτίους. in cuius etiã initio habebatur, volebant, pro, voluebãt, ἔγρεφον. & ibidẽ de maledictis, pro, de Amalechitis. & certas, pro, tertias. Sed ne innùmera persequens molestus sim lectori, paucos versus legat qui volet sub finẽ homil. septuagesimæquartæ: vbi nõ dico interpretis, sed scribæ potius, aut typographi negligẽtia, vt & in præcedẽtibus, quàm plurima corrupta fuisse deprehẽdet, vt quòd posuerit, decore, pro dedecore. absit, pro, adsit. quidem, pro, quiddam. ibi, pro, tibi. stultũ, pro vultum. sanitas, pro, suauitas. magno vt vides sententiæ incõmodo & sensu plerunque contrario. Nec id tantũ in editione Parisiensi, verumetiam in Basilienſi eáque postrema. vt interim sileam de aliis mendis, quæ in eadem prædicta homilia 74. extrema habebãtur, quæ non ita facilè typographo imputari possint. Id dico, vt si quis grauetur totum opus aut homilias hasce aliquot conferre, hos saltem pauculos versus conferat: vt vel inde colligat quantum commodi ex reliqua tanti operis emendatione consequi valeant sacrarum literarum studiosi. quorũ iuuare studia, atq; per illos publicam vtilitatẽ sedulò certè pro nostra mediocritate conati sumus. Atq; id sanè affirmare ausim, nullam omnino esse homiliam, in qua non sint multa emendata. Sed vereor ne pluribus quàm deceat ista fuerim persecutus, in

his potiſsimum quæ typographo imputari debent: & quæ attentus lector ſuo marte facilè, vt videtur, emendauiſſet. Ideóq; mihi fortè quis obiiciet temere iſtiuſmodi pleraque fuiſſe producta. Sed quid dicet cũ videat iſta in tam multos codices irrepſiſſe, támque pertinaciter hæſiſſe, vt in poſtrema etiam Baſilienſiũ editione manifeſtiſsima hæc & correctu, vt videtur, facillima errata, relicta tamen fuerint? in qua Sigiſmundus, vir certe doctiſsimus, profitetur ſe laborem haud vulgarẽ impendiſſe. Verùm cuiuſcunque tandẽ incuria plurimæ iſtiuſmodi mẽdæ fuerint inuectæ: nulli dubiũ, quin lectores pleroſque turbare, aut etiam prorſus à ſanctiſsimis huius viri ſcriptis alienare poſſent. cui malo regiis illis codicibus adiuti, occurrere ſtuduimus. Et quod hîc in commentariis iſtis in Matthæũ diximus, idem in Ioannem, & Geneſim & Paulũ dictum putato, Candide lector, ne eadem ſæpius ſint repetenda. Nam etiam ſi nunc ad cleſydram mihi dicendum non ſit, ad chartæ tamen menſurã ſcribendum eſt: tres enim tantum huic epiſtolæ ſunt relictæ paginæ. reliqua igitur paucis ſunt perſtringenda. Et quod ad Commentarios in Ioannem attinet, confer ſi lubet homil. 2. aut 4. in huius ſtatim initio turpem, ni fallor, interpretis lapſum deprehendes: vbi contra illos agens, qui ſpiritum ſanctũ creatum eſſe dicebant, ait. ἄλλως δὲ ἁρμόσαιμι τὸν λόγον τοῦτον &c. hoc eſt, Alioqui iuxta hanc rationem inueniemus, &c. vbi prius habebatur, Præterea in hoc euangelio inuenimus & c. quæ illi loco non conueniunt, vt nec quæ paulo pòſt addit ibi, Verùm & hæc omnino eſſe nata, & c. cùm dicendũ ſit. Verùm ipſe homo omnino vita eſt, & c. Aduerſariorum enim abſurda confutat dicta. Hîc in eadem quarta homilia quædã fuiſſe omiſſa reperies, & nõ pauca corrupta & inuerſa: ſed prolixius iſta perſequi nõ licet. Quædam etiã mutauimus perſpicuitatis gratia, vt quod homilia vigeſima ſeptima dicit, vt cum vita malitiæ ſtudeant, pro, quoad viuant: nos pro his dictionibus, cũ vita, poſuimus, ad extremam vſque reſpirationẽ, nam græcè eſt, εἰς ἐμάς ἀναπνοάς. eadem ratione margini nonnunquã clariorem ſententiam adiecimus, vt cùm dicit Chriſtũ in lotione pedum omnia per ſe feciſſe, nec cuiquã aliquid præcepiſſe: ſic ponit, nemine iuſſo omnia fecit: nos in margine poſuimus cũ nota diuerſæ lectionis † nemini quicquã imperans] è regione harum dictionum † nemine iuſſo] explicãtes potius, quàm verſionẽ illam damnantes. Quædam etiam corrupta aliter reſtituimus quàm ſuſpicamur interpretem rectè poſuiſſe, vt vbi habebatur: Qui præſentibus rebus & magnis inhiat, is vilis eſt & abiecti animi. nam pro, & magnis, ſuſpicor interpretem ſcripſiſſe, vt magnis: nos verò tanquam magnis ſubſtituimus: ne denuo locus facile deprauaretur. Sæpiſsimè enim deprehendimus, &, pro, vt, aut contra poſitum eſſe: facili quidem lapſu, ſed magno, vt hîc vides, ſententiæ incommodo. Homilia vero xxviij. quædam detraximus, addita, quæ ſententiæ multum officiebant. vt cùm dicit, in ſolennitatibus in ciuitatem veniebat Ioanes, vt in & c. Ioannes, in græcis nõ habetur, nec de Ioanne Baptiſta intelligi poſſunt quæ ibi dicuntur, cùm ipſe nulla ſigna faceret, vt habetur Ioan. 10. ſed de Chriſto dicuntur. de ſuo igitur male additerat illic complura de Ioanne, quæ tamen etiam habentur in poſtrema Baſilienſiũ editione. Item in eadem cùm declarare vult diſcipulorũ Chriſti & Ioannis differentiam perobſcurè id exponebat. Quod autem paulò poſt pluſquam viginti verſus fuerint omiſſi, haud ſcio typographine culpa iſtud contigerit, an interpretis, conſtat tamen malè fuiſſe omiſſos: quod & in homil. 32. factum eſt. homil. item 33. ob quædam omiſſa, tota corrupta fuerat ſententia, ita vt repugnantia illic miſcerentur & coniungerentur. In hom. verò 44. nihil auſi ſumus immutare, quòd ea in noſtris græcis codicibus vetuſtiſsimis deeſſet, in fine videlicet tomi primi, aut in principio ſecũdi. In huiuſmodi enim voluminibus priores & poſteriores partes, niſi firmũ habeãt tegumentũ, plurimis ſunt obnoxiæ periculis. Ex Baſilienſi illa poſtrema editione, quam vbique cum noſtra contuli, priuſquam quicquã ad græcorum fidem emendarem, nonnulla huc aſſumpſimus: & quædã margini cum diuerſæ lectionis nota † adiecimus, ad eius finem addendo particulam, ger. vt lector intelligat illud non è græcis noſtris codicibus, ſed germanicis deſumptum: ſi quando ad rem pertinere videretur. Nam quæ malè addere videbatur, reiecimus, vt quod reciprocum, ſe, addiderit homil. lxv. Sed iſta latius, vt dixi, explicare non licet. vt nec quod eadem homilia contraria habeatur ſententia, cùm dicit, hoc autem cognouerunt, pro, hoc autem non cognouerunt. negationem addendam facile attentus lector cognoſcet, nunc certe cum eam in græcis haberi nouerit. Si quis plura in Ioannem requirat, quamuis multa paſsim occurrant, conferat, ſi lubet, homil. 23. & 33. vbi contraria prius habebatur ſententia. vt & homila trigeſima ſeptima pro, vel contradicere cogebantur, legendum eſt: nihil contradicere poterant. Viden, candide lector, fœdo lapſu plurima vitiata fuiſſe? Sed ad Geneſim properandum eſt, in qua ſimiliter ad vetuſtiſsima duo volumina græca quàm multa reſtituerimus, quoniam paucis reliqua perſtringere cogor, vide homiliam 16. vbi præter alia multa emendata truncatum prius homiliæ finem reſtitutum comperies, vbi columna tota fuerat prætermiſſa, ob vocis, opinor, repetitæ affinitatem. Hoc autem librariine, aut typographi, aut interpretis negligentiæ tribuendum ſit, aliorum eſto iudicium. Quod verò ad voluminis initium aut finem nonnumquam aliquot deſint folia, id codicum vetuſtati adſcribendum videtur. quod in Matthæo prius contigiſſe arbitror, ac nobis nunc quoque in ſecundo in Geneſim tomo euenisſet, ſi vnicum exemplar habuiſſemus. In homilia trigeſima quinta, præter non pauca depranata, multa etiam deerant, quæ nunc reſtituimus: quo in loco poſtrema etiam germanica editio codicem græcum ibi mutilum fuiſſe teſtatur. Hoc autem, vti nec præcedentia, non ideo dico, vt Baſilienſi typographo noceam; abſit. ſed vt ſtudioſis proſim: & veritatis patrocinium ſumens, auctoris tam celebris integritati conſulam, quo & ipſi Baſilienſes, ſi denuo

denuo hos excudant commentarios, iſtis, niſi meliora contingant nobis cum fruantur. Equidem vehementer miror cur ipſi editionem noſtram in Paulum anni 1543. non ſint ſecuti, in commentariis præſertim ad Galatas, & in ſecundam ad Corin. ab Eraſmo ipſo emendatis, vt tunc etiam fueram teſtatus. Cùm enim Veronæ excuſus eſſet in omnes D. Pauli epiſtolas Chryſoſtomus græcus, & ad illum contuliſſem prædictos commentarios, in eíſque non pauca loca notaſſem, quæ emendenda viderentur, ea ad Eraſmum miſi, nolui enim eo viuo & inconſulto in illis quicquam immutare aut addere: admonuíque hîc nouam adornari editionem. Is paulo poſt mihi reſcripſit, & quæ immutanda iudicaret, remiſit. quæ etiamnum, ſi quis forte diffidat, apud me ipſius manu deſcripta conſeruo. Ea tamen Baſilienſes fortè non legerunt, nec Eraſmum ſua ad veronenſe exemplar recognouiſſe animaduerterũt, ſed videant, quæſo, ſeptimam ſaltem homiliam in ſecundam ad Cor. & paulò poſt in ſuis codicibus deeſſe comperient. vt interim de aliis quàm plurimis mendis ſileam, quas hic proferre non licet. Vereor enim ne loci anguſtia quædã etiam ex ſupra ſcriptis detrahenda ſint. ſi tamen quid liceat, legat homiliam quintam ad Epheſ. vbi in dogmatibus ſitam, male diſtinxit, & dictionem, ſitam, contra Chryſoſtomi interpretationem, de ſuo addidit. Item quædã omiſit, & nonnulla malè vertit. Item homi. 6. 2. ad Tim. eadem Baſil. editio textum à gloſſa non ſeparando, & negationem, non, ante patientem, addendo, totam corrupit ſententiam. & ibidem pro, in vitio, poſuit, in initio. Itẽ abiecti, pro, affecti. & huiuſmodi alia infinita reperies, ſi hanc cum prioribus editionibus conferre lubet. Quæ autẽ margini præfixa ſtella ad loci maiorem explicationem addamus, ipſe ſuo loco melius noſces optime lector. Vbi nonnumquam rationem diuerſæ lectionis additam cernes. vt nono capite ad Hebræos, vbi vulgata editio habet, quæ dicitur ſancta, Eraſ. verò, quam vocant, ſancta. nos autem in margine poſuimus, quod dicitur ſancta per relatiuũ neutrum: vt referat antecedens tabernaculum. & græca addidimus vt ἥτις referat σκῆνὴ, quod ſcicicet tabernaculum: quæ interpretatio illi loco aptior videtur ad mentem certè Chryſoſtomi. De hoc enim tabernaculo paulò poſt loquens, ait. Tabernaculum enim conſtructum fuit primum quod dicebatur ſancta, in quo erat candelabrũ, & menſa, & c. eodem modo & N. Lyranus eum locum intelligendum cenſet, vir in explicando ſacræ ſcripturæ ſenſu primario & literali, vt vocant, diligens ac minimè contemnendus, vtcunque in dictionum græcarum interpretatione aut etymologia nonnumquam fallatur. Hoc quidem pluribus egi, ne quis tum contra vulgatam, tum contra Eraſmi verſionem temere aliam me ibi annotaſſe clamet: frequenter etiam addimus, quid legiſſe videtur interpres, & quid nos legamus, aut legendum putemus. Largiatur Deus opt. max. cuius ope freti iſtud qualecunque munus aggreſſi ſumus, vt hæc recognitio in ipſius cedat gloriam, & reipub. vtilitatem. huius autem vtilitatis quamcunque inde percipies, Candide lector, gratias velim vt in primis habeas Chriſtianiſsimi regis liberalitati, qui magno ac verè regio ſumptu vndecunque potuit optimos quoſque libros conquirendos, atque in ſuam, quam ad Bellæ aquæ fontem inſtructiſsimam habet bibliothecam, comportandos curauerit: ex qua græci illi codices fuerunt deprompti. Bene vale, & noſtros conatus, ſi lubet, boni conſule. ἀρκεῖ γὰρ ὃ μεγάλοις καὶ τὸ θέλημα μέγα. Lutetiæ. xiiij. April. 1556. ex muſæo noſtro Tornacenſi.

LECTORI.

QVORVM sint argumentorum singuli tomi operum D. Ioannis Chrysostomi, ex prima cuiusque facie, & catalogo cuilibet præmisso satis licet cognoscere: sed ne aliquem librum vel homiliam inquirens, vniuersos euolueres, cuiusuis sectionis argumentum, ordinem librorum vel homiliarum, ac titulos, numero colomnæ, qua quisque habetur, cum litera adiecto, hîc in genere libuit indicare, vt statim inuenire posses quem peteres.

DISTRIBVTIO SINGVLORVM TOMORVM.

PRIMVS *ea complectitur, quæ ad explicationem faciunt veteris testamenti.*
SECVNDVS *habet quæ pertinent ad elucidationem Matthæi, Marci & Lucæ.*
TERTIVS *enarrationes continet in Ioannem, in acta Apostolorum, & alia aliquot.*
QVARTVS *omnes D. Pauli epistolas fusissimè explicat.*
QVINTVS *mistus est, quòd miscellaneam contineat argumentorum breuitatem.*

PRIMI TOMI CATALOGVS.

Huic tomo recens præfixa est vita Diui Ioannis Chrysostomi, per

Palladium Diaconum. 1.
Cassiodorum Senatorem. 35.A
Leonem Imperatorem. 41.A
Suidam. 54.B
Symeonem Metaphrastem. 55.A

In Genesim homiliæ, LXVII. 1.A
De iciuniis & Geneseos lectione, sermo 439.A
Quomodo primus Homo omni prælatus sit creaturæ, sermo 443.A
De Adam & Heua, homilia 445.A
De Genesi, & interdicto arboris esu ad Adam, sermo 448.C
De lapsu primi hominis, homilia 450.B
De lapsu primi hominis, sermo 452.A
De Adam, Sodomitis, Achab, & pœnitentia, sermo 454.A
Super illud Geneseos, Inimicitias ponam inter te & mulierem, sermo 456.A
De fide Abraham, & de immolatione Isaac, sermo 457.D
De habenda cura salutis proximi, & quare Abram vocatus sit Abraham, homilia 459.D
De Iacob & Esau, sermo 466.C
De Ioseph, vbi à fratribus venditur, sermo 468.B
De continentia in Ioseph, sermo 471.A
De Moyse, sermo 473.B
De eo quod scriptum est in lectione Iudicum capite vndecimo: Iepthe perrexit ad pugnam, & votum vouit domino dicens: Si reuersus fuero in pace, &c. homilia 475.B
De fide Annæ, déque philosophia, hoc est, animi moderatione, de humanitate, de honore ferẽdo sacerdotibus, & quòd tum in initio, tum in fine prandij sit orandum 477.A
De Anna, déque Samuëlis educatione, & quòd vtilis sit in pariendo tarditas, & quòd periculosum sit liberos negligenter habere 484.A
Super orationem Annæ: & quòd vtilis est paupertas, & maiorem habet quàm diuitiæ voluptatem & securitatem, homilia 490.A
De Dauid & Saüle, déque tolerantia, & quòd oportet inimicis parcere, nec de absentibus male loqui, homilia 494.C
Quod magnum est bonum, non tantum exercere virtutem, verùm etiam laudare, quódque Dauid magnificentius trophæum erexerit parcendo Saüli, quàm prostrato Goliath: quódque hæc faciens magis profuerit sibi quàm Saüli, déque excusatione ipsius apud Saülem, homilia 504.A
Quòd periculosum est adire spectacula, quódq; ea res adulteros perfectos facit, & hinc discordia bellúmque nascatur: tum quòd omne tolerantiæ genus Dauid in his quæ fecit erga Saülem, superarit: postremò quòd rapinam æquo animo ferre, non minor virtus sit quàm largiri eleemosynam, homilia 510.A
De Dauid vbi Goliath immanem hostem deuicit, homilia 521.C
De eo quod sanctus Dauid dixit: Quis sum ego, quòd talem gratiam inuenerim ante faciẽ tuam? Ego &c. homilia 523.D
De Absalon, vbi patrem persequitur, & de prælio fugiens, obligato gutture, arboris ramo suspenditur, sermo 526.A
In Heliam prophetam, sermo 528.B
De Helia sermo 531.C
De ascensione Heliæ, homilia 533.A
De Naaman Syro, ab Helisæo curato, sermo 535.B
De Helisæo, & Syrorum insidiis detectis, sermo 537.C
De patientia Iob, homiliæ v. 541.A
De beato Iob, homilia 573.A
In beatos Iob, & Abraham, sermo 574.A
In psalmos procemia duo 578.D
De Dauidicis canticis, sermo 583.A
In Psalmos XIII. primos interpretatio. 585.C
Expositio psalmorum XXII. & CXVI. 700.C
De loco psalmi XXIIII. Dirige me in veritate tua, & doce me, homilia 704.D
De loco psalmi XXV. Redime me & miserere mei, homilia 706.A
De loco psalmi XXVI. Dominus illuminatio mea, & salus mea, quem timebo? homilia 707.D
De loco psalmi XXIX. Domine Deus meus in æternum confitebor tibi, homilia 708.D
De loco psalmi XXXIII. Quis est homo qui vult vitam, & cupit videre dies bonos, homilia 710.A
In psalmum XXXVII. & seq. alios ad quinquagesimum vsque enarratio 712.A

Expo-

Expositio in superscriptionem psal. quinquagesimi. 816.A
In ea quæ supersunt ex quinquagesimo psalmo, & de pœnitentia, homilia 827.A
In psalmum quinquagesimum secundum 841.B
De loco psalmi LXVIII. Exaudi me domine, quoniam suauis est misericordia tua, homilia 846.D
De loco psalmi LXXI. Descendet sicut pluuia in vellus, &c. homilia 847.D
De loco psalmi LXXXIIII. Non in æternum irascaris nobis, homilia 849.B
Expositio psalmi nonagesimi, Qui habitat in adiutorio altissimi, &c. 851.A
De loco psalmi XCIII. Quis exurget mihi aduersus malignantes? &c. homilia 854.B
In psalmum XCV. Cantate domino canticum nouum, Cantate domino omnis terra, homilia 857.D
Explanatio psalmi XCVI. Dominus regnauit, exultet terra. 866.D
In psalmum C. atque item in septem sequentes enarratio 869.B
De confessione super illud psal. Confitemini domino, quòniam bonus, &c. sermo 922.A
In psalmũ CVIII. & reliquos subseq. expositio 913.B
In psalmum centesimum decimum octauum procemiũ 989.A
In psalmum CXVIII. & in alios sequentes 1027.A
In Eutropium, déq; paradiso siue horto & scripturis, in illud itẽ, Adstitit Regina à dextris tuis, homil. 1157.B
In illud propheticum, Veruntamen frustra conturbabitur omnis homo viuens, homilia 1174.B
De illo prophetæ loco, Noli timere cùm diues factus fuerit homo, hom. 1178.B
Super illud sapientiæ, Iustorum animæ in manu Dei sunt, &c. sermo 1187.A
In enarrationem in Esaiam procemium prius 1188.C
Alterum 1197.A
Enarratio in eundem prophetam abusque principio ad medium octaui cap. 1199.A
Super illud Esaiæ, Si volueritis & audieritis me, bona terræ comedetis, &c. sermo 1278.A
De verbis Esaiæ, Vidi dominum sedentem in throno excelso, &c. homiliæ v. 1279.C
De loco Esaiæ cap. IX. Potestatis & pacis eius non erit finis, homilia 1309.A
De loco Esaiæ, cap. XLII. Cantate domino canticum nouum, laus eius in extremis terræ, homil. 1310.A
De loco Esaiæ, cap. XLII. Gaude Sion, ecce rex tuus venit, homilia 1311.D
De Hieremia propheta, sermo. 1313.A
De tribus pueris, homilia 1315.A
De sancta Susanna, homilia 1316.B
De Iona propheta, homilia 1317.C
De loco Zachariæ, cap. VI. Ecce vir, oriens nomen eius, sub vmbra eius orietur sol, &c. homil. 1321.A
De natiuitate septem Machabeorum, homil. 1322.D
De Publicano & Pharisæo, ac de humilitate & oratione, homilia 1328.A
De pretiosa cruce, & eiusdem veneratione media iciuniorum hebdomada, homilia 1330.C
Oratio qua docet non esse verendum confiteri sanctam crucem de virtute etiam agit, & de eleemosina. 1337.C

SECVNDI TOMI CATALOGVS.

COmmentariorum Chrysostomi in euangeliũ Matthæi, homiliæ LXXXIX. fo.1.A
Homiliæ XC. & XCI. ex capite XXVII. & XXVIII. 603.B. 609.A
Commentariorum in Euangelium Matthæi, incerto authore, homiliæ LIIII. 617.A

FRAGMENTORVM EX EVANGELIO *Matthæi homiliæ XXVII. hoc ordine digestæ.*

Ex cap. II. Cùm natus esset Iesus in Bethlehem Iudææ. In Epiphania domini 970.C
Ex eodem cap. super illud, Angelus domini apparuit in somnis Ioseph &c. In festo Innocentium 974.C
Ex eodem de Natali sanctorum Innocentium 975.A
Ex eodem cap. in illud, Defuncto Herode, ecce apparuit angelus &c. In vigilia Epiphaniæ 976.D
Ex cap. IIII. Ductus est Iesus in desertum. &c. In dominica prima quadragesimæ 978.A
Ex cap. V. Cùm vidisset Iesus turbas, ascendit in montem 982.C
Ex eodem cap. Qui fecerit, & sic docuerit, maximus vocabitur in regno cœlorum 987.A
Ex eodem audistis quia dictum est antiquis: Diliges proximum tuum, &c. In festo sanctorum Ioannis & Pauli 988.B
Ex cap. VI. super oratione dominica, Pater noster &c. 990.C.
Ex eodem cap. Cùm ieiunatis, nolite fieri sicut hypocritæ. In feria quarta cinerum 993.B
Ex eodem cap. super eodem 995.B
Ex cap. VII. in illud: Cauete à pseudoprophetis 997.B
Ex cap. IX. Ascendens Iesus in nauiculam transfretauit, &c. Dominica XVIII. post Pentecostem 999.B
Ex eodem super illud, Transiens inde Iesus, vidit hominem sedentem, &c. De conuersione Matthæi 1000.B
Ex cap. XIIII. Herodes apprehensum Ioannem posuit in carcere. In decollatione Sancti Ioannis Baptistæ 1002.A
De eodem 1007.A
Ex cap. XV. Egressus Iesus secessit in partes Tyri & Sidonis, &c. De muliere Chananæa 1009.A
Ex cap. XVIII. Væ mundo ab scandalis, necesse enim est vt veniant 1015.D
Ex eodem, super illud: Domine si peccauerit in me frater meus, quoties dimittam ei? 1017.D
De eodem dicto euangelico 1018.D
Ex cap. XIX. Si licet homini dimittere vxorem suam quacunq; ex causa. In inuẽtione sanctæ crucis 1024.C
Ex eodẽ cap. in illud: Ecce nos reliquimus omnia, &c. In commemoratione sancti Pauli 1029.B
Ex cap. XXI. Cùm appropinquasset Hierosolymam &c. Dominica prima aduentus domini. 1033.B
Ex eodem cap. De arbore ficus à domino arefacta 1038.B
Ex cap. XXII. Abeuntes Pharisæi, consiliũ inierunt, &c. Dominica XXII. post Pentecost. 1041.A
Ex eodem cap. Accesserunt ad Iesum Pharisæi, & interrogauit eum vnus &c. Dominica XVIII. post Pentecostem 1042.A
Ex cap. XXV. Quandiu fecistis vni ex minimis meis &c. De diuite & paupere, & de eleemosyna facienda 1046.B

MARCVS.

In Euangelium Marci, homiliæ XIIII 1049.A

EX EVANGELIO LVCÆ *fragmenta.*

De natiuitate sancti Ioannis Baptistæ, sermo, Ex cap. 1. 1082.A

Ex cap. II. Et reclinauit eum in præsepio, &c. De natiuitate domini, homilia. 1089.A
Ex cap. x. De eo qui incidit in latrones, Sermo. 1092.A
Ex cap. xv. De patre & duobus filiis, homil. 1094.B
Ex cap. xvi. De diuite, homilia. 1099.A
Ex eodem cap. De Lazaro & diuite, homiliæ IIII. 1104.B
Ex cap. xix. De Zacchæo. 1149.C

IN SVPERIORI EDITIONE *adiecta est huic tomo,*

Breuis enarratio in Matthæum. 1153.A

TERTII TOMI CATALOGVS.

COmmentariorum Chrysostomi in euangelium Ioannis homiliæ LXXXVII. 1.A

HOMILIÆ ALIQVOT IN IOANNEM, *secundum ordinem capitum.*

Ex cap. I. De fide in Christo, homilia 355.B
Ex eodem, De diuo Ioanne Baptista, homilia 357.B
Ex cap. II. Contra Iudæos, Gentiles, & hæreticos, sermo de euangelio, Nuptiæ factæ sunt, &c. 361.A
Ex cap. IIII. in illud, Venient hora, quando veri adoratores adorabunt patrem in spiritu & veritate, homilia 366.A
Ex cap. XI. De Lazaro resuscitato, homilia 367.B
Ex cap. XV. in illud, Vos amici mei estis, si feceritis, quæ mando vobis, homiliæ duæ. 368.D. & 371.A

QVÆ SEQVVNTVR SVBIECIMVS, *vt ad iusti voluminis magnitudinem tomus excresceret.*

In Acta Apostolorum homiliæ LV. 373.A
De laudibus sancti Pauli homiliæ VIII. 678.D
In commemoratione sancti Pauli, de charitate, sermo 712.C
De ferendis reprehensionibus, & conuersione Pauli, homilia 714.C
De proditore & mysteriis cœnæ dominicæ, in quinta feria passionis, sermones VI. 725.A
De proditione Iudæ, homilia 734.C
De latrone, sermo 741.C
De cruce & latrone, homiliæ duæ 743.A
De cruce dominica 750.B
De resurrectione, homiliæ IX. 775.B
De ascensione domini, sermo 776.C
De Pentecoste, sermo 782.D
De Spiritu sancto, sermo 787.C
De sancto & adorando Spiritu 793.D
De fide, & lege naturæ, & sancto Spiritu, sermo 806.A
De Trinitate, sermo 812.C
De Eucharistia in Encæniis 821.C
De præmiis sanctorum, diuersisque honoribus Apostolorum, & de gehenna si sit, & vbi sit, sermo 823.A
De martyribus, sermones II. 826.A
De beato philogonio oratio 830.A
In Iuuentinum & Maximum martyres, sermo 836.C

QVARTI TOMI CATALOGVS.

IN epistolam ad Romanos, homiliæ XXXII. 1.A
In locum Pauli ad Romanos, cap. XVI. Salutate Priscam & Aquilam, & de colendis sacerdotibus. 270.A
In epistolam Pauli ad Corinthios priorem, homiliæ XLIIII. 279.A
De libello repudij, in dictum Pauli, I. Cor. VII. Mulier alligata est legi, quanto tempore vixerit vir suus: si autem, &c. 589.C
In dictum Pauli, I. Cor. X. Nolo vos ignorare fratres, quod patres nostri omnes sub nube fuerunt, & omnes per mare transierunt. 595.C
Homilia in dictũ Pauli, I. Cor. XI. Oportet hæreses esse. 603.C
Ex Apostolo, I. ad Cor. cap. XIII. De fide, spe, & charitate, sermo. 609.C
In illud Apostoli, I. Cor. XV. Cùm autem subiecta, &c. homilia. 612.B
De eleemosyna, & collatione in sanctos, sermo ex priore Pauli ad Corinthios, cap. XVI. 620.A
In epistolam Pauli ad Corinthios posteriorem, homiliæ XXX. 631.A
In dictum Pauli, II. Cor. XI. Vtinam tolerassetis paululum quiddam insipientiæ meæ, homilia. 835.C
In epistolam Pauli ad Galatas enarratio. 843.D
In epistolam ad Ephesios, homiliæ XXIIII. 902.A
In epistolam ad Philippenses, homiliæ XV. 1035.A
Notationes quædam in Commentarios in epistolam ad Philippenses. 1131.B
De profectu euangelij homilia, in dictum Apostoli ad Philippenses, I. Siue occasione, siue veritate Christus annunciatur. 1133.C
In epistolam ad Colossenses, homiliæ XII. 1141.B
In epistolam ad Thessalonicenses priorem, homiliæ XI. 1214.B
In epistolam ad Thessalonicenses posteriorem, homiliæ V. 1276.A
In dictum D. Pauli, De dormientibus, Nolo vos ignorare, &c. 1301.B
In epistolam ad Timotheum priorem, homiliæ XVIII. 1399.D
In epistolam ad Timotheum secundam, homiliæ X. 1399.D.
In epistolam ad Titum, homiliæ VI. 1456.A
In epistolam ad Philemonem, homiliæ III. 1461.B
In epistolam ad Hebræos, homiliæ XXXIII. 1505.C
In illud Apostoli ad Hebræos, X. Sponte peccantibus, &c. homilia. 1684.A

QVINTI TOMI CATALOGVS.

AD POPVLVM ANTIOCHENVM, *Homiliæ LXXX. quarum argumenta sequuntur.*

1 Vino modico vtendum columna 9.A
2 De Theodosij magni Imperatoris pij imaginum subuersione, & in dictum apostoli, Diuitibus huius seculi præcipe, &c. 23.C
3 De largitione Flauiani episcopi pro ciuitate, & de detractione 34.A
4 De patientia, & tolerantia, & de abstinentia à iuramentis 43.D
5 Quòd mors non timenda, sed peccatum, & de iuramentis omni studio fugiendis 51.B
6 Quòd vtilis est principum timor, & de iuramentorum custodia 61.C
7 Quòd tristitia ad peccati destructionem vtilis, de creatione, & de fugiendo iuramento 69.D A
8 Ad virtutem exhortatio, & de fugiendis iuramentis 74.B
9 De superstitione, & de nõ iurando, & de auscultatione verbi post cibum 78.a
10 Contra gentiles enarratio, & de cuitando iuramento 84.C
11 Gratiarum actio ad Deum 91.A
12 De creatione hominis 97.B
13 De mutatione tristium, & de hominis creatione 104.C
14 De populo liberato ab omni angustia, & de iuramentorum abstinentia 110.A
15 De calamitate ciuitatis Antiochiæ 118.A
16 De seditione ciusdem ciuitatis 124.D
17 Ad magistratus à Theodosio Imperatore missos, pro inquirendis statuarum euersoribus 132.B
18 De ieiunio, & in illud apostoli: Gaudete in domino semper 139.A B
19 Ad homines agros colentes 145.B
20 De regis cum ciuitate reconciliatione 150.C
21 Catechesis ad illuminandos, de mulieribus se fertis & auro ornantibus, & vaticinia, & incantationes sectantibus 160.C
22 De pœnitentia, continentia, & virginitate 168.B
23 Quòd Christianum oportet vitam rectam habere 183.B
24 De optima conuersatione 188.B
25 De vita recta 192.B
26 Quòd ex minimis incipienda virtus 196.D
27 De iuramentorum abstinentia 201.C
28 De fugiendis iuramentis 205.C
29 Contra irascentes 209.B
30 De ira 212.A
31 De ira, & longanimitate, & mansuetudine 217.A
32 De eleemosyna, & misericordia 220.A
33 Quòd ars est eleemosyna, & omnium artium quæ- C stuosissima 221.D
34 Quòd oportet multum circa Dei desiderium studium habere, & de eleemosyna 226.B
35 37 De eleemosyna & misericordia 231.C. & 239.D
36 Quòd magnum est bonum dimittere peccata in nos peccantibus, & de eleemosyna 235.B
38 De humilitate & quiete 243.D
39 De humilitate, & quod præsentia, quasi non sint contemnenda 248.A
40 De pœnitentia, & quòd non oporteat de seipso lapsum desperare 252.A
41 De pœnitentia, & quòd magnum bonum est propria peccata agnoscere 256.D
42 Quomodo propriæ animæ curam oporteat habere, de oratione, & pœnitentia 260.C
43 De vana gloria & ambitione 266.A
44 De liuore & inuidia 269.B
45 De inuidia & liuore 272.A D
46 Quòd semper oporteat peccatum habere in memoria 276.D
47 Quòd supplicio peius est Dei regno priuari, & de iudicio 280.C
48 De tremenda iudicij die, & de dilectione Dei. 285.B
49 De iudicio & auaritia, quæ non ex magnitudine, sed ex voluntate iudicatur, & de his qui gehennalem pœnam non credunt. 289.A
50 De his qui gehennales pœnas credere nolunt, & de iudicio 294.A
51 De concordia & charitate, & de benefaciendo calumniantibus 298.D

52 In mansuetudine Christus imitandus, de malorum obliuione, & quòd in virtute positum lædere nihil potest 302.A
53 De charitate secundum Deum, & inuido 305.D
54 Contra eos qui ebrietati & delitiis vacant 311.C
55 Contra luxuriantes & deditos delitiis, & de præsentis seculi consummatione 316.B
56 De monachorum vita 320.D
57 De eadem, & de iudicio 324.B
58 De vita monachorũ, & scripturarũ lectione 329.B
59 De beneficio quod indigentibus exhibetur, & de vita monachorum 332.C
60 De sumentibus indignè diuina sacramenta 336.C
61 De sacrorum mysteriorũ participatione, & quòd communicare nolens, nec orationi dignus est interesse 340.C
62 Vtiles esse tentationes, & de tribulationum sufferentia 346.A
63 Ob amorem Christi omnem oportere tribulationem sufferre 350.C
64 Maximum in tribulationibus lucrum gratiarum actio 354.C
65 Deo gratias agere debemus, & quod nihil graue præceperit 357.C
66 Regnum cœleste absque tribulationibus & laboribus acquiri non posse 360.D
67 Hic affligi, peccatorũ exhibet remissionem 365.C
68 Infestantem magnanimiter ferre propter Deum, maius est, quàm benefacere 370.A
69 Peccatores lugendi viuentes & mortui 373.A
70 Pro defunctis non lugendum, sed orandum potius 377.A
71 Nihil prodesse ieiunium, si reliqua desint merita, & de oratione 380.A
72 Dei beneficia cogitare maximum sacrificium, & de ieiunio 384.A
73 De sanctæ quadragesimæ ieiunio, & quod torpentibus nobis nulla excusatio 387.A
74 Vtilem esse paupertatem Tomo I
75 In id Euangelij secundum Matthæum: Cùm vidisset Iesus turbas Tomo 2
76 In euangelicum illud: Domine quoties peccabit in me frater meus Tomo 2
77 Quòd ad finem vsque stantem confidere nõ oportet, neque lapsum desperare 391.A
78 Melius esse iniuriam pati, quàm inferre 396.C
79 De oratione 399.D
80 De pœnitentia 406.A

DIDACTICA ET PARÆNETICA.

De sacerdotio lib. VI. 413.A
De compunctione cordis lib. II. 483.A
De prouidentia Dei ad Stagirium monachum lib. III. 509.A
De prouidentia vel fato, sermones VI. 569.C
De orando Deum, lib. II. 591.A
De laude Dei sermo 600.C
De amore Dei, & tolerantia in aduersis, serm. 605.B
De gratiis Deo reddendis, nõ solùm verbis, sed etiam operibus, sermo 607.D
De oratione Dominica, homilia 611.B
In symbolum Apostolorũ expositio, homiliæ II. 614.A
Ad neophytos, homilia 618.C
Ad baptizandos, homilia 622.D
De militia spirituali, homilia 629.B
De militia Christiana, homilia 632.A
De eruditione disciplinæ, homilia 635.A
De turture & Ecclesia, homilia 637.C

Quòd nemo læditur, nisi à semetipso, declamatio 641.A
De virtutibus & vitiis, oratio 656.B
De charitate, quæ cuncta dirigit & perficit, sermo 666.A
De mansuetudine, sermo 667.C
Diligamus omnes, etiam persequentes, sermo 671.B
Vt benedicamus maledicentibus, Christi & sanctorum exemplo, sermo 673.C
Ne scandalum cuiquam fratrum ponamus, sermo 674.C
De malis à nobis euertendis, sermo 677.C
De nequitia depulsa, & virtute inducta, sermo 680.D
De excludenda vitiorum memoria 684.D
Carnis concupiscentias ne sectemur, sermo 686.D
Virtutibus progenitorum ne confidamus, neque vitiis eorum trepidemus, sermo 690.B
Contra desperationem & superbiam, sermo 692.A
De tarditate bene operandi, ne desperemus, sermo 694.A
De nulla regni spe, vel honoris, sed amore & charitate ingenti, sermo 696.B
De inanis gloriæ cupiditate, sermo 698.A
Contra luxum & crapulam, sermo 702.A
Contra gulam & cæteras voluptates, sermo 705.C
De leuium peccatorum periculis, sermo 709.B
De vanitate & breuitate præsentis vitæ, sermo 711.A
De pœnitentia, homiliæ X. 714.A
De pœnitentia, sermo 767.B
De pœnitentia & confessione, sermo 770.D
De confessione peccati, sermo 774.A
De ieiunio, sermones duo 775.B
De eleemosyna & hospitalitate, sermo 782.D
De misericordia, sermo 785.B
De misericordia, & duabus mulieribus viduis, homil. 789.C
De dispensatione rerum tuarum per teipsum facienda, & vita monachorum, sermo 791.D
Ne scrutemur pauperes curiosè, sermo 796.A
Oratio calendis habita contra eos qui nouilunia obseruant, & in dictum apostoli: omnia in gloriam Dei facite 798.B
Quum presbyter esset designatus Ioannes Chrysost. de se, ac de episcopo, deque populi multitudine, sermo 806.B
De expulsione sancti Ioannis Chrysostomi, homilia 811.A
Post reditum prioris exilij, homilia 813.C
De regressu sancti Ioannis de Asia Constantinopolim, homilia 815.A
Quum Sartoninus & Aurelianus acti essent in exilium, & Gainas egressus esset è ciuitate, & de auaritia, homilia 818.A
De recipiendo Seueriano 822.A
Seueriani episcopi de pace, sermo 823.B

EPISTOLÆ SEPTEM.

Innocentio episcopo Romano 824.C
Ad eundem Innocentium 828.A
Cyriaco episcopo exuli 829.A
Ad episcopos & presbyteros ob pietatem carcere inclusos 831.C
Ad Theodorum lapsum paræneſis prior, vel, de reparatione lapsi 833.A
Ad Theodorum monachum 858.C

APOLOGETICA.

Contra Gentiles, Babylæ episcopi & martyris vitam continens, lib. I. 865.C
Aduersus Iudæos, orationes V. 901.D
De incomprehensibili Dei natura, contra Anomœos, homiliæ V. 961.B
De anathemate, sermo 1001.B
Aduersus Gentiles demonstratio, quòd Christus sit Deus 1005.B
Contra Anomœos, sermo 1024.B
Aduersus Hæreticos, sermo 1029.A
Contra Iudæos, Gentiles & Hæreticos, sermo 1032.C
De comparatione regis & monachi, lib. I. 1038.B
Aduersus vituperatores vitę monasticę, lib. III. 1043.C
In Eutropium, sermo 1108.C
Quòd regulares fœminæ viris cohabitét, sermo 1112.C
Contra concubinarios, & eos qui fouent sorores adoptiuas 1127.C
Missa D. Ioannis Chrysostomi. 1143.A

IN SVPERIORI EDITIONE ADdita sunt quæ sequuntur, seorsum prius impressa.

De virginitate liber I. primùm editus est Romæ anno 1562. 1161.A
De prouidentia oratio 1218.C
De diuitiis & paupertate 1222.C
De auaritia oratio 1228.C
De ingluuie & ebrietate oratio 1233.A
De non contemnenda ecclesia Dei & mysteriis oratio 1236.B
De anima oratio 1240.B
De humilitate animi oratio 1242.B
De aduersa valetudine & medicis oratio 1245.C
De muliere & pulchritudine oratio 1248.D
De iuramento oratio 1253.C
Aduersus eos qui in delitiis agunt oratio 1254.C
Quod vbi ira, ibi non sit Spiritus sanctus 1255.B
De oratione 1258.B

NVNC PRIMVM EDITA.

Epistolæ duæ ad viduam iuniorem 1260.A
Epistolarum liber ad varios 1277.B
In sanctum martyrem Ignatium laudatio 1407.A
In principes Apostolorũ oratio encomiastica 1414.B
In sanctos duodecim Apostolos homilia 1417.A
De euangelico oraculo, In principio erat verbum 1422.A
De serpente Mosis 1427.C
De paralytico 1443.C
De pastore & oue 1451.D
De dicto, Sufficit tibi gratia mea 1461.A
De vitiis & virtutibus 1471.A
De laudibus sedulorum auditorum, & de decoro diuinarum laudum 1480.A
De legislatore veteris & noui testamenti, & de veste sacerdotali 1488.B
De diuersis martyribus 1498.A
De sigillis librorum 1510.B
Notationes in B. Chrysostomi sententias 1550.A
Dissimilia ex D. Chrysostomo collecta 1651.A
Adagia ex eodem 1675.C
Locorum ambiguorum pia & germana explicatio 1689.A
Florum D. Ioannis Chrysostomi index & epitome 1725.A

CATALOGI FINIS.

DIVI IOANNIS CHRYSOSTOMI
ARCHIEPISCOPI CONSTANTINOPOLITANI,
SERMO ADMONITORIVS, SVB INITIVM SANCTÆ Quadragesimæ, in qua opus sex dierum enarrare cœpit.

HOMILIA PRIMA.

GAVDEO & lætor videns hodie ecclesiam Dei, suorum filiorum multitudine ornari, vósque omnes multa cum iocunditate concurrisse. Nam quum alacres vultus vestros intueor, voluptatis quæ in animabus vestris est, coniecturam capio maximam: quemadmodum & Sapiens dicebat, Corde lætante viret facies. Ea propter & ipse hodie ingenti alacritate surrexi, vna vobiscum lætitiæ illius spiritualis particeps futurus, & volęs aductus sanctæ Quadragesimæ, remedij, inquam, animarum nostrarum, vobis annunciator esse. Communis enim nostri omnium dominus, veluti pater filios indulgenter amans, cupiens ea quæ vnquam peccauimus nos abluere, hanc nobis quæ per ieiunium fit curationem adinuenit. Nullus igitur sit mœstus, nullus etiam tristis appareat, sed omnes exultent & gaudeant, ac glorificent animarum nostrarum curatorem, qui hanc optimam nobis aperuit viam, & accipiant multa cum iocunditate illius aduentum. Confundantur Gentiles, erubescant Iudæi, videntes vestram charitatem hilari promtitudine illius aduentum salutantem ac excipientem, discántque per experientiam, quantum inter nos sit & ipsos interuallum. Et illi quidem ferias nominent, ebrietatem, omnémque aliam intemperantiam, ac turpitudines, quas verisimile est inde ipsos attrahere: at ecclesia Dei, ea quæ illis aduersa sunt, nempe ieiunium, ventris despectum, & omnes alias virtutes illius comites,* ferias appellet. Hæ enim veræ feriæ sunt, vbi animarum salus, vbi pax, & concordia est, vbi omnis huius vitæ apparatus abigitur, vbi clamor, & tumultus, & coquorum discursus, & pecudum mactationes è medio tolluntur: quies verò omnis, & tranquillitas, & charitas, & gaudium, & pax, & mititas, & innumera bona pro illis in vsu sunt. De illo igitur pauca obsecro charitati vestræ colloquamur, idque primùm rogamus, vt sermones illos nostros placidè suscipiatis, quò domum, fructum quendam insignem assecuti, redeatis. Neque enim temerè & frustra huc conuenimus, vt vnus quidem loquatur, alius verò quæ dicuntur plausibus excipiat, & sic digrediamur: sed vt & nos frugiferum quiddam, & saluti vestræ conducibile loquamur, & vos lu-

Prou. 15.

Rom. 2.

Matth. 7.

* ἑορτὰς, id est, celebritatem, diem festum.

iubare oriente, vinum quasi recens ingestum spirant, & occurrentibus quidem iniucundi, ministris verò contemptibiles apparent: & deridentur ab omnibus, qui modo quid deceat, vel leuiter intelligunt: & præ omnibus illis, quando propter nimiam illam & immodicam intempestiuámque ac inutilem intemperãtiam, 1.Cor.6. in se diuinam prouocant indignationem? Ebrij enim, inquit, regnum Dei non possidebunt. Quid igitur illis miserius fuerit, qui ob paruam & perniciosam voluptatem, à regni vestibulis eiiciuntur? Absit autem vt quis ex his qui hîc conuenerunt, hoc morbo implicitus sit: sed vtinam omni cum frugalitate & continentia, etiam hoc die conuiuarit, & à tempestate ac procella, quam ebrietas generare solet liberati, in portum animarum nostrarum, ieiunium inquam, pertingere contingat, vt multa cum vbertate illius bona consequi possimus. Enimuerò sicut crapula humano generi innumerorum malorum causa est & adiutrix, ita etiam ieiunium ventrísque neglectus omnium nobis bonorum semper causa fuit. Nam Deus quum ab initio hominem condidisset, & sciret quòd hoc remedio ad animæ salutem multum haberet opus: statim & in principio hoc manda- Infr.2. tum protoplasto dedit, dicens: De omni ligno quod est in paradiso, comedendo comedes, de ligno autem scientiæ boni & mali, ne comedatis de ipso. Iam dicere, hoc comede: hoc ne comedas: ieiunij figura erat. Porrò hoc mandatum seruare oportebat, quod tamen non fecit: sed ventris intemperantia victus, & transgressionem operatus, ad mortem condemnatus est. Quoniam enim malignus ille dæmon, & nostri generis inimicus vidit protoplasti in paradiso conuersationem, vitámque illam miseriæ expertem, & quòd is qui corpori sic annexus erat tanquam angelus super terram ageret, volens illum supplantare & deiicere, amplio- † amplissimarum promissionum spe illum etiam his quę rum. in omnibus habebat, destituit. Tantum est malum non se continere intra proprios limites, sed maioribus inhiare. Et istuc ipsum sapiens quidam manifestans dice- Sap.2. bat: Inuidia autem diaboli mors intrauit in mundum. Vides, dilecte, quomodo ab initio statim ex crapula mors ingressum habuit? Considera autem iterum & post hæc diuinam scripturam subinde delicias incusan- Exod.32. tem ac dicentem, alicubi quidem: Sedit populus man- Deut.32. ducare & bibere, & surrexerunt ludere. Alibi verò: Et comedit, & bibit, & impinguatus est, & incrassatus, & recalcitrauit dilectus. Quin & Sodomorum incolæ inexcusabilem illam iram cùm ex aliis malis, tum hinc sibi accersiuerunt. Audi enim prophetam dicentem, Ezech.16. Hæc iniquitas Sodomorum, quòd in satietate panum lasciuiebant. Morbus enim ille, quasi radix & fons Exod.34. quidam malorum omnium est. Vidisti crapulæ no- Deut.9. & 19. cumentum, vide etiam ieiunij præclara facinora.

Quadraginta dies quum ieiunasset magnus Moses, tabulas in quibus leges latæ erant, accipere potuit: & quoniam vt descendit, vidit populi iniquitatem, quas cum * ieiunio tanto accipere potuit, eas abiectas contriuit, absurdum esse censens, ebrium & præuaricatorem populum leges à domino conditas accipere: quapropter denuò quadraginta dierum ieiunio opus habuit admirandus ille propheta: vt tabulas propter ipsorum iniquitatem contritas, iterum receptas, supernè 3.Reg.19. 4.Reg.2. Dan.9. deportaret. Tot dierum ieiunium & magnus Helias egit & fugata mortis tyrannide, & curru igneo in cœlum raptus, etiam vsque in hunc diem mortem non est expertus. Vir quoque desideriorum, peracto multorum dierum ieiunio, admirandam illam visionem nactus est, & leonum furorem compescuit, & in ouium mansuetudinem vertit, non naturam commutans, sed

* προσεδρίας, studio, assiduitate, perseuerantia.

A feritate manente appetitum mutatum cohibens. Hoc ieiunio & Niniuitæ vsi, sententiam domini reuocarunt, Ionæ 3. efficientes vt tam iumenta quàm homines illud susciperent, & sic abscedentes vnusquisque à malis studiis, ad clementiam vniuersorum dominum prouocarunt. Et quid circa seruos vlterius versor? Etenim possemus & alios plurimos commemorare & in veteri, & in nouo testamento habitos per illud probatos. Verùm operæprecium est, vt ad cõmunem nostri omnium dominum veniamus. Dominus enim noster Iesus Christus Matth.4. & ipse quadraginta dierum ieiunio declarato, sic certamen contra diabolum aggressus est, omnibus nobis exemplar dans, vt per illud armemur, & ex illo robur sumamus, ac si aciem in prælio cõtra illum instruamus. Porrò hîc fortassis rogauerit quispiam eorum qui acutius vident, & excitatiore animo sunt: Quare totidem, quot serui, dies dominus ieiunare conspicitur, & numerum illum non transcendit? Non hoc temerè, ne- B que frustra, sed etiam hoc sapienter & pro indicibili illius benignitate factum est: nempe ne existimetur, apparenter tantum aduenisse, & non assumpsisse carnem, vel extra humanam naturam, propter hoc illum ipsum numerum ieiunat, & non apponit alios his diebus, sic volens contentiosorum obturare impudentiam. Nam licet hoc factum sit, sunt quidem etiamnum ista loqui audentes, iam si sua prouidentia hanc illorum occasionem non amputasset, quid non attẽtassent dicere? propter hoc noluit plures dies ieiunare, sed totidem, quot serui: vt re ipsa nos erudiat, quòd eadem cum nobis carne amictus, & à natura nostra extraneus non fuerit. Cæterum quoniam nobis manifestũ factum est, quàm magna sit ieiunij vis, & quàm multiplex ex illo vtilitas, ídque per seruos ac dominum est ostensum: proinde obsecro charitatem vestram, vt scientes quantum ex illo sit lucrum, ne vtilitatem tantam, quæ ex illo paratur, per desidiam repellatis: neque contristemini pro- C pter illius aduentum, sed gaudete & exultate iuxta beatum Paulum, dicentem: Quantò externus noster ho- 2.Cor. mo corrumpitur, tantò internus innouatur. Ieiunium enim animæ nostræ alimentum est: & sicut corporalis iste cibus impinguat corpus, ita & ieiunium animam habiliorem efficit & valentiorem. Leues ei pennas producit: vt in sublime feratur, & summa contemplari queat, voluptatibúsque & omnibus quæ in hoc mundo habentur suauia, ipsa sit superior. Et quemadmodum leuiores naues maria velocius transeunt, contra multis oneribus grauatæ submerguntur: ita ieiunium quidem leuiorem reddens mentem, efficit vt facilius huius vitæ pelagus transmittat, & in cœlum, ac ea quæ in cœlis sunt respiciat, & nihili faciat præsentia, sed vt vmbras, & si quid minus, diffugere censeat. Verùm ebrietas & crapula degrauans mentem & impinguans corpus, captiuam facit animam, vndiq; illã oppugnans, D neque sinit rationis iudicium firmum consistere, sed impellit, vt in præceps feratur, & omnia contra propriam salutem operetur. Igitur dilecti, ne segniter instituamus ea quæ ad salutem nostram attinent, sed scientes quanta mala hinc nasci solent, fugiamus damnum quod ex illa prouenit. Neque enim in noua lege solum, vbi amplior frugalitas, & maiores labores, & magni sudores, & multa brabia, & ineffabiles coronæ, deliciis nobis interdicitur: sed etiam in veteri, quando Iudæi adhuc vmbræ assidebant, & lucernæ erant affixi, & velut pueri lacte nutriebantur, sic paulatim inducebantur, neque tunc deliciis vacare permittebantur. Et ne existimetis quòd nos temerè delicias accusantes ista dicamus, audite prophetam dicentem: Væ iis Amos 6. qui veniunt ad diem malum, dormientes in lectis ebur-

neis,

neis, & lasciuientes in stratis suis, comedentes hœdos ex gregibus, & vitulos ex meo armentorum lactentes, bibentes defæcatum vinum, & pretiosis vnguentis vncti, tanquam stantia arbitrati sunt, & non tanquam fugientia. Vidistis quantam accusationem contra delicias afferat propheta, ídque cum Iudæis disserens, insensatis, ingratis, & quotidie ventri deditis. Considerate enim verborum diligentiam. Cum enim illorum taxasset crapulam & immodicam temulentiam, tunc subdidit: Quasi stantia arbitrati sunt, & non quasi fugientia: tantum non ostendens quòd gutturis & labiorum tenus est fruitio, & vltra non progreditur. Veruntamen voluptas quidem breuis est, ac temporaria, dolor autem perpetuus & sine carẽs. Et hæc, inquit, quum experientia didicerint, quasi stantia arbitrati sunt, & manentia, & non quasi fugientia, hoc est, auolantia, & ne ad momentum quidem permanentia. Talia enim sunt omnia humana & carnalia. Nondum rectè aduenerunt & auolarunt. Tale quiddam sunt deliciæ, & tale quiddam humana gloria & potentia, tale quiddam diuitiæ, tale quiddam vniuersa huius vitæ prosperitas, nihil firmum habens, nihil subsistens, nihil fixum, sed magis quàm fluminum fluenta prætercurrit, nudósque ac solos relinquit eos qui illis inhiant. Atqui spiritualia non sunt talia, sed secus ac diuerso modo habent quàm illa. Sunt enim firma, immobilia, vicissitudinem non accipientia, ad omne seculum se extendentia. Quantæ non igitur fuerit desipientiæ nutantia cum immobilibus commutare: temporalia cum his quæ in seculum duratura sunt: perpetuò manentia cum his quę auolant: & ea quæ nobis illic graue supplicium paritura sunt, cum his quæ in futuro seculo felicitatem summam afferunt? Hæc obsecro omnia considerantes dilecti, magnámque salutis nostræ curam habentes, aspernemur delicias & inutiles & perniciosas, amplexemur ieiunium, omnémque aliam frugalitatem, & magnam vitæ faciamus nouationem, ac quotidie ad agenda bona opera festinemus: vt quum per omne tempus sanctæ quadragesimæ, spirituales merces negociati fuerimus, & multas virtutum diuitias congesserimus, sic mereamur & ad dominicum diem pertingere, & cum fiducia ad horrendam & spiritualem mensam accedere, participésque fieri cum bona conscientia ineffabilium illorum & immortalium bonorum, ac impleri ea † quæ illic est gratia, precibus & intercessione omnium qui Deo placuerunt, ídque gratia & misericordia domini nostri Iesu Christi] cum quo patri ac Spiritui sancto gloria, imperium, honor, nunc, & semper, & in secula seculorum. Amen.

† quæ illinc prouenit gratia, precibus & intercessione eorum qui placuerũt ipsi Christo misericordi Deo nostro.

De creationis principio.

Homilia II.

In *principio fecit Deus cælum & terram.* Vestros ego hodie amabiles intuens vultus, ingenti voluptate impleor. Etenim patres quamuis teneriter suos filios ament, non tantum gaudent ac lætantur circumstantibus illis, & alio quodam decore, ministerióque voluptatem sibi afferentibus, quantum ego nunc gaudeo, & lætor: quia video vestram spiritualem hanc congregationem tam compositis ornatísque moribus hîc adesse, & immodico audiendi eloquia diuina desiderio flagrare: contemptísque carnalibus epulis, ad spirituale conuiuium contendere, & re ipsa comprobare di- Matth.4. ctum domini, quod dicit: Non in pane solo viuet homo, sed in omni verbo quod egreditur per os Dei. Pro-

A inde & nos quoque agricolas imitemur. Quemadmodum enim illi sicubi agrum repurgatum, & ab herbarum nocumentis liberum viderint, vbertim seminant: ita quoniam nunc spirituale hoc vestrum aruum, Dei gratia, purum est ab affectionibus, quæ interturbare solebant, sublatum quoque est è medio voluptatis studium, & nusquam procella, nusquam tempestas cogitationum: sed * serenitas & magna quies mentis, quæ spiritualia præ carnalibus sibi proponens & spectans, quasi assumptis alis vsque in cœlum ipsum, vt ita dicam, subuolat: ideo & nos paucis hodie apud charitatem vestram differentes, deprõptas è diuinis scripturis nonnullas subtiliorum sensuum doctrinas proponere conabimur. Nam si nunc hoc non fecerimus, quando est ieiunium & gulæ contemptus, & tanta bonarum cogitationum serenitas: quomodo talia vestræ charitati apponere poterimus, quando deliciæ, comessationes, & magna desidia? Quin tunc neque ipsi, vt par est, B hoc faciemus, neque vos aliquid eorum quæ dicuntur, accipere poteritis: vtpote, à tenebris, cogitationúmque fluctibus submersi. Nunc autem, si quod aliud, tempus hoc hisce doctrinis maximè idoneum est: quando serua iam non insurgit aduersus dominam, sed libenter fert habenas, facilè persuadetur, multam præ se fert obedientiam, incompositos carnis motus compescit, & intra suos manet terminos. Ieiunium enim est animarum nostrarum tranquillitas, senum decor, adolescentum pædagogus, continentium magister, quod omnem ætatem & sexum quasi diademate quodam ornat. Nusquam hodie tumultus, vel clamor, vel carnium conciones, vel coquorum discursus: sed omnia illa abierunt, & imitatur hæc ciuitas honestam quandam continentem, & sobriam matrem familiâs. Vnde quum mecum cogito repentinam mutationem, quæ hodie est facta: & repeto memoria hesterni diei perturbationem, admiror & obstupesco ieiunij vires C & potentiam, quomodo in singulorum ingressum conscientias, transformauerit cogitationes, purificauerit mentem, non magistratuum tantum, sed & priuatorum: non liberorum tantùm, sed & seruorum, non virorum tantùm, sed & mulierum: non diuitum tantùm, sed & pauperum: non eorum tantùm qui Græcam linguam edocti sunt, sed & barbarorũ. Sed quid dico magistratuum & priuatorum? etiam eius qui diadema gestat, similiter vt aliorum, conscientiam ad hanc obedientiam inflexit. Et hodie nullum discrimen inter mensam diuitis & pauperis: sed vbique frugalis victus est, alienus à luxu & apparatu, maiorique hodie voluptate ad mensam tenuem quique accedunt, quampridem quum multa delicata edulia, vinúmque meracum proponebantur. Vidistis dilecti, ex ipsis præludiis ieiunij virtutem & potentiam: idcirco & ipse maiori hodie alacritate, quàm antea, sermones aggredior: sciens me in pingui profundóque aruo seminaturum, quod D nobis multifarios fructus pro seminibus concreditis protinus reddere poterit. Discamus igitur, si placet, quid velint sibi verba beati Mosis hodie lecta. Sed attendite, obsecro, diligenter his quæ à nobis dicuntur. Non enim nostra in medium afferimus, sed illa ipsa quæ nobis diuina gratia in vestram concesserit vtilitatem. Quæ autem hæc sunt? *In principio fecit Deus cælum & terram.* Meritò hîc dubitatur, quam ob causam beatus ille propheta, qui etiam ipse multis seculis post conditionem mundi vixit, hæc nobis exponat. Sanè non temere hoc agit, nec frustra. Etenim Deus humani generis conditor, ab initio per seipsum hominibus loquebatur, quomodo hominibus audire eum possibile est. Sic enim ad Adam venit: sic Caïn

* γαλήνη, id est, serenitas, tranquillitas.

increpauit: sic cum Noë locutus est, sic apud Abraham A hospitatus est. At vbi in magnam malitiam omne hominum genus degenerauit, neque tunc sese totum ab hominum genere auertit opifex omnium: sed quia sua familiaritate postea indigni facti fuerunt, iterum suam erga illos amicitiam innouare volens, quasi longe absentibus literas mittit, conciliaturus sibi vniuersam hominum naturam. Et has quidem literas dedit Deus, attulit autem Moses. Quid igitur dicunt hæ literæ? In principio fecit Deus cœlum & terram. Considera charissime, quàm admirabilis & eximius sit ille propheta. Alij enim omnes prophetæ dixerunt, vel quæ multis
quæ statim euentura essent. postea temporibus futura erant, vel † quæ in futuro seculo euenient.] Beatus autem iste, natus quum iam multa mundi transissent secula, & ducem & directricem sortitus supernam dextram, dignus est habitus, vt illa nobis diceret, quæ ante suam natiuitatem omnium dominus formauerat. Idcirco & sic incepit, dicens: In principio fecit Deus cœlum & terram. Quasi ad o- B mnes nos clara voce clamet, & dicat: Num ab hominibus doceor, vt hæc loquar? Minimè. Sed qui hæc quum non essent, fecit vt essent, hic & linguam meam ad isthæc enarranda impulit. Igitur obsecro, ita auscultemus, ita nostris rationibus longum valere dicamus, quasi hæc non iam Mose, sed per linguam Mosis ab ipso omnium Deo audiamus. Rationes enim hominum timidæ sunt, inquit, & parum securæ adinuentiones eorum. Magna gratitudine accipiamus quæ dicuntur, ne progrediamur vltra quàm fert mensuræ nostræ tenuitas, neve curiosius quæ supra nos sunt, indagemus: id quod veritatis hostibus euenit, qui voluerunt propriis rationibus vniuersa expendere, non cogitantes quòd impossibile sit humanæ naturæ Dei opificium penitus edíscere. Quid inquam Dei opificium, quum neque hominis, qui nobis natura cognatus est, artes vndequaque disquiri possint: Dic enim, quæso, quomodo per metallicam artem auri natura constatur? C vel quomodo vitri puritas ex arena fit? Verum non habes quæ dicas. Si igitur hæc, quæ ante oculos sunt posita, & quæ per Dei misericordiam humana operatur sapientia, edíscí nequeunt: quæ à Deo ipso facta sunt, curiositate tua inquires homo? Quam assequeris veniam, qua te tueberis apologia, ita insaniens, vt quæ supra naturæ tuæ captum sunt, speculeris? Dicere enim ea quæ sunt, ex * præiacente materia esse facta, & non
ὑποκειμένης. i. præiacente, subiecta. confiteri, quòd ex nihilo creauerit ea omnium opifex, desipientiæ extremæ signum fuerit. Beatus itaque propheta iste, obturando insipientium ora, auspicaturus librum, sic cœpit: In principio fecit Deus cœlum & terram. Quum igitur audis, fecit, nihil aliud vltra curiosius quære: sed humum spectans, crede ei qui dixit. Nam Deus est qui omnia facit, & præparat, & iuxta voluntatem suam omnia aptè componit. Et vide quantum docendo nostræ paruitati se attemperat. Nihil de inuisibilibus virtutibus differit, neque dicit, In princi- D pio fecit Deus angelos, vel archangelos. Non simpliciter, neque temerè hanc nobis doctrinæ viam parauit. Iudæis enim loquebatur, qui toti præsentibus rebus inhiabant, neque spirituale quicquam comprehendere valebant. Itaque eos à sensibilibus ad cognoscendum vniuersi opificem inducit, vt ex creaturis fabricatorem mũdi discentes, adorent creatorem omnium, & non in creaturis ipsis permaneant & quiescant. Nam quum licet hæc ita facta sint, nõ intermiserunt ex creaturis Deos facere, & diuinum honorem fœdissimis brutis exhibere: in quam non amentiam incidissent, ni tanta erga nos humilitate & attemperatione fuisset vsus? Nec mireris dilecte, quòd Moyses hac via incesserit, qui in principio, & in præludiis, crassioribus locutus est Iudæis: quandoquidem Paulus quoque tempore gratiæ, quum tantum prædicationis esset incrementũ disputaturus cum Atheniẽsibus, à visibilib⁹ doctrinã cœpit, & eis sic dixit: Deus qui fecit mũdum, Act.17.
& omnia quæ in eo sunt, hic cœli & terræ quum sit dominus, non in manufactis habitat templis, nec humanis manibus colitur. Et ideo quia talem eis congruere sciebat doctrinam, hanc docendi viam arripuit. Ad eos enim qui suam susciebant doctrinam, à spiritu ita dirigebatur & docebatur. Et vt scias huius causam fuisse personarum varietatem, & auditorum crassitudinem, audi illum ipsum. Ad Colossenses enim epistolam scribens, non hac ambulat via, sed aliter cum eis loquitur, & dicit: Quia in ipso creata sunt omnia, quæ in cœ- Coloss.1.
lis sunt, & quæ in terra, visibilia & inuisibilia, siue throni, siue dominationes, siue principatus, siue potestates, omnia per illum, & in illum creata sunt. Ioannes autem tonitrui filius clamabat, dicens: Omnia per i- Marcit. Ioan.1.
psum facta sunt, & sine ipso factum est nihil. At non sic Moses, & meritò: nec enim erat consentaneum, vt solido pascerentur cibo, quibus adhuc lactis alimonia opus erat. Nam quemadmodum ludimagistri pueris qui à patribus ipsis commendantur erudiendi, prima tradunt elementa: quos qui ab illis postea suscipiunt, sublimioribus & perfectioribus doctrinis imbuunt: ita & beatus Moses, & doctor gentium, ac filius tonitrui fecerunt. Nam Moses quidem cùm primus omnium instituendam susceptisset humanam naturam, docuit auditores prima elementa: Ioannes autem & Paulus his quos à Mose acceperunt, postea perfectiora tradidere. Igitur iam quidem didicimus, quare ita se humiliarit ad nostram tenuitatem: & quod spiritui sancto loquẽs, prout auditoribus congruebat, exposuerit: verùm interim & omnes hæreses, quæ sicut zizania pullulaturæ erant in ecclesia, eradicat per hoc quod dicit: In prin- C cipio fecit Deus cœlum & terram. Vnde si Manichæus te accesserit, dicens materiam præexistere, vel Marcion, vel Valentinus, vel gentilis, dic ad illum: In principio fecit Deus cœlum & terram. Sed quid si non credit ille scripturæ? Tu posthac ipsum auerseris, velut furibundum & mente captum. Nam qui omnium opifici non credit, & veritatem mendacij arguit, qua vnquam dignandus est venia? Habet ille fucatum colorem, & mansuetorum personas induit, tegítque sub ouilla pelle lupum. Sed tu ne decipiaris, imò hac ipsa de causa illum magis exosum habe, quòd mansuetudinem quidem erga proximum conseruum simulat, contra dominum autem vniuersorum bellum gerit, & contra suam ipsius salutem currit insensatus. Cæterùm nos firmam teneamus petram, & ad principium iterum regrediamur: In principio fecit Deus cœlum & terram. Attende nunc, quomodo ex ipso opificij modo diuinæ naturæ dignitas enitescat. Nam Deus præter humanum morem, suum perficiens ædificium, D prius cœlum extendit, postea & terram substernit: prius culmen, & postea fundamentum. Quis tale quid vidit? quis audiuit? In hominum sanè operibus nihil tale vnquam fuit. Sed iubente Deo voluntati eius parent & cedunt omnia. Ne igitur humanis rationibus diuina opera curiosius excutiamus, sed ex operibus manuducti, admiremur artificem. Nam Rom.1.
inuisibilia eius, inquit, ex creatione mundi, dum per opera intelliguntur, peruidentur. Quòd si veritatis hostes adhuc dicunt, esse impossibile, ex nihilo aliquid fieri: interrogabimus eos, primúsne homo ex terra formatus est, an fortè aliunde? omnino dicent ac fatebuntur, quòd ex terra. Dicant igitur nobis, quom o-

do ex terra facta sit natura carnis. Ex terra enim lutum, A & lateres, & figulinum vas, & testa fieri solet: quomodo ergo natura carnis facta est? quomodo ossa, & nerui, & arteriæ, & adeps, & cutis, & vngues, & capilli, & ex vna prœiacente materia diuersarum substantiarum qualitates? Sed ad hæc ne mutire quidem poterunt. Quid autem dico de corpore nostro? Dicant nobis de pane, quo quotidie reficimur, quomodo, quum vnius speciei sit, transmutatur in sanguinem, & phlegma, & choleram, & varios humores? Et panis quidem sæpe habet colorem frumenti, sanguis autem rufum vel nigrum. Si igitur hæc, quæ quotidie ante oculos videntur, nunquam nobis dicere poterunt, nullatenus & de aliis Dei opificiis digna dicent. Quòd si post tantam demonstrationum copiam, adhuc suam contentionem roborare volunt: & neque nos desistemus sæpe eadem ipsis obiicere, dicentes, In principio fecit Deus cœlum & terram. Hoc enim vnicum verbum sufficit nobis ad subuertendas omnes aduersariorum turres, & ad re- B uellendas ab ipsis fundamentis humanas rationes: atque si vellent vel serò à sua contentione desistere, possent per hoc in veritatis viam manuduci. *Terra autem, dicit, inuisibilis erat, & inculta.* Cuius gratia, dic quæso, cœlum clarum & absolutum creauit: terram autem informem effecit: Neque hoc temere factum. Sed vt cùm didiceris meliorem creationis partem ab eo formatam & absolutam, postea neque de aliis dubites, neque putes tale quid virtutis infirmitate factum. Ad hæc, & alia ratione deformem terram creauit, quoniam ipsa est nutrix, & mater nostra, & ex ea facti sumus, ac educamur, ipsáque nostra patria est, & commune sepulchrum (reditus enim noster ad eam est) & variis per eam bonis fruimur. Ideo vt ne homines ob vsus necessitatem, plus quàm dignum est, eam venerentur, ostendit primùm rudem, & absque forma, & inexpolitam: vt ne beneficia terræ, telluris naturæ imputes: sed ei tribuas, qui illam ex nihilo vt esset, creauit, C propter hoc ait: Terra autem erat inuisibilis & inculta. Fortè statim & ab initio mentem vestram subtilioribus sententiis degrauauimus nimium, ideo hîc sermonem sistere congruit. Rogamus autem charitatem vestram, vt dictorum sitis memores, & semper horum memoria vobis insonet. Et post sensibilem mẽsam quum hinc abieritis, apponite & spiritualem mensam. Et dicat quidem vir aliqua eorum, quæ nunc hîc sunt dicta: audiat autem mulier, discant pueri, discant & familiares, fiátque domus ecclesia, vt effugetur diabolus, in fugam vertatur malus ille dæmon, & inimicus salutis nostræ. Requiescat autem ibi Spiritus sancti gratia, & omnis pax & concordia mũniat inhabitantes. Quòd si eorum quæ iam dicta sunt, memores eritis, promptius etiam quæ posthac seminaturi sumus, suscipietis. Et nos quoque maiori vbertate dicemus, quæ nobis suppeditabit gratia Dei, si germinare viderimus quæ nunc à nobis dicta sunt. Quandoquidem & agricola videns D semina nasci, maiori promptitudine arua considerat & excolit, paratus & alia seminare. Vt igitur alacriores nos reddatis, & iam dictorum certam custodiam demonstrate, & cum rectæ fidei dogmatibus vitam quoque vestram diligenter curate. Fulgeat enim, inquit, Matth.5.
lux vestra coram hominibus, vt videant vestra opera bona, & glorificent patrem vestrum, qui in cœlis est: vt & vita consonet fidei dogmatis, & dogmata prædicent vitam. Fides enim sine operibus mortua est, & Iacob.2.
opera sine fide mortua sunt. Nam tametsi sanam teneamus doctrinam, vitam autem negligamus: nihil nobis proderunt doctrinæ. Rursus, si vitæ curam diligentem gesserimus, in fidei autem placitis claudicauerimus, ne-

que sic nobis aliquid lucri fuerit. Ideo conuehit vtrin- Matth.7.
que ædificium hoc nostrum spirituale communiri. O-
mnis enim, inquit, qui audit hos meos sermones, & facit eos, assimilabitur viro prudenti. Vide, quomodo nõ solum audire nos vult, sed & facere & operibus monstrare obedientiam. Et hunc prudentem vocauit, qui operibus sermones subsequentibus conspicuus est: qui verò tantum ad sermones peruenit, & non ad opera, eum stultum vocauit: meritò: quia talis domum suam super arenam ædificauit: propterea neque ventorum vim ferre potuit, sed statim corruit. Tales enim sunt desides animæ, non solidatæ super firmam petram spiritualem. Non enim de ædificio, & de domo nunc est sermo: sed de anima, quæ à tentatione quauis turbatur. Nam venti, pluuiæ, & fluuiorum nominibus tentationes nobis insinuantur. Cæterum constans, & vigil, & sobrius hac ratione magis firmus euadit: & quantò maiores intentantur afflictiones, tantò eius virilitas & fortitudo magis augentur. Deses autem & supinus, si vel tenuis quædam tentationum aura afflarit, statim commouetur, & decidit, non ob naturam tentationum, sed ob voluntatis infirmitatem. Quocirca oportet sobrios esse, & vigiles, & ad omnia præparatos: vt & in prosperitate modesti ac non effusi, & in afflictionibus quæ nobis infliguntur, sobrij & prudentes, perpetuas gratias referamus misericordi Deo. Si sic res nostras instituerimus, multum gratiæ diuinæ assequemur: poterimúsque & præsentem vitam securè transmittere, & in futuram vitam magnæ fiduciæ opes reponere. Quam nobis omnibus assequi contingat, gratia & misericordia domini nostri Iesu Christi, cum quo patri simul & sancto Spiritui gloria, imperium, honor, nunc, & semper, & in secula seculorum. Amen.

De ijs quæ sequuntur hæc verba, In principio fecit Deus cœlum & terram, vsque, Et factum est vesperum, & factum est mane dies vnus.

HOMILIA III.

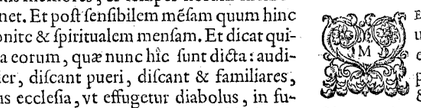

ERITÒ thesauro cuipiam confertur diuinarum scripturarum lectio. Nam sicut ex illo quisquis vel paruum fructum capere valet, multas sibi parat diuitias: ita & in sacra scriptura, etiam in breui dictione variam sententiarum vim, & indicibiles diuitias inuenire licet. Et non solum thesauro similia sunt diuina eloquia, sed fonti quoque, largis perennibúsque scaturienti fluentis: id quod re ipsa heri omnes didicimus. Nam vt procœmia libri Geneseos incepimus, explanando hoc dictum: In principio fecit Deus cœlum & terram, totam horam insumpsimus, & neque sic totum comprehendere valuimus. Magna enim est huius thesauri abundantia, & larga fontis huius spiritualis vbertas. Nec mireris dilecte, si nobis hoc accidat. Etiam qui ante nos fuere, pro viribus suis aquas inde hauserunt: & similiter qui post nos futuri sunt, idem attentabunt, neque sic totum euacuare poterunt: sed magis interim augescunt flumina, & increscunt. Hæc enim spiritualium fluminum natura est, vt hoc magis scaturiant, & accrescat spiritualis gratia, quò quis magis inde haurire studet. Propter hoc & Christus dicebat: Si quis sitit, veniat ad me, & bibat. Qui credit in me, sicut Ioan.7.
dixit scriptura, flumina de vẽtre eius fluent aquæ viuen- 2.Paral.
tis. Quibus horum fluminũ dapsilitatem & largitatẽ no 16.
bis indicat. Quoniam igitur spiritualiũ fluminũ natura

talis eſt, age afferamus omnes multa mentis noſtræ vaſa, vt impletis illis domum redeamus. Nam quando videt gratia ſpiritus feruens deſiderium, & vigilem mentem: tunc & gratiam ſuam opulentam liberalius largitur. Abducamus igitur nos ab omnibus huius vitæ curis, & reſectis his, quæ cogitationes noſtras velut ſpinæ ſuffocant, ad ſpiritualia deſideria mentem noſtram totam transferamus, vt magno inde lucro facto, & vtilitate percepta, domum redire liceat. Cæterum vt vobis manifeſtior fiat ſermo, pauca quædam ex heſternis dictis in memoriam charitati veſtræ referemus, vt ſic his quæ heri dicta, hæc quæ nunc dicenda, quaſi in vnum corpus coniungamus. Oſtendimus enim heri, vt meminiſtis, quomodo beatus Moſes enarrans nobis horum viſibilium elemẽtorum creationem & opificium, dixerit: In principio fecit Deus cœlum & terram. Terra autem erat inuiſibilis & inculta. Et docui quidem vos cauſam, quare Deus terram informem, & nullis figuris expolitam creauerit: quæ opinor, omnia mente tenetis. Neceſſarium igitur nos ad ea quæ ſequuntur, progredi hodie. Nam poſtquam dixit: Terra autem erat inuiſibilis, ac inculta, nos accuratè docet, vnde inuiſibilis eſſet & inculta dicens: *Et tenebræ erant ſuper abyſſum, & ſpiritus Dei ſuperferebatur ſuper aquam.* Vide hic, quàm nihil ſuperflui admiſceat beatus propheta, & quomodo non omnia particulatim narret, quæ facta ſunt: ſed vt docuit nos de cœlo & terra, quæ plurima in ſe continent elementa, prætermittit alia. Nã quum de aquarum opificio nihil dixiſſet, ait: Et tenebræ erant ſuper abyſſum, & ſpiritus Dei ſuperferebatur ſuper aquam. Hæc enim tegebant faciem terræ, de tenebris loquor, & abyſſo aquarum. Didicimus hinc, quòd omne quod videbatur, erat abyſſus aquarum, tenebris velata: & opus habebat ſapiente opifice, qui omnem hanc informitatem diſcutere, & ornatum aliquem inducere poſſet. Et tenebræ, dicit, ſuper abyſſum, & ſpiritus Dei ſuperferebatur ſuper aquam. Quid ſibi vult quod dicit, Et ſpiritus Dei ſuperferebatur ſuper aquam? Mihi videtur hoc ſignificare, quòd affuerit efficax quædam & vitalis operatio aquis, & non fuerit ſimpliciter aqua ſtans & immobilis: ſed mobilis, & vitalem quandam vim habens. Nam quod immobile, omnino inutile eſt: quod verò mouetur, ad multa conducit. Vt igitur doceret nos beatus ille propheta, aquam illam magnam & ineffabilem habere vim, & vitalem quandam, dicit: Et ſpiritus Dei ſuperferebatur ſuper aquam. Idque non abſque ratione ſcriptura diuina præueniendo dicit, eò quòd poſtea dictura eſt nobis, quòd animalia ex aquis iſtis iuxta præceptũ Dei omniũ conditoris producta ſint: propterea auditorem hîc nũc docet, quòd non † ſolum aqua illa ſit condita: & quòd moueatur, & diſcurrat, & omnia alluat. Igitur poſtquam diffuſa fuit magna vniuerſi viſibilis informitas, præceptóque ſuo Deus, optimus ille artifex, & quæ informia erant, diſpulit, & immenſam lucis viſibilis pulchritudinem produxit: tunc tenebras fugauit palpabiles, illuſtratáq; ſunt omnia. *Et dixit*, inquit, *Deus fiat lux: & facta eſt lux.* Dixit, & facta eſt: mandauit, & tenebræ quidem fugatæ ſunt, lux autem producta. Vides ineffabilem potentiam? Verum qui errore præuenti ſunt, non attendentes ad dictorum conſequentiam, neque audientes beatum Moſem, dicentem: In principio fecit Deus cœlum & terram: & mox ſubdentem: Terra autem erat inuiſibilis ac inculta, eò quòd tenebris & aquis eſſet obtecta (ſic enim viſum fuit domino ab initio eam producere) dicunt, quòd antea fuerit materia, & prius fuerint tenebræ. Quid hac amentia peius? Audis, quòd in principio fecerit Deus cœlum

† ſimpliciter.

A & terram, & quòd ex nihilo quæ ſunt, facta ſint: & dicis quòd prius fuerit materia? Quis eorum qui mentem habent, tantam ferret inſaniam? Nunquid homo eſt conditor, vt opus habeat ſubiecto aliquo ad demonſtrandam ſuam artem? Deus eſt cui omnia cedunt, qui verbo & præcepto ſuo omnia condidit. Attende enim, dicit ſolum, & producta eſt lux, & abſceſſerunt tenebræ. *Et diſtinxit Deus inter lucem & inter tenebras.* Quid eſt, diſtinxit? vnicuique locum proprium diſtribuit, congruúmque tempus definiuit. Et poſtquam hoc factum, tunc ſuum cuique vocabulum indidit. *Vocauit enim*, inquit, *Deus lucem diem: & tenebras vocauit noctem.* Vidiſti optimam diſtinctionem, & admirabile opificium: quomodo id quod omnem rationem tranſcendit, vno ſermone & præceptum & factum eſt? Vidiſti quantum ſe noſtrorum ingeniorum paruitati attemperauerit beatus ille propheta, imò miſericors Deus per prophetæ linguam erudiendo omne hominum genus: vt

B videat eorum quæ facta ſunt ordinem, & quis vniuerſi opifex, & quomodo vnumquodque produxit? Quoniam enim adhuc imperfectius erat humanum genus, quàm vt perfectiora capere poſſet: propterea pro auditorum imbecillitate, prophetæ linguam ſanctus mouebat Spiritus, ínque hunc modum nobis omnia ediſſerebat. Et vt diſcat, quòd propter mentis noſtræ imperfectionem hoc enarrationis attemperamento fuerit vſus: vide quòd tonitrui filius cùm iam eueniſſet ad virtutem hominum genus, non iam hac via ingreditur, ſed in ſublimiorem eruditionem auditorem ſubducit. Nam vt dixit: In principio erat ſermo, & ſermo erat apud Deum, & Deus erat ſermo: mox ſubiicit: Erat lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in mundum. Nam quemadmodum hoc loco lux iſta ſenſibilis præcepto domini producta, & tenebræ illæ viſibiles abſconditæ: ſic & lux mentalis tenebras errorum effugauit, & ad veritatem errabundos manuduxit.

Marc. 13. Ioan. 1.

C Suſcipiamus ergo magna gratitudine à diuinis ſcripturis doctrinas, & ne aduerſemur veritati, neque in tenebris maneamus: ſed ad lucem properemus, operemúrque digna luce & die: ſicut & Paulus admonet dicens: Sic vt in die honeſtè ambulemus, & ne operemur opera tenebrarum. Et vocauit, inquit, Deus lucem diem, & tenebras vocauit noctem. Sed quod fermè nos prætererat, neceſſarium fuerit iterum repetere. Nam poſtquam dixerat, fiat lux, & facta eſt lux: ſubiungit: Et vidit Deus lucem, quòd bona eſſet. Vide quæſo hîc dilecte, quanta verborum humilitas. Quid ait? Num priuſquam fieret lux, neſciebat quòd bona? ſed poſtquam producta fuit, oculus primum oſtendit opifici pulchritudinem & bonitatem productæ? Et quis, cui cor eſt, tale quiddam diceret? Nam ſi homo qui aliquid per artem operatur, priuſquam fabricet, quod vult facere, & priuſquam formet, ſcit vſum eius quod elaborare ſtatuit: quantò magis omnium opifex, qui

Rom. 13.

D verbo omnia ex nihilo vt eſſent produxit, ſciebat antequam lucem faceret, quòd eſſet bona? Quare ergo hac dictione vſus eſt? Demittit ſe, & iuxta humanam conſuetudinem hæc omnia loquitur beatus ille propheta. Et quemadmodum homines cùm magnũ aliquid magno ſtudio elaborauerint, & finẽ laboribus ſuis impoſuerint, tunc tandem per experientiam declarãt ea quæ fecerint, & opus laudibus extollunt: ita & diuina ſcriptura ſolet, & nunc cùm ſe ad noſtrarum auriũ infirmitatem demiſit, & dixit: Et vidit Deus lucem, quòd bona eſſet, tũc ſubiecit: Et diſtinxit Deus inter lucẽ, & inter tenebras: & vocauit Deꝰ lucẽ diẽ, & tenebras vocauit noctẽ. Et ſuã cuiq; regionẽ diſtribuit. Nã ab initio cuiq; ſuos terminos præfixit, quos ꝑpetuò abſq; impedimento

dimento cuſtodiret: id quod cuilibet, qui mediocriter ſapit, contueri licet, quomodo ex eo tempore vſque in præſens, neque lux terminos ſuos tranſgreſſa ſit, neque tenebræ ſuum ordinem præterierint confuſione & deordinatione quadam introducta. Sanè hoc vnum ingratis ſufficere deberet, vt credant & obediant his quæ à diuina ſcriptura dicta ſunt: ita vt vel elementa imitentur, quæ curſum inoffenſum perpetuò ſeruant, & menſuram ſuam non egrediuntur, ſed agnoſcunt propriam naturam. Exin poſtquam vtrique ſuum nomen dedit, vtrunque in vnum coëgit: Nam dicit, *Et factum eſt veſperum, & factum eſt mane dies vnus.* Finem diei & finem noctis vnum ſignanter nominauit, vt ordinem aliquem & conſequentiam ſtatueret viſibilium, nulláque fieret confuſio. Verùm ſcire & diſcere debemus à Spiritu ſancto per linguam beati huius prophetæ, quæ primo die condita ſunt, & quæ aliis. Nam & iſtuc ipſum miſericordis Dei condeſcenſionem declarat. Neque enim inops erat omnipotens illius manus, & infinita ſapientia, vt non poſſet vno die producere omnia. Quid, inquam, vno die? & ſimplici momento poterat. Sed quandoquidem res non ob ſuam vtilitatem produxit (nullius enim rei indigus eſt, qui ſufficientiſſimus) ſed ob ſuam benignitatem & bonitatem fabricauit omnia: idcirco non ſimul, ſed ſucceſſiuè, & per partes condidit, & doctrinam nobis manifeſtam de rebus conditis per linguam beati huius prophetæ tradidit, vt hæc exactè diſcentes, non accedamus eorum ſententiæ, qui humanis rationibus mouentur. Enimuerò non deſunt, qui fortuitò res omnes factas eſſe aſſerãt, quamuis hæc ita ſint facta. Quòd ſi non tanta condeſcenſione, & docendi humilitate nos dignatus eſſet: quid non fuiſſent auſi, qui aduerſus ſalutem ſuam quæque & dicere & facere ſtudent? Quid enim miſerius & inſipientius his qui talia dicere attentant, & aſſerunt res per ſe fieri, fraudántque omnem facturam diuina prouidentia? Quo pacto enim rationi congruum fuerit, dic oro, quòd tanta elementa, & tantus ornatus abſque aliquo moderatore, & omnia conſeruante gubernentur? Et nauis nunquam poterit abſque gubernatore maris fluctus tranſire: & miles nihil ſtrenuum & egregium abſque præfecti ductu & auſpiciis gerit: & domus non extruitur, niſi ſit qui ædificet: mundus autem ille immenſus, & elementorum illorum ornatus, fortuitò & temerè ferri poterit, nullo exiſtente qui omnia quæ oculis ſunt ſubiecta, poſſit moderari, & per ſuam ſapientiam ſciat continere & conſeruare? Porrò quid contendimus illis monſtrare ea quæ & cæcis, vt in prouerbio eſt, perſpicua ſunt? Verumtamen ne omittamus proponere eis doctrinas ſcripturarum, ſed omne impendamus ſtudium, vt ab errore liberati, ad veritatem reducantur. Nam licet in erroribus comprehenſi ſint, * cognati tamen noſtri ſunt: & congruit vt magnam eorum curam habeamus, nunquam torpeſcentes: ſed diligẽtia ſumma faciẽtes ea quæ in nobis ſunt, vtilẽ illis medicinam adhibeamus, vt ſaltem tandẽ aliquando ad verã ſanitatem redeant. Nihil enim ita gratũ eſt Deo, & ita curę, vt animarum ſalus, ſicut clamat Paulus, dicens: Qui vult omnes homines ſaluôs fieri, & ad agnitionem veritatis venire. Et iterum Deus ipſe ait: Nolo mortem peccatoris, ſed vt conuertatur, & viuat. Et propter hoc etiam creaturam hanc omnem produxit, & nos formauit, non vt pereamus, neque vt ſuppliciis nos torqueat: ſed vt ſaluet, & ab errore liberatis, regno frui nobis concedat. Hoc enim nobis præparauit, non nunc poſtquam factum eſt, * ſed ante iacta fundamenta mundi, ſicut ipſe dicit: Venite benedicti patris mei, & in hæreditatem accipite preparatum vobis regnum ab in-

* ὁμογενεῖς, id eſt, cõgeniti eiuſdem generis, conſanguinei.

1. Tim. 2. Ezech. 18.

* μετὰ τὸ γενέσθαι, quod de regno aut de nobis dici poteſt.

Matth. 25.

A itio mundi. Vide miſericordiam domini, quomodo antequam formaretur mundus, & produceretur homo, infinita nobis bona præparauit: oſtendens quantam noſtri generis curam faciat, & quòd omnes vult ſaluari. Talem igitur habentes dominum, tam miſericordem, tam benignum, tam manſuetum: cùm noſtræ, tum fratrum noſtrorum ſalutis curam geramus. Nam & hoc noſtræ ſalutis argumentum erit & occaſio, ſi non ſolum pro nobis ipſis ſolliciti, ſed & proximo vtiles fuerimus, ipſum ad viam veritatis manuducentes. Et vt ſcias quantum bonum ſit cum ſalute noſtra & alios lucrari, audi prophetam ex perſona Dei dicentem: Qui educit precioſum à vili, quaſi os meum erit. Quid hoc eſt? Qui ab errore ad veritatem, ait, manuduxerit, vel à peccato ad virtutem proximum induxerit, pro virili humano me imitatur. Etenim ipſe quum Deus ſit, propter nihil aliud noſtram induit carnem, & alia humana omnia ſuſtinuit, & crucem quoque ſuſcepit, niſi vt

Hier. 15.

B nos peccato obnoxios à maledicto liberaret. Et hoc quoque Paulus clamat, dicens: Chriſtus nos redemit à maledicto legis, factus pro nobis maledictum. Si igitur ipſe, qui Deus eſt ineffabilis eſſentiæ, ob miſericordiam ineffabilem hæc omnia propter nos & ſalutem noſtram ſuſcepit: cur non & nos erga fratres iuſti ſumus, agnoſcentéſque eos vt membra noſtra, & eripientes ex diaboli faucibus, in viam virtutis inducimus? Nam vt anima corpore melior eſt: ita his qui indigentibus pecunias & facultates ſuppeditant, maioribus præmiis digni ſunt hi, qui admonendo & continuè docendo in viam rectam ſupinos & deſides inducunt, monſtrando eis diuinarum virtutum fragrantiam, & vitiorum maleolentiam. Hæc omnia cùm ſciamus, præ omnibus aliis huius vitæ curis, de ſalute animarum loquamur proximis, eandem illis ſollicitudinem ingerentes. Magnæ enim bonitatis eſt, animam cui hæc continuò inſonantur, poſſe reduci ex abyſſo malorum,

Galat. 3.

C in quorum medio verſamur: & compeſcere affectionum rebellionem, quæ perpetuò animam noſtram infeſtant. Idcirco nobis opus eſt & magna vigilantia, quoniam & continuum nobis eſt bellum, & induciæ nullæ: propter quod & Paulus dicebat, Epheſiis ſcribens: Non eſt nobis colluctatio aduerſus ſanguinem & carnem: ſed aduerſus principatus, aduerſus poteſtates, aduerſus mundi dominos, rectores tenebrarum ſeculi huius, aduerſus ſpirituales nequitias in cœleſtibus. Ne exiſtimetis, ait, vulgare nobis certamen proponi. Non aduerſus eiuſdem generis aduerſarios nobis eſt certamen, neque ex æquo exercitus noſter inſtructus eſt. Nos enim qui corporibus ſumus annexi, † præceptum accepimus, vt cum incorporeis virtutibus confligamus. Sed ne timeatis: nam licet inæqualis ſit pugna, magna tamen armorum noſtrorum virtus eſt. Subiungit enim hæc, quaſi diceret: quoniam nouiſtis bellatorum naturam, ne ſuccumbatis, ne tor-

Epheſ. 6.

† προστετάγμεθα, onus accepimus, vel in acie collocati ſumus.

D peſcatis ad pugnam: ſed propter hoc ſuſcipite armaturam Dei, vt poſſitis reſiſtere inſidiis diaboli. Multæ enim eius ſunt inſidiæ, hoc eſt viæ, per quas negligentiores ſupplantare nititur: quas diligenter cognoſcere operæprecium eſt, ita vt effugiamus eius manus, & nullum ipſi ingreſſum permittamus. Quin & linguæ diligens habenda eſt cuſtodia, & oculi muniendi ſunt, & mens purganda, & in perpetuo certamine viuendum eſt, quaſi fera aliqua nos inuadat, & lædere conetur. Propter quod cœleſtis illa anima, doctor gentium, lingua orbis, nihil omittens pro ſalute diſcipulorum, poſtquam dixit: Accipite armaturam Dei: iterum ſubiicit, & nos vndiq; muniens, & inuictos faciens, ſic dicit: State igitur accinctis lumbis veſtris in veritate, & induti tho-

Ibidem. Ibidem.

racem fidei, & calceati pedes vestros in præparatione euangelij pacis. In omnibus assumite scutum fidei, in quo possitis omnia tela mali illius ignita extinguere, & gladium spiritus, quod est verbum Dei. Vidisti quomodo omnia membra muniuerit? Et quasi in prælium egressuros, primum zona cingat, quò expeditiores simus ad cursum: dein induat nos thorace, ne à iaculis vulneremur. Sed & pedes muniuit, & vndique armauit fide. Hæc ait, ignita tela hostis extinguere poterit. Quæ autem sunt tela diaboli? malæ concupiscentiæ, immundæ cogitationes, perniciosi affectus, furor, inuidentia, inuidia, ira, odium, opum concupiscentia, & omnis alia ignauia. Hæc ait, omnia extinguere poterit gladius spiritus. Et quid dico, extinguere? etiam ipsum hostis caput amputare valebit. Vidisti quomodo roborauit discipulos? Quomodo eos qui cera molliores erant, ferro fortiores effecit? Quoniam enim nobis bellum est, non aduersus carnem & sanguinem, sed aduersus incorporeas virtutes: ideo neque carnalibus nos armis muniuit, sed arma nostra omnia spiritualia sunt, sic radiantia, vt eorum fulgorem dæmon ille malus ferre nequeat. Talibus armis induti, ne horreamus ob pugnam, ne fugiamus congressum: sed neque ignaui simus. Nam sicut, nobis * sobriis, malignus dæmon nunquam armorum nostrorum virtuti præualebit, imò si voluerimus, irritas faciemus eius machinationes: sic si desides fuerimus, nulla nobis vtilitas erit. Quandoquidem inimicus salutis nostræ nunquam dormitat, & omnia quæ saluti nostræ obsunt, operatur. Vndique igitur armemus nosipsos, & à verbis, & ab operibus abstineamus, quæ nos offendere possunt: & cum abstinẽtia à cibis, cùm aliarum virtutum, tum liberalitatis in pauperes specimen exhibeamus: scientes quanta nobis merces ob curam illis exhibitam reposita sit: Nam, qui miseretur, ait, pauperi, fœnerat Deo. Vide vsuræ raram naturam, & admirabilem. Alius est qui accipit, & alius qui se dandi fœnoris reum facit, & non hoc solum nomine: sed quia in hoc vsuræ genere non est locus ingratitudini, neque vlli alij damno. Neque enim quemadmodum vulgo, simplex modo redhibitio promittitur, sed centupla dantur, & non solùm centupla: nam aliqua dantur in præsenti vita, aliqua in futura, nempe vita æterna. Et in præsenti quidem vita, si quis nobis solum duplicia polliceretur pro his quæ à nobis dantur, parati essemus illi omnem nostram substantiam afferre. Tametsi ibi magna ingratitudo, multæ & stupendæ auarorum fraudes: & multi qui boni habentur, fœnus non soluunt, vel ob maleuolentiam nolentes, vel sæpe & propter inopiam non valentes. Quoniam autem nihil tale omniũ domino imputari potest (nam & capitalis summa in tuto est, & cẽtuplum hîc promittitur eleemosynam expendẽtibus, & in futurum vita æterna reponitur:) quæ igitur nobis defensio erit si negligentes fuerimus, & non festinauerimus centupla pro paucis accipere, & pro præsentibus futura, & pro temporalibus æterna? Atqui pecuniæ nunc ianuis & repagulis includuntur, & indigentibus non expenduntur, sed in vanum duntaxat ibi sine vsu iacent. Vt igitur in futuro seculo earũ subsidia inueniamus: Facite, inquit, vobis amicos ex mammona iniquitatis: vt cùm defeceritis, recipiant vos in tabernacula æterna. Iam scio, quòd multi non adstipulantur his, quæ à nobis nunc sunt dicta, sed ea vt delirium & fabulam audientes, minimè sunt attenti ad orationem nostram. Vnde ego crucior & doleo, quòd neque rerum experientia, neque tot & tales Dei promissiones, neque timor futurorum, neque quotidianæ admonitiones nostræ apud tales proficiunt. Non tamen cessabo, etiam sic, ab hoc

νηφόντων, i. sobriis, vel vigilãtibus, & attentis potius: νήφοντας enim hîc & alibi sæpe ignauis & desidibus opponit. proinde idẽ talibus in locis notabis.

Prou. 19. Matt. 19.

Lucæ 16.

A consilio, donec continuitate importuna tandem victor resipiscere ipsos fecero: & à crapula, & ab ebrietate, qua laborant, & à pecuniarum auiditate, quæ mentem eorum obtenebrat, eruere valuero. Scio enim, scio quòd per gratiam Dei, sermonum nostrorum frequentia, & ieiunij studium poterunt ipsos vel serò à difficili hoc morbo liberare, perfectæque sanitati restituere: vt & ipsi à suppliciis, quæ eis parata sunt, liberentur, & nos à tristitia eruamur, & pro omnibus gloriam referamus Deo patri, & filio, & Spiritui sancto, nunc, & semper, & in secula seculorum. Amen.

Dixit quoque Deus: Fiat firmamentum in medio aquæ, & diuidat inter aquam & aquam: & factum est ita.

HOMILIA IIII.

VIDENS ego, dilecti, alacrem & quotidianum vestrum in hoc templo conuen-B tum, magnam percipio voluptatem, misericordémque Deum in profectu vestro glorificare non cesso. Nam sicut esurire, corporalis sanitatis indiciũ: ita & studio magno audire diuina eloquia, bonę animi valetudinis certissimum est argumentum. Propter quod & dominus noster Iesus Christus in suis beatitudinibus, quas in monte promisit, dicebat: Beati qui esuriunt & sitiunt iustitiam, quoniam ipsi saturabuntur. Quis igitur dignè vos laudare valet, qui semel ab omnium domino beatitudinem accepistis, & ab eo infinita bona expectatis? Is enim domini nostri mos est, vt quoties videt animam aliquam multo desiderio, promptitudinéque intenta spiritualibus inhiantem, liberaliter illam gratia & opulentis donis suis locupletet. Vnde & ego in vestram vtilitatem & ædificationem expecto, vt vberior & mihi doctrinæ sermo concedatur. Propter vos enim, & propter vestrum profectum, omnem hunc laborem toleramus: vt C & vos citius ad ipsum virtutis fastigium ascendatis, futuri vitæ diuinæ magistri omnibus qui vos vident: & nobis maior dicendi fiducia accedat, qui videmus non in vanum, nec frustra nos laborare: sed quotidie semen spirituale in vobis crescere: & non sicut in euangelio seminanti euenit, ita & nobis contingere. Ibi enim vna tantum pars salua fuit, tres perierunt. Quia semen quod secus viam cecidit, sterile mansit: & quod inter spinas, suffocatum est: quod autem in petram, in superficie manens, fructum afferre nequiuit. Hîc in gratia Dei spes est, omne semen in terram bonam cadere, & alios facturos fructum centuplum, alios sexagecuplum, alios trigecuplum. Hoc nostram alacritatem fouet, hoc mentem excitat, quòd scimus nõ in vanum, nec frustra sermones nos facere: sed sobriis auribus, & intenta mente dicta nostra accipi. Atque hæc non adulanter charitati vestræ dico, sed coniecto alacritatem ex his, quæ heri à nobis dicta sunt. Videbam enim vos D omnes auidos doctrinæ ab ore meo pendentes, & omnia facientes, ne quid vos dictorum præteriret. Præterea continui plausus maximè testabantur, quòd dicta magna voluptate susceperitis. Qui autem aliquid volupe audit, certum est quod illud bene figit in animo: ibíque altius reponens, facit ne eradi expungíve queat. Quis igitur dignè nos beatos dicere, & vos laudare posset, qui in aures loquimur audientium? Beatus enim, ait, qui loquitur in aures audientium. Hoc præclarum opus ieiunio acceptum fero, hoc remedium salutem operatum est animarum nostrarum. Quòd si ab initio statim tantum nobis robur ostendit, procedentibus diebus quantam non expectamus vtilitatem affuturam? vnum hoc vos obsecro, in timore & tremore sa-

lutem

A simili.

Matth. 5.

Lucæ 8.

1. Pet. 5.b.

lutem vestram operemini, & nullum aditum concedite inimico salutis vestræ. Quia videns nunc spirituales vestras diuitias, insanit & ferocit, & sicut leo rugiens circuit, quęrẽs quem deuoret. Verùm si sobrij fuerimus, nulli præualebit per gratiam Dei. Talia enim sunt arma nostra spiritualia, quibus nos induit spiritus gratia, sicut heri charitatem vestram docuimus. Si igitur his continuò membra nostra muniuerimus, nullum telum ab illo emissum ad nos pertingere poterit, sed irrita ad ipsum reditura sunt. Adamãte enim solidiores Dei gratia nos effecit, & si volumus, omnino inuictos. Itaque sicut qui adamantem tundit, nihil adamanti nocet, sed seipsum fatigat, & robur suum imminuit: & qui contra stimulos calcitrat, suos pedes cruentat: in hunc modum res se habent nostræ cum salutis nostræ aduersario, si armis, quæ nobis Spiritus sancti gratia exhibet, continuò nos muniamus. Tanta enim illorum virtus est, vt radios inde fulgurantes aduersarius sustinere non possit, sed illis oculi sui excæcentur. His oro armis semper nos muniamus, & sic muniti in forum nos cõferamus: sic apud amicos simus, sic opera aggrediamur. Et quid dico in forum? etiam in ecclesiam occurrentes, instructi illis simus, & domum redeuntes, & dormientes, & euigilantes, neque vnquam per omnem vitam nostram illa deponamus. Commigrant enim nobiscum, & post hanc vitam magnam fiduciam nobis præstabunt. Non enim sicut sensibilia arma corpus grauant: sed leuius reddunt, & expeditius, ac sublimius, robúrque augent. Tantum curę sit, vt ipsa quotidie abstergamus, ita vt fulgida sint, & radiis excæcent oculos maligni dæmonis, omnia contra salutem nostram machinantis. Age quoniam satis vos armis instruximus, consuetam nunc vobis mensam apponamus, & ea quæ hesternã lectionem sequuntur, deinceps charitati vestræ proponamus, rursum admirabilem illum cõuiuij exhibitorem beatum Mosem, magnum prophetam, bonæ huius doctrinæ ducem faciẽdo. Videamus igitur quænam sint ea, quæ hodie nos docere vult, & diligenter dictis eius attendamus. Non enim sua virtute loquitur, sed quæcunque illi Spiritus sancti gratia insonat, ea per suam linguam docendo humanum genus, profert. Consummato igitur de die primo sermone, postquam formata luce dixit: Factum est vesperum, & factum est mane dies vnus: iterum dicit: dixítque Deus: *Fiat firmamentum in medio aquæ, & sit distinguens inter aquam & aquam.* Attende hîc charissime doctrinæ consequentiam. Quoniam antea nobis dixit, post cœli & terræ creationem: Terra autem erat inuisibilis & inculta: & causam apposuit, quòd propter hoc fuerit inuisibilis, quia à tenebris & aquis obtegebatur. Omnia enim erant aqua & tenebræ, & nihil præterea. Et postea, quòd præcepto domini producta sit lux, factáque distinctio lucis & tenebrarum: & illa quidem diei appellationem acceperit, hæ verò noctis. Iterum nos docere vult, quòd sicut tenebras separauit producta luce, & vtrisque congruum vocabulum indidit: ita & multitudinem aquarum præcepto segreget. Et vide ineffabilem potentiam, quæ omnem humanam excedit rationem. Nam solùm iubet, & accedit aliud elementorum, & aliud decedit. Dixítque, ait, Deus: Fiat firmamentum in medio aquæ, & sit distinguens inter aquam. Quid est, fiat firmamentum? Quasi quis dicat humana lingua: Fiat paries quidam & interstitium in medio diuidens, & separationem faciens. Et vt discas magnam elementorum obedientiam, excellentémquè virtutem opificis, ait: Et factum est ita. Dixit solùm, & opus secutum est. *Et fecit,* ait, *Deus firmamentum, & diuisit Deus inter aquam quæ erat sub firmamento, & inter aquam quæ erat super firmamentum.* Dicit: Facto firma-

A mento iussit aquas alias sub firmamentum ferri, alias autem supra dorsum esse firmamenti. Sed quid tandem esse dicemus hoc firmamentum? aquámne densatam, vel † aërem constratum,] vel aliam aliquam essentiam? Haud quis prudẽtium hoc temerè asseuerauerit. Oportet enim magna modestia & gratitudine, ea quæ dicuntur, à nobis accipi, & non vltra naturam nostram progredi, & scrutari quæ supra nos sunt: sed hoc solùm scire & tenere apud nos, quòd præcepto domini productum est firmamẽtum, separationem aquarum faciens, quod valeat alias sub se continere, alias verò in dorso suo ferre. *Et vocauit,* ait, *Deus firmamentum cœlum.* Vide quomodo eadem cõsequentia etiam nunc diuina scriptura vsa est. Nam sicut dixit heri, Fiat lux: & postquam producta fuit, tunc subiecit: Sit distinguẽs inter lucem & inter tenebras, & sic lucem diem vocauit: ita & hodie dixit: Fiat firmamentum in medio aquæ. Dein sicut de luce: ita & hic docuit nos vsum firmamenti, vt diuidat, ait, inter aquam & aquam. Et postquam hunc eius vsum B declarauit, tũc sicut luci nomen dedit, ita & firmamento suum nomen imposuit. Et vocauit, ait, Deus firmamentum cœlum, hoc quod videtur. Et quomodo dicũt aliqui, factos multos cœlos? Non ex diuina scriptura hoc didicerunt, sed ex suis opinionibus, vt ita dicant impelluntur. Beatus autem Moses nihil his amplius docet: nam vt dixit: In principio fecit Deus cœlum & terram: & dein causam docuit quarę terra sit inuisibilis, nempe quòd obtecta à tenebris & aquis abyssi: post formationem lucis, ordine & consequentia quadam vtens, inquit: Et dixit Deus, Fiat firmamentum. Dein postquam docuit diligenter vsum firmamenti, & dixit, vt distinguat inter aquam & aquam: istuc ipsum firmamentum quod aquarum separationem faciebat, cœlum vocauit. Quis igitur post tantam doctrinam ferret eos qui ex suo capite loqui, & contra diuinam scripturam multos cœlos dicere audent? Porrò dicunt: Ecce bea-C tus Dauid laudem Deo offerens, dixit: Laudate eum cœli cœlorum. Ne turberis dilecte, neque putes sacram scripturam sibiipsi alicubi aduersam: sed disce potius dictorum veritatem, & tenens diligenter illius doctrinam, obtura aures illis cõtraria dicentibus. Et quid hoc sit, quod dicere volo, audite magna attentione: vt ne facilè moueamini à volentibus violenta & aliena dicere. Omnes diuini libri veteris testamenti Hebræorum lingua ab initio sunt compositi, & in hoc nobiscum cõsentiunt omnes. Et non ante multos annos aduentus Christi, rex quidam Ptolemæus, in conquirendis libris admodum studiosus, operæpretium putauit, vt & hos libros colligeret: eáque de causa quosdam Iudæorum Hierosolymitanorum vocauit, qui eos in Græcam linguam verterẽt. Et perfectum est hoc eius opus. Factum autem est hoc diuinæ dispensationis opus, vt nõ solùm Hebraïcæ linguę periti, sed & omnes qui totum orbem inhabitant, ex eis vtilitatem perciperent. Est & rarum D miraculum, quòd vir qui Iudaica non curabat, hoc fecit, sed idololatriæ deditus, & religioni damnatæ multum fauens. Hoc enim modo se habent omnia quæ à domino nostro dispensantur, vt per aduersarios semper crescant veritatis pręcepta. Hæc autem non temerè vestræ charitati narrauerim, sed vt scire possitis, quòd non hac lingua, nostra inquam, sed Hebraica sint hi libri compositi. Dicũt igitur qui linguæ eius gnari sunt, Cœli nomen plurali numero ab Hebręis vocari, quod confitentur qui & Syrorum linguam sciunt. Et nemo ea lingua dicit cœlum, sed cœli. Et idcirco sic dictum est quod à beato Dauid dictum, Cœli cœlorum: nõ quòd multi sunt cœli (non enim hoc nos docuit beatus Moses) sed quia mos est linguæ Hebraicæ, vnam rem no-

aerem quendam conuolutum.

Psal. 148.

minare plurali numero: quia si multi essent, non omisisset spiritus sanctus per linguam prophetæ, quin & illorum formationem nos doceret. Hæc diligenter seruate obsecro, vt possitis obstruere ora eorum qui contraria ecclesiasticis doctrinis afferunt. Et videatis virtutem eorum quæ in scriptura continentur. Nam idcirco frequenter hîc cõuenitis, & nos vberiorem doctrinam communicamus, vt parati sitis omni petenti vos rationem reddere. Sed ad consequentia & textum redeamus, si placet. *Et vocauit*, ait, *Deus firmamentum cœlum. Et vidit Deus, quòd bonum.* Attende quanta verborum humilitas, propter nostram infirmitatem. Nam sicut de luce dixit: Vidit quòd esset bona: ita & nunc de cœlo dicit, hoc est, de firmamento. (Hîc supra a.) Et vidit, inquit, Deus, quòd esset bonum: docens nos per huius pulchritudinem, suam immensitatem. Quis enim non obstupesceret ac admiraretur quòd firmamentum tanto tempore † vigescentem, & eandem seruat pulchritudinem: & quamdiu accedit tempus, tamdiu & suam custodit pulchritudinem?] (vigentem seruat pulchritudinem, & quantum crescit tempus, tantum & pulchritudo?) Quid enim speciosius eo, quod laudem ab ipso opifice accepit? Nam si nos hominis opus videntes absolutum, admiramur figuram, situm, pulchritudinem, proportionem, elegantiam, aliáque omnia: quod factum est à Deo, quis dignè laudarit, præsertim quum ab ipso domino laudem accepit? Hæc enim dicta ita sunt, vt se attemperaret nostræ fragilitati. Videbísque hoc per singulas facturas dici, & ita confundi, & multis antea seculis confici linguas eorum, quæ allocuturæ se erant contra opificium Dei, & dicturæ: Quare hoc & hoc factum est? Talia igitur dicturos antè comprimit, dicens: Et vidit Deus quòd bonum. Quando autem audis, quod vidit Deus, & laudauit: intellige dictum prout dignum est de Deo loqui. Nam qui produxit cœlum, etiam priusquam formaret, sciebat formandi cœli pulchritudinem. Sed quia nos homines tanta sumus imbecillitate circundati, aliter hoc intelligere non potuimus: ideo sic direxit Spiritus beati prophetæ linguam, vt ad erudiendum humanum genus, tanta verborum vteretur crassitudine. Quando igitur subleuas oculos, & spectas cœli pulchritudinem, magnitudinẽ, vtilitatem: tunc inde ad opificem ascende, sicut & sapiens quidam dicebat: (Sap. 13.) Ex magnitudine & pulchritudine creaturarum, vniuersi conditor decenter consideratur. Et vide domini tui virtutem, etiam ex horum elementorum formatione, quanta sit. Nam cui sagax est animus, si voluerit per singula visibilia scrutari (& quid dico per singula quæ facta sunt?) suam solam formationem si accuratè voluerit considerare, videbit ex paruis illis indicibilem & ineffabilem Dei potentiam. Quòd si visibilia sola sufficiunt nobis ad docendam potentiæ conditoris magnitudinem, vbi & ad inuisibiles veneris virtutes, & mentem extenderis ad angelorum exercitus, archangelorum, supernarum virtutum, thronorum, dominationum, principatuum, potestatum, Cherubim, Seraphim: quæ mens, quis sermo sufficiet enarrare magnificentiam eius inenarrabilem? Nam si beatus Propheta Dauid, quum dispositionem visibilium considerasset, exclamabat dicens: (Psal. 103.) Quàm magnificata sunt opera tua domine. Si inquam vir tanto spiritu præditus, & cui incerta & occulta sapientiæ diuinæ manifestata sunt, sic exclamabat: (Ibid. 50.) quid diceremus nos qui terra & cinis sumus? & debemus continuò vultum submittere, & obstupescere vniuersorum domini indicibilem misericordiam. Et quid dico prophetam? Beatus ipse Paulus, anima illa cœlo vagari solita, corpore circumdatus, & cum incorporeis virtutibus certans, in terra ambulans, & mentis promptitudine in cœlo vagans, cùm in vnam partem dispensationum Dei incideret (de Iudæis & Gentilibus loquor, quòd illi quidem electi, hi autem introducti fuissent) & secum dubitaret, & internorum oculorum vertigine laboraret, exclamauit dicens: O profunditatem diuitiarum & sapientiæ & scientię Dei, (Rom. 11.) quàm imperscrutabilia sunt iudicia eius, & imperuestigabiles viæ eius! Sed hîc libenter rogarim eos qui de natiuitate filij curiosius exquirunt, & sancti Spiritus dignitatem imminuere attentant: vnde vobis obsecro tantæ audaciæ temeritas? à qua * insipientia in tantam ruistis insaniam? (* παρανοίας, id est insipientia, superbia.) Nam si Paulus tãtus & talis, & iudicia eius (hoc est, dispensationes & gubernationes) imperscrutabilia esse dicit: & non dicit incõprehensibilia, sed imperscrutabilia, ita vt scrutari ea nemo possit, & imperuestigabiles dicit vias eius: (Rom. 11.) iterum idem dicens vias, mandata vocans & præcepta: quomodo vos essentiam vnigeniti ipsam curiosius explorare, & Spiritus sancti dignitatem, quantum in vobis est, imminuere audetis? Videte dilecti, quãtum malum sit non diligenter attendere ad ea quæ in diuinis scripturis sunt contenta. Hi enim si cum gratitudine doctrinas diuinę scripturę accepissent, & non sua ex proprio capite excogitassent, neutiquam in tantam venissent amentiam. At nos neque sic cessemus diuinæ scripturæ testimonia ipsis obiicere, & aures nostras ad pestilentes eorum doctrinas obsepire. Sed nescio quomodo iterum ab impetu orationis in hæc euecti sumus, & à contextu excidimus, ideo iterum ad priora redeat sermo. *Et vocauit*, ait, *Deus firmamentum cœlum, & vidit Deus quòd bonum. Et factum est vesperum, & factum est mane dies secundus.* Appellatione indita firmamento, & laudato opere, finem imposuit diei secundo, & dixit: Et factum est vesperum, & factum est mane dies secundus. Vidisti quanta diligentia nos docet, finem lucis vesperam vocans, & finem noctis mane, & totum illud diem? vt ne erremus nos, neque putemus vesperam, finem esse diei: sed manifestè sciamus, quòd vtriusque spatium vnum diem implet. Et vesperum finem lucis rectè quis dixerit, † mane autem finem noctis, completionem autem diem.] (Mane autem, hoc est finem noctis, complementum diei.) Hoc enim vult diuina scriptura manifestare, dicens: Et factum est vesperum, & factum est mane dies secundus. Fortè prolixius sermonem extendimus non volentes, sed ab ipsa verborum consequentia quasi rapido quodam amne vi abstracti. Vósque huius causa estis, qui magna cum voluptate dicta nostra auditis. Nihil enim sic excitare potest dicentem, & sententiarum magnam copiam illi afferre, vt auditorum alacritas. Et sicut supini & desides auditores etiam multum eloquio valentem reddunt segniorem: ita vos per Dei gratiam, etiamsi magis muti essemus quàm lapides, possetis nostrum stuporem emendare, & somnolentiam discutere, cogeréque vt dicamus ea quæ vobis conducunt, & ad vestram ædificationem pertinent. Quoniam igitur tales estis, & qui à (Rom. 15.) Deo docti, potentes, iuxta beatum Paulum, & alios admonere: age obsecramus vos, vt si per quod aliud, maximè per ieiunij tempus, magnam bene viuendi curam geratis: nec fiat vobis sermo fastidiosus, si quotidie de eisdem loquamur. Eadem enim dicere mihi quidem (Phil. 3.) non graue, secundùm beatum Paulum, vobis autem securum. Opus enim habet anima segnis cõtinua admonitione & suggestione. Et sicut corpus hoc quotidie opus habet corporali alimento, vt ne in magnam ęgritudinem incidens, nihil facere possit: ita & anima opus habet spirituali cibo, & optima * diæta, vt in consuetudinem aliquam bonorum, & virtutem perueniens, inuicta sit, & resistere possit maligni hostis insidiis. (* πολιτείας id est, cõuersatione, vitæ ratione.) Quotidie igitur eius virtutem operosè curemus, & nosipsos iudicantes, nunquam deficiamus. Rationarium quoque nobis faciamus eorum quæ accipimus, & quæ expendimus:

dimus: quidnã vtiliter & bene loquuti sumus, & quod ociosum verbum protulerimus. Et iterum quid vtile per aures in animam intromiserimus, & quid quod nocere possit. Præterea & linguæ regulas aliquas & canones ponamus, ita vt prius ruminentur & librentur verba, & postea proferãtur sermones. Mentem verò ita instituamus, vt ne quid nociuum promat: & si fortè aliquid tale forinsecus inferatur, id statim vt superfluum & damnosum amoueamus: & si intrinsecus nascitur, statim pia cogitatione illud effugemus, & ne existimemus inediam vsque ad vesperam ad salutem nobis sufficere. Nam si peruersis Iudæis dicebat Deus misericors per Prophetam: (Zacha. 7.) Ecce annis septuaginta non ieiunauistis mihi ieiunium. Et si comederitis & biberitis, nónne vobis comeditis & bibitis? Hæc dicit dominus omnipotens: Iudicium iustum iudicate, misericordiam & miserationem faciat vnusquisque cum proximo suo: & viduam, & orphanum, & aduenam, & pauperem non opprimite: & malum vnusquisque erga fratrem suum non cogitet in cordibus suis. Si igitur illis qui in vmbra mortis sedebant, & tenebris errorum obuincti erãt, nihil proderat solum ieiunium, quum cætera bona opera non facerent, & è corde malum erga proximum non eliminarent: qualem habituri nos sumus defensionem, (Luc. 6.) à quibus maiora exiguntur: & non solùm hæc facere iubemur, sed & inimicos diligere, & eos demereri, & quid dico demereri? imò etiam pro ipsis dominum precari, & orare vt salutis illorum curam gerat? Hoc enim nobis potissimum in die illo terribili patrocinabitur, & redemptio maxima erit peccatorum nostrorum, si sic affecti fuerimus aduersus inimicos nostros. Licet enim magnum sit, & arduum præceptum, si tamen præmium cogites repositum strenuè id exequẽtibus, nihil omnino videbitur, etiam si valde arduum sit. Et quod est (Matth. 5.) hoc? Si hoc feceritis, ait, similes eritis patri vestro, qui in cœlis est. Et vt manifestius hunc sermonem nobis declaret, subdidit, quòd solem suum oriri facit super malos & bonos, & pluit super iustos & iniustos. Imitare igitur, dicit, pro humanis viribus Deum. Nam sicut ille non solùm iustis, sed & his qui mala operantur, solem oriri facit: & pluuiam & imbres annuos non bonis solùm suppeditat, sed & malis: sic & tu si non solùm diligẽtes diligis, sed & inimicos, pro virili dominum tuum imitaris. Vidisti quomodo in supremum culmen eduxit eum qui hanc operari valet virtutem? Sed ne difficultatem rei solùm cogites, sed prius supputa tecum quantum honorem habiturus sis. Et hæc honoris occasio leue faciet quicquid graue est & onerosum. An non pro beneficio habendum, quòd occasio tibi præbetur, dum inimico benefacis, vt aperiantur tibi ianuæ fiduciæ veniendi ad Deum, & redimendi peccata tua? An fortè de inimico vlcisci, & eum qui malis te afficit, paribus vel maioribus plecti vis? Et quid inde commodi? neque tu aliquid inde vtilitatis habiturus es, sed propter hoc iudicaberis apud horrẽdum illud tribunal, ceu qui leges tanti iudicis obliteraueris & infregeris. Dic oro, si rex aliquis terrenus legem tibi posuisset, vt vel inimicorum tuorum curam geras, vel morte puniaris: an non metu mortis corporalis omnes accurrerent ad implendam legem? Quanta igitur accusatione dignus fuerit is, qui ob corporalem mortem, quam alioqui naturæ necessitas afferet, omnia facere paratus? Proposita autem pœna mortis, quæ nullam inuenerit cõsolationem, minus curat legem ab vniuersorum domino latam. Sed mei oblitus sum dum hæc loquor his qui nec benefacientibus parem gratiam rependunt. Quis igitur posthac è supplicio illo nos eripiet, quando non solum ab hoc mãdato longè distamus, sed neque ea facimus quæ publicani? Si enim diligitis diligentes vos, ait, quid magni facitis? (Matth. 5.) nónne & publicani hoc idem faciunt? Quum igitur neque hoc à nobis fit, quæ salutis nostræ spes? Ideo oro, ne simus immisericordes, sed nostras cogitationes domemus, & primùm quidem discamus vincere proximum charitate: & iuxta beatum Apostolum, (Ad Phil. 2.) per animi humilitatem alium quisque se præstantiorem arbitrantes, non sustineamus vt vincamur, sed vincamus & superemus, & maiorem & feruentiorem erga diligentes affectionem demonstremus. Hoc enim maximè omnium vitam nostram continet & conseruat. Et in hoc bruta & feras antecellimus, quòd possumus, si volumus, congruum in nobis conseruare ordinem, & magnam in proximos concordiam declarare. Quoniam autem strangulanda est nostra praua cogitatio, & mãsuefacienda truculenta illa fera (iram dico) & certamen, quasi ante tribunal terribile staremus, aggrediendum: docendi sumus, † quòd, si fortiter hosti resistimus,] (quòd, si inimicis reconciliabimur.) magna nos expectant bona: sin minus, graue sustinebimus iudicium. Neque enim temerè & inutiliter tempus expendere oportet: sed singulis diebus & horis ante oculos nostros proponere domini iudicium, & quæ sint ea quæ magnam nobis tunc fiduciam afferre queant, quæ item quæ pœnam inferant. Et ita hæc versantes in nostris cogitationibus, superabimus affectiones, & compescemus carnis lasciuias: & mortificabimus, iuxta beatum Paulum, membra nostra quæ (Coloss. 3.) super terram sunt, stuprum, immunditiam, mollitiem, concupiscentiam malam, auaritiam, furorem, vanam gloriam, inuidentiam. Quòd si has affectiones in nobis mortuas fecerimus, ita vt in nobis nihil operari valeãt: poterimus accipere fructus spiritus, qui sunt charitas, gaudium, pax, longanimitas, benignitas, bonitas, fides, mansuetudo, continentia. Hoc Christiani ab infideli (Galat. 5.) discrimen sit. His signaculis internosci possumus, ne sola appellatione ornemur, neque habitu externo inflemur & superbiamus, imò si possideremus omnia quæ nunc enumeraui, superbiamus nũquam, imò magis nos humiliemus. Nam, quum omnia feceritis, ait, dicite: (Luc. 17.) Inutiles serui sumus. Si ita solliciti nostram salutem curauerimus, poterimus & aliis, & nobisipsis prodesse plurimum, & à futuro supplicio eripi, & his qui nos viderint, magistri esse rerum vtilium: vt diligenter exacta hac vita, † assequantur eam, (assequamur.) quæ in futuro seculo erit, misericordiam: quam nobis omnibus concedat gratia & benignitas domini nostri Iesu Christi, cum quo patri, & sancto Spiritui gloria, imperium, honor, nunc, & semper, & in secula seculorum. Amen.

Et dixit Deus: Congregetur aqua quæ sub cœlo, in congregationem vnam, & appareat arida.

HOMILIA V.

AGE & hodie ex beati Moseos verbis conuiuium instruamus vestrę charitati, & quę à domino facta sint die tertio, diligenter consideremus. Nam si hi qui in aurifodinis laborant, vbi diuites venas quasdam conspicati fuerint, à fodiendo nõ desistunt, donec quæ obstant amouerint, & in profundum descendentes, copiam inde auri perceperint: multò magis nos non auri ramenta inquirentes, sed inenarrabilem thesaurum inuenturos sperantes, decet quotidie illum inuestigare, vt multis spiritualibus diuitiis in sinum nostrum collectis, domum redeamus. Nam illic quidem diuitiæ sensibiles dominis suis frequenter multorum periculorum fuerunt authores, † multáque ante voluptates pericula illis (& pro periculis breuem voluptatem præbentes.)

præstantes,] statim auolarunt, vel sycophantis insidiantibus, vel latronibus parietes effringentibus, vel custodibus famulis surripientibus, & fuga elabentibus. Hîc autem nihil tale suspicari licet. Diripi enim spiritualis iste thesaurus nequit, & vbi in promptuaria mentis nostræ reconditus fuerit, ab omnibus insidiis est securus: modò non per ignauiam locum demus ei qui illum nobis auferre cupit. Quandoquidem inimicus noster, malignus inquam dæmon, cùm videt vos spirituales collegisse diuitias, furit & dentibus fremit, multúmque vigilat, vt opportunum tempus captet, quo furari queat intus recóditas: nullum autem accommodum illi tempus est præterquam dum nos ignaui sumus. Ideo perpetua nobis vigilantia opus est ad excludendas illius insidias. Nam eos quos viderit sobrios & vigiles, & semel atque iterum frustra aggressus fuerit, relinquit tandem, se videns confusum, & sciens quòd nihil proficit, si in custodia perstiterimus. Proinde quum sciamus quòd per omnem hanc vitam nobis certandum esse, sic nos armemus, quasi assistentem semper habeamus inimicum, qui absque intermissione obseruet, num aliquándo vel parum dormitemus, insidiandi occasionem ei præbentes. Non vides, opulenti cùm hostium metuunt incursionem, quanta cura & prouidentia res suas custodiant? nam alij seris & repagulis ianuas muniunt & occludunt: alij in terram abscondunt, ita vt nemo scire possit vbi lateat. Eadem diligẽtia & nos collectam virtutum gazam custodire congruit, & non ante omnium oculos proponere: sed in tutissimo mentis promptuario reponere, & omnes rapere volentis insidias excludere: vt quum indeprædabilem eam seruauerimos, sit nobis viaticum ad futuram vitam hinc migrantibus. Etenim sicut hi qui in terra aliena sunt, & in patriam suam redire cupiunt, multo tempore paulatim studient & curant tantum corradere viatici, quantum ad viæ prolixitatem eis sufficere queat, vt ne fame seipsos perdant: ita sanè facere & nos oportet, quia peregrini hic sumus & aduenæ, vt prouideamus & reponamus nobis spiritualium virtutum viatica: vt quando præceperit nobis dominus in nostram redire patriam, parati simus, & alia quidem nobiscum asseramus, alia autem iam præmissa habeamus. Horum enim viaticorum talis natura est, vt ea quę per bonorum operum actionem voluerimus antę nos præmittere, quum illuc nos præuenerint, ianuas nobis aperiant fiduciæ ad dominum, & introitum facilem, & absque pauore, & magnam apud iudicem benenolentiam procurent. Et vt discas dilecte, quòd hæc in hunc se modum habent, collige hinc, quòd qui liberaliter eleemosynam dispendit, & hîc bona conscientia versatur: vbi hinc transierit, magnam apud iudicem misericordiam inuenit, audítque verba illa beata cum cæteris: Venite benedicti patris mei, accipite in hæreditatem regnum, quod vobis præparatum est ab origine mundi: quia esuriui, & dedistis mihi manducare. Ipsum certè & in aliis virtutibus contingere inueniet quispiam. Sic & in confessione peccatorum, & continuitate precum euenturum est. Quando enim in præsenti vita per confessionem peccata abluere, & remissionem à domino assequi poterimus: abibimus† hinc à peccatis puri, & magnam quæ nobis donatur, fiduciam inueniemus. Neque enim, qui in præsenti vita peccata non abluerit, postea consolationem aliquam illic inuenturus est. In inferno enim, ait, quis confitetur tibi? & meritò: hoc enim est caucarum tempus, & conflictuum, & certaminum: illud verò coronarum, retributionum, & præmiorum. Proinde certemus dum adhuc in stadio versamur, ne in tempore, quo coronæ & laborũ retributiones sumuntur, confundamur. Hoc proœmio

Matth. 25.

illuc.

Psal. 6.

A apud charitatem vestram non temerè, neque in vanum vtimur: sed quotidie de bonis operibus vos admonere cupimus, vt perfecti, consummati, virtutibúsque prędita vita spectabiles facti, sitis itreprehensibiles, & syncęri, immaculati filij Dei: & luceatis sicut luminaria in mundo, sermonem vitæ habentes in nostri gloriationem in die Christi: vt vel solo aspectu his prositis, qui vobiscum versantur, ac vestræ spiritualis fragrantiæ, vestræque optimæ vitæ ac bonæ conuersationis fiant participes. Etenim sicut mali consuetudine familiaribus suis multum nocent, quemadmodum beatus Paulus inquit: Corrumpunt bonos mores colloquia prauа: sic & bonorum familiaritas appropinquantibus illis maxima commoda affert. Quamobrem & misericors dominus noster inter malos † voluit bonos viuere, vt mali lucrum habeant ex ea consuetudine, nec semper in sua permaneant malitia: sed bonos continuò ante oculos spectantes, multum vtilitatis ex eorum capiant familiaritate. Tanta enim virtutis potentia est, vt reuereantur & multum laudent eam, etiam qui illa carent. Sicut & vitium etiam ab his qui mali sunt, subinde accusatur & carpitur. Adeò vitium omnibus est manifestum & perspicuum, neque vllum vnquam facilè reperias qui liberè malum se esse profiteatur: sed, quod mirum est, mali ipsimet ea quæ operibus facere attentant, verbis mala esse fatentur, multísque occulta vellent. Quod & ipsum diuinæ misericordiæ est, quæ hominum generi concessit, vt vnicuique nostrum insitum sit indeprauabile iudicium conscientiæ, habentis iustum inter bonum & malum diserimen, id quod potissimum omnem nobis defensionem tollit, quòd non per ignorantiam in peccata incidimus, sed per animæ desidiam, & virtutis negligentiam. Hęc singulis horis nostro versemus animo, magnam salutis nostræ habẽtes sollicitudinem, ne prætereunte tempore, ignorantes, nobis ipsis maximum inferamus damnum. Sed proœmiorum satis. Audiamus autem, si placet, quæ & hodie nos docere vult Spiritus sancti gratia per beati Mosis linguam. *Et dixit*, inquit, *Deus: Congregetur aqua, quæ sub cælo, in congregationem vnam, & appareat arida. Et factum est ita.* Vide hîc, obsecro dilecte, ordinem & consequentiam optimam, quia dixerat in principio: Terra erat inuisibilis & inculta, eò quòd tenebris & aquis obtegebatur: & deinde iussit die secundo, vt esset firmamentum, quod aquarum separationem faceret, vocauítque firmamentum cœlum: nunc iterum docet nos, quòd præceperit in die tertio aquæ, quæ sub cœlo, hoc est, firmamento, vt in vnam congregationem conueniat, & faciat apparere locum aridæ. Et factum est sic. Quia enim omnia impleta erant aquis, iussit in vnam congregationem aquarum multitudinem cõcedere, vt sic appareret arida. Vide quomodo paulatim illius nobis pulchritudinem & ornatum ostendit. Et factum est, ait, ita: quomodo? sicut præceperat dominus. Dixit solùm, & opus subsecutum est. Hoc enim peculiare Dei est, vt secundum voluntatem suam facturas suas moderetur. Et cõgregata est, inquit, aqua quæ sub cœlo, in congregationes suas, & apparuit arida. Quemadmodum de luce dictum, quòd cùm essent vndequaque tenebræ, iusserit produci lucem, & separationem fecerit lucis ac tenebrarum, & hunc tribuerit diei, istas verò nocti: Similiter dictum quòd cùm produxisset firmamentum, aquarum alias superiorem locum occupare, alias autem sub firmamento esse iusserit: sic & nunc illas ipsas aquas, quæ sub firmamento erant, in vnam congregationem iubet coire, vt appareat arida, & tunc huic etiam suum nomen imponat: sicut de luce & tenebris dictum est. Congregatæ enim sunt, ait, aquæ quæ sub cœlo, in congregationes suas, & apparuit

1. Cor. 15.

permisit.

Hîc supra a.

paruit arida: & vocauit Deus aridam, terram. Vidisti A dilecte, quomodo Deus terram, quæ inuisibilis erat ac inculta, & aquis quasi velaminibus quibusdam obtegebatur, despoliauit, vt sic dicam, & faciem illius nobis monstrauit, proprio etiam nomine imposito? Et congregationes, ait, aquarum vocauit maria. Ecce & aquæ nomen suum sortitæ sunt. Nam quemadmodum optimus artifex arte sua vas aliquod facturus: non antea illi nomen imponit, donec absoluat: ita & misericors dominus nomina elementis non antea imponit, donec ea in propria loca suo præcepto ponat. Igitur postquam terra nomẽ suum accepit, & ad propriam formam peruenit, etiam aquæ congregatæ proprio vocabulo nominatæ sunt. *Vocauit enim*, ait, *congregationes aquarum maria.* Subdidit iterum: *Et vidit Deus quòd bonum.* Nam quia humana natura imbecillis est, & opera Dei dignè laudare non sufficit, diuina scriptura acceptam ab ipso opifice laudem nos docet. Igitur quando discis, quòd & ipsi conditori creaturæ probantur, & bonæ apparẽt: habituras quidem es quod maiorem in modum admireris, nihil tamen ad laudem & encomium amplius afferre poteris. Talem enim sortitus es dominum, qui talia facit, quæ à nobis neque laudari satis possunt. Quomodo enim vnquam opus Dei pro dignitate laudare posset humana natura? Cæterum per ea quæ subiunguntur, considera ineffabilem Dei sapientiam: quia postquam nobis apertam terrę faciem monstrauit, consequenter suo præcepto decentem ei concedens speciem, & seminum varietate eius adornat faciem. *Et dixit*, ait, *Deus. Germinet terra herbam fœni, seminantem semen secundum genus & similitudinem: & lignum frugiferum, faciens fructum, cuius semen in semetipso secundum similitudinem, secundum genus super terram. Et factum est ita.* Quid est quod factum est ita? Præcepit, inquit, dominus, & statim terra suos partus maturans, ad germinanda semina seipsam sollicitauit. *Et protulit terra herbam fœni*, inquit, *seminantem semen secundum genus, & secundum similitudinem: & lignum frugiferum faciens fructum, cuius semen suum in ipso secundum genus super terram.* Hîc animaduerte dilecte, quomodo verbo domini omnia facta sunt super terram. Non enim erat homo qui operaretur, non aratrum, non boum cooperatio, non aliud ciusmodi studium: sed solùm audiuit præceptum, & statim quod suum erat, fecit. Ex quo discimus, quod etiã nunc neque cura, neque labor agricolarum, neque aliæ in colendis agris ærumnæ, fructuum nobis prouentus concedunt: sed præ his omnibus verbum Dei, quod ab initio ad terram factum est. Quin & futuram hominum ingratitudinem taxans diuina scriptura, vt diligenter omnia, ita etiã nobis ordinem factorum narrat, vt compescat nugacitates & deliramenta eorum qui vanitates suorum figmentorum commentantur, & dicere audẽt, quòd Solis cooperatione ad fructuum prouẽtum opus sit. Sunt & alij, qui hæc astris aliquibus ascribere nituntur. Propterea docet nos Spiritus sanctus, quòd ante formationem horum elementorum sermoni & præcepto Dei obtemperans tellus, omnia semina ediderit, nullo alio ad cooperationem opus habens. Satis enim sufficiebat ei pro omnibus verbum illud Dei, quod dicebat: Germinet terra herbam fœni. Quocirca diuinæ scripturę vestigia sequamur, neque feramus eos, qui aduersa illis temerè blaterant. Etiamsi homines terrã operentur, & iumentorum auxilio fruantur, & magnam terræ curam habeant, & magna sit cœli temperies, & omnia alia concurrant, nisi nutus domini accedat, omnia alia frustra & in vanum fierent: & nihil proficeret omnis labor & desudatio, nisi manus domini supernè adiuuaret, & perfectionem his quæ fiũt, tribueret. Quis

in ipsum vterum.

B habituras quidem es quod maiorem in modum admireris, nihil tamen ad laudem & encomium amplius afferre poteris. Talem enim sortitus es dominum, qui talia facit, quæ à nobis neque laudari satis possunt. Quomodo enim vnquam opus Dei pro dignitate laudare posset humana natura? Cæterum per ea quæ subiunguntur, considera ineffabilem Dei sapientiam: quia postquam nobis apertam terrę faciem monstrauit, consequenter suo præcepto decentem ei concedens speciem, & seminum varietate eius adornat faciem. *Et dixit*, ait, *Deus. Germinet terra herbam fœni, seminantem semen secundum genus & similitudinem: & lignum frugiferum, faciens fructum, cuius semen in semetipso secundum similitudinem, secundum genus super terram. Et factum est ita.* Quid est quod factum est ita? Præcepit, inquit, dominus, & statim terra suos partus maturans, ad germinanda semina seipsam sollicitauit. *Et protulit terra herbam fœni*, inquit, *seminantem semen secundum genus, & secundum similitudinem: & lignum frugiferum faciens fructum, cuius semen suum in ipso secundum genus super terram.* Hîc animaduerte dilecte, quomodo verbo domini omnia facta sunt super terram. Non enim erat homo qui operaretur, non aratrum, non boum cooperatio, non aliud ciusmodi studium: sed solùm audiuit præceptum, & statim quod suum erat, fecit. Ex quo discimus, quod etiã nunc neque cura, neque labor agricolarum, neque aliæ in colendis agris ærumnæ, fructuum nobis prouentus concedunt: sed præ his omnibus verbum Dei, quod ab initio ad terram factum est. Quin & futuram hominum ingratitudinem taxans diuina scriptura, vt diligenter omnia, ita etiã nobis ordinem factorum narrat, vt compescat nugacitates & deliramenta eorum qui vanitates suorum figmentorum commentantur, & dicere audẽt, quòd Solis cooperatione ad fructuum prouẽtum opus sit. Sunt & alij, qui hæc astris aliquibus ascribere nituntur. Propterea docet nos Spiritus sanctus, quòd ante formationem horum elementorum sermoni & præcepto Dei obtemperans tellus, omnia semina ediderit, nullo alio ad cooperationem opus habens. Satis enim sufficiebat ei pro omnibus verbum illud Dei, quod dicebat: Germinet terra herbam fœni. Quocirca diuinæ scripturę vestigia sequamur, neque feramus eos, qui aduersa illis temerè blaterant. Etiamsi homines terrã operentur, & iumentorum auxilio fruantur, & magnam terræ curam habeant, & magna sit cœli temperies, & omnia alia concurrant, nisi nutus domini accedat, omnia alia frustra & in vanum fierent: & nihil proficeret omnis labor & desudatio, nisi manus domini supernè adiuuaret, & perfectionem his quæ fiũt, tribueret. Quis

C non obstupesceret ac admiraretur, cogitans quomodo verbum domini, quod dicit: Germinet terra herbam fœni: † in ipsa olera] terræ descendat, & quasi admirabili quodam peplo, terræ faciem variis floribus adornet? Videre potuisses subitò terram, quæ antea informis & inculta erat, decore suo & ornatu quasi cũ cælo certare. Nam sicut cœlũ paulò pòst ornandum erat astrorum varietate, & tellus florum multiiuga varietate ornabatur, ita vt & opifex in laudem eius prorumperet. Etenim vidit, ait, Deus quòd esset bonum. Vidisti quomodo per singula quæ facta sunt, ostendit laudantem opificem, vt homines postea hæc dicentes, ex factoris ad factorem recurrerent. Nam si creaturæ superiores sint, quàm vt ab homine pro dignitate laudari queant: quid aliquis de opifice ipso dicere poterit? Et vidit, ait, Deus quòd bonum. *Et factum est vesperum, & factum est mane dies tertius.* Vide quomodo iterando frequenter doctrinam, menti nostræ dictorum vim infigere vult: Oportebat enim dicere: Et factus est dies tertius. Sed vide quomodo de singulis diebus sic dicit: Et factũ est vesperum, & factum est mane. Non simpliciter, nec absque causa sed ne ordinem confundamus, neque putemus vespero ingruente finem accepisse diem. Sed sciamus quòd vespera finis est lucis, & principium noctis: mane autem finis noctis, & impletio diei. Hoc enim docere nos vult beatus Moses, dicens: Et factum est vesperum, & factum est mane dies tertius. Et ne mireris dilecte, si hæc sæpe & cõtinuò dicit diuina scriptura. Etenim post tantam crebritatem adhuc sunt aliqui errore præoccupati Iudæi, qui excæcato corde cõtendunt, & vesperam initium sequentis diei esse opinãtur, decipientes semetipsos, & adhuc in vmbra sedent, veritate omnibus manifestata: & ad lucernam assident, Sole iustitiæ totum orbem vndique illustrante: nisi tanta diligentia docuisset, quis tam indocilium contentionem ferret? At illi quidẽ malitiæ suæ præmia expectent: nos autem, quibus donatum est Solis iustitiæ radiis illustrari, diuinarum scripturarũ doctrinas auscultemus: & hunc canonem sequentes, salubres doctrinas in mẽtis nostræ promptuaria reponamus, & vnà cum his magnam curam nostræ salutis facientes, ea quæ animę nostræ sanitatem lædunt, tanquam lethale venenum fugiamus. Multò maius enim hoc damnum, & tanto maius damnum, quantò anima corpore melior. Illa enim venena corporalem hanc mortem inducũt: hæc autem sanitatem animæ offendentia, æternam nobis mortem afferunt. Quæ autem sunt, quæ nos offendunt? multa & varia, maximè autem ad humanam gloriam spectare & nescire eam contemnere: hoc enim multorum nobis malorum causa fit: & si quas spirituales habemus diuitias, eas euacuat, & vtilitate, quæ ex eis capi potest, nos destituit. Quid igitur fuerit damno hoc perniciosius? Quandoquidem à nobis auolare facit etiam ea quę nos habere putamus. Sic phariſæus ille publicano minor factus est, eò quòd linguæ suæ imperare non potuit: sed per illam sicut per fenestram aliquam omnes diuitias suas effudit. Tantum est inanis gloriæ malum. Dic obsecro mihi, & quare ita humana laude teneris? Nescis, quòd sicut vmbra, & si quid illa vilius, ita illorũ laus in aërem diffusa euanescit? Alioquin inconstans & mutabile est hominum genus, & illiipsi eundem quem nunc laudant, non multò pòst vituperant. Quod in sententia Dei nunquam vsuenit. Ne igitur ita desipiamus, ne temere & absque fructu fallamus nosipsos. Nam & si bonum quiddam facimus, non autem propter hoc solum agimus, vt mandatum domini nostri impleamus, eíque soli cogniti simus, laborem nostrum frustra suscipimus, priuabimúsque nos fructu quem assequi liceret. Nam is

Luc. 18.

qui vt ab hominibus gloriam venetur, quid boni operatur, siue ea frui poterit, siue non (sæpe enim & qui propter inanem gloriam multa facit, etiam ipsa frustratur) siue igitur ea potiatur, siue non, satis hîc retributionis accepit, & alibi nihil accipiet præmiorum. Quare hoc? quia præferens futuris præsentia, & iusti iudicis calculo humanam gloriam, & honorem sibiipsi tribuens, indignum se facit qui à iudice honoretur. Contrà si propter hoc solum operemur spirituale aliquod bonum, vt placeamus oculo illi soli, qui sopiri nescit, & cui nuda & aperta sunt omnia: & thesaurus noster indeprædabilis, & incorruptæ retributiones, & suauis expectatio manebunt. Et hinc nobis multa consolatio erit, dum in promptuario, quod nemo diripere poterit, illa nobis salua custoditur retributio: sequetur etiam vltrò gloria humana, qua tunc multò vberius fruimur, quando eam despicimus, quando eam non quærimus, quando eam nō sectamur. Et quid miraris, si hoc eueniat his qui spirituales philosophos agunt, quum & hi qui huius B mundi studia sectantur, hos maximè contemnāt & despiciant, qui ab hominibus querunt gloriam: inueniéſque ab omnibus, conuiciis inceſſi eos qui humanæ gloriæ inhiant? Quid igitur miserius nobis, qui spirituales videri volumus, si similes illis fuerimus, celebrari ab hominibus cupientes, & si non suffecerit nobis laus à
1. Thess. 2. domino? sicut & Paulus dicit: Cuius gloria non ex hominibus, sed ex Deo. Non vides dilecte, in equorum ludis, quomodo hi qui equos agitant, non aduertunt plausum populi assidentis & celebrantis, neque ex eo plausu voluptatem capiunt: sed ad vnum solùm spectāt regem in medio sedentem, & ad nutum illius attendentes, totam multitudinem despiciunt: & tunc solùm animo extolluntur, cùm ille eos coronauerit. Hos igitur & tu imitaberis, non magni momenti facito hominum famam, neque propter eam exercebis virtutem: sed à iusto iudice sententiam expecta, & ad illius nutum intentus esto. Sic omnem vitam tuam dispēſa, vt & hic con- C tinenter bona spe pascaris, & illic æternis fruare bonis. Vt hæc nos omnes assequamur, faxit gratia & misericordia domini nostri Iesu Christi, cum quo patri & Spiritui sancto sit gloria, & imperium, & honor, nunc, & semper, & in secula seculorum. Amen.

Et dixit Deus: Fiant luminaria in firmamento cœli ad illuminationem super terram, vt diuidant inter diem, & inter noctem, & sint in signa, & in tempora, & in dies, & in annos.

HOMILIA VI.

SOLO solitam tractare doctrinam, & moram traho ac recuso. Mentem enim meam confudit & conturbauit superueniens tristitiæ nubes: imò non solùm tristitiæ, sed & iræ, ita vt nesciam quid faciēdum: mentem enim tenet magna hæsitatio. Quoniam cùm cogito, quòd omnem illam nostram doctrinam, & quotidianam admonitionem ad modicum diaboli flatum obliuioni tradideritis, & ad satanicum illum equestrem ludum omnes concurreritis: qua alacritate potero iterum de prædictis vos docere, quæ tam statim animo excideruntis? Hoc enim est quod potissimum me contristat, & bilem mihi mouet, quòd cum nostra admonitione, reuerentiam etiam, quam sacræ quadragesimæ debetis, ex animo vestro simul eiecistis, vósque sic diaboli retibus inuoluistis. Quomodo quis poterit, etiam cui saxeum cor, tātum contemptum non grauatim ferre? Confundor, credite, & erubesco, cùm video nos frustra laborare, & in petra sementem facere. At mihi quidem, siue dicta mea auditis, siue audire contemnitis, merces mea integra erit. Nam omne quod meum est, feci: pecuniam dinumeraui, admonitiones adhibui: timeo autem, & anxius sum, ne hoc vobis ad maiorem accusationem cedat. Seruus enim ille, ait, qui scit voluntatem domini
Luc. 12. sui, & non facit, vapulabit multis. Nullum enim vobis ad ignorantiam erit refugium, cùm nos eadem quotidie insonamus, & ostendimus diabolicos laqueos, & magnam, si † sobrij esse voluerimus, virtutis facilitatem. An nescitis quòd qui sic suam salutem negligunt, & aliquando huc veniunt, aliquando autem in dæmonum retia se iniiciunt, à scriptura diuina canibus assimilantur? Homo enim, inquit, qui conuertitur à peccato
Prou. 26. & 2. Pet. 2. suo, & iterum in idipsum redit, similis est cani ad vomitum suum redeunti. Vides cui similes facti sunt, qui ad
Matth. 7. illicitum hoc spectaculum cucurrerunt? Non auditis Christum, dicentem: Omnis qui audit sermones meos, & non facit eos, similis erit viro stulto, qui ædificauit domum suam super arenam, & venerunt flumina, & flauerunt venti, & irruerunt in domum illam, & cecidit, & fuit ruina illius magna? At qui ad equestrem ludum ierunt, illo longè deteriores facti sunt. Illius enim domus deiecta, sed post validam impulsionem: flumina enim & ventos tulit: quod dicit, non vt ventorum impetus & aquarum multitudines doceat, sed vt tentationum violentiam insinuet: & ruinam domus, non vt sensibilem domum imaginemur. De anima enim sermo est, quæ grauibus afflictionibus deiicitur: neque illis resistere potest. Vos autem neque ventus afflauit, neque in vos fluuij irruerunt: sed duntaxat tenuis quædam aura diaboli spirauit, & omnes vos subuertit. Quid hac insipientia deterius fuerit? Quæ iciunij vtilitas, dic oro? Quod lucrum ex hac congregatione? Quis non & vos deploraret, & nos miseros diceret? Vos, inquam, qui omnia quæ collegistis, simul effudistis: & ianuas mentis vestræ diabolo aperuistis, vt facilis ei aditus esset ad efferendas omnes vestras spirituales diuitias. Nos verò miseros quis iure dixerit, quòd tam mortuis auribus concionamur, & tantam iacturam facimus: quotidie seminamus, nullum percipere fructū possumus. Nō enim hac sola de causa tam studiosi in dicendo sumus, vt aures vestras oblectemus, vel quòd laudari à vobis cupiamus: nisi lucrum vobis sit ex sermonibus nostris, satius fuerit posthac silere. Nollē enim vobis maioris damnationis causa fieri. Enimuerò sicut negotiator, qui cùm multis mercibus & opibus congregatis nauem impleuerit, subitò orta tempestate, & prævalente ventorum violentia, † vacua in littus egreditur scapha,] fit omni- mersa cum nauis naue.
bus miserabile spectaculum, nudus repentè apparens, & post plurimas indicibilésque diuitias in extremam redactus egestatem: ita & vobiscum diabolus nūc egit. Nam quia inuenit nauem vestram † multis spirituali- spiritualem multis.
bus] diuitiis oneratam, & vidit grandem thesaurum, D quem ex iciuniis & cōtinuis doctrinis colligere potuistis: quasi tempestate quapiam immissa, inutile & pernicioſum illud, equestre certamen dico, omnibus vos diuitiis destituit & spoliauit. Scio quòd vehementiore increpatione vtor; sed ignoscatis oro. Ita enim dolens anima solet. Neque enim ex inimico pectore hæc loquor, sed ex sollicita, vestríque amātissima anima. Propterea ex seueritate remitto aliquid: & quia vlcus serpens cohibui, charitatem vestram iterum bona spe animare volo, nc desperetis, ne despondeatis animum. Nō enim sicut in sensibilibus rebus, ita & hîc vsu euenit. Illic enim iis qui ex diuitiis in extremam redactus fuerit inopiam, breui eas reparare nequit: hîc autem per misericordiam Dei (si modò condemnare facta nostra, & iam

iam sistere ignauiam voluerimus) poterimus statim ad pristinam abundantiam redire. Talis enim est dominus noster, támque magnificus & liberalis. Vnde & clamat
Ezech. 18. per prophetam, dicens: Nolo mortem peccatoris, sed vt conuertatur, & viuat. Scio quòd non stupidi estis, sentitis ruinam vestram. Non autem parua ad virtutis reditum via est, scire peccatorum magnitudinem. Iam ne quis mihi iterum diabolici illius erroris verba afferat, dicens: Quale peccatum est, videre currētes equos? Si volueris prudenter omnia discere, quæ ibi fiunt, inuenies nihil absque satanica operatione fieri. Nō enim videntur soli equi currētes, sed & clamores, & blasphemiæ, & multi intempestiui sermones audiuntur, & mulieres prostitutæ in medium prodeunt, & spectantur molles & effœminati. Num parua tibi hæc videntur, & quæ ad capiendas animas parum faciant? Nam cùm fortuito occursu deiiciant, & supplantent, & in perditionis profundum sæpe trahant non bene aduertētem: quid verisimile est accidere illis, qui illuc ea de causa B cit Deus, ait, duo luminaria magna, luminare magnum veniunt, & oculos pascunt illicitis hisce spectaculis, & inde perfecti adulteri discedunt? Misericors enim dominus noster, sciens naturam nostram tentationi expositam, & dæmonis versutam & variam malitiam, bene nos muniens & inillaqueabiles reddere volens, legem
Matth 5. hanc posuit, dicens: Qui inspicit mulierem vt concupiscat eam, iam adulteratus est eam in corde suo † adulterium consummatum vocando, aspectum cum curiositate factum. Ne igitur dic vltrà: Quid mali ex illa frequentatione? Istuc ipsum enim videre equorum certamen, sufficit ad inferenda animæ damna. Nam cùm in inutilia, & ea quæ animæ nihil conducunt, sed & damnosa sunt, tempus insumimus, † & dilapidamus,] & innumera verba, & quæ loqui non oportet, loquimur: quam habebimus veniam? quam excusationem? Et hîc quidem si paulò prolixius docemus, multi succensent & ægrè ferunt, & infirmitatem corporis & labores prætexunt, licet admirabile huius templi tectum multum C à finibus in fines suos radios mittit, multum vtilitatis soletur, prohibeátque frigus, pluuias, & ventorum asperitatem, illic verò, licet compluantur, à ventis vexētur, & calore solis aliquando æstuent, nō vnam, neque duas tantum horas, sed bonam diei partem versantur. Et neiuuenem puder ad canorum irritamenta ire: sed tanta.
que senex canos suos reueretur: neque † iuuenis propter canos senem erubescit. Et] tanta est hæc deceptio, vt cum voluptate hæc esca animarum proueniat. Nec cogitatur, damnosam hanc voluptatem breuem esse, & temporariam, dolorem verò perpetuum, & grauiter accusaturam conscientiam. Video enim nunc aliquorum facies, & conjecto qualis animæ eorum status, quantáque nunc pœnitudine teneantur. Verùm ne iterum in eadem recidatis, neque post tantam nostram admonitionem iterum ad diabolica illa concilia & spectacula curratis, necessarium est hæc testari. Neque enim semper expedit pharmaca lenia adhibere: sed quando vlcus curationi resistit, oportet styptica & mordacia admouere, quò morbo occurratur citius. Sciant igitur o- D mnes his criminibus obnoxij, si post hanc nostram admonitionem in ea negligentia manserint, non toleraturos nos, sed legibus ecclesiasticis vsuros, & magna austeritate docturos, ne talia posthac negligant, néve tāto contemptu diuina audiant eloquia. Quamuis hæc nōn de omnibus hîc congregatis dico, sed de reis. Omnibus quidem loquimur, sed suum auditores quique remedium capiant. Reus quidem vt à delicto desistat, & non vltrà progrediatur, sed studio suo seipsum reuocet, & errata corrigat: innoxius verò cautior fiat, vt ne capiatur, & aliquando reus fiat. Cæterùm vt re ipsa vestrę charitati persuadeamus, quòd amore studióque vestri is nostri animi fuerit dolor, & quòd multùm saluti

Age iterum nosipsos bona spe foueamus.

A vestræ timentes, ad hæc dicenda impulsi simus: † iterum vt vos bona spe foueamus,] consuetam repetimus doctrinam, declarantes paternam quam erga vos gerimus beneuolentiam: sed oro diligenter auscultate, vt maiore cum fructu domum redire liceat. Operæprecium autem, ea quæ nunc lecta sunt, charitati vestræ dicere. *Et dixit*, inquit, *Deus: Fiant luminaria in firmamento cœli ad illuminationem super terram, vt diuidant inter diem & inter noctem. Et sint in signa, & in tempora, & in dies, & in annos: & sint ad illuminationem in firmamento cœli: ita vt luceant super terram. Et factum est sic.* Postquam heri nos docuit beatus Moses, quomodo informem terram ornauerit vniuersi conditor herbis, & florum varietate, & seminū germine: hodie sermonem ad ornatum cœli vertit. Nā sicut terra ornatur per ea quæ ex ipsa proeniūt, sic cœlum hoc visibile clarius & fulgidius fecit, astrorum varietate illud interpolans: præsertim formatione duorū magnorum luminarium, solis (inquam) & lunæ. Et fe-
Psal. 18. ens de thalamo suo, exultabit vt gigas ad currendam viam. A summo cœlo egressus eius, & occursus eius vsque ad summum cœli. Vides quomodo eius pulchritudinem, & in operando velocitatem declarauit? Dicēdo enim: A summo cœlo egressus eius, & occursus eius vsque ad summum cœli: significauit nobis, quomodo in vno temporis momento per totum orbem discurrit, &
Rom. 1. coluerúntque creaturam magis quàm creatorem. Et quid insipientius illis, qui non potuerunt ex creaturis agnoscere creatorem, sed in tantum peruenerunt errorem, vt creaturam & facturam in ordinem creatoris referrent? Quapropter diuina quoque scriptura præuidens propensos ad errorem ignauos, docet nos, post tertium diem hoc elementum esse cōditum, postquam terra omnigena semina protulit, & suum accepit ornatum: vt nulli posthac dicere liceat, quòd sine solis cooperatione non matureſcāt fruges, & prouentus terræ. Et idcirco monstrat tibi, antequam sol formaretur, omnia fuisse impleta, vt ne soli fructuum prouētus ascribas, sed omnium opifici Deo, qui dixit ab initio: Germinet terra herbam fœni. Quòd si dixerint, quòd solis functio etiam aliquid operetur, vt fructus matureſcat: neque ego contradico. Nam sicut si de agricola dicam, quòd cooperetur vnà cum terra: non ideo tribuo vniuersum agricolæ, etiam si sexcenties suum agat offici-

um. Nisi enim is qui suo mandato ab initio terram ad faciendos fructus idoneam fecit, ad hoc eam quoque mouere vellet, nihil proficeretur laboribus. Similiter dico, quòd & cum labore rustici conspiret solis & lunæ operatio, & cœli tẽperies, neque sic vtilitas aliqua erit, nisi supernè illos dextra domini adiuuerit. Volente igitur manu hac valida, etiam elementa plurimum conferunt. Hæc bene tenete memoria, & compescite eos qui adhuc errare volunt, & non concedite vt creatoris honor creaturæ concedatur. Ea propter & diuina scriptura non solum pulchritudinem eius, & magnitudinem, & vtilitatem ostendit, dicendo: Sicut sponsus: &, Exultabit sicut gigas ad currendam viam: sed & imbecillitatem & vanitatem. Audi enim quid alibi dicat: Quid sole lucidius? & hic * deficit. Ne te decipiat, inquit, spectaculum. Nam si voluerit conditor imperare: quasi nunquam fuerit, ita disparebit. Hæc si cognouissent Gentiles, neutiquam in tantum incidissent errorem, sed vidissent bene, quòd ex creaturarum cõtemplatione conueniat ad creatorem se conferre. Propter hoc & quarto die solem fecit, ne putes illum diei authorem. Nam quod de seminibus à nobis dictum est, & de die licet dicere, quòd fuerunt tres dies ante solis formationem. Voluit autem dominus & per hoc elemẽtum clariorem diei lucem fieri: id quod & de minori luminari, hoc est, de luna, dixerimus: factæ enim sunt tres noctes ante eius formationem: attamen & hæc producta suam affert vtilitatem: dissipat enim noctis tenebras, & fermè (vt ita dicam) eadem quæ sol ipse facit. Sol enim ordinatus est ad hoc, vt præsit diei, luna autem vt præsit nocti. Quid est in præfecturas diei, & præfecturas noctis? † Hoc est,] vt sol diem suis radiis clariorem reddat: luna autem vt dispellat tenebras, & hominum generi lumine suo præbeat commoditates vtendi suis studiis. Tunc enim viator fidentius iter facit, & nauta nauim regit, & mare transit, & sua quique studia metu posito aggrediuntur. Deinde postquam docuit istorum luminarium vtilitatem, inquit: *Et stellas, & posuit Deus illas in firmamento cœli, ita vt luceant super terram, & præsint diei ac nocti, & separent inter lucem & tenebras.* Animaduerte hîc quantum & istarum vsum nobis declarauit. Posuit illas, inquit, in firmamẽto cœli. Quid est posuit? Nunquid quasi diceret aliquis, fixit? Absit. Videamus enim ipsas vnico temporis momento magnum transire spatium, & nunquam in vno loco stare, sed suum, quem illis dominus præcepit, cursum perficere. Quid igitur est, posuit? id est, imperauit vt ipsæ essent in cœlo. Etenim hoc ex processu scripturæ licebit videre, quia alibi dicit: Posuit Deus Adam in paradiso, non quòd infixerit eum paradiso, sed quòd præcepit vt esset in paradiso. Similiter & de stellis quispiã dixerit, quòd imperauit eis vt sint in firmamẽto cœli, & suum lumen super terram emittant. Animaduerte (obsecro) dilecte, an non omnibus pratis & hortis iucundius sit spectare in media nocte cœlum stellis distinctum, & stellarum varietate quasi floribus quibusdam variegatum & ornatum, multum lucis super terram effundere? Nam & in hoc ordinatæ sunt, vt luceant super terram, & præsint diei & nocti, quod generaliter & de magnis luminaribus dictum est. Nam postquam docuit nos, quomodo formata fuerint duo luminaria magna, & stellæ: de omnibus in genere dicit, & præsint diei ac nocti, & separent inter lucem & tenebras. Enimuerò sicut interdiu stellæ in cœlo non videntur discurrere: illarũ enim vsum lumen solis multa claritate obtegit: ita neque noctu sol apparet, sufficiente luna suo lumine ad illustrandas noctis tenebras. Itaque elementa quęque intra suos terminos manent, & nunquam suam mensuram transgrediuntur: sed dispositionem & ordinem domini custodiunt, suum opus faciẽtes. Quid autem si quis dicat, & alia omnia, quæ horum luminarium & stellarum vsus humano generi confert? *Sint*, inquit, *in signa, & in tempora, & in dies, & in annos.* Quid est, in signa, & in tempora, & in dies, & in annos? Docere nos vult diuina scriptura, quòd horum cursus scientiam nobis concedit temporum, & vicissitudines versionum, numerum dierum, anni curriculum. Et ex his possumus dignoscere omnia. Etenim gubernator ad horum cursum spectans, & in cœlum intentus, diligentérque discens omnia, nauigare incipit, maria trãsit, & in densissima nocte, visa stella nauim dirigere, & sua arte salutem nauigantibus dare solet. Sic & agricola ex illis discit & videt quando congruit vt semina terræ committat, quando terram pastinet, ac aret, quando falcem acuat vt fruges demetat. Et in summa, non paucas vitæ huius commoditates, temporum scientia, dierum numerus, & anni circulus adferunt: neque est qui exactè recensere singulas possit: ex paucis tamen, quantus eorum sit vsus, coniectãdum est. Et cùm admirati fuerimus creaturas, earum opifex quoque adorandus est: & obstupescenda & celebranda ineffabilis illius misericordia, quam humano generi contulit. Quippe propter nil aliud hæc omnia produxit, quàm propter hominem, quem non multò pòst quasi regem & principem omnibus à se cõditis præfecturus erat. *Et vidit*, ait, *Deus quòd esset bonum.* Vides quòd singulis diebus ostendit diuina scriptura, Deo placere creaturas, vt omnem amputet occasionem eorum qui accusare audẽt quæ ab illo sunt facta? Quòd enim huius gratia vnoquoque die scriptura diuina hoc adscribat, ex consequentia manifestum est. Sufficiebat enim de omnibus creaturis semel dicere quòd omnia quæcunque fecit, sunt bona valde: sed sciens quanta sit mentium nostrarum infirmitas, particulatim hoc facit, vt discas quòd sapientia quadam omnipotenti, & misericordia inenarrabili producta sint omnia. *Et factum est vesperum, & factum est mane dies quartus.* Postquam absoluit ornatum cœli, & stellis illud decorum fecit, duóque luminaria magna produxit, finem diei imposuit, & dixit: Et factum est vesperum, & factum est mane dies quartus. Vides quòd & hoc per singulos dies commemorat, diuinas doctrinas frequenti admonitione nostræ menti infigere volens. Hæc igitur omnia bene commendemus memoriæ, scribentes ea in latitudine cordis, quò omnem negligentiam excutiamus, & nos sana accuratè teneamus dogmata: & Gentili errore præoccupatos, omni mansuetudine doceamus, ne ordinem confundant, neque relicto creatore creaturas adorent, quæ ob nostram salutem & vtilitatem factæ sunt. Et si id quod doces, malè habeat Gentiles: tu tamen clara voce clama, quòd propter humanum genus omnia hæc facta sunt. Sufficientissimus enim opifex nullo istorum opus habebat: sed vt erga nos suam misericordiam ostendat, hæc omnia produxit, monstrans quanto honore prosequatur humanum genus, & vt his manuducti, ad conuenientem sibi adorationem ascendamus. Magnæ enim stultitiæ est, procidere ante pulchras creaturas, & eis assidere, & non sustollere mentis oculum ad illum qui eas produxit, nec credere Paulo dicenti: Inuisibilia illius ex creatione mundi per opera intellecta peruidentur. Quid dicis homo? Cùm videris cœlum, admiraris eius formositatem, astrorum varietatem, claritatis eminentiam: ne ibi subsistas, sed ad opificem ipsum extende mentem. Obstupescere te facit solis lux, & admiraris eius multiplicem vsum: & quia vides radios illustrantes tuos oculos, admiraris elementi pulchritudinem: sed neque

Eccl. 17.

ϰαὶ τοῦτο, id est, & hoc, vt etiam habẽt lxx.

potestatẽ, inquit, accepit, ille quidem diei, hæc verò noctis.

Rom. 1.

neque hîc subsistas: quia si factura tam admirabilis est, & supra omnium opinionem & intellectum: quantus est qui ipsam solo verbo & præcepto produxit? Idipsum & de terra tecum considera: quando enim videris eam floribus ornari, & sicut vestimentum multis coloribus distinctum, varia herbarum segete vndique tegi: ne ascribas potentiæ terræ, ea quæ ex ipsa nascuntur, neque solis cooperationi, vel lunæ: sed cordatè cogita, quod ante illorum creationem dixerit duntaxat: Producat terra herbam fœni: & mox omnis terræ facies ornata est. Si hæc singulis diebus nobiscum versaremus, ipsi grati essemus: & domino, vt deceret, imò vt nostræ vires paterentur, gloriam daremus. Glorificabimus autem eum, non per hoc solum, sed & per optimam vitam, si non in eadem peccata recidamus? sed longum valere dicentes diabolicis illusionibus, diligenti posthac attentione, multóque studio, & continua confessione supernam beneuolentiam nobis conciliemus. Sufficit enim illi ob magnam suam misericordiam, vt desistamus à peccatis. Si enim hoc voluerimus, facilè & ad bonorum operum actionem impellemur. Ne quis, obsecro, postea in equestri ludo appareat, ne quis in conuenticulis intempestiuis diei partem dilapidet: ne quis talorum ludo, & clamori, qui inde oritur, ac reliquæ pernicici posthac se admisceat. Quæ enim vtilitas ieiunij, dic obsecro, si toto die nihil comedis, ludis autem & nugaris, sæpe etiam peieras, & blasphemas, & ita totum perdis diem? Ne ita negligentes simus, obsecro, in nostra ipsorum salute: quin potius sermo noster sit de spiritualibus. Et librum diuinum accipiat aliquis in manus, conuocatísque proximis per diuina eloquia riget & suam, & conuenientium mentem: vt sic diabolicas insidias effugere valeamus, & multos percipere ieiunij fructus, & frui misericordia Dei. Quod vt nobis præstetur, oremus, gratia & miserationibus vnigeniti filij eius, cum quo patri, & Spiritui sancto sit gloria, imperium, honor, nunc, & semper, & in secula seculorum. Amen.

Et dixit Deus: Educant aquæ reptilia animarum viuentium, & volatilia volantia super terram secundum firmamentum cœli: & factum est sic. Et fecit Deus cete magna, & omnem animam animalium reptilium, quæ produxerunt aquæ secundum genera sua. Et vidit Deus quòd esset bonum, & ait.

Homilia vii.

Heri eos qui ad equestris ludi spectaculum abierunt, satis perstrinximus, demonstrata eis iacturæ, quam fecerunt, magnitudine: nempe quòd spiritualem thesaurum ex ieiunio collectum simul effuderunt, & ex magna abundantia in extremam inopiam subitò seipsos coniecere. Age, leniore hodie vtamur remedio, & illorum spiritualia vulnera, quasi membra nostra essent, obligemus: quia & heri asperiora medicamina imposuimus, non vt quem contristare & affligere velimus, sed vt vehementia vlcus ipsum attingere possemus. Etenim & medici, & patres sic facere consueuerunt. Medici enim primùm apponunt cataplasmata magis efficacia: & dein rupto vlcere, ea quæ leniunt: patres quoque cùm viderint filios suos incompositis moribus, prius grauiter verberibus corripiunt, & dein admonent & solantur. Hoc modo & nos, quamuis heri vehementiori sermone vsi fuerimus, hodie tamen blandius vobis loquemur, & sicut nostra ipsorum membra curabimus. Natn vt profectus vester maiorem loquendi fiduciam nobis conciliat: & spiritualis noster thesaurus est, videre vos spiritualibus esse deditos, & virtutibus spectabiles, & ab his quæ nocere valent, cauentes: sic quando videmus vos supplantari, & diabolicis illusionibus seduci & subiici, mœstitia implemur, & confusio quædam, vt sic dicam, animam nostram deiicit. Iuxta beatum enim Paulum, tunc nos viuimus, si vos statis in Domino. Igitur vt perfecti, & repleti intellectu, sic eorum quæ retro sunt obliuiscamini, vt ad ea quæ ante vos sunt, enitamini. Et fœdera quæ cum Christo iniistis, renouata, stabilia & inuiolata posthac custodite: & prudenter exclusa diabolicis machinationibus aditu, subsequente studio inscriptam vobis desidiæ maculam abstergite. Vincite, oro, prauam & pernicioſam consuetudinem: & cogitate, quòd non hoc solum graue est, quod qui illò confluunt, sibi damnum ascisc unt, sed & quòd multis aliis scandalo sunt. Quippe Gentiles & Iudæi videntes eos qui quotidie in templo versantur, & doctrinas audiunt, simul ibi comparere, & sibi commisceri: quomodo res nostras pro deceptionibus non habebunt, & non idem de omnibus nobis suspicabuntur? An non audis beatum Paulum admonentem, & consulentem clara voce: Absque offendiculo estote: Deinde, ne putes de nostris tantum admonere, subdidit: Et Iudæis, & Gentibus. Et tandem adiicit: Et ecclesiæ Dei. Nihil enim ita offendit & nocet religioni nostræ, vt scandali ansam præbere infidelibus. Nam quando vident aliquos è nostris virtute conspicuos, huius vitæ negocia & curas è sublimi contemnere, multos ex ipsis malè habet, plerique admirantur & obstupescunt, quòd cum eiusdem naturæ nobiscum sint, non concedantur ipsis eadem. Denique quando vident paruum aliquod delictum nostrorum, statim linguam exacuunt simul contra nos omnes, & ex vnius delicto totam Christianorum gentem iudicant. Neque hoc contenti sunt, sed statim aduersus caput suum loquentes, ob seruorum delicta etiam communem dominum blasphemare audent, & putant velamenta errorum suorum esse aliorum desidiam. Quod autem hoc maximè periculosum sit his qui blasphemiæ occasionem præbent, audiamus Prophetam clamantem, & ex persona Dei dicentem: Væ vobis, quia propter vos nomen meum blasphematur in gentibus. Terribile hoc verbum est, & horrore plenum. Væ enim, hoc est quasi lamentantis supplicium illud inexcusabile subituros. Porrò sicut hos qui per suam negligentiam causam illis præbent blasphemiæ, tanta pœna manet ac condemnatio: ita è diuerso virtutum studiosis fit multarum coronarum materia: quod docens Christus dicebat: Luceat lux vestra coram hominibus, vt videant opera vestra bona, & glorificent patrem vestrum qui in cœlis est. Nam quemadmodum illi delictis aliquorum offensi, linguam acuunt contra Dominum nostrum: sic inquit, si virtutem exercueritis, videntes vos homines, non vos tantum laudabunt: sed cùm viderint opera vestra lucentia, & facies vestras illustrantia, ad glorificandum patrem vestrum in cœlis prorumpent: cúmque hoc ab illis fit, rursum nostræ retributiones augebuntur, & multa nobis bona concedet Deus, eò quòd ab illis laudatur. Eos enim qui me glorificant, ait, glorificabo. Omnia igitur faciamus dilecti, vt glorificetur Dominus noster, & nulli simus offendiculi occasio. Id quod perpetuò nos docet magister orbis beatus Paulus, interim sic dicens: Si cibus offendit fratrem meum, nunquam in æternum carnem comedam. Et iterum in alio loco inquit: Sic autem peccantes in fra-

Rom. 14.

Esa. 52.

Matth. 5.

tres, & percutientes infirmam eorum conscientiam, in Christum peccatis. Minæ illæ austeræ sunt, & magnam secum condemnationem afferunt. Dicere enim vult: Ne opineris quòd damnum hoc ad illum qui offenditur solum pertineat, transit etiam ad Christum ipsum, qui propter illum crucifixus est. Igitur si dominus tuus propter illum crucifigi non detrectauit, non tu omnia feres, ne quam scandali occasionem illi præbeas? Hoc vbique inuenies illum discipulis consilium dare. Hoc enim est quod vitam nostram conseruat: propterea & alibi scribens, dicebat: Ne quæ sua sunt spectent singuli, sed quæ aliorum. Et iterum alio loco: Omnia mihi licent, sed non omnia ædificant. Vides apostolicam sapientiam? Etiamsi liceat, inquit, mihi aliquid facere, nihilque hinc mihi damni accedat: sed quia hoc non facit ad proximi ædificationem, nequaquam hoc facere sustinuerim. Vides animam suauiter nos amantem, quomodo nusquam quod suum est quærit, sed omnibus modis ostendit, virtutum longè maximam esse, magnam curam gerere quomodo proximus ædificetur? Hæc obsecro omnia scientes, obseruemus, caueamúsque ab his quæ spiritualem virtutum thesaurum offendere possunt: & nihil vnquam faciamus, quo incommodetur proximo. Hoc enim & peccatum auget, & grauius nobis adducit supplicium. Neque vel vulgarem aliquem contemnamus, frigida hæc verba dicentes: Quid mea refert, si offendatur * talis? Dic obsecro, quid dicis? quid tua refert? Sic tuam fulgère vitam præcepit Christus, vt non solum videntibus te sis admirationi, sed vt Dominus tuus glorificetur: tu verò omnino contrarium agis, & pro gloria Dei blasphemias introduci facis, & hoc contemnis? Hoccine fuerit animæ piæ, legésque diuinas rectè scientis? Cæterùm qui prius hæc per malam consuetudinem dicere solitus fuit, suscepta nunc admonitione hac, desistat, oro, ab illicitis huiuscemodi sermonibus, & sic omnia facere studeat, vt neque ab oculo, qui nunquam sopitur vel cæcutit, neque à conscientia sua condemnetur: neque eos, qui se vident, in blasphemias aduersus dominum inducat. Quòd si hac obseruatione dispensabimus ea quæ nostra sunt, multa fruemur & apud dominum misericordia, & diaboli insidias effugiemus. Videns enim nos ita sobrios & vigiles, & cogitans se operam perdere, abscedet & occultabitur. Sed sat fuerit procemiorum. Age charitati vestræ propositis his quæ lecta sunt, spirituale conuiuium apparemus: vt & hodie videamus, quid beatus Moses, imò Spiritus sanctus per eius linguam docere nos vult. Itaque quid dicit? *Et dixit Deus: Educant aquæ reptilia animarum viuentium, & volatilia volantia super terram secundùm firmamentum cœli. Et factum est sic.* Vide misericordiam Domini, quomodo ordine quodam & consequentia omne opificium suum nos docet. Prius docuit nos, quomodo ad fructuum prouentus suo mandato terram idoneam fecerit: postea, vbi docuit duorum luminarium formationem, apposuit & stellarum varietatem, per quas cœli pulchritudo facta est clarior: hodie consequenter ad aquas transit, & ostendit nobis, sermone & præcepto suo ex aquis ipsis animata animalia prodiisse. Educant enim, ait, aquæ reptilia animarum viuentium, & volatilia volantia super terram secundum firmamentum cœli. Obsecro, quis sermo miraculi dignitatem potest assequi? Quæ lingua ad opificis præconia sufficiet? Dixit tantum, Germinet terra: & statim illam parturire fecit. Nunc dicit: Educant aquæ. Vide quàm consonant præcepta: Illic, germinet; hîc, educant aquæ, inquit, reptilia animarum viuentium. Nam sicut de terra dixit solùm, Germinet: & varia mox ac multiplex florum, herbarum, & seminum apparuit copia, vnóque sermone producta sunt omnia: sic & hîc dixit: Educant aquæ reptilia animarum viuentium, & volatilia volantia super terram secundùm firmamentum cœli: & continuò tot reptilium volatiliúmque genera condita sunt, quot neque sermone recenseri possunt. Et verbum quidem breue est, & verbum vnum, genera autem animalium diuersa & varia. Sed nulla te admiratio teneat dilecte. Verbum enim erat Dei, & sermo ipsius his quæ fiebant subsistentiam largitus est. Vides quomodo omnia ex nihilo vt essent producta sunt? Vides quàm diligenter docet? Vides quanta se attemperatione ad nostram vsque humilitatem Dominus demittit? Vnde enim nos hæc tam accuratè discere potuissemus, nisi ipse magna & ineffabili misericordia sua humanum genus per prophetæ linguam docere dignatus esset: vt scire possimus & factorum ordinem, & factoris potentiam, & quomodo sermo suus effecerit opus, & verbum suum subsistentiam, & essentiæ ingressum præbuerit. Verùm sunt insensati nonnulli, qui & post tantam doctrinam discedere non formidant: fateríque nolunt esse aliquem istorum visibilium opificem: † sed fabulantur, fortuitò ea, & per se esse, & ferri.] Alij verò ex præiacente quadam materia esse facta contendunt. Considera quanta diaboli illusio, quomodo abusus est facili erroribus seruientium credulitate. Ea propter beatus Moses, spiritu diuino afflatus, tanta diligentia nos docet, & hæc auribus inculcat, ne idem & nobis eueniat: sed sciamus manifestè & creaturarum ordinem, & quomodo quæque creatæ sint. Nisi enim nostræ salutis curam habuisset Deus, & ita direxisset prophetæ linguam, satis erat dixisse: Fecit Deus cœlum, & terram, & mare, & animantia: neque posuisset ordinem dierum, neque quid primò, & quid secundò factum fuerit. Sed vt ingratis, & malè sentientibus nulla relinqueretur excusatio, ita distinguit manifestè & factorum ordinem, & dierum numerum: & omnia nos docet tanta mansuetudine, vt cognita omni veritate, non vltrà eorum erroribus implicemur, qui omnia loquuntur quæ ipsi excogitauerunt: sed sciamus conditoris nostri inenarrabilem potentiam. Et factum est, inquit, sic. Dixit: *Educant aquæ reptilia animarum viuentium, & volatilia volantia super terram secundùm firmamentum cœli. Et obtemperauit elementum, & impleuit præceptum. Et factum est*, inquit, *sic vt imperauit Dominus. Et fecit Deus cete magna, & omnem animam animalium reptilium, quæ produxerunt aquæ iuxta genera sua, & omne volatile pennatum secundum genus. Et vidit Deus quòd bona. Benedixítque ea Deus, dicens: Crescite & multiplicamini, & implete aquas quæ in pelagis, & volatilia multiplicentur super terram.* Iterum vide hîc, obsecro, quanta sapientia spiritus: quia vt dixit beatus Moses, quòd factum est sic, docet nos particulatim, addens & dicens: Et fecit Deus cete magna, & omnem animam animalium reptilium, quæ produxerunt aquæ secundum genera sua, & omne volatile pennatum iuxta genus. Et vidit Deus quòd bona. Hîc denuo temeritatem omnia absque ratione blaterantium comprimit. Nam vt nullus dicere possit, cuius gratia cete facta sunt? quam nobis vtilitatem conferunt? quid commodi ex eorum creatione? idcirco postquam dixit: Fecit Deus cete magna, & omnem animam animalium reptilium, & volatilia: statim addidit: Et vidit Deus quòd bona. Quasi diceret: Non enim quia tu rationem ignoras factorum, † accuses creaturas.] Audisti dominum laudantem sententia sua, & dicentem quòd bonæ sint: & quomodo tu insanus dicere audes, quare factæ sunt? quasi † Deum ob suum opificium accusans?] Nam si cordatus esses, posses etiã ex horum creatione, & potentiam

Ad Phil. 2.
1. Cor. 6.
ὁ δεῖνα, id est, talis aliquis, ille quispiam.
Matth. 5.
Sed alij quidem fortuitò illa, ac per se esse dicunt αὐτομάτως.
accusandæ sunt creaturæ.
superfluũ ipsorum accusans opificiũ.

& potentiam domini, & ineffabilem misericordiam addiscere: & potentiam quidem, quia sermone & præcepto ex aquis talia animantia produci fecit: misericordiam autem, quia vt ea produxit, propriam eis regionem attribuit, innauigabilem maris partem illis decernens, ita vt nemini possint nocere: sed versentur in mari, & sui spectaculo supereminentem opificis potentiam doceant, nullúmque humano generi damnum inferant. An paruam putas misericordiæ partem, geminam tibi vtilitatem hinc exoriri? Etenim sapere volentes, ad Dei notitiam introducunt, & admirari faciunt misericordiæ eius magnitudinem, quòd ab eorum nocumentis humanum genus liberauit. Neque ob nostram duntaxat vtilitatem ea omnia facta sunt, sed & ob immensam ipsius magnificentiam. Alia enim propter nostram vtilitatem fecit, alia propter suam magnificentiam, vt magis factoris prædicetur potentia. Audiens itaque, quòd Deus vidit quia bona: ne ausis vltrà diuinæ scripturæ obmurmurare, & curiosius inquirere, & dicere: Quare Deus hoc vel illud fecit? Et benedixit illa Deus, inquit, & dixit: Crescite & multiplicamini, & implete aquas, quæ in pelagis: & volatilia multiplicentur super terram. Ipsa benedictio est, in magno numero & multitudine illa augeri & multiplicari. Nam quia animatæ creaturæ erant animalia, volebátque illa perpetuò esse, ideo subdidit: Et benedixit illa Deus, & dixit: Crescite & multiplicamini. Verbum enim illud vsque in præsentem diem illa conseruat, & tantum præteriit tempus, neque vnum horum genus imminutum est. Nam benedictio Dei, & verbum quod dicebat: Crescite & multiplicamini: vt subsisterent & durarent, illis contulit. *Et factum est*, inquit, *vesperum, & factum est mane, dies quintus.* Vides quomodo diuina scriptura docuit nos, quæ die quinto facta sunt animantia? parumper expecta, & iterum videbis domini tui misericordiam. Neque enim aquas solùm animalium productione fœcundas fecit, sed ex terra denuo præcipit vt terrestria producantur animalia. Neque enim absurdum hodie attingere ea quæ die sexto sunt facta. *Et dixit*, inquit, *Deus: Producat terra animam viuentem secundùm genus, quadrupedes, & reptilia, & bestias super terram: & pecora secundum genus, & omnia reptilia terræ, secundum genus. Et factum est sic.* Vide quomodo & terra iterum duplicem nobis affert fructum, & mandato dominico ministrat. Tunc quidem seminum edebat germina, nunc autem animata animalia, quadrupedia & reptilia, pecora & feras. Ecce verum est quod dixi, quòd non omnia propter nostram vtilitatem produxerit, sed & propter suam magnificentiam: vt videntes copiam & multitudinem creaturarum, opificis virtutem obstupescamus, & sciamus sapientia quadam & misericordia inenarrabili, propter futurum hominem omnia esse producta. *Et fecit*, inquit, *Deus bestias terræ secundum genus suum, & pecora secundùm genus suum, & omnia reptilia terræ secundum genus suum. Et vidit Deus quòd bona.* Vbi nunc sunt qui dicere audent: Quare feræ, quare reptilia creata sunt? Audiant diuinam scripturam dicentem: Et vidit Deus quòd bona. Dic obsecro ipse qui creauit, laudat facta: & tu audes reprehendere? Quantæ hoc fuerit insaniæ? Quia & in seminibus, & in plantis non solum fructuosas arbores, sed & syluestres, & steriles: & non solum inutiles herbas, sed & incognitas nobis profert terra, sæpe etiam nocuas. Sed propterea non sunt arguendæ creaturæ. Neque enim temerè, neque in vanum formatæ sunt. Sanè neque laudem apud conditorem inuenissent, nisi ad vtilitatem aliquam conditæ essent. Itaque sicut in arboribus non omnes fructuosæ, sed & infructuosæ multæ: attamen illæ ipsæ non minorem nobis, quàm fructuosæ vtilitatem, eámque admirabilem, & quieti nostræ seruientem conferunt. Etenim ex ipsis ædificia, & multa alia ad quietem nostram pertinentia fabricamus. Et omnino nihil quod non ratione aliqua formatum est, etiamsi humanæ naturæ omnia illa exactè scire possibile non sit. Proinde sicut in arboribus, ita & in animalibus, alia quidem ad cibum nostrum pertinent, alia ad ministerium. Ferarum item & reptilium genera non paruam nobis præstant vtilitatem. Et si quis vellet sapienter cognoscere, inueniet etiam nunc, cum principatu eorum ob primi parentis inobedientiam destituti sumus, magnam ex illis nobis vtilitatem prouenire. Multa enim inde colligunt medici, quæ ad nostrorum corporum medicinam & sanitatem conducunt. Alioquin etiam quid nocumenti ex ferarum productione, quando sicut domestica animalia, sic & illa sub potestate futura erant hominis, non multò pòst formandi? Hoc enim nunc dico, vt discas omnium domini supereminentem misericordiam, quam erga nostrum genus declarat. Postquam enim expandit cœlum, extendit terram, condidit firmamentum, vt quasi interstitium aliquod diuisionem inter aquas & aquas faceret: & deinde vt iussit aquarum fieri congregationes, eas mare appellauit: aridam autem terram, quam seminum herbarúmque prouentu ornauit. Indéque transiit ad duorum magnorum luminarium formationem, & stellarum varietatem, quibus pulchritudinem cœli decentiorem reddidit. Postea autem ex aquis productis aquatilibus animantibus & volatilibus, quæ volarent super terram secundùm firmamentum cœli: & impleto quinque dierum numero: quoniam oportebat & terrestria animalia formari: imperauit vt & ipsa ederentur, & quæ ad cibum, & quæ ad ministerium conducibilia, & feræ, & reptilia. Denique vbi omnia suo ornatu excoluit, & conuenienti ordine visibilia disposuit, & mensam largam instruxit, variis & omnigenis refertam eduliis, copiámque & opes habentem, & quasi quis dicat regiam, vndequaque suprà & infrà variis modis splendidam: tunc tandem fruiturum his omnibus format, cui visibilium omnium potestatem tradat: & ostendit quanto dignius cæteris omnibus animal formet, quandoquidem præcipit, omnia quæ facta erant, sub illius esse imperio & potestate. Verùm ne prolixior fiat sermo, his contenti dictis, in sequentem diem reponamus ea quæ pertinent ad formationem admirabilis huius animalis rationalis & animati, hominem dico: nunc consuetam admonitionem adhibentes, ita vt ne dictorum memoria elabatur: sed ex omnibus visibilibus ad glorificandum Dominum nosipsos erigamus. Quòd autem assequi, & creaturarum omnium rationem comprehendere non possumus, ne sit nobis incredulitatis occasio, sed potius glorificationis incitabulum. Quando enim deficit ratio, & mens non est capax, cogita quàm magnus est Dominus tuus, & ex hoc ipso quanta sit eius virtus, cùm neque rationem eorum quæ ab illo facta sunt, scire queamus. Hoc fuerit grati animi, & sobriæ mentis. Quoniam & Gentiles sic errauerunt: suis enim cogitationibus omnia permittentes, & ad imbecillitatem naturæ suæ non respicientes, sed quæ vltra captum suum erant imaginantes, & limitum suorum fines egredientes, etiam à sua dignitate exciderunt. Nam qui ratione insigniti, primatum acceperant præ facturis creaturísque omnibus, vtpote omnibus visibilibus digniores: hi in tantam absurditatem deducti sunt, vt canes,

& simias, & crocodilos, & fœdiora adorarint. Et quid dico bruta animalia? Multi eorum in tantum stuporem & amentiam inciderunt, vt & cepe, & allia, & his viliora colant. Propterea Propheta illos designans, inquit: Comparatus est iumentis insipientibus, & similis factus est illis. (Psal.48.) Qui ratione, inquit, insignitus, & tanta sapientia præditus, is brutis factus est similis, fortè & deterior: Illa enim, vtpote irrationabilia, nullis pœnis obnoxia sunt. Qui autem ratione pollet, & in illorum inciderit absurditatem, meritò pœnas luit, ingratus existens post tot beneficia. Hinc denique & lapides, & ligna deos appellarunt, & hæc visibilia elementa deos dixerunt: quia mox vt semel à recta via aberrarunt, in præceps iuerunt, & in malitiæ profundum inciderunt. Verumtamen nos neque sic de salute illorum desperemus, sed afferentes doctrinas nostras, cum omni longanimitate & alacritate illis loquamur: monstrantes tum rei absurditatem, tum damni grauitatem, & nunquam de illorum salute desperemus. Probabile enim, quod processu temporis * Christo auscultent, & maximè si nos ita viuamus, ne à nobis offendantur. (* πείθεσθαι, persuadebuntur, ad fidem adducentur.) Multi enim illorum cùm viderint nostrorum aliquos, verbo quidem & vocabulo Christianos appellari, cæterum sicut ipsos rapere, pecuniæ cupidos esse, inuidere, insidiari, dolos plectere, aliáque omnia facere: crapulæ, voluptatíque vacare: non iam nos audiunt, neque si rationabiles sint admonitiones nostræ, sed existimant omnia nostra deceptiones, & iisdem criminibus omnes obnoxios. Cogita obsecro, quantis illi digni sint suppliciis, quandoquidem non solum sibiipsis inextinguibilem ignem coaceruant, sed & aliis authores sunt vt in errore perseuerent: & ne virtutem addiscant, obturant aures: & adhæc in causa sunt, vt etiam virtutum studiosi accusentur, & reprehendantur, & (quod omnibus grauius) per ipsos dominus blasphematur. Vides quanta malitiæ pernicies? Vide quomodo non vulgari pœnæ reos se faciunt, qui malum sectantur: sed & multò grauissima supplicia pro omnibus luituri sunt, non solum pro sua perditione, sed & pro errantium scandalo, & pro suggillatione iustorum, & pro blasphemia in Deum. Hæc omnia cogitemus, ne simus nostræ salutis negligentes: sed magna nobis sit cura, vt iuxta Deum viuamus, scientes nos inde vel condemnandos, vel illius misericordia beandos. Sic igitur omnia faciamus, vt & nos in pura conscientia versemur, & eos qui adhuc errant, nostra diuina conuersatione ad veritatem manuducamus: vt & nos, & alij omnes, qui nobis connumerantur, bona † fama fruamur: (spe.) & ante omnia glorificetur dominus noster, † maiorémque nostri curam agat.] (qui tantam nostri curam gerat.) Nam quando in nos respiciunt homines, & laudem in Deum referunt, inde & nos plus diuinæ gratiæ assequemur. Quid enim beatius homine, qui sic viuit, vt & homines obstupescant, & dicant, Gloria tibi Deus? Quales sunt Christiani, quantam præ se ferunt philosophiam, quomodo despiciunt præsentia, quomodo omnia ipsis vmbra & somnium reputantur, & nulli visibilium sunt affixi: sed omnia transigunt, sicut hi qui in terra aliena agunt peregrini, & quotidie migrare ex hac vita cupiunt & anhelant? Quantam putas verba hæc his qui sic viuunt, etiam hic à Deo retributionem afferre? Et quod valde admirabile & rarum, etiam hi qui talia de nobis iudicant, breui ab errore desistent, & ad veritatem redibunt. Hoc quantam illic fiduciam afferet, nulli non manifestum est. Proinde scientes quod & de damno, & de lucro proximorum iudicabimur: sic vitam nostram instituamus, vt non solum nobis sufficiat, sed & alij inde erudiantur, vt & hic magnam Dei gratiam nobis conciliemus, & in futuro gloria per Dei misericordiam fruamur. Oremus, vt hæc nobis concedantur gratia & miserationibus vnigeniti eius filij, cum quo patri simul, sanctóque Spiritui sit gloria, imperium, honor, nunc, & semper, & in secula seculorum. Amen.

Et dixit Deus, Faciamus hominem secundùm imaginem nostram & secundum similitudinem: & dominetur piscibus maris, & volatilibus cœli, & pecoribus, & bestiis, & vniuersæ terræ, & omnibus reptilibus repentibus super terram.

HOMILIA VIII.

QVONIAM alacres heri quæ diximus audiistis, age & hodie, quæ recens lecta sunt, charitati vestræ proponamus. Prius tamen vos obsecrauerimus, vt diligenter auscultetis ea quæ dicuntur: & quæ prius dicta sunt, bene in mente vestra reponatis, vt ne frustra & incassum laborem hunc feramus. Hoc enim studium nostrum est, vt vim ac sensum eorum quæ scripta sint accuratè sciatis: atque ita vt non solum teneatis, sed & aliorum magistri possitis, iuxta beatum Paulum, vnus alterum ædificare. (1.Thess.) Nam si vos profeceritis in domino, & in spiritualium doctrina mactos & præstantes ostenderitis, etiam nos ingenti afficietis lætitia. Hæc enim nostra fuerit tota prosperitas, & summa festiuitas. Quæ nostra spes, vel gaudium, vel corona, inquit, gloriationis? an non & vos, & vestrum in diuinis studiis incrementum? (1.Thess.) Omnes enim doctores, qui vident discipulos priorum lectionum memoriam animo bene tenere, operibúsque ipsis fructum aliquem afferre, maiore alacritate & sequentium scientiam concredunt. Et nos quoque quanto magis mentem vestram erigi, & desiderium crescere, rationémque alas assumere videmus, tanto alacriores reddimur, vt vberiorem doctrinam proponamus. Porrò quantò plus profundimus fluentorum horum spiritualium, tantò nobis & fluenta sunt auctiora: nimirum propter ædificationem vestram, & propter vestrarum animarum vtilitatem. Non enim in hac causa contingit, sicut in pecuniis. Illic enim qui dinumerauit vicino, imminuit suam substantiam: & quantò plus expendit, tantò minus possidet pecuniæ. Hîc autem planè secus agitur. Tunc enim facultatibus nostris plus accrescit, tunc spirituales hæ opes magis augentur, quando audire volentibus, doctrinam liberaliter profundimus. Igitur quia nobis abundantius & opes, & substantiæ affluunt, & vos spiritualibus alimentis satiari non potestis: age, videamus quid & hodie beatus Moses in his quæ lecta sunt nos doceat, imò quid gratia Spiritus per eius linguam nobis dicat. *Et dixit*, inquit, *Deus: Faciamus hominem secundum imaginem nostram, & secundùm similitudinem.* Ne simpliciter prætereamus charissimi dicta hæc, sed disquiramus verba singula: & ad infima descendentes, vim in breuiculis hisce verbis latentem inuestigemus. Nam licet pauca sint verba, magnus tamen thesaurus est in illis reconditus: atque decet, vt non tantum coram astemus, sed & sobrij & vigiles adsimus. Quoniam & hi qui sensibiles thesauros effodere conantur, non in superficie solum fodiunt, sed in profundum descendunt, & penitiores terræ sinus scrutantur: atque ita arte sua aurum à terra segregant, tametsi sæpe post labores sudorésque multos vix paucas quasdam portiunculas afferunt. Hic autem nil tale est, sed labor minor, & ineffabilis

& ineffabilis vbertas. Nam spiritualia omnia in hunc modum se habent. Ne igitur simus deteriores his qui sensibilia admirantur: sed inquiramus & nos diligenter thesaurum hunc spiritualem in verbis istis reconditum. Et primùm videamus quid nouum & admirandum dicat: dein quare tanta verborum variatione vtatur beatus hic propheta, imò misericors Deus per prophetam loquens. Et dixit: Faciamus hominem secundùm imaginem nostram, & secundùm similitudinem. Prius quidem, quum cœlum terrámque formasset, audiuimus illum dicentem: Fiat lux: &: Fiat firmamentum in medio aquæ. Et iterum: Cogantur aquæ in congregationem vnam, & appareat arida: &: Fiant luminaria: &: Educant aquæ reptilia animarum viuentium. Vidisti sermone solo & præcepto omnem creaturam quinque diebus formari? Vide hodie, quanta verborum diuersitas. Non enim iam dicit: Fiat homo: sed quid? Faciamus hominem secundùm imaginem nostram, & secundùm similitudinem. Quid hoc noui? quid rari? Quisnam ille qui formandus, ad quem faciendum opifici tanto consilio & circumspectione opus? Ne mireris dilecte. Homo enim inter visibilia omnia dignitate præcellit, propter quem condita sunt hæc omnia, cœlum, terra, mare, sol, luna, stellæ, reptilia, iumenta, brutáque animalia omnia. Et quare, inquis, tardius creatus est homo, si cætera dignitate præstat? Meritò. Nam vt ingressuro in ciuitatem aliquam rege, operæprecium est, præmittere satellites, aliósque omnes vt bene adornatis palatiis, rex honestius ibi agat: ita simili modo, quasi regem & principem aliquem rebus terrenis præfecturus, prius omnem hunc ornatum fabricauit, & tandem præficiendum hominem * formauit: (* παρήγαγε, id est, formauit, produxit, introduxit.) declarans factis istis, quanto honore animal hoc prosequatur. Cæterum rogemus hoc loco Iudæum, & videamus quid respondeat, ad quem dixerit Deus: Faciamus hominem secundùm imaginem nostram. Scripta enim sunt hæc à Mose, cui se credere dicunt quidem, non credunt autem: sicut & Christus inquit: Si crederetis Mosi, crederetis & mihi. (Ioan.5.) Sed literæ quidem apud illos sunt, sensus verò apud nos. Ad quem igitur dictum est, Faciamus hominem? cum quo consilium hoc habuit dominus? Nunquid consilio & circunspectione opus habet? Absit. Quid ergò? Figura verborum declarare voluit, quàm excellentem honorem homini qui formabatur, impendat. Quid ergo dicunt hi qui adhuc habent velamen super corda sua positum, & nihil eorum quæ hîc contenta, intelligere volunt? Ad angelum & archangelum, inquiunt, hæc dicta sunt. O insaniam, ô magnam impudentiam! Et quomodo rationi consentaneum est, bone vir, vt angeli consilium dent domino, & creaturæ creatori? Non enim est angelorum consilium dare, sed assistere, & ministerium adimplere. Et vt discas, audi vocalissimum Esaiam, dicentem de supernis angelicis virtutibus: Vidi Cherubim stantia à dextris Dei, & Seraphim, & obtegebant facies pedésque suos alis. (Esa.6.) Quod ideo factum esse liquet, quia fulgur maiestatis diuinæ inde egrediens, ferre nequiuerunt, steterúntque cum timore & tremore. Etenim creaturis peculiare est domino adsistere. Verùm illi nihil præsentium intelligentes, simpliciter quod occurrit effutiunt. Et ideo refutatis illorum deliramentis, dictorum veritas ecclesiæ filiis discenda est. Quis igitur hic, ad quem inquit, Faciamus hominem? Quis autem alius, quàm ille magni consilij angelus, ille admirabilis consiliarius, potens princeps pacis, pater futuri seculi, vnigenitus Dei filius, patri æqualis secundum substantiam, per quem omnia producta sunt? huic dicit: Faciamus hominem secundum imaginem nostram, & secundùm similitudinem. Hîc Arrianos tempestiuè perstringit. Non enim imperando dixit, fac, vt subdito & inferiori, vel vt minori secundum essentiam: sed par honor declaratur, cùm dicit, faciamus. Et quod sequitur, magnam substantiæ æqualitatem ostendit: Faciamus enim, ait, hominem secundùm imaginem nostram, & similitudinem. Iterum hîc insurgunt & pullulant hæretici alij, ecclesiæ dogmata depopulantes, & dicentes: Ecce dicit, secundum imaginem nostram. Et inde volunt Deo humanam formam tribuere: id quod extremi fuerit stuporis, vt is qui forma speciéque caret, & nulli alterationi obnoxius est, sub humanam redigatur formam, & incorporeo membra & liniamenta attribuantur. Quæ huic insania par fuerit? quum non solum nihil lucri à scripturis diuinitus inspiratis referunt, sed & plurimum inde offenduntur? simili modo affecti, sicut hi qui morbo laborant, & corporalibus oculis cæcutiunt. Illi enim ob oculorum suorum infirmitatem solis lucem ægrè ferunt, & ob aduersam corporis valetudinem etiam optimos saluberrimósque cibos auersantur: Ita & hi anima ægrotantes, & mentalibus oculis capti, ad lumen veritatis respicere non possunt. Idcirco nostro fungentes munere, manus eis porrigamus, magnáque eis mansuetudine loquamur. Nam & beatus Paulus ita nos monuit, dicens: (2.Tim.2.) Vt in mansuetudine erudiantur aduersarij, si fortè det eis Deus pœnitentiam in agnitionem veritatis, & emergant à laqueo diaboli, capti ab ipso illius voluntate. Vides quomodo verbis declarauit, quòd quasi ebrietate obruti sint? Nam quod dicit, emergant, ostendit quòd in profundo aliquo mersi sint. Et iterum: Capti, inquit, à diabolo, quasi diceret, laqueis irretiti sunt. Vnde & nobis gemina opus est mansuetudine & longanimitate, vt possimus eos eripere & educere ex laqueis diaboli. Dicamus igitur eis: Emergite, & resipiscite paulisper, aspicite lumen iustitiæ, expendite vobiscum verborum diligentiam. Neque enim cùm dicit: Faciamus hominem secundùm imaginem nostram, & secundùm similitudinem: hîc sermonem finiuit: sed per ea quæ adiungit, manifestum nobis facit, quo sensu nomen imaginis posuerit. Quid enim dicit? Et dominetur piscibus maris, & volatilibus cœli, & omnibus reptilibus super terram. Imaginem ergo dixit de principatu & dominio, non de alio aliquo: quia Deus fecit hominem principem omnium quæ sunt super terram, & nihil super terram homine maius est, & omnia sub potestate illius sunt. Quòd si adhuc ea dicta esse contendant de formæ imagine, dicemus eis: Igitur Deus non solum homo, sed & mulier erit: quia eandem formam vterque habent. Verùm hoc absurdum est, & ratione caret. Audi enim & beatum Paulum dicentem: Vir enim non debet velare caput, imago & gloria Dei existens. (1.Cor.11.) Mulier autem gloria viri est. Vir enim imperat, mulier autem subiecta est: sicut & Christus ab initio ad eam dixit: Ad virum tuum conuersio tua, & ipse tibi dominabitur. (Genes.3.) Itaque quoniam iuxta rationem dominij, non formæ, ad imaginem factus est, ideo vir dominatur omnibus, mulier autem subiecta est. Ea propter dicit de viro Paulus, quòd imago & gloria Dei sit, mulier autem gloria viri. Quòd si de forma vel figura dixisset, non vtique ea diuisisset. Eadem enim figura est viri & mulieris. Vidisti plenam veritatem, quomodo nullum veritatis prætextum relinquit his qui absque causa impudentes esse volunt. Verumtamen etiam illis ita se habentibus, ne cessemus magna suauitate cum ipsis agere, si fortè det illis Deus pœnitentiam ad agnitionem veritatis.

Ne ergo torpescamus, si quo pacto per mansuetudinis studium possimus ipsos cripere à deceptione diaboli.

Act.17. Et si placet, citemus iterum beatum Paulum, qui Athenien sibus sic dicebat: Non debemus existimare, auro, vel argento, vel lapidi, vel sculpturæ artis, vel inuento hominis numen esse simile. Vidisti quanta diligentia omnem illorum errorem sapiens magister amputauerit? Non solum enim à corporali typo alienum dicit numen, sed & quod tale aliquid nulla humana cogitatio effigiare queat. Hæc subinde illis dicentes, nihil quod vestrum est intermittatis, si fortè ad veritatem respicere velint. Cæterùm vt à beneuola illorum instructione vobis desistendum non est: ita oro, vt scita ecclesiastica probè teneatis, non confundentes dictorum consequentiam: sed cum Iudæis vt oportet loquamini: & demonstrate, quòd non sint dicta de angelis & virtutibus, quorum officium est ministrare: sed de vnigenito Dei filio. Arrianis quoque hinc parem filij cum patre dignitatem indicate. Sed & his qui humanam formam numinis imaginantur, allatis in medium his quæ à beato Paulo sunt dicta, euellite ecclesiasticis placitis pernicios os morbos instar zizaniorum pullulantes: operámque date, vt pia scita in eis plantentur & roborentur. Volo enim, & precor, omnes vos in doctorum ordine esse: & non solùm auditores nostrorum esse dictorum, sed & aliis doctrinam nostram afferre, piscarique errantes, vt in viam redeant veritatis, sicut & Paulus inquit: Vnus alterum ædificet: &, Cum timore & tremore salutem vestram operemini. Sic Deus nostram multitudinem augebit, & vos vberius superna fruemini gratia, magnam membrorum vestrorum curam habentes. Neque enim Deus vult vt Christianus seipso tantùm contentus sit, sed vt alios ædificet, non per doctrinam solum, sed & per vitam & conuersationem. Neque sic nos inducit in veritatis viam, vt in vitæ curam. Nam neque tam considerantur ea quæ à nobis dicuntur, quàm quæ à nobis aguntur. Et vt scias rem ita se habere, licet infinitè tantum philosophemur verbis, & de patientia disseramus, & cùm tempus fuerit, eam operibus non demonstremus: non tantum proderunt verba, quantum nocebunt opera. Sin ante & post verba, operum specimen exhibuerimus: digni habebimur qui admoneamus alios eorum quæ per opera adimplemus: quia

Matth.5. & Christus illos beatos dixit, inquiens: Beatus qui fecerit, & docuerit. Vide quòd opus præposuerit, & postea doctrinam. Atque adeo præcedente opere, etiamsi non sequatur doctrina, sufficiunt opera ipsa magis quàm vlla vox ad docendum eos qui in nos respiciunt. Hoc igitur omnibus modis consideremus, vt prius operibus doceamus, & postea sermonibus:

Rom.2. vt ne & nos audiamus à beato Paulo: Tu qui doces alium, teipsum non doces? Et cùm volumus admonere alium, vt aliquid ex his quæ necessaria sunt, efficiat, prius studeamus & nos hoc ipsum agere, quòd nobis & maior sit loquendi fiducia, & omnis nostra cura sit in animarum salute. Et quomodo poterimus? Lasciuias carnis refrænemus, & verum probemus iciunium. Iciunium autem dico, abstinentiam à vitiis. Etenim abstinentia à cibis propter hoc recepta est, vt vigorem carnis refrænet, & equum moderanti facilè parêre faciat. Iciunantem ante omnia oportet iram refrænare, mansuetudinem & lenitatem addiscere, habere cor contritum, absurdas concupiscentias repellere, ante oculos continuò proponendo oculum æterni iudicis, & tribunal illud indeprauabile: pecuniis superiorem esse, & illis dominari: liberalem esse in danda eleemosyna, nullum malum aduersus proximum in cor admittere. Hoc verum iciunium est, sicut & Esaias ex persona Dei loquens, dicit: Non hoc iciunium elegi, dicit Dominus. Et si torqueas vt circulum cruicem tuam, & saccum & cinerem substernas, neque sic † vocabitur iciunium acceptum, dicit Dominus. Sed quale dic? Solue, inquit, obligationes violentorum contractuum, frange esurienti panem tuum, pauperem absque tecto induc in domum tuam. Et si hæc feceris, inquit, tunc erumpet matutina lux tua, & sanitates tuæ statim orientur. Vidisti dilecte, quale sit verum iciunium? Hoc vobis curæ sit, & non vt plerique existimemus definiri in hoc iciunium, si ad vesperam vsque impransi mancamus. Non hoc est quod quæritur, sed vt cum ciborum abstinentia & à cæteris abstineatur quæ nocere possunt, & spiritualibus magis vacetur. Iciunantem esse oportet demissum, mitem, humilem, gloriæ huius vitæ contemptorem. Nam sicut † animæ suæ] curam despexit, ita & inanem gloriam despicere decet, & ad illum solum qui exquirit corda & renes, respicere, magnóque studio preces & confessiones facere Deo, & eleemosynarum auxilio pro viribus seipsum iuuare. Hoc enim, hoc mandatum maximè valet ad abolenda peccata, & extinguendum gehennæ ignem, modò ipsum liberaliter, & non ad ostentationem hominum fiat. Et quid dico, non ad ostentationem? Nam si rectè sapimus, ob hoc solum quòd bonum est, & ob compassionem in cognatos, virtutem hanc exercere oportebit, non ob promissas à Deo mercedes. Verùm quando ad nihil sublime mentem attollere valemus, vel ob has ipsas benigni simus, nullam ab hominibus venantes gloriam, vt ne & sumptus faciamus, & mercede pariter priuemur. Id quod non solum in eleemosyna, sed in vnoquoque bono opere spirituali attendendum, vt nihil ad hominum præconia respicientes faciamus: alioquin nulla nobis vtilitas erit, siue iciunamus, siue precamur, siue misereMatth.5. mur, siue quoduis aliud facimus, nisi propter illum solum fiant, qui nouit & abscondita, & quæ in profundo mentis sunt recondita. Nam si ab illo præmia expectas, cuius gratia ab alio, qui natura tibi cognatus est, laudari & admirari vis? Et quid inquam laudari? Sæpe is non laudat, sed & inuidet. Sunt enim multi ita malè affecti, vt & ea quæ bene à nobis fiunt, in contrarium interpretentur. Cuius igitur gratia, dic obsecro, peruersum hoc iudicium tanti facis? Insopitum enim & perpetuò vigilem illum oculum, nihil eorum quæ fiunt, latere potest. Et oportet hoc cogitantes, tanto studio vitam nostram instituere, perinde ac mox de omnibus verbis, & operibus, & cogitationibus iudicandi essemus. Ne igitur salutis nostræ contemptores simus. Nihil enim virtuti par est clarissimæ, quæ nos & in futuro seculo è gehenna eripit, & regno cœlorum nobis frui concedit, & in præsenti quoque seculo omnibus superiores constituit, qui nobis sine causa insidiantur: & non hominibus solùm, sed & ipso salutis nostræ inimico diabolo fortiores efficit. Quid igitur illi par fuerit, quæ non solum hominibus insidiantibus, sed & dæmonibus superiores sui studiosos efficit? Virtus autem est, humana omnia despicere, futura singulis horis cogitare, nullis præsentibus addictum esse: sed scire omnia humana vmbram esse, & somnium, & si quid his vilius. Virtus est, erga negocia huius vitæ non magis quàm † erga mortuum] affici: & ita vitiosæ operationis expertem, vt ad ea quæ offendere animæ salutem possunt, quasi mortuus quis sit: viuat autem, & operetur tantum ea quæ spiritus sunt: sicut & Paulus dicebat: Viuo autem, non iam ego, sed viuit in me Christus. Proinde dilecti, & nos tanquam

tanquam Christum induti omnia faciamus, & non contristemus Spiritum sanctum. Quando igitur turbamur à concupiscentia, vel affectione absurda, vel ira, vel furore, vel inuidia: cogitemus eum qui in nobis habitat, & expellamus procul omnem talem cogitationem. Reuereamur eminentem Dei gratiam, quæ nos obumbrat, & refrænemus omnes carnis affectiones, vt cum legitimè in breui hac & fragili vita certauerimus, coronas illas assequamur in futuro die illo, terribili quidem peccatoribus, desiderabili autem virtute vestitis: & mereamur ineffabilia illa bona, gratia & misericordia domini nostri Iesu Christi, cum quo sit patri & Spiritui sancto gloria, imperium, honor, nunc, & semper, & in secula seculorum. Amen.

De iis quæ sequuntur hæc verba, faciamus hominem secundum imaginem nostram: & aduersus eos qui dicunt, Cur bestiæ factæ sunt, & quis vsus creationis earum? Et quod vel sic maximè declaretur honor homini habitus, ac ineffabilis Dei erga ipsum benevolentia.

HOMILIA IX.

AGRICOLÆ studiosiores larga terræ semina concredunt, quam crassam & pinguem vident: & magnam continuò diligentiam adhibentes, quotidie considerant, num fortè alicubi sit quod segeti nocere, & laborem ipsorum, quem habuerunt, inutilem facere possit. Simili modo & nos, spirituale desiderium vestrum, & ingens audiendi studium videntes, operam damus, vt quotidie sententias quasdam diuinæ scripturæ, vestræ menti inseramus, quibus etiam detegantur ea quæ spirituali semini nociua esse possunt: ne fortè nocumentis & insidiis eorum qui præter ecclesiastica placita, suorum capitum figmenta introducere tentant, sana doctrina intercipiatur, & turbetur. Vestrum igitur fuerit, deposita posthac diligenter seruare, & firma memoria custodire, vt facilius & sequentia consequi possitis. Nam nisi nunc ad profundiora scripturarum sensa nos descenderimus, & vos mentem vestram coaptaueritis, quando iciunij tempus, quando ad natandum membra nostra sunt leuia, mentis autem oculus acutior, vtpote non turbatus damnoso voluptatis fluore: spiritus quoque, ne suffocetur, sufficientior: quando commodè poterimus hæc facere? num quando deliciæ, & ebrietas, & voracitas, & crapula, & alia quæ inde nascuntur mala, regnant? Non videtis, quòd ij qui preciosos lapides in mari quærunt, non sedent iuxta littus maris, fluctus numerantes: sed in profundum se demittunt, & vt ita dicam, quasi in ipsos sinus abyssi descendentes, assequuntur quod tanta opera exquirunt: quamuis quid magnæ vtilitatis vitæ huic attulerit illorum lapidum inuentio? Vtinam non magna damna & incommoda inferrent. Ex insania enim ista & rabie quæ est in pecuniis, innumera sequi videmus mala. Attamen licet tanta inde nascantur mala & damna, non est tamen quod grauet, ac deterreat eos qui in his occupati sunt: sed & laborem subeunt, & periculis se exponunt, vt inuenire possint quod quærunt. In diuinis autem scripturis, & in spiritualibus & preciosis illis lapidibus, neque periculum suspicari licet, neque multus est labor, sed lucrum ineffabile: tantum ea quæ nostra sunt cum alacritate asseramus. Gratia enim est parata, quærens eos qui se cum largitate suspiciant. Ita enim se habet dominus noster, quòd si viderit animam vigilem, & desiderium ferues, & ipse suas diuitias largiter suppeditat pro sua magnificentia, vltrà etiam quàm petere audeamus. Hæc igitur cùm sciamus dilecti, purificatis cogitationibus vestris à secularibus negociis, & dilatata mentis vestræ latitudine, magna alacritate suscipite quæ à Spiritu sancto suppeditantur: vt sicut terra crassa & fœcunda multiplicetis concredita semina, & faciatis fructum, alius quidem centuplum, alius sexagecuplum, alius trigecuplum. Audistis superioribus diebus ineffabilem sapientiam eius qui visibilia hæc omnia fabricauit, & quomodo verbo solum & † præcepto omnia produxit. Dixit enim, Fiat: & factum est. Statímque producta sunt omnia elementa, & sufficit verbum, vt subsistere possent omnia: non quoniam simpliciter erat verbum, sed quia verbum Dei. Memores eorum estote, quæ tunc à nobis mouebantur contra eos qui ex præiacente materia res factas esse contendunt, & ad ecclesiastica scita, etiam sua deliria afferre non verentur. Didicistis cuius gratia cœlum quidem perfectum, terram autem informem produxerit. Duas enim tunc causas diximus: vnam, vt in elemento hoc potiori potentiam domini agnoscens, non vltrà ambigas propter imporentiam illius factum esse: alteram quia terra mater & nutrix nostra facta est: & ex ipsa pascimur & sumus, aliisque omnibus fruimur, & ad ipsam redimus: ipsa enim nobis est & patria, & sepulchrum. Et ne quis ob vtilitatem & necessitatem illius maius aliquid de ipsa sentiat, ostendit ipsam ab initio informem conditam: vt eruditi per res ipsas, prædicta omnia non naturæ telluris ascribenda, sed potius conditoris virtuti. Didicistis item, quomodo aquarum separationem fecerit, producto visibili hoc firmamento. Scitis, animantia & ex terra, & ex aquis edita. Hæc non absque causa & temerè nunc charitati vestræ cogor repetere: partim vt auditorum animis hæc magis insideant, partim vt his qui tunc non affuere, nihil damni absentia sua attulerit: quia benignus pater etiam absentibus filiis reliquias mensæ reseruat, vt cùm aduenerint, ex earum reseruatione suam consolentur absentiam. Vnde & nos omnium qui huc confluunt, non minorem quàm membrorum nostrorum curam gerentes, & profectum vestrum nostram existimantes gloriam, cupimus omnes perfectos & consummatos fieri in gloriam domini, & laudem ecclesiæ, & nostram gloriationem. Et nisi molestum est, paucis charitati vestræ & hesterna dicta commemorabimus. Vidistis quanta diuersitate homo & creaturæ aliæ conditi sunt. Audistis, quanto honore principem nostri generis dignatus sit: & in formatione ipsa quomodo per verba dictionúmque crassitudinem declararit honorem formando tribuendum, dicens: Faciamus hominem secundùm imaginem nostram, & secundum similitudinem. Didicistis, quid sit secundum imaginem, nempe quòd non sit substantiæ dignitas, sed dominij similitudo: & quòd non secundùm imaginem formæ, sed secundùm rationem dominij dixerit: ideo & subdidit, & dominetur piscibus maris, & volatilibus cœli, & bestiis, & reptilibus terræ. Verùm hîc gentiles in nos insurgunt, & dicunt, quòd compertum sit hoc non esse verum. Non enim dominamur feris, quemadmodum pollicitus est, sed ipsæ nobis potius. Imò non verum est quod hi obiiciunt. Nam mox vt apparuerit homo, feræ fugam capiunt. Quòd si aliquando vel fame vrgente, vel nobis illas lacessentibus, ab eis damnum accipiamus, hoc non fit ideo, quòd illis in nos sit imperium, sed ob nostram offensionem. Nam cùm latrones nos inuadunt, si non negligamus, sed in illos arma sumamus, id non ideo sit, quòd imperium in illos obtineamus, sed quòd nostræ saluti prospiciamus.

Audiamus autem nunc quæ ſint dicta: Faciamus hominem ſecundùm imaginem noſtram, & ſecundùm ſimilitudinem. Sicut imaginem dixit ob principatus rationem, ita & ſimilitudinem, vt pro viribus humanis ſimiles fiamus Deo, manſuetudine (inquam) & lenitate, & virtutibus Deo ſimiles efficiamur: quod & (Matth. 6.) Chriſtus dicit: Similes eſtote patri veſtro, qui eſt in cœlis. Nam quemadmodum in terra hac ſpacioſa & lata, animantium alia manſuetiora ſunt, alia ferociora: ita in latitudine animæ noſtræ, cogitationum aliæ ſunt magis pecuinæ & irrationales, aliæ ferociores & agreſtiores. Domandæ igitur illæ ſunt, & rationis imperio magiſtrandæ. Et quomodo quis cogitationem ferociorem compeſceret? Quid dicis homo? Leonibus imperamus, & animos eorum manſuetos facimus: & dubitas, num mentis ferociam in manſuetudinem mutare poſſis? Atqui natura beſtiæ feroces ſunt, & præter naturam manſuetæ: contrà tu præter naturam ferox, natura autem mitis: & qui beſtiis id quod natura eis ineſt auferre, & quod eorum naturæ aduerſum, inſerere potes: id quòd natura tibi præſtitit, conſeruare non potes? En quantam hoc condemnationem meretur? Iam quod his admirabilius eſt, leonum naturæ & alia quædam difficultas ineſt. Rationis enim participes non ſunt, & nihilominus videmus ſæpe duci eos manſuetos per forum, multíque ex officinis nummos, vt mercedem artis & induſtriæ manſuetario numerant, quòd feram manſuefecerit: animæ verò tuæ ratio conceſſa eſt, & Dei timor, & alia vndequaque adminicula: ne igitur prætextus & cauſationes affer. Potes enim, ſi vis, manſuetus eſſe, & placidus & æquus. Faciamus, inquit, hominem ſecundum imaginem noſtram, & ſecundum ſimilitudinem. Ad propoſitam quæſtionem iterum redeamus. Oſtendit enim dictis illis, quod ab initio homo plenum & perfectum ſuper beſtias principatum habuerit. Dominentur enim, ait, piſcibus maris, & volatilibus cœli, & feris, & reptilibus terræ. Quòd autem nunc terrori nobis ſint beſtiæ, & timeamus, & dominio exciderimus, neque ipſe contradico. Verùm hoc non arguit falſam Dei promiſſionem. Nam ab initio res non ita habebant, ſed timebant & tremebant * beſtiæ, & ſuſpiciebant dominum. (θηρία, feræ, beſtiæ noxiæ.) Vbi autem per inobedientiam, libertatem & dignitatem noſtram amiſimus, etiam principatus noſter mutilatus eſt. Subiecta enim homini animalia omnia fuiſſe accipe ex ſcriptura, quæ dicit: Adduxit Deus beſtias, & omnia bruta ad Adam, vt videret quid vocaret ea. Et cùm videret iuxta ſe beſtias, non reſiliit: ſed tanquam dominus aliquis ſeruis ſubditis nomina impoſuit. Et omne quod vocauit Adam, inquit, hoc nomen eſt illi. Quod vtique dominij ſignum. Et Deus volens per hoc docere ipſum * ſubſtantiæ ſuæ dignitatem, nominum impoſitionem illi permiſit. (ἐξουσίας, id eſt, potentiæ, auctoritatis. alij legiſſe videntur οὐσίας.) Atque hæc quidem ſatis indicant, ab initio feras homini terribiles non fuiſſe. Eſt tamen aliud quiddam non minus, ſed & hoc argumento manifeſtius. Et quodnam hoc? Colloquium ſerpentis cum muliere. Nam ſi terribiles fuiſſent hominibus beſtiæ, mulier ſerpente conſpecto non manſiſſet, neque conſilium accepiſſet, neque † in tanto pauore] illi locuta fuiſſet: ſed ſtatim ad aſpectum illius obſtupefacta, profugiſſet. (cum tanta ſecuritate.) Verùm colloquitur, nec metuit: nondum enim erat timor ille: cæterum vbi peccatum intrauit, ablata eſt hæc poteſtas & dignitas. Et quemadmodum inter ſeruos fieri ſolet, vt probatiores & honeſtiores conſeruis terrori ſint, qui autem deliquerunt, ſocios & ſeruos timeant: ſic & de homine factum eſt. Nam ſalua manente illius in Deum fiducia, terribilis erat & beſtiis: vbi autem impegit, timere cœpit & conſeruorum extremos. Quòd ſi quæ dicimus non fers, demonſtra tu mihi vbi terribiles ante peccatum fuerint homini beſtiæ? ſed non poteris. Quòd autem poſtea ſubiit timor, etiam hoc diuinæ miſericordiæ maximum argumentum eſt. Nam ſi poſtquam homo mandatum præuaricatus eſt, integer illius manſiſſet honor & immobilis, haud facilè à lapſu reſurrexiſſet. Quandoquidem cùm obedientes & inobedientes pari dignitate fruuntur, malitiæ aſſuefiunt magis, nec facilè ab ea deſiſtunt. Cùm enim nunc ſub tot terroribus, pœnis, & ſupplicis non emendantur: quales fuiſſent ſi nihil paſſi eſſent graue pro ſuis delictis? atque ita principatus nobis à Deo ob magnam noſtri curam ablatus. Tu autem chariſſime, & inde miſericordiam Dei ineffabilem conſidera, quomodo Adam totum mandatum ſubuerterit, & totam legem tranſgreſſus ſit: miſericors autem Deus bonitate ſua noſtra vincens delicta, non omnem honorem abſtulerit, neque toto deiecerit principatu: ſed ea duntaxat animalia à noſtra poteſtate alienauerit, quæ non multum ad huius vitæ vtilitatem nobis conducunt: quæ verò vitæ noſtræ multum ſeruiunt, & vtilia & neceſſaria, ea in ſeruitute & ſubiectione ſua reliquerit. Dedit itaque nobis boum armenta, vt aratrum trahamus, feramus, terram ſulcemus. Dedit & ſubiugalium multa genera, vt nos adiuuent ad vtilia quæque conuehenda. Dedit ouium greges, vt haberemus quæ ad veſtiendum nos ſufficerent. Dedit & alia animantium genera, vnde multa nobis ſuppeditantur commoda. Nam puniens hominem ob inobedientiam ſuam, dicebat: In ſudore faciei tuæ veſcaris pane tuo. Vt ne ſudor & labor hic noſter intolerabilis foret, ſudoris moleſtias, & laboris onus alleuiauit iumentorum multitudine, quæ vnà nobiſcum laborant, & moleſtias ferunt: idem faciens quod benignus & prudens paterfamiliâs, qui flagellato ſeruo, etiam curam quandam congruam flagellis adhibet. Nam vt condemnauit peccatorem Deus, leniorem etiam condemnationem eſſe (Geneſ.3.) voluit: quia ad laborem & ſudorem adiudicato, ſubſidiaria fecit multa brutorũ genera. Atque ita, quòd honorem nobis dedit, & abſtulit: & beſtiarum nobis metum immiſit, & omnia (ſi quis diligenter & cordatè inquirat) offendet plena ſapientiæ, prouidentiæ, & miſericordiæ. Quocirca pro his omnibus gratias ei agamus, qui tanta in nos beneficia collocauit. Neque enim graue aliquid & oneroſum à nobis requirit: ſed ſolum vt teſtemur & fateamur beneficia ſua, & pro his gratias referamus: non quòd ipſe his egeat, qui ſufficientiſſimus eſt, nulláque re indiget: ſed vt nos diſcamus authorem bonorum diligere, & non ingrati ſimus, ſed dignam tantis beneficiis & prouidentia virtutem afferamus. Nam ſic ipſum ad maiorem noſtri ſollicitudinem prouocabimus. Oro igitur, ne deſides ſimus, ſed vnuſquiſque pro virili ſupputet apud ſe ſingulis horis, non ſolum communia beneficia, ſed & priuata in ſe collata: non ea tantùm quæ omnes fatentur, & quæ omnibus manifeſta, ſed & propria, ac pleroſque latentia. Sic enim ad continuam gratiarum actionem domino referendam incitabimur. Hoc maximum ſacrificium, hæc perfecta oblatio eſt, hoc fiduciæ noſtræ ad Deum argumentum. Et quomodo dico? Qui hæc continuò in mente ſua verſat, & ſuam tenuitatem agnoſcit, & eminentem diuinam miſericordiam cogitat: quomodo res noſtras gubernans & diſpenſans, non attendat quid mereantur noſtra peccata, ſed ad ſuam bonitatem: is nimirum mentem humiliat, cor conterit, omnem faſtum & arrogantiam caſtigat: diſcit modeſtè agere, contemnere præſentis vitæ gloriam,

gloriam, ridere viſibilia omnia, cogitare futura vitæ immortalis bona. Qui autem ſic afficitur animo, verum & acceptum ſacrificium Deo offert, ſicut propheta dicit: (Pſal.50.) Sacrificium Deo ſpiritus contribulatus, cor contritum & humiliatum Deus non deſpiciet. Cordatos enim famulos non tam pœnæ & ſupplicia emendant, vt beneficia, & agnoſcere quòd non iuxta delictorum merita pœnam luerint. Conteramus igitur pectus noſtrum, humiliemus (obſecro) mentem, & maximè nunc cùm hoc ieiunij tempus multa nobis præbet ſubſidia. Nam ſi ita affecti fuerimus, poterimus & magna † ſobrietate preces facere, & confitentes peccata multum gratiarum ſupernè obtinere. (attentione.) Et vt ſciatis tales animas Deo placere, audi ipſum dicentem: (Eſaiæ 66.) Ad quem reſpiciam, niſi ad humilem, & quietum, & trementem ſermones meos? Idcirco & Chriſtus dicit: (Matth.11.) Diſcite à me, quia mitis ſum, & humilis corde, & inuenietis requiem animabus veſtris. Nam qui verè ſeipſum humiliat, nunquam poterit ira commoueri, & proximo ſuccenſere: quia anima eius in ſui conſideratione occupata eſt & humiliata. Anima autem quæ ſic ſe habet, quid eſſe poſſet beatius? Quicunque talis eſt, is in portu continuo ſedet ab omni tẽpeſtate liber, & oblectatur in cogitationum tranquillitate. Et ideo Chriſtus dicebat: Et inuenietis requiem animabus veſtris. Itaque ſicut qui affectiones illas ſopit, multa requie fruitur: ita deſes & ſupinus, & qui nequit ſeipſum vt decet moderari, perpetuò perturbationibus & affectionibus obnoxius eſt: domi bellum habet, nemine perſequente turbatur, & grauem ſuſtinet tempeſtatem. Et propterea fluctibus ſe eleuantibus, & exoriẽtibus malorum ſpirituum procellis, ſæpe naui ob imperitiam gubernatoris demerſa, ſimul ipſe ſubmergitur. Proinde decet nos eſſe ſobrios, & vigiles, & perpetuam indeſinentémque animæ noſtrę ſollicitudinem habere. Chriſtiani enim eſt aduerſus concupiſcentias carnis ſemper in acie ſtare, & leges domini noſtri nobis datas, ſemper in auribus ſonare, & his muniri, & illius longanimitate non abuti: & non expectare, vt re ipſa iræ illius periculum faciamus, & tunc coërceamur, vt ne & de nobis dicatur, (Pſal.77.) Quando occidebat eos, tunc inquirebant eum. Chariſſimi, adiumento nobis nunc eſt ieiunij tempus, omnes ad confeſſionem peccatorum noſtrorum feſtinemus, & ab omni quidem malitia abſtineamus, exerceamus autem virtutes omnes. Nam ſic & beatus Dauid docet, dicens: (Pſal.36.) Declina à malo, & fac bonum. Quòd ſi in hunc modum vitam noſtram inſtituerimus, & abſtinentiæ ciborum abſtinentiam à malis adiunxerimus, poterimus & nos magna fiducia frui, & vberiorem à Deo miſericordiam aſſequi, & in præſenti vita, & in futuro illo die terribili, precibus & interceſſionibus eorum qui Deo maximè placuerunt: gratia & miſericordia domini noſtri Ieſu Chriſti, cum quo patri ſimul & Spiritui ſancto ſit gloria, imperium, honor, nunc, & ſemper, & in ſecula ſeculorum. Amen.

Exhortatio ad eos quos pudet poſt cibum ſumptum accedere concionem veſpertinam: & in reliquum textum poſt, Faciamus hominem ſecundùm imaginem noſtram, & ſecundùm ſimilitudinem: Et de his verbis, Et fecit Deus hominem, ſecundùm imaginem Dei fecit illum: maſculum & fœminam fecit illos.

HOMILIA X.

QVIDNAM ſibi vult, quòd minor eſt hodie veſter conuentus, & infrequens theatrum eorum qui ad nos confluunt? Fortaſſis aliqui erubuerunt, poſt carnalem menſam ad ſpirituale hoc venire conuiuium, & hæc ipſis eſt abſentię cauſa. Sed audiant ſapientẽ quendam dicentem: (Eccleſ.4.) Eſt confuſio quæ inducit peccatum, & eſt confuſio adducens gloriam & gratiam. Non eſt cõfuſione dignum, eum qui corporalis menſæ particeps fuit, quòd veniat ad ſpirituale conuiuium. Non enim vt humanæ res, ita & ſpirituales ad definita tempora diſtinctæ ſunt. Sermoni enim ſpirituali omne diei tempus idoneum fuerit. Et quid dico diei tempus? Neque ſi nox ingruat, ſpiritualem doctrinam impedit. Propterea & Timotheo dicebat Paulus, ſcribens: (2.Tim.4.) Inſta tempeſtiuè intempeſtiuè: argue, increpa, obſecra. Et iterum audi beatum Lucam, dicentem: (Act.20.) diſceſſurus craſtino Paulus à Troade, diſſerebat eis, & ſermonem produxit vſque ad mediam noctem. Nunquid tempus obfuit dic quæſo? num propterea doctrinæ ſermo impeditus? * Sobrius auditor etiam pranſus, ſpirituali conuentu dignus eſt. (ὁ νήφων, ſobrius, attentus, vigilans.) Itaque ſicut ſupinus, & deſes, etiamſi ieiunus permaneat, nihil inde vtilitatis capiet. Et hæc dico, non vt ieiunij rigorem ſoluam. Abſit; nam multum laudo probóque ieiunantes: ſed vt doceam, ſobrio quodam modo, non conſuetudine ad ſpiritualia eſſe accedendum. Non enim turpe fuerit, eum qui cibum antea accepit, adeſſe ſpirituali ſermoni: ſed ignauo animo adeſſe, & ab affectionibus vexari, & carnis laſciuias non comprimere. Num comedere malum? abſit: ſed gula damnoſa eſt, & impleri plus quàm ſatis & diſrumpere ventrem: id quod ipſam etiam quæ ex cibo haberi poteſt, voluptatem offendit. Itaque nihil mali eſt, vinum ad menſuram bibere, ſed ebrium fieri, & intemperantia rationis ſubuertere iudicium. Etenim dilecte, ſi ob corporis imbecillitatem non potes ieiunus diem producere, nullus qui ſapit, propter hoc te arguere poterit. Dominum enim habemus manſuetum & miſericordem, & nihil ſupra vires noſtras à nobis exigentem. Neque enim ieiunium & abſtinentiam ſimpliciter à nobis exigit: neq; hoc ipſum, vt ieiuni ſolummodo permaneamus: ſed vt à ſecularibus operibus nos abdicantes, omne noſtrum ocium in ſpiritualia collocemus. Nam ſi ſobria mente vitam noſtram inſtitueremus, & quicquid ocij datur, in ſpiritualia impenderemus: & cibos ita ſumeremus, vt tantum ſatiaremur quantum vſus exigit, & vitam omnem in bonis operibus diſpenſaremus, iam nullo opus eſſet ex ieiuniis adiumento. Sed quia negligens eſt humana natura, & deliciis gaudet, & relaxationes quærit: idcirco miſericors pater & dominus hãc ex ieiunio medicinam excogitauit, vt & delicata è medio tollantur, & ſecularium curam ad ſpiritualia opera transferamus. Si igitur ſunt aliqui præſentes, quos corporis vetat infirmitas ieiunos & impranſos permanere: eos hortor vt corporis infirmitatem curent, & ſpirituali hac doctrina non ſolum non priuentur, ſed & pranſi plus exhibeant ſtudij. Sunt enim, ſunt profectò viæ, quibus fiduciæ ad Deum ianuæ aperiri poſſunt multò maiores quàm ciborum abſtinentia. Igitur qui cibum accipit & ieiunare non valet, largiorem det eleemoſynam, feruentior ſit in precibus, maiorem habeat alacritatem in audiendis diuinis eloquiis, in quibus corporis infirmitas nihil obſtare poteſt: inimicis reconcilietur, omne odium & vindictæ cupiditatem ex animo effuget. Qui hæc fecerit, verum ieiunabit ieiunium, quod à nobis potiſſimum expoſcit dominus. Propter hæc enim hanc à cibis abſtinentiam fieri præcipit, vt refrænantes carnis laſciuias, eam obedientem faciamus, & ad mandata Dei implenda ſequacem. Quòd ſi ob infirmitatem corporis ſubſidium hoc, quod ieiunium præſtat nobis, adhibere nolumus, & deſidiæ deditiores ſumus, maxima nobisipſis damna afferimus. Nam ſi ieiunium abſentibus aliis prædictis operibus nihil nobis prodeſt, quantò negligentiores

erimus, si etiam ieiunij pharmacum nobis defuerit? Proinde scientes hæc oramus vos, qui ieiunare valetis, vt ipsi quantumcunque possibile, bonam & laudatam hanc vestram intendatis & augeatis promptitudinem. Quantò enim externus noster homo corrumpitur, tantò internus renouatur. Ieiunium enim corpus comprimit, & lasciuias inordinatas refrænat, animam autem clariorem efficit, & sublimem & leuem facit. Fratres quoque nostros, quotquot ob corporis valetudinem ieiunare nequeunt, exhortemini ne propterea spiritualem hanc mensam relinquant: & ad illos referte quæ à nobis didiceritis, discentes quòd mediocriter pransus non indignus sit hoc auditorio, sed deses & dissolutus.

Rom.14. Et dicite eis apostolicum hoc dictum: Et qui manducat, domino manducat: & qui non manducat, domino non manducat, & gratias agit Deo. Igitur qui ieiunat, gratias agat Domino, qui vires ei tribuit ad ferendos ieiunij labores: Et qui manducat, iterum gratias agat Deo, quia nihil ipsum offendere potest, quo minus animæ salutem agat, modò velit. Neque dici potest, quot nobis vias pararit misericors dominus, per quas, si volumus, summam fiduciam assequi licet. Hæc propter absentes dixisse contenti simus, vt tollatur eis confusionis occasio: & sciatur, quòd non oportet propter hoc confundi. Neque enim comedisse, confusionem nobis affert, sed mali quidpiam egisse. Peccatum magna confusio est: si hoc admittimus, non solùm erubescere debemus, sed & nos occultare, & miseros dicere nos ipsos non minus, quàm qui offenderunt: imò neque tunc despondere animum, sed ad confessionem & gratitudinem festinare debemus. Is enim est dominus noster, vt nihil aliud requirat admisso peccato, si quando per ignauiam delinquimus, quàm vt errata confiteamur, nec vltrà progrediamur, nec in eadē recidamus. Cæterùm quum cibo nostrę mensuræ congruo vtimur, non est opus vt erubescamus. Nam dominus nos tali corpori coniunctos esse voluit, quod alioqui consistere nequit, nisi cibo pascatur, tantum intemperantia ne admittatur: id quod nobis ad sanitatem, & corporis bonam habitudinem plurimum conducit. An non videtis quotidie, ex sumptuosis mensis, & immodica ingluuie infinita morborum genera induci? Vnde podagræ? vnde capitis dolores? vnde corruptorum humorum abundantia? vnde innumeri alij morbi? nónne ab intemperantia, & largiore vini ingurgitatione quàm oportet? Nam sicut nauis, quæ aquis ita impletur, vt exhauriri nequeat, statim submergitur: ita & homo quando crapulæ & ebrietati seipsum exponit, in præceps vadit, & rationem suam submergit: deniq; iacet quasi viuum cadauer, ad mala quidem operanda sæpe potens, ad bona autem omnia nihil se melius habens, quàm mortui.

Rom.13. Idcirco obsecro, vt secundum beatum Paulum, carnis curam ne agatis ad concupiscentias, sed vt possitis subsistere, & maiori alacritate rebus spiritualibus operam dare. Hæc omnia fratribus vestris dicite, & persuadete, ne vnquā spirituali hoc alimento se priuent: sed & si pransi sint, veniant omni cum alacritate: vt accepta hîc spirituali doctrina diabolicis insidiis fortiter resistere possint. Cęterùm vobis consuetam spiritualem mensam nos apponemus, charitatis vestræ in audiendis diuinis studium sic remuneraturi, & debitum quod promisimus exoluturi. Scitis enim omnino, & meministis, quòd de hominis formatione dicere cœpimus, & angustia temporis præpediti, lectionem totam perficere non valentes, in doctrina de ferarum vtilitate finem fecimus: ostendendo quòd homo propter inobedientiam à principatu, quem prius super eas habebat, exciderit. Vnde hodie quod reliquum est, absoluemus, at-

A que ita hinc vos dimittemus. Et vt manifestior sermo noster sit, operæpretium meminisse, vbi tunc missum fecerimus sermonem: vt inde facto initio, quæ reliqua sunt impleamus. Vbi igitur missum fecimus? Vbi diximus de illis verbis, Faciamus hominem secundum imaginem nostram, & secundum similitudinem, & dominentur piscibus maris, & volucribus cœli. Quia tunc sermo prolixior fuit, & natum est nobis pelagus quoddam sententiarum, nec concessum vt vlterius progrederemur, sed subsistendum ibi erat, & sic sequentia nō attigimus. Vnde nunc necessarium, vt charitati vestræ quæ sequuntur, legantur: vt scire possitis quænam † vobis dicturi simus.] (sint ei quæ sumus inuenturi.) Statim igitur diuina scriptura subdit: *Et fecit Deus hominem, secundum imaginem Dei fecit illum. Masculum & fœminam fecit illos. Et benedixit illis Deus, dicens: Crescite & multiplicamini, & implete terram, & dominemini ei: & dominemini piscibus maris, & volatilibus cœli, & omnibus pecoribus, & omni terræ, & omnibus reptili-* B *bus repentibus super terram.* Breuia sunt verba, sed magnus reconditus thesaurus in tam breuibus verbis.† Spiritu (Spiritualia.) enim loquens beatus hic propheta, nunc nos arcana quædam docere vult. Nam postquam dixit, Faciamus hominem, & consilium, & vt ita dicam studium adhibuit omnium opifex, † vt ipsa formandi figura hominis] (vt hoc schemate formandi hominis. διὰ τῦ σχήματος τούτου.) dignitatem ostenderet, & ante formationem etiam doceret, quantum principatum formando homini daturus esset. Itaque vt dixit: Faciamus hominem secundum imaginem nostram, & secundum similitudinem: subdidit, Et dominentur piscibus maris. Vide quomodo statim ab initio latentem nobis thesaurum demonstrat. Spiritu enim loquens propheta, & quæ nondum subsistebant, quasi subsistentia & facta videt. Quare ergo, dic obsecro, vt dixit, Faciamus hominem: nunc dicit, Et dominentur? Occultum nobis sacramentum hîc iam consequenter declarat, Qui dominentur: mulieris videlicet innuens formationem, hoc dixit. Vi- C des quomodo nihil insit diuinis literis temerè & absq; causa positum: etiam verbum quod fortuitum videri posset, magnum thesaurum in se latentem continet. Et ne mireris quod dictum est. Mos enim hic est prophetarum omnium, de nondum factis vt de factis loqui: quia mentalibus oculis videbant, quæ post multorum annorum curricula erant futura: & idcirco quasi nunc ob oculos posita spectarent, ita narrabant. Et quò manifestè hoc scias, audi beatum Dauid dicentem, & ante tot secula vaticinantem de cruce Christi, & clamantem: Foderunt manus meas & pedes meos. (Psal.21.) Et iterum: Diuiserunt vestimenta mea sibi. (Ibidem.) Vides quomodo post longum tempus futura, quasi iam facta prædixit? Sic & beatus ille propheta iam insinuans nobis mulieris formationem, ænigmaticè & obscurè dicit: Et dominentur piscibus maris. Et progressus vltrà manifestius inquit: *Et fecit Deus hominem, secundùm imaginem Dei fecit illum, masculum & fœminam fecit illos.* Animaduerte D quanta vsus est diligentia, semel atque iterum idem dicens, vt in mentibus auditorum bene reponi possint quæ dicuntur. Nónne nisi hoc ei curæ fuisset, sufficiebat dicere, Et fecit Deus hominem: sed iterum apponit: Secundum imaginem Dei fecit illum. Postquam enim nos docuit per præcedentia, quid sit secundum imaginem: denuò ea de causa hic eundem repetit sermonem, & dicit: Secundum imaginem Dei fecit eum. Et vt ne impudentem quidem defensionis prætextum relinquat ecclesiæ dogmata impugnare volētibus, paululum progressus idem iterum docet, quòd ideo imaginis nomine vsus sit, quòd imperaturus, & sub se creaturas omnes habiturus esset. Iam videamus quid dicit: Et fecit Deus hominem: secundùm imaginem Dei fecit

cit illum, masculum & fœminam fecit illos. Id quod A suprà insinuauerat, dicens: Et dominentur: hîc manifestius dixit, idipsum tamen recōditiori modo nos docens. Nondum enim de formatione docuerat, neque dixerat vnde mulier producta. Masculum, inquit, & fœminam fecit illos. Vidisti quomodo, quod nondum factum, quasi iam factum narrauit? Tantum valent oculi spirituales. Neque tantum præstare possunt corporales illi oculi, qui visibilia cernunt, quantum oculi spiritus, qui ea quæ non videntur neque subsistunt, videre possunt. Igitur vt dixit, Masculum & fœminam fecit illos: quasi vtrique benedictionem daret, dicit: Et benedixit illis Deus, dicens: Crescite, & multiplicamini, & implete terram: & dominemini illi, & imperate piscibus maris. Ecce quàm eminens benedictio. Nam hoc, Crescite, & multiplicamini, & implete terram: etiam de brutis animalibus, & reptilibus dictum est: sed, Dominemini & imperate, de viro & muliere dictum. Vide misericordiam domini. Antequam mu- B lierem producat, participem illam facit imperij, & benedictionis honore dignatur. Et imperate, ait, piscibus maris, & volatilibus cœli, & omnibus pecoribus, & vniuersæ terræ: & omnibus reptilibus quæ repunt super terram. Vidisti inenarrabilem potestatem? Vidisti principatus magnitudinem? Vidisti condita omnia sub huius potestatem redacta? Nihil posthac mediocre de rationali hoc animante imagineris, sed cogita honoris magnitudinem, & domini erga illud beneuolentiam, obstupescens illius immensam & indicibilem misericordiam. *Et dixit Deus: Ecce dedi vobis omnem herbam satiuam, afferentem semen, quod est super terram: & omne lignum quod habet in seipso fructum seminis satiui, vobis erit in cibum, & omnibus feris terræ, & omnibus volatilibus cœli, & omni reptili repēti super terram, quod habet in seipso animam vitæ, & omnem herbam viridem in cibum. Et factum est sic.* Vide obsecro charissime, verborum diligentiam, & ineffabilem Dei misericordiam, & ne quid dictorum C simpliciter prætereas. Et dixit, inquit, Deus: Ecce dedi vobis omnem herbam satiuam: quasi ad duos sermo fit, quamuis nondum muliere producta. Deinde vt discas excellentem eius bonitatem, vide quomodo eminentem bonitatē, & miram liberalitatem non in viro & muliere nondum formata solum declaret, sed & in ipsis brutis. Nam vt dixit: Vobis erit in cibum: subdidit: Et omnibus bestiis terrę. Vide iterum aliam abyssum misericordiæ, non solùm brutis domesticis, & nostro vsui seruientibus, vel pascendo, vel ministrando, sed & feris prospexit. Et quis pro dignitate attigerit immensam illam bonitatem? Vobis erit in cibum, inquit, & omnibus bestiis terræ, & omnibus volatilibus cœli, & omni reptili repenti super terram, quod habet in semetipso animam vitæ, & omnem herbam viridem in cibum. Magna domini erga hominem, quem condidit ostenditur cura. Nam postquam ipsum produxit, & omne ei dominiū creaturę tradidit: vt ne statim ab initio iumen- D torum multitudinem vidēs, stomachari possit, quasi nō sufficeret ad alenda tot & tanta animalia: priusquam de hoc cōgitaret, bonus Deus præueniēdo demulcet eum (vt ita dicam) & ostendit quòd tam ipse quàm iumenta & bruta omnia, præcepto domini omnem copiam terra suppeditante sit habiturus. Nam postquam dixit: Erit vobis in cibum: mox subiunxit: Et omnibus bestiis terræ, & volatilibus cœli, & omni reptili repenti super terram, quod habet in semetipso animam vitæ, & omnem herbam viridem in cibum. Et factum est ita. Omnia quæcunque imperauit conditor, inquit, opere perfecta sunt, & omnia in cōgruo ordine sunt cōstituta, propterea statim subdit: Et vidit Deus omnia quæcun-

A que fecit, & ecce bona valde. Quis pro dignitate laudarit diuinæ scripturæ diligentiam? Ecce enim & hîc verbo vno dicēs: Et vidit Deus omnia quęcunq; fecit, linguam omnium contradicere conātium compescuit. Et vidit Deus, inquit, quæcunque fecit, & erant valde bona. Et factum est vesperum, & factum est mane dies sextus. Quoniam de vnaquaque creatura dicebat: Et vidit Deus quoniam bonum: nunc quādo omnia completa sunt, & diei sexti opera finem acceperunt, & qui creaturis omnibus fruiturus erat, productus est, inquit, & vidit Deus omnia quæcunque fecit, & ecce valde bona. Cōsidera quomodo creaturas omnes verbo, omnia, simul complexus, omnes simul magna laude prosecutus est. Neque enim vt dixit omnia, contentus fuit eo verbo: sed subdidit: Quæcunque fecit. Et neque hæc tantùm dixit: sed, Et ecce bona, & valde bona. (Per hanc dictionem omnia, omnes creaturas cōplectitur.) Igitur cùm Deus, qui res ex nihilo vt essent produxit, eas bonas & valde bonas dicit: quis tam insa- B nus, vt vel os aperire, & contradicere Dei verbis audeat? Quoniam enim in visibilibus non solum lumen condidit, sed & tenebras aduersas luci: & non solum diem, sed & noctem contrariam diei: & in seminibus quæ ex terra nascuntur, non solum herbas vtiles, sed & perniciosas: & arbores non solum fructuosas, sed & infructuosas: & animalia non solum mansueta, sed & syluestria & truculenta: & in his quæ aquæ produxerunt, non solum pisces, sed & cete, & alias marinas belluas. Et terra non solum habitabilis est, sed & inhabitabilis. Et non solum planities sunt & campi, sed etiam montes & colles. Et inter aues, non solum domesticæ & altiles, sed & feræ, †nullúmque commodum per se afferentes,] (& immundæ.) & milui, & vultures, & aliæ quædam. Præterea in his quæ terra profert, non sunt tantum mansueta & innoxia animalia: sed & serpentes, & viperæ, & dracones, & leones, & pardi. Quin & in aëre non solum pluuiæ & venti vtiles, sed & grandines & niues. Et si quis singula C pertractare vellet, multa in vnaquaque creaturarum inueniet, quæ non solum non vtilia, sed & nociua existimentur. Et ideo vt nulli posthac liceat ob creaturas accusare conditorem, & dicere: Quare hoc, & hoc? ad quid istud? hoc bene factum est, hoc non bene: sacra scriptura omnes ingratè obloqui, vt ita dicam, tentantes cōpescitura, sexto die absolutis creaturis omnibus, inquit: Et vidit Deus omnia quęcūq; fecit, & ecce valde bona. Quid igitur, obsecro, par fuerit tam fidelibus testimoniis? cui iustius fides habenda, quàm conditori, qui ipse calculum suum affert, & dicit: Omnia quæcunque facta sunt, bona sunt, & valde bona? Quocircà cùm videris aliquem qui suis rationibus motus, obloqui diuinæ scripturæ audet, eum quasi insanum auersare: imò ne auerseris, sed misertus ignorantiæ eius, cita quod ait diuina scriptura, & dic, Vidit Deus omnia quæcunque fecit, & dixit: Ecce valde bona. Fortassis indomitam illius linguam continere poteris. Nam si in huma- D nis rebus cùm videmus viris grauibus ea quæ fiunt probari, calculo illorum non obsistimus, sed astipulamur, & illorum sententiam proprio iudicio & operi præferimus: quantò magis in his visibilibus quæ à Deo omnium opifice facta sunt, hoc fieri oportet, præsertim cùm ab ipsomet suam de his acceperimus sententiam? Proinde sopiantur rationes nostræ, & nihil illi vltrà præferatur: idoneis autem & crebris argumētis persuasum sit, quòd omnia ratione quadā & misericordia ab eo producta sint, & in summa nihil temerè & absque causa factum. Verùm licet nos, ob nostræ rationis imbecillitatem, ignoremus factorum causam: ipse tamen iuxta suam sapientiam & potentissimam misericordiam omnia produxit. Et factum est, inquit, vesperum, & factum est

mane, dies sextus. Fini diei sextæ etiam finem formandi creaturas addidit, & propter hoc subdit & dicit: *Et perfecta sunt cœlum, & terra, & omnis ornatus eorum.* Considera quàm nihil sit superfluum, nihílque non amabile in diuinis litteris. Postquam elementorum cuncta complectẽtium meminit, non vltrà particulatim commemorat, sed vt dixit: perfecta sunt cœlum & terra, inquit, & omnis ornatus eorum. Quo significat omnia & quæ in cœlo, & quæ in terra. Ornatus enim terræ sunt ea quæ ab illa proferuntur, vt herbarum germina, fructuum prouentus, arborum fructus, aliáque omnia quibus illam Deus ornauit: ornatus autem cœli, sol, luna, stellarum varietas, creaturæque omnes intermediæ. Et idcirco sacra scriptura cœlum terrámque commemorans, omne Dei opificium per hæc elementa cõplectitur. Et perfecit, inquit, Deus die sexto opera sua quæ fecit. Considera quomodo semel & iterum idem dicit, vt discamus quòd intra sextum diem absoluta sunt omnia. *Et perfecit*, inquit, *die sexto opera sua quæ fecit. Et requieuit Deus die septimo ab omnibus operibus suis quæ fecit.* Quid est quod dicit: Requieuit Deus die septimo ab operibus suis quæ fecit? Vide quomodo humano more, & quadam attemperatione ad nostram imbecilliratem, diuina scriptura loquitur: alioqui nisi hac ratione vsa fuisset, non possibile erat vt aliquid dictorum suorum intelligeremus. Et requieuit, inquit, Deus die septimo ab omnibus operibus suis, quæ fecit. Quasi diceret: Substitit, & cessauit à formandis producendísque ex nihilo rebus vt essent. Omnia enim quæcunque oportebat, produxerat: & eum qui his fruiturus erat formauerat. *Et benedixit*, inquit, *Deus diem septimum, & sanctificauit illum, quia in illo requieuit ab omnibus operibus suis, quæ cœperat Deus facere.* Nam postquam substitit opifex, & omnia quæcunque voluit, secundùm misericordiam suam produxit in medium suo præcepto, tunc finem formandi fecit die sexto. Nihil enim aliud die septimo producere voluit, eò quòd omnia quæ facere voluerat, iam perfecta erant. Et vt habeat etiam dies ille prærogatiuam aliquam, & ne videatur minus aliquid habere, eo quòd nihil in eo factum sit, benedictione ipsum dignatus est. Et benedixit, inquit, Deus diem septimum, & sanctificauit illum. Quid igitur? non erant & cæteri dies benedicti? Etiam profectò, sed sufficiebat illis pro omni benedictione, quòd in singulis illis creaturæ productæ fuerunt. Et ideo de illis non inquit: Et benedixit: in solo autem septimo hoc dixit, & apposuit: Et sanctificauit illum. Quid est, & sanctificauit illum? ab aliis illum segregauit. Deinde docens nos diuina scriptura causam propter quam dixit: Et sanctificauit illum: adiicit, eò quòd in illo requieuerat ab omnibus operib' suis, quæ cœperat Deus facere. Iam hinc ab initio doctrinam hanc nobis insinuat Deus, erudiens in circulo hebdomadis diem vnum integrum segregandum, & reponendum in spiritualem operationem. Quippe ob hoc dominus completo in sex diebus opificio suo, septimum benedictione dignatus est, & sanctificauit, eò quòd in illo quieuerat ab omnibus operibus suis quæ facere cœperat. Verùm hîc iterum video immensum nobis * sententiarum pelagus nasci, quod simpliciter præterire nolim, quin & vos harum spiritualium mercium participes fieri cupio. Quæ igitur illa est, quæ hinc existit quæstio, diuina scriptura hîc dicente, quòd Deus requieuit ab operibus suis, in euangeliis Christus inquit, Pater meus vsque nunc operatur, & ego operor. non videntur tibi ex verborum prolatione hæc dicta esse contraria? sed absit. Nihil contrarium in sacris scripturis continetur. Nam hîc quidem cùm scriptura dicit quòd requieuit

Cap. 2.

* νοημάτων. i. sententiarum, cogitationum, intellectuum, sensuum.

Ioan. 5.

A Deus ab operibus suis: docet nos quòd à formando, & ex nihil res vt essent producendo, requieuerit die sexto: Christus autem dicens: Pater meus vsque hodie operatur, & ego operor: continentem suam prouidentiam nobis declarat, & operationem vocat conseruationẽ factorum, quibus largitur vt permaneant † dum totum gubernat mundum.] Nisi enim hoc esset, quomodo vniuersum subsisteret ac duraret, non gubernante, & dirigente superna manu cùm visibilia hæc omnia, tum humanum hoc genus? Et si quis voluerit prudenter & speciatim inspicere omnia, quæ quotidie in nostrum beneficium ab omnium opifice perficiuntur, abyssum inueniet misericordiæ. Quis enim sermo, quæ mens ad indicibilem hanc bonitatem pertingere poterit, quam humano generi perpetuò ostendit: oriri faciens solem suum super malos & bonos, & pluens super iustos & iniustos, omnémque aliam copiã suppeditans? Fortè prolixius quàm oportebat, sermonem produximus:

B verùm hoc non absque ratione, neque temerè factum est: sed vt absentes ex vobis discant, quantum sibimetipsis damni fecerint, ob corporalem cibum semetipsos à spirituali cibo subducẽtes. Cæterum ne valde contristentur, fraterna illos beneuolẽtia prosequamini, recensentes his quæ à nobis dicta sunt. Hoc enim germanæ charitatis argumẽtum. Nam si inter magna charitatis indicia habent, qui ita de sensibilibus eduliis hoc faciunt: multò magis in spiritualibus hoc agendo, magnam nobis laudem paramus, redítque ad nosipsos vtilitas. Nam cuius studium est docere proximum, is non tam illi benefacit, quàm sibiipsi magnam mercedem parat, duplicíque augetur lucro, dum maiorem à Deo retributionem assequitur, & dum fratrem docere aggreditur, docendo interim sibiipsi memoriam eorum quæ audiuit renouat. Igitur cogitantes tantum lucrum vestrum, ne inuideatis fratribus vestris, sed à vobis discant quæ nunc à nobis dicuntur. † Vt autem

C plenius doceantur,] ducite illos ad nos, persuadentes ipsis, quòd nihil obest spirituali mensæ, si præcedat corporalis cibi sumptio: sed haberi debet omne tẽpus spirituali sermoni idoneum. Hæc si rectè tenemus, poterimus & domi versantes, ante & post conuiuiũ acceptis in manibus diuinis libris, vtilitatem inde capere, & spiritualẽ cibũ animæ præbere. Nã sicut corpus indiget sensibili cibo, ita & anima quotidiana spiritualium ciborum refocillatione: vt roborata aduersus carnis insultus, & continuum bellum quo vrgemur, resistere possit, quòd periculum sit ne in seruitutem redigatur anima, si vel parum desides esse voluerimus. Proinde propheta Dauid, beatum illum dixit, qui in lege domini meditatur die ac nocte. Et beatus Moses Iudaïci populi doctor dicit: Cùm comederis & biberis, & satiatus fueris, memor esto domini Dei tui. Vide quomodo & tunc potissimum congruit, post sumptum corporalem cibum, spirituale conuiuium proponi:

D non post satietatem cibi corporalis, anima torpere deses fieri incipiens, in perniciem aliquam ruat, & locum det diaboli machinationibus, qui nullo nõ tẽpore obseruat num ferire cõmodè queat. Et iterum alio loco dicebat idem ille propheta: In lecto cubantes & exurgentes mementote domini Dei vestri. Vidistis quòd nunquam vos deceat hanc memoriam ex anima vestra excludere, sed insculptam in conscientia habere, ac in perpetuo certamine viuere, nullásque vnquam admittere inducias: imò vt bene scientes, quãtus sit furor inimici nostri erga nos, sobrios esse & vigilare, & omnes illius insidias impedire, & nunquam spiritualem negligere alimoniam? Hæc nostra salus est, hæ spirituales diuitiæ, hæc securitas, si sic nosipsos quotidie munimus, &

dum ea perpetuò gubernat) interpres pro χρῆστον legisse videtur κόσμον.

Matth. 5.

ne autem posthac vestro beneficio obnoxij hæc discant.

Psal. 1.

Deut. 8.

& per lectionem, & per auditum, & per spirituale verbum. Poterimus enim sic etiam ipsi inuicti fieri, & maligni dæmonis technas eludere, cœlestiáque regna assequi, gratia & misericordia domini nostri Iesu Christi, cum quo patri simul & spiritui sancto sit gloria, imperium, honor, nunc, & semper, & in secula seculorum. Amen.

Quòd oporteat mediocritatem seruare, & virtutem magnifacere, sanctósque imitari: qui cùm eiusdem cuius nos naturæ essent, eam exactè præstiterunt. Et quòd si segnes fuerimus, nullam excusationem habeamus.

HOMILIA XI.

SCIO quòd superioribus diebus mentem vestram grauioribus sententiis intenderim, & exercuerim, eam ob rem hodie animus est faciliorem proponere doctrinam. Nam sicut corpus ieiunio emaceratum, nonnulla indiget refocillatione, vt rursum vigescenti alacritate ad ferendos ieiunij labores redeat: ita & anima vestra remissione indiget & quiete. Neque enim semper intendere, neque semper remittere oportet: sed nunc hoc, nunc illud faciendum ad regendum animæ statum, & domandam carnis petulantiam. Nam sicut semper intentum esse laboribus dolorem affert, & succumbere facit: ita subinde remittere, ad ignauiam inducit. Id quod & in anima, & in corpore vsuuenire, videre quis potest. Propterea modus vbique bonus est. Quod erudiens nos omnium Deus, † & per creaturas suas nostram harmoniam temperauit.] Discere hoc licet à die & nocte, hoc est, à luce & tenebris. Quandoquidẽ diem segregauit in opus humanæ naturæ, & noctem in requiem & remissionem laborum: mensurásque & terminos vtrisque præfixit, vnde nobis beneficia quædam prouenirent. Nam & lux, diurnæ operationis est tempus, de quo audi Dauid dicentem: Egreditur homo ad opus suum, & ad operationem suam vsque ad vesperam. Et bene inquit vsque ad vesperam: nam insurgente vespere lux abscedit, & succedentes tenebræ humanam naturam sopiunt, & corpus quod laborauerat, quiescere faciunt, ac sensus omnes remittunt: & quasi nutrix optima, sensoriis omnibus quietem à laboribus fatigationibúsque concedunt. Cùm verò mensura noctis impleta fuerit, appropians lucis aduentus excitat, & facit vt reuigescentes subtilióresque facti sensibus, ad solis radios feruẽti & iuuenili quadam promptitudine consueta aggrediantur opera. Illud etiam in anni versionibus & partibus fieri cernimus. Hyemem enim excipit ver, & exactæ æstati succedit autumnus: vt per vicissitudinem temporum & mutati aëris, quiescentia corpora nostra neque frigore nimium congelata corrumpantur, neque caloris vehementia nimium calefacta dissoluantur: & vt ad hoc nos præparet, hyemi præmittit autumnum, & æstati ver. Quòd si quis prudenter hæc omnia secum expenderit, inueniet in omnibus creaturis ordinem & rationem quãdam, & nihil temerè & absque ratione factum. Hoc & in seminibus, quæ ex terra nascuntur, quis videre potest. Neque enim omnia eodem tempore tellus profert, neque omne tempus ad excolenda terræ germina idoneum est. Nouit agricola congruum tempus, quod à sapientia à Deo data habet, quando serendum, quando plantandæ arbores, quando vites terræ finibus concredendæ, quando ad messem acuendæ falces, quando decerpendi vinearum fructus, & botri demendi,

Docet etiam per creaturas, quas ad nostri cõstitutionem produxit.)

Psal. 103.

A quando & oliuarum baccæ colligendæ. Et inuenies, si hæc omnia diligenter volueris inquirere, magna sapientia etiam agricolas esse præditos. Iam non solum in terra hoc videre licet, sed etiam in mari. Ecce & hîc aliam admirabilem sapientiam spectare potes. Scit enim nauclerus, quando è naualibus deducenda sit nauis, quando à littore soluenda, quando transeunda maria. Et maximè in nautis deprehenditur intellectus, quem diuina sapientia humanæ naturæ indidit. Neque enim qui per vias publicas currunt, ita diuerticula sciunt, vt hi qui in aquis certum iter faciunt. Propter hoc & scriptura obstupescens eminentem sapientiam Dei, dicit: Qui dedit in mari viam, & in aquis magnis semitam. Quæ humana ratio potest hæc pernoscere? Eandem rationem inueniet quispiam etiam in cibis, quos accipimus? nam singulis temporibus & anni partibus varia & diuersa nobis alimenta dominus largitur. Terra enim quasi optima nutrix dona sua nobis profert, præcepto

B dominico seruiens. Verùm ne prolixius sermonem extendam, licebit vobis pro vestra prudentia recensere alia omnia. Da enim, inquit, sapienti occasionem, & sapientior erit. Neque in nostris duntaxat cibis hoc videtur, sed & in his quæ brutorum sunt. Et potestis, si vultis etiã in multis aliis inquirere, & addiscere optimi artificis Dei indicibilem sapientiam, & eminentem bonitatem, quomodo creaturæ singulæ ratione quadam conditæ sunt. Similiter igitur & in hac sacra quadragesima constitutum nobis inueniemus. Nam quemadmodum in viis publicis sunt stationes & diuerticula, in quibus fessi viatores & respirant, & quiescunt, vt alacrius postea iter suum conficiant: & sicut in mari littora sunt, & portus, vt in eos è iactatione se recipiant nauigantes, & expectent donec ventorum impetus cõquiescant, & sic iterum nauigare incipiant: ita & nunc his qui in hac quadragesima ieiunij cursum suscepere, quasi stationes & diuerticula, & littora & portus, * per

C duos hebdomadæ dies Dominus quietem largitus est, vt & corpori aliquantulum ieiunij labores remittantur, & animam refocillent ieiunantes, & exactis duobus illis dieb' in pulchrè cœpto itinere alacriter pergãt. Agè igitur, quia hodie missionis dies est, obsecramus vestram charitatem, vt magna diligentia lucrum ex ieiunio collectum custodiatis: & sumpta parumper respiratione, mox iterum priora nouis incrementis prouehite, & sic paulatim ad maiorem negociationem instructi, in dominicum diem occurrite, & spiritualem vestram nauim in portum sanctæ festiuitatis adducite. Nã sicut omnia quæ à domino sunt facta, (sicut & sermo testabatur & res ipsa indicat) ratione & sapientia quadam facta sunt, vsum necessarium exhibentia: ita & quæ à nobis fiunt, decet ne absque causa & frustra fiãt, sed in vtilitatem & lucrum nostrę salutis. Quippe quum secularibus negotiis dediti, adduci nequeunt vt rem aliquam incipiant, nisi prius aliquid lucri suboleat:

D multò magis iustum est vt nos hoc faciamus. Et ne ita simpliciter ieiuniorum hebdomadæ prætereant, scrutemur suam quique conscientiam, & rationem examinemus, & consideremus quídnam in hac hebdomada probè actum sit, quid in alia, & quale augmentum fecerimus ad sequentem, quas in nobis affectiones correxerimus. Quòd si non vitam nostram instituerimus, magnam animæ nostræ curam habentes, nihil nobis vsui erit ieiunium, vel inedia quam toleramus, præsertim si comperti fuerimus inferiores his, qui tantum studium colligendis opibus impendunt. Nullum enim horum inuenies qui vel non summa vigilantia laboret quò prioribus quotidie aliquid adiiciat, vel vnquam satietur: sed quantò facultatum maior est accessio, tantò & curam

Sap. 14.

Prou. 9.

* die dominico & sabbato veteres non ieiunabant, vt habetur in apost. cano. 64.

& studium sutum amplius intendit. Quòd si vbi studium est inutile, & diuitiæ nonnunquam magnam salutis animæ iacturam faciunt, tanta vigilantia res aguntur: quomodo non multò magis istud est faciendum, vbi diligentiæ multa respondet vtilitas, ineffabilisque merces ac lucrum immensum? & præter hæc magna illic est formido, & instabilis opum possessio: non solùm quòd imminente morte, ipse hic manentes, nullam eis qui illas collegere, vtilitatem conferunt: sed etiam quòd manentibus hic pecuniis, magna securitate cogentur de ipsis alibi ratione reddere: quamuis sæpe & ante mortem post multos labores, & sudores, & ærumnas, quasi procella quadam ingruente negociorum difficultate, repentè qui plurimas possidebat diuitias, pauperrimis factus est pauperior: qualia singulis diebus videre contingit. Atqui in spirituali negociatione nihil tale formidatum est vnquam: stabilis enim & immota manet. Talibus enim bonis † & hîc multum egemus, & alibi] adiuuamur plurimum. Igitur dum tempus habemus obsecro, vel saltem id studij impendamus spiritualibus mercibus conquirendis, quod alij in perituras collocant. Nec ab hac sollicitudine cessemus, si rectè quid actum fuerit: vel si aliquam affectionum nobis molestarum magna vigilantia expugnauerimus, vt conscientiæ digna certitudine habita, multiplicis voluptatis fructum percipiamus. Neque enim hoc solum quæritur, vt huc quotidie conueniamus, & de iisdem continuò audiamus, & totam quadragesimam iciunemus. Quandoquidem si nihil ex hac congregatione & admonitione, & iciunij tempore lucraturi essemus: tunc nõ solum nihil vtilitatis afferrent hæc, sed & maioris condemnationis occasio fierent: siquidẽ tãta tractati diligẽtia iidẽ permanemus, & neque iracundus fit mitis: neque indignabundus, mansuetus: neque inuidens, amicus: neque insania in diuitias correptus, desistit ab affectionibus, & eleemosynis dispertiendis, & alendis pauperibus vacat: neque intemperans, castus: neque vanæ gloriæ studiosus, illam contemnere, & veram gloriam desiderare discit, neque charitatis in proximum negligens, seipsum excitans dat operam, vt non solum non minor sit publicanis (nam si diligitis eos, qui vos diligunt, inquit, quid amplius facitis? nónne & publicani hoc faciunt?) sed & vt seipsum doceat & inimicos humaniter aspicere, & magna charitate fouere. Quòd si affectionibus illis, & aliis, quæ in nobis subnascuntur, malis, superiores non fuerimus, licet quotidie hîc conueniamus, & continuò doceamur, & tantum à iciunio adminiculum habeamus, qualis erit venia? qualis defensio? Dic mihi obsecro, si puerum tuum quotidie videas in ludum ire, & nihil lucri facientem multo tempore, patienterne ferres? Nónne & puerum verberares, & magistrum argueres: & deinde discens quòd magister omne suum officium feciſſet, & planè intermisisset nihil, pueri autem ignauia causa sit omnium: nónne indignationem omnem in puerum transferres, non iam accusans magistrum? Idipsum & hîc iustè fieret. Nos enim quia gratia diuina huic loco destinati sumus, quasi † spirituales filios in hasce scholas vos quotidie vocamus, salutarem vobis doctrinam proponentes: & non quas ex nostra mente excogitauimus, sed eas quæ à domino per diuinas scripturas nobis donatæ sunt, doctrinas in medium afferimus, illásque vobis inculcamus. Si ergo cùm nos vigilanter omnem adhibemus diligentiam, & quotidie in viam veritatis ducimus: vos in iisdem perseueratis malis: cogitate quantus & noster sit dolor, & quanta vestra condemnatio, ne quid dicam acerbius. Quamuis enim non simus obnoxij, vt qui nihil prætermittimus, quod ad vestram perfectionem attineat ædificationem: tamen quia vestræ salutis curam gerimus, ideo nõ possumus non grauiter ferre vestram ignauiam. Quia & doctor cùm videt discipulum, nullum studio suo fructum facere, non vulgariter dolet & gemit, videns se omnem laborem perdere. Hæc nunc dico, non vt caritatẽ vestram contristem, sed vt excitem & instruam, non simpliciter iciuniis corpus castigare, neque temerè & in vanum dies quadragesimæ sanctæ transmittere. Et quid dico dies quadragesimæ sanctæ transmittere, cùm prorsus nullam nos diem vnquam transigere oporteat, si possibile est, per omnem vitam nostram, in qua non lucrum aliquod spirituale in nobis reponamus, vel per preces, vel per confessionem, vel per eleemosynas, vel aliqua alia spiritualia bona opera? Nam si Paulus tantus & talis, qui arcana illa verba audiuit, quæ vsque in hodiernum diem nullus cognouit, clamabat dicens: Quotidie morior per vestram gloriationem: & docens nos, quòd sic seipsum pro pietate periculis exposuit, quòd quotidie morti vicinus esset: & quod natura non fert (vni enim morti obnoxij sumus omnes) hoc ipse pertinaci suo instituto agebat, tametsi Deus illum quotidie in aliorum salutem conseruaret. Proinde si ille qui tot præclaris operibus excelsus est, & quasi angelus super terram apparebat, quotidie studebat lucrifacere, & pro veritate stare in acie contra pericula, & sibi colligere spirituales merces, & semper progredi: qualem habebimus nos defensionem, qui non solum bonis operibus omnibus destituti sumus, sed & malis grauati, quorum vnum duntaxat in ipsum perditionis profundum detrudere nos sufficeret, nullúmque præterea studium nobis est, vt vel saltem hæc emendemus? Et quum idem sæpe non vni flagitio, sed pluribus est obnoxius: nempe & iracundus est, & intemperans, & auarus, & inuidus, & ferox: & neque hæc corrigere, neque virtutis opera attingere vult, qualis postea erit salutis spes? Hæc dico, & dicere non desinam, vt auditores suum quique remedium accipiant ex nostris dictis, & studeant, vt statim ab affectionibus mentem turbantibus liberentur, conualescentésque virtutum studiis posthac se accommodẽt. Sicut & in his fieri solet, qui corporali morbo laborant: quamuis sexcenties medicus remedia afferat, valetudinarius verò medicinæ curam respuat, & sæpe succenseat, si medicus imponat pharmacum, & impatiens doloris illud reiiciat, nulla inde vtilitate suscepta: nemo prudens medicum arguerit, qui suum egit officium. Eodẽ modo & hîc nos medicamentum ex spirituali doctrina confectũ imponimus. Vestrum autem posthac fuerit ferre dolores, & curam cum vtilitate admittere, vt à morbo liberati, ad veram regrediamini sanitatem. Sic enim & ipsi magnam percipietis vtilitatem, & nos mirum in modum refocillabimur, si viderimus eos qui prius laborabant, statim bona frui valetudine. Obsecro igitur omnes vos, vt vnusquisque si non antea, vel certè iam operam det, vt vitium quod sibi magis quàm cætera infestum sentit, ex anima excoquat, & pia cogitatione quasi spirituali quodam gladio vtẽs, seipsum ab eo liberet. Dedit enim nobis Deus rationem quæ sufficiat & possit, si velimus parum respicere, ad edomanda omnia quæ in nobis nascuntur vitia. Propterea etiam sanctorum omnium vitas & conuersationem in diuinis scripturis perscriptam, Spiritus sancti gratia reliquit, vt discentes, quòd licet eiusdem fuerint naturæ, virtutibus tamen studuerunt, ne simus nos ignaui & desides in iis exercendis. An non naturæ nostræ fuit & beatus Paulus? Flagro enim amore huius viri, & propterea continuò versatur ipse in ore meo: & quasi in archetypũ aliquod exemplar, ita in illius animam respiciens, obstupesco

& vbi nullum egemus, ibi.

1. Cor. 15.

Matth. 5.

charissimos.

pesco in hoc viro miram affectionum calcationem, fortitudinis excellentiam, amoris in Deum feruorem: & arbitror quòd vnus homo omnes virtutes congregarit, & perfecerit: verùm nos ne vnũ quidem bonũ opus vel mediocre facere volumus. Quid igitur nos eripiet à supplicio ineuitabili? Nam cùm eiusdem ille nobiscum fuerit naturæ, & iisdem obnoxius affectionibus, & in tanta temporum difficultate quotidie, vt ita dicam, trahebatur, lacerabatur, & publicè rapiebatur ab his qui prædicationem oppugnabant, qui & sæpe ipsum mortuum existimabant: & quasi destinatam animo cædem perpetrassent, ipsum relinquebant: inuenitúrne aliquis nostrum, qui sic desides sumus, & tot peccatis impliciti, tantam virtutum magnitudinem præ se ferre? Verùm quanta beatus ille præclara opera fecit, & fortitudinem quam pro religionis prædicatione quotidie declarauit, non à nostra audite lingua, sed ipsummet audite dicentem. Quãdo enim in eam deuenit necessitatem, vt propter pseudoapostolorum impostura res suas enarrare cogeretur (tam graue enim istud & molestum ipsi erat, vt excusaret, & nunquam in medium ea afferre vellet: sed & seipsum audebat vocare blasphemum, & persecutorem.)† Quia autem magnum quid erat ita ab impostoribus vituperari, & in os percuti, & discipulos interim pusillanimes fieri:] sic ferè cœpit post multa alia dicere: In quocunque autem si quis audet, per insipientiam loquor, audeo & ego. Considera piam animam, non solum audet, sed & insipientiam rem eam vocat: docens & nos ne vnquam citra necessitatem, & nullo vrgente, quæ à nobis facta sunt, euulgemus, siquidem aliqui ex nobis inueniantur qui bonum aliquod sunt operati. In quocunque autem si quis, inquit, audet, per insipientiam loquor, audeo & ego: hoc est, quoniam ego multam video necessitatem, audere volo, & insipientiæ opus declarabo. Hebræi sunt, sum & ego: Israëlitæ sunt, sum & ego: semen Abrahæ sunt, sum & ego. De hoc, inquit, sublime sapiunt & gloriantur: ne putẽt ea nobis deesse, etiam nos eorumdem participes sumus. Deinde subiecit: Ministri Christi sunt, delirans loquor, excellentius sum ego. Vide hîc quæso beatæ huius animæ virtutem. Nam postquam se audacem esse, & insipientiam dixit, quod à se factum, quamuis in tanta esset necessitate constitutus, neque sic tamen dictis contentus fuit: sed quum demonstraturus esset quòd illos præcelleret ipse magno interuallo, vt ne quis eum putet ob philautiam, & sui ipsius amorem hæc dicere, iterum delirium vocat quod à se dicebatur: quasi diceret: Non sum nescius quòd rem facio quæ multos offendat, & quæ neque me deceat: sed me compellit magna necessitas, ideo ignoscite mihi insipientiæ verba loquenti. Huius vel vmbram imitemur nos, qui tantis premimur peccatis, & sæpe si parum quiddam rectè facimus, neque ipsum in promptuario mentis nostræ repositum manere patimur, sed vt gloriolam aliquam ab hominibus venemur, diuulgamus, & ob intempestiuam nugacitatẽ diuina retributione nosmetipsos fraudamus. At nihil tale beato Paulo accidebat. Sed quid? Ministri Christi sunt: delirans, inquit, loquor, excellentius sum ego. Dein adducit in medium ea quibus pseudoapostoli planè carebant. Neque enim ea habebant hi qui veritatem impugnabant, & prædicationi religionis obsistebant: & propter hoc omnia faciebant, vt mentes simpliciorum subuertere possent. Igitur vt dixit, Excellentius sum ego: enumerat postea fortitudinis suæ præclara opera, & inquit: In laboribus copiosius, in verberibus supra modum, in mortibus frequenter. Quid dicis? Est hoc rarum & admirabile, quod à te dicitur: Estne possibile, vt quis sæpe moriatur? Etiam, inquit, quamuis non mortis experientia, attamen moriendi proposito: docens nos, quòd subinde se illis exposuerit mortiferis periculis ob prædicationẽ, sed Dei gratia in mediis periculis athletã seruauit, quò discipulis magis prodesset. In mortibus, inquit, frequenter: à Iudæis quinquies quadraginta plagas vna minus accepi, ter virgis cæsus fui, semel fui lapidatus, ter naufragium feci, noctem ac diem in profundo egi, in itineribus sæpe, in periculis fluminum, periculis latronum, periculis ex genere, periculis ex gentibus, periculis ex falsis fratribus, periculis in ciuitatibus, periculis in solitudine, periculis in mari. Ne simpliciter prætereamus dicta hæc dilecti: nam quodlibet horum per se pelagus aliquod tentationum secum fert. Non enim simpliciter iter vnum dixit: sed, in itineribus sæpe: neque vnum periculum in fluuiis, sed multa & varia: & omnia tulit magna quadã constãtia. Et posthæc omnia iterum inquit: In labore & molestia, in vigiliis sæpe, in fame & siti, in iciuniis sæpe, in frigore & nuditate, absque his quæ extrinsecus accidunt. Vide iterum aliud pelagus tentationum nobis aperiri. Vt enim dixit, Absque his quæ extrinsecus accidunt, insinuauit prætermissa plura esse verisimiliter, quàm quæ dicta sunt. Et neque his contentus, præterea alia nos docet, pressuras & conspirationes quas sustinuit, sic dicens: * instantia mea quotidiana, cura omnium ecclesiarum: Ecce & hoc bonum opus vel vnicum sufficiens est, vt sumus ipsi virtutum apex tribuatur, cura omnium ecclesiarum, non vnius vel duarum, vel trium, sed omnium quæ in toto orbe. Nam quantam terram sol radiis suis illustrat, tantam curam & sollicitudinem habuit Paulus. Vidisti latitudinem animæ? vidisti mẽtis magitudinem: iam quod subsequitur, omnia superiora obscurat. Quis enim infirmatur, inquit, & ego non infirmor? Quis scandalizatur, & ego non vror? Papæ, quantus viri huius in filios amor & indulgentia? quãta vigilantia? quãta cura? Quæ mater sic luget viscera filij febrientis & in lecto decumbentis, vt beatus ille pro quouis infirmo, quocunque ille loco est, infirmatur, & pro scandalizatis vritur? Considera quæso verborum latentem vim & emphasin. Non dixit, Quis scandalizatur, & ego non contristor? sed vror, inquit, intensum nobis dolorem declarans: quasi demonstraret, quòd intrinsecus accenderetur & vreretur pro his qui offendebãtur. Scio quòd in magnam prolixitatem extendi doctrinam, quamuis statueram hodie breuior esse, vt paululum à iciunij labore possitis respirare: sed nescio quomodo, vt in diuitias bonorum operum huius sancti incidi, linguam mihi, quasi rapidi fluminis vis rapuit. Propterea hîc finem dicendi faciens, oro charitatẽ vestrã, vt cõtinuè illum in mente circumferatis: & subinde cogitetis, quòd eadem nobiscum natura communicans, iisdem affectionibus obnoxius, opifex vilis & contemptibilis, pellium sutor, & in officinis frequens, quia voluit & decreuit virtutum studio se mancipare, & idoneum se constituere receptaculum Spiritus sancti, largius quoque superna liberalitate potitus est. Et nos item, si voluerimus quod nostrum est facere, nihil prohibebit eadem nos bona consequi. Liberalis enim dominus, & vult omnes homines saluos fieri, & ad agnitionem veritatis venire. Idoneos igitur nosipsos exhibeamus, & feruenti alacritate virtutem vel nunc saltem apprehendamus, & affectiones nostras corrigentes, efficiamus vt Spiritus sancti accommoda simus habitacula. Quod vt mereamur, concedat gratia & misericordia domini nostri Iesu Christi, cui cum patre simul, & Spiritu sancto sit gloria, imperium, & honor, nunc, & semper, & in secula seculorum. Amen.

2. Cor. 11.

1. Tim. 1. Quoniam autem perneceſſarium eſſe videret, vt impoſturorum ora obſtrueret, & diſcipulis paruam aliquam daret conſolationem.) 2. Cor. 11.

* στενοχωρίας, id est, instantiæ, incursus, conspiratio.

1. Tim. 2.

De ijs quæ sequuntur creationem. Iste est liber generationis cœli & terræ, quando facta sunt: quo die fecit Deus cœlum & terram.

HOMILIA XII.

AGE promissum nostrum hodie impleamus: & consuetam doctrinam tractantes, dicenda nunc, his quæ supra dicta sunt, contexamus. Scitis enim quòd semel atque iterum hoc facere decreuerimus, & ad hoc properauerimus, sed linguam nostram cura fratrum, quam gerimus, in illorum admonitionem aliò rapuit. Quandoquidem interdum infirmis fratribus, quibus † sumpto cibo corporali,] sequestrare se ab hoc spirituali conuentu, & mutilare nobis sanctæ festiuitatis gaudia mos fuit: suasimus consulendo & exhortando, ne diutius ab ouili Christi absint, & extra caulam hanc spiritualem aberrent: nomine quidem & appellatione nobis vniti, reuera autem Iudæos sectantes, qui orto sole iustitiæ adhuc vmbræ assident, lucernæq; addicti sunt.

ob prius receptam consuetudinem.)

Interdum autem obsecrauimus etiam eos qui adsunt, & parum adhuc de sacris instructi, vt in spirituali vocatione currant, excussoque ignauiæ somno, feruenti desiderio, & intenta alacritate paratos se ad suscipienda regia munera præstẽt, & properent ad eum qui remissionem donat peccatorum, & liberaliter innumera bona suppeditat. Itaque cùm vulneribus, prout requirebat necessitas, medicamenta imposuerimus, & nobis congruam curam impenderimus: partim arguentes illos qui de paschali festo malè sentientes labuntur, & obseruatiuncula ista retenta multum sibi incõmodant: partim admonẽtes alioqui rudes, indoctos & tepidos: nunc autẽ, posteaquam morbis vrgentibus obstitimus, illísque satisfecimus, reliquum fuerit vt omnibus vobis spirituale paretur conuiuium. Nam sicut iure quis nos reprehendisset, vt temporis opportunitatem & rationem negligentes, si priusquam fratrum nostrorum curam habuissemus, infirmitate ipsorum contempta, cœptam materiam sectati essemus: ita nunc, quia nihil prætermissum est, quantum nostræ vires sinunt, verbum doctrinæ adhibuimus, pecuniam dinumerauimus, semina terræ spirituali commendauimus: consentaneum est, vt iterum in medium afferantur, quę ex beato Mose sunt lecta, quò fructu inde collecto, domum proficisci liceat. Quænam igitur sint ista, audiamus. *Iste est liber*, inquit, *Geneseos cœli & terræ, quando facta sunt, quo die fecit Deus cœlum & terram, & omne virgultum agri antequam oriretur super terram: omnémque herbam agri, priusquam oriretur. Non enim pluerat Deus super terram, & homo non erat qui coleret eam. Fons autem ascendebat de terra, & irrigabat vniuersam faciem terræ.* Considera obsecro, beati huius prophetæ admirabilem sapientiam, imò sancti Spiritus doctrinam. Nam postquam nobis per partes enarrauit creaturas omnes, & sex dierum pertractauit opera, & formationem hominis, potestatémque visibilium omnium illi concessam: nunc iterum summatim omnia recapitulans, inquit: Iste est liber generationis cœli & terræ, quando facta sunt. Operæprecium hîc fuerit inquirere, quare scriptura librũ hunc vocauerit cœli & terræ, quamuis multa alia in se contineat, & doceat nos de pluribus aliis, nempe de iustorum virtutibus, & de misericordia Dei, & indulgentia, quam erga protoplastum, & omne humanum genus declarauit: & de aliis multis, quæ huius temporis non fuerit declarare. Ne mireris dilecte: mos enim hic est sacræ scripturæ, vt non vbique omnia particulatim enarret: sed cùm generalissima, & ea quæ plurima complectuntur, dicere cœperit, relinquat sequentia studiosis auribus considerãda. Et vt discas quòd ita sit, manifestum faciam ex his quæ nunc sunt lecta. Ecce enim in superioribus, cùm nos docuit diuina scriptura particulatim formationem omnium: nunc non omnium meminit, sed inquit: Iste est liber generationis cœli & terræ, quando facta sunt, die quo fecit Deus cœlum & terram, & cætera. Vide quomodo totum sermonem ad cælum & terram conuertit, in illis alia omnia nobis contuenda relinquens. Cùm ergo dicit, cœlum & terram: omnes creaturas simul comprehendit, tam eas quæ in cœlo, quàm quæ in terra. Sicut igitur in enarratione creaturarum non omnia deinceps dicit, sed maximè generalia tantum commemorat, & non etiam sigillatim enarrat, ita & librum totum, librum generationis cœli & terræ appellauit, nobis ex horum commemoratione, quod reliquum est coniectandum relinquens: necesse est enim omnia in hoc libro visibilia contineri, tam ea quæ in cælo, quàm quæ in terra. Quo die, inquit, fecit Deus cœlum & terram, & omne virgultum agri, antequam fieret super terram, & omnem herbam agri antequã oriretur. Non enim pluerat Deus super terram, neque homo erat qui coleret illam: sed fons ascendebat è terra, & irrigabat vniuersam faciem terrę. Grãdis thesaurus in pauculis verbis illis recõditus est. Vnde magna prudentia, quæ dicuntur iuuante nos Dei gratia, congruit explicare, & facere vos spiritualium harum diuitiarum participes. Spiritus enim sanctus futurorum præscius, vt nulli posthac cõtendere, & ecclesiasticis dogmatibus, ex propriis sensibus, aduersa diuinis scripturis immiscere liceat: etiã nunc denuo, postquam creaturarum ordinem docuit: quòd hoc quidem primum, istud autem secũdò productum: & quòd semina sua tellus verbo mandatóque domini ministrãs edidit, & producendi vim accepit: cùm neque solis cooperatione egeret, qui nondum erat, neque pluuiarum humiditate, neque hominis cultura: nam & ille nondum in medium prodierat: ideo iterum repetit particulatim omnia, vt indomitæ impudenter blaterantium linguæ compescantur. Quid autem inquit? Die quo fecit Deus cœlum & terram, & omne virgultum agri, priusquã fieret super terram, omnémque herbam agri, priusquam oriretur. Non enim pluerat Deus super terram, nec erat homo qui coleret illam. Fons autem ascendebat è terra, & rigabat vniuersam faciem terræ. Hoc vult dicere, quòd sermone & pręcepto illius quæ prius non erant, vt essent prouenerunt, & quæ non erant, subitò comparuerunt. Herba est, quę ex terra prouenit: hîc autem herbam dicens, semina omnia dicit. Et de pluuiis docens nos iterum scriptura subdit: Non enim pluerat Deus super terram: hoc est, nondum pluuiæ desuper ferebantur. Denique ostendit, quòd neque hominis operatione habuit opus (non enim erat homo qui operaretur terram) quasi clamans & dicens posteris omnibus: Audite hæc, & discite quomodo ab initio omnes terræ prouentus sint producti, & ne terram colentium diligentiæ omnia tribuite, neque eis hanc germinandi vim ascribite: sed mandato & præcepto, quòd à conditore suo audiit. Hæc autem omnia fiunt, vt sciamus terram ad edẽda semina sua aliorum elemẽtorum cooperatione non egere, sed conditoris mandato contentam esse. Est & hoc minimè vulgare & admirandum, quòd is qui nunc terram verbo ad tot semina producenda fœcundam fecit, & declarauit potentiam suam, quæ humanæ rationis captum transcendit, hanc ipsam tam grauem & tantum † ferentem ornatum] super aquas fundauit, sicut & propheta dicit: Qui fundauit terram super aquas. Quę humana ratio comprehen-

supra dorsum suum ferentem mũdum) Psal. 23.

dere

dere hoc potest? Nam cùm homines domus ædificant, & fundamenta iacere volunt, prius fodiunt: & vbi ad profunda peruenerint, si vel paruum humorẽ viderint, omnia faciunt, vt omnem ipsum exhauriant, & sic fundamenta locent: propterea opifex omnium omnia secus quàm homines facit, vt ex hoc discas ineffabilem eius potentiam. Et quod quandocunque voluerit, elementa hæc planè contrarium quàm solent effectum iuxta conditoris præceptum ostendunt. Et vt id quod dicitur, dilucidius nobis fiat, iam de hoc aliquid disseramus, postea ad aliud transituri. Hoc enim cõtra aquarum naturam est, ferre corpus tam graue: & iterum cõtra naturam terræ, sedem suam in tali fundamento habere. Et quid miraris? In quacunq; creatura scrutari volueris, inuenies immẽsã opificis potentiã, & ꝙ sua volũtate gubernat omnia. Videre enim hoc licet in igne, cui absumptiua natura est: omnia enim domat, materiã lignorũ, lapidum, corporũ, & ferri, ídq; magna facilitate: at postquã imperauit dñs, corpora tenera & corruptibilia nõ tetigit, sed illæsos pueros seruauit in medio camino.

Dan. 3. & sequent.

Et ne miremini ꝙ corpora illorũ nõ tetigit, sed irrationale elemẽtũ tãta moderatione obsecutũ est, vt nullꝰ dicere queat: nam nec capillis illorum nocebat, sed circumibat illos, & vim suam intra se claudebat: ignis autem essentia tanquã obedientiã exhibẽs, & dñi mandato seruiẽs, illæsos & intactos seruabat admirabiles illos pueros, q̃ quasi in prato & horto ambulantes, tanta fortitudine in camino versabantur. Et ne quis putaret visibilem hũc ignem operatione carere, idcirco misericors Deus illius efficaciam & operationem non impediuit: sed vim illam vrendi illæsam seruauit, & seruos suos illo superiores fecit quàm vt illius nocumento læderentur. Cæterùm vt scirent qui pueros iniecerant, quanta esset omnium Dei potentia, in illos ignis suam operationem exercuit. Et illis quidem qui intra caminũ erant, & circa quos stabat, pepercit: eos autẽ qui foris erant, idem ignis exussit & absumpsit. Vidisti ꝙ quando dominus vult, elementa omnia in contrariam mutat operationẽ? Conditor enim est & dominus, & pro sua voluntate omnia dispensat. Vultis & in aquis idipsum videre factũ? Nam sicut ignis hic his q̃ intus erant nihil nocebat, sed illis parcebat, oblitus suæ operationis: in eos autem qui foris erãt, sæuiebat more suo: sic & aquas videbimus alios quidã submergere, aliis autẽ cedere & viã dare, ita vt absq; damno transeant. Memẽtote hîc Pharaonis & Ægyptiorũ, & ex alia parte populi Hebræorũ, quomodo hi ad mandatũ domini, magno Mose duce, per mare rubrũ quasi per aridã transierunt: Ægyptij autẽ qui eãdem viã cum Pharaone ire volebant, aquis obruti submersi sunt. Ita solent elemẽta reuereri seruos domini, & à suo se continere impetu. Audiamus nos, quotquot feroces & iracũdi, & aliis affectionibus ob nostrã ignauiã impliciti, nostrã salutem pessundamus, & imitemur tãtam ratione carẽtium elementorũ obedientiã, nos, qui ratione insigniti sumꝰ. Nã si ignis, qui ita edax, ita vehemẽs, corporibus corruptibilibus & tã teneris pepercit: quã meretur veniã homo, suũ refrænare furorẽ propter mandatum domini, & iram erga proximũ è pectore suo eliminare nolens? Et quod maius est, ignis tantã vrendi vim habet, & suam operationem non ostendit: homo autem mansuetum animal, & rationale, & benignum, cõtraria suæ naturę facit, & negligẽtia mores suos in ferinos vertit? Idcirco & diuina scriptura propter affectiones illas interturbantes, ab irrationabilibus & à feris agnominationes his qui ratione insigniti sunt, imponit.

Esaiæ 56. Hier. 5.

Interdum canes ob impudentiam & impetum vocat, dicens: Canes muti, non valentes latrare. Interdum ob libidinem equos. Nam equi in fœminam insanientes, vnusquisque vxori proximi sui adhinniebat. Interdum verò asinos, ob stupiditatem & ruditatem. Comparatus est enim, inquit scriptura, iumentis insipiẽtibus, & similis factus est illis.

Psal. 48. Osee 13.

Interdum etiam leones & pardos vocat, ob rapacitatem & habendi auiditatem. Aliquando autem aspides, ob fraudulẽtiam. Venenum, inquit, aspidum sub labiis eorum. Nonnunquam serpentes & viperas, ob latens venenum & malitiam: sicut & beatus Ioannes clamabat, dicens: Serpentes progenies viperarũ, quis vobis demonstrauit fugere à ventura ira?

Psal. 13. & 139. Matth. 3.

Insuper & alia affectionibus respondentia nomina imponit, vt sic vel tandem confusi, ad suam aliquando redeant nobilitatem, & suo generi confœderentur, affectionibúsque suis diuinas leges præferant, quibus sese delinquendo permiserunt. Sed nescio quomodo à sermonis orbita in hæc digressus sum. Age nunc ad institutum redeamus: & videamus quídnam etiam aliud nos docere velit beatus ille propheta. Nã vt dixit, Iste est liber generationis: progressus vltrà, narrat iterũ diligentius hominis formationem. Et quia superius breuiter dixerat, Et fecit Deus hominem, ad imaginẽ Dei fecit illum: nunc dicit: *Et formauit Deus hominẽ puluerẽ de terra, & inspirauit in faciẽ eius spiraculũ vitæ, & factus est homo in animam viuentem.* Magnum est hoc quod hîc dixit, & stupore plenum, ac humanam transcendens mentem. Et formauit, inquit, Deus hominẽ † puluerem de terra.]

puluerem accipiens de terra.

Sicut de omnibus creaturis visibilibus dicebam, quòd omnia præter humanæ naturæ morẽ agat omniũ opifex, quò & per hoc ineffabilis ipsius mõstretur virtus: ita & in hominis formatione inueniemus nunc factũ. Vide enim quomodo super aquas terrã fundauit, id quod citra fidem humana ratio non capit: & quomodo quãdocunq; voluerit, sicut ostendimus, omnes substantiæ diuersa earũ naturæ vt agant efficit. Simili modo & in hominis formatione nunc nobis quid factũ sit diuina scriptura declarat. Formauit Deus, inquit, hominem, † puluerẽ de terra.]

puluerem accipiens de terra.

Quid dicis? Acceptóne de terra puluere formauit hominem? Etiã, inquit, & non simpliciter, nec quamuis fortuitò terram dicit, sed puluerẽ: quasi si quis dicat, tenuissimum & vilissimum quod est in terra. Magnum tibi & admirabile videtur quod dictũ est. Verùm si cogites quis opifex, neutiquã discredes facto, sed miraberis & adorabis conditoris potentiam. Quòd si hæc iuxta cogitationũ tuarũ imbecillitatem emetiri volueris, & curiosius explorare: probabile est ꝙ tibi in mentẽ veniat, ex terra corpus nunquam fieri, sed vel laterem, vel testam, & non tale corpus. Vides ꝙ si potentiam cõditoris nostra mente æstimare volumus, & si nostris rationibus tam imbecillibus innitimur, non possumus dictorum capere sublimitatem. Nam quæ dicuntur, fidei oculis indigent. Súntque hęc ob nostram infirmitatem tãta verborum attemperatione descripta: quandoquidem istucipsum quod inquit: Formauit Deus hominem, & inspirauit, indignum Deo fuerit: sed propter nos, & propter infirmitatem nostram hæc sic narrat scriptura, ad nostram se tenuitatem submittens: vt quoniã nos tanta familiaritate dignatur, ad fastigiũ illud redire posse confidamus. Et formauit, inquit, Deus hominem, † puluerẽ de] terra.

puluerem accipiens de

Hinc si attẽdere volumus, non parua nobis humilitatis offertur doctrina. Nã cùm cogitauerimus vnde cõstitutionis suæ initiũ natura nostra susceperit, etiamsi sexcenties supercilia surrigamus, ea reprimemus, & humiliabimur, & substantiæ nostræ qualitatẽ perpendẽtes, modestiã discemus. Et propterea Deus, cui tanta salutis nostrę cura, ad nostri eruditionem prophetæ linguam sic direxit. Quippe cùm superius dixerat diuina scriptura, Et fecit Deus hominem, secundum imaginem Dei fecit eum: & dedit illi omnium visibiliũ

poteſtatem, vt ne ignorando quomodo conſtitutus ſit, A magnus ſibi videatur, & præſcriptos ſibi limites tranſeat: propterea repetendo docet & formationis eius originem, & vnde ac quomodo primus homo productus ſit. Nam quum poſt hanc doctrinam, qua agnouit ſe è terra habere originẽ, ex qua & cætera animalia, quamuis formatio, animæque ſubſtantia incorporalis multò excellentior per miſericordiam Dei conceſſa ſit, per hanc enim accepit quòd rationalis ſit, & omnibus aliis dominetur: quum, inquam, poſt hanc doctrinam, ſerpentis deceptione parem aliquam cum Deo æqualitatẽ imaginatus eſt is qui de terra formatus: ſi priori narratione contentus fuiſſet propheta, & non repetitis omnibus diligenter nos docuiſſet, in quam non incidiſſemus inſaniam? Itaque plurimum ad erudiendum nos conducit ſcire vnde ſubſtãtia noſtra primùm originem

puluerem accipiens de — acceperit. Et formauit, inquit, Deus hominem, † puluerem de terra, & inſufflauit in faciem eius ſpiraculũ vitæ. Quoniam hominibus loquitur, aliter audire non B valentibus, hac verborum ſimplicitate & craſſitudine vtitur, quam audire & accipere poſſemus. Et vt doceat nos, quòd formatum illum de terra, miſericordia domini & rationalem animæ eſſentiam habere voluerit, per quam animal hoc abſolutum & perfectum fieret, & inſpirauit, inquit, in faciem eius ſpiraculum vitæ. Vitalem dicere vult operãdi efficaciam, ei qui de terra formatus

& hoc fuit conſtitutio ſubſtantiæ animæ) — eſt, ſpiraculum datum eſſe, † & hoc ſubſtantiam animæ conſtitutam.] Vnde ſubdit: Et factus eſt homo in animã viuentem. Ille formatus, inquit, & de puluere ſuſceptus, inſpiratus ſpiraculo vitæ, factus eſt in animam viuẽtem: hoc eſt, efficaciter operantẽ, cui membra corporis ſeruiant, cuiúsque voluntati ac efficaciæ auſcultent. Cæterùm haud ſcio, quomodo nos eum ſubuerterimus ordinem, & vſque adeò inualuerit malitia, quæ in tãtum cogit carnis concupiſcentiis obſequi, vt deturbetur à thro no ſuo regina, cuius erat præſidere, ordinare, & imperare. Cogimus enim illam carnis parẽre voluptatibus, i- C gnorantes ipſius generoſitatem, & quantam præ iſta eminentiam ſortita ſit. Nam cogita, obſecro, formationis ordinem: & expende tecum, antequam inſpiraretur à domino ſpiraculum vitæ, quis erat formatus ille? ſimpliciter inanimis quædam imago, operatione carens, & ad nihil vtilis. At totum illud quod in tãtum honorem ipſum prouehit, non eſt niſi ſpiraculum illud a Deo inſpiratũ. Cæterùm vt hoc non ſolùm ex his quæ tunc facta ſunt, ſed & ex his quæ nunc quotidie cõtingunt, videas: cogita tecum, quomodo poſt animæ emigrationem, corpus hoc tam inſuaue & iniucundum apparet. Et quid dico, inſuaue & iniucundum? quomodo fœtore implctum, & deformitate horrendum fugitur, quod antea cùm ab anima regeretur, clarum, amabile, iucundum, ſpecioſum, prudens, ad bona opera faciẽda valde accommodum? Hæc vtique omnia nobis cogitanda ſunt, & maximè animæ nobilitas quanta ſit, ne quid ea indignum operemur, ne coinquinemus eam il- D licitis operibus, ne ſub carnis ſeruitutem eam ſubiugemus, ne tam nobilem, tantáque dignitate ſublimem, ſic crudeliter & immiſericorditer tractemus. Nam propter illius ſubſtantiam nos qui corpore inuoluti ſumus, ſi velimus, poſſumus cum incorporeis virtutibus, adiuuãte nos diuina gratia, certare: & in terra obambulãtes, quaſi in cœlo viuere, & nihil minus quàm cœleſtes facere, & quodãmodo aliquid ampli⁹. Et quomodo hæc? Ego dicam. Quando enim quis inuentus fuerit corruptibili hoc corpore circumdatus, eodem modo vitam agens vt ſupernæ illæ virtutes, quomodo non propenſiorem Dei gratiam ſortitus fuerit, quia & corporis neceſſitatibus obnoxius, incorruptam & inuiolatam animæ generoſitatem ſeruauit? Et quis vnquam, dicis, poterit inueniri talis? Meritò impoſſibilis nobis hæc res videtur, ob immodicam virtutis arduitatem. At ſi vis diſcere quòd non ſit hoc impoſſibile, cogita oro omnes iuſtos, qui domino ab initio vſque ad præſens tẽpus placuerunt: magnum illum Eliam, & infœcundæ filium, & eremi ciuem Ioannem: Paulum quoque magiſtrum orbis, & omnem ſanctorum numerum, qui eandem quam nos naturã habuere, iiſdem corporis neceſſitatibus obnoxij fuere. Et ne vltrà impoſſibile eſſe opus puta, neque ſegnior fias ad virtutem, ad quam faciliter amplexandam tantas à domino nactus es occaſiones. Sciens enim miſericors dominus noſtræ voluntatis infirmitatem, & ad labendum procliuitatem, magna nobis medicamina in ſacrarum ſcripturarum lectione reliquit: quæ cùm ſubinde vulnerib⁹ noſtris imponimus, & vitam illorum beatorum virorum ante oculos propo nimus, ad æmulandum prouocemur, & virtutem non negligamus: ſed fugiamus peccatum, & omnia faciam⁹, ne indignos nos ineffabilibus illis bonis exhibeamus. Quod nobis omnibus concedatur gratia & miſericordia domini noſtri Ieſu Chriſti, cum quo patri & Spiritui ſancto ſit gloria in ſecula ſeculorum. Amen.

Et plantauit dominus Deus paradiſum in Edem ad orientem, & poſuit illic hominem quem formauit.

HOMILIA XIII.

VIDENS veſtrum inexplebile deſiderium, & immodicam auiditatem, mentémque intentiſſimam, nec non omnes ad ſpiritualem hanc doctrinam anhelantes & accelerantes, quamuis valde ſim meæ inopiæ mihi conſcius, quotidie tamen inopem & tenuem hanc menſam vobis proponere ſtudeo, confidens quòd flagrantes deſiderio, maiori promptitudine quæ dicuntur ſuſcepturi ſitis, quandoquidem & inſenſibilibus eduliis hoc contingere viderit aliquis. Excitato enim conuiarum appetitu, etiamſi paupercula menſa ſit, & inops quidem qui conuiuio excipit, magna tamen cum voluptate ſumuntur appoſita. At ſi faſtidioſus epulantium fuerit ſtomachus, etiamſi ſumptuoſum fuerit epulum, & varia & copioſa edulia: nullũ inde commodum, cùm nemo ſit qui vti appoſitis queat. Hic autem quia gratia Dei alacres & famelici ad ſpiritualem menſam accedi-

rebus declarauit, quòd maiorem eius quàm viſibilium A omnium curam habuerit. Quid igitur prohibet etiam hodie de iiſdem inueſtigare apud charitatẽ veſtrã? Nã ſicut aromata quantò magis digitis atteruntur, tãtò maiorem natura ſua fragrantiam reddunt: ita & in ſcripturis vſuuenit, quantò quis illas amplius tractare ſtuduerit, tantò magis videre poterit latentem in ipſis theſaurum, pluréſque percipere indicibilium diuitiarum fructus. Et formauit, inquit, Deus hominem, puluerem accipiens de terra. Animaduerte, obſecro, quanta ſtatim varietas ex ipſo verborum proœmio. In omnibus enim aliis creaturis docuit nos beatus Moſes modum formationis, dicendo: Dixit Deus: Fiat lux, & facta eſt lux: fiat firmamentum, congregetur aqua, fiant luminaria, germinet terra herbam fœni, producant aquæ reptilia animarum viuentium, & producat terra animam viuẽtem. Vidiſti quomodo verbo omnia formata ſint? Sed videamus quid poſtea, quum hominem format, inquit: Et formauit Deus hominem. Vide quomodo verbis quæ B noſtræ paruitati congruunt, vſus eſt: ſimul & modum formationis, & in formando diuerſitatem docens, & quaſi, vt humano more dicam, manibus Dei ipſum formari depingit: ſicut & alius propheta inquit: Manus tuę

Pſal. 10. — fecerunt me, & plaſmauerũt me. Nam ſi imperaſſet ſimpliciter ex terra produci hominem, nónne productus fuiſſet, qui productus eſt? Sed vt per formationis modum doctrinam nobis relinqueret perpetuam, vt non ſupra quàm oportet de nobis ſentiremus, ideo tanta diligentia ſingula enarrat, & inquit: Formauit Deus homi nem, puluerem accipiens de terra. Vide & in hoc huius dignitatem. Non enim ſimpliciter terram accipit, ſed puluerem, & tenuiſſimum, vt ita quis dixerit, de terra. Et hunc puluerem terræ, ſuo præcepto in corporis naturam vertit. Nam ſicut ſubſtantiam terræ quum non eſſet, produxit, ita & nunc quum vellet, puluerem terræ in corpus vertit. Hîc exclamare iuuat pulchrum

Pſal. 105. — illud beati Dauid dictum: Quis loquetur potentias do- C mini, & auditas faciet omnes laudes eius? quia de puluere tale animal produxit, & tanto honore venuſtauit, tantíſque beneficiis ſtatim ab initio proſecutus eſt, monſtrans per omnia ſuam miſericordiam? Et inſpirauit in faciem eius ſpiraculum vitæ. Et factus eſt homo in animam viuentem. Hîc inſenſatorum aliqui ſuis moti opinionibus, nihilque Deo dignum cogitantes, neq; verborum diſpenſationem animaduertentes, dicere audent, animam ex Dei eſſentia eſſe. O inſaniam, ô deliriũm! Quot perditionis vias diabolus peperit ſuis cultoribus? Et vt diſcas, conſidera quomodo diuerſis inter ſe viis incedunt. Nam alij anſam ex verbulo, inſpirauit, rapientes, aſſerunt ex Dei eſſentia eſſe animas: alij autem, quòd animæ in viliſſimorum brutorum ſubſtantiam tranſeant. Quid hac amentia deterius fieret? Nam quoniam obtenebrata eſt ratio eorum, etiam veram ſcriptu ræ mentem ignorauerunt. Sicut capti oculis in diuerſa præcipitia feruntur, & illi quidem ſupra dignitatem ani D mam efferunt, alij autem contra dignitatem dehoneſtãt. Nam ſi ideo quòd ſcriptura dicit, inſpirauit in faciem eius ſpiraculum vitæ: † hoc dicere volumus, neceſſe erit & Deo os affingere, & manus tribuere,] quandoquidem inquit: Et formauit hominem. Sed ne illorum ineptias in medium proferentes, etiam ipſi indecora dicere cogamur: agè ipſorum ſtultitiam & multifariã dementiam deuitantes, ad ipſum diuinæ ſcripturę ſcopum incedamus, quæ ſeipſam interpretatur, tantùm ne craſſis verbis addicti ſimus: ſed cogitemus, craſſorum illorũ verborum cauſam eſſe noſtram hebetudinem & infirmitatem. Nequeunt enim aliter humanæ aures quę dicuntur accipere, niſi tantum adhibeatur temperamen-

os Deo affingimus, neceſſe erit & manus ei tribuere)

tum. Proinde animaduertentes tantam noſtram imbecillitatem, & quia de Deo ſunt dicta, ita illa accipiamus, vt par eſt ea de Deo accipere. Ne ſubiiciamus Deum membrorum compoſitioni, & figurarum delineationi, ſed honeſtè de Deo, & vt de illo cõuenit, imaginemur: Simplex enim & incõpoſitus & infigurabilis eſt Deus. Nam ſi Deo membra & lineamenta attributuri ſumus, noſtris opinionibus impulſi, mox in gẽtilium impietatem incidemus. Igitur quum audieris ſcripturam dicentem: Formauit Deus hominem: cogita virtutem eandẽ, quam dum dicit, fiat. Et iterum quando audis: Inſpirauit in faciem eius ſpiraculum vitæ: hoc iterum cogita, quòd viſum eſt ſibi. Et ſicut incorporeas virtutes produxit: ita certè corpus illud ex puluere factum, rationalem animam habere iuſſit, quæ corporeis membris vti poſſit. Formatum enim corpus hoc iuxta præceptum domini, quaſi inſtrumentum erat, quod agebat aliquo ſe mouente: imò ſicut lyra, quæ opus habet aliquo, qui poſſit arte & ſcientia ſua per membra quaſi per fiſtulas conuenientem illi melodiam domino repræſentare. Inſpirauit in faciem eius ſpiraculum vitæ, & factus eſt homo in animam viuentem. Quid eſt, inſpirauit ſpiraculũ vitæ? Voluit & imperauit, vt hoc corpus formatũ haberet vitalem vim, quæ facta eſt animali in animam viuẽtem: hoc eſt, efficaciter operantem, & ſuam artem membrorum motu oſtendere valẽtem. Et vide etiam in hoc ipſo, quàm diuerſa ratione hoc admirabile rationale animal, & cætera irrationalia formata ſint. De illis enim inquit, Producant aquæ reptilia animarum viuentium, & prodierunt ex aquis animãtia animata. Sic & de terra, Producat terra animam viuẽtem. De homine autem non ſic, ſed prius de puluere corpus formatur, & poſtea vitalis illi virtus datur, quæ ſcilicet animę eſt ſubſtantia. Et idcirco de brutis dicebat Moſes. Sanguis eius anima Leuit. 7. & 17. eius eſt. In homine autem ſubſtantia quædam eſt incorporea & immortalis, multo interuallo corpus excellẽs, & tanto, quanto corporeis eminent incorporea. Et fortè diceret aliquis: Quare ſi anima dignior eſt corpore, indigniùs primò formatum eſt, & poſtea quod eminentius? Non vides dilecte, quòd & in creaturis hoc idem vſu euenit? Sicut enim cœlum & terra, & ſol & luna, & cætera omnia formata ſunt, & irrationabilia animalia, & poſt hæc omnia homo, horum principatum ſuſcepturus: ita & in hac hominis formatione prius corpus producitur, & poſtea anima, quæ dignior. Et ſicut bruta animalia miniſterio hominis vtilia futura, ante hominem formantur, vt paratum haberet miniſterium is ad cuius vſum creabantur: ita etiam corpus ante animam formatur, vt cùm ſecundum ineffabilem cõditoris ſapientiam anima produceretur, poſſet ſuas potẽtias profetre per corporis motionem. *Et plantauit Deus hortum in Edem ſecundum Orietem, & poſuit illic hominẽ quem formauit.* Poſtquam omnium dominus ſuam nobis declarauit benignitatem, & illũ propter quem omnia viſibilia formata ſunt, in medium adduxit, ſtatim incipit in illum beneficia collocare. Et plantauit Deus hortum in Edem ſecundum Orientem. Conſidera & hîc dilecte, quòd niſi vt dignum eſt, de Deo verba hæc recipiantur, neceſſe eſt vt in profunda errorum detrudamur. Quid enim dicere poterunt & de his verbis, qui omnia quæ de Deo dicuntur, humano more accipere audent? Et plantauit Deus hortum. Quid? dic oro, foſſorióne opus habuit, & agricultura, & alia cura, vt paradiſi hortũ excoleret? abſit. Iterum enim etiam hoc loco verbum illud, plantauit, ſic intelligendũ, quòd imperauerit hortum in terra fieri, ita vt productus homo in eo verſaretur. Propter hũc enim hortum produxit, de quo audi ſcripturã, dicentem: Et plãtauit Deus hortum in Edem,

secundum Orientem, & posuit illic hominem quē formauit. Et idcirco nomen loci scripturis inseruit beatus Moses, vt non liceat nugari volentibus imponere simpliciorum auribus, & dicere, nullum esse in terra hortū quē vocant paradisum, sed in cœlo, & fabulas quasdam eiusmodi somniare. Nā cùm diuina scriptura tanta vsa est diligentia, non refugiunt quidam, loquacitate sapientiáque peregrina inflati, aduersa scripturis loqui, & dicere, non esse super terram paradisum: multáq; alia pręter ea quæ dicta sunt introducentes, quòd nō sicut scripta sunt, sed alia ratione sint intelligenda: & quòd ea de terra, de his quæ in cœlis sunt, dicta esse arbitrādum sit: nisi humilitate & congruenti nobis sermonum familiaritate beatus Moses vsus foret, Spiritu sancto linguam eius mouente, quò non excidissent? Quamuis sacra scriptura, cùm nos tale quiddam dicere vult, seipsam exponit, & auditorem errare non sinit. Sed quia plerique nō vt commodi quidpiam ex sacris litteris aucupentur, sed voluptatis gratia aures accommodant his qui plausibilia narrant, & propterea non eos qui magis prosunt, sed qui magis oblectant, vt audire possint, quærunt. Oro igitur, vt omnibus illis præclusis auribus, ad amussim canonem sacræ scripturæ sequamur. Et quando audis dilecte, quòd plantauit Deus hortum in Edem secundùm Orientem: hoc quod dicit, plantauit, vt decet, de Deo intelligas, nempe quod præcepit. At quod reliquū est, crede quòd & paradisus factus sit, & in illo loco vbi scriptura significauit. Cæterùm non credere his quæ in diuina scriptura continentur, sed alia quædam ex propria sententia inferre, opinor plurimum periculi secum aduehere his qui talia audent. Et posuit illic hominem, quem formauit. Vide, quantum honorem statim homini dedit. Extra paradisum quidem formauit illum, sed mox introduxit, vt re ipsa sensu beneficiorum frueretur, sciretq; quantus illi honor esset concessus. Et posuit hominem illic quem formauit. Verbum posuit iterum sic intelligamus, pro eo quod præcepit illi vt esset illic, vt ex aspectu & conuersatione multam perciperet voluptatem prouocaretúrque ad gratitudinem, intelligens quantis sit affectus beneficiis, quum nullum adhuc boni specimen præbuisset. Ne mireris ergo verbū hoc, posuit. Perpetuus enim scripturæ mos est, propter nos, & propter nostram vtilitatem humanis vti verbis. Et vt scias, vide quomodo superius cùm de formatione stellarum ageret, eadem dictione sit vsus, cùm dixit: Et posuit eas in firmamento cœli. Non quòd affixerit eas cœlo, cogitandum (nam vnaquæque earum suum perficit cursum, de loco ad locum transiens) sed vt discas, quòd in cœlo eas esse præceperit, quomodo & hominem in paradiso voluit versari. *Et oriri fecit Deus præterea de terra omne lignum pulchrum ad videndum, & bonum ad edendum, & lignum vitæ in medio horti, & lignum ad sciendum notitiam boni & mali.* Ecce secundam beneficentię speciem & honorem quem in hominem recens formatum collocauit. Nam postquam illum in paradiso conuersari voluit, præcepit varias arbores ex terra prouenire, quę simul & oblectare illum possent, vtpote spectatu iucūdæ, & esui accommodæ. Omne enim, inquit, lignum pulchrum ad visionem, hoc est, ad spectaculum, & bonum ad esum, hoc est, quæ poterant exhilarare aspectu, & voluptatem prębere esu: & quia erāt tam multa, & copiosa, mirificam fruituro contulissent voluptatem. Omnium enim lignorum quęcunque dixeris, prouentum fecit. Vidisti miserię nesciam conuersationem? vidisti vitam admirandam? Quasi angelus aliquis viuebat homo super terram, corpore quidem amictus, sed extra corporis necessitates constitutus: & sicut rex paludamento & diademate ornatus, & purpura vestitus ita in paradiso impauidè versabatur in magna rerum copia. Et lignum vitæ in medio paradisi, & lignum sciendi notitiam boni & mali. Postquam nos docuit, quòd terra produxit omne lignum iuxta mandatum domini, & iucundum visu, & bonum esu, tunc ait: Et lignum vitæ in medio paradisi, & lignum ad sciendum notitiam boni & mali. Misericors enim dominus, cùm vt opifex præsciret ex multa † copia,] procedente tempore, nocumentum subnasci, produxit lignum vitæ in medio horti, & lignum sciendi notitiam boni & mali: quādoquidem non multò pòst abstinere ab isto iussurus erat, vt scire possit quòd gratia & liberalitate illis frueretur, essetque dominus aliquis & naturæ suæ, & omnium visibilium: propter hoc iam ligni memoriam fecit, & narrauit nobis consequenter fluminum nomina, & illorum separationem quandam, vt ita dicā, & quod ex illo quo rigatur paradisus, alia per quatuor origines diuiduntur, atque ita mūdi climata nobis distinxerunt. Sed fortè sunt qui ex propria sententia quæ libet dicere volunt: hi iterum neque flumina concedunt esse flumina: neque aquas, aquas: sed persuadere conantur iis qui sibi aures accommodare volunt, vt aliud quiddam imaginentur. Cęterùm nos, obsecro, ne feramus tales, sed obturemus aures, credamus diuinæ scripturæ, & ea quæ in illa dicuntur sectemur: sanas doctrinas in pectora nostra reponamus, & cum his etiam vitam diligenter instituamus, vt vita testificetur doctrinæ, & doctrinæ longè fideliorem vitam declarent. Nam neque si recta sciamus fidei dogmata, vitam autem negligamus, aliquid nobis profuerit: neque si vitam habeamus, & rectas negligamus doctrinas, lucrifacere aliquid quòd ad salutē nostram sit vtile, poterimus. Nam si voluerimus & gehenna liberari, & regnum assequi, operæpretium est vtrinque ornari, & dogmatum rectitudine, & vitæ diligentia. Quid enim vtile fuerit, dic obsecro, arbori, quæ in summum se extendit, & foliis frōdet, si fructu careat? Sic & Christiano nihil proderunt recta dogmata, si vitam suam non bene instituat. Propter hoc & Christus tales beatos dixit, inquiens: Beatus qui fecerit, & docuerit. Multò enim fidelior & certior doctrina operum, quàm sermonum. Nam qui talis est, etiam silens, & cùm non videtur, docere potest, & alios quidèm qui illum vident, alios verò qui de illo audiunt: & multa fructur Dei gratia, nō solum propter se, sed & propter alios qui illum vident, & incitantur vt glorificent dominum suū. Talis per mille linguas, & ora multa, gratias & laudes refert Deo. Neque enim noti soli testes sunt vitæ illius, & ipsum mirantur ac ipsius dominum: sed & qui non cognoscunt, & ab aliis discunt, & qui valde procul habitant, & diuisi sunt: & non amici soli, sed & inimici reuerebuntur virtutis eminentiam. Tanta enim est virtutis potentia, vt & compescat ora & linguas eorùm qui ipsi infesti sunt. Et sicut ad solis radios infirmi oculis nō audent respicere, ita neque virtutem malitia contueri audebit vnquam, sed dorso obiecto discedet, victámq; se fatebitur. Id quod & persuasum nobis sit, vt virtutem arripiamus, & diligenter nostram vitam instituamus, & à peccatis, cùm adhuc parua apparent, siue in sermone, siue in opere statim desistere studeamus. Neque enim vnquam in maiora incidemus peccata, si à paruis nobis cauerimus: & sic procedēte tempore poterimus, superna gratia fauente, & excelsam virtutem apprehendere, reconditámque effugere pœnam, & æterna consequi bona, gratia & misericordia domini nostri Iesu Christi, cum quo patri, Spirituíque sancto sit gloria, nunc, & semper, & in secula seculorum. Amen.

libertate] ἀδείας libertate, securitate, licentia.

Matth.

Et

Et accepit dominus Deus hominem quem formauit, & posuit eum in horto voluptatis, vt coleret illum & custodiret.

HOMILIA XIIII.

ITERVM, si libet, etiam hodie ex contextu eorum quæ heri dicta sunt, spiritualem vobis doctrinam vt cōtexamus, dabimus operam. Multa enim & in his quæ modo sunt lecta, recōditiora sunt: & op' est vt in profundiora descendamus: diligentérque scrutemur omnia, quò fructum aliquem lucrifaciamus. Nam si id agunt qui preciosos lapides in mari inuenire cupiunt, magnum laborem & molestiam ferentes, periculóque indomitarum aquarum se exponentes, quò desideratis potiantur: multò magis nostrum fuerit animum intendere, vt perlustratis his quæ in profundo dictorū latent, preciosos illos lapides comprehēdamus. Sed ne timueris dilecte, quum audis profunditatem. Non enim hîc est tanta vis æstuantiū vndarum, sed Spiritus sancti gratia mentem nostrā illustrās, & facilè inueniri desiderata concedens, omnem laborem alleuiat. Et gemmas illas inuenisse inuentori non multum profuit, sæpe autem & nocuit, & innumerorum naufragiorū occasio fuit, neq; tantam in inueniendo habuit lętitiā is qui inuenit, quātam inuētis illis iniucunditatē pertulit, aduersus se inuidorum oculis concitatis, & auaris ad bellum armatis. Et adeo nequit nostræ vitæ prodesse tales reperire, vt & multorū bellorum sit causa. Auaritiæ enim materia est, & caminum cupiditatis succēdit, captorúmq; animam expugnat. Atqui de spiritualibus nostris thesauris nihil tale formidare oportet: sed & diuitiæ quæ inde colligūtur, ineffabiles, & voluptas immarcescibilis, & multo interuallo superans omnium hominum lętitiam. Et quòd hoc verum sit, audi beatū Dauid dicentem: Desiderabilia eloquia tua super aurum & lapidē preciosum multum. (Psal. 18.) Vides quòd cùm in mediū attulerit materias, quæ preciosiores reputantur, non solum hac comparatione non contentus fuit, sed & apposuit, multum: atque ita excellentiam, quæ inde est, nobis manifestauit. Super aurum, inquit, & lapidem preciosum multum: nō quòd in tantum duntaxat sint desiderabilia eloquia Dei, sed quia solas hasce materias vidit apud homines in maiori precio haberi pre aliis: propter hoc adductis illis in medium, ita excellentiam monstrauit, & quòd desiderium eloquiorum spiritus vehementius sit. Et vt sciatis quòd semper is mos sit sacræ scripturæ, vtilitatē quæ hinc est, sensibilibus rebus conferre, & sic excellētiam ostendere, audi & quæ deinceps subdit: Et dulciora super mel & fauum. Et hîc, non quòd tantam, & non maiorē possit præbere voluptatem: sed quia nihil aliud habebat in rebus sensibilibus, quod diuinorum eloquiorum voluptati compararet: idcirco cùm hoc commemorasset, iterum sic excellentiam docuit, & maiorem voluptatem esse docuit spiritualium doctrinarum. Eadem regula inuenies & Christum in euāgeliis vsum. Nam cùm discipulis loqueretur, cupientibus discere interpretationem parabolæ eius qui seminauit bonum semen in agro, & inimici zizania inter triticum seminantis: particulatim omnem edisseruit parabolam (Matth. 13.): Quis fuerit qui seminauit bonum semen, & quis ager, & quæ sint zizania, & quis ista interseuit, & qui messores, & quæ messis. Et quando omnia illis manifestè detexit, tunc dixit (Ibidem.): Iusti fulgebunt sicut sol in regno patris eorū: nō ꝙ nō maiorem claritudinē habituri sint iusti, sed mōstrat ꝙ multò maiorem. Tātam autem dixit, quoniā maiorem hac similitudinem in rebus visibilibus inuenire non licebat.

Quando igitur tale aliquid audiuerimus, non tantum maneamus in his quæ dicūtur: sed ex sensibilibus & visibilibus, spiritualium maximam eminentiam colligamus. Itaque quandoquidem hîc vehementius desiderium inueniri potest, & voluptas suauior & certior, (diuina enim eloquia sunt hæc, & spiritualia, & quæ multò maiorem animæ parere possunt lætitiam spiritualem) dictis attendamus magna promptitudine, vehementíque desiderio, vt veras diuitias hinc nobis acquirentes, & ad philosophiam Christi plurimis susceptis seminib', tandem domum redeamus. Audiamus igitur quę hodie sunt lecta: sed obsecro, attenta sitis mente, & excussis curis secularibus, omníque ignauia deposita, hæc quæ dicuntur accipite. Diuinæ enim leges sunt, & cælitus allatæ ob salutem nostram. Nam si cùm regiæ leguntur litteræ, vbique est silentium, abéstque strepitus & tumultus, omnibus astantibus, & aures arrigentibus, vt sciant quæ regiis litteris manifestentur: & quisquis vel parum tumultuatus fuerit, & quæ leguntur interruperit, in magno periculo est: multò magis his cum magno timore & tremore astantium, & altum habēdum silentium, & pellendæ cogitationes turbulentæ, vt quæ dicuntur intelligere possitis: quò rex cœlestis approbata obedientia vestra, maioribus vos muneribus remunerare dignetur. Videamus itaque quid nunc nos doceat beatus ille Moses non sua lingua hæc dicens, sed à Spiritu sancto afflatus. Et accepit dominus Deus hominem quem formauit. Bene statim ab initio duo hæc posuit. Non enim dixit dominus, & tacuit: sed adiunxit, Deus: occultum aliquod mysterium hîc nos docens, vt scire possemus, quòd siue dicamus dominum, siue Deum, nullam in nominibus esse differentiam. Hoc autem nunc non absq; ratione commemoraui: sed vt cùm audieris Paulum dicentem: Vnus Deus pater, ex quo omnia: & vnus dominus Iesus Christus, per quem omnia (1. Cor. 8.), ne putes in dictionibus esse diuersitatem, & vnā maius aliquid significare, alteram minus. Et idcirco scripta absq; discrimine illis vtitur, vt contentiosis ea quæ ex sua sentētia excogitarunt, ad dogmatum rectitudinem afferre non liceat. Et quòd diuina scriptura neutrum horum cum singulari quadam obseruatione & superstitione enūciet, ex isthoc ipso quod nunc dicitur, diligenter considera. Et accepit dominus Deus. De quo vult hæreticus esse dictum? De patre solum? Esto: sed audi Paulum dicentem: Vnus Deus pater, ex quo omnia: & vnus dominus Iesus Christus, per quem omnia. Vides quomodo nomen domini filio attribuit? Quare ergo dicunt nomen, dominus, maioris esse momenti quàm nomen, Deus? Videte quanta absurditas, & quanta blasphemia, quando quis non ipsum diuinę scripturæ canonem sequitur, sed suis opinionibus locum dat, sententiam disturbat: & verborū pugnas, & infinitas quæstiones sanis rectísque dogmatibus immiscet. Et accepit dominus Deus hominem quem formauit, & posuit illum in horto voluptatis, vt coleret illum, & custodiret. Vide quantam formati hominis curam habuit. Postquā enim heri nos docuit beatus Moses, dicens: Plantauit Deus hortum, & posuit illic hominem: id est, voluit illum illic habere domicilium, & versari ibi, ac horti deliciis frui? hodie iterum ostendit nobis ineffabilem misericordiam Dei, quam in illum contulit: & repetens sermonem, inquit: Et accepit dominus Deus hominem, quem formauit, & posuit eum in horto voluptatis. Nō simpliciter dixit, in horto: sed apposuit, *voluptatis, vt excellentem voluptatē, qua fruiturus esset inhabitādo, nobis declararet. Et vt dixit, Posuit illū in horto voluptatis: addit, vt coleret illū, & custodiret. Etiā hoc magnæ curæ & prouidentiæ nostri, argumentū est. Nā cùm omnibus deliciis

*τρυφῆς voluptatis, deliciarum.

potirentur ibi vitam agẽtes, tam oblectamentis eorum quæ videbant, quàm lætitia eorum quibus fruebantur, vt ne immodica prosperitate homo insolesceret, (omnem enim malitiam docuit ocium) propterea præcepit Deus, vt operaretur illũ, & custodiret. Quid autem, † dicet aliquis, illius cura indigebat paradisus? Non hoc dico, sed voluit tum vt paruam quandam, sibíque congruam gereret curam, partim custodiendo, partim operando. Si enim laboris omnis fuisset expers, protinus ex multo ocio in ignauiam prolapsus esset: nunc verò in operatione occupatus, quæ neque dolorem, neque molestiam adferret, moderatior vtique ac continentior esse debuit. Cæterùm quod dicit, custodiret: non absque causa appositum est, sed cõgruunt verba, vt planè scire possit, quòd sub domino agat, qui hanc largitus sit fruitionem, & cum illa etiam custodiam commiserit. Deus enim omnia facit & operatur propter nostram vtilitatem, & cum illa etiam fruitionem & refocillationem præbet. Nam cùm ob excellẽtem suam misericordiam, etiam priusquam nos produceret, ineffabilia bona præ-
Matth.25. parauerit, sicut ipse dicit: Venite benedicti patris mei, possidete in hereditatem præparatum vobis regnum ab initio mũdi: multò magis præsentia omnia largiter præbebit. Postquam igitur tanta beneficia in iam cõditum contulit: Primùm cùm non esset, dedit illi vt esset, & ex puluere corpus formare dignatus est: & post hęc dominã, animam dico incorporeã, per inspirationem dedit: Dein paradisum fieri iussit, & illic illum viuere præcepit: post hæc ex contrario, sicut clemens pater tenero filio omni copia fruenti, ne insolens fiat, paruam & congruam quãdam curam excogitat: sic & dominus Deus Adæ operationem & custodiam præcepit, vt vna cum voluptate vbertatéq; ac iucunditate hæc duo haberet, quæ aliquantulum procliuitatem illius morarentur & impedirent. Porrò vt hæc quæ iam erant condito homini, ita & quæ sequuntur, magnam & excellẽtem Dei in illum nobis declarant misericordiam, quam sola bonitate sua exhibuit. Et quid est quod inquit scriptura, & præcepit dominus Deus Adę? Ecce iterum hic etiã eadẽ consuetudine vtitur: vt cùm sæpe idem inculcatur, diligentiori memoria doctrina suscipiatur: neque vltrà feramus temerè nomina discernẽtes, qui aliud patri, aliud filio tribuunt, quorum vna tamen est essentia. Et idcirco indiscriminatim tribuit scriptura hãc appellationem nunc patri, nunc filio. Et præcepit dominus Deus Adæ, dicens. Dignum & hîc fuerit obstupescere misericordiam Dei, quæ omnem transcendit rationem, quam breui hoc verbo nobis exhibet. Et præcepit, inquit. Vide statim ab initio, quanto honore hominem prosequitur.
ἐνετείλατο. i. præcepit, mandauit. Neque enim dixit, imperauit, vel iussit: sed quid? * Præcepit. Sicut amicus amico de rebus necessariis præcipiens loquitur, ita & Deus humanę naturæ, quasi hoc honore eam ad obediendum his quæ à se præcipiebantur, attracturus. *Et præcepit dominus Deus Adæ, dicens: De omni ligno quod est in paradiso, comedendo comede: de ligno autem sciendi bonum & malum, ne comedatis. Quocunque autem die comederitis ex eo, morte moriemini.* Magna huius præcepti facilitas est. Sed, dilecte, graue malum est desidia, facítque vt facilia omnia, videãtur difficilia: sicut studio & vigilantia, etiam omnia ardua & difficilia, facilia nobis fiunt. Quid enim, dic quæso, hoc mandato facilius? quid hoc honore maius? Concedebat versari in paradiso, & visibilium formositate oblectari, & aspiciẽdo exhilarari, & fruendo magnam voluptatem percipere. Cogita quàm iucundum fuerit videre arbores fructibus oneratas, florum varietatem, herbarum diuersitatem, foliorum comas, atque alia quæ verisimile est in paradiso esse, & in paradiso à Deo plantato. Propter hoc enim superius diuina scriptura dicit: Orirsque fecit adhuc ex terra omne lignum pulchrum ad videndum, & bonum ad comedendum: vt scire possimus, quomodo fruens tanta vbertate, per magnam intemperantiam & desidiam, datum sibi mandatum præuaricatus sit. Cogita obsecro honoris eminẽtiam qua illum prosecutus est, data illi mensa propria & segregata in paradiso, vt ne putet eandem sibi & iumentis instrui: sed haberet quasi rex, in paradiso agẽs, deliciarum copiam, & quasi dominus aliam quàm ministri habitationem sortiretur. Et præcepit dominus Deus Adæ, dicés: Ex omni ligno quod est in paradiso, comedens comede: ex ligno autem sciendi bonum & malum, ne comederis ex eo. Nam quocunque die comederitis, morte moriemini. Quasi diceret ad illum: Non molestum aliquid & graue petam ex te: frui enim omnibus tibi permitto. Vnum præcipio ne tetigeritis. Et magnam pœnam decerno, vt vel timore coercitus, datum à me mandatum custodias. Hęc faciebat, quasi dominus aliquis liberalis, domum magnam alicui concredens, & vt dominium sibi saluum maneat, paruam tantum pecuniam dãdam ab illo præscribat. Sic sanè & misericors noster dominus, concesso omnium quæ in paradiso sunt fructu, ab vno tantùm ligno abstinere iussit, vt scire possit, quòd sit sub domino, cui obedire debeat, & parẽre si quid ille imperarit. Quis pro dignitate admirabitur communis omnium nostri † patris liberalitatem? Quum nullum adhuc bonitatis specimen præ se ferret Adam, tanta à Deo beneficia accepit. Neque enim dimidiatam illi dedit rerum fruitionem, neque à pluribus abstinere iussit, & cæteris frui: sed participem omnium quæ sunt in paradiso esse voluit: ab vno solo ligno abstinere præcepit, monstrans re ipsa, nullius alterius gratia hoc ipsum se facere, quàm vt tantorum beneficiorum authorem agnoscere possit. Et considera cum aliis etiam hîc bonitatem Dei, quanto honore etiam mulierem prosequitur, quæ ex illo formanda erat.
C Nondum ea enim producta, quasi vtrique mãdaret, dicebat: Ne comederitis ex eo: & quocunq; die comederitis, morte moriemini: manifestans iam inde ab initio, quòd vnum sunt vir & mulier, sicut & Paulus inquit: Caput mulieris vir. Et propterea quasi vtriq; loquitur, Ephes. vt posthac formata ex viro muliere, occasionẽ illi præbeat docendi illam ipsius præcepta. Iam scio quidem vulgatissimam esse de hoc ligno quæstionem: & quòd multi temerè loquũtur, & culpam ab homine in Deum transferre nituntur, audéntque blaterare: Cuius gratia dedit mãdatum, quod sciebat hominem trãsgressurum? Et iterum: Quare iussit lignum fieri in medio paradisi? Et multa alia. Sed ne nunc ante tempus præuaricationis videamur prosilire ad ea enarranda, operæprecium, vt & nos expectemus beatum Mosem enarrantẽ: vt quum ad eum locum peruenerimus, tempestiuè, quæcũq; Dei gratia dederit, de ea re dicẽtes, verum scripturæ sensum
D vestram doceamus charitatem: quòd scientes scripturarum veritatem, debitam domino gloriam offeratis, nec eo qui peccauit omisso, culpã inculpatissimo Deo imputetis. Iam autem si libet de præsenti lectione, quod sequitur prosequamur. Et dixit dominus Deus: Non est bonum hominem esse solum. Ecce iterum similiter dicit, sicut & prius, dominus Deus: vt bene figẽtes animo dicta, ne putemus diuina scriptura nostras opiniones præstantiores esse. Dixítque dominus Deus: Non est bonum esse hominem solum. Considera, quomodo nõ cessat bonus Deus, sed beneficia beneficiis cumulat, & diuitias bonitatis omni honore circumdat, & vult animali huic rationali præstare, vt non solùm honestè, sed & commodè viuat. Et dixit dominus Deus: Non est bonum hominem esse solum, faciamus illi adiutricem secundum

secũdum illum. Ecce iterum etiam hîc dicit, faciamus. Sicut enim in principio, cum de homine formando diceret, Faciamus hominem secũdùm imaginem nostrã, & secundùm similitudinem: ita & nunc mulierem formaturus, eodem verbo vtitur, & inquit: Faciamus. Cui hoc dicit? Non creatæ alicui potentiæ, sed ei qui ex se natus est, consiliatio admirabili, potenti, principi pacis, vnigenito filio suo. Et vt sciret Adam, quòd animal formandum æquale cum ipso dignitatis esset futurum: idcirco quemadmodum de ipso dicebat, faciamus, sic & nunc dicit: Faciamus illi † adiutorium simile sibi] vtrũque multum habet põderis, tum quum ait, adiutorium, tum quum addit, simile sibi. Nolo, inquit, illum solum esse, sed habere ex cõtubernio cõsolationem aliquam, neque hoc solum, sed producendum erit adiutorium sibi congruum, mulierem insinuans: & propterea cùm dixisset: Faciamus illi adiutorium, addidit, simile sibi: vt cùm videris statim adduci bestias, & omnia volatilia cœli, ne putes de illis esse dictum. Nam licet adiuuent
B illum in laboribus suis multa irrationabilia animantia, nullũ tamen par est rationali mulieri. Vnde ob hoc quũ dixisset, adiutorium simile illi, subdit: *Et formauit Deus adhuc de terra omnes bestias agri, & omnia volatilia cœli, & duxit illa ad Adam, vt videret quid vocaret illa. Et omne quodcunque vocauit Adam animam viuentem, ipsi ipsum est nomen illi.* Non temerè, neque absque causa hoc factum est, sed propter futura. Deus enim præscius quid non multò pòst euenturum, ostendit nobis quantam sapientiam condito à se homini dedit, vt quũ præuaricatio mandati à Deo dati contingat, nõ putetur per ignorantiam peccasse, sed scire possis, q̃ lapsus ille ex desidia fuerit. Nam q̃ magna sapientia præditus fuerit, discе ex his quæ nunc fiunt. Et adduxit illa, inquit, ad Adam, vt videret quid vocaret illa. Fecit hoc Deus, demonstraturus nobis magnam illius sapientiam. Et iterum: Quod vocauit, inquit, Adam, hoc est nomen illi. Factum autẽ hoc est, non vt discamus illius sapientiam solùm, sed vt
C & symbolum dominij per nominum impositionem cognoscatur. Nam & hominibus mos est hoc facere in signum dominij, vt cùm seruos emerint, ipsorum nomina mutent. Vnde & Adam instruit, vt hominibus brutis tanquam dominus nomina indat. Ne igitur hîc subitò prætereas dilectè quod dicitur: sed cogita quantæ fuerit sapientiæ, volatilibus, reptilibus, feris, iumentis, & aliis brutis domesticis, & agrestibus, & in aqua vitam agentibus, & è terra productis, & in summa omnibus, congrua & cõuenientia suæ naturæ imponere nomina. Nam quodcunque vocauit Adam, inquit, hoc nomen est illi. Vidisti consummatam potentiam? vidisti dominij authoritatem? Perpende cum aliis etiam hoc, quòd & leones, & pardi, & viperæ, & scorpij, & serpentes, & alia omnia etiam illis truculentiora, ad illum quasi dominum omni cum subiectione accesserunt, & nomina acceperunt: nec vllum illorum veritus est Adam. Ne igitur arguat aliquis, quòd à Deo sunt creata, neque con-
D tra opificem linguam acuat, imò contra suum caput dicendo illa inutilia verba: Cuius gratia feræ productæ sunt? Nam omnia perinde ac mansueta seruitutem agnouerunt & dominium: id quod monstrat manifestè nominum impositio. Nomina enim quæ imposuit illis, vsque in hodiernum diem permanent. Ita enim hæc firmauit dominus, vt perpetuam habeamus memoriam, quem honorem initio, cùm adhuc obediens esset Adã, à domino omnium accepit, & ablati huius causam illi ascribamus, qui peccato suo hanc suam potestatem mutilauit. Et donauit Adam nomina omnibus pecoribus, & omnibus volatilibus cœli, & omnibus bestiis terræ. Hîc iam considera voluntatis libertatem, & sapientiæ eius eminentiam. Et non dic, quòd ignorarit quid bonum, quid malum. Nam qui potest cõgruis nominibus iumenta appellare, & volatilia cœli, & alias bestias, neque ordinem confundit, neque mansuetis animalibus conuenientia feris imponit, nec feris cõgruentia mansuetis attribuit, sed omnibus sua dat nomina, quomodo non omni sapientia & industria pollet? Expendite tandem, quanta huius spiraculi in illo potentia, & quanta incorporeæ animæ sapientia, quam dominus illi dedit: quàm admirabile sit rationabile animal hoc, ex duabus naturis constitutum, & incorporea animæ substantia, corpori quasi optima artifex, instrumento coniuncta. Igitur cùm tecum cogitabis tantam huius animalis sapientiam, obstupesce & admirare opificis † sapientiam. potentiam.
Nam si cœli pulchritudo à cordato spectatore visa, illũ in conditoris glorificationem perducit: quantò magis rationale hoc animal, cùm suam formationem & gloriam à Deo sibi datam, eminentiámque & magnitudinem
B donorum, & ineffabilia beneficia considerat, authorem horum continuis laudibus prędicare, & pro suis viribus glorificare Deum poterit? Vellem & de sequentibus agere: sed ne multitudine eorum quæ dicũtur, dictorum obruam memoriam, operæprecium fuerit sermonem hoc loco claudere. Neque enim hoc solum nobis curæ est, vt multa dicamus: sed ideo dicimus, vt bene ea animis vestris commendentur, nec solùm sciantur quæ in diuinis scripturis continentur: sed vt & aliis fiatis doctores, possítisque & alios admonere. Hoc oro, vt omnes qui hinc egrediuntur, cum proximis de nunc dictis inter se mutuò conferant: & ita omnia colligentes, ac recenti memoria tenentes, domum concedite, apud vosipsos ruminantes diuinas hasce doctrinas: vt huc omni cura vestra conuersa, menteque in his occupata, possitis facilè & turbulentas animi affectiones vincere, & diaboli insidias effugere. Nã cùm malus ille dæmon videt animam de diuinis rebus sollicitam, & perpetuò
C illas versantem, ne accedere quidem propius audet, sed celeriter resilit, à spiritus operatione, quasi à succẽso rogo abactus. Vt igitur & nobis plurimum sit lucri, & illũ vincere valeamus, & supernè nobis copiosior præstetur gratia, his vacet animus noster. Nam ita prosperabuntur in manibus nostris omnia, & erũt facilia omnia quæ difficilia erant: & bonum exitum sortirentur, quæcunq; contristabant, nec quicquam præsentium nos tristitia afficere poterit. Quandoquidem si nobis curæ fuerint diuina, & ipse quoque Deus pro nobis sollicitus erit, vt magna securitate per pelagus huius vitæ nauigemus, duce & gubernatore Deo ipso, in illius misericordiæ portum occursuri. Cui gloria, & imperium, cum vnigenito suo filio & Deo, simúlque sancto & viuifico illius spiritui, nunc, & semper, & in secula seculorum. Amen.

Adæ verò non inuentus est adiutor similis illi. Et immisit Deus excessum in Adam, & dormiuit.

HOMILIA XV.

INGENTES vobis habeo gratias, quòd tanta alacritate hesternam meam accepistis admonitionem, & dictorum prolixitate non solum non estis offensi, sed & eodem rigoris tenore perpetuum audiendi desiderium vsq; ad finem seruastis. Vnde in magna expectatione sumus, quòd & opera ipsa, quæ à nobis consulta sunt, facturi sitis. Nã qui tanta voluptate audit, declarat ad opera quoq; facienda se paratum. Alioqui creber etiã nunc iste vester conuentus, certum argumentũ est quàm bene valeatis anima. Nam sicut esurire, signum est bonæ valetudinis corporalis: ita amare diuina eloquia, spiritualis sanitatis indicium fuerit maximum,

Quoniam autem fructus vestri studij pollicetur, quod & obediendo adimpleturi sitis: agè & nos mercedem quam heri pollicebamur, hodie vestræ charitati dinumerabimus. Spiritualem doctrinam mercedem dico, quæ potest & meam augere substantiam cùm dinumerauero, & vos qui recipitis, ditiores efficere. Hoc enim modo se habēt spiritualia omnia. Id quod in rebus sensibilibus non est. Nam in illis ij qui dinumerāt pecuniā, suam imminuunt substantiam, & locupletiores fiūt qui recipiunt: hîc autē non sic. Sed & is qui dinumerat, suas facultates magis auget, & recipientium diuitiis multum accedit. Itaque cùm & nobis prompta sit beneuolentia, & vos spirituales illas opes suscepturi, sinus mentis habeatis capaces: agè præstemus quod recepimus, & iterum in manus acceptis his quæ ex contextu beati Mosi lecta sunt, inde vobis mercedem dinumeremus. Quæ igitur sunt, quæ hodie lecta in medium afferri debent, vt thesauros sensuum in verbis latentes, diligenter quęsitos, charitati vestræ proponamus? Audistis enim modo scripturam dicentem, *Adæ verò non inuentus est adiutor similis illi.* Quid vult breuis hæc dictio, Adæ verò? quare apponit coniunctionem? an non sufficiebat dicere, Adæ? Non absque ratione, neque curiositatis gratia inquirendi talia nobis studium est: sed vt diligenter omnia vobis interpretantes, doceamus vos, neque dictionem paruam, neque syllabam vnam in diuinis litteris contentam, esse prætereundam. Non enim verba qualiacūque sunt, sed & Spiritus sancti verba. Et propterea magnum in his thesaurum inuenire licet, etiam in vna dictione. Auscultemus igitur obsecro magna diligētia, nullus deses, nullus somniculosus sit, omnes vigili animo adeste. Nullus externis occupationibus mētem distrahat, nullum seculares curæ sibi vindicent. Sed cogitet vnusquisq; spiritualis huius cōgregationis dignitatē, & quòd ea quæ audiuimus, Deus per prophetarum linguas nobis loquitur: atque sic arrectas simul mentem & aures adhibeat, ne aliquid eorum quæ seminamus, in petram cadat, vel secus viam, vel inter spinas, sed omne semen in terram bonam, latitudinem dico mentis vestrę, proiectum, largum vobis fructum afferre queat, & à nobis concredita multiplicet. Cęterùm videamus quid sibi velit huius coniunctionis copula, Adæ verò non inueniebatur adiutor similis illi. Vide obsecro diuinę scripturæ accuratam diligentiam. Nam postquā dixit, Adæ verò non inuentus est adiutor: non ibi substitit, sed adiecit, similis illi: additamēto illo causam nobis declarās, ob quam coniunctionis copulam addiderit. Existimo acutiores coniectare posse, & præuidere quid dicturi simus. Verùm quia nostri officij est, quoniam cōmunem omnibus doctrinam proferimus, omnibus etiam manifesta facere quæ à nobis dicuntur: age docebimus vos cuius gratia sic dixerit, sed parumper sustinete. Nā postquam in superioribus dictis, sicut memores estis, scriptura diuina dixisset, Faciamus illi adiutorium secundum eum: statim docuit nos bestiarū, & reptilium, & brutorum omnium formationem: inquit enim, Et formauit Deus adhuc de terra omnes bestias, & volucres cœli, & duxit illa ad Adam, vt videret quid vocaret illa. Et quēadmodum dominus omnibus imposuit nomina, & vnicuique bestiarum, & volucrum, & brutorum omni generi, suum vocabulum iuxta concessam sibi sapientiam distribuit: vt scire possemus, quòd omnes illæ creaturæ, licet homini ministrent, & nos adiuuent cooperando nobiscum irrationabiles tamen sunt, & homine longè inferiores. Vnde ne putemus illum de illis dixisse, faciamus illi † adiutorium.] Nam licet adiuuent, & in multis ministerio suo seruiāt, ratione tamen carent. Sanè quòd iuuent nos animalia illa, rerum docet experientia: alia enim vtilia sunt ad conuehenda necessaria, alia ad colendam terram. Quādoquidem bos aratrum trahit, sulcos secat, & varia agriculturæ opera exercet. Asinus autem ad cōuehenda necessaria vtilis est, & pleraque animalia alia corporis nostri vsui seruiunt. Etenim oues lanam ad parandas vestes præbent, & capræ ex suis pilis aliquid nostro ministerio afferunt, lactéque & alio quoque modo nos pascunt. Proinde ne existimes, quod suprà dicit: Faciamus illi adiutorium, de illis dictum: ideo nunc sermonem incipiens, inquit, Adæ verò non inuentus est adiutor similis ei. Quasi doceret nos beatus Moses, & hæc diceret verba: hæc omnia quidem producta sunt, & ab Adam sua acceperunt nomina, nihil tamen ex his omnibus dignum fuit inuentum illius adiutorio. Ideo volens nos docere producendi animalis formationem, & quòd animal hoc producendū, istucipsum sit de quo dicebat, faciamus illi adiutorium secūdum illum: id est, simile illi inquit, hoc est, eiusdem substantiæ, † dignitatéque illo nihil inferius:] & hanc ob rē dicebat, Adę verò non inueniebatur adiutor similis illi: monstrans nobis beatus ille, quòd quātumcunque nobis ministerium exhibēt hæc bruta, aliud tamen quoddam adiutorium est multis numeris excellentius, quod à muliere Adæ præstatur. Itaque omnibus animalibus iam productis, & suum nomē à protoplasto sortitis, misericors Deus similem illi adiutricem vt produceret inquirebat. Qui omnia † à se facta, per se gubernat, &] omnem visibilem creaturā produxit, is cum aliis omnibus & mulierem format. Et vide quàm diligenter formationem nos doceat. Nam postquā nos docuit, quòd vellet producere illi adiutoriū simile ipsi: nam superius dixerat, Faciamus illi adiutorium secundum illum: & hîc inquit, Non inueniebatur adiutor similis illi: eam ob causam ex illius substantia ipsam format, & inquit, *Et immisit dominus Deus excessum in Adam, & dormiuit: & accepit vnam costarum illius, et impleuit carnem pro illa. Ædificauítque dominus Deus costam quam accepit de Adam, in mulierem, & duxit illam ad Adam.* Magna verborum vis est, & omnem humanum captum transcendens. Non enim aliter possunt hæc magna intelligi, quàm fidei oculis conspecta. Et immisit Deus excessum in Adā, & dormiuit. Videte diligentiam doctrinæ: vtraque posuit beatus ille propheta, imò Spiritus sanctus per illius linguā, docens nos factorum seriem. Immisit, inquit, excessum in Adam, & dormiuit. Quod tūc fiebat, neque excessus solus erat, neque somnus solitus. Sed quia sapiens & potens nostræ naturæ opifex, vnam ex costis illius ablaturus erat: vt ne sentiendo dolorem, mulieri ex se formatæ postea doloris memor infensus fieret: capropter immisso excessu, tanto illum somno oppressit, vt quasi grauedine quadam correptus, nullum rei quæ fiebat sensum caperet: & sicut optimus artifex auferebat quod sibi videbatur: & supplebat vbi quid deerat, & quod inde sumpserat, iuxta suam formabat misericordiam. Immisit, inquit, excessum in Adam, & dormiuit: accepítque vnam costarum illius, & impleuit carnem pro illa: vt ne posset discusso somno, quod factū erat, ex vacuitate sentire. Nā quamuis eo tempore quo auferebatur, ignorauit, postea tamen cogniturus erat. Itaque vt ne illum in auferendo, dolore: neque ob ablationem, tristitia afficeret, vtraque sic dispensauit, vt & citra cruciatum illius auferret, & impleto eo loco vnde abstulerat, factorum sensum percipere non sineret. Igitur acceptam hanc costam ædificauit dominus Deus in mulierem. Admirabile dictum, nostram rationem nimia excellentia vincens. Eiusmodi enim sunt omnia quæ fiunt à domino. Istud enim, q̃ hominē è puluere formari, nō est minus. Et vide iterum quomodo diuina scriptura verbis nostrę

infirmitati

adiutorem.) βοηθόν, sic in aliis locis accipere potes.

ipso dignum; est, ipso nihil inferius.

propter homines enim formatum est? pensum propter hunc]

infirmitati accōmodis vsa sit. Et accepit, inquit, vnam costarum illius. Ne humano more accipias quæ dicuntur, sed crassa verba hæc humanæ imbecillitati conuenire cogites. Nam nisi his verbis scriptura fuisset vsa, quomodo tam arcana mysteria discere potuissemus? Ne igitur verbis tantum addicti simus, sed omnia vt par est de Deo sentiamus. Quandoquidem dum dicitur, accepit, & omnia talia, propter nostram infirmitatem ita dicta sunt. Animaduerte autem quomodo & hîc eadem vsa est consuetudine, qua suprà, quum de Adam ageret. Nam vt ibi semel ac iterum, & sæpius dixit, Et accepit dominus Deus hominem: & iterum, Et præcepit dominus Deus Adæ: & iterum, Dixítque dominus Deus: faciamus illi adiutorium simile illi: sic & nunc inquit, Et ædificauit dominus Deus costam, quam accepit ab Adam, in mulierem. Et paulò superius, Et immisit dominus Deus excessum in Adam: vt discas quòd nullam patris & filij diuersitatem hę dictiones indicent: sed quia vtriusque est vna essentia, indiscriminatim nominibus istis scriptura vtitur. Vnde & hanc consuetudinem, cùm de formatione mulieris agit, similiter obseruauit, dicens: Et ædificauit dominus Deus costam quam accepit ab Adam, in mulierem. Quid ergo hîc dicent hæretici, qui omnia curiosius explorare volunt, & conditoris omnium generationem comprehendisse se putant? Quis sermo hoc explicare poterit? Quæ mēs deprehendere? Vnam costam, inquit, accepit, & quomodo ex hac vnica costa totum animal formauit? Et quid dico, quomodo ex hac vna animal formauerit? Dic obsecro, quomodo ablatio facta est? quomodo Adam, cum auferretur costa, non sensit? Sed nihil horum dicere poteris. Vnus enim tantum scit, qui ipse est conditor. Quòd si hæc quæ in manibus sunt, & animalis illius quod nobis carne cognatum est, formationem non comprehendimus: quanti delirij & amentiæ fuerit curiosius inquirere quæ ipsius conditoris sunt, & dicere quòd illa comprehenderis, quorum neque incorporeæ & diuinæ virtutes iustam scientiam habent: sed cum timore & tremore † glorificantes, continuò humiliantur:] Et ædificauit dominus Deus costam quam accepit ab Adam, in mulierem. Vide scripturæ diligentiam. Non enim iam dicit, formauit: sed, ædificauit: quia ex iam formato partem accepit, & quasi diceret aliquis, quod deerat dedit. Et propter hoc dixit, & ædificauit: non aliam formationem fecit, sed ex eo quod iam formatum, accepta portiuncula quadam, hanc partem ædificauit, & perfectum fecit animal. Quanta optimi architecti Dei potentia, quæ ex tantilla particula, tam elegantia membra concinnauit, tantos formauit sensus, & perfectum, & integrum, & absolutum animal fecit, quod possit & colloqui, & communione substantiæ viro multa afferre solatia? Nam ob eiuscemodi consolationem animal hoc formatum est. Vnde & Paulus dicebat: Non enim formatus est vir propter mulierem, sed mulier propter virum. Vides quomodo omnia propter virum fiunt. Cōdita enim creatura, productis brutis, & cibo, & ministerio vtilibus: quia formatus homo indigebat aliquo confabulatore, & eo qui particeps suę substantiæ multum solatij afferre posset: ideo ex latere illius hoc rationale animal format, & secundum industriam suam & sapientiam perfectum & absolutum hoc facit, per omnia homini simile, id est, rationale, quod posset in necessitatibus & commoditatibus huius vitæ subsidio esse. Deus enim omnia sapienti quadam ratione condidit & moderatur. Et nos qui tam imbecilli mente sumus, tametsi modum quo facta, scire non possumus, credimus tamen quòd voluntati illius omnia cesserint, & paruerint, & quicquid imperauit, factum sit.

In assidua glorificatione perseuerant.

1.Cor.11.

Et ædificauit, inquit, *dominus Deus costam, quam accepit ab Adam, in mulierem: & adduxit illam ad Adam.* Ostendens quod propter illum istam condiderit, adduxit illam ad Adam. Quoniam nullus, inquit, in omnibus brutis adiutor tibi inuentus est similis, ecce hoc quod pollicebar: promisi enim tibi facturum me adiutorium simile tibi, nunc perfectum trado tibi. Adduxit illam ad Adam. Et dixit Adam, *Hoc nunc os ex ossibus meis, & caro ex carne mea.* Obsecro dilecte, vide hîc quomodo cum ineffabili illa sapientia sibi à Deo suppeditata, cuius nobis indicia demonstrata sunt per nominum impositiōnem, quæ tot brutorum animalium generibus indidit, & propheticam gratiam accipit. Nam idcirco antea docuit nos beatus ille propheta, quòd & somno, & ecstasi correptus sit, ita vt ne sensum quidem vllum eius quod fiebat, perciperet: vt cùm nunc discis, quòd visa muliere diligenter factum enarrat, credas certò, quòd Spiritus sancti doctrina afflatus, & accepta prophetica gratia hæc loquatur. Quippe cùm nihil de his quæ facta erant sciret, postquam Deus hanc illi adduxit, inquit, Hoc nunc os ex ossibus meis, & caro ex carne mea. Alius quidam interpres, pro nunc, † vertit semel. Manifestum] quòd semel tantum hoc factum est, neque vltrà erit talis formatio mulieris. Nunc, inquit, facta est ex viro mulier, posthac non sic erit: sed ex muliere vir, imò non ex muliere, sed ex vtriusque cooperatione: sicut & Paulus inquit: Non est enim vir ex muliere, sed mulier ex viro: & non conditus est vir propter mulierem, sed mulier propter virum. At isthæc ipsa, dicet aliquis, quæ dicta sunt, ostendunt quòd mulier ex viro facta sit. Verùm expecta, & vide doctrinam quam subiicit: dicit enim: Verumtamen neque vir sine muliere, neque mulier sine viro. Quo docet nos, quòd postea vtriusque congressu, vtrorumque & viri & mulieris constitutio erit. Et idcirco & Adam dicebat: Hoc nunc os ex ossibus meis, & caro ex carne mea. Deinde vt scias huius prophetiæ certitudinem, & quomodo in hunc diem & vsque ad consummationem affulgeant illius dicta, audi sequentia. *Ista vocabitur mulier, quia ex viro suo sumpta est ista. Propter hoc derelinquet homo patrem suum, & matrem suam, & adhærebit vxori suæ, & erunt duo in carnem vnam.* Vidisti quomodo omnia nobis diligenter aperuit, & singula per prophetiam suam explanauit. Ista, inquit, vocabitur mulier, quia de viro suo sumpta est. Iterum nobis ablationem costæ insinuat. Deinde manifestans euentura, inquit, Propter hoc relinquet homo patrem suum, & matrem suam, & adhærebit vxori suæ, & erunt duo in carnem vnam. Vnde dic oro, habuit ille vt hæc diceret? Vnde sciebat futura, & quòd multiplicandum esset humanum genus, & quòd hoc viri mulierísque congressu futurum, vnde noscebat? Congressus enim ille post pręuaricationem fuit. Nam vsque ad illam quasi angeli versabantur in paradiso, non concupiscentiis flagrantes, non ab aliis affectionibus infestati, non naturæ necessitatibus obnoxij: sed prorsus incorruptibiles & immortales conditi, neque vel vestimentorum amictu ibi egebant. Erant enim, inquit, ambo nudi, & non erubescebant. Peccato enim & præuaricatione nondum præsente, gloria, quæ supernè venerat, vestiti erant: & ideo non erubescebant. Post transgressionem autē præcepti, introgressa est & erubescentia, & nuditatis agnitio. Vnde igitur dic quæso, habuit, † quòd hæc sciret?] Nónne propheticæ gratiæ particeps, omnia hæc spiritualibus videbat oculis? Hæc nūc non absque ratione prolixioribus dico, sed vt etiam hinc immodicam Dei misericordiam discatis, quam humano generi exhibuit. Data illi ab initio vita angelica, & innumeris in illum collocatis beneficiis, & cum

vertit, hoc semel, declarans.

1.Cor.11.

vt hæc diceret?

aliis omnibus etiam prophetica dignitate concessa: vt cùm videritis hominem post tot beneficia delinquere, culpam in Deum ne reieceritis, sed ipsi totum imputetis. Ipse enim sibimetipsi omnium malorum author fuit, quod & postea discetis, tum quòd tantis bonis excidit, tum quòd ob præuaricationem condemnatus est. Nam cùm cogito vitæ illius statum, quem illi Dominus dedit, tam multifaria in ipsum beneficia cumulando: & primùm quidem quòd ante ipsius formationem, propter ipsum, totum hunc mundum & creaturas condidit: & postea ipsum formauit, vt factus visibilibus omnibus frueretur. Dein quòd vt iussit esse paradisum, in illo statim ipsum vitam agere voluit, animalia bruta ab illo separauit, & omnium illi dedit potestatẽ, quasi Dominum seruis & subditis nomina imponere iubendo. Postea, quia solus erat, cùm indigeret aliquo adiutore, qui naturæ eius particeps esset: neque hoc omisit, sed producta muliere, modo quo sibi placuit, illam ipsi in manus concredidit: præter hæc omnia, prophetiæ quoque dignitate illum insigniuit. Et quod summa & caput aliorum est beneficiorum, donauit illi vt ab omnibus curis & sollicitudinibus corporis liber esset: neque vllis vestium indumentis, neque alio aliquo indigere illum permisit: sed vt dixi, quasi angelus terrestris super terram versari voluit. Cùm igitur omnia hæc supputo, obstupesco & domini misericordiam in humanum genus, & hominis desidiam, & diaboli inuidentiam. Non enim ferebat malus ille dæmon videre in corpore hominem angelicam vitam agentem. Cæterùm ne nimia prolixitate sermonem extendamus, si placet, reponemus in posterum quæ de diaboli insidiis sequuntur, vestram orantes charitatem, vt diligenter ea quæ dicta sunt memoriæ commendetis, & vobiscum expendatis ea omnia, vt profundius in cogitationibus vestris considant. Nam si continuò beneficiorum Dei, quæ in nostrum genus contulit, recordemur, & ipsi grati erimus, & ad virtutis viam magna erit extimulatio. Quippe manifestum, quòd beneficia Dei secum recogitās, operam dat ne illis indignus videatur: sed tanti studij & gratitudinis est, vt & alia consequenter mereatur. Ita liberalis est Dominus noster, vt quando videt nos benè & cum gratitudine vti his quæ iam nobis concessit, vltrà nos potioribus maioribúsque muneribus impleat. Tantum nobis nostra salus curæ sit, ne ita incogitanter, & absque fructu tempus transigamus: neque hoc attendamus, quod dimidium quadragesimæ transierit, sed si qua in hoc tempore à nobis bene gesta sunt, & si quas affectionum perturbationes correxerimus. Nam si quotidianis spiritualibus doctrinis refocillati, semper iidem manserimus, neque in virtutibus creuerimus, neque peccatorum genera è pectoribus nostris effugauerimus, non solum inde nihil erit vtilitatis, sed & plurimum nocumẽti: quandoquidem qui in tanta cura nihil lucrifacit, neque proficit, maiorem sibi coaceruabit gehẽnæ ignem. Ideo oro, vt saltem reliquum ieiunij tempus, vt decet, insumamus, & singulis hebdomadis, imò singulis diebus nos ipsos cõsideremus, & negligentiam ab animabus nostris repellamus, & bonorum operum possessionem cõquiramus, sicut propheta noster admonuit: Declinemus à malo, & virtuti studeamus. (Psal. 36.) Hoc etenim verum est ieiunium. Iracundus ferocem perturbationem pia cogitatione ab anima eliminet; mansuetudinem autem, & lenitatem amplexetur. Deses & intemperans, & formosorum corporum curiosior spectator cogitationes suas refrænet, & in latitudine mentis suæ inscribat legem Christi dicentem (Matth. 5.): Qui inspexerit mulierem vt concupiscat illam, iam adulterium commisit cum illa in corde suo. Vnde incontinentiæ vitium effugiat, & sobrietatis virtutem operetur. Qui præcipitis & temerariæ linguæ est, & quæcunque obuenientia effutit, imitetur beatum prophetam, & dicat: Pone domine custodiam ori meo, & ostium munitionis labiis meis. (Psal. 140.) Et nũquam temerè & absque vtilitate proferat verba, sed audiat Paulum, dicentem: Omnis vociferatio, & furor, & blasphemia, & obscœnitas, & vrbanitas tollatur à vobis cum omni malitia. (Ephes. 4.) Et iterum: Si quis sermo bonus, ad ædificationem vtilis, vt det gratiam audientibus. (Ibidem.) Iuramenta quoque modis omnibus fugiat: audiens sententiam Christi, quæ dicit: Dictum est antiquis: Non peierabis: ego autem dico vobis, non iurandum omnino. (Matth. 5.) Ne igitur dicat aliquis, In re iusta iuro, Neque enim in re iusta neque iniusta iurare licet. Purum igitur à iuramentis seruemus os. Et his omnibus muniamus nostram linguam, labia, & mentem, ne vel quid malarum cogitationum intrinsecus nascatur, vel per linguam foras proferatur. Aures quoque diligenter sepiamus, ne vanas fabulas audiant. Sicut & beatus Moses præcepit, dicens: Auditum vanum ne accipias. (Deut. 5.) Et iterum beatus Dauid dicebat: Obtrectantem secretò proximo suo, hunc persequebar. (Psal. 100.) Vidisti dilecte, quanta nobis contentione, quanta vigilantia ad virtutem parãdam opus sit? quomodo & parua particula neglecta, totius periculum infert? Quocirca & alibi clamat beatus Dauid, accusans hoc facientem, & dicens: Sedens aduersus fratrem tuum obloquebaris, & contra filium matris tuæ ponebas scandalum. (Psal. 49.) Si sic nostra omnia membra muniuerimus, poterimus ad virtutis opera excitari, & linguam in laudibus & glorificatione Dei occupare: aures autem in auditu & disciplina diuinorum eloquiorum, & mentem in spiritualibus dogmatibus contemplandis: manus verò non in rapina & auaritia, sed misericordia & bonis operibus faciendis, & pedes non in theatris & spectaculis damnosis, equestribúsque ludis, sed in ecclesiis, & domibus precationum, & martyrum loculis, vt ab illis benedictionem percipiamus, & nos à diabolicis laqueis irretiri non sinamus. Si sic solliciti nostram salutem curauerimus, poterimus & ex ieiunio lucrum facere, & dæmonis insidias effugere, & magnam supernè gratiam assequi: quam vt nos omnes assequamur, concedat gratia & misericordia Domini nostri Iesu Christi, cum quo patri, sanctóque spiritui sit gloria, imperium, honor, nunc, & semper, & in secula seculorum. Amen.

Et erant ambo nudi & Adam, & vxor eius, & non erubescebant.

HOMILIA XVI.

HODIE vobis dilectissimi, spiritualem thesaurum aperire volo: qui licèt inter multos diuidatur, nunquam tamen absumitur: omnes enim locupletat, non tantum nulla sui imminutione, sed & quodam augmento. Nam si quis de sensibili thesauro vel paruam acceperit portionem, multas tamen diuitias inde sibi parabit: ita & in diuinis scripturis, etiã in parua dictione, sensuum grauitas, & ineffabiles inueniuntur diuitiæ. Talis enim natura huius thesauri, vt abundare faciat eos qui se inueniunt, & nunquam deficiat. Fontis enim huius scaturigo est Spiritus sanctus. Reliquum, vestrum fuerit quæ proposita sunt, summa seruare memoriæ diligentia. Cæterùm, vt facilè dicta assequi possitis: tantum quod nostrum est, magno studio afferamus. Gratia enim parata est, & requirit eos qui se largiter suscipiant. Audiamus igitur quæ hodie sunt lecta, vt discamus

discamus Dei misericordiam, & quanto salutis nostræ gratia sermonis temperamento sit vsus. *Et erant ambo nudi, tam Adam, quàm vxor eius, & non erubescebant.* Considera, quæso, eminentem beatitudinem, quomodo superiores fuerint omnibus corporalibus necessitatibus, quomodo terram quasi cœlum incoluerint? & quum essent in corpore, nihil corporale tulerint: neque tecto, neque veste, neque alio tali opus habentes. Porrò diuina scriptura non simpliciter & absque ratione hoc nobis significauit: sed vt cùm didicerimus vitam illorum tristitiæ dolorísque expertem, & angelicum quendam statum (vt ita dicam) & postea viderimus illos omnibus illis destitui, & quasi è magnis diuitiis in extremam inopiam redigi, ipsorum peccato totum quod fit ascribamus. Operæprecium autem lecta ipsa audire. Nam vt dixit beatus Moses, quòd nudi erant, & non erubescebant, neque enim sciebant se nudos esse, mira gloria amicti, & maiori quàm vllus vestitus posset ornare, inquit, *Serpens autem erat prudentissima omnium bestiarum quæ super terram, quas fecerat dominus Deus. Et dixit serpẽs mulieri: Quid quod dixit Deus, ne comedatis ex omni ligno quod est in paradiso?* Vide maligni dæmonis inuidentiam, & multiplices technas. Quandoquidem sciuit hominem formatum in summo esse honore, & propemodum nihil minus habere angelis ipsis, sicut & beatus Dauid inquit (Psal. 8.): Minuisti eum paulò minus ab angelis. Atque hoc ipsum paulò minus inobedientię peccatum introduxit. Nam post præuaricationem hoc locutus est propheta. Videbat igitur super terram angelum terrestrem, & à sua rodebatur inuidia dæmon malorum author. Quoniam cùm ipse inter supernas virtutes esset, & ob voluntatis suæ nequitiam, & malitiam excellentem, è summo illo cœlo proiectus fuerit, magna vsus est machinatione, vt & hominem gratia Dei priuare, & ingratum factum, tantis bonis per diuinam bonitatem ipsi concessis, nudare posset. Et quid fecit? Inuento animali hoc, serpentem dico, qui cætera calliditate sua vincebat, sicut & Moses testatus est, cùm dixit; Erat autem serpens *prudentissima omnium bestiarum quæ super terram, quas fecit dominus Deus: eo quasi instrumento quodam vsus est, per quod mulierem, vtpote simplicius & infirmius vas, illius familiaritate in errorem & deceptionem prouocaret. Et dixit serpẽs mulieri. Collige hinc, quòd ab initio nulla bestiarum super terram terrebat vel virum, vel mulierem: sed dominium & subiectionem agnoscebant omnia. Et sicut nunc domestica animalia, ita & fera & immãsueta tunc subdita erãt. At fortè hîc dubitauerit quis, & vt sciat quæsierit, num & hoc animal rationis fuerit particeps? Non ita est: absit. Nam sequentes scripturam hoc expendere debent, quòd verba quidem sunt diaboli, quem sua inuidia cõcitabat, vt ita hominem falleret. Animali autem hoc vt instrumento accommodo vtebatur diabolus, quò suarum fraudium esca deuorata, supplantare primùm posset mulierem, quæ facilius decipi poterat, & postea per illam etiam protoplastum supplãtaret. Itaque hoc bruto vtitur ad insidiarum suarum machinationes, & per ipsum mulieri loquitur, & inquit: Quare dixit Deus, ne comedatis ex omni ligno quod est in paradiso? Considera, obsecro, malignitatis excellentem subtilitatem. Inducit enim sub ratione consilij, & interrogationis, etiam quod nõ erat dictum, quasi scilicet curam ipsorum haberet: id quod ostenditur, cùm inquit: Cur dixit Deus, ne comedatis de omni ligno quod est in paradiso? quasi diceret malignus ille dæmon: Quare Deus priuauit vos tanta fruitione? cur non concedit vt participes sitis bonorum quæ sunt in paradiso? sed præstitit quidem vt visu frueremini, maiori tamen voluptate

(* φρονιμώτατος, prudentissimus, peritissimus, callidissimus.)

interdixit. Cur dixit Deus. Quare, inquit, hoc? quæ vtilitas versari in paradiso, & non frui his quæ in illo sunt? Sed ideo maiorem fertis dolorem, quòd spectare quidem vobis licet, frui non licet. Vidisti quomodo per verba, quasi per escam virus suum immittit. Debebat mulier ex ipso aggressu eminentem coniectare malitiam, tum quòd de industria quæ non erant dicebat: tum quòd quasi curam ipsorum gerat, vt scire posset quæ illis à Deo præcepta, & sic ad præuaricationem ipsos traheret. Igitur cùm posset statim illius imposturam videre, & auersari verba vti nugacia, & seipsam in tãtam humilitatem non deiicere, noluit. Oportebat (inquam) initiò colloquium illius nõ ferre, sed illi soli loqui, propter quem, & in cuius adiutorium producta erat, particeps dignitatis illius facta. Quia autem nescio quomodo allecta, colloquium serpentis tulit: per quem, vt instrumentum, perniciosa diaboli verba suscepit: congruum erat statim quum disceret ex verbis ab illo dictis, quòd diuersa à verbis Dei essent: & quòd alia quidem conditor imperasset, alia autem ille, & planè contraria Deo diceret: vt ipsa auersaretur, & fugeret illius cõsuetudinem, abominaretúrque illum, qui suam linguam contra datum illis mandatum acuere audebat. Verùm quia præ magna negligentia non attendebat, non solum non est illum auersata, sed omne mandatum illi detexit, & margaritas porcis obiecit, impletúrque quod à Christo dictum est: Ne mittatis margaritas vestras ante porcos: ne fortè conculcent illas pedibus suis, & conuersi vos disrumpant. (Matth. 7.) Id quod & hic factum est. Apposuit enim porco, huic malæ bestiæ, dæmoni videlicet, qui per serpentem operabatur, diuinas margaritas: & non solum illas conculcauit, & dictis se opposuit: sed & conuersus, non ipsam solum, sed cum ipsa protoplastum quoque in morbum inobedientiæ perduxit. Tantum malum est absque delectu cuiuis diuina mysteria detegere. Audiant qui sine discrimine simpliciter cum omnibus colloquuntur. Neque enim ibi Christus de porcis præcepit, sed homines porcinis moribus denotat, qui sicut bruta illa in peccati luto inuoluuntur: docens nos, vt personarum diuersitatem dignoscamus, & vitæ rationes inquiramus, quãdo aliquid diuinorum eloquiorum exponere opus fuerit, ne & illos, & nosmetipsos lædamus. Nam qui tales sunt, non solum nihil lucri ex dictis capiunt, sed & eos qui bonas illas margaritas absque disquisitione illis proposuerant, secum in suæ perditionis profundum pertrahunt. Ideo cum diligentia obseruanda sunt hęc, ne eadem patiamur quę illi qui hîc decepti sunt. Nam & nunc si voluisset mulier non proponere margaritas porco, neque ipsa in præcipitium ruisset, neque virum secum traxisset. Sed audiamus quid illi respondeat. Nã vt dixerat, cur dixit Deus: de omni ligno paradisi ne comedatis? inquit mulier serpẽti: *De omni ligno paradisi comedimus: de fructu autẽ ligni, quod est in medio paradisi, dixit Deus, ne comedatis, neq; attigeritis ipsum, vt non moriamini.* Vidisti malignitatem, dixit quod non erat, vt in colloquium prouocaret, & disceret id quod erat. Mulier enim postea cõfidens quòd beneuolè erga se affectus esset, totum mandatum detexit, diligentérque recensuit omnia, & responso suo omnem sibimetipsi defensionem abstulit. Quid enim potes dicere, ô mulier? * Cur dixit Deus: ne comedatis de omni ligno quod est in paradiso? Oportebat te auersabundam ab eo, qui diuersa à Deo dixerat, dicere: Apage, impostor es tu, nescis neque mandati nobis dati potentiam, neque quantis fruimur, neque copiam eorum quæ nobis suppeditantur. Nam tu quidem ais Deum dixisse, quòd nullum degustare debeamus lignum. Dominus autem & cõditor, ob immodicam suam bo-

(* τί ὅτι εἶπεν ὁ θεός, id est, cur dixit Deus, vel, Quid, quòd dicit Deus: quasi peteret: quid, est ne verum quod Deus dixerit, & sic prohibuerit?)

nitatem nobis permiſit frui, & poteſtatem habere omnium, & ab vno tantum abſtinere iuſſit, ídque noſtræ curæ gratia, vt ne guſtato illo, morte occumberemus. Oportebat, ſi quidem prudẽs fuiſſet, his ad illum dictis illum omnino auerſari, nihílque vltrà illi loqui, neque audire loquentem: ſed iſta reuelato præcepto, & narratis Dei verbis, aliud lethiferum & pernicioſum conſilium ab illo accipit. Nam poſtquam dixit mulier: De omni ligno paradiſi edimus, de fructu autẽ ligni quod eſt in medio paradiſi, dixit Deus, Ne comedatis ex illo, neque attigeritis ipſum, ne moriamini: iterum malignus ſalutis noſtræ inimicus contrarium Deo conſilium affert. Quippe cùm miſericors Deus, ob magnam noſtri curam ſumere prohibuerit, vt ne per inobedientiam mortales fieremus: ille dicit mulieri: Non morte moriemini. Quali venia quis dignaretur mulierem? omnino enim aures occludere potuerat, illo temeraria hæc dicente. Nam cùm Deus dixerat, ne comedatis, vt ne moriamini: ille inquit, non morte moriemini. Dein non contentus quòd dixerat contraria dictis Dei, incuſat eum etiam vt inuidum opificem, quò ſic fraudes ſuæ procedant, & ſupplantata muliere propoſitum ſuum impleat. *Non morte moriemini. Sciebat enim Deus, quòd quocunque die comedetis ex eo, aperientur oculi veſtri, & eritis ſicut dij, ſcientes bonum & malum.*

Ecce nihil niſi eſcam: calicem enim perniciali veneno plenum mulieri dedit, quę lethiferum hoc eſſe videre noluit. Poterat enim, ſi voluiſſet, ab initio hoc ſcire. Sed vt audiuit ab illo, quòd ideo eſum hunc prohibuiſſet Deus, quia ſciret oculos ipſorum aperiendos, eóſque ſicut Deos fore, ſcientes bonum & malum: æqualis diuinitatis ſpe inflata, magna quædam ſecum concipiebat. Tales enim ſunt machinationes inimici, vt quando per deceptionem in ſublime ſubduxerit, tandem & in profundum per præceps deiiciat. Igitur vt diuinitatem mente ſua imaginata eſt, ad eſum properauit, & illuc poſtea fixit & cogitationem, & mentem. Et nihil aliud conſiderabat, quàm vt calicem à maligno dæmone temperatum, epotaret. Nam quòd accepto pernicioſo illo ſerpentini conſilij veneno, tale ipſi ſtudium fuerit, audi ſcripturam dicentem: *Et vidit mulier, quòd bonum eſſet lignum ad veſcẽdum, & gratum oculis ad videndum, formoſúmque ad contemplandum: & accepit de fructu illius, & comedit.* (1. Cor. 15.) Verè corrumpunt bonos mores colloquia praua. Quare enim non ante diabolicum conſilium, illi tale quid in mẽtem venit, nec lignum hoc conſiderauit, ciúſque pulchritudinem vidit? Quia timebat mandatum Dei, & ſubſecuturum ſupplicium: nunc autem poſtquam à mala hac beſtia decepta eſt, ita vt crederet quòd per hoc non ſolum non offendantur, ſed & Deo æquales ſint futuri: tunc illam ſpes promiſſionis ad ſumendum cibum impulit: neque intra ſuos limites contenta, ſed inimico & hoſti ſalutis noſtræ maiorem fidem habens, quàm verbis Dei: didicit experientia ipſa non multò pòſt conſilij perniciem, & quanta calamitas ipſos deprehenſura eſſet. Nam vt vidit, inquit, quòd lignum eſſet bonum ad veſcendum, & quòd oculis gratum ad videndum, & formoſum ad contemplandum, cogitauit ſecum, fortè ex diaboli deceptione, quam per ſerpentem ille afferebat, ſi & ad veſcendum bonum eſt lignum, in quo tanta formoſitas, & quod tantum oblectare poteſt oculos, inſuper etiam præbebit nobis eius ſumptio ſummum honorem, & habebimus eandem quam conditor dignitatem: quare non ſumeremus de eo? Vidiſti quomodo illam diabolus captiuam duxit, & allexit rationem, fecítque vt quæ ſupra ſuam dignitatem erant, ſapere auderet, quò inflata ſpe † vana,] & ab his quoque quæ ipſi conceſſa erant, exci-

(noua καινοῖς, interpres legiſſe videtur κενοῖς per ε, in priore ſyllaba.)

A deret. *Et accepit de fructu illius, & comedit. Et dedit etiam viro ſuo, qui erat cum illa, & comederunt: & aperti ſunt oculi illorum, & cognouerunt quòd nudi eſſent.*

Quid feciſti ô mulier? Quare pernicioſo conſilio accepto, legem à Deo datam conculcaſti, & mandatum contempſiſti, & in tantam veniſti intemperantiam, vt non contenta tot tãtorúmque fruitione, etiam vnicum hoc lignum, de quo ne comederes præceperat Dominus, auſa ſis contrectare? & fide habita his quę à ſerpente dicta ſunt, fidelius putaſti illius cõſilium, quàm mandatum à conditore datum? Et in tantum decepta es, vt ne venia quidem digna Dei ſis: neque enim eiuſdem naturæ erat qui hoc conſulebat: ex ſubditis erat & ſeruis, & ſub tua poteſtate erat: quare ſic teipſam confudiſti? Quare illo relicto, propter quem formata es, ad cuius auxilium producta eſt, cuius dignitatum particeps, & cum quo eiuſdem es ſubſtantiæ & vocis, in familiaritatem ſerpentis venire ſuſtinuiſti, vt à diabolo per hanc B beſtiam acciperes conſilium, quod manifeſtè contrarium his quæ à Deo iniuncta: neque ſic auerſata es illum, ſed ſpe promiſſionis, de cibo illo ſumere auſa es? Eſto igitur, teipſam in tantum præcipitium depuleris, & honore maximo priuaueris: quare & virum tantæ ruinæ ſocium facis? Et cuius te adiutricem eſſe oportebat, illius facta es inſidiatrix, & ob minimum cibi illum quoque tecum à gratia Dei abalienas? Quæ te prodigioſa inſania in tantam audaciam induxit? Non ſatis erat tibi beatam hanc vitam agere, & corpore quidem veſtiri, neque corporalis alicuius indigam eſſe: omnibus in paradiſo frui, excepto vnico hoc ligno: viſibilia omnia ſub tua eſſe poteſtate, & te eſſe omnium dominam? Sed vanis decepta promiſſionibus, ſperabas etiam in ſummum peruenire honoris faſtigium. Idcirco diſces re ipſa, quòd non ſolum illa nõ aſſequeris, ſed & omnibus iam à Deo tibi datis priuabis & teipſam, & virum. Atque in tantam pœnitudinem venietis, vt & ſerus veſter C dolor futurus, & malignus hoſtis (qui hoc damnoſum vobis cõſilium ſuggeſſit) riſurus, vobíſque inſultaturus ſit, vtpote iacentibus, & eadem quæ ipſe paſſis. Etenim ſicut ille ſupra quàm decebat de ſe ſentiens, à conceſſa dignitate deturbatus, & è cœlis in terram deiectus eſt: iſtucipſum & vos facere, & per mandati præuaricationem in mortis venire pœnam voluit, ita ſuæ ſatisfaciẽs inuidiæ: ſicut & ſapiens quidam dicebat, Inuidia autem diaboli, mors in mundum intrauit. (Sap. 2.) *Et dedit etiam viro ſuo, & comederunt: & aperti ſunt oculi † amborum.* (illorum.) Magnũ & viri peccatum eſt. Nam licet illa eiuſdem generis eſſet, & vxor, attamen oportebat virum maioris facere præceptum Dei recens, quàm illicitam hanc concupiſcentiam: & non fieri præuaricationis participem, neque ob minimas voluptates tantis ſeipſum priuare bonis, & offendere benefactorem, qui illum tanta liberalitate amplexatus eſt, vitámque doloris & laboris omnis expertem conceſſit. An non licebat omnibus aliis D quæ in paradiſo erãt abunde frui? Quare tam leue mandatum neque ipſe voluiſti ſeruare? Sed fortè audiuiſti à muliere pernicioſi conſilij promiſſionem, & ſpe etiam ipſe inflatus, cibi ſtatim particeps factus es, & idcirco vterque ſupplicium luetis. Docebítque vos rerum experientia, non eſſe fidelius maligni dæmonis cõſilium, quàm Dei præceptum. *Et dedit etiam viro ſuo, & comederunt, & aperti ſunt oculi amborum, & cognouerunt quòd nudi eſſent.* Quæſtio magna nobis hîc naſcitur, ea ſcilicet, quam pridie pollicebar charitati veſtræ. Meritò enim quis rogauerit, quam virtutem habuerit hoc lignum, cuius eſus illorum oculos aperuerit, & quare lignum ſcientiæ boni & mali vocetur. Et ſi placet expectare, vt pauca etiam de his differens charitatem veſtram do-

ceam.

ceam. Quòd ſi voluerimus prudẽter, quæ in diuina ſcriptura dicuntur, intelligere, nihil dictorum nobis difficile erit. Neque enim eſus ex eo ligno oculos illorũ aperuit. Nam & ante eſum videbant. Sed quia guſtus ille inobedientiæ erat argumentum, & præuaricatio mandati à Deo traditi: ob quam cauſam poſtea ablata eſt gloria, quæ illos circundabat, quia ſe indignos tali honore fecerant: propterea ſcriptura morem ſuum obſeruans, inquit: Comederunt, & aperti ſunt oculi * amborum, & cognouerũt quòd nudi eſſent. Nudati propter peccatum, ſupernæ gratiæ amictu, & ſenſibilis ſuæ ſpoliationis ſenſum acceperunt, vt per erubeſcentiam, quę inuadebat ipſos, certò ſcirent in quantam ruinam ipſos adduxiſſet mandati dominici præuaricatio. Qui enim antea fruebantur tanta fiducia, & neque ſibi conſcij erant ſeſe nudos eſſe, nec nudi erant, quandoquidem ſuperna ipſos gloria quouis veſtimento honeſtius tegebat: poſt eſum autem, hoc eſt, poſt præuaricationẽ pręceptorum in tantam humilitatem redacti ſunt, vt ob intolerabilem erubeſcentiam veſtem tunc quærerent. Quippe mandati præuaricatio vt ſuperuenit, veſtem illam nouam & admirabilem, gloriæ (inquam) ac ſupernæ beneuolentiæ, expoliauit, & tam confuſione indicibili circumdedit, quàm nudatis ſenſum præbuit. *Et conſuerunt folia ficus, & fecerunt ſibimetipſis ſuccinctoria.* Obſecro dilecte, cogita, quomodo, & à quanto faſtigio in profundum præcipitium deiecit illos diaboli cõſilium. Nam tanta gloria dudum circumdati, nunc folia ficus conſuunt, & ſibi ſuccinctoria faciunt. Hoc diabolicæ deceptionis lucrum eſt. Hoc machinabatur illius conſolatio, vt non ſolum maiora non conferret, ſed & acquiſitis nudaret, & deſtitutos ab his quæ habebant oſtenderet. Itaque quia cibi occaſio pręuaricationem fecit: idcirco inquit, & comederunt, & aperti ſunt oculi amborum: non de ſenſibilibus oculis dicens, ſed de ſenſu mentis. Quia poſtquam mandata tranſgreſſi ſunt, Deus eos ſentire fecit ea quæ ante ob ſingularem illius in ſe beneuolentiam non ſentiebant. Igitur cùm audieris, quòd aperti ſunt oculi illorum: hoc cogita, quòd fecit illos poſtea nuditatem ſentire, & ablationem gloriæ qua ante eſum fruebantur. Quòd autem hæc ſit ſcripturæ conſuetudo, audi illam alibi dicentem: Nam cùm ancilla Saræ dominium fugiens, erraret, & poſito iuxta abietem puero, à longe conſideraret illius mortem, inquit: Aperuit Deus oculos Agar, non quòd antehac nõ viderit, ſed quòd mentem illius excitarit. (Exod. 21.) Vides quòd verbum, Aperuit, non de corporalibus oculis dicit, ſed de ſenſu mentali. Idipſum & de altera quæſtione diximus, quæ hinc exoritur. Dicunt enim: Quare lignum ſcientiæ boni & mali vocatur? Sunt enim contentioſi multi qui dicere audẽt, quòd poſt eſum ligni ſcientiam habuerit Adam ad diſcernendum bonum & malum: id quod extremæ fuerit amentiæ. Nã propter hoc pridem cùm præuiderimus hęc, de ſapientia homini à Deo tradita tam multis tractauimus, oſtendentes hanc ex nominum impoſitione, quæ feris omnibus & volucribus cœli, & brutis indidit: & quòd cum tam hac inenarrabili ſapientia & prophetiæ gratiam fuerit aſſecutus, vt ne quis hoc dicere auſit. Igitur qui nomina animãtibus dedit, quíque admirabilem prophetiæ gratiam fuit aſſecutus, quam de muliere pronunciauit, ſicut iam diximus, quomodo ignoraret quid bonum, & quid malum? Quod ſi receperimus, iterum blaſphemias in conditorem transferemus. Nam quomodo præceptum daret ignoranti quòd malum ſit tranſgreſſio? Verùm non ita eſt, abſit: ſed ſciuit clarè. Enimuerò hac de cauſa animal hoc ab initio libero arbitrio eſſe fecit. Quod ſi non fuiſſet, neque cùm mandatum præuaricatus eſt, illum

(* αὐτῶν, illorum, vt & prius: aliquando tamen ponit τῶν δύο, amborum.)

A puniri: neque ſi ſeruaſſet, remunerari oportebat. Quòd enim factus ſit mortalis propter præuaricationem, & ex hoc mandato, & his quæ ſecuta ſunt, claret. Audi enim mulierem ipſam loquentem ſerpenti: De fructu ligni, quod eſt in medio paradiſi, dixit Deus, ne comedatis ex eo, vt non moriamini. Itaque ante præuaricationem immortales erant, alioqui poſt cibum non hoc ſupplicij loco impoſuiſſet. Quis ergo ferret dicere volẽtes quòd homo poſt eſum de ligno acquireret primò ſcientiam boni & mali, qui & antea tanta ſapientia plenus erat, & cum ſciẽtia etiam propheticam gratiam aſſecutus fuit? Et quomodo hoc rationi conſonum, vt ſciat caprarum, & ouium, & omnium brutorum natura, quæ herba ſalutaris, & cibo vtilis, & quæ pernicioſa, vt illam inquirat, hanc fugiat: & hominem rationale animal neſcire quid bonum & quid malum? Sed ecce, inquit, ſcriptura lignum hoc vocat lignum ſcientię boni & mali. Neque me hoc latet: ſed ſi proprietates diuinæ ſcripturæ diſcere volueris, B ſcies quare hoc nomen huic ligno tribuit: non enim quòd homini ſcientiam dederit, ſic vocatum eſt: ſed quia per illud facta eſt tranſgreſſio mandati. Et ex illo poſtea intrauit peccati cognitio, & erubeſcentia, & propterea ſic appellatum eſt. Mos enim diuinæ ſcripturæ eſt, à rebus contingentibus nomina locis imponere, vbi res cõtingunt. Eáque propter lignum hoc vocatum eſt lignum ſcientiæ boni & mali, quia circa illud obſeruatio & trãſgreſſio mandati erat. Miſericors enim Deus à principio docens hominem, quòd habeat conditorem & factorem eum qui viſibilia omnia produxit, ipſúmque formauit: per † vnum tantum] mandatum declarauit ſe dominum eſſe. (paruum iſtud.) Et quaſi liberalis dominus, magnam & admirabilem quandam domum alicuius vſui donans, nec recipere vult quod ſe decet: ſed paruulam aliquam partem accipit, vt dominij ius ſaluum ſibi maneat: & ille interim ſciat, quòd non ędificij dominus ſit, ſed gratia & miſericordia Domini fruatur huius vſu. C Sic vtique & dominus noſter, cùm viſibilia hæc omnia homini concederet, & præſtaret illi vt verſaretur in paradiſo, & frueretur omnibus quæ in illo ſunt: vt ne paulatim diſtracta mente putet viſibilia hæc per ſe eſſe, ſentiátque aliquid ſupra ſe: iuſſit ab vno ligno abſtinere, magna definita pœna, ſi hoc tranſgrediatur: vt ſcire poſſit, quòd Dominum habeat, cuius beneuolentia & cæteris fruatur. Verùm quia multum inconſideratè ſe gerens vnà cum vxore in tantam ruinam concidit, propterea quòd præceptum tranſgreſſus ſit, & de ligno guſtauerit, ideo lignum ipſum ſcientię boni & mali nominauit, non quòd antea ignorauerit. Nam ſic non ignorauit, vt ſerpenti mulier dixerit: Dixit Deus, ne comedatis ex illo, ne moriamini. Itaque ſciebat quòd mors pœna eſſet, ſi mandatum præuaricarẽtur. Sed quia poſt huius eſum, & ſuperna gloria ſpoliati, & ſenſibilem nudationem experti ſunt: ideo vocauit lignum ſciẽtiæ boni & mali. Erat enim circa illud, quaſi quædam obedi- D entiæ Dei exercitatio. Didiciſtis, quare dixit quòd aperti ſunt oculi illorum, & cognouerunt quòd nudi erant? Cognouiſtis, quare lignum hoc ſcientiæ boni & mali vocetur? Cogita enim quanta confuſione digni facti ſunt. Denique poſt huius eſum, cùm tranſgreſſi fuiſſent præceptum Domini: conſuerunt enim folia ficus, & fecerunt ſibi ſuccinctoria. Vide à quanta gloria in quantam vilitatem deducti ſint, qui antea quaſi terreſtres angeli viuebant. Tegmen ſibi ex foliis excogitant, tantum malum eſt peccatum. Non ſolum enim nos à ſuperna gratia alienos facit, ſed & ad multam confuſionem & humilitatem deducit: & cùm nos priuat à bonis quæ iam poſſidebamus, omnem etiam fiduciam aufert. Sed ne omnino triſtem faciam ſermonem, ſurſum

deorsúmque versando peccatum, quod per esum ligni A
& inobedientiam hominem deiecit: age si placet, ab
hoc ligno ad lignum crucis sermonem vertamus, & vi-
deamus quænam mala illud intulit, & quæ bona istud
conciliauit. Imò neque lignum attulit mala, sed volun-
quem lignum illud circa præceptū demonstrauit. tas peccans, & contemptus † circa præceptum habitus.
Lignum illud] mortem introduxit. Nam post præuari-
cationem mors intrauit, sed istud immortalitatem lar-
gitum est. Illud è paradiso eiecit, istud in cœlos nos re-
duxit: illud propter vnam transgressionem tanti supplici
reum Adam fecit, istud nos plurimis peccatorum
sarcinis exonerauit, fiduciámque ad Dominum nobis
concessit. Vidisti ligni & ligni differentiam? Vidisti dia-
boli malignitatem, & hominis peccatū, & domini mi-
sericordiam? Armemus itaque nosipsos obsecro cha-
rissimi armis ligni huius viuifici, ipsiúsque potentia per-
niciosos animi affectus mortificemus: vti & Apostolus
ad Gal. 5. Paulus sic quodammodo dicit. Qui verò sunt Christi,
carnem crucifixerunt cum affectibus & concupiscen- B
tiis. Quod autem dicit, est huiusmodi, qui se totos Chri-
sto dedicarunt, absurdam omnem concupiscentiam
mortificarunt carni incumbétem, vt omnes animi cor-
rumpat operationes. Hos igitur & nos imitantes, mem-
bra nostra compescamus, efficiamúsque vt resistant ad-
uersus vim ex diabolica suggestione in nos insurgentē,
vt & in præsenti vita turbulentum hoc & periculosum
mare intrepidè traiiciamus, & in diuinæ benignitatis
tranquillos portus peruenientes, bona Deum diligen-
tibus promissa consequi valeamus, in Christo Iesu do-
mino nostro: cui gloria, cum patre, & sancto Spiritu,
nunc, & semper, & in secula seculorum. Amen.

Et audierunt vocem domini Dei deambulantis in para-
diso in meridie.

HOMILIA XVII.

C

SATIS opinor, pro nostra virili heri locum
de ligno interpretantes enarrauimus. Do-
cuimus enim charitatem vestram, quare
diuina scriptura lignum cognitiuum boni
& mali vocet: proinde hodie animus est
ad sequentia pergere, vt discatis ineffabilem Dei mise-
ricordiam, & quanta sermonis attemperatione vsus sit
nostræ naturæ prouidentiam & curam habens. Omnia
enim fecit & operatus est, vt rationale hoc animal à se
conditum, in omni honore esset, & in nullo angelorum
vita deterius foret, sed & in corpore illorum possideret
impassibilitatem. Cæterùm vt vidit vtrosque peccando
transgressos per negligentiam ea quæ à se præcepta e-
rant, idque postquam minis eos munierat & retraxerat,
ne sic quidem à misericordia sua cessat: sed semper sibi
similis, quemadmodum clementissimus pater, filium
indignum quid nobilitate sua per negligentiam suam
commisisse, & à summo honore in extremam vilitatem D
redactum videns, paternis visceribus commotus, non
illum consilij inopem, & auxilio destitutum sinit: sed i-
terum suum agit officium, paulatim illum à vilitate libe-
ratum, pristinę restituens dignitati. Simili modo bonus
Deus misertus est hominis cum vxore sua circumuenti
diaboli insidiis, cuius per serpentem consilium accepe-
rat. Nam veluti medicus ad inualidum, & ægrotantem,
iacentémque, ac indigētem cura & medici manu, pro-
tinus illum accedit. Sed vt & ex verbis discas quàm in-
effabilis sit Dei benignitas, operæprecium fuerit audire
quæ lecta sunt. *Et audierunt vocem domini Dei deambu-*
lantis in horto ad meridiem, & delituerunt tam Adam quàm
vxor illius à facie domini Dei in medio ligni paradisi. Dile-

horto ad meridiem, occultauit se tam ipse quàm vxor A
ipsius à facie domini Dei in medio ligni paradisi. Quā-
Psal. 43. tæ hoc est insipientiæ, quòd à Deo, qui vbique præsens
Psal. 32. est, qui ex nihilo res vt essent produxit, qui abscondita
Psal. 7. & Hier. 17. & Apoc. 2. scit, qui finxit sigillatim corda hominum, & nouit o-
mnia opera eorum, qui scrutatur corda & renes, qui et-
iam ipsos cordis motus cognoscit, abscondere se ten-
tant? Sed ne mireris dilecte: talis enim peccantium
consuetudo est, vt tametsi occultari non possint, occul-
tari tamen velint, & studeant. Quandoquidem non fe-
rentes confusionem, qua post peccatum vestiebantur,
nudati incorruptibili illa gloria, hoc faciebant. Consi-
dera autem & vbi occultantur: in medio paradisi. Nam
sicut flagriones & ingrati quidam famuli, cùm non pos-
sint à Domino suo occultari, huc & illuc in angulos do-
mus currere solent, metu illorum conscientias concu-
tiente: ita & hi nullum inuenientes effugium, in ipsa do-
mo, paradiso (inquam) circumaguntur. Nec absque ra-
tione tempus assignatur. Audiuerunt enim, inquit, vo- B
cem domini Dei deambulātis in horto in meridie. Sed
vt discas Domini misericordiam, quòd ne modicum
quidem differebat: sed mox vt vidit quod factum erat,
& vlceris magnitudinem, ad opitulandum festinauit: vt
ne vlcus grassando fieret incurabile vulnus: idcirco vt
præueniat accelerat, & velociter crescenti vlceri adest,
& pro sua bonitate neque ad paruum tempus à cura sua
illum destitutum relinquit. Nam sicut tantam præ se fe-
rebat rabiem salutis nostrę inimicus, qui semper nostris
bonis inuidet, vt mox sub initium moliretur insidias, &
suo pernicioso consilio nos admirabili hac vita priua-
ret: ita contra optimus & omnipotens Deus, qui sua sa-
pientia res nostras dispensat, videns diaboli malignita-
tem, & hominis peccatum, per quod cum muliere de-
ceptus, in tantam incidit confusionem: mox assistit, &
quasi mansuetus & misericors iudex in tribunali terro-
re & horrore pleno sedet, & examinat diligenter: per
hoc nos docendo, ne quem fratrum nostrorum conde- C
mnaremus, nisi causa antea diligenter cognita. Audia-
mus igitur, si placet, quæ iudex rogat, & quæ rei respon-
dent, & quas pœnas ferunt: & cui condemnationi ob-
noxius fuit, qui in illos tantas insidias machinatus est.
Sed obsecro mentem colligite, & cum timore dictis au-
scultate. Si enim cùm videmus iudicem in sublimi sella
sedentem, & reos in medium producentem, & suppli-
ciis afficientem, non sine timore astamus, audire volen-
tes quidnam iudex dicat, & quid respondeat reus: Mul-
tò magis nunc hoc nobis faciēdum, cùm videmus opi-
ficem naturæ pœnam suis creaturis intentare. Verùm
diligenter attendite, & videbitis quantum interfit inter
misericordiam Dei, & hominum inter se austeritatem.
Et vocauit dominus Deus Adam, & dixit illi: Adam vbi es?
Vel ex ipsa interrogatione hac dignum est, vt obstupe-
scamus ad eminentem Dei misericordiam: non solùm
quòd vocauit, sed quòd per seipsum vocauit. Id quod
homines facere nunquam ferrent inter se, licet eādem D
naturam sortiti sint. Scitis enim, cùm iudices in alto so-
lio sedent, suppliciísque malefactores afficiunt, nec suo
eos responso dignantur: hoc ipso ostēdentes illis, quan-
ta ignominia sese asperserint suis flagitiis: & iudex qui-
dem respondet, sed alius quispiam à iudice hæc excipi-
ens, reo annunciat, & iudici quoque quæ reus dixerit.
Et hic fermè vbique iudicātium mos est. Verùm Deus
non sic agit, sed quomodo? Ipse per sese vocat: Et vo-
cauit, inquit dominus Deus Adam, & dixit illi: Adam
vbi es? Vide in breui hac dictione quanta vis recondi-
ta sit. Nam & ipsum vocare, magnę & ineffabilis est mi-
sericordiæ, tum ob benignam interrogationem, quæ e-
rubescentem, & neque os aperire, neque linguam mo-

uere audentem, animabat: tum quòd ipsum dicere, Vbi
es? plurimam habet misericordiæ vim. Significat enim
quasi ita diceret ad illum: Quid factum est? In alio te
† loco reliqui, in alio te inuenio: alia gloria vestitum te stam.
reliqui, nunc in nuditate te inuenio. Vbi es? Vnde tibi
hoc accidit? Quis te in tantam induxit vicissitudinem?
Quis latro vel fur sic semel omnes diuitiarum substan-
tias auferens, in tantam te inopiam deduxit? Vnde nu-
ditatis sensus tibi contigit? Quænam tibi causa fuit vt
auferretur à te vestimentum illud admirabile, quo ami-
ctus eras? Quæ repentina hæc mutatio? Quæ tanta tem-
pestas ita subitò omnes tuas merces demersit? Quid ac-
cidit quòd ab eo qui tibi tanta beneficia præstitit, & in
tantum honorem te euexit, occultari attentas? Quem
nunc timens, delitescere studes? Num astat tibi qui ac-
cuset? Num premunt testes? Vnde tanta formido, tan-
túsque metus te inuasit? *Tuam*, inquit, *deambulantis in*
horto vocem audiui, & timui, quia nudus sum, & abscōdi me.
Et vnde tibi nuditatis tuæ scientia contigit? Dic obse- B
cro, quid hoc noui & rari? Quis hoc vnquam annun-
ciare potuisset tibi, nisi ipse huius confusionis author es-
ses factus? nisi à ligno, de quo præcepi vt ex eo solo nō
comederes, comedisses? Vide excellentem misericor-
diam & patientiam Domini. Nam cùm poterat re-
sponso quidem dignari eum qui peccauerat, sed statim
pœnam infligere, quam prius statuerat præuaricaturo:
lōganimis tamen est, & suffert, & interrogat, & respon-
sum accipit: & iterum interrogat, quasi ad defensionem
eum prouocans: vt arrepta occasione etiam post tan-
tam præuarication em, suam erga illum misericordiam
declaret. Quo etiam nos docet, vt quando & nos reos
condemnamus, non tam crudeliter illis loquamur, ne-
que ferina in illos vtamur sæuitia: sed longanimiter &
misericorditer agamus, vtpote nostra ipsorum membra
condemnaturi, & cogitantes illos nobis secundum na-
turam cognatos, supplicium misericordia temperemus.
Non enim frustra tanta verborum humilitate nostrę te- C
nuitati congrua vtitur diuina scriptura, sed verbis cras-
sis æmulari nos debere Dei misericordiam docet. *Di-*
xítque: Quis annunciauit tibi quòd nudus esses, nisi de ligno,
de quo solo præcepi tibi ne comederes, de illo ipso comedisses?
Vnde, inquit, posses hoc scire, te tanta confusione ve-
stiri, nisi multum intemperans fuisses, & mādatum me-
um contempsisses? Considera dilecte, bonitatis Dei ex-
cellentiam, quomodo quasi amicus amico loquitur, &
quasi expostulat cum eo qui mādata præuaricatus erat.
Quis annūciasset tibi quòd nudus esses, nisi de ligno de
quo solo præcepi tibi ne comederes, de illo ipso com-
edisses? Non caret emphasi, & latenti quadam vi, quod
dicit, De quo solo: quasi diceret, Num adeò angustos
fruendorum bonōrum limites tibi præscripsi? Nónne
omnem copiam præbui? nónne omnium quæ in para-
diso sunt potestatem tibi dedi? & duntaxat ab hoc vni-
co vt abstineres præcepi: vt scire posses te sub domino
quodam esse, cui obedientiam debes. Quæ igitur ne- D
gligentia illa, vt tantis fructibus non contentus, ab hoc
vnico abstinere nolueris, & sic statim ad violandum
mandatū quod dedi prorueris, temetipsum tantis ma-
lis immergendo? Quæ tibi inde vtilitas? An non hæc
prædixi? Nónne metu pœnæ volui te coērcere & mu-
nire? Nónne hac de causa, ne in tanta mala incideretis,
hunc cibum prohibui? Quis te post tanta mandata ad-
eò insensatum factum venia dignaretur? Nónne sicut
pater germanum filium, de omnibus satis dilucidè &
distinctè instruxi: & vt de aliis quidem gustares, ab hoc
autem abstineres, vt ne præuaricando omnia tua bona
simul perderes? Sed fortè ratus es, alterius consilium
meo mandato melius & fidelius, & expectatione maio-

rum bonorum hæc fecisti: & contempto mãdato meo, de ligno edere ausus es. Ecce quid tibi acciderit, nunc re ipsa didicisti, & expertus es quanta consilij illius pernicies. Vidistis iudicis misericordiam? vidistis mansuetudinem & tolerantiam Domini? vidistis verborum attemperationem, omni sermone & cogitatione superiorem? vidistis, quomodo per interrogationem, & dicendo, Quis annunciasset tibi, nisi de ligno, de quo solo præcepi tibi ne comederes, de illo ipso comedisses? ianuas illi aperire vult defensionis, vt & misericordiam suam erga eum, qui tantum peccauerat, declararet. Audiamus & illum quid ad hæc respondeat. *Et dixit Adam: mulier quam dedisti vt sit mecum, ipsa mihi dedit de ligno, & comedi.* Miserabilia scilicet verba, & magna miseratione plena, & digna quæ ad misericordiam dominum prouocent, tam mansuetum, & bonitate sua vincentem nostra peccata. Nam postquam magna longanimitate illius mentem commouit, & ostendit peccati magnitudinem, quasi defensione contexta inquit Adam: Mulier quam dedisti vt sit mecum, ipsa mihi dedit de hoc ligno, & comedi. Scio, inquit, me peccasse: sed mulier quam dedisti vt sit mecum, de qua ipse dixisti: Faciamus illi adiutorium secundum eum: ipsa mihi huius ruinæ causa fuit. Mulier quam dedisti vt sit mecum. Quando enim expectassem vt tanta confusione me respergeret, quæ ideo condita, vt mihi solatio esset? Tu mihi istam dedisti, tu ipsam mihi adduxisti. Ipsa, nescio vnde mota, dedit mihi de ligno, & comedi. Videntur hæc quidem defensionem quandam præ se ferre: sed prorsus venia carent. Qua enim venia dignus es, inquit, qui mea præcepta obliuisceris, & qui mulieris datum meis verbis præferendum putas? Nam licet mulier cibum dederit, sufficiebat tamen mandatum meum, & timor supplicij ad fugam escæ incutiendam. Num ignorabas? num nesciebas? Ideo curam vestri gerens prædixi, ne in hæc incideretis: vt licet mulier tibi ad trãsgressionem mandati ministrarit, tu propterea insons non eris. Maiorem enim fidem mandato meo te habere oportebat, & non solum vt tu ipse ab esu caueres, sed & vt mulierem doceres peccatorum magnitudinem. Caput enim es mulieris, & propter te illa producta est: tu autem ordinem inuertisti, & non solum illam non correxisti, sed & ipse simul abreptus es. Et oportebat corpus reliquum capiti obsequi: sed diuerso modo res euenit, corporíque reliquo caput obsecutũ est, & quæ sursum erãt, in infimum locum venerunt. Propterea quoniam omnem ordinem inuertisti, hoc loco nunc es, qui antea tanta gloria vestitus eras. Quis te satis dignè deplorarit, cui tot & tanta bona ablata sunt? Verumtamen licet omnia hęc tibi acciderint, nulli tamen alteri causam asscribe, sed tibiipsi & tuæ ignauiæ. Neutiquam enim te nolentem mulier in tantam induxisset ruinam. Num obsecrauit? num disseruit? num decepit? Dedit tantùm, & statim, támque facilè ad sumendum cibum adductus es, nullam mandati vel memoriam fecisti: putasti à me te deceptum esse, & propterea cibum hunc tibi non dedisse, vt ne maioribus fruereris. Et quomodo rationi cõsonum, quòd ego te fallerem, qui tot in te beneficia contuli? Et istuc ipsum quanta beneficentiæ magnitudo erat, vt prædicendo distinguerem à quo abstinendum esset, quò non incideres in quæ incidisti? Sed hæc omnia non magni faciebas. Ecce nunc experientia te docet, quãta peccatorum sit magnitudo. Reliquum est, ne soli mulieri culpam ascribas, sed negligentiæ tuæ. Igitur cùm satis Adæ dictum est, & confessionem ille fecit commissorum, vt putabat, peccato in mulierem trãslato: vide bonum dominum, quanta iterum verborum humilitate dignatur etiam illam suo respõso. Et dixit Deus mulieri: Cur hoc fecisti? Audisti virum in te culpam transferentem, & omnia tibi ascribentem, quæ ipsi in adiutricem data es, atque ideo condita vt tuis solatiis ipsum foueres, vtpote eandem naturam cum ipso sortita. Cur hoc fecisti ô mulier? cur & tibi, & viro tantæ confusionis facta es autor? Quæ vtilitas ex hac intemperantia tibi accreuit? Quod ex hoc errore lucrum tibi accessit, quo spõte decepta, etiam virum eius mali participem facere voluisti? Quid ergo ad hæc mulier? Serpens decepit me, & comedi. Vide etiam hanc perterritam peccata sua defendere. Nam sicut vir culpam in mulierem reiicere videtur dicens: Mulier † coëgit me, & dedit,] & comedi: sic & ipsa nullum effugium inueniens fatetur factum, & inquit: Serpens decepit me, & comedi. Mala illa, inquit, bestia hũc nobis lapsum attulit. Illius perniciosum consilium, in hanc nos confusionem adegit. Ille me decepit, & comedi. Dilecti, ne transeamus simpliciter quæ nunc dicuntur, sed diligenter scrutemur. Nã plurimam inde vtilitatem percipiemus. Terribile enim iudicium est, & horrore plenum. Et sanè quisquis bene audierit, magnum thesaurum menti suæ inferet. Cõsidera igitur & virum dicentem, Mulier, quam dedisti vt sit mecum, ipsa mihi dedit, & comedi. nusquã necessitas, nusquam violentia, sed electio & voluntas: dedit solum, & non coëgit, nec vim attulit. Quin & ipsa quoque apologiam concinnans non dixit: Serpens coëgit me & comedi: sed quid? Serpens decepit me. vt autem deciperetur, aut non deciperetur, in ipsius erat potestate. Serpẽs, inquit, decepit me. Inimicus enim nostræ salutis opera huius malæ bestiæ vsus, consilium dedit & decepit: non vim fecit, neque coëgit, sed pernicioso consilio fraudes suas opere compleri fecit: quoniam mulierem offendit, quæ deceptionem facilè admissura erat, nulla venia dignam. Serpens decepit me, & comedi. Vide bonum dominum, illorum verbis contentum, & ad plura dicenda non cogentem. Quandoquidem hæc non ignorans interrogabat, sed conscius, & valde conscius. Cæterùm vt suam declaret misericordiam, ad illorum se infirmitatem demittit, & ad peccatorum confessionem prouocat. Atque hac de causa nihil vlterius ex eis quærit. An non & species imposturæ discenda erat? Verùm vt nobis ostendat, quòd non ignorans interrogauerit, contentus fuit dictis. Nam dicendo: Serpens decepit me, & comedi: aperuit perniciosum consilium, quod à diabolo per serpentem accepit, quòd post esum essent tanquam dij. Vidistis quanta diligentia Adam interrogatus est? cum quanta tolerantia in iudicium adducta est mulier? quomodo vterque se defendit? Videte consequenter hîc ineffabilem misericordiæ iudicis excellentiam. Quia postquam mulier dixit: Serpens decepit me, & comedi: non iam serpentem dignatur, vt audiatur, & locum habeat defendendi: neque rogat sicut virum & mulierem: sed accepta ab illis defensione, in illum, quasi malorum authorem, impetum facit. Et quia Deus, cui etiam ineffabilia, & arcana nota sunt, sciebat quòd serpens ministrauerat diaboli insidiis & inuidiæ, qua hominem persequebatur: vt discas ipsius bonitatem, quomodo cùm & illorum res cognosceret, ad Adam quidem ait: Vbi es? Quis annunciauit tibi quòd nudus sis? Euæ autem dixit: Cur hoc fecisti? huic verò malæ bestiæ nihil tale dicit. Sed quid? Et dixit dominus Deus serpenti: Quia fecisti hoc. Vidisti differentiam? Mulieri dixit: Cur hoc fecisti? Serpenti autem: Quia fecisti hoc. Quia hoc malum, inquit, operatus es: quia perniciosum hoc consilium induxisti, quia huic inuidiæ ministrasti, quia inuidiam acuisti aduersus creaturam meam: Maledictus tu præ omnibus pecoribus, & præ omnibus bestiis terræ. Super pectus tuum

tulit & dedit mihi,) interpres pro ἤνεγκε, legisse videtur, ἠνάγκασε: sed mutilus seculum nimium pugnat.

tuum & ventrem tuum gradieris, & terram comedes omnibus diebus vitæ tuæ. Et inimicitias ponam inter te, & inter mulierem: & inter semen tuum, & inter semen illius. Ipsa * obseruabit caput tuum, & tu obseruabis eius calcaneum. Attende oro hîc ordinem contextus, refertum Dei erga homines beneuolentia. Nam interrogans à viro incepit, deinde ad mulierem transiit. Et postquam ipsa dixit, quis sibi author fuerit: vt ventum est ad serpentem, non iam illum dignatur vt responsum ex eo audiat, sed pœnam intentat, & talem quæ omni tempore duret, & sui spectaculo omnibus posthac futuris doctrina sit, ne vltrà pestilens illud audiatur consilium, neque locus concedatur dolosis ipsius insidiis. Sed fortè dixerit aliquis: Cùm diabolus serpentis opera vsus, malum attulit consilium, cur bestiæ illi pœna infligitur? Est & hoc ineffabilis misericordiæ Dei opus. Nam sicut clementissimus pater puniens eum, qui filium suum occiderit, & gladium & ensem, per quæ filius suus occisus, destruit, & in multas partes diuidit: eodem modo Deus egit. Quippe serpens quasi gladius quidam diabolicæ seruiuit malitiæ, vnde & perpetua ipsi pœna intentata est. Quò per visibile & sensibile hoc ratiocinemur & expendamus, in quanta ignominia sit & diabolus. Nam si is qui vt instrumentum ministrauit, tantam expertus est indignationem, quale supplicium verisimile est suscepturum diabolum? Imò hoc nos iam docuit in diuinis euangeliis Christus, dicens ad eos, qui à sinistra steterunt: Discedite à me maledicti in ignem æternum, qui præparatus est diabolo, & nunciis eius. Illi enim olim præparatus est inextinguibilis ille ignis. Quid ergo miserius illis, qui negligendo salutem suam, seipsos supplicio illi reos statuunt, quod diabolo præparatum est? Nam nobis, si voluerimus virtutem amplexari, & leges à Christo statutas sequi, paratum est regnum, de quo ipsum audi loquentem. Venite benedicti patris mei, in hæreditatem accipite regnum, quod vobis præparatum est à constitutione mundi. Vidisti illi inextinguibilem ignem præparatum, nobis autem, nisi desides fuerimus, regnum? Hæc igitur cogitantes, & vitæ nostræ curam agamus, & malitiam fugientes, nunquam diabolicis artibus decipiamur. At si & vos volueritis & nondum fessi estis, iterum in medium afferamus pœnam quæ serpenti inflicta est, vt paulatim ad finem iudicij properantes, videamus diuinæ misericordiæ magnitudinem. Nam si homines iudicem videntes publicè sedentem, & contra reos sententiam pronunciantem, sæpe toto die ibi manent, nec inde abscedunt donec surrexisse viderint iudicem: multò magis nunc nos decebit iudicem maiori cum alacritate videre bonum Deum, quomodo serpenti grauem pœnam imposuerit, vt per sensibilis huius bestiæ pœnas, qua quasi organo vsus est malignus ille dæmon, intelligamus quas illi perpetuas in futuro seculo inflicturus est. Quomodo item congrua & misericordi correptione virum & mulierem castigat, quæ admonitio potius sit quàm punitio: vt his omnibus diligenter animaduersis, admiremur misericordis Dei prouidentiam, quam ille nostræ naturæ exhibet. Quid ergo illi dictum?

αὐτὸς, id est, ipse, & mox αὐτοῦ eius, masculini est generis, vt de Christo, qui mulieris est semen, intelligatur. & forte in masculino posuerunt, quia Zera, id est, semẽ, apud Hebræos masculini est generis.

Matt. 25.

Ibidem.

*Et dixit dominus Deus serpenti: Quia fecisti hoc, maledictus tu præ omnibus pecoribus, & præ omnibus bestiis quæ sunt super terram. Super pectus tuum & ventrem tuum gradieris, & terram comedes omnibus diebus vitæ tuæ. Et inimicitias ponam inter te, & inter mulierem, & inter semen tuum, & semen eius. * Ipsa tuum tenebit caput, & tu tenebis eius calcaneum.* Grauis indignatio, sed magna etiam & eminens impostura, quam per illum malignus dæmon intulit. Et dixit dominus Deus: Quia fecisti hoc. Quia tali, inquit, malitiæ ministrasti, vt impostura illa opere compleretur, malum consilium afferendo, & lethale poculum temperando: quia sic ministrasti, & à mea beneuolentia excidere voluisti creaturas meas, ministerio maligni dæmonis sententiæ exhibito, qui ob excellentem inuidiam & superbiam suam è cœlis in terram deiectus est: & propterea quia te in his vt instrumento est vsus, perpetuam tibi pœnam impono, vt per ea quæ tibi fiunt, & ille scire possit, quam ipse expectet pœnam, & futuri homines erudiantur, non accedendum ad diaboli consilia, neque illius fraudes accipiendas, vt ne in easdem incidant pœnas. Propterea maledictus es tu inter omnia pecora, quia calliditate malè, & non vt oportebat es vsus: sed priuilegium quod super omnia animantia possidebas, hoc tibi in omnium malorum cessit occasionem. Inquit enim: Serpens erat prudentissima omnium bestiarum, quæ erant super terram. Propterea maledictus tu inter omnia iumẽta & omnes bestias terræ futurus es. Et quia maledictio non erat sensibilis, neque oculis videri poterat, propter hoc & sensibilem illi pœnam infert, vt continuò ante oculos videre possimus supplicij eius monimenta. Super pectus & super ventrem gradieris, & terram comedes omnibus diebus vitæ tuæ. Quia & statura tua & formatione abusus es, & in familiaritatem rationalis animalis à me cõditi venire nõ formidasti. Sicut igitur diabolus, qui per te operatus, & te vt instrumento vsus est, è cœlis deorsum depulsus est: quia plus quàm dignitatis suę erat, sapere volebat: ita similiter impero, vt & tu aliam formationis figuram habeas, & super terram repas, eáque alaris: atque adeò ne liceat tibi posthac suspicere: sed semper in hoc maneas statu, & solus ex animalibus terra pascaris: & neque hoc solum. Nam & inimicitias ponam inter te, & inter mulierem, inter semen tuum, & semen eius. Neque hoc contentus ero, quòd super terram reptes, sed & inimicam fœderísque nesciam faciam tibi mulierem: neque eam solam, sed & semen eius semini tuo hostem perpetuum faciam. † Ipsa tuum seruabit caput, & tu eius seruabis calcaneum. Tantum enim illi robur concedam, vt continuò immineat capiti tuo, te autem faciam sub pedibus * eius iacere. Vide hîc dilecte, quomodo per pœnam huic bestiæ deputatam, quanta humani generis cura Deo sit, demonstretur. Et hoc quidem de visibili serpente. Licet autem volenti post hoc considerare scriptorum tenorem, & cognoscere, quòd si de sensibili serpente hæc dicta sunt, multò magis accipienda sunt hæc de spirituali serpente. Etenim & illum pedibus nostris subiecit humiliatum, & nos incumbere illius capiti fecit. An non hoc significat dicens, Calcabitis super serpentes, & scorpiones? Deinde enim ne putemus de sensibilibus serpentibus esse dictũ, subdit: Et super omnem virtutem inimici. Vidistis ex his quæ dicta sunt de pœna instrumento diabolico inflicta, ingentem Dei misericordiam? Veniamus iterum, si placet, ad mulierem. Serpens quia imposturam intulit, propterea & pœnam ipse primus accepit. Et quia primò mulierem decepit, ideo & ipsa prior plectitur pœna, magnam admonitionem habẽte. *Et mulieri dixit: Multiplicans multiplicabo tristitias tuas, & gemitum tuum. In tristitiis paries filios. Et ad virum tuum conuersio tua, & ipse tui dominabitur.* Vide bonitatem domini, quomodo post tantam præuaricationẽ mansuetudine vtitur. Multiplicans multiplicabo tristitias tuas. Ego quidẽ volebã, inquit, te citra dolorem & ærumnã viuere, liberámque ab omni mœrore & tristitia, & omni voluptate repleri, & licet corpore circumdatã, corporaliũ sensu nõ affici. At quia nõ vsa es vt oportet tãta prosperitate, sed afflu-

αὐτὸς, id est, ipse, masculinum: vt prius est notatum.

ipse.

ἐκείνου, eius vel illius, masculini generis, vt paulo ante ille, & illi.

Luc. 10.

entia bonorum in tantam te ingratitudinem inuexit: A propterea tibi frænum impono, vt ne amplius lasciuias, ad tristitias & gemitus te condemnans. Multiplicans multiplicabo tristitias tuas, & gemitum tuum. In tristitiis paries filios. Rem, inquit, magnæ lætitiæ & filiorum propagationem à tristitia te incipere faciam, vt & ipsa, quanta sit peccati & inobedientiæ magnitudo, perpetuam habeas memoriâ ex perpetuis doloribus, & præsertim tempore partus. Et ne processu temporis obliuioni tradas quod factum est, sed noscas quod hæc impostura horum tibi causa facta sit, propterea multiplicans multiplicabo tristitias tuas, & gemitum tuum. In tristitiis paries filios. Hîc significat parturientium dolores, multiplicémque illum laborem, quem ferre necesse est: vtpote tot mensibus gestare vterum, velut sarcinam pueri, & sentire singulares, qui inde oriuntur, dolores, & membra distendi, & ferre intolerabiles illos dolores, quos solæ illæ sciunt, quæ expertæ sunt. Verumtamen doloribus tãta solatia simul admiscuit misericors Deus, B vt fermè conferendum sit gaudium quod ex nato puero habetur, cum doloribus illis qui tot mensibus ventrem dissecant. Nam tantum laborem, tótque dolorum cruciatus ferentes, & vt ita dicam, penè de ipsa vita desperantes, postquam pepererint, & doloribus fuerint solutæ, lætitiáque frui cœperint, iterum quasi oblitæ laborum omnium, seipsas filiorum generationi accommodant: sic dispensante misericorde Deo, vt hominum saluetur genus. Semper enim futurorũ bonorum spes, præsentia incommoda leuius ferri facit. Id quod in negociatoribus quis viderit, qui remota maria transeunt, & naufragia ferunt, & piratas, & præterea pericula multa, quibus illorum spes frustratur: neque sic tamen desistunt, sed iterum eadem attentant. Hoc etiam de agricolis possemus dicere. Etenim & illi cùm profundè secuerint terram, & diligenter excoluerint, ac sementem fecerint, sæpe ariditate, vel immodicis pluuiis, vel tandem quando manipuli colligendi, rubigine vel C calamitate superueniente, spe sua excidunt: verumtamen neque illi sic desistunt, sed iterum vt tempus appetierit, agriculturam exercent. Et in quibuscunque studiis hoc obuium est. Sic mulier quoque & ipsa sæpe post menses illos, post intolerabiles dolores, post noctes insomnes, post membrorum distentiones, paruo quodam interuallo facto, licèt ante statutum tempus partum abortiuerit informem, & nondum lineamentis figuratum: etiam formatum quidem, non integrum autem, neque sanum, vel etiam sæpe mortuum, vix è periculis elapsa: attamen quasi oblita horum omnium, eadem quæ antea fert & tolerat. Et quid dico? sæpe cum fœtu nato commori eas contingit, & neque hoc cæteras terret, neque persuadet vt rem fugiant: tãtum Deus

gaudium. tristibus illis insceuit † dolorem simul] & voluptatem. Propter hoc dicebat: Multiplicans multiplicabo tristitias tuas, & gemitum tuum. In tristitiis paries filios. Hoc etiam Christus dicebat discipulis suis, monstrans tam D doloris magnitudinem, quàm lætitiæ excellentiam:

Ioan. 16. Mulier quando parit, tristitiam habet, quoniam venit hora eius. Deinde volens nobis declarare quomodo tristitiæ simul è medio tollantur, gaudium autem & lætitia succedant, inquit: Quando autem pepererit puerum, non iam memor est afflictionis, propter gaudium, quia natus est homo in mundum. Vidisti prouidentiam & curam nostri eximiam? Vidisti pœnam admonitionis plenam? In tristitiis paries filios: deinde, Ad virum tuum conuersio tua, & ipse dominabitur tui. Quasi se defendens apud mulierem, hæc dicit misericors Deus. Ego, inquit, ab initio honore parem te formaui, & eiusdem dignitatis in omnibus participem. Et sicut † Adæ, ita & tibi omnium principatum concredidi: viro.
cæterùm quia abusa es honoris dignitate, subiicio te viro: & ad virum tuum conuersio tua. Quia relicto eo qui dignitate par, & cuius naturæ particeps, & propter quem formata es, familiaritatem cum serpente mala illa bestia habere, & eius accipere consilium voluisti: propterea posthac illi te subiicio, & illum Dominum tuum assero, vt illius scilicet dominium agnoscas. Et quia nesciuisti imperare, discere bene regi. Ad virum enim tuum, inquit, conuersio tua, & ipse dominabitur tui. Melius est vt tu sub illo sis, & illum Dominum habeas, quàm impauidè & liberè viuens per præcipitia feraris. Nam & equo vtilius est fræno regi, & compositè ingredi, quàm sine illo per præcipitia ferri. Itaque considerans quod tibi vtile, ad illum te habere volo conuersionem: & sicut corporis est caput sequi, & dominium eius suauiter agnoscere. Scio quòd dictorum prolixitate fatigamini, sed excitemini aliquantulum oro, ne imperfectum iudicium relinquamus, neque relicto adhuc iudice sedente discedamus. Et iam fermè ad finem peruenimus. Videamus itaque quid post sermonẽ mulieri factum, viro dicat, & quam illi pœnam intentet. *Adæ autem dixit: Quia audisti vocem vxoris tuæ, & comedisti de ligno, de quo mandaui tibi, vt ex eo solo non comedas, de illo ipso comedisti: maledicta terra in operibus tuis. In tristitiis comedes illam omnibus diebus vitæ tuæ: spinas & tribulos tibi producet, & comedes fœnum agri. In sudore faciei tuæ vesceris pane tuo, donec reuertaris tu in terram, de qua sumptus es. Quia terra es, & in terram abibis.* Plurima & ineffabilis etiam hoc loco ostenditur Dei erga hominem prouidẽtia, & cura. Sed audiamus diligenter vnumquodque dictorum. Adę autem dixit: Quia audisti vocem mulieris tuę, & comedisti de ligno, de quo præceperam tibi, vt ex eo solo non comedas, de illo ipso comedisti. Quoniam, inquit, audisti mulierem tuam, & comedisti de ligno, & consilium illius meo mandato maioris fecisti, & noluisti ab vnico hoc ligno abstinere, de quo solo præcepi tibi ne comederes (non enim tibi præcepi vt à multis abstineres, sed de vno solo, & neque ab illo abstinuisti, sed oblitus mandatorum meorum, à muliere persuasus es) idcirco re ipsa discas quantum malum sis operatus. Audiant viri, audiant mulieres: & illi quidem, vt ne ferant mala consulentes: hæ autem, vt ne talia consulant. Nam si hic culpa in mulierem reiecta, nullam veniam assecutus est, qualem quis haberet veniam, dicens: Propter vxorem hoc & hoc peccaui, & hoc & hoc feci? Ea enim de causa sub tua potestate facta est, & Dominus eius pronunciatus es, vt illa tibi pareat, & non caput pedes sequatur. Verum non rarò videmus contrarium vsu euenire, vt is qui suo ordine caput esse deberet, neque pedum ordinem seruet: & ea quæ in pedum loco est, in caput constituatur. Idcirco & beatus Paulus magister orbis, hæc omnia præuidens, clamabat: Quî namque scis mulier, an virum tis saluatura? Aut quî 1. Cor. 7.
D scis vir, an vxorem tis saluaturus? Verumtamen viri est, vt diligenti opera malè consulentem repellat: mulier verò semper in auribus sonans habeat supplicium quod Euæ irrogatum est, quę pestiferum illud consilium viro suggesserat: ne audeat talia consulere, neque imitetur Euam: sed illius exemplo prudentior fiat, & talia consulat, quæ & ipsam, & virum omni supplicio liberatura sunt. Porrò ad institutum redeamus. Adæ autem dixit Deus: Quia audisti vocem mulieris tuæ, & comedisti de ligno, de quo præcepi tibi de eo solo ne comederes, de illo ipso comedisti. Quoniam, inquit, tam negligens fuisti in obseruando meo mãdato, neque timor te coërcuit, neq; procedens interminatio calamitatis esum cõsecuturæ tibi quicquam profuit, sed in tantã † malitiam] molliss.
perueniſti,

perueniſti, vt neque ab vnico hoc ligno tibi temperaueris, tametsi tot & tantis tibi frui liceret: atque ideo maledicta terra in operibus tuis. Vide misericordiam Domini, quomodo serpentem punit, quomodo idem & rationale animal. Illi enim dixit: Maledictus tu de terra: hîc autem non sic. Sed quid? maledicta terra in operibus tuis. Et meritò. Nam quia propter hominem producta est, vt ille posset frui his quæ ex ea nascuntur: ideo iterum propter hominem peccãtem maledictum ei inditur: quia maledictum terræ eueniens, hominis securitati & felicitati obest. Maledicta terra in operibus tuis. Exin vt discamus quid sit maledicta, subdit: In tristitiis comedes eam omnibus diebus vitæ tuæ. Vide quot nunc seculis hanc pœnam luimus: vt non solum illis vtile sit, sed & posteri iisdem rebus doceantur, vnde illis hæc supplicia sunt inuecta: In tristitiis comedes eam omnibus diebus vitę tuæ. Post hoc diligentius docens nos maledicti speciem, & tristitiæ causam, subdit: Spinas & tribulos tibi producet. Ecce maledicti monimenta. Spinas, inquit, & tribulos proferet terra: itaque multis laboribus & ærumnis operandum tibi, & omni tempore cum tristitia viuere te faciam, vt hoc tibi frænum sit, ne quid supra dignitatem de te sentias: sed continuò cogites tuam ipsius substantiam, neque feras vt posthac sic decipiaris, *Et comedes fœnum agri. In sudore faciei tuæ vesceris pane tuo.* Animaduerte quo pacto post peccatum & inobedientiam omnia secus contigerunt quàm antea, & planè diuersa: quasi diceret: Ego quidẽ cùm in hũc mundum te prodire feci, volebam te degere absque doloribus, laboribus, sudoribus, & ærumnis, & omni felicitate frui, neque corporalibus necessitatibus obnoxium esse, sed ab omnibus illis liberum. Quia verò non profuit tibi tanta securitas, ea propter & terræ maledicam, ita vt absque satione & aratione non proferat suos fructus, sicut antea: sed & cum multo labore, molestiis, & ærumnis, afficiam te tristitiis, & continuis fatigationibus. Efficiam item vt nihil promoueas absC que sudoribus, vt his exercitatus, perpetuam doctrinã habeas modestè agendi, tuámque ipsius naturam agnoscendi. Neque hoc ad modicum & breue tempus erit, sed omni tempore vitæ durabit. In sudore enim faciei tuæ vesceris pane tuo, donec reuertaris tu in terram, de qua sumptus es. Quia terra es, & in terram abibis. Hæc sustinebis vsque ad finem vitæ tuę, & donec in illam resoluaris, ex qua formatus es. Nam quamuis tibi corporis dederim naturam ob meam bonitatem, ipsum tamẽ hoc corpus ex terra existens, iterum erit terra. Terra enim es, & in terram abibis. Enimuerò vt ne hæc fierent, dixi, ne comedatis de hoc ligno. Quocunque enim die comederitis, morte moriemini. Non enim hoc volebam. Sed quia eorum quæ ad me attinebant, nihil intermissum est: tu autem teipsum in hæc conieciſti, ne in alium causam retuleris, sed tuæ ipsius desidiæ totum ascribito. Iam denuò alia nobis quæstio hîc nascitur, qua, si placuerit, breuiter absoluta, finem sermonis hîc D nunc, & semper, & in secula seculorum. Amen.

*Et vocauit Adam nomen vxoris suæ * vitam, quia ipsa est mater omnium viuentium.*

ζωὴν, sic etiam lẽgo apud septuaginta. Alij tamen legunt Euæ, id est, vita, vt & paulò post in hoc eodem codice semel atque iterum repetitur.

HOMILIA XVIII.

AUDISTIS heri iudicis misericordiam? Vidistis examen benignitate refertum? Vidistis suppliciorum diuersitatem? quomodo punitus sit dolosus ille supplantator: quomodo etiam deceptis pœna sit intentata, quæ magnam Dei præ se ferret misericordiam? Vidistis quomodo nobis commodorum occasio fuit, assistere

quæ oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascenderunt.

tribunali, & videre quomodo processerit examen? Cognouimus enim, quantis seipsos bonis mandati transgressione priuarint Adam & Eua, nudati gloria illa ineffabili, & vita non inferiore quàm angelica. Cognouimus patientiam Domini, didicimus quantum malum sit desidia, quomodo & præsentibus spoliet, & magna ignominia denigret. Idcirco obsecro, sobrij sim⁹, fiántque nobis illorum lapsus, remedia: & illorum desidia, securitatis causa. Quia maior pœna est eorum qui post illos peccant, & tantis exemplis emendare se nolunt. Non enim qui postea eadem peccāt quæ primi, in eandem pœnam incidēt. Id quod breuiter ab orbis doctore sapientissimo (beato Paulo, inquam) discere possumus, qui dicit, Quicunque enim sine lege peccauerunt, sine lege etiam peribunt: & quicunque in lege peccauerunt, per legem iudicabuntur. His verbis dicit, non eandem luituros pœnam eos qui ante legem, & eos qui post legem peccarunt. Grauius enim puniētur qui post legem datam peccauerint. Nam quicunque sine lege peccauerunt, etiam sine lege peribunt. Proficiet illis ad leuiorem pœnam, quòd legis doctrina & adminiculo caruerunt. Et quicunque sub lege peccauerunt, per legem & iudicabuntur. Isti, inquit, quia & legem habuerunt magistram, & neque sic emendati sunt: sed eadem quæ illi peccauerunt, grauiorem quoque pœnam dabunt. Porrò audiamus quæ hodie sunt lecta. *Et vocauit Adam nomē vxoris suæ, Eua, id quod est vita: quia ipsa est mater omnium viuentium.* Vide diuinæ scripturæ diligentiam, quomodo neque hoc præterit, sed docet nos, quòd & mulieri nomen Adam imposuerit. Vocauit, inquit, nomen vxoris suæ Eua, id quod est vita: quia ipsa mater est omnium viuētium: hoc est, ipsa est origo eorum, qui ex illa sunt futuri, radíxque & fundamentum posteritatis. Dein postquam docuit nos quomodo mulieri impositum nomen, iterum ostēdit nobis Dei bonitatem, quæ non despexit suas creaturas in tanta nuditate & ignominia versantes: *Et fecit*, inquit, *dominus Deus Adæ & vxori illius vestes pelliceas, & induit illos.* Sicut misericors pater filium habens bona indole præditum, & omni cura educatū, & fruentem omnibus deliciis, & veste nitida & sericis amictum, & paternis opibus securè vtentem, cum viderit eum nimia prosperitate in malitiæ præcipitium prolapsum, priuat illis omnibus, & suæ potestati subiicit, & veste spoliat, & vilem seruilémque vestem illum induit, ne omnino nudus sit & turpis: ita & misericors Deus, quoniam Adam & Eua indignos sese exhibuerunt indumento glorioso illo & nitido, & quod tegēdo nullis corporalibus eos necessitatibus obnoxios esse sinebat: exuit nunc omni illa gloria & fruitione, qua ante grauem hanc ruinam gaudebant: multámque erga illos declarās miserationem, misericordia motus ob tantam ruinam, vidénsque magna confusione circumamictos, & nescios quid facerent, ne nudi essent, & indecorè se gererent, vestes ipsis pelliceas facit, eósque contegit. Tales enim sunt diaboli machinationes, vt si quando aliquem inuenit qui sibi pareat, cum voluptatula quadam supplantatum, & in profundum malitiæ proiectum, omníque confusione & ignominia plenum, iacere relinquat, miserabile omnibus qui illum vident spectaculum. At animarum nostrarum curator videns illos in tantis difficultatibus, ipsos non omnino destituit præsidio, sed velamentum illis excogitat, vestem frugalem: ostendens qualibus se vestimentis dignos fecerint. *Et fecit dominus Deus Adæ & mulieri illius vestes pelliceas, & induit illos.* Vide oro, quantam sermonis humilitatem nobis attemperat diuina scriptura. Sed quod sæpe dixi, id & nunc dico, vt omnia ita intelligamus, sicut par est de Deo intelligi. Et verbum, fecit, accipe pro eo quod est imperauit vt essent. Iussit enim tunicis pelliceis vestiri in perpetuam memoriam, quòd inobedientes fuerimus Domino. Audiant opulenti, & qui luxuriant in vermium operibus, & vestiuntur sericis, discántque quomodo ab initio humanam naturam misericors Dominus docuerit. Quia propter transgressionem, pœnæ mortis reus erat factus protoplastus, opúsque habebat veste quæ confusionem tegeret, pelliceas fecit vestes: quo docuit nos, vt mollem & dissolutam vitam fugiamus, neque inertem & remissam sectemur, sed magis austeram amplexemur. Sed fortè grauatim ferentes hæc diuites, dicent: Igitur pellibus vestiri nos iubes? Non hoc dixerim. Nam neque illi perpetuò vsi fuerunt his vestibus. Misericors enim Dominus prioribus beneficiis recentiora quædam superaddidit. Nam postquam sese corporalibus necessitatibus obnoxios fecere, & ab * immortalitate illa & angelica vita exciderunt: dispensauit Deus, vt ex ouium velleribus homines indumenta sibi pararent, non alia de causa, quàm vt tegumentum habeant, & ne rationale animal hoc non secus ac bruta in nuditate & dedecore vitam degeret. Itaque vestium amictus continuum nobis sit monimentum, quo memores simus, quantis bonis exciderimus, & discamus quanto supplicio humanum genus ob inobedientiam sit affectum. Dicant igitur nobis, qui tanto vtuntur apparatu, vt iam vsum lanæ prorsus audire nolint, sed serico vestiantur, eóque insaniæ peruenere, vt aurum vestibus intexant. In primis autem mulieres huic mollitiei deditæ sunt. Quare, dic obsecro, corpus ita ornas, & gaudes eiuscemodi amictu? Non cogitas quòd pro magno supplicio, propter transgressionem tegmen hoc excogitatum est? Et quare non audis Paulum dicentem: Habentes victum & amictum, illis contenti simus? Vides quòd vnius duntaxat rei habenda sit hîc cura: videlicet, ne corpus nudum sit, sed vt tegatur. Num adhuc de varietate vestium oportet sollicitum esse? Cæterùm ad sequentia veniamus. *Et dixit dominus Deus: Ecce Adam factus est sicut vnus ex nobis, sciendo bonum & malum. Et nunc ne fortè extendat manum suam, & accipiat de ligno vitæ, & comedat, & viuat in seculum. Et emisit illum dominus Deus ex horto deliciarum, vt operaretur terram, de qua sumptus erat.* Hîc quoque vide quàm congruis & idoneis infirmitati nostræ verbis vtatur Deus. Et dixit, inquit, Deus: Ecce Adam factus est quasi vnus ex nobis. Vidisti quanta dictionis humilitas? Hæc autem vt decet, dignè de Deo intelligamus. Vult enim hîc per verba hæc in memoriam referre, quomodo decepti fuerint à diabolo per serpentem. Quandoquidem ille dicebat, si comederitis, eritis vt dij, & spe potiendæ diuinitatis cibum hunc sumere ausi sunt. Atque hac de causa Deus iterum illos monere volens, vt sentirent quàm grauiter essent lapsi per inobediētiam & deceptionem, inquit: Ecce Adam factus est quasi vnus ex nobis. Ita acriter verbum hoc vibratur, vt transgressorem attingere valeat. Propter hoc, inquit, contempsisti mandatum meum? ecce factus es quod expectasti: imò non quod expectasti, sed qualem te fieri dignum erat. Ecce Adam factus est quasi vnus ex nobis, sciens bonum & malum. Hoc enim impostor diabolus dicebat per serpentem, aperientur oculi vestri, eritísque sicut dij, scientes bonum & malum. Et nunc ne fortè extendat manum, & tangat lignum vitæ, & comedat, & viuat in æternum. Vide oro, hîc misericordiam Domini. Oportet enim quod dictum est diligēter scrutari, vt nihil eorum quę in fundo iacent, latere nos queat. Quum Deus Adę mandatum daret, à nullo alio abstinere præcepit, quàm ab vnico ligno: de quo quia edere fuit ausus, pœna capitalis

Rom. 2.

1. Tim.

*ἀπαθεία securitate, indolentia, vita malis non obnoxia.

capitalis irrogata est: id quod cùm præciperet illi definiuit, si auderet. De ligno autem vitæ nihil signāter præceperat. Quandoquidem, vt existimo, & est verisimile, immortalem illum fecisset. Potuissétque ipse, si voluisset, cum aliis etiam de hoc vesci, quòd perpetuam illi contulisset vitam, eò quòd nullum mādatum de illo acceperat. Si autem curiosulus aliquis rogat, quare lignū vitæ appellatū est: sciat, si nostris rationibus innitamur, non posse hominem omnia Dei opera contueri. Visum enim fuit Domino, vt meditationem quandam obedientiæ & inobediētiæ haberet homo à se factus, & in paradiso degens.† Et hęc duo duobus illis lignis monstrabantur, nempe ligno vitæ & mortis:] Nam esus & transgressio mandati, mortem illi attulit. Itaque vbi de hoc accepit, mortalis factus est, corporísque necessitatibus obnoxius. Et originem accepit peccati ingressus, propter quod & mors à Domino vtiliter dispensata est. Non posthac in paradiso relinquit Adam, sed exire inde iubet: monstrans quòd propter nihil aliud hoc faciat, quàm propter misericordiam qua illum prosequebatur. Et vt hoc discamus, operæprecium fuerit verba diuinæ scripturæ denuò legere. Et nunc, inquit, ne quando extendat manum, & accipiat de ligno vitæ, & comedat, & viuat in æternum. Nam quia magna intēperantiæ, inquit, indicia exhibuit, præuaricandóque mandatum mortalis factus est, ne nunc & lignum, quod vitam præbet cōtinuā, attingere audeat, peccaturus perpetuò: satius fuerit hinc ipsum eiici, ita vt magis prouidentiæ, quàm indignationis fuerit illa eiectio. Hinc enim mos est Domini nostri, vt puniens nō minus quàm benefaciens suam erga nos declaret prouidentiam. Quippe & hāc pœnam admonitionis gratia nobis irrogauit. Quia vtique si sciisset nos non peiores fieri impunè peccando, neutiquam vltrà puniisset: sed vt reprimat nostrum ad deteriora progressum, & tollat malitiā vlterius grassantem, suam seruando misericordiam, punit: id quod & nunc fecit. Curam enim agens protoplasti, eiici ipsum è paradiso præcepit. Et emisit illū dominus Deus ex horto voluptatis, vt operaretur terram, de qua sumptus est. Iterum oro, vt hîc diuinæ scripturę diligentiam videas. Emisit illum, inquit, dominus Deus ex horto voluptatis, vt operaretur terram, de qua sumptus est. Ecce sententiam suam re ipsa exequitur: & ex horto voluptatis eiectum, terram de qua sumptus erat operari facit. Nec temerè dixit, de qua sumptus est: sed vt perpetuò commonefieret modestiæ inter operandum, sciréque possit quòd inde sit constitutus, & substantiam habeat ab initio. Et illam ipsam, inquit, operetur terrā, ex qua & constitutus est. Nam hoc quod in sententia dicebat, In sudore faciei tuæ vesceris pane tuo: idipsum & nunc dicit, quando inquit, vt operetur terram de qua sumptus est. Posthac vt discamus quanto spacio ipsum à paradiso habitare fecit, etiam illudipsum scriptura nos docet. *Eiecítque dominus Deus Adam, & habitare fecit eum è regione horti deliciarum.* Animaduerte quòd Dominus noster in singulis operibus, misericordiæ argumentum ostendit, & singulæ pœnarum species bonitate plenæ sunt. Non enim hoc solum misericordiæ & benignitatis argumentū erat, quòd emittebat & eiiciebat: sed & quòd contra paradisum illum habitare faciebat, vt iugem dolorem haberet, quotidie cogitans vnde exciderit, & in quem statum se coniecerit. Et quamuis grauissimi doloris spectaculum erat, est tamen magnæ vtilitatis occasio, vt dolens continuo aspectu, munitior & cautior esset in aliis, ne iterum in eadem peccata incideret, qui hominis (vt plurimum) mos est. Nam quoniam cùm bonis frueremur, nesciuimus ipsis vt oportet vti, illorum priuatione emendati sumus, & tunc experientia docti sentire cœpimus nostram desidiam. Itaque tanta rerum mutatione docemur & à quibus excidimus & quibus nosipsos malis iniecimus. Itaque quòd propè, & è regione paradisi eum qui illinc exciderat habitare iussit, maximæ prouidentiæ & curæ signum fuit, vt & spectādo memor esset, & inde lucrum faceret, & neque immodica viuendi auiditate concupiscere, neque foris existens de ligno comedere præsumeret. Diuina enim scriptura omnia nobis, prout nostræ infirmitati congruunt, narrat. *Et præcepit vt Cherubim & flammeus ille gladius versatilis custodiant viam ad lignum vitæ.* Quoniam tam negligens iam fuerat in mandato tradito, hinc factū est, vt tanta diligentia ingressus muniretur & præcluderetur. Obsecro animaduerte hîc, quòd misericors Deus non solum contētus fuit hominem è regione paradisi habitare, sed præcepit etiā quòd flammeus gladius ille versatilis, & virtutes illæ Cherubim custodirent viam, quæ illuc inducit. Nec absque causa addidit, versatilis ille: sed vt doceat nos, quòd omnis via illò ducēs præclusa sit, eo quòd gladius ille dum versatur, obturet & præmuniat omnes vias, quæ illuc ferunt, & vt continuam memoriam & timorem incutere illi possit. *Adam autem cognouit Euam vxorem suam.* Cōsidera quādo hoc factum sit. Post inobedientiam, post paradisi amissionē, tunc primùm vsus rei Venereæ cœpit. Ante inobedientiam enim angelicam vitam imitabantur, & nullus de re Venerea sermo erat. Quî enim potuit, cum neque corporalibus necessitatibus obnoxij fuerint? Itaque ab initio virginitas palmam principatus accepit: sed postquam per desidiam peccatum intrauit, & aditus patefactus est his quæ peccati sunt, & illa quidem auolauit, vtpote ab his qui indigni tantæ virtutis magnitudine facti erant. Subintrauit autem rei Venereæ lex. Cogita igitur dilecte, quanta virginitatis dignitas, quam sublimis & magna possessio, & quæ supra humanam naturam, & quæ opus habeat manu superna. Quod enim hi qui virginitatem alacriter arripiunt, in corpore ea agāt quæ incorporearum sunt virtutum, audi Christum Iudæis dicentem. Nam de resurrectione quęstionem mouentes, & in sermone eum capere volentes, dicebant: Magister, erant apud nos septem fratres, & primus vxore ducta defunctus est, non habens pueros, & dimisit vxorem suam fratri suo. Similiter & secundus, & tertius, & quartus, & quintus, & sextus, & septimus. In resurrectione ergo cuius è septem illis erit vxor? omnes enim habuerūt illam. Quid igitur dicit illis Christus? Erratis, nescientes scripturas, neque virtutem Dei. In resurrectione enim neque matrimoniū contrahunt, neque elocātur, sed sunt sicut angeli. Vidisti quomodo in terra ambulantes, & corpore circundati angelicā vitam imitātur, qui Christi amore virginitatis sortem acceperunt? Nam quantò hæc maior est & sublimior, tantò maiores sunt & coronæ, & retributiones, & repromissa bona eorum, qui cum hac in aliis bonis operibus se exercent. Adam autem cognouit Euam vxorem suā, & vt concepit, peperit Cain. Postquam per inobedientiam intrauit peccatum, & sententia mortales illos fecit, consequenter omnipotens Deus secundùm suam sapientiam humani generis durationem gubernans, concessit per coitum auctum iri nostrum genus. Et dixit, *Possedi virum per Deum.* Vide quomodo pœna inflicta mulierem emendauerit, melioremque reddiderit. Nam puellum natum non naturæ, sed Deo acceptum tulit, suámque gratitudinem declarat. Vidisti quomodo pœna admonitionis loco illis fuerit? Possedi hominem per Deum. Nō natura, inquit, puerum mihi dedit, sed diuina gratia. *Et adiecit iterū pariendo fratrem illius Abel.* Quia pro nato puero grata fuit, & prius beneficium

† & duo ista ligna ibi constitueret, alterum quidem vitæ, alterum verò (vt sic loquar) mortis.

CAP. IIII.

Matt. 22. Luc. 20. & Marc. 12.

agnouit, assecuta est & aliud. Talis enim est Dominus noster, quando in primis gratitudinem declaramus, & benefactorem agnoscimus, largius sua dona nobis erogat. Itaque quia & ista Deo partum ascripsit, propterea & alium accipit puerum. Summa enim, posteaquam subintrauit mortalitas, consolatio erat filiorum successio. Et idcirco misericors Deus, puniendi seueritatem imminuens, & mortis personam auferens, liberorum successionem largitus est: & perinde quis dicat imaginem resurrectionis per hoc subindicans, & dispensans, vt pro cadentibus alij resurgant. *Et factus est Abel pastor ouium, & Cain operabatur terram.* Docuit nos diuina scriptura, quam vterque artem exercuerit. Nam Abel vitam pastoralem, Cain agriculturam delegit. *Et factum est post dies, obtulit Cain de fructibus terræ sacrificium Deo.* Considera, quomodo naturæ conditor scientiam † animæ indidit. Quis enim illum, dic oro, ad hanc cognitionem perduxisset? nullus alius quàm quæ in animo conscio scientia. Obtulit, inquit, de fructibus terræ sacrificium Domino. Sciebat enim, & clarè sciebat, quòd congruum esset ex suis possessionibus aliquid Deo offerre: non quòd eo Dominus indigeat, sed vt suam gratitudinem declaret, qui tali beneficio fruitur. Nulla enim re indiget Deus, nullísque nostris opus habet. Cæterum ob ineffabilem misericordiam ita nostræ infirmitati se attemperat, & propter salutem nostram hæc fieri tolerat, vt Dei agnitio humanæ naturæ virtutis sit schola. *Et Abel etiam ipse obtulit de primogenitis suarum pecudum.* Non absque ratione in sermonibus prioribus vestram docui charitatem, quod Dominus noster varietatem personarum ignoret: sed à voluntate examinans, mentem & intentionem coronat. En & nunc attende idem factum: sed auscultemus diligenter dictis, & videamus quid de Cain narret scriptura, & quid de Abel: & ne inconsideranter transeamus. Nihil enim temerè vel fortuitò loquitur diuina scriptura, sed & syllaba, & apiculus vnicus reconditum habet thesaurum. Nam in hunc modum se habent spiritualia omnia. Quid igitur inquit? Et factum est post dies, obtulit Cain de fructibus terræ sacrificium Domino, & Abel obtulit etiam ipse de primogenitis ouium suarum, & de adipibus illarum. His qui acutius valent intueri, iam ex lectione ipsa liquidum est quid dicatur. Verùm quia omnium communiter habenda est cura, & respectum personarum nescit spiritualis doctrina: age manifestius vobis detegamus quæ dicta sunt, iterum ea repetentes. Cain, inquit, obtulit de fructibus terræ sacrificium Domino: deinde volens & de Abel docere nos scriptura diuina, dicit, quòd & ipse de sua arte, nempe pastoritia, suum attulerit sacrificium. Tulit enim, inquit, & ipse de primogenitis ouium suarum, & de adipibus illarum. Obserua quomodo nobis pientissima illius mens significatur, & quòd non tantum de ouibus obtulerit, sed de primogenitis, hoc est, de preciosissimis, & maximè eximiis. Deinde & ex illis ipsis primogenitis preciosissima quæque. Et de adipibus, inquit illarum, hoc est, de pinguissimis & optimis. De Cain nihil tale adnotatum est. Sed quid obtulit? de frugibus terræ sacrificium: quasi diceret: qualiacunque obueniebant, nulla ad delectum adhibita opera vel diligentia. Iterum dico, & dicere non cessabo. Non quia Deus rebus nostris indiget, oblata suscipit, sed vult & per hæc ostendi nostram gratitudinem. Nam cum qui Deo offert, & offert ex his quæ Dei sunt, & intelligit quantum differat natura, & cum homo sit, tantum sit honorem sortitus: oportebat, quantum sibi conceditur, suum testari officium, & preciosissima offerre. Sed vide obsecro dilecte. Habes hîc occasiones, vt quod oportet contempleris, meritò pœnas luere eum, qui suam ob ignauiam amittit salutem. Neque enim ille doctorem aliquem habuit, neque hic suggestorem & consiliarium: sed vterque conscientiæ suæ magisterio, & sapientia diuinitus humano generi suppeditata, ad hanc oblationem incitatur: sed † varietas mentis] & voluntatis segnities, illius quidem acceptissimam fecit oblationem, huius autem repudiatam. *Et aspexit Deus Abel, & ad dona ipsius.* Vide quomodo impletur hîc quod in euangelio est dictum: Primi erunt vltimi, & vltimi primi. Ecce enim qui ob primogenituram priuilegium habebat, & proinde prior offerebat, minor visus est fratre, vt qui secus offerret quàm oportebat. Nam cùm vterque obtulisset, dicit diuina scriptura: Et aspexit Deus ad Abel, & ad dona eius. Quid est, Et aspexit? id est, approbauit, laudauit mentem, coronauit voluntatem: & quasi quis dicat, facto contentus fuit. Nam & si de Deo loquimur, & de immortali natura aperire os audemus: sed cum homines simus, non possumus hæc aliter quàm per linguam percipere. Attende rem miram: Aspexit, inquit, Deus ad Abel, & ad dona ipsius. Ouium oblationem dona vocauit: quia preciosa, eximia, & immaculata obtulerat. Aspexit igitur ad ipsum, quia sano & syncero animo obtulerat: & ad dona oblata, non quòd nullis notis aspersa, sed quòd vndequaque preciosa erant, tum ob mentem eius qui obtulerat, tum quòd primogenita erant, & ex illis electissima, & ex adipibus ipsis, hoc est, ex optimis optima. Et aspexit Deus ad Abel, & ad dona ipsius: ad Cain autem, & ad sacrificia ipsius non attendebat. Quia recta intentione, & syncera mente obtulerat, Aspexit, inquit, Deus ad Abel, hoc est, accepit, gratum habuit, laudauit. Cæterum oblata vocauit dona, vt per hoc offerentis animo maiorem honorem haberet. Ad Cain autem, & ad sacrificia illius non attendebat. Ne pigeat videre scripturæ diligentiam. Nam cùm dicit, non attendebat, monstrauit reprobationem oblatorum. Et iterum aliud nos docet, vocando oblationes fructuum terræ, sacrificia. Ecce quomodo per facta & verba ipsa docet Dominus, quòd hæc omnia à nobis vult fieri, vt animi nostri per ea quæ à nobis fiunt, manifesti reddantur, & vt sciamus quòd Dominum habemus & conditorem eum, qui ex nihilo nos vt essemus produxit. Oues enim nominando diuina scriptura munera, terræ autem fructus sacrificia appellando, docet nos, quòd Deus neque vt bruta adducantur, neque vt terræ fructus offerantur, sed tantum mentis affectionem quærit. Vnde & nunc propter mentis affectionem ille quidem cum donis approbatus est, & gratus fuit: iste verò cum sacrificio suo reiectus est. Quòd autem aspexit ad Abel, & ad munera ipsius: ad Cain autem, & ad sacrificia illius non attendit, intelligamus vt decet dignè. Vult enim dicere, quòd cognoscere illos fecerit, se illius approbare voluntatem, huius autem repellere ingratitudinem. Et talia sunt quæ ad Deum spectantia egerunt. Videamus autem sequentia. *Et * tristitia affecit Cain valde. Et concidit vultus eius.* Quid est, Et tristitia affecit Cain valde? Duplex illi tristitia facta est, & quòd solus ipse repudiatus fuit, & quòd fratris donum acceptum fuit. Et tristitia affecit Cain valde, & concidit vultus illius. Quid affecit illum tristitia? Vtraque hæc valde tristitia affecerunt, & quòd Dominus non attendit sacrificium ipsius, & quòd donum fratris acceptum fuit. Igitur opus erat, vt delictum corrigeret is, qui ex his quæ egerat causæ conscius erat. Nam Dominus noster, cum misericors sit, quãdo delinquimus non tã nos auersatur ob delictũ, quàm quãdo perseueramus in delicto, cuius iste nullam

Marginal notes: conscientiæ. | animi de. incepser. cellentia. | Matt. 19. | Marc. 10. | ἐλύπησε, dolore, affecit, & ue tristitia, ablatiui casus.

iste nullam rationem habuit. Et vt hoc euidenter scias, & misericordię suæ magnitudinem ineffabilem videas, vide ex his quæ nunc fiunt, bonitatis illius excellẽtiam, & patientiæ magnitudinem. Nam postquam vidit illum supra modum mœstum, &, vt ita dicam, à tristitiæ fluctibus submersum iri, non despexit: sed quam erga patrem ipsius misericordiam declarauerat, dãdo illi satisfaciendi occasiones, & fiduciæ ianuam aperiens, & dicens: Vbi es? Post grauem illam ruinam, misericordiã & nunc erga ingratum illum declarat, manum illi quasi in præceps eunti porrigens, & occasionem præbere volens, vt delictum corrigat, dicit: *Quare tam mœstus es? & quare concidit vultus tuus? Nonne, si rectè obtuleris, rectè autẽ non diuiseris, peccasti? Quiesce. Ad te * conuersio illius, & tu illius dominaberis.* Expende oro dilecte ineffabilem misericordiam, & in docendo nobis congruam humilitatem. Quia postquam vidit illum ab inuidentiæ affectione oppugnari, vide quomodo pro sua benignitate congrua ipsi remedia apponit, vt statim educatur, & aquis non obtegatur. Quare tristis factus es? quare concidit vultus tuus? quare tanta detineris tristitia, vt & in facie mœroris magnitudinem ostendas? quare ira te inuasit? quare non à te ipso quod oportebat fieri, considerasti? Num homini sacrificium obtulisti, qui falli possit? ignoras, quòd mihi non est opus vt aliquid offeratur, sed sanam offerentium mentem volo? Quare concidit vultus tuus? Nónne si rectè obtuleris, nõ autem rectè diuidas: hoc quidem quod in animum accepisti, esse offerendũ, laude dignum est: quòd verò non rectè diuidis, oblati repudiationem operatum est. Oportet enim offerẽtem Deo, in discernendo magnam adhibere diligentiam. Et quantum differunt qui offert & qui accipit, tanta & in discretione faciendi diuersitas. At horum nihil tu cogitasti, sed vt fortuitò cõtigit, obtulisti. Atque idcirco non potuerunt esse accepta. Nam sicut intentio tua, cum qua oblationem fecisti, nihil distare existimans, reiectanea fecit, quæ à te sunt oblata: sic fratris tui animus, qui rectus fuit, & dignum in discernendo studium habuit, accepta illius dona fecit. Verumtamẽ neque sic pœnam delicti repeto, sed ostendo duntaxat delictum, & consilium affero, quod si accipere volueris, & peccatum emendabis, & teipsum grauioribus malis non inuolues. Quomodo? Peccasti, & grauiter peccasti, sed non punio, propter delictum. Misericors enim sum, & nolo mortem peccatoris, sed vt conuertatur & viuat. Igitur quia peccasti, quiesce, tranquillitatem facito tuarum cogitationum, & libera mentem à procellis fluctuum inundantium: cohibe tumultus illos tuos, ne addas priori peccato grauius aliud. Neque consilium aliquod immedicabile arripias. Ne teipsum maligno dæmoni captiuum tradas. Peccasti, quiesce. Sciebat ab initio quòd fratrem hic adoriturus esset, & ideo antea verbis reprimit. Nam quia tanquam Deus, cui etiam arcana sunt cognita, quia sciebat cordis illius motus, multum admonẽdo, & verba illius infirmitati accommoda proferendo, congruam ipsi medicinam protulit, sua omnia faciens, tametsi ille repulso medicamento, in fratricidij profundum se præcipitarit. Peccasti, quiesce. Ne putes, inquit, licet tuum auersatus sim sacrificium ob prauam mẽtem, fratrísque oblationem acceptam habuerim ob sanam intentionem, quòd ideo primatu te destituam, & primogenituræ dignitatem à te auferam. Nam licèt honore ego illum prosecutus fuerim, acceptáque fuerint illius dona: verumtamen ad te conuersio illius, & tu ipsius dominaberis. Atque post peccatum hoc permitto, vt primogenituræ priuilegiis gaudeas, illúmque sub tua potestate & dominio esse iubeo. Vide misericordiam Domini, quomodo furorem & insaniam illius demulcere, & verbis his impetum auferre nititur. Quippe motus mentis illius videns, & crudelem ac sanguinariam illius voluntatem sciens, nunc præmitigare eius rationem vult, & serenitatem menti inducere, subiiciendo ipsi fratrem, & potestatem ipsius nihil minuendo. Verumtamen post tantam curam, & tanta remedia, nihil commodi amplius inde sensit. Tantum valet mentis peruersitas & malitiæ excellentia. Proinde obsecro, vt caueamus ne illum imitemur, & relicta omni malitia, mandata Domini attentè ac diligenter perficiamus, præsertim post tanta taliáque exempla. Nam si hic, Cain inquam, nullum ante se inuenit, qui tale quiddam egerit, nihilominus tamen intolerabilem & grauem sustinuit pœnam, quam & vos postea scietis: quid verisimile est nos passuros, qui eadem, vel etiam grauiora peccamus, idque post tantam gratiæ largitatem, nónne certum quòd ignis æternus, vermis qui non interibit, stridor dentium, tenebræ externæ, gehenna ignis, & aliæ ineuitabiles pœnæ nobis intentabuntur? Nulla enim defensio nobis relicta est, si ita negligentes & ignaui fuerimus. Nónne scimus omnes quæ sint facienda, quæ non facienda? Et quòd qui faciunt quæ oportet, principales coronas assequentur, alij autem extremæ extremorum suppliciorum pœnæ addicentur. Ideo precor atque obsecro ne conuentus iste noster inutilis sit & frustra factus: sed vt quæ auribus hausta sunt, eadem & factis expromantur, vt nobis bene conscij, atque interim bona spe freti, difficile hoc præsentis vitæ pelagus facile traiicientes, in portum misericordiæ Dei peruenire, & ineffabilia bona illa consequi valeamus, quæ diligentibus se promisit, gratia & misericordia vnigeniti eius filij, cum quo sancto & adorando eius spiritui gloria, honor & imperium, nunc, & semper, & in secula seculorum. Amen.

Marginal notes: ἀποστροφὴ, sic quidem lxx. alij verò aliter vertunt. | Ezech. 18.

Et dixit Cain ad Abel fratrem suum, egrediamur in campum.

HOMILIA XIX.

QVEMADMODVM incurabilia vulnera, neque austeris medicamentis cedunt, neque lenientibus: ita & anima semel captiua, si se peccato cuipiam obnoxiam fecerit, & considerare noluerit quæ sibi sunt vtilia: etiam si quis innumera inculcet illius auribus, nihil proficiet: sed quasi mortuæ essent aures, nullam ex admonitione suscipit vtilitatem: non quia non potest, sed quia non vult. Non enim sicut in corporalibus vulneribus videri solet, ita & in voluntate est. Nam in corporalibus naturæ affectiones sæpe immobiles sunt, in voluntate autem non ita se res habet. Sæpe enim si voluerit, etiã qui malus est, mutatur, & fit bonus: & qui bonus, per ignauiam excidit, & fit malus. Quia ergo liberi arbitrij esse nostram naturam fecit omnium dominus, ipse quidem quæ sua sunt, omnia pro sua misericordia semper exhibet. Et sciens abscondita in profundo mentis & arcana, hortatur, consulit, conatúsque nostros malos reprimit. Et necessitatem vtique non imponit, sed congruis remediis appositis totum iacere in ægrotantis sententia dimittit. Hoc igitur & in Cain factum est nunc. Vide enim post tantam prouidentiam & sui curam, in quantam inciderit insaniam. Oportebat enim conscium peccati sui in emendando postea occupatum esse. At ille quasi ebrius, affectioni & vulneri priori aliud vlcus coniungens, & medicinam tanta diligentia adhibitam non admittens, sed destinatam

cædem in opus perducere festinans, à dolo & versutia exorditur, & fallacibus verbis fratrem decipit. Tam efferus & pecuinus est homo, qui in peccatum declinauit. Nam sicut magnum & venerandum est rationale hoc animal, & maximè quando in virtutis viam contendit: ita quando in malum declinat, truculentarum bestiarum imitatur crudelitatem. Quin & cùm feroces illarum mores assumpserit, quamuis rationale & mansuetum animal sit, multis tamen nominibus illarum superat ferociam. Videamus igitur & de istis quid acciderit. *Et dixit Cain ad Abel fratrem suum: Egrediamur obsecro in campum.* Verba quidem fratris, mens autem homicidæ. Quid facis ô Cain? nescis cui loqueris? Non cogitas, quòd tibi cum fratre colloquium est? Non reputas, quòd eodem quo tu vtero natus est? Non expendis abominabiles conatus? Nō times iudicem qui falli nequit? Non horret mens tua facinus? Quamobrem in campum vocas fratrem, & foras à paternis vlnis abducis? Quare ipsum paterno auxilio destituis? Quid noui accidit, quòd nunc fratrem in campum trahis? & id quod prius non fecisti, nunc facere attentas? & amicitiæ occasione fraternam beneuolentiam prætexendo, hostilia quæque perpetrare deliberas? Quę insania? Quę rabies? Esto excæcatus mente, fraternæ affectionis nullam rationem habeas, neque naturam agnoscas: cur aduersus illum ad bellum te instruis, qui nulla te iniuria affecit? Quid item habes, quod parentibus obiicias, quos tanta mœstitia affligere deliberas, & actor esse terribilis tragœdiæ, vt primus eis violentam mortem ostendas? Has illis retributiones reddis suæ educationis? Quæ diaboli ars in hoc te flagitium impulit? Habésne quod dicas? An gratia Domini erga illum, ipsum aduersum te extolli fecit? Nónne præcauens ob hanc sanguinariam tuam mentem subiecit illum tibi, & sub tua potestate esse fecit? Et dixit, Quia ad te conuersio illius, & tu ipsius dominaberis. Nam hoc de fratris subiectione accipiendum est. Sunt enim aliqui dicentes, quòd de sacrificio oblato ab eo Deus dixerit talia. Ad te conuersio, inquit, doni, & tu ipsius dominaberis: id est, eo frueris. Et ideo vtrunque sensum dixi, relinquēs vestræ prudentiæ, id quod dictis magis congruum videtur, eligendum. Mihi enim videtur de fratre esse dictum. *Et factum est, cùm essent ipsi in campo, surrexit Cain contra fratrem suum, & occidit illum.* Horrendum facinus, periculosi ausus, abominabile opus, incōdonabile peccatum, efferatæ animæ sententia. Surrexit, inquit, contra Abel fratrem suum, & occîdit illum. O abominabilem manum, ô dexteram miserabilem! imò non manum oportet vocare abominabilem & miserabilem, sed mentem cui membrum seruit. Dicamus igitur sic, O audacem mentem, & abominabilem & miserabilem, & quicquid dici potest, non satis dicetur. Quomodo non obtorpuit manus? quomodo potuit tenere gladium, & infligere plagam? quomodo non auolauit à corpore anima? quomodo valuit operari tam nefandum facinus? quomodo non inflexa est, & mutauit sententiam? quomodo non cogitauit naturam? quomodo non expendit antequam adoriretur nefas, operis finem? quomodo ferre potuit post facinus, vt videret corpus fratris spiritum efflans & palpitans super terram? quomodo potuit videre mortuum & proiectum super terram, & à spectaculo non statim periit? Nam quum nos post tot annorum numerum, cùm quotidie morientes videmus, quamuis vulgari morte, & sanguine nihil nobis iunctos, viribus destituimur: & si inimicus sit, inimicitiarum finem facimus, quātò magis hunc disperire par erat, & statim expirare debuisse animam, cùm videret fratrem, qui paulò antea loquebatur, ea-

A dem matre natum, eodem patre genitum, eiusdem vteri partu editum, Deo singulari gratia acceptum, subitò absque spiritu & operatione iacentem, & super terram palpitantem? At videamus post nefarium illud facinus, & post flagitium nulla venia dignũ, quanta iterum verborum humilitate, quantáque misericordia omnium Deus vtitur. *Et dixit Deus ad Cain.* Idipsum vel solum quantæ bonitatis fuerit, quòd eum qui tanta cōmiserit, colloquio dignatur? Nam cùm nos sæpe cognatos nostros abominemur, si quando viderimus eos tale quoddam facinus perpetrasse: quantò magis bonum Deum obstupescimus tanta vti tolerātia? & valde meritò. Medicus enim est, & clementissimus pater. Nā & sicut medicus nihil non facit vt graui morbo impliciti confirmentur: & sicut clementissimus pater filios, qui nobilitatem suam ignauia amisere, paterna indulgētia ad pristinam fœlicitatem reducere cupit. Proinde quia immensæ bonitatis est; iterum misericordiam suam illi, B qui talia fuerat ausus, ostendere vult. Dicit enim illi. *Vbi est Abel frater tuus?* Multa & immensa Dei patientia est. Non enim interrogat quasi ignoret: sed idipsum agit, quod & patri illius fecerat. Nihil enim obstat, quin idē denuò dicatur. Nam quemadmodum illum, cùm se præ confusione nuditatis tegeret, rogabat. Vbi es? non ignorans, [Sup. cap. 3.] sed fiduciæ occasiones illi præbens, vt per confusionem peccati, delictum ipsius ablueretur. Hunc enim morem habet, vt ab initio à nobis peccatorum exigat confessionem, & veniam præbeat, ita & nunc rogat Cain, & inquit: Vbi est Abel frater tuus? Ignorantiam simulat misericors Deus, hac interrogatione eum, qui talia commiserat, præparans, vt ad peccati confessionem adduceretur, posétque veniam fortè & misericordiam assequi. Vbi est Abel frater tuus? Quid igitur ad hæc ingratus & impudens? Debebat cogitare quòd Deus non ignarus rei rogaret, sed ab ipso confessionem criminis exigeret: & nos doceret, nūquam cau- C sa non examinata sententiam contra fratres debere ferri, & memori mente seruare cōsilium Domini: & quòd hunc illius conatum reprimens, & conscius etiam antequam eueniret, quid ille habebat in animo, præseruatoriis vsus est. Oportebat his omnibus cogitatis finem esse insaniæ, & dicere quid factum, & ostendere medico vlcus, & accipere ab illo pharmaca. Verùm ille iterum auget vulnus, & vlcus increscere facit, & dicit, *Haud scio.* Vide responsi impudentiam. Num homini loqueris, quē fortè decipere posses? Nescis infelix & miser, quis est qui tibi loquitur? Non cogitas, quòd ob bonitatem magnam quærit, occasionem quandam inuenire cupiens, per quam suam tibi declaret misericordiam, & vt postea tentatis à se omnibus, nullam habens defensionem, pœnæ teipsum obnoxium constitueres? *Et dixit,* inquit, *Haud scio. Num custos fratris mei sum ego?* Cogita hîc obsecro conscientiæ accusationem, & quomodo qui conscientia impellebatur (vt ita dicam) nec vbi di- D xerit, haud scio, quiescere potest, sed subdit: Num custos fratris mei sum ego? tantum non seipsum iudicans. Tametsi, quia grandior ætate, etiam secundùm naturæ leges custodem fraternæ salutis esse te oportebat. Hoc enim natura decreuit, & oportet eos qui ex eodem vtero nati sunt, mutuò esse custodes. Quòd si hoc nolebas, & noluisti custos esse fratris: quare ergo illius interfector es factus? & eum qui te nulla affecit iniuria, perdidisti? & putasti nec fore aliquem qui te de hoc reprehensurus esset. Sed expecta, & videbis accusatorem tuum fore eum, qui interfectus & prostratus iacet, & te viuente & ambulante, clara voce clamaturum. *Et dixit Deus: Quid fecisti hoc?* Magna huius verbi recondita vis est, & emphasis. Quare, inquit, hoc operatus es?

Quare

Quare fecisti nefarium hoc facinus? abominabile opus, factum inexpiabile, insaniam intolerabilem, cædem nouam & raram, iam primùm hominum vitæ tua dextra inuectam? Cur fecisti hoc tam magnum, tam terribile, quo non est peccatum aliud grauius? *Vox sanguinis fratris tui clamat ad me de terra.* Num homo sum, inquit, qui solam illam vocem audiam, quæ per linguam profertur? Deus sum, qui possum & per sanguinem audire clamantem, & alicubi prostratum, & in terra iacētem. Ecce quousque volat vox sanguinis huius. Et vsque in cœlum à terra ascendit, & prætercurrens cœlum, cœlóque superiores virtutes, regio throno assistit, & tuum deplorat homicidium, ac nefarium hoc scelus accusat. Vox sanguinis fratris tui clamat ad me de terra. Num, inquit, in alienum & hospitem iniquitatem hanc patrasti? in fratrem tuum, illum qui nulla te iniuria affecerat, sęuisti. Sed fortè mea beneuolentia hanc illi cædem peperit, & cùm non posses mecum pugnare, in illum effudisti furorem tuum indomitum. Eapropter talem tibi pœnam infero, vt audax istud facinus obliuioni tradi non possit, & quę in te fiunt, omnibus posthac secuturis castigatio & admonitio sint. Et nunc quia hoc fecisti, & malam voluntatem ad effectum deduxisti, & per inuidiam cædem commisisti: *Maledictus tu de terra.* Vides maledictionis diuersitatem, dilecte? Ne igitur inconsideranter hinc transeas, sed ex maledicti magnitudine, flagitij immanitatem expende. Nam quantò maius sit peccatum hoc præuaricatione protoplasti, ex maledictionis varietate scire volenti licet. Illic enim inquit: Maledicta terra in operibus tuis: & in terram effusa est maledictio, ostēsa sua in hominem cura. Hîc verò quia res perniciosa, facinus iniquum, & inexpiabile flagitiũ, ipse pœnam luit. Et nūc maledictus, inquit, tu de terra. Nam quia fermè eadem egit quæ serpens, & quasi organum seruiuit diaboli sententiæ: & sicut ille fraude [mortalitatem.] †malitiam introduxit, sic & hic deceptum fratrem & in campum eductum, armata in illum manu occidit. Et propterea sicut illi dixit, Maledictus tu inter omnes bestias terræ: sic & huic, qui eadem quæ ille operatus fuit. Nam sicut diabolus, qui odio & inuidia mouetur, ferre nō potuit tot ineffabilia beneficia, quæ in hominem ab initio collocata sunt, inuidia ad deceptionem extimulatus est, quæ mortem induceret: ita & hîc Deum erga fratrem suum videns beneuolentia magna affici, ex inuidia ad homicidium prosiliit. Idcirco dicit illi: Et nunc maledictus tu de terra. *Maledictus*, inquit, *eris, & terræ illi quæ aperuit os suum, vt sanguinem fratris tui de manu tua exciperet.* Et terræ illi, inquit, eris maledictus, quæ sustinuit tali sanguine irrigari, qui tanta abominatione effusus est. Dein scriptura diuina maledictionem interpretans, manifestius dicit: *Quando operatus fueris terram, non adijciet vt det tibi robur suum.* Magna pœnæ species, & graue indignationis pondus. Laborem quidem, inquit, sustinebis, & quæ tu facere potes, omnia facies: & operaberis terram tali sanguine coinquinatam: non senties autem aliquem fructum tam multorum laborum, sed inutilis erit omnis labor tuus quē feceris. Neque hic finis erit pœnæ, sed & gemens & tremens eris super terram. Rursus & hoc maximum est supplicij genus assiduò gemere ac tremere. Quia enim, inquit, abusus es robore corporis, & membrorum viribus, propter hoc continuum hunc tremorem & motum tibi infero, vt non solum ipse habēs iugem admonitionem & memoriam huius nefasti sceleris: sed vt & omnes qui te vident, viso te, quasi clara illis voce annunciaretur, discāt ne talia audeant: & pœna tua alios doceat omnes, ne vltrà tali sanguine terram incestent: & pręterea non breui te morte plectam, vt ne factum obliuioni tradatur: sed

A vitam morte grauiorem sustinere te faciam, vt per hæc discas qualia perpetraueris. *Et dixit Cain domino: Maior est iniquitas mea, quàm vt dimittar ego.* Magnum aliquid, & saluti nostræ plurimum conducibile hic, si attenti fuerimus, licebit addiscere. Et dixit Cain: Maius est peccatum meum, quàm vt dimittar ego. Ecce absoluta cōfessio. Tale tātúmque est, inquit, peccatum quod commisi, vt non possim accipere veniam. Ecce, inquit aliquis, confessus est, & sic confessus est, vt omnem excederet diligentiam: sed nihil inde lucri, dilecte. Intempestiua enim confessio est. Hoc enim facere oportebat tempore congruo, quando adhuc impetrari poterat à iudice misericordia. Memores nunc estote oro, quod ante breue tempus dixi, quòd terribili illo die, & iudicium illud non poterit deprauari, & vnusquisque nostrum ob peccata † desperabit,] videns ante oculos terribilia illa tormenta, & ineuitabiles pœnas, †nullam] inde habiturus vtilitatem, tempore destitutus. [pœnitentia ducetur,) sed nullā est)] Pœniten- B tia enim priusquam pœna inferatur, tempus habet, & ineffabilem vim. Proinde obsecro, cùm adhuc efficax est mirificum hoc pharmacum, commoda & fructus inde percipiamus, & cùm adhuc sumus in præsenti vita, pœnitentiæ medicamen nō aspernemur, scientes liquidò, quòd nihil tunc nobis pœnitudo proderit, cùm solutum fuerit spectaculum, & tempus certaminum ablatum. Verum ad institutum redeamus. Oportebat enim tunc cùm interrogaretur à domino, Vbi est Abel frater tuus? confiteri peccatum, & procidere, & orare, & veniam petere. Ipse verò tūc quidem medicinam reiecit: nunc autem post sententiam, post finem, post omnia, postquam clara voce accusatus à sanguine in terra iacentis, confitetur, nihílque inde lucrifacit. Vnde [Prou. 18.] propheta dicebat: Iustus suiipsius accusator in principio sermonis. Et hic quoque si præuenisset domini reprehensionem, omnino misericordiam cōsecutus fuisset, propter immensam domini benignitatem. Nullum C enim est peccatum, quantumcunque graue sit, quod illius misericordiam vincat: modo tempore debito pœnitentiam agamus, & veniam petamus. Et dixit Cain: Maius est peccatum meum, quàm vt dimittar ego. Sufficiens confessio, sed intempestiua. Et dixit: *Si eieceris me hodie à facie terræ, & à facie tua abscondar, & ero gemens & tremens super terram. Et erit, omnis qui inuenerit me, occidet me.* Vide quàm miserabilia verba, tum quia intēpestiua, tum quia tempore elapso nullum fructum afferentia. Et dixit: Si eiicis me hodie à facie terræ, & à facie tua abscondar, & ero gemens & tremens super terram. Et erit, omnis qui me inuenerit, interficiet me. Si in terra, inquit, maledictum me fecisti, & ipse me auersaris, tantæque pœnæ tradidisti me, ita vt gemam & tremam: nihil prohibebit postea, quin quisquis in me vel fortuito inciderit, nudatum tua gratia, interficiat. Facilè inuadere me poterit, inquit, si quis interficere volet. Neque enim ipse obluctari potero, tam dissoluta imbe- D cilliáque membra circumferens, & vndique tremiscēs: insuper & hoc, quòd sciunt omnes tua me gratia destitutum, si quis vult occidere, vt ad cædem meam prosiliat, armabit. Quid ergo misericors & bonus dominus? *Et dixit illi dominus Deus: Non sic.* Ne putes, inquit, hæc ita fieri. Neque enim licet, vt te quisquis volet, interficiat. Extendam enim vitam tuam, maiórque & inde tibi dolor erit, & relinquam te posteritati magistrum, vt tui spectaculum illi sit admonitio & castigatio, nullúsque exemplum tuum sequatur. *Et dixit dominus Deus: Non sic. Omnis qui occiderit Cain, septies vltione exquisita soluet.* Fortassis multa sunt quæ dixi, & prolixitate corpori molestiam attulimus. Sed quid faciam? Quia video vestram in audiendo auiditatem, & ingens desiderium,

reliqua etiam pertractabo,& pro viribus meis interpretabor.Quid est septies vltione exquisita soluet?Sed iterum vereor ne dictorum multitudine memoriã his quæ dicũtur adobruam,& videar vobis fastidiũ adferre: sed si non fatigamini, sustinete, & absoluto hoc contextu, sermonem finiemus. Et dixit illi dominus Deus: Non sic. Omnis qui occiderit Cain,septies vltione exquisita soluet. *Et posuit dominus Deus signum in Cain,ne omnis qui inueniret, illum occideret.* Hoc timuisti,inquit,ne occiderêre: Confide,hoc non erit. Nam quisquis hoc facere attentauerit,septuplici pœnæ se faciet obnoxium:& idcirco hoc signum tibi impono, vt nullus ignorans interfecto te, pœnis illis se obnoxium faciat. Et hanc ob causam signum hoc tibi impono. Sed decet vt manifestius vos doceam, quomodo qui Cain occîdit, septem pœnarum reus sit. Vos precor attendite. Nam si nunc, sicut & in superioribus diebus sępe charitati vestrę diximus,cùm ieiunij tempus est, & tãta tranquillitate fruimur,& liberati à cogitationibus quę mentem nostram perturbant, non summa diligentia addiscimus quæ in diuinis scripturis continentur, quando ea aliis temporibus discere poterimus? [Ideo oro & precor,& supplico, & quasi genua vestra contingo, intenta mente his quę dicuntur auscultemus,vt fructu aliquo nobili & præcipuo accepto, domum postea redeamus.] Quid igitur est septies vltione exquisita soluet? Primùm quidem septenarius numerus de multitudine dicitur in diuina scriptura: id quod sæpe in scripturis occurrit, vt quòd sterilis peperit septem: & similia.

1.Reg.2. Hier.15.

Coniectare autem hîc licet peccati magnitudinem, & quòd nõ vnum peccatum commiserit, sed septem, quorum quoduis per se magna pœna luendum.Igitur quomodo hæc numerabimus? Primùm †inuidet damnum illaturus.] Secundò,fratrem suum occidere destinat.

inuidet fratri quòd Deo sit gratus.

Tertiò,fraudes consuit. Quartò,cædem opere implet. Quintò,fratrem occidit. Sextò,primus mortem operatus est. Septimò, Deo mentitus est. Obseruate dicta, si vultis ea iterum recensebimus, quò sciatis quomodo vnumquodq; per se sufficiebat, vt maxima plecteretur pœna. Nam quis vel venia dignaretur alteri inuidentem, quòd plus diuina gratia potiatur? Ecce vnum maximum & inexpiabile peccatum. Deinde hoc maius ostenditur,quia frater erat cui inuidebat,& nulla illum prorsus iniuria affecerat. Ecce & hoc quoque non vulgare peccatum est. Iam tertium quòd dolos nexuit,decepto & in campum tracto fratre,neque ipsam naturam reueritus. Quartum peccatum ipsa erat cædes,quam perpetrauit.Quintum, quòd fratrem occidit, eodẽ ex vtero prognatum. Sextum, quòd primus cædis specimen introduxit. Postremum, quòd rogatus à Deo omnium domino, Vbi est Abel frater tuus? mentiri illi ausus est. Dicit igitur:Qui te occidere attẽtauerit,septem maximis pœnis seipsum reum faciet. Ne igitur hoc metuas. Ecce enim & signũ in te pono, ita vt nullus qui te inuenerit,† ignorans tua morte capiatur, & reum se faciat septem horum peccatorum.]

ignoret)

Nam totius vitæ tuæ productio posteritati vtilis erit: & id quod solus nullo præsente operatus es,hoc discent omnes qui gementem & trementem vident, & quasi per corpus tremorem clamãtem, & omnibus dicentem: Nullus talia audeat,qualia ego,vt ne in eandẽ pœnam incidat. Hæc audientes dilecti, quæ dicta sunt, non inconsideràter prætercurramus, neque hoc solùm spectemus,vt huc quotidie conueniendo spirituali mẽsa fruamur. Nulla enim solius auditus vtilitas fuerit,nisi adsint obedientia & opera.Sed cogitantes vnde in hoc expiabile & graue peccatum Cain seipsum impulerit,vt innoxium ac fratrem aggrederetur dolo, & occideret: ne fugiamus aduersa & mala pati, sed potius caueamus

A ne aliis mala per nos inferantur. Ille enim est, qui verè malè affligitur, qui proximo suo negocium facit. Et vt verum hoc esse scias,vide hîc obsecro, quis est qui mala patitur, an occidẽs, vel occisus? manifestum ꝙ occidẽs. Et occisus vsq; ad nostra tẽpora, in ore omniũ decãtatur,&prædicatur, & coronatur,vt veritatis primus testis: sicut dicit & beatus Paulus:Mortuus Abel adhuc loquitur.

Hebr.11.

Sed qui occidebat, etiam nunc vitam agebat miserabiliorem quàm vllus homo, & postea ab omnibus malè audit, vt abominabilis, & vt à Deo maledictus à diuina scriptura traducitur, & hoc quidẽ in præsenti vita, quæ semel intercidet. Quæ autem in futuro seculo occurrere debeãt, cùm vnicuique pro suo opere reddet iustus iudex, quis sermo dicere posset, quæ bona,vel quæ mala?

Rom.2. Apoc.22.

Nullus, nullus planè, neque iucunda neque tristia narrauerit. Enimuerò Abelis quidem est regnum cœlorum: & perpetua habitacula,& chori patriarcharum,prophetarum,& apostolorum,& omnium B sanctorum congregatio illum suscipient simul in immortalitate regnaturum, in Christo Iesu domino nostro,vnigenito Dei filio & Deo. Huius autem,Cain inquam,est gehenna ignis,aliáque immortalia omnia tormenta ipsum excipient,vt puniant in infinita secula, & cum illo omnes qui similia egerunt,& maximè post ista turpissimis affectionibus captos,quantò & maior pœna à domino omnium pronunciatur. Audi enim beatum Paulum dicentem, Quicunque enim sine lege peccauerũt,sine lege peribũt:hoc est,leuiorem ferẽt pœnam, eò quòd non habuerint legem quæ minaretur & corrigeret.

Rom.2.

Et quicunque in lege peccauerunt, per legem quoque iudicabuntur. Hi autem,inquit, qui eadem faciunt quæ illi,& legis adminiculum habuere, grauiores & intolerabiliores sustinebunt cruciatus. Et meritò: quia neque lex, neque quod alios modestiores & meliores reddidit, hos emendare potuit. Quocirca obsecro,vt vel saltem nũc aliorum correptionibus nosipsos C emendemus, & vitam nostram corrigamus ad domini obedientiam,illius obtemperantes legibus,vt neque liuor,neque inuidia, neque corporalis amor, neque huius vitæ gloria & potentia, neque ventris voluptas, neque alia quædam absurda concupiscentia dominetur animæ nostræ: sed expurgati ab omni cœno, voluptatéque temporali, & vale dicto omnibus fœdissimis absurdissimisque affectionibus, ad beatam illã vitã,& ineffabilia illa bona, quæ Deus se diligentibus promisit, introducamur: quæ omnibus nobis concedantur,gratia & misericordia domini nostri Iesu Christi, cum quo patri, simul & Spiritui sancto sit gloria, imperium, honor,nunc,& semper,& in secula seculorum. Amen.

Et cognouit Cain vxorem suam, & vt concepit, peperit Enoch, & erat ædificans ciuitatem.

Homilia xx.

D

AGE iterum hodie in manus sumentes quæ in contextu lecta sunt, inde vobis doctrinam apponamus,& solitum ex libris beati Mosi colloquium habeamus, imò ex sancti Spiritus eloquiis,quę per prophetæ linguã diuina gratia nos docuit. Sed quò manifestior sermo noster sit,operępręcium fuerit,vt in memoriam vobis referamus vbi doctrinã nuper absoluerimus, vt eadem hodie repetita, & de nũc lectis dicere incipiamus. Scitis enim,quòd argumentum de Cain & Abel narrauimus,ostendentes tam ex his quæ facta sunt, quàm ex his de quibus obtulerunt domino, quomodo faciendorum agnitio animis nostris insita sit, & quòd omniũ opifex

opifex nos liberi arbitrij fecerit, & vbique vel coronat, vel cõdemnat, secundum quod nostra est intentio. Ob hoc enim sacrificium Cain repudiatum fuit, dona verò Abel accepta.Et quòd hinc inuidia orta Cainum in cędem fratris extimulauit, qui & post impium facinus, volente Deo ipsum prouocare ad confessionem peccatorum, neque remedium sanitatis accepit, sed scelesto homicidio mẽdacium coniunxit, & grauem illam pœnam sibi conciliauit,supernáque gratia se nudauit, posteris in correctionis exemplum propositus,quia ob sententiam in se acceptam, omni hominum generi loquitur quasi clamans & dicens: Ne tale quid vllus vestrum vnquam audeat,ne quis in similes incidat pœnas. Vidistis domini misericordiam, quomodo sua in illum pœna,non ipsum solum castigare, sed per ipsum simul posteros omnes modis omnibus fugiendum tam temerarium facinus docere voluit? Agè nunc sequentia attingamus,vidẽtes quid hodie nobis narret beatus ille propheta, Spiritus sancti operatione nostris auribus insonans. Nam postquam à domino sententiam accepit: *Egressus est*,inquit, *à facie Dei.* Quid est,exiit à facie Dei? hoc est,nudatus est præsidio Dei, propter abominabile & perniciosũ facinus.*Et habitauit in terra Naïd, è regione Edem.* Narrat nobis diuina scriptura & locum in quo postea habitauit, & docet quomodo & hic non procul à paradiso versatus sit, vt è regione illius existens, continuò memor esset,tum eorum quæ patri suo ob præuaricationem cõtigerunt, tum magnitudinis eorum quæ ipse perpetrauerat, propter quæ tanta sibi neque patris correptione emendato, pœna irrogata est. Et locus ille in quo habitauit,perpetua memoria fuit, nõ illi soli, sed & seculis posterioribus, ob tremorem & motionem. Nomẽ enim Naïd, Hebraica dictio est,& vocatur motio. Itaque crimen illius notum & à loco, quasi in columna ærea scriptum esset. Deinde inquit: *Et cognouit Cain vxorem suam: & vt concepit, †peperit filium, cui nomen Enoch.*]

peperit Enoch.

Mortales deinceps facti homines, meritò de filiorum successione curam habebant. Sed fortè dixerit aliquis: Quomodo, cùm scriptura nusquam alterius mulieris meminit, dicit quòd Cain habuerit vxorem? Ne mireris dilecte. Nusquam enim catalogum mulierum diligenter facit, sed scriptura superuacuum non commemorans, neque omnes viros commemorat: sed succinctius nobis narrat, dicens quòd generauerint filios & filias, & mortui sint. Verisimile igitur etiam nunc Euam filiam peperisse post Cain & Abel, quam in vxorem acceperat Cain.Nam quia initia erãt, debebátque augeri humanum genus, sorores vt acciperent concedebatur. Et ideo consectanea hæc nobis coniectanda relinquit scriptura, & hoc solùm narrat, dicens: *Et cognouit Cain vxorem suam, & vt concepit, peperit Enoch.Et erat ædificãs ciuitatẽ in nomine filij sui Enoch.* Vide quomodo res nostræ paulatim * deteriores fucatiorésque fiunt. Quippe hominibus factis mortalibus studium fuit, vt immortalem suam memoriam facerẽt, partim ex filiis,quos generabãt, partim ex locis quibus filiorum nomina imponebant. Hæc omnia rectè quis diceret peccatorum & ruinæ primæ monimenta, qua è pristina gloria exciderunt,in qua quum essent †nihil horum agebant]Adam & Eua,vt pote affectionibus superiores, & nihil obnoxij. *Porrò Enoch ipsi natus est*, vt inquit, *Gaidad, & Gaidad genuit Meleleel, & Meleleel genuit Mathusala, & Mathusala genuit Lamech.* Vide quàm cursim trãsit genealogias. Et virorum tantum mentionem facit beatus ille, nusquam verò mulierum meminit. Sed quemadmodum de Cain dictum est, quòd Cain cognouit vxorem suam, cùm nusquam nos docuerit, neque dixerit vnde habuerit vxorem:sic sanè & hîc in-

σεφίζεται, in malam partem accepit: posset tamen & in bonam accipi, pro, instituuntur, & prudentiam acquirũt:vt & mox de arte ferraria locutus idem fere dicit. †nullo horũ gerebant.

A quit: *Et accepit sibi Lamech duas vxores, nomen vni Ada, & nomen secundæ Sella. Et peperit Ada*, inquit, *Iobal: hic fuit pater habitantium in tabernaculis pastorum. Et nomen fratri illius Iubal: hic fuit is qui demonstrauit psalterium, & citharã.* Vide scripturæ diligentiã:docuit nos & nomina eorũ,qui nati sunt ex vxore Lamech,& docuit nos quæ studia illorum fuerint:nempe quòd vnus alendis pecoribus fuerit deditus, & alter excogitauerit psalterium & citharam. *Sella autem*, inquit, *& ipsa peperit Thobel, & erat malleator, & faber æris & ferri.* Iterum & artem illius qui ex Sella natus erat non obticet, quia ferrariam exercebat. Vide quomodo,quæ ad vsum humani generis, quò melius subsistere queat, spectant, paulatim prouisa sint. Et primum Cain à filio suo ciuitatem ædificatam nominauit. Deinde eorum qui ex vxoribus Lamech nati, vnus pascendis pecoribus occupabatur, alius ferrariam exercebat, alius etiam psalterium & citharam demonstrauit. *Soror autem*, inquit, *Thobel Noëmam.* B Quid hoc nouum sibi vult,quòd nunc primùm nuncupatim mulieris memoriam indicat? Non simpliciter, neq; temerè: sed vt occultum quid nobis hîc declaret, hoc fecit beatus propheta: id quod in aliud tempus reponemus,nunc historiam sequamur:neque enim * fortuitum quiddam est, quod subditur, & plurimo labore habet opus,& diligentiore inquisitione,ita quòd si possent omnia ad amussim à nobis perquiri, multum hinc vtilitatis nobis accederet.

τὸ τυχὸν, fortuitũ, vulgare, vile, triuiale.

Dixit, inquit, *Lamech vxoribus suis, Adæ & Sellæ: Audite vocem meam vxores Lamech, auribus percipite sermones meos: quia virum occidi in vulnus mihi, & adolescẽtulum in cicatricẽ mihi. Quia septies vltio sumpta de Cain, de Lamech verò septuagies septies.* Obsecro mente intenta estote, & omnia quæ ad seculares curas pertinent, seponite:cum diligentia quæ dicuntur perscrutemur, vt nihil eorum nos lateat, sed quantum possibile ad profundum ingressi, occultum thesaurum venari possimus in paucis illis verbis latẽtem. Dixit au- C tem,inquit,Lamech vxoribus suis, Adæ & Sellæ: Audite meam vocem vxores Lamech, & auribus percipite sermones meos. Considera obsecro statim ab initio, quãtum illi profuerit pœna Cain irrogata. Non solum enim non expectat vt ab alio arguatur,quòd in idem & grauius peccatum lapsus sit: sed nullo vel accusante vel increpante ipse semetipsum manifestum facit, & confitetur quæ facta sint, mulieribúsq; narrat delicti magnitudinem: quasi illud quod à propheta dictum est, implens: Iustus suiipsius accusator est in principio sermonis.

Prou.18.

Plurimũ enim ad emendãda peccata valet confessio. Itaque sicut grauius est peccatis ipsis, post peccata commissa, peccata infitias ire: id quod fratricida ille agebat;& rogatus à misericorde Deo, non solùm non confessus est, quod ausus fuerat patrare facinus, sed & Deo mentiri ausus est:& propterea vt prolõgaretur vita sua, fecit. Cæterùm & hîc in illa ipsa peccata inciderat:sed animo expendens, quòd negatio grauiorem illi D parasset pœnam, vocatis mulieribus suis, nullo reprehendente vel arguente, ipse sua lingua & confessionem peccatorum facit,& cõferens quæ à se facta erant,cum his quæ à Cain,pœnam sibiipsi definit.Vidisti prouidẽtiam domini? quomodo pœnæ illius occasio sunt misericordiæ, & quòd misericordia sua non solùm ad illũ pertingit, qui pœna plectitur: sed & multis aliis vtile efficit inde remedium, modo velint inde aliquem fructum capere? Vnde enim aliunde, dic quæso, Lamech ad hanc confessionem adductus esset, nisi eorum quæ illi contigerunt, memoriam habuisset, quæ illius continuò mentem decutiebant? Dixit, inquit: Audite vocem meam, & auribus percipite sermones meos. Vide quomodo contra seipsum iudicium considere facit, &

eas hoc modo hortatur, ne dicta negligenter acciperet. Dicendo enim: Audite vocem meam, & auribus percipite ſermones meos: Mentem veſtram, inquit, intentam præbete, & diligenter auſcultate quæ dicturus ſum. Non enim de rebus vulgaribus vobis loquar, ſed occultas quaſdam res vobis aperiã, & confitebor ea quæ nullus alius ſcit: ſed ſolus ego, & oculus ille qui ſopiri neſcit, quem timens feſtino & anhelo, vt vobis manifeſta faciam, quæ à me ſunt acta, & quantis pœnis ego meipſum nefariis obnoxiũ fecerim operibus. Quia virum occidi in vulnus mihi, & adoleſcentem in cicatricem mihi. Quoniam ſepties vltio ſumpta eſt de Cain, de Lamech autem ſeptuagies ſepties. Magnum quid dictum eſt, & valde magnum. Multiplex piáque viri prudentia: non ſolùm enim factum confitebatur, & cædes in medium afferebat, quas operatus erat: ſed & pœnam ſibi inferebat comparans peccatum ſuum peccato Cain. Qua enim venia, inquit, fuerit dignus, qui alterius pœna emendatior non fit, ſed recentem & auribus inſonãtem habens eius memoriam, inſuper duplex homicidium patrauit? Quia virũ, inquit, occidi in vulnus mihi, & adoleſcentẽ in cicatricẽ mihi. Non tãtum, inquit, nocui illis quos occidi, quantũ mihiipſi. In pœnã enim quam effugere nõ poſsũ, meipſũ cõieci, peccata operatus tãta, quę veniã nõ merẽtur. Nã ſi ille pro vna cæde ſeptẽ pœnis obnoxius factus eſt, ego dignus fuerim ſeptuagies ſepties pœnã luere. Cuius gratia, & quare? Nã licet cædẽ ille patrauit, idq; fratris, attamen nullo vnquã antea conſpecto, qui hoc fecerat, neque alio viſo qui pœnam dederat eiuſmodi facinoris, & tantam iram fuerat expertus, quæ vtraque mihi pœnas augent. Quia & ante oculos habens quod ab illo perpetratum, & pœnam videns ſic immedicabilem eſſe, cautior factus non ſum. Propterea licet ſeptuagies ſepties magis quàm ille punirer, attamen neque ſic dignam luerem pœnam. Vidiſti dilecte, quomodo noſtram Deus mentem fecit liberi arbitrij? Et ſicut deſides ſupplantamur, ita & ſi reſipiſcere voluerimus, contuemur quod oportet. Quis enim iſtum, dic obſecro, talem ad confeſſionem adegit? nullus alius quàm conſcientia, & incorruptus ille iudex. Nam ſimul ac in peccatum declinauerat, & opere perfecerat malum conatum: ſtatim inſurrexit conſcientia, inclamánſque, & oſtendẽs peccatorum magnitudinem, omnibus ſeipſam pœnis obnoxiam facit. Ita enim ſe habet peccatum, vt priuſquam fiat, & ad opus perueniat, obtenebret & decipiat mentem: poſtquam autem conſummatum fuerit, manifeſtè ſuam nobis abſurditatem proferat & oſtendat. Vnde breuis illa & abſurda voluptas continuum menti dolorem inſerit, conſcientiæque fiduciam aufert, atque illum qui ſuccubuerit, confuſione perfundit. Miſericors enim Deus eiuſcemodi nobis accuſatorem aſſiſtere voluit, vt nunquam ſoli relinquamur: ſed indeſinenter ille congrediens clamet, & pœnam exigat delictorum. Et hoc quis viderit manifeſtè ex factis ipſis. Scortator enim, vel adulter, vel qui aliud tale quiddam admiſit, etiã ſi omnes latere queat, nunquam tamen ſic in ſolitudine verſatur, quin habens acrem illum accuſatorem ſuſpiciones timeat, vmbras tremiſcat, & eos qui cõſcij ſunt, & qui nõ ſunt: perpetuáque in animo eius tempeſtas eſt, & reciprocantes ac contrarij fluctus. Inſuper neque ſomnus ei ſuauis, ſed terrore & formidine plenus: neque cibus voluptatem præbet, neque amicorum colloquia talem refocillare, vel liberare ab vrgẽte anxietate poſſunt: ſed quaſi carnificem circumgeſtaret, ſe lancinantem, & flagellantem continuò, ita poſt abſurdum facinus obambulat, nullo conſcio ſuſtinens intolerabiles pœnas illas, & iudex ſuiipſius factus, & accuſator. Attamen qui hæc

liberum arbitriũ.

fecit, ſi voluerit, vt decet, vti conſcientiæ adiumento, & ad confeſſionem facinorum feſtinare, & medico oſtendere vlcus, qui curet & non exprobret, atque ab illo remedia accipere, & ſoli ei loqui, nullo alio conſcio, & omnia dicere cum diligentia, facilè peccata ſua emẽdabit. Confeſſio enim peccatorum, abolitio etiam eſt delictorum. Vnde cùm Lamech ille ſuis mulieribus cędes à ſe commiſſas detegere & confiteri non refugit: quali erimus venia digni, ſi ei qui omnia noſtra accuratè nouit delicta, confiteri non volumus peccata? Num quia ignorat, diſcere vult? Nequaquam quia ignorat, cõfeſſionem à nobis requirit, qui omnia ſcit antequam fiant: ſed volẽs per confeſſionem nos quoque peccatorum habere ſenſum, & gratitudinem erga ſe oſtendere. Num opes aliquæ hîc ſunt expendendæ? Num via prolixa eunda eſt? Num dolorem & cruciatus affert hæc medicina? Abſque ſumptu & cruciatu eſt præſens pharmacum. Vt enim diligens eſt ac intentus accedentis animus, ſic & remedia vulnerum largitur dominus. Igitur qui vult ſtatim ad ſanitatem ſuam redire, animæque curare vlcera, reſipiſcens medicum adeat, ab omnibus ſecularibus curis ſe abdicãs, calidas lachrymas profundat, ſedulitatem plurimam præ ſe ferat, fidem firmam afferat, & medici confidat arti, & protinus ſanitatem conſequetur. Vidiſti medici gloriam, ad quam ſi omnium patrum amor conferatur, obſcurabitur. Num graue aliquid & moleſtum à nobis requirit? cõtritionem vult cordis, compunctionem mentis, confeſſionem ruinæ, ſedulitatem continuam: & non ſolum largitur vulnerũ curam, & à peccatis mundos oſtendit: ſed & cum qui antea innumeris peccatorum ſarcinis grauabatur, iuſtũ efficit. O miſericordiæ magnitudinem! O bonitatis excellentiam! Qui peccauit, quando confitetur peccata, & veniam petit, accipit poſthac ſecuritatem, repentéque iuſtus apparet. Et quò clarè hoc diſcas, audi prophetam dicentem: Dic tu prior iniquitates tuas, vt iuſtificeris. Non ſimpliciter inquit, Dic tu iniquitates tuas: ſed adiecit, prior: hoc eſt, ne expectes te arguentem, ne præſtoleris actorem. Ipſe præueni, & rape ſermonis principium, vt accuſatoris linguam obmuteſcere facias. Vidiſti iudicis miſericordiam? In humanis quidem iudiciis ſi quis hoc faceret, & ante accuſationem facinora confiteretur, quamuis apud humanum iudicem, is ſententiam capitalem omnino in ſuum caput accerſeret: at miſericordis Dei, & animarum noſtrarum medici tanta eſt támque ineffabilis bonitas & clementia, vt omnẽ etiã rationem trãſcendat. Nam ſi aduerſarium noſtrum præuerterimus, diabolum dico, qui in die illo ob faciem noſtram ſtabit: & iam in præſenti vita antequam ad tribunal ingredimur, facinora confeſſi fuerimus, dicendíque principium rapuerimus, noſtri ipſorũ facti accuſatores, in tantam miſericordiam prouocabimus dominum, vt nõ ſolùm nobis donet liberari à peccatis, ſed & in iuſtorum catalogo numerari. Enimuerò ſi Lamech ille, qui neque legem habuit vnde hoc diſcere poſſet, neque prophetas audiuit, neque vllam aliam admonitionem, ex iudicio, quod naturæ datum, conſcius eorum quæ auſus fuit, & in medium affert quæ patrauit, & ſeipſum condemnauit: quomodo aliquam defenſionem nos habere poterimus, vulnera non omni diligentia domino oſtẽdentes, eorum iam medicinam inde ſuſcepturi? id quod niſi nunc fecerimus, quando ieiunij tempus eſt, quando tanta mentium trãquillitas, quando luxus omnis ablatus è medio, quando ad cogitanda facinora noſtra vt veniamus vacabit? Idcirco ſemper vos obſecro, vt ſobrij ſitis & vigiles, & præſentem vitam omnem in hoc inſumatis, vt ſedulitate perſeuerãtiáq; in bonis operibus, intolerabile illud iudiciũ effugiamus,

Eſaie

effugiamus, & ignem gehennæ non ingrediamur. Maximè autem nunc, maioríque ſtudio id curandum, quãdo propter ieiunij tempus cõtinuis maioribúſque fruimini admonitionibus. *Cognouit autem*, inquit, *Adam Euam vxorem ſuam: & vt concepit, peperit filium, & appellauit nomen illius Seth, dicens: Excitauit enim mihi Deus ſemen aliud pro Abel, quem occidit Cain.* Poſtquam ſcriptura diuina genealogiam vſque ad Lamech deduxit, iterum ad Adam & vxorem illius regreditur: & dixit, Cognouit autem Adam Euam vxorem ſuam: & vt concepit, peperit filium, appellauítque nomen illius Seth, dicens: Excitauit enim mihi Deus ſemen aliud pro Abel, quem occidit Cain. Peperit, inquit, filium, appellauítq; nomen illius Seth. Nec contenta ꝙ impoſuiſſet illi nomen, dicit: Excitauit enim mihi Deus ſemen aliud pro Abel, quem occidit Cain. Vide hîc quomodo & mater per appellationem nati filij, memoriam ſceleſti huius operis continuam mentibus inſerit. Atque vt etiam poſteri ſciant quid Cain patrare auſus fuerit, dicit, pro Abel, quem occidit Cain. Dolentis animæ verba ſunt, & confuſæ ob facinoris memoriam. Partim autem gratias agit Eua pro nato puero, partim appellãdo puerum, quaſi infamat Cain. Nam verè luctum non mediocrem parẽtibus attulerat, qui dextram ſuam aduerſus fratrem armauerat: & tam charum illum & amabilem illius oſtenderat humi iacentem mortuum, & ſenſu carentem. Nam licet ſententiam acceperit Adam, Terra es, & in terram abibis: &, quocunque die comederitis, morte moriemini: ſententiam tamen in verbis hactenus cognoſcebant, & nondum ſciebant qualis eſſet mortis ſpecies: ſed hic primus ob odium in fratrem, & liuorem qui intrinſecus illum rodebat, in fratricidiũ ruit, graue parentibus ſpectaculum exhibens. Proinde mater, quæ parum reſpirauit, & vix tandem aliquando tanti luctus conſolationem inuenit, gratias agit domino ob natum puerum, & fratricidæ ſcelus infamat: hac maxima illum pœna afficiens, vt factum illius perpetuæ commendaretur memoriæ. Vidiſtis quantum malum ſit peccatum? & quomodo peccãtibus confuſionẽ & opprobrium inurat? Vidiſtis quomodo propter hoc diuina gratia ſpoliatus, & omnibus ridiculus factus ſit? Vidiſtis quomodo & parentibus, natura ad amandos filios propenſis, propter peſſimum hoc facinus abominabilis fuerit? Igitur fugiamus obſecro peccatum, quod tantis nos malis inuoluit, & virtutem arripiamus, vt & Dei nobis gratiã conciliemus, & ſupplicium effugiamus. *Et Setho*, inquit, *factus eſt filius. Appellauit autem nomen illius Enos: hic ſperauit † inuocando nomen domini Dei.* Vide hîc, quomodo poſtea paulatim docentur & prudenter fiunt, in appellationibus filiorum ſuæ gratitudinis indicium reponentes. Quia & hîc dicit, quòd Seth nati filij nomen appellauit Enos, & deinde ſcriptura volens nobis nominis appellationem interpretari, inquit, Hic ſperauit † inuocando nomen domini Dei. Ex hoc enim poſthac beatus propheta genealogiam memoraturus eſt, reiecta memoria Cain, & eorum qui vſque ad Lamech ab eo deſcenderunt. Nam quia primatum natura ſibi datum, primogenituræ dignitatem inquam, ſuę voluntatis malitia dehoneſtarat, & ipſe, & qui ex eo nati, catalogo eiiciuntur. Seth verò quod ſibi natura negatum erat, id mentis dexteritate conſequitur, nempe in ſe tranſlatum primogenituræ ius. Et quamuis non natura, attamen ob voluntatis intentionem ac iudicium, etiam qui ex eo nati ſunt, in genealogiis recenſentur. Et ſicut hic Enos vocatus eſt, eò quòd inuocauit nomẽ Domini Dei: ſic & qui ex eo ducunt originem, eãdem ſortiuntur appellationem. Et propterea beatus propheta narrando hîc ſubſiſtens, aliud iterum principium facit. Cæterùm

Seth, id eſt, poſitus, vel poſuit.

inuocare.

inuocare.

ne in cœpta lectione, aliquantò prolixiorem faciamus ſermonem, hîc etiam nos cum beato propheta ſermoni finem imponemus, ſequentem interpretationem in alium ſermonem reponẽtes. Iam autem admonitam charitatem veſtram vellem, quò ampliorem quendam ex dictis noſtris fructum percipiatis, vt quotidie vos examinetis, quid ex hoc ſermone, & quid ex alio lucrifeceritis: & non ſolùm auribus percipiatis noſtra dicta, ſed & menti veſtræ bene commendetis, & quotidiana meditatione memoriam veſtram firmetis. Vellem enim vos non vobis tantum proficere, ſed & aliorum fieri magiſtros, ita vt potentes ſitis ad admonendum etiam alios: neque hoc verbis duntaxat agere, ſed & operibus erudire vicinos ad pręclarum virtutis officium. Cogitate oro, quòd ſi vos, qui hîc affuiſtis, quotidie portiunculam tantum accepiſſetis ad emendãdas affectionum perturbationes, iam ad ſummum aliquod faſtigiũ perueniſſetis. Nam non ceſſamus quotidianis ſermonibus inculcare auribus veſtris, quæ ad inſtituẽdam optimam vitam attinent, vt eradicentur mali iſti affectus, iram dico, inuidiam & liuorem: quibus ſublatis, facilius & inſania illa in colligendis pecuniis emẽdationem admitteret: & ceſſante inſania auaritiæ, maiori ſecuritate illicitæ fœdæque cogitationes comprimerentur. Radix enim omnium malorum eſt auaritia. Quòd ſi radicem funditus extirpauerimus, facilius ramos licebit amputare. Arx enim malorum, & colophon, vt ita dicam, peccatorum, eſt rabies illa colligendarum diuitiarum: quam ſi domare voluerimus, nihil vetat quin ſimul & hac inſania liberemur, & cum hac euellamus & eradicemus omnes pernicioſos affectus. Iam ne exiſtimetis magnum aliquid eſſe, opum contemptum: quia cùm mecum reputo, quòd tam multi ob inanem & inutilem gloriam multa auri talenta effundunt in nullam vtilitatem, ſed vt à forenſibus, & triuialibus homunculis aucupentur nonnunquam nominis celebritatem, quæ ad veſperam finem ſumit: & ſæpe non vſque ad veſperam durat, ſed & priuſquam dies compleatur, innumeris malis circumdatur. Alij autem gentilium errore præoccupati, etiam ipſi ad humanam reſpiciẽtes gloriam, quam maximi faciunt, abiectis ſimul omnibus, & pallio tãtum atque baculo ſeruatis, omnem vitam ſic exigunt, omnẽ laborem illum & miſeriam ob vani nominis celebritatem aſſumentes. Cùm igitur hæc mecum reputo, neſcio quam habituri ſimus vel excuſationem, vel veniã, qui neque ob mandatum à domino traditum, neque ob gloriam illam immortalem & interminam, vt minimam rerum noſtrarum portionem relinquere ſuſtinemus, quin & deteriores illis reddimur, neque quantum ſit diſcrimen cogitamus. Nam illi ob hominum qui eiuſdem naturæ ſunt, inutilem gloriam, eouſque peruenerunt, vt tam multa proiiciant: nos autem propter dominum noſtrum, qui ſuppeditat ea quæ poſſidemus, & † ineffabilibus ſuis donis conciliatur,] ſæpe neque parũ quiddam inopibus erogare volumus. Et qualibus oculis videbimus iudicem, negligentes mandatum illius tã facile? Non enim adhortor, vt omnia veſtra abiiciatis. Fruere omni proſperitate, & cùm ſatis feceris tuo vſui, quæ ſuperuacua tibi & otioſa iacent, in neceſſarium vſum conuerte, aliíſque diſtribue fame laborantibus, & gelu rigeſcentibus: & per illorum manus in tuam patriã tranſmitte, in quam propediem tibi pergendum, vt ibi accipis. Illi enim plurimum tibi prodeſſe poterunt ad tranſuehendas illuc opes: vt quando abieris, omnia illic inuenias bene diſpoſita, maioríque illic fruaris abundantia, videns ea à tranſuehẽtibus, imò à miſericordia Dei ita multiplicata. Nullum laborem habet id negocij, nullam curam, nullam ſollicitudinem. Ad hæc

ineffabilia illa dona pollicetur)

transuehenda nullo tibi opus est iumento, non custode, neque vllo alio. Nullus enim latro vel fur hac via vadit, vt nocere queat iis quæ à te mittuntur illuc: sed ea quæ reposueris in egenorum manus, illa in securum promptuarium, nempe manum Dei reposita eruntque inuiolata & custodita præbebit, cùm redieris in patriã. Quin illis redditis etiam prædicabit laudes tuas, & coronabit, & te in latitudine constituens, securum & felicem faciet. Effundamus ergo precor, reposita in pauperum ventres, & seminemus dum tempus est, vt opportuno tempore metamus, & ne transmissa temporis commoditate, posthac frustra pœniteamus. Haccine de causa misericors Deus plura tibi largitus est, vt in tuum solius vsum impendas quæ dedit, & reliqua in arculis & promptuariis recondas? non ea de causa, sed vt iuxta apostolicam admonitionem, abundantia tua aliorum inopiã suppleat. Et tu quidem forsitan etiam plꝰ quàm opꝰ est his frueris, in deliciis, vestibus, alióq; luxu, seruis quoq; & brutis argentũ diuidẽs: pauper autẽ nihil horũ à te petit, sed tantum vt famẽ mitiges, vt quotidianũ illi cibum, ac necessarium vsum tribuas, vt viuat, & nõ pereat: & neque vt hoc facias te accommodas, neque cogitas quòd plerunque subito abreptus, omnia quæ collecta sunt, hic relinques, & interdum in hostes & inimicos transferuntur, ipse autem peccatis omnibus, per quæ hæc collegisti, tecum receptis hinc migras. Et quid tunc dices in die illo terribili? Quomodo te excusabis, qui ita negligenter vitam tuam instituisti? Propterea mihi obtempera, & cùm adhuc tempus habes, opes superuacuas distribue, vt prius illic in tuam reposita habeas salutem, & pro illis perpetua bona cõsequaris. Quę nos omnes obtinere contingat, gratia & misericordia domini nostri Iesu Christi, cum quo patri simul, & sancto Spiritui sit gloria, imperium, honor, nunc, & semper, & in secula seculorum. Amen.

Iste est liber generationis hominum die quo fecit Deus Adam, secundùm imaginem Dei fecit illum, masculum & fœminam fecit illos.

HOMILIA XXI.

DICI nequit, charissimi, quàm multiplex thesaurus in verbis modò lectis reconditus sit. Et scio quidem, quòd opinantur aliqui nihil amplius dici, quàm illorum nominum enumerationem & appellationẽ: spectant enim tales ad solam superficiem. Ego autem omnes vos obsecro, ne simpliciter ea quæ in scripturis sacris contenta sunt transeatis. Nihil enim hîc scriptum est, quod non multas sensuum habeat diuitias. Quandoquidem diuino Spiritu afflati prophetæ locuti sunt, ideo vti à Spiritu scripta ingentem in se continent thesaurum. Et ne mireris quòd in hac nominum enumeratione multas latẽtésque diuitias sententiarum vobis me ostensurum pollicear. Neque enim vel syllaba, vel apiculus est in sacris litteris, in cuius profundo nõ sit grandis quispiam thesaurus: proinde nobis opus est diuina gratia ducamur, & Spiritu sancto illustrati eloquia diuina adeamus. Neque opus habet diuina scriptura hominum sapientia vt intelligatur, sed reuelatione Spiritus, vt hausto inde vero sensu, magnum nobis hinc luctum accrescat. Nam si in scriptis, quæ de secularibus negociis ab hominibus conficiuntur, sæpéque tempore corrumpuntur, vel vnam procemij syllabam deesse, multum momenti habet: quantò magis hoc in scripturis diuinis à Spiritu sancto compositis inuenitur, modò sobrij simus, & non temerè progrediamur: sed intenta mente diligenter omnia consideremus, & non negligentiores simus aliis qui hoc studio in prophanis vtuntur. Enimuerò qui metalla effodiunt, non in superficie manent, sed cùm valde profundè descenderint, & auri ramenta habere potuerint, magno labore & sedulitate ea à terra separãt, póstque multum illum laborem, breuem aliquam laborum inueniunt consolationem. Verumtamen licet hi sciant quòd sæpe vtilitatem percipiãt laboribus non respondentem, vtpote minorem: & quòd sæpe post tot vigilias, & labores, etiam expectatione sua frustrentur: neque sic desistunt, sed spe aluntur, & sensu laboris carent. Quòd si illi tantum præ se ferũt studium in corruptibilibus, incertis, & caducis: multò magis addecet, vt nos, vbi diuitiæ auferri nequeunt, & thesaurus absumi non potest, & spe non aberratur, par vel maius studium adhibeamus: vt hinc aliquo fructu percepto, desiderata assequi possimus, agnitáque ineffabili misericordia Dei, gratias agentes domino nostro, eius nobis fauorem conciliemus, & diabóli retibus non illaqueemur. Agè ergo prolatis in medium quæ nunc lecta sunt, diligenter singula perscrutemur: vt solita refocillati doctrina, domum iterum concedatis. *Iste est liber generationis hominum, die quo fecit Deus Adam, secundum imaginem Dei fecit illum, masculum & fœminam fecit illos. Et nominauit nomen eius Adam, die quo fecit illos.* Attende obsecro prophetæ huius admirabilem sapientiam, imò sancti Spiritus doctrinam. Ab illo enim, vt sæpe dictum est, afflatus, nobis hæc omnia loquitur. Et linguam quidem propheta commodauit, gratia autem Spiritus sancti per illam omnia humanum genus manifestè docet. Vide ergo quomodo ad originem sermonem reducit, & superiora iterum resumit. Quare, & propter quam causam? Quia vidit eos qui tunc erant, magnam præ se ferre ingratitudinem, nec meliores fieri ex his quæ primo parenti facta, sed in idem malitiæ profundum præcipitari. Nam cùm ex illo natus statim concitante inuidia ad fratricidium ruit, & ideo grauissimam pœnam tulit, sicut superius charitatem vestram docuimus: & potestas eius nihil ea castigatione profecit, sed peior facta est, sicut audiuistis heri, Lamech suum peccatum suis mulieribus enarrantem, pœnámque aduersus se decernentem: itaque quia paulatim vidit increscere malitiam illorum, quasi malum humorem per totum corpus defluentem, sistit malitiæ impetum, & generationes illas quæ ex Cain vsque in Lamech, ne memoria quidem dignatur: sed quasi principium quoddam faciens, & luctum Adæ & Euæ demulcere volens, in quem illos iniecerat fratricida, armata contra Abel dextra: sic narrationem exorditur, & inquit: Iste est liber generationis hominum, die quo fecit Deus Adam, secundùm imaginem Dei fecit illum: masculum & fœminam fecit illos. Considera quomodo iisdem verbis vsus fuerit, quibus & in initio, vt doceret nos, quòd generationes illas quasi reprobas factas, neque memoria posthac dignetur: sed ex Seth, qui nunc illis natus est, genealogiam orditur, vt & ex hoc discas, quantam Deus humani generis rationem habeat, & quomodo illos auersetur, quibus sanguinaria mens est. Nam illorum memoriam, quasi nunquam vixissent, ita silentio præterit: monstrando nobis quàm graue malum sit peccatum, quod qui agunt, se primum & maximè pessundant. Ecce enim illi è catalogo expũguntur, & eatenus memoriam assecuti sunt, vt infametur ipsorum malitia, & posteritatibus seculis emendationis sint occasio. At qui iniustè occisus, & fraterna manu interemptus, ex eo tempore vsque in hoc nostrum, omnium decantatur ore. Et neque tempus huius memoriam extinxit, neque illius crimen imminuit: sed &

& hic quotidie prædicatur, & ille continuè infamatur. Vidistis quantum malitiæ damnum, & quantum virtutis robur? Et quomodo malitia etiam si infestet & dominetur, extinguitur tamen & aboletur: virtus autem licet infestetur, & innumera grauia sustineat, ea occasione illustrior fit & clarior. Et liceret quidem hoc etiam aliis operibus, quæ similiter eueniunt, charitati vestræ ostẽdere. Sed ne ab instituto nostro digrediamur, agè denuo quæ dicta sunt, repetamus. Iste est liber generationis hominum, die quo fecit Deus Adam, secundùm imaginem Dei fecit illum, masculum & fœminam fecit illos. Et appellauit nomen eius Adam, die quo fecit illos. Vide quomodo iterum narratione ab initio repetita, diuina scriptura nobis commemorat quantum honorem à conditore sortitus sit homo. Die quo, inquit, fecit Adam, secundum imaginem Dei fecit illum: hoc est, principem illum constituit omnium visibilium. Hoc enim est secundum imaginem, secũdum rationem dominij & principatus. Nam sicut omnium Deus principatum habet, super omnia tam visibilia quàm inuisibilia, qui omnium cõditor & opifex est: sic & cùm formauit rationale hoc animal, voluit omnium visibilium præfectura insigne esse. Proinde & animæ substantiam illi largitus est, volens ipsum immortale esse & perpetuum: verum vbi per desidiam excidit, & transgressum est mandatum sibi traditum, neque sic omnino ipsum auersatus est: sed pro sua misericordia immortalitatem quidem illi ademit, morti autem adiudicatũ, fermè ita reliquit, vt principio conditum est. Deinde cùm ex illo natus in tantam prorupit insaniam, vt & primus mortis speciem inueheret, violentam illam mortem monstrãdo, & magnam ingratitudinem præ se ferret, cædi mẽdacium coniungendo, diuturna castigatione emendari illum voluit, vt nõ solùm ille lucrum faceret ex his quæ ipsi contingebant, sed & posteros doceret commissorũ magnitudinem, & sceleris fœditatem. Cæterùm quia magna ignauia, & posteri illius paulatim grauius peccabant, volens, vt ita dicam, solari Adamum, qui non solum ob suam transgressionem tantùm mœrebat, sed & ob flagitium Cain luctum grauissimum habebat, eò quòd viderat mortem suis oculis (neque enim mortis speciem scierant, tametsi lata esset sententia.) Vnde & duplex eorum, ac triplex luctus est factus, quia & primùm vidit mortem in vitam introductam, & violẽtam mortem, & à filio perpetratam, & in fratrem eodem patre eademq; matre natum, & qui in nullo nocuerat. Volens ergo misericors Deus patrem pro tristitia afferre consolationem, alium illi dat filium, Seth videlicet. Quo vt ipsum satis solatus est, ab illo postea generationis initium ducit, propterea & beatus propheta sic exorsus est, dicens: Iste est liber generationis hominum. Deinde vt promisit se narraturum natiuitatem hominum, vide qua consequentia vtitur. *Vixit Adam annis* ducentis) *† centum] triginta, & genuit secundùm speciem suam, & secundùm imaginem suam. Et appellauit nomen illius Seth. Et* septingenti. *fuerunt ipsius anni † octingenti, & genuit filios & filias. Et facti sunt omnes dies Adam, anni nongenti triginta, & mortuus est.* Nónne bene dicebam in exordio sermonis, nihil esse simpliciter & absque vtilitate in sacra scriptura positum? Ecce enim & nunc quanta diligentia vsus est beatus ille propheta: Genuit, inquit, Adam secũdum speciem suam, & secundum imaginem suam, & appellauit nomen illius Seth. Cùm de priore loqueretur filio, Cain dico, nihil tale assignauit, nimirum iam antea significans illius in malum procliuitatem. Et meritò: non enim seruat paternos characteres & mores, sed protinus ad malitiam confugit. Hîc autem inquit, secundùm speciem & secundum imaginem suam, hoc est, eorundem morum, quibus ille qui genuerat, & qui seruet paternos characteres, operibúsq; paternos mores exprimat, qui reparare possit sua virtute prioris peccatum. Neque enim de corporalibus lineamentis, & characteribus scriptura nobis differens hoc dicit: secundum speciem suam, & secundum imaginem suam: sed de statu animæ, vt discamus quòd hic non erit talis. Ideo & mater nomine impositio filio, cum gratiarum actione hoc nomen indidit: & neque naturæ neque partui ascribit natum puerum, sed Dei virtuti. Illa enim naturam fœcundauit ad partum, & dicit: Cognominauit nomen illius, Seth, dicens: Excitauit enim mihi Deus semen aliud pro Abel, quem occidit Cain. Vide verbi diligentiam. Non dixit: Dedit mihi Deus: sed, excitauit mihi. Vide quomodo obscurè nobis hoc verbo resurrectionis exordia hîc ostendit. Nam dicebat, quasi diceret aliquis: Pro eo qui cecidit, excitauit mihi hunc. Ille, inquit, in terram dextra fratris percussus cecidit, & mortis periculum fecit: sed Dei virtus pro lapso hunc mihi suscitauit. Sed quia nõdum tempus erat resurrectionis, non lapsum suscitauit, sed alium pro illo. Suscitauit mihi, inquit, Deus semen aliud pro Abel, quem occidit Cain. Vidisti gratitudinem mulieris? Vidisti misericordiam domini? quomodo acceleratam illis consolationem excogitauit? hanc imitemur omnes, & totum supernæ gratiæ tribuamus. Nam licet natura operetur, nõ tamen sua virtute, sed præcepto illius, qui ipsam fecit, obediens operatur. Et nunquam doleant mulieres quãdo non pariunt, sed gratitudinem mentis præ se ferentes, ad naturæ opificem confugiant, & ab illo petant, qui naturæ dominus est. Et neque cohabitantium congressui, neque alteri alicui filiorum imputent generationem: sed conditori omnium, qui ex nihilo naturam nostram produxit vt esset, & claudicantem corrigere potest: quandoquidem & ista ex affectionis occasione glorificandi Deum sumpsit argumentum, & domino totum tribuit, dicens: Excitauit mihi Deus semen aliud pro Abel, quem occidit Cain. Vides quomodo non solùm non grauatim tulit, neque triste aliquid locuta est? Non enim intermisisset diuina scriptura, siquidem tale quiddam ab illa dictum foret. Verùm generosè ferens quod fiebat, cõsolationem statim meretur, & maiorem gratitudinem præ se fert, domini beneficium prædicãs. Vide enim quàm benignè dominus cum illa agit. Nam datur illi non solùm filius alius, sed & virtute præditum fore antea ostenditur. Genuit enim, inquit, secundum speciem suam, & secundum imaginem suam. Et vt statim discas nati virtutem, vide quia & ipse statim per appellationem sui nati ostendit suæ mentis pietatem. *Et Setho*, inquit, *factus est filius, & appellauit nomen illius Enos: hic sperauit †inuocando] nomen domini Dei.* Vidisti ap- †inuocare) sic & in aliis. pellationem diademate clariorem, purpura meliorem? Quid fuerit illo beatius, qui inuocatione Dei ornatur, idque pro nomine possidet? Vides id quod ab initio dicebam, & in paruis appellationibus magnas sententiarum diuitias reconditas esse? Non solùm enim hîc parentum monstratur pietas, sed & magna erga pueros diligentia. Et quomodo statim & à principio erudiebant pueros qui ipsis nascebantur, admonentes appellationibus quas illis imposuerant, vt virtutem exercerent? Et non sicut nunc fortuitò & absq; causa nomina fiunt. Dicunt enim, iuxta nomen aui vel abaui nominetur puer: at prisci non ita, sed omnem operam adhibebant, vt talia natis imponerent nomina, quæ non solum illos qui nomina sortiebantur, in virtutes adducerent, sed & alios omnes etiam qui sequentibus seculis futuri sunt, nullam non sapientiam docerent. Id quod sciemus, si sermo aliquanto amplius processerit. Igitur nos neque Nominũ impositio recens natis.

quæuis nomina pueris indamus, neque auorum & abauorum, & eorum qui genere clari fuerunt, nomina tribuamus: sed sanctorum virorum, qui virtutibus fulserunt, plurimámq; erga Deum habuerunt fiduciam. Imò neque horum nominibus fidant vel parentes, vel pueri quibus talia nomina contingunt. Nihil enim prodest alicui vocabulum virtute vacuum, sed habenda est salutis expectatio in omni virtutis operatione. Et neque in appellatione sublimè sapere, neque in cognatione sanctorum virorum, neque in aliquo alio, sed in fiducia propriorum operum, imò neque in illis multum de se sentire: sed tunc magis humilem & modestum esse oportet, cùm magnas virtutum diuitias congerere possumus: sic enim & ipsi collectas diuitias custodiemus, & gratiam Dei nobis conciliabimus. Enimuerò propter
Lucæ 17. hoc & Christus discipulis suis dicebat: Cum omnia feceritis, dicite: Inutiles serui sumus. Igitur in omnibus inflationes, & fastus nostros humiliemus, & discamus modesti esse, & non extolli in bonis operibus, sed scire
B maximã virtutũ esse in bonis operibus modestè & humiliter se habere. Porrò ad cõtextũ sermonis redeam⁹, & videam⁹ eos qui postea nati sunt. Probabile est enim, quòd paulatim procedendo maiores inueniamus thesauros & diuitias. *Et vixit Enos (iste Sethi filius) annos centum nonaginta, & genuit Cainan: & Cainan genuit Malaleel, & Malaleel genuit Iared, & Iared genuit Enoch. Et vixit Enoch annis centum sexaginta quinque, & genuit Mathusala. Placuit autem Enoch Deo. Et vixit Enoch postquam genuit Mathusala, annis ducentis, & genuit filios & filias. Et fuerũt dies Enoch trecẽti sexaginta quinque. Et placuit Enoch Deo, & nõ inuentus est, quia transtulit illũ Deus.* Num bene dicebam, quòd procedendo magnum thesaurum in illis nominibus inuẽturi simus? Animaduerte enim obsecro hic dilecte & iusti virtutem, & Dei bonitatem eminentem, & scripturæ diligentiam. Et vixit Enoch annis centum sexagintaquinque, & genuit Mathusala. Et placuit Enoch Deo, postquam genuit Mathusala. Audiant
C viri & mulieres, & discant iusti virtutem. Nec putent nuptias in causa esse quò minus quis Deo placeat. Nam idcirco diuina scriptura semel & iterum id significauit, dicens: Genuit Mathusala, & tunc placuit. Et idem ingeminat ac repetit, dicens: Et placuit, postquam genuit vt ne quis arbitretur obstaculum virtutis esse coniugium. Quia si sobrij sumus, neque educatio, neque cõiugium, neque aliud quid nobis obierit, quo minus placeamus Deo. Ecce enim & hic eiusdem naturæ est, cuius & nos sumus: & neque lex tradita erat, neque scripturæ docebant, neque aliud quiddam ad honestatis sapientiæque studium impellebat. Domi sibi natum est, & ex voluntate profectum quod Deo placuit, vt vsque hodie perduret nondum mortis gustum expertus. Nam si nuptiæ, dilecti, vel puerorum educatio, præpedimentum forent in virtutum itinere, nequaquam in hanc nostram vitam nuptias introduxisset vniuersorum dominus, vt ne in rebus præcipuis & maximè ne-
D cessariis nos læderet. Sed quia non solum nihil nobis obstant ad philosophandum Deo, si voluerimus esse sobrij, sed & magnam afferunt consolationem, dum comminuunt insanum naturæ impetum, nec turbari quasi mare sinunt, sed efficiunt vt scapha feliciter in portum appellat, & ideo consolationem hanc humano generi tribuit. Quod q̃verum sit, ostendit iustus ille. Quia postquam, inquit, genuit Mathusala, placuit Deo Enoch. Neque paruo tempore in virtutum meditatione perseuerauit, sed vixit, inquit, annis ducentis. Et quia post transgressionem Adæ inuentus est homo qui ad virtutum culmen ascenderet, & primi parentis peccatum reuocaret, ob suam quam apud Deum habebat gratiã:

A vide doni Dei excellentem misericordiam. Nam quia inuenit aliquem, qui potuit peccatum Adæ reuocare: monstrando re ipsa quia non volens mortem humano generi inferre, propter mandati transgressionem, cùm eum qui mandatum acceperat cõdemnauerit, nunc viuentem istum transfert. Et placuit, inquit, Enoch Deo, & non inuentus est, eò quòd transtulit illum Deus. Vides sapientiam domini? viuentem transtulit, non immortalitatem largitus est, ne peccandi metum enerueret, sed morti in humanum genus suum ius reliquit. Propter hoc iterum obscurè, vt ita dicam, & latẽter reuocare vult sententiam, quam contra Adam protulit, sed manifestum hoc non facit, vt timor illius emendationi seruiat. Et idcirco Enoch, cum sibi multum placeret, transtulit. Iam si quis curiosius rogare velit, & dicere: & quò ipsum transtulit? & num vsque ad præsens vixerit? discat, non conuenire humanis mentibus curiosius ea quæ à Deo fiunt explorare, sed credere his quæ
B dicuntur. Nam quando Deus aliquid pronunciat, dictis ipsius contradicendum non est, sed fide digniora habenda sunt quæ à Deo pronunciantur, etiamsi non compareant, quàm quæ oculis nostris subiecta sunt. Enimuerò scriptura dixit, quòd transtulit illum, & quòd viuentem transtulit, nec mortem expertus sit, sed ob suum, quem apud Deum habebat fauorem, superior factus sit diuina sententia contra humanum genus prolata. Quò autem illum transtulerit, & quomodo nunc agat, hoc non adiecit. Vidisti bonitatem domini, quomodo inuentum virum, qui virtutem operatus est, non fraudauit dignitate, quam protoplasto ante mandati transgressionem largitus erat: docens nos, quòd & illum, nisi dæmonis deceptionem maioris feciſſet quàm traditum mandatum, eodem vel maiori honore dignatus fuisset. *Et vixit Mathusala annos centum & octoginta septem, & genuit Lamech: & vixit Lamech annos centum octoginta, & genuit filium, & appellauit nomen illius Noë,*
C *dicens: Hic debet nobis quietem præstare à laboribus nostris, & à molestijs manuum nostrarum, & à terra quam maledixit dominus Deus.* Vide iterum per nominationem nunc nati ex Samech, sacramentorum magnitudinem, & vaticinij excellentiam, & boni Dei ineffabilem misericordiam. Quoniam enim præscientia sua præuidebat futura, vt vidit malitiam hominum in dies magis atque magis increscere, prædicit per appellationem pueri mala, quę totum humanum genus deprehensura essent, vt vel timore castigati, abarcerentur à vitiis, & amplexarentur virtutem. Et vide longanimitatem domini faciẽtis ante tantum tempus vaticinium præcedere, vt & suam ostẽderet misericordiam, & omni priuaret defensione eos qui pœnæ futuri erant obnoxij. Sed fortè quis dixerit: Vnde Lamech hoc habuit, vt tantum vaticinium prędiceret? non enim meminit scriptura, quòd multa virtute clarueriit, admirabilísque fuerit. Ne mireris dilecte. Dominus enim noster sapiẽs & omnipotens, & per in-
D dignos sæpe concedit prædici magnas mirabilésq; res: id quod non in veteri testamento solum, sed & in nouo videre quis poterit. Audi enim Euangelistam de Caipha Iudæorum pontifice dicentem: Hoc autem à se- Ioan. 11.
metipso non dixit, sed cùm esset pontifex anni illius, prædixit quòd moriturus esset Iesus non solum pro populo, sed vt gentes dispersas congregaret in vnum. Inuenies item & à Balaam tale quid factum: vocatus enim vt malediceret populum, non solum non maledixit, sed & prædixit multas mirásque res, tam de aduentu saluatoris nosti, quàm de populo. Nõ igitur mireris, si etiam nunc Lamech ita puerum appellarit, sed Deo totum tribue, qui per omnipotentem suam sapientiam omnia dispensat. Et vocauit nomen illius Noë. Apud nos hoc nomen,

nomẽ, si quis interpretetur, quietem dicit. Quietem autem vocat generalem illum interitum post multos annos futurum: Sicut & Iob dicit: Mors viro quies: quoniam valde magnus labor est malitiæ. Abolitionem & sublationem per diluuium futuram, quietem vocat. Et vocauit nomen illius Noë. Consequenter appellationem nominis interpretatur, & dicit: Hic vtiq; quietem nobis præstabit ab operibus nostris: à malitia, inquit, desistere faciet, & à molestiis manuum nostrarum: & iterum hoc ipsum ab operibus, inquit, malis: non enim hoc dicit, q̃ manus malè habuerint: sed quia per illarum opera & malas actiones, molestiæ & tristitiæ auctę sint. Et à terra, quam maledixit dominus Deus: Liberabit nos, inquit, ab omnibus malis prementibus. † Et terram
& à laboribus & miseriis quas subibant in terra colenda, qui maledictioni erant obnoxij.
maledictã dicit, quæ cum labore exercetur & colitur,] propter protoplasti trãsgressionem. Hic obsecro animaduertite dilecti, quomodo puellus iste paulatim crescens, omnibus ipsum videntibus discendi occasio fuit. Nam mox vt quis nomen pueri scisciatus est, ex interB pretatione vocabuli didicit euenturum generalem interitum. Nam si quis diuino Spiritu afflatus simpliciter hoc futurum dixisset, & statim fuisset obliuioni traditũ, & grauitas pœnæ non fuisset tota cognita. Nunc autem quia hic ante omnium versatur oculos, tempestiuè & intempestiuè diuinam commemorat indignationem. Porrò vt certò sciamus, quãto tempore perseuerauerit filius per sui nominis appellationem omnes admonere, vt desistant à peccato, & virtutem amplexentur, quò iram hanc effugere valeant, dicit: *Et erat Noë annorum quingentorum & genuit tres filios.* Vide iterum alium iustũ cum vxore & filiis, qui bene operando placuit Deo, & displiicentem omnibus virtutis viam elegit: & neq; nuptiis, neque filiorum educatione prohibitus est. Porrò obstupescẽda est ineffabilis misericordia Dei, & prodigiosa hominum, qui tunc erant, ingratitudo. Ecce enim quingentis annis vixerat iustus ille, clamans & te-
C stificans suo nomine futurum per vniuersum orbem diluuium, ob nimias hominũ malitias, & neque sic à malitia abstinere voluerunt. At misericors Deus neq; post tantum vaticinium, neque post tot annorum numerum pœnam inducit: sed denuo suam auctũrus longanimitatẽ, & alios non paucos annos suæ tolerantię adiungit. Neque enim ideo produxit humanũ genus vt puniret, sed planè è diuerso, vt donaret nobis innumera bona quibus frueremur. Et propterea ipsum vbiq; vides cessantem, & moras nectentem in pœnis infligendis. Veruntamen ne dictorũ multitudine memoriã vestrã obruamus, hic sermonẽ sistẽtes, cętera vsq; in crastinũ reponamus. Hoc autem charitatem vestrã rogauerimus, ne simpliciter & inconsideranter hæc audiatis: sed erudite vosipsos, & virtutum curam agite, & maximo loco habueritis, Deo bene placere. Et neque domus gubernationem, neq; vxoris curam, neque filiorum sollicitudinem, neq; aliud quiddã prætexamus: quod putemus
D satis esse ad excusandam nostrã negligentem, desidémque vitam. Neq; frigida illa verba proferamus, & dicamus: Mundanus sum, & mulierem habeo, & puerorum curã gero: qui multis mos est vt ita dicant, si quãdo eos rogamus vt ad virtutum labores ingrediantur, vel studium adhibeant in sacris litteris legendis. Non est hoc meum dicit. Nunquid renũciaui sęculo? Nunquid monachus sum? Quid dicis homo? An hoc ad solos monachos pertinet, vt bene Deo placeant? Omnes homines I. Tim. 2.
vult saluos fieri, & ad agnitionem veritatis venire, nullúmq; virtutem negligere. Audi enim eum per prophe-
Ezech. 18. tam dicentem: Nolo mortem peccatoris, sed vt conuertatur & viuat. Nunquid, dic oro, iusto huic vxoris consuetudo, vel puerorum cura fuit obstaculo? Oro igitur

A ne nosmetipsos fallamus, sed quãtò magis huiusce modi curis implicamur, tantò magis remedia ex lectione diuinarum scripturarũ suscipiamus. Nónne & illi eiusdem, cuius nos sumus, fuerunt naturæ? & neq; tam multas habuerunt commoditates, quæ ad operandum virtutes eos iuuarent. Qua ergo crimus venia digni, qui tali fruimur doctrina, & tantam gratiam assecuti sumus, & supernè subsidium habemus, & ineffabilium illorum bonorum promissionem accepimus, si non ad mensurã virtutum peruenimus, quibus patres pollebant? Nam si voluerimus sobrij esse, sufficiunt vel ea quæ hodie dicta sunt ad virtutis amorem nos excitare, ne vllã putemus ad illius viam esse impedimentum. Nam si hi qui ante legem, à doctrina naturæ suæ insita ad tantam pertigerunt virtutem: quid nos poterimus dicere, qui post tantum admiculum, & post Christi aduentũ, & innumera eius miracula, adhuc tã procul à virtute sumus? Proinde obsecro, ne ad ea quę in sacris scripturis sunt cõtẽ-
B ta, simpliciter ingrediamur, sed cum attentione legamus, vt ex illis percepta vtilitate, vel saltẽ tardè aliquãdo virtutem, quam Deus probat, in manus accipere valeamus. Nam si spiritualẽ hãc doctrinã etiam nos quotidie vobis clamaturi sumus, vósq; in cadẽ manetis ignauia, quæ vestra erit vtilitas ex continua doctrina? Aut nobis quæ consolatio erit, cum videmus nos in tantum laborare frustra, & nihil proficere tanto studio? Dic mihi: Nónne ex duabus substantiis constituti sumus, ex anima dico, & corpore? Quare nõ parem vtrique curam dispensamus, sed corpus quidem omnibus modis curatur, & accersuntur medici, & nos quoque diligentes sumus. Vestitu precioso illud tegimus, & cibum supra quàm sat est, sumimus, & in continua prosperitate illud esse volumus: & si fortè quid obturbet, omnem mouemus machinam, vt mœror emendetur. Et hoc de corpore dico, quod secundùm substantiam minus est: aut quid maius, animáne, an corpus? Nam si vis videre diC uersitatem, vide quia nullius momenti est corpus, si anima à corpore discesserit. Igitur qui tantam habet corporis curam, cuius gratia, & propter quid tantum animæ contemptum admittit, & neque congruum illi cibum impartitur? admonitionem dico ex sacris scripturis. Neque vulneribus & vlceribus quæ illius robur debilitant, & fiduciam subneruant, idonea remedia apponit: sed fert vt despecta & fame corrumpatur, & ab vlce rib⁹ putrefiat, & obiecta quasi canibus (liceat sic dicere) à malis & illicitis cogitationibus dilaceretur, omnísque firmitas dissoluatur. Quare non sicut visibilis corporis gerimus curam, ita & animæ, quæ incorporea & inuisibilis? præsertim cum cura eius leuis sit & facilis, & nihil insumatur, neque laboretur: cum tamen in corpore curando, & sanandis morbis corporum, necesse sit magnã pecuniam impẽdere, nunc in medicos, nunc in alia necessaria, vtpote in vestes & alimenta: ne quid interim dicam de his quæ præter necessarium vsum luxu absD muntur, anima autem nullo horum indiget? Sed si volueris, sicut quotidie corpori cibum suppeditas, ita & animam non despicere, vt ne fame pereat: sed dare ipsi cõgruum cibum, admonitionem videlicet ex lectione Matth. & Lucæ 4.
scripturarum & spiritualis adhortationis: (Non enim in pane, dicit, solum viuet homo, sed in omni verbo quod egreditur per os Dei.) optimè de his statueris, & parti præcipuæ rectè prospexeris. Sicut igitur corpori varia præbes indumenta, & rationem habes temporum, similiter neque animam despicito, vt ne nuda bonis operibus obambulet, sed decẽtibus illam vestibus induc, statim eam reparabis, & ad naturalẽ sanitatem reduces. Et quæ sunt animæ indumenta? eleemosyna & largitas in pauperes: hoc enim maximum animę vestimentum est,

hoc clarum illius indumentum. Si autem vis non ſolum
veſtimenta parare, ſed illam ornare etiam, ſicut corpus
ſolet, appone adiutorium quod ex precibus eſt, & pec-
catorum confeſſionem, & continuis lachrymis faciem
tuam lauare ne ceſſes. Nam ſicut faciem corporis tui
quotidie abluis, ne qua fortè macula faciei inhærens
fœda appareat: ſic & animæ curam habe, quotidie la-
1.Tim.1. chrymis eam abluens calidis. Hac enim aqua maculæ
deponuntur, fitq́ue facies admodum luculenta. Et quia
mulieres pleræque ob mollitiem, apoſtolicum manda-
tum contemnentes, quod iubet ne tortis crinibus, vel
auro, vel margaritis, vel veſte ſumptuoſa ſe ornent, ma-
gno hoc luxu faciunt, neque mulieres tantum, ſed & vi
ri quicunque molles vilibus mulierculis ſimiles fiunt,
annulos digitis geſtant, & magnis grauibúsque lapi-
dibus ſe ornant, de quibus erubeſcere oportebat. Et il-
læ ergo & hi, ſi meis parerent ſermonibus, aurea hæc, &
viris & mulieribus damnoſa, in ornatum animę redige-
rent, & iſtis illam adornarent. Nã ſicut corpori circum-
poſita, etiamſi formoſum ſit, ipſum deforme reddunt:
ita ſi animæ circumponantur, etiam deformi ſummam
pulchritudinem afferrent. Et quomodo, dicis, poſſunt
animæ circumponi aureæ? iterum dico, per manus pau-
perum. Illi enim accipientes, formoſam illam faciunt.
Illis trade, & aurum in illorum ventrem diſpenſato, tã-
támque tibi viciſſim dabunt pulchritudinem, vt verus
ille ſponſus te ſibi accipiat, multáque dona propter hoc
concedat. Quòd ſi pulchritudine ſponſum dominum
allexeris, ſuppeditabuntur tibi bona omnia, & ineffabi-
li poſſeſſione abundabis. Vt igitur amabiles ſimus do-
mino, iam non ad ornatum corporis ſpectemus, ſed a-
nimæ formoſitatem quotidie magna diligentia cure-
mus, vt & gratiam miſericordis Dei nobis cõciliemus,
& ineffabilia bona conſequamur, gratia & miſericordia
domini noſtri Ieſu Chriſti, cum quo patri ſimul & ſpi-
ritui ſancto gloria, imperium, honor, nunc, & ſemper,
& in ſecula ſeculorum. Amen.

Et erat Noë annorum quingentorum. Et genuit Noë tres filios, Sem, Cham, & Iapheth. Et factum eſt quando cœperunt homines multiplicari ſuper terram, & filiæ natæ ſunt eis.

HOMILIA XXII.

RELIQVIAS heſternæ menſę vobis hodie proponere volo. Sed ne ægrè feras dilecte, quòd reliquias dico. In ſenſibilibus quidem alimentis ita ſe habet, vt poſt vnum & alterum diem marcida fiant edulia, & ad veſcendum inutilia. In ſpirituali verò menſa nihil tale vereri oportet. Ipſa enim, quantò plus temporis præteriit, tantò maiorem gratiam habet, & recentior atque vegetior eſt. Age igitur promiſſionem, quam heri polliciti ſumus, impleamus, & debitũ doctrinæ cum gratitudine aliqua dinumeremus. Non enim hoc vtile eſt accipiẽtibus duntaxat, vt in aliis debitis, ſed & mihi dinumeranti. Et quid dico mihi dinumeranti? Talis eſt ſpiritualis debiti natura, quòd quantò magis ſoluitur, tantò magis augetur, & ſubſtantiam magis multiplicat, & ineffabiles diuitias adfert tam danti, quàm accipienti. Vidiſti nouam debiti naturam, & raram ſolutionis ſpeciem? In hunc enim modum ſe habent ſpiritualia, vt diſtributione magis creſcant, & cum multi ſunt participes, vberior ſit abundantia: & qui dinumerauit, nõ ſentiat ſe aliquid dinumeraſſe: quandoquidem eius opes creſcunt, & qui acceperunt, etiam ipſi abundantiores fiunt. Quia igitur talis eſt ſpiritualium iſtorum natura: magna alacritate etiam nos ad ſolutionem feſtinemus, & vos ad ſuſcipiendum aures accommodetis, vt omnes cùm ſumpſeritis latis animi ſinibus, quæ à nobis dicuntur, tandem domum proficiſcamini. Iterum autem argumentum de iuſto Noë in medium afferre volo, vt iuſti magnam virtutem, & ineffabilem Dei miſericordiã & longanimitatem, quæ omnem animi captum tranſcẽdit, diſcatis. Dilexiſtis heri, quomodo à natiuitate ſua iuſtꝰ ille accepto à patre nomine, obambulabat, omnibus qui tunc erant doctor calamitatũ, quaſi clamans & dicens per nomen ſuũ: Deſiſtite à malo, operemini virtutem, timete præparatam pœnam. Commune diluuiũ Rom.11 in toto orbe erit. Magna & excellẽs Dei indignatio eſt, quia & magna in malitiam procliuitas. Et hoc nõ duobus vel tribus tantum annis faciebat, ſed quingẽtos annos vixit hæc admonens. Vidiſtis longanimitatem domini? vidiſtis bonitatis excellentiam? vidiſtis ineffabilẽ patientiam? vidiſtis malitiæ incrementa? vidiſtis ingratitudinis magnitudinem? Hucuſque enim, vt ſcitis, heri ſermo noſter proceſſit: operæpretiũ eſt vt hodie diſcamus quomodo miſericors Deus pro ſua bonitate, neq; quingentis annis ad tolerantiam contentus fuit, ſed addidit annos alios ad ſuperiores eis qui tantum peccauerant. Et erat Noë, inquit, quingentorum annorum. Ad vtilitatem noſtram diuina ſcriptura numerum annorũ iuſti aſſignauit, vt diſcamus, quãto tempore vixerit admonens illos, & quomodo illi quidem malitię viam ſectati, in ea conſumpti ſunt. Iuſtus autem ſecus quàm alij ambulans, tam magna virtute polluit, vt & ſibi Dei gratiã cõciliaret: & cum omnes alij pœnis obnoxij fierent, ipſe ſolus cum his qui ſibi attinebant, effugeret. Hîc diſcimus, quòd ſi ſobrij fuerimus & non deſides, non ſolum nihil nobis nocet inter medios malos verſari & miſceri: ſed & multò nos facit virtutum ſtudioſiores. Nam ideo miſericors Deus ſic diſpenſauit vt ſimul eſſent boni & mali, quò malorum ſubneruaretur malitia, bonorúmque virtus clarius eluceſceret, & deſides à ſtudioſis plurima commoda lucrifacerent, modo velint. Cogita hîc obſecro, quantæ virtutis fuerit ille iuſtus, quomodo in tanta multitudine, quæ multo impetu in malum ruebat, ſolus ipſe diuerſa ambulauit via, virtutem malitiæ præferens. Neque enim aliorum conſenſus, & tanta frequentia reddebat cum ſegniorẽ ad virtutis iter: ſed iam prius implebat quod beatus Moſes olim dicturus erat: Ne ſis cum multis in malitia. Et quod magis admirabile, multos habebat, imò omnes, qui ad malum & ad prava opera inhortabãtur, & nullus erat qui ad bonum induceret. Tanta domeſtica illi erat ſtrenuitas, vt viam diuerſam à vulgari, quam omnis multitudo inambulabat, iret: & neque timeret, neque vereretur prauorum conſpirationem: neque illi tale quid euenit, quale veriſimile eſt ignauis accidere: qui ſi quando viderint multos ſimul conſpirare, hoc velamen, & hanc occaſionem ſuæ ignauiæ prætexunt, ac dicunt: Quid ego nouum & ſingulare poſt illos omnes facturus eſſem, aduerſarius tantæ multitudinis, & cum tanto populo bellum ſuſcepturus? Nunquid illis omnibus ego admirabilior eſſem? Quæ vtilitas foret tantarum inimicitiarum? Quod commodum tanti odij? Nihil talium cogitabat, neque in animum ſumebat. Sed & hoc, quod poſtea à propheta dictum, prius ipſe implebat: Melior eſt vnus faciens Eccleſ. voluntatem domini, quàm innumeri præuaricatores. Num ſocietas, inquit, multitudinis ad malum ruentis, & ſimul rapientis, à cruciatu me eripiet? Sciebat enim, ſciebat liquidò quòd pro ſua quique ſalute rationẽ reddituri ſunt: neque vnquam fiet quòd alio peccãte alius pœnam ſuſtinebit, vel retributionem ſortiatur. Et idcirco iuſtus quaſi ſcintilla in medio mari verſans, non ſolum non extinctus eſt: ſed quotidie fulgidiori luce prodibat, omnes ſuis operibus docens. Vidiſti quomodo

Liberum arbitrii.

do ſui iuris naturam noſtram dominus formauit? Vnde enim, dic oro, illi ad malitiam properabant, & ſeipſos pœnis faciebãt obnoxios, iſte autem virtutem eligebãt, & fugiẽs eorum ſocietatem, pœnam nõ guſtauit? Nónne manifeſtum, ſua quenque voluntate vel malitiam, vel virtutem eligere? Nam niſi ita eſſet, & naturæ noſtræ poteſtas inſita eſſet, neque illos puniri, neque iſtos virtutũ retributiones accipere oportebat. Verùm quia in noſtra voluntate totum poſt gratiam Dei relictum eſt, ideo & peccantibus ſupplicia propoſita ſunt, & bene operantibus retributiones. Et erat, inquit, Noë annorum quingentorum, & genuit tres filios, Sem, Cham, & Iapheth. Conſidera diuinæ ſcripturæ diligentiam. Poſtquam numerum annorum iuſti nobis narrauit, monſtrans excellentem domini longanimitatem, iterum tolerantiam eius auctiſſimam, & malitiam hominum propenſiſſimam declarare vult. Sed audiamus quæ à Moſe dicta ſunt: ſpiritu enim loquens, omnia nos diligenter
Cap. vi. docet. *Et factum eſt*, inquit, *quãdo cœperunt homines multiplicari ſuper terram, & filiæ natæ ſunt illis.* Nõ abſque ratione addidit, Et filiæ natæ ſunt illis: ſed vt magnã multitudinem ſic inſinuet. Nam vbi tanta radicum eſt multitudo, neceſſe eſt etiam multos ramos enaſci. *Vt viderunt*, inquit, *filij Dei filias hominum, quòd pulchræ eſſent, ſumpſerunt ſibi vxores ex omnibus quas elegerant.* Singulas dictiones diligenter conſideremus, ne quid in fundo latens nos prætercat. Operæpreciũ enim fuerit bene ſcrutari hunc locum, vt ſubuertamus fabulas omnia inconſideratè loquentiũ. Et primùm dicenda ea quæ dicere audent, & mõſtrata eorum quæ ab illis dicuntur abſurditate, germanus quoq; ſcripturæ ſenſus veſtrę charitati aperiendus eſt, vt ne ſimpliciter & facilè aures accommodetis tam blaſphema dicentibus, & aduerſum capita ſua blaterare audentibus. Aſſerunt enim, quòd non de hominibus hoc dictũ ſit, ſed de angelis. Hos enim filios Dei appellauit. Primum oſtẽdãt, vbi angeli filij Dei appellati ſint: ſed non poterunt vſquam monſtrare. Homines quidem filij Dei dicti ſunt, angeli autem nunquam.
Pſal.103. Atqui de angelis dicit: Qui facit angelos ſuos ſpiritus, & miniſtros ſuos flammam ignis: de hominibus autem:
Pſal.31. Ego dixi dij eſtis. Et iterum: Filios genui, & exaltaui. Et
Exod.4. iterum: Primogenitus meus filius Iſraël. Angelus autem nuſquã vocatus eſt filius, neq; filius Dei. Cæterum quid dicunt? Profecto angeli quidẽ erant, ſed quia ad iniquũ hoc opus deſcenderunt, dignitate ſua exciderunt. Et iterum fabuloſius aliud. quid igitur? Nũc exciderunt, & hæc ruinę illorum cauſa. Verum ſcriptura nos aliter docet, q̃ antequã formaretur protoplaſtus, à ſua dignitate exciderunt & diabolus, & qui cum eo maiorem q̃ decebat dignitatem ambiebant. Sicut & ſapiens quidam inquit: Inuidia autem diaboli mors intrauit in mundum.
Sap.2. Dic oro mihi, ſi nõ ante factum hominem excidit, quomodo in tanta dignitate manens inuidit homini? Quomodo rationi conſonum eſt, angelum incorporeum, & in tali dignitate conſtitutum, homini inuidere corpore circumamicto? Sed inuidit qui à ſuperna gloria in extremam ignominiam deiectus eſt, licet eſſet incorporeus: videns autem formatum hominem, & in corpore tantum honorem cõditoris beneuolentia ſortitum, inuidia exarſit, & deceptione, ad quam ſerpentis opera vſus eſt, hominem mortis ſupplicio obnoxium fecit. Talis enim eſt malitia, non poteſt non grauiter ferre aliorum felicitatem. Manifeſtũ eſt igitur, quòd & diabolus, & omnis eius cohors olim à gloria illa exciderunt, & ignominioſi facti erant. Alioquin etiam quanta nõ dementia plenum fuerit, dicere angelos deiectos vt cum mulieribus rem habeant, & incorporea illa natura copuletur corporibus? An non audis dominum dicẽtem de angelorum ſubſtantia: In reſurrectione neque matrimonium contrahunt, neque elocantur, ſed ſunt ſicut angeli Dei? Neque enim poſſibile eſt incorpoream naturam, talem vnquam concupiſcentiam habere. Ad hęc etiam cogitare oportet, quòd hoc omnibus modis abſurdiſſimũ fuerit probare. Nam ſi ſancti & qui Spiritum ſanctum aſſecuti ſunt, neque viſionem angelorum videre potuerunt. Enimuerò vir deſideriorum fermè animã expiraſſet conſpecta angeli præſentia, non tamen ſubſtantia. quo pacto enim videri poſſet incorporalis ſubſtantia? ſed trãsformatione ſolùm quadam viſa parum aberat quin & animam relinqueret, defectis viribus. Ita tantus ac talis vir penè abſque ſpiritu iacebat. Quis enim etiam valde inſanus comprobaret talia verba dementiæ plena, quòd incorporea & ſpiritualis natura corporis complexum ferret? Sed ne pluribus terere tempus videamur, agè quia ſufficientibus argumentis charitati veſtræ declarauimus, quàm ſit hoc impoſſibile: doceamus nunc
Cap. vi. quæ rei ſit veritas, iterũ tamen lectis, quæ in diuina ſcriptura ſunt dicta. Et factum eſt, inquit, quãdo cœperunt homines multiplicari ſuper terram, & filiæ natæ ſunt illis: vt viderunt filij Dei filias hominum, quòd pulchræ eſſent, ſumpſerũt ſibimetipſis vxores de omnibus quas elegerant. Prius docuimus vos, morem eſſe ſcripturę, vt homines filios Dei vocet. Et quia iſti à Setho originem trahebant, † qui filio ſuo nomen Enos indidit] dicit e- & ab eius filio qui appellatus eſt Enos.)
nim iſte ſperauit inuocãdo nomen domini Dei: ab illo poſtea nati, vocati ſunt filij Dei in diuinis ſcripturis, propterea quòd conſuque parentum virtutẽ imitati ſunt. Filios autem Cain, & qui ex eo nati, & qui ante Seth geniti fuerunt, filios hominum vocat. Factum eſt, inquit, cum cœperunt homines multiplicari ſuper terram, & filiæ natæ ſunt illis, vt viderunt filij Dei, qui à Seth & ab Enos progeniti, filias hominum illas quæ ab aliis natæ ſunt, de quibus dixit quòd filiæ natæ ſint illis, & quòd pulchræ eſſent. Vide quomodo per verbum hoc, omnẽ nobis eorum intemperantiam inſinuat. Non enim obdeſiderium procreandorum filiorum conueniebãt: ſed ob voluptatem & intemperantiam. Vt viderunt, inquit, filias hominum, quòd pulchræ eſſent. Concupiſcentia illos in hanc induxit perniciem, pulchritudo aſpectus, & ſcortationis, & intemperantiæ eis occaſio fuit. Et neque hoc contenta, addit: Sumpſerunt ſibiipſis vxores de omnibus quas elegerant. quod etiam magnam illorum intemperãtiam inſinuat, quòd à pulchritudine victi ſunt, & frænum imponere inordinatæ concupiſcentiæ ſuæ non valuerunt: ſed ſpectãdo capti, ſubmerſique ſunt, & ob impium hoc opus indignos ſe facere quorũ ſupernè Deus curam ageret. Et vt diſcamus quòd non lege nuptiarum, neque procreandorum filiorum gratia hoc fecerunt, propter hoc dicit: Vt viderunt quòd pulchræ eſſent, ſumpſerunt ſibimetipſis vxores de omnibus quas elegerãt. Quid igitur? Reprehendẽtne aliquis aſpectum oculorum? Non: neque enim oculus ruinæ cauſa fuit, ſed voluntatis negligentia, & irrefrænata concupiſcentia. Nam oculus propterea factus eſt, vt dum videt creaturas Dei, ipſarum conditor glorificetur. Itaq; oculi opus eſt videre: malè autem videre, à mente eſt, quæ intrinſecus gubernat. Nam membra noſtra, vt potè vtilia, ad facienda bona cõdita ſunt à domino, & gubernari poſſunt ab incorporea ſubſtantia, de anima dico. Poſtquã autẽ hæc negligẽs eſſe, & habenas laxare cœperit, quemadmodũ auriga neſciẽs indomitorũ equorum ferociã compeſcere, permiſſis frænis, & equos currum trahẽtes, & ſeipſum in præceps ire facit: ſic planè & voluntas noſtra quandoquidem neſcit mẽbris vt oportet vti, indulgens inordinatis concupiſcentiis, ſeipſam ſubmergi facit. Propterea dominus noſter Chriſtus,

ſciens fragilem noſtram naturam, & voluntatis negligentiam, legem poſuit quæ muniret & prohiberet curioſam cõſiderationem: vt naſcens in nobis incendium, cùm adhuc à longe eſt, extinguat, & inquit: Matt.5. Qui aſpicit mulierem vt cõcupiſcat illam, iam adulterium commiſit cum illa in corde ſuo. Propter hoc, inquit, interdico vobis illicitum viſum, vt ab opere illicito vos liberem. Ne putes, inquit, quòd congreſſus ſolum peccatum faciat. Animus eſt qui condemnatur. Igitur & hi viſæ pulchritudinis ſpectaculo capti ſunt. Viderũt enim, inquit, quòd pulchræ eſſent, & ſumpſerũt ſibi vxores ex omnibus quas elegerant. Sed videamus & poſt illicitam illorum operationem & intemperantem animum, domini Dei bonitatem. Dixit, inquit, dominus Deus: Neutiquã † permanet [permanebit.] ſpiritus meus in hominibus his in ſeculũ, eò ꝙ ipſi carnes ſint. Erunt autem dies ipſorũ centũ viginti anni. Hîc in breuib⁹ verbis abyſſus miſericordiæ videri poteſt. Spiritum enim hîc vocat vim ſuam, qua curam noſtri agit, illorũ interitum prænuncians. Et vt ſcias quòd de hoc ſit ſermo, vide quid ſubdatur. Eò ꝙ ipſi, inquit, carnes ſint: hoc eſt, eò ꝙ carnalibus operibus ſeipſos totos dedunt, & animæ † ſubſtantia] [potentia) ἐξουσία. interpres legiſſe videtur οὐσία.] abutuntur, & quaſi ſola carne circumdati anima carerent, ſic vitam ſuã abſumunt. Perpetuus enim ſcripturæ mos eſt, carnẽ vocare carnales: ſicut & virtute præſtantes, carnis expertes nominat: quemadmodum Paulus dicit: Rom.8. Vos autẽ nõ eſtis in carne: non ꝙ nõ carne circumdati eſſent, ſed quia carne circumdati, ſuperiores erãt carnalibus affectionibus, & ſenſibus. Nam ſicut iſtis dicebat: Vos autem nõ eſtis in carne, eò ꝙ carnalia deſpiciebãt: ita & de illis dicitur, ꝙ ſint carnes, eò ꝙ carnalibus rebus continuò erãt occupati. Et quia ipſi ſunt carnes, nõ iam concedam eis peccatis ſuis coinquinari. Vidiſti indignationis magnitudinem? vidiſti minarum excellentiam? conſidera etiã quomodo indignationi, & interminationi miſericordiam admiſcuit. Talis enim eſt dominus noſter, minatur ſæpe, non vt opere compleat minas: ſed vt correctis nobis minas non ad opus perducat. Alioqui ſi punire vellet, cur prędiceret? Sed quia non vult, ſemper cunctatur, & moram nectit, & differt, & prædicit, occaſionem reis præſtans, vt fugiendo malitiam, & apprehendendo virtutem pœnas non experiantur. Itaque poſtquam interminatus eſt illos ſe exterminationi generali traditurũ: hoc enim eſt, Nõ permanebit ſpiritus meus in hominibus iſtis, eò quòd ipſi ſunt carnes: pro eo, nõ ſinam illos poſthac viuere: non contentus quingẽtorum annorum lõganimitate, qua per omnem vitam Noë, audito illius nomine docebantur: nunc iterum producẽs & differẽs indignationẽ, aliud illis tempus præſcribit, & dicit: Interminatus ſum, & dixi, & manifeſtaui meã indignationẽ, quam ob multitudinẽ peccatorũ, quæ operati eſtis, vobis inferri iuſtũ eſt. Sed quia etiã eos qui incurabiliter peccauerunt, ſaluari volo, nullúmq; perire: idcirco vobis indulgeo & tempus centum viginti annorũ: vt ſi volueritis, & peccata ablueritis, reſipiſcẽdóq; & in meliora vos conuertendo, virtuti ſtudueritis, & pœnas & pericula effugiatis. Erunt enim, inquit, dies eorum anni centum viginti. *Gigãtes autẽ*, inquit, *erant ſuper terram in dieb⁹ illis. Et poſteaquã ingreßi ſunt filij Dei ad filias hominũ, illæque ſibi genuerunt, illi erant gigantes, qui à ſeculo viri nobiles*. Gigantes hîc à ſcriptura dici opinor robuſtos corpore: ex illis, inquit, generatio illorũ aucta eſt: id quod & alio loco videre licet dictum: Gigãtes, inquit, veniũt, vt furorem meum placent. Hunc autem centũ viginti annorum numerũ, aliqui putant terminum vitæ eſſe. Non hoc autem ſignificat, ſed nunc longanimitatẽ declarare vult, quam & poſt hæc peccata in ipſos oſtẽdit. Igitur vt diſcamus, ꝙ illi poſt indignationem, & minas, & tanti tẽ-

A poris longanimitatem, quam ipſis in pœnitentiam dederat, non ſolùm nihil profecerunt, ſed in iiſdem moribus perſeuerauerũt: propterea dicit, poſtquã ingreſſi ſunt filij Dei ad filias hominũ, illæq; ſibi genuerunt, iſti erant gigantes, qui à ſeculo viri nobiles. Vidiſti ingratitudinis excellentiam? vidiſti ſtupidas & doloris ſenſu carentes animas? Neque pœnæ timor, neque longanimitatis tẽpus arcuit illos à malis operibus: ſed ſemel in præceps deiecti, & mentis oculo excæcati, à mala concupiſcentia, quaſi ab ebrietate quadã demerſi, redire vltrà noluerunt: quemadmodum & ſapiens quidam dicit: Prouerb. Impius cum in profundum ceciderit malorũ, cõtemnit. Graue enim, graue eſt dilecti, capi laqueis diaboli. Anima enim poſtea quaſi in retibus cõprehẽſa trahitur, & ſicut ſus in luti volutabro oblectatur, ſic & iſta à mala cõſuetudine obruta, ne ſentit quidem peccatorũ fœtorẽ. Ideo opus eſt vt ſobrij & vigiles ſimus, ne ab initio diabolo ingreſſum concedamus, vt ne dum obtenebrata fuerit noſtra B ratio & excæcata mentis perſpicacia, faciat quaſi priuatos huius ſolis lumine, ne valeas in radios ſolis iuſtitiæ contueri, & ita in pręceps feraris: id quod & illis tũc accidit. Audi enim iterum bonitatis Dei tolerantiam. *Vt vidit autem*, inquit, *dominus Deus quòd multiplicatæ ſunt malitiæ hominum ſuper terram*. Quid vult hoc dictum, Vt vidit autem? Num ignorauit dominus? abſit: ſed pro noſtra infirmitate omnia narrat diuina ſcriptura, vt nos doceat, ꝙ & poſt tantam Dei longanimitatem in iiſdem manſerunt malis, aut etiam in peiora ſe coniecerunt. Vt vidit autem, inquit, dominus Deus, quòd multiplicatæ ſunt malitiæ hominum ſuper terram. Ex hoc enim malo opere, quaſi è fonte quodã multa etiam alia ſuboriebantur peccata: & ideo dicit, malitiæ hominum. Nã vbi ſcortatio, & luxuria, & tãta intemperãtia, veriſimile eſt ibi & ebrietatem, & crapulam, & magnam iniuſtitiã, & auaritiam, & innumera alia naſci mala. *Vt vidit autẽ*, inquit, *dominus Deus quòd multiplicatæ ſunt malitiæ hominũ* C *ſuper terrã, & quòd vnusquisque cogitat in corde ſuo diligenter ad mala omnibus diebus*. Vide quomodo ſingula quæ dicuntur, peccatorum oſtendunt magnitudinem. Quia enim in genere dixit, ꝙ multiplicatę ſunt malitiæ hominum ſuper terrã: ſubdidit, & vnuſquiſque. Magna huius verbi emphaſis & vis eſt. Non, inquit, adoleſcẽs ſolum, ſed & ſenex eadem agit quæ adoleſcẽs: neq; vir ſolum, ſed & mulier: neq; ſeruus ſolùm, ſed & liber: non diues ſolum, ſed & pauper. Et verbum, cogitat, multum habet momenti. Non enim ex ſubreptione hoc illis accidit, ſed in corde cogitãt, & hęc per ſingulas horas voluunt, in hæc ſtudium ſuum collocant. Et neque ſemel & iterũ vel fortuitò ſupplantati à peccato, à malitia ſibi temperant, ſed diligenter eam exercẽt, & mala operantur: hoc eſt, magno ſtudio, nihil obiter, nihil negligenter ab eis fit, neq; breui tempore, ſed omnibus diebus, omnẽ ſuã vitam in hoc impendũt. Vidiſti malitiæ immanitatem? vidiſti quomodo dedita opera rem fecerunt, diligenter D omnia mala operãtes: & omnis ætas ad agendũ malum ſua ſponte acceſſerit? Vnuſquiſq; inquit, neque ætas intempeſtiua, & alioquin inexperta, malorũ expers erat: ſed ſtatim & ab incunabulis omnes malum hoc præliũ certabant, contendentes vt malis operibus alter alterũ ſuperaret. Hîc oro animo expẽde mirã huius iuſti Noë ſapientiam, qui in tanta malorum conſpiratione malitiam effugere valuit, & nihil inde damni ſenſit: ſed quaſi ex alia natura conſtitutus, ſic forti animo præditus, & non aliunde adiutus, virtutis operationi deditus, & malam eorum conſpirationem effugit, & à cõmuni omniũ perditione eſt exemptus. *Et animo retractauit*, inquit, *dominus Deus, quòd fecit hominem † de terra*. [In terra.] Vide iterũ verbum craſſum, & noſtræ paruitati idoneum. Animo retractauit,

tractauit, inquit, pro pœnituit, non ꝙ pœnituerit Deus, abſit: ſed iuxta humanam conſuetudinem loquitur nobis Deus, vt nos doceat quòd enormia illorum peccata miſericordem Deum indignari fecerũt. Et animo retractauit, inquit, dominus Deus quòd fecit hominem ſuper terram. Non enim propter hoc ipſum produxi, inquit, vt tanta ruina lapſus, ſibiipſi perditionis fieret author. Nam hac de cauſa primùm tanto honore eum inſigniui, & tantam eius curam me habere declaraui, vt virtuti vacãs, alienus à perditione fieret. Quia autem miſericordia mea abuſus eſt, ſati⁹ poſthac fuerit, malos eius conatus impedire. Et cogitauit, dixítque dominus Deus, inquit, Delebo hominẽ quem feci à facie terræ, ab homine vſq; ad pecus, & à reptilibus vſque ad volatilia cœli: quia animo retractaui quòd feci † eum. [eos.] Quæ mei officij erant, inquit, omnia exhibui. Ex nihilo, vt eſſet, illũ produxi, naturæ illius ſcientiã faciendorum & non faciendorum indidi, liberum arbitrium donaui. Ineffabili longanimitate vſus ſum, & poſt longum illud tempus, & poſt indignationem & minas quas dixi, & aliud præfiniui tempus, volens vt ſua peccata illo ſentiente, indignatio mea reuocaretur. Et quia etiam ſic, nihil lucrifacio, nec proficio, cogit neceſſitas vt minas opere compleam, & omnibus modis deleri illos faciam, & ſicut malum quoddam fermentum aboleam totum illorum genus, vt ne poſterioribus ſeculis peccandi authores & doctores fiant. Et dixit dominus Deus: Delebo hominem quem feci, à facie terræ, ab homine vſque ad pecus. Iam fortè dixerit aliquis: Quare cum homo in malum declinauit, etiam bruta eãdem pœnam ſuſtinent? Num propter ſuum ipſorum vſum producta ſunt bruta? propter hominem facta ſunt. Hic igitur cum à medio aufertur, quis illorum vſus eſſet? idcirco & iſtã pœnã cõmunem ferunt, vt interim pœnæ grauitatem addiſcatis. Et ſicut ab initio cum peccaſſet protoplaſtus, terra maledictionem accepit: ſic & nunc cum abolendus eſſet homo, bruta quoque cladis ſocia fiunt. Sicut etiam cum homo gratus ſit Deo, creatura quoq; humanæ felicitatis particeps eſt, quemadmodum beatus Paulus inquit: Rom.8. Et creatura hæc liberabitur à ſeruitute corruptionis in libertatem filiorum gloriæ Dei. Sic & nunc homine ob multitudinem peccatorum puniendo, & vniuerſali perditioni tradendo, etiam iumenta, & reptilia, & volatilia cœli ſimul pereũt diluuio, quod totum orbem inuaſurum erat. Et ſicut in domo quando is qui præeſt, in indignationem domini incidit, veriſimile eſt cooperarios ei cõdolere: ita & hîc quaſi in domo hominibus pereũtibus, omnia quę in domo, & quę ſub illius ſunt dominio, neceſſe eſt in eandẽ pœnã incidãt. *Et animo retractaui*, inquit, *quod feci illos*. Verbo hoc quantũ ſe noſtræ humilitati attemperat? Nũ volebam, inquit, tanta illos pœna plecti? ipſi me peccatorum immanitate in tantum inuexerũt indignationẽ. Cæterum ne putemus omnimodam abolitionẽ humani generis fieri, ſtirpitúſque naturam noſtram eradicandam: ſed diſcamus quãtum malum ſit peccatũ, & quantum bonum virtus: & quòd melior ſit vnus faciens voluntatem domini, quàm decem millia pręuaricatorum, dicit: *Noë autem inuenit gratiam coram domino Deo*. Tametſi multitudo omnis, inquit, in tantam malitiam exciderit, iuſtus tamen hic ſcintillam virtutis ſeruauit, dum his omnibus omni tempore loquitur, & dum adhortatur vt à malitia deſiſtant, ſimul ſe interim liberum ab illorum mœrore ſeruauit. Inſuper ſicut illi malis operib⁹ miſericordem Deum ad indignationem prouocauerãt: ſic ipſe virtute pollens, gratiam inuenit coram domino Deo. Non eſt enim perſonarum acceptor Deus. Verum & ſi in tanta multitudine inueniat hominem vnum, quę

A ſibi placita ſunt facientem, nõ deſpicit? ſed ſua illum dignatur cura, & tantò maiorẽ illius rationẽ habet, quantò cùm tot tantíque ſint, qui ad malum eum trahũt, ipſe cõſtantius virtutis viam ſectatur. Id ſciẽtes, ad id vnum ſpectemus, quod ipſi placet, & efficit vt ſuã gratiam nobis conciliemus. Neque hominum amicitiæ, neq; conſuetudini ita ſeruiamus, vt virtutis faciamus iacturã, ſed Dei longanimitate, prout decet, vtamur: & dum adhuc tempus habemus, omnem deponentes ignauiã, virtutẽ amemus, peccatúmq; odio habeamus. Niſi enim & ad iſtã amore & deſiderio quodam immenſo nos cõtulerimus, & ignauiam valde oderimus: neq; huius damnũ effugere, neque illã amplexari poterimus. Quod enim virtus opus habeat his qui eam cõcupiſcunt, & eius deſiderio exardeſcunt, de quo prophetam audi dicẽtem: Pſal.18. Iudicia domini vera, iuſtificata in ſemetipſo, deſiderabilia ſuper aurum & lapidem precioſum multũ. Non ꝙ nõ magis deſiderabilia, ſed quia apud nos nõ inueniun- B tur alia, quæ his materiis ſunt precioſiora: propterea ſubdit: Dulciora ſuper mel & fauũ. Et hîc quoq; quia non inuenit quòd natura melle dulcius eſſet, hac ſimilitudine vſus eſt. Igitur ſicut hi qui in opibus colligendis inſaniunt deſiderio & cõcupiſcentia quadam, in hoc incũbunt magno ſtudio & conatu, & nunquam explentur. Auaritia enim inſatiabilis ebrietas. Et ſicut ebrij, quantò plus vini ingurgitant, tantò magis ad ſitim inflammãtur: ſic & iſti quoque inſaniam hanc indomitam nunquam ſiſtere poſſunt, ſed quantò magis ſuas opes augeri vident, tantò & concupiſcentia magis flagrant. Neq; antea à peſſimo appetitu hoc abſiſtunt, donec in ipſum malitiæ profundum deſcenderint. Igitur ſi illi pernicioſam hanc concupiſcentiam malorum omnium cauſam cum tanta contentione curant: quantò iuſtius nos iudicia domini, quæ ſuper aurum ſunt & argentum, ſemper in mente noſtra verſare, nihílque precioſius virtute ipſa exiſtimare? ſed excindere ex animo noſtro affectiones C illas peſtiferas omnes, & ſcire quòd temporalis illa voluptas perpetuum parere ſolet dolorem, & ſine carentia tormenta. Ne decipiamus noſipſos, neque putemus quòd hîc finem habituræ ſint res noſtræ; id quod ſentiunt plerique, licet verbis non loquantur: quia credere ſe dicunt reſurrectionem, & futuram retributionem. Sed ego non attendo verba, ſed ea quæ quotidie fiunt. Nam ſi reſurrectionem expectas & retributionem, quare ita præſentis vitæ gloriæ deditus es? Quare, dic mihi, quotidie crucias te, pecunias plures quàm arena ſit colligens, & agros, & domos, & balnea emens, atque hæc ſæpe per rapinam & auaritiam corradendo? & illud prophetæ dictum implendo; Eſaiæ 5. Væ qui coniungunt domum ad domum, & agrum agro copulant, vt vicino auferant aliquid. An non hæc quotidie videri poſſunt? Et ille quidem dicit: Huius domus obſcuram & tenebroſam meã facit, & infinitos prætextus excogitat, vt eam rapiat. Alius autem raptum à paupe- D re agrum, ſuo coniungit. Hoc autem multò maius, & magis admirabile, minúſque venia dignum, quòd vnus vno eodémque loco habitans & ſedens, ſæpe aliò tranſire, neque ſi vellet, valens, vel ob varias occupationes, vel corporis valetudine alligatus: vbique tamen & in omnibus ciuitatibus, vt ita dicam, monimenta ſuæ auaritiæ poſſidere, & immortales ſuæ malitiæ columnas ſtatuere vult. Et peccata quidem, ex quibus omnia hæc collecta ſunt, ſuo imponit capiti, ferénſque grauem ac ingeſtabilem molem non ſentit. Aliis autem vſum qui ex his haberi poteſt, concedit, non ſolùm poſt emigrationem ex hac vita, ſed etiam antequam hinc egrediatur. Nam etiamſi non inuitus eis nudetur, à familiaribus diſſipantur, & vt ita dicam, dilacerantur

omnia hæc:& neq; ipſe vel milleſima eorum parte fruitur. Et quid dico fruitur?quomodo,cùm illi non ſit niſi vnus vẽter, ſufficeret ad tot opum multitudinem abſumendam? At malorum omnium cauſa eſt vana gloria: quia vult nomen ſuum imponi agris,balneis,& ædibus. Quæ tibi hinc vtilitas, homo, cum non multò pòſt, vbi febricula quapiam corripieris, anima ſubito euolans, nudum & vacuum te faciet? Imò virtute quidem nudatum,veſtitum autem iniuſtitia,rapinis,auaritia,gemitibus,eiulatibus,lachrymis orphanorum,inſidiis,dolis: quomodo poteris grandes prementésque illas ſarcinas peccatorum ferens,per anguſtam hanc portam intrare, quæ capere nequit molẽ tantæ magnitudinis? neceſſarium itaque foris manere, & oneribus illis grauatum fruſtra pœnitere, cùm iam ante oculos parata videbis tormenta, & ignem illum terribilem ac nunquam extinguendum,vermémque incõſumptibilem. Cęterùm ſi quam noſtræ ſalutis habemus rationem, dum adhuc tempus habemus,deſiſtamus à peccatis, ſectemur virtutem,vanam gloriam deſpiciamus.Nam idcirco vana dicitur,q; euanida eſt,& nihil habet ſtabile neque firmũ: ſed ſolum eſt oculorum deceptio, & priusquã appareat auolat. An non & videmus ſæpe q; is quem hodie præcedunt lictores,& ſtipant ſatellites,cras in carcerem cõiicitur,& cum malefactoribus verſatur? Quid hac vana & inani gloria fallacius?Quòd ſi in hac vita præſenti viciſſitudinẽ hãc euadit, omnino mors veniens fœlicitatem reſecabit.Et quem hodie in foro magna pompa comitabatur,& qui in carcerem cõiiciebat, & ſuper thronum reſidebat,& inflabatur, & homines alios quaſi vmbras deſpiciebat, is ſubitò poſtea iacebit mortuus abſq; ſpiritu,fœtulentus,petitus innumeris cõuiciis, & ab his quos pridem iniuria affecit,& quos nulla affecit iniuria: condolentibus tamen his qui ab iſto iniuria affecti fuerunt. Quid hoc miſerabilius fuerit?Item collecta omnia ſæpenumero inimici & hoſtes inter ſe partiũtur & diſtribuunt:peccata autem per quæ hæc coaceruata ſunt, ſecum aufert, de quibus diligens & accurata ratio exigetur.Ideo obſecro,vt fugientes vanam hanc gloriam,veram deſideremus,& quæ omnibus duret ſeculis:& neq; opum amor nos ſupplantet, neque concupiſcentiæ flãma exurat,neque liuor & inuidia corrumpant,neque furor & ira nos incendant:ſed has omnes malas & pernicioſas affectiones rore ſpiritꝰ extinguẽtes, deſpiciamus præſentia,deſiderem⁹futura.In memoria habeamus futurum diem, magnáque diligentia vitam inſtituamus. Neque enim hac de cauſa in hanc vitam nati ſumus, vt ſolum comedamus & bibamus. Nõ vita eſt propter cibum & potum, ſed propter vitã cibus & potus. Ne ergo inuertamus ordinem, neque ſic ventri & carnis voluptatibus ſeruiamus, quaſi eam ob cauſam facti ſimus: ſed reputãtes damnum quod inde naſcitur, caſtigemus motus carnis:ne ſimus ſegnes, ne permittamus illis vt aduerſus animam inſurgant. Nam ſi Paulus ille talis & tantus, qui quaſi alatus per totum orbem tranſcurrebat, & corporalibus neceſſitatibus ſuperior factus, & arcanorũ illorum verborum auditor,quę vſque in hunc diẽ
1.Cor.9. alius audiuit nullus, ſcribens dicebat: Caſtigo corpus meum, & in ſeruitutem redigo, ne fortè aliis prædicans ipſe reprobus inueniar. Si igitur ille, cui tanta contigit gratia,poſt tanta & talia opera,opus habebat vt caſtigaret, & in ſeruitutem redigeret, & ſubiiceret poteſtati & domino animæ corporis laſciuias : caſtigat enim quis quòd inſurgit, & in ſeruitutem redigit quòd fræna reiicit:quid dicemus nos,qui omnibus virtutibus deſtituti, omnibus peccatis onerati ſumus: & præterea magnam ignauiam præ nobis ferimus? Num inducias habet hoc bellum?Num tempus aggrediẽdi dilatum? Omnes nos A vigilare & ſobrios eſſe oportet,& nunquam in ſecuritate eſſe: quia non eſt præfinitum tempus quando nos aggreſſurus eſt hoſtis. Igitur ſemper nobis cura ſit,ſemper ſolliciti ſimus de ſalute noſtra, vt ſic nunquam capiamur: & hoſtiles effugientes inſidias, miſericordiam à Deo aſſequamur gratia & miſerationibus domini noſtri Ieſu Chriſti, cum quo patri, ſimũl & ſancto Spiritui ſit gloria, imperium, honor, nunc, & ſemper, & in ſecula ſeculorum. Amen.

Noë autem inuenit gratiam coram domino Deo. Iſtæ autem ſunt generationes Noë. Noë homo iuſtus, perfectus exiſtens in generatione ſua: Deo placuit Noë.

Homilia xxiii.

IDISTIS in his quę dicta ſunt,quanta diuinæ miſericordiæ magnitudo, quàm excellens longanimitas? Vidiſtis hominum qui tunc erant,portentoſam malitiam?didiciſtis quanta fuerit in media tanta multitudine iuſtis virtus, & quàm nihil ei nocuerit vel illorum in malum cõſpiratio,vel quòd ſolus in medio iſtorum relictus,longè diuerſa inceſſerit via? Nam quaſi gubernator aliquis,mentis clauum magna vigilantia arripiens,nauim ſuam ab irruentibus malitiæ procellis ſubmergi non eſt paſſus:ſed factus tempeſtate potentior,licet in alto iactatus,quaſi in portu ſederet, quatiebat mare, virtutis gubernaculum dirigebat,& à diluuio totum orbem deuaſtaturo ſe eripiebat. Tãta res eſt virtus, tam immortalis,tam inuicta, tam nihil cedẽs huius vitæ varietatibus:ſed ſuper malitiæ retia volitans,quaſi è ſublimi ſpecula quadam, ſic omnia humana deſpicit, nihil quod aliis moleſtum eſt ſentit. Et ſicut is qui ſuper excelſam petram ſtat, fluctus ridet quos videt ad petram magno impetu diſrumpi, protinus in ſpumam ſoluitur:ita & virtuti vacans in ſecuro conſtitutus loco, nihil inC ſuaue fert à rebꝰ turbulẽtis, ſed trãquillus animo & quẽtus ſedet, intelligitq; res huius vitæ nihil differre ab amnium fluẽtis,tam rapido curſu tranſeuntibus. Nã ſicut videre licet maris fluctus nũc quidem in altum extolli, mox autem & deprimi:ita & videmus eos qui virtutem contemnunt,& malitiam operantur, nunc quidẽ ſublime ſapere, & ſupercilia ſurrigere,& huius vitæ curis intentos eſſe,ſubito verò ad extremam venire inopiam & abiectionem.Quos beatus David notans, dicebat: Ne timueris cum diues factus fuerit homo, vel cum multiplicatur gloria domus eius:quia cum mortuꝰ fuerit,non ſumet omnia hæc.Et bene dixit,Ne timueris.Ne te cõturbet,dicere vult, diuitis abundãtia & celebris gloria. Videbis enim non multò pòſt humi iacentem, & operari valentem nihil, mortuum cadauer vermibus in cibos obiectum,nudúmque his omnibus factum. Omnino enim nihil horum ſecũ auferre poteſt, ſed hîc relinquit omnia.Ne igitur anxius ſis, cum videris præſentia: D neq; beatũ dicas eũ,qui poſt breue tempus ab his omnibus deſtituetur.Eiuſmodi enim eſt præſens fœlicitas,& diuitiarum natura, vt non commigrent vbi hinc fuerit abeũdum.Diuites enim his omnibus relictis, nudi hinc migrant,tãtum malitia veſtiti, & peccatorum oneribus inde collectis. At lõgè ſecus habet virtus,quæ hîc quoque potentior eſt inſidiatoribus, & planè inuictos facit ſuos,cõtinuámq; præbet voluptatem,& ne ſentire quidem ſinit rerũ iſtarum inæqualitatẽ:ſed & hinc emigrãtibus comitẽ ſe addit, & tũc potiſſimum,cùm eius ſubſidio egemus,ad hęc in die illo terribili magnum nobis præſtat auxilium,placãs iudicem. Et ſicut hîc ab ingruentibus infortuniis,ita & in futuro ſe colẽtes à tormẽtis illis eripit. Neq; hoc ſolum agit,ſed & ineffabilia nobis bona,

bona,quibus fruãmur, conciliat. Et vt ſcias hæc ita ſeſe A habere,neque nos in vanum & fruſtra ad blandiendum his verbis vti : tentabo nunc ex his quæ propoſita ſunt charitati veſtræ id oſtendere.Vide enim quomodo beatus ille, Noë dico, vniuerſo hominum genere aduerſus ſemetipſum miſericordiam domini ad iracundiam prouocante : ille inquam ſolus ſua virtute potuit & indignationis periculum effugere:& magnam Dei gratiã ſibi cõciliare.Aut ſi placet,loquamur de his quę in præſenti vita eueniunt.Sunt enim fortaſſis aliqui parum futuris & inuiſibilibus credentes.Videamus itaque ex his quæ hic fiunt, qualia contingunt his qui in malitia ambulant,& qualia accipit qui virtutem ſectatur. Poſtquã enim bonus Deus ob malitiæ nimietatẽ ſentẽtiam tulit, q; vniuerſali perditione humanũ genus ſit puniendum, & dixit:Delebo hominem,quem feci, à facie terræ. Et monſtrans indignationis ſuæ magitudinem, non contra humanum duntaxat genus ſententiam protulit : ſed & cõtra omnia iumẽta,& reptilia,& volatilia. Perituris B enim & ſubmergẽdis hominibus,propter quos hæc facta ſunt,dignum vt & illa quoque pœnæ cõſortio paria fierent. Igitur cum ſententia nondum præfinita eſſet, qua alij ab aliis ſecernebantur, vt diſcas, quàm non ſit perſonarum acceptor Deus, ſed in corda noſtra ingrediens nullum deſpiciat, & ſi vel paruam quandam occaſionem nos afferamus,ineffabilem ſuam declarat miſericordiam,& vt ne totum genus humanum abolendum putemus:ſed ſciamus, quòd ob ſuam bonitatem relinquat ſcintillam & radicem quandam ſaluam, vt iterum humanum genus in proceros extendi poſſit ramos. *Noë autem,* inquit, *inuenit gratiam corã domino Deo.* Vide ſcripturæ diligentiam,quomodo ne ſyllabã quidem vnam inutilem contineat. Nam poſtquam nos docuit grauitatem peccati hominum, & pœnæ magnitudinẽ malis inferendam:docet nos † quòd etiam in tanta multitu-
de eo qui in tanta multitudine potuerit ſyn ceram ſeruare virtutem. dine potuerit ſyncera ſeruari virtus.] Eſt enim virtus etiam per ſeipſam admirabilis. Quòd ſi verò quis illam in C medio prohibentium colat, multò admirabiliorẽ ſe oſtendit. Et propterea diuina ſcriptura quaſi admirando iuſtum dicit, quòd in medio illorum qui indignationẽ Dei ſenſuri erant, Noë inuenerit gratiam corã domino Deo.Inuenit gratiam,ſed corã Deo:non ſimpliciter inuenit gratiam,ſed coram domino Deo : vt nos doceat, quòd vnum ille habuerit ſcopum, vt ab illo oculo laudaretur,qui dormitare ſopiríq; neſcit, nihílque curauerit humanam gloriam vel ignominiam, vel irriſionem. Veriſimile enim eſt,cum pręter morem omnium virtutem coleret, eum fuiſſe ſubſannatum & irriſum à malis omnibus, qui cõſueuerant arguere ſuam fugiẽtes malitiam,& virtutem amplexantes:id quod & nunc ſæpe fieri ſolet. Et videmus multos qui riſum & ſubſannationem ferre nequeunt, ſed præferunt humanam gloriam veræ & immortali,abſtracti & allecti ab hominum malitia. Animæ enim fortis & cõſtantis eſt,poſſe obluctari his qui auellere moliuntur,& nihil facere vt hominibus D placeat : ſed oculum ſuum intẽdere ad illum inſopitum oculum, & ab eo ſolum gloriam expectare, & iſtorum gloriam deſpicere, nulliũſq; pili facere humanam laudem vel conuicia, ſed pertranſire vt vmbras & ſomnia. Iam hic ſæpe multi non ferentes iniurias decem aut viginti hominum vel etiam pauciorum, ſupplantantur & ruunt. Eſt enim confuſio ducens in peccatum. Neque paruum eſt deſpicere irridentes & opprobrantes & ſalibus inceſſantes : at iuſtus ille non tantum decem & viginti & centum homines,ſed & omnem hominum naturã & tòt myriades deſpexit.Veriſimile enim omnes illos ridere,reprehẽdere, ſubſãnare, & debacchari:& forte etiam, ſi poſſibile fuiſſet, dilacerare voluiſſe. Semper enim contra virtutem inſanit malitia. Atqui non ſolum nihil illi nocet,ſed & infeſtando fortiorem reddit.Tantum enim virtutis robur,vt patiendo ſuperet negocium ſibi faciẽtes,& cum impugnatur,hoſtibus fiat potẽtior. Atq; id in multis videmus. Cæterum vt vobis occaſiones præbeamus:Da enim, inquit, ſapienti occaſionem, Prouer.9. & ſapientior erit:operępreciũ fuerit & ex veteri & ex noua ſcriptura vobis afferre exempla. Itaq; cogita, obſecro te:Abel nónne occiſus eſt ab Cain? nónne in pa- Geneſ. 4. uimẽtum proſtratus? Sed ne ſpectes quòd prætualuerit, occideritque cum cui innidebat, etiam innoxium, ſed ſequentia expende.Ecce occiſus ille vſque nunc prędicatur & coronatur, & tantum tempus memoriam non obſcurat. At qui occidebat & prętualebat, etiam tũc vitam morte grauiorẽ ſuſtinuit: & ex eo tempore vſq; in hodiernum infamatur, & ab omnibus accuſatur,cùm ille quotidie omnium ore celebretur. Et hæc quidem in præſenti vita fiunt:quæ autem in futuro ſeculo contingent, quis ſermo, quæ mens enarrare poſſet? Et ſcimus quòd vos, vtpote intellectu prædíti, multa talia in ſcripturis contenta venemini.Nam illæ hac de cauſa in veſtram vtilitatem ſunt ſcriptæ,vt hęc diſcentes,malitiam quidem fugiatis,virtutẽ autẽ colatis. Vis & in noua idipſum videre? Audi beatum Lucam iſtucipſum de apo- Act 5. ſtolis narrantẽ, qui flagellati à cõcilio diſceſſerunt gaudentes, eò quòd digni fuiſſent habiti qui pro nomine Chriſti ferrent ignominiam. Tametſi flagella non gaudij ſint occaſiones, ſed triſtitiæ & mœroris : nihilominus flagella propter Deum, & cauſa propter quam flagellabantur, gaudium eis pariebãt. At ij qui flagellarãt, in magna animi cõſternatione & hæſitatione neſciebãt quid facerent. Audi enim illos quomodo poſt flagellationẽ animo fluctuent,& dicunt:Quid faciemus hominibus iſtis?Quid dicis?flagellaſtis,innumera mala ſubornaſtis,& adhuc dubitatis? Tam fortis inuictáque res eſt virtus,& dum patitur affligẽtes vincit.Sed ne prolixior fiat ſermo,neceſſariũ fuerit vt iterũ ad iuſtum noſtrũ redeamus,& cum ſtupore admiremur illius præſtantiam, quomodo tantum populum ridentem,ludificantẽ,ſubſannantem, obiurgantem (iterum enim eadem dico & dicere nõ ceſſãbo)deſpicere & ſuperare potuerit?Quomodo?Ego dico. Quia continuo ad oculum illum, qui falli ſopiríque nequit,reſpexit,ad hunc ſuę mentis oculum direxit, atque poſtea hæc omnia quaſi non eſſent curauit.Et profecto ſic res habet, vt cum q; s hoc amore ſaucius fuerit, & in Deum deſiderio ſuo tendit,nihil viſibilium videat:ſed continuo cum quem deſiderat imaginetur,& in nocte & in die,& cubãs & ſurgens.Ne igitur mirum tibi ſit, ſi & iuſtus ille ſemel eò mente ſua intenta,non curauit ſupplantare volentes.Nam adhibito ſtudio ſuo,& diuinam gratiam nactus,his omnibus potentior factus eſt.Noë enim,inquit, inuenit gratiam coram domino Deo.Tametſi omni hominũ generi,quod tunc erat,non eſſet gratus,neque amabilis,eò quòd nolebat eandem incedere viam, quam illi:fauit tamen illi is qui corda ſcrutatur, qui & illius mentem approbauit. Et quid damni,dic oro,hinc naſcitur viro,quòd ab hominibus ſubſannatur & irridetur:cùm is qui finxit corda hominum,& intelligit omnia opera eorum,prędicat illum & coronat? Et quæ vtilitas homini, ſi ipſum totus orbis admiretur & laudet:conditor autem omnium, & iudex qui decipi nequit, in die illo terribili condemnaturus ſit? Itaque dilecti, cùm hæc nobis comperta ſint, nullius penſi faciamus hominum laudem,neque ab illis celebrari quouis modo quæramus. Sed propter illum ſolum,q; probat corda & renes,virtutis opera faciamus, & peccata fugiamus. Nam & Chriſtus eruditus nos,vt ne captandis hominum laudibus inhiemus, poſt multa

Lucæ 6. alia tandem & hoc intulit, dicens: Væ vobis quando benedixerint vobis omnes homines. Considera quomodo per Væ nobis declarat quotuplex illos pœna maneat. Væ enim laméti nuncium verbum est. Vnde quasi miseros eos vocans, dicit: Vę vobis, quando benedixerint vobis omnes homines. Et vide quàm cautè dictũ. Non simpliciter dixit, homines: sed, omnes homines. Impossibile enim est, vt qui angustam & arctam virtutis viam ambulat, & mandata sequitur Christi, ab omnibus laudetur, & in admiratione sit. Est enim & illa excellens malitia, virtuti aduersari. Proinde dominus sciens quòd impossibile sit, vt is qui virtutem diligẽter exercet, & à se solo laudẽ vt accipiat præstolatur, ab omnibus hominibus laudetur, & bene audiat: miseros vocat eos, qui propter humanam laudem virtutem negligunt. Nam celebrari ab omnibus, maximum fuerit argumẽtum non magnam haberi virtutis rationem. Quomodo enim ab omnibus probari poterit vir bonus si vult iniuria affectos eripere ab his qui iniuria afficiunt? & iterum B si vult corrigere peccãtes, & laudare bene agẽtes, nónne verisimile est, quòd ab aliis laudabitur, ab aliis verò

Lucæ 6. audiet conuicia? Et propterea inquit: Væ vobis quando vobis benedixerint omnes homines. Quomodo igitur nõ erit admiratione & laude dignus iustus ille, q̃ ea quę Christus aduenies docuit, prius ipse à lege naturæ edo ctus, deditissima opera adimpleuit, laudémque humanã per virtutem contemnendo, gratiam apud Deum inuenire studuit? Noë enim, inquit, inuenit gratiam coram domino Deo. Cæterùm quòd propter virtutes, quas habebat, inuenerit gratiam coram domino Deo, narrauit nobis admirabilis ille propheta, Spiritu sancto afflatus. Operæprecium itaque vt & sequentia discamus, & videamus quid de illo sentiat. *Iste autem*, inquit, *sunt generationes Noë. Noë homo iustus, perfectus in generatione sua: Deo placuit Noë.* Rarus & nouus genealogiæ modus: nam vt scriptura dixit, Istæ sunt generationes Noë: & aures nostras spe quadam impleuit, quasi genealogiam C illius narratura, & quis eius pater fuerit, & vnde genus duxerit: & quomodo in hanc vitam editus, & alia quæ mos est genealogias narrantibus recensere: relictis tamen illis omnibus, & aliorum consuetudinem superãs, inquit: Noë homo iustus, perfectus in generatione sua: Deo placuit Noë. Vidisti admirabilem genealogiam? Noë, inquit, homo: commune nomen pro laude iusti vsurpat. Nam cæteri ob carnales voluptates, quibus immersi erant, amiserant esse homines. Iste, inquit, in tanto populo hominis imaginem seruauit. Tunc enim homo est, quando virtutem colit. Neque enim speciem habere hominis, & oculos, & nares, & os, & genas, & cætera membra, hominem esse ostendunt. Hæc enim membra sunt corporis. Hominem illum dicimus, qui imaginem hominis saluam retinet. Quæ autem est imago hominis? Rationalem esse. Quid ergo? an non & illi fuerunt rationales? Verùm non hoc solum fuerit hominem esse, sed & virtutibus esse deditum, & vitia fugere, D & illicitis affectionibus imperare, & mandatis dominicis obtemperare. Porrò vt discas morem esse scripturæ, quòd vitiis studentes & virtutum negligentes, hominũ nomine vocare non dignetur, audi Deum loquentem, sicut heri dicebamus: Non permanet spiritus meus in hominibus istis, eò quòd ipsi carnes sunt. Ego enim, dicere vult, substantiam ex carne & anima illis dedi: ipsi autem quasi sola carne circumdati, ita virtutes animi negligunt, & solam carnem sectantur. Vidisti quomodo ob malitiam carnem eos vocat, & non homines? Et iterum vbi processerimus, statim audietis terram eos nominari à diuina scriptura, eò quòd terrenis cogitationibus absumantur: dicit enim: Corrupta autem erat terra coram Deo. Non de terra sensibili loquitur, sed inhabitatores terram vocat. Alio autem loco, neque terram, neque carnem nominat: sed neque esse eos putat in præsenti hac vita, eò quòd virtute carẽt. Audi enim prophetam clamantem & dicentem in media Hierosolymitanorum metropoli, vbi tot millia millium, & tot Isaiæ 1. multitudines innumeræ. Veni, & non erat homo: vocaui, & non erat qui audiret. Non dicit, quia non aderant, sed quia præsentes nihilo meliores erant quàm si non fuissent præsentes. Et alio quoque loco: Discurrite & videte, si est vnus qui faciat iudicium & iustitiam, & Hiere. 5. propitius ero. Vidisti quomodo illum solum scriptura sancta hominem vocare solet, qui virtutem colit: cæteros autem neque esse putat, sed aliquãdo vocat terram, & aliquando carnem? Hac de causa genealogiam iusti narraturam se promittens diuina scriptura, dicit: Noë homo. Hic enim solus homo, cæteri autem non homines, sed humanam gerentes formam, & ex hominibus B in bestias mutati, malitia voluntatis generositatem naturæ amiserunt. Quod enim cùm in malum declinant homines, & serui fiunt irrationalium affectionum, diuina scriptura imponat illis bestiarum nomina: audi vt quodam loco dicit: Equi, mulierũ amatores facti sunt. Hiere. 5. Vide quomodo ob immodicam salacitatem hanc cognominationem acceperunt. Alibi autem: Venenum Psalm. 57. aspidum sub labiis eorum. vbi eius bestiæ dolum & fal- & 139. laciam imitari eos docet. Canes quoque mutos alios Esaiæ 56. vocat. Et iterum eos qui aures ad doctrinam obturant, Psalm. vocat quasi aspides surdas, & obturantes aures suas. Et multa alia quis nomina inueniet imposita à diuina scriptura his qui in brutorum affectus per ignauiã trãseunt. Et non in veteri solum istud videre licet, sed & in noua lege. Audi enim Baptistam dicentem Iudæis: Progeni- Matth. ces viperarum, quis vobis monstrauit vt à futura ira fu- & 12. giatis? Vidisti quomodo & hìc dolum mentis illorum, bestię nomine significauit? Quid ergo miserabilius fuerit peccatoribus, qui & ipso hominis nomine priuãtur, & propter hoc maioribus pœnis digni sunt, quòd post acceptas à natura plurimas occasiones, ad benefaciendum monentes, deserta ac prodita virtute vltro ad vitia transfugiunt? Itaque qui tunc erant, omnes ea se hominis appellatione indignos præstabant: iustus autem ille in tanta virtutis sterilitate, tam excellenti virtute polluit, vt scripura cùm cœpisset narrare viri genealogiam, dixerit: Noë homo. Est & alius iustus quidã, cui hoc no mẽ pro summo encomio cõtigit, & prę aliis omnibus hoc nomine prædicatur, vt sic virtus illius diligenter exponatur. Quis ille est? Beatus Iob, ille pugil pietatis, athleta orbis, qui solus incurabilia illa sustinuit, & acceptis innumeris à diabolo telis, vulnus non accepit: sed sicut adamas quidam omnes impetus ferre potuit, & à tantis fluctibus nõ solum non est submersus, sed & præualuit, & acceptis in corpus suum omnibus qui in mundo doloribus, hac ratione multò clarior euasit. Non solum enim non prostrauit illum ingruentium dolorum continuitas, sed & ad maiorem gratiarum actionem euocauit. Vnde in omnibus suam gratitudinem declarans, tempestiuè diabolo plagam dedit, quò ille intelligeret sese frustra moliri, & contra stimulum calcitrare. Hunc igitur sanctum, etiam antequam certaret, tantum laudauit misericors Deus, & prædicans dixit diabolo: Animo tuo aduertisti famulum meum Iob. Iob, quòd non sit homo similis illi super terram, homo inculpatus, iustus, verax, Deum colens, abstinens ab omni opere malo? Vidisti & hunc à communi naturæ nomine prius prædicari? Aduertisti, inquit, quòd non sit similis illi homo? Et similes vtique omnes sumus, sed non secundum virtutem, sed secũdum formæ

formæ rationem. At hoc non est homo, sed quãdo abA feramus, sed eius solum cuius est genealogia, virtutem
stinens à malitia, virtutem operatur. Vidisti quos diuina scriptura homines appellare solet? Quocirca & ab initio, cùm vidisset Deus factum à se, dicebat: Faciamus hominem secundum imaginem nostram, & secundum similitudinem, hoc est, vt imperet & visibilibus omnibus & passionibus suis. Imperet, non ferat imperiũ. Itaque quia amissa dignitate magis subditus est, & imperium fert potius, quàm imperat: amisit & nomen quòd sit homo, & brutorum in se nomina transtulit. Atque hac de causa nunc diuina scriptura virtutem illius commendare volens, dicit: Istæ sunt generationes Noë: Noë homo iustus. Ecce & aliam maximam præconij speciem, iustus, hac appellatione omnem virtutem complectitur. Hoc enim nomen, iustus, consueuimus dicere de his qui omnigenam exercent virtutem. Postea vt discas quomodo ad summum virtutis fastigium peruenerit, id quod & tunc exigebatur à natura nostrã, inquit: Iustus & perfectus existens in generatione B sua. Omnia, inquit, impleuit quæcunque facere conuenit eum qui virtutem amplexatur. Hic enim est perfectus. Nihil enim intermisit, in nullo claudicauit. Non in hoc bene faciebat, in illo verò peccabat: sed in omni virtute perfectus erat, qua tunc pollere illum congruebat. Præterea vt ex tempore quoque, & ex collatione cum aliis illustriorem nobis iustum exhiberet, inquit: Perfectos in generatione sua, in tempore illo, in generatione illa peruersa, quæ adeo in malum declinauit, quæ neque vestigium virtutis præ se ferre voluit. In illa igitur generatione, in illis temporibus iustus ille nõ solum virtutem præ se tulit, sed & in tantum peruenit virtutis culmen, perfectus, & in omnibus absolutus: Et id quod ante dixi, bene agere inter virtutis hostes, & inter eos qui virtutem prohibent, maius semper virtutis pondus testatur. Vnde hac ratione iustus ille maiores laudes nactus est. Neque hìc finem laudandi illum facit diuina scriptura, sed adhuc virtutis illius excellentiam C demonstrat, & quòd diuino calculo probatus fuerit: quia postquam dixit, perfectus in generatione sua: addit, Deo placuit Noë. Tanta erat virtutis illius gloria, vt & à Deo laudari promeruerit. Deo enim, inquit, placuit Noë, vt scias quòd approbatus fuerit à Deo: placuit illi oculo qui falli non potest, per sua bona opera. Et illius sibi fauorem tantum conciliauit per bonę vitę opera, vt eum non solum ab indignatione in omnes effundenda liberarit, sed & aliis præesse fecerit. Deo enim, inquit, placuit Noë. Quis hoc beatior fuerit, qui tãtam præ se ferre potuit virtutem, vt Dominum vniuersi habeat laudum suarum præconem? Hæc ab eo sunt facta, quæ quibusuis diuitiis, quauis abundantia, quauis gloria & potentia, quauis humana fœlicitate prætulerit quisquis mentem habet. Hæc regno magis desiderabilia fuerint ei, qui Deum syncero amore diligit. Verum enim regnum istud est, posse nos optima vita propitium D & clementem nobis facere Deum. Vt enim gehennam timere non debemus propter ignem illum inextinguibilem, & pœnas terribiles, & perpetuos cruciatus: sed quia offendimus tam bonum Dominum, & ab illius gratia sumus alieni: ita & ad regnum nobis festinandũ, non nisi propter amorem in illum, vt eius gratia fruamur. Nam vt regno desiderabilius est, misericordem Dominum nostrum beneuolum esse nobis: ita gehenna grauius, ab illius beneuolentia excidere. Vidisti quantæ nobis vtilitatis fuit argumentum appellatio iusti, & quantum sententiarum thesaurum peperit admirabilis huius viri genealogia? Sequamur igitur & nos diuinæ scripturæ regulas, & aliquorum genealogiam enarrando, non patres, & auos, & abauos in medium af-

Ἕτος γὰρ ἀόριστος γενεαλογίας πρόσωπον. interpretes pro ἀόριστος, id est infinitus, legit ἄριστος, id est, optimus.

1. Pet. 5.

talem quid improbus erat, ita vt supplantaret & prosterneret

gnum nos cogat? Vidisti mirè industriam Domini misericordiam, quomodo omnia facit & tractat, vt non solum eos qui ab se conditi sunt, saluet, sed & ineffabilibus bonis ditet. Et propterea liberum arbitrium nobis datum est, & in natura conscientiáque nostra reposita scientia boni & mali, & diabolus, vt esset, permissus, & gehennam minatus est, non vt gehēnam experiremur, neque regno priuaremur. Et quid miraris si ista omnia propter hæc facta sunt, & innumera alia? Qui in sinu patris est, formam serui suscipere voluit, & omnia alia sustinere quæ ad corpus pertinēt: ex virgine nasci, nouem mensibus in vtero gestari, & panniculis inuolui, patrem suum putari Ioseph sponsum Mariæ, paulatim crescere, circumcidi, sacrificium offerri, esurire, sitire, fatigari, & tandem etiam mortem sustinere: & mortem non vulgarem, sed eam quæ ignominiosissima habebatur, crucem dico: & hæc omnia propter nos nostrámque salutem suscepit omnium conditor, qui inalterabilis, qui omnia ex nihilo vt essent produxit, qui respicit super terram, & facit eam tremere: cuius gloriæ fulgurātem maiestatem neque Cherubim, & incorporeæ illæ virtutes videre possunt: sed auersæ facies tegunt obiectis alis, quem semper laudant angeli & archangeli, & innumeræ myriades. Hic propter nos & propter nostram salutem homo fieri voluit, & optimæ vitæ nobis viam parauit, per quam & ipse transiit, hac ipsa nostra natura assumpta. Quæ igitur posthac nobis erit excusatio, si cùm tot adiuuant salutem nostram, in rebus inutilibus nos occupamus, sola negligentia nostram amittentes salutem? Proinde obsecro, vt sobrij sitis, & non temere aliorum sequamini consuetudinem, sed vestram ipsorū vitam quotidie diligenter excutiatis, videatísque quid peccatum, quídve rectè à nobis gestum sit: vt sic peccata nostra emēdemus, supernámque nobis gratiam conciliemus, ac Deo placeamus, exemplo iusti illius, & denique regnum assequamur cœlorum, gratia & misericordia domini nostri Iesu Christi, cui cum patre Spiritúque sancto sit gloria, imperium, honor, nunc, & semper, & in secula seculorum. Amen.

Genuit autem Noë tres filios, Sem, Cham, Iaphet: corrupta autem erat terra coram Deo, & repleta est terra iniustitia.

Homilia XXIIII.

Haud vulgarem vtilitatem heri nobis attulit iusti Noë genealogia. Nā & cognouimus mirabilem genealogiæ modum, & vidimus iustum laudari, non à parentum claritudine, sed à suarum virtutum moribus, propter quas & tantum accepit testimonium à diuina scriptura. Noë enim, inquit, homo iustus, * perfectus in generatione sua: Deo placuit Noë. Totum enim sermonē in verba hæc breuia insumpsimus heri. Quandoquidem diuinorum eloquiorum natura in paucis verbis multas sentētiarum affert diuitias, & ineffabilem diligenter scrutari volentibus thesaurum largitur. Proinde obsecro, ne quid in sacris literis aut contemnatur, aut obiter prætereatur, etiamsi nomina recenseantur, vel historiæ narrentur, reconditum inuestigemus thesaurum. Nam & Christus dicebat: scrutamini scripturas. Quia non vbique in superficie scripturæ, mens scripturæ inuenitur: sed opus est scrutinio, vt ne quod in profundo latet, nobis remaneat absconditum. Quòd si sola naturæ appellatio, hoc nomen, Homo dico, tantæ nobis vtilitatis argumentum heri fuit: quantum lucrum percipiemus, si attenta ac vigili mente singula audierimus? Etenim misericordem habemus Dominum, & quando videt nos sollicitos, & magnum desiderium ad cognoscenda diuina eloquia habere, non permittit nos vlla re indigere: sed statim illustrat mentem nostram, & suum fulgorem largitur, & pro sapientia illa sua mira industria omnem veram doctrinam animæ nostræ inserit. Eapropter cùm nos ad istuc ipsum adhortaretur, & alacriores faceret, beatitudinem decreuit iis quibus tale est desiderium, dicens: Beati qui esuriunt & sitiunt iustitiam, quia ipsi saturabuntur. Vide sapiētiam doctoris, non solum nos per beatitudinē hortatur, sed & dum dicit: Qui esuriunt & sitiunt iustitiam: docuit audiētes, quanta alacritate ad spiritualia eloquia inuestigāda ire congruat: dicere enim vult, Quemadmodum qui fame duce mira promptitudine ad cibos festinant, & qui ita sitiunt, vt præ siti flagrent, ad potum magna cum alacritate accedunt: eodem modo ad spiritualem doctrinam, tanquam esurientes & sitientes accedere par est. Tales enim non solum beatitudinibus digni, sed & quæ cupiunt assequuntur. Etenim satiabuntur, inquit, hoc est explebūtur: explebunt suum spirituale desiderium. Igitur quia tam bonus, támque liberalis Dominus nobis est: age & nos ad ipsum cōfugiamus, & eius nobis gratiam conciliemus, vt & ipse pro sua misericordia illustret nostram mentem ad videndam diuinarum scripturarum virtutem. Et vos quoque multa alacritate spiritualem doctrinam quasi esurientes & sitientes suscipite. Fortè enim, fortè bonus & omnipotēs Dominus, etiam si nos humiles simus & abiecti, propter vos & vestram vtilitatem suppeditabit nobis sermonem in apertione oris in gloriam suam, & in ædificationem vestram. Proiecta igitur cura nostra omni in Deum, cuius gratiam expectamus, & inuocato eo qui & sapientiam dat paruulis, & illuminat cæcos, & expedite loqui concedit balbis, dudum lecta tractemus: vt quæ ipse pro sua misericordia nobis suppeditarit, charitati vestræ proponamus. Sed intenta obsecro adsitis mente, & diligenter iis quæ dicuntur attendite, omnésque huius vitæ curas seponite, vt spirituale semē, quasi in pinguem agrum, exustis spinis & herbis, proiiciam. Istæ autem, inquit, generationes Noë. Noë homo iustus, perfectus in generatione sua: Deo placuit Noë. In iis nuper finem dicendi faciebamus, ideo sequentia in medium proponenda sunt. *Genuit autem*, inquit, *Noë tres filios, Sem, Cham, Iaphet.* Non absque causa diuina scriptura & tempus, & numerum nobis assignauit filiorum iusti: sed & hic nobis latenter insinuare vult excellentem multiplicémque eius virtutem. Nam postquam superius dixit, quòd Noë erat quingentorum annorum: tunc subdidit: Et genuit tres filios. Docendo nos summam continentiæ illius magnitudinem tunc fuisse, cùm tantæ intemperantiæ deditì essent omnes homines, tātáque salacitate omnes ætates, vt ita dicam, ad malum ruerent. Audistis enim scripturam dicentem: Vt autem vidit Dominus quòd impletæ sunt malitiæ super terram, & nullus non cogitaret mala diligenter in corde suo à iuuentute. Vbi manifestè declarat, quòd & iuuenes vincebant prouectiores ætate, & senes non minus quàm iuuenes insaniebāt. Et ad malum multa procliuitate propensa erat ætas etiā malorum inexperta. Vt igitur discamus quo pacto iis omnibus tantam insaniam ac rabiem præ se ferentibus, iustus ille manserit solus, continentiæ virtutem cum aliis strenuè seruans, donec ad quingentesimum annum peruenit: cùm dixisset: Erat Noë quingentorum annorum, tunc inquit: Et genuit Noë tres filios. Vidisti dilecte, excellentem iusti temperantiam? Ne hoc ita perfunctoriè transeamus, sed & tempus illud expendamus, & malitia quæ super omne hominum genus ob eorum

τέλειος ὤν, perfectus existens, sic & in aliis locis vbi hic textus ponitur, accipe.

Ioan. 5. & 7.

Matth. 5.

eorum desidiam se extenderat, consideremus quantæ sit virtutis & pietatis erga Deum, in tantam temporis longitudinem concupiscentię rabiem refrænare, viámque longè ab aliis diuersam ingredi: & non solum ab illicito coitu se cohibere, sed & à legitimo & inculpato. *Et genuit*, inquit, *Noë tres filios: Sem, Cham, Iaphet. Corrupta autem erat terra coram Deo, & repleta est terra iniustitia.* Mihi videtur diuina dispensatione factum, quòd iustus iste etiam nunc à coitu abstinet, & pueros istos habet. Quia enim ob malitiæ magnitudinem & excellentem prauitatem generali diluuio totum orbem deleturus erat misericors Deus, quasi radicem aliquam, & fermentum voluit iustum illum superesse, vt abolitis illis origo quædam esset futurorum. Huius gratia, cùm iam quingentorum esset annorum, haberétque filios istos tres, istis contentus fuit: re ipsa declarans hoc se fecisse, vt diuinæ in humanum genus misericordiæ seruiret. Et quò scias hoc non esse temeraria coniectura dictum, considera scripturæ diligentiam. Nam postquam dixit, quòd iustus ille tres habuerit filios, statim subdidit: Corrupta est autem terra coram Deo, & impleta est terra iniustitia. Vidisti in eadem natura magnam & ineffabilem varietatem? De iusto enim dicebat scriptura: Noë homo iustus, perfectus in generatione sua. De reliquis autem omnibus inquit: Corrupta est terra coram Deo, & impleta est terra iniustitia. Nomine enim terræ, hominum multitudinem vocat, eò quòd omnia eorum opera terrestria erant: & idcirco terræ nomine & eorum vilitatē, & malitiæ excellentiam significat. Nam sicut de protoplasto, qui legem transgressus, gloriam qua tegebatur amisit, mortísque pœnæ obnoxius factus fuit, dicebat: Terra es, & in terram abibis: Ita & hîc, quia plurimum inualuerant peccata, inquit, Corrupta autem erat terra. Neque simpliciter dicit, Corrupta autem erat terra: sed, coram Deo: & impleta est terra iniustitia. Dicendo enim, Corrupta est, omnigenam illorum malitiam emphasi quadam dixit. Non enim vnius vel duorum peccatorum tantum rei erāt, sed omnes iniquitates absque modo committebant: ideo & subdit, Et impleta est terra iniustitia. Non obiter, neque vulgariter malitiæ studebant, sed peccata quæque feruenti contentione agebant. Et vide quomodo illos postea ne tenui quidem memoria dignatur, sed nomine terræ vocat, simul indicās & Dei indignationem, & peccatorum grauitatem. Corrupta est autem terra, inquit, coram Deo, hoc est, secus quàm præceptum erat à Deo omnia faciebant, mandata Dei conculcantes, & magistrum naturæ humanæ insitum amittentes. Et impleta est terra, inquit, iniustitia. Vidisti dilecte quantum malum sit peccatum, quomodo homines facit vt suo nomine vocari nō sint digni? Audi nunc quæ sequuntur: *Et vidit dominus Deus terram, & erat corrupta.* Vide iterum quomodo eos terrā vocet: & postea cum semel atque iterum & tertiò nominauit terram, vt ne quis de terra sensibili eum dixisse suspicetur, inquit: Quia corrupit omnis caro viam suam super terram. Neque nunc hominis appellatione eos dignatur, sed carnē vocat: quo nos docere voluit, quòd non de terra hęc dicat, sed de hominibus carne amictis, & terrestribus negociis sese totos impendentibus. Mos enim scripturæ est, vt sæpe charitati vestræ dixi, carnalia sapiētes, & nihil sublime cogitantes, carnis nomine appellare, sicut & beatus Paulus inquit: Qui autem in carne sunt, Deo placere non possunt. Quid igitur? non fuit in carne & is qui hæc dicebat? Non hoc dixit, quòd qui carne circumdati sint, Deo placere non possint: sed de his qui nullam virtutis rationem habent, & nihil nisi carnale sapientes, carnis voluptates sectantur, nullámque animæ incorporeæ & spiritualis curā gerūt. Itaque quia dictis istis diuina scriptura docuit nos peccatorum multitudinem, malitiæ incrudescentiam, indignationis diuinæ magnitudinem, & quòd ob studium malorum operum semel atque iterum ac tertiò terram eos qui tunc viuebant nominauit, carnísque nomine vocauit spoliatos communis naturæ vocabulo: nunc per ea quę subdit, ineffabilem Dei misericordiam, & * dignationis eius excellentiam ostendit nobis. Quia consequenter iusto huic, sicut amicus amico communicat, quam pœnam humano generi sit intentaturus, & dicit: *Tempus omnis hominis venit coram me. Quia impleta est terra iniustitia ex illis. Et ecce ego corrumpo illos & terram.* Quid est, tempus omnis hominis venit coram me? Magnam, inquit, ostendi longanimitatem, magnam tolerantiam, nolens hanc inferre pœnam, quam illaturus sum: sed quia immodica peccatorum illorum multitudo in hoc tempus eos adduxit, & finem iis imponere oportet, excindíque illorum malitiam, ne vlterius progrediantur. Tempus enim, inquit, omnis hominis venit coram me. Vide & hîc, quomodo superius dicebat, Vnusquisque cogitat: ita & nunc omnis hominis. Omnes consonant, omnes ad iniquitatem transfugerunt, inquit, & in tanta multitudine non inueniri potest aliquis, cui virtutis sit cura. Tempus enim, inquit, omnis hominis venit corā me. Tempus, hoc est, aduenit tempus quo secandum erit, & serpigo vlceris compescenda. Tempus omnis hominis venit coram me, quasi nemo videret, rationémque delictorum ab ipsis exacturus esset, sic sese malis operibus manciparunt, non cogitantes quòd me nihil latere queat, qui vitam animámque & corpus dedi, tótque bona suppeditaui. Tempus igitur omnis carnis venit coram me. Dein quasi satisfacturus, rationémque redditurus iusto, monstrat quòd in tantam se indignationem prouocarint homines peccatorum nimietate, inquiens: Quia impleta est terra iniustitia ex illis. Num prætermissum est aliquid, inquit, ab eis ita ad peccatum contendentibus? Tantam malitię magnitudinem videre licet, vt & affluat, & exundet, totámque terram impleat: propterea & ipsos corrumpo, & terram. Ecce, inquit, ego corrumpo illos & terram. Quia priores ipsi malis suis operibus seipsos corruperunt: idcirco generalem interitum inducā, abolerique faciam & ipsos, & terram, vt purificationem accipiat terra, & à peccatorum maculis emundetur. Cogita nunc obsecro, qualem tunc habuisse putas animam iustum istum, cùm hęc à Domino audiret? Nam licet multarum virtutum suarum conscius esset, non tamen absque dolore quę dicebantur accepit. Amicum enim, & ad diligendum propensum est iustorum genus, & pro aliorum salute iusti quæque ferre eligerent. Quomodo igitur eximius ille affectus fuit, cùm mēte sua omnium interitum & totius naturę abolitionem tractaret, & fortassis nec sibi ipsi iucundum quiddam polliceretur? Nondum enim quidquam de hac re comperti habebat. Vt igitur mente non turbaretur, sed paruam quandam cōsolationem in tanta mœroris magnitudine accipere posset, postquam docuit eum malitiæ illorum grauitatem, & quòd tempus vrgeat exigens vt profunda sectione incidantur, dicit ei: Illi quidem communi perditione interibunt: *At tu fac tibiipsi arcam.* Quid est, At tu? Quia non communicasti eorum peccato, sed omnem in virtutibus vitam peregisti: ideo tibi impero vt extruas arcam ex lignis quadratis incorruptis. *Mansiunculas per arcam facies, & glutinabis intrinsecus & extrinsecus eam bitumine. Erit autem trecentorum cubitorum longitudo, & quinquaginta latitudo, & triginta cubitorum altitudo. Suprà contrahens facies arcam, & in cubitum consummabis eius summitatem. Ianuam autem facies ab obliquis, cubiculus bicameratus, & tricameratis*

Rom. 8.

συγκαταβάσεως, demissionis, condescensionis.

συγκατάβασιν, demissionem, vt prius.

facies eam. Considera* dignationem Dei, & ineffabilem virtutem misericordiámque omnem rationem transcendentem. Simul declarat & suam erga iustum prouidentiam, vt fabricet arcam illi imperans: ordinánsque interim modum in quem construenda, nempe in quam lõgitudinem,latitudinem & sublimitatem, & maximam ei consolationem affert, spem salutis per arcæ constructionem subscribens. Volebat autem illos quoque qui tam grauiter peccauerant, fabricatione arcæ admoneri,vt secum cogitarent quæ fecissent,resipiscendóque indignationem non experirentur. Neque enim paruum illis tempus denuo ad resipiscẽtiam concessum, donec fabricaretur arca: sed planè multum & sufficiens fuisset,nisi adeo ingrati & stupidi fuissent, ad erratorum emendationem. Verisimile enim,quòd quicũque ex eis vidit iustum qui fabricabat arcam, & causam extructionis sciscitatus sit,& postea cognouerit diuinam indignationẽ, inde si voluisset potuisset ad suorum peccatorum agnitionem venire. Verùm hæc illis nullam vtilitatem attulerunt, non quia non potuerunt, sed quia noluerunt. Igitur postquam de construẽda arca iusto præcepit,communicat & narrat ei etiam pœnæ speciem, quam illaturus erat, & dicit. Tu quidem hanc para, sicut præcepi: ego autem vbi tu ædificium compleueris,etiam ea quę ad te attinent tuta faciam. *Ego autem*, inquit, *inducam diluuium * aquæ super terram, vt corrumpat omnem carnem,in qua est spiritus vitæ, subter cœlum, & quæcunque fuerint super terram,consumentur.* Vide quomodo & per minas ostendit quàm grauia illi peccauerint, & inquit: Etenim eandem pœnam inducam tam rationalibus, quàm rationis expertibus. Quia enim à sua dignitate,qua brutis præfuerunt, excidêre: dignum est vt inter illos & ista nulla sit pœnarum differentia. Inducam enim diluuium aquæ, vt corrumpat omnem carnem in qua est spiritus vitę subter cœlum. Et iumenta,inquit,& volatilia, & feras, & quadrupedia, & quæcunque sub cœlo sunt,consumentur. Et vt discas quod nihil relinquatur, inquit: Et quæcunque sunt super terram consumẽtur. Nam purificatione orbis opus habet, sed hoc te non conturbet,neque mentem tuam cõfundat. Nam quia video vlcera eorum incurabilia, sistere volo malitiæ flucta, vt ne grauioribus pœnis obnoxios se faciant. Idcirco etiam nũc pro sua misericordia cùm indignationem bonitate tẽperat, talem pœnam infert, quæ sine dolore sit,& non sentiatur. Neque enim respiciens ad ea quæ peccauerant, vel quæ meruerant: sed præuidens futura, & in hos congrua pœna animaduertere, & posteros ne ab his offendantur, liberare volo. Ne igitur mœstus sis, néve turberis hæc audiens. Nam licet illi dignam peccatis suis pœnam luent,sed statuam testamentum meum tecum. Nam quia omnes priores indignos sese prę stiterunt,neque de mandatis meis bene senserunt, tecum posthac statuam testamentum meum. Etenim protoplastus post tot beneficia imposturã passus,mandata mea transgressus est: & qui ex illo natus est,ipse in idem malitiæ profundũ incidit,vnde & continuam maledictionis pœnam accepit. Verùm neque illius pœnis posteriores emẽdatiores facti sunt,sed mala sua ita coaceruarunt, vt & genealogiam ipsorum reprobarem. Sanè post hæc vt inueni Enoch,qui virtutis imaginem seruauit,quia valde mihi charus fuit,eum viuum transtuli: monstrans omnibus virtutis cultoribus quantas mercedes & retributiones adipiscantur. volebam enim vt cæteri illius imitatores fierẽt, eandémque viam ingrederentur. Cæterùm quia aliis omnibus postea malitiam sectantibus,te solum inueni in tanta multitudine,qui primi parentis trãsgressionem reuocare possit,tecum statuam testamentum meum. Nam bonæ tuæ

ὕδωρ, id est, aquã: per appositionem, si tamen recta sit scriptura: vt etiam lego apud septuag.

A vitæ opera declarant fidelem te in suscipiendis mandatis meis. Denique ne adhuc iustus hęc audiens mœreat, quasi solus ipse liberandus sit, iterum cõsolatione eum, vt dicitur, demulcens, dicit: *Ingredieris autem in arcam tu, & filij tui, & vxor tua,& vxores filiorum tuorum.* Nam licet multum à virtute iusti illius abfuerint, alieni tamẽ erant à grauioribus sui seculi peccatis. Alias quoque ob duas causas salute potiti sunt. Vna, in honorem iusti. Consuetudo enim misericordis Dei est, honorem hũc dare seruis suis,vt propter eos saluentur & alij. Id quod & beato Paulo cõcessum est, magistro illi orbis,qui vsquequaque suæ doctrinæ radios emittebat. Quandoquidem cùm ille Romam nauigaret, orta in mari tempestate magna, ita vt multi saluti suæ timerent, nullámque bonam spem propter procellarum magnitudinem haberent, vocatis omnibus dicit: Bono animo estote viri. Amissio enim animæ nulliùs erit ex nobis, præterquam nauis. Astitit enim mihi nocte hac, Dei, cuius B sum,angelus, dicens: Ne timeas Paule: dedit enim tibi Deus omnes qui tecum nauigant. Vidisti quomodo virtus viri salutem illis conciliauit? imò non virtus tantum,sed misericordia Domini. Ita simili modo & hoc loco factum est,& hæc prima causa est. Altera verò ista: Volebat † semen] aliquod & radicem ad posteritatis constitutionem relinquere: non quòd impossibile esset Deo iterum formare hominem,& ex vno generis iterũ augmentum facere: sed quia hoc suę bonitati probabatur. Attende igitur Dei bonitatem etiam per ea quæ sequuntur. Nam sicut interminando pœnam,cum hominum genere & iumenta,& reptilia, & volatilia, & feras peritura dixit: ita & hîc propter iustum imperat, vt introducatur in arcam ex vnoquoque illorũ genere par vnum, vt sit semen & primitiæ multitudinis postea futuræ. *Et ex omnibus*, inquit, *iumentis, & ex omnibus feris, & ex omni carne,bina ex omnibus induces in arcam,vt pascas apud te,masculus & fœmina erunt. Ex omnibus auibus vola-* C *tilibus secundum genus, & ex omnibus reptilibus repentibus super terram, secundum genus, bina ex omnibus intrabunt ad te, vt pascantur apud temetipsum, masculus & fœmina.* Ne obiter hæc prætereris dilecte, cogita quantum peperit iusto curarum tumultum, cogitanti apud se quãtam hæc omnia curam exigerent. Non enim sufficiebat ei cura mulieris & puerorum, & nuruum, sed & sollicitudo tot brutorũ & educatio annectebatur. Verùm paulisper expecta, videbísque Dei bonitatem, quomodo incumbentem iusto curam exoneret. *Tu autem accipies*, inquit, *tibi ipsi de omnibus cibis, de quibus comeditis,& congregabis apud teipsum,& erunt tibi & illis in cibum.* Ne existimes, inquit, destitutum te mea prouidentia relinqui. Ecce enim præcipio vt quæ vestræ alimoniæ sufficiunt, & quæ ad alenda bruta spectant, omnia in arcam inferantur: ita vt nullam vel famem vel penuriam experiamini,& nec bruta pereant, vtpote cibum non habentia sibi conuenientem. *Et fecit*, inquit, *Noë omnia quæcun-* D *que sibi præcepit dominus Deus, sic fecit.* Videas & hîc encomium amplum. Fecit,inquit,omnia quæcunque pręcepit ei dominus Deus. Non aliud quidem opere exequebatur,aliud autem negligebat: sed omnia quæ pręcepta erant, fecit. Et sic fecit vt præcepta erant ei, nihil intermisit,sed omnia impleuit. Et operibus suis probauit,quòd iustè beneuolentiam Dei assecutus sit. Quantis non coronis dignum fuerit testimonium hoc, quo à diuina scriptura fruitur iustus ille? Quis hoc fuerit beatior, qui omnia opere compleuit, quæ sibi à Deo præcepta fuerunt, & tantam in iis quæ sibi imperata erant obedientiam declarauit? Et vt scias quanta ab omnium conditore prædicta sint, audi quæ sequuntur. *Et dixit*, inquit, *dominus Deus ad Noë: ingredere tu, & omnis domus tua in*

Act. 27.

ferment (ζύμην.) massam, conspersionem.

CAP. VII.

tua in arcam. Deinde vt sciamus quòd gratia non solum A saluat iustum,sed & laborum retributiones dat,& virtutum pręmia,dicit: Ideo tibi impero, vt tu & domus tua omnis in arcam ingrediamini: quia te vidi iustum coram me in generatione ista. Magnum & fide dignum testimonium. Quid enim hoc maius esset,cùm ipse cõditor, & qui eum vt esset produxit, talia de iusto pronunciat? Quia te vidi iustum, inquit, coram me. Vera hæc virtus est, quãdo coram Deo quis illam approbat, quando oculus ille qui decipi nequit, suum fert calculum. Exin docens nos misericors Deus mensuram virtutis,quanta tunc ab iusto exigebatur, (non enim eandem virtutis mensuram ab omnibus afferri vult,sed pro varietate temporum,& virtutes differentes requirit) dicit: Quia te vidi iustum coram me in generatione ista, quæ tam mala,quæ in tantam malitiam declinauit,quæ tãtam ingratitudinem præ se fert. Te vidi iustum, te solum inueni gratum, te inueni virtutis rationem habere: tu solus coram me iustus apparuisti, omnibus aliis per- B euntibus,te iubeo ingredi cum omni domo tua in arcã. Ex animalibus puris iubeo te introducere septena. Quia prius indistinctè præceperat,ex omnibus par vnum introduci: propter hoc nunc dicit. *Ex puris autem septena, ex impuris verò bina,masculum & fœminam.* Postea autem causam docens, subdit: *Vt seruetur semen super omnem terram.* Operæprecium autem hoc loco fuerit inquirere & videre, vnde sciebat iustus, quænam pura, vel impura. Nondum enim erat distinctio hęc facta,quam postea Moses Iudæis in legibus suis statuit. Vnde ergo sciebat? à seipsóne,& ab insita naturę suæ doctrina? num & ratio dictauit? Nihil enim immundum ex iis quæ Deus fecit. Quo pacto enim immundam vocaremus vllam creaturam, quæ semel supernè à conditore approbata? Dixit enim diuina scriptura: Quia vidit Deus omnia quæcunque fecit,& ecce bona valde. Sed postea natura à seipsa ita diiudicauit. Et quòd sit verum, considera quomodo in nonnullis locis,ab aliquibus abstinent ali- C qui vt immundis & non probatis, aliqui illis ipsis vescuntur, consuetudine se ad hoc inducente: sic & tunc quoque erat. Ipsa scientia iusto insita,docebat quænam ad cibum accommoda,& quæ immunda: non quòd ita sint,sed quòd pro immundis habeantur. Qua de causa, dic oro, asinum immundum censemus, quamuis leguminibus tantum pascatur,alia autem quadrupedia cibo conuenientia putemus,etiamsi immundo alimento pascantur? Ita scientia à Deo nobis suppeditata,horum est doctrix. Posset autem & aliter dici: Quia Deus qui præceperat, idem etiam illorum cognitionem ei manifestã fecit. Cæterùm de mundis ac immundis satis dictũ est. Verùm interim alia prospectat quęstio: quare ex immũdis bina,ex mundis autem septena: & hæc quoque quare non vel sex,vel octo,sed septem paria. Fortassis prolixius sermo ille se extendit: sed si non piget & vultis, breuibus de iis charitatem vestram docebimus,ea scilicet quæ nobis diuina gratia concesserit. Multi enim va- D rias de iis fabulas narrãt, & hinc occasione sumpta, obseruationes numerorum ostentant. At non obseruatio, sed intempestiua hominum curiositas talia fingere molitur, vnde & multæ hæreses ortæ. Quod statim scietis: etenim frequenter (vt videamur quasi ex abundantia eos, qui ex suis opinionibus noua afferunt, compescere) inuenimus in scripturis copulæ numerum seruatum: quippe quãdo misit discipulos,binos eos misit. Ipsi autem omnes duodecim erant, & Euangelia quatuor numero. At superuacaneum fuerit hæc apud charitatem vestram commemorare, quæ satis didicit huiusmodi dictis obturare aures. Necessarium autẽ vt posthac doceamus quare septena ex puris introduci in arcam præ-

Marc. 6. & Luc. 10.

A ceperit. Plura quidem pręcepit ex mundis introduci,vt iustus,& qui cum illo erant,inde consolarentur, ex illis vsum habentes. Quòd autem septena,& hoc quoque, si causam disceretis,summum indicium est pię mentis iusti. Nam quia cognouit misericors Deus viri virtutem: & quòd vt iustus, & tanta domini fretus misericordia, vbi tantę tempestatis effugisset periculum,liberatúsque fuisset à periculo,suam gratitudinẽ declaraturus,& pro gratiarum actione hostias & sacrificia oblaturus esset, vt ne hoc faciendo mutilaret paria: ideo Dominus pręscius huius gratę mentis,iubet septena introduci ex singulis auiũ generibus, vt cùm cessaret vniuersalis interitus,& suam mentem declararet, & cõiugia volatilium, cæterorúmque animalium non læderentur: id quod ex procedente sermone discetis, vbi in eum locum peruenerimus. Videbitis enim iustum illum hæc fecisse. Didicistis causam ob quam septena introducere præceptum fuit? Ne posthac toleretis eos qui fabulari,aduer- B súsque diuinam scripturam insurgere,& quæ ex suo capite finxerunt, introducere nituntur. Igitur postquam omnia clarè mandata fuerunt,& de auibus, & de mundis,& de immundis, & de alimentis,dicit iusto: *Adhuc enim septem dies sunt, & ego induco pluuiam super terrã quadraginta diebus, & quadraginta noctibus, & delebo omnem substantiam quam feci, à facie terræ, ab homine vsque ad iumentum.* Attende obsecro, etiam ex iis quæ nunc dicta sunt bonitatis diuinæ excellẽtiam, quomodo post tantam longanimitatem etiam nunc ante septem dies prędicit: volens metu emẽdatiores illos reddere,& ad pœnitẽtiam reducere. Nam quòd ideo prædicit,ne ea quæ dicit,super eos inducat,considera Niniuitas,& attende quanta horum & illorum distantia. Quia cùm tot annis audissẽt quòd ante fores esset interitus,neque sic à malitia sua cessarunt. Et consueuimus quidem negligẽtiores esse, quando differtur & protrahitur punitio. At si vicini simus his quæ offendere possunt, tunc humilia- C mur,& plurimum ostentamus conuersionem: id quod & in Niniuitis contigit. Quandoquidem vbi audierunt quòd adhuc * tres dies,& Niniue subuertetur: non solùm non desperauerunt, sed & ad dictum hoc exurrexere, tantámque malorum fecerunt missionem, & tam diligentem confessionem declarauerunt, vt & ad bruta vsque extenderent ea quæ attinebant ad pœnitentiam. Et quid hæc ad bruta, & sermone carentia? sed vt per hoc misericordiam boni Domini sibi cõciliarent. Prædicato enim ieiunio,inquit,regis purpurati,mandarunt vt neque oues,neque boues, neque alia bruta pabulum vel aquam acciperent: sed omne hominum genus tunc saccis amictum, & ipse quoque rex sublimi throno sedens, magnam & parem cum aliis egere pœnitentiam: fecerúntque hæc, licèt ignorarẽt an pœnam effugerẽt. Dicebant enim: Quis scit,si fortè pœniteat Deus super * malitia,quam vt nobis faciat locutus est? Vidisti barbarorum gratitudinem? vidisti quomodo neque dierũ D angustia segniores fecit? Vide & illos post numerum tot annorum, vbi audiuerunt quòd adhuc septem dies & diluuium inducetur, neque sic conuersos. Vnde in confesso fuerit,quòd voluntas nostra malorum omniũ causa est. Ecce enim & hi, & isti fuerunt homines,& eiusdem cuius alij naturæ, sed non eiusdem voluntatis. Propterea nec idem eorum euentus, sed Niniuitæ subuersionem subterfugerunt,cùm bonus Deus eorũ contentus esset pœnitentia propter suam misericordiam: sed isti submersi,in communi abolitione perierũt. Adhuc enim, inquit, septem dies, & ego induco pluuiam super terram. Deinde magis augere volens terrorem, inquit: *Quadraginta diebus, & quadraginta noctibus.* Quid? non erat ei possibile vt vno die totam pluuiam induce-

Ionæ 3. tres legũt Græci, Hebræi verò quadraginta.

κακία, malitia, afflictione, noxa.

ret? Quid inquam vno die? Vno momento posset: sed A
hoc dedita opera facit, volens simul & timorem incu-
tere, & occasionem præstare, qua possent pœnam, quæ
iã in foribus esset, effugere. *Et delebo*, inquit, *omnem substantiam quam feci, à facie terræ, ab homine vsque ad pecus.*
Vide quomodo & semel, & iterum prædicit, & neque
sic illos tangit. Omnia autem hęc faciebat, vt nos doceret quòd iustè eis tãtam pœnam inflixerit. Et nullus insipientium arguere & dicere posset: Si longanimior fuisset, fortè pœnitentiam egissent, fortè à peccatis abstitissent, & ad virtutem rediissent. Eáque de causa annorum quoque numerum manifestum nobis facit, & arcam fabricari iussit. Et post hæc omnia etiam ante dies
septem prædicit, vt omnium temerè loquentium imprudentes linguas cõpescat. *Et fecit*, inquit, *Noë omnia quæcunque mandauit ei dominus Deus.* Vide quomodo &
nunc prædicat iusti gratitudinem & obedientiam diuina scriptura: docens nos quòd nihil quod imperatum
erat prætermiserit: sed omnibus impletis, etiam per hoc B
virtutis suæ specimen prębuerit. Illum igitur & nos imitemur iustum, & mãdata à Deo tradita implere studeamus, & leges à Christo nobis latas nõ despiciamus. Sonent autem continuò in mente nostra, festinemus ad
bona opera, diligentes & studiosi simus in his quæ ad
salutem nostram pertinent, præsertim cùm nunc longè
Matth. 5. maior virtutis mensura à nobis exigatur, quantò & meliora bona sortiti sumus. Ideo & Christus dicebat: Nisi
abundantior fuerit iustitia vestra quàm scribarum &
pharisæorum, nõ intrabitis in regnum cœlorum. Confideremus hoc dictum, & nõ perfunctoriè transeamus:
sed cogitemus quanta pœna futura eorum, qui non solùm non operam dant vt illos transcendant, sed & deteriores illis sunt: neque hoc præstant vt iram remittant
proximo, vel linguam à iuramentis seruent puram, vel
oculum muniãt à nociuo spectaculo. Et cùm Dominus
præcipiat, non solùm fortiter ferre si qua iniuria fuerimus affecti, sed & beneficia in inimicos largiter collo- C
Matth. 5. care. Ait enim, Et qui tecum iudicio contendere, & pallium tollere vult, dimitte & tunicam. Nos autem sæpe
& proximo iniuriam facere nitimur. Et quamuis nobis
imperatum sit non solum diligentes diligere (nam hoc,
inquit, & publicani faciunt) sed & bene & amicè affectos esse in eos qui nos hostiliter infestant: nos tamen
ne amicis quidẽ parem charitatem exhibemus. Eapropter doleo & lugeo, quia video in nobis tantam virtutis
raritatem, malitiam autem quotidie inualescere. Neque
moratur gehennæ timor nostrum in mala cursum, neque ad regni desiderium adhortari sufficit, vt in via virtutis ambulemus. Sed omnes vt ita dicam, quasi oues
erramus, & neque cogitamus terribilem illam horam,
vel leges à Domino nobis datas. Sed omnes ad hominum opiniones spectamus, & gloriolam ab illis vena-
Ioan. 5. mur, neque audimus Euangelium dicens: Quomodo
vos potestis credere, gloriam ab hominibus accipientes, & gloriam quæ à solo Deo est, non quærentes? D
Quemadmodum enim qui illam humanam desiderãt,
diuina prorsus excidunt: ita qui diuinam sectantur continuò, neque hac priuantur: id quod ipse prius promisit:
Matth. 6. Quærite regnum cœlorum, & hæc omnia vobis adiicientur. Etenim eum qui huius desiderio tenetur, sequuntur hæc omnia. Nam qui illuc mente sua celer volat, omnem præsentem prosperitatem quasi non esset, contemnit. Oculi enim fidei, quando vident ineffabilia illa
bona, ne sentiunt quidem hæc visibilia: tãtum inter hæc
& illa interest. Sed neminem video, qui inuisibilia visibilibus præferat. Idcirco mihi mœror est, & indesinens
dolor cordi meo: quia non experientia docti estis, & operibus. Neque Dei promissiones, neque munerũ ma-
gnitudo, regni desiderium & amorem nobis ingenerãt.
Verùm adhuc humi reptantes prælegimus terrena cœlestibus, præsentia futuris: & ea quæ prius auolant quàm
spectentur, his quæ omnibus durant seculis: & momentaneam voluptatem, perpetuæ voluptati: breuem hanc
præsentis vitæ felicitatem, æternis illis, & fine carẽtibus
bonis. Scio quòd aures vestras offendunt & vellicant
verba hæc, sed ignoscite. Auidus vestræ salutis hæc loquor, malens vos hîc aliquantisper affligi æternam pœnam effugiẽtes, quàm cum parua refocillatione perpetuam ferre pœnam. Nam si sermo meus in vobis proficit, & priorem tristitiã repelletis, & nunc maximè dum
adhuc sanctę quadragesimę tempus vobis reliquum est
pusillum, poteritis peccata abstergere, magnámque à
Deo misericordiam vobis conciliare. Non enim multis diebus opus habet Dominus, neque tempore: sed si
voluerimus, & in duabus hebdomadis corrigere peccata nostra poterimus. Nam si Niniuitas trium dierũ pœ-
nitentiam agentes, tãta dignatus est misericordia, multò magis nos non despiciet. Tantùm verè pœniteamus,
& desistẽtes à peccato, viam quæ ad virtutem ducit, ingrediamur. Enimuerò de illis, Niniuitas dico, scriptura
† dicit, beatos eos prædicans: Quia] vidit Deus quòd
discessit vnusquisque à via sua mala. Igitur si viderit,
quòd & nos nunc virtuti iunxerimus, & à malo destiterimus, festinemúsque ad bonorum operationem, approbabit & nostram conuersionem, & sarcinis peccatorum exoneratis sua largietur dona. Neque nos sic à
peccatis liberi esse & saluari cupimus, sicut ipse cupit &
adesse festinat, vt & ab illis liberos nos faciat, & salute
potiri concedat. Eapropter obsecro, excitemus nostras
mentes: sui quisque scrutator sit, an quid amplius à se
præterito tempore cum laude gestum sit, vel quam vtilitatẽ habuerit ex continua hac doctrina: vel quid quod
proximo seruiat, fructuum collegerit, vel quæ à se prætermissa & negligentius gesta correxerit, vel quam promotionem melioris vitæ ex his nostris quotidianis acceperit admonitionibus, vel quid bonis suis operibus
adiecerit. Nunquam enim quiescendum est à bona hac
operatione. At si quis viderit consuetudinem suam adhuc prævalere, & se in iisdem perseuerare, cogat mẽtem
suam suæ desidiæ rationem reddere: nec sinat progredi
vlterius, sed ibi consuetudini finem imponat, moretur
concitatum cursum, coërceat cogitationes, in mente
reuoluat horrendum illum diem. † Cogitet quid horror Cogitet
ille pariat, & impetum] ignis inde resilientis, & conflagrantem vim, & quãlem conueniat esse accedẽtis mentem. Ab omni macula, ab omni labecula sit pura, & illicitarum cogitationum assultus repellat, & familiaritatem subuertat: vt sic interim diebus istis nosipsos quea-
mus moderari, ac vt quantum fieri potest, purificati,
participes fieri possimus præsentis istius sumptionis, &
ineffabilium illorum bonorum, quæ promisit diligentib⁹ se, gratia & misericordia Domini nostri Iesu Chri- D
sti: cum quo patri simul & Spiritui sancto sit gloria, imperium, honor, nunc, & semper, & in secula seculorum.
Amen.

Noë autem annorum erat sexcentorum, & diluuium aquæ factum est super terram.

HOMILIA XXV.

ARGVMENTVM de quo heri charitati vestræ disserui, denuo attingam, & iusti Noë
historiam iterum in medium afferam. Magnæ enim virtutum iusti diuitiæ sunt, nostríque officij est omnibus pro nostra viri-
li disquisitis, curare vt vestræ opes hinc auctiores fiant.

Cæterum obsecro attenta mente admitis, vt ne senten- A
tias, quæ hic latẽt, ignoretis. Operæprecium autem fuerit, prius charitati vestræ commemorare, vbinam heri
docendi finem fecerimus, vt inde hodie sermone repetito, dicenda dictis rectè contexamus. Sic enim manifestiora nobis erunt etiã ea quæ nunc dicuntur. Vbi ergo quæ docebamus heri, finem habuerunt? Dixit, inquit, dominus Deus ad Noë: Ingredere tu, & omnis
domus tua in arcam: quia te vidi iustũ coram me in generatione ista. Ex iumentis tuis mundis induc ad te septena: & ex iumẽtis quæ non sunt munda, bina. Adhuc
enim septem dies, ego inducam pluuiam super terram
quadraginta diebus, & quadraginta noctibus, & delebo omnem substantiam quam feci à facie terræ, ab homine vsque ad pecus. Et fecit Noë omnia quæ præceperat sibi dominus Deus. Hucusque procedebat sermo,
hîc docendi finem faciebamus. Fortassis & ipsi meministis † quam charitati vestræ causam reddiderimus] quare Deus ex mundis septena, ex immundis bina in- B
troduci iusserit. Age ergo hodie accedamus ad ea quæ
consequenter lecta sunt, & videamus quid nobis diuina scriptura dicat post ingressum Noë in arcam. Nunc
enim maximè, si vllo alio tempore, decet vt amplius sit
nostrum studium, cùm ob ieiunij tempus & dulcissima
vestra consuetudine magis fruimur, & à voluptatibus
voracitatéque liberamur, excitatísque mentibus, dictis
diligenter attendere possumus. Dicendum igitur, vnde hodie lectio cœpta est. *Noë autem erat annorum sexcentorum*, inquit, *& diluuium aquæ factum est super terram.* Attendite obsecro, & ne perfunctoriè dictum prętercurratis. Habent enim latentes diuitias breuia hæc
verba. Quòd si mentem intenderimus, licebit ex istoc
ipso misericordiæ Domini excellentiam, malitiæque
hominum, qui tunc erant, abundantiam deprehendere. *Noë autem annorum erat*, inquit, *sexcentorum.* Non
absque causa annorum Noë numerum nos docuit diuina scriptura, neque vt istuc ipsum discamus quot an- C
norum fuerit iustus: sed quia prius nos docuit scriptura
dicens: Noë autem erat annorum quingentorum: &
postquam nobis annorum manifestauit numerum, tũc
narrauit immodicam hominum in malum propensionem. Et quia incumbebat cogitatio hominum diligenter in mala à iuuentute, ideo dixit Deus, Non † perma-
net spiritus meus in hominibus istis, cò quòd ipsi sint
carnes: prænunciando eis indignationis suæ excellentiam. Deinde vt daret eis idoneum tempus quod sufficeret pœnitentiæ, vt effugerent, & indignationem non
experirentur, dicit: Erunt autem dies eorum anni centum & viginti: hoc est, adhuc longanimis ero etiam
post quingentos illos annos, in quibus iustus iste suo
nomine satis omnes illos admonebat & inducebat, siquidem attendere voluissent, vt & à malitia desisterent, & virtuti vacarent. Verumtamen & nunc pollicor me annos centum viginti longanimem futurum, vt
tempore hoc quod intercedet, non abutantur, maliti- D
am fugientes, & virtutem amplexantes. Et non solum
contentus fuit centum & viginti annorum promissione, sed iusto præcepit vt arcam construeret, quò & ipse
aspectus arcæ iis sufficientem memoriam suggereret, &
nullus ignoraret inferendæ pœnæ magnitudinem.
Nam istuc ipsum, quòd iustus ille, & qui in summum
virtutis peruenerat fastigium, tanto studio exstruebat
arcam, satis esse debebat ad iniiciendum omnibus, quibus mens erat, angorem & formidinem, & persuadendum vt placent tam mansuetum & misericordem Dominum. Nam si barbari illi, Niniuitas dico, quos iterum
in medium adducere operæprecium est, vt etiam hac
ratione magis demonstretur & horum excellens mali-
tia, & illorum ingens gratitudo. Etenim Dominus nos-
ter in die illo terribili, iudicij inquam, seruos & seruos
in medium producens, sic condemnationem facit,
quando monstrantur ij, qui eadem bona sortiti erant,
& eorundem participes non eandem exercuerant virtutem. Sæpe autem etiam ex inæqualibus comparationes facit, vt magis desides & peccatores condemnet.
Quapropter & in Euangelio dicebat: Viri Niniuitæ re- Matt. 12.
surgent in iudicio cum generatione hac, & conde- & Luc.
mnabunt eam, quia pœnitentiam egerunt in prædica- 11.
tione Ionæ: & ecce plus quàm Ionas hic: quasi diceret, barbari quorum nulla cura est habita, qui prophetarum doctrinas non audierunt, qui signa non viderunt, qui miracula non spectarunt: sed auditis tantum
vnius hominis in naufragio seruati verbis, quę eos, magnam desperationem afferendo, consilij inopes facere
poterant, ita vt etiam contemnerent quæ dicebantur:
non solum non despexerunt prophetæ verba, sed & in
tium dierum angustia deprehensi, tam diligentem & B
studiosam fecere pœnitentiam, vt & sententiam Domini reuocarent. Illi igitur, inquit, condemnabunt
generationem hanc, cui tanta cura contigit, quæ prophetarum libris enutrita, quæ signa & miracula quotidie spectauit. Deinde vt & istorum incredulitatis eminentiam ostenderet, etiam illorum ineffabilem virtutem subdit: quia pœnituerunt ad prædicationem Ionæ, & ecce plus quàm Ionas hic. Niniuitæ quidem, inquit, viso abiecto homine Iona, & eius susceperunt
prædicationem, & consummatam fecerunt pœnitentiam. Isti autem videntes multò maiorem quàm Ionas
erat, ipsúmque vniuersi Dominum secum simul versantem, tantáque ac talia miracula operantem, leprosos mundantem, mortuos suscitantem, cæcitates naturæ corrigentem, dæmones expellentem, morbos curantem, potestate multa peccatorum remissionem præbentem: non illam quam barbari, declarauerunt pœnitentiam. Verùm ad sermonis nostri contextum redcamus, vt videas quàm immodica istorum fuerit ingratitudo: & quòd Niniuitæ in triduum coartati, neque sic de salute sua desperarunt, sed ad pœnitentiam
accelerauerunt, & peccata abluerunt, misericordiáque
Domini sese dignos exhibuerunt. Isti autem, de quibus nunc sermo, tempus centum & viginti annorum
ad pœnitentiam acceperant, neque aliquid inde lucrifecerunt. Proinde Dominus videns in multam illos
excidisse malitiam, celerem ipsis inducit correctionem, abolétque & è medio tollit peccandi furorem.
Propter hoc dicit: Noë autem erat annorum sexcentorum, & diluuium aquæ factum est super terram. Iam
didicimus quòd quando indignatio & prædictio Domini facta est, Noë fuit annorum quingentorum: quando autem inductum est diluuium, sexcentorum: ita interfuerunt anni inter prædictionem & diluuium, centum: & in iis annis ne tantillum quidem profecerunt,
licèt tantopere docerentur à Noë arcam fabricante.
Iam si fortè quis quærat: Quare cùm dixerit Dominus, centum viginti anni erunt dies eorum: promiserítque se tanto tempore longanimitate vsurum, antequam implerentur anni promissi, vniuersale introduxit excidium? Etiam hoc suæ misericordiæ maximum
est argumentum & indicium. Nam quoniam vidit
quotidie incurabiliter illos peccare, & non solum nihil
ex indicibili longanimitate sua proficere: sed & incrudescere vlcera, propterea succidit tempus, vt ne maiori scilicet pœnæ se obnoxios facerent. Et quæ (inquit
aliquis) hac maior esset pœna? Est planè, est dilecte,
pœna & maior, & terribilior, & durans: nempe quæ
in futuro seculo. Nam qui pœnam hîc sustinent, & il-

quando charitati vestræ causam reddidimus.)

permanebit.

lic nō effugiunt, ſed leuiorem ſortiuntur ob eam quam hîc tulerunt, ij magnitudinem eorum quæ illic ſunt tormentorum minuunt. Audi enim Chriſtum dicentem, & miſeram vocantem Bethſaïda: (Luc. 10) Væ tibi Chorozaim, inquit, Væ tibi Bethſaïda: quia ſi in Sodomis factæ eſſent virtutes illæ quæ factæ ſunt in vobis, olim in ſacco & cinere pœnitentiam egiſſent. Idcirco dico vobis, quia tolerabilius erit terræ Sodomorum, & Gomorrhæ in die iudicij, quàm vobis. Vides dilecte, quomodo cùm dicit, tolerabilius erit, oſtendit quòd licèt tantam hîc pœnam dederint, & incendium illud nouum & rarum tulerint, & alibi pœnam ſuſtinebunt, verumtamen leuiorem, eò quòd prius hîc tantam experti ſint indignationem. Vt igitur & ij peccata coaceruantes, maioribus ſe pœnis obnoxios non facerent, Dominus miſericors & benignus duritiam illorum pœnitere neſciam videns, tempus quo ſe longanimem futurum promiſit, abbreuiauit. Nam ſicut eis, qui admonitionibus ſuis promptè parent, ob bonitatem ſibi peculiarem ſententias ſuas reuocat, & † conuerſis appropiat, (conuerſus.) ab imminentibus pœnis eos liberans, ita quoque cùm promittit vel bona aliqua ſe præbiturum, vel pœnitentiæ tempus, videt autem fieri indignos, etiam tunc quoque ſuas promiſſiones reſcindit. (Hier. 18.) Quocirca & per prophetam dicebat: * Finem loquar ſuper gentes, & ſuper regna, vt perdam & effodiam, & ſi pœnitentiam egerint, agam & ego pœnitentiam ſuper his quæ locutus ſum vt facerem. (πέρας, id eſt, ſiue, vel denique, ſiue ad ſummam, aduerbialiter.) Et iterum: finem loquar ſuper gentes & regna, vt reædificem: & ſi peccauerint, pœnitentiam & ego agam ſuper his quæ locutus ſum vt facerem eis. Vidiſti quomodo & à nobis occaſiones accipit tam miſericordiæ, quam erga nos declarat, quàm indignationis? Idcirco etiam nunc tempus reſecat, cuius longitudine abutebantur. Beatus quoque Paulus ad ſtupidos illos, qui propter pœnitentiam, datam nobis ſalutem non aduertunt, dicebat: (Rom. 2.) An diuitias benignitatis eius, & patientiæ, & longanimitatis contemnis, ignorans quòd benignitas Dei ad pœnitentiam te prouocat: ſecundum autem duritiam tuam, & cor pœnitentiæ neſcium, theſaurizas tibimetipſi iram in die iræ & reuelationis iuſti iudicij Dei? Vidiſti quomodo & eximius ille doctor orbis clarè nos docuit, quòd qui longanimitate Dei ad pœnitentiam nobis conceſſa abutuntur, maiori pœnæ & ſupplicio ſemetipſos obnoxios faciunt? Et hac de cauſa etiam nunc miſericors Deus, quaſi ſatisfacturus nobis, rationémque reddens quare antequam promiſſum tempus impleretur, diluuium induxerit, annorum iuſti numerum ponit, & dicit: Noë autem erat annorum ſexcentorum. Nam qui in cētum annis conuerti noluerint, quid amplius proficerent ex annis viginti, quàm quòd plura adiicerent peccata? Enimuerò monſtrās ineffabilem ſuam miſericordiam, & excellētem bonitatem, nō refugit etiam ante ſeptem dies, quin prædicet eis diluuium mox inducendum, vt vel anguſtia temporis correpti, conuerſionem aliquam oſtendant. Et vide miſericordiam Domini, quomodo quaſi bonus aliquis medicus, variis viis morbum eorū curare tentat. Nam quoniam incurabilia eorum erant vulnera, tam prolixum eis tempus prȩſcripſit, volens etiam ſi in tanto tempore agnoſcerent & reſipiſcerent, reuocare indignationis ſuæ ſentētiam. Semper enim mos ſuus eſt, quoniam noſtræ ſalutis curam agit, prædicere quas pœnas ſit illaturus, ob hanc tātum cauſam ne inferat, quas ſi inferre vellet, neutiquam diceret: ſed ſtudioſè prȩdicit, vt cùm nos didicerimus, & timore emendatiores facti, conuertamus ipſius indignationem, & ſententias irritas faciamus. Nihil enim eſt, quod ita illum exhilaret, atque conuerſio noſtra, & à peccato ad virtu-

A tem regreſſus. Animaduerte igitur quomodo & iſtorū valetudinem induſtria quadam curare nititur. Nā prius tantum temporis ad pœnitētiam dedit. Dein vbi vidit eos quaſi inſenſati eſſent, ita ſe gerere, nihílque proficere temporis longitudine, iam cum in foribus ipſis eſſet, vt dicitur, diluuium, iterum prænunciat, non ante tres dies, ſicut de Niniuitis dicitur, ſed ante ſeptem. Et fidēter dixerim, excellentiam miſericordiæ Domini noſtri ſciens, ſi vel in ſeptem diebus iuſtam pœnitentiam agere voluiſſent, effugiſſent vtique diluuij periculū. Itaque quoniam neque productio tanti temporis, neque coarctatio à malis eos abducere potuit, induxit diluuium in ſexcenteſimo anno Noë. *Noë autem*, inquit, *ſexcentorum annorum erat, & diluuium aquæ factum eſt ſuper terram*. Vidiſtis dilecti quātæ nobis vtilitatis materia facta ſit, cognoſcere numerum annorum iuſti, & quot annorum erat quando diluuium venit? Age progrediamur ad ea quæ conſequenter dicuntur. Nam vt cœpit diluuium, B inquit: *Ingreſſus eſt autem Noë, & filij eius, & vxor illius, & vxores filiorum illius in arcam, propter aquam diluuij: & ex volatilibus mundis, & ex iumentis, & ex reptilibus bina. Ex omnibus intrauerunt ad Noë in arcam, maſculus & fœmina, ſicut præceperat Dominus Noë.* Non abſque cauſa addidit, Sicut mandauit Dominus Noë: ſed vt iterum augeret laudem iuſti, quòd omnia impleuerit, ſicut præceperat, & quòd nihil ex dictis prætermiſerit. *Et factum eſt poſt dies ſeptem, ſicut promiſerat*, inquit, *Dominus, & aqua diluuij facta eſt ſuper terram * primo & ſexcenteſimo anno vitæ Noë, menſe ſecundo, viceſimo & ſeptimo menſis.* (primo & ſexcenteſimo, in Græco codice regiæ bibliothecæ non legitur, in ſtabiliis tamē Græcis Argentorati impreſſis habetur, primo & ſexcenteſimo, ſed malè additur primo, hoc enim ſcribitur poſt diluuiū.) Vide ſcripturæ diligentiam, quomodo nō ſolum nos docuit quo anno factum ſit diluuium, ſed & quo menſe & die. Et vt maiori narratione emendatiores reddat poſteros, terrorem quoque factorum latius dicit: *In die iſto rupti ſunt omnes fontes abyſſi, & cataractæ cœli apertæ ſunt, & facta eſt pluuia ſuper terram quadraginta diebus & quadraginta noctibus.* Vide quanta dicendi attemperatione vtitur C etiam nunc ſacra ſcriptura: omnia enim iuxta humanam conſuetudinem loquitur: non quòd cataractæ & feneſtræ ſint in cœlo, ſed omnia per familiaria nobis verba loquitur, quaſi diceret: Præcepit tantum Dominus, & ſtatim aquarum natura mandato conditoris obediuit, & vt confluxit, totū orbem inundauit. Iam quòd quadraginta diebus, & quadraginta noctibus inductū eſt diluuium, & iſtucipſum bonitatis maximum ſpecimen eſt. Volebat enim propter magnam miſericordiā, etiam aliquos ex eis caſtigatos generalem hanc internecionem effugere, cùm ante oculos viderēt proximos ſuos perire, & imminere ſibi communem interitum. Veriſimile enim eſt primo die bonam aliquam partem diluuio periiſſe, & ſecundo die accreuiſſe aliquid diluuij: & ſimiliter die tertio, & quarto, & reliquis. Atque ita in quadraginta dies, & quadraginta noctes produxit, vt omnem defenſionis prætextum adimeret. Nam ſi voluiſſet ac imperaſſet, potuiſſet omnia in vno mo- D mento perdere diluuio, ſed pro ſua miſericordia tanta dierum productione vſus eſt. Deinde dicit: (CAP. VIII.) *In die illa intrauit Noë in arcam, & Sem, & Cham, & Iaphet, & vxor Noë, & tres vxores filiorum illius, & omnes beſtiæ ſecundum genus, ſicut præceperat dominus Deus Noë.* Quando, inquit, cœpit diluuium, ſecundùm præceptum Domini, intrauit Noë in arcam cum filiis, & vxore ſua, & vxoribus filiorum ſuorum, & omnes beſtiæ ſecundùm genus. *Et clauſit*, inquit, *dominus Deus deforis eius arcam.* Animaduerte etiam hic verbi ad noſtram infirmitatem accommodationē. Clauſit Dominus forinſecus illius arcam, vt doceat quòd ſecurū fecerit iuſtum. Quapropter adiecit, forinſecus, ita vt ne poſſet videre iuſtus generalē omnium interitum qui fiebat, vnde maiori dolore conficeretur.

ficeretur. Nam ſi expendiſſet ſecum atrociſſimam illam tempeſtatem, deſcripſiſſétque in mente humani generis perditionem, cōmunem brutorum omnium interitum, & hominum, & iumentorum, & ipſius terræ (vt ita dicam) abolitionem, mœſtitia correptus, & valde turbatus fuiſſet. Bonorum enim virorum animæ magnam compaſſionem habere ſolent, ſi quando vident puniri homines, etiam ſi mali ſint qui pereunt. Et inuenies omnes prophetas & iuſtos plurimum pro illis Deo ſupplicare, (Gen. 18.) ſicut patriarcha pro Sodomitis faciebat, ſicut & Prophetæ continuò facere ſolebant. Etenim vnus quidem dicebat: (Ezech. 9.) Heu mihi Domine, delebis tu reliquias Iſraël? (Habac. 1.) Alius autem inquit: Facies homines ſicut piſces maris, non habentes ducem? Igitur quia alioquin iuſtus confundebatur mente, & turbabatur, vt non & ſpectaculi triſtis aſpectu magis cruciaretur, in arca illum quaſi in carcere includit, vt ne oculis proſpiciens metuere inciperet. Veriſimile enim eſt, ſi vidiſſet inundationem tot aquarum, anxium futurum fuiſſe, ne & ipſe aquis periret. Eius igitur curam gerens miſericors Deus, non permiſit ipſum vel aquarum ſpectare ſæuitiam, vel videre hominum excidium, & communem orbis internecionem. Ego autem quando reputo mecum in arca iuſti huius vitā, obſtupeſco & miror, & iterum Dei miſericordiæ totum aſcribo. Nam niſi illa confirmaſſet illius mentem, & difficilia leuia feciſſet, quomodo, dic oro, ferre potuiſſet? Erat enim ibi incluſus quaſi in carcere & cuſtodia. Et quomodo potuiſſet, dic, aduerſus tantos fluctuum impetus obſiſtere? Homines enim qui in naui ſunt, & velo vtuntur, & gubernatorem ad clauum ſedentem vident, & ſua arte ventorum vi obſiſtentem, ſi quando fluctuum vident inſaniam, enecantur metu, & ſaluti ſuæ (vt dici ſolet) timent. Quid igitur dicet aliquis de iuſto hoc, qui quaſi in carcere (vt dixi) ſedens, hinc & inde circumferebatur, neque cœlum videre, neque aliquò oculos vertere valens: ſed intus tenebatur, nihílque prorſus videre poterat, quod conſolationem afferret? Et ij quidem qui in mari nauigant, etiamſi exurgant alti fluctus, poſſunt ſubinde in cœlum ſuſpicere, & cacumina montium videre, & ciuitates magnas ſpectare, ſícque aliquantam conſolationem capere. Quòd ſi grauior & intolerabilior fuerit tempeſtas, vndecim vel paulò pluribus diebus, & poſt multas illas tempeſtates, & pericula in terram eiecti, & paululum refecti, omnium illarum moleſtiarum obliuiſcuntur. Hic autem nihil tale, ſed anno toto nouum & rarum illum carcerem inhabitat, neque aërem reſpirare valens. Quomodo? vndequaque enim arca munita erat, quomodo ſubſtitit? quomodo durauit? dic mihi. Nam ſi ferrea & adamantina illis fuiſſent corpora, quomodo potuiſſent, qui neque aëre fruebantur, neque vento, qui non minus quàm aër ad refocillanda corpora noſtra factus eſt: neque oculos paſcere poterant, aut cœli, aut terræ floribus pictæ ſpectaculo? Quomodo non excæcati oculi eorum, qui tamdiu ibi egerunt? Et ſi humanis rationibus hæc deprehendere volumus, & illud cogitandum, vnde fluuialis & potabilis aquæ copiam habebant in arca viuentes. Et vt hæc prætercam, quomodo potuit iuſtus ille cum filiis & vxoribus conuerſationem cum feris & aliis animalibus ferre? Quomodo tulit fœtorem? Quomodo tulit cohabitationem? Et quid dico? quomodo bruta ipſa potuerunt durare, & non perire in tanta temporis longitudine, quæ neque aërem attrahere valebant, neque moueri, ſed in vno loco coërcebantur? Scitis enim clarè, quòd & noſtra, & brutorum natura, etiamſi aëre fruamur, aliíſque omnibus, continuò autem in vno loco ſimus incluſi, perit & corrumpitur. Vnde igitur potuit iuſtus

A cum omnibus qui in arca erant, tanto durare tempore? Non aliunde quàm ex ſuperna gratia, cui omnia ſunt poſſibilia. An non arcam hinc & inde moueri, & non ſubmergi à tanta aquarum vi, cùm nullus eſſet gubernator, ſupernæ erat gratiæ? Non enim dicere potes, quòd fuerit ad modum nauis, vt arte quadam illius iter dirigi potuerit. Arca erat vndequaque munita: & propter præceptum conditoris, non ſolum eam lædere non potuit aquarum impetus, ſed & ſublimior illis facta, inhabitantes admodum ſecuros fecit. Quando enim Deus operatur aliquid, dilecte, noli humana ratiocinatione exquirere quæ fiunt: tranſcendunt enim mentem noſtram, & nunquam poteſt humana cogitatio attingere & comprehendere eorum quæ à Deo condita ſunt rationem. Proinde par eſt, nos audientes quod Deus imperauit, obedire & credere iis quæ ab illo dicuntur. Nam cùm conditor ſit naturæ, omnia componit & transfor- B mat prout ſibi videtur. Et clauſit dominus Deus forinſecus illius arcam. Magna huius iuſti virtus fuit, & fidei excellentia. Illa ipſa enim arcam fabricari fecit, & cohabitationem æquo animo ferre, coarctationémque ſuſtinere, & conuerſationem cum feris reliquíſque brutis animalibus. Hinc eſt quòd & beatus Paulus eius mentione facta prædicans illum, clamabat, dicens: (Heb. 11.) Per fidem oraculo admonitus Noë, † ea quæ nondum videbantur,] veritus, apparauit arcam ad ſalutem domus ſuæ, per quam condemnauit mundum, & eius quæ ſecundùm fidem eſt, iuſtitiæ factus eſt hæres. (de his quæ nondum videbatur.) Vidiſti quomodo fides in Deum, quaſi ſecura quædam anchora, fecit vt arcam fieri curaret, & inhabitationem ſuſtineret? Nam hæc illi & ſalutis fuit occaſio, per quam, inquit, condemnauit mundum, & eius quæ ſecundùm fidem eſt, iuſtitiæ factus eſt hæres: non quòd ipſe fuerit iudex, ſed comparationis gratia, condemnationem Dominus inducit. Cùm enim ea- C dem habuerint quæ iuſtus, non tamen eandem veritatis viam ingreſſi ſunt, per fidem qua præditus fuit, condemnauit eos qui tantæ fuerunt incredulitatis, vt prædictioni non crederent. Ego autem ſupra omnia virtutem iuſti admiror, dominíque bonitatem & ineffabilem miſericordiam, quando conſidero, quomodo potuerit verſari in medio beſtiarum, leonum dico, & pardorum, & aliarum immitium ferarum. Recordare hic dilecte, obſecro, quantæ dignitatis fuerit protoplaſtus ante inobedientiam: & Dei bonitatem animo obſerua. Poſteaquam enim præuaricatio hanc poteſtatem nobis datam mutilauerat & imminuerat, inuenit autem bonus Deus alium virum, qui potuit innouare imaginem priſtinam, & ſeruare virtutis characteres, magnámque in mandatis Dei obedientiam præ ſe tulit, ad primum ſuum honorem iterum reducit, quaſi docens nos operibus, quantàm poteſtatem Adam ante inobedientiam habuerit. Virtus itaque iuſti, diuina D miſericordia adiuta, primum reparauit dominiū, agnouerúntque beſtiæ iterum ſubiectionem. Cùm enim illæ viderunt iuſtum, obliuiſcuntur naturæ ſuæ: imò non naturæ, ſed ferociæ, & naturæ inſitam ferociam in manſuetudinem conuertunt. Et vide interim quid & Danieli euenerit. Hic enim cum à leonibus circumdaretur, quaſi ab ouibus ſtiparetur, ſic intrepidè viuebat. Quandoquidem iuſti fiducia ferarum naturam frænabat, nec ſinebat vt agerent ea quæ feræ ſolent. Simili modo etiam egregius ille magna facilitate ferarum ferebat conuictum, & neque loci anguſtia, neque temporis productio, neque quòd ſic incluſus erat, & aërem reſpirare non poſſet, moroſum, & difficilem reddebant: ſed ob fidem in Deum omnia ipſi facilia videbantur,

Et sic versabatur in graui illo carcere, sicut nos in pratis & lucis. Præceptum enim Domini, difficilia, facilia sibi videri faciebat. Talis enim iustorum mos est, vt quando aliquid propter Deum ferunt, non res ipsas quæ fiunt spectent, sed causam secum expendentes, facilè omnia ferant. Quandoquidem & Paulus, gentium doctor, vincula, ad tribunalia abductiones, quotidiana pericula, multas illas & intolerabiles afflictiones, leues vocabat: non quòd natura tales essent, sed quia causa, propter quam fiebant, talem ei sententiam ingenerabat, vt neque aduerteret si quæ grauia talia obuenirent. Audi enim illum dicentem: Nam momentanea leuitas afflictionis nostræ, mirè supra modum, æternum pondus gloriæ parit nobis. Expectatio, inquit, gloriæ quam assequemur, & perpetuæ illius felicitatis, leuiter nos facit ferre continuas illas afflictiones, leuésque eas haberi. Vidisti quomodo amor in Deum grauitatem molestiarum imminuit, neque sentiri finit, cum nos inuaserint? Sanè ob hoc & beatus ille omnia suauiter ferebat, vtpote qui fide & spe in Deum pascebatur. *Et clausit*, inquit, *dominus Deus de foris illius arcam, & factum est diluuium quadraginta diebus, & quadraginta noctibus super terram: & superferebatur arca.* Attende iterum quomodo narratione augeat terrorem, & aggrauet factum. *Factum est enim*, inquit, *diluuium quadraginta diebus, & quadraginta noctibus, & multiplicata est aqua, & eleuauit arcam, & exaltata est à terra: & inualuit aqua, & multiplicata est valde super terram, & superferebatur arca super aquam: aqua autem inualescebat valde super terram.* Vide quomodo diligenter narrat magnam aquarum vim, & quotidianum fœuitiæ illarum incrementum. *Inualescebat enim aqua*, inquit, *valde, valde: & occupauit omnes montes excelsos, qui erant sub cælo. Quindecim cubitis in sublime exaltata est aqua, & operuit omnes mõtes.* Meritò ordinauit Deus claudi arcam, vt ne videret iustus quæ fiebant. Nam si nos post tot annorum numerum, & post tot secula, audientes duntaxat scripturæ narrationem, metu & stupore corripimur: quid verisimile est iustum illum fuisse passurum, si quidem oculis vidisset intolerabilem illam abyssum? Quomodo enim potuisset vel ad breue tempus resistere? an non statim primo aspectu defecisset anima illius tota, & tam graue ac molestum spectaculum ferre vltrà non potuisset? Cogita hic dilecte, quomodo nunc cùm paruus imber ingruit, in angore sumus, & de vniuerso, déque ipsa quodammodo vita desperamus. Quid igitur verisimile erat, iustum illum tunc fuisse passurum, si ad tantam sublimitatẽ vidisset exaltatas aquas? Super montes enim, inquit, quindecim cubitis exaltata est aqua. Recordare igitur hic dilecte, quæ à Domino dicta fuerint, quando dicebat: Non permanet spiritus meus in hominibus istis, eò quòd ipsi sunt carnes. Et iterum: Corrupta est terra, & impleta est terra iniustitia. Et vidit Dominus terram, & erat corrupta: quia corruperat omnis caro viam suam. Itaque quia plenus erat malitia, purificatione orbis indigebat, & opus erat ab eo omnem maculam ablui, & omne fermentum prioris malitiæ sustolli, & neque vestigium malitię relinqui, & quasi reelementationem quandam fieri. Et sicut bonus artifex, si quando videt vas aliquod inueteratum à rubigine quasi consumi, iniecto eo in ignem, facit vt quicquid habet rubiginis deponat, & transformans in pristinum decorem reducat: Ita & Dominus noster totum orbem hoc diluuio purgauit, & à malitia hominũ (vt ita dicam) & à coinquinatione & corruptione multa liberauit, & denuo eius clara restituta facie, pulchriorem fecit, ita vt non permiserit vel vestigium prioris deformitatis relinqui.

Exaltata est, inquit, *super montes quindecim cubitis aqua.*

A Non abs re narrat hæc scriptura, sed vt discamus quòd non solùm homines, & iumenta, & quadrupedia, & reptilia submersa sint, sed & volucres cœli, & quæcunque in montibus degunt, feras dico, & alia bruta animalia. Et idcirco dicit: Exaltata est super montes quindecim cubitis aqua: vt discamus sententiam Domini opere impletam. dixerat enim: Adhuc septem dies, & inducam diluuium super terram, & delebo omnem substantiam quam feci à facie terræ, ab homine vsque ad pecus, à reptilibus vsque ad volatilia cœli. Hæc nobis à scriptura narrantur, non vt tantùm sciamus in quantam altitudinem aquæ peruenerint: sed vt simul videamus nullum omnino animal, vel feram, vel iumentum relictum esse, sed omnia cum humano genere deleta. Quoniam propter ipsum omnia producta erant, vnde abolendo eo, merito & hæc abolenda erant. Postea vbi docuit nos in quantam altitudinem sublimata fuerit aquarum natura, nempe quòd transcenderit alta
B montium cacumina quindecim cubitis, solitam suam diligentiam seruans dicit: *Et mortua est omnis caro, quæ mouebatur super terram, volatilium & iumentorum, & ferarum, & omne reptile quod mouebatur super terram: & omnis homo, & omnia quæcunque habent spiritum vitæ, & quicunque erat super aridam, mortuus est.* Neque hoc simpliciter & absque causa dixit: Et omnis qui erat super aridam, sed vt te doceat quòd omnes quidem perierint, iustus autem solus cum omnibus iis qui in arca erant seruatus sit. Nam isti (iuxta mandatum Domini) relicta arida, arcam conscenderant. *Et deleuit omne surgens quod erat super faciem omnis terræ, ab homine vsque ad pecus, & reptilia, & volatilia cœli, & deleta sunt de terra.* Vide quomodo & semel, & iterum atque iterum sæpius communem omnium interitum docet factum, & nihil
C quod erat effugit: sed sub aquis suffocatum est omne tam hominum, quàm brutorum genus. *Et relictus est*, inquit, *solus Noë, & qui cum illo in arca. Et exaltata est aqua super terram, centum quinquaginta diebus.* Tot diebus mansit sublimis illa aquarum altitudo. Iterum etiam hic cogita iusti magnanimitatem, & excellentem fortitudinem. Quid non passus est animo concipiens, ac videns (vt dicitur) mente corpora hominum & iumentorum, mundorum & immundorum, communem mortem sustinentia, & simul commista, nullúmque in omnibus discrimen? Præterea quid passus est, quando apud se recogitabat solitudinem, vastitatem, vitam illam doloribus plenam, omni solatio vndequaque destitutam, neque colloquio, neque aspectu iucundam: & ignorabat quanto tempore ferenda in illo carcere conuersatio? Sic enim strepitus aquarum, & æstus timorem in illo quotidie crescẽtem generabant. Quid enim iucundi suspicari ipse poterat, qui videbat cẽtum quinquaginta dies aquas in eadem quantitate manentes, & in altum eleuatas, & non subsidere? Verumtamen ferebat fortiter, sciens Domini omnipotentiã, & quòd ipse
D conditor naturæ omnia facit, & trãsformat prout vult. Neque ægrè tulit, quòd illic esset conuersandum. Nam cooperatrix Dei gratia roborabat illius alacritatem, & sufficientem præbebat cõsolationem, neque sinebat labi mentem, & cogitare aliquid aut parum virile, aut minus generosum. Quippe qui prius quod suum erat adhibuit, vtpote virtutis diligentiam, iustitiæ vigorem, fidei excellentiam, etiã assecutus est ea quæ à Deo magna suppeditabantur vbertate: vtpote patientiam, ac fortitudinem omnia manſuetè ferendi, sustinendíque arcæ inhabitationem citra damni corruptionisque sensum, neque bestiarum conuictum fastidiendi. Illum igitur iustum (obsecro) imitemur & nos, operámque demus, vt afferamus quæ nostra sunt, vt dignos nos ipsos paremus

paremus iis quæ à Deo dantur. Nam idcirco expectat A occasiones ex nobis, vt multam exhibeat liberalitatem. Itaque ne propter desidiam priuemus nos illius donis, sed festinemus & vrgeamus, vt principium apprehendamus, & viam quæ ad virtutem inducit: vt superno adiuti subsidio, etiam ad finem peruenire valeamus. Neque enim possibile est bonum aliquod nos rectè agere non habita superna gratia. Igitur tales simus, qui appendamus nos in spem quæ in Deum est, quasi in anchoram aliquam tutam & stabilem, & ne ad laborem videamus virtutis, sed magis considerantes retributionem laboris, leuiter omnia feramus. Quia & negociator si quando egressus in medium maris venerit, non iam piratas, non naufragia, non marinas feras, non ventorum immissionem, & continuas tempestates, & multa infortunia cogitat solùm: sed & quomodo illa effugiat, spéque lucrorum acquirendorum pascitur, & omnes prædictas ærumnas animosè excipit, vt auctis opibus suis domum redeat. Et agricola non agriculturæ B tantum labores cogitat, & imbres, & terræ sterilitatem, & rubiginis insidias, & locustarum damna: sed & aream, & manipulos animo secum describens, fortiter fert omnia, & præ bonorum expectatione neque labores sentit. Et quamuis incertæ spes sint, veruntamen spe meliori pascitur, nec renunciat laboribus: sed omnia quæ ad se pertinent adferens, expectat vt aliquando laborum accipiat mercedes. Et miles quoque qui assumit arma, & in prælium egreditur, non cogitat vulnera tantum, & cædes, & hostium insidias, & alias ærumnas, sed & victorias, & triumphos sibi præfingens, omni armatura se munit: & cùm pauor & infortunia nunciantur, repulsis iis omnibus ex animo, proposita bona spe, ponit omnem torporem, & receptis armis contra hostium progreditur insultus. Igitur dilecti, si negociator, & miles, & agricola, vbi & incerta spes, & plures frustrationes, atque impedimenta, sicut audistis, multa & varia, non ita damnat labores, vt à me- C liori propterea spe desistat: quali nos venia digni erimus ita negligentes ad capessendam virtutem, & non omnem laborem sponte subeuntes, cùm tam secura nostra spes sit, tantáque bona nobis reposita, vincántque magna abundantia retributiones & mercedes omnia quæ à nobis † facta sunt? Audi igitur beatum dicta. Paulum dicentem, post tantas & tales afflictiones, & ad tribunalia adductiones, & carceres, & mortes quotidianas: Non sunt pares afflictiones præsentis tempo- Rom. 8. ris ad futuram gloriam in nobis reuelandam. Etiamsi quotidie, inquit, mortibus nos exponeremus, id quod natura non capit, licèt mens vincens naturam, per misericordiam Domini coronatur: nihil, inquit, ferremus par tantis, quæ nos accepturos speramus, bonis, gloriáque in nobis reuelanda. Vide quanta gloriæ magnitudine fruantur virtutis assectæ. Atque adeo tanta est virtus, vt vincat omnia quæcunque nobis ostendere aliquis poterit, etiamsi summa ostendat, & tunc quo- D que deficiet. Quid enim tantum ostendere potest homo, quod certet cum Domini liberalitate? Quòd si Paulus talis & tantus dicebat, non pares esse afflictiones præsentis seculi futuræ gloriæ in nobis reuelandæ, 1. Cor. 15. qui aliâs dicit: Quotidie morior, plus omnib' laboraui: Ibidem. quid nos dicemus, qui neque vulgarem laborem pro virtute suscipere volumus, sed recreationes sectamur, & hoc vnum consideramus, ne quid triste nobis accidat, quamuis sciamus quòd non sit possibile aliter assequi beatitudinem cœlestem, nisi per præsentes afflictiones ad eam prius anhelemus? Afflictiones enim nos inducunt, vt operemur bona, Deóque grata opera. Et hîc vel parùm laborare, alibi nobis magnam fi-

duciam præbet: dummodo velimus iuxta consilium illius magistri orbis ambulare. Considera, quòd licèt tristia sint quæ accidunt, sunt tamen momentanea. Verum bona quæ alibi suscepturi sumus, immortalia sunt & æterna. Quæ enim videntur, inquit, temporalia sunt: quæ autem non videntur, æterna. Feramus ergo fortiter hæc temporalia, neque desistamus à virtutum studiis, vt æternis & semper manentibus bonis fruamur. Quæ oremus vt nobis omnibus concedantur gratia & misericordia Domini nostri Iesu Christi, cum quo patri simul, & Spiritui sancto sit gloria, imperium, honor, nunc, & semper, & in secula seculorum. Amen.

Et recordatus est Deus Noë, & omnium bestiarum, & omnium iumentorum, & omnium reptilium quæcunque erant cum illo in arca. Et adduxit Deus Spiritum super terram, & cessauit aqua.

HOMILIA XXVI.

MAGNA & ineffabilis Dei misericordia, excellénsque eius bonitas ex iam lectis ostẽditur, quam non solum erga rationale hoc animal, hominem dico, sed & erga brutorum animalium declarauit natura. Nam cum omnium sit conditor, in omnia quæ à se sunt condita, suam ostẽdit bonitatem: per omnia notum faciens quantam humani generis curam gerat, & quòd omnia olim & ab initio propter salutem nostram fecerit. Itaque etsi puniat, etsi in nos animaduertat, ex bonitate sua facit. Non enim vel affectione vel ira pœnam infert: sed malitiam morari vult, ne vltrà progrediatur. Quia & nunc, sicut auditis, diluuium ob nihil aliud induxit, quàm vt curam ageret eorum qui iniquitati vacabant toti. Et qualis, inquis, cura hæc, omnes aqua suffocari? Ne temerè loquaris homo, sed grato animo accipe ea quæ à Domino sunt facta. Et scias quòd etiam hoc est maximæ curæ argumentum. Nam eos qui sic incurabiliter peccant, & quotidie vulnera sibi inferunt, & vlcera omni cura grauiora faciunt, ex tanto malo liberasse, nónne summæ fuerit prudentiæ? Et hic puniendi modus, nónne omni misericordia plenus est? Et sic mori, vt solitum alioqui naturæ debitum non sentias, sed absque dolore & cruciatu supplicij loco vitam deponas, quantæ fuerit sapientiæ & bonitatis? Quin si quis animo pio expendat factum, quòd non solùm his qui puniti sunt beneficia sunt facta, sed & posteris, qui duo maxima inde perceperunt bona, quantum gratiarum pro illis debetur Deo? Etenim posteriores pœna illorum, & metu, ne eadem quæ illi paterentur, meliores facti sunt: atque etiam propterea quòd omne malitiæ fermentum sublatum, & nullus relictus fuit eis malitiæ & iniquitatis magister. Vides quomodo & pœnæ, & supplicia beneficia sunt; & Dei erga hominem prouidentiam declarant? Et si quis vult hæc à primis & ab initio repetere, inueniet omnes pœnas hac occasione homini intentatas. Quia & Adam peccantem non puniens tantum, sed & beneficio prosequens paradiso eiecit. Et quale dicis beneficium, etiam paradisi vita excidisse? Dilecte ne simpliciter attendas ad verba, neque obiter quæ à Deo fiunt addisce: sed profundum illius bonitatis intuere, & inuenies propter hoc fieri. Dic enim mihi, si Adam postquam sic transgressus est, iisdem adhuc frui potuisset, quò non excidisset? Nam si tantis promissis acceptis, serpentem deceptorem audiuit, & insidias approbauit, quas per eũ diabolus intulit, spe videlicet obtinendæ diuinitatis inflatus, etiã in tantum

præuaricationis peccatum iniectus: si in eadem conuersatione mansisset, quomodo non multò fideliorem putasset malignum illum dæmonem, quàm rerum omnium conditorem, déque se sublimiora, quàm dignitas sua ferebat, animo concepisset? Etenim talis hominum natura est, vt si quando peccans non refrænatur, sed securè agit, vlterius procedat, & in præceps feratur. Alia tamen via possum ostendere, quòd misericordiam præ se ferens, Adamum paradiso iusserit excedere, & mortis pœnę fecerit obnoxium. Nam eiectione & propinqua habitatione castigatiorem, & in posterum securiorem faciens, re ipsa docuit quantus impostor fuerit dæmon. Mortísque supplicium propter † hunc intulit, vt ne posthac per inobedientiam peccato obnoxius effectus perpetuò peccaret. Non videntur tibi hæc esse maximæ misericordiæ, & eiici à paradiso, & pœna hac puniri? Possum autem & aliud prætereà afferre. Et qualenam hoc? Hanc indignationem illi inferendo, non in ipsum duntaxat beneficia collocauit, sed & posteros per ipsum corrigere voluit. Nam si is qui ex eo natus est, Cain inquam, qui præ oculis videbat patrem ex paradiso eiectum, ineffabilem illam gloriam amissam, maledictionem illam miram, quæ dicebat: Terra es, & in terram abibis: melior factus non est, sed grauioribus se infixit malis, si non vidisset quæ patri contigerant, in quam non peruenisset insaniam? Et hoc sanè valde admiratione fuerit dignum, quòd & illum qui talia peccauit, & nefario homicidio dextram polluit, puniens, misericordia pœnam miscuit. Et vt manifestè scias diuinæ bonitatis, quæ & isti exhibita est, magnitudinem: tum quidem cùm Deum graui contumelia afficeret offerendo sacrificium, & magnum præ se ferendo contemptum (non enim diuidebat iustè, sed offerebat simpliciter, & absque delectu) nihil vel graue, vel molestum aduersus illum locutus est Deus, quamuis peccatum ipsum non esset paruum & vulgare, sed valde magnum. Nam si nostri generis hominibus quos veneramur, prima & præcipua damus, illáque offerre maximè volumus quæ præ omnibus illis digna videntur: quomodo autem hominem offerentem Deo, non oportebat Deo preciosiora & magis eximia offerre? Igitur cùm tantum peccaret, & tantum præ se ferret contemptum ille, Deus tamen non petiuit pœnam, neque pro factis supplicium exposcit: sed quasi amicus amico, cum omni lenitate loquens, sic dixit: Peccasti: quiesce. Peccatum duntaxat illi indicauit, & consuluit ne vlterius progrederetur. Vidisti bonitatis excellentiam? Sed quia ille non solùm nihil ex tanta patientia lucrifecit, sed & grauiora primis adiecit, ad fratris necem festinans, & Deus quidem in eum adhuc magnam ostendebat lenitatem, † quærẽs primum dare] illi satisfactionis locum: sed quia mansit impudens, tunc pœnam intulit ei emendationis gratia, quæ etiam ipsa multum habebat misericordiæ admixtum. Vides quomodo Deus, quando in ipsum peccauit, peccatúmque non vulgare dimisit: quãdo autem in fratrem armauit dextram, maledictum intulit & increpauit. Sic nũc & nos faciamus, & imitemur Dominum nostrum, & dimittamus si quid in nos peccatũ fuerit, & remittamus his qui in nos deliquerunt: quando autem in Deum peccatum refertur, tunc pœnas exigamus. Sed nescio quî fit vt omnia secus faciamus, omnino peccata quæ ad Deum pertingunt, inulta esse sinimus: si quis autem parum quid in nos peccauerit, eius graues sumus vltores & accusatores, non ignorantes quòd ea ratione misericordem dominum magis exacerbamus. Quòd enim mos sit Deo vt sæpe dimittat quæ in se peccata fuerint: verùm quæ in proximum, ea cum magna seueritate exquirat, audi beatum Paulum, dicentem: si quis vxorem habet infidelem, & sibi gratum fuerit cohabitare illi, non dimittat illam. Et si qua mulier habet virum infidelem, & hic consentit habitare cum illa, non dimittat illum. Vidisti quanta ibi verborum attemperatio pro humana imbecillitate? Etiam si gentilis fuerit, etiam si infidelis, probet autem cohabitationem, non refugiat. Et iterum: Et si gentilis fuerit mulier, & infidelis, vúltque cohabitare, non repellat. Quî scis, inquit, mulier, num virum saluatura sis? aut quî scis vir num mulierem saluaturus sis? Vide quomodo non prohibet Deo infidelem quempiam vel quampiam in contubernij legem assumi. Audi iterum ipsum Christum dicentem discipulis: Dico enim vobis, omnis qui dimiserit vxorem suam (excepta stupri causa) facit illam adulterari. Quàm excellens misericordia, etiam si infidelis fuerit vel pagana, retine. Si autem in te peccauerit, & fœderum obliuiscitur, & magis aliorum prætulerit communionem, licet tibi illam eiicere & repellere. Hæc cogitantes, studeamus etiam Domino par rependere, & sicut ipse vult dimittere ea quæ in se peccata sunt: quæ autem in nos, vlciscitur, ídque magna seueritate: eodem sanè modo & ipsi faciamus, & quæcunque in nos peccant proximi, remittamus: quæ autem contra Deum, ea magno studio curemus vltum iri. Quod & vobis proderit plurimum, & eis qui corriguntur non minus. Fortassis hodie prolixius iusto prooemium fecimus. At quod accidit, præter sententiam mihi contigit, verborum fluxu rapto. Quoniam autem omnis sermo noster de diluuio est, opus nobis erat charitati vestræ ostendere, quòd pœnæ à Deo nobis illatæ, misericordiæ magis sunt, quàm pœnæ: sic quoque erat & diluuium. Nam sicut benignus erga filios pater, omnia ob curam in genus nostrum fecit. Vt autem ex iis quæ nunc proposita, & hodie lecta, discatis misericordiæ illius magnitudinem, audiamus ipsa diuinæ scripturæ verba. Nam quia heri docuit nos beatus Moses, dicens? Quòd exaltata est aqua super terram diebus centum quinquaginta: & eò vsque docendo processimus, hodie dicit: *Et recordatus est Deus Noë, & omnium ferarum, & omnium iumentorum, & omnium volatilium, & omnium reptilium quæcunque erant cum illo in arca.* Vide hîc obsecro iterum, quàm se attemperat nostræ infirmitati diuina scriptura. Et recordatus est, inquit, Deus. Dilecti intelligamus hæc vt dignum est de Deo intelligere, & crassa hæc verba naturæ nostræ infirmitati ascribamus. Nam quantum ad ineffabilem naturam attinet, indignum fuisset hoc verbum: quantum autem ad nostram imbecillitatem, appositè est dictum. Recordatus, inquit, est dominus Deus Noë. Quoniam narrauit nobis in iam dictis, sicut prius charitati vestræ diximus, quòd quadraginta diebus, & totidem noctibus fuerit pluuia, & diebus centum quinquaginta eadem durauerit aqua, quindecim cubitis super montes exaltata: & quòd cùm hæc fierent, iustus manserit in arca, & neque aërem spirare valens, habitantibúsque cum eo brutis vniuersis. Et idcirco inquit: Et recordatus est Deus. Quid est, recordatus est? misertus est, dicere vult, iusti in arca agentis. Misertus est, quòd in tanta esset angustia, & rerum difficultate constitutus, ignorarétque quando nam molestię illæ finem habituræ essent. Considera hîc quæso, quales tunc illius fuerint cogitationes post quadraginta dies & quadraginta noctes, quibus impetu magno pluuiæ ingruebant, quum videret diebus centum quinquaginta in eadem altitudine manere aquas, neque omnino desistere: & quod multò grauius, neque oculus videre potuit, quæ facta sunt: sed inclusus, quum non posset alio quo loco oculis assequi, quanta essent mala, maiorem sustinebat

[Margin notes, p. 167–168: hoc. — Genes.3. — Genes.4. — interrogās prius, & dans. — 1.Cor.7. — Matth.5.]

sustinebat dolorem, grauioráque quotidie suspicabatur. Ego verò admiror, quomodo præ tristitia non fuerit absorptus, cùm mentem illius subirent humani generis interitus, sua solitudo, & difficilis illa vita. At causa bonorum omnium fuit sua in Deum fides, per quam & restitit, & omnia fortiter tulit: cúmque spe pasceretur, nihil triste sentiebat. Et quia quod suum erat præstitit, tam patientiam monstrando, quàm copiosam fidem afferendo, nec non & miram fortitudinem præ se ferendo: vide quanta sit, & quàm multiplex Dei erga ipsum misericordia. *Et recordatus est*, inquit, *Deus Noë.* Non simpliciter & absque causa dixit, Et recordatus. Sed quia prius diuina scriptura manifestauerat nobis testimonium de iusto illo, dicens: Ingredere in arcam, quia te vidi iustum in generatione hac. Eapropter nunc inquit: Et recordatus est Deus Noë, hoc est, testimonij quod cum illo pepigerat. Neque valde neglexit iustum, sed distulit, quousque ferre potuit, & tunc ei suum beneficium & gratiam impartitus est. Nam sciens infirmitatem nostræ naturæ, si quando permittit tentationem inferri, eousque sinit, quousque scit nos posse sustinere: vt & retributionem quæ nostræ congruat fortitudini tribuat, & suam misericordiam declaret: sicut & Paulus inquit; Fidelis autem Deus, qui non sinet vos tentari suprà quàm potestis, sed faciet cum tentatione & exitum, vt ferre possitis. Quoniam igitur iustus ille fortitudinem & patientiam præ se ferebat, sua in Deum fide arcæ tædia sustinens: & propter hoc inquit, Et recordatus est dominus Deus Noë. Deinde vt discas abyssum diuinæ misericordiæ, addidit diuina scriptura: *Et omnium ferarum, & omnium iumentorum, & omnium volatilium, & omnium reptilium, quæcunque erant cum illo in arca.* Vide quomodo omnia in honorem hominis facit. Nam sicut de his qui diluuio perierunt, dictum est, quòd cum illis omne brutorum animalium genus perdidit: ita hic suam erga iustum illum misericordiam declarare volens, in honorem eius, suam & bonitatem, ac curam etiam in bruta, & feras, & volatilia, & reptilia vsque extendi voluit. *Et recordatus est*, inquit, *Deus Noë, & omnium ferarum, & omnium iumẽtorum, & omnium volatilium, & omnium reptilium quæcunque erant cum illo in arca. Et adduxit Deus spiritum super terram, & cessauit aqua.* Et recordatus est, inquit, Dominus Noë, & omnium quæ cum illo erant in arca, præcepítque aquæ impetum detineri, vt paulatim suam commonstret misericordiam, & postea respirare faciat, & à turbatione cogitationum liberatum, in tranquillo statu constituat, concesso & lucis vsu, & aëris respiratione. *Et adduxit Deus*, inquit, *spiritum super terram, & cessauit aqua. Et * reuelati sunt fontes abyssi, & cataractæ cœli.* Vide quomodo more humano loquitur nobis omnia. Reuelati sunt, inquit, fontes abyssi, & cataractæ cœli, & cohibita pluuia cœli. Quasi diceret, quòd placuerit Domino. vt iterum in sua regione maneãt aquæ, neque vltrà abundent, sed paulatim desinant. *Et cedebat aqua de terra, & minuebantur aquæ post centum quinquaginta dies.* Quæ ratio poterit hoc vnquam comprehendere? Stetit pluuia, cohibiti fontes non amplius exundabant, & cataractæ cœli cohibitæ sunt. Aqua tanta quomodo desiit? Omnia abyssus erant, quomodo igitur tantus aquarum impetus subitò minor factus est? Quis hoc humana ratione inuenire poterit vnquam? Quid igitur est? Dei præceptum, quod facit omnia. Ne igitur nos curiosius exploremus quomodo, sed tantùm credamus quod iussit, & exaltata est abyssus: & præcepit, & iterum suum continuit impetum, & ad proprium concessit locum, quem solus ipse Dominus scit, qui condidit. *Et sedit arca mense septimo, vicesima septima mensis super montes Ararat. Aqua autem [ibat &] decrescebat vsque ad decimum mensem, & apparuerunt cacumina montium in decimo mense, prima mensis.*

Vide quanta simul facta mutatio, & quanta simul aquarum natura desierit, vt supra montes arca resideret. Supra enim dixit, quòd quindecim cubitis super montes exaltata est aqua: nunc dicit, quòd sedit arca super montes Ararat, & paulatim postea aqua vsque ad decimum mensem decrescebat, & tandem decimo mense visa sunt cacumina montium. Considera obsecro iusti constantiam, quomodo durare potuerit tot mensibus, qui quasi in tenebris erat inclusus. *Et factum est*, inquit, *post quadraginta dies, & aperuit Noë fenestram arcæ quam fecerat, & emisit coruum, vt videret num cessasset aqua.* Ecce iustus ille nondum per se audet videre, sed coruum mittit, ac per illum discere vult, an bona rerum mutatio aliqua sit expectanda. *Et egressus*, inquit, *non rediit, donec siccaretur aqua † à facie terræ.*] Et adiecit scriptura verbum hoc, donec, non quòd postea redierit, sed idioma est scripturæ diuinæ. Et hanc consuetudinem sæpe quis inueniet, & possent multa talia inueniri, ac in medium afferri: sed ne omnia à nobis discentes faciam negligentiores, vobis relinquimus, vt scripturam scrutemini, & inuenietis, scio vbi proprietatibus & idiomatibus huiuscemodi vtatur. Iam autem fuerit operæprecium, vt dicatur causa quare non redierit hæc auis. Fortassis auis illa, vti est immunda, cùm desiissent aquæ, incidit in cadauera hominum & brutorum, quibus, inuento sibi congruo cibo, insedit. Quod etiam ipsum non paruum bonæ spei argumentum fuit iusto. Quòd si minus, & neque consolationem inuenisset aliquam, reuersa vtique fuisset. Postea iustus meliore spe concepta, emittit columbam, auem mitem & familiarem, quæ miram præ se fert * sapientiam, & non nisi seminibus pasci solita, ex puris est auibus. *Et emisit*, inquit, † *post illum*] *columbam, vt videret num cessasset aqua à facie terræ. At columba non inuenta requie pedibus suis, rediit ad ipsum in arcam: quia aqua erat super omnem faciem terræ.* Par est vt hîc disquiramus quomodo cùm supra dixerit scriptura sancta, quòd cacumina montium fuerint visa: nunc dicit, quòd columba non inuenta requie, ad ipsum in arcã redierit: quia aqua erat super omnem faciem terrę. Diligenter legamus quid sit dictum, & sciemus causam. Non enim simpliciter dixit, non inuenta requie: sed apposuit, pedibus suis, vt doceat nos, quòd licèt desierant ex parte aliqua aquæ, & cacumina montium apparuerant, sed adhuc ob abundantiam aquarum, etiam cacumina limo plena erant. Et ideo columba nondum stare, neque cõuenientem sibi cibum inuenire valẽs, reuersa est, reditu suo docens iustũ, esse adhuc magnam aquarum copiam. *Et extẽta*, inquit, *manu accepit illam, & introduxit illam ad se in arcam.* Vidisti quanta auis gratitudo, quomodo rediens iustum docuit, vt aliquãtisper adhuc longanimitatem habeat? *Ideo & sustinens*, inquit, *adhuc septem dies, emisit columbam ex arca, & reuersa est ad ipsum columba ad vesperam, & habuit folium oliuæ * siccum in ore suo.* Non absque ratione, neque temerè adiũxit, ad vesperam: sed vt discamus: quòd tota die fuerit pasta, & inuento sibi conuenienti cibo, ad vesperam rediit, in ore ferens † siccum folium oliuę. Animal est mite, & nostra familiaritate gaudens, & idcirco rediit, & sicco oliuæ folio multum solatij iusto attulit. Sed dixerit fortasse aliquis: Et vbi inuenit folium oliuæ? Totum hoc factum est dispensatione diuina, & quòd columba inuenit, & quòd ore receptum ad iustum attulit. Alioquin & arbor hæc semper virens est, & verisimile est quòd cum aquæ redierint, arbor hæc adhuc habuerit foliorũ comam. *Et vt continuit*, inquit,

[Margin notes, p. 169–170: 1.Cor.10. — ἐπεκαλύφθησαν, operti, obtecti sunt. Interpres legisse videtur ἀπεκαλύφθησαν. — à terra. — εὐγνωμοσύνην, simplicitatem, beneuolentiam, æquanimitatem, gratitudinem, à se. — κάρφον, festucam, surculũ. — surculum oliuæ,]

adhuc septem dies, emisit columbam, & non adiecit vt ad illum rediret. Vide quomodo iustus in omnibus consolationem iustam accipit. Nam vt bona spe recreatus est, cùm rediret, & oliuæ folium in ore ferret: ita & nunc cùm egressa non redit, maximum illi indicium fuit, quòd sufficientem inuenerit refocillationem, & aquæ in vniuersum desierint. Et hoc ita esse, audi ex sequentibus. *Et factum est*, inquit, *in vno & sexcentesimo anno vitæ Noë, primo mense defecit aqua à facie terræ. Et reuelauit Noë tectum arcæ quod fecit, & vidit quod defecit aqua à facie terræ.* Iterum hic me inuadit stupor, vt admirari cogar iusti huius virtutem, & Dei misericordiam. Quomodo enim (dic mihi) post tantum tempus, vt se aëri commisit, & oculos ad cœlum spectandum intendit, non captus est oculis & excæcatus? Scitis enim bene quòd solet hoc contingere hominibus, etiam ad paruam diei partem in tenebrosis caliginosisque locis agentibus, quum subitò in lucis fulgorem aspicere volunt. Iustus autem ille anno integro, & tot mensibus in arca, quasi in tenebris agens, etiam nunc viso lucis iubare, nihil tale expertus est. Dei enim gratia erat, & patientia ab eo illi concessa, quæ etiam corporis sensus firmiores reddiderat, & potentiores quàm qui à corporalibus necessitatibus vincantur. *In mense autem secundo arefacta est terra, vicesimo & septimo die mensis.* Non absque ratione tantam diligentiam facit diuina scriptura, sed vt discamus quod vsque ad primum diem anni illius completio fuerit facta, quo monstretur iusti patientia, & totius orbis purgatio facta. Deinde postquam quasi à sorde quadam abluta est omnis creatura, & deposuit omnem maculam, quam ex humana contraxerat malitia, faciésque ei pura reddita est: tunc denique præcipit, vt iustus ex arca exeat, libérque à graui illo carcere fiat, & inquit: *Dixit dominus Deus ad Noë: Egredere tu, & vxor tua, & filij tui, & vxores filiorum tuorum tecum, & omnes bestiæ quæcunque sunt tecum, & omnis caro, à volatilibus vsque ad pecora, & omne reptile quod mouetur super terram, educ tecum, & crescite, & multiplicamini super terram.* Expende hîc Dei bonitatem, quomodo per omnia iustum consolatur. Nam quia imperauit illi, vt exiret ex arca ipse, & vxor, & filij, & vxores filiorum, & bestiæ omnes: vt ne & istuc ipsum mœrorem aliquem ei afferret, & anxium relinqueret, cogitantem quomodo in solitudine esset futurus, tantam terræ latitudinem solus inhabitans, nullo iam alio viuente: ideo postquam dixit: Egredere & educ tecum: addit: Crescite & multiplicamini super terram. Vide quomodo iustus ille denuo supernam accipit benedictionem, quam ante trãsgressionem acceperat Adam. Nam sicut quando ille formatus est, audiuit, & benedixit eis Deus, dicens: Crescite & multiplicamini, & dominemini mari: ita & illi nunc dicitur: Crescite & multiplicamini super terram. Quippe sicut ille origo & radix fuit omnium qui nati sunt ante diluuium: ita & iustus hic fermentum quoddam, origo, & radix est omnium qui post diluuium fuere: & hinc postea humanæ constitutionis principium factum est. Creatura quoque omnem suam accepit ornatum. Et terra ad ferendos fructus idonea facta est, aliáque omnia quæ propter hominis ministerium sunt condita. *Et egressus est Noë*, inquit, *& vxor illius, & filij illius, & vxores filiorum illius cum eo, & omnes bestiæ, & omnia pecora, & omne volatile, & omne reptile quod mouetur super terram, iuxta genus suum exierunt ex arca.* Postquam accepit mandatum à Domino, & benedictionem dicentem: Crescite & multiplicamini: exiit ex arca cum aliis omnibus. Et posthac in tota terra solus viuebat iustus ille cum vxore, & filiis, & vxoribus illorum. Mox autem vt egressus est, suam declarans gratitudinem, tam pro iis quæ præterierant, quàm quæ futura erant, gratias Domino referebat. Verùm si placet, ne sermo fiat prolixior, reseruabimus in diem posterũ, quæ ad gratitudinem iusti pertinent, missum hîc facientes sermonem: & obsecrantes vestram charitatem, vt continuò beatum istum in memoria vestra geratis, & illius virtutis pulchritudinem bene discatis, quò melius eum imitemini. Animaduerte enim obsecro, quantus virtutis illius thesaurus, quia per tot dies nunc de illo disseruimus, & nondum finem imponere narrationi potuimus eorum, quæ † de illo polliciti sumus.] Quamuis autem & nos, & qui nos sequuntur, multa de illo dicere possumus, nondum tamen totum dicere poterimus. Tanta res est virtus. Porrò si & nos naturam nostram sic docere voluerimus, poterit ad virtutis imitationem & ipsa induci. Nam si ille † in medio tot molestiarum iactatus,] neque habens familiarem aliquem, in tantum virtutis fastigium peruenisse inuentus est: quæ nostra erit excusatio, cùm nec talia nobis sint præpedimenta, & tamen negligentes sumus ad bona opera? Nolo enim dicas mihi solam illam quingentorum annorum vitam, quando subsannabatur & irridebatur, versabatúrque in medio flagitiosorum: sed & annum illum narra, quem totum in arca transegit, qui sanè conferendus mihi videtur toti tempori superiori. Tantam ibi afflictionem ferre cogebatur iustus ille, in tanta existens angustia, & neque auram recentem captare valens, & ferarum brutorúmque conuictum ferens: qui & in omnibus mentem suam solidam declarabat, & voluntatem flecti nesciam, & fidem erga Deum, per quam facilè & leuiter omnia sustinebat. Atque idcirco, quoniam quod suum erat, totum afferebat: & eorum quæ Deus dat, abundè potitus est. Quamuis enim multam ferret in arca angustiam, attamen terribilem tempestatem, & communem omnium internecionem effugiebat. Et propterea post angustiam illam & intolerabilem carcerẽ, securitatem & quietem adeptus est vnà cum diuina benedictione. Et iterum suam gratitudinẽ operibus indicauit, & vbique inuenies primatum illum obtinere. Nam sicut per ætatem primam omnem virtutem sectatus est, & à vitiis se alienauit, quibus qui tunc viuebant, infecti erant: vnde neque pœnarum particeps fuit, & cùm alij omnes suffocarentur, ipse solus seruatus est: ita rursus quia fidem quoque habuit, & cum gratiarum actione suam in arca habitationem tulit, iterum diuina dona copiosè illi concessa sunt. Et cùm egressus ex arca, & in pristinum statum restitutus esset, statim benedictionem consecutus est, & iterum solitam præ se tulit gratitudinem, factáque gratiarum actione etiam tunc maioribus beneficiis diuina gratia ipsum cumulauit. Mos enim diuinę misericordiæ est, vt si nos tenuia quædam & vilia obtulerimus, multa liberalitate nos remuneret. Et vt discas, quanta sit humana tenuitas, & quanta Dei magnificentia: nos etiam si quid voluerimus offerre, quid amplius offerre possumus, quàm quantum verbis gratias referimus? Ea sanè quæ ipse exhibet, opere præstat. Quàm imparia autem sunt verba & opera? Et Dominus nullarum rerum indigus est, nulláque rerum nostrarum eget, præterquam verbis: atque hanc ipsam in sermonibus gratiarum actionem exigit, non quòd ea ipse opus habeat, sed vt nos doceat gratos esse, & agnoscere tantorum bonorum suppeditatorem. Et illam ob causam Paulus quoque scribens, dicebat: Grati estote. Nihil enim sic requirit à nobis Dominus, vt istuc ipsum. Proinde ne simus ingrati, neque dum re ipsa beneficia experimur, grauemur offerre Domino verbis nostris gratiarum actionem: redundat enim lucrum in nos. Quòd si de primis grati fuerimus, cum eo

Supràr.

Coloss.

cum eo quòd maiora nanciscimur, etiam fiduciam nobis magnam comparamus. Vnum hoc obsecro, singulis diebus & horis supputemus nobiscum, non communia tantum beneficia quæ toti naturæ omnium opifex contulit, sed & priuata, & quotidiana, & quæ ignorantibus nobis confert, próque his gratias agamus. Quandoquidem pro salute nostra sollicitus, multa etiam in nos nescios beneficia collocat, sæpe ita & è periculis eripit, atque alia beneficia præstat. Fons enim est misericordiæ, sua fluenta semper humano generi profundens. Igitur si hæc cogitamus, operámque damus vt & pro primis suis donis gratias offeramus Domino, & pro posterioribus, dum nos non videmur indigni suis beneficiis, statim vitam egregiam instituemus, & malitiæ periculum effugiemus. Beneficiorum enim memoria, idonea nobis est magistra ad vitam virtute præditam, non sinens nos in torporem obliuionémque incidere, & malum sectari. Mens enim sobria & vigilans, non solùm cùm feliciter res succedunt, sed etiam quando præter sententiam nostram omnia aduersa eueniunt, non minus gratiam agit, nihilóque ex rerum vicissitudine remissior fit: sed magis roboratur, & ineffabilem Domini misericordiam considerat, qui quum sit diues & potens, etiam per res aduersas, quamuis hoc intelligere non possumus, suam declarat prouidentiam. Igitur sic & nos omnia nostra faciamus, vt qualitercunque cadant, vnicum nostrum opus sit, continuò pro illis gratias agere. Propter hoc enim rationales facti sumus, & à brutis differimus, vt laudemus, celebremus, glorificemus iugiter Dominum omnium conditorem. Eapropter & animam nobis inspirauit, & linguam dedit, vt sua in nos beneficia animis percipientes, Dominum agnoscamus, & nos gratos exhibeamus, & pro viribus gratias agamus. Nam si homines, cum quibus eadem est natura nobiscum, paruum aliquando nobis beneficium præstiterint, expectant à nobis gratitudinem, non ob nostram gratitudinem per se, sed vt ipsi inde celebriores fiant: quantò magis id nobis faciendum in iis quæ à Deo accepimus, qui hoc solùm ob nostram vtilitatem vult fieri? Nam sicut cùm grati fumus hominibus, qui nobis benefecerunt, † clariores reddimur:] ita & si in Deum fuerimus grati, nosipsos illustriores facimus. Quoniam non vt nostra celebratione opus habens, hoc fieri vult: sed vt quicquid id lucri est, iterum ad nos redeat, & dignos faciamus nosipsos maioribus subsidiis. Quamuis autem non possimus id facere, vt dignum est. Quî enim hoc fieri posset, cum tam fragiles natura simus? Et quid dico humanam naturam? ipsæ etiam incorporeę, & inuisibiles virtutes, & principatus, & potestates, & cherubim, & seraphim, vt dignus est, glorificare illum nõ possunt, etiam si iuxta vires suas gloriam illi offerant. Nihilominus iustum fuerit pro viribus gratiarum actionem offerre, & indesinenter glorificare Dominum nostrum, & per benedictionem crebram, & per vitam optimam. Ista enim est clarissima Dei magnificatio, quando per innumeras linguas glorificationẽ offerimus. Nam qui virtute præditus est, facit vt omnes qui intuentur eum, Dominum suum laudent: & glorificatio hæc ei qui occasionem præbuit, magnam & ineffabilem Dei misericordiam conciliat. Quid igitur nobis beatius foret, si glorificaremus non solùm nostris linguis bonum Deum, sed & proximos quoque, vt nostro nomine eum glorificent, incitaremus? Tantum enim virtutis robur est, vt innumeris linguis conditorem laudare queat. Dilecte, nihil vtique vitæ virtutis studiosæ comparari potest. Vnde & Christus dicebat: Luceat lux vestra coram hominibus, vt videant vestra bona opera, & glorificent patrem vestrum qui est in cœlis. Vidisti quomodo lumen cùm apparuerit, dispellit tenebras? ita & virtus, si conspicua fuerit, & malitiam effugat, & erroris tenebras abigit, mentémque videtur excitat ad eum glorificandum. Quocirca satagamus, vt sic luceant opera nostra, quò & Dominus noster glorificetur. Hęc autem dixit, non vt ad ostentationem aliquid faciamus; absit: sed vt diligenter, & vt sibi probatur, vitam agamus, non blasphemiæ cuipiam locum concedentes: sed bonis operibus in laudem Dei prorumpere facientes omnes qui nos vident. Tunc enim, tunc ipsius nobis gratiam maiorem conciliabimus, & pœnam effugere, bonáque ineffabilia adipisci poterimus gratia & misericordia Domini nostri Iesu Christi, cui cum patre & Spiritu sancto simul sit gloria, imperium, honor, nunc, & semper, & in secula seculorum. Amen.

illos clariores reddimus.

Matth. 5.

Et ædificauit Noë altare Domino, & accepit de omnibus pecoribus mundis, & obtulit holocaustum super altare.

HOMILIA XXVII.

VIDISTIS heri misericordis Domini bonitatem, quomodo ex arca iustum, & è tristi illo & molesto carcere liberauit, & patientiam illius remunerauit, dicens: Crescite & multiplicamini? Discamus hodie quàm beneuolus, & quàm gratę animæ fuerit Noë, & vnde ipse sibi multò vberiorem Dei erga se beneuolentiam elicuerit. Nam quando Deus talem aliquem videt, qui gratus est de prioribus, largius & cumulatius sua dona in illum profundit. Demus igitur & nos operam, vt gratiarum actiones pro viribus Domino offeramus, pro donis quæ ab eo pridem nobis præstita, vt & maiora inde consequamur, & non obliuiscamur Dei beneficia in nos collocata: sed semper ea in mente nostra versemus, vt ad continuam gratiarum actionem mentem nostram compellant, tametsi tot sint, vt mens nostra non sufficiat ad comprehendendum & enumerandum magnam, quæ nobis contigit, illorum vbertatem. Quomodo enim quis cogitare sufficeret ea quæ in nos iam sunt collata, quæ item promissa, quæ & quotidie conferuntur: quòd ex nihilo produxit vt essemus, quòd corpus & animam dedit, quòd rationales nos formauit, quòd aërem respirationi concessit, quòd creaturam omnem propter humanũ genus produxit: quòd ipse quidem ab initio voluit hominem in paradiso vitam agere citra omnem dolorem & laborem, & nihil minus habentem angelis & incorporeis illis virtutibus, existentem in corpore, & corporalibus necessitatibus non obnoxium? Deinde quando ob negligentiam deceptione diabolica per serpentem allata supplantatus fuit, neque sic destitit præuaricatori benefacere: sed & per illa ipsa, per quæ punierat, sicut hori diximus, excellentem suam misericordiam declarauit. Atque multas alias innumeras beneficiorum species in illum collocauit. Et postea procedente tempore, & crescente genere, ac in omnem malitiam vergente, quia videbat incurabilia esse vulnera, operatores malos, quasi fermentum quoddam inutile aboleuit, relicto iusto illo, qui radix & origo fieret generis humani. Et vide iterum, quantam erga iustum illum declaret liberalitatem, totum humanum genus ab eo & filiis eius instaurauit, & in tantam multitudinem excrescere fecit, paulatímque iustos eligens, patriarchas dico, præceptores dedit reliquo hominum generi, qui sua virtute omnes nos instituere, & quasi medici ægrotantes

curare poſſint.Et interim eos in Palæſtinam,interim in A Ægyptum deducit, ſimul & ſeruorum ſuorum patientiam exercens, & ſuam virtutem clariorem monſtrans, manſítque ſemper eodem modo humanæ ſalutis curam gerens. Exhibuit prophetas, & per illos ſigna & prodigia fecit. Atque, vt ſuccinctius dicam: quemadmodum enim maris fluctus, quamuis iterum atque iterum conemur, enumerare nunquam poterimus:ita neque beneficiorum Dei quæ in noſtram contulit naturam, varietatem. Tandem vbi vidit poſt tantam ſuam prouidentiam adhuc multa & ineffabili miſericordia indigere humanum genus, & nihil profeciſſe vel patriarchas, vel prophetas, vel ſigna admirabilia, vel pœnas, vel admonitiones illas quotidie adhibitas, & captiuitates illas ſibi inuicem ſuccedentes: quaſi miſeratus genus noſtrum, miſit ad nos animarum corporúmque medicum, vnigenitum ſuum filium, ex paternis ſuis ſinibus † exurgentem (excitans.): fecítque ſuſcepta ſerui forma, è virgine naſci, & nobiſcum conuerſari, & B omnia noſtra ferre, vt genus noſtrum peccatis oppreſſum iacens, à terris in cœlum ſubuehere poſſit. Et hoc obſtupeſcens tonitrui filius, conſiderántque charitatis diuinæ excellentiam, quam erga genus noſtrum declarauit, clamabat & dicebat: Ioan. 3. Sic enim dilexit Deus mundum. Vide quanto miraculo plena hæc dictio: Sic inquit, magnitudinem expendens, quam dicturus erat, propterea ad hunc modum exorſus eſt:Sic dilexit.Dic igitur nobis beate Ioannes, quomodo ſic? dic menſuram,dic magnitudinem,doce nos excellentiam. Sic enim dilexit Deus mundum,vt filium ſuum vnigenitum daret, vt omnis qui credit in illum,non pereat, ſed habeat vitam æternam.Vidiſti cauſam aduentus filij hanc eſſe,vt per fidem in illum ij qui perituri erant,ſalutis occaſionem inuenirent? Quomodo cogitarit quis magnam & admirabilem illam, & quæ omnem rationem vincit,liberalitatem, qua naturæ noſtræ per donum baptiſmi, omnium peccatorum noſtrorum remiſſionem C donat?Sed quid dicam?neque mens ſufficit, neque ſermo valet cætera enumerare. Nam quantumuis dixero, multò plus prætereo. Iam quis pœnitentiæ viam cogitauerit, quam humano generi noſtro ob ineffabilem miſericordiam ſuam cõceſſit? & poſt baptiſmi gratiam, mirabilia illa mandata, per quæ, ſi vellemus, poſſemus gratiam nobis conciliare? Vidiſti dilecte abyſſum illius beneficiorum. Vidiſti quanta enumerauerimus, ſed nõdum paruam eorum partem dicere potuimus. Quomodo enim humana lingua, quæ à Deo nobis facta, pertractari poſſent? Et licet tãta ac talia ſint, multò maiora & ineffabiliora ſunt beneficia,quæ in futuro ſeculo per virtutum viam incedentibus, & hinc migrantibus daturum ſe promiſit. Quorum magnitudinem vt paucis verbis nobis commendaret beatus Paulus, inquit: 1.Cor.2. Quæ oculus non vidit, & auris non audiuit, & in cor hominis non aſcenderunt,præparauit Deus iis qui diligunt ſe. D Vidiſti dona excellentia? vidiſti beneficia illius omnem humanam cogitationem tranſcendentia? Dicit enim,in cor hominis non aſcenderunt. Si igitur volumus illa animo reuoluere, & pro viribus noſtris gratias agere, poterimus multò maiorem illius gratiam nobis conciliare, & ad virtutem magis idonei fieri. Memoria enim beneficiorum Dei ſufficiens eſt, quæ ad virtutum labores nos adhortetur, & præparet vt præſentia omnia deſpiciamus, & vt ei qui tanta in nos beneficia contulit, adhæreamus, amorem in illum ſingulis diebus augeri declarãtes. Hinc etenim beatus iſte tantam Dei gratiam ſibi conciliauit, quia de prioribus valde gratus fuit. Sed vt manifeſtior vobis ille ſermo fiat, operæprecium eſt vt initium eorũ quæ hodie lecta

A ſunt,charitati veſtræ proponam.Nam poſtquàm ex arca exiuit iuxta mãdatum Domini cum filiis,& ſua vxore,& vxoribus filiorum ſuorum,& omnibus feris & volatilibus, & accepit poſt egreſſum à Deo benedictionem illam tantum ſibi afferentem ſolatij, & dicentem: Creſcite & multiplicamini: docens nos ſcriptura iuſti gratitudinem,dicit: *Et ædificauit Noë altare, & accepit de omnibus pecoribus mundis, & de omnibus volatilibus mundis, & obtulit holocauſtum ſuper altare.* Conſidera iterum diligenter chariſſime,ex præſentibus verbis,quomodo in natura noſtra cõditor omnium inſeuit certam virtutis ſcientiam.Vnde enim,dic oro,iuſto illi hoc in mentem veniſſet?Nullus erat alius,quem videbat,vel à quo diſcebat. Sed ſicut principio dixi, Abel ille protoplaſti (Supra 4.) filius à ſeipſo commonitus, magna diligentia oblationem perfecit:ſic vtique nunc & iuſtus ille, ſua voluntate & arbitrio ſano,quantũ humanis viribus potuit,cenſuit Domino per ſacrificia gratiarum actionem offe- B rendam. Et vide ipſum quanta ſapientia exequitur omnia. Neque enim amplo opus habebat ædificio, neque templo, neque domo admirabili, neque alio quopiam.Sciebat enim, ſciebat certò quòd mentem ſolam requirat Dominus, & extructo tumultuaria opera altari,cùm accepiſſet ex iumentis mundis, & auibus mundis,holocauſtum obtulit, ſuæque voluntatis gratitudinem quanta potuit facultate oſtendit:quam approbans miſericors Deus, & voluntatem coronauit, & iterum ſuam liberalitatem erga illum declarauit. Dicit enim ſcriptura: *Et odoratus eſt Dominus odorem fragrantiæ.* Vide quomodo animus offerentis fumum, & nidorem,& omnem quę inde naſcitur inſuauitatem,multa fragrantia impleuit. Idcirco & Paulus dicebat, ſcribens, quòd bonus odor Chriſti ſumus, in iis qui ſaluantur, & in iis (2.Cor.2.) qui pereunt: & his quidem odor mortis in mortem, illis autem odor vitæ in vitam. Odorem fragrantiæ. Ne offendaris verbo craſſiore: ſed huius verbi attempera- C tionem tuę infirmitati aſcribes.Intellige hinc,quòd accepta fuerit Deo oblatio iuſti, vt & per res ipſas ſciatur Dominũ nullius indigere, & quòd propter nihil aliud hæc fieri permiſit, quàm vt homines ad gratitudinem adduceret. Et propterea conceſſit vt igni conſumerentur:vt ex iis quæ fiunt,diſcãt etiam ij qui offerunt,quòd omnia propter ſuam vtilitatem fiant. Quare autem,dic oro,hæc fieri omnino permittit? & in hoc noſtræ infirmitatis habetur ratio. Quia enim homines paulatim à vero Dei cultu defecturi erant, & proprios Deos effecturi, quibus ſacrificia immolarent, prius voluit vt ſibi dona offerrentur:quò vel ſic depelleret à pernicioſo errore eos quibus inde periculum imminebat. Et vt ſcias quòd hæc omnia indulta & cõceſſa ſint ob noſtram infirmitatem, attende quomodo poſtea tempore procedente,voluit circumciſionem pro lege ſtatui,non quòd ad animæ ſalutem perficere hæc poſſit aliquid: ſed vt hoc gratitudinis indicium, quaſi ſignum & ſigillum D circumferrent Iudæorum pueri, & ne liceret eis commiſceri gentium commixtionibus.Hinc beatus Paulus ſignum hoc vocat, dicens: Et ſignum dedit circumciſionem ſigillum. (Rom.4.) Nam quod ad iuſtitiam nihil cõducat, ecce & hîc iuſtus, nondum ſtatuta circumciſione, ad eandem peruenit virtutem. Et quid dico? Ipſe patriarcha Abraham priuſquam circumciſionem acciperet, iuſtificatus eſt. Nã ante circumciſionem,inquit: credidit Abraham Deo, & imputatũ eſt illi in iuſtitiã. (Rom.4.) Quid igitur ſuperbis Iudæe in circumciſione? Diſce, quòd ante hanc fuerunt iuſti multi. Etenim Abel fide oblationem fecit, quemadmodũ & Paulus dicit: Fide vberiorem hoſtiã obtulit Abel Deo quàm Cain, & Enoch trãſlatus eſt. (Heb.11.) Et Noë ob multam iuſtitiam tempeſtatem illam

illam grauiſſimam effugit. Et Abraham ante hanc ob A ſuam in Deum fidem prædicatus eſt iuſtus. Sic ab initio per fidem humanum genus ſalutem aſſecutum eſt. Sanè propterea permiſit miſericors Deus ſacrificia ſibi offerri,vt quoniam natura noſtra imperfectius ſe habebat,ſimul & ſuam gratitudinem declarare,& idolorum pernicioſum cultum effugere poſſit. Nam cùm tantum nobis permiſerit Deus,multi tamen à ruina ſibi non cauerunt:ſi hoc nõ fuiſſet factum, quo pacto quis damnũ hoc effugiſſet? Et odoratus eſt dominus Deus odorem fragrantiæ. At non ita eſt de ingratis Iudæis: ſed quomodo,audi prophetam dicentem: Thymiama in abominationem mihi eſt: quaſi oſtendat voluntatis offerentium malitiam. Quemadmodum hîc iuſti virtus fumum & nidorem fecit odorem fragrantiæ: ſic apud illos offerẽtium nequitia, bene olens thymiama in abominationem conuertit. Igitur vbique ſtudeamus mentem afferre incorruptam. Iſta enim cauſa eſt omnium bonorum. Bonus enim dominus non conſueuit atten- B dere ad ea quæ à nobis fiunt, ſed ad internam mentem, à qua,vt hæc faciamus,impellimur. Et ad hanc ſpectãs, vel approbat ea quæ à nobis fiunt, vel auerſatur. Itaque ſiue precemur,ſiue ieiunemus,ſiue eleemoſynam faciamus (illa enim ſunt ſpirituales noſtræ hoſtiæ) ſiue aliud ſpirituale quoddam opus facimus, hoc faciamus bona mente incitati:vt & laboribus dignam referamus coronam. Eſſet enim perabſurdum, laborem nos ſuſtinere, & retributione fraudari,quando non iuxta leges ab illo nobis datas virtutem exercemus.Fieri autem poteſt ob magnã Dei miſericordiam, vt opere nondum completo, coronam quis accipiat à ſola pia mente. Et vt hoc diſcas,aduerte obſecro hoc in eleemoſyna.Nã ſi quando vides iacentem in foro, & extrema inopia detẽtum, & condoles mente in cœlum ſublata, quæ gratias agat domino, tum propter ea quæ tibi conceſſa ſunt, tum propter inopis patiẽtiam:etiã ſi nõ poſſis explere & ſoluere illius famem, propter mentem piam, conſumma- C tam recipies mercedem. Et ea de cauſa dominus quoque dicebat: (Marc.9.) Si quis potauerit calicem aquæ frigidæ tãtùm in nomine diſcipuli, amen dico vobis, non perdet mercedem ſuam. Num quid poculo aquæ frigidæ tenuius? ſed animus pius mercędem inde ſibi conciliat: hoc & in oppoſito inuenimus.Operęprecium enim eſt, vt de iis loquamur charitati veſtræ, quò vobis hæc tenentibus,maius gratitudinis ſtudiũ ſit.Audi enim quid dicat Chriſtus: (Matth.5.) Qui ſpectat mulierem ad hoc vt concupiſcat eam, iam adulteratus eſt eam in corde ſuo.Vides & hîc iterum malam mentem ſequi condemnationem,& ob inconſideratum intuitum,quaſi completum eſſet adulterij opus, pœnam inferri? Itaque cum hæc ſciamus vndequaque mentem noſtram bene muniamus,vt per eam fiant accepta quæ facimus. Nam ſi fumum & nidorem fecit fieri odorem ſuaueolentiæ:quid non è ſpiritualibus noſtris faceret cultibus, & quantam non gratiam cœlitus nobis procuraret?Et odoratus eſt, D inquit, dominus Deus odorem fragrantiæ. Vidiſti quæ fecerit iuſtus,quomodo,quantum ad externum ſpectaculum pertinet, rem paruam: quantum autem ad animum, permagnam?Attende autem & vltrà immenſam miſericordis domini bonitatẽ. Et dixit dominus Deus in mente ſua: *Non adijciam vltra vt maledicam terræ propter opera hominum, quia incumbit mens hominis intentè in mala opera à iuuentute. Non igitur adijciam vt percutiam omnem carnem viuentem, ſicut feci, vltrà omnibus diebus terræ.* O magnum beneficentiæ pondus, ô plurimam miſericordiæ magnitudinem, ô ineffabilem tolerantię excellẽtiam. Et dixit dominus Deus in mente ſua.Iterum humano more loquitur,& quaſi ad noſtrum genus:Nõ

A adiiciam vltrà vt maledicam terræ propter opera hominum.Et de protoplaſto dicebat,quum illi malediceret: Spinas & tribulos oriri faciet tibi: & de Cain ſimiliter. (Genes.3. & 4.) Quia autem nunc communem omnium inuexerat interitum, vt conſolationem det iuſto, & fiduciam ei addat,ne fortè cogitet apud ſe,quæ vtilitas factæ benedictionis,quòd dixit: Creſcite & multiplicamini: cum iterum vbi multiplicati fuerimus,pereundum ſit nobis. Nã olim & ad Adam dixerat:Creſcite & multiplicamini:& ſuperuenit tamen diluuium. (Genes.1.) Vt ergo ne cogitãdo ſecum talia in perpetuo angore eſſet, vide miſericordiam domini. Non adiiciam,inquit,vltrà maledicere terræ propter opera hominum.Vide quomodo aſſignauit, quòd propter horũ malitiam maledictionem terræ inuexit. Deinde vt ne putemus, quòd ideo hanc promiſſionem fecerit,quia ipſi iam in melius ſe cõuerterint,inquit: Quia incumbit mens hominis intentè in mala opera à iuuẽtute.Rara miſericordię ſpecies.Quia,inquit, B incumbit mens hominis diligenter in mala opera à iuuentute. Propter hoc inquit: Nõ vltrà adiiciam vt maledicam terræ. Ego enim,inquit, quæ ad me pertinent, ſemel atque iterum exhibui. Quia autem video malitiã ita increſcere, promitto me non vltrà maledicturum terræ. Deinde oſtendens ſuæ miſericordiæ magnitudinem,ſubiunxit.Non adiiciam igitur vltrà vt percutiam omnem carnem viuentem,ſicut feci, omnibus diebus. Vide obſecro,quãtam conſolationem affert iuſto: imò non iuſto tantum,ſed & propter ſuam bonitatem etiam vniuerſo hominũ generi poſt illum futuro. Nam quòd dicit: Non adiiciam igitur vt percutiam omnem carnem viuentem: & quòd dicit, Sicut feci: item quòd dicit, Omnibus diebus: per hoc nobis demonſtrare vult quod nõ ſit vltrà tale diluuium venturum, & quòd neque talis hominum cõmunis interitus totum orbem inuadet.Deinde etiam indicat beneficentiæ ſuæ perpetuitatem. Omnibus enim,inquit,diebus, hoc eſt, In o- C mnia ſecula promitto me non inducturum huiuſmodi indignationẽ,neq; facturum tantã cõfuſionẽ & intemperiem temporũ & qualitatũ aëris.Ideo ſubdit:Sementis & meſſis, frigus & æſtus, æſtas & ver, * dies & nox, non requieſcent. (* ἡμέραν καὶ νύκτα. i. diem & noctem, ſiue die & nocte.) Immobilis,inquit,erit hæc ordinatio: terra nunquam deſinet ſuppeditare quæ hominum generi neceſſaria, neque ceſſabit proferre laborum & agriculturæ retributiones,neque anni partes aliis verſionibus mutabuntur: ſed & frigus & calor,& æſtas & ver in anni circulo erunt. Nam quia per diluuij tempus fuit confuſio quædam totius iſtius ordinis, & iuſtus ille in arca erat toto illo tempore quaſi continua nocte, ideo nunc inquit: Neque nox, neque dies ſuum relinquent curſum, ſed ad vſque ſeculi conſummationem immotum illorum permanebit miniſterium. Vidiſti dignam conſolationem,quę potuit iuſti mentem refocillare? vidiſti qualem retributionem acceperit iuſti gratitudo? Sed & ex ſequentibus iterum audi ineffabilem libera- D litatem. *Et benedixit*, inquit, *Deus Noë, & filios illius, & dixit eis: Creſcite & multiplicamini, & implete terram, & & dominemini ei. Et tremor timórque veſtri erit ſuper omnes beſtias terræ,& ſuper omnes volucres cœli,& ſuper omnia quæ mouentur ſuper terram: & omnes piſces maris in manus veſtras dedi.Et omne reptile quod eſt viuens,vobis erit in cibum. Quaſi olera herbarum dedi vobis omnia. Verumtamẽ carnem in ſanguine animæ ne comedatis.* (CAP. 9.) Dignum eſt vt hîc admiremur excellentem domini benignitatem. Vide enim hîc quomodo iuſtus ille iterum eãdem benedictionem conſequitur, qua olim ab Adam amiſſum reuocat principatum virtute ſua, imò ineffabilis domini miſericordia. Nam ſicut de illo dicebat, Creſcite & multiplicamini,& dominemini terræ, & imperate piſcibus maris,

& reptilibus, & volatilibus, & feris: sic nunc inquit: Et A
tremor & timor vestri erit super omnes bestias terræ, &
super omnes volucres. Omne, inquit, reptile quod est
viuens, vobis erit in cibum. Quasi olera herbarum dedi
vobis omnia. Veruntamen carnem in sanguine animæ
ne comedatis. Attende eãdem regulã, quæ aliter seruã-
da tamen. Nam vt protoplasto dictum est, postquam ei
traditum est dominiũ super omnia, vt frui possit omni-
bus quę sunt in paradiso: abstineret tantum ab vnico li-
gno: ita & hîc post benedictionem, & postquam terri-
bilis factus est bestiis, & sub manus eius venerunt aues
& volatilia, inquit: Omne reptile viuens vobis erit in
cibum: vt olera herbarum vobis dedi omnia. Hîc est i-
nitium edendarum carnium: non vt ipsos ad ventris in-
gluuiem paret & instruat, sed quia ex ipsis erat Noë sa-
crificaturus, & Deo gratias acturus, vt ne videamur
consecra- quasi ab † execratis abstinere: idcirco edendi facultā-
tis. tem concedit, & valde securos reddit. Quasi olera her-
barum vobis dedi omnia. Dein sicut de Adam dictum B
est, vt de vno ligno ex omnibus non ederet: ita hîc dic-
tum est, cum illi omnia ad esum valde licenter permis-
sa essent. *Veruntamen carnem in sanguine animæ ne comeda-
tis.* Quid est caro in sanguine animæ? hoc est suffoca-
tum. Bruti enim anima sanguis est. Quia igitur sacrificia
perfecturi erant ex brutis, quasi docet illos, dicēs: Quia
sanguis mihi segregatus est, vobis caro. Hoc autem fa-
cit ideo, vt primis illis temporibus comprimat illorum
impetum & propensionem ad homicidia. Et quod hoc
sit verum, quia per hoc eos magis pios facere voluerit,
vestrum. audi quæ sequuntur. *Etenim† ipsum] sanguinem*, inquit,
*animarum vestrarum exquiram, de manu omnium bestiarum
exquiram illum. Et de manu hominis fratris exquiram animã
hominis.* Quid ergo? Animáne hominis sanguis est?
Non hoc dicit, absit: sed humana cõsuetudine vsus est,
quasi quis dicat alicui: Sanguinem tuum porto in ma-
nibus meis: hoc est potestatem habeo interficiendi te.
Nam quod anima hominis non sanguis, audi Christum C
Matt. 10. dicentem: Ne timueritis ab eis qui occidunt corpus,
animam enim occidere nõ poterunt. Et vide quantam
fecerit diuersitatem. *Qui effuderit*, inquit, *sanguinem ho-
minis, pro sanguine eius effundetur: quia in imagine Dei feci
hominem.* Cogita obsecro, quantus hîc terror verbo ad-
structus est. Et si quod eiusdem naturæ est, inquit, non
te auocat, neque à tam peruerso conatu repellit naturæ
communio: sed etsi totus impiè flagitiosus fraternum
fœdus & compassionem non agnoscis, cogita quòd ad
imaginem Dei formatus est, & quantis eum Deus di-
gnatus sit prærogatiuis, & quòd omni creaturæ præfe-
ctus sit, & quiescas à mala voluntate. Quid ergo si in-
numeras quis patrauerit cædes, & tantum sanguinis ef-
effuso ipsius sanguine} fundat, quomodo dignam dabit pœnam † sanguinis ef-
fusi?] Non hoc considera homo, sed intellige quòd ta-
le non multo post accipiet corpus incorruptibile, quod
poterit continuam & æternam pœnam ferre. Illud item
considera, quàm diligenter præceptum sit. Nam de ho- D
Genes. 9. mine inquit, Ne effundas sanguinem: de brutis autem
Ibidem. non dixit, Ne effundas? sed, veruntamen carnem in san-
guine animæ ne comedatis. Illic dicit, Ne effundas: hîc
ne comedas. Vides quàm nihil molestum habeant eius
leges? quomodo leuia & facilia mandata? quomodo
nihil graue neque onerosum requirit à nostra natura?
Dicunt enim aliqui, brutorum sanguinem, grauem, ter-
restrem, & multarum ægritudinum causam, si comeda-
tur ad nos propter prædictum sermonem magis piè phi
losophicum, & domini mandatum id obseruare debe-
mus. Deinde vt discas quare tam diligenter hoc præce-
ptum statuit, cohibens hominum cædis auidas mentes,
dicit: Vos autem crescite, & multiplicamini, & implete

terrã, & dominamini ei. Nõ temerè, & absque causa di-
xit, Vos autem: sed quasi diceret, Vos qui pauci, & in
paruo numero, omnem terram implete, & dominemini
ei: hoc est, dominium habete, & potestatem, & fructũ.
Vide obsecro Dei misericordiam, quomodo prius ma-
gna beneficia donat, & tandem vnicum & leue manda-
tum dat. Et sicut de Adam dictum est, postquam ei cõ-
cessit vt habitaret in paradiso, & tot ac tantis frueretur,
tãdẽ ei præcepit, vt ab vnico ligno abstineret. Ita & hîc
postquam promisit non vltrà talem se illaturum gene-
ralem stragem, neque ita indignaturum, sed vsque ad
consummationem mundi immota permansura omnia
elementa, ita vt quæque suum cursum & ordinem im-
pleant: & postquam ipsi benedictionem sunt consecuti,
donatíque pristina super bruta omnia potestate, ac car-
nium esu securè permisso, tunc inquit, Veruntamen car
nẽ in sanguine animæ ne comedatis. Vidisti quomodo
prius benignitate ac ineffabili liberalitate vtitur, & tũc
demum præcipit id quod inter homines nunquam fieri
solet. Homines enim primum volunt ea quæ præcipiũt
opere compleri, magnáque obedientia & beneuolentia
erga se vti subditos mandata suscipientes, ac tunc vti-
que cogitant de remunerandis iis qui multam obedi-
entiam præ se tulerint. Non ita se gerit communis o-
mnium dominus: prius enim benefacit, & multitudine
beneficiorum nostram naturam ad se allicit, & postea
imperat facilia atque leuia, vt facilitate mandatorum
& beneficiis prioribus excitati, ad ea implenda induca-
mur. Ne igitur negligentes simus dilecti, circa manda-
torum obedientiam: sed beneficia priora cogitantes, &
mandatorum facilitatem, & præmiorum post impleta
mandata promissam magnitudinem, sobriíque simus,
& festinemus ad facienda mandata à Deo nobis tradi-
ta: & ne dimittamus vias quas ad perficiendam anima-
rum nostrarum salutem præscripsit, sed tempore nostræ
vitæ quod reliquum est bene vtamur, & peccata ablu-
amus, & in hac vita nobis fiduciam quandam reponā-
mus, maximéque nunc cùm adhuc est relicta quadra-
gesimæ pars. Neque enim paruus est dierum numerus
qui relinquitur, si voluerim' parumper respicere. Hoc
autem dixi, non quòd solum tanto tempore opus habet
peccatorum correctio, sed quia dominum habemus mi
sericordem & benignum, & non indiget magno tem-
pore, tantum magno feruore & sobrietate ad ipsum
accedamus, reiectis secularibus curis omnibus, & su-
pernæ gratiæ innitamur. Nam & Niniuitæ tanta pecca-
torum multitudine aggrauati, quia magnam & veram
pœnitentiam egerunt, non indigebant ampliori quàm
trium dierum tempore ad prouocandam Dei bonita-
tem, & irritandam quæ aduersum se lata erat sententi-
am. Et quid dico Niniuitas? latro in cruce neque vno
die opus habebat. Et quid dico, die vno? neque breui
hora. Tanta est Dei erga nos misericordia. Nam vbi vi-
derit voluntatis nostræ firmum propositum, & feruenti
nos desiderio ad se accedere, non tardat, neque differt:
sed accelerat, suámque solitam liberalitatem exhibens,
dicit: Adhuc loquente, te dicã: Ecce adsum. Itaque ex- Esaiæ 65.
audituras est & nos, si voluerimus in paucis diebus illis
studij specimen quoddam afferre, & ieiunij subsidio
non abuti, & excussa socordia continuis precibus pla-
care dominum, calentes profundere lachrymas, deli-
cta nostra sedulo confiteri, & quasi medico proponere
nostra vulnera, & animarum vlcera declarare, nec abii-
cere quam ille dat medicinam, nec non & alia quæ à
nobis exiguntur afferre: animo inquam conteri &
compungi, eleemosynam dare largam, affectiones quæ
mentem nostram interturbant refrænare, & ex anima
eliminare: ita vt neque ab diuitiarum cupiditate expu-
gnemur,

gnemur, neque iniurias illatas vindicare cupiamus, ne- A
que hostiliter in proximum affecti simus. Nihil enim o-
mnium Deus ita odit & auersatur, vt hominem vltionis
auidum, & in animo suo perpetuas aduersus proximum
seruantem inimicitias. Tantum enim eius peccati da-
mnum est, vt misericordiam Dei reuocet, nec locum
habere sinat. Quod vt sciatis, Euangelicam vobis para-
Matt. 18. bolam refero. Quomodo ille decem millium talento-
rum debitor, remissionem omnium à domino cõsecu-
tus, eò quod supplicabat & orabat. Misericordia enim
motus, inquit, dominus noster, & fœnus ei remisit. Vi-
disti misericordiam domini? Ille procidit, supplicat, o-
rat, vt longius sibi tempus præfiniatur. Longanimis e-
sto in me, inquit, & omnia tibi reddam. Sed bonus do-
minus, misericors, nostríque curam agens, supplici be-
ne volens, non solum quantum petiit, sed quantum ne
cogitare quidem ausus fuit, dedit. Is enim eius mos est,
vt vincat, & præueniat petitiones nostras. Illo itaque
orante vt seueritatem dominus remitteret, & promit- B
tente soluturum se omnia: dominus bonitate sua vincẽs
nostra delicta, misericordia motus, inquit, dimisit eum,
fœnúsque totum ei dimisit. Vidisti quid seruus orauer-
it, & quantum ei dominus dimiserit? Vide è diuerso &
serui insolentiam: debebat enim iuxta tantam miseri-
cordiam & indicibilem beneficentiam sibi exhibitam,
& ipse proximo fuisse compatientissimus. Verùm ipse
planè diuerso modo egit. Egressus enim, inquit, ille de-
cem millium talentorum debitor, & remissionem asse-
cutus. Audite, obsecro, diligenter: nam quæ illi acci-
derunt, sufficiunt ad corripiendas animas nostras, & ad
persuadendum, vt tollatur grauis ille morbus è mente
nostra. Hic igitur, inquit, egressus inuenit vnum è con-
seruis suis, qui debebat sibi centum denarios. Vide quã-
tum interest. Hîc conseruus debebat centum denarios,
illic dominus erat qui repetebat decem millia talento-
rum. Nihilominus quia vidit supplicãtem & orantem,
dimisit. At iste apprehensum seruum strangulabat, di- C
Quid igitur? Prouidens, inquit, conseruus eius. cens: Redde mihi si quid debes. † Et quidnam conser-
uus, qui supplicabat, dixit?] Vide quomodo subinde
Euangelista verbum, conseruus, versat, non temerè, sed
vt discamus quòd pares illi nihil differebant. Veruntā-
men conseruus ei supplicabat eodem modo, vt ille an-
tea domino, dicens: Longanimis esto in me, & omnia
tibi reddam. Ille autem, inquit, egressus, coniecit hunc
in carcerem, donec omne debitum sibi dinumeraret.
O summam ingratitudinem: habebat adhuc in recenti
memoria quanta dominus liberalitate secum egerat,
neque sic aliqua compassione motus est: sed prius qui-
dem suffocabat, nunc verò in carcerem coniicit. Cæte-
rum vide quid fit. Vt viderunt, inquit, conserui illius,
contristati sunt: & vt venerunt ad dominum, rem o-
mnem manifestarunt. Non ille quidem qui ita malè af-
fectus erat (quomodo enim potuisset ille, qui in carce-
rem coniectus?) sed alij conserui, & qui nulla iniuria
affecti, quasi iniuria affecti, ita mœsti erant, dominóque D
quem accesserunt narrauerunt. Iam vide & domini in-
dignationem. Tunc accersito eo, inquit, dicit: Serue
male. Verè hîc videre licet quantum malorum sit
iniuriarum reminisci. Quoniam cum decem millia ta-
lenta consumpsisset, non vocauit eum malum: sed
nunc quia conseruo crudelis fuit. Malè serue, inquit,
omne debitum illud remisi tibi, quia rogasti me. Vide
quomodo declarat excellentem eius malitiam. Num a-
liquid amplius fecisti? inquit. Nónne paucula tantum
verba dixisti, & suscepta petitione tua totum illud grã-
de & indicibile debitũ remisi? Nónne & te misereri o-
portebat conserui tui, sicut ego tui misertus eram? Qua
dignus eris venia? Ego dominus tantum pondus debi-

torũ propter pauca illa nuda verba dimisi: tu autem cõ-
seruo tuo, qui est eiusdem naturæ, non es misertus, neq;
inflecti potuisti, neque recordatus eorum quæ à me tibi
concessa, vllam compassionem præ te tulisti: sed inhu-
manus fuisti, & crudelis, conseruóque misereri noluisti,
idcirco hîc tandem re ipsa disces quantorum tibi ipsi
malorum author fueris. Et iratus dominus eius, tradidit
illum tortoribus. Vide & nunc ipsum irasci ob inhuma-
nitatem erga seruum, & tortoribus illũ tradere: id quod
prius nõ fecit, cùm tot debitorũ reus esset, nunc fieri iu-
bet. Tradidit enim illum tortoribus, donec omne de-
bitum redderet: donec, inquit, decem millia talenta,
quæ iam remissa erant, dinumeraret. Magna & ineffabi-
lis Dei misericordia, cùm in se quidem peccatum est,
ad nudas tantùm preces totum remittit: cùm autem in
conseruum videt crudelem & inhumanum, suam reuo-
cat liberalitatem, monstrans illi re ipsa quòd non tam
illum, quàm seipsum offendisset. Et sicut conseruum in
carcerem coniecit, donec debitum redderet: ita & ipse
tortoribus traditur, donec quod debebat repẽdat. Hæc
de talentis & denariis non simpliciter dixit, sed de pec-
catis erat sermo, & delictorum magnitudine: vt disca-
mus quòd nos quidem infinitorum peccatorum pœnas
domino debentes, propter ineffabilem illius misericor-
diam, remissionem ab ipso accipimus. Si verò erga cõ-
seruos & proximos, & eos qui eandem quam nos natu-
ram sortiti sunt, crudeles & inhumani fuerimus, & quæ
in nos commissa sunt non dimiserimus, sed pro re fri-
uola importuni fuerimus (quantum enim interest inter
centum denarios, & decem millia talẽta: tantum & in-
ter ea quæ nos in dominum, & ea quæ alij in nos deli-
querunt) tunc & nos in indignationem domini incide-
mus, & ea quæ iam antea dimissa erant, soluere iterũ in
tormentis cogemur. Porrò vt diligenter discamus pa-
rabolam hanc ob animarum nostrarum salutem à do-
mino adductam, audi quæ inferuntur. Sic & pater ve- Matt. 18.
ster cœlestis faciet vobis, inquit, si nõ vnusquisque fra-
tri suo remiseritis è cordibus vestris delicta illorũ. Ma-
gnum parabolæ lucrum, modo attendere voluerimus.
Quid enim tantum poterimus dimittere, quantum no-
bis à domino dimittitur? Et nos quidem si hoc voluerī-
mus, cõseruis remittim', ipsi verò à domino remissionẽ
accipimus. Et vide vt diligenter singula sunt dicta. Non
enim dixit simpliciter, si nõ dimiseritis hominibus pec-
cata: sed, si non vnusquisque fratri suo è cordibus ve-
stris delicta illorum. Aduerte quomodo vult cor nostrũ
in quiete & trãquillitate esse, & mentem nostram à per-
turbationibus alienam, affectionibúsq; omnibus libe-
ram, plurimúmque nos erga proximum misericordiæ
studium declarare. Et alio quoque loco iterum dicit: Si
dimiseritis hominibus, delicta illorum, dimittet & vo- Matt. 6.
bis pater vester cœlestis. Ne igitur putemus q; dum be-
nefacimus, alteri gratificemur, aut magnũ quoddam be
neficium apud illum deponamus. Nam ipsi sumus qui
beneficio fruimur, & multum lucri inde nobis conci-
liamus: sicut etiam si hoc non fecerimus, omnino nihil
eos lædere poterimus, nobisipsis autem intolerabilem
gehennæ pœnam paramus. Idcirco obsecro, vt cogitã-
tes hæc, nunquam admittamus, vt eorum qui nos con-
tristarunt, vel aliàs offenderunt, iniuriæ reminiscamur,
vel inimico animo erga illos afficiamur: sed considerã-
tes, quanta hoc nobis afferat beneficia, & quantam ad
dominum fiduciam: & ante omnia, quòd reconciliari
cum iis qui nos iniuria affecere, peccatorum nostro-
rum absumptio quædam est: festinemus & anhelemus
vt paratum inde lucrum reputantes tam officiosi in eos
simus, qui nos offendere, quàm sumus in eos qui verè
nobis benefaciunt. Nam si sapimus, non ita nobis pro-

desse poterunt qui candidi in nos sunt, & demereri cupiunt, atque ij per quos diuino fauore digni efficimur, & peccatorum sarcinis exoneramur. Cogita obsecro dilecte, quanta sit huius virtutis magnitudo, & disce vel ex præmiis quę propter illam vniuersi dominus promisit. Nam cùm dixisset, Diligite inimicos vestros, benedicite eis qui persequuntur vos, orate pro calumniantibus vos: quia sublimia sunt præcepta, summúmque verticem tangentia: inquit, vt efficiamini similes patri vestro, qui in cœlis est: quia solem suum oriri facit super bonos & malos, & pluit super iustos & iniustos. Vidisti duntaxat pro humanis viribus, cui similis fiat qui non solum nõ vlciscitur eum qui offendit, sed & pro eo orare studet? Ne igitur negligẽtia nostra talib⁹ nos fraudemus bonis, & præmiis quæ omnem * rationem transcendunt: sed modis omnibus boni huius operis nobis cura sit, cogatúrque & erudiatur mens vt pareat Dei præceptis. Nam propterea hanc admonitionem & ego nunc feci, & parabolam in medium attuli, & quanta sit huius boni operis magnitudo, & quantum inde lucrũ nobis accrescat ostẽdi, vt cùm adhuc tempus est, si quis ex vobis est qui alium habeat sibi infensum, operã det, vt officiosè reconcilietur. At ne quis mihi dicat: Semel atque iterum oraui, & non assensit: Si hoc synceriter facimus, non prius quiescamus donec multa sedulitate victoriam adepti, illum nobis conciliemus, & à suis in nos inimicitiis abducamus. Neque enim illi quid largimur, sed in nos trãseunt beneficia. Dei fauorem hinc assequimur, peccatorum nostrorum maculas detergi facimus, magnam apud Deum fiduciã accipimus. Si hoc fecerimus, poterimus pura conscientia ad sanctam terribilémque hanc mensam accedere, & verba illa quæ precationi incerta sunt, fideliter dicere. Sciunt initiati illi quid dicatur. Proinde vniuscuiusque conscientię relinquo quomodo mandato illo impleto, per illud terribile tempus fidenter dicere possimus. Quòd si negligẽtes fuerimus, quanta hinc nobis condemnationis causa, qui diuersa facimus & dicimus? Audemus temerè verba precum pronũciare, & maiorem nobis ipsis ignẽ extruere, irámque Dei in nos prouocare. Gaudeo & lætor, quia video vos tanta voluptate quæ dicimus audire, & plausu tãto excipere, promptósque esse, & ad dominici mandati adimpletionem paratos. Hæc enim animarum nostrarum medicina est, hoc vulnerũ nostrorum pharmacum. Hæc optima Deo placens via. Hoc certissimum piæ animæ indicium, suscipere omnia propter legem domini, & à cogitationum infirmitate non retrahi, sed affectionibus imperare, animo versare beneficia nobis à Deo quotidie exhibita, & quantumuis conemur, vix vllam partem exponere poterimus eorũ vel quæ olim in nos collata, vel quæ quotidie accipim⁹, vel quæ in futurum reposita sunt bona, si voluerimus mandata domini opere complere. Igitur hinc exeũtes, istud in primis agendum quique proponant, & quasi ad thesaurum maximum festinent, neque differant, vt fieri solet. Etiamsi labore, vel inquisitione, vel longo itinere opus sit, etiamsi molestiæ multæ sint, omnia hæc auferamus impedimenta. Vnica nobis cura sit, quomodo mãdatum domini adimpleamus, & obedientiæ nobis afferatur merces. Scio quòd graue & molestum videtur, ad eum qui hostiliter in te affectus sit, abire, cúmq; eo stare & loqui: at si mandati cogitaueris dignitatem, & retributionis magnitudinem, & quòd nõ in illũ, sed in te recurrant beneficia, omnia tibi leuia & facilia videbuntur. Hæc igitur in mentibus nostris versantes, consuetudinem nostram vincamus, piáq; mente dominica mandata adimpleamus, quò & à Christo remunerari mereamur, gratia & misericordia bonitatis eius, cui cum pa-

Matt.5. & Lucæ 6.

λόγον, rationem, sermonem, orationem.

Dimitte nobis, sicut & nos dimittimus.

A tre, & sancto Spiritu sit gloria, imperium, honor, nunc, & semper, & in secula seculorum. Amen.

Et dixit dominus Deus ad Noë, & ad filios eius cum eo. Ecce ego statuam pactum meum vobiscum, & cum semine vestro post vos, & omni animæ viuenti vobiscum, tam in volucribus quàm in pecudibus, & omnibus bestijs terræ.

HOMILIA XXVIII.

Heri proposita benedictione, quam consecutus est à domino iustus, qui post egressum ex arca, altare ædificauit, & oblatis hostiis suam declarauit gratitudinem, vlterius neque progredi, neque lectionem totam enarrare, neque quantum se humilitati nostræ misericors Deus attemperet, ostendere potui- B mus: nam sermonem nostrum, quia prolixius se extendebat, celeriter succidimus, vt ne multitudine vestra memoria adobrueretur, nõ sine iactura eorum quæ dicenda erant. Non enim hoc solum nobis curæ est, vt multa dicamus: sed tanta, quæ vobis facile sit mente capere, quò cum lucro hinc abire liceat. Nam si nos plura quàm par sit dixerimus, & vos nihil inde percipiatis, quæ vtilitas? Scitis enim, quòd propter vestram vtilitatem hunc laborem suscepimus, & iustam nos mercedem accepisse credimus, si vestrum videamus profectũ: & ꝗ diligẽter quę dicuntur teneatis in finibus animi vestri reposita, continuò ea memorãtes & ruminãtes. Memoria enim olim dictorum, faciet, vt maiori cõmoditate & dicẽda capere possitis. In hoc enim inuigilamus & incũbimus, vt omnes vos perfecti & consummati fiatis, & nihil eorum quæ in diuinis scripturis continentur, vos lateat. Etenim eorum notitia, si vigiles sobriíq; esse volumus, & ad melioris vitæ frugem plurimum nobis C cõfert, alacrioresq; ad virtutẽ labores facit. Nam cum erudimur, omnibus iustis magnã apud Deum esse fiduciam, qui afflicti & tentati per omnem vitam suam, patientiam & gratitudinem declararũt, & sic præmia sunt adepti: quomodo nõ & nobis curæ erit, vt eandem incedamus viam, quò & eadem præmia obtineamus? Ideo obsecro, vt quotidie aliquid accedat boni operis, & crescat vestrũ ædificiũ spirituale, & bona opera quæ olim fecistis, diligenter custodiatis, & si quæ adhuc desiderantur adiiciatis, & sic in summũ virtutis perueniatis fastigium, in vestram gloriam, in ædificationẽ ecclesiæ, in honorem Christi. Sanè ego videns inexplebilem vestram spiritualium doctrinarum auiditatem, etiam satis conscius magnę meę tenuitatis, nõ intermitto quotidie apparare ex diuinis scripturis conuiuium, & quæcunq; Dei gratia propter suã misericordiam & vestrã vtilitatẽ suppeditauerit, proponere. Agè igitur & hodie indicabimus charitati vestræ eminentem Dei misericordiam, D quam humano generi cõtulit, & ob id verba quæ Deus ad Noë dixit, afferemus. Et dixit Deus ad Noë, & filios illius. Postquã benedixit illũ & filios illius, & dixit, Crescite & multiplicamini: & tradidit illis dominium super bruta omnia, potestatémque dedit hisce quasi oleribus herbarũ vesci, nec nõ & mãdauit vt carnes in sanguine non comedant: adhuc gerens curam iusti & posteritatis, beneficiísque nostrum genus adobruens denuo maiora adiicit beneficia, & inquit, *Dixítque dominus Deus Noë & filiis illius cum ipso, dicens: Ecce † statuam testamentum meũ vobiscũ, & cum semine vestro post vos, & omni animæ viuẽti vobiscũ à volucribus, & pecoribus, & omnibus bestijs terræ quæcũq; sunt vobiscũ; & omnib⁹ quæ egressa sunt ex arca, & statuã testamentũ meũ vobiscũ. Et nõ morietur vltrà omnis*

statuo.

omnis caro ex aquis diluuij, nec erit vltra diluuium aquæ, quod omnem terram corrumpat. Quia verisimile erat iustum adhuc in angore esse, & mentem illius formidine teneri: & si quando ingrueret paruus aliquis imber, futurum tristem & attonitum, quasi denuo talis tempestas mundum inuolutura sit: ideo vt & ipse fidere possit, posteritásque omnis, optimus Deus bene sciens quòd & paruus mœror turbare queat. Nam præteritorum experientia ad formidinem incutiendam multum habet momenti. Itaque quia verisimile erat & à parua pluuia formidaturum, idcirco misericors Deus, quasi fiduciam illi adhibiturus, & ab omni formidine solutum, in magnam securitatem & iucunditatem inducturus, promittit ipsi, quòd eiusmodi pœnam vltrà non sit illaturus. Et hoc quidem pridem & ante benedictionem promiserat, dicens, quemadmodum audiuistis, Non adiiciam vltrà vt maledicam terram, etiamsi hominum malitia increscat, nõ tamen ego humanum genus tal subiiciam pœnæ. Nam monstrando ineffabilem suam misericordiam, idipsum nunc denuo promittit vt bene confidat iustus, nec cogitet apud se, ac dicat: Et olim benedictionem generi nostro dedit, & vt valde multiplicaretur effecit: sed postea communem illam omnium internecionẽ subiunxit. Quocirca vt omnem è cogitationibus illius tumultum expelleret, copiosis argumentis certum ipsum fecit, non futurum vltra tale diluuium: Quasi scilicet diceret, diluuium ex misericordia induxi, vt & malitia impediatur, neque vlterius progredi possit: ita & nunc eadem misericordia polliceor me id non vltrà facturum, vt seposito omni mœrore præsentem vitam transigatis. Et ideo dixit: Ecce statuo testamentum meum, hoc est, pactum facio. Nam sicut in humanis negociis si quis promittit aliquid, pactum facit, & certis argumentis & indiciis securũ alium facit: ità & benignus dominus inquit: Ecce, statuo testamentum meum. Et bene dixit statuo, pro eo, quod est, Ecce ego instauro ea quæ ex peccatorum ruina acciderant: & statuo testamentum meum vobiscum, & cum semine vestro post vos. Vide misericordiam domini: quasi diceret, Non tantum vobiscum statuo pactum: sed & iis qui vos sequentur, stabile & firmum fore pronuncio. Postea vt suam declaret liberalitatem, inquit: *Et omni animæ viuenti vobiscum, à volatilibus, & à pecoribus, & omnibus bestijs terræ, quæcunque sunt vobiscum ex omnibus quæ egressa sunt ex arca, & statuo † testamentum meum vobiscum, & non morietur omnis caro vltrà ab aqua diluuij. Et non vltrà erit diluuium aquæ, vt corrumpat omnem terram.* Vidisti pactorum magnitudinem? vidisti promissionum ineffabilem liberalitatem? Considera quomodo misericordiam suam denuo facit vsque ad bruta & feras pertingere: & meritò. Quòd enim sæpe dixi, hoc & nunc dico. Nam quia propter hominem hæc producta sunt, ideo & illorum beneficiorum partem habent quæ homini concessa sunt. Et videtur † mihi commune esse testamentum & homini, & brutis.] Nam & hoc homini solatio fuerit, vt scire possit in quanto sit honore, quòd nõ solum in se collocentur beneficia, sed propter se in alia quoque animalia extendatur liberalitas. Et non morietur, inquit, omnis caro vltrà ab aqua diluuij, & non erit vltrà diluuium, vt corrumpat omnem terram. Vidistis quomodo & semel, & iterum, & sæpius pollicetur se non vltrà immissurum communem omnium internecionem, vt ex mente iusti hanc sollicitudinem adimat, & de futuris vt bonam spem ille habeat. Dein non ad suam naturam spectans, sed nostram infirmitatem, non contentus est promissione sua, quam verbis dedit: sed iterum ostendit quomodo se nostræ infirmitati attemperat, & signum dat quod perpetuo durans tali metu humanum

pactum.

quidem commune esse pactum ipsi & brutis, sed non ita est.)

A genus liberare possit, vt etiamsi sæpe pluuiæ deferantur, & violentæ tempestates fiant, & si aquarum magna sit inundantia, neque sic metuendum, sed confidendum, nobis ad datum signum respicientibus. *Et dixit dominus Deus ad Noë, Hoc est signum testamenti, quod ego do inter me & te.* Vide quanto honore iustum dignatur, ita cum eo paciscitur quasi homo homini loquens, & dicit, *Hoc est signum testamenti, quod ego do inter me & te, & omnem animam viuentem, quæ vobiscum est in generationes æternas.* Vidisti quomodo signum dandum omni viuenti duraturum sit in generationes æternas? non solum cõmuniter omnibus viuentibus dat signum, sed & perpetuum & æternum illud facit, quod mundus subsistit. Quod ergo signum? *Arcum meum pono in nube, & erit in signum inter me & terram.* Ecce post pollicitationem verbo factã, & hoc signum do, iridem dicens, quam aliqui fieri dicunt sole radios suos contra nubes mittente. Si sermo meus, inquit, non sufficit, ecce & signum do, nunquam B vlterius talem me pœnam inducturum. Hoc ergo signũ videntes à formidine liberemini. *Et erit cum nubilauero,* inquit, *nubes super terram, & † apparuerit arcus meus in nube, & recordabor testamenti mei, quod est inter me & vos, & inter omnem animam viuentem super omnem terram.* Quid dicis ô beate propheta? Recordabor, inquit, testamenti mei, hoc est, pacti mei, promissionis, pollicitationis. Nõ quia ipse opus habeat recordatione, sed vt nos ad illud signũ respicientes, nihil durũ suspicemur: sed statim recordemur diuinæ promissionis, & roboremur, & cõfidamus, vtpote nihil tale passuri. Vidisti quantum Deus verbis se propter nostram infirmitatem humiliet, quantam curam gerat nostri generis, quantam misericordiæ magnitudinem declaret: non quia hominum conuersionem vidit, sed vt per omnia nos doceat excellentem suam bonitatem? Et non erit vltrà aqua in diluuium, ita vt deleat omnem carnem: quia sciuit hoc timere humanam naturam. Vide quomodo continuò hoc polli- C cetur, quasi dicens, Etiamsi videritis multos imbres fieri, neque sic aliquid duri vobiscum concipite. Non enim erit aqua in diluuiũ, ita vt deleat omnem carnem. Talis imber nõ erit vltrà, tantã indignationẽ nõ vltrà experietur humanum genus. Et erit, inquit, arcus meus in nube, & videbo vt recorder testamenti æterni inter Deum, & inter animam viuentem in omni carne. Considera quomodo volens humanam naturam ad fidem & firmam credulitatem inducere, quanta verborum vsus sit humilitate. Et videbo, inquit, vt recorder. Ergóne visus ipsum in memoriam ducet? absit. Non enim vt hoc suspicemur, ita dicit, sed vt quando videmus signum hoc, Dei promissioni confidamus, certi quòd non sit possibile Dei promissiones intercidere. Et dixit dominus Deus, inquit, ad Noë: Hoc signum testamenti mei, quod posui inter me, & inter omnem carnem quæ est super terram. Accepisti, inquit, signum id quod dedi inter me & omnem carnem quæ est super terram. D Ne vltrà confundaris mente, ne turberis animo: sed ad hoc respice, & ipse bonam spem habeto, & omnes qui post te futuri sunt, hinc consolationem accipiant. Et aspectus signi fiduciam eis præstet, quòd nunquam talis tempestas terram inuadet. Nam quamuis peccata hominum crescent, ego tamen quæ promisi adimplebo, & nunquam talem indignationẽ in omnes faciam. Vidistis quàm excellens domini bonitas? Vidistis quãtum ad nostram humilitatem verbis se demittat? Vidistis quanta suæ erga nos curæ magnitudo? Vidistis quãta promittentis liberalitas? Non enim beneficium suum vsque ad duas, vel tres, vel decem generationes extendit, sed promisit quoad subsistit mundus extendẽdum: vt ex vtroque emẽdatiores reddamur, & ex eo quòd illi

apparebit.

propter multitudinem peccatorũ tali pœna puniti ſunt, & ex eo quòd nos tanta promiſſione dignatus eſt. Nam cordatos beneficia magis, quàm pœnę alliciunt ad mãdatorum obedientiam. Igitur ne ſimus ingrati. Nos enim antequã vllum bonitatis ſpecimen exhibuerimus, imò etiam cùm pœnis digna fecerimus, tanta dignatus eſt beneficentia. Si grati fuerimus, & de prioribus gratitudinem declarauerimus, conuerterimúſque nos ad meliora, quanta tum denique nos dignabitur liberalitate & gratia, qui indignis ita benefacit, & tam miſericors eſt peccatoribus? ſi à peccatis deſtiterimus, & virtutem ſectemur, quæ non conſecuturi ſumus? Enimuerò hac de cauſa prior ipſe multa in nos beneficia collocat, & cùm peccauerimus, iterum nobis veniam impartit, & ſupplicia non eueſtigiò infert: vt per omnia nos alliciat, & dum nobis benefacit, & dum longanimis eſt. Sępe etiã dum aliquos punit, alios per hoc inducere vult, vt illorum metu caſtigati, ſupplicij periculum effugiãt. Vidiſti ſapientiſſimi Dei miſericordiam, quomodo omnia quæ per ipſum fiunt, propter vnum ſolum, nempe humanam ſalutem, fiunt? Idcirco cùm hæc cogitamus, ne ſimus deſides, ne virtutem negligamus, ne prætereamus leges ab illo ſtatutas. Nam ſi viderit nos conuerti, & quieſcere & principium aliquod facere, ipſe quoque ſua ſimul afferet, faciétque nobis omnia leuia & facilia, & non permittet vt virtutis laborem ſentiamus. Nam quando anima ad Deum cogitationem ſuam intendit, non iam decipi poteſt à viſibilium aſpectu: ſed prætereiens omnia ea quæ non videntur corporalibus oculis, quæ nullam ſciunt viciſſitudinem, ſed perpetuò manẽt, fixáque ſunt ac immota, diligẽtius ſpeculatur, quàm ea quæ ante pedes ſunt poſita. Tales enim mentis ſunt oculi, qui ad illorum ſpectaculum continuò intendunt, & ſupernis radiis illuſtrati, omnia quæ in hac vita ſunt, quaſi vmbram & ſomnium tranſeunt: non vlli vltrà deceptioni obnoxij ſunt, neque ipſis imponi poteſt: ſed etiamſi opes viderint, ſtatim derident: ſcientes quòd fugitiuo quouis infideliores, ab vno ad alium trãſeant, & nunquam apud eundem ſubſiſtant, & infinita mala poſſidentibus afferant, quos & in ipſum malitię, vt dicitur, præcipitium impulſos deturbant. Et ſi corporis formoſitatem intuiti fuerint, neque illam magnifaciunt, cogitantes tam fragilem ac inſtabilem, quod ſuperueniens morbus repentè omnem illam formoſitatem obſcuret, & quod nonnunquam ante morbum, ſi inuaſerit ſenectus, facies quæ antea formoſa erat, fiat indecora, & iniucunda: mors autem ſuperueniens, omnem corporis pulchritudinem corrumpat. Et ſi quem viderint gloria & potentia inflatum, & qui in ſummum dignitatum verticem peruenerit, omníque felicitate fruatur, etiam illum prætereunt, quaſi nihil ſtabile & ſolidum habentem, ſed de illis gloriantem quæ fluminibus ipſis ocyus præterlabuntur. Quid enim omni huius vitæ gloria vilius, quæ flori herbæ confertur? [1.Petr.1.] Omnis enim gloria hominis, inquit, ſicut flos fœni. Vidiſtis dilecti, quomodo quàm acutè videant oculi fidei, ſi quãdo in Deum mẽs intenta fuerit? Vidiſtis quomodo à nulla re viſibili decipi poſſunt, ſed rectum habent rerum iudicium, neque in vllo falluntur? Sed ſi gratum eſt, iterum ad contextum ſermonis reuertamur: & paucis propoſitis finem ſermonis faciamus, vt dictorum memoria menti veſtræ infigatur. Nam poſtquam ſcriptura ſermonem de diuino ſigno finiuit, voluit iterum nos docere alia quæ ad iuſtum illum & filios illius pertinent, & dicit: *Erant autem filij Noë, qui de arca egreſſi ſunt, Sem, Cham, Iaphet. Cham autem erat pater Chanaan. Tres† illi ſunt à quibus] diſperſi ſunt ſuper omnem terram.* [ſunt filij Noe, ab iſtis.] Dignum hîc fuerit vt inquiramus quare diuina ſcriptura hos tres filios commemorando, ſubdit: Cham autem erat pater Chanaan? Ne putetis obſecro, hoc abſque cauſa fuiſſe adiectum. Nihil enim in diuina ſcriptura continetur, quod non aliqua ratione dictum ſit, quæ non & latentem in ſe habeat vtilitatẽ. Quare ergo aſſignauit, Cham autem erat pater Chanaan? Voluit autem per hoc nobis illius intemperantiæ nimietatem inſinuare, & quòd neque calamitatis magnitudo illum coërcere potuit, neque tanta in arca anguſtia irrefrænãtem illius concupiſcentiam ſedauit: ſed quamuis ſenior nondum filios procreauerat, hîc incontinentiæ deditus, in tempore tantæ indignationis, & generalis interitus, quo orbis comprehenſus eſt, rei Venereæ deditus fuit, & cupiditatis intemperantiam non refrænauit, ſed iam ſtatim ab initio mentis ſuæ malitiam monſtrauit. Itaque cùm non multò poſt propter contumeliam in parentem, maledictionem ſuſcepturus erat eius filius Chanaan: ideo ſcriptura diuina nomen eius prius aſſignauit, pariter & filij nomen, docens & patris intemperantiam: vt cùm eum poſtea videris magna ingratitudine erga patrem vti, ſcire poſſis, quòd iam olim talis fuerit, vtpote neque à tanta calamitate humiliatus. Sufficere enim debebat ad extinguendam libidinem, tantus luctus. Et nihil flammam & inſaniam hanc ita comprimere poteſt, vt triſtitiæ vehementia, & calamitatis excellentia. Igitur qui in tanta malorum magnitudine tantæ rabiei & inſaniæ in procreandis pueris fuit, qua venia dignus fuerit? At hîc nobis alia quæſtio naſcitur, celebrata, & quæ vbique circumfertur: Quare patre peccante, filius maledictum accipit? Sed ne longum ſermonem hunc faciamus, in aliud tempus illam reponemus, vt cùm ad eum locum peruenerimus, tunc & ſolutionem afferamus, quam Deus donauerit. Nihil enim in ſacra ſcriptura (ſicut dixi) inuenire licet, quod abſque ratione aliqua ſit ſcriptũ. Iam hoc igitur interim ſciamus, quòd nomen filij non abſque cauſa fuit à Moſe commemoratum, cùm dixit: Cham autem erat pater Chanaan. Tres, inquit, ſunt ij filij Noë, & ab iis diſperſi ſunt in omnem terram. Neque hoc dictum obiter prætereamus dilecti, ſed cogitemus ex illo ipſo virtutis Dei magnitudinem. Tres, inquit, erãt ij filij Noë, & ex illis diſperſi ſunt ſuper omnem terram. Quomodo ex tribus tanta multitudo ſuccreuit? quomodo potuerunt * durare? [διαρκέσαι, durare, ſufficere.] Quomodo ex paucis illis totus mundus conſtitutus? Quomodo eorum permanſerunt corpora? Non medicus erat qui medicinam adhibebat, neque erat aliqua alia cura. Nondum enim erant ciuitates conditæ, ſed poſt tantam miſeriam, & vitam illam in arca, è qua ſalſuginoſi & incuruati ob compreſſionem exierunt, & in tanta ſolitudine exiſtentes, & indicibili vaſtitate, quomodo non corrupti ſunt? quomodo nõ perierunt? Timorem enim & metum, dic oro, non putas commouiſſe eorum mentem, & concuſſiſſe animam? Ne admireris dilecte: Deus enim erat qui omnia faciebat, & Deus naturæ opifex erat qui omnia præpedimenta auferebat mandato ſuo: quo dixit, Creſcite & multiplicamini, & implete terram. Hoc enim incrementum dedit. Quia & Iſraëlitæ cùm in Ægypto [Exod.1.& ſequen.] in luto & latere conficiendo onerati eſſent, in tanto maiorem multitudinem excreſcebant, quo magis opprimebantur. Et neque immiſericors & crudele præceptũ Pharaonis, quod præcipiebat maſculos in flumina proiici (& quod alioqui mirè vexabant pręfecti operarum) valuit imminuere illorum multitudinem, ſed in maiorem multitudinem increſcebant. Erat enim diuina gratia, quæ omnia diuerſo modo operatur. Quando igitur dominus præcipit, ne quæras vt iuxta humanum morẽ opera perficiantur. Potentior enim quàm natura, non eget naturæ miniſterio, ſed & per ea quæ alioquin impediunt,

pediunt, res augmentat. Eo modo & nunc: per tres illos totum orbem impleuit. A tribus enim illis, inquit, diſperſi ſunt in vniuerſam terram. Vidiſti Dei potentiã? vidiſti quomodo & ſi ſint multa obſtacula, nihil tamen illius moratur voluntatem? Idipſum & in fide licebit videre. Cùm enim tales ſint qui infeſtent, tanti ſint qui inſidientur, & reges, & tyranni, & populi ſeditioſi, & omnia facientes vt extinguant ſcintillam fidei, per inſidiatores, per eos qui vetare volebãt, tanta pietatis flãma erupit, vt totũ orbem habitatũ & inhabitatũ inuaſerit. Etiamſi ad Indos abieris, & ad Scythas, & ad fines orbis terræ, etiamſi ad ipſum Oceanum, vbique inuenies Chriſti† fidem illuſtrãtem omnium animos. [doctrinã.] Hoc enim admirabile & ſtupore plenum, quòd effera barbarorũ corda demulſit, & placida fecit pietatis ſermo, didicerúntque philoſophari, & abiecta priſtina conſuetudine ad pietatem tranſlati ſunt. Et ſicut per tres illos hominũ genus multiplicauit vniuerſi conditor: ita quoque & in fide per vndecim piſcatores illiteratos & idiotas, qui neque os aperire audebant, omnem ſibi orbem conciliauit. Et illiterati iſti & idiotæ, & piſcatores, philoſophorum obturauerunt ora, & tranſcurrerunt orbem quaſi alati, ſeminantes veritatis ſermonem, & ſpinas execantes, & priſtinas affectiones reuellentes, Chriſtíque leges vbique plantãtes. Et neque quòd pauci eſſent, neque quòd priuati & illiterati, neque quòd auſtera & inſolita docerent, neque quòd veteri cõſuetudine humanum genus præuentum eſſet, obſtaculo eis eſſe potuit: ſed præuia gratia ſuſtulit hæc omnia, magnáque facilitate operati ſunt omnia, per ipſa obſtacula maiorem accipientes alacritatem. Enimuerò interdum flagellati decedebant gaudentes, non propter flagella ſimpliciter, ſed quia pro nomine Chriſti digni habiti ſunt ignominiam pati. [Act.5.] Interdum autem in carcerem cõiecti, poſt eaquam ab angelo educti fuerunt, iterum eadem continuauerunt: [Ibidem.] & in templum abeuntes, doctrinæ ſermonem ſeminauerunt, piſcati multitudines ad pietatem. Et iterum detenti, non ſolum non ſegniores inde facti ſunt, ſed & maiorem libertatem præ ſe tulerunt, in medio inſanientis populi, & dentibus frementis ſtantes, ac dicentes, Obedire oportet Deo magis quàm hominibus. [Ibidem.] Vidiſti libertatis magnitudinem? vidiſti illiteratos piſcatores contemnere tot furentes populos, & ad cædes ac mactationes paratos? At tu dilecte audiens hæc omnia quæ fiunt, ne tribue illis: ſed diuinæ gratiæ, quæ confirmat & inſtruit illorum alacritatem. Quia & ille beatus Petrus, [Act.3.& ſequen.] cùm ex vtero matris claudũ rectum faceret, omnibus obſtupeſcentibus & admirantibus, ſuam ipſe gratitudinem declarans, inquit: Viri quid in nos intenditis, quaſi qui propria potentia vel pietate fecerimus illũ ambulare? Quare, inquit, ſic obſtupeſcitis, & ſtupefacti eſtis in hac re? Num nos ſumus hoc operati, vel propria virtute incolumitati illum reſtituimus, & ambulare fecimus? Quid in nos intenditis? Nihil amplius nos attulimus, quàm quòd linguam noſtram cõmodauimus. Qui autem omnia fecit, dominus eſt, & ille naturæ conditor, Deus Abraham, Iſaac, & Iacob, quos patriarchas cenſetis. [Matt.27. Marc.15. Lucæ 23. Ioan.18. & 19.] Ille quem vos tradidiſtis, & negaſtis coram facie Pilati, iudicantis illum dimittendum: ille eſt qui omnia operatus eſt, quem vos ſanctum & iuſtum negatis, & petiſtis virum homicidã vobis tradi: principem autem vitæ cõdemnaſtis, quem Deus excitauit à mortuis, cuius nos teſtes ſumus, & in fide nominis illius, hunc quẽ videtis & noſtis, ſolidauit nomen illius, & fides quæ per ipſum, dedit huic incolumitatem coram omnibus vobis. Magna & multiplex liberi huius ſermonis excellentia. Ineffabilis potentia virtutis, quæ ſupernè illis collata. Manifeſtiſſima reſurrectionis demõſtratio beati illius in dicẽdo libertas fuerit. [Matt.26. Marc.14. Lucæ 22. Ioan.18.] Quod enim maius miraculum illo quis quæreret, cùm is qui ante crucem etiam abiectæ puellæ minas ferre non potuit, nunc ad eum modum aduerſus Iudæorum populũ inſurgit, tantáque fiducia? & cùm vnicus eſſet, cõtra tantam, támque incompoſitam, & tam rabidam multitudinem ſe opponit, & loquitur quæ inſaniam illorum magis exaſperare queãt? Vidiſti dilecte id quod in procœmio dicebam, etiam nunc declaratum? Quòd ſi quis amore in Deum accẽdatur, non ſuſtinet poſtea ad corporales res oculos intendere, ſed alios oculos poſſidẽs, oculos inquam fidei: illa ſemper ſpeculatur, & ad illa mentem habet intentam. Ambulánſque in terra, tanquam municipatum habens & conuerſationem in cœlis, ita omnia agit, nullis humanis præpeditus à virtutis curſu. Nam qui talis eſt, non poſthac reſpicit ad ſecunda huius vitæ, neq; ad dura & aſpera, ſed omnia illa prætercurrit, ad patriam ſuam feſtinans. Et ſicut qui ſenſibilem curſum magna contentione peragit, nullum occurrentium videt, etiamſi ſæpius in illum incidat: ſed animo ſuo ad curſum intento, facilè omnia tranſit, feſtinãs ad deſtinatum ſcopum: Eodem modo, qui curſum virtutis vt currat, feſtinat, & à terra in cœlum redire concupiſcit: omnia enim quæ videntur deorſum relinquit, & totum ſe curſui dedit, neque prius ſubſiſtit, donec in verticem aſcẽdere potuerit. Ei enim qui ſic affectus eſt, etiam quæ videntur eſſe terribilia in præſenti vita, contemptibilia fiunt: quin & talis neque gladium timet, neque pręcipitium, neque ferarum dentes, neque tormenta, neque lictorum manus, neque aliquid quod triſte in hac vita: ſed & ſi carbones videat ſubſtratos, quaſi prata & paradiſos videns tranſilit. Et ſi aliam quandam tormentorum ſpeciem intentari videat, non deficit ad aſpectum, neque auerſatur. Deſiderium enim futurorũ mentem ipſius tranſtulit. Et quaſi fruſtra corpore amictus, ita affectiones ſuas magiſtratur, & ſuperna gratia munitus, corporis dolores ne ſentit quidem. Quocirca obſecro, vt facilè virtutis labores ferre poſſimus, magnum habeamus in Deum amorem & deſiderium, & illuc mente noſtra intenta, à nulla re huius vitæ ſupplãtemur in curſu illo: ſed futurorum bonorum fruitionem continuò cogitantes, omnes huius vitæ moleſtias manſuetè feramus. Et neque ignominia nos contriſtet, neque inopia grauet: neque morbus corporis mentis ſenſum laxet: neque contemni à multis, & inter viles haberi, ſegniores nos faciat in virtutis ſtudio: ſed omnibus iis, quaſi puluis eſſent, excuſſis, aſſumptóque generoſo & ſublimi ſpiritu, magnum per omnia fortitudinis ſpecimen exhibeamus. Et ſicut heri veſtrã charitatem obſecraui, cum inimicis magna alacritate conciliemur, & ex animabus noſtris affectionum eliminemus reliquias, & ſi qua concupiſcentia interturbet, eam effugemus: & ſi furor ad iram extimulet, emendemus inflammationem cantu ſpiritualiũ admonitionum, quæ monſtrãt quàm perniciosę ſint affectiones. Vir enim, inquit, iracundus, non honeſtus eſt. [Prou.26. & 29. Eccleſ.28. Matth.5.] Et iterum, Qui iraſcitur fratri ſuo ſine cauſa, reus erit gehennæ ignis. Et ſi pecuniarum cupiditas inceſſat, demus operam, vt mens vitet tantam perniciem, & ſicut radicem malorum omnium excindamus. Sic ſtudeamus ſingulas affectiones malas corrigere, quò & abſtinendo à malis, & ſectando opera bona, poſſimus in die illo tremendo à Deo miſericordiam aſſequi, gratia & miſeratio nibus vnigeniti eius filij, cui cum patre, & Spiritu ſancto ſit gloria, imperium, & honor, nunc, & ſemper, & in ſecula ſeculorum. Amen.

Et cœpit Noë homo agricola terræ, & plantauit vineam, & bibit de vino, & inebriatus eſt.

HOMILIA XXIX.

AD finem tandem argumenti, quod de hoc iuſto eſt, venimus: ideo obſecro mente intenta adeſte, & diligenter quæ dicuntur auſcultate. Nam & ex iis quæ hodie lecta ſunt, non paruum, neque vulgarem percipere licet fructum: quandoquidem quæ priſcis euenerunt, ſi diſcere voluerimus, maximæ nobis doctrinæ ſunt occaſio. Hac enim ratione non ſolum opera ſanctorum bona nobis ſunt ſcripta, ſed & peccata, vt hæc quidem fugiamus, illa verò imitemur. Neque hoc ſolum, ſed monſtrat inſuper diuina ſcriptura & iuſtos ſæpe lapſos, & peccatores magnam agentes pœnitentiam, quò vtrinque ſufficiens nobis eſſet remedium: & neque qui ſtetit confidentior ſit, videns & iuſtos cecidiſſe: neque qui in peccatis eſt, deſperet, viſis tot qui reſipuerunt, & ad ſummum virtutis apicem peruenire potuerunt. Itaque nullus, tametſi multorum bonorum operum ſibi conſcius, præſumptuoſus ſit, ſed anxius ſit, & ſollicitus: & audiat beatum Paulum admonentem & 1.Cor.10. dicentem, Qui ſtare ſibi videtur, videat ne cadat. Nullus item, qui in profundum ipſum malitiæ deſcendit, ſalutis ſuæ ſpem abiiciat: ſed ineffabilem Dei miſericordiam cogitans, audiat iterum Deum per prophetam di- Hier.8. centem: Num qui cadit, non reſurgit: & qui auerſatur, Ezech.18. non reuertitur? Et iterum, Nolo mortem peccatoris, ſed vt magis conuertatur & viuat. Vidiſti dilecte, quòd omnia in diuinis ſcripturis ſcripta, non alia de cauſa memoriæ ſunt tradita, quàm propter noſtram vtilitatem, & humani generis ſalutem? Hæc ſecum quiſque expendat, ſuiſque congrua vulneribus pharmaca imponat. Propterea enim tot cuiuis ſunt propoſita, & licet volenti conueniens ſuis affectionibus remedium apponere, & ſanitatem accipere celerrimam, tantùm medicinæ curam ne quis reiiciat, ſed ſuam declaret gratitudinem. Nulla enim eſt in humana natura vel corporis, vel animæ paſſio, quæ medicinam hinc accipere nequeat. Quomodo? dic obſecro. Ingreditur quis huc, triſtitia & negociorum ſollicitudine oneratus, & ingreſſus huc, ita Pſal.41. mœrore adobrutus, ſtatim vt audiuit prophetam dicentem, Quare triſtis es anima mea, & quare conturbas me? ſpera in Deum, quoniam confitebor ei: Salutare vultus mei & Deus meus: ſufficienti conſolatione ſuſcepta abit, & omnem illam mentis triſtitiam excutit. Alius item extrema premitur inopia: grauatim fert & mœret, videns alios diuitiis affluere, & valde inflari, & magno Pſal.54. apparatu & pompa ſtipari: audit & hic eundem prophe- Pſal.48. tam dicentem: Iacta in dominum ſollicitudinem tuam: ipſe te enutriet. Et iterum: Ne timeas cùm ditatus fuerit homo, vel cũ multiplicata fuerit gloria eius: quia cùm morietur, non accipiet omnia. Eſt & alius quoque qui inſidias & calumnias ſuſtinens dolet, & inſuauem putat vitam, nuſquam humanum inuenire valens auxilium: docetur & hic ab eodem propheta in talibus anguſtiis Pſal.198. non ad humanum præſidium confugiẽdum. Audi quid ipſe dicat, Ipſi detrahebant mihi, ego autem orabam. Vidiſti vnde quærat auxilium? Alij, inquit, dolos plectebant, & calumnias, & inſidias: ego autem ad inexpugnabilem murum confugio, ad tutam anchoram, ad portum fluctuum expertem, preces inquam, per quas omnia difficilia leuia & facilia mihi fiunt. Inſuper alius ab his qui prius ſibi miniſtrabant, deſpicitur & contemnitur, & ab amicis relinquitur, & hoc eſt quod mentem

A eius maximè conturbat & confundit: ſed & hic ſi huc Pſal.37. venerit, audit beatum illum dicentem, Amici mei & proximi mei aduerſum me appropinquauerunt & ſteterunt. Et proximi mei à longè ſteterunt, & vim faciebant, qui quærebant animam meam: & qui quærebant mala mihi, loquebantur vanitates, & fraudulentias tota die meditabantur. Vidiſti ſtruentes inſidias vſque ad mortem ipſam, & perpetuum bellum gerentes? Nam hoc indicat, cùm dicit, Tota die, quia per totam vitam. Quid ergo ille interim, dum inſidiantur, & varia inſtruunt, egit? Ego autem, inquit, quaſi ſurdus non au- Ibidem. diens, & quaſi mutus non aperiens os ſuum. Et factus ſum quaſi homo non audiens, & non habens in ore ſuo redargutiones. Vidiſti excellentem philoſophiam, quo modo diuerſa via vicit? Illi dolos ſtruebant, ipſe aures obturabat ne audiret. Illi omni tempore non ceſſabant linguam acuere, & vanitates & fraudulentias meditari: hic autem ſilentio illorum inſaniam comprimebat. Et B quare ſic ſe gerit, & illis hæc apparantibus ipſe ſic ſe diſponit quaſi ſurdus & mutus, & quaſi neque aures, neque linguam habeat? Audi ipſum tantæ philoſophiæ Pſal. cauſam dicentem: Quia in te ſperaui domine, quia à te pendet ſpes mea, inquit, & in te me proieci, nulla mihi cura eſt, quid illi agant. Tua enim gratia ſatis potens eſt ad diſſipanda hæc omnia, & irritandas illorum machinationes & inſidias, vt nihil eorum impleatur quod apparant. Vidiſti quomodo quacunque calamitate humanam naturam premente, conueniens ex ſcripturis antidotum accipere liceat, & omnis vitæ huius repellatur anxietas, neque ab vllo quod accidit, grauemur? Propterea obſecro, vt ſubinde huc veniatis, & diuinæ ſcripturæ lectionem diligenter auſcultetis: non ſolum cum huc venitis, ſed & domi diuina Biblia in manus ſumite, & vtilitatem in illis poſitam, magno ſtudio ſuſcipite. Inde enim multum lucri naſcitur: primum quidem, lectione lingua reformatur: deinde anima pẽnas aſſumit, C & eleuatur, iubaréque ſolis iuſtitiæ illuſtratur, pérque tempus illud ab immundarum cogitationum illecebris liberatur, multa quiete ac tranquillitate fruens. Inſuper, quod ad augendas vires corpori ſenſibilis ille cibus facit, id animæ lectio præſtat. Spirituale enim alimentum eſt, & fortem reddit animam, & conſtantiorem, & magis philoſophicam: non permittens vt ab affectionibus abſurdis capiatur: ſed leuem & alatam faciẽs, in cœlum ipſum, vt dicitur, transfert. Tantum igitur lucrum, oro, ne per negligentiam amittamus, ſed etiam domi vacemus diuinarum ſcripturarum lectioni, & hîc præſentes non in nugis & inutilibus colloquiis tempus decoquamus: ſed propter quod conuenimus, attendamus quæ legantur, vt maiori inde fructu percepto diſcedere liceat. Quòd ſi huc ingreſſi, ad intempeſtiuas & inutiles confabulationes vos confertis, & abſque ampliori fructu hinc abitis, quæ vtilitas? quo pacto non abſurdum, eos qui ad ſeculares nundinas veniunt, ſollicitos D eſſe vt antequam redeant, omnia quæ ex nundinis oportet, capiant, licet pecuniæ impendendæ ſint: huc autem in ſpirituales has nundinas venientes, non omne ſtudiũ impendere, vt acceptis vtilibus, & in anima depoſitis, redeant: maximè cùm nullo pecuniarum ſumptu hîc opus ſit, ſed alacritate ſola & intenta mente? Vt igitur ne deteriores fiamus iis qui ad ſeculares mercatus vadunt, operam demus vt perquam vigilantes ſimus, ne deſint hinc migraturis viatica: imò vt habeamus quæ nõ ſolũ nobis ſufficiãt, ſed & quæ ſuppeditare poſſimus & aliis, & vxorem corrigẽdo, & famulos, & vicinum, & amicum, & etiam inimicum. Tales enim ſunt ſpirituales doctrinæ, vt communes omnibus proponãtur, nulláque fit in eis diuerſitas, niſi quando quis magis intentam

tam

tam affert mentem, & feruentiori deſiderio alium tranſcendit. Itaque quia tantum eſt è noſtris doctrinis lucrum, age hodie lecta in medium proponamus, & fructu quopiam inde collecto, domum redeamus. *Et cœpit*, inquit, *Noë homo agricola terræ, & plantauit vineam, & bibit de vino, & inebriatus eſt.* Vide quantæ vtilitatis occaſio eſt huius lectionis prooemium. Quandò enim audimus, quòd iuſtus ille & perfectus, & qui tantum ſuperius accepit teſtimonium, bibit & inebriatus eſt: quomodo nos poſthac, qui tantis & tam variis peccatis immerſi ſumus, non magna contentione damnum ebrietatis effugere ſtudebimus? quamuis non ſit ſimile, iuſtum illum hac affectione capi, & nos in eandem incidere. Multa enim ſunt quæ iuſtum illum venia dignum ebrietatem excuſaturus, ſed monſtrans quod iuſtus. declarant: quæ non dico quaſi † ebrietatem illius excuſaturus, ſed monſtrans quòd] non ex intemperantia ſupplantatus ſit, ſed ignorans magis. Et quòd non ita ſimpliciter vini potationem inuenit, audi ſcripturam eius apologiam afferentem, cùm dicit: *Et cœpit Noë homo agricola terræ.* Iſtucipſum quod inquit, Cœpit, oſtendit quòd ipſe vini bibendi primus inuentor fuerit: & per ignorantiam, & neſciens ſumendi menſuram, in ebrietatem inciderit. Neque hoc ſolum eſt in cauſa, ſed quia magna tenebatur triſtitia, & ſibiipſi conſolationem in- Prou.31. de excogitare volebat, ſicut & ſapiens quidã dicit: Date μέθην, potum, vinolentiam. vinum iis qui in triſtitia, & * ſiceram iis qui in dolore: monſtrans quòd nullum eſt tam præſens triſtitiæ remedium, atque vini vſus, tantum vtilitatem eius ne perdat intemperantia. Quòd autem in triſtitia & mœrore fuerit iuſtus ille, videns ſeipſum in tanta ſolitudine, & illorum hominum corpora ante oculos proiecta & cõmune omnium ſepulchrum hominibus & brutis factum, quis contradiceret? Mos enim prophetarum & iuſtorũ omnium, non ſolum pro iis duntaxat dolere, qui ſibi proximi ſunt, ſed & pro reliquis omnibus. Et ſi quis recenſere velit, inueniet omnes hanc compaſſionem præ Eſaiæ 22. ſe ferre: & audiet Eſaiam quidẽ dicentem: Nõ valebitis conſolari me in contritione filię generis mei. Hieremiã Hier.9. autem, Quis dabit capiti meo aquã, & oculis meis fon- Ezech.9. tem lachrimarum? Ezechielẽ verò, Heu mihi domine, delebis tu reliquias Iſraël? Et Danielem lamentantem, Dan.9. & dicẽtem, Pauculos nos feciſti vltra omnes gentes. Et Amos, Pœniteat te domine ſuper hoc. Et Habacuk, Habac.1. Quare oſtendiſti mihi labores & moleſtias? Et iterum, Ibid.d. Et facturus es homines quaſi piſces maris. Et beatum il- Exod.32. lum Moſem quoque dicentem audiet, Siquidẽ dimittis eis peccatum, dimitte, aut & me dele. Et iterũ, cùm promiſiſſet illi Deus maioris populi ducatũ ſe traditurũ, & Ibidem. dixiſſet, Dimitte me, & delebo homines iſtos, & faciã te in gentem magnam: neque hoc voluit, ſed præeſſe i- Rom.9. ſtis maluit. Item orbis doctor beatus Paulus, Optabam ipſe ego anathema eſſe à Chriſto, pro fratribus meis cognatis ſecundum carnẽ. Vidiſtis quomodo iuſti omnes magnam compaſſionem erga proximos præ ſe ferebãt? Conſiderate nunc quomodo & iuſtus ille ſe habuerit, quomodo veriſimile eſt eum fuiſſe affectum, & quomodo à triſtitia deprimebatur, videns tam immenſam ſolitudinem, & terram illam quæ antea tam variis luxuriabat plantis, & floribus ornabatur, repentè quaſi defectis comis, & nudam, & ſolitariam. Cùm ergo tam inualuerat mœror, paruam quandam ſibi conſolationem excogitans, terræ colendæ ſeſe dedidit: & idcirco inquit, Et cœpit Noë homo agricola terrę, & plãtauit vineam. Sed iure hîc quæritur, an ipſe nunc plantam inuenerit, vel antea & ab initio fuerit producta. Veriſimile eſt quòd antea, & ab initio fuerit in ſex illis diebus creata, quando vidit Deus omnia quæ fecit, & erant valde bona (quieuit enim, dicente ſcriptura, Deus die ſeptimo

A ab omnibus operib9 ſuis quæ fecit) nec tamẽ vſum fructus ex illa manifeſtum fuiſſe. Nam ſi fuiſſet ab initio notus, omnino Abelis tempore inter oblatas hoſtias & vinum libaſſent. Verùm quia ignorabant adhuc fructus vſum, planta hac vſi non ſunt. Hic autem agriculturæ ſtudioſus, & magnæ diligentię, fortè etiam fructum deguſtauit, & contritis botris vinum fecit, eóque vſus eſt. Et quia neque ipſe guſtauerat prius, neque alium ſciebat qui guſtauerat, ignarus qua menſura vti debebat, per ignorantiam in ebrietatem incidit. Præterea, quoniam Geneſ.4. carnis eſus in vitam hanc introductus fuit, poſtea & Cain. Abel. vini potus acceſſit. Vide autem dilecte quomodo pau- Tubalcain. latim mundi ſtatus diſpenſatur, & quilibet iuxta ſapien- Iubal. tiam à Deo naturæ inditam, initio artis alicuius inuen- Noe. tor fit. Sic in hanc vitam artium ſtudia ſunt introducta. Geneſ.9. Primus enim agriculturam inuenit, ſecundus artem paſtoralẽ, alius fabrilem, alius muſicam, hic autem iuſtus vineaticã naturali ſolertia ęxcogitauit. *Et cœpit*, inquit, B *Noë homo agricola terræ, & plantauit vineam, & bibit è vino, & inebriatus eſt.* Conſidera quomodo hoc quod erat triſtitiæ medicamentum, & ſanitati conducibile, ei qui modum per ignorantiam tranſcendit, non ſolùm nihil profuit, ſed & ſtatum eius offendit. Iam fortè quęrat aliquis, quare planta tot malis plena, in hanc vitam producta eſt? Ne ita temerè loquaris homo omnia quę in buccam incidunt. Non eſt planta hæc mala, neque vinum malum, ſed illius abuſus, quia non propter vinum, ſed propter peruerſam voluntatem nefaria ſcelera fiunt, & cùm in eo ſit vtilitas, vt noceat in cauſa eſt intemperantia. Quocirca nunc poſt diluuium oſtẽdit tibi vini vſum, vt oſtendat quòd & ante vini vſum in immodicam luxuriam humanum genus inciderit, multíſque peccatis ſe contaminauerit, cùm adhuc vini vſus neſciretur: vt & quando videris vſum vini, non vino totum tribuas, ſed corruptæ voluntati ſua ſponte ad malum ruenti. Alia quoque ratione conſidera vbi vinum fue- C rit vtile, & horreſcito. Nam per hoc materia bonorum ſalutis noſtræ perficitur. Sciunt initiati & eruditi quid dicatur. *Et cœpit*, inquit, *Noë agricola terræ, & plantauit vineam, & bibit de vino, & inebriatus eſt, & nudatus eſt in domo ſua.* Grauiſſimum quiddam eſt ebrietas dilecti, & quod poteſt excæcare ſenſus, & ſubmergere mentem, & hominem rationale animal, qui ſuper omnia dominium ſuſcepit, iniectis vinculis inſolubilibus, quaſi mortuum & operatione carentem iacere facit: imò deterius habentem, quàm mortuum. Nam mortuus neque bona, neq; mala operari poteſt: ebrius autem nihil boni valet operari, ad malum tamen faciendum † nõ omnino impotẽs eſt,] iacétque ibi ridiculus omnibus, & plus poteſt. vxori, & pueris, & famulis. Amici enim ſuam ignominiam cogitantes, ſeſe abſcondunt, & confunduntur: inimici autem oblectantur, & irridẽt, & execrantur, quaſi hæc dicentes verba. Hunccine oportebat viuere? & D hunccine oportebat ſpirare aërem? ô pecus, ô porcum! & adhuc grauiora loquuntur. Qui enim ex præliis redeunt, cæde coinquinatis manibus, & tumultuosè reportantur, nõ tam atroci aſpectu ſunt, vt illi. Sunt enim fortaſſis qui illos laudibus extollunt, propter trophæa, propter victorias, propter vulnera & cædes: ebrios autem miſeros proclamant, ærumnoſos vocant, & innumera eis mala imprecantur. Quid enim eo miſerius fuerit, qui ebrietati quotidie deditus eſt, & vinum profundit, & mentis ſuæ iudicium corrumpit? Eapropter & ſa- Eccl.29. piens quidam admonebat, dicens: Principium vitæ hominis panis & aqua, & veſtis, & domus tegens turpitudinem: vt ſi quis ebrietate vincitur, ne euulgetur, ſed à ſuis contegatur: & non ſit omnibus riſus & turpitudinis argumentũ. Et cœpit, inqt, Noë homo agricola terrę, &

plantauit vineam,& bibit de vino, & inebriatus est. E- A
brietatis nomen charissime, in sacra scriptura non vbique de temulentia dictum est, sed & satietatem significat. Hoc itaque fortè quis de iusto hoc dicet, quòd non vt intemperans inebriatus fuerit, sed ob satietatem hoc
Psal. 35. ei contigerit. Audi enim Dauid dicentem: Inebriabuntur ab vbertate domus tuę: hoc est, implebũtur. Alioqui ebrietati vacantes, nunquam satiantur, sed quantum ingurgitant, tantum & siti flagrant, & inflammatio quædã est eis vini vsus: & voluptates quidem euanescunt, sitis autem inexplebilis in præcipitium ebrietatis eos qui illi seruiunt deducit. Et plantauit, inquit, vineam, & bibit ex vino, & inebriatus est, & nudatus est in domo sua. Considera quòd hoc non foris illi accidit, sed in domo sua. Idcirco enim assignauit diuina scriptura, In domo sua: vt ex iis quæ sequuntur, malitiæ vehemens studium videas eius qui nuditatem euulgare fuerit ausus. *Et vidit*, inquit, *Cham pater ille Chanaan, nuditatem patris sui, & egressus annunciauit duobus fratribus suis foris.* Fortassis B
si & alij quidã affuissent, & illis nunciasset patris sui turpitudinem: tanta erat pueri nequitia. Propterea enim, vt discas iam pridem & ab initio eum corruptę mentis fuisse, non simpliciter dicit scriptura, Vidit Cham nuditatẽ patris sui: sed quid? Et vidit Cham, pater Chanaan. Quare dic mihi, & hoc loco filij vocabulum assignat? vt discas illum fuisse intemperantem, & incontinentem, & mente qua in tanta turbatione procreandæ proli vacauit, eadem etiam nunc in cõtumeliam patris prorupit. Et egressus, inquit, annunciauit duobus fratribus foris. Vide obsecro hîc dilecte, quòd non in natura sita sunt vitia, sed in arbitrio & voluntate. Ecce enim omnes fratres fuerunt, & eiusdẽ naturę, & eundẽ habuerunt patrem, eodẽ vtero fuerũt editi, eadẽ diligẽtia fuerunt educati, sed nõ eandem mentem declarauerunt. Sed ille quidem in malitiam incidit, ij verò parenti debitum impẽderunt honorem. Fortassis autem & irrisit, ac subsannauit patrem, turpitudinem illius nunciando. C
Eccles. 3. Et non audiuit sapientem quendam, dicentem, Ne glorieris in ignominia patris. Verum fratres non sic egerũt. Et quomodo? *Cùm hæc audiuissent, acceptis*, inquit, *vestibus super humeros suos, Sem & Iaphet ingressi sunt retrorsum, & operuerunt omnem nuditatem patris sui: & facies eorum retrorsum, & nuditatem patris sui non viderunt.* Vidisti beneuolentiam filiorum? ille euulgauit, isti neque videre sustinuerunt: sed retrorsum ibant, vt ne recta adirent patris contecturi nuditatem. Et vide illorum cum magna beneuolentia & mansuetudinem. Neque increpãt, neque verberant fratrem: sed vt audierũt, mox curarũt emendari & honestari factum. Faciésque illorum auersæ erant, & nuditatem patris sui non viderunt. Magna puerorũ reuerẽtia, quam nobis scriptura mõstrat, quòd non solùm tegunt, sed & videre non sustinent. Etudiamur hinc, & ex vtrisq; lucrifaciam° aliquid: & hos quidem imitemur, illius autẽ mores fugiamus. Nã qui sensibilẽ nuditatẽ euulgauit maledicto se fecit obnoxium, D
& excidit ab honore quem parẽ habuit cum fratribus, condemnatus vt illis seruiret: licet autẽ non ipse, omnes tamen qui ex ipso, serui facti sunt. Quid patientur qui peccata fratrum euulgant: & non solum non cõtegunt & excusant, sed magis ea faciunt manifesta multáque ex hoc operantur peccata? Quãdo enim manifestas fratris peccatum, non illum tantum ignominiosiorem fecisti, & segniorẽ fortè ad virtutis viã: sed & eos qui audiunt facis negligentiores, & ad socordiam inducis: neque etiã hoc solum, sed & Deũ blasphemari facis. Istud autem quantum affert supplicij iis qui causam præbẽt, nemo est mentis compos qui ignoret. Fugiamus igitur obsecro mores Cham, nec imitemur. Imitemur autem gratorum illorum filiorum pudorem, quẽ in contegenda parẽtis nuditate declararũt. Et ita adumbremus fratrum peccata, non vt ipsos negligentiores per hoc reddamus, sed vt hac ratione maiorẽ illis occasionem præbeamus, vt statim hoc malo liberentur, & in virtutis viam redeant. Nam sicut non habere multos testes suorũ delictorum, resipiscenti faciliorem reditum præbet: sic si frontem perfricuerit anima, & viderit quòd nemo ignoret quæ mala admiserit, nõ facilè desistere solet: sed quasi in profundum lutum incidisset, & deorsum ab innumeris raperetur fluctibus, difficilè emergere poterit. In desperationem enim cadit, & nullum sibi reditum promittit. Idcirco precor, ne detegamus proximorum lapsus, & si ab aliis eos didicerimus, ne satagamus vt nuditas videatur: sed sicut grati illi pueri obtegamus, adũbremus, admonitione & consiliis lapsam animam erigere studeamus, misericordiæ Dei magnitudinem docentes, & bonitatis eius excellentiam, & misericordiæ immensitatem: vt maiorem quàm illi benedictionem ab omnium domino consequamur, qui vult omnes homines saluos fieri, & ad agnitionem veritatis venire: qui non vult mortem peccatoris, sed vt conuertatur & 1. Tim. 2. Ezech. 18. viuat. Et nuditatem patris sui non viderunt. Vide quomodo per legem naturæ inditam prius impleuerunt, quæ post ad erudiendum humanum genus ea quę in lege scripta fuerunt: Et id quod lex dicebat, Honora patrem tuum, & matrẽ tuam, vt bene sit tibi: &, Qui maledicit patri vel matri, morte moriatur: hoc iam operibus impleuerunt. Vidisti quomodo natura prius sufficientẽ habuit doctrinam? *Euigilauit*, inquit, *Noë à vino, & cognouit quæ fecerat sibi filius iunior.* Sui autem factus compos, inquit. Audiant qui totis diebus in conuiuiis versantur, lapsus grauitatem, fugiátque quod ex ebrietate est damnum. Sui autẽ factus compos, inquit. Quid est, Sui autem factus compos? Id quod nos dicere solemus de mente captis, si quando in excessu fiant, vel si quis sibi restituatur, qui à dæmone vexatus, & ab illius tyrannide liberatur: hoc & hîc vocat scriptura. Verè enim ebrietas voluntarius est dęmon, & grauius quàm dęmon mentem obtenebrat, & captum omnium beneuolentia destituit. Sæpe enim dęmoniacum cùm videmus, misericordia mouemur, & condolemus, magnámque erga illum beneuolentiam declaramus. Contrà autem facimus apud ebrios? indignamur enim, importuni sumus, innumera imprecamur. Quare & quæ causa est? quia ille qui à dæmone agitatur, inuoluntarius operatur, etiamsi recalcitret, etiamsi rumpat vestem, & obscœna quæpiam loquatur, venia dignus est. At qui ebrius est, quicquid fecerit, non est venia dignus: sed & valde incusant illum familiares, amici, & vicini, & in summa omnes: quia sponte & voluntariè in hoc trãsiit, & ebrietatis tyrannidi seipsum dedidit. *Sui autem compos factus Noë*, inquit, *à vino: & cognouit quæcunque fecit sibi filius suus iunior.* Et hæc dico non vt iustum incusem: multa enim erãt propter quæ illi venia debebatur. Et cum primis, quod nõ in id vitij postea relapsus est, id quod maximum fuerit indicium quòd ignorantia, non negligẽtia prius deliquit. Nam si hoc fuisset negligentiæ, oportebat iterum eodem peccato capi: id quod non euenit. Nam si denuo id accidisset, scriptura vtique non obticuisset, sed significasset nobis. Vnus enim scopus & terminus scripturæ diuinæ est, ne quid factorum intermittat, sed veritatem nos doceat. Neq; propter inuidiã iustorũ virtutes præteriit, neq; propter gratiã peccata adumbrat: sed omnia in medium nobis proponit, vt præscripta & doctrinas quasdam habeamus: & vt si quando etiam nos per socordiã in id vitij inciderimus, cautiores simus postea, & denuo non incidamus. Neq; enim tam

tam graue est peccare, quàm in peccatis perseuerare. I- A
iis forent obnoxij. Factum igitur est hoc, vt ille ob naturalem in puerum amorem, maiorem sentiret dolorẽ, & benedictio Dei seruaretur inuiolata, & puer accepta maledictione, suorum propriorum pœnas peccatorum lueret. Nam licet propter patris peccatum, nunc maledictioni sit obnoxius, attamen verisimile est, quòd & propter sua delicta dederit pœnam. Non enim solum propter peccatum patris maledictionẽ accepit, sed † vt [etiam vt per ipsum.] propter se] ille maiorem pœnam penderet. Nam neque patres pro filiis, neque filij pro patribus pœnam luunt, sed vnusquisque pro suis peccatis pœnam luit. Vbique hoc à prophetis dictum inuenimus, sicut cùm dicunt: Comedentis vuas acerbas, dentes obstupescunt. Et ani- Hier. 31. & Ezech. 18. ma quæ peccauerit, ipsa & morietur. Et iterum: Nõ morientur patres pro filiis, neque filij pro patribus. Nullus Ezech. 18. Deut. 24. igitur vestrum quasi ignorans diuinæ scripturę scopum, audeat scripta hæc reprehendere, sed grato animo quæ dicuntur accipiat, admiretúrque diuinæ scripturæ mirã diligentiam, & expendat, quãtum malum sit peccatum: B
Ecce enim fratrem eadem natum puerpera, eodem egressum vtero, vt sibi vindicauit peccatum, seruũ fecit, & ablata libertate, subiectionem illi iniũxit: vnde postea seruitus sumpsit originem. Neque enim antea solebant ita molliter agere deliciari, & aliorum ministeriis indigere, sed sibiipsis ministrabant quique. Erátque par omnium honor, & ablata è medio erat omnis honorũ diuersitas. Peccatum autem vbi intrauit, libertatem perdidit, & corrupit potestatem naturæ datam, seruitutémque introduxit, vt continua sit doctrix & admonitrix humanæ naturæ, vt fugiamus seruitutem peccati, & ad virtutis libertatem redeamus. Hinc enim si volunt, & dominus & seruus continuam habẽt vtilitatem. Cogitet itaque seruus ideo seruitutem incœpisse, quia Cham in tantam peruenerat temeritatem: & dominus quoque cogitet, quòd non aliunde subiectio & seruitus cœperint, quàm quòd ille peruersam habuerit voluntatem, & à pari fratrum dignitate exciderit. Verum si sobrij si- C
mus, & prudentes, nihil nos offendent hæc propter peccata parentum nostrorum introducta in hanc vitam, cùm res in nominibus solis versetur. Quia & primus parens propter trãsgressionẽ, mortis pœnam, vitámque in laboribº mœroribúsq; consumendã intulit, & hic seruitutẽ. Verũ superueniẽs dominº Christus hęc omnia sustulit, ad nomina vsque tantum, si volumus. Neque enim mors, mors vltra est, sed nomen tantùm habet mortis, imò & ipsum nomen sublatũ est. Nã neq; mortẽ ipsam vltrà dicimus, sed soporem & somnũ: proinde & Christus ipse dicebat: Lazarus amicus noster obdormiuit. Et Ioan. 11. Paulus Thessalonicensibus scribens, inquit: De dormi- 1. Thes. 4. entibus autem nolo vos ignorare fratres. Et seruitus quoque similiter nomen est: ille enim est seruus, qui peccatum operatur. Et quòd etiam hanc abstulerit aduentu suo Christus, nec nisi nomen esse permiserit, imò & vocabulum ipsum deleuerit, audi Paulum dicentem: Qui autem fideles habent dominos, non contemnant 1. Tim. 6. D
eos, quia fratres sunt. Vides quomodo vbi virtus subintrauit, eos in fraternitatis nomen congregauit, qui prius seruitutis nomine erant obnoxij? *Et erit*, inquit, *Chanaan filius seruus fratribus suis.* Abusus es, inquit, honore, non bene te gessisti, cùm par esses dignitate: propterea subiectione emendari te volo. Hoc ab initio & mulieri contigit. Quoniam enim par erat viro dignitate, & honore abusa est, propterea ablata est ab illa potestas, & dictum est ad illam: Ad virum tuum Genes. 3. conuersio tua, & ipse tui dominabitur. Proinde etiam hic nunc, vt se emendet, pœnam fert, & †propter puerũ [per filium ipsum. quoque] cruciatur: vt discas quòd etsi senex nunc esset, attamen, quia pœna in filium transiit, id ipsi luctuosam

temeritatillum eiecit.)

& inſuauem vitam faciebat, cogitanti quòd etiam poſt ſuam mortem filius pœnam luiturus eſſet. Nam quòd filius per ſe malus, & omnes qui ab illo nati fuerint abominabiles, & ad malum perpensè declinarint, audi
Ezech.16. ſcripturam dicentem per modum maledicti: Pater tuus Amorrhæus, & mater Chettæa. Et alius quidem incre-
Dan.13. pans: Semen, inquit, Chanaan, & non Iuda. Porrò operæprecium fuerit audire nunc poſt pœnam, quam accepit is qui nuditatẽ inuulgauit, quos honores & retributiones aſſecuti ſunt alij pro honore quem patri impenderũt. Et dixit, inquit, benedictus dominus Deus Sem, & erit Chanaan ſeruus illius. Hoc fortè quis dixerit, nõ eſt benedicere Sem: imò valde benedixit illum. Quãdo enim Deus benedicitur, & aguntur illi gratiæ ab hominibus, tũc vberior ab illo ſolet iſtis benedictio dari, propter quos ipſe benedicitur. Itaque benedicens Deum debitorem ipſum facit maioris benedictionis, authórque fuit Sem maioris retributionis: quia Deus propter Sem benedicitur. Sicut enim quando benedicitur propter nos, multum id nobis conciliat fauoris: itá & contrà quando propter nos alij illum blaſphemant, maior hinc noſtra fit cõdemnatio, qui cauſam dedimus. Quocirca obſecro, demus operam, vt ita viuamus, & tantæ virtutis ſpecimen exhibeamus, quò omnes qui nos viderint, benedictionis laudes afferant domino Deo. Nã quia bonus & miſericors eſt, per nos vult glorificari: nõ quòd ipſi aliquid ad ſuam gloriã accedat (nullius enim indigus eſt) ſed vt occaſiones ipſi præbeamus, vt maiorem nobis gratiam impartiatur. Benedictus dominus Deus Sem, & erit Chanaan ſeruus illius. Attende hîc quomodo paternam pœnam profert, quæ tamen emendatio potius erat, quàm pœna. Pater enim erat, & clemẽs pater, neque iuſtam pœnam volebat inducere, ſed ita vt vlteriori malitiæ obeſſet, ideo ait: In ſeruitutem te condemno, vt iugem & indelebilem habeas facti memoriam. *Dilatare Deus Iaphet, & habitet in tabernaculis Sem, & fiat Chanaan ſeruus illius.* Iterum hæc quoq; maxima benedictio eſt, fortè latentem aliquẽ habens theſaurum. Dilatare, inquit, Deus Iaphet. Non aberrabit quis, ſi dixerit benedictiones iuſti prophetias eſſe. Nam ſi pater Noë, non ſimpliciter, neque fruſtra vocabulum indidit Noë, ſed vaticinatus eſt per nomen futurum diluuium: multò magis iuſtus ille non ſimpliciter, neque fruſtra benedictiones protulit. Opinor enim, quòd benedicendo hos duos, duorum populorum vocationem ſignificare voluerit: & per Sem quidem Iudæos, ex illo enim & Abraham, & Iudæorum genus multiplicatum eſt: per Iaphet autem, gẽtium vocationem. Vide autem, quòd & benedictio hanc prænunciet. Dilatare enim, inquit, Deus Iaphet, & habitet in tabernaculis Sem. Hoc in gentibus adimpletum videmus. Dicendo enim, Dilatare, omnes gentes ſignificauit. Sed dicendo, Habitet in tabernaculis Sem: quia gentes frui cœperunt iis quæ Iudæis parata: & erit Chanaan ſeruus eius. Vidiſti quales & ij gratitudinis acceperunt mercedes, & quanta ille propter temeritatem & impudentiam ignominia punitus eſt? Sint hæc perpetuò in noſtra mente ſcripta, vt horũ æmulatores & imitatores fieri poſſimus: huius autẽ excellẽtem temeritatem, & nequã voluntatẽ fugiamus. *Et vixit*, inquit, *Noë poſt diluuium annos trecentos quinquaginta, & fuerunt omnes dies Noë, nongẽti quinquaginta anni, & mortuus eſt.* Neq; hoc putes abſq; cauſa aſſignaſſe ſcripturam, ſed vide & hoc loco iuſti continentiam. Quia cùm tanta frueretur vbertate & proſperitate, ſuperuiuerétque tanto annorum numero poſt egreſſum ab arca, voluit vltrà indulgere puerorum procreationi. Non enim commemorat ſcriptura illum alios præter tres iſtos habuiſſe pueros. Hîc iterum cogita magnam ſalacitatẽ Cham, quia neque patrem videns tantæ continentiæ, caſtior ipſe factus eſt, ſed omnia diuerſo modo quàm pater agebat. Proinde meritò omne ſuum genus in ſeruitutem condemnatum eſt, vt malæ voluntatis frænum habeat. Deinde hîc narrat ſcriptura eos qui ex filiis nati
Cap.10. ſunt, & inquit: *Cham autem genuit Chus. Et iterum Chus genuit Nemrod, qui cœpit eſſe gigas ſuper terram.* Hic fuit gigas venator coram domino. Quidam dicũt hîc, coram Domino, id eſt, aduerſarius Deo: ego autẽ nõ puto ſcripturam hoc inſinuare, ſed quòd robuſtus quis fuerit & virilis. Et quòd dicit coram domino: hoc eſt, à domino cõſtitutus, eò quòd acceperat aliquam ab illo diuinam exiſtimationem: vel quòd Deus per hunc eſſet in admiratione habendus, quòd talem produxiſſet, & ſuper terram monſtraſſet. Sed hic iterum proauum ſuum imitatus, & abuſus naturæ priuilegiis, alium ſeruitutis modũ adinuenit, & princeps atque rex fieri attentauit. Rex enim nondum erat, cùm nondum eſſent ſubditi. Iſta autem magis videbatur eſſe libertas: Seruitus autem grauiſſima eſt in ordine libertatis, præſertim ſi liberis imperetur. & vide habendi auiditatem quæ faciat. Vide corporis robur non manens intra ſuos limites, ſed plura expetens, & gloriæ appetentem naturam. Nõ enim vt defenderet illos, imperabat: ſed & ciuitates ædificabat, vt hoſtes ſubigeret. *Inde enim*, inquit, *ex terra illa exiuit Aſſur, et ædificauit Niniuæ.* Animaduerte hîc quoque, quòd nihil offendit naturam noſtram progenitorum malitia. Hi enim Niniuitas dico, miſericordiam Dei pœnitentia
Ionæ. ſibi conciliarunt, reuocata illius ſententia. Attamen inter primos progenitores habuerunt Cham parricidam, deinde Nemrod hominem tyrannum, peruicacem, nepotem quoque Aſſur. Dicuntur autem fortè & alij fuiſſe inter illos molles & delicati, & diſſolutam & corruptam agentes vitam, ebrietati, & riſui, & ſubſannationibus, & ſcommatis dediti. Sed quia manifeſtam præ ſe tulerunt pœnitentiam, nihil ipſis obfuit progenitorum malitia, ſed tantum ſibi cæleſtis fauoris conciliarunt, vt vſq; nunc celebretur præclara eorum pœnitentia. Pro- Matth. & Luc.
inde illos & nos imitemur, & cùm ſciamus quòd neque parentum malitia nos offendet, ſi voluerimus reſipiſcere: neque parentũ virtus nobis proderit, ſi fuerimus negligentes: magnum itaque nobis ſit ſtudium virtutis, & gratam voluntatem oſtendamus, quò eãdem cùm Sem & Iaphet conſequamur benedictionem: & vt à maledictione & ſeruitute, quam Chanaan accepit, liberemur: & ne ſimus ſerui peccati, ſed veram poſſidentes libertatem ineffabilia bona adipiſcamur gratia & miſericordia domini noſtri Ieſu Chriſti, cui cum patre & Spiritu ſancto ſit gloria, imperium, & honor, nunc, & ſemper, & in ſecula ſeculorum. Amen.

Et erat omnis terræ labium vnum, & vox vna omnibus.

HOMILIA XXX.

Ecce tandem ad finem ſanctæ quadrageſimæ venimus, & ieiunij nauigationem perfecimus, appulimúsque, Dei gratia, in portum. Verum non ideo negligentes ſimus, ſed hac de cauſa iterum maius ſtudium, maiorem diligentiam, maiorémque vigilantiam exhibeamus. Nam & naucleri cùm per multa maria tranſierint, & plenis velis, oneratíſque mercibus in portum ingreſſuri ſunt, tunc maximam curam & ſollicitudinem gerunt, ne in ſcopulum vel petram quandam impingant, quæ omnes priores labores ſimul diſperdat. Et curſores quoque ita faciunt: cùm enim ad finem ſtadiorum perueniunt, vehementiorem ſeruant curſum, vt metam attingant, & præmia mereantur. Athletæ quoque

quoq; poſt plurima certamina & victorias, cum pro corona certandum eſt, maiori niſu omnia faciunt, vt coronati abeant. Itaque quemadmodum naucleri, & curſores, & athletæ, vbi ad finem veniunt: magis enituntur & vigilant, eodẽ modo & nos facere oportet. Quia in magnam hanc hebdomadam peruenimus Dei gratia, nunc maximè & ieiunij curſus intendendus, & magis continuandæ ſunt preces, faciendáque diligens & pura peccatorum confeſſio, & in bonis operibus ſedulitas, eleemoſyna larga, æquitas, manſuetudo, aliæque virtutes: vt talibus ornati virtutibus, vbi in diem dominicum venerimus, domini liberalitate fruamur. Magnam autem vocamus hebdomadã, nõ quòd † plures horæ in ea ſint,] neque quòd plures dies habeat. Eſt enim idem numerus in hac aliíſq; omnibus. Quare ergo illã vocamus magnam? quia magna quædam & ineffabilia bona contigerunt nobis in illa. In illa enim ſolutum eſt bellum diutinum, extincta mors, maledictio interempta, diaboli tyrannis diſſoluta, vaſa eius direpta. Deus hominibus reconciliatus eſt, cœlum penetrabile factum eſt, angeli hominibus conuiuunt, diſtantia coniuncta ſunt, ſpes ſublata, ſeptum remotum. Deus pacis pacifica fecit omnia, quæ in cœlis, & quæ in terris. Et hac de cauſa magnam hebdomadam vocamus, quia tantam nobis donorum multitudinem in illa largitus eſt dominus. Et idcirco *fideles & ieiunium intẽdunt, & vigilias, & pernoctationes ſacras, & eleemoſynas faciũt, vt hebdomadæ huic honorem habeant. Nam ſi dominus talia bona in illa nobis donauit, quomodo non & nos debemus quantum poſſumus, reuerentiam & honorem oſtendere? Enimuerò & reges ipſi declarant quàm venerabiles illos dies habeant, mandantes vt omnibus ſint induciæ & feriæ, qui ciuilibus funguntur negociis, claudẽdo fores iudiciorum, & auferendo omnes litiũ & contentionum ſpecies, quò magna tranquillitate ac quiete liceat ad ſpiritualia rectè perficienda feſtinare. Et non hoc ſolùm, ſed & aliã liberalitatẽ oſtendunt. Habitantes enim in carceribus à vinculis ſoluunt, & pro humano virili dominũ ſuũ imitantur: quia ſicut ipſe graui nos peccatorũ carcere exoluit, & innumeris bonis frui fecit: eodem modo & nobis faciendum eſt, vt ſimus imitatores miſericordiæ domini Dei noſtri. Vidiſtis quomodo ſinguli reuerentiã & honorem exhibeamus diebus iis, qui nobis tot bonorum ſunt authores? Proinde rogo nunc, ſi vnquam aliâs, vt repulſis vanis cogitationibus, & mẽte purgata ac vigili aſſimus. Nullus eccleſiam ingreſſus ſeculares curas aduocet, vt digna laborum mercede recepta, iterum domum proficiſci liceat. Age igitur conſuetam vobis menſam iterum proponamus, & veſtram charitatẽ refocillemus, prolaturi in medium quæ lecta ſunt ex beato Moſe, & indicaturi diuinæ ſcripturæ diligentiam. Nam poſtquã hiſtoriæ de beato Noë finẽ impoſuit, genealogiam conſequenter à Sem exorditur, & dicit: *Et Sem nati ſunt et ipſi patri omniũ filiorũ Heber, fratri Iaphet maioris filij.* Deinde confecto nominum catalogo ait: *Et Heber nati ſunt duo filij, nomen vni Phalek: quia in diebus illius diuiſa eſt terra.* Conſidera quomodo ſigni nõ multo poſt futuri præſcientiam, vocabulo nati pueri indidit, vt cùm videris rem opere adimpletam, non vltrà mireris, videns diuinitus hoc pueri nomine prædictum. Nam poſtquam catalogum eorum fecit, qui poſtea nati
Cap.11. ſunt, inquit: *Et erat omnis terra labium vnum, & vox vna omnibus.* Non de terra loquens, ſed de hominum genere, vt nos doceat vnam linguam omni hominum fuiſſe naturæ. Et erat omnis terra labiũ vnũ, & vox vna omnibus. Labium vnũ, ſermonem dicit, & idipſum iterũ per vocem ſignificãs omnes vſos eadem voce & lingua. Et quòd de loquela dictum ſit, quod fuerit omnis terra labiũ vnum, audi ſcripturã alio loco dicentem: Venenum aſpidum ſub labiis eorum. Ita ſolet ſcriptura labiorũ nomine loquelã appellare. *Et factũ eſt cùm mouerent illi ab Oriente, inuenerũt campum in terra Sennaar, & habitauerunt illic.* Vide quomodo humanum genus non poteſt ſubſiſtere intra ſuos limites, ſed amplius concupiſcens, maiora ſupra ſe appetit. Atq; hoc eſt quod humanũ genus potiſſimum perdit, quia non vult naturæ ſuæ menſuram agnoſcere, ſed ſemper maiora deſiderat & quæ ſupra ſuã ſunt dignitatem votis concipit. Hinc & qui ad mundana reſpiciunt opera, ſi quando multo abundauerint auro, & potentes fuerint, quaſi obliti ſuæ naturæ, in tãtum ſe faſtigium efferri volũt, vt vſque in profundum ipſum deducãtur. Et hoc videmus quotidie cõtingere, quamuis nec hac ratione emendatiores euadant alij. Et ſi ad parũ tempus corripiãtur, ſubitò tamẽ omnium obliti, iterũ eãdem vadunt viam, & in eadem præcipitia deferuntur: id quod & nunc videre licet apud illos factum. Et factum eſt cum mouerent illi ab oriente, inuenerunt campum in terra Sennaar, & habitauerunt illic. Vide quomodo paulatim docet nos lubricam illorum volũtatem. Quoniam viderunt, inquit, campum migrantes, & relicto priori loco, illic habitauerunt. Deinde dicit: *Dixit homo proximo ſuo, venite, cõficiamus lateres, & coquamus eos igni. Et facti ſunt illis lateres in lapidem, & bitumen erat illis cœnum. Et dixerũt: Venite ædificemus nobis ciuitatẽ, & turrim, cuius caput erit vſque in cœlum. Et faciamus nobiſipſis nomen, priusquam diſpergamur ſuper omnem terram.* Vide quomodo abutuntur vocis æqualitate, & quomodo vanũ viuẽdi cõſiliũ ſit multorũ malorũ occaſio. Venite, inquit, faciamus lateres in lapidẽ, & bitumen in cœnũ. Vide quanta ſecuritate volũt ædificare, neſciẽtes quòd
Pſal.126. niſi dominus ædificauerit domum, fruſtra laborant qui ædificant eam. Et ædificemus, inquit, nobis ciuitatem: non Deo, ſed nobiſipſis. Vide oro quàm inualuit malitia, habentes adhuc recentem memoriam generalis in diluuio interitus, in tãtam inciderunt inſaniam. Et ædificemus, inquit, nobis ciuitatem, & turrim, cuius caput erit vſq; in cœlum. Nomine cœli, audacem illorum temeritatem ſcriptura diuina per hyperbolen docet. Et faciamus, inquit, nobiſipſis nomen. Vidiſti radicem mali? vt, inquit, perpetuam memoriam cõſequamur, vt noſtri perpetuò memores ſint poſteri: tale erit noſtrum opus, vt nũquã obliuioni tradatur. Et hoc faciamus priusquam diſpergamur ſuper faciem omnis terræ. Adhuc, inquit, congregati † gloriam noſtrã operemur,] vt poſteritati perpetuum nomen relinquamus. Sunt multi etiam hodie qui illos imitantur, & talibus operibus celebrari volunt, qui ſplendidas domus ædificãt, & lauacra, & porticus, & deambulacra: quorũ ſi aliquẽ rogaueris, quare ita laboret, tam miſer ſit, tantóſque pecuniarum faciat ſumptus, eóſq; inutiles: nihil aliud audies, quàm hæc verba, vt immortalem ſeruet memoriam, & audiat quòd illius eſt hæc domus, illius hic ager. Sed hoc non eſt tam laudem, quàm crimen ſibi parere. Nam ſtatim ad hæc ſubiungentur plurimarum contumeliarum verba: Domus hæc huius eſt, huius auari, huius rapacis, huius viduarum & orphanorum ſpoliatoris. Igitur hoc non eſt memoriam aſſequi, ſed perpetuis obijci criminibus, & etiam poſt mortem infamari, & ſpectatorum linguas acuere in blaſphemiam, & accuſationem eius qui illam poſſidet. Quòd ſi omnino æternam memoriã amas, ego tibi viã monſtrabo, qua poteris ſemper celebrari, & quæ dabit tibi fiduciam in futuro ſeculo. Hoc pacto igitur poteris & commemorari, & celebrari quotidie, encomiíſque euehi & poſt hanc vitam, ſi has pecunias in manus inopum diſpenſes, relictis lapidibus, & ſplendidis ædificiis, & villis, & balneis. Hæc memoria

Marginal notes: Pſal.13. & 139. — † longiores in ea ſint horæ, ſunt enim aliæ quæ multò prolixiores horas habent. — * πολλοί, i. multi. interpres legit πιςοί. — † quod nobis viſum eſt efficiamus.) pro τὸ δόξαν videtur legiſſe τὴν δόξαν.

immortalis,hæc memoria innumeros tibi thesauros cõ
ciliat,hæc memoria à sarcina peccatorum alleuiat,hæc
multam tibi fiduciam apud Deum cõciliat. Cogita ob-
secro & hæc verba quæ singuli dicturi sunt: Ecce hunc
misericordem & benignum,hunc mansuetũ, hunc suã-
Psal.111. uem, hunc tam largum dispensatorem. Dispersit enim,
inquit,dedit pauperibus,iustitia eius manet in seculum.
Pecuniarum ita dispersæ diuitiæ expendentem non re-
linquunt,sed expectant:retentę autem,simúlque inclu-
sæ, etiam se seruantem secum perdunt. Dispersit enim,
inquit,& dedit pauperibus. Sed audi quid sequitur:Iu-
stitia eius manet in seculum. Vno die diuitias dispersit,
& iustitia eius manet in seculum, & memoriã facit im-
mortalem.Vidisti memoriam,quæ se in omne seculum
extẽdit?vidisti memoriam magnis & ineffabilibus ple-
nam bonis?Tali ædificio nostri memoriã relinquere stu
deamus.Nam lapidibus ædificasse non solùm nihil no-
bis prodesse poterit, sed nos continuò & clara voce in-
famabit.Et nos hinc abim⁹ deferẽtes peccata inde par-
ta,& ædificia hîc relinquimus: quin nec frigidã & inu-
tilem memoriã consequimur,sed potius probris detur-
pamur,nomẽque statim transit ad alterum.Etenim sic
res habent,vt ab hoc ad alium transeant, & ab illo iterũ
in alium.Et hodie quidem domus dicebatur huius,cras
vel alio die & mox dicetur alterius.Interim spõte nosi-
psos decipimus,putãtes nos dominium quoddam pos-
sidere,nescientes quòd solùm vsu fruimur, & siue veli-
mus, siue nolimus, aliis concedemus: & iam præter-
eo quòd iis etiam quibus nõ fauemus. Omnino tamen
si memoriam concupiscis,& huius tibi tantum studium
est:audi quomodo viduæ memores sunt Tabithæ, &
Act.9. quomodo circumstant Petrum flẽtes, & demõstrantes
togas & vestes,quas faciebat illis,cum adhuc superesset
Dorcas. Vidisti domus animatas,vocem emittentes,&
tãtæ virtutis,vt à morte ad vitam reuocare queant? Nã
postquam circumsteterunt Petrum, calidas lachrymas
profundentes, cibúmq; & quibus opus habebant quæ-
rẽtes,Petrus iectis omnibus,& positis genibus, orauit:
& cùm excitasset illam, vocauit sanctos & viduas, assi-
gnauit istis viuam.Si memoriam quæris,si veram glori-
am amas, hanc imitare, tales domus extrue, noli sum-
ptus tuos inanimatis impendere, sed cum illis qui eius-
dem sunt generis misericordiã facito. Hæc laude digna
est memoria, hoc magnum lucrum affert. Cæterum,ad
institutũ redeamus, & videamus illorum virorum, qui
tunc erãt,audaciam. Illorum enim affectiones, nostræ,
si sapere voluerimus, emendationi seruiunt. *Et ædifice-
mus*,inquit,*nobis ciuitatem,& turrim,cuius caput erit vsque
in cœlum. Et faciamus nobis ipsis nomen, priusquam disperga-
mur super terram.* Vide quomodo superbiam mẽtis illo-
rum ostendit. Et ædificemus, inquit, nobis ciuitatem.
Et iterũ: Faciamus nobisipsis nomen. Etiam post dilu-
uium,& generalem omnium interitum non minoribus
malis occupantur. Quid ergo fiet?quomodo ab insania
sua reprimentur? Pollicitus est Deus,se non vltrá factu- D
rum diluuium,nimirum misericordiæ suæ consuetudi-
nem seruans. Illi autem neq; pœnis emendatiores facti
sunt,neque beneficiis meliores.Audi quę sequuntur,vt
discas ineffabilis misericordiæ Dei magnitudinem. *Et
descendit*,inquit,*dominus Deus,vt videret ciuitatem & tur-
rim, quam ædificabant filij hominum.* Vide quomodo hu-
mano more scriptura loquitur.Et descendit,inquit,do-
minus, non vt humano modo intelligamus, sed vt per
hoc erudiamur, nunquam temerè fratres condemnan-
dos,neq; auditu solo iudicandũ,nisi pluribus argumen-
tis prius certi reddamur.Omnia enim à Deo ideo fiunt,
& ob hoc tãta ad erudiẽdum humanũ genus vtitur ser-
monis attẽperatione.Descendit,inquit,dominus Deus,
A vt videret ciuitatẽ & turrim. Vide quomodo nõ statim
ab initio illorũ reprimit insaniã, sed longanimi lenitate
vtitur, & expectat donec malitiam suam opere decla-
rent,& tunc conatus eorum impedit. Ne enim quis di-
cere possit, deliberasse quidẽ illos, sed quæ decreuerãt,
in opus non deduxisse, præstolatur donec animo dest-
natum opus aggrediantur, & tunc monstrat eis quàm
inutilia attentarint. Descendit,inquit, dominus Deus,
vt videret ciuitatem ac turrim quam ædificabãt filij ho-
minum. Vide misericordiæ excellentiam permisit illos
laboribus sese affligere,vt rerũ experientia præceptoris
loco illis esset. Et quoniam vidit malitiam inualescere,
& morbum increscere, nõ vsque ad finem permittit,
sed suam declarat bonitatem: quemadmodũ medicus
bonus videns morbum augeri, & vlcus incurabile fieri,
statim sectione vtitur, vt omnẽ morbi causam aboleat.
Dixit,inquit, *dominus Deus, ecce genus vnũ,& labium vnũ
omnium*: hoc est,vox vna & lingua vna. *Et hoc cœperunt*
B *facere, & nunc non cessabunt ab ijs quæ decreuerunt facere.*
Attende domini misericordiam. Quoniam conatus il-
lorũ impediturus erat, primùm † cum illis expostulat,] deser.
& quasi ostendit peccati eorum magnitudinem, & in- nem os-
gratitudinis excellentiam, & quòd abusi sunt linguæ & ficit.
vocis vnitate. Ecce enim, inquit, genus vnum & labiũ
vnum omnium. Et hoc cœperunt facere, & nunc non
cessabunt ab iis quæ decreuerunt facere. Hic enim Dei
mos est,vt punitur⁹ prius indicet quàm magna sint pec-
cata,† & quasi expostulans etiam ipse satisfaciat nobis] & vi-
ac tunc tandem corripere incipiat.Nam & cùm terribi- deser.
le illud diluuium interminaretur,dicit scriptura: Vt au- nem: quin
tem vidit Deus, quòd multiplicatæ sunt malitiæ homi- comp
num, & vnusquisque cogitat in corde suo diligenter
in mala à iuuentute,delebo hominem. Vidisti quomo-
do prius monstrauit malitię eorum excellentiã?& post-
ea dicit:Delebo hominem:ita & nũc: Ecce genus vnũ,
& labium vnum omnium, & hoc cœperũt facere. Si in
C tanta concordia, & linguæ vnitate in tantam incide-
runt insaniam: vbi tempus processerit, quomodo non
deteriora attentabunt?Non cessabunt enim ab his quæ
decreuerunt vt faciant: nihil eorum impetum & ardo-
rem morari poterit, sed omnia quæ statuerunt secum,
studebunt perficere, ni statim pro attentatis pœnã luãt.
Id quoq; inueniet aliquis & de protoplasto factũ esse.
Eiecturus enim illum Deus à paradisi incolatu,agè, in-
quit,quis annunciauit tibi quòd nudus esses? & iterum:
Ecce Adam factus est quasi vnus ex nobis,vt sciat bonũ
& malũ.Et nunc ne fortè extendat manũ,& accipiat de
ligno vitæ,& comedat,& viuat in seculum. Et emisit il-
lum dominus de paradiso.Etiã nunc inquit:Ecce genus
vnum & labiũ vnũ omnium,& hoc cœperunt facere,&
nunc non cessabunt ab iis quæ decreuerunt facere. *Ve-
nite,& cùm descenderimus, confundamus illorum linguas,vt
ne audiat vnusquisque vocem proximi.* Vide iterum verbo-
rũ humilitatem.Venite,inquit, & cùm descenderimus:
quid volũt sibi verba hæc?Opúsne habet cooperatione
dominus ad correctionem,& subsidio ad illorũ destru-
ctionem?Absit.Sed sicut iam dixit scriptura:Descendit
dominus: docens nos per hoc quòd euidenter malitiæ
illorum vidit excellentiã:ita & hîc dicit:Venite,& cùm
descenderimus. Dictum est eeu ad honore pares.Veni-
te, inquit,& cùm descẽderimus,confundamus illorum
linguas,vt ne audiat vnusquisque vocẽ proximi. Pœna
hac quasi perpetua nota fugillabo illos, quæ eos omni
seculo comitabitur, neque huius vllo tẽpore obliuiscã-
tur. Nam quia abusi sunt vocis vnitate, ideo vocis di-
uersitate castigare volo. Sic enim vbique facere cõsue-
uit dominus. Hoc ab initio & in muliere factum est.
Abutebatur honore concesso,vnde subiecta est viro.Et
similiter

similiter Adæ contigit: quia enim ex multa prosperita-
te,paradisíque incolatu nihil lucrifecit,sed prævaricã-
do pœnæ obnoxius est factus, eiecit eum ex paradiso,
& pœnam ei perpetuam iniunxit,dicens: Spinas & tri-
bulos germinabit tibi terra. Hi quoque honore pares,
& eiusdẽ linguæ,honore concesso in malũ abusi, quam
grauiter peccarint,ex linguarum varietate sunt experti.
Et confundamus illorum,inquit,linguam, vt ne audiat
vnusquisque vocem proximi.Vt sicut linguæ vnitas co-
habitationem fecit,ita linguę diuersitas dispergat. Nam
quibus non est idem sermo & lingua, quomodo coha-
bitare possunt?*Et dispersit illos*,inquit, *dominus Deus ab il-
lo loco super faciem vniuersæ terræ, & cessauerunt ædificantes
ciuitatem & turrim.* Considera domini misericordiam,
in quantam animi hæsitationem ipsos impulit. Amen-
tibus enim postea similes fuerunt. Et ille quidem impe-
rabat hoc, & alius suppeditabat aliud, inutilísque fuit
omnis illorum conatus:ideo cessauerunt etiam ædifica-
re ciuitatem & turrim. *Et idcirco vocatum est nomen illius* B
confusio, quia illic confudit dominus Deus labia omnis terræ.
Vide quot res fiunt, vt memoria huius facti in omnia
secula producatur. Primùm linguarum fit diuisio, imò
ante hoc nominis appellatio. Phalek enim nomen, q
Heber puero imposuit, partitionem significat: deinde
loci agnominatio: confusio enim vocatus est, id quod
Babylon sonat.Postremùm Heber ipse mansit idem ser
uans idioma,quod & antea habebat,vt manifestum di-
uisionis huius signum foret.Vidisti per quot res immor
talem nullàque obliuione delendam huius facti memo
riam seruari voluerit? Hinc enim pater filio postea co-
gebatur dicere causam tam diuersæ vocis. Et puer à pa-
tre discebat quare Babylon à confusione nomen sorti-
ta fuerit, nempe quod illic dominus Deus confudit la-
bia vniuersæ terræ,& ab illo loco dispersit illos.Nam v-
trũque loci appellatio mihi significare videtur, & quod
linguas confudit,& inde dispersio orta sit. Audiuistis di
lecti,vnde dispersionis varietatísque linguarum orta sit C
causa. Fugiamus obsecro, ne hos imitemur: & iis quæ
nobis Deus concessit,ne abutamur: & naturam huma-
nam considerantes, ea consultemus quæ homines de-
ceant qui mortales sint: & considera præsentis vitæ fra-
gilitatem, quia breue est tempus vitæ nostræ, reponamus
& thesaurizemus prius fiduciã, operando bona o-
pera.Et non solum per hos dies seruemus ieiunij feruo-
rem,sed etiam eleemosynæ largitatem,& precum con-
tinentiam.Etenim ieiunio preces semper cõiunctas esse
oportet.Et quod hoc verum sit,audi Christũ dicentem:
Matt.17. & Marc. 9. Act.14. 1.Cor.7. Hoc genus dæmoniorum non egreditur nisi in precatione & ieiunio.Et iterum de apostolis dicitur: Nã cùm
orassent,inquit,& ieiunassent, cõmendauerunt eos do-
mino, in quẽ crediderant. Et iterum inquit Apostolus:
Ne fraudetis inuicem, nisi in precatione & ieiunio. Vi-
disti quomodo ieiunium hoc subsidio indigebat? Tunc
enim potissimùm preces cum attentione fiunt, cùm ex-
peditior est mẽs nostra, neque grauata,neque malo de- D
liciarũ onere pressa fuerit.Magna arma sunt preces, ma-
gna securitas, magnus thesaurus, magnus portus, refu-
gij locus,modo sobrij & vndequaque mente nostra col
lecta, inimicóque nostræ salutis nullo aditu permisso,
dominum adeamus. Scit enim hostis noster, quod per
tempus illud possumus de iis quæ ad nostram salutem
attinent,loqui, & peccata confiteri, & vulnera medico
ostendere,& sanitatem consequi:ideo maximè obsistit,
omniáque facit & tractat, vt nos supplantet, negligen-
tésque faciat. Proinde sobrij simus obsecro, & scientes
illius insidias, maximè tempore isto operam demus, vt
illi,quasi præsentem illum,& ante oculos stantem viden
tes,obluctemur:& cogitationem omnem, quæ nos in-
A terturbare possit, repellamus:totíque nitamur ita loqui,
vt non solum verba,sed & mens verborum comes Deũ
accedant. Nam si lingua quidem proferat verba, mens
autem foris sit, sua tractans negocia, & imaginans quæ
in foro agantur, nulla nobis vtilitas est, fortassis autem
& maior condemnatio. Enimuerò si cùm homines ac-
cedimus, tam intenti sumus, vt propè stantes sæpe nu-
mero non videamus,sed colligimus mentem,& ad eum
solum spectamus quem accedimus:quantò magis apud
Deum idem facere continuò, & iugiter precibus insiste
re congruit? Propter hoc & Paulus scribens, dicebat:
Orantes in omni tempore, orate & in spiritu: non lin- Ad Eph. 6.
gua tantum,& cum perpetua, inquit, vigilantia, sed &
in spiritu. Spirituales enim, inquit, sint vestræ petitio-
nes, sobria sit ratio, & iis quæ dicuntur mens intendat.
Talia petite, qualia à Deo petere conuenit, vt & petita
obtineatis.Et in illud incumbẽtes, & toti expergefacti,
sobrij,& mente solliciti,non oscitantes, & vt somnicu-
losorum mos est, vos fricantes,& hinc & inde mentem
vertentes:sed magno timore & tremore salutem vestrã
operemini. Beatus enim, qui propter reuerentiam me-
tuit omnia. Magnum bonum sunt preces.Nã si homini
quis loquatur virtute prædito, non paruum inde fructũ
percipiet:quãtis bonis fuetur is,cui cum Deo colloqui- Psal.105.
um fuerit?Oratio enim colloquiũ est cum Deo. Quod
vt scias,audi prophetam dicentem: Iucundum sit Deo
eloquium meum: hoc est, sermo meus appareat Deo.
An non enim præstare potest priusquam petamus? Ve-
rùm propter hoc differt & expectat, vt occasionem ac-
cipiat, qua iustè nos sua cura dignos faciat. Siue autem
consequamur quod petimus, siue non consequamur,
perseueremus semper in oratione.Et non solum gratias
agamus si consequamur,sed etiam si repulsam passi fa-
cerimus.Nam cùm Deus aliquid nobis denegat,non mi-
nus est quàm si cõcessisset.Nescimus enim nos,quę no-
bis conducant,sicut ipse nouit.Itaque siue voti compo-
tes, siue impotes simus, gratias agere debemus. Et quid
miraris, si nos nescimus quid nobis prosit? Paulus talis
& tantus,qui ineffabilia illa consecutus fuit, ignorabat,
& quę non expediebant precabatur.Nam quia videbat
se tot molestiis cingi, ac circundari crebris tentationi-
bus,orabat vt ab eis liberaretur: idque non semel, neq; 2.Cor.12.
iterum,sed & sæpius.Tertiò enim,inquit,dominum ro- & nõ im-
gaui. Tertiò autẽ,vocauit sæpe † & non vulgariter.] Vi- petrauit.
deamus quomodo affectus fuerit. Num grauatim tulit?
num segnior fuit?num languescebat?Non.Sed quid in-
quit? Dixit, sufficit tibi gratia mea. Virtus enim mea in 2.Cor.12.
infirmitate perficitur.Non solum non liberauit illũ præ-
sentibus malis,sed in ipsis perseuerare permisit.Esto:vn-
de autem manifestum quod non tulit grauiter? Audi i-
psum qui dicit, postquam didicit hoc probari domino:
Volupè igitur gloriabor in infirmitatibus meis. Non so
lùm,inquit,postea liberari nõ requiro, sed & magna vo
luptate gloriabor in illis.Vidisti gratam animam? Vidi-
sti eius in Deum amorem?Audi etiam dicentem: Quid
enim precemur vt oportet, nescimus. Impossibile, in- Rom.8.
quit,est,cum nos homines simus,†id]certò scire.Relin- omnia.
quendum ergo hoc est omnium conditori, sumendáq;
sunt cum gaudio &voluptate quæcunque ipse voluerit:
nec spectandum ad speciem eorum quæ fiunt, sed quid
acceptum sit domino. Magis enim scit quid nobis pro-
sit, quàm ipsi nos. Ipse nouit quomodo salus nostra pa-
randa.Nostrum ergo sit opus, continuis insistere preci-
bus, & non ægrè ferre si differatur quod petimus, sed
longanimes esse. Neque enim renuens preces nostras
differt: sed hac arte sedulos nos efficiens, ad semet-
ipsum attrahere vult. Nam & pater quamuis benig-
nus, cùm à puero rogatur, abnuit, quasi non volens

dare: non vt neget, sed vt ardentius petat, & sibi magis
concilietur. Hæc itaque legentes, non desperemus, non
Luc. 18. deficientes accedamus ad eum, & preces dicamus. Equi-
dem cùm crudelem & inhumanum illum iudicem, qui
neque Deum timebat, neque homines reuerebatur,
mulieris sedulitas coëgit, & prouocauit, vt sibi succur-
reret: quantò magis nos si voluerimus illam imitari mu-
lierem, ad opitulandum nobis prouocabimus mansue-
tum & misericordem nostrum dominum, compatien-
tem, & ad saluandum nos occurrentem? Discamus er-
go vt ipsi à precibus auelli nequeamus, sed perpetuò
incumbamus illis, tam die quàm noctu: & magis no-
ctu, quando nullus interturbat, quando magna co-
gitationum tranquillitas, quando absunt turbulen-
tiæ, quando nullus est qui ab accessu prohibet & abdu-
cit, quando collecta mens omnia diligenter referre po-
test animarum medico. Cùm enim beatus Dauid rex si-
mul ac propheta, tantis implicitus negociis, purpura &
Psal. 118. diademate amictus dicat: Media nocte surgebam ad cõ-
fitendum tibi super iudicia iustitiæ tuæ: quid nos dice-
mus, qui priuatam & ociosam vitam agimus, neque ea-
dem quæ ille facimus? Nam cùm in die multis circun-
daretur curis, negotiis, & tumultibus, nec tempus inue-
niret aptum suo ad Deum accessui, relaxationis tem-
pus, quod alij somni tempus faciunt in mollibus stratis
recumbentes, & hinc & inde se versantes, rex tantis
vinctus curis, accedendi ad Deum tempus faciebat,
seorsim Deo loquens, & synceræ intentæque precatio-
ni deditus, perficiebat quæcunque volebat, & oratio-
nibus suis bella conficiebat, trophæaque statuens, vi-
ctoriam victoriæ copulabat. Habuit enim inuicta arma,
superna scilicet præsidia, quæ non solũ ad humana bel-
la conficienda sufficiunt, sed etiam ad dæmonum co-
hortes peruincendas. Igitur & nos hunc imitemur pri-
uati & idiotæ regem, ociosam & quietam vitam agen-
tes, cum qui in purpura & diademate monachorum vi-
Psal. 41. tam transcendit. Audi enim eum iterum alibi dicẽtem:
Factæ sunt mihi lachrymæ meæ panes die ac nocte. Vi-
disti animam in continua compunctione? Alimonia
mea, inquit, panis meus, cibus meus, conuiuium meum,
non erant alia quàm lachrymæ, tam die, quàm nocte. Et
Psal. 6. iterum: Laboraui in gemitu meo, lauabo per singulas
noctes lectum meum. Quid dicemus, vel quid respon-
debimus, neque eam compunctionem declarare volen
tes, quam rex tot obseptus negociis egit? Quidnam, dic
oro, oculis illis formosius, perpetuo lachrymarum im-
bre, & quasi margaritarũ decore ornatis? Vidisti regem,
qui noctibus atque diebus lachrymis precibúsque de-
ditus fuit? Specta & doctorem orbis in carcere compe-
ditum, vnà cum Sila orantem tota nocte, neque dolore,
neque vinculis prohiberi: sed eò magis ingentem fer-
uidúmque amorem declarare erga dominum. Paulus e-
Act. 16. nim, inquit, & Silas media nocte orantes, laudabant
2. Cor. 12. Deum. Dauid in regno & diademate, lachrymis & pre-
cibus totam vitam insumebat. Apostolus, qui in tertiũ
cœlum raptus, cui arcana sunt reuelata mysteria, media
nocte in vinculis preces & laudes offerebat domino. Et
rex media nocte expergefactus confitebatur. Et aposto
li media nocte concinẽtes preces & laudes reddebant.
Illos imitemur & nos, & precum continuitate vitam no
stram muniamus, & nullum nobis vnquam erit obsta-
culum. Nihil enim est quod obesse nobis potest, modo
sobrij simus. Num loco & tempore nobis opus est?
1. Tim. 2. Omnis locus, omne tempus huic accessui cõuenit. Ite-
rum audi magistrum orbis dicentem: In omni loco le-
uantes sanctas manus absque ira & disceptatione: si mẽ
tem habueris purgantem se ab illicitis affectionibus, e-
tiamsi in foro, etiamsi in domo, etiamsi in via, etiamsi in
carcere, etiamsi in mari, etiamsi in diuersorio, etiamsi in
officina, & vbi fueris cõstitutus, poteris inuocato Deo
precum fieri compos. Quod cùm scimus, obsecro vt
cum ieiunio precum faciamus diligentiam, subsidium
nobis inde parantes: quò & supernã assecuti gratiam, &
præsentem vitam ita agamus vt Deo probetur, & in fu-
turo misericordiam aliquã adipiscamur, gratia & mise-
rationibus domini nostri Iesu Christi, cum quo patri &
Spiritui sancto sit gloria, imperium, & honor, nunc, &
semper, & in secula seculorum. Amen.

Et accepit Thara Abram & Nachor filios suos, & Loth filium Aram filij sui, & Saram nurum suam, uxorem autem Abræ filij, & eduxit eos ex terra Chaldæorum, vt proficiscerentur in terram Chanaan: & venerunt usque Charran, & habitauit illic.

HOMILIA XXXI.

GRATIAS vobis habeo gratias, quòd hesternum de oratione sermonem tanta voluptate suscepistis, & tanto studio in auditorium confluitis. Facit enim hoc etiam nos alacriores, vt spirituale conui-
uium largius vobis proponamus. Quia & agricola si quando videt agrum seminatum virescere & germina-
re, nihil quod ad se attinet, intermittit, quotidie con-
gruam illius curam agens: & die noctúque considerans,
ne fortè quid labores suos lædat. Simili modo & ego
spiritualem hunc agrum vestrum florere, & semen hoc
in sinibus vestræ mentis vtiliter recondividens, gaudeo
& lætor, multúmque sum anxius, non ignorans quàm
malignus sit hostis, qui vestræ saluti insidiatur. Et quem-
admodum piratæ quando vident nauem multis merci-
bus oneratam, & plurimas adducentem diuitias, tunc
potissimum variis moliuntur insidiis, vt possint merci-
bus omnibus nauigãtes illos spoliare: ita sanè & diabo-
lus, cùm viderit spirituales diuitias coaceruatas, alacrita
tem seruidam, mentẽ vigilem, & quotidie diuitias au-
geri, cruciatur, & dentibus frendet, & quasi pirata cir-
cumit, & innumeras excogitat artes, vt si quà vel par-
uum inueniat aditum, quicquid nobis est spiritualium
diuitiarum deprædetur. Igitur sobrij simus, obsecro, &
quantò magis spirituales nostræ facultates crescunt, tan
tò & vigiliæ nostræ intendantur, vt vndequaque exclu-
damus eius insidias, & gratiam Dei vita optima nobis
conciliantes, superiori loco stemus, quàm vt illius iacu-
la nocere queant. Mala enim bestia est, & multiplices
machinationes struit. Et quando non potest rectà nos
ad vitia allicere, & suis dolis inescare (non enim cogit,
vel vim facit, absit: sed decipit tantum, & quos negligen
tes videt, supplantat) quando igitur salutem nostrã ma-
nifestè lædere nequit, sæpe per opera virtutis quæ agi-
mus, clanculò esca illata, diuitias nostras auehit omnes.
Quid igitur? Hoc quod dico, operæ precium fuerit ma-
nifestius explicare, vt illius cognitis insidiis, damnum
quod inde nascitur, vitare possimus. Quando videt nos
à manifestariis vitiis abhorrere, & fugere intẽperantiã,
continentiam verò amplexari: adhæc auersari auaritiã,
odio habere iniustitiam: ridere & contemnere delicias,
iciuniis autẽ & precibus vacare, ac eleemosynis dare o-
peram: tunc alium comminiscitur dolum, quò pessun-
det omnes nostras opes, operáque nostra faciat inutilia.
Nam eos qui magna constantia machinationes suas
vicerunt, facit vt bonis operibus inflentur, & ad huma-
nam spectent gloriam, quo scilicet à vera eos gloria fa-
ciat excidere. Quippe spirituale quid faciens, & huma-
nam respiciens gloriam, mercedem suam hîc accipit, &
iam vltrà Deum non habet debitorẽ. Accipit enim lau-
des suas, à quibus vt glorificetur quærit, & se priuat illis

illis quas Dominus promisit, vtpote maioris faciẽs mo-
mentaneam hominũ laudem, quàm Dei omnium con-
ditoris: id quod Christus de precibus, eleemosynis, &
Matth. 6. ieiuniis antea docuit, sic dicens: Quando ieiunas, vnge
caput tuum, & laua faciem tuam, vt ne videaris homini-
bus ieiunans, sed patri tuo qui est in occulto: & pater
Ibidem. tuus qui videt in occulto, reddet tibi in propatulo. Et i-
terum: Quando facis eleemosynam, ne tuba canas, in-
quit, ante te, sicut hypocritæ faciunt in synagogis &
plateis, vt glorificentur ab hominibus. Amen dico vo-
bis, acceperunt mercedem suam. Vidisti quomodo, qui
hanc inquirit, illam amittit? Qui autem virtutem ita o-
peratur, vt latere velit homines, in die illo terribili in
manifesto accipiet à Domino retributionem. Nam pa-
ter tuus, qui videt in occulto, reddet tibi in manifesto.
Quasi diceret: Ne cogites, nullus homo laudabit te, &
virtutem clam facis: sed hoc cogita, tanta erit Domini
liberalitas, quòd non sinet hoc clam vel in occulto esse:
sed præsente omni hominum genere, ab Adam vsque
ad consummationem seculi te prædicabit, & corona-
bit, & retributiones laborum virtutis dabit tibi. Qua
igitur excusatione digni erimus, & laborem virtutis
sustinentes, & propter momentaneam euanidámque
& vilem hominum gloriam, æterna illa nosmetipsos
priuantes? Obsecro igitur, vt nos bene muniamus, &
quodcunque spirituale opus aggredimur, studeamus in
promptuariis animi nostri recondere, vt laudet nos o-
culus ille qui nunquam dormitat: non vt ab hominibus celebremur & laudemur, & ita indigni efficiamur
quos Dominus laudet. Ambo enim hæc pernicialia
sunt, & saluti nostræ detrimentosa, & spirituale aliquid
operando ad humanam spectare gloriam, & bene ali-
quid operando sublime de se sapere. Idcirco sobrios es-
se oportet ac vigiles, & conquirere nobis quotidiana è
sacris literis pharmaca, ita vt perniciosis affectionibus
istis nõ irretiamur. Nam etsi quis innumera bona opera fecerit, virtutémque omnem absoluerit, si tamen ma-
Luc. 18. gnum quid de se sentit, maximè omnium miserabilis
est & miser. Quod nobis manifestum est ex iis quæ pha-
risæo acciderunt, qui vt magna de se sensit, & publica-
num contempsit, subitò deterior factus est publicano,
& omnes virtutum diuitias lingua sua effudit: & se nu-
dans exhauriénsque, pertulit rarum & nouum naufra-
gium: apprehenso enim littore omnes merces suas si-
mul perdidit. Nam si ita accidat aliquid propter preces
indignè dictas, perinde est ac si quis in portu naufragi-
um faciat. Propterea & Christus discipulis suis præci-
Ibid. 17. piens, dicebat: Quando omnia feceritis, dicite: serui in-
utiles sumus. Quo dicto munire eos vult, & quàm lon-
gissimè à pernicios is illis affectionibus alienare. Vidistis
dilecti, quomodo neque qui humanam gloriam ambit,
eius gratia virtutis agens opera, vtilitatem aliquam per-
cipit? & quòd qui omnib⁹ virtutibus prẽditus est, si post
bona opera infletur, & magnum aliquem se existimet,
nudus omnino fiat, & omniũ vacuus? Fugiamus igitur
obsecro, pernicios as illas affectiones, & ad illum sem-
per vigilem oculum spectemus tantum: & nihil † quan-
tum ad hoc attinet, commune habeamus cum homini-
bus,] neque ab eis laudari quæramus: sed contenti si-
mus dominica laude. Cuius laus, inquit, non ex homi-
nibus, sed ex Deo. Et quò magis virtutibus locupleta-
mur & crescimus, hoc magis modesti simus & humilie-
mur. Nam etsi ad summum virtutis apicem pertigeri-
mus, & contrà supputauerimus iusta gratitudine Dei in
nos beneficia, bene videbimus quòd nihil obtulerim⁹,
adeo multa ille in nos cumulauit. Hinc enim omnes
sancti probati fuerunt, & Deo accepti. Hoc vt scias, au-
di doctorem orbis, animam illam quæ in cœlo versata

commune habeamus cum nostri generis hominibus. Ioan. 12.

fuit, quomodo post tot præclara opera, post tantum de
cœlo testimonium (Vas enim, inquit, electionis est mi-
hi hic) non obliuiscitur suorum delictorum, sed vtris-
que manibus, vt aiunt, ea versat, & neque eorum me-
moriam obliterari patitur, de quibus certissimus erat,
quòd per baptismum fuerant dimissa: sed clamat & di-
cit: Minimus sum apostolorum, & non sum dignus vt
1. Cor. 15. vocer apostolus. Et postea, vt excellentem eius disca-
mus humilitatem, addit: Eò quòd persecutus sum ec-
clesiam Dei. Quid agis ô Paule? Dominus per miseri-
cordiam suam deleuit & ignouit omnia peccata tua, &
tu ea adhuc subinde versas, & memoras? Etiam. Scio
enim, dicit, & non ignoro quòd ea Dominus meus di-
miserit: sed dum mecum considero quæ fecerim, & vi-
deo diuinæ misericordiæ pelagus, bene disco quòd gra-
tia & misericordia Dei sum quod sum. Nam cùm dixis-
set, non sum dignus qui vocer Apostolus, eò quòd ec-
clesiam Dei sum persecutus, subdidit: Gratia autem
Dei sum id quod sum. Ego quidem, inquit, tanta fere-
bar insania, ineffabilis autem eius bonitas & gratia re-
missionem dedit. Vidisti animam cõtritam, & circum-
ferentem continuò memoriam peccatorum, quæ ante
baptismum commiserat? Illum & nos imitemur, & eo-
rum quæ post baptismum admisimus, quotidie simus
memores, continuò ea in mente versantes, nunquam
permittamus vt ipsorum obliuiscamur. Hoc enim fræ-
num sufficiet ad humiliandum nos, & modestiam inge-
nerandam. Et quid dico Paulum tantum & talem: Vis
videre etiam eos qui in veteri lege hinc maximè claru-
erunt, quòd post innumera bona opera, & indicibilem
ad Deum fiduciam, humiles fuerunt? Audi quid dicat
patriarcha, postquam consuetudinem cum Deo habu-
it, & facta est ei promissio: Ego autem, inquit, terra sum
& cinis. Cæterùm quia in patriarchæ mentionem inci-
dimus, si placet, hodie lecta proponamus charitati ve-
stræ, quò illis explicatis videamus excellentem iusti
virtutem. *Et accepit*, inquit, *Thara Abram & Nachor fi-
lios suos, & Loth filium filij sui: & Saram nurum suam, uxo-
rem autem Abræ filij sui, & eduxit eos ex terra Chaldæorum,
vt proficiscerentur in terram Chanaan, & venerunt usque ad
Charran, & habitauit illic. Et fuerunt omnes dies Thara in
Charran, anni ducenti quinque, & mortuus est in Charran.*
Attendamus diligenter obsecro, quæ sint lecta, vt men-
tem eorum quæ in scriptis latent, deprehendamus. Ec-
ce enim mox in principio videtur esse quæstio. Nam
cùm beatus ille propheta, Moses inquam, dixisset: acce-
pit Thara Abram & Nachor, & eduxit ex terra Chal-
dæorum, vt proficiscerentur in terram Chananæorum:
& venit vsque ad Charran, & habitauit illic. Beatus au-
Act. 7. tem Stephanus Iudæos laudans, inquit: Deus gloriæ vi-
sus est patri nostro Abraham, cùm esset in Mesopota-
mia, priusquam habitaret in Charran, & illinc post-
quam mortuus est pater eius, migrare eum fecit. Quid
igitur? diffidéntne à seipsis diuinæ scripturæ? Absit: sed
ex hoc animaduertere licet, quòd cum patriarcha Deo
acceptus esset, visus ei De⁹ imperauit vt inde migraret.
Quod vt agnouit Thara pater eius, licet infidelis esset,
attamen ob amorem in filium, socius illi peregrinatio-
nis esse voluit. Et vt venit in Charran, ac illic habitauit
aliquandiu, vita hac excessit. Patriarcha autem tunc ad
imperium Dei in Chananæam concessit. Denique non
antea eũ Deus inde euocauit, donec mortuus est Tha-
ra. *Tunc enim illo defuncto*, inquit: *Et dixit Dominus Abre:* CAP. XII.
*Egredere de terra tua, & de cognatione tua, & de domo patris
tui, & veni in terram quam monstrauero tibi. Et faciam te in
gentem magnam, & benedicam tibi, & magnificabo nomen
tuum, & eris benedictus, & benedicam benedicentes te, & ma-
ledicentes te maledicam, & benedicentur in te omnes tribus*

terræ. Singula dicta perſcrutemur, vt religioſam & piam A patriarchæ mentem videamus. Et dixit, inquit, Dominus Abræ: Egredere de terra tua, & de cognatione tua, & de domo patris tui, & veni in terram quam monſtrauero tibi. Ne prætereamus obiter dicta, ſed animaduertamus quantum imperij pondus. Egredere, inquit, de terra tua, & de cognatione tua, & de domo patris tui, & veni in terram quam monſtrauero tibi. Quaſi diceret: Relinque certa, & omnibus confeſſa, & elige magis incerta & non apparentia. Conſidera quomodo ab initio exercetur iuſtus, vt præeligat non apparentia præ apparentibus, & futura præ iis quæ in manibus ſunt. Neque enim vulgare & paruum aliquid erat id, quod ei vt faceret præcipiebat Deus: nempe vt terram relinqueret, quam inhabitarat tanto tempore, & omnem cognationem, & totam patris domum: irétque neſciens & ignorans quorſum. Non enim dixit ei, in quam regionem transferre eum velit, ſed mandato indefinito pium patriarcham exercuit. Veni enim, inquit, in terram quam B monſtrauero tibi. Conſidera quæſo dilecte, quantam mentem requirebat hoc mandatum, & quæ planè nulla vel affectione, vel familiaritate impediri potuerit. Si enim nunc poſt tanta religionis incrementa, multi adeo ſunt conſuetudini ſuæ alligati, vt potius multa, & ſi neceſſitas vrgeat, omnia ferre velint, quàm loca mutare in quibus prius habebant domicilium. Id quod nō ſolum à vulgaribus hominibus fieri videmus, ſed etiam ab iis qui è medio tumultu fugêre, & monaſticam vitam delegerunt: quantò magis veriſimile erat iuſtum illum ad hoc mandatum tardiorem & difficiliorem potuiſſe fieri? Egredere, inquit, & relinque cognatos, & domum paternam, & veni in terram quam monſtrauero tibi. Quem non turbarent verba iſta? neque locum, neque regionem certam ei deſignat, ſed indefinito præcepto mentem explorat iuſti. Nam ſi quis è vulgo fuiſſet, dixiſſet vtique: Age, iubes relinquam terram quam inhabito, cognationem, domum paternam: quare non, C † imperando vt locum hunc relinquam,] certiorem me reddis quantum ſit iter? Vnde enim mihi illud innoteſceret, quòd hac quam relinquo, vberior & præſtantior ſit illa? At iuſtus nihil horum vel dixit, vel cogitauit: ſed reſpiciens ad magnitudinem eorum quæ imperata erāt, iis quæ in manibus habebat, incerta præferebat. Atqui ſi non tam generoſum ſpiritum, nec tam philoſophicam mētem habuiſſet, vtpote eruditam, per omnia Deo parendum eſſe: fuiſſet tamen ei & aliud etiam ipſum non paruum impedimentum, nempe mors patris. Scitis enim quòd ſæpenumero propter ſepulchra cognatorum in illis locis mori deligūt, vbi parentes eorum mortui & ſepulti ſunt. Veriſimile igitur erat & iuſtum hunc, niſi Deum plurimum amaſſet, talia potuiſſe cogitare. Ecce pater propter ſuum in me amorē, è domo ſua profectus, priſtinas cōſuetudines deſpexit, & contemptis omnibus hucuſque † hîc fuit:] & quaſi diceret, propter me in aliena terra vita defunctus eſt: D ego autem non daturus ſum operam, vt poſt mortem par ei reddam, ſed relicto cum cognatione patris ſepulchro, hinc abeam? Atqui nihil horum promptitudinem eius remorari potuit: ſed omnia leuia & facilia ei apparere faciebat ſuus in Deū amor. Fortaſſis & illud mente tractaſſet, ſiquidem humanis rationibus res ſuas moderari voluiſſet. In hac ætate, qua nunc ad poſtremam ſenectam tendo, quorſum abiturus ſum? Non fratres mecum ducens, neque cognatos mecum habens, ſed ab optimis quibuſque amicis ſequeſtratus, vt ſolitarius & peregrinus, in terra aliena verſabor, neſcius vbi errandi finis futurus? Quòd ſi in medio itinere contingat me vita defungi, quæ tantæ miſeriæ fuerit vtilitas? Quis me

etiam locum manifeſtum facis, in quem me proficiſci iubes atque.

venit

A * ſepeliet ſenem, peregrinum, carentem ciuitate, carentem domo? Fortaſſis vxor vicinos exorabit, vt compaſſionem quandam in me declarent, & * iuſta ex collatitia ſtipe faciet. Quantò ſatius vt ipſe breui quod ſupereſt tempore, hîc reſidens vitam terminem, quàm quòd ſenex hinc & inde vager, & omnium ſcommatis inceſſar, qui neque in ætate illa quietus viuam, ſed loca locis mutans, nullibi ſubſiſtam? Cæterum iuſtus ille nihil horum cogitauit, ſed præcipienti obedire feſtinauit. Sed fortè dixerit quiſpiam: Ad exhortandum ſufficiebat ei, Veni in terram quam tibi monſtrauero, & faciam te in gentem magnam, & benedicam te. Verùm iſtuc ipſum, niſi pius fuiſſet, ſatis erat ad reddēdum eum ſegniorem, & ad obedientiam magis cunctabundum. Nam ſi fuiſſet ex magno illo numero, dicere potuiſſet: Quare me peregrè proficiſci iubes, & in alienam terram abducis? Quare ſi me magnum facere vis, non hîc magnum facis? Quare in domo paterna verſantem, tua benedictio- B ne non dignaris? Quòd ſi contingat priuſquam perueniam in locum quem iubes, defatigatum me itineris laboribus perire, & vitam finire, quæ mihi ex promiſſis vtilitas? At nihil horum vel in mentem ſuſcipiendum cenſuit, ſed ſicut voluntarius ſeruus ad ſolum imperium obediuit, nihil curioſè quærens, nullúmque aliud negocium prætexens: certiſſimus enim erat, neutiquam mendacia eſſe Dei promiſſa. Et faciam te in gētem magnam, inquit, & benedicam te, & magnificabo nomen tuum, & eris benedictus. Magnum promiſſionis pōdus. Faciam te, inquit, in gētem magnam, & benedicam te, & magnificabo nomen tuum: non ſolum genti magnę te præficiam, & nomen tuum extollam: ſed & benedicam te, & eris benedictus. Ne putes dilecte, tautologian eſſe, & idem bis dici, cùm dicitur: Benedicam te, & eris benedictus. Tanta enim te, inquit, benedictione dignabor, vt illa in omne ſeculum ſit duratura. Eris enim benedictus, ita vt omnes ſummi honoris loco habituri C ſint, ſi eis cum Abram familiaritas contingat. Vides quomodo antea & ab initio ei prædicit claritudinem quam illi daturus erat? Faciam te, inquit, in gentem magnam, & magnificabo nomen tuum, & benedicam te, & eris benedictus. Idcirco & Iudæi in patriarcha ſuperbientes, volebāt ſe in eius familiam intrudere, & dicebant: Filij Abraham ſumus. Sed vt diſcant quòd propter malos mores indigni ſunt ea familia & genere, dicit eis Chriſtus: Si filij Abrahæ eſſetis, opera Abrahæ faceretis vtique. Ioannes quoque, Zachariæ filius, cùm ad Iordanem confluerent baptizari cupientes, dicebat eis: Progenies viperarum, quis monſtrauit vobis vt fugeretis à futura ira? Facite igitur fructum dignum pœnitentia, & ne præſumatis dicere: Patrem habemus Abraham. Dico enim vobis, quòd poteſt Deus ex lapidibus iſtis excitare filios Abrahæ. Vidiſti quomodo magnum apud omnes eius nomen fuerit? ſed ante euentum iuſti pietas monſtratur, quomodo dictis Dei credi- D derit, & omnia quæ videbantur eſſe grauia, magna facilitate ſuſceperit. *Et benedicam*, inquit, *benedicentes te, & maledicentes te, maledicam: & benedicentur in te omnes tribus terræ.* Vide quomodo attemperat ſermonem Deus, & quantæ amicitiæ monſtrat argumenta. Illos, inquit, amicos faciam, qui germanè erga te ſunt affecti: & illos inimicos habebo, qui erga te diuerſo modo ſe habent: id quod vix filij patrum nomine faciendum putarent, vt fiāt inimici & amici. Maxima dilecti, in patriarcham Dei eſt hæc beneuolentia. Illos enim, inquit, benedicam, qui benedicunt tibi: & illos maledicam, qui maledicunt tibi: & benedicentur in te omnes tribus terræ. Ecce & alterius liberalitatis † argumentum. Omnes enim tribus terræ enitentur vt in tuo nomine benedicantur,

περιστελεῖ, ſepeliet, proteget, tuebitur, cooperiet.

καθήκοντα πληρώσει, iuſta & conuenientia faciet.

Ioan. 8.

Matth. 3.

additamentum.

cantur, & res ſuas tua agnominatione honeſtiores faci- A ant. Audiſtis dilecti, qualia imperauit dominus Chaldæo vetulo, qui neque legem ſciuit, neque prophetarum audiuit vaticinia, neque vllam aliam doctrinam didicit? Vidiſtis quanta præceptorum moles? quomodo ad ea perficienda ſublimi & iuuenili animo habebat opus? Videte poſthac & patriarchæ gratitudinem ac obediētiam, quomodo nobis eam ſcriptura manifeſtet. *Et profectus eſt*, inquit, *Abram, ſicut locutus eſt ei dominus, & iuit cum eo Loth.* Non ſimpliciter dixit, Et profectus eſt Abram: ſed, ſicut locutus eſt ei Dominus. Omnia, inquit, fecit, quæ ad præceptum hoc pertinebant. Dixit quòd reliquerit omnia, dimiſerit cognationem & domum. Dixit quòd iuit in terram quam neſciret: & munere ſuo functus eſt. Promiſerat Deus ſe facturum eum in gentem magnam, & benedicturum: credidit Abram etiam hoc euēturum. Sicut locutus eſt ei Dominus, ita profectus eſt: id eſt, credidit iis quæ ſibi à Deo ſunt dicta, nihil fluctuans, nihil * cedens, ſed firmato animo ita profectus eſt: idcirco & à Domino magnam obtinuit gratiam. Et iuit, inquit, & Loth cum eo. Quare cùm dominus dixerit: Egredere de terra tua, & de cognatione tua, & de domo patris tui: hunc aſſumpſit, non fuit inobediens Domino. Sed fortè quia iuueni erat patris loco præfectus: & ille ob ſingularem amorem, morúmque ſuauitatem à iuſto diuelli noluit. Et hac de cauſa Abram eum aſſumpſit, & filij loco poſtea habuit, præſertim quòd tam grādæuus nullum adhuc habebat filium, propter Sarę ſterilitatem. Aliter etiam dicere licet: Mores adoleſcentis non multum à iuſtitia aberant. Nam cùm propoſiti ei erant duo fratres, & ipſe iuſtiori adhærebat. Quantæ enim prudentiæ erat, diiudicare & probare cui patruorum ſui curam permittere deberet? Inſuper & peregrinationem eligere, honeſtatis morum erat indicium. Nam licet tandem in quibuſdam erraſſe videatur, quādo potiores ſibi partes vſurpauit, attamen, veſtigium iuſti ſubſequi proximè ſtudebat. Atque ideo iuſtus illum in ſocium itineris accepit, & ipſe magna alacritate alienam vitam domeſticæ prætulit. Porrò vt ſciamus hæc à Deo fuiſſe imperata patriarchæ, nō cùm iuuenis eſſet, ſed iam ad ſenectam vergenti, quādo plerique hominum ad peregrinandum difficiliores ſunt, inquit: *Abram autem erat annorum ſeptuagintaquinque, quando exiuit ex Charran.*

ἀντιλέγων, reſpondēs, contradicens.

Vidiſti quomodo nec ætas ei fuit obſtaculo, neque aliud quiddam quod potuit eum detinere vt domi reſideret: ſed vicit omnia ipſius in Deum amor. Anima enim vigilans & ſobria, cuncta diſſecat impedimēta, totáque fit eius quod amat, & à nullo quod in medio apparet difficile, remorari ſe patitur: ſed omnia præterit, nec ſubſiſtit priuſquam re deſiderata potiatur. Propterea & iuſtus iſte neque ſenectute, neque aliis maioribus cauſis prohiberi potuit, quin omnibus diſruptis vinculis, quaſi iuuenis & ætate florens, ac à nullo prohibitus, feſtinabat & anhelabat Domini præceptum perficere. Neque enim poſſibile eſt, vt rem fortem & egregiam quis vnquam aliter faciat, niſi antea aduerſus omnia quæ obſiſtere poſſunt, ſe armet & inſtruat. Hoc vtique clarè ſciens & iuſtus ille, omnibus præteritis non curabat vel conſuetudinem, vel domum paternam, vel ſepulchrum, vel ſenectutem ipſam: ſed in hoc duntaxat figebat mētem, quomodo implere poſſet quod à Domino fuerat imperatū. Licebat hîc videre rem multis miraculis plenam, quòd homo in profundiſſima ſenecta, cum vxore etiam ipſa ætatis prouectæ, & multis famulis ſe aliò transferat, maximè quòd neſcius vbinam errandi futurus finis. Quòd ſi quis & illud prudenter expendat, quantæ per illud tempus viarum difficultates

A erant. Neque enim ſicut nunc, licebat impauidè cum aliis verſari, & tam facilè profectiones ſuſcipere. Nam ſingula loca propriis principatibus diſtincta erant, erátque neceſſe iter agentibus ab aliis ad alios principes tranſire, & ferè quotidie de regno in regnum progredi. Erat igitur & hoc nonnihil obſtaculi iuſto, niſi tantum habuiſſet diuina mandata perficiendi deſiderium. Verùm omnibus illis impedimentis, quaſi araneæ telæ eſſent, diſruptis, mentéque fide roborata, bene fidens dignitati promittentis, iter aggreſſus eſt. *Et accepit*, inquit, *Abram Saram vxorem ſuam, & Loth filium fratris ſui, vniuersámque ſubſtantiam, quam poſſederant in Charran, & exiuit vt proficiſceretur in terram Chanaan.* Vide ſcripturæ diligentiam, quomodo nobis omnia narrat, vt per omnia diſcamus iuſti pietatem ac religionem. Accepit, inquit, Saram vxorem ſuam, & Loth, vniuerſámque ſubſtantiam quam poſſederant in Charran. Non ſimpliciter dixit: Omnia quæcunque poſſederant in Char- B ran: ſed vt diſcamus quòd nihil ex bonis Chaldaïcis accipiebat patriarcha, ſed paternis illis omnibus relictis fratri, exiit, ea ſolùm ſecum ferens quæ & in Charran poſſidebat. Et hoc faciebat, non quòd vſque adeo illa magnifaceret: ſed vt ex facultatibus illis poſſet omnibus teſtari quanta Dei erga ſe fuiſſet prouidentia. Qui enim ex terra Chaldęorum eum euocauit, & iterum inde migrare iuſſit, ipſe & ſubſtantiam illius quotidie augebat, & omnē moleſtiam auferebat. Itaque quòd hæc ſecum ferebat, & per omnem viam ſic procedebat, ſpecimen erat piæ religioſæque mentis. Quicunque enim videbat, meritò cauſam requirebat quare iuſtus ille peregrinus eſſet. Dein intelligens, quòd iuſſu Dei in alienam terram, relictis propriis tranſiret, per opera ipſa docebatur & diſcebat quàm pia eſſet iuſti obedientia, & quàm excellens Dei erga illum cura. *Et exiuit*, inquit, *vt proficiſceretur in terram Chanaan.* Vnde ſciebat, quòd in terra Chananæa futurus eſſet ſuę peregrinationis ex- C itus? Quamuis præceptum ita continebat: Veni in terrā quam monſtrauero tibi: † attamen Deus ei & hoc ſignificauit, indicās menti eius terram, in qua ipſum conſtituere volebat. Propterea enim cùm præciperet ei, indefinitè dicebat: Veni in terram, quam monſtrauero tibi, vt nobis iuſti virtutem detegeret. Deinde poſtquam ille quod ſuum erat magna largitate attulit, mox Deus ei ſignificauit, in qua terra vellet eum domicilium habere. Quia enim eximias iuſti virtutes præuidebat, idcirco eum ex domo euocauit, & neque fratrem vt acciperet iuſſit: quoniam volebat hunc doctorem fieri, nūc iis quidem omnibus Palęſtinis, paulò poſt autem etiam Ægyptiis. Vidiſti quomodo non in natura, ſed in volūtate mentis noſtrę ſita ſunt tam quæ ad virtutem, quàm quæ ad vitia pertinent? Ecce natura quidem fratres erant, ipſe patriarcha & Nachor, voluntate autem non item. Sed ille, licet frater ad tantas virtutes peruenerat, adhuc errore præoccupatus fuit: hic autem omni- D bus quotidie per opera ipſa monſtrabat virtutis ſuæ erga Deum incrementa. *Et venit*, inquit, *in terrā Chanaan, & pertranſiuit Abram terram in † latitudinem eius, vſque ad locum Sychem, ad quercum excelſam.* Docet nos ſcriptura locum regionis, in quo nunc iuſtus habitaculum facit. Deinde vt ſciamus quomodo ſe illic res habebant, inquit: *Chananæi autem tunc inhabitabant terram.* Neque hoc ſimpliciter & abſque cauſa beatus Moſes aſſignauit, ſed vt diſcamus etiam illinc mētem philoſophicam & bene inſtitutam. Quia cùm loca illa præoccupata eſſent à Chananæis, cogebatur quaſi vagus & peregrinus, & quaſi abiectus & vilis aliquis diuerſari vt fortè obtingebat. Et fortè neque diuerſorium facilè inueniebat: attamen neque ſic ægrè ferebat, neque impatiens

fortaſſe.

longitudinem.

intra ſeipſum dicebat: Quid hoc? Ipſe ego qui tãto cum honore, & tãta cum obſeruatione agebam in Charran, nunc cogor ſicut ciuitate carens, & peregrinus, & aduena obambulare, ídque gratiæ loco ducere, & quietem in vili quærere diuerſorio, & neque hoc inuenire poſſum, ſed in tabernaculis & taguriolis verſari, aliáſque miſerias ferre cogit me neceſſitas. Hoccine eſt, quod dicebat: Veni, & faciam te in gentem magnam? Pulchra ſcilicet præludia, quid ſuaue poſthac expectandum? At nihil tale dicebat iuſtus, neque fluctuabat, ſed integra mente & perfecta fide, bene fidens Dei promiſſis, immoto perſtitit animo, vnde ſtatim & ſupernam conſolationem accipere meruit. Verùm ne ſermonem producamus longius, hic ſermoni finem imponamus, illud vnum orantes charitatem veſtram, vt mentem iuſti illius imitemini. Etenim abſurdiſſimum eſſet, quòd iuſtus ille, cùm de terra in terram vocaretur, tantam præ ſe tulit obedientiam, & neque ſenectus, neque alia quæ enumerauimus præpedimenta, neque temporum difficultas, neque vlla alia quæ remorari ipſum poſſe videbantur, ad obediẽdum tardiorem eum facere potuere: ſed omnibus vinculis ruptis, cucurrit & feſtinauit ſenex, quaſi iuuenis reſumptis viribus, cum vxore, & fratris filio, & famulis, vt perficeret opere quod ſibi à Deo demandatum erat. Nos autem qui non de terra in terrã vocamur, ſed de terra in cœlum, non eandem quam ille iuſtus alacritatem obediendo exhibemus, ſed frigidas plerunque & inutiles prætex imus cauſas: & neque nos promiſſorum magnitudo, neque viſibilium rerum vilitas, neque quòd terrenæ ſunt & momentaneæ, neque vocantis dignitas attrahit: ſed tantæ ſumus negligentiæ, vt præferamus momentanea ſemper manentibus, terram cœlo: ea quæ auolant antequam habeantur, iis quæ nunquam finem accipere poſſunt. Quouſque enim, dic quæſo, ita inſanimus in colligendis pecuniis? quæ rabies cogit quotidie à tam moleſta concupiſcentia infeſtari, & nunquam ſatiari, ſed deterius habere quàm ebrij? Nam ſicut illi quantò magis mero ſe diſtendunt, tantò magis flagrant ſiti, & caminum ſuccendunt minus tolerabilem: ita nimirum & iſti qui ſeſe tyrannidi auaritiæ ſubiecerunt, nullum concupiſcentiæ finem ſciunt: ſed quantò plura affluunt, tantò magis flamma creſcit, & caminus ardet validius. Nõ videmus quòd ij qui ante nos fuere, quamuis totius orbis, vt ita dicam, victores eſſent, nudi & ſolitarij ex hac vita abrepti ſunt? hoc ſolum inde conſecuti, quòd rationes & pœnę pro omnibus illic ab eis exigentur. Et ſæpenumero inimici facultates eorum inter ſe diſtribuerunt: peccata autem quæ ex illis contracta, ipſi ſolum ſecum ferentes, abiere, & pro iis magnæ indignationis ſupplicia ſuſtinentes, conſolatione vndique deſtituuntur. Quare igitur, dic oro, tam negligentes ſalutis noſtræ, ita conſultamus de anima noſtra, quaſi aliena eſſet, & non noſtra? Non audis Chriſtum dicentem: Quam dabit homo commutationem animæ ſuæ? Et iterum: Quam vtilitatem accipit homo ſi totum mundum lucrifacit, animæ autem ſuæ detrimentum patiatur? Num habes quod pro hac rependatur dignè? Etiamſi totum orbem dixeris, nihil dices. Quæ enim vtilitas, ſicut dixit Chriſtus, totum mundum lucrifacere, animæ autem detrimentum pati, qua nihil nobis magis familiare? Verum eam quæ tam precioſa eſt, cuius tãtam curam agere debemus, vt nihil illi præferri debeat, ſic deſpicimus vt quotidie diſcerpatur, & interim ab auaritia expugnetur, aliquãdo à luxuria excorietur, interdum ab ira confundatur, & à quibuſuis affectionibus multifariam vexetur: & ita erga eam affecti ſumus, vt nullam illius geramus curam. Quis nos poſthac dignabitur venia, & ab

Matt. 16. & Marc. 8. Ibid. & Luc. 9.

imminente pœna eripiet? Idcirco obſecro, vt cùm tempus habemus, detergamus eius ſordes largis eleemoſynis, & illis peccata noſtra extinguamus. Ignem enim, dicit, ardẽtem extinguit aqua, peccatum verò eleemoſynæ. Nihil enim prorſus ita nos eximere poteſt à gehẽna ignis, atque largitas eleemoſynarum. Iſtam ſi præſtiterimus iuxta leges à Domino traditas, nempe nihil ad oſtentationem facientes, ſed ob amorem in Deum, poterimus & peccatorum noſtrorum maculas abluere, & diuinam miſericordiam aſſequi, gratia & miſerationibus vnigeniti filij Dei, domini noſtri Ieſu Chriſti, cui cum patre, & ſancto Spiritu ſimul ſit gloria, imperium, honor, nunc, & ſemper, & in ſecula ſeculorum. Amen.

Eccleſ.

Et viſus eſt dominus Abræ, & dixit ei: ſemini tuo dabo terram hanc, & extruxit ibi altare Domino, qui viſus eſt ei.

HOMILIA XXXII.

PLVRIMVS & ineffabilis in recens dictis theſaurus latet dilecti, & opus eſt intenta mente, ſobriáque & vigilanti ratione, ita vt nihil eorum quæ in breuibus verbis latent, nos prætereat. Nam propter hoc & miſericors Deus nõ facili & perfunctoria lectione voluit nobis omnia quæ in ſcripturis continentur, manifeſta & perſpicua eſſe, vt excuſſa ſomnolentia noſtra vigiles ipſi multam decerpamus vtilitatem. Solent enim ea quæ labore & inquiſitione aliqua inueniuntur, magis infigi noſtræ menti: ea verò quæ facilè conquiruntur, citius è corde noſtro auolare. Obſecro igitur ne ſimus negligentes, ſed excitemus mentem noſtram, & in ipſam ſcripturarum profunditatem intueamur, vt maiori inde lucro accepto, domum redire liceat. Eſt enim eccleſia Dei mercatus quidam ſpiritualis medicorúmque officina animabus: & par eſt, vt ſicut qui ad nundinas veniunt, inde multis mercibus conquiſitis redeamus: vel quaſi è medici domo, receptis quæ animabus noſtris congruunt medicamentis, exeamus. Non enim ideo quotidie confluimus, vt duntaxat conuentus fiant ſimpliciter: ſed propterea congregamur, vt vnuſquiſque pharmaco ſuis affectionibus congruo ſuſcepto, domum concedat. Quomodo enim non fuerit abſurdiſſimum, quòd à puellis noſtris quotidie à ſcholis redeuntibus petimus, quid amplius diſcendo profecerint, & adiecerint (neque enim ſineremus eos fruſtra & abſque vtilitate in ludum ire, niſi fructum ampliorem inde cõſecuturos videremus) nos autem qui iuſtam ætatem habemus, & in ſpiritualibus ſcholis ſumus, nõ par illis ſtudium exhibemus, maximè cùm hæc in lucrum & ſalutem animarum ſpectẽt? Igitur obſecro, vt ſeipſum quotidie ſcrutetur vnuſquiſque, quid ex hodierna, quid ex proxima lectione vtilitatis retulerit, vt ne videamur & nos temerè atque fruſtra adeſſe. Quod ſanè nos extra culpam facit, offerimus quicquid noſtri eſt officij, & nihil prorſus quod poſſumus intermittimus: quod verò iis qui nobis ſuccenſent, nec occurrunt, nec dicta diligenter auſcultant, maioris condemnationis erit occaſio: Audi Chriſtum dicentem ei qui talentum defoderat: Maligne ſerue, oportebat te pecuniam meam apud nummularios depoſuiſſe, & veniens ego repetiſſem eam cum vſura. De Iudæis autem: Si non veniſſem, & locutus fuiſſem eis, peccatum non habuiſſent: nunc autem excuſationem non habent. Cæterum nos nunc non hoc agimus, vt prorſum crimine careamus, & in nullo arguamur, ſed veſtrum profectum videre cupimus. Et noſtram lætitiam imminui arbitramur, etiam quantumuis innocentes ipſi ſimus, niſi &

Matt. 25. Luc. 19. Ioan. 15.

niſi & vos ſtudium laboribus noſtris dignum exhibueritis. Hæc enim noſtræ lætitiæ materia eſt, ſi veſtra in ſpiritualibus incrementa videamus. Et ſcio quidẽ quòd gratia Dei tantum polletis intellectu, vt & alios valeatis exhortari: ſed iuxta beatum Paulum, memoriam veſtram refrico, & prouoco veſtrum zelum & promptitudinem animi, ſubinde hæc admonens, & cupiens vos perfectos & abſolutos fieri. Nihilominus etiam argumentum mihi eſt hoc veſtri in diuinis profectus, quòd tanta promptitudine quotidie huc conuenitis, & ſpirituali doctrina expleri non poteſtis. Nam quemadmodum corporalis cibi appetitus, indicium eſt bonæ valetudinis: ita deſiderium ſpiritualis doctrinæ, manifeſtiſſimum argumentum eſt animę bene habentis. Quapropter & ego bene conſcius veſtri deſiderij, quòd ſcilicet quantumuis producam ſermonem, non poſſim vel ſic explere deſiderium, & alimento ſpirituali vos ſatiare, nõ deſiſto pro mea virili, ea quæ Dei gratia ſuppeditat, in veſtram vtilitatem quotidie vobis proponere, & diuinæ ſcripturæ doctrinam mẽtibus veſtris inſerere. Age igitur & hodie miſericordem Deũ obſecremus, vt linguam noſtram dirigat ad inueniẽdum quod quærimus, & pro more noſtro afferamus doctrinam, propoſitis primum his quæ lecta ſunt charitati veſtræ. *Et viſus eſt*, inquit, *dominus Abræ*. Nunc primùm inuenimus in ſcriptura dictum, quòd viſus ſit. Et dixit ei. Nónne bene dicebam ab initio, latere in paucis illis verbis magnũ theſaurum? Ecce enim ſtatim rarum & admirabile proœmium. Et viſus eſt, inquit, dominus Deus Abræ. Neque enim ſcriptura diuina verbo hoc vſa eſt, cum de Adam, vel de Abel, vel de Noë, vel de alio quopiam locuta eſt. Quid igitur eſt quod dicit: Et viſus eſt? Et quomodo alibi dicit: Nullus videbit Deum, & viuet? Quid igitur dicemus nunc ſcriptura dicẽte: Et viſus eſt? Quomodo viſus eſt iuſto? Num ipſam ſubſtantiam vidit? Non, abſit. Sed quid? Sic viſus eſt, vt ipſe ſolus ſit, & vt illi poſſibile erat videre. Sapiens enim & miſericors dominus noſter multas ſcit vias, quibus ſe humanæ attemperat naturæ, & ſemetipſum his qui ſe antea pręparauerunt, † dignè manifeſtat. Idque demonſtrat per prophetam, dicens: Ego viſiones multiplicaui, & in manibus prophetarum aſſimilatus fui. Quoniam & Eſaias vidit eum ſedentem: hoc autem Deo indignum. Deus enim non ſedet. Quî enim poteſt, cùm ſit incorporea, & locis incomprehenſa natura? Et Daniel quoque vidit eum, & antiquum dierum. Zacharias autem aliter eum contuitus eſt. Sed & Ezechiel aliter, vnde dicebat: Ego viſiones multiplicaui: hoc eſt, vnicuique apparui pro ſua dignitate. Et nunc quoque, quia iuſtum à domo eius euocarat, & imperauerat vt in alienam iret terram, in quam cùm veniſſet, tanquam vagus agebat & peregrinus, (vtpote Chananæis illic adhuc habitantibus) inquirens vbi domicilium haberet: Bonus igitur Dominus conſolari eum, & eius ſolidare alacritatem volens, vt ne torpeſceret, neque dubitaret ad promiſſionẽ iam ſibi factam, qua dixit: Veni huc, & faciam te in gentem magnam. Quandoquidem diuerſa à promiſſione videbat fieri, & ſe obambulare vti abiectum & vilem, & omni præſidio deſtitutum, neque habentem vbi diuerteret: vt igitur mentem eius excitet, inquit: *Et viſus eſt dominus Abræ, & dixit ei: Semini tuo dabo terram hanc.* Eſt & hęc pollicitatio magna, & aſſimilis illi per quam eum à domo euocarat. Dixerat enim: Magnificabo nomen tuum: & propterea nunc iterum dicit: Semini tuo dabo terram hanc. Nam cùm iam ſenex eſſet, filióque careret ob Saræ ſterilitatem, promittitur ei quòd terram accepturus ſit ex eo naſcendus. Miſericordiam Dei hîc, oro, conſidera, quomodo cùm præſciret iuſti virtutem,

Rom. 11. Exod. 33.

† κατάλλήλως, concinnè, congruè, conuenienter.

Ezech. 1. Eſa. 6. Dan. 7. Zach. 1.

vult eum omnibus manifeſtum facere, & ita elaborare vt quaſi margarita aliqua clareſcat. Vnde cùm promiſſionem promiſſionibus adiũxiſſet, iterum paruam moram facit & differt, vt hac potiſſimum ratione patriarchæ pietas monſtretur, quia res ſecus quàm promittebantur euenire videns, non inquietus erat, nec impatiens, nec turbabatur, ſed immotum habebat animum, certus ea quæ ſemel à Deo ſibi promiſſa, rata & firma fore. Paulatim verò perſcrutemur ſingula, vt ſic & artificioſam optimi Dei ſapientiam, & ſimul curam quam erga iuſtum hunc declarauit, & patriarchæ in Dominũ amorẽ addiſcamus. Et viſus eſt, inquit, dominus Deus Abræ. Quomodo viſus eſt? Sicut ipſe ſolus ſcit, & ille videre potuit. Non enim hoc dicere deſinam, quandoquidem modum ignoro: audio enim ſolum ſcripturam dicentem: Et viſus eſt dominus Deus Abræ, & dixit ei: Semini tuo dabo terram hanc. Diligenter memores eſtote promiſſionum quæ à Deo fiunt, vt cùm audieritis iuſtum variis caſibus iactari, diſcatis quàm fuerit excellentis ſapientiæ, quàm ſolidæ fortitudinis, quàm firmi & immoti in Deum amoris. Et ex iis quæ iuſto illi contigerunt, erudiamini, vt ne exiſtimetis derelictum eſſe à Deo, ſi quando videritis probum aliquem tentationibus vel aliis huius vitæ afflictionibus vexari: ſed cogitantes multiplicem diſpenſationum Dei varietatẽ, relinquatis hoc incomprehenſibili eius prouidentiæ. Nam ſi iuſtum illum tam pium, tãtámque præ ſe ferentem obedientiam permittit tentari talibus, quæ ſtatim bene ſcietis: non deſpiciens famulum ſuum, ſed aliis omnibus volens illius detegere virtutem. Solet enim ita cum iuſtis omnibus agere, & quotquot diuinarum lectionum eſtis ſtudioſi, poteritis ex ſuperioribus diſcere & inuenire, quòd ita famulorum ſuorum vitam diſpenſet. Quomodo igitur non fuerit extremę ingratitudinis & maleuolentię, non habere pro maximo ſigno magnę curæ & ineffabilis miſericordiæ Dei, ſed pro derelictione talem permiſſionem? Monſtrans igitur eminentem ſuam virtutem, duo hæc iſto loco efficit, & vt ſeruorum ſuorum tolerãtia fortitudóque manifeſtetur omnibus, & ſuæ prouidentiæ ſapientia etiam in mediis periculis difficultatibúſque ſummis eluceſcat. Nam cùm propè deploratę ſint res, tunc quorſum vult, dirigit omnia, neque aliquid difficultatis in medio eſt quæ impedire queat. *Et viſus eſt*, inquit, *dominus Deus Abræ, & dixit ei: Semini tuo dabo terram hanc.* Magna & deſiderabilis promiſſio, præſertim iuſto. Scitis enim, quomodo qui iam prouectæ ſenectutis ſunt, & omnem vitam abſque pueris tranſegerunt, optant pueros. Itaque Dominus obedientiæ mercedem ipſi daturus, quia mox vt audiuit: Egredere de terra tua: non moras nexuit, non diſtulit, ſed obediens imperanti, quod imperatum erat mox fecit, inquit: Semini tuo dabo terram hanc. Vide quomodo per verbum mentem eius erigit, & ſufficientem ei tribuit laborum retributionem. Proinde & iuſtus ſuã gratitudinem declarãs, ſtatim ad gratiarum actionem conuertitur. *Et extruxit illic*, inquit, *altare Domino, quem viderat.* Vide pię mentis ſpecimen. Et locum ipſum, ob ſuam cum Deo conſuetudinem ibi habitam, conſecrauit, & gratiarũ actionem pro viribus declarauit. Hoc enim quod dicit, Extruxit altare: idem eſt, quod gratias pro promiſſis egit. Et ſicut homines nonnunquam amicitia mouentur vt domos ædificent † iis qui ſynceriter & amicè ſibi afficiuntur,] & nonnunquam etiam ciuitates condiderunt quibus familiarium nomina indidere: Ita & iuſtus ille, vbi viſiónem Dei aſſecutus eſt, altarium illi conſecrauit. *Et extruxit*, inquit, *illic altare Domino, quem viderat, & diſceſſit inde.* Quid eſt, & diſceſſit inde? Quia Deo locus ille ſegregatus & ſanctificatus erat. *Diſceſſit*

† vbi cum germanis & ſynceris amicis verſantur, & colloquuntur.

& transiit in montem versus Orientem Bethel, & erexit ibi tabernaculum suum. Tumultuarium, inquit, domicilium fecerat. Vide quomodo erat frugalis, & luxũ fugiebat, quomodo tam expeditus vt cum vxore & famulis tam facilè migraret. Audiant viri, audiant mulieres. Nam sæpe in villam tantum exire volentes, multa molimur, valdéque occupati sumus, vt multa nobiscum attrahamus, quæ non solum non sunt nobis vsui, sed & superuacanea, & inutilia, & pompæ gratia apparata, & tãtum vt ea nobiscum ex imaginatione quadam circumferamus. Verùm iustus ille non sic egit, sed quia Dominus dignatus est cum ipso habere familiaritatem, vt locum consecrauit, & altarium extruxit, migrauit magna facilitate aliò. *Et erexit illic tabernaculum suum Bethel iuxta mare & Agge, versus Orientem. Et ædificauit,* inquit, *altare Domino, & inuocauit in nomine † eius.* Vide quomodo per omnia religiosam mẽtem præ se fert. Illic enim ob promissionem sibi à Deo factam aram extruxit, & à loco consecrato discessit: hic autem quia tabernaculum fixerat, iterum ædificauit, inquit, altare Domino, & inuocauit in nomine Domini. Vidisti mentem bene institutam, & sapientiæ deditam? Vidisti quomodo quòd scribens admonuit admirabilis orbis doctor beatus Paulus, dicens: In omni loco leuantes sanctas manus: id patriarcha prius opere compleuit, in singulis locis altaria condens, & Domino gratias agens? Sciebat enim, sciebat manifestè, quòd nihil aliud requirat ab humano genere Dominus vniuersi, post innumera & ineffabilia beneficia sua, quàm animam gratiarum actioni studentem, & scientem habere gratiam pro iis quæ iam accepit. Cæterum videamus quomodo & hinc iustus migrat.

† domini.

1. Tim. 2.

Et discessit, inquit, *Abram, & profectus castrametatus est in solitudine.* Vide iterum religiosam eius mentem, & sapientiæ studiosam. Iterum, inquit, discessit, castrametatúsque est in solitudine. Quare illinc discessit? Fortè videbat quibusdam incolis non placere suum aduentũ, proinde eximiam suam mansuetudinem declarans, & quomodo tranquillitatem magnifaceret, & ne cum vllo aliquid haberet negocij, solitudinem apprehendit. Profectus, inquit, castrametatus est. Aliena dictione vsa est diuina scriptura. Nam quemadmodum de militibus solemus dicere, ita & de iusto hîc dicit, quòd castrametatus sit, vt ostendat expeditum patriarcham, quòd sicut milites absque difficultate nunc huc, nunc illuc tentoria sua erigunt: ita & iustus ille, quamuis secum duceret vxorem, & fratris filium, & tãtum seruorum numerum: maiori tamen facilitate migrare solebat. Vidisti frugalem senis cum vxore & tot seruis vitam? Mihi magis admirabilis videtur mulieris fortitudo. Cum enim cogito muliebris sexus infirmitatem, & animaduerto quomodo tam facilè tanta alacritate cum iusto peregrè vadit, & subinde migrat, neque ipsa molestè fert, neque iusto negocium facit: obstupesco, & censeo quòd non minorem animum & fortitudinem quàm Abram possederit & ipsa. Et hoc maximè sciemus, cùm ea quæ cõsequẽter lecta sunt pertractauerimus. Vidisti quòd postquam audiuit, Semini tuo dabo terram hãc: quomodo non quieuit iustus ille, & nunc huc, nunc illuc transiuit: sed vide quomodo iterum à solitudine exigitur, non ab hominibus, sed necessitate famis: *Et facta est,* inquit, *fames super terram.* Audiant qui temerè & incircumspectè loquuntur & diuinant, dicẽtes, quoniam quispiam aduenit, fames facta est, & quoniam ille adfuit, hæc contigerunt. Ecce etiam in aduentu iusti fames, & fames valida, & nõ turbatur iustus, neque aliquid humanum patitur, aut suo aduẽtui tribuit famis causam. Sed quia vidit naturam coarctari, & inualescere famem: *Descendit,* inquit, *in AEgyptum Abram, vt habitaret illic, quia inualuit fames super terram.* Attende quomodo ampliora fiunt iusto septa, & remotior fit meta. Dispensabat enim Dominus vt non solùm Palæstinam incolentibus esset doctor, sed & iis qui in Ægypto erant, & lux suæ virtutis manifestaretur omnibus: quasi enim luminare quoddam, eum qui in Chaldæorum delituerat terra, illinc euocarat, vt eos qui in tenebris errorum sedebant, ad veritatis viam introduceret. Sed fortè diceret aliquis: Et quare non potius eos qui in Chaldæa erant, vt ad religionem venirent, per ipsum effecit? Verisimile quidem est, illorum salutem per aliorum prouidentiam procuratam: attamen audi Christum dicentem: Non est propheta absque honore, nisi in sua patria. Vt igitur opere impleret promissionem quam illi fecerat, dicẽs: Et magnificabo nomen tuum, propterea & famem oriri permittit, & cogente necessitate in Ægyptum eum ire facit, vt discerent & qui illic erant, quãta viri virtus. Nam fames quasi lictor, ceu vinculis iniectis, ita vi è deserto in Ægyptum eum abstraxit. Sed videamus quę hinc sequuntur, & in quantas difficultates iustus incidit: vt & eius fortitudinem discamus, & vxoris illius sapiẽtię studiosam mentem. Postquam igitur multum itineris processerant, & proximè Ægyptum erant, iustus angore mentis afflictus est: &, vt ita dicam, de vita sua timẽs & tremẽs, dicit vxori suæ. *Factum est,* inquit, *quando Abram appropinquabat vt intraret in AEgyptum, dixit Saræ vxori suæ: Scio quòd formosa sis mulier, futurum itaque vt cùm te viderint AEgyptij, dicant: Ista est vxor eius, & occident me, te autem vindicabunt. Dic igitur, soror eius sum, vt mihi propter te bene fiat, & viuat anima mea propter te.* Vidistis ex verbis, in quanto angore & metu constitutus fuerit iustus, & neque turbabatur animo, neque cogitans intra se, dicebat: Quid hoc? num derelicti sumus? num decepti sumus? num nos prouidentia sua destituit Dominus, qui dixit: Magnificabo te, & semini tuo dabo terram hanc? Num ille nos relinquit nunc de extremis timere, & in manifestum incidere periculum? Nihil horum vel in mentem admittendum existimauit iustus, sed vnum hoc curabat, quomodo arte aliqua excogitata posset & famis consolationem inuenire, & Ægyptiorum manus effugere. Scio, inquit, quòd formosa mulier sis. Vide quanta mulieris erat formositas: nam & cùm in senectã iam vergeret, & post tot annorum numerum adhuc durauit vigor pulchritudinis in facie, etiam post tantam miseriam & malorum sustinẽtiam, quam in via fuit experta, de locis in loca transeundo, & à Chaldæorum regione in Charran, & à Charran in Chanaan, & rursus in Chananæa huc atque illuc, & nunc iterum in Ægyptum. Quem non fortium virorũ defatigarent tot continuæ peregrinationes? Verùm egregia hæc mulier etiã post tot exantlatas ærumnas, luculenta adhuc est facie, vnde & vehementem ac cõgruam curam afferebat iusto: ideo & dicebat: Scio quòd mulier formosa sis: futurum itaque vt cùm te viderint Ægyptij, dicant: Ista est vxor eius, & occident me, te autem vindicabunt. Considera, quantum confidebat moribus mulieris, non timens ne fortè laudibus remissior fiat, quin & tale inducit consilium, dicens: Vt ne me quidem occidant, te autem vindicent: dic igitur, Soror eius sum, vt mihi bene fiat, & viuat anima mea propter te. Quoniam non vulgare erat quod imperabat, propterea verbis quæ subdidit, allicere & ad misericordiam flectere, persuaderéque eam volebat, vt promptè in hac fabula partes suas ageret. Futurum itaque vt cùm te viderint Ægyptij, dicant: Ista est vxor eius, & occident me, te autem vindicabunt. Non dixit, contumeliis te afficient: non vult enim eam nunc verbis contristare. † Propter eum qui famem fugit, operaberis manibus apud Ægyptios, erísque mihi salu-

Matth. 6. & Mar. 6.

† alioqui etiã metuebat per Dei promissione: propterea dicit, te autem vindicabunt: dic igitur, soror eius sum.) hæc & multò plura hîc habebat recentior codex Græcus, quæ vidẽtur subdita. Peruetustus autem hîc mutilus erat.

mihi salutis causa, vt mihi bene sit propter te.] Miserabilia sunt hæc verba, sed & multus erat timor propter insaniam Ægyptiacam. Et quia nondum mortis erat soluta tyrannis, propterea in adulterium vxoris consentit iustus, & quasi seruit adulterio, in mulieris contumeliã, vt mortem effugiat. Erat adhuc terribilis facies mortis, nondum erant æreæ portæ confractæ, nondum erat aculeus eius hebetatus. Vidisti vinculum charitatis viri & mulieris? Vidisti virum qualia mulieri suggerere sit ausus? & quale consilium acceperit mulier? Et non renuit, neque grauatim fert: sed omnia facit, ita vt actus & fictio illa lateant. Audiant viri & mulieres, & imitentur horum concordiam, vinculum charitatis, pietatem insignem, & beatam Saræ continentiam, quæ & vetula in tanta venustate permanens, certabat cum iusto virtutibus: ideo & tantam eius curam habuit Deus, tãtúmque supernè illi retributũ est. Nullus igitur accuset pulchritudinem, nullus inutilia verba hæc dicat: Hanc perdidit forma, huic pulchritudo causa fuit interitus. Non pulchritudo in causa est: Absit; opus enim Dei est & ipsa: sed peruersa voluntas malorum omnium causa est. Vidisti admirabilem hanc mulierem vtrinque relucẽtem, & ob pulchritudinem animæ vestigia iusti proximè sequentem, & ob formositatem faciei? Hanc imitentur mulieres. Ecce & venustatis decor, & sterilitas, & tãtum tempus, & facultatum abundantia, & tot migrationes, & peregrinationes, & continuæ crebræque tẽtationes, & quicquid tale, mentem eius mouere non potuerunt: immobilis enim mansit. Vnde ob patientiam, dignam mercedem reportauit. In extrema enim senectute, ex vulua sterili, & vtero emortuo parere potuit. *Vt mihi,* inquit, *bene fiat propter te, & viuat anima mea propter te.* Quasi diceret: Nihil aliud relictum est quo saluer, quàm vt dicas: Soror eius sum. Fortassis enim effugiam periculum quod expecto, & posthac propter te viuam, & tibi quod reliquum vitæ fuerit, acceptum feram. Sufficiebant hæc verba ad compassionem vxoris mouendam, & ad persuadendum. Hoc verè est coniugium, quoniam non solum in prosperitate, sed & in periculis simul obambulant. Hoc germanę charitatis indicium est, hoc signo certissimè internoscitur amicitia. Non sic diadema in capite positum regem illustrat, atque obedientia illa, qua consilio iusti paruit, hanc fœminam beatam, & illustrem, & claram demõstrauit. Quis non obstupesceret hãc parendi facilitatem? Quis hanc satis laudauerit, quòd post tantam continentiam, & in tali ætate ad hoc vt iustum seruet, quantum in sua voluntate pendebat, etiam adulterio se exposuit, & barbarorum tulit congressum? Sed paulisper expecta, & videbis mirificè sapientem Dei prouidentiam. Nam propter hoc Deus tantam præ se tulit longanimitatem, & opitulari distulit, vt iustum clariorem faceret: & per ea quę illic fiebant, non solum Ægyptij, sed & Palęstini erudiebãtur. Quantam beneuolẽtiam Domini omnium experitur patriarcha? *Factum est,* inquit, *quando intrauit Abram in AEgyptum, vt viderunt AEgyptij vxorem, quòd esset valde pulchra. Et viderunt eam principes Pharaonis, & laudauerunt eam apud Pharaonem, & introduxerunt eam in domum Pharaonis, & Abram bene vsi sunt propter illam. Et fuerunt ei oues, & vituli, & asini, & serui, & ancillæ, & muli, & cameli.*

Vide quomodo ea quæ prius iustus suspicabatur, re ipsa euenerunt. Nam vt in Ægyptum intrauit, vt viderunt Ægyptij mulierem, quòd pulchra esset valde. Non simpliciter inquit pulchra, sed excellenter, ita vt omnes qui eam videbãt, allicerentur. Et vt viderunt eam principes Pharaonis, laudauerunt eam coram Pharaone. Oro dilecte, ne temerè prætereas quod dictum est, sed admirare quomodo nullus Ægyptiorum mulieri, vtpote peregrinæ, & à terra aliena aduentanti manus iniecerit, neque contempserunt virum: sed ingressi, regi omnia nunciarunt. Cæterum hoc factum est, vt res fieret manifestior, & vltio non in priuatum & plebeium aliquem, sed in regem sæuiret, vt vbique diuulgaretur hoc factum. Et introduxerunt eam in domum Pharaonis: Protinus ab vxore iustus abducitur, & ipsa ad Pharaonem introducitur. Considera quãta Dei longanimitas, quomodo nõ ab initio, neque à prœmiis suam declarauit prouidentiam: sed permisit omnia fieri, & quasi in fauces bestię mulierem incidere, & tunc tandem manifestam facit omnibus suam virtutem. Et introduxerunt eam in domum Pharaonis. In quo statu putas per illud tempus erat mulieris mẽs? quomodo turbata erat ratio? quomodo fluctus eleuabantur? quomodo naufragium non fecit, sed mãsit quasi immobilis petra ad cœlestem gratiam semper spectãs? Quid autem dicam mulierem? qualem animum verisimile est fuisse iusto, illa in domũ Pharaonis introducta? *Et Abram,* inquit, *bene vsi sunt propter illam. Et fuerunt ei oues, & vituli, & serui, & ancillæ, & muli, & cameli, & asini.* Hæc autem ipsa quæ honoris & ministerij gratia data sunt ei, quomodo nõ magnum rogum in eo succenderunt? quomodo autem non eius exussit mentem, & deflagrare fecit rationem cogitatio causæ tantorum donorum? Vidisti quomodo propè ad finem venerint pericula? Vidisti quomodo nulla iuxta humanam consequentiam spes correctionis relicta? Vidisti quomodo iuxta humanam opinionem res deploratæ? Vidisti quomodo quasi in gulam bestiæ mulier inciderit? Vide consequenter ineffabilem Dei misericordiam, & obstupesce † patientię eius excellentiam. *Et examinauit,* inquit, *Deus Pharaonem examinibus magnis, & grauibus, & domum eius, propter Saram vxorem Abram.* Quid est, examinauit? pœnam, inquit, exegit flagitij & mali conatus: examinationibus magnis. Non simpliciter puniuit regem, sed pœnis magnis. Nam quia flagitium non erat vulgare, sed valde magnum, ideo & pœna magna. Et domum eius, inquit, non ipsum solum, sed & domũ eius. Et qua de causa, cum rex peccet, omnes de domo eius pœnæ sunt participes? Non absque ratione hoc fit, sed vt per hoc regis insania compescatur. Grauiori enim plaga indigebat, ita vt ipse exterreretur. Et vbi, inquies, hoc iustum, propter illum alios puniri? Nõ propter illum solum pœnam sustinuerant, sed verisimile est eos cooperatos fuisse, vt aliquando committeretur iniquitas. Audisti enim suprà scripturam dicentem: Quia vt viderunt eam principes Pharaonis, laudauerũt, & introduxerũt eam in domum eius. Vidistis eos lenonis agere officium in regis gratiam, auferẽdo iusti vxorem? Quapropter non ipse solus, sed & omnes qui adhærebant, pœnæ fuerunt participes: vt discant quòd nõ in peregrinum simpliciter furorem suum exercuerint, neque in hominem è medio vulgo, sed in virum cuius tutor Deus, tanta illum cura dignans. Et idcirco acerbissima pœna concutiens eius mentem, discedere fecit ab nephario flagitio, coërcuit ab irrationali impetu, cohibuit incontinentem mentem, alligauit concupiscentiam indomitam, refrænauit furoris insaniam. Propterea consequenter vide quanta lenitate loquitur rex tyrannus hospiti, quasi vago obambulanti, cui & vxorem auferre ausus fuit. Et bene dixit scriptura, quòd examinauit Pharaonem & domum eius ob Saram vxorem Abræ. Sensum ei pœna præstat, quòd sit vxor iusti. Etenim & in domum introducta, mãsit vxor iusti. *Cùm vocasset autem Abram Pharao, dixit ei: Quare hoc fecisti mihi?* Vide qualia verba rex profatur: Cur hoc fecisti mihi? Inquit, Egóne tibi feci, qui peregrinus, qui nulli notus, qui propter famem adsum: tibi regi, tyranno, & impe-

† potentiæ.

ranti ſuper Ægyptum? Quid feci tibi? Tu abſtulisti vxorem: nónne ſicut peregrinum & hoſpitem deſpexisti, contempſisti, nullius momẽti me habuisti? Omnino intemperanti concupiſcentiæ tuæ obſecutus es, & quæ tibi placebant, opere volebas compleri. Quidnam feci tibi? magna mihi feciſti, & grauia in me commiſiſti. Vide quanta rerum viciſſitudo, Rex priuato dicit: Cur feciſti mihi? Deum, dicere vult, inimicum mihi reddidiſti, irã eius ſuper me induxiſti, pœnę obnoxium me feciſti. Feciſti vt pœnam lueret tota mea domus, eorum quæ in te admiſſa ſunt. Cur hoc feciſti? Quare nõ annunciaſti mihi quòd vxor tua eſſet? Quare dixiſti: Soror mea eſt, & accepi eam mihi vxorem? Ego, inquit, quaſi ſororem tuam volebam ducere. At vnde didiciſti quòd vxor fuit iuſti? Vltor tantæ iniquitatis ille mihi rem indicauit. Cur feciſti mihi hoc, & non indicaſti mihi quòd vxor tua eſſet? non accepiſſem eam mihi ipſi vxorem peccaturus. Quaſi ſororem tuam habiturus hoc feci. Attende quomodo ſupplicij grauitas concuſſit eius mentem, ita B vt & iuſto rationem redderet, & omne erga eum declararet officium. Quamuis niſi Dei fuiſſet gratia, quæ mẽtem eius emolliebat, conſectaneum erat quòd in maiorem furorem inductus, quaſi deceptorem puniuiſſet, & extremis affeciſſet ſuppliciis. At nihil horũ fecit: timor enim ſupplicij inflammatam eius iram humiliauit & reſtinxit. Vnde vnum hoc curat, vt in iuſtũ officioſus ſit. Reſciuit enim tãdem, quòd non eſſet poſſibile eum vulgarem quempiam eſſe, qui tanta ſuperna gratia fruebatur. *Et nũc ecce vxor tua coram te, accepta ea ocyus vade.* Nũc, inquit, quia cognoui quòd non eſt ſoror tua, ſed vxor, ecce habes eam. Neque enim offendi in aliquo coniugium veſtrũ, neque priuaui te vxore tua. Sed ecce vxor tua coram te, accepta ea ocyus vade. Quæ lingua, quæ mẽs poterit dignè quæ facta ſunt admirari? Mulier præfulgida forma, ſimul cum viro Ægyptio, & rege, & tyranno, & ſic inſano, & incontinenter affecto concumbens, intacta egreditur, ſeruata caſtitate ſua. Talia enim, C ſicut prius dixi, ſunt quæ à Deo diſpenſantur, rara ſemper & admirabilia: & quando apud homines deſperatũ eſt, tunc potentiam & ſapientiam ſuam Deus declarat.

Dan.14. Enimuerò ſicut admirabile & rarum erat videre virum deſideriorum ſtare in medio ferarum, & nihil pati: ſed quaſi oues eum circumſtetiſſent, ita illæſum egredi è lacu. Et tres pueros in camino quaſi in prato & paradiſo

Daniel. 3. tanquam ſtatuas. verſari, & nihil ab igne lædi, ſed egredi inde † vt virorũ fortiſſimos:] Ita admiratione dignũ eſt & hoc facinus, quòd iuſti vxor nullam contumeliam experta à rege Ægyptio, tyranno, intemperante, exiuit ſalua. Deus enim erat qui faciebat omnia, & in inuiis viam dabat, & ſpem bonam ſemper in rebus deploratis afferre valet. Et nunc, inquit: ecce mulier tua coram te, accepta ea ocyus vade. Ne exiſtimes, inquit, à nobis violatam illam. Nam licèt per ignorantiam attentauerimus quæ facta ſunt: ſed nũc quia cognouimus quæ ſit, & quem habeat defenſorem, indignatio enim quæ in nos deſæuit, do- D cuit nos quantum gratiæ tibi ſit apud Deum omnium. Accepta igitur vxore tua ocyus vade. Terribilis poſtea erat eis iuſtus, & propterea magnis officiis eum proſequi contendunt, placantes ipſius Dominum propter ea quæ in illum commiſerant. Vidiſti dilecte, quãtum bonum eſt patientia & fortitudo? Hìc quæſo memor eſto verborum illorum quæ dicebat Ægyptum ingreſſurus: Scio quòd mulier pulchra ſis: futurum itaque vt cùm te viderint Ægyptij, me quidem occidãt, te autem ſeruẽt. Illis igitur in mentem reſumptis, conſidera etiam quæ nunc fiunt, & admirare ſimul iuſti tolerantiam & miſericordis Dei virtutem, quanta cum gloria redire facit iuſtum, qui cum tanto timore & metu deſcenderat. *Et præcepit*, inquit, *Pharao viris ſuper Abram, vt inde deducãt eum, & vxorem eius, & omnia quæ eius erãt, & Loth cum eo.* A Magna cum claritate & gloria, locupletatúſque diuitiis redit iuſtus: & fit doctor per ea quæ contigerunt nõ ſolum Ægyptiis, ſed etiam omnibus qui in itinere erant, & qui in Palæſtina habitabant. Nam quotquot viderãt eum quando deſecẽdit fame coactus, cum timore & tremore, nunc verò redeuntem cũm tanta claritate, & facultatibus, & diuitiis, diſcebant virtutem prouidentiæ Dei erga illum. Quis vidit vnquam? quis audiuit? Abiit vt famem ſuam mitigaret, & diuitiis abundans, ineffabilíque gloria redit. Ne admireris dilecte, ne factũ hoc ita rarum tibi videatur: imò admirare & obſtupeſce, & glorifica communis omnium Domini virtutem. Et vide etiam illius nepotes ob eandem famis neceſſitatem in Ægyptum deſcendiſſe, & cum ibi in graui ſeruitute vixiſſent, multáſque pertuliſſent ærumnas, magna tamen fœlicitate tandem rediiſſe. Talis enim eſt ſapientiſſimus & optimus Deus noſter, quando permittit augeri & coaceruari moleſtias, tunc iterum diſcuſſa tempeſtate, ſerenitatem rerúmque miram viciſſitudinem facit, docens nos ſuæ potentiæ magnitudinem. *Aſcendit autem Abram ex AEgypto, ipſe, & vxor eius, & omnia* Cap. XIII. *quæ eius erant, & Loth cum eo, in ſolitudinem.* Opportunè hìc quis accommodarit verba illa, quæ beatus Dauid iis qui à Babylonica redibant captiuitate dicebat: Qui ne- Pſal. 125. ſeminant in lachrymis, in exultatione metent. Euntes ibant & flebant, mittentes ſemina ſua. Venientes autem venient in exultatione, geſtantes manipulos ſuos. Vidiſti deſcenſum anxietate atque timore plenum, habentẽ ſecum & mortis formidinem? Vide nunc reditum claritate & dignitate conſpicuum. Omnibus poſthac venerabilis erat iuſtus ille, tam iis qui in Ægypto, quàm iis qui in Palæſtina. Quis enim nõ reueritus fuiſſet eum, qui ſic à Deo cuſtoditus ſit, & tantam bencuolentiam aſſecutus? Neminem enim fortè latebant ea quę regi & domui eius acciderant. Omnia enim Deus propterea permiſit, & couſque durauerunt tẽtationes iuſti, vt eius patientia clarior fieret, & facta eius in totum orbem diuulgarentur, ita vt nullus eſſet, qui iuſti virtutem ignoraret. Vidiſtis dilecti, quantum ex tẽtationibus lucrum? Vidiſtis quantum patientiæ præmium? Vidiſtis & virũ, & mulierem, & ſenem, & vetulam, quantum philoſophiæ præ ſe tulerunt? quantum fortitudinis, quantum mutuæ dilectionis, quantum charitatis vinculum demonſtrarunt? Illum omnes imitemur, & nunquam triſtemur. Ne exiſtimemus eſſe ſignum quòd nos dereliquerit & deſpiciat Dominus, ſi tentationes nobis inferãtur: ſed hoc maximum ſit nobis indicium, quòd Deꝰ noſtri curam gerat. Nam & ſi habeamus peccatorum ſarcinas quæ nos premant, poterimus magnam patientiam & gratitudinem declarando leuiores eas facere: & ſi non multa habeamus peccata, iterum maiori fruemur gratia, ſi grato animo tulerimus. Quia enim Deꝰ noſter liberalis eſt, & noſtræ ſalutis curã gerit: ea de cauſa quaſi luctam & exercendi materiam nobis proponit, & protheatro tentationes inferuntur: vt ſi quod noſtrum eſt declaremus, largiore dignetur nos cura. Quòd cùm ſcimus, ne triſtes ſimus in tentationibus, neque afflictiones grauatim feramus: ſed & gaudeamus, iuxta beatum Paulum: Nunc enim, inquit, gaudeo in afflictionibus 1.Thes. meis. Vidiſti animam gratam? Nam ſi in afflictionibus gaudebat, quomodo potuit vnquam in triſtitia eſſe? ſi quæ alios afficiunt triſtitia, ipſi pariant lætitiæ occaſionem, cogita, oro in quo ſtatu illius erat anima. Et vt diſcas quòd non ſit poſſibile aliter nos promiſſa bona aſſequi, & regno cœlorum dignos fieri, niſi per afflictionem vitam præſentem tranſeamus, audi Apoſtolos dicentes

Act.14. centes eis, qui nuper ad fidem conuerſi erant: Et cùm A docuiſſent, inquit, multos, reuerſi ſunt Lyſtram, & Iconium, & Antiochiam, denuò confirmantes animas diſcipulorum, exhortantéſque vt perſeuerarent in fide, & quòd per multas afflictiones oporteat nos intrare in regnum cœlorum. Qualis igitur poſthac erit nobis excuſatio, ſi noluerimus fortiter ferre quæ inferuntur: præſertim ſcientes quòd non ſit poſſibile aliter ſalutem nos aſſequi, niſi hanc iuerimus viam? Audi & Chriſtum di-

Ioan. 16. centem: In mundo afflictionem habebitis, ſed cõfidite. Vt ne audita triſtitia, ſpe excidant, ſtatim fiduciam eis affert, & ſuam pollicetur gratiam. Sed confidite, ego vici mundum. Habes, inquit, eum qui grauia alleuiet, qui non permittet te ſubmergi ab illatis tentationibus, qui cum tentatione & exitum præbebit, & non permittet

1.Cor.10. ſupra noſtras vires inferri grauia. Quid triſtaris? quid mœres? quid impatiens es? quare tam abiecto animo es? Num, ſi quæ noſtra ſunt attulerimus, patientiam dico, & fortitudinem, & mentis gratitudinem, nos ſinet B deſpici? Num etſi deſperatę ſunt res, vincere poſſunt ſapientiam Domini noſtri? Nos quę noſtra ſunt exhibeamus, & ſynceram habeamus fidem, ſcientes quàm ſint hæc facilia animarum noſtrarum præſidi. Et ipſe prorſus melius nouit quàm nos, quid cõducat: & ita res diſpenſabit, vt ſibi honorificum, & nobis vtile: quò & patientiæ mercedem accipiamus, & eius gratiam conſequamur, gratia & miſerationibus Domini noſtri Ieſu Chriſti, cum quo patri ſimul, & Spiritui ſancto ſit gloria, imperium, honor, nunc, & ſemper, & in ſecula ſeculorum. Amen.

Abram autem erat diues valde pecoribus, & argento, & auro, & profectus eſt vnde venerat, in ſolitudinem vſque Bethel, vſque ad locum in quo prius fuit tabernaculum eius inter Bethel & Agge, ad locum altaris quod ibi principio fecerat.

HOMILIA XXXIII.

CVM alacrem veſtrum conuentum, & ingens audiendi deſiderium hodie videam, æs alienum, quod charitati veſtræ debeo, dinumerare volo. Et ſcio eius vos oblitos eſſe, eo quòd multi dies interceſſerint, ſermóque noſter ad alia interim ſit egreſſus. A dicẽdorum enim conſequentia impediuit nos ſanctarum feriarum aduentus. Incongruum enim erat, vt feſta crucis dominicæ celebrantes, de aliis ſermonem afferremus. Menſa autem vobis proponenda erat ſuis cõgrua temporibus. Et idcirco quando venit dies traditionis & paſſionis, continua docendorum ſerie reſecta, præſentibus quæ vrgẽbant nos accommodãtes, primum in proditorem linguam laxauimus. Deinde de cruce aliqua in medium protulimus. Poſtea, illuceſcente reſurrectionis die, neceſſarium erat, vt de reſurrectione Domini charitatem veſtram doceremus. Et ſequentibus diebus, pro- D pter miracula quæ tũc facta ſunt, reſurrectionis demonſtratio iterum afferenda erat. In quibus etiam in manus accepimus Apoſtolorum acta, inde vobis cõtinua proponentes conuiuia, & crebris quotidianiſque admonitionibus eos qui nuper baptiſmi gratiam acceperant, exhortantes. Nunc autem neceſſarium vt debiti memor ſim, & vobis ſatisfaciam, tametſi vos debiti genus ignoretis, vtpote curis multis impliciti, & ſolliciti pro vxoribus, & liberis, & quotidiana alimonia, multíſque aliis negociis. Verùm nos qui nullis id genus curis turbamur, & vobis debiti memoriam ſuggerimus, & ad reſtituendum nos paramus. Neque admiremini hanc noſtram gratitudinem. Huius enim alieni æris genus à corporalibus pecuniis diuerſum eſt. In illis enim nunquam debitor tantum gratitudinis præ ſe fert. Scit enim quòd dinumerando pecunias, ſuam imminuat ſubſtantiam, & accipientis augeat facultates. Non autem ita eſt in ſpirituali debito, ſed in eo & dinumerans, dum ſoluit, magis abundat, & accipientibus maiores accreſcunt opes. Et idcirco illic magna ingratitudo eſſe ſolet, hic autem vtríſque lucrum eſt, & dinumeranti, & accipientibus. Atque id quod de charitate admonuit beatus Paulus, dicens: Nemini quicquam debeatis, Rom.13. niſi vt diligatis inuicem. Quo indicat, hoc debitum ſemper ſolui, & nihilominus durare ſemper. Et quia vos ad capiendum parati ſemper eſtis, iſtucipſum & nos debitores locupletiores facit, & vobis magnæ vtilitatis eſt materia. Igitur quoniam talis eſt huius debiti natura, vt quantò magis dependitur, tantò auctiores noſtras reddat opes: age doceamus nunc & debiti materiam, vt & ipſi alacriores dicenda ſuſcipiatis, & noſtram gratitudinem boni conſulentes, nos diligenti B auſcultandi ſtudio remuneretis. Quænam igitur debiti materia? Scitis, & memores eſtis, quando de patriarcha quædam in medium attulimus, quomodo demonſtrauerimus deſcenſum eius in Ægyptum propter famem, & rapinam Saræ à Pharaone factam, & indignationem Dei, quam in Pharaonem & domum eius, ob ſuam erga iuſtum curam, immiſit, & reditum patriarchæ ab Ægypto magna cum gloria. *Mandauit enim*, inquit, *Pharao viris ſuper Abram, vt deducant eum, & vxorem eius, & omnia quæ habebat, & Loth cum eo. Aſcendit autem Abram ex AEgypto, ipſe & vxor eius, & omnia quæ erant illius, & Loth cum ipſo in ſolitudinem.* Hìc ſermonem miſſum fecimus, & eum mediis diebus tranſtulimus in doctrinam, quam requirebant tunc occurrentes feriæ. Ideo hodie fuerit operæprecium, vt dicenda cum dictis contexamus, & quaſi in vnum corpus coaptemus, quò ſermo fiat magis perſpicuus. Et quò ma- C nifeſtiora ſint quæ dicuntur, operæprecium fuerit, vt charitati veſtræ proponatur principium eorum quæ hodie ſunt lecta. *Abram autem*, inquit, *erat diues valde pecoribus, & argento, & auro: & profectus eſt vnde venerat in ſolitudinem vſque ad Bethel, vſque ad locum in quo prius fuit tabernaculum eius, inter Bethel & inter Agge, ad locum altaris quod illic principio fecerat: & inuocauit ibi Abram nomen domini Dei.* Ne prætereamus obiter lecta, ſed diſcamus clarè diuinarum literarum diligentiam, quomodo nihil nobis ſuperuacuum narret. Abram autem, inquit, erat diues valde. Conſidera primùm iſtucipſum, quod non fruſtra aſſignauit. Neque enim temerè & in vanum diuitem nunc vocat, id quod nullibi aliàs meminit, ſed nunc primùm dicit, quòd diues fuerit. Quare hoc, & quam ob cauſam? vt diſcamus diuinæ ſapientiæ ſolertiam, & ſuæ in iuſtum prouidentiæ immenſam & excellentem potentiam. Nam qui famis neceſſitate in Ægyptum peregrinari coactus fuit, & angu- D ſtias quas in Chananæa experiebatur ferre non poterat, is ſubitò diues factus eſt: & non ſimpliciter diues, ſed valde, & non tantùm pecoribus, ſed & argento, & auro. Vidiſti quanta Dei prouidentia: abit, vt aliquam famis conſolationem inueniat, & redit, non ſolum fame mitigata, ſed & diuitiis, & indicibili gloria conſpicuus, & omnibus manifeſtus qualiſnam eſſet: poſtea enim & Chananææ inhabitatores clarè iuſti virtutem didicerunt, videntes rerum mutationem tam repentinam, & tantis diuitiis affluentem, qui vt peregrinus, & quaſi fugitiuus, & vagus in Ægyptum deſcenderat. At tu vide quomodo hic neque proſperitate, neque diuitiarum affluentia remiſſior vel negligentior factus eſt: ſed iterum contendit ad eum

locum,vbi prius fuerat, priusquam in Ægyptum cõce- A
deret.Venit enim,inquit,in solitudinem,vsque ad locũ
vbi prius fuit tabernaculum eius,ad locum altaris quod
fecerat ibi principiò, & inuocauit nomen domini Dei.
Cogita obsecro, quantus erat quietis & tranquillitatis
amator,& in diuino cultu quàm sedulus. Ad eum enim
locũ,inquit,accessit,quem prius ædificauerat, & in quo
nomen Domini inuocauerat.Ecce iam multis antea se-
culis impleuit hoc quod postea à Dauid dictum est: E-
Psal.83. legi abiectus esse in domo Dei mei, magis quàm habi-
tare in tabernaculis peccatorũ. Solitudo enim propter
inuocationẽ nominis domini Dei gratior ei erat,quàm
ciuitates.Sciebat enim,sciebátque clarè,quòd ciuitatis
magnitudinem non facit ædificiorum pulchritudo,ne-
que inquilinorum multitudo:sed inhabitãtium virtus,
propter quam & solitudo ciuitatibus dignior est, quæ
virtute iusti ornatur, & orbe toto fit fulgidior. *Et Loth*,
inquit,*qui cum Abram ibat,erant & oues,& boues,& pecora,
neque capiebat eos terra,vt simul habitarent. Erat quippe sub-* B
stantia eorum multa,& non poterant habitare simul. Nõ so-
lùm patriarchæ facultates auctæ sunt, sed & Loth, in-
quit, erant oues, & boues, & pecora. Fortè partim A-
bram, vtpote liberalis, illa Loth fratris filio donauerat,
partim alij dederant in patriarchæ gratiam. Et non ca-
piebat, inquit, eos terra: erat quippe substantia eorum
multa.Vide quòd facultatum multitudo statim causa fit
discessus,diuisionem operatur,concordiam impedit,&
cognationis vinculum dirimit.*Et facta est pugna inter pa-
stores pecorum Abræ,& inter pastores Loth. Chananæi autem
& Pheresæi tunc inhabitabant terram.* Attende quomodo
valde familiares discessionis initium faciũt. Hinc enim
semper omnia mala pullulant à famulorum nequitia.
Facta est enim,inquit,pugna inter pastores. Hi diuisio-
nis occasionem præbuerunt:dicere vult,ij concordiam
dirimebant, ij multam morum inciuilitatem præ se fe-
rebant. Chananæi autem & Pheresæi tunc inhabitabãt
terram. Quare nobis hoc assignauit? quoniam dixerat, C
quòd non capiebat eos terra vt habitarẽt simul:causam
quoque docere voluit diuina scriptura, quòd ideo eos
non capiebat,quia à gẽtibus illis præoccupata erat.Ve-
rùm nos religiosam patriarchæ mẽtem videamus,quo-
modo sua lenitate exarsurum incendium restinguit.*Di-
xit autem*,inquit,*Abram ad Loth:Ne sit rixa inter me & te,
& inter pastores meos & tuos,quia homines fratres sumus nos.*
Vide insignem modestiam,vide sublimem philosophi-
am,ætate & dignitate senior iuuenem,fratris filium fra-
trem appellat,& in eandem in qua ipse erat dignitatem
euehit, nihílque minus illi quàm sibi tribuit: sed dicit:
Ne sit rixa inter me & te, inter pastores meos & tuos.
Indignè enim hoc fieret,quoniam fratres sumus. Vidi-
1.Cor.6. sti quomodo Apostoli legem implet,quæ dicit. Itaque
iam quidem omnino delictum in vobis est, quòd lites
haberis inter vos inuicem.Cur non potius iniuriam pa-
timini? cur non potius damnum accipitis? imò vos in-
iuriam facitis,& damno afficitis, ídque fratres. Hæc o- D
mnia operibus implens patriarcha,dixit: Ne sit rixa in-
ter me & te, & inter pastores meos & tuos, quoniã ho-
mines fratres nos sum⁹.Quid hac anima pacatius? Pro-
inde non frustra,neque temerè principiò dicebã,quòd
amore quietis & tranquillitatis solitudinem locis fre-
quentibus prætulerit.Attende enim quomodo & nunc
videns pastores cõfligere, statim in initio tentat restin-
guere incendium, quod erupturum erat,& contentio-
nem sedat. Debebat enim ipse, vtpote missus omnibus
Palestinæ cultoribus sapientiæ doctor, nullam scandali
dare occasionem, vel ansam concedere:sed morum le-
nitate tuba clarius omnes erudire, & suæ virtutis facere
imitatores. Ne sit, inquit, rixa inter me & te, inter pa-

A stores meos & tuos, quoniam homines fratres sumus.
Multa verborum lenitas,inter me & te.Considera quo-
modo ei loquitur ceu honore pari,quamuis opinor nõ
aliunde rixas fuisse exortas, quàm quòd pastores patri-
archæ non permiserunt illis eadem copia frui, qua ipsi.
Sed iustus æquabiliter omnia facit, specimen præbens
eminentis suæ sapientię,ac docens non tantum pręsen-
tes, sed posteros etiam omnes, † nunquam cum proxi-
mis esse litigãdum,etiam iis qui nobis præstãtiores non
sunt.] Nam eorum contentio magnã nobis affert igno-
miniam,& nõ illis imputãtur quę fiunt,sed in nos trans-
fertur quod est reprehendendum. Quomodo enim ra-
tioni cõsentaneum,quòd homines qui fratres sunt, qui
eandem naturam sortiti, qui eiusdem sunt familiæ, qui
eodem loco habitaturi sunt,quos mansuetudinis, leni-
tatis,& omnis philosophiæ doctores esse oportebat,in-
ter se contendant,& digladientur? Audiant hæc qui se
extra crimina putant esse, quando propter familiarita-
B tem suis ministris permittunt & conniuent rapere,deci-
pere,multa mala machinari,& in ciuitatibus,& in agris,
& auferre vi à vicinis, nunc agrum, nunc domum. Eá-
que de causa maiori tales beneuolentia prosequuntur.
Nam licèt iniustitiæ illæ opus alienum tibi sint, tamen
& ipse negocio communicas: non solùm quòd oble-
ctaris facto,& credis inde facultatibus tuis incrementũ
accedere: sed quòd non prohibes,ne facinus commit-
tatur. Nam qui prohibere potest eum qui iniuriam fa-
cit,& non prohibet,is nõ minorem luet pœnam, quàm
qui iniuriã facit.Obsecro igitur,ne seducamus nosmet-
ipsos: sed & ipsi fugiamus rapinas, & fraudes,& ex isti-
usmodi artibus emolumenta & lucra: & familiares no-
stros erudiamus,ne quid tale operentur.Non enim hoc
nos insontes facit, sed potius maiori condemnationi
obnoxios: quia in nostri gratiam illi suam amittentes
salutem, iniustitiam audent, & ipsi intereuntes nos se-
cum rapiunt.Quod si prudentes esse voluerimus,& ipsi
C ab eo damno liberabimur, & illos à malis conatibus
abarcebimus. Porrò nolo mihi dicas friuola illa verba:
Nihil mihi curæ est: nunquid ego rapui? nihil mihi ea
de re constat: alius fecit, non fui particeps iniustitiæ.
Prætextus illa sunt, & inane commentum. Si vis decla-
rare, quòd non communicaueris iniustitiæ, nequea-
uaritiæ fueris operarius,emenda factum,solare cum qui
iniuria affectus est, redde ablata. Sic enim & teipsum
à criminibus liberabis, & † iniuria affectum eriges.] Si
declaraueris, quòd non sunt hæc facta iuxta volunta-
tem tuam, & obsecraueris pauperem, non sines eum à
tristitia absorberi, quam ablatis bonis suis passurus e-
rat. Ne sit, inquit, rixa inter me & te, inter pastores
meos & tuos: quia homines fratres nos sumus. Vidisti
mansuetudinem? vidisti lenitatem? audi & sequentia,
vt discas excellentem eius philosophiam. Quomodo
rixa dirimitur, & contentio restinguitur? *Ecce, an nono-
mnis terra*, inquit, *coram te est? Discede à me, si tu ad sini-*
D *stram, ego ad dextram: si tu ad dextram, ego ad sinistram.*
Considera optimos mores,& insignem modestiam hu-
ius iusti. Sed ante hæc obsecro, cogita quantum ex di-
uitiis damnum, & quanta ex multis opibus contentio.
Aucta sunt armenta, multiplicati greges, affluxerunt
diuitiæ multæ, & statim discinditur concordia. Antea
erat pax & charitatis vinculum,nunc rixa & contentio.
Vbi enim meum & tuum, illic omne litium genus &
contentionis occasio: vbi autem hæc non sunt, ibi se-
cura versatur pax & concordia. Et vt discas, audi quid
dicat beatus Lucas de iis qui ab initio ad fidem con-
uersi sunt. Erat, inquit,omnium cor vnum & anima v-
na: non quòd vnam animam habuerint omnes: quo-
modo enim hoc, cùm in diuersis corporibus fuerint?
sed con-

sed concordiam illorum excellentem nobis demon- A
strat. Iam nisi plurimæ æquanimitatis fuisset iustus ille,
& insignitam præ se tulisset philosophiam,succensuisset
forsitan, & ita ei dixisset: Quis furor ille? Ausíne sunt
familiares tui os distringere aduersus operas meas? non
cogitarunt, quantum inter nos distet? Vnde enim tibi
illa abundantia? nonne ex mea cura? Quis te apud ho-
mines tantum apparere fecit?nonne ego qui pro omni-
bus tibi fui? Patris ego vices egi per omnia, & has mihi
pro tot ministeriis mercedes reddis? Haccine spe vbiq;
te comitem itineris habui? Esto, nihil eorum quæ à me
habes,in mentem tibi veniat, nónne saltẽ vel senectam
meam & canos reuereri oportebat? Sed conniuendo
permisisti pastores tuos in meos debacchari, nescius
quòd sicut contumelia, qua illi affecti, in me transit, ita
& tuorum temeritas tibi ascribitur.Sed nihil horum iu-
stus vel in mentem accepit, sed omnibus illis à mente
repulsis,vnum hoc agebat, quomodo quod erupturum
erat incendium extingueret, & suaui separatione exco- B
gitata,absque turbelis habitaret: dicit enim.Ecce nun-
quid omnis terra corã te est? discede à me, si tu ad sini-
stram,ego ad dextram:si tu ad dextrã,ego ad sinistram.
Vides mansuetudinem iusti? operibus enim monstra-
bat, quod non facit hoc sua sponte,neque separari vult:
sed ob cõtentionis necessitatem, vt ne in domo sit per-
petuum bellũ.Vide quomodo verbis illius bilem man-
suefacit, & ei electionis potestatem dat, & proponit o-
mnem terrã,& dicit:Ecce, nunquid omnis terra coram
te?quamuis elige: & ego,quã tu reliqueris, magna cum
voluptate accipiam. Magna est iusti huius philosophia.
Per omnia non vult esse onerosus fratris filio: quasi di-
ceret:Quoniam fit id quod nolebam, & vt cessent con-
tentiones, necessarium est, vt separemur: propterea te
dominum electionis & arbitrũ constituo, & omnẽ tibi
potestatem do,vt terram quam meliorem censes,tu eli-
gas,& reliquam sinas esse meã. Num hoc quis vnquam
vel æquali,vel fratri faciendum censuit, id quod fratris C
filio patriarcha? Nam si ipse electionem retinuisset, &
primum locum sibi seruasset, cõcessissétque illi reliqua,
nónne & hoc magnum quiddam fuisset? At excellentis
virtutis suæ exhibens specimen, desiderium iuuenis ex-
plere volebat, ita vt nulla ex separatione nasceretur
mœrendi occasio: vnde ei proposita potestate omni,
dicit: Ecce omnis terra corã te. Separare à me, & qua-
lem volueris terrã,elige.Oportebat igitur fratris filium,
cùm tantam experiretur æquitatem patriarchæ, parem
rependere honorem, & ei potius liberam electionem
concedere. Solemus enim fermè cuncti homines, si
obluctantes videamus aduersarios, ac contendentes,in
primum locum ascendere, nõ ferre nos inferiores esse,
neque eis cedere: quos si cedere viderimus, & verbis
idoneis potestatem omnem nobis permittere,quasi re-
uerentes magnam mansuetudinem, & à contentione
desistimus,& versa vice,omnem potestatem eis conce-
dimus, etiamsi minores esse videantur ij qui nobiscum D
litigant. Debebat igitur & Loth cum patriarcha hoc
facere. At ille vtpote iuuenis, & maiori concupiscentia
tractus potiores tum sibi visas partes arripit, & electio-
nem facit. *Et sublatis*,inquit, *Loth oculis suis, vidit omnem
regionem circa Iordanem, quòd tota esset rigua, antequam do-
minus subuerteret Sodoma & Gomorrha, quasi hortus Dei, &
sicut terra Ægypti, vsque dum venitur in Sogora. Et elegit
sibi Loth omnem circa Iordanem regionem,& recessit Loth ab
Oriente,diuisíque sunt vterque à fratre suo.* Vidisti virtutem
iusti excellentem, quomodo radicem malitiæ ne ger-
minare quidem permisit, sed statim cùm iam oriretur
funditus execuit & aboleuit, multa vsus lenitate, & in-
dicibilem temporalium contemptum præ se ferens,de-

A clarauítque omnibus, quomodo pacem habere, & à
contentione liberari, omni substantiæ suæ præferret.
Nam vt ne quis condemnet iustum,quasi ingratum cir-
ca Loth, & quòd quem è domo sua eduxerat, in terra
aliena nunc à cohabitatione eiiceret, néve putet ipsum
inimicitiarum gratia hæc facere: sed vt discamus o-
mnes quòd pacis studiosus hæc faciat, ideo & electio-
nem ei concessit: neque molestè tulit quòd prima fer-
ret: vt omnibus notum foret, quomodo mens sua ad
pacis charitatísque scopum spectaret potissimum, præ-
terea & aliud quoddam mysterium iam antea dispen-
sabatur,vt multa posthac inciderent, per quæ Loth re-
bus ipsis erudiretur quàm indignè electionem sumpsis-
set, & vt discerent Sodomitæ virtutem Loth,& separa-
tione facta promissionem patriarchæ datam euentu
compleri, qua dictum est ei: Tibi & semini tuo dabo
terram hanc: id quod paulatim procedendo videbi-
mus, diuina scriptura nobis ea faciente manifesta. *Et*
B *Abram*, inquit, *habitauit in terra Chanaan, Loth autem
habitauit in ciuitate* † *quæ sita est circa Iordanem, & taber-* finitimorum.
*naculum habuit in Sodomis. Qui autem homines Sodomis a-
gebant, mali erant, & peccatores coram Deo valde.* Vides
Loth tantùm spectantem terræ naturam,& non aduer-
tentem inhabitantium malitiam? Quæ enim vtilitas,
dic oro, si terra sit fructuosa & ferax, homines autem
adeo mali? Quid damni è solitudine & infrugifera ter-
ra,si homines sint humaniores? Caput enim & summa
bonorum est inhabitantium gratitudo.Cæterùm Loth
ad vnum tantum respexit, nempe fertilitatem terræ.Et
idcirco scriptura manifestare nobis volens habitanti-
um illic malitiam, dicit: Qui autem in Sodomis age-
bant, homines mali erant, & peccatores coram Deo
valde. Non solùm,inquit,mali, sed peccatores: & non
simpliciter peccatores,sed & coram Deo: hoc est,pro-
digiosa erat eorum iniquitas. Ideo & subdidit, coram
Deo valde. Vidistis malitiæ magnitudinem? Vidistis
C quantum est malum primum locum capere,& nõ quod
vtile est considerare? Vidistis quantum bonum sit hu-
manitas, & primo loco cedere, & inferiorem fieri? Ec-
ce in processu doctrinæ videbimus nihil profuisse pri-
mum locum ei qui elegerat: & eum qui inferiorem se
fecit, clariorem quotidie factum, opésque illius per o-
mnia auctas,omnibúsque factũ spectabilem. Cæterùm
vt ne prolixiores simus docendo,hoc loco subsistat ser-
mo, & quod reliquum est, in sequentem seruetur ser-
monem. Illud autem vos rogauerim, vt imitatores sitis
patriarchæ, & nunquam concupiscatis primatus: sed
obtemperate beato Paulo, dicenti: Honore alius ali- Rom.12.
um præcedentes, & date operam vt in omnibus humi-
liemini. Hoc est enim primatum habere, sicut & Chri-
stus dicit: Qui seipsum humiliat, exaltabitur. Quid igi- Luc.14. & 18.
tur huic par fuerit vel æquale, quando per ea in quibus
aliis cedimus, ipsi maiori fruimur honore: & per quæ
alios præferimus,ipsi in summum honorem euehimur?
D Itaque obsecro,vt studeamus ita imitari patriarchæ hu-
militatem, & sequi vestigia eius,qui ante legem tantam
philosophiam præ se tulit, nos qui in gratia versamur.
Ista enim vera est humilitas, quam eximius ille vir de-
clarauit erga eum qui multò se fuit inferior, non so-
lum ob virtutis rationem, sed & propter ætatem, &
alia omnia. Cogita enim quòd senex iuueni cessit, &
patruus nepoti: & qui tantam à Deo sortitus gratiam,
ei qui in nullo magnum aliquod specimen præbuerat:
& ea quæ oportebat illum dicere, vt iuuenem ad se-
nem ætate & dignitate, & patruum, illa patriarcha ad
iuuenem dicebat. Igitur nos quoque non eis tantum
qui ætate nobis sunt maiores, vel etiam æquales, ho-
norem exhibeamus. Non est enim humilitas, facere

quod necessitate debes vel cogeris: hoc, inquam, nõ est modestiæ, sed debiti. Vera autem modestia est, quando cedimus iis qui nobis videntur esse minores, & eos veneramur qui nobis videntur esse magis indigni quàm nos. Quòd si rectè sapimus, nullos etiam nobis esse minores arbitrabimur, sed nos superari ab omnibus hominibus dicemus. Et hoc dico non de nobis, qui innumeris immersi sumus peccatis: sed etiam si quis sibi plurimorum bene gestorum conscius sit, nisi apud se sentiat quòd omnium sit postremus, nulla ei futura vtilitas ex omnibus bonis suis operibus. Hæc est humilitas, quando quis occasiones habet vt extollatur, & seipsum humiliat, & supprimit, & modestè se gerit: tunc enim ad verum subuehetur fastigium, iuxta promissionem Domini, quæ dicit: Qui se humiliat, exaltabitur. Satagamus igitur, obsecro, verticem illum omnes apprehendere per modestiam, vt eandem illam, quam iustus ille à domino gratiam consequamur, & ineffabilia bona mereamur, gratia & misericordia domini nostri Iesu Christi, cui cum patre, & sancto Spiritu sit gloria, imperium, honor, nunc, & semper, & in secula seculorum. Amen.

Et dixit Deus Abræ postquam separatus est ab eo Loth: eleuatis oculis tuis vide à loco in quo tu nunc es, ad Aquilonem, & Africum, & Orientem, & mare: quia omnem terram quam tu vides, tibi dabo eam.

HOMILIA XXXIIII.

CHARISSIMI, didicistis heri eximiam patriarchæ modestiam, vidistis lenitatem egregiam. Neque enim erat res vulgaris, quòd senex (quem omnium dominus tãtis prosecutus fuerat beneficiis, tantáque gratia frui fecerat) pari honore dignaretur iuuenem, & fratris filium, & primatu illi cederet, inferioráque ipse deligeret, nihilque non faceret quò bellum impediret, & contentionis materiã è medio tolleret. Hunc omnes imitari studeamus, & nunquam super proximum extollamur, nunquam de nobis sublimia sentiamus: sed modestia conspicui cedamus aliis, & inferiores haberi conemur, tã verbis, quàm operibus. Neque enim vnquam eis qui nobis iniuriam faciũt aduersemur, etiamsi prius multum in illos contulerimus beneficiorum. Hęc enim optima est philosophia. Neque contumelia affecti feroces simus, etiamsi cõtemptiores & magis inopes nobis sint, qui nobiscum contendunt: sed mansuetudine & lenitate furorem comprimamus. Nihil enim illa potentius, nihil illa fortius. Illa animam nostram in perpetua tranquillitate, & quasi in portu constituit, & omnis recreationis ac quietis occasio nobis est. Eapropter & Matth.11. Christus diuina illa docens, dicebat: Discite à me, quia mitis sum, & humilis corde: inuenietísque requiem animabus vestris. Nihil enim animam ita in tranquillitate & quiete esse facit, vt mansuetudo & modestia. Hæc omni diademate se possidenti est vtilior. Hæc omni claritudine & gloria conducibilior. Quid enim beatius, quàm intestino liberari bello? Nam quamuis plurima pace & cura externa fruamur, si intra nos cogitationum nascatur tempestas, tumultus, & seditio, nihil externa pax nobis proderit: Sicut & neque miserabilius Fossis. est aliud ciuitate, quæ licèt † præsidiis & muris bene sit munita, intus tamen ciues foueat proditores. Hoc igitur obsecro, vt ante omnia nobis sit curæ, quomodo animam à turbulentia vindicemus, & in tranquillum statum educamus, & ab omni liberemus amaritudine, quò & ipsi multa fruamur quiete, & iis qui familiaritatem nobiscum habent, simus blandi. Hoc enim certissimum signum, quo internoscitur vir ratione præditus, si mansuetus fuerit, si lenis, si mitis, si modestus & quietus: si non quasi seruus ducatur & trahatur aut ab ira, aut ab aliis affectionibus: sed ratione vincat internos illos incompositos motus, nobilémque suam generositatem seruet, ne in brutorum ferociam negligentia degeneret. Et vt discas quantum mansuetudinis & lenitatis sit robur, & quòd sola hæc virtus sufficiat se colentem diligenter ineffabilibus laudibus dignum reddere, audi beatum Mosen hinc potissimùm prædicari, & ex hac ei coronam plecti. Et Moses, inquit, erat mitissimus omnium hominum qui super terram. Vidisti encomij magnitudinem? Omni eum humano generi parem pronunciat, imò omni hominum generi præfert. Et i- Num.12.
terum de Dauid dicit scriptura: Memento domine Dauid, & omnis mansuetudinis eius. Hinc patriarcha sibi Psal.131.
maiorem cœlitus conciliauit beneuolentiam, & afferens quæ sua erant, à misericorde Deo maiora assecutus est. Hoc scietis & vos, vbi attulerimus in medium ea quæ hesterna dicta sequuntur, & quæ prius sunt lecta charitati vestræ declarauerimus. Nam quia Abram multam præ se tulit mansuetudinem, & Lotho potiorem partem cessit, & omnem ei eligendi facultatem permittens, contentus fuit minore, modo auferretur omnis contentio: vide quantam statim mercedem à Deo consequitur, & quomodo adhuc maiori retributione, vt per omnia multum abundet, patriarcham dignatur Deus? Talis enim est Dominus noster, vt si quãdo vel paruum quid attulisse nos viderit, largissimas suas nobis remunerationes suppeditet, tantámque præ se ferat liberalitatem, vt ea quæ à nobis sunt facta, multis numeris à nouis suis beneficiis vincantur. Et hoc in omnibus nostris factis inueniet quis ab eo fieri. Quid enim, dic mihi, vilius duobus obolis? Attamen quia vidua illa duos obolos in corbonam misit, inde celebris facta est ab eo tempore vsque in præsens toti mundo. Et quid dico duos obolos? Etiamsi quis calicem aquæ frigidæ præbeat, & pro eo magnæ decernuntur retributiones. Semper enim coronat eos qui virtutem operantur, iuxta operantium voluntatem. Similiter Matth.
in precum assiduitate istuc ipsum ab eo fieri videre licet. Nam si quis alacriter cum adit, statim ei dicit: Esaiæ.
Adhuc loquente te, ecce adsum. Quòd si quis amplidorem sedulitatem teneat, & magno desiderio, feruentíque mentis alacritate fiant petitiones: iterum liberalitate certat, & prædicat & coronat: id quod & in Chananæa muliere declarauit. Quoniam enim vidit indefatigabilem eius constantiam & perseuerantiam, primùm eam prædicauit, & præconiis (vt ita dicam) coronauit, totíque mundo celebrauit, postea liberalitate magna preces eus etiam superauit. Nam, vt dixit: Mu- Matth.15.
lier, magna est fides tua: tunc subdidit, Fiat tibi sicut vis. Et si vellemus singula scripturæ diuinæ exempla afferre, vbique magnam Domini munificentiam esse mus visuri. Sciebat hoc patriarcha ille, cedentem minoribus assecuturum maiora, sicut heri audiuistis. Et cessit Lotho, regionémque deteriorem elegit vt contentionis resecaret occasiones, & seruata virtute sua peculiari, totam domum pacatam redderet. Cæterùm videamus ex recens lectis, quid ei retributum sit à Domino pro tanta mansuetudine. *Et dixit*, inquit, *Deus Abræ, postquam separatus est ab eo Loth: Eleuatis oculis tuis cerne à loco in quo tu nunc es, ad Aquilonem, & Aphricum, & Orientem, & mare: quia omnem terram quam tu vides, tibi dabo eam, & semini tuo vsque in seculum.* Vide quomodo diuina scriptura acceleratam Dei prouidentiam & retributionem iusto factam demonstrat: volens nos docere, quantum approbata fuerit à misericorde Deo patriarchæ

patriarchæ humilitas. Postquam, dixit, separatus est A Loth, & abiit in terram quam elegit, vt in præstantiorem: statim subdidit: Et dixit Deus Abræ. Deinde vt diligenter discamus, quòd Deus remunerauerit eum pro iis quæ in Loth collocauerat, hæc addidit: Et dixit Deus Abræ, postquam separatus est ab eo Loth, quasi manifestè hæc ei verba dicens: Cessisti ob tuam mansuetudinem regione meliore & amœniore fratris filio, & eximiam præ te tulisti humilitatem, tantámque pacis habuisti curam, vt nihil non potius delegeris, quàm esse inter vos contentiones: eapropter largas illas à me retributiones accipe. Eleuatis, inquit, oculis tuis, vide à loco in quo tu nunc es, ad Aquilonem, & Aphricum, & Orientem, & mare: quia omnem terram quam tu vides, tibi dabo eam, & semini tuo vsque in seculum. Vidisti retributionem, † facti genus] multis modis præcellentem? Iisdem verbis vtitur misericors Dominus, quibus & patriarcha cessionem fecerat. Nam sicut patriarcha dicebat: Ecce, an non omnis terra coram te? sepa- B
rare à me: si tu ad dextram, ego ad sinistram: si tu ad sinistram, ego ad dextram. Ita & Dominus dicit: Eleuatis oculis tuis vide à loco in quo tu nunc es: quia omnẽ terram quam tu vides, tibi dabo eam, & semini tuo vsque in seculum. Hic quæso animaduerte excellentem munificentiam. Dicit enim: Tu quidem dato illi electionis arbitrio, ea, quam ille voluit eligere, terra cessisti, relictam autem ipse apprehendisti: ego verò tanta te liberalitate prosequar, vt omnem quam ante oculos tuos terram vides sitam, ex vtroque latere dextro & sinistro, à Septentrione & Meridie, ab Oriẽte & Occidente, & in summa, omnem terram quam vides, tibi sum concessurus: neque tibi solùm, sed & semini tuo vsque in seculum. Vidisti dignam diuina bonitate munificentiam? Vidisti quantis cessit, & quanta est assecutus? Hic erudiamur, vt magna in dandis eleemosynis largitate vtamur, quò datis paruis adipiscamur magna. Quomodo enim paria sunt, dic obsecro, dare parum argenti, & C
obtinere peccatorum remissionem? pascere esurientẽ, & in die illa horribili fiduciam assequi, & audire verba nulli regno conferenda: Esuriui, & dedisti mihi quod Matt.25.
comederem? Num qui tibi tantam rerum dedit vbertatem, potuit & illius inopiam leuare & solari? Hac de causa reliquit illum inopia vexari, vt & ipse patientia multum mercedis acquireret, & tu per eleemosynam tibi fiduciæ materiam illuc præmitteres. Vidisti misericordiam Domini, quomodo propter nostram salutem dispensat omnia? Itaque dum cogitas, quòd propter te & propter tuam vtilitatem, ille cum inopia conflictans fame perit, ne absque misericordia transeas, sed esto fidelis eorum quæ tibi à Domino concessa sunt, bonorũ
vt illius subleuando penuriam. dispensator, † vt adiutus illius penuria,] tibi supernam concilies gratiam. Et glorifica Dominum tuum, quòd propter te & salutem tuam permittat illum in paupertate versari, vt tibi via pateat, per quam peccata possis abluere: & dispensatis bene iis quæ à Domino tibi sunt D
concessa, laudes illas mereare, quæ omnem sermonem & rationem transcẽdunt, Audies enim: Euge serue bone & fidelis, super pauca fuisti fidelis, super multa te cõstituam: ingredere in gaudium Domini tui. Talia animaduertentes, ita respiciamus pauperes, quasi operarios, Matt.25.
qui occasiones salutis dare nobis possunt, & eis largiter, hilarique promptitudine communicemus, nunquam renuentes dare, sed magna lenitate cum eis colloquentes, & multam mansuetudinem declarantes. Inclina, inquit, pauperi aurem tuam, & responde ei pacificè in mititate, vt & antequam des, verborum clementia dejectum eius animum erigas. † Adeo etiam verbum animam roborare, consolationémque multam afferre so-

Eccles.7. Græcus hic addit, melior enim est, inquit, sermo, quàm datio.

let. Igitur non tantum attendentes eum qui accipit, in dandis eleemosynis simus liberales; sed ratiocinantes potius quis ille sit, qui ea quæ in paupertate collocata vt sibi facta vindicat, & pro datis solutionem pollicetur. Atque ita animo illum intuentes, magna promptitudine dare studeamus, & largam, dum adhuc tempus est, sementem faciamus, vt & vbertim metamus. Nam qui seminat parcè, inquit, parcè & metet. Manu igitur minimè parca, semina illa bona spargamus, vt suo tem- 2.Cor.9.
pore multum metamus. Nunc enim seminandi tempus est, quod ne prætereamus obsecro: vt in die retributionis pro iis quæ hîc seminauimus, fructus percipiamus, & Domini misericordiam assequamur. Nullum enim omnino aliud bonum sic poterit restinguere peccatorum nostrorum incendium, vt eleemosynæ largitas: ista & peccatorum nostrorum abolitionem operatur, & magnam nobis fiduciam conciliat & præparat, vt ineffabilibus illis bonis frui tunc liceat. Et de iis quidem satis dictum est charitati vestræ: & demonstratum quòd si parua dederimus, à Domino nostro magna consequamur. Hinc enim sermo in eleemosynæ admonitionem digredi cœpit, quòd patriarcha dum partem terræ meliorem Loth concessit, & viliorem ipse retinuit, tantam à Domino consecutus est † gloriam, libetalitatem.
vt omnem cogitationem transcendat promissio quam ei Dominus fecit. *Eleuatis enim oculis tuis*, inquit, *vide à loco tuo, in quo tu nunc es, ad Aquilonem, & Aphricum, & Orientem, & mare, quia omnem terram quam tu vides, eam tibi dabo, & semini tuo vsque in seculum.* Parte terræ, inquit, cessisti. Ecce ego totam tibi terram polliceor, neque hoc solùm, sed & semini tuo polliceor eam vsque in seculum: hoc est, perpetuò. Vidisti quomodo certat beneficiis? Sciens enim Deus quòd hoc maximè cuperet patriarcha, & nihil eius alacritatem ita roboraret, inquit: Et hoc tibi concedam, vt qui ex te nascentur, tibi succedent, & similiter terra fruentur, habebúntque perpetuam illam potestatem. Deinde, vt ne respiciens ad naturam & senectutem suam, Saræque sterilitatem, promissionem minus curaret, sed bene fideret pollicentis virtuti, inquit. *Et faciam semen tuum sicut arenam terræ.* Si quis potest numerare arenam terræ, & semen tuum numerabitur. Verè supra naturam humanam est hæc promissio: non solùm promisit se facturum eum patrem inter tot impedimenta, sed in tantam multiplicaturum filiorum numerositatem, vt arenæ terræ coæquentur. Et innumeram multitudinem fore tam hyperbolica similitudine declarare voluit. Attende quomodo misericors Deus paulatim virtutem iusti huius exerceat. Nam cum superius dixerit: Semini tuo dabo terram hanc: nunc iterum dicit: Et semini tuo vsque in seculum dabo, & faciam illud quasi arenam terræ. Et tunc sermonibus tantum facta est promissio, intercedítque inter rem & promissionem multum temporis, vt religiosam patriarchæ mentem, & ineffabilem Dei virtutem discamus. Data enim opera differt ac moratur, vt cum in profundam peruenerint senectam, & de humanis viribus, vt ita dicam, omnino desperauerint, tunc suam sciant infirmitatem, & cognoscant inenarrabilis potentię Dei eminentiam. Hoc loco expendas quæso, à temporis tanta intercapedine, quàm solida fuerit propheræ mens, quomodo humanis omnibus præteritis, ad potẽtiam eius qui pollicitus erat respexerit. Non impatiens erat, non turbabatur. Scitis enim quòd plerunque quando quis semel atque iterum pollicetur, & promissa implere tardat, segniores sumus ad credendum iis quæ iterum promittit: id quod in homine non iniuria locum habet. De Deo autem, qui res nostras maxima dispẽsat sapientia, si qua,

semel promissa fuerint, etiamsi innumera intercedant A obstacula, confidendum est ad magnitudinem potentiæ suæ respicientibus, firmandáque est ratio, & sciendum quòd omnia quæ ab illo sunt dicta, euenire modis omnibus oporteat. Nihil enim est quod morari queat eius promissiones, quoniam Deus est, cui omnia sunt possibilia: & idcirco quorsumcunque vult, res transfert: & vbi non sunt viæ, inuenire scit vias: & desperatos in bonam spem adducit, quò excellentia potentissimæ suæ sapientiæ nobis manifestior fiat. Dicit enim: *Surge, & perambula terram in longitudinem eius, & latitudinem, quia tibi dabo eam.* Vide quomodo in rebus omnibus certitudinem summam & ineffabilem iusto inserit. Dicit enim: Surge, & circumi, & addisce tam latitudinem, quàm longitudinem, vt scire possis & magnitudinem terræ qua fruiturus es, & antequam fruaris, spe pastus, magnam inde animi voluptatem haurias. Nam quantumcunque terræ circumieris, tibi dabo: vt scias quòd non tantum dimiseris, B quantum accepturus es. Ne igitur putes quòd minorem terram tu sortitus sis, quoniam ille arripuit, quæ prima sibi visa est & potior. Scies enim non multò pòst reb⁹ ipsis, quàm nihil profuerit ei potioris terræ electio, & ipsúsmet discet quantum malum est primatũ amare. Tu autẽ nunc accipe modestiæ & clementiæ, quam erga fratris filium declarasti, mercedem: & iam cognosce terram omnem, cuius Dominus es, & quam non multò pòst & ipse tu, & semen tuum in æternum possidebitis. Et semini tuo, inquit, vsque in seculum. Magna diuinæ promissionis magnitudo, magna nostri omniũ Domini, vt vincat beneficiis, liberalitas. Magna mercedis præstantia, quam dat misericors & clementissimus Dominus beato illi, & ex illo nascendo semini. Vt hęc audiuit patriarcha, de ineffabili bonitate Dei obstupefactus, *Motis tabernaculis*, inquit, *venit, & habitauit iuxta querũ Mambre, quæ est in Chebron.* Postquã, inquit, accepit promissionem, & separauit se Loth, tunc transtulit taberna- C culum suum ad quercum Mambre. Vide mentem optimis moribus præditam, vide spiritus sublimitatẽ, quomodo facilè inde migrat, nec grauatur de locis in loca transire. Inuenies enim cum nulla familiaritate præuentum & alligatum: id quod multis euenit, etiam iis qui se philosophos, & è mediis liberatos tumultibus iactãt: & si quando tempus vocet, spiritualis negocij gratia vt in alium locum concedant, sæpenumero morosi sunt, tristes, & migrationem ægrè ferentes, eò quòd consuetudine præoccupati sint. Verùm nõ ita iustus, sed iam tum nondum fulgente Euangelij luce philosophum agebat: & quasi peregrinus & hospes, ita nunc hinc illuc, & nũc illinc huc transmigrabat, & per omnia religiosam suam mentem operibus ipsis declarare studebat. Nam postquam tabernaculum fixit apud quercum Mambre, statim ibi extruxit altare Domino. Vidisti mẽtem gratam? quia mox vt tabernaculum fixit, statim pro facta sibi promissione, gratiarum actiones obtulit Domino. Et in D singulis locis vbi tabernaculum fixit, inuenies hoc præ omnibus ei fuisse curæ, vt extructo altario preces offer- 1. Tim. 2. ret, & Apostoli præceptum impleret, iubentis vt in omni loco oretur, & eleuentur sanctę manus. Vidisti animam diuino amore succẽsam, & ad diuina promptam, pérque omnia gratias agentem? Non enim expectauit donec promissa complerentur: sed & mox pro promissione gratias egit, & faciebat quod in se erat, vt de præsentibus dignam & synceram gratitudinem præ se ferens, Dominum suum prouocaret ad promissiones suas implendas. Illum sanè & nos imitemur, & promissionibus diuinis fidamus, & neque alacritas obsoleſcat tempore, neque mens remissior fiat præpedimentis quæ interueniunt: sed virtute diuina fidentes, quasi iam ante oculos videremus promissiones impleri, ita puram & inadulteratam declaremus virtutem. Magna enim & immensa promisit Dominus, & quæ nostram transcendunt rationem, nempe participes regni, & ineffabilium bonorum fore, vtpote cõuersationem cum angelis habituros, & liberationem à gehenna. Cæterùm neque diffidamus ideo quòd ea non videntur corporalibus oculis, sed cogitemus mentiri non posse eum qui promisit. Et potentiæ suæ magnitudinem oculis fidei metiamur, & ex iis quę iam concessa, etiam de futuris bonam spem habeamus: ea enim de causa & hîc multa nobis donata sunt, vt ex iis adiuuemur, manúque ducamur, vt illa quoque bene credamus. Nam qui filium suum tradidit propter suam in nos charitatem, quomodo non omnia nobis & reliqua largiturus est? Sicut & Paulus inquit: Qui non pepercit proprio filio suo, sed pro Rom. nobis omnibus tradidit illum, quomodo non & omnia nobis cum illo tribuet? Si filium suum exposuit pro peccatis nostris, si baptismatis donum largitus est, si priorum peccatorum remissionem tribuit, si pœnitentiæ viam nobis aperuit, si innumera alia ad salutem nostram operatus est, manifestum quòd & futura bona nobis reposita præbebit. Nam qui propter suam bonitatem, antea quàm esse inciperemus hæc præparauit, quomodo non & frui concedet? Quòd autem prius hæc bona nobis præparauerit, audi quid dicat stantibus à dextris. Venite benedicti patris mei, hæreditate acci- Matt. pite regnum paratum vobis ab origine mundi. Vidistis bonitatis excellentiam, quanta erga nostrum genus misericordia vsus sit, vt & ante iacta fundamenta mundi nobis regni cœlorum fruitionem præparare dignatus sit? Igitur ne simus ingrati, obsecro, neque indignos talibus nos donis constituamus: sed diligamus, vt decet, Dominum nostrum, nihilque faciamus, quod eius erga nos beneuolentiam impediat. Num enim nos priores illum huc prouocauimus? Imò ipse prior magnam & indicibilem charitatem erga nos declarauit: quomodo igitur non absurdum fuerit, si eum qui sic dilexit non diligamus omnibus nostris viribus? Ipse propter suam erga nos charitatem omnia cum voluptate sustinuit: & ex ipsis paternis sinibus exiliens, vt ita dicam, serui formam assumere voluit, & experiri omnes hominum molestias, & ferre à Iudæis contumelias & opprobria, denique & crucem, & mortem ignominiosissimam, vt nos qui humi trahimur, & infinitis peccatorum sarcinis oppressi sumus, nostra in se fide liberos faceret. Vnde omnia hæc mente recogitans beatus Paulus, feruidus Christi amator, & quasi alatus in vniuerso orbe currens, in corpore incorporea facere studens, clamabat dicens: Charitas Dei detinet nos. Vide gra- 2. Cor. titudinem, vide omnis charitatis excellentiam. Charitas * detinet nos: hoc est, compellit, cogit, constrin- omnis git. Deinde volens interpretari quod à se dictum, inquit: Iudicantes hoc, quoniam vnus pro omnibus mortuus est, vt & viuentes posthac non sibiipsis viuant, sed illi qui p eis mortuus est & resurrexit. Vidisti quòd iure dixit, quia detinet nos charitas Christi? Si enim pro nobis, inquit, omnibus mortuus est, propter hoc mortuus est, vt nos viuentes posthac non nobisipsis viuamus, sed ei qui pro nobis mortuus est & resurrexit. Audiamus igitur apostolicam admonitionem, & non nobisipsis viuamus, sed ei qui mortuus est, & resurrexit. Et quomodo, dicet quispiam, poterimus non nobisipsis viuere? Audi eum iterum dicentem: Viuo au- Galat. tem, non iam ego, viuit autem in me Christus: Vidisti quomodo super terram ambulans, & carne circumdatus, quasi cœlum inhabitans, & inter incorporeas virtutes

tutes conuersans afficiatur? Proinde alibi iterum di- A
Galat. 5. cebat: Qui autem Christi sunt, carnem suam crucifixerunt cum affectionibus & concupiscentiis. Hoc igitur est non sibiipsis viuere, sed ei qui pro nobis mortuus est, & resurrexit: quando quasi mortui sumus præsenti vitæ, & ad nihil eorum quæ videntur respicimus. Nam idcirco Dominus noster crucifixus est, vt hanc vitam pro illa commutemus, immò per hanc illam nobis negociemur. Præsens enim vita, si volumus esse sobrij & vigiles, ducit nos ad fruitionem vitæ æternæ: & poterimus, si parum voluerimus vigilare, & aperire mentis oculum, quietis illius semper apud nos meminisse, & ita præsentia præterire & superuolare, ad futura autem & semper durantia mentem intendere, sicGalat. 2. ut beatus ille qui nos erudiuit, dicens: Quòd autem nũc viuo in carne, in fide viuo filij Dei: qui dilexit me, & tradidit semetipsum propter me. Vide animam ignitam, vide mentem alatam, vide rationem incensam Dei amore. Quòd enim, inquit, nunc viuo, in fide viuo. Non enim, inquit, putetis me facere aliquid huius vitæ causa. Nam licet carne vestitus sim, necessitatibúsque carnis alligatus: in fide tamẽ viuo, quæ est in Christum, despiciens omnia præsentia, & spe quæ in illum est, omnia prætercurrens, intentam in cœlum mentem habeo. Denique vt discas excellentiam amoris sui, dicit: In fide viuo filij Dei, qui me dilexit, & tradidit semetipsum propter me. Considera quàm eminens gratitudo. Quid dicis ô beate Paule? paulò antè dicebas: Qui proprio filio suo non pepercit, sed pro nobis omniRom. 8. bus tradidit eum: & nunc dicis: Qui dilexit me: & vt proprium vsurpas commune beneficium. Profectò, inquit: Nam licet pro omni hominum genere sacrificium oblatum sit, tamen propter amorem in eum, id quod factum est omnibus, proprium mihi facio. Ita &
Psal. 17. & 117. & 141. prophetis mos est facere, & dicere: Deus Deus meus, quamuis totius orbis sit Deus. Sed peculiare hoc est amori, vt ex communibus propria faciat. Filij Dei, in- C quit, qui dilexit me. Quid dicis? te solum dilexit? Omnem, inquit, hominum naturam dilexit, sed ego ei gratias debeo, quasi me solum dilexisset, & tradidisset semetipsum pro me solo. Quid igitur, pro te solo crucifixus est? an non ipse dicit: Quando exaltatus fuero, traham ad me omnes? Nónne tu dixisti, quòd pro no-
Ioan. 12. bis omnibus tradidit semetipsum? Profecto, inquit, non loquor pugnantia, sed meum amorem ita solor. Iam vide iterum & aliud, quid dictis illis nos docere velit. Cum enim superius dixerit de patre, quòd pro nobis omnibus illum tradiderit: hic dicit, Semetipsum
Ephes. 5. tradidit: & illic quidem, vt concordiam indicet, & parem honorem patris & filij: quia & alibi dicit: Factus
Philip. 2. pro nobis obediens vsque ad mortem: vbique dispensationem fideliter docet. Hic autem verbum, tradidit, idem est quod seipsum posuit: vt indicet quòd voluntariè passionem susceperit, & non necessitate, neque vi, sed volens & sponte, vt totius humani generis salutem D operaretur, crucem sustinuit. Qualem igitur vicissim gratiarum actionem exhibere poterimus, tam diuitem erga nos charitatem declarantis? Etiamsi animam ipsam impendamus pro suis legibus, & obseruatione mandatorum, quæ ab ipso sunt data: neque sic ad charitatis modum pertingere poterimus, quam erga nostrum declarauit genus. Ipse enim Deus existens, pro hominibus hoc subiit, & Dominus pro seruis, & non pro seruis simpliciter, sed pro ingratis, & perpetuis inimicis. Et ipse prior in indignos, & toties lapsos tantam contulit beneficentiam. Nos autem, etiamsi nos facimus quæcunque facere poterimus, nihil magnum faciemus, vt ei qui nos tantis beneficiis præuenit, ali-

quid rependamus. Nostra enim, si qua sequuntur, retributio quidem sunt & debitum: illius autem sunt gratia, & beneficia, & largitionis magnitudo. Hæc igitur omnia cogitantes, diligamus Christum, sicut Paulus ipsum dilexit, nullam præsentium rationem habeamus, sed perpetuum eius amorem animæ nostræ insidentem seruemus. Ita enim & omnia quæ in hac vita sunt deridebimus, & terram quasi cœlum inhabitabimus, neque fœlici huius vitæ successu remissiores erimus, neque aduerso & tristi consternabimur: sed omnibus præteritis, ad amabilem Dominum nostrum hinc festinabimus, neque præsentia conturbabunt, neque dilationem grauatim feremus, sed nunc & nos sicut beatus ille dicemus, Quod nunc viuimus in carne, in fide viui- Galat. 2. mus filij Dei, qui dilexit nos, & semetipsum tradidit pro nobis: vt & præsentem vitam absque mœrore perficiamus, & futuris bonis frui mereamur, gratia & misericordia Domini nostri Iesu Christi, cum quo patri & B sancto Spiritu gloria, imperium, honor, nunc, & semper, & in secula seculorum. Amen.

Factum est autem in regno Amarphal regis Sennaar, Arioch rex Elasar, & Chodollogomor rex Elam, & Thargal rex gentium gesserunt bellum cum rege Sodomorum.

HOMILIA XXXV.

INGENS bonũ est dilecti, diuinarum scripturarum † peritia. Hæc enim facit animã lectio. optimis moribus præditam, hęc in cœlum mentem trãsfert, hæc gratitudinis studiosum reddit hominem. Hæc facit, ne ad aliquid præsentium respiciamus: sed vt perpetuò in alia vitã mente nostra versemur, & ad Domini mercedem respicientes, omnia operemur, alacritatéque magna virtutum labores aggrediamur. Ex ipsis discere licet Dei celeriter succurrentis prouidentiam, iustorum fortitudinem, Domini bonitatem, retributionum magnitudinem. Hinc possumus ad æmulationem & imitationem optimæ generosorum virorum vitæ excitari, vt nõ torpescamus in virtutis certaminibus: sed confidamus, etiam antequam eueniãt, diuinis promissionibus. Proinde magna diligentia diuinarum scripturarum lectioni vacemus. Ita enim & scientiam assequemur, si ad ea quę ibi sita sunt continuò accedamus. Neque enim fieri potest, eum qui in diuinis scripturis magno studio, fœtuentíque desiderio vacat, † semper] negligi: sed licet desit vsquam. nobis hominis magisteriũ, ipse Dominus superinè corda nostra intrans illustrat mentem, rationi iubar suum infundit, detegit occulta, doctórque sit eorũ quæ ignoramus, tantùm si nos quæ à nobis sunt afferre velimus. Non vocabitis enim, inquit, magistrum super terram. Matt. 23. Quando igitur in manus spiritualem librum capimus, omni seculari cura repulsa, cogitationem nostrã compescamus, & mentem ne distrahatur cohibentes, lectioni vacemus magna pietate & attentione, vt possimus à sancto Spiritu ad scriptorum intelligentiã duci, & multum inde fructum percipere. Nam si Barbarus ille reginę Æthiopum eunuchus, qui in tanta erat gloria, & cur- Act. 8. su vehebatur, illo tempore lectionem non negligebat: sed prophetam in manibus habens, magnum lectioni adhibebat studium, idque nescius quid in libris contineretur, & afferebat quicquid in se erat, nępe studium, alacritatem, attentionem: (Cogita enim obsecro, quantum erat neque in itinere lectionem negligere, & præsertim sedentem in curru.) Audiant exẽplum ij qui nec- que domi vt hoc faciant, persuaderi possunt, sed putantes superuacuam esse horum lectionem, quia vel mulie-

cùm nullus esset qui obturbaret,& tam equos regis Sodomorum reduxit, quàm Loth fratris sui filium, & omnes eius substantias & mulieres. Vides quare aliis fuga elabentibus, permissus sit Loth in captiuitatem venire? nempe vt & patriarchæ virtus clarescerct, & propter ipsum alij multi salutem assequerentur. Rediit autem magno & præclaro triumpho insignis, cum Loth equos & mulieres, & cæteras substantias reducens, & clara ac plena voce prædicans, tubáque vocalius clamans, quòd non humana virtute, neque corporali robore & illos fugarit, & victor euaserit: sed superna manu faciente omnia. Vidisti per omnia iustum clariorem fieri, & quotidie magis declarari Dei erga eum prouidentiam? Vide consequenter, quomodo studet vt Sodomitis diuini cultus doctor fiat. Dicit enim: *Egressus est rex Sodomorũ in occursum ei, postquã reuersus est à strage Chodollogomor, & regum qui cum illo.* Attende† quanta sit virtus aliquem diuino frui adiutorio.] Rex peregrino & seni in occursum egreditur,& omnem honorem impendit. Iam enim didicerat quòd nihil prosit regnum ei, qui superno auxilio est destitutus: & quòd nihil potentius sit eo qui manu Dei adiuuatur. *Et Melchisedek rex Salem protulit panes & vinum. Erat autem sacerdos Dei altissimi.* Quid vult hæc obseruatio rex Salem,& sacerdos Dei altissimi? Illũ enim nobis & beatus Paulus, scribens ad eos qui ex Hebręis crediderant, cùm in medium adduxisset,& nomen eius tractaret, ciuitatem simul interpretatur, cum significatione nominis eius, vsus etymologia quadam: Melchisedek, rex iustitiæ. Nam iuxta Hebraicam linguam, Melchi regnum significat:& sedek, iustitiam. Et cùm ad nomen ciuitatis venit, rex pacis, inquit. Salem enim idem quod pax est. Sacerdos autem erat, fortè à semetipso ordinatus: sic enim tunc erãt sacerdotes: vel quòd quia ætate prouectior erat, à suis colebatur: vel quòd & ipse sacrificare studuit, sicut & Noë, Abel, Abram, quando sacrificia obtulerunt. Alioquin & typus Christi futurus erat: vnde & Paulus ipsum extollens, sic dicit: Absque patre, absque matre, absque genealogia, neque initium dierum, neque vitæ finem habens: assimilatus autem filio Dei, manet sacerdos in perpetuum. Et quomodo, dicis, possibile est hominem absque patre,& matre, & genealogia esse,& non habere vel initium, vel finem vitæ? Audisti, quòd figura fuit: ne ergo admirare, neq; omnia require in typo. Neque enim typus esset, si omnia quæ veritati accidunt, haberentur. Quid igitur est quod ibi dicitur? Igitur sicut ille, inquit, eo quòd nõ fit memoria eorum qui genuerunt, dicitur sine patre & sine matre: & quia non recensetur eius genealogia, dicitur sine genealogia: ita & Christus, quia nõ habet vel in cœlo matrem, vel in terra patrem, absque genealogia dicitur. Et vide propter honorem in patriarcham collatum, quomodo sacramentum insinuatur. Extulit enim illi panem & vinum. Videns typum, cogita oro, & veritatem, & admirare diuinarum scripturarum accuratam diligentiam, quomodo superioribus seculis & ab initio futura præsignata sint. *Et benedixit*, inquit, *Abramum, & dixit: Benedictus Abram Deo altissimo, qui condidit cœlum & terram: & benedictus Deus altissimus, qui tradidit inimicos tuos in manus tuas.* Non solum ipsum benedixit, sed & Deum glorificauit. Vt dixit enim, Benedictus Abram Deo altissimo, qui condidit cælum & terram, & à creaturis virtutem Dei nobis declarat. Si enim Deus est ille qui produxit cœlũ & terrã, non sunt iam dij qui ab hominibus coluntur. Dij enim, inquit, qui cœlũ & terrã nõ fecerunt, pereãt. Benedictus, inquit, Deus, qui tradidit inimicos tuos in manus tuas. Vide oro, quomodo non solùm iustũ prædicat, sed & Dei præsidium agnoscit. Neque enim absque illius gratia potuisset tãta potẽtia munitos vincere. Qui tradidit, inquit, ipse est qui totum operatus est, ipse est qui fortes fecit infirmos, ipse est qui per inermes armatos deiecit: ab eo est gratia, quæ tãtam tibi virtutem concessit, qui tradidit, inquit, inimicos tuos in manus tuas. Vides quomodo ostendit ipsius concordiam, & propensum amorem in Loth, quòd pro suis propriis inimicis istos habuit, propterea que in fratris filium fecerant. Et dedit ei, inquit, decimas de omnibus. Hoc & Paulus dicit. Considerate autem quantus ille, cui decimas Abram dedit de primitiis patriarcha,* videlicet ex spoliis quę adduxit, remunerauit Melchisedecem,& decimas ei segregauit de omnibus quæ attulit. Per hoc doctor factus omnibus, vt declarantes gratitudinem, primitias eorum quæ sibi à Deo conceduntur, offerant. Post hæc Sodomorum rex patriarchæ magnanimitatem obstupescens, dicit ei: *Da mihi viros, equitatum autem tolle tibi.* Honesta regis gratitudo, sed vide & optimos mores iusti. *Dixit autem Abram regi Sodomorum: Extendam manum meam ad Deum altissimum, qui fecit cœlum, & terram, si à funiculo vsque sphæroterem calceamenti accipiam de omnibus tuis: vt ne dicas, Ego ditaui Abram.* Magna patriarchæ in contemnendis diuitiis virtus,& cuius gratia abiurat,& dicit: Extẽdam manum meam ad Deum altissimum, qui fecit cœlũ & terram? Duo simul docere vult Sodomorum regem,& id quod pręstantius erat iis quæ ei offerebantur. Nam & vitæ honestæ formam indicauit, & pietatis doctor ei fieri studet, quasi docens eum. Illum tibi testem adhibeo, quòd nihil tuarum rerum accipiam, illum qui omnium est conditor, vt scire possis Deum omnium, & ne credas esse deos ea quæ ab hominum manibus fabricantur. Ille enim cœli & terræ conditor, ille & nobis in hoc bello victoriæ & triumphi author. Ne igitur expectes me permissurũ, vt mihi des quippiam. Neque enim mercedis gratia vindictã feci, sed primùm ob amoris affectũ quẽ erga fratris mei filiũ gero: deinde & ꝓpter ipsius iustitię officiũ, vt è barbarorum manibꝰ eriperẽ iniustè abductos. Si à funiculo, inquit, vsq; ad sphæroterẽ calcei accipiã de tuis omnibus, hoc est, nihil tã vile, nec tã cõtẽptibile existimatũ quod accipiã. Nã sphæroterẽ solẽt vocare apicẽ calcei, qui in acumen desinit: quo calceorum genere barbari consueuerunt vti. Exin & causam, quare accipere detrectet, dicit: Vt ne dicas: Ego locupletaui Abram. Habeo Deum, qui innumera mihi suppeditet bona, supernæ gratiæ innitor: non opus mihi diuitiis tuis, non indigeo humanis facultatibus, cõtentus sum Dei in me beneficẽtia. Scio illius largitatem. Paucis & vilibus cessi meo Loth, magnas & ineffabiles promissiones assecutus sum,& nunc maiorum diuitiarum negotiatio mihi est, & maiorem eius gratiam mihi concilio, quare opes tuas non accipio. Ideo autem opinor & iuramentum adhibuit, & dixit: Extendam manum meam ad Deũ altissimum, vt ne putet eum ita simulare, vt probabile est sæpe cõtingere: sed vt sciat hoc ita planè decretum apud Abram, vt ne vel minimum quid inde sibi seligeret. Atque ita implebat mãdatum illud, quod à Christo discipulis est dictũ: Gratis accepistis, gratis date. Non enim ego, inquit, aliud quid ad belli rẽ attuli, præterquã voluntatẽ & prõptitudinem. Victoriã autẽ, & triumphũ, ac cætera operatus est ille ineffabili virtute. Deinde vt ne putet rex quòd propter contemptũ & despectionẽ, quę ab eo dabantur nõ acciperet, declarãs suã & in hoc humanitatẽ, & bene moratam mentem, inquit, *Non accipiam, exceptis ijs quæ comederunt iuuenes, & portione virorum qui mecum venerunt, Eschol, Aunan, Mambre, ij accipient portionẽ.* hos, inquit, permittam accipere portionem aliquam, quoniã ingentis amicitię specimen declararũt. Hi enim erant

Marginalia: quanti sit virtus, & quod aliquis diuino fruatur auxilio. — Hebr.7. — Hier.10. — Hebr.7. — δηλῶν ὅτι, id est, declarans quòd, interpres legit [illegible]. — Matth.10.

erant, dicit, coniurati Abræ: hoc est, amicitia coniuncti: quod ostendit, quia voluerunt periclitari cum eo. Vnde remunerare volens eos, facit vt partem aliquam accipiant, Apostolicam legem etiam in hoc implens, quæ dicit: Dignus est operarius alimento suo. Nihil enim vltra vsum suum accipere permittit. Dicit enim: Exceptis iis quæ comederunt iuuenes, & portione eorum qui mecum venerunt, Eschol, Aunan, Mambre, ij accipient portionem. Vidisti euidentem patriarchæ virtutem, quomodo & philosophiam exercuerit, opes contemnendo, & modestiam præ se ferendo, vt nihil per arrogantiam & contemptum facere videatur, neque è victoria superbiat? Talem imitemur & nos, obsecro,& operam demus, vt inuictos nos custodiamus,& neque prætextu virtutis arrogantes, vanam gloriam quæramus, neque prætextu modestiæ virtutem negligamus: sed vbique modum seruemus,& bonis operibus nostris humilitatem, quasi fundamentum & basim substruamus: vt securè virtutes superextruere valeamus. Virtus enim non est, nisi coniunctam habeat humilitatem. Qui hoc fundamentum rectè iecerit, poterit in quãtam voluerit altitudinem structuram excitare. Hæc maxima est munitio, hæc murus inconcussus, hæc inexpugnabilis turris, hæc omne continet ædificium, non sinens ipsum vel à ventorum violentia, vel ab imbrium impetu, vel à spirituum vi deiici: sed omnibus insidiis inaccessum facit & inuictum, quasi ex adamante cõstructum esset, magnásque nobis diuinę largitatis retributiones affert. Per hanc & patriarcha tantarum promissionum accepit magnitudinem. Scietis enim, permittente Deo, & ex iis quæ in contextu dicentur, quomodo nunc, vt contempsit ea quæ daturus erat Sodomorum rex, magna & ineffabilia Dei dona consecutus est. Per hanc non ille solùm, sed & iusti omnes Deo fuerunt grati: id quod, si fueritis diuinarum scripturarum lectionis studiosi, addiscere poteritis. Misericors enim dominus quando nos videt despicere præsentia, etiam ipsa largius suppeditat reponítque plurima quibus olim fruemur. Videre hoc potes in diuitiis, in gloria huius vitæ, & in omnibus aliis temporalibus rebus. Despiciamus igitur præsentes diuitias, vt veras diuitias inuenire valeamus: despiciamus vanam hanc gloriam, vt vera illa & solida fruamur: despiciamus præsentem prosperitatem, vt præ ineffabilibus illis nihili faciamus præsentia, vt ad futura præmia excitari valeamus. Neque enim possibile est, vt qui præsentibus est mãcipatus, ineffabiliũ bonorũ desideriũ concipiat vnquã. Sicut enim lemę quædam oculos opplentes, ita præsentium cupiditas intellectum obscurat, & non permittit videre quid oporteat facere. Contrà non est possibile, vt qui solida & immobilia illa bona amant, momentanea ista, & quæ anteaquam appareant marcescunt, concupiscant. Nam saucius amore diuino,& qui futurorum desiderio tenetur, aliis oculis videt præsentium statum, & videt quòd omnis præsens vita figura est & deceptio, & à somniis nihil differt. Idcirco & beatus Paulus dicebat, scribens: Præterit figura mundi huius: monstrans quòd omnia humana in figura tantùm sunt, & sicut vmbra & somnium transeunt, nihil solidum, nihil verum habentia. Quomodo igitur non fuerit mẽs puerilis, ad vmbras spectans,& de somniis superbiẽs,& alligata iis quę paulò post præteribunt? Præterit enim, inquit, figura huius mundi. Itaq; cum audieris quòd præterit, quid posthac amplius quæris? Quando audis figura solum sunt humana omnia veritate destituta: quare volũtarius imposturam fers, & non cogitas quàm sunt instabilia & mutabilia,& ea præteris: ad illa autem quæ semper durant, semper immobilia, semper stabilia, nullius vicissitudinis capacia, quare desiderium non transfers? Nam vt scias prudentiam doctoris orbis, vide quomodo alio loco iterum omnia præclara huius vitæ, nullius esse momenti demonstrare volens, quali vtitur dictione, dicens: Quæ enim videntur, momentanea sunt, etiamsi diuitiarum abundantiam dicas, etiamsi gloriam, etiamsi claritudinem, etiamsi principatum, etiamsi potentiam, etiamsi regnum, etiamsi diademate redimitum illum, etiamsi thronum summum: omnia hæc quæ videntur, in breue tempus dispensata, non admodum diuturnum sui fructum nobis sinunt. Quæ igitur nos inquirere vis, si omnia momentanea sunt? Illa, inquit, quæ non videntur, non hæc quæ videntur, sed ista ipsa quæ oculis corporalibus non spectantur. Et quis hoc consuleret, vt quæ videntur prætereantur,& quæ non videntur, inquirantur? ipsa rerum, inquit, natura doceat nos. Nam hæc quidem licet videantur, statim tamen præterfluũt: Illa autem licet nunc ea videre non possimus, sunt tamen perpetua, continuò durant, terminum nesciunt, finem non accipiunt, vicissitudinem ignorant, stabilia & immobilia sunt. Fortassis tandem & molestus esse videor, quotidie frustra consulens. Sed quid faciam? magnum malitiæ damnum est, magna pecuniarum tyrannis, magna virtutum raritas. Et idcirco vellem admonitione continua morbũ vincere, & incolumitati integrę huc conuenientes restituere. Eam ob rem & scripturas enarrandi tantum nobis est studium, & iustorum vires in medium afferimus: nec piget eadem sæpius repetere, vt per omnia vos inducere ad æmulationem iustorum valeamus. Saltem vel tandem salutis nostræ curam faciamus, & bene vtamur statuto huius vitę tempore nobis dato:& dum adhuc tempus est, ad pœnitentiam & lapsuum correctionem festinemus, & pecuniarũ abundantiam in animarum nostrarum salutem expendamus, superfluáque indigentibus insumamus. Quare enim, dic mihi, permittis† filium aurum & argentum prodigere,] quæ oportebat in pauperum ventres euacuare, reponendo in tutum promptuarium, vt tempore quo maximè opus habes, eorum adiutorio consolationem inuenias: & qui à te hîc pasti sunt, alibi fiduciæ fores tibi aperiant,& accipiant te in ęterna sua tabernacula? Vestes quoque non sinamus à vermibus rodi, & absque vsu in arculis putrescere, cùm tot sint qui indigeant, & obambulent nudi: sed pluris æstimemus nudum Christum quàm tineas,& induamus eum qui propter nostram salutem nudus obambulare vult, vt cum ipsum induerimus, audeamus in die illo: Nudus eram, & me vestiistis. Num onerosa sunt præcepta? num molesta? Ea quæ pereunt, inquit, quæ à vermibus arroduntur, quæ absque vsu & frustra cousumuntur, hæc dispensa, vt tibi fiant vtilia: vt & detrimenti damnum effugias,& ex ipsis lucrum maximum tibi pares. Excellentis enim & magnæ inhumanitatis est post tot spirituales admonitiones, arculis & muris includere superflua, & non illis subleuare proximorum inopiam: sed sinere à rubigine & tinea potius corrumpi, & ante prædonum iacere manus, & propter illa suppliciis potius plecti, quàm vbi rectè dispensaueris, pro eis remunerationem accipere. Obsecro, ne simus tam negligentes salutis nostræ, sed expensis in pauperes superfluis, magnam nobis fiduciam antea reponamus: vt ineffabilibus olim bonis frui mereamur, gratia & misericordia domini nostri Iesu Christi, cui cum patre & sancto & viuificatore Spiritu gloria, imperium, honor, nunc, & semper, & in secula seculorum. Amen.

Marginalia: Lucæ 10. — 1.Cor.7. — 2.Cor.4. — à rubigine aurum & argentum consumi) ἰῷ, id est, rubigine vel ærugine, interpres legit υἱῷ, id est, à filio. — Matth.25.

Post hæc autem verba factus est sermo domini ad Abram per visionem noctis, dicens: Ne timeas Abram, ego protector tuus sum, merces tua multa erit valde.

Homilia XXXVI.

THESAVRO cuipiam assimilatur iustorum virtus, in quo plurimæ & ineffabiles diuitiæ continentur. Nam sicut qui ex illo vel paruam quandã partẽ capere potest, breui sibi copiam rerum quãta satis est, parat: ita euenire & in virtutibus patriarchæ, videre quis potest. Ecce ferè quotidie ex historia eius proposita vobis doctrina, magna largitate conuiuium præbemus, & hucusque nõdum paruam bonorum illius operum partem enarrare potuimus, tantis abundat virtutibus. Et sicut à fonte largis fluente riuis, etiamsi omnes hauriant, nõ solum nõ imminuuntur è fonte scaturientia: sed quãtò plures sunt qui inde hauriãt, tãtò magis aquarũ natura scaturit: Ita etiam in patriarcha nostro fieri videmus. Quot enim à tempore quo fuit, vsq; in præsens ex fonte bonorum illius operum hauriunt: & non solùm non euacuarunt flumina, sed tanto abundantior est scaturigo bonorum operum. Narrationem enim de illo in diuina scriptura quasi catenam auream inuenimus contextam. Et omni tempore primùm quidem ipse præ se fert optimè moratam vitam, statim autem subsequitur diuina remuneratio. Et vt discatis quòd ita se res habeat, operæprecium fuerit breuiter vobis † enarrare quæ superius dicta sunt,] vt sciatis eximiã iusti fidem, quam in promissionib⁹ diuinis declarauit, & liberales Dei retributiones, quas ei misericors Deus reddidit. Sufficit enim vnus ille iustus, vt omnes nos erudiat, vt alacriter aggrediamur virtutis certamina, confidentes supernis remunerationibus, & scientes misericordis Dei nostri liberalitatem, & vt suscipiamus omnia magna facilitate, quæ dura & ardua in hac vita videntur, spe remunerationum nutriti. Attendite itaque obsecro, quomodo ab initio, † quando à * sua domo, vt vocant, quæ sua erant obtulit, ex scientia quæ in natura nostra sita est,] nullum externum sortitus doctorem: sed & ab infidelibus parentibus educatus, diuinam illustrationem acceperit. Quia non prima ætate secutus est errorem paternum, sed pietatem diuini cultus seruauit, ideo supernã visitationem statim obtinuit, adhuc in Chaldæa existens: & hoc nobis beatus Stephanus exponit manifestius, sic dicens: Deus gloriæ visus est patri nostro Abraham, cùm adhuc esset in Mesopotamia, priusquam habitaret in Charran. Vidisti quomodo eum inde visio euocauit? Verisimile enim, quòd cum sedula in Deum pietate, eximiam quoque parẽtibus reuerentiam exhibuerit: tantóque amore parẽtes sibi conciliauerit, vt inde ad relinquendũ amore filij suam patriam, & ad quærendũ alienã moti sint. At diligenter vide obsecro, quomodo & hæc quæ à Deo fuit ob priorem virtutem eius visitatio, iterum clariorẽ ipsum reddidit. Elegit enim paternam regionem relinquere, & alienam inhabitare, vt præceptum Dei perficeret: & paratus erat etiam absque familiaribus, vt mihi videtur, peregrinus fieri: sed vt dixi, viri virtus, & insignis erga parentes pietas, effecit, vt pater comes fieret itineris. Deinde occupata Charran, postquam illic tabernaculum fixerũt, & morte functus est Thara (hoc enim patri eius nomen erat) iterum præceptum est ei à Deo, vt exiret inde. Egredere enim, inquit, de terra tua, & de cognatione tua, & de domo patris tui, & veni in terram, quam monstrauero tibi. Nam postquam cum tota domo in Charran migrarunt, pro-

tres eius recensere,

postquam domi sibi nata indole & insita naturæ nostræ scientia bene visus est,
*παρ' ἑαυτοῦ οἴκοθεν.
Act. 7.

A pterea illinc imperans ei vt egrederetur, addidit de terra & cognatione tua: manifestãs quòd ipsum solum per se vult peregrinationem suscipere, neque fratrem, Nachor dico, neque alium quenquam secum trahere. De terra autem tua dicebat, quia nõ paruo tempore ibi habitarant, & quasi in propria patria illic habebant domiciliũ. Et cùm in lugendo parente maximè foret occupatus, essentque difficultates aliæ multæ, tunc præceptũ peregrinandi magna perfecit alacritate, idque ignorans vbinam futurus errandi finis. Veni enim, inquit, non in hanc vel illam terram, sed in eam, quam monstrauero tibi. Nihilominus licet indefinitum esset mandatum, omissa curiosiore percontatione, imperatum faciebat. Porrò & fratris filio assumpto, suam demonstrauit virtutem: quem, quia iuuenem acceperat, paulatim suæ virtutis imitatorẽ effecit. Vnde eum relinquere noluit, sed peregrinationis socium fecit. Quasi diceret: Si pater qui infidelis fuit, ob suum in me amorem, domum pa- B ternam, in qua nati sumus & adoleuimus, relinquere, & me comitari voluit, vitáq; in aliena terra defunctus est: multò magis ego fratris filium, iuuenem indole sua pollicentem paulatim virtutis incrementa, non permiserim hîc relinqui. Itaque monstrans modis omnibus suam religionem, etiam istã peregrinationem fecit. Postquam autem in Palæstinam venit, & Chananæorum fines intrauit, apparuit ei Deus, volens eius alacritatem confirmare, & manum porrigere: dicit ei, Semini tuo dabo terram hanc, eò quòd filios sibi succedere valde optabat, ac desiderabat: istud etiam statim promittit, retribuens tantis laboribus mercedem. Quoniam enim natura infœcundus erat, & ætas quoque prouectior, ne sibi quid polliceri posset, faciebat, promissione Deus excitat & erigit athletam, & alacrem fieri & reiuuenescere facit aduersus sequentia certamina. Proinde vide quomodo post hanc promissionem iustus aliud certamen aggreditur. Inualescente enim fame, & Chananęa C magnis pressa necessitatibus & angustiis, in Ægyptum contendit, fami illic mitigationem quærens, maioribus sese periculis inuoluit. Vxoris enim venustas & pulchritudo mortem ei quasi ante oculos monstrabat. Ideo cùm iam in confiniis esset Ægypti, ingressurus dixit vxori: Scio quòd mulier formosa sis, scio tuæ pulchritudinis speciem, & timeo Ægyptiorum intemperantiam. Nam si te viderint, & cognouerint quòd vti vxorem te mecum ducam: te quidem in vita asseruabunt, vt sui furoris impetum opere compleant: me autem occidẽt, quò liceat eis impauidè suam libidinem explere, vt nemo sit qui adulterium eorum prodat. Dic igitur, Soror illius sum. Vide adamantinam animam, vide mentem ferro solidiorem: non turbauit eius mentem calamitas quam expectabat. Non cogitabat, neque dicebat intra semetipsum: Idcóne propria relicta patria tantam præ me tuli obedientiam, ínque alienam veni terram, vt hisce malis implicarer? Nónne paulò antea promisit mi- D hi: Semini tuo dabo terram hanc? En & adulterij, & mortis timor mẽtem meam concutit. Sed nihil horum neque in mentem accipere dignatus est. Vnum ei duntaxat curæ erat, quomodo miseram hanc fabulam ita ageret duobus hinc inde periculis vrgentibus, vt vel vnum saltem effugere posset. Igitur postquam ipse quæ sua erant attulit, consilio videlicet vtens & animi fortitudine: mulier quoque singularem erga virum affectionem & obedientiam declarans, cooperata est, & his quæ decreuerant ministrauit. Vbi igitur quod suum erat perfecerunt, cúmque iam iuxta humanum morem desperaretur, & ferè opere cõpleta fuisset Ægyptiorum malitia, tunc magna Dei in eum prouidentia declarata est. Mulierem enim Deus non solum à contumelia eripuit,

puit indignatione sua in regem & in domum eius immissa, sed & patriarcham cum magna gloria in Palæstinam ex Ægypto redire fecit. Considera quomodo misericors dominus in mediis auxilium afferens tentationibus, athletam suum ad ferenda sequentia certamina fortiorem reddit: nec vnquam eum suo destituit adiumento, sed in omnibus monstrat ei, quòd semper parua illa, quæ faciebat patriarcha, magnis, & mirum in modum magnis, humanúmque captum transcendentibus remuneret. Vidisti iusti patientiam? vide item post reditum ex Ægypto humilitatis magnitudinem, & insignem mãsuetudinem. Nam cùm redisset ab Ægypto, multámque possideret substantiã, tam ipse, quàm fratris filius, non capiebat, inquit, eos terra vt habitarent simul, quia multas facultates habebant: vnde & rixa orta est inter pastores Loth, & Abram. Tunc iustus animę suæ mansuetudinem, & præclaram sapientiam monstrans, vocato Loth, dixit: Ne sit rixa inter me & te, & inter pastores meos & pastores tuos: quasi diceret: Nihil pace præstantius, nihil contentione damnosius & grauius. Vt igitur è medio tollamus omnem rixandi materiam, elige quam volueris regionem, & reliquam mihi relinque, vt à litium & contentionum molestia simus alieni. Vidisti viri virtutem? cessit iuniori potiorum electione ipse contentus viliore terra. Sed vide hîc etiam quantam mercedem nactus sit pro iis suis officiis. Statim enim separatione facta, inquit ei Deus: Eleuatis oculis tuis vide omnẽ terrã ab omni parte: quia omnẽ terrã quã tu vides, tibi dabo, & semini tuo vsq; in seculũ. Cõsidera quãtis beneficiis mérito afficitur ob modestiã quam erga fratris filium declarauit: & ipse quidẽ vt paruis cessit, multò maiora consecutus est: ille autem tanta auiditate potiorẽ partẽ deligens, nõ multò post in pericula incidit: & nõ solum nihil cõmodi ab electione accepit, sed & captiuus, & domo atque foco repẽte simul priuatus est: rebúsque ipsis didicit quàm eximia virtus iusti, & ipse † postea dedit operam, ne] quid vnquam tale attentaret. Nam postquam Sodomis habitare cœpit, statim excitatum est graue bellum: & vicinarum gentium reges insurrexerunt, & omnem regionem simul depopulati sunt: gigantibúsque occisis, & Amalechitis expulsis, etiam Sodomorũ regem & Gomorrhę in fugam verterunt: & montanis omnibus occupatis, & equitatu regis Sodomorum aucto vnà cum Loth captiuo, & vxoribus, & omnibus sarcinis, abierunt. Sed vide iterum ingentem Dei prouidentiam. Volens enim simul & Loth à captiuitate liberum reddere, & patriarchæ gloriam magis illustrare, excitat iustum vt fratris filio succurrat: nã vt didicit quæ erant facta, cum vernaculis suis impetu facto in reges illos, eos paruo labore perculit, & Loth & vxores, & omnem equitatum regis reduxit. Quibus tam claris triumphis, omnibus patefacta est ingẽs Dei erga illum beneuolentia, & quòd ille non sua virtute tantam stragem confecisset, sed superna virtute munitus. Et ipse quoque patriarcha enitebatur, vt Sodomitis doctor diuini cultus fieret, verbis illis quæ regi loquebatur. Quia cùm occurrisset rex & pro exhibitis gratias egisset, ac omnem equitatum ei se donaturum dicebat, hominésque duntaxat accepturũ: vide iterum iusti magnanimitatem, quomodo optimæ suæ vitæ specimen exhibet, quòd * melior sit iis quæ ab illo dabantur, eúmque ad veræ religionis notitiam inducit. Non enim simpliciter dicit: Non patiar, vt aliquid tuorum munerum ad me redeat, non mihi tali mercede opus est: sed quid? Extendo manum meam ad Deum altissimum (quasi docens eum: Non sunt dij, qui à te colũtur, sed ligna & lapides: sed vnus est Deus super omnia, qui creauit cœlum & terram) quòd non

edoctus est, ne post ea,

*κρείττων, id est, potior, superior.

A accipiam de funiculo vsque ad sphæroterem: vt ne existimes me illorum gratia vltionem sumpsisse, & ne dicere possis, quòd mihi abundantiæ factus sis author. Nam qui me triumphare & vincere fecit, idem & diuitias abunde mihi suppeditat. Vidisti quomodo, siquidem lucrum facere voluisset rex, authorem agnoscere victoriæ ex patriarchæ verbis potuisset? Docebat enim posthac non fidendum propria sua virtute, sed agnoscendum authorem omnium, ridendósque manufactos deos, & colendum Deum qui est super omnia, qui omnia condidit, qui & bonorum omnium fons est. Et in summa discebat ex omnibus patriarchę virtutem. Nam ne existimet, quòd per arrogantiam & fastum data contemneret, idcirco dicit: Ego quidem nihil sumam. Neque enim opus habeo, neque indigeo, vt meæ facultates augeãtur ab aliis: eis autem qui periculorum meorum fuerunt socij, permitto vt suas portiones accipiant, quo paruam aliquam suorum laborum consola- B tionem habeant. Ita Sodomorum regi respõdit iustus. Postquam autem & Melchisedek rex Salem † panes & vinum attulit] (erat enim sacerdos, inquit, Dei altissimi) ab illo accepit oblata. Dein vt rependeret benedictionem quam ab eo acceperat, & glorificationem in Deum (dixerat enim, Benedictus Abram Deo altissimo, & benedictus Deus qui tradidit inimicos tuos in manus tuas) decimas ei dedit de omnibus spoliis quæ attulerat. Vidisti quantam pietatem & religionem in omnibus præ se ferat iustus? & quomodo à rege Sodomorum à funiculo vsque ad sphęroterem accipere nihil voluit? accepit autem ea quæ à sacerdote sunt oblata, retribuens & sua. Quibus nimirum nos docuit, habendum aliquem delectum, & non passim ab omnibus dona accipienda. Nam quamuis Sodomita ille, quantum ad liberalitatem attinebat, sapiebat: erat tamen alioquin incredulus, & institutione multa indigebat. Proindè patriarcha dona quidem despexit, omnem autem C curam adhibuit: & per ea quæ accipere refutauit, & per ea quæ dixit, curauit vt illum ad pietatem induceret. A Melchisedek autem non iniuria accepit. Viri enim virtutem diuina scriptura assignauit, dicens: erat autem sacerdos Dei altissimi. Quamuis aliâs etiam quæ fiebant, Christi typus erant, & oblata sacramentum quoddam præsignabant, idcóque non renuit. Cæterùm vt accepit, vicissim illum suis remunerando, docebat virtutis suæ magnitudinem. Decimas enim ei dedit, etiam hac ratione piam suam mentem significans. Fortassis prolixius sese extendit sermo noster, atqui non caret causa, neque frustra erit. Cognouimus enim paucis ab initio vsque ad hodiernam lectionem, quæ iusti huius fortitudo, magnanimitas, excellens fides, mens optimis moribus prædita, insignis modestia, admirabilis diuitiarum contemptus, diuinæ erga eum beneuolentiæ perpetua prouidentia, quæ eum iugi adiutorio firmans, quotidie clariorem & illustriorem reddidit. Nunc autem si volu- D eritis, & non defatigamini, ad ea quæ recens lecta sunt accedamus, & paucis quibusdam propositis, absoluamus sermonem: vt discatis quanta denuò ei rependatur merces, eò quòd contempserat donata sibi à Sodomorum rege. Quid igitur inquit? Post hæc autem verba, factum est verbum domini ad Abram. Quare sic incipit, post hæc autem verba? num indicat verba quæ cum Sodomorum rege est collocutus? Post contemptum illum, inquit, postquam ea quę ab illo oblata sunt repulit, post doctrinam illam, quam reiectis donis pronunciauit, vt pietate & agnitione conditoris omnium regem initiaret, post hæc autem verba, postquam decimas Melchisedek obtulit: quando, inquit, omnia quæ ex se erant impleuit, tunc potest verba hæc: *Factum est ver-* Cap. 15.

panes & vinum cum ipsi attulisset, obtulit.

bum domini ad Abram in viſione noctis, dicens: Ne timeas Abram, ego protego te, merces tua multa valde erit. Vide miſericordiam domini, quam ſtatim & e veſtigiò ſequens, beneficiis ſuum athletam remunerat, & ad vlteriora certamina iterum inſtruens, vigore nouo roborat. Factum eſt verbum domini in viſione noctis. Quare in nocte? vt in ſilentio & quiete melius quæ dicuntur accipiat. Et dicit ei: Ne timeas Abram. Attende immenſam Dei curam. Quare dixit, ne timeas: quia tantas opes contempſerat, non curatis his quæ rex dabat: hoc eſt, Ne timueris quòd deſpexiſti tanta dona, neque anxius ſis quaſi imminutiores ſint tuæ facultates. Ne timeas. Deinde vt animum magis excitet, adiecit verbo & appellationē, & inquit: Ne timeas Abram. Non enim parum ad expergefaciendum facit, cùm quempiam proprio nomine compellamus: deinde ait, Ego protego te. Multam habet & hoc verbum emphaſin.

Ego.

Ego qui à Chaldæis te euocaui, ego q̃ te huc duxi, ego qui te à periculis Ægypti liberaui, ego qui ſemel atq; iterum promiſi tibi atq; B ſemini tuo daturum me terrā hāc, ego te protegam: ego qui indies magis & magis omnibus te clarum oſtendo, ego protego te: hoc eſt, ego ſcuti vice tibi ero, ego pro te certo, ego propugnator fio, ego curam gero, ego omnia difficilia facilia tibi reddo, ego protego te. *Merces tua multa erit valde.* Noluiſti mercedem accipere pro laboribus quos ſuſtinuiſti, tantis periculis teipſum obiiciendo, ſed contempſiſti & regem, & munera eius. Ego tibi mercedem dabo, non tantam quantam accepturus eras, ſed multā, & valde multam: merces enim tua multa erit valde. Vidiſti liberalitatem domini? vidiſti verborum pōdus? Vidiſti quomodo excitat pietatis athletam? vidiſti quomodo animam eius confirmauit? Ipſe enim qui arcana cordium nouit, ſciebat illi opus eſſe huiuſmodi verborum conſolatione. Et vide quid ex his verbis concepta fiducia patriarcha dicit, *Domine, quid mihi dabis? ego autē ſine liberis dimittor.* Poſtquam merces ſibi valde copioſa promiſſa, exponit animæ ſuæ dolorē, C & triſtitiam propter prolis inopiam, quæ interim in pectore eius toto illo tēpore fuit, dicit: Domine, quid tale mihi dabis? Ecce enim ego vſque ad ſenectam perueni, & prole carens * dimittor. Vide quomodo priſcis illis ſeculis iuſtus ille philoſophabatur: *dimiſſionem ſiue abſolutionem vocans ex hoc mundo diſceſſum. Nam qui vitam honeſtè & in virtutibus egerunt, quando ex hac vita emigrāt, verè liberantur, & quaſi ſoluuntur, & à certaminibus & à vinculis relaxātur. Eſt enim mors his qui bene viuunt, tranſlatio quædam ad meliora: à momentanea vita ad perpetuā & immortalem, finémq; nō habentem. Ego autem dimittor, inquit, prole carens. Et vt miſericordem dominum ſibi conciliaret, non iis cōtentus fuit verbis. Et quid dicit? †*Filius autem Maſek vernaculæ] meæ, hic Damaſcus Eliezer. Et dixit Abram. Quoniam non dediſti mihi ſemen, ille hæres meus erit.* Ingentem dolorē animæ eius declarant hæc verba, quaſi diceret Deo: Neq; ea ſum aſſecutus quę ancilla mea vernacula: D ſed ego quidem abibo ſine prole, & ſine filio: hic autem vernaculus meus hæreditatē accipiet, quæ à te mihi data, ídque cùm ſemel atque iterum promiſſionē à te acceperim, dicente: Semini tuo dabo terrā hanc. Conſidera obſecro & hoc loco iuſti virtutem, quòd cogitationes in animo verſans, nūquam indignatus eſt, neq; aliquid durum locutus eſt: ſed & nunc inſtigatus verbis quæ locutus eſt ei dominus, magna fiducia dominum alloquitur, manifeſtámq; facit internam cogitationē, oſtendens animę ſuę vlcus, vnde & acceleratum accepit medicamētum. *Et ſtatim vox Dei facta eſt ad eum.* Vide quomodo ſignanter ſcriptura loquitur. Statim, inquit. Non permiſit iuſtum ad paruulum tempus ægrè habere, ſed

ἀπολύομαι, dimittor, abſoluor. ἀπόλυσιν.

filius autem vernaculæ)

A feſtinatā ei conſolationem affert, & grauitatem mœroris emendat verbis quæ tunc ei locutus eſt. *Et ſtatim,* inquit, *vox Dei facta eſt ad eum, dicens: Non erit hic hæres tuus, ſed qui egredietur ex te, hic hæres tuus erit.* Hoccine timuiſti? hoccine mentem tuam turbauit? hoccine triſtitiam tuam auxit? Scias igitur, quòd non erit hic hæres tuus, ſed qui egredietur ex te, hic hæres tuus erit. Ne igitur ad humanam ſpectes naturam: ne tuā ſenectam, Saræúe ſterilitatē cogites: ſed eius qui tibi promiſit potētiæ bene fide, & triſtitiam ponens, cōſolationem quę tibi ſufficiat, accipe, perſuadéq; tibi quòd hæredem habiturus ſis, qui ex te naſcatur. Porrò quia ſupra naturā erat promiſſio, & vincebat humanam rationem (magnam enim in eo turbationem excitabant tot naturæ præpedimenta, ſenectus eius, & quòd Sara ſterilis, ac vtero emortuo erat) auget dominus promiſſorum magnitudinem, vt iuſtus ad promittētis liberalitatē reſpiciens, bene ſperaret, confiderétq; ſic euenturum. *Eduxit autem eū foras, & dixit ei:* † *Eia ſuſpice] in cœlum, & numera ſtellas, ſi* B *poteris numerare eas. Et dixit ei: Sic erit ſemen tuum. Et credidit Abram Deo, & reputatum eſt illi in iuſtitiā.* Quare aſſignauit, quòd duxit eum foras? Quia enim ſuperius dixit, quòd in viſione noctis apparens ei, verba illa ei locutus ſit: nunc autem vult ei oſtēdere, quàm innumerabiles ſint in cœlo ſtellæ, inquit: Eduxit eum foras: & dixit. Suſpice in cœlum, & numera ſtellas, ſi poteris eas dinumerare. Et dixit ei: Sic erit ſemen tuum. Magnum promiſſum, varia promiſſionis magnitudo: ſed ſi ipſam promittentis virtutem cogitabimus, nihil nobis apparebit magnum. Qui enim de terra corpus formauit, & quod non erat, eſſe fecit, & condidit omnia quę videntur, ille etiā dare poterit quæ ſupra naturā ſunt. Vidiſti domini liberalitatē, quàm certet beneficiis? Poſtquā enim dixit, abſque prole dimittor, quaſi apud portas †inferni exiſtens, & nihil amplius operari valens vt procreentur pueri: ſic verba illa protulit, dicēs: † Filius Maſek vernaculæ meæ,] hæres meus erit. C Ideo volens ſpiritum eius erigere, & nouum vigorē menti addere, ab imminente timore eū liberat, promiſſionéq; ac doni magnitudine mētem eius erigit, & oſtendendo ſtellarū multitudinē, & promittendo naſcendos ex eo illis pares futuros, in bonam ſpem adducit. Videns enim Dei promiſſionem, reiecta omni humana ratione, & neq; ad ſeipſum, neq; ad Saram minus procreationi aptam, reſpiciēs: ſed præteritis humanis omnibus, ſciens quòd potens eſt Deus etiā ea quę ſupra naturā ſunt largiri: fidem habuit dictis, nullam dubitationem admittens, neque cum dicta fuerunt hæc, ambiguus fuit. Hoc enim verę fidei eſt, quādo promiſſiones nō iuxta ſolitū morem, & hominibus cognitū fiunt, nos promiſſoris virtuti fidimus. Fides enim eſt, quemadmodum beatus Paulus ait, eorum quæ ſperantur ſubſtantia, rerum quæ nō vidētur argumentum. Et iterum: Quòd autem videt quis, cur & ſperat? Hoc igitur eſt fides, quando illis credimus quę non videntur, D & mentem ad dignitatem eius qui promiſit intēdimus: id quod profectò & iuſtus ille fecit, ſynceram & eximiā promiſſis fidem habens: Idcirco & à ſcriptura diuina laudatur, mox enim addidit: Credidit Abrā Deo, & reputatum eſt ei in iuſtitiam. Vidiſti quomodo & ante euentum & impletionē promiſſorū, eo ipſo q̃ credidit, iuſtā mercedem accipit? Nā in iuſtitiā ei reputatum eſt, quòd credidit promiſſioni diuinæ, & nō humana ratiocinatione curioſius ea quę dicta ſunt, explorauit. Diſcamus igitur & nos obſecro à patriarcha, Dei credere dictis, & eius promiſſionibus fidere, neq; ea cogitationibus noſtris indagare, ſed magnā gratitudinē exhibere. Hoc enim nos & iuſtos declarare poterit, & aſſequi promiſſa faciet. Atqui Abrę promiſſum eſt, q̃ ex ſemine eius

ſuſpice]

mortis

filius vernaculæ meæ.

Fidei definitio. Heb. 11. Rom. 8.

eius maxima futura eſſet multitudo, erántque pręter ſolitum naturę modum quę promiſſa erant: proinde & fides in Deum iuſtitiā ei attulit. Nobis autem, ſi ſapimus, multò maiora promiſſa ſunt, quæ & ipſa multis modis humanas cogitationes tranſcendunt, modo tam potenti promiſſori credamus, vt & eam quæ ex fide eſt, iuſtitiam reportemus, & adipiſcamur bona promiſſa. Ea enim quæ nobis maximè promiſſa, humanam tranſcendunt rationem, & omnem cogitationem excedunt: tanta promiſſionum eſt magnitudo. Neque in præſenti vita ſolùm nobis promiſit huius vitæ ſtatum & viſibilium fruitionem: ſed & poſtquam hinc emigrauerimus, & poſt corporis corruptionem, quando in cinerem & puluerem noſtra diſſoluta fuerint corpora, tunc reſurrecturā ea promiſit, & in maiori gloria futura.

1.Cor.15.

Oportet enim (inquit beatus Paulus) corruptibile hoc induere incorruptionem, & mortale hoc induere immortalitatem. Et poſt corporum reſurrectionem regno frui, daturum

1.Cor.2.

ſe nobis pollicitus eſt, & conuerſationem cum ſanctis, & in perpetuo ſeculo quietem, & ineffabilia illa bona, quæ oculus non vidit, & auris non audiuit, & in cor hominis non aſcenderunt. Vidiſti quanta promiſſionum excellentia? Vidiſti donorum magnitudinem? Hæc cogitantes, & ſcientes quòd mentiri nequit is qui ea promiſit: magna alacritate pręparemus nos ad virtutis agones, vt & promiſſis bonis frui poſſimus: & ne præferamus ſaluti noſtræ & tantis bonis momentanea: neque cogitemus labores virtutis, ſed retributiones in mente ponamus: neque pecuniarum ſumptus tantum ſpectemus, ſi quando opus eſt eas pauperibus erogare, ſed potius quantum inde nobis accreſcat. Ea enim de cauſa ſemini eleemoſynam comparauit diuina ſcriptura, vt cum gaudio & multa alacritate eam operemur. Nam ſi ij qui ſemina terræ concredunt, & collecta, & intus repoſita ſpargentes, ita negociantur, & bona ſpe fouentur, & tunc manipulos imaginantur ac plenas areas: multò magis quibus datum eſt ſemen hoc ſpirituale ſeminare, gaudere & exultare conuenit, quòd meſſuri ſint in cœlo hoc quod in terra ſerunt: & nummos expendēdo, peccatorum autem remiſſionem accipiunt, & fiducię materiam inueniunt conciliantes ſibi per ea quę hîc dant, perpetuam quietem, & cum ſanctis conuerſationem. Et continentiam eligere volentes, non ſpectemus quòd laborem habet virtus, neque quòd virginitas magnum habet certamen: ſed quietem quæ nos excipiet, cogitemus: hanc ſemper ante oculos noſtros depingentes, malæ concupiſcentiæ refrænemus rabiem, vincamus carnis motus indecentes, & reſpectu mercedis laborum moleſtiam ſubleuemus. Sufficit enim bonorū ſpes, vt etiam pericula contemptim aggrediamur: quātò magis vt virtutis labores fortiter feramus? Quando enim animo verſas, quòd ſi ad breue tempus certaueris, & fulgidam ſeruaueris virginitatis lampadem, iam beata vita cenſeberis dignus, & cum ſponſo intrare poteris, modò accenſas habeas lampades, & ſufficiens oleum, (bonorum operum actionem inquam) quomodo non cum omni facilitate difficilia omnia tranſcurrere,

Hebr. 12.

cogitans illud quod à beato Paulo dictum eſt: Pacem ſectemini cum omnibus, & ſanctificationem, abſque qua nullus videbit dominum? Vidiſti quomodo ſanctificationi pacem coniunxit. Nam vt ſciamus quòd non ſolum corporis requirit puritatem, ſed & pacem, opportunè nos monet, vtrinque volens munire, vt & cogitationes ſedemus, ita vt nulla ſit in nobis turbatio, nullúſque tumultus: ſed in tranquillitate & quiete verſemur, & cum omnibus pacificè agamus, & manſueti ſimus, & mites, & humani, atque adeò vt omnes virtutis colores in facie noſtra reluceant. Ita enim deinceps & gloriam

A præſentis vitæ poterimus deſpicere, veram gloriā præferentes, & humilitatis maiorem habentes curam, ridereque omnem præſentis vitæ proſperitatem, vt verā & ſolida felicitate fruamur, & Chriſtum videre mereamur. Beati enim, inquit, puri corde, quoniam ipſi Deū videbunt.

Matth.5.

Purificemus itaque noſtram conſcientiam, & magna cura vitam noſtram gubernemus: vt cum præſentē vitam in omni virtutum genere tranſierimus, horum laborum præmia mereamur accipere in futuro ſeculo, gratia & miſericordia domini noſtri Ieſu Chriſti, cui cum patre, & ſancto Spiritu ſit gloria, nunc, & ſemper, & in ſecula ſeculorum. Amen.

Dixit autem ei: Ego ſum Deus qui eduxi te de terra Chaldæorum, vt darem tibi terram hanc, vt in hæreditatem poſſideas eam. Dixit autem: domine domine ſecundum quid cognoſcam quòd in hæreditatem accipiam eam?

B

HOMILIA XXXVII.

MAGNA diuinæ ſcripturæ virtus eſt, & multæ in verbis latent ſentētiarum diuitiæ. Ideo congruit, vt diligenter intendamus, & ſollicitè ſcrutemur, quò ampliorem vtilitatem inde percipiamus. Nam propter hoc & Chriſtus præcepit, dicens: Scrutemini ſcripturas:

Ioan.5.

vt non tantùm nudæ lectioni vacemus, ſed indagatis profundis, verum veritatis ſenſum percipere valeamus. Talis enim ſcripturæ mos eſt, vt & in paruis verbis plurima ſæpe multitudo ſenſuum inueniatur. Diuina enim ſunt dogmata, non humana, & propter hoc omnem illam videre licet ſecus ſe habere quàm humanam. Et quomodo hoc? ego dicam. Illic enim, in humana ſapientia omne ſtudium concinnandis verbis adhibitum eſt: hic verò prorſus aliter. Nullam ſcripturæ C habent rationem pulchritudinis vel compoſitionis verborum: habent enim domeſticam gratiam effulgentem & pulchritudinem, † quæ dicuntur.] Et illic poſt

ſententiæ

longam & indicibilem nugacitatem, vix dignæ aliquæ ſententiæ venantibus occurrunt: hîc autem vt ſcitis, etiam parua dictio ſæpe totum nobis ſermonem cōtexit. Propterea & heri, quamuis initia lectionis attigerimus, quia tamen tantum inuenimus ſenſuum theſaurum, nō potuimus vltrà progredi, vt ne dictorum multitudine memoriam veſtram obrueremus, & iam dictis obeſſemus. Ideo ea nunc attingamus, dicendáque heri dictis copulemus, vt ita enarrata lectione tota, vos hinc dimittam. Sed oro, ea quæ dicuntur, auſcultate diligenter. Nam etſi labor noſter, vtilitas tamen veſtra, imò communis. Et quid dico labor noſter? donum eſt gratię Dei. Cum attentione igitur ſuſcipiamus & nos ea quæ à Deo donantur, vt hinc lucrifacientes aliquid in animarum ſalutem, inde abeamus. Hanc ob rem quotidie D ſpiritualem hanc apponimus menſam, vt admonitione continua, & multa diuinarum ſcripturarum exercitatione, omnes maligni dæmonis excludamus inſidias. Cùm enim nos viderit multum in ſpiritualibus occupari, non ſolum non inuadet, ſed neque aſpicere audebit: ſciens quòd in vanum moliatur, & aduerſus caput ſuum auſus ſuos conuertat. Agè igitur heri dictorum repetito contextu, quod reliquum fuit enarremus. Quid autem quod heri fuit dictum? Promiſſionem quam Deus fecit Abræ deſcripſimus, vbi imperauit ei vt ſuſpiceret in cœlum, & ſpectaret ſtellarum multitudinem. Numera enim, inquit, ſtellas, ſi poteris eas numerare, & dixit ei: Sic erit ſemen tuum. Deinde cùm demonſtraret nobis diuina ſcriptura religioſam mētem patriarchæ, & quòd

ad promittentem videns, & virtutem promittentis cogitans, crediderit dictis, dicit: Et credidit Abrã Deo, & reputatum eſt ei in iuſtitiam. Hucusque heri ſermonem produximus, neque vlterius progredi potuimus: ideo operępretium eſt vt addamus ſequentia. Quid ergo dicit? *Dixit autem ei Deus: Ego ſum Deus, qui eduxi te de terra Chaldæorum, vt darem tibi terram hanc, vt in hæreditatem poßideas eam.* Vide quomodo ſermonem noſtræ infirmitati attemperet, quomodo fidem illius corroborare velit, & perſuadere copioſis argumentis de his quæ nunciata ſunt: quaſi diceret: memor eſto, quòd ego te à domo tua euocaui. Ecce quæ à domino Deo dicuntur, conſona ſunt beati Stephani dictis, qui & de domo, & de Chaldæa domini præcepto euocatum eum dicit. Et eius ſententiæ obſecutus pater, &, vt antea diximus, quamuis infidelis eſſet, magnam tamen ſocietatis cauſam habens, nempe amorem, comes fuit, & ſimul exiit. Itaque reminiſci eum facit hoc loco quantam ab initio eius curam geſſerit, declarans ei quòd volens eum ad magna prouehere, tanta videlicet promittendo & implendo, tantum itineris tranſire fecerit. Ego ſum Deus, qui eduxi te de regione Chaldæorum, vt darem tibi terram hanc, vt in hæreditatem poſſideas eam. Num te absque cauſa illinc euocaui? Num fruſtra & in vanum te illinc eduxi? Propter hoc ego iuſſi vt te in Palæſtinam conferres, & relicta paterna domo ires in terram hanc, vt in hęreditatem eam poſſideas. Cogitans igitur quantis fruaris nunc per meam prouidentiam, ex eo tempore quo Chaldæam reliquiſti vſque in præſens, & quomodo clarus es factus, & per meum ſubſidium & curã tui quotidie clarior euadis, confide & meis dictis. Vidiſti excellentem miſericordiam? Vidiſti quàm congruat huius imbecillitati diuinus ſermo, quo eius animã corroborare, & fidẽ confirmare voluit, vt ne poſthac ad naturæ obſtacula ſpectare poſſit: ſed eius cogitare potentiam, qui promiſit, & ita credere & confidere, quaſi iam impleta eſſent promiſſa? Verùm iterum attende & patriarcham, quomodo poſt fiduciam ex dictis acceptam certiora inquirat argumẽta. *Dixit enim: Domine domine, ſecũdùm quid cognoſcam quòd in hæreditatem accipiam eam?* Tametſi ſcriptura prius teſtata fuerit, quòd credidit dictis Dei, & ideo reputatum eſt ei in iuſtitiam, verumtamen quia audiuit. Propter hoc te eduxi è regione Chaldæorum, vt darem tibi terram hanc, vt in hæreditatem poſſideas eam: dicit, His quidem quæ à te dicuntur, impoſſibile eſt vt diſcredam: attamen vellem & hunc modum diſcere, quomodo eam in hæreditatem ſum poſſeſſurus. Video enim me nunc propemodum ad extremam ſenectutem perueniſſe, & vſque in hunc diem obambulare quaſi erronem. Et non poſſum humana ratione deprehendere, quomodo hoc ſit futurum. Nam licet prius crediderim dictis tuis, † quòd potes ex nihilo res producere,] & omnia facere & transformare. Nõ igitur vt incredulus hoc interrogo, ſed quia iterum mihi hęreditatẽ nominas, volebam & craſſius atq; clarius ſignũ accipere, quod poſſit infirmas meas cogitationes ſolidare. Quid igitur bonus dominus? morem gerit ſuo famulo, & volens eius corroborare animam, quoniam vidit confitentem ſuam imbecillitatem, & credẽtem quidem promiſſioni, cupientem autem certiora quædam argumenta accipere, dicit ad eum: *Sume mihi vaccam triennem, & capram trimam, et arietem & turturem & columbam.* Vide quomodo more humano init cum eo fœdera. Quemadmodum enim nos homines, quando aliquid promittimus, & volumus certum reddere eum cui promiſſio fit, ita vt de promiſſis nihil ambigat, ſignum aliquod damus, & pignus, vt ad illud ſpectans, ſcire queat promiſſa omnino euentura: Ita & miſericors

(tanquam videlicet à te dictis, qui potes id quod non eſt, vt ſit, efficere.)

dominus poſtquam dixit Abram: Quomodo cognoſcam? inquit, Ecce & hoc tibi præbeo, ſume mihi vaccam triennem, & capram trimam, & arietem, turturem, & columbam. Attende obſecro, in quantam craſſitudinem deſcendendum ſibi duxerit bonus dominus, quò patriarcham argumentis copioſis certiorem reddat. Nam quia olim eis ita mos erat paciſcendi, & pacta firmandi, ideo & ipſe via hac ingreditur. *Et accepit*, inquit, *& diuiſit ea in duas partes.* Obſeruandum quòd non absque ratione, neque in vanum etiam tempus aſſignauit. Triennia enim accipere iuſſit: hoc eſt, perfecta & abſoluta. *Et diuiſit ea in duas partes: & vtraſque partes inter ſe poſuit obuerſas: aues autem non diuiſit: Et ſedens obſeruabat, vt ne poßint diuiſas partes lædere aduolãtes aues: & per totum diem hoc facere perſeuerabat. Deſcenderunt autem aues in corpora & diuiſiones eorum, & aßidebat apud eas Abram. Cúmque ſol iam occumberet, irruit ecſtaſis in Abram, & ecce timor magnus & tenebroſus inuaſit eum.* Quare tempore occaſus ſolis, cum iam ad veſperam inclinaretur dies? Quia omnibus modis attentiorem eum facere vult, ideo ecſtaſis & horror magnus & tenebroſus inuadit eũ, vt per omnia quæ fiunt, ſentiat ſe videre Deum. Eum enim morem Deus vbique habet. Nam & poſtea quando Moſi in monte Sinai daturus erat legem & mandata: Tenebræ, inquit, & caligo erat, & mons fumigabat. (Exod. 19.) Propter hoc & ſcriptura inquit: Qui tangit montes (Pſal. 103.) & fumigant. Enimuerò quia incorporeum videre per ſenſibiles hoſce oculos non eſt poſſibile, ideo aliter ſuam nobis operationem ſignificare vult. Igitur quoniam attonitus & perculſus erat animo iuſtus ille, & concuſſerat eius mentem timor, & † actus qui fiebat,] Dixiſti (inquit ad eum) quomodo cognoſcam? & ſignum voluiſti accipere, quo pacto terram hanc in hæreditatem poſſeſſurus ſis. Ecce do tibi ſignum † magna reuerendum fide,] vt ſcias quòd poſſim ex deſperatis rebus quoſlibet in ſpem bonam adducere. *Et dixit ad Abram: Cognoſcens ſcies quòd peregrinum erit ſemen tuum in terra nõ ſua, & redigent eos in ſeruitutem, & affligent, & humiliabunt eos annis quadringentis: Gentem autem cui ſeruient, iudicabo ego: poſtea autem egredientur huc cum ſarcina multa.* Magna ſunt hæc dicta, & quæ ad animum maſculum pertinent, qui tranſcendat, & infra ſe relinquat humana omnia. Niſi enim generoſum & fortem, & optimis moribus præditum habuiſſet patriarcha, tãta erant hæc, vt perturbare potuiſſent. Sciens enim, inquit, ſcito, quòd peregrinum erit ſemen tuum in terra non ſua, & redigent eos in ſeruitutem, & affligent, & humiliabunt eos annis quadringentis: Gentem autem cui ſeruient, iudicabo ego: poſt hæc egredientur huc cum ſarcina multa. Ne admireris, inquit, teipſum reſpiciens, & ſenium tuum, & Saræ ſterilitatem & vterum eius emortuum: & ne putes magnum aliquid eſſe dictum, quòd dixi, Semini tuo dabo terram hanc. Non ſolum enim hoc tibi prædico, ſed addo quòd & illud ſemen tuum in alienam abducetur. Et non dixit, in Ægyptum, neque indicauit terræ nomen: ſed dixit, in terra non ſua: & ſeruitutem ferent, ad miſeriam: idque non ad breue tempus, neque ad paucorum annorum numerum, ſed vſque ad quadringentos annos. Vltionem ſanè eorum ego faciam, & gentem illam ſeruitute prementem ego iudicabo, & ſic eos magna cum ſarcina huc redire faciam. Interim & prædicens ei quæ poſthac certò euentura eſſent, & ſeruitutem declarat, & deſcenſum in Ægyptum, & indignationem quam propter eos Ægyptij ſenſuri erant, & glorioſum eorum reditum. Et oſtendit ei, quòd non in ipſo duntaxat ea quæ ſuper naturam ſunt, euenient: & poſt tanta impedimenta quæ à Deo promiſſa implebuntur, ſed & in toto ſemine eius hoc

(quæ contigerat ecſtaſis.) (magna ſibi opus eſt fide.)

hoc cõtinget. Hæc autem, inquit, iam tibi dixi, vt priusquã vitã finias, ſcire poſſis quæ & nepotibus & poſteris euenient. Tu autem, inquit, abibis ad patres tuos, *conuerſus (in pace) in ſenectute bona. Non dixit, morieris: ſed, abibis: quaſi peregrinaturo eo, & migraturo à patria in patriam. Abibis, inquit, ad patres tuos. Non carnales dicit: quî enim poterat? Incredulus enim erat pater eius, & non erat poſſibile vt eundem locum caperet, quem ille. Chaſma enim, inquit, magnum eſt inter nos & vos. Quare dixit ad patres tuos? iuſtos inſinuans vt Abel, & Noë, & Enoch. † Conuerſus enim, inquit, in ſenectute bona. Et qualis hæc ſenectus bona, fortaſſe dicet aliquis, ad quam tantis moleſtiis per omnem vitam venit? Verùm ne hoc attendas homo, ſed ſpecta quæ illi omni tempore fuerit gloria, & quomodo glorioſus vixerit peregrinus, qui ciuitate focóque carebat, & quanto frui ei datum eſt omni tempore Dei ſubſidio, non igitur iuxta præſentem opinionem iudica res, neque ſenectutem eſſe bonam cenſe, verſari in luxu, deliciis, & crapula, & poſſeſſione diuitiarum, & magna pecorum & mancipiorum multitudine. Non enim fecerint iſta ſenectutem bonam, ſed & multam condemnationem attulerint, neque in ſenectute continẽtiam nouiſſe, neque ad extremos ſpiritus de his quæ decebat conſulere: ſed quotidie indulgere ventri, & ſectari conuiuia, & ebrietates, de quibus omnibus non multò poſt reddendæ ſunt rationes. Sanè qui in via virtutis ambulauit, hic verè * conuerſus in ſęnectute bona, vita defungitur, & laborum præſentiũ inuenit mercedes & retributiones. Et idcirco inquit: Tuis quidem nepotibus talia euenient, tu autem abibis *cõuerſus in ſenectute bona. Conſidera obſecro, quomodo niſi multiplex fuiſſet fortitudo & virtus eximia, & hæc quoq; conturbare eius mentem potuiſſent. Dicere enim potuiſſet, quare promittis mihi tantum ſemen ex me futurum & propagandum, ſi tantis erũt malis & calamitatibus obnoxij, ſeruitutémque tot annis toleraturi? Quæ hæc mihi vtilitas? Verùm nihil horum iuſtus cogitauit, ſed quaſi gratus famulus, omnia quæ à Deo fiebant boni conſuluit, & quæ Deo videbantur, ſuæ præferebat ſententiæ. Deinde & tempus ei ſignificat, quo à ſeruitute ſunt redituri. Nã poſtquam annos quadringentos ſeruituros dixiſſet, ſubdit: Generatione autẽ quarta reuertentur huc. Verũ hîc meritò quis addubitet, quomodo quadringentis annis dicit ſeruire eos, quanuis neque dimidium eorum fuerint ipſi in Ægypto. Et propterea non dixit, quòd in Ægypto futuri ſint annis quadringentis, ſed in terra non ſua: ita vt poſſit connumerari cum annis in Ægypto, & tempus patriarchæ, ex quo ei imperatum eſt, vt ex Charran egrederetur. Ab illo enim tempore, tempus annorum nobis manifeſtum fecit ſcriptura, quæ dixit, quòd ſeptuaginta quinque annorum fuerit Abram, quando exiuit ex Charran: ex eo igitur tempore vſque ad exitum de Ægypto, inueniet quis numerum ſaluum & integrum. Dici poteſt etiam aliter, quòd cum dominus ſit miſericors, & imbecillitati noſtrę reſpondentes faciat pœnas, quia vidit eos ita labore preſſos, & Ægyptios magnam in eos crudelitatem exercere, ante definitum tempus vltionẽ fecit, & ad libertatẽ eos reduxit. Dei enim mos eſt, quoniam in omnibus ſalutem noſtram operatur, vt etiamſi minetur ſe puniturum, ſi nos voluerimus conuerſionis exhibere ſpecimina, poſſimus eius reuocare ſententias. Et è diuerſo ſi pollicetur aliquid ſuaue nobis daturum, nos autem non attulerimus quod ex nobis eſt, neque ipſe promiſſum adimplet, vt nos ea ratione deteriores fiamus. Atque hæc inuenire poterunt ſtudioſi ſacrarum literarum omnes. *Quarta autem generatione reuertẽtur huc. Nondum enim completæ ſunt iniquitates*

(τραφεὶς, nutritus, adultus, ſuſpicor legendũ, ταφεὶς, id eſt, ſepultus, vt alij interpretãtur. Chryſoſt. tamen τραφεὶς, legiſſe videtur. Lucæ 16. *exacta ſenectute bona.)

(τραφεὶς, id eſt, nutritus, adultus, fortè conuerſatus ſcripſerat, niſi legerit, τραπείς. † τραφεὶς, vt ſupra, vitam agens.)

Amorrhæorum vſque nunc. Tunc, inquit, erit tempus, vt & illi reducantur in libertatem, & ij pœnam luentes pro multitudine peccatorum è terra expellantur. Ambo itaque fient tempore opportuno, & illorum inſtauratio, & horum excidium. Nondum enim impletæ ſunt iniquitates eorum: quaſi dicat aliquis. Nondum in tanto numero peccata fecerũt, vt talem ferant pœnam. Deus enim cùm miſericors ſit, nõ ſolũ nõ inducit pœnas peccatis grauiores, ſed & valde minores. Atq; propter hoc tantam oſtendit lõganimitatem, vt cùm ſibiipſis pœnarum ſint authores, nullam poſthac excuſationem habeant. Vidiſtis quomodo patriarchæ omnia diligenter indicauit, vt vndequaque eius roboraret fidem, & vt ex his quę ad eum dixerat habere poſſit fidem, quod etiam hæc poſteritati eius omnino accident: & vt ex prędictis viciſſim firmam habeat fidem, quòd neceſſe ſit iam fieri quod de eo dictum. Poſtea vbi compleuit prophetiam, accepit etiam ille ſignum quod ei factum. *Poſtquam fuit ſol ad occaſum*, inquit, *facta eſt flamma, & ecce clibanus fumigans & lampades ignis, quæ tranſierunt inter diuiſiones illas.* Et flamma, & clibanus, & lampades exiſtunt, vt ſignum habeat iuſtus firmiorum fœderum, & aduentus diuinæ operationis. Denique poſtquam completa & perfecta ſunt omnia, igne conſumente quæ propoſita erant, *Teſtatus eſt*, inquit, *dominus in die illo Abræ teſtamentum, dicens: Semini tuo dabo terram hanc, à fluuio AEgypti vſque ad fluuium magnum Euphratem: Cinæos, & Cenezæos, et Cedmonæos, et Chettæos, et Pherezæos, & Raphaim, et Amorrhæos, & Chananæos, & AEnæos, & Gergeſæos, & Iebuſæos.* Vide quomodo adhuc perſeuerat, vt confirmet ſuã in illũ promiſſionẽ. Teſtatus eſt enim, inquit, teſtamẽtum: ſemini tuo dabo terrã hãc. Deinde vt ex latitudine terrę, & amplitudine terminorum ſcire poſſit quãtum extendetur eius ſemen, inquit: A flumine Ægypti, vſque ad flumen Euphraten, tantum erit ſemen tuum. Cõſidera quomodo ſemper excellentiam multitudinis declarare ei vult. Superius enim dixit, ſe ſicut innumerabilem ſtellarum numerũ illud facturũ: hîc & latitudine finium idipſum declarat, vt & hinc diſcat, q̃ ſit ſe dilatatura multitudo futura. Neq; hoc ſolùm, ſed & † iuxta genera gentiũ memorat, qualẽ promiſſionẽ] ſemini eius ſit daturus, quò copioſis argumentis vndiq; fulciatur iuſtus. Et cùm tantæ promiſſiones eſſent factæ, adhuc mãſit Sara ſterilis, & ſenectus eius appetebat, vt allata maxima fidei ſuæ coniectura, ſciant & humanæ naturæ infirmitatem, & diuinæ virtutis magnitudinẽ. Verùm ne iterum aliquãto prolixius ſermonem extendamus, hîc finem imponamus: attamen obſecrauerimus vos vt imitatores ſitis huius patriarchæ. Cogita enim dilecte, regem Sodomorum, quomodo propter verba illa quæ faciebat, imò & propter virtutem aliam omnem, quam per omnem vitam ſuam declarauit, tanta mercede cum dignatus ſit, & quàm congrua humilitate cum eo agere Deus voluerit: monſtrans per ea quæ in patriarcham contulit, nobis omnibus ſuæ liberalitatis immenſitatem. Et quòd vel minimis operibus prouocatus, nos absque mora magnis donis remuneret, ſi ſynceram fidem, ſicut iuſtus ille, declarauerimus, & nunquã mente fluctuauerimus, ſed munitam habeamus. Hinc enim & ille probatus fuit. Audi igitur beatum Paulum dicentem de eius fide, quam ab initio oſtendit: dicit enim, Fide vocatus Abram, obediuit vt exiret in locum, quem occupaturus erat: & exiuit, ignorans quò iret. Illud nobis inſinuans, quod à Deo dictum eſt: Egredere de terra tua, & veni in terram quam mõſtrauero tibi. Vidiſti fidem firmam? vidiſti mentem ſynceram? Hunc & nos imitemur & egrediamur mente & alacritate à præſentis vitæ negociis, & eamus in cœlum. Poſſibile

(ſpecialiter gentium mentionem facit, quarum poſſeſſionem)

enim est, si voluerimus & hîc versantes eò pergere, quãdo digna cœlis operamur, quando nõ spectamus ad ea quæ sunt huius mundi, quãdo non gloriam vanam huius vitæ inquirimus: sed hac contempta, illam desiderare studemus, veram illam dico & semper manentem. Quando nõ in luxu vestium occupati sumus, neq; corpus ornare studemus: sed omnem illum externum cultum in animæ transferimus curam, & non permittimus eam nudam & spoliatam indumentis virtutum: quãdo ridemus delicias, quando gulam & crapulam fugimus, quando non conuiuia & cœnas sectamur: sed frugalitatem habemus iuxta apostolicam admonitionem: Habentes victum & indumentum, his contenti simus. Quę enim vtilitas superfluorum, dic mihi, ita vt vẽtrem distẽdas præ nimia voracitate, & mẽtis iudicium destruas præ immodica potatione? An non inde corporis & animæ mala nascuntur omnia? Vnde enim multiplices illæ ęgritudines & membra distorta? nónne hinc quòd plus quàm vtile est, ventrem oneribus grauamus? Vnde autem adulteria, stupra, rapinæ, auarorum fraudes, cædes, latrocinia, & totius animæ destructio? nónne quia plus concupiscimus quàm nobis congruit? Sicut enim Paulus radicem omnium malorum auaritiam vocauit: sic non quis aberrauerit, si fontem omnium malorum dicat immoderantiam, & quod transgredi volumus suum †quisque] vsum. Nam si vellemus in alimentis, & vestibus, & domiciliis, & aliis corporalibus cunctis vsibus nihil immodicè concupiscere, sed necessaria tantum quærere, multis damnis liberaretur humanum genus. Verùm nescio quî fiat quòd omnes & singuli pro suis viribus auaritiæ morbo laboramus, nunquam enitentes vt intra necessitatis maneamus limites, sed planè cõtra apostolicum mandatum, quod dicit: Habentes victum & amictum: omnia facimus, nesciẽtes quòd de omnibus quæ vltra vsum nostrum sunt, rationẽ daturi simus, quòd abusi simus diuinis muneribus. Non enim hæc nobis tantum concessit, vt nos tantum eis vtamur: sed & vt proximorum indigentiam subleuemus. Quali igitur venia dignandi sunt, qui & in vestimentis multam vanitatem ostentãt? & vt vermium texturas gestẽt, solliciti sunt: & quod grauissimum, in his superbiunt? Quos oportebat tremere, & se abscondere, & vereri præ confusione, quòd ipsi quidem ob nullam vtilitatem, neque necessarij vsus gratia: sed tantum ob vanitatem & inanem gloriam, & vt vulgo ac forẽsibus admirationi sint, talibus induantur: obambulat autem eiusdem naturæ consors, nudus, qui neq; crassissima veste amicire se potest: & neque natura ad compassionem ducũtur, neque conscientia ad opitulandum proximo incitat: neq; memoria horrendi illius diei, neque gehennæ timor, neq; promissionum magnitudo: neque istucipsum, quòd cõmunis dominus noster vt sibi facta vsurpat quæ proximis fiunt: sed quasi lapideum cor haberent, & non eiusdem naturæ forẽt, ita se putant ob vestium cultus etiam aliis hominibus superiores esse, nõ perpendentes secum quantis malis seipsos reos constituant, qui concredita sibi à domino malè dispensant, & nolunt conseruis partem concedere: sed potius à vermibus consumi permittentes, grauiorem gehennæ ignem sibi pręparant. Nam si omnia quæ intus reposita habent, indigentibus diuites distribuerent, neque sic supplicium effugerent eorũ peccatorum quæ in deliciis vestium & cõuiuiorum admittunt. Quo enim supplicio non sunt digni, qui modis omnibus dant operam vt sericis & auro intertextis induantur, & post se pompam trahunt in foro: Christum autem despicere nudum, & neque cibum necessarium impetrantem? Maximè autem sermo iste aduersus mulieres congruerit. Maiorem enim apud eas inuenimus

2.Tim.6.

cuiusque.

A ornandi cupiditatem & * intemperantiam, cùm auratis vestibus & auro in capite, in ceruice, & in aliis corporis partibus ornantur, & in his quoque superbiunt: Christus verò nudus obambulat, necessario alimento destitutus. Quot pauperum ventres poterant inde pasci, & quot corpora nudè agentium poterant contegi ex his quæ à solo collo & humeris pendent, nullius alterius vsus gratia, quàm in damnum & nocumentum animæ? Propter hoc & doctor orbis, cùm dixisset: Habẽtes victum & amictum: vertit statim ad mulieres sermonem, & dicit: Non in tortis crinibus, vel in auro, vel margaritis, vel veste sumptuosa ornent se. Vides quomodo non vult eas talibus ornari, neque auro circundari, neq; margaritis, neq; veste sumptuosa: sed verum ornatum in animam inducere, & per bonorum operum actionem, pulchritudinem animæ illustrare, & ne illa quæ in talia respicit, contemnatur sordida, squalida, pãnosa, famelica, gelúque rigescens? Hoc enim studium in ornando cor-
B pore internam indicat deformitatem, & huius deliciæ illius manifestam faciũt famem: & huius vestium sumptus illius indicat nuditatem.† Impossibile enim est aliquam agere curam animæ, & tanti facere corporis pulchritudinem & ornatum:] sicut & impossibile, in externo illo cultu tantopere occupatum illius agere curam. Quomodo enim posset anima talis aliquid vtile contẽplari, vel in cogitationem spiritualiũ venire, quæ semel terrenis ita dedita cœpit esse, & humi, vt ita dicã, trahitur, & nũquã caput attollere potest, & obstipa innumeris peccatorum sarcinis, seipsam grauat? Nam quot inde nascantur mala, non possum nunc sermone complecti: sed satis est vt relinquam conscientiæ eorum, qui in iis occupati sunt, quantas inde quotidianas molestias experiuntur. Etenim vel aliquid decidit ex aureo illo cultu, magna tempestas, magnúsque tumultus oboritur in tota domo: vel famulus surripuit, & omnes flagellantur & verberantur, & in carcerẽ coniiciuntur: vel inuidi
C quidam insidiati sunt, & subitò spoliarunt, quantus tũc & quàm intolerabilis mœror? vel rerum difficultas ingruens in extremam inopiã redegit, & grauiorem morte vitam eis attulit: vel aliud quiddam incidens multã tristitiam peperit. Et in summa, nunquam inuenies animam istiusmodi occupatam, à turbationibus alienam. Sed sicut maris fluctus neque numerari, neque terminari queunt semper nouis succrescentibus: ita & turbationes inde orientes nemo dinumerarit. Idcirco obsecro, fugiamus in omnibus habendi cupiditatem, & modi transgressionem. Veræ enim diuitiæ sunt, & inexhaustæ facultates, desiderare tantum, quantum vsui satis, & ea quæ ad vsum pertinent rectè dispensare. Neque enim ille qui hoc facit, inopiam timere poterit, neque calumniam sustinet, neque turbationem sentit: sed & extra calumniã erit, & liberabitur ab insidiantibus, & vt summatim dicam, in perpetua tranquillitate erit, & quiete ac ocio fruetur: & quod maius est omnibus, capútque
D bonorum, & Deum habebit propitium, & superna fruetur gratia, vtpote fidelis factus dispensator pecuniarum domini. Beatus enim, dicit, seruus ille, quem cùm venerit dominus, inuenerit sic facientem, & sic dispẽsantem conseruis, & non† arcis & vectibus includentem, & vermibus escam fieri permittentem: sed inopum miseriam subleuantem, bonúmque & fidelem dispensatorem factum eorum quæ à domino suppeditantur. Vt & pulchræ huius dispensationis magnam mercedem assequi, & promissa bona obtinere mereatur, gratia & misericordia domini nostri Iesu Christi, cui cum patre, & sancto Spiritu sit gloria, imperium, honor, nunc, & semper, & in secula seculorum. Amen.

1.Tim.

Luc.

Sara

Sara autem vxor Abram non peperit ei, sed habebat ancillam AEgyptiam nomine Agar.

HOMILIA XXXVIII.

ETIAM hodierna lectio linguam nostram denuò in memoriam patriarchæ vocat: neque vos admiratio teneat, quòd nunc tot diebus historiã eiusdem toties in medium afferimus: nam nec hodie illam absoluere poterimus. Magna enim abundantia est virtutum iusti, & eximia sunt illius bona opera atque adeo vt omnem humanam linguam vincant. Quem enim Deus supernè prædicauit & celebrem fecit, quis hominum dignè laudare poterit? Quamuis autem longè inferiores sumus, quàm exposcant illius merita, nos tamen vel saltem pro nostris viribus, quæ de illo scripta sunt in medium afferentes, ad æmulandum & imitandum virtutem illius, vos inducere cupimus. Sufficit enim huius viri philosophia ad omne hominum genus erudiẽdum, & ad trahendum diligenter auscultantes in virtutum viam: Cęterum obsecro, vt intendatis his quę dicuntur, quò liceat etiam ex nuper lectis iusti vitam, quàm fuerit bonis moribus pręd ita addiscere. Potest enim hic locus docere & viros & mulieres, vt magna inter se cõcordia viuant, & coniugij vinculum indisruptum seruent: & neque vir insurgat aduersus mulierem, sed vt vasi infirmiori maiorem illi veniam tribuat: neque mulier viro se opponat, aut ab eo dissideat, sed vt vicissim alter alterius onera ferre certent, domesticámq; pacẽ omnibus bonis præferant. At operæpreciũ fuerit audire verba i-
CAP.16. psa, vt fiat nobis doctrina manifestior. *Sara autẽ*, inquit, *vxor Abræ, non peperit ei: cæterum habebat ancillam AEgyptiam, cui nomen Agar*. Considera dilecte hoc loco indicibilem Dei tolerantiam, & eximiam fidem & gratitudinem iusti, quam in facti sibi promissionibus declarauit. Cùm enim toties promisisset Deus se daturum semini eius terram, & in tanto multiplicaturum numero, vt multitudini stellarum adæquaretur: videns quòd nulla promissionum opere impleretur, sed ex promissionibus nihil præterquam verba acciperet, non turbabatur ratione, non commouebatur mente: sed mansit immotus & inflexus, credens potentiæ promittentis. Et idcirco etiam hîc assignauit scriptura diuina, dicens: Sara autem vxor Abræ non peperit ei, quasi hoc declarãs. Post pacta cum eo inita, post pollicitationem innumerę multitudinis ex eo procreandæ, nihil fluctuabat secum, videns nihil dictorum opere impleri, sed omnia cõtrario modo sese habere: & propterea dicit, Post illa omnia Sara vxor eius nõ peperit ei: vt discas quòd nihil illi accessit post tantas promissiones, quamuis Saram sterilem & vtero emortuo esse in mente iusti multam hæsitationem ingenerare poterat. Verùm patriarcha non spectabat ad impedimenta naturæ, sed omnipotentiã domini cognoscens, qui naturæ dominus & conditor est, viámque in inuiis potest inuenire: sicut gratus seruus nõ quęrit curiosè modum eorum quæ fiunt, sed relinquit incõprehensibili domini prouidentiæ, & credidit dictis: idcirco inquit. Sara autem post tantas promissiones non peperit ei. *Habebat autem ancillam AEgyptiam, cui nomen Agar.* Non absque causa etiam hoc loco scriptura diuina nobis ancillæ memoriam facit, sed vt sciamus vnde habuerit illam. Et idcirco adiecit, quòd Ægyptia fuerit, vt ad superiorem historiam recurramus, & quòd fuerit ex his quæ Pharao Abræ donauerat, quando tanta vltione ab omnium Deo potitus est, redeundo etiam hanc accepit. Studiosè enim nobis & nomen & gẽtem signi-

A ficauit diuina scriptura. Verùm vlterius hîc considera, quomodo & Saræ mens bonis prædita fuerit moribus, & mirum in modum cõtinens, †& suprà quàm dici potest patriarchæ obediens.] *Dixit autem Sara*, inquit, *Abræ in terra Chânaan: Ecce conclusit me dominus, ne parerem: ingredere igitur ad ancillam meam, vt ex ea prolem procrees.* Vide beneuolentiam mulieris: nihil tale dixit, quale post hæc Rachel inquit ad Iacob: Da mihi filios, quod si minus, morior ego. Sed quid dicit? Ecce conclusit me dominus, vt ne pariam. Et quia, inquit, sterilem me fecit naturæ conditor, & priuauit me filiorum procreatione, vt ne propter meam sterilitatem, cum in profundam veneris senectam, postea maneas absque liberis, ingredere ad ancillam meam, vt ex ea filios procrees. Multiplex & indicibilis mulieris probitas. Quę enim vnquã mulier hoc sustineret facere, vel viro consulere, vel ancillæ cõiugali thoro cedere? Vidisti quomodo ab omni affectione fuerint alieni? Vnus erat eis scopus, ne absq;
B pueris hinc decederent, & spectabant quomodo etiam illinc consolationem acquirerent, & indissolubile pacis vinculum seruarent. Obserua igitur hîc patriarchæ insignem continentiam, admirabilémque mãsuetudinem. Neque enim difficilior fuit vxori * propter ancillam, vt imprudentes nonnulli: neque amor eius erga mulierem imminutior factus est. Scitis enim multos hanc potissimum ob causam mulieres despicere, sicut ob contrariã adamare. Vtrumque stolidè & imprudenter agunt, qui vxoribus ascribunt sterilitatem vel fœcunditatẽ, quasi nescientes quod à naturæ conditore fiant vniuersa, & quòd neque coitus, neque aliud quiddam ad procreãdos pueros sufficere potest, nisi cooperetur manus superna, quæ naturam ad procreandum excitet. Quæ sanè iustus ille sciens, vxori non imputabat quòd carebãt filiis: sed congruum honorem semper ei tribuebat. Atq; hanc ob causam, ipsa gratitudinis studiosa, volénsq; declarare quanto amore erga virum afficiatur: non quod
C suiipsius erat, spectabat, sed quomodo illi cõsolationem quandam * sterilitatis excogitaret, quasi manibus suis acceptam puellam Ægyptiam, in lectum induxit. Quin & verbis ipsis ostendit, qua de causa faciat, & quis eius sit scopus. *Quia ego*, inquit, *inutilis visa sum, & ad generãdum non idonea. Conclusit enim me dominus, vt ne pariam.* Vide prudentem animam, quomodo nihil asperum loquitur, sterilitatem non deplorat: sed solum hoc nobis declarare vult, ꝙ naturæ domino & opifici hoc ascribens, fortiter & leniter ferat, malẽs quod Deo placebat, quàm quod ipsa concupiscebat: & hoc vnum spectans, vt virum soletur. Quoniam, inquit, dominus me conclusit, vt ne parerem. Quanta huius verbi emphasis est, quàm ineffabilem ostendit Dei potentiam & prouidẽtiam? quasi diceret: Sicut nos aperimus & claudimus domos: ita & dominus in natura operatur, & suo pręcepto claudit, & iterũ quando vult aperit, & iubet naturã quod suum est operari. Quoniam igitur cõclusit me do-
D minus, vt ne parerem, ingredere ad ancillam meam, vt ex ea prolem procrees. Scio quòd ego sum causa quare non habeas pueros, propterea nolo te priuare eo solatio. Fortassis autem etiã suspicabatur Sara sterilitatem illam non à se sola esse, sed etiam ex patriarcha: ideo volens certo experimento comperire, ancillæ cedit, & illã in lectũ illius ducit: vt re ipsa discat se solã in causa esse, sibiq; soli ascribẽdã sterilitatem. *Obediuit autẽ Abrã voci Saræ.* Magna iusti virtus. Id quod dixi, hoc & nũc dico: quia neq; prior hoc cõsuluit, quãuis in extrema senectute esset, & nũc à Sara admonitus promptè obediuit: docẽs quòd non concupiscentiã vel affectiones sectando, congredi illi voluerit, sed vt seminis relinqueret successorem. *Et vt accepit Sara vxor Abræ Agarem AEgyptiam,*

atque quã fuerit ipse patriarcha illi obsequẽs, & supra quàm dici potest obediens.)

* διὰ τὴν παιδίσκην, id est, propter ancillam, si librarius nos non fallat: propter sequentia tamen potius legendum videtur, διὰ τὴν ἀπαιδίαν, id est, propterea quòd liberos nõ haberet.

ἀπαιδίας, orbitatis, carentiæ liberorum.

ancillam suam, postquam decem annos cohabitasset viro suo in Chananæa, dedit eam Abræ viro suo in vxorem. Attende obsecro scripturæ diligentiam: vt enim discamus, quòd nō mox post hæc verba quæ ad eum fecit Sara, in opus prosiluerit, ideo dicit: Et accepit Sara vxor Abræ Agarem Ægyptiam ancillam suam: quasi monstrans nobis quòd vxorem suam consolaturus, & obedire ei volens, hanc rem fecerit. Nam vt euidenter scias patriarchæ cōtinentiam & eximiam temperantiam, dicit: postquā decem annis cohabitasset viro suo in terra Chanaan. Non absque causa tempus assignauit, sed vt scire possimus quot annis iustus fortiter infœcunditatem tulerit, & affectionibus superior, magnā declarauerit cōtinentiam: neque hoc solum, sed vt & aliud quiddā inde discamus. Propter hoc enim adiecit: Postquam decem annis cohabitasset viro suo in terra Chanaā: vt significaret quòd non omne tempus cohabitationis nobis declararit, sed solum quod in Chananæa consumptum. Quare, & ob quam causam hoc? Quia statim vt venit in Chananęan, misericors dominus promissionem fecit, dicēs: Semini tuo dabo terram hanc: & post hæc quoque semel atque iterū promissiones ei fecit: vt scias dilecte, quòd quamuis tanto tempore dominus distulit, & promissa non impleuit, patriarcha tamen non fuerit animo turbatus, sed prætulerit suæ sententiæ diuina dicta. Propterea dicit, postquam decem annos cohabitasset viro suo in terra Chanaan. Vidisti masculum animum? Vidisti philosophiæ huius exercitationem, quomodo dominus vt eam magis declaret, cessat, ac differt? Nam quia plurimum ei curæ sunt famuli sui, non ita simpliciter in eos conferre beneficia: sed simul etiam claros facere, fidémque ipsorum omnibus manifestare vult. Si enim statim vt promisit se daturum semini eius terram hanc, aperuisset Saræ vuluam, & successores dedisset pueros, neq; tam magnum monstrasset miraculum, neque tam clara apud omnes fuisset virtus iusti. Virtus enim Dei & tunc manifesta quidem fuisset. Nam emortuam naturæ officinam, & inutilem ad procreandos filios factam, suo præcepto iterum viuificasset: at non ita suarum laudum corona redimitus fuisset propheta, statim promissa accipiens, vt nunc cùm tanto tempore sua probata est virtus, & quotidie facta est clarior. Et vt scias quòd Deus non solùm benefacere vult, & dona sua dare: sed solitus sit sua beneficia accepturos facere clariores: vide quomodo hoc & in Chananæa illa faciat, & idcirco cessat & differt, vt non solùm petitionem illius exaudiat, sed & vt illam ipsam in toto orbe nobilem faciat. Quandoquidem cum supplicaret ac diceret: Miserere mei domine, quia filia mea malè à dæmonio torquetur: neque respōso eam dignatur misericors & clemētissimus dominus, alioqui preces nostras semper præueniens. Et discipuli quidem nescientes quid futurum esset, & quòd curam ageret mulieris, nollétque thesaurum latere, ac ideo nō responderet: quasi magis compatientes accesserunt, inquit, & obsecrabant eum dicentes: Dimitte eam, quia clamat post nos: quasi monstrarent se iam non ferre illius molestiam. Dimitte enim eam, inquiunt, non quia tam ærumnosa est, non quia preces eius rationabiles, sed quia clamat post nos. Quid igitur dominus? Volens & paulatim illius thesaurum detegere, & docere quantum apostoli à sua misericordia abessent, respōsum dat, quod & mulieris occæcare mentem, nisi tanto succensa desiderio alacritatéque viguisset, & apostolos ab interpellatione deterrere potuisset. Non sum missus, inquit, nisi ad oues domus Israël, quæ perierūt. Et hoc quidem dictum illos absterruit, ne pro muliere intercederent: sed illam segniorem non fecit, imò fecit vt magis vrgeret. Ita enim se habet anima dolens, & feruenti affectione accedens, nihil attendit quod dicitur, sed vnum solum spectat quomodo ea quæ sibi curæ sunt assequatur: id quod & ista fecit. Auditis enim his, iterū, inquit, adorauit eum, dicens: Miserere mei. Sciebat domini misericordiam, & proinde magna sedulitate vtebatur. Sed vide sapientem illum & solertem, quomodo neque sic annuat, sed asperius & vehementius illam concutiens responsum det. Sciebat enim fortitudinem mulieris, & volebat eam non occultè accipere beneficium, sed ita vt discipuli discerent ex facto dilationis causam, & alij omnes docerentur, quanta sit † longanimitatis] potentia, & mulieris virtus. Nam dicit: Non est bonum sumere panem filiorum, & obiicere canibus. Hîc obsecro animaduerte, quæ fuerit mulieris constantia, quanta alacritate succensa, quāta in Deum fide alata fuerit, cùm interim viscera ipsa, vt ita dicam, præ dolore dissecarentur, & multum filiæ compateretur: non auersatur, nec retrò cedit ob verbi contumeliam: sed audito canis nomine, boni consulit, & fatetur se catellum, vt à canum liberetur brutitate, & in filiorum allegatur ordinē. Audi nunc quid ad hęc mulier dixerit, vt discas quantum differente Deo lucrum concedatur. Non solum enim non abegit mulierem dictorum asperitas, sed in maiorem alacritatem excitauit, nempe postquam audiuit hæc verba, inquit: etiam domine, nam & catelli edunt de micis, quæ cadunt à mensa dominorum suorum. Vidisti quare hucusque distulerit? vt per verba mulieris, fidem illius eximiam discamus. Vide enim quomodo statim eam laudauit, & prædicauit dominus, dicens: O mulier, magna est fides tua. Quam principio neque responso dignabatur, cum admiratione & laudibus dimittit. Magna, inquit, est fides tua. Erat enim reuera supra naturā magna, quod cum videret semel atque iterum & sæpius auersantem preces, non segnior fuerit facta, neque retrocesserit: sed perseuerantia sedula prouocauerit dominum, ita vt voti compos fieret. Fiat enim tibi, inquit, sicut vis. Vidistis quomodo qui prius illam neque responso dignatus fuerat, nunc largitionibus certat? Non enim simpliciter annuit precibus illius, sed prædicauit & celebrauit illam. Nam dicendo, O mulier, monstrauit quomodo fidem eius obstupescat: dicendo autem, Magna est fides tua: diuitias quoque mulieris ostendit. Deinde inquit: Fiat tibi sicut vis. Quantum vis, quantum animo concipis, tantum præbeo. Tanta enim tua perseuerantia dignam te declarauit tua petitione. Vidistis mulieris constantiam? vidistis diuinę dilationis causam, videlicet vt mulierem clariorem redderet? Redeamus autem, si placet, ad propositam historiam, & discamus quod propter nihil aliud promissiones patriarchæ factas, tot annis implere distulit, quàm vt multa cum gloria eas illi concederet, omnibúsque monstraret iusti fidem: & idcirco dicit, *Postquam decem annos cohabitasset viro suo in terra Chananæa.* Vt discas quātum præterierat temporis ex quo promissiones accepisset. Statim enim vt venit in Chanaan, audiuit: Semini tuo dabo terram hanc: & tanto interuallo temporis absque pueris manserat, minúsque apta generationi Sara fiebat. Et dedit, inquit, Agar Abræ viro suo in vxorem. Vide quantum etiam olim virtutis studium apud veteres exercebatur, quomodo & viri temperati erant, & magnam continētiæ habebant rationem, & mulieres zelotypiæ carebāt vitio. Dedita enim opera sæpius dicit scriptura: Et vt tulit Sara Agarem ancillam. Et iterum: Dedit eam in vxorem: vt discas quomodo absque affectione negociū egerit, & quātum apud eos virtutis studium. *Et ingressus est*, inquit, *ad Agar, & concepit.* Vide quomodo discit Sara, quòd non iustus in causa fuerit quare caruerint filiis, sed sua potius sterilitas: statim enim congressum cum ancillā subsecuta est conceptio. Cæterum vide & ancillæ ingratitudinem, & muliebris sexus infirmitatem: vt discas etiam hoc loco patriarchæ miram lenitatem. *Et vidit*, inquit, *quòd vterum gereret, & contempta est domina coram ea.* Ille enim fermè seruorum mos est, vt cùm parum prosperitatis eis aspirauerit, nequeant intra suos limites manere: sed statim sui ordinis obliuiscantur, & in ingratitudinem propensi sint: id quod & huic ancillæ accidit. Nam vt vidit vteri sarcinam, neq; dominæ admirabilem honestatem, neque suæ conditionis vtilitatem cogitauit: sed inflata & superbiens cōtempsit dominam, quæ illam tam commendatam habebat, vt & in viri thalamum admitteret. Quid igitur Sara? *Dixit*, inquit, *ad Abrā: Iniuria à te afficior. Ecce dedi ancillam meam in sinum tuum, quæ quia vidit quòd vterum gerit, contemptui coram ea habita sum. Iudicet Deus inter me & te.* Hîc quæso animaduerte incredibilem longanimitatem & reuerētiam iusti, quam erga Saram declarauit, veniā ab ea petens tam immeritò obiecti criminis. Quę enim manibus ancillā viro tradiderat, & dixerat: Ingredere ad ancillam meā: quæ à semetipsa & sua sponte ad cōgressum hortata fuit, ista nunc mutato animo inquit, Iniuria à te afficior. Mulier, nunquid ipse ad ancillæ congressum festinauit? Nunquid intemperantia impellēte, ad rem habendam cum ancilla accelerauit? A te persuasus & tuo mandato obtemperans, hoc tandem fecit. Qua te iniuria maritus affecit? Ecce dedi ancillam meā in sinum tuum. Si igitur fateris quod ipsa dederis, nec ipse eam sua spōte acceperit, quare iniustitiam improperas? Etiam inquit: nam quamuis ego dederim, sed vidēs eius temeritatem, debebas cohibere mentem tam petulantem. Nam vt vidit se vterum gerere, contempsit me. Iudicet Deus inter me & te. Verè hæc mulieris verba sunt, & infirmi illius sexus, quasi enim hæc inquit ad eum: Ego quidem volebam tuum mœrorem solari, quē habes ex prolis inopia. Tam officiosam ea in re me gessi, vt & ancillam meam meis manibus traderem, & ad cōgressum inhortarer: tu autem videns hanc inde fieri temerariam propter vteri sarcinam, & magno fastu inflari, debebas reprimere & vlcisci eius in me iniurias. Attamen quasi omnium priorum oblitus, me despicis etiam tu, me quæ tibi tot annis cohabitaui, & ab Ægyptia ancilla mea contemnor. Iudicet Deus inter me & te. Dolentis animæ verba. Et nisi tantis virtutibus præditus fuisset patriarcha, & in tanta reuerentia Saram habuisset, ægrè tulisset hæc verba, & ex dictorum asperitate dolorem concepisset. Verùm eximius ille ad sexus fragilitatem spectans, omnem dedit ei potestatem. Iudicet Deus inter me & te. Cogita quantam rem egerim, vt te consolarer, volēs te vel in senectute patrem fieri, & ancillam meam in locum meum adduxi: tu autem videns illam tam ingratam, non vltus es, non rependisti mihi vices beneuolentiæ, quam in te declaraui. Iudicet Deus inter me & te. Ille, inquit, qui abscondita omnium cordium nouit, ipse erit iudex inter nos: Et quomodo ego quidem victis omnibus affectionibus, tuam consolationem meæ prætuli, & in lectum meum ancillam meam induxi. Ipse autem nihil horum quæ à me facta sunt, in mentem accipiens, permittis illi vt contra meam insurgat lenitatem: nec audaciam reprimis, neque ingratam castigas. Quid igitur adamas ille, fortis ille athleta, qui vndequaq; coronas sibi plectebat? mōstrans etiā in hoc suam virtutem, vide quid dicat ei. *Dixit autē Abrā ad Saram: Ecce ancilla tua in manib⁹ tuis, vtere ea vt tibi libitū fuerit.* Ingēs iusto virtutis studiū, mira æquanimitatis excellētia. Non solū enim nō ęgrè tulit ea quę Sara dixerat, sed & oppidò māsuetè respōdit & inquit: Suspicaris me authorē esse cōtumeliarum quibus affecta es, & putas me oblectari in his quæ ancilla aduersum te ausa fuit, quoniā semel cōmunicauit mihi in lecto? disce quod & primū, nisi hoc suscepissē vt tibi gratificarer, nunquā admisissem ancillam in lectum meum: veruntamen vt re ipsa certior fias, ecce in manibus tuis est, vtere ea vt tibi placuerit. Num quis potestatem tuam minuit? Num dominium tuum à te ablatum est? Nam licet cum ea congressus fuerim, salua tamen adhuc est potestas tua, ipsa sub manibus tuis est, puni, castiga, increpa: vt vis & tibi placuerit, sic facito cum ea, tantum ne succenseas, tantum ne mihi imputes quæ illa temerè egit. Neque enim meis affectionibus incitatus rem cum ea habui, vt illi ita afficiar quò contra æquitatem ei patrociner. Scio quem tibi debeam honorem. Non ignoro familiarium ingratitudinem. Nulla mihi eius rei cura vel ratio. Vnum tantum est cui studeo, vt tu mœrore careas & turbatione, ac in omnis sis honore. Hoc est verum contubernium, hoc mariti officium, quando non magna diligentia ad mulieris spectat verba, sed imbecillitati sexus veniæ nonnihil concedit, hoc vnum satagens, vt è medio tollatur tristitia, & pax atque concordia constringantur arctius. Audiant viri, & imitentur iusti lenitatem, & tantum honorem ac reuerentiam mulieribus tribuant, & tanquam imbecilli vasculo parcant, vt concordiæ vinculum crescat. Illæ enim veræ sunt diuitiæ, illæ maximę sunt facultates, si vir cum muliere non discordet, sed coniuncti sint vt corpus vnum. Erunt enim, inquit, duo in carnem vnam. tales etsi in paupertate sint, etsi in vilitate, omnium sunt beatissimi, veram percipiunt voluptatem, & in continua consistunt tranquillitate. Sicut contrà, qui hac non fruuntur, sed zelotypia laborāt, & bonum pacis amittunt, etiamsi magnis affluant diuitiis, etiamsi sumptuosas habeant mensas, etiamsi clari fuerint ac nobiles, misertimi omnium sunt: turbelas & fluctus sibi quotidie excogitant, & vicissim suspicantur, nullámque voluptatem habere possunt, interno bello omnia confundente, multámque eis amaritudinem inuehente. Verum hîc nihil tale, sed patriarcha indignationem matrisfamiliâs sua placauit lenitate, & data ei contra ancillam potestate domum pace repleuit. *Et afflixit eā*, inquit, *Sara, et aufugit à facie eius.* Postquam domina illius puniuit insolētiam, fugam iniit ancilla. Talis scilicet seruorum mos est, quando non permittitur eis more suo agere, sed impediuntur eorum conatus, statim dominorum ruptis frænis, fugam capessunt. Cæterum vide & hoc, quomodo ancillæ superna prouidentia non deest, quò iustus in maiori sit honore. Nam quia iusti semen intra se gerebat, ideo & angeli aspectum videre meruit. Inuenit enim eam, inquit, angelus domini prope fontem aquę in solitudine in via Sur. Considera misericordiam domini, quomodo nullum despicit, sed etiamsi seruus sit vel ancilla, suam erga eum declarat prouidentiam, non ad dignitatum respiciens eminentiam, sed ad animæ affectionem. Hîc autem nō propter ancillæ meritum angelus assistit, sed ob honorem iusti. Nam sicut dixi, digna erat quæ non negligeretur, ob dignitatem seminis iusti, quod in ea erat conceptum. *Et vt inuenit eam angelus, dixit ei: Agar ancilla Saræ, vnde venis, & quò vadis?* Vide quomodo & angeli dicta, eam in memoriā suæ conditionis inducunt. Nam vt attētiorem reddat, statim appellationem nominis eius in medium affert, & dicit, Agar. Solemus enim diligentius auscultare, quādo nostris nominibus vocamur. Deinde dicit, ancilla Saræ: quo recordari eā facit dominæ suæ, vt sciat quòd licet particeps fuerit herilis lecti, attamen dominā agnoscere debeat Sarā. Et vide angelum interrogantē, vt eā ad respondendi necessitatē cogeret. Vnde, inquit, nunc in solitudinem hāc aduenisti, & quò

Matth. 15.

sedulitatis & perseuerantiæ

contendis? Atque ob hoc in hac ſolitudine comparet angelus, vt ne putet aliquem ex vulgaribus vtoribus eum eſſe qui interrogat. Solitudo enim erat, & nullus alius aderat: & idcirco vt ſciat nō eſſe vulgarem aliquē qui ſibi colloquitur, eapropter vt in eremo apparuit, rogauit ex ea. *Et*, inquit, *illa: A facie Saræ dominæ meæ ego fugio.* Vides quomodo non negat dominam, ſed confitetur verè omnia? Nō eſt, inquit, homo qui interrogat, vt poſſim decipere. Primum dixit nomen meum, & dominæ meæ meminit, cōgruum eſt vt & ego vera dicam. A facie, inquit, Saræ dominę meę ego fugio. Vide quomodo citra odium meminit dominæ. Non dixit, malè afflixit: non dixit, grauia mihi fecit, non poſſum ferre moleſtiam eius, & ideo fugam inij: nihil aſperum locuta eſt, ſed ſolùm ſeipſam vt fugitiuam accuſauit. Vidiſti eius gratitudinem? Vide quid iterum angelus ei dixit. *Dixit autem ei angelus domini*, inquit, *Reuertere ad dominā tuam, & humiliare ſub manibus eius.* Ad hoc quidē, quod dicit: A facie dominæ meæ fugio: inquit, Reuertere, & ne ſis ingrata erga dominam tuam, quæ de te tam bene merita eſt. Deinde quia ex faſtu & ſuperbia mentis dominam ſuam in iram excitauerat, inquit: Et humiliare ſub manibus eius, ſubiecta eſto ei: hoc enim tibi proderit. Agnoſce ſeruitutem, ne ignores dominiū, nihil ſubli me ſapito, ne plus de te quàm oportet ſenti. Humiliare ſub manu eius, magnam præ te fer obedientiam. Satis eius animam demulſerant angeli dicta, ſatis eius ſpiritū compreſſerant, ſatis frænauerant eius furorem, multam in cogitationibus ſerenitatem fecerant. Cæterùm ne putaret temerè & absque cauſa id curæ in eam impenſum, ſed diſcat quòd propter ſemen iuſti tantam beneuolentiam aſſecuta ſit: vide quomodo eam conſolatur, & mentem eius erigit, & conſolationē dat, quę abundè ſufficiat, cùm ita ſubiungit: *Et dixit ei angelus domini: Multiplicans multiplicabo ſemen tuū, & præ multitudine non numerabitur.* Et tibi, inquit, prędico tantum fore ſemen tuum, quod neque numero ſubiaceat. Ne igitur mœſta ſis, neque ſuccumbas, neque turberis animo, ſed præ te fer omnem obedientiam. *Ecce enim vterum geris, & paries filium, & vocabis nomen eius Iſmaël.* Ideo inquit & partum tibi prædico, & nomen iam impono puero qui naſcetur, vt re certius comperta, viam remetiaris, & emendes quòd deliquiſti: quia audiuit dominus † humilitatem tuam. Hinc diſcamus, quantum ſit in afflictionibus lucrum, quanta calamitatis vtilitas. Poſtquam enim receſſit, & dolor auctus eſt, multíſque circumdata eſt afflictionum moleſtiis in ſolitudine, in vaſtitate & anguſtiis verſans, poſt tantam proſperitatem, & poſtquam in parem cum domina ſua dignitatem euecta fuiſſet: ideo acceleratum nacta eſt ſubſidium. Hæc enim tibi erunt, inquit, quæ promiſi, & paries filium, & ſemē tuum innumerabile erit, quia † probauit dominus humilitatem tuam.] Ne igitur grauatim feramus, ſi moleſtiis prementibus humiliemur. Nihil enim ita noſtrę naturę cōducit, vt mentem ſubducere, & humiliare ſuperbum ſpiritum, & inflationem mentis deprimere. Tunc enim nos magis audit dominus, quando cum dolore animæ, & corde contrito ipſum inuocamus maiorem in precibus ſedulitatem adhibentes: quia audiuit dominus * humilitatem tuam. Poſtea prædicit pueri qui naſciturus erat ſtudium. *Hic erit*, inquit, *agreſtis homo, manus eius contra omnes, & manus omnium contra eum: contra faciem omnium fratrum ſuorum tabernacula figet.* Prędicit ei quòd virilis & fortis erit, quòd bellator, quòd agriculturę vacabit. Vidiſti propter patriarchæ honorē quanta ſint & ancillæ facta? Quicq; enim illi impenſum eſt, ad honorem patriarchæ pertinet. Hæc vbi angelus conſuluit & felicia annunciauit, receſſit. Cæterùm vide iterum ancillæ * gratitudinem. *Et vocauit*, inquit, *nomen domini, qui loquebatur ſibi: Tu es Deus qui vidiſti me: quia dixit: Etenim coràm vidi eum qui apparuit mihi. Propter hoc vocauit puteum, puteum vbi coràm vidi, inter Cades & inter Barad.* Vides quomodo & hæc vult perpetuam memoriam infigere loco per vocabuli impoſitionem? Vocauit enim locum, puteum vbi coràm vidi. Vidiſti & ancillam creſcentibus afflictionibus aliquantò caſtigatioribus moribus fieri, & magnam gratitudinem declarare erga eam propter quam tanta ei collata ſunt beneficia? *Et peperit*, inquit, *Agar Abræ filium, & vocauit Abram nomen eius, quem peperit ſibi Agar, Iſmaël.* Hic diſcimus quantum bonū ſit manſuetudo, quantū lucri habeat, & quāti fructus ex afflictionibus proueniāt. Nam māſuetudine patriarcha placauit Saram indignabūdam, & famulæ poteſtatem ei dedit, domúmque pace repleuit: afflictionis autem fructus in ancilla videre licet. Quia poſtquam ab hera afflicta fugit, & multum ærumnoſa fuit, dolentéq; anima dominum inuocauit, ſtatim ſupernam viſitationem aſſecuta eſt. Vt enim diſcat quòd per humiliationem & afflictionē tantam beneuolentiā inuenerit, dicit angelus ei: Vterum geris, & paries filium, & vocabis nomen eius Iſmaël, quoniam audiuit dominus afflictionē tuam. Itaque dilecti cùm ſciamus, quòd ſi ſobrij & prudentes fuerimus, tribulationes nos magis domino appropiare facient, & tunc poterimus eius gratiam nobis conciliare, quando dolēte anima & feruidis lachrymis ipſum accedimus: ne doleamus in afflictionibus, ſed lucrum quod ex afflictionibus prouenit cogitātes, omnia quæ nobis eueniunt placido feramus animo, & diſcamus humani eſſe & manſueti erga omnes quidem, maximè autem mulierum noſtrarum curam agamus, vt ſiue iuſtè, ſiue iniuſtè nos arguant, ne ita ad viuum & accuratè excutiamus cauſas: ſed vnius rei nobis cura ſit, vt triſtitiæ cauſa è medio tollatur, creſcátque ac roboretur pax domeſtica: vt & illa ad virum ſuum habeat conuerſionem, & vir ab externis ac forenſibus negotiis & turbationibus ad eam quaſi ad portum confugiat, & omnigenam inueniat conſolationem. In adiutorium enim data eſt, vt contentus eius conſolatione, † quæ occurrunt aggredi queat alacrius.] Nam ſi fuerit ornata virtutibus & manſueta, non ſolùm viro ſuo communicationis præbebit conſolationem, ſed & in aliis omnibus multum fiet vtilis: omnia illi leuia & facilia reddit, & percipere non ſinit illas externas malitias, neque difficultates quæ quotidie domi naſcuntur: ſed quaſi gubernator optimus omnem animi tempeſtatem in ſerenitatem ſua ſapientia conuertit, intelligentiáque ſua magnam confert conſolationem. Enimuerò qui ſic coniuncti fuerint, à nulla rerum difficultate malè habebūt. Quando enim concordia, & pax; & vinculum dilectionis cum muliere & viro fuerit, omnia ſimul affluunt bona, & nullis inſidiis expoſiti ſunt, magno & inexpugnabili quodam muro circundati ſua iuxta Dei præceptum concordia. Hoc adamante firmiores, hoc ferro fortiores eos reddet, hoc omnibus diuitiis & abundantia magis locupletabit, hoc ſupernam gloriam eis conferet, hoc & Dei beneuolentiam eis vbertim conciliabit. Proinde oro, ne quid illi præferendum exiſtimemus: ſed omnia faciamus & agamus, ita vt trāquillitas & pax ſit cohabitantibus. Tunc enim & filij qui naſcuntur parentum virtutem ſequentur, quos imitabuntur & ſerui, & vndequaq; domus virtute florebit, erítque multiplex rerum proſperitas. Quando enim diuina præferimus, facilè alia omnia proſperè nobis ſuccedent, & † nihil difficile putabimus,] ſuppeditante nobis omnia largiter diuina gratia. Vt igitur etiam ipſi absque triſtitia, & rem poris iſtius vitam tranſigamus, & maiorem domini

beneuolentiam

afflictionem.

exaudiuit dominus afflictionem tuā.

ταπείνωσιν, id eſt, humiliationē, afflictionem.

beneuolentiam nobis conciliemus, concordiam & pacem in domum noſtram introducere conemur: amplexantésque virtutem, cura nobis ſit vt honeſtè enutriantur pueri, curæ nobis ſint mores famulorum: vt pro omnibus largis acceptis remunerationibus, mereamur & promiſſa bona, gratia & miſericordia domini noſtri Ieſu Chriſti, cui cum patre, & Spiritu ſancto ſit gloria, imperium, & honor, nunc, & ſemper, & in ſecula ſeculorum. Amen.

Quando autem factus eſt Abram nonagintā nouem annorum, apparuit ei Deus.

HOMILIA XXXIX.

SATIS vidiſtis dilecti, quomodo nihil ſit ociosè in diuina ſcriptura poſitum? Scitis quantum vtilitatis heri percepimus, cùm de Agar ancilla fugitiua diſſereremus? Di dicimus enim magnam patriarchæ lenitatem, eximiam continentiam, reuerentiam, qua Saram complexus eſt, & quomodo concordiā bonis omnibus præferendam duxerit. Vidiſtis Dei ineffabilem miſericordiam, quomodo in honorem iuſti non ſolùm reduxit Agar, quæ in ſolitudine errabat, & ob timorem dominæ aufugerat, ſed & ei Iſmaëlem prolem dedit, inde iuſto magnum ſolatium excogitans, tantæque patientiæ mercedes ei tribuens. Et poſtquā natus eſt Iſmaël, vult nos docere ſcriptura tempus & numerū annorum patriarchæ. Vnde aſſignauit dicens: *Quando natus eſt Iſmaël, annorum octoginta ſex erat Abram.* Videamus autem & hoc loco, id quod & ex ſequentibus diſcemus, † eminentiam iuſti, & ineffabilem atque eximiam miſericordiam domini. Sciemus autem vtraque euidenter, ſi iterum tempora vitæ iuſti addiſcere poterimus: & quomodo bonus Deus quæ ad ſe attinent omni tempore diſpenſat, probans ſuum famulum, & piam eius mentem detegens. Ipſe enim clarè præſciebat famuli ſui gratitudinem, & animæ eius pulchritudinem ſciebat, margaritámque hanc euidenter agnoſcebat. Sed quia voluit omnibus tunc præſentibus cum manifeſtare, vt & poſterioribus ſeculis ipſa iuſti virtus ad imitationem ac zelum, eos qui æmulari volunt, prouocaret: idcirco pau latim mentē iuſti tam opulētam nobis detegit, vt diſcamus & nos diuinis promiſſionibus non diffidere, neque dilationem grauatim ferre: ſed maiorē ſpem in inuiſibilibus quàm viſibilibus ponere, quæ dominus omnium promiſerit: & ſciamus quòd non ſit poſſibile, vt vnquam excidant promiſſa Dei: ſed & ſi longo poſt tēpore eueniant aliqua diuinis promiſſis diuerſa, ne propterea mens turbetur, ſed cognoſcamus eius qui promiſit inuictam virtutem & ſapientiam: & quòd quandocunque voluerit, opere quæ probantur complere poterit, omniáq; ei cedent & obtemperabunt. Nam quia dominus eſt naturæ & opifex, potens etiam eſt dare ea quæ ſupra naturam ſunt. Ne igitur ad propriam imbecillitatem reſpicientes, curioſius quæ à Deo fiunt inquiramus, neque ad naturæ ordinē intendentes, mente claudicemus: ſed ſicut grati famuli immēſam domini noſtri potentiam non ignorantes credamus eius promiſſionibus: & humanis viribus ſuperiores facti promiſſa aſſequamur omnino: & cum eius fruimur beneuolētia, pro noſtro virili Deum quoq; veneremur. Maximus enim hic eſt noſter honos, quem offerre poſſumus, vt virtuti ipſius fidamus, etiamſi præ oculis videamus diuerſa. Et quid admiraris apud Deum honorem maximum eſſe non dubitare, cùm apud nos maximum honorem ſibi impenſum putent homines, quando aliquid vile & mo dicum promittunt, nósque de promiſſis non fluctuamus, ſed promittentibus bene fidimus? Quòd ſi hoc in hominibus, qui tam crebrò fallere ſolent, vel ob infirmitatem præſtare nihil valent: quantò magis omnipotentis Dei promiſſis credere debemus, etiamſi interim multum temporis interfluat? quæ nunc non absq; cauſa dicta ſunt, ſed vt ſcire poſſimus, cùm venerimus ad principium eorū quæ hodiè nobis ſunt propoſita, quomodo miſericors Deus volens apud omnes nobilem reddere patriarcham, qui tot annis ſuam longanimitatem ſeruauit: & iuſtus non ægrè fert, nec ſegnior fit, nec deſperat: ſed bona ſpe vegetatus, religioſum animum in omnibus præ ſe fert. Sciemus autem liquidò omnē patriarchæ virtutem, ſi didicerimus quantum tempus interfuerit. Omnia enim beatus Moſes Spiritu ſancto afflatus docebit. Quid igitur ille dicit? Quando obediuit mandato Dei, & migrans à Charris, in Chananæam cō tēdit; annorū erat ſeptuagintaquinq;. Et ſtatim vt venit in Chananæam, dominus promiſit ei & ſemini eius datum ſe omnem terram: & tanto numero multiplicatu rū, vt innumerabile fiat ſicut ſtellæ & arena. Et poſt promiſſionem hanc multa interim acciderint iuſto, nempe deſcenſus in Ægyptum propter famem, rapina Saræ, & ſtatim diuina conſolatio. Iterum poſt reditum ab Ægypto, aliæ in Saram moleſtiæ à rege Gerārorum, & ſtatim ſubſidiū. Atq; hęc omnia videns iuſtus poſt promiſſionem quæ ei euenerat, non turbabatur animo, neque curioſius diſquirebat quare accepta promiſſione tali, in tantas talésque tentationes quotidie incidat, & tanto tempore maneat abſq; prole. Noluit enim vtpote pius, humanis rationibus ea quę à Deo fiebant ſubmittere, & boni conſulebat, gratéque ſuſcipiebat quæcunque Deo fuerāt viſa. Et poſt decimum annum ſuſcepit Iſmaëlem ex ancilla, & in illo putat quod reliquū erat promiſſionis adimplendum. Erat enim patriarcha quando natus eſt ei Iſmaël, annorum octoginta ſex: & iterum tredecim annis exercetur à miſericorde Deo in patiētia, donec eius promiſſio impleatur. Nam quemadmodum vidiſti aurum in conflatoria fornacula purgari, ita temporis acceſſione iuſti virtus clarior fit & illuſtrior. *Quando enim*, dicit, *factus eſt Abram annorum nonagintanouem, apparuit ei Deus iterum.* Et quarénam tanto tempore diſtulit vt non ſolum iuſti patientiam & virtutem diſcamus, ſed & immenſam ſuam potentiam videamus. Cùm enim nihil ſpei & expectationis eſſet in natura, quæ ad procreandam prolem inutilis erat, & membra præ ſenectute languida & frigida eſſent, tunc tandem iuſti virtutem detexit, & ſuam potentiā indicauit, promiſſionem implēdo. Sed operæprecium, vt iterū audiamus ea ipſa, quę cum illo Deus locutus eſt verba. *Cùm factus enim eſſet*, inquit, *nonagintanouem annorum, apparuit ei Deus, & dixit ei.* Cùm autem audieris, apparuit, nihil humile ſuſpiceris, neque putes oculis carnalibus videri diuinam illam & incorruptibilem ſubſtātiam, ſed piè omnia intellige. Apparuit, inquit, ei Deus: hoc eſt, viſitatione ſua illū dignat⁹ eſt, & dignū duxit eū cuius curā ageret, vſus magna ſermonis attemperatione. *Dicit enim*, inquit, *ad eum: Ego ſum Deus tuus, eſto probatus coram me, & eſto irreprehenſibilis, & ponam teſtamentum meum inter me & inter te, & multiplicabo te valde. Et procidit Abram ſuper faciem ſuam.* Magna iuſti gratitudo, excellens item clementiſſimi Dei in illum miſericordia. Ego ſum, inquit, Deus tuus: quaſi diceret, Ego ſum qui vſque in præſens res tuas variis modis diſpenſo. Ego ſum, qui te è domo tua euocaui, & huc duxi, qui omni tempore propugnator tuus ſum, & qui te inimicis pręualere feci. Ego ſum: & non dixit ſimpliciter, ego ſum Deus: ſed, ego ſum Deus

tuus. Vide miram bonitatem, quomodo hoc etiam additamento amorem suum erga iustum declarauit. Nam qui totius mundi est Deus, & vniuersi opifex, creator cœli & terræ, dicit: Ego sum Deus tuus. Ingens profectò honor, qui iusto tribuitur. Sic & prophetis loqui mos est. Nam sicut ipse nunc, cùm sit dominus communis omnium, à seruo vt peculiaris vocari voluit, & inueniemus eum post hæc dicentem, Ego sum Deus Abraham, Deus Isaac, Deus Iacob, ita & prophetæ dicere cõsueuerunt: Deus Deus meus: non concludentes eius dominium, sed amorem immensum declarantes. Non igitur mirum si homines hoc faciant, cùm & ipse idem faciat. Cæterùm ne miremur dilecti, sed audiamus prophetam dicentem: Melior est vnus faciens voluntatem domini, quàm decies mille peccatores. Et iterũ audiamus Paulum dicentem: Obambulauerunt in melotis, in pellibus caprinis, egentes, angustiati, afflicti, quibus nõ erat dignus hic mundus. Sic propheta quidem pronunciat, vnum qui facit voluntatem domini, impiis decem milibus meliorẽ. Beatus verò Paulus doctor orbis, memorans bonos omnes in afflictionibus hic agentes, inquit: quibus non erat dignus hic mũdus. Ita cùm dixisset totum mundum, mundo opposuit eos qui hic vexãtur & affliguntur, vt discas quanta sit virtutis magnitudo. Atq; ob hoc dominus Deus inquit ad patriarcham: Ego sum Deus tuus, sis probatus coram me, & esto irreprehensibilis. Neque enim contemnam tuæ virtutis sudores, sed ponam testamentum meum inter me & inter te, & multiplicabo te valde. Non tantùm faciam te in multitudinem magnam crescere, sed valde manifestans augmentationem plurimam. Quod suprà dicebat, cùm diceret sicut arenã & stellas: id hic per aduerbium, valde, significauit. At gratus & religiosus famulus, videns tantam Dei erga se misericordiam & obsequium atque curam obstupefactus, animóque versans & naturam suam & bonitatem, immensámque misericordiam Dei, Cecidit, inquit, in faciem suam. Quæ figura suam indicauit gratitudinem. Nõ solùm enim tunc nõ fuit factus arrogantior, neque superbiebat propter fauorem Dei, quem experiebatur, sed & multò magis humiliabatur. Et cecidit, inquit, in faciem. Ita enim gratę animæ, quãtò maiori fruuntur fiducia, tantò maiorem Deo reuerentiam exhibent. Cecidit, inquit, in faciem suam. Et quia post tantam fiduciam iustus seipsum & naturæ suæ imbecillitatem considerans, neque oculos attollere ausus fuit, sed in faciem pronus multam declarauit reuerentiam: vide iterum boni Dei ineffabilem liberalitatem. *Locutus est enim, inquit, ei Deus dicens: Ecce ego & testamentum meum tecum, & eris pater multitudinis gentium, & nõ vocabitur vltrà nomẽ tuum Abram, sed erit nomen tuũ Abraham: quia patrem multarum gentium constitui te, faciámque te crescere valde: & ponam te in gentem, & reges ex te egredientur.* Considera dilecte, quomodo prædicit iusto & nũc manifestè omnia, & vt maioribus eum argumẽtis certum reddat, etiam literam addit nomini eius, & inquit: Eris pater multitudinis gentium. Non vocabitur enim nomen tuum Abram, sed Abraham: quia patrem multarum gentium constitui te. Nam sicut prius nomen eius transitum indicabat, iuxta Hebræorum linguam: & hoc sciunt qui linguæ illius sunt periti: Itaq; parentes eius nomen hoc indiderant, eò quòd à patria sua in Chananæam transiturus erat. Iam fortasse dixerit quispiam: cùm parentes eius infideles fuerint, vnde illis scientia hæc, vt quod multo tempore postea futurum erat, nomine complecterẽtur? Sed est etiam hoc omnipotentis sapientiæ Dei argumentum, quæ sæpenumero per infideles eiusmodi res dispensat: & multa similia inuenimus etiam in aliis facta. Statim enim occurrit no-

Margin: Exod.3. — Psal.62. — Eccles.16. — Hebr.11. — Ibidem. — Abram.

A bis & Noë vocabulum: neque enim absque causa & in vanum etiam huic nomen indiderunt parẽtes, sed præsignarunt subsecuturum diluuium. Enimuerò & patrem huius nõ ideo nomen puero indidisse, quòd ipse iustus esset, audi scripturam dicentem: Noë solus inuentus est iustus perfectus in generatione sua. Nõ autem obticuisset scriptura, neque dixisset, Noë solus iustus erat, si & Lamech pater eius virtutem iusti fuisset imitatus. Impositurus itaque puero nomen, inquit: Et vocabitur nomen eius Noë, hic faciet nos quiescere ab operibus nostris, & à molestiis manuum nostrarum, & à terra quam maledixit dominus Deus. Vnde illi esset præsciẽtia eorum, quæ post tot secula erãt euentura? dicit enim: Vocabitur Noë, hic enim nos quiescere faciet. Nomen autem Noë, lingua Hebræorum quies dicitur. (Noe.) Itaque quia ingruente diluuio hic solus mundum seruaturus, & posterioris seculi futurus author erat: idcirco, inquit, hic faciet nos requiescere: requiem diluuium vocans. Nam B omnem terram fatigatam, & valde deteriorem factam inhabitantium malitia, superueniens diluuij aquarum inundantia, quæ finem malitiæ malorum istorum hominum faciebat, & terram repurgauit, quam fecerat immundam inhabitantium malitia: & illos puniendo quiescere fecit. Mors enim, vt inquit ille, requies viro. Vidisti quomodo & per incredulos multa sæpe præsignari facit? Eodem modo & patriarchæ nomen parentes indiderant, statim ab initio declarantes quòd peregrinus erat futurus, & trãsiturus flumen in terram alienam veniret. Inquit igitur: Quoniam nomen à parentibus tibi inditum illud præsignauit: accipe & vnius elementi additionem, vt scias quòd hoc tibi declarat te multarum gentium fore patrem. Et vide quàm accuratè sit locutus. Non dixit omnium gentium, sed multarum gentiũ: quia erant & aliæ gentes expellendæ, vt semen iusti hæreditatem acciperet: ideo dicit, Patrem multarum gentium constitui te. Sciens, inquit, tuę virtutis magnitudi- C nem multarum gentium doctorem te faciam, & crescere te faciam ac multiplicari valde, valde: & ponam te in gẽtes, & reges ex te egredientur. Dilecti, ne perfunctoriè transeamus quę dicuntur. Nam si cogitauerimus patriarchæ ætatem, & quòd hęc in extrema senecta audiit, stupescemus iusti virtutem, & misericordis Dei eximiã potentiam: quia ex homine propemodum mortuo, & membris inualido, qui & quotidie mortem præ oculis imaginabatur, in tantum auctum iri significauit semen, vt & in multas gentes fiat, & ex eo gentes egrediantur. Vidisti quomodo crescant promissiones? Faciam te crescere, inquit, valde, valde. Duplicationem huius aduerbij non frustra adiecit, sed vt significet iusto miram multitudinem dandam. † Proinde in nemine,] quasi in columna quadam indelebili promissionem ei inscripsit. (Quoniã igitur per elementi additionem.) Iterum dicit: *Statuam testamentum meum inter te, & inter semen tuum post te in generationes eorum, in testamẽtum sempiternum, vt sim Deus tuus.* Non solùm erga te hanc me- D am declarabo prouidẽtiam & curam, sed & erga semen tuum, & post tuam mortem. Vide quomodo refocillat animam iusti, promittens ei quòd & seminis eius multã curã sit habiturus. Et quę virtus testamenti? vt sim Deus tuus, inquit, & seminis tui post te. Hoc enim erit tibi & semini tuo summa & caput bonorũ. *Et dabo tibi & semini tuo post te in terram qua peregrinus es, omnem terrã Chanaan in possessionem sempiternam, & ero eorum Deus.* Propter tuam, inquit, virtutem & posteri tui erunt mihi commendatiores, & dabo eis in possessionem æternam terram Chanaan, & ero eorum Deus. Quid est, Et ero eorum Deus? hoc est, multam me eorum curam habere ostendam, & meum subsidium illis præstabo. Et dixit Deus ad Abraham: Tantùm tu testamentum meum obserua,

obserua, tu & semen tuum post te in generationibus A eorum. Nihil aliud à vobis requiro, quàm obedientiam & gratitudinem, & ego omnia quæcunque pollicitus sum, opere complebo. Insuper volebat eos qui ex ipso nascendi erant, facere suum peculiarem populum: & vt postea, cùm multitudo propagaretur, non se gentibus illis, quarum hæreditatem occupatura erat, commisceret. Et aliter: Quia iuxta prędictionem suam in Ægypto seruituri erant. Vt igitur ne gẽtibus se commiscerent in Ægypto, circumcisionem, signi gratia, iusto præcipit, & inquit: *Hoc est * testamentum quod seruabis inter me & vos, & inter semen tuum post te in generationibus illorum. Circumcidetur in vobis omne masculinum. Circumcidetis carnem præputij vestri.* Deinde vt doceat & illos & omnes nos, quare hoc iniunxit, & quòd nõ alterius cuiuspiam gratia, quàm vt esset assignatus & sibi segregatus populus, inquit: Et erit in signum testamenti inter me & vos. Et postea etiam de tempore imperat, quo cõueniat hoc fieri. *Puellus enim*, inquit, *octo dierum circumcidetur vobis, & vernaculus, & emptitius: & omnes in summa, vt ita dicã, qui apud vos sunt, hoc signum suscipient. Et quisquis non circumcidetur in die constituto, perdetur: quia testamentum meum dissipauit*, quia transgressus est (dicit) præceptum. Vide sapientiam Domini, quomodo cùm sciret prauas eorum mẽtes futuras, signum circumcisionis quasi frænum quoddam imposuit, ad indomitos eorum impetus cohibendos, vt ne gẽtibus commiscerentur. Nam quia sciebat eorum lasciuiam, & quòd licet infinities moniti vt se ab illicito contineant, non parerent: ideo dato eis perpetuo memoriali, iniecit eis circumcisionis signum, quasi vinculum quoddam: dedítque eis terminos & regulas, vltra quas transire eis non liceat, vt in nullo cum gentibus se commiscerent: sed sua gente cõtenti essent, vt patriarchæ semen impermixtum maneret, vt sic & promissa in eis compleri possent. Et quemadmodum vir aliquis prudens & lenis, ancillam habens petulantẽ, terminos & regulas illi dat, ne vnquam extra vestibula C prodeat, neque cum prætereuntibus cõueniat, & nonnunquam pedibus compedes addit, vt sic illius intemperantiam coërcere valeat: ita & misericors Dominus circumcisionis signum carni eorum indidit, quasi pedibus vinculum quoddam: vt domesticum habentes signum, non vltra doctrina aliorum opus habeant. Atqui ingrati, insensatíque Iudæi etiam hoc tempore circumcisionem seruare volunt, puerilémque declarant mentem. Cuius enim gratia, dic mihi, circumcidi volunt? Nam tunc quidem, vt ne impiis gentibus se commiscerent, hoc in mandatis acceperunt: nunc autem per Dei gratiam omnibus ad lucem veritatis adductis, quæ circumcisionis vtilitas? Nunquid ad animæ libertatẽ confert carnis depositio? Non audierunt manifestè Deum dicentem: Et erit in signum testamenti: quasi demonstrantem quòd ob multam insipientiam tali signo indiguerint. Ita enim & in humanis rebus nonnunquam fieri solet. Quando non habemus aliquibus fidem, cura- D mus vt ab ipsis signum pignoris loco recipiamus. Similiter & omnium dominus, sciens ipsorum animi inconstantiam, hoc ab eis signum petere voluit: non vt semper maneat signum hoc, sed vt postquam signata finem acceperint, & signi vsus auferatur. Nam sicut qui signũ repetũt, & pignus accipere volunt, cùm negocium perfectum fuerit, tunc & signum tollunt: ita etiam hic cùm signaretur populus patriarchæ, signum hoc apud vos introduci oportebat, quoad gentes illę, propter quas signum accepistis, esse cessarent: at nunc cùm illæ ad veritatis lucem accelerẽt, vestrum est non iam propriæ ingratitudinis indicium circumferre: sed liberos esse, & ad pristinam generositatẽ redire. Cõsidera enim quòd

Margin: * διαθήκην, hoc loco potiꝰ fœdus aut pactum significat, vt alibi sæpe, quàm testamentũ & vltimã morientium voluntatem.

A eximius ille patriarcha, priusquam acciperet circumcisionis mãdatum (nonaginta enim & nouem annorum erat, quando hoc ei præceptum est) & acceptus fuerit Deo, & multis modis à Domino prædicatus sit. Et quia propediem promissiones erant implendæ, nascendúsque Isaac, & augendum genus, & patriarchæ emigrandum ex hac vita: nunc demum accipit mandatum circumcisionis, & in tali ętate circumciditur, vt posteris omnibus lex quædam & regula fierent ea quę patriarcha prior fecerat. Et vt euidenter discatis dilecti quòd hoc nihil ad animæ virtutem conducat, ex his quæ fiunt videri potest. Cur enim, inquit, octo dierum infans circumciditur? Tempus autem definitum à misericorde Deo duabus de causis opinor. Vna, vt in ætate immatura facilius circumcisionis in carne molestiam ferre queat: alia, vt rebus ipsis disceremus, quòd id animæ nihil conducat, sed hoc fiat signi gratia. Pueri enim immaturi, cùm ea quæ fiunt ignorant, neque sensum eorum ha- B bent, quam inde in anima sua vtilitatem accipere possunt? Illa enim sunt verè bona opera animæ, quæ ex electione fiunt. Animæ enim bonum opus est virtutem eligere, & malitiam fugere. Animæ bonum opus est, vt ne plura quàm oportet concupiscat, & facultates tribuat indigentibus. Animæ bonum opus est, nõ addictum esse rebus præsentibus, sed eas quidem despicere, futuras autem continuò in animo habere. In carne verò signum accipere, quale bonum opus fuerit? Verùm ingrati illi & insensati Iudæi, quamuis iam illuxerit veritas, adhuc in vmbra sedent: & quamuis sol iustitię affulserit, qui lucis suæ radios vndique emisit, adhuc candelari luci sunt addicti: & quamuis sit tempus vt solido pascantur cibo, ipsi adhuc lacte nutriũtur. Neque beatum Paulum audire volunt clamantem & dicentem de patriarcha: Et signum accepit circumcisionis, signaculum (Rom.4.) iustitiæ fidei in præputio. Vide quomodo vtraque nos docuit, & quòd acceperit signi loco circumcisionem, C & quòd cùm præputiatus erat, iustitiam ex fide declarauerit, quippe ne impudenter Iudæus dicat: Nónne circumcisio ei iustitiam conciliauit? Idcirco beatus ille ad pedes Gamalielis eruditus, & in lege apprimè institutus, inquit: Ne putetis impudentes Iudæi, quòd circumcisio † vobis aliquid ad iustitiam cõferat.] nam cum (Act.22.) tempore præputij fidem præ se ferret, audiit: Credidit autẽ Abraham Deo, & reputatũ est ei in iustitiam. Cùm (ipsi aliquid ad iustitiam contulit.) igitur esset iam iustus ob suam in Deum fidem, in signũ circumcisionem accepit. Et prius quidem nomini eius litera additur, deinde autẽ circumcisio imperatur: quo ostendit Deus, quòd ob multam virtutem iustitiam peculiariter possederit, & propter illum etiam eos qui illi nascituri erant. Et quemadmodum † si quis seruum possidet, nomen eius & figuram] sæpe immutat, omniáque (cùm quis seruum comparauerit, nomen eius & habitum.) facit vt sciatur suus esse, & dominium suum innotescat: ita nimirum & omnium Dominus, quasi posthac separare eos volens ab aliis hominibus, adiecta quidem li- D tera declarauit quòd multorum populorum esset pater: circumcisione autem, quòd electus eius populus futurus esset, & ab aliis gentibus sequestratum semen ex eo nasciturum. Quòd si & illi ob cæcitatem suam adhuc seruare volunt circumcisionem, non audientes iterum Paulum dicentem: Si circumcidimini, Christus nihil (Galat.5.) vobis proderit. Nam propter hæc affuit Dominus, vt omnia illa tolleret, atque propter hoc legem impleuit, vt legis obseruatio finem haberet. Et idcirco dicebat beatus Paulus: Quicunque in lege iustificamini, à gra- (Ibidem.) tia excidistis. Verùm nos credamus beato huic, & non manufactam circumcisionem suscipiamus. Dicit enim, In quo circumcisi estis circumcisione non manufacta, (Coloss.2.) in despoliatione peccatorum carnis, in circumcisione

Christi. Deinde docẽs nos diligentius quid sit circum- A
Ibidem. & Rom. 6. cisio, subdit: Consepulti ei in baptismo. Sicut enim illos circumcisionis signum ab aliis gentibus segregauit: & demonstrabat quòd peculiariter ad Deum pertineret: simili modo etiã apud nos circumcisio per baptismum, euidentiorem facit separationem & discretionem fidelium & infidelium. Dicit enim: In quo circumcisi estis circumcisione non manufacta, in despoliationem peccatorum carnis. Nam id quod illic operatur circumcisio in depositionem carnis, hoc hîc agit baptismus in depositionem peccatorum. Igitur qui semel carnis peccata exuimus, & puram induti sumus vestem, maneamus dilecti, in puritate, magistri simus affectionum carnis, virtutem amplexemur. Et qui sub gratia sumus, eũ qui in lege, imò ante legem fuit, æmulemur: vt cùm vestigia eius sequendo, vitam nostram rexerimus, mereamur in illius sinus occurrere, & sempiternis frui bonis, gratia & misericordia Domini nostri Iesu Christi, cui cum patre, & Spiritui sancto sit gloria, honor, imperi- B
um, nunc, & semper, & in secula seculorum. Amen.

Et dixit Deus Abrahæ: Sara vxor tua non vocabitur Sara, sed Sarra erit nomen eius.

HOMILIA XL.

quem fecit, &c.

AGE reliquias hesternæ mensæ vobis proponamus, & finem hodie imponamus sermoni, imò benedictioni & promissioni: † quem vniuersorum Dominus cum patriarcha habuit. Verùm audiens reliquias mensæ, ne quid sensibile suspiceris. Neque enim quales sunt edtuliorum sensibilium, tales sunt spiritualium reliquiæ. Illæ enim † licet variæ sint, non tamen] parem voluptatem conuiuatoribus præstant: nam si in diem posterum fuerint reseruatæ, inutiles fiunt omnes. Istæ verò nõ solùm, si in vnum & alterum diem, sed & quantouis C
frigidæ, haud.) tempore relictæ fuerint, parem exhibent vtilitatem, eandémque seruant voluptatem: diuinę enim sunt & spirituales, neque vllum eis à tempore nocumentum imminet: sed quotidie nouum vigorem afferũt, & eos qui illis frui volunt, multa implent lætitia. Proinde quia talis harum reliquiarum vis est, age alacriter & vos magnam inde voluptatem auferte, & nos fidentes earum efficaciæ, proponamus eas vestræ charitati. Verùm vt vobis sermo ille manifestior fieri videatur, operæprecium fuerit meminisse finis heri dictorũ, vt sic facto contextu doctrinam attingamus. Heri præceptum circumcisionis adduximus in medium, & quòd dixit Deus patriarchę: Circumcidatur omne masculinum vestrum, & erit in signum testamenti inter me & vos. Et puer octo dierum circumcidatur. Et qui non circumcisus fuerit, peribit anima illa: quia testamentum meum dissipauit. Ibi sermonem finiuimus in circumcisionis argumento: & ne multitudine dictorum vestram adobrueremus D
mẽtem, noluimus vltrà progredi. Neque enim hoc solum curamus, vt multa dicamus antequam abeatis, sed nostri sermonis doctrinam vestris viribus cupimus esse adæquatã, vt fructu quopiam inde percepto ex his quæ dicuntur, domum redeatis omnes. Age igitur ad ea quę dicta sunt, adiungamus & reliqua: vt videamus post circumcisionis præceptum, quid misericors Deus patriarchæ loquatur, & proponat. *Et dixit*, inquit, *Deus Abrahæ: Sara vxor tua non vltrà vocabitur nomine suo Sara, sed Sarra erit nomen eius.* Quemadmodum, inquit, † nomine tibi impositio] significaui quòd pater sis futurus multarũ gentium: ita & vxori tuę similiter appono literam, vt discas quod nũc tempus adest, vt olim à me promissa im-

elemento tibi addito.)

pleantur. *Erit enim*, inquit, *nomen eius Sarrâ. Benedicam autem eam, & dabo tibi ex ea filium, & benedicam illum, & erit in gentes; & reges gẽtium ex eo exibunt.* Et idcirco prius litteram adieci, vt scias quòd omnino fient quæ à me dicta sunt. Ne igitur ad infirmitatem naturæ spectaueris, sed potius ad virtutis meæ magnitudinem respiciẽs, fidem habe iis quæ à me dicta sunt. Benedicam enim eam, & dabo tibi ex ea filium, & benedicam illum, & erit in gentes, & reges exibunt ex eo. Excedunt humanam naturam promissa. Et simile fuit, quasi aliquis polliceretur ex lapidibus homines se facturum. Nihil enim à lapidibus differebant, quãtum ad generationem attinet. Et patriarcha præ senectute propè impotẽs erat, & ad filiorum procreationem omnino inutilis. Et Sara ad hoc quòd natura sterilis erat, laborabat & ætatis, & senectutis vitio. Cæterùm iustus hæc audiens, & putans olim Dei promissionem impletam in Ismaële, quando dixit, Tibi & semini tuo dabo terram hanc: non existimabat autem, quòd hoc tribueretur ei qui è Sara nasciturus erat: sed cogitabat secum quòd promissiones impletæ essent: Nunc audiens dominum Deum dicentem Benedicam Saram, & dabo tibi ex ea filium, & benedicam illum, & erit in gentes, & iterum: Ex illo reges gentium egredientur. Cùm nesciret quid diceret: neque enim Dei verbis discredere potuit tam religiosus, ad suam respiciens ętatem, & Saræ sterilitatem, quæ ad illam vsque ætatem perduruerat, consilij inops & obstupescens promissionem Dei: Cecidit, inquit, in faciem suã, & risit. Videns excellentem promissionem, & magnitudinem eius qui promiserat cogitans, cecidit in faciem suam, & risit, hoc est, voluptate perfusus est. Et in animo cogitabat, quomodo iuxta humanum morem hoc fiat aliquando, & num cẽtenario nascatur filius, & num sterilis & nonagenaria repentè possit idonea fieri ad partum: & cùm hæc animo cogitasset, non audebat tale quiddam lingua effari: sed monstrata sua gratitudine, orauit pro Ismaële, quasi diceret: Domine satis me cõsolatus es, & dolorem quem ex prolis inopia gerebam, dato Ismaële in lætitiam vertisti. Nato enim illo, neque in mentem postea accepi vel cogitaui aliquando quòd è Sara sit mihi futurus filius: sed neque ipsa hoc expectauit, cò quod Agar mihi tradidit, omnem sibi spem denegans. Satis cõsolationum accepimus nato filio Ismaële. Hic igitur qui à te datus est, viuat † oro te,] & abundè satis recreati erimus, & senectutem nostram illius vita solabitur. Quid igitur ad hæc misericors Dominus? Quia satis piam iusti mẽtem tanto tempore probauerat, & Saræ fidem: quia viderat vtrunque nihil sibi de suis promittentem viribus, Abraham quidẽ propter senectutem, Saram autẽ propter sterilitatem & annos, dicit: Nũc quia omnino vobis hoc esse videtur impossibile, idcirco & ego tamdiu distuli, vt ostendam quod longè vltra naturam sit donum quod concedo, quò & vos aliique omnes his factis discant quòd naturæ sim Dominus, & ad quodcunq; libuerit ea vtar, & ipsa obedit, & cedit meis præceptis. Qui enim eã ex nihilo produxi, multò magis quum iam sit & claudicet, erigere possum. Vt igitur melius cõfidere possis, audi & expergiscere, & repulsis cogitationibus mentis tuæ, accipito ex his quæ tibi afferuntur certum argumentum. Ecce enim Sara vxor tua, quam putas tum propter sterilitatẽ, tum propter ætatem parere non posse, ipsa pariet tibi filium: & vt nihil hæsites, ecce tibi & nomen eius qui nascetur prænostrabo. Eum enim qui nascetur, vocabis Isaac. Et ponam testamentum meum ad eum in testamentum sempiternum, & semini eius post eum. Hic enim est quẽ primùm & ab initio tibi promisi, & in hoc promissiones meæ implebuntur. Proinde & omnia tibi prædico,

(codin)

prædico, non solùm quòd nascetur, sed & quomodo A
eum vocabis, & quòd ei constituam testamentum meũ. Et adhęc, quòd & semini eius post eum. Insuper Dominus omnino accumulare volens beneficia, & excedere amplius quàm petierat: quoniam mentem iusti erexerat, & per ea quę promisit ferè iuuenem ex sene fecerat, & eum qui mortuus erat, vt ita dicam, verbis fœcundarat, beneficiis eum largissimis prosequẽs, inquit: Et hæc quidem, quæ scilicet promisi, opere complebo: & etiam quòd de Ismaële rogasti, concedam tibi. Audiui enim orationẽ tuam. Et ecce benedixi eum, & augebo eum, & multiplicabo eum valde, valde. Duodecim gẽtes generabit, & dabo eum in gentem magnam. Quandoquidem enim, inquit, semen tuum est, sic augebo eum, & multiplicabo valde, vt duodecim gentes ex eo procedant. Cęterum testamentum meum statuam cum Isaac, quem tibi Sara pariet tempore hoc, anno sequẽte. Vide obsecro hîc dilecte, quomodo iustus in vno temporis momento mercedes omnis temporis accepit, & impleB
Matt. 19. & Marc. 10. tum est illud, quod Christus discipulis suis dixit: Quisquis reliquerit vel patrem, vel matrem, vel domum, vel fratres, propter nomen meum, & hîc centuplum accipiet, & illic vitam æternam in hæreditatem accipiet. Considera enim quoniam iustus ille promptè prȩcepto Domini obediuit, & relicta domo paterna, prætulit alienam natali: quomodo paulatim multam præ se ferẽs patientiam, in fastigium virtutis progressus, ita illustris & spectabilis factus est, vt ex eo nati multitudine astris cœli adæquentur. Fortasse si quis bene velit intueri, nõ solum centuplum accepit hîc iustus ille, sed decies millies millecupla. Quòd si hic tanta cõsecutus est, quis sermo narrare posset, quibus post hęc fruiturus sit ille? imò etiam hoc, quantum nobis possibile, sermo ostendere poterit. Quando enim audis quòd omnes iusti ab illo tempore vsque nunc, & vsque ad consummationem temporum, opus orationis faciũt, vt in sinus patriarchæ occurrãt: quem alium hoc maiorem honorem exhibere quis poterit? Vidisti quanta res sit patientia, quanta virtus, quantum sit esse religiosum, & magnam præ se ferre gratitudinem in beneficiis Dei? Quia enim quando oportebat sua attulit, magna gratitudine omnia ferens, tam iucũda, quàm iniucũda, propterea misericors Deus caput bonorum, & id quod iustus maximè concupiscebat, largitus est. Considera enim, quomodo vigintiquatuor annis probauit iusti virtutem. Quando enim exiuit à Charris, & obediuit præcepto Domini, septuagintaquinque annorum erat: nũc autem postquam hęc audiuit, nonaginta & nouem annos excesserat. Hęc audiẽtes dilecti, discamus promptam exhibere obedientiam, & nunquam in laboribus virtutum vel dormitare, vel torpescere: sed sciamus, quòd Dominus noster benignus est & munificus, & pro paruis laboribus magna reddit præmia: non solùm in futurum immortalia bona reponens, sed & in præsenti vita, nostræ naturę infirmitatem multis largitionibus cõsolans. Quandoqui- D
dem semper aduersis temperantur prospera. Vniuersorum enim Deus nostri curam agens, non semper in aduersis nos manere relinquit, vt non opprimatur nostra infirmitas, sed celeriter & ipse opitulatur, firmãs nostrã alacritatem, & mentem excitãs. Neque semper in prosperitate nos esse relinquit, vt ne fiamus negligentiores, & in vitiorum partes transfugiamus. Humana enim natura quando multum prosperè ei succedit, fugę obliuiscitur nobilitatis, neque intra suos limites subsistit. Idcirco quasi clementissimus pater aliquando nobis indulget, aliquando castigat, vt variis viis nostræ animæ salutem curet. Quoniam & medicus, quando infirmum curat, neque semper in fame detinet, neque semper larga mẽ-

sa frui sinit, vt nõ voracitas febrim patiens augeat morbum, fames verò infirmiorem eum efficiat: sed coniectans apud se quantę sint ægrotantis vires, & diligenter vtens arte, omnia sua in medium affert. Similiter & misericors Deus, sciens quid cuiuis expediat, aliquando concedit nobis prosperitate frui, aliquando autem exercitationis gratia tentationibus nos circumdat. Nam si virtute præditi sunt qui tentationes experiuntur, clariores euadunt, abundantiorem sibi supernam gratiam conciliantes: si autem, vt nos peccatores fuerint, & magna gratitudine tentationes ferunt, grauem deponunt peccatorum sarcinam, multáque venia & ipsi potiũtur. Ideo obsecro, cùm sciamus potentiam & sapientiã medici animarum nostrarũ, nunquam curiosè eius dispensationes inquiramus. Enimuerò cùm eas neque mens nostra comprehendere valeat, magis obstupescamus & glorificemus Deũ pro omnibus, quòd talem habemus Dominum † qui mẽtis nostræ captum excedit. Et si sci- cuius dispensationem neque mens nostra, neque humanæ naturæ ratio capere potest. Neque enim tam bene scimus quid nobis expediat, quàm ipse scit.
remus, quomodo res dispensaret: attamen neque sic scimus quid nobis vtile foret, vt ipse scit.] Neque sic nostra nos curamus, vt ipse salutem nostram: & omnia facit & tractat, vt ad virtutẽ nos inducat, & à diaboli manibus eripiat. Et cùm videt nihil prodesse nobis prosperitatem, tunc sicut bonus medicus qui animaduertit habitiores fieri eos quorum curam gerit, propter crapulã, ad sanitatem per sobrietatem reducit. Ità & eximius animarum nostrarum medicus dimittit paulisper nos tẽtari, vt sentiamus quantum damni ex prosperitate acceperimus: & quando scit profutura remedia, nunc celeri nobis subsidio concedit vt à tentationibus liberemur, & suæ prouidentiæ curam vbertim declarat. Itaque etsi aliqui præditi virtute in tentationes incidãt, ne turbentur, sed hinc meliorem spem concipiant: quia afflictiones & tentamenta præmiorum eis sunt materia. Quòd si in peccatis fuerint, & aduersa eis eueniãt, ne propterea grauatim ferant, scientes quia semper peccatores purificantur aduersis, modo grato animo suscipiamus ea C
quæ eueniunt. Grati enim famuli est, nõ solùm gratum esse Domino, quãdo vbertim pro sententia omnia succedunt: sed & vt in aduersis eandem gratitudinem declaret. Sic enim patriarcha ille gratus fuit Deo, & tantã apud Deum obtinuit fiduciam, & dona accepit quæ supra humanam sunt naturam. Sed operæprecium est vt ad institutum sermonem redeamus, & videamus iusti obedientiam: & quomodo fecit quòd à Deo imperatũ est, non quærens causam, sicut multi insipientes faciunt, & de his quæ à Deo fiunt curiosè quærunt, & dicunt: Quare hoc, & quare illud? & quæ hinc, vel quæ illinc vtilitas enascitur? At non ad eum modum fecit iustus: sed sicut famulus diligens Dominum, quæcunque præceperit implere studuit, nihil vlterius percontans: & vt discas, audi quæ sequuntur. Postquã enim Dominus promissionem ei fecit, & cõpleuit sermonem suum, statim iustus quæ imperata fuerũt perfecit, & signũ hoc quod à Deo erat datum, indidit Ismaëli, circumcisionem dico, & omnibus vernaculis & emptitiis, sicut locutus est ei Deus. Circumcisus est autẽ & ipse. Nonaginta enim & nouem annorũ erat, inquit, quando circumcidit carnem præputij sui: Ismaël autem erat annorũ tredecim. Ne putes absque causa scripturam proponere nobis numerum annorum. Nam vt ex hoc discas iusti magnã obedientiam, quòd cùm iam in decrepita esset ętate, leniter tulerit dolorem propter præceptum Dei, & propterea facit illam enumerationem, & nõ ipse solùm, sed & Ismaël, & omnes vernaculi circumciduntur. Neque hoc paruum & leue fuerit. Non enim idem est carnem sanam, & malè habẽtem secare. Nam licet medici quoque membra infirma aliquando incidunt, at non est si-

milis dolor. Emortuum enim membrum, vt ita dicam, A iam, & vitali operatione destitutum tunc incidunt. Hic autem senex & decrepitus (centum enim annorum erat) cruciatum leniter tulit, simul & præceptum Dei implere volens, & filium & vernaculos omnes prompriores reddens, vt ne cunctarentur, sed magna alacritate Dei præceptum implerent. Vidisti quanta res sit vir præstans virtute, quomodo ministros omnes decet vt sua vestigia sequantur? Nam id quod heri dicebam, hoc item & nunc dico, quòd propter hoc ferè ex illo die præceptum fuit à Deo, vt immatura ætate hoc ferrent pueri, quò absque sensu incisionem carnis ferrent. Verùm considera Dei misericordiam, & ineffabilem eius erga nos beneficentiam. Illa enim circumcisio dolorem habet & laborem. Et nulla alia ex circumcisione fuit vtilitas, quàm hæc sola, quòd ex hoc signo essent cognobiles, & ab aliis gentibus sequestrarentur. Nostra autem circumcisio, vel baptismatis inquam gratia, medicinam habet citra dolorem, & innumera bona nobis B affert, & Spiritus sancti gratia nos implet, & nullum definitum habet tempus sicut illic: sed licet & in prima, & in media, & in vltima ætate hanc non manufactam circumcisionem recipere, in qua non sustinetur labor, sed peccatorum deponuntur onera, & remissio invenitur omnium peccatorum, quæ per totam vitam gesta sunt. Quippe cùm Deus vidit grauem nostram infirmitatẽ, & quòd ægrotaremus incurabiliter, summáque indigeremus medicina, ac indicibili misericordia dispensans nostram salutem, largitus est nobis per lauacrum regenerationis innouationem: vt deposito homine vetere, hoc est, operibus malis, & induti nouum, in viam virtutis eamus. Verùm iterum oro, ne deteriores simus ingratis & insensatis deteriores Iudæis dico. Illi enim suscipientes circumcisionis signaculum, bene se muniunt, & cauent ne vltrà cum gentibus se misceant, quantum ad communionis rationem pertinet: quantum autem ad impietatem, sæpe illos ingrati etiam excedunt. At- C qui nos cùm semel suscepimus baptismi circumcisionem, ita securè nostra corrigamus. Non dixerim quòd non liceat nobis versari inter gentes: sed licet cum illis versemur, nostram tamen custodiamus virtutem: sic eos ad nostram trahentes religionem, vt per bonorum operum administrationem, doctrinæ eis autores simus. Ea enim de causa communis omnium Dominus permisit simul versari bonos & malos, pios & impios, vt boni lucrifaciant malos, & qui in malitia adhuc sunt detenti, manuducantur ad pietatem. Nihil enim adeo gratum est Deo, vt salus animarum. Proinde obsecro, ne simus negligentes, neque nobis, neque aliis. Quantum ad nos attinet, ita instituamus vitam, vt visum est & probatur Deo: quantum autem ad proximum, sic luceamus virtutibus, vt etiam silentibus nobis, omnes quotquot nos vident, satis doceantur. Nam sicut si virtute præditi sumus, maxima & ipsi lucramur, & infidelibus vsui sumus: ita si negligentes D fuerimus, & ipsi magnam feremus pœnam: & aliis argumentum scandali sumus. Et sicut virtutem amplexati, duplicem mercedem à Deo accipiunt, tum quòd ipsi virtutem exercuerint, tum quòd alios ad virtutis communionem traxerint: ita & in peccatis non solùm punimur quòd ipsi peccauimus, sed & quòd aliis scandalo fuimus. Verùm absit vt aliquis eorum qui hîc sunt, talis fiat, sed omnes nos ad ædificandum eos qui nos vident, vitam instituamus, vt possimus magna fiducia stare apud tribunal Christi, & ineffabilia illa bona consequi. Quæ nobis omnibus concedantur, gratia & misericordia Domini nostri Iesu Christi, cum quo patri & sancto Spiritui sit gloria, honor, & imperiũ, nũc, & semper, & in secula seculorum. Amen.

Apparuit autem eis Deus apud quercum Mambre, sedente ipso ad ianuam tabernaculi sui meridie.

HOMILIA XLI.

CVNCTABVNDVS hodie, nec admodum alacris ad docendum enarrandúmque accedo. Nam cùm mente repeto, quòd nobis quotidie insonantibus, admonẽtibus, & spirituale hoc vobis conuiuium apponẽtibus, multi ex his ipsis qui assunt, & spiritualis huius doctrinæ, & horrendæ atque terribilis mẽsæ participes, totos dies in spectãdis ludis equestribus perdũt, & perinde atque non doceremus, tam nihil proficiunt, sed quasi consuetudini cuipiam seruientes, si tantum annuat eis diabolus, sua sponte accelerãt ad impia illa spectacula, & seipsos voluntarij maligni dæmonis illaqueant retibus. Et neque nostra admonitio, neque periculum ipsum, neque inutilis ipsa conuersatio, docere eos possunt. Qua ergo posthac promptitudine docebo viros quibus non est animus vt ex iis quæ dicuntur proficiãt? Et ne mireris. Siquidem & agricola, cùm post multos labores & ærumnas sterilem videt agrum, neque digna laboribus mercede respondentem, non pari alacritate illum seminat & colit. Et medicus quoque videns infirmum suis mandatis non obtemperare, sed vacantem quotidie his quæ morbum incrudescere faciunt, sæpenumero in sua illum ægritudine relinquit, vt experiẽtia ipsa vtatur magistra. Similiter & qui disciplinas pueros docent, vidẽtes illos priora respuere, & abiicere eorum quæ antea docta sunt memoriã, sæpe auersantur: sic negligẽtiam eorum correcturi, & ad maius studium reducturi. Verumtamen agricola quidem meritò tardior fit, quia videt damnum suum maius fieri, vtpote qui laborem & sumptus ferat, & fructibus destituatur. Medicus autem non immeritò ægrum sæpe relinquit: corpus enim est quod curatur, & propter hoc dimittit, vt doloris accessio morbum sentiri faciat, & sic tandem medicinam non respuat. Magister autem ludi, eò quod tenera sunt ætate, vtiliter nonnunquam plagis pueros castigat. Verum nos hodie præcellentes illos omnes, hoc agemus vt paternum erga † nostros] amorem declare- (apostq)
mus: & doceamus, si in illa negligentia manserint, eos inde maiorem cõdemnationis causam habituros. Nam agricola quidem non pari alacritate seminat, cogitans sumptus hactenus fuisse inutiles: nos autem ab hac cura liberi sumus. Nam licet iacto spirituali semine, ob auditorum ignauiam fructum non capiamus, perfecta nobis tamen futura merces: pecuniam enim concreditam expendimus, & mãdatum Domini impleuimus: cæterùm posthac auditores rationem reddent ei qui cum vsura repeturus est concredita. Verùm hoc nos non consideramus, quòd extra damnum sumus, & quod nostrum est implemus: sed volumus vt & vos ex dinumeratis pecuniis multum negociemini, vt ne obnoxij fiatis supplicio quod luit ille qui talentum recondidit, & dominicã pecuniam nõ solùm non multiplicauit, sed & ipsam in terra defodit. Tales enim sunt, qui sermones audiũt (talentum enim hoc vocat, & pecuniam,) neque operam dant vt fructum afferant. Sed fortè dixerit quispiam, parabolam istam talẽtorum de doctoribus esse dictam: & ego hoc dicam. Verùm si diligenter eam intueamini, scitis quòd doctores quidem debent dinumerare pecuniam: sed vos nõ solùm eam seruare, sed & similiter negociari debetis. Atque vt discas, operæprecium fuerit eam in medium afferri. Paterfamilias quidam, inquit, peregrè

peregrè proficiscens, vocauit seruos suos, & dedit vni A quidem talenta quinque, alij autẽ duo, alij verò vnum. Matt.25. Post multum autem tempus, cùm aduenisset ipse, venerunt serui: & ille quidem qui acceperat quinque talenta, accessit dicens: Domine, quinque talenta tradidisti mihi, ecce alia quinque talenta superlucratus sum. Magna serui gratitudo, larga etiam domini misericordia. Et quid dicit? Euge serue bone & fidelis, super pauca fuisti fidelis, super multa te constituam: ingredere in gaudium domini tui. Quoniam, inquit, in iis quæ tibi credita sunt, multam præ te tulisti gratitudinem, dignus es cui & maiora tradantur. Accessit autem & qui duo talenta acceperat, dicens: Nónne duo talenta mihi tradidisti? ecce alia duo lucratus sum in eis. Habuit & ille in pecuniis domini sui debitam curam, & beneuolentiam, vnde & eadem quæ superior meritus est. Et quare ille qui duo attulit talenta, eundem consequitur honorem, quem ille qui talenta quinque attulerat? meritò: augmentationem enim & imminutionẽ, non vel huius B diligentia, vel illius negligentia fecit, sed cõcreditorum quantitas. Nam quòd ad diligentiam attinet, ambo pares fuerunt, proinde & eandem dignitatem nacti sunt. Verùm alius ille nihil tale fecerat: sed quid? Accessit, dicens: Cognoui te, quòd austerus homo sis, metens vbi non seminasti, & congregans vbi non sparsisti: & reueritus abij & occultaui talentum in terra. Ecce habes quod tuum est. O malitiam famuli, ô immensam ingratitudinem. Nam non solùm contempsit, & nihil negotiatus est talento sibi concredito, sed & pro talento accusationem attulit. Ita enim solet malitia, obtenebrat rationem, & eum qui semel à via est auersus, in præceps ferri facit. Hæc autem omnia de magistris dicta sunt, vt talenta sibi concredita non abscondant, sed omni diligentia discere cupientibus apponant. Verùm vltrà audi dilecte ex indignatione erga illum, quomodo & discipuli rei sunt, & non solùm illa repetuntur quæ concredita, sed & cum lucro operatio quæritur. Quid igi- C tur dicit illi dominus? Serue maligne. Terribilis indignatio, & minæ valentes per se percellere animum. Sciebas, inquit, quòd metam vbi non semino, & congregem vbi non dispersi: oportebat igitur te pecuniam tuam dinumerare mensariis, & ego cùm venissem, cum

φœnus, vsura, fœnore, sic & in aliis. *lucro repetissem illam. Pecuniam dicens eloquia preciosa: nummularios autem vos qui suscipitis. Tuum quidem fuerat, ait, tantum dinumerare, meum autem repetere ab illis, non solùm dinumerata, sed & vsuram. Videtis dilecti, quantus in dictis terror. Quid ergo dicent, qui concredita seruare negligunt, quando & lucrum ab eis requiritur? Et vide misericordiam domini. In his sensibilibus pecuniis prohibuit ne quis vsuram acciperet. Quare, & ob quam causam? quia vterque magno damno afficitur. Nam debitor quidem inopia atteritur, creditor autem augens diuitias, & peccatorum accumulat sibi multitudinem. Proinde ab initio olim Iudæis crassioribus tale dedit præceptum, dicens: D

Deut.23. Non fœneraberis fratri tuo & proximo tuo. Qua igitur excusatione digni erunt, qui Iudeis sunt inhumaniores. & post gratiam, & tantam à domino misericordiam inueniuntur his qui sub lege fuerunt inferiores, immò peiores? In spiritualibus autem repetiturum se promittit vsuras. Quare? quia omnino diuerso modo se habent spiritualis vsura, & sensibilis. Illic enim à quo requiritur seueriter, subitò in extremam inopiam defertur: hic autem à quo exigitur, quando gratitudinem præ se tulerit, quantò maiorem vsuram afferet, tantò largiori fruetur remuneratione. Quocirca dilecti, cùm vobis concredita dinumerauerimus, vobis necessariũ erit duplicem afferre laborem & vigilantiam, tum quòd dinumerata custodienda sunt vt fixa maneant: tum quòd operandum vt & aliis communicentur, & multos in viam virtutis inducant: vt bifariam vobis lucrum accrescat, tum pro salute vestra, tum pro aliorum vtilitate. Quòd si hoc feceritis, & † vos reddetis beatos. Beatus nos. enim, inquit, qui dicit in aures audientium: & facietis Eccle. 25. vt largior vobis spiritualis apponatur mensa. Igitur fratres vestros nolite negligere, neque solùm spectate quæ ad vos attinent: sed vnicuique cura sit quomodo proximum suum è diaboli faucibus eripiat, & ab impiis illis spectaculis in ecclesiam adducat, monstrando ei multa lenitate & mansuetudine tum damni grauitatem quod illinc fert, tum bonorum quæ hic conceduntur magnitudinem. Et non solùm semel atque iterum hoc facite, sed semper. Nam etsi hodie verbis tuis non obtemperat, postea obtemperabit: & si neque secundò vel tertiò admonenti obtemperabit, iterum tamen te videns vrgentem, fortè erubescet: & reueritus tuam curam, ab his quæ offendunt desistet. Et nunquam dic, quia semel, & iterum, & tertiò, & sæpius dixi, & nihil profeci. Ne quiescas dicere: nam quantò magis tu perseueraueris, tantò magis & merces tibi crescet. Non videtis quanta omnium Deus nos longanimitate tolerat, & quomodo quotidie negligimus obtemperare eius mãdato, & neque sic cessat à cura nostra, sed omnia sua suppeditat: solem oriri facit, pluuias concedit, aliáque omnia? Simili modo & nos erga fratres nostros bene affecti, magnam faciamus diligẽtiam, & oblectemur maligno illi dæmoni, vt irritos eius faciamus conatus. Nam si singuli qui assint, vnum lucrifacere possent, cogita quantam nobis lætitiam ecclesia multitudine filiorum suorum ostenderet: & diabolus confunderetur, videns in vanum & frustra extendi sua retia. Quòd si hoc feceritis, audietis & vos in die illo: Serue bone & fidelis, in pauca fuisti fidelis, supra multa te constituam. Cæterùm bona spe sum vos hoc facturos: C Video enim vultus vestros, & coniecturam sumo quòd admonitionem nostram magna voluptate acceperitis, atque hinc spero vos, quòd vestrum fuerit, facturos. Proinde hanc admonitionem hîc finiamus. Proponemus autem vobis tenuem nostram ac pauperem mensam, vt cùm solitam acceperitis doctrinam, domum concedatis. Operæprecium igitur & hodie in medium afferre patriarcham Abraham, vt discatis quantam ab hospitalitate mercedem acceperit. *Apparuit autem ei* CAPVT
Deus, inquit, *apud quercum Mambre, sedente ipso ad ianuam* XVIII.
tabernaculi sui meridie. Singula verba diligenter excutiamus, & aperto thesauro, omnes in eo latentes diuitias discamus. Apparuit autem ei Deus, inquit. Quare sic exorsus est? Specta domini misericordiam, & considera famuli gratitudinem. Postquam enim superius apparuit ei, & præter cætera etiam circumcisionis mandatum præcepit: eximius autem ille semper quæ à Deo præcepta erant, diligenter perficere, reiecta omni mora, curauit: & circumcisus est ipse, implens mandatum domini, & Ismaëlẽ circumcidit, & vernaculos omnes, & in summa miram declarauit obedientiam: iterum ei apparet. Talis enim dominus est dominus noster, vt si quando viderit nos in prioribus gratos, accumulet beneficia, & nunquam à sua beneficentia desistat, remunerans obedientium gratitudinem. Propter hoc, quia obediuit, iterum apparuit ei. Qua de causa sic dixit beatus Moses: Apparuit autem ei Deus apud quercum Mambre, sedente eo ad ianuam tabernaculi sui meridie. Considera, oro, hîc virtutem iusti. *Sedente*, inquit, *ad fores tabernaculi sui.* Tantopere curabat hospitalitatem, vt nollet hospitum venationem cuipiam familiarium committere: sed trecentos decem & octo habens

vernaculos,homo senex & nunc decrepitæ ætatis(centenarius enim erat) apud ianuam sedebat. Et hic quidem hoc opus faciebat,& neque senectus illi obstaculo erat, neque suæ quietis cura, neque intus super lectum recumbebat, sed ad ostium sedebat: alij autem sæpe non solùm tantum studium non faciunt, sed & planè diuersum,& horum congressus fugiunt & euitant,vt ne inuiti cogantur excipere. Verùm non iustus ille ita agebat, sed sedebat ad ianuam meridie. Hoc valde auget hospitalitatem & virtutem iusti. *Et meridie*, inquit, *hoc faciebat*. Meritò, quoniam sciebat, quòd quibus est itineris necessitas, eo tempore maximè indigēt cura:proinde tempus hoc vt idoneum elegit, & sedens eos qui præteribant venabatur,pro sua quiete ducens ministrare viatoribus: & eos qui calore æstuabant, sub tectum introducere studebat, non curiosè explorans eos qui præteribant: neque requirens an noti,vel ignoti essent. Neque enim hospitalitatis fuerit diligēter singula perscrutari, sed omnibus simpliciter suam communicare benignitatem.Et quia hospitalitatis sagenam expanderat, meruit & vniuersitatis dominum cum angelis suis
Heb. 13. suscipere. Eapropter & Paulus dicebat: Hospitalitatis ne obliuiscamini. Per hanc enim quidam nescij angelos exceperunt hospitio,patriarcham insinuans. Atque
Matt. 25. ob hoc Christus dicebat: Qui susceperit vnum ex his minimis in nomine meo, me suscipit. Audiamus dilecti, & hospitio excepturi nunquam quæramus quis, & vnde. Nam si patriarcha in rogando fuisset curiosus, fortè peccasset. Sed sciebat, inquis, aduenientium dignitatem. Vnde hoc tibi liquet? Quomodo, si ita est, admirationem promeritus fuisset? Neque enim sic admirabile erat, si suscipiendo hospites curiosius explorasset qui essent, sicut nunc cùm ignorans quinam aduenerint, tanta alacritate & honore accedit, verbis suis quasi seruus domino eis per verba tantùm, non vincula iniicit, & supplicat eis vt ne renuant, neque maximo damno afficiant. Sciebat enim quid faceret, quòd propter hoc magna cum voluptate fructum copiosum perciperet. Sed audiamus scriptorem ipsum, vt videas in extrema senecta iuuenilem alacritatem, & senem quasi iuuenem exultantem, & putantem se inuenisse thesaurum quendam hospitum aduentum. *Eleuatis autem*, inquit, *oculis, vidit, & ecce tres viri steterunt supra eum: & vt vidit, occurrit in occursum eis ab ostio tabernaculi sui.* Currit, & volat senex. Vidit enim prædam quam venabatur,& nulla infirmitatis suæ ratione habita, ad venationem cucurrit,& non vocauit famulos,neque imperauit puero, nihilque rusticitatis neque desidiæ præ se tulit, sed ipse cucurrit: quasi diceret, Magnus thesaurus est, magna negociatio:per memetipsum hanc mercem inferre
iustus. debeo,ne elabatur tantum lucrum.Et hæc faciebat † senex,] homines obscuros & viatores suscipere se existimans. Discamus & nos,ac imitemur iusti virtutē. Nam si hoc fecerimus, verisimile est & nos aliquando eiusmodi præda potiri, imò semper assequimur si attendimus. Ob illam enim causam misericors dominus, vt ne ad talem benignitatem segnes simus, neque curiosius
Matt. 18. eos qui adueniunt scrutemur, inquit: Qui acceperit vnum ex minimis in meo nomine, me accipit. Ne igitur ad vilitatem venientis spectes, neque vilem ex his quæ vides putes: sed cogita quod per ipsum,dominum tuum suscipias. Quando enim propter eius nomen ministerium tuum in illum declaraueris, mercedem accipies quasi illum susceperis. Esto, sit deses & negligentioris vitæ, qui tua fruitur benignitate, non sit tibi eius rei cura: plena enim tibi & perfecta merces dabitur, in domini honorem hoc facienti, & imitanti patriarchæ virtutem.Et vt vidit,inquit, accurrit in occursum eis ab ostio tabernaculi. Bene & hoc verbum, accurrit, quadrat: vt discas quòd quasi ignoti affuerunt, & qui non sua sponte ad tabernaculum venerunt: propterea ne subterfugeret eum spirituale lucrum, qui senuerat, incanuerat, & centenarius erat, accurrit, & cursu promptitudinem declarat. *Et conspicatus eos*, inquit, *adorabat super terram, & dixit: Domine, si inueni gratiam coram te, ne transeas seruum tuum. Sumatur sanè aqua, & lauent pedes vestros, & refrigerabimini sub arbore, & accipiam panem, & comedetis, & posthac præteribitis, cuius gratia declinastis ad seruum vestrum.* Verba iusti sublimia valde sunt. Neque tantum miraculum,quòd eos susceperit, quātum quòd cum tanta promptitudine,& studio, & non attenta aut sua, aut aduenientium ætate. Nam fortassis videbantur sibi iuuenes, neque existimauit sufficere vt verbis duntaxat adhortaretur,adorabat, inquit, super terrā: quasi supplicans, & efficacem exhortationem afferens, vt ne putetur perfunctoriè adhortari. Et idcirco diuina scriptura monstrans nobis iusti virtutem,inquit:Adorabat super terram, & gestibus, & verbis magnum feruorem, egregiam animi humilitatem, summam hospitalitatem declarabat. Et cùm adorasset, inquit, dicit: Domine,si inueni gratiam coram te, ne prætereas seruum tuum. Quis pro dignitate laudauerit iustum hunc, vel quo pacto eum quis innumeris etiam labiis prædicet? Dicere enim, Domine, est captantium beneuolentiam: dicere autem,Si inueni gratiam in oculis tuis, hoc est admirabile. Beneficium, inquit, das, non accipis. Verè enim eiusmodi res hospitalitas est, qua magis accipit quàm dat,qui illam promptè & alacriter exercet. At ne quis auditorum eleuans iusti virtutem, existimet quòd conscius quales fuerint præsentes, hæc locutus sit. neque enim magnum quiddam tale fuisset, si sciens dixisset,sed admirabile & rarum est,quòd quasi homines alloquens,talia verba loquitur. Ne admireris autē, quòd cùm tres exceperit, ad vnum se conuerterit iustus, dicens, Domine. Fortassis enim vnus gloriosior cæteris apparebat, ad quem exhortationem suam conuertit. Deinde autem cùm progreditur,communem facit sermonem, & inquit: Sumatur aqua, & lauent pedes vestros: & iterum, refrigerabimini sub arbore, & comedetis panem, & postea transibitis, cuius gratia declinastis ad puerum vestrum. Vides quomodo ignorans qui sint, quasi hominibus loquens transeuntibus, ita communi exhortatione vtitur, & semel atque iterū seruum se vocans. Et vide quomodo prædicit & mensæ suæ tenuitatem,imò lautitias. Sumatur,inquit,aqua,& lauent pedes vestros, & refrigerabimini sub arbore. Quia enim fatigati estis,& multum tulistis æstum,ideo oro ne prætereatis seruum vestrum. Num magnum quiddam est quod ego exhibeo? aquam vobis solùm præstare possum, qua loti pedes vestros sub arbore fatigationem deponatis. Insuper & mensæ dicit speciem. Ne putetis, inquit,me splendida vobis appositurum,vel cōdimentorum diuersitatem, vel assatorum varietatem. Panem comedetis, & sic transibitis, cuius gratia declinastis ad seruum vestrum. Vidisti quomodo variis vtitur modis, precibus vincere prætereuntes, & gestibus,& verbis,& operibus attrahere eos volens. Primùm enim, inquit, adorauit, deinde dominos vocat. Postea dicit quæ illis exhibiturus sit, extenuans res, & nihili esse † vocans. (significās. Ait enim, aquam hanc omnibus expositā habeo.) Aquam enim tepidam, inquit,habeo] ad lauandos pedes, & panem, & tectum ab arbore. Ne parui feceritis meum tabernaculum, ne despexeritis senectutem, ne renuatis ad exhortationem meam. Scio quantum fertis laborem,cōiecto quantus sit caloris æstus,& propterea paululum vos refrigerare volo. Qualem pater, filios suos tenerè diligens, filiis exhibet benignitatem, talem ille

ille ignotis & peregrinis,& nunquam sibi cognitis. Verùm quia magna alacritate processit ac contentione, assecutus est venationem, & prædam intra retia concludere potuit. *Et dixerunt*, inquit: *Sic fac, vt dixisti.* Senis excitatus est iuuenilis vigor. In manibus, inquit,habeo thesaurum,diuitias hinc sumam, senectutis obliuiscar. Et vide eum exultantem in opere,& quasi prę gaudio saltantem, perinde atque multa bona in manibus afferret,ita se oblectantem. *Et festinauit*, inquit, *Abraham in tabernaculum.* Sicut quando ad venationem contendebat, significauit eius alacritatem & laborem diuina scriptura, dicens: Accurrit autem in occursum eorum. Ita & nunc, quia adduxit viros, & id quod optabat perfecit, neque sic ab alacritate desistit: sed magis feruentem declarat amorem, neque quia securus fuit, ideo fit negligentior. Id quod nobis frequenter euenit, & principiò valdè studiosi sumus: quando autem in negocium ventum est, non par studium afferimus. Verùm iustus non sic,sed quid? Iterum festinat & anhelat, & currit senio confectus in tabernaculum ad Sarram, *Et dixit ei, Accelera, & misce tres mensuras similæ.* Considera quomodo & Sarram venationis sociam facit, & quomodo eam erudit, vt suam imitemur virtutem. Etenim & illam incitat ne officio suo negligenter fungatur,sed acceleret. Magnam,inquit,negociationem assecuti sumus, ne perdamus thesaurum. Accelera & misce tres mensuras similæ. Quoniam sciebat boni operis magnitudinem, volebat vitæ suæ sociam etiam retribuendarum mercedum esse participem. Quare enim, dic
famularū. mihi, nulli † famulorum hoc præcepit, sed mulieri tam prouectæ ætatis? Nonaginta enim annorum erat. Non rebellat mandato Sarra, sed parem alacritatem etiam ipsa affert. Audiant viri,audiant mulieres. Viri quidem, vt sic suas contubernales erudiant, vt si quando spirituale lucrum incidat, ne per famulos hoc perficiatur, sed per seipsos faciant omnia. Mulieres autem, vt accederent iuuare viros in tam bonis operibus, & non erubescāt, aliquos accipiendo hospites propter Christum, illis congruum præbere ministerium, & per seipsas afferre: sed imitentur Sarram vetulam, in tanta senecta laborem libenter suscipientem, & famularum opera perficientem. Verùm scio, quòd nullus feret ea quæ à nobis dicuntur. Nunc enim omnes planè contraria via incedunt,& multa mulierum est mollities,& omne studium in cultu vestium, in aureis ornamentis,& monilibus, & externo ornatu, animæ verò nulla est cura. Ne-
1. Tim. 2. que Paulus eas commouet, dicens: Non in crinibus tortis, vel auro, vel margaritis, vel sumptuosa veste. Vide animam hanc in cælo vagantem,quomodo non putauit indignum se & vile, etiam de capillorum ornamentis admonere. Meritò: omne enim ei studium erat in bene colenda anima. Quia igitur sciebat quòd hæc maximè animæ perniciem generent, propterea non refugit quæ conueniebant ad docendum sic ægrotantes, sed inquit: Si vis ornari, vero te ornatu cole, qui decet mulieres pias. Bonis te operibus orna, hic animæ cultus est,hic à nullis externis condemnatur,hunc nullus deprædari poterit, hic perpetuò manet indireptus. A cultu autem externo innumera fiunt mala. Et nondum dico animæ nocumenta, arrogantiam quæ inde nascitur, despectum proximi, fastum spiritus, animæ corruptionem,voluptatum illicitarum fomitem. Quid quòd facilè diripitur ille cultus & famulorum malignitate, & latronum insidiis,& sycophantarum calumniis? Et infinita mala inuenire in eo licet, ac perpetuas amaritudines. Atqui Sarra talis non erat, sed verum possidebat ornatum: ideo & digna fuit patriarcha: & sicut ille festinauit, & in tabernaculum cucurrit, ita & ipsa magno studio fecit quæ imperata erant, & miscuit tres mensuras similæ. Nam quia tres erant qui aduenerant, tres mensuras iussit misceri, vt citius panes pararentur.

Et vt hoc præcepit, ad boues ipse iterum cucurrit. O senis iuuentutem, ô animæ constantiam, currit ad boues, & non permittit aliquem famulorum eò transire: per omnia monstrans his qui aduenerant, quanta voluptate perfusus sit,& quanti faciat eorum præsentiam,& quod hunc pro thesauro haberet honorem. *Et accepit*, inquit, *vitulum tenellum & bonum.* Ipse per semetipsum electionem fecit, & optimum qui aderat accepit, pueróque dedit,& illum quoque vrget,vt sine mora quantum fieri potest approperet. Animaduerte, quomodo omnia cum velocitate,cum feruenti alacritate, cum hilaritate, cum gaudio,cum magna iucunditate fiunt. *Et festinauit puer vt hoc faceret.* Et neque hîc senex quiescit, sed iterum in ministrorum ordinem transit. Et vt accepit butyrum,& lac,& vitulum, quem mactauerat,apposuit illis. Sic per semetipsum omnia facit & apponit. Et neque dignum semetipsum censuit qui consideret eis, sed illis comedentibus astabat ipse sub arbore. O magnitudinem hospitalitatis, ô humilitatis excellētiam,ô mentem oppidò piam. Astabat centenarius comedentibus illis. Mihi videtur tunc præ gaudio alacritatéque multa imbecillitate sua factus superior,& robur quoddam accepisse. Sæpe enim consueuit alacritas animæ, si quando roborata fuerit, vincere corporis imbecillitatem. Astitit igitur patriarcha quasi famulus,summum honorem suum existimans,quòd præsentibus ministraret, & solaretur itineris eorum laborem. Vidisti quanta iusti hospitalitas? Neque enim hoc solùm considera, quòd panes proposuit & vitulū: sed illud cogita,cum quanto honore & quanta modestia exhibita sit hospitalitas. Non sicut multi, qui si quid tale fecerint, superbiunt & despiciunt susceptos, eò quòd ministerium illis exhibeant. Hoc autem perinde est, ac si quis diuitias congreget & circumferat: & cum collegerit, omnia simul è manibus labi sinat. Quisquis enim cum arrogantia operatur quippiā, & sic facit quasi plus præberet quàm acciperet,nescit quid faciat,proinde & mercedem quæ hinc proueniret,disperdit. Verùm iustus ille sciens quid operaretur, per omnia quæ faciebat ostendit alacritatem mentis. Et postquam largiter & magna hilaritate seminauit hospitalitatem, statim & manipulos vberrimos messuit. Nam vbi ea quæ ex se erant impleuit, & nihil intermisit, & finem acceperunt quæ ad hospitalitatem pertinebant, declaratáque fuit virtus iusti: Vt postea discas quantorum & qualium bonorum causa fuerit iusto hospitalitas, manifestat se qui affuit, & paulatim iustum suæ magnitudinem potentiæ docet. Quia vbi vidit eum stantem apud quercum, & stando magnum honorem & ministerium afferre, dixit ei: Vbi est Sarra vxor tua? Statim autem per interrogationem indicauit ei quòd nō esset ex vulgaribus aliquis, quandoquidem & mulieris illius nomen sciuit. Ille autem inquit: Ecce in tabernaculo. Et quia statim tanquam Deus polliciturus erat ei quæ supra naturam, propter hoc & dicendo nomen Sarræ, significauit quòd super hominem esset qui in tabernaculum eius diuerterat. *Reuertens enim*, inquit, *veniam ad te secundùm tempus hoc, in horas, & habebit filium Sarra vxor tua.* Ecce hospitalitatis fructus, ecce alacritatis illius miræ merces, ecce laborum Sarræ retributiones. *Illa autem*, inquit, *audiuit iuxta ostium tabernaculi, stans post illud. Et vt hoc audiuit, risit secum, dicens: Nondum quidem mihi fuit vsque nunc, dominus autem meus senex.* Et vt respondeat diuina scriptura pro Sarra, prius assignauit, Abraham autem & Sarra profecerant in diebus suis. Et neque hoc cōtenta,

adiicit: Et defecerant Sarræ fieri muliebria. Arefactus erat, inquit, fons, excæcatus oculus, officina erat inutilis facta: ad quæ reſpiciens Sarra, cogitabat apud ſemetipſam ætatem ſuam, & ſenectutem patriarchæ. Verùm dum illa intra tabernaculum ita cogitat, is qui ſcit arcana mentis, demonſtrare volens & virtutis ſuæ excellentiam, & quòd nullum occultum ſe lateat, dicit Abrahæ: *Cur riſit Sarra apud ſeipſam, dicens: Nunquid verè pariam, ego autem ſenui?* Hæc enim illa apud ſemetipſam cogitabat. *Num impoſſibile*, inquit, *apud Deum verbum?* Ecce manifeſtè ſeipſum detegit. Non ſcitis, inquit, quòd naturæ dominus exiſtens, omnia poſſum quando voluero, & mortuam quoque vuluam fœcundam, & partui idoneam facere? *Num impoſſibile*, inquit, *apud Deum verbum?* Nónne omnia facio & transformo? nónne vitæ & mortis poteſtatem habeo? num impoſſibile eſt aliquid apud Deum? Nónne prius hoc pollicitus ſum? Num à me dictum prodiit aliquod, & opere non perficitur? *Audi igitur quòd in tempore hoc reuertar ad te in horas, & erit Sarræ filius.* Poſtquam reuertero, inquit, tempore hoc, tunc ſciet re ipſa Sarra, quòd neque ſenectus ei obſtaculo fuerit, neque ſterilitas: ſed verbum meum non poterit irritari, & partus eam docebit eorum quæ à me dicta ſunt potentiam. Cæterùm vt illa audiuit, quòd neque illa quæ cogitaret eſſent à præſente occulta, negauit, dicens: *Non riſi. Timor enim concuſſerat eius mentem.* Et propterea ſcriptura tribuens hoc infirmitati eius totum, inquit: Timore enim perterrita fuit. Verùm patriarcha dicit ei: non, ſed riſiſti. Ne putes, inquit, licèt in animo hęc tractaueris, & quòd in occulto riſeris, quòd poſſit abſcondi à præſentis virtute & ſcientia. Itaque negare factum noli, ne addas ad peccatum: magna enim ab hac hoſpitalitate nobis prouenient bona. Hunc imitemur omnes, & magnam geramus hoſpitalitatis curam: non vt momentaneam & corruptibilem retributionem ſolùm accipiamus, ſed vt reponamus nobis etiam immortalium bonorum fruitionem. Nam ſi hoc facimus, ſuſcipiemus & nos hîc Chriſtum, & ſuſcipiet etiam ipſe nos in manſionibus illis quæ ab æterno præparatæ ſunt diligentibus ſe. Et
Matt. 25. audiemus ab eo: Venite benedicti patris mei, in hæreditatem accipite præparatum vobis regnum ab origine mundi. Cuius gratia, & propter quid? Eſuriui enim, & dediſtis mihi manducare: ſitiui, & potaſtis me: peregrinus fui, & collegiſtis me: in carcere fui, & inuiſiſtis me. Quid minus moleſtum quàm hæc? non enim præcepit nobis curioſè ſcrutari & inquirere quibuſnam deberemus curam exhibere. Tu quod tuum eſt, inquit, declara, licèt abiectus & vilis ſit, vt apparet, quem foues. Quę enim in illos facta ſunt, ego vt mihi ipſi facta agnoſco. Propterea addidit: Quatenus feciſtis vni fratrum meorum minimorum, mihi feciſtis. Igitur cùm tanta ex hoſpitalitate ſint lucra, non contemnamus, ſed quotidie huius bonæ negociationis merces inferre ſtudeamus, ſcientes quòd dominus noſter alacritatem magnam, non ciborum pondus requirat, non menſam ſumptuoſam, ſed mentem hilarem, non tantum miniſterium à nudis verbis, ſed charitatem à puro ſynceróque corde. Idcirco & ſapiens quidam dicebat: Melior ſermo, quàm munus. Sæpe enim ſermonis obſequium magis recreat accipientem, quàm donum ipſum. Proinde ſcientes hæc, ne ſimus difficiles erga eos qui nos accedunt. Quòd ſi poterimus eorum inopiam ſubleuare, hoc faciamus cum gaudio, lætitiáque magna: non vt præbentes aliquid, ſed vt ab eis accipientes. Quòd ſi non poſſumus, ne ſimus aſpori in eos: ſed vel verbis eorum curam agamus, & in manſuetudine reſpondeamus eis. Quare enim durè compellas cum? num cogit? A num vim facit? orat, ſupplicat, obſecrat. Qui autem hæc facit, contumelia dignus non eſt. Quid dico orat & ſupplicat? innumera bene apprecatur, & hæc omnia facit pro vno obolo, & neque illũ erogamus. Et quam aſſequemur veniam? quam habebimus defenſionem? Ipſi quidem quotidie lautam menſam apponentes, & ſæpe plus quàm vſus requirit inſumentes, illis verò neque paruum quid communicamus, ſdque cum innumera bona per hos nos habituros expectemus. O magnam deſidiam. Quantum hic damni facimus? quantum lucri è manibus noſtris excidere permittimus? Materiam noſtræ ſalutis à Deo nobis datam amandamus, neque in mentem accipimus, neque conſideramus, neque paruitatem eorum quæ damus, neque immenſitatem eorum quæ pro his accipimus: ſed omnia arculis includentes, & aurum quidem à rubigine abſumi permittimus, imò furum manibus proponimus: veſtes quoque varias à tineis arrodi ſinimus, nolumus autem B vt ea quæ abſque vſu iacent, bene diſpenſentur, vt iterum nobis cuſtodiantur, ac per ea etiam ineffabilia bona mereamur aſſequi. Quæ nobis omnibus concedat gratia & miſericordia ſua Dominus noſter Ieſus Chriſtus, cui cum patre, & ſancto Spiritu ſit gloria, nunc, & ſemper, & in ſecula ſeculorum. Amen.

Cùm ſurrexiſſent autem viri, reſpexerunt in faciem Sodomorum & Gomorræ.

HOMILIA XLII.

DIDICIMVS ex heſterna lectione chariſſimi, eximiam iuſti hoſpitalitatem: age & ea quæ ſequuntur tractantes, hodie diſcamus benignitatem & compaſſionem patriarchæ. Poſſedit enim eximiè iuſtus ille virtutes omnes. Neque enim tantùm bene affectus erat in C proximos, neque hoſpitalis tantùm & compatiens, ſed & alias virtutes omnes vbertim declarauit. Nã ſiue patientiam diſcere opus, inuenies eum in ſummum illius verticem progreſſum: ſiue humilitatem requiris, videbis & in hac nulli cedentem, ſed omnes tranſcendentẽ, etiam ſi fides declaranda ſit, & in ea præ omnibus aliis probatus eſt. Eſt enim anima eius imago quædam animata, varios virtutum colores in ſe oſtentans. Quæ igitur nobis poſthac relicta eſt excuſatio, cùm vnus homo cunctas in ſe virtutes poſſideat, nos verò ita immunes earũ ſumus, vt ne vnam quidem perficere iuuet? Quòd enim non ex eo quod non poſſumus, ſed quod non volumus, à bonis omnibus ſumus alieni, manifeſtè indicat quòd multi † vicinorum noſtrorum] inueniuntur virtutibus conſpicui. Et iſtuc ipſum quòd patriarcha, qui ante gratiæ tempus & ante legem fuit, à ſeipſo & à ſcientia quæ naturæ inſita eſt, in tantum peruenit virtutis faſtigium, ſufficit vt omnes noſtras excuſationes refutet. Et fortè dicent aliqui, quòd vir ille multam à Deo gratiam conſecutus ſit, & omnium Dominus, eius ſingularem habuerit curam. Fateor ita eſſe & ego. Verùm niſi primùm & ipſe quod ſuum erat feciſſet, non tanta à Domino obtinuiſſet. Eapropter non hoc ſolum vide, ſed in vnoquoque diligenter attende, quomodo primùm in omnibus virtutis ſuæ indicium exhibuerit, atque ſic diuinum meruerit præſidium. Atque hæc ſæpe vobis declarauimus: quãdo à patria ſua migrabat, quòd neque à progenitoribus ſemen fidei acceperit, & à ſeipſo valde religioſam atque piam mentem obtulerit: & homo ille cùm nuper à Chaldæa trãſlatus eſſet, iterum ſubitò ſuſſus vt aliò pergat, & alienam terram ſuæ præferat: nõ fluctuauit animo, nõ diſtulit, ſed ſtatim imperata fecit:

rata fecit: ídque neſciens vbinam errandi futurus eſſet finis, & feſtinabat, & anhelabat, vt in iis quæ planè incerta erant, tanquam certa eſſent, mãdatum Dei omnibus præferendum duceret. Vidiſti quomodo ab initio quæ à ſemetipſo erãt attulerit, & propterea diuina quotidie vbertim ſuſceperit: Eodem modo, dilecti, etiam nos, ſi voluerimus ſuperna frui gratia, imitemur patriarcham, & ne cũctemur ad obeundam virtutem: ſed quotidie ita eam exerceamus, vt oculum illum, qui ſopiri neſcit, conciliemus nobis ad mercedem tribuendam. Etenim qui ſcit arcana mẽtis noſtrę, cùm viderit ſanam mentem noſtram, & nos conari & eniti ad virtutis agones, ſtatim & nutu ſuo nos adiuuat, ſimul & labores noſtros alleuiãs, & infirmitatem noſtræ naturæ confirmãs, vberéſque retributiones ſuppeditans. Sanè in Olympicis certaminibus neutiquam quis tale quid inueniet: ſed ſubſiſtit adornator & magiſter, ſitque ſpectator tantum † vt cæteri,] neque in vlla re poteſt adiuuare, ſed certantium.) expectat vt fiat victoria. Dominus autem noſter non B ſic, ſed ſimul nobiſcum certat, & manum porrigit, & ſimul adiuuat, & quaſi vndequaque aduerſarium noſtrum nobis tradit, & omnia facit, ſatagens vt in certamine duremus, & vincamus, quò nobis immarceſcibilem imponat coronam. Coronam enim, inquit, gratiarum accipies in capite tuo. Iam in mediis illis Olympicis certaminibus corona poſt victoriam nihil aliud eſt, quàm folia lauri, quàm applauſus & acclamatio vulgi, quæ tamen omnia veſpera ingruente marceſcunt & pereunt: at corona quæ pro virtute & eius ſudoribus datur, nihil habet ſenſibile, neque in hoc ſeculo nobiſcum diſſoluitur, ſed perpetua eſt, & immortalis, extendens ſe in omnia ſecula. Et labor quidem eſt parui temporis: merces autem laborum, finem non habet, neque cedit tempori, neque marceſcit. Et vt diſcatis, ecce quot anni præterierunt, quot generationes, à quo Abraham hic in viuis fuit: & ſicut heri ac hodie, ita fulgent eius pro virtute coronæ, & vſque ad C conſummationem ſeculi, omnibus qui rectè ſapiunt, argumentum eſt ſermonis & doctrinæ. Proinde quia talis eſt virtus iuſti, ad æmulandum expergiſcamur, & vel tandem noſtram agnoſcentes generoſitatem, patriarcham imitemur, & de ſalute noſtra cogitemus, multa adhibita diligentia: ita vt non ſolum corpus ſanũ ſit, ſed & vt diuerſi animæ morbi curentur. Nam ſi voluerimus ſobrij eſſe & vigiles, facilius morbos animæ quàm corporis emendabimus. Nam quoties nos affectio quępiam perturbat, ſi volumus pia religioſáque mente cogitare iudicium dici illius terribilis, & nõ ad præſentem voluptatem ſpectare, ſed ad cruciatus quos propter illã feremus, ſtatim ab anima noſtra reſilict ac reuolabit. Ea propter ne ſimus negligẽtes, ſed ſcientes quòd agon eſt & certamen, & vt in prælio, hoſtibus nos obiiciamus oportet, quotidie renouetur, ac rigorem iuuenilem recipiat animus noſter, vt ſuperno freti præſidio, malæ huius beſtiæ, inſidiatoris dico ſalutis noſtræ, caput ſtatim D conterere valeamus. Ipſe enim Dominus nobis promiLuc. 10. ſit, dicens: Ecce do vobis poteſtatem calcãdi ſuper ſerpentes & ſcorpios, & ſuper omnem virtutem aduerſarij. Sobrij igitur ſimus obſecro, ac prudentes, vt cum veſtigia huius patriarchæ ſequimur, omnigenam virtutem amplexati, eaſdem coronas mereri poſſimus, & in eius occurrere ſinus, & effugere gehennę pœnam, & aſſequi bona illa ineffabilia. Verùm vt amplior fiat noſtra æmulatio, & magis ad imitãdum hunc iuſtum prouocemur: age iterum ex hiſtoria iuſti illius cum veſtra charitate colloquẽtes, ſequentia aggrediamur. Igitur poſt largam illam hoſpitalitatem, quam fecerat, nõ qualitate ferculorum, neque quantitate, ſed promptitudine & liberali-

tate mentis æſtimatam, ſtatim hoſpitalitatis mercedem A obtinuit: & didicit quiſnam præſens ille eſſet, & quanta eius virtus. Abituri illinc erant ad ſubuertẽda Sodoma, comitatur eos patriarcha & deducit, vt inquit. Vide Domini miſericordiam, quãta * obſequela vſus eſt. Simul & iuſto honorem impendit, & virtutem in anima eius latentem detegere voluit. *Cùm ſurrexiſſent autem*, inquit, *viri, reſpexerunt in faciem Sodomorum & Gomorrhæ.* De angelis dicit. Nam hic quidem † in tabernaculo] Abrahæ, & angeli, & eorũ Dominus per idem tẽpus viſi ſunt: poſteà verò illi quidem vt miniſtri miſſi ſunt ad ſubuerſionem illarum ciuitatum, ipſe autem dominus manſit, & quaſi amicus amico iuſto communicabat quænam facturus eſſet. Vnde cùm illi profecti ſunt, dixit, inquit, Dominus: *Num celabo ab Abraham puero meo, quæ ego faciam?* Mirum in modum Deus obſequitur iuſto, & plurimo eum honore dignatur. Nam quaſi homo homini loquens, ſic quodam modo cum ipſo loquitur, monſtrans nobis, quanto honore dignos B ducit virtute præditos. Et vt ne putes honorem tantum iuſto conceſſum ſolius diuinæ eſſe bonitatis, vide quomodo diuina ſcriptura docet nos, quòd ipſe ſibi ipſi honoris fuerit author, obediendo mãdatis diuinis magna ſedulitate: Quia poſtquam dixit: Num celabo ab Abraham puero meo, quæ ego facio? non ſtatim dicit quid futurum ſit, conſectaneum enim erat, quòd adderet, & diceret ſe incenſurum Sodoma. Verùm dignum eſt, vt neque illud prætereamus: neque enim ſyllabam, neque apicem in diuina ſcriptura præterire oportet. Quantæ enim dignitatis eſſe putas, quòd dicit Abraham puerũ ſuum? quantæ affectionis? quanti amoris? Hoc enim potiſſimum mõſtrat eximiam dignitatem & honorem in iuſtum. Deinde id quod dicebam, cùm dixit, Num celabo: nõ ſtatim affert & dicit quod erat futurum. Sed quid? Vt diſcamus quòd non abſque cauſa, neque temerè Deus tantum erga illum declarãs ſtudium, inquit: *Abraham autem futurus eſt in gentem magnam & populoſam. Et in ipſo benedicentur omnes gentes terræ. Noui enim quòd conſtituet filiis & domui ſuæ poſt ſe, & cuſtodient vias domini Dei, vt faciant iuſtitiam & iudicium, vt adducat dominus ſuper Abraham omnia quæcunque locutus eſt ad eum.* Papæ, quanta miſericordis domini magnitudo? Quoniam poſtea inducturus erat excidium Sodomorum, nũc prius patriarcham animat & confidentem facit, ſimul pollicens ei benedictionem maximam, & quòd in magnam multitudinem futurus ſit: docẽs cum quòd mercedem hãc piæ ſuæ mẽtis accipiat. Cogita enim quanta eſt patriarchæ virtus, quãdo Deº dicit: Scio enim quòd cõſtituet filiis ſuis poſt ſe, & cuſtodiẽt vias domini. Magna hæc eſt virtutis augmentatio. Nõ enim tãtum mercedem accipit quia ipſe bene egit: ſed & quia præcipit natis ſuis, largas retributiones accipit, ídque meritò. Is enim qui principium præbet ac initia, etiam eorum quę poſtea fiunt author eſt. Et vide domini bonitatem, non ſolùm pro præterita virtute, ſed & pro futura remunerat. Scio enim, inquit, quòd cõſtituet filiis ſuis. Quoniã dicere vult, prænoui iuſti mẽtem, idcirco remunerationibus præuenio. Scit enim abdita cordis noſtri, & quãdo videt volẽtes quæ oportet, ac ſanam præ ſe ferentes mentem, manum porrigit, & ante labores remunerat, alacriores hac ratione efficiens: id quod in iuſtis omnibus fieri inuenies. Nam cùm ſciat imbecillitatem humanæ naturæ, vt non in arduis & difficilibus nihil ſe poſſe putet, inter laborandum ita ſuum auxilium & remunerationes præbet, vt & labor alleuietur, & feruor creſcat. Noui enim, inquit, quòd conſtituet filiis ſuis, & cuſtodient vias domini Dei. Non ſolùm de ipſo prædicit, quòd conſtituet, ſed & de filiis eius, quòd cuſtodiẽt

vias domini Dei, Isaac & Iacob insinuãs. Vias Domini, A hoc est, mandata & præcepta. Vt faciant, inquit, iudicium & iustitiam: nihil præferendo iustitiæ, & viuendo citra omnem iniustitiam. Hæc enim maxima virtus est, ac propterea euenient omnia quę locutus est ei Dominus. Opinor autem quòd & aliud quiddam significet, cùm dicit: Abraham autem futurus est in gentem magnam & populosam: pro eo, Tu quidem qui virtutem amplexaris, & meis obtemperas præceptis, obedientiámque præ te fers, in gentem magnam & populosam eris. Impij autem illi Sodomorum regionem inhabitantes, disperibunt omnes. Nam sicut virtus salutis causa est eam operantibus, ita & malitia interitus. Porrò postquàm benedictionibus & laudibus fiduciam ac animos dedit iusto, incipit quod dicturus erat argumentum. *Clamor Sodomorum & Gomorrhæ apud me multiplicatus est, & peccata eorum magna valde. Cùm igitur descendero, videbo vtrum iuxta clamorem ipsorum, qui ad me venit, perficiunt,*

Si autem non.) † *an non,*] *vt sciam.* Terribilia verba. Clamor, inquit, So- B domorum & Gomorrhæ. Quamuis & aliæ ciuitates simul perierint, sed quia hæ fuerunt clariores, eas solum commemorauit. Multiplicatus est apud me, & peccata eorum magna valde. Vide quomodo mala coaceruentur. Non solùm magna est multitudo clamoris & iniustitiæ. Nam quòd clamor Sodomorum & Gomorrhæ multiplicatus est, opinor significare, quòd cum indicibili & veniam non merente iniquitate illa etiam virtute priuati sint, multáſque iniustitias alias patrarunt: & insurrexerunt potentiores contra inualidiores, ditioréſque contra pauperes. Proinde nõ solùm, inquit, magnus erat planctus clamoris, sed & peccata ipsorum nõ vulgaria fuere, sed magna, atque valde magna. Insolitum enim iniquitatis modum excogitauerunt, & alienas & illicitas coëundi leges inuenerunt. Atque tanta erat malitiæ procliuitas, vt omnes omni malo replerentur, & nullam postea correctionem admitteret, totíque aboleri digni essent: neque enim incurabiles illorum C morbi medicos ferebant. Postea docens omne hominum genus, quòd licet magna valde & cõfessa sint peccata, nõ antea tamen pronunciandam sentẽtiam, quàm manifestè demonstrationes fiant, inquit: Cùm descenderim autem, videbo vtrum iuxta clamorem ipsorum, qui ad me venit, perficiant, vel non, vt sciam. Quid sibi vult, quòd sermonem suum ita attemperat? cùm descẽderim, inquit, videbo: Nunquid de loco in locum trãsit vniuersorum Dominus? absit. Non hoc dicit: sed vt dixi, per verbum crassius docere nos vult, quòd opus sit magna diligentia: & non auditu solo peccatores cõdemnandi sint, neque sentẽtiæ ferendæ, nisi comprobatio præcedat. Audiamus hæc omnes: non enim solum ij qui pro tribunali sedent, obseruare hanc legem debent, sed & nullus vnquam ob nudam accusationem proximum cõdemnet. Idcirco enim & post hæc beatus Moses Spi-

Exod. 23. ritu sancto afflatus admonet, dicens: Auditum vanum ne accipias. Et beatus Paulus, scribẽs, clamabat: Tu au- D

Rom. 2. & 14. Matth. 7. tem cur iudicas fratrem tuum? Et Christus quoque præcipiens discipulis suis, & docens Iudæorum multitudinem, scribas eorum, & Pharisæos: Nolite, inquit, iudicare, vt ne iudicemini. Cur enim, inquit, ante tempus inuadis iudicis ius? Cur præuenis diem illũ terribilem? Vis iudex esse, iudica temetipsum, & tua delicta. Nullus est qui vetet: sic enim & peccata tua emendabis, & nihil ex hoc incõmodi capies. Quòd si relictis rebus tuis sedes ad iudicandum alios, maiores te tibi ipsi colligere peccatorum sarcinas nõ sentis. Idcirco, obsecro, fugiamus omnino ne condemnemus alios. Nam etsi iudiciariæ potestatis non sis particeps, attamen iudicasti mẽte, & peccato feciſti te obnoxium: præsertim quando nul- la demonstratione audita, sed sola suspicione, & tenui accusatione condemnas. Quapropter beatus Dauid clamabat, dicens: Detrahẽtem clàm proximo suo, hunc persequebar. Vidisti virtutis eminentiam? Non solùm non recipit quæ dicuntur, sed & abigit volentem fratri suo maledicere. Igitur si & nos peccata nostra imminuere volumus, hoc maximè omnium seruemus, ne condemnemus fratres nostros, neque detrahere cupientes admittamus: immò iuxta prophetã abigamus, & omnino auersemur. Hoc enim opinor & prophetam Mosen insinuare, cùm dicit: Auditum vanum ne acceperis. Et hac de causa etiam nunc Dominus tam crasso verbo vsus est, in vtilitatem animarum nostrarum. Dicit enim: Cùm descendero autẽ, videbo. Cur enim? Num nesciebat? Ignorabátne peccatorum magnitudinem? Nesciebat lapsos correctionem non susceprturos? absit. Verum quasi satisfactionem quandam affert iis qui posthac impudenter accusare volunt: & monstrando eorum peruicaciam & virtutis penuriam, tanta vsus est longanimitate. Fortassis autem non propter hoc solùm, sed & vt iusto detur occasio declarandi mentem suam condolentem, & bene in alios affectam. Angeli enim (vt dixi) abierant in Sodoma: patriarcha verò stabat coram Domino: *Et vt appropinquauit,* inquit, *Abraham, dixit: Nunquid perdes simul iustum cum impio, & erit iustus sicut impius?* O quanta iusti fiducia, immò ô quanta animi compassio. Quodammodo compassionis ebrietate grauatus, nescit quid dicat. Et monstrans diuina scriptura, quòd magno timore & tremore preces faciat: Vt appropinquauit, inquit, Abraham, dixit: Nunquid perdes simul iustum cum impio? Quid facis ô beate patriarcha? Quid opus habet tua deprecatione Dominus, vt ne hoc faciat? Verùm ne hoc cogitemus: non enim quasi Domino hoc facturo dicit, sed quia manifestè propter fratris filium dicere non audebat, communes pro omnibus facit preces, volens cum aliis & hunc seruare, & cum hoc etiam alios eripere: incipítque patrocinari, ac dicit: *Si fuerint quinquaginta iusti in ciuitate, perdes eos? Non parces toti loco propter quinquaginta iustos, si fuerint in ea? Nequaquam facies verbum hoc, vt occidas iustum cum impio, & sit iustus sicut impius. Nequaquam. Qui iudicas omnem terram, non facies iudicium?* Vide quomodo & in hac oratione suam religiosam & piam mentem declarat, & iudicem omnis terræ confitetur, precatúrque ne pereat iustus cum injusto. Postea mitis & misericors dominus annuit petitioni, & dicit: Facio id quod dixisti, & accipio tuam petitionem. Si inuenientur quinquaginta iusti in ciuitate, propter illos parcam omni ciuitati, & toti loco. *Dabo hoc,* inquit, *quinquaginta iustis, si inuenti fuerint, & alios saluabo, & petitionem tuam implebo.* Verùm videamus iustum illum, quomodo arrepta fiducia, & agnita misericordia Dei, iterũ aliam petitionem affert, & inquit: *Nunc cœpi loqui ad dominum meum, ego autem sum terra & cinis.* Ne putes, in- Psal. 11. Rom. 16. 1. Tim. 1. quit, Domine me ignorare meipsum, & trãsgredi mensuram, & tanta vti fiducia. Scio enim, quòd terra sum & cinis: sed sicut hoc scio, & manifestè scio, ita neque illud ignoro, quòd copiosa est tuæ misericordiæ magnitudo, & quòd diues es in bonitate, & quòd vis omnes homines saluos facere. Nam quos ex nihilo produxisti, quomodo factos perderes, nisi tanta esset peccatorum nostrorum grauitas? *Idcirco iterum oro & precor, si pauciores quinquaginta inuẽti fuerint, & quadraginta quinque fuerint in ciuitate iusti, num saluabis ciuitatẽ? Et dixit: Si inuenti fuerint quadraginta quinque, non perdam.* Quis pro dignitate dominum omnium laudarit, ob tãtam longanimitatem & obsequelam: vel iustũ beatum prædicaret, cui tanta est fiducia? *Et adiecit,* inquit, *vltrà loqui, & dixit: Si inuenti*

inuenti fuerint ibi quadraginta? Et dixit, non perdam propter quadraginta. Exin quasi reueritus indicibilem Dei longanimitatem iustus, & timẽs ne fortè videatur transcendere modum precando, dicit: *Nunquid domine si loquar, Si inuenti fuerint ibi triginta?* Et quia paratum inuenit ad misericordiam, nõ iam paulatim diminuit, neque quinque iustos detrahit, sed decem, & sic affert patrocinium. Si inuenti fuerint illic triginta? *Et dixit: Non perdam, si inuenti fuerint illic triginta.* Animaduerte quanta iusti constantia, quasi ipse foret obnoxius sententiæ, ita

Sodomitarum gẽtem.) eripere studet à pœna † Sodomitis inferenda.] *Et dixit, quoniam possum loqui ad dominum: Si inuenti fuerint ibi viginti? Et dixit: Non perdam propter viginti.* Omnem sermonem transcendit, & omnem cogitationem, Domini bonitas. Quis enim nostrum, qui in medio infinitorum malorum versamur, vellet ferendo sententiam contra proximos tanta vti misericordia & obsequela? Verumtamen iustus ille videns diuitias misericordiæ Dei, non subsistit, sed iterum dicit: *Nunquid domine, si loquar adhuc semel?* Nam quia ineffabilis erat longanimitas, propter hoc reueritus ne & indignationẽ aduersus se moueret eius qui rogabatur, dicit: Nũquid Domine? Num temerarium quiddam facio? dicit. Num impudentiam præ me fero? num opus condemnatione dignum facio, si loquar adhuc semel, pro magna & inenarrabili misericordia tua adhuc vnam orationem accipito à me. *Si autem inuenti fuerint illic decem? Et dixit: Non perdam propter decem. Et quia prius dixit: Adhuc semel loquar, Abiit,* inquit, *dominus postquam cessauerat loqui Abrahæ, & Abraham reuertitur in locum suum.* Vidistis Dominum ad nostram infirmitatem se humiliantem? Vidistis & iusti erga alios affectionem? Didicistis, quanta virtus sit eorũ qui virtutem exercent? Si enim inuenti fuerint, inquit, decem iusti, propter illos omnibus remissionem concedo peccatorum. Non bene dicebam, quòd hæc omnia facta sunt, vt nulla relinquatur impudẽter loquentibus contradicẽdi occasio? Sunt multi insanientium, qui in- C fræni lingua, & reprehendere & dicere audent: Quare incensa sunt Sodoma? si tulisset eos Dominus longanimiter, fortè pœnituisset. Propter hoc ostendit tibi malitię nimietatem, & quòd in tanta multitudine tanta raritas fuit virtutis, vt alio quodam diluuio indigeret, & quale prius in mundo fuit. Sed quia promissio Dei est, vt non vltrà tale inferat supplicium, propterea alium pœnæ modum excogitat, simul & illos in pœnam ducens, & posteris omnibus perpetuam præbens doctrinam. Quoniam enim naturæ leges irritas fecerant, & alienos & illicitos excogitarant coitus, idcirco insolitum supplicij modum induxit propter illorum iniquitatem: & ventre terræ inutili facto, & relicto posteris monimento perpetuo, vt ne eadem attentantes in easdem incidant pœnas: & liceat volenti ad loca illa pergere, videre ipsam terram (vt ita dicam) clamantem & ostendentem supplicij vestigia impressa, & quasi heri vel hodie facta: tam manifesta ostenditur indignatio. Ideo obse- D cro, vt per illa, per quæ alij pœnam dederunt, nos castigemur. Sed fortè dixerit aliquis: Quid ergo quòd illi sic puniti sunt? nónne sunt & nunc multi qui eadem committunt quæ illi, attamen non puniuntur? Etiam: sed hoc potissimùm maiorem pœnam conciliat his qui talia perpetrant. Quando enim non castigamur ex his quæ illis acciderunt, & non est nobis lucro longanimitas Dei, cogita quomodo illũ inextinguibilem ignem vehementius nobismetipsis succendimus, & acerbum vermem paramus. Aliter quoque, quia propter gratiam Dei sunt & nunc multi virtute præditi, qui placare possunt Dominum, sicut tũc patriarcha. Tametsi nos, cùm nosipsos attẽdimus, & nostram videmus desidiam, pu-

A tamus miram virtutis raritatem: attamen propter illorum virtutem, longanimitatem Deus in alios seruat. Et vt scias quòd talium fiducia nobis lõganimitatem Dei conciliet, audi ex hac ipsa historia: dicit enim patriarchæ: Quòd si decem iustos inuenero, non perdam ciuitatem. Et quid dico decem iustos? nullus inuentus illic ab iniquitate alienus, nisi solus Loth iustus, & eius duæ filiæ. Vxor enim propter illos fortè pœnam ciuitatis effugit, postea tamen pœnam dedit propter suam malitiam. Nunc autem propter ineffabilem Dei misericordiam, quia pietas incrementum sumpsit, multi etiam in mediis ciuitatibus ignorati possunt placare Deum, & alij in montibus & spẽluncis. Aliorúmque virtus multorum tegere valet malitiam. Multa enim Domini bonitas est, & sæpe solet etiam propter paucos multis dare salutem. Et quid dico, propter paucos iustos? Sæpe quando non inuentus est in præsenti vita iustus, propter defunctorum virtutem, viuentium misereturr & 4. Reg. 19. & 20. B curam habet: vnde clamat dicens: Protegam ciuitatem hanc propter me, & propter Dauid puerum meum: quasi diceret: Licèt ipsi indigni sint, & nullam salutis habeant occasionem: verùm quia solitus sum misericorditer agere, & ad miserandum promptus sum, propter meipsum faciam, & propter puerum meum Dauid: & qui ante tot annos è vita migrauit, hic author fit salutis his qui sua sese perdiderant desidia. Vidisti misericordiam Domini, quomodo eos qui virtute pollent, † toti multitudini opponit, & reprendit?] Quapropter præponit, & toti multitudini æquiparat. & Paulus dicebat: Obambulauerunt in ouillis capri- Heb. 11. níſque pellibus, destituti, pressi, afflicti, quibus indignus erat mundus. Ille dicit: Omnis mundus, & totus orbis non est conferendus his qui in afflictionibus & pressuris, & nuditate agunt & obambulant, & in spẽluncis versantur propter Deum. Igitur dilecte, quando videris virum vili externo habitu vestitum, virtute verò intrinsecus amictum, ne vilipenderis quod apparet: sed animæ diuitias disce, & internam gloriam, & C videbis vndequaque fulgentem virtutem. Talis erat beatus Elias, qui melotem tantum habuit, & purpura vestitus Achab, illius melote indigebat. Vidisti Achabi inopiam, Eliæ autem diuitias? vide & quantum potestate distent. Melote huius cœlum clausit, pluuiarum descensum sistit. Et lingua prophetæ frænum fuit cœlo, & annis tribus & sex mensibus pluuia non fuit: purpura autem amictus & diademate, circumibat quærens prophetam, & nihil lueri ex sua potestate habebat. Cæterùm vide Domini misericordiam, quia vidit prophetam multo zelo & feruore moueri, & magnam hanc pœnam inferri contra totam terram, ne & ipse simul in supplicium incideret cum illis, dicit ei: Sur- 3. Reg. 17. ge, & vade in Sarepta Sidoniorum. Illic enim præciam mulieri viduæ, vt te pascat. Et vt exurrexit, abiit. Vide spiritus gratiam dilecte. Etenim & heri nobis totus sermo de hospitalitate fuit, & hodie hospitalis ista D vidua sermonem nostrum complebit. Et venit, inquit, ad viduam, & inuenit eam colligentem ligna, & dicit ei: Da mihi parum aquæ, & bibam. Illa exaudiuit. Et dixit ad eam iterum: Fac mihi subcinericios panes, & comedam. Illa verò postea detexit immodicam suam egestatem, imò inenarrabiles diuitias. Magna enim paupertas indicat diuitiarum illius magnitudinem. Et dicit: Non est ancillæ tuæ nisi pugillus farinę, & parum olei in amphora, & comedemus ego & pueri, & moriemur. Miserabilia verba, quæ & lapideam animam inflectere possent. Nulla posthac nobis spes salutis. Mors in foribus est. Hoc solùm nobis relictum est ad vitam, quod vix sufficiet mihi & pueris: id quod erat mihi possibile feci, aquam communicaui. Verùm vt

discamus & mulieris hospitalitatem, & iusti magnam fiduciam, vide quid fit. Vbi propheta didicit diligenter hæc omnia, vt detegeret nobis virtutem mulieris. Nam Deus qui dixerat: Præcepi mulieri, vt te pascat: ipse erat qui tunc per prophetam operabatur. Dicit ei: Fac mihi primùm & comedam, & tunc filiis tuis. Audite mulieres, quæ diuitiis affluitis, & in multa inutilia vestras facultates insumitis, & post illa omnia duos vel tres obolos indigentibus, vel viro cuipiam virtute prædito, propter Deum famelico, impendere non vultis. Ista autem nihil horum possidens, sed tantum pugillum farinæ, & paulò pòst iuxta suam opinionem, puerorum mortem spectatura, vt audiuit à propheta, Fac mihi primùm, & tunc tibi & pueris tuis: non ægrè tulit, non neglexit, sed fecit imperata: erudiens omnes nos, præferendos nostræ refocillationi seruos Dei: & non temere talia lucra prætereunda, sed attendendum quòd multa hinc nobis erit merces. Vide igitur hanc viduam, pro pugillo farinæ, & pauxillo oleo, quomodo perpetuum † oleum possederit.] Nam postquam pauit prophetam, neque pugillus farinæ defecit, neque amphora olei, cùm interim fame terra omnis corrumperetur. Est autem & hoc admirabile & rarum, quòd neque laboribus postea opus habebat, sed parata perpetuò erant farina & oleum: & neque agricultura indigebat, neque boum cooperatione, neque vlla alia cura, sed super naturam eueniebant omnia. Et cùm rex, qui coronam capite gestabat, anxius esset, & fame laboraret: pauper vidua omnibus destituta, quia prophetam susceperat, in perpetuam venit abundantiam. Propterea & Christus dicebat: Qui susceperit prophetam in nomine prophetæ, mercedem prophetæ recipiet. Vidisti heri quid patriarcha meruerit dapsili sua hospitalitate, & feruida alacritate: vide & nunc hãc Sidoniam repentè diuitias possidentem. Lingua enim prophetæ quæ cœli habenas moderabatur, farinæ pugillum, & olei amphoram iugiter scaturire fecit. Hanc omnes imitentur & viri & mulieres. Ego quidem vellem nos prophetam imitari, & eius possidere virtutes. Sed quia hoc onerosum nobis videtur esse, quamuis & ille homo erat, carnémque sicut & nos circumferebat, & eandem quam nos habebat naturam, verùm quia quæ sua erant largiter attulit, atque virtutem amplexatus est, supernam quoque gratiam assecutus est. Cæterùm interim nos vel mulierem hanc imitemur, & sic paulatim eò veniemus, vt etiam prophetam imitemur. Æmulemur itaque eius hospitalitatem, & nullus posthac inopiam prætexat. Nam quantumuis inops sit aliquis, nõ erit hac egentior, cui ad vnum tantum diem erat alimentum: & neque sic fuit segnis ad petitionem prophetæ, sed magna promptitudine ei paruit, & mercedem protinus recepit. Talia enim sunt, quæ à Deo fiunt. Mos ei dare magna pro paruis. Quid enim, dic oro, tantum attulit, quantum accepit? Verùm Dominus noster, non quanta dentur consueuit attendere, sed voluntatis largitatem: & ab hac quæ parua sunt magna redduntur: & magna sępe vilia efficiuntur, quando non hilari promptitudine quæ fiunt, insumuntur. Et eapropter vidua illa euangelica, multis multa in gazophylacium mittentibus, proiectis duobus minutis omnes vicit: non quòd immiserit plura aliis, sed quòd liberaliorem voluntatem ostenderit. Alij enim, inquit, ex eo quòd sibi abundabat eleemosynam faciebant: ista autem omnia quæcunque possidebat, immisit. Omnem enim victum, inquit, iniecit. Ergo mulieres saltem imitemur viri, & non inferiores eis videamur: sed studeamus non solùm ad nostrum vsum omnem substantiam nostram impẽdere, sed & egenorum magnam habere curã, ídque cum alacritate & hilaritate. Etenim

horreum sibi comparauerit.)

Matt.10.

Matt.12. Luc.21.

& agricola, terræ concredens semina, nõn hoc tristi facit vultu, sed gaudens & lætabundus, & quasi iam spe manipulos videns, in terram seminat. Et tu dilecte, ne solùm respexeris ad eum qui recipit: sed cogita, quòd ipse quidem est visibilis qui à te accipit: alius autem quę in illum fiunt, sibi facta dicit: neque ille vulgaris quispiam est, sed omnium dominus, cœli terræque conditor. Et sumptus ille † accessio fit,] & non solum non minuit tuam substantiã, sed auget magis, si cum fide & promptitudine hilari hoc feceris. Addam id quod præcipuum est bonum: præter hanc accessionem quæ ex hoc sumptu paratur, peccata etiam condonantur: cui bono quid par esse poterit? Si igitur volumus verè locupletari, & cum diuitiis etiam peccatorum inuenire remissionem, effundamus res nostras in egenorum manus, præmittamus eas in cœlum, vbi neque fur, neque latro, neque parietum effossor, neque famuli malitia, neque aliud quicquam nocere poterit diuitiis nostris. Regio enim illa omnibus istiusmodi damnis superior est. Tantùm ne vanam gloriam sectemur, sed vt iuxta leges à Christo traditas, non ab hominibus laudes percipiamus, sed à communi omnium domino: vt ne & sumptus faciamus, & lucro destituamur. Nam licèt non diripi possint diuitiæ per manus pauperum eò translatę, vana tamen gloria absumuntur. Et vt tinea & vermes vestes corrumpunt, ita & inanis gloria diuitias quæ misericordia colliguntur. Idcirco obsecro non solum faciamus eleemosynas, sed & cautè faciamus, vt magna percipiamus pro paruis, & pro fragilibus incorruptibilia, & pro temporalibus æterna, & cum his omnibus etiam peccatorum remissionem assequi possimus, bonáque illa ineffabilia: quibus nos omnes potiri contingat, gratia & misericordia Domini nostri Iesu Christi, cui cum patre, & Spiritu sancto & viuificatore, sit gloria, nunc, & semper, & in secula seculorum. Amen.

reditibus locum obtinet)

Matth.6.

Venerunt autem duo Angeli Sodoma vespere.

Homilia XLIII.

QVEMADMODVM floridum quoddam pratum varios & omnigenos flores ostentat, ita & diuina scriptura iustorum virtutes nobis demonstrat: non vt sicut illorum florum fragrantia paruo tempore fruamur, sed vt perpetuam inde vtilitatem recipiamus. Illic manu tantum carpimus flores, & protinus marcescentes suam gratiam amittunt: hîc autem non sic: sed quando auribus iustorum virtutes accipimus, & eas in sinus mentis reponimus, per omne tempus (si volumus) eorum suaueolentia frui poterimus. Itaque quia tanta sanctorum in diuina scriptura fragrantia est, hodie Loth bonum odorem inquiramus, vt sciamus liquidò quòd iustum hunc in tantum virtutis apicem euexit patriarchæ consuetudo, quæ effecit vt vestigia illius sequeretur, & peculiariter hospitalitatem exerceret. Verùm vt manifestior sit sermo noster, operæprecium fuerit scripturæ verba audire. *Venerunt autem*, inquit, *duo angeli Sodoma vesperi.* Quare sic incœpit, & dixit: Venerunt autem duo angeli Sodoma vesperi? Quoniam postquam diuersati sunt apud patriarcham, & inde surgentes abierunt, misericórsque Dominus & curator, pro sua bonitate in humana figura visus, mãsit apud patriarcham, loquens cum eo, sicut heri audiuistis: volens omnes nos docere & excellentẽ suam longanimitatem, & patriarchę charitatem. Angeli autem contendebant tunc versus Sodoma. Seruans scriptura suũ ordinẽ dicit iterum: Venerunt

Capit. XIX.

Venerunt autem duo angeli Sodoma vesperi, facientes quod imperatum erat. Et vide diligentiam & obseruationem diuinæ scripturæ, quomodo & tempus nobis declararit, quando venerint eò: dicit enim, vesperi. Et quare tempus significauit? & quare ad vesperam eò venerunt? vt ostenderetur nobis magna Loth hospitalitas. Sicut enim patriarcha sedens tempore meridiei, obseruabat aduentantes, & venationem suam exercebat, & occurrebat, & magno gaudio viatores suscipiebat, ita simili modo & iustus ille, quoniam sciebat peruersitatem eorum qui in Sodomis habitabant, neque vesperi discedebat, sed manebat, necubi thesaurus aliquis ipsi elaberetur, & vt hospitalitatis fructum decerpere posset. Verè admirari licet vehementer iusti huius virtutem, quòd conuersans in medio tam impiorum, non solùm non fuit inde negligentior factus: sed & maiorem virtutem præ se tulit: & cùm omnes (vt ita dicam) in præceps ruerent, ipse solus in tanta multitudine rectam ambulauit viam. Vbi igitur sunt qui dicunt, quòd non sit possibile in media ciuitate versantem seruare virtutem: sed opus esse secessũ, & montana quadam conuersatione, & non posse domui suæ præfectum, & habentem mulierem, & filios curantem ac famulos, virtute præditum esse? Videant iustum illum cum muliere, & pueris, & famulis, & in ciuitate degentem, & inter tam malos ac impios conuersantem, & quasi scintillam quandam in medio mari lucentem, & non solùm non extingui, sed & quotidie lucem clariorem emittere. Et hæc dico, non prohibens secessum ab vrbibus, neque interdico montium & solitudinum conuersationem: sed monstro, volenti sobriè agere & vigilare, nihil inde obstaculi esse. Sicut igitur negligenti ac supino nihil prodest solitudo: neque enim locus nos virtute facit pręditos, sed mens & mores: ita & prudens atque vigil non offenditur, etiam in media ciuitate viuens. Quocirca vellem, sicut beatum illum, virtute præstantes in mediis ciuitatibus esse, vt quasi fermentum facti aliis, multos ad sui imitationem trahant. Verùm quia hoc difficile videtur esse, saltem illud alterum fiat. Transit enim figura mundi huius, & breuis est vita præsens. Et nisi nunc, cùm adhuc * intra caueam sumus, labores virtutum aggrediamur, & laqueos malitiæ effugiamus, postea in vanum nosmetipsos reprehendemus, quando nulla erit pœnitudinis seræ vtilitas. Nam quamdiu in præsenti vita fuerimus, possibile est vt pœnitentes inde fructum accipiant, & ablutis prioribus, misericordiam Domini assequantur. Quòd si præterierit tempus præsens, repentéque abrepti fuerimus: pœnitentia quidem ducemur tunc, nullam autem vtilitatem inde capiemus. Quod vt discas, audi prophetam dicentem: In inferno autem quis confitebitur tibi? & iterum: Frater non redimit, redimet homo? Nullus, inquit, erit illic postea, qui eripiat eum qui sua desidia periit, neque si frater fuerit, neque si pater. Et quid dico pater & mater? neque iusti, quibus tanta apud Deum fiducia est, poterunt nobis tunc aliquid prodesse, si nunc desides fuerimus. Dicit enim: Si steterint Noë, & Iob, & Daniel, filios suos & filias non eripient. Et vide minarum grauitatem, & quales iustos in medium adduxerit. Quoniam & illi suis temporibus etiam aliis salutis causa fuerunt. Noë enim, cùm terribilis illa diluuij tempestas terram occupasset, & mulierem & filios saluauit. Et Iob similiter aliis salutis author fuit. Et Daniel multos eripuit à morte, quando barbarus ille inquirebat quæ supra humanam sunt naturam, & interimere volebat Chaldæos, & Magos, & Gazarenos. Vt ne putemus in futuro seculo fore talia, & quòd qui virtute præditi, & fiduciam habent in Deum, eos qui

* ἐν τῷ σκάμματι, id est, intra sulcum stadij, in cãpo athletico, in loco certaminis.

Psal.6.

Psal.84.

Ezec.14.

hîc neglig ẽter vixerunt, liberare illic à supplicio possint suos necessarios: propterea adduxit nobis iustos illos, terrorem nobis inferẽs, & docẽs in propriis bonis operibus cum superna gratia spem salutis nostræ habẽdam, & nõ in progenitorũ virtutibus superbiẽdum, vel confidendum, si nos in peccatis esse nõ desinimus. Sed hoc vnum curandũ, vt si parẽtes habuerimus virtute claros, imitemur eorũ virtutẽ. Et si è diuerso accidat, & ex improbis simus parentibus, non putandum nobis aliquid accidere nocumenti, sed vt exerceamur ad virtutum labores: nullum enim hinc nobis damnum erit. Nã vnusquisque per ea vel coronatur, vel cõdemnatur, quæ ipse gessit, quemadmodũ & beatus Paulus inquit: Vt reportet vnusquisque ea quæ per corpus fiunt, iuxta id quod fecit: siue bonum, siue malum. Et iterum: Qui reddet vnicuique iuxta opera sua. Quæ omnia cùm scimus, excussa omni negligẽtia, virtutis maximam habeamus rationem. Et cùm adhuc intra caueam sumus, & certandi tẽpus est, priusquam dissoluatur spectaculum, procuremus nostrã salutem, vt in breui illo tẽpore virtutes exercendo, in seculo perpetuo illarum mercedes recipiamus, sicut & iustus ille. In medio enim tot malorum habitans, & nullum habens qui suam imitaretur virtutem, sed videns omnes irridentes & subsannãtes, non solùm non factus est segnior, verùm & tãta virtute emicuit, vt & angelos suscipere meruerit: & cùm illi simul omnes perirent, solus ipse cum filiabus effugit pœnam quę illis illata est. Cæterùm ad seriem sermonis redeamus. *Venerunt autem duo angeli in Sodoma vesperi.* Iusti huius virtutem tempus hoc potissimum indicat, quia & ingruente vespera permansit, & non destitit. Nam quia sciebat lucrum quod inde nascebatur, ideo propter hoc diuitias assequi cupiens, valde sedulus erat, & neque die impleto discedebat. Ita enim se habet anima feruida & vigilans, vt nullis impedimentis præpediatur, quò minus suam declaret virtutem. Quin & isthæc ipsa quæ prohibent maximè, magis efferuescere faciunt, & maiorem cupiditatis flammam accendunt. *Vt autem vidit*, inquit, *Loth, surrexit in occursum illis.* Audiant hi qui aduenas orantes & supplicantes, & sedulò se coram eis humiliantes, multa inhumanitate auersãtur & repellunt. Vide enim quomodo iustus ille non expectauit donec ad se venirent, sed sicut patriarcha, ignorans qui essent hospites, & suspicãs viatores quosdam esse, quasi præ gaudio saltabat, quia assecutus erat quæsitam prædam, & non aberrarat ab eo quod cupiebat. Vt autem vidit, inquit, exurrexit in occursum illis, & adorabat facie super terram. Gratias egit Deo, quòd dignatus esset cum prętereuntium susceptione. Animaduerte illius animæ virtutem, magnum Dei beneficium arbitrabatur, incidisse in hos viros, vt susceptis illis suum perficeret desiderium. Iam ne dixeris, quòd angeli fuerint: sed hoc potius tecum expende, quòd iustus ille nondum hoc sciebat, sed quasi homines ignotos & prætereuntes suscipiẽs, ita afficiebatur. *Et dixit: Ecce domini, diuertite in domum pueri vestri, & † quiescite, & lauate pedes vestros, & diluculo facto proficiscemini viam vestram.* Sufficiunt hæc verba ad detegẽdam virtutem quæ in pectore iusti latebat. Et quid mirum si quis obstupescat eximiã humilitatẽ, & promptitudinem quam in hospitalitate declarabat? Ecce, inquit, domini, diuertite in domũ pueri vestri. Et illos dominos vocat, & seipsum seruũ vocat. Audiam⁹ hæc verba, & discamus. Gloriosus, nobilis, tam abundans, tãtus paterfamiliâs: viatores, hospites, ignotos, vt apparebãt viles, & nihil ad se attinentes, dominos nominat, & inquit: Diuertite in domum pueri vestri, & quiescite. Vespera enim, inquit, ingruit. Morem mihi gerite, & lassitudinem diei solemini in domũ serui vestri diuertẽtes.

2.Cor.5.

Rom.2.

manete.

Nūquid magnum vobis promitto? lauate pedes vestros A itinere longo fatigatos, & facto diluculo pergetis in viā vestram. hāc gratiam donate mihi, & petitionem meam ne frustremini. *Et dixerunt: Minimè, sed in platea † quiescemus.* Etiam post tātam exhortationē quam fecerat, cùm vidit eos renuere, non fuit negligēs, neque ab instituto suo destitit, neque fecit vti nos interdum facimus. Qui si quādo aliquem hortari dignamur, & postea videmus parumper detrectātem, & renuētem, statim desistimus: id quod cōtingit, quia citra desideriū & feruorem hoc agimus, & maximè quòd putamus sufficere excusationem, si dicere possimus feciſſe nos officiū nostrū. Amisisti in venatione prædam. Aberrasti à thesauro, & tuo functus es officio? Tunc tuo functus esses officio, si non abiecisses è manibus thesaurum, si nō præteriisses in venatione prædam, si nō summis labris & verbotenus tantum hospitalitatem indicasses: at non iustus ille sic. Sed quid? Videbat oblectantes suis precibus, & in plateis manere volentes. Hoc autem faciebāt angeli, virtutem B iusti manifestare volētes, & nos docere quāta eius fuerit hospitalitas. Postea autem non iam verbis contentus est exhortari, sed & vim facit. Propterea & Christus dicebat: Violēti rapiunt regnum cœlorum. Vbi enim spirituale affulserit lucrum, tempestiua fuerit violentia, & laudabilis coactio. Et cōpulit eos. Mihi autem videtur & inuitos eos trahere. Deinde vbi viderunt iustum ita feruentem, & nolentem desistere, nisi voti compos fiat, *Declinauerunt*, inquit, *ad eum, & intrauerūt in domum eius. Et fecit eis conuiuium, & coxit infermentatos, & comederunt antequàm irent cubitum.* Vidisti & hîc non in sumptuosa mensa hospitalitatem, sed potius in liberalitate mentis. Nam statim vt eos induxit in domū suam, nullum hospitalitatis officium prætermisit. Et ipse quidem in ministerio occupatus erat, & cibos apposuit, & omnem honorem impēdit hospitibus, homines eos & viatores quosdam esse putās. *Viri autem ciuitatis Sodomitæ circumdederunt domum à iuuene vsque ad senem, omnis populus simul: & euocauerunt Loth, & dixerunt ei. Vbi sunt viri, qui sunt ingressi ad te nocte? educ eos ad nos, vt cognoscamus eos.* Dilecti ne perfunctoriè transeamus quæ dicta sunt, & non solùm videamus insaniam nulla venia dignādam: sed & cogitemus quomodo iustus in medio tam truculentarum bestiarum habitans, ita excellenti virtute fulserit, quomodo ferre potuerit iniquitatem eorum, quomodo non fugit eorum ciuitatem, quomodo eis loqui potuit. Quomodo? Ego dicam. Vniuersi Dominus præuidens miram illorum malitiam, dispēsauit vt iustus eo loci domiciliū haberet, vt sicut optimus medicus morbos eorum emendaret. Verum videns se cura sua nihil proficere, & illos non emendari, non propterea à cura destitit. Habet enim hūc morem medicus, quamuis videat morbos esse grauiores quàm vt arte curari possint, non omittit tamen officium suum, sed omnem artem suam profert, si fortè possit ægrum vel longo tempore reparare: quòd si nihil amplius proficit, habet excusa- D tionem maiorem, cò quòd nihil prætermittit quod ad se pertinet. Id sanè & hîc factum est. Iustus enim, qui versabatur in medio talium, etiam sic mansit iustus, vitámque optimam egit. Illi autem propterea omni venia sunt destituti, quòd non solùm à malitia non cessarunt, sed & magis auxerunt peccata. Vide enim: Circumdederunt domum à iuuene vsque ad senem, omnis populus simul. Summa malitiæ conspiratio, vehemens malè agendi studium, inenarrabilis peruersitatis magnitudo, conatus nulla venia dignus. A iuuene, inquit, vsque ad senem. Non solùm, inquit, iuuentus hæc mala inquirebat: sed &, inquit, prouectæ ætatis viri aderant, & omnis populus simul. Neque erubescebant tam turpe, támque impudens flagitium: neque infallibilem oculum cogitabant, neque iustum reuerebantur, neque hospitibus parcebant: sed absque rubore, & nudo, vt dicunt, capite, libidinis suæ verba dicentes, accesserunt. Et vocato iusto, dixerunt ei: Vbi sunt viri, qui ingressi sunt ad te nocte? educ eos vt cognoscamus eos. Propter hunc eorum illicitum conatum, & impiam peruersitatem, opinor iustum vsque ad vesperam sedisse: ita vt ne sineret viatores ignaros incidere in illorum laqueos. Et iustus quidem cum hospitalitate & tam excellenti pudicitia hanc quoque adhibuit diligentiam, vt omnes prætereuntes susciperet, nullúsque eum lateret, etiamsi eos tunc non angelos, sed homines esse putans. Impij autem illi præter hoc, quòd nihil tale agebant, quod iustus ille, tātam etiam perpetrarunt malitiam, vt ad obtegenda alia ipsorum scelera sufficere possit. Propter hoc autem in platea volebant manere, vt darent iusto occasionem declarādi hospitalitatem erga se: & monstrarēt ei reipsa quàm dignè suppliciis in illos animaduertatur, qui tam stupendam impietatem agebāt. Sed videamus amplius magnitudinem virtutis iusti. *Vt exiuit igitur*, inquit, *ad eos ad vestibulum ianuam quidem clausit post se, dixitque ad eos.* Vide quomodo timuit iustus, & tremuit pro hospitum salute. Neque enim tātum ianuam clausit post se: sed sciés eorum insaniam & audaciam, & suspicans eorū temeritatem, Deinde inquit ad eos: *Nequaquam viri fratres.* O iusti longanimitatem, ô excellētem modestiā. Hæc vera virtus est, ita māsuetè alloqui illos. Nullus enim ęgrū volēs curare, & insaniētem castigare, cum furore & austeritate hoc facit. Et animaduerte q eos qui tam absurda patrare volebant, fratres vocat: & eorū conscientias tangere, & à nephario flagitio volens abducere. Minimè, inquit, fratres, nolite iniquè agere, nihil tale cogitetis, ne ponatis tam graue scelus in mentem vestram, ne naturā ipsam traducatis, ne illicitos excogitetis coitus: sed si volueritis insanię vestræ furorem demulceri, ego quiddam prębebo quo flagitium vestrū leuius fiat. *Sunt mihi duæ filiæ, quæ viros non cognouerunt.* Adhuc, inquit, inexpertæ sunt nuptialis congressus, intactæ sunt, luculentę sunt, & adhuc in flore ætatis: eas omnibus expositas do, & vtimini eis sicut vobis placet: vt accipiatis eas, inquit, & expleatis vestram in eis libidinem, & impleantur vestræ malę concupiscentiæ: tantum in viros illos ne feceritis iniustitiā cuius gratia intrauerunt sub tecta tignorum meorum. Quoniā, inquit, coēgi eos, & induxi sub tectum meum, vt ne mihi ascribatur iniquitas quæ eis contigerit, & ego eis author sim contumeliæ: idcirco pro eis duas meas filias do, vt illi à manibus vestris liberentur. Quanta iusti virtus? omnem virtutem hospitalitatis superauit. Quid enim quis iusti huius benignitate sat dignum attulerit, qui neque filiabus parcere voluit, vt seruaret hospitibus honorem, & liberaret eos à peruersitate Sodomitarum? Et ille quidem filias suas prostituit, vt hospites viatores (iterum eadem dico) omnino ignotos eriperet ab impiorū contumelia: nos autē videtes sæpe fratres nostros in ipsum impietatis profundum, & quasi dicerem, in fauces diaboli cadere, neque sermone eos dignamur, neque consulere, neque verbis admonere & eripere à malitia, & ad virtutem manuducere. Qualem igitur habebimus defensionē, cùm iustus neque filiabus parcit, vt hospitum seruet curam: nos autem ita immisericorditer erga fratres nostros afficimur, & sæpe tam frigida & absurditatis plena verba proferimus? Quid enim, inquit, mihi cum eo commune? mihi non est curæ, nihil mihi negocij cum eo. Quid dicis homo? Nihil tibi commune cum eo? Frater tuus est, eiusdem tecum naturę, sub codē estis Domino, sæpe etiā eiusdem participes mensæ, spiritualis illius

manebimus.

Matt. 11.

lis illius (inquam) & terribilis, & dicis: Nihil commune A habeo cum eo: & immisericorditer præteris, & nō porrigis iacenti manum. Et Iudæis quidem lex imperabat, ne inimicorum lapsa iumenta negligerēt: tu autem fratrem tuum à diabolo sæpe saucium & iacētem, non super terram, sed super peccati barathrum videns, tua exhortatione non reuellis, nō admonitionem tuam adhibes, non alios in auxilium vocas, vt à faucibus bestiæ membrum tuum eruere valeas, & ad suam reducere nobilitatem: vt & ipse, si quando ceciderís (quod absit) in laqueos mali dæmonis illius, possis habere aliquos qui te iuuent, & liberēt à manibus diaboli. Sic & Paulus excitare volens Galatas, vt suis prouideant membris, inquit: Considerans temetipsum, ne & tu tenteris: quasi diceret, Si absque compassione & misericordia fratrem præteris, fortè & te, si ceciderís, alius similiter præteribit. Si igitur vis nō despici sicubi labaris, ne ipse despexeris alium: sed magnam præ te fer benignitatem, & thesaurum crede maximum, si serues fratrem. Nihil e- B nim huic vnquam par fieri poterit, quod ad virtutem attinet. Nam si solùm mēte cogitaueris, quòd ille quem despicis & præteris, à Domino tuo tanto in honore habitus est, vt propter ipsum non refugerit & sanguinem suum effundere: sicut & Paulus dicit: Et perit infirmus frater in tua scientia, propter quem Christus mortuus est: quomodo non præ pudore sub terra te abscondis? Si igitur propter illum Christus sanguinem effudit, quid magnum facis, si tuam in eum declaras beneuolētiam, & exhortatione verborum iacētem erigis, & animam mersam fortè & submersam refers ex profundo malitiæ, & facis vt videat † veritatis lucem, ac nō recurrat ad vitiorum caligines? Imitemur igitur, obsecro, iustum illum, & si periclitandum etiam fuerit pro salute proximi, non hoc subterfugiamus. Nam tale periculum nobis salutis fuerit occasio, multámque conciliabit fiduciam. Considera enim, obsecro, quomodo iustus ille toti populo, qui ita in malitiam conspirauerat, se oppo- C fuerit: & magnam clementiam, indicibilémque fortitudinem præ se tulerit: quamuis neque sic corrigere potuerit indomitam illorum insaniam. Quippe post verba illa, & tam eximiam mansuetudinem, cum verbis suis quasi manibus prostituisset filias: quid dicunt ad eum? Absiste hinc. O grauem ebrietatem, ô immodicam desipientiam. In hunc modum se habet efferata & mala bestia concupiscentia, quando rationem vicerit, nihil quod oportet videre sinit, sed quasi in tenebris & pugna nocturna omnia facit. *Recede illuc, dicunt: venisti vt esses aduena, num & iudicandi authoritatem vsurpas? Ergo nunc te affligemus magis quàm illos.* Vide quomodo iustus mansuetè cum eis loquitur, illi autem quanta ferocitate respondent? Enimuerò quasi à diabolo exagitati, & eo ducatum præbente, ita contra iustum insurgunt, & dicunt: Venisti vt aduena esses, num & iudicandi authoritatem vsurpas? Aduenam te, inquit, suscepimus, num & iudicem nostri te facis? O excellens ingratitu- D do: oportebat erubescere, oportebat reuereri consilium iusti. Verùm sicut insani etiam medicum impetere conantur, ita & illi. Te, aiunt, magis affligemus, quàm illos. Si non vis, aiunt, silere & quiescere, disces quòd patrocinio tuo nihil aliud efficies, præterquam quòd illi quidem periculum effugient, tu autem in ipsum incides. *Faciebant autem vim valde.* Vide iustum illum quantam fortitudinem declarat, & tantæ multitudini opponere se attentat. *Et appropiarunt*, inquit, *vt conterent ianuam.* Quia enim egrediens, & horum insaniam præuidens clausit post se ianuam: non ferentes impij & scelesti illi admonitionem iusti, ipsum vi premebant, & ianuam conterere moliebantur. Sed quia operibus sa-

Exod. 23. & Deut. 25.

Galat. 6.

1. Cor. 8.

virtutis.

tis demonstrata fuit iusti virtus, & clira eorum qui hospites putabantur, & conspiratio totius populi in malum: tunc & ij qui aduenerant, manifestarunt se. Et quia viderant iustum omne officium suum implesse, suam declarantes potentiam, suppetias ferebant iusto, cui vis fiebat ab illorum insania. *Itaque*, inquit, *viri manibus extentis attraxerunt Loth ad se in domum, & ianuam domus clauserunt. Viros autem qui erant apud ianuam, percusserunt cæcitate à paruo vsque ad magnum, & dissoluti sunt quærentes ianuam.* Etiam iustus ille statim hospitalitatis accipit mercedes, & impij illi digna plectuntur pœna: Dicit enim: Attraxerunt Loth in domum, & ianuam clauserunt: viros autem percusserunt cæcitate, à paruo vsque ad magnum, & dissoluti sunt quærentes ianuam. Quoniam mentis eorum oculus excæcatus erat, propter hoc & visu priuati sunt: vt discant quòd nihil sibi prosint corporales oculi, si oculi mentis fuerint excæcati. Et quia conspirauerant in malitia, & à malo conatu neque senes, neque iuuenes abstinebant, ideo omnes excæcati sunt: & non solùm excæcati sunt, sed & viribus corporis destituti sunt, quandoquidem potiorem hominis partem animam corruperant: & qui prius ianuam conterere nitebantur, & multum minabantur iusto, statim steterunt luxatis membris, & ante oculos sitam ianuam non videntes. Tunc quasi respirauit iustus, videns quales hospites essent, & quòd magnæ virtutis. Etenim dixerunt ad eum viri: *Est quis tibi hîc gener, vel filij, vel filiæ, vel alius quis in ciuitate?* Vide quomodo iusti hospitalitatem remunerant, & quomodo ei largiri volunt suorum omnium salutem. *Si quis est tibi*, inquit, *in ciuitate, si quem saluare cupis, si quem scis ab istorum crimine alienum, educ ex hoc loco, & de terra. Omnes qui tibi iuncti sunt, educ: perdimus enim nos locum hunc.* Deinde & causam afferunt, iustum omnia diligenter docentes. *Quia exaltatus est*, inquit, *clamor eorum coram Domino, & misit nos Dominus vt extereremus eos.* Hoc fuit quod dictum est patriarchæ Abrahæ: Clamor Sodomorum & Gomorrhæ multiplicatus est ante me. Exaltatus est, inquit, clamor eorum coram Domino. Grandis peruersitatis eorum magnitudo, & idcirco quia incurabilis morbus, & vulnus hoc nullam curam recipit, misit nos Dominus vt extereremus eos. Et hoc est quod dicebat Dauid: Qui facit angelos suos spiri- Psal. 103. tus, & ministros suos flammam ignis. Quia, inquit, aduenimus vt regio vndique deleatur: propter malitiam enim inhabitantium, etiam terra pœnam accipit. Egredere tu hinc. Hæc vt audiuit iustus, & didicit causam propter quam affuerunt viri quidam, vt apparebant, angeli autem reuera & ministri Dei omnium. *Egressus autem Loth, dixit generis suis, qui acceperant filias suas.* Atqui suprà dicebat impiis, Ecce duas filias habeo, quæ nondum cognouerunt viros: quomodo igitur hîc dicit, Ad generos suos, qui acceperant filias suas? Ne putes diuersa esse hęc illis, quę superius à iusto sunt dicta. Mos enim ille veteribus erat, ante multum tēpus sponsalia facere: sæpe item & cohabitare desponsatis, & simul cum parentibus conuersari: id quod & nunc sæpe fieri solet. Quia igitur iam desponsatio facta erat, ideo vocat eos generos. Et dixit qui acceperant filias suas, proposito videlicet ac compromissione: *Et dicit, Surgite, & exite de hoc loco: quia exterit dominus ciuitatem. Visus est autem † ridicu- ridicula loqui.* lus] coram generis suis. Vide quomodo è malo hoc fermēto erant & illi. Et propterea volēs Deus statim liberare iustum ab illorum affinitate, nō permisit eis commisceri filiabus iusti: sed cum impiis etiam illos pèrdidit, vt egressus iustus cum filiabus effugeret eorum cognationem. Itaque cum audirent à iusto terribiles illas minas, quasi subsannabant, & putabant deliramenta esse quæ

dicebantur: verumtamen iustus quod suum erat faciebat. Et quia semel illis filias desponsarat, voluit eripere eos à plaga: at illi noluerunt, sed in moribus suis manserunt, & reipsa didicerunt quòd magno suo damno consilium iusti reiecerunt. *Vbi autem*, inquit, *mane factũ est, studiosè adhortati sunt angeli Loth, dicentes: Surge, accipe vxorem tuam, & filias duas quas habes, & exi, vt ne & tu cum iniquitatibus ciuitatis pereas. Et turbati sunt.* Ne differ, inquit. Iam enim illis pernicies infligenda est: teipsum igitur, & vxorem, & filias serua. Illi enim qui noluerunt admonitioni tuæ parêre, non longè post participes erũt communis interitus. Ne igitur differ, vt ne & ipse internecionis istorum impiorum particeps fias. Et turbati sunt. Hæc vt audiuerunt Loth, & vxor, & filiæ, turbati sunt, inquit: hoc est, attoniti fuerunt, & in nimium pauorem inciderunt, & propter minas anxij fuere. Et ideo angeli curam agentes iusti, apprehenderunt, inquit, manum eius. Iam non vt de viris loquitur de eis scriptura diuina, sed quia plagam inflicturi erant, angelos eos nominat, & dicit: *Apprehenderunt manum eius, & manum vxoris eius, & manus filiarum eius, eo quòd parceret ei dominus.* Animabant eos manuum contactu, & roborauerunt eorum alacritatem, vt ne timor eorum dissolueret robur: propterea adiecit, eò quòd parceret ei dominus. Quia enim dominus iudicauit eum salute dignum, idcirco & angeli volentes eorum alacritatem roborare, manum eorum apprehendunt, & educentes eos forâs, dixerunt: *Salua animam tuam: ne respicias post tergum: ne stes in omni loco per circuitum: in monte saluum te fac, ne fortè simul abripiaris.* Quoniam liberamus te ab impiis illis, ne vltrà circumspicias post tergum, ne velis videre quæ illis eueniant: sed festina, & longè fias, vt effugere queas pœnã eis infligendam. Exin iustus timens, ne fortè non posset designatum locum assequi, & in montem peruenire, inquit: *Oro domine, quia inuenit puer tuus misericordiam coram te, & magnificasti iustitiam tuam, quam facis mecum, vt viuat anima mea: ego autem nõ possum saluari in monte, ne apprehendant me mala, & moriar: ecce ciuitas ista propè, ad quam confugiam ego, parua est, ibi seruabor, & viuet anima mea* [*propter te.*] Quia enim, inquit, semel iudicastis salutem mihi dandam: ascendere autem in montis verticem, vires meas transcendit, ampliorem misericordiam mihi exhibete, & laborem meum alleuiate. Ne quando igitur apprehendar à pœna quæ infligitur illis, & particeps fiam interitus istorum, ciuitatem hanc vicinam & paruam segregate mihi. Nam licet vilis sit, & parua, attamen illic seruatus, securè post ea agere potero. Et dixit ei: *Ecce admiratus sum tuam faciem & in verbo hoc, vt ne subuertam ciuitatem de qua locutus es.* Accepi tuas preces, inquit, & faciam hoc: & petitionem tuam tibi exhibebo, proptérque te etiam ciuitati parcam. *Festina igitur, & occupa locum, & saluare. Neque enim faciam aliquid, donec illuc venias.* Non potero, inquit, facere quicquã, vsquequo tu illuc ingrediaris, quia curam ago tuæ salutis. Expecto donec illuc abeas, & tunc eis infligam pœnam. *Sol igitur egressus est super terram, & Loth intrauit in Segor.* Circa solis ortum, inquit, venit in ciuitatem, & statim cùm ipse esset intra ciuitatem, illi pœnam accipiebant. *Pluit enim*, inquit, *dominus super Sodoma & Gomorrha sulphur & ignem à domino de cœlo: & subuertit ciuitates illas, & quicquid circa eas habitabatur, & omnes qui habitabant in ciuitatibus, & omne quod exoriebatur de terra.* Dilecte ne ob hunc loquendi modum tenearis admiratione: proprietas enim est scripturæ, & indifferenter sic sæpe ponit verba: id quod & nunc videre licet. Pluit enim, inquit, dominus sulphur & ignem à domino de cœlo: vt dicat, quòd dominus pœnam inducat: & non solùm ciuitates subuertit, & omnem circa regionem, & omnes inhabitantes, sed & quæ exoriuntur de terra, aboleuit. Quia enim homines, qui tantam ciuitatem inhabitabant, multos impietatis fructus protulerunt: idcirco, inquit, & inutiles fructus terræ facio, vt & illis abolitis perpetuum sit monimentum sequentibus generationibus: omnes per suam sterilitatem docens, quanta fuerit inhabitantium malitia. Vidisti quanta res sit virtus, & quanta res malitia: & quomodo iustus saluatus sit, alij autem dignam sua malitia pœnam receperint. Et sicut iustus per suam virtutem & filias saluauerit, & ciuitatis illius subuersionem prohibuit: ita & illi propter immodicam suam malitiam, non solùm ipsi perierunt & corrupti sunt, sed & effecerunt terram inutilem in futurum. *Et respexit*, inquit, *vxor eius post tergum, & facta est columna salis.* Nam quoniam audiuit angelos præcipientes iusto vt ne se conuerterent retrorsum, sed cum magna festinantia secederent: neglexítque verba, & præcepta non custodiuit, propterea sua negligẽtia dedit pœnam. Cæterùm nos audientes illa, nostræ salutis curam diligentiorem habeamus, & vitia illa imitari caueamus. Imitemur iusti illius hospitalitatem, & alias virtutes, vt possimus & supernam iram depellere. Neque enim possibile est, vt qui virtutem hanc magno studio exerceat, non grandem inde reportet thesaurum. Etenim iusti illi sic supernam gratiam consecuti sunt. Item tam patriarcha, quàm Loth, & qui homines suscipere se putauerunt, meruerunt suscipere angelos, & angelorum dominum. Nobis quoque & nunc, si voluerimus, suscipere licet. Ipse enim est qui dixit, Qui suscipit vos, me suscipit. Sic hospites suscipiamus, & non ad externam vilitatem respiciamus. Enimuerò, si tali mente hospitalitatem etiam nos exercuerimus, digni erimus & nos qui tales excipiamus qui videntur quidem viri, angelorum autem virtutes operantur. Tantum ne curiosi exploratores & inquisitores simus, vt ne thesaurum perdamus. Quandoquidem & beatus Paulus tales iustos insinuat, & docet nos, quomodo tales vt susciperent, eis euenerit. Hospitalitatis, inquit, ne obliuiscamini: propter hanc enim nescientes quidam hospitio exceperunt angelos. Hoc enim eos potissimum fecit admirabiles, quòd curam eorum quos nescierunt egere. Et nos quoque cum fide ac pietate rem obeamus, vt sic thesaurum assequi possimus. Quod nobis omnibus concedatur gratia & misericordia Domini nostri Iesu Christi, cui cum patre, & sancto Spiritu sit gloria, nunc, & semper, & in secula seculorum. Amen.

Diluculo autem venit Abraham ad locum vbi steterat coram Domino.

HOMILIA XLIIII.

HERI vos argumentum de muliere Samaritana satis docuit ineffabilem Domini longanimitatem, & excellẽtem erga illam prouidentiam, atque illius gratitudinem. Vidistis quomodo vt aquam sensibilem hauriret, aduenit, & ex spirituali fonte diuina flumina hausit, ac domum rediit, implés quod dictum est à Domino: Aquam quam ego dabo, erit in eo fons aquæ salientis in vitam æternam. Impleta enim ipsa diuino illo & spirituali fonte, non detinuit intra se flumina: sed superscaturiens, vt ita dicam, effudit & in habitatores ciuitatis concessi doni gratiam, & præconis officium egit mulier Samaritana & alienigena. Vidistis quantũ bonũ sit animę gratitudo? Vidistis domini misericordiá, quomodo nullum cõtemnit: sed etiam in muliere, etiam in paupertate, & vbicunque inuenit animam excitatam & vigilem ac feruidam, statim gratiam suam illi largitur? Imitemur igitur, obsecro, & nos mulierem hanc, cúmque magna attentione accipiamus doctrinas à spiritu. Neque enim nostra sunt quæ dicuntur, neque ex propria lingua loquimur quæcunque dixerimus, sed domini misericordia afflati propter vestram salutem & ædificationem ecclesiæ Dei. Dilecte, ne igitur ad me dicentem respicias, neque ad tenuitatem meam: sed quoniam ea quæ domini sunt affero, ad eum qui me misit habens attentam mentem, collecto animo quæ dicuntur accipe. Quandoquidem & in humanis negociis, quando rex diademate coronatus literas mittit, tunc is qui eas affert, per se nullius momenti est, sed humilis quidam, sæpe neque progenitores numerare sciens, obscurus, & ex obscuris: sed non ad illum spectant qui literas suscepturi sunt, sed propter regis literas, illi quoq; multum exhibent honoris, ac literas magna cum reuerentia & silentio recipiunt. Si igitur is qui hominis literas affert, & chartam tantum apportat, sic omnibus acceptus est: multò magis vos, † si fueritis iusti, eloquia quæ à spiritu vobis per nos mittuntur, magna attentione † suscipite, vt magnam gratitudinis recipiatis mercedem. Nam si viderit dominus omnium, animarum nostrarum promptitudinem, & nobis largiores sumptus suppeditabit propter vestrã ædificationem, & vobis maiorem præbebit intellectum, ita vt quæ dicuntur intelligere valeatis. Liberalis enim est spiritus gratia, & se in omnes effundens, nullam partitionem sustinet: sed cum distribuitur, magis crescit, & quantò plures sunt eius participes, tantò & beneficium magis extenditur. Agè igitur, si videtur, & hodie ad seriem corũ quæ prius dicta sunt veniamus: & videamus vbi sermo mãserit, & vnde eum repetere hodie congruat. Vbi igitur nuper sermonẽ in littus appulimus, & à doctrina cessauimus? De Loth vobis narrabamus, & de Sodomorum incendio illic sermonem suspendimus, vbi iustus in Segor ser uatus est. Sol enim egressus est super terram, & Loth intrauit in Segor, & tunc ira à Deo immissa Sodomitas apprehendit, & terram illam aboleuit. Quando & mulier iusti, obliuiscens dictorum ab angelis, & spectauit retrorsum, facta est columna salis, perpetuum monimẽtum posterioribus seculis suæ negligentię præbens. Necessarium nũc, vt dicamus vestræ charitati pauca ex his quæ sequuntur, vt iterum videatis charitatem & compassionem patriarchæ, & Dei erga illum beneuolẽtiam. Nam vbi orto sole iustus Loth in Segor seruatus est, qui autem Sodomis erant, pœnam luerunt: patriarcha simul & illorum interitum miserans, quem propter suum peccatum sustinuerũt, & de iusto valde sollicitus, mane veniens spectabat quæ ibi fierent. *Diluculo autem, venit*, inquit, *Abraham mane ad locum, vbi steterat coram domino, & respexit in faciem Sodomorum & Gomorrhæ, & in faciem circumiacentis regionis. Et vidit, & ecce ascendit flamma de terra, quasi fumus camini.* In eo, inquit, loco, in quo collocutus est cum domino, & pro Sodomitis rogauit, vidit terribilis illius pœnæ vestigia, & de iusto discere aliquid volebat. Is enim sanctorum mos est, vt plurimũ afflictis afficiantur, & compatiantur. Et vt doceat nos diuina scriptura, quòd statim ipsi huius scientiam concesserit spiritus gratia, & iustum cura quam pro Loth gerebat liberarit, inquit, *Cum contereret omnes ciuitates circa regionem Iordanis, recordatus est Deus Abrahæ, & emisit Loth è media subuersione.* Quid est, recordatus est Deus Abrahæ? hoc est, petitionis quam fecit, dicens, Ne simul perdas iustũ cum impio. Cur igitur, dixerit aliquis, propter orationem patriarchę iustus seruatus est, & non propter suam iustitiam? Ita certè, etiam propter orationem patriarchæ. Quando enim quod ex nobis est simul afferimus, & accedit intercessio sanctorum, plurimum nobis confert. Quòd si ipsi negligentes fuerimus & spem in illis solis collocamus nostræ salutis, nihil amplius nobis prodest: nõ quòd infirmi sunt iusti, sed quia propter nostram desidiam nosipsos perdimus. Et vt discas quòd quando negligentes fumus, etiamsi iusti sint qui pro nobis orant, etiamsi prophetæ, nulla nobis inde fiat vtilitas. Illi enim suam virtutem & per hoc demonstrant, nobis autem nulla erit vtilitas propter mores nostros. Audi Deum omnium, ad eum qui de vtero matris sanctificatus est, Hieremiam prophetam dicentem: Ne ores pro populo hoc, quia non exaudiam te. Vide domini misericordiam: prædicit prophetæ, vt ne quum post orationem non exaudiatur, tribuat hoc suis demeritis: & ideo iam prædicit ei populi malitiam, & prohibet ne precetur, vt & ipse scire queat immodicã Iudæorum peruersitatem: & illi sciant quòd nihil eis prodest propheta, nisi & ipsi quæ sua sunt proferre velint. Id scientes dilecti, confugiamus ad sanctorum preces, & oremus vt pro nobis intercedant: sed non illorũ precibus tantum confidamus, sed & ipsi nostra, vt oportet dispensemus rectè & ad meliora semper conuertamur, vt locum demus orationi quæ pro nobis funditur. Hoc & ad alium prophetam dicit dominus omnium: Non vides quid ipsi faciunt? incendunt adipem, & placentas faciunt exercitui cœli: quasi dicẽs ad eum: Pro illis me rogas, qui à peccato non desistunt, qui carent sensu infirmitatis suæ qua laborant, sed sic absque dolore sunt affecti? Non vides plurimum eorum contemptum? non vides eorum magnam insaniam quomodo nondum satientur impietate, sed se volutent in suis iniquitatibus, quasi sus in luto? Nunquid si vellent conuerti, audirent inhortantes? Nónne ego sum qui prophetas clamans, & dicens: Et dixi postquam ipsa omnia hæc admisit scortando, ad me conuertere, & non est conuersa? Num aliud quæro, quàm vt quiescat à peccato tantum, & sistat mala? Num pro præterito rationem exigo, si videã resipiscentes? Nõne quotidie clamo, dicens: Nolo mortem peccatoris, sed vt magis cõuertatur & viuat? Nónne propterea omnia facio, vt ab interitu eripiam eos qui ab errore præoccupati sunt? Num si videam conuertentes, differo? Nónne ego sum qui dico, Adhuc te loquente dicam, ecce adsum? Num sic ipsi suæ salutis auidi sunt vt ego, cui maximè peculiare est velle omnes homines saluos fieri, & ad agnitionem veritatis peruenire? Aut num vos ex nihilo produxi vt perdam? Num fine causa regnum futurum, & innumera bona præparaui? An non propter hoc & gehẽnam minatus sum, vt in regnum cœlorum huius metu intrare homines faciam? Ne igitur ô propheta illos relinquens, mihi afferas orationem: sed hoc tuo studio facias, vt illorum morbus vincatur, & in sensum infirmitatis suæ, & ad sanitatem ipsi reducantur, & mea omnino sequantur. Neque enim moror, vel differo, quando video animam gratam: vnum enim tantum requiro, nempe vt confiteantur peccata, & ab eis abstineant, & non vltrà infero pœnam peccatis. Num graue & molestum est quod à me proponitur? Nisi scirem deteriores fieri quando priora peccata non confitentur, neque idipsum requirerem. Verùm quia scio hominum genus magis ad peccatum vergere: propterea volo vt confiteantur priora peccata, & cõfessione prohibeantur ne in eadem recidant peccata. Hanc igitur, dilecti, domini misericordiam in animo versantes, ne simus desides: sed magnã nostri ipsorum geramus curã, & peccatorum maculas purgemus, atque sic sanctorum precibus nos commendemus. Nam si sobrij esse volue-

rimus, & expergefacta atque ſtrenua mente etiam per A nosipſos orantes, plurimum nobis proderimus. Quia enim miſericors eſt dominus noſter, nõ ſic annuit quum oratur ab aliis pro nobis, vt quum à nobisipſis. Vide bonitatem eximiam: nam ſi viderit nos qui offendimus, & ignominioſi facti ſumus, nullámque habemus fiduciam, paululum excitari, & ad miſericordiæ ſuæ diuitias confugere volentes: ſtatim precibus annuit, & manum porrigit iacentibus & lapſos excitat, clamátque dicens:
Pſal.40. & Eſaiæ 24. & Hierem.8. Nunquid qui cadit, non reſurget? Verum vt diſcatis etiam reipſa quomodo multi per ſemetipſos orantes id quod cupiebant aſſequi valuerunt, operæpretium fuerit eos quibus id contigit in medium producere, vt & nos imitemur, & ad æmulationem prouocemur. Audiamus igitur, quomodo Chananæa illa mulier quum eſſet alienigena, & anima valde cruciaretur: vbi vidit medicum animatum, & ſolem iuſtitiæ qui exortus eſt his, qui ſedent in tenebris, acceſſit ad eum feruida & alacri promptitudine: neque ideo ſegnior facta, quòd B
Matth.15. vel mulier, vel alienigena eſſet: ſed omnibus impedimẽtis repulſis, vt acceſſit, inquit, Domine miſerere mei, quia filia mea male à dæmonibus torquetur. Verum qui ſcit abſcondita cordium, tacet & non reſpondet, neque ſermone eam dignatur: neque miſeretur mulieri, quam videbat tanto cum eiulatu accedere: ſed differt, volens occultum mulieris theſaurum omnibus manifeſtum facere. Sciebat enim reconditam margaritam, quam latere nos nolebat: & idcirco differebat, & nec reſponſo dignabatur, vt poſteris omnibus mulieris ſedulitas magna foret doctrina. Et vide ineffabilem Dei bonitatem. Ipſe enim, inquit, non reſpondebat ei. Diſcipuli autem, qui miſericordiores & maioris compaſſionis eſſe videIbidem. bantur, non audent manifeſtè dicere, Da ei quod petit, miſerere ei, eſto ei clemens. Sed quid? Dimitte eam, quia clamat poſt nos, quaſi dicẽtes, libera nos à moleſtia, libera nos à clamore quem excitat. Quid igitur dominus? Putatis me, inquit, absque cauſa tacuiſſe, & re- C
Matt.10. ſponſo eam non fuiſſe dignatum? audite, Non ſum miſſus, niſi ad oues quæ perierunt domus Iſraël. Neſcitis, inquit, quòd alienigena mulier eſt? neſcitis quòd & vobis iam præcepi ne ireti in viam gentium? Quare tam temerè compaſſionem erga eam declaratis? Conſidera multifariam Dei ſapientiam, quomodo & quum reſpõdere videbatur, mulierem magis perſtringebat quàm ſilendo: & quaſi lethalem plagam dabat, prouocare paulatim eam volens, vt diſcerent ignorantes diſcipuli, quanta in ea lateret fides. Sed neque ſic tardior negligentiórve facta eſt viſis diſcipulis à cœpto ſuo deſiſtentibus, neque dixit intra ſemetipſam: Si non potuerunt illi dominum pro me exorare, quare ego fruſtra ſequerer, & continuò inſtarem? Sed quaſi ab igne calefacta & ſuccenſa, viſceribus & ratione conturbatis, accedit adorans, & dicens, Domine adiua me. Ille autem neque ſic adiuuat mulierem, ſed reſponſum dat ſuperiore grauius. Non eſt, inquit, bonum vt tollatur panis filio- D
rum, & detur canibus. Conſidera dilecte, & animaduerte hic animæ eius deſiderium, & fidem eximiam. Vt audiuit ſe canem dici, non grauatim tulit, non retroceſſit: ſed magna ingenuitate inquit, Etiam domine: nam & catuli edunt de micis menſæ dominorum ſuorum. Confiteor, inquit, catulum me eſſe, igitur ſicut catulum dignare me micis menſæ. Vidiſti mulieris fidem & prudentiam? Suſcepit quod dictum eſt, & ſtatim id pro quo ſollicitabat tanto ſtudio, obtinuit, obtinuitque magnis cum laudibus. Quid enim dicit Chriſtus? O mulier, magna eſt fides tua, fiat tibi ſicut vis. O mulier, admirationis verbum, & dictum laude plenum. Magnam, inquit, declaraſti fidem, propterea tanta tibi erũt, quã-

ta vis. Vide liberalitatis amplitudinem, & admirare dominiſapientiam: an non ab initio putabamus, quum ſic repelleret eam cõpaſſione carere illum? Et primum quidẽ non dignabatur reſpõſo, poſtea autẽ per primum & ſecundum reſpõſum quaſi abigebat, & eam quæ cum tanto aduenerat deſiderio & feruore à comitatu ſegregabat. Verum à fine diſcas Dei bonitatem, quòd volens eam clariorem fieri, tanta dilatione fuerit vſus. Equidem ſi ſtatim annuiſſet, neſciuiſſemus nos mulieris virtutem: quia autem parumper diſtulit, & domini cognouimus miſericordiam, & illius fidem eximiam. Totam autem hanc hiſtoriam in medium afferre coacti ſumus, vt diſcamus quod non tantum perficimus per alios orantes, vt per noſipſos, ſiquidem cum alacri & vigili mente accedimus. Enimuerò illa & diſcipulos habens pro ſe orantes, nihil profecit, donec ipſa per ſe aſſiſteret, miſericordiam domini ſibi concilians. Atque Lucæ 11.
parabola illa amici intempeſta nocte venientis, & tres panes petentis, idem hoc ſignificat. Nam licet non exaudiat, eò quòd amicus ſit, attamen vel propter importunitatem, quum ſurrexerit, ei dabit. Itaq; quum videmus ineffabilem miſericordiam domini noſtri, accedamus ad eum, declaratis, & quaſi ante oculos noſtros propoſitis ſingulis peccatis noſtris, etiam pro præteritis peccatorum veniam petamus, vt in futurum maiori diligentia viuentes, vberiorem eius gratiam aſſequamur. Verùm redeamus, ſi placet, ad lectionis ſeriem. *Aſcendit autem*, inquit, *Loth in Segor, et ſedit in monte, et duæ filiæ eius cum eo. Timuerunt enim habitare in Segor, & habitauit in ſpelunca ipſe, & duæ filiæ eius cum eo.* Iuſtus inualeſcente adhuc timore, quem conceperat à plaga Sodomis introducta, procul abit, & in monte, inquit, habitat cum filiabus ſuis: & in ſolitudine & vaſtitate extrema poſtea fuit cum filiabus, in monte habitãs. *Dixit autem*, inquit, *maior natu ad iuniorem: Pater noſter ſenex eſt, & nullus eſt ſuper terram qui ingrediatur ad nos, vt congruit vniuerſæ terre: veni, & potabimus patrem noſtrum vino, & dormiemus cum eo, & excitabimus ſemen ex patre noſtro.* Cum reuerentia & timore multo audiamus ea quæ in diuinis ſcripturis continentur: non enim temerè & absque cauſa ſcripta ſunt, ſed omnia vtiliter & nobis proficua, etiam ſi nos quædam ignoremus. Non enim omnia poſſumus euidenter ſcire: ſed ſi & cauſas attentauerimus reddere pro noſtro captu, habent tamen adhuc latentẽ quendam theſaurum, à multis abſconditum, nec inueſtigabilem. Conſidera igitur quomodo ſcriptura omnia manifeſtè narrarit, & nobis ſcopum ac finem oſtenderit filiarum iuſti: & nunc quidem pro illis, nunc verò pro iuſto dignam ſatisfactionem afferẽs: vt nullus ad factum reſpiciens, vel iuſtum condemnet, vel iuſti filias, quaſi congreſſus ille propter incontinentiam fuerit. Quomodo igitur pro filiabus reſpondet? Dixit, inquit, maior natu ad iuniorem: Pater noſter eſt ſenex, & nullus eſt ſuper terram, qui ingrediatur ad nos, iuxta morem vniuerſæ terræ. Vide ſcopum diligenter, & omni eas liberabis crimine. Putauerunt generalem totius orbis factũ interitum, nullúmque amplius ſuperſtitem: deinde & patris viderunt ſenectutem. Vt igitur, inquit, non aboleatur genus, & pereat nomen noſtrum. Hæc enim erat priſcorum maxima cura, quomodo genus ſuum filiorũ ſucceſſione dilatarent: proinde dicit, Ne & noſtri generis tota fiat abolitio, præſertim iam ſenio patre confecto: & nullus inueniatur vir qui nobis iungatur, vt poſſimus extendere & relinquere ſeminis noſtri propagationem. Veni, inquit, vt ne hoc fiat, potemus patrem noſtrum vino. Quaſi dicere vult, quia nunquam ferret vel auribus hoc pater, vino decipiamus eum. *Potauerunt autem patrem ſuum vino nocte iſta, & ingreſſa eſt ſenior, & dormiit*

*dormiuit cum patre ſuo: & neſciuit quãdo illa accubuerit, vel A iit, & vſque in hodiernum diem, quoties voluerimus
ſurrexerit.* Vidiſti quomodo diuina ſcriptura & pro iuſto rationem dederit ſemel atque iterum? & prius quidem, quòd filię vino ei impoſuerint, declarauit: & quòd non aliter potuerint perſuadere patri, quàm ſic faciendo: Nunc autem opinor & ſuperna diſpenſatione eſſe factum, ita fuiſſe eum aggrauatum vino, vt omnino ignoraret, ne ſcilicet fieret criminum reus. Ea enim peccata nos condemnant, quæ ſcientes & voluntariè facimus. Vide quomodo teſtimonium præbet iuſto, quòd omnino factum neſcierit. Verum iterum quæſtio ſurgit de ebrietate. Oportet enim omnia inueſtigare, vt nulla rudibus & impudentibus calumniandi relinquatur occaſio. Quid igitur & de hac dicemus? Non ex ebrietate vel incontinentia hæc facta ſunt, ſed triſtitia. Nullus igitur audeat aut iuſtum, aut iuſti filias condemnare. Quomodo enim non eſſet extremæ dementiæ & deſipientiæ, vt eos quos diuina ſcriptura ab omni liberat crimine, imò pro quibus tantam apologiam componit, nos B
innumeris peccatis pleni condemnemus, & non audiamus Paulum dicentem: Deus qui iuſtificat, quis eſt qui condemnat? Et vt diſcas, quòd hoc non in vanum & ſimpliciter factum ſit, ſed triſtitiæ nimietas accedente vino nullum ei reliquerit ſenſum, audi quid dicat: *Et factum eſt die ſequenti, dixítque maior natu ad iuniorem: Ecce dormiui heri cum patre noſtro: potabimus eum vino & nocte iſta, & ingreſſa dormi cum eo, & excitemus ex patre noſtro ſemen.* Vides quomodo recta ſententia hoc faciebant? Nam, quia potui, inquit, ego quod quærebam implere, neceſſarium eſt, & te idem facere: fortè enim votorum noſtrorum compotes erimus, & non in æternum genus noſtrum peribit. *Potauerunt autem & nocte illa patrem ſuũ vino, & ingreſſa eſt iunior, & dormiuit cum patre ſuo. Et ignorauit ille quando ipſa vel accubuerit, vel ſurrexerit.* Conſidera dilecte quòd totum factum fuerit diuina diſpenſatione, ſicut & protoplaſto euenit. Nam ſicut illic ex dormientis latere portio ſumpta eſt, eo non ſentiente: C
ſed qui finxerat latus illud, inde vxorem Adę produxit: ita ſimili modo & nunc. Nam cum coſtæ ablatio, exceſſu mentis à Deo immiſſo, absque illius ſenſu fuit: multò magis & quod nunc eſt factum. Nam id quod dixit illic diuina ſcriptura, quòd immiſit ecſtaſim in Adam, & dormiuit: hoc & hîc ſignificauit, dicendo,
Geneſ.1. Neſciuit quando vel accubuerit, vel ſurrexerit. *Et concepĕrũt*, inquit, *de patre ſuo. Et peperit maior natu filium, et vocauit nomen eius Moab: dicens, Ex patre meo. Hic pater eſt Moabitarum. Peperit autem & iunior filium, & vocauit nomen eius Amman: dicens, Filius generis mei. Hic eſt pater Ammanitarum.* Vides quòd non fuerit incontinentię opus? Nomina enim ſtatim natis indiderunt, quibus factum ſignificabant, & in filiorum nominibus quaſi in columna quadam memoriam facti inſcribebant: & iam tum præſignantes quòd gentes ex eis futuræ eſſent, & in multitudinem ſe propagaturum natorum genus. Nam ille quidem, inquit, pater erit Moabitarum, iſte autem D
Ammanitarum. Verùm tunc quidem, quoniam origo & initia erant, & per generis ſucceſſionem memoriam ſuam volebant conſeruare: tantum eius rei ſtudium fuit iuſti filiabus. Nunc autem quia per gratiam Dei religio maiora ſumpſit incrementa, & iuxta beatũ Paulũ, præ-
1.Cor.7. teriit figura mũdi huius, opera bona agendo, memoriã noſtri relinquamus: vt quum hinc migrauerimus, vitæ noſtræ diligens & accurata conuerſatio ſit monimentum & doctrina omnibus qui in nos ſpectant. Nam qui virtute prædi ti ſunt, & caſtam vitam ducunt: non ſolum quum in hac vita ſunt, ſed & poſt vitæ exitum, plurimum prodeſſe poterunt his qui in ſe reſpexerint. Et vt diſcas, vide obſecro quantus annorum numerus tranſ-

aliquos in æmulationem continẽtiæ prouocare, Ioſephi in medium afferimus: ſpecioſum, formoſum, adoleſcentem, in ipſo ætatis flore tãtam caſtitatis conſtantiã præ ſe ferentem: & ſic ad imitationem iuſti huius auditores prouocare ſtudemus. Quis enim non admiraretur beatum illum, qui in ſeruitute exiſtens, & in ipſo flore ætatis, quando maximè fornax concupiſcentiarum accenditur, quum videret dominam ſuam ſe inuadentem, & inſanientem in ſe, tantam oſtendit fortitudinem, & ita ad caſtitatis agones ſe exercuit, vt ab intemperata illa muliere nudus quidem veſtibus profugeret, caſtitatis autem indumentum ſeruaret. Licebátque videre rem nouam & admirabilem. Agnum in lupi, imò leænæ vngues incidiſſe, & ſaluari potuiſſe. Et ſicut columba aquilæ damnum effugit, ita & iuſtus ab illius manibus euaſit. Non ſic tam admirabile mihi vide- Dan.3.
tur eſſe, tres pueros illos in medio Babyloniæ fornacis ignem viciſſe, illæſis eorum corporibus: vt mirabile & rarum eſt, quòd iuſtus iſte, qui in fornacem hanc Babylonica multo grauiorem, in incontinentiam inquam Ægyptiæ incidit, & intactus permanſit, puróque caſtitatis indumento ſeruato, exiit. Et ne mireris dilecte: quia enim quod ſuum erat attulit, habuit ſupernam gratiam comitem, quæ incendium illud reſtingueret, & in media fornace rorem ſpiritus daret. Vidiſti quomodo virtute prædi ti, & quum hîc adhuc ſunt ac præſentes, & poſt migrationẽ ex hac vita magnæ vtilitatis authores nobis ſunt? Atq; ob eam cauſam & iuſtum illum in medium adduximus: hunc omnes imitemur, & concupiſcẽtias noſtras vincamus, ſcientésque quòd non eſt nobis pugna aduerſus ſanguinem & carnem: ſed aduerſus principatus & poteſtates, aduerſus mundi rectores tenebrarum huius ſeculi, ſic noſipſos armemus, cogitantes quòd corpore circumdati, aduerſus incorporeas virtutes certare cogimur. Muniamur armis
C ſpiritus. Propter hoc enim miſericors domin⁹, quia carne veſtiti ſum⁹, & eſt nobis aduerſus inuiſibiles virtutes certamen, inuiſibilia nobis præparauit arma, vt auxilio armorum naturæ aduerſarios expugnemus. Bene igitur fidentes armis, quod à nobis eſt afferamus, & poterimus hac ſpirituali armatura muniti, ipſam diaboli faciẽ ferire. Neque enim ferre poterit fulmen quod inde egreditur, ſed etſi conetur ſtare ex aduerſo, excæcabitur. Vbi enim continẽtia & honeſtas, aliarúmque virtutum concurſus: illuc & larga ſpiritus gratia aduolat: quapropter & Paulus dicebat, Pacẽ ſectemini cum omni- Hebr.12.
bus, & ſanctificationem. Purificemus igitur, obſecro, conſcientias noſtras, & extergamus mentem: vt omni mala cogitatione liberati, ſpiritus gratiam nobis conciliemus, ſuperemúsque diaboli machinationes, vnde mereamur ineffabilibus illis frui, gratia & miſericordia domini noſtri Ieſu Chriſti, cui cum patre, & ſancto Spiritu ſit gloria, nunc, & ſemper, & in ſecula ſeculorum. Amen.

Et mouit illinc Abraham in terram verſus Africum, & habitauit inter Cades & inter Sur, & peregrinus fuit in Geraris.

HOMILIA XLV.

QVONIAM frequentes vos in auditorio magna cum voluptate doctrinam noſtram ſuſcipere video, gaudeo, & indiẽs maiori alacritate pauperem hanc noſtram & tenuem menſam proponere ſtudeo. Veſtra enim ciborum immodica appetentia, menſæ noſtræ vi-

obtegit. litatem†honestat,] paruáque facit vt magna appareant: A suam mentem ostendens, nullis obstaculis fiebat negligentior.

id quod & in sensibilibus eduliis videre licet. Nam sicut cum magna sumptuosáque fercula apponuntur, præcedens conuiuarum satietas facit vt aliquid decedat splendori appositorum: & magna nônunquam nullius videantur momenti, eò quòd conuiuæ absque edendi auiditate aduenerunt. Contrà, qui susceperunt famelicos & esurientes, licet illis tenuem proponant mensam, splendida tamen apparebit conuiuis, promptè apposita auidè comedentibus. Sic eodem modo & nos bene fisi spirituali vestro appetitu, non grauamur pauperem & vilem hanc mensam vestræ charitati continuè apponere. Hoc & sapiens quidam dicebat: Melius est conuiuium olerum cum charitate, quàm bos de præsepio

Prou.15. cum odio. Quo docet, charitatem aliter videre apposita, illiúsque oculis vilia apparere sumptuosa, & parua magna. Quid igitur beatius nobis qui apud tot auditores, támque feruenti & sollicita charitate præditos disserimus? Nihil enim tantopere dicenti necessarium est, B vt auditoris beneuolentia. Quandoquidem cùm videt auditores feruere desiderio, firmatur & ipse: & sæpe robur, vt ita dicam, accipit, sciens quòd quantò sumptuosiorem mensam spiritualem proponit, tantò & abundantiæ suæ magis accedit. Secus enim se habent sensibilia, quàm spiritualia. Illic enim mensæ largitas sumptum facit, & conuiuium exhibentis imminuit substantiam: hîc autem omnino aliter. quãtò plures enim sunt participes, tantò plus substantiæ illius accrescit. Neque enim nostra dicimus, sed ea quæ in vestram vtilitatem Dei gratia per suam misericordiam suppeditat. Agè igitur, quia tanta adestis alacritate & frequentia, iterum iam lecta indagabimus, faciemúsque vt & quod hîc est lucrum, percipiamus. Nam quia iuxta magnam exhor-

Ioan.5. tationem Christi, dicentis, Scrutamini scripturas, thesaurus magnus in scripturis est reconditus, & in profunditate latens: idcirco scrutatione opus, vt cùm didicerimus virtutem quæ in profundo latet, multam in- C de vtilitatem accipere queamus. Etenim propterea iustorum omnium virtutes, Spiritus sancti gratia & dispensatione scripturis sunt traditæ, vt nos continuam habentes doctrinam, ad æmulationem & imitationem iustorum vitam nostram instituamus. Audiamus igitur diuinam scripturam quid & hodie nobis de patriarcha

Cap.20. narrare vult. *Et mouit*, inquit, *illinc Abraham in terram versus Africum, & habitauit inter Cades & inter Sur, & peregrinus fuit in Geraris.* Et mouit, inquit, illinc. Vnde mouit? à loco vbi tabernaculum fixerat; vbi & vniuersi conditorem cum angelis suscipere ei concessum erat. Illinc, inquit, vt mouit & profectus est, peregrinus fuit in Geraris. Vide iustorum conuersationem, quàm contracta illis fuerit & minimè superuacua supellex: quomodo facilè transmigrabant, vitámque suam instituebant sicut peregrini & aduenæ: & nunc hîc, nunc istic tabernacula erigebãt, quasi in peregrinatione agentes: non sicut nos facimus, habitantes in aliena terra quasi D in patria, & domus extruimus splendidas, & vestibula, & deambulacra, & villas possidemus, & balnea facimus, aliaque plurima. Sed vide quomodo iustus substantiam suam in vernaculis tantum & pecoribus possidens, & nunquam in eodem loco stans: & aliquando quidem in Bethel figit tabernacula, interim autem apud quercum Mambre. Interdum in Ægyptum descẽdit, nũc autem in Geraris tabernaculum figit, & omnia facilè sustinet, & gratitudinem erga suum dominum per omnia manifestè declarat: & post tantas promissiones quæ ei à Deo factæ erant, videns se in tantis versari difficultatibus, & in diuersas ac multiiugas tentationes incidere, quasi adamas immotus persistit: piámque

Vide enim & nunc dilecte, qualis tentatio eum in Geraris inuadit, & admirare fortitudinem & virtutem iusti, quomodo quod omnibus intolerabile, & quod neque auribus suscipere quis vellet, hoc ipse sustinuit: non ægrè ferens, neque exigens à domino†vt vlcisceretur ea] quæ fiebant, sicut pleriq; homines faciunt, híque innumeris peccatorum sarcinis pressi. rationem eorum. Nam cùm in difficultates quasdam inciderint, statim obmurmurant, & curiosius inquirunt, & dicunt: Quare hoc & hoc euenit? & quare hoc permissum est? At iustus ille non sic: vnde & amplior ei superna gratia concessa est. Hoc enim verè grati serui fuerit, vt nunquam obmurmuret, & curiosior sit in his quæ à domino fiunt, sed in silentio & gratitudine suscipiat omnia. Et animaduerte, quomodo etiam per illas ipsas quæ sequuntur tentationes, iusti virtus magis emicuit, Deo clarum illum semper ostẽdente. Nam sicut quando in Ægyptum descẽdit, vt ignotus & peregrinus, & nulli agnitus, subito magno cum honore inde rediit: ita & nunc, cùm peregrinus esset in Geraris, in ipsis quidem initiis quod suum erat fecit: postea verò tanto Dei subsidio munitus est, vt & rex & omnes qui in ea regione habitabant, omni studio ministrare iusto studerent. *Dixit autem*, inquit, *Abraham de Sarra vxore sua, soror mea est. Timuit enim dicere, vxor mea est: ne fortè occiderent eum viri ciuitatis propter illam.* Vide quomodo à violentissimis affectionibus anima iusti impugnetur, & timor eum incessat. Et quamuis prior timor, ne mulierem amittat, grauis fuerit: timor tamen mortis illum expulit. Vt enim hũc effugeret, sustinuit suis oculis videre vt socia vitæ suæ in regis manus incideret. Quàm sit autem hoc toleratu difficile, sciunt qui vxores habent. Vnde & sapiens quidam dicebat: Plenus zelo furor viri eius, nõ parcet in die iudicij, nullo precio mutabit inimicitias. Verum graue hoc, & omnib⁹ intolerabile, vide quomodo propter mortis metum ille tulit. Hoc sanè & in corporalibus affectionibus contingere solet: si quando duo morbi simul infestant corpus nostrum, vnius incrementum tegit aliud, & totos nos ille grauior dolor sibi vindicat, ita vt minorem dolorem non sentiamus. Eodem modo iustus quoque ille nunc videns vrgere dolorem mortis, omnia acerba toleranda censebat. Cæterum hæc audiens dilecte, ne cõdemnes iustum ob pusillanimitatem, quòd mortem timuerit: sed potius admirare conditorem vniuersi, qui tantæ erga nos est misericordiæ, quòd mortem iustis illis & sanctis tunc terribilem, eandem nunc ita contemptibilem fecerit Christus, vt quam formidabant illi virtute clari, & tanta erga Deum fiducia freti, nunc derideant & iuuenes, & teneræ virgines. Nihil enim mors est vltrà quàm somnus & peregrinatio, & transmigratio à deterioribus ad meliora. Mors enim domini immortalitatem nobis donauit, & vt descendit in infernum, eripuit, dissoluit eius neruos, & robur destruxit: & quod antea terribile erat & implacabile, hoc nunc contemptibile fecit, adeò vt & multi exiliant & festinent cùm hinc est migrandum. Proinde & Paulus clamat, dicens: Dissolui cupio, & cum Christo esse multò melius. Philip.1. Verum hæc quidem nunc post Christi aduentum, postquã confractæ sunt portæ inferni æreæ, postquam sol iustitiæ vbique terrarum affulsit. Tunc autem terribilem adhuc habebat faciem, concutiebátque iustorum illorum virorũ mentem: ideo & omnia alia ferebant leuiter, etiam quæ intolerabilia esse videbantur. Hinc est quòd & iustus ille, timens eorum qui in Geraris habitabant, insidias, domicilium ibi habuerit: non vt vxorem, sed vt sororem secum habens. Et sicut cùm in Ægyptum cum descendere permisit Deus, volens & rudes illos &

& insensatos discere iusti virtutem: ita & hîc differt do- A minus, vt iusti patientia in omnibus eluceat, fiátq; Dei in ipsum benignitas manifesta omnibus. *Misit autem Abimelech rex Gerarorum, vt acciperent Sarram.* Cogita hîc quæso tempestatem cogitationum quam tulit iustus, videns vxorem suam abduci, & se nihil posse iuuare eam. Silenter enim ferebat omnia, sciens quòd se non esset despecturus dominus, sed acceleratum adhibiturus subsidium. Admirabilis quoq; & Saræ charitas est, quæ periculo mortis iustum eripere voluit. Poterat enim ipsa detegendo factum, contumeliam effugere: sed pertulit omnia fortiter, vt viro salutem pararet. Et imple-

Genes.2. tum est illud dictum, Erunt duo in carnem vnam. Tanquam enim vna essent caro, ita mutuæ salutis curam vicissim agebant, & tantam declarabant concordiam, quasi vnum essent corpus, & vna anima. Audiant hæc viri, audiant & mulieres: & istæ quidem vt eandem erga suos viros charitatem declarent, & nihil aliud illorum præferant saluti: viri autem erga vxores habeant B beneuolentiam, & quasi vnam animam & vnum corpus possiderent, omnia faciant. Hoc enim verum est coniugium, quando tanta inter eos est concordia, quãdo vinculo charitatis ita sunt concatenati. Sicut enim corpus nunquam à semetipso diffidet, neque anima aduersus seipsam: ita virum & mulierem non conuenit diffidere. Tunc enim bona infinita sibi coaceruare poterunt. Vbi enim concordia, ibi bonorum cõfluxus, ibi pax, ibi charitas, ibi spiritualis lætitia: nullum bellum, nulla rixa: nusquam inimicitiæ & contentio: sed hæc omnia è medio tolluntur per concordiam, bonorum omnium radicem, quæ omnia illa simul abolet. *Misit autem Abimelech rex Gerarorum, & accepit Sarram. Et intrauit Deus ad Abimelech in somno noctu, & dixit: Ecce tu morieris propter vxorem quam abstulisti: ista autem cohabitatrix fuit viro.* Vide Dei misericordiam: quomodo, quia vidit iustum propter metũ mortis, Sarræ ablationem fortiter ferre, & regem eam vt sororem iusti abdu- C cere: suam postea declarat prouidentiam, iustum quoque illustriorem reddit, & Sarram ab iniuria, regem verò à peccato liberat. Et intrauit, inquit, Deus ad Abimelech in somno noctu. Per ipsum, inquit, somni tempus, eripere eum volens ab iniquitate, dedit menti eius scientiam, & occulta manifestauit, multúmque metum auxit interminando mortem. Dicit enim, Morieris, propter mulierem quam abstulisti: ista autem cohabitatrix fuit viro. *Abimelech autem non tetigerat illam.* Hæc autem omnia facta sunt, vt Dei promissio facta patriarchæ impleretur. Enimuerò quia paulò antea ipsi promiserat, Isaac esse nascendum, & propè aderat tempus: vt ne officeret promissioni Dei, tantum timorem in Abimelech immisit, vt perculsus animo Sarram attingere non auderet. Propter hoc enim adiecit diuina scriptura, Abimelech non tetigerat illam. sed & de facinore se defendit, ac dicit: *Domine, gentem iustam & ignorantem perdes?* Nunquid sciens, inquit, mulierem eius esse, hoc feci? nunquid iniuria peregrinum afficere volens? nunquid vt vxorem eius auferens? vt sororem eam accepturus eram, ratus hoc nomine & hunc, & illam honorari. Gentem igitur iustam & ignorãtem perdes? méne iusti officio functum perdes? Deinde manifestans quod dicebat, inquit, *Et ipse mihi dixit, Soror mea est: & ipsa mihi dixit, Frater meus est.* Vide quomodo habuerint cõcordiam & cõspirationem. Et ipse, inquit, hoc mihi dixit, & ipsa adstipulata est dictis eius. *In corde puro, & in iustitia manuũ feci hoc.* Non vt iniquum facturus, inquit, sed vt legitimum & licitum irreprehensibiléque hoc feci. Quid igitur misericors Deus? *Dixit autem ei Deus in somno.* Vide quomodo se attemperat o-

A mnium dominus, suam bonitatem per omnia declarans. *Et ego scio quòd corde puro hoc feceris.* Scio, inquit, quòd ipsi hanc fabulam commenti sint, & quòd deceptus eorum dictis hoc feceris: *ob hoc, vt ne propter deceptionem hanc pecces, * cohibui ne tu peccares in me.* Magna ἐφεισάμην, peperci, custodiui, cohibui. verbi est attemperatio, maxima domini est misericordia. In me, inquit, rediturum est peccatum. Nam sicut in hominibus quando quis aliquem in multo honore apud dominum suum iniuria quadam afficit, sibi iniuriam factam putat dominus: & dicit, Mihi iniuriam fecisti per ea quibus à te seruus iniuria est affectus: ea enim quæ in illum committuntur, in me transeunt. Eodem modo & bonus dominus, Cohibui te, inquit, vt ne peccares in me. Mei, inquit, famuli sunt, & adeò mihi commendati, vt mihi fieri existimem quæcunque illis fiunt, siue bona sint, siue non bona: *Propterea non dimisi te, vt tangeres eam.* Quoniam magnam eorum curam gero, sciens quòd per ignorantiam hanc eis contume- B liam facturus eras, cohibui te, vt ne peccares in me. Ne simpliciter, vt quempiam vulgarium, attende hunc virum: sed disce quòd est ex his quorum ego maximam curam gero, & qui peculiariter mei sunt. *Redde igitur vxorem viro, quia propheta est, & orabit pro te, & viues.* Vide quomodo virtutem iusti detegit, prophetam ipsum vocat, quasi præparans regem vt†precatorem eum faciat pro se.] supplicem se ei præbeat. Orabit enim pro te, & viues. Ille etenim, inquit, veritus ne occideretur à te, hanc comœdiam instruxit, & quasi cooperatus est in contumeliam Sarræ: scias autem, quòd illius preces vitam tibi præbebunt. Deinde vt ne concupiscentia flagrans, & pulchritudine Sarræ victus, minus faciat mandatum: immittit ei timorẽ & maiorẽ pœnã minatur se inducturũ. *Quòd si nõ dederis,* inquit, *scias quòd morieris, tu, & omnia tua.* Non solùm tu inobediẽtiæ pœnã lues, sed & omnia tua propter te mors perdet. Ob hoc autem per tempus noctis hæc omnia Deus ei loquitur, vt in quiete accepta ad- C monitione, magno timore imperata faciat. *Statim enim,* inquit, †*orto diluculo*] *Abimelech vocauit pueros suos, & locutus est omnia verba hæc in aures eorum.* mane surgens. Vide quomodo rex fit præco virtutis iusti, & eum omnibus manifestum facit. Narrauit omnia sibi à Deo manifestata, vt omnes sciant & Dei erga illum benignitatem, & quantum sit Deo curæ illius propter eius mores & virtutem. *Timuerunt autem omnes homines valde.* Vidisti quomodo non frustra & absque causa toties transmigrat iustus? Nam si in tabernaculo suo primo mansisset, vnde potuissent Geraritæ scire quantam iustus apud Deum haberet fiduciam? Timuerunt autem omnes homines valde. Magnus in eos timor immissus, de rerum summa faciebat anxios. Postea sequitur: *Vocauit Abimelech Abrahamum.* Considera in quanta gloria iustus postea apud regem agit, qui paulò antea ab omnibus habebatur contemptibilis, quasi erro & peregrinus. Igitur cum omnes conuenissent, vocatur statim patriarcha, qui nihil ho- D rũ sciebat, & discebat postea à rege ipso quæ propter se à Deo illi facta erant. *Dixit enim ei: Quare hoc fecisti nobis? quid peccauimus in te, quòd induxisti super me & super regnum meum peccatum magnum? Rem quàm nullus faceret, fecisti nobis. Quid videns fecisti hoc?* Quare in tantum, inquit, voluisti me incidere peccatum? Quid cogitasti quòd hoc fecisti? Vide quomodo per verba sua indicat minas, quæ à Deo sibi sunt factæ. Quoniam enim dixerat ei, Quòd si non reddideris, morieris tu, & omnia tua: hoc ipsum interpretatur Abimelech, & dicit, Quid peccaui in te, quòd induxisti super me & super regnum meum peccatum magnum? Non satis erat, si ego punirer? omne regnum meum simul perdendum est ex deceptione quam fecisti. Quid vidisti in nobis vt hoc fa-

ceres? Considera hîc dilecte iusti prudentiam, quomodo satisfactionis loco, in agnitionem Dei illos introducit. *Dixi enim*, inquit, *Num forte non est timor Dei in loco isto, méque occident propter vxorem.* Quasi diceret, Valde mecum anxius fui, ne fortè, eò quòd adhuc erroribus tenemini, nulla vobis iustitiæ cura sit: propter hoc simulaui, vobis parcens: vt ne, si intelligeretis eam vxorem meam fuisse, capti eius amore, occidere me tentaretis. Vide quomodo per pauca illa verba docet, quòd oportet eum qui Deum in mente habet, nihil iniquum agere, sed timere iudicem illum qui falli nequit: & ob pœnam quæ alibi infligetur, omnis iustitiæ facere rationem. Postea volens pro se defensionem afferre. *Ne putetis*, inquit, *me etiam sic mentitum esse. Etenim soror mea est ex patre, sed non ex matre. Data autem mihi est in vxorem.* Quia eundem patrem vocat, quem & ego, ideo & sororem ipsam vocaui. Ne igitur condemnetis me. Nam etsi metus mortis in hanc me necessitatem coëgerit, & quòd timui ne fortè propter eam me occideretis, ipsam autem in vita conseruaretis: attamen neque sic est mendacium quod à me dictum. Vide quàm diligenter agit iustus, vt monstret quòd neque in hoc sit mentitus. Et vt omnia, inquit, diligenter à me sciatis, audite & consilium quod inter nos iniuimus. *Quando enim eduxit me dominus de domo patris mei.* Considera obsecro, hîc magnam iusti sapientiam, quomodo in serie narrationis docet eos, quòd à principio fuerit peculiariter addictus Deo: & quòd Deus se à domo sua euocarit, & in eum locum duxerit: vt sciat rex, quòd ex eorum numero sit Abraham qui magnam in Deo habent fiduciam. *Quando enim*, inquit, *euocauit me Deus ex domo patris mei, dicebam ei: Hanc iustitiam facies in me, in omni loco in quem venerimus, dic: Frater meus est.* Quia enim superius dixerat: Dixi enim, fortassis non est timor Dei in loco isto. Et videbatur eos nimium carpere, volens mitigare asperitatem verbi, hic dicit, Ne putetis me hoc solum vestri gratia fecisse. Statim enim quando eduxit me dominus de domo patris mei, dicebam ad eam, Hanc iustitiam facies mihi in omni loco, in quem venturi sumus. De omnibus, inquit, qui terram hanc inhabitant, mandatum ei dedi: & docuit quod etiam sic extra mendacium sit simulatio. Mortis enim timor ad hoc nos cõpulit. Hæc vt dixit iustus, & iram eorum demulsit, suámque detexit virtutem, & sufficientem religionis veræ cultũ eis tradidit. Reueritus igitur rex magnam iusti mansuetudinem, magna liberalitate remunerat patriarcham. *Dicit enim: Accepit Abimelech mille didrachmas, & oues, & vitulos, & seruos, & ancillas, & reddidit illi Saram vxorem suam.* Vidisti dilecte, omnipotentem & variam Dei sapientiam? Qui in mortis periculo constitutus erat, & omnia faciebat vt mortem posset effugere: non solùm mortem effugit, sed & magnam obtinuit fiduciam, & repente gloriosus factus est. In hunc enim modum agere solet Deus: non solùm à tristibus liberat eos qui fortiter se gerunt in periculis, in quæ incidunt: sed & tantam in aduersis præbet lætitiã, vt in eorum obliuionem omnino veniant, & in multa sint bonorum affluentia. Et vide insuper regis erga iustum illum officium. Non solum enim tantis muneribus illum honorat, sed etiam potestatem ei dat, vt in terra sua habitet. *Ecce enim*, inquit, *terra mea coram te est, vbicunque tibi placuerit habita.* Nam quia didicit quòd propter illum, & propter illius preces vita sibi data sit, ideo ita in vagum, erronem, & antea nulli cognitum, quasi in benefactorem & tutorem aliquem officiosus fuit. Sarræ autem, inquit, dixit: Ecce dedi mille didrachmas fratri tuo. Vide quomodo accepta à iusto doctrina, vt credidit eius dictis, etiam ipse fratrem huius illum vocat. *Ea quæ dedi*, inquit, *fratri tuo, tua erunt in honorem vultus tui, & omnia verè dic.* Quid est in honorem vultus tui, & omnia verè dic? Pro his quæ per ignorantiam attentaui, te quæ es vxor iusti, in domum meam introducendo: pro hoc solum quia contumeliæ tibi author fui, mille dedi didrachmas resarturus ea quæ à me in te sunt admissa. Verũ omnia alia verè dic. Quid significat omnia verè dic? Omnes, inquit, à te discant, quòd nihil factum est à me iniquum: quia intacta exiuisti de domo mea. Doce, inquit, virum tuum, quòd innocens sum à peccato: discat à te, quòd nihil à me factum sit. Quare hæc dicit? Vt cùm iustus ab ea didicerit, multísque fuerit rationibus edoctus, pro eo preces domino offerat. Nam postquam ille dixit, Omnia verè dic: hoc est, doce virum tuum ea quæ facta sunt: statim subdidit scriptura: *Et orauit Abraham Deum. Et sanauit Deus Abimelech, & vxorem eius, & ancillas eius, & pepererunt. Quia concludens conclusit extrinsecus omnem vuluam in domo Abimelech propter Sarram vxorẽ Abrahæ.* Vide quomodo dominus volens iustum per omnia reddere illustriorem, precibus patriarchæ salutem regis & omnium quæ in domo illius donat. Orauit enim, inquit, Abraham ad Deum, & curauit Deus Abimelech, & vxorem eius, & ancillas eius, & pepererunt: quia concludens concluserat dominus omnem vuluam in domo Abimelech. Propterea quamuis alienus esset à peccato rex, plagam hanc induxit dominus, vt precibus iusti annuẽs eam soluat, & iustum clariorem & illustriorem efficiat. Nam semper omnia ita facit & tractat, & singula dispensat, vt qui sibi seruiunt quasi luminaria reluceant, & eorum virtutem vbique manifestam faciat. Et vide obsecro, postquam iustum ita liberauit à molestiis quomodo iterum summa bonorum iusto traditur: nempe quòd nunc eueniunt quæ olim à Deo promissa sunt. *Et dominus*, inquit, *visitauit Sarram, sicut dixit, & fecit Sarræ sicut locutus est: & vt concepit, peperit Sarra Abrahæ filium in senectute, in tempore sicut locutus est ei dominus.* Quid est, sicut locutus est? Quemadmodum, inquit, promisit, quando hospitio exceptus est cum angelis apud quercum Mambre. Nam quid dixit; Quia in tempore hoc veniam, & erit Sarræ filius: hoc nunc opere impletum est. Et quæ natura denegabat, ea videbant euenisse: non iuxta humanum & solitum morem, sed per diuinam gratiam. *Et vocauit nomen filij sui, quem peperit ipsi Sarra, Isaac.* Nõ absq; causa assignauit, quem peperit ipsi Sarra. Non enim dixit simpliciter, vocauit nomen filij sui: sed adiecit, quem peperit ipsi Sarra, infœcunda illa, & vetula. *Et circumcidit eum*, inquit, *die octauo, sicut præceperat dominus.* Sic enim præceptum acceperat, vt die octauo circumciderẽtur qui posthac nascerẽtur. Porrò vt vlterius discamus ineffabilem potentiam Dei, quòd quæ apud homines impossibilia sunt, apud eum sint possibilia: idcirco nobis tempus assignauit iterum diuina scriptura, & post partum docet nos: Abraham erat annorum centum, quando natus est ei Isaac filius suus. *Dixit autem Sarra: Risum fecit mihi dominus: nam qui audiet, gaudebit mecum.* Quid est, Risum fecit mihi dominus? lætitiæ occasio mihi partus est. Et quid mirum, si mihi gaudium? omnes etiam qui audient habebo congratulantes: non quia peperi, sed quia sic peperi. Tam admirabilis rarúsque partus omnes in admirationem adducet, & maiorem omnibus voluptatem afferet, cùm sciuerint quòd ego, quæ nihil à mortuis differebam quantum ad generationem, subitò mater facta sim, & è vulua exiccata puellum peperi, & lactare possum, & fontes lactis emittere, quæ nullam spem pariendi habebam. *Et dixit: Quis annunciabit Abrahæ, quòd lactat puerum Sarra?* Nam propter hoc & lactis

ctis fontes concessi sunt, vt partum magis credibilem faciant: & ne quis suppositititium esse putet puerum. Fõtes enim lactis omnibus prædicabãt præter humanã expectationem hoc euenisse. Quis annunciabit, quòd lactat puerum Sarra? quòd peperi filiũ in senectute mea: quòd ego, quæ senui, parere potui, & in hac ætate filium alere possum? *Et creuit*, inquit, *puer, & ablactatus est. Et fecit Abraham conuiuium magnum die quo ablactatus est filius suus.* Vidisti Dei ineffabilem sapientiam, quomodo patientiam iusti modis omnibus probauit? quando ipse & omnes qui ipsum videbant, humanæ naturæ vires spectantes, nihil polliceri audebant, tunc ipsa promissio completa est. Igitur dilecti, & nos eandem, quam iustus ille patientiam habeamus, & nunquam desides simus: sed spe bona recreemur, scientes quòd neque rerum difficultas, neque aliud quid humanum obstaculum nobis esse poterit, si quando gratia Dei suam declarare voluerit liberalitatẽ. Quoties enim ille annuit, omnia sibi cedunt & obtemperant, & difficilia facilia sunt, & impossibilia possibilia: tantum firmam in ipso fidem conseruemus, & ad magnitudinem potentiæ suæ spectantes humanis omnibus superiores fiamus. Nam qui futura bona & ineffabilia illa promittit his qui cum virtute vitam hîc peregerint, quãtò magis & ea quibus hîc opus est præbebit: & maximè si nos illa desiderantes præsentia despiciamus? Tunc enim eis maximè & vbertim fruemur, quando ea contempserimus. Proinde hæc scientes, illa desideremus bona quæ manent & immobilia sunt, & quæ finem nesciunt: vt & præsentem vitam citra tristitiam transmittamus, & illa assequi valeamus, gratia & misericordia domini nostri Iesu Christi, cui cum patre, & Spiritu sancto sit gloria, nunc, & semper, & in secula seculorum. Amen.

Et dixit: Quis annunciabit Abrahæ, quòd lactat puerum Sarra, quòd peperi filium in senectute mea?

HOMILIA XLVI.

AGE & hodie dilecti, heri dictorum seriem repetentes, conuiuium hoc spirituale instruamus: vt iterum, sicut heri, discamus & boni Dei ineffabilem benignitatem, qua nostra curat, nobis se attemperans, & magnam patriarchæ obedientiam atque gratitudinem. Vidistis quomodo natiuitas Isaac Sarram exhilarauit? *Dixit enim*, inquit, *Risum fecit mihi Deus. Nam qui audierit, gaudebit mecum.* Omnes, dicit, auditores participes gaudij mei faciam. Magnum enim donum mihi à Deo concessum est, & quod humanam transcendit infirmitatem. Quis enim, inquit, non obstupescat, videns me lacte meo enutricantem puerum in extrema senectute, quæ hucusque non peperi? Et quasi admirans & attonita de facto, subdidit, *Quis annunciabit Abrahæ, quòd lactat puerum Sarra, quòd peperi filium in senectute mea?* Quoniã, inquit, super naturam est hoc factum, propterea quis annunciabit? ac si diceret, quis mente concipiet? quæ mens comprehendere poterit? quæ ratio sufficit vt inueniat facti huius cuidentiam? Non sic admirabile fuit, quòd ex petra in deserto scaturierint fontes aquarum, quando illam Moses virga percussit: sicut de vulua iam emortua puerum nasci, & lactis fontes scaturire. Nam vt omnibus partus manifestus esset, & omnes tam eos qui tunc aderant, quàm qui postea audierint, ad fidem miraculi introduceret, idcirco ipsa puerum alit, & lacte suo vult enutricari, & inquit, Quis annunciabit Abrahæ, quòd lactet puerum Sarra? Hoc nouum & admirabile, & præter expectationem mihi concessum, quòd peperi filiũm in senectute mea. Quid hoc est, peperi filium in senectute mea? quia præter sterilitatem sufficiebat senectæ tempus, ne mihi prolem pollicerer. Veruntamen impedimenta hæc omnia è medio tulit dominus, & pueri partum & lactifluos fontes mihi cõcessit. Verùm videamus & sequentia. *Postquam impletum est & lactandi tempus, vidit*, inquit, *Sarra filium Agar Ægyptiæ, qui fuit Abrahæ, ludentem cum Isaac puero suo. Et dixit Abrahæ: Eiice ancillam hanc, & puerum eius. Nequaquã enim hæres erit filius ancillæ cum filio meo Isaac. Durum autem apparuit verbum hoc coram Abraham super filio suo.* Vide obsecro hîc dilecte Sarram iterum non ferentem Ismaëlis licentiam, neque patienter sustinere volentem ancillæ filium cum suo Isaac conuersantem. Sicut igitur prius superbum spiritum Agar humiliare volens, vehementi indignatione fugam inire eam fecit: ita & nunc volens ab initio reprimere Ismaëlis temeritatem, & non ferens vt videat puerum suum, à Deo sibi donatum, cum ancillæ Ægyptiacæ filio simul versari, dicit Abrahæ: Eiice ancillam, & filium eius. Non enim erit hæres filius ancillæ huius cum filio meo. Quoniam & se in extrema ætate esse videbat, & patriarcham quoque decrepitum, (Erant enim ambo, inquit, pleni dierum) suspicans si fortè repentè morerentur, illum, eò quòd ex patriarchæ concubitu natus esset, attentaturum vt se in hæreditatem intrudat, particépsque fiat & æqualis Isaac: idcirco dicit, Eiice ancillam hinc & filium eius. Discat, inquit, iam, quòd nihil commune habebit filius ancillæ, cum filio meo Isaac. Neque enim congruum vt filius Ægyptiæ & ancillæ, cum filio meo & dominæ simul versetur. Cęterùm Sarra non immeritò rem hanc egit, sed oppidò decenter, atque ita decẽter, vt & Deus collaudarit eius dicta. Patriarcha verò bene affectus erga Ismaëlem, molestè accipiebat quæ à Sarra dicebantur. Durum enim, inquit, apparuit verbum hoc coram Abraham de filio suo. Neque enim de Agar multum curabat, sed erga puerum ita afficiebatur, vtpote adhuc adolescentem. Sed considera, obsecro, hîc misericordis Dei miram ad nostram paruitatem humiliationem. Nam quia vidit & Sarram pati aliquid humanum, & ægrè ferrè parem filiorum honorem: idque meritò: Abraham autem non ferre æquo animo eiectionem Ismaëlis & ancillæ (nam licet non obluctaretur Sarræ ob singularem mansuetudinem, attamen durum ei videbatur: hoc est graue, molestum, & onerosum) tunc suam solitam seruans misericordiam, & concordiæ illorum copulam constringens, dicit ad Abraham: *Ne durum sit coram te verbum hoc, de puero & ancilla. Omnia quæcunque dixerit tibi Sarra, audi vocem eius.* Ne accipias, inquit, grauiter quod ab ea dictum est: sed omnia quæcunque dixerit tibi Sarra, audi vocem eius. Hæc omnia, inquit, quæ nunc tibi dixit de Ismaële & de Agar, accipe: & audi vocem eius. Ne velis, inquit, contristare eam, quæ tanto tempore tantum amorem erga te declarauit: quæ non solùm semel, sed & secundò, vt te à morte eriperet, seipsam pro tua salute exposuit, & author tuæ istius gloriæ fuit. Primum quidem te fecit cum tantis diuitiis ab Ægypto redire, postea verò iterum in causa fuit vt ita te veneraretur ac obseruaret Abimelech. Ne igitur diuersa ab his quæ locuta est consulas: enimuerò non aliter eueniet. In Isaac enim eius filio tuum semen vocabitur, & ipse erit tuus hæres. Filium autem illum ancillæ crescere faciam, & in gentem magnam faciam eum, quoniã semen tuum est. Fac igitur quæ illa tibi dixerit. Obedi voci eius. Cogita hîc, obsecro, quanta subitò concordia & pax in contubernium eorum concesserit, bonitate diuina vinculum eorum constringente. *Surrexit enim*, inquit, *mane, & accepit panes, & vtrem*

Exod. 17. Num. 20.

aquæ, & dedit Agar, & imposuit super humerum eius, & puerum misit cum ea. Vide obsecro hîc iterum religiosam iusti mentem: nam quando audiuit Sarram dicentem, Eiice ancillam & filium eius: durum ei videbatur, eò quòd bene afficiebatur erga Ismaëlem: verum vbi dominus præcepit, statim fecit quod imperatum est etiam genuini amoris oblitus, quasi diceret: Vbi quid præcipit dominus, facessant omnes affectiones: quia naturæ dominus est, qui præcipit. *Vt accepit igitur*, inquit, *ancilla panes, & vtrem aquæ, egressa est cum puero.* Verum (obsecro) vide iterum, propter gratiam quam habebat iustus apud Deum, quomodo hæc quoque superna cura digna habetur. Vt ergo abiit, vagabatur per solitudinẽ, & cùm aqua consumpta nullam vsquam inueniret consolationem, *Abiecit puerum*, inquit, *subter vnam abietem.* Disrumpebantur eius viscera, & dolebat multum ob immodicam erga puerum affectionem. *Sedit*, inquit, *aduersus eum, quasi ad iactum arcus. Dicebat enim: Non videbo mortem pueri mei. Et sedit è regione pueri. Clamans autem puer, flebat.* Cæterum miserator & misericors Deus, patris & matris erga nos curam sua transcendens pietate, *Exaudiuit vocem pueri de loco vbi erat.* Misertus est & pueri, & calamitatum Agar. Permisit tantum eam sentire quid sit solitudo, & statim suum concessit præsidium. *Et vocauit*, inquit, *angelus Dei Agar de cœlo, & dixit ei: Quid est Agar? Ne timeas: audiuit enim Deus vocem pueri de loco vbi est. Surge, accipe puerum, & apprehende manum eius: in gentem enim magnam faciam eum.* O misericordiam domini, non quia ancilla erat, despexit eam: sed quia patriarchę promiserat, & illius hoc semen erat, tantam quoque curam erga eam declarare dignatur. Dicit: Quid est Agar? Ne timeas: exaudiuit enim dominus vocem pueri. Surge & accipe illum, & apprehẽde manum eius. In gẽtem enim magnam faciam illum. Ne mœreas, inquit, eò quòd è domo eiecta sis. Tãtam enim curam ego pueri agam, vt & in gentem magnam fiat. *Et aperuit*, inquit, *oculos eius.* Nõ quia antea nõ viderit, sed quia nihil proderant ei aperti oculi ante supernã visitationem. Propterea cùm vellet suam prouidentiam declarare, inquit: Aperuit oculos eius: idest, indicauit ignoranti, & mentem eius excitauit, viámque ei ostendit, vt videret locum in quo fontes aquæ scaturiebant. *Et vidit*, inquit, *fontem aquæ viuentis, & iuit & impleuit vtrem, & potauit puerum.* In inuiis viam præbuit: & perplexæ menti, nullámque salutis spem habenti suam misericordiam exhibuit, simul eam consolans, & pueri curam agens. Sic quandocunque voluerit Deus, licet in solitudine simus, & in extremis afflictionibus, nullámque spem salutis habeamus, nullo alio opus habebimus, diuina gratia nobis omnia suppeditante. Nam si eius gratiam nacti fuerimus, nullus nobis præualebit, sed nos potentiores omnibus erimus. *Et erat Deus cum puero*, inquit, *& creuit, & habitauit in solitudine.* Sic quando amicum & beneuolum habemus Deum, etiamsi in deserto fuerimus, multò securiores viuemus, quàm ij qui in ciuitatibus versantur. Maxima enim securitas, & inexpugnabilis murus est gratia Dei. Et vt discas, quomodo qui in solitudinibus agit, securior sit, & potentior his qui in mediis ciuitatibus versantur, ingenti hominum præsidio freti: videamus quomodo Dauid de loco in locum transiens, & quasi erraticus vagans, ma-
1.Reg.18. & sequ. nu superna munitus fuerit. Saul autem cùm esset in mediis ciuitatibus, & tantum secum duceret exercitum, & satellites habens, & armigeros, quotidie timebat & tremebat inimicorum insidias. Et ille quidem qui solus erat, nullúmque alium secum habebat, non indigebat humano præsidio: hic verò coronatus, & purpura indutus illius auxilio indigebat, & regi opus erat pastoris opera: & diademate redimito, priuati adiumentum necessarium erat. Sed si vultis, aliquanto superiora de serie huius sermonis petamus, vt omni hac historia in medium producta, discamus nihil fortius esse munito superna gratia, & nihil infirmius eo qui hac priuatus est, etiãsi innumeris circumdetur exercitibus. Igitur Dauid ille cùm adhuc adolescens ob immaturam ætatem in paterna domo versaretur, quoniã tempus aliquando exposcebat vt clarior eius fieret virtus, admonitus à patre vt fratres suos inuiseret, missus est ad eos. Porrò cum ad illos venisset inuisendi gratia, vbi vidit instructam aciem cõtra alienigenam Goliath, & omnem populum iuxta Saulum formidine perculsum, regémque ipsum in summo constitutum periculo, tunc spectator volebat fieri, & abiit vt videret nouum & rarum spectaculum, quòd vnus homo aduersus tot millia se poneret. Verum fratres eius non ferentes fortitudinem spiritus, prouocati sunt in inuidiam, & dicunt ad eum: Non alia de causa venisti, quàm vt bellum videres? Non venisti nostri causa, vt nos inuiseres? At 1.Reg.17. tu vide huius prudentiam & mansuetudinem: nihil temerarium, neque asperum eis loquitur: sed reprimens eorum flammam, & demulcens inuidiam, inquit: Nunquid non verbum est? nunquid, inquit, vidistis me arma arripere? nunquid vidistis me adordinari cæteris in acie? Tantum videre volui, & interrogare vnde huic tãtum insaniæ. Quis enim est alienigena iste qui exprobrat exercitum Dei viuentis? Postea cùm audiret illius blasphemias & arrogantiam, & videret trepidationem eorum qui cum Saul erant, inquit: Quid erit viro, qui illius caput execuerit? & magnum animi robur his verbis ostẽdebat, omnes in admirationem adducens. Hæc vt cognouit Saul, mittit ad iuuenem, qui præter pastoritiam artem sciebat nihil: & vt vidit eius ætatem, vilipendit eum. Deinde cum didicisset ex eo, quomodo cum vrsis egisset qui greges suos inuaserant. Coactus enim fuit admirabilis ille vir hæc narrare, nolens hinc vanam gloriam aucupari, sed in necessitate constitutus, & vt illi animum adderet, & ne spectaret ad vilitatem eius quod apparebat, sed ad fidem quæ intrinsecus latebat, supernúmque auxilium quo adolescens inermis viris armatis, & pastor militibus fortior erat. Ergo vbi rex vidit mentis eius fiduciam, suis illum armis induere volebat, indutus autem ea ferre non potuit. Hoc autem factũ est, vt virtus Dei * apertè monstraretur: & non armis quæ fiebant mira, ascriberentur. Nam quoniam indutus illis grauabatur, & minus expeditus erat, deposuit arma, & accepta pera pastorali & silicibus, contra carneam illam turrim egressus est. Et vide iterum alienigenam ad vilitatem ætatis spectantem, & ob hoc vilipendentem iustum illum, & quasi contra puerum humilem exurgentem. Nam postquam vidit eum cum pastorali pera contra se contendentem, & lapides solùm afferentem, in hunc fermè modum ad eum dicebat: Putasti te adhuc apud oues esse, & canes quosdam persequi: & ita aduersum me, quasi contra canem instrumentis illis instructus, in pugnam venisti? statim experientia disces non tibi cum homine vulgari bellum esse. Et vsus magno verborũ fastu, tumultuabatur, armatarámque suam omnem mouebat, ac arma exerebat. Et ipse quidem armorum virtute fidens, pugnam iniuit: Dauid autem fide, supernóque præsidio munitus. Et prius verbis superbi elationem & supercilium decutiẽs, vt dixit ad eum: Tu venis ad me in armis & lancea, & tua virtute victurum te putans: ego autem in nomine domini Dei. Vt hæc inquam dixit, sumpto ex pera pastorali silice, quasi reuera canem aliquem gregem inuadentem abacturus, funda iaculatus est: statímque in fronte

* γυμνῶς, id est, nuda, manifesta, aperta.

fronte percussum alienigenam deiecit: & festinãter educto illius gladio, caput eius amputauit, & regi attulit, finémque bello imposuit. Atque illius opera & rex salutem inuenit, & omnis illius exercitus respirauit. Vidisses tunc inopinatas admirabilésque res, armatum ab inermi deiectum, reíque militaris peritum ab eo prostratum, qui præter pastoralem artem nihil sciebat. Quare, & ob quam causam? Quia hic quidem habuit supernam gratiam se adiuuãtem: ille autem ea carens, in huius manus venit. Iam vide hîc, quàm absurda operatus sit inuidiæ morbus. Postquam enim rex vidit iustũ hunc tanta gloria celebrari, & tripudiantes clamare, Vicit Saul in
1.Reg.18. millibus, Dauid autem in decem millibus: non ferens mansuetè quæ de hoc dicebantur, (quanuis iuxta rationem iustam ei magis tribuerant quàm Dauid) victus inuidia benefactori malum rependit. Et quem oportebat vt saluatorem & benefactorem agnoscere, eum interficere quærebat. O excellentem insaniam, ô stuporis magnitudinem, eum qui vitam sibi seruarat, & omnem suũ exercitum ab alienigenæ Goliath furore liberauerat, vt hostem † despexit: & immemor beneficij, ab affectione vincebatur: sed mente sua obtenebratus ab inuidia, perinde ac ab ebrietate quadam, benefactorem vt hostem spectabat. Ita enim se habere solet huius affectionis malitia, primum corrumpit eum à quo generatur. Sicut enim vermis qui à ligno producitur, lignum primò consumit: ita & inuidia illam primò animã corrumpit à qua nata est, & ei cui inuidetur planè diuersa quàm vult affert. Ne igitur vide ad principium eorum quibus inuidetur, sed ad finem respice, & attende, quia malitia inuidentium, eos quibus inuidet clariores efficit. Nam is cui inuidetur subsidiarium habet Dei auxiliũ, & gratia fruitur: qui autem inuidet, gratia spoliatur, & facilè vincitur ab omnibus: & antea à suis affectionibus, quàm externis hostibus infestatus quasi cõsumitur, & quasi occultis maxillis deuoratur, & absumptus (vt ita dicam) submergitur. Quæ cùm nobis comperta sint, obsecro fugiamus affectionis huius damnum, & omnibus viribus ab animabus nostris eliminemus. Perniciosissima enim est omnium affectionum, nostrámque salutem corrumpit, vtpote diaboli inuentum: propterea & sapiens qui-
Sapien. 2. dam dicebat, Inuidia autẽ diaboli mors intrauit in mũdum. Quid est, inuidia diaboli mors intrauit in mundũ? Nam postquam mala hæc bestia primum hominem vidit immortalem, per suam malignitatem ad transgressionem mandati induxit, per quam fecit vt morti fieret obnoxius. Inuidia igitur deceptionem operata est, deceptio transgressionem, transgressio inobedientiam, inobediẽtia mortem. Propterea dicit: Inuidia autem diaboli mors intrauit in mundum. Vidisti quantũ affectionis huius damnum? immortalitate insignem, mortalem fecit. Verùm inimicus quidem nostræ salutis, sua inuidia immortalem protoplastum, in mortem condemnari fecit: misericors autem, sollicitúsq; pro nobis dominus, per mortem suam iterum immortalitatẽ nobis largitus est. Vnde & maiora quàm amisimus inuenimus: paradiso eiecit, & in cœlum induxit, morte condemnari fecit, & immortalitatem nobis donauit: paradisi deliciis priuauit, & regnum cœlorum nobis præparauit. Vidisti solertem domini tui sapientiam? & quomodo ea, quę per inuidiam diaboli contra salutem nostram facta sunt, in caput illius conuertit? non enim solùm nos maioribus dignatus est, sed & illum ipsum nobis subiecit,
Lucæ 10. dicens: Dedi vobis potestatem calcandi super serpentes & scorpios. Proinde hæc omnia cogitantes, & inuidiam ex animabus nostris effugemus, & studeamus vt diuinam cõsequamur gratiam. Hæc enim nostra armatura solida, & inexpugnabilis, hæc nostræ maximæ diuitiæ: per hanc & Ismaël, quamuis adolescens, & in solitudine, rerúmq; omnium inopia statim creuit, & in gẽtem magnam factus est. Quia Deus erat, inquit, cum puero. Hinc totus sermo noster egressus est. Despiciamus igitur, oro, præsentia, desideremus futura: gratiam Dei omnibus præferamus, & per vitam optimam multam fiduciam nobis antea reponamus: vt & præsentem vitam citra mœrorem transigamus, & futura bona consequamur, gratia & misericordia domini nostri Iesu Christi, cui cum patre simul, & Spiritu sancto sit gloria, nunc, & semper, & in secula seculorum. Amen.

† suspectũ habuit.

Et factum est post verba hæc, Deus tentabat Abraham.

Homilia XLVII.

INGENS lucrum, grandísque thesaurus in verbis quæ hodie lecta, tametsi pauca sint, latent. Eo enim modo se habent diuina eloquia, vt multas diuitias non in multitudine verborum, sed breuitate sermonum contineant. Agè igitur aperiamus quæ dicta sunt, & discamus diligenter eorũ quæ hodie lecta, vim & mẽtem. Nam sic iterum sciemus & patriarchæ copiosam virtutem, & Dei excellentẽ misericordiã. *Et factũ est*, inquit, *post verba hæc Deus tentabat Abrahã.* Quid sibi volũt verba hæc, Et factũ est post verba hæc, tẽtabat Deus Abrahã? Considera obsecro, diuinã scripturã: quomodo iam vult detegere nobis iusti virtutem: & quia narratura est, quomodo Abraham à Deo tentatus sit: prius vult vt discamus tẽpus quo hęc patriarchæ pręcepta sunt, & quãdo iussus est offerre Isaacum: vt scias magnã patriarchæ obedientiam, & quomodo nihil † præferendum sit] his quæ Deo placuerint. Quid igitur est, Factum est autem post verba hæc? Quoniã postquam natus est Isaac, quãdo vidit Sarra Ismaëlem simul versari cum Isaac, sicut heri vobis diximus, ægrè ferens hoc, dicebat Abrahæ: Eiice ancillam & filium eius. Non enim erit hæres filius ancillæ cum filio meo. Cúmque hoc videretur durum patriarchæ, volens eum Deus consolari, ait: Audi Sarrã vxorem tuam, & fac quod ab ea dictum: neq; videatur tibi durum, quod dictum est de puero hoc & ancilla. In Isaac enim vocabitur tibi semen, & illum quoque faciã crescere in gentem magnam, quia semen tuum est. Et omnis pomissio quam à Deo habebat, eò tendebat, vt nati ex Isaac in magnum populum propagarentur. Itaque aliquandiu bona spe alebatur iustus, & vicissim affligebatur ac tentabatur, & afflictionum præmia recipiebat: nunc autem præ oculis videbat successurum hæredem, magnámque inde voluptatem percipiens, impauidè & securè agebat. Verum qui abscondita cordiũ nouit, volens nobis iusti huius detegere virtutem & magnum amorem quem erga se gerebat, post tot promissiones & hanc quoque quæ recens facta, & cuius memoria adhuc in auribus illius sonabat, cùm iam adolescerct Isaac, & in ipso ætatis flore esset, crescerétque patris erga illum dilectio, post verba promissionis & postquam dixit: In illo vocabitur tibi semen, & ille erit successor tuus: *Post verba hæc*, inquit, *tentabat Deus Abraham.* Quid est, tentabat? non quòd ipse ignoraret, Cap. 22. tentatione illum probauit, sed vt & hi qui tunc erant, & qui ab eo tempore vsque ad præsens, istucipsum patriarchæ desiderium & obediẽtiam in præceptis dominicis præ se ferre discant. *Et dixit*, inquit, *ad eum: Abraham, Abraham. At ille dixit: Ecce ego.* Quid vult verbi duplicatio? Magnæ beneuolentiæ erga patriarcham argumentum est, & monstrabat ei vocatione ipsa, quòd magnum aliquid ostensurus esset. Vt igitur attentiorem

† præferri sustinuit.

redderet, vocationem geminabat, & dixit: Abraham, Abraham. *Ille autem dixit: Ecce ego. Et dixit: Accipe filium tuum dilectum, quem dilexisti, Isaac, & vade in terram excelsam, & offer eum in holocaustum super vnum montium quem tibi dixero.* Magnum præcepti pondus, & res humanam transcendens naturam. Accipe filium tuum dilectum, quem dilexisti Isaac. Vide quomodo per verba ista maius incendium succendit: & fornacem amoris, quo iustus in Isaac affectus erat, violentibus excitat. Accipe filium tuum dilectum, quem dilexisti, Isaac. Vnumquodque verbum per se sufficeret ad sauciandam animā iusti. Nō enim simpliciter dixit, Isaac: sed addidit, filium tuū, quem præter omnem expectationem genuisti, & in ipsa senectute habere potuisti: dilectum, desiderabilem tuū, quem tam immodicè diligis Isaacum, quem successurū tibi expectas, ex quo & semen tuum multiplicandum promisi: & in tantum multiplicandum, vt stellarum multitudini & arenæ quæ est iuxta littus maris adæquetur. Illum ipsum accipe, & vade in terram excelsam, & offer B eum ibi in holocaustum super vnum montium, quem tibi dicam. Admiror ego, quomodo hæc iustus auribus ferre potuerit. Illum enim ipsum, inquit, tam desiderabilem tibi, offer mihi in holocaustum super vnum mōtium. Quid igitur iustus? non turbatus est animo, nō cōfusus est mente, non consilio destitutus est: in tam graui præcepto non cogitabat, nō ratiocinabatur secum: Cur hoc? Qui mihi præter omnem expectationem beneficium exhibuit, qui per misericordiam suam, emortuam Sarræ vuluam generationi idoneā fecit: nunc postquā ablactatus est, & creuit, & in flore ætatis est, occidere, & in holocaustum offerri præcipit, qui paulò antea dixit, In ipso vocabitur tibi semen: nunc diuersa præcipit. Et quomodo implebuntur quæ ab eo sunt promissa? Quo pacto enim fieri potest, vt radice execta rami pullulent, vel succisa arbore fructus proueniant, vel fonte arefacto fluuij reddantur? Iuxta hominis rationem talia fieri non est possibile, Deo autē volente fieri possunt omnia. C Cæterùm horum nihil cogitauit secū iustus ille, sed sicut gratus famulus, omissa omni ratione humana, vnam tantū rem curabat, vt imperata opere impleret: & quasi factum ab humana natura alienus, & postponendum ducens diuinis præceptis omnem affectionem & dilectionem, ad implenda iussa festinauit. *Et cum surrexisset*, inquit, *Abraham mane, strauit asinam suam: accepit autem secum duos seruos, & Isaac filium suum: & scissis lignis in holocaustum, cùm surrexisset profectus est. Et venit in locum, quem dixit ei Deus, die tertio.* Vide misericordem dominum, quomodo & interuallo loci, iusti probauit virtutem. Cogita autē, quod probabile fuerit triduo illo sustinuisse iustum. Reputabat enim secum, sibi præceptum esse quòd suis manibus tam dilectū filium occidere de- vlli. beat, & nec rem † illi communicare & detegere audeat. Et obstupescere pium religiosúmque & prudētem animum. Quia enim sciebat magnitudinem præcepti, nemini prorsus hoc significauit, neque pueris, neque ipsi D Isaac: sed solus secum agonem illū decertabat, & quasi adamas manebat inuictus, robur cogitationum tantum declarans, & non multa causatus obtemperabat magno cum desiderio nutui diuino. *Et postquam ad locum illū peruenit, sublatis*, inquit, *Abraham oculis suis, vidit locum à longè, & dixit seruis suis: Sedete hic cum asina.* Vide & hic iusti magnam prudentiam, & pueris vult esse occultum: per omnia declarās quòd cum feruenti alacritate, & intento desiderio implere vellet quod Deo probabatur. Nam quia sciebat quòd nouum & inauditum esset id quod ab ipso faciendū erat, neque ab vllo vnquam tale quiddam factum erat antea, facit vt lateat pueros. *Et relictis eis cum asino*, inquit, *Hic expectate. Ego enim & puer* A *ambulabimus vsque illuc, & cùm adorauerimus, reuertemur ad vos.* Ignorans futurum quod dicebat, sed prophetauit quidem, ignorans tamen fortassis. Dicebat autē hæc pueris, fortè vt imponeret eis, & faceret vt ibi manētes non sequerentur. *Accepit autem Abraham ligna holocausti, & imposuit Isaac filio suo. Tulit quoque in manibus ignem & gladium, & perrexerunt duo illi simul.* O animæ fortitudinem, ô spiritus soliditatem. Et imposuit, inquit, Isaac ligna holocausti: ipse autem gladium & ignem accepit, & iuerunt ambo simul. Qualibus oculis spectabat puerum ligna afferentem, super quæ non multò post illum † impositurus erat? Quomodo manus ferre potuit ignē & gladium? Et manus quidem ferebat ignem, qui sensibilis erat, intus autem accendebat ipsius mentem, & rationem absumebat, & persuadebat vt vinceret amator in Deum: faciebátque cogitare, quòd is qui iam dederat supra humanam naturā factum esse patrem, iterum posset & nunc quæ humanam trāsgrediuntur rationem operari. Cæterùm vide obsecro præterea, ante sensibilē ignem incēdium internum, quod paulatim exardescebat, & iusti mentem concremabat. *Dixit autem*, inquit, *Isaac ad Abraham patrem suum: Pater.* Sufficiebat hoc verbum ad lancinanda iusti huius viscera. *Ille autem dixit: Quid est fili?* Patrem vocas, paulò pòst futurum orbum: & ego filium appello, qui non multò post altare ascensurus est, meis occidēdus manibus. Deinde puer inquit: *Ecce ignem affers, & ego ligna, vbi est hostia immolanda? vbi est ouis ad incensum?* Considera obsecro hîc, quomodo probatur iustus? quomodo tulit auribus? quomodo potuit respondere puero? quomodo non est confusus mēte? quomodo futura occultauit à puero? sed inquit genetoso spiritu, & forti anima: *Deus videbit sibimetipsi de oue ad holocaustum, fili.* Vide etiam hîc, ignarus insinuat iterum quod futurum. Videbatur enim per responsum decepturus Isaac, sed illum quidem verbis interim solatur: ipse autem maiorem grauioremque dolorē pertulit, verba in anima versans, & cogitans pueri elegantiam externam, internámque pulchritudinem, obediētiam, gratiam, ætatis florem. Cúmque irēt ambo, venerūt ad locum de quo dixit ei dominus. Venerūt, inquit, ad mōtem excelsum, quem scilicet ei dominus indicarat. *Et ædificauit ibi Abraham altare.* Iterū obstupesco iusti fortitudinem, quomodo potuerit extruere altare, quomodo valuerit, quomodo non defecerit præ angustia: sed & altare ædificauerit, & imposuerit ligna. *Et ligatum filium suum Isaac imposuit super altare. Et extendit Abraham manum suam, vt acciperet gladium, & occideret filium suum.* Ne simpliciter prætercurramus, dilecti, quæ dicta sunt: sed consideremus quomodo non auolarit à corpore anima, quomodo potuerit suis manibus colligare, & lignis imponere tam dilectum, tam amabilē vnigenitū. Et extēdit, inquit, Abraham manum suam, vt arriperet gladium ad occidendum filium suum. O religiosam animam, ô fortem mentem, ô ingēs desiderium, ô rationem vincentem humanam naturā. Accepit, inquit, gladium, vt occideret filiū suum. Vtrū admirer & obstupescam iustius, fortémne spiritū patriarchæ, an pueri obedientiam: quòd neq; reluctatus est, neque factum ægrè tulit, sed cessit & obtēperauit his quæ à patre facta sunt? Et sicut agnus, cum silentio super altare accubuit, expectās patris dexteram. Verum vbi illa pia mēs sua omnia consummauit, & nihil intermisit: monstrans bonus dominus, quòd non occidere puerum, sed potius iusti detegere virtutem volēs, hæc imperauerit: coronato iusto ob voluntatem suam, & accepta consummata hostia ex mente patriarchæ, nunc & suam declarat misericordiam. *Et vocauit*, inquit, *angelus domini de cælo, dixitque: Abraham, Abraham.* Nam quia videbat iustum iam accinctum

cinctum & paratum ad immolationem, & volentem im- A plere mādatum domini, idcirco vocat eum de cœlo, & dicit: Abraham, Abraham. Bene & hîc geminatione vsus est, vt superetur impetus iusti, & quasi per vocē detineatur iusti dextera, iam tendens ad pueri cædem. *Et dixit: Ecce ego. Et dixit: Ne injicias manus tuas in puerum, neque facias illi quicquam. Nūc enim cognoui quia times Deum tu, & non pepercisti filio tuo dilecto propter me.* Ne iniicias, inquit, manum tuam in puerum. Non hoc præcepi vt opus perficiatur, neque volo vt occidatur puer tuus: sed vt obedientia tua manifesta fiat omnibus. Igitur ne feceris ei quicquam. Contentus sum voluntate tua, & ex hac te corono & prædico. Nunc enim cognoui, quia times Deum tu. Vides quomodo humiliter se nostræ infirmitati hoc verbo attemperat? Quid igitur? ignorabat ne ante hoc iusti virtutem, & nunc cognouit omnium dominus? Non hoc inquit, dicens nunc ipse cognoui. Sed quid dicere vult? Nunc, inquit, omnibus declarasti, quomodo syncero timore Deū colas. Nam ego noueram famulum meum. Quæ autem nunc à te facta sunt, in doctrinā sunt tam præsentibus, quàm futuris. Innotuisti enim nunc omnibus quòd timeas Deum, & mandata eius opere eures implere: quia non pepercisti filio tuo dilecto propter me. Illi qui tam dilectus, quem tene riter, támque germanè amas, nō pepercisti propter me, propter mandatum meum: propterea quia ego tibi præcepi, prætulisti mandatum meum filio tuo: proinde & filium tuum accipe. † Propter hoc enim præcepi tibi, vt pollicitus sum enim fore vt ex hoc. semen tuum extenderetur: redimitus ergo obedientiæ tuæ corona, abi. Ego enim voluntatem coronare soleo, & propter mentem præmia præsto. Opere enim impleri congruit quæ à te dicta sunt, & pueris tuis, & Isaac: illis enim promisisti, Cum adorauerimus, redibimus. Ecce hoc nunc erit: & puero tuo rogante, Vbi ouis est ad holocaustum? Deus videbit sibimetipsi de oue ad holocaustum, dixisti. Ecce cùm respexeris, inquit, oculis, vide prædicta. † nō procul à te ouē, quā scilicet pro puero sacrificabis. C *Vt respexit enim*, inquit, *vidit: & ecce aries vnus detinebatur cornibus in arbusto, Sabek: & iuit Abraham, & accepit arietem, & obtulit illum in holocaustum pro Isaac.* Vidi religiosam tuam mētem, ecce id quod prius dixisti puero, hoc tibi præparaui. Et accepit, inquit, & obtulit in holocaustum pro Isaac filio suo. Vidisti Dei misericordiam? Et sacrificium consummatum est, & patriarcha religiosam suam mētem declarauit, & à voluntate coronam reportauit: & Isaac accepto, rediit cum innumeris coronis. Hæc autem omnia figura fuerunt crucis, propterea & Christus Iudæis dicebat: Abraham pater vester exultauit, vt videret diem meum: & vidit, & gauisus est. Quomodo vidit, qui temporibus præcessit? per figuram, per vmbram. Sicut enim hîc ouis oblata est pro Isaac, ita & rationalis agnus oblatus est pro mundo. Oportebat enim in vmbra describi & præsignari antea veritatem. Vide obsecro hîc, quomodo omnia per vmbram præfigurata sunt: vnigenitus illic, & vnigenitus hîc: dilectus D illic & germanus, dilectus & hîc ac germanus. Hic enim est filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui. A patre ille in holocaustum offertur, & hunc pater exposuit. Et clamat Paulus, dicens: Qui sanè proprio filio suo non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum: quomodo non & cum illo omnia nobis daturus est? Hucusque vmbra, postea rerum veritas magna excellētia monstratur. Agnus enim hic rationalis pro toto mūdo oblatus est, totum orbem terrarum purificauit, homines ab errore liberauit, & ad veritatem adduxit: terrā cœlum fecit, non elementorum immutata natura, sed conuersatione cœlesti hominibus super terram degentibus allata. Propter hunc omnis dæmonum cultus so-

Joan. 8.

Matth. 3. Luc. 9.

Rom. 8.

lutus est, propter hunc non adorantur lapides & ligna ab hominibus: & ante insensata insigniti ratione non procidunt, sed omnis abiit error, & veritatis lux orbem illustrauit. Vidisti veritatis excellentiam? Vidisti quid vmbra, quid veritas. *Et vocauit*, inquit, *Abraham nomen loci illius, Dominus vidit: vt dicant hodie, in monte dominus visus est.* Vide iusti religiosam mētem, quomodo vndequaque ex his quæ acciderāt appellationes locis imponit. visitationem enim à Deo factā, volens quasi in columna ærea insculpere loco per appellationem, vocauit nomen loci, Dominus vidit. Sufficiebat quidem iusto pro præmio, quòd viuus rediret Isaac, & quòd meritus erat illā eximiā laudē, nēpe quòd dicit: Nunc cognoui, quòd times Deum tu. Verumtamen iis qui donis certare cupit, & beneficiis semper vincit mētem nostram, coaceruat etiam nunc iusti voluntatis remunerationes, & inquit iterum ad illum. *Vocauit enim angelus domini Abrahā secundo de cælo, dicens: Per memetipsum iurauī (dicit dominus) eò quòd fecisti verbum hoc, & non pepercisti filio tuo B dilecto propter me: profectò benedicēs benedicā te, & multiplicans multiplicabo semen tuū sicut stellas cœli, & sicut arenam quæ est in littore maris. Et hereditate possidebit semen tuū ciuitates hostiū. Et in semine tuo benedicētur omnes gētes terræ, eo quòd audisti vocē meam.* Quia, inquit, impleuisti præceptum meū, & tuā obedientiā per omnia declarasti, propterea audi: Per memetipsum iurauī, dicit dominus. Vide quomodo in sermone se demittit dominus: per memetipsum, inquit, iurauī, vt confidas omnino euentura tibi quæ à me dicta sunt. Quandoquidē enim homines promissis iuramenta adhibent, vt stabiliorem accipiant promissionē ij quibus promittitur: eapropter & dominus, humana vsus cōsuetudine, inquit: Per memetipsum iurauī, eò quòd fecisti verbū hoc, & non pepercisti filio tuo dilecto propter me. Considera, obsecro, misericordiam domini. Non pepercisti filio tuo dilecto propter me. Attamen viuum ipsum reducit. Non euentum considera dilecte, sed voluntatem & mētem disce, qua faciebat mandata citra ratiocinationem curiosam. Quantū enim ad voluntatem attinet, cruentauerat dextram patriarcha, & per ceruicem pueri immiserat gladium, perfectúmque obtulerat sacrificium: idcirco & dominus, quasi sacrificio re ipsa consummato, laudat iustum, & dicit: Non pepercisti filio tuo dilecto propter me. Tu quidem non pepercisti propter meum mandatum, ego autem peperci propter tuam obedientiam. Propter hanc tuam obedientiam remunerans te, Benedicens benedicam te, & multiplicans multiplicabo te. Vide cumulatam benedictionem. Hic qui per voluntatem tuam occisus est, in tātam multitudinem propagabit semen tuū, vt stellis & arenæ adæquetur. Et omnes gentes in semine tuo benedicentur, eò quòd audisti vocem meam. Hæc omnia, inquit, tibi propter obedientiam erunt. Nónne plurima nobis bona conciliat, quòd obedimus Deo, & præceptis eius obtemperamus? Ideo sicut patriarcha ille, ne curiosius inquiramus, quare talia ab eo imperata sint: sed vt grati serui impleamus mandata, rationémq; eorum relinquamus domino. Si sic docuerimus nosmetipsos, poterimus & eandem obediētiam declarare, quam iustus ille, easdémque consequi coronas. Quomodo autem obediemus? si mandata eius opere adimpleuerimus. Non enim auditores, inquit, legis iu- Rom. 2. stificantur, sed factores. Quæ enim vtilitas, si quotidie audiamus, & opera negligamus? Ideo oro, vt ad agenda opera festinemus, neque enim aliter saluari nos possibile est: vt & peccata nostra abluamus, & misericordiam Dei consequamur, gratia & miserationibus domini nostri Iesu Christi, cum quo patri, & Spiritui sancto sit gloria, nunc, & semper, & in secula seculorum. Amen.

Responderunt autem filij Chet, ad Abraham, & dixerunt: rex à Deo es tu in nobis, in electis sepulchris nostris sepeli mortuum tuum.

HOMILIA XLVIII.

(quomodo quantum in se erat, ob magnam in Deum charitatem, mactator.)

VIDISTIS heri patriarchæ fortitudinem? vidistis animam adamante solidiorem, † quam ille habuit ob magnam in Deum charitatem? Sacerdos pueri factus est, & proposito quidem cruentauit dextram, sacrificiúmque obtulit: per ineffabilem autem misericordiam Dei saluo & sano filio suo recepto rediit: & propter voluntatem prædicatur, coronáque fulgida redimitur, & summum agonem certauit, & per omnia pietatem mentis suæ declarauit? Videamus autem & hodie iustum illum, quantam filij habuerit curam. Nam postquam à sacrificio illo nouo & admirabili rediit, excepit eum Sarrę luctus: cùm autem petiisset à filiis Chet possessionem sepulchri, empto loco imposuit mortuũ. Hoc primum principium possessionis fecit patriarcha propter Sarræ mortem: monstrans nobis scriptura diuina virtutem patriarchæ per omnia, & quòd sicut peregrinus & aduena toto tempore egit: atque hoc assignauit, vt discamus quòd tanto superno præsidio fruens, & sic illustris factus, & in tantam multitudinem diffusus, proprium sepulchrum nõ possedit, sicut nunc multi faciunt, agros & villas, infinitámque aliam substantiam possidere studentes. Habebat enim sufficientes diuitias mentis, & de aliis non erat anxius. audiant qui repentè, & in vno temporis momento omnia corradunt, & vbique (vt ita dicam) suæ auaritiæ concupiscentiam extendunt: imitentúrque patriarcham, qui nullibi habuit locum, quo Sarræ collocaret reliquias. Sed tunc primum, quando ab ipsa necessitate compulsus est, emit agrum & speluncam à filiis Chet. Nam quòd spectabilis erat apud Chananæos, audi filios Chet ad eum dicentes. *Rex à Deo es tu in nobis, in electis sepulchris nostris sepeli mortuum tuum: nullus enim nostrum prohibebit te à sepulchro suo.* (Cap. 23.) Cæterum vide iustum, quomodo operibus suis doceat optimæ vitę mores, & non prius vult accipere monumẽtum, priusquam iustum dinumeret precium. Nam licet vos, inquit, ita beneuoli erga me sitis: at ego non patiar, nisi prius debitum precium depẽderim: & sic accipiam sepulchrum. Et data, inquit, pecunia accepit sepulchrũ. *Fuit autem*, inquit, *vita Sarræ centum vigintiseptem annorum, & mortua est, & sepeliuit Sarram vxorem suam in spelunca agri duplici, quæ est è regione Mambre.* Et qui tam clarus & spectabilis, & tantam apud Deum habens fiduciam, & apud omnes qui ibi agebant in tãto honore erat, vt & à filiis Chet rex nominaretur, neque gradum pedis possidebat. Propterea & beatus Paulus prædicans virtutem iusti, scribens dicebat: (Hebr. 11.) Per fidẽ peregrinus fuit Abraham in terra promissionis veluti aliena, cùm in tabernaculis habitasset cum Isaac & Iacob cohæredibus eiusdem promissionis. Deinde docens nos, quomodo fide peregrinus fuerit, subdidit: Expectabat enim habẽtem fundamẽta ciuitatem, cuius opifex & conditor est Deus. Spe, inquit, futurorum despiciebat præsentia: & expectatione maiorũ bonorum, minus curabat ea quæ in præsenti vita sunt: atque hæc ante legem, & ante gratiam. Qualem igitur habebimus nos excusationem, dic oro, qui post tot annunciationes, & promissiones ineffabilium bonorum, inhiamus præsentibus, & emimus agros, & vbique clari esse studemus, colligimúsque hæc omnia per auaritiam & rapinam? Et id quod beatus propheta cum lamento dicebat: (Esaiæ 5.) Væ his qui coniungũt

A domum domui, vt quid à proximo auferant: hoc nos operibus implemus. An non quotidie fieri videmus, spoliari orphanos, prædæ patere viduas, infirmos à fortioribus opprimi? Verùm iustus ille nequaquam sic; sed & sepulchrum emere cùm voluit, quoniam vidit eos à quibus petiit, dare volentes, non prius accepit, quàm iustum dependisset precium. Hæc itaque mente versantes dilecti, nos qui sub gratia, eum quem ante legem imitemur: & ne multa possidendi cupiditate accensi, maiorem & grauiorem augmentemus ignem inextinguibilem, & flammam intolerabilem. Audiemus enim si in huiusmodi rapinis & auaritiis manserimus, ea quæ dicta sunt diuiti illi: Stulte, ista nocte abs te animam tuam auferẽt: quæ autem pręparasti, cuius erunt? (Lucæ 12.) Quare (dic mihi) tantopere studes, vt colligas ea quæ non multò pòst hinc abripiendus, hîc relinques, & ex eis non solùm nihil vtilitatis percipere valens: sed & onus peccatorum in humeris propriis ferẽs, & inutili pœnitudine ductus: nam B ea quæ à te per auaritiam collecta sunt, in hostium deuenient manus, tu autem pro his rationem & pœnam dabis. Quantæ igitur est dementiæ aliis laborare, & te propterea pœnam dare? Esto autem, hactenus ita negligenter nos gesserimus, nunc saltem quod decet, consultemus: & non tantum operam demus, vt nobis opes affluant, sed vt & iustitiæ magnam rationem & curam geramus. Neq; enim res nostræ intra hanc vitam totę cõclusæ sunt, neque semper in aliena hac regione erimus: sed non multò pòst in propriam remeabimus patriam. Omnia igitur faciamus, ne alibi egeni simus futuri. Nã quæ vtilitas, in aliena regione multas diuitias relinquere, in propria autem, & in patria necessariis carere? Itaque oro, festinemus dum adhuc tẽpus est, vt illuc transferamus etiam quæ in hac aliena habemus. Enimuerò licet multum inter se distent, facilis tamen est transuectio. †Et securè illuc transferimus,] & in thesauro indeprædabili reponimus quęcunque per pauperum manus (Quoniam eò nostra securè transferantur [illegible]) C præmittimus. Eorum enim manus in cœlestia promptuaria sibi data reponunt. Quoniam igitur tanta & facilitas & securitas, quare moramur, & non omni studio hoc facimus vt ibi ea inueniamus, vbi eis maximè opus erit? Propterea patriarcha ille quasi alienam inhabitat Chananæam: quia illam expectabat ciuitatem, cuius opifex & cõditor est Deus. Si igitur voluerimus iustum hunc imitari, & nos in illam occurremus, & in sinus patriarchæ veniemus. Operum enim communio, & fruitionis communionem præstat. Verum si placet, redeamus ad sermonis seriem, & videamus post Sarræ mortẽ quantam iustus curam agit pueri, Isaac dico. Audiamus igitur diuinam scripturam nobis narrãtem. (Cap. 24.) *Et Abraham erat senex, * qui profecerat diebus. Et dominus benedixit Abraham per omnia.* (* προβεβηκὼς, id est, prouectus, siue cor interpretem, processerat scripsisse.) Quare hæc nobis assignauit scriptura? quia patriarcha diligenter curaturus erat vt sponsa Isaaco adduceretur, ideo nobis eius ætatẽ assignauit. Quando enim, inquit, ad extremam senectutem peruenit, D volens Isaacum à Chananæorum cognatione liberum esse, ita ne inde vxorẽ duceret, vocato, inquit, famulo prudentiore, cõmendat ei negocium hoc & dicit: *Pone manum tuam subter femur meum.* Lingua Gręca habet subter femur: Hebraica verò subter lumbũ. Et quare sic dicit? Mos ille veterum erat. Aliter autẽ dic, quòd hinc principiũ natiuitatis Isaac fuit. Et vt discas, quòd hoc facere consueuerint, vide: quia ipse imperat vt manũ ille eo ponat. Statim autem vt apposuit, *Et adiuro*, inquit, *te per dominum Deum cœli, & Deũ terræ.* Vide quomodo & famulum docet, vt sciat vniuersorum conditorem. Nam qui dixit, Deum cœli, & Deum terræ, omnem creaturã cõprehendit. Et quod iuramentum? *Vt non accipias vxorem filio meo Isaac de filiabus Chanaã, inter quos ego habito: sed in terram*

terram meam in qua natus sum vade, & ad cognationem meam, & inde accipies vxorem filio meo Isaac. A Vidisti mandatũ patriarchę, quod famulo dedit? At ne perfunctoriè prętereas dicta, sed cogita mentem & propositum iusti, & quò spectarit: & attende quomodo veteres non quærebant substantiam multam, non diuitias, non seruos, & iugera agri tot & tot, non externæ venustatis formam: sed animæ pulchritudinem, & morum nobilitatem. Nã quoniam videbat malitiã eorum qui in Chananæa habitabant, sciens quantum bonum sit sortiri coniugem iisdem moribus viuentem, præcipit seruo, & iuramentũ adhibet, vt ex sua cognatione vxorem adducat Isaac, & neque interuallum locorum, neque aliæ difficultates segnem eum in his reddunt: sed sciens rei necessitatem, omni cura mittit seruum. Cæterùm patriarcha habens respectum virtutum animæ, & abhorrens à vicinorum malitia, ita quidem se gerit: at nũc omnes tale quiddam ne cogitarent quidem. Nam etsi malis innumeris plena sit, hoc solum inquirunt quãtum abundet pecuniis, cæ- B tera omnia posteriore loco habẽt, nesciẽtes quòd cùm mens peruersa sit, licèt indicibiles affluãt diuitiæ, facile in extremam venient inopiam: & nihil proderũt opes, cùm non sit ibi mens quæ bene illas dispensare queat. Verùm patriarcha seruo satis magnum mandatum dedit, & iuramento eum astrinxit. Videamus autem nunc & serui probitatem, quomodo imitatus sit pietatem domini. Nam postquam vidit tam serio iustum sibi præcipere, dicit ei: *Si non voluerit vxor venire mecum,, vis filium tuum in terram vnde existi inducam?* Vt ne, inquit, si difficultas aliqua incidat, transgrediar mandata tua: rogo, quid oportebit me obseruare: & non placet tibi vt illuc abeat Isaac, & accepta sponsa redeat, si non voluerit (vt mandasti) venire mecum? Quid igitur iustus? denegat hoc, & dicit: *Ne reducas filium meum illuc.* Non erit hoc tibi opus. Qui enim mihi hoc annunciauit, & promisit semen eius ita multiplicandum, etiam hoc prospere faciet succedere. Ne igitur abducas illuc filium meum: C *Dominus Deus cœli & terræ.* Vide quomodo superius seruum adiurans, ipsum de omnium conditore docet: & nunc precaturus, iterum eadem verba dicit: per omnia docens vt seruus profecturus in illo fiduciam habeat, & de bono rei exitu bene speret. Docet enim eum quantã olim ab initio beneuolẽtiam Dei inuenerit, & quod ille qui à domo paterna euocauerit, & vsque ad hoc tempus ita gubernauerit, iámque in tam prouecta senecta Isaac dederit, prospera etiam quæ adhuc restant faciet. *Dominus enim*, inquit, *cœli & terræ, qui assumpsit me de domo patris mei, & de terra in qua natus sum, ille ipse qui locutus est mihi, dicens: Tibi dabo terram, & semini tuo.* Ille qui tantam erga me declarauit benignitatem & curam, ipse mittet angelum suum ante te, & inde accipiet filio meo vxorẽ. Bene animatus, inquit, abi: certus enim sum quòd qui tantis me beneficiis hactenus prosecutus est, prioribus etiam illud addet, & mittet angelum suum ante te. Ipse, inquit, præcedet te, & viam præparabit in omnibus, v- D xorémque tibi notam faciet, vt accepta ea huc redeas. Quòd si cõtingat, quod absit, vt reluctetur vxor venire huc, alienus eris à maledictione iuramenti. Tantum filium meum illuc non reduces. Nullum enim mihi dubium est, quin dominus secunda tibi faciat omnia. Declarat itaq; quomodo virtute diuina bene fidat, & prohibet seruum ne filium illuc inducat. Postea, cùm diligenter mandasset seruo, curáque eum liberasset (verebatur enim, ne mandato non impleto periurij reus fieret) *Posita* inquit, *manu sua subter femur, iurauit ei super verbo hoc, quòd filium suum illuc nõ abduceret.* Vidisti quomodo ab initio seruus indicauit suam erga dominum beneuolentiam? Vide nunc quomodo ex patriarchæ

A doctrina melior euaserit, & imitatus fuerit domini pietatem atque religionem. *Acceptis enim*, inquit, *decem camelis, et de omnibus bonis quæ domini sui erãt, surrexit, et profectus est in Mesopotamiam, in ciuitatem Nachor, & stabulari eos fecit extra ciuitatem iuxta puteum aquæ vesperi, quando egrediuntur aquaturæ. Et dixit: Domine Deus domini mei Abraham.* Vide serui sapiẽtiam, orbis dominum à patriarcha nominat. Domine enim, inquit, Deus domini mei Abraham, qui tanta in illũ beneficia collocasti. Et quid miraris, si seruus eum vocat Deum Abrahã? ipse omniũ Deus, monstrans quomodo iustorum virtutem magni faciat, inquit, Ego sum Deus Abraham, & Deus Isaac, (Exod. 3.) & Deus Iacob: & dicit: Domine Deus domini mei Abraham fœliciter occurre mihi hodie, & fac misericordiam cum † seruo tuo Abrahã? (domino meo.) quasi diceret, Fac vt impleantur quę ille vult, & iuxta eius sententiam prospera fac omnia. Fac misericordiam cum domino meo Abraham. Quid est, fac misericordiam? voti compotem eum B fac. *Deinde*, inquit, *Ecce ego steti propter fontem aquæ, filiæ autem habitantium ciuitatem, egrediuntur vt hauriant aquã, & erit virgo cui ego dixero: Inclina hydriam tuam, vt bibam: & dixerit mihi, bibe, & camelos tuos potabo, vsquequo bibere cessent. Illam præparasti puero tuo Isaac: & in hoc cognoscam quòd fecisti misericordiam domino meo Abraham.* Vide serui prudẽtiam. Nam quia sciuit patriarchæ hospitalitatem, & quia virginem inde ducendam, congruebat iisdem esse præditam moribus, quibus iustus: nullam aliam cõiecturam inquirit, sed characterem virginalis animi hospitalitate colligere vult, & inquit: Si quando ego aquã ab ea petiuero, dicens: Inclina mihi hydriam: & non solùm faciet quod petiui, sed & candorem ac liberalitatẽ mentis suæ declarabit, & dicet: Etiam camelos tuos aquabo. Morum suorum mititatem satis ex aquæ præbitione ostendendo. Animaduerte obsecro quantum fuerit, quòd virgo tenera †aquam] (aquatum profecta.) non solum annuerit eius petitioni, & deposuerit ab humeris hydriam, & ad C satietatem præbuerit petẽti viro peregrino, & prorsum ignoto: & non solum illi dederit, sed & camelos omnes aquauerit, & per ea quæ fiebant monstrauerit animę suę ingenuitatem. An nescitis quòd multi etiam viri denegant sæpe petentibus talia? Et quid dico de aqua quæ præbetur? Interdum cum faces tenent, & ab accedentibus orantur vt paulisper expectent, quo lumen accendant: id facere renuunt, tametsi nihil inde minuatur ignis, etsi multi sint qui accendere velint. Hîc autem & mulier, & puella, & hydriam super humeros ferens, non solum non grauatim tulit quod ab ea peteretur: sed & plusquam petitum erat, concessit: & potum dedit vt petebat, & ex seipsa etiam camelos potare festinat. Annuerat enim misericors Deus patriarchę precibus, angelóque sibi misso omnia illa disposuit fieri, sicut seruus petiuerat. Dein postquam vidit re ipsa preces patriarchæ efficaces, & obtinuit virginem quam optabat, illiúsque eximiam vidit hospitalitatem, vide quid fit, dicit enim: D *Festinauit & euacuauit aquam in canales, & cucurrit ad fontem vt hauriret aquam, & aquauit omnes camelos eius.* Vide locupletissimam promptitudinem. Per hoc enim quod ait, festinauit & euacuauit hydriam, & cucurrit, mõstratur puellæ indicibilis alacritas: quia neq; vt aliena aufugit, neq; prætextu cõtinentiæ petitioni renuit: sed cum multa mititate inquit, Bibe domine. Cogita, obsecro, quanta etiam ea ætate fuerit continentiæ diligentia, & modestiæ eminẽtia, hospitalitatísq; frequentia. Quibus non opibus hæc sunt preciosiora? Quibus non thesauris hæc sunt præferenda? Hæc summa dos, hæc innumera bona, hæc thesaurus qui non consumitur, Videns igitur prudens seruus efficacem Dei prouidentiam. *Discebat eam*, inquit, *& silebat, vt sciret prosperúmne fecis-*

set dominus iter suum, an non. Quid est, discebat eam? Verba puellæ diligenter considerabat, aspectum, incessum, habitum, aliâque omnia: & expectabat, vt sciret an prosperum fecisset dominus iter suum, an non. Nã quæ iam facta erant, insignitam & plurimam virginis indicabãt virtutem. Et ideo remunerãs eius obedientiam, & aquæ suppeditationem, *Apponit ei*, inquit, *inaures aureas, & duas armillas, & diligenter addiscebat vt se haberet. Et rogabat, cuius filia esset: & num esset apud patrem eius locus diuersorij.* Considera & hîc puellæ responsum. Nã sicut cùm aquam peteret, non solum eam dedit, sed & camelos illius potauit: ita & hîc rogante seruo num esset locus, & cuius esset filia: inquit, *Filia sum Bathuelis* †*Melcha quem genuit Nachor.*] Dicit & patrem & auum, vt illis cognitis fiat alacrior. Vide prudentiam puellæ: de patre rogatur, & non solum hoc indicat, sed & patrem patris. Et cùm rogasset seruus solum an esset locus diuertendi, illa addit: *Et fœnum & pabulum multum apud nos.* Hæc vt audiuit seruus, & admiratus est miram & largam puellæ hospitalitatem. Et vt didicit quòd nõ ad ignotos quosdam venisset, sed in domum Nachor, qui frater erat patriarchæ. *Quod cùm probaret*, inquit, *homo, adorauit dominum, exhilaratus in his quæ cognouerat, & quæ ei puella dixerat.* Adorauit dominum, & gratias illi egit, eò quòd in patriarcham & in se tantam declarasset prouidẽtiam, & quòd omnia tam prosperè & facilè successissent. *Et dixit: Benedictus dominus Deus domini mei Abraham, qui nõ abstulit* † *misericordiam & iustitiam*] *à domino meo.* Postquam vidit puellæ beneuolentiam, & ab ea omnia manifestè didicit, tunc & ipse puellæ significat quis sit: & per gratiarum actionem in Deum, manifestum ei facit quòd non ex aliena domo veniat, sed frater Nachor sit, qui huc cum miserat. Hæc vbi didicit puella, cum magna voluptate cucurrit, inquit. Vide quomodo in singulis declaret nobis hospitalitatis alacritatem, cursu, verbis, mansuetudine. *Cucurrit*, inquit, *& annunciauit in domo matris suæ iuxta verba hæc omnia: ea quæ audiuerat à seruo, parentibus significauit. Et cucurrit*, inquit, *Laban ad hominem foras ad fontem.* Vide quomodo & hîc cursu desiderium suum monstret. Et vt vidit hominem stantem apud fontem cum camelis, dixit ei: Veni, ingredere, benedictus † dominus: cur foris stetisti? Ego dispositi domum & locum camelis. Vide & hunc benedicentem Deum in aduẽtu peregrini, & quomodo antequam hospitalitatem impleuit opere, multis eum exhortatus est. Veni, inquit, ingredere. Prius enim præparaui domum & locum camelis. Deinde ingresso eo, inquit: *Destrauit camelos, & dedit paleas, & fœnum, & aquam, vt lauarẽtur pedes eius.* Vide quomodo hi qui adhuc in errore tenebantur, magnam hospitalitatis curam agebãt. Et dedit aquam, vt lauarentur pedes eius, & pedes virorum qui cum eo erant. Et apposuit eis panem ad comedendum. Sed hîc attende obsecro, magnam famuli prudẽtiam. Quare? dicit enim, *Non comedam, donec loquar verba mea.* Vos quidem, inquit, officium vestrum in me declarastis: ego autem nequaquã antea quietis meæ rationẽ habebo, donec causam vos docuero, propter quam in hanc viam sim missus, & quare à Chananæa huc venerim, & quomodo in domum vestrã huc ductus sim, vt cùm omnia didiceritis, tunc & vos vestram erga dominum meum beneuolentiã declarare poteritis. Et incœpit narrare, & dixit: *Seruus Abrahæ sum ego: dominus autem benedixit dominum meũ valde, & dedit ei oues & vitulos, aurum & argẽtum, seruos & ancillas, camelos & asinos. Et peperit Sarra vxor domini mei filium vnum domino meo, cum ipse iam senuisset, & dedit illi omnia quæcunque habuit.* Vide quomodo cum diligentia omnia eis narrat. Illius sum, inquit, Abrahæ seruus, quem scitis. Discite itaque quantam ab omnium domino misericordiam consecutus sit, ita vt valde sit ditatus. Deinde docet & diuitiarũ abundantiam, inquiens: Oues & vitulos, argentum & aurum, seruos & ancillas, camelos & asinos acquisiuit. Audite diuites, qui tot & tot quotidie emitis prædia, & balnea, ac deambulacra, & splẽdidas domus ædificatis. Videtis, in quibus diuitiæ iusti fuerint constitutæ? Nusquam ager, nusquam domus, & superuacanea sumptuositas: sed oues & vituli, cameli & asinæ, serui & ancillæ. Et vt discas, seruorum ntultitudo vnde ei cõtigerit, addidit alio loco: Vernaculi omnes erant. Hic igitur, inquit, dominus meus, qui in tanta substantia fuit, & multam supernè gratiam inuenit, quando iam senuit, Sarra filium peperit ei, hunc habens vnigenitum, eum hæredem omnium suorum cõstituit quæcunq; habuit. Dein postquã narrauit domini gloriam, & Isaac partum, dicit insuper & mandata quæ acceperat, vt in Charras proficisceretur. Et adiurauit me, inquit, dominus meus, dicens: *Non accipias vxorem filio meo Isaac de omnibus filiabus Chananæorum, inter quos ego habito: sed in domum patris mei vade, & ad cognationem meam, & inde accipe vxorem filio meo.* Et ipse quidem hæc mihi mandauit, ego autem difficultatem negocij mecum perpendens, rogabam dominum meum, Si non voluerit vxor venire mecum. *Et dixit mihi: Dominus cui complacui coram eo, ipse mittet angelum suum tecum, & prosperabit iter tuum, & accipies vxorem filio meo ex cognatione mea, & domo patris mei: & tunc innocens eris à maledictione mea.* Igitur dominus quidem hæc mihi mandauit, & talibus precibus factis, viatico me instructum huc misit. Ego autẽ fretus illius precibus, vbi ad fontem veni, hæc verba locutus sum, & dixi: *Domine Deus domini mei Abraham, si tu prosperum facis iter quod nũc abeo: Ecce ego sto apud fontem aquæ, filiæ autem hominum huius ciuitatis egredientur ad ferendas aquas. Et erit virgo, cui ego dixero: porrige mihi parum aquæ ex hydria tua: si dixerit mihi, Et tu bibe, & camelos tuos aquabo: ipsa erit vxor quam præparasti seruo tuo Isaac. Et in hoc sciam quòd fecisti misericordiam domino meo Abraham.* Hæc ego quidem, inquit, apud memetipsum Deum rogaui, nõdum autem finem acceperãt quæ à me dicta sunt, & confestim adimpleta sunt. Nam priusquam ego dicendi finem facerem, ecce Rebecca exiit aquam ferens in humero suo: dicebã autem ei: Da mihi potum. Et accelerãs deposuit hydriam suam, & dixit mihi: Bibe & tu, & camelos tuos aquabo. Et cùm viderem iam euidentem fieri Dei prouidentiã, interrogabam cuius esset filia. Et vt didici è quib' esset nata, dixi quòd non ad alienos venissem, sed in domum Nachor fratris domini mei. Vnde sumpta spe bona appendi ei inaures & armillas. & cum hoc placeret, adoraui dominum, & benedixi Deum domini mei Abrahã, quia prosperum mihi iter fecit, vt assumerem filiam fratris domini mei. Verùm hæc ita à domino dispensata sunt, & ad preces domini mei ita euenerunt: Cæterùm vos si quam ipsi declarabitis, & facietis misericordiã & iustitiam cum domino meo, annũciate mihi. Iam mihi, inquit, significate, vt scire possim, quid oporteat me facere. Quòd si minus placet, & idipsum dicite, vt aliò iter faciam, & me conuertam vel ad dextram, vel sinistram. Postea quoniã Deus erat qui omnia propter preces patriarchæ secundabat, dicunt ei pater virginis & frater: *A domino exijt verbum hoc: non possumus tibi cõtradicere vel bonum, vel malum. Ex narratione tua satis intelligimus, totũ hoc diuina dispensatione fieri. Ne igitur putes nos velle aduersari his quæ Deo probantur. Ecce habes virginem, tolle eam, & proficiscere, et erit vxor filio domino tuo, sicut locutus est dominus.* Vidisti quomodo solebant olim filiis suis vxores ducere? Quomodo magis animæ generositatem, quàm opum abundantiam inquirebãt? nusquam instrumenta, nusquam

filij Melchæ, quẽ peperit Nachori.

iustitiam suam & veritatẽ.

Deus.

nusquam pacta, & alia ridicula quæ nunc apud nos fiũt, & verba illa quæ in literis continentur: Si absque liberis, inquit, moritur, si hoc & hoc cõtingat. Verùm apud illos nihil tale, sed maximæ & securissimæ literæ erant virginis mores: nusquam cymbala & choreæ. Et hoc scies, quando ad sponsum virginem videris introduci. *Vt ergo audiuit seruus hæc à patre & fratre, adorauit Deum super terram.* Vide quomodo in omnibus quæ fiebant, vniuersorum domino gratias offert. Ipse enim erat qui antea præparabat omnia, & iuxta verbum patriarchæ præmittebat angelum ante illũ, qui omnia fœliciter ordinabat. Denique quia certior factus de negotio bene perfecto: *Prolata*, inquit, *vasa aurea, & argentea, & vestem dedit Rebeccæ.* Nunc cum fiducia ministrat ei, quasi iam verbis desponsatæ Isaac. Honorat autem donis & fratrem, & matrem: & quum vidit negocium & mãdatum impletum, tũc tãdem refici se passus est. *Comederũt*, inquit, *& biberunt ipse & viri qui cum eo erant, & dormiuerunt. Cumque mane surrexissent, dixit: Emittite me, vt vadam ad dominum meum.* Quoniam omnia mihi tam fœliciter successerunt, & nihil est quod restet, sed vobis bene placet: dimittite me, vt abeam ad dominũ meum. *Dixerũt autem*, inquit, *fratres & mater: Maneat nobiscum virgo diebus quasi decem, & post hæc abibitis. Ille autem dixit ad eos: Ne me detineatis, etenim dominus prosperum fecit iter meum: dimittite me, vt abeam ad dominum meum.* Quare, inquit, differtis, quum Deus tantam facilitatem mihi in omnibus dederit? Dimittite me, vt abeam ad dominum meum. *Illi autem dixerunt: Vocabimus puellam, & interrogabimus eam. Et vocauerunt eam, dixeruntque ei: Ibis cum homine? Illa autem dixit, Ibo. Et dimiserunt Rebeccam sororem suam, & substantias eius, & seruum Abraham, & eos qui cum eo erant. Et benedixerunt*, inquit, *Rebeccam, & dixerunt ei: Soror nostra es, fias in mille decem millium, & hæreditate possideat semen tuum portas inimicorum.* Vide quomodo & illi ignorantes virgini quæ futura sunt, dixerũt, Deo mẽtem eorum ad hoc dirigente & incitãte. Vtraque enim ei prædicta sunt, tum quòd in mille myriades fieret, tum quòd semen eius hæreditate possessurum esset portas inimicorum. Vidisti per omnia euidentem Dei prouidentiam relucere, quomodo per infideles futura vt prædicantur, dispensat omnium dominus? *Cùm surrexissent autem Rebecca & ancillæ eius, ascenderunt super camelos.* Vidisti qualem sponsam ducat patriarcha? aquantẽ, & hydriam super humeros ferentem, & nunc iterum ascendentem super camelos. Nusquam mulæ argento fulgẽtibus ceruicibus, neque famulorum turba, neq; magna mollities, quæ nunc fieri solet: sed tãtum erat priscarum mulierum robur, vt & in camelos suos ascenderent, & sic iter facerent. *Et profectæ sunt*, inquit, *cum homine. Isaac autẽ egressus erat vt meditaretur in agro ad crepusculum: & ibi eleuatis oculis, vidit camelos venientes. Rebecca autem vt vidit Isaac, desiliit à camelo, & dixit seruo: Quis est homo ille qui vadit in campo nobis obuiam?* Vide puellæ generositatem, postquam vidit Isaac, quærebat quis esset. Et vbi didicit quòd ipse esset sponsus, velauit se theristo: & veniens seruus omnia clarè annunciauit Isaac. Hîc considera oro, quomodo nusquam superflua illa & inutilia, nusquam diabolica pompa, nusquam cymbala, & tibiæ, & choreæ, & satanica illa conuiuia, & scommata omni obscœnitate plena, sed omnis honestas, omnis sapientia, omnis mititas. *Intrauit autẽ Isaac*, inquit, *in domũ matris suæ, & accepit Rebeccam: & fuit ei vxor, & dilexit eam, & consolationem accepit Isaac super Sarra matre sua.* Hanc imitentur mulieres, hunc æmulentur viri. Sic sponsas ducere curent. Quare enim, dic oro, statim ab initio fordibus impleri finis puellæ aures, tam turpibus cãtilenis, tam intempestiua illa pompa? nescis quomodo adole-

Hæ autem sunt generationes Isaac filij Abraham.

HOMILIA XLIX.

INTERVM vos ad consuetam mensam ducere volo, & ex verbis Mosis conuiuium proponere imò ex verbis sancti Spiritus. Neque enim à seipso hæc nobis exposuit, sed Spiritu sancto afflatus. Videam' igitur, quid & hodie nos docere velit. Neque enim simpliciter, neque in vanum vitas sanctorum exponit: sed vt imitemur eorum virtutem, & imitatores simus bonorũ operum quæ illi fecerunt. Nam postquam nobis diligenter narrauit ea quæ ad sanctum patriarcham Abraham attinent, & docuit postremum illius certamen in immolatione filij, quod & si non opere, voluntate tamen perfecit, finémq; imposuit narrationibus illis: nũc exponit nobis quæ ad Isaac occisum & non occisum pertinent, factum enim ænigmati simile est. Audi enim Paulum dicentem: Fide obtulit Isaac, cùm tentaretur: & vnigenitum obtulit, in quo promissiones acceperat. Deinde vt discamus quomodo fide hæc omnia acta sunt, & diuersa videns promissioni quæ iubebatur facere, non perturbabatur: subiicit, vnde illum & in parabola & typo reduxit. Quid est, & in parabola reduxit? Nam postquam eum in sacrificium obtulit, & mentem perfectam declarauit, ipse corona redimitus est, & accepto puero rediit, & sacrificium per ouem impletum est. Et ostendit per omnia vniuersi conditor suæ misericordiæ excellentiam: & quòd hoc imperando non occîdi Isaac, sed iusti exercere obedientiam voluerit. Cæterùm sicut vidimus patriarchæ virtutem in omnibus relucentem: agè, & quæ de Isaac dicta sunt hodie in medium afferẽtes, videamus quomodo & ipse piam & religiosam mentẽ in omnibus prætulerit. Dignum autem est, vt ipsa scripturæ verba audiamus. *Hæ autem sunt*, inquit, *generationes Isaac filij Abrahæ. Abraham genuit Isaac. Isaac autem erat annorum quadraginta, quando accepit Rebeccam filiam Bathuelis Syri ex Mesopotamia, sororem Laban Syri, sibi in vxorem.* Considera obsecro dilecte, diuinæ scripturæ diligentiam, quomodo nihil superuacuè ponat. Quare nobis tempus Isaac ponit, & dicit: Erat autem Isaac quadraginta annorum quando accepit Rebeccam? Non absque causa, neque temerè: sed quia nobis postea Rebeccæ sterilitatẽ narraturus erat, & quòd ex precatione iusti procreatio prolis illi cõcessa sit. Vult autem docere nos magnitudinem patientiæ Isaac, & clarè indicare quãto tempore liberis caruerit: vt & nos æmulantes iustum, assidui simus in diuinis precibus, si quando aliquid à Deo petierimus. Si enim iustus ille ita virtute præditus, & tantam apud Deum gratiã habẽs, tantam præ se tulit constantiam & studium, continuò Deum orãdo, ita vt solueretur Rebeccæ sterilitas: quid dicemus nos, qui tantis peccatorũ oneribus premimur, & neque minimam virtutis iusti partem ostẽdimus: sed

Hebr. 11.

Cap. 25.

Et sæpe vides eum qui habet decem millia talenta auri recondita, beatum vocare eum qui in officina operatur, & ex labore manuum cibum acquirit. Qualis igitur voluptas, & quale lucrum, quando neque his fruimur, & propter hanc concupiscentiam etiam maioribus priuamur? Quid autem dico maioribus, cùm post mala quæ hîc nos apprehendunt, & à bonis quæ alibi sunt excidimus, & ad gehennam ipsam mittimur? Et nondum dico innumera peccata quæ hîc colliguntur, dolos, calumnias, rapinas & fraudes: verùm etiamsi quis ab omnibus illis liber (id quod perquam difficile & rarum) opibus abundat, & ipse solus eis vtitur, & his qui opus habent non communicat, gehennæ ignem expectabit. Quod nos docet manifestè parabola in Euangelio posita, statuens alios à dextris, alios verò à sinistris: illis quidem præparatum esse regnum cœlorum ob curam egenis impensam.

Matt. 25.

Dicit enim: Venite benedicti patris mei, in hæreditatem accipite præparatum vobis regnum ab origine mundi. Quare & qua de causa? Esuriui enim, & dedistis mihi vt comederem. His verò, ignem ęternum: dicit enim: Discedite à me maledicti in ignem æternũ, qui præparatus est diabolo & ministris eius. Magnum verbi pondus, omnium Dominus conditor & suppeditator dicit: Esuriui, & nõ dedistis mihi vt comederem. Cuius animam non mordebunt hæc verba, etiamsi lapidea sit? Dominus tuus esuriens obambulat, & tu es in deliciis: neque hoc solum, sed in deliciis ipsum despicis? tametsi nõ multum sit quod à te petit: nam panem solum, quo famem possit subleuare. Et ipse quidem frigore rigescens obambulat, tu autem sericis indutus, ne respicis quidem, nullam compassionem præ te fers, sed immisericorditer pręteris. Et qua venia sunt hęc digna? Ne igitur sit hoc studium nostrum, vt multas quibusuis artibus opes conquiramus: sed illud cõsideremus, quomodo & hæc bene disponamus, & egenis consulamus: & ne ab illis excidamus quæ semper manẽt, & quæ nullam admittunt vicissitudinem ac mutationem. Quocirca diem mortis nostræ incertum esse voluit Dominus, vt nos præpararet continua sobrietate & vigilantia: & ita magis ad virtutum studium nos prouocaret. Dicit enim: Vigilate, quia nescitis neque diem, neque horam.

Marc. 13. & Luc. 21.

Atqui nos planè diuersum operamur, & dormimus somnum grauiorem quàm sit naturalis ille. Nam qui naturali somno quiescit, nec bonum, nec malum operatur, nos autem alium somnum dormimus, dormientes in virtutibus, vigilantes in vitiis: strenui in malis, desides in bonis: idque facimus videntes quotidie multos hinc ad iudicem abduci: magnas autẽ aliorum esse vicissitudines, & neque tanta rerum mutatio ad virtutis amorẽ nos adducit, neque disponit vt despiciamus præsentia, & desideremus futura, præferamus somniis & vmbræ veritatem. Nõ enim differunt præsentia ab vmbris & somniis. Proinde ne decipiamus nosmetipsos, ne sectemur vmbras: sed vel tardè aliquãdo salutis nostræ curã habeamus, & opes indigis euacuemus, vt pro illis remunerationem à misericordi Deo accipere mereamur æternam: qua nobis omnibus frui concedatur, gratia & misericordia Domini nostri Iesu Christi, cum quo patri & Spiritui sancto sit gloria, imperium, honor, nunc, & semper, & in secula seculorum. Amen.

Facta est autem fames super terram, præter famem priorem quæ fuerat tempore Abraham.

HOMILIA LI.

ITERVM ex hesterna lectione doctrinam vobis afferam, & vt liquidò sciatis vbi heri sermonem missum fecerimus, & vnde hodie resumendus sit, ea quę suprà dicta sunt, vestræ charitati in memoriam referre operæprecium fuerit. Fortassis enim vos, quia multis curis distrahimini, eorum obliti estis, & meum est vt in memoriam vobis reducam ea, quò fiat manifestior sermo hodie dicendus. Scitis enim, quòd nuper Rebeccæ pietatem enarrantes, inde ad Esau & Iacob deuenimus: & reliquimus vbi primogenita Esau, vt cibum haberet, Iacob† dedit, & propter cibi cupiditatem semetipsum suo honore priuauit.

vendidit.

Hoc autem non temerè factum, sed vt prophetia compleretur, quę dicit: Iacob dilexi, Esau autem odio habui.

Malac. 1.

Nam cùm Deus futurorũ sit præscius, prædixit & illius virtutem, & huius mentis malitiam. Quænam autem sunt illæ primogenituræ? Igitur, quia tunc tempus non permittebat charitati vestræ dicere, nunc necesse est vt doceam. Apud veteres summus honor erat primogenituræ:† & quòd ita sit, hoc argumento collige.]

hinc autẽ honoris causam habuit.

Cùm Deus Israëlitarum gentem ex Ægypto liberare, & iuxta promissionem patriarchæ factam, à tyrannide Pharaonis asserere vellet, obluctante & detinere volente tunc Ægyptio: post varias plagas etiam hanc postremam eis intulit, quasi faciens vt Ægyptij suis manibus extruderent Israëlitarum genus. Nam simul omnia Ægyptiorum primogenita occîdi iussit: vidisséque in singulis domibus eiulatus & lachrymas.

Exod. 12.

Neque sic putabant finiri plagam, sed illinc etiam expectabant vt mors quà cœperat pergẽs, ad omnes perueniret. Itaque quia in Ægypto vna omnium primogenitorum mors fuit, Israëlitæ autem, diuina freti gratia, illæsi permanserunt: monstrabátque etiã per hoc omnium Deus suam erga illos beneuolentiam: imperauit in posterum vt propter interfectionem primogenitorum Ægypti, primogeniti Iudæorum pueri sibi offerrentur. Hinc & tribus Leui in sanctum ministerium segregata est, & ex illo non solùm primogenita hominum oblata sunt Deo, sed & brutorum, & in vniuersum omnium. Et præceptum erat, pro hominibus & brutis & immundis animalibus precium dependi.

Exod. 13. & 22. Leuit. 27. Num. 3. & 8. &c.

Quamuis autem legislatio hæc de primogenitis posterior fuerit: attamen iam suprà & olim videbantur aliquod habere priuilegium, qui vuluam matris primum adaperiebant. Hanc igitur dignitatẽ, quam à natura habebat Esau, propter intemperantiam suam trãstulit in fratrem. Et ille quidem perdidit quod à natura habebat: hic autem & quod nõ habebat à natura, accepit. Et quia hæc antea oraculo promissa erant, ideo & Rebecca appellatione ei indita, Iacob eum vocauit: quod scilicet supplantationem interpretari potes, sicut & Esau post patris benedictiones eiulans dicebat, Rectè vocatum est nomen eius Iacob: supplãtauit enim me iam secundò, & primogenita mea accepit, & nũc tulit benedictionem meam.

Gen. 27.

Vide quantus erat priscorum intellectus, vel potius, quanta fuerit Dei sapientia, qui effecerit, vt & mulieres natis nomina non temerè nec fortuitò imponerent, sed appellarent filios iuxta futurorum prædictionem.

Nominũ propriorum impositio.

Et rarò inuenies eodẽ quo patres nomine appellari filios, vel fortè nusquam: sed siue mater, siue pater nomen filio impositurus erat, rarum quoddam & nouum imponebat, vt per illud aliqua futura præsignificaret. Ita & Lamech filium vocauit Noë, dicens: Hic nos requiescere faciet. Ita si singula nomina scruteris, omnino in omnibus inuenies aliquid insinuari: nõ sicut nunc faciunt qui simpliciter, & vt fortè euenit, à parentibus agnominare solent: sed omnino illuc spectabant, vt perpetuam memoriam per appellationem illam filiis inderent. Cęterum videamus nunc post primogenitorũ permutationem, quid iterum nobis narret beatus Moses de patre illorum, & quomodo sicut de patriarcha dictum est, ita & de hoc legimus, quòd fame ingruente multam Dei curam senserit, tum propter promissionem patriarchæ factam, tum propter virtutem

CAPVT XXVI.

virtutem propriam. *Facta est autem fames super terram, præter famem priorem quæ fuerat tempore Abraham.* Vt ne putes de illa fame eum dicere, propterea subdidit: præter famem quæ erat tempore patriarchæ, quasi diceret alia similis nunc iterum fames venit super terram tempore Isaac, qualis erat tempore patris illius. Et quia necessariorum raritas omnes in summam angustiam concludebat: è suis migrare, & ad illa loca transire anhelabat, vbi rerum necessariarum copiam inueniret. Vnde cùm iustus ille famem videret, *Profectus est*, inquit, *ad Abimelech in Gerara: eò enim & Abraham post reditum suum ex AEgypto venerat.* Verisimile autem & hunc propterea illuc abiisse, quòd inde in Ægyptum contẽdere vellet: & quòd hoc ita sit, audi scripturam dicentem: *Visus est enim ei*, inquit, *Deus, & dixit: Ne descendas in AEgyptum.* Nolo te, inquit, longam illam viam proficisci, sed hîc manere volo. Neque permitto vt angustiam experiaris, sed promissionem patri tuo factam implebo, & quæ illi promissa sunt, in te euenient: & tu promissionũ, quæ illi factæ sunt, impletionem accipies. *Ne descendas in AEgyptum, habita autem in terra quam tibi dixero, & peregrinus esto in terra hac.* Deinde, vt ne putet iustus, quòd hoc imperet quasi volens eum famis angustiam experiri, & non permittere ei transitum in Ægyptum, inquit, *Ne sis anxius, neque curam habe, sed hîc mane: ego enim ero tecum.* Igitur cùm suppeditatorem bonorum omnium habeas, ne sis sollicitus: ego enim Dominus omnium ero tecum. Et præterea benedicam te, hoc est, gloriosum te faciam, & benedictionem meam prębebo. Quid hoc iusto beatius, qui talem promissionem à Deo accepit? *Quia ero tecum, & benedicam te.* Hoc te declarabit omnibus fœliciorem, hoc te affluentem rebus omnibus faciet, hæc est summa gloria, hæc est vera securitas, hæc est summa & caput bonorum: quia ego tecum sum. Et benedicam te. Quomodo autem benedicam? *Tibi & semini tuo dabo omnem terram hanc.* Tu videris in hac regione versari quasi hospes & vagus: scias autem quòd tibi & semini tuo dabitur omnis terra. Et vt bene confidas, disce quòd iuramentum illud, quod iurans iuraui Abrahæ patri tuo, † tecum statuam.]

istud statuam.

Vide quomodo sermonem suum Deus iterum attemperat nostræ infirmitati. Non dixit simpliciter, pacta quæ feci cum patre tuo: neque promissiones quas promisi, sed quid? Iuramentum quod iurans iuraui, † ipsum complebo, & tecum statuam:] & teneor, vt opere perficiam quod iuraui.

iureiurãdo ipsum confirmaui.

Vides Dei misericordiam? nõ ad propriam dignitatem respiciens loquitur, sed ad nostram condescendens infirmitatem. Nam quia homines (ferè semper) illa opere perficere student, non quę simpliciter promiserunt alicui, sed quę cum iuramento promiserunt: similimodo & Deus iusto plenam fidem faciens, quòd omnino fient quæ à se dicta sunt: dicit, Scias ea quæ à me iuramento firmata sunt, opere implenda. Quid igitur? Deus iurauit, inquit. Et per quem iurare potuit? Vides, quòd hoc erat suæ humiliationis: firmationem promissionis vocauit iuramentum. *Et statuam*, inquit, *iuramentum meum, quod iurans iuraui Abrahæ patri tuo.* Deinde docet eum quæ sunt illa quæ promisit, & de quibus ei iurauit. *Et multiplicabo semen tuum sicut stellas cæli.* Hoc & patriarchæ in principio dicebat: Tantum erit semen tuum, vt & stellis & arenæ adæquetur. *Et dabo*, inquit, *semini tuo omnem terram istam, & benedicentur in semine tuo omnes gentes terræ. Propterea promissiones quæ illi factæ sunt, in te implebo, eò quòd audiuit Abraham pater tuus vocem meam, & custodiuit mandata mea, & iustificationes meas, & omnia legitima mea.* Vide Dei sapientiam, quomodo erigit mentem iusti, & alacriorem reddit: & vt patris imitator fiat, efficit. Nam si ille, inquit, quia meæ obediuit voci, tãta pollicitatione dignus habitus est, & eam propter illius virtutem in te, qui ex eo natus es, sum impleturus: si & ipse illius imitator fueris, & eadem qua ille via incesseris, cogita quantam apud me beneuolentiam habiturus sis, & quãta mea cura te dignaturus sim. Nam si cui ob alterius virtutem bene futurum est, si & ipse virtute præditus fuerit, multò maiore dignus habebitur cura. Quid autem est: Eò quòd obediuit voci meæ, & custodiuit mandata mea, & præcepta mea, & iustificationes? Dicebam ei, inquit: Egredere de terra tua, & de cognatione tua, & veni in terram quam demonstrauero tibi: relinque quæ in manibus, & incerta sequere. Et non fluctuabatur secum, neque negligens erat: sed cum omni alacritate mandatum implebat, & obediebat voci meæ. Iterum quæ super naturã sunt ei promisi, & cùm iam ætas eum à spe deiiceret, & vltrà neque ipse, neque mater tua procreandæ proli idonei essent, cùm audiret à me quòd semen eius in tantum foret propagandum, vt omnem terram esset impleturum: neque tunc turbatus fuit ratione, sed credidit. Ideo & in iustitiam ei reputatum est: quia virtuti meæ credẽdo, & in promissionibus meis spem habendo, humana infirmitate superior fuit. Et postquam tu natus es, cùm mater tua succenseret Ismaëli ex ancilla nato, & vellet eum abigere à domo cum Agar, ita vt nihil commune illi tecum esset, licet & illi patriarcha paterna & genuina dilectione bene afficeretur: audiens tamen à me, vt faceret quod visum esset Sarræ, oblitus naturalis dilectionis, eiecit Ismaëlem cum ancilla, & semper obediuit voci meę, ac custodiuit præcepta mea. Denique cùm iussissem eum, vt mihi in sacrificium offerret filium in senectute sibi concessum, & tam dilectum, nihil causatus est, neque curiosius de præcepto inquisiuit, neque turbatus est mẽte, neque rem communicauit matri tuę, neque pueris, neque tibiipsi à se sacrificando: sed forti mente, & contenta alacritate festinauit, vt mandatum meum impleret: proinde voluntatem eius coronaui, opus autem vt perficeretur non admisi. Eapropter, quia in omnibus declarauit magnam obedientiam, & mãdatorum custodiam, propterea te ex illo natum, promissionũ quæ illi factæ sunt, facio hæredem. Imitare igitur illius obedientiam, & his quæ à me dicta sunt crede, vt multò pluribus remunerari dignus habeare, & pro patris tui virtute, & pro tua obedientia: & ne descendas in Ægyptum, sed hîc mane. Vidisti Dei misericordiam, quomodo per mentionem virtutis patris, huius mentem roborauit? *Habitauit autem Isaac in Geraris.* Vide quomodo fermè in eadem pericula incidit ille, in quæ & pater eius. Nam cum domicilium haberet in Geraris, *Rogauerunt*, inquit, *viri loci illius de Rebecca vxore eius: & dixit, Soror mea est.* Timuit enim ne fortè occiderent eum, victi pulchritudine vxoris: dixit enim, *Ne fortè occidant eum viri loci propter Rebeccam, quia pulchra facie erat. Fuit autem illic longo tẽpore. Abimelech autem, cum prospiceret per fenestram, vidit Isaac ludentem cum Rebecca vxore sua, & vocauit eum, & dixit ei: Profectò vxor tua est. Cur dixisti, Soror mea est.* Postquam ex coniecturis deprehensus est iustus, non vltrà negat: sed fatetur, & causam manifestam affert, quare sororem vocandam censuerit. Dixit enim, inquit, ne fortè moriar propter ipsam. Mortis timor me hoc agere coëgit. Fortè autem edoctus erat, quòd & pater talem fabulam commentus erat, & se saluarat, cuius viam & ipse secutus est. Sed rex adhuc habens recentem memoriam eorum, quæ tempore patriarchæ rapta Sarra tulerat, increpabat eum, reúmque arguens dicebat: *Cur hoc fecisti? ferè concubuisset quispiam de genere meo cum vxore tua, & induxisses super nos ignorantiam.* Hanc deceptionem, inquit, & olim sustinuimus à patre tuo, & nũc nisi

in tempore proſpexiſſemus,eadem laturi eramus.Et induxiſſes ſuper nos ignorantiam. Etenim & tunc per ignorantiam peccaturi eramus,& nunc quoque propter ignorantiam fermè in cauſa fuiſſes, vt in peccatum incideremus.Præcepit autem Abimelech populo ſuo,dicens : *Omnis qui tetigerit hominem hunc & vxorem eius, mortis reus erit.* Vide Dei prouidentiam, & ineffabilem curam. Nam qui dixerat ei : Ne deſcendas in Ægyptũ, & habita in terra iſta, & ero tecum : ille erat qui hæc omnia diſpenſabat, & iuſtum in tanta conſtituebat ſecuritate. Conſidera enim regem procurantem vt impauidè ibi agat,libérque ſit ab omni cura. Mortem, inquit, interminatus eſt omnibus quicunque tetigerint aut eũ, aut vxorem eius. Quia enim hic erat timor qui concuſſerat eius mentem, propterea & illum auferri fecit miſericors Dominus, vt poſtea omnino ſecurè ageret. Et vide quomodo variæ viæ ſint ſapientiæ Dei,& quomodo omnia iuxta ſuam voluntatem faciat,& in inuiis viam inueniat, per illa ipſa quæ maximè aduerſa vidētur, ſalutem ſeruorum ſuorum conſeruans. Hinc enim eſt, quòd rex ille tantam habet curam iuſti, quaſi prædicãs cum omnibus ciuitatis ſuæ inhabitatoribus, & declarãs quàm glorioſus ſit, & ſummo honore dignus, quem &
Daniel. 3. maximi faciebat. Sic & Nabuchodonoſor poſtquam pueros illos tres in fornacem iniecerat, & reipſa comprobauerat captiuorum adoleſcentum virtutem, tunc prædicare eos cœpit,& vbique lingua ſua fecit illuſtres. Hæc enim potiſſimum magna Dei virtus eſt, quãdo facit vt per inimicos celebrentur ſerui Dei. Et qui cum furore accendi fecerat fornacem illam, quoniam vidit quòd per ſupernum auxilium puerorum virtus ignis actionem vinceret, repentè mutatus clamauit, dicens:
Ibidem. Serui Dei excelſi.Vide,non ſolum illos excelſos prædicat,ſed & dominum vniuerſorum : Serui enim, inquit, Dei excelſi,egredimini.Quid factum eſt? nónne tu eos tormento tradidiſti? nónne tu in tantum fornacem flagrare præcepiſti? Profectò, inquit, ſed nunc video res admirabiles & nouas. Elementum enim hoc ſuæ operationis oblitum, quaſi vinculis quibuſdam ligatum, tantam exhibuit obedientiam, vt neque contingerentur illorum capilli.Vnde videre poſſumus quòd factum ſupra humanam naturam eſt, & ineffabilis quædam ac diuina vis, quæ hæc operatur, tantam puerorum habet curam.Vidiſti Dei miſericordiam, quomodo nũquam derelinquat ſeruos ſuos? permittit in fornacem iniici, ſed eos volens clariores facere,& ſuam virtutē demonſtrare.Vnde & barbari demulſit mentem. Neque enim tam admirabile erat, ſi à principio prohibuiſſet eos in caminum iniici : ſicuti nunc admirabilius & rarius factum eſt, cùm in medio ignis exiſtentes, nihil inſuaue ferre permittit.Nam quando vult,etiam eos qui in mediis ſunt periculis & pœnis, potētiores ipſis facit:& eos qui patiuntur,his qui illos affligunt. Hoc & in Apoſtolis factum eſt. Nam qui eos vrgebant & adducebant in medium,& quaſi dentibus aduerſus eos fremebant, inter ſe dicunt : Quid faciemus viris iſtis?in manibus illos habebant, & dubitabant ſecum, quid de eis facerent. Tanta, támque valida res eſt virtus, támque imbecillis malitia : vt illa quidem,licet patiatur, vincat : hæc verò & ſi quid faciat, nihil proficit, quàm quòd ſuam prodit infirmitatem. Id ſcientes dilecti, magnam virtutis habeamus rationem, & vitia fugiamus : ita enim & ſupernam gratiam nobis conciliabimus,& futura conſequemur bona. Quæ nobis omnibus eueniant,gratia & miſericordia Domini noſtri Ieſu Chriſti, cui ſit & gloria, & imperium cum patre & Spiritu ſancto, & nunc, & ſemper, & in ſecula ſeculorum. Amen.

Seminauit autem Iſaac in terra illa, & inuenit centuplicans hordeum in anno illo.

Homilia LII.

Reliqvias heri dictorum operǽpretium eſt hodie reddere veſtræ charitati,& repetita ſermonis ſerie iterum videre quãtum & iuſtus Iſaac ſuperis gratus & curę fuerit. Nam qui ei prohibuerat deſcenſum in Ægyptum, & dixerat : Habita in terra hac, & ero tecum: ille in omnibus tam clarum eum fecit,vt nõ multò pòſt inuidioſus foret apud regem Gerarorum.Vidētes enim eius ſubſtantiam quotidie augeri, ægrè tulerunt viri ibi habitantes eius cohabitationem, & tranſmigrare inde coëgerunt. Dignum autem eſt, vt ipſa ſcripturæ verba audiamus,vt per omnia videamus Dei beneuolentiam, quam erga famulos ſuos declarat. *Seminauit autem*, inquit, *Iſaac in terra illa, & inuenit centuplicans hordeum in anno illo.* Cõſidera obſecro, Dei ſapientiam,quomodo oſtendat iuſto quòd ipſe naturę conditor ſit,& in rebus difficilibus facilia omnia facere queat, & qui ab initio terram ſuo mandato fecerit idoneam ad proferendos fructus,idem nunc efficiat vt centuplices reddat pro ſatis manipulos : & interim illum in tanta affluentia conſtituit, vt nullius indigeat: atque alij per opera diſcant quanta ſuperna gratia iuſtus fruatur.Omnipotens enim & ſapiens Deus † reipſa] comprobat quàm benefaciat ſuis, & facit vt hi etiam qui adhuc in gentilium errore verſantur,ſuam virtutem & potentiam addiſcant. Hoc poſtea & in Ægypto fecit : illis enim pœnas irrogabat, Iſraëlitas verò illæſos conſeruabat. Diſcebãt enim non ſolum per indignationem Dei,qua ipſi puniebantur,omnium opificis virtutem : ſed & per miſericordiam, quam in illos exhibebat.Et illi iterum non ex ſola miſericordia & prouidentia,quam experiebantur, diſcebãt immodicam Dei bonitatem : ſed etiam per eos quibus videbãt tot plagas irrogari.† Nam & in ſecundis & aduerſis rebus diuina monſtratur virtus. Et elementa ipſa ſuo miniſterio & obedientia conſeruis monſtrãt,quàm beneuolè] Dominus erga illos afficitur. Et hoc vtique viderit aliquis huic iuſto cõtingere. Id enim quod alioqui natura terræ non habuit,hoc propter mandatum vniuerſorum Dei nunc profert tanta vbertate, vt repente valde abundans effectus ſit Iſaac. *Benedixit enim*, inquit, *eum Deus, & exaltatus eſt homo,& proficiens maior factus eſt, donec magnus factus eſt valde.* Nam quia tunc abundantia iuſtorum erat in fertilitate terræ, & in multitudine pecorum:propterea dicit,Benedixit eum Deus, & exaltatus eſt homo, id eſt abundauit : & non ſimpliciter abundauit, ſed & maior, inquit, factus eſt, donec magnus factus eſt valde.Conſidera quantum ſit,pro his quæ ſeminabat, centuplum accipere. Quòd ſi hoc tibi magnum videtur, conſidera immenſam Dei clementiam,quam proceſſu temporis erga nos declarauit.His enim qui bona in eum fiducia virtutem exercēt, non ſolùm centuplum hîc promittit,ſed & vitam æternam, & frui regno cœlorum. Vidiſti miſericordiam Domini? vidiſti beneficentiæ augmentum? vidiſti quantum nobis largitus eſt vnigeniti filij Dei aduentus? & quomodo ineffabilem rerum commutationem operatus eſt? Hæc igitur vnuſquiſque apud ſe expendens, & videns diuerſitatem, & quæ illis ante gratiæ tempus promitti ſolebant, & quæ nunc poſt gratiæ tempus:glorificet etiam in hoc immenſam eius miſericordiam, & nemo temporum mutationi totum aſcribat. At iuſtum eſt vt ad ſeriem ſermonis redeamus, & videamus quomodo Gerareni videntes affluere iuſto opes, in æmulationem prouocati,

per res eaſdem frequenter.

per eadē enim opera & ſuis,& aduerſariis indicabat ſuæ potētiæ magnitudinem.Nā elementa ipſa ſuum miniſterium & obſequium conſeruis demonſtrāt, quando beneuolè.

prouocati,abigere eum inde conati ſunt. *Æmulati ſunt enim eum*, inquit, *Philiſtiim.* Deinde monſtrare volens ſcriptura diuina,in quo æmulationem declararunt,ſubdidit:*Et omnes fontes quos effoderant ſerui tēpore patris eius, obturauerunt,& impleuerunt terra.* Conſidera quanta illorum malitia,qui & aquas iuſto inuidēt:& neque rex qui in tanta poteſtate erat, inuidiam continere potuit : ſed dicit,Abi à nobis,quia potentior nobis factus es valde. Magna maleuolentia.Cuius gratia abigis iuſtum? num aliqua in re tibi nocuit? num iniuriam intulit? Sed ita ſe habet inuidia, nihil cum ratione operatur. Oportebat eum, quem omnium Deus tanta gratia proſequebatur, Dei exemplo magis fouere, ei ſeruiendo : vt honore in illum collocato, etiam ipſi diuinum ſibi fauorem conciliarent.Illi autem non ſolùm hoc non faciunt,ſed expellere tentant, ac dicunt, *Abi à nobis, quia multò potentior factus es quàm nos ſumus.* Ita agere ſolet inuidentia, non poteſt benigniter videre aliorum fœlicitatem : ſed fœlicitatem proximi ſuam putat infœlicitatem, & tabeſcit bonis proximi : id quod & hîc fuit. Rex enim, ſub cuius poteſtate tota ciuitas erat, & habens omnes ſub manu ſua, peregrino,vago, huc & illuc migranti,dicit: Abi à nobis, quia potentior factus es quàm nos ſumus. Et verè potentior erat, ſupernum præſidium habens in omnibus, dexteráque Dei munitus. Quò igitur abigis iuſtum? ignoras quòd quocunque eũ ire coëgeris,ſemper erit in his quæ Domini ſui ſunt? Non docuit te rerũ experientia,quòd Dei manus eſt,quæ illuſtrem facit,& conſeruat iuſtum? Quare igitur abigendo iuſtum, erga dominum ingratitudinem declaras? & neque magna viri manſuetudo tuam domare potuit inuidiam, ſed victus, inuidiam opere comples, & iterum migrare eum cogis, qui in nullo te læſit? Neſcis quòd licèt in ipſiſſimam ſolitudinem eum fugaris,habebit tamen potētem Dominum, qui ſe iuuare, (ſicut & illic factum) & multo clariorem facere nouit? Nihil enim fortius, † quàm frui ſuperno præſidio : ſicut nihil infirmius, quàm eo auxilio deſtitui. Vidiſti dilecte, & regis Gerarorum, & omnium qui ibi habitabant mentis malitiam? Vide & iuſti magnam manſuetudinem, quomodo non ſuperbiuit : neque videns reipſa diuinam ſibi gratiam aſſiſtere,contra regem,fretus commilitantis virtute, inſurrexit : ſed quaſi vir omni patrocinio carens,& nullum auxilium alicunde expectans, multa cum manſuetudine, ne verbis quidem reſiſtens, faciebat quod ſibi à rege præcipiebatur, & ſtatim illinc diſceſſit : & vlterius progreſſus,repreſſit affectionum flammam,ſimul & eximiam ſuam manſuetudinem declarans,† & ſuam affectionem conſolans.] *Et abiit inde,& habitauit in valle Gerarorum.* Et id quod diſcipulis ſuis omnibus Chriſtus adue-
Matt. 10. niens præcepit,dicens : Quando perſequentur vos, fugite in alium locum : hoc ille iam operibus declarabat.
1.Reg. 19.& ſeq. Et ſicut Dauid Saulis magnam inuidiam reprimebat, ſecedens & ſubducens ſe, & illius refrigerabat calorem: eodem ſanè modo & iuſtus ille apoſtolicum illud im-
Rom. 12. plebat : Date locum iræ. Et relicta ciuitate, exiit in vallem. Cæterùm vide, quantam iterum manſuetudinem præ ſe tulit. Neque enim hîc finis eſt moleſtiarum:nam cùm etiam illic eſſet,& fontes effodere vellet, rixari tētauerunt.*Foderunt enim*,inquit,*puteos, quos ante pueri patris eius fecerant, & obturauerunt eos Philiſtiim, poſtquam mortuus eſt Abraham pater eius : & impoſuit eis nomina, quæ pater ſuus impoſuerat. Et foderunt*, inquit, *pueri Iſaac,& inuenerunt puteum aquæ viuentis : hoc eſt, deſubtus ſcaturientis,& litigauerunt paſtores Gerarorum,dicētes ſuas eſſe aquas.* Et nihil hîc contendit iuſtus, neque obluctatur, ſed etiam paſtoribus cedit. Hæc enim verè manſuetudo eſt, non quando quis offenſus à potentioribus manſuetè fert:ſed quando quis ab his etiam qui inferiores putantur offenſus cedit. Sic rectè cognoſcitur manſuetudo eius qui inuaditur. Nam aliâs contradiceret quis,quòd manſuetudinem ſimulaſſet : quia non poſſet potentiæ offendētis reſiſtere. Et vt diſcas,quòd regi ceſſerit,non propter potentiam eius, ſed ſuo more : vide quomodo idem apud paſtores facit. Et ſicut ille dicebat,Recede à nobis : & ſtatim accepto mãdato,abſceſſit : ita & nunc, paſtoribus lædere cupiētibus,& puteum ſibi vindicantibus, recedit. Et vt perpetuò poſteri ſcirent hanc iniuſtitiam,nomen imponit fonti ex eo quod acciderat. Enimuerò quia manifeſtam admiſerant iniuſtitiam, vocauit nomen fontis loci huius,iniuſtitia. Et erat poſtea, quaſi in columna ærea, poſteris nomen loci doctrina & manſuetudinis iuſti, & maleuolentiæ illorum. Nomen enim loci faciebat,vt quiſquis rogaret quarénam ſic diceretur, addiſceret & huius virtutem, & multam illorũ malitiam. Et animaduerte quomodo etiam hîc ſuam auget virtutem,per omnia declarans ſuam manſuetudinem : & illi excellentia malitiæ, etiam inuiti iuſtum illuſtriorem reddere attentant. Neque enim contenti ſunt his quæ fecerãt,ſed iterum inſidiantur, cum alium fodiſſet fontem. *Profectus enim*,inquit,*illinc fodit fontem alium : litigabant autem etiam de illo,& nominauit eum inimicitias.* Hîc iterum animaduerte iuſti prudētiam.Non omnino puteum (vt videtur) abſtulerunt, ſed contendebant : & viſa manifeſta iniuſtitia, diſceſſerunt. Propterea inimicitias eum appellauit, quòd inimicitiarum fuiſſet occaſio. Cæterùm quotidie (vt ſic dicam) talia ferens ab his qui regionem incolebant, non grauatim tulit,non abiecto fuit animo, non cogitauit ſecum,neque dixit : Ecce ne fontis quidem vt ſim Dominus,mihi datur, an non ſuperna gratia deſtitutus ſum? an non Dominus abiecta cura mei oblitus eſt? Nihil talium vel dixit, vel cogitauit : ſed omnia magna cum manſuetudine tolerauit,& idcirco dignus fuit habitus qui ampliori diuino auxilio adiuuaretur. Nam ea quæ euenerunt (vt ita dicam) exercitatio quædam fuere virtutis iuſti. Dicit enim. *Profectus illinc fodit fontem alium,& non contēderunt ſuper illo:& agnominauit nomen eius latifundium, dicens : Quia nunc dilatauit nos Dominus, & creſcere nos fecit ſuper terram.* Vide gratitudinem iuſti.Nam cùm priores fontes diripere tentarent, non ægrè tulit,non obluctatus eſt : ſed in ſola fontium appellatione malitię illorum indelebilem reliquit memoriam. Hîc verò quia nulla fuerunt obſtacula, ſed abſque omni pauore laboribus ſuis frui licuit, totum tribuit Deo. Vocauit enim, inquit,fontem illum latifundium:& deinde interpretatus vocabulum, dicit : Propter hoc latifundium voco, quia dilatauit Dominus & auxit nos ſuper terram. Vidiſti piam mentem,quomodo non facta mentione tam atrocium difficultatum quæ obſtiterant,bonorum tantum meminit, & pro illis gratiam Deo offert, & dicit: Quia dilatauit Dominus nos,& auxit nos ſuper terram. Nihil enim tam gratum Deo, vt anima grata & gratias agens. Nam cùm innumeris beneficiis quotidie omnes nos proſequatur, ſiue eà ſciamus, ſiue ignoremus, ſiue velimus, ſiue nolimus:nihil tamen aliud à nobis exigit, quàm habere gratias pro his quæ nobis facta ſunt, vt ꝑ illa ipſa gratiarum actione ad ampliora dãda prouocetur.Et vt ſcias, vide quomodo iuſtus ille ob magnam ſuam gratitudinem iterum ſupernè meruerit illuſtrari. Nam quoniam condignum ſuæ virtutis ſpecimen exhibuerat, & apud Gerarenos, & cùm rex eum expelleret, & cùm paſtores puteos auferrent : miſericors Dominus,veluti cõfirmaturus eius alacritatem, iam ob inſignem illam manſuetudinē eum charum habens:poſtquam aſcendit illinc ad fontem iuramenti, viſus eſt ei

eo qui fruitur, &c.

& illius perturbatum animum mitigans.

benedica. Dominus in nocte illa, & dixit: *Ego sum Deus Abraham patris tui, ne timeas: tecum enim sum, & † benedixi te, & multiplicabo semen tuum propter Abraham patrem tuum.* Visus est ei, inquit, in nocte illa. Considera Dei sollicitudinem: vt illum refocillet ac fidentiorem faciat, apparet ei, & dicit: Ego sum Deus Abraham patris tui, qui patrem tuum glorificaui: & peregrinum ac aduenam, illustriorem omnibus incolis feci. Ego sum ille, qui hûc ita crescere feci, & in omnibus curâ eius gessi. Ego sum, ne igitur timeas, ne te istud perturbet, & mirum videatur quòd ab Abimelech sis expulsus, quòd à pastoribus sis iniuria affectus. Multa talia & pater tuus pertulit, & inde gloriosior effectus est. Ne igitur hoc te terreat: ego enim tecum sum. Idcirco fieri hæc permitto, simul volens & declarare tuam virtutem, & manifestari mentis illorum prauitatem, vt & propter hæc te coronem. Tecum enim sum, ideo & inuictus eris, & infestâtibus potentior, & inuadentibus fortior. Et tâtam tui curam habebo, vt inuidiosus illis sis futurus: Ego enim tecû sum, & benedicam te, & multiplicabo semen tuum, propter Abraham patrem tuum. Cõsidera misericordiam Dei. Nam cùm dixisset, Ego sum Deus Abrahæ patris tui: ostendit quomodo sibi vindicauerit, & proprium fecerit patriarcham, ita vt dignatus sit se vocare Deum Abrahæ. Et Dominus orbis ac conditor, vnius hominis Deum se dicens, non concludit & abbreuiat cum patriarchæ appellatione suum dominium, sed magnam in illum suam beneuolentiam mõstrat. Ita, inquit, eum mihi feci proprium, vt apud me reputetur tanti, quanti alij omnes. Ideo & multiplicabo semen tuum propter Abraham patrem tuum. Multas, inquit, illi debeo retributiones ob suam in me obedientiam: igitur propter illum multiplicabo semen tuum. Interim & iustum ad æmulationem patris sui prouocauit, vt monstraret similem illi virtutem. post quam autem tâta ei bona promisit, *Aedificauit*, inquit, *ibi altare, & inuocauit nomen Domini, & fixit illic tabernaculum suum.* Quid est, ædificauit illic altare? Gratiarum actiones, inquit, illic Domino obtulit, quòd tantam pro se gesserat sollicitudinem. *Et foderunt illic pueri Isaac fontem.* Et sit securus iustus: nam qui dixerat, Ego tecum sum, & benedicam te, & multiplicabo semẽ tuum: ipse simul cum & illustrauit, & omnibus fecit spectabilem. Itaque vide Abimelech illum, qui abigere eũ conatus est, & dixit, Abi à nobis: nunc ad cum venientem: dicit enim, *Iuit Abimelech, & præfectus gynæcei, & dux exercitus, & dixit eis Isaac: Quare venistis ad me, vos autem odio me habuistis, & expulistis à vobis?* Vide obsecro quanta mansuetudo iusti. Videns eos à quibus fugatus erat, & qui tanto cum odio fuerant prosecuti, nunc veluti supplices ad se venire, non superbiuit cõtra eos, non elato fuit animo, memor eorum quæ sibi à Domino fuerunt dicta, neque virtute Domini fretus insurrexit cõtra regem: sed iterum consuetam mansuetudinem præ se ferens, cum magna lenitate verborum dixit eis: Quare venistis ad me, vos autem odio me habuistis, & à vobis expulistis? Quare, inquit, censuistis, vt vobis veniendum sit ad me abactum, & odio habitũ? Et dixerunt: *Videntes vidimus quia Dominus tecum, & diximus.* * *Fiat iuramentum inter nos & inter te, & disponemus fœdus tecum, vt ne feceris nobiscum malum, sicut nos non abominati sumus te, & quomodo te bene fecimus vsi, & dimisimus te cum pace, & nunc benedictus tu à Domino.* Vide quantum mansuetudinis robur, & quanta virtutis potentia. Nam qui pridem abegerant, nunc veniunt ad peregrinum, ad virum ciuitate carentem, ad erronem: & non solum satisfaciunt, & excusant se de his quæ commiserant, † sed & peccatorum veniam petunt, &] prædicant iustum, & indicant vnde suus metus, & confitentur suam infirmitatem, & iusti magnam testantur virtutem. Quid enim fortius eo qui secum habet Deum? Videntes, inquit, vidimus quòd Dominus tecum est. Vnde vobis illa scientia? Profectò, dicũt, res ipsæ nos docuerunt. Vidimus quòd abactus abigentibus fortior factus es, & ex rerum serie contemplati sumus quòd superno auxilio niteris. Hoc autem diuinæ dispensationis opus est, quòd mens eorum obstupuerit iustum, & quòd hoc cognouerint. Quoniam igitur, inquit, Dominus tecum, fiat iuramentum inter nos. Vide quomodo impellente conscientia semetipsos reprehendere festinãt, cùm nullus alius cogat, vel facta obiiciat. Nam nisi iniuriam fecissetis, quare à iusto petitis vt componatur fœdus vobiscum? Sed ita se habet iniustitia, quotidie cõscientia mordet, & silente eo qui offensus est, pœnam & rationem exigi putant qui iniustitiam sunt operati: & quotidie anguntur, & quasi sibimetipsis præscribunt peccatorum suorum vltionem: id quod & illis euenit. Sit, inquit, iuramentũ inter nos & inter te. Deinde dicunt & quale iuramentũ fieri volunt. Et ineamus fœdus tecum, vt ne feceris nobis malum, sicut nos nõ fimus te abominati. Vide quomodo pugnantia inter se præ mẽtis angore & turbatione loquuntur: ne feceris nobis malum. Quare sic timuistis iustum, videntes quòd tantam præ se ferat mansuetudinem erga eos qui lacessebant? Sed incorruptus iudex mẽtem eorum excitauit, & animaduerterunt quòd erga iustum tam ingrati fuerint: propterea præ timore & formidine non attendunt quòd diuersa & pugnantia loquantur. Ne feceris, inquit, malum, sicut nos te nõ abominati sumus. Quare igitur abegistis? Verùm iustus non petit rationem, neque expostulat, neque arguit ea quæ ab illis dicta. Et quomodo, inquit, bene te vsi sumus, & dimisimus te cum pace, & nunc tu benedictus à Domino. Vides quòd supernam pœnam timuerunt? Sciuerunt enim quòd licèt ipse propter humanitatem suam non vlciscereturque fecerant, sed is qui tantam eius curam agebat, repetiturus esset rationem corũ quæ in iustum facta sunt: ea propter placant iustum, & componi cum eo student, simul & pro his quæ facta erãt rationem reddentes, & in futurum securitatem sibi conciliantes. *Et fecit eis*, inquit, *conuiuium, & comederunt & biberunt: & cum surrexissent mane, iurauit vnusquisque proximo suo, & dimisit eos Isaac, & discesserunt ab eo cum salute.* Vide iusti benignitatem, quomodo cum eis absque vindicandi cupiditate loquitur: & non solum obliuiscitur eorum quæ in se facta, sed magna hospitalitate illos excipit. Fecit enim eis cõuiuium, & comederunt, & biberunt. Conuiuio satis certa dat argumenta, se non fore memorem eorum quæ in se commiserant. Et dimisit eos, inquit, & abierunt cum salute. Significauit per hoc diuina scriptura, quòd magno cum timore aduenerant periculum expectantes: & de salute sua omni (vt ita dicam) anxij, vt excusarent se, ad iustum contenderunt. Vidisti quomodo nihil fortius virtute? nihil potentius supernis auxiliis freto? Postea dicit: *In die illo abierunt pueri Isaac, & foderunt fontem, & dixerunt: Non inuenimus aquam. Et vocauit eum iuramentum. Et idcirco † vocatur locus ille*] *puteus iuramenti, vsque in hodiernum diem.* Vide & hîc, ex his quæ facta sunt, loco nomen impositum. Nam quia effosso fonte nihil inuenerũt in die illo, quo iuramenta inter se fecerunt, Puteum iuramẽti vocauerunt nomen loci, vt factorum duraret memoria. Vidisti quomodo iustus ille, qui neque à lege eruditus fuit, neque ad aliquem virtute præditum respicere potuit, sed patris vestigia secutus, & ductus à conscientia humanæ naturæ insita, tam bonis moribus præditam egit vitam? Quæ enim ab eo facta sunt, non solùm mansuetudinem indicabant iusti, sed & præcepta Christi suis illum operibus

ἀρὰ imprecatio, execratio, denotio, sic & in sequẽtibus.

& peccatorum veniam petunt, sed &.)

vocatus nomen ciuitati.

ribus implere ostendebant. Nam id quod Christus discipulis suis præcipiens & admonens dicebat, ne solos diligentes diligerent, sed & inimicis charitatem exhiberent: hoc ille nunc multò antea implet, & tâta hospitalitate tractat eos qui tanto odio ipsum prosecuti fuerant: omnémque vindictæ cupiditatem animo suo exclusit. Qua igitur nos venia digni erimus, qui post gratiam, & tâtam doctrinam, & saluatoris præcepta, neque ad huius iusti mensuram peruenire valemus? Et quid dico, ad eius mensuram? neque propè astare possumus. Tanta enim nunc malitiæ abundantia obduxit omnia, vt rarum nunc sit, & diligẽtes diligere. Vnde igitur nobis salutis spes, si publicanis deteriores fuerimus? sicut Matth. 5. dicit Christus: Si diligitis diligentes vos, quid amplius facitis? nónne & publicani hoc faciunt? Et Christus quidem volens nos ad summum virtutis venire fastigium, illis superiores vult esse, nos autẽ inferiores sumus. Et quid dico, publicanis? deteriores & latronibus, & sepulchrorum direptoribus, & homicidis. Etenim & hi B omnes diligunt eos qui erga se bene affecti sunt, & sæpenumero etiam pro dilectis periclitantur. Quid igitur fuerit nobis miserabilius, qui tantam à Domino misericordiam nacti sumus, & innumera mala facientibus deteriores inuenimur? Obsecro igitur, vt cogitemus & supplicij magnitudinem, & confusionis quæ alibi futura est grauitatem, & vel saltem nunc nostram agnoscamus generositatem, & obtemperemus doctrinæ Christi: & non solùm diligentes diligamus germanè, omni odio & rancore ab animabus nostris eliminato: sed & eos qui hostiliter nos persequũtur, diligere studeamus: nisi hæc incedamus viæ Ita.) neque enim aliter saluari nos possibile erit. † Et hac incedentes via, etiam] magis illos diligere studeamus, vtpote eos qui nobis innumerorum bonorũ sunt authores. Sic enim & peccatorum nostrorum remissionem inuenire, & humiliata mente & contrita anima Deum precari poterimus. Quia cùm anima ab omni odio libera mente tranquilla est, dominúmque sedulò inuocat, C multam sibi supernè gratiam conciliat. Quæ nobis omnibus concedatur, gratia & misericordia domini nostri Iesu Christi, cui gloria & imperium cum patre & sancto Spiritu, nunc, & semper, & in secula seculorum. Amen.

Erat autem Esau annorum quadraginta, & duxit Iudith filiam Beoth Chetthæi, & Basemath filiam Elon Euæi, & exasperabant Isaac & Rebeccam.

HOMILIA LIII.

AGE & hodie, si placet, aggrediamur ea quæ heri dicta sequuntur: & singula, quantum nobis conceditur, aperiamus, vt domum cum vtilitate aliqua redire possimus. Videamus igitur, quæ primùm lecta sint. *Erat autem Esau*, inquit, *annorum quadraginta, & accepit Iudith* D *filiam* † *Beoth Chetthæi in vxorem, & Basemath filiam Elon Euæi: & exasperabant Isaac & Rebeccam.* Vide quanta ex paucis verbis addisci possunt. Quare enim nobis numerum annorum Esau signauit? non absque causa, sed vt discamus decrepitam ætatem Isaac: quia iam prouectus erat ætate. Nam si memores fuerimus eorum quæ antea dicta sunt, & quòd quando accepit Rebeccam, & ipse quadraginta annorum fuerit, quando autem nati sunt ei pueri, fuerit annorum sexaginta: sciemus quòd nunc centenarius sit, & in profundissima senectute. Quoniam enim posthac narraturus est, quomodo præ senio hebetatos oculos habeat: ideo numerũ annorũ Esau signat, vt inde tẽpus Isaac scire possimus: propterea dicit, Erat autem Esau annorum quadraginta. Deinde vt sciamus pueri temeritatem, quòd vxores ducebat à gentibus, à quibus non oportebat: Declarat nobis, quòd vna fuerit ex genere Chettæorum, alia autem ex genere Euæorum, quamuis nihil tale audendum didicisse eum oportebat, vel ex his quæ patriarcha tanta diligentia fecerat, præcipiẽs seruo suo, vt de cognatione sua filio Isaac adduceretur vxor: vel ex eo quòd mater ipsorum Rebecca nihil tale voluerit, quę ex Charris venerat. Verum vt statim in initio suos mores indicet, inconsultis parentibus illas duxit. Et vt sciamus quàm malè moratæ mulieres fuerint, dicit scriptura: Et erant exasperãtes Isaac & Rebeccam. Et quid est hac malitia peius, quando illæ quæ omnem honorem impendere debebant, non solum hoc non faciunt, sed & ad contentionem parատæ sunt? Hæc autem omnia non absque causa historia nobis tradit: sed vt postea, cùm videris Rebeccam Iacob maiori beneuolentia prosequi, discas quòd non iniutia rem eam fecerit. Iam autem ne seriem cõtextus præueniamus, scripta ipsa sequamur. *Factum est autem postquam* CAPVT XXVII. *senuit Isaac & hebetati sunt oculi eius ad videndum.* Iam enim, inquit, præ senio videre non poterat. *Et vocauit Esau filium suum natu maiorem, & dixit ei: Fili mi, ecce senui, & nescio diem mortis meæ: nunc igitur sume arma tua, & pharetram, & arcum, & egredere in campum, & venare mihi venationem, & fac mihi edulia, sicut ego amo, & affer mihi vt comedam, quò benedicat te anima mea priusquam ego moriar.* Hîc, obsecro, dilecte, animaduerte indicibilem Dei sapientiam, & quomodo pater quidam genuinam præ se ferens dilectionem, hæc imperauit Esau. Deus autem, sapiens & omnipotẽs Dominus, per Rebeccam suam prædictionem impleri facit: docens nos, quãtum valeant virtus & morum suauitas. Ille enim & ob ætatem, & ob primogenituram, & ob patris erga se affectionem primatum se habere putãs, simul destitutus omnibus inuentus est: quia quæ in se erant, afferre noluit: hic autem, quia & domestica erat virtute præditus, & virtutem supernam habuit subsidiariam, etiam inuito patre illius benedictionem abripit. Nihil enim fortius eo qui dextra illa adiuuatur. Vide igitur diligenter omnia, vt discas dispensationis excellentiam. Et quomodo hic quidem illa gratia fretus, magnũ in omnibus auxilium & cooperationem adipiscitur, vt patris † in eo impleatur] benedictio: ille autem omnia amittit, perdens se- in eorum transfertur. metipsum propter morum iniquitatem. *Rebecca autem*, inquit, *audiuit loquẽtem Isaac cum Esau filio suo. Iuit autem Esau in campum, vt venaretur prædam patri suo. Dixit autem Rebecca ad filium suum iuniorem.* Quare adiecit iuniorem? quia superius dixerat, Vocauit Esau filium suum natu maiorem, vt discamus cui nunc loquatur Rebecca, inquit: iuniorem, hoc est, Iacob. *Audiui*, inquit, *patrem tuum loquentem cum Esau fratre tuo, & dicentem: Affer mihi venationem, & fac mihi edulia, vt cum comedero benedicam te coram Domino, priusquam moriar ego. Hæc quidem audiui patrem tuum cum fratre tuo Esau loquentem. Nunc igitur fili audi me sicut ego tibi præcipio, & vade ad oues, & sumito mihi inde duos hædos teneros & bonos, & faciam ex eis edulia patri tuo, vt amat: & inferes patri tuo, & comedet, vt benedicat te pater tuus priusquam moriatur ipse.* Vides magnum matris amorem, imò dispensationem Dei? Ipse enim est, qui ei hoc consilium dedit, & omnia bene agere fecit. Vidisti matris optimum consilium? Vide & Iacob prouidentiam: & quomodo respondẽs, suorum morum indicat mansuetudinem. *Dixit autem matri suæ: Est frater meus vir hispidus, ego autem vir lenis: ne fortè contrectet me pater meus, & ero ante eum quasi contemnens, & inducam mihi ipsi maledictionem, non benedictionem.* Magna pueri gratitudo, & in patrem reuerentia. Timeo,

Bzel.

inquit, ne in diuersum eueniant studia mea, ne videar A
aduersari patris sententiæ, & pro benedictione maledi-
ctionem mihi adducam. Quid igitur Rebecca, admira-
bilis illa & amans filij? Quia non ex sua tantum senten-
tia faciebat, sed & diuino ministrabat oraculo, ideo o-
mni studio conatur eximere puero metum, & addere a-
nimos, vt consilium perficiat: & non promittit ei quòd
possit deludere patrem, & latere. Sed quid? *In me reci-
dat maledictio hæc fili mi: tantum obedi voci meæ, & vadēs
affer mihi.* Et si fuerit aliquid tale, inquit, nihil tibi nocē-
bit. Ne igitur timeas, sed bene fidens obedi voci meæ,
& fac quæ tibi consuluntur. Hæc verè materna dilectio
est, vt pro puero parata sit omnia ferre. His dictis puerū
à timore liberauit. *Cùm igitur abiisset, sumpsit & attulit
matri suæ, & fecit edulia, sicut amabat pater suus. Et vt
sumpsit Rebecca*, inquit, *stolam filij sui senioris pulchram,
quam habebat apud se domi, induit Iacob filium suum iunio-
rem, & pellibus hædorum brachia eius, & nuda colli eius cir-
cumdedit, & dedit edulia & panes quos fecerat in manus fi-* B
lij sui, & obtulit patri suo. Vide, obsecro, hîc Rebeccæ
cum magna dilectione coniunctam raram sapientiam.
Nam quia superius dixit, quòd ille quidem hispidus es-
set, hic verò lenis: Stola, inquit, Esau induit eum, & pel-
libus circumdedit eum, & cùm vndique eum ad dece-
ptionem instruxisset, datis eduliis & panibus in manus,
effecit vt patri afferret. Cōsidera hîc, quomodo omnia
superna gratia euenerint. Nam quando quod à nobis
est offerimus, largiter diuinam operationem consequi-
mur. Nam vt ne desides & supini simus, vult etiam nos
aliquid conferre: quò sic sua declaret, & non totum sit
superni auxilij, sed oporteat etiam nos aliquid simul af-
ferre. Neque à nobis iterum exigit totum: sciens infir-
mitatis nostræ excellentiam: sed suam seruās misericor-
diam, & volens occasionem aliquam accipere, vt suam
declaret liberalitatem, expectat, vt afferamus quæ à no-
bis sunt: id quod & nunc factum est. Nam quia Iacob
& Rebecca fecerunt ea quæ à se fieri oportebat: & ille C
quidem obediuit consilio matris, hęc autem omnia quę
ad se attinebant impleuit: tunc vltrà bonus Dominus
perfici fecit magna facilitate quod omnium erat diffi-
cillimum, ne fieret actus istius impositurę manifestus
Isaac. *Postquam autem attulit edulia patri: dixit ad eum,
Quis tu es fili? Et dixit Iacob ad patrem suum: Esau primo-
genitus tuus: feci tibi sicut locutus mihi es. Surge ergo, sede, &
comede de venatione mea, vt benedicat me anima tua.* Con-
sidera hîc, obsecro, quanta cum anxietate verba hęc lo-
cutus sit Iacob, qui enim principiò dixerat matri: Ti-
meo ne inducam super me maledictionem, & nō bene-
dictionem: nunc expende in quanto timore cōstitutus
fuerit, qui tantum actum simulat? Verùm quia Deus e-
rat qui cooperabatur his quæ fiebant, omnia opere sunt
impleta. Quid igitur? cooperatúsne Deus est mēdacio?
Dilecte ne indages tantùm quod fit, sed attende etiam
scopum, & quòd non factum sit temporalis commodi
vel auaritiæ causa, sed quòd patris benedictionem sibi D
comparare studeret. Alioqui si ita simpliciter quæ fiunt
exquisiturus es, vide ne & patriarcham puericidam, &
Phinees homicidam dicas: verùm neque Abraham pue-
ri homicida, sed & valde ei affectus, si quis alius: neque
Phinees homicida, sed zelotes. Vterq; enim quod Deo
probabatur, faciebat: atque ille per obedientiam, mul-
tam à Deo remunerationem promeruit, hic verò pro-
pter zelum prædicatur. Dicit enim: Stetit Phinees, &
placuit: Si igitur homicidium & puericidium placue- Psal. 105.
runt, quia iuxta Dei sententiam fiebāt, nec attendimus
ad facta, sed ad scopum eorum quæ fiebāt, & ad volun-
tatem eorum qui fecerunt: multò magis & hîc expen-
dendū istud fuerit. Ne igitur hoc considera, quòd men-
tita fuerint quæ dicebantur à Iacob: sed illud cogita,
quòd volens Deus prædictionem impleri, omnia vt sic
fiant dispensauit. Et vt scias, quòd Deus omnia facilia
reddebat, etiam quæ difficilia: vide quomodo iustus
non potuit subolere fraudem, sed persuadetur dictis Ia-
cob, & cùm edulia ista comedisset, benedictionibus eū
remunerat. Et non prius à venatione affuit Esau, quous-
que omnia sunt impleta: vt per omnia sciamus, volun-
tate Dei hæc gesta esse. *Dixit autem*, inquit, *Isaac: Quid
hoc, quòd tam ſtatim inuenisti fili? Ille autem dixit, Quod
tradidit dominus Deus tuus coram me.* Adhuc in angustiis
stabat Iacob, augebatúrque plurimum timor eius. Ve-
rùm hæc omnia propterea facta sunt, vt discamus rebus
ipsis quòd non simpliciter Dominus suam declaret sol-
licitudinem & prouidētiam, nisi viderit & nostrum ac-
cedere feruorem. Ne enim prætereas obiter hunc ago-
nem, sed consideres quod causę totius atque salutis erat
periculum: & timebat & tremebat, ne propter benedi-
ctionem fieret omnis maledictionis reus. *Deinde*, in-
quit, *Dixit Isaac: Appropinqua mihi, & contrectabo te fili,
an sis filius meus Esau, vel non.* Etenim ob vocem placi-
diorem dubitabat iustus: sed quia dispensatio implenda
erat, non permisit Deus vt dolus sentiretur. Appropia-
uit autem & contrectauit eum, & dixit: *Vox quidem vox
Iacob, manus autem manus Esau: & non agnouit eum.* Vide
quomodo ostendit quod vniuersum à Dei gratia erat:
quæ efficiebat vt ipse nihil horum attenderet, & Iacob
paterna frueretur benedictione. Et non agnouit eum,
inquit. *Erant enim manus eius sicut manus Esau, & dixit,
tu es filius meus Esau?* Vide iterum, quomodo ostendit
diuina scriptura, quòd dubitauerit iustus. *Dixit enim*, in-
quit, *Num tu filius meus Esau?* Vt ex hoc quoque scia-
mus, quòd pater victus naturali affectione, omnia fece-
rit: Deus autem futura præcognoscens, & in virtutum
nota seruos suos insignire solitus, rem totam hunc in
modum dispensat. Et dixit Iacob, Ego, postquam dixit,
Num tu es Esau filius meus? Et dixit, ego: dixit igitur,
Affer itaque mihi, & comedam de venatione, fili, vt be-
nedicat te anima mea. Vix tādem à cura soluitur Iacob,
& attulit patri edulia, attulítque vinum & bibit. Et dixit
ei. *Appropia mihi, & osculare me fili. Et vt appropiauit,
osculatus est eum: & odorauit odorem vestimentorum eius, &
benedixit eum, ac dixit.* Vide diuinæ scripturæ obseruati-
onem. Postquam interrogauit, Num tu es Esau? & di-
xit, Ego: iterum contrectauit eum, & subdubitabat, &
cùm ex voce penè simulationem deprehēdisset: iterum
interrogauit, Nónne tu es filius meus Esau? Et dixit, Ego.
Et postea attulit ei, & comedit. *Tunc*, inquit, *osculatus est
eum, & benedixit eum.* Nam vt ne quis opinetur quòd in
personam Esau benedictionem fecerit, sed in illum
quem osculatus est: propterea cōmemorat diuina scri-
ptura, quòd osculatus est, & benedixit illū quem oscu-
latus est. *Odoratus est enim odorem vestimentorum eius, &
benedixit eum, & dixit: Ecce odor filij mei, sicut odor agri
pleni, quem benedixit Dominus. Et dabit tibi Deus de rore cæ-
li, & de pinguedine terræ, & multitudinem frumenti & vi-
ni. Det*, inquit, *dominus Deus tibi, qui edulia attulisti, qui
à me osculum accepisti: & seruiant tibi gentes.* Vide quomo-
do necessariorum copiam ipsi precatus sit, deinde prin-
cipatum gentium prædicens, & futuram eius * religio- * Alioqui, propter-
nem, & † incrementa quæ inde nascuntur.] *Et adorent te* tatem, & ci-
principes. Non solùm ei apprecatur gentes subdi, sed & uitatem, & re-
principes. *Et sis Dominus fratris tui.* Vide quomodo ser- gnum.
uit iustus, etiam ignorans, Dei voluntati. Omnia enim eorum qui ab
hæc propter hoc dispensabantur, vt hic propter virtutē nascentu-
dignus recipiat benedictionem. *Et adorent te filij patris* rorum
tui. Filios cōsueuit scriptura vocare omnem generatio- meritis
nem: sicut & hîc, filios patris tui: quasi diceret aliquis
eos, qui

ipsum, eos, qui ex semine † Isaac futuri. Non enim alios filios A
habuit Isaac, quàm hos duos solos. *Qui maledicit te, sit
maledictus: qui benedicit te, sit benedictus.* Ecce & coro-
nas benedictionis, ecce summam omnium bonorum,
esse benedictum. Vidisti Dei misericordiam? Qui timu-
erat ne maledictionem acciperet pro benedictione, nō
solùm cum tanta largitate benedictiones à patre repor-
tat: sed & illi maledicuntur, qui attentant eum maledi-
cere. Hinc discamus, quando quis iuxta voluntatem
Domini sua dispensare vult, tanto superno subsidio ad-
iuuatur, vt hoc planè reipsa experiatur. Quis enim non
admiretur & obstupescat Dei ineffabilem dispensatio-
nem, quòd non prius Esau de venatione aduenit, quo-
usque solueretur actus illius argumentum, & quando
ille accepta benedictione à patre discessit? Hoc enim
nos docere vult beatus Moses. *Et factum est postquam
cessauit Isaac benedicere Iacob filium suum: & factum est
quando exiuit Iacob à facie Isaac patris sui, Esau frater suus
venit de venatione.* Vide quomodo post illius exitum al- B
ter statim aduenit. Non hoc absque causa vel temerè
factum, sed vt ignorans afferret & ipse edulia, & à patre
addisceret rem totam vt acta erat. Nam si prius nouis-
set, & in fratrem incidisset, forsitan & ipsum interemis-
set, victus ira. Nam qui hoc postea deliberauit, multò
magis in negocio medio attentasset. Sed manus Dei
erat, quæ puerum saluabat: & hunc quidem dignum
benedictione effecit, illum autem & benedictione pri-
uauit & primogenitura. Vt autem aduenit, inquit, fecit
& ipse edulia, & attulit patri suo, & dixit: *Surgat pater
meus, & comedat de venatione filij sui, vt benedicat me ani-
ma tua.* Vide obsecro, iterum iustum perturbari, & men-
te cruciari: dicit enim, vt autem audiuit, dixit: *Quis es
tu? Ille autem dixit, Ego sum filius tuus primogenitus Esau.*
Vide quomodo superbit in causa. Non est contentus
quòd dicat, ego sum Esau: sed addidit, primogenitus.
*Obstupuit autem Isaac stupore vehementi, & dixit: Quis igi-
tur venatus est venationem meam, & attulit mihi, & comedi* C
*de omnibus antequam tu venires: & benedixi eum, & bene-
dictus erit?* Vide quomodo in perplexitate constitutus
iustus, & narrans factum, grauiter illius animum vulne-
rauit. Et benedixi eum, & benedictus erit. Hoc autem
faciebat iustus, sapientia Dei illius linguam dirigente,
vt cùm ille omnia diligenter didicerit, scire possit nihil
ei profore vel primogenituram, vel venationem. *Au-
ditis sermonibus patris, Esau clamauit voce magna & acer-
ba.* Indignationem significauit per verbum, & iram qua
succensus, cùm hæc didicisset: & dixit, *Benedic, obsecro,
& me pater. Dixit autem ei, Frater tuus venit cum dolo, &
accepit benedictionem tuam.* Prior, inquit, frater tuus be-
nedictionem omnem vbertim & copiosè abripuit. Et
vt scias, quòd superna gratia fuerit cooperata in hoc vt
iustus deciperetur, vide quomodo ipse hoc fateatur, di-
cens: Venit frater tuus cum dolo: quasi excuset se apud
puerum, & doceat, ignorans illi benedictiones impen-
di, & paratus eram tibi eas largiri: sed ille venit cum do- D
lo, & accepit benedictionem tuam. Hæ tibi præparatæ
erant, sed ille præripuit, non hoc mea culpa factum est.
Et dixit, inquit, *Esau: Rectè vocatum est nomen eius Iacob,
supplantauit enim me iam secundo: & primogenita mea tu-
lit, & nunc accepit benedictionem.* Non in vanum, inquit,
nomen hoc sortitus est: supplātationem enim interpre-
tamur nomen eius: id quod hîc in me declarauit, & pri-
mogenitis & benedictione priuans. Quid igitur ad pa-
trem Esau? *Non reseruasti & mihi benedictionem pater? Re-
spondit autem Isaac, & dixit Esau: Dísce*, inquit, *quòd omnes
benedictiones in eum effudi, cum eum fecerim Dominū tuum.*
Vide quomodo statim ab hoc exorditur. Nihil enim a-
liud ei quàm seruitutem significat & subiectionē, ac di-
cit: Cum eum fecerim Dominum tuum, & omnes fra-
tres eius seruos, frumento & vino stabilibi eum: tibi au-
tem quid faciam fili? nihil aliud vltrà relictum est: cùm
Dominum fecerim tuum, & omnes famulos fratres, &
rerum necessariarum vbertatem ei auxi. Quid aliud vl-
trà relictum est? *Dixit autem Esau ad patrem suum: Num
benedictio vna tibi est pater? benedic, obsecro, & me.* Quoniā
audiuit patrem dicentem: Et benedixi eum, & benedi-
ctus erit: tūc inquit, Benedic, obsecro, & me pater. nunī
vel vna tibi benedictio est? Nō potes & mihi vel vnam
benedictionē impartiri, qui ita à te diligor, qui primo-
genitus, qui à te in venationem missus sum? Adobruit
patrem verbis. *Compuncto autem Isaac*, inquit, *clamauit
voce magna Esau, & fleuit.* Vidit patrem consilio destitu-
tum, & non posse, neque velle reuocare quæ facta sunt:
& clamori etiam adiecit ploratum, ad maiorem com-
passionem. Misertus itaque eius Isaac, inquit, dicit ei: *Ec-
ce de pinguedine terræ erit habitatio tua, & de rore cœli desu- B
per, & in gladio tuo viues, & fratri tuo seruies: erit autem
quando depones & exolues iugum eius à collo tuo.* Quoniam,
inquit, & ipse meam benedictionem desideras, disce
quòd non est possibile vt agam quæ diuinæ voluntati
aduersa sunt: sed & tibi quidem apprecor, vt rore cœli
fruaris. Scias autem quòd militarem vitam acturus es,
& in gladio tuo viues, & fratri tuo seruies. Cæterum
nullus audiens hæc miretur, videś post hæc fratrem va-
gum factum ob illius metum, & in terram alienam con-
tendentem. Neque initia attendens, existimet vaticini-
um excidere. Nā quando Dominus aliquid pollicetur,
etsi diuersa his quæ pollicetur videamus in principio e-
uenire, non turbemur: neque enim possibile est vt ad fi-
nem vsque aberrent. Hoc autem fit, vt dum iusti per o-
mnia fulgidiores redduntur, abundantiam virtutis Dei
manifestam nobis omnibus fieri efficiāt. Et in vnoquo-
que sanctorum hoc inuenies, si volueris historias singu-
las diligenter animaduertere: quod sanè nunc quoque
factum est. Ne hoc attendas, quòd nunc statim profu- C
gus fit, sed cogita gloriam quæ posthac sequetur: quia
temporis processu hic ipse sic terribilis illi factus, † vt il- tātam ergo
le magnam erga eum declararet] reuerentiā, in tantām- eum declaret.
que venit gloriam post ærumnas, quas in terra aliena tu-
lit, vt qui ex ipso nati in immensam multitudinem pro-
pagentur, & eius nomine tota gēs cognominetur ac sit
discreta. Nunc autem docens nos diuina scriptura fra-
tris indignationem, & quòd homicidium spectarit, in-
quit: *Et odio graui prosequebatur Esau Iacob, propter benedi-
ctionē qua benedixerat eum pater suus.* Et vt sciamus, quòd
non fuerit simplex & subitanea ira, per verbum nobis
significauit malitiæ eius excellentiam. Graui enim odio
persequebatur dicit: hoc est, insidebat & perdurabat
odium, ita vt & mentem in profundo latentem mani-
festaret per verba, inquit: *Dixit enim in corde suo, appro-
pinquēt dies luctus patris mei, vt occidam Iacob fratrē meum.*
Nónne & irascēs insanientibus ipsis nō minus insanus
est? Considera enim quomodo dæmon ille insanientes D
subingressus, mente destituit correptos, & persuadet vt
faciant planè † alia quàm apparent.] Neque enim rectè contraria
vident illi, neque aliud quiddam vtile faciunt: sed quasi iis qui o-
corruptis sēsoriis, & diiudicādi vi amissa, faciūt omnia. culis sunt
Ita sanè & qui irascuntur, nō agnoscunt præsentes, non præditi.
memores sunt cognatiōnis: nō amicitiā, non consuetu-
dinem, nō dignitatem, neque quicquam aliud in men-
tem accipiunt, sed iræ vi pressi, in præceps miserabiliter
feruntur. Quid igitur illis fuerit miserius, quando victi
& capti ab affectione etiam homicidium meditantur?
Propterea beatus Paulus radicem huius mali volēs ex-
tirpare, admonet, & scribens sic dicit: Omnis ira &
indignatio, & clamor auferatur à vobis cum omni ma-

litia. Non solùm, inquit, nolo vos succensere & indignari, & irasci, sed neque cum clamore proximis loqui: clamorem hîc dicens, qui ab ira nascitur. Quando enim affectio hæc intrinsecus excitatur, & cor tumet, nō iam sinit vt lingua vltrà placidè loquatur: sed affectionem cordis demonstrans, efficit vt clamosè cum proximo loquatur. Volens igitur beatus ille, sibi obtemperantes in perpetua versari tranquillitate, dixit: Omnis ira, hoc est, à qualicunque causa moueatur: & omnis indignatio, & omnis clamor tollatur à vobis. (Ephes. 4.) Deinde radicem huius mali volens arefacere & inutilem reddere, dicit: cum omni malitia. Nam qui sic afficitur, semper in portu sedet, à fluctibus liber: & neque tempestatem timet, neque naufragium: sed quasi in tranquillitate nauigans, vel in littore sedens, ita præsentem vitam trahit, non solùm ab omni turbatione liber, sed & immortalium & ineffabilium bonorum fructus sibi per omnia concilians. Qui nobis omnibus concedantur, gratia & misericordia Domini nostri Iesu Christi, cui cum patre, & sancto Spiritu sit simul gloria, honor, imperium, nunc, & semper, & in secula seculorum. Amen.

Rebecca autem vocato filio suo iuniore, dixit ei.

HOMILIA LIIII.

VIDISTIS heri dilecti, & publicani magnā gratitudinem, & Domini ineffabilem misericordiam, & Iudæorum stupiditatē immensam? Vidistis quomodo omnes nos erudierit beatus Matthæus, statim obediēs, & tantam morum mutationem præ se ferens: quòd in voluntate nostra, † comite superna gratia,] sitæ sunt & virtutes, & vitia: (post supernam gratiam.) & quòd opera adhibita, possumus fieri virtutibus conspicui: & contrà desides facti, in peccati pręcipitium deferri? Hoc enim est, quo à brutis differimus, quia ratione insigniti sumus à misericordi Deo, & in natura nostra insita est scientia boni & mali. Nullus igitur prætexat, quòd ignorans virtutem negligat, vel quòd non habeat aliquem viæ ducē & demonstratorem. Sufficiētem enim magistrum habemus conscientiam. Et fieri non potest, vt quis illo adiumēto priuetur. Nam simul cum formatione hominis, implantata est scientia faciendorum & non faciendorum: vt nostra gratitudine declarata, in præsenti vita, quasi in palæstra quadam exercitati, secundum virtutum labores pręmia reportemus: & breui tempore laborantes, perpetuas coronas mereamur, & in momentaneo hoc seculo virtutem amplexati, æternis bonis in infinita secula fruamur. Id sanè scientes fratres, nostram ne perdamus generositatem, ne simus † tantis operibus] ingrati: (tantæ beneficētiæ.) ne sectemur voluptates, quæ tam breui tempore durāt, perpetuum dolorem nobis accersentes: sed ante nos semper videntes oculum qui nunquam sopitur, qui & abscondita cordis nouit, res nostras ita instituamus & moderemur, & muniti armis spiritus nostram declaremus gratitudinem, vt & gratiam, & auxilium supernè nobis accipiamus, ad vincendum communem salutis nostræ hostem, & ad irritandas eius machinationes, & ad promerendam illorum bonorum fruitionem, quæ promisit diligentibus se. Ne ergo spectet quis ad laborem virtutum, sed cœlestia lucra cogitantes promptè labores obeamus. Nam si hi qui in terrenis versantur negociis, & in colligendas opes insaniunt, omnia promptè suscipiunt facienda: & videntes ante oculos pericula maris, piratarum insidias & naufragia, non franguntur, nec segniores fiunt, quamuis (quod plus est) de fine nihil certi habeāt: qualem nos habituri sumus defensionem, si non omni studio & alacritate accingamur ad virtutū studia & agones, propter æterna illa bona? Quare ita ingrati sumus benedictori nostro, & neque quæ iam donata sunt versamus animo, neque promissa cogitamus: sed omnium (vt ita dicam) obliti, frustra & in vanum, quasi pecudes, vitam totam transigimus: animę quidem nullam facientes curam, ventrem autem solum impinguantes, atque etiam propter hoc corpori multum nocētes? Etenim corpori ob voracitatem & immoderantiam multa paramus incommoda, animam verò fame perire sinimus: tametsi † potentior anima sit quàm corpus, (præstantior.) & ablata illa, hoc mortuum relinquatur. Cum igitur oporteret & huic & illi congrua & conuenientia præbere alimēta, modum neque hîc, neque illic seruantes, vtrinque nocemus: hoc plus quàm oportet saginātes, hanc autem fame perire cogētes. Et quod omnium Dominus loco maximæ indignationis aliquando interminatus est Iudæorum populo, dicens: Dabo vobis non famem panis, neque sitim aquæ, sed famem audiendi sermonem Domini: (Amos 8.) docēs nos, quòd illa quidem fames corpus emaciat, hæc autem animam attenuat: in hoc inquam, quod Dominus tūc supplicij loco illis minabatur, nunc nos sponte incidimus, idque postquam Deus tantam nostri curam declarauit, & dispensauit, vt post sacrarum scripturarum lectionem habeamus & à doctoribus admonitiones. Ideo oro vestram charitatē, vt excussa desidia expergiscamini, & studium omne in animæ salutem transferatis. Sic enim & à Deo beneuolentiam vberem habebitis, & nos alacriores ad docendum vos erimus, quos videbimus consilio nostro parere. Quoniam & agricola, quando videt terram fœcundam & culturæ idoneam, parat se etiam ipse vt maiori studio illam colat. Eodē modo & nos si viderimus vestrum in diuinis profectū, & quòd ea quæ à nobis dicūtur, † alacriter suscipiatis,] (factis implere cōtendatis.) maiorē docēdi laborem exhibebimus: vtpote scientes, quòd non in petris seminemus, sed in pingui & profunda terra. Ea enim de causa quotidie vobis concionamur, vt aliquid lucri faciatis, & virtutes vestræ crescant, & nos lætemur videntes vestrum profectum. Nunquid enim temere & in vanum dicere volumus, vt à vobis laudum fructus recipiamus, & vt plaudentes manibus recedatis? nō hoc spectamus: absit. Sed vestra vtilitas, mea maxima laus est: & summus plausus, si quis à vitiis ad virtutem conuertatur? si qui antea deses, nostra adhortatione studiosus fiat, hoc & mihi maximum affert solatium & laudem, & vobis lucrum & diuitias spirituales. Sed non ambigo, quin multum studij declaraturi sitis. Scio enim, quòd à Deo docti estis, potentes etiam alios admonere. Propter hoc hîc sistens meum consilium, pergam ad solitam doctrinam verborum beati Mosis, imò per eum dictorum à sancto Spiritu: & vbi pauca quædam proposuero, hodiernum vobis illinc conuiuium apponam. Audistis nuper, quomodo Iacob omnia faciens iuxta consilium Rebeccæ, patris benedictionem arripuerit, laudatúmque furtum commiserit? Ideo & cooperatorem Deum habuit, & conatus eius bene successit: sed quia Esau ob id ipsi valde inuidebat, & se ad cædem præparabat. Ita enim se habet mala hæc affectio, non ante desistit, donec à se captum in præceps deiiciat, & ad homicidij currat scelus. Radix enim homicidij inuidia, & fructus inuidiæ homicidium: ita & à principio fuit inter Abel & Cain. Ille enim nihil habens vel paruum vel magnum, de quo accusaret fratrem, vbi vidit illum Domino probari propter oblationem munerū, se verò ob negligētiam suam reiici, ad inuidiam statim prouocatus est: & nata homicidij radice in mente eius, statim & perniciosum illum fructum attulit, & homicidium commisit. Ita sanè etiam Esau, cùm accepisset frater benedictionem

à patre, ab ira & inuidia ad homicidium prouectus, meditabatur mortem fratris. Verum admirabilis illa mater hoc sentiens, iterum maternum amorem erga filium declarauit: & consilium affert, quo possit è fratris manibus eripi. Vocato enim, inquit, filio suo iuniore, dixit ei: *Ecce Esau frater tuus minatur tibi mortem, nunc igitur audi vocem meam.* Experientia te doceat, quòd vtilia consulo. Et sicut dudum audita voce mea, magnas illas à patre benedictiones assecutus es: ita & nūc audi vocem meam, vt effugere possis fratris manus. Sic enim & temetipsum à periculis liberum reddes, & me à luctu. Verisimile enim quòd ille si hoc ausus fuerit, pœnam daturus sit, & ita vndequaque mihi grauis dolor & cruciatus erit. *Audi igitur vocem meam, & surge, statímque vade ad Laban fratrem meum in Charran, & habita cum eo ad aliquot dies, vsquequo auertatur ira & indignatio fratris tui erga te, & obliuiscatur quæ ei fecisti: & mittam & reducam te inde, ne fortè vno die vobis ambobus orber. Abi,* inquit, *ad fratrem meum Laban, & habita illic cum eo.* Verisimile enim, quòd separatio, & temporis processus poterit mitigare iram, & finire inuidiam, & obliuionem afferre eorum quæ in furto benedictionis gesta sunt. Et obliuiscatur, inquit, quæ feceris ei. Verisimile est, inquit, eum irasci: ideo congruit vt iram eius declines, si fortè per tempus obliuiscatur, & postea cum libertate possis hîc domicilium habere. Et ne puer grauatim ferat, quòd cogatur in alienam terram abire: vide quomodo soletur pueri animam. Primùm quidem dixit: Abi ad Laban fratrem meum. Num ad extraneum & alienum ire te iubeo? ad fratrē meum ibis, & habita cum eo ad dies aliquot: breue, inquit, tempus, paucos dies, quousque quiescat ira. Nunc enim feruet indignatio eius, & aliquādo ab affectione superatus, neque patris habebit reuerentiam: neque quantum fraternæ necessitudini debeat in mētem accipiet: sed vnum hoc aget, vt furorem suum expleat. Et mittens reducam te. Statim autem, inquit, inde reducam: abi igitur bona cum fiducia, te enim nunciis eò missis reuocabo: Nam de vtroque anxia sum, & vtrique timeo, ne fortè vtroque priuer. Vide sapientiam matris, quæ à seipsa mota, imò Dei prædictioni etiam nunc seruiens, illa consulit puero, quæ Christus discipulis suis consulebat, ne temerè periculis se immisceant, sed secessu insaniam malè affectorum demulceant: hoc igitur etiam illa puero cōsulit, primùm eius mentem animans & firmans † cum autem secessum ille non detrectaret, nec ęgrè ferret, tunc] (vt discessum non ægrè ferret, tunc deinceps.) & causam honestam profectioni eius excogitat, ita vt nō manifestè videatur propter fratris inuidiam cedere, neque pater sciat veram peregrinationis causam, Esau scilicet indignationem contra illum. *Et ingressa,* inquit, *ad Isaac Rebecca, dixit: Grauis mihi vita est propter filias Chet. Si acceperit Iacob vxorem de filiabus terræ istius, ad quid mihi vita?* Considera, quomodo honestum inuenit prætextum. Quando enim nobis superna gratia cooperatrix est, & difficilia facilia fiunt, & grauia leuia. Quia igitur & hæc habuit Deum sententiæ suæ annuentem, omnia quæ ad futuram dispensationem & salutem pueri conducere poterant, suggessit eius menti. Grauis mihi, inquit, est vita mea propter filias Chet. Si acceperit Iacob vxorem de filiabus terræ huius, ad quid mihi vita? Hîc mihi significare videtur pessimos vxorū Esau mores, & quòd ei fuerint multę amaritudinis causa. Etenim de Esau superius narrauit nobis diuina scriptura, quòd accepit à Chettæis & Euæis vxores, & exasperabant Isaac & Rebeccam. Hęc igitur in memoriam ei suggerere volens, quasi dicat: Scis quomodo vitam meam amaricarunt vxores Esau, & quomodo propter illarum malitiam in omnes filias Chet malè afficior, & propter

illas omnem illam gentem exosam habeo? Si igitur contingat & Iacob ex illis vxorem ducere, quæ mihi postea salutis spes? ad quid mihi tum vita? Nam si illas ferre non possumus, si etiam Iacob ex filiabus terræ huius vxores acceperit, actum est de vita nostra. Quibus auditis Isaac, atque malitiæ illarum recordatus, accersito Iacob, benedixit eum, & præcepit ei, dicens: *Non sumes vxorem de filiabus Chananæorum, sed surge & vade in Mesopotamiam, in domum patris matris tuæ, & accipe tibi inde vxorem de filiabus fratris matris tuæ.* Neque his contentus verbis: voluit & alacriorem eum reddere in peregrinatione, & eum iterum benedictionibus confirmat, ac dicit: *Deus meus benedicet te, & augebit te, & multiplicabit te, & eris in congregationes gentium, & dabit tibi benedictionem Abrahæ patris mei, tibi & semini tuo post te: vt in hæreditatem accipias terram peregrinationis tuæ, quam dedit Deus Abrahæ.* Vide quomodo iustus prædicit ei omnia, & bona ei viatica dat & solatia: prædicit enim ei reditum & hæreditatem terræ, & quòd non solùm in multitudinem crescet, sed & congregationes gentium ex semine eius egredientur. Quæ vt audiit puer, impleuit iussa patris, & profectus est in Mesopotamiam ad Laban matris fratrem. Et iterum, vt hoc didicit Esau, & quòd benedictus fuerit à patre Iacob, contenderítque in Mesopotamiam, & quòd mandatum sit ei ne accipiat vxorem ex filiabus Chananæorum: quasi corrigere volens erratum suum, & placare patrem, *Addidit,* inquit, *& accepit vxorem ad duas vxores suas, filiam Ismaël filij Abrahæ.* Vidisti dilecte, quanta prudentia, & quibus affectionibus filium suum Iacob è periculis mater eripuerit: decenter pallians peregrinationis causam, & neque Esau malitiam prodens, neque patri causam manifestam faciens: sed & filio conueniens dans consilium, vt propter metum admoneri possit ne se opponat suis dictis, & patri cōgruam sententiam suggerens? Vnde & iustus accedens eius dictis, viatico benedictionis instructum Iacob dimisit. Cæterùm si placet, & non defatigamini, videamus quomodo peregrinationem obiuerit Iacob. Non paruam enim & hinc commoditatem accipere possumus, si attēderimus. Iustorum enim conuersatio & vita, totius philosophię continet doctrinam. Vide igitur saltem vel hunc iuuenem, qui domi educatus, qui antea nunquam in peregrinatione fuerat, neque magnum iter fecerat, neque graue aliquid expertus erat, quomodo iter arripiat. Et disce quàm excellentibus præstiterit moribus eius vita. *Et egressus Iacob à fonte iuramenti, profectus est in Charran, & occurrit loco, & dormiuit illic. Occidebat enim sol, & accepit de lapidibus loci, & posuit ad caput suum, & dormiuit in loco.* Vidisti ineffabilem vitæ philosophiam? Vidisti quomodo veteres iter faciebant? Vir domi educatus, tantæque assuetus curæ: simplex enim erat, inquit, & domi habitans: peregrinaturus neque iumentis egebat, neque ministris, neque viaticis: sed apostolicum morem imitatus, iter facit: & cùm occumberet sol, ibi dormiuit vbi eum nox comprehendit. Accepit, inquit, lapidem, & posuit ad caput suum. Vide pueri robur, lapide pro puluinari vsus est, & super pauimētum dormiuit. Igitur quoniam bene moratam animam habebat, & masculum spiritum, & ab omni vanitate liberum, admirabilem visionē illam meruit. Hoc enim more agit Dominus noster, quando videt animam præsentia non magnificantem, plurimam sibi illius curam esse declarat. Vide igitur iustum illum super solo cubantem, & visiones videntem, imò visione Domini dignum haberi: dicit enim. *Obdormiuit, & ecce scala erat firmata super terram, cuius caput pertingebat in cœlum: & angeli Dei ascenderunt & descenderunt super eam, Dominus autem innixus est super eam, & dixit:*

Ego Deus Abraham, & Deus Isaac patris tui: ne timeas. Considera, obsecro, hîc eximiam curam misericordis Dei. Quia videbat iuxta consilium matris propter timorem fratris susceptvrum peregrinationem, & quasi erronem quendam viam facere, & solum, ac ab aliis abstractum, nullámque habentem consolationem vllo ex loco, sed totum in supernum auxilium proiectum: statim in ipso initio volens cõfirmare alacritatem eius, apparet, ac dicit: Ego sum Deus Abraham, & Deus Isaac patris tui. Ego & patriarcham & patrem tuum in tantam gloriam crescere feci. Ne igitur timeas, sed crede quòd ego qui impleui illis suas promissiones, & te mea cura & prouidentia dignabor. Ne timeas, sed confide: & omni timore depulso, crede his quæ à me dicuntur. *Etenim terram in qua tu dormis, tibi dabo & semini tuo, & erit semen tuum sicut arena maris.* Ne putes, inquit, quia in terram alienam nunc vadis, priuandum te terra in qua natus es: vbi educatus, vbi adoleuisti. Etenim tibi dabo eam & semini tuo, quod sicut arenam maris augeri faciam, & dilatabitur ad mare, & Africum, & Septentrionem, & Orientem: hoc est, vbique propagabitur. *Et benedicentur in te omnes tribus terræ, & in semine tuo.* Vide quomodo iam omnia ei quæ post longum tempus euentura erant, prædicit. Hic enim mos est omnium Domino & opifici. Atque hoc de omnibus iustis dici inuenies, vt polliceatur quidem, non autem continuò promissiones impleat: sed exerceat iustorum obedientiam & patiẽtiam, atque sic multa cum liberalitate impleat promissa. Deinde vbi pollicitus est ei futura, & indigebat iustus in rebus præsentibus non vulgari consolatione: vide benignum Dominum, & futura pollicetur, & per illa ipsa quæ nunc in eum declarat, de illis fidentem facit. Dicit enim: Ne putes quòd hæc sola tibi polliceor: sed & nunc tecum sum, custodiens te in omni via quò vadis. Ne putes, inquit, quòd solus iter facias: me habebis itineris comitem, me habebis custodem in omni via, omnia tibi difficilia facilia reddentem. Exin magis augens consolationem, iam prædicit ei reditum ad sua. *Et reuerti faciam te*, inquit, *in terram hanc.* Ne formides, inquit, quasi in aliena terra conuersaturus: quoniam reducam te in terram hanc, & minimè te derelinquam, donec fecero omnia quæ locutus sum tibi. Non despiciam te, neque te consilij inopem sinam: sed quæcunque tibi promisi, faciã. Quomodo quis pro dignitate admirabitur & obstupescet diuinam misericordiam, & † insignium obsequelæ eius studium?] Vide enim quantum pondus promissionum dat iusto, & quomodo spiritum eius erexit? Cogita item & iusti huius gratitudinem, & quod post illas promissiones apud Laban viginti annis laboribus afflictus, non grauatim tulit, non segnior fuit tanto tempore: sed omnia fortiter sustinuit, expectãs promissionum tempus, & sciens quòd nõ sit possibile intercidere quæ à Deo dicta sunt: & maximè si & nos afferre nostra studeamus, fidem & † obedientiam,] & ita bene fidamus his quæ à Domino promissa sunt, atque si iam impleta essent. Hæc enim vera fides est, non attendere ea quæ videntur, etiamsi omnino sint aduersa promissioni, sed solam promittentis potentiam. Iam verò videamus iusti huius gratitudinem. *Euigilauit*, inquit, *Iacob de somno suo, & dixit: Dominus est in loco isto, ego autem nesciui. Et timuit, & dixit: Quàm terribilis est locus iste? Non est hoc aliud, quàm domus Dei: & hæc est porta cæli.* Stupescens iustus propter magnã misericordiam Dei, timuit, inquit, & dixit: Non est hoc nisi domus Dei, & ista est porta cœli. Hic locus mihi posthac pro domo Dei reputabitur. Tanta ille gloria dignus est habitus, & ipse, vt ita dicam, quasi cœli porta visus est. Iustum fuerit, vt debitam hîc gratiarum actionem Domino reddam & offeram. *Et surrexit Iacob, & accepit lapidem quem posuerat ad caput suum, & statuit eum in columnam, & infudit oleum super summum eius, & vocauit Iacob nomẽ loci illius, Domus Dei.* Aliud enim erat nomen loco antea. Postquam autem per visionem tam magna consecutus fuit, vocabulo memoriam loco inscribere vult, posteríque eum facere celebrem, lapide pro columna erecto, superfusóque oleo. Verisimile enim est quod illud solum secum tulerit, vtpote iter faciens. Votúmque offert misericordi Deo, omni plenum philosophia. Et si vultis, etiam ipsa audiamus verba: *Vouit enim votum, dicens: Si fuerit dominus Deus mecum, & custodierit me in via hac, quà ego ambulo.* Quoniam dixerat, Ego tecum sum, & custodiam te in via hac quà ambulas: propter hoc & ipse dicit: Illa mihi euenit, quæ scilicet daturum promisit. Deinde & petitionem suam affert, dicens: *Si dederit mihi Dominus panem ad manducandum, & vestem ad tegendum.* Non diuitias, non abundantiam quandam petiuit: sed panem & vestem: & hanc ad contegendum corpus, illum verò in necessarium alimentum. Considera quomodo nobis apostolicum characterem petitione sua significauit, tanto sapientiæ studio plenus erat iusti animus. Nam id quod Christus dicebat, Ne possideatis aurum, vel argentum, vel duas tunicas: hoc iste nondum à quoquam doctus, sed à seipso, & ab † insita natura (magistra nostra) [didicit, & optauit à Domino suo præberi panem ad comedendum, & vestem ad tegendum. *Si hæc mihi fuerint*, inquit, *in terra aliena, & reduxerit me Dominus saluum in domum patris mei, sicut promisit: erit dominus mihi in Deum, & lapis ipse quem erexi in columnam, erit mihi domus Dei: & omnium quæ mihi dederis, decimas tibi offeram.* Vide iusti gratitudinem: petebat quidem, at nihil preciosum, sed panem & vestem: promittebat autem & sua Domino. Sciens autem quàm certet muneribus, & quòd nostras cogitationes retribuendo transcendat, inquit: Et columnam hanc in domum Dei habebo, & omnium quę mihi suppeditabuntur decimas dabo. Vidisti mentem piam ac religiosam? nihil adhuc acceperat, & promisit se Deo † eleemosynas] oblaturum. Dilecti, ne simpliciter prætereamus quæ dicta sunt, sed æmulemur omnes hunc iustum: & nos qui in gratia, eum qui ante legem: & nihil temporale petamus à Domino. Neque enim expectat donec à nobis admoneatur, sed & non petentibus nobis largitur ea quæ ad vsum pertinent. Oriri enim facit solem super malos & bonos, & pluit super iustos & iniustos. Et credamus ei admonenti, & dicenti: Quærite primùm regnum Dei, & hæc omnia apponentur vobis. Vide quòd nobis ipse etiam illa præparauit vt concedat, & hæc in lucri & auctarij parte daturum se promittit? Ne igitur ea quæ sunt accessoria, quasi primaria pete: ne inuertamus ordinem, sed quæramus illa sicut præcepit, vt & hæc, & illa habere liceat. Ea enim de causa in orationis nostræ verbis limites & regulas nobis Dominus præscripsit, quatenus petenda sint temporalia. Verba illa iubet nos dicere, quæ omni philosophia sunt referta, Panem nostrum quotidianum da nobis hodie: diei alimentum inquit. Id quod iustus ille, tametsi nihil horum audierat, precatus est, dicẽs: Si dederit mihi Dominus panem ad comedendum, & vestẽ ad tegendum. Ne igitur temporale aliquid ab eo petamus. Indignum enim valde est, à tam liberali & tãta virtute præstanti huiusmodi petere, quæ in præsenti vita dissoluũtur, & magnam vicissitudinem & mutationem experiuntur. Id genus enim sunt humana omnia, siue diuitias dixeris, siue potẽtiam, siue humanam gloriam: sed petamus semper manentia, sufficientia, vicissitudinis nescia.

inæstimabilem cõdescensionem) συγκατάβασιν, demissionem, attemperationem.

patientiam.

nescia. Et scientes Domini nostri bonitatem, nihil pendamus præsentia, sed omne nostrum studium in supercœlestium desiderium transferamus. Nam si solem suum oriri facit super malos & bonos, & pluit super iustos & iniustos: multò magis abstinentes à malitia, & iniustitiam fugientes nõ despiciet: sed multa dignos ducet prouidentia, & sua sollicitudine omni tempore dignabitur. Id scientes, dilecti, ne discredamus diuinis pollicitationibus, neque diuersa quàm ille iussit, faciamus. Enimuerò quantum ad ea quæ nunc à nobis fiunt, nihil ab infidelibus differimus. Quando enim ipse quidem futura nobis promittit, nos autem nolumus confidere illius promissionibus, sed præsentibus sumus affixi, quod aliud incredulitatis indicium adhuc requiritur, rebus ipsis tam clara voce attestantibus? & Christo iubente nos nihil à se petere fragilium horum & temporalium, nos ei contrauenientes quæ petere prohibuit, illa quærimus: & quæ iussit quæri, illa non quærimus. Et hæc facientes, & tam pigrè nostra instituentes, & exacerbãtes mitem & humanum Dominum, quasi obliti quæ nos fecerimus, causam quærimus suæ erga nos indignationis, & quare nos sæpe despiciat, in varia incidentes tentamenta: & non cogitantes peccatorum nostrorum magnitudinem, nosmetipsos decipimus voluntariò. Idcirco obsecro vt his omnibus repulsis, nihil saluti nostræ præferamus. Quid enim vtile fuerit homini, si totum mundum lucretur, & animæ suæ detrimentum patiatur? Et superuacuas diuitias iam euacuemus in pauperes, & magnum sapientiæ studij specimen in omnibus exhibeamus, vanam gloriam despicientes, humanum fastum conculcantes, & omne charitatis studium alij in alios mutuo impendentes: vt & præsentibus & futuris bonis perfrui mereamur, gratia & misericordia Domini nostri Iesu Christi, cui cum patre, & sancto Spiritu sit gloria, imperium, honor, nunc, & semper, & in secula seculorum. Amen.

Matt. 16. Marc. 8. & Luc. 9.

Et dixit Laban ad Iacob. Quoniam frater meus es tu, non seruies mihi gratis, dic mihi quæ merces tua.

HOMILIA LV.

SATIS heri ex præludiis peregrinationis iusti edocti sumus quanta sit eius philosophiæ magnitudo, propter quam causam tantam promissionem à Deo consecutus est. Iterum autem per preces & votum, quæ fecit vniuersorum Domino, sufficientem doctrinam nobis omnibus dedit, si vellemus ad imitandam virtutem illius excitari. Etenim admiratione dignum est, quomodo virtutem sciens promittentis, & audiens magnitudinem sibi promissorum, neque sic magnum aliquid & sublime postulare attentauerit: sed illa duntaxat petiit, quæ audistis heri: nempe ea quæ ad quotidianum alimentum sibi sufficere possint, & vestimẽtum ad corpus tegendum: & promittit si reditum sibi in sua concedat Deus, sicut sibi promiserat, daturum se omnium quæ ab eo accipiet, decimas: per omnia monstrans religionem suam, & ipsi ascribit vt datori omnia: & docet nos vt ei habeamus gratiam. Iam enim iustus ineffabilem immensámque misericordiam sciens, & coniectans ex his quæ in patrem suum & patriarcham exhibuerat, quòd & sibi magnam abundantiam concedat, horum quidem ipse nihil petit à Domino, neque vult de his precari: sed ex eo quòd decimas omnium daturũ se pollicetur, monstrauit omnibus, quomodo confidebat eius qui promiserat virtute. Propterea & ipse quãdo cum eo loquebatur, dicebat, Ego sum Deus Abraham & Isaac patris tui, ne timeas. Cogita, inquit, quòd & patriarcha quasi peregrinus & ignotus in terram hanc aduenerit, & in tantam venerit gloriam, vt omnium ore celebretur. Cogita item & patrem tuum, quòd in extrema senectute patri suo natus est, ac ita opibus auctus, vt inuidiosus fieret indigenis. Eadem igitur & ipse expecta, omnémque timorem & anxietatem depone, peregrinationémque obi. Hæc secum cogitans iustus, non ad præsentem respiciebat statum: nihil enim omnino secum afferebat. Quomodo enim, qui solus erat, & iter facere cogebatur: sed iam fidei oculis non multò post futuram prouidens abundantiam, suam declarabat gratitudinem: & qui nihil adhuc acceperat, vouet, dignioremque fide existimans promissionem Domini, quàm rerum possessionem. Neque enim ita fidere debemus his quæ in manibus habemus & videmus, vt promissionibus Dei, etiamsi non euenant statim primo tempore. Iustus igitur sumpta ex his quæ Deus dixerat fiducia maxima, peregrinationem obiit. Quo pacto enim non fisurus esset, cui dictum erat, Ecce ego tecum sum, custodiens te in omni via qua iturus es: & multiplicabo semen tuum, & reducam te iterum in terrã hanc: & non te derelinquam, vsquequo cõpleantur promissa omnia? Verùm vt heri dixi, cogita & omnipotentem Dei sapientiam, & iusti illius magnam sustinentiam & gratitudinẽ. Surrexit enim post promissiones illas, & in Charras contendit. Et iterum agit vt peregrinus & vagus, & in omnibus diuina gratia fruitur, misericorde Deo omnia ei prędisponente, & suam promissionẽ adimplente. Qui enim dixerat, Tecum sum, custodiens te in omni via qua iturus es, is duxit iustum ad fontem aquæ, vbi aquabãt pastores terræ incolæ: à quibus cùm interrogasset de Laban fratre matris suæ, & didicisset omnia quæ circa illum gerebantur: deinde cùm & huius filiam, & greges oculis spectasset, viderétque pastores nõ sufficere vt lapidem à fonte ipsi amouerent, & aquarent oues, accurrit, & id quod illi facere non valebãt, ipse superno auxilio roboratus, præueniẽs beneficiis Laban, amouit lapidem, & adaquauit oues quas pascebat Rachel. Deinde vbi osculatus est puellã, & significauit quis esset, & vnde venisset, mansit ipse apud fontem. Verùm quia Deus erat qui iusto disponebat omnia, hic & puellam excitauit vt celeriter curreret, ac annunciaret hæc patri, qui frater erat huius matris: narrarétque beneficium quòd ab eo factum & in ipsam & in greges: & quòd neque peregrinus sit, neque ignotus, sed sororis filius. Considera obsecro dilecte, diuinę scripturæ cuidentiam, quomodo nobis omnia manifestè recensęat, docendo nos mores veterũ, & quantæ in excipiendis hospitibus fuerint alacritatis. Nam vt puellæ indicaret alacritatem, nõ simpliciter dixit, quòd abiit & annunciauit quæ facta sunt, sed quod cucurrit præ magno gaudio. Deinde & de Laban, qui pater illius erat, dicit, quòd auditis his à virgine, cucurrit & ipse in occursum Iacob, & salutauit eum, & induxit in domum suam. *Postquam autem Laban omnia diligenter didicit ab eo, dixit*, inquit, *ei: Ex ossibus meis & ex carne mea es tu.* Sororis, inquit, meæ existens filius, nihil aliud quàm caro nostra es, & frater noster. Et erat cum eo, inquit, ad mẽsem dierum. Dein quasi in domo propria apud eum impauidè & ab omni cura liber agebat. Cęterum quoniam Deus erat, qui omnia ad vtilitatem huius iusti dispensabat, & in omnibus ei suã præbebat cooperationem, ipse alacritatẽ Laban excitauit: & videns viri mãsuetudinem, dicit ei: *Quoniam frater meus es tu, non seruies mihi gratis: dic mihi, quæ merces tua sit.* Vide quomodo ipse quidem petebat nihil, Laban autem à se hoc proponit iusto. Et attende obsecro, quomodo ei, cui diuina manus assistit, omnia fœliciter succedant.

CAPVT XXIX.

Non seruies mihi, inquit, gratis: indica mihi, quæ mer-
ces tua sit. Quamuis beatus ille magnæ charitatis loco
habebat vel simpliciter quotidiano alimento frui, mul-
támque pro eo gratiam referebat: verùm quia miram
humanitatem præ se ferebat, ideo Laban vltro merce-
dem ei pollicetur, quam ipse proposuerit. Quid igitur
iustus? Vide obsecro & hîc excellentem eius sagacita-
tem, & quomodo nullam congregandarum opum ha-
buerit curam. Non enim sicut mercenarius aliquis cum
Laban conuenit, & operam suam exquisitiore mer-
cede locat, & aliud quid petit: sed † memor patris,] memor præceptorum patris,
& memor matris, & mirificam continentiam præ se fe-
rens, dicit Laban: *Seruiam tibi septem annis pro Rachel*
filia tua iuniore. Hanc enim mox vt apud fontem vidi,
amaui. Et vide benevolentiam viri, sibiipsi & tempus
præscribit, & tanto tempore sufficiens argumentum
suæ continentiæ præbet. Et quid admiraris dilecte au-
diens quòd septem annis seruiuit pro dilecta puella? Vt
enim ostendat nobis scriptura, quomodo amor ma-
gnus & laborem & temporis longitudinem succidit, &
breue videri fecit, dicit: Et seruiuit Iacob pro Rachel
annis septem, & erant coram eo quasi dies pauci, eò
quòd ipse illam diligeret. Septem, inquit, anni, pauci
dies videbantur ob ingentem erga puellam amorem.
Quando enim quis sauciatur charitatis desiderio, nihil
difficile spectat: sed id quod fuerit plenum periculis &
multa miseria, leuiter fert, ad vnum hoc videns, quo-
modo suo potiatur voto & desiderio. Audiamus nos
ignaui & supini, magna ingratitudine in Deum viuen-
tes. Nam si iustus ille propter puellæ amorem septenni-
um seruire, ferréque pastoralium laborum ærumnas
decreuit, & non sentit vel labores, vel temporis lon-
gitudinem: sed omnia ei leuia & facilia videntur, ex-
pectationéque & spe fructus alitur, ita vt dies paucos
longum illud tempus putet: qualem nos habebimus
excusationem, qui non pari studio erga dominum no-
strum & benefactorem & curatorem, & qui nobis sit
omnia, afficimur? Sed quando proponitur lucrum
temporale, omnia alacriter sustinere volumus, etiam-
si quid laboriosum sit, & valde ærumnosum & sordi-
dum, & pœnam in præsenti & futuro seculo præbens:
propter nostram autem salutem, & vt supernum nobis
fauorem conciliemus, remissi & supini & dissoluti vi-
demur. Et qualis nobis erit venia, qualisve excusatio
sic negligentiæ deditis, qui neque quantum beatus il-
le in puellam declarauit amorem, tantam in Deum
charitatem habemus: idque cùm tanta possumus nu-
merare beneficia in nos collocata, & quæ quotidie col-
locantur? Sed etsi nos tam ingrati, verum non ita bea-
tus Paulus, qui tanta feruebat & ignitus erat charitate
in Deum, vt verba illa tanto viro digna loqueretur & Rom. 8.
clamaret, dicens: Quis nos separabit à charitate Dei?
Vide dictionis emphasin, & latentem vim: vide amo-
ris violenti furorem, vide charitatem incensam. Quis
nos separabit? Quid, inquit, est, quod potest nos à D
charitate Dei separare? quid inter visibilia, quid inter
inuisibilia? Deinde volens & particulatim omnia enu-
merare, & omnibus nobis manifestum facere irrefræ-
nabile desiderium quod erga dominum possidebat,
subdidit dicens: Num afflictio? num angustia? num
fames? num persecutio? num nuditas? num periculum?
num gladius? ô animam, insania (quæ continentiæ ma-
ter est) furentem. Quid, inquit, ex his quæ nobis infer-
ri possunt, nos auferre à charitate quæ est in Deum,
poterit? Afflictiones quotidianæ? minimè. Angustiæ?
neque illæ. num persecutiones? neque illæ. Sed quid?
num fames? num nuditas? num pericula? Verùm quid
dico famem, & nuditatem, & pericula? num gladius?
A num mors ipsa, si infligatur, hoc poterit efficere? im-
possibile est. Nullus alius sic dignatus est diligere Do-
minum, vt beata illa anima. Quasi enim liberatus à cor-
pore, & sublimis factus (vt sic dicam) & neque super
terram ambulare se putans, ita loquitur. Amor enim in
Deum & succensa charitas mentem eius à sensibilibus
ad spiritualia transtulit, & à præsentibus ad futura, & à
visibilibus ad non visibilia. Talis enim res est fides &
charitas in Deum. Et vt discas magnam eius gratitudi-
nem, vide eum qui sic Dominum dilexit, & in eius cha-
ritate exarsit, fugari, persecutionem pati, flagellari, in-
numera grauia ferre, & dicere: In laboribus abundan- 2.Cor.11.
tius, in plagis supra modum, in mortibus frequenter:
à Iudæis quinquies quadraginta vna minus accepi: ter
virgis cæsus sum, semel lapidatus sum, ter naufragium
feci, nocte & die in profundo maris fui, in itineribus
sæpe, periculis fluminum, periculis latronum, periculis
in falsis fratribus, in labore & ærumna: & talia patiens,
B gaudebat & exultabat. Sciebat enim, & argumentis
multis certus erat, quòd labores præsentes maximas si-
bi præmia conciliarent, & pericula coronas parerent.
Nam si Iacob propter amorem in Rachelem quasi pau-
culos dies septennium putabat: multò magis beatus il-
le omnia nihili faciebat, succensus simul amore in De-
um, & propter Christum dilectum omnia ferens. Stu-
deamus igitur obsecro & nos diligere Christum. Nihil
enim aliud, inquit, Christus requirit à te, quàm vt ipsum
diligas ex toto corde, & facias mandata eius. Qui enim
diligit sicut oportet Deum, manifestum quòd & man-
data eius facere nititur. Quando enim quis erga ali-
quem fraternè afficitur, omnia facere studet, vt dile-
ctum attrahere possit in amorem suum. Et nos quoque
si dominum fraternè dilexerimus, & mandata eius im-
plere, nihilque eorum quæ exacerbare poterunt dile-
ctum, facere studebimus. Hoc fuerit regnum cœlorum,
infinitáque bona, & fructus bonorum assequi, si germa-
C nè & sicut oportet eum dilexeris, & propter charitatem
in eum, & erga conseruos multam declaraueris dile-
ctionem. In his enim duobus mandatis, inquit, vniuer- Matt. 22.
sa lex & prophetæ pendent: nempe vt diligas Domi-
num Deum tuum ex toto corde, & proximũ tuum sic-
ut teipsum. Hæc omnium virtutum summa, hoc funda-
mentum. Simul enim cum charitate in Deum, ingredi-
tur dilectio proximi. Nam qui Deum diligit, non despi-
ciet fratrem: neque opes pluris faciet, sed magnam præ
se feret benignitatem, memor eius qui dixit: Qui fece- Matt. 25.
rit aliquid vni horum minimorum, mihi fecerit. Et co-
gitans quòd propter ministerium in conseruum, Deus
ipse sit qui sibi vindicet factum, magna cum alacritate
hoc operabitur, magnúmque studium habebit eleemo-
synæ: non ad vilitatem respiciens pauperis qui appa-
ret, sed ad magnitudinem eius qui promisit se habitu-
rum perinde ac si sibi factum esset, quæcunque illi facta
fuerint. Ne igitur prætereamus simpliciter, oro, lucrum
nostrarum animarum, & remedium nostrorum vulne-
rum. Hoc enim, hoc maximum pharmacum ita curabit
& abolebit vlcera animarum nostrarum, vt neque ve-
stigium, neque cicatrix aliqua apparitura sit: id quod in
corporis vulneribus non est possibile. Nam licet quis
infinities cataplasmata accepta à medicis superponat,
necesse est cicatricem in corpore manere, & meritò:
corpus enim est quod curatur. Hîc autem quia anima
est, quãdo quis suam gratitudinem declarat, multò me-
lius incipit sese habere, quam antea habuerit: & sic o-
mnia vlcera depellit, vt ventus vehemẽs puluerem de-
turbat. Atque horũ omniũ exẽplis plenæ sunt scripturæ.
Ita Paulus, Apostolus factus est ex persecutore: & qui Act. 9.
prius impugnabat ecclesiã, postea factꝰ est eius pnubus.

Vidisti

Vidisti quanta rerum vicissitudo? Vidisti quanta trans-
mutatio? Sic & latro, qui multa fecerat homicidia, in
vno temporis puncto, propter pauca illa verba ita o-
mnia abluit peccata, vt audiret à Domino: Hodie me- Luc. 23.
cum eris in paradiso. Sic & publicanus, qui percusse- Luc. 18.
rat pectus, & sua peccata confessus erat, descendit iusti-
ficatus magis, quàm pharisæus. Verùm omnes hi ani-
mæ suæ gratitudinem declararunt, & priora confessi
peccata, remissionem obtinuere. Videamus autem &
mandati robur, & quantam abundantiæ vim possideat
larga eleemosyna, vt cùm didiceris lucrum quod inde
nascitur, alacriter eam facias. Fortè enim tanta eius po-
testas, vt non solùm peccata purgare, sed & mortem
fugare valeat. Et quomodo? Ego dicam. Et quis, dicet
aliquis, eleemosynam faciens, superior morte factus
est? sanè omnes vidimus sub mortis potestatem venis-
se. Ne turberis dilecte, sed rebus ipsis disce quomodo
eleemosynæ vis & mortis vicit tyrannidem. Tabitha
erat mulier, cuius nomen si quis interpretatur, dicitur
dabat o- Dorcas: hæc quotidie † faciebat opus, colligendo] ex B
peram vt misericordia diuitias. Et vestiebat, inquit, viduas, & a-
colligeret.) lios sumptus eis præbebat. Factum est autem vt infir-
Act. 9. mata ipsa moreretur. Sed vide quomodo hæ quæ ab il-
la curabantur, & quas vestiebat, benefactricem remu-
nerarint. Stabant enim circa Apostolum, & monstra-
bant, inquit, ei vestes, quas faciebat, cum adhuc in hu-
manis ageret Dorcas: & alumnam † dicebant: & fortè
require- etiam lachrymas profundebant, ádque miserationem
bant. Apostolum prouocabant. Quid igitur beatus Petrus?
Genibus positis, inquit, adorauit: & conuersus ad cor-
pus, dixit: Tabitha surge. Illa autem aperuit oculos suos, & vt vidit Petrum, resedit. Data autem ei manu,
exegit eam: & accersitis sanctis & viduis commenda-
uit illis eam viuam. Vidisti virtutem apostoli, imò ope-
rantis per eum Domini? Vidisti quanta retributio be-
neficentiæ in viduas, etiam in præsenti vita? Quid enim
tantum præbuit illa viduis, quantum illæ ei rependunt? C
Vestes præbuit & alimenta, sed illæ ad vitam hanc re-
duxerunt, & mortem fugere fecerunt: imò non illæ,
sed misericors Deus propter curam quam illis impen-
dit. Vidisti pharmaci potentiam? Hoc omnes nobis-
ipsis paremus: neque enim sumptuosum est, quamuis
tantæ sit virtutis, sed & vili emitur, nec multo sumptu
indiget. Magnitudo enim eleemosynæ non in multi-
tudine pecuniarum vel opum sita est, sed ex alacritate
Matt. 10. dantium iudicatur. Propter hoc & qui potum aquæ fri-
Marc. 9. gidæ dedit, acceptus est: & quæ duo minuta in corbo-
Luc. 21. nam misit, grata est: vt discamus, quòd vbique men-
tem requirit Dominus. Fieri potest vt qui parum ha-
bet, magnam præ se ferat liberalitatem; vtpote si vale-
at alacritate: & qui multa possidet, minor videatur his,
qui parum habent, propter sordidi animi tenacitatem.
Effundamus igitur facultates nostras in egenos mente
liberali, ex his quæ nobis Dominus dedit: & quæ ab
eo data sunt, ipsi iterum demus, vt sic iterum nostra D
cum lucro fiant. Tanta enim eius est liberalitas, quòd
licet accipiat de his quæ ipse dedit, non putet tamen
propria se accipere, sed magna munificentia nobis ea
redditurum se pollicetur, tantum nos & quæ nostra sunt
facere velimus: & sic pauperibus erogemus, quasi de-
ponentes ea in manus Domini: scientes quòd quæcun-
que acceperit manus eius, ea non solum reddit, sed
multiplicatiora nobis iterum largitur, suæ liberalitatis
gloriam declarans. Et quid, inquam, quòd ea reddat
multiplicata, manus illa? non enim illa solum reddit,
sed cum illis regnum cœlorum donat, & celebrat, &
coronat, & innumera bona largitur, modo ex iis quæ
ab ipso data sunt paruum quiddam inferre voluerimus.

Chrysost. tom. 1.

A Num graue aliquid & onerosum à nobis requirit? Ea
quæ abundant & superuacanea sunt nobis, necessaria
facere vult: & quæ frustra ac in vanum reposita sunt, ea
vult bene distribui, vt occasione accepta hinc nos co-
ronet. Anhelat enim & vrget, ac omnia facit vt dignos
faciat his, quæ ille promisit. Ne igitur nosipsos priue-
mus tantis bonis. Nam si agricolæ penum suum cu-
rant, & femina terræ concredunt, & collecta dispergu-
idque cum voluptate faciunt, spe maiora recipiendi re-
solantes: & quamuis sciant quòd aëris intemperies,
nonnunquam & terræ sterilitas, & alia multa acciden-
tia, vt locustarum exercitus, & rubiginis insidiæ, spe ex-
cidere faciant: attamen bona spe sese alentes, ea quæ in
promptuariis collecta, terræ concredunt: multò magis
nos quæ absque vsu recondita sunt, dispergere in pau-
perum vsus & educationem conuenit: vbi nunquam
spes cluditur, neque timenda aliqua terræ sterilitas. Di-
cit enim: Dispersit, dedit pauperibus, iustitia eius ma- Psal.
net in seculum seculi. Breui tempore distribuit, & per-
petuo seculo iustitia eius permanet. Quid hac beatius B
vnquam fuerit? & idcirco, oro, vt iustitiam quæ ex ele-
emosyna est arripiamus, vt & de nobis dicatur, Dispersit, dedit pauperibus: vt ne putes dispersa perire, ideo
statim subdidit: Iustitia eius manet in seculum. Illis, in-
quit, dispersis, iustitia eius manet in secula, & in omne
seculum se extendit. Iam cum eleemosyna etiam alias
virtutes diligenter curemus, & affectiones carnis repri-
mamus, & eliminemus ex anima omnem illicitam
concupiscentiam, omnem malam cogitationem, iram,
stomachationem, inuidiam: & ornemus omnibus mo-
dis animæ generositatem, vt claritate pulchritudinis
suæ conciliemus nobis vniuersorum Dominum. Nam
vbi viderit animæ venustatem, statim assistet. Dicit e-
nim: Super quem alium respiciam, quàm super man- Esa. 66.
suetum & quietum, & trementem sermones meos? Vi-
disti quomodo nos docuit omnes colores quibus ani-
mæ pulchritudo potest decorari? super mansuetum, in-
quit, & quietum, & humilem. Deinde quòd hæc omnia
efficit, addidit: & trementem sermones meos. Quid est
trementem sermones meos? obedientiam operibus
implentem: quod & alibi dicit, Beatus qui timet o- Prou. 28.
mnia propter pietatem. Nam si nos cùm videmus fa-
mulum qui mandata nostra cum diligentia timoréque
multo implere curat, maiorem erga illum declaramus
beneuolentiam: multò magis bonus Dominus: pro-
pter hoc dicebat, Super illum respiciam qui tremit ser-
mones meos. Tremamus igitur oro, & cum magno ti-
more sermones eius impleamus. Nam eius sunt sermo-
nes. Et cùm didicerimus quæ illi placent, & quæ pro-
bat, ea obeamus, & tales quales vult fieri studeamus.
Quietem, mansuetudinem, humilitatem magnam ex-
hibeamus, & omnia quæ ab eo mandata sunt, cum re-
uerentia adimpleamus: vt cùm approbarit affectionem
mentis nostræ, placatus nostra obedientia, respicere et-
iam super nos dignetur. Quod si nobis contingat, eri- D
mus per omnia securi: dicit enim, Respiciam, hoc est,
cura mea dignabor, manum porrigam, in omnibus au-
xiliator ero, vbertim in eum meam liberalitatem pro-
fundam. Hæc igitur omnia faciamus, vt respiciat super
nos Dominus, quò & præsentem vitam absque tristitia
transigamus, & futura bona consequi possimus, gratia
& misericordia Domini nostri Iesu Christi, cui cum
patre, & sancto Spiritu sit gloria, imperium, honor,
nunc, & semper, & in secula seculorum. Amen.

Dixit autem Iacob ad Laban, da mihi vxorem meam:
impleti sunt enim dies mei, vt ingrediar ad eam.

Homilia LVI.

HERI cùm à dilectione Iacob, quam erga Rachelem declarauit, ad Pauli charitatem & magnitudinẽ amoris, quem erga Christum gerebat, transiuimus: quasi ab impetuoso quodam torrente rapti, non potuimus ad seriem & contextum sermonis regredi. Ideo si placet, hodie sequentia aggressi, ea quæ nuper relicta sunt impleamus: vt ex his quæ hodie dicuntur, percepta vtilitate aliqua domum repetatis. *Igitur postquam impletus est septem annorum numerus, & fuerunt coram Iacob quasi dies pauci tot anni, ob amoris vehementiam, dixit ad Laban: Da mihi vxorem meam, impleti enim sunt dies mei, vt ingrediar ad eam. Congregauit autem*, inquit, *Laban omnes viros loci, & fecit nuptias: & factum est vespere, & accepit Laban Lian filiam suam, introduxítque eam ad Iacob.* Vidisti cum quãta olim honestate nuptias egerint? Audite qui satanicas pompas admiramini, & statim ab initio nuptiarum honestatem dedecore afficitis. Num tũc tibiæ? num tunc cymbala? num tunc choreæ diabolicę? Quare enim (dic mihi) tantum statim ab initio damnũ inducis in domum tuam, & eos qui in scenis & orchestris operam locãt vocas, vt cum intempestiuo sumptu virginis lædas continentiam, & iuuenem impudentiorem facias? Satis enim arduum erat, absque illis sufflationibus illam ætatem posse ferre moderatè tẽpestatem affectionum: cùm autem & hæc accedunt, tam quæ videntur, quàm quæ audiuntur, maiúsque accenditur incendium, & fornax concupiscentiarum magis inflammatur, quomodo nõ pessum-it adolescẽtis anima? Hinc enim omnia pereunt & corrumpũtur: quia ab initio castitas oppugnatur eorum qui inter se conuenturi sunt, & sæpe primo die iuuenis oculis videns incontinentibus, telo diabolico in anima vulneratur: & puella per ea quæ audit & videt captiua fit, & ab eo die postea crescunt vulnera, maiúsque fit malum. Etenim illinc statim discunt, vt & mutuam concordiam dilacerent, & amorem corrumpant. Quando enim ille mentem ad aliam vertit, huc & illuc diuidens cogitationem, & à diabolo † suo instigatur, multa amaritudine domum implet.

ipso.

Quòd si & illa comperitur ita affecta esse, ex ipsis fundamentis omnia (vt ita dicam) subuertuntur. Postea mutuò se fugiunt & latere volunt, & ille quidem suspiciosè obseruat vxorem, & similiter illa virum. Et vbi oportebat concordiam esse & copulam, & qui debebant esse caro vna, (Erunt enim, inquit, duo in carnem vnã)

Genes. 2.

hi in tanta viuunt diuisione, quasi dissecti sint. Diabolus enim subingressus, tantum in eis damnum facit, vt quotidianæ pugnæ inter eos nascantur, & à malis nunquam habeant quietem. Quid enim quis dixerit, quomodo postea à famulis contemnantur, quomodo à vicinis rideantur, quàm fœda operentur? Nam sicut quando gubernatores inter se dissidẽt, etiam qui in naui feruntur, periclitantur, ac timẽt ne submergatur nauis: ita & hîc, si discordes sint vir & mulier, verisimile est omnes qui apud illos sunt, participes esse malorum. Propterea oro, vt hæc omnia præuidentes, consuetudinem non sectemur. Scio enim quòd multi hanc prætexant, neque tolerãt quòd hæc à nobis dicuntur: attamen necesse est vt nos vtilia dicamus, & quæ illos à futuro supplicio liberent. Vbi enim tantum animæ damnum, qua de causa mihi consuetudinem prætexere audes? Ecce enim & ego tibi consuetudinem meliorem obiicio, quam veteres habuerunt, quãdo nondum tanta pietatis erat agnitio. Et ne iustum hîc Iacob tantum cogites, sed & Laban adhuc idolorum cultui deditum, & tantam præ se ferentem philosophiam. Neque enim hæc honestas eius erat, qui ducturus puellam, sed patris eam tradentis. Ideo & illum feci sermonem, non ad sponsos tantum intendens, quantum ad parentes, & ad patrem sponsi, & ad tradentem virginem. Quomodo enim non absurdum, si nos qui tantam accepimus gratiam & misericordiam, & tam terribilium ineffabiliúmque sacramẽtorum participes sumus, hac in re inferiores sumus Laban, qui cultui idolorum adhuc erat deditus? An non audis Paulum dicentem, quòd sacramentum sunt nuptiæ, & imago dilectionis Christi, quam erga ecclesiam declarauit?

Ephes. 5.

Ne igitur confundamus nosipsos, & honestatem nuptiarum corrumpamus. Nam siquidem bonum & vtile fuerit consilium, etiam si non sit consuetudo, fiat: Sin damnosum & perniciosum est, † quod nunc asserimus:] etiam si consuetudo sit, reiiciatur.

id quod à vobis efficitur.

Nam si hoc admiserimus, & fur, & adulter, & quantumuis malus alius ad consuetudinem prouocabit: at nullum hinc illis lucrum est vel venia, sed maior potius accusatio, quòd malam consuetudinem superare non valuerunt. Si enim voluerimus prudentes esse, & habere curam nostræ salutis, possumus & à mala consuetudine desistere, & in bonam consuetudinem nos reducere, & sic posteris nostris nõ paruam dabimus occasionem eadem imitandi, & accipiemus etiam nos mercedem eorum quæ ab his aguntur. Nam qui initium bonæ viæ præbuerit, hic author est eorum quæ & ab aliis rectè fiunt, & duplicem recipiet mercedem, tam pro his quæ ipse rectè facit, quàm quibus alios in optimam illam inducit philosophiam. Ne prætexatis, obsecro, frigida & ridicula verba hæc dicentes: Legitima quædam esse hæc, & propterea impleri oportere. Non hæc legitimum faciunt coniugium, sed si iuxta leges Dei cum castitate & honestate fiat conuentus, & si concordia magna cohæreant hi qui cõueniunt. Nouerunt hoc etiam externæ leges: & audies, qui his studuerunt, dicere: Coniugium nihil aliud constituere quàm consuetudinem. Ne igitur diuinas leges cum humanis transgrediamur, ne præferamus diabolicas leges, & perniciosam hanc consuetudinem. Illius enim lex sunt hæc, qui gaudet de interitu nostro. Quid igitur hac cõsuetudine magis ridiculum, quando vir & vxor innumeris conuitiis & scommatis à seruis & triobolaribus hominibus incessuntur, & nemo est qui increpet: sed licet cuiuis volenti ad vesperam omnia loqui, & conuicia iacere in sponsum & sponsam? Et in alio die si quis conaretur ita salibus mordere, periclitaretur, ad tribunal abduceretur, & puniretur. Tunc autem quando plurimam oportebat esse reuerentiam, maiorémque honestatem & castitatem, tanta obscœnitate implẽtur omnia illa, vt probabile sit à diabolo hæc omnia inuenta esse. Verùm ne ægrè feratis, oro: non enim absque causa in hunc sermonem digressi sumus, sed curam habens vestræ salutis & honestatis, vellem optimam hanc mutationem fieri, vósque optimę huius consuetudinis esse duces. Nam si solum principium & via fiat operis, paulatim vno alterum † inuitante, laudabili hoc zelo] omnes laudatores habebitis:

laudabili hac æmulatione æmulãte.

& non tãtum qui ciuitates habitant, imitabuntur optimam hanc innouationem, sed & eos qui procul habitant, cõciliabitis, & imitatores vestros constituetis: & insuper longè ampliorem à Deo reportabitis mercedem, quòd propter Dei timorem & eius mandatum, diabolicam hanc superaueritis consuetudinem. Sed quòd suscepturi sitis magna alacritate hoc nostrũ consilium, & opere impleturi, valde persuadeor. Vidẽs enim vos magna cum voluptate audire ea quæ dicũtur, ídque ex applausu & laudibus coniecto, quod etiam operibus idem sitis comprobaturi: ideo cõtentus dictis, ad cõtextus seriem regrediar. *Et facta est*, inquit, *vespera, & accepit*

& accepit Laban Lian filiam suam, & introduxit eam ad Iacob. Ne obiter etiam hoc prætereamus: nam etiam hîc multa considerari possunt: primùm simplicitas Iacob, & quomodo ab omni malitia alienus, deceptus sit. Secundum, quòd tãta facilitate omnia fiunt, & nusquam lampades, choreæ, & faces, præter vsus necessitatem: ita vt & deceptio Laban locum habuerit. Possumus autem & hîc videre, quomodo Laban hic magna affectione dilexerit Iacob. Hoc enim commentus est, vt diutius apud se iustum retineret. Sciebat equidem quòd alterius amore flagraret, & si voti cõpos fieret, nõ eligeret posthac seruitutem propter Lian sustinere, † vel eius coniugium.]

nec vellet cum eo cohabitare.

Et propterea quia vidit Laban virtutem viri, & cogitauit quòd non aliter eum vinceret & persuaderet: ita ei imposuit, & dedit ei Lian cum Zelpha ancilla. Deinde cùm argueretur à iusto quare eum decepisset, honestam attulit excusationem. Nam postquam dixit Iacob: *Quare mihi hoc fecisti? nónne propter Rachel seruiui tibi? & quare decepisti me? Quid ergo Laban? Non est sic in hoc loco vt elocetur iunior priusquam maior natu. Perfice igitur * hebdomadam istius, & dabo tibi etiam hanc pro labore & opere, quod operaberis apud me adhuc annis septem.*

Chrysost. vt & Castellio, hebdomadam annorum intelligit, alij dierũ, vt post septem dies Rachelẽ ipsi tradiderit.

Vides quòd ea de causa omnia hæc commentus sit. Nam quia vidit amorem quem erga puellam habebat, inquit: Ne putes iniuria te affici, quoniam hæc apud nos lex est, vt primùm nuptui tradatur maior natu, propterea hoc quidem factum est: accipies autem & hanc quam amas, si similes septem annos pro ea seruieris. Quibus auditis, iustus omnia prompto animo suscepit. Et post annos septem, dedit, inquit, Laban Rachel filiam suam ei vxorem. Vides iterum, quòd nuptiæ fiunt cum magna honestate. Sed audiens quòd accepit & maiorem natu, & postea minorem, ne turberis: neque iuxta statum qui nunc est, opera quę nunc facta iudices. Tunc enim quia principia erant, permissum fuit cum duabus, vel tribus, vel pluribus vxoribus misceri, vt humanum genus propagaretur. Nunc verò quia per Dei gratiam humanum genus valde multiplicatum est, & pietas incrementum accepit, adueniens vtique Christus, & virtutem in hominibus plantans, angelósque (vt ita dicam) ex hominibus faciens, omnem illam veterem consuetudinem aboleuit.

Consuetudo.

Vides quomodo non oportet cõsuetudinem prætexere, sed quod iustum est inquirere? Ecce enim quoniam mala erat hæc consuetudo, explosa est, & non licet vlli eam prætexere. Nusquam igitur, obsecro, consuetudinem inquiramus, sed vbique quod est vtile, & si quid est bonum, etiamsi non sit cõsuetudo, fiat à nobis: si verò perniciosum est, etiamsi consuetudo sit, fugiamus & auersemur. *Dedit*, inquit, *Rachelem cum Balla ancilla.* Vidisti quàm bonis moribus præditi fuerint? Num seruorum greges? num syngrapha & instrumenta, & conditiones illæ ridiculæ: si hoc fuerit, & hoc euenerit? Et priusquam conueniat, nescientes an vsque ad vesperam maneant, quæ post multa tempora ventura sunt, in literis suis consignant. Si liberis carens, inquit, defuncta fuerit: si filios habuerit: & quæcunque talia: at hîc nihil tale, sed cùm vtrique suam ancillam dedisset, filias elocauit pater. *Dilexit autem*, inquit, *Rachel magis quàm Lian: & seruiuit ei septem annis aliis.* Quia enim ab initio adamauit propter venustatem formæ puellam, & difficilius eam consecutus est: ideo eam magis dilexit quàm Lian. Etenim illius venustas allexit eum ad magis amãdum. Verùm hîc iterum vide domini ineffabilem misericordiam, & quomodo † ex eo tempore] promissa paulatim complet.

quæ ab ipso fuerunt.

Nam qui dixit: Ero tecum, custodiens te in omni via qua ambulaueris: & augebo & multiplicabo te: ipse etiam nunc omnia dispensat. Et vt scias, audi ipsam diuinam scripturã hoc manifestè dicentem: *Vt vidit autem dominus Deus quòd odio haberetur Lia, aperuit vuluam eius: Rachel autem erat sterilis, & concepit Lia, & peperit filium Iacobo.*

Cap. 30.

Vide omnipotẽtis Dei sapiẽtiam, quoniam illa quidem pulchritudine sua conciliarat sibi gratiam viri, qua altera priuata fuit, odio haberi visa est: hanc idoneam facit partui, illam verò inutilem: ambo hæc sua misericordia dispensans, vt & hæc per liberos qui ex ea nascebantur, solatium haberet, in sui amorem virum alliciens: & illa non propter pulchritudinem & formositatem aduersus sororem insurgeret. Et aperuit, inquit, vuluam eius. Disce hîc dilecte, quòd conditor omnium ipse etiam omnia moderatur ac dispensat, & naturam ipsam ad partum excitat: & quod nulla sit vtilitas concubitus, si absit diuina cooperatio. Propterea dixit, quòd aperuit vuluam eius: vt sciamus quòd voluit Lian procreandis liberis aptam fieri, quò eius mœror leniretur. Ipse enim est q. in vulua figurat & animat fœtus, sicut & Dauid dicit: Suscepisti me de vtero matris meæ.

Psal. 138.

Et vide quomodo monstrat nobis diuina scriptura naturæ conditorem, vtraque sua virtute efficientem: & alterius vuluam idoneam reddentem, Rachelis autem constringentem. Qui enim naturæ dominus est, omnia facilè operatur. *Et concepit*, inquit, *Lia, & peperit filium Iacobo, vocauítque nomen Rubin, dicens: Quia vidit dominus humilitatem meam, nũc diliget me magis vir meus.* Vide quàm grata mulier, dicit, dominus visa humilitate mea præbuit mihi partum, propter quem diligar. Et specta hîc iterum, quomodo Deus muneribus certare contendit cum eo, & beneficia accumulat: simul & iusti semen augeri, & hanc magis Iacobo amabilem fieri vult. *Et concepit*, inquit, *iterum, & peperit filium secundum Iacobo, & dixit: Audiuit dominus quòd odio habeor, & apposuit mihi & hunc: & vocauit nomen eius Symeon.* Attende quomodo per singulos pueros gratias agit domino, & ob beneficia gratitudinem declarat. Audiuit enim, inquit, Dominus, quòd odio habeor, & apposuit mihi etiam hunc: propterea vocauit nomen eius Symeon. Vidisti quomodo non simpliciter, neque temerè nomina natis indiderit? Vocauit eum Symeon, quoniam audiuit, inquit, dominus. Nobis enim Hebraico idiomate per hoc nomen signatur, quòd audita sit. Et concepit iterum, & peperit filium: & dixit, *Nunc temporis apud me erit vir meus, peperi enim ei tres filios: propter hoc vocauit nomen illius Leui.* Videtur mihi hîc significari, quòd natis duobus filiis, nondum potuerit allicere virum, qui adhuc in Rachelem propensior erat: ideo dicit, Nunc temporis apud me erit vir meus. Fortassis accessio tertij virum meum reddet beneuolum, & melius mihi affectum. Ecce enim tres filios ei peperi. Et concepit adhuc filiũ, ac peperit, & dixit: *Nunc adhuc istud cõfitebor domino: propterea vocauit nomen eius Iudam.* Quid est, Nunc adhuc istud confitebor domino? Gratias agam, & glorificabo eum, quia & quartum mihi adiecit filium, & tantam mihi abundantiam concessit: & quæ ob corporis deformitatem de viri erga me beneuolentia periclitatura eram, nunc procreatione filiorũ à Deo mihi data, & mœroris nimietate discussa accepi solatiũ deformitatis, & in locum sororis meæ translata sum. *Vt peperit autem Iudam*, inquit, *cessauit parere. Cùm autem vidisset Rachel quia non peperisset Iacobo, æmulata est Lian sororem suam, & dixit Iacobo, Da mihi filios: quòd si minus, moriar ego.* Inconsiderata & muliebris est hæc petitio, animæque ab æmulatione impugnatæ. Da mihi, inquit, pueros. Non audisti, quòd non viri concubitus illi hos præbuit: sed dominus Deus: qui vt vidit, inquit, quòd odio fuit habita, aperuit vuluam eius? Quare à viro petis ea quæ supra naturã sunt, & relicto naturæ domino virũ arguis, qui ad hoc nihil conferre tibi poterit?

separauit ea, & fecit sibi greges singulares. *Factum est autem in tempore quo concipiunt oues grauidæ, posuit Iacob virgam coram ouibus, † vt in canalibus positis] conciperent iuxta virgas. Quando autem pariebant oues, non ponebat. Facta autem sunt non signata Laban, signata verò Iacob, & ditatus est homo valde valde.* Quid vult sibi duplicatio? abundantiam multam significat: & quòd non tantum ditatus est, sed & valde ditatus est. Factæ enim sunt ei, inquit, pecora multa, & boues, & pueri, & ancillæ, cameli & asini. Sed vide hîc iterum iusto inuidiam nasci.

in canalibus vt.

Cap.31.

Audiuit enim, inquit, *verba filiorum Laban, dicentium: Accepit Iacob omnia quæ sunt patris nostri, & ex his quæ sunt patris nostri fecit omnem hanc gloriam.* Vide quomodo inuidia in ingratitudinem eos inducit: non eos autem solum, sed & ipsum Laban. *Vidit enim*, inquit, *Iacob faciem Laban, & ecce non erat erga se sicut heri & nudius tertius.* Verba enim puerorum mētem eius turbauerant, & oblitus est quæ pridem dixerat ad Iacob. Qui enim dixerat: Benedixit me Deus ad ingressum tuum, & gratias egerat domino, quòd propter aduētum iusti facultates suæ auctæ fuerant: nunc subuersa mente à pueris & inuidia flagrante, fortè quia videbat iustum valde abundare, † non eadem protulit verba quæ antea.] Vidit enim, inquit, Iacob faciem Laban, & ecce non erat erga se sicut heri & nudius tertius. Vidisti, iusti magnam mansuetudinem, & illorum ingratitudinem? & quomodo cùm inuidiam ferre nō possent, patris mentem perturbauerunt? Vide obsecro nunc & Dei ineffabilem misericordiam, & quanta attemperatione vsus fuerit, cùm vidisset eos quæ sua erant, facere. Videns enim iustum ab illis odio haberi, dicit ad Iacob: *Reuertere in terram patrum tuorum, & ad generationem tuam, & ero tecum: satis diu versatus es in terra aliena.* Nam quæ pridem tibi promisi, dicens: Reducam te in terram tuam, ea nunc opere implere volo: reuertere igitur nihil timens, ego enim ero tecum. Vt igitur iustus segnior non fiat in proficiscendo, sed magna fiducia iter arripiat: ideo dicit, Ero ego tecum, qui hucusque res tuas gubernaui, & augeri feci semen tuum, ego & in posterum ero tecum. Hæc vt audiuit iustus à Deo, non fuit negligens, sed ad iter se accinxit. *Misit enim*, inquit, *& vocauit Lian, & Rachel in campum vbi erant greges.* Proponere vult mulieribus profectionis negocium, & significare eis mandatum Dei, & patris erga se odium. *Dixit enim*, inquit, *eis: Video ego faciem patris vestri, quòd non sit erga me sicut heri & nudius tertius: Deus autem patris mei fuit mecum. Ipse autem scitis quòd seruiui patri vestro pro omni virili mea: pater autem vester decepit me, & mutauit mercedem meam decem *agnis, & non dedit ei Deus vt me affligeret. Et cùm sic diceret: Varia erunt merces tua: & pariebant omnes oues varia. Cùm autem diceret, Candida erunt merces tua: & pariebant omnes oues candida: & tulit Deus omnia pecora patris vestri, & dedit mihi ea.* Vide quomodo vtrumq; docet, & patris ingratitudinem erga se, & suum studium quod in seruitute declarauit. Vidistis enim, inquit quòd pro virili mea seruiui patri vestro? Et declarauit quantam sui coram Deus habuerit, monstrans quòd superno auxilio omnia fuerit operatus, & facultates Laban in se transtulerit. Tulit enim Deus omnia pecora patris vestri, & dedit mihi ea. Quando autem concipiebant oues, & vidi oculis meis in somno, & ecce hirci & arietes ascendebant super oues & capras, subalbicantes & varij, & cinericio colore sparsi. *Et dixit mihi angelus Dei in somno: Iacob. Ego autem dicebam: Quid est? Et dixit: Aspice oculis tuis, & vide hircos & arietes ascendentes super capras & oues, subalbidos & varios, & cinericio colore sparsos. vidi enim quæcunque Laban tibi facit.* Vides quòd omne quod tunc fiebat, superna contigebat operatione,

non talē se illi exhibebat, qualem antea.

ἀρνῶν, agnis. sic septuaginta, alij ex Hebræo, decem vicibus vel decies legūt: quod rectius videtur.

& iusti labores remunerabātur? Nā quoniā ille ingratus erga eum erat, benignus Dominus iustū vbertim remunerat. Vidi enim quęcunque Laban tibi facit. Hic discimus quòd quando iniuria nobis fit, nósque mansueti & mites ac tolerantes fuerimus, maiori & largiori auxilio diuino fruimur. Ne igitur oblectemur his qui nos premunt, & calumniari volunt: sed feramus generosè, scientes quòd nos omnium dominus non despiciet, † tantum nos eius beneuolentiam agnoscamus.] Mihi enim, inquit, vindictam, ego retribuam. Propter hoc & Iacob dicebat: Non dedit ei Deus, vt affligeret me. Nam quia ipse priuare me laborū mercede voluit, dominus tam vberem in me declarauit misericordiam & prouidentiam, vt omnis eius substantia in me translata fuerit. Sciēs enim quòd ego omni studio seruierim, ille autem non responderit mihi officio suo, tantam nostri habuit curam. Et quòd non hæc absque causa & vanè dicam, neque temerè accusem, etiam Deum habemus testem eorum quæ pater vester egit erga me. *Vidi enim*, inquit, *quæcunque tibi Laban fecit: quòd non solùm mercedem aufert, sed & quòd non vt antea erga te nunc affectus sit, sed alienauerit animum. Ego sum Deus qui apparui tibi in loco vbi inunxisti mihi columnam.* In memoriam ei referre vult, quæ ipsi tunc pollicitus fuerit, dicens: In multitudinem te crescere faciam, & custodiam te, ac reducam te in terram tuam. Ego igitur, inquit, qui tunc apparui tibi, & promissiones tibi feci: ego etiam nunc, quando tempus venit, quo ea quæ tunc promisi opere complenda sunt, & regredi te iubeo absque omni mentis angore: tecum enim ero. Ego sum Deus, qui apparui tibi in loco in quo inunxisti mihi columnam, & vouisti mihi votum. Recordari eum facit voti, & promissionis quam receperat. Quod autem erat votum? De his quæ mihi dederis, decimas tibi offeram. Quoniam tunc nihil tecum afferebas, quasi profugus iter faciens: cùm autem tibi apparerem, vouisti votum, dicens: De omnibus quæ mihi dederis, decimas dabo tibi. Voto & promissione potentiam meam præsignans, & fidei oculis præuidens futuram abundantiam: nunc quia euenerunt & impleta sunt quæ à me prædicta, iustum fuerit vt & votum tuum impleas. *Nunc ergo*, inquit, *surge, & egredere de terra ista, & vade in terram natiuitatis tuæ, & ero tecum.* Ego te vbique comitabor, ego tibi facilem ostendam viam, & nullum à quopiam damnum feres. Dextera enim mea vbique te proteget. *Hæc audientes Rachel & Lia, dixerunt ei: Non est nobis pars vel hæreditas in domo patris nostri. Nónne vt alienæ reputatæ sumus apud eum? vendidit enim nos, & deuorando comedit precium nostrum. † Et Deus abstulit omnes] diuitias & gloriam à patre nostro, nostræ erunt & filiorum nostrorum: nunc igitur quæcunque dixerit tibi Deus, fac.* Vides & has sequentes Dei arbitrium, & afferentes rationem cui contradici non potuit. Non est aliquid commune nobis, dicit, cum patre nostro: semel enim nos † alij dedit.] Diuitias & gloriam quam abstulit Deus à patre nostro, & dedit tibi, nos habebimus. Ne cessa igitur, neque differ, sed fac quæ tibi à Deo tuo sunt imperata. Nunc igitur quęcunque dixit tibi Deus tuus, fac. *Hæc vt audiuit Iacob, surrexit & accepit vxores suas, & filios, & ascendere fecit super camelos, & abduxit omnia quæ habebat, & supellectilem suam quam acquisierat in Mesopotamia, & omnia sua, vt abiret ad Isaac patrem suum.* Considera, obsecro, fortitudinem animæ iusti, & quomodo repulso omni mentis angore ac metu, mandato dominico obtemperauit. Quoniam enim vidit malè sanam mentem Laban, non vltrà, sicut prius, interrogare eum voluit: sed quod imperatum erat à domino, implebat. Et acceptis mulieribus & pueris, iter arripuit. Laban autem, inquit, abierat

dummodo nos propriam gratitudinem & beneuolentiam demonstremus.

Deut.32. Ezech.9. Rom.12.

Et quasomnes Deus abstulit.

vendidit.

abierat, ad tondendum oues suas. *Furata autem est Rachel idola patris sui.* Neque hoc absque causa nobis propositum est, sed vt sciamus quomodo adhuc paternam habentes consuetudinem, idolorum cultui addictæ erant. Animaduerte enim quantum in hoc studium impēderit, cùm nihil aliud à patre auferre voluerit, quàm idola eius, ídque faciebat ignorante viro: neque enim ille hoc permisisset fieri. *Occultauit autem*, inquit, *Iacob à Laban Syro, ne annunciaretur ei quòd fugeret: & abscessit ipse & omnes sui, & transito contendit ad montem Galaad.* Vide, obsecro, etiam hîc magnam Dei prouidentiam, quomodo iustus tam procul aufugit, & non conceditur Laban vt illius secessum sciat. *Tribus enim diebus*, inquit, *præteritis, Labā innotuit. Et assumptis omnibus fratribus suis, persecutus est eum via dierum septem, & consecutus est eum in monte Galaad.* Obsecro hîc quoque attendas Dei prouidentiam. Nam qui dixit, Reuertere in terram tuam, & ero tecum: ille etiam nunc suam declarat prouidētiam. Quia enim vidit Laban cum multa indignatione persequi iustum, & pœnam furtiui secessus (vt ita dicam) sumpturū, apparuit Laban nocte in somno. *Venit enim*, inquit, *Deus ad Laban Syrum in somno nocte, & dixit ei.* Vide Dei attemperationem, quomodo ob suam in iustum prouidentiam cum Laban colloquitur: vt territa eius mente, impetum eius à Iacob coërceat. *Serua te, ne loquaris cum Iacob mala.* Magna domini benignitas: quia enim sciebat ad pugnam contendentem, & contra iustum insurgere volentem, hoc verbo mētem eius compescit, & dicit: Serua te, ne loquaris cum Iacob mala: perinde ac si diceret, Caue ne vel verbis offendere Iacob coneris: sed serua teipsum, contine malum tuum impetum, comprime furorē, refræna iratum tuum animum, & ne vel verbo ipsum contristare velis. Et considera Dei prouidentiam. Non imperauit Laban vt ad propria reuerteretur, sed solùm prohibet ne quid durum vel molestum cum iusto loquatur. Quare, & propter quid? vt discat per opera ipsa iustus, quantam sui curam gerat Deus. Nam si reuersus fuisset Laban, vnde sciuisset Iacob & vxores? Ideo permittit ei vt abeat, & lingua sua confiteatur quæ Deus dixit ad se, quò & iustus maiorem alacritatem habeat proficiscendo, fiduciámque accipiat: & vt filiæ suæ discant quanto studio Deus omnium dominus Iacobum curet, reiiciántque errorem paternum, & imitentur iustum, notitiæ Dei sufficientem doctrinam inde accipientes. Neque enim sic fide digna erant quæ Iacob dicebat, vt quæ à Laban dicebantur, qui adhuc idola colebat. Semper enim infidelium & aduersantiū religioni testimonia, maiorem habent fidem. Et hoc est ex omnipotenti sapientia Dei, vt inimici veritatis fiant ipsi testes veritatis, & sua lingua prædicent. *Consecutus autem Laban Iacobum. Iacob autem fixit tabernaculum suum in monte: Laban verò constituit fratres suos in monte Galaad. Dixit autē Laban ad Iacob: Quid fecisti?* Vide quomodo præceptum Dei magnum illius calorem repressit, & furorem refrænauit: & idcirco cum magna mansuetudine colloquium habet cum eo, quasi se excusans, & paternam dilectionem erga illum declarans. Quando enim superna prouidentia nobis assistit, non solùm malorum hominum insidias effugere possumus, sed etsi in bestias ipsas incidamus, nihil aduersi nobis euenit. Omnium enim dominus suæ virtutis abundantiam declarans, & bestiarum mutat naturam, & in oues mansuetas transformat: non quòd bestialem eis naturam immutet, sed relicta natura eas ostendere facit ouium morem & naturam. Idque non solùm in feris quis videre poterit, sed & in elementis ipsis: quando enim vult, tunc & elementa ipsa naturæ suæ obliuiscuntur, & neque ignis facit quod ignis solet.

Et hoc quoque discere poterit aliquis tam in tribus pueris, quàm in Daniele. Nam hunc leones sicut oues circumdabant, & superna gratia retusa eorum ferocitate, nihil illum incommodabant. Nam quòd ferocitatem non exercentes feræ, eam tamen retinuerint, hi qui feris truculentiores erant, reipsa experti sunt. Hoc autem ad maiorem illorum accusationem factum est, quia ratione insigniti, crudelitate bestias ratione carentes vincebant. Tandémque didicerūt reipsa per eos qui in lacum coniecti fuerunt, quòd non esset apparentia vana, quòd leones iusto pepercerant, quasi reueriti eum, & non audentes eius contingere corpus. Nam in illo imitabantur ouium mansuetudinem, & naturæ obliuiscebantur, in istos autem ferociam suam declarabant. Similiter & in fornace ignis factum est: nam eos qui intus erant, ínque medio ignis erant, reuerebatur elementum, & non vrebat ignis: sed quasi ligata operatione sua, ita nihil nocebat illorum corporibus, & neque capillos eorum attingere ausus fuit, quasi mandato alicuius elementum propriam declarare virtutem prohiberetur: hos autem qui extra fornacem erant, absumpsit. In vtroque magna Dei potentia declaratur, & quia illi intus manserunt illæsi: & quia qui foris erant, perierunt. Sic quando superna gratia munimur, non solum effugimus inimicorum insidias, sed etsi in bestias ipsas incidamus, nihil patimur graue. Dei enim manus potentior est omnibus, ipsa nos vndequaque satis munit, & inuictos facit: id quod & in iusto hoc declaratum est. Nam qui tanto impetu comprehendere Iacob, & pœnam fugæ de eo sumere volebat: non solum nihil asperum & durum aduersus eum loquitur, sed sicut pater filium compellans, ita blandis verbis conuenit: dicit enim, Quid fecisti? Quare clandestinò abscessisti? Vide quanta mutatio, vide quomodo is qui vt bestia insaniebat, ouium imitatur mansuetudinem. *Quare clanculò discessisti, & mea furtim abstulisti, & abduxisti filias meas quasi captiuas gladio?* Quare, inquit, hoc fecisti? quid tibi visum fuit? quid præ te tulisti? quare sic occultò parasti abitionem? Nam si annunciasses mihi, cum magno honore & lætitia fuissem te prosecutus. Enimuerò si hoc sciuissem, cum musicis & tympanis & cithara prosecutus fuissem te: non sum dignus habitus osculari filias meas, nunc autem insipienter egisti. Vides quomodo nunc semetipsum arguit, & per linguā suam fatetur, quia ipse quidem iustum malè afficere paratus fuerit, Dei autem prouidentia à molimine suo se impediuerit. *Valet*, inquit, *manus mea te affligere, Deus autem patris tui heri mihi dixit: Serua teipsum, ne fortè loquaris cum Iacob mala.* Cogita hîc quanta consolatione iusti facta fuerint verba hæc: & cōsidera quomodo hîc effatur quæ aduersus iustum decreuerat, & qualiter eum comprehendere voluerit, & quòd timor Dei à malis consiliis impediuerit. Deus patris tui, inquit. Vide quomodo & ipse Laban non parum vtilitatis hinc perceperit, maximam inde virtutis Dei accipiens demonstrationem, ex his quæ sibi dicta fuerunt. Verùm quia & tu, inquit, hoc decreuisti, & Deus est qui tantam tui curam gerit, *Nunc igitur vade. Magno enim desiderio desiderasti abire in domum patris tui. Quare furatus es deos meos?* Esto, inquit, hoc decreueris, vt abeas in domum patris tui: quare deos meos furatus es? O excellentem insipientiam. Tales sunt dij tui, vt quis eos furari queat? Non erubescis dicens: Quare furatus es deos meos? Vide quanta fuit erroris grauitas, dum hi qui ratione præditi, colunt lapides & ligna. Et sunt hi dij tui ô Laban, qui neque cùm furaturi se quidam erant, iuuare se potuerunt? Quî enim possent qui è lapide sunt confecti? Deus autem iusti, & ignorante iusto

Dan.14.

impetum tuum coërcuit: & non cogitas erroris magnitudinem, & iustum furti arguis? Quare enim iustus illos furari voluisset, quos abominabatur, imò quos sciebat esse insensatos lapides? Porrò hæc cùm audisset Iacob, primum magna mansuetudine de obiectis criminibus se purgat, & tunc vt inquirantur dij, iubet. *Dixit enim*, inquit, *ne fortè auferas filias tuas à me, & omnia mea. Quia*, inquit, *videbam te non bene erga me animatum, anxius fui, ne fortè conareris auferre filias tuas, & facultates meas, & priuare me meis, sicut quondam fecisti. Ista igitur causa timoris fecit, vt clàm te abirem. Cæterum apud quem inueneris deos tuos, non viuet coram fratribus nostris.* Vides quòd ignorabat Iacob furtum à Rachel commissum? Vide enim quãta austeritate supplicium decernit ei qui furtũ admi serat. Apud quem, inquit, inuenti fuerint, non viuet coram fratribus nostris. Non solum, inquit, quia ablatum est, sed & quia furtim, qui fecerit, manifestam sui flagitij pœnam feret. Scias si quid est tuorum apud me, & accipe. Scrutare, inquit, si quid abstulisti, quod non oportebat. Nihil aliud in me arguere poteris, quàm quòd clam abierim: & hoc non voluntariò fecerim, sed suspicatus iniustitiam, & timens ne velis auferre filias tuas, & alias meas facultates, vbi rescires. *Et non agnouit apud eos aliquid. Nesciebat autem Iacob quòd Rachel vxor sua furata fuisset ea. Ingressus autem*, inquit, *Laban, scrutatus est domum Liæ, & non inuenit. Ingressus est autem & in domum Rachel. Rachel verò accepit idola, & posuit ea subter stramenta camelorum, & sedit super ea. Et dixit patri suo: Ne grauiter feras domine mi: non possum surgere coram te, quia secundum consuetudinem mulierum mihi est. Scrutatus autem est Laban in tota domo eius, & non inuenit.* Magna Rachelis solertia, per quam deludere potuit Labanem. Audiant qui adhuc erroribus sunt addicti, & idololatriam magni faciunt. Posuit ea subter stramenta cameli, & sedit super ea. Quid his magis ridiculum? quid his stultius? Ratione præditi, & tantam à misericordia Dei assecuti dignitatem, lapides insensatos putant colendos: & neque in mentem suam accipiunt absurditatem, sed à consuetudine sua quasi oues abducuntur. Et idcirco Paulus quoque scribens, dicebat: Scitis † quando] gentes eratis, ad idola muta vtcunque ducebamini euntes. Et rectè dixit, muta. Qui vocem, inquit, habetis & aures, & rationis estis participes ad ea quæ nullum sensum habent, sicut bruta abducimini. Et qualem, qui talis est, veniam mereretur? Sed videamus quomodo iustus nunc fiduciam acceperit, partim ex his quæ Laban confessus est, partim quoniam nullum crimen cõtra se inuenerat reprehensione dignum, quid dicit? *Iratus est autem*, inquit, *Iacob, & contendit cum Laban, & dixit*, Vide quomodo etiam expostulando animæ suæ virtutem detegit. *Quæ iniustitia mea, vel quod peccatum meum*, inquit, *quòd persecutus es me?* Quare, inquit, tanto impetu insectatus es me? qualem iniustitiam mihi potes opprobrare? quale peccatum? Neque id satis, nisi & tantam superinduxisses contumeliam, vt scrutareris omnia quæ in domo mea. *Quid inuenisti de omnibus vasis, quæ in domo mea, pone hîc coram fratribus tuis & fratribus meis, & iudicent inter nos duos.* Tanto, inquit, scrutinio facto potuistíne aliquid inuenire quod ad me non attineat, vel quod tuum sit? Si inuenisti, profer in medium, vt qui hîc assunt, apud me & te iudicium faciant. Quoniam vidit se irreprehensibilem in omnibus, magna sumpta fiducia, enumerat beneficia quæ illi per omne tempus exhibuit, & inquit: *Hi sunt viginti anni, quibus tecum sum?* Pro labore tot annorum, hísne dignus eram? haccine, inquam, contumelia? Hi mei viginti anni? Hodie viginti annorum compleui in domo tua numerum, *Oues tuæ & capræ tuæ steriles non fuerunt,*

1.Cor.12.

† quòd.

A *arietes ouium tuarum non comedi, captum à fera tibi nõ attuli, ego satisfeci de meo, furta diei & furta noctis. Die vrebar æstu, & nocte gelu, & discedebat somnus ab oculis meis.* Obliuisceris, inquit, laborum quos exantlaui pascens oues tuas & capras? Num potes arguere quòd vnquam oues vel capræ tuæ fuerint steriles? Vide quantam demonstrat à Deo beneuolentiam contigisse domui Laban propter suum aduentum. Hoc enim est id quod & suprà dicebat: Benedixit te Deus ad pedem meum. Hoc enim nullus à pastore exigeret. Neque enim pastoralis artis hoc opus est, sed naturæ. Propterea ante omnia hoc ponit, prouidentiáque superna factum hoc fuisse in pecudibus ostendit. Arietes ouium tuarum nõ comedi. Non potes, inquit, dicere quòd aliquando comederim arietem de gregibus tuis: qui scilicet multorum pastorum mos est. A bestia captum non attuli tibi: neque ipse, inquit, aliquando comedi, neque bestia aliquando rapere potuit. Num attuli aliquid à be- B stia captum? An non quotidie vides eos quibus greges crediti sunt, capta à bestiis afferre dominis? At tu nihil tale vel demõstrare vel obiicere factum potes in viginti annis. Etquid dico captum à fera? sed neque si furto ablatum quid, vt sæpe contingit, ad notitiam tuam venire feci: sed ego pro his quæ furtim ablata fuerunt satisfeci, siue die, siue nocte accidisset. Et cùm æstus flagraret, ferebã fortiter, similiter & frigus noctis, vt illæsi conseruarentur greges tui: & non hoc solùm, sed & ipse somnus propter multam curam discedebat ab oculis meis. Vidisti pastoris vigilantiam: vidisti intentum studium? Qualem habebunt excusationem ij, quibus rationales greges crediti sunt, & magnam præ se ferunt negligentiam: & quotidie, iuxta prophetam, pecudes alias mactant: alias à bestiis captas cõtemnunt: alias verò ab aliis raptas, reducere non curant: tametsi minor sit labor, & cura facilis? Anima enim est quæ docetur. Illic autẽ multus est & corporis & animæ labor. C Vide enim, inquit, factus sum die adustus æstu, & gelu nocte, & discedebat somnus ab oculis meis. Quis hæc nunc potest dicere, quòd propter eorum salutem quos pascit, tot ferat labores & pericula? Et hoc quidem nunc nullus dicere audet. Paulo autem soli licebat hoc fidenter dicere, atque his maiora. Et vbi, inquis, Paulus hæc sustinuit? audi eum dicentem: Quis infirmatur, & ego non infirmor? quis scandalizatur, & ego nõ vror? O pastoris dilectionem indulgentissimam. Alienæ ruinæ meos dolores augẽt, aliena scandala fornacem doloris mei succendunt. Hunc omnes imitentur, quibus rationales oues concreditæ sunt: & ne deteriores fiant hoc, qui tantæ in brutis pecudibus custodiendis vigilantiæ fuit, ídque tot annorũ numero. Et illic quidem, si incuria quædam acciderit, nullum damnum: hîc autem si vel vna ouis rationalis perierit, vel à bestia fuerit capta: graue damnum, maximum detrimentum, ineffabilis pœna. Nam si dominus noster sanguinem D suum proprium effundere pro illa non declinauit: qua venia dignus fuerit, qui sic honoratam à domino despicere voluerit, & non omnia quę potest in curanda ouicula adimpleuerit? Cęterùm ad seriem sermonis redeamus. *Hi mihi*, inquit, *viginti anni quibus sum in domo tua. Seruiui tibi quatuordecim annis pro filiabus tuis, & sex annis pro ouibus tuis, & † mutasti mercedem decem *agnis: & nisi Deus patris mei Abrahæ, & Deus Isaac fuisset mihi adiutor, nunc fortè me vacuum dimisisses. Humilitatem meam & laborem manuum mearum vidit Deus, & arguit te heri.* Vides quomodo ea quæ confessus est Laban, animarunt iustum, & fiduciæ argumentum præstiterunt? vidisti, inquit, quomodo viginti annorum numero seruiui tibi: pro filiabus quatuordecim annis, reliquis autem pro ouibus:

2.Cori.

† fraudasti. * ἀρνῶν, agnis. sic quidem legunt septuaginta: Latini tamen ex Hæbræis legunt vicibus, quod apud nos videtur, vt sit decem vicibus, pro sæpe.

ouibus: tamen priuare me voluisti mercede, & non te A super hoc argui? Verùm ex illis ipsis quę tu confessus es, scio quòd nisi Deus Abraham & Isaac fuisset mihi adiutor, nunc me vacuum dimisisses & nudum: omnia fortè abstulisses à me, & iniustitiã quam proposueras, opere compleuisses. *Sed Deus qui scit humilitatem meam, & laborem manuum mearum.* Quid est, humilitatem, & laborem manuum mearum? Quoniam, inquit, scit Deus quomodo ego magno studio seruitutem meam perfecerim, & quantum laborem sustinuerim, pascens oues, die noctúque in curis versatus: ad illa, inquam, respexit misericors dominus, & heri arguit te: coërcuit iniustitiam quam aduersum me struebas, & irrationabiles tuos conatus. Satis defendendo se, taxauit Laban: & postquã reprehendisset illius in se iniustitiã, sua in illum beneficia recensuit. Ideo ille erubescens de his quæ dixerat, nunc in timore assistit, & fœdera inire vult cum iusto. Vide prouidentiam Dei, qui tanto impetu ad persequendum exierat, timore coactus est vt ab eo & fœ- B dera quæreret. *Respondens autem Laban, dixit ad Iacob: Filiæ tuæ, filiæ meæ: & filij tui, filij mei: & pecora tua, pecora mea: & omnia quæcunque tu vides, mea sunt, & filiarum mearum: quid facerem illis hodie, vel pueris qui ab eis sunt nati?* Scio, inquit, quòd filiæ meæ sunt, & omnia quæcunque habes, ex substantia mea accesserunt. Quid igitur facerem illis hodie, vel pueris qui ab eis nati? *Nunc igitur veni, & ineamus fœdus ego & tu, & erit in testimonium inter me & te.* Pacta, inquit, faciamus, & erunt in testimonium inter me & te: in iudiciũ & demonstrationem. *Dixit autem ei: Si quis transgredi attentauerit, quæ nunc à nobis sunt proposita. Ecce nullus nobiscum, Deus autem testis inter me et te.* Considera quomodo paulatim & Laban ad cognitionem Dei ducitur. Nam qui ante hoc arguebat iustum de furto deorum suorum, & tantam propter eos scrutationem faciebat: nunc, inquit, quia nullus est inter nos, qui possit, si quid posthac nouatum fuerit, testis esse fœderis nostri, Deus testis sit inter me C & te. Ille, inquit, adest, qui omnia videt, quem nihil latere potest, qui vniuscuiusque mentem agnoscit. *Tulit autem*, inquit, *Iacob lapidem, & statuit in columnam, & fecit collem, & comederunt super collem. Et dixit ei Laban: Collis hic testabitur inter me & te.* Quid est, collis hic? id est, verba, quæ fiunt in hoc colle, memoria perpetua erunt. Et vocauit nomen eius loci, Collis testimonij. Deinde inquit, *Aspiciat Deus inter me & te.* Attende quomodo pœnam iterum à Deo precatur Laban. *Aspiciat*, inquit, *Deus inter me & inter te, quia secedimus alter ab altero.* Nunc, inquit, separamur, & tu quidem ibis in domum propriam, ego autem redibo in domum meã: *Si humiliaueris filias meas, si acceperis vxores ad filias meas. Vide, nullus nobiscum est qui videat, Deus testis.* Considera quomodo semel, & iterum, atque sępius Deum in testẽ vocat. Quia prouidẽtia, quã expertus erat Iacob, docuit eũ quanta esset eius potentia, & ꝙ impossibile sit aliquid occultũ esse oculo qui dormitare nequit: propterea in- D quit, Etiamsi separemur, etiamsi nullus alius assit, qui testificari possit, hîc testis erit vbique præsens: per singula verba docet quòd totius terræ sit dominus. *Et dixit*, inquit, *Iacob, Ecce collis ille testatur. Deinde iterum Laban inquit: Si enim ego non transiero ad te, neque tu transeas ad me, collem hunc & columnam hanc in malitia: Deus Abraham, & Deus Nachor iudicabit inter nos.* Vide quomodo cum patre & auum suum coniunxit, qui frater fuit patriarchæ, suus autem auus. *Deus Abraham, & Deus Nachor iudicet inter nos. Et iurauit Iacob per timorem Dei patris sui Isaac, & sacrificauit sacrificiũ in monte: & vocauit fratres suos, & comederunt, & biberunt, & dormierunt in monte. Surrexit autem Laban mane, & osculatus est filios suos & fi-*

A *lias suas, & benedixit eos: & reuersus Laban abijt in locum suum.* Vidisti dilecte quanta Dei sapientia, quomodo vno facto & suam erga iustum declarat prouidentiam, & illum ab iniustitia abduxit, & in diuinæ notitiæ viam paulatim inducit Labanem, interminando ei ne quid malum contra Iacob loqueretur: & quasi bestia accurrens, & comprehendere volens & interficere, desinit in defensionem, & in filiorum filiarumq; deosculationem, & sic domum redit. Fortè prolixius sermo se extendit, sed ignoscite: non hoc sponte admisimus, sed coëgit nos historiæ ratio. Ideo hîc missum facientes sermonem, oramus vestram charitatem, vt omnia faciamus & tractemus, quò supernam nobis cõciliemus gratiam. Nam si Deum habuerimus amicum, omnia nobis facilia erunt: & nihil nos in præsenti vita contristare poterit, quamuis iniucundum esse videatur. Tanta enim supernæ virtutis est excellentia, vt etiam ea quæ tristitia sunt, iucunda facere queat: sic & Paulus B in afflictionibus existens, gaudebat & exultabat, expectatione repositorum bonorum animatus. Propterea & propheta dicebat: In afflictione dilatasti me: docens nos, quòd in ipsa afflictione securos & beatos faciat. Talem igitur habentes dominum, tam potentem, tam sapientem, támque misericordem, & quod nostrum est afferamus, virtutísque magnam habeamus rationem, vt non solum præsentia, sed & futura bona consequamur, gratia & misericordia domini nostri Iesu Christi, cui cum patre gloria & imperium, simul cum sancto Spiritu, nunc, & semper, & in secula seculorum. Amen.

Psal.4.

Et eleuatis oculis Iacob vidit castra Dei metata, & occurrerunt ei angeli Dei, quos cùm vidisset, dixit: Castra Dei sunt hæc, & appellauit nomen loci illius Castra.

HOMILIA LVIII.

C SCIO quòd heri defatigati fueritis, nobis sermonem prolixius extendentibus: sed bono estote animo, labor vester non est inanis: In domino enim spes est, quòd & breuis labor magnam mercedem vobis allaturus sit. Nam licet corpus fatigaretur, anima tamẽ magis confirmabatur. Ideo & ipse videns vestrum feruens desiderium & studium, volebam quidem abbreuiare sermonem, sed antequam finiretur historia, nolui, sciens me vobis hac ratione magis gratificaturum. Multitudo enim dictorum satis declarabat inexplebile vestrum desiderium, & studium audiendi auidum: propterea & ipse cum maiori alacritate vos docere incipio, videns vestram quotidie appetẽtiam crescere. Agè & hodie quæ sequuntur hesternam lectionem, pro virili nostra pertractemus, consuetum vestræ charitati conuiuium proponentes. Et videamus post discessum D Laban, quomodo iustus iter arripiat. Nihil enim superuacaneum in diuina scriptura positum est, sed omnia quæ à iustis fiunt, maxima vtilitate plena sunt. Quoniam enim vniuersorum dominum continuò habuerunt comitem, & itineris difficultates reddentem faciles, multum etiam nos vtilitatis ex paruo eorum itinere possumus percipere. Nam postquam Laban in domum suam abiit, *Et Iacob viam suam perrexit, & eleuatis oculis vidit castra Dei castrametata esse, & occurrerunt ei angeli Dei.* Postquam enim cessauit, & finem habuit timor Laban, excepit eum timor fratris: propter hoc misericors dominus animare iustum volens, & omnem eius metum discutere, fecit vt angelorum videret castra. *Occurrerunt enim*, inquit, *ei angeli Dei. Et dixit Iacob, Castra Dei sunt*

Cap. 32.

hæc. *Et vocauit nomẽ loci eius, Caſtra.* Vt ex ea appellatione perpetua maneret memoria viſionis, quæ illic contigerat. Deinde poſt viſionem hanc, *Miſit*, inquit, *ante ſe nuncios ad Eſau fratrem ſuum, & mandauit eis, dicens : Sic dicetis domino meo Eſau.* Vide & poſt viſionem, quantus adhuc timor vrgebat iuſtum. Timebat enim fratris violentiam, & angebatur animo, ne fortè memoria eorum quæ olim facta ſunt, impelleret illum ad inſidias. *Dicite*, inquit, *domino meo Eſau. Sic dicit ſeruus tuus Iacob : Peregrinus fui cum Laban, & longo tempore ibi moratus ſum vſque nunc, & contigerunt mihi boues, & aſinæ, & oues, & ſerui, & ancillæ, & miſi vt annunciaretur domino meo Eſau, vt inueniat puer tuus gratiam coram te.* Attende quomodo timuerit fratrem : & propterea placare eum volens, præmittit : ſignificans ei & reditum ſuum, & ſubſtantiam quæ ſibi contigerat, & vbi tanto tempore moratus fuerit, vt placato eius furore, clementem facere poſſit : id quod & factum eſt, Deo cor illius demulcente, & tractabilem extincta ira faciente. Nã ſi Labanem, qui tanta concitatione perſequebatur, timere fecit per ea quæ ad ipſum dicebat : multò magis fratrem manſuetiorem fieri erga iuſtum fecit. *Reuerſi ſunt autem*, inquit, *dicentes: Venimus ad fratrem tuum, & venit in occurſum tuum, & quadringẽti viri cum eo.* Vide quomodo & iſtucipſum auget metum iuſti. Neque enim ſciebat euidenter mentem fratris : ſed vt didicit multitudinem venientium cum illo, formidauit, ſuſpicans ne quaſi in bellum contra ſe veniret, & ita vellet occurrere. Timuit enim, inquit, Iacob, & perplexus erat, & formido mentem eius turbauerat, & neſciebat quid faceret, ſed manſit perplexus : propterea timuit quaſi de ſalute ſua, & mortem ante oculos habens. *Diuiſit autem in duas turmas omnem populum qui ſecum erat. Dixit enim : Si venerit ad turmam vnam, & percuſſerit eam, erit adhuc altera quæ ſaluabitur.* Talia ſuggerebant ei timor & magna formido. Videns autem ſe quaſi in reti comprehenſum, ad inuictum dominum confugit, & promiſſiones quę ei factæ erant repetit ab omnium Deo : quaſi dicens ad eum, Nunc venit tempus in quo & propter primogenitorum virtutẽ, & propter promiſſionem quę à te facta eſt mihi, dignus habear qui tuo adiuuer præſidio. *Dixit enim Iacob : Deus patris mei Abraham, & Deus patris mei Iſaac tu es, qui dixiſti mihi, Vade in terram natiuitatis tuæ.* Qui euocaſti me, inquit, de terra aliena, & præcepiſti vt redirem ad patrem meum, & in terram natiuitatis. Satis mihi ſit de omni iuſtitia & veritate, quam feciſti puero tuo. Sufficis mihi, inquit, ad ſubſidium in præſenti tempore. Qui enim vſque ad præſens tempus tantam erga me declaraſti prouidentiam, potens es etiam nunc eripere me ab vrgentibus periculis. Non enim ignoro, quòd in iſto baculo meo tranſiui Iordanem. Sed propter tuam de me ſollicitudinem, qui baculum ſolum geſtans abiui in terram alienam, nunc cum duabus turmis adueni. Tu igitur domine, qui tantam mihi ſubſtantiam conceſſiſti, qui tantum augeri me feciſti, nunc eripe me de manu fratris mei Eſau : *Quia timeo ego eum, ne fortè percutiat me, & matrem, cum pueris. Tu dixiſti : Benefaciam tibi, & ponam ſemen tuum ſicut arenam maris, quæ numerari nequit, præ multitudine.* Vide iuſti religioſum animum, & magnam gratitudinem : quomodo non aliud dominum precatur, quàm vt ſuas promiſſiones adimpleat. Et de prioribus demonſtraturus gratiarum actionem, confitetur quòd ex nudo, & omnibus deſtituto in tãtam peruenerit abundantiam : & ſupplicat vt de periculo ſe liberet. Dixiſti enim, inquit, Ponam ſemen tuum ſicut arenam maris, quæ dinumerari nequit. Cum igitur orationem ſuam ad Deum feciſſet, & ſupplicationem precum obtuliſſet, facit & ſuum officium. Et acceptis muneribus ex his quæ afferebat, miſit fratri, cùm ſegregaſſet quæ mitterentur, & mandata dediſſet ita vt placaretur etiam per verba animus fratris, & ſuus nunciaretur aduentus. *Dicit enim*, inquit, *Ecce puer tuus aduenit poſt nos, vt primum reddatur amicus, & tunc in faciem eius occurram.* Poſthac enim, inquit, videbo faciem eius. Fortè enim accepta erit ei facies mea, & antecedãt dona ſecundum faciem eius. Verùm vide, obſecro, ineffabilem Dei miſericordiam, & quomodo ſemper cõgruo tempore ſuam declarat prouidentiam. Nam de Laban quidem, quoniam iuſtus nihil talium ſuſpicabatur, neque ſciebat quòd Laban cum tanta vi inuadere ſe vellet, vt vlciſceretur clancularium ſuum abſceſſum : dictum eſt quòd apparuit angelus nocte Laban, & repreſſit eius imperium, mandatúmque dedit ne vel aſperum verbum loqueretur Iacob : dicit enim, Ne loquaris cum Iacob mala. Et hoc ita diſpenſabat, quò per illius linguam notum fieret iuſto, vt fidentiori eſſet animo, comperta tanta Dei in ſe prouidentia. Nunc autem quia frater temporis longitudine mitigatus erat, quieuerátq; ira & indignatio cõtra Iacob: hîc autem anxius erat, timens & tremens fratris occurſum : bonus dominus non iam Eſau præcipit, nihil enim contra fratrẽ meditabatur, ſed iuſtum ſolatur. *Nam poſtquam miſiſſet offerentes munera, & dormiuiſſet, ſurrexit in nocte illa, & vxores duas & filios tranſmiſit in tranſitu Iaboth, & accepit eos, & tranſijt torrentem. Relictus eſt autem Iacob ſolus, & colluctatus eſt homo cum eo.* Magna domini miſericordia, quoniam occurſurus erat fratri, vt ſciret reipſa quòd nihil aſperum laturus eſſet, in figura hominis luctari cum iuſto voluit : deinde videns ſe vinci, apprehendit, inquit, latitudinem lumbi eius. Totum autem hoc factũ eſt, vt ſe illius humilitati attemperaret, & formidinẽ ex anima iuſti eximeret, & perſuaderet ei, vt citra angorem fratri occurreret. *Nam cùm tenuiſſet latitudinem lumbi Iacob, emarcuit † neruus qui ſuper latitudinem lumbi] Iacob, cum colluctaretur ille cum eo.* [latitudo lumbi.] Deinde vt ſciret Iacob virtutẽ eius quem ſecum luctari putabat, dicit ad eum: *Dimitte me, aſcendit enim aurora.* Sentiens igitur iuſtus magnitudinem virtutis eius qui hæc ſibi dixerat : dixit, *Minimè te dimittam, niſi me benedixeris.* Magna enim cõſecutus ſum, & quæ ſupra meam ſunt dignitatem : non prius te relinquam, donec benedictionem à te accipiã. Deinde dicit, *Quod nomen tuum eſt?* Vide iterum quantum ſeſe humiliet & attemperet. Nam ſi non interrogaſſet, neſciuiſſet iuſti nomen? Sed vult eius fiduciam ſolidare, & docere, quis ſit qui ei loquatur. *Et poſtquam dixit, Iacob, dicit : Non vocabitur nomen tuum Iacob, ſed Iſraël erit nomen tuum. Quoniam ſi contra Deum fortis fuiſti, multò magis contra homines potens eris.* Vidiſti quomodo oſtendit totam cauſam, propter quam adeo ſe humiliauit? Et ſimul docuit iuſtum per nominis impoſitionem quis eſſet quem viderit & comprehenderit. Non vltrà enim vocaberis Iacob, ſed Iſraël erit nomen tuum. [Iſraël.] Iſraël autem, ſi quis interpretetur, ſonat mẽs videns Deũ. Quoniam ſicut videre homini poſſibile eſt, videre meruiſti : propterea & hanc appellationem tibi impono, vt omnibus poſteris manifeſtum ſit quam viſionem aſſecutus fueris. Et ſubiicit : Quoniam præualuiſti contra Deum, & contra homines potens eris : nihil amplius time, neque damnum aliquod expectes, quod ab aliquo feras. Nam qui tantam virtutem accepiſti, vt cum Deo luctari valueris, multò magis homines ſuperabis, & inuictus omnibus eris. His auditis iuſtus, obſtupeſcens magnitudinem eorum quæ ad ſe dicta erant, dicit ei : *Annuncia mihi nomen tuum. Et dixit : Cur quæris nomen meum? Et benedixit eum.* Intra tuos limites mane, & ne tranſgrediaris menſuram tuam. Vis meam benedictionem

nem obtinere? ecce eam tibi do : dicit enim, *Et benedixit eum, Et vocauit*, inquit, *Iacob nomen loci huius, Speciem Dei. Vidi enim Deum facie ad faciem, & ſalua facta eſt anima mea.* Vides quantum ei fiduciæ à viſione cõceſſum? Salua facta eſt anima mea quæ erat propemodum mortua prę timore : quoniam videre mihi datum eſt facie ad faciem Deum, ſalua facta eſt anima mea. Ortus eſt autẽ ei ſol, quando præteriit viſio Dei. Vidiſti quomodo infirmitati humanæ dominus ſeſe attemperans, omnia agit & tractat vt ſuam miſericordiam declaret. Et ne admireris, dilecte, quòd tanta humiliationis illius magnitudo : ſed cogita quòd & patriarchæ, cùm apud quercũ ſederet, in hominis figura cum angelis hoſpes fuerit : præſignans nobis iam multò antea & ab initio, quòd humanam naturam ſuſcepturus eſſet, vt ſic omnem humanã naturã à diaboli tyrãnide liberaret, & ad ſalutem reduceret. Verùm tũc quidẽ, quoniã initiũ & principia erãt, in figura vnicuiq; illorũ apparebat, ſicut ipſe per aliũ prophetã dicit : [Oseæ 12.] Ego viſiones multiplicaui, & in manibus prophetarũ aſſimilatus ſum. Quando autẽ dignatus eſt dominus humanã formã ſuſcipere, & primitias noſtras recipere, non putatiuam neque apparentem tãtum carnem, ſed veram induit. Et eapropter voluit per omnia noſtra tranſire, & ex muliere naſci, & infans fieri, & paniculis inuolui, & lacte paſci, aliáque omnia ferre, vt diſpenſationis veritas credibilior eſſet, & hæreticorum ora obturarentur. Propterea & dormit in naui, & iter facit, & fatigatur, & omnia humana ſuſtinet, vt per res ipſas certíſque argumentis perſuadeat : propter hoc etiam tribunali aſſiſtit, & crucifigitur, & mortem ſuſtinet ignominioſiſſimam, & in ſepulchro ponitur, vt ſua incarnatio per omnia fiat manifeſta. Nam ſi non verè carnem noſtram aſſumpſit : neque crucifixus eſt, neque mortuus, neque ſepultus, neque reſurrexit. Quòd ſi non reſurrexit, omnis de incarnatione ſermo ſubuerſus eſt. Vides in quantam abſurditatem incidunt, qui diuinæ ſcripturæ canonem imitari nolunt, ſed ſuis cogitationibus permittunt omnia? Verum ſicut hîc perſpicua eſt veritas, ita apud iuſtum illum apparentia quædam erat, per quam iuſtus multis argumentis certior fieret, quantam ſui curam Deus haberet, & quòd inuictus ſit futurus ab omnibus qui ſibi inſidiantur. Deinde, vt poſteritati nota fieret viſio ei facta : *Claudicauit*, inquit, *fœmore ſuo. Propter hoc non comedunt filij Iſraël neruum, qui emarcuit, qui eſt ſuper latitudinem fœmoris, vſque in hunc diem : quia attigit neruum ſuper latitudinem fœmoris Iacob, et emarcuit.* Quoniam enim iuſtus impletis vitæ ſuæ annis, emigraturus erat ex hac vita : oportebat autem prouidentiam Dei in illum, & tantam Dei † dignationem omni hominum generi manifeſtari : [attemperatione.] ideo inquit, Non comedũt filij Iſraël neruum latitudinis fœmoris, qui emarcuit : ſciẽs eorum magnam ingratitudinem, & quòd obliuiſcantur Dei beneficia, perpetuò artibus quibuſdam inducit eos, vt habeant memoriam eorum quæ à ſe facta ſunt, taliáque excogitat monimenta per illas obſeruationes, id quod per ſcripturam totam inuenies. Hęc enim maxima cauſa eſt plurimarum obſeruationũ, & quòd vult perpetuò futuras generationes meditari beneficia Dei, & non obliuione vnquam obliterantes ad ſuos errores recurrere : qui mos fuit Iudæorum genti peculiaris maximè. Nam qui in beneficiis ſæpe ſummã præ ſe tulerunt ingratitudinem, multò magis niſi hoc fuiſſet factum, omnia quæ à Deo in ipſos facta ſunt, è mente ſua abieciſſent. Cæterum videamus nunc, quomodo fratri ſuo Iacobus occurrerit. Poſtquam enim ex his quæ facta ſunt, iuſtam accepit exhortationem, & ſufficiens ſolatium & promiſſionem, quòd fortis futurus eſſet, & potens etiam contra homines, [Cap. 33.] *Eleuatis oculis vidit, & ecce Eſau frater eius, & quadringenti viri cum eo. Et diuiſit Iacob pueros † Liæ et Rachel, et duarum ancillarum.] Et poſuit duas ancillas & pueros earum in principio, & Lian & pueros eius poſtea, & Rachel ac Ioſeph poſtremos, ipſe autem præceſſit ante eos, & adorauit ſuper terram ſepties, donec appropiauit ad fratrem ſuum.* [ad Lian, & Rachel, & duas ancillas.] Vide quomodo diuiſione facta, ipſe præ omnibus occurrit : & adorauit ſuper terram, inquit, ſepties, donec appropiauit ad fratrẽ ſuum : prouocans & per geſtus, & per adorationem fratrem in ſui beneuolentiam : id quod & factum eſt. *Nam vt Eſau occurrit*, inquit, *amplexatus eſt eum, & oſculatus eſt, ſtringẽs collum eius : & flebant vterque.* Vide diſpenſationem Dei. Quia quãdo vult omnium dominus ſuam erga nos declarare prouidentiam, & eos qui atroci in nos animo ſunt, ouibus mãſuetiores facit. Cõſidera igitur quãtam mutationẽ declarat Eſau. Accurrit enim, inquit, in occurſum eius, & amplexatus eum, oſculatus eſt, & fleuerunt ambo. Vix tãdem iuſtus reſpirauit, & timorem excuſſit, animoſior factus. *Eleuatis autem oculis*, inquit, *vidit mulieres & pueros, & dixit. Quid, hæc tua ſunt?* Videns iuſti facultatum abundãtiam, in admirationem adductus eſt, ideo & rogare voluit. Quid igitur iuſt⁹? *Pueri*, inquit, *ſunt, quibus miſericorditer donauit Deus ſeruum tuum.* Vide quantum manſuetudinis robur : & quomodo per verborum modeſtam humilitatem, illius indignationem fregit & mitigauit. *Et appropiauerunt*, inquit, *ancillæ et filij, & adorauerunt Lia et Rachel. Et dixit*, inquit, *Quid, hæc tua ſunt? quæ autem turmæ illæ, quæ mihi obuiam venerunt? Ille autem dixit : Vt inueniat ſeruus tuus gratiam coram te.* Conſidera, obſecro, quomodo humilitate excellẽti fratrem deuicerit : & quẽ putabat affici erga ſe hoſtiliter & atrociter, ita inuenit manſuetum, vt voluerit in miniſterium eius omne officium ſuum declarare. *Dixit enim*, inquit, *ſunt mihi multa frater, ſint tibi tua.* Verùm neque hoc permiſit Iacob, ſed monſtrãs quanti faciat eius amicitiam, inquit : *Si inueni gratiam coram te, accipe dona de manibus meis.* Nam propter hoc videbam faciem tuam, quaſi aliquis videat vultum Dei. Accipe, inquit, dona, quæ à me tibi offeruntur. Cum tanta enim iucunditate vidi faciem tuam, cum quanta quis viderit Dei faciem. Hoc magni obſequij gratia dictum eſt à iuſto, vt eum demulceret, & ad fraternam beneuolentiam duceret. Beneplacitum mihi facies, hoc eſt, gratum nobis facies. Accipe igitur benedictiones quas attuli tibi, quia miſertus eſt mei Deus, & ſunt mihi omnia. Ne detrectes, inquit, accipere. Hæc enim omnia à Deo mihi donata ſunt, & hic mihi horum omnium ſuppeditator factus eſt. Per quæ placidè & illum docuit, quanta erga ſe fuerit Dei prouidentia, & effecit vt magnam ſibi reuerẽtiam exhiberet. *Et coëgit eum, & accepit.* Vide nunc mutationem. *Et dixit Eſau, Profecti eamus in rectam :* Hoc eſt, nunc communiter & ſimul iter faciamus. Ille autẽ accuſatus honeſtum prætextum : *Dominus meus*, inquit, *ſcit quòd pueri mei teneriores, & oues & boues fœtæ ſint : ſi igitur ſequi eą cogam, vno die morietur.* Non poſſum, inquit, acceleratius facere iter, ſed cogor lentè & pedetẽtim progredi, tam propter pueros, quàm propter pecudes, vt non labore plurimo pereant. *Vade igitur*, inquit, *tu, ego autem parcens labori puerorum & pecudum, conueniam te in Seir. Quibus auditis, frater : ſi vis*, inquit, *relinquam aliquos meorum apud te.* Faciebat hoc in ſignũ magni honoris & officij. Ille autem nihil tale accepit. Sufficit enim mihi, inquit, quòd verè inueni gratiam coram te. Hoc vnum mihi curæ erat, vt amicum te inuenirem. Quoniã igitur hoc aſſecutus ſum, non alterius cuiuſpiam indigeo. *Et profectus*, inquit, *Iacob fecit ſibiipſi & iumentis ſuis tabernacula : propterea vocauit locum illum tabernacula.* Hæc audientes imitemur iuſtum illum, & eandem declaremus humilitatem

animi: & si qui sunt qui malè nobis afficiuntur, non magis eorum accendamus iram, sed magna mansuetudine & humilitate tam verborum quàm operum, reprimamus eorum inimicitias, & afflictas eorum curemus animas. Vide enim sapientiam huius iusti; quomodo magna verborum efficacia ita Esau demulsit, vt & ad se colendum festinaret; faceretque omnia quæ ad sui pertinebant honorem. Hoc verè summæ virtutis est, vt non solùm eos qui bene nobis afficiuntur, magno studio diligamus, & eis omnibus modis seruiamus: sed vt etiam eos qui nobis infesti esse volunt, assiduitate officiorum nobis conciliemus amicos. Nihil enim mansuetudine violẽtius. Nam sicut rogum cùm valde acceditur, aqua iniecta restinguit: ita & animum camino magis exardescentem, verbum cum mansuetudine prolatum extinguit. Et duplex inde nobis lucrum accrescit, tum quòd nos mansuetudinem declaramus, tum quòd fratris indignationem cessare facimus, & mentem eius à turbatione liberamus. Quid enim, dic mihi: Num reprehendis fratrem tuum, & accusas indignationem, & quòd hostiliter se gerit erga te? Cur igitur non diuersa via studes incedere, sed ipse magis irasci vis? Non potest igni ignis extingui. Repugnat enim hoc naturæ. Sic neq; furor furore alio demulceri poterit vnquam. Verum quod igni est aqua: hoc est iræ mansuetudo & mititas. Propterea & Christus dicebat discipulis: Si diligẽtes vos diligitis, quam mercedem habetis? Deinde magis ad hoc inhortari & reprehendere negligentes volens, dicit: Nónne & publicani idem faciunt? Quemcunque enim negligẽtẽ sumpseris, nónne hoc faciat? Nónne & publicani magno studio hæc faciunt? Quid autem publicano deterius? attamen inuenies eum hoc omnibus modis obseruare. Et nõ est possibile, vt non redamet qui amatur. Ego autem quia & excelsiores vos esse volo, & aliquid amplius habere, non hoc admoneo, sed vt inimicos diligatis. Id quod beatus ille ante legem, ante doctrinam aliorum, sponte sua fecit: & propter excellentem mansuetudinem prius superauit Laban, nunc autem & fratrem. Nam licet superno præsidio fretus fuerit, attamen quod & suum est declarauit. Ita sanè & nos persuadeamus nobis, quòd licet infinities enitamur, nihil tamen prorsus rectè agere possumus, nisi superna gratia adiuti. *Sicut enim nisi illam habeamus, nihil vnquam possumus rectè agere: ita nisi quod nostrum est attulerimus, non poterimus supernum acquirere fauorem. Demus igitur operam vt & nostra afferamus, & supernum fauorem alliciamus, vt & ex nostro studio, & ex Dei misericordia virtutes nostræ quotidie crescant, multáque superna fruamur gratia. Quod nobis omnibus concedatur gratia & misericordia domini nostri Iesu Christi, cui cum patre & sancto Spiritu sit gloria, imperium, honor, nunc, & semper, & in secula seculorum. Amen.

Matth. 5.

Nota locum hûc contra eos qui Chrysost. Pelagio fauere dicunt.

Et venit Iacob in ciuitatem Sychimorum, & emit partem agri ab Emmor patre Sychem centum agnis: & erexit ibi altare, & inuocauit Deum Israël.

HOMILIA LIX.

VIDISTIS heri & nostri omnium domini eximiam misericordiam, & discipulorum philosophiam, & Iudæorum ingratitudinem? Vidistis quanta cum patientia eorum impudentem audaciam obmutescere fecit, cùm suos excusaret discipulos, monstrans quòd ipsi qui legem vindicare volebant, legis voluntatem ignorarint, & quòd irradiante veritate, adhuc vmbrę assidere voluerint? Vidistis quomodo iam inde ab initio obseruationes legales auferre studebat, docẽs eos quòd A exorto sole iustitiæ, lucernæ lumen nihil iam efficere possit. Iubar enim solaris luminis quod accedit, hoc tegit, & videri non sinit. Didicistis quomodo possibile sit, vt feriæ perpetuæ agantur, & à temporum obseruatione liberemur. Nam propter hoc venit dominus noster, vt nos liberaret à temporum necessitate: & excellẽtiores faceret, & iam in cœlo habentes municipatum: & cùm adhuc homines sumus, angelorum imitemur vitam, rideamúsque res humanas omnes. Age hodie, si videtur, seriem verborum beati Mosis sequentes, ea quæ superioribus diebus dicta sequuntur, tractemus, & inde vobis apponamus conuiuiũ. Scitis enim ꝙ cùm rediisset ex Mesopotamia Iacob, & occurreret fratri, & iterũ ab eo separaretur: & illo quidem in Seir montem contendente, Iacob autem tabernacula figente, & locum ab euentu Tabernacula vocante, sermonem hîc missum fecimus: ideo opus est vt sequentia pro viribus nostris tractantes, doctrinam vobis relinquamus spiritualem. B Securus enim tandem factus iustus, & ab omni mentis angore liberatus, *Venit*, inquit, *in ciuitatem Sychimorum, & emit partem agri ab Emmor patre Sychem centum agnis: & erexit ibi altare, & inuocauit Deum Israël.* Ne prætereamus obiter ea quę in diuinis scripturis sunt contenta. Nam si auri† glebas ex terra effodiẽtes, nulli labori parcunt, & omnia grauia ferunt vt possint aurum è terra eruere: multò magis iustum fuerit vt scrutemur eloquia Christi, & vtilitatem quæ inde est percipiamus, & sic hinc exeamus. Cogita, obsecro, eximij istius viri philosophiam, quomodo tanta gratia supernè fruitur: & videns augeri suas facultates, pecora dico, & tantum numerum filiorũ circumstantẽ, nõ in extruendis ædificiis amplis & præclaris fuit occupatus, neq; villas & agros emere curauit, qui sufficere poterant vt distribuerentur filiis. Hæc enim & similia agere solent qui alios opibus antecellunt: & sæpe qui vnum tantum habet filium, decem milia talenta auri colligere quærit, vt agros emat, C & domus claras extruat: & vtinam ex iustis laboribus tantam affluẽtiam colligeret: sed graue, & quod omnibus grauius est facit, ab aliis rapit, alios circumuenit dolis, aliis negocium facit, & ita alienas substantias suas facit. Et si quis dixerit: Ad quid tanta in colligendas opes insania? statim puerum prætexit, & dicit se talia operari ob suum in illum amorem. Et ille quidem tametsi puerum prætexat, vtcunque expiat, frustra tamen & in vanum. Sunt autem qui neque pueros habent, & insaniunt vt pecunias colligant: & mallent grauissima ferre, quàm vnum obolum indigentibus expendere. Sed iustus ille nihil talium consultauit, neque cogitauit: sed cùm opus haberet agro, centum agnis datis, partem agri emit ab Emmor, patre Sychem. Et vide pietatem, religionémq; viri, qua de causa agrum emere studuerit. Et erexit ibi, inquit, altare: & inuocauit Deum Israël. Vidisti quare & agri partem emat? vt gratias ageret cõmuni nostri omniũ domino. Oportebat imitari omnes D qui sub gratia sunt, hunc qui ante legem, & non sic insanire in pecuniarum collectionem. Quare enim, dic mihi, & tibiipsi hæc onera spinarum congregas, & filiis tuis materiam & occasionem malitiæ te relinquere non sentis? Nescis quòd dominus maiorem curam pueri tui gerit, tu autem tanquam illius maiorem curam gerens, occasiones illi relinquere studes, quæ submergi animam eius faciant? An nescis quòd iuuentus per seipsam ad ruinam procliuis est, & ad malitiam leui momento inclinatur: quando autem & opum affluentiam acceperit, multò magis ad malum proruit? Sicut ignis cùm fomitem inuenit, validioribus flammis exurgit: ita & quando in iuuenem materia pecuniarum inciderit, tantam accendit fornacem, vt animam iuue-

nis to-

† mica.

A nis totam flagrare faciat. Nam quando poterit talis cõtinentiæ curam habere, & intemperantiã fugere, & laborem pro virtute, vel aliud spirituale quiddã suscipere? An non audis Christum dicentem: Curæ huius seculi, & deceptio diuitiarum suffocant mentem & sterilis fit: quas & spinas nominauit? Nam cùm dixisset in parabola seminis, quòd aliud ex seminibus in spinas incidit, deinde discipulis aliquibus interpretans: Sunt spinæ, inquit, sollicitudo huius seculi, & deceptio diuitiarum, quę suffocant mentem, & sterilis fit. Et bene spinis comparauit sollicitudinem huius seculi. Sicut enim spinæ non sinunt semen emicare, sed densitate sua seminatum supprimunt: ita & curæ temporales, spirituale semen, quod in anima seminatur, non sinunt fructum afferre: sed adurunt & suffocant sicut spinæ, profectum eius retardantes. Et deceptio diuitiarum, inquit. Bene dixit deceptionem diuitiarum. Etenim verè deceptio est. Quæ enim vtilitas tot talentorum, & tantæ affluen- B tiæ diuitiarum? Profectò, inquit, magnam præbet voluptatem & lætitiam possessio. Qualem lætitiam? Et quid dico lætitiam? Nónne maximè intempestiuas tristitias & mœrores nasci facit? Et nõdum dico magnam illam & in futuro repositam propter ipsas pœnam: sed de his loquor quę in præsenti vita contingunt, quod ne voluptatem quidem vllam hæc res habere potest, sed potius quotidianas turbationes & amaritudines. Et mare fluctibus non ita intumescit, vt talem animam à cogitationibus & affectionibus infestari, & in omnes tam suos quàm alienos malè affici videmus. Et si quando partem illorum auferat aliquis: (multa enim accidunt, & multi insidiantur, vtpote famulorum malignitas, & potentium violentia: tunc vtique inuenies tales vitam sibi acerbam ducere. Qualibus igitur lamentis tales non fuerint digni, qui omnia facere student quę cõtra se sunt, & in perniciem animæ suæ talia colligere volunt? Verum si videtur, talibus relictis, ad historiam iusti huius redeamus, & videamus sequentium seriem. Ere- C xit, inquit, altare in parte agri, & inuocauit Deũ Israël. Et postea in Sychimis domicilium habere voluit. Sed vide iterum, quomodo iustus & hîc suam mansuetudinem declarat. Et quid dicit? *Egressa est autem*, inquit, *Dina filia Liæ, vt videret filias indigenarum. Et vt vidit eam Sychem filius Emmor, dormiuit cum ea: & dilexit virginem, & locutus est ei iuxta mentem virginis.* Vidistis quantum sit iuuentus malum, quando rectæ rationis fræno caret? Vidit enim virginem, & totus propter aspectum captiuus factus est, & concupiscentiã opere compleuit, & locutus ei iuxta mentem virginis. Quoniam iuuenis erat puella, eiusmodi verba, inquit, cum ea locutus est, quæ sufficiebant ad conciliandam sibi eam. Et inquit ad patrem: *Accipe mihi filiam hanc in vxorem. Audiuit autem Iacob factum, & tunc leuiter tulit, expectans fratrum eius aduẽtum. Erant enim in pascuis. Et siluit*, inquit, *Iacob, donec venirent illi. Cùm autem venisset Emmor ad Iacob, venerunt & fratres Dinæ, et cùm audiuissent quæ facta erant sorori suæ,* D *compuncti sunt.* Quid est, compuncti sunt? contristati sunt, & rem intolerabilem esse putauerũt & grauissimã, erátque eis mœrendi magna occasio. Magna enim eos tristitia afficiebat, quòd rem turpem fecerat in Israël Sychem, qui dormiuerat cum filia Iacob. Vides filiorum continentiam, quomodo turpitudinem maximam hoc factum reputabãt? Vidisti quomodo iustus pueros suos erudiit ad virtutem? Quomodo autẽ filius Emmor suã concupiscentiam opere complens, fit patri & toti ciuitati perditionis author? Sed prius audiamus, quæ Emmor ad eos dixerit, & postea scietis fratrum Dinæ malitiam, & quomodo vindicare studebant quod in sororem erat commissum. *Et locutus est eis Emmor, dicens: Sy-*

Matth. 13. & Luc. 8.

Cap. 34.

A *chem filius meus præelegit animæ filiam vestram.* Vide quomodo iã præsignat, quòd pernicies eũ comprehensura sit.* Præelegit enim, inquit, animæ: hoc est, animam suam exposuit pro filia vestra. Ille quidem dicebat concupiscentiam eius, quam erga puellam habebat: paulò pòst autem didicit, quòd suæ & omnium qui ibi erant, perditionis fuerit occasio. Quia igitur ille virginem sic deperibat, *Date*, inquit, *istam illi vxorem*, † *& erit gener vester: filias vestras date filijs nostris*,] *& inter nos habitate. Et ecce terra lata est coram vobis, habitate & negociemini in ea, et in ea possessiones habete.* Vide patrem quomodo propter filij amorem quãtam habet erga peregrinos benignitatem, & quomodo eos conciliare sibi vult, data eis in omni regione sua potestate. Et hæc quidem egit pater. Filius autem quia vidit patris erga se studium, & quomodo omnia facere paratus fuerit, vt impleretur quod cupiebat, adiicit quod suum est, & dicit ad Iacob & ad fratres puellæ: *Inueniam gratiam coram vobis, &* B *quicquid dixeritis, dabimus: multiplicate dotem, & dabo secundum quod dixeritis mihi, & date mihi puellam hanc in vxorem.* Vidisti & patrem propter studium & curam in filium valde adhortari, & iuuenem promptè omnia promittere, vt puella potiretur? Hæc enim, hæc perniciosa affectio omnia suscipienda libidine diffluenti persuadet, donec in inferni profundum ducat. Et vide, obsecro, senior quidem Iacob hæc audiens silet, & pro sua mansuetudine nihil loquitur: sed vim filiæ factam patienter fert. *Filij autem Iacob dixerunt Sychem & Emmor patri eius dolosè, & locuti sunt illis, quòd coinquinarint Dinam sororem suam.* Considera hîc quomodo propter vnius intemperantiam, vniuersi ciuitatem habitantes, pœnarum socij fiunt. Sicut enim accensa pyra, & qui propè habitant periculi sunt participes, igne omnia depascente: eodem modo & nunc adolescentis intemperantia non solum patrẽ, sed & omnes ciues simul perdit. Quid igitur pueri Iacob? dolosè eis responderunt. Dignum C est auditu, vt discatis quomodo propter sororem doluerunt. *Dixerunt enim*, inquit, *Symeon & Leui fratres Dinæ, filij autem Liæ: Non possumus facere verbum hoc, vt demus sororem nostram homini qui habet præputium. Si igitur circumcidamini carne præputij vestri, dabimus filias nostras vobis, & de filiabus vestris accipiemus, & erimus quasi genus vnum.* Hæc quidem propositio honesta erat, & rationi consentanea, sed cum dolo, inquit, dicta est. *Et si nolueritis*, inquit, *hoc facere, acceptis filiabus nostris, abibimus.* Hęc quidem Symeon & Leui, cædem omnium secum meditantes, proposuerũt. Illi autẽ spectantes ad hoc quod † proposuerat, & vt virginem repetentes] consenserunt in dicta, & placuerunt eis proposita, dicit enim: *Placuit coram eis sermo, & non neglexit adimplere dicta adolescens. Deperibat enim filiam*, inquit, *Iacob*. Hoc est, totum se in puellæ amorem effuderat. *Et venerunt ipse*, inquit, *& pater eius ad portam, & locuti sunt omnibus qui in ciuitate habitabant, & consuluerunt vt circumcisionem susciperent iux-* D *ta illorum propositionem, & vt illos ad cohabitationem acciperent. Et implebant illi statim, quæ ab Emmor et Sychem dicta sunt, & omnes simul circumcisionis signum in corpore accipiebant. Hoc vbi resciuerunt Symeon ac Leui, quæ iam dudum secum meditabantur, opere compleuerunt. Et acceptis gladijs suis, ingressi sunt ciuitatem securè.* Quid est, in ciuitatem securè? quia cum solum duo essent, tantæ multitudini se opposuerunt. Sed magnam eis securitatem præstitit, ꝙ omnes illi saucij iacerent. Quod vt nobis manifestaret scriptura, Factum est, inquit, in die tertio, quando grauissimus vulnerũ dolor est. Hoc illos securos reddidit, & duos fortiores multis fecit. *Occiderunt*, inquit, *omne masculinũ, hoc est, omnes viros, qui propter circumcisionem iacebãt: & parati erant, vt ita dicam, vt occiderẽtur: & cum alijs*

προείλετο τῇ ψυχῇ.

& affinitatem cõtrahite nobiscum: filias vestras date filiis nostris, & filias nostras accipite filiis vestris.)

expetebant, & puellam habere cupientes,

etiam in iuuenem irruerunt, qui puellam vitiauerat. Et non contenti hac vindicta: etiam oues, inquit, *eorum, & omnia pecora, & omnia corpora in captiuitatem duxerunt, & ciuitate viris destituta & direpta redierunt.* Vidisti dilecte quantum malum operata sit vnius inuenis temeritas? Vidisti quantam attulit perniciem omnibus ciuitatem habitan tibus? Hæc scientes refrænemus puerorum nostrorum impetus, magnúmque furorem absterrendo & admonendo compescamus: & curemus eorum dastitatem, & omnia faciamus & tractemus, vt absurdas concupiscẽtias iuuenilis ætas effugere possit. Nam propter hoc & communis dominus noster, sciens humanæ naturæ infirmitatem, nuptias dedit & sanciuit, vt ab illicito concubitu abstineretur. Ne igitur negligamus iuuenes, sed scientes fornacis incendium, priusquam in luxuria implicentur, studeamus eos iuxta legem Dei nuptiis copulare, vt & continentiam suam custodiant, nullúmque damnum lasciuiæ suæ habeant, remedio illinc sumpto: vt possint carnis indomitos motus reprimere, & pœnã effugere. Sed videamus quomodo ea quę à pueris facta sunt, senem affecerint. *Dicit*, inquit, *Iacob ad Symeon & Leui: Exosum me feciſtis, vt molestus ego sim habitatoribus terræ.* Quare, inquit, tantam feciſtis vindictam? *Nam quæ à vobis facta sunt, odium mihi maximum pepererunt apud omnes habitatores terræ huius.* Deinde monstrans timorẽ, in quo erat constitutus, *Mihi autem*, inquit, *paruus numerus est, & congregati contra me, percutient me, & exterar:* Quasi diceret: Nescitis quòd pauci sumus, facilè eadem & nos patiemur, quibus vobis illos afficere placuit. Et sicut Sychem patri & omnibus ciuitatem habitantibus huius interitus fuit author, ita & vos mihi. Nam propter vos & ego exos⁹ ero, & nihil prohibet quin delear propter vestram audaciam. *Illi autem dixerunt*, inquit, *Nunquid vt scorto abutentur sorore nostra?* Vide pueros continentiæ gratia vltionem sumpsisse. Excusant enim se patri, & dicunt? Confuderunt nos, veluti scorto abusi sunt sorore nostra: & propterea hoc facere coacti sumus, vt & cæteri discerent similia nõ audere. Sed vide, obsecro, hîc ineffabilem Dei curã erga iustum. Quia vidit eum formidantem propter filiorum facinora ibi habitantes, dixit ei Deus: *Surge & ascende in locum Bethel, & ibi habita.* Quia, inquit, eos qui hîc habitant times, recede hinc: & habita in Bethel, & fac illic altare Deo, qui † vbi apparui tibi cùm fugeres à facie Esau fratris tui. *Et dixit*, inquit, *Iacob domui suæ, & omnibus suis: Tollite deos alienos è medio vestri, & purificemini, & mutate stolas vestras, & surgite, & ascendamus in Bethel, & faciamus illic altare Deo, qui exaudiuit me in die afflictionis: qui fuit mecũ, & saluauit me in via qua ambulaui.* Animaduerte hîc iusti obedientiam & pietatem in Deum: quia audiuit: Ascẽde in Bethel, & fac altare: vocatis, inquit, omnibus suis, dixit: Tollite deos. Quales, quis dixerit, deos? Nusquam enim videmus quòd ipse habuerit deos. Ab initio enim Dei cultor fuit iustus. Significans forte deos Laban, quos Rachel subtraxerat, hoc dixit: Quoniam gratias acturi sumus vero Deo, qui semper tantam mei curam gessit, auferte si qua sunt in vobis idola, & purificemini, & mutate stolas vestras, & sic ad ciuitatem pergamus, & intus & foris mundati simul ibitis. Non solùm vestium nitore puritatem declarate, sed cum abiectione idolorũ purificatis cogitationibus mẽtis redeamus ad Bethel. *Et dederunt*, inquit, *Iacob deos alienos (non enim erant sui) & inaures quæ in auribus earum.* Fortè enim & hæc signa quædam erant istorum idolorum, ideo & hæc cum diis afferunt Iacob. *Et abscondit ea subter terebinthum in Sychimis, & perdidit ea vsq; in præsentem diem.* Abscondit, inquit, ea, & perdidit: † vt & ipse ab hoc erroris damno effugeret,] & nullus etiam alius ex his damnum acciperet posthac. *Et cùm hæc omnia feciſſet iustus, abijt*, inquit, *à Sychimis, & contendit ad Bethel.* Iterum hîc attende, quantam eius curam habuerit Deus, & quàm diligenter scriptura nos omnia doceat. Cùm egressus enim esset iustus ex Sychimis, factus est timor Dei super omnes ciuitates in circuitu eorum, & nõ persecuti sunt filios Israël. Vides quanta prouidentia, & quàm euidens eius subsidium. *Irruit enim*, inquit, *super eos metus, & non secuti sunt illos.* Quia hoc timebat iustus, & dicebat: Mihi paruus numerus est, & delebor, dicit, quòd timore eos inuadente, ipsos persecuti non sunt. Nam quando Deus suam gratiam afferre voluerit, inualidos fortiores potentibus, & paucos potentiores pluribus facit, nihilque beatius est eo qui supernam gratiam assecutus est. *Et abijt*, inquit, *Iacob in Luzan, quæ est in terra Chanan, quæ est Bethel, & omnis populus qui erat cum eo: & ædificauit ibi altare, & vocauit nomen loci illius Bethel: ibi enim apparuit ei Deus, cum fugeret à facie Esau fratris sui.* Postquam venit, inquit, in Bethel: fecit sicut ei præceptum erat. Et ædificato altari, vocauit nomen loci Bethel. *Mortua est autem*, inquit, *Debbora nutrix Rebeccæ, & sepulta est ad radices Bethel, subter quercum: & vocauit Iacob nomen eius, Quercus luctus.* Vide quomodo semper ab euentibus nominat loca, vt perpetua seruetur memoria. Et quomodo, dixerit quispiam, nutrix Rebeccæ fuit cum Iacob iam primum veniente à Mesopotamia, priusquam occurreret patri suo? Fortè hoc dicendũ, quòd quando à Laban rediit, hæc simul cum Iacob venire cupierit, & adducere eum, vt post longum tempus Rebeccam inuiseret: sed priusquam illi occurreret, defuncta est. Si placet & nos hîc finiamus sermonem, cõtenti his quæ dicta sunt. Illud autem vestram charitatem rogauerimus, vt & vos virtutis curam geratis, & continentiam filios vestros doceatis. Hinc enim, vt ita dicam, omnia mala nascuntur. Consuetudo enim malitiæ, processu temporis inualescens, tantum facit malum, vt postea non possit aliqua vinci admonitione. Et cùm semel à malitia fuerint occupati, quasi in captiuitatem essent abducti, quoquò diabolus iusserit, eunt. Ille enim eis imperat, & pernicioſa illa dat mandata, quæ iuuenes libenter perficiunt, præsentem tantum voluptatem spectantes, & futurum dolorem non cogitantes. Ideo oro, vt præbeatur manus pueris nostris, vt ne etiam pro his quæ illi peccarunt, pœnas sustineamus. An nescitis quid seni Eli acciderit, cùm non debitè emendaret filiorum delicta? Quemadmodum enim medicus, si morbum sectione indigentem, vnctione aut emplastro curare voluerit, cito morbum incurabilem efficiet, cùm congruam non adhibeat medicinam: Ita & senex ille, cùm deberet filios suos pro peccatorũ qualitate emendare, nimia vsus lenitate illos arguit. Proinde oro, exemplo hoc timeamus, & habẽtes filios prouideamus eis de honesta educatione, & in summa vnusquisque curam eorum agat, qui apud se habitant: & lucrum maximum ducat vtilitatem proximi, vt vnusquisque dicens ea quæ ad virtutem pertinent, & peccati periculum effugere & virtutem amplexatus gratiam sibi conciliare valeat. Quæ nobis omnibus concedatur, gratia & misericordia domini nostri Iesu Christi, cui cum patre & sancto Spiritu sit gloria, & imperium, & honor, nunc, & semper, & in secula seculorum. Amen.

Et edificato altari, vocauit nomen loci Bethel. Illic enim apparuit ei Deus, cùm fugeret à facie Esau fratris sui.

HOMI-

qui.

vt ipsi erroris damnum effugerent.)

HOMILIA LX.

AGE & hodie, si libet, repetitis his quæ proximè diximus, ad sequentia tractanda accedamus. Nam etiam hodie historia Iacob habet, quod nos eruditat multiplicem Dei in illum prouidentiam: & quomodo illum suis promissionibus iterum firmauerit, remunerans eius gratitudinem. Postquam enim superius narrauit nobis, quomodo iuxta præceptũ Dei, relictis Sychimis propter facinora filiorum suorum, ad Luzam contendit. *Et ædificato*, inquit, *altario, vocauit nomen loci Bethel. Illic enim apparuit ei Deus cùm fugeret à facie Esau fratris sui.* Quo imperio Deus iustum liberauit à timore quem habebat propter occisos Sychimitas: & immisit, inquit, in habitatores illarum ciuitatum metum, ita vt illum non persequerentur. Vide prouidentiam Dei, & quantam habeat sollicitudinem pro Iacob. Concussit, inquit, timore animas eorum, qui vicinas ciuitates inhabitabant, vt ne persequerentur illum: nam fortassis vlcisci volebant Sychimitas. Sed quoniam illa præter iusti sententiam facta fuerant: & Symeon ac Leui fororis violatam continentiam vlcisci entes hæc fecerant: non solùm eum & filios eius à timore mortis liberauit, sed alios etiam qui vlturi erant timore concutiens, à conatu persequendi retraxit. Vidisti quantum sit niti diuino præsidio? Nam quando Deus nobis bene voluerit, è medio tolluntur terribilia omnia. Sicut enim iusto fiduciã dedit, ita illis dedit metũ. Enimuerò dominus existens, omnia prout voluerit vertit, & omnipotẽtem suam sapientiam in omnibus declarat. Et nihil fortius est eo, qui superna munitur opitulatione: sicut etiam nihil infirmius eo qui illa priuatus est. Ecce enim iustus ille, cum paucis existens, quia custodit⁹ est à dextra Dei, & fiduciã accepit, & insidias effugit. Illi autem, cùm multi essent, & cõglobati conspirassent, nihil eorum quæ volebant operibus cõplere potuerunt. *Factus est enim*, inquit, *timor Dei super ciuitates in circuitu eorum.* Postquam igitur iustus à timore istorum liberatus est, vide iterum eximiam Dei misericordiam, quam erga eum declarauit. *Visus est ei Deus iterum in Luza.* Quare adiicit hoc verbum iterum? Non absque causa: sed vt discas, quòd prius etiam in hoc loco apparuit ei Deus, quando fugiens fratrem, in Mesopotamiam contendebat. Itaque & nunc ait: Sicut tunc visus est ei abeunti, ita & nunc redeunti apparet in hoc loco, & cõfirmat promissiones, quas quando abiit cum eo fecit: hoc præstans vt iustus firmius in suis promissionibus cõfidat, & ne propter tempus medium fluctuet. *Et benedixit eum, & dixit ei: Nomen tuum Iacob non vocabitur vltra Iacob, sed Israël erit nomen tuum.* Quamuis iampridem hoc nomen ei dederat, cùm transiret in Iobath, verum maioribus indiciis certiorem volebat reddere, & nunc eandem benedictionem ei dat, & dicit: *Israël vocabitur nomen tuum, & cresce, & multiplicare: & gentes & congregationes gentium erunt ex te, & reges ex lumbo tuo prodibunt.* Vide magnitudinem benedictionis: nõ solùm facit vt in tantam multitudinem propagetur, sed & glorioſum sit eius semen. Reges enim, inquit, ex lumbis tuis egredientur; prædicens ei gloriam eorum. qui ex ipso propagandi erant. *Et terram*, inquit, *quam Abrahæ & Isaac dedi, tibi dedi eam, & semini tuo post te dabo terram hanc.* Quoniam propter facta in Sychimis à Symeone & Leui, dicebat: in paruo numero sum ego, & congregati super me percutient me, & delebor ego & domus mea: & per omnia monstrabat pusillanimitatem & metum quo tenebatur: propterea misericors dominus nunc dicit ad eum: Quoniam dixisti, in paruo numero sum: disce quòd crescas. Et multiplicabitur semen tuum, & ita erit glorioſum, vt congregationes gentium, & reges ex eo prodeant. Et non solùm non deleberis, sed & semen tuum omnem terram hanc in hæreditatem accipiet. Et factis ei promissionibus istis, ascendit Deus ab eo, à loco, vbi Deus est locutus cum illo. Vide quantùm attemperãt se nostræ infirmitati diuinæ scripturæ verba. *Ascendit enim*, inquit, *Deus ab eo.* Non vt loco concludi existimemus Deum, sed vt per hoc etiam eius ineffabilem discamus misericordiam. Spiritus enim gratia se ad infirmitatem nostram submittens narrare solet. Descendere enim, & ascendere, indignum Deo est, sed maximum est ineffabilis misericordiæ suæ indicium, quòd propter nostram eruditionem talibus vti verbis dignatur. Et propterea humanis dictionib⁹ vsus, quia alioquin impossibile erat humanas aures ferre dictorũ sublimitatẽ, si iuxta dignitatẽ domini dicta essent. Quod cogitantes, nũquã in humilitate verborum hæreamus, sed & propter hoc admiremur ineffabilem eius misericordiam, quòd neque ab hac humilitate abhorreat, propter imbecillitatem naturæ nostræ. Vide igitur iustum illum iterum suam gratitudinem declarare. *Erexit enim*, inquit, *Iacob columnã lapideã in loco in quo locutus est cum eo, et libauit ei libationem, & superfudit oleum, & vocauit nomen loci in quo locutus est cum eo, Bethel.* Considera, oro, quomodo in nominibus locorum memoriam immortalem beneficiorum reponat, vt & posteris manifesta fiat visio, quę facta est ibidem iusto. *Et profectus*, inquit, *Iacob fixit tabernaculum suũ vltra turrem Gader.* Vlterius iterum procedit iustus, anhelans paulatim venire ad locum vbi habitabat Isaac. *Deinde*, inquit: *Quando appropinquauit vt intraret in Ephrata, Rachel laborabat in partu, & factum est cum difficulter pareret, dixit ei obstetrix, Confide: etenim hic † tuus est filius.* Ne sis anxia, inquit, paries enim filium. Nam licet te crucient dolores, verumtamen habebis filium. *Factum est autem*, inquit, *cùm exhalaret animam suam, moriebatur enim, vocauit nomen pueri, Filius doloris mei: pater autem eius vocauit eum Beniamin.* Illa quidem nomen ei dedit ex his quæ sibi acciderant, pater autem Beniamin ipsum vocauit. *Et postquam peperit*, inquit, *mortua est, & sepulta in via Ephrata: hæc est Bethlehem. Et erexit Iacob titulum super sepulchrum.* Mœrorem quem ex morte Rachelis concepérat, mitigauit natus puer, & effecit vt iustus Rachelis mortem æquo ferret animo: sed hinc succedit Rubin temeritas. *Abijt enim*, inquit, *& dormiuit cum Bala concubina patris sui: & audiuit Israël, & malum visum est coram eo.* Erat enim valde nefarium facinus. Propterea & postea legislator Moses prohibuit, ne pater & filius cum eadem rem habeant. Nam vt ne eadem via procederent, iam antea legislator reprimit eos, pœnæ obnoxios denuncians. Attamen etiam nunc mansuetus est iustus, naturali amore victus. Postea autem cùm emigraturus esset ex hac vita, puerum fugillat, & flagitium eius inuulgat, maledicens ei, vt & cæteri illius pœna emendarentur. Hîc nobis postea enumerat filios Iacob, beatus Moses: & per ea quæ narrat, iusti virtutem nos docet: enimuerò ne pures fortuitò simplicitérque, vt contingere solet, ipsum concubuisse cum Rachel & Lia, & duabus ancillis, monstrat quòd per dispensationem ministrarit illarum consuetudini, vt duodecim tribus ex eo nascerẽtur: & propterea non vltrà meminit scriptura, quòd ei alius nascatur filius: vt discas quòd non simpliciter, neque absque causa factum sit hoc. *Erant autẽ*, inquit, *filij Iacob duodecim.* Et separat postea, & primùm eos qui Liæ erant, dein eos qui Rachelis, denique & eos qui ancillarum erãt numerat, & dicit: *Hi sunt filij Iacob, qui nati sunt ei in Mesopotamia.* Et sanè tũc natus est Beniamin quãdo venit Bethlehẽ. Quare igitur dicit scriptura, qui nati sunt ei in Meso-

1.Reg.1.

Sap.31.

Iaboch.

1.Reg.1.

Leuit.18.

potamia? fortasse quia Rachel ante egressum ex Mesopotamia cõceperat. *Et venit*, inquit, *Iacob ad Isaac patrem suum.* Considera (obsecro) hîc, quomodo in omnibus certis indiciis misericors Deus iustos suos confirmat. Quia enim venit post tot annos ad patrem suum Iacob, maxima vtrinque facta est consolatio, & filio ex patris conspectu, & patri videnti tantam filij substantiam, & chorum filiorum ex eo natorum. *Tunc*, inquit, *mortuus est Isaac senex, & plenus dierum.* Nam cùm Iacob benedictionem suffuraretur, hebetes erant oculi eius, vnde &

Cap. 36.

deceptus est: cogita post tot annos, quãtum senuerit. *Et sepelierunt eum*, inquit, *Esau & Iacob.* Sed iam sepultura patris facta, Esau acceptis vxoribus, & filiis, & omnibus suis, & omnibus quæ possidebat in terra Chananæorum, profectus est. *Non poterat enim eos ferre terra peregrinationis præ multitudine facultatum: & habitauit postea in monte Seir.* Et vbi narrauit nobis diuina scriptura eos qui ex Esau nati sunt, & gentes quæ ex eo genitæ, dicit: *Peregrinus autem fuit Iacob in terra, qua peregrinatus fuit pater eius in terra Chanaan.* Sed hinc excipit nos alius tractatus, qui de admirabili Ioseph agit. Et si libet hîc finiemus sermonem, historiam filij Iacob in alium sermonem reponentes. Illud tamen rogauerim vestram charitatem, vt ea quæ dicuntur, diligenter auscultetis, & ex singulis scripturæ dictis maxima vobis accrescat vtilitas, nullúmque eorum temerè prætermittatur. Thesaurus spiritualis enim sunt diuina eloquia. Et sicut qui de sensibili thesauro sæpe vnam gemmam recipiens, magnas sibi parat diuitias: ita & hîc iustorum virtutes, modò attendere voluerimus, tãtam nobis vtilitatem afferre possunt, vt ad imitandum eos incitemur. Sic enim poterimus & nos eundem, quem illi, fauorem Dei consequi. Neque enim personarum acceptor est Deus, sed in omni gẽte qui timet Deum & operatur iustitiam,

Act. 10.

acceptus ei est: ita vt si voluerimus, nihil sit quod prohibeat, quin tanta vel etiam maiori potiamur gratia. Nã si nos duntaxat viderit afferre quę ex nobis sunt, & pręferre humanis ea quæ sibi placent, tantam & ipse nostri curam declarabit, vt in omnibus inuicti simus. Scitis enim quòd hostem habemus perpetuum, & fœderis nescium. Vnde nobis magna vigilantia opus est, ita vt eius fraudes vincere, & superiores eius telis constitui possimus. Nõ aliter autem vincemus, quàm si per vitam optimam supernum nobis auxilium conciliemus. Optima enim vita est, vita pura. Hoc enim fundamẽtum est virtutis, quòd qui rectè iecerit, consequetur facilè alia omnia. Neque illum superabit vel pecuniarum cupiditas, vel gloriæ amor, vel inuidia, vel aliqua affectio mala. Et quomodo? Ego dicam. Quando enim quis munda fuerit conscientia, & ab omni libera macula, pote-

Matth. 5.

rit dominum vniuersi habere inhabitãtem. Beati enim, dicit, mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt. Quòd si quis illum inhabitatorẽ habere meretur, quasi simpliciter & sine impedimento corpore vestitus esset, ita postea afficietur, & humanarum rerum vmbram facilè contemnet. Humana enim omnia, vmbra illi & somnium apparebunt, & sicut cœlestis ciuis præsentia nõ

2. Cor. 13. Galat. 2. Ibidem.

optabit. Talis erat beatus Paulus doctor orbis, & propterea clamat, dicens: Num experimentum quæritis eius qui in me loquitur Christi? Et iterum: Viuo autem, nõ iam ego, viuit autem in me Christus. Et iterũ: Quod autẽ nunc viuo in carne, in fide viuo. Vidisti virum corpore circumdatum, quasi incorporea quiete fruentem, loqui omnia? Hunc omnes imitemur, & trucidemus membra carnis, † vt & ad operandum virtutes idonea reddere studeamus: poterimus autem, si offeramus Deo sacrificium beneplacitum.] Vidisti quàm nouum & admirabile hoc sacrificium? quando mortua fuerint mem-

(† & ad malè operandum inefficacia reddamus: sic enim potissimum valebimus ipsa Deo offerre sacrificium bene placitum.)

A bra, tunc magis gratum erit Deo sacrificium. Quare & quomodo hoc? Quoniam spiritualis est hostia, & nihil habet sensibile. Nam in sensibili quidem hostia quod mortuum est, abiicitur: sed neque viuum quod vitiatũ fuerit, sacrificiis idoneum esse, ab initio lege cautum fuit: vt per irrationabilium obseruationem paulatim inducamur ad spiritualem hanc & rationalem hostiam offerendam. Quod enim illic est vitiosum, vtpote amputatum auribus, vel mutilum cauda, hoc hîc est mala concupiscentia, luxuria, opum amor, & omnis malitia: & id quod est illic sanum & ab omni macula alienum, hoc est hîc mortuum mundo: ita ad spirituale sacrificium temetipsum idoneum exhibe. Hæc non simpliciter prætereamus, sed bene figentes ea in memoria nostra, studeamus ne simus deteriores Iudæis, qui in vmbra tãtam declarant obseruationem. Sicut enim illi adhuc candelæ assidentes, tantopere illa obseruarunt: ita nos postquam sol iustitiæ nos illustrare dignatus est, & reli-

B cta vmbra ad veritatem adducti sumus, similem obseruationem circa spirituale hoc sacrificium declaremus. Et neque peccata quæ nobis videntur parua, contemptim prætereamus, sed quotidie à nobis rationes repetamus & verborum, & spectationum: & pœnas de nobisipsis sumamus, vt nos à futuro supplicio liberemus. Nam propter hoc & Paulus inquit: Nam si nosipsos iu- (1. Cor. 11.) dicauerimus, nõ vtique iudicabimur. Ita si nosipsos hîc condemnauerimus propter quotidiana peccata, imminuemus supplicium, quod alibi futurum est. Quòd si i- (Ibidem.) gnaui fuerimus, qui iudicamur, inquit, à domino erudimur. Prius igitur nosmetipsos condemnemus magna cum synceritate, & nullo sciente in tribunali conscientiæ sedeamus: & sic examinemus nostras ipsorum cogitationes, & rectam sententiam proferamus, vt mens timens magnum illum terrorem, non patiatur amplius decipi, sed impetum refrænet: & antè vidẽs illum indeceptum oculum, præcludat diabolo ingressum. Propter

C ignauiam enim ferimus omnia, vt ipsa rerum experientia clamat. Nam quemadmodum si vel parum excitari voluerimus, omnes illius insidias quasi puluerem repellemus: sic quando supplantamur, non propter illius tyrannidem hoc sustinemus, sed propter ignauiam nostram. Neque enim vi sua & necessitate nos vincit, sed deceptione sola. Non autem decipiemur, si parum esse vigiles voluerimus, & nosmetipsos attenderimus: non quòd nostra tanta sit potestas, sed quia tunc superna gratia nobis affulget. Nam si quæ à nobis sunt fecerimus, sequentur & * omnia quæ domini sunt. Sobrij igitur simus, obsecro, scientes artes maligni: perpetuò vigilemus & oremus, vt nos adiuuet certare nostrum erga diabolum certamen. Sic enim & nos inuicti erimus, & machinationes illius effugiemus, & diuinam consequemur gratiam, bonáque æterna adipiscemur. Quæ nobis omnibus contingant, gratia & misericordia domini nostri Iesu Christi, cum quo patri & Spiritui sancto sit glo-

(* πάντως. omnino.)

D ria, imperium, & honor, nunc, & semper, & in secula seculorum. Amen.

Hæ autem sunt generationes Iacob: Ioseph septemdecim annorum erat, pascens cum fratribus suis pecora.

Homilia LXI.

Ceterum pro consuetudine mea mensam proferre volo: prosequens igitur ea quæ pridem vobis dicta sunt, ex his quæ nunc lecta sunt, cõuiuium vobis proponam spirituale. Sufficiunt enim & quæ hodie lecta sunt, ad docendum nos omnes, quantum inuidiæ damnum sit, & quomodo inuidiæ pernicies etiamvsq; ad co-

gnatos se extendat. Verùm vt videatur iuxta consequentiam sermo progredi, operæprecium fuerit initium lectionis tangere. *Hæ autem sunt*, inquit, *generationes Iacob.* Et vide admirabilem illum prophetam, quomodo cùm promittat nobis genealogiam Iacob, statim ad historiam pueri recurrat, & postquam dixisset: Hæ sunt generationes Iacob, derelicta consequenter narratione quinam ex illo nati, & iterũ qui ex natis ab eo nati (sicut suprà, cùm de Esau sermo esset, fecit) ad Ioseph illum statim festinauerit, adolescentem omnium fratrũ

Cap. 37.

fere postremum, & dicit: *Ioseph decem & septem erat annorum, pascens cum fratribus suis oues.* Et quam ob causam nobis annorum designat numerum? vt scias, quòd adolescentia non est virtutis præpedimentum: & vt plenius scias adolescentis erga patrem obedientiã, & in fratres beneuolẽtiam, illorum autem inhumanitatem: & quòd ne id quidem cohibere eos potuit, quòd ita in eos affectus erat, & quòd in tam tenera ætate, quæ debebat eos ad commiserationem prouocare: sed mox ab initio, videntes & pueri bonam indolem, & patris erga illum beneuolentiam, in inuidiam contra eum excitati sunt. *Detulerunt enim, inquit, *Ioseph de pessimo crimine apud Israël patrem suum.* Vide malitiæ eminentiam, etiam patris charitatem perturbare attentabant, & quæ non erant fingunt contra fratrem: id solùm efficientes, vt ipsorũ inuidia manifesta redderetur. Et vt discas, quòd nihil inde lucri fecerint, quàm quòd manifestam fecerint suam ipsorum prauam mentem, vide patrem etiam post eorum accusationem magis effundi in filij amorẽ, & iam præferre eum omnibus. *Iacob autem dilexit Ioseph supra omnes filios suos, quoniam filius senectutis erat sibi. Fecit autem ei tunicam variam.* Quid est, Dilexit Ioseph super omnes filios suos, quoniam filius senectutis erat sibi? quia postremus, & in ipsa senectute natus est ei, propter hoc magis dilexit. Nã magis amabiles sunt pueri, qui in senectute ipsa generantur, maioremque patrum beneuolentiam assequuntur. Sed vt sciamus, quòd non hoc solùm erat, quod patrem illi conciliabat, & præferri eum aliis faciebat: docet nos scriptura, quòd post illũ & alius natus sit: & si iuxta naturalem amorem dilectio fuisset, postremus fuisset magis dilectus, vtpote verè senectutis filius existens, & tunc natus, quando ad postremam senectutem peruenit iustus. Quid igitur est dicendum? superna quædam gratia fuit, quæ iuuenem amabilem reddebat, & propter animę virtutem cunctis pręferri faciebat. Hæc autem in scriptura adiecta est causa, quòd filius senectutis fuerit, & ideo magis eum dilexerit, vt non manifestè augeat odiũ fratrum. Grauis enim hæc affectio est, & quando animam inuaserit, non prius eam relinquit, donec in extremã absurditatem eam inducat, & lædens animam à qua nata est, omnino aliter eum cui inuidet, efficit, quàm vult: nempe clariorem, nobiliorem, illustriorem reddit: vnde iterum alia grauior inuido plaga nascitur. Proinde considera hîc, quòd admirandus ille nesciebat quidem quod fiebat. Et loquebatur cum illis vt cum fratribus, & quasi eodẽ vtero natis, omni cum fiducia & simplicitate: illi autem inuidiæ malo capti, odio eum prosequebantur. *Viderunt enim*, inquit, *fratres, quòd pater præ omnibus filijs diligebat eum, oderunt eum, & non potuerunt ei loqui aliquid pacificè.* Vide quomodo odio prosequi nituntur eum, qui in nullo offenderat. Et nihil, inquit, potuerunt ei loqui pacificè. Quid est, nihil potuerunt loqui ei pacificè? Quia affectio dominabatur eis, & inuidia quotidie crescebat, quasi captiui facti, & tyrannidem huius mali ferentes, in dolo loquebantur, & nihil pacificè loqui poterant. Et attende quomodo causam odij significauit, quod ab inuidia exordium habuit. Vt viderunt enim, inquit, fra-

(* κατήνεγκαν, detulerũt, in plurali, de fratribus Ioseph. Alij tamen cum Hebræis in singulari legunt, vt dicatur Ioseph accusasse fratres suos.)

A tres, quòd pater eum præ omnibus filiis suis diligeret. † Non amor patris] inuidiam ei peperit, sed patris beneuolentiam virtus pueri conciliauit. Igitur oportebat illos imitari fratrem, & æmulari mores, vt sic & ipsi patrem sibi conciliarent. At hoc ne in mentem quidem acceperunt, sed communi odio filium à patre dilectum prosequebantur. Et illi quidem, quasi expugnati, intus nascentem malitiam pariebant, nihil pacificè ei loquẽdo, sed cum dolo loquebantur: ille autem admirabilis, fraternam beneuolentiam cum eis seruans, nihílque suspicans, vt fratribus bene fidens, omnia quæ in se erant faciebat. Hic morbus ab initio & Cain, vt fratrem occideret, armauit. Et sicut isti propter beneuolentiam patris, quam erga puerum declarabat, & odio illum prosequebantur, & impugnare moliebantur, & quotidie ipsius cædem parturiebant: eodem sane modo & ille vt vidit quòd fratris dona Deo magis accepta fuerunt, ad eum occidendum prouocatus est, & inquit: e-

(† Amor patris.)

B grediamur in campum. Vides quod & hic nihil suspicatur, sed confidit fratri, & exit, & præter animi sententiam in nefariam illam dextram incidit? Sic sanè & admirabilis Ioseph, nesciens malam fratrum suorum mentem, tanquam cum fratribus, cum eis loquebatur, & insomnia ipsa quæ sibi Deus reuelauerat, præsignando gloriam sibi obuenturam, & fratrum subiectionem, in medium proponebat. Cùm insomnium habuisset, somnium, inquit, annunciauit fratribus suis, & dixit eis. Audite insomnium hoc. *Putabam vos manipulos ligare in medio agro, & surrexit manipulus meus, & erectus est: circumstantes autem manipuli vestri, adorauerunt manipulum meum. Dixerunt autem ei fratres: Num regnans regnabis super nos, aut dominans dominaberis nostri? Et apposuerunt adhuc eum odio prosequi propter insomnia & verba sua.* Propterea prius quoque docuit, quòd odium erga eum declarauerunt, vt ne putemus eos hinc sumpsisse odij sui contra eum exordium. Apposuerunt enim adhuc eum

C odio prosequi: hoc est, multò magis augebantur odium & inimicitiæ contra eum. Et vide miram illorum cæcitatem: ipsi enim somnium diiudicant. Non enim est dicendum, quòd propter ignorantiam eorum quæ futura erant, inuidiam gerebant contra eum, sed vt didicerũt ex insomniis futura, auctum est odium eorum. O excellentem amentiam! Oportebat hoc scientes maiorem erga illum beneuolentiam declarare, & è medio tollere odij causam, & effugare inuidentiæ affectum. Obtenebrati mente, & non videntes quòd contra semetipsos omnia faciãt, multò maiore odio in eum exarserunt. Quare ô miseri & calamitosi, tantam declarastis inuidiam, non cogitantes neque fraternum vinculum, neque quòd insomniorum reuelatio manifestam Dei erga illum declarat beneuolẽtiam? Num existimatis, quòd quæ à Deo præsignata sunt, possint subuerti? Nam sicut somnium diiudicastis, ita erit post multum temporis, etiamsi innumera excogitare volueritis. O-

D mnipotens enim & sapiens est omnium dominus: & suæ virtutis declarans affluentiam, † sæpe facit, vt mediis impedimentis fiant ea quæ sibi placent, & quibus summam virtutis suæ declarat] eminentiam. Verùm vt se habet inuidia, nihil eorum cogitare potest: sed omnino (vt ita dicam) vbi inuidus captus ab hoc morbo fuerit, contra suam ipsius salutem facit omnia. Et illi quidem narratione somnij odium auxerunt, admirabilis autem Ioseph vbi & aliud insomnium vidit, non ipsis solùm, sed & patri narrat. *Quasi sol & luna, & vndecim stellæ adorabãt me. Et increpauit eum pater suus, & dixit ei: Quod est insomnium hoc, quod somniasti? Nunquid eũtes ibimus ego et mater tua, & fratres tui, vt adoremus te super terram? Æmulati autem sunt eum fratres sui, pater*

(† sæpe multa permittit interponi impedimenta, vt iis quæ sibi pridem visa erant perfectis, summam virtutis suæ declaret.)

Dan.3.

permanere, & nihil ab igne pati: vt admirabile hoc, & rarum, quòd admirabilis ille iuuenis retinetur veſtimentis ab polluta illa & laſciua, nec tamen illi cedit: ſed & veſtibus relictis in manibus illius, reſilit. Sicut autem tres pueri illi propter ſuam virtutem ſuperna freti gratia, igne præſtantiores viſi ſunt: ita & ille, quia quod in ſe erat afferebat, & continentiæ certamina cum magna declarabat conſtãtia, magno ſupernóque præſidio muniebatur. Neque enim potuiſſet, dextera Dei non cooperante ei, tantum certamen certare, & à retibus illius libidinoſæ mulieris aufugere. Et licebat poſtea videre admirabilem illum, nudum quidem veſtibus exire, indutum autem continentiæ veſtimentis, & quaſi ab incendio & fornace illæſum effugere: & non ſolùm non aduſtum, ſed & multò fulgidiorem & clariorem factũ. Sed vide poſt tantam victoriam, póſtque tantam fortitudinem, propter quę illum oportebat coronari, & propter quæ oportebat illum prædicari, iterum quaſi reum & obnoxium innumera ſuſtinentem mala. Nam Ægyptia illa non ferens confuſionem & opprobrium, in quę ſeipſam iniecerat, impoſſibilia attentans, primum quidẽ conuocauit eos qui in domo erant, accuſans adoleſcentem: & dicit quòd ille dixerit quæ ab ipſa magno furore propoſita erant, atque ita omnes decipere tẽtat. Hoc enim modo ſe habet malitia, ſemper cõtra virtutem pugnat, & ei ſua peccata affricare & impingere vult: id quod & hæc faciebat, adoleſcentem quaſi intemperantem criminans, & ſe continentiæ larua induit, & dicit, propter hoc & illum veſtes reliquiſſe, & ſe retinuiſſe illas. Et miſericors Deus fieri hæc permittit, vt per omnia famulum ſuum clariorem efficiat. Nam hæc omnia venienti viro cum magna malitia dixit, & adoleſcentem accuſauit, dicens: *Intrauit ad me puer Hebræus, quem duxiſti ad nos, vt illuderet mihi.* O miſera & calamitoſa, non ipſe introductus eſt vt illuderet tibi: ſed diabolus te induxit, vt non ſolum adultera fieres, ſed & vt homicidium procurares. Et oſtendit poſtea ad comprobationem eorum quæ dicta erant, adoleſcentis veſtes. Conſidera, obſecro, hîc communis omnium Domini miſericordiam: quia ſicut à fratribus eripuit, volentibus eum interficere: & effecit primùm quidem quòd iuxta conſilium Rubin in ciſternam immitteretur, & poſtea iterum iuxta conſilium Iudæ negotiatoribus venderetur, vt ſomniorum euentus complerentur: & fidem facerent iuſto, quòd non fruſtra, neque temerè hæc præſignata eſſent: ita & nunc ſuperna manus erat quæ barbarum detinuit, & non permiſit ad cædem iuſti feſtinare. Quid enim prohibuiſſet eum hoc facere, cùm intelligeret illum attentaſſe violare ſuum lectum? Verùm omnipotens Deus tantam fecit illi exhiberi clementiam, vt iniectus in carcerem, etiam illic ſuam declaret virtutem, & ſic ad principatum regni veniat. *Succenſuit enim*, inquit, *Dominus eius, & miſit eum in cuſtodiam, vbi vincti regis detinebantur.* Nam ſiquidem non credebat, non oportebat eum in carcerem coniicere: ſin credebat verum eſſe quod Ægyptia dixerat, tunc neque carcere dignus erat, ſed plecti capite, & extremam pœnam pati debebat. Verùm quando ſuum auxilium dextra ſuperna oſtendit, omnia leuia & facilia fiunt, & feroces manſueſcunt. Tunc autem ſuperna gratia vbertim nobis aſſiſtit, quando multam & nos declarauerimus virtutem. Nam hic, quoniam multum certauit, propterea etiam magnas retributiones conſequitur. Et poſt tantam fortitudinem abducitur in carcerem, & ſilenter fert omnia. Scitis enim ij qui non ſunt ſibi conſcij malitiæ, quando ſicut rei condemnantur, quanta vtantur ſæpe fiducia, & dicendi libertate ſuperbientes, & inflati, & inſurgentes contra eos qui inſontibus crimen intentant. Verùm ille non ſic: ſed ſilet, & omnia manſuetè fert,† & ſuſtinet cum magna patientia voluntatem Domini.] Vide enim quomodo & in carcere principatum omnem accipiat à cuſtode carceris, ídque meritò. *Erat enim Dominus cum Ioſeph*, inquit, *& defundebat ei ſuam miſericordiam.* Quid eſt, defundebat ſuam miſericordiam? Ad miſerationem inflectebat præfectum carceris, & mirè erga illum beneuolentiam ſuam declarari curabat. *Dedit enim ei gratiam coram illo.* Verè nihil beatius eo, qui Dei gratiam habet. *Dedit enim*, inquit, *præfectus carceris carcerem in manus Ioſeph.* Vide, quomodo cuſtos carceris aliquid honoris ei defert, & authoritatem ei permittit, & omnes qui in carcere erant, eſſe iubet ſub poteſtate eius. *Et neſciebat præfectus carceris aliquid. Omnia enim erant in manu Ioſeph, eò quòd Dominus erat cum eo, & omnia quæ ipſe faciebat, Dominus proſperabat in manibus eius.* Vide quomodo comitabatur eum perpetuò ſuperna gratia, & omnia quæ faciebat, erant plena gratia. Hoc igitur & nos ſtudeamus, & nobiſcum ſemper habeamus Dominum: vt quæ à nobis fiunt, ab illo proſperentur. Nam qui illius gratiam aſſequitur, & in mediis vinculis exiſtens ridebit, ac nihili putabit omnia, Domino omnium faciente & diſponente cuncta, vt proſperè ſuccedant omnia. Quomodo autem poterimus nobiſcum habere Dominum, ita vt ab ipſo ſecundentur omnia? ſi ſobrij noſmetipſos attenderimus, & vigilantes fuerimus, & imitabimur iuuenis illius continentiam, aliáſque virtutes, ac fortem ſpiritum: videbimúſque quòd ſic oporteat omnia diligenter fieri, ne fortè à Domino condemnemur. Neque enim poſſibile eſt, vt occultetur aliquid ab oculo illo, qui dormitare nequit. Verum neceſſe omnino eſt, vt is qui peccat, ſuppliciis obnoxius fiat. Itaque ne maioris faciamus timorem hominum, quàm indignationem Dei, ſed memores ſimus ſemper verborum Ioſeph, dicentis: *Quomodo faciam verbum hoc malum, & peccabo coram Domino?* Igitur quando nos cogitatio perturbat, hoc in mente verſemus verbum, & ſtatim effugiet omnis illicita concupiſcentia. Itaque ſiue quis corporum concupiſcentia capiatur, ſiue pecuniarum cupiditate, ſiue alia quadam, ſtatim hoc verbum cogitet: quòd ille eſt qui nos condemnet, à quo non eſt poſſibile nos occultare etiam quæ in mente noſtra verſentur: & omnino effugiemus etiam diabolicas machinationes, magnóque adiutorio ſuperno iuuabimur, gratia & miſericordia Domini noſtri Ieſu Chriſti, cui cum patre, & ſancto Spiritu ſit gloria, imperium, & honor, nunc, & ſemper, & in ſecula ſeculorum. Amen.

& magis cum patientia, Dei expectat ſubſidia.

Et neſciebat aliquid præfectus carceris propter Ioſeph.

HOMILIA LXIII.

RELIQVIAS eorum quæ heri dicta ſunt, volumus hodie reddere charitati veſtræ, & iterum attingere hiſtoriam Ioſephi. Scitis enim quòd heſternus ſermo prolixior fuerit, & non potuimus vlterius progredi: ſed ſermoni finem impoſuimus, quando propter Ægyptiæ calumniam ab archimagiro in carcerem eſt coniectus. Ideo hodie operæprecium fuerit docere veſtram charitatẽ, quæ in carcere ei acciderint. Nam poſtquam in carcerem eſt iniectus, & traditus præfecto carceris, etiam illic tantam Dei gratiam aſſecutus eſt, vt totius carceris principatus à præfecto carceris ſibi concrederetur. *Et neſciebat aliquid præfectus carceris propter Ioſeph.* Vidiſti, quomodo in ipſis afflictionibus exiſtẽs, aduerſitatem ne ſenſerit quidem: ſed omnipotens ſapientia Dei,

Dei, omnia aſpera vertebat in iucunda. Et ſicut, licèt quis margaritam luto obruat, nihilominus natiuam retinet pulchritudinem: ſic & virtus, quocũque eam proieceris, ſuam vim exerit, etiam in ſeruitute, etiam in carcere, etiam in afflictione, etiam in proſperitate. Quia & in carcere illi conciliauit præfectum carceris, & ſuper omnes qui ibi erant poteſtatem conceſſit. Videamus & hîc quomodo vim gratiæ ſibi conceſſæ manifeſtarit.

CAPVT XL.

Factum eſt enim, inquit, *poſt verba hæc.* Qualia? quæ narrauit poſt factam calumniam, poſtquam cõdemnatus eſt in carcerem: & non hoc ſolùm, ſed & poſtquam ſignificatum eſt nobis quòd dominus cum eo fuerit, & quòd præfectus carceris omnia quæ ibi erant commiſerit, vt per illum adminiſtrentur. *Factum eſt*, inquit, *poſt verba hæc, poſtquam iniectus eſt in carcerẽ, cùm peccaſſent præfectus pincernarum & præfectus panificum, condemnati ſunt à rege, vt in carcerẽ mitterentur, quos præfectus carceris Ioſepho commendauit.* Neque enim vt vincto vſus eſt illo, ſed vt curarum participe, imò vt eo qui ibi detẽtorum curas bene conſolari queat. *Et aſtitit eis*, inquit. Quid eſt, aſtitit eis? hoc eſt, conſolatus eſt eorum mentes, erexit eorum animos, & non permiſit abſorberi præ triſtitia. Erãt autem † diebus multis in carcere, & viderunt vterque inſomnium in nocte vna: præfectus pincernarum, & præfectus panificum. Sed beatus ille, cui curæ erat quomodo cõſolarentur illi, vt vidit eos ob viſionem inſomniorum turbari, & mente confundi, dicit: *Cur facies veſtræ hodie tam obnubilæ & mœſtæ?* Oſtendebant enim facies eorum intus latentem turbationem. Propterea & ſapiens quidam dicebat: Corde lætante exhilaratur facies: in triſtitia autem exiſtente, mœret. Igitur quia vidit eos triſtitia affectos propter inſomniorũ viſionem, cauſam diſcere volens, rogauit. Vide quomodo & in carcere exiſtens ſuam declarauerit virtutem, & aliorum mœrores alleuiare ſtuduerit. Quid igitur illi? *Inſomnium vidimus. & non eſt qui* diiudicet illud.* Ignorabant ſapientiam eius cum quo loquebãtur, ſed quaſi vulgarem aliquem exiſtimabant, & propterea ſomnium ei non dicunt, ſed tantum quòd viderint, & dicunt: Nullus eſt qui diiudicet illud. Verùm admirabilis ille vir dicit eis: *Nónne à Deo manifeſtatio eius eſt? Narrate igitur mihi.* Non à me promitto vobis aliquid me dicturum, Deus eſt qui reuelat. Narrate igitur mihi. Vide intelligentiam & humilitatis excellentiam: non dixit, Ego vobis diiudico, ego vobis dico ſomniorum euentum. Sed quid? Narrate igitur mihi. Deus enim eſt ſolus, qui talia reuelat. Et narrauit præfectus pincernarum. *Vt autem audiuit Ioſeph*, inquit, *Hæc eſt * diiudicatio eius. Tres propagines, tres ſunt dies, & recordabitur Pharao tuæ pincernarum præfecturæ: & hinc reſtituet te, & dabis poculum Pharaoni in manum ſuam, iuxta priſtinum officium tuum, vt ſolebas vinũ infundens. Sed recordare mei per temetipſum, quando tibi bene erit, & facies mihi miſericordiam, & memor eris mei apud Pharaonem, & educes me ex carcere hoc: quia furtiuè abductus ſum ex terra Hebræorum, & hîc feci nihil, & immiſerunt me in hunc lacum.* Quia prędixerat ei bona euentura, & reconciliandum regem, dicit: Memor eſto mei per temetipſum, quando fœlicitatem tuam obtinueris, mentionem faciendo eius qui hæc tibi prædixit, & facies mihi miſericordiam. Hoc audiens, dilecte, ne condemnes puſillanimitatem iuſti: ſed hac ratione potiſſimum obſtupeſce, quòd tam fortiter & æquo animo tulit grauem illam inhabitationẽ. Nam licèt magnam à cuſtode carceris poteſtatem acceperit, attamen grauabatur in tanto pædore cum ſordidis & ſqualidis agendo. Nam vide quàm bene morata mente fuerit præditus, & quomodo fortiter tulerit omnia, in omnibus magnam declarans animi humilitatem. Et facies, inquit, in me miſericordiam, & recordaberis mei apud Pharaonem, & educes me ex carcere hoc. Attende obſecro hîc quomodo nihil dicat contra ſceleſtam illam adulterã, neque arguat dominum, neque narret fratrum in ſe inhumanitatem, ſed tectis omnibus, dicit: Recordare mei, & fac educi me ex carcere hoc: quia furtim abductus ſum de terra Hebræorum, & hîc nihil feci, & immiſerunt me in lacum hunc. Ne perfunctoriè hoc prætereamus, ſed conſideremus quàm bonis moribus anima eius fuerit prædita, quomodo inuenta opportunitate tẽporis, & ſciens quòd præfectus pincernarum in fœlicem ſtatum reſtitutus, poſſet omne negocium ſuum regi ſignificare, non Ægyptiam reprehendit. Iterum enim eadem dicam: non dominum affert in medium, non fratres, non dicit cauſam propter quam cõdemnatus ſit in carcerem, neque ſcelus in ſe commiſſum narrat: ſed hoc vnum curat, non vt illos condemnet, ſed vt pro ſe ſolo dicat. Et fratrum quidem cauſam adumbrabat, dicens: Furto abductus ſum ex terra Hebræorum. Quæ autem Ægyptia illa fecerat, non profert in medium, neque iniuſtam domini ſui erga ſe indignationem. Sed quid dicit? Hîc feci nihil, & immiſerũt me in carcerem hunc. Hæc audientes, diſcamus ſi in talia inciderimus, vt caueamus conuiciis illos, qui nos iniecerunt, inceſſere, & ad accuſationem illorum linguam acuere: ſed ſolùm demonſtremus in manſuetudine & mititate nos innoxios: & imitemur illum admirabilem, quia neque in calamitate exiſtens voluit vel verbis petulantiam & libidinem Ægyptiæ inuulgare. Scitis enim, quòd multi † cùm de criminibus arguuntur,] magna impudentia in alios ſua delicta trãſferre nituntur. Hic autem ſole clarior exiſtens, & potens omnia cum veritate dicere, & illius inſaniam manifeſtam facere, & ſemetipſum clariorem demonſtrare, nihil illorum in medium affert. Neque enim humanam venabatur gloriam, ſed ſufficiebat ei † gloria ſuperna, & oculum illum, qui non dormitat, habere volebat laudatorem factorum ſuorum. Ideo ſilente eo, & omnia obtegere moliente, miſericors dominus in tantam eum gloriam perduxit, quando vidit athletam ſuum rectè certaſſe. Iam autem diſcamus & ex his quæ poſtea ſequuntur viri ſuſtinentiam, & quomodo non grauatim fert dilationem: neque à ſua alacritate excidit, ſed æquo animo omnia fert, & promptè gratias agit domino ſuo, qui hæc fieri permittebat. His auditis, princeps panificum ratus & ſuum ſibi ſomnium boni aliquid præſignare, narrat ei ſomnij viſionem. Quod vt audiit Ioſeph, accepta etiam ex ſuperna reuelatione eius diiudicatione, prædicit illi interitum imminentem, & dicit: *Adhuc tres dies, & auferet Pharao caput tuum à te, & ſuſpendet te in ligno, & comedent volucres cœli carnes tuas à te.* Propter hoc prius dicebam, inquit, quòd non à meipſo vobis prædico, ſed quæcunque Deus reuelauerit: vt ſiue bonum aliquid, ſiue malum præſignet ſomniorum viſio, non mihi aſcribatur. Non enim à me hæc loquor, ſed illa vobis declaro quæcunque ſuperna gratia mihi manifeſtarit. Cæterum cùm adeſſent ſtatuti dies, opere impleta ſunt quæ Ioſeph dixerat: & ſicut diiudicarat Ioſeph, ita contigit vtrique. Et ille quidem ad priſtinam rediit fœlicitatem, hic autem pœnam luit. *Porrò præfectus pincernarum, qui tantam conſolationem acceperat, non eſt recordatus Ioſeph, ſed oblitus eſt eius.* Vide iterum iuſtum in palæſtra aliqua certantem, & ſuæ virtutis exhibentem ſpecimina, non perturbari, neque commoueri, neque ægrè ferre. Nam ſi quis ex vulgaribus fuiſſet, dixiſſet fortaſſis ita intra ſe: Quid hoc rei? præfectus pincernarum mox vt interpretatus ſum ei ſomniorum viſionem, priſtinam fœlicitatem accepit: & nõ eſt memor eius qui ſibi prædixit? Ille quidem ſolita fœlicitate fruitur, ego autem,

perdies.

Prou.15.

ὁ συγκρίνων, qui diiudicet, coniectet, decernat, interpretetur, ſic & in ſequentibus intellige.

σύγκρισις, diiudicatio, interpretatio.

criminibus etiam obnoxij.

beneuolentia.

qui nihil mali operatus sum, hîc concludor cum homicidis, cum furibus, cum latronibus, cum his qui innumera mala commiserunt. Nihil horum vel dixit, vel cogitauit: sciebat enim quòd amplior cauea fieret, in qua decertandum, vt legitimè certando clariori redimiretur corona. Considera enim, quomodo post restitutionem illius duo anni præterierint. Oportebat enim expectari tempus opportunum, vt maiori cum gloria inde educeretur. Si enim præfectus pincernarum ante somnia Pharaonis recordatus authoritate sua eum liberasset, fortassis nō tam perspicua fuisset aliis eius virtus: Nunc autem omnipotens & sapiens Deus sciens, sicut optimus artifex, quanto tempore in igne debeat aurum teneri, & iterum inde reduci, permittit ad tempus duorum annorum præfectum pincernarum illius obliuisci, vt & tempus somniorum Pharaonis veniat, & compellente necessitate ipsa, iustus ille in toto regno Pharaonis notus fiat.

Capvt XLI.

Nam post duos annos, vidit, inquit, *somnia Pharao: & factum est mane, & turbata est anima eius. Et misit, & vocauit omnes coniectores AEgypti, & omnes sapientes suos, & narrauit eis Pharao somnium, & non erat annuncians illud Pharaoni.* Vide multiplicem Dei dispensationem, prius permittit omnes qui ibi habebantur sapientes, tentari, vt monstraretur eorum ignorantia: & tandem hic vinctus, captiuus, seruus, Hebræus in medium adductus est, & nota facit multis ignota, quò omnibus manifestetur superna gratia in illo refulgēs. *Cùm omnes*, inquit, *sapientes venissent, & neque dicere aliquid, neque os aperire possent: tunc princeps pincernarum recordatus est Iosephi, & recensuit Pharaoni ea quæ sibi in carcere contigerant, & inquit: Peccatum meum reminiscor hodie.* Et narrat quomodo in carcerem coniectus sit ipse, & præfectus panificum: & viderint omnia, & diiudicationem eorum à Ioseph acceperint, & quòd iuxta illius prædictionem ipsis euenerint omnia. *Hæc cùm audisset rex, misit ad Ioseph, & eduxit eum ex carcere, & totonderunt eum, & mutauerunt vestimentum eius, & intrauit ad regem.* Vide statim ab initio quantus nunc honor. Postquam enim purgatus est per patientiam, sicut aurum rutilans exiit de carcere, & ductus est ad regem. Vidisti quantum sit à superna gratia adiuuari? Vide nunc quanta dispensata sunt, vt res Iosephi complerentur. Nam postquam summum illud certamen certasset, & scelestæ illius Ægyptiæ pedicas effugisset, & in carcerem cōiectus esset, permisit vt præfectus pincernarum & præfectus panificum Pharaonis per illud tempus in carcerem illum iniicerentur, & per diiudicationem somniorum discerent viri sapientiam, vt eorum alter nunc tempestiuè illius mentionem faciens, eum in medium proferat. *Dixit autem*, inquit, *Pharao ad Ioseph: Somnium vidi, & non est qui diiudicet illud: ego autem audiui de te dicentes, quòd † audierint te sua diiudicasse somnia.* Vide quomodo confusus Pharao, non dicit manifestè quòd nullus suorum sapientium potuerit diiudicare somnia. Sed quid? Somnium vidi, & non est qui diiudicet illud. Audiui autem de te dicētes, quòd † audierunt te sua somnia diiudicasse.] Considera, obsecro, hîc magnam prudentiam & pietatem Ioseph, quomodo Pharaoni respondeat. *Ne suspiceris*, inquit, *me aliquid à me dicturum, vel iuxta humanam sapientiam diiudicaturum. Neque enim possibile est sine reuelatione, quæ supernè venit, talium notitiam habere. Scias igitur, quòd absque Deo non † iudicabitur quod salutare Pharaoni.* Cognosce igitur quòd omnium Dominus est qui reuelat, & noli ab hominibus quærere, quæ solius Dei est manifestare. Vide quomodo responso suo docet Pharaonem, quàm sint infirmi & inutiles sapientes eius, & quāta sit potentia Dei. Igitur quoniam cognouisti ex me, quòd neque ex humana sapientia, neque ex propriis rationibus hæc

si audieris somnia, ipsa interpreteris.

si audieris somnia, ipsa interpreteris.

respondebitur.

A loquor, dic quæ à Deo tibi manifestata. Pharao vbi hæc audiit, narrat somnia & primum, & secūdum, & inquit: *Dixi coniectoribus, & non erat qui annunciaret mihi.* Non audisti, inquit, à me, quòd non est humanæ sapientiæ talia significare? Ne igitur illis succenseas: nunquam enim poterunt talia comprehendere, quæ sunt solius reuelationis, quę supernè datur. *Et dixit Ioseph: Insomnium Pharaonis vnum est: vt autem credas, quod verum erit quod à Deo tibi præsignatum est, & quòd accelerabit Deus istud facere, repetitum est secundò.* Repetitio enim, inquit, cōfirmatio est visorum, & copiosior probatio, quòd omnino hæc futura sint. Et postquam diiudicauit numerum septem boum, & septem spicarum, & dixit magnam futuram abundantiam, & quòd hanc grauis secutura sit fames, consequenter & optimum consilium affert, & dicit: *Constitue virum super AEgyptum, qui possit colligere fertilitatem septem annorum, ac sic dispensare, vt possimus in tempore famis solatium inuenire, & non fiat omnimoda cōsumptio.* B Placuerunt hæc Pharaoni, & omnibus seruis suis. Et nunc seruit Pharao impletioni somniorum Ioseph, quæ viderat quādo apud patrem agebat. Et ipse quidem somnia Pharaonis diiudicabat. Pharao autem ad finem somniorum euentum ducebat, ignorans. Nam vt hæc audiuit, dixit seruis suis: *Num inueniemus hominem talem, qui habet spiritum Dei in semetipso?* Vidisti quomodo cognouit & ipse, quòd ex superna relatione hæc ei manifestata fuerint? Quomodo enim, inquit, inuenire poterimus, qui tantam cōsecutus sit gratiam, vt spiritum Dei in se habeat? *Et dixit*, inquit, *ad Ioseph: Quia monstrauit tibi Deus omnia hæc, non est homo prudentior quàm tu.* Attende hîc, quomodo, quādocunque voluerit omnipotēs Deus opere complere quæ sibi visa fuerint, nihil eorum quæ in medio obstare videntur, impedire potest. Ecce enim à fratribꝰ factus erat, vt ita dicam, propè hostia, & semel atque iterū venalis, & accesserat calumnia in extremum periculum adducens, & in carcerem tan- C to tempore, & post hæc omnia fermè in ipsum regis thronum euectus est. *Quoniam ostendit tibi Deus hæc omnia, & non est homo prudentior & intelligentior te, tu eris super domum meam, & in ore tuo obediet omnis populus: verumtamen throno ego te antecellam.* Vide quomodo captiuus repentè constituitur rex totius Ægypti, & qui ab archimagiro in carcerem coniectus est, à rege in summum locum exaltatus est. Et qui fuerat eius Dominus, repentè vidit quem vt adulterum in carcerem miserat, totius Ægypti suscepisse imperium. Vidisti quantum sit, ferre cum gratiarum actione tentationes? Propterea & Paulus dicebat, Afflictio patientiam operatur, patientia probationem, probatio spem, spes non pudefacit. Vide igitur, afflictiones patiēter tulit, patientia probatū eum fecit, probatus factus in magna spe agebat, spes non pudefecit. *Dixit autem ad eum: Ecce constituo te hodie super omnem terram AEgypti. Et Pharao, ablato annulo de manu sua, posuit eum in manu Ioseph, induítque eum veste byssina,* D *& circumdedit collum eius torque aureo, & fecit eum ascendere super currum † secundum sibi proximum.] Et promulgauit coram eo præco, & constituit eum super totam AEgyptum.* Nam Deus quem habebat secum, ei omnia bene disposuit, & eum in tantam claritudinem euexit. *Dixit autem Pharao: Absque te nullus leuabit manum suam in omni terra AEgypti. Et vocauit Pharao nomen Ioseph Psomthomphanech.* Appellatione nominis volens sapientiam eius perpetua memoria testatam: hoc enim significat, occultorum cognitor: eò quòd omnibus occulta manifestauit, propterea ex his quę facta sunt, appellationem ei imponit. Et vt accumulet honorem, dat ei filiam Petephræ in vxorem. Deinde quia iste eiusdem nominis erat cum eo, qui Dominus eius fuerat, dicit sacerdotibus Heliopoleos.

Rom. 5.

summ secundum.

poleos. Et vt discamus, in qua ætate fuerit admirabilis ille, qui tantam assecutus mercedem, & tanta certamina ostendit, inquit: *Ioseph autem erat triginta annorum, quando stetit coram Pharaone.* Ne temerè putemus assignatum esse numerum annorum, sed discamus quòd negligenti virtutem nulla sit excusatio: neque enim licet alicui obiicere iuuentutem, vbi virtus exercēda est. Ecce ille non solùm iuuenis erat, sed etiam pulcher specie, & formosus facie. Contingit enim iuuenem esse, & nulla corporis pulchritudine præditum. Hîc autem cum iuuentute & pulcher erat facie, & quasi in ipso iuuentutis flore seruus & captiuus factus est. Decem enim & septem habebat annos, quando deductus est in Ægyptum. Deinde in ipsa fornace iuuentutis † calumniata est eum petulās Ægyptia domina eius, & neque sic superatur fortitudo iusti: denique in carcere tanto tempore ęrumnosus fuit, & mansit quasi adamas, nō solum non factus infirmior, sed & plus roboris assumens. Habuit enim solidantem se supernam gratiam. Quoniam prius quod suum erat totum attulerat, & propterea è carcere ad principatum totius Ægypti accersitus est. Hęc audientes, in afflictionibus animum nunquam despondeamus, neque proprias rationes sequentes, morosi simus & difficiles: sed magna patientia clari, spe bona foueamur, scientes omnipotentiam Domini nostri: & quòd sinens nos experiri aspera, non relinquit, sed vult vt certantes clariori corona cingamur. Ita omnes sancti probati sunt. Propterea & Apostoli dicebant: Per multas afflictiones oportet nos in regnum Dei intrare. Et ipse Christus dicebat discipulis suis: In mundo afflictionem habebitis. Ne igitur mœreamus in afflictionibus, sed audiamus Paulum dicentem, quòd volentes piè viuere in Christo Iesu, persecutionem patiuntur. Et ne admiremur, neque ægrè feramus, sed omnia cum fortitudine & patientia toleremus: non ad afflictiones respicientes, sed ad lucrū quod inde congregamus. Spiritualis enim quædam negotiatio est. Et sicut qui pecunias colligere volūt, & huius seculi negotiationem exercent, nō aliter possunt augere suas opes, nisi multa pericula terra maríque sustinuerint. Necesse enim vt ferant latronum & piratarum insidias. Attamen omnia magna alacritate suscipiunt, & ob expectationem lucri vix sentiunt amara quæ ferunt. Eodem modo & nos cogitantes diuitias & spirituales merces, quas nobis hîc colligere licet, oportet gaudere & exultare, & non contemplari quæ videntur, sed quæ non videntur, sicut & Paulus admonet, dicens: Non considerantibus nobis ea quæ videntur. Fidei enim est, non corporalibus oculis contētos esse, sed oculis mentis imaginari ea, quæ nō videntur. Nam illa fide digniora credenda sunt, quàm ea, quæ corporalibus oculis vidētur. Sic patriarcha gratus fuit Deo, quia credidit promissioni eius, & superior natura factꝰ, & humanis rationibus, ideo & reputatum est ei in iustitiam. Considera, quòd iustitia est credere his quæ à Deo dicūtur. Quando enim ille aliquid promiserit, non mihi iuxta humanam consequentiam res expende, sed superior rationibus illis fias, & confide eius qui promisit, virtuti. Ita vnusquisque iustorum probatus fuit: ita & admirabilis ille Ioseph, cùm tāta post illa insomnia fuerint interiecta impedimenta, non turbatus est animo, non commotus est, sed robusta mente fortiter tulit omnia, sciens quòd non sit possibile ea quæ Deo visa sunt nō euenire. Ideo & post seruitutem, & post carcerem, & tātam calumniam principatum suscepit Ægypti. Hęc igitur omnia cogitantes, fortiter suscipiamus ea quę inferuntur, gratiásque agamus pro omnibus misericordi Deo, & eius expectemus opitulationem. Quod nobis omnibus concedatur, gratia & misericordia Domini nostri Iesu Chri-

impetum fecit in eum.

Act. 14.

Ioan. 3. & 16.
2. Tim. 3.

2. Cor. 4.

A sti, cui cum patre, & sancto Spiritu sit gloria, imperium, honor, nunc, & semper, & in secula seculorum. Amen.

Exiuit autem Ioseph à facie Pharaonis, & peragrauit omnem terram AEgypti, & fecit terra annis septem fertilitatis manipulos, & congregauit frumentum sicut arenam maris.

Homilia LXIIII.

VVLTIS vt & hodie historiam Ioseph tractemus, & videamus quomodo vir ille, suscepto totius Ægypti principatu, cōcessa sibi intelligentia omnes consolatus fuerit? *Exiuit enim*, inquit, *à facie Pharaonis, & transiuit per omnem terram AEgypti, & fecit terra annis septem fertilitatis manipulos, & congregauit frumentum sicut* B *arenam maris.* Suscepta prius à rege potestate omni, collegit, inquit, prouentus, & in ciuitatibus reposuit, prouidens iam multò antea, quo futurę penuriæ succurri possit. Vidisti quales retributiones fortitudinis & patiētiæ, & aliarum virtutum etiam hic acceperit iustus, à vinculis ad regia insignia transiens? Nati sunt autem illi duo filij, inquit, priusquam aduenirent anni penuriæ: & vocauit nomen prioris Manasse: quoniam obliuisci me fecit Deus omnium laborum meorum, & omnium quæ sunt patris mei. Attēde hîc viri religionem & pietatem, quoniam vocabulo filij memoriam omnium indidit, vt perpetuò gratias ageret, & qui ex se natus erat, propter suam appellationem scire possit certamina & patientiā, quæ iustus perferens in tantam peruenerit gloriam: quia obliuisci me fecit Deus omnium laborum meorum, & omnium quæ tulit pater meus. Quid est, omnium laborum meorum, & patris mei? Hîc subindicare mihi videtur primam & secundam seruitutem, & mise- C riam quam in carcere tulit. Et omnium quæ tulit pater meus: segregationem significat, quam sustinuit abreptus ab vlnis paternis, quando in immatura ætate tam liberaliter educatus, libertatem seruitute commutauit. *Et nomen secundi vocauit Ephraim, quia crescere fecit me Deus in terrà humilitatis meæ.* Vide & huius nomen gratiarum actione plenum. Non solùm enim, inquit, aduersitatis oblitus sum, sed & magnificatus sum in terra, in qua tantam sustinui humilitatem, vtpote in extremis periculis etiam de vita anxius. Verùm nunc dignum est audire quæ sequuntur. Nam post fertilitatem septem annorum, venerunt & septem anni penuriæ & famis, iuxta prædictionem Ioseph. Rerum enim euentus omnibus concessam viro sapientiam detegebat, faciebátque vt omnes † eius videndi desiderio tenerentur.] Et cùm fames valida facta esset, primùm eos penuriam sentire non permisit. In omni enim terra Ægyptiorum erant panes. Sed cùm molestia famis incrudesceret, cla- D mauit populus ad Pharaonem, magna pressus indigentia: à fame enim coacti, ad regem cucurrerunt. Porrò vide huius beneuolentiam. *Dixit autem AEgyptiis: Ite ad Ioseph, & quicquid dixerit vobis, facite.* Quasi diceret: Quid me vrgetis, non videtis quòd ego tantum regis habitum gesto, ille † vobis] salutis author factus sit? ne igitur illo relicto ad me curratis, sed abite ad illum, & quæcunque dixerit vobis, facite. Aperuit autem Ioseph horrea, & vendidit Ægyptiis. Et quoniam omnes depascebatur famis necessitas. *Omnes*, inquit, *prouinciæ veniebant in AEgyptum, vt emerent frumentum: inualuerat enim*, inquit, *fames super omnem terram.* Vide obsecro, quomodo paulatim euentum accipere incipiant somnia Ioseph. Nam vbi fames inualuit, venit etiam in

καὶ τῶν τοῦ πατρός. si τῶν, neutrius sit generis, erit omnium quæ sunt: si verò masculini, erit omnium qui sunt. vt ad labores referatur.

ei sese submitterent.

nobis omnibus.

terram Chanaan, in qua habitabat Iacob huius pater, qui postquam intellexit in Ægypto frumentum venundari, dixit, inquit, pueris suis: *Quare negligitis? Ecce audiui quòd frumentum sit in AEgypto. Descendite, vt comparetis nobis pauca cibaria, vt viuamus, & non moriamur.*

CAPVT XLII.

Quid, inquit, hîc sedetis? abite in Ægyptum, & alimenta nobis afferte. Hæc autem omnia facta sunt, vt visioni seruirent fratres Ioseph: & interpretationem somnij quam ipsi coniectauerant, cùm audirent Ioseph somnium narrantem, implerent. Descenderunt autem decem fratres, & Beniamin non acceperunt, qui erat frater Ioseph ex eadem matre. Dicebat enim pater eius, ne fortè accidat ei aliquid mali: parcens ei, eò quòd ætate immatura erat. *Venerunt autem, & Ioseph sicut principem AEgypti adorauerunt super faciem suam in terra.* Et nunc ignorantes quidem, omnia faciunt. Nam quia multum temporis intercesserat, faciem fratris non agnouerunt. Verisimile enim est, iuuenem olim, nunc immutatum facici suæ effigie. Idque totum opinor diuinæ dispensationis fuisse, ita vt non potuerint vel ex sermone, vel ex aspectu fratrem agnoscere. Vnde enim vnquam in hãc opinionem venissent? Etenim putabant eum apud Ismaëlitas factum seruum, seruiréque apud barbaros, vnde non agnouerunt Ioseph. Ipse verò statim vt vidit, agnouit eos: & vt ignoraretur studuit, eisque quasi alienis locutus est. *Abalienabat enim se ab eis, & locutus est eis dura, & dixit: Vnde venistis?* Simulat omnimodam ignorantiam, vt omnia diligenter ab eis discere queat. Desiderabat enim scire de rebus patris & fratris. Et primùm quærit ex qua regione sint, & dicunt: *Ex Chanaan, vt emamus frumenta.* Famis, inquit, necessitas in causa est, quare id itineris confecimus, & propterea relictis propriis huc venimus. *Et recordatus est*, inquit, *Ioseph somniorum quæ ipse viderat.* In mentem venerunt ei somnia, & videbat euenire ea. Volens diligenter omnia discere, magna cum austeritate eis respondet, & dicit: *Exploratores estis, & ad consideranda vestigia terræ venistis.* Non recta, inquit, mente aduenistis. Videmini arte & malignitate quadam huc profecti. Illi autem anxij dixerunt: non domine. Et id quod discere studebat Ioseph, hoc à semetipsis docent, & dicunt: *Serui tui venimus, vt emamus frumenta. Omnes filij sumus vnius viri, pacifici sumus, non sunt serui tui exploratores.* Adhuc pro seipsis satisfaciebant, & timore attoniti mente, nondum quæ ad Ioseph pertinebant, dixerant, ideo perseuerans dicebat: Non, sed venistis vt vestigia terræ exploretis. Superuacuè, inquit, hæc mihi dicitis, etenim hoc habitus aduentus vestri declarat, quòd malitia quadam exciti huc venistis. Illi autem necessitate coacti, & volentes eum ad misericordiam flectere, dicunt: *Duodecim sumus fratres, serui tui.* O verborum deceptionem, etiam eum quem negotiatoribus vendiderant, in numero suo recensent. Et non dicunt; duodecim fuimus, sed duodecim sumus fratres, & ecce iunior cum patre nostro. Hoc erat quod scire cupiebat, num & fratrem similiter afflixissent. Et ecce iunior cum patre nostro, alius autem non superest. Nec dicunt rem manifestè, sed tantum, non superest. Ex hoc in suspicionem veniunt, ne fortè & Beniamin simili modo affecissent. *Hoc est*, inquit, *quod dixi vobis, quòd exploratores sitis. Nequaquam hinc exibitis, quousque frater vester iunior venerit huc, illum videre volo.* Cupio videre eum, qui ex eodem vtero natus est: suspicor enim ex his quæ aduersus me egistis, mentem vestram fraterno odio laborare. Si igitur vultis, mittite vnum ex vobis, & adducat eum, vos autem manete in carcere, donec ille venerit. Ille enim cùm aduenerit, docebit num vera sint quæ dicitis, & liberabit vos ab omni suspicione. Nam si hoc non fuerit, manifestum est quòd exploratores sitis, & propterea huc veneritis. *Posuit autem eos in carcere.* Vide quomodo ipsorum probat animum, & per ea quæ illis facit, suam erga fratrem declarat beneuolentiam. *Post tres autem dies vocatis illis, dixit: Hoc facite, & viuetis, Deum enim ego timeo. Si pacifici estis, vnus fratrum vestrorum detineatur hîc in carcere, vos autem proficiscimini, & auehite † mercimonium frugum quantis indigetis,] & fratrem vestrum iuniorem ducite ad me, & credibilia erunt verba vestra: quòd si minus, moriemini.*

(emptionem frumentationis vestræ.)

Considera sagacitatem. Volens suam erga illos beneuolentiam declarare, & patris penuriam consolari, déque fratre veritatem discere, vno retento, alios abire iussit. Sed vide nunc quomodo conscientia eorum, incorruptus ille iudex, aduersus eos insurgat, & nullo arguente, vel in medium quippiam afferente, ipsi sui ipsorum accusatores fiant. *Dixit enim*, inquit, *vnusquisque ad fratrem suum, Meritò. In peccatis enim sumus propter fratrem nostrum: quia despeximus afflictionem animæ eius, quando deprecabatur nos, & non exaudiuimus eum, propter hoc venit super nos omnis afflictio hæc.* Ita enim se habet peccatum, quando consummatum est, & opere perfectum, tunc suæ absurditatis ostendit excellentiam. Et sicut ebrius, quando multum vini ingurgitat, nullum sentit à vino damnum, postea autem sentit quantum sit damnum: ita & peccatum, donec consummetur, obtenebrat mentem, & quasi densa nubes, ita mentem corrumpit: deinde cõscientia insurgit, & quouis accusatore mentem grauius arrodit, monstrans absurditatem facti. Enimuerò & hîc videre licet, quòd illa nunc in mentẽ veniunt, quæ fecerunt. Et cùm de summa salutis periculum immineret, tunc tandem confitentur quæ fecerant, & dicunt, Merito: In peccatis enim sumus propter fratrem nostrum, quoniam despeximus afflictionem animæ eius. Non fortuitò, neque sine causa hæc sustinemus, sed iustè & valde iustè pœnas luimus inhumanitatis & crudelitatis, quam erga fratrẽ nostrum declarauimus, quoniam despeximus afflictionem animæ eius. Quoniam, inquit, absque compassione eramus, & multam declaraueramus crudelitatem: quando nos deprecabatur, & non exaudiuimus eum: propterea nunc nobis eadem eueniunt, & propter hoc venit afflictio hæc super nos. Et hæc quidem illi inter se disserebant, putantes nihil horum audire Ioseph. Nam quasi ignorans, & nesciens eorum linguam, per interpretem loquebatur eis, qui ea quæ illi loquebantur sibi interpretaretur, & ea quæ ille eis. Audiens autem hæc Rubin, dixit eis: *Nónne locutus sum vobis, dicens: Ne iniuria afficiatis puerum, & non exaudistis me? & ecce sanguis eius exquiritur.* Nónne tunc, inquit, consulebam? nónne obsecrabam, ne quod peccatum in eum admitteretis: propterea nunc sanguis eius exquiritur: nam quantum ad propositum vestrum, occidistis: licèt enim non per gulam gladium transmiseritis, barbaris tamen viris eum vendidistis, & difficiliorem ei seruitutem excogitastis. Cogita quantum sit à conscientia sua accusari, haberéque perpetuo vrgentem & clamantem, & scelus commemorantem. *Et hæc audiit quidem Ioseph, ipsi autem nesciuerunt, eò quòd interprete vtebatur: sed non vltra ferre potuit, natura fraterna & compassione eum arguente. Et auersus*, inquit, *ab eis, fleuit, vt non fieret eis manifestus. Et iterum accessit ad eos, & locutus est eis. Et accepit Symeonem, & vinxit eum coram eis.* Vide quomodo omnia faciat, vt incutiat eis terrorem, videntibus vincula Symeonis: vt certior redderetur, an cum fratre aliquam compassionem haberent. Omnia enim hæc facit probans eorum mentem, & scire volẽs num & contra Beniamin tales fuerint, propterea & Symeonem coram eis vinciri iubet, vt diligenter eos probet, vt sciret num

quam dilectionem erga illum haberent. Nam † seueritas] in illum faciebat, vt citius Beniamin adducerent, & aliquando aduentu fratris liberaretur.

(misericordia.)

Et mandauit, inquit, *vt sacci eorum implerentur frumento, & reponeretur pecunia vniuscuiusque in saccum suum, & daretur eis viaticum in itinere: & ascensis asinis suis abierunt.* Vide quanta liberalitate vtatur, dum etiam inuitis eis benefacit: non frumentum solum dedit, sed etiam pecuniam. *Cùm autem vnus ex eis aperuisset saccum suum, vt daret pabulum asinis, vidit pecuniam, & dixit fratribus suis. Propter hoc attonitum est cor eorum, & turbati sunt mutuum dicentes: Cur hoc fecit nobis Deus?* Iterum magis anxij facti sunt, suspicantes ne & hoc augmentum eis esset criminum, & à conscientia accusati omnia tribuebãt peccato, quod in Ioseph admiserant. Cùm venissent autem ad patrem, & omnia ei manifestè declarassent, narrauerũt indignationem principis Ægypti, quam experti sunt: & quòd posuerit eos in custodia, quasi speculatores. *Diximus autem ei, quòd pacifici simus, & quòd duodecim simus fratres, & quòd vnus non superfit, minimus autem sit cum patre nostro: Dixit autem nobis: In hoc declarabitis quòd pacifici sitis, si fratre vno hîc relicto, adducetis fratrem vestrum minorem: vt sciam quòd non sitis exploratores.* Hæc iterum exasperauerunt iusti mœstitiam. Post narrationem autem hanc tristem, cùm euacuassent omnes saccos suos, inuenit vnusquisque pecuniam suam, & timuerunt ipsi & pater eorum. Et vide, oro, iterum hîc senem plorantem. Et quídnam dicit eis? *Me absque liberis esse fecistis, Ioseph non est, Symeon non est, & hunc Beniamin accipietis? Super me facta sunt hæc omnia.* Non sufficit mihi, inquit, luctus Ioseph, sed adiecistis ei & Symeonem: & neque hic dolorum meorum finis est, sed & Beniamin accipere vultis. Super me facta sunt hęc omnia. Sufficiunt hæc verba, vt videatur quàm disrupta fuerint patris viscera. Quemadmodum enim sibi omnis spes de Ioseph adempta erat, (putabat enim eum à bestiis deuoratum) ita & neque de Symeone spẽ sibi pollicebatur, nunc quoque idem de Beniamin formidat. Verumtamen reluctabatur adhuc, & non dabat puerum. *Dicit autem ei Rubim primogenitus eius: Duos filios meos occide, si non reducam eum ad te. Da eum in manum meam, & ego reducam eum ad te.* Mihi, inquit, eum crede, mihi trade, & ego tibi eum reducam. Hoc autem faciebat Rubin, cogitans quòd nõ esset possibile, nisi puer simul descẽderet, eos ad Ægyptum redire, & quæ ad alimenta pertinebant emere. *Et non cedit pater, sed dicit: nequaquam descendet filius meus vobiscum.* Deinde & causam dicit, quasi rationem reddens pueris, *Quia frater eius mortuus est, & ipse solus erat relictus. Et continget, † quòd adolescens forte peribit] in itinere, & deducetis senectam meam cum tristitia ad inferos.*

(cum vtpote valde iuuenem perire.)

Timeo, inquit, ætati adolescentis: & suspicor ne etiam hac consolatione priuatus, cum dolore vitam finiam. Quandiu enim ille mecum est, videor mihi habere aliquam consolationem, & huius consuetudo minuit mihi dolorem quem ex fratre eius concepi. Et amor quidem erga Beniamin, non sinebat patrem vt illum à se mandaret.

CAPVT XLIII.

Violentior autem fuit fames, & deficiebant eis cibi. Et dicit eis pater: Abite iterum, afferte nobis pauca edulia. Dixit autem ei Iudas: Testando attestatus est nobis homo, dicens: Non videbitis faciem meam, nisi frater vester iunior vobiscum fuerit. Itaque si mittis nobiscum fratrem nostrum iuniorem, descendemus, & ememus tibi frumenta: sin minus, non ibimus. Nam homo dixit nobis: Non videbitis faciem meam, nisi frater vester iunior fuerit vobiscum. Ne putes, inquit, sine fratre nos posse descendere illuc. Si enim vis nostrum descensum irritum, & nos omnino periculis inuolui, viam nostram abimus: scias autem quòd protestatus est ille, quòd non visuri simus faciem eius, nisi frater iunior nobiscum aduenerit. Angustiæ vndique erãt Iacob, ideo plorãs dicit ad eos: *Quare afflixistis me, quòd annunciastis viro quòd sit vobis frater?* Cur me afflixistis? quare mihi horum malorum authores facti estis? Nam si hoc ipsi non significassetis, nequaquam Symeone priuatus essem, nec illum à vobis requisiuisset. *Illi autem dixerunt: Interrogauit nos homo, num adhuc pater noster viuat, & num sit nobis frater, & annunciauimus ei. Nesciebamus quòd dicturus esset nobis, adducite fratrem vestrum.* Ne putes, inquit, spontè nos confessos esse viro, vt se habeant res nostræ. Quoniam enim quasi exploratores nos vinxit, interrogauit autem diligenter de rebus nostris, vt verè omnia testaremur, talia diximus. *Dixit autem Iudas ad patrem suum: Mitte puerum mecum, & surgentes ibimus, vt viuamus, & non moriamur.* Meæ, inquit, fidei illum credito, vt accingamus nos itineri. Cõsumptis enim cibis, nulla nobis salutis spes erit, neque aliunde consuli nobis poterit. Ego accipio eum à te, nisi reduxero eum, & statuero corã te, obnoxius ero tibi omnibus diebus. Nisi eũ tamdiu morati fuissemus, iam secundò reuertissemus. Cõpassio quam exhibemus puero, nobis omnibus erit causa interitus. Fame enim peribimus, nisi eum nobiscum mittas. Vide nunc hîc dilecte, quomodo famis necessitas patris amorem vicerit. Videns autem quòd non aliundè famis consolationem habere posset, & fames indies magis & magis incresceret: Si ita est, inquit, & oportet hoc omnino fieri, & nõ potestis descendere, nisi hunc acceperitis: debetis & dona afferre viro, & referre pecuniam quam in saccis vestris inuenistis. Accipite autem & pecuniam aliam, vt emere possitis frumenta, & fratrem vestrum accipite. *Surgite igitur, & descendite ad hominem. Deus autem meus det vobis gratiam coram homine, & mittat fratrem vestrum vnum, & Beniamin. Ego autem † quasi liberis caream, liberis orbus sum.*

(quemadmodum liberis orbatus fui, liberis orbatus sũ.)

Vide quomodo eximiam suam dilectionem declarat, quam erga Ioseph habuit, vt ne quis existimet de Symeone, vel de Beniamin hoc esse dictum. Ego enim, inquit, † quasi filiis orber.] Deus autem meus det vobis gratiam, & mittat fratrem vestrum illum vnum, & Beniamin.

(sicut filiis orbatus fui, filiis orbatus sum.)

Nam licet illi, inquit, salui fuerint, ego quasi liberis caream, orbus sum. Cogita hîc, quomodo totus amori Ioseph deditus sit. Videns enim tantum chorum liberorum se circumstantem, absque filiis se esse putauit, quia illo priuatus erat. *Acceperunt autem viri dona, & pecuniam duplicem, & Beniamin, & descenderunt in AEgyptum, & steterunt coram Ioseph. Vidit autem eos Ioseph, & Beniamin fratrem suum, quem desiderabat.* Vidit tam optatum. Vidit satisfactum suo desiderio. *Et dixit præfecto domui suæ: Introduc homines in domum, & occide victimas: mecum enim comedent viri. Vt viderunt autem quòd introducti sunt in domum Ioseph, dixerunt: Propter pecuniam, quæ rediit in saccos nostros, inducimur, vt calumniam nobis intentet, & accipiat nos in seruos, & asinos nostros.* Ioseph quidem suam erga illos benignitatem declarans, omnia disponebat. Illi autem anxij fuerunt, suspicãtes ne pecuniarum gratia pœnas luant, tanquam etiam in hoc malè fecissent. Et propterea cùm accessissent, causam † tristitiæ proferunt] præfecto domus, & narrant quomodo pecuniam in saccis inuenerint, & dicunt:

(controuersiæ.)

Propterea duplicem nunc attulimus pecuniam nobiscum, vt & priorem restituamus, & nunc denuo emamus frumenta. Vide quomodo calamitates mentem eorum fecerint ad misericordiam promptiorem, & eos mansuetiores. *Dixit autem eis: † Propitius vobis est Deus.] Non timete, Deus vester, & Deus patrum vestrorum dedit vobis thesauros in saccis vestris, pecuniam vestram bene probatam habeo.*

(pax vobiscum.)

Ne timeatis, inquit, neque huius gratia anxij sitis. Nullum vobis inde crimen imponetur, pecuniam enim plenè accepimus. A Deo putate hoc esse factum, & thesauros vobis in marsupiis vestris

esse monstratos. *Et cùm hæc dixisset, eduxit Symeonem, & attulit aquam, vt lauarentur pedes eorum, & pabula dedit asinis eorum.* Vide quomodo preces patris omnia eis prospera faciebant: & sicut ille eis apprecatus est, cùm dixit, Deus patris mei gratiam vobis det: ita omnia facta sunt. Et præfectus domus etiam ante aduentum Ioseph omnem eis benignitatem exhibuit. *Parauerunt autem dona Ioseph, & obtulerunt ei cùm ingressus esset, & adorauerunt eum super terram. Et iterum interrogauit eos, num bene habet pater vester senior, quem dixistis viuere? At illi dixerunt: Sanus est seruus tuus pater noster. Et dixit: Benedictus homo ille Deo, & curuati adorauerunt. Vidit autem fratrem suum vterinum, & dixit: Hic est frater vester iunior, de quo dixeratis mihi, vt duceretis ad me? & dixit: Deus misereatur tui fili.* Considera quantam fortitudinem præ se ferat, & adhuc ignorantiam simulet, vt per sequentia experimentum animi ipsorum accipere possit quomodo sint affecti erga Beniamin. Et quia vincebatur à natura sua, & conturbabantur viscera eius, quærebat vt fleret. *Ingressus autem in cubiculum, fleuit illic: & abluta facie exiuit, & postea suam demonstrat benignitatem, & dicit: Apponite panes. Et apposuerunt ei soli, vtpote tanquam regi & principi totius AEgypti, & illis seorsum, & AEgyptiis qui simul cœnabant cum eo seorsum. Non enim possunt AEgyptij comedere cum Hebræis: abominatio enim † sunt AEgyptiis.* (est.) *Sederunt autem coram eo, qui primùm, secundùm senium suum, & iunior secundùm iuuentutem suam.* Hoc illos in stuporem adduxit, & valde dubio animo fuerunt, vndénam ei cognitio tam variæ illorum ætatis. Et cùm daret omnibus partes, Beniamin quintuplices dat. Et neque sic sentiunt quæ fiebant, sed putabant fortuito quodam euentu ab eo fieri, & quòd adolescẽtiori, & inferiorem mensæ partem tenenti daret.

CAPVT XLIIII.

Vocauit autem Ioseph eum qui domui suæ præerat, & mandauit ei, dicens: Imple saccos hominum frumentis, quanta ferre poterunt, & pecuniam similiter in saccos singulorum, & scyphum argenteum mitte in saccum iunioris. Vide iterum qualem artem excogitet, vt diligentissimè mentem fratrum exploret, quam erga fratrem suum Beniamin habeant. *Et his factis, dimisit eos. Et cùm iam arripuissent iter, dixit præfecto domus suæ. Surge, persequere eos, & dices: Quare retribuistis mala pro bonis? Quare furati estis scyphum meum argenteum? Nónne hic est è quo bibit Dominus meus? Ipse autem auguratur in eo, quòd mala sunt quæ perfecistis.* Postquam inuenit eos, dicit eis. Quare benefactori mala rependitis? quare malitiam vestram eousque extendistis, vt ad eum quoque pertingeret qui erga vos tantam declarauit benignitatem? Quare non reueriti estis viri erga vos beneuolentiam? Quæ tanta malitia? quæ insania? Nescitis quòd hoc sit vas, in quo auguratur? Malum est hoc opus vestrum, perniciosum propositum, incondonabilis conatus, magna audacia, & omnem transcendens malitiam. *Illi autem dixerunt: Quare loquitur Dominus iuxta verba hæc?* Quare, inquit, obiicis nobis hoc crimen, à quo omnino sumus immunes? Absit vt serui tui iuxta verbum hoc faciant, absit à nobis vt tale quid vnquam attentemus. Nam qui pecuniam duplicem attulimus, quo pacto furaremur argentum vel aurum? *Quòd si hoc putas, apud quem inuentum fuerit vas, quod inquiris, ille quidem moriatur, vt qui tale fecerit opus, nos autem serui erimus.* Conscientiæ bonæ fiducia faciebat eos tam fidenter loqui. *Ille autem dixit: Et nunc sicut dixistis, erit. Apud quem inuentum fuerit poculum, hic solus meus seruus erit, vos autem dimittemini. Et cùm hæc dixissent, permiserunt ei vt scrutinium faceret: & scrutatus initio à seniore facto, donec veniret ad Beniamin, & illius aperto sacco, inuenit poculũ.* Hoc confudit eorum mentem. *Et disruperũt,* inquit, *vestimẽta sua: & imposuerunt iumentis iterum saccos, & reuersi sunt in ciuitatem. Et ingressus Iudas, & fratres sui ad Ioseph, ceciderũt coram eo super terram.* Vides quoties adorationem faciunt. *Dixit autem eis Ioseph: Quare hoc fecistis? Nesciebatis quòd augurando in hoc auguror? Dixit autem,* inquit, *Iudas: Quid contradicemus, vel quid loquemur Domino, vel quo iustificabimur? Deus inuenit iniustitiam seruorum tuorum.* Iterum recordantur eorum, quæ olim contra illum fecerunt. *Ecce sumus serui Domino nostro & nos, & ille apud quem inuentum est poculum.* Iam magnam declarant beneuolentiam, & seipsos cum fratre in seruitutem subiiciunt. *Dixit autem Ioseph: Absit vt hoc faciam, homo apud quem inuentum fuerit poculum, ille erit meus seruus: vos autem ascendite cum salute ad patrem vestrum.* Vide, quod timebat pater, hoc eis contigit: & in tam magnam deuenerunt turbationem, vt quid facerent nescirent. *Appropinquauit autem Iudas, & dixit:* Quia ipse erat ille qui & à patre eum acceperat, & dixerat: Nisi reduxero eum ad te, ero tibi obnoxius omnibus diebus. Idcirco & propior factus diligenter narrat ei omnia, vt in cõmiserationem eo adducto, liberari faceret puerum. *Appropinquauit enim,* inquit, *ei Iudas, & dixit. Oro Domine, loquatur seruus tuus.* Attende, quomodo per omnia vt Domino seruus loquitur, & in memoria habe somnia manipulorum, propter quæ maiorem erga eum inuidiam acuerant, & obstupesce omnipotentem Dei sapientiam, quomodo tantis obstaculis in medio positis, omnia opere sunt impleta. *Loquatur,* inquit, *seruus tuus coram te, † Domine tu] interrogasti seruos tuos, dicens: Habetisne fratrem vel patrem: & diximus Domino. Est nobis pater senex, & puerum senectutis iuuenem habet, & frater eius mortuus est.* (& ne irascaris seruo tuo domine. Tu) Cogita hîc, quomodo se habuerit Ioseph hæc audiens. *Ille solus relictus est patri suo, pater autem eum diligit.* Quare autem & hic mentitur, sic dicens: Frater eius mortuus est? Atqui eum negotiatoribus vendiderant. Verùm quia sic patri persuaserunt, quasi occisus esset, & à bestiis deuoratus. Aliter etiam: Quia non putauerunt eum potuisse ferre barbarorum seruitutem, & iam esse mortuum, & idcirco dicit: Frater eius mortuus est. *Dixisti autem seruis tuis: Deducite eum ad me, & † diligenter considerabo eum.]* (curam habebo ipsius.) *Et dixisti: Nisi descendat frater vester vobiscum, non apponatis vt videatis faciem meam. Factum est autem, quando ascendimus ad puerum tuum patrem nostrum, annunciauimus ei verba Domini. Dixit autem pater noster nobis: Ite iterum, emite nobis pauca cibaria. Nos autem diximus ei: Non poterimus descendere, nisi frater noster descendat nobiscum. Dixit autem puer tuus pater noster: Vos scitis, quòd duos peperit mihi vxor, & egressus est vnus à me: & dixistis, quòd à bestia sit deuoratus.* Considera, quomodo per excusationem Iudæ, Ioseph omnia diligenter didicerit, quæ post suam venditionem egerint domi, & qualia patri de se narrauerint. *Nunc igitur,* inquit, *si & hunc tuleritis, & acciderit ei aduersitas aliqua in via, deducetis senectutem meam cum mœrore ad inferos.* Ita ergo patre nostro erga filium affecto, quomodo poterimus faciem eius videre, puero non existente nobiscum? Pendet enim anima eius ex huius anima, & deducent serui tui senectutem patris nostri serui tui cum mœrore ad infernũ. Ego seruus tuus accepi puerum à patre suo, dicens: Nisi ipsum ad te reduxero, obnoxius ero patri omnibus diebus. Has promissiones feci patri, vt puerum possim adducere, & implere quæ tibi videbantur, monstraréque quàm verè dixerimus, & nullum mendacium à nobis sit prolatum. Nunc igitur manebo seruus pro puero famulus Domini, puer autem ascendat cum fratribus. *Quomodo enim ascendam ad patrem, cùm non sit nobiscum puer? vt ne videam mala, quæ inuenient patrem meum.* Confuderunt hæc Iosephum, & satis ei demonstrarũt quòd & patrẽ dignè colerẽt, & fratrẽ multum amarent.

Et non

CAPVT XLV.

Et non vltrà potuit ferre, neque continere, sed repulsis omnibus circumstantibus se, solus inter eos relictus, emissa voce cum fletu, notum se fecit fratribus. Et hoc innotuit in toto regno, & in domo Pharaonis, & dicit fratribus suis: Ego sum Ioseph. Viuit ne adhuc pater meus? Admirari hîc subit & beati huius constantiam tantam, & quòd sustinuerit hucusque simulationem, & quòd conditionem suam non declarauerit: atque vehementer obstupesco & potissimum admiror, quomodo illi potuerint stare, vel os aperire postea, quomodo non auolarit ab eis anima, quomodo non obstupuerit tota eorum mens, quomodo non ceciderint in terram. *Et non potuerunt,* inquit, *fratres eius respondere ei: turbati enim erant.* Meritò, cogitantes quomodo eum affecerant, & qualis ipse erga se fuerat. Et cogitantes gloriam in qua constitutus erat, de sua salute (vt ita dicam) anxij erant: propterea volens eos animare, *Appropinquate,* inquit, *ad me: ne elongetis vos.* Ne cogitetis quòd proprio consilio hæc contra me egeritis. Ista non tam vestræ erga me ascribenda sunt iniquitati, quàm diuinæ sapientiæ, & ineffabili misericordiæ: vt huc adueniens, nunc tempestiuè & vobis & huic regioni possim suppeditare alimenta. *Et dixit: Ego sum Ioseph frater vester, quem vendidistis in AEgyptum. Nunc igitur, ne sitis tristes.* Ne vos, inquit, hoc conturbet: ne asperum vobis videatur quod factum est. Dei enim dispensatione contigerunt hæc. Deus enim me misit in vitam ante vos. Nam hic secundus annus famis super terram, & adhuc restant quinque anni, in quibus non erit aratio, neque messis. *Misit enim me Deus ante vos, vt relinqueretur vobis portio super terram. Nunc igitur non vos me misistis huc, sed Deus.* Vide quomodo ipsemet, & iterum, & tertiò consolatur illos, dicens se non ipsis ascribere causam sui ingressus in Ægyptum, sed Deum hoc fecisse, vt ipse in hanc veniret gloriam. *Deus,* inquit, *misit me, & fecit me quasi patrem Pharaonis, & Dominum totius domus illius, & principem totius AEgypti.* Illa, inquit, seruitus hunc principatum mihi conciliauit, illa venditio in hãc me gloriam euexit, illa afflictio huius mihi honoris occasio fuit, illa inuidia hanc mihi claritudinem peperit. Hæc nos non solum audiamus, sed & imitemur: & ita solemur eos qui nos afflixere, non imputantes eis quæ in nos admiserunt, & omnia magna ferentes beneuolentia: sicut ille admirandus. Igitur, inquit, † vt credatis,] (cum à me audieritis.) quòd non vobis ascribam quæ contra me à vobis facta, sed quòd liberem vos criminibus: Deo autem totum tribuam, qui illa ita dispensauit, vt præsentem gloriam sic acquirerem: *Ideo festinate, ascendite ad patrem meum, & dicite ei: Hæc dicit filius tuus Ioseph: Fecit me Deus dominum totius terræ AEgypti, descende ad me, & ne differas, & habitabis in terra Gessen, & eris apud me tu, & filij tui, & filij filiorum tuorum, & oues, & boues, & quæcunque habes, & alam te. Adhuc enim quinque annis fames, vt non delearis tu, & filij tui, & omnis substantia tua. Ecce oculi vestri vident, & oculi Beniamin fratris vestri, quòd ore meo vobis loquor: Annunciate patri meo omnem gloriam meam quæ est in AEgypto, & quæcunque vidistis, & festinantes deducite eum.* Postquam hæc omnia dixit, & satis eos consolatus est, & mandatum dedit, vt de rebus & statu suo patrem certiorem redderent, statímque adducerent, recidit in collum Beniamin fratris sui, & fleuit: & ille vicissim fleuit super eo, & osculatus est omnes fratres suos, & fleuit super eos. Denique post tantum colloquium & lachrymas, & consolationem, & consilium quod eis dedit, vix potuerunt cum eo loqui. *Post hæc enim,* inquit, *loquebantur ei. Hæc autem omnia inuulgata sunt, & celebrata in domo Pharaonis, & gauisus est, & omnes qui in domo eius.* Exhilarauit, inquit, omnes agnitio fratrum Ioseph. *Et dixit Pharao Ioseph: Dic fratribus tuis, hoc facite: Implete vehicula vestra frumento, & abite, & assumpto patre vestro redite ad me, & dabo vobis † omnia bona] AEgypti: tu autem manda, vt accipiant plaustra pueris & vxoribus.* (ex omnibus bonis.) Vide & regem, quomodo iam curam agit de reditu Iacob. *Et assumpto,* inquit, *patre vestro venite, & † ne dimittatis oculis quicquam supellectilis vestræ.] Omnia enim bona AEgypti vestra erunt.* (ne parcatis oculis supellectilibus vestris.) *Fecerunt autem sic filij Israël. Dedit autem Ioseph eis currus, iuxta mandatum regis, & omnibus quidem dedit binas stolas. Beniamin autem dedit trecentos aureos, & quinque stolas † eximias: & patri suo misit similiter, & decem asinos ferentes de bonis AEgypti, & decem mulas ferentes panes patri suo in viam.* (mutatorias.) *Quibus omnibus datis, misit fratres suos, & profecti sunt: dixítque eis: Ne irascamini in via.* Vide mentem moribus optimis præditam: non solùm ipse dimisit iram, & à criminibus liberauit, sed & ipsos admonet, ne irascantur in via, neque inter se de factis contendant. Nam cùm steterunt mane apud Ioseph, dicebant inter se, Merito: in peccatis enim sumus propter fratrem nostrum, quia despeximus eius afflictionem, & exurgens Rubin, dicebat: Non dixi vobis, ne iniuria afficiatis puerum, & non exaudistis me? Multò igitur magis verisimile erat, quòd in via inter se rixaturi essent: propterea comprimens eorum iram & contentionem mutuam, dicit: Ne irascamini in via, sed cogitantes quòd ego non habuerim pro crimine quæ in me admisistis, ipsi etiam vos beneuolentia vicissim prosequamini. Quis pro dignitate admiraretur viri huius virtutem, qui nouæ legis philosophiam magna adimpleuit diligentia? Et id quod Christus admonet discipulos: Diligite inimicos vestros, orate pro persequentibus vos: (Luc. 6.) hoc ille & multò magis fecit. Neque enim solùm tantam declarauit charitatem erga eos qui se occiderant, quantum in eis erat: sed omnia facit, vt demonstraret eis, quòd nihil in se peccarint. O sapientiæ excellentiam, ô beneuolentiæ coaceruationem, & dilectionis * Dei largitatem! (πρὸς θεόν, erga Deũ vel Dei passiuè.) Non vos, inquit, hæc mihi fecistis, sed Dei erga me prouidentia hæc fieri permisit, vt mihi somniorum euentus concedatur. Ita vt in afflictionibus & in tentationibus esse, si sobrij simus, diuinæ sit erga nos prouidentiæ & beneuolentiæ. Ne igitur in omnibus prosperitatem & affluentiam inquiramus, sed & siue in prosperitate simus, siue aduersitate, similiter gratias offeramus domino, vt visa gratitudine nostra, largiorem suam erga nos declaret prouidentiam. Quod nobis omnibus concedatur, gratia & misericordia Domini nostri Iesu Christi, cui cum patre & sancto Spiritu sit gloria, imperium, honor, nunc, & semper, & in secula seculorum. Amen.

Et ascenderunt ex AEgypto, & venerunt in terram Chanaan ad Iacob patrem suum: & nunciauerunt ei, dicentes: Filius tuus Ioseph viuit, & dominatur toti terræ AEgypti. Et obstupuit Iacob, non enim credidit eis.

HOMILIA LXV.

VIDISTIS ex his quæ heri dicta sunt, dilectionem Ioseph, & inenarrabilem clemẽtiam, quam erga fratres suos declarauit: non solùm non faciendo memoriam eorum quæ in se admiserant, sed & redituros ad parentem admonuit, consulendo ne inter se iurgentur super his quæ in ipsum admiserant, sed dimissa omni ira, pacificè ambulent. Operæprecium est autem & quæ sequuntur recensere, vt videamus & horum ad patrem reditum, & descensum Iacob in Ægyptum: & quomodo eum reflorere fecerint ea quæ de Ioseph cognouit, & quasi (vt sic dicam) de sene iuuenem reddiderint.

Quis enim sermone complecti posset voluptatem, in A qua tunc fuerit, cùm disceret Ioseph viuere, & in tanta dignitate constitutum? Inexpectata enim bona maiorem voluptatem afferre solent. Quem enim putabat ante tot annos fuisse à bestiis deuoratum, vt intellexit tenere imperium totius Ægypti, quomodo non præ magnitudine gaudiorum mente excessit? Idem enim facere solet immodicum gaudium, quod excellens tristitia. Et videre licet multos effundere lachrymas præ gaudio immenso, aliqs etiam sæpe obstupescere quando fieri vident quæ non expectauerant: & quos mortuos esse putabant, repentè viuos vident. Sed vt manifestior fiat sermo noster, audiamus lecta. *Et ascenderunt*, inquit, *ex AEgypto, & venerunt in terram Chanaan ad Iacob patrem suum, & annunciauerunt ei, dicentes: Filius tuus Ioseph viuit, & ipse dominatur toti terræ AEgypti. Et excessit mente Iacob: non enim credidit eis.* Vides id quod dicebam, incredibile ei visum esse quod de Ioseph annunciabatur, ita vt mente concuteretur, & quæ à fratribus fiebant, B deceptionem esse putaret? Qui enim tunc attulerant vestem sanguine hædi inquinatam, & patri persuaserãt quòd à bestiis esset deuoratus: nunc dicunt quòd viuat, & dominetur in tota Ægypto. Et turbata mente cogitabat apud se, quomodo rationi esset consentaneum. Nam si verum illud quod prius dictum, quomodo hoc poterat credi? Si autem hoc credendum & verum, illud necessariò fuerit mendacium. Turbauit autem eum maximè, quòd illud à filiis antea audierat, & alia nunc ab eisdem disceret. Videntes igitur patris turbationem, & volentes ei pluribus argumẽtis persuadere quòd verum dicerẽt, locuti sunt ei omnia quæ à Ioseph dicta erãt, & quæcunque dixerat eis, & postea protulerunt plaustra, & dona quæ à Ioseph missa erant, & vix tandem fecerunt fidem patri, non esse mentita, quæ illi dicebant. Nam videns plaustra quæ missa erant, vt descenderent in Ægyptum, inquit: *Redaccensus est* (inquit) *senex decrepitus, terram spectans.* Quid est, redaccensus est? Sicut C ignis in ampulla, quando deficit olei alimonia, & iam extinguitur, si parum quis olei infuderit, repentè qui extingui putabatur, clariorem emittit lucem: ita & senex ille præ tristitia iam extingui videbatur. Noluit enim, inquit, consolationem accipere, dicens: Descendam lugens in infernum. Vbi autem cognouit quòd vixeret filius, & quòd dominaretur in tota Ægypto, & vidit plaustra, redaccensus est, & iuuenis ex sene factus. Deposuit mœroris nebulam, dispulit cogitationum tempestatem, tranquillus postea fuit. Hæc autem omnia Deus dispensabat, vt iustus tam multorum laborum consolationem inueniret, & particeps fieret fœlicitatis pueri: & præterea vt somnium impleretur id quod ipse interpretatus erat, dicens: Nunquid veniemus ego & mater tua, & fratres tui, vt adoremus te? Et credidit dictis atque factis, & dixit, inquit: *Magna mihi sunt, si adhuc viuit Ioseph: ibo igitur, & videbo eum priusquam moriar.* Magna sunt mihi, inquit, & excedunt omnem co- D gitationem, & obscurant omnem humanam lætitiam. Si adhuc filius meus Ioseph viuit, ibo & videbo eum. Festinemus igitur, vt eius colloquio potiar priusquam moriar. Nunc, inquit, iuuenis ille erexit mẽtem meam, & fugauit senectutis infirmitatem, & roborauit rationem. Quòd si & colloqui contingat, perfectam lætitiam assecutus moriar. Et nihil moratus senex itineri se accinxit, festinans & vrgens vt videret tam desideratum filium, vtque ante tot annos mortuum, & (vt putabat) factum cibum bestiarum, videret nunc regem Ægypti factum. *Et cùm venisset ad fontem iuramenti, preces* (quibus gratias agebat) *obtulit Domino, & sacrificauit sacrificium Deo patris Isaac.* Hæc audientes, discamus

CAPVT XLVI.

quando quid facturi, vel negotium aliquod cœpturi, vel peregrinationem suscepturi sumus, vt offeramus Domino sacrificium precum, & eius adiutorium inuocemus, & sic institutum aggrediamur, imitantes illorum iustorum pietatem, sacrificauit sacrificium Deo patris sui Isaac. Hîc discamus, quòd vestigia patris sui secutus sit, & hoc in cultu diuino declarauerit, sicut Isaac. Et quia suam gratitudinem prius per gratiarum actionem ostendit, statim subsecuta sunt etiam ea quæ supernæ gratiæ fuerunt. Nam quia videbat tantum itineris spacium, & cogitabat suam decrepitam ætatem, veritus ne morte præoccupatus à colloquio & aspectu filij destitueretur, precatur Dominum vt tantam sibi vitę mensuram concedat, vt perfecta voluptate fruatur. Sed vide, quomodo bonus Dominus multis argumentis iustum securum reddat. Dixit enim Deus Israël in visione noctis: *Iacob, Iacob, ego sum Deus patrum tuorum, ne timeas descendere in AEgyptum. In magnam enim gentem faciam te illic: ego descendam tecum, & reducam te in finem, & Ioseph imponet manus super oculos tuos.* Vide quomodo ea quæ iustus ille desiderabat, ea illi Deus pollicetur: imò & multò maiora. Liberalitate enim sua nostras petitiones transcendit, seruans solitam suam misericordiam. Ne timeas, inquit, descendere in Ægyptum. Quoniam anxius erat ob viæ prolixitatem, ideo dicit: Ne respicias ad infirmitatem senectutis, in gentem enim magnam faciam te illic: & descendam tecum in Ægyptum, ego te comitabor, & omnia tua prospera reddam. Aduerte quomodo verba humilitati nostræ attemperet: Descendam, inquit, tecum in Ægyptum. Quid hoc beatius fuerit, quàm Deum ipsum habere comitem itineris? Sequitur postea consolatio, qua plurimum indigebat senex. Et Ioseph, inquit, imponet manus super oculos tuos. Ille dilectus tuus, ipse te fouebit, & manus imponet super oculos tuos. Gaudens itaque, & totus securus iter † ingredi cœpit. Cogita hîc atque obsecro iustum, quàm iucundum fecerit iter, acceptis tam certis Dei promissionibus. *Surrexit autem Iacob, & filij eius, & acceperunt omnem possessionem suam, & venerunt in AEgyptum. In sexaginta sex animabus descendit Iacob in AEgyptum: & Ioseph ac filij eius, qui nati sunt ei in AEgypto, nouem erant, & ita cum Ioseph erant omnes animæ septuagintaquinque.* Quare scriptura numerum tanta diligentia annotauit? Vt scire possimus, quomodo Dei prædictio impleta sit, dicens: In gentem magnam faciam te illic. Nam ex his septuagintaquinque animabus in sexcenta millia genus Israël propagatum est. Vidisti quomodo non frustra, neque temerè numerum eorum qui in Ægyptum descenderunt, nos docuerit: sed vt scire possimus quàm multi ex tam paucis facti sint, & diuinis promissionibus ne minus credamus. Nam quando cogitas, quòd post mortem Iacob & Ioseph tanta machinatione vsus Ægyptiorum rex, vt numerum eorum minueret, & paruum faceret, ne in tantam propagaretur multitudinem, nihil potuerit, sed magis & magis creuerit populus: admirare & stupesce misericordiam Dei, & quòd non sit possibile irrita esse quæ ipse decreuerit, etiamsi infinita machinentur alij. Cæterùm videamus contextum totum, vt scias quomodo occurrerit ipsi Iacob. *Quando autem appropinquauit in terram AEgypti, misit Iadam ante se ad Ioseph, vt significaret illi patris aduentum. Igitur Ioseph vt didicit, iunxit currus, & ascendit in occursum patri. Et mox atque vidit eum, recidit in collum eius, & fleuit fletu multo.* Hoc erat id quod initio dicebam, quòd sæpe ingens voluptas profundere lachrymas facit. Recidit, inquit, in collum eius, & fleuit: non dixit hoc simpliciter, sed fletu magno. Statim enim in mentem sibi venerunt quæ interim patri propter se

pter se acciderant, & cogitans tam prolixum intercessisse tempus, & quòd præter omnem expectationem & ipse patrem, & pater filiũ videret, fontes emisit lachrymarum: simul & magnam declarans lætitiam, & gratias domino agens pro benefactis. Et dixit Iacob ad Ioseph: *Moriar nunc, quia vidi faciem tuam. Adhuc enim tu viuis?* Votorum, inquit, compos factus sum, assecutus sum quod nunquam expectaui: euenerunt mihi quæ nunquam sperabam. Reliquum contentus sum vita. Vidi enim quem desideraui, & sufficit mihi ad lætitiam omnem, vidisse quòd tu adhuc viuis, qui pridem mortuus, & à bestiis deuoratus es habitus. Paterna vox & plena dilectione, satisque affectionem animæ eius declarans. Dixit autem Ioseph fratribus suis: *Descendam, & annunciabo Pharaoni quòd fratres mei venerint, & sint pastores: Viri enim sunt armentarij, & secum adduxerunt pecora & boues. Si igitur vocauerit vos Pharao, & dixerit: Quod est opus vestrum? dicite: Pecorum pastores sumus. Abominatio enim AEgyptiorum est omnis opilio.* Vide pru- B dentiam, & quale consilium eis det, non simpliciter neque fortuitò hæc consulens, sed volens eos simul in maiori securitate & abundantia agere, neque commercium habere cum Ægyptiis. Nam quia illi abominabantur & contemnebant pastoritiam agentes vitam, vtpote ipsi disciplinis Ægyptiorum vacantes, propterea admonet studium suum prætexere, vt sic rationabili & honesta occasione optima terræ portio eis segregetur, quò in summa tranquillitate & abundantia viuere possint. *Et acceptis quinque fratribus suis, introduxit eos ad Pharaonem. Et interrogauit eos: Quod est opus vestrum? & dixerunt. Armentarij sumus, nunc igitur habitabimus in terra Gessen. Dixit autem Pharao: habitent. Si autem scis aliquos ex eis, qui sint viri industrij, constitue eos magistros meorum pecorum.* Sicut consuluerat Ioseph, ita responsum dederunt fratres Pharaoni: & concessum est eis habitare in terra Gessen. Cæterum Pharao declarans suam erga Ioseph benevolẽtiam, dicit: Si nosti in eis aliquos C industrios, etiam meorũ pecorum magistros constitue. *Introduxit autem & patrem ad Pharaonem. Et dixit Pharao ad Iacob: Quot sunt anni dierum vitæ tuæ?* Quoniam vidit senem profundissimæ senectutis, quærit annorum numerum. *Et dicit Iacob: Dies annorum vitæ meæ, quibus peregrinus sum.* Vide quomodo omnes iusti in hac vita haud secus atque si in peregrinatione versarentur, ita affecti sunt. Audies enim & Dauid post hæc dicentem:

Psal. 37. Quia peregrinus ego sum, & aduena: sicut & hîc dicit, dies annorum vitæ meæ, quibus peregrinus sum. Pro-

Hebr. 11. pterea & Paulus dicebat de iustis illis, quòd confitebantur quasi peregrini, & aduenæ sint super terram. *Dies*, inquit, *annorum vitæ meæ, quibus peregrinus sum, centum triginta anni, pauci & mali fuerunt, & non peruenerunt ad dies annorum vitæ patrum meorum.* Quibus diebus, inquit, peregrinus fui, pauci & mali fuerunt. Significat hîc annos seruitutis, quam sustinuit apud Laban propter fugam, quam propter fratrem fecit: deinde D post reditum ab eo loco, luctum quem tanto tempore habuit, & propter mortem Ioseph, & alias miserias. Quantum enim timorem eum habuisse putas, quando propter sororem Symeon & Leui omnes ciuitatis viros occiderunt, & omnes qui in Sychimis erant, captiuos duxerunt? Dicebat enim & tunc, indicans animi angorem in quo erat: Inuidiosum me fecistis, ita vt malus habeat inter habitantes terram. Ego autem in paruo numero sum, & congregati super me, perdent me: & delebor & ego, & domus mea. Propterea dicit: Pauci & mali dies annorum vitæ meæ. *Et Ioseph habitare fecit patrem suum & fratres suos, & dedit possessionem in terra AEgypti in meliori terra, in terra Rameſſe, sicut præceperat Pharao: & frumentum metiebatur Ioseph patri & fratribus suis, & omni domui patris sui frumentum secundum corpus.* Hoc erat quod dicebat fratribus, quòd misit me Deus ante vos, vt relinqueretur vobis portio super terram, & quòd in viam misit me Deus ante vos. Frumenta metiebatur, inquit, eis secundùm corpus. Quid est secundùm corpus? quantum sufficiebat vnicuique. Mos enim est scripturæ aliquando ab anima totum hominem nominare, aliquando à corpore. Et sicut superius dicebat, in septuagintaquinque animabus descendit Iacob in Ægyptum: vt dicat septuagintaquinque viros & mulieres: sic & hîc pro singulis hominibus. Et tota quidem Ægyptus & Chananæorum regio fame laborabant, ipsi autem prosperè agebant, habentes quasi ex fontibus profluentia frumenta. Frumentum enim, inquit, non erat in omni terra. Inualuit enim fames supra modum. *Defecit autem terra AEgypti & terra Chanaan præ fame.* Vide ineffabilem Dei sollicitudinem & prouiden- B tiam: quomodo anteaquam increduisceret fames, iustũ in Ægyptum deduxerit, ne quàm sentiret angustiam, quæ ventura erat in Chanaan. Et omnibus illuc decurrentibus, *Congregauit*, inquit, *Ioseph omnem pecuniam, tam eorum qui erant in AEgypto, quàm eorum qui erant in Chanaan, & sic frumenta eis dispensauit. Et defecit postea pecunia. Importauit enim omnem in domum Pharaonis. Venerunt autem AEgyptij omnes, & dicebant: Da nobis panem: & cur morimur ante te? Defecit enim pecunia.* Non sunt nobis, inquiunt, plures pecuniæ, vt emamus, & ideo fame perimus. Ne igitur despicias nos, qui à † famẽ ita infesta- morte.
mur, sed præbe nobis panes vt viuamus, & ne moriamur. *Dixit autem eis Ioseph: Afferte pecora vestra, & dabo vobis panes.* Si non suppetit vobis pecunia, inquit, accipio & pecora. Defecit pecunia, adducite pecora vestra, & accipietis panes. *Adduxerunt autem pecora, & dedit eis pro equis, & ouibus, & bobus, & asinis, & aluit eos pro pecoribus suis. Venerunt autem ad eum & anno sequenti, & dixerunt ei: Ne fortè pereamus, neque pecunia nobis suppetit, neque pecora: omnia enim apud te Dominum nostrum sunt, nihil enim nobis aliud relictum est, quàm proprium corpus & terra nostra. vt igitur non pereamus, posside nos & terram nostram pro panibus, & erimus etiam nos & terra nostra serui Pharaonis. & da semen, vt seminemus & viuamus, & terra non redigatur in solitudinem.* Seipsos in seruitutem subiecerũt, & terram vendiderunt, ita vt ali possint: tanta famis necessitas facta est. *Et † possedit Ioseph terram AEgyptiorum Pha-* acquisiuit.
raoni. Vendiderunt enim eam fame coacti. Et facta est terra Pharaonis, & populum sibi in seruos subiecit ab extremis finibus AEgypti, vsque ad extremos: excepta terra sacerdotum. Illis enim dedit Pharao † certas donationes,] & comederunt, & cibos.
propterea non vendiderunt terram suam. Vide quãtus intellectus, & quanta sapientia Ioseph fuerit. Illos neque famem experiri permisit, & omnem terrã acquisiuit Pharaoni. Postquam autem Ægyptij omnes in seruitutem fuerunt subiecti, vide (obsecro) hîc iterum eximiam diligentiam, & prouidẽtiam, quam erga illos habet. Dixit enim Ægyptiis: Ecce † possideo vos & terram vestram acquisiui.
hodie Pharaoni. Accipite igitur vobis semina, & seminate terram: & si fuerint prouentus, dabitis quintam partem Pharaoni. Quatuor autem partes erunt vestræ in semen terræ, & in cibum vobis, & toti domui vestræ. Magna liberalitas, ingens prouidentia, ineffabilis sollicitudo. Ideo & illi experti beneficia, dicunt: *Saluasti nos, inuenimus enim gratiam coram Domino nostro, & erimus serui Pharaonis.* Vidisti liberalitatem? Nam quia vidit eos constrictos nimia penuria, cogitans quantum laborem & ærumnam sustinere cogantur colendo terram, dicit: Semen vobis ego suppeditabo, vos autem omnẽ aliam curã exhibete. Et si fuerint vobis prouentus,

dabitis partem vnam, quatuor autem vestræ erunt, & A merces laborum, & alimoniæ sumptus. Hoc autem mãdatum posuit eis Ioseph, vt † ita tributum penderent] Pharaoni, excepta sola sacerdotum terra. Audiant qui nunc viuunt, quantam olim sacerdotum idolorum curam habuerint, & discant vt vel saltem parem habeant honorem his quibus omnium Dei ministerium creditum, & sacerdotio insigniti sunt. Si enim errantes illi, & tantam idolorum curam habentes, quia ex hoc putabant idola magis coli, si ita eorum ministros colerent: quanta non condemnatione digni, qui nunc imminuunt quod ad illorum spectat cultum? An nescitis, quòd honor ad Deum ipsum pertinet? ne igitur respicias eum cui honos confertur. Non enim propter illum debes quod tuum est facere, sed propter illum cuius sacerdos est, vt & ab illo retributiones vbertim accipias. Propter quod & dicebat: Qui fecerit vni horum, mihi fecit: & qui accipit Prophetam in nomine Prophetæ, mercedem Prophetæ accipiet. Num à dignitate vel vilitate ministrorum tibi retribuet Dominus? Ob alacritatem tuam vel coronat, vel condemnat. Et sicut honor qui propter ipsum impenditur, multum parit fiduciæ (propria enim sibi facit Deus, quæ in seruos suos collocantur) ita & illorum contemptus multam è supernis pœnam nobis deferet. Igitur sicut suum esse honorem, ita & contemptum ducit: id quod scientes, nunquam negligamus cultum qui sacerdotibus Dei debetur. Et hæc dico, non tantam illorum rationem habens, quantam vestræ charitatis, cupiens vos in omnibus lucrifacere. Quid enim tantum das, quantum accipis à Domino? Quantum autem cultum affers? Attamen & pro illo vili, & qui in præsenti vita simul dissoluitur, immortales accipies mercedes, & ineffabilia bona. Hæc mente versemus, & properemus ad eorum obsequia, non attendentes sumptum, sed lucrum & accessionem quæ inde nascuntur. Nam si videntes viri alicuius seculari dignitate insignis familiarem, operam damus vt quantum possibile est illi præstemus obsequium, cogitantes quòd quæ illi fiunt, eius Domino accedant: & quòd ille familiaris vbi significarit patrono suo, maiorem nobis apud eum fauorem conciliet: multò magis hoc erit apud vniuersorum Dominum. Nam si quando quis in vulgarem aliquem & abiectum, benignitatem & compassionem aliquam declararit: Dominus quæ fiunt, sibi propria faciens, promittit se in regnum introducturum eos qui aliquid boni illi fecerint, & dicturum: Venite benedicti patris mei, quia esuriui, & dedistis mihi quod comederem: multò magis eos, qui propter Deum affliguntur, & sacerdotio insigniti sunt, si quis obseruauerit, non solùm parem assequetur retributionem, sed multipliciter maiorem, misericorde Deo ex abundantia misericordiæ semper ea quæ ab eo nobis fiunt, vincente. Ne igitur simus deteriores infidelibus, qui propter idolorum errorem adhuc tantum cultum exhibent illorum famulis: sed quantum distat D error & veritas, tantum distant & illorum & Dei sacerdotes. Tam excellentem igitur obseruantiam & honorem impendere debemus, vt multò plures è supernis nobis retributiones accrescant. *Habitauit autem Iacob in Aegypto, & † auctus est, & multiplicatus valde.*] Erat enim & hæc promissio Dei ei facta, Faciam te illic in gentem magnam. *Et superuixit Iacob decem & septem annis. Et facti sunt dies Iacob anni centum quadraginta septem.* Propterea Deus dimensus est ei hoc tempus vitę, vt miseriæ, quam toto vitæ tempore sustinuit, consolatione magna accepta hinc migraret. Verùm si vultis vt non multitudine dictorum memoriam vestram obruamus, quæ reliqua sunt reseruabimus, & finem sermonis faciemus. Ve-

quintam partem darent. Sacerdotum dignitas.

Matt. 25.

Matt. 10.

auctisunt, & multiplicati sunt valde.

stram autem charitatem hoc rogauerimus, vt diligenter his quæ dicuntur intendatis, & ipsa perpetuæ memoriæ commendetis, continuò in mente vestra versantes, & cogitantes quantam patientiam iusti sustinuerint, quámque longanimitatem & fidem in promissionibus Dei habuerint, non animo fluctuantes propter ea quæ post promissiones eueniebant: sed fidentes eius qui promiserat virtuti, omnia æquo animo ferebant, & propterea probati fuerint. Ecce enim & iustus ille Iosephum, postquam tot annis luxit quasi mortuum, vidit regnum Ægypti tenere. Et admirabilis Ioseph, post seruitutem, post carcerem, post alia omnia quæ sustinuit, principatum totius regionis susceptit. Et si accedere volumus ad eas quæ in sacra scriptura continentur historias, inueniemus omnes virtute præditos per tentationes ingressos, & sic magnam à Deo assecutos gratiam: quam si & nos conciliare nobis volumus, ne simus tristes in tentationibus, ne grauatim feramus quæ nobis B obueniunt: sed magis gaudeamus & lætemur fide corroborati, scientes quòd hac ratione potissimùm diuina prouidentia fruamur, si cum gratiarum actione omnia ferre meditemur. Vt autem omnes nos & præsentem vitam in virtutibus transigamus, & futura consequamur bona, concedat nobis per misericordiam & gratiam suam Dominus noster Iesus Christus, cui cum patre, & sancto Spiritu sit gloria, imperium, honor, nunc, & semper, & in secula seculorum. Amen.

Appropinquauerunt autem dies Israël vt moreretur, & vocauit filium suum Ioseph.

HOMILIA LXVI.

GE hodie finem imponamus narrationi & historiæ Iacob, & videamus quænam sint illa quæ iam moriturus disponat & ordinet. Verùm nullus ad præsentium rerum statum spectet, ac talia exigat ab his qui tunc fuerunt iusti, qualia nunc in vita sapienter instituta fideles præstare conuenit, sed secundùm tempora & res iudicet. Hæc autem dedita opera prius dixerim, propter ea quæ à patriarcha ipsi Ioseph dicentur. Qualia autem sint audiamus. *Appropinquauerunt autem dies Israël, vt moreretur, & vocauit filium suum Ioseph, & dixit ei: Si inueni gratiam apud te, suppone manum tuam subter femur meum, & facies mecum misericordiam & veritatem, vt non sepeliar ego in AEgypto, sed dormiam cum patribus meis: & auferas me ex AEgypto, & sepelias me in sepulchro eorum. Ille autem dixit: Faciam secundùm verbum tuum. Dixit autem: Iura mihi. & iurauit ei, & adorauit Israël ad fastigium virgæ eius.* Multi abiectioris animi, quando à nobis admonentur ne magnam curam sepulturæ habeant, neque rem multo studio dignam arbitrentur, ab aliena terra in suam patriam mortuorum reliquias reduci: hanc nobis prætexunt historiam, dicentes, etiam patriarcham huius rei tantam fecisse curam. Verùm primùm quidem, sicut dixi, cogitare oportet quòd non tanta tunc exigebatur philosophia, quanta ab his qui nunc viuunt: deinde quòd & patriarcha hoc non simpliciter voluerit fieri, sed spem bonam illis pollicens, quòd & sui vel serò aliquando rediturí essent in terram promissionis. Et quòd ob hanc causam hoc præceperit, manifestius nos docet illius puer, dicens: Visitando visitabit vos Deus, & simul feretis ossa mea hinc. Quod enim oculis fidei futura præuiderent, audi illum iam vocare mortem suam dormitionem: dicit enim, Dormiam cum

C

D

Gen. 50.

Heb. 11. patribus meis. Propterea & Paulus dicebat: Iuxta fidem mortui sunt hi omnes, non accepta promissione: sed procul eam viderunt & salutarunt: quomodo? oculis fidei futura videbant. Nullus igitur putet hoc pusillanimitatis esse testimonium, sed & à tempore, & à præuidendo futurum reditum, omni culpa excuset iustum. Nunc enim quoniam ea quæ ad sapientiorem vitam attinent, post aduentum Christi aucta sunt, meritò quis reprehenderit eum, cui talia sunt curæ. Neque dicat quis miserum in alieno solo vitam finientem, neque eum qui in solitudine ex hac vita decedit. Neque enim ille dignus vt miser dicatur: sed qui in peccatis mortuus est, etiam super lectum, etiamsi præsentibus amicis omnibus spiritum exhalet. Et ne mihi frigida illa verba, ridiculáque & insipientiæ plena dicat aliquis, quòd ille cane vilius est mortuus, nullo familiarium præsente, neque sepultura & funus ei contigerunt: sed collectitia stipe iusta facta sunt. Non est hoc, ô homo, cane ignominiosius mortuum esse. Quid enim ille damni sensit? † sed si caret virtutis amictu se tegente.] Nam quòd hoc non offendat iustum virtute præditum, dicse: quia plerique iustorum, prophetas dico & apostolos, vbi siti sint, paucis exceptis, ignoramus. Et alij quidem capite truncati, alij lapidati, mortui sunt: & alij innumeris & variis pœnis seipsos exposuerunt propter pietatem, omnes propter Christum martyres facti sunt: & nullus de illis dicere ausus fuerit, quòd ignominiosa sit eorum mors: sed sequetur diuinam scripturam, dicentem: Pretiosa in conspectu Domini mors sanctorum eius. Et sicut mortem sanctorum pretiosam vocauit, audi quomodo & mortem peccatorum malam vocet. Mors enim, inquit, peccatorum mala. Itaque etiamsi domi suæ moriantur, & muliere & filiis præsentibus, & familiaribus & notis astantibus, virtute autem careant, mala horum mors est. Sic etsi in aliena terra, etsi super pauimentum quis iacens: & quid deeo, si in aliena? etiamsi in latrones incidat, etiamsi à C bestiis deuoretur, virtute autem præditus sit, pretiosa eius mors erit. Dic enim, obsecro, Zachariæ filius nónne decollatus est? Stephanus autem primus martyrij corona redimitus, nónne lapidatus vitam finiit? Paulus autem & Petrus, nónne ille quidem capite truncatus, hic autem modo contrario quàm Dominus crucifixus, ita hąc vita excessit? Nónne propter hoc magis in toto mundo celebrantur & prædicantur? Hæc autem omnia cogitantes, neque eos qui in aliena terra moriuntur, miseros dicamus: neque domi suæ morientes beatos prædicemus: sed diuinæ scripturæ canonem sequentes, & claros virtutibus hinc migrantes beatos dicamus: & eos qui in peccatis moriuntur, miseros prædicemus. Sicut enim qui virtute præditus est in meliorem vitam transit, accipiens laborum suorum præmia: ita & qui ea caret, initia & præambula supplicíorum iam accipit, & ab ipso factorum pœnæ exiguntur malis incurabilibus prorsus obnoxio. Ideo oportet D hæc cogitantes virtutum habere curam, & in præsenti vita quasi in palæstra certare, vt cùm solutum fuerit theatrum, splendida redimiri corona queamus, ne stultè pœnitentes inueniamur. Quamdiu enim durat certamen, possibile est (si voluerimus & desidiam excutere, & virtutem exercere) metam, & propositam assequi coronam. Cæterum, si videtur, redeamus ad sermonis seriem. Nam postquam commisit filio de sepultura, & dixit Ioseph: *Ego faciam iuxta verbum tuum*, addit, *Iura mihi: & iurauit ei. Et adorauit*, inquit, *Israël ad fastigium virgæ illius.* Vide senem, decrepitum, patriarcham, adoratione honorem in Ioseph declarare, & reipsa implere visionis euentum. Quando enim nar-

dummodo virtutis amictum eum tegentem haberit.

Psal. 115.

Psal. 33.

Matt. 14. & Marc. 6.

Act. 7.

Gen. 50.

rauit Ioseph visionem, dixit, inquit, Nunquid ego & mater tua veniemus, & adorabimus te super terram? Sed fortè dixerit aliquis: Et quomodo impletum somnium in matre, quæ iam ante defuncta erat, & filium non adorauit? Perpetuus scripturæ mos est, à magis principali totum significare. Quoniam igitur caput mulieris vir (erunt enim, inquit, duo in carnem vnam) Genes. 2. cùm adorauit caput, manifestum quòd corpus totum caput sequebatur. Si enim pater hoc fecit, multò magis illa, nisi ex hac vita prærepta fuisset, hoc fecisset. Et adorauit, inquit, ad fastigium virgæ eius. Propterea & Paulus dicebat: Fide Iacob moriens singulos fi- Heb. 11. lios Ioseph benedixit, & adorauit ad fastigium virgæ illius. Vides quòd istucipsum fides faciebat, præuidens futurum quòd regij generis futurus esset is qui ex semine illius natus. *Itaque cùm imperasset quæcunque volebat* CAPVT *puero, non multò post vt didicit Ioseph, quòd ægrotaret pater suus, & iam in foribus esset mors: quia appropinquauerant dies mortis illius, acceptis duobus filiis suis, venit ad Iacob. Annunciatum est autem hoc Iacob, & corroboratus Israël sedet super lectum.* Vides quomodo amor erga filium senem firmabat, & alacritas vincebat infirmitatem? Audita enim illius præsentia, sedit super lectum. Et vt vidit illum, paternam dilectionem ei exhibet. Et quia moriturus erat, benedictione sua firmat pueros, maximas has facultates relinquens, & diuitias, quæ nunquam absumi poterant. Et vide quomodo incipit. Primum narrat beneuolentiam quæ sibi à Deo facta erat, & tunc benedictiones in filios facit, & dicit: *Deus meus apparuit mihi in Luza, in terra Chanaan, & benedixit mihi, & dixit mihi: Ego crescere te faciam, & multiplicabo te, & faciam te in congregationes gentium, & dabo tibi terram hanc, & semini tuo post te in possessionem æternam.* Promisit mihi, inquit, Deus quando in Luza à me visus est, in tantum se multiplicaturum semen meum, vt cõgregationes gentium fiant ex eo. Et terram mihi, & semini meo se daturum promisit. *Nunc igitur duo illi filij, qui nati sunt tibi in AEgypto, mei sunt: Ephraim & Manasses: sicut Ruben & Symeon erunt mei.* Hos, inquit, quos habuisti ante aductum meum, ego in meorum filiorum numerum † allegam,] adopto. & his qui ex me nati sunt similem à me benedictionem accipient. Quoscunque autem postea genueris, ij tui erunt: in nomine fratrum suorum vocabũtur in illorum sortibus. Scias autem, quòd & mater tua Rachel † in quando appropinquaueram Bethleche.) Bethlehem] mortua est, & defodi eam in via Hippodromi. *Et videns duos filios Ioseph, dixit: Qui sunt hi? Ille autem: Filij mei, quos dedit mihi Deus. Et dixit Iacob: Adduc mihi eos, vt benedicam eos. Et appropinquare eos illi fecit. Et osculatus est eos, & amplexatus est eos.* Vide, obsecro, senem quomodo festinat & vrget vt benedicat filios Ioseph. Et appropinquare eos fecit illi, & dixit ad Ioseph: *Ecce facie tua non sum priuatus, & ecce monstrauit mihi Deus semen tuum.* Magna mihi, inquit, præstitit Dei misericordia, & plura quàm expectaui. Non enim solùm non sum priuatus facie tua, sed ecce etiam vidi eos qui ex te nati sunt. *Et eduxit eos Ioseph à genibus, & adorauerunt eum super faciem, super terram.* Vide quomodo & pueros statim ab initio debitum seni honorem reddere docuit. Et Ioseph, inquit, secundum dignitatem primogenituræ adduxit Manassen, & tunc Ephraim. Vide, obsecro, hîc iustum corporis oculos præ senectute nunc infirmos habere. Grauati enim erant oculi eius præ senio, & non poterant videre: valebat autem oculis mentis, & fide præuidebat futura. Neque enim tulit Iosephum, sed mutatis manibus benedicens, dignitatem iuniori contulit, præferens Manassi Ephraim, & dixit: *Deus cui bene placuerunt patres mei.* Attende modestiam Iacob, vide animam & religiosam: non audebat dicere:

Deus cui bene placui: sed quid? Cui bene placuerunt patres mei. Vidisti animam gratam? quamuis paulò antea narrans dicebat: In Luza apparuit mihi, & promisit daturum se mihi, & semini meo omnem terram, & in congregationes gentium facturum semen meum: & tam euidentia habens indicia diuinæ erga se beneuolentiæ, adhuc tamen humiliatam habuit mentem. Et dicit, Deus cui bene placuerunt patres mei coram ipso, Abraham & Isaac. Deinde iterum: *Qui pascit me à iuuentute mea.* Accipe & ex hoc excellentem eius gratitudinem. non dicit propriam virtutem, sed ea quæ sibi à Deo fuerunt facta. Qui pascit me[de vtero matris meæ] à iuuentute mea vsque in diem hanc. Ipse enim, inquit, est qui ab initio vsque ad præsens res meas dispensauit, & moderatus est. Ita & prius dicebat: In virga mea hac transiui Iordanem: & nunc factus sum in duo castra. Et nunc iterum aliis verbis dicit: *Qui pascit me à iuuentute mea vsque in diem hunc, angelus qui liberauit me de omnibus malis.* Gratæ animæ, ac piæ, & bene memoris beneficiorum Dei verba: Ille, inquit, cui patres mei bene placuerunt, qui me à iuuentute mea vsque in præsentem diem educauit, qui me ab initio ab omnibus malis liberauit, qui tantam erga me declarauit prouidentiam, *Ipse benedicat hos pueros: & inuocetur in eis nomen meum, & nomen patrum meorum, Abraham & Isaac, & multiplicentur in multitudinem magnam super terram.* Vidisti simul & intelligentiam, & modestiam? Intelligentiam quidem, quia fidei oculis præuidens Ephraim prætulit Manassi: Modestiam verò, quia nusquam suæ virtutis memoriam facit: sed ex probata patrum vita, & ex beneficiis in se collatis ipse preces fundit, & benedictionem filiis precatur. Verùm Iacob quidem præuidens futura, ita illos benedixit. *Ioseph verò videns iuniorem prælatum seniori, graue & indignum esse putans, dicit: Hic est primogenitus, pone dexteram tuam super caput eius: & noluit, sed dixit: Scio fili, scio: & hic erit in populum, & hic exaltabitur: sed frater eius iunior maior eo erit, & semen eius erit in multitudinem gentium.* Ne putes me, inquit, simplici quodam euentu hoc fecisse, vel per ignorantiam. Scio enim, & præuidens futura ita ei benedictionem feci. Nam licet natura primatum habeat Manasses, sed iuuenis ille maior eo erit, & semen eius in multitudinem gentium. Hoc autem totum factum est, quia hinc regnum demonstrabatur exoriturum, propterea prædicens futura, sic eum benedicit. Et benedixit eos, dicens, *In vobis benedicetur Israël per * dicentes: Faciat te Deus sicut Ephraim & Manasse. Et posuit Ephraim ante Manassen.* Ita, inquit, ambo erunt gloriosi, vt omnes qui precantur, iuxta illorum precentur gloriam: attamen prior erit Ephraim Manasse. Vide quomodo gratia Dei præmonstrabat ei futura, & prophetico afflatus spiritu, pueris Ioseph benedixerit: & quod tantis temporibus aberat, tanquam præsens & ante oculos situm viderit? Hoc enim modo se habet prophetia. Nam sicut oculi corporales nihil amplius præterquam visibilia spectare possunt: ita & oculi fidei non quæ videntur spectant, sed illa vident quæ multò pòst futura sunt. Et hoc manifestius scietis ex benedictionibus quas suis filiis dat. Cæterum ne longum sermonem faciamus, multóque vos oneremus labore, contenti dictis, in sequentem sermonem reseruabimus filiorum eius benedictionem. Illud tamen obsecrauerim vestram charitatem, vt imitemini iustum hunc, & tales hæreditates filiis vestris relinquatis, quæ à nullo vnquam damnum accipere possint. Diuitiæ enim sæpe etiam accipientibus perniciem pepererunt, & insidias, & multa pericula: hîc autem nihil talium suspicari poteris vnquam. Thesaurus enim est qui nunquam valet consumi. Thesaurus non hominum dolis, nec latronum insidiis, non famulorum malitia, non alio quopiam imminui valens, sed perpetuo manet: spiritualis enim est, humanis non cedens insidiis, sed cum his qui illum accipiunt, & sobrij esse volunt ac prudentes, in futuram vitam migrabit, & eis æterna præparabit tabernacula. Ne igitur operam nostram in colligendas opes collocemus, quas relinquamus filiis: sed doceamus eos virtutem, & benedictionem Dei illis imprecemur. Istæ enim, istæ maximæ sunt facultates. Istæ sunt ineffabiles diuitiæ, quæ non absumuntur, quæ quotidie substantiam nostram augent. Nihil enim virtuti par, nihil virtute potentius: etiamsi mihi dicas eum qui regnum habet, ac diadema gerit, nisi hanc habeat, quouis panniculoso paupere miserior erit. Quid enim illi prodesse poterit diadema aut purpura, qui virtutem sua desidia perdit? Nunquid Dominus externas dignitates spectat? nunquid personarum gloria permouetur? Vnum est illic quod quæritur, vt per operationem virtutum apertas inuenire possimus ianuas fiduciæ in Christum: nam qui nihil fiduciæ hinc defert, inter ignominiosos & desperantes locum habebit. Hoc igitur omnes consideremus, & nostros filios doceamus, vt virtutem rebus omnibus præferant, nihilíque faciant pecuniarum abundantiam. Hęc enim, hæc est quæ virtuti plurimum obstat: quandoquidem nesciunt pecuniis vti iuuenes vt oportet. Et sicut parui pueri sæpe quando cultellos & gladios arripiunt, eò quòd nesciunt bene illis vti, periclitantur (vnde matres non permittunt illis eos impunè attingere) ita profectò & iuuenes, qui pecuniarum abundantiam susceperint, cùm nolunt eis bene vti, in periculum certum se præcipitant, sarcinam peccatorum sibi inde colligentes. Nascuntur enim inde luxus, deliciæ, & absurdæ voluptates & infinita mala. Non simpliciter à pecuniis dico, sed ideo quia qui illa receperunt, eis nesciunt rectè vti. Propterea & sapiens quidam dicebat: Bonæ diuitiæ, cui non est coniunctum peccatum. Quia & Abraham diues erat, & Iob diues erat, & non solùm nihil damni eis accidit à diuitiis, sed & magis probati fuerunt. Quare? quia non in vsum suum tantum has possidebant, sed vt eis iuuarent etiam alios, quorum succurrerent inopiæ, & esset domus sua aperta peregrinis omnibus. Audi enim vnum eorum dicentem: Si autem egressus est quis de domo mea sinu vacuo? Cæterùm & impotentes viribus, si quando indigebant subsidio, non priuabantur. Et non solùm per pecunias ministerium indigentibus exhibebat, sed & sollicitudinem eorum gerebat. Et eram, inquit, pes claudis, oculus cæcis, & è medio dentium eripui prædam. Vides illum & curam agere eorum qui iniuria afficiuntur, & debilibus membrorum vicem per omnia repræsentare? Hunc omnes oportet imitari: hunc, inquam, qui ante legem fuit, & ante gratiam tam bene moratam vitam gessit: idque cum nec præceptorem habuerit, neque progenitores virtute præditos, sed à semetipso & à sententia recta in bonam hanc vitam prodierit. Nam vnusquisque nostrum in natura sua habet insitam scientiam virtutis: & nisi quis eam voluerit per ignauiam suam perdere generositatem, nunquam † ea priuabitur.] Vtinam autem eam omnes nos eligamus, & cum diligentia exerceamus, ita vt bona quæ diligentibus Deum promissa sunt consequamur, gratia & misericordia Domini nostri Iesu Christi, cui cum patre & sancto Spiritu sit gloria, imperium, honor, nunc, & semper, & in secula seculorum. Amen.

Sup. 32.

λέγοντες, id est, dicentes, vel dicendo.

Iob 29.

Ibidem.

† eam negliget.

Dixit autem Israël ad Ioseph. Ecce ego morior, & erit Deus vobiscum.

HOMILIA LXVII.

Pridem pollicebamur finem nos imposituros historiæ Iacob, sermonéque prolixius se extendente, ad finem quod promittebamus perducere non valuimus. Ideo volo quæ pridem relicta fuerunt in medium proponere, vt nunc saltem, si Deus dederit, finem imponamus. Operæprecium autem fuerit, primùm vestram commonefacere charitatem, & ostendere vbi sermonem nuper missum fecerimus. Scitis vtique, & memores estis, quòd cùm Iacob benedicturus esset filios Ioseph, Ephraim Manassi præposuerit, ídque etiam patre eius non probante: cui & dixit: Scio fili, veruntamen & hic erit in populum, & hic exaltabitur: sed frater eius iunior maior eo erit in multitudinem gentiū: & benedixit eos in die illa, dicens: In vobis benedicetur Israël † per dicentes:] Faciat te Deus sicut Ephraim & Manassen. & posuit Ephraim ante Manassen. Et hucusque processimus, & ne sermonum nimietate vestram obrueremus memoriam, cessauimus à doctrina: sed si videtur, hodie sequentia videamus. Dixit autem Israël ad Ioseph. *Ecce ego morior, & erit Deus vobiscum, & reducet vos Deus ex terra hac in terram patrum vestrorum. Ego autē do tibi Sychima electa præ fratribus tuis, quæ cepi in gladio meo & arcu.* Postquam filios benedixit, & futura prę uidens, iuniorem præposuit seniori: volens persuadere Iosepho, quòd non simpliciter, neque temerè hoc fecisset, sed prędicens futura: prędicit ei & suam mortem, & quòd redituri sint ex aliena terra in Chanaan, in terram patrum suorum: & bonam eis spem auget, ita vt expectatione alleuientur. Nam spes bona, huius vitæ labores semper imminuit. Et monstrans etiam tempore mortis, quam dilectionem erga Ioseph habebat, dicit ei: Ego autem do tibi Sychima electa prę fratribus tuis: quasi per hoc declarans, Hoc omnino erit, & iuxta meam prædictionem redibitis, & in hæreditatem possidebitis terram patrum vestrorum. Quia & Sychimorum ciuitatem tibi do hæreditatē electam præ fratribus tuis, quam cepi de manu Amorrhæorum in gladio meo & arcu. Quidnam hoc est? Quæ à Symeone & Leui facta sunt contra Sychimitas, in personam propriam transfert: & propter hoc dicit, Quæ cepi in gladio meo & arcu. Sed hîc opportunè quæsiuerit quispiam: Et quare hoc facinus suū facit, cùm postea testaturus accusatione clarè scripta eos arguat? nō secum pugnat iustus, sed declarat mansuetudinem mentis suæ, & quòd præter suæ mentis sentētiam hoc factum sit. Non solùm enim nō probat factum, sed & arguit. Quoniam autem id factum fuerat, propterea volens monstrare suam erga Ioseph dilectionem, ei concedit Sychima, & dicit: Quæ cepi in gladio meo & arcu. Nam licet illorum fuerit opus, in sua tamen potestate positum erat. Si enim filiorū dominus pater, multò magis eorum quæ à filiis possidentur: si autem dominus, & cui volebat dare poterat. Itaque declarare volēs suam erga Ioseph beneuolentiam, non solùm Ephraim & Manassen benedicit, sed & Sychimam electam hæreditatem relinquit filio. *Et vocauit,* inquit, *Iacob filios suos, & dixit: Congregemini, vt annunciem vobis quid euenturum sit vobis in nouissimis diebus. Congregemini, & audite Israël patrem vestrum.* Vide iusti intelligentiam, quia præsciebat mortis tempus, vocauit filios suos ad se, & dicit: Congregemini, vt vobis iam prædicam quid vobis euenturum sit in vltimis diebus. Congregemini, & audite Israël patrem vestrum. Venite, inquit, & discite à me, non † præterita, non quæ post paruū tempus euētura, sed quod accidet in vltimis diebus. Et hæc vobis non à memetipso annuncio, sed afflatus à spiritu: & idcirco quæ multis postea generationibus contingent, prædico. Etenim è vita hac migraturus, volo vnicuique vestrum quasi in titulo & columna ærea memoriam insculpere. Considera autem iustum, quomodo congregatis pueris, natiuitatis seruato ordine vnicuique congruam det vel maledictionem, vel benedictionem: & in hoc monstrans suæ virtutis eminentiam, incipiat à primo. *Rubin,* inquit, *primogenitus, fortitudo mea, & principium filiorum meorum. Durus ad ferendum, durus & peruicax.* Vide quanta sapientia iusti. Volens enim accusationem magis intendi, prius dixit priuilegia ei à natura cōcessa, & dignitatem quam tenebat, quòd principium filiorum, & primogenituræ honore clarus sit: & postea voluntatis peccata illius quasi in ærea columna inscribit: monstrans quòd nihil proderunt nobis ea quæ à natura insunt, nisi & voluntatis bona opera sequantur: hæc enim sunt quæ & laudem habent, & vitium. Durus, inquit, ad ferendum: durus & peruicax. Naturę, inquit, dignitatem tibi datam amisisti propria tua temeritate. Deinde & speciem peccati bene scriptam relinquit, ita vt illum ita esse redargutū, & posteris magna sit eruditio, ne similia attentent. *Contumelia affecisti, sicut aqua non efferuescas. Ascendisti enim,* inquit, *super lectum patris tui: tunc polluisti stratum quod ascendisti.* Significat concubitum eius cum Balla. Vide quomodo per sapientiam à Spiritu sancto sibi datam, prius dixit id quod postea Moses inter leges recensiturus erat, non licere cum eadem muliere patrem & filium rem habere. Et nunc † ob hoc ipsum filium corripit, & sic] prohibet. Polluisti, inquit, stratum, & ascendisti super lectū patris tui. Rem peruersam fecisti. Propter hoc quòd ita contumelia me affecisti: sicut aqua non efferuescas.* Inutilis erit, inquit, ille conatus tuus: quòd neque patrem reueritus, polluere eius lectum ausus fuisti. Vt igitur nunc in sequentibus generationibus talia nemo imitetur, propterea Spiritus sanctus ordinauit, vt literis commendetur hæc accusatio: & omnes qui audiant erudiantur, sciántque manifestè quòd nihil profit dignitas naturæ concessa, nisi & voluntatis accedant ornamenta. Deinde quia satis traduxerat nefariū hoc opus, venit ad Symeonem & Leui. *Compleuerunt,* inquit, *iniustitiam ex voluntate sua.* Contentio sua, quam propter sororem suam declararūt, eos in iniustitiā illam impulit. Deinde declarās quòd se ignaro rem fecerint, dicit: *In consilium eorum non veniat anima mea, & in cœtu eorum non firmentur iecora mea.* Absit, inquit, vt communicem eorum sententiæ, & obsequar eis in his quæ iniustè egerunt. *Quia in furore suo occiderunt homines.* Irrationabilis, inquit, fuit eorū indignatio. Nam licet peccarat Sychem, attamen non oportebat tantam stragem facere, & omnes perdere. *Et in cōcupiscentia sua subneruauerunt taurum.* Filium Emmor hîc significat. Nam quia in florenti ætate erat, taurum eum nominauit. Deinde vt dixit quæ fecerant, etiam maledictionem apponit, & dicit: *Maledictus furor & impostura eorum, quia peruicax: & ira eorum, quia obdurata est.* Dolum significat, quo illos circumuenerunt. Peruicax (dicit) furor eorum, temerarius, impetuosus, ratione carens. Et ira eorum quia obdurata est. Quando enim Sychimitæ putauerunt eos sibi valde amicos, tunc graui ira & bello eos oppresserunt. Et dicto eorum peccato, dicit & supplicium quod luituri erant. *Partiar eos in Iacob, & disseminabo eos in Israël.* Vbique, inquit, dispersi erunt, vt istuc ipsum manifestum fiat, quòd propter facinus commissum, hoc illi

† dicendo.

Cap. 49.

† præsentia.

Leuit. 18.

† istud ipse, filium suum increpando.)

* ἀνόητος, imprudens, insulsus. Interpres legisse videtur ἀνόνητος.

passi fuerint. *Iuda te laudarunt fratres tui.* Benedictio Iudæ data, mystica est, præsignans omnia quæ ad Christum attinent. Iuda, inquit, te laudarunt fratres tui. Quia enim ex hac tribu exoriturus erat Christus, iuxta dispensationis rationem, propterea Spiritu sancto afflatus Iacob, prædicit per ea quæ in Iudam dicuntur, non solum descēsum domini ad homines, sed & sacramentum, & crucem, & sepulturam, & resurrectionem: & vt semel dicam, omnia. *Iuda enim,* dicit, *te laudarunt fratres tui: manus tuæ in tergo inimicorum tuorum: & adorabunt te filij patris tui.* Quibus declarat, quòd subiiciendi illi essent. *Catulus leonis Iuda. De germine, fili mi, ascendisti.* Regnum eius prædicit. Semper enim Scripturæ mos est, per figuram huius animalis, regiam authoritatem insinuare. *Recubuisti & dormiuisti vt leo, & sicut catulus. Quis excitabit eum?* Crucem & sepulturam hîc significat. Quis excitabit, inquit, eum? Sicut enim leonem vel catulum dormiētem nullus audet excitare, ita dormiuisti vt leo, & vt catulus. Quis excitabit eum? Ipse enim est qui dicit: Potestatem habeo ponere animam meam, & potestatem habeo iterum recipere eam.

Ioan.10.

Postea & tempus quoque manifestè declarat, quo aduenturus sit Christus iuxta dispensationis rationem. *Non deficiet,* inquit, *princeps de Iuda, neque dux de femore eius, donec veniant* reposita ei: & ipse erit expectatio gentium.* Tamdiu, inquit, durabunt Iudaica, & principes Iudæorum, quoad ille venerit. Et bene dixit, quoad ille veniat,* cui repositum est: quasi dicat, ille cui præparatum est regnum: propterea ipse est expectatio gentium. Vide quomodo iam dicit etiam gentes saluandas. Et ipse erit, inquit, expectatio gentium. Huius aduentum gentes expectāt. *Ligans ad vitem pullum suum, & ad palmitem filium asinæ suæ.* Per pullum iterum gentium significat adductionē. Nam quia asinus immundum erat animal, propterea dicit: illæ immundæ genus cum tanta facilitate adducentur, quasi quis ad palmitem vitis asinum alliget: simul insinuans & potestatis excellentiam, & gentium obedientiam. Magnæ enim mansuetudinis est, quòd asinus sustinet se ad palmitem vitis ligari.

ὁ ἀπόκειται, id est, quod repositum est, siue reconditum. *ὁ ἀπόκειται, interpres legisse videtur ῷ in datiuo, quod aptius puto ad Chrysost. mentem.

Viti autem suā doctrinam comparat. Ego enim sum, inquit, vitis vera, & pater meus agricola est.

Ioan.15.

Palmites autem vocauit teneritudinem præceptorum, & facilitatem legis ferendæ: & iam præsignat gentes magis credulas fore, quàm Iudæos. *Lauabit in vino stolam suam, & in sanguine vuæ amictum suum.* Vide quomodo nobis totum sacramentum insinuauit. Sciunt qui initiati sunt, quod dictum est: Lauabit in vino stolam suam. Stolam puto corpus dici, quod propter dispensationem ferre dignatus est. Deinde vt diligēter discas vinum quid appellauit, subdit: *Et in sanguine vuæ amictum suū.* Vide quomodo sanguinis nomine crucem nobis & occisionem significet, & omnem sacramentorum dispensationem. *Iucundiores oculi eius vino, & candidiores dentes eius quàm lac.* Hîc gloriam nobis demonstrare vult, per metaphoram vini & oculorum. *Et candidiores dentes eius quàm lac.* Iustitiam signat & claritatem iudicis. Nam per dentes & lac, nihil aliud significare vult, quàm fore candidum & manifestum iudicium, vt est lactis & dentium qualitas. *Zabulon,* inquit, *in maritimo habitabit, & ipse apud stationem nauium, & extendet vsque ad Sidonem.* Vide quomodo & huic prædicit vbi domicilium habiturus sit, & quòd vsque ad Sidonem extendetur. *Isachar bonum desiderauit, recumbens † inter duos:] & vidit requiem quòd bona, & terram quòd pinguis: supposuit humerum suum ad laborandum, & factus est vir agricola.* Laudat hunc quòd operationem terræ elegerit, & hanc omnibus aliis prætulerit. *Dan iudicabit populum suum, sicut & vna tribus in Israël. Et fiat Dan serpens in via, insidens in semita, mordens vngulam*

inter sortes.

equi, & cadet eques retrorsum, salutem expectans domini. Dignum vt quis admiretur & obstupescat, quomodo iustus ille oculis spiritus omnia præuidens, filiis suis prænunciauerit quid vnicuique euenturum sit, etiam post multum temporis. *Gad, tentatio tentabit eum, ipse autem tentabit illum ad pedes. Aser, pinguis eius panis, & ipse dabit cibum principibus. Nepthalim, stirps emissitius, multiplicans in germine pulchritudinem.* Et quia paucis transit illos, venit consequenter ad Ioseph, & ait. *Ioseph filius auctus, & amabilis. Ioseph filius auctus, filius meus iunior, inuidiosus factus ab ipsis initijs, quē cōsilio cōmunicato cōuitijs incesserunt.* Fratrū significat conspirationē contra eum. Et id quod suprà dicebat scriptura, quòd crimine malo detulerant Ioseph apud patrem suum: hoc iste dicit: Quem communicato consilio conuitiis incesserunt, *Et insidiati sunt ei † viri sagittationum.* Sanguinarium illorum significat animum.

dominii

Et contriti sunt cum fortitudine arcus eorum. Vide quomodo postquam dixit ea quæ contra Ioseph attentarunt, dicit & quæ eis contigerunt. *Contriti enim,* inquit, *arcus eorum, & dissoluti sunt nerui brachiorum manuū eorum:* Quasi diceret, Ipsi enim occidere te conati sunt, & quantum ex ipsis pendebat, complessent: sed & arcus eorum contriuisti, & dissoluti sunt eorum nerui. Sic enim eis accidit, quando audierunt Ioseph dicentem: Ego sum frater vester Ioseph, quē vendidistis in Ægyptum. Tunc enim, tunc maximè soluti sunt nerui eorum per manum potentis † Ioseph.

Iacob.

Illic, inquit, *corroborasti Israël à Deo patre tuo, & adiuuit te Deus meus.* Vide germanam iusti ergo dominum dilectionem, quomodo orbis dominum suum solius Deum esse dicat: non concludens eius dominium, neque priuans eum potestate vniuersali, sed suum declarans amorem. *Et benedixit tibi benedictione cœli è supernis.* Non solum, inquit, adiuuit te, sed & benedixit te benedictione terræ, omnia continentis propter benedictionem vberum & vuluæ, benedictione patris tui, & matris tuæ. *Confortatus es benedictionibus montium firmorum, & desiderabilibus cumulorum æternorum.* Per cumulos æternos gloriam & maiestatem, & regnum Ægypti: per montes firmos, sublimitatem & fortitudinem designat, & in summum fastigium principatus euectū esse hîc insinuat. *Hæ enim,* inquit, *benedictiones erunt super caput Ioseph, & in vertice fratrum, quorum dux est.* Hæ scilicet, inquit, benedictiones erunt super caput tuum. *Beniamin lupus rapax, mane comedet, & ad vesperam † distribuet prædam.* Et hîc præsignat quod longo pòst tempore futurum erat, & quòd grassaturus esset sicut lupus rapiens, occidens & innumera mala faciens.

custodiet escam.

Quoniam autem omnibus filiis congruas benedictiones præsignauit, *Et benedixit,* inquit, *singulis iuxta benedictionem suam, qua benedixerat eis:* Hoc est, vnicuique prædicebat quæ decebat, & quæ in vnaquaque tribu euētura essent prædixit. Postquam autem ordinauit ea quæ à spiritu ipsi præsignata fuerant, dicit eis: *Ego apponor ad populum meum, & sepelietis me cum patribus meis.* Vide quomodo per mandatum hoc maximam eis consolationem afferat. Considerabant enim quòd iustus hoc non mandasset, nisi omnino sciuisset reditum suum futurum, & liberandos se à seruitute Ægypti. Postea locum quoque dicit: *In spelunca,* inquit, *quæ est in agro Ephron Chettæi. Et vt hæc dixit, cessauit imperare filijs suis, & subleuauit Iacob pedes suos super lectum, & defecit, & appositus est ad populum suum.* Vide mortem iusti etiam magno miraculo plenam. Nam postquam imperauit pueris suis, ait: Subleuauit pedes in lectum suū, quasi cum voluptate rem aggrederetur. Ita impletis omnibus, pedes sustulit: hoc est, planos & rectos fecit & extendit. Defecit, hoc est, finiuit vitam. Et appositus est ad populum suum. *Et recidit Ioseph super faciem patris sui, &*

fleuit super eum, & osculatus est eum. Vidisti pueri dilectionem? vidisti ignitam charitatem? Et post animæ recessum recidit Ioseph super faciem eius, & osculatus est, & fleuit super eo. His factis, Ioseph quæ à patre mandata erant, exequi curauit. Et mox mandauit pollinctoribus, † vt aromatibus ad sepulturam condirent patrem.]

vt sepelirent patrem suū.

Et ipse quidem quadraginta diebus: Ægyptus autem septuaginta diebus eum luxit. Et postquam iusta omnia persoluta sunt, significauit Pharaoni, & his qui cū eo erant, quæ illi pater adhuc viuus demandarat, & dixit: adiurauit me pater meus, dicens: In sepulchro quod fodi mihi in terra Chanaan, illic me sepelies. Nunc igitur ascendā, & sepeliam patrē meū, & redibo. Æquū est, inquit, vt quæ ab eo præcepta, impleam. Vbi igitur ea fecero quæ iusserit, redibo. *Hæc vt audijt, permisit Pharao. Et ascendit,* inquit, *Ioseph, vt sepeliret patrem suum, & simul ascenderunt cum eo omnes serui Pharaonis. Et cognationem, & boues, & oues reliquerunt, & simul ascenderunt cum eo currus & equites. Et facta est turba magna valde.* Vide quantum officium declarent Ægyptij in honorem Ioseph. *Et venerunt cum Ioseph, ita vt fieret turba magna. Et vt venerunt ad locum quendam, planxerunt eum planctu magno, & valde vehementi. Et fecit planctum patri suo septem dies. Et viderunt habitatores Chanaan, & dixerunt: Planctus magnus est Ægyptijs. Propter hoc vocauit nomen loci, Planctus Ægypti, qui est trans Iordanem.* Verùm tu hæc audiens dilecte, ne simpliciter prætercurre, sed tempus cogita, quo facta sunt, & ab omni culpa libera Ioseph. Nondum enim fuerunt portæ inferni confractæ, neque mortis vincula dissoluta, neque mors dicebatur dormitio. Et idcirco quia timuerunt mortem, hæc faciebant: nunc autem propter gratiam Christi quia mors facta est somnus, & consummatio quies, & certa multáque sunt resurrectionis indicia, quasi de vita in vitam transferendi, sic exultemus & lætemur. Et quid dico de vita in vitam? de deteriori ad meliorem, de temporali ad æternam, de terrena ad cœlestem. *Et peractis omnibus,* inquit, *reuersus est Ioseph in Ægyptum, ipse & fratres sui, & omnes qui cum eo ascenderant.* Vide consequenter fratrum Ioseph timorem hîc, & terrorem eorum mentem concutientem. *Vt viderunt autem fratres Ioseph, quòd mortuus esset pater suus, dixerunt: Ne fortè memor sit iniuriæ nostræ Ioseph, & retribuat retributionem nobis, & omnia mala quæ in eum commisimus.* Terror validus eorum mentem perculerat, & à conscientia stimulati, nesciuerunt quid facerent: propterea dicit, Cùm vidissent patris mortem, veriti ne dignam de se pœnam sumeret Ioseph, ob ea quæ in illum peccauerunt, aduenientes ad eum dixerunt: *Pater tuus adiurauit nos priusquam moreretur, dicens: Dicite Ioseph, dimitte eis iniustitiam hanc & peccatum eorum.* Vide iterum, quomodo ipsi accusatores suiipsorum sint. Vide quanta est conscientiæ reprehensio. Et omnino scitis, quòd iniustitiam & peccatum operati estis, quòd mala ei exhibuistis: *Et nunc accipe iniustitiam seruorum Dei patris tui.* Vide quomodo nullo cogente sui peccati sunt testes, & dicunt: Dixit pater tuus, dimitte eis, quia mala tibi exhibuerunt, & accipe iniustitiam seruorum Dei patris tui. Sed beatus & totus virtutibus clarus, in tantum modestus fuit, vt ne permitteret quidem illos facere vllam memoriam eorum quæ in se fecerant, quia & ad verba eorum confusus est. *Et fleuit,* inquit, *Ioseph, loquentibus illis secum: & venerunt, & dixerunt: Ecce nos serui tui.* Vide quantum valeat virtus, quàm valida & inexpugnabilis, & quanta malitiæ infirmitas. Ecce enim ille qui hæc quidem passus est, regnat: qui autem ita afflixerunt fratrem, famuli eius esse orant, quem in seruitutem exposuerant. Verum tu vide clementiam Ioseph in fratres, non recordantis iniuriarum, & quomodo omnibus modis eos consolari velit, & eis persuadere, quasi nihil in se peccauerint, dicit enim: *Ne timeatis, Dei enim sum ego. Vos cogitastis cōtra me mala, Deus autem cogitauit pro me † bona,] quomodo factum, sicut hodie videtis, vt pascatur populus multus.*

in bona.

Ne timeatis, inquit, neque anxij sitis: Dei enim sum ego, & dominum meum imitor, & beneficia rependere studeo his qui nō ferenda cōtra me fecerūt: Dei enim sum ego. Deinde cùm monstrasset quanta eum beneuolentia prosecutus esset, dicit. Vos mala mēte hęc contra me fecistis, Deus autē in bonū mihi omnia vertit. Idcirco & Paulus dicebat: Diligentibus Deum omnia cooperātur in bonum.

Rom.8.

Omnia, inquit. quid est omnia? & quæ contristant, † & quæ non contristant,] in bonum mutat.

& aduersa, & quæ contristare videntur, etiam ista.

Hoc vtique & in hoc iusto factum est. Nam quæ à fratribus facta sunt, ea maximè regnum ei conciliarunt propter omnipotentem Dei sapientiam, quæ omnia mala in bonum commutat. *Vt pascatur,* inquit, *populus multus.* Non solùm vestra causa hæc in bonum vertit, sed vt & omnis ille populus pasci possit. Et dixit eis: *Ne timeatis: ego pascam vos, & domus vestras. Et consolatus est eos, & locutus est in cor eorum. Quid igitur,* inquit, *timetis? ego suppeditabo alimenta vobis, & omnibus qui vobiscum sunt.* Et consolatus est eos, & locutus est in cor eorum. Non simpliciter eos consolatus est, sed tanto vsus est officio, vt eis omnem tristitiam è corde eximeret. *Et habitauit Ioseph in Ægypto, ipse & fratres eius: et vidit Ioseph filios Ephraim vsque in tertiam generationem. Et locutus est Ioseph fratribus suis, dicens: Ecce morior. Visitatione autem visitabit vos dominus, & simul deportabitis ossa mea hinc.* Vide quomodo & ille, eadem quæ pater, curat: volens vt simul auferrentur inde ipsius ossa, quò magis eorum confirmaretur mens, & bonam spem haberent de reditu suo. Prius hoc designat quòd redituri essent, & tunc dicit: Simul feretis ossa mea hinc vobiscum. Hoc autem non temere faciebat: duo enim agebat. Vnum, ne Ægyptij memores beneficiorum eius, cùm pro more suo facilè ex hominibus Deos appellēt, corpus iusti haberent in impietatis occasionem. Alterum, vt securi & certi omnino sint se redituros. Nam nisi hoc certum fuisset, non iussisset vt secum reportarent ossa. Et videre liceat rem nouam & admirabilem, eum qui omnem Israël in Ægypto pascebat, illum & ducem reditus, & in terram † Israël inducentem.

promissionis ipsos.

Et mortuus est Ioseph, annos habens centum & decem. Quare nobis & illius annos significauit? Vt discas quot annis Ægypti principatum tenuerit. Septem & decem annorum erat cùm veniret in Ægyptum: & triginta annorum factus comparuit coram Pharaone, & diiudicauit insomnia. Deinde octoginta annis præfuit toti terræ Ægypti. Vidisti quomodo maiora sint præmia quàm labores, retributionésque multipliciores? Tredecim annis certauit in tētationibus, ferens seruitutem, & calumniam illam impiam, & afflictionem in carcere. Et quia generosè & cum gratiarum actione tulit omnia, propterea larga præmia accepit etiam in hac vita. Considera enim, quòd pro breui illo tempore, quo seruitutem & carcerem sustinuit, octoginta annis regnum administrauerit. Et quòd fide omnia disposuerit, & propter hoc etiam de transuectione ossium mandarit, audi Paulum dicentem: Fide Ioseph moriens, de egressione filiorum Israël meminit.

Hebr.11.

Et non fuit his contentus, sed vt discas causam propter quam iniunxerit ossium transuectionem, dicit, & de ossibus suis mandauit. Fortè pluribus hæc dicta sunt, sed ignoscite. Nam quoniam ad finem libri peruenimus, volumus cum eius fine hunc quoque sermonem hodie finire, & solitam exhortationem adiicere. Omnes igitur magna sollicitudi-

ne, curáque singulari operam demus, vt memores si- A mus dictorum, & imitemur iustorum illorum virtutem, & iniuriæ obliuionem erga eos qui nos iniuria affecerunt, clementiámque in eos qui nos calumniantur seruemus. Hinc enim & iustus ille tantam sibi Dei gratiam conciliauit. Vt igitur & nos diuinam gratiam assequamur, summam virtutis habeamus rationem. Sic enim & spiritus gratia nobis concedetur, & præsentem vitam magna iucunditate transigemus, & futura bona consequemur. Quæ nobis omnibus concedat dominus noster Iesus Christus, cui cum patre simul & Spiritu sancto sit gloria, imperium, honor, nunc, & semper, & in secula seculorum. Amen.

HOMILIARVM DIVI IOANNIS CHRYSOSTOMI IN GENESIN, FINIS.

D. IOANNIS CHRYSOSTOMI, CONSTANTINOPOLITANI QVONDAM ARCHIEPISCOPI, HOMILIÆ ALIQVOT IN *vetus testamentum, confusaneè prius per tomos totius operis disparatæ, nunc in suam quaque classem ordine concinno digestæ & conciliatæ. (Quod hîc mihi dicitur de primo, idem puta dictum de cæteris quatuor tomis.) In his, quæ toto opere conuisuntur insigniri ad marginem signo manus, has primùm & primi excudimus typis superiore editione, ad communem vsum exhibitas & expositas beneficio Reuerendissimi patris Guillelmi Parui, Syluanectuensium episcopi, & à Regijs confessionibus dignissimi.*

De ieiunijs, & Geneseos lectione, sermo.

INCERTO INTERPRETE.

VCVNDVM quidem nautis est ver, iucundum quoque & agricolis: sed neque nautis, neque agricolis ita iucundum est veris tempus, vt his qui philosophari volunt iucundi sunt ieiuniorum dies, spiritale animarum ver, & fidissima tranquillitas animorum. Nam agricolis ver idcirco iucundum est, quia delectat aspicere tunc depictam floribus terram, & variis frondibus virgulta comantia: nautis verò acceptum est ver, quòd dorsum maris deductis nauibus tutò licebit ascendere, nec vndarum pericula formidare. Nobis autem iucundum est ieiuniorum ver, quòd tunc nõ C vndarum, sed cogitationum, & cõcupiscentiarum carnis fluctus ac turbines mitigantur, & coronæ nobis nõ florum, sed spiritualium gratiarum parantur. Sic enim Eccles.6. scriptum est: Coronam, inquit, gratiarum accipies tuo capiti. Non ita ergo apparens suis hirundo vernaculis fugatam hyemem nũciat, vt ieiuniorum dies fugari ex visceribus nostris vitia carnis & cupiditatis ostendunt. Cessat pugna carnis aduersus animam, & animæ aduersus carnem, nec vltrà insurgit ancilla in dominam, nec serua superbit in liberam: sed vniuersa hæc prælia ieiuniorum præsentia cõquiescunt. Quia igitur nobis quietum & tranquillitatis tempus aduenit, etiam nos deducamus in mare, doctrinæ nauigium, & dicendi vela solũamus: si tamen tranquillus & tutus est aurium ve- D strarum portus, in quo verbi Dei nauis absque metu naufragij collocetur. Altum enim nobis pelagus incedendum est, volentibus de cœli ac terræ & maris corporibus philosophari. Hæc enim nobis hodie lectio recitata est. Sed quid ad nos, inquies, creaturarum pertinet ratio? Et valde quidẽ, charissime: sic enim ex magnitudine & decore creaturarum competenter earum B conditor agnoscitur: quantò autem magis ad earum intelligentiam fuerimus intenti, tantò magis via nobis patescit ad intuitum conditoris. Magnum, crede mihi, bonum scire est quid sit creatura, & quid creator, & quæ sunt opera, quis verò opifex. Si enim hoc diligenter scirent discernere hæretici, nunquam vtique omnia confunderent, & quæ sursum sunt facerent deorsum. Nõ dico quòd cœlũ, & stellas deorsum, terram autem sursum ducerent: sed quòd regem ab excelsis sedibus deducentes, cum creaturis & operibus collocauerint: creaturam verò diuinis honoribus affecerint. Si de creaturis scissent philosophari Manichæi, nunquam materiam corruptibilem & mutabilem, quæ cùm non esset effecta, esse ingenitam, Deóque dicerent coæternam. Si de creaturis scissent rectè philosophari gentiles, nunquam coluissent, & seruissent creaturæ potius, quàm Rom.1. creatori. Bonum vides cœlum, sed propterea, vt illud aspiciens, adores conditorem eius: pulchrum solem, sed vt illum intuens, factorem ipsius venereris. Si enim creaturarum pulchritudine deteritus inhæreas, nec ex earum specie magnitudinem consideres creatoris, conuersum est tibi lumen in tenebras. Vides quantum boni sit scire creaturarum rationem? Non igitur negligamus hæc lucra, sed attentius intendamus his quæ secta sunt, quia non solùm cœli, & terræ, ac maris, sed & nostræ, id est, hominum originis ratio nobis ex his quæ leguntur, exponitur: & vnde mors, vnde & labor mortalium vitæ, vnde curæ, vnde tristitiæ subierint, declaratur. Pro his enim omnibus velut satisfactionem quãdam scriptam, librum hunc Deus misit ad homines. Neque enim satisfacere dedignatur hominibus, qui Esaiæ 1. per prophetam dicit: Venite & disputemus, dicit dominus. Et non solùm disputare cum hominibus, & satisfacere nobis vult, sed quomodo culpam fugiamus ostendit. Ante enim quàm diceret, venite & disputemus: docuit quid loqui vel agere oporteat, & ita venire ad iudicium. Audi denique quæ in superioribus propheta præmiserit: Lauamini, inquit, mundi estote, auferte

auferte nequitias ab animis vestris: discite bonum fa- A cere, iudicate pupillo, & iustificate viduam: & tunc addit, Venite & disputemus, dicit dominus: non enim nos ad disputandum, hoc est, ad iudicium, vbi de causa nostra tractandum & disputandum est, vult nudos & inanes venire, sed habere aliqua documenta iustitiæ. Si enim faciamus ea quæ superius præcepit, tunc ad disputandum de causa nostra, & de actibus nostris, audacter & fiducialiter veniemus. Denique & aliàs dicit: Isaiæ 43. Dic tu prior iniquitates tuas, vt iustificeris. Habes enim accusatorem acerbissimum & immitem: præueni eum, & obtura os eius impudentissimum & propria sponte confitendo delicta. Sed intuere paululum magnificentiam Dei: ex initio per semetipsum loquebatur hominibus Deus, secundum quod audire eis possibile erat. Sic denique cum Adam locutus refertur, sic increpasse eum, sic cum Noë sermocinatus, sic apud Abraham hospitio susceptus, & conuiuij confabulatione vsus. Verùm vbi humanum genus procliuius in malitiam declinauit, & à parente, & à conditore suo, quasi longa quadam peregrinatione discessit: confabulatione cessante, literis ad eos tanquam longè à se positos, & epistolis vtitur, quibus eos veteris cuiusdam amicitiæ & familiaritatis admoneat. Primam quidem epistolam ad homines per Mosem direxit Deus. Quid ergo hæc epistola contineat, videamus. In principio, inquit, fecit Deus cœlum & terram. Requiris forsitan, cur non prius de angelis nobis, vel archangelis indicat. Si enim ex frequentia & magnitudine creaturarum conditor intelligatur, multò magis ex virtutum cœlestium conditione potest agnosci. Magnum est cœlum, sed non ita vt angelus. Decorus est sol, sed excelsior archangelus. Et ideo excelsam illam & arduam viam relinquẽs, per hanc planiorem & humiliorem nos ad rerum scientiam ducit. Considera enim qui erant, quibus hæc recitabatur epistola: nónne illis qui educebantur ex Ægypto, vbi Dei cultũ in crocodilis haberi, & canibus ac C similis viderant? Non ergo consequens videbatur, eos tunc per excelsiorem viam ad agnitionem conditoris adducere: & ideo ista planiore & faciliore vtitur, cœlum eis terrámque ostendit, & mare, atque omnem visibilem creaturam. Denique vbi paululum iam ex ea institutione profecerant, audi quomodo eis aliam epistolam per prophetam mittit, in qua de supernis virtutibus Psal. 48. docet, & dicit: Laudate dominum de cœlis, laudate eum in excelsis. Laudate eum omnes angeli eius, laudate eum omnes virtutes eius: quia ipse dixit, & facta sunt: ipse mandauit, & creata sunt. Nam de illis epistolis, quas per Paulum apostolum mittit Deus, quid opus est dicere, vbi iam secretiora multò & excelsiora referuntur? & scribitur nobis tanquam iam altioribus, qui Coloss.1. philosophiæ possumus instituta suscipere: quia per Iesum Christum facta sunt omnia visibilia & inuisibilia, siue throni, siue dominationes, siue principatus, siue potestates: & quia omnia per ipsum, & in ipso creata D sunt, & ipse sit ante omnes, & omnia in illo constent. Referuntur tamen etiam in his quæ per Paulum referũtur eadẽ ipsa, quæ Moses scribit. Nam cùm apud Athenienses concionaretur Paulus, non eis de angelis loquitur, & archangelis: sed de cœlo, & terra, & mari, Act.17. ita dicens: Deus cùm fecisset mundum, & omnia quæ in eo sunt, cœli ac terræ dominus, non in manu factis templis habitat, & cætera. Sed & Ioannes tanquam & ipse scripta perfectioribus deferens, non solùm cœli, & Ioan.1. terræ creaturam ascribit vnigenito filio Dei, sed dicit, quia omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil, id est, tam ea quæ videntur, quàm illa quæ non videntur. Sicut ergo apud magistros litterarum fieri vi- demus, quorum alius puerulum de gremio matris acceptum, & ignarum omnium, atque incapacem maiorum, primis tantummodo imbuit elementis: quem rursus alius magister accipiens, perfectioribus instituit disciplinis: ita & Moses ignaram omnium, & rudem hominum naturam, & (vt ita dicam) nuper à lacte depulsam, prima diuinæ cognitionis edocet elementa. Ioannes verò & Paulus velut à Mose iam quæ prima sunt imbutos homines, ad excelsiora & perfectiora deducunt, nõ vt quæque prima sunt destruentes, sed tanquã fundamento competenter posito superponentes totius ædificij celsa fastigia. Vidisti denique vtriusque testamenti structuram vnius lineæ modulatione directam. Vidisti totius ædificij consonam quadraturam, audisti à Mose, quomodo facta sit visibilis creatura, audisti & à Dauid, quomodo & intellectualis illa cœlestis atque inuisibilis creatura sit, dicente: Quia ipse dixit, & facta sunt: ipse mandauit & creata sunt. Simili modo & B in nouo testamento verbum Dei audis exponi visibiliũ & inuisibilium cõditorem. In principio fecit Deus cœlum & terram. Sermo hic quidem breuis est, & simplex, sed omnium aduersariorum subruere machinas potẽs. Denique cõsidera quomodo Manichæo asserenti quòd infecta sit materia, & Deo coæterna, occurrit, & dicit: In principio fecit Deus cœlum & terram: & omnem structuram falsæ eius doctrinæ subuertit. Sed non credit Manichæus scripturæ nostræ, ergo & propter hoc ipsum vitandus nobis est, & alienus penitus habendus. Qui enim non credit Deo, & veritatem mendacium ponit, non tam errare, quàm insanire iudicandus est. Sed quomodo, inquit, ex nihilo fieri aliquid potuit? Dic mihi & tu quomodo ex materia aliquid fieri potuit? Certum est enim quod de terra factum hominem vterque nostrum credit, licet tu ipsam terram neges à Deo factam. Dic ergo mihi, quomodo de terra facta est caro? De terra enim lutum fieri videmus, aut laterem, aut regulam, vel aliquod tale figmentum, carnem verò de terra nullus vnquam fieri vidit. Quomodo ergo facta est natura carnis, quomodo ossa formata sunt, quomodo nerui & venæ, quomodo cutis & membra viscerum secretorum, quomodo vngues, & capilli, & singulorum varietas distinctióque membrorum, quomodo ista diuersitas ex vna terræ natura formata est? Sed certum est quòd dare non poteris rationem: quomodo ergo cùm ista quæ apertiora sunt & faciliora, explicare non possis, de difficilibus & ineffabilibus prononciare ausus es? Vis adhuc & faciliora tibi proponam, atque ea quæ per momenta habemus in manibus? Panem quotidie sumimus, & exinde corporalis vitæ substantiam conseruamus. Dic ergo mihi, quomodo natura panis intra nos mutatur in sanguinem? Quomodo ex ipso plegma, ex ipso etiam fellis substantia fiat, & diuersi humores generentur? cùm vtique natura panis densa quædam sit & compacta, hæc verò in quæ mutatur, remissa sint, & fluida: tũ deinde color panis vel cãdidus est, vel ad frumenti speciem redactus: color verò sanguinis rubens, & fellis nigri vel flaui, cæterorúmque humorum longè diuersus, & varius? Quomodo ergo fiunt hæc, dic mihi, & horum redde rationem. Sed certum est, quòd non solum hæsitabis, sed & tacebis, rectúmne tibi videtur, vt cum ratione eorum quæ quotidie in nobis sunt, inuestigare non valeas, diuini operis, & conditionis Dei audeas secreta discutere, & contradictionem impossibilitatis ostendere? Si nostri similis est Deus, bene operis eius secundùm communem sensum expetis rationem. Quinimò nec sic quidem. Multa enim sunt quæ arte quidem hominum fiũt, quomodo tamen, vel qua ratione fiant, explicare non pos-

ſumus. Verbi gratia, quomodo de venis terræ aurum fiat: hoc fieri quidem videmus, rationem verò immutatæ glebæ reddere non valemus: ſed & ex arena arte hominum fit vitrum lucidiſſimum, & multa alia his ſimilia humana quidem experientia fiunt, qua tamen ratione fiant mortalis ſermo nō explicat: Dei verò opus, quem vtique humanas artes innumerabiliter præcellere etiam tu fateris, cuius virtutem & potentiam abſque vlla comparatione, non ſolùm inter homines eſſe, ſed inter cœleſtes virtutes nemo vnquam habitauit, quomodo in ſingulis quibusque figmentis ſuis diſcutiendū credis, & humanæ artis infirmitate penſandum? Quin potius derelinquentes hæc quæ abiectæ & fragiles cogitant mentes, redeamus ad illam ſtabilem, robuſtámque ſententiam, quæ dicit: In principio fecit Deus cœlum & terram. Sta ſuper illud fundamentum, ne commouearis, nec in cogitationum fluctus, atque animorum turbines corruas. Cogitationes enim mortalium timidæ, & incertæ adinuentiones earum. Noli ergo derelinquere quæ firma ſunt, & conuerti ad infirma & incerta, atque his ſalutem animæ tuæ credere: ſed permane in his quæ didiciſti, & credita ſunt tibi, & dic: Quia in principio fecit Deus cœlum & terram: etiamſi tibi Manichæus occurrat, etiamſi Valentini diſcipulus, tu ſemper vtere hoc ſermone: etiam ſi illi irrideant, tu eos vt inſanientes defleto. Sint licet pallētes in vultu, & triſtes ac ſeueri videantur, atque obductis ſuperciliis: ſint licet ſermonum varietate ſubtiles: ſed tu noli aſpicere ad iſtam quæ extrinſecus eſt ouium pellem, ſed conſidera & intuere lupum qui intrinſecus latet: & propterea maximè eum execrari debes, quia ad cōſeruum ſuum mitem ſe ſimulat, & humilem: ad dominum autem omnium noſtrum canis eſt rabidus, in cœlum latrans, & ipſi quodammodo diuinitati inferens bellum. Negat enim creatorem Deum, ſed alium neſcio quem contrarium prædicat. Fuge ergo ab his talibus, & vita tendiculas: vita huiuſmodi verbum, tanquam venena. Cuſtodi hæreditatem quam à patribus ſuſcepiſti per fidem, & doctrinam ſcripturæ diuinæ, quæ dicit: In principio fecit Deus cœlum & terram. Cur autem primùm cœlum fecit, deinde terram, antè tectum, quàm ſolum? Vides & in hoc nihil eſſe ſimile humanis artibus, nec hominum regulis volūtatem ſeruari diuinam. Apud nos adminiculis & fulcimentis opus eſt, ibi verò voluntas opus efficit, & præbet ſermo virtutem. Terra autem erat inuiſibilis, & incompoſita. Quam ob cauſam cœlum perfectum cōdidit, terram verò paulatim compoſitam eſſe refert Moſes? vt audiens tu quia melioribus elementis perfectum extitit opus eius, certus ſis, quia & terram perfectam poterat producere, ſicut & cœlum: ſed propter te, & propter ſalutem tuam non fecit. Si requiris, quomodo? auſculta. Patriam tibi, & nutricem, & matrem, & menſam, & domum poſuit terram: ſed & ſepulchrum tibi hanc eādem dedit. Nam & corpora noſtra ex ipſa ſunt, & ex ipſa etiam corporum nutrimenta, & ex ipſa quoque, & in ipſa noſtra habitatio eſt, & poſt mortem in ipſam rurſum redimus: ne fortè ergo ex his omnibus quæ ex ea videris conſequi beneficiis, fragili & lubrica cogitatione in impietatem delapſus, ipſam eſſe vitam putares, & vituperes authorem: propterea imperfectam eam atque incompoſitam producit, vt tu intelligens quod indiguit etiam ipſa opere & beneficio conditoris, cultum venerationémque diuinam creatori omnium referas Deo, & glorifices eum qui ad vſum miniſterij humani generis tanta parauit, ac talia. Verùm Dei cultus non ſolùm in fide recta, ſed & in optima conuerſatione conſiſtit. Ait enim dominus: Luceat lux veſtra inter homines: vt videntes opera veſtra bona, glorificent patrem veſtrum qui in cœlis eſt. Matth. 5. Et ideo velim ad ea quæ dicta ſunt, addere aliqua de opere miſericordiæ, niſi ſuperfluū videretur vos docere, qui alios operum veſtrorum docetis exemplis: maximè cùm medius omnium noſtrum ſedeat pater communis, & magiſter noſter, cuius domus (tanquam ad hæc relicta) etiam maioribus ſuis, peregrinis & aduenis patet, omnes qui vndique vel ad tribulationes abiiciendas, vel veritatis diſcendæ cauſa conueniūt, hanc ſibi hoſpitam domum inueniūt, hanc miniſtram, & ita in omnibus famulantem, vt neſciam vtrum huius, an peregrinorū magis dicēda ſit domus. Imò verò propterea magis huius eſt, quia peregrinorū eſt: nam & omne quod noſtrum eſt, tūc magis noſtrum erit, ſi ſit nobis commune cum fratribus. Melius enim ſeruatur pecunia quæ in dextera pauperis collocatur. Hanc mihi non calumniator extorquebit, non inuidus criminabitur, non latro auferet, non fur nocturnus diripiet, non ſeruus fugam meditans vaſtabit, ſed ſemper eſt tuta, ſemper integra, ſemper ſalua. Nullus alius locus ita munitus eſt ad conſeruandam pecuniam, ſicut pauperum venter. Denique frequenter etiamſi extrinſecus quis poteſt damna vitare, aut effugere calumnias, effugere tamē in pecuniam domeſticas inſidias non valebit: quamuis clauſtra poſtis valida, quamuis ſignacula exquiſita circumdent, ſeruile tamen ingenium non euadet: & ideo certiſſimum eſt illam nobis magis ſeruari pecuniam, quam pauperibus commendamus. Nō ſolùm enim ſalua nobis manebit repoſita in talibus clauſtris, ſed & fœnore multiplicato reddetur. Ingentes enim reditus conferet pecunia largita pauperibus. Nam ſi hominibus in fœnus dederis eam, centeſimam tibi reddent: ſi verò Dei pauperibus fœneretur, centuplum reſtituet, inſuper & æternam conferet vitam. Quid ergo mauis agere de pecunia tua: centeſimam ab hominibus, an centuplum recipere à Deo: imò quod eſt ſuper omnem pecuniam, vitam æternam pro miſericordia, & immortalem beatitudinem conſequi? Vide ergo vbi magis velis congregare fructus tuos. Si in terra ſemines, quando fœliciter decuplum colliges, & hoc cum multo labore, cum multis moleſtiis: in cœlo autem ſeminanti, quia neque bobus, neque aratro, neque colonis, aut aliis huiuſmodi laboribus opus eſt: ibi non grando metuitur, non ſolis aduſtio, non rubigo conſumens, non locuſtarum exercitus formidandus eſt, non vicini prauitas, non potentis deprædatio, non exactoris iniuria: ſed ſeminum tuorum ſeges tuta & illæſa conſurget, afferens fructum immortalitatis, & lætitiæ ſempiternæ: fructum, quem oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis aſcendit. 1. Cor. 2. Quomodo ergo non extremæ ignauiæ eſt, certa relinquere, & incertis adhærere: maiora deſerere, & minora ſectari: tuta & tranquilla non exequi, periculoſis & fragilibus aſſidere? Et quæ erit venia hæc agentibus? Quæ excuſatio tam iniquo iudicio viuentibus? Quòd ſi quis fortè pauperem ſe dicat, certus ſum quòd quamuis ille ſit pauper, non erit pauperior vidua illa, quæ duo minuta ſola habebat, & ipſa obtulit Deo. Marc. 12. Luc. 21. Imitemur ergo & nos diuitias eius, diuitias dico, non cenſus, ſed mentis: non pecuniæ, ſed fidei: & magnanimitatem eius ſequamur, vt poſſimus & meritis eius adiuuari per gratiam domini noſtri Ieſu Chriſti, cum quo eſt Deo patri cum Spiritu ſancto gloria, & imperium, in ſecula ſeculorum, Amen.

* Idem argumentum tractatur tomo 5. homil. 7. Ad populum Antioch.

Quomodo primus homo omni prælatus ſit creaturæ, ſermo.

INCERTO INTERPRETE.

DIGNITAS humanae originis facilè agnoſcitur, conſiderata ſublimitate authoris: neque enim facile poterat eſſe vel leue, quod manus ſacra confinxit, & cœleſtis flatus in vitalem ſubſtantiā animauit: maximè cum idem artifex Deus poteſtatem ſuam in omnē fabricam eidem homini fuerat traditurus: vt quē ſecundum præſidem poſt ſe facere diſponebat, eundem faceret plenum atque perfectum, habentem in ſeſe & dignitatem qua praecelleret, & poteſtatem qua cunctis animantibus imperaret: ſoli ſeruiens illi, à quo ei cuncta fuerant ſubiugata, vt imperaret mundo, ſeruiret Deo, creatorem ſuſpiceret, creaturam ſibi parere compelleret, tantúmque ditionis ſeſe domino debere perſpiceret, quantum ipſe à creatura exigeret, habens in propria poteſtate & obedientiam, & contemptum: obedientiā, qua viueret: contemptum, quo dignè pro meritis interiret. Vnde effectum eſt, vt contemnendo mortem incideret, qui obediendo viuere poſſet: vnde poteſtatem conceſſam dum in contemptum protulit, & vitæ priuilegium perdidit, & mortis ſibi ſententiam acquiſiuit. Et tamen adhuc creatura eius ſeruat imperium, licet ipſe creatori ſuo denegarit obſequium. Vnde apparet quid ſuæ fœlicitati detraxerit, quum peccatorum merita eius ſtatum adhuc mutare non poſſint. Grauaris homo, iuſtè grauaris, & inexcuſabili pœna aſtringeris: contemnis creatorem, & eius imperas creaturæ: deſpicis dominum, & de eius creatura exigis obſequium: beneficiis Dei perfrueris, & eius potentiam non extimeſcis. Et cùm tibi per eum cuncta deſeruiant, ſolus ipſe illi non ſeruis. Bis delinquis, & geminum ac duplex crimen incurris, dum nec pro conditione vt ſeruus obſequeris, nec pro poteſtate data domino famularis. Tibi cœlum in die lucis ſplendore veſtitur, & ſolis fulgoribus decoratur: in nocte clariſſimo lunæ ſpeculo, & aſtrorum fulgore vario polus ipſe illuſtratur, vt diei noctíſque viciſſitudine & numeroſitas temporum dignoſcatur, & poſt diurnum laborem requies miſeris mortalibus præbeatur. Tempora alternis vicibus immutātur, frondeſcunt ſyluæ, amœnantur campi, prata vireſcūt, animantia cuncta diuerſis vſibus procreata edunt fœtus, parent imperio, obſequia ſeruant, ſcatent fontes, amnes fluunt, in ſtatutis terminis maria coërcentur. Gaudet poſt hyemem verna temperies, æſtatis flagrantia decoquit meſſes, autumnitas temulenta ſuas exhibet vbertates, hyeme maturantur imbribus terræ, ſuis inſtitutis cuncta deſeruiunt, ſolus homo Deo non ſeruit. Quid ſi tibi vniuerſa natura conſtanter ediceret: Ego tibi à domino rerum parēre præcepta ſum, ego circa te iuſſa implere, inſtituta ſeruare, naſcentia cuncta tribuere genitoris imperio iuſſa ſum: denique pareo, obtempero, ſeruio, & cum mutato non mutor. Pareo inquam rebelli, obtempero procaci, deſeruio contemptori. Cæterùm ſi mihi inſtituta mutare, iuſſa peruertere, neceſſaria denegare, rerum dominus præcepiſſet, creatura cuncta viduata homine remaneret, nec qui contemneret vlterius eſſet, quia contemptor homo dignè de merito interiret: denique quis talis es, qui in hoc contemptu conſiſtis? qui creaturæ imperas, & creatori non ſeruis: qui dominatum exerces, & dominum non agnoſcis? Time dominum patientem, ne ſeuerum ſentias iudicem. Corrigat te dilatio differentis, ne cenſura puniat iudicantis. Facilè enim obſequio tuo facies Deum propitium, ſi conuerſus iam mutaueris vitium. Vſurpatū enim redditur, quicquid dilatione temporis fœneratur: nec eſſe iam poterit impunitum, cui mora temporis non potuit dare remedium. Quid retribuam domino, ſi humana cōditio genitori quid debeat noſcat, atq; eius beneficiorum innumeram multitudinem momentis omnibus retractando intelligat? inueniet ſuæ ſeruitutis obſequia continuis laudibus iugi gratulatione æquare non poſſe. Neque enim beneficia ab eo præſtita atque collata, vel modum poterunt habere, vel numerum, certè nec terminum: quippe cùm nec ſenſus ad inueſtigandum ſufficiat, nec ſcientia ſuppetat ad laudandum: immenſitas enim beneficiorum ſuperat cogitationes ſenſuum, & innumera multitudo donorū vincit volubilitatem verborum. Nec ſi totum vitæ tempus oris obſequia occupent, laudes teneant, gratiarum actiones inſiſtant, poteris penſare quod debes. Qua in re danda nobis eſt opera, vt totis viribus deuotio mentis in diuina obſequia exerceatur, & laudum gloria os noſtrum per omne tempus frequentare cogatur, non quò in iſtis debitum compenſetur, ſed vt noſtræ deuotionis voluntas his conatibus dignoſcatur: vt quicquid fragilitas detrahit ad complendum, hoc deuotio conferat ad promerendum, vt iam quia vis, non quia perficis, expungaris: nec quia debita compenſas, ſed quia parēre deſideras. Velle enim expungitur, quia per immenſitatem rerum, id ipſum quod cupimus, explicare non datur. Quid retribuam, inquit, domino pro omnibus quæ mihi retribuit? Pſal. 115. quærit propheta ſanctiſſimus, quibus meritis beneficia diuina compenſet, quo famulatus genere munera percepta coæquet, quibus obſequiis tantis poſſit muneribus reſpondere, quo ſeruitutis genere innumera debeat dona, & infinita beneficiorum genera comparare. Sit licet excellens hominum meritum, ſit naturæ iura conſeruans, ſit legum iuſſis obtemperans, impleat fidem, iuſtitiam teneat, virtutes exerceat, damnet vitia, peccata repellat, ſemet exemplum imitantibus præbeat: ſi quid geſſerit, parum eſt: quicquid fecerit, minus: omne enim meritum breue eſt comparatione donorum. Numera beneficia, ſi potes, & tunc conſidera quid mereris. Cum beneficiis cœleſtibus tua facta perpende, cum diuinis muneribus actus proprios meditare: nec dignum te iudicabis eo quod fueris, ſi intelligas quid mereris. Igitur de beneficiis innumeris diuina in te pietate collatis, elige quod libuerit vnum, hinc tuum compenſari totum non poterit meritum? Cæterùm obtunditur ſenſus, confunditur animus, ſpiritus perturbatur, vt ab homine Deus noſcatur, nec humana poterunt penſari obſequia, ſi diuina beneficia compares: & tamen de illo loquimur, qui ſemet peccare non patitur, qui iudicium ſuæ mentis examinans contendit, vt placeat: vt promereatur, inſtat: vt ſeruiat, elaborat. Cæterùm quem peccare delectat, aut propria mentis ſegnitia, aut inconſiderati actus, aut vanitas vitæ ſic mancipat vitiis, vt ſit materia delictorum, miniſter culparum, ſeminarium peccatorū, ita vt in ſe duplex ſcelus, & geminū crimē admittat, & quòd debita domino ſeruitutis non reddit obſequia, & quòd innumera beneficia peccando eius penſare nititur contumelia. Quare nitatur iuſtus merita propria beneficiis cœleſtibus coæquare, nitatur & peccator vitia quæ exercebat horrere. Ille incrementis ſanctæ vitę increſcat, hic peccata damnando, iuſtitiam quam non amabat, exerceat. Ille bonis tribuat ſalutare exemplum, hic malis oſtendat correctionis remedium. Ille præmia meriti ſancti expectet, hic ſupplicia ſemet corrigendo declinet. Sic fit vt & iuſtus gloriam bene viuendo acquirat, & peccator correctus indulgentiam diuina pietate percipiat.

*Idem tractatur loco superius inducto.

Diui Ioannis Chrysostomi de Adam & Heua, homilia.

INCERTO INTERPRETE.

DEVS institutor mundi, omnia ex nihilo fa-
Psal.32. ciens: qui dixit, & facta sunt: mandauit,
Genes.2. & creata sunt: fecit cœlum & terram, &
omnia quæ in eis sunt. Perfectis omnibus
atque ordinatis, fecit hominem ex limo
terræ, sibilauit in animam viuentem, & factus est ho-
mo. Et ne solus habitaret in terra, fecit illi adiutorium:
euulsa costa è latere, impleuit carnem: applicuit ad A-
dam, vt ei nomen imponeret. Tanta fulgebat in rudi-
tate primi hominis gratia, vt nomen illi imponeret, &
Ibidem. futura prophetaret, dicẽs, Hoc nũc os ex ossibus meis,
& caro de carne mea: propter hoc vocabitur Heua, id
est, mater viuorum. Erántque ij homines, scilicet ma-
sculus & fœmina, nudi in paradiso, & non confunde-
bantur. Vbi simplicitas regnabat, malitia ibi locum nõ
habebat. Deus præscius futurorum, dedit præceptum,
vt ex omni ligno paradisi manducarent, ex arbore di-
gnoscentiæ boni & mali ne tangerent: & in qua die te-
tigissent, morte morerẽtur. Serpens ille diabolus vene-
nosa astutia sua, persuasione callida, sexum fragilem
Genes.3. fœmineum, falsa suggerens, decepit dicens: Quòd vo-
bis dixit Deus, de arbore hac non tangatis, ideo præ-
cepit, ne aperirentur oculi vestri, & essetis sicut dij. Illa
audiens, & videns speciosum esse oculis ad videndũ, &
dulcem fructũ ligni ad escam, & esse volens sicut Deus.
Licet ipse inde decept⁹ est, quia ipse voluit esse vt Deus,
Esaiæ 14. dicens, Pono sedem meam ab Aquilone, & ero si-
milis altissimo. Ex ipso ergo veneno malè persuadens
propinauit mulieri. Ergo tollens de fructu arboris de-
dit Heuæ, Heua Adæ viro suo. Aperti sunt oculi eorum,
& cœperunt confundi, quia nudi erant. Consuerunt
folia ficus, fecerúntque sibi succinctoria. Ideo ergo cõ-
fusio facta est, quia cupiditas, quæ est radix omnium
malorum, in cor eorum venerat. Et ipsa transgressio
2.Petr.2. peccati totum labefecit mundum, factum alumnum
peccati, quia omnis qui facit peccatum, seruus est pec-
cati. Omnis quoque homo de eo natus, natus est illi ob-
noxius, quia seruus seruum generat. Et nisi per illum li-
beratorem acciperet genus humanum libertatẽ, omnes
in seruitute hucusque detinerentur, sicut ait Apostolus,
Rom.5. Per vnum hominem peccatum in hunc mundum intra
uit, & per peccatũ mors: & ita in omnes homines per-
trãsiit, in quo omnes peccauerunt. Nam vnde est illud,
Psal.50. quod clamat propheta, dicẽs: Ecce in iniquitatibus cõ-
cept⁹ sum, & in delictis mater mea in vtero me habuit?
De isto peccato venit, de quo dixit verus Dei cultor,
homo sine querela, abstinens se ab omni malo, cui ne-
Iob 25. mo similis super terram: Non esse sine peccato nec in-
fantem vnius diei natum super terrã. Dicit item: Graue
iugum super filios Adæ, à die exitus de vẽtre matris eo-
rum, vsque in diem sepulturæ, quæ est mater omnium.
Iob 14. Insuper ipse alibi dixit: Quomodo potest mundus esse
de immundo conceptus semine? Quid agimus? ipse ec-
ce Apostolus assumpsit personam ipsius primi hominis,
vt totum obligatum in peccatis demonstraret mũdum,
Rom.7. dicens: Concupiscentiam nesciebam nisi lex diceret:
Exod.20. Non concupisces. Lex ergo erat, quando audiit pri-
& Deut.5. mus homo: Ex omni ligno paradisi edes, ex arbore
Genes.2. autem dignoscentiæ boni & mali ne tetigeris. Hoc est
dicere, nõ concupisces. Occasione autem accepta, pec-
catum per mandatum fefellit me, & per illud occidit.
Itaque lex quidem sancta, quam præcepit Deus Adæ,
& mandatum sanctum, & bonum, & iustum. Hoc A-

A postolus dicit in persona primi hominis. Quod ergo Rom.7.
bonum est mihi, mors factum est? Absit: sed peccatum
vt appareat peccatum, per bonum mihi operatum est
mortem. Id est, vt diceret, Aperientur oculi vestri, & Genes.3.
eritis sicut dij. Per hoc bonum operatum est ei mortem,
vt fiat supra modum peccator, vt ipse diabolus esset su-
pra modum peccator, vt in eo caderet peccatũ per mã-
datum. Et fortè dicturus est aliquis. Ergo Deus non est
præscius futurorum? Nesciebat posse per mandatum
cadere rudem hominem? Vnde oportuerat, vt eũ per-
mitteret non cum præcepto, sed simpliciter viuere in
paradiso, vt non peccatum committeret per mandatũ.
Et nos contra calumnias eorũ hæc dicimus: quia Deus
sciuit posse tangere primum hominẽ de arbore prohi-
bita. Sed, quia vndique confitetur vniuersa lingua Deũ
præsagum esse futurorum antequã essent vniuersa quæ
in mũdo sunt, præsciuit præuaricaturum primum ange-
lum, & ipsum hominem. Angelos ergo fecit in spiritu
B sine carne, præceptum dedit eis nullum. Vnus angelus
primus, qui Sathabel dictus est, malignam & nefariam
præsumptionem assumens, dixit, Pono sedem meam in Esaiæ 14.
Aquilonem, & ero similis altissimo. Et ita pro tali præ-
sumptione cecidit irreparabiliter, vt angelus primus
præcipitatus de culmine angelico, diabolus nomina-
retur. Ecce sine præcepto ita cecidit irreparabiliter, vt
consequentes sibi hodie, hodiéque occidat. Sed æquè
dicturus est aduersarius fidei catholicæ: Et in ipso ange-
lo præscius non erat, qui hanc præsumptionem assume-
re habebat? Nos nunc respondemus ei: Omni ratione
sciuit futurum irreparabilem casum eius, sicut sciuit
quanta bona facturus esset de malo eius. Nam tolle per-
secutores, & non erunt martyres: tolle ebriosos, &
non laudamus sobrios: tolle tenaces, & non præferi-
mus in eleemosynis largos. Ex comparatione ergo pe- Genes.1.
ioris oboritur laus melioris. Deus noster faciens homi-
nem ad imaginem & similitudinem suam, dedit præce-
C ptum in creatura: id est, in arbore, eligens vt per trans-
gressionem in creaturam peccaret, quam sine manda-
to in creatorem offenderet. Et sicut angelus qui si-
ne præcepto elatus cecidit, ita & homo si præceptum
non acciperet, æquè & ipse diceret: Pono sedem me-
am in Aquilonem, & ero similis altissimno: & caderet
irreparabiliter. Præuidit per omnia Deus, quanta ha-
buit facere bona de transgressione primi hominis. De
ipso ergo peccato transgressionis pullulant omnia pec-
cata. Cùm ergo dicitur homo tradi desideriis suis, ex Rom.1.
ipsa propagine fit reus: quia desertus à Deo, cedit cu-
piditatibus, atque consentit, vincitur, capitur, trahi-
tur, possidetur. A quo enim quis deuictus est, huic & 2.Petr.2.
seruus addictus est: & fit ei peccatum consequens præ-
cedentis pœna peccati. An non est peccatum & pœna
peccati, vbi legitur: Dominus enim immisit eis spiri- Rom.1.
tum erroris, vt faciant quæ non conueniunt, sicut se-
ducitur ebrius? An non est peccatum, pœna peccati,
D vbi Deo dicit propheta: Quid errare fecisti nos de via Esaiæ 63.
tua, obdurasti corda nostra, vt non timeremus te? An
non est peccatum & pœna peccati, vbi dicitur Deo:
Ecce tu iratus es, & nos peccauimus: propterea erra- Ibid.64.
uimus, & facti sumus sicut immundi omnes? An non
est peccatum, & pœna peccati, vbi legitur de genti-
bus, quas debellauit Iesus Naue, quia per dominum Iosue 10.
factum est confirmari cor eorum, vt obuiam irent ad & Eccles. 64.
bellum Israël, vt exterminarentur? An non est pecca-
tum, & pœna peccati, quòd non audiuit Roboam rex 3.Reg.12. & 2.Paral.10.
plebem bene monentem? quia sicut scriptura loquitur,
erat conuersio à domino, vt statueret verbum suum
quod ei locutus est in manu prophetæ. An non est pec-
catum, & pœna peccati, in quo scriptum est, Amasiam
regem

regem Iuda noluisse audire regem Israël bene monen-
1.Paral.25. tem, ne procederet ad bellum? Sic enim legitur: Et non
audiuit Amasias, quia à Deo erat vt traderetur in man⁹
eius, quoniam quæsierat Deum Edom. Et multa alia
commemorare possumus, in quibus liquidò apparet,
occulto Dei iudicio fieri, peruersitate cordis vt non au-
diant quod verum dicitur, & inde peccetur, & fit ipsum
peccatum præcedentis etiam pœna peccati. Nam cre-
dere mẽdacio, & non credere veritati, vtiq; peccatũ est.
Venit tamen ab ea cęcitate cordis, quia occulto iudicio
Dei (sed tamẽ iusto) etiã pœna peccati mõstratur, quale
2.Thes.2. est illud, quod ad Thessalonicenses scribit Apostolus.
Pro eo ꝙ dilectionẽ veritatis non receperũt vt, salui fi-
erent: & ideo mittit illis Deus operationem erroris, vt
credant mendacio. Ecce peccati pœna peccatum est,
vtrunque claret, breuiter dictum est, apertè dictum est.
Ab eo dictum est, cuius alia verba in veritatis sententiã
frustra hæretici retorquere conantur. Ergo ideo præ-
dicat ecclesia catholica vbique diffusa, debere paruulos
baptizari propter originale peccatum, quia filios pro-
creare ex præcepto Dei venit: cupiditas verò quæ facit
filios procreare, ex pœna peccati venit. Ideóque ille
Psal.50. clamabat sanctissimus, & bene clamabat: In iniquitati-
bus conceptus sum: quia sine cupiditate nullus hominũ
concipitur. Bona sunt ergo coniugia & sancta, & à Deo
ordinata, vt crescant homines, & multiplicentur, & im-
pleant terram. Sed quia ipsa conceptio sine carnis cu-
piditate non fit, ideo dixi de transgressione peccati: ve-
nio in originale cupiditatis, vt baptismus paruulorum
abluat omne originale peccatum. Accepta ergo gratia,
crescit cum hominibus compunctus: demõstrante gra-
tia, ex lumine sapientiæ efficitur homo castus. Pugnat
contra cupiditates carnis, pugnat contra transgressio-
Galat.5. nem Adæ: quia spiritus concupiscit aduersus carnem,
caro aduersus spiritum. Hæc enim inuicem aduersan-
tur. Et ne in ipsa vita bona extollatur genus humanum,
& propriis viribus victoriam sibi vindicet, in eo quòd
superat affectus carnis ęquè redarguit Apostolus, dicẽs:
Ephes.2. Gratia salui estis per fidem, & hoc nõ ex vobis, sed do-
num Dei est. Non ex operibus, ne fortè quis extollatur.
1.Cor.4. Æquè alio loco dicit: Quid habes, quod non accepisti?
Itaque & si accepisti, quid gloriaris, quasi bene viuens
Prou.20. non acceperis? Nam quis castum se gloriatur habere
cor, aut mundum se esse à peccatis? Et si dixerimus,
quia peccatum non habemus, nosipsos seducimus, &
1.Ioan.1. veritas in nobis non est. Quia quod ipse dominus dicit:
Ioan.15. Sine me nihil potestis facere. Æquè dixit: Nemo venit
Ibid.6. ad me, nisi pater traxerit eum. Item dixit: non omnes
Matt.19. cupiunt verbum, sed quibus donatum est: æquè dixit:
Matth.11. Confitebor tibi domine pater cœli & terræ, quia ab-
& Lucæ 10. scondisti hæc à sapientibus & prudentibus, & reuelasti
ea paruulis. Ita pater, quia sic fuit placitum ante te. Item
Matth.13. dixit: Vobis datum est nosse mysterium regni Dei, illis
autem non est datum. Sed ne aliquis dicat quod non
accepi, quid à me exigit Deus? non habet excusationẽ,
quia omnis accipiens gratiam, iam in eadem gratia ac-
cipit & lumen. Quòd si malè fecerit, assignet sibi: si autẽ
bene fecerit, assignet Deo, à quo venit omne donum
Iacob.1. optimum, & lumen perfectum. Cùm enim sanctæ ple-
bis sacerdotes per mandata sibimet data, legatione fun-
guntur, apud diuinam clementiam, humani generis
causam, totámque secum ecclesiam aggregantes, atque
congemiscentes postulant & precantur, vt infidelibus
donetur fides, vt ab idololatria & impiis erroribus libe-
rentur, vt Iudæis ablato cordis velamine, lux veritatis
appareat, vt hæretici catholicæ fidei perceptione resi-
piscant, vt schismatici spiritum rediuiuæ charitatis ac-
cipiant, vt lapsis pœnitentiæ remedia conferantur:

A catechumenis ad regenerationis sacramenta perductis,
cœlestis misericordiæ aula reseretur. Hæc non inaniter
à domino peti, rerum ipsarum mõstrat effectus: quãdo-
quidem ex omni errorum genere plurimos dignatur
Deus attrahere, quos erutos de potestate tenebrarum,
transfert in regnum filij charitatis suæ, & ex vasis iræ,
facit vasa misericordiæ: quod adeò totum diuini ope- Coloss.1.
ris esse sentitur, vt hæc efficienti Deo gratiarum semper Rom.9.
actio, laudísque confessio pro talium correctione refe-
ratur. Illud etiam quod circa baptizandos in vniuerso
mũdo sancta ecclesia, siue sint paruuli, siue iuuenes, vni-
formiter agit, nõ ocioso contemplemur intuitu. Quòd
cùm ad regenerationis veniunt sacramentum, nõ prius
fontem vitæ ingrediuntur, quàm exorcismis & exuffla-
tionibus clericorum spiritus ab eis immundus abigatur,
& deinceps vasa eius eripiantur, in possessionem trans-
lata illius victoris, qui captiuam duxit captiuitatem, & Psal.67.
dedit dona hominibus. His ergo ecclesiasticis regulis & Ephes.4.
B & ex diuina sumptis authoritate documentis, ita adiu-
uante domino confirmati sumus, vt omnium bonorum
effectuum atque operum, & omnium studiorum, omni-
úmque virtutum, quibus ab initio fidei ad Deum ten-
ditur, Deum profiteamur authorem, & non dubitemus
ab ipsius gratia omnia hominis merita prouenire: per
quem item fit, vt aliquid boni & velle inueniamur, &
facere. Quo vtique auxilio & munere Dei non aufertur
liberum arbitrium: sed liberatur, vt de tenebroso luci-
dum, de prauo rectum, de languido sanum, de impru-
dente sit prouidum. Tanta enim est erga omnes boni-
tas Dei, vt non nostra velit esse merita, quæ sunt ipsius
dona. Et pro his quæ largitus est æterna præmia sit da-
turus. Agit quippe in nobis, vt quod vult, & velimus,
& agamus. Nec ociosa in nobis esse patiatur, quæ exer- 3.Ioan.
cenda, non negligenda donauit: vt & nos cooperato-
res gratiæ Dei simus, & in his quæ in nobis ex nostra
viderimus remissione languere, ad illum sollicitè recur-
C ramus, qui sanat omnes languores nostros, & redimet
de interitu vitam nostram, cui quotidie dicimus, Ne in-
ducas nos in tentationem, sed libera nos à malo. Pro- Matth.6.
fundiores verò difficiliorésque partes incurrentium
quæstionum, quas latius pertractarunt, qui hęreticis re-
stiterunt, non necesse habemus astruere: quia ad confi-
tendam gratiam Dei, cuius operis digni nihil penitus
subtrahendum est, satis sufficere credimus quicquid
secundum prædictas regulas apostolica scripta nos do-
cuerunt, vt prorsus non opinemur catholicum, quod
apparuerit præfixis sententiis esse contrarium.

Diui Ioannis Chrysostomi de Genesi, & interdictione arboris ad Adam, sermo. Genes.2. & 3.

INCERTO INTERPRETE.

IVBETVR Adã de interdicto arboris fru-
ctu nõ tangere, iubetur ab vnius ligni na-
scentibus abstinere: vna arbor excipitur,
D sed vniuersę diuinitus tribuũtur. Pars sub-
trahitur, sed totum quod Deus fecerat,
famulatur. Idem prohibet, qui cuncta constituit: idem
imperat, qui vniuersa donauit. Qui dedit, adimit: qui
plantauit, subtrahit: qui condidit, interdicit. Sed dicet
aliquis: Vt quid plantauit, qui interdixit? Non enim
debuit interdicere, qui plantauit: cùm posset non plan-
tare, qui interdicturus fuisset, ne frustra interdiceret,
quod plantaret. Quasi bonum enim plantauit, &
quasi non bonum interdixit: cùm posset nec planta-
re, nec interdicere, ne plantatio & interdictio quæsti-
onem aliquam haberet. Sed qui mouetur, quærat, &
qui quærit, oret vt inueniat: & qui inuenit, cum Dei
metu quod inuenit, exerceat: ne arrogãtia turbet, quòd

Dei pietas reuelauit. Igitur propter hoc & plantauit, & interdixit, vt posset esse, per quod voluntas hominis monstraretur. Dat mandatum, vt probet obsequium: imponit legem, vt exploret hominis voluntatem: insinuat præceptum, vt eius noscat arbitrium. Stabat ergo arbor in medio, hominis voluntatem explorans. Explorabat enim, an homo dominum comminantem potius, quàm diabolum persuadentem audiret. Non enim in arboris fructu, sed in hominis contemptu mors ipsa pendebat. Stabat & homo inter dominum & hostem, inter vitam & mortem, inter interitum & salutẽ. Nunc Deus comminatur, vt saluet: nunc serpẽs persuadet, vt vexet. Nunc per Deum seueritas vitam: nunc per diabolum blanditia mortem intentat. Et vtique (proh nefas) minatur Deus, & contemnitur: persuadet diabolus, & auditur. Apud Deum est seueritas, sed benigna: apud diabolum autem blanditia, sed nociua. Denique diabolus aut blandimento persuadet, vt noccat: aut crudelitate deterret, vt perdat. Sic enim Deus Adam cum diabolo certare voluit, sic eum victoriam perpetrare optauit: vt maiora præmia victor acciperet, quàm acceperat à Deo formatus: vt qui sine certamine mundum possederat, post certamen regna cœlestia possideret. Fuerat enim condignum, vt talis circa creatorem homo fuisset, qualem se eius creaturam agnosceret: vt parẽret Deo, qui illi cũcta parẽre præceperat: seruiret domino, qui illum dominum mundi effecerat: certaret cum hoste, vt inimicum deuinceret, denique præmia Deo reddente perciperet. Torpescit enim virtus, vbi certamen defuerit: & facilè hostis malitia coalescit, si pigrescat animus repugnantis. Sine labore autem vincitur inimicus, si sit, qui dimicat, vigilans & intentus. Adeò roborantur vires exercitatione frequenti. Cæterùm laboris desidia, insolescit hostis sæuitia. Inimicus enim citò deuincitur, si qui dimicaturus est, prælia meditatur. Nemo enim vnquam non sollicitus hostem deuincit: nemo sine certamine victoriam perpetrauit. Adam enim protoplastus nec studuit seruare iussa, nec vigilauit, vt serpentis malitiam præcaueret. Simplex tãtummodo fuit, astutus contra diabolum non fuit. Dum enim diabolo magis persuadenti, quàm domino comminanti consensit: sic & vitam quam habuit, perdidit, & mortem quam ignorabat, accepit. Dignè quidem homo delapsus in mortem est, qui & dominum prouidentem contempsit, & diabolo nocenti consensit. Nemo itaque, nemo protoplasti culpam in Deum conuertat: nemo contemptum hominis Deo genitori ascribat. Diabolus enim persuadere homini potuit: assentiendi voluntatem dare non potuit. Nam manifestum est Deum Adam noluisse peccare, qui voluit eum ante delictum præstruere: quia & Adam potuit serpentem contemnere, qui Deo noluit obedire. Potuit Adam & Deo parẽre, quod noluit, qui consentire diabolo maluit. Vtrunq; enim in sua habuit potestate, & Deo parẽre, quod noluit: & diabolo non consentire, quod voluit: vnde & vitæ gloriam perdidit, & mortis periculum acquisiuit. Sed deceptum Adam & diaboli fraudibus circumuentum clementissimus liberat Deus: vt per Christum credendo acciperet, quod per diabolum contemnendo amiserat: & quibus modis mors in seculum venerat, iisdem modis vita seculo proueniret. Lignum enim per Adam operatum est mortem: lignum per Christum operatum est vitam. Et quem diabolus persuadẽdo deiecit, eum dominus liberando saluauit. Sed diuersis temporibus ista omnia gesta sunt, principio & fine, initio & vltimo, primo & nouissimo, in exordio & supremo. Seruit initio, libertas in vltimo: luctus principio, gaudium in postremo: in primo mors, in nouissimo vita: in exordio interitus, gloria in supremo. Per Adam & Christum, per Heuam & Mariam, per serpentem & angelum. Mors per Adam, vita per Christum: Heuam serpens seduxit, Maria Gabrieli consensit: sed seductio Heuæ attulit mortem, consensus Mariæ peperit à seculo saluatorem. Restauratur per Mariam, quod per Heuam perierat: per Christũ redimitur, quod per Adam fuerat captiuatum: per Gabrielem promittitur, quod per diabolum fuerat desperatum. Denique peccatum aboletur per Christum, quod per Adam fuerat antè contractum. Redditur per Mariã vita, quæ per Heuam fuerat interempta. Adeò nũc effectus est homo ex reo iudex, ex abiecto filius, ex hoste amicus, ex alieno proximus, ex mortuo suscitatus: vt iam angelos iudicet, qui ab angelo fuerat iudicatus. Vnde cœlestia iã & terrena lætantur: quia redemit Christus, quem captiuauerat diabolus: viuificauit Deus, quem occiderat inimicus: reducitur ad paradisum victor, quem victum de paradiso serpens ieccerat: ascendit in cœlum, vnde hostis nocendo deiectus est: perimitur sententia diabolus, qua hominem iamdudum peremerat: recepit gloriam Adam, quam per hostem amiserat: gaudent sancti omnes, quia redempti triumphant, quòd & hostis perierit diabolus: & quòd Adam, qui perierat, diuina sit indulgentia restitutus.

*Habet nonnihil in vltimo tomo ad populum Antiochenum, homilia septima, super illud Geneseos cap. 3. b. Adam vbi es? & ibidem homilia seq. nempe octaua, super illud, Deambulabat Deus in meridie in paradiso.

De lapsu primi hominis, homilia.

INCERTO INTERPRETE.

DEVS sine initio sempiternus, sine fine perpetuus, præscius omnium futurorum, non ab initio aliquid facere inchoauit, quod antea non disposuerat: sed ita omnis creatura in eius fuit dispositione, vt initium ea quæ facta sunt, in Deo non habeant: quia semper fuit in Dei dispositione, quod postea factum est in operatione. Fecit ergo Deus angelos miro & ineffabili modo, dicente propheta: Qui facit angelos suos spiritus, & ministros suos ignem vrentem. Factis ergo angelis, præceptum eis nullum dedit. In quibus angelis Sathahel angelus principatum tenebat. Hic ex defectu boni fecit initium mali, quia malum Deus non fecit. Ergo quãdo ei obortum est vt diceret: Pono sedem meam in Aquilone, & similis ero altissimo: recessit à bono, vt faceret, vt dixi, initium mali. Pro tali errore & tyrannica præsumptione præcipitatus, cecidit irreparabiliter. Deus æquè præscius futurorum, fecit hominem ad imaginem & similitudinem suam, dans ei præceptum, præuidẽs de eius transgressione quãta bona facturus esset. Nam tolle persecutores, & non erunt martyres: tolle congeriem malorum, & non erit plenitudo virtutum: tolle adulterij amatores, & non erit perfectio castorum. Ergo ex comparatione malorum fit laus bonorum. Quòd si ei præceptum non daret, sine dubio & ipse diceret: Pono sedem meam in Aquilone, & ero similis altissimo. Ergo dedit ei præceptum in arboris creatura, præscius quia etiam exinde tangere habuit. Elegit dato præcepto, vt peccans in creaturam, esset vnde sanaretur, quàm non dato præcepto, superbia elatus ita caderet, vt non esset per quod repararetur. Præterea ille callidus serpentina cogitatione diabolus, in specie serpentis assumens mendacium, (quia semper & ab initio mendax fuit) venit ad fragilem sexum, rudem & incautum, dicens ei: Quòd vobis dixit Deus, nolite tangere ex ista arbore: ideo vobis hoc dixit, ne aperirentur oculi vestri, & essetis sicut dij. Et decerpsit de fructu arboris, & dedit mulieri. Et vidit mulier, quia suaue est lignum ad escam, & speciosum

speciosum oculis ad videndum, & comedit, & dedit viro suo. Et vtrique manducarunt, & aperti sunt oculi eorum. Quasi antè clausi erant, antequam de arbore prohibita tangerent. Patebant, sed in bono; clausi erant ad concupiscendum malum: quando tetigit, aperti sunt oculi ad cupiditatem, & facta est ex ea cupiditate confusio, ita vt folia ficus consuerent, & cooperirent verenda sua. Et in isto transgressionis peccato in lumbis eius totus est vitiatus mundus, & in illo peccato primi hominis facta est de vna cupiditate trina cupiditas: ita vt omne quod est in mundo, vt ait Apostolus, concupiscentia sit ventris, quod est lignum suaue ad escam: cõcupiscentia oculorum, quod est speciosum oculis ad videndum: & ambitio seculi, quod est esse vt Deus. Ergo quia per vnum hominem peccatum in hunc mundum intrauit, & per peccatum mors, & ita in omnes homines pertransiit, in quo omnes peccauerunt. Quia sicut in Adam omnes moriuntur, sic & in Christo omnes viuificabuntur. Adueniens ergo dominus noster Iesus Christus, voluit sanare labem primi hominis, in quo principale peccatum ceciderat. Nã cùm ieiunaret quadraginta diebus & quadraginta noctibus: cùm esuriret, diabolus accessit tentare eum, æstimãs quòd secuti primi hominis rudimenta deceperat, ita Christum deiceret. Nam qui tẽtat, ad perfectum nescit quid sit verum. Credo, apud se dicebat inueteratus: Iste quis est, qui venit non per regionem meam? ego cupiditatem in amplexu maris & fœminę misi, istum video nasci quomodo nullus hominum natus est. Næ fortè ipse est Christus, de quo ora prophetarũ in toto mũdo clamitarunt? Accedo, tento eum. Aut iste est vt primus homo, & decipio eum: aut si ipse est Christus, confusus recedo. Intantum dubius erat quis esset, vt diceret, Si filius Dei es, dic vt lapides isti panes fiãt. Et ille vt deiiceret tẽtationem eius, & sanaret primi hominis peccata, quæ est concupiscentia ventris, repulit eum, dicens: Non in solo pane viuit homo, sed in omni verbo quod procedit ex ore Dei. Secunda itidem tentatio oboritur, ita vt leuaret eum in montem excelsum valde, ostendens ei omnia regna mundi, & ait ei: Hæc omnia tibi dabo, si prostratus adoraueris me. Hæc tentatio dicitur concupiscentia oculorum. Et ille repellẽs etiam istam tentationem, ait: Vade retrò satana, scriptum est: Dominum Deum tuum adorabis, & illi soli seruies: Tertia in elatione, quod est esse vt Deus, est ambitio seculi: leuauit eum similiter in pinnaculum templi, & ait ei: Mitte te deorsum, quia angelis suis mandauit de te, vt custodiant te in omnibus viis tuis: in manibus tollẽt te, ne quando offendas ad lapidem pedem tuum. Et respondit ei dominus, Non tentabis dominum Deum tuum. Ecce trinam tentationem istam vicit saluator mundi, vbi primus homo peruersa suasione malè deceptus erat. Nam quomodo ille deceptus est, qui suaue lignum ad escam ostendit: sic Christus vincit dicens: Non in pane solo viuit homo, sed in omni verbo quod procedit ex ore Dei. Ille speciosum putauit oculis ad videndum: Christus regna mundi & diuitias contemnens, vicit in quo ille victus est. Quod illi persuasit esse vt Deus, hoc isti dictum est: Angelis suis mandauit de te, vt custodiant te in omnibus viis tuis: in manibus tollent te, ne quãdo offendas ad lapidem pedem tuum. Ista omnia facta sunt in primo homine decepto, vt impleretur quod ait Apostolus: Vbi abundauit peccatum, superabundauit & gratia.

De lapsu primi hominis, sermo.

INCERTO INTERPRETE.

NEMO est qui nesciat principiò hominem sic à Deo plasmatum, vt instrueretur prudentia, consilio formaretur, rationis capax diuina prouidentia redderetur. Instrueretur, inquam, prudentia, qua hostis calliditatem vitaret: consilio, quo salutaria ac recta perquireret: ratione, qua Deo genitori parendum esse cognosceret. Etenim dominus Deus videns hominem quem fecerat innocẽtem, instruxit, monuit, & armauit: quippe qui cum diabolo fuerat pugnaturus; velut quibusdam armis, hoc est, prudentia, consilio, ratione fuerat instruendus. Addit præterea legem, qua Dei voluntatem agnosceret, & quid contemnenti euenire posset, addisceret. Qui quidem homo incautus, dum diabolo persuadenti, quàm Deo iubenti consensit: sic & vitam quam habuit perdidit, & mortem quam ignorabat accepit. Stabat Adam inter vxorem & diabolum, inter Heuam & hostem, inter mulierem & serpentem: diabolus persuadet vt noceat, Heua consenserat vt pareat: diabolus mulierem astutia fallendi circumuenit, mulier incauta serpentinum virus accepit. Diabolus quod per se non potuit, per vxorem Adam protoplastũ circumuenit: Adam verò per vxorẽ inuenit interitum, quam à Deo acceperat in auxilium. Proh dolor, prospera in contraria cedunt, vtilia perniciem operantur. Denique plus Adam domesticis, quàm inimici iaculis læditur: plus proprio quàm hostili ense perimitur: plus mulieris quàm externo gladio vulneratur. Accessit enim serpens subtilis vt falleret, & accessit nõ vt viro, sed vt mulieri serpẽtinum virus infligeret. Accessit, inquã, vt vnius cõsensu vtrique nocere posset. Soli persuadet, quod ambobus obesset: vtrique obfuit, quòd vnius animum malitia serpentis infecit. Denique consentiens mulier talis circa virum extitit, qualem circa se malitiã serpentis inuenit, adeò persuasa est, & persuasit: infecta est, & infecit: decepta est, & decepit. Quæ quidem mulier feritur sententia duplici, altera propria, altera communi: propria, qua filios parere in dolore præcepta est: communi, qua cum viro morti addicta est. Altera quia serpenti assensit, altera quia marito persuasit. De consensu enim mortis sententiam incidit: de persuasu, in dolore filios parere meruit. Hanc igitur sententiam, & qui non nouit, dum patitur, discit: & qui nescit, dum expungitur, sentit: & qui ignorat, dum experitur, agnoscit. Proh nefas, præceptum domini cõtemnitur, & persuasio serpentis auditur: despicitur Deus prouidens, & serpens auditur decipiens. Spernuntur salutaria monita, & recipiuntur venenata colloquia. Vnde addicitur homo ex contemptu morti, qui maluit obedire serpenti. Spoliantur gloria, dignitate priuantur, facti sunt quod non erant, dum amittunt quod fuerant. Adeò gaudet serpẽs perpetrasse quod voluit, lætatur hominẽ amisisse quod optauit: exultat malitiæ effectus hominis deceptionem impleuisse, & nescit infelix vulneratum semet, dum vulnerat: trucidatum, dum trucidat: dum hominem perimit, seipsum esse peremptum. Contristatus est Deus hominem sententiã mortis meruisse, quàm vitam, meruisse interitum, quàm salutem, gloriam cõtempsisse, quàm mortẽ: sed tamen plus malitia serpentis, quàm hominis cõtemptu commotus est: plus fallaciam diaboli, quàm hominis per inuidiam denotauit: adeò dominus Deus & sæuitiam execratus est hostis, & casum miseratus est hominis. Crudelitatem hostis exhorruit & deceptum hominem paterna pietate cõdoluit: inimici atrocitate

permotus est, & hominem clementer doluit, qui de- A
Ibidem. ceptus est. Deniq; dominus Deus, Vbi es, inquit, Adã? Ad confessionem prouocat, dum interrogat. Vult eum fateri peccatum, dum ab eo inquirit admissum. Quærit misereri, dum cum reo de culpa colloquitur. Veniam cogitat, qui causam contemptæ legis incusat. Obiurgat culpam, vt possit retribuere veniam, vt quos formare instruendo non potuit, eos possit confitendo purgare. Accipiunt indumenta pellicea, vt qui confessi iam delictum fuerant, veniam cultus humilitate perciperẽt. Ostendit dominus quibus officiis possint delicta purgari, ostendit cõfessione & deformitate cultus veniam posse facillimè impetrari. Vt enim contumacia est celare, quod Deo teste commiseris: sic periculosum si splẽdore cultus, animi innocentiam mentiaris. Nemo itaque, nemo peccator vitia desperata lætitia contegat, nemo infectus delictis, animo dissimulationis virus infundat. Animi vitia corporis mœrore monstrantur. Si ve-
Ioan. 5. xatus est animus, lugeat corpus: quoniam quoties cor- B
pus in causa est, animus mœstitia cõdolescit. Certè corporis vitia sine animi scimus compassione esse non posse: animi vitia sine corporis compassione non priuari: pariter contristentur, vt veniam pariter consequantur: quoniam vtrosque simul aut beneficio foueri, aut iniuria vexari necesse est. Nec enim aliud homo est, quàm corporis animíque concretio. Hæc enim duo quantum definitionibus differunt, tantum hominem dum iunguntur, afficiunt. Vt enim in vita separari non possunt, ita nunquam boni malíque merito separantur. Vt enim non potest à corporis bonis animus separari, ita ab animi malis corpus non potest dissociari. Si enim in Dei iudicio vtræque substantiæ aut supplicio, aut præmio compungentur: cur non & in isto seculo pariter aut mœstitia aut lætitia perfruuntur? Vnde tibi Christiane excusatio nulla est, qui post seruitutem liberatus es, post captiuitatem redemptus, post vexationem curatus, post interitum restitutus: habes in monitis quod exerceas, C
habes exempla quæ timeas. Adam enim nec fallaciam diaboli norat, nec decepti cuiusquam causam defleuerat. Qui quidem forsitan posset euadere, nisi prior cum hoste, dum confligit, occumberet. Te iam instituit dominus, tibi gestorum exempla proposuit. Ecce, inquit, sanus factus es, noli iam amplius peccare, ne quid tibi deterius fiat. Noli, inquit, peccare post veniã, noli vulnerari post curam, noli sordidari post gratiam. Cogita, inquit, ô homo grauiorem culpam esse post veniam, renouatum vulnus peius dolere post curam, molestius hominem sordidari post gratiam. Quare indulgentiæ ingratus est, qui post veniam peccat: sanitate indignus est, qui semetipsum postquam curatus est, vulnerat: nec mundari meretur qui seipsum post gratiam sordidat. Porrò qui post absolutionem non peccat, meretur & præmium: qui post curam cautus est, sanitatis possidet donum: qui gratiam illæsam tenuerit, æternitatis accipiet regnum. Graue est enim hominem instructum D
delinquere, grauius absolutum peccare. Sermo peior est qui patronum post datam libertatem offendit. Beneficiis ingratus est, qui datorem tumoris arrogantia despicit. Quare aut salutem de exemplo acquire, aut de consortio similem sententiam metue, ne seuerum sentias iudicem, qui benignum contempseris persuasorem.

Diui Ioannis Chrysostomi, de Adam, Sodomitis, Achab, & pœnitentia, Sermo.

QVOTIENS mecum temporis cursum, vitęque huius quotidianum defluxum recogito, vitæ Iobi tragœdia mentem meam subit, quam ipse de semetipso in suis calamitatibus declamabat. Vita mea, inquit, Iob. 9.
cursore leuior. Nam cursor interdum diuertit, sed cursus vitæ cursor est non requiescens. Quis non misereturGenes. 19.
eorum, qui per huius vitæ spacium de angustia vitæ, & quòd quasi in morte sint, disputant: & non cogitant, quòd in vsuram vitam acceperint, vt sorte præsentis temporis futuras diuitias lucrifaciant, & nec saltem vel hac doctrina vtuntur? Fœnerator longanimis quidem est, ingratitudinem autem nostram expertus, durus. Itaque manifesta quidẽ est eius lenitas, & vel ex his saltem initiis, quæ humano generi demonstrata sunt, cùm Deus legem dedit primo homini, & legislator ab illo contemptus est, non fulmine illum vltus est, non induxit quam minatus est sententiam: sed finxit quasi indignabundus strepitum, ita vt Adam sceleris fugæ tempus haberet, interrogationísque actus institueretur. Itaque cum in media fuga esset, astans Deus clamabat: Adam vbi es? Simulat se non videre quem fugarat. Vbi Genes.
es? vbi imago mea primùm formata? vbi paradisi preciosissimus ornatus? vbi manuum mearum artificium? vbi imago regni mei nuper depicta? vbi nunc familiaris meus amicus? Comparere non audẽtem animat, mortuum ad verba adhortatur. Cogit vocans, vt respondeat. Palpat voce quasi febre laborantem, vt dicto morbo, valetudinario se committat. Nomine vocat occultatum, vt vocationis mansuetudine animetur, & timore mortuus cogitationes refocillabundas assumat. Adhuc mihi sermone communicat? adhuc voce me dignatur? adhuc me vt pater aduocat, & vt præuaricatorem non perdit iniudicatum? Nondum implet sententiã, quam anteà minatus est, sed dat respõsis locum? Quid igitur manifestatus non respondebo? Quid? non dicam quod contigit vt miserabili? Propter hoc figura huius interrogationis, qua simulat se nescire quod factum est, Deus vtitur: vt cùm seipsum redarguat ille, discat domini suauitatem, à seipso quidem, amictus nuditate, à domino autem tecta eius turpitudine: & quid diuinam bonitatem, quæ se in omnia secula & populos effundit, in vnum tempus concludo? Mansuetus enim est, & etiam inimicis misericors. Et alicubi prior etiam occurrit, vt conciliet inimicos: & vt amenthi, qui impegerant, studet artibus quibusdam efficere. Ex multis autem vnam hanc narrabo. Israëlitas electos variis miraculorum operationibus fouebat, & præclaros præ omnibus monstrabat, omnem (vt ita dicam) creaturam propter illos alterans, & elementorum ministeria mutans, transiri faciens nauigabilia, defluam ostendens petram, præparans terram in absorptionem, retrocedere faciens solem ad occasum festinantem, regulas naturæ nouas præscribens: eáque omnia in gloriam ingrati Israëlis. Cùm verò idolis seruire cœperunt, pessimè retribuentes Deo, habuit quidem ad vltionem fulmina, sed natura ad mititudinem vergebat. Abstinebat quidem ab vltione omnium, sed curabat vt amaretur ab his qui offenderant. Hieremiam mediatorem Hierem.
facit. Vade, inquit, & lege sermones illos, & dices eis: Conuertere ad me peregrinatio Israël, & non irascar vobis in ęternũ. Promittit per mediatorem & donum, si obtemperẽt, vt secum pacem habeant. Tantum apud illum est misericordiæ pelagus, sed lõganimis quidem, vt exor-

vt exordiẽs dicebam: ingratitudinem autem expertus, A
durus: sicut bonus gratis, ita ab ingratis rationem duram exigit, & dona sua aufert. Dederat vitã ad vsuram Sodomitis, terram in illorum vsum, creaturas in agriculturam cõduxerat: illi autem neque mercedis, neque vitæ concessæ curam habentes, dispersérunt in luxum tempus, insumpserunt in delicias dies, prodegerunt vitam in voluptates, luxuriæ impenderunt viuendi statuta tempora. Bonus autem fœnerator adhuc ferebat ingratitudinem, & mittit Lot ad eos, vt memores faciat debitorũ. Lot enim erat pietatis memor, operibus suis docens, quantum debebant Deo. Vt autem vlcus luxuriæ manſit immedicabile pharmaco longanimitatis, candenti ferro quasi putredo eguit, & omnem ignem statim & flammam suscepit. Fumigabat cœlum igniferum, fluebãt ex aëre scintillæ, incendebãt fulgura quicquid tangebant: strepebat fundamentum tactum, in carbones redigebantur tecta, scrutatio fiebat fundamentorum, fugientibus occurrebat ignis, latẽtium ve- B
stigia inuestigabat. Oblambebat vndique agros, pecora tota incendebat, deuorabat pueros, incinerabat adolescentes, omnium erat incendium quasi lignorum, spectaculum horribile & admirabile. Ignis eructãs imbrẽ, imber caminum permanans, flamma in flumen soluebatur, & pluuia flamma redaccendebatur. Retributionem enim erroris sui in seipsis recipiebant. Erat autem iusta quædam retributio his qui naturæ subuerterant leges, fœminas in masculis quærentes, vt inuertatur & in eis naturæ ordo, & fiat eis naufragium ex igni quasi ex aqua. Idque futurum erat, igne quasi succendente Sodomitas, cùm non solùm hi qui tunc erant perderentur, sed & locus in perpetuum corrumperetur. Deuorat enim omne quod videtur. Terræ vteros perdit, tantum sibi vsurpans profunditatis, quantum quis fodiendo capiat. Non solidat fundamentum ædificiis, ita vt vbicunque est Sodomitarum terra, non possit agricultura esse, vtpote in cinerosa terra: neque domus, vtpote C
fundamentum ad ædificium non habente. Quia enim incultas animas ad pietatem præbuere, quia ad virtutẽ vifi sunt inædificabiles, ea ipsa passi sunt, quæ fecerunt,
3. Reg. 21. & ob sua mala condemnati sunt. Vnicuique enim Deus quam seminauit messem reddit. Rapuit Achab vineam, & alienos vindemiauit labores: vidit iniustitiam Deus, tulit misericorditer. Nam qui correptus, deplorauerat, & vt lachrymauit, veniam obtinuit. Contentus enim est iudex misericors & lachrymis: sed Achab conuersus est ad cœnum pristinum. Quid igitur, qui cum innocẽte innocens, cum peruerso peruertens, cõuersus est ipse
4. Reg. 10 in vindictã? Et vide quomodo retributio peccato par. Filij, inquit, Achab erant septuaginta viri, & occidẽtur
Pſal. 118. 3 Reg. 21. & 22. septuaginta, & posuerunt capita eorum in corbes, & miserunt eos in Israël. Profectò iustus es domine, & rectum iudicium tuum. In Israël Nabutha occisus est, in eundem locum occidentis genus occisum missum est in sportis. Achab Nabuthæ peccauit, botris aliquibus D
in corbes cõiectis. Tale enim est peccatorum debitum, vt si solliciti simus, ad soluendum leue sit: sin negligentes, erit grauissimum. Totam enim simul mergit debentium substantiam. Non curabant Sodomitæ debita, neglexerunt quotidie: neglectu crescente, creuit debitum. Repetitionis chirographum auctum est, fœnera peccati aucta sunt, factum est tempus repetitionis. Non habuerunt aliquid in promptu quod redderent, non erant soluendo. Imperauit dominus debiti, vt ipsi traderentur igni, & mulieres eorum, & filij eorum, & omnia quæ
Roma. habuerunt, in satisfactionem cederent. Non enim mẽdax Paulus, qui testimonium præbet: Benignitas Dei ad pœnitentiam te ducat. Secundùm duritiam, & cor

Chrysost. tom. 1.

pœnitere nescium, thesaurizas irã in die iudicij. Vitam laudatam agamus, cohibeamus animæ negligentiam, germanam teneamus pietatem: spe detineamur iudicij, proba ornemur voluntate, vitæ opera operemur, thesaurizemus virtutis fiduciam, materiam gehennæ ne demus, boniratis æternæ operarij constituamur: repellamus peccatum adulationis, memores simus domini iudicantis peccatum, quique reddet vnicuique secũdum opera sua: cui gloria in secula seculorum. Amen.

Sermo diui Ioannis Chrysostomi super illud Geneseos: Inimicitias ponam inter te & mulierem.

INCERTO INTERPRETE.

CHRISTIANO cum hoste certamen in origine ipsa monstratur, & in ipsius mundi Gen. 3. 3.
exordio inuenitur, dum diabolus serpens deceptor hominis, præuaricator mundi, origo mortis, delicti materia, seminarium sceleris, culparum genus, inuentor pœnæ, vitæ ablator cœlesti sententia addicitur, & inter ipsum & mulierem, & inter vtriusque semen inimicitiæ diuina authoritate firmantur, vt exinde homo sociare cognoscat cum hoste amicitias non debere, nec fœdera cum serpente cõiungere, nec amoris cum inimico consortia copulare. Nunquam enim cum hoste concordia iũgitur, nisi imperator proprius offendatur, nec Imperatoris aliter iussa seruantur, nisi hostis decreta soluantur. Vnde qui amicitias cum hoste coniungit, & Imperatoris voluntatem offendit, & inimico sese ipse addicit: renunciat enim amicitiis Christi, qui se amicitiis coniunxerit diaboli: & diabolum habebit perditionis authorem, qui Christum contempserit saluatorem. Inimicitias, inquit, ponam inter te & mulierem, & inter semen tuum & semen illius. Malè cum hoste coniungitur, qui separari sententia diuina præcipitur: nec sine vtilitate ab inimico separatur, qui pernicioſè hosti coniungitur. Duplex enim malum in ipso contemptu consistit: quod separari iussus se hosti coniungit, & quod adiunctus hosti sine periculo esse non poterit. Certè quale est, vt diuersa ista hominum peruersitati conueniant, vt & charitas cũ domino fœderata rumpatur, & amicitiæ hostiles diuinitus interdictæ pernicioſa concordia copulentur? Nam etsi nunquam nobis hostilis malitiæ nocuisset audacia, domini tamen fuerant obseruanda præcepta, aut si parentibus, id est, protoplastis serpens tantummodo nocuisset, & nobis nocere non posset: pro affectu, pro charitate, pro ipsa denique causa naturæ, inimicitiis & simultate, parentum fuerant iniuriæ vindicãdæ. At cùm nos cum parentibus nostris occidit, nec vlli nostrum aliquãdo pepercit, cur inimicum, cur hostẽm diligimus, cur cum serpente antiquo fœdera illicita cõmiscemus? Nam si separamur ab illo, & nocet: qualis erga nos esse
D poterit, si ei contra interdictum domini copulemur? Nullus inimicum suum homo hominem diligit: nullus odientem se pia benignitate assumit. Nam & si diligere inimicos præcipimur: tamen eos vt caueamus, admonemur. Tunc enim inimicus diligitur, cum eius blandimenta seruantur, & iussa cœlestia contemnuntur. Nunquam enim contraria impunè iunguntur, nec diuersa sine pernicie copulantur. Vt etenim neque lupus agnum, aut hædum pardus patitur: ita nec peccator fert iustum, neq; pauperem dives. Siquidem hæc aut separata durant, aut fortiora infirma dilaniãt. Cogita homo principia ipsa. Inde quid declines, inuenies. Nónne cum mulierem interrogat serpens, & mulier serpẽti respõdet, familiaritate sermonis mulier afflata decipitur,

& colloquẽdi consortio iugulatur? Cuius si colloquia mulier deuitasset, & serpens fallendi astutiam perdidisset, & mulier mortis sentẽtiam declinasset. Colloquium serpentis, venenum fuit mulieris. Vt enim conceptum virus in fœminam colloquendo serpens effudit: sic mulier virum, persuadendo cõtraria, decepit. Neque enim in virum aliud mulier posset effundere, nisi quod eam constat serpentis colloquio concepisse. Vnde iam cum hoste amicitiæ constitutæ, vt amor Dei præceptorum
Ioan.14. obseruantia teneatur. Si me amatis, inquit dominus, mea præcepta seruate. Nemo se fallat, nemo se decipiat, dominus & diabolus ab vno pariter amari nõ possunt. aut enim diabolus oditur, vt dominus diligatur: aut si
Lucæ 16. diligitur diabolus, necesse est contemnatur. Non potestis duobus dominis seruire. Quid acturus est homo, si instructus contemptoris, quod in origine mulierem instructam decepit: aut deceptus, quomodo te vindicabis, qui ne decipiaris, instrueris? Pendet edictum, inimicitias cum hoste, & simultates cum serpente firmari. Cur iungis, quod dominus separauit: aut cur non separas, quod dominus iungi voluit: aut cui tutum est iungere, quod constat dominum in origine separasse? Adeò inimicitiarum istarum pugnam dominus incontinenti prosequitur: & certamen atrox inter mulierem & serpentem sua authoritate præfatur. Nam postquam dixit ad serpentem, Inimicitias ponam inter te & mulierem, & semen tuum, & semen illius: addidit, dicens:
Genes.3. Illa tuũ obseruabit caput, & tu obseruabis eĩ calcaneũ. Magnũ inter mulierem & serpẽtem certamen attendo, magnum bellum, bellum dispositum esse considero, magnam sollicitudinem habendam esse cognosco. Directa est inter vtrumque acies, paratum bellum, certamen compositum. Statur cominus, propius consistitur, ab vtrisque intentio prouocatur, vt cautela adsit, sollicitudo intendat, securitas conquiescat. Strat enim mulier in procinctu, serpentis caput & obseruans, & vitans: obseruans, vt calcet: vitans, vt serpentis morsus declinet. Adest paratus & serpens, callidus & subtilis. Callidus, ne mulieris pede calcetur: subtilis, vt eius morsu incauta mulier prosternatur. Hanc pugnam lætus aspicit Deus, libenter attendit dominus Christus: si tamen illæsa mulier serpentem calcando deuincat. Sed hoc prælium ad te iam Christiane conuerte, quod mater ecclesia in filiis quotidie gerit. In confessoribus vincit, in martyribus triumphatrix existit. Hac intentione etiam ipsi momentis omnibus dimicamus, assiduè congredimur, continuatim ac iugiter præliamur, vt cum victoribus in Christo, in æterna secula triumphemus.

De fide Abraham, & de immolatione Isaac, sermo.

Genes.15. & 22.

INCERTO INTERPRETE.

Fidei virtus.

FIDES est religionis sanctissimæ fundamẽtum, charitatis vinculum, amoris subsidium. Hæc sanctitatem firmat, castitatem roborat, dignitatem exornat. In pueris splẽdet, in iuuenibus floret, in perfectis apparet: gubernat sexus, gradus prouehit, officia cuncta custodit: in paupere grata est, in mediocri læta, in locuplete honesta. Fides amicitias seruat, collegia copulat, artes commendat: nullum despicit, nullum contemnit, nulli deest, nisi qui ei fortè defuerit. Fides mandata tenet, præcepta seruat, promissa consummat. Fides familiares efficit Deo, amicos constituit Christo. Neque enim quisquam fidei promissa percipiet, nisi professionem actibus seruet: aut præmiorum potest compos existere, qui promissam fidem conseruare noluerit, vt iam A aut impletæ fidei merces homini recompensetur, aut violatæ pœna competens tribuatur. Huius fidei Abraham ducamus exordium, qui cum in occidua constitutus ætate, filium à Deo promissum se crederet acceptu- Genesis.
rum, & fidei precium in filio conspexit, & in stellarum Hidem.
suam sobolem numerum redundantem, fide comparauit eadẽ: denique vnus filius Abrahæ exoptatur, & immensa ei multitudo promittitur: solatium vnius hęredis conquiritur, & innumerabilis soboles destinatur. Nescis, inquit dominus, nescis Abraham quid destinatum sit tibi: sed idcirco nescis, quia quid mereari non respicis. Tantum enim de me tua meruit fides, tantũ tua obsequia valuerunt, vt & quid desideres norim, & facere quod mereris decreuerim. Namque tibi nascetur filius, cuius semen diffundetur in millia, vt & similitudini syderum coæquetur, & arenæ immensitatibus comparetur. Credo, inquit Abraham, domine, credo quia potes, facturum te confido quod spondes. Nec enim B confectam senectutem marcescentis meæ ætatis considero, aut Sarræ coniugis sterilem effœtámque conditionem attendo, sed tuæ maiestatis potentiam tracto: nec cui talia promittantur, sed à quo promittantur agnosco. Generare enim filios senilis ętas nõ patitur, sed tua domine iussione completur. Steriles filios habere non possunt, sed hoc posse tuæ virtutes efficiunt. Natura quidem negat, sed potentia imperat: ætas prohibet, sed tua potestas ostendit. Impossibile quidem istud videtur nobis, non tibi: homini, non tuæ domine maiestati: naturæ, non Deo: seruis, non domino. Vnde credo pater, credo domine istud te facturum quod dicis, quia his virtutibus cunctis gentibus innotescis. Tunc Sarra concepit in vtero, & peperit filium, patrem multarum gentium destinatum. Nascitur Isaac ornamentum generis, parẽtum gloria, propinquorum lętitia, familiæ decus, hæreditatis spes, fidei precium, promissæ sobolis testimoniũ. In cuius natiuitate & dominus pro- C
missum reddidit, & Abraham votum quod optauit accepit: gaudent omnes, cuncti lætantur. Fit enim Isaac dulcis cùm nascitur, dulcior cùm nutritur: nec enim poterat esse non dulcis, quem & patris fides, & propria innocentia commendabat. Fit & Sarra ex sterili mater, fœcunda in filio, fœcundior futura ex ipso. Redit iuuẽtus in senem, marcens ætas reparatur in iuuenem, & manente senectutis ætate iuuenilia geruntur à matre, denique blanditur, nutrit & lactat, & consequentia cõplet officia quæ iam forsitan obliuisceretur, si suo tempore Sarræ parere concederetur. Tunc locutus est do-
minus ad Abraham, dicens: Accipe filium tuum quem Genes.22.
diligis Isaac, & vade in vnum montium, & offer mihi illum in sacrificium. Mox Abraham tam celeriter decreuit iussis cœlestibus esse parendum, quàm fuerat diuinitus imperatum. Verebatur ne votum mora offenderet, aut iussionem tarditas impediret. Deniq; properat quod iussum est perficere, festinat q̃ præceptum est
D adimplere. Fuit enim lætus cùm eum acciperet, lætior cùm eum immolandum dominus postularet. Ostendit Abraham chariſſimum quidem sibi esse filium, sed multò chariorem filio existere dominum: nec dulcedinem, aut affectus pignoris respiciebat, qui iussionem vt perficeret cogitabat. Totos affectus conuertit in Deum, cui iam se nouerat mancipatum. Denique illam fidem seruabat in sese, cùm filium iuberetur offerre, qua Deum promeruerat cùm eum mereretur accipere. Adest Isaac, patri quidem ætate dissimilis, sed fide ac deuotione æqualis. Adest, inquam, Isaac, qui si quid pater disponeret, ipse fieri libenter optaret. Ita enim filius paruit patri, vt pater diuinæ obtemperaret iussioni, vt de consensu filij pater securus existeret, & voluntati patris sese filius

filius manciparet. Erat enim in vtrisque vnus animus, A
par sensus, & similis circa Deum affectus, vt generositatem patris in filium transfusam conspiceres, & innocẽtiam filij patri nõ deesse videres: vt & paternæ fidei particeps filius extitisset, & simplicitati filij patris sublimitas redundaret. Qua securitate Abraham fretus, sternit sibi asinam, ad sacrificium ligna concidit, pueros secum adducit. Cúmque ad ciuitatem venissent: estote isthic, inquit, ego & puer iste ibim' soli: & cùm adorauerimus dominum, reuertemur ad vos. Statim pater cum filio proficiscitur solus, ad quem idem filius: Pater, inquit, ligna video, cultrum & ignem video, hostiam quam immolaturus es quæro. Desine, inquit, desine istud quærere fili, quod sibi dominus ad horam procurabit: desine quærere, quod sibi dominus iam præuidit. Magnum præsagium promittentis, magna innocentia inquirentis. Isaac hostia, de hostia patrem interrogat, sacrificij effectus desiderat. Ouis ab eo quæ deerat quæritur, ne ipse qui loquitur, immoletur. Ast vbi ad locum ventum B
est, vterque montem ascendit. Aram pater extruxit, ligna composuit, filium colligauit: Patere mi, inquit, fili, patere votum perficere: patere, inquit, per te iussionem domini expleri. Deus enim qui te condidit, expetit: quæ dedit, quærit: qui te creauit, te sibi desiderat immolari: non est enim hoc parricidium, non est crudelitatis admissum, quia votum est: nec tibi fili à genitore mors miseranda infertur, sed vtrisque nobis salubriter prouidetur. Tantò eris acceptabilis hostia, quantò libenter gloriosæ mortis exceperis beneficia. Quod iussus pater es, perfice, inquit: quod disponis, constanter adimple. Ego enim nec renuo, nec recuso: quod volueris, volo: quod optas, exopto: quod desideras, & ipse desidero. Denique eo voto istam mortẽ excipio, quo te eam mihi inferre velle cognosco. Hæc & si vterque non dixit, tamen cuncta ista in actu ostendit. Mox pater extensa manu gladium sumit, dexteram erigit, iugulare filium, sacrificium perficere, iussa domini voluit deuotus im- C
plere, & pendente iam atque imminente mucrone: parce, inquit dominus, parce, fidem tuam quæsiui, non filium vt iugulares optaui: nec amabile pignus tibi subtrahere, sed deuotionem tuam volui pertentare. Nunc cognoui, quia amas dominum magis, quàm filium: imò magis amas filium, quia diligis dominum: quia dum nõ pepercisti filio propter Deum, eundem tecum constituisti domino gloriosum: quare te benedictionibus cumulem, & infinitam filiorum multitudinem ex eo tibi prouenire confirmem. Statim procuratur aries, qui pro Isaac sanctissimo mereretur occidi. Nec enim fas erat, vt Isaac, qui typum Christi portabat, à patre hoc in tempore mactaretur: quia perfecta sacrificij hostia Christo domino seruabatur. Procurabatur, inquam, aries, qui pro Isaac mereretur occidi, vt & promissum patris de hostia compleretur, & perfecto sacrificio patri Isaac incolumis redderetur. Tunc vterque lætus de monte de-
scendit: pater, quòd sacrificij votum saluo filio perfece- D
rit: filius, quòd iussa patris libenter optasset. Gaudet de patre filius, de filio pater. Gaudent propinqui, familia cuncta lætatur: gaudent inquam, quòd & opus tantum perfectum sit, & quòd patrem cum filio incolumes illis dominus reuocarit.

Diui Ioannis Chrysostomi, de habenda cura salutis proximi, & quare Abram vocatus sit Abraham, homilia.

HAVD difficile foret ex consequentia nuper dictorum, præsentis sermonis sumere procemium: siquidem vobis possibile esset scire quid nuper à nobis dictum, & quomodo finitus fuerit sermo. Verùm quia plerique ex his qui nuper affuêre, hodie non af-

sunt, & ex his qui nunc assunt, nuper abfuere, cogit auditorum varietas, vt repetenda sint, quæ nuper dicta. Vnde & hi qui prius sermonem audierunt, melius dictorum memoriam firment: & his qui abfuerunt, non tam damnosum sit abfuisse, si & ipsis innotescat doctrina pridem habita. Et fortassis dicent, qui semper sunt præsentes, quòd propter illos nuper dicta non sint resumenda, vt hi qui cum aliis conuenire contempserunt, hoc damno emendentur, & fiant posthac diligentiores. Equidem laudo, quòd fratrum doletis ignauiam, & admiror zelum. Vellem autem vos zelum temperare misericordia. Zelus enim veniam negans, potius furor est, quàm zelus: & admonitio misericordia carens, tortura quædam est. Quapropter magis vos obsecro, ne amarè vicinorum iudicetis peccata. Nam sicut is qui absque compassione vulnera fratrum spectat, nullum inueniet qui se dignetur venia, si quando & ipse peccauerit: ita qui cum misericordia
B lapsum proximi iustificat, si quando & ipse supplantabitur, multos videbit manum porrecturos. Et hæc nunc dico, non quòd velim eorum qui rarò huc conueniunt negligentiam augeri, sed quòd maiorem, honestiorémque curam nostram erga illos cupiam, ita vt cum ratione & amoris affectu geratur. Alioquin & nos superioribus diebus multos & longos sermones aduersum illos pronunciauimus, & neque hominum nomine dignos diximus: sicut meministis nos in hoc produxisse prophetas duos præcipuos cõtra illos, quorum vnus dicit: Veni, & non erat homo: vocaui, & Esaiæ 65.
non erat qui audiret. Alius autem declamat, & dicit:
Cui loquar & testificabor? incircumcisæ aures eorum, Hier.6.
& non possunt audire. Quibus verbis mentem eorum satis acriter perstrinximus, nunc verò iterum obsecramus: Sic enim & Paulus iussit: Argue, inquit, increpa, obsecra. Neque enim hoc semper solùm agere oportet, neque semper illud solùm: sed vtrumque alter- 2. Tim.4.
C nis vicibus, quò maior inde sequatur vtilitas. Nam si semper arguceremus, impudentiores illi fierent: si semper obsecraremus, ignauiores redderentur. Quapropter & medici non solùm secant, sed & vulnera obligant: neque semper amara, sed nonnunquam & lenia pharmaca infundunt: vt per priora purificentur sanies & putredo, per posteriora autem mitigetur dolor. Et idcirco & alibi inquit Paulus: Fratres si præoccupatus Galat.6.
fuerit homo in aliquo delicto, vos qui spirituales estis, corripite illum: considerans temetipsum, ne & tu tenteris. Optima admonitio, perfectum consilium, quod paterna viscera declarat, & eius qui magnam nostri curam gerit. Verè linguæ Paulinæ verba, Fratres. Satis eximio nomine beneuolum reddidit auditorem: quasi dicturus: Eiusdem vteri partu & doloribus prognatus es, eundem habuisti patrem, iisdem alimentis educatus es, communicasti ei in natiuitate spirituali, cognationem & fraternitatem hanc etiam in corrigendis
D proximi erratis declara. Si præoccupatus. Non dixit, si peccet, sed ad genus peccati confugit, quod maiorem meretur veniam. Si præoccupatus fuerit, si grauiter tentatus succubuerit, si errauerit, neque eum qui dedita opera peccauit dicit, sed eum qui studuit bene agere, supplantatus tamen est à potestate diabolica & victus. Nam talis non tam accusationem, quàm veniam meretur. Si præoccupatus fuerit homo. Iterum ad aliam veniæ speciem confugit, nempe naturæ infirmitatem, quam nomine hominis insinuat. Sicut & magnus Iob veniã à Deo impetrare volens, dicebat: Quid est homo Iob 7.
quòd reputas eum, & visitationem peccatorum eius fecisti? Sic & nos faciamus, quãdo cum peccatore aliquo expostulatur, continuò dicamus, Homo est: & naturæ

recordatione ad misericordiam stomachantes protoA cemus. Et ea de causa Paulus ad naturam & eius infirmitatem confugit, cùm dixit: Si & præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto. Non simpliciter magna peccata dicit, quæ maiora quàm vt compassionem & misericordiam mereri videantur, sed parua & deordinata. Vos qui spirituales. Is qui peccat, homo: qui verò bene operantur, spirituales dicuntur. Hîc virtutis vocabulum posuit, illic naturæ nomen dixit. Multum autem differt homo, & spiritualis. Vos qui spirituales. Si spiritualis es, ostende mihi virtutem tuam: non à tua, sed mea salute, sed à subsidio quod lapso fers. Hoc enim spiritualis est, non despicere sua membra periclitantia. Instruite talem. Facite, ait, ne capi possit, ne certando defatigetur, ne præliando aduersus diabolum succumbat. Considerans temetipsum, ne & tu tenteris. Hoc summum cõsilium est, & admonitio maximè cogens. Etiamsi saxeus fueris, & audias, verbum hoc sufficiet ad terrendum, & prouocandum, quò feras auxiB lium lapso. Non vis, ait, vt frater misereri, non vis vt hominibus cõcedere veniam, non vis vt spiritualis manum porrigere, considera conditionem tuam: neque indigebis consiliario, sed per temetipsum iacentem iuuabis, & à temetipso admoneberis. Quo pacto, & quo modo? Considera temetipsum ait, ne & tu tenteris. Nõ dixit: Nam omnino & tu peccabis, ne molestior esset: sed quomodo dixit? Ne quando & tu tenteris. Fieri enim potest, vt pecces: fieri etiam potest, vt non pecces. Et quia incertum est futurum, para tibi misericordiæ sportulas, quas illi dones, vt per illa quæ proximo impendis, si & tu aliquãdo lapsus fueris, inuenias promptuaria compassione & miseratione referta. Non dixit, ne quando & tu pecces, ne quando & tu cadas. Attendite diligenter ad vim verborum suorum. Sed ne quãdo & tu tenteris. Quo simul indicatur, quòd habemus inimicum tentatorem. Et tentator non statim insidiandi tempus habet. Plerunque enim nobis dormientibus, C & negligentibus imponit: & idcirco præoccupatus ille magis dignus est vt ei condonetur, quoniam à tentatore captus est. Non enim erat ei manifesta pugna, neque dictus dies belli, sed per ignorantiam deceptus & superatus est. Sic nautæ quoque faciunt, cùm per magnum & spacioſum mare nauigant: licet nauis secundo vento feratur, licet omni fruantur securitate, cùm tamẽ viderint alios vel à longè naufragium facere: non ad propriam spectantes vtilitatem, illorum contemnũt calamitatem: sed sistunt nauem, & eiiciunt anchoram, detrahũt vela, eiiciunt funes, proiiciunt tabulas, vt ille qui à fluctibus mergitur, fortè aliquo illorũ arrepto, emergat. Imitare & tu nautas homo: nam & tu mare nauigas magnum & spacioſum, nempe vitæ præsentis mare, quod multas habet belluas, piratas, petras, & latentes scopulos, crebrísque turbatur fluctibus, & in eo naufragantur plurimi. Cùm igitur videris nauigantium aliquem diaboli insidiis circumuallari, & amittere diuitias D salutis, natare in fluctibus, & iam submergi, relictis negotiis tuis, statim illius prouide saluti. Neque enim moram sustinet, neque dilationem, qui submergi incipit. Igitur statim accurre, & quantocyus è fluctibus eum eripe. Age & moue, quicquid ei prodesse credis, atque ita ipsum ex profundo interitus extrahas, etiamsi te plurima negotia aliorsum vocent, & trahant, nihil ducas magis necessarium salute sic laborantis. Nam si parumper differre volueris, perdetur tempestate rapida. Vnde in tantis periculis magna acceleratione opus est & studio. Audi quomodo Paulus, viso homine quodam qui in profundum rapiebatur, sollicitus & anxius erat, & alios excitabat. Valeat in illum charitas, inquit, ne 2.Cor.2. fortè tristitia abundantiore absorbeatur ille. Et propter hoc iubet statim præbere manum, vt ne interim dum differimus, præuentus ille absorbeatur. Curam igitur geramus fratrum nostrorum. Hæc summa vitæ nostræ est. Hoc signo internoscimur an Christiani simus, cùm non solùm quæ nostra sunt spectamus, sed & membra nostra peruersa corrigimus & instruimus. Hoc maximum indicium fidei. In hoc cognoscẽt omnes, inquit, Ioan.13. quòd discipuli mei estis, si diligitis mutuum. Charitatem autem synceram declarat non communio mensæ, non breue colloquium, non verborum adulatio, sed studium & sedulitas in considerando, quid proximo conducat, vt erigatur qui cecidit, & porrigatur lapso manus, vt ante bona propria, inquirantur quæ proximi sunt. Hæc est germana charitas. Nam charitas non spectat quæ sua sunt, sed prius videt ea quæ proximi, quàm 1.Cor.13. quæ sua. Et ego nunc non propter memetipsum tam prolixis sermonibus vtor, sed propter vos. Igitur & vos audite, non propter vosmetipsos, sed propter alios à vobis eruditos. Quippe ecclesiæ corpus per membrorum cohærentiam, & mutua subsidia nutritur & seruatur: & sicut membrum quod apud seipsum cibos omneis reseruat, vicinóque non communicat, & seipsum offendit, & reliquum corpus corrumpit: vt de stomacho videmus: is enim si cibum solus continuerit, & reliquum corpus fame corrumpit, & seipsum sua inexplebili improbitate perdit: si autem acceperit quantum pro sua portione satis, & reliquum aliis membris transmiserit, & seipsum & reliquũ corpus in bona valetudine conseruat: ita & tu nunc, si ea, quæ à nobis audis, detinueris, aliisque non communicaueris, & illum incommodabis, & teipsum iam corrupisti: quia ignauiæ & inuidiæ grauissimos morbos foues. Satis enim ad perditionem tuam fuerit, vel ob malitiam, vel ob inuidiam, vel etiam ob ignauiam non communicare aliis. Contra, si citra inuidiam & ad alios transmiseris alimoniam, & tibi ipsi & aliis profuturus es. Et de his dictum est satis. Nunc operæprecium fuerit, venire ad contextum eorum quæ nuper dicta fuerunt. Quæ erant ergo illa? De Saulo & paulo tunc exquirebamus, quare aliquando Saulus, & aliquando Paulus vocatus sit. Et inde digressi sumus in multorum nominum historiam. Verùm quia semel hinc soluimus, non videtur dignum esse, vt cùm vtilis adhuc occurrat negotiatio, temerè eam prætereuntes negligamus. Nam licet per Paulum in hoc argumentum deuenerimus, nihilominus & aliorum nominũ rationes hac negotiatione inuenire possumus. Sicut & mercatores, qui mare nauigant, & propter minuta quædam in longinquas terras proficiscuntur: cùm venerint in petitam ciuitatem, & viderint copiam aliarum rerum sibi conducibilium, præter eas propter quas à patria exierunt, multò plura quàm decreuerant mercantur, sic dicentes: Longa via venimus, multas tempestates, multáque pericula pertulimus: quid igitur vetat negotiationem nostram fieri ampliorem? Talia vtique & nobis dicere licet. Nam inquirentes de nominibus Pauli, inuenimus consequenter & nundinationem aliorum nominum. Nempe Petrum Matth.4. antea Simonem dictum: & filios Zebedæi Ioannem & Marc.13. Iacobum, filios tonitrui nuncupatos. Inuenimus & in veteri, Abraham, qui antea Abram vocatus fuit: & Ia- Genes.17. cob Israëlem nominatum: & Saraï Sarram. Inuenimus Ibid.17. autem quòd & alij non fuerint agnominati, sed à principio sibi indita nomina retinuerint, sicut Ioannes Baptista, Isaac & Adam. Absurdum igitur fuerit, & extremæ desidiæ, tantum è manibus thesaurum abiicere. Nam propterea longiorem fecimus sermonem, & quia nuper diximus de his qui suum primum nomen retinuerunt,

nuerunt, hodie de dionymis dicere mens est. Quorum A vnus est Abraham. Adam eodem semper nomine vocatus est. Et Isaac quoque aliam appellationem non accepit, sed ab initio vsque ad finem semper Isaac dictus est. Pater autem Isaac Abram & Abraham dictus fuit. Ibidem. Dixit enim ad eum Deus: Non erit vltrà nomen tuum Abram, sed Abraham vocabitur nomen tuum. Etenim Abram vocabatur prius: sed hoc nomen non est Græcum, neque nostra, sed Hebræorum lingua sic vocatur. Quid igitur sonat nomen hoc cùm interpretatur? Trãsitor. Abram. Nam Abram Syrorum voce idem est quod trans, vel vltrà: Et sciunt qui linguæ eius periti sunt. Magna quoque Syrorũ cum Hebræa lingua cognatio est. Sed dicis, quare transitor vocabatur? Iudæa regio, hoc est, Palæstina omnis, quæ ab Ægypto vsque ad Euphratem è regione iacet Babyloniæ, vnde erat Abraham: & fluuius cõmunis terminus vtriusque terræ, medius vtramque secat. Et quia Abraham non Palæstinus erat, sed ab vlteriori ripa fluminis venerat, nempe à Babylonia: id- B eo à loco & facto nomen accepit, & dictus est Trãsitor: quia à loco vlteriori fluminis venit. Quare autem fluuium transiit? quia Deus iusserat. Et quare Deus iussit? vt ostenderetur obedientia iusti. Et quomodo ostensa fuit obedientia iusti? quia propter præceptum Dei domum suam quam reliquit, pro aliena cõmutauit. Vides quanta catena rerum in appellatione iusti nectatur? Vides quàm ingẽs historiarum pelagus nomen hoc nobis aperiat? Discę igitur eius nomen primum, vt cùm videris eum Palæstinam incolentem, appellatione nominis in memoriam patriæ eius, & causæ propter quam eam reliquit, manuducaris, & ita ad imitãdum eum admoneare. Ecce enim vir ille ante legem, & sub lege vitam agẽs, philosophiam quoque quæ nobis tempore gratię tradita, susceptt implẽdam, & ante tempus gratię fecit, quod Matt.19. postea discipulis Christus dixit: Amẽ dico vobis, quòd nullus est qui relinquit aut domum, aut fratres, aut sorores, aut patrem, aut matrem, qui non centuplum acci- C piet, & vitam æternam possidebit. Non solùm autem hinc apparet, quàm sapienter vixerit iustus, sed etiã Dei Genes.12. promissio hoc declarat. Veni enim, inquit, in terram quam mõstrauero tibi. Nam tametsi vtræque illæ regiones Chaldæa & Palæstina erant corporales, illa tamen sua erat, hæc aliena: illa certa, hæc incerta: illa in manibus, hæc in spe: ipse autem relictis certis, manifestis, & his quæ in manu erant, festinauit & transiit ad incerta, incognita, & ad ea in quibus sibi non licebat dominari, vt persuadeat, erudiátque neque contradicendum, neque cunctandum, quando Deus certa relinquere iubet. Non enim tam certa quæ in manibus, atque ea quæ in spe. Non sic manifesta est præsens hæc vita, vt futura illa. Hanc enim videmus nostris oculis, illam videmus oculis fidei: hanc videmus in manibus nostris positam, illam videmus in manibus Dei custoditã. Promissiones autem Dei multò certiores sunt, quàm quæ in nostris D sunt manibus. Vis discere quomodo hæc quidem vita in incerto sita est semper, futura autem illa, quæ videtur incerta esse, hac præsenti certior sit & solidior? Inquiramus, si placet, quæ sunt illa præsentis vitæ præclara. Diuitiæ? gloria? potentia? magnum existimari ab hominibus? sed videbis nihil illis esse incertius. Quid enim infidelius diuitiis, quæ sæpe nec vsque ad vesperam nobis permanent, sed sicut ingratus trãsfuga, ab hoc ad illum, & ab illo ad alium subinde transeunt? Quid & gloria est minus fidele? sæpenumero qui clarus erat & nobilis, repentè contemptibilis fit, & ignobilis: & è diuerso quoque sæpe obscuri subitò clarescũt. Et sicut videri nequit in rota, quę continuò versatur, aliqua pars eius, eò quòd crebra circumferentia semper summa fiunt ima, & ima summa: ita & nostrarum rerum impetus, dum continuò vertuntur, summa facit infima: vt videre licet in diuitiis, potentiis, ac aliis. Nunquam enim in eodem statu manent, sed semper instabiles, fluminum fluxus imitantur. Quid igitur his incertius, quæ tam crebrò trãsferuntur, & priusquam rectè appareãt, auolant: priusquam adueniant, resiliunt? Vnde & propheta de deliciis & diuitiis talibus differens, & spectans vacantes talibus quasi permaneant, dicit: Reputarunt quasi stantia, & nõ quasi fugientia. Non dixit, quasi prætereuntia, sed quod multò minus, quasi fugiẽtia. Non enim paulatim recedunt, sed mira celeritate. At patriarcha ille nõ sic egit, sed relictis omnibus illis, tãtùm ad promissiones Dei spectauit, viam nobis paratis ad futurorum fidem: vt cùm promiserit tibi Deus futura, & quę non videntur, ne dicas quòd hæc incerta sint, & obscura. Incerta enim illa, certiora sunt his quæ videntur, modò oculos fidei habeamus. Quid autem, quòd ipsa non videmus? Deus ea promisit, & pollicitus est. Quando Deus promittit, nulla variatio promissionibus adiũgitur, atque adeò illa maximè manent, quæ in manu Dei sunt. Ex manu enim Dei, inquit, Ioan.10. nullus rapere potest. Igitur quia nullus rapere potest ex manu Dei, certus ille thesaurus semper manet. Præsentia autem omnigenis variationibus & vicissitudinibus sunt obnoxia, & propterea pro eis sępe laborem ferimꝰ, & fine eorum frustramur. In his autem quæ speramus, non ita est, sed is qui laborauit, necessariò coronas & præmia consequitur. Nam spes non pudefacit, quia Dei est promissio: & dona promissa sequuntur eius naturam qui promisit. Relictis igitur incertis, apprehende ea quæ conspicua sunt: Conspicua autem sunt, non præsentia, sed futura. Iam quòd aliqui ad præsentia spectant, & futura respuunt: nõ ideo respuunt, quòd obscura & incerta, sed quòd sublimia sunt, & supra suam imbecillitatẽ. Considera igitur quanta sit virtus iusti. Promiserat ei Deus corporalia, & ipse spiritualia quærebat. Vbi, dices, promisit ei Deus corporalia, & ipse spiritualia quæsiuit? Egredere, inquit, de terra tua, & de cognatione tua, & Gen.12. de domo patris tui, & veni in terram quam monstrauero tibi. Corporalis erat terra prior, sed & futura, quæ illi danda erat. Quid ergo ille? imò non illum, sed Paulum audiamus de illo dicentem. Nam licet hanc promiserat Deus, relictis tamen præsentibus, festinabat ad futura. Quid igitur Paulus dicit? Iuxta fidem mortui sunt hi o- Heb.11. mnes, cùm nõ accepissent promissiones, sed procul eas vidissent. Quid dicis? nõ obtinuit Abraham promissiones? non venit in Palæstinam? Falsa ergo ea quæ dicta sunt. Venit quidem in Palęstinam, non hanc autem spectauit, sed aliam quæ in cœlis, desiderauit. Cuius rei & Paulus testis, cùm adiicit: Et confessi sunt se hospites & Ibidem. peregrinos in terra. Hospésne est, qui tãtam accepit patriam, & tantã regionem? dic obsecro. Non enim hanc, sed cœlum spectauit. Nam qui hæc dicunt, inquit, declarant quòd aliam inquirant patriam, cuius artifex & opifex est Deus, illam inquam Hierusalem cœlestem, & quæ suprà est. Vidisti quomodo, pmiserit illi Deus corporalem, & ipse quæsierit supernam Hierusalem? Itaque corporalis est promissio, spirituale autem iusti desiderium. At nos planè diuersa facimus. Deus illi promiserat Palæstinam, sed ille spectabat cœlum. Nobis promissum est cœlum, & ad terram tendimus. Hęc lucra ex Abraham nobis contigerunt, quia nomen eius didicimus, & quare Transitor dictus sit, & quòd relicta terra sua in alienam concessit, præteritísque certis ad incerta se conuertit, & abiectis his quæ in manibus, & corporalibus, aspirauit ad ea quæ spe concipiebat, idque ante gratiam, & ante legem, atque ante prophetarum doctrinam. Vnde manifestum, quòd præceptore caruerit, suf-

fecerítque ei natúra mouens cogitationes conſcientiæ eius, vt ſic inueniret opificem vniuerſi, & propter hoc dicebatur Abram, quod nomen ei & parẽtes ea de cauſa indiderunt. Sed fortè ſtatim dixerit aliquis: Mendacium hoc eſt, & confictum. Parentes enim Abrahæ iniuſti fuerunt, & neque placuerunt Deo, neque ſciuerũt futura, neque pollicitationem à Domino dandam præcognouerunt. Certè impij erant & idololatræ, & Barbaris magis Barbari. Scio & ego, & propterea laudo iuſtũ, quòd tales parentes habens, talis ipſe factus ſit. Etenim valde rarum & admirabile eſt, ex agreſti radice dulcem fructum produci. At non accuſandi ſunt ob parentum malitiam filij piè viuentes, ſed & vt admirabiles habendi, eò quòd cùm pietatem à parentibus nõ acceperunt, nec habuerunt qui manuduceret, quaſi in eremo & inuio euntes, viam quæ in cœlum fert, inuenire potuerint. Non igitur crimen eſt, habere patrem impium, ſed imitari patris impietatem. Et crimen eſt maximum, non quòd habemus improbos parentes, ſed quòd illorum non agimus curam, & non offerimus omnia quæ ab eis habemus, vt ab impietate ſua eos eruamus. Hæc autem dixi, vt ne turberis dilecte, cùm audis quòd Abraham impium patrem habuerit. Nam & Timotheus impium patrem ſortitus fuit: filius enim Iudææ mulieris erat, fidelis matris, patris autem Gentilis. Et quòd pater eius mãſerit in impietate, & nõ fuerit cõuerſus, manifeſtum eſt ex hoc. Laudãs enim Timothei fidem Paulus, ſic dicit: Quæ habitauit in auia tua Loide, & matre tua Eunice, cõfido autem quòd & in te. Nuſquam hîc patris nomen legitur. Et quare? Quia in impietate perſeuerans, non erat dignus qui cum filio numeraretur. Et Apoſtolos malos habuiſſe patres manifeſtauit Chriſtus, cùm dixit: Si ego in Beelzebub eiicio dæmonia, filij veſtri in quo eiiciunt? propter hoc ipſi erunt iudices veſtri. Sed ne turbet hoc, neque offendat. Nam ex hoc diſcimus, quòd non naturæ, ſed voluntatis eſt vitium & virtus. Enimuero ſi naturæ eſſet, omnino mali malos parerent, & boni bonos. Sed quia electionis & volũtatis eſt probum vel improbum eſſe, idcirco ſæpe malis patrib⁹ boni filij, & ignauis filiis ſtudioſi patres ſunt, vt non naturæ, ſed volũtati ſemper illa imputemus. Verùm cùm parentes Abrahæ, vt dixi, fuerint impij, quomodo ei hoc nomen indiderunt? Fuit hoc opus diuinæ ſapientiæ per incredulam linguam diſpenſantis, vt puero nomen imponeretur, habẽs in ſe futurorum hiſtoriam. Sicut eandem virtutem & in Balaam declarauit, cogens eum futura prędicare: quo manifeſtat, quòd non ſolùm in ſuis, ſed & in alienis dominari poteſt. Et vt diſcas, quòd parentes etiam non valde pij, ſæpius neſcij imponunt nomina filiis, quæ multam futurorum diſpenſationem declarent, docebimus etiam alio exemplo. Lamech qui fuit pater Noë, non erat gratus Deo. Nam ſi fuiſſet probatus apud Deum, non dictum eſſet, Noë ſolum perfectum inuentum in generatione ſua. Neque nos tranſiuiſſemus iuſti patrem in commemorandis nominibus, ſi iuſtus fuiſſet. Quid igitur ille? Impoſuit nomen puero, quod præcipuam futurarum rerum haberet hiſtoriam, erátque appellatio iuſti ꝓphetia. Significabat enim nomen eius futurum diluuium. Nomen eius Hebraïca lingua vocauit Noë, quod interpretatũ eſt, quies. Niah enim, Syrorum voce quies eſt. Sicut igitur Abraham ab abar quod eſt trãs, vel vltrà dicitur: & Adam ab Æden, quod eſt terra, dict⁹, eò quòd ſit terrenus: ita hic à Niah vocatus eſt Noë, hoc eſt, author quietis: declarat autem hoc & adiecta particula. Vocauit enim eum Noë, dicẽs: Hic nos quieſcere faciet. Quietem diluuium vocans, eò quòd ſub illo futurum diluuium. Diluuium autẽ mors fuit: Mors verò quies viro eſt. Et idcirco hominem, ſub quo diluuium factũ, quietis authorem vocauit. Et quòd non torqueam ſcripturas, ex ſcriptura ipſa audiamus hoc. Vixit Lamech annos centum octoginta, & genuit filium, & vocauit nomen eius Noë, dicens: Hic nos quieſcere faciet. Et quare nõ dixit: Hic occidet nos, hic faciet diluuium fieri: ſed dicit, Hic faciet nos quieſcere? Creatura omnis reſoluitur, abyſſi de ſubtus erumpunt, cataractæ ſuperius aperiũtur: omne pelagus erat mirum & admirabile & horribile, & in luto quaſi communi ſepulchro promiſcua hominum & equorum ac ferarum corpora occultabantur: & tantam calamitatem, tantáque mala quietem vocas? Profectò dicit: Nam homines in magna malitia viuebant. Diluuium autem quia malitiam reſecuit, ideo liberati illi à malitia, quieſcere dicuntur. Generationem enim illorum quaſi corpus incurabiliter langueſcens, & malis multis, nullam conſolationem admittentibus, obnoxium, ſuperueniens diluuium eripuit, & quieſcere fecit. Nam ſi mors viro quies, multò magis his qui inemẽdabiles in malitia viuunt, mors quies eſt, liberans eos à laboribus, nec ſinens vlterius in iniquitatis conſuetudinem progredi. Non eſt enim grauius, ingeſtabiliúſve pondus, quàm peccati natura: nihílque ita labores & ęrumnas nobis affert, vt malitiæ ſpecies & delicta. Et propterea Chriſtus his qui in peccatis viuunt, dicebat: Venite qui laboratis & onerati eſtis, & ego vos quieſcere faciam. Et idcirco Lamech diluuium quietem appellauit, eò quòd ſuperueniẽs malitiæ finem impoſiturum erat. Volebam ſermonem hũc prolixiorem facere: multa enim omitto, quæ ad nomen Noë pertinent: ſed hæc nunc memoria retinete, & fratribus veſtris qui abſunt, dicite: vt ne cogamur iterum productioribus vti procœmiis, & dictorum repetere cõſequentiam. Sermonem in precibus finiamus, gratias agentes Deo, qui hæc vt dicerem, dedit: cui ſit gloria in ſecula ſeculorum. Amen.

2.Tim.1.

Matt.12.

Num. 23.

Geneſ. 6.

Noe, quomodo interpretetur.

Geneſ. 5.

Ibidem.

Ibid. 6.

Matt.11.

Sermo diui Ioannis Chryſoſtomi, de Iacob & Eſau.

INCERTO INTERPRETE.

PORTABAT Rebecca geminos in vtero fratres, ante ortus principia bellatores: certãtes filios mater ante ſentit, quàm nouit: ante patitur, quàm videt: ante ſuſtinet, quàm agnoſcit. Licuit filiorum bella ſentire, quos nondum licuit generare. Certamẽ inter fratres in vtero geritur: bellum inter natos cõmittitur. Materna viſcera quatiuntur, nec ad ortus principia properatur: ſed ante principia, noua certamina celebrantur. Velim cauſas tanti certaminis noſſe, velim iſtius pugnę negotia tractare. Quid interceſſerat, quid factum fuerat, quæ pugnandi ratio, quæ cauſa vincendi, quo ſpectatore id geritur, quo iudice celebratur, quid victori promittitur, quid victo econtrariò denegatur? Quis certare docuerat: quis pugnare mõſtrarat? Sed notum eſt cunctis, iſtorum certamine fratrum cauſas duorum exprimi populorũ. Vult enim Deus antè oſtendere futura, quàm veniant: ante ventura monſtrare, quàm fiant. Etenim præiudicare non poteſt pugna, ſi pugnæ non conſentiant merita. Sed futurorum præſcius Deus qui mõſtruoſum certamen voluit exerceri, dat certãdi affectus, vincendi vota oſtendit, & ſpectatorem ſe cõſtituit, ſe iudicem demõſtrauit. Adeò certamen geritur præſente domino, qui genuit: & matre teſte, quæ ſenſit. Sed mater certamen ſentire potuit, videre nõ potuit. Denique interrogat Dominum: Quid eſt, inquit, Domine, quod geritur? quid eſt, quod in vtero meo te teſte tractatur? Quid facturi ſunt nati, qui ſic luctantur innati, aut quæ natorum vota ſuſcipiam, cùm ſic in luctamine nondum natorum concutiar? Duo ſunt, inquit Dominus, populi in vtero tuo: & duæ gentes de ventre tuo diuidentur. Et populus populum ſuperabit, & maior ſeruiet minori. O veneranda præſcientia Dei. Deſignãtur in vtriſque fratribus gentes: in ſingulis populi declarantur, imò ipſi gentes & populi nuncupãtur. Futurarum ſobolum nomina in natos conferuntur: & adhuc innatorum nomina ignorantur. Dicuntur enim parentes, qui necdum filij nomen acceperant: appellantur patres, qui nati non fuerant: vt fierent genitores, antequam filij fierent: patres, antequam nati. Oſtenduntur amborum merita, & operationis nondum eſt cauſa. Quid quiſque mereatur, edicitur, & meriti cauſæ ſilentur. Sententia à Deo profertur: & adhuc qui meretur, non naſcitur. Iudicium diuinitus celebratur: & adhuc in vtero, qui iudicatus eſt detinetur. Præcedit mores iudicium, ſententia actibus prior eſt. Non expectatur tempus, vt merita diſpungantur: quia diſpunctoris potentia ante nouit omnia, quàm naſcantur. Interea certamen nec naſcentibus defuit: dũ minor maioris plantę innixus, aut prior naſci deſiderat, aut ſe victorem tali geſtu demõſtrat. Maior tamen properat in lucem, & adhuc tenetur in ventre: quærit prior naſci, ne & in hoc poſſit à fratre deuinci. Cupit pudorẽ properantia tegere, deſiderat ignominiam feſtinatione mutare, timęt videri victus, antequam natus: ſed iã matri prouentus certaminis indicauerat Deus. Indicat & naſcentium ortus: vnde dignè Iacob ſupplantator vocitatus eſt. Sed diuidit in amorem vterque parẽs vtrunque naſcentem: ſic pater maiorem, ſic mater minorem aſſumit. Pater in vtero victum amore ſolatur: mater verò victorem diligit, quem pugnantem non vidit. Optat pater victori victum ęquari: ſi victi mores poſſent à malitia immutari. Sed iam ſeruatur ſententia, quia ſententiam prouocauerant cauſę, nec in aliquo potuit bonitas in innocẽte corrumpi: vt malitia in reo non potuit immutari. Igitur properant impleri prædicta: feſtinant geri, quæ fuerant diuinitus nunciata. Denique coquit Iacob pulmentum cõſtitutus in domo, deſiderio rapitur veniens Eſau de campo. Sed malè deſideratur, quod in damnum ſalutis aſſumitur: quia cõtrariè eſuritur, quando ſalus manducando deperditur, aut in vitæ interitum ordinatur. Moleſta enim eſt fames, quæ ad hoc ſaginatur, vt perdat: pernicioſa eſuries, quæ idcirco excluditur, vt peior in homine nutriatur. Quoniam damnoſa mercatio eſt, ſi ſalus pro cibo impẽditur, aut magnis vilia comparantur. Adeò Eſau primatus deſiderio lentis addixit, eoſdémque Iacob intemperantia deſiderantis accepit: quamdiu Eſau poſſidere non potuit, quod in vtero conſtitutus amiſit. Denique reddit Eſau aliena, Iacob recepit ſua. Fit Iacob benedictione iam primus, qui fuerat natura poſtremus. Primatus reddidit cauſa, quos negauerat aliquãdo natura. Nec diu eius gratiam indignus potuit vſurpare, quam Iacob meruit antequam naſceretur accipere. Interea hæreditaria benedictio à patre in Eſau diſponitur, & ab eo ciborum delectatio poſtulatur. Facito, inquit, mihi fili cibos, quos amo: vt manducans benedicam te, antequam vita iſta decedo. ſed ignorat Eſau illum placitum in cibo, qui iam placuerat merito: neſcit eum benedictioni aptiſſimum, cui tradiderat ipſe primatum. Denique pergit venatum, vt imperata perficeret: remoratur, & tardat. Fit difficile, quod quæritur: vt in Iacob paterna benedictio compleretur. Quærit Eſau inuenire, quod pater faſtidiat: deſiderat capere, quod genitor iam ſaginatus exhorreat. Hortatur & mater Iacob amantiſſimum filium, narrat verba patris ad fratrem, refert imperata ciborum, benedictionis promiſſæ compotem dicit, ſi quæ fieri iuſſa

Primatus, pluralis numeri nomẽ ponitur.

Gen.27.

ſunt, implere feſtinet. Cogitur Iacob profiteri, quod nõ erat: mentiti, quod fuerat. Cogitur, inquam, ſimulare ſe fratrem, mentiri maiorem. Adeò pergit ad gregem, duos hædos adducit: quorum pellibus brachia, nudámque ceruicem abſconderet, & hirſuti fratris præſentiam ſimularet. Itaque parat cibos delectabiles mater, infert filius patri: pater miratur aduentum tam celerem filij. Quid eſt hoc, inquit, quòd tam cito veniſti fili? Quod Dominus dedit, ait, attuli tibi. Surge, manduca quod deſideraſti, vt benedictionem conferas quam promiſiſti. Accede, inquit, ad me fili, vt palpem te, & videam ſi tu es Eſau filius meus. Accede, inquit, ad me, vt ſentiam tactu quòd oculis videre non poſſum: palpando intelligam, quod viſu non cerno. Duo ſenſus, id eſt, auditus & tactus in patre ſancto contendunt, quiſnam eorum, quod latebat, oſtenderet: ſed auditus indicat, quod tactus ignorat. Fallit enim habitus patrem, ſed vox indicat veritatem: refert vox, quod habitus refellebat: nudat lingua, quod tegmina ſimulabant. Indumento quidem fratrem mentitur: ſed verborum ſonitu, qui fuerat, indicatur. Vnde Iacob ſanctiſſimus diuiditur apud patrem in duo, dum mentitur alium habitus, ſed vox indicat verum. Veſtitus maiorẽ ſimulat, ſed ſermo minorem non celat. Ita enim alienum eſt, quod ſimulatur: & proprium eſt, quod per vocem dignoſcitur: vt benedictione ſit dignum, quod eſt proprium: exhæredari enim meruerat, quod fuerat alienum.

Sermo diui Ioannis Chryſoſtomi Conſtantinopolitani, de Ioſeph, vbi à fratribus venditur.

INCERTO INTERPRETE.

ILII autem Iacob paſcebant oues patris ſui in Sichem: & dixit Iacob ad Ioſeph filium ſuum minorem: Vade fili, & vide quomodo ſe habeant fratres & oues, & renuncia mihi. Ioſeph autem abiit. Illi autem cùm viderent eum venientem, dixerunt: Ecce ſomniator ille venit. Venite, occidamus eũ, & videamus quid ſignificent ſomnia eius. Mittitur à Iacob patre ſanctiſſimo Ioſeph ſanctus ad fratres, qui ſalutem patris ad illos, & ipſorum ad patrem afferret: vt inter abſentes medius vtriuſque ſalutis nuncius exiſteret: vt quod per ſemetipſos abſentes ſcire non poterant, Ioſeph referente cognoſcerẽt: & diſiunctos huius relatio iungeret, quos locorum diuerſitas ſeparauerat. Quem cùm venientem de longè conſpicerent: ecce, inquiunt, ecce ſomniator ille: venite itaque, & occidamus illum, & videamus, quid portendãt ſomnia eius. O nefanda rabies iniquorum. Non licet Ioſeph, non licet, inquam, impunitum eſſe, quod bonus eſt? Non licet meliorẽ tutum eſſe cum malis, & quaſi inuidi aliquid perdant, aut diſpendium alicuius rei incurrant: ſic bonorum vita detrimentum eſt peſſimorum. Zelant manſuetum inuidi, modeſtum ſuperbi, probum improbi, mitem tumidi, inimica æmulatione laceſſunt. Patitur Ioſeph ſanctus innocentis vitæ inuidiam, & æmulos in ſe fratres ſancta excitat vita. Bonum mali videre non poſſunt: denique venientem ad ſe, lacerant, ſæuiunt, necare feſtinant. Nolunt meliorem viuere, ne degeneres ipſi poſſent improperia ſuſtinere. Cur innocentem zelas inimica fraternitas? Cur inuides bono? Cur pati ſimplicem non potes? Cur modeſtum perſequeris? Cur probum non diligis? Cur rea innocentis ſanguinis inueniris? Saltem diſtractus aliquatenus viuat, ne in te accuſator innocens ſanguis, vt in Cain, aliquando exiſtat. Serua tibi, ſerua inimica fraternitas viuum, quem ſentias aliquãdo placatum. Serua

Gen.37.

incolumem,quem necessitatis tempore inuenias prouisorem. Forsitan enim aduenient tempus, quo cum seruum feciſſe pœniteat quidem, parricidium perpetraſſe minus collibeat. Leuius crimen eſt ſanctum ſeruituti addici, grauius nihil eſt innocentem animam iugulari. In ſeruo quod curetur inuenies:in parricidio non reperies quod excuſes. Multis prouides,ſi iſtum diſtraxeris: tibi nocuerit,ſi innocentem animam iugularis. Diſtractus igitur Ioſeph ſanctus in Ægyptum, accepturus totius prouinciæ dominatum, venundatur in ſeruum, in famulum addicitur, in innocentem fraterna crudelitas operatur.Suſcipit ſeruitutis notã,quem Dominus præparabat ad gloriam.Humiliatur ad tempus,imminente neceſſitate regnaturus. Miniſtrat vt ſeruus, vt famulus paret,domeſtica complet officia: nec obſequẽdo deeſt in aliquo: vt humilitate pereiperet, quicquid illi ingenuæ neceſſitatis præſtitiſſet. Adeò tãtùm ſublimatur in domo,tantùm famulis cunctis præfertur, tantùm à ſeruis omnibus honoratur: vt quantùm ei Dominus,tantum ipſe familiæ imperaret.Fit rector & præpoſitus.domus,ſit cunctis imperãs:ſolus ſit domeſticæ curæ aptiſſimus. Sed his bonis cœleſti dono conceſſis, tentatio
Gen.19. inimica non defuit. Pudicum iuuenem matrona appetit impudica: vt diabolus, qui in eius necem fratres armauerat,cõtra eum armaret & fœminam.Sed tam hæc Dei iudicio concidit, quàm fratres Deus ab eius parricidio ſeparauit. Deinde ſolum ſola aggreditur, & cum caſto puero inceſtà mulier fabulatur. Tandem, inquit, quærens optatum tempus inueni: & ad cupiditatem voluptatis implendæ,aptiſſimum ſilentium reperi. Nullus inter nos arbiter teſtis exiſtit, nec maritus domũ repetit, nec familia recognoſcit, nec aliquis de externis interuenit.Inter nos ſolummodo cauſa eſt. Nullus poteſt exiſtere,qui poſſit,quod gerimus,indicare.Fac,quæſo, quod peto.Exple animum cupiẽtem tui,vt poſco. Deſiderantis preces,nec aſperneris,exoro.Ego te muneribus honorem,ego marito commendem,ego te libertare condonem:nec quiſquam mihi te charior poterit inueniri, ſi mihi, quod deſidero,contigerit adipiſci. Fruſtra,inquit Ioſeph, fruſtra mentis inimica tentatio,fruſtra me innocentem appetis : fruſtra mihi caſtiſſimo laſciuiæ verba immittis.Ego enim, quod loqueris,fugio: quod queris,nolo:quod deſideras.perhorreſco.Solum metuo in cœleſtibus Deum, cuius diſciplinã ſeruo, integritatem diligo,caſtitatem cuſtodio. Si enim domus totam poteſtatem accepi, ſi nihil mihi præter te, meus Dominus denegauit : quomodo faciam iſtud,quod dicis,vt & dominatorem Dominum & patronum tam liberalem offendam? Nam ſi in me per mendacium crimen conuerteris,& quod nolo, me voluiſſe contenderis,Dei erit liberare,quem in præſenti deſidero non offendere. Igitur poſtquam Ioſeph mulieris blandientis illecebras & ſerpẽtini oris colloquia aſpernat°, reſpuit: detentus ab eadem,relictis veſtibus fugit. Quæ cùm ſe publicatam cõſpiceret,vociferata clamauit : & facinus, quod vitioſa mente conceperat,in innocentẽ ipſa conuertit : & eum voluiſſe,quod ipſa non potuit,accuſauit. Fugit igitur Ioſeph,inquam,nudus,pudicitia & caſtitate veſtitus : fugit relictis veſtibus, innocentia,qua vicerat,tectus. Et cui impudica mulier indumenta detraxerat,eum ſanctitas ipſa tegebat.Habe tu mulier deteſtanda,veſtimenta quæ tenes : habe exuuias, quas in argumentum defenſionis falſę tuliſti.Habe apud te teſtimonium pudici victoris.Confinge falſas calumnias,necte, marito perſuade. Conſcientiam tuam nõ fallis,qua ſuperatam te ab innocente cognoſcis. Lætabatur interea Ioſeph pudicitiæ perfeciſſe bella, peregiſſe caſtitatis prælium, pugnam innocentia ſuperaſſe: in qua pugna laſciuia vincitur, calcatur pẽtulantia, omnis impudicitia detruncatur, triumphat caſtitas, integritas gaudet, victrix innocentia collætatur. Sed poſtquam maritus aduenit, deteſtanda mulier, quam libido nuper in perniciem innocentis accenderat, in eius mox accuſationem exurgit. Geſtabat namque in facie teterrima mulier dubios & ancipites vultus, & alterna coloris intentio,rubor pallori immixtus, diuerſos mentis æſtus verbis trementibus præferebat.vt videres & conſcientiam victi facinoris aperiri,& innocenti accuſationem,rabido furore aptari.En,inquit,quem nobis ſeruum intuleras, en cui vniuerſam domum & omnia tua gubernanda crediderας, hic mei pudoris latro, hic pudicitiæ hoſtis,hic caſtitatis prædo extitit : quem vix luctando expuli, vociferando caui, pugnando deuici. Putauit me quoque ſibi denegandam non eſſe,cui totum,quicquid poſſides, tradidiſti. Tunc maritus furias in ſe inceſtæ transfert mulieris,tunc inflammatur inſania,tunc ſæuitia excitatur.Vix ab iniuria abſtinet manus, vix ſeſe regit,vix cohibet. Cogitat digna cauſæ tormenta : meditatur conueniẽtia ſceleri tanto ſupplicia. Obtinet apud eum falſitas, veritas exulat. In cuſtodia innocens, quia reus eſſe noluit, religatur. Cur in innocentem graſſaris importuna tentatio? Cur appetis iuſtum? Cur ſanctum perſequeris? Ioſeph enim innocentia reus eſt, non culpa : caſtitate, non adulterio offendit. Cuſtoditi pudoris,non violati hoſtis eſt. Vim paſſus eſt ipſe, non fecit: iniuriam accepit,non irrogauit. Peccauit,quia peccare noluit,nõ quia peccauit:quinimò pœnam meruit, quia peccare pertimuit. Eat licèt in carcerem, iuſtus coniciatur in vincula, in cuſtodiam religetur : iniuria iniurioſi eſt, non innocentis : pœna lædentis eſt, non læſi. Supplicium ſi merui, patior : ſi non merui, ille patitur qui irrogauit. Reus quem peccatum,nõ pœna caſtigat, ſpectat ſuum ſupplicium. Qui quod patitur non meretur, ſine pœna torquetur : quia tormentum non meretur,quod patitur. Adeò tormentum quod irrogas, pateris : quod tribuis,ſentis : quod infers, eo ipſe torqueris. Nec vlla tibi ſolatia poterunt ſubuenire,niſi iuſtum à pœna volueris reuocare. Interea Ioſeph in carcerem traditur,in cuſtodia religatur, exultat & gaudet. Exultat,inquam,victor & liber. Exultat domeſticam calcaſſe calumniam : exultat pudicitiæ obtinuiſſe victoriam. Licet in carcere morari illęſum,quem laſciua mulier fecerat reum. Licet hîc ſine periculo diuerſari, quoniam apud ſuos non licuit domi.Fit Ioſeph in cuſtodia tutus, in carceris loco ſecurus. Domi enim nonnunquam calumnia aptatur, in cuſtodia innocenti ſecuritas inuenitur. In carcere enim nullus appetitur, nullus alieno crimine oneratur : innocens iſthic tempus expectat, reus iudicium. Nec aliena quenquam opprimunt crimina: quia nec bona malis, nec mala bonis deputãtur aliena. Intrat Ioſeph ſanctiſſimus cuſtodiam, viſitator magis, quàm reus,prouiſor,non ſocius,medicus,non ægrotus. Adeò ſit cunctorum præpoſitus,ſit prouidens omnibus ſolus, ſit in reorum ſolatium procurator. Gaude innocentia & exulta. Gaude, inquam,quia vbique illæſa es, vbique ſecura. Si tentaris, proficis : ſi humiliaris,erigeris : ſi pugnas, vincis : ſi occideris,coronaris. Tu in ſeruitute,libera es : in periculo,tuta : in cuſtodia, læta. Tibi omnis reatus addicitur : tibi vniuerſa militia ſubiugatur.Te potentes honorant, ſuſcipiunt principes,magnates exqũrunt. Et iam illi te non, inquam, deſiderant, qui impugnant. Tibi boni parent, mali inuident: zelant æmuli,inimici ſuccumbunt. Nec vnquam poteris victrix non eſſe,etiamſi tibi inter homines iudex iuſtus defuerit.

Innocentiæ laus.

Diui Ioannis

Diui Ioannis Chryſoſtomi ſermo in Ioſeph de continentia.

INCERTO INTERPRETE.

MIHI quidem ſemper vtiliſſimus videtur, & Chriſti ſeruis dignus ſermo de continentia,maximè autem tempore hoc, quando Chriſtum induti pueri eccleſiæ præ aliis bonis continẽtiam poſſidere maximè debent. Nemo iniuſtè vel intempeſtiuè,de fortitudine & certamine factum dixerit ſermonem, cùm athletæ iuxta olympicas leges exercẽtur. Itaque & nos nũc, athletas Chriſti quos vidimus accepiſſe virtutem à ſpiritu propter diuina ſacramenta,ad agonem ſpiritualem miſſuri,meritò de cõtinẽtia differimus. In mundanis enim certaminibus poſt victoriam coronæ, in Chriſti autem ſtadiis ante victoriam coronæ.Quare autem coronatos in agonem mittit nos Chriſtus? vt metum incutiat aduerſariis, ſenſúſque noſtros erigat, vt ad honorẽ à Deo nobis datum ſpectãtes,nihil indignum Domino vel loquamur,vel faciamus. Nam ſi rex aliquis purpura amictus,coronáque caput ornat°,& victus naturæ affectionibus,indignum quiddam regia maieſtate fecerit,mox vt in regiam ſtolam aſpexerit, emendat ſe, operámque dat ne poſthac à fœdis vincatur cupiditatib°.Et tu quoque indutus Chriſtũ,vitata turpis animæ concupiſcentia,ad diuinam ſtatim ſtolam reſpice, meliórque ſtatim eris,neque maligni artibus offenderis. Igitur pulchrum quidem continentiam cõmendare laudibus, pulchrius autem poſſidere. Et ſanè non parum ad continentiam incitantur,qui multum de ea loquuntur & audiunt.Atque eam ob rem virtutes ſanctorũ celebrare ſacris ſcripturis voluit Deus,vt omnes homines in illorũ trahantur imitationem, veſtigiáque illorum diligẽter ſequendo, perſuaſi continentiam parent. Etenim ſi in gymnicis certaminibus plerique viſis athletis coronatis,accẽſi, etiam ipſi ſe exuerunt, & multos ſudores laborẽſque pertulerunt, vt ramis vel oleæ, vel lauri coronarentur: quanta ergo nos conuenit alacritate pro cõtinentia ſudores ferre,quando alios à Deo coronatos videmus,vt cœleſtibus redimamur coronis,propter bona ſalutariáque facinora?Quomodo non graue,& multa ira dignũ, ſi athletas allectet folium lauri vel oliuæ,& gloria tranſitoriæ huius vitę:nos autem nihil moueant Chriſti munera, vt omnem voluptatem amouеamus, & timorem Dei præferamus cõcupiſcentiis? Porrò non in ſolis hominibus videmus ſimilium imitationem, ſed & in brutis. Nam & columbæ ſæpe viſa vna auolante, ſtatim ſequuntur omnes.Et pullus generoſus in equorum armẽto exiliens, ſecum rapit omne armentum. Et inter vos, vt in armẽto Chriſti,bonus eſt pullus Ioſeph continentiſſimus, cœleſtibus exultationibus ad ſui imitationem nos conſeruos vocans.Saltemus igitur cum bono adoleſcente ſpiritualem choream, laudantes ipſius continentiam,non verbis ſolum, ſed & operum imitatione. Ille igitur ille erat diligens & perpetuus continentiæ cuſtos,cùm poſſet reginæ ipſi imperare,& in deliciis atque luxu diuitem & voluptarium agere. Verumtamen quamuis talium & tãtorum Dominus futurus, cùm cogitaſſet quòd diuitię quidem,& potentia ac gloria cum præſenti vita tranſeant, & temporalium lucrum duntaxat habeant, ſolius autem virtutis nullus ſit finis, ideo voluptatibus timorem Chriſti,vt frenum quoddam iniecit.Diuitias autem & delicias,ac promiſſiones dominæ deriſit, miſeriam in carcere dulciorem cenſens præclaris domiciliis, tametſi his qui excellenter formoſi ſunt,difficile eſt imperare voluptati. Hic autem tantum ſpecimen exhibuit continẽtiæ,vt pulchritudine animæ pulchritudinem corporis occultaret,ſtellæ cuidam pulchræ formoſitate corporis, angelis autem venuſtate animæ conferendus.Nos autem decet admirari,non ſolùm adoleſcentis continẽtiam,ſed & pericula, quæ pro illa ſuſtinuit, qui morte grauius ac terribilius iudicauit ſeruire voluptatibus. Admirabitur autem,qui virtutem ipſius diligenter cognouerit, & tempora expenderit in quibus animam puram ſeruauit.Nam priuſquam in terra & Dominus & opifex vniuerſi apparuit, libertatem cuſtodiuit mẽtis.In domo impiorum educabatur,multos habebat ad deteriora adhortãtes,carebat continentiæ magiſtro.Omnes voluptati ſeruiebant,ventri indulgebant,nihil pium,nihil ſanctum faciebant:attamen in tantorum taliũmque impiorum corona, videns dominam intemperantem iacẽre,cœleſtium theſaurorũ proditor non eſt factus,ſed ſpiritus templum indeprædabile cuſtodiuit, malens mori,quàm ſeruire voluptatibus. Non audierat Paulum dicentem,corpora noſtra mem- 1.Cor.6.
bra Chriſti eſſe : & priuſquam audiret vocem diuinam, non minor apparuit his qui cœleſtibus promiſſionibus honorati ſunt, docens nos in eccleſiis quàm oporteat nos certare,& incorruptam ſeruare animã.Nam ſi ego, dicere poteſt Ioſeph,qui ante natum Chriſtum fui, nec audiui excelſum Apoſtolum Paulum clamantem, corpora noſtra membra eſſe Chriſti, putaui Dei ſeruos decere vt imperent voluptati : nec inuẽtus ſum continentiæ decoctor, quamuis multa pericula parata viderem: quantum vos conuenit cum timore & tremore viuere in continentia, vt ne appareatis indigni honore, & ne membra Chriſti fiant membra ſcorti? Hoc verbum poteſt omnem animam continentia munire, hoc verbum ardentes cõcupiſcentias facilè reſtinguit.Neque imber in ignem cadens,ita facilè flammam deprimit,vt malas concupiſcentias marceſcere facit ſermo ille in animam Iob 31.
admiſſus. Eoſdẽ ſermones nobis loqui & magnus Iob poteſt,qui non ſolùm diligens continentiæ fuit exercitator,ſed & legem oculis ſuis poſuit,ne in virginis viderent faciem,ne fortè mentem illius irradiãs raperet pulchritudo : quamuis quis non admiraretur & obſtupeſceret,videns virum hunc cum diabolo quidem viriliter certare,& omnes maligni machinas vincere, virginis autem faciem fugere, & à formoſæ puellæ aſpectu oculos ſubducere?Diabolum quidem videns accedentem non fugit,ſed manſit ſicut leo viribus fidens:virgine autem viſa non ſtetit, neque moratus in contuenda pulchritudine,ſed ſtatim ſeceſſit. Cenſebat nimirum in prælio contra dæmones virili & audaci animo opus. In continentiæ autem præparatione victoriam concedi, non ex virginum conſuetudine,ſed ſeceſſu. Quiſquis igitur promittit virginitatem,accipiat cõſilia continentiſſimi omnium hominum, qui & ipſe ante Chriſtum incarnatum tam diligens continentiæ fuit cuſtos. Neque enim negligenter audiẽdum, quòd ante Chriſtum incarnátum apparuerint iuſti tantum continentiæ ſpecimen exhibentes.Non enim erat quod tanta vi ad virtutem illam vrgeret,neque virginibus crimen erat, neglecta continentiæ poſſeſſio.Quomodo autẽ hoc?quia huius cauſæ gratia Deus excelſus vniuerſorum opifex noſtram accepit formam,vt angelorum ſanctimoniam ex cœlo deduceret. Quando igitur homines poſt tantum honorem voluptatibus ſe mancipant, dici nequit temeritatis magnitudo, qua membra Chriſti membra meretricis facientes, Domini miſericordiam afficiunt, & quantum in eis eſt vanam reddunt. Audiunt dæmones, & timent, quia Deus non conniuet vt coniungantur ſibi,nos autem ſibi adiungat.Et audẽt fidelium quidam abſcindere ſe à Chriſto, & iungere meretricibus? Non tantum eſt malum è cœlo in lutum cadere, quan-

tum malum fuerit membrum Christi factum à diuino A honore excidere, & membrum fieri scorti. Quãdo igitur concupiscentia mala inflammat animam, statim recordare Christi, cogita astare tibi Paulum adhortãtem,
1.Cor.6. ac dicentem : Nescitis quòd corpora vestra membra sunt Christi? Gerens membra Christi, faciésne membra scorti? Si illorum verborum fuerit recordatus, statim fugientem videbis voluptatem. Nam si ancillas domina casta & pudica turpitudini deditas statim solo aspectu pudicas facit, quid mirum si titillantem voluptatem Christi memoria statim sopit? Semper crucem habe ante oculos tuos radiantem, & purus à peccatis per id
Exod.13. & Num. 14. tẽporis abibis. Nam sicut columna nubis figura nostræ crucis, Hebræorum multitudinem protegebat, ne quid mali ab Ægyptiis pateretur : ita crux ante oculos visa, omnem statim abigit malam voluptatem. Hęc enim salus est animę, fœdarúmque concupiscentiarum salubre antidotum. Etenim infirmitates corporis medicorum artes sanãt, animam autem ægrotam curant statim elo- B quia Christi. Eapropter & eos qui peccarunt, & adhuc carnis seruiũt voluptatibus, oramus & precamur, vt excitentur ac respiscant, ne omnino ab affectionibus vincantur, nẽve impetu ferantur, nẽve in amaram seruitutem spontè se subiiciant, sed se in acie opponant, & timore Christi mentem corroborent, ac ciciant ex arce grauem dominam : vt abiecta omni macula, & peccantium turba, cum sancta & incorrupta anima possimus accedere ad diuina & reuerenda sacramẽta magni Dei & saluatoris Iesu Christi : cui gloria & imperium, in secula seculorum. Amen.

Sermo diui Ioannis Chrysostomi Constantinopolitani, de Moyse.

INCERTO INTERPRETE.

Exod.17. TABAT Moyses in monte non armis, sed C precibus pugnaturus : stabat extensis manibus ad cœlum, deuoto orans affectu, nõ de terra, sed de cœlo auxilium postulabat. Pugnabat cum hostibus absens, cum externis sine bello decertabat : vt quem loci diuersitas ab inimicis seiunxerat, orationis effectus bellatorem præsentem hostibus exhiberet. Fit Moyse orante occulta pugna, sed manifesta victoria : latenter dimicat, vt euidenter deuincat. Solus orat, vt multi saluentur. Stabat Moyses in monte, proximus iam cœlo, iam vicinus syderibus. Et quantò eum sublimitas montis extulerat, tantò oratio Deo proximum exhibebat. Fit Moyse orante victoria, cessante mœstitia : potentior hostis efficitur, iusti corpore fatigato. Desinit Israël vícere, Moyse desistente in prece : vt dum diuersa populis exhiberentur, orationis potentia nobis mõstraretur. Denique tamdiu ista diuersitas valuit, quandiu oratio defuit : perseuerante prece, perseuerãs victoria roboratur. Iam ge- D ritur pugna cum hoste, iam Amalech precibus debellatur. Commendatur Hebræorum populus Deo, quem hostilis immanitas prouocarat ad bellum. Oratio in vltionem inimici dirigitur, cuius scelera iam interitũ prouocabant : ne dum Moysi oratio circa victoriæ effectus minus valeret, inimici virtus in populum Dei potẽtior esset : & non iam cœleste, sed humanum certamen ab
Orationis vis quàm efficax, attende. omnibus putaretur. Quis enim iustorum non orando pugnauit? Quis hostem non orando deiecit? Orationibus Danieli visa panduntur, sopiuntur flammæ, feræ hebetescunt, cadunt hostes, inimici vincuntur. Quantò enim purior frequẽtiórque fuerit celebrata oratio, tantò celerior veniet inimico vindicta. Licet colloqui cum Deo orando : licet cum eo fabulari, cùm velis : licet precibus mercari, quod optas. Et quamuis vocem eius audire non possis : tamen dum id, quod petis, accipis, colloqui tecum, etsi non verbis, tamen beneficiis dignatur. Et factum est, inquit, cùm leuaret manus Moyses, prævalebat Israël : vbi autem submiserat manus, inualescebat Amalech. Bellum Christianis indictum hoc exemplo monstratur : belli effectus, orationis instantia aperitur. Orat enim Moyses, & vincit : cessat, & vincitur. Didicit Christianus quid gerat : inuenit quid fugiat. Didicit, inquam, vnde aut vincatur, aut vincat : quamuis instantius Christiano orandum sit : & quia periculosior hostis est, & pro seipso, non pro altero pugnat. Moyses enim & contra hominem, & pro aliis orãdo pugnabat : Christianus verò & pro seipso, & contra diabolum pugnat. Nec quisquam poterit excusari, qui hostem vincere noluit, dum orando cessauit. Et tamen in Moyse corpus deficiebat, non voluntas aliquando cessabat. Si ergo fragilitatis causa in Moyse excusari non potuit, quemadmodum in nobis volũtas poterit excusari? Vnde apparet vires hosti illũ dare qui cessat, & sese ei subiicere, qui non orat, quod totum est odisse sua, & diligere aliena : sibi ipsi hostem existere, dum cõtra hostem nolit iugiter exorare. Hostis enim, dum oras, premitur : dum cessas, erigitur. Iniuriam nobis ab homine nonnunquam illatam impatienter, quod non licet, ferimus : & maiorem contumeliam in illum, qui intulit, reuocamus. Tu contumeliam tuam à te tibi illatam, quomodo in teipsum poteris vindicare, qui ab alio illatam nõ potes sustinere? Aut tu in te vltionem cui mandabis : cùm contra teipsum hostem erigis, dum eum in te nõ orando admittis? Oratio iugis, infirmitas hostis. Cæterùm ipse contra se tela ministrat qui hostem precum instantia non fatigat. Quare orationis instantia hostis sæuitia debelletur : non resumat vires, dum parcimus : non erigatur, dum aliquãdo cessamus. Oportet, inquit, semper Luc.18. orare, & nõ deficere. Dum, oportet, dicit, necessitatem inducit. Necessitas autem tanta vi astringit, vt quod necesse est, & si nolis, præterire non possis. Denique manducandi, bibendi, vestiendi necessitas à natura illata, præteriri non potest : sine quibus geri vita ista non poterit. Aut prętermitte ista, & viue, sine quibus viuere nõ potes, si prætermittis. Igitur si prætermitti ista non possunt, sine quibus vita ista non potest celebrari : quemadmodum tutus ab hoste esse poterit, qui, quod oportet, semper orare contempsit? Petite, inquit, & dabitur Luc.11. vobis. Optat dare, qui præcipit petere : beneficia ingerit, qui poscendi hortamenta exprimit : cupit largiri, qui desiderat postulari : ille suadet, qui præstat : ille hortatur, qui donat : occasiones ille dandi exquirit, qui beneficia tribuere consueuit. Petite, inquit, quod vultis, & faciam : postulate quod desideratis, vt compleam. Talem me sentietis in dando, qualem nunc in promittendo conspicitis. Magna fœlicitas hominis, si beneficiis responderit creatoris. Habe fiduciam Christiane, vt petas : pete, quod desideras vt accipias : si tamen te actus indignum non faciant : si facta, quod vocaris, ostendãt. Deus enim tibi & petendi fiduciam tribuit, & voluntatem dandi se habere ostendit. Cæterùm cessant beneficia, vbi mala non cessauerunt facta. Tunc enim tribuitur, quod optatur, si bonos actus morum probitas comitetur. Ipse se amabilem facit, qui causas, quibus obsequatur, inquirit. Etenim odio dign° est, qui aliud, quàm quod profitetur, exercet. Sed si peccatorem se quispiam nouit : damnet vitia, delicta horreat, peccare desistat. Plus enim Deus vnius pœnitentia commouetur, quàm iustorum merito delectatur. Sic erit gaudium in cœlo, inquit, super vno peccatore pœnitentiam agente plus Luc.15.

quàm super nonaginta nouem iustis, quibus non est opus pœnitentia. Nemo ad eum aliquãdo flens accessit, qui non, quod postulauit, accepit. Nullus ab eo beneficia dolenter optauit, qui non impetrauit, quod voluit. Ipse est enim, qui consolatur flentes, dolẽtes curat, pœnitentes informat. Detestare peccata, si officia pœnitentis inuadis. Aut si peccare delectat, quate sic pœnitentiam, quam profiteris, infamas? Contumaciæ crimen est, quod oderis, facere : quod damnaueris, velle : quod horrueris, exercere. Amare probatur, qui quod odit, exercet : & odisse vicissim, qui quod se amare mentitur non facit. Neque enim poterit excusari, cuius verba aliud sonant, & aliud facta demonstrãt. Doleat peccator alium se esse, quàm fuerat : lauet lachrymis, quod delictis infecit : curet fletibus, quod peccando vexauit : gemitibus purget, quod contemnendo commisit. Si pœnitet, corrige : si dolet, quiesce. Curet pœnitendo, quod fecit : vt possit recipere, quod amisit.

De eo quod scriptum est in lectione Iudicum, capite vndecimo : Iepthe perrexit ad pugnam, & votum vouit Domino, dicens : Si reuersus fuero in pace, &c. homilia.

INCERTO INTERPRETE.

1.Cor.10. DEVS qui voluit nihil absconditi à populo suo, quod erat velatum in lege, in euangelio reuelauit. Omnia enim patribus quæ contingebant, in figura contingebãt. Scripta sunt autem ad eruditionem nostram, in quos finis seculi obuenit. Nunc aggrediamur lectionem ex libro Iudicum, quæ nobis à lectore apposita est, & ex ferculo oris sui aures nostræ pulsatæ sunt. Hæc lectio de Iepthe lecta est, vbi iudex populi factus perrexit ad præliandum pro victoria populi, proponens propositum, vt regrediens gloriosus victor, si quid ei occurreret primum, offerret Deo. Hic vnicam filiam habens, occurrit ei præ nimio gaudio exultans, quòd patrem suscepit sospitem, victorémque populi : iste cùm vidisset pignus vnicum viscerum suorum, scidit vestimenta
Iudic. 11. sua, dicens : Heu filia decepisti me, & ipsa decepta es. Aperui enim os meum ante Dominum, vt si quid mihi occurrisset de prælio reuertenti, immolarem Domino. Et illa obtemperans patri, postposita dulcedine præsentis vitæ, ait : si aperuisti os tuum, fac & imple quod promisisti. Sed tantùm obsecro te, vt dimittas me duobus mensibus plangere virginitatem meam. Transactis ergo iis diebus, oblata est Domino. Ista secundùm historiam lectionis facta : sed in sinu secreti habebant difficultatem interpretationis, quod Dominus aperiet mihi & vobis, orantibus vobis pro nobis. Ergo vnusquisque nostrum debemus esse Iepthe, qui deuictis inimicis cupiditatum nostrarum, & voluptate carnis nostræ, offeramus vnicam animam nostram, de qua dicebat Pro-
Psal.21. pheta : Erue à framea animam meam, & de manu canis vnicam meam. Occisis in nobis omnibus delectationibus carnis, victores redimus ad Deum, offerentes (vt dixi) animam nostram, quæ est singularis & vnica. Sed scissis vestimentis malarum cogitationum temporaliũ, quæ velant animam, offeramus illam occidendam in
Mat.16. & Luc.9. malis, viuificandam in bonis. Vnde dicebat Dominus in Euangelio : Qui perdiderit animam suam, inueniet eam. Nam sexaginta dies plangere virginitatem, quid significabat, nisi cõgeminatus trigenarius numerus demonstrat nobis baptismum Christi, qui triginta annorum baptizatus est, & alius trigenarius numerus pertinet ad ecclesiam, in trinitate baptizantem & decalo-
1.Tim.4. gum implentem? Nam ipse sexagenarius numerus conquadratus, & bis trigeni sexagies facit, & ter vigeni sexagies facit, & quater quindeni sexagies facit, & sexies deni sexagies. Ergo iste conquadratus numerus demonstrat nobis planctum præsentis vitæ, dicente Domino : Beati qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur. Ibid.5.
Desertum ergo plãgimus huius mũdi. Desertum enim dicitur res vbi non manetur. Quia ergo hîc non permanetur, desertum dicitur. Sed tales sunt conserui nostri cultores Dei, filij sapientiæ, germen bonitatis, qui nobiscum vnum & vnicum amant, quos vna vulua fontis ex semine verbi in fide baptismi produxit. Ideo ergo quia sexagenarius iste sacratus semper inuenitur, eò quòd per sex dies Deus constituit omnia quæ in mundo sunt : & sex ætates esse voluit, id est, infantiam, pueritiam, adolescentiam, iuuentutem, grauitatem, & senectutem. Quæ infantia agnoscitur ab Adam vsque ad Noë : pueritia à Noë vsque ad Abraham : adolescentia
B ab Abraham vsque ad Dauid : iuuentus à Dauid vsque ad transmigrationem Babylonis : grauitas à trãsmigratione Babylonis vsque ad Ioannem Baptistam, & incarnationem Domini : senectus vsque ad finem mundi. Nam & generis humani sex ætates agnoscuntur, hoc est, vt dixi superius, infantia, pueritia, adolescentia, iuuentus, grauitas, & senectus. Decalogum ergo omnes ætates implentes omnibus diebus nostris, quia sexies deni sexagies facit : & quia videntur duo menses impleri, & bis trigeni sexagies : ideo duplex iste numerus pertinet ad duo testamenta, vel dilectionem Dei & proximi. Plangendum est ergo in vita ista caduca, ruinis plena, casibus obuoluta : vt cum plangimus, suscipiat Deus immolationem animæ nostræ, & vnicam offeramus victores, dicentes cum Apostolo : Bonum certamen cer- 2.Tim.4.
taui, cursum consummaui, fidem seruaui : de cætero superest mihi corona iustitiæ, quam reddet mihi Dominus iustus iudex in illa die : non tantùm autem mihi, sed
C & omnibus qui diligunt manifestationem eius. Adhuc istum Iepthem existimo esse Dominum nostrũ Iesum Christum, victorem mundi, qui obtulit filiam suam vnicam, ipsam ecclesiam tempore persecutionis malis pontificibus, non agnorum, sed luporum, dicente ipso : Matt.10.
Ecce ego mitto vos sicut oues in medio luporum. Obtulit ergo ecclesiam per immolationẽ martyrum tempore persecutionis, & victima vnica oblata est Deo, vt sacrificium acceptabile esset patri ex lucris vniuersi. Offert vnicus vnicam, sponsus sponsam, paret filiam. Quid enim potest inueniri fortius integritate & virginitate ecclesię, quæ concipit in corruptione, creat in integritate? Virgo est ista, quæ virum non nouit. Plangit autem sexaginta diebus virginitatẽ suam, id est, omnibus diebus suis. Nec enim mittit ad Dominum, qui in ipsa proficiunt, nisi ex magna tribulatione, nisi ex planctu, & fletu, & lachrymis. Hæc ecclesia cultoribus suis lætitiam non promittit, neque in præsenti seculo securitatem : quia reuera omnis lætitia periculosa est, omnis
D securitas casibus plena, omnis iucunditas laqueis impeditur. Gaudete ergo, quia Dominus noster reuelauit nobis, quod abscondit Iudæis inimicis suis esse vo- Matth.13. & Luc.8.
luit. Si enim vellet manifestare secreta eis, in parabolis non loqueretur : sed ideo locutus est Iudæis in parabolis, quia præsciuit eos futuros crucifixores suos. Et nec alius ordo erat, quo transiretur ad nos, nisi vt animam nostram offeramus contribulatam : quia propè est Dominus, qui contritos corde, & humiles spiritu saluabit. Nullus asperam habeat præsentis vitæ tristitiam, quia Psal.33.
sola est quæ in futuro repræsentat perpetuam lætitiam. Vos qui fortes estis, infirmitatem infirmorum tolerate, & pro inuicem vt saluemini orate. Charitatem diligite, Iacob.5.

pacem possidete, iram tēperate, oculum pudicitius agite, humanam gloriam appetere nolite, innocentes & recti in Deo permanete: vt ibi de vobis gaudeat mater ecclesia, quæ Deo quotidie mittit proficientium lucra, vt venientes in sanctum locum illum secretum tribunalis Christi, dicat de vobis filius: Ecce ego & pueri quos dedisti mihi. Ioan. 17.

* De Iepthe, vide in vltimo tōmo ad populum Antiochenum, homilia x i i i i.

1. Reg. 1. & seq. *De fide Annæ, déque philosophia, hoc est, animi moderatione, de humanitate, de honore deferendo sacerdotibus, & quòd tum in initio, tum in fine prandij sit orandum.*

DES. ERASMO INTERPRETE.

Primæ orationis tantùm finis exarabat.

NVLLA profectò res est charissimi, quæ possit æquari deprecationi, neque quicquam est fide potentius. Vtrunque vobis heri declarauit Anna: cum his enim muneribus accedens ad Deum, omnia quæ voluit effecit. Siquidem & naturam mancam ac sterilem correxit, & vuluam quæ erat conclusa aperuit, & probrum sustulit, & conuicia æmulæ dissoluit. Séque ipsam ad magnam restituit fiduciam, dum è petra infrugifera spicam messuit comantem. Omnes audistis, quomodo fleuerit, quomodo precata sit, quomodo orarit & exorarit. Concepit, peperit, educauit, & consecrauit templo Samuelem. Itaque nequaquam aberrarit, qui hāc mulierem, pueri simul & matrem, & patrem appellarit. Quanquam enim & vir addiderat semen, huius tamen deprecatio vim efficaciámque semini præbuit, effecitque vt Samuel auspicatioribus exordiis nasceretur. Neque enim quemadmodum in cæteris hominibus somnus & congressus tantùm parentum, verumetiam preces, lachrymæ, fidéisque fuerunt huius generationis principia. Eóque cæteris illustriorem habuit ortum, propheta propter matris fidem factus. De hac Psal. 125. muliere forsitan aliquis non absurdè dixerit: Qui seminant in lachrymis, in exultatione metunt. Hanc æmulemur viri, hanc imitentur fœminæ: nam vtriusque sexus magistra est mulier. Quæ steriles sunt, ne desperent: quæ matres sunt, sic educent natos liberos. Sed omnes simul imitemur mulieris philosophiam, quam habuit ante partum, fidem quam habuit in partu, curam studiúmque quod habuit post partum. Quid enim esse possit illa muliere magis philosophicum, animíque moderatioris, quæ calamitatem adeò intolerabilem, placidè fortitérque tulit, nec prius destitit, donec eam molestiam discussit, malique finem reperit, tum admirandum, tum incredibilem, nullo è terrenis accito adiutore & opitulatore? Nouerat enim humanitatem Domini, eóque sola illum adiit, & quicquid voluit impetrauit. Neque enim humanum auxilium, sed diuinam gratiam requirebat illius desperationis correctio: quòd ea non nascebatur ex iactura pecuniarum, vt aliquis allato auro diluere posset angorem: neque ex aduersa corporis valetudine, vt accitis medicorum filiis morbum posset abigere. Natura erat maledicto obnoxia, cœlestem manum desiderans. Eóque sanè prætermissis omnibus terrenis, ad naturæ Dominum confugit, nec prius destitit, quàm illum flecteret exorarétque vt orbitatem tolleret, ac vuluam aperiret, éque sterili faceret matrē. Itaque beata est & ob hoc, non quòd mater facta sit, sed quòd quum non esset, facta sit. Siquidem illud est naturæ commune, hoc autem erat eximium fœminæ meritum. Beata quidem igitur & propter nixus illos, nihilominus tamen beata propter omnia illa quæ partū præcesserunt. Scitis enim profectò omnes, siue mulieres, siue viri, nihil grauius aut intolerabilius accidere posse fœminæ, quàm vt liberis careat, adeò vt si mille prosperitatibus alioqui fruatur, dolorem ex hoc vulnere natū haud vnquam ex animo valeat depellere. Quòd si id nunc post euangelij lucem adeò est intolerandū, quum ad maiorem philosophiam vocati sumus, qúumque ad cœlum tendentibus nullus est rerum præsentium respectus, sed ad alteram vitam adornamur, quúmque multis laudibus effertur virginitas: cogita quantæ infœlicitatis ea res visa tum fuerit, quum futurorum nulla esset spes, ac ne cogitatio quidē, veteris illius legis alumnis, sed omnia fierēt rerum præsentiū gratia: quum id temporis sterilem & orbam esse fœminā, execrabile quiddam erat ac damnabile. Nemo possit eloqui, nec vllo sermone consequi doloris magnitudinem ex hoc vulnere venientis. Testes verò sunt fœminæ, quæ quum in cæteris omnem præstiterint philosophiam, hāc infœlicitatem non pertulerunt æquo animo, sed quædam maritis indignatæ sunt, aliæ sibi vitam iudicarunt esse iniucundam. Hanc verò fœminā non anxietas modò à sterilitate prouenies, verùm & aliud quiddam obsidebat malū, ira videlicet, propter æmulę opprobria. Et quemadmodum ventis ex aduerso inter sese concurrētibus, mediámque scapham dum inter se depugnant, corripientibus, ac multis fluctib⁹ partim à prora, partim à pupi insurgētibus, gubernator clauo assidēs seruat nauim, vndarum incursus gubernandi prudentia depellens: sic & mulier tum illa, quum ira & angor in animum ipsius facerent impetum, rationem illius perturbantes, multósque fluctus excitarēt, non iam biduum aut triduum, aut dies viginti, sed ad totos annos (nam hoc, vt ait scriptura, ex multo tēpore factum est) fortiter pertulit tempestatem, nec passa est rationē demergi. Siquidem Dei timor tanquam nauclerus gubernaculis assidēs, persuasit eam tempestatem magno animo perferendam esse, nec prius destitit mentē illius gubernare, donec in tranquillum adduceret portum, onere plenam, hoc est, vterum precioso thesauro onustum. Neque enim aurū argentúmve portabat, sed prophetam, sed sacerdotem. Erátque gemina eius vteri sanctificatio, & quòd tali puero prægnans esset, & quòd cōceptionis initium, per deprecationem ac cœlestem gratiam accepisset. Onus autem illud nō solùm erat inopinatum & admirabile, verùm & importationis modus fuit admirabilior: neque enim illud hominibus vllis vēdidit aut negotiatoribus, sed protinus vt exposuerat è scapha, Deo vēdidit. Tantum autem hac negotiatione lucrum fecit, quātum facere par est eam, quæ cum Deo habuerit commercium. Etenim posteaquam eum fœtum acceperat Deus, reddidit illi alterum filium: Imò potius, non vnum, neque duos, neque tres, neque quatuor tantùm, sed his multò plures, vt iam vsura sortē excederet. Talis enim est negotiatio commerciúmque quod cum Deo geritur. Nō ille quātulamcunque sortis partem, sed multis partibus conduplicatā reddit. Neque solùm dedit illi proles fœmineas, sed ex vtroque sexu lucrum illius cumulauit, vt illi iam plenum ac perfectum contigerit gaudium. Hæc eò commemoro, non vt laudemus tantùm, sed & æmulemur huius mulieris fidem ac tolerantiā, quam ex parte quidē audistis hesterno die. Verùm vt reliquias persoluamus, concedite mihi pauca commemorare de sermonibus post primam deprecationem cum sacerdote eiúsque ministro habitis, vt perspiciatis mitem ac placidum huius mulieris animum. Et factū est, inquit, quum multiplicaret precationem in conspectu Domini, Heli sacerdos obseruauit os illius. Geminam scriptor hîc virtutem in fœmina suo testimonio comprobauit: in precibus

cibus assiduitatem instantiámque, & animi vigilātiam: illam quidem, quum ait, multiplicauit: hanc, quum addit, in conspectu Domini. Nam omnes quidē oramus, sed non omnes in conspectu Domini. Etenim quum corpore in terra prostrato, & ore frustra delirante, mēs vbique per domum ac forum circumuagatur: quo ore talis posset dicere, quòd orauerit in conspectu Domini? Nam in conspectu Dei orat, qui orat vndequaque colligens suam mentem, nihil habens cum terra commercij, sed ad ipsum Deum totus commigrans, omni cogitatione humana ab animo depulsa. Quemadmodum id temporis hæc fecit mulier: totam enim sese collegerat ac mentem intenderat, atque ita Deum inuocauit animo dolente. Sed quomodo dicit, quòd multiplicauerit precationem, quando exiguus est modus precationis quam fudit mulier? Neque enim in longum produxit sermonem, neque in multum temporis extendit supplicationē, sed pauca nudáque verba prolocuta est. Adonai Domine, Eloi Sabaoth, si respiciens respexeris ad 1. Reg. 1. humilitatē ancillæ tuæ, meíque memor fueris, nec oblitus ancillæ tuæ, dederísque ancillæ tuæ prolem masculam, offeram illam dono in conspectu tuo, vsque ad diem mortis ipsius. Vinum & quicquid inebriat, non bibet, & ferrum non ascendet super caput eius. Quæ est hîc verborum multitudo? Quid igitur innuit, quum ait, multiplicauit? Assiduè sonabat eadem, nec destitit iisdem verbis iterandis multum temporis absumere. Ad hunc modum & Christus in Euangelio docuit orare. Matth. 6. Quum enim iussisset discipulis ne more Gentium orarent, vtentes multiloquio, etiam modum precationis docuit: ostendens vt exaudiamur, nō esse situm in verborum multitudine, sed in vigilantia mentis. Quomodo igitur, dixerit aliquis, si paucis orandum est, parabolam eis proposuit, admonentem semper esse orandum? Luc. 18. Vidua quædam erat, quæ assiduè appellando crudelem & inhumanum iudicem, neque Deum timentem, neque homines reuerentem, frequēter adiens flexit. Quin nos & Paulus hortatur dicens, precationi instantes. Ac rursus, indesinenter orate. Vtrunque faciendum est, vt nec in longum verba proferamus, & tamen assiduè deprecemur. Hoc, inquies, cum illo pugnat: sed non inter se pugnant ista. Absit hoc: sed magnoperè inter se congruunt. Siquidem & Christus & Paulus iussit breues, sed crebras fieri precationes ex paucis interuallis. Nam si in longum extenderis verba, quum frequenter parum sis attentus, multam audaciam diabolo suppeditasti, vt accedat supplantétque, ac mentem ab his quæ dicuntur auocet. Quòd si frequenter ac subinde oraueris, tempus omne crebris dirimēs interuallis, facilè poteris esse sobrius ac vigilans, vt precationem multa cum 1. Reg. 1. attentione perficias. Quòd sanè hæc fecit, dum non sermone prolixo, sed crebris ac frequentibus precibus adiit Deum. Deinde posteaquam sacerdos illi occlusit os: nam hoc est quod ait, obseruabat os eius, & labia eius mouebantur, vox autem illius non audiebatur: coacta est obedire sacerdoti, & ab orādo desistere. Et vox quidem illi intercluſa est, at non est exclusa fiducia, sed vehementius etiam cor clamabat intus. Nam illa potissimum est deprecatio, quum ab intimis voces sursum feruntur: hoc præcipuè mentis est exercitatæ, non intentione vocis, sed animi feruore precationem absoluere. Sic orauit & Moses: cui quum nihil voce resonaret, Deus tamen, quid, inquit, clamas ad me? Homines quidem externam hanc vocem tantùm audiunt, at Exod. 14. Deus & ante hanc intus inclamantes audit. Itaque fieri potest, vt etiam qui non clamant audiantur, vt per forum ambulans quis oret accuratissimè, vt in confessu amicorum aliorúmque, quiduis aliud agens vehementi clamore inuocet Deum, clamore inquam interno, etiamsi nihil faciat, quod à quoquam præsentium sentiatur. Quod sanè tum hæc fecit mulier: vox, inquit, illius non audiebatur, & exaudiuit illam Deus. Tantus erat illius clamor internus. Et dixit illi puer Heli: Quousque eris ebria? Discute vinum tuum abs te, & recede à conspectu Domini. Hîc potissimum licet huius mulieris philosophiam perspicere. Domi exprobrabat æmula, venit in templum, & sacerdotis puer afficit illam contumelia, & increpat ipse sacerdos. Effugerat domesticam tempestatem, venit in portum, & rursus inuenit vndas: venit acceptura medicamen, & vulnus exasperatum est. Scitis quomodo animi in mœrore constituti, aduersus contumelias & conuitia sint affecti. Quemadmodum acerba vulnera ne leuem quidem manus contactum ferunt: sic & animus perturbatus difficilis est ac morosus, & ad omnia indignatur, quouísque verbo mordetur & offenditur. Verùm hoc non accidit huic mulieri, ne tum quidem quum à puero conuitiis peteretur. Nam si sacerdos fuisset conuitiatus, non erat perinde miranda tolerantia, propterea quòd dignitatis magnitudo, ac magistratus authoritas vel inuitam illam compulisset ad modestiam. Nunc verò nec aduersus sacerdotis puerum indignata est: quò magis etiam sibi conciliauit Deum. Sic enim res habet, quoties opprobriis milléque malis affecti, conuitiantes excelso ferimus animo, maiorem nobis à Deo beneuolentiam conciliamus. Et vnde hoc liquet? ex his quæ euenēre Dauidi. Quid autem illi euenit? Exulabat aliquando è patria, simul & de libertate & vita sua periclitans, & exercitu aduersus intemperantem illum iuuenem tyrānum ac patricidam instructo, errabat in desertis. Nec tamen indignatus est, nec despōdit animum apud Deum, neque dixit: Quid tandem hoc rei est? permisit vt filius insurgeret aduersus illū, à quo progenitus est: qui etiam si quid haberet, de quo iustè queri posset, non oportuit tamen id facere. Nunc verò nec in paruo, Rom. 12. 1. Thess. 5. nec in magno læsus à nobis, obambulat cupiens dextrā paterno sanguine polluere, & Deus hæc videns patitur. Sed nihil horum dixit. Quin quod profectò maius est, & admirabilius, errantem & vndique expulsum, Semei quidam vir improbus ac scelestus insectatus est, homicidio pollutum & impium appellās, aliísque innumeris, conuitiis impetens. At ne sic quidem fuit exasperatus. Quòd si quis dixerit: Quid miri, si non vltus est, quum 2. Reg. 1. propter imbecillitatem vlciscendi potestatem non haberet? Primùm illud dixerim: Non perinde mirarer eū, si diadema gestās & regno potiens, inque throno sedēs conuitiantem pertulisset, vt nunc illum & laudo, & admiror tempore calamitatis philosophātem, animóque moderantem. Nam illic & imperij magnitudo, & conuitiantis vilitas, sæpenumero persuasit, vt contumeliam negligerent. Multi reges frequenter similem animi moderationem præstiterunt, qui insignem conuitiantium insaniam acceperunt pro excusatione. Neque enim æquè nos in rerum prosperitate atque in aduersis opprobria mordere solent. Sed vbi concidimus, tunc magis pungunt nos, acriúsque mordent conuitia. De hoc porrò, & aliud quiddam licet cōmemorare, videlicet quòd illi fuerit in manu vindictā sumere. Atque vti perspicias eam animi moderationem non fuisse impotentiæ, sed patientiæ, quum id princeps exercitus cuperet sibi committi, vt ad conuitiantem transiret, eiúsque caput amputaret, non solùm non permisit Dauid, verumetiam indignatus est, dicens: Quid mihi tecum fili Ibidem. Saruiæ? sinite illum maledicere, vt videat Dominus humilitatem meam, & reddat mihi bona pro maledictis huius in die hoc. Quod quidem & euenit. Vides quòd

iustus intellexit magno animo perpeti conuitia, occa- A sionē esse maioris probationis. Hāc ob causam & Saulem aliquando nactus inter geminum parietem, quum esset occidendi facultas, pepercit, idque quum comites hortarentur vt stringeret gladium. Sed neque tā prompta occidendi facultas, neque comitum qui aderāt prouocatio, neque multarum iniuriarum, quas perpessus fuerat memoria. Neque enim illum perinde miror, priusquam esset ab vxore instigatus, vt post illud perniciosum cōsilium. Verùm ne cui videatur incredibile quod narro, frequenter quos ipsa rerum natura non subuertit, verbū corruptáque exhortatio deuicit. Quod quum non ignoraret diabolus, post inflictum vulnus ipsa malorum experientia, etiam per sermones fecit insultum. Nimirum hoc est quod fecit in Dauide. Posteaquam enim vidit illum infracto animo tulisse filij rebellionem, & impiam illam tyrannidem, volens supplantare Dauidis mentem, atque ad iracundiam perpellere, aggressus est illum amarulentis Semei verbis, hoc agēs B vt morderet & exasperaret animum illius. Hoc ipsum & in beatum Iob astu molitus est. Vt enim perspexit & illū sua deridere iacula, neque secus atque turrim quandam adamantinam aduersus omnia fortiter consistere, obarmauit in eum vxorem, quò videlicet non esset suspectum consilium, & venenum verbis fœminæ texit, calamitatem exaggerans. Quid igitur beatus ille ac magnanimus? Cur locuta es, inquit, sicut vna de stultis mulieribus? Si bona accepimus de manu Domini, mala non excipiemus? Nam si non esset, inquit, Dominus, neque tantò nobis excellentior, sed amicus aliquis pari loco & conditione: quam haberemus excusationem, si tot tantisque affecti beneficiis, diuersa nolimus perferre? Vides vt vir Deum diligens, excelso est pectore, nec effertur animo, nec gloriatur, quòd plagas illas humanā naturam excedentes fortiter toleret, neque suæ sapientiæ tribuit, non insolescit tam insigni tolerantia, sed perinde quasi debitum exoluisset, nihilque præter æquum C accidisset, ita ex superfluo mulieri os occlusit. Idem factum est in hac muliere. Nam simul vt Satanas perspexit eam magno animo ferre sterilitatem, adiit sacerdotis puerum, qui magis illam exacerbaret. At nihil horum accidit mulieri. Sed domi præparata ad perferenda maledicta, æmulæque conuitiis exercitata, intrepidè iam aduersus eiusmodi assultus colluctabatur. Quapropter & in templo multam præstitit humanitatem, admodum viriliter magno animo scommata perferens, dum audit temulenta ac vinolenta. Nihil autem vetat & ipsa mulieris audire verba. Quum enim puer dixisset, digere vinum tuum abs te, & recede à conspectu Domini: respondit Anna, & dixit: nequaquam Domine. Qui contumelioso locutus fuerat, cum appellat Dominum. Non dixit quod plerique solent homines, Istáne sacerdos? Ista qui alios docet, temulentiam ac vinolentiam mihi exprobrat? Sed illud spectabat, quomodo suspicionem depelleret, licèt falsam. Nos contrà, si quan- D do conuitiis appetimur, quum oporteret excusare & in gratiam redire, frequenter excitamus incendium, ac ferarum in morem insilimus in conuitiatores, præfocantes, obstricto collo trahentes, pro dictis supplicium reposcentes. Atqui his ipsis factis suspicionem de nobis confirmamus. Nam si cupis exprobrantibus ostendere, te non esse temulentum, ostende per mansuetudinem, ostende per humanitatem, non per contumelias & conuitia. Nam si percusseris eum qui te affecit conuitiis, temulentiam tuam condemnaturi sunt omnes. Sin magno pertuleris animo, factis ipsis depuleris malam de te suspicionem: id quod tum hæc fecit mulier. Quum enim diceret, nequaquam Domine: re nimirum ipsa declarauit, falsam esse illius suspicionem. Vnde autem hoc vel suspicari potuit sacerdos? Neque enim ridentem vidit, neque saltantem, neque vertigine concidentem, non audiuit vllum verbum obscœnum, aut illiberale sonantem. Vnde igitur concepit hanc suspicionem? Haud ille quidem temerè, nullāque de causa conceperat eam: sed ex diei tempore, erat enim meridies quum precaretur illa. Vnde hoc liquet? Ex his quæ locum hunc præcedunt. Surrexit, inquit, Anna, postquam illi comederant & biberant in Silo, & constitit in conspectu Domini. Quod omnes faciūt tempus relaxationis, illa fecit tempus deprecationis: post conuiuium accurrens ad supplicationem, fontes lachrymarum emisit, mentémque præ se tulit sobriam ac vigilantē: ac post epulas adeò intentè orauit, vt donū acciperet supra naturam, soluerétque sterilitatē, ac naturæ imbecillitatem corrigeret. Hoc igitur à fœmina lucri consecuti sumus, vt sciamus & post conuiuium orare. Quisquis enim ad hoc præparatus fuerit, nunquam in ebrietatem aut vinolentiam incidet, nunquam edacitate distēdetur: sed quoniam expectationem precationis habet pro fræno impositam animo, conueniente mensura attinget ex omnibus quæ fuerint appositā, multáque benedictione tum animam, tum corpus implebit. Siquidem conuiuium quod à precatione cœptum, in precationē desinit, nunquam deficiet, sed quouis fonte vberius nobis omnia adferet bona. Ne igitur tantum negligamus lucrum. Absurdum enim fuerit, si quum famuli nostri, si quādo partem aliquam eorum quæ nobis appositā sunt acceperint, nobis gratias agant, benéque nobis precantes abeāt: nos quum tot tātisque fruamur bonis, ne hoc quidem honoris Deo persoluamus, præsertim quum hinc multam simus assecuturi securitatem. Vbi enim precatio & gratiarum actio, eò sancti Spiritus aduenit gratia, abiguntur dæmones, & omnis aduersaria potestas diffugit ac discedit. Qui se conuersurus est ad orandum, non audet quicquam absurdè loqui, ne in medio quidem conuiuio: aut si locutus fuerit, mox respiscit. Proinde oportet tum in initio, tum in fine conuiuij gratias agere Deo, ob hanc præcipuè causam, quòd quemadmodum dicere cœperam, haud facilè prolabemur in ebrietatem, si nos ipsos in hanc consuetudinem constituerimus. Quin si quando surrexeris crapula potúque grauatus, ne sic quidem abiicies consuetudinem: sed quamuis habeamus grauatum caput, quamuis vertigine circumferamur, & concidamus, nihilo secius tamen orabimus, nec abolebimus consuetudinem. Etenim si præcedēti die ad hunc oraueris modum, postridie corriges dedecus pridie commissum. Quoties igitur prandebimus, meminerimus huius mulieris, & illius lachrymarum, nec non præclaræ eius ebrietatis. Nam ebria erat mulier, non è vino, sed ex abundantia pietatis. Etenim si post prādium talis fuit, qualis erat sub auroram? Si tam instanter orauit post cibum & potum, qualis erat ieiuna? Redeamus igitur denuò ad verba illius, verba multæ plena philosophiæ, multáque referta mansuetudine. Quum enim dixisset, nequaquam Domine, subtexit: Mulier in duro die sum ego, vinum, & quod inebriat non bibi. Obserua quomodo nec hîc commemorat æmulæ conuitia, neque traducit illius malitiam nec domesticam calamitatem exaggerat euulgans, sed hactenus aperit suam anxietatē, vt tantùm sese apud sacerdotem purgaret. Mulier in duro die ego sum: Vinum, & quicquid inebriat, nō bibi, sed effundo animam meam coram Domino. Non ait deprecor Dominum, supplico Domino, sed effundo animam meam coram Domino: hoc est, meipsam totam conuerti ad Dominum, mētem meam exinaniui apud illū, toto animo totáque virtute

Actor. 4.

Iob 2.

1. Reg. 1.

1. Reg. 1.

virtute precationem meam peregi. Deo narraui calamitatem meam, ostendi vulnus, ille potest dare remedium. Ne des ancillam tuam in faciem, in filiam pestilentem. Rursus ancillam appellat seipsam, multam adhibens curam, ne à sacerdote malam referat opinionem: nec apud se dixit: Quid mihi curæ est istius calumnia? ignoranter ac temerè accusat, suspicatur vbi nihil erat opus. Mea conscientia pura esto, & omnes me traducant. Sed apostolicam illam impleuit legem, quæ 1. Cor. 8. iubet vt prouideamus bona non tantùm coram Domino, sed etiam coram hominibus. Atque omni modo suspicionem depulit, quum ait, ne des ancillam tuam in faciem, in filiam pestilētem. Quid autem est, in faciem? 1. Reg. 1. Ne me existimes effrontem & impudētem esse. Angoris, non vinolentiæ est hæc audacia: mœroris, non ebrietatis. Quid igitur sacerdos? Considera & illius prudentiam. Non inquisiuit curiosè de genere calamitatis, non exactius scrutatus est angoris causam: sed quid ait? Vade in pace, dabit tibi dominus Deus Israël omnem B petitionem quam ab eo petisti. Mulier ex accusatore fecit patronum. Tanta res est humanitas ac mansuetudo. Pro contumelia copioso accepto viatico discessit, eúmque nacta est propugnatorem & intercessorem, quem habuerat obiurgatorem. At ne sic quidem destitit, sed rursus ait: Inueniat ancilla tua gratiam in oculis tuis: hoc est, vtinam è fine rerúmque exitu discas, quòd hāc deprecationem obsecrationémque fecerim, non ex vinolentia, sed ex angore. Et quum abiisset, inquit, non amplius concidit. Vides mulieris fidem? priusquam acciperet quod postularet, perinde confisa est, quasi iam accepisset. In causa erat, quòd oraret multo cum feruore, multóque studio citra vllam hæsitationem aut diiudicationem. Hanc ob rem abiit animo pacato, quasi totum impetrasset. Quin insuper Deus iam totam anxietatem illi excussit ex animo, largiturus donum quod petebat. Hanc fœminam imitemur & nos, & in omnibus afflictionibus ad Deum confugiamus. Et si nobis C non fuerint liberi, ab illo postulemus: quos si acceperimus, multa cura educemus: adolescentes cùm ab omni vitio seuocemus, tum præcipuè à lasciuia, quòd hoc difficile sit bellum, nec alia res molestior est illi ætati, quàm hic morbus. Vndique igitur circumuallemus illos consiliis, adhortationibus, terroribus, minis. Si hanc deuicerint concupiscentiam, nec ab aliis facilè expugnabuntur, sed & pecuniis erunt superiores, & temulentiam vinolentiámque superabunt, & improbos conuictus omni studio discutient, & amabiliores erunt parentibus, & omnibus hominibus magis reuerendi. Quis enim non reuereatur iuuenem castè sobriéque viuentem? Quis non amplectatur, exosculetúrque eum qui cupiditatibus frænum imposuit? Quis non vel è numero prædiuitum multa cum gratia volet illi locare filiam suam, etiamsi fuerit omnium pauperrimus? Sicut è diuerso luxuriosè viuentem, etiamsi fuerit omnium opulentissimus, nemo tam miser est, nemo tam abiectæ D fortunæ, vt sibi generum velit ascíscere. Contrà nullus adeò stultus est, vt sobrium ac pudicum reiiciat, & hoc honore iudicet indignum. Vt igitur filij nascantur & hominibus reuerendi, & Deo amabiles, exornemus illorum animos, cúmque pudicitia ad coniugium perducamus. Hoc enim modo tum illis velut è fonte prouenient omnia, & Deum habituri sunt propitium, denique tum huius præsentis, tum futuræ vitæ gloria perfruentur. Quam assequi contingat nobis omnibus gratia & bonitate Domini nostri Iesu Christi, cum quo patri gloria simul cum sancto Spiritu, in secula seculorum. Amen.

Chrysost. tom. I.

Eiusdem de Anna, déque Samuelis educatione, & quòd vtilis sit in pariendo tarditas, & quòd periculosum sit liberos negligenter habere, homilia.

DES. ERASMO INTERPRETE.

NISI videor aliquibus fastidio esse satietatem adferens, volo idem argumentum rursum attingere, quo de vobis heri disserui: vósque ad Annam introducere, atque in pratum virtutum illius inducere sermonem: pratum inquam, non quod rosaria profert, aut alios flores qui marcescunt, sed quod deprecationem, ac fidem, magnámque tolerantiam. Siquidem hæc sunt longè vernis floribus redolentiora, vt quæ non aquarum fontibus, sed lachrymarum imbre riganTur. Neque enim perinde amnium fontes floridos reddunt hortos, vt plantam deprecationis fontes lachrymarum irrigantes faciunt in summam altitudinem excurrere. Quod huic contigit mulieri. Simul enim vt locuta est, subuolauit in cœlum eius deprecatio, ac fructum ipsi produxit tempestiuum, sanctum videlicet Samuelem. Nolite igitur molestè ferre, si rursus idem argumentum tractare incipimus. Neque enim vetera dicemus, sed noua quædam ac recentia. Nam in conuiuio corporali, ex eodem obsonio multa eduliorum genera potest aliquis conficere. Quin & aurifices videmus ex eadem auri massa, & armillas, & inaures, aliásque multas res aureas fingere. quanquam enim eiusdem generis est materia, ars tamen est varia, nec coarctatur similitudine materiæ subiectæ, quòd ipsa sit copiosa, variáque artificij: multò verò magis spiritus gratia. Nam quòd gratiæ mensa sit varia, multiformis, & opipara, audi Paulum dicentem: Alij quidem per spi- 1. Cor. 12. ritum datur sermo sapientiæ, alij verò sermo cognitionis, alij rursus fides, alij verò dona sanationum, subuentiones, gubernationes, genera linguarum. Hæc autem operatur vnus & idem spiritus, diuidens seorsum cuique vt vult. Multa, inquit, flumina, sed vnus est fons. Varia sunt edulia, sed vnus est conuiuator. Ergo quum tam magna támque multiplex sit spiritus gratia, ne defatigemur. Scimus eam fuisse sterilem scimus, eam factam matrem, scimus lachrymasse, scimus gauisam esse. Ac tum simul cum illa indoluimus, simul cum illa gaudio afficiamur & hodie. Sic & Paulus iubet gaude- Rom. 12. re cum gaudentibus, flere cum flentibus. Id verò faciendum est, non solùm super his qui nostris viuunt temporibus, verumetiam super his qui olim nati fuerunt. Ac ne quis mihi dicat, quid fructus capiam ab Anna, & ab illius commemoratione? Siquidem & orbæ hinc poterunt discere, quomodo valeant fieri matres: rursus matres scient, quæ sit optima ratio liberos educandi. Nec fœminæ tantum, sed & viri plurimum ab hac historia fructus auferent, si hinc didicerint, placido mitíque erga vxores esse animo, etiamsi sterilitatis vitio laborent, quemadmodum Helcana erga Annam fuit affectus. Nec verò hoc solum, sed & aliud quiddam boni lucrifacient, quum didicerint patres omnes oportere liberos qui nati fuerint educare Deo. Ne igitur quoniam pecunias & argentum accipere ex hac narratione non licet, existimemus sermonem nobis infrugiferum esse: sed ob id ipsum arbitremur lucrosum & vtilem, quòd non aurum argentúmve, sed quod his lōgè maius est, animi pietatem, cœlestésque thesauros nobis ostendit, docens quo pacto periculum omne depellamus. Siquidem præbere nummos & hominibus in procliui est: cæterùm corrigere naturam, ac talem mœrorem

excutere, talem animi cruciatum tollere, animum iam A iam collapsurum erigere, nulli quidem hominum, sed soli naturę Domino in manu est. Tu verò si quum morbo laborares insanabili, percursa tota ciuitate pecunias impendisses, pluribus vtens medicis, nec vllum mali solatium reperisses: incideres in mulierem, quæ quum eodem morbo teneretur, liberata sit, haudquaquam desineres obsecrare, rogare, exhortari, vt eum tibi commōstraret, cuius opera fuisset sanata. Nunc verò quum videas Annam in medio stantem, suúmque morbum enarrantem, & eiusdem remedium commemorantem, ac medicum vltrò commonstrantem, nullis obsecrationibus, nullis precibus adductam, non accedes acceptura remedium? Nec audies tota cum attentione historiam? Hoc si piget, quid vnquam boni poteris consequi? At alij frequenter magna etiam emensi sunt maria, longinquas peregrinationes susceperunt, pecunias impenderunt, labores perpessi sunt, vt medicum commonstratum in peregrina regione conspicerent, idque B quum non admodum certa esset fiducia, vt prorsus à morbo liberarentur. At tu ô mulier, quum non sis initura profectionem transmarinam, nec vltra patriæ fines demigratura, nec vllum laborem similem perpessura: & quid dixi, vltra patriæ fines, quum nec ipsum domus limen transire cogaris, sed vel in ipso thalamo possis conuenire medicum, citráque internuncium vllum cum illo colloqui de quibuscunque volueris, (Deus omnium, inquit, appropinquans ego sum, & non
Hier.23. Deus procul) differs & cunctaris? Et quam habitura es excusationem, quam consequeris veniam, si quum proclium & vndequaque facilem viam inuenire possis, qua ab vrgentibus malis libereris, per socordiam tuam ipsius salutem prodideris? Hic enim medicus non sterilitatem, sed & omne morborum genus tum corporis, tum animi sanare potis est, si velit tantùm. Neque id solùm mirandum est, quòd circa laborem sine peregrinatione, sine impendiis, absque intercessoribus curati- C onem adhibet, verumetiam quòd citra dolorem. Neque enim ferro igníve nouit tollere malum, quemadmodum cæteri medici faciunt: sufficit vel simplex nutus, ac protinus omnis angor, omnis dolor, omne malum fugit atque exulatum abit. Ne cunctemur igitur ac procrastinemus, licet pauperes simus, & ad extremam redacti egestatem. Neque enim hîc numeranda est pecunia, vt inopiam possimus obtendere. Hic nimirum medicus non argentum pro mercede petit, sed lachrymas, preces, ac fidem. Hæc si portans ad illum accesseris, quicquid omnino postularis accipies, multóque cum gaudio discedes. Atque id sanè quum multis ex rebus cognoscas licet, tum verò præcipuè ex hac muliere, quæ non aurum, non argentum exhibuit, sed preces, fidem, & lachrymas obtulit, atque ita quicquid petiit consecuta discessit. Proinde ne putemus hâc narrationem nobis infrugiferam esse, quandoquidem scriptura hæc commemorat ad correptionem no- D
1.Cor.10. stram, in quos fines seculorum deuenerunt. Sed adeamus eam, discamus quomodo liberata sit à malo, & quid egerit morbo leuata, & quo pacto fuerit vsa munere à Deo dato. Sedit, inquit, & lactauit Samuelem.
1.Reg.1. Ergo conspiciebat deinceps infantem illum, non tantùm vt infantem, verumetiam vt rem Deo consecratam: eóque matri geminus amoris stimulus insitus est, alter à natura, alter à gratia. Ac mea quidem sententia, etiam reuerebatur puerum suum. Etenim si qui phialas poculáve aurea Deo dicaturi sunt, posteaquam ea iam confecta acceperint, domíque reposuerint, nequaquam ea quasi profana vasa intuentur, sed tanquam Deo sacra, nec audent ea temerè citráque causam attingere, quemadmodum cætera: multò magis hæc mulier simili animo attendebat ad puerum etiam priusquam illum in templum induceret: & diligebat impensius, tanquam filium, & curabat tanquam Deo dicatum, existimans se per illum sanctificatum iri, quando domus ipsius iam erat facta templum, vt quæ prophetam ac sacerdotem intra se contineret. Non solùm autem ex eo quòd illum Deo spopondit, verumetiam ex hoc quòd non ausa sit ascendere in templum priusquam ablactasset infantem, fœminæ pietatem licet perspicere. Ait enim viro suo: Non ascēdam donec ascen- Ibidem.
dat puer mecum: Quum autem ablactauero illum, offeretur in conspectu Domini, & sedebit illic in æuum. Non existimabat esse tutum relicta domo ascendere in templum, quòd cum accepisset donum, non sustineret absque dono comparere. Rursus adducto illo, ac mox recepto, descendere verebatur: Eóque tanto tempore remansit, vt cum dono compareret. Adduxit, ac reliquit, nec puer à mamma diuulsus molestè tulit, quum sciatis quàm soleant indignari pueri quoties à lacte depelluntur. Verùm nec ipse puer ægrè tulit à matre diuulsus, sed ad Dominum respexit, qui matrem creauerat: nec ipsa mater doluit à puero seiuncta, propterea quòd naturalem affectum vicit interueniens gratia, & vterque se alteri cōuiuere existimabat: quemadmodum eodem in loco fixa vitis, in longum producit palmites, & vua multo interuallo pendens, cum radice habet commercium. Itidem & in hac accidit fœmina, quæ in vrbe manens vsque ad templum extendit suum palmitem, atque illic vuam suspendit maturam: nec interuallum illud vllum attulit impedimentum, quum charitas quæ secundum Deum est, puerum matri copularet. Quanquam enim puero ætas erat immatura, virtus tamen aderat matura: nam ascendentibus in templum omnibus multæ religionis ac pietatis magister factus est. Siquidem illi dum inquirunt discúntque modum natiuitatis illius, abundè magnum solatium accipiebant spei quæ est erga Deum. Neque quisquam viso puero tacitus descendebat, sed omnes glorificabant illum à quo præter spem datus erat. Hanc ob causam Deus distulit partum, vt hanc augeret voluptatem, vt mulierem redderet illustriorem. Nam quicunque calamitatem eius nouerant, ij testes facti gratiæ Dei: & quòd longo tempore mansit in orbitate, effecit, vt & ipsa multis esset notior, & ab omnibus beata prædicaretur, essétque apud omnes in admiratione. Postremò in causa fuit, vt per illam Deo gratias agerent quàm plurimi. Hæc ideo loquor, vt etiamsi nos fœminas sanctas nouerimus in orbitate degentes, ne molestè feramus, néve indignemur, neque ita loquamur apud nosipsos: Quare tandem Deus despexit mulierem tanta pietate præditam, nec dedit prolem? Neque enim ista sunt negligentis, sed hoc nobis expedire melius scientis quàm nosipsi scimus. Ascēdit igitur in templum, & agnellum induxit in ouile, ac vitulum perduxit ad armentum, & in pratum deduxit rosam à spinis liberam, rosam inquam quæ nunquam marcescit, sed floret perpetuò, quæque possit ad ipsum vsque cœlum exilire, cuius fragrantia in hodiernum vsque diem iuuantur ac reficiuntur omnes qui terrarum incolunt orbem. Tantus annorum numerus præteriit, & tamen virtutis illius fragrantia semper augescit, nec tanta temporis magnitudine facta est languidior. Talis enim est rerum spiritualium natura. Ascendit igitur præclarum illud germen transplantans: & quemadmodum industrij agricolæ, primum semen in terram deponunt, cupressi, aut aliarum arborum similium: deinde vbi conspexerunt à semine factam arborem, non relinquunt in eadem terra, sed in-

de reuulsam

de reuulsam plantulam in aliud transferunt solum, vt A cēs, mulier in duro die ego sum, ne illud quidem dictura, nisi sacerdos huc compulisset, suspicans eam esse terra in recens gremio suo exceptam illius radicem, puram & integram vim suam proferat, ad nouam educationem: Itidem & hæc fecit mulier, quæ puerum præter spem proseminatum in illo vtero, à domo transtulit, & in templum transplantauit, vbi perpetuæ sunt fontium scatebræ & irrigationes spirituales, vt videre licuerit illud propheticum in illis impleri, quod Dauid di-
Psal.1. xit, ita canens: Beatus vir qui non ambulauit in consilio impiorum, & in via peccatorum non stetit, & super cathedram pestilentiæ non sedit: sed in lege Domini voluntas eius, & in lege eius meditabitur die ac nocte: & erit tanquam lignum quod plantatum est secus decursus aquarum, quod fructum suum dabit in tempore suo. Neque enim post malitiæ experientiam venit ad malitiæ remissionem, sed ab ipsis cunabulis ad virtutem transiliit, non habuit consortium cum confessibus iniquitati obnoxiis, neque communionem habuit cum conuenticulis impietate plenis: sed prima statim pueri- B
1.Reg.1. tia, à mamma matris venit ad mammam spiritualem. Et quemadmodum arbor perpetua irrigatione in magnā excrescit altitudinem: sic & hic diuinorum eloquiorū doctrina assiduè irrigatus, ad virtutis fastigium peruenit. Age videamus quomodo illum plantarit, affectemur mulierem, simul cum illa templum ingrediamur. Ascendit, inquit, cum illo in Silom, in vitulo triennante. Iam geminum fit sacrificium: & erat vitulus hic irrationalis, ille rationalis: & illum quidem sacerdos immolauit, hunc verò dedicauit mulier. Erátque mulieris victima melior quàm hostia, quam obtulit sacerdos, propterea quòd hæc suorum viscerum facta est immolatrix. Imitata est patriarcham Abraham, cúmque illo certamen suscepit. Sed ille quidem filium receptum reduxit de monte, hæc verò reliquit in templo, vt illic perpetuò maneret. Quin potius ille quoque totum dedicauit, cauc iam illud spectes quòd non occīdit, sed quòd animo totum peregerit. Vidisti fœminam cum C viro decertantem: Vidisti nihil à sexu vetitam, quominus æmularetur Patriarcham. Sed videamus quomodo
Ibidem. illum consecrarit: Adiit, inquit scriptura, sacerdotem, ac dixit illi: In me Domine. Quid tandem est illud, in me? Ausculta, inquit, diligenter quæ loquar. Quoniam multum tēporis iam intercesserat, studet illa quæ prius dicta fuerant in memoriam reuocare. Eóque dicit: In me Domine. Viuit anima tua. Ego sum mulier quæ cōstiti in conspectu tuo, deprecans Dominum pro puero hoc. Effudi preces ad Dominum, & ille dedit mihi petitionem quam petebam ab eo. Et ego cōmodo illum Domino, vt seruiat Domino omnibus diebus vitæ suæ. Non dixit, ego sum illa mulier cui tu exprobrasti, quam maledictis impetisti, quam velut temulētam & ebriam derisisti, eóque Deus tibi declarauit me non esse vinolentam, te verò crimen hoc temerè mihi impegisse: nihil huiusmodi verborum asperorum dixit, sed multa cum mansuetudine loquitur: quanquam quum habe- D ret rerum euentum sibi patrocinantem, iure potuisset exprobrare sacerdoti, quòd id temporis ipsam temerè ac citra causam incusasset: nihil horum facit, sed tātùm commemorat Dei erga se beneficentiam. Cōsidera verò gratum ac prudentem ancillæ animum. Quum afflige retur, nemini suam aperuit calamitatem, ne sacerdoti quidem dixit: æmulam habeo mulierem, quæ mihi exprobrans conuitiánsque chorum habet liberorum: ego verò quæ modestiam māsuetudinémque colo, ad hunc vsque diem nondum potui fieri mater: sed Deus concluserit vuluam meam, quúmque videret afflictionem meam, nō est misertus. Nihil horum dixit, sed suppresso calamitatis genere, tantùm indicauit se animo angi, di-

Matt.6. vbi est thesaurus hominis, illic est & cor eius: multò magis vbi puer mulieris, ibi & mens illius erat, atque vterus illius rursum implebatur benedictione. Nam si- 1.Reg.2.
mul atque hæc dixerat, oraueráteque, audi quid loquatur sacerdos Elcanæ: Reddat tibi Dominus semen alterum ex muliere ista pro fœnore quod Domino fœnerasti. Initiò non dixerat, reddat tibi: Sed quid? Det tibi Dominus quicquid postularis. Verùm posteaquam illa Deum fecerat debitorem, ait: reddat tibi, bonam de futuris spem præbens. Etenim si dedit quum nihil deberet, multò magis redditurus est postquam accepit: & hic primus ex prædicatione, & post hunc cæteri è benedictione duxerunt originem, totus autem mulieris fructus sanctificatus est. Atque hic primogenitus fœminæ virtuti debebatur: alter verò mulieris ac sacerdotis erat communis, nec secus quàm terra pinguis ac fertilis, postquam accepit fœlicia semina, ostendit nobis segetes: sic & mulier hæc, quoniam cum fide excepit verba sacerdotis, alias nobis lætas aristas produxit, veterémque maledictionem Heuę mutauit, pariens ex deprecatione ac benedictione. Et tu igitur ô mulier hanc æmulare, & si sterilis fueris, talem precationem exhibe, sacerdotem accerse, vt tecum suscipiat apud Deum legationem. Omnino si cum fide verba exceperis, patrum benedictio in fructum exibit præclarum ac maturum. Quòd si mater fueris, ad huius exemplum consecra filium tuum Deo, & in templum adducito. Quin ipsum potius templum Deo regale para. Membra, inquit, ve- 1.Cor.6.
stra corpus Christi sunt, ac templum sancti Spiritus, qui
est in vobis. Ac rursus, inhabitabo, inquit, in vobis, & 2.Cor.6.
inambulabo. An non absurdum est nos domum veterem, ruinam minitantem fulcire, pecunias impendentes, fabros accersentes, denique nihil non facientes: domum autem Dei (nam Dei domus esse debet adolescentis anima) ne vulgari quidem dignari cura. Vide ne idem audias quod olim audiere Iudęi. Nam illi posteaquam è captiuitate templum materiale conspicientes neglectum, priuatas ædes suas exornarunt, adeò Deum exasperarūt, vt mitteret eis prophetam, qui famem minitaretur, magnámque rerum necessariarum penuriam, atque hanc comminationis causam eloqueretur. Vos quidem in domibus vndique habetis mansiones, domus autem mea deserta est. Quòd si illius templi neglectus tantam excitauit iram numinis, multò magis huius templi neglectus ad iracundiam prouocabit Dominum. Siquidem hoc templum tantò est illo honoratius, quò plura habet sanctimoniæ symbola. Caue igitur committas, vt templum Dei fiat spelunca latronum, ne & alteram audias obiurgationem, qua Christus obiurgauit Iudæos, dicens: Domus patris mei, do- Luc.19.
mus deprecationis est: vos autem feciſtis eam spelunca latronum. Sed quomodo fit spelunca latronum? Quum patimur illiberales ac seruiles concupiscentias

intrare, sedémque figere in adolescentulorum animis. Tales enim cogitationes grauiores ac pernicioſiores ſunt latrónibus, quæ puerorum ingenuitatem vertunt in ſeruilitatem, ipsósque brutis cupiditatibus dedunt in ſeruitutem, vndique confodientes illos, ac mentem illorum multis implentes vulneribus. Quapropter ſuper his quotidie diſpiciamus, & verbis pro ſcutica vtentes, omnes id genus affectus ab illorum animis depellamus, quò videlicet filij nobiſcum cœleſtis ciuitatis valeant eſſe participes, & vniuerſum cultum qui celebratur illic ritè peragere. An non videtis frequenter, quòd qui in vrbibus verſantur, pueros nuper à lacte depulſos faciunt Thallophoros, aut agonothetas, aut certaminum præfectos, aut chorearum magiſtros faciunt? Idem & nos faciamus, à primis ſtatim annis inducamus eos ad diſciplinam reipub. cœleſtis. Siquidem hæc terrena, quum impendium adferat, fructum tamen nullum habet. Nam quæſo te, quis fructus eſſe poſſit è populari applauſu? Simul vt veſpera nos occuparit, illicò plauſus ille totúſque tumultus emarceſcit: ac feſto peracto, perinde quaſi in ſomnis fuerint deliciati, ita omni voluptate deſtituti conſiſtunt, dum nec à corona, nec à magnifica veſte, nec à reliquo faſtu vniuerſo conceptam voluptatem ſi quærant inuenire valeant, quòd omnia illa quouis vento celerius prætercurrant. Cæterum in cœleſti politia omnia ſecus habent: citra impendium lucrum adferunt & copioſum & ſtabile. Nam illic non homines ebrij, ſed angelorum populus iugiter applaudit rem gerenti. Sed quid dixi, angelorum populus? ipſe angelorum Dominus laudabit & comprobabit illum. Nec vno alteróve die, aut tertio, ſed in æternum triumphat illic, geſtans coronam, nec vnquam caput illud videbis ea nudatum gloria: neque enim illius celebritatis tempus certis diebus circumſcriptum eſt. Huic cultui nunquam paupertas eſſe poſſit impedimento, ſed vſque ad futuri ſeculi immortalitatem extenditur. Verùm & pauperi licet hoc celebrare feſtum, C imò pauperi maximè, quippe qui ab omni mundi faſtu ſtrepitúque ſit liber: neque enim opus eſt pecuniarum impendiis & opulentia, ſed animo puro, ac mente ſobria. Hæc enim eſt quæ illius politiæ veſtes texit animæ, hæc quæ coronas concinnat: quæ niſi virtutis officiis fuerit exornata, nulli vſui fuerit auri magna copia: ſicut è diuerſo nec damno erit paupertas, ſi diuitias intus habeat repoſitas. Hanc celebritatem non modò maſculi liberi, ſed & filiæ nobis celebrent: neque enim quemadmodum in externa adminiſtratione viris tantum imperatum eſt hoc feſtum peragere, verùm & fœminas illud recipit theatrum, & ſenes, & iuuenes, & ſeruos, & ingenuos. Vbi enim animi ſpectaculum eſt, ibi non ſexus, non ætas, non dignitas huius ſeculi, non aliud quicquam impedire poteſt. Eóque vos omnes exhortor, vt à teneris ſtatim annis & filios & filias huiuſmodi functionibus dedatis: & huic adminiſtrationi congruentes diuitias eis addatis, non aurum defodien- D tes, non argentum congregantes, ſed modeſtiam, ſobrietatem, ac pudicitiam, reliquáſque virtutes omnes in animis eorum reponentes. Hos enim ſumptus exigit illa functio. Si hanc igitur opulentiam tum nobis, tum filiis collegerimus, & in præſenti vita multum ſplendoris conſequamur, & in futura vita beata illam vocem audiamus, per quam Chriſtus omnes qui ipſum profeſſi fuerint, ſuo ornat præconio. Profeſſio autem non tantùm fit per fidem, verumetiam per opera, adeò vt ſi hæc abſint, veniamus in periculum ne cum abnegantibus pœnas luamus. Neque enim vnus eſt abnegandi modus, ſed multi ac multiplices, quos Paulus nobis deſcribens, ita loquitur: Profitentur ſe noſſe Deum, ſed Titum 1. factis negant. & rurſus, Si quis ſuorum, & maximè domeſticorum curam non habet, fidem abnegauit, & eſt infideli deterior. Et iterum, Fuge auaritiam, quæ eſt idolorum cultus. Quum igitur tot ſint abnegandi modi, manifeſtum eſt totidem eſſe profitendi, ac multò etiam plures, quibus omnibus profiteri ſtudeamus, vt & ipſi in cœlis honorem conſequamur munificétia & bonitate Domini noſtri Ieſu Chriſti, per quem, & cum quo patri gloria, ſimul cum ſancto Spiritu, in ſecula ſeculorum. Amen. Colo.4. Colo.3.

Super orationem Annæ: & quòd vtilis eſt paupertas, & maiorem habet quàm diuitiæ voluptatem & ſecuritatem, homilia.

BERNARDO BRIXIANO INTERPRETE.

QVI theſaurum effodiunt in mundo, chariſſimi, licet infinitas inde capiant diuitias, non prius abſiſtunt, quàm totum exhauſerint. Non enim vt multa tollant, ſed nihil relinquant, hæc eos præcipuè cura tenere ſolet. Si verò circa pecunias inſanientes, tanto circa pereuntia neque permanentia ſtudio funguntur: multò magis hoc nos in diuinis facere theſauris oportet, nec prius retrocedere, quàm totum exhauſerimus apparens. Apparens autem dixi, quoniam omnia exhaurire non datur. Fons enim eſt perenniter manans, diuinarum virtus cogitationum, nunquam deficiens, nunquam conſumpta. Ne fatigemur itaque: nec enim de paruis eſt nobis oratio, ſed de oratione, ſpe noſtra: oratione per quam ſterilis mater eſt facta, & fœtuoſa, quæ filiis carebat: & mœrens læta, per quam læſa natura reparabatur, & clauſa reſerabatur matrix, & impoſſibilia quæque fiebant poſſibilia. Quapropter omnia paulatim perſcrutemur per ſingulas explicantes dictiones, vt ne minimum quidem nos, quantum fieri poteſt, effugiat. Propterea quidem duos integros ſermones in duas dictiones ſolas aſſumpſimus. primam dicentem: Confirmatum eſt cor meum in Domino. & ſecundam poſt illam: Exaltatum eſt cornu meum in Deo meo. conſequens igitur eſt hodie, ad tertiam venire. Quæ verò hæc eſt? Dilatatum eſt os meum ſuper inimicos meos, lætata ſum in ſalutari tuo. Animaduertite dictionis perfectionem. non dixit: Acutum factum eſt os meum ſuper inimicos meos: non enim ad contumelias & conuitia præparatum erat, non ad accuſationem & opprobria, ſed ad conſilium & admonitionem, ad correctionem & inſtructionem: propterea non dixit: Acuta facta eſt lingua mea ſuper inimicos meos: ſed, dilatatum eſt os. Remiſſionem, inquit, aſſecuta ſum, poſſum liberè loqui, nunc pudorem excuſſi, ad libertatem ſum reuerſa. Nec hîc nominatim mulierem dixit riualem: ſed ſimpliciter dixit indefinita nuncupatione, quaſi quadam perſona tantæ triſtitiæ authorem abſcondit. Non dixit, quod multæ dicunt mulieres: Confudit eam Deus, diſſipauit, & deiecit ſceleſtam, arrogantem, & magniloquam: ſed ſimpliciter, Dilatatum eſt os meum ſuper inimicos meos, lætata ſum in ſalutari tuo. Vide, qualiter eandem legem per totam orationem conſeruat: ſicut enim in principio dicebat, Confirmatum eſt cor meum in Domino: Exaltatum eſt cornu meum in Deo meo: Dilatatum eſt os meum ſuper inimicos meos: itidem & hîc: Lætata ſum in ſalutari tuo. Non ſimpliciter in ſalutari: ſed, in ſalutari tuo. Non enim quoniam ſaluata ſum, ſed quoniam per te ſaluata ſum, propterea lætor & exulto. Tales ſanctorũ animæ, de Deo qui dedit, magis quàm de donis gaudẽt. Nõ enim ipſum, propter ipſius Hi ſemones non erant. 1.Reg.

ipſius dona, ſed hæc propter illum diligunt. Hoc eſt famulorum ſe recognoſcẽtium. Gratorum hoc eſt ſeruorum, omnibus ſuis ſuum præponere Dominũ, ita nos quoque parati ſimus. Cum peccauerimus, non doleamus quia punimur, ſed quoniam Dominum exacerbauimus. Et ſi quid boni fecerimus, non gaudeamus propter regna cœlorũ, ſed quoniam rem cœlorũ regi gratam geſſimus. Mentem enim habenti, gehenna quaque formidoloſius Deum offendere, & omni regno deſiderabilius Deo placere: nec admireris ſi circa Deum eſſe ſic affectum oportet, cùm & in homines multi ſic affecti ſint. Filios certè frequenter habuimus legitimos, & ſi vel inuiti quopiam eos affecerimus malo, nos vlciſcimur ipſos, & punimus: & in amicos idem facimus. Sed ſi in amicis & filiis, illos lædere multò grauius, quàm pœnas luere putamus: multò magis erga Deum ſic affici decet, & omni gehenna peius eſſe putandum eſt, aliquid ex his quæ non illi ſunt grata, feciſſe. Talis erat beatus Paulus, propterea dicebat: Certus ſum, quòd nec Rom.8. angeli, neque principatus, neque poteſtates, neque præſentia, neque futura, nec altitudo, neque profundũ, nec alia creatura poterit nos ſeparare à charitate Dei, quæ eſt in Chriſto Ieſu Domino noſtro. At & martyres cùm beatos vocamus, ex vulneribus primùm beatificamus, & tunc ex præmiis: ex plagis, & mox ex coronis repoſitis. Nam ex vulneribus præmia, non ex præmiis vulnera principium ſumunt, atque materiam. Ita beatus quoque Paulus ante repoſita bona in moleſtiis ſibi propter Chriſtum ingruentibus gaudebat, clamabátque dicẽs: Coloſ.1. Gaudeo in paſſionibus pro vobis. & iterum: Nõ ſolùm Rom.5. autem, verùm & gloriamur in tribulationibus. & ruríum: Quoniam nobis donatum eſt à Deo, vt non ſolùm Coloſ.1. in eum credamus, ſed etiam pro eo patiamur. Etenim gratia verè maxima, dignum cenſeri propter Chriſtum aliquid pati, & corona verè perfecta, & merces futura retributione non minor. Et hoc norunt, qui legitimè feruentérque Chriſtum diligere ſciunt. Talis erat & C hæc mulier, ardentiſſimum habens in Deum deſiderium, & ignitum amorem, propterea dicebat: Lętata ſum in ſalutari tuo. Nihil enim ipſi cum terra fuit commune, ſed omne humanum deſpiciebat auxilium, & erat eleuata ſpiritus gratia, & ſublimis conſtituta, & in omnibus ad Deum reſpiciebat, & incumbentium moleſtiarum ſolutionem inde petebat. Nouerat enim, planè nouerat, quòd humana quidem, qualiacunque ſint, dantium imitantur naturam. Opus autem nobis diuino ſemper eſt auxilio, ſi velimus anchoram in tuto firmare. Quapropter ad Deum in omnibus confugiebat, & accepta gratia magis de datore gaudebat, & gratias agens 1.Reg.2. dicebat: Non eſt ſanctus, vt eſt Dominus: & non eſt iuſtus, ſicut Deus noſter. Et non eſt ſanctus præter te: incomprehenſibile namque iudicium eius, inquit, & munda infallibiliſque ſententia. Vidiſti gratæ cogitatum animæ? Non intra ſe dixit, Quid enim mihi magni Ibidem factum eſt? Quid verò maius quàm aliis? Quod olim æ- D mula ſuſcepit, cum magna quidem copia, hoc ego poſt multum temporis & cum labore tandem, & lachrymis, & precibus, & ſupplicatione, multáque fatigatione. Sed quoniam bene ſentiebat de Dei prouidentia, factorum rationes à Domino non repetit, quod multi faciunt hominum, per ſingulos dies Deum iudicantes. Si viderint hunc quidem opulentum, hunc verò pauperem, innumeros contra ipſius prouidentiam ſermones commouent. Quid ais homuncio? conſeruum te iudicare 1.Cor.4. non permiſit Paulus, ſic inquiens? Nolite ante tempus iudicare, donec veniat Dominus. Et Dominum in iudicium trahis, & geſtorum exigis rationem, & nec horres, nec expaueſcis? Et quam aſſequeris veniam? quam rogo excuſationem, tot quidẽ per ſingulos dies & horas ipſius prouidentiæ probationes capiens: ex ea verò, quæ diuitiarum & paupertatis eſſe videtur, inæqualitate, bonum in omnibus ordinem damnans, & hæc iniuſtè? Nam ſi congrua mente, laborioſáque voluiſſes hæc ſcrutari meditatione, ſi non etiam aliud Dei commendans prouidentiam occurriſſet, diuitiæ hanc & paupertas manifeſtiſſimè demonſtraſſent. Si namque paupertatem abſtuleris, omnem vitæ ſuſtuleris conſeruationẽ; vitámque noſtram corruperis. Nec nauta, neque gubernator, nõ agricola, nec ædificator, neque textor, aut calceamentorum ſutor, non faber, nec ærarius, aut coriarius, piſtórve, nec alius quis horum erit artificum: qui ſi non fuerint, omnia vobis tranſibunt. Nam nunc quidem quaſi magiſtra quædam optima paupertatis neceſſitas ſingulis inſtans ad opera vel inuitos compellit. Si verò diuites omnes eſſe deberent, omnes quoque deberent in otio viuere, & omnia periiſſent, atque fuiſſent B corrupta. Citra verò dicta, & aliter eos ex ipſis, quæ obiiciunt, obmutefieri facile. Cur enim quæſo, Dei prouidentiam accuſas? quoniam hic quidem plures, ille verò pauciores poſſidet pecunias. Quid igitur ſi in neceſſariis, & multò maioribus noſtrámque continentibus vitam, omnibus inſitam hominibus æqualitatem oſtenderimus? Atteſtatur Dei prouidentiæ neceſſitas omnis. Nam ſi non omnes æqualiter vna re, pecuniis ſcilicet potiri, probationem facit, nullam eſſe prouidentiam: ſi viſi fuerint omnes æqualiter potientes, non vna re, neque tam vili, ſed pluribus, & multò maioribus: clariſſimum eſt, quòd inde vel inuitus Dei prouidẽtiæ cogeris adſtipulari. Agè ad ea quæ noſtram continent vitam, ſermone progrediamur, eáque diligenter inquiramus: & videamus an in illis plus paupere diues habeat. Puta, diues habet thaſium, & alia multa huiuſmodi medicata pocula, & cum multa delectatione compoſita: ſed aquarum fontes omnibus propoſiti communiter ſunt, & diuitibus, & pauperibus. Fortè riſeris hanc C audiens æqualitatem. Igitur audi, quantò dignior eſt omni vino aquæ natura, magiſque neceſſaria & vtilis, túneque temetipſum condemnabis, & veras pauperum diuitias intelliges. Nam vino quidem ſublato, non multum fuerit detrimentum, præterquam ſolis ægrotantibus: ſi quis autem aquarum fontes reſtinxerit, atque ſuſtulerit elementum, vitam omnem noſtram ſubuerterit, & omnes perdiderit artes: neque duos tantum dies ſufficere poterimus, ſed ſtatim omnes moriemur morte quadam miſerabili atque grauiſſima. In neceſſariis itaque vitam noſtram continentibus pauper non ſuperatur. Sed ſi quid admirabile dicere fas eſt, & diuitem ſuperat. Multos enim diuites cernere poſſumus corporis inualetudine propter delicias orta, vt plurimum ab aquæ potibus abſtinere: pauper autem per omnem vitam his fluentis liberè veſcitur: tanquam ad mellis fontes, ſic ad aquarum currens riuulos, & inde ſynceram & puram hauriens voluptatem. Quid autem ignis natura, nónne numeroſis vtilior theſauris & humanis omnibus diuitiis? Et hic quoque theſaurus vtilitatis diuiti pariter & pauperi propoſitus eſt. Quæ verò naſcitur ab aëre corporibus noſtris vtilitas, & lux ſplendoris, nunquid diuitibus magis, pauperibus verò minus exhibetur: & eam illi quidem quatuor, hi verò duobus tãtum oculis inſpiciunt? ſed nec hoc quiſquam dicere poſſit. Nam & diuitibus æqua delectationis eſt portio definita, imò verò & hîc pauperes præſtare diuitibus quis viderit, quantò & efficaciores habent ſenſus, & acutiorem oculum, & perfectiores habent quaſque ſuſceptiones. Quapropter & veraciorem hauriunt voluptatem, & creationis contemplatione delectantur

magis, & perfruuntur: nec in his solis autem elementis, A verum & in omnibus aliis nobis à natura collatis multam videbis æqualitatem, imò superabundantiam pauperibus attributam. Nam somnus omnibus suauior deliciis, magisque necessarius, omnique vtilior nutrimento, pauperibus est quàm diuitibus facilior: nec tantum verò facilior, sed etiã syncerior. Nam illis quidem multæ deliciæ, citra famem cibus, potus absque siti, carensque dormitatione somnus, in omnibus voluptatẽ dissoluere consueuerunt. Non enim ita rerum natura, sicut necessitatis vsus horum quodque nobis iucũdum constituit. Nõ ita certè suauis vini, meríque potus, sicut potantis sitis delectare solet. Non ita placẽtas comedere, sicut cum esurie cibum sumere. Non ita molli recubare strato, vt dormitãtes dormire. Quæ omnia magis apud pauperes sunt, quàm apud diuites. Quæ verò pertinent ad corporis valetudinem, & omnem aliam bonam habitudinem, nõ communia diuitibus & pauperibus proposita sunt? Nemo dicere poterit, aut ostendere, quòd B pauperes quidem tantùm ægrotant, diuites autem semper in syncera permanent valetudine. Contrarium quidem videri potest: pauperes quidẽ insanabilibus morbis non facilè capi, hos autem passim in diuitum corporibus germinare. Pedum certè dolores, & capitis grauedines, & remissiones, incurabilésque neruorum torturæ, & maligna cuiusque generis corruptáque rheumata, præsertim illos vexare consueuerunt, qui deliciis vacant, olent vnguenta: in laborantibus & ærumnas patientibus, & ex quotidiana opera necessarium quærentibus nutrimẽtum, huiusmodi nihil inuenitur. Quapropter & mendicis miseriores in deliciis viuentes. Et hoc nec ipsi deliciis potientes negarent. Frequenter quippe dies molli lectulo stratus, seruis præsentibus & ancillis, ab omnibus multum accipiés obsequium: pauperem per vicum audiens clamantem, & panem petentem, sleuit & ingemuit: & talis cum sanitate fieri precatus est potius, quam cum diuitiis contrariam habere va- C letudinem. Nec tantùm autem in valetudine, sed rursum & in filiorum procreatione, nihil quispiam videbit diuitem paupere plus habentem: sed similiter & apud hos, & apud illos & numerosa soboles atque sterilitas: quin potius & hîc diuitem viderit inferiorem. Pauper enim, licet pater non efficiatur, haud multum sentit dolorem: diues autem quantò magis auctam rem videt, tantò magis ex sterilitate cruciatur, propter hęredis priuationem, nullam sentiẽs voluptatem. Et pauperis quidem hæreditas, licet absque filiis obeat, cùm nõ habeat vnde pugnetur, propter tenuitatem, ad amicos transit atque cognatos. Diuitiis autem multos vndique in se trahẽs oculos, ad inimicorum defuncti manus sæpe deuenit. Et hęc viuens ille in aliísque fieri videns, vitam omni morte degit molestiorem, in se quoque expectans idem factum iri. Sed ad mortem spectãtia, nónne communia? nónne tã in diuitibus, quàm in pauperibus immaturæ mortes accidunt? Et post mortem verò, nónne D tam his, quàm illis omnibus similiter corpus dissoluitur, fauillaque fit & puluis, & vermes gignit? At funeralia, inquit, non similia: sed quænam vtilitas? Cùm enim defuncto multam inculcaueris vestem preciosam & auratam, nihil aliud nisi maiorem inuidiam, & accusationem attuleris, & aduersus defunctum omnium ora reseraueris, & innumeras attraxeris maledictiones, & accenderis acriorem auaritiæ accusationem, singulis lacerantibus, & suffocantibus defunctum ac maledicentibus, quòd neque mortuus circa pecunias insaniam dissoluit: nec hoc tantùm est graue, verùm & quòd furum oculos aperit. Itaque maius officium maioris illi fit turpitudinis occasio. Pauperis quidem corpus iam nemo spoliare quæsierit, vestimentorum enim vilitas corporis amictui fit custodia. Hic autem obices & feræ, fores atque custodes, & omnia incassum adhibentur & frustra, pecuniarum cupiditate, talia maleficia committere doctos, omnia audere persuadente. Itaque maior honor maiorem infert defuncto contumeliam. Et qui vilia quidem accepit funeralia, iacet honorem conseruans: qui verò preciosa, spoliatur, & afficitur contumelia. Si verò nullum horum fiat, neque sic illi plus erit, nisi largiorem vermi mensam apposuisse, & maiorem fieri corruptionem. Hæc igitur, quæso, beatificatione sunt digna? Et quis tam miser, & ærumnosus, vt ex his hominem arbitretur inuidiosum? Verum & alia singula percurrentes, diligentérque scrutantes, pauperes plus diuitibus habentes inueniemus. Hæc igitur omnia cum sedulitate considerantes, & omnia reliqua percurrentes (dicitur enim, Da sapienti occasionem, & erit sapientior) & illud continuè seruantes memoria, quòd nec Prou.9. ex ipsa pecuniarum superabundantia quippiam amplius erit possidentibus, nisi curæ & sollicitudines, atque timores & pericula, nihil diuitibus nos minus habere putemus. Nam si vigilemus, etiam plus habebimus, tam in diuinis, quàm in cunctis præsentibus. Nam & voluptatem, & cautelam, bonámque gloriam, corporis valetudinem, & animi philosophiam, atque bonam spem, difficultatémque peccandi magis apud pauperes, quàm diuites quispiam inueniet. Nolimus itaque iuxta seruos ingratos murmurare, aut condemnare Dominum: sed in omnibus gratias agamus, & vnum duntaxat malum esse putemus peccatum, & bonum, iustitiam. Si sic enim senserimus, non ægritudo, non inopia, non ignominia, aut quicquam aliud eorum, quæ grauia esse videntur, nos afficiet molestia: sed puram ex omnibus nacti voluptatem, futuris fruemur bonis, gratia Domini nostri Iesu Christi, cum quo patri gloria, simul & sancto Spiritui, in secula seculorum. Amen.

† De Ionatha & Saule, vide in vltimo tomo ad populum Antiochenum, homilia XIIII.

Diui Ioannis Chrysostomi episcopi Constantinopolitani, homilia de Dauid & Saule, déque tolerantia, & quòd oportet inimicis parcere, nec de absentibus malè loqui. Domine miserere. 1.Reg.16. & seq.

DES. ERASMO INTERPRETE.

QVOTIES diutina quæpiam ac dura inflatio corporibus inhæsit, tum & longo tempore, multóque labore, & multa sapientia in admouendis remediis est opus, vt collectus tumor, absque vitæ periculo dissoluatur. Idem videre est in anima. Quoties enim aliquis morbum, qui iam radices egit in anima, multóque tempore concretus sit, radicitus euellere voluerit, non satis est ad correctionem vnius duorúmve dierum admonitio: verùm oportet frequenter ac diebus compluribus in hac cura versari, si modò non ad ambitionem ac voluptatem, sed ad fructũ, & vtilitatem munus hoc publicum gesturi sumus. Eóque quemadmodum de iniuriãdo fecimus, multis ordine diebus vobis de eodem differentes argumento: itidem de ira nunc faciemus, continuámque de ea faciemus exhortationem pro nostra quidẽ virili. Nam hic mihi videtur optimus esse docendi modus, si non prius desistamus consulendo quacunque de re, quàm viderimus admonitionem ad effectum peruenisse. Etenim qui hodie de eleemosyna, cras de orando, perendie de humanitate, deinde rursus de animi modestia differit, nihil horum in auditorum animis

animis perficere rectè poterit, ab hoc ad illud, rursus A ab illo semper aliò trãsiliẽs. Sed necesse est, vt qui velit orationem in auditorũ animis fructum destinatum assequi, non antè desistat iisdem de rebus admonens cõsulẽsque, nec prius ad aliud quippiam trãsiliat, quàm conspexerit superiorem admonitionem in eis bene fixam ac radicatam. Idem hoc facere solent præceptores. Non prius ad syllabas, hoc est, literarum coniunctionem adducunt pueros, quàm elementorum cognitionem in eis viderint rectè confirmatam. Hesterno igitur die parabolam vobis de decem denariis, ac de- Matt.18. cem millibus talentorum enarrantes, ostendimus quãtum esset malum, iniuriarum meminisse. Quem enim decem millia talentorum non perdiderant, hunc centum denarij exitio demerserunt, ac veniam pro debitis concessam, in irritum reuocarunt, debitæque pecuniæ condonationem dissiparunt: eúmque qui fuerat à criminibus liberatus, in iudicium retraxerunt, atque ipsum debitorem in carcerem coniecerunt, denique B immortali supplicio tradiderunt. Sed hodie de diuerso argumento dicere tentabimus. Oportuit enim de humanitate ac mansuetudine verba facientem, è domo atque ex sese istius præclaræ philosophi exempla præbere, atque ita demum simul & verbis eam docere, & factis ad eam instituere. Quoniam autem nos ab hac virtute longo absumus interuallo, vno quopiam è numero sanctorum in medium producto, oculísque vestris subiecto, perspicuam quandam ac potentem vobis admouebimus exhortationem, admonẽtes vt dum velut ad archetypi cuiusdam æmulationem adhortamur, admoneamus & nos ipsos. Quis igitur in medium proferẽdus est de humanitate dicturo? Quis verò alius, quàm is qui cœlesti testimonio laudari meruit, ob hoc 1.Reg.16. & Act.1. ipsum maximè suspiciendus? Inueni, inquit, Dauid filium Iesse, virum secundum cor meum. Porrò postea quam Deus pronunciauit, nulla contradicendi reliqua est occasio. Nam illius calculus incorruptus est, eò C quòd Deus nec ad gratiam, nec per odium iudicat, sed pro mera animi virtute fert suffragium. At non ob id tantum hunc in medium produximus, quòd numinis suffragio fuerit laudatus, verum etiam quòd sit de numero eorũ qui sub vetere lege sunt educati. Siquidem sub lege gratiæ extitisse quempiam ab ira purum, & inimicis delicta condonantem, ac parcentem iis à quibus fuerit molestia affectus, nihil sanè mirum, videlicet post Christi mortem, posteaquam ille tam clementer nobis omnia peccata remisit, post tot præcepta referta euangelicæ philosophiæ. Cæterùm in vetere testamento quum lex permitteret oculum pro oculo effodere, Exod.21. ac dentem pro dente extundere, eúmque qui læsisset talionis æquilibrio vlcisci, aliquem extitisse qui præceptorum fines transilierit, adque apostolicam peruenerit philosophiam, quem hominum si audierit, non adducet in stuporem? Quem si quod audiuit, nequaquam imitetur, non priuet omni venia, omníque excusatio- D ne? Sed vt exactius pleniúsque huius Dauidis virtutem cognoscatis, concedite mihi vt orationem paulò altius repetam, eiúsque benefacta commemorem quæ beatus ille vir in Saulem contulit. Nam non vlcisci eum qui simpliciter inimicus læsit, nihil miri est. At qui hominem à se multis affectum beneficiis, sed qui pro benefactis beneficum semel atque iterum, imò frequenter interficere conatus sit, posteaquam in manus incidisset, vt iam liceret occidere, sustinuit, non ipsum dimittere tantùm, verumtetiam ex aliorum insidiis eripere, præsertim quum sciret illum post eadem molitum, quid is reliquum fecit, quod ad summam philosophiam possit adiungi? Quibus autem beneficiis Dauid affecerit Saulem, quando, & quo pacto, paucis enarrantem me sustinete. Quum aliquando Iudæi bello difficillimo premerentur, adeò vt omnes pauore essent consternati, nec quisquam auderet erigere caput, sed in extrema desperatione esset ciuitas, singulis mortem præ oculis habentibus, quotidiéq; mortem expectantibus cunctis, vt vitam agerent miseriorem iis qui degunt in teterrimo carcere, hic ab ouibus veniens ad exercitum, quum per ætatem nec artem bellandi callere posset, ac laborum militarium rudis esset, ipse provniuersis bellum in se recepit, ac fœliciter rem gessit, suprà quàm quisquam sperasset. Quanquam etiam si virtuti defuisset euentus, tamen ob solam animi promptitudinem egregiúmque propositum coronandus erat. Iam si quis è numero militum ætate vigens facinus hoc designasset, nihil fuisset mirum, videlicet id postulante militari lege. At hic qui vsque adeò nullam videbat necessitatem huc adigentem, vt multos etiam haberet dehortantes: Nam & frater illum increpauit, & rex perspiciens illum nondum ætate maturum, ac periculis perferendis inhabilẽ cohibuit, ac manere iussit, dicens: Non poteris ire, quoniam puer es: ille verò 1.Reg.17. vir est bellator ab adolescẽtia sua: attamen quum nulla illum prouocaret occasio, suapte sponte & ex sese diuino accensus zelo, patriæque charitate, perinde quasi oues cerneret verius quàm homines, & quasi canes inuasurus esset potius quàm tam numerosum hominum exercitum, adeò intrepidè ad Barbaros cucurrit: idque temporis tãtam erga regem solicitudinem declarauit, vt illum etiam ante prælium ac victoriam in facie prostratum erexerit. Neque enim factis modò iuuit illum, sed ante factum etiam verbis hortatus est bono animo vt esset, ac persuasit, vtque de cuentu bonam conciperet spem effecit, ita loquens: Ne concidat cor domini Ibidem. mei in ipso, quoniam seruus tuus ibit, pugnabítque cũ alienigena hoc. Quæso num hoc parum videtur, nulla necessitate compulsum, suam ipsius vitam prodere, & in eorum vtilitatem à quibus nihil vnquam acceperat beneficij, in medios hostes irruere? An non par erat, hunc post tale facinus ornare titulo domini columnis inscripto, & publicum ciuitatis seruatorem appellare? qui & regni decus, & ciuitatum fundamenta, & omnium vitam opitulante Dei gratia seruarit? Quod esse poterat aliud beneficium hoc maius? Neque enim in gloriam aut potẽtiam, sed in ipsam ipsius vitam beneficium hoc contulit, & ab ipsis mortis portis reuocauit. Atque hoc beneficium peruenit ad hominem. Per illum deinde vicit rex, ac principatum obtinuit. Et postea, quam illi reposuit gratiam? Nam si quis perpendat præclarè gestorum magnitudinem, etiamsi rex à suo capite detractam coronam Dauid capiti imposuisset, nunquam parem retulisset gratiam, sed ampliorem debuisset. Hic enim & vitam & regnum illi donauit, ille verò huic regnum tãtùm erat cessurus. Verumtamen consideremus relatam pro benefactis gratiam. Quæ tandém erat illa? De cætero & ab illo die suspectum habuit Dauid, & ab illo metuit sibi. Cur, & quam ob causam? Nam & suspicionis causa commemoranda est. Neq; enim protinus quicquid aliquis dixerit, idé dicet esse iustum. Quanquam erga eum qui animam impendit, vitam dedit, quæ poterat esse iusta suspicionis causa? Sed tamen ipsam inimicitiæ causam inspiciamus, vt aliquid discatis, quod nec ipsa victoria sit inferius: quódque Dauid sit honore dignus ob ea ipsa, propter quæ deinceps venit in suspicionem, & infidiis appetitus est. Quæ igitur erat suspicionis causa? Posteaquam Barbari illius caput abstulit, & spolia gestans rediit: Exierunt, inquit, mulieres canentes ac di-

1.Reg.18. centes: Percussit Saul in millibus suis, & Dauid in decem millibus suis. Et iratus est Saul, & suspectum habuit Dauid ab eo die ac deinceps. Cuius obsecro rei gratia? Etiamsi hæc præter meritum fuissent dicta, ne sic quidem oportebat hostilem in Dauidem gerere animum. Sed posteaquam ex rebus gestis, illius erga se beneuolentiam habebat compertam, quippe qui nullo cogente aut compellente, suapte beneuolentia tantum subisset discriminis, non oportebat deinceps quicquã de illo suspicari mali. Nunc autem ecce etiam ipsa laus dabatur pro merito, & si fas est vera proloqui, in Saulis gratiam illa dicta sunt potius, quàm in Dauidis. Debebat autem esse sua laude contentus, quòd illi tribuissent mille. Cur igitur indignatus est, quòd Dauidi tribuerint decem millia? Etenim si rex ad bellum finiendum vel paululum aliquid momenti contulisset, rectè tum dictum fuisset, Saul in millibus, Dauid in decem millibus. Quòd si ipse quidem pauidus ac tremens domi desedit, in singulos dies mortem expectans, hic autem totum facinus peregit: an non absurdum erat, cum qui nihil ad depellenda pericula contulerat, ob id indignari, quòd hic plus laudis tulisset? Nam si indignandum erat, Dauidem potius conueniebat indignari: quòd quum solus totum gessisset, alterum haberet laudis participem. Sed horum nihil dico. Verùm illud dixerim: vt donemus non rectè fecisse mulieres, cásque fuisse crimini obnoxias, & accusatione dignas, quid hæc ad Dauidem? Neque enim ipse composuerat cantionem, neque illas iusserat ea dicere quę dicebant, neque adornarat illum laudationis modum. Proinde etiamsi indignandum erat, mulieribus oportuit indignari, non publicitus de rep. benemerito, & infinitis digno coronis. At Saul omissis illis in Dauid ferebatur. Iam si ea laude sublatus ille beatus inuidisset rerum potienti, fuissétque in illum contumax, & aspernatus fuisset eius imperium, forsitan aliqua fuisset inuidendi causa. At si factus fuit humanior ac modestior mitiórque, si in subditorum ordine se continuit: quæ tandem erat iusta dolendi causa? Siquidem quum is qui honore afficitur, attollitur aduersus eum à quo promotus est, nec desinit in illius cõtemptum honore abuti, habet dolor nonnullam excusationem. Cæterùm vbi perstitit in honorando illum, aut potius magis obsequitur, cedítque in omnibus, quem posteà potest habere prętextum inuidiæ? Itaque etiamsi nihil aliud præclarè gestum fuisset, ob hoc ipsum tamen magis erat diligendus, quòd quum tantam nactus esset occasionem occupandi regni, perstiterit in sua modestia. Neque enim quæ prius gesta sunt tantùm, verùm nec ea quæ consecuta sunt, superioribus illis multò præclariora, sustulerunt illi animos. Quæ tãdem illa? Erat, inquit,
1.Reg.18. Dauid prudens in omnibus viis suis, & dominus omnipotẽs erat cum eo, vniuersúsque Israël & Iuda diligebat Dauid, quoniam ipse ingrediebatur, & egrediebatur ante conspectum populi, & Melcho filia Saul, & vniuersus Israël diligebat illum & sapiebat supra omnes seruos Saul, & honorabatur nomen illius valde. Et Ionathas filius Saul diligebat Dauid vehementer. Verumtamen quum vniuersum populum ac regis familiam sibi conciliatam haberet, quum vbique in bellis vinceret, nec vsquam frustraretur successu, quúmque pro bene gestis rebus illis, talem gratiam reciperet: non erexit ceruicem, nec regnum affectauit, nec hostem vltus est, sed perseuerauit in benefaciendo, & in bellis pro rege fœliciter gerendis. Quis est tam efferatus & crudelis, cui ista non fuerint persuasura, vt inimicitiam deponeret, & inuidiam abiiceret? At crudelem illum & inhumanum nihil horum flexit, sed ad hęc

A omnia cæcus, & inuidiæ permittens animum, conatus est illum è medio tollere: & quid obsecro facientem? (nam id maius est ac stupendum) canentem cithara, & ipsius insaniam sedantem. Dauid, inquit, psallebat manu sua quotidie: & hasta in manu Saul: ac sustulit Saul lanceam, dixítque, infigam in Dauid. & fixit in parietem: & declinauit Dauid à facie eius bis. Agè, potésne huic malitiæ quicquam adiungi? Qui nuper hostes abegerat, per quem ciuitas sibi fuerat reddita, cunctis pro victoria victimas immolantibus: Saul benemeritum & seruatorem, ac bonorum illorum authorem conatus est interficere, idque psallentem: ac ne beneficiorum quidem memoria furentem illum ac delirantem coërcuit, sed iterum atque iterum torsit in illum lanceam, cupiens occidere. Et huiusmodi mercedem illi pro susceptis periculis reposuit. Idque fecit non vno die, sed sæpius. At sanctus ille post hæc omnia persecuerauit curare regis negotia, próque salute illius suscipere pericula, & in acie stare in prœliis omnibus, suóque
B periculo seruare trucidatorem suum: denique nec dictis, nec factis contristauit immitem illam bestiam, sed concessit in omnibus, dictóque audiens fuit. Cúmque victoriæ prœmium non accepisset, sed omnium illorum periculorum mercede fraudatus esset, ne verbo quidem expostulauit vnquam, non cum militibus, non cum rege, propterea quòd hæc non gessisset spe mercedis, cœlitus expectans retributionem. Nec id solùm est admiratione dignum, quòd non poposcit prœmium, sed quòd etiam quum daretur, ob eximiam animi modestiam recusauit. Siquidem posteaquam Saul, omnia molitus, & omnibus tentatis, non potuit illum interficere, consuit illi dolum per nuptias, ac nouam quandam dotis ac dotalium formam commentus est. Non enim cupit, inquit, rex dotem, sed vt centum præputia exoluat ab hostibus regis. Quod sentit, tale est: Occide mihi, inquit, centum viros, atque hoc erit
C mihi dotis vice. Hæc autem dicebat, cupiens illum obtentu coniugij hostibus obiicere. Nihilo secius Dauid pro sua modestia res æstimans, recusauit coniugium, non deterritus periculis, aut hostium metu, sed quòd existimaret sese indignum affinitate regia. Atque his verbis respondit ad seruos illius: An leue est in oculis 1.Reg.18.
vestris me facere generum regis, quum ego sim vir humilis & inhonoratus? Atqui debebatur hoc honoris, vt merces ac pensatio laborum. Verùm vsque adeò cor habebat contritum, vt post tot res cum laude gestas, post adeò splendidam victoriam, post expressam promissionem, indignum se iudicaret, qui debitam reciperet mercedem, idque quum denuò esset se periculis obiecturus. Posteaquam autem hostes deuicerat, ac filiam regis accepérat, rursus psallebat Dauid, & quærebat Saul eum lancea percutere: Dauid autem declinauit, & hasta impacta est parieti. Quem non ista vel exactè philosophiæ gnarum animíque moderatissimi ad
D iracundiam excitassent? Quem vt nihil aliud, certè quòd familiæ suæ incolumitatem prouidentia tueretur, non perpulissent ad occidendum præter meritum insidias molientem? Neque iam res intra metum constiterat. Etiamsi constitisset, sic quoque vindictæ modum à lege præscriptum mansuetudine superasset. Nam illa Exod.21.
oculum pro oculo iussit effodere. Saul autem occidebat etiam, vt Dauid pro tribus homicidiis, vnum fuerit exacturus, pro tribus inquam homicidiis, nulla probabili de causa tentatis. Nihil tamen horum tentauit Dauid, sed potius habuit fugere, & à patriis ædibus exulare, atque erronem profugúmque agere, & in calamitate sibi necessarium parare victum, quàm regi cædis occasionem dare. Nec enim eò spectabat, vt seipsum vlciscereturs,

vlciscereturs, sed vt illum ab eo malo liberaret. Hanc ob
A que enim perinde mirum erat, si quum esset solus & absque comitibus, perciperet illi à quo fuerat læsus, atque nunc est, quòd hoc idem aliis præsentibus fecit, eò quòd militum illorum præsentia geminum adferat obstaculum iræ moderandæ. Nobis ipsis frequenter euenit, vt quum statuerimus vindictam remittere, & commissa condonare, pòst vbi viderimus aliquos nos irritantes, & ad vltionem concitantes, mutemus sententiam, & illorũ dictis obtemperemus. Verùm hoc nõ accidit huic beato, sed etiam post illorum consilium & exhortationem, perseuerauit in animi sui decreto. At ne hoc quidem tantum est admiratione dignum, quòd nec aliorũ admonitu dimotus est à proposito, quódque non est illos veritus, sed quòd perfecit, vt & illi eandem animi moderationem sumerẽt. Magnũ quidem, si quis suis cupiditatibus imperet: sed multò maius est & aliis persuadere posse, vt & ipsi mentem eandem sumant cum ipso: aliis, inquam, qui nec modesti sunt homines,
B neque temperantes, sed milites, qui multis difficultatibus iam in desperationem erant adducti, à quibus paululum respirare cupiebant, haud ignari non modò totam malorum dissolutionem in hostis nece fitam esse, verumetiam plurimorum bonorum acquisitionem, quando nihil obstabat quominus illo trucidato protinus regnum transiret ad Dauidem. Attamen quum essent tam multæ res quæ milites irritabant, tantum valuit ille generosus, vt satellites his omnibus fuerint superiores, hostíque parcerent. Operæprecium verò est, etiam ipsorum militum audire cõsultationem, cò quòd exhortationis versuta malitia illustrat iusti mentem solidam & inconcussam. Non enim ita loquuti sunt: Ecce qui multa in te molitus est mala, qui necem tuam concupiuit, qui nos immedicabilibus vallauit difficultatibus: Sed vbi perspexerunt quòd hæc omnia negligeret Dauid, nec magnam haberet rationem in se commissorum, allegant illi diuinam authorem, Deus, in-
C quientes, illum tradidit, quò videlicet iudicium à Deo profectum reueritus, promptius iret ad homicidium. Non enim, inquiunt, tuam ipsius vicem vlcisceris, Deo subseruis, ac minister es, illius sententiam comprobas. Sed quò magis hæc illi dicebant, eò magis hic pepercit hosti. Intelligebat enim quòd Deus ideo tradiderat eũ, vt ipsi maiores occasiones probandæ virtutis suppeditaret. Proinde tu quoque si quando hostis tuus inciderit in manus tuas, caue putes esse datam vlciscendi opportunitatem, sed seruãdi hostis oblatam occasionem. Eóque tum maximè parcendum est inimicis, quum illi fortè venerunt in potestatem nostram. At hîc fortasse dixerit aliquis: Et quid magni, aut quid miri, parcere ei quem habes in tua potestate? Complures enim & alij reges ad principatum euecti, sese indignum iudicarunt in tanto regni fastigio ab iis pœnas exigere, à quibus olim fuerant offensi. Nam ipsa potentiæ sublimitas causam adfert reconciliationis. Verum in hoc negotio
D tale nihil possis dicere. neque enim Dauid ad principatum euectus, neque regnum adeptus, ac Saulem in manibus habens, ita demum illi pepercit, ne quis causari possit regni magnitudine dilutam fuisse iram: sed quum sciret fore, vt ille seruatus rursus ad eadem rediret, & ipse in grauiora pericula coniiceretur, ne sic quidem occidit. Profectò hunc cum illis ne conferendum quidem duxerimus. Siquidem illi quoniam habẽt certum tutúmque pignus futuræ deinceps securitatis, meritò parcunt. Hic verò quum sciret se hostem in suam ipsius perniciem amittere, ac salutem dare inimico, haud tamen illum occidit, idque quum haberet multa ad eam cædem impellentia. Etenim solitudo regis ob absentiã eorum qui possent Sauli esse auxilio: dein exhortatio

vlciscereturs, sed vt illum ab eo malo liberaret. Hanc ob
A causam ab oculis inimici subduxit sese, vt subsidere faceret vomicam, cõtraherétque tumorem vlceris, & inuidiam mitigaret. Satius est, inquit, me miserum esse, innumeráque pati acerba, quàm hunc apud Deum de innocentis cæde condemnari. Hæc non audiamus tantùm, verùm etiam imitemur, nihil non tum faciamus, tũ patiamur, vt inimici simultatem erga nos deponãt, nec illud inquiramus, vtrum meritò, an immeritò maleuolum animum erga nos gerãt: sed hoc modo spectemus, qui fieri possit, vt nobis inimici esse desinant. Siquidem hoc spectat medicus, vt morbo liberet ægrotum, non vtrum meritò, an immeritò sibi morbum cõtraxerit. Tu quoque igitur medicus esto ei qui te læsit, vnum hoc quære, quo pacto illi morbum adimas. Id quod fecit hic beatus, egestatem præ diuitiis, solitudinem præ patria, labores circulaque præ deliciis ac securitate, perpetuum exilium præ terrarum orbe elegit, vt Saulem ab illo in ipsum odio maleuolentiáque liberaret. At nec
B sic quidem melior factus est Saul, sed persequebatur, sed vbique circumibat quærens eum, qui non solum nihil læserat, sed cùm esset læsus, tum maxima, tum innumerabilia pro iniuriis bona rependerat. At Saul im-
1.Reg.24 prudens pòst incidit in retia Dauidis. Erat enim, inquit, ibi speluncula, & ingressus est Saul vt exoneraret aluum. Dauid autem cum comitibus suis in interiore speluncæ parte sedebat. Dixerúntq; viri Dauid ad illũ, Ecce dies de quo dixit dominus, Tradam inimicum tuum in manus tuas, faciésque illi quod placitum erit in oculis tuis. Et surrexit Dauid, sustulítque laciniam chlamydis Saulis clanculum. Et post hæc percussit Dauidem cor ipsius, quòd abstulisset laciniam chlamydis, dixítque Dauid ad viros suos: Auertat à me dominus, ne faciam verbum hoc domino meo, Christo domini, mittámque manum meam in illum, quoniam Christus domini est. Vidisti tensa retia, vidisti venatum insidiantem, vidisti venatorem erectum, vidisti omnes adhor-
C tantes, vt ensem in hostis pectus immergeret? Nunc mihi specta philosophicam animi moderationem, specta luctam, victoriam, coronam. Nam spelunca illa campus erat, in eo lucta quædam mirabilis dictúque incredibilis facta est. Luctatus est Dauid, pugilem egit iracundia. Saul positus erat certaminis materia, Agonothetes erat Deus. Quin potius, non ipsi modò aduersus seipsum, propriámque cupiditatem erat prælium, sed & aduersus milites qui aderant. Etenim si voluisset animo moderari, ac parcere ei qui læserat, consentaneum erat vt & illos metueret, ne fortè ipsum contrucidarent in spelunca, tãquam qui illorum salutem prodidisset, exitiúmque attulisset, ac publicum ipsorum hostem seruasset. Probabile enim est illorũ vnumquenque dolore percitum hæc suo cum animo dicturos fuisse: Errones exulésque facti sumus, domo, patria, cæterísque omnibus excussi, omniúmque difficultatum tua-
D rum consortes sumus. Et tu eum qui horum malorum tibi est author, in manus tuas traditum, cogitas dimittere, ne nobis vnquam liceat ab his calamitatibus respirare, ac proditis amicis hostem seruare studes? Et quo pacto ista sunt æqua? Nam si tuam ipsius salutem negligis, nostræ certè vitæ parcas. Non tibi dolent anteacta, neque memor es eorum quæ ab illo perpessus es mala? certè ob ea quæ futura sunt, tolle hostem, ne maiora & acerbiora perpetiamur mala. Hæc vt verbis non sint prolocuti, tamen animo secum voluebant, quum ista, tum istis etiam alia maiora. Verùm nihil horum iustus ille apud se perpendebat, vnum illud spectans, quomodo possit redimiri tolerantiæ corona, ac nouam quandam admirabilémque philosophiam philosophari. Ne-

militum: præterea anteactorum memoria ac futurorum metus. Ad hæc quòd si interfecisset inimicum, non posset damnati cædis, quódque post cædem peractam liceret ipsi violare legem. Hæc, inquam, cúmque his alia plura vrgebant compellebántque gladium in illum stringere. Ast horum incitamentorum nulli cessit, sed adamantis inuicti more perstitit, philosophiæ moderationísque legem seruans. Cæterum ne dicas illum nihil eorum sensisse affectuum, quales nos illi per coniecturam tribuimus, sed id quod accidit non fuisse philosophiam, sed stuporem, considera quàm vehementer exasperatus sibi temperarit. Siquidem quòd iracundiæ fluctus in animo illius intumuerint, multáque cogitationum iactatio concitata fuerit, sed eam tempestatem refrænarit timore Dei, animósque represserit, ex iis quæ facta sunt perspicere licet. Surrexit, inquit, & abstulit oram chlamydis Saulis clanculum. Vides quanta iræ tempestas coorta fuerit? At non processit vlterius, neque fecit naufragium, eò quòd gubernatrix illico sentiens periculum, videlicet pia ratio, tempestatem vertit in tranquillitatem. Percussit enim, inquit, Dauidem cor ipsius, ac velut equum subsilientem ac ferocientem, reuocauit iram. Huiusmodi sunt sanctorum animæ, priusquam concidant, resurgunt: priusquam ad peccatum perueniant, refrænantur, eò quòd sobriæ sint, sempérque vigilent. Et tamen quantulum erat interuallum inter corpus & chlamydem? Attamen ille seipsum cohibuit, ne progrederetur vlterius. Quin insuper & ob hoc ipsum grauiter seipsum cõdemnauit. Percussit enim, inquit, illum cor ipsius, quòd abstulisset extremum chlamydis, dixítque ad viros: Nequaquam hoc mihi sit à domino, propitius, inquit, sit mihi, si hoc voluissem. Ne concedat vnquam vt hoc faciam Deus, neque permittat me ad tantum deuenire scelus. Quoniam videbat hanc philosophiam superare penè naturam humanam, cæléstique opus habere momento, léque propemodum collabefactum ad cædem, precatur vt dominus conseruet illi manũ impollutam. Quid tandem hoc animo possit esse mitius? An hunc posthac dicemus hominem, qui in natura humana vitam præstitit angelicam? Verùm id non passuræ sunt diuinæ leges. Quis enim obsecro, te facilè sustineat à Deo eiusmodi petitionem petere? Quid dixi, huiusmodi? Quis sustineret, non precari aduersus eum qui molestus fuisset? Quis hoc, quæso, facilè perferret? Nam plerique mortales eò feritatis abrepti sunt, vt quum sint adeo imbecilles, vt non queant eum à quo lacessiti sunt vllo incommodo afficere, Deum ad vltionem inuocent obsecrantes vt ipsis donet iis, à quibus læsi sunt, manus iniicere. Hic verò illis omnibus velut ex diametro contraria precando, rogat ne permittat vt manus iniiciat, loquens hunc in modum: Ne mihi hoc accidat, ô domine, vt iniiciam manum meam in illum: perinde quasi de filio, ita de hoste loquitur, quasi de prole germana. Neque pepercit tantum, verum & excusationem pro eo componit. Vide verò quàm prudenter quámque sapienter. Siquidem quum vitam Saulis perscrutans, nihil inuenisset boni, vt dicere possit, non sum ab illo læsus, nec vllo affectus incommodo: (protinus enim his reclamaturi erant milites qui aderant, regísque malitiam experimento cognouerant) alia ex parte circumibat, studẽs probabilem inuenire excusationem. Id quũ non posset, nec ab illius vita, nec à factis ad dignitatem illius confugit, dicens: Quoniam Christus domini est. Quid ais, inquiunt? quòd sceleſtus, quòd sceleribus opertus, ac vitiis innumerabilibus refertus, & in nos extrema cogitans? Non. Sed rex est, sed princeps, sed præsidentiam in nos suscepit. Neque tamen dixit, rex est, sed Christus domini est, non ab humano honore, sed à cœlesti iudicio sumpto honorifico testimonio. Contemnis, inquit, conseruum tuum, reuerere dominum. Aspernaris electum, metue eum qui elegit. Etenim si vulgares istos principes ab Imperatore designatos etiamsi sint improbi, si fures, si prædones, si iniusti, si denique quodcunque aliud fuerint, timemus cum horrore, nõ propter malitiam despicientes eos, sed propter dignitatem illius à quo electi sunt, reuerentes: multò amplius id facere conuenit in his quos elegit Deus. Nondum, inquit, Deus abdicauit illum principatu, nondum fecit eum ex rege priuatum. Itaque ne inuertamus ordinem, neque rebellemus Deo, Apostolicum illud dictum factis præstantes: Quoniam quisquis resistit potestati, Dei ordinationi resistit. Quicunque autem resistunt, sibiipsis accipient damnationem. Non solùm appellauit illum, Christum: hoc est, vnctum & regem, verumetiam suum dominum vocat. Non est profectò mediocris philosophiæ, hostem honoris & obsequij vocabulis appellare. Atque id rursus quàm sit magnum ex his quæ cæteris accidunt, queat aliquis perspicere. Plerique siquidem inimicos suos ne nudis quidé ac simplicibus nominibus appellare sustinẽt, sed aliis vocabulis accusationem habentibus eos nominãt: puto illum impium, illum insanum, illum mente captum, illum delirum, illum pestilentem: aliáque multa contexunt, hísque notis designant hostem. Id esse verum, exemplo non eminus petito, sed è proximo sumpto, docebo: nimirum ab hoc ipso in Saule, qui iustum hunc ob vehemẽs odium non sustinuit proprio vocare nomine, sed quum aliquãdo festum quoddam celebraretur, requirens eum, dicebat, vbi est filius Iesse? Sic autem appellauit eum, partim odio proprij nominis, partim genitoris humilitatem notans, sperans fore, vt hoc pacto iusti fama contaminaretur, haud intelligẽs hominem nobilem illustrémque reddi solere, non progenitorum claritate, sed animi virtute. At non itidem fecit beatus Dauid. Neque enim patris cognomento vocauit illum, quanquam is quoque fuit admodum humilis & contemptus: neque nudo simplicique nomine designauit: sed dignitatis & principatus titulo. Vsque adeò purum ab omni maleuolentia gerebat animum. Proinde tu quoque charissime, hunc imitans, illud in primis discito, ne vnquã inimicum famosis nominibus, sed honorificis potius appelles. Etenim si os assueuerit eum qui læsit honoris obsequiq; nominibus appellare, & animus hęc audiens à lingua doctus, non refugiet cum illo redire in gratiam. Nam ipsa verba remedium erunt optimum vlceris in corde tumescentis. Hæc nunc locutus sum, non tantum vt laudemus Dauidem, sed vt æmulemur quoque. Hanc igitur historiam in suo quisque corde sibi depingat, contemplatione veluti manu assiduè proponens oculis spelunca illam, illam chlamydem, ipsum Saulem intus dormientem, somnóque perinde vt catena vinctum, cúmque qui grauissimè læserat dextræ subiectum, Dauid imminentem dormienti, præsentes milites, & ad cædem adhortantes, beatum illum philosophantem: hoc est, & illorum animos, & suam ipsius iram cohibentem, eúmque qui tam multa peccauerat excusantem ac defendentem. Hæc, inquam, non solum in animo depingamus, verumetiam in confessibus inter nos assiduè loquamur: has apud vxorem, has apud liberos frequenter renouemus narrationes. Etenim siue de rege loqui voles, ecce rex: siue de militibus, siue de re familiari, siue de publicis ciuilibúsque negotiis, videbis in scripturis horum omnium magnam copiam. Huiusmodi commemorationes maximam adferunt vtilitatem.

1. Reg. 14.

Ibidem.

Rom. 13.

1. Reg. 20.

Impossibile

Impossibile est enim, impossibile, inquam, est, animum in hoc genus historiis versantem, à cupiditatibus superari. Ergo ne tempus inutiliter consumamus, néve viram nostram frustra teramus in nugis ineptis ac superuacaneis, sed fortium virorum discamus res gestas, de his assiduè disseramus. Quòd si quis voluerit, aut de spectaculis, aut de cursu equorum, aut alioqui de rebus nihil ad te pertinentibus verba facere: ab illa materia fac eum reuoces, & in huiusmodi narrationem inducas, quò simul & purgatis animis, & voluptate quæ periculo careat delectati, denique ipsi mites ac placabiles erga cunctos malè de nobis meritos facti, ex hac vita migremus, & in futuro seculo nullum habentes inimicum, bonis etiam æternis perfruamur, gratia & bonitate domini nostri Iesu Christi, cui gloria in omne æuum. Amen.

Magnum esse bonum, non tantum exercere virtutem, verumetiam laudare, quódque Dauid magnificentius tropheum erexerit parcendo Sauli, quàm prostrato Goliath: quódque hæc faciẽs magis profuerit sibi quàm Sauli, déque excusatione ipsius apud Saulem.

D. Erasmo interprete.

Vos quidem hesterno die laudastis Dauidem ob malorum tolerantiam, ego vicissim admirabar vestram erga Dauidem beneuolentiam ac charitatis affectum. Non enim oportet expetere modò & æmulari virtutem, verumetiam eos qui virtutem amplectuntur, laudibus vehere, & admirandos prædicare, nobis fructum aliquem eúmque haud vulgarem adfert. Quemadmodum ex aduerso prauitatem non æmulari tantùm, verumetiam in ea viuentes laudare, supplicium haud mediocre nobis conciliat: & si fas est quiddam nouum & admirandum dicere, grauius supplicium quàm manet illos ipsos qui malè viuunt. Id declarans Paulus, posteaquam omnem malitiæ speciem enumerarat, accusassetque omnes qui leges Dei conculcant, de illis ipsis mox subiicit: Qui quum Dei iustitiã nossent, quòd qui talia faciũt, digni sunt morte, non solùm ea faciunt, sed & comprobant illa facientes: demonstrans hoc esse grauius illo. Nam collaudare insuper delinquentes, quod ad supplicij pertinet æstimationem, longè plus est quàm delinquere. Idque iure optimo, propterea quòd hoc suffragium proficiscatur ab animo planè corrupto, & insanabili morbo laborante. Siquidẽ is qui dum peccat, cõdemnat interim peccatũ suum, poterit aliquando temporis progressu ad se redire: cæterùm qui laudat malitiam, is seipsum priuauit curatione quam adfert pœnitentia. Proinde meritò Paulus pronunciauit hoc illo esse grauius. Itaque sicuti qui praua non tantùm faciunt, verumetiam tales collaudant ac prædicant, eandem, aut etiam grauiorem pœnam sortiuntur: ita qui bonos laudibus vehunt ac fusiciunt, coronarum illis repositarum fiunt participes. Quod ipsum ita esse, è scriptura licet perspicere. Deus enim ita loquitur Abrahae: Benedicentibus tibi benedicam, & maledicentibus tibi maledicam. Idem in Olympiacis certaminibus accidere videbit aliquis. Neque enim athleta tantùm coronam gestans, quíque laborem ac sudorem pertulit modò, verùm & is qui admiratur victorem, non minimam laudis illius ac voluptatis partem decerpit. Quapropter & ego non solùm generosum illum ac magnanimum ob animi moderationem effero beatúmque prædico, verùm & vos ob beneuolum erga illum animum. Ille quidem certauit ac vicit, coronámque tulit: vos autem quia victoriam collaudastis, non mediocrem coronæ laudísque partem vobis tulistis. Vt igitur vberior sit vobis ista voluptas, ac fructus abundantior, agedum reliquas quoq; huius historię partes vobis persoluamus. Quũ historię scriptor cõmemorasset verba, quibus Dauid abhorruit à cæde, subiecit: Non permisit illis vt surgerent & occiderent Saul: simul & illorũ animos ad cædem promptos, & huius fortitudinem demonstrare volens. At isti sanè qui videtur per philosophiã habere moderatos affectus, etiamsi ipsi in se non recipiunt homicidium, nolunt tamen alios occidere parantes cohibere. At nõ ita Dauid, sed perinde ac si depositũ ac pignus aliquod suæ fidei concreditum accepisset, pro quo rationem foret redditurus, ita non tantùm ipse non attigit inimicum, verumetiam alios occidere volentes coërcuit, satelles optimus & corporis custos pro hoste factus. Itaque nequaquam aberrarit à vero, qui dicat, Dauidem id temporis in grauius incidisse discrimen, quàm ipsum Saulem. Neque enim leue certamen periculúmq; sustinebat, dum omnibus modis conatur illum ab insidiis eripere, quas ei parabant milites: neque perinde metuebat quum ipse esset occidendus, ac formidabat ne quis militum iræ obsequens perderet hominem, eámque ob causam eiusmodi commẽtus est excusationem. Atque illi quidem accusabant, accusabatur aurem Saul dormiens, sed defendit inimicus, Deus verò iudex erat, ac Dauidis sententiam confirmauit. Neque enim absque Dei præsidio valuissent illos furentes deuincere: sed hæc erat Dei gratia, in prophetæ labiis residens, quæ veluti suadelam quãdam addebat illius verbis. Tametsi non leue momentum & Dauid huc attulit, qui quoniã illos superiore tempore sic instituerat, idcirco in articulo certaminis paratos illos ac morigeros reperit. Præfuerat enim illis non belli dux militibus, sed vt sacerdos, iámque spelunca illa erat ecclesia. Neque enim aliter atque aliquis episcopi sortitus munus, ad illos concionem habebat: ac peracta hac concione sacrificium obtulit, ídque admirabile quoddam dictúque incredibile: haud quidem mactato vitulo, aut occiso agno, sed quod his erat multò honorificentius, mansuetudinem & humanitatem offerens Deo, atque irrationabili animi motu mactato, occisáque iracundia, videlicet mortificatis membris quæ sunt super terram. Et factus est idem tum victima, tum sacrificus, tum altare. Siquidem & ratio quæ offerebat mansuetudinem atque humanitatem, & ipsa humanitas ac mansuetudo, denique cor in quo hæc offerebantur omnia erant eiusdem hominis. Posteaquam igitur hanc immolasset præclaram victimam, posteaquam victoriam tulit, neque quicquam prætermisit quod ad trophæum faciebat, surrexit tandem horum certaminum materia Saul, & egressus est in spelunca, ignarus omnium quæ gesta fuerant. Egressus est autem post illum & Dauid, liberis deinceps oculis cœlum intuens, ac tum temporis magis exultans, quàm quum Goliath deiecisset, ac Barbari caput amputasset. Siquidem hæc illa magnificentior erat victoria, hæc magnificentiora spolia, hæc præda illustrior, hoc gloriosius trophæum. Siquidem illic & funda, & lapidibus, & acie habebat opus. Hîc verò cuncta prudentia ratioque peracta sunt, ac sine armis contigit victoria, atque incruentum trophæum erectum est. Itaque rediit non Barbari illius caput gestans, sed animi commotionem mortificatam, sed iram eneruatam. Neque hæc spolia reposuit Hierosolymæ, sed in cælo, ínque superna illa ciuitate. Nunc haudquaquam in choris obuiam veniebant fœminę excipientes illum cum laudibus: sed angelicus populus è sublimi applaudebat, admirans eius philosophiam & humanitatem. Ascendit enim ho-

1. Reg. 24.

Ibid. 17.

Rom. 1.

Genes. 12.

ste vulneribus innumeris sauciato, vt qui tametsi seruasset Saulem, tamen illum reuera hostem diabolum multis plagis cõfixit. Quemadmodum enim nobis per iracundiam inter nos pugnantibus, & mutuo cõflictu collisis, ille tum gaudet, tum floret: ita nobis pacem habentibus & concordibus, iraque moderantibus, rursus contrahitur ac deiicitur, nimirum hostis pacis & inimicus concordiæ, & inuidiæ pater. Egressus est igitur Dauid dextram illam totius orbis precio parem, simul cùm capite coronatam gestans. Quemadmodum enim sæpenumero fit, vt imperatores eorũ qui egregiè sese in pugilum certamine, aut in reliquis certandi generibus gesserunt, ante caput coronent dextram: ita & Deus manum illam coronauit, quæ gladium purum potuerit educere, ensémque Deo nullo sanguine contaminatum ostendere, denique aduersus tantam iracũdiæ procellam resistere. Non egressus est gestans Saulis diadema, sed egressus est gestans coronam iustitiæ. Nõ egressus est gestans regis purpuream vestem, sed egressus est amictus humanitate, naturam humanam superãte, quod pallium est quauis stola magnificentius. Egressus est è spelunca, tanta cum gloria, cum quanta tres
Dan.3. pueri egressi sunt è camino ardente. Nam quemadmodum illos non exussit ignis, ita hic non conflagrauit iræ incẽdio. Et illis quidem foris nihil ignis in quo versabatur nocuit, hic verò quum intus haberet carbones accensos, quum foris videret diabolum caminum incendentem, idque variis modis, ab inimici conspectu, ab exhortatione militum, à facilitate perficiendi eædem, à solitudine eorum qui Sauli possent auxiliari, à præteritorum memoria, à futurorũ periculorum metu: siquidem hæc & sarmentis, & stipulis, ac cæteris omnibus quibus caminus ille Babylonius incendebatur, lucidiorem excitabant flammam: tamen non exarsit Dauid, neque vllo pacto sic fuit affectus, quemadmodum cõsentaneum erat hominem affici tot modis irritatum: sed exiuit purus, & intuitus inimici faciem, hinc maximè sumpsit animum fortem ac philosophicum. Cum enim videret illum manere immobilem, neque quicquam posse facere, suo cum animo locutus est Dauid: Vbi nunc ille furor? vbi illa malitia? vbi tot technæ, tot insidiæ? Abierunt omnia illa, perierúntque exigui somni incursu. Iacet alligatus rex, quum nihil horum nos neque cogitauerimus, neque perfecerimus. Conspiciebat illum dormientem, ac de morte omnibus communi philosophabatur. Somnus enim nihil aliud est, quàm mors temporaria, & vnius diei interitus. Haud intempestiuum fuerit, si quis hîc meminerit etiam Da-
Dan.14. nielis. Quemadmodum enim ille ascendit è lacu superatis feris leonibus: itidem hic è specu prodiit, aliis bestiis longè sæuioribus deuictis. Nam sicut iusto illi leones hinc atque hinc assidebant, ita hunc omnibus leonibus efferatiores ac validiores animi motus inuaserũt, hinc indignatio de præteritis, hinc futurorum metus: verùm horum vtrumque hic coërcuit, ora bestiis occludens, ipsis factis docens, nihil esse tutius quàm parcere inimico. Contrà nihil periculosius, quàm velle vlcisci ac vindictam sumere. Alter igitur qui statuerat inuadere, nudus & inermis, omnibúsque destitutus auxiliis, non aliter quàm captiuus in manus inimici traditus iacebat: hic verò dum cedit, & vbique dat locum, dúmque ne iustè quidem vult manus iniicere, sine machinis, sine armis, sine equitatu, sine militibus, hostem in potestatem suam accepit, & quod est omnium maximum, Deum erga se beneuolentiorem reddidit. Non enim eò beatum prædico sanctum illum, quòd hostem viderit sub pedibus suis iacentem, sed quòd illi in manus dato pepercerit: quorum alterum fuit opus diuinæ potentiæ, alterum Dauidicæ philosophiæ. Quomodo milites deinceps illum obseruasse consentaneum est, quanta erga illum beneuolentia fuisse affectos? Nam si mille habuissent vitas, an non promptè impendissent pro suo duce, iam ex reuerentia quam hosti praestitit, reipsa perspectum habentes, quàm beneuolum animũ gereret erga suos? Cæterùm qui mitis ac mansuetus est in eos, à quibus molestia affectus est, multò magis erit erga beneuolos eum affectum gesturus: quæ profectò res fuit illi maximũ securitatis pignus. At non in ipsum modò beneuolentiores erant, verumetiam aduersus hostes promptiores: quòd scirent se Deum habere propugnatorem, qui semper adesset duci, omnes illius actiones prosperans. Idcirco postea Dauid, non iam vt homini, sed vt angelo parebant. Itaque Dauid & priusquam Deus ipsi mercedem rependeret, etiam in hac vita maius accepit præmium, ac illustriorem tulit victoriam seruato Saule, quàm si eum mactasset. Quod enim tanti precij lucrifecisset præmium occiso hoste, quantum nunc tulit illi parcendo? Hęc igitur & tu tecum expende, vbi ceperis eum qui te læsit, multò esse maius ac lucrosius parcere, quàm perdere. Siquidem is qui occidit inimicum, frequenter & ipse sese condemnabit, dum prauam gerit conscientiam, dúmque in singulos dies, & singulas horas, à peccato illo vrgente affligitur. At qui pepercit, breuique tempore vicit affectus suos, pote exultat ac delectatur optima spe fultus, ac tolerantiæ brabia expectans à Deo. Quòd si quando in aliquod acerbum inciderit, multa cum fiducia præmium à Deo reposcet: quemadmodum & hic magna miráque in hostem exhibitæ reuerentię præmia deinceps diuinitus recepit. Sed quæ sequuntur videamus. Exiuit Dauid è spelunca post Saulem, clamauítq; post illum, ita dicens: Domine mi rex. Et respexit Saul post tergum suum, & vidit Dauid in facie prostratum in terram, & adorauit eum. Hæc non minus adferunt ornamenti Dauidi, quàm seruatus hostis. Neque enim vulgaris erat animi, nõ inflari beneficiis in proximum collatis, perinde vt mancipia superciliis adductis despiciendo quos beneficio iuuarint. At nõ ita beatus Dauid, quin potius, post impensa beneficia, pleniore mensura effudit beneficentiam. Nihil autem eorum quę præclarè gesta fuerant, suæ ipsius industriæ ferebat acceptum, sed totum diuino muneri ascribebat. Eóque qui seruarat, idem adorabat seruatum, rursúmque regem nominat, videlicet ob illius dignitatem animi tumorem reprimens, irámque mitigans, & inuidiam submouens. Audiamus porrò & excusationẽ ipsam. Cur audis verba populi dicentium tibi, ecce Dauid quærit animam tuam? Et tamen qui hanc conscripsit historiam, prius dixit quòd totus populus esset cum Dauid, quódque gratiosus esset in oculis seruorum regis, & quòd principis filius vniuersúsque exercitus animo starent à Dauide. Quo pacto igitur hîc ait fuisse qui deferrent ipsum, ac Saulem in eum prouocarent? quum non aliorum instinctu, sed ipse ex propria mente malitiam hanc peperisset, vt bellum gereret cum iusto: idque declarauit qui volumen conscripsit, quum ait, è laudibus Dauidis natam esse inuidiam, quódque progrediens creuisset indies. Quam igitur ob causam crimen transtulit in alios, dicens: Cur audis verba populi tui, dicentium: ecce Dauid quærit animam tuam? nisi vt illi præbeat occasionem excutiendi malitiam. Hoc nimirum & parentes sæpenumero faciunt erga filios, dum quispiam corripiẽs filium suum corruptum, multáque operatum mala, quamuis sibi persuasum habeat, illum ex propria malitia ad perditos mores exorbitasse, frequenter tamen in alios culpam reiicit, ita loquens: Noui non fuisse tuum

tuum delictum, sed alij te corruperunt ac seduxerunt. Illorum est totum hoc peccatum. Nam hæc audiens filius, poterat paulatim à malitia respiscens facilius ad bonam frugem reuerti, dum pudefit, erubescítque hac laude videri indignus. Idem fecit Paulus scribens Galatis. Post multos illos ac prolixos sermones, postque non commemorandas accusationes, quibus illos accusarat, sub epistolæ finem volens ab illis amouere culpam, vt aliquantulum à criminibus recreati ad excusationem venire queant, hunc in modum loquitur: Ego
Galat.5. confido de vobis, quòd nihil aliud sentietis. Cæterum qui vos perturbat, feret iudicium quisquis ille fuerit. Itidem fecit & Dauid hîc. cùm enim ait, Cur audis verba
1.Reg. 24. populi dicentis: ecce Dauid quærit animam tuam: indicat, alios esse qui prouocarent, alios qui animum illius inficerent, modis omnibus studens illi porrigere
Ibidem, excusationis occasionem. Mox suam ipsius causam agens, ait: Et ecce viderunt oculi tui hodie, quòd tradiderit te dominus in manus meas in spelunca, quódque noluerim occidere te, sed pepercerim tibi, dixerímque: Non iniiciam manum meam in dominum meum, quoniam Christus domini est. Illi quidem, inquit, verbis calumniantur, at ego reipsa me purgo, ipsíque factis depello crimen. Mihi nihil opus est verbis, quum ipse rerum exitus quauis oratione clarius possit te docere. Qui porrò illi, & quis ego? & quomodo facta est aduersum me mendax delatio, & calumnia? Harum rerum non alium, sed temetipsum testem inuoco, teipsum inquam, qui meo beneficio seruatus es. Sed quomodo potuit Saul harum rerum esse testis, qui quum hæc fierent dormiebat, ac neque verba audiuit, neque Dauidem vidit tum præsentem, neque cum militibus colloquentem? Quomodo igitur vt euidens esset declaratio, ad testimonium citat eos, qui id temporis cum ipso fuerant? Nam Saul suspectum habuisset eorum testimonium, eósque iusto gratificantes ea loqui putasset. Quòd si ratiocinationibus ac probabilibus argumentis tentasset excusare sese, futurum erat, vt minus ipsi crederetur, quippe iam corrupto iudicis animo. Quomodo enim iis qui tot beneficiis affectus nihilo secius bello persequebatur nihil commeritum, suspicari potuisset, quòd aliquis iniuria affectus, eum qui fecerat iniuriam nactus in manus, pepercisset? Plerunque enim vulgus hominum ex suo animo de aliis iudicat. Velut qui assiduè inebriatur, haud facilè credere possit esse quempiam hominem sobriè frugalitérque viuentem. Qui scortis indulget, etiam pudicè viuentes habet pro incontinentibus. Rursus qui res rapit alienas, non facilè persuadebitur, esse homines qui sua quoque profundant. Similiter & hic semel occupatus ira, haudquaquam facilè credidisset esse hominem vsque adeò suis affectibus superiorem, vt non modò nihil lederet, verùm & eum qui læserat seruaret. Quoniam igitur & animus iudicis erat corruptus, & testes si producti fuissent, in suspicione erant futuri, consilio prudẽti reperit probationem quandam, quæ posset & vehementer impudentibus obturare os.
Ibidem. Quænam est hæc? Lacinia chlamydis quam indutus, dicebat, ecce lacinia chlamydis tuæ in manu mea quam abstuli, nec occidi te. Mutus quidem testis, sed omnibus vocem habentibus euidentior. Neque enim si non fuissem, inquit, proximus, ac corpori tuo vicinus stetissem, potuissem chlamydis amputare partem. Vides quantum sit ortum boni ex eo quòd initio commotus fuerat Dauid? Nisi enim ad iram cõmotus fuisset, neque philosophiam hominis cognouissemus, sed plerisque quod accidit, stupor potius fuisset visus, quàm clementia, neque chlamydis partem amputasset. Quòd si non amputasset, non poterat aliis argumentis inimico fidem face-
re. Nunc verò quoniam & commotus fuit, & amputauit, suæ prouidẽtiæ certissimum præbuit argumentum. Quoniam igitur hunc in modum verum & indubitabile testimonium exhibuit, ipsum mox inimicum, & iudicem, & testem facit suæ erga regem reuerẽtiæ, loquens hunc in modum: Cognosce & vide hodie quòd non est in manu mea iniquitas, neque contemptus tui, & alligas animam meam vt capias eam. Hinc vel maximè quis admirari debeat illius magnanimitatem, quòd non sumit excusationem nisi ab iis quæ eo die acciderãt. Nam hoc innuit, quum ait: Cognosce, & vide hodie. Nihil Ibid.24. enim loquor de anteactis: Mihi ad probationem satis est hic dies: tametsi poterat multa magnáque enumerare beneficia, quæ prius in illum contulerat, si voluisset: poterat commemorare singulare certamen, quod cum Barbaro susceperat, ac dicere: Quum bellum Barbaricum ceu diluuium quoddam vniuersam ciuitatem esset dissipaturum, consternatis vobis ac metu trepidis, quotidiéque mortem expectantibus, ego accedens adeò nemine compellente, vt tu quoque prohiberes ac retineres, dicens: non poteris ire, quoniam puer es, ille au- 1.Reg.
tem vir bellator à iuuentute sua: non me continui, sed 17. vnus pro omnibus infilij, hostem excepi, caput amputaui, ac veluti torrentis impetum quẽdam, Barbarorum illorum insultus depuli, rempublicam vacillantem constabiliui: ac per me tu quidem regnum ac vitam, cæteri verò omnes præter vitam, ciuitatem ac domos, liberos & vxores obtinent. Ac post illud rursus trophæum, & alia bella quæ fortiter ac fœliciter gesserat commemorare, hoc non inferiora. Ad hæc quòd quum semel atque iterum, imò sæpius tentasset ipsum è medio tollere, lanceámque in caput illius torsisset: non tamen meminit malorũ, neque refricuit, quòd post illa gesta, quum Saul deberet prioris pugnæ reddere præmia, popposcit dotem, non aurum, non argentum, sed cædem & exitium ipsius. Ac ne id quidem abnuit Dauid. Nec ista tantùm, sed his etiam multò tum plura, tum maiora dicere poterat. Verùm nihil horũ dixit, neque ei erat animus illi exprobrare benefacta, sed tantum persuadere, se esse vnum ex eorum numero, qui ipsum & amarent, & reuererentur, non qui rebellionem aut insidias molirentur. Eóque prætermissis illis omnibus, tantùm quod eo acciderat die, in excusationem adduxit. Vsque adeò purus erat, & ab omni inani gloria immunis, nec aliò respexit, quàm ad vnius Dei voluntatem. Deinde ait: Iu- Ibid.14.
dicet dominus inter me & te. Hoc verbum dixit, non quòd cuperet puniri Saulem, aut de illo pœnas sumi, sed vt illi formidinem iniiceret, venturæ condemnationis commemoratione: neque vt timorem incuteret tantùm, verùm vt seipsum à criminis suspicione purgaret. Præcipuam quidem, inquit, probationem ex ipsis habeo factis: quod si non credis, ipsum Deum inuoco testem, qui & cuiusque mentis arcana nouit, & scrutari potest conscientias. Hæc autem locutus est, declarans quòd nequaquam ausus fuisset appellare iudicem illum cui non potest imponi, & in sese condemnationem accersere, nisi certissimum haberet, quòd ab omni insidiarum crimine purus esset, quódque ea quæ dicebat non essent coniecturæ, sed simul & sese purgare cupiens, & illum ad sobrietatem reuocare, illius iudicij fecit mentionem. Atque illa quidem quæ iam gesta fuerant, suffecissent ad innocentiæ declarationem: non minus autem his & illa quę postea acciderunt, huius rei fidem facere possunt. Nam quum rursus Saul incidisset in manus ipsius, post datam salutem imminens illi, & occidere volens; quúmque posset hostem cum vniuerso exercitu concidere, dimisit illum integrum & incolumem: idque quum sciret morbum regis immedicabilem esse,

neque illum vnquam hostilem in se animũ positurum, A submouit sese ab oculis illius, & apud alienigenas ac Barbaros vitam agebat, seruitutem seruiẽs, honore priuatus, pudore suffusus, labore ac miseria sibi ipsi parans ad victum necessaria. Atqui non hoc tantùm est quod miremur, sed illud quoque, quòd posteaquam audierat regem in acie cecidisse, & discidit vestimenta sua, & cinere conspersus est, & eo luctu luxit, quo quis lugeret amisso primogenito germanóque filio: subinde nomen illius inclamans, vnà cum filij nomine, composito etiam in defuncti laudem encomio: ac voces acerbi doloris testes emittens, impastus durauit vsque ad vesperam, execrans & ipsa loca, quæ Saulis sanguinem excepe-
2.Reg.1. rant. Montes, inquit, Gelboë, ne cadat super vos neque ros, neque pluuia, mõtes mortis, quoniam illic sublata sunt tabernacula potentium. Quod sæpenumero patres faciunt, vt domum etiam auersentur, & limen dolenter aspiciant per quod extulere filium: hoc & hic fecit, eos montes deuouens, qui cædem illam excepe- B
Ibidem. rant. Odi, inquit, ipsum etiam locum, propter mortuos illic prostratos. Ne igitur irrigemini posthac cœlestibus pluuiis, quia semel irrigati estis amicorum meorum sanguine, eáque nomina subinde repetebat, ita loquẽs: Saul & Ionatha, amabiles ac speciosi, qui vt in vita sua non fuerant diuisi, ita nec morte sua separati sunt. Quoniam enim præsentia illorum corpora non licuit amplecti, nomina illorum coniuncta complexus est, suum dolorem hisce modis quatenus licuit leniens, & calamitatis magnitudinem mitigãs. Præterea quoniam vulgò malum putabatur insanabile, ambos eodem cecidisse die, hoc ipsum arripuit in consolationis argumentum. Nam quod ait, in vita sua non fuerant diuisi, nec in morte sunt separati, verba sunt nihil aliud agẽtis, quàm vt hoc cedat in solatium doloris. Iam enim inquit, non potest dici, quòd filius orphanum esse se lugeat, neque quòd pater orbitatem suam deploret: Verum quod nullis, inquit, obtigit, illis contigit, videlicet C vno codémque die e viuis eripi, neutro alteri superstite. Existimabat enim vitam iniucundam fore, si alter ab altero fuisset diuulsus. Commouemininе nunc, lachrymamininе nunc, & animo perturbamini? Equidem vsque ad lachrymarum effusionem mutabiles facti sunt oculi vestri. Nunc mihi quisque recordetur inimici qui læsit, dolore etiamnum in animo æstuante, atque hunc & viuum obseruantia prosequatur, & vita defunctum deploret, haud quidem ad ostẽtationem, sed ex animo, veróque corde, etiamsi quid perferendum sit incommodi. Ne quid offendat eum qui læsit, omnia tum faciat, tum patiatur, magna à Deo expectans præmia. En hic noster Dauid etiam regnum adeptus est, nec tamen inquinauit cæde manus, sed dextram habens puram, sic corona redimitus est, sic ad thronum ascendit, honesti nominis argumentum gestans, purpura ac diademate magnificentius, videlicet quòd hosti peperciſſet, quòd eundem extinctum luxisset. Atque ob hæc, non viuus D modò, sed & mortuus hominum memoria celebratur. Quapropter ô homo si cupis & hîc perpetuam cõsequi gloriam, & illic solidis perfrui bonis, huius iusti virtutem imitare, huius æmulare philosophiam, ostende factis ipsis hanc iniuriarum tolerantiam, vt eosdem cum eo labores sustinens, eadem cum hoc bona consequaris. Quæ vtinam contingat nobis omnibus adipisci, gratia & benignitate domini nostri Iesu Christi, cui cum patre vnà cum sancto Spiritu, gloria, imperium, honor, nunc, & semper, & in secula seculorum. Amen.

Periculosum esse adire spectacula, quódque ea res adulteros perfectos facit, & hinc socordia, bellúmque nascatur: tum quòd omne tolerantiæ genus Dauid in his quæ fecit erga Saulem superarit: postremò quòd rapinam æquo animo ferre, non minor virtus sit, quàm largiri eleemosynam.

D. Erasmo interprete.

EQVIDEM arbitror multos ex his qui heri nos destituerant, & ad iniquitatis spectacula discesserant, hodie præsentes esse: optarim autem istos qui sint palam nosse, vt eos à sacris vestibulis arceam, non vt perpetuò foris maneant, sed vt correcti denuò redeant. Quandoquidem & patres filios delinquentes frequenter ex ædibus exigunt, & à mensa submouent, non vt semper illinc exulent, sed vt hac correptione redditi meliores, cum debita laude in paternum redeant contubernium. Idem sanè faciunt & pastores, dum oues scabie oppletas, à sanis segregant, vt misero morbo leuatæ, denuò tutò ad sanas reuertantur, potius quàm ægrotæ gregem vniuersum suo illo morbo impleant. Has ob res cupiebamus & istos nosse, sed quanuis eos oculis dignoscere non valeamus, verbum tamen, Dei filius eos prorsus agnoscet, correptáque illorum conscientia, facilè persuadebit vt sua sponte volentésque redeant, docens quòd ille solus sit intus, qui mentem hac exercitatione dignam largiatur: veluti contrà, qui corruptè viuens huius congregationis particeps est, etiamsi corpore hîc astiterit, reiectus est, veriúsque submotus est, quàm hi qui sic forâs excluſi sunt, vt nondum liceat illis sacræ mensæ participes esse. Siquidem illi secundùm diuinas leges expulsi, foríque manentes, hactenus spei bonæ sunt, si modo velint corrigere delicta sua. Per ecclesiam electi sunt, possunt denuo cum pura conscien- C tia reuerti. At qui seipsos contaminant, & admoniti ne prius introëant, donec maculam è sceleribus contractam repurgarint, dein pudet agere pœnitentiam, hulcus animi reddunt acerbius ac maius. Neque enim tam graue est delinquere, quàm post delictum de remedio erubescere, nec parere sacerdotibus talia iubentibus. Et quid hîc, inquiunt, adeò magni sceleris commissum est, vt ab istis sacris cancellis arcendi sint? Imò quod delictum his grauius quæris? quum seipsos planè adulterio contaminarint, impudenter, ac rabientium more canum, ad sacram hanc mensam irruunt? Quòd si auctis adulterij modum cognoscere, non mea verba vobis referã, sed illius qui de tota hominis vita iudicaturus est:
Matth.5. Qui viderit, inquit, mulierem ad concupiscendam illam, iam mœchatus est eam in corde suo. Quòd si mulier spontè ac fortè in foro obuia, & neglectius culta sæpenumero curiosius intuentem cœpit ipso vultus aspectu: isti qui non simpliciter neque fortuito, sed studio, & tanto studio, vt ecclesiam quoque contemnant, & hac gratia pergunt illuc, ac totum ibi desidentes diem, in facies fœminarum illarum nobilium defixos habent oculos, qua fronte poterint dicere, quòd eas non viderint ad concupiscendum? vbi verba quoque accedunt fracta lasciuáque, vbi cantiones meretriciæ, vbi voces vehementer ad voluptatem incitantes, vbi stibio picti oculi, vbi coloribus tinctę genæ, vbi totius corporis habitus fucorũ impostura plenus est, aliáque insuper multa lenocinia ad fallendos inescandósque intuentes instructa: vbi socordia spectantium, multáque confusio, & hinc nascens ad lasciuiam exhortatio, tum ab iis qui spectaculis interfuerunt, tum ab illis qui quæ viderunt in spectaculis, pòst aliis enarrant. Accedunt huc irritamenta

tamenta per fistulas ac tibias, aliáque huius generis A sermonem de pudicitia déque modestia? Neque enim modulatio, in fraudem illiciens, mentísque robur emolliens, ac meretricum insidiis delectatione præparans illic desidentium animos, efficiénsque vt facilius capiantur. Etenim si hîc vbi psalmi, vbi diuinorum verborum enarratio, vbi Dei metus, multáque reuerentia, frequenter ceu latro quispiam versutus clam obrepit concupiscentia, quomodo qui desident in theatro, qui nihil sani, neque audiunt, neque vident, qui vndique obsidionem patiuntur per aures, per oculos, possint illam superare concupiscentiam? Rursum si non possunt, quomodo poterunt vnquam ab adulterij crimine absolui? Tum qui non liberi sunt ab adulterij crimine, quomodo poterunt absque pœnitentia ad hæc sacra vestibula accedere, huiúsque præclari conuentus esse participes? Quapropter equidem hortor rogóque vt prius confessione ac pœnitentia, aliísque remediis omnibus sese à peccato ex theatricis spectaculis contracto, perpurgent, atque ita diuinos B audiant sermones. Neque enim hîc mediocriter à nobis delinquitur, id quod vel ab exemplis cuiuis perspicuè videre licet. Nam si famulus in arculam vbi herilia vestimenta preciosa aureáque recondita sunt, seruilem tunicam sordibus ac multis pediculis refertam imponat: agè dic mihi, num eam contumeliam æquo animo ferres? Quid autem si quis in vasculum aureum, in quo semper vnguenta seruari consueuerint, stercus ac cœnum infundat: an non ei plagas infligeres qui scelus hoc commisisset? Et post hæc scriniorum ac vasorum, vestium, & vnguentorum tanta cura sollicitabimur, animam verò nostram, omnibus istis viliorem esse putabimus? atque vbi spiritus infusum est vnguentum, eò diabolicas pompas immittemus? eò fabulas Satanæ, eò cantilenas meretriciæ turpitudinis plenas? Agedum dic mihi, quo animo ista ferret Deus? Atqui non tantum est discrimen inter vnguentum & cœnum, inter vestes heriles & seruiles, quantum est in- C ter Spiritus gratiam, & istam peruersam actionem. Non metuis, non expauescis, dum oculis quibus illic lectum, qui est in orchestra spectas, vbi detestandæ adulterij fabulæ peraguntur, iisdem hanc sacram mensam intueris, vbi tremenda peraguntur mysteria? dum iisdem auribus audis & scortum obscœnè loquens, & propheram apostolúmque ad arcana scripturæ introducentem: dum eodem corde & lethalia sumis venena, & hanc hostiam sanctam ac tremendam? An non hæc sunt vitæ subuersio, coniugiorum corruptelæ, bella pugnæque & rixæ in domibus? Quum enim spectaculis illis dissolutior ac mollior lasciuiórque omnisque pudicitiæ hostis factus, domum redieris, vxoris aspectus minus erit iucundus, qualiscunque etiam illa fuerit. Siquidem inflammatus illa concupiscentia quam in spectaculis hausisti, & ab illa noua spectatione, quæ te dementauit, captus, sobriam ac modestam vxorem, victúque plebeio contentam despicis, D contumelia afficis, innumerisque probris opperis, non quòd quicquam habeas quod in illa culpes, sed quòd erubescas confiteri morbum, quòd pudet vulnus ostendere quo in spectaculis sauciatus redisti domum: alias nectis causationes, iniquas inimicitiæ quærens occasiones, omnia quæ domi gerenda sunt fastidiens, & ad sceleſtam illam & impuram inhians concupiscentiam, à qua vulnus accepisti: dúmque sonitum vocis geris in auribus tinnientem, cúmque his, vultus, motus, breuiter omnia illa meretriciæ libidinis simulachra, nihil eorum quæ domi sunt cum voluptate intueris. Et quid loquor de vxore aut familia, quando ipsam etiam ecclesiam postea minus libenter visurus es, cum tædio audies

quum semel atque iterum incidisset in manus tuas, A seruatus est. Et si hoc quoque factum est, sic etiam rursus superat ipse Dauid. Neque enim paria sunt, sub vetere lege degentem & nunc post illustratam euangelij gratiam talia condonare gratis. Non audierat Dauid parabolam de decem millibus talentorum, ne-
Matth.18. que de centum denariis. Non audierat precationem
Ibid.6. dicentem, Remittite hominibus debita ipsorum, quemadmodum & pater vester cœlestis. Non viderat Christum crucifixum, non viderat effundi preciosum illum sanguinem, nec audierat innumerabiles domini sermones de refrænandis animi cupiditatibus. Non contigit illi gustare talem hostiam, neque particeps fuerat sanguinis dominici, sed legibus imperfectioribus educatus, neque tale quicquam exigentibus, tamen ad euangelicæ philosophiæ fastigium peruenit animi moderatione. At tu frequenter præteritarum iniuriarum memoria offenderis: hic verò quum & de futuris metueret, certò sciens fore vt si hostem ser- B uaret, & ciuitate exularet, & vitam egenam calamitosámque ageret, non destitit tamen illius habere curam, sed omnia fecit, hunc talem hostem fouens. Quis commemorare valeat tolerantiam hac maiorem? Porrò vt non tantum ex præteritis, verum ex his quoque quæ nunc fiunt discas fieri posse, vt cum quouis homine animum in te hostilem gerente redeas in gratiam, quid leone sæuius? Et tamen hunc cicurem mansuetúmque reddunt homines, arte naturam superantes: fitque quauis oue mitius animal bestiis omnibus immitius regaliúsque, adeò vt per forum ambulet, neminem expauescens. Quam igitur habituri sumus excusationem, quam impetrabimus veniam, si quum feras bestias cicuremus, negauerimus homines vnquam posse placari, beneuolósque erga nos reddi? Atqui bestiæ quidem præter naturam est esse mansuetum, homini verò præter naturam est feritas. Ergo quum in illis naturam vincamus, C qua fronte nos excusabimus, si in homine causemur, animi propositum non posse corrigi? Quòd si adhuc contendis, illud dixerim, quanuis insanabili morbo ægrotet homo, quò plus fuerit laboris, hoc tibi merces erit amplior, si assideas, curans immedicabili morbo laborantem. Vnum igitur illud spectemus, non ne quid mali patiamur ab inimicis, sed qua ratione fieri possit, ne quid illis mali faciamus. Ita nihil patiemur mali, etiamsi innumera perferamus mala: quemadmodum nec Dauid, dum eiicitur, dum in exilium agitur, dum vsque ad vitæ discrimen insidiis appetitur, quicquam acerbi passus est: quin potius tum hoste suo factus est illustrior honorabiliórque, tum cæteris omnibus amabilior, idque non hominibus tantùm, sed ipsi etiam Deo. Quid enim detrimenti cepit sanctus ille, quum tam multa perpeteretur à Saule? An non in hodiernum vsque diem canitur illustris in terra, illustris in cœlo? An non illum inenar- D rabilia manent bona? nónne cœlorum regnum? Rursus quid commodi cepit infœlix ille ac miser, tot in-
1.Reg.vlt. sidias molitus Dauid? nónne regno excussus est? Nónne miseranda morte periit vnà cum filio? Nónne ab omnibus vituperatur? & quod his grauius est, æterna luit supplicia. Postremò quid tandem est quod incusas, quamobrem non vis cum illo redire in gratiam? pecunias eripuit? sed si fortiter perferas rapinam, tantumdem accipies mercedis ac si eas in manus pauperum reposuisses. Siquidem & qui dedit egenis, & qui aliena vsurpanti, neque parat illi insidias, neque malè precatur, ambo propter Deum id faciunt: proinde quum impendij causa sit eadem, per-

spicuum est & vnam eandémque fore coronam. Sed vitæ insidiatus est, & conatus est occidere. Ea res tibi pro martyrio imputabitur, si insidias molientem, & ad tantam prouectum maleuolentiam, inter bene meritos numeraris, non desinens orare pro illo, Deum obsecrando vt illi fiat propitius. Ne igitur illud reputemus, quòd Deus vetuit ne Dauid occideret Saulem: sed illud considera quòd ex insidiis Saulis tripla quadrupláque martyrij corona redimitus est. Etenim qui seruauit hostem, eum qui semel atque iterum imò frequenter lanceam in caput illius vibrarat: quum esset occidendi potestatem nactus, tamen pepercit, idque cùm sciret post eam præstitam clementiam, fore, vt denuò ab illo impeteretur: perspicuum est, quòd millies coronam meruit animi proposito, millies autem interfectus propter Deum, plurimas tulerit martyrij coronas: qui quemadmodum & Paulus ait, Quotidie mortuus est propter Deum. Quum 1.Cor.15. enim posset hostem sibi insidiantem è medio tollere, propter Deum noluit, & maluit quotidie periclitari, quàm iusta cæde à tot mortibus liberari. Quòd si vsque ad ipsius vitæ periculum insidiantem vlciscí atque odisse fas non est, multò minus licet eum qui vulgariter læsit vindicare. Plerísque ab inimicis affici conuitiis, aut in suspicionem adduci, videtur omnibus mortibus intolerabilius. Agè igitur & istud expendamus. Aliquis tibi maledixit, adulterum ac scortatorem appellauit: hoc si verè dicit, corrige: sin falsò, irride. Si tibi ipse conscius es eorum quæ obiiciuntur, respisce: si non es, despice. Imò potius non solum deride ac neglige, verumetiam gaude atque exulta iuxta domini sermonem, qui nos iubet ita facere. Quum, inquit, exprobrauerint vobis, & di- Luc.6. xerint omne malum verbum aduersum vos, mentientes, gaudete & exultate, quoniam merces vestra copiosa est in cœlis. Ac rursum, Gaudete & exultate, Ibidem. quum eiecerint vos, nomen malum mentientes. Cæterum vbi conuitiator quidem vera dixerit, tu verò modestè pertuleris ea verba, non regerens contumeliam, neque conuitia conuitiis retalians, sed amarè ingemueris damnans tua delicta, haud minorem feres mercedem, quam ille prior, idque vobis è scripturis approbare conabor, vti pernoscatis, quòd quantum vtilitatis non adferunt amici dum laudant & ad gratiam loquuntur, tantum vtilitatis adferunt inimici vituperando, etiamsi vera dixerint, tantum vt nos reprehensionibus illorum ad id, ad quod oportet, Ex Plu-
vti velimus. Nam amici frequenter ad gratiam adu- tarcho. lantur, contra hostes delicta proferunt in medium. Quoniam cum nos nostra peccata non videmus ob amorem nostri nobis insitum, illi quia propter odium ea melius quàm nos perspiciunt, opprobrando nos ad correctionis necessitatem impellunt: vt illorum maleuolentia nobis cedat ad maximam vtilitatem, non ob id tantum quod per illos admoniti intelligimus errata nostra, sed quòd ea deponimus quoque. Itaque si inimicus exprobrauerit tibi crimen, cuius tibi conscius es, tu verò audiens non conuitiaris illi vicissim, sed cum amaro gemitu Deum imploras, protinus omnem culpam deposuisti. Rogo quid hoc esse poterit fœlicius? quid ad criminum abolitionem facilius? Sed ne videamur vos verbis humanis excitare, è diuinis scripturis super hac re proferemus testimonium, ne quid præterea dubites. Erat pharisæus quidam & publicanus: quorum hic quidem ad summam progressus erat malitiam, alter ad summam peruenerat iustitiam, vt qui facultates suas dissiparet in pauperes, assiduéque ieiunaret, purus à rapinis. Contrà alter in rapinis ac violentiis

vitæ tempus omne consumpserat. Ambo ascende- A
Luc.18. runt in templum orandi gratia. Mox ille stans dicebat, gratias ago tibi domine, quoniam non sum sicut cæteri homines, rapaces, auari, neque velut hic publicanus. At publicanus procul stans non regessit contumeliam, neque vicissim dixit conuitium. Non protulit ista vulgaria verba: Túne audes meæ vitæ mentionem facere? túne audes mea facta reprehendere? An non sum te melior? Referam tua peccata, faxóque ne vnquam in hæc sacra conscendas atria: nihil inquam, istiusmodi frigidorum verborum locutus est publicanus, quibus vtimur quotidie nos, conuitiis ac maledictis aspergentes, sed amarè suspirans pectúsque percutiens, hoc tantummodo dixit, propitius esto mihi peccatori, & descendit iustificatus. vides celeritatem? Accepit probrum, & abluit probrum. Agnouit peccata, & deposuit peccata, & criminum accusatio facta est illi criminum remissio, & hostis insciens factus est beneficus. Quot labores erant publicano subeundi, iciunando, B humi dormiendo, vigilando, bona sua egenis impartiendo, longo tempore in sacco & cinere sedendo, vt illa tam multa peccata posset deponere? At nunc quum nihil tale fecerit, simplici verbo omnem deposuit iniquitatem, ac probra conuitiáque pharisæi, qui videbatur illum contumelia afficere, pepererunt iustitiæ coronam, idque sine sudoribus, sine laboribus, & absque longi temporis mora. Vidésne, quòd etiam si quis vera de nobis prædicet, quorum nos ipsi nobis conscij sumus, nos verò ista prædicantem non vicissim impetierimus maledictis, sed amarè ingemiscentes, Deum pro delictis nostris imploraverimus, omnia peccata deponere possumus? Hoc pacto & hic iustificatus est, quoniam Pharisæum non repetiit conuitiis, sed pro suis peccatis ingemuit, descendit iustificatus præ illo. Vides quantum adferat vtilitatis inimicorum exprobratio, si modo eam philosophico pertulerimus animo. Quòd si pariter & mentientes & vera loquentes nobis C prosunt, quamobrem dolemus? quam ob causam vrimur? Ni teipsum læseris ô homo, neque amicus, neque inimicus, ne ipse quidem diabolus poterit te lædere. Etenim quum & ij qui nos contumeliis afficiunt, qui traducunt, qui vsque ad ipsius vitæ discrimen insidiantur, vtilitatem adferunt, dum alij martyrij coronam nobis plectunt, quemadmodum ostendimus: & alij rursus dum peccata nobis exprobrant, ea subducunt, nósque ex iniustis reddunt iustos, quemadmodum accidit in publicano: cur in illos efferimur & incandescimus? Ne dixerimus itaque, ille me atrociter irritauit, ille me lacessendo perpulit, vt dicerem inhonesta verba: nos vbique talium causa sumus. Nam si velimus philosophari, ne dæmon quidem poterit nos ad iram concitare, idque liquet quum ex aliis cópluribus, tum ex hac ipsa quæ nunc in manibus est historia de Dauide, quâ operæprecium fuit & hodie in medium adferre, quamquam heri super ea charitatẽ vestram admonuerimus, D quum absolueremus concionem. Vbi igitur eam absoluimus? in excusatione Dauid. Proinde necesse est, vt hodie vobis Saulis verba referamus, quò videam⁹ quid hic ad iustissimam illius excusationem responderit. Neque enim videlicet è verbis tantum quæ Dauid locutus est, verumetiam è Saulis oratione, Dauidis virtutẽ perspiciemus: eò quòd si Saul aliquid placidè mãsuetéque
1.Reg. 24. Ibidem. responderit, huius causam Dauidi imputamus, qui immutarit hominem, quíque erudierit, & ad sobrietatem cõposuerit illius animum. Quid igitur ait Saul? posteaquam audierat Dauid loquentem, Ecce lacinia chlamydis tuæ in manu mea, aliáque cuncta quæ in excusationem attulit: Vox, inquit, ista tua fili Dauid. Quanta

A subitò facta est mutatio? qui nunquam sustinuerat illum vel simplici vocare nomine, ipsam etiã appellationem habens exosam, nunc adoptat eum in cognationem, appellans eum filium. Quid igitur Dauide fœlicius, qui ex homicida fecit patrem, è lupo ouem, qui fornacem iracundiæ multo impleuit rore, quíque tempestatem vertit in tranquillitatem, quíque tumorem omnem ira exæstuantis animi restinxit? Verba quippe Dauidis ingressa in animum istius efferati, totam hanc perfecerunt immutationem, quod è Saulis verbis deprehendas licet. Neque enim dixit, sermones tui isti fili Dauid: sed, vox tua ista fili Dauid: adeò mox ad ipsam vocem incaluit. Et quemadmodum pater ex longo interuallo audita filij reuertentis voce, non ad conspectum modo illius, verumetiam ad ipsam vocem excitatur: sic & Saul simul vt accepit verba Dauidis in animum ingressa, abiecit inimicitiam, iámque sanctum agnouit, positóque affectu, recepit affectum. Siquidem posita ira, recepit tranquillitatem B & condolescentiam. Et quemadmodum quamdiu nox adest, sæpe ne præsentem quidem amicum agnoscimus, at mox vt exortus est dies; etiam eminus conspectum agnoscimus: itidem & in iracundia solet vsuvenire. Donec inter nos maleuolum gerimus animum, & vox audita nobis aliter sonat, & ipsam faciem corrupta mente aspicimus. Cæterum vbi posuerimus iram, & vox quæ prius erat inuisa atque hostilis, placida nobis ac iucundissima videtur, & aspectus ipse prius inimicus & iniucundus, tunc fit amabilis & iucundus. Idem accidit in tempestate. Non patitur nubium concursus nobis conspicuam esse cœli pulchritudinem, sed quanuis millies habeamus oculos perspicaces & acres, nequaquam pertingere possumus ad illam supernam iucunditatem. Cæterùm vbi iam radiorum calor, perruptis ac discussis nubibus Solem ostendit, rursus & cœli decorem ostendit. Idem accidit in nobis ira feruentibus, dum simultas velut densa nubes, ante oculos & aures stat, facit vt voces aspectúsque videantur aliter quàm sunt. Verùm simul atque aliquis animi robore posuerit odium, nubémque diruperit ægrimoniæ, tunc demum incorrupta mente & videbit, & audiet omnia: quod & huic euenit Sauli, qui simul atque nubem maleuolentiæ disrupit, agnoscens vocem Dauidis, ait: Vox tua ista fili Dauid. Quænam ista? quæ Goliath deiecit, quæ ciuitatem periculis eripuit, quæ cunctos in seruitutis ac mortis periculo constitutos, in libertatem restituit, & in tuto constituit, quæ Saulis furorem sedauerat, quæ multa magnáque beneficia in eum contulerat. Siquidem hæc barbarum illum & alienigenam prostrauit, eò quòd priusquam mitteret lapidem, eum precationis robore fuerat aggressus. Neque enim vulgari more proiecit lapidem, sed prius dixerat, Tu venis ad me in diis tuis, ego autem venio
1.Reg. 16. ad te in nomine domini Sabaoth, cui exprobrasti hodie. Atque hæc locutus, emisit lapidem, atque hæc vox lapidem veluti manu direxit in Goliath, hæc pauorem incussit barbaro, hæc hostis confidentiam fregit. Et quid miraris, si vox iusti, & furorem mitigat, & hostes deiicit, quum impios quoque spiritus expellat? loquebantur tantùm apostoli, & fugiebant aduersariæ potestates. Vox sanctorum frequenter & ele- Iosuæ 10. Exod. 14. Dan. 3. menta stare fecit, & potestates illorum immutauit. Locutus est tantùm Iesus Naue, & constitit sol & luna. Sic & Moses mare ingressus est, & cessit: sic tres illi pueri ignis vim extinxerunt, hymnis illis suis ac voce. Itidem & Saul ad eandem vocem incaluit, dicens: Vox tua ista fili Dauid. Quid igitur Dauid? Seruus tuus

domine,mi rex. Posthac certamen oritur, & contentio vter alterum maiore prosequatur honore. Saul quidem ad cognationem ascivit,filium appellans: Dauid autem dominũ eum appellat. Quod autẽ dicit,tale est: vnum, inquit,vnum illud quæro,salutem tuam ac virtutis profectum,filiũ me appellasti, mihi verò satis est, si me pro famulo habeas, tantùm vt iram ponas, tantùm vt ne quid de me suspicere mali, neu me ducas hostem aut insidiatorem. Impleuit illam legem apostolicam, quæ iubet, vt nos ipsos vincẽtes honore inuicem præueniamus, non iuxta plurimorum morem qui pcius affecti sunt quã ipsæ pecudes, qui proximum ne affari quidem priores sustinent,existimantes sese contumelia affici, & à dignitate deiici, si quem vel affatu simplici impertiãt. Quid ista dementia possit esse magis deridiculum? quid hac arrogantia fastúque fœdius? Tunc enim, tunc inquam à dignitate deiectus es ô homo,tunc iniuria affectus es,tunc contumelia affectus es, quoties expectas vt proximus te prior alloquatur. Quid enim arrogantia deterius? quid fastu & inani gloria magis deridiculum? Nam si prior alloquaris,& Deus ipse collaudabit, quod est omnium maximum,& homines insuper comprobabunt, túque illius appellationis mercedem totam accipies. Quòd si expectaris, vt prior honoratus, tum denique proximum honores, nihil iam magni feceris. Nam is vnde honoris cœpit initium, idem relati abs te honoris totam mercedem accepturus est. Proinde ne expectemus, vt alij priores nobis honorem deferant, sed accurramus ad exhibendum proximo honorem, sempérque à nobis oriatur salutationis initium: neque putemus hoc officium esse contemnendum vt vulgare, si libenter & amãter salutemus. Nam hoc prętermissum multas amicitias disrupit, multas peperit simultates: quemadmodum è diuerso idem studiosè exhibitum,& veteres inimicitias dissoluit, & amicitias priores confirmauit. Noli igitur charissime his in rebus studium negligere, sed si fieri potest obuios qualescunque fuerint,tum in salutando, tum in cæteris omnibus priores deliniamus. Quòd si quis te præuenerit,repende honorem cum fœnore. Nam & hoc admonuit Paulus,ita loquens: Inuicem alius alio se non existimet præstantiorem. Ita fecit Dauid, qui & prior honorem detulit, & honoratus maiorem honorem reposuit,dicens: Seruus tuus domine mi rex. Vide verò quantum fecerit lucri Dauid hæc locutus:non iam sustinuit Saul hanc vocem audire sine lachrymis,sed plorauit amarè,animi sanitatem ac philosophiam, quam Dauid insecuerat, lachrymis declarans. Quid esse possit hoc propheta beatius, qui breui temporis momento sic hostem è furore ad sobrietatem composuit? & animum nactus sanguinis ac cædis sitientem, repentè ad lamẽta & eiulatus compulit? Non perinde miror Mosem,quòd è saxo prærupto fontes elicuit aquarum,vt admiror Dauidem,quòd ex oculis lapideis fontes eduxerit lachrymarum. Siquidem ille quidem vicit naturam,at hic vicit animi decretum: ille virga percussit lapidem, hic sermone pepulit cor,non vt contristaret, sed vt purum mansuetúmque redderet. Quod etiam perfecit maiore beneficio regem afficiens quàm antea fecerat. Est quidem & illud laude summáque admiratione dignum, quòd ensem non tinxerit sanguine, nec caput illud hostile resecuerit:sed longè maiore corona dignum erat, quòd ipsum inimici propositum immutauit, eúmque reddidit meliorem,idque priusquam ipse suam immutaret humanitatem. Hoc beneficium illo præstãtius est. Neque enim paria sunt condonare culpam, & ad animi sobrietatem adducere. Non sunt paria, liberare à morte, & liberare ab ira cædem iniustam spirante: eximere à cæde, & eximere à furore ad tantum properante nefas. Dum enim satellites suos Dauid cohibet ne Saulem occiderent,præsenti quidem vitæ profuit: cæterùm quum mitibus verbis malitiam ex animo depellit,futuram illi vitam æternáque largitus est bona: quod quidem erat in ipso. Quoties igitur Dauidem laudas ob ipsius mansuetudinem, magis illum lauda, quòd Saulem immutarit. Siquidem multò minus est propriis temperare cupiditatibus, quàm alienum vincere furorem,quàm cor ira intumescens compescere, eq; tanta tempestate tantam facere tranquillitatem, quàm oculos homicidium præ se ferentes calidis implere lachrymis. Atque hoc est stuporis ac miraculi plenum. Etenim si Saul fuisset homo moderatus & æquus, non admodum magni erat negocij, ad solitam reuocare virtutem. At efferatum & ad extremam prouectum malitiam, iámque ad cædem properantem breui temporis momento sic afficere, vt omnem illam amaritudinem euomat ex animo, quem non obscuret omnium qui vnquam super philosophiæ doctrina clarum promeruêre nomen? Et tu igitur si quando hostis inciderit in manus tuas, ne illud specta, quomodo illum vlciscaris, innumerisque conuitiis conspersum emittas, sed quomodo sanes, quomodo ad sobrietatem reducas: neque prius desistas omnia tum facere,tum pati,donec tua mansuetudine superaris illius truculentiam. Nihil enim humanitate potentius, quod ipsum quidam declarauit, dicens: Sermo mollis confringit ossa. Atqui quid osse durius? Et tamen si quis æquè durus sit & rigidus ac præfractus, nihilominus facilè vicerit, qui illum mansuetè tractet. Ac rursus: Responsio submissa auertit itas. Vnde liquet, vt hostis irritetur,aut reconcilietur, magis in tua potestate esse,quàm illius. Non enim in iis qui ira commoti sunt, sed in nobis situm est, vt vel extinguatur illorum ira,vel ad maius irritetur incendium. Et hoc item qui priora dixit,simplici declarauit exemplo: quemadmodum enim, inquit, si infles in scintillam ignis, excitas incendium: contrà si inspuas, extinguis,& vtrumque tibi in manu est,quoniam vtrumque,inquit,ex ore tuo proficiscitur: Idem fit & in inimicitia proximi, si inflatos ac vecordes ingeras sermones, excitas ignem illius, accendis carbones: sin mites ac moderatos admoueas sermones,priusquam exardescat,iram omnem extinxeris. Ne dixeris igitur, hæc aut hæc audiui,quum hæc omnia sint in tua potestate. Hoc enim pacto iram veluti scintillam, vel extinguere, vel accendere,furorémque vel excitare, vel contrà sedare,in te situm est: quum videris inimicum, si in mentem veniat, quàm multa tum audieris, tum perpessus sis molesta, hæc omnium horum obliuiscaris. Etiamsi recorderis, tamen fac ea calumniatori imputes: collige verò si quid vnquam humaniter vel dixit vel fecit. Si in horum recordatione commoratus fueris, ocyus dissolues inimicitiam. Quòd si est animus illum incusare,cúmque inimico expostulare: fac prius abiicias animi motum, irámque extinguas, ac tum cum illo expostula, tum argue, & facilè poteris vincere. Siquidem ira commoti nihil sani poterimus vnquam vel dicere,vel audire. Sed à perturbatione liberi, nec ipsi verbũ asperius vnquam emittemus, nec aliis acerbè loquentibus, eodem modo audiemus. Neque enim ipsa perinde natura eorum quæ dicuntur, atque animus odio occupatus, nos exasperare solet. Frequenter enim fit vt quum eadem conuitia audimus ab amicis iocantibus facetiísve ludentibus,aut à pueris paruulis, non solùm nullam sentiamus molestiam, neque incrudescamus, sed rideamus etiam atque exhilaremur,eò quòd illa non audimus animi affectu corrupto,neque mente ira pręoccupata: Itidem in

Rom.12.

Philip.2.

1.Reg. 24.

Exod.17.

Prou.15.

Ibidem.

inimicis,si extinxeris iram, si odium eieceris, nihil eorum quæ dicuntur te poterit offendere. Quid autem loquar de verbis? Ne facta quidem offenderint,quemadmodum nec beatum hunc quicquam horum offendit: sed quum videret inimicum aduersus ipsius inclumitatem belligerantem, huiúsque gratia nihil intentatum relinquentem, non solùm non est exasperatus, verùm magis illius indoluit malis. quò vehementius insidiabatur ille,hoc impensius eum defleuit. Nouerat enim,nouerat inquam certò, non eum qui patitur iniuriam, sed qui facit,lachrymis ac lamentis esse dignum, vt qui lædat seipsum. Eóque prolixa apud illum excusatione est vsus, nec prius destitit, quàm & hostem commoueret ad excusationem cum lachrymis ac lamentis. Posteaquam enim plorauit, vocémque amaram emisit, posteaquam clarè eiulauit,quid dicat audi. Iustior tu me es, quoniam tu mihi retribuisti bona, ego verò reddidi tibi mala. Vides vt suam ipsius damnat malitiam,ac iusti virtutem prædicat, nullóque cogente sese purgat. Idem tu facito,quum hostis inciderit in manus tuas, noli accusare illum, sed teipsum purga, vt illum perpellas ad sui ipsius condemnationem. Nam si nos accusemus,exasperatur. Sin nos excusauerimus,ille reueritus nostram humanitatem, mox seipsum condemnabit. Hoc pacto simul & redargutio fit carens suspicione, & ille omnem exuit malitiam. Quod & hîc euenit: quum tacet is qui affectus erat iniuria,is qui fecerat, multa cũ vehementia seipsum accusat. Neque enim simpliciter dixit, fecisti mihi bona: sed, retribuisti mihi bona. Hoc est, pro insidiis, pro cæde, pro malis illis innumerabilibus magna mihi rependisti beneficia. At ego ne sic quidem factus sum melior, sed post illa tua benefacta perseueraui in malitia: tu verò ne sic quidem es immutatus,sed constanter tuum obtinuisti morem, nos iterum atque iterum tibi insidiantes beneficiis prosequens. In hisce singulis verbis, quot coronis dignus apparuit Dauid? Quanquam enim os Saulis ista sonabat, sapiẽtia tamen & ars Dauidis ea in animum illius inseuerat. Renunciasti, inquit,mihi hodie,quæ mihi feceris bona, quum me dominus hodie concluserit in manus tuas, nec occideris me. En rursus de aliena virtute perhibuit testimonium,videlicet,quòd benemeritus non tacuerit,neque dissimularit,sed accedens narrarit: non quidem ad ostentationem, sed ipsis factis illum docere cupiens, se de numero eorum esse, qui regi bene cuperent, eiúsque commodis prospicerent,non eorum qui tenderent insidias. Tum enim fas est propria commemorare benefacta,quum insignis hinc speratur vtilitas. Nam quoties nulla data occasione iactat quis ac deprædicat sua in alium beneficia, nihilo potior est exprobrante. Cæterum quoties id facit, vt correpta persuadeat, & malam de ipso opinionem habentem flectat in diuersum, is & curator est, & beneficus: quod sanè fecit & hîc Dauid,haudquaquam à Saule gloriam captãs, sed iram in illo radicatam euellere studens. Atque hoc nomine Saul collaudauit eum, quòd & benemeritus esset, & merita sua commemorasset. Dein quum Saul referre gratiam cupiens, non inueniret vllam parem, ipsum Deum illi pro se constituit debitorem, ita loquens: Si inueniet aliquis inimicum suum in angustia,dimittet illum in via bona, & dominus reddet illi bona,quemadmodum fecisti tu mihi hodie. Quid enim poterat Saul reponere dignum meritis,etiamsi regnum dedisset,cum omnibus oppidis? neque enim oppida modò,& regnũ, verùm & vitam ipsam donarat illi Dauid: ille verò non habebat alteram vitam,quam rependeret: eóque illum relegat ad Deum, & ab illo manaturis præmiis honorat: pariter & hunc laudans,& vniuersos eruditẽs, quòd tum maiora nobis apud Deum præmia reposita sunt, quum pro innumeris beneficiis in hostem collatis, diuersa recipimus. Post hæc ait: Ecce agnosco, quod regnans regnabis,quódque regnum Israel constituetur in manu tua. Et nunc iura mihi per dominum, quòd non aboliturus sis semen meum post me,nec extingues nomen meum de domo patris mei. Sed dic obsecro,vnde istud scis? penes te sunt exercitus, penes te sunt pecuniæ, arma,ciuitates,equi, milites, breuiter vniuersa vis apparatus regij: hic contrà desertus ac nudus, nec ciuitatem, nec domum, nec familiam habens. Vnde igitur, te quæso, ista loqueris? Nimirum ex ipsis Dauidis moribus. Neque enim nudus & inermis ac desertus me armatum,tantáque circunuallatum potentia superasset, nisi Deum haberet adiutorem. Porrò qui Deum habet fauentem, omnibus est potentior. Vides ad quantam philosophiam Saul post insidias deductus sit? vides quî fieri possit, vt inimicus omnem expuat malitiam, immutatúsque ad meliora sese recipiat? Ne velimus itaque nostram ipsorum salutem per iracundiam deuouere. Quandoquidem etiamsi ad ipsa malitiæ barathra fuerimus deducti,fieri potest,vt nosipsos inde reuocemus, & omni deposita malitia ad meliorem frugem redeamus. Deinceps quid ait? Iura mihi per Deum, quòd non abolebis semen meum post me, nec oblitterabis nomen meum de domo patris mei. Rex priuatum rogat: qui diademate cinctus est, supplicem agit pro filiis suis,obsecrat exulem. Et hoc ipsum arguit virtutem Dauidis, quòd hostis ausus sit hæc ab hoste petere. Nam quòd iusiurandum exigit,non eò facit,quòd diffidat Dauidis moribus, sed quòd reputet quot malis illum affecisset. Iura mihi te nõ aboliturũ semen meum post me. Hostem filiis suis relinquit tutorem, suásque proles in illius deponit manus,dum his verbis filiorum ac Dauidis manus apprehendens, Deum sequestrem inducit. Quid igitur Dauid? Num vel leuiter dissimulatione & ironia ad hæc vsus est? nequaquam: sed protinus annuit, quódque petebatur concessit: ac mortuo Saule, non modò non occidit illius posteros, sed tum plura præstitit quàm erat pollicitus, siquidem filium eius quum esset claudus ac debilis cruribus, in suam ipsius domum induxit, suáque mensæ fecit participem, summo illum honore dignatus, nec erubuit,nec occultauit, nec arbitratus est regiam mensam claudicatione pueri dehonestari, sed decorari potius ac lautiorem fieri. Quotquot enim cum illo discumbebant,abibant magnam philosophiæ doctrinam consecuti. Cùm enim viderent Saulis filium, illius qui tanta mala patrarat aduersus Dauidem, tanto in honore haberi apud ipsum, etiamsi feris omnibus fuissent immitiores, pudore tamen ac rubore cum omnibus inimicis redibant in gratiam. Quanquam si etiam ipse aliunde illi cibum dari iussisset, certúmque victus modum ordinasset, valde magnum erat: sed illum ad suam ipsius mensam recipere, eximiæ cuiusdam est philosophiæ. Scitis profectò,non esse facile, hostium filios diligere. Quid dixi diligere? non odisse, non persequi, magnum est. Itaque multi defunctis inimicis, in illorum liberos,iram quam in eos habebant, effuderunt. At non ita generosus ac magnanimus iste, sed & viuentem inimicum obseruauit, & illo defuncto, beneuolentiam quam erga illum gesserat, filiis exhibuit. Quid illius mensa sanctius? quam cingebant filij hostis inquam, occidere conati. Quid illo conuiuio spiritualius? in quo tam multæ abundabant benedictiones. Angelo potius quàm homini erat plausibile. Siquidem inimici filios amplecti & amare, & illius filium, qui toties ipsum tentasset è medio tollere, atque id moliens excesserat è

1.Reg. 24.

1.Reg. 24.

vita, facit vt ille chorus celebretur. Hoc tu quoque facito chariſſime, & viuentium & mortuorum filios fouens: viuentium quidem, vt hoc modo parentes illorum tibi concilies: defunctorum verò filios curans, vt à Deo multum tibi pares fauorem, plurimíſque coronis decoreris, vtque innumera ab omnibus vota precéſque conſequaris, non ab iis tantùm qui tuis beneficiis adiuti ſunt, verumetiam ab iis qui viderunt. Hoc pro te ſtabit in illo die, magníque tibi futuri ſunt patróni in articulo iudicij, hoſtes tuo beneficio adiuti: magnáque ex parte à peccatis liberaberis, & repoſces mercedem. Etiamſi innumera commiſeris peccata, ſi proferas illam precationem, quæ dicit: Remittite inimicis veſtris, & pater veſter remittet vobis peccata veſtra: multa cum fiducia commiſſorum omnium remiſſionem conſequeris: atque hîc interim bona cum ſpe viues, habiturus omnes amanter erga te affectos. Quum enim viderint quòd inimicos & inimicorum filios ſic diligis, quî fieri poterit, vt non affectent tibi amici, tuíque ſtudioſi fieri, & omnia tua cauſa tum facere, tum pati? Porrò quum tantum apud Deum tibi pares fauorem, quum cunctos habeas omnia bona tibi comprecantes, quam ſenſurus es moleſtiam, aut quis te vitam viuat fœliciorem? Hæc in hac vita non tãtùm miremur, verumetiam factis exequamur, ac obambulantes inimicos perſcrutandi gratia, ſuos quiſque ſibi reconciliemus, & ex inimicis ſynceros reddamus amicos. Quòd ſi etiam excuſatione fuerit opus, veniáque ab ipſis petenda fuerit, ne recuſemus, etiamſi ipſi fuerimus iniuria affecti. Hoc pacto copioſior nobis erit merces, hoc pacto maior fiducia, hoc pacto cœlorum regnum haud dubiè conſequemur, munificentia & bonitate domini noſtri Ieſu Chriſti, cum quo patri ſimul & ſancto Spiritui, gloria, imperium, honor, nunc, & ſemper, & in ſecula ſeculorum. Amen.

Matth. 6.

Homilia diui Ioannis Chryſoſtomi de Dauid, vbi Goliath immanem hoſtem deuicit.

INCERTO INTERPRETE.

DOMINVS Deus cùm Dauid regem populo deſtinaſſet, cúmque primò ſingulos homines ac diuerſos attingeret, examinaret cunctos, plurimóſque peruideret, è quorum numero eligeret regem, rectorem præponeret, ducem populo præficeret, inuenit Dauid cuius meritum tranſiri non potuit, cui & teſtimonium reddidit, dicens: Inueni mihi Dauid virum ſecundum cor meum, qui faciet omnem voluntatẽ meam. O beatum Dauid ſanctiſſimi meritũ, quod laudat Deus, prædicat dominus, iudex præfert ſummus. Dum enim Dauid ſanctiſſimus homo ſecundùm cor Dei quicquid Deus cogitat, gerit: quicquid mente concipit, perficit. Dum enim, inquam, Dauid cordi Dei cor proprium iungit, & menti eius mentem ſuam adnectit: hoc eſt, vt quæ vult Deus, velit, & quæ non vult, ſimiliter nolit, ſic eum dominus indiuiduo amore & coniuncta charitate dilexit. Denique Deus Dauid elegit obſequentem, & Saulem reprobat contemptorem. Dauid qui notus populo non erat promouetur, & Saul qui regnauerat, ſpernitur. Hic ab ouibus ad regnum deligitur, ille à regno ad gladium deſtinatur. Hunc ſancta vita promouit, illum mandatorum deſpectio reprobauit. Dauid adhuc paſtor debellat leonem, interficit vrſum. Saul contemnendo dominum, malum in ſe prouocat ſpiritum. Regnat Dauid ſanctiſſimus, ſed latenter: Saul reprobus efficitur euidenter. Hic iam rex eſt, ille putatur: hic iam obtinet, ille tantummodo dicitur: hic occultam poſſidet dignitatem, ille habet publicam regni imaginem. Adeo Dauid ſancto Spiritu inundatur, Saul verò ſpiritu iſto deſeritur. Denique Saul Dauid perſequitur innocentem. Dauid verò traditum ſibi illæſum exhibet peccatorem: vt & in Dauid Spiritus ſanctus miteſceret, & in Saule malus ſpiritus in innocentem ſæuiret: vt vitæ diuerſitas diuerſa iam merita demonſtraret, & cauſæ iſtæ hominibus deputarentur, non Deo, qui malè vel bene gerentibus regnum aut tolleret, aut conferret. Interea ab Allophylis Saul prouocatur ad bellum, diſponitur acies, præparatur exercitus, pugna dirigitur. At contrà hoſtes haud aliter præparantur, ardeſcunt ira, tolluntur inſania, furore feruéſcunt, pendet in inuicem vterque exercitus, expectat ſignum, ſuſtinet iuſſum: & cùm nondum aut lituorum ſonitus, aut tubarum clangor, aut ſtrepitus armorum collideret, proſiliit in medium de Allophylorum caſtris vir corpore immani vaſtiſſimus, horrendus ſtatu, mirabilis viſu, criſtato vertice galeatus, coruſcus armis, fulgens gladio, vmbone tectus, lorica veſtitus, nomine Goliath. Qui ſtupentibus cunctis, vos, vos, inquit, exercitus Saulis admoneo, vobis mea verba depromo. Nolite, inquit, nolite pugnare nobiſcum, vt pugnatur in bello: nolite contra nos ſolita exercere bellorum, nemo contra alterum pugnet, nullus comminus hoſtem ſolito more debellet, eligite ſi poteſtis vnum ex vobis, qui mecum fortiter pugnet. Eligite vnum qui contra me ſi poterit dimicet, cuius virtus virtutem totius monſtret exercitus, cuius potentia potentes exhibeat cunctos, cuius victoria aut nos vobis ſeruos efficiat, aut ſi fuerit victus, vos nobis in ſeruitutem ſubiiciat. His dictis Saul rex populuſque terretur, formidant cuncti, trepidant omnes, vniuerſos inuadit metus, formido occupat, poſſidet tremor. Non in forti virtus, non in audace animus, non ſalus in bellatore conſiſtit. Fuit enim Goliath metuendus viſu, metuendus armis, metuendus & verbis: & trementibus cunctis, ſolus Dauid conſtitit intrepidus. Non eum immanitas hoſtis exterruit, non armorum enormitas fregit, aut ſuperbia verborum imminuit, ſed fortiorem cunctis virtus diuina cõſtituit. Noli, inquit ad Saulem, noli rex domine formidare, noli eius immania verba, aut armaturæ potentiam pertimeſcere. Iſte enim quod minatur leue eſt, quod loquitur facile, quod oſtentat mortale. Ego contra illum exeam, ego pugnam contra eum inſtituam, & iactãtiam eius, & ſuperbam vocis inſaniam Deo mitigante conſternam. Nam cùm paſcerem gregem in campo, ouem mihi à leone & vrſo abreptam, his belluis interemptis, prædam excuſſi, ouem eripui, nocentes beſtias interfeci. Hoc exemplo etiam iſtam immanem belluam prouocem bello, pugna congrediar, Dei populum de eius manu eripiam, & ipſum vt nocentiſſimam belluã Dei virtute percutiam. Nõ poteris, inquit, Saul, non poteris pugnare cum eo. Tu enim puer es, ille bellator: tu inſuetus es, ille peritus: tu paſtor es ouium, ille rex & imperator eſt populorum. Pugna iſta, inquit Dauid, quam loqueris, Dei eſt: bellum quod geritur, cæleſte atque diuinum. Nihil iſtic humanum inuenies, nihil quod hominis virtus conficiat, aut potentia bellatoris exerceat. Adeſt dominus, adeſt inquam qui me in prælium cogit procedere. Adeſt qui me bellum deſiderat gerere, & hoſtem immaniſſimũ iugulare. Induitur Saulis armis Dauid ſanctiſſimus puer, vt quaſi potentibus armis rex potentiſſimus vinceretur. Sed tam iſta arma vt puer geſtare non potuit, quàm Goliath his armis non meruit interire. Denique iſtis armis abiectis, noua & inopinati generis Dauid arma conquirit, quinque lapides eligit, fundam ſumit, ſitulam paſtoralem

1. Reg. 13. Magnum Dauid meritum.

1. Reg. 15.

Ibid. 17.

1. Reg. 17. & ſeq.

Goliath cuncti metuendus.

Ibidem.

Noua Dauid arma.

corripuit, contra Goliath debellandum exiuit. Quem Goliath cùm contra veniẽtem aſpiceret, irriſit ætatem, irriſit arma, irriſit & puerum. Irriſit, inquam, ætatem, ſed non intellexit in Dauid eſſe Dei virtutem: irriſit & puerum, nec tamen ſciuit dimicare in puero dominum: lapides & fundam irriſit, ſed vno ſe lapide moriturum neſciuit. *Quaſi ad canem, inquit Goliath, exiſti cum lapidibus & virga.* Tu, inquit Dauid, ſi canis fuiſſes, nunquam in hac pugna dimicare auderes, nunquam conſtanter in hoc prælium proceſſiſſes, nunquam ad dimicandum cõtra te dominum prouocaſſes: ſed vt canis bellum fugeres, prælium declinares, interitum tibi futurum & dignum ſupplicium metuiſſes. Peior es autem cane, qui nec virgam metuis, nec lapidem quo moriturus es, extimeſcis. *Et maledixit alienigena Dauid in diis ſuis, & dixit: Veni, inquit, veni ad me, & faciam te volucrum cibum, & pabulum beſtiarum.* Et Dauid dixit ad eum: Tu venis ad me fidens in gladio, ego in Deo. Tu terrenis dimicas, ego cœleſtibus pugno. Tu in lancea, ego in fide. Tu in clypeo, ego in prece. Tu venis ad me in armorum virtute, ego in potentiſſimo genitore. Denique in te tua arma vertentur, in te tuus gladius exeretur. Dei eſt enim hæc pugna, Dei erit & ipſa victoria. Interea in vtrunque ducem vterque pendet exercitus, ſtupet metu, formidine tremit, vicinitatem mortis horreſcit. Procedunt ad inuicem contra ſemet ibidem pugnaturi duces, & excitati in ſeſe iam quærunt dilatum bellum conficere, iam deſiderant alternam victoriam perpetrare. Sed Dauid properè lapidem de ſitula rapit, fundæ apponit, & contorto vertice in Goliath excuſſit. Qui lapis per inane volans verberat aures, aërem ſcindit, & violento impetu Goliæ frontem inuadit. Qui nutabundus ac tremens totam molem corporis cum armorum potentia ſecum ipſe deiecit. Dehinc Dauid feſtinans accurrit, hoſtis gladium ſumit, caput eius abſcidit, & de tam immani belua hactenus victoriam perpetrauit. Quem cùm extinctum ſocij vidiſſent, in fugam verſi, & Iſraëlitarum ſunt cæde mactati. Reuertentis populi laudes & glorias Dauid ſanctus excepit, dicentis: Percuſſit Saul in millibus ſuis, & Dauid in denis millibus ſuis. Quibus ego te laudibus, quibúſque gloriis præferam ſancte ac glorioſe puer, qui innocentia pares, virtute fortes, ſenes merito præueniſti: qui potuiſti deſiſtentibus cunctis immanem beluam vincere, hoſtem proſternere, inimicum populi detruncare. Tu enim deficiente rege, rex ipſe & dignitate, & merito extitiſti. Tu deſiſtentibus fortibus, fortiter in prælium proſiliiſti. Tu formidanti populo, & Goliæ ſæuitiam metuenti, dum fortiſſimè te geris, victoriam de hoſte Dei populo tradidiſti. Tu hac pugna monſtraſti, nec pueros eſſe poſſe imbelles, nec à gloria maiores immunes, nec ſenes vnquam eſſe degeneres, quoniam in omnibus ætatibus victor ſi pugnauerit Deus, victus iacebit & deficiens inimicus. Ideóque pro his omnibus gratias agamus domino per Chriſtum dominum noſtrum, cui eſt gloria & poteſtas cum Spiritu ſancto, per immortalia ſecula ſeculorum. Amen.

1. Reg. 18. Religioſi pueri Dauid præconium.

2. Reg. 7.

De eo quod ſanctus Dauid dixit: Quis ſum ego, quòd talem gratiam inuenerim ante faciem tuam? Ego, &c.

INCERTO INTERPRETE.

IMITATORES Chriſti lineas tenent humilitatis, & ſola eſt quæ charitatem acquirit, pacem inuenit, ſereno corde totum intendit: humilitas non habet vnde cadat, communio non inuenit quod diſſipet, concordia bonitate plena eſt. Et quia de humilitate

proposuimus, dictionem hanc ſequamur. Dixit propheta, vt modò cantauimus: Quis ſum ego domine mi, quòd talem gratiam inuenerim ante faciem tuam? Ego enim minimus fui in tribu mea, & elegiſti me ex ouibus, & aſſumpſiſti me. Attendiſtis hominem gratia plenum, & Deo nõ eſſe ingratum? Videtis quomodo agnoſcit ſe quis fuerit, quis eſt, & quid erit? Ibi eſt ergo plenitudo gratiæ, vt ſe in omnibus vnuſquiſque agnoſcat. Primò, quia mortalis eſt. Secũdò, quia caſibus vita humana plena eſt. Tertiò, quia tribulationes & dolores in ſeculo inuenit. Quartò, vt ſciat quia patientia paupertum non peribit in æternum. Quintò, vt norit quia perſeuerantia perducit ad Deum. Sextò, vt intendat, quia quando magnus eſt, humiliatus ſi fuerit, & humilitatis vias tenuerit, inueniet gratiam in conſpectu Dei. Septimò quia non eſt ſine peccato nec infans vnius diei natus ſuper terram. Octauò, quia contra inſidias diaboli oportet ſemper orare, & non deficere. Nonò, vt in oratione non captiuemur terrena cogitatione. Decimò, vt in ſpe non deficiamus. Vndecimò, vt cõtemplemur delectationem domini, & protectionem ſperemus diuinitatis. Duodecimò, quia non tacebimus trino illo clamore, dicentes: ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος, ſine ceſſatione. In his omnibus qui ſe agnoſcit, vt in capite poſuimus, viam tenet humilitatis. Nam omnes patriarchæ, prophetæ, apoſtoli, martyres, eremitæ in monaſteriis conſtituti, clerici & epiſcopi has tenuerunt ſemitas, in quibus potuerunt ad Deum peruenire. Si voluerimus ſingulorum verba dicere, quomodo clamauerunt ad Deum in humilitate cordis, ſyluoſum eſt. Sed quod non credo, faſtidium ingeret auribus: ad verſiculos reuertamur, quos nunc propoſuimus. Diximus, Quis ſum ego domine mi? Agnouerat iſte ſanctus, quod dixit Abraham Deo: Ego ſum terra & cinis. Et ſinguli ita Deo dixerunt, vt forma eſſet perfectæ humilitatis. Ergo quis ſum ego domine mi? Ecce nihil ſe eſſe dixit, & ſeruum ſe eſſe non negauit: quia omnis qui confitetur ſeruitutem, meretur gratiæ libertatem. Ergo dicit, Quis ſum ego domine mi? Videtis vbique regnare gratiam, vbique pia viſcera poſſidere, cor humile illuſtrare, benignos ſibi redigere, confeſſores ſuos ditare: dixit enim: Quis ſum ego domine mi, quòd talem gratiã inuenerim ante faciem tuam? Nouerat ſe paſtorem eſſe ouium, & non genere nobilitatum. Sed quando factus eſt nobilis, agnouit ſe ex nihilo fuiſſe ſubleuatum: & quia non eſt oblitus quis natus erat, perſcuerauit in culmine regali. Inuenit gratiam, vt & regnum perciperet, & inimico perſequenti ſe Sauli, malum pro malo non redderet. Videtis quanta culmina procedant de radice humilitatis, quam vberem fructum Deo offerat? Inde omnes virtutes, inde omnes bonæ actiones, inde cunctæ potentiæ aſcendunt, id eſt, totum poſſe. Ergo dixit: Quis ſum ego domine mi, quòd talem gratiã inuenerim ante faciem tuam? Ego enim minimus fui in tribu mea, & elegiſti me ex ouibus, & aſſumpſiſti me. Videte quomodo ſubiunxit humilitati innocentiam, vt cùm eſſet homo, diceret: Elegiſti me ex ouibus. Demonſtrauit, quia hoc genus pecudis innocens eſt. Significabat enim illum paſtorem bonum, qui animam ſuam ponit pro ouibus ſuis. Illum agnum Dei, qui venturus erat, vt tolleret peccatum mundi. Electus ergo ex ouibus, vt paſtorem oſtenderet, & innocentiam non negaret, dicit: Ego enim minimus fui in tribu mea. Quàm ſuaue eſt, quàm dulce in auditione veræ confeſſionis, vt diceret ſe minimum in tribu ſua: non erubuit quod erat, vt eſſet quod non erat. Confeſſio eius adduxit ei non peccatum, ſed gloriam & miſericordiam. In iſta confeſſione confuſio non eſt dicenda, ſed gloria & exultatio,

Genes. 18.

Pſal. 9.

Luc. 18.

Ioan. 1.

Ibid. 1.

sententiam reuertitus est Deus, & honorem iuramento illi dedit. Rem tamen moderatus Dominus sic est, vt & Prophetam simul reuereri videretur: & populi, quem fame puniebat, misereretur. Et quid facit? Prophetam vnà cum populo punit, vt dum etiam ipse infamis supplicio comprehenditur, aliquid misericordiæ in relaxando sententiæ suæ iuramento addiscat. Et punit quidem prophetam cum populo, leuiori tamen pœna eum corripit, & mirabili sapientia misericordiæ opus complet. Prophetam enim per illas potissimum aues, quibus sui fœtus inuisi, nutrit. Odit enim prolem suam coruus, Psal. 146. & natam non educat. Id quod propheta insinuans, dixit: Et pullis coruorum inuocantibus eum. Quoniam enim pulli coruorum, imò omnes auium pulli, recens nati, infirmiores sunt, quàm vt ipsi cibum sibi parẽt, vnde adhuc implumes à parentibus suis enutriuntur. Sed ab ea parentum cura coruorum pulli destituti, attamen ab illis non curatum permanet coruorum genus. Vnde Dauid diuinam nobis misericordiam subinde commonstrans, eorum educationem Deo ascribit. Expositis enim ad aërem, vtpote à parentibus neglectis, obuolitant animalcula quædam, diuina prouidentia suppeditata, quæ captantes illi, crescunt & aluntur. Vnde dicit: & pullis coruorum inuocantibus eum. Proinde per patres illos filiorum suorum ofores, apud Heliam, qui Iudæis vt filiis malæ frugis succensebat, Deus intercedit, quasi ad eum silenter ita diceret: Ne tanto Iudæorum filiorum tuorum odio teneare, quanto erga pullos suos corui. Et ecce illi nunc conuersi sint, vide vel eorum misericordiam. Qui natura pulli sunt immisericordes & inhumani, illi ipsi vt hospites tibi seruiunt. Absurdum est ô Helia, quòd apud te misericordię meę patrocinantur corui: tu autem pro Iudæis, in quos sæuio, non intercedis. Erubesce, & vel coruorum exemplo Iudæis esto clementior. Ego enim, vt tuæ sententiæ honorem do, ita & illorum qui affliguntur misereri velim. At Helias quum Deo nondũ cederet, reuocatur alumni corui beneficium, & alia reconciliandi via quęritur: nempe vt fame victus, sententiam ipse soluere cogatur. Verùm ille coruorum ministerio destitutus, nihilo mitior in ediam etiam ipse sustinuit, & inquit: Non ingratum est, quòd fame crucior, tantùm vt impios puniri videam, pereat etiã corpus meum cum his qui fame affliguntur. Itaque cum deficiente per coruos alimonia, transiret multum temporis, iterum corripitur Helias, & in alium transire locum iubetur, vt famelicus ipse, famelicæ viduæ, quæ & ethnica erat, supplex esset. Quod hoc consilio Dominus fecit. Nam cùm Iudæis interdictum sit habere cõmercium cum Gentilibus, volens eum ad misericordiam prouocare, prędixit ei futurum, vt à muliere Gen-
Ioan. 4. tili & vidua pascatur. Quò, mox vt audiret Gentilis nomen, ab alimento ab ea sumendo abhorreret, & vel sic Deum pro effundẽdo imbre imploraret. Surge, inquit,
1. Reg. 17. hinc, & vade in Sarepta Sidoniorum, vt præcipiam illic mulieri viduæ ac Gentili vt te pascat. Ille autem neque ad hãc vocem mitior factus, cucurrit ad ethnicæ mulieris alimoniã. Iam quod maius est, excitat Deus viduam, vt esurienti verba aspera loquatur, ita vndequaq; ipsum ad benignitatem compellẽs. Et quidnam inquit mulier ethnica ad illum? Viuit, ait, dominus Deus tuus. Et vnde mulierculæ Gentili hæc vox vt dicat? Præuenerat Deus, & ei per visionem prophetam ostẽdit. Hoc enim
Ibidem. est, quod Deus prophetę dicit: Prępcipiam illic viduæ, vt te pascat. Ostenderat enim Deus mulieri figuram, formam, ætatem, & futuram petitionem prophetæ. Vnde ipsa reuelationis diuinæ conscia, statim vt aduenit pro-
3. Reg. 17. pheta, & cibũ poposcit, clamabat: Viuit dominus Deus tuus: non est mihi subcinericius panis, nisi quantum pugillus farinæ in hydria, & parũ olei in amphora, vt cùm intrauero, faciam illum mihi, & pueris meis, vt comedamus & moriamur. Nihil enim nobis, inquit, residuum quàm mors, vbi pugillum hunc farinæ insumpserimus. Ad hanc tandem vocem affici aliquo modo cœpit Helias. Et in maiori angustia est hæc, inquit, quam ego sum. Ego solus esurio, illa cum puero fame laborat: non sim hospiti mortis author. Quid tum? Ad hanc vo- Ibidem. cem relaxatur seueritas eius. Incipit mitescere, & intra se misericordiam exercere. Dicit: Non deficiat oleum eadi, neque farina hydriæ, donec det dominus pluuiam super terram. Iam tandem submeminit imbris dandi. Antequam fame domaretur, misericordiam in danda pluuia Deo permittere nolebat, dicens: Non erunt tri- Ibidem. bus annis pluuia vel ros super terram, nisi iuxta verba oris mei. Nunc autem permittit, & soluendo iuramẽto prędudit: & submeminit quidẽ, petitionem tamen nondum adhibet. Quid igitur misericordiæ fons ad hæc? Tertiam ei misericordiæ machinam admouet, præcipiens animam pueri viduæ è corpore migrare. Saluus manet prophetæ honor, benedictio nõ soluitur, hydria & cadus non deficiunt. Atque adeò hinc magna misericordiæ necessitate propheta constringitur. Erat enim contumelia prophetæ, si benedictio Gẽtilis viduę, apud quam agebat, periret, & obfuisset viduæ fidei, si ex hac cõsuetudine non maioris benedictionis sensisset commodum. Eapropter Deus benedictionem quidem non irritauit, prophetam autem tertia machina oppugnat. Faciẽs enim mori filium viduæ, in eam necessitatem induxit prophetã, vt se orare cogeretur. Nam vidua mortui pueri mater, lachrymabunda stabat apud prophetam, & dicebat: Vtinam pridem fame mortua essem, & ante hãc benedictionem emigrassem, & non essem misera filij mortui spectatrix. Quo euentu confusus propheta: Hæ sunt, inquit, viduæ hospitalitatis mercedes? Antequam me in domum suam susceperit, erat ei proles: posteaquam autem me susceperit, dilectum filium mortuum plangit & lamentatur. Hoc euentu, vt dixi, confusus propheta, & apud seipsum expendens factũ, sensit opus domini, sensit technas diuinas, & exclamat: Heu mihi, domine, testis viduę apud quam ego habito. Quid autem est quod hîc vult dicere? Habeo, inquit, domine penes me testimonium tuum de muliere hac. Tu enim dixisti: Præcipiã mulieri viduæ, vt te alat: testificans mulieris piam voluntatem. Ad hanc ex illis me locis huc transire fecisti, & quam prius testimonij tui honore dignatus es prosequi, eam nunc filij morte punis? Heu mihi, domine, testis viduę apud quam ego habito, tu occidisti filium eius. Non est mors illa naturæ eũctus: tuum opus est, tuæ technæ, quibus me in misericordiæ necessitatem adigis: vt si dicere tibi voluero, Domine misererere filio viduę mortuo: tu mihi ex aduerso respondeas, misere filio meo Israël. Ad misericordiam me cõpellis. Sentio artes tuas. Hoc agis domine, vt si dixero tibi, Salua filium viduæ mortuũ, tu mihi ex aduerso respondeas, Filium meum Israël tu fame occisum misericordia dignare. Petis à me gratiam, petitur vicissim & à te gratia. Solue famis sententiam, & soluam mortis calculum. Postquam igitur vidit Deus Heliam bene domitum, & aliquanto misericordiorem redditum, tandem & ipse misericordiores cum eo confert sermones. Neque enim soluisse vltionẽ, vltrà iniuria erat. Proficiscere, inquit. Verba legationis Dei sunt. Deus ipse per semetipsum de misericordia apud seruum legationis munus obit, & intercedit. Proficiscere, inquit, quia factus es misericordior, declara quàm misericordes sint sermones tui. Quia me agnouisti, agè & ego parturio misericordiam, audias posthac de ea re me manifestius.

Parturio

vindictæ solutionem, vrgeo vt reconcilientur, reuereor lachrymas eorum qui puniuntur, omnes peccatores, ô propheta, misericordiæ meę chirographum habent. Ne mẽdacij apud illos me argui feceris, audi autem & ipse
Ezech. 18. chirographi vocẽ, quam certè & ipse nosti. Nolo mortem peccatoris, sed vt conuertatur & viuat. Arrigit ad hæc aures Helias, & animam his quę à Deo dicebantur,
1. Reg. 18. accommodat. Proficiscere, inquit, & compare apud Achab. Reconciliari eis volo, sed absque te non reconciliabor: tù gratiam illis præbe, qui nũc castigantur. Ego clàm apud te pro illis intercedo, tu autem manifestus amicitiæ refarctæ sis author. Vade & compare apud Achab, & dabo pluuiam super terram: tu cõcilia, tu significa, tu pluuiam concessam pronũcia, & ede: ego autem tuis sententiis subscribam. Currit igitur volens & nolens, & imbres futuros prędicat. Verùm impietatem eorum adhuc videns, iterum tristem quandam in eos meditabatur sententiam. Et quid tunc ad ea Deus? Videns pertinacem Heliæ animũ adhuc à misericordia abhorrentem, à peccatoribus ipsum segregat. Ego, dicit, scio zelum tuum, grata est mihi anima tua. Verùm interim & peccatoribus misericors sum, cùm supra modum puniuntur: tu verò valde seuerus es pietatis exquisitor. Vnde, quia peccatores ob zeli nimietatem ferre nõ vales, ascẽde quasi in cœlum, ego autem in terra peregrinus ero. Nam si diu tibi manẽdum in terris, propediem humanum genus, quod à te continuò plectitur, aboleretur. Dein transi in cœlos ô Helia. Non potest cohabitare ignis calamo. Impeccabiles cõtubernales posthac habiturus es: inter angelorũ choros habitare te faciam: ego autem cum peccatoribus peregrinabor, qui in humeris ouem erraticam baiulare possum, qui clamo pec-
Matth. 11. catoribus omnibus: Venite ad me omnes qui laboratis, ego non punio vos, sed requiescere vos faciam. Illi sit gloria in secula. Amen.

Sermo diui Ioannis Chrysostomi de Helia.

INCERTO INTERPRETE.

CVM gesta peccata recensemus, & virtutes domini auida cupiditate tractamus, & officiorum studiis accendimur, & in obsequia debita excitamur. Neque enim alia de causa, ista conscripta sunt nobis, quàm vt prouocemur, dum legimus: dum loquimur, excitemur. Hoc enim modo, & virtutum laudes, & gestorum domini glorias immolamus: dum nos ipsos gratiarum actionibus compotes esse cognoscimus. Dignum enim sese gestorum laudibus deputat semper, qui gesta laudibus digna filẽtio se non patitur præterire: vt dum ista assiduè frequentamus, mentem nostram in amorem domini prouocemus. Et locutus est, inquit, Helias ad po-
3. Reg. 17. pulum, dicens: Viuit dominus, si erit his annis ros aut pluuia, nisi per verbũ oris mei. Cúmque Helias prophetа sanctissimus populum præuaricatum aspiceret: cumque Baal & lucos, despecto domino, coli à sacrilegis perurideret: cumque creatore despecto, figmentis sese, nemoribúsque omnis populus addixisset: zelo Dei cõmotus, Iudæam terram siccitatis sentẽtia, & pluuiarum sterilitate addixit. Tunc subitò anhelat terra, siccatur cœlum, sitiunt amnes, fontes arescunt. Omnis humor ima petit, supera deserit, aër feruet, serenitas torquet, tranquillitas pœna est. Æstuant noctes, dies arescũt, fata torrẽtur, arbusta ægrotãt, prata deficiunt, nemora languent, campi ieiunant, squallet terra, herbas, quas produxit, interimit: itã Dei vniuersa creatura testatur. Molesta est fames, vbi quod esurit necessitas, deesse inuenit. tandem pœna, quod torqueat: & culpa meruit compe-
tens aliquando supplicium. Sera vltio fœneratam meruit pœnam: & diu dilatum est, quod quãdoque dignè ac meritò interueniret. Proh nefas, nulla ex pœna correctio, & quasi aduersis, hominum malitia prouocetur: sic crescit quotidie, quod puniatur. Amãt pœnam, supplicium diligunt: nolunt recordari, vt viuant: nolunt corrigi, vt euadant, & quasi frugem mentis sterilitas arefecerit siccitatis, sic arescente terra aruerant & hominum corda. Interea solus Helias altior mundo, proximus cœlo, montis habitaculo & Dei colloquio fruebatur, ne illorum pœnam perspiceret, quorum scelera videre non posset. Tunc Dominus ad eum loquitur, dicens: Exurge, inquit, & vade in Sarepta Sidoniæ. Ecce præcepi ibi mulieri viduæ, vt te pascat. Ad quam cùm Helias venisset ignotus ad ignotam, ad inopem indi- 3. Reg. 17.
gens, ad religiosam deuotus: victum petit, pabulum quærit, modicum panis exposcit. Nec cunctatur vidua, quod habebat, offerre: vt sufficientiam posset, quam nõ habebat, accipere. Neque enim vidua victu potuit indigere, quæ nefariis in scelere nunquam potuit consentire. Aut in eam famis potuit dominari sententia, quam iniquorũ prouocauerat causa, vt diuersa merita fames discerneret, & iustitia in necessitatibus nõ egeret. Nunquam enim diuersa merita vna astringit sententia: nec iusti potuerunt cum iniusto coniungi, quos constat vitę diuersitatibus separari. Quia nec potest par exerceri iudicium, vbi dispar esse constitit meritum. Horrea enim diuitum finiuntur, apothecæ scelestorum deficiunt, & capsæ iustorum non minuuntur. Opulentos fames occidit, & viduæ filios Dominus per Heliam pascit. Fidelis farris quod erogat, accipit: quod commodat, sumit: quod tribuit, Domino reddẽte acquirit. Nec enim aliquo pacto potuit finiri, quod Dominus iusserat per famis tempora dispẽsari. Interea perseuerat in populo fames, malis perseuerantibus populi. Crescit malitia populorum, crescit & inopia rerum. Sæuit cunctorum impietas, sæuit & in cunctos necessitas. Vniuersi deficiunt victu, & ab idolorum non deficiunt cultu. Et quasi diuersitas ista inuicem concerraret, sic sese ista superare contendunt, vt putarent dementes scelerибus famem vincere, facinoribus necessitatem auertere, peccatis inopiam superare. Sed postquam Dominus populũ quassatum vidit, miseratus, iubet Heliam de monte descendere: iubet eum vniuersum populum congregare, vt sacrificio perfecto, pluuias venire faceret, quas scelerato populo antea denegasset: afferendíque pluuiis Helias author existeret, vt qui & commoti Dei iram ostenderat, idem & placati benecuolentiam demonstraret. Denique stabat Helias medius inter Deum & populum. Stabat, inquam, inter sacrilegos sanctus, inter peccatores iustus, inter profanos deuotus: aduocationem populis cunctis præstaturus, obiurgat populum, exorat Deum, iram Domini auertit, & errantem populum à Dei cultura, ad Dei latriam reuocauit. Coniungit Dominum populo, & Deo populum. Fit per Heliam vna concordia inter Deum & hominem, inter populum & genitorem. Et vt vniuersi dicerent, verè Dominus Deus ipse est Deus: clauis cœli fit sermo Heliæ sanctis- 3. Reg. 18.
simi. Iubet enim, & clauditur: orat postmodum, & aperitur. Claudit, inquam, cœlum, & aperit: ligat & sol- Iacob. vlt.
uit: referat, quod conclusit: vt sanctorum meritum monstraretur non solùm in terris posse quod voluit: sed & in cœlestibus posse impetrare quodcunque petierit.

De ascensione Heliæ, homilia.

INCERTO INTERPRETE.

4.Reg.2. PVD quosdam veteres reges moris erat, vt si quis fortiter pro rege feciſſet in bello, & corpus & animam periculis obiicere non timuiſſet, curru, atque aliis regiæ dignitatis inſignibus donaretur. Igitur reges terreni, atque mortales ita ſibi deuotiſſimos remunerare conſueuerunt. Quantò magis omnipotẽs Deus, quia rex regum, & Dominus dominorum eſt, Heliam ſuum tota ſe corporis & animæ deuotione zelantem, poſt multorum laborum ſudores, poſt dirarum perſecutionum grauiſſimas fatigationes, poſt tantorum bellorum magnas illuſtréſque victorias, optima de mundo & diabolo ſpolia referentem, igneo curru, atque equis flammantibus impoſitum, triumphali gloria præfulgente, ad ſua regna voluit peruenire? Oportebat namque errantis populi rectorem, gubernatorem ſacrorum, moderatorem diſcrepantium voluptatum, Iſraëlis aurigam, qui ad iugum timoris Dei, quoniam ad laſciuos, & vagos animos reuocauit, frænis loríſque aſtrinxit, & ad iter diſciplinæ recto tenore currendum concordi quadam copulatione compoſuit, ad regna cœleſtia curru, atque equis tranſuolaret euectus. Hinc poëtas, atque pictores in figuranda Solis imagine exempla credo ſumpſiſſe. Qui curru, atque equis fulgentibus ipſe rutilans, atque radians, & fluctu Oceani ſubleuatur, inter præruptos montium ſcopulos euadens, quaſi ad cœleſtia videtur aſcendere in ſimilitudinem luminis eius inductus. Sol enim Græco ſermone Helios appellatur. Vnde Helias verè Helios, quoniam curru, atque equis fulgentibus igne de Oceani fluctu, id eſt, de mundi commotione: per montium ſcopulos, id eſt, per magnorum laborum difficultates progrediens ad cœleſtia deuectus aſcendit. Huic cœleſtis ignis non modò currum quadrigarum ſubpræbuit ad ſuperna, verumetiam iuſſis eius obſecutus ſæpe monſtratur.

4. Reg. 1. Armatum denique militem, qui ad accipiendum eum ab improbiſſimo rege fuerat deſtinatus, eius ſuccenſione cœlo lapſus ignis abſumpſit. Ad puniendos idolorum quoque ſacerdotes, veræ diuinitatis index de cœlo ignis hoc orante deſcendit. Quantùm iſte ergo gehennæ ignibus illuſiſſet, qui ſic cœleſtia aſſueuerat temperare? Igitur poſtremò currus ignei ſimul & equi profecturum de ſeculo prophetam præſtolantur intenti. Qui opifex hunc currum, quæ manus illas rotas in orbis volumine circumegit, temonem protendit, iugum inſuper aptauit, cæteráque compoſuit, cùm materies omnium vnus ignis arderet? Quæ regio illos equos, quáve ſtirpe progenitos, quorum natura ignis deſtinauit? Si animalia dixeris, ignis occurrit: ſi ignem crediderís, forma ſe animalis opponit. Aliud tibi forma, aliud tibi natura demonſtrat. Si animalia contrectare velis, ignis vrit: ſi ignem refugis, animalia non credis. Ridiculoſa ſanè gentium ſemper opinio diuerſas animalium formas, currus, atque alias res in theatris feruentiſſima ſemper natura ſingulari quadam prædita ſoliditate cõſtituit. Sed nos tam verè currũ, & equos fuiſſe, quàm verè fuerit & ignis, credentes ac profitẽtes, nequaquam Gentilium vanos confirmare videmur errores. Quę autem apud nos iſtius igneæ formę natio fuerit, vel origo, paulò poſt dicemus. Interim ex improuiſo currus, & equi apparuere flãmantes. Quis hos ad Heliam perduxerit equos, quis illis tam ſubitò curſum ſtatuit, quis iter ſuum in aëre currentibus demõſtrauit, quò currum dirigerẽt, vbi aër ille onus exponeret, nullus omnino prẽterquam qui ſapit: ſoli autẽ equi ſubitò veniunt, Heliam vt viderunt ſubſiſtunt, & vt aſcenſuro currum prẽberẽt, terga ſpõtè conuertũt. Statim verò pio onere ſuſcepto, in auras ventóſque profiliunt, & rapidis per inane paſſibus aëris ſpacia corripiunt. Hoc illis aër, quod campus erat: hoc inane, quod terrenum: quod dicas, an aliter dicas. Vbi rogo alternos figunt pedes, dum citis ſaltibus glomerant curſus? quod eſt in aëre ſolum, quod duro calcibus cornu feriunt? Vbi rotarum inſtabilis illa ſic currit inuerſio, vt impetu globoſo continuò in ſemet volubilitate redeunte, radiorum tibi diſcrimine velox vertigo confuſa luce ſurripiat, vt omnino dubitare poſſis an currant? Mirum prorſus, & incredibile penè ſpectaculum equis currere ſupinis, vtique ad regna cœleſtia tendentibus. Stat ſecus auriga, nec funditur, ſed omnia ignis erat, qui leuitate naturæ & per inane diſcurrit, & ad ſuperna ſemper inſurgit. Hoc ipſum magis mirum eſt, tenue ac liquidum corpus ignis ſolidum auferre potuiſſe, at immutare non potuiſſe. Stat intrepidus ſuper ignem, ac rotam, nec incaleſcunt omnino veſtigia. Totum corpus ignis ambit, nec læditur: per colla, per latera flamma diſcurrit innoxia. Mira prorſus ratio, hominem & illicita itinera petentem ignis euchit, & munit, & quicquid cœleſtis naturæ eſt iuſtorum itinera ſemper obſidere noſcuntur. Contra quos Apoſtolus nos Paulus inſtruit: Non eſt vobis, inquit, Ephes. luctatio aduerſus carnem & ſanguinem, ſed aduerſus principes harum tenebrarum, aduerſus ſpiritalia nequitiæ in cœleſtibus. Quis itaque putat hos omnes ſpiritus vagos, inquietos, ac ſemper exſomnes cum tãto & tam præfulgente triumpho Heliam per aërem tranſeuntem ignorare potuiſſe? Accurrunt omnes, nouum mirantur ſpectaculum, hominem vident, dubitãt, comminus accedere cupiũt, ignẽm metuunt: & ſi quis improborum fuerit, plus in eum cuſtos & vector exarſit. Quocunque deinde currum impetus tulerat, ſpiritus nũc metu denſantur in agmina, nunc diſperſi veniẽti locum turpi fuga citius derelinquunt. Ignis eſt iſta natura, an aliqua ille cenſura verſatur, vt vnus atque idem ignis prophetæ voluptatem tribuerit, & hoſtibus minaretur incendia? Hoc quò magis credas, Babylonius te caminus edocerat, qui vno, eodémque momento iuſtis refrigeria, iniuſtis verò mouebat incẽdia. Quin etiam ille ipſe latro, ipſe princeps in ſumma aëris arce reſidẽs, veluti peregrino ſua tranſeunte miratur, ſtupet, ac ſic deinde ſecum ipſe volutat, & quærit. Verúmne iſtud quod video, an aliquid erit, quod meos fallere poſſit obtutus? equos atque currum video coruſcantes, ignes rutila luce fulgentes, & quod magis mirãdum ſit, hominem deſuper inſiſtere, equos agitare, nec lædi. Quid tamẽ iſtud eſt, quod ſic mihi mens confuſa turbatur, vires torpent, conatus omnis infringitur? Obuiam procurrere cupio, non poſſum: ſolita tela torquere conor, nõ valeo. Non ſine cauſa eſt, quòd ſine congreſſione afficior, quòd ſolo vincor aſpectu. Quis tamen iſte ſit, curru propinquante iam cognoſco: ipſe eum fulgor, qui celabat, oſtendit. Heliam video, Helias eſt iſte. Agnoſco fortiſſimum bellatorem, ſed de me fateor ſæpe victorem. Quoties ergo illi & quàm fortiter in bellum congreſſus, quoties in eum milites quoque meos iratus armaui, quoties armis preſſi, populi, fugaui, fame, ſiti, ſolitudine fatigaui, vincere tamen non potui. Quinimò acrior redit ad pugnam, & ineptas inermésque legiones meas crudeli ſtrage deiecit. O regis mei miſera ac ſemper deflenda conditio, ô virtus ipſa ſuis ſe armis frequenter expugnãs: proh dolor, hoſtes meos ipſa, quæ dedero, vulnera faciunt ſæpe victores. Quòd ſi meũ vincere perdere eſt: num tibi ſatis eſt Heliam toties in terris regem famoſum viciſſe? Nunquid & hæc regna me iterũ expugnaturus inuadis, me iterum

me iterum petis, me terribilis, ac metuendus inquiris? Tibi cedens, tuæque robur virtutis effugiens, ad hanc aëris arcem, tãquam ad tutiſſimum præſidium, vbi nullus vnquam mortalis acceſſit, conuolaui, nec hæc mihi iam tuta ſedes eſt, nec hîc licet iam ſine timore cõſiſtere. Quòd ſi quod credere magis libet, quia hac iter ad cœlum eſt, ſummum regem viſurus aſcendis, non inuideo, nec tibi iam toties victus obſiſto. Fœlix de me perpetuò triumphaturus in regno. Nunc iam dilectiſſimi, currus, equorúmque igneorum, vt ſuperius propoſuimus, rationem breuiter exponamus. Scriptum de Deo
Pſal.103. eſt: Qui facit angelos ſuos ſpiritus, & miniſtros ſuos ignem vrentem. Horum natura cùm ſit conuertibilis, in eas ſe formas vertunt, quæ proſint cauſis, ob quas diriguntur neceſſariæ. Diximus iam quibus ex cauſis oportuerit Heliam ſic ad ſuperna trãsferri, & ideo hic ignis eſt, qui & miniſtri Dei, & ipſius iuſſione Heliam leuaturus ad cœlum, currus, & equorum forma executurus iuſſa ſuſcepit. Igitur ſi Helias curru atque equis igneis ad cœleſtia tranſuectum ſe gloriatur: quãtò magis maior hęc quàm credimus gloria eſt, ipſum ſcilicet Dominum de inferis, de diabolo, de mundo, omnibus mundanis virtutibus, tam glorioſum trophæum ferentem, nulla angelorum opera, nullo adminiculo miniſtrorũ, non ad cœlum, ſed vltra omnes cœlos ſola ſuæ maieſtatis aſcendiſſe potentia? Quod & vos quidem, qui ad conſequendum Dei munus acceditis, tota fidei deuotione credentes, percipietis ea quę Deus pater daturum ſe credentibus promiſit, per Chriſtum Dominum noſtrum, cui eſt gloria, & imperium, in ſecula ſeculorum. Amen.

Sermo diui Ioannis Chryſoſtomi de Naaman Syro ab Heliſæo curato.

INCERTO INTERPRETE.

4.Reg.5. VM Naaman regis Syriæ princeps perfuſus lepra fuiſſet, cúmque horrendæ plagæ maculoſo affectus contagio, & ſibi iam, & cunctis horreret: dolebat rex Syriæ talis ſe viri priuatum auxilio, per quem plurima confecerat bella, gentes domuerat, victorias perpetrarat: & de manu hoſtium, Syrorum populum liberauerat. Tunc audit Naaman apud Iſraëlem populũ, Heliſæum eſſe prophetam ſanctiſſimum, mirandis virtutibus præditum, & ſtupendis operibus nominatum, per quem poſſit & cauſæ periculo liberari, & pernicioſa varietate detergi. Mox ſuum pergit ad Regem, commendari ſe literis Iſraëlitarum regi depoſcit. Confeſtim in
4.Reg.5. hunc modum ad regem literas mittit: Miſi, inquit, ad te Naaman ſeruum meum, vt cures eum à lepra ipſius. Has literas cùm rex à rege miſſas acciperet, & legiſſet: ſcidit veſtimenta ſua, dicens: Videte, inquit, videte quoniam malitiam iſte conquirit. Miſit enim ad me hominem, vt curem eum à lepra ipſius. Nunquid Deus ſum ego, vt mortificare, aut viuificare poſſim? O fides Naamã principis. O iſtius perfidia regis. Naaman Syrus, fideliter feſtinat ad Deum, & rex perfidus ſuum ſcidit veſtimentũ. Diffidunt, qui nouerant, & qui non nouerant, credunt. Domeſtici repugnant, & externi feſtinant. Rex Syriæ credit poſſe fieri, quod audierat, & rex Iſraël non credit fieri poſſe, quod nouerat. Alieni currunt ad auxilium, & proprij cœleſte denegãt donum. Qui prædicare debuit, deſtruit, & qui deſtruere potuit, feſtinauit: vt tantò gloria potior eſſet externis, quantò perfidia innotuerat regis. Tunc ad Heliſæum cùm regis commotio perferretur, mitte, inquit, ad me: mitte Naaman Syrum: vt ſciat, quia eſt Deus in Iſraël. Adducitur itaque ad hoſpitium hominis Dei Naaman Syrus cum quadrigis, & equitibus, & potentatu magnifico: ad quem miſit homo Dei, dicens: Vade, & baptizare in Iordane ſepties, & mun- 4.Reg.5.
daberis. Quo audito Naaman commotus, proripuit ſe, dicẽs: Ego dicebam, quoniam exibit ad me homo Dei, & imponet ſuper me manum ſuam, & inuocabit Dominum Deum ſuum, & curabit me à lepra mea. Sed enim aquis me mundari oportet: nónne meliores ſunt aquæ penes nos? Tũc dixit ad eum quidam ex ſuis: Nunquid difficile verbum eſt, quod locutus eſt propheta ad te? Quare non facis, quod dixit? Tunc reuerſus eſt Naaman, & deſcendit in Iordanem: & baptizatus ſepties, aſcendit inde mundatus: & facta eſt caro eius quaſi caro infantis pueri. Tunc miratur Naaman, tunc ſtupet, tunc prophetam conſpicit, tunc cœlum attendit, miratur vno iuſſu affuiſſe virtutem, miratur operatum Dominum, miratur deterſum tanti temporis vitium, miratur ſeſe corpore mutatum & mente. Pernicioſa ab eo contagio pellitur, & optata ſanitas reparatur. Totus homo naturæ redditur: quia perfecta virtus in propheta ſanctiſſimo operatur. Gaudet Naaman, propheta lætatur, ab vtroque Dominus collaudatur. Gaudet Naamã, ſe, quod optauerat, percepiſſe: & quod crediderat, inueniſſe. Gaudet propheta in opere, & lætatur populus in virtute. Gaudet Iudæa, quòd venientibus ad ſe præſtet auxilia: dicunt & gentes in Iſraël eſſe, quod apud ſe inuenire non poſſunt. Seminatur per omnes gẽtes gloria Dei. Qui curatus eſt, prędicat: qui ſenſit, annunciat. Nec iam dubium habetur, quod dicitur: quãdo Syria, quod in Naaman conſpicit, proteſtatur. Tunc lætus Naaman Heliſæo offert munera: tunc ſanitatis voto dona vt accipiat, deprecatur. Accipe, inquit, accipe munera, quæ offero tibi: quæ domo tuli, libenter aſſume. Non enim precium curationis eſt iſtud, quod tribuo, nec ſanitatẽ perceptã iſto munere redimo: quippe cùm ſanitas iſta, quam merui, nec precio poterit redimi, nec vllo munere inueniri. Mihi, inquit Heliſæus, quod offers, non accipio: quod ingeris, vt alienum recuſo. Nec ipſe tibi ſanitatem, qua lætus es, præſtiti: nec pernicioſum vitium in te ego ipſe correxi: nec naturæ, vt æſtimas, reddidi: ſed eſt potẽs in cœleſtibus Deus: cuius imperio ſeruio, officio pareo, ſeruituti inſiſto: cui ſoli tuus dicandus eſt animus, præparandus eſt ſenſus, tribuendus famulatus. Huic enim ſi ſoli ſeruieris, aut ſi obſequia illi debita mãciparis, quanta mereberis, cõiice: qui antequam ſeruieris, tantam merueris ſanitatem. Mox Naaman cultus ſibi diuinos indicit, ſuperſtitioſos abſcondit: mox ſe Deum venerari teſtatur, & deteſtari idolũ profitetur. Mox ſe, quem agnouerat, Deum colere: & figmenta, quæ coluerat, abhorrere proloquitur. Nunc, inquit, cognoui quia Dominus colendus eſt ſolus: nunc primùm addidici quia vnus eſt venerandus Deus: cæteri dij gentium nec ſaluare potuerunt, nec nocere: quippe cùm humano indigentes auxilio, auxilia ipſi præſtare non poſſint. Nec enim ſeruare potuerunt, qui ſeruantur: aut vitam tribuere, qui non viuunt: aut ſanum quempiam ſe colẽtium facere, qui ſe non poſſunt de non colentibus vindicare. Tunc Naaman proficiſcitur lętus in Syriam: tũc ad ſuos properat ſanus. Lętantur omnes, qui cum eo triſtes aduenerant: gaudent cuncti, qui eius valetudinem exhorrebant. Magnalia Dei ſecum cuncti loquuntur: virtutes eius vniuerſi inuicem fabulantur. Statim Giezi prophetæ puer ſecum loquitur, dicẽs: Quoniam Dominus meus à Naaman Syro noluit quicquam accipere, ego pergam, vt quod ille noluit, ſumam. Pergit properè, feſtinanter accurrit: quem cum poſt ſe feſtinantem pueri Syri conſpicerent, ac Domino nunciarent, mox Naaman ſuos ſiſtit currus, vehementer retrahit, anima-

lia flectit, ipse properus & festinans in obuiam redit. A Causas exquirit ad se properandi, rationes exposcit. Ille simulator ac fallax aptat mendacium, falsum componit: dicit à propheta sibi esse mandatum, quasi argenti aliquid mitteret, quod ad se aduenientibus prophetarum liberis tribueret. Instanter Naaman puero duplum quàm petierat, dedit, quod prophetæ supplex ipse ac deprecans dare non quiuit. Quo accepto in sequestri depositio, Helisæo apparuit, atque in eius conspectu solito more constitit. Vbi, inquit propheta, fuisti: vel quid rei aut negocij gessisti? Nusquam, inquit, isthinc discessi: nusquam à tuis conspectibus abfui. Tunc propheta sanctissimus erumpit in vocem: Nónne, inquit, cor meum fuit tecum? Et scio quemadmo-
4.Reg.5. dum Naaman properarit in obuiam tibi, à quo accepisti argentum, & possidebis ex eo agros, & vineas, & oliueta, & seruos, & ancillas. Sed & lepra Naaman Syri applicabitur tibi & semini tuo, vsque in æternum. Et statim discessit ab eo, sicut nix. O admiranda potentia B Dei. O sublime meritum Helisæi. Vno in tempore duplex virtus ostenditur, & gemina potestas prophetam sanctissimum demonstrat. Curatur Naaman Syrus, & lepra Giezi perfunditur seruus. Syro fides attulit gloriam, & seruo perfidia intulit pœnam. Ille de Syria veniens, quod desiderauit, accepit: hic de prophetæ exiens domo, plagam sibi de perfidia acquisiuit. Naaman curatur, & gaudet: Giezi vulneratur, & deflet. Alius suis redditur sanus, alius cunctis ostenditur maculatus. Alius exemplum virtutis ostendit, alius meritum fallaciæ demonstrauit. Curatur fide, qui fuerat maculatus, & maculatur perfidia, qui fuerat sanus. Naaman inuitat ad Deum: Giezi profertur singulis in perfidię exemplum. Per Naaman, Deus collaudatur: per Giezi, iudicium cœleste metuitur. Inde salus nascitur, hinc metus: inde gloria petitur, hinc fraudis molestia formidatur, vt his exemplis, & fidei precium, & perfidiæ supplicium cunctis gentibus monstraretur.

Sermo diui Ioannis Chrysostomi de Helisæo, & Syrorum insidiis detectis.

INCERTO INTERPRETE.

4.Reg.6. SI frequenter populorum meritis aut bella nascuntur, aut fames inducitur, aut exitialis vastitas irrogatur: quibus aut frangatur malitia, aut superbia resecetur, aut increscens vitiositas comprimatur: tamen isthic diuinæ ostendendæ virtutis & demonstrandæ potentiæ genitoris Helisæi sanctissimi temporibus, filiis Israël à Syris bellum indicitur, & futura pugna instantissimè nunciatur: in qua pugna tenduntur in campo ab inimicis insidiæ, doli ab hostibus præparantur, deceptionum latebrę disponuntur, vt populus Dei non tam bello, quàm insidiarum fallacia deuincatur. Hoc nudat Helisæus Propheta sanctissimus, mittens ad re- D gem Israël. Obserua, inquit, locum fili mi, quia in ipsum Syri confidunt: cuius vitatio loci & Israëlitas fecit incolumes, & Syros reddidit strictiores. Tunc Syrorum rex conuocat suos: Dicite, inquit, mihi: dicite quisnam me Israëlitis detulerit, quis consilia insidiarum nudauerit, aut deceptiones, quas contra eos fecimus, indicarit. Nullus te, inquiunt, detulit: nullus tua consilia denudauit: sed est in istis propheta sanctissimus: qui, si quid cogitas, nouit: qui, si quid loqueris, scit, & quæcunque occultè disposueris, recognoscit. Idem illis totum retulit: idem, quod disposueras, indicauit. Sedebat namque Helisæus in monte altior mundo, propior cœlo. Sedebat, inquam, in edito, iacentia infra sese despiciens, superna iam deuotus attendens: nec humano colloquio deditus, qui per precum colloquia Deo fuerat copulatus. Tunc itaque Syriæ rex mittit exercitus, multitudines aggregat, armatos instigat, vt circumdato monte hominem Dei adducerent sibi. Irrisit se nequissimus hostis: irrisit, & stulto consilio de homine Dei aliud, quàm debuit, sensit. Si enim Helisæum, Dei hominem non putauit, cur multitudinem misit? Aut si Dei hominem sciuit, cur eum contra se armatum Dei virtute nesciuit? Aut priuatum hominem adducere pauci non possent, aut contra hominem Dei valere eius exercitus potuisset. Debuit enim stultus iam credere, contra cum ire non posse, quem latentes insidias audierat denudasse. Cogitabant igitur Helisæi indaginem hostes, & ille ad Deum dirigit preces. Multitudo contra sanctum armatur, & ille in monte deprecatur. Circumdant locum, ambiunt montem, non vt Dei hominem captiuarent, sed per eum ipsi captiui in Samariam deuenirent. Quem montem cùm prophetæ puer armatis circumdatum conspexisset: O, inquit, Domine surge: quia circumdati sumus. Sede, inquit, fili, sede intrepidus: sede, inquam, vt dixi, securus, quia quod non vides, video: quod nescis, aspicio: quod non putas, recognosco: plures enim sunt qui nos tuentur, quàm illi qui contra nos missi venerunt. Domine, inquit, aperiantur istius pueri 4.Reg. oculi, & videat quanta sit multitudo nobiscum. Confestim videt angelorum exercitus puer, & quadrigam igneam stantem ante Helisæum. Dehinc descendit Helisæus ad illos, & inuocato Domino, dixit: Percute Domine gentem istam cæcitate. O admiranda diuersitas rerum. Helisæi precibus diuersi cedunt effectus. Pueri enim oculi aperiuntur, & nefandi exercitus excæcantur: videt puer, quæ videre non poterat, & exercitus non videt, quæ videbat. Alterius reseratur visus, & alterius excæcatur obtutus. Ita enim fuerat dignum, vt puer inconcessa videret, & prophetæ oratio inimicis con- C cessa denegaret. Interea descendit ad eos Helisæus, & dixit: Venite, inquit, venite post me: & ego vobis virum, quem quæritis, demonstrabo. O virtus admirabilis Dei. Ducuntur captiui, qui prophetam venerant captiuare: detinentur vt rei, qui Dei hominem voluerant detinere. Propheta sanctissimus non pugnat, & vincit: non dimicat, & subigit. Fit sine sanguine victor, sine gladio triumphator. Vna enim prece & inimicos qui nocere venerant, excæcauit, & prophetæ victoriam de hostibus acquisiuit. In reos sua vertuntur, in hostes propria retorquentur: nec se esse cæcos agnoscunt, donec reddito visu, & se captiuos conspicerent, & prophetam authorem supplices adorarent. Mox vt captiui exercitus ciuitatem ingressi sunt, clauduntur portæ, accurrit populus, rex festinat, stupent omnes, cuncti mirantur. Stupent, inquam, sine pugna hostes adductos, & inimicos sine prælio indagine cinctos, quos non potuerunt facere in bello captiuos. Domine, inquit Helisæus, qui virtutes semper ostendis, & mirandis operibus innotescis: quisque prodigiis & signis salutaria semper & vtilia operaris, referentur istorum hominum visus, & nuper illis clausa quæ fuerant, in apertam lucem & manifestos aspectus resplendeant: vt & illa quæ non vident, videant, & quæ videre debeant, recognoscant. Tunc reddito visu lamentantur & plangunt. Tunc se captiuos, tunc reos, tunc se morti iam proximos recognoscunt. Statim rex Helisæo locutus est, dicens: Si percutiam illos, pater? Et dixit ad eum Helisæus: Non percuties, quos non cepisti in gladio & lancea tua: sed appone illis panem & aquam. Manducent & bibant, & cant in regionem suam. Non percuties, inquit, quos nec in 4.Reg.6. pugna cepisti, nec in prelio superasti. Alia est enim conditio belli,

ditio belli, alia est virtus Dei: alius est ordo pugnantis, A alia est causa virtutes & signa monstrantis. In bello salus adimitur, gladius timetur, arma tractantur, in portentis & signis vitæ vtilitas exhibetur. Illic timor est, hîc admiratio. Illic metus, hîc gloria. Illic formido hominem concutit, hîc lætitiam Dei cultus indicit. Illic effectus victoriæ, cędę hominum constat, hîc signorum ostensio Dei potentiam prædicat. Intercipitur enim virtus, si virtutis relator extinguitur: frustra signum apud nos, quod gestum est, remanens ostenditur, si ipse signifer aboletur. Discant qui nesciunt, referant qui senserunt: pergant ad suos, ad proprios redeant, virtutes indicent Dei, potentiam referant Domini. Nuncient inquam, qui senserunt: qui nunciare non poterunt, si idem, qui senserant, occiduntur. Discant hostibus parcere, qui innocentes persequi consueuerant: discant parcendo vincere, ignoscendo terrere, furias hostium humanitate lenire. Igitur postquam apponi mensas aspiciunt, & dapibus se inuitari cognoscunt, mirantur B & stupent sibi pro morte victum, pro interitu cibum, conuiuium pro pœna offerri. Aut isthic, inquiunt, aliquæ latent insidiæ: aut si simplicia ista & vera sunt, quales se exhibent suis, cùm tales se exhibeant alienis? Aut quomodo ciues diligunt, qui hostes taliter tractant? Aut quemadmodum accepta referunt beneficia, apud quos humanitate expungitur pœna? Denique postquam portis apertis ad suos cuncti dimissi, tunc secum inuicem tractant, tunc secum diuersa apud suos animos cogitant. Recolunt subitò se visu mulctatos, ac per hoc in ciuitatem hostium venisse captiuos. Dehinc reddito visu, nec quid fecerint, meminisse, & quod euadere potuerint, perdidisse. Posteà à rege petitos ad mortem, sed prophetam illis fecisse pro morte tribui humanitatem. Gaudent se sensisse tot pericula, quot virtutes: tot signa aspexisse, quot mortes, quibus liberati: & cognouisse, quod non nouerant: & cuasisse, quod meruerant, gaudent. Fit tunc propheta sanctissimus gloriosus in suis, gloriosior in alienis. Exhibet suis signa virtutum, & alienis causas exhibet gloriarum. Docuit prior inimicos foueri, docuit primus debere hostibus parci, docuit aduersariis pro pœna epulas exhiberi. O Dominum Christum, & in veteribus nouum, & in nouis exemplis veterem figuratum. Helisæus sanctissimus clausit visum, & reserat: cæcos efficit, & illuminat: aspectum adimit, & condonat: persequentibus adimit, & se sequentibus tribuit: cœcos efficit alienos, & videntes efficit in ciuitate inclusos. Qui captiuare prophetam venerant, excæcantur: & qui capti iam fuerant, † oculantur. Huius Nonè quidem, pro visum recipiunt, dixisse videtur. vtriusque veritas completur, vt & figura Christi, & exemplum futuri populi monstrarentur, vt iam fierent ex alienis proprij, ex inimicis amici, ex hostibus sui. Dimittit Helisæus exercitus istos ad suos. Dimittit inquam, tot prædicatores, quot habuit hostes: tot relatores virtutum, quot homines hostium. Iam apud gentes Deo negotium geritur, iam apud exteros comperta veritas demonstratur. Fragrant, inquam, magnalia Dei, & virtutes in Iudæa gestæ, ab ipsis, qui senserant, prædicantur. Nulla natio ignorat, quod didicit. Nulla gens est, quæ nesciat, quod audiuit: vt quod tunc temporis defuit, per Apostolos postmodum compleretur, dicente scriptura: In vniuersam terram exiuit sonus eorum, Psal.18. & in fines orbis terræ verba eorum. Cui tutum est ignorare, quod gentes iam manifestum est nosse? Quis sine periculo nescit, quod cum metu, qui sensit, exponit? Cui expedit talia de Deo non credere, quæ gentes iam conspicit demonstrare? Virtutes Dei & qui sensit, prædicat: & qui audiuit, cum alacritate frequentat. Nec sine periculo poterit tacere, qui didicit, quando qui sensit hæc gaudia, tacere non nouit.

† Pulchrè habes infrà de Ozia rege, in homiliis de verbis Esaiæ: & maximè homilia iij. in illud ij. lib. Paralipomenon, cap. xxvj. vbi dicitur, Elatum est cor Oziæ.

LÆLII TIFERNATIS IN SEQVENTES DIVI IOANNIS CHRYSOSTOMI HOMILIAS, PRÆFATIO.

CONSVEVERVNT, *pater beatissime, qui sub cæteris prædecessoribus tuis fideles militauerunt, diuersis studiis diuersos imitari. Et, vt se probet quisque in ecclesiæ corpore, quasi membrum capiti conforme, illorum moribus se debet exhibere. Fuerunt namque in illorum numero, qui decretis condendis, litibusque sopiendis admodum sudarunt. Quidam paci subditorum tantummodo consulere: alij dogmatibus diuinis apostolicam munire ecclesiam: alij sedem hanc illustrare ceremoniis, indultísque honorare, scissuras euitare: atque alij in vnum resarcire statuerunt. Ita passim dum se quisque rei vnius perfectioni adhibet, eius vtilitatis princeps, & quasi magister quidam est habitus. Te verò tenentem librum, euangelistæq, simillimum intuemur: ipsaeq, tuæ actiones eò conueniunt, quòd sibi fidelis quisque pro accepta gratiarum diuisione ad imitamentum statuere debeat, iam satis nouimus. Librum ipse lectionis euangelicæ nisi offerre studerem ad imitamentum, meas non admodum partes implerem. Ioannis igitur Chrysostomi Græci sermones, quorum aliquot quidem in Iob de patientia, aliquot verò de pœnitentia conscripti sunt: cùm in meas nuper venissent manus, & debito meo conuenire visi sunt: atque ipsi etiam tempori congruere, quo Iubileo appropinquante & pati primum velle, & ipsas per passiones pœnitentiam agere: sícque remissionis, indulgentiaeq, tempus subire monemur. Hos ergo Latinos facere, beatitudinique tuæ offerre curaui: euitans simul & vnicum acceptum talentum fodiens in terra abscondere: & cum vidua properans duo saltem æra in dominicum gazophylacium mittere. Quo quidem in opere, sicut ille inquit, & verbum de verbo, & sensum quoque de sensu, aut ex vtroque commixtum, & mediè temperatum genus translationis expressi: quædámque de sacris mutuata scripturis iuxta Græcam editionem traduxi, quæ tametsi à nouissima nostra discrepent, consilium tamen non fuit eadem à Græca dimouere sententia, quòd à Chrysostomo quæ disputantur, clarius conuenientiúsque consentiant.* Matth.25. Luc.21.

DIVI IOANNIS CHRYSOSTOMI
ARCHIEPISCOPI CONSTANTINOPOLITANI,
de patientia Iob, Lælio Tifernate interprete.

HOMILIA PRIMA.

AGNVS ad nos hodierna die certator orbis aduenit, venit ad nos peregrinus, atque angelis par: qui permultum à diabolo pulsatus, & permultum à Deo testimoniis comprobatus: qui permultum à diabolo tritus, & multa brabia ab angelis spectatoribus consecutus: qui ab inimico mirum in modũ cæsus, & magnus vir magnis dignus coronis, in orbe à Deo ostensus. Hic enim ipse secum disputans, inquit:
Iob 40. Nunquid vanum putasti iudicium meum, sed vt videaris iustus? Quis igitur bellatorẽ talem extollere præconiis pro dignitate poterit? Quis brabia fortibus eius cõdigna gestis audebit extexere? Quis tentabit immẽsum laudum pelagus ascẽdere? Quemadmodum enim sanæ mentis nemo audebit vnquam maris pelagus humanis perträsire pedibus: sic nec ex sapiẽtibus quisquam, summéque peritis tentabit quãdoque nobilis illius ac beatæ animę laudes audientibus enarrare. Omnẽ enim humanam sapientiam officiosa eius facta superexcedunt, eiusque luctatio humanam omnem diadematis authoritatem superat. Igitur euãgelica lingua nobis mirè necessariò accedat, quò summis, vt ita dicam, digitis vnguenti alabastrum tangentes, eccleſiã simul repleamus. Solum enim vas Iob, si tangere cœperimus, idque paulisper dimouerimus, illico vnguenti fragrantia eccleſia
Iob 1. replebitur. Audiamus historiam de ipso dicẽtem: In omnibus his quæ euenerunt ei, nihil peccauit Iob labiis in cõspectu Domini. Audisti testimonium angelorum, commendationem excitãs: vidisti testimonium diaboli, suis eum conatibus lacerans. In omnibus his quę euenerunt ei, nihil peccauit: hoc Dei testimonium, non secus quàm vnguentũ admodum preciosum per omnem eccleſiam audientes lætificat. O vas summi precij, vno in Arabiæ loco reconditum, per totum orbem suauem vnguenti odorem transmittens. O vas lapidibus, & plagis, & telis à diabolo ictum, vnguentum non effundẽs. Plurimum itaque laboris diabolo accidit, quo vas illud cõtereret, vnguentúmque boni odoris perderet, qui & statuit per vlcerum fœtorẽ, vnguenti odorem denigrare. Nã & huius corpus sanie vulnerum efferuescere fecit, sed & mansit vas vulneratũ, & nõ amissum vnguen-
Cant. 1. tum, vt & nos fidenter ipsi dicamus. Vnguentũ effusum nomen tuum. Opportunum est ergo modum ipsum, quemadmodum ipse dimicauerit bellator, considerare, vt in admirabilem illam imaginem prospicientes, intelligamus, quoniam Deus diabolo ostendere volẽs super terram homines iustos habitare, non iam per adulationem, veluti Adã seductus, sed mille per cruciatus, mil-
Genes. 3. léque flagella Iob tentare permisit. Et licèt apostata Adam decipiens, & mulieri per blanditias prævalens, de paradiso eiecerit: hunc tamen hominem non potuit euertere. Ecce Iob sine mãdatorum scriptura viuens, legémque naturæ non scriptam, mente rectè gerens. Adhibe mille blandimẽta, adulationes mille, totidem cruciatus, si poteris optimam hãc, beatámque animam vel dimouere, vel obliquare. Ecce primum eiecisti hominẽ de paradiso, nũc tenta, si vel à sterquilinio pugilem supplantare poteris. Sed paulò altius in ipsam recurramus historiam. Vir erat in terra Hus, nomine Iob, & erat vir ille irreprehensibilis, ac timens Deum, & recedẽs à malo. Talis erat Adam, priusquam à muliere seduceretur. Ille indutus fuit incorruptione, sed vt mulieri credidit, nudus effectus & cõdemnatus est: Iob verò nudus erat, & mulieri non credidit: & quia mulieri nõ credidit, corona per angelos allata indutus est. Ille vt mulieri credidit, à paradisi deliciis cecidit, in terram spinarum mortémque incidit, quam & tanquam hæreditatem consecutus est: hic quia non credidit mulieri, & à sterquilinio plagísque liberatus, regnum hereditauit cœlorum. Ille
Genes. 3. respondens Deo, inquit: Mulier quam dedisti mihi, illa mihi dedit, & comedi. O responsum indulgentiam non habens, illa inquit, comede: Deus dixit, Ne comedas: quare ergo mulieri obsecundas & Deũ spernis? sed non
Iob 2. ciusmodi fuit sanctus Iob. Qualis ergo? cum terrore inquit, ô mulier quare quasi vna de stultis mulieribus locuta es? dicit ergo historia: Vir erat in terra Hus, nomine Iob. Cuius rei gratia prouinciã nominauit? vt disceres nõ peruersorum commercia agere id posse, vt iustus vir peccet: sed piorum, Deóque deditorum propositum firmum, stabilémque oportuit habere mentem. Nam & Arabiæ prouincia impurorum corruptorúmque hominum habitaculum est: omnes iniqui erant, omnes Deo odibiles, omnes iniqui & facinorosi, omnes superbi ab Esau descendẽtes, peccatísque non secus quàm conuiuiis gaudentes: sed tantum impietatis pelagus, pietatis luculentam faciem nequiuit extinguere. Tantus malorum locus, continentiæ decorem denigrare non valuit. Ideo huic proximus accedere diabolus cœpit: quoniã quidem eleemosynis ipsum magis, quàm pecunia ditescere vidit. Audi cum sine mendacio dicentem: Oculus
Iob 29. fui cæco, & pes claudo. Et iterum: Ego super impotente
Ibid. 30. sleui, & ingemui virum in necessitate videns. Et nõ modò rebus supra modum ditescebat, sed etiam operibus thesauros beneficij egẽtibus largitus est. Alibi enim di-
Ibid. 31. cit: Non exiuit de domo mea indigẽs sinu vacuo, os viduæ benedixit mihi: de velleribus ouium mearum calefacti sunt humeri pauperum. Manifestum itaque, quòd ex diuersis ditescebat thesaurus suus, & operibus, & sermone, & eleemosyna, & assistẽtia pauperum & subuentione indigẽtium. Sed vide quid diabolus facit, omniũ primò ab eo substãtiam vniuersam diripit, postremò & liberos aufert. Camelorum primum armenta sustulit & ouium gregem: asinorum magnum illum numerum, & maximum boum abripuit hæc vniuersa, & vltimo loco liberos. Obsecro omni cum diligentia attendendũ: primùm diripuit vniuersam eius substantiam, postmodum liberos: diripuit hæreditaria bona, postmodum hęredes ipsos perdidit. Quò enim per liberos totaliter plecteret, primùm cœpit substantiam perdere: primùm cœpit hereditaria bona viuis hæredibus arripere, quò filiis filiabúsque existentibus, per iumentorũ amissionem lethale accipiat iustus mœstitiæ vulnus. Cõsiderauit enim prauus dæmon, liberis fortasse prius extinctis, nullo mouẽdum sensu amissione iumẽtorum. Sed qui prorsus adamas, nobilísque dimicator, qui multis cæsus flagris, atq; in omnibus coronatus, qui multa accipiens in se tela, & ipsis cum telis diabolum cõfodiens, qui per arma confortatus iustitiæ à dextris, & à finistris non doluit, nõ lachrymas fudit, non motus est, sed neque ad iumentorũ perditionem

perditionem curuatus, neque in liberorum morte pietati fraudem fecit. Mansit quasi turris minimè nutans, sub terra inferius detẽta, ac radicitus fundata, atque ad
Iob 1. ipsos vsus cœlestes base munita. Venit prior nuncius, & dixit Iob: Boues arabant, & asinæ pascebãtur iuxta eos, venerunt prædones, tulerunt omnia, & pueros interfecerunt gladio. Adhuc eo loquente, venit alius nuncius, & dixit Iob: Ignis cecidit de cœlo, & tactas oues puerósque cõsumpsit. Respice quid facit diabolus. Vt enim vidit eum ad primam secundámque plagam generosè
Ibidem. stantem, neque suis omnino cruciatibus dimotum, neque debellatum, tale quid machinatur: ignem ex aëre iacit, vt opinetur is de cœlo ignẽ demissum, & quò putauerit Deum se de cœlo expugnare, blasphemet Deũ, quem putauerit se fic sine peccati vllius nota iniustè debellantem. Et, inquit, ignis de cœlo cecidit, & tactas oues puerósque consumpsit. Etiam hoc adhuc loquente, venit alius nuncius, & dixit Iob: Chaldæi fecerunt tres turmas, & circumierunt camelos, & tulerunt eos, nec non & pueros percusserunt gladio. Sed perstitit in omnibus his beatus Iob veluti columna quędam immobilis: quasi turris, quæ non quatitur: velut luctator inuictus, vulnerans, magis, quàm vulneratus. Nam cùm quis inutiliter laborat, in multis quidem dimicans, in nullo verò proficiens: sæpe pugnans, neque omnino superãs: ipse est qui magis flagella cõtra vanos suos conatus suscipit, quàm quòd flagellet. Etiam hoc loquente, venit alius nuncius, continuum bellum, sed vanum, indicẽs: densiora tela, sed lætiora brabia intulit, nõ finit eum vsque ad horã respirare: immisit omnia tela, neque repugnantem vicit: suam euacuauit pharetram, sed nec ipse
Psal. 24. dolore euacuatus est. Confundantur omnes iniquè agentes superuacuè. Igitur vbi ille aduersarius est humiliatus, confusus, qui multa quidem conatus est, per cuncta verò victus: immisit enim aduersus pastores tela sua, aduersus oues, aduersus camelos, aduersus natos, aduersus domũ, aduersus corpus, per amicos & domesticos, per vulnera & saniem: omnia vana existimauit vir sanctus, pietatémque nõ soluit. Murum perfodit inimicus, thesaurúmque non minuit, nec abstulit. Quotquot habuit mundi tyrãnus iacula mouit: per ignem, per enses, per ruinam, per captiuitatem, per sanguinẽ, hæc omnia tetendit, & virilem magis bellatorem effecit. Quare &
Psal. 9. Propheta exclamat, dicens: Inimici defecerunt framea
Act. 9. in finem. Fortassis & ad ipsum dicitur: Durum tibi contra stimulum calcitrare: diripuit vniuersa, pecuniam,
Ibidem 1. iumenta, substantiam. Et vltimus nuncius ait: Filiis tuis & filiabus vescentibus & bibentibus vinũ in domo fratris sui primogeniti, repente ventus vehemens irruit à regione deserti, & concussit quatuor angulos domus, quæ corruens oppressit liberos tuos, & mortui sunt. Vt quid putas dilecte, homo nõ erat qui hęc Iob narrabat, sed ipse diabolus, hominis in speciem transformatus? Cum omni diligentia aduerte quod dicitur. Filiis tuis, inquit, & filiabus tuis vescentibus & bibentibus vinum in domo fratris sui primogeniti, repẽtè vẽtus vehemẽs irruit à regione deserti, & cõcussit quatuor angulos domus, quæ corruẽs oppressit liberos tuos, & mortui sunt. Vnde nouisti dic mihi, quoniam vẽtus venit è deserto, & concussit quatuor angulos domus? Si homo es, & intra domum fueras, quomodo quæ extra facta erant, videras? Si autẽ spiritus eras, homo non eras, sed in hominis effigiem transformatus. Filiis, inquit, & filiabus tuis
Genes. 4. vescẽtibus apud fratrem suum seniorem. Vide quomodo omni intelligẽtia sapientiáque repletus erat sanctus Iob. Putabat enim, quoniam Cain & Abel duo fuerunt fratres, soli per orbem existentes, nullas habentes belli causas (omnis enim terra cõmuniter ambobus subiecta

A erat) sic par honori Abel Cain inuidus interfecit fratrẽ. Huius rei gratia beatus Iob, pro occultis filiorum quidem Deo sacrificium faciebat quotidie surgens, hæc atque his similia dicens: Ne quando cogitauerint mala fi-
Iob 1. lij mei ad Deum in cordibus suis. Pro his verò, quæ vel verbo ipsis alterutro, vel contẽtione contigissent, continuò vesci adinuicem faciebat. Existimãs, quoniam & si quicquam liuoris vicissim contraxissent, mẽsa, panísque appositio eos conciliaret vnanimes, intercidẽtémque faceret exulare malitiam: optimè sciens, quoniam ex mensa continua maligna quæque intercidentia soluerentur. Sed boni totius aduersarius, inuidúsque diabolus obseruauit tali eos tẽpore necare (qui nullatenus peccauerunt) pueros, tempore scilicet meridiano, quo cùm omnes læti simul erant, tum ad pacem coniungebantur. Tunc perfidum contra eos bellum relaxat. Et illi quidem amicitiã, hic verò gladium acuebat: illi charitatem ædificabant, hic domum subuertit: factáque est
B eadem hora domus sepulchrum, & mensa calamitatis cymba, & naufragiũ, & pastoralis statio, cunctáque dissipata. Quid ergo generosus ille? non confusus est, non decidit: quid eius maior laudatio? qualis sermo sufficiet? qualis sufficiet ad eam narrationem sudatio? O nobilem beatámque animam, ô patiẽtiam magnam, nihil sublimius habentem: profectò dilectissimi confundor spiritu, conscientia turbor, in his coronatum videns Iob. Sed magis confundor, eum diademate videns insignitum. Si tunc ille sufferre potuerit filiorũ crudelem casum coram intuens, confundor anima. Puto autem & vos itidem sapere. Quomodo ergo talem tantámque tragœdiam explicauero, non satis noui, ex hoc quidem quorumcunque præconiorum, laudúmque magnitudinem in lingua ferens. Qui enim secundum carnem parentes sunt, cùm natum vltimo spiritu laborantem habuerint, circumsedent, vltimáque eius audiunt verba, manus circumpalpant, adhortationes, fomentáque alia de industria adhibent. Os deosculantur vltimo parentum osculo. Exinde cùm reddiderit puer animam, quemadmodum desiderant, iubent parentes officia adhibere. Manus componunt, oculos claudunt, caput directò statuunt, pedes reducunt, lauant, sepulchróque condigno dignis funeralibus condunt, atque propria calamitate solantur. Sed quid generoso huic pugili? Abiit ad domum funestam, quæ ipsis vna & eadem hora domus &
C sepulchrum, conuiuium & tumulus, festum & fletus facta est. Circumfodit, & quęsiuit liberorum membra, inuenítque vinum & sanguinem, panem & manum, & puluerem. Et excepit quandoque quidẽ manum, quandoque pedem, quandoque caput cum puluerulenta materia, quam abstrahebat cum lapidibus, cum lignis: & quandoque quidem ventris, quandoque intestinorum partem, viscera cum macerie confusa. Sedit autem cœlo celsior ille luctator, dispersa liberorum membra legens. Sedit componens membra ad membra, manus
D ad brachium aptans, caput ad humeros, genu ad femur. Neque vna erat illius casus calamitas, sed diabolica operatione & tyrannide omnem sermonem excedens subuersio. Sedit itaque verus fortísque adamas beatus Iob, discernens liberorum suorum membra, cauénsque ne fortè in masculinis membris fœminea coniungat. O beatam, profectóque generosam fœlicémque animã, celebrem angelorum famam superantem. Quare? quia in omnibus quæ superuenerunt ei, non peccauit Iob in conspectu Domini. Sed pro his omnibus perfectam gratiarum actionem sacrificij loco obtulit, dicens: Sit
Iob 1. nomen Domini benedictum, nunc, & semper, & in secula seculorum. Amen.

HOMILIA II.

MAGNVM rerum pondus, magnarum narrationum dignitatem postulat: splendidísque iustorum historiis splendida lingua, splendidáque mens cõuenit. Et mẽs quidẽ diuinas literas syncerè iugitérque contemplans, lingua verò diuina interpretans. Idque potissimum in subiecto nobis, sumptóque sancti Iob laborum opere, qui omnem peragrantem sub cœlo regionem, patientiæ sermonem, coruscantium more vibrauit. Sed noui gratiam Dei præbituram fore verbum, nõ pro dicẽtis authoritate, sed patrum interueniente legatione sanctorum. Cæterùm in eam veniamus historiã.

Ibidem. Vir erat in terra Hus. Necessarium est omnium primò, qualem vim procemium ipsum habeat inquirere, cuiúsque rei gratia historicus ab hac facit dictione principium, Vir erat. Quoniam quidem vitam narraturus erat virtuosam, nostrámque vim supra modum vincentem: ne quis ad agonis sublimitatem respiciens, putaret non humanam, sed peregrinam esse naturam, describit naturam, vt propositionem admireris. Quòd homo existens, supra hominem viuendo conuersatus sit: & communi quidem natura omnibus communicans, animam verò in sublimi superiorem adducens. Vir erat in terra Hus. Prædicat eum, & à natura prædicat, & à prouincia: vt quemadmodum miraris hominem audiens, supráque hominem viuentem, & prouinciam ex qua tantus fructus floruit, verè mireris, qualísque rosa in spinarum medio germinauerit, diligenter attende. Prouincia namque Hus, Esau prouincia erat: etenim ab Esau Hus nominat, aut profani prauíque Esau sedem, sicut inquit Heb. 12. Apostolus: Ne quis fornicator, aut profanus, vt Esau. Quò discas, quibus ex malitiæ scholis quantus veritatis fructus eruperit. Sed hunc non modò Esau prouincia tulit, sed & radix ipsa praua: pronepos enim abiecti, repudiatíque erat. Nam scriptura quintum ab Abraham dicit esse Iob. Quomodo autem quintus sit, audi: Abraham genuit Isaac, Isaac Esau, Esau Raguelem, Raguel Zaram, Zara Iob. Successionem ergo ab Abraham habuit per Esau. Ostendit igitur scriptura radicem, quò fructum admireris. Quis enim Esau erat? fornicator & profanus: quis erat Iob, qui à fornicatore descendit, hinc vide. Mirandus vir nunc nobis in narratione subiectus dicit: Iob 31. Si deceptum est cor meum super mulierem, & si ad ostium amici mei insidiatus sum, scortum sit alterius vxor mea. Esau ad multas mixtionem habuit mulieres, insatiabilis ad luxuriam existens. Iob verò modum tantummodo vitæ habuit, tantúmque abstinuit, vt alienis formis non circum laboraret: atque à fornicatione adulterióque tantum abfuit, vt nec alienis mulieribus iungeretur. Vnde & oportet mansueta magis oratione vti: tantùm abfuit ab alieni thori insidiis, vt neque ad innuptam virginem, in qua nihil periculi fuerat, impudentem oculum deflexerit. Vnde inquit, Ibidem. Pepigi fœdus cum oculis meis, vt nec cogitarem quidem de virgine. Vide ad quam disciplinæ sententiam hunc virum pietatis partes vexerunt. Instituit oculum ad pietatem, instruit ad iustitiam: & membra quæ à fornicatore successionem duxerunt, maxima pudicitia claruerunt. Esau quò ad propositum parricida fuit: nam & si actus non processerit, propositum tamen accusatur, dixit namque Esau in corde suo, Gen. 27. Venient dies luctus patris mei, & occidam Iacob fratrem meum. Radix itaque parricida, qui verò de radice floruit, iustitiæ triumphator: ille cum natura pugnauit, fratrémque alienum esse dixit: hic & alienos fratres esse putauit, qui dicebat, Iob 29. Factus sum fratribus tanquam pater, atque omnia aliena suorum loco habet, qui ab Esau successionem habuit, ex eo scilicet, quia aliena sua faciebat. Esau mente sua Iacob interficere cogitabat: Iob verò sacrificium offerebat pro filiis, cogitans, ne fortè quid mente peccassent: quandoquidem ille mente parricidium patrasset. Timens magnus hic generosúsque miles, nequando & hi mente suscipiant peccati virus, offerebat sacrificium, & vitulum vnum pro peccatis: dicebat enim Iob, Ne quando filij mei ad Deum mala cogitauerint. Ibidem. Cogita ad quale quantúmque studium eum peruenire faciebat moris disciplina: & quid facit, quandoquidem progenitores Esau & Iacob vicissim se expugnantium, non Iacob in malitiam consentiente, sed Esau primum ad malitiam inuecto, progenitorum discordiam mensæ consilio soluit, liberósque facit mutuò per dies singulos conuiuari, quò assueta mensa resoluat malitiæ virus. Ad alterutrum accedebant mutuò filij Iob, & sensu instructi, à priore ætate, pace exerciti, concordia educati, adinuicem comedebant & bibebant. Suscipiebant autem & tres eorum sorores, vt comederent cum eis & biberent, & quid ad vtilitatem hæc audienti? Quare & sororum addidit esum? vt ostendatur scilicet, quòd ad pudicitiam cõuiuium agebatur, quódque ibi non risus intercedebat dissolutus, immodestiáque effusus mẽsam iniurians. Inducit ergo & comedentes virgines, quò specimen figurámque conuiuij ostendat, non ebrietate deformatam, sed concordia ornatã. Vir erat in terra Hus, nomine Iob. Columba in medio accipitrum, ouis in medio luporum, stella in medio nubium, lilium in medio spinarum, germen iustitiæ in oppido iniquitatis. Et erat vir ille irreprehensibilis. Ibid. 1. & 2. Attende diligẽter, quæ ab extra sunt, hominem definire consueuerunt. Quid est homo? Homo est, inquam, animal rationale, mortale. Homo quid. de his philosophorum termini consulãtur, scriptura autem non eosdem dat terminos. Sed quid homo? irreprehensibilis, iustus, verax, & recedens ab omni opere malo. Si quis ergo te interrogauerit, quid est homo? dic ad eum: irreprehensibilis, iustus, verax, & recedens ab omni opere malo: adeò, vt qui talium perfectorum officiorum testimoniis nõ fuerit comprobatus, homo non sit. Etenim talis, quamuis naturæ charactêrem ferat, hunc tamen malitiæ propositum deformat. Audi à Propheta: Homo cùm in honore esset, Psal. 48. non intellexit: comparatus est iumentis insipientibus, & similis factus est illis. Et erat ille vir irreprehensibilis, non parua hæc laus, examina verbum, quò propositionem admireris. Aliud est crimen, aliud reprehẽsio: Crimen & reprehensio differentia. nam crimen quidem grauissimis peccatis committitur, reprehensio verò leuioribus culpis. Ostendere igitur voluit scriptor nõ modò à crimine longe fuisse iustum, sed etiam à reprehensione. Quomodo enim magna quis sibi obiecisset, vbi nec locum quidem in minoribus videbat? hoc autem magnum est argumentum eius, cuius sine crimine media vita. Quẽ enim de adulterio & homicidio accusare non habes, talis sine crimine: cui autẽ sine iniuria reprehensiones irrogaueris, detractiones, maledícta, ebrietates, talis crimine quidem vacuus sub reprehensione currit. Vult ergo scriptor ostendere, & à paruis, & à minimis quibusque culpis procul fuisse virum sanctum: & inquit: Et erat vir ille irreprehensibilis, iustus, verax, timens Deũ, recedens ab omni opere malo. Ex quo etiam Deus Abraham ostendit primùm irreprehensibilem, & virtutem habere, dicens ei: Tu placuisti in cõspectu meo, & factus es irreprehẽsibilis: hoc autem irreprehensibile pro modi excellẽtia suscipitur. Paulus enim Apostolus vbi ad gẽtes proficiscitur, summũ virtutis põdus illis nõ imposuit: sed vbi in orbe adulteriis fornicationibúsq; repleto, voluit orbis pastores constituere:

constituere: & quoniam virtutes rarò inueniebantur, Ad Tit. 1. episcopos ordinans, Tito dixit: Constitue episcopos, sicut ego tibi disposui: si quis est sine crimine. Porrò irreprehensibile tunc locum non habuit, quãdoquidem pietatis vigor deficiebat. Magnum, irreprehensibilem esse: medium autem, sine crimine esse: magnum malum in hominibus, vel exiguum bonum, & propterea Ibidem. dixit: Et vnius vxoris virum: non ea ratione quòd id nunc in ecclesia obseruetur. Sacerdos cælebs esse debet. Oportet enim omni prorsus castitate sacerdotem ornatum esse. Sed quòd id quandoque ad eos qui in fornicatione erant magnum fuit, ideo dicit: Constitue episcopos, sicut ego disposui tibi: Si quis est sine crimine, vnius vxoris vir: non quòd id legis loco posuerit, sed quòd errori ignoscebat. Sciebat enim quoniam florente pietatis verbo, sua industria bonum sibi natura vindicabat. Electióque melior fit, quum irreprehensibilis, iustus, ac verax deligatur (primum igitur non est iustum fieri irreprehensibilem, non sanctum.) Vultu, non facie figuram quandam præ se ferat, aliúmque habens mentis habitum: nec is, qui prudentia obumbratus, incontinentia verò indutus: non iustitiam quidem extrinsecus ferens, malitiam verò intrinsecus fouens, hic verax, atque illico Deum colens: Iob 1. cùm enim fuerit irreprehensibilis, cùm iustus, cùm verax, tunc vera religio, verúsque Dei cultus perficitur. Recedens ab omni opere malo. Quoniam quidem inuiti recedunt à multis malis, ab omnibus autem non recedunt, iterum culmen iustitiæ ostendere volens, dicit: Recedens ab omni opere malo. Vnde & Dauid dicit: Psal. 96. Qui diligitis Deum, odite malum: non enim possibile est Deum diligere, & operari malum. Exponit autem & eius substantiam. Quoniam ouium habuit septem millia, camelorum tria millia, quingenta quoque iuga boum, & quingentas asinas. Quare scriptor hæc exponit? non Iob diuitias admiratus, sed tibi auditori relinquens in obiectum substantiæ multitudinem: quò si eundem videris post hæc vniuersis nudatum bonis, miniméque ingemiscentem, mireris quantum priuatus bonis donatorem non repulerit, neque conditorem maledictis incesserit. Hæc itaque scripta sunt, non quò diuitias in admiratione habeas, sed quò iusti constantiam, patientiámque laudes, atque prę oculis Deum semper habeas. Sequens verò orationis ordo in aliud tempus contemplandus seruatur: etenim diabolus quandoquidem eum ditescentem eisdem temporalibus diuitiis vidit, atque ex eisdem ęternas sibi thesaurizare diuitias putauit. Quoniam, quemadmodum eo ditescente ditescebat iustitia: sic ad paupertatem ductus, eadem quoque virtus paupercula apparebat. Tentat eum igitur pecuniis nudare, quò claris eundem facinoribus nudet. Hîc aduertant diligenter, qui dicunt: Nónne Iob diues fuit? quare igitur nobis ipsa rerum proponitur renunciatio? Iob 31. Dicam ego ad te. Fias iuxta Iob diues, atque ego tibi maiores diuitias exoptabo: fias iuxta Abraham, atque omnis terra diuitias coaptabit. Dic & tu, sicut ille dicebat: Ianua aperiebatur omni tribulato: dic, humeros pauperum calefeci: dic, ex velleribus ouium mearum calefacti sunt humeri pauperum: dic, os viduæ benedixit mihi, atque diuitiis quibusvis ditesce. Nam pauperibus necessaria præbendo, ianuámque omni tribulato apertam exhibendo, tibiipsi benefacis. Imitare hunc summę paupertatis amatorem, zelum patientiæ, viriliter contra aduersarios age: sed de his hactenus. Fiat autem in nobis zelus, patientiámque habentes cohabitatricem, eorum quæ relinquimus non sentiemus dolorem. Excutiamus amissorum memoriam, ac nos nobisipsis impendamus, voluentes sequentes contemplationes. Fiat & nobis, syncerè festum diem celebrantes, passionibúsque sanctorum communicantes, & passioni Christi. Verè enim fratres, ad Christi passionem fulserunt sanctorum passiones, fulserunt & sicut fulgura passiones iustorũ, quò post hæc appareat Christus, sicut inquit Apostolus: Qui omnibus compatitur, Rom. 8. & omnibus glorificatur. Orationibus igitur, lectionibúsque sanctorum patrum, & prædictis intendentes, quódque reliquum est expectãtes, gloriã referamus patri, & filio, & Spiritui sancto, in secula seculorum. Amẽ.

HOMILIA III.

IAM nos omnes promissum auditum attingamus, atque in Iob rerum serie conueniamus, nósque metipsi verbo patientiæ fideliter adhortemur. Etenim indignum est, in sterquilinio quidem sedentem Iob ad pietatem abundantius excitari: nos verò quasi choreis in ecclesia persistentes ad veritatem pigritari: & hunc quidem mille suæ calamitatis fletibus intonatum, animo non frangi: nos verò hymnis, diuinísque scripturis, & canticis spiritualibus sonoritate plausibúsque excitatos, per desidiam propositum perdere. Iob corpore à vermibus consumpto, pietate animam custodiuit vulneratam. Illum vermes non vicerant, & nos sudores deiiciunt. Sumus & ipsi nos homines iuxta datam paulò antè definitionem. Hominem enim format, quod irrepreh ẽsibile, quod iustum, quod verax, quod Dei cultus est. Et quemadmodum in communi cõsuetudine quis, si quando vel filium, vel domesticum, ad destinatum opus transmiserit, modum dat dicẽs, sicut hominem decet, hanc & illam actionem aggredere: communéque nomẽ proprium admiratio facit. Sic etsi omnes appellantur homines, solus ille verus homo, qui imaginẽ seruauerit, eum dixi hominem. Vt & à cõmuni natura patriam laudes, de terra Hus dixit, quò de infidelitate fornicantis prouinciæ fructum superextollas: dixit iumenta, quò fortia eius gesta in admiratione habeas: dixit diuitias, non quòd substãtiam laudes, sed quòd hac nudatum maiori habeas in celebritate: omnibus enim exutus est, atque in Deũ pietate vestitus. Sed erat quemadmodum obsessa ciuitas, solis autem muris custodita, nudatis liberis, nec pietatis fructus amisit, habuit enim filios, modos: & filias, virtutes. Tres ei filiæ iuxta carnẽ, trésque ei virtutes iuxta spiritum, quemadmodum inquit Apostolus Paulus: Manent tria hęc, fides, spes, charitas, maiórque horũ charitas: 1. Cor. 13. nudatus est omnibus, & naturæ conditorem non negauit. Scribit enim liberos solatium esse successionis: cultorem verò radicis non auersum, quem fructus repudiaret. Sciebat ipsum cultorem radicis in seculum seculi permanere. Nudatus est ouibus, & ipse ouis erat à Deo custodita. Nudatus est bobus, & iuga quidem boum sublata sunt: animæ autẽ corporísque iugum haud erat incisum, sed concors tamen anima, caro ad pietatem trahebat aratrum: pro patientiæ verò modo, patientiæ fructus accepit, quò patientiæ fructus multiplicaret. Erant ei igitur camelorum tria millia, quingentæque asinæ, & ego existimo parua admodum quædam & hæc possedisse. Si enim cuique pauperi impẽdebatur, quemadmodũ ipsę dicit: Iob 29. Oculus fui cęco, pes claudo, parua profectò substãtia ad propositum quod habuit fuerat: potiúsque erat hospitalitatis mẽsa, quàm prouẽtuum abũdãtia. Iob 1. Pauper erat Iob, bonæ nõ sufficiẽs volũtati: & possessione quidẽ diues, pauper verò dato proposito erat: erãt autẽ ei, inquit, opera magna super terrã: quænam? paupertatis hospitalitatísque amor, summa humilitas, incorporalis eleemosyna, & quotquot ad virtutem proficiunt: sed hic quidem sic in deliciis nõ tam diuitiarum, quàm pietatis versabatur.

Alius autem ex ſapientibus verbum communi modo loquendi ſuſcipiens, magna eſſe opera dicet, vineta, oliueta, ſata, iugera, & quotquot ſunt his ſimilia. Verè magna ei erant opera ſuper terram, delicias ſibi ſuper cœleſtibus diuitiis parturientibus. Diabolus autem, veluti heſterna die diximus, omnium ſceleratiſſimus ſuſpicãs, quemadmodum virtus diteſcebat, ſic quoque ad pauperta-
tem ipſo declinante, ſimul quoque virtus declinaret. Nudat eum iumentis, quò & virtutis munimentis nudet. Poſtulat autem à Deo aduerſus iuſtum dæmon tentandi authoritatem: vt ſcias, contra Chriſtianum propria virtute prævalere non poſſe: nec aduerſus virum timentem Deum, vbi niſi fuerit aſſenſus, vel pro diſciplina deſuper, vel ex permiſſione fiat. Deus enim cùm diſciplinæ correctiones addiderit, dat aut peccatorum pœnam, aut certè virtutem diuinis profectibus exercebit. Igitur diabolus Iob debellare non potuit, quòd id permiſſum non fuit à Deo. Neque mireris ſi aduerſus Iob non habuit poteſtatem, permiſſu non prę-
B ueniente: neque enim aduerſus porcos poteſtatem habet. Audi quomodo legio deprecabatur, dicens: Si eiicis nos, permitte nos abire in porcos. Si ergo in porcos non habuit non permiſſus poteſtatem, in his quæ contra Deum fiunt, quomodo niſi permiſſus poteſtatem habet? Factum eſt autem vt eodem die & angeli Dei venirent aſſiſtere Domino, & diabolus ſtetit in medio eorum. Ergo cum angelico miniſterio aſſiſtit & diabolus, atque in medio ſanctorum ſpirituum immundus ſpiritus aſſiſtet. Neque enim Deo ſancti angeli corporaliter aſtiterunt, neque ſatan corporaliter: ſed omnis miniſtratio ſummi Dei, aſſiſtentia dicitur: quemadmodum Helias ſuper terram verſatus, Deo aſſiſtere dicebatur. ſic inquit, Viuit Dominus cui aſſiſto in conſpectu eius hodie: non quia in cœlum aſcendens aſtiterit, ſed quòd diuino præcepto miniſtrabat. Sic & diabolus aſtitit, non in cœleſti choro, neque cum ſupernis mundi potentiis: ſed vt Dei creatura congruentia ſibi facere
C iuberetur, & quomodo, audi: Neque enim meum arripueris verbum, & dixeris: Igitur diabolo miniſtro vtitur Deus? Sicut enim in hominum poteſtatibus, manifeſti quidem ſunt milites, qui honoribus miniſtrando inſiſtunt, atque certiſſimi ſunt milites qui ad exigendas pœnas ſegregantur: Sic & hoc in loco ad miniſteria quidem bona, atque ad hominum diſpenſationes, ſancti angeli: ad malorum verò hominum pœnas poſtulandas dæmones tranſmittuntur. Et quomodo, audi. Cùm ſanctorum angelorum meminit Paulus: Nónne omnes adminiſtratorij ſunt ſpiritus, propter eos qui hęreditatem accipiunt ſalutis? Ex quo manifeſtum, ſanctos quidem angelos hominum ſaluti miniſtrare: malos verò ſpiritus his quę aduerſus malos inferuntur pœnis. Miſit enim, inquit Dauid, in Ægyptum iram indignationis, immiſſiones per angelos malos. Praui itaque & immundi dæmones, etſi propoſito defecerunt, iugo tamen ſeruitutis ſubiacent: atque vt carnifices quidam D iubentur mandata perficere. Et miraris Deum præcipere dæmoniis? Apoſtoli veluti carnifice vtuntur dæmonio: dicit enim Paulus: Quoniam ergo aliqui circa fidem naufragauerunt, hos tradidi ſatanæ, vt diſcant non blaſphemare. Et iterum de quodam, qui fuerat fornicatus, pœnámque debente, ipſe idem Paulus dicit: Congregatis autem vobis & ſpiritu meo, cum virtute Domini Ieſu iudicaui, tradens huiuſmodi ſatanæ in interitum carnis, vt ſpiritus ſaluus ſit in die Domini noſtri Ieſu Chriſti. Nam ne putent dæmones aduerſus diuinam potentiam, tyrannico ſe prorſus more habere poſſe, iubentur mandata facere, non quidem ſerioſas res, atque ad vbertatem lætitiámque tendentes, ſed ad pœnam

Matth.8.

3.Reg.17.

Heb.1.

Pſal.77.

1.Tim.1.

1.Cor.5.

A trahentes. Nónne & eos qui apud nos ſunt principes, vidiſti quomodo cum honore quidem quoſdam ad ſe vocari iubent? Curſores Romam linguæ vocatos mittunt, quandoque verò cum decore alios emittunt crudeles, & duros milites: Sic & Deus ſanctis ſuis ad ſalutem angelos mittit. Cùm verò punire vult, id dæmoniis permittit. Propterea Deo aduerſus Achab ſententiam laturo, & dicente: Quis ibit & cadet? Reſpondit 3.Reg.22
ſpiritus nequam: Ecce me. Sciebat enim ad id ſe deputatum ipſe diabolus. Ignoſce quæſo mihi, de inuiſibilibus & non viſibilibus diſputanti. Sed neque ab initio quidem tale aggreſſi eſſemus, niſi occaſio nobis ex ſancta ſcriptura proceſſiſſet: neque enim humanæ eſt mentis inuiſibilia à ſenſibilibus ſeparare: ſed quoniam his quæ Deus dixit, refragari, inquam, non eſt locus, cum ſcripturis incedimus & innitimur: itaque peſſimi dæmones mittuntur quidem, præcipuè ad exigendas malorum pœnas. Mittuntur autem & ad iuſtos, non vt
B puniant, ſed vt tentent. Quandoque ſanctus angelus tentationi miniſtrare non iubetur, neque enim Deus angelo mandat, quod indignum: idcirco dæmoniis ipſa tentatio permittitur: nec mirum ſi dæmones ad iniuſtos mittuntur. Nam & omnium quandoque Dominus ab Iordane in deſertum ductus eſt, vt tentaretur à Matth.4
diabolo: & omnium itaque Dominum & ſaluatorem diabolus tentauit. Quid mirum ſi contra iuſtum pro patientiæ exercitatione dæmon tranſmittitur? Tranſmittitur non iubente, ſed Deo permittente. Figurat autem ſcriptura ſermonem, veluti in imitatione perſonarum. Non enim vox à Deo ad prauum dæmonem procedit, neque verò hac habetur digna præuaricatrix illa præſumptio. Natura enim bona, præſumptio verò mala. Et iniquis hominibus legitur Dominus locutus fuiſſe. Vnde Dauid: Peccatori dixit Deus, quare tu enar- Pſal.49
ras iuſtitias meas? Vocem ergo ad peccatorem fingit? nõ, ſed pro eo quod loquitur, per ipſas res ad indignos
C loquitur. Et dixit Dominus cæco: ergo vocem emittens, aut mandata roborans, mandauit Deus vermiculo. Sic ſi ſermo figurauit Deum diabolo fuiſſe locutum, non ex honoris æqualitate proceſſit, inhonoratam hanc præuaricatricémque ſubſtantiam ad Domini conſpectum perductam: ſed ſteterunt angeli iuxta deſtinatum ordinem. Voluit autem & diabolus adeſſe in medio angelorum, vti diſcas angeli quidem naturam ſuſcepiſſe, proditoris verò mentem oſtendiſſe. Nam diabolus non naturæ nomen, ſed præſumptionis: non enim diabolus factus à principio, ſed angelus creatus eſt. Diabolus verò, quia detrahebat, & Deo apud homines, & apud Deum hominibus, appellatur, quaſi Deum contra homines, hominéſque contra Deum: Dominum aduerſus ſeruum irritãs, & ſeruum aduerſus dominum. Cùm enim ſuggerit diabolus nobis, & dicit: Quot mala in mundo? vbi Deus quatenus nõ dominatur? ſic detrahit conditori apud nos, illud enim negotij
D diabolo à principio fuit. Detraxit Deo apud Adam, di- Genes.
cens: Scit enim Deus quòd in quocunque die comederitis ex eo, aperiẽtur oculi veſtri, & eritis ſicut dij, quod detrahendo dixit: hîc & Iob coram Deo detraxit, cùm Iob 1.
dixit: Num gratis colit Iob Deum? videlicet quia ſub mercede id facit, non virtute mercedem tibi beneficij repẽdit: abſtulit pecuniam, atque eius propoſitum mutatum eſt. Cùm ergo vidit Deus iuſtum iniuriatum, per illius verſutiam & iumenta tollit: quò ſuſpicionem auferat peccati, nudatam pietatem oſtendit: ac vide praui dæmonis propoſitum. Dixit, inquit, Dominus diabolo: Vnde venis? Hic ſuperbus & tumens, neque ſui locum & ſtatum ſciens, neque interrogantis dignitatem, dicit: Circumiui terram, & quæ ſub cœlo ſunt Ibidem.
perambulans,

perambulans, aſſum. Quaſi diceret ſe hoſtis his quæ ſub
A cœlo ſunt dominari. Et ab eo quoque terreſtria quæque calcantur, atque ſub pedibus habet vniuerſos homines: circumiens terram, & perambulans quæ ſub cœlo ſunt, aſſum. Sed iam reſcinditur diaboli ſuperbia. Nam cùm putauit ſe imagini Dei dominari, excluſus eſt de terra, vt non iam eandem perambulet, exulareque ipſum facit omnium Dominus. Ipſe enim qui prædicit: Quomodo habitabo in eis, & ambulabo, & ero eorum Deus. Priora quidẽ illa perambulauit diabolus, tũc ſcilicet, cùm idololatria vndique diffuſa, cùm luxuria in dominio erat, cùm vniuerſa malitiæ germina pullulabant, perambulauit diabolus. Cùm autẽ ſanctitudo & veritas, ab his qui veritatẽ cuſtodiũt, Deus inhabitabat, atq; perambulabat. Nunquid cõſideraſti ſeruũ meũ Iob, quòd nõ eſt ei ſimilis in terra, homo irreprehẽſibilis, iuſt⁹, verax, recedẽs ab omni malo? Poſtquàm dixit, Et quæ ſub cœlo ſunt omnia perambulaui: atq; ſic elat⁹ eſt ſuperbia, tanquã vniuerſis dominaretur: hanc ſoluẽs
B veritatis ſermo, dicit ad eum: Vidiſti hominẽ à te minimè ſupplantatũ? quandoquidẽ dicis te omnibus dominari: vidiſti eum qui vniuerſam tui malitiam vicerit? vidiſti conculcantem te, qui omnes cõculcas? vidiſti eum qui ſoluit tyrannidem, atque iniquitatem iuſtitia reſoluentem, impietatémque pietate? Hic autem circumſtãs Deo dicit: Non gratis colit te? obiicit iumẽta, vt eius vituperet modum: & quò eius verſutia imbecillem oſtendat virtutem. Tu ei dediſti abundãtiam: ſi nudetur, hy- Iob 1.
pocriſis apparebit: dicit ei Deus, Tãge vniuerſa quæ habet. Sciebat enim quoniã ad auaritiam inſatiabile propoſitum habet, ideo dicit: Ecce omnium do tibi poteſtatem, tantum in eum manum non extendas. terminis deſcribit malitiam diaboli. Cæterum vide qualem tendit arcum aduerſus iuſtũ, qualia mittit tela. Et primum ipſe mali operator, ſemetipſum malorum nuncium prę- Diabolus nuncius ad Iob.
bet. Ipſe iumẽta percutit, atque idem percuſſionem annunciat. Dixit namque diabolus Iob: Boues arabant, &
C aſinæ paſcebantur iuxta eos, & irruerunt prædones, tulerúntque omnia, nec nõ & pueros percuſſerũt gladio, & quaſi ego ſolus euaſi vt annunciarem tibi. Prima diaboli tentatio, primum telum aduerſus iuſtum generoſúmque dimicatorem. Sed oppoſuit Iob ex aduerſo fidei vmbonem, qui potuit omnia tela ignita extinguere. Iuga boum perdidit, & anima non eſt diuiſa. Aſinę perierunt, nobiliſque pullus pietatis frænum non negauit. Vidit amaram nunciationem perditionis iumẽtorum, & permãſit veluti firma turris inſuperabilis. Diabolum prauitate crudelem exiſtentem, crudelémque facti propoſito pœnituit, & pœnituit ſic nunciaſſe. Atque diligenter attende, ne te prauitatis ſuę intẽtio fugiat, quam 1.Cor.1.
& Apoſtolus proſpiciẽs, Non enim, inquit, ignoramus verſutiam eius. Vt ergo ſibi nunciauit, quòd & iuga boum arabant, & aſinæ paſcebãtur, & venerunt prędones. Vidit autẽ Iob auditam rem tolerare generoſo animo, pœnituit quòd malè nũciauerat, & ad ſemetipſum fer-
D mè conuerſus, dixit diabolus: Malè nunciaui, dicẽs homines ſecum pugnare. Poteſt ex hoc iſte cogitare, quoniã ſi me homines expugnauerunt, affecerũntque, quid apud Deum interrogatio? Malo, inquit, arcu ſum vſus; non pro intentione eieci, ſagittę in emiſſione fefelli, errauerũt tela. Vt ergo ab hominibus eius mẽtem ad Deũ traducat, atque oſtendat non homines, ſed Deum bellum ſuſcipere, dicit ei: Ignis de cœlo cecidit, vt non homines & hoſtes videãtur iniuriari, ſed ignis de cœlo cecidit. Quare ergo ſeruis iniuriãti? quare iumẽta tu conſumenti fœneraris? Ignis de cœlo cecidit, audit Iob, & iterum fortiter tulit: nam patientia illa vera patientia erat vſque in finem præparata, de qua inquit Saluator:
A Qui autem ſuſtinuerit vſque in finem, hic ſaluus erit. Matt.10. & 24.
Ignis de cœlo cecidit, quotidie laboranter offerens pro liberis ſacrificium. Quod ergo quotidie laborans ferebat, repentè autem ſimul Deus in ſacrificium ſuſcepit: Antiſſum obtulit Iob pro ſacrificio.
Ignis de cælo cecidit: ſi ergo ſolus inductus eſſem, iuſtè dolerem: ſi autem pauperes induebantur, nunquid poterit Deus pauperes deſpicere? noui quoniam in ſacrificium ſuſcepit, reddet centuplum: non enim ex iniquitate parta ſunt iumenta, neque enim per auaritiam oues acquiſiui. Ex velleribus ouium mearum calefacti ſunt humeri pauperum, os viduę benedixit mihi. Nouit quid facit Dominus, nũc veluti ſacrificium meã accipit ſubſtantiam, eandem mihi augebit cum additamento virtutis: non me mouẽt exteriores ſagittę interioribus vallatum, confirmant me magis intrò Dei ſagittæ potentis acutæ, de quibus dicebat Dauid: Quoniam ſagittæ tuæ Pſal.37.
infixæ ſunt mihi. quales ſagittæ? Sagittæ pietatis, ſagittæ iuſtitiæ, ſagittæ deſiderij ad Deum, ſagittę zeli virtutis. His diuinis ſagittis anima vulneratur. Vbi autem omnem induſtriam adhibens diabolus, iumentíſque illũ
B nudans, virtute minime nudauit, refugit de cætero ad aliam naturam, agriculturámque naturæ violat, & ramos à radice diuellit, boníque luctatoris pueros conterit, tollítque circulatim fructus, quò genitorem triſtitia afficiat. Et quid facit? reſpice praui nunciationem, quomodo eſt ironia plena atque ad ſeductorem repens, potẽſque illius generoſi animum frangere: dicit ergo ei:
Filiis tuis & filiabus veſcentibus & bibentibus vinum Iob 1.
in domo fratris ſui primogeniti, repentè venit ventus vehemens, irruit è deſerto, & concuſſit quatuor angulos domus, quæ corruens oppreſſit pueros tuos, & mortui ſunt. En verbum fictum potens excitare fletum, non dixit ſuper filios tuos, ſed ſuper pueros: vt ſimul audiẽs, miſericordia vulneretur, atque miſerabundus cõpaſſione flectatur. Venit ſpiritus magnus è deſerto: iterum iudici detrahit. Spiritus enim nõ hominibus, ſed Deo eſt ſubditus. Corruẽs oppreſſit pueros tuos, & mortui ſunt. Tunc Iob ſurrexit, ſic enim ſcriptum eſt: Bonum verbũ, ſurrexit, nõ enim decidit plaga, ſed ſurrexit pietatis virtute. Surrexit & adorauit. Merces calamitatum, adoratio, pulſatus ærumnis benedicit, oppreſſus gratias agit,
& circumtotondit comam. Nunc in nobis flentibus Iob tondit comam.
multi nutriunt comam, ille autem circumabſtulit. Quare id quod quæritur, flenti contrariam in formam conſtituit habitum. Ibi enim ſignum fletus vbi honoratur coma: vbi verò tonditur, à fletibus cõtraria ſumitur figura. Et ſcidit tunicam ſuam. Figura quidem ipſa ad dolorem tractus, reuera ad virtutem exuitur tunica: qui veluti nudus luctator, aſtãtem aduerſarium circumplectatur, atque mirabili lucta pro brabio iuſtitiam reportet. Exuit tunicam iuſtitia veſtitus. Et inquit magnus iſte religionis ſplendor: Dominus dedit, Dominus abſ- Iob 1.
tulit, ſicut Domino placuit ita factum eſt, ſit nomen Domini benedictum in ſecula. Nobilis animæ eadem ipſa vox ſagitta diabolo fuit, fregit hoſtium aciem. Nu- Ibidem.
dus exiui de vtero matris meæ, & nudus reuertar illuc. Apoſtolica vox, temporibus apoſtolicis virtutis ad profectum veniens: Nudus exiui de vtero matris meæ, & nudus reuertar. Quemadmodum Apoſtolus inquit: 1.Tim.6.
Nihil intulimus in hunc mundum, manifeſtum quoniam nihil efferre poſſumus. Dominus dedit, Dominus abſtulit. Omnia, vt breuibus vtar verbis, auferuntur: ſola mulier relinquitur, antiquum diaboli organum, ſcilicet ſibiipſi vetulam ſeruans. Quoniam quidem ſci- Geneſ.3.
ebat, quoniam per mulierem primum hominem ſubegerat, ideo mulierem ſibi reſeruat, quò ad verſutiam vt eiſdem armis vtatur: ſed ibi Adam inuenit, hîc autem Adam non inuenit: ibi Adam inuenit & Heuam,

hîc Heuam inuenit, Adam verò non inuenit. Dicit ei mulier, quousque tu sustines? verè diaboli verba sunt hæc: quousque, torquentis vox est. Ego torqueor, tu dicis quousque: ego flagellor, túque ad plagas addis flagellato, quousque sedes expectans de die in diem salutem tuam? Inuitè diabolus Iob virtutem laudat, prædicat eius potentiam, quoniam sub spe certauit. Exinde vide scribentis sapientiam. Et prospiciens in eam Iob, dixit. non dixit respiciens eam: sed prospiciens. Quare? ignorabat namque suam vxorem? num secum sedebat? num ex eadem liberos genuerat? Quare ergo prospexit? prospicere ostendit, quòd non eam vidit, sed cum qui in eam prospexit: diabolum Iob cognoscebat, qui in serpente fuerat locutus, & nunc in muliere loquentem, & dicit: Vt quid quasi vna de stultis mulieribus locuta es? quare non dixit, quasi vna de impiis, quasi vna de infidelibus? Sciebat enim eam non infidelem, sed ad insipientiam simul abreptam. Secus autem atque aliter Deum neganti insipienti vox datur. Dixit enim, inquit, insipiens in corde suo, non est Deus: quasi vna de stultis, veluti si quis diceret, quasi Heua locuta es. deinde, Si bona suscepimus de manu Domini, mala quare non sustineamus? O nobilem animam, hîc mihi eius animam proba: nam nouit Iob se pro virtute certare, non nouit se pro patientia coronandum, sed existimauit esse tantummodo calamitatem à Deo illatam. Mala esse putauit, atque mala putans sic certauit: si nouisset coronam, multò magis certasset. Quare ergo puniens Deus sibi non dixit, Vide quam rem agis, futurum est vt tibi prælium per diabolum paretur: decerta, potenter age, quò ne tuam mentem in fugam vertat, ne sacrilegij more tuos diripiat cogitatus, ne tuam animam prædæ habeat loco: sed neque alienum id esse dicas, deceptiones errorémque dimicatori nunciare. Nam Petro dicit Dominus: Petre, ecce expetiuit vos satanas, vt cribraret sicut triticum. Apostolis prædicit tentationes, Iob autem dimicationem non prædicit: nunquid iniquitas apud Deum? absit. Sciebat enim Deus diaboli malitiam, sciebat inuidiam, sciebat versutiam, qua inficere virtutem poterat: si dixisset ei Deus: Caue tibiipsi, & certa: si sustinueris in finem, substantiam tibi duplo magis restituam, regnum cœlorum hæreditabis, immortalitatis accipies coronam, vniuersus orbis tuis laudibus resonabit. Si hoc dixisset, certasset vtique iustus, sed iterum diabolus occasionem cepisset. Et si quidem certans ille vicisset, Deo dixisset: Nunquid gratis certauit? promisisti ei immortalitatem, promisisti regnum, promisisti coronam. Si enim qui temporalia ex eiusmodi consequuntur, non vtique iusti, sed quasi mercenarij habentur: si cœlestium promissionem recepisset, num diabolo multò maior accessisset occasio? sed occultat coronam, quò dimicatorem ostendat. Quare ergo, inquis, & Apostolis non occultauit? Si enim non dixit Iob, quare ratione pari apostolis dimicationem non tacuit? Solus Iob certauit, pro semetipso desudauit, Apostoli autem erant præcones terræ, orbísque doctores: ipsis occultari poterat, sed res mundo detrimentum fuisset. Poterat Paulus sine coronæ promissione certare: sed non vbique Paulus, non vbique Petrus. Multorum animæ infirmæ sunt, multorum animæ vacillant. Si enim hodie regno prædicato, fruitione futurorum bonorum, angelica cõuersatione, patadisi deliciis, multi promissa despiciunt, ad præsentia anhelantes, cùm de repromissis tacitum fuisset, quis ad pietatẽ euolasset? Meritò ergo dilecto Iob ventura non ostendit, quò auditorum animum exciteț, quò mundi roboret mentem. Multi nunc regnum & audiunt, & despiciunt, prauitatémque induunt, multi à malitia non recedunt, honorãt hodie ieiunia multi, & dicunt: hodie aduersario meo nihil dico, transibit passionis Christi dies, causámque peragam, vlciscar iniurias, mulctam faciam. Nónne igitur frater es Esau: hæc cogitans, eadem ipsa quæ & Esau dicis. Etenim tunc & Esau fratrem interficere voluit, sed venerabatur patrem. Et quid dixit? Venient dies luctus patris mei, & occidam Iacob fratrem meum: transeat patris mei mors, & tunc interficiam. Et tu quid dicis? Transeat Christi passio, & tunc contra aduersarium meum litigabo. Vide ne frater sis, audi quid Paulus dicit: Ne quis profanus & fornicator, vt Esau. Hæc à nobis non irritatione fratrum, sed susceptionis auxilij loco, atque ad eorum salutem dicta sunt. Contingat autem nos & verbo instructos, & historiis edoctos, sanctorúmque patrum & prophetarum certaminibus ad perfectionem dirigentibus, & opere perficientibus, cõtinuò Deo gloriam reddere, & nunc, & semper, & in secula seculorum. Amen.

Iob 2.
Psal. 13. & 52.
Luc. 22.
Apostolis quare prædicta tentatio.
Genes. 4.
Gen. 27.
Heb. 12.

HOMILIA IIII.

VBIQVE quidem, ac omni (vt ita dicam) in diuino sermone reb⁹ inferiora sunt verba, materia inferiores dictiones, præcipuéque in his quæ summè perfectéque à beato Iob acta sunt. Nemo vnquam potuit sermone sancti huius præconia abunde dilucidare: etenim tametsi mille de eo, decémque millia dicantur, sermo tamen à condigna veritate relinquitur: tum verò cùm præcesserunt à nobis pro virtute, quamuis mediocriter dicta sunt, nihil hodie impediet, quò minus eisdem ipsas narrationes attingamus: nec quisquam existimet materiæ iniuriam fieri, si narrationem consideremus. Nam neque Iob incisus dolet: si enim metso corpore non doluit, quomodo narratione concisus? Cognouimus ex præmissis quemadmodum vniuersa amisit, magis autem vniuersa inuenit. Cuncta enim læta amittens, lætitiæ radicem non amisit: amisit lyram, sed artifex remansit: amisit abundantiæ fructus, sed beneficentiæ fructus superfuit. Nudatus est omnibus iumentis, atqui haud est virtute nudatus. Abiecit diabolo iumenta, vitæ commoditates abiiciens, quemadmodum Ioseph pallium impudicæ mulieri, in passione non patiebatur. Oportet enim naturæ passionem fateri, atque animæ virilitatem laudibus celebrare. Ostensa sunt naturæ indicia, & virtutis fortia ostensa sunt. Audiuit liberorum exitum, & scidit vestimẽta, quò naturæ compassionem ostẽderet. Nisi enim passus fuisset, fortasse veluti virtutis amator non laudaretur, sed veluti insensibilis damnaretur. Sed passus quidem fuit vt homo, sustinuit autem velut amator Dei: & naturæ infirmitatem reprehendendam prodidit, sed non pietatis modum. Scidit vestimenta, sed adorauit. Igitur diabolus non tam intulit, quàm accepit plagas: non tantùm vulnerauit, quantum vulneratus est: sed primum ad agonem bene certãtem adducit Deus, quò clariori eum patiẽtiæ diademate coronet. Item ex secundario angeli assistũt, & diabolus in medio, interrogatur ab eo qui omnia nouit? Vnde tu venis? Num sapiẽtiam diuidens nouerat vnde venit, quòd victus à iusto venerat? Vult ergo dicere: si optimè scienti suam fateatur fugam, pandere namque confundebatur: eadem ipsa prima voce vtitur: Circumiui terram, & quæ sub cœlo sunt perambulans, adsum. In hoc enim exiuisti, hæc postulasti: nónne tu dixisti: Da mihi Iob & vniuersa quæ possidet? quare certamen abscondis, quò iusti coronam occultes? Dic certamen maledicte, dic luctam, quò victoriam iudicet. Sed quod occultabat inuidẽs diabolus, id eximia philosophia extollit omnium Dominus. Nunquid cõsiderasti seruum meum Iob? quod occultas, ego palàm facio. Interrogat Deus sæpenumero, non vt discat, sed quò interrogatorum mentem experientia intueatur, si verè scientérque fateãtur. Sic interrogauit Cain, vbi est Abel frater tuus? Voluit namque eum, qui malum fecerat, vel sui ipsius accusatorem stare, quo sui accusatione, facinoris magnitudo leniretur. Omnis enim qui seipsum accusat, iudicis iram mitigat. Quemadmodum igitur tunc interrogabat Cain: vbi est Abel frater tuus? Ille autem putans interrogationem ab inscitia procedere, dicit: Nescio, nunquid custos fratris mei sum? atque vbi mẽtem probauit, tunc increpauit facinus, dicens: Vox sanguinis fratris tui clamat ad me de terra. Sic & nunc, vbi diabolum interrogans, fugam, quam pertulerat ab eo, nõ didicit: ipse tandem edicit fugam, victoriámque iusti laudibus celebrat: Nunquid cõsiderasti seruum meum quòd non est similis ei super terram, & adhuc retinens innocentiam? Hîc mihi diligenter attende, neque trãseas diuinarum scripturarum verba. In primo testimonio minimè dictum est, & adhuc retinẽs innocentiam, sed in secundo. In primo dixit Deus: Nunquid consideraști seruum meum Iob? Quoniam non est ei similis in terra, homo irreprehensibilis, & timẽs Deum, iustus, verax, & recedens ab omni malo opere. Et, adhuc retinens innocentiam, non appositi. post certamen verò, póstque victoriam quasi coronam adducit famæ celebritatem suis certaminibus conuenientem. Cum enim mille, decémque millibus modis patiens, absque malitia tulisset calamitatem, contra Dominum nõ blasphemans, cuncta iudicans bonitate, & dicens: Si bona suscepimus de manu Domini, mala quare non suscipiamus? Cùm sine malitia fuisset verbum, coronam sibi plectit malitia vacuam, & dicit: Quoniam non est homo ei similis, retinens innocentiam. Tu autem quare incassum dixisti, perde vniuersa quæ possidet, in vanum suæ inuidisti substantiæ? Dixisti enim hominem pecuniarum occasione Deum colere: nudatus est pecunia, atque haud virtute nudatus. Tu verò diabole in vacuum dixisti: perde vniuersa quæ possidet. Non stupet malitia in sui prauitate. Item malitiam aliam comperit, quæ iusti virtutem superare, ac prosternere posset. Dicit ergo Deo: Pellem pro pelle, & cuncta quæ habet homo, dabit pro anima sua. Nihil, inquit, magnum, si pecunia excidit, libenter omnia spreuerit, quò se seruet. Sed si vis hunc ipsum probare, carnes eius tange: si in faciem benedicat tibi, id est, maledicat: etenim scriptura benedictis maledicta velauit. Et quare hæc scripta sunt? vt tu fidelis discas, cùm alieni mali turpia narraueris, eadem verborum honestate velare: neque honesteris turpibus operam præbens, sed turpium locutionem fugiens. Propterea, inquit Apostolus: Omne verbum turpe non exeat de ore vestro. Hinc Deus iustum secundæ dimicationi tradit, & dicit: Non ipse ea ex tentatione discens, qualis sit dimicator: sed ex tentatione diabolum vituperans. Deus enim prius vniuersa cognouit. Egressus autem diabolus à facie Domini, percussit Iob vlcere pessimo, à planta pedis vsque ad verticem eius. Totum eius corpus vnum vulnus effecit, vnam cicatricem: oportuerat enim totum, ac per totum coronari luctatorem, à pedibus vsque ad caput. Salutare vulnus, victoriosum vlcus: vlcus quidem apparenter scaturiens sanie, quantum verò quis intellectu consequi potest, famæ celebritate plenum. Sanies vlceris affuit paruo pro tempore, eadem verò famæ celebritas, quam lucta peperit, nullis deficiet. Percussit eum vlcere pessimo, à pedibus vsque ad caput, quò totus per totum membra coronatus appareat: hinc vbi eum corpore tam inualidè se habentem, nullus contigit qui caperet locus: sed omnis domus, veluti corruptelâ quandam eiecit: neque enim secus erat vulnus Iob, quàm fœda corporis quædam corruptio. Exiuit ciuitatem, non humanum habens certamen, sed vim nostram valde superans: nam & extra ciuitatem esse Christi imago erat: propterea Paulus dicit: Quorum enim animalium infertis sanguinem in sancta, horum corpora cremantur extra castra. Propterea Iesus vt sanctificaret populum, extra portam passus est. Christus extra portam, Iob extra ciuitatem sedet in stercore, expectat suscitantem de terra inopem, de stercore erigentem pauperem. Videbat proprium corpus labens, animam verò stabilitam. Videbat corpus vermibus ebulliens, animam verò pietatem parturire: videbat corruptum terreum vas, atque ante Paulum recordatus est verborum Pauli. licebat enim sibi dicere: Sed licet is qui foris est noster homo corrumpatur, tamen qui intus est renouatur de die in diem. Testam accipit qua sanies ferueret. Testa quidem saniem ebulliebat, hostis verò patientia frangebatur. Decuit & ipsum dicere habentem testam: Habemus thesaurum hunc in vasis fictilibus. Sedit in stercore, qui multos de stercore erexit: testam suscepit, qua saniem ebullire faceret: in mortuo luto, viuens lutum ebullire faciebat. Venerunt tres amici, trahunt ad solamen aduersa: venerunt Eliphas, Baldath, & Zophar, tres reges ad regem. Rex enim erat ante hæc, qui dicebat: Cùm sederem quasi rex, circumstante exercitu. Et sederunt, inquit, septem diebus, ac septem noctibus, & nemo loquebatur. Mediocres enim calamitates solamen accipiunt, magnitudo verò calamitatis silentio honoratur. Id enim verum est solamen, cùm passio vincitur. Et quemadmodum morbi ipsa in summa potentia diffugiunt modestiam, sic supremæ calamitatis passiones omne solatium fomentúmque repellunt: siluerunt taciturnitate passioni communicantes. Et quid facit? Cùm enim illos calamitas superasset, nemóque ausus fuisset solatij vocem frangere, primus ipse verba incipit, ianuam aperit patiens non patientibus. Scimus omnes, quoniam his qui passionibus, qui tribulationibus, aut alio mœstitiæ malo laborant, prius vocem rumpere quisque pudore tenetur, ne importunus aliquis virtutis aut exempli magister videatur. Si autem viderit incipientem, sine periculo & pudore sequetur. hoc fratres & consuetudo docet, & reipsa exercitatio suggerit. Vt vidit passionem amicorum solatium excludere, portam aperit patiens, & quam primum incipit veluti tragœdiis quidem de calamitate dicere, prorsus vbique blasphemiæ sensum fugiens. Prima vox Iob: Pereat dies illa in qua natus sum, & nox in qua dictum est, natus est homo. Non impiè agens hæc dicit, sed patiens. Et vide quid facit. Quemadmodum si quis apostematis morbo circumuentus, ferro recidatur à medico: non habens quomodo recidenti aduersetur, circumstantia tangit, atque astantes mordet, illis quidem inferre nihil habens, ad medicum autem extendere manum non valens. Sic & Iob blasphemiæ magnitudinem timens, facit inanimatis iniuriam, atque fiduciam passione adauget, non contra Deum audens, sed se denique accusans. Maledicit autem non creaturam, sed suiipsius diem. Potestatem, inquit, habeo diei mei, non maledico conditorem, mei ipsius diem maledico. Pereat dies in qua natus sum, & nox in qua dictum est, natus est homo. Hæc dicit & Hieremias: Heu mihi mater, vt quid me talem peperisti virum iudicatum & damnatum? maledicta dies in qua natus sum. Hæc omnia quasi mœsta quædam tragœdiisque simillima sancti exprimunt: vt tu posteà discas, non in deliciis egisse vitam, sed mala innumera

Iob 2.
Iob 1.
Ibidem 2.
Ibidem 1.
Iob 2.
Coloss. 3. & Ephes. 4.
Iob 2.
Ibid.
Iob 1.
Iob 3.
Iob 2.
Hier. 15.

tolerantes, in agone certasse. Fleuit ergo Hieremias, dicēs: Heu mihi mater, vt quid me peperisti virum? Et patiebatur quidem veluti homo, sustinebat autem quasi
Exod. 34. Dei amicus. Moses pari modo magnus Dei legislator, qui tabulas sacras susceperit, qui eorum quæ cōducunt in vitam prior magister fuit, hac ipsa multitudine calamitatum Deo dicebat: Domine tu dixisti, quoniam inueni
Num.11. gratiā apud te, & noui te super omnes. Si ergo inueni gratiam in cōspectu tuo, tolle animam meam à me, non possum ferre onus populi huius, penè me lapidāt. Nunquid ego eos genui? nunquid ego eos peperi? quoniam
Ibidem. dicis, porta eos quemadmodum nutrix portat puerum: non possum ferre populi defectus. Tamen ingemiscens & flens vt homo, non vt infidelis blasphemauit: sed ostendebat naturæ passiones, quasi per ipsas argueretur.
Habac.1. Sic ex perfectis quisque ingemiscit. Similiter Habacuc dicit: Vt quid mihi labores ostendisti, vt labores inspicerem & miserias hominum? In cōspectu meo factum
est iudicium, & contradictionem potētiarum iudex ac- B cipit, & propterea egredietur iudicium prauum: princeps postulat, & iudex accipit, & laceratur lex. Sic omnes passi sunt iusti, summaque laborant modestia aduersus mundi difficultates: sed hæc loquēs, haud ad tuæ intentionis conuenientiam trahas, neque dixeris: Nunquid ego sum melior Hieremia cōtra mundum clamitante? ne sanitatis verba vulnera tibi fiant. Hæc autem scripta sunt, vt discas qualem agonem pertransiuerunt, vitamque quibus nam periculis plenam duxerunt. Vis discere qualis esse debes, disce quæ post gratiam fuere passi sancti prophetæ, passi & apostoli. Sed illi quidem patientes dolebant, hi verò patientes gloriabantur. Venit Paulus in medium patiens quidem, ingemiscēs, verberatus, sed non plorans: tormētis afflictus, sed gaudēs.
Rom.5. Et quid dicit? Nō solùm autem, sed & gloriamur in tribulationibus, scientes quoniam tribulatio patientiam operatur, patientia autem probationem, ingemiscēs spem,
Act.5. spes autem non confundit. Et iterum: Verberati ibant C gaudentes Apostoli, quoniam digni habiti sunt pro nomine Christi cōtumeliam pati. Ne ergo suspiceris, quæ ante gratiam fuere, sed gratiæ consequentiam. Dicta verò sunt nobis, vt discamus ex laboribus spem: sic & Iob maledicit diei, & anima patitur, neque animā torquet impietate, sed suffert vulnera: neque animam blasphemia vulnerat. hinc quoniam expedit ocyus recedere, Iob vobis seriem breuius perstringam. Deo excepto, vniuersi quò id certamen tenderet, ignorabāt. Iob cuius rei gratia dimicaret, nesciebat: nesciebat, quoniam ei gymnasium palæstra fuerat proposita. amici ignorabant Dei intentionem, diabolus ignorabat futurum: si enim sciuisset sibi succumbendum fore, nequaquam tentasset Iob, nescisbat quonam agonis huius finis tenderet, quoniam quidem Deus promissione id concedebat. Sciebat Iob non præsciens, sed à Deo edoctus: diabolus autem nesciebat quemnam finem certamen respiceret. Non enim tentasset, ne maiorem secum confu- D sionem traheret, sed & quæ in sanctis passus est martyribus, eadem & in Iob: trucidauit martyres, quò deleret ecclesiam, nesciens quòd post martyres floreret ecclesia. Omnes ignorabāt amici, Deo excepto, Dei consilium ignorantes, Iób que probationem, trahebantur veluti in comparationem ignorantiæ. Magis damnum est Iob, quasi digna patientem, quàm dicere cōtra Deum iudicantem indigna. Attende diligenter, trahebantur in condemnationem hominis, veluti digna peccato suo patientis, quàm aduersus Deum dicere quòd iniustè iudicauerit. Et parte quidem vna pro intentione ducebantur, Deum scilicet ab iniustitia vindicantes: parte autem peccabant, innocentem damnantes. Ista autem ignorantia pro ignorantibus respondet. Et fatentes se ignorantiam philosophari, sententiam non ferunt videntes Dei iustitiam: iustitiam quidem Iob proscribūt, Dei autem iustitiam laudant. Hinc Iob ab amicis reprehenditur, & dicunt ei: Quando radicati in veritate per- Iob 4.
ierunt? quando vidisti iustos funditus deletos? nisi peccasses, inquiunt, & peccato dignus fuisses, non te iniustè iudicasset iustus. Multa tua sunt peccata: si verò non peccasti, vnde tibi hoc, nisi filij tui peccauerint? sæpenumero viduis iniusta, orphanis tristia fecisti. Si autem hæc ita sunt, iustè te hac Deus plectit pœna. Iob se quidem sciebat nihil egisse tale. Vbi ergo vidit Iob quoniam apud homines quidem damnatur, propria verò conscientia ipsum non damnat. Neque eum Deus negligit, quoniam hominibus suadere non posset, sermonem ad iudicem vertit, animæque oculum ad alta dirigit, non blasphemans, sed rogans cum lachrymis, dicit ad eum: Qui nouisti mentem hominum, vt quid me Ibid. 7.
posuisti contrarium tibi? tu fecisti me compotem iustitiæ tuæ, nouisti cor meum. Hinc magnum quoddam Iob, non malitia, sed puritate loquitur, atque vt plura in vnum complectar, multa enim est materia sermonis
Ibid.10. iustitiæ, dicit: Quis mihi dabit iudicem medium inter me & te, vt cognoscas quot sunt peccata mea? quoniam sic me iudicasti. Horridum verbum, sed absque ma- Ibid.9.
litia: præueniens enim dies, inquit, quoniam non est ei similis sine malitia. ei autem qui est sine malitia, nemo verbum ad malitiam reputabit. Semper enim omnes nos, sicut Deus homines, non modò rebus, sed ipso operantium proposito iudicamus. Iniuriatur filius patri, factum intolerabile & patienti, & audienti: qui erit huiusmodi, patricida vocabitur, scelestúsque, impius, quòd patri contrariam vocem fregerit, quòd ausus fuit vituperare suam radicem. Hoc iste patitur, & tacet, & qui perfecto fuerat sensu. Porrò infans, vel sine malitia puer tametsi patrem matrémve offenderit, omni lætitia desiderabilius. Sæpe matres irritant filios ad iniuriam trahentes, non injuria, sed absque malitia, integritate, & obseruantia moris admonitæ. Sic & Deus sciens, quoniam non malitia, sed puritate loquitur, testimonium ei reddit, dicens: Et adhuc perseuerans in innocen- Iob 2.
tia. Suscipit verba Iob ab eo vocatus, tremendum verbum: Dominum seruus in iudicium trahit, homo Deum, factura factorem. Sed quemadmodum paulò antè diximus, puritatis, non malitiæ verbum fuit: verumtamen fratres, eadem non sunt sine intellectu puritatis, sed omni sapientia referta. Vis autem diligentius intueri? nihil petiit Iob quod non fecerit: sciebat sese Dei domesticum, sciebat Deum suiipsius Dominum. Sed quoniam Iob ipse sæpenumero inter seruos suos iudicandos disputans, in iudicio permisit eis paris sermonis potestatem: atque si quando secum seruus experiretur, non veluti seruo obstruebat os, sed iusto sermone vtebatur. Quod ipse fecit, ab alio sibi fieri petiit, verbo illo suasus: Quoniam eadem mensura qua mensi fueri- Matth.7.
tis, remetietur vobis. Et dixit, quis dabit iudicem? Et quando seruo paris sermonis fecisti potestatem, audi cum cùm virtutes dinumerat, & eas non honoris cupiditate, sed puritate dicentem: Non contempsi iudi- Iob 31.
cium subire cum seruo meo & ancilla mea, cùm disceptarent aduersum me. Dabo responsum Deo: Nunquid & non in vtero fecit me, qui formarat eum? hoc cogitans, naturæ communi communem dicendi tribuit potestatem. Nos autem fratres nō tales admiraris: iustum, teipsum damna. Quoniam sæpe cùm quis accusat, non dico seruum, sed se paulò inferiorem: si responderet iusta, audacia inhonesta putaretur: pro paritate honoris loqui decet: postulat quod iustum est, & tu iustam accipe

accipe dicendi paritatem. Accusat superbus, & neque A iustum accipit sermonem, neque silentij veneratione mouetur. Si tacuerit qui accusatur, damnatus est, inquit, labia nesciuit aperire. si loquetur, ausus est, inquit, aduersus dominum verbum frangere. Alius arrogantia tumens, si à iusto, si à nobili viro rogatur alteri sermonem reddere, regredique ad parem, & charitate conculcare malitiam, illico superbia abreptus dicit: Ego ad hoc condescendam? O superbia, vbi stetisti vt descendas? Ego ad hoc condescendam, veluti cœlum perambulans, & nubes, sic loquitur. Eandem perambulas terram, ex eadem nutriris, in eandem reuerteris, in eādem tumulaberis, & quò descendis? Non pudore confunderis ad conseruum dicere, Ego in hoc condescēdam? Non erubescis eadem dicēs, sciens quoniam Iesus propter te descenderit? Ad tales ergo sententias, similémEccles.10. que superbiam cum Salomone clamare licet: Quid superbis terra & cinis? Tamen ad nobis subiectum opus reuertamur. Quis dabit medium iudicē inter te & me? B Apparet ei tandem iustus iudex, & de turbine ei, nubibúsque apparet futurus imbrem benedictionis effundere, apparet ei ex nubibus stercoratum semen irrigatu-
Iob.38. & 40. rus, atque excitat Iob, nutúque solo passiones dissipat, nutúque eum erigit, qui ceciderat, & dixit ei: Exurge atque præcinge sicut vir lumbos tuos, interrogabo, & respondebis mihi. Quandoquidem in iudicium vocasti
Ibid.9. me, & dixisti: Quis dabit iudicem medium inter me & te? Surge ô generose miles, qui aduersitatis ictu non cadis. Si enim quis correctus generosè tulerit correctionem, audit à Deo, Exurge: veluti cùm ad Hierusalem
Isa.51. dicit, Exurge Hierusalem, quæ bibisti de calice iræ. Accinge sicut vir lumbos tuos, interrogabo te, & respondebis mihi. Non enim vocasti, inquit, me vt tecum iudicarer: inter me & te iudicium postulasti, tu sis iudex: nunquid vanum putasti iudicium meum? Sed vt videaris iustus, putas à me, inquit, hanc aduersum te permissam esse calamitatem, quàm vt te iustum ostendam? Et C inde eisdem diligenter attende verbis, non dixit secus se visitasse, quàm vti fiat iustus: non enim aduersitas iustum eum effecit, sed iustum esse ostendit. Existimas me secus visitasse te, quàm vt appareas iustus? mihi quidem, inquit, & ante ipsum agonem notus eras, mundo autem per aduersitatem innotesces, mundo per certamen prædicaberis: propterea visitaui te, non vt noceam, sed vt coronem: vt illustrarem, non deturparem. Verùm quoniam ex puritate ipsa naturæ mēsuram egressus, tuæ parco integritati. Nam etsi quispiam puritate peccauerit, Deus ad rectum redigit ex puritate factum. Cùm verò prorsus Deum in iudicium vocaueris, dic mihi, qualem habes apud me honoris paritatem? vocasti me, vbi eras cùm ponebam fundamenta terræ? Coætaneus factori fuisti, quòd eum in iudicium vocares? Hic quidem ante secula, tu autem post multa secula. Cùm formarem terram, non aderas: omnis creatura facta erat, & tu nusquam eras. Antiquiorem ergo seculis creato- D rem conditionis in iudicium vocasti: cùm extenderem funiculum super terram, cùm fundarem columnas eius, cùm eduxi de ventre matris eius, cùm pariebatur mane, vbi eras? cùm eandem nubes operuerunt, caligine autem circumdedi, vbi eras? Admonet eum tanquam indignè fuerit locutus puritate quidem, verum & ignorantia. Et quid facit? Non pro omnibus eundem increpat, sed quasi amicum inter se & illum corripit. Vbi ergo hæc, hísque similia dixit (non enim nobis est tempus omnem dictionem interpretari) & Iob in sui notiIob.42. tiam veniens: nam iustus prius ex reprehēsione lapsum corrigit: dicit, Domine auditu auris audiui te, nunc autem oculus meus vidit te, & examinaui meipsum, puto me terram & cinerem: vnum locutus sum, & secundum non addam. Vide quomodo reuocat peccatum vir bonus, correptionem suscipiens? Semel locutus sum, & id non malitia, sed puritate, secūdò non addam. Qui enim sum ego iudicatus in conspectu domini: quæ non nouerat Iob per puritatem, per correptionem discit: hinc quid Deus? non concedit ei excusare iudicium, sed dicit: Modò accinge vt vir lumbos tuos, sta, inquit, sicut vir: ne putaueris quòd te propterea deterruerim ponere iudicium fugiens, sed quò tuam puritatem in melius reformarem. Iudicium quidem non effugi, iustè me iudica rationémque gestorum expostula. Iustificatus es vt sanctificeris in omni regione sub cœlo. Ante passionem vnus te terræ angulus nouerat, post passionem omnis te sub cœlo regio cognoscet. Sterquilinium tuum omni regali diademate illustrius, qui diademata ferunt videre cupient: & agonem tuum & laborem certaminis, paradisum feci, sterquilinium tuum colui, ad pietatem plantam cœlestem ostendi: susceptisti cœlestia, accipe & æterna, suscipe omnia duplicia. Hīc tuam Christiane spem disce, excellentiámque promissionis tuæ. Duplum quidem Iob promisit, & duplicia dat: saluator autem suis discipulis dicit, Qui reliquerit patrem vel matrem, fratres vel sorores pro- Matt.19.
pter me, centuplum accipiet, & vitam æternam possidebit. Sed illud diligenter attende, quomodo seorsum quidem, ac priuatim corrigit amicum: Iob verò amicos publicè redarguit. Dicit enim eisdem Deus: Vt Iob. 42.
quid non estis recta locuti aduersus seruum meum Iob? Sed ô iuste iudex, pro te sermonem fecimus, tuam prædicauimus iustitiam: condemnauimus hominem, sed tuam iustitiam innocuam ostendimus. Hic ergo iustum Dei iudiciū attende. Si enim pro se secundum iustitiam dicentem non recipit, eos qui iniustè cōtra proximum dicunt, recipiet? Ergo eius amicos corripit, & dicit: Et nunc nisi propter seruum meum Iob morti vos fortasse tradiderim. Simul ergo & corripit. Saluat quidem, eò quòd nihil mali contra Deum dicatur: corripit autem iustum, integritatem in melius reformans. Et honorat quidem amicos per illum, honorat autem iustum per certamen, dátque ei duplum: atque de tenebris ei lumen & tunc illuxit, & nunc. Vnum etiam addentes rei ad excellētiam, ostendemus. Suscepit oues in duplum, decem autem amittens liberos, viginti non recipit. Hic exquirendum est, quomodo iumenta quidēm in duplum, in simplum verò restituuntur liberi? Bestiæ quidem & iumenta, quoniam quidem amissa pericrant, homo autem viuēs in vita reseruatur, non ei liberos in duplum dat: ne per eos qui obeunt, spem tollat, sed vt ostēdat, quoniam illi tametsi prærepti sint, viuunt tamen, ac illi quidem omnes sancto Iob lætitia sunt, cohæredésque applaudunt: quamobrem ei non dat prærer decem, quò Iob inueniatur non à vita in mortem, sed à domo in domum transiens. Cùm eum decem filij vitæ terminum finientem ad tumulum vsque duxerunt, decem eundem iterum in resurrectionis die à tumulo in regnum suscipient, atque ineffabilibus illis, sempiternísque bonis, simúlque parili lætitia perfruetur. Quibus omnes nos dignos fieri contingat, gratia & pietate domini nostri Iesu Christi, cui gloria & imperium cum patre, & sancto Spiritu, nunc, & semper, & in secula seculorum. Amen.

HOMILIA V.

PROPONAMVS igitur vobis dilectiſſimi,ſi placet,pro patientiæ ſolatio,iuſti Iob fortia geſta. Hic eſt enim qui amplitudine gloriæ tãta dignatus, armíſque multorum vallatus, atque vbique plurima in nobilitate, plurimáque in celebritate prædicatus, magna repentè tactus paupertate, & morbo, & liberorum interemptione, hoſtium prædatione, amicorum impari fidẽ, peſtéque, & carnis doloribus, calumniíſque, laborauit. Et id intolerabilius, quòd incogitato ſibi omnia eadẽ, inexpertóque ingruerunt. Nam qui parentibus quidem egenis, talíque in domo nutritus, quòd & exercitio eadem & cogitatione penſauerit, facilè onus paupertatis tulerit: qui verò lautus affluentia, tótque pecuniarum deliciis gaudens, ſi repentè patiatur ab his caſum, non facilè ſuſtinuerit talem mutationem. Iterum & qui liberos amittit, tametſi omnes amiſerit, non tamen vno atque eodem tempore, reliquos ſolatio abeuntium tenet: atque prioris amiſſionis deficiente dolore, ſi ſecunda poſt tempus amiſſio acciderit, id ſibi tolerabilius fiet malum: non enim vlceri obuiat recenti, ſed dormienti iamdudum & extincto, quod non parum doloris amputet, hic autem vniuerſum ſibi totaliter chorum in vno momento, atque modo mortis amariſſimo ſurreptum vidit, conuiuij hora, atque ea domus, quæ aduenis hoſpitariis erat aperta, tumulus facta eſt illis. Quis autem dixerit, famem illam nouam, & interpretatu difficilem, voluntariam an inuitam neſcio. Quomodo enim appellem? Voluntariam? ſed nolebat appoſita deguſtare: inuitam? ſed aderant cibi, nemóque impediens erat, impoſitis aſſidebat menſæ, viſóſque non tangebat cibos. Nam is qui circa corpus ab vlceribus erat fœtor, decerptioni accidens, deſiderium reſoluebat, ipſámque menſam ærumna quadam replebat. Putores, inquit, meos cibos eſſe video. Et famis quidem neceſſitas appoſita tangere cogebat. Fœtoris verò magnitudo è carne proueniens, vim famis ſuperabat. Quomodo enarrauerim dolores, quomodo vermium fontes, ſcaturientem ſaniem, amicorum improperia, domeſticorum neglectum? Non enim pepercerunt, inquit, domeſtici mei à ſputis faciei, & nunc derident me iuniores tempore, quorum non dignabar patres ponere cum gregibus patris mei. (Iob. 19. & 30.) Num igitur arma hæc eſſe videntur? Nam & arma & intolerabilia, tamen cùm dignatus eſt amator hominum Deus dicere ei certaminis huiuſmodi cauſas, quòd vti iuſtus appareas, cõtra te hæc permiſſa ſunt: ſic reſpirauit quaſi ex illis malis nihil triſte ſenſiſſet. Quemadmodum enim in deſudatione luctatorem ſudore & puluere, & calore multo, & laboribus & miſeriis pugnare decet: ſic iuſto multa hîc tolerare expedit, generoſéque ferre vniuerſa, ſi claram hinc coronam ſit accepturus. Nam & ſi corpus illud laudamus, quòd & frigora illęſè, & calores ferre poſſet, egeſtatémque & famem, itineráque & miſerias alias: multò magis animam dicere beatam decet, quæ fortiter generoſéque dolorum inuaſiones quaſque ſufferre, mentémque ſuam in cunctis poteſt ſeruare liberam. Sicut igitur ea, quæ otio & licentia victitat anima, facilè à paſſionibus vincitur: ſic quæ continuò in agone pro pietate verſatur, robuſta, inuictáque perſeuerare conſueuit. Neque otium egit eadem ipſa cogitans, cura ab illis eam ad certamen traducente. Non modò enim facere quid bonum, ſed & quid malum pati, mercede multa rependitur: atque Iob ipſe paſſionibus videtur magis, quàm virtutis actionibus profeciſſe. Nam neque ita illuſtris eſt habitus, cùm pecuniam poſſidebat, cùm domum pau-

A peribus reſerabat, ſubſtãtiámque erogabat, quàm quòd audiens ruinam non ſe acerbè egit. Non adeò tum clarus erat, cùm de velleribus ouiũ nudos veſtiebat: quàm illuſtris probabiliſque, cùm de cœlo ignem cecidiſſe, cõſumpſiſſéque omnia audiebat cum gratiarum actione. Tunc amator hominum, nunc amator ſapientiæ fuit: tunc pauperum miſerebatur, nunc domino gratias ſoluebat. Neque ipſe dixit: Quidnam hoc eſt? greges conſumpti ſunt, quorum ope decem mille enutriebantur pauperes: & ſi indignus ipſe eram in rerum affluentia aſſiſtẽs, propter eos certè qui longè ab eo diſtabant, parci oportuerat. Nihil dixit tale, neque cogitauit: ſed Deum nouit cuncta & vtiliora diſpenſantem. Atque vt diſcas, quoniã maiorem poſtmodum diabolo plagam intulit, cùm ſublatis ſibi bonis gratias egit, quàm cùm poſſidens miſerebatur pauperum, audi. Cùm poſſidebat, vel ſuſpicionem diabolus habuit, quoniam nõ gratis te colit Iob: vbi verò vniuerſa ſurripuit, omnibúſque B nudauit eum, hic verò eandem Deo ſeruauit mentem, tunc obſtructum eſt turpe illius os, nec tunc quid habuit dicere: clarior nanque quàm in prioribus iuſtus erat, clarior inquam quàm in deliciis viuens, eleemoſynáſque prębens, ſurrepta enim bona generoſè ac cum actione gratiarum tolerare multò maius eſt. Nam ſecundis quidem ſeſe rebus habentibus gratias referre Deo, non admodum mirabile: porrò cùm multus fuerit fluctus, cymbáque circumacta periclitatur, tunc magna atque excellens eſt patientiæ atque bonæ voluntatis oſtenſio. Si enim infinitorum malefactorum ſibiipſis conſcij, cùm parum quid auri amiſerunt, & id plerunque ex præda habentes, acerbam ſibi atque intolerabilem vitam eſſe dicunt: quantis quibúſque coronis dignus fuerit Iob, cui iuſtiſſimè parta, ſimpliciter à ſe diripi videre contigit, ſubiréque mille alias procellas poſt illa omnia, atque in cunctis ſeſe immobilem reddere, debitáſque propéſius domino gratias agere? Nam C & ſi quis cætera omiſerit, ſola mulieris verba vel ſaxum mouere poterant. Si enim his qui iucundè viuunt, nihilque ærumnoſum patiuntur, mulieres ſæpenumero ſuadere potuerunt: puta quàm valida erat anima, quæ illam poſt tot arma repulerit? Cùm enim mulier ſic verba miſeranda dicat, Tempus accommodatum atque comparatio ſimul facta, vulneráque & cicatrices, milléque calamitatum fluctus: quomodo quis omni adamante duriorem eam animam negauerit, quæ tanta in tempeſtate non ſuccubuerit? Data mihi pace oportet dicere, quoniam etſi non maior apoſtolis, minor beatus ille non fuit. (Iob non minor apoſtolis.) Hos enim eadem pro Chriſto pati ſolabatur, ille autem hoc ſolatio deſtitutus, quódque maius, multis in deliciis educatus, nequaquam de piſcatoribus & colonis, atque ex his qui tenuiter viuunt, ſed tot honoribus dignus effectus, paſſus eſt omnia. Et grauiſſimum in apoſtolis videbatur, quòd ab amicis, domeſticíſque, atque ab his qui ſua beneficia ſuſceperant: D ſic & Iob nõ ab inimicis odio & iniuria affectus. Quòd verò ſic ſe hæc habebant, iam ergo & geſtorum cum dignitate fortitudinéque paſſionum ſimul comparationem dicamus, quò & manifeſtè pateat, non benefactorum modò, ſed & paſſionum manere meritum: & meritum quidem admodum magnum, neque merito benefactorum inferius. Introducamúſque, ſi placet, ipſum hunc magnum patientiæ luctatorem Iob, hinc atque inde illuſtrem, ſimúlque videamus compatientes. Quando fuit illuſtrior, cùm domum cunctis aperuit, aut eadem cadente, cùm benedixit Deum, nullóque amaro ſermone locutus eſt? Quando alacrior fuit, dic mihi, cùm pro natis agebat ſacrificium, atque ad concordiam adducebat, aut quando ipſis contumulatis,

functíſque

functíſque vita amariſſimo mortis genere, multa cum philoſophia caſum ſuſtulit? Quando magis claruit, cùm de velleribus agnorum ſuorum calefacti ſunt nudorum humeri, aut cùm audiens de cœlo ignem deſcendiſſe, gregémque conſumpſiſſe cum paſtoribus, nec eſt turbatus, non tumultuans quid peregit, ſed manſuetè tulit calamitatem? Quando maior fuit, cùm ad oppreſſorum defenſionem corporis ſanitate vtebatur, cõterens molares iniquorum, & è medio dentium eorum prædam eripiens: aut cùm hoc ipſum corpus oppreſſorum ſcutum conſumi vermibus videbat, ſedénſque in ſterquilinio, idem ipſe ſaniem radebat, teſtam accipiens? Et illa quidem omnia præclara geſta, hæc autem patibula, tormentáque erant: ſed tamen plus hæc, quàm illa Iob clariorem oſtenderunt. Siquidem cùm illa fiebant, quamuis turpiter valdéque atrociter, contradixit tamen diabolus, dicens: Nunquid fruſtra colit Deum Iob? (Iob 1.) His verò contingentibus ſe occultans, terga dedit, neque turpis ſermonis alicuius cauſas, vmbrámve inferre habuit. Igitur ſi quando virum iuſtum, magnorum operum profectu fulgere videris, multíſque ſubeſſe malis, ne mireris. Nam è diuerſo mirari oportuerat, ſi multas accipiens diabolus plagas taciturus fuiſſet, manſuetéque vulnera perlaturus. Neque enim ſi ſerpẽs aſſiduè ſtimulatus indignetur, atque reſiliat contra ſtimulãtem, mirandũ fuerit: & à prælio victoriáque & cæde redeuntem, pugnare neceſſe eſt, ſæpenumero autem & vulnera habere. Cùm ergo videris quempiam eleemoſynas facientem, aliáque mille operantem bona, præcidentem diaboli vires, poſteà tentationibus periculíſque circunduci, idcirco ne turberis: nam propterea in tentationem cecidit, quòd diabolo plagas vehementer infligeret. Et quomodo id Deus, inquis, permiſit? quò magis ſcilicet coronetur, quò plures ille recipiat plagas. Magnum quidem ſecundis ſe rebus habentibus eſt miſereri, vel florere virtute: longè autem maius malè patientem, inuictum ſeſe, maioríque cum propoſito præſtare pro virtutis laboribus. Quemadmodum enim in peccatoribus contingit, qui nihil hîc patiuntur mali, maiorem illic ſubeunt vltionis pœnam: ſic & hi qui ſe officioſè gerũt, qui multa hîc tolerant aduerſa, multo illic honore dignantur. Et quemadmodum peccatoribus duobus exiſtentibus, alter quidem hîc tormentis affligatur, alter non: afflictus ille non afflicto melior erit: ſic & duobus iuſtis hîc exiſtentibus, ſi quidem alter plures, alter pauciores ærumnas ſufferat: qui plures ſuſtinuerit, beatior erit. Qui enim Dei diſciplinam cum gratiarum actione non ſufferunt dedignantes, & ex hoc nullum ſequi fructum contingit, & calamitatibus vltimis ſe implicant. Si in paupertate degis, & fame, innumeríſque periculis, diſce vel ab egenis dominó gratias reddere. Si autem vitam eorum mendicando terentes, non blaſphemant, non turbantur, non indignantur: ſed cum gratiarum actione tolerant. Quid enim tale es paſſus, quale ille? Oculo priuatus es, ille ambobus. Morbo diuturno laboraſti, ſed ille inſanabili. Amiſiſti liberos, ſed ille & proprij corporis ſanitatem. Damno magno plecteris, at nec ad id perueniſti, vt aliis indigeas. Sed neque ſatis tibi ſunt hæc. Conſiderabo Iob patientiæ turrim minimè nutantem. Quis enim hoc pauperior? qui publica ad balnea abiectis pauperior fuit, his qui ſuper fornacis ſedent cinere, atque omnibus prorſus hominibus miſerior. Hi nanque vel veſtimentum lacerum habent, ille verò nudus ſedebat: & quod habuit indumentum à natura, carnis ſcilicet velamen, ſanie acerba diabolus corrupit. Et pauperes quidem vel ſub tecto ſunt, ſtipuláque vel ſaltem operiuntur: ille verò ſub dio nocturnus ſemper agebat, neque tugurij tenuis ſolamen habens: atque

A quod maius, quoniam multorum malorum pro exacta iam vita ſibi conſcij ſunt. Neque paruum ad ſolatium ingruentis calamitatis, ſe ſibi cõſcium eſſe, iuſtéque punitum. Hic autem & eo priuatus ſolatio erat, vtpote qui conſolationem, conuerſationem virtute plenam oſtenderet: eorum qui vltima audent mala, pœna pendebat. Et illi quidem olim & à principio de ærumna calamitatéque cogitauerunt: ille verò calamitatem inopinatam ſubiit, repẽtinam accipiens ex diuitiis mutationem. Vidiſti eum in vltimam venientem paupertatem, & eam poſt quam non eſt aliam inuenire? Quid enim vel nudo, vel tectum non habente pauperius? non enim in terra, ſed in ſterquilinio ſedebat. Itaque cùm temetipſum videris paupertate vrgeri, cogita huius iuſti tormenta, atque illico exurges, paruipendéſque propriam calamitatem. Si autem vis bellum à natura vehementia multa, multáque violentia generoſo huic illatum audire, ad ea quæ dico, aduerte. Decem amiſit liberos, decem repente, B decem ipſo in ætatis flore, decem multa fultos virtute, non communi lege naturæ, ſed nece violenta ac miſeranda. Quiſnam poterit talem calamitatem explicare? quis vel ferreus homo? quis adamas tot mala pertulerit? nam eſt nemo: nam ſi horum quodlibet intolerabile per ſe eſt, cogita cùm ſimul vniuerſa coiuerunt, qualem excitauerunt tumultum. Cùm filium amiſeris, filiámve, refuge ad iuſtum illum, ſolatiúmque tibi prorſus ſummum inuenies. Memento eius in miſeranda illa liberorum calamitate, verborúmque mille coronis anguſtiæ ſanctum id caput ornauerunt. Cogita calamitatis magnitudinem, nouúmque id naufragium, extraneámque illam & inopinatam tragœdiam. Tu quidem fortaſſe vnum amittes, vel ſecundum, vel tertium, ille verò tot natos, natáſque: & qui multis abundat liberis, repẽtè liberis orbatus eſt, neque ſibi ſenſim viſcera carpſerunt, ſed omnis repentè fructus abreptus eſt, neque aſſiſtenti aſſidentíve, quò vel vltima audiens verba, C vllum haberet funeris tam acerbi ſolatium, ſed repentè præter ſpem omnem, horum alterum lugubre, alterum horribile, ſuperauit. Non enim mors importuna ſolùm, ſed & in ætatis vigore omnes conſiſtere, omnes virtute pręſtare, amabiles omnes ſimul, omnéſque ſexus vtriuſque eſſe, non communi lege naturæ, poſt talem tantámque iacturam, quòd nullius mali nec ſibi, nec illis erat conſcius, quò eiuſmodi pateretur. Horum quodque potuerat & à ſemetipſo turbare. Cùm verò vnà concurrere apparuerunt, cogita fluctuum altitudo quanta fuerit, quanta hyemis procellæ illius vberrima fluctuatio. Miranda quidem hæc, vel auditu ſolùm accepta. Si autem ſolerti eadem diligentíque indagine perſcrutatus fueris, tunc maius admodum eſſe proſpicias. Cogita enim quòd non quidem diabolus ſurripuit, dimidiámque reliquit, ſed prorſus, atque omnino fructũ omnem legit, arborémque non deiecit: omne ſuperinduxit mare cum fluctibus, cymbámque non demerſit: omnem D euacuauit virtutem, turrímque vel quatere nequiuit, ſed ſtabat aſſiduè ictus, minimé que nutans. Multitudo telorum ferebatur, neque territus erat: magis autem mittebantur quidem, non autem vulnerabant. Excogita quantum eſt tot liberis orbari. Quid enim? ſatíſne fuit lachrymis vti? nónne in ipſo ætatis flore, nónne multa virtute præſtantes, atque modo vltionis tam acerbo finiuêre vitam? Nónne poſt tot plagas nouiſſima hæc illata eſt? Non pietatis amore feruebat, qui genuerat? num abeuntes tot optabiles? Cùm enim malos quis amittit liberos, paſſione quidem mordetur, ſed acerbitate, vehementiáque minori: nam decedentium malitia acerbiorem non ſinit eſſe dolorem. Cùm autem virtute præſtiterint, permanens vulnus fit, non modò à natura,

ſed à virtutis honeſto deſiderium faciente. Cæterùm cùm partim ſurripiuntur, eadem paſſio aliquod ſolatium facit: nam & reliqui qui ſunt, abeuntium triſtitiam obumbrant. Cùm verò funditus obierit vniuerſus chorus, ad quémnam reſpicere poterit, qui in multis filiis repentè filiis orbatur? Si enim tribus, aut quinque diebus quibuſdam decedentibus, mulieres & proximi quique id maximè plorant, quòd citò repentéque ab illorum moriens raptus eſt oculis: multò magis hic doluerit, cui non diebus duobus tribúſve, aut vno, ſed hora vna ſic omnes ſurripiuntur. Cogita tu: nanque tempore malum non iam valde fuerit intolerabile, expectatione id leue fortaſſe de facili faciente: contrà verò ſpem quid contingere, ac repentè fieri, intolerabile, omnémque ſermonem ſuperat. Non ipſos enim lectulo expirantes, animam reddentes vidit, ſed domo contumulatos omnes. Cogita igitur quis erat ille maceriam effodiens, & nunc quidem lapidem, nunc filij membrum retrahens, & manum videns adhuc phialam te- B nentem, dexterámque alteram recumbentem cyatho, & ipſam corpore corruptam filiam, capite diſſipato, naſóque contrito, oculis extinctis, cerebro diſperſo, vulnerúmque varietate non permittente faciei deſideratæ formam noſſe. Confuſi eſtis hæc audientes, & lachrymas funditis. Cogitate igitur quis ille erat hæc videns. Si enim poſt tantum temporis, ſine lachrymis nequiuimus tragœdiæ huiuſmodi ferre auditum, hæc alienam audientes calamitatem: qualis ille adamas fuit, coram hæc accipiens, non in alienis, ſed propriis philoſophans in malis, neque tamen iracundia auerſus eſt, neque dixit: Quidnam hoc eſt? ea eſt pietatis continentiæ merces? Aduenis idcirco domum aperui, eam vt viderem liberorum ſepulturam? omnem in eos idcirco virtutis modum exercui, quò talem ſubirent exitum? Nihil horum dixit, neque cogitauit: ſed tale tantúmque poſt ſtudium orbatus, cuncta generosè pertulit. Igitur ſibi C ſola hæc contigerunt mala: Et amicorum deſertio, proditióque, increpationes & iniuriæ, ſubſannatio & deriſus, & diſtrahi à cunctis: tolerabiliáne hæc & ſolatio digna? hæc non modò rebus ipſis, ſed ne quidem auditu ferenda. Neque enim talis calamitatum natura, vt ſint qui etiam nobis improperent, noſtrámque cõſueſcunt mordere animam. Reſpice mihi conſequenter vel hoc in loco manſuetudinem, ad Deúmque religionem, generoſæ illius adamantinæ animæ. Vbi enim ſemetipſum implicitum malis vidit, qui totius virtutis ſummam impleuerat: malos autem homines, & veneficos vitam ſecundis agẽtes rebus, non dixit quid tale, quale quidam ex infirmioribus conſueuerunt: Ad hæc filios educaui, cúmque ſolertia inſtruxi omni? ad hæc meam pauperibus domũ aperui, quò illos poſt curſus pro egenis ſuſceptis, pro nudis, pro orphanis id me ſequatur meritum? Iob.1. Sed horum loco etiam omnis ſacrificij meliora verba protulit, illa dicens: Dominus dedit, dominus abſtulit. D Si autem ſcidit veſtimenta, comámque totondit, ne mireris. Pater enim erat & amator, pater piúſque: & oportuit quidem naturæ paſſionem oſtendi, mentíſque philoſophiam. Si verò neque id feciſſet, fortaſſe quis & inſenſibilem hanc putaſſet eſſe philoſophiam. At tu qui pecuniam ſi amiſeris, ne ira, aut alio perturbationis malo conciteris, ſed viriliter tolerãs, gratias agas Deo, & Iob verba loquaris? Dominus dedit, dominus abſtulit: lucrum per hoc damnum facies. Quid dicis, dominus abſtulit? fur abſtulit, & tu dicis, dominus abſtulit? (Dominus abſtulit, quæ dæmon.) Ne mireris: nam & Iob quæ diabolus ſurripuit, eadem & dominum abſtuliſſe dixit: & quomodo hæc fur eripuerit, tu dicis quoniam dominus abſtulit. Nam neque illam gratiam minimè habeo. Non mea, ſuum

A factum: neque ſcienti, neque volenti hæc facta ſunt. Quomodo enim, ſed tum nihil minus habet eis qui dãt eleemoſynas, ille qui tunc non dat. Si autem & ad vates te hortabuntur quidam, (Ad vates ire prohibitum.) tu verò Dei timore, quoniam quidem prohibetur, eliges magis nõ accipere pecuniam, quàm Deo aduerſari: eorum merito quæ in pauperes cõtulerunt, mercedem habes, quoniam amittens gratias egiſti poténſque ad vates abire, contines non accipere magis, quàm ſic accipere. Quemadmodum enim ille Dei timore actus, pauperibus impendit: ſic & tu Dei timore expertos nummos ereptos non recepiſti. Priuauit te ille pecunia, tu teipſum ſalute minimè priuaueris. Dolens enim in his quæ à cæteris male es paſſus, ipſe pluribus temetipſum implicabis malis. Ille te fortaſſe paupertate circundedit, tu te funeſtis offendis. Ille author mali, tuis te exterioribus priuauit bonis, tu æternis temetipſum diuitiis priuas. Triſtitia te diabolus confecit pecuniam ſurripiens, confice & hunc B ipſum gratias agens, neque gaudio eundem accumulaueris. Si ad vates abieris, lætum effeceris: ſi gratias egeris Deo, mortalem illi plagam intuleris. Et reſpice quid fiet: neque eam inuenies ad vates abiens, non enim illorum eſt videre. Si autem quid dixerint rei quomodolibet compotes, & animam ipſam perdes, & fratribus tuis deriſio eris, atque iterum eandem malè amittes. Nam dæmon ſciens vnam te non ferre tẽtationem, atque pro hac tuum negare Deum, iterum prębebit pecuniam, quò ſibi occaſio accedat iterum ſeducere te, atque abducere. Et quemadmodum nos aduerſus hoſtes illa exponimus arma, quibus eos dolore afficiamus: ſi verò eos minus dolere viderimus, recedimus quaſi non habentes, quò ipſos mordere poſſimus: ſic ergo diabolus, ſi viderit deridentem te ac deſpicientem ſuos conatus, cedit ex via hac, non iam vlterius propinquans. Licet ergo tibi ſufferenti mercedem accipere tantam, quantam ſi pecuniam volens proieceris. Atqui non im- C meritò admirabuntur magis eum, qui cùm gratiarum actione tẽtationes tulerit, quàm qui vltrò dederit. Quid enim, quoniam hic quidem laudibus enutritur & conſcientia, bonáſque habet ſpes, & primò viriliter ferens pecuniarum penuriam, tunc abiecit eas? Illi etiam annexæ violẽter arripiuntur. Neque verò æquè eſt, eum qui prius paratus atque ſuaſus erat à pecunia recedere, hácque ſic à ſe mittere, atque eum qui amore huius etiam tenetur, eadem illico eſſe priuatum: neque iterum multo tempore pecuniam deſpicere, & repentè contingens damnum tolerare poſſe. Qui enim paratus ad ingruentia mala fuerit, illata facilius tulerit: qui autem cadens animarũ ſeſe cogitationibus inuoluerit, ſi quid tale contigerit duplici turbatur malo, ex inſperato ſcilicet, quódque omne ſtudium ſuum pereat, omníſque ad id præparatio non parum ad dolorem intereſt. Sed omnium eſt intolerabilius, ſi quis malis ſe exutum putans, atque ipſum perueniſſe ad finem, & curam omnem, cogi- D tationémque depoſuerit, iterum principium aliud malorum inueniat. Quare enim vxorem Iob cum liberis non extinxit diabolus? (Quare vxor Iob non vnà cum pueris, aut reliqua eius ſubſtãtia periit.) Quoniam viderat, ſcilicet, magna ſe cum illa operaturum ad illius inſidias. Si enim, inquit, paradiſo eieci Adam, multò magis à ſterquilinio Iob ſupplantare potero. Et reſpice malitiam. Neque enim bobus pereuntibus hac machinatione eſt vſus: neque aſinis, neque camelis, neque domo diruta, neque liberis macerie tumulatis. Sed tacet tandem, atque ſilere permittit, dimicatorem videns. Cùm autem vermium fons erupit, pellémque corrumpi, atque dilabi vidit, exeſam carnẽ ſanie multis ſcilicet putoribus plenam, cúmque torqueret eum & ſartaginis & fornacis omni flamma acerbior conſumens diaboli manus,

omníque

omníque fera truculentior, continuò comedens atque A excedens corpus, & pleraque tempora tali in calamitate tranſirent: propterea ſitiens liberationem, moríque cupiens, vtpote qui reſpirare non poterat: Si poſſem, dicebat, memetipſum vindicare, vel alterum qui mihi id conferat deprecari: tunc ipſam introducit, & inquit: vſquequo expectas, dicens: Ecce ſuſtineo tempus, adhuc paululum expectans ſpem ſalutis meæ: & moleſtantem ſemper ille ſolans ac repellens talia dicebat: Paululum adhuc expecta, & celeriter horum erit finis. Improperans igitur ſibi, inquit: Nunquid & nunc idipſum dices? Multum iam tempus præteriit, horúmque non videtur finis: periit enim memoria tua de terra, filij tui & filiæ ventris tui, labores & dolores quibus in vanum cum gemitu laboraui, atque errabunda ego & ſerua quædam locum ex loco, domum ex domo petens: neque enim mendico ſolùm, ſed errans vado, ſeruitióque nouo & inſueto ſeruio, vbique circumiens, pignúſque calamitatis meæ mecum ferens, cunctos edocens mala mea. B Et quod omnium eſt miſerius, Solíſque plerumque occaſum præſtolor, quò vel ab ærumnis meis, atque ab his qui me circundederunt laboribus quieſcam. Sed dic aliquod verbum ad dominum, & morere. Quid autem beatus hic adamantéque durior? reſpiciẽs in eam amarè. O mentem caſtam, ô morigeratam, atque ante vocem ab ipſo proſpectu machinamenta repulit. Illa quidem viſa eſt lachrymarum mouere fontem, hic autem leone truculentior factus, furore plenus & iracundia, & Iob 2. inquit: Vt quid quaſi vna de inſipientibus mulieribus locuta es. Si bona ſuſcepimus de manu domini, mala autem quare non ſuſtineamus? Quibus ex cauſis illa nobis dedit Deus, qualem rependit mercedem? nullam: neque enim meritis pręeũtibus nos in terra beatos hactenus effecerat dominus, ſed vltrò, atque ſua de bonitate Ibid.1. ſolùm, humanitatéque. Nudus exiui de ventre matris meæ, nudus reuertar illuc. Fingite igitur vobiſmetipſis dimicatorem ipſum, atque exiſtimate ſummum il- C lum videre, ſinúque medio ſedentem ſtatuam auream precioſam. Quomodo eum nominem neſcio, nequeo tam precioſam inuenire materiam, vt cõparare queam percuſſum illud, vulneratúmque corpus: adeò precioſa omni materia, valde ſupráque modum carnis illius natura clarior apparuit, vulneráque ſolaribus radiis lætiora: hi enim corporis illuſtrant viſum, illa verò mentis noſtræ illuminant oculos. Quis vidit, quis audiuit tales, támque mirandas dimicationes? nam exteriorum agonum pugiles, cum aduerſariorum capita ceciderũt, tunc demum vincunt & coronantur: hic autem cùm iuſti corpus deiecit, tunc & victus fuit, & abiit. Quid factum eſt ô diabole? cuius rei cedis gratia? Num cuncta pro nutu ſequuntur? Num eius perdidiſti greges? Num boum, equorum, mulorúmque armenta? num chorum illum liberorum perdens, & vniuerſam inſuper carnem viciſti? Quoniam factum eſt, inquit, omne quod volui, D quod autem fieri maximè volueram, atque ob id cuncta fueram conatus, id minus factum. Neque enim blaſphemauit: id dum minus fit, nihil magis ab illa pecuniarum iactura accedit liberorum interemptione & corporis plaga: quinimò cõtrà, quod minimè volebam contigit, hoſtem lætiorem, aduerſarium clariorem effeci. Noſti quale tribulationis ſit lucrum? Bonum quidem erat, corpus ſanitate vigere, multò tamen precioſius vel vulneribus conciſum. Quoniam verò & vellera pulchra quidem, etiam dum illota perdurant, cùm verò lauatoris opera demerſa atque exterſa fuerint, incomparabilem pulchritudinem, decorémque ſuſcipiũt. Niſi enim eundem ſpoliaſſet, nunquam optimam coronãdi huiuſmodi nouiſſet habitudinem. Niſi enim vulne-

A rum ſtimulis eius fodiſſet corpus, nuſquam interiores radij reluxiſſent. Niſi in ſtercore ſedere coëgiſſet virũ, nequaquam eius diuitias cognouiſſemus. Neque enim rex tam illuſtris in throno ſedens, quàm ille tunc in ſterquilinio erat, ſic inſignis & celſus. Nam poſt regalem thronum mors, poſt verò ſterquilinium illud cœlorum regnum. Propterea enim eius ille ſacrilegus bona ſurripuerat, non quò afficeret morbo, ſed quo virtutem in eius anima ſupplantaret. Sed tamen vniuerſa remouens eius machinamenta, & pauperem pro diuite faciens: hícque quod magis horridum cunctis videtur, & cùm qui multorum fuerat liberorum pater, orbatúſque omnino, vlceréque feriens eius totum corpus crudelius his carnificibus, qui publicis verſantur in iudiciis: neque enim illorum vngues ſic effodiunt eorum latera, quos pœna in ſuas dederat manus, ſicut eius lambebant corpus vermium ora. Et pellens eum non vrbe ſolùm & domo, atque in aliam transferens vrbem: ſed ſtercora B ſibi pro domo, pro vrbe ſtatuens. At eo modo nuſquam inclinauit, ſed & per eas, quas tetendit inſidias ſplendidiorem reddidit, tótque & tanta diripiens, maioris ſibi virtutis diuitias cumulauit. Tu igitur ſi quis tibi tuam ſurripuerit pecuniam, ac generoſè tuleris, ipſam eorum qui pauperibus erogãt, vniuerſam mercedem accipies. Quemadmodum ſtudioſi, etiam ab iniuriantibus lucrari conſueuimus: ſic & pigritantes neque ab his qui proſunt meliores efficimur. Si enim Iob tot, tantáque paſſus eſt, non ab homine, ſed à dæmone, omnibus hominibus peiore: quis ergo ex eorum eſt nota, qui dicunt, hic mihi eſt iniuriatus, ille me ſpreuit? quale reſponſum habebit? Si enim diabolus tanta redundans malitia, vniuerſa eius mouens organa, vniuerſa mittens tela, atque quotquot in hominibus erant mala atrocitate multa, multáque cum vehementia, & in domum iuſti, & in corpus nullam intulit viro iniuriam, ſed magis profuit: quomodo poterunt alij illum, & illum accuſare, quaſi C ab his, non verò à ſemetipſis iniuria affecti? Miraris tres pueros? & ego, quoniam contra caminum ignis ſunt auſi, quoniam contra tyrannum inſurrexerunt, Deos Dan.3. tuos (dicentes) non colimus, & ſtatuam auream quam erexiſti, non adoramus: ſed grande illis erat ſolamen, manifeſtè ſcire, quoniam propter Deum hæc eadem patiebantur. Beatus verò ille neſciebat certamina, & palæſtram eſſe quæ patiebatur: ſi enim ſciuiſſet, nequaquam omnino quæ fuerunt facta ſenſiſſet. Cum igitur Iob 40. audiuit, Nunquid vanum putaſti iudicium meum, ſed vt appareas iuſtus? cogita quomodo nudo ex ore reſpirauit, quomodo exinaniuit ſeſe, quomodo ſe nihil paſſum fuiſſe putauit, ex his quę pertulerat, ſic dicens: Quid etiam iudicor correptus à domino, & reprehenſus audiens hæc? Imitemur igitur huius ſancti modeſtiam & dignitatem, diſcentes quotquot à patientia germinant bona. Sicuti enim in communi orbis theatro ſtans beatus ille, glorioſúſque vir, omnéſque ſibi pertingentes D paſſiones mouet, nouítque omnes contingentes tolerare caſus, neque vſque ingruentibus malis cedere: haud enim in humanis eſt paſſio, quæ ſolatium inde accipere non poſſet. Quæ enim in omni orbe ſparſæ paſſiones ſunt, ſi in vnum coëant, facilè in illius corpore apparuerint. Quæ igitur erit illorum excuſatio, qui nequeunt vel partem hanc illatorum malorum cum gratiarum actione ferre, qui non modò partem, ſed vniuerſa amiſit? Alij naufragiis incidentes ad paupertatem redacti ſunt: item alij infirmitate & morbo à nullo neque vllum auxilium ſuſcepere. Et quid hoc? recordare eorum quæ Iob euenerunt, gratias age domino prohibere potenti, & non prohibenti. Si in paupertate degis, & fame, milléque periculis: Lazari recordare paupertatis, ſolitudi-

nis, milléque aliis huiusmodi dimicantis, & hæc plurimam præstabunt virtutem. Memento apostolorum qui in fame & siti, nuditatéque viuebant, prophetarum iustorum: atque omnes ipsos inuenies, non diuitum, non in diuitiis positorum: sed pauperum, sed tribulationibus & suspiriis afflictorum, partes sustulisse. Hæc autem huiusmodi apud te colligens, redde Deo gratias, qui te ad hanc sortem vocauerit, non iam odiens, sed vehementer amans. Qui quidem non illos odiens, tot permittebat aduersis laborare, sed quoniam vehementer diligebat eos, per ipsa mala splendidiores illos reddidit. Si enim homines qui in eorum causa insudât, sine mercede, sine rettributione abire non sinunt: multò magis Deus eos, qui tot insudauerunt laboribus, nõ permittet quandoque suorum laborum repẽsatione fraudari. Sed necesse quoddam alterum tempus esse post mortem, quo laborum mercedem accipiant. Nam & multos audiui dicentes, ille & ille mansuetus quidem, mitísque existẽs homo, ab altero iniquo quodam malóque, quotidie in iudicium trahitur, alter iniquè calumniatus, alter demersus est, inquit, alter præcipitatus, & Deus hæc fieri permisit. Quare? ne citò in insaniam eleuentur mirabilium magnitudine, ac operum perfectione, permisit eos Deus affligi: atque ne maiorem de humana natura cæteri habeant suspicionem, deos, non homines eosdem esse dicentes. Et vti Dei virtus appareat, per infirmos, per vinctos vincens & superans, prædicationem suam adaugens, atque vti illorum ipsorum patientia manifestior fiat, non pro mercede seruientium, sed ad bonam tam abundè voluntatem ostendendam. Et vti post tot mala tempestiuè, atque opportunè sancta eorum mens appareat, omnésque stimulati aduersis abundantius & solatium habeant, & fomentum, ad illos respicientes, atque memoriam habẽtes eorum malorum, quæ sibiipsis contigerunt. Atque vti quando exhortamur vos ad illorum virtutem, & ad vestrum dicimus vnumquemque, imitare Paulum, zelo Petrum sequere, nequaquam existimetis gestorum excellentia, perfectionéque altera eos participasse natura, propterea ad imitationem pigrius excitemini: atque cùm oportet aliquot vos vel beatos dicere, vel miseros, dicamus quos quidem & beatos existimari decet, quósue in ærumna, miseriáque constitutos. Si autem discere volueris, quoniam non malefacere hoc fortiores facit, sed inferentes mala tolerare: respice Iacob, quomodo quantumcunque à Laban iniuriatur. Quis ergo fortior erat, qui eum in manus acceperat, non audens tangere, sed timens: aut qui sic absque armis & exercitibus mille regibus sibi terribilior factus? nónne hic? Quemadmodum enim calcans, semetipsum excoquit: & adamantem percutiens seipsum lædit: & qui contra stimulum calcitrat, seipsum vulnerat: sic qui offendere cogitat, seipsum offendit, omníque luto fit infirmior. Excidit quandoque patria & sanctus Dauid, atque de libertate, déque anima ipsa periclitabatur, & exercitum aduersus impudentem adolescentem tyrannum illum & patricidam parans, errabat per desertum, neque exasperabatur zelo, neque à Deo auersus est, neque dixit, Quidnã hoc est? Permisit puero aduersus genitorem insurgere? tametsi pro iustis habuit incusare, non sic fieri oportuisse? nam in paruo à nobis iniuria lacessitus, circuit dexteram patrio sanguine inquinare, & hæc Deus videns sustinet? Sed nihil horum dixit, neque cogitauit: quódque magis admirabile, quoniam erranti sibi, & vniuersis nudato, Semei homo quidam malus, & contaminatus sese exposuit, virum sanguinum eum appellans & impium, milléque malis infectum, neque sic irritatus est: quinimò imperatorem exercitus rogantem, vt descendere permitteret, & illius truncare caput, non modò non permisit, sed & insuper ira concitus, dixit: Quid mihi & tibi fili Saruiæ? Dimitte eum vt maledicat, si fortè aspiciat dominus afflictionem meam, & reddat mihi bonum pro maledictione hac hodierna. Vides quomodo nouit iustus quoniam generoso animo perferre maledicta, occasio maioris sit meriti? Etenim res sic se habebat. Nam maledicta, & mille perferentes aduersa, eos qui nobis improperant, si fortiter toleramus, maiorem in nobis Dei gratiam cumulamus. Voluit & Moses iniuriato cuidam opẽ ferre, atque vltimis ferè implicatus est periculis: patriáque excidit Deo permittente, vt & tu sanctorum patientiam discas. Si enim prouidentes, quo nihil patiamur mali, sic ad spiritualia concedamus, nihil magni facere videbimur: hoc & tres pueri dicebant, Est Deus in cœlo potens eripere nos de manibus tuis, tametsi incognitum tibi sit: quoniam diis tuis non sacrificamus, & statuam quam erexisti non adoramus. Et tu igitur si quando ea quæ secundum Deum sunt attingere volueris, multa proinde pericula, multa detrimenta, multas mortes sustinebis. Nec quidem arbitreris extraneum, neque turberis his contingentibus. Fili, inquit, si accesseris seruire domino, præpara animam tuam ad tentationem. Nemo certare volens, sine vulneribus coronari expectat. Cùm igitur ipse quid boni egeris, atque contraria receperis, vel alterum idipsum videris patiẽtem, lætare & gaude. Iure enim maior exigitur tribulatio: neque à proposito concidas, neque fias desidiosior, sed magis cum maiori proposito superincumbe, tametsi millies videris diabolum rescindentem tuos gressus, nunquã aut deficias aut recidas. Quoniam quidem & apostoli cùm prædicabant, verberati continuò, mancipati vinculis, non post periculorum euasionem, sed ipsis in periculis maiori cum proposito veritatis annunciauerunt prædicationem. Atque videre Paulum licet in vinculis ipsis, in catena habitantem, docentem, atque in iudicio idipsum facientem. Intueréque beatam ipsam animam, in quibus gloriatur, in vinculis, in tribulationibus, in catena, in stigmatibus. Vado, inquit, & in Hierusalem alligatus spiritu, quæ in ea vẽtura sunt mihi ignorãs, nisi quòd Spiritus sanctus per omnes ciuitates protestatus est mihi, quoniam vincula & tribulationes me manent. Quid igitur abis in vincula, si te tribulationes manent? Ob idipsum vt pro Christo vinciar, vt pro Christo moriar: non enim solùm alligari, sed etiam mori paratus sum pro nomine domini Iesu Christi. Quid igitur pudore non superaris? non times orbem circumiens vinctus? non times ne quis Dei damnet infirmitatem, ac propterea nullus accedat? Non eiusmodi, inquit, mea vincula. Vt, inquit, mea vincula nota fierent in omni prætorio, & plerisque ex fratribus in domino, confidens meis vinculis abundantius audientibus sine timore loquebar verbum. Vides vinculorum fortitudinem, magis quàm resurrectionis morem esse gloriam? Vinctus est Romæ, & plerosque attraxit: vinctus est Hierosolymis, atque ligatus concionans regem exterruit, præsidi timorem incussit. Timẽs, inquit, soluit eum. Vinctus nauigauit, naufragium soluit, hyemem superans, eo in vinculis existente. Bestiam illam tetigit, quæ nihil nocens cecidit: atque aspice id vbique cùm fieret, cædebatur, & fortiter cædebatur: multas ei, inquit, plagas infligẽtes: & ligatus est, & idipsum fortiter: in interiorem, inquit, carcerem miserunt eum, plurimáque cum firmitate: atque in his tot tantísque existens circa mediã noctem, tunc cùm quietissimi quique dormiunt, cantabat & psallebat domino. Quid hæc fuerit anima constantius? Sciebat enim quoniam pueri in igne cantabant & in camino: fortasse cogitabat,

Gen. 31.

Defideriũs offẽdere, seipsum lædit.

1. Reg. 15.

gitabat, quoniam nihil tale sum passus. Sed benefaciens A quis insanit atque aduritur domini amore, vincit potermo iterum in alia vincula traducit, carcerémque alium. Quidnam est quod patior? volo tacere, sed nequeo. Alium inuenerunt carcerem illo valde mirabiliorem, magísque tremendum. Volo sermonem præcidere, neque permittor: quiescere nequeo, tacere nequeo, vehementer me circumtrahit: quid prius dicam, nescio, quid secundò, quamobrem ne quis à me ordinem exigat oro, multa nanque rebus nobilitas inest. Longa fuit Pauli catena, propterea tandiu me tenuit. Sed non ideo tacebo: nam si in vinculis ipse non tacuit, neque in flagellis, ego sedens tacebo iam die existente, multáque cum quiete loquẽs? atqui quomodo hæc sermonem habuerint? Multa enim multis in locis Pauli mirabilium signa sunt, sed nulla stigmatibus desiderabiliora. Nec in scripturis tantùm me reficit gaudio mirabilia operans, quantùm quòd malè patiens, flagellatus, tractus, lapidatus. Lapidantes autem eum, inquit, trahebant extra ciuitatem, & iterum, verberatum & plagas B inferentes coniecerunt in carcerem. Quanta gloriatio, quanta voluptas? quísnam honor, quis splendor videtur? Quoniam pro Christo vinctus est: sed admirabile intellige. Et motus est, inquit, carceris locus vincti Pauli, & vniuersa vincula soluta sunt. Vidisti vinculorum naturam vincula soluentem? Expergefactus autem custos carceris, & videns ianuas carceris apertas, euaginato gladio volebat se interficere. Quid ergo Paulus? clamabat voce magna, dicens: Nihil tibi feceris mali, vniuersi enim hìc sumus. Vidisti-ne omni inani gloria vacuum, omni superbia? vidisti pietatẽ? Non inquit, quoniam propter nos hæc facta sunt: sed tanquam vnus ex vinctis inquit, Si enim siluisset, atque magna voce non clamasset, illius manus per guttur fortasse gladium trãsegisset. Clamauit autem, quoniam quidem in interiorem carcerem fuit missus. Contra temetipsum, inquit, id egisti, interius eos mittens, qui te à periculo liberaturi erant. Vidisti Pauli humanitatem, & ad proximum C curam? Elegit vinciri, & ipse periclitari, quàm illum despicere pereuntem. Quemnam non exterruisset ea, quæ circa se vinculorum erat potẽtia? & tamen eos qui vinxerant, ad vincti pedes adegit, cosdémque illos quasi seruos huic effecit. Cecidit, inquit, carceris custos ad pedes Pauli, & qui ligauerat ad ligati pedes erat: idémque rogabat ligatum à timore solui. Nónne tu ligasti, dic mihi? non in interiorem misisti carcerem? non in ligno firmasti pedes? quid tremis? quid paues? quid lachrymas? quid gladium eduxisti? Nesciebam, inquit, tantam esse victoriam, Christi potentiam. Quid dicis? Cœlos aperiendi cepit potestatem, & carcerem aperire non debuit? Vinctos à dæmone soluerat, & ferreum quid sibi prævalere debuerat? Animas igitur alligatas soluens, proprium non poterat corpus soluere? Qui per sua vestimẽta cæteros illis à vinculis soluit, à dæmoniisque liberauit, ipse per semetipsum sese non soluerit? Idcirco primum vinctus est, & tunc vinctos soluit, quò di- D scas seruos Christi ligatos, vim supra ligantes habere multò maiorem. Sic enim sancti fortitudo clarior ostẽditur, cùm non semetipsum modò, sed & ipsos ligantes soluit. Quænam murorum vtilitas? quid magis in interiorem carcerem mittere, quoniam quidem & exteriorem aperuit? Sed audiamus ipsum in hoc ipso gloriantem, & dicentem: Obsecro igitur vos vinctus in domino: nam magna dignitas & multa, regno & consulatu vniuersisque maior, pro Christo ligari. Nihil enim tam clarum est, quàm pro Christo vinctum esse, ita vt catenæ circundatæ sanctis illis manibus, apostolatu & doctoratu multò sint illustriores, maiorique veneratione dignæ. Si quis amat Christum, nouit quod dicitur: si

Ad. 16.

Ibidem.

Ad. 28.

Ephe. 4.

Vinciri pro Christo quàm honorificum.

Ad. 16.

tatiam vinculorum: eligeret fortasse vinctus esse pro Christo, quàm cœlos inhabitare. Nam fortè vel in dextris eius sedere, hoc clarius, hócque clarius quàm super duodecim sedes sedere. Si quis me cœlo condonet omni, vel ea qua Pauli manus vinciebatur catena, illam ego honori præponerem. Si quis me cum angelis statuat, aut cum Paulo vincto, vincula eligerem. Si quis me cum illis faciat potestatibus, quæ circa thronũ sunt, aut vinctum talem, talem eligerem potius, etiam vinctum. Etenim nihil melius, quàm mala pro Christo pati. Si quis mihi mortuos suscitare dederit nunc, non iam id, sed catenam eligerem. Vellem nunc locis in illis versari, quibus vincula illa manent, & catenas videre, quas timuerunt quidem dæmones, & horrent, & angeli venerantur. Si ecclesiasticis curis essem vacuus, corpúsque robustum haberem, nequaquam peregrinationem tantam facere recusarem, quò catenas solùm viderem, carcerem quo Paulus vinctus. O beata vincula, ô beatas manus, quas ornauit catena illa Paulo circundata: non tam preciosæ erant manus, quæ claudum in Lystris erexerunt, quàm vinculis circundatæ. Si per illa tempora ipse fuissem, tunc potissimum fouissem eas, & ante meas oculorum pupillas ponens, nusquam desiissem deosculari manus, dignas effectas pro domino meo vinciri. Non eum sic dico beatum, quòd tertium vsque ad cœ- 2. Cor. 12. lum, & in paradisum raptus est, quemadmodum quòd in vincula sit cõiectus. Non cum sic beatum dico, quòd Ibidem. audierit arcana verba, quemadmodum quòd vincula sustinuerit. Etenim hæc illis longè maiora. Eligibilius nanque mihi est male pati pro Christo, quàm honorari pro Christo. Hoc Paulus cogitabat: & meritò. Si ipse propter me factus seruus, gloriámque euacuans, non sic in gloria esse putabatur, quàm cùm pro me affigebatur cruci: quid me pati non oportet? Audi enim ipsum dicentem, Glorifica me pater. Quid dicis? Ad cru- Ioan. 17. cem duceris, cum latronibus, tumulorúmque fossoribus maledictam sufferre mortem, conspuendus, cædendus colaphis, & hæc gloriam appellas? Ita, inquit, pro dilectis ipse patior, meritóque hæc eadem gloriam existimo. Si enim dominus meus miseros & ærumnosos amãs, gloriosam rem vocat, etiam id patrio throno magis adiicit gloriæ: multò ipse magis hæc gloriam existimare debeo. Terrent quæ in Iob dicuntur, cunctos homines, pro patientia, pro vitæ puritate, pro Dei testimonio, & forti illa pugna, & mirabili post pugnam victoria. Sed Pauli patientiam quænam adamantina anima ostendere poterit? Non enim menses multos sic decertans deguit, sed annos multos non terræ glebas liquefaciens, ac sanie macerans, sed in os ipsius intelligibilis leonis continuè incidens, milléque dimicans tentationibus. Neque ab amicis tribus quatuórve, sed cunctis ab infidelibus improperatus, consputus, iniuriatus, maledictus, milléque tentationum globos sustinens. Et nunc quidem flagellis corpus distendens, nunc lapidibus obrutus, faméque assidua & asperitate liquescens. Sed Iob hospitalitas magna, neque id nos inficiamur, sed Paulo tantò inueniemus egentiorem, quantò corpus animæ cedit. Quod enim ille ad eos qui secundùm carnem infirmabantur fecit: hic ad eos qui in anima iacturam acceperant ostendit. Et ille quidem ouibus, bobúsque numero immenso sibi existentibus eadem egit: hic autem nihil supra suum possidẽs corpus, ex hoc ipso indigentibus satisfaciebat, & clamabat dicens: Necessi- Ad. 20. tatibus meis, & eorum qui erãt mecum, subministrauerũt hæ manus. Hos amplectamur zelo, hos imitemur omnes, quò pares ipsis laudes assequamur, in Christo Iesu domino nostro, cui gloria in secula seculorum. Amen.

De beato Iob, Homilia.

INCERTO INTERPRETE.

VERVNTAMEN fratres chariſſimi, intendat charitas veſtra quid dico: quando audiuimus librum ſancti Iob, percepimus quòd perditis rebus, perditis filiis, nec ipſam carnem, quæ illi ſola remanſerat, ſaluam potuit obtinere: ſed percuſſus graui vulnere à capite vſque ad pedes, ſedebat Iob in ſtercore, putreſcens vlcere, ſanie fluens, vermibus ſcaturiens, tormentis acerbiſſimis dolorum cruciatus. Si nobis ſic nunciaretur vniuerſa ciuitas, nullo ibi ſano in grauiſſimo vulnere, cùm ſic putreſcere vermibus viuos, quomodo mortui putruerunt, quid eſſet grauius hoc? in ea illud bellum tam graue eſſe puto, quòd mitius in carne humana ferrum ſæuiret, quàm vermis: tolerabilius de vulneribus ſanguis erumperet, quàm de putredine ſanies diſtillaret. Cadauer corrumpi reſpicis, & horreſcis: ſed ideo minor pœna, imò ideo nulla pœna, quòd abſens anima. At verò in Iob præſens anima quæ ſentiret, ligata ne fugeret, ſubiecta vt doleret, compuncta vt blaſphemaret: ſuſtinuit tamen tribulationem Iob, & deputatum eſt ei ad magnam iuſtitiam. Non ergo quiſquam attendat quid patiatur, ſed quid faciat homo: in eo quod pateris, poteſtas tua non eſt: in eo quod facis, voluntas tua vel nocens, vel innocens eſt. Patiebatur Iob, & ſtabat mulier relicta ſola: non ad cõſolationem, non quæ afferret medicinam, ſed quę moueret blaſphemiam: dic aliquid in Deum, & morere. Videte fratres chariſſimi, quemadmodum illi mors beneficium fuit, & tale beneficium nemo illi dabat. Sed in his omnibus quæ ſancta anima ſuſtinebat, patientia exercebatur, fides probabatur, mulier confundebatur. Spectaculum magnum, & in illa fœditate putredinis præclara pulchritudo virtutis: vaſtabat latéter inimicus, apertè malum ſuadet inimica, adiutorium diaboli, nõ mariti. Hęua noua, ſed ille nõ vetus Adam. Dic aliquid in Deum, & morere, blaſphemando extorque, quod precando non potes impetrare. Locuta es, inquit, tanquam vna ex inſipientibus mulieribus. Attendite verba foris putreſcentis, intus integri. Locuta es, inquit, tanquam vna ex inſipiẽtibus mulieribus. Si bona percepimus de manu domini, quare & mala non ſuſtineamus? Pater eſt, nunquídnam amandus eſt blandiens, & reſpuendus corripiens? Nónne ipſe eſt pater, & imponens diſciplinam? Cogita quoſlibet cruciatus, extende animum in quaſlibet in hac vita pœnas humanas, compara gehennas, & leue eſt omne quod cogitas. Hîc temporalis, ibi æternus. Et qui torquentur, nunquid adhuc patiuntur, qui illo tempore paſſi ſunt? Diues autem ille adhuc apud inferos patitur, arſit, ardet, ardebit, viuet vſque ad iudicium, recipiet carnem non ad beneficium, ſed ad ſupplicium. Illas pœnas timeamus, ſi Deum timemus. Quicquid hîc paſſus fuerit homo, ſi corrigatur, emẽdatio eſt: ſi non corrigatur, duplex damnatio eſt. Et hîc enim luit pœnas temporales, ibi experietur æternas. Dico charitati veſtræ fratres: Martyres ſanctos laudamus, glorificamus, admiramur, dies eorum pia ſolennitate celebramus, merita eorum veneramur, & ſi poſſumus imitamur. Eſt profectò magna martyrum gloria, ſed neſcio vtrum minor gloria fuit ſancto Iob. Nec tamen ei dicebatur: Thus pone, idolis ſacrifica, & diis alienis, nega Chriſtum: dicebatur tamen, ſi blaſphemaueris, putredo omnis abſceſſura, ſanitáſque reditura eſt: ſed ſi blaſphemaueris, dicebat inepta, & inſulſa mulier, morieris, & moriendo tormentis carebis. Quaſi verò morienti blaſphemo non æternus dolor ſuccederet. Mulier fatua præſentis putredinis horrebat moleſtiam: æternam flammam minimè cogitabat. Ferebat ille præſens incendium, ne incurreret in futurum. Tenebat cor à mala cogitatione, linguam à maledicto, ſeruabat animæ integritatem in putridine corporis. Videbat quidem, & iudicium de ſe futurum euadebat, præſtante Chriſto domino noſtro, cui eſt gloria & imperium in ſecula ſeculorum. Amen.

Diui Ioannis Chryſoſtomi in beatos Iob & Abraham, ſermo.

ATHLETAM in certamen impellit erecta victori ſtatua, armigerum in prælium prouocat decreta fortibus gloria: Chriſtianos autem confirmant in patientia, eorum qui ſtrenuè certarunt, præconia. Quis autem tam ſtrenuus & fortis, vti beatus Iob? quem vidit quidem diabolus, aggredi tamen primum detrectauit. Vnde ſapiens Agonotheta fidens athletæ ſuo, aduerſarium irritat, & ad certandum mouet: & idcirco beato Iob teſtimonium dans, præfert hunc ſuum, & apoſtatam inferiorem facit. Nam poſteaquam diabolus circuiſſet omnia, tentaſſétque omnes, ab vno autem hoc forti fugiſſet, cum eo congredi timens, ne proderet ſe ignominioſè victum, ipſum cauillatus eſt. Dicebat igitur diabolo Deus, qui omnia videt: Animo aduertiſtíne ſeruum meum Iob, quòd non ſit ei ſimilis ſuper terram, vir inculpatus, verax, iuſtus, pius, abſtinens ab omni malo? Teſtificatur Deus, vritur diabolus. Non permittitur ei aliud aduerſus ſuperiorem. Irridet ergo & cauillatur, dicens: Nónne tu muniuiſti omnem domum eius intus & foris? Tanta concedis, & admiraris ſi gratias agat? Accipe quod dediſti, & accipiam quod habet. Nam ſi in calamitates inciderit, deſiſtet etiam ipſe à gratiarum actione. Dixit coniectans, nec conſecutus eſt quod ſperabat. Quemadmodum præſentia ſcire, ita futura ignorare oſtenſus eſt. At Deus ſciens athletæ ſui gratitudinem indeprædabilem, irritauit fugientem, vt coronaret vincentem. Magnum præconium Iob, quòd tam gratus in fœlicitate: ſed amplius, quòd ſui ſimilis inuenitur in aduerſitate. Itaque in bonum cedunt tentationes. Et diabolus certat, vt victus confundatur. Iob autem dum tentatur, apparet ſcíẽtia, quæ poſt multa tempora danda erat, Spiritu ſancto erudiente edoctus. Quo pacto demonſtrabitur hoc? Nondum erat lex, & longè ante euangelij prædicationem præceſſit. Quintus enim erat ab Abraham, & nepos Eſau, & legem ſeruauit ſacrificando, & euangelium cum cogitationibus certando. Vitulum enim ſacrificabat, quaſi legem videns, & de internis cogitationibus ſollicitus erat, quaſi euangelium ſpectans. Dicebat enim Iob: Ne fortè filij mei mala cogitarint in corde ſuo cõtra Deum. Quis enim legem poſuit cordi, niſi qui dicit alibi: Qui videt mulierẽ vt concupiſcat, iam mœchatus eſt eam in corde ſuo? Et qui dicit: Omnis qui irascitur fratri, reus erit iudicio? Vidit futura, qui ita mentis curam habuit, vidit euangelium ante datam legem. Oportebat autem, vt is qui proficiebat, & ad perfectionis apicem aſcendebat, & propria rectè ageret, & pro pueris ſollicitus eſſet. Amabat autem pueros, quibus ornatus erat, & honeſtè educabat eos, offerebátque pro incertis eorum peccatis ſacrificia: melius exiſtimans offerre, cùm nõ debeas, quàm ingratum eſſe, cùm debeas. Diues erat ex benedictionibus, vtebatúrque pro neceſſitate diuitiis, ita vt ſatiando pauperes, diabolum mirum in modum contriſtaret. Bona enim opera humana, plagæ & vulnera ſunt dęmonibus. Porrò audiuit Deus quę ſciebat, ab eo qui quæ diceret neſciebat. Opinabatur enim

enim ſatã, quòd ſi auferretur poſſeſſio, auferretur & gratiarum actio, & tolleretur patientia. Verum Deus ſciens cui confidebat, permiſit diabolo vt abraderet beati facultates, quo comprobaretur perpetuò vigens eius gratiarum actio. Vide autem Dei prouidentiam. Imperfectum petit diabolus, ſed non obtinet. Vnde ſaluator & Simoni dicit: Satanas expetiuit vos, vt cribraret ſicut triticum: ego autem oraui pro te, vt ne deficiat fides tua. Quandiu imperfecti ſumus, nobis parcitur: quandiu lactamur, paterne fouemur: vbi autem perfectiores facti fuerimus, perfectorũ certamina etiam ſuſcipiemus. Dicit enim: Ablactati à lacte, auulſi ab vbere: afflictionem ſuper afflictionem ſuſcipe, ſpem ſuper ſpem. Non dixit ablati ab vbere: ſed, auulſi. Proficiés enim ad perfectionem cogitur, vt cedat à lactendo. Sciebat ſuum athletam agonotheta, videbátque eius futura, de cuius præſentibus teſtabatur, & dicit diabolo: Ecce omnia quæcunque habet do in manum tuam, ſed ipſum ne attigeris. Saluus ſit accuſatus, tollantur ab eo quæ exiſtimantur gratiarum actionis cauſæ, diues gratiarum actione appareat. Et exiuit diabolus à domino. Et factum eſt, cùm filij Iob, & filiæ eius biberent vinum in domo fratris ſui ſenioris. Honeſtum conuiuium erat, id quod oſtendit omnium fratrum præſentia. Sorores cum fratribus, honeſtatis chorus ſunt. Aetáſque natu maximi apud eos in honore eſt. Et ecce nuncius venit ad Iob, & dicit ei: Iuga boum arabant, & aſinæ iuxta paſcebantur, & venerunt latrunculi, abegerúntque eas, & pueros trucidarunt gladiis: ſaluus autem manſi ego ſolus, & veni vt nunciarem tibi. Seruatus eſt vnus, non miſeratione eius qui tantam ſubſtantiam abſtulerat, ſed vt grauius afflígat: & ne ignoret is quem triſtitia afficere cupiebat, nuncium ſaluum reliquit. Adhuc eo loquente, venit nuncius alius, & dixit ad Iob. Tu interim attende quomodo continentes ſunt tentationes. Fluctus fluctum impellit, ſicut in vndis marinis. Adhuc illo loquente, venit nuncius alius. Vt ſanctus conturbaretur, & quanuis fert, quod prius dictum, non ferat tamen quod toties dicitur. Hæc autem enarramus, non ſicut ij qui veteres fabulas annunciant, ſed monſtramus rerum etiam quæ nunc contingunt veſtigia. Adhuc illo loquente, venit alius nuncius, & dixit ad Iob: ἄγγελος nuncius, à nunciando, non à natura. Nam angelus à natura angelica quomodo dicere poſſet, Saluatus ſum ego ſolus, quum ab interitu alienus ſit? Quid dicit nuncius? Ignis de cœlo decidit, & combuſſit oues, & paſtores ſimiliter deuorauit. Vide inſatiabilem diaboli furorem, vide extremam inſaniam, vide compaſſionis expertem tyrannidem, vide quomodo iuxta ferentis vires permittuntur omnia. Saluatus ſum ego ſolus, & veni, vt nunciarem tibi. Adhuc illo loquente, nuncius alius venit ad Iob. Vide nuncios ſuper nuncios, triſtia ſuper triſtia, vide adamantem indiuiſibilem, vide petram immobilem. Equites fecerunt tres acies, & circundederunt camelos, & abegerunt eos, & pueros gladiis trucidarunt. Quid prodeſt dicere, & pueros gladiis trucidarunt? commemorantur gladij, vt ad miſericordiam moueantur viſcera. Adhuc illo loquente, alius nuncius venit ad Iob, dicens: Filiis & filiabus tuis comedentibus. Hoc verſutè poſtremo loco nunciari facit, vt ſi prima fortiter ferret Iob, quaſi extraria: his ſaltem auditis, & motis ſuper filiorum morte viſceribus, nouis conficeretur doloribus, & indignam aliquam ederet vocem, quam tentans ſe auditurum ſperabat. Ad prima enim nihil reſpondit, ſemper poſterioribus adobrutus. Audiuit tertium, & quartum, & vt ſapiens expendebat ſecum, fieri poſſe, & ſolere, quòd equites verè latrocinati eſſent, iniuſti verè rapuiſſent. Verùm, quòd omes abſumptæ erant igne, non perfunctoriè cogitabat, ſed manifeſtè agnoſcebat eum qui hoc permittebat. Non enim poteſtatem habuiſſent dæmones, niſi permiſſum eis fuiſſet à Deo. Argumentum autem quòd ſupernè eis conceſſum eſſet, erat quòd ignis deſcendebat. Vnde enim miſſus? è cœlis. Inde ſcilicet venit, vnde & iudicium. Igitur propter diuinam permiſſionem tolerabiliora erant. Ignis cecidit de cœlo. Verè iniuſti iniuſtè egerunt, & auari rapuerunt. Quis autem ignem detulit? Oſtendit mihi ignis, qui deſcendit, quid velit & ſpectet agonothetes. Nam licet diabolus aliquid poſſit, nihil tamen poteſt, niſi quando poteſtas ei fuerit conceſſa. Poteſtas enim ei non eſt propria, ſed à Deo illi conceſſa. Dixit itaque opportuno loco: Filiis tuis, & filiabus tuis comedentibus & bibentibus apud fratrem ſuum natu maiorem, repentè validus ſpiritus venit ex ſolitudine, & concuſſit quatuor angulos domus, corruítque domus ſuper filios tuos, & mortui ſunt. Factus eſt ergo ſympoſij locus, ſepulchrum: & cœnaculum communis mortuorum tumulus. Saluus ego vnus euaſi, & veni vt nunciarem tibi. Quid igitur fortiſſimus ille? quid victor ille inclytus? quid vtraque dextra valens armatus ille, ad hæc agebat? Vicerat armis iuſtitiæ à dextris, agens in fœlicitate & diuitiis, vicit & à ſiniſtris. Habens filios gratias agebat, ablatis eis non minus gratus eſt. Pro viuentibus ſollicitus erat, pro mortuis ſollicitus non eſt. Non iam pro peccatis ſacrificia offert. Neque enim habebat quæ offerret: ſufficiebant autem eius voluntati pro ſacrificiis preces. Tunc ſurrexit Iob, & diſrupit veſtes ſuas. Surrexit & diſrupit. Tu ne ſomniculoſus, ſupinóque ſenſu hæc audieris, ſed mente excitata & vigili. Diſrupit enim veſtem, non ingratus, neque indignam vocem emittens præ animi impotentia: ſed inſultans diabolo, & inexplebilem eius qui omnia abſtulerat, rapacitatem confundens. Vnam quam habebat veſtem, & qua indutus erat, diſrumpit & deponit, gloriatúrque contra tentantem, ei oſtendens quòd maiora illis ſuſtinere queat. Dices autem mihi: tenui coniectura hæc loqueris, & ſuſpicaris: videtur hæc quaſi ad gratiam à te compoſita. Haberem, qua aduerſus hos me defendere poſſem, apologiam. Diſrupit, ait, veſtimenta ſua, & abraſit comam ſuam: non more gentiliũ cuulſit, neque comam neglectam, ſicut lugentes, habuit: ſed abraſit, & abiecit. Quorſum hæc ſpectant? In terram cecidit & adorauit, ac dixit: Nudus exiui de vtero matris meæ, nudus & abibo illuc. Non hæc vt ingratus vel obmurmurans, vel impius dixit: ſed inſultans diabolo, & abiiciẽs etiam quod reliquũ erat, exuit veſtes: declarãs & robur ſuum, & quòd promptus & paratus aduerſus fugientem eſſet. Ego nudus exiui, nudus & reuertar illuc. Illuc, quorſum? vbi præmia expecto, vbi coronam ſpero. Dominus dedit, dominus abſtulit. Nullus enim è manu eius, qui omnia continet, me rapiet: nullus vim faciet virtuti omnipotentis: quanuis equites prædati ſint, auarus rapuerit, diabolus incẽderit, non tamen abſque voluntate eius qui permiſit, factũ eſt aliquid. Sicut Deo viſum, ita & factum. Sit nomen domini benedictum. Vide & imitare. Aduerſa fert, & gratias agit. Magnitudo perquam gratę mentis in triſtibus apparet. Vides, quòd ſi in proſperitate gratias egeris, ſycophanta diabolus factum tuũ extenuat, & dicit: Non fruſtra colit Iob dominum? Igitur vt pateat, quòd gratis colas dominũ, tẽtationibus exploraris, & ſic ſtrenuus & fortis comprobaris. Et nos quia dominicum Paſcha perficimus, azyma ſyncerę fidei habeamus: oportet autem guſtare & agreſtes lactucas. Agreſtes lactucas ſpontaneos labores intellige,

Cum illis autem, & ea quæ diuina permissione nobis A accidunt. Infert enim nonnunquam afflictiones perquam amaras. Verùm tu quando amaritudinem plagarum degustas, dic sicut ille: Viuit dominus, qui ita me secuit: viuit omnipotens, qui amaram fecit animam meam: futurum est olim amarum hoc antidotum, animæ salubre. Et quia intestino malo laboramus, nociua illa amaritudinis gustu expellamus, quò bona valetudine vegeti, dominicarum carnium cœna expleamur. Pascha enim comesturi sumus. Poposcit olim Deus Isaacum ab Abraham, quem ille quidem alacriter dedit: Deus autem non accepit, vtpote saluti nostræ non sufficientem hostiam. Attamen typus ille vtilis fuit præsignās quod posthac veritas præstitit. Colligatur Isaac,

Gen.22. & non occiditur. Dicit Deus: Abraham, Abraham, non extendas manum tuam super puerum. Quare non dixit filium, sed puerum? Vilior erat, vtpote homo. Opus autem erat non seruo vel puero, sed filio. Ne extendas B manum tuam super puerum, contentus esto figura, veritatem expecta. Et Abraham quidem prophetat, decipítque seruos. Vide veritatem in dictis quæ eueniunt.

Gen.22. Et quid dicit? Sedete, ait, hîc cum asino, ego autem & puer transibimus vsque illuc, & postquam adorauerimus, reuertemur ad vos. Dixit quidem ita, sed non ita in animo habebat: accidit autem vt dicebat, non vt sentiebat. Cæterùm seruos relinquit, vt ne cogatur aliqua ex parte facere quod ingratum Deo. Timebat enim, ne illi existimarēt passum eum senile aliquid, & ita à sacrificandi conatu abstraherent, dicentes: Quid ô domine? eúmne, qui ex promissione tibi datus est immolas? sacrificásne dilectum illum à Deo datum, senectutis alumnum, hæredem, nostrum dominum, tuum successorem, Saræ filium, vnicum ex ipsa, & iam tantum ac talem? Quid facias considera, communica id consilij vel generationis & vitæ consorti, quæ propter C ipsum tot dolores partus tulit: detinemus te, nos occide. Eapropter sapiens ille senex obsistentes non accepit, sed fecit, vt sacrificium sua portaret ligna, essétque figura saluatoris crucem gestantis. Porro gestat puer & loquitur, mouentur paterna viscera, & ab obedientia Dei pater non desistit. Quid inquit puer? Pater inquit. Cogita qualis sit hæc vox apud patrem amantem filium. Nos balantis ouiculæ, quæ inarticulatam vocem emittit, miseremur sacrificaturi: cogita quantùm hæc ouis moueret, si cum pusillo animo ita loqueretur? Pater inquit, ecce ignis & ligna, vbi ouis sacrificio destinata? Erat autem ipse ouis, quæ iuxta Spiritus sancti sententiam loquebatur, quò ad misericordiam sacerdos mouerentur. Verùm ille iam didicerat: Qui diligit pa- Matt.10. trem vel matrem, vel filium vel filiam, plus quàm me, non est me dignus. & imitabatur patrem illum, de quo dictum est, quòd proprio filio suo non pepercerit Deus. Rom.8. Vbi est ouis, inquit sensatus puer. Quid igitur pater dicit? Deus prouidebit sibiipsi ouem in sacrificium, filium. Non seruum, sed filium: non famulum, sed filium. Scito igitur quare Pascha perficias. Ne fermentes azyma, ne hæretica malitia permiscueris, habe pura azyma. In azymis enim synceritatis & veritatis festa celebramus. Festa autem non intellige relaxatio- 1.Cor.5. nem solam. Sit & ieiunium bene sensatæ animæ festum: sint & afflictiones, & castigationes festa. Pro teipso ieiuna: propter cibum fuisti inobediens, per ieiunium obedis. Cibus è paradiso eiecit, ieiunium te reducit. Hoc nos præceptum diuinum sancta scriptura docet, quæ solui nequit, & cœlo ipso præferenda est. Cœlum enim, inquit, & terra transibunt, verba autem Matt.24. mea non transibunt. Ne timeas hominum minas, sed Dei. Tuta armatura est Dei timor, inexpugnabile scutum pia fides. Ne simus timidi, ne simus inconstantes. Minæ indoctum facilè transferunt, firmatum autem scientia, non ignis, non gladius, non præsentia, non futura, non periculum, non diabolus, modò diuina adsit gratia. In rem nostram sunt tentationes. Probati fuimus in fœlicitate, probati simus & in aduersitate. Alacres simus, erítque vt non affligamur. Deus enim alacritatem mentis videns, contentus erit sola voluntate. Quòd si Deus nos etiam affligi voluerit, hoc erit in gloriam & probationem nostri, vt dicamus ei etiam nos: Hæc omnia venerunt super nos, & Psal.43. non sumus obliti tui. Si enim nobiscum Deus, quis cōtra nos? Rom.8. Momentanea est afflictio, sed perpetua gloria. Ad vesperam demorabitur fletus, & ad matutinum Psal.29. lætitia. Qui imitatores fuerint patientiæ beati Iob, & fidei beati Abrahæ hæredes, & pietatis vtrorumque successores, in eundem quoque sanctorum annumerabuntur chorum. Quorum enim similis ordo & par fides, eorum & idem honor. Deus qui coronauit beatum Iob, & confudit diabolum, credentibúsque virtutem eius monstrauit, is omnes nos conseruet immaculatæ vitæ studiosos, & piam fidem toto pectore amplexantes, in Christo Iesu domino nostro, cum quo Patri, & Spiritui sancto sit gloria, & imperium, in secula seculorum. Amen.

† De patientia & tolerantia ab exemplo Iob, vide in vltimo tomo ad populum Antiochenum, homiliis quarta & quinta.

DIVI IOANNIS CHRYSOSTOMI

ARCHIEPISCOPI CONSTANTINOPOLITANI, IN PSALMOS INTERPRETATIO.

Psalmorum Prooemia.

POST Mosem, & eius successorem Iesum Naue, & eos qui dicebantur iudices in Israël, cùm regnum Israëliticum deinceps suscepisset Saul, fuissétque reprobat⁹, excitauit eis Deus regem virtute præditum, iustúmque, & prophetam, qui librum centum & quinquaginta psalmorum, diuino spiritu motus metricè ex propriis propriæ linguæ modis composuit concinnè, cum numero, & diuersis instrumentis, & saltationibus, & canticis, eos canens: ipse enim tenebat citharam. Habebat autem etiam sub se diuersos choros paruorum prophetarum. (Ita enim eos vocabat qui manebant apud prophetas: sæpe autem eos etiam filios prophetarum nominabat) qui habebāt diuersa instrumenta, hic quidem cymbala: ille verò tibias: alius autem κιθάρα. tympana: alius verò tubas: alius autem psalterium & ᾠδὰς λεγομένας citharam: alius verò ea quæ dicūtur Bubulcorum can- βουκολικάς. tica.

tica. Vnusquisque autem chorus habebat principem. A Quorum alius quidem dicebatur Asaph, alius autem Idithun. Alius, filij Core. Alius, Ethan Israëlitæ. Alius Mosis hominis Dei. Quando ergo à spiritu incitabatur ad prædicendum, vel de captiuitate populi, vel de eorum reditu, vel de doctrina morum, vel de prouidentia, vel de Christo domino: vnumquemque psalmum numerosè componebat tendentem ad vnum argumentum, (Propterea enim sunt parui & magni psalmi) & eum vni choro tradebat. Quòd si ei rursus visum esset in medio psalmi, id quod psalmi reliquum erat, alij choro tradere, tunc ipsa psalmi successio vocabatur διάψαλμα. diapsalma. Quare quando etiam volebat iis qui dicuntur cantores seu bubulci, in medio psalmi tradere, tunc vocabatur canticum diapsalmatis, quoniam cantores per successionem, quod reliquum erat psalmi, canendum suscipiebant. Id autem qui velit scire, potest ex eo quod sic scriptum sit in libris Paralipome- Paral.16. non, seu eorum quæ in libris Regum prætermissa fue- B rant: Et cecinit hoc canticum in manu Asaph Prophetæ. Postquam autem ipse primus psalmum tradidisset, deinceps vnusquisque chorus & per se, & concorditer in eundem & numerosè, hi quidem in his ἀντιφώνως. instrumentis, illi verò in illis, sibi inuicem respondentes in Dei gloriam & laudem saltando psalmum canebant. Hoc autem rursus quoque fieri potest, quòd 2.Reg.16. ipse Dauid, cùm arcam accepisset ab alienigenis, per se ante ipsam saltauerit: & cùm eum probro insectata esset eius vxor Michol, dixerit: Ludam & ridebo coram domino. Non solùm enim non cessauit, sed ea etiam se magis facturum professus est. Nonnulli autem cùm ordinem & rem ipsam exactè non attendissent, nec ab iis qui sciebant, hæc discere voluissent, conuersi sunt ad allegorias: & nec omnes quidem psalmos esse Dauid pronunciarunt, sed eorum qui ab ipso acceperunt, nec interea dixerunt vbinam vel dominus, vel Apostolus aliquis in vllo psalmo alterius C quam Dauid meminerit. Describamus ergo eum sedentem, & choros eius à dextris & sinistris, vt cognoscat quispiam eius etiam ordinis spectaculum, Deinceps autem dicamus quos ipse psalmos prædicere dignus est habitus. De domini carnis susceptæ œconomia, eos varia compositione & diuersis figuris immutans. De passione & resurrectione eius humanitatis. Similiter etiam quòd diuinitate est æternus & omnium opifex, & vniuersi renouator ac instaurator, ad quem tēdit omnis scopus scripturæ diuinitus inspiratæ, Cho- Christus, Deus & homo, scripturæ scopus est. rus Idithum, Chorus filiorum Core, Chorus Ethan Israëlitæ, Chorus Asaph, Chorus Mosis hominis Dei. Hi sunt chori Prophetarum qui ei suberant, diuersis instrumentis canentes, & psallentes, & saltantes ad Dei gloriam psalmos centum quinquaginta qui facti erant à sancto Spiritu.

ALTERVM PROOEMIVM.

1.Tim.3. OMNIS scriptura à Deo inspirata, vt ait beatus Apostolus, est vtilis ad docendum, ad arguendum, ad corrigendum, ad disciplinam, quæ est in iustitia. Docet enim quæ sunt vtilia, arguit autem peccata, & quæ desunt corrigit, & hominem ita perfectum reddit. Sub- Ibidem. iungit enim: Vt sit integer homo Dei, ad omne opus bonum perfectus. Nec errauerit quispiam, si vniuersam hanc diuinæ scripturæ laudem in hoc libro psalmorum simul esse dixerit. Iustitiam enim leniter docet & comiter eos qui discere voluerint. Insolentiores autem diligenter & non asperè increpat. Rursus autem corrigit delicta, quæ forte nostra sponte à nobis admissa sunt. Sed hæc quidem non perinde intelligimus A quando canimus, vt quando in ipsis seorsum versamur negotiis, & psalmis nobis opus fuerit. Beati itaque sunt existimandi ij qui iis solis psalmis indigent, quibus aguntur gratiæ propter vitæ prosperitatem. Sed quoniam fieri non potest vt qui sunt homines, non difficultates sentiant & atterantur afflictionibus, & in necessitates tam externas, quàm quæ à nobis in nos cooriuntur incidant, vtilissimum medicamentum agnoscunt animæ eorum qui sunt cum Deo locuturi, in vanitates promptissimam in psalmis enunciationem ipsius sancti Spiritus, qui res quidem omnes humanas præelegit, per beatissimum autem Prophetam Dauid exposuit voces malis conuenientes, per quas curari possint qui in ea inciderunt. Ita ergo quæ prius forte canentes percurrimus, & leuiter tantum & in superficie attingimus, cùm in necessitates & afflictiones inciderimus, tunc scimus & cognoscimus, ipsa re quæ est in nobis, conueniens medicamentum naturaliter at- B trahente, & ipso etiam medicamento conuenientem affectionem tanquam propriam sibi assumente & amplectente. In primis ergo necessatiæ psalmorum scripturæ, æquum esse existimaui, sicut quoque accepi, argumentorum compendiosam tradere explanationem, quæ psalmis singulis conueniunt, & dictionum interpretationes, ne tempore psallendi fratres à vocibus distrahantur, nec ex eo quòd ea non intelligant, mentem ad alia conuertant. Sed vt agnoscentes con- 1.Cor.14. Coloss.3. sequentiam eorum quæ dicuntur, prudenter canant, prout scriptum est ex profundo cordis sui, & non in superficie tantùm, & ex summis labris. Vniuersum itaque psalmorum argumentum diuiditur in omnes partes. In morale, & quòd ad dogmata decretáve pertinent. Sed morale rursus hanc habet sectionem. Aliqui enim eorum, mores vniuscuiusque corrigunt, aliqui autem, gentis Iudæorum tantùm. Aliqui verò communiter quoque omnium hominum. Quínam autem C ij sint, singulorum explanabit interpretatio. Rursus autem id quod ad dogmata pertinet, in duo diuiditur. Aliqui enim psalmi cum eis agunt, qui ea quæ sunt, casu esse & fieri dicunt. Alij autem cum eis qui dicunt non regi mundum prouidentia. Qui enim res esse & fieri casu statuit, consentaneum est vt eas etiam nulla regi prouidentia existimet. Qui autem dicit nulla regi prouidentia, non omnino etiam dicit ea esse ac fieri fortuitò, sed opificem quidem fatetur vniuersi, quemcunque is fatetur: eius autem prouidentiam vel omnino tollit, vel ad res vsque cœlestes circunscribit. Eos ergo qui sic sentiunt, psalmi refellunt, probantes quòd quæ sunt, eundem habent & Deum, & opificem: & quòd eius prouidentia vel minima peruadit, & quòd nihil eorum quæ ad hoc vt essent, deduxit, est deinceps expers eius prouidentiæ. Neque enim fieri potuit, vt Deus quidem potuerit efficere, vt ea essent quæ sunt parua & vilia, tenuissimarum autem rerum pro- D uidentiam abiecerit, & propter summam suam dignitatem ea curare neglexerit, quorum non est dedignatus esse opifex. Id autem cognoscet ex psalmis, qui eorum interpretationem sigillatim persequetur. Est autem etiam aliud argumentum psalmorum, captiuitas Babylonica, in quo est etiam multiplex diuisio. Alij enim psalmi dicti sunt, vt eorum qui essent abducendi captiui. Alij verò, vt eorum qui sperarent reuerti. Alij autem, vt eorum qui iam essent reuersi. Porrò autem sunt etiam alij psalmi narratorij rerū iam præteritarum, narrante Propheta ea quæ in Ægypto, & quæ in solitudine facta sunt, ad posterorum vtilitatem. Iam verò sunt etiam quidam ex iis Maccabeici, qui ex personis propriis priuatim dicti sunt, vt Oniæ, & si quis est eiusmodi.

Alij verò à communi omnium simul Israëlitarum, qui adhuc laborabant. Sunt etiam alij qui Hieremiæ & Ezechiæ peculiariter conueniunt. Sunt autem hi etiam ex genere eorum qui prædicunt. Hi enim significant futuras genti calamitates propter multitudinem peccatorum. Alij verò narrant etiam miracula incredibilia, quæ res eorum aduersas sunt consecuta. Hi verò rursus variè instructi sunt ad futurarum rerum varietatem, cùm Spiritus sanctus ægritudine affectis iam paratam medelam recondidisset. Sed ne eis molesti simus qui cupiunt accedere ad minutam singulorum in psalmis explicationem, dum eos retinemus in exponenda varietate argumentorum, hæc quidem ita habeant: veniamus autem ad ipsa verba psalmorum, si fratres, licet hoc scientes, prius adhuc admonuerimus vniuersum genus prophetiæ tripliciter diuidi, in futurum, præsens, & præteritum. Prophetia enim est Mosis quoque prophetia narrantis de Adamo, & de temporibus ab alto repetitis. Quinetiã prophetia est eius quod est occultum, inuẽtio, vt à Petro factum est, qui furtum Ananiæ & Sapphiræ detexit. Est autem magis propriè prophetia, quæ futura prædicit, eáque esse euentura post multas generationes: quemadmodum dixerunt prophetæ de Christi aduentu, & Apostoli de gentium ad fidem obedientia, & Iudæorum reiectione. A psalmis ergo iam incipiendum est, ordine qui inuenitur in libro psalmorum vtẽtes, non autem rerum ipsarum ordine. Neque enim psalmi siti sunt per ordinem, sed vt vnusquisque inuentus est. Et id ostendetur per multos psalmos. Quadragesimus enim tertius psalmus habet inscriptionem, Canticum aduersus Goliath. tertius autem psalmus habet inscriptionẽ, Psalmus Dauid quando fugiebat à facie Absalon filij sui. Quis autem nescit quàm sint antiquiora quæ aduersus Goliath facta sunt, iis quæ aduersus Absalon? Id autem psalmis accidit, eò quòd liber perierit in captiuitate Babylonica, postea autem inuentus sit tempore Esdræ, non totus simul liber, sed dispersus, vtpote vel vnus, vel duo, vel tres forte psalmi, & fuerit compositus ita vt fuerunt inuenti, non autem vt ab initio dicti sunt. Et hinc factum est vt multæ inscriptiones eorum qui psalmos composuerunt, falsæ sint: & tamen quoad eius fieri à nobis poterit, interpretationem psalmorum afferemus, & à veritate ipsorum non recedemus: sed eam & ex historia, & ex ipsa dictione exponemus, & nec sensum anagogicum, nec sublimiorem contemplationem vetabimus. Non enim aduersatur historia sublimiori contemplationi: sed contrà ea est basis & fundamentum altiorum intelligentiarum. Illic autem solùm est animaduertendum, ne contemplatio videri possit subiecti euersio: quod quidem non fuerit amplius contemplatio, verùm allegoria. Quod enim explicatur aliter quàm sit positum, est & contemplatio, & allegoria. Apostolus enim nusquam euertit historiam, licet contemplationem introduxerit, & hanc contemplationem vocarit allegoriam, non quòd nomina quid sibi vellent ignoraret, sed docens quòd licet sententiis allegoriæ nomen attribuerit, per contemplationem tamen id sufficiat accipere, nusquam lædentes naturæ historiam. Sed diuinæ scripturæ innouatores, & qui sibi videntur sapientes, de historia vel dubitantes, vel in eam se improbè gerentes, introduxerunt allegoriam, non ex sententia Apostolica, sed ex vana sua gloria faciẽtes vt qui legunt, alia pro aliis accipiant: quemadmodum pro abysso quidem dæmones, pro dracone autem diabolum, & si quid est eiusmodi, ne cogar nugari, dum nugas cogor refellere. Hæc ergo omnino eiicientes, non vetamur grauiter & honestè contemplationes afferre, & mentis cogitata extollere ad sensa sublimiora: quemadmodum conferre Cain & Abel synagogæ Iudæorum & ecclesiæ, & conari ostendere reiectam quidem esse synagogam, vt Cain sacrificium: accepta autem esse dona ecclesiæ, vt tunc fuerunt dona Abel: vel agnum immaculatum, qui offerebatur ex lege, transferre ad dominum: hæc enim nec infirmant historiam, nec expellunt contemplationem. Sed hæc moderatio, historiæque & contemplationis peritia, & à gentilitate liberat, quæ alia dicit pro aliis, & aliena inuehit: nec ad Iudaïsmum nos attrahit & impellit, cogens soli hærere dictioni, illámque colere & obseruare, nihil autem vlterius nec altius quidquam cogitare permittens. Hæc breuiter eum scire necesse est, qui ad diuinorum psalmorum interpretationem est accessurus. Est itaque primus psalmus moralis, & moralis vniuersus: non enim quempiam docet hominem, sed vniuersum genus hominum. Si autem legis meminit, id non cogit vt scriptam solam intelligamus, sed etiam quæ in natura sita est, quæ non vim affert, vt dicunt Manichæi, sed eum docet, qui vult discere. Ne æquiuocatio ergo errorem afferat. Dicitur enim lex naturalis & ea etiam quæ est coniuncta naturæ, quæ quidem non potest transiliri, vt hominem esse ridentem, bipedem, & canescere in senectute. Ita in omnibus & in singulis hominibus insita est. Ea nec transiliri, nec commutari potest. Est etiam alia lex naturalis, per quam & discere possumus, & id quod est melius, à peiori discernere: quemadmodum scire Deum esse, & honestum esse honorare parentes, & alium non lædere. Hæc enim vel ipsa vniuscuiusque docet natura, propemodum præcipiens ne faciat alij quæ vnusquisque non vult sibi fieri ab alio. Quando enim dicit: Et in lege eius meditabitur die & nocte, eam dicit scilicet, per quam id quod est melius ac deterius, discernimus. Quòd si nominis communio legem quoque scriptam inducit, sensum nihil lædit, cùm rectè se gerat si vel vtranque, vel alterutram etiam legem meditetur. Sciendum autem quòd postquam arca fuit in Hierusalem à Dauid restituta, accepta tribu Leui, elegit quatuor principes canticorum, Asaph, Aeman, Ecthan, & Idithum: vnicuique autem tribuit cantores septuagintaduos (nonnulli autem dicunt vsque ad ter mille) pro septuagintaduabus gentibus quæ congregatæ fuerant in turris ædificatione, prædicens fore vt in vltimis temporibus omnis lingua laudet dominum. Et psallebant, ille quidem hoc instrumento, hic verò alio. In quorum medio stabat Dauid cum psalterio, & vnusquisque Spiritu sancto incitus hymnum canebat: & reliqui quiescebant, solùm autem acclamabant alleluia. Sunt autem psalmi 150. omnes Dauid. Ex multis autem, qui dicunt, In honorem sanctæ & viuificæ trinitatis. Numerus enim quinquagesimus est in honore apud Hebræos. Sicut enim dicunt, multos etiam alios psalmos fecit Dauid. Quinetiam ipsi principes cantorum multos fecerunt. Omnes autem ad ipsum referebantur, quòd ipse Deum gloria & honore hoc modo afficiendi author fuerit, & quòd ipse eiusmodi psalmorum genus incœperit. Quod autem apud nos Psalterium, ab Hebræis Nabla dicitur. Est autem psalmus quidem, melodia quæ fit per musicum instrumentum. Canticum autem, numerosa quæ fit per os cum verbis elocutio. Precatio autem, supplex pro aliquo conducibili bonorum verborum conceptio. Hymnus autem, quæ pro bonis quæ nobis adsunt, Deo offertur bonorum verborum conceptio. Laus autem seu laudatio, diuinorum miraculorum commendatio. Laus enim nihil est aliud quàm eius quod

Prophetiæ triplex species. Gen. 1. & tribus sequẽtibus. Act. 5. — Gal. 4. — Gen. 4. Exod. 3. — Naturæ lex non vna. — Tob. 4. — Lex scripta. — Matt. 7. Luc. 6. 1. Par. 15. — Psal. 84. — Esa. vlt. — ἐπιλέγοντες. — נבל ἆσμα ᾠδή. — προσευχή. — ὕμνος.

laudatur amplificatio. Diapsalma autem, cùm alicuius musici cantus vel numeri facta esset conuersio, vel mutata sententia, diapsalma scripserunt interpretes, vt dicit doctissimus Hippolytus. Psalmus autem cantici dicitur, quoniam cùm canticum præcesserit, idem pulsatur cantus per psalterium. Canticum autem psalmi, contra. Alleluia autem interpretatur, laudate eum qui est, seu Deum: vel sic etiam, Al, venit. El, Deus. Via, ipsum glorificate.

διάψαλμα. — ψαλμός.

Dauidica cantica diuersis subseruiunt nostris consolationibus & meditationibus: sermo.

INCERTO INTERPRETE.

Orditur ab homœosi.

QVEMADMODVM cibo vita hæc sustentatur, quem mox eadem illa subministrat: sic & si bonis actionibus adnitamur, spiritu potiemur, quo parto, & bonis operibus abundabimus: quibus contrà si caruerimus, idem à nobis spiritus auolabit, quo destitutos necesse erit circa res gerendas claudicare, siquidem spiritu hoc decedente impurus succedet: quod liquidò potest in Saule cognosci: quo spiritu quid refert, si non adeò ipsi vrgemur, quemadmodum Saul vrgebatur, quando ex malefactis ipsi & flagitiis, & angimur, & strangulamur? Opus itaque nobis Dauidica cithara, vt animæ diuina carmina, tum à propheta, tum à bonis actionibus desumpta incinamus. Horum vtrumuis modò egerimus, vel Dauidico cantico occepto, vel optimis initis facinoribus, non secus dæmonem impugnabimus, ac Dauid solebat Saulis vesaniam lenire, erítque eiusmodi nobis ad iustitiam medela. Quinetiam dæmonum furor efferatius concitabitur, cùm se nobis praua suggerentibus, nihil ipsi ad malum flectimur. Verentur enim vel initio statim impuriores illi & malefici, ne ex suis nefariis suggestionibus ad laudabile aliquod facinus conuertamur: cúmque nos viderint immotos perstare, & timore pristino vacui erunt & cura. Idcirco re bene gesta canticum decantemus, vt dæmoniacum illud vel vrgentissimum propulsemus scelus. Dæmones quidem non prorsus priuare nos cœlo possunt, quin iuuent potius plerunque nos oppugnando: vigiles tamen, & sobrios ad cœlos capessendos, è quibus delictis & scelere plerique deiiciuntur. Nam qui volens deliquit, vel sponte fuerit, dæmon est: præterea neque veniam ab homine, neque misericordiam promeretur. Incinamus itaque animæ hoc se pacto habenti, cum aliis sacrarum literarum scriptis & Dauidica, & ita vt os canendo mentem erudiat: neque enim tenue illud, & exiguum videri debet: siquidem cùm linguam ad cantum instruimus, pudebit animam vel contraria sentientem non saltem canentem illa imitari. Qua ex re neque id solùm vtilitatis assequemur, quin & pleraque alia quæ nobis conducent, referemus. Dixit quippe propheta ille non solùm futura, sed de visibilibus his, déque inuisibili cœlorum structura disputat, cupientique tibi forsan edoceri, vtrum hoc cœlum eodem sit statu perpetuo permansurum, nónne respondebit Dauid, dicétque: Cœli quemadmodum vestimentum veterascent, ac velut amictum mutabis eos, & mutabuntur? Item de forma cœlorum si quid optaueris audire, illud intelliges: Extendo cœlum sicut pellem. Insuper si de cœli dorso volueris quid amplius nosse, dicet tibi: Qui obtegis aquis superiora eius: neque his contentus, quin etiam de latitudine mentionem facit, ostendens vtraque hæc pari esse mensura: Quantum, inquit, distat Ortus ab Occidente, elongauit à nobis iniquitates nostras, secundùm altitudinem cœli à terra obfirmauit dominus misericordiam suam super timentes se. Accedit etiam si terrarum fundamenta conquiras, neque illa te clam sit habiturus, cùm psallentem illum huiusmodi audieris: Quoniam super maria fundauit eam. Item si terræ discursus cognoscere causas concupisces, intelliges: Qui respicit terram, & facit eam tremere. Hoc modo omnem ex animo ambiguitatem eximet. Noctis præterea si rationem requiris, vel hanc referes ab eo edoctus: In ea enim pertransibunt omnes bestiæ syluæ. Ad quam etiam sint montes vtilitatem effecti, respondebit: Montes excelsi ceruis. Quid opis & lapides fuerant allaturi exponit: Petræ refugium erinaciis. Vt quid vel arbores sint infœcundæ creatæ: ibi enim & passeres nidiculabunt. Quid insuper sibi velint in solitudine fontes: in his quidem inhabitabunt bestiæ agri. Quid vinum: vt non solùm eo in potu vtaris, quando ad id vel aqua facere satis potuisset, quin vt te faciat iucundiorem: Vinum, inquit, lætificat cor hominis, vt intelligas quousque vini vsus progredi debeat. Vnde autem & aues & feræ bestiæ nutriantur, audies ab eodem hoc pacto dicente: Omnia ad te respectant domine, vt des illis escam in tempore opportuno. At si de beluis quæras, respondebit vel has tui gratia fuisse creatas, hoc modo: Qui educit herbas bestiis, & virentia in seruitutem hominum. Quid luna sit opus, audi dicentem illum: Qui fecit lunam in tempora. Vt quid præterea quæ visuntur vniuersa, & quæ nusquam apparet creata sint, clarè edocet: Ipse dixit, & facta sunt: ipse mandauit, & creata sunt. Quódque mortis futura sit æternæ solutio, hoc pacto te instruit: Deus liberauit animam meam de manu inferni, cùm me susceperit. Vnde etiam nostrum hoc corpus ortum cœperit, explicat: Recordatus sum, quoniam puluis sumus. quóve sit & in posterum rediturum, ita docet: & in puluerem suum reuertetur. Vtque vniuersa sint in tui gratiã creata, ita differit: Gloria & honore coronasti eum domine, & constituisti eum super opera manuum tuarum. Quid verò mortales ipsi commune cum angelis habeamus, ita explicat: Minuisti eum paulo minus ab angelis. De diuino autem in nos amore illud affert: Quemadmodum pater filios miseratur, sic te timentium misertus est dominus. De his etiam quæ nos in futurum manent, déque vitæ huius fine quietiori ita dicit: Reuertere anima mea in requiem tuam. Cur autem tam vasta sit cœlum magnitudine hoc inquit: Cœli enarrent gloriam Dei. Cur nox & dies sint facti, non vt lucem duntaxat præbeant & quietem, sed etiam vt erudiant. Non sunt, inquit, loquelæ, neque sermones, quorum non audiantur voces eorum. Quo demum pacto & mare & terras obeat. Abyssus sicut vestimentum amictus eius, ita quidem apud Hebræos habetur. Ex his itaque enarratis sumentes initium & reliqua pernoscetis, de Christo scilicet, déque eius resurrectione, de futuris suppliciis, déque his quæ bonis moribus aduersantur, de legibus, ita vt multiplici bono refertos vobis liceat Dauidicos codices conuenire. Nam si in molestiam aut aliquam animi perturbationem incideris, plurimum hi ad te consolandum valebunt: si fueris in peccata prolapsus, quàm multa ibidem inuenies ad medelam: si paupertate eris vel pressuris grauatus, multos tibi ex his ad tranquillitatem portus videbis offerri: si iustus, non mediocrem eris securitatem nactus: si crimini obnoxius, fiduciæ plurimum. Quippe si pro iustitia sis mala perpessus, illum audies prædicantem: Quoniam propter te tota die mortificatus sum. Et illud: Æstimati sumus sicut oues occisionis: hæc omnia venerunt super nos, nec-

Collatio elegans. — 1. Reg. 16. — γνώμη. — Psal. 101. — Ibid. 103. — Ibidem. — Psal. 102. — ἐκραταίωσε. — Psal. 23. — Ibid. 103. — Ibidem. — Ibidem. — Ibidem. — Ibidem. — Ibidem. — Ibidem. — Psal. 103. — Ibid. — Ibidem. — Psal. 147. — Ibid. 48. — ἐμνήσθη, recordatus est. — Psal. 102. — Ibid. 103. — Psal. 8. — Ibidem. — Psal. 102. — Ibid. 14. — Psal. 18. — Ibidem. — Psal. 103. — Psal. 43. & Ro. 8.

obliti sumus tui. At si ex re bene gesta insolescere cœ- A
Ibid.141. peris, audies eundem dicentem: Ne ingrediaris in iu-
dicium cum seruis tuis domine, quoniam non iustifica-
bitur coram te omnis viuens, sic mox humilitatem se-
ctaberis. Quinetiam si quippiam commiseris, vel despe-
ratione capieris, intelliges illum frequētius id incinen-
Ibid.94. tem: Hodie si vocem eius audieritis, nolite obdurare
corda vestra, quo audito statim resipisces. Porrò si regio
fueris diademate insignitus, elatus, insuper & tumidus,
Ibid.32. illud edisces: non saluatur rex magnis viribus, nec gi-
gas suæ virtutis magnitudine, sic poteris modum su-
perbiæ ponere. Si opibus præterea afflues & gloria, rur-
sus audies modulantem: Væ qui confidunt potētiæ suæ,
& multitudine diuitiarum suarum gloriantur, & illud:
Ibid.48. Ibid.102. Nam homo sicut fœnum dies eius, nec descendet cum
eo gloria eius: hoc pacto nihil duxeris fore in terris ma-
gnifaciendum, siquidem gloria & potentia fulgore
cuncta excedunt: quæ duo si fuerint per te neglecta,
quid esse aliud potest cuius apud te ratio constet? Quòd B
si in aliquo fueris animi mœrore constitutus, intelli-
Ibid.41. ges: Quare tristis es anima mea, & quare conturbas
Ibid.36. me? spera in domino, quoniam confitebor illi. At si
nonnullos videris probari immeritò, id dices: Noli
æmulari in malignantibus, quoniam quemadmodum
fœnum exarescent, & tanquam olera virentia conci-
dent. Si iustos spectaueris æquè atque iniustos pœna
affici, senties haud parem fore supplicij causam. Plera-
que sunt, inquit, peccantium flagra, quę tamen iustis in-
Ibid.33. ferri propheta non asserit, quādo, Multæ, inquit, tribu-
lationes iustorum, & his omnibus liberauit eos domi-
Ibidem. nus: & rursum: Mors peccatorum pessima: & honora-
bilis coram domino mors sanctorum eius. Hæc itaque
frequentius repete, instructúsque istiusmodi erudire:
nam verbis hisce vel singulis per nos simpliciter ex
transcursu prolatis, patentissimum inest sententiarum
pelagus. Quòd si libuerit prophetica hæc dicta diligen-
tius perscrutari, videbitis in maximam diuitiarum co- C
piam fluxisse. Licebit interea volenti cuique ex dictis
hisce, quæ inhæserint vitia repurgare: si neque inui-
diam facilè admittat, neque mœrorem, si diuitias con-
tempserit, si angustias, anxietates, egestatem pro nihi-
lo duxerit, si vitam denique ipsam nihil esse existi-
mauerit. Eiusmodi à te opinatio vitia propulsabit:
pro quibus omnibus & gratiæ sunt Deo agendæ, vt his
rebus contemptis gazas attrectemus cœlestes, & per
aduersantium rerum tolerantiam, pérque sacrorum
scriptorum consolationem, spem habeamus & futura
beatitudine potiamur.

DIVI IOANNIS CHRYSOSTOMI ARCHI-

episcopi Constantinopolitani in Psalmum primum interpretatio.

BEATVS *vir qui non abiit in cōsilio impiorum.*
Beatitudo est omnium bonorum basis ac
Impiorū consilium diabolus, vt piorum Christus, sed & idē via & cathedra. fundamentum, quæ necessariò in psalmis
proposita est pro coronis, eius amatores
ad victoriam præparans & incitans: vt qui
vult in fine esse beatus, impiorum consilium toto ani-
mo fugiat, *in via autem peccatorum pedem non figat, nec vn-
quam in cathedra pestilentiæ sedeat.* Consilium enim im-
piorum cadet, vt ait Esaias: per id ipsum diabolum si-
Esa.7.8.29. gnificans. Ipsum enim consilium primum homicidam
Iob.11. instigauit, & fraternorum viscerum obliuionem ei in-
Gen.4. iecit, & cōiunctum par bonorum amore sciunxit: & eos
Gen.3. lugere docuit, qui erant alieni à tristitia, & terram quæ

A sitiebat pluuiam, sanguine irrigauit. Vnde etiam di-
gnum fructum, nempe execrationē & maledictionem
produxit. Sanguine enim inebriata tremorem genuit:
& cęde sata planctum & eiulatum peperit, laboribus di-
gnas spicas proferēs. Piorum autem consilium est Chri-
stus, quod inuenitur in via, & cathedra. Via quidem, vt
quæ ducit ad ipsum patrem. Cathedra autem, vt Ioan.14.
quæ facit quiescere eos qui afflicti sunt in vita. Venite Matth.11.
enim, inquit, omnes qui laboratis, & onerati estis, & ego
reficiam vos. Illud quidem consilium consuluit vt Io- Gen.37.
seph in Ægypto venderetur, hunc autem venditum re- Gen.41.
gem fecit. Illud docuit Paulum persequi: hoc autem Act.9.
iussit eum ipsum prædicare, & ideo illud quidem est fu-
giendum, hoc verò expetendum. *In lege domini haben-
tes voluntatem, & in lege eius meditantes die ac nocte.* Et
quænam est ea lex nisi Christus, qui inenarrabiliter est
ex patre genitus, nec est scriptus in tabulis lapideis?
Ex Sion enim egredietur lex, & verbum domini ex Lex, Christus.
B Hierusalem. Qui lex quidem dicitur, vt qui in se fe- Esa.2.
rat paterna consilia. Verbum autem seu ratio, vt qui Christus, λόγος, verbū & ratio.
à patre sit inseparabilis. Ipse autem est etiam *Lignum
quod plantatum est secus decursus aquarum.* Quod pater Chr. lignum.
absque vllo intercessore, ferax, frugiferum, bellè ger-
minans, alticomum frondosúmque progenuit. Hoc
lignum sponsa desiderans dicit in cantico Cantico- Cant.7.
rum. Dixi, ascendam in palmam, & tenebo ramos
eius: palmam quidem ipsum vocans, propter carnis
turpitudinem, infrà: fertilitatem autem diuinitatis,
suprà. Huius ligni esum cùm recusasset Adam, in con-
trarium incidit: nos autem nunc mysticè comeden-
tes, transgressionem ex ipso exterminamus: lignum e-
nim vitæ est Christus, lignum mortis diabolus. Hic Lignum duplex.
enim hominem expellit ex paradiso: ille verò latro- Rami apostoli. Fructus fideles.
nem ducit in paradisum. Ramos enim habet Aposto-
los: fructus, eos qui salui fiunt: foliorum comam, ora-
tiones: radicem baptismum: agricolam patrem, qui i-
C psum & suprà & infrà absque intercessore peperit. Vis
etiam videre eius fructum, *Quem dedit in tempore suo?*
Vide eum crucifixum, & latus eius compūctum, ex quo
sanguis & aqua scaturiit. Sanguis quidem ad repræsen-
tandum martyrium, aquam verò in signum baptismi.
Quoniam enim compunctum latus Adam supplātauit,
necessario pūctum quoque latus eum regenerauit. Hu-
midum lignum, vnum deiecit: lignum autem siccum,
mundum rursus erexit. Esus illius mortem peperit: e- Gen.3.
sus huius vitam fecit rursus germinare. De illo enim
dictum est: Non comedite ex illo. de hoc autem: Gu- Psal.33.
state & videte quòd benignus est dominus, speciosus
est, vt malum: suauis est, vt vinum: fructifer, vt olea:
quæ multa habet tegumenta, sicut malum punicum:
fructu abundans, vt palma: maturus, vt botrus. Gusta- ἐρώμενον
te & videte, fructus crucis floruit in patriarchis, ger-
minauit in prophetis, dedit odorem in aduentu, ma-
turuit in passione, comeditur post resurrectionem.
D Gustate ergo & videte, quàm sit suauis, quàm soli-
dus, quàm maturus, quàm floridus, quàm omni spe-
cie ac decore plenus. Hunc fructum nos quoque de-
cerpamus. Est enim à ratione omnino alienum, eos
quidem qui sensibilem ingrediuntur vineam, ex vna-
quaque vite quod est vtile inexplebiliter colligere,
cum oculorum desiderio alacriter concurrentes: nos
autem qui talem ac tantum paradisum, id est, hor-
tum ingressi sumus, vbi est vitis vnigenita, quæ pal-
mites pandit apostolicos, & botros fert patriarchicos,
non colligere inexplebiliter ea quæ sunt vtilia, licet
vinea quò maior decerpitur vindemia, eò magis ab-
undet. Eam ergo vindemia insaturabiliter, non læ-
dens vineam. Omnibus enim sufficiet, & obtinebit
plenitudi-

plenitudinem, & mundum satiabit, nec fructus deficiet. A
Nam cùm sit fons bonorum, exinanita restagnat, to-
tum dans & totum continens, quæ etiam nunc nos de-
lectat, & tunc nos afficiet gloria in suo aduentu. Quo-
niam eum decet gloria & potentia in secula seculorum.
Amen.

In secundum psalmum, Quare fremuerunt gentes, & populi meditati sunt inania.

Ab homœosi orditur. QVEMADMODVM qui in Solem iaculatur,
& in cœlum iacit lapides, rem vanam &
inanem aggreditur, & quicunque eum
aspicit, vel ingemiscit, vel ridet. Ingemi-
scit quidem, vt aduersus peccantem: ri-
det autem, tanquam ebrium: quòd cùm terra sit, in
cœlum bellum gerit: quòd cùm sit lutum, aduersetur
ei qui ipsum finxit: quòd cùm sit fœnum, cum igne
Esa.40. pugnet. Scriptum est enim, Omnis homo fœnum: &,
Dan.4. Heb.12. Deus noster ignis consumens. Ita beatus propheta, B
cùm vidisset spiritu & Iudæos & Græcos seu Gentiles
aduersus Christum belligerantes, & aduersus suum fa-
ctorem tanquam hominem arma capientes, dixit in-
gemiscens, per psalmum propositum, *Quare fremue-
runt gentes, & populi meditati sunt inania? Astiterunt re-
ges terræ, & principes conuenerunt in vnum.* Aduersum
quem? Dic citò, vt qui audiuerint, pertimescant. *Ad-
uersus dominum, & aduersus Christum eius.* Opus aduer-
sus opificem, figmentum aduersus fictorem, lutum ad-
uersus figulum, fœnum aduersus ignem. Vidisti cæcum
ἐκ[illegible], à simili petita. bellum, pugnam quæ non potest committi. Quemad-
modum enim cæcus vna virga pugnat cum diuite &
paupere, cum seruo & libero, & cùm non habeat ocu-
lum viæ ducem, dextera aberrat: ita aliquando Iudæi,
& Græci, & Gentes incredulitate cæcutientes, in pro-
Currus vitiorū auriga diabolus. phetas, & Christum bellum similiter gesserunt. Qua-
re fremuerunt gentes, populi, reges, & principes cur-
rus vitij ac sceleris, cuius est auriga diabolus? Interro- C
gat autem propheta, non vt discat ab ipsis, sed vt la-
psos esse conuincat: vel de impudenter se gerentibus
triumphum agat, vel vt non habentes quid loquantur
ac respondeant, maleficij arguat, quando gentes, &
Act.4. populi, reges, & principes, hi inquam quatuor ordi-
nes Deum quatuor finium crucifixerunt. Crucifixe-
runt autem, quoniam sustinuit qui crucifigebatur. Hoc
enim nos apertè docuerunt apostoli, dicentes, Domi-
ne tu es Deus qui fecisti cœlum & terram, mare, &
Pueri tui, παιδός σου, serui tui. omnia quæ in eis sunt, qui Spiritu sancto per os patris
nostri Dauid pueri tui dixisti: Quare fremuerunt gen-
tes, & populi meditati sunt inania? Astiterunt re-
ges terræ, & principes conuenerunt in vnum aduer-
sus Dominum & aduersus Christum eius. Deinde
quínam fuerint, interpretantes dicunt: Conuenerunt
enim verè aduersus sanctum filium tuum Iesum quem
vnxisti, Herodes & Pontius Pilatus cum Gentibus &
populis Israël, ad faciendum quæ manus tua & consi- D
lium tuum decreuerunt fieri. Quas ergo personas in-
terpretati sunt Apostoli, fieri non potest vt aliter in-
Quæstio. terpretemur. Sed dicet quispiam: Certè ecce Gentes,
& populus Israël ostendunt, quòd Christo crucifixo
Iudæi & milites & custodia concurrerunt. Cur ergo
cùm pluraliter dictum sit, Astiterunt reges terræ, &
principes conuenerunt in vnum, Apostoli vni Regi
Herodi, & vni principi Pilato id dictum attribuerunt,
dicentes: Conuenerunt enim verè in hac ciuitate He-
rodes & Pontius Pilatus: nunquid Herodes reges:
Solutio. nunquid Pilatus principes? Sed non errarunt Apo-
stoli, qui sic sunt interpretati. Cum rege enim Hero-
de peccati quoque regem diabolum ostenderunt, &

A cum principe Pilato dæmonum potestates & princi-
patus significarunt. De quibus dicebat Apostolus: Ne Rom.6.
regnet ergo peccatum in mortali vestro corpore. Non Ephes.6.
est enim nobis colluctatio aduersus carnem & sangui-
nem, sed aduersus potestates & principatus, aduersus
rectores mundi. Quia enim Deus in carne erat qui cru-
cifigebatur, & qui sub visum non cadebat, in eo quod
videbatur, afficiebatur iniuria: Dæmones cum homi-
nibus, & qui carnis erant expertes, cum carnalibus, ad-
uersus eum conuenerunt. Vis videre reges & princi-
pes conuenisse aduersus Christum? Quando Christus
ascendit in montem vt tentaretur à diabolo, tunc Ar- Matth. 4.
chidæmon in puncto temporis omnia regna mundi
& gloriam eorum coëgit, & cum omnibus visus est,
vt cum omnibus euanesceret: & de omnibus conten-
debat, vt in omnibus caderet & vinceretur: facie-
bat enim quod nesciebat, & passus est quod ignora-
bat: & qui prius quærebat adorari, retrò eiiciebatur,
B audiens, Vade post me satana. Scriptum est enim dia- Marc.5.
bolum ab ipso ad tempus abscessisse, obseruantem tem-
pus crucis. Quando ergo venit tempus passionis, tunc
reges, & principes dæmones, & mali principes cum
Herode & Pilato cōuenerunt aduersus Christum. Asti-
terunt reges terræ, & principes conuenerunt in vnum
aduersus dominum, & aduersus Christum eius. Et prin-
cipes conuenerunt in vnum. Quando? Quando bis Matth.8.
mille dæmones & legio in vnum hominem ingressi, in
eo habitarunt. Illud ergo, Cur fremuerunt gentes, pro
eo quod est, Cur gentes insolentes euaserunt, & super-
cilium erexerunt? Quænam gentes & populi & quan-
do maximè meditati sunt inania? Quando Iudæi &
gentes, Herodes & Pontius Pilatus, & custodia, & mi-
lites Iesum tanquam mortuum seruabant, qui erat in-
ter mortuos liber. Cum viuo bellum gesserunt, & à
mortuo victi sunt. Cur fremuerunt gentes, cur mor-
tuum seruare non potuerunt, qui mortuus dicebatur,
C Deus autem cernebatur? Quando lapidem obsigna-
runt, & petram non tenuerunt. Cur fremuerunt gentes?
Thecam tutò custodierunt, & quod in ea reconditum
erat non habuerunt. Cur fremuerūt gentes? Mors enim
tunc dominans fecit resurrectionem: & sepulchrum ac-
cepto corpore deposito, territum quòd patris thesau-
rum accepisset, depositum cum timore reddidit. Cur
fremuerunt gentes? Et milites quidem lapidem vt la-
pides seruabant. Angeli autem sepulchrum Dei mo-
nimentum ostenderunt. Quemadmodum enim mili-
tes sepulchrum priuati non custodiunt, ita sepulchrum
hominis minimè seruant Angeli: neque enim Chri-
stum obseruabant qui iam resurrexerat, sed propter
hæc tria Angeli ad sepulchrum manebant. Primùm, vt
ostenderent Deum fuisse sepultum, ad sepulchrum Angeli cur assessores sepulchri.
tanquam apud cœlum manebant. Secundò, vt mulie-
ribus resurrectionem annunciarent, dicentes: Quid Luc.24.
quæritis viuentem cum mortuis? non est hîc, sed surre-
D xit. Nisi enim angeli hoc dixissent mulieribus, suffumi-
gaturæ erant sepulchrum quod nihil continebat, & ho-
noraturæ lapidem, qui petram non habebat, & vnctu-
ræ thalamum cùm non adesset sponsus, & præconio re-
surrectionis allaturæ impedimentum. Tertiò ad sepul-
chrum propterea manebant Angeli, vt insidias omnes
& machinationes disturbarent, ne Iudæi cùm audissent
Christum resurrexisse, alium mortuum in sepulchro
ponerent, & interdiu dicerent, Quid erratis existi-
mantes Christum resurrexisse? ecce testatur sepul-
chrum, quod mortuum retinet. Quem videtis tan-
quam mortuum, qui resurrexerit, visum quoddam est,
seu spectrum, quod & vos decepit. Vos facimus iudi-
ces, an non in nouo monimento sepelierunt Iesum?

ſcrutemini ſepulchrum. Si non habet mortuum, reſurrexit, [Matt. 28.] vt dicunt. Et ne tibi videatur incredibile quod dicitur. Qui enim militibus permultum pecuniæ dederunt, vt dicerent eum fuiſſe ſurreptum à diſcipulis, non dubitaſſent alium mortuum ſepelire in ſepulchro, & dicere viſum, vel dæmonium, vel ſpiritum eſſe qui ſurrexerat, ſi id fuiſſet eis permiſſum. Sed à ſeipſis proditi ſunt, cùm dixiſſent eum fuiſſe ſurreptum. Niſi enim Iudæi hoc diſſeminaſſent, poſtquam à pluribus audiuerāt eum reſurrexiſſe & multis apparuiſſe, quòd ſpiritus apparet, non autem reſurrexit Chriſtus: quòd ſurreptum fuit corpus, non autem reſurrexit qui fuerat ſepultus: non dixiſſet Dominus Apoſtolis poſt reſurrectionem, [Luc. 24.] Palpate me & videte, quòd ego ipſe ſum, quòd ſpiritus carnem & oſſa non habet, ſicut me videtis habere: propterea milites & Angeli ſepulchrum ſeruabant. Nemo autem alienum exiſtimet, quòd propoſitum Pſalmum reſurrectioni Chriſti attribuimus. Apoſtolicam enim regulam ſecuti ſumus, & Pauli interpretationem tanquam legem tenemus. [Act. 13.] Paulus dicit in Actibus: Et nos vobis annunciamus promiſſionem factam patribus, quòd hanc Deus impleuit filiis ſuis, nobis reſuſcitans Ieſum. Et mentionem faciens reſurrectionis Ieſu, propoſitum Pſalmum accepit, dicens, ſicut & in Pſalmo ſecundo ſcriptum eſt, Filius meus es tu, ego hodie genui te: quemadmodum ex virgine non ſatum, ita ex ſepulchro incorruptum: neque enim caro eius nouit corruptionem. Hinc dicitur regeneratio, ex mortuis reſurrectio. Sed nunc etiam Eccleſia videns gentes multorum deorum cultui deditas, dicit: Quare fremuerunt gentes? [Ἕλληνες Græci, Gẽtiles, Pagani.] Græci ſcilicet qui elementa deos appellauerunt, terram quidem Cererem, aquam verò Neptunum, aërem autem Iunonem, ignem autem Vulcanum, pluuiam vero Iouem? Si enim ſunt elementa dij, quomodo pugnant inter ſe? quomodo armantur ad bellum inter ſe gerendum? Aqua enim eſt igni inimica: ignis autem aquam perimit & conſumit: & quemadmodum in acie conflictúque bellico, vbi ſunt vires ſuperiores, illic exultat victoria: ita etiam in pugna ignis & aquæ, vbi ſunt maiores copiæ, illic canuntur epinicia. Terra vero ab aëre frigido flagellatur: aër autem à terræ vaporibus peſtilentem affectionem ſuſcipit. Si dij ſunt elementa, quis nouit deos cum ſeipſis bellum gerere? Quare fremuerunt gentes, & populi meditati ſunt inania? Et in creatione quidem mundíque opificio, quæ ſunt inimica natura, concordiam amplexa ſunt, & mundum perfecerunt, nutui opificis parentia: in vniuerſi autem prouidentia ſunt ſibi inuicem infeſta, impium multorum deorum cultum refellentia, vt omnes ſciamus quòd quæ bello impetunt & impetuntur, Dij eſſe non poſſunt. Et populi meditati ſunt inania. Hæretici qui ſcripturas conculcarunt, & opera elementorum tanquam legis * profe- [ſeges, puto legendum.] runt. Et quínam ſunt qui dicunt? Spiritus ſanctus, & Dauid, & Apoſtoli. De quibus autem dicunt? De Herode, Pilato, & Iudæis, militibus qui Chriſtum crucifixerunt. [Act. 9.] Quis eſt huius teſtis? Liber Actuum. Quòd autem Spiritus ſanctus, & Dauid, & Apoſtoli hæc dixerint, ille quidem reſpondens, hic verò prædicens, illi verò [Act. 3.] prophetiæ exitum reſpicientes, audi. Quando Petrus & Ioannes claudum in templo curarunt, & tanquam ſacrilegi in ius vocati examinabantur, abſoluti venerunt ad coapoſtolos, & ipſis renunciarunt quæ ſibi dixerunt pontifices & presbyteri. Illi verò cùm audiſſent, con- [Ibidem.] corditer ſublata voce dixerunt: Tu domine Deus qui feciſti cœlum & terram, qui Spiritu ſancto per os patris noſtri pueri tui dixiſti: Quare fremuerunt gentes, & populi meditati ſunt inania? Aſtiterunt reges terræ. Vides quomodo Spiritus, & Dauid, & Apoſtoli dixerunt

A ea quæ ſunt propoſita. Quinam Reges? Atqui ſolus Herodes in paſſione eum examinauit. Quinque reges aduerſus Chriſtum in humanæ eius naturæ ſuſceptione aſtiterunt. Primus diabolus, ſecundus mors, tertius peccatum. [Luc. 23.] Quartus Herodes, qui propter ipſum infantes interfecit: & quintus alius Herodes, ſub quo paſſionem ſuſtinuit. Quoniam ergo pētas Regum, & egregia Pentapolis [Matt. 2. πεντὰς à πέντε, n à tribus, trias.] aduerſum cœleſtem Regem inſurrexerunt, Aſtiterunt reges terræ. Quòd autem Satanas ferens nomen alienum, & tanquam fugitiuus, Domini ſuſcepto nomine, Rex dictus ſit, audi. Quando Dominus fugauit dæmones, & curauit dæmoniacos, dicebant Iudæi: In Beelzebub principe dæmoniorū eiicit dæmonia. Deinde Dominus: Omne regnum in ſe diuiſum, deſolatur. Et ſubiungit: Si ergo ſatanas quoque in ſeipſo diuiſus [Luc. 11.] eſt, quomodo ſtabit eius regnum? Cùm autem eius regnum dixit, eum dici regem oſtendit. Quòd autem rex eſt etiam mors impietatis, dicit Paulus: Sed regnauit [Rom. 6.] B mors ab Adam vſque ad Moſem. Quòd autem etiam quod malum facit peccatum, Rex ſit, audi: Ne regnet ergo peccatum in mortali veſtro corpore. Quòd verò etiam qui infantes interfecit Herodes, rex ſit, ſcriptum eſt: Cùm autem audiſſet rex Herodes famam Ieſu, turbatus eſt, & omnis Hieroſolyma cum ipſo. [Matt. 2.] Quòd autem cùm hic mortuus eſſet Herodes, & Archelaus eius filius regnaſſet, poſt Archelaum alius Herodes regnauerit, [Luc. 9. Matt. 14.] ſcriptum eſt: Audiuit autem Herodes rex famam Ieſu. Quia ergo quinque reges aduerſus regem vnigenitum conſpirarunt, Aſtiterunt reges terræ, & principes conuenerunt. Viæ duces, rerum adminiſtratores, regulæ reipublicæ, vitæ medici, conuenerunt diabolicum * cœtum aggregantes, conuenerunt improborum [cōcilium diceres.] eccleſiam cogentes. Quare fremuerunt gentes? Qui erant mortales, creatorem immortalem voluerunt de medio tollere. Quámnam inde capturi vtilitatem, & quando poteſt manus hominis aduerſus Deum aciem C inſtruere? Quanuis enim pati ſuſtinuerit, diuinam tamen poteſtatem non amiſit. Quanuis in ligno penderet, Angeli eum admirabantur. Quanuis cum Iudæi [Eſa. 63.] maledictis inſectarētur, patri tamen ſpiritum commendabat. [Luc. 23.] Quanuis eſſet in monimento ſepultus, inferorum tamen penuaria exinaniit. Quanuis eſſet mortuorum [Zach. 9.] vinculis illigatus, mortis tamen vincula confregit. Quanuis ab infidelibus fuerit condemnatus, venit tamen iudex viuorum & mortuorum. Quid ergo com- [Act. 2.] modi acceperunt impij, qui erant homines, & cum Deo [Epheſ. 4.] pugnabant? Quare fremuerunt gentes, & populi medi- [Act. 10.] tati ſunt inania? Quanuis enim crucem ſuſceperit ô Iudæi, ne imbecillitati eam rem aſcribatis, ſed patientiam potius admiremini. Qui enim verbo ficum fecit areſce- [Matt. 21.] re, & Lot vxorem in columnam conuertit, poterat vel [Gen. 19.] ſolo aſpectu vos cum vniuerſa ciuitate in profundum terræ hiatum deturbare. Sed non fecit, ne de hominum interitu lætaretur diabolus, & alioqui quoniam acceſ- D ſerat ſeruator vniuerſorum, non æquum exiſtimauit eo ipſo tempore de improbis ſupplicium ſumere. Si enim orbis terrarum chirographum nō tunc fuiſſet deletum, [Coloſſ. 2.] quomodo potuiſſent tunc reddere rationem qui erant obnoxij? Et quemadmodum rex qui publicum feſtum [Cōfirmat à ſimili.] celebrat, eos quidem qui ſunt in carcere liberat: illo autem tempore nullum qui in ipſum aliquid admittit, morte afficit: ita etiam Chriſtus cùm publicum feſtum paſſionis peragereт, & mundo impatibilitatem procuraret, non ſolum reos abſoluit, ſed eos etiam qui ipſo [Ioan. 3.] tempore peccabant, non perdidit. [Alterum ſimile.] Quemadmodum enim qui ſunt apud nos principes, tempore paſchæ nullum quidem puniunt: eos autem qui ſunt in carcere, abſoluunt, hoc prius fecit Chriſtus. Sed dices: Non dederunt

derunt pœnas qui Chriſtum crucifixerunt? non amiſe- A runt ciuitatem? non conflagrauit eorum templum? non ex eis innumerabiles perierūt myriades? Quomodo ergo dicis non animaduertiſſe in eos qui crucifixerunt? Sed ſi eo quidem tempore, vel paulò pòſt obſeſſa fuiſſet Hieruſalem, rectè contradiceres. Sin autem multis poſt annis pœnas luerunt, ne eum accuſes qui puniit, ſed eos accuſa, qui tot annis nulla ducti ſunt pœnitentia. Qui e- [Rom. 2.] nim tot annis fuit patiens, oſtendit quòd ne deinceps quidem quicquam remiſit de patiētia: crucifixus autem fuit patiens, vt vocaret eos ad pœnitentiam immanes homicidas. Quoniam nunc ei gloria, & potentia, nunc, & ſemper, & in ſecula ſeculorum. Amen.

In tertium Pſalmum, Domine quid multiplicati ſunt qui tribulant me?

DVCIBVS exercitus victoriam aſſecutis reges ponunt ſtatuas in honorem victoriæ: [Similia.] Aurigis verò & athletis columnas & ima- B gines eorum victoriæ teſtes excitāt Principes, & inſcriptione tanquam ore efficiunt, vt materia victoriam prædicet. Alij rurſus in libris & ſcriptis, victorum laudem deſcribunt, ſuas in laudando vires iis qui laudantur maiores volentes oſtendere. Et pictores, & ſtatuarij, & ſculptores, & populi, & Principes, & ciuitates, & pagi, victores admirantur. Nemo autem fugientis, eiúſque qui non bellum geſſit, deſcri- [2. Reg. 15.] pſit imaginem, vt nūc Dauid. Eſt enim Pſalmus Dauid, dum fugeret à facie Abſalonis filij ſui. Et quando laude dignus habitus eſt qui fugit? Quādo dignus eſt habitus exul, cuius nomen inſcriberetur? Fugitiuos ſcriptis literis perſequuntur, non honorant inſcriptionibus. Sed diſce, ô frater, cauſam inſcriptionis, & animam tuam confirma, & in tuto colloca. Sit tibi hiſtoriæ narratio, vitæ tuæ correctio. Sit iuſti perſecutio, mentis ſtabilimētum. Diſce enim cur Dauid perſequeretur Abſalon, vt cùm rei fundamentum inueneris, timore Domini æ- C [βεβαίωσις à ſimili.] dificeris. Quemadmodum enim abſque fundamēto inualida & imbecilla eſt ædificatio: ita niſi inuento ſcopo ac inſtituto ſcriptura eſt inutilis. Beati Dauid fuit hoc inſtitutum, per propoſitum Pſalmum vitam docere & caſtigare, vt nihil vnquam mali faciat, nec leges Dei contemnat, ne peccatori ea eueniant, quæ ſibi euene- [λύσις quæſtionis propoſitæ.] runt. Fugiebat filium ſuum Dauid, quoniam caſtitatem fugerat: fugiebat filium, quoniam matrimonium pudicum violauerat. Fugiebat filium, quoniam legem Dei [Exod. 20. Matt. 19. Marc. 10.] quæ dicit: Non occides, non adulterabis, fugerat. Quoniam enim alienam agnam in domum ſuam introduxerat, & eius paſtorē interfecerat, qui erat in domo ſua agnus, paſtorem cornu petebat. Alienæ domui bellum intulit, & ex domo ſua in ipſum bellum incitatum eſt. [pro cogitato legerem, cōmentum.] Non eſt meum * cogitatum, ipſius Dei dictum eſt. Vbi autem Deus eſt qui interpretatur, nemo eſt qui contradicat. Quòd enim aduerſus Dauid filius ſuus ideo inſurrexerit, quoniam Vriam interfecit, & vxorem eius ac- D cepit, audi Deum per Prophetam Nathan Dauid dicētem: [2. Reg. 12. Ita legit Chryſoſt. ἔδωκά σοι τὰ πάντα τοῦ κυρίου σου, Ego dedi tibi omnia quæ erant Domini tui.] Ego vnxi te regem ſuper Iſraël, & erui te de manu Saul. Ego dedi tibi domum Domini tui, & vxores Domini tui in ſinu tuo: dedíque tibi domum Iſraël & Iuda: & ſi parua ſunt hæc, adiiciam tibi multò maiora. Quare ergo contempſiſti verbū Domini, vt faceres malum in conſpectu meo? Vriam Hebręum percuſſiſti gladio, & vxorem illius accepiſti in vxorem tibi, & interfeciſti eum gladio filiorum Ammon. Quamobrem non recedet gladius de domo tua in æternum. Alienam domum gladio diuiſiſti: gladium aduerſus te fundam in domo tua. Ecce ego ſuſcitabo aduerſus te mala de domo tua. Non aliunde, nec foris, ſed ex domo tua. Vnde

A eſt fons peccati, illinc eſt plaga ſupplicij. Quia ergo à præcepto Domini fugitiuus exúlque fuerat, propterea filiū fugiebat. Pſalmus Dauid dum fugeret à facie Abſalon filij ſui, bellíque narratione, melior eſt cauſa belli ſuſcepti, vt cum iuſti lapſum viderimus, caueam⁹ ne cadamus, & eiuſmodi ſupplicium fugiamus. Multi enim vel in hodiernum vſque diem bella habent in ædibus, & hic quidem oppugnatur ab vxore, ille verò obſidetur à filio: alius autem à fratre, & alius domatur à famulo, & vnuſquiſque angitur & afflictatur, & pugnat, & bellum gerit, & bello vexatur, & nemo ſubducta ratione apud ſe cogitat, quòd niſi peccata ſeminaſſet, non in domo ſua ſpinæ & tribuli ſuccreuiſſent: niſi peccatorū ſcintillas occultaſſet, domus non conflagraret. Quòd [μεταφορικῶς hæc.] enim peccatorum fructus ſunt mala propria, & dome- [Eſa. 9. & vlt.] ſticos lictores Deus in peccatores elegit, teſtis eſt ſcriptura, qua ad faciendam fidem nihil eſt validius. [Rom. 2.] Vxor tecum bellum gerit, ingreſſo tāquam fera occurrit, lin- B guam tanquam gladium acuit. Res quidem valde moleſta ac difficilis, quòd auxiliatrix aduerſaria facta eſt: teipſum tamen examina, nunquid in iuuentute in mulierem noui quid attentaris, & quod mulieri à te vulnus inflictum eſt, curetur per mulierē, & alienum vlcus propria vxor, chirurgi officio fungens, medicetur: & quamuis quæ ſecat ignoret, nouit tamen Deus medicus. Ipſe enim ea tanquam ferro aduerſus te vſus eſt: & quemadmodum ferrum neſcit quid agat, futuram autē per ferrum medelam nouit medicus: ita etiam licet ignoret vxor quæ ferit, & maritus qui feritur, cauſam ictus: Deus tamen vt medicus nouit quid conferat. Quòd autem mulier mala ſit peccatorū * pugnus, teſtis eſt ſacra ſcri- [κόνδυλος pugnus. hic commodius verti poterat, colaphus, vel taliтrum.] ptura. Quid enim dicat audi: Mulier mala viro peccatori dabitur. Et dabitur tanquam amarum antidotū, quod peccatorum malos humores cōſumat. Quòd autem etiam obſideri à filiis, ſit peccatorum ſupplicium, teſtis eſt Dauid, qui propter nefarium coniugium à ſuo filio Ab- C [A ſimili.] ſalon bello impetitur, vt ſuperius oſtēdimus. Quòd autem etiam fratres aduerſus fratres propter peccata bel- [Iud. 19. & 20.] lum geſſerunt, teſtis eſt liber Iudicum. Quando enim in viatoris cōcubinam fornicati ſunt qui erāt tribus Beniamin, illa autem cùm immēſam non tuliſſet contumeliam, mortua eſt: vndecim tribus aduerſus vnam bellum geſſerunt: & quia vndecim tribus à Deo defecerant, & fornicati fuerant in idola, vndecim tribus ab vna tribu victæ ſunt, & ſæpe ab vna victæ ſemel illam vicerunt, & fratres in fratres bellum geſſerunt, quādoquidem Deus propter peccata eorū intermediam peccati maceriam ſuſtulit. Quoniam enim vna tribus in mulierem fornicata, vndecim autem tribus in idola fornicatæ fuerant, & hi & illi à Deo exterminati ſunt, ſicut ſcriptum eſt: Exterminaſti * omnem qui fornicatur à te. [Sine diſperdidiſti ἐξωλόθρευσας. Pſal. 72.] Fratres ergo aduerſus fratres propter peccata bella geſſerunt. Si te fratres oppugnāt, non tātum de illis ingemiſcas, quantum apud teipſum rationem ineas & inquiras propter D quænam peccata tui fratres tui ſint hoſtes. Non quòd omnes propter peccata à fratribus oppugnētur. Ioſeph enim oppugnabatur à fratribus, & nō omnino propter [Gen. 30.] peccata: & Iob vxor inſidiabatur, & non omnino pro- [Iob per totum.] pter peccata, ſed quòd longè plures homines propter peccata habemus bella domeſtica. Nōnunquam etiam amici in inimicos conuertuntur propter peccata, & qui olim amabant, oderunt & auerſantur, Deo tale odium immittēte propter eas quas nouit rationes. Ita enim in Pſal. 104. ſcriptum eſt de Ægyptiis: Conuertit cor eorū [γνώμη.] vt odirēt populum eius. Non datum autem eſſet à Deo odium, niſi prius malè amaſſent. Quibus amicitia comparabat exitiū, iis odium erat occaſio virtutis. Iam verò ſerua quoque & obedientia corpora ſæpe propter pec-

catum insurrexere in Dominū. Vide enim Adam cùm [Genes. 1. & 2. Eccles. 7. Sap. 3.] nondum peccasset, bestias tanquam seruas & obedientes habentem, & eis tanquam seruis nomina imponentem: Postquam autem aspectum peccato commaculauit, tunc bestiæ eum non cognoscebant, & quæ seruæ erant ei, hostes euaserunt, & quemadmodum canis qui in domo est, ei seruit, qui eum alit, & eum timet ac reueretur, [Cōfirmat simili.] sed si eum repēte viderit vultu fuligine atrato vel personatum, aggreditur tanquam alienum, & cogitat eum dilacerare: ita etiam Adam quamdiu purum seruauit vultum factum ad imaginem Dei, [Genes. 2.] bestiæ ei tanquam seruæ parebant. Quando autem vultum fœdauit inobedientia, non agnoscentes Dominum, tanquam alienum eum odio habebant. Seruorum itaque insurrectio est peccatorum retributio. [Dan. 6.] Iustus Daniel, & leones agnouerunt Dominum. [3.Reg. 13.] Viderunt eum nō gustasse peccatum, & eum supplicij expertem reliquerunt. Peccauit Propheta mentitus, & leo eum in via inuentum morte affecit. Erat mēdaci fuligine atratus, & leo eum non cognouit. Si prophetam vidisset, vt Danielem, eum honorasset: inuenit pseudoprophetam, & tanquam alienum inuasit. Dominus mētitus est, & seruus negauit dominum. Et quid dico de malis domesticis? quando ipsum etiam nostrum corpus, quod est nobis omnibus familiarius & charius, quandoque nobiscum peccantibus bellum gerit, per febres, & morbos, & dolores nos oppugnans, & seruum corpus dominam animam quæ peccauit flagellat, non quòd hoc velit, sed quòd hoc iubeatur facere. Huius testis est Christus, qui curato dicit Paralytico: Ecce sanus factus es, noli amplius [Matth. 9.] peccare, ne quid deterius tibi contingat. Cùm ergo didicerimus fratres, quòd & domestica, & intestina & seruilia bella, & morbi etiam corporis sæpe fiunt per peccatum, peccatum fontem malorum reprimamus, & si torrentes animi perturbationum non fluunt, fluuij tamen aquarum Dei oblectant animum. Quoniam ergo Dauid mulierem, quę erat in mariti potestate, tanquam alienum regnum occupauerat: (cuilibet enim viro regnum est concors coniux, & non sic rex purpuram & diadema, vt vir vxorem diligit) propterea qui ex vxore natus ei erat filius, insurrexit tyrannus, volens arripere regnum patris. Vi rapuit, & vim passus est: & qui clanculum peccauerat, de eo palam triumphus actus est, & qui erat occultò vulneratus, chirurgi manum coram omnibus passus est, propter Deum qui dixerat: Tu fecisti absconditè: ego autem faciam in aperto, & in conspectu solis huius. [2.Reg. 2.] Absalonis tamen scelus non ei ad finem vsque processit: & meritò, ne parricidæ hoc facinus tenerent pro lege parricidij. Cùm autem tanquam lictor deseruisset, interfectus est, vt qui esset damnatus: & quemadmodū quæ sunt in theatris beluæ, alios quidem inuadunt, ab aliis verò interficiūtur: ita etiam Absalō [A simili.] Dauid aggressus, à Ioab occisus est, & in alto ligno suspensus est, qui aduersus patrem erigebatur, & ab arbore [2.Reg. 18.] detinebatur, qui cum radice pugnabat, & vinctus erat à ramo ramus qui erat à paterna affectione abruptus: & capite tenebatur, qui genitoris caput auferre contendebat, & tanquam fructus pendebat ab arbore, qui naturę agricolam volebat excindere, & in corde iaculo confossus est, illic occisus, vbi cædem parabat. Et tūc videri poterat spectaculum admirabile. Mulo enim equitans, ex pilorum coma à coma arboris tenebatur, & coma tenebat coma tyrannum, illic eum contundēs, vbi diadema paternum gestare contendebat. Poterat ergo videri Absalon suspensus in medio cœli & terræ. Cœlum eum non admittebat. Si enim primum insurrectorem eiecit diabolum, quomodo ipsum insurrectorem secundum admisisset? [Esa. 14.] Terra eum auersabatur, non ferens pollui passibus parricidæ. Si enim Dathan [1.Par.?] deuorauit, qui contra Mosen erat locutus, & os suum aperuit [Num. 16.] aduersus eum qui os improbè aperuerat: quomodo potuisset ferre pedes currentes aduersus genitorem? Cùm ergo sublimis in arbore penderet, eū aggressus est Ioab primus dux exercitus, & in cor excordis tres sagittas infixit, illic eum feriens, vbi erat receptaculum iniquitatis, [Cor, virtutis vel inquitatis domicilium.] & cùm in arbore sublimis pēderet, pulchrum epitaphium ei Dauid cecinit: Vidi impiū superexaltatum & elatum tanquam cedros Libani: & transiui, & ecce non erat. Psalmus Dauid, quādo fugiebat à persona Absalon filij sui. Fugiebat autem, non vt qui timeret, sed vt qui filium caueret occidere. Etenim parcebat tanquam filio, sed qui cum eo erant, non pepercerunt tanquam insurrectori. Vnde Dauid, cùm filius eum persequeretur, & propter ipsum Semei cum maledictis [2.Reg. 16.] insectaretur, ipse quidem patientia vsus est. Quoniam autem multi aduersus eum offendebantur, & maximè qui vna cum Absalone insurgebant, & deinceps aduersus eum erigebantur tāquam cuius nulla esset cura ac prouidentia, dicentes: Desertus est nunc Dauid absque auxilio penitus, nunc discessit ab eo Deus, vt etiam aliquando à Saule, quemadmodum enim tunc discessit à Saule, & fuit cum Dauid: ita nunc discessit à Dauid, & est cum Absalone, insurgamus, inaudiamus, non est ei salus in Deo. Quoniam autem hæc dicebant, hæc ægrius ferens Dauid, quàm filij insultus, Deum interrogat, *Domine quid multiplicati sunt qui tribulant me?* Circumseptus sum tentationibus, circumdor torrentibus malorum, descendit periculosus laqueus, venerunt flumina hostium, venti spirarunt, in meam domum irruperunt, volentes animam meam à te dimouere, sed fundatus supra petram fidei non cado, sed procumbo, vt dicam: Domine quid multiplicati sunt qui tribulant me? Qui ex me genitus est, contra me est, sed tu es pro me. Mea mecum viscera bellum gerunt, meus populus. Post Absalonem meus contra me armatur exercitus. [μεταφορά.] Oues meæ lupi facti sunt, & leones agni, & canes rabie perciti, agnelli & tauri cornu petentes arietes, non propter meipsum afficior tristitia, sed illorū doleo exitium.

In Psalmum quartum, Cùm inuocarem, exaudiit me Deus iustitiæ meæ.

NON hæc dicit Propheta vt solùm intelligamus eum fuisse exauditum: sed vt discamus quomodo ipsi quoque Deum inuocantes, citò poterimus exaudiri, & ante finem orationis postulatum consequi. Non dixit enim: Postquam ego inuocaui, exaudiit me, sed, Cùm inuocarem. Nam ipsius quoque Dei est eiusmodi promissio, dum alicubi dicit ei qui inuocat: Te adhuc [Esa. 65.] loquente dicam: Ecce adsum. [γνώμη.] Non solet enim Deo persuadere verborum multitudo, sed pura anima, & rectè factorum seu bonorum operum ostensio. Eis itaque qui improbè quidem viuunt, verborum autem prolixitate se eum placare existimant, vide quid dicat: Quando [Esa. 1.] multiplicabitis orationem, nō exaudiam vos. Si extenderitis manus, auertam oculos meos à vobis. Ante alia itaque omnia oportet eum qui precatur habere fiduciam, & postulatum omnino consequetur. Et ideo non dixit Propheta, Exaudit me, sed, Iustitiam meam: [παῤῥησίαν διὰ πόνος.] suam in Deum fiduciam ostendens, & quòd cùm ea omnino ad eū accedit. Nec verò putet quispiā eum dū hæc dicit se iactare & gloriosè loqui. Non enim hęc dicit se volens extollere, sed doctrinam quandam & admonitionem valde vtilem afferēs. Ne dicat enim quispiam, ille fuit exauditus, quoniam erat Dauid, ego verò non exaudiar, quoniam sum pusillus & abiectus: ostendit quòd

nec illum audit quomodocunque, nec te non audit temerè & nulla ductus ratione, sed semper res & facta exactè contemplatur. Quæ si habueris, & eorum possis vti defensione, omnino exaudieris. [Attende necessitatem operum. Ex collatione.] Quemadmodum si non habueris, nec si Dauid quidem fueris, poteris Deo persuadere: & quemadmodum auari qui studio tenētur pecuniæ, nec dignitatem, nec aliquid aliud respiciunt, nisi eos tantum qui habent pecuniam, & ad eos, tanquam nihil non effecturi, accedunt: ita etiam Deus, quandoquidem est amator iustitiæ, quicunque cum ea ad ipsum accesserit, non recedet vacuus, quemadmodum qui ea caret, & iis quæ sunt illi contraria, inquinatur: quantumuis prolixè oret & obsecret, nihilo plus efficiet, cùm non sit penes eum persuadere. Quamobrem si apud Deum velis aliquid efficere, ea accepta proficiscere. [Communis virtus ex collatione.] Iustitiam autem ne hîc esse partem virtutis existimes, sed integram, & vniuersam, & omnibus numeris absolutam. Ita etiam erat Iob iustus, vt qui humanam omnem haberet virtutem, nō qui ab hoc quidem malo abstineret, illud verò retineret. Ita etiā nos iustam stateram esse dicimus, quæ omni ex parte æqua est: non si aurum quidem possit ex æquo statuere, secus autem plumbum, sed quæ in quauis materia æquitatem exhibet, & rursus mensura, quæ est omni ex parte æqua. Ita etiam erat Iob iustus, qui erat ęquus ex omni parte. Neque enim in pecunia solùm eam seruabat æquitatē, sed etiam in aliis omnibus, modum nunquam excedens. Nec possit dicere quispiam quòd in pecunia quidem diligebat æquitatem, in congressione autem & sermone cum propinquis modum excedebat, vt qui esset superbus & arrogans. Hoc enim summo studio fugiebat. [Iob 31.] Et ideo dicebat. Quòd si etiam cōtempsi iudicium serui mei vel ancillæ: vel non sicut ego fui, fuerunt & ipsi. Et hoc ergo etiam iniustitia est, esse superbum & arrogantem, & plura habendi cupiditatis seu auaritiæ vitiū. [Auarus quis, quis item arrogans.] Quemadmodum enim auarum esse dicimus qui vult in ea quæ sunt aliorum inuadere, nec suis est contentus: ita etiam superbum & arrogantem, quando plus exigit quàm quod homini debetur à proximo, quando quis seipsum quidem in omni honore collocat, alium verò habet despectui. Hoc autem non aliunde oritur, quàm ex iniustitia. Quòd enim hoc sit iniustitia, ex hoc considera. Et te & illum fecit Deus, & tibi omnia dedit cum illo communia & ex ęquo. Quomodo ergo eum expellis, & spolias honore quem Deus dedit, & ad societatē non admittis, sed omnia tibi tribuis, & nō solùm in pecunia, sed etiam in honore eum facis pauperem? Deus dedit vnam vtrique essentiam: æquali principatu, ęquali [Gen. 1.] scilicet creationis honore dignatus est. Illud enim, Faciamus hominem, est commune vniuerso generi. Quomodo ergo eum exturbas à bonis paternis, ad summā humilitatem redigens, & quod est commune, tanquam tibi proprium vindicans? Sed talis non erat beatus Propheta, & ideo audacter & liberè dicebat: Exaudiit iustitiam meam. Ita etiam Paulus seipsum adducit in medium, [1.Cor. 7.] non se efferens, nec intumescens, sed se aliis exemplar proponens, quemadmodum quando dicit: Volo [1.Reg. 17.] omnes homines esse sicut & meipsum. Ita etiam Dauid in tempore quo postulabat, fortitudinem suam quæ ei diuinitus obtigerat, in medium adducit, dicens se & vrsos suffocasse, & leones superasse, non seipsum quidem sic extollens, absit: sed ea ratione procurans vt sibi fides haberetur. Et si habeo iustitiā, dicet fortasse quispiam, quid opus est oratione, cùm & res ipsa ad omnia rectè gerenda sufficiat: & qui daturus est, sciat quibusnā opus habemus? Quoniam oratio non est paruum vinculum dilectionis in Deum, quæ cum eo colloqui nos assuefacit, & ad sapientiæ studium nos deducit. Si enim qui cum magno aliquo & admirabili viro multū versatur, [Hanc ipsissimā collationem habes in πόθῳ τῆς προσευχῆς.] ex eius consuetudine maximum fructum accipit, quantò magis qui cum Deo perpetuam habet consuetudinem? Sed nescimus vt oportet quódnam sit cōmodum orationis, quandoquidem nec eam exactè attendimus, nec ea ex Dei legibus vtimur. Sed homines quidem aliquos allocuturi, qui sunt nobis superiores, vbi & habitum, & incessum, & amictum, & omnia cōposuerimus, ita vt oportet alloquimur: ad Deum autem accedentes, hiamus, fricamus, nos huc & illuc versamus, negligētes, ac socordes sumus, humi genibus flexis, per forum oberramus. Quòd si cum ea qua par est reuerentia, & tanquam cum Deo locuturi accederemus, tunc sciremus etiam antequam acciperemus quæ petimus, quantum lucrifaciamus. Homo enim qui cum Deo loqui didicit, vt par est eum qui cum Deo loquitur, erit deinceps angelus, ita liberatur anima à vinculis corporis, ita ei ratio in altum tollitur, ita è terris migrans in cœlis habitat, ita de victu curam omnem abiicit, & quæ ad victum pertinent, despicit: ita apud ipsum thronum sistitur, etiamsi sit pauper, si famulus, si priuatus, si indoctus: non quærit [1.Cor. 2. Quàm exorabilis Deus. κατ᾽ ἐναντίωμα.] enim Deus linguæ elegantiam, nec verborum compositionem, sed animę pulchritudinem, & si illa ea quæ ipsi placent loquatur, tota re effecta recedit. Vides quāta facilitas. In hominibus quidem oportet eum qui ad aliquem accedit, esse & dicēdi facultate præditum, & posse blanditiis sibi conciliare omnes asseclas principis, & multa alia excogitare, vt gratus & acceptus esse possit. Hîc autē nullo alio, præterquam sola sobria & vigilanti mēte opus est. Et nihil est quod prohibeat quo minus prope Deum simus. Deus enim appropinquās ego sum, [Hier. 3.] & non Deus procul. Quamobrem quod longè abest, à nobis proficiscitur. Ipse enim semper propè est. Et quid dico nos non opus habere dicendi facultate? Sæpenumero ne voce quidē opus habemus. Nam si vel in corde locutus fueris, & eum vt oportet vocaueris, vel tunc quoque facilè annuit. Ita & Mosem audiuit. Ita etiam [Num. 14. Sam. 1.] Annam. Non assistit miles qui expellat, non satelles, qui tempus interrumpat, non est qui dicat: Non est nunc tempus accedēdi, veni postea. Sed quando veneris, stat audiens, etiamsi tempore prandij, etiamsi tempore cœnæ, etiamsi nocte intempesta, etiamsi in foro, etiamsi in [ἀωρία.] via, etiamsi in cubili, etiamsi intus in iudicio apud magistratum fueris, & cum vocaueris, nihil vetat quominus tuam petitionem audiat, si ritè vocaueris. Nō potes dicere. Vereor accedere & orare, adest meus inimicus. At hoc etiam impedimentum ablatum est. Neque enim inimicum tuum attendit, nec tuam interrumpit petitionem: sed semper & assiduè eum potes interpellare, & nulla adest difficultas, neque enim opus est ianitoribus qui te introducant, non dispensatoribus, procuratoribus, custodibus, aut amicis, sed quando ipse per teipsum accesseris, tunc maximè te audiet, tunc quando neminem rogaueris. Non ita ergo eum per alios placamus orantes, sicut per nosipsos. Cùm enim nostram expectat amicitiam, omnia etiam facit, vt nos ei confidamus. Quando viderit nós hoc per nosipsos faciētes, tūc [Matt. 22. Marc. 12. Matt. 15.] maximè annuit. Ita etiā facit in Chananæa, & cùm Petrus quidem & Iacobus accederent, non annuit. Cùm ea autem permaneret, quod petebatur dedit protinus. Etsi enim visus est parum differre, non hoc fecit vt protelaretur muliercula, sed vt eā magis coronaret, & eius [In oratione persistendum.] assiduitatē magis sibi familiarem redderet. Meditemur ergo nos quoque Deum interpellare. Discamus quomodo ea sit facienda interpellatio. Non est eundum in Musæum, non sunt consumēdæ pecuniæ, nec sunt conducendi pædagogi, rhetores, & sophistæ, neque verò multum temporis consumendum est, vt hanc dicendi

artem discas, sed solùm voluisse sufficit, & ars perfecta A euasit. Et nec pro te solùm poteris dicere in eo iudicio, sed etiam pro multis aliis. Et quisnam est scopus? quod institutum artis huius iudicialis? Modus orationis. Sobria mente, animo cõtrito, cum fontibus lachrymarum ad eum accedere, nihil quod ad hanc vitã pertineat petere, futura concupiscere, pro spiritalibus interpellare, inimicis non male precari, acceptam iniuriam memoria non tenere, omnes perturbationes ex animo expellere, conterentem cor ita accedere, cupiditates contrahere ac moderatum esse, mansuetudinem exercere, & linguam ad bene loquendum cõuertere, cum nullo pro rebus improbis cõspirare, nihil habere commune cum communi orbis terrarum hoste, cum diabolo, inquam.

Scopus seu modus orandi. Sap. 8. Psal. 50. Thren. 2. Matth. 6. Rom. 12. Iudith 9. Ephes. 4. Coloss. 4. Tob. 21. 2. Cor. 6.

A simili. In eum enim qui pro aliis cum rege loquitur, & cum eius inimicis communicat, externæ etiam leges animaduertunt. Et tu ergo si vis & pro te, & pro aliis dicere, fac vt hac in re maximè te rectè geras, vt nihil commune habeas cum cõmuni hoste orbis terrarum. Ita enim B fiet, vt sis iustus: & cùm fueris iustus, audiêris, vt qui talem habeas patronam. *In tribulatione dilatasti mihi.* Nõ dixit, Non adduxisti afflictiones, neque sustulisti tentationes, sed stare permisisti & dilatasti mihi. Quanta sit 2. Cor. 2. enim Dei solertia, & quàm facilis liberãdi facultas, hinc maximè ostẽditur, non solùm in eo quòd non inducat afflictiones, sed etiam in eo quòd his manẽtibus eas nõ toleratu difficiles efficiat. Hoc & Dei ostendit potentiam, & qui in eas incidunt, sapientię reddit studiosiores, quando & latitudo fuerit quę afflictam animam consolatur, & afflictio non dissoluitur, quæ & negligentem astringit, & ab omni contemptu liberat. Et quomodo in afflictione, inquit, fuerit dilatatio? Quemadmodum in trium puerorum fornace, quemadmodum in lacu leonum. (Dan. 3. Cor vt in afflictione dilatãdũ. Dan. 6.) Nõ enim extinxit flammam, & tunc fecit vt ipsi essent in campo libero & aperto: neque occidit leones, & tunc securos eos reddidit: sed & illic fornace vehementer ardente, & his feris manentibus, iusti difficulta- C tis molestiam non senserunt, sed tuti & securi fuere. Potest etiam aliter accipi dilatatio, vtpote quando anima à tentationibus oppressa liberatur à perturbationibus, & multis ęgritudinibus: tunc enim maximè libero & aperto campo fruitur. Multi enim quamdiu manent in rebus secundis, grauissimis ac turpissimis tenẽtur amoribus, qui affligunt eorum animam, pecuniarum, corporum, & eiusmodi aliorum, quæ sunt absurda & valde aliena: sed postquam in afflictionem inciderint, liberãtur ab illis omnibus, & in liberum & apertum campum euadunt: (βεβαίωσις per simile.) & quemadmodum qui febre laborant, quamdiu quidem intempestiuis fruuntur voluptatibus, lauta, inquam, & referta mensa & vino mero, & huiusmodi aliis, in maiores cogũtur angustias. Sed si voluerint paulisper seipsos affligentes sustinere, lati & liberi cãpi magnum fructum percipiunt, & eo quod eos angebat deposito, iucundè deinceps in pura sanitate versantur. Ita etiam in rebus & negociis vsuuenit. Nihil enim æquè D relaxare consueuit, vt afflictio quę abducit ab omnibus quæ ad hanc vitam pertinent. Quomodo existimas Iudæos fuisse in afflictione etiam quando erãt res eorum secundæ? An non hæc febricitantis animæ ægritudinéque confectæ & vexatæ, est dicere: (Exod. 32.) Fac nobis deos qui nos præcedant? Moses enim hic qui eduxit nos de terra Ægypti, nescimus quid ei factum sit. Aut non illa verba animæ quæ tenetur studio sapientię, & à perturbationibus ad hanc vitam pertinentibus respirat, quando afflicti tam vehementer orarunt, vt ipsum Dei auxilium attraxerint? Iam verò hic ipse quoque Propheta quando versabatur in remissione & quiete, quodammodo affligebatur, ab improba cupiditate in angustias coactus & A laceratus. Quando autem versatus est in afflictione, scitis quomodo fuerit in remissione, & animi quiete: neque enim cum ignis attigit, sed etiam flamma vniuersa extincta est. Nihil enim æque affligit, ac si anima obsideatur à perturbationibus. (γνώμη.) Aliæ enim extrinsecus incidunt, hæ verò intus nascuntur, & hæc est maxima afflictio: Etiamsi nos vexet mundus, nos autem ipsos non vexemus, nihil nobis fuerit molestum. In nostra potestate situm est vt vel affligamur, vel non affligamur. Vt autem discas etiam ex voce Apostolica quàm latus & liber campus oriatur ex afflictione, audi ipsum Paulum dicentem fructum afflictionis: (Rom. 5.) Tribulatio autem patientiam operatur. Patientia autem probationem. Probatio verò spem. Spes autem non confundit. Ineffabilem vidisti latitudinem. Vidisti portum lætitiæ. Patientiam, inquit, efficit afflictio. Quid enim homine fortissimo, & qui omnia facilè ferre potest, patientius? Quid probato autem fuerit fortius? Quid autem conferri potest B cum ea quæ hinc oritur, delectatione? Dicit enim nobis tres voluptates quæ hinc oriuntur, patientiam, probationem, & spem futurorum bonorum. De his nunc philosophans Propheta dicebat: In tribulatione dilatasti mihi. Quoniam enim dixit: Exaudiit me Deus, dicit: quonam modo exaudiit. Non in pecuniis: nihil enim petebat eiusmodi. Non vt vinceret inimicos: nam neque hęc postulabat. Sed in relaxatione quæ in medio afflictionis exorta est. *Miserere mei, & exaudi orationem meam.* Quid dicis? Meministi superius iustitiæ, hîc miserationis & misericordiæ. Et quamnam hæc habent consequẽtiam? Pulchram, & prioribus admodum connexam. Nam etiamsi innumerabilia rectè fecerimus, à miserationibus & clementia audimur. Etiamsi ad ipsum virtutis fastigium peruenerimus, seruamur à misericordia. Hinc discimus quòd cum iustitia, mente quoque contrita opus est. Etenim licet sit peccator, si cum humilitate orauerit, (ἀντίθεσις.) quæ est pars virtutis, magna poterit C efficere: & licet sit iustus, si cum arrogantia accesserit, à bonis omnibus excidet. Vtriusque exempla nos docuerunt Publicanus & Pharisæus. (παράδειγμα.) Oportet itaque scire etiam modum orandi. Quomodo autem sit orandum, disce à Publicano. (Matth. 18.) Nec te pudeat eo vti magistro, qui hac in re adeò se præclarè gessit, vt solis verbis vniuersum effecerit. Quia enim erat mens ei rectè parata, sufficit vel verbum vnũ ad cœlum ei aperiendum. Quomodo autem erat parata? seipsum miserum clamabat, pectus tundebat, ne cœlum quidem aspicere audebat. Si tu quoque ita oraueris, vel penna leuiorem reddes orationem. (μεταφορά.) Si enim peccator, iustus ab oratione factus est, considera cuiusmodi erit iustus, si talem orationem offerre didicerit. Et ideo ne hîc quidem seipsum absolutè posuit, sed orationem suam: superius iustitiam, hîc orationem meam. Ita etiam exauditus est Cornelius, quoniam eius patrocinio vsus est. Orationes tuę, & eleemosynæ tuæ, inquit, ascenderunt coram Deo. (Act. 10.) Et meritò. D Opera enim sunt quæ exaudiuntur, & rectè facta. Non absolutè autem orationes, sed orationes quę fiunt ex lege Dei. Et quænam sunt eæ? Quæ ea petunt quæ Deum dare conuenit, quæ ab ipso non postulant quæ sunt eius legibus repugnantia. Et quis est, inquit, adeò audax, vt ea velit Deum facere quæ repugnant eius legibus? Qui aduersus inimicos eum rogat, hoc enim est præter legẽ quæ ab eo lata est. Ipse enim dixit: Dimittite debitorib9 vestris. (Matth. 6.) Tu autem eum ipsum, qui tibi iubet condonare, aduersus inimicos inuocas? Ecquid hac amentia fuerit deterius? Oportet eum qui orat habere habitum, mentem, & sensum supplicis: cur aliam ergo personam induis, nẽpe accusationis? (vel accusatoris.) * Quomodo enim poteris veniam tuorum peccatorum assequi, quando rogas vt Deus

Deus puniat peccata aliorum? Sit itaque oratio man- A sueta, placida, iucundo & molli vultu prædita. Talis est quæ cum lenitate, atque adeò pro ipsis etiam fit inimicis, (Collatio.) quemadmodum contraria, ebriæ & deliranti cuipiam mulieri, & instar apri efferatæ est similis. Quocirca ad cœlum ei non datur aditus. Non enim est eiusmodi ea quæ fit cum mansuetudine: quæ habet aliquid canorum & lene, dignúmque regiis auribus, suaue, concinnum ac numerosum. Quamobrẽ non expellitur è theatro, sed corona redimita recedit, etenim habet auream citharam, vestem auream. Qua de causa delectat etiam iudicem & habitu, & aspectu, & voce. Propterea nullus eam exturbat à cœlestibus circulis. (ἀξίωσις.) Vniuersum enim illud theatrum incredibili lætitia afficit. Hæc est digna cœlis oratio. Hæc est lingua Angelorum, quando nihil acerbum, iucunda autem omnia loquitur, quando pro iis qui faciunt iniuriam, & probris persequuntur, venit supplicans, tunc astant etiam Angeli magno audientes cum silentio, & postquam cessauerit, ei applaudentes, B laudantes, admirantes. Talem nos quoque afferamus orationem, & omnino exaudiemur: & quando ad Deum accedimus, id esse existimemus theatrum, sed ex vniuerso orbe terrarũ, vel potius ex supernis populis cœlestibus collectum: & regem in medio sedere, qui vult nostram audire orationem, & faciamus vt res sit comparata ad demõstrationem. Nullus sit citharœdus, nullus lyricen, qui ita se exerceat scenam ingressurus, timẽs ne quid insuaue & incõcinnum canat, vt nos ingressuri theatrum Angelorum. Plectrum autẽ sit nobis lingua, quæ nihil iniucundum, sed numerosum & modulatum dicat, cùm ea qua par est cogitatione, & ad Deum accedentes, & rogantes, & orantes, pro inimicis primùm (Matth. 5.) fides pulsemus: ita enim pro nobis quoque ipsis exaudiemur. Hæc vox dæmones pudore afficit. Hęc dat nobis liberam loquendi potestatem. Hæc pudore afficit diabolum, & facit vt secedat. Neque enim dæmon ita eum metuit, qui eum expellit & eiicit ex alio homine, C vt hominẽ qui iram vincit, & animo imperat: nam hoc ipsum quoque est sæuus dęmon, & ij potius quàm qui à dæmone vexãtur, miseri dicendi sunt. (γνώμη.) A dæmone enim vexari, non immittit in gehennam: irasci autem, & acceptæ iniuriæ meminisse, expellit ab ipso regno cœlorum. Si orationem ita composuerimus, poterimus nos quoque Deo fidẽter dicere: Exaudi orationem meam. Quare non solùm teipsum iuuabis & promouebis tua supplicatione, sed Deum etiam audientem delectabis, vt qui eius præceptis aliquid dignum petas. Quocirca etiam facilè annuet. Hoc illa adoptione dignũ est, hoc illum maximè characterem ostendit: Estote, inquit, misericordes, (Luc. 6.) sicut & Pater vester qui est in cœlis. Et rursus: (Matth. 5.) Orate pro iis qui vobis insultant & vos iniuria afficiunt, vt sitis similes patris vestri, qui est in cœlis. Quid ergo potest cum hac oratione conferri? Hæc non Angelis, nec Archangelis, sed ipsi regi facit similem. Qui autem regi, quantum licet, fuerit factus similis, conside- D ra quanta vtetur fiducia & loquendi libertate in orationibus. *Filij hominum, quousque graui corde? Vt quid diligitis vanitatem, & quæritis mendacium?* Ad quósnam dirigit (Filij hominum.) orationẽ, & increpat, & subiungit consilium? Quósnam vocat filios hominum? Eos qui viuunt in improbitate, qui sunt procliues ad vitium. Quamobrem? Nos quidẽ non filij hominum, natura quidem hominum filij, gratia autem non amplius, sed Dei filij. (Ioan. 1. &.) Si ergo etiam eius imaginem quæ est ex virtute conseruauerimus, erit nobis donum integrum. Eos enim qui Dei filij facti sunt per gratiam, etiã per vitæ suæ institutionem eam oportet imaginem exprimere. Quòd autem eos qui vitæ curis paulò plus dediti, & sunt ad vitium propensi, vocat A filios hominum, audi: Videntes autem filij Dei filias hominum. (Gen. 6.) Atqui contrarium, inquit, dixisti. Nequaquam. Dei enim filios hîc vocauit, eos qui antea ex viris bonis nati fuerant, & Dei honorem perceperant, deinde mutati erant, & euaserãt deteriores, & suum honorem perdiderant. Vt enim magis amplificaret eorum reprehensionem, eorum honorem reuocauit in memoriam, maximum esse crimen ostendens, quòd cùm tales essent, & orti ex talibus, ad tantam se præcipitassent improbitatem. Et rursus Deus: Ego dixi, dij estis, & filij altissimi omnes. (Psal. 81.) Vos autem vt homines morimini. Et considera Prophetæ prudentiam. Cùm prius ostendisset Dei potẽtiam, facultatem, solertiam, benignitatem & clementiam, quòd in afflictione dilatat, quòd miserans annuit. Deinde mente agitãs effusum in hominibus vitium, & tyrãnidem impietatis, tãquam animi mœrore coactus, conuertit sermonem ad eos qui in vitiis vitam degunt, propemodum dicens: Cùm talem habeatis Deum, adeò B benignum, adeò clementem, adeò potentem, quomodo declinastis ad impietatem? Vide autem quanta etiam cum ira, lenitate: quanta Philosophia, admonitio plena sit. Quid enim dicit? Filij hominũ, quousque graui corde? Hoc est eius qui grauiter inuehitur etiam ex temporis diuturnitate. Si enim Dei beneficentiam ab initio non considerasse scelus est: quomodo vllam veniam consequetur, qui in veritate tamdiu hallucinatur? Quid est autem esse graui corde? Graues corde sunt, qui sunt crasso corde, carnales, affixi terræ, vitiũ persequentes, improbitatem exercẽtes, libidine & voluptate corrupti ac marcidi. Talis est enim homo carnalis, & vitam (κατασπώμενοι.) eorum reprehendẽs, ostendit fontem impietatis, significans hoc eis esse maximo impedimẽto, quò minus ad alta dogmata perueniãt. Nihil enim facit cor adeò graue, (γνώμη.) vt libido, & ad ea quæ ad hanc vitam pertinent affectio, & terræ affixum esse. Quod tale est, non errauerit (μεταφορά.) qui cor luteum appellauerit, & ideo id graue vocauit, & C id dixit esse causam malorum, quod cùm aurigæ locum teneat, non solùm equum non cohibeat, sed etiam cum ea trahente deorsum præcipitet, & cùm oporteat carnẽ alatam, & se in altum erigẽtem efficere, & in cœlum sustollere, id verò cum ægritudinũ grauissimo onere pessundatur. Quando ergo vel auriga, vel gubernator talis fuerit, quænam est spes salutis? Quemadmodum quando dicit, si lux quæ in te est, tenebræ sunt, quantæ sunt tenebræ? (Matth. 6.) Quando est gubernator ebrius, & fluctuum ac ventorum imitatùr inconstantiam ac perturbationem, (A simili.) quomodo fieri potest vt nauis seruetur? Quid ergo potest leuem animam efficere? Vita admirabilis ad nihil (Coloss. 3.) eorũ quæ hîc sunt aspirare, nec pedibus suis quicquam alligare eorum quæ deorsum & feruntur, & ferunt, potest. Ex corporibus enim alia quidem deorsum ferri solent, vt lapides, & ligna, & quæ sunt eiusmodi. Alia verò sursum, vt ignis, & spiritus, & alarum natura leue quid est. Si quid ergo eorum quæ deorsum feruntur, ei quod D leue est alligaueris, nulla est alarum nec spiritus vtilitas, cùm cõmoderationem excedat, superet, & vincat grauitas. Ita etiam si quis pedes habuerit aggrauatos, vel (Ex collatione.) propter malos affluentes humores, vel propter aliquam aliam ægritudinẽ, nihil eum iuuerit si sit reliquum corpus leue. Si autem hoc est in corporibus, multò magis in corde. Ne faciamus ergo id graue, ne quemadmodũ nauigia, quæ nimium habent saburræ, demergatur. In nostra enim hoc potestate situm est. Non est enim talis natura: sed leuis natura, & sursum tendens facta est: nos autem ipsam præter naturam grauem facimus, & ideo Propheta quoque reprehendit: si autem natura talis esset, nequaquam reprehendisset. Quemadmodum ergo secundùm naturam nobis est ingredi, sed si aggrauata

fuerint nobis genua, res fit præter naturam, cùm nos si-
mus impediti: ita etiam in pedibus mentis, dico autem
cogitationibus, vsuuenire solet. Vt quid amatis vanita-
tem, & quæritis mẽdacium? Hic & simulachra, & vitam
Vanum quid. quæ in improbitate versatur, videtur mihi dicere. Vanũ
enim illud dicitur, quod est inane, quando nomen qui-
dem fuerit, res nequaquam. Ita apud Græcos nomina
quidem deorum multa, res verò minimè: & in aliis si-
militer, nomen diuitiarum, res autem minimè, & nomẽ
gloriæ, res verò minimè, nomen potentiæ, & remanet
solum nomen. Quis est ergo adeò excors, vt quęrat no-
mina quæ rebus destituũtur? & persequatur inania, quæ
oportet fugere? An non vitæ voluptates & fœlicitates
tales sunt? Nónne omnia mentiuntur, & decipiunt? Et-
iamsi dixeris gloriam, etiamsi diuitias, etiamsi potenti-
am, omnia sunt vanitas. Et ideo dixit etiã Ecclesiastes:
Ecclesi.1. Vanitas vanitatum, & omnia vanitas. Propterea dolore
afficitur Propheta, dum in vita videt tãtam amentiam:
perinde enim est ac si quis cùm videat quempiam lucẽ
fugientem, tenebras autem persequentem, ei dicit: Cur
hoc facis adeò absurdum & præter rationem? Ita enim
ipse: Cur diligitis vanitatem, & quæritis mendacium?
Et scitote quoniam mirificauit Dominus sanctũ suum. Alius
ἐθαυμάστωσεν, fecit admirabilem. interpres dicit, sed scitote quoniam fecit admirabilem.
Vidisti Prophetæ sapientiam: Vndénam eos adducit ad
Dei cognitionem? à quadam parte manifestissima &
moribus magis cognitis, nẽpe seipsum in medium ad-
ducens. Ego, inquit, seruus sum Dei veri, à me ergo eius
discite potentiam, virtutem, prouidentiam. Non est e-
nim hoc paruum, quod etiam ex creaturis euadit mani-
festum. Propheta, quando de eius prouidentia disserit,
cùm ad Solem, & cœlum, & terrã, & aërem feratur, &
ex ordine eorum quæ videntur opificem prædicet, eam
quoque tractat orationem, quæ ab eius seruis, & iis quæ
ex eo accidunt, sumitur. Quod quidem etiam in Abra-
Genes.12. ham vsuuenit. Ei enim dicebant, Scimus quòd à Deo
venis nobis rex. Vnde scitis? Ex victoria, ex triumphis,
ex bellis. Hoc etiam in Iudæis accidit. Miracula enim
quæ pro eis facta sunt, vniuersæ terræ timorem attule-
runt, quod etiam tunc dixit meretrix illa Hierichunti-
Rahab. na: Cecidit in nos timor vestrum & tremor. Vna est er-
Iosu.2. go via ea quę est per creaturas. Alia verò, eáque vel ma-
Rom. 1. nifestior, quæ est per seruos: Et hanc Deus à multis re-
tro seculis disseminauit in vnaquaque generatione. Æ-
gyptios itaque docuit ex Abraham, Persas rursus ex
eodem. Ismaëlitas, ex eius nepotibus, & alios innume-
rabiles, & per Iacob eos qui habitant in Mesopotamia.
Vides vniuersum orbem terrarum futurum fuisse à san-
ctis doctum, si modò ipsi voluissent. Quinetiam ante
eos, diluuium & linguarum confusio, ad excitãdam eo-
rum mentem satis fuerant. Ne enim quod euenerat,
temporis diuturnitate obliuioni traderetur, locus ap-
pellationem accipit: & exinde Babylon ex linguarum
confusione dicitur, vt auditor ab ipsa appellatione de-
ductus, ad eorum quæ euenerunt principium deueniat,
& Dei virtutem intelligat. Ita etiam qui habitabant in
occidente, omnes omnia discebant, cum mercatoribus
Ægyptiis versantes. Quanquam alioqui in principio ne
multę quidem gentes erant in illa regione: sed maxima
hominum frequentia ac turbæ multitudo erat in parti-
bus Orientis. Etenim & Adam illinc egressus est, & ge-
nus Noë illic versabatur, & post turrim illic erant, & vt
plurimum versabantur in Oriente. Sed tamen in vna-
quaque generatione Deus illis doctores cõstituit, Noë,
Abraham, Isaac, Iacob, Melchisedech. Quamobrem
hic quoque Propheta, ex iis quæ in sanctos fiunt, eos
qui in improbitate ac scelere viuunt, excitat, dicens:
Scitote quòd mirificauit Dominus sanctũ suum. Quid

A est, mirificauit? fecit admirabilem, insignem, clarum,
conspicuum, eum qui est ipsi dedicatus. Ex seruo ergo,
& iis quæ ipsi accidunt, Domini discite potẽtiam. Non
dixit solùm, Bonum dedit, sed admirabilem fecit, signi-
ficans eum dedisse cum magno miraculo, & præter fidẽ
& opinionem. Ita etiã in Abraham factum est. Non so-
lùm enim dedit vxorem intactam, sed eum etiam red-
didit admirabilem. Vt non solùm donum in eo consi-
steret quòd nihil graue passus sit, sed etiam in eo quòd
clarus in Ægypto euaserit. Propter eius enim iustitiam
factum est, vt nihil molestum illi fieret. Propter aliorum
autem vtilitatem, vt admirabiliter & pręter opinionem
illinc rediret. Hoc in tribus pueris, hoc in leonibus ac- Gen.20.
cidit, hoc in ceto, & vndequaque seruat cum miraculo, Dan.3.
sed non quemlibet absolutè, sed sanctum. Vidisti quo- Dan.6.
modo cum Dei cognitione ad vitam quoque exactam
exhortatur, docens non solùm in Dei benignitate, sed
in propriorum etiam sanctorũ virtute, spem salutis po-
B nere. *Dominus exaudiet me cùm clamauero ad eum.* Postquã
dixit quòd eum fecerit admirabilem, non in his subsi-
stit: sed dicit etiam aliud genus fœlicitatis. Quodnam
autem hoc est? Deum habere perpetuò adiutorẽ & au-
xiliatorem, & vbique præsentem. Non enim hoc semel
facit, & bis, & ter, sed perpetuò, inquit, si ipsum inuoce-
mus. Et vide rursus hîc etiam celeritatem. Quemadmo-
dum enim dixit superius, Cùm inuocarem, exaudiuit
Deus meus iustitiam meam: ita etiam hîc, Dum clama-
uero ad eum. Quomodo, ergo, inquit, non audiuntur
multi? Quoniam petunt inutilia. Hîc enim melius est
non fuisse exauditum. Quare etiamsi exaudiamur, non
propterea lætemur: sed & quando non exaudimur, etiã
propterea Deum glorificemus. Vel enim inutilia petẽ-
tes non exaudimur, & eo quòd non accepimus, lucrifa-
cimus. Vel negligenter petimus, & in dono differendo
Deus, vt nos illi assideamus, subtilem init rationem: &
hoc etiam nõ est exiguum lucrum. Si enim vos, inquit, Matt.7.
C nostis dare bona filiis vestris, multò magis Deus qui scit
dare. Nam Paulus etiam petiuit, & nõ accepit. Petebat 2.Cor.12.
enim inutiliter: & Moses, & nec illi quidẽ Deus annuit. Exod.32.
Ne ergo deficiamus, quando non exaudimur, nec tri-
stitia afficiamur & torpeamus, sed permaneamus. Agit
enim Deus omnia inutiliter. *Irascimini, & nolite peccare:*
Quæ dicitis in cordibus vestris, & in cubilibus vestris cõpun-
gimini. Quod antè dixi, id etiam nũc dico. Quoniam ad
Dei cognitionem eos est deducturus, liberat animum
ab ęgritudinibus. Scit enim vitam corruptam ac depra-
uatam esse impedimento, quo minus perfectionem de-
cretorum assequamur. Quod quidem Paulus quoque 1.Cor.3.
innuens dicebat: Non potui loqui vobis tanquam spi-
ritualibus, sed tanquam carnalibus. Et rursus: Tanquam 1.Cor.3.
infantibus in Christo lac vobis potum dedi, nõ cibum. Heb.5.
Et rursus: De quo est nobis multus sermo & explicatu
difficilis, quoniam estis hebetes auditu. Et Esaias: Scire γνῶσιν. Esa.58.
vias meas cupiunt, vt populus qui iustitiam fecerit, &
D Dei iudicium non reliquerit. Et Osee: Seminate vobis- Osee.10.
ipsis in iustitiã, illuminate lucem cognitionis. Et Chri- Ioan.3.
stus: Omnis qui mala facit, odit lucem, & non venit ad
lucem. Et rursus: Quomodo potestis credere, gloriam à
vobis inuicẽ accipientes, & gloriam quæ est à solo Deo
non quærentes? Et rursus: Hæc dicebant parentes eius, Ioan.5.
quia timebant Iudæos, ne expellerentur à synagoga. Et Ioan.9.
rursus: Multi autem crediderunt in ipsum, & propter
Pharisæos non confitebantur. Et vbique videri potest Ioan.12.
vita praua ac corrupta ad perfectionem dogmatum af- Sap.1.
ferre impedimẽtum. Quemadmodum enim lema per-
spicuæ oculorum pupillæ insidens, id quod illustrat,
obscurat & obtenebrat: ita etiam ratio quam obsedit &
occupauit vitium. Quocirca cùm id etiã sciret prophe- Esa.29.
ta, dicit:

1.Cor.1. ta, dicit: Irascimini, & nolite peccare. Non tollit enim
iram, est namque vtilis, nec excindit excandescentiam.
Prodest enim aduersus eos qui faciunt iniuriam, & ad-
uersus negligentes, sed etiam quæ iniustè mouetur, ex-
candescentiam, quæ nulla ratione regitur. Et quemad-
modum Moses cùm in sermonem de moribus incidis-
set, ex eo primò quæ ferebatur, legis ducit initium, di-
Exod.20. cens: Non occides: ita hîc etiam, sed hîc amplius, quò
magis ei erat nota vera pietas. Ille enim euellit cædem:
hic verò iram, quæ cędis mater est, fons, & radix. Quo-
circa Christus etiam iram comprimens ac refrænans,
Matth.5. dicebat: Qui irascitur fratri suo temerè, erit obnoxius
in gehennam ignis. Vidisti vbique modum, irascimini,
Ira quæ licita. & nolite peccare. Qui irascitur temerè (licet enim etiã
Act.13. iustè irasci. Nam & Paulus Elymæ succensuit, & Petrus
Act.5. Sapphiræ. Sed id non iram dixerim absolutè, sed philo-
sophiam, curam, & œconomiam. Irascitur etiam pater
filio, sed eius curam gerens.) Ille est qui temerè irasci-
tur, qui seipsum vlciscitur. Qui autem aliena corrigit, is
B est omnium mansuetissimus. Nam Deus etiam quando
dicitur irasci, non seipsum vindicans irascitur, sed nos
corrigens. Eum ergo nos quoque imitemur. Ita enim se
gerere, diuinum est, aliter verò humanum. Sed Deus nõ
eò solùm à nobis differt quòd iustè irascitur, sed quòd
nec in Deo quidem iræ est perturbatio. Nec nos ergo
temerè irascamur. Ira enim in nobis ideo insita est, non
vt peccemus, sed vt alios peccantes prohibeamus, non
vt fiat animi perturbatio & ægritudo, sed vt sit ægritu-
μεταφορά. dinum & perturbationum remedium. Cogita apud te
quàm sit insigne vitium, quando medicamentum, ve-
nenum efficitur: quando per quod aliorum vulneribus
medendum est, per id vulnera infligimus: quemadmo-
dum si quis accepto ferro, vt quę in aliis putrefacta sunt
excindat, seipsum vbique cõcidat, se per totum corpus
Elegans μεταφορά. sauciens. Vel gubernator per clauum cymbam submer-
gat, per quem ventorum impetentium impetum opor-
tebat cohibere. Huiusmodi est etiã ira vtile instrumen-
C tum, vt nostram excitet somnolentiam, vt animum no-
strum intẽdat, virésque & robur addat. Vt nos acriores
efficiat, vt pro his indignemur qui sunt affecti iniuria.
Vel ad pœnas de insidiatoribus sumendas nos moueat.
Ea de causa dicit: Irascimini, & nolite peccare: Quòd si
γνώμη. hoc fieri non posset, minimè præcepisset. Quę enim fie-
ri non possunt, nemo præcipit. Legem itaque afferens
Apostolicam, & philosophiam Euangelicam, cùm ea-
dem dixisset quæ Christus, aliam adiicit admonitionẽ,
κατανύγητε, compungite. quæ sic dicit: Quæ dicitis in cordibus vestris, & in cubi-
libus vestris compungimini. Quid est quod dictum est?
Videtur enim esse obscurum. Post cœnã, inquit, quan-
do itis dormitum, quãdo estis decubituri, & nullo præ-
sente multa quies & silentium, & nemine interturbante
profunda tranquillitas, excita iudicium tuæ cõscientię,
ab ipso rationẽ exige, & quæ interdiu mala cepisti con-
silia, vel dolos construens, vel propinquum circum-
ueniens, vel praua desideria suscipiens, ea cùm in illius
quietis tempore in medium adduxeris, & improbis illis
cogitationibus conscientiam iudicem dederis, eas fo-
dica & dilania, & de eis pœnam sume, occide cogitati-
onem quæ peccauit. Id enim sibi vult illud: Compun-
gite, pro eo quod est, Pungite, stimulate, quæ in cordibus
vestris dixistis interdiu. Hoc est, mala quæ cogitastis
consilia, ea in cordibus vestris, in tempore illius quietis
punite, in ea animaduertite: quando neque amicus in-
terturbat, nec famulus irritat, nec turba negotiorum vr-
get, tunc vitæ interdiu actæ rationem exigite. Et cur nõ
dixit, verborum & factorum, sed malarum cogitatio-
ἐκ περιουσίας. num? Hoc docẽs ex abundantia. Si enim mala sunt ca-
stiganda consilia, vt non in opus exeant: multò magis

A pro factis & dictis oportet angi animo. Hęc fiant singu-
lis diebus, nec prius dormieris, ô homo, quàm mente
versaueris quæ à te interdiu perperam acta sunt: & die
sequenti eris omnino tardior ad ea ipsa rursus aggredi- A simili.
enda, & quod facis in pecunia, nec finis vt duo dies
prætereant, quin cum famulo rationem ineas, ne con-
fusionem inducat obliuio, hoc etiam fac in actionibus:
singulis diebus vesperi ab anima rationem exige, & co-
gitationem quæ peccauit, condemna, eam veluti in li-
gno suspẽde, & torque, & iube ne amplius ea aggredia-
tur. Vidisti optimam medendi rationem, quomodo &
præseruatoriis & correctoriis medicamentis vsus est.
Præcipere enim ne in peccata incidas, præseruatorij
medicamenti locum obtinet, nempe irascimini, & no-
lite peccare. Illud autẽ: Quæ dicitis in cordibus vestris,
in cubilibus vestris compungite, correctorij. Postquam
enim peccauit, adhibet rursus medicamenta ab ipso qui
peccauit accepta medicina. Hac ergo vtamur medici-
B na, quæ nihil habet omnino difficultatis. Sin autem nõ
sustinet anima meminisse peccatorum, erubescẽs & pu-
dore suffusa, dic illi: Nihil lucrifacis, si non memineris: Esa.47.
sed magnum potius damnum accipis. Si enim nõ nunc Marc.3.
apud te memineris, tunc ante omnium oculos tua sta-
tuentur peccata. Sin autem nunc ea supputaueris, & ab
illis citò liberaberis, & in alia non facilè incides. Anima,
enim hesternum verita iudicium, ne eãdem rursus sub- Psal.113.
eat sententiam, si pungatur, & flagelletur, reddetur ad διέλεγμα.
peccatum tardior: & ex ea re tantum erit emolumentũ,
quòd si id vno solo mense fecerimus, in perfecto virtu-
tis habitu nosipsos constituemus. Ne tãtum itaque bo-
num neglexerimus. Qui hoc enim hîc iudicium statue-
rit, acerbas illic pœnas non dabit. Si enim nosipsos iu-
dicaremus, nõ vtique iudicaremur. A domino autẽ iu- 1.Cor.11.
dicati erudimur, inquit, ne cum mundo cõdemnemur.
Ne ergo condemnemur, hoc faciamus. *Sacrificate sacri-*
ficium iustitiæ, & sperate in domino. Vidisti cõsequentiam
C optimi cõsilij. Vidisti perfectam admonitionem. Post-
quam enim propter peccata vnumquemque pupugit,
& ad eadem rursus aggredienda tardiores effecit, & iu-
dicium quod non potest corrumpi constituit, & actæ
vitæ rationem exegit, ita ad virtutis actionem deducit.
Neque enim sufficit si à malis abstineamus, sed oportet γνώμη.
etiam bonorum accedere actiones. Quocirca etiã pro-
grediens admonet, dicens: Declina à malo, & fac bonũ.
Non solùm enim improbitatis actio, sed etiam à virtute
cessatio, vt puniamur, efficit. Nam & quia esurientem
non pauerunt, & sitienti potum non dederũt: & qui nu-
dum non vestierunt, non furati sunt, nec auari fuerunt, Matt.25.
nec bona aliena ceperunt: sed quia non fecerunt elee-
mosynam, propterea pœnæ immortali dati sunt, & sup-
plicio, cuius nullus est finis. Ex quo intelligimus quòd Esa.1.
abstinere à malis non satis est nobis ad salutem, nisi ad-
sit etiam bonorum possessio, & virtutis actio. Propterea
ergo etiam propheta, cùm & ab improbitate per com-
D punctionem abduxisset, & ad virtutis actionem aptio-
rem fecisset, & duritiam mentis emolliisset, & eam per
compunctionem teneram reddidisset, incipit verba fa-
cere de iustitia, & dicit: Sacrificate sacrificium iustitiæ,
& sperate in Domino. Quid est, sacrificate sacrificium
iustitiæ? Persequimini iustitiam, offerté iustitiam, hoc
est maximum Deo donum, hoc est acceptum sacrifici-
um. Hæc oblatio valde grata est, non oues & vitulos sa-
crificare, sed quæ sunt iusta facere. Vides ecclesiasticæ
vitæ instituendę rationem multis retro seculis fuisse an-
te descriptam, & pro illis sensibilibus ea quæri, quæ ca-
dunt sub intelligentiam.* Iustitiam autem hîc, sicut an- Iustitiæ nomine
tè dixi, nõ singularem aliquam dicit virtutem, sed vni- virtus.
uersam: quemadmodum etiam virũ iustum vocamus,

qui omnem in se virtutem continet. Hoc sacrificium A non eget pecunia, non gladio, non altari, non igne, non aliò resoluitur in fumum, cinerem, & nidorem, sed animo eius qui offert contentum est. Ei nec est paupertas obstaculum, nec mendicitas impedimentum, non locus, nec aliquid eiusmodi, sed vbicunque fueris, id offerre poteris, cùm ipse sis & sacerdos, & altare, & gladius, & hostia. Talia enim sunt quæ sunt intelligentia ac spiritalia, plurimum habent facilitatis, vt quæ nulla externa operatione egeant. Et sperate in Domino. Alius dicit: Et confidite in Domino. Qui enim per iustam vitæ institutionem Deum sibi propitium & clementem reddiderit, maximam habet opitulationẽ, auxilium inexpugnabile, & plurimum quod illinc dependet momentum. Vidisti fructum sacrificij, qui est in foribus. Vidisti celerrimè germinantem densum & cõstipatum bonorum thesaurum. Qui enim Deum habet auxiliatorem, quémnam timebit amplius? Nullum. Iã verò hoc quoque est non parua virtus, ipso fretum, bono animo esse, B & in ipso confidere, sed cum iustitia: & à nobis hãc virtutem exigit, vt in eo speremus, vt in nulla re quæ ad hanc vitam pertinet confidamus, sed nos ab omnibus seiungentes, cogitationem omnem illic defigamus.

Iob 8. & 14. Sap. 2. 14.

Res enim vitæ præsentis sunt vmbris & somniis similes, & sunt etiam iis imbecilliores, vt quæ simul appareant & auolent: & interea dum adsunt, iis qui illas habent, multum turbæ ac molestiæ afferunt.

Spes duplex.

Spes autem in Deum est immortalis, immutabilis, immobilis, quę nullam suscipit conuersionem, quæ omni ex parte tutum reddit, & inexpugnabilem eum efficit, qui ea, qua par est, exacta cura & affectione vtitur. *Multi dicunt quis ostendet nobis bona?* Signatum est super nos lumen vultus tui Domine. Postquam de moribus perfecit admonitionem, & ad Dei adduxit cognitionem, & omnem versauit rationem quæ potest erigere mentem eorum qui aberrarunt, & maximè ex iis qui illi sunt dedicati, & ex eius in eos prouidentia, curam eius ostendit, ponit quandam C obiectionem quæ fit ab imbecillioribus ac crassioribus,

ἀντίθεσις.

& dicit: Multi dicunt, Quis ostendet nobis bona? Non pauci, qui sunt veri, probi, ac synceri, & norunt philosophiam, hæc dicunt, sed cõfusa & promiscua multitudo, quæ ignorationi & stultitiæ affixa est. Quid est autem quod dicit? Quis ostẽdet nobis bona? Sunt quidam qui dicunt, alij quidem Dei prouidentiam accusantes, alij verò voluptatis amatores, socordiæ, opum, gloriæ, & potentiæ, qui etiam hæc amantes, dicunt talia: Vbi sunt bona Dei? Ego sum in mendicitate, & morbo, & calamitate, & extremis malis, probris, & contumeliis: alius autem in fœlicitate, voluptate, deliciis, potentia, gloria, & diuitiis: & alij quidem hæc bona tantùm requirunt, ea quæ verè sunt bona prætermittentes, virtutem, inquam, & studium sapientiæ. Alij verò, vt antè dixi, Dei etiam prouidentiam ex eo criminãtur. Vbi est Dei prouidentia, cùm tanta sit in vita confusio, cùm plures in mẽdicitate & inopia & in extremis malis degãt? Quod D

ex collatione reuincit.

est signũ eius curationis? Qui autem hæc dicunt, * perinde faciunt, ac si quis meridie quærat solem videre, & dubitet de luce. Quod ostendens Propheta, & quamprimum afferẽs solutionem, dixit. *Signatum est super nos lumen vultus tui Domine.* Non dixit, Apparuit, non dixit, Resplenduit, sed, Signatum est: significans quòd quemadmodum quod in fronte signatũ est, est omnibus manifestum, nec fieri potest vt id aliquem lateat: nec visum luce plenum & radios potest quis ignorare: ita, inquit, nec tuam prouidentiam. Quemadmodum enim lux signata, hoc est, impressa, & insculpta, est manifesta omnibus: ita etiam prouidentia tuæ benignitatis.

Lumen vultus Domini.

Lucem enim hîc dicit, defensionem, curationẽ, auxilium, prouidentiam. Deinde cùm pronunciasset, subiungit etiam probationem. Quámnam autem? *Dedisti lætitiam in corde meo.* Postquam inconsideratam reprehendit multitudinem, ex iis qui sapiunt & sani sunt, Dei probat prouidentiam, & dicit: Dedisti lætitiam in corde meo, hoc est, docuisti me philosophari, res quæ ad hanc vitam pertinẽt aspernari, ea scire quæ sunt vera ac permanentia, vt bona spe ducerer effecisti, ad futuram vitam manu duxisti, ante bonorum perceptionem, me spe bonorum pennatum reddidisti.

Ex collatione.

Si quis enim pecuniæ, vel etiam alicuius maximi regni hæres futurus, non solùm tempore perceptionis, sed etiam antequam ea experiatur, erigitur expectatione, ex spe magnam voluptatem perpetuò capiens, cogita qualem eum esse consentaneum est, qui expectat regnũ viuens & immortale, & bona illa quę nec oculus vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascenderunt.

1. Cor. 2.

Propterea inquit, dedisti lętitiam in corde meo. Quod maximę erat prouidentiæ, illa tũc prouidisti & præparasti. B

Matt. 17. 1. Cor. 2.

Quòd si ij qui sunt crassiores, carni & terræ affixi, hæc non attendunt, non ex eo qui est pollicitus, sed ex illorum vecordia turba & tumultus oritur. Et non dixit simpliciter & absolutè, Dedisti lętitiam, sed, In cor meum, ostendens non esse in rebus externis lætitiam, nec in mancipiis, nec in auro, nec in argento, non in vestibus, non in lauta & opipara mensa, nec in potentiæ magnitudine, nec in domus laxitate.

Ecclesi.

Lætitia & cordis, & oculorum.

Hæc enim lætitia non est cordis, sed solùm oculorum. Multi ergo eorum qui hęc possident, vitam non esse vitalem existimãt, & angoris fornacem in animo circumferunt, à curarum multitudine exhausti, & continuis timoribus oppressi. Sed mihi, inquit, non est in his lętitia, sed in corde intelligente, in mẽte incorporea, & ea quæ sunt incorporea cogitante. Quare si te delectãt præsentia, & ex iis Dei prouidentiam cognoscis, multò magis eam disce ex futuris quò sunt illa & præstãtiora, & diuturniora, & quę auferri non possunt. Si quòd diuitiis affluas & prospere agas, id tibi persuadet esse Dei prouidentiam, multò magis id tibi persuadeant quæ sunt in cœlo diuitiæ. C

Matth. 6. Luc. 12.

Si autem dicas: Quare sunt hæc in spe sita, & non apparent? hoc dixerim, quòd maximè nos quidem fideles ea quæ in spe sita sunt, his quæ sunt manifesta manifestiora ducimus. Talis enim est Dei certitudo. Quòd si rursus dicas: Qua de causa hîc illa non accipimus? illud dicam. Hoc est quidem tempus laborum & certaminum, illud verò coronarũ & præmiorum.

1. Tim. 4.

Quin etiã & hoc quoque Dei est curationis effectus, labores quidem & sudores breui hac & fluxa vita circumscribere, præmia autem & coronas in vitam æternam extendere. Alioqui autem etiam quando multi erant imbecillioris animi, sensibilia quoque hæc eis bona dedit. Populum itaque Iudaïcum per eam vitæ agendæ rationem deduxit.

Deut. 28. Esai. 1.

Etenim eis affluebãt diuitię, & ad senium vsque vita producebatur, & omnis morbus procul aberat, & hostium internecio, & pax alta, & triumphi, & D victoriæ, fœlíxque bonorum liberorum multitudo, & quæcũque eiusmodi aderãt, iis qui Deo parebãt.

Matt. 19. Marc. 10. Luc. 18.

Postquàm autem accessit Dominus noster Iesus Christus, in cœlum nos vocans, & quæ hîc sunt, despicere persuadens, illorúmque nobis amorẽ immittens, & ab iis quæ ad hanc vitam pertinent nos seiungens, hæc meritò in angustum contracta sunt: in illis autem vniuersę sunt sitę diuitię, vt qui iam perfecti euaserimus. Nam etiam in pueris, iis quidem qui sunt adhuc paulò minores, patres præbent eiusmodi, calceos, vestes, aureas quasdam bracteas, & armillas. Postquam autẽ creuerint, illis eis ablatis, dant alia maiora, bene dicendi in suggestu gloriam, in ciuitate splẽdorem, in aula imperatoria loquendi libertatem, magistratus & principatus, eos ab omni

pueril

pueril ambitione abducẽtes. Ita etiam fecit Deus, nos A à paruis illis & puerilibus abducens, ea quæ sunt in cœlis pollicitus est. Ne hæc ergo quæ fluunt & prætercurrunt admireris, nec sis pusilli & abiecti animi. Quanquam nec iis quidem te omnino defectum reliquit. Quoniam enim eos qui carne tecti erant, & in corpore versabantur, ne iis quidem penitus priuatos esse oportebat, hæc quoque nobis affatim suppeditat. Et ideo Propheta cum altam illam & philosophicam prouidentiæ speciem agitasset, & dixisset: Dedisti lætitiam in corde meo, subiungit, dicens: *A fructu frumenti, vini, & olei sui multiplicati sunt.* Hoc autem cùm dicit, non paruam inde tangit partem eius prouidentiæ, quæ cernitur in iis quæ sub aspectum cadunt. Quando enim dicit frumentum, vinum, & oleum, & quæ est in his abundantiam, dicit & pluuiam, & bonam temporum temperationem, & terræ in vtero conceptionem, & pariendi nixum, & partum, & aërem diffusum, & solis cursum, & lunæ ambitus, & numerosam stellarum chore- B am, & æstatem, & hyemem, & autumnum, & ver, & agri colendi artem, & instrumentorum aptitudinem, aliarúmque artium examen. Nisi hæc enim omnia concurrerint, fieri non potest vt fructus perficiantur, & ad maturitatem perueniant. Quando ergo dicit frumentum, vinum, & oleum, dat sapienti occasionem ex parte totum intelligendi, aperto mari prouidentiæ quæ apparet in sensilibus.

Act. 14.

Quocirca etiam Paulus alicubi concionans, & de eius prouidentia disserens, hinc verba facere aggreditur, dicẽs: Qui dat pluuias, & tempora fructifera, qui implet nutrimento & lætitia corda nostra. Quoniam autem Propheta fugit quæ sunt superuacanea, prætermissis aliis omnibus, fructibus, baccis, generibus plantarum, generibus seminum, generibus herbarum, pratorum, florum, hortorum, & quæcunque sunt alia; ea ponit quę sunt continentia, & ad vitam nostram necessaria, ex his illa quoque manifesta faciens. Quæ nec dat nobis solummodo, sed cum magna copia ac C multitudine, & singulis annis. Quòd si ea etiam quandoque contrahit, & dat parcius, in eo etiam rursus ostendit suam prouidentiam, multorum socordiam expergefaciens, & eos excitans ad hæc bona ab ipso petenda. Sin autem dicant aliqui non esse Dei dare pluuiam, sed simulachrorum: eos interrogemus vndénam hoc constabit? Quia poëtæ, inquiunt, dixerunt Iouem esse qui pluit. Sed illi ipsi dixerunt eum esse & adulterũ, & pædiconem, & parricidam, & alia non minora his crimina illi ascribentes. At non sunt, inquit, vera. Ergo nec quòd pluat. Si hoc enim admittis, illa quoque admittere necesse est. Si illa autem reiicis, & hæc quoque cum illis. Nos enim quoniam testes præbemus illius potentiæ quæcunque ab eis dicuntur, suscipimus. Necesse est ergo te admittere illum quoque esse adulterũ, & ex eo discere quòd eiusmodi crimina sunt longè à diuina potestate remota, & qui talis est nequaquam fuerit Deus, sed fabula ipsa sibiipsi repugnat, & mendaci- D um à seipso conuincitur etiamsi nolimus, & poëtas eiicit. Quòd illis autem eiectis omnia vestra sint peritura, clarum est.

Plato in Crat. & Iulius Pollux.

Ipsorum enim nomina inuenerunt illi & imposuerunt, quod etiam ex vestris quidam dixit philosophis. Quòd si illis relictis ad allegorias confugeris, te illud interrogabo, Quid est Iupiter? Est feruens, inquit, substantia, & pars quæ superat aërem, & quam appellant ætherem, ex eo quòd ferueat & vrat.

Ζεὺς ἀπὸ τοῦ ζεῖν, id est, à feruendo dictus.

Non est ergo ratiocinandi nec discernendi potestate prædita, sed expers rationis. Quòd enim natura aëris nec rationem habet, nec ratiocinationem, cuiuis est apertum, & nemo est qui hoc nesciat, etiamsi minus quàm lapis, sensus habeat. Quare iam de medio sublatus est Iupiter. Si

A aër enim est Iupiter, aër autẽ est id quod iam diximus, ex eo quoque interibit fabula. Si autem est aër, nec fuit alicuius pater, nec aliquam peperit substantiam, cuiusmodi confingunt Solem, quem etiam vocant Apollinem, & eum dicunt esse eius filium: nec enim sol habet rationem, nec mentem, nec cogitationem, sed ipsum etiam est opus naturale, quod agitur & circumfertur lege quam ei Deus in principio posuit.

Pluere nubium, non ætheris.

Quanquam alioqui nec pluere est ætheris, sed nubium, quæ aquam suscipiunt vel ex mari, vel ex aquis quæ ab alto super cœlum feruntur, vt dicunt Prophetæ.

Psal. 17. & 12. 2. Pet. 1.

Sin autem fidem nõ habes Prophetis, signa aperta & manifesta præbemus, quæ maximè ostendunt eos fuisse à Deo inspiratos, & nihil nobis disseruisse, quod è domo sua afferrent, sed diuina illa gratia & supercœlesti afflatos. Quæcunque enim ab eis dicta sunt, finem sunt assecuta, & omnia ad rerum veritatem euenerunt, seu vetera, seu noua velimus accipere. Nam & quæ de Iudæis à Prophetis dicta B sunt, omnia finem ceperunt, quorum etiam exitus fuit omnibus manifestus: & quæ de Christo in nouo, quæ maximè ostendunt diuinam esse vtramque scripturam. Si autem sunt diuina, quę de Deo in ea dicta sunt, ea vera sunt omnia. Ne dubita igitur de Dei prouidentia, sed eius curam quam gerit, admirare, quòd cùm sint boni & mali, orbem terrarum & solem omnibus permittit, & omnibus dat pluuias.

Matth. 5.

Quòd si sinit aliquos degere in mendicitate & inopia, id facit vt animam illorum corrigat, sapientiæ studiosiorem animam efficiens. Sciatis enim, sciatis apertè, quòd diuitiæ quidem iis qui non attendunt, sunt vitiorum ministræ: paupertas autem, mater philosophiæ, eáque res ipsæ indicant quotidie. Quot pauperes sunt diuitibus prudentiores, & sapientiæ amantiores, & corpore saniores, cùm paupertas eis & carnem, & animam corrigat? *In pace in idipsum dormiam & requiescam. Quoniam tu Domine singulariter in spe constituisti me.* Vide etiam aliam non paruam speciem C prouidentiæ, quòd pace fruantur qui sunt Deo dedicati.

Psal. 118. σκάνδαλον. γνώμη.

Pax est enim iis qui legem tuam diligunt, & non est ipsis offendiculum. Nihil enim ęquè solet pacem facere ac Dei cognitio, & virtutis possessio, quæ animi perturbationem internum bellum domo procul eiicit: nec permittit vt homo cum seipso seditiones agitet. Sanè si hac pace non fruatur, etiamsi sit extrinsecus summa pax, etiamsi nullus eum hostis inuadat, est omnium qui viuunt in terra miserrimus. Neque enim Scythæ, nec Thraces, nec Sarmatæ, nec Indi, nec Mauri, nec quæcunque sunt feræ gentes, tam atrox bellum gerunt, quàm improba ac nefaria cogitatio, quæ versatur in penetralibus animi, & quæ non castigatur intemperans libido, & amor pecuniæ, & potentiæ vehemens desiderium, & in res quæ ad hanc vitam pertinent, affectio. Et meritò. Illud enim est bellum externum, hoc verò est internum prælium. Quòd autem quæ intus nascuntur, sunt iis quæ extrinsecus inuadunt, grauiora, & in- D teritum magis afferre solent, hoc licet videre in omnibus.

βεβαίωσις à simili.

Etenim & ligni naturam vermis qui est intus magis corrumpit: & vires & sanitatem corporis, morbi qui intus procreantur, plus lædunt, quàm qui extrinsecus adueniunt, & ciuitates non tam externi quàm interni, & qui sunt eiusdem generis hostes perdunt: ita etiam animæ non tam externæ quæ in eam inuadunt machinationes, quàm quę intus oriuntur ægritudines, perniciem afferunt. Sed si quis timorem Dei habens, hoc bellum perfectè sedauerit, & perturbationes animi composuerit, & varias illas improbarum cogitationum belluas suffocans, non permiserit vt in antris delitescant, is purissima & altissima pace fruetur.

μεταφορά. Luc. 2.

Hanc pacem Christus veniens largitus est. Hanc etiam Paulus

Ephes.1. precatus eſt fidelibus, dicens in ſingulis epiſtolis: Gratia vobis & pax à Deo patre noſtro. Qui hanc enim habet pacem, non ſolùm barbarum & hoſtem, ſed ne ipſum quidem diabolum extimeſcit, ſed vniuerſam ridet dæmonum phalangem, & eſt omnibus hominibus tranquillior & animo alacrior, vt qui non paupertate prematur, non morbo & mala valetudine grauetur, non aliquo eorum quæ humanitus inopinatò accidunt, perturbetur, propterea quòd valentem & ſanam habeat animam, quæ hæc poteſt præclarè & facillimè adminiſtrare ac temperare. Et vt ſciatis hoc eſſe verum, ſit aliquis inuidus, & nemo cum eo bellum gerat, quid iuuat? Ipſe enim cum ſeipſo bellum gerit, quouis enſe penetrantiores in ſe cogitationes acuens, in omnibus quæ videntur offendens, & in ſingulis qui occurrunt hominibus ſeipſum ſaucians, in nullum beneuolo & grato animo præditus, ſed omnes illos tanquam hoſtes intuens. Quæ eſt ergo illi pacis externæ vtilitas, quando ille furens & rabie percitus, & communis naturæ hoſtis, circumcurſat tantum, internum bellum geſtans, & mille telis ac ſagittis confodi, atque adeò potius millies mortem pati optans, quàm videre quempiam ex iis qui ſunt eiuſdem generis, in bona eſſe exiſtimatione, aut paulò fœlicius agere? Teneatur rurſus alius pecuniæ cupiditate, innumerabilia bella, pugnas, & ſeditiones in ſua conflat anima: & tumultu ac perturbatione exagitatus, ne poteſt quidem paululum reſpirare. At non is qui eſt liber ab eiuſmodi perturbationibus, hoc modo affectus eſt: ſed in tranquillo portu ſedet, ſe ſtudij ſapientiæ voluptatibus explens, & nullam eiuſmodi moleſtiam ſuſtinens. Quocirca hac quoque prouidentia fruens Propheta dicebat: In pace in idipſum dormiam & requieſcam, innuens quòd ei qui hanc non habet pacem, ne communis quidem omnium portus eſt apertus, ſed is quoque obſtructus eſt, nempe quietis & noctis. Huiuſmodi enim perturbationes etiam eam quæ à natura datur ſecuritatem profligant, alia grauiori tyrannide ſomni tyrannidem omnino deturbantes. Vt perſtat in metaphoris. Inuidi enim, auari, & raptores hoc bellum vndiquaque circumferentes, & intus ſedentes inimicos habentes, quocunque receſſerint, pugnam non poſſunt effugere. Sed etſi domi maneant, etſi in lecto iaceant, telorum nubes, & tumultus vndis violentiores, cædes & vociferationes, querelas & eiulationes, & alia multò iis quæ inter hoſtes accidunt, grauiora ſuſtinent. At non ſic iuſtus, ſed & vigilans delectatione fruitur, & nocturno tempore cum magna voluptate ſomnum capit. Quid eſt autem, In idipſum? ἐπὶ τῷ αὐτῷ. In meipſum, inquit, totus coactus & conuerſus, non in curas innumerabiles diuiſus, non quæ ſunt huius vel illius cogitans, nec in orbem terrarum ſollicitudines diſpertiens, ſed quæ mea ſunt cogitans, & quæ mihi vtilia, & quæ ſunt homini maximè conuenientia. Quia tu Domine ſingulariter in ſpe conſtituiſti me. Quod autem dicit, eſt eiuſmodi. Propter ſpem futurorum, & expectationem quæ eſt in te, omnes animi mei perturbationes compreſſi. Sicut etiam dicit Paulus: 2.Cor.4. Quod eſt enim in præſentia admodum leue afflictionis, inſigniter ęternum pondus glorię nobis operatur, non conſiderantibus nobis quæ videntur. γνώμη. Nulla enim res eſt adeò difficilis, quæ non fiat facillima ſpe futuræ à Deo bonæ exiſtimationis: propterea dicit: In ſpe conſtituiſti me. Et illud, ſingulariter, non eſt paruæ virtus doctrinæ. Quid eſt autem ſingulariter? ſeorſum ab improbis. Hanc enim pacem, inquit, apud te præclarè habui, & ſeparatim habito, fugiens homines improbos ac corruptos. Et iure profecto. Confirmat ſimilibus. Quemadmodum enim corpora ſæpe à corrupti aëris lue infecta pereunt: ita etiam anima ſæpe damnum accepit ex malorum congreſſione: & quemadmodum ſanus oculus quando laborantem aſpexerit, afficitur, & qui eſt ſcabie refertus, iis etiam qui ſani ſunt eam impertit: ita etiam ſæpe contingit in conſuetudine improborum hominum. Et ideo etiam ſuaſit Chriſtus non ſolùm eos qui ſunt tales fugere, ſed etiam excindere, ſic dicens: Si oculus tuus dexter te ſcandalizat, erue eum, & eiice à te, Matth.5. Vt oculus dexter eruendus. non dicens de oculo, quid enim mali fecerit oculus, ſi ſit ſanus animus? ſed de amicis neceſſariis, & qui ſunt nobis loco horum membrorum; & nos lædunt, hæc conſtituit, iubens eorum etiam amicitiam contemnere, vt ſua ſalus efficiatur tutior. Quamobrem ipſe etiam rurſus progrediens, dicit: Non ſedi cum conſilio vanitatis, & cum iniquè agentibus non ingrediar. Quinetiam Hieremias eum dicit beatum, qui ſedet ſeparatim, & tollit iugum ab adoleſcentia. Thren.3. Iam verò etiam prouerbia multa de ea re verba faciunt, dicentia & ſuadentia omnibus, non ſolùm declinare, ſed etiam reſilire ab iis qui mala conſulunt, & non cum illis verſari. Si enim quæ ſunt naturalia, ſæpe mutant naturam ex mala conſuetudine: Arguit à ſimili. quantò magis quæ ſunt arbitraria & noſtræ voluntatis? Color enim & ſanitas ineſt nobis natura: ſed ea nonnunquam corrumpuntur ex alio habitu contrario, & rurſus appetitus ciborum, & eum ſæpe perdimus vitio ægritudinum, multa etiam alia licet videre eiuſmodi quæ accidunt. Quòd ſi ea quæ ſunt naturalia, mouentur, multò magis ea quæ ſunt voluntatis, quò facilius mutantur ad vtrumlibet. Ne parum damni afferre exiſtimemus malorum conſuetudinem: ſed ante omnia eos qui tales ſunt vitemus, etiamſi ſint vxores, etiamſi amici, etiamſi quilibet. Nam hoc etiam malum illos perdidit, Salomonem, inquam, & Sampſonem. Quinetiam totum genus Iudaicum ſic periit. Neque enim feræ ita pungunt, vt hominum improbitas. Illæ enim venenum apertè præ ſe ferunt: hi Confirmat collatione. autem inſenſiliter & abſque vllo ſtrepitu virus quotidie immittunt, de animi robore quotidie paulatim detrahentes. Quocirca etiam impudicum aſpectum Deus amolitur, dicens: Qui reſpexerit mulierem ad Matth.5. concupiſcendum eam, iam mœchatus eſt in corde ſuo: propterea quòd ſit facile & procliue exitium. Tu autem ſi in ciuitate aliqua ſis habitaturus, de aëre curioſè inquiris, A ſimili. an non ſit ſalubris, non temperatus, non ſiccus. De anima autem rationem initurus, non es ſollicitus de eorum conſuetudine, qui cum ea ſunt congreſſuri: ſed temerè & inconſideratè eam omnibus permittis? Dic tu mihi, quomodo veniam aſſequeris, qui eam ſic negligis? Vndénam exiſtimas eos qui deſerta incoluerunt, admirabiles & claros euadere? non quòd ſtrepitus & fora fugiunt, nec quòd longè à fumo qui eſt in medio, ſe collocarent. Eos ipſe quoque imitare, in media ciuitate ſolitudinem perſequens. Quomodo autem hoc erit? Si fugias improbos, & ſi bonos ſequaris. Ita enim maiorem percipies ſecuritatem, quàm qui in deſertis habitant, non ſolùm in iis fugiendis qui lædunt, ſed etiam in communicando cum iis qui proſunt. Si enim malos quidem fugias, bonos autem ſequaris, vtrinque & virtus augeſcet, & decreſcet vitium. Vt hoc ergo fiat, hæc faciamus, parentes pſalmographo, qui dicit: Tu Domine ſingulariter in ſpe conſtituiſti me.

IN PSAL-

IN PSALMVM V.

In finem pro hærede. Pſalmus Dauid. Verba mea auribus percipe Domine, intellige clamorem meum.

Collatio. VIDEAMVS primum quæ ſit hæreditas, & ſi ea ad nos quoque pertinet. Deinde tempus quo datur. Eſt enim abſurdum ſi deferatur quidem nobis ex teſtamento hæreditas, tanquam quę ad nos pertineat, de ea eſſe ſollicitos, & curioſè indagare, & ſcripta inquirere, & pecuniam ſoluere, & ad tabulas accedere, & quæ in iis ſcripta ſunt exſcribere, & omnem adhibere diligentiam: hic autem productis in medium teſtamentis, & omnibus libris apertis, eſſe ſocordem ac negligẽtem, idque cùm non ſit ſenſibilis hæreditas. Accedamus ergo, & aperiamus ſcripturas, & iis quę ſcripta ſunt incumbamus, & videamus quibúſnam de cauſis hæc nobis relicta ſit hæreditas, & quæ ſit natura hæreditatis. Non enim reliquit nobis hæreditatem purè & abſolutè, ſed ſub quadam conditione. Quænam autem ea eſt? Ioan.14. Matt.10. Qui me diligit, inquit, præcepta mea ſeruabit. Et rurſus: Qui nõ tollit crucem ſuam, & ſequitur me. & plura alia, quæ in teſtamento ſcripta ſunt. Diſcamus etiam tempus quo eam ſumus accepturi. Non eſt enim præſens, ſed futura, Luc.12. vel potius & præſens, & futura. Quærite enim regnum Dei, & hæc omnia adiicientur vobis, tunc autem perfecta & integra dabitur hæreditas. Quoniam enim præſens vita eſt incerta & inſtabilis, & ſumus adhuc imperfectiores: quod externi faciunt legiſlatores, vt iis qui ad plenam ac perfectam ætatem peruenerint, paterna bona tradant, hoc etiam facit Deus. Poſtquam in virum perfectum, & menſuram ætatis occurrerimus, & ad vitam ab omni interitu alienam tranſierimus, tunc illam nobis tradit hæreditatem. Interea autem teſtatus eſt, & ſcripturas nobis reliquit, & dixit quænam facientes aſſequemur hæreditatem, vt ab ea non excidamus, neque exhæredes efficiamur. Quòd ſi perturbetur quiſpiam, quòd nos nondum ſumus perfecti, & ſuſpecta ei ſint 1.Cor.13. quę dicta ſunt, audiat Paulum dicentem: Quando eram paruulus, ſapiebam vt paruulus, cogitabam vt paruulus: quando autem factus ſum vir, euacuaui quæ erant paruuli, loquendo de præſenti & futuro ſeculo. Et rurſus: Ephes.4. Donec occurrerimus omnes in virum perfectum, in menſuram ætatis. In vita enim præſenti veluti apud nutricem quandam creatura hac alimur. Quando autem in domum Domini deducemur, exuentes veſtes corruptionis, & aſſumentes incorruptibilitatem, ad aliam vitæ conditionem tunc traducemur. Hoc teſtamentum multos etiam exhæredes futuros minatum eſt, ſi conditionibus in eo ſcriptis indigni fuerint. Sed videamus 1.Cor.2. deinceps quænam ſit hæreditas. Quæ nec oculus vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis aſcẽderunt. Quomodo ergo in præſenti vita eorum ſumus vſum percepturi, quorum vel cognitio noſtram cogitationem ſuperat? Propterea ea illic nobis ſunt repoſita. Vide autem curam eius ac prouidentiam. Labores quidem vitæ præſenti attribuit: vt eius breuitate vnà etiam terminaretur moleſtia, bona autem in futurum ſeculum reſeruauit, vt remunerationes extenderentur cum æternitate quæ eſt expers ſenij. Illam conditionem vocat etiam Matth.6. Matth.22. 25. 1.Tim.6. & Apoc.1. regnum. Etſi enim rationem ſuperant, quantum tamen licet audire, ænigmaticè futura ſignificauit, nunc quidem, vt iam dixi, regnum vocans, nunc autem nuptias, nunc autem imperium, ex ſplendidis quę ſunt apud nos nominibus, ad illa cogitanda nobis viam aperiens, æternam gloriam, ab interitu alienam beatitudinem, cum Chriſto conuerſationem, cui nihil poteſt conferri. Quænam ſunt autem conditiones? Quæ nihil habent difficultatis. Quæ vultis, inquit, vt faciant vobis Matth.7. homines, ea vos etiam ipſis facite. Vides quomodo nihil alienum attulerit, ſed ea quæ natura prius conſtituerat? Quæ vis, inquit, vt propinqui tui in te faciant, ea ipſe quoque fac. Vis laudari? lauda. Non vis aliquid tibi furto ſurripi? ne furare. Vis honorari? honora. Vis miſericordiam aſſequi? miſerere. Vis amari? ama. Vis nõ malè audire? nec tu malè dixeris. Vide autem quàm accuratè locutus eſt. Non dixit: Quæcunque non vultis vt faciant, nec vos facite, ſed, quæ vultis. Quoniam duæ ſunt viæ quæ ducunt ad virtutem. Vna quidem, liberatio à vitio: alia verò, virtutis actio: hanc proponit, Ad virtutem viæ duæ. per hanc illam etiam manifeſtans, & illam quidem ſignificauit cùm dixit: Quod odiſti, alij ne feceris. hanc Matt.22. verò: Quæcunque vultis vt faciant vobis homines, & vos ipſis facite. Eſt etiam alia conditio. Quænam ea eſt? Diligere proximum, ſicut ſeipſum. Quid eſſe poſſit hoc facilius? Odiſſe enim graue eſt, & turbas ac tumult⁹ excitans. Amare autem, facile eſt & expeditum. Si enim dixiſſet, Vos cùm homines ſitis, diligite beſtias, præceptum fuiſſet difficile. Si autem qui homines ſunt, homines amare iuſſit, vbi & ſubſtantiæ ſimilitudo, & cognatio, & ipſius naturæ admonitio plurimum momenti afferunt ad diligendum, quídnam habeat difficultatis? Quod fit etiam in leonibus & lupis. Nam apud illos etiam naturæ cognatio conciliat amicitiam. Quamnam ergo poterimus afferre excuſationem, qui leones quidem manſuefacimus, & in iiſdem nobiſcum ædibus collocamus: quod eſt autem eiuſdem nobiſcum generis non attrahimus? Non videtis quòd multi propter hæreditatem ſenes venantes circumcurſant, & ſenectutis omnia mala tolerant, cùm ſint iuuenes, vegetóque ac luxurianti corpore, podagram, & alios qui ſenectuti accidunt morbos, mucum, ac ſcreatum, quòd illis perpetuò aſſideant? Atqui illic ſunt pecuniæ, & ſpes incerta, hîc autem cœlum, & ante cœlum Deo fuiſſe gratum. Quæ eſt autem hæres? Inſcriptio enim dicit, Pro hærede Eccleſia, & eius plenitudo. De qua dicit Paulus: Deſpondi vos vni viro virginem caſtam exhibere Chriſto. 2.Cor.11. Et Ioannes: Qui habet ſponſam, ſponſus eſt. Ioan.3. Collatio ſponſi & ſponſæ. Ac ſponſus quidem poſt primos dies remittit amoris vehementiam: ſponſus autem noſter nos amat perpetuò, & auget deſiderium. Quod innuens Ioannes vocat ſponſum, quando ſunt ſumma deſideria. Non ſolùm autem propterea ſponſam vocauit: ſed etiam quòd vult omnes vnum eſſe corpus, & vnam animam, ratione virtutis & amoris: & quòd quemadmodum ſponſa omnia facit vt viro placeat: ita nos etiam tales eſſe oportet per totam vitam. Quemadmodum ſponſa in illo die ſedet in cubili, id vnum tantummodo cogitans, quomodo viro placeat: ita etiam nos in hac vita ſedentes, vnum ſolum, nempe ſponſi virtutem conſideremus, & ſponſæ modeſtiam ac decorem conſeruemus. Huius ſponſæ Dauid quoque meminit, dicens: Aſtitit regina à dextris tuis in veſtitu deaurato, circumdata varietate. Pſal.44. Vis videre eius calceos? Audi Paulum paranymphum, qui dicit: Calceati pedes in præparatione Euangelij pacis. Ephes.6. Vis etiam videre eius zonam, & quomodo compoſita eſt ex veritate? Ille ipſe te docebit. Accincti lumbos veſtros in veritate. Ephes.6. Vis etiam videre eius pulchritudinem? Id ab eodem quoque diſces. Non habens maculam vel rugam. Audi etiam quid de ea dicat Eccleſiaſtes: Tota pulchra es propinqua mea, & macula non eſt in te. Cant.6. Vis etiam videre pedes? Quàm ſpecioſi pedes Euangelizantium pacem, inquit Paulus. Rom.10. Et cùm eos ſic compoſuiſſet, non venit gloriam ſuam oſtendens, ne inſigni ſua pulchritudine eam

obstupefaceret & amentem redderet, sed venit eodem A indutus indumento quo spōsa, nec ipse eam sursum vocat, sed ipse ad eam accedit, seruans hîc quoque sponsi legem, quæ sponsum ad sponsam adducit, quod etiam

Genes.2.
Ephes.5.

dixit Moses: Pro eo relinquet homo patrem & matrē, & adhærebit vxori suæ. Et Paulus: Sacramentum hoc magnum est. Ego autem dico in Christo & Ecclesia. Cùm ergo venisset in eius habitaculum, & eam inuenisset sordidam, squalidam, nudam, sanguine inquinatam, lauit, vnxit, abluit, id quod in nullo alio potest inueniri. Cùm ipse ipsi fuisset indumētum, eam sublatam sursum ducit. Ei parata est hæreditas. Quid ergo de ipsa dicit Propheta? Multa: est enim eius patronus, & multa eorum quæ ei sunt euentura prędixit & proclamauit, quemadmodum de sponso, de sponsalibus, & deductione ad sponsum, de bonis quæ sunt ei euentura, & hîc etiam pro ipsa loquitur, & incipiens, sicut hi qui causas defendunt oratores, dicit quemnam sua oratione defendat, dicens se verba facere pro hærede. Quid autem B petat hæres, audiamus. *Verba mea auribus percipe Domine.* Sponsum vocat Dominum, hoc est enim sponsæ prudentis officium. Si enim hoc fit in iis qui sunt eiusdem substantiæ, & vxor maritum vocat Dominum: multò magis in Christo & Ecclesia, vbi est etiam natura Dominus. Ita ergo eum vocat Dominum, non tantùm vt sponsum, sed etiam vt verè Dominum, & eum ad preces audiendas attrahit. Quoniam enim est ei proposita hæreditas, hæc autem hæreditas non aliâs effectum sortitur, quàm si quæ sibi sunt præcepta rectè fecerit, orat & obsecrat vt ei opem ferat, vt quæ sunt proposita perficiat, & non excidat ab hæreditate, dicit itaque: Verba mea auribus percipe Domine. & hoc dicit audacter & liberè, quoniam ea petit quæ ipse etiā dare vult. Quemadmodum si quis ea petat quæ eo qui sit daturus indigna sunt, non potest eam petere gratiam. Quando oratur aduersus inimicos, quando aduersus eos qui molestia aliqua affecerunt, ea non sunt verba hominis, sed C

Matth.5.

diaboli. Si iurare enim est ex diabolo (quod enim est his amplius, à malo est) clarum est quòd etiam precari aduersus inimicos. Si ergo dicas: Verba mea auribus percipe, dic ea verba quæ sunt hominis mansueti ac humani, & qui nihil habet diabolicum. *Intellige clamorem*

Clamor quid propriè.

meum. Clamorem hîc dicit, non vocis intentionem, sed mentis affectionem. Nam Mosi etiam tacenti dixit: Quid clamas ad me? Non dixit, Quid oras ad me, sed, quid clamas ad me? quoniam cum vehementi affectione ad eum accesserat. Vt ergo scires quòd hîc quoque non dicit clamorem, sed mentis affectionem, & intensum studium, nō dixit: Auribus percipe clamorem meum. Sed quid? Intellige, hoc est, disce, seu cognosce. Etsi enim humanis verbis vsus est, sed in ipsis tamen ver-

Exod.14.
Sam.2.
δεήσεως, deprecationis.

bis humanis quod rectè repræsentatur, significat. *Intende voci supplicationis meæ.* Dicit rursus vocem internam. Ita etiam clamabat Anna. Et nō dixit simpliciter & absolutè, Intende voci orationis meæ, sed, supplicationis D meæ. eum enim qui orat, oportet & habitum, & mētem supplicis induere. Qui est enim supplex, non suscipit verba accusatoris. Qui autem inimico malè precatur, est accusator potius, quàm supplex. Vidisti quomodo orationem attulit, quando eam fecit dignam quæ audiretur: ita etiam nos quando oramus, & volumus exaudiri, eam primum ita comparemus, vt sit oratio, & non accusatio, & latis ab eo legibus cōuenienter eam introducamus. *Rex meus & Deus meus.* Quod frequenter dicit

Heb.11.

Propheta, vel potius quod erat Abrahæ vt eximium attributum, vt dicit Paulus, (qua de causa non erubescit Deus, Deus eorum vocari) hoc ipsa sibi assumpsit, & desiderio impulsa præclarè vsurpauit. Non enim dixit, rex absolutè, sed rex meus, & Deus meus, amorem suū indicans. Deinde affert autem causas propter quas vult eam exaudiri. Quænam autem sunt eæ? *Quoniam ad te orabo Domine.* Quis, inquit, Deum nō orat? Multi videntur quidē Deum orare: sed id faciunt vt se ostētent hominibus.

Matth.6.

At non hæc, sed ad Deum ferebatur, humanis rebus omnibus dimissis. *Manè exaudies vocem meam.* Vides vehemens studium, & contritum animum. A principio diei, inquit, hoc ago. Audiant qui post innumerabilia opera tandem veniunt ad orationem. At non ipsa, sed ab initio diei dabat Deo primitias. Oportet enim, inquit, ad gratias tibi agendas solem præuenire, & ante ortum lucis te interpellare. Tu autē in imperatore quidem minimè patiaris eum qui est inferior ante te ado-

Sap.16.

rare: nūc autem sole oriente ipse dormis, & cedis primo loco creaturæ, nec omnem creaturā pręuenis, quæ propter te facta est: nec ei agis gratias, sed cùm surgis, manus & faciem lauas, animam autem immundam negligis. Nescis quòd sicut corpus aqua, ita oratione mundatur anima? laua ergo ante corpus animam, multę illi insidēt

Collatio.

vitiorum maculæ, eas expellemus per orationem. Si enim os nostrum ita munierimus, diurnæ actionis pulchrum iecerimus fundamentum. *Mane astabo tibi, & videbo.* Astabo tibi, non loco, inquit, sed factis. Qui enim est eiusmodi, is propè esse potest. Vt enim propè simus, vel procul, ex eo euenit: Deus enim est vbique. *Quoniam non Deus volens iniquitatem tu es.*

Sap.7.8.

Alius interpres dicit: Et considerabo quòd non Deus volēs iniquitatem tu es. *Neque habitabit iuxta te malignus.* Simulachra hîc innuit, quòd his delectarētur, & omni iniquitate, & rebus improbis. Neque habitabit iuxta te malignus. Nō erit tibi amicus, non erit tibi vicinus. *Neque permanebunt iniusti ante oculos tuos.*

qui malè agit.

Ostendit hîc Deum odisse malos, docens eos qui illi propinqui esse volent, seipsos tales reddere, nempe quòd non alia ratione prope eum esse liceat. Si enim viro bono nō possit esse propinquus, qui ab eo discrepet moribus: ei multò magis. Quòd enim improbi non possint esse probis propinqui, audi quid dicant de iusto: Grauis est nobis etiam dum videtur.

Sap.2.

Ita Ioannes vel agēs in carcere, cùm ne videretur quidem, molestus erat Herodiadi, licet tātum ab ea aberat: post mortem autem, etiam illius qui tunc erat tyranni vexabat conscientiam. Nemo ergo eorum qui ex virtute viuunt, se graue aliquid pati existimet, etiamsi improbi eis insidientur. Qui enim faciunt, ij patiuntur. *Odisti omnes qui operantur iniquitatem, perdes omnes qui loquuntur mendacium.* Virum sanguinum & dolosum abominabitur Dominus. Hæc dicuntur nō vt solum audiamus, sed etiam vt doceamur hęc assiduè audientes, & sponsi moribus congruere, & ei esse propinqui. Si hæc enim non fiant, superno auxilio deficimur, quo nihil potest esse deterius. Odisti omnes qui operantur iniquitatem. Siue seruus, inquit, fuerit, siue liber, siue rex, siue quicunque fuerit: non enim ex dignitate, sed ex virtute solet Deus amicos eligere. Sed quoniam nonnulli paulò crassiores odium nihil esse existimant: audi quomodo etiam supplicij timorem induxerit. Perdes omnes qui loquuntur mendacium, ad id quod est in peccatoribus crassius orationem transferens. Non enim vsque ad odium subsistit supplicium, etsi hoc quoque sit punitio ineffabilis, sed etiam perdet omnes qui loquuntur mendacium. Quanquam prius quoque graue est, & gehenna deterius, sed ad eos quidem qui possunt intelligere, illud posuit, ad crassiores verò hoc quoque adiecit. Ne ergo perturberis ô homo, neque obstrepas quando videris aliquos mentientes, rapientes, in bona aliorū inuadentes, qui tamē nihil mali patiuntur: hoc enim erit omnino. Talis est enim Dei natura, auersatur improbitatem, eam odit

eam odit & abhorret. Loquentes autem mēdacium hîc A dicit eos qui malè viuunt, eos qui res fallaces persequuntur, eos qui libidini, gulæ, & auaritiæ sunt dediti. Hæc enim omnia appellat mendacia, seu falsa: pseudos enim vtrunque significat. *Virum sanguinum & dolosum abominabitur Dominus.* Hominem hîc dicit qui cæde delectatur, qui insidiatur, qui est fraudulentus & versipellis, qui aliud quidem habet in ore, aliud in pectore, qui mansuetudinis quidem ac comitatis personam induit, sed se factis lupum ostendit, quo nihil posset esse deterius. Apertus enim inimicus potest facilè caueri. Qui autem malitiam quidē celat, & vtitur malitia, cùm non possit facilè deprehendi, plurima mala facit. Quocirca Christus etiam, quando illi accesserint, sobrios &

Matt. 27.

attentos nos esse iubet. Veniunt enim ad vos, inquit, in vestimentis ouium: intus autem sunt lupi rapaces. *Ego autem in multitudine misericordiæ tuæ, introibo in domum tuam.* Quoniā ex eiusmodi hominibus collecta erat ecclesia, gētibus magis, homicidis, præstigiatoribus, men- B dacibus, impostoribus: dixerat autem, Odisti & auersaris: ostendēs quòd ipsa non ex iustitia & rectè factis, sed ex illius clemētia ab illis liberata in penetralia introducta est, subiunxit: Ego autem in multitudine misericordiæ tuæ introibo in domum tuam: Ne quis enim dicat: Quomodo ergo tu, quæ hæc & illa fecisti, seruata es? dixit modum salutis: Propter magnam, inquit, clementiam, propter ineffabilem bonitatē seruata sum: sed sunt nonnulli, qui nec misericordiam quidem admittūt, immedicabili morbo affecti, cuiusmodi sunt Iudæi. Gratia enim & misericordia, & si sit gratia & misericordia, volentes tamen & gratiam habētes seruat, non eos qui effrænata audacia repugnant, & donum non volūt susci-

Rom.10.

pere, quales fuerunt Iudæi, de quibus etiam dicit Paulus, quòd ignorātes Dei iustitiam, & propriam iustitiam quærentes statuere, iustitiæ Dei non fuere subiecti. Deinde quoniā de Deo dixit, de seipso quoque loquitur. *Adorabo ad templum sanctum tuum in timore tuo.* Vbi enim C gratiam accepero, tunc, inquit, mea offeram, hoc tibi sacrificium offeram. Adorabo ad tēplum sanctū tuum in timore tuo. Non sicut, inquit, multi qui orant, fricantes, hiantes, torpescentes, sed cum timore, inquit, & tremore. Qui enim sic orat, omne vitiū deponit, ad omnem virtutem deducitur, Deum sibi reddit propitium. *Domine deduc me in iustitia tua propter inimicos meos.* Dixit laudes Dei, dixit in malos odium, benignitatē, clementiam. Dixit suam salutem. Dixit quomodo seruata sit. Dixit postquā seruata fuit quænam attulerit, vitia auersata est, ad virtutem deduxit: iis etiam qui malè viuunt, bonam spem dedit, si voluerint conuerti, vt qui possint misericordiam consequi: conuertit sermonem ad petitionem, quæ deinceps dicit. Domine deduc me in iustitia tua, per hæc docēs auditorem prius hymnos ac laudes Deo offerre, & pro beneficiis acceptis gratias agere, & tunc quæ vult petere, & pro iis quæ acceperit rursus agere gratias. Sed videamus quænam ea sunt quæ D petit, num aliquid eorum quæ ad hanc vitam pertinēt? num quid temporale ac momentaneum? num quid eorum quæ præterfluunt? Num de diuitiis loquitur? num de gloria? num de potentia? num de vlciscendis inimicis? Nihil horum. Sed quid? Domine deduc me in iustitia tua propter inimicos meos. Vides quomodo nihil petit fluxum & caducum, & quomodo supernū rogat

Iustitia virtus omnis.

auxilium? Qui enim ea via ingrediūtur, eo maximè auxilio indigent. Iustitiam autem hîc dicit vniuersam virtutem. Et rectè dixit, Tuam iustitiam. Est enim etiā hominum iustitia, quæ ex externis legibus proficiscitur, sed vilis, & quæ nihil habet perfectum & absolutum, & cōstat ex humanis cogitationibus. Ego autem tuam peto iustitiam, quæ à te delata est, quæ deducit in cœlum, & auxilium vt hanc iustitiam mihi cōciliem. Rectè autem dixit illud, Deduc me. Præsens enim vita via est, quæ vt à manu superna deducatur, opus habet. Si enim vrbem ingressuri opus habemus aliquo qui viam nobis indicet, multò magis in cœlum peregrinaturi opus habemus superno auxilio, vt indicet, confirmet, & deducat. Multæ enim sunt semitæ quæ diuertunt. Propterea dexteram Dei teneamus. Propter inimicos meos: multi, inquit, conspirarunt inimici, volentes gressus meos diuertere, & in errorem abducere, & in aliam viam ducere. Quia ergo tales sunt insidiæ, tales inuasiones, ipse me deduc. Tuo enim auxilio egeo. Nam vt in via quidem deducamur, eius est. Vt autem digni simus vt illa manu teneamur, nostræ sit diligentiæ. Si fueris enim immundus, non te tenet illa manus: si fueris auarus, si aliquam aliam habens maculam. *Dirige in conspectu tuo viam meam.* Hoc est, fac mihi eam claram, apertam, notam: fac vt ea sit apud me certa & recta. Alius autem interpres dixit: Complana ante me viam tuam, hoc est, redde planam ac facilem. *Quoniam non est in ore eorum veritas, cor eorum vanum est.* Mihi videtur hæc dicere & de iis qui in errore versantur, & os & mentem accusans, vt omni bono defectam, & de iis qui viuunt in scelere. *Sepulchrum patens est guttur eorum.* Vel hominum cæde delectari, vel mortua & malè olentia dogmata proferre hîc dicit. Non aberrauerit quispiam, si etiam eorum qui obscœna verba loquuntur, ora sepulchra appellauerit. Ille enim fœtor est sensibili multò grauior, qui quidem ex animæ putrefactione oritur: sunt etiam auarorum ora talia, quando nihil aliud proferunt quàm cædes & rapinas. Ne sit ergo os tuum sepulchrum, sed thesaurus. Thesauri enim multum à sepulchris differunt, quòd illa quidem corrumpunt quod acceperint,

Sap.6.

illi verò conseruant. Habe ergo tu quoque diuitias studij sapientiæ, quæ perpetuò permanent, sed non maleolentiam aliquam & putrefactionem. Et non dixit simpliciter & absolutè sepulchrum, sed patens, vt etiam significet maiorem esse abominationem. Cùm enim oporteret eos huiusmodi verba celare, illi etiam proferunt, vt suum magis morbum ostendant. Et in mortuis quidem corporibus contrarium facientes, terræ tradimus. Hi autem in his verbis faciunt cōtrarium, & quod in imo celare oporteret, proferentes, & multos offendentes, & omnibus videnda proponentes: sed eos qui tales sunt, abigamus. Si enim mortua corpora extra vrbem sepelimus, multò magis eos qui verba mortua, & qui talia proferunt, & ne tegere aut obumbrare quidem volunt, longè amandare oportet. Huiusmodi enim ora sunt communis ciuitatis pernicies. *Linguis suis dolosè agebant.* Vidisti aliud genus improbitatis. Hi quidem dolum in mente sua celant, blandis verbis vtentes. Alij autem adeo sunt vafri & astuti, vt in ipsis verbis improbitatem obtegant, fraudésque & insidias construant. *Iudica illos Deus, excidant à cogitationibus suis.* Vide hîc etiam quàm sit mitis oratio. Non enim dixit: Puni, sed iudica eos, & fac cessare à vitio, fac vt sint irrita eorū consilia, quod etiā pro ipsis licet orare, vt non vltra progrediatur eorum improbitas. *Secundùm multitudinem impietatum eorum expelle eos, quoniam irritauerūt te Domine.* Hoc est, Non sunt mihi curæ ea quæ mihi facta sunt: sed doleo propter ea quæ tibi fecerunt. Hoc est enim in primis pij & sapientis animi, suos quidem nolle vlcisci: sed Dei iniurias vehementer persequi. Multi faciunt his contraria, quæ in Deum quidem facta sunt cōtemnentes, quæ in se autem peccata sunt acerrimè vindicantes. At non sic sancti, sed eorum quidem quæ in Deum fiebant, erant acerrimi vindices: quæ in se autem, negligebant.

Et lætentur omnes qui sperant in te. Vide lucrum orationis. Et illi meliores euadent, & desistēt à vitiis: & alij magna voluptate afficientur, videntes illorum mutationem, & ad id quod est melius conuersionem, & alios ea ratione fieri meliores. *In æternum exultabunt, & habitabis in eis.* Hoc est maximè gaudium perpetuum. Alia enim gaudia nihilo sunt stabiliora quàm fluuiorum fluenta, quæ simul ac videntur præterfluunt. Quæ est autem ex Deo lætitia, manet, firmísque hæret radicibus, & est sufficiēs, perpetua, ac stabilis, quæ nullis inopinatis ac inexpectatis casibus interrumpitur, sed per ea quæ prohibent maior & sublimior redditur. Nam & Apostoli flagellis cædebantur, & gaudebant, & Paulus affligebatur, & exultabat. Moriturus erat, & gaudij participes appellabat. Sed etsi delibor propter sacrificium & ministerium fidei vestræ, gaudeo & collætor cum vobis omnibus. Itidem & vos gaudete, & mecum collætamini. Cum iis qui ita lætantur, Deus habitat. Quamobrem ipse quoque dicit; In æternum exultabunt, & habitabis in eis. Hoc ipsum Christus etiā significans, dicebat, ostendens eam voluptatem minimè posse cessare. Rursus videbo vos, & gaudium vestrum nemo tollit. Et rursus Paulus; Semper gaudete, assiduè orate. *Et gloriabuntur in te qui diligunt nomen tuum.* His enim solis licet maximè gloriari, his gaudere, his lætari. Nam qui de iis quę ad hanc vitam pertinent gloriatur, ac sibi placet, is nihil differt ab iis qui in somno voluptate fruuntur. Quid enim mihi, dic quæso, ex rebus humanis est eiusmodi, vt de eo quis possit verè ac solidè gloriari? Vires corporis? Sed vt eas validas habeamus, non est nostri arbitrij, & ideo non est quòd gloriemur, & alioqui flaccescunt & excidunt, & sæpe etiam lædunt eum qui est iis præditus, si iis nō vt oportet vtatur. Hoc etiam videri potest & in pulchritudine, & in diuitiis, & in potentia, & voluptate, & omnibus quæ ad hāc vitam pertinent. Ideo autem gloriari & in amore in ipsum, est ornatus omnium maximus, & splendor qui innumerabilia superat diademata, etiamsi sit captiuus, & in vincula coniectus qui gloriatur. Hic ornatus, non morbo, non senio, non rerum vicissitudine, non temporum varietate, non ipsa denique morte interrumpitur: sed tunc etiam magis resplendet. *Quoniam tu benedices iusto.* Quoniam multi ex iis qui ita affecti sunt, probris ac maledictis ab hominibus appetuntur, ac irridentur, & maximè qui virtutē persequuntur: ne quis ex crassioribus propterea animum abiiciat, vide quomodo eius mentem fulcit, & sustentat, dicens: Quoniam tu benedices iusto. Quid enim damni accipit, si homines cōtemnant, & vniuersus orbis terrarum, quando Dominus angelorum eum laudat & prædicat? quemadmodum, si ipse non benedicat, etsi omnes laudent, qui terram & mare habitant, ei nihil prodest. Hoc ergo omni ratione consideremus, vt ipse nos prædicet, ipse nos coronet. Quòd si fiat, sumus omnibus excelsiores, etiamsi in paupertate, etiamsi in morbo, etiamsi in extremis malis simus. Nam etiam beatus Iob, & in sterquilinio sedens, & vulnerum sanie exulceratus, & innumerabilibus scatens vermium fontibus, & illa indignissima patiens, vt qui à seruis conspueretur, esque ab amicis & inimicis, & ab vxore insidiæ tenderentur, & ad inopiam, famem, & immedicabilem ægritudinem illam esset redactus, erat omnium beatissimus, quoniā Deus ei benedicebat, dicens: Homo à reprehensione alienus, iustus, verus, pius, ab omni re mala abstinens. *Domine vt scuto bonæ voluntatis tuæ coronasti nos.* Rursus desiit in gratiarum actione, quibus gratiæ aguntur hymnos offerēs. Quod est autem scutum bonæ voluntatis? scutum optimum, arma quæ sunt ex Dei sententia, arma optima ac pulcherrima. Quod autē dicit, tale est, nos optimo auxilio muniisti. Alius autem interpres, qui dicit, Coronabis ipsum, de iusto dixit, vt doceret, Coronabis ipsum iustum, hoc est, Bona tua voluntas est illi pro armis, isque præstantissimis: vel illud, Optimo auxilio iustum munis, & neque eius pulchritudo priuata est securitate, neque eius securitas gloria deficitur. Quid enim fortius, quid rursus formosius eo viro, qui à superna dextra munitur? Hæc corona etiam ex misericordia cōtexitur, quemadmodum ipse Dauid dicit alibi: Qui te coronat in misericordia & in miserationibus. Hæc etiam ex iustitia, quemadmodum dicit Paulus, de cætero mihi est reposita iustitiæ corona. Est etiam corona gratiæ, sicut dicit alius: Corona autem gratiarum defendet te. Iam verò est etiam corona gloriæ, sicut dicit Esaias: Erit corona spei, ex gloria contexta. Corona enim habet hæc omnia, benignitatem, iustitiam, gratiam, gloriam, decorem. Est enim Dei donum, quod variam producit gratiam. Est etiam incorruptionis, quemadmodum dicit Paulus: Illi quidem vt corruptibilem coronam accipiant, nos autem immortalem. Hoc est ergo quod hic dicit, securitate & gloria nos coronasti. Talia sunt enim Dei dona valida, & decore plena: tales sunt coronæ: at in hominibus non ita est. Sed qui est quidem in gloria, non est omnino securus. Qui est autem in securitate, non est omnino in gloria, nec hæc facilè euenerint. Quòd si etiā euenerint, celeriter auferuntur. Dico verbi gratia: Qui sunt potentes, & summos gerunt magistratus, sunt quidem splendidi & illustres, sed non sunt securi, imò vel eo maximè nomine in lubrico & periculoso loco versantur, propter gloriæ magnitudinem. Qui autem sunt abiecti & viles, sunt quidem securi, eò quòd non cognoscantur, sed eo ipso sunt vel maximè inglorij quòd sint in securitate. In Deo autem non ita est: sed vtraque insigniter concurrunt. Considerantes itaque bonorum magnitudinem, & ante omnia quàm sit bonum Deo esse gratum, quod est & arma, & gloria, & securitas, & alia innumerabilia, ad certamen nobis propositum curramus cum tolerantia, nec vnquam animo deficiamus, nec vnquam videamur inermes. Hoc enim belli genus non patitur, vt miles videatur sine armis: sed tunc demum dimittitur apparatus, quando fuerit theatrum dissolutum: soluitur autem theatrum, quando anima soluitur à corpore. Quare quamdiu hic sumus, pugnare necesse est, & domi sedentes, & in forum euntes, & prandentes, & ægrotos, & sanos. Morbi enim tempore, huius maximè pugnæ tempus est, quando dolores vndique conturbant animam, quādo tristitiæ obsident, quando adest diabolus incitans, vt acerbum aliquod verbum dicamus. Tunc maximè nos muniri oportet, tegi lorica, clypeo, galea, & armis cæteris, & perpetuò Deo gratias agere. Hæc sunt grauissima quæ in diabolum torquentur tela, hic est ictus in dæmonem certissimus, tunc sunt coronæ splendidissimæ. Nam etiā beatum Iob (nihil enim vetat quò minus ad eum rursus confugiamus) hoc maxime clarum reddidit, hoc maximis laudibus affecit, hoc coronauit, quòd tempore tentationis, morbi, & paupertatis, immutabili animo apparuerit, & mente immobilis, quibus gratias ageret, Deo verba obtulit, & spirituale illud sacrificium. Erant enim sacrificium verba eius, quæ dixit, Dominus dedit, Dominus abstulit: sicut Domino placuit, ita factum est: sit nomen Domini benedictum in secula. Quod quidem nos quoque semper faciamus, in tentationibus, in calamitatibus, in insidiis, Deum gloria & honore afficientes, & perpetuò benedicentes. Quoniam ei gloria in secula seculorum. Amen.

IN PSAL-

IN PSALMVM VI.

DOMINE *ne in furore tuo arguas me, neque in ira tua corripias me.* Quādo furorē & iram audiueris, nihil humanum suspiceris. Sunt enim verba quibus se accommodat, & ad captum nostrum demittit. Deus enim ab his omnibus liber est. Ita autem loquitur vt in crassiorū cadat intelligentiam. Nam nos quoque quando loquimur cum barbaris, illorum lingua vtimur: & si cum puero loquimur, vnà cum eo balbutimus: & vt millies docti simus, ad humilitatem illius nos demittimus. Et quid mirum si hoc in verbis facimus, quando id etiā in rebus fit à nobis? Vt qui & manus mordeam°, & iram simulemus, vt infantem corrigamus. Ita etiam Deus volēs reprehendere, talibus verbis vsus est. Nō enim pro sua dignitate loqui studuit, sed pro auditorum vtilitate. Nam se non esse iræ obnoxium alicubi rursus ostendēs, dicebat: Nunquid me ad iram prouocant, non autē seipsos? Tu autē quomodo velles ipsum differre cum Iudæis, cùm neque irascitur, nec odio habeat malos? Odium enim est animi perturbatio, nec humana respicit. Videre enim ex corpore sumptum est, neque audit: nam hoc quoque est ex carne, sed si ei attributæ non essent quæ sunt hominibus propriæ affectiones, ex hoc malum aliud dogma inductum esset, nēpe non regi omnia à Dei prouidentia: & dum talia de Deo audire recusarēt, multi ex iis qui tunc erant omnino Deum esse ignorasse nt: eo autem ignorato, omnia periissent. Illo autem humanarum, inquam, affectionum Deo attributarū dogmate introducto, eius celeriter fieri poterat correctio. Cui enim persuasum est Deum esse, etsi non habeat eam quam par est de Deo sententiam, sed quid de eo crassius suspicatur: tempore quidem certè ei persuadebitur, nihil tale in Deum cadere. Qui autem habet persuasum eius nullam esse prouidentiam, nec vllam eorum quæ sunt curā gerere, imò ne esse quidē, quid eum iuuerit si tractetur de Dei impatibilitate? Illa ipsa de causa, cùm prius cum illis disseruisset, postquam eis persuasit vt eum esse opinarentur, paulatim eos rursus expurgat, ad hoc dogma euehens, de eo loquens sublimius, & eum esse ab affectione remotum oratione pertractans. Dicit enim: Non esuriet, neque laborabit: & qui eum irasci dixerat, idem rursus ostendēs Deum esse impatibilem, subiungit: Nunquid me ad iram prouocant, non autem seipsos? & qui dixerat eum esse in templo, rursus dicit: Non est homo in te sanctus, & non ingrediar in ciuitatem, hoc est, loco non contineor. Quòd si non omnibus conceditur, at prudentiori quidem certè relinquit cogitandum, quòd qui à tyrannicis liber est affectionibus, & sine quibus non licet viuere, ab aliis multò magis liber est. Dicit itaque: Num eris vt homines dormiens? & vbique tractat ac loquitur de impatibilitate. Quare hic quoque quando furorem aut excandescentiam audieris, ne putes esse affectionem. Si enim hominēs qui sapientiæ studium meditantur, quoad eius fieri potest, ab ira alieni permanent: multò magis illa substantia, quæ est ab interitu & corruptione libera, & quæ nec dici, nec comprehendi potest. Non vides quòd etiam medici dum secāt, vel vrunt, non ira adducti id faciunt: sed vt quod male affectum est corrigant, scopum sibi proponentes, non irascentes ęgrotis, sed eorum miserentes, & à morbis liberantes. Quando ergo dicit: Ne in furore tuo arguas me: hoc dicit, Ne pœnas sumas de meis peccatis, nec mea delicta persequaris. *Miserere mei Domine, quoniam infirmus sum.* Hac voce omnes egemus, etiamsi innumerabilia rectè & ex virtute fecerimus, & vel ad summam peruenerimus iustitiam. Quo-

circa ipse etiam procedens rursus dicit: Non iustificabitur in conspectu tuo omnis viuens. & illud: Si iniquitates obseruaueris, quis sustinebit? & Paulus: Nihil mihi conscius sum, sed non in hoc iustificatus sum. Et alius: Quis gloriabitur purum habere cor, vel quis asseret se esse mundum à sorde? Omnes ergo egemus misericordia: sed non omnes digni sumus misericordiam assequi. Nam etsi sit misericordia, dignum tamen requirit, quemadmodum ipse dicebat Mosi: Miserebor cuius miserebor: & miserabor quem miserabor. Qui ergo fecit aliquid, propter quod sit dignus misericordiam assequi, dicit: Miserere mei. Qui autem ab illius gratiæ assecutione se deturbauit, frustra dicit: Miserere. Si enim esset peruentura ad omnes misericordia, nemo supplicio afficeretur. Quanquam habet ipsa quoque aliquod iudicium, & eum qui dignus & aptus est vt ea fruatur, requirit. Multi ergo sæpe eadem peccata admiserunt, & non easdem tamen pœnas dederunt, vt qui alias haberent culpas quæ ea præcesserant: & si vultis, in hac nunc immoremur oratione. Peccarunt Iudæi omnes, & fuerunt idololatræ, sed non omnes easdem pœnas dedere, sed alij quidem ceciderunt, alij verò veniam sunt assecuti. In peccatis enim non quæritur solùm natura eius quod factum est: sed etiam animus, & tempus, & causa: & post peccatum, si hi quidem perseuerarunt, illos verò pœnituit, & si casu, si ex amore, & si dedita opera. Et multa sunt quæ quæruntur, & temporis differentia, & status reipublicæ. Vt exempli gratia. Peccarunt qui erant sub veteri, peccant etiam qui sunt sub nouo: sed non dederunt vtrique easdem pœnas, imò hi grauiores. Et hoc Paulus significans, dicebat: Qui legem Mosis fecit irritam, sub duobus vel tribus testibus moritur. Quantò putatis, deteriori supplicio dignus habebitur, qui filium Dei conculcauerit, & sanguinem testamenti communem existimauerit? Quando autem dicit, quantò, intensum ostendit supplicium. Peccarunt qui legem præcesserunt, & qui erant in lege. Rursus priores pœnas leuiores luerunt. Hoc autem significās, dicebat: Quicunque enim sine lege peccauerunt, sine lege & peribunt. Illud, sine lege, significat leuius, non grauius. Et, Quicunque in lege peccarunt, per legem iudicabuntur. Quare? Quoniam illi quidem habent quæ eos accusat, naturam. Hi verò cum natura etiam legem, & quò plus doctrinæ acceperūt, eò maius subibunt supplicium. Rursus etiam ex authoritate licet hoc videre euenire. Idque perspici potest ex sacrificio. Pro vniuerso certè qui peccarat populo tantum offerebatur sacrificium, quantum pro solo sacerdote. Id autem significat, quòd quò maior est authoritas, eò est grauius eorum qui peccant, supplicium. Ea de re quæ simpliciter quidem fornicabatur, de medio tollebatur: sacerdotis autem filia comburebatur. Possumus etiam aliunde videre & veniam, & grauitatem augeri supplicij, vt cùm quisque peccauit, hic pœnas dederit, alius autem se voluptate expleuerit. Ille enim illic maiores: hic verò minores pœnas dabit, si non hic fuerit omnino absolutus. Et id significans Christus, inducit Abrahamdicentem diuiti: Recepisti bona tua, hic verò mala, & nunc hic consolationem accipit, tu verò cruciaris. Sed hic quidem sibi integrum reseruauit supplicium, & ideo grauiter fuit punitus: alij autem non integrum, sed ex parte, & ideo leuius puniuntur. Viderit etiam quispiam supplicij differentiam ex magna intelligentia & ex simplicitate, vt quando dicit: Seruus qui nouit voluntatem Domini sui, & non fecerit, vapulabit multis. Qui autem non nouit, nec fecit, vapulabit paucis. Multa etiam alia inuenerit quispiam quæ faciunt differentiā punitionis, & differentiam misericordiæ & benignitatis.

Considera autem id etiam in eo qui prius homo factus
Genes.3. est. Peccauit Eua, peccauit etiam Adam. Vnum autem
erat peccatum. Ambo enim de fructu comederūt. Am-
bo autem non eadem pœnas dederunt. Occidit Cain,
Gen.4. & occidit Lamech, & hic quidē misericordiam est as-
secutus, ille verò punitus est. Collegit quispiā ligna sab-
Num.15. 2.Reg.12. bato, & nullam veniam est assecutus. Dauid occidit, &
adulterium commisit, & salutem est consecutus. In his
ergo quærēdis immoremur, multò est enim melius hęc
inquirere, quàm nugas & conuentus qui fiunt in foris
attendere. Non solùm enim hæc inuenisse, sed etiam
quærere, magnum est lucrum, etsi non inuenerimus.
Cogemur enim in his immorari, & vniuersum tempus
in his consumere. Cur ergo (oportet enim ad prius in-
stitutam redire orationem) cùm omnes Iudæi vitulum
Exod.32. conflassent, alij quidem puniti sunt: alij verò minimè?
Quòd illi quidem pœnitentia ducti sunt, & ipsam natu-
ram ignorarunt propter simplicitatem: illi verò perse-
uerarunt. Quare fuit quidem peccatum æquale: sed quę B
consecuta sunt, non fuere æqualia. Quare autem & in
Adam, & in Eua non fuit idem supplicium, etsi fuerit
idem peccatum? Quòd non idem est à muliere decep-
tum esse, & à serpente. Itaque Paulus illud appellauit
1.Tim.1. deceptionem, dicens: Adam non fuit deceptus, mulier
Num.15. autem decepta fuit in transgressione. Cur autem is qui
ligna collegerat, non est assecutus veniam? Quoniam
erat maximæ iniquitatis præceptum statim ab initio
Act.5. transgredi: & oportebat aliis magnum timorem im-
mitti. Hoc etiam in Sapphira & Anania accidit. Et nos
itaque quando peccamus, consideremus, an simus di-
gni misericordia, si quid fecimus vt misericordiam as-
sequamur, si pœnitentia ducti sumus, si meliores euasi-
mus, si destitimus. Nam qui dum pœnitentiā ductus est,
salutem est assecutus, eo ipso seruatus est à Dei miseri-
cordia. Ita ergo hic etiam vult ex eo seruari, ex lachry-
πραγμάτευσις ex collatione præcedentium. mis, ex lamentationibus ac planctibus. Lauabo enim,
inquit, per singulas noctes lectum meum, lachrymis C
meis stratum meum rigabo. Id est, ex compunctione
conturbata sunt ossa mea, & anima mea turbata est val-
de. Non hoc statim dicit, sed ad naturæ ad labendum
procliuitatem confugit, dicens: Miserere mei Domi-
ne, quoniam infirmus sum. Ita dicit ostendens hoc non
solum sufficere: si enim sufficeret, omnes ex eo seruati
essent, omnes enim sumus homines. Mihi autem, si de
eo aliquid exactius dicendum est, fortasse ne hoc qui-
dem videtur dicere, sed significat imbecillitatem quæ
proficiscitur ex tentationibus, ad misericordiam asse-
quendam & clementiam, hanc quoque non paruam
rationem afferens. Hoc quidem certè etiam in progres-
su significauit, dicens: Inueteraui inter omnes inimi-
cos meos. Afflictio enim quæ offertur cum gratiarum
actione, solet magnam præbere ansam misericordiæ, &
Deum reddere propitium. Hanc ergo mihi etiam vi-
detur significare, dicens: *Sana me Domine, quoniam con-
turbata sunt ossa mea, & anima mea turbata est valde.* Non D
dixit: Remitte mihi, neque condona mihi, sed sana.
Ossa quæ. Rogat enim vt priora deleantur vulnera. Ossa autem
hîc dicit vniuersam virtutem. Turbationem autem,
ictum, pœnam, supplicium. Sana me Domine, quoni-
am conturbata sunt ossa mea, & anima mea turbata est
valde. Quemadmodum ergo in medicis tria sunt, vel
Attende hæc. potius quatuor, vel etiam quinque: medicus, ars, ægro-
tus, morbus, vis medicamentorum, & existit quædam
pugna ac conflictus. Si enim cum medico, arte, & me-
dicamentis, accedit etiam voluntas ægroti, morbum
vincunt. Si autem cum illis stare in acie desierit, ad in-
firmitatem seipsum reducit: cui seipsum tradidisset, et-
iamsi non cum illa aduersus artem stetisset in acie. Ita
etiam in nobis accidit, imò potius non sic, sed multò
admirabilius. Sub medicis enim, sæpe etiam cum mor-
bo, & cum arte, & cum medicamentis stat ægrotus, &
tamen nihil prodest, cùm & natura imbecilla facta sit,
& ars hæsitauerit, nec exitum inuenerit, & vis medica-
mentorum aliquo casu effugerit. In Deo autem hoc
non est, sed si cum medico steteris, vlcus omnino cu-
randum est. Non est enim ars humana, vt dubitet: sed
diuina facultas, quæ & naturas, & morbos, & improbi-
tatē, & omne denique vitium superat. Et ideo hîc quo-
que cùm ad Deum tanquam ad medicum accessisset,
dicebat: Sana me Domine, quoniam cōturbata sunt os-
sa mea. Nonnulli autem dicunt cum hîc dicere contur-
bationem illam quæ fit ex peccato. Quemadmodum e- Probatio per simile.
nim quando venti vehementes mari incubuerint, o-
mnia turbant, & quæ est in profundo arena sursum fer-
tur, & qui nauigant, in magno versantur periculo: ita
etiam in nobis turbatur anima, mouetur corpus: omnia
complentur tempestate: & plena est nobis deinceps
cymba tumultus ac perturbationis, & densæ tenebræ,
& pereunt omnia propriis locis relictis, & est maxima
confusio. Hoc maximè & in libidinosis solet cupiditati-
bus euenire, hoc etiam in ira, & in calamitatibus. Hæc Collatio.
enim omnia conturbant, & ossa, & animam, & pupillæ
inuertuntur, & nec oculi quidem ritè intuentur: sed
quemadmodum perturbato auriga, equi insolenter fe-
runtur: ita etiam conturbata ratione omnia confun-
duntur, omnia inuertuntur, & proprium locum a-
mittunt. Quomodo autem hæc fiat perturbatio, dicere
etiam necesse est. Non enim quemadmodum in mari ἐκφορία.
ex ventorum impetu, ita etiam in anima ex inopinato
casu, sed ex nostra socordia euenit. Nam vt vel fiat, vel
non fiat, ipsi in causa sumus. Vt, verbi gratia, excitata cu-
piditate, nisi tu flammam accenderis, fornax nō excita-
tur, nisi materię dederis alimentum. Non accēditur au-
tem fornax, nisi de speciosis vultibus curiosè inuestiga-
ris, nisi de aliena pulchritudine fueris nimium sollici- Prouo.
tus, nisi in theatra iniquitatis ascenderis. Nisi enim car- Eccles.
nem deliciis ac lautitiis pinguefeceris, nisi vino ratio-
nem obrueris, flamma non excitatur, fornax non ac-
cenditur, non cuadit belua ferocior, non tanquam à
ventis immanibus excinditur cogitationis puritas. Hęc
ergo, inquit, sufficiunt? Non sufficiunt hæc sola, sed o-
portet etiam alia accedere, orationes assiduas, sanctorū
consuetudinem, ieiunium commoderatum, victum te-
nuem, necessaria exercitia, ante alia autem omnia Dei
timorem, futurum iudicium, supplicia intolerabilia, bo-
norum promissiones. Per hæc omnia refrænāda est cu-
piditas rabie exagitata, & sedandum est mare commo-
tum fluctibus. *Sed tu Domine vsquequo? Conuertere Domi-
ne, & eripe animam meam, saluum me fac propter misericor-
diam tuam.* Ponit assiduè illud, Domine, veluti quādam
rationem adducens gratiæ cōdonationis: est enim hæc
nostra spes maxima, eius ineffabilis clementia ac beni-
gnitas, & quod suapte natura sit propensus ad condo-
nandum. Illud autē, Vsquequo, non est grauiter ac mo-
lestè ferentis, sed dolentis ac mœrentis, & non ferentis
molem tentationum. Conuertere Domine, & eripe a-
nimam meam. Duo hic ponit, & ipsum conuerti, & eri-
pere animam. Hoc enim à iustis maximo studio cōten-
ditur, vt ipse reconcilietur, & sit benignus ac propitius,
& non auersetur. Hoc enim etiam aliud consequitur,
nempe vt seruetur anima, non quemadmodum multi
homines, & maximè crassiores, vnum solùm requirunt,
vt præsenti fruantur prosperitate. At non illi sic, sed
vt salutem animæ consequantur, qua nihil est eis anti-
quius. *Quoniam nō est in morte qui memor sit tui, in inferno
autem quis cōfitebitur tibi?* Vide quot affert causas salutis,

Quoniam

Quoniam infirmus sum, inquit, quoniam conturbata A
sunt ossa mea, quoniam hæc peto à domino, quoniam
non est in morte qui memor sit tui. Non hoc dicens, vi-
tam nostram vltra id quod præsens est non progredi &
extendi, absit: nouit enim resurrectionem, sed quòd,
postquam hinc excesserimus, non datur locus pœni-
Luc.16. tentiæ. Diues enim & confitebatur, & ducebatur pœ-
nitentia, sed nihil ei proderat, quoniam tempus præter-
Matt.25. ierat. Voluerunt etiam virgines accipere oleum, sed ne-
mo eis dedit. Hoc ergo vult hîc etiam, vt hic peccata
eluamus. Vt in terribili tribunali liberè ac fidenter lo-
qui possimus. Deinde docēs auditorem quòd cum Dei
clementia oportet etiam nostra consequi, nam & si im-
becillitatem adducamus, si turbationem, si Dei bonita-
tem, si hoc etiam ipsum quod dixit: nostra autem his
non accedant, nobis nihil prodest. Vide quídnam sub-
iungit: *Laboraui in gemitu meo, lauabo per singulas noctes lec-
tum meum, lachrymis meis stratum meum rigabo.* Audiant
Hortatur ad pœnitentiam paradigmate. qui sunt humiles & abiecti, qualem rex & purpura in- B
dutus offendit pœnitētiam, audiamus, compungamur.
Non solummodo laborauit, sed laborauit gemens, non
tantùm lachrymatus est, sed etiam lachrymis lectum la-
uit, non vno aut duobus aut tribus diebus, sed etiam
singulis noctibus, & non solùm dicit præteritum, sed
etiam futurum. Ne putetis enim quòd cùm hæc semel
feciſſet, deinceps se quieti tradiderit, & laxamento vsus
sit: sed hoc assiduè fecit per totam vitam, non sicut nos,
qui vno die vt plurimum laborantes, atque adeò ne
vno quidem, nosipsos risui, voluptati, & otio tradimus.
At non ille: sed in lachrymis perpetuò agebat. Hanc
nos etiam imitemur confessionem. Si enim noluerimus
hîc flere, illic omnino necesse est flere & eiulari: illic
quidem inutiliter, hîc autem cum emolumento: & illic
quidem cum ignominia ac dedecore: hîc verò decorè
& honestè. Quod enim necesse sit hoc fieri, audi quid
Matt.8. dicat Christus: Illic erit fletus & stridor dentium. At
Luc.18. non ij qui hîc flent: sed magnam consequentur conso- C
Matt.5. lationem. Beati enim qui lugent, quoniam hi conso-
Luc.6. lationem accipient. Væ vobis diuitibus, quoniam acci-
pitis consolationem vestram. Audiant qui lectos ha-
bent argenteos, qualis erat lectus regis, non ex gemmis
conflatus, non auro contextus, sed ablutus lachrymis.
Et noctes erant, non quietis, sed noctes fletuum & la-
mentationum. Quoniam interdiu cum multæ curæ cir-
cumsistebant, quod alij quietis ac relaxamenti tempus
sumunt, id ille ducebat tempus confessionis, tunc acri-
us lamentans. Bonū est enim semper flere, maxime au-
tem tempore noctis, quando nullus est qui hanc admi-
rabilem voluptatem excutiat, sed licet volenti ea li-
berrimè expleri. Sciunt qui eius quod dico fecere peri-
culum, quantam lætitiam habeant hi fontes lachryma-
rum. Hæ lachrymæ possunt extinguere ignem inexpu-
gnabilem, fluuium illum qui trahitur ante tribunal. Pro-
Act.10. pterea Paulus etiam triennio fleuit noctu & die, alienas
affectiones corrigens, nos autem ne nostra quidem, sed D
nosipsos risui ac voluptati dedentes, tota nocte graui
somno & crapula obruimur. Et hi quidem somno mor-
ti simili sunt affixi: alij verò agunt morte grauiores vigi-
lias, fœnora, & vsuras, & in alios insidias eo tempore
animo agitantes. At non ij qui sunt sani & sobrij, sed
γνώμην. suas colunt animas, his lachrymis tanquam imbre vten-
tes, & semina virtutis augentes. Nulli vitio & libidini
erit aditus ad lectum eius qui lachrymas eiusmodi sus-
cipit. Qui eas enim fundit, nihili ducit quæ sunt in ter-
ra, sed liberat animum ab omni obsidione, mētem red-
dit vel sole clariorem. Nec me existimaueritis solis hæc
dicere Monachis, etiam ad eos qui rebus ad hanc vitam
pertinentibus attenti sunt, habetur hæc exhortatio, &
ad hos potius, quàm ad illos. Hi enim sunt qui maxi-
mè indigent pœnitentiæ pharmacis. Qui hoc modo la-
mentatur, surget animo melius affecto & composito,
quàm sit portus tranquillus, omnes animi perturbatio-
nes expellens, omni refertus lætitia, in domum Dei li-
berè & securè ingredietur, cum propinquo iucundè
colloquetur, non eum vexat ira in internis penetrali-
bus, non inflammat cupiditas, non amor pecuniæ, non
inuidia, non aliquid aliud eiusmodi. Hæc enim omnia
tanquam belluæ in cauernis delitescunt, hoc turnus ille
gemitus & lachrymæ te ad hæc obruenda præparauit.
Turbatus est à furore oculus meus. Vidisti contritam ani-
mam. Postquam dixit pœnitentiam, dicit rursus per-
turbationes animi, conturbationem quæ est in mente,
timorem qui ex ira Dei procedit. Oculum enim hîc di-
cit oculum animæ, perspicacitatem illam & ratiocinan-
di facultatem, quam solet perturbare suorum peccato-
rum cogitatio. Quia enim sua delicta ante oculos per-
petuò habebat, Dei etiam iram apud se cogitabat, ti-
more affectus, non omnis doloris penitus expers, sicut
multi: sed horrens & contremiscens. Talis conturbatio
est mater tranquillitatis: talis metus, est fundamentum
securitatis. Qui ita est conturbatus, omnem tempesta-
tem expellit. Qui tali non est anima præditus, graues
ἐκφορικώτερον. fluctus subibit, & quemadmodum nauigium guberna-
culo defectum, violentorum ventorum impetui reli-
Collatio. ctum celeriter submergitur: ita etiam anima quæ nullo
doloris sensu tangitur, exposita est innumerabilibus
perturbationibus. Quocirca etiam beatus Paulus dice-
Ephes.4. bat, ostendens hanc affectionem: Qui omni doloris
sensu priuati seipsos tradiderunt impudicitiæ, in opera-
Altera. tionem omnis immunditiæ, in auaritia. Et quemadmo-
dum gubernator, quandiu pro nauigantibus sollicitudi-
ne vexatur, omnes reddit quietos ac tranquillos: sed si
ab ea liberatus dormiat, magnam affert perturbatio-
nem: ita etiam homo, qui horret quidem, tremit, & per-
turbatur, quietàm reddit suam cogitationem. Qui au-
tem socordiæ somno seipsum tradidit, efficit vt cym-
ba obruatur. *Inueteraui inter omnes inimicos meos.* Quid
est inueteraui? Debilitatus sum, inquit, ab inimicis meis.
Vita enim nostra versatur in certamine, & innumera-
bilibus inimicis plena est, qui etiam efficiuntur poten-
Iob 7. tiores, quando in peccata inciderimus. Quamobrem
omnia sunt facienda vt eorum manus effugiamus, &
ne eis vnquam reconciliemur. Hoc est enim nobis se-
curitatis maximæ fundamentum. Horum inimicorum
Ephes.6. phalangem Paulus significans, dicebat: Non est nobis
colluctatio cum carne & sanguine, sed cum dominatio-
nibus, cum potestatibus, cum rectoribus tenebrarum
huius sæculi. Cùm ergo talis sit phalanx inimicorum,
semper & perpetuò in armis esse oportet, & fugere pec-
catorum insultus. Nihil enim facit adeò inueterare, vt
natura peccati. Quamobrem Paulus quoque volens in-
Rom.12. ueterationem quæ ex eo fit amoliri, dicebat: Ne con-
formemini huic sęculo, sed transformemini renouatio-
ne mentis vestræ. Quando ergo à peccato inueteraue-
ris, renoua teipsum per pœnitentiam. *Discedite à me o-
mnes qui operamini iniquitatem, quoniam exaudiuit domi-
nus vocem fletus mei. Exaudiuit dominus deprecationem
meam: Dominus orationem meam suscepit.* Non est hæc
γνώμη. quoque parua via ad virtutem deducens, malos fugere,
quod quidem Christus quoque à nobis cum tanta hy-
perbole exigit, vt etiam amicos qui maximè necessa-
riorum nobis membrorū loco sunt, iubeat excindere,
Matt.5. quando nos scandalizant, & nobis aliquid damni affert
Oculus e- eorum consuetudo. Si oculus, inquit, te scandalizat,
ruendus, & manus excinden- da. erue ipsum: & si manus te scandalizat, excinde ipsam, &
eiice à te, non dicens de membris, absit: sed de veris &

neceſſariis amicis, quorum ſunt aſpernandæ amicitiæ, A quando nec nobis, nec ipſis ſunt vtiles, ſed damnoſæ. Ex hac virtute ſe rectè gerens hic quoque non ſolùm non perſequebatur tales familiaritates & congreſſiones, ſed etiam eas iubebat à ſe reſilire. Hic eſt fructus pœnitentiæ, hoc eſt lucrum lachrymarum. Mens enim quæ ita eſt cõtrita, nulla deinceps libidine tenetur. Hoc ipſum nos quoque faciamus: & ſi ſit quiſpiam vel ipſo diademate redimitus, nos autem lædat, aſpernemur eius [ἐναντίωσις ex collatione.] amicitiam. Nihil eſt enim viro vilius (etſi ſit rex) quando eſt vitio deditus, quemadmodum nihil eſt vel captiuo regalius ac magnificentius, quandiu virtutem poſſederit. Quoniam exaudiuit dominus vocem fletus mei. Non dixit, Exaudiit vocem meam ſimpliciter, ſed vocem fletus mei. Vides quomodo ſua largè & copioſè proferat. Vocem hîc dicens, non intenſionem clamo- [Vox & fletus qui.] ris, ſed affectionem animi: & fletum non eum ſolùm qui profluit ex oculis, ſed etiã eum qui ex anima. Qui enim inducit pœnitentiam, & à Deo exauditur, hoc etiam B bonum poteſt præclare conſequi, vt conſuetudinem [Puto leg. Non exauditur.] improborum amoueat. *Erubeſcant & conturbentur omnes inimici, conuertantur & erubeſcant, valde velociter.* Hæc oratio maximam habet vtilitatem, pudefieri, inquam, [A ſimili.] & retrocedere. Quemadmodum enim ſi viderimus hominem in præcipitio & præruptis locis ingredientem, ne vlterius procedat retinebimus, dicentes: Homo, quò ferris? Occurret tibi præcipitium quod ante eſt: ita [Similia.] etiam hîc vult malos retrocedere. Ita etiam furentem equum niſi quis citò repreſſerit, citò peribit. Ita etiam medici, ſerpentis alicuius venenum ſæpe ſerpẽs & emanans maxima celeritate, ne vlterius progrediatur, ſiſtunt, eius vitium incidentes. Hoc autem nos quoque faciamus, & quod in nobis eſt, vitium maxima celeritate reprimamus, ne vlterius progrediens morbum au- [γνώμη.] geat. Neglecta enim peccatorum vulnera ſæpe maiora euadunt, & nec vſque ad vulnera ſolùm ſiſtit morbus & infirmitas, ſed ſæpe etiam mortem parit immortalem, C quemadmodum etiam ſi ab initio parua ſuſtulerimus, nec magna conſequentur. Conſidera autem, Qui me- [κλίμαξ ſeu gradatio.] ditatus eſt non facere iniuriam, nec ſciet pugnare. Qui pugnare neſciet, ſe etiam rectè geret in amicitia. Qui ſe in amicitia rectè geret, non habebit inimicum. Qui autem non habet inimicum, ſed habet charitatem, habe- [Epheſ.3.] bit omnem virtutem. Ne priora ergo negligamus, ne [Coloſſ.3.] mala in maius creſcant. Iudas ſi pecuniæ amorem coër- [Ab exemplo.] cuiſſet, non veniſſet ad ſacrilegium. Si illud compreſſiſſet, non ad colophonem (vt aiunt) malorum proſiluiſ- [Matt.5.] ſet. Et ideo Chriſtus quoque non ſolum fornicationem & adulterium, ſed impudicũ etiam obtutum reprimit, radicem ab imo euellens, vt facilius poſſit ſuperari vitium. Hoc etiam faciebat Iudæis craſſius quidem, & tanquam per ænigma. Loquebatur enim cum carnalio- [Deut.22.] ribus, ſed tamen faciebat. Quomodo? Non permittebat vt in beſtiis vlla eſſet coniunctio ex diuerſis generibus, non ſinebat comeſſe ſanguinem brutorum, non per- D [Deut.12. Deut.24.] mittebat tenere pignora poſt veſperum, magna per hæc mala reprimens. Per primum quidem initum maſculorum, per ſecũdum autem cædes, per tertium autem crudelitatem & inhumanitatem. Sed nunc omnia paſſim & impudenter fiunt, & ideo omnia ſúſque déque agun- [παραίνεσις.] tur & feruntur. Quandò ergo paruam animi perturbationem ſuſceperis, ne eam neglexeris, quòd parua ſit, ſed conſydera quòd id quod ex ea alitur, maxima ma- [Confirmatio. Simile.] la parit. Etenim poſtquam in domo aliqua parum ſtupæ accenſum viderimus, conturbamur & tumultum mouemus: non enim attendimus initium: ſed ex initio finem conſiderantes, mouemur, & concurrimus vt totum caminum extinguamus. Hoc igne vehementius, animam exedit vitium. Oportet itaque præuenire. Nam ſi fuerimus negligentes, id correctu euadet difficilius. Hoc viderit quiſpiam euenire etiam in nauigio, & con- [A ſimili.] turbari nautas, non quãdo mare iam ſuperare, ſed quando id facturum eſſe viderint. Ne ſimus ergo in paruis peccatis ſocordes, ſed ea reprimamus cum magna vehemẽtia, vt liberemur à maioribus, & bona futura conſequamur, gratia & benignitate domini noſtri Ieſu Chriſti. Cui gloria in ſecula. Amen.

IN PSALMVM SEPTIMVM.

DOMINE *Deus meus in te ſperaui: ſaluum me fac ab omnibus perſequentibus me, & libera me.* Oportet quidem ſcripturarum & hiſtoriarum adeò exactè habere cognitionem, vt non egeremus lõgiori oratione ad earum doctrinam, ſed quoniam alij quidem in rebus quæ ad victum pertinent occupati, alij verò ſeipſos ſocordiæ B dedentes, ea non audiuerunt, neceſſe eſt paulò longiori vti oratione, pſalmi argumentum dicentes, ſed attendite diligenter quódnam ſit argumentum. Pſalmus Dauid quem cecinit domino. Alius Pſalmus pro ignorantia Dauid. Alius, Ignoratio Dauid, & pro Chuſi Æthiope, inquit. Sed ſic etiam obſcura ſunt quæ dicta ſunt, quòd vos ignoretis hiſtoriam. Sed quoniam non oportet ſolùm reprehendere, ſed etiam docere, neceſſe eſt aggredi narrationem. Quis eſt ergo hic Chuſi filius Iemini, & quænam ſint verba eius pro quibus Deo cecinit hoc canticum Dauid, hinc deinceps dicendum eſt, ab initio ducta oratione. Abſalon fuit filius Dauid, [2.Reg.15.] iuuenis incontinens & perditus. Is aliquando inſurrexit aduerſus patrem, eóque regno, & domo, & patria eiecto, pro illo ipſe tenebat omnia, & neque naturam, nec educationem, nec ætatem, nec quæ præceſſerant reſpiciebat, aut reuerebatur, ſed erat adeò, vt ſemel dicam, crudelis, & immitis, & bellua potius quàm homo, C vt his omnibus perruptis obicibus, ipſis naturæ inſultaret legibus, & turba omnia ac tumultu compleret: tunc enim omnia euertebantur decreta naturæ, hominum reuerentia, in Deum pietas ac religio, humanitas & miſericordia, alimentorum remuneratio, & in ſenectutem reuerentia. Nam etſi nolebat eum reuereri vt patrem, ſaltem reuereri oportebat vt ſenem. Quòd ſi canos negligebat, certè vt benefactorem. Quòd ſi nec ſic quidem, vt eum quidem certè qui nullam fecerat iniuriam: ſed amor principatus hanc omnem eiecit reue- [Aut vim φιλαρχίας.] rentiam, & vt homo fera eſſet, effecit. Et hic quidem beatus, qui & genuerat, & aluerat, tanquam qui è patria migraſſet, errabat in alienis finibus, & quæ ex his ſequuntur malis opprimebatur: ille verò in bonis paternis voluptatem explebat. Cùm res ergo ita ſe haberent, & cum illo inſtructi eſſent exercitus, & tyranno vrbes parerẽt, quidam Chuſi vir probus, Dauid amicus, ſuam in eum amicitiam perpetuò cõſeruauit in hac mutatio- D ne temporum, & cùm ſæpe eum vidiſſet errantẽ in ſolitudine, dirupit tunicam, aſperſit ſe cinere, acerbè fleuit & miſerabiliter, & cùm nihil aliud poſſet, lachrymarum affert conſolationem: non erat enim amicus temporum, nec potentiæ, ſed virtutis, & ideo licet regno eie- [Amicus temporis.] ctus eſſet, non mutarat amicitiam. Cùm ergo videret Dauid eum hæc ita faciẽtem, dicit ei. Sunt hæc quidem amici, & eius qui in nos ſyncerè affectus eſt: ſed nihil nos iuuabunt: ſed conſultandum eſt, & aliquid excogitandum, vt quibus impliciti ſumus, mala expediantur, & inueniamus rationem nos liberandi ab his calamitatibus. Hæc cùm dixiſſet, talem illi ſuam dixit ſentẽtiam: Vade ad filium meum, & amici ſuſcepta perſona diſturba mihi illius conſilia, & fac vt ſit irritum Achitophelis conſilium.

conſilium. Hic autem Achitophel, apud tyrãnum tunc A omnia poterat, rei quidem militaris valde peritus, & qui in bello & prælio imperatoris partes præclarè poterat ſuſtinere, & ideo Dauid eum plus timebat quàm tyrannum, tantum ingenio valebat & prudentia. His auditis ille paruit, nec vllam puſilli aut abiecti animi cogitationem ſuſcepit, nec humile aut ignauum quid dixit, vtpote, Quid ſi fuero deprehenſus? Quid ſi detecta fuerit mihi perſona? Quid ſi fuerit deprehenſus actus ſimulationis? Callidus Achitophel hoc fortaſſe conuincet & deprehẽdet, & temerè ac fruſtra illic peribo. Horum nihil reputans, ſe in caſtra tyranni proripuit, vniuerſæ rei cura in Deum coniecta, & ſeipſum in media immiſit pericula. Hæc omnia à me dicta ſunt, non ſolùm vt laudemus, ſed vt & quæcunque Dauid triſtitia euenerunt, quæcunque paſſus eſt, diſcamus, & quæcunque alia commoda poſſunt ex hiſtoria percipi, ea etiam in medium adducamus. Vide enim quòd aſſiduè à multis inquiritur, Cur iuſti affliguntur, improbi autem in B quiete ac otio verſantur, hoc hîc inuenire poſſumus. Iuſtus enim verſabatur in calamitatibus: ſceleratus autem, & parricida, & ipſius naturæ inimicus & hoſtis, in fœlicitate agebat, & palatiis regis: ſed nec ille quidquam ex eo lucrabatur, neque hic lædebatur, ſed ille quidem euaſit maioribus obnoxius afflictionibus: hic autem clarior & ſplendidior factus eſt: vt aurum in for- [Documenta quatuor.] nace, redditus afflictione purior. Hinc ergo primùm hoc diſce, ne conturberis in huiuſmodi rebus aduerſis, cùm videas etiam iuſtis id euenire. Aliud autem poſtea, ne muteris pro tempore, ſed noris leges amicitiæ. Tertium, vt etiam pericula audeas adire pro virtute. Quartum, vt etiã in rebus dubiis & afflictis bona ſpe ſis præditus, Dei auxilium expectans. Ille enim Chuſi non caſtra reſpiciebat, non tyranni timorem, non equorum multitudinem, non armatorum phalanges, non quòd vrbes iam antè captæ fuerant, non Dauid ſolitudinem & imbecillitatem, ſed vnum ſolùm reſpiciens inexpu- C gnabile Dei auxilium, & illius beneuolentiam, ita vtráſque partes diiudicauit: & illas quidem inuenit impotentes & inualidas, has verò firmas & potẽtes. Ille enim iniuſtè faciebat, hic verò cum iuſto ſeipſum ſeruabat. Cùm ergo ſtaret, non vbi multitudo hominum, ſed vbi erat virtutis præſidium, opem Dei ad ſe attraxit. Hæc dico, vt nos quoque, etſi ſint imbecilli à quorum parte ſtat ius, illorum partes tueamur: licet ſint potentes qui [γνώμη ex contrariis.] faciunt iniuriam, ſocietatem illorum fugiamus. Vitium enim, etſi ſecum habeat vniuerſum orbem terrarum, eſt omnium maximè imbecillum. Virtus autem, etſi ſola ſit, eſt omnium potentiſſima: habet enim Deum ſecum ſtantem. Quis ergo ſeruare poteſt eum qui à Deo oppugnatur? Quis autem poteſt perdere eum cui ipſe fert auxilium? Hæc autem omnia ſapienter conſiderans Chuſi, bona ſpe cõcepta venit quò mittebatur: & poſtquam aſtitit, cùm vidiſſet tyrannum, ad æquitatem acceſſit. Ille autem cùm frequenter eum vidiſſet, & eſſet imperan- D di cupiditate ebrius, non diligenter examinauit: ſed illum irridens, & probris impetens, Abi, inquit, cum tuo amico, ne in animum quidem inducens vt nomen diceret, tantum erat odium, & inimicitiæ. Cui Chuſi nihil [2.Reg.16.] commotus nec conturbatus dicit: Quando Deus erat cum ipſo, illi bene volebam: quoniam autem nunc tecum eſt, conſequens eſt vt tuas partes ſequar. Hoc tyranno magnos ſpiritus fecit, tumidúmque reddidit, & re non diligenter examinata: nam vir leuis credit ſermoni cuilibet, quod illi etiam vſuuenit, & inimicis apertus, ipſum ſtatim inter intimos admittit, & in primorum amicorum refert numerum. Deus autem præſens, & quæ fiebant regens, omnia diſpenſabat, & propoſito de bello conſilio, cùm alij alia dicerent de eo de quo conſultabatur, an ſtatim inuadere, an parum differre oporteret, accedens ille Achitophel, qui conſilio plurimum valebat, & in dicẽda ſententia prudens erat, hanc dicit ſentẽtiam, dicens: Afflictum nunc & perturbatum patrem tuum inuadamus. Nam ſi ei reſpirandi nullum tempus dederimus, ita eum de medio tollemus. Si enim eum imparatum nunc aggrediamur, res citra vllum laborem à nobis tranſigetur. Hæc cùm audiſſet tyrannus, vocat etiam Chuſi, qui ad ipſum transfugerat per ſimulationem, & eum facit eius quod petebatur conſilij participem, quod non erat humanæ rationi cõſentaneum, vt eum qui recenter venerat, tanto honore afficeret, & fide dignum exiſtimaret, vt etiam de rebus eiuſmodi eum eſſe vellet conſiliarium: ſed ſicut antè dixi, quan- [γνώμη.] do Deus eſt ductor, etiam quæ ſunt difficilia, euadunt facilia. Introducitur Chuſi, & facit ei liberam dicendi [2.Reg.17.] poteſtatem, & vult eum dicere de eo quod proponitur. B Quid verò Chuſi? Nunquam, inquit, aberrauit Achitophel, noſti viri prudentiam. Non reprehendit ſtatim eius ſententiam, ſed cum laude. Eum enim admiratus quòd opportunum antea cõſilium dediſſet, ita præſentem vituperat ſententiam. Quod autem dicit, tale eſt, Miror quomodo nunc errauerit: non mihi enim vide- [Icon.] tur eſſe vtile conſilium. Si eum enim nunc inuaſerimus, tanquam vrſus rabie percitus, ira plenus pater tuus, & de vita deſperans, & cùm ſumma pugnans indignatione, ſuæ ſalutis nullam ducet rationem, & maximo impetu in nos irruet. Quòd ſi parum ceſſerimus, eum cum maioribus & inſtructioribus copiis aggrediemur, & longè tutius, & citra vllum laborem, & cum maxima facilitate eum veluti laqueo implicatum capiemus & adducemus. Laudat Abſalon ſententiam, & hæc dicit eſſe ſibi vtiliora. Hæc autem dicebat Chuſi, Dauid volens dare tempus vt ſe parum recrearet, ac reſpiraret, & cogeret exercitum. Ita ergo repudiata Achitophelis ſen- C tentia, per viros aliquot ſecretos mittens, omnia Dauid renunciauit, quòd tyrannus ſuam confirmarat ſententiam, quæ Dauidi afferebat victoriam. Quod ita etiam [2.Reg.18.] accidit. Cùm enim illi parum ſpatij dediſſet, paratus Dauid eum inuaſit, fuſíſque ac fugatis hoſtibus, victoriam retulit. Quod cùm pro ſua prudẽtia & ingenij ſolertia videret Achitophel, & ex eo exitum intellexiſſet, nempe quòd hæc ſentẽtia Abſaloni afferebat exitium, [O dignam Achitophele necem.] non ferens contumeliam, recedens aptato laqueo ſe ſuffocauit, & ita vitam finit. Hæc itaque omnia cùm didiciſſet Dauid, Pſalmũ ſcribit, quibus gratias agit Deo, hymnos offerens, & totum ſtratagema Deo tribuens. Quocirca incipiens ſic dicit, *Domine Deus meus in te ſperaui, ſaluum me fac.* Non in Chuſi, nec in humana ſapientia, nec in illius prudentia, nec in meo conſilio, ſed in te. Ita nos etiam faciamus, etiamſi per homines à nobis aliquid præclarè geratur, Deo gratias agamus, tam pro iis quæ per nos, quàm quæ per alios nobis euenerunt D beneficiis. Si enim ita faciamus, nihil erit graue, nec difficile, quod etiam faciebat Dauid, propemodum dicẽs: Non in verbis Chuſi habebam ſpem ſalutis, ſed in tuo auxilio. Vide autem cum quãta loquitur affectione, ſicut ſolet facere. Non enim dixit: Dominus Deus: ſed domine Deus meus. & alibi: Deus, Deus meus ad te de [Pſal.62.] luce vigilo. Etenim cum omnibus eo opus habebat: ſeorſum autem ac ſeparatim propter inſigne deſiderium. Ita etiam Deus hoc ipſum facit iniuſtis, & cùm ſit omnium Deus, ſe dicit ſeparatim eſſe Deum iuſtorum, Ego Deus Abraham, & Deus Iſaac, & Deus Iacob. Vi- [Exod.3.] de autem eius ſapientiam, cùm dixiſſet, Domine Deus meus in te ſperaui: non dixit, Puni hoſtem, tolle de medio inimicum: ſed quod ſuum eſt tantum quærit, & di-

cit: Saluum me fac, hoc est, ne permittas vt malè patiar ab omnibus persequentibus me, & libera me. Vide quomodo ne malè quidem patiens, nominatim meminit parricidæ, & naturam in calamitate agnoscens, & in bello respiciens filium, & in periculis non obliuiscẽs viscerum. Tanta erat in filios pietas & charitas, vel potius tanta erat eius sapientia. Non enim tyrannis naturæ, sed animi potius mansuetudo eum talem reddebat, & plus exercitui imputabat, quàm tyranno: & ideo dicit: Ab omnibus persequentibus me, & libera me. Vide quomodo non meminit illorum. Non enim dixit, Ex iis qui mecum belligerãtur, ex iis qui mea diripiunt, ex iis qui per summam libidinem meæ regiæ insultant, & se omnibus explent voluptatibus: sed, A persequentibus me. *Nequando rapiat vt leo animam meam, dum non est qui redimat, neque qui saluum faciat.* Atqui collegit exercitum, & multos secum habuit. Quomodo ergo dicit, Dum non est qui redimat, neque qui saluum faciat? Quoniam ne vniuersum quidem orbem terrarum auxilij loco habet, nisi opem diuinam fuerit assecutus, nec se esse ducit in solitudine, licet solus sit, si sit illius
Psal. 32. auxilij particeps. Et ideo dicebat, Non saluatur rex per multam potentiam, & gigas non saluabitur in multitudine virtutis suæ. Nonnulli autem hoc dictum anagogicè accipientes leonem, & persequentes dicunt esse diabolum & dæmones. Quoniam enim videbat filium ab ipso raptum & deuoratum, rogat ne idipsum quoque ei accidat, & dicit etiam causam propter quam hoc illi accidit. Quænam est autem causa? Propter vitium, inquit, à se Dei auxilium auertit. Propterea dicit, Dum non est qui redimat, neque qui saluum faciat. Quòd autem leo dicitur diabolus, audi ex scriptura, quæ dicit:
Leo diabolus. 1. Pet. 7. Inimicus noster diabolus circumit vt leo rugiens, & quærens quem deuoret. Quin etiam ipse Propheta di-
Psal. 90. cit alibi: Et conculcabis leonem & draconem. Est enim bellua multiplex, sed si sapuerimus, hic leo & draco erit quouis luto vilior, & nec aduersus nos quidem diriget
Luc. 10. aciem. Sin autem direxerit, conculcabitur. Ambulabitis enim, inquit, super serpentes & scorpiones. Circumit enim cum multa ira tanquam leo, sed si eos inuaserit qui Christum habent, & crucem in fronte, & ignem spiritus, & lampadem quæ nunquam extinguitur, ne aspectum quidem ferre poterit, sed verso tergo recedet, ne conuerti quidem audens. Et ne gloriosa tantùm putes verba esse quæ dicta sunt, considera mihi Paulum.
Act. 9. Nam ipse quoque homo erat, sed cum ita leo pertime-
Probat paradigmate. scebat, vt vestes eius & vmbram fugeret. Christi enim fragrantiam ex eo spirantem & ascendentem non ferebat, & ad lampadem respicere non poterat. *Domine Deus meus si feci istud, si est iniquitas in manibus meis.* Hoc perpetuò seruandum est, vt non solummodo oremus, sed ita oremus, vt etiam exaudiamur. Non enim sufficit oratio ad efficiendum id quod est propositum, nisi eam
Luc. 18. composuerimus sicut Deo videtur. Nam orauit etiam
Esa. 1. Pharisæus, & cum nihil iuuit, & Iudæi rursus orarunt, sed orantibus ipsis Deus auertebatur: neque enim orabant, vt orare oportet, & ideo iussi sumus eam afferre orationem, quæ maximè possit exaudiri. Hoc etiam ostendit in præcedenti oratione, se non simpliciter & absolutè rogare vt audiretur, sed postquam sua attulisset. Quænam autem erãt ea? hæc, Lauabo per singulas noctes lectum meum, in lachrymis stratum meum rigabo. & illud, Laboraui in gemitu meo. & hoc, Discedite à me omnes qui operamini iniquitatem, & illud, Conturbatus est à furore oculus meus. Hæc enim omnia ad
Gratiæ Dei conciliatrices. Deum attrahendum satis sunt, luctus, lachrymæ, gemitus, resilire ab improbis, eiúsque pertimescere & horrere sententiam. Et alibi dixit: Si audiuit Deus iustitiam
Psal. 4.

meam, in tribulatione dilatasti mihi. Hac enim ratione fit, vt exaudiamur. Primùm quidem ex eo quòd digni sumus accipere. Deinde ex eo quòd ex Dei legibus oremus. Tertiò, ex eo quòd assiduè. Quartò, ex eo quòd nihil petamus eorum quæ ad hanc vitam pertinent. Quintò, ex eo quòd petimus ea quæ sunt vtilia. Sextò, ex eo quòd quæ nostra sunt omnia afferamus. Vide ergo multos, qui sic exaudiuntur. Cornelium ex vita: Syrophœnissam, ex assiduitate: Salomonem, ex modo petitionis. Propterea enim, inquit, quòd nõ petiisti pecunias, neque animas inimicorum tuorum. Publicanum, ex humilitate, & alios ex alia ratione. Quemadmodum ergo efficitur ex his vt audiamur: ita etiam alia ratione fit vt non exaudiantur, licet iusti sint qui petant. Quid enim fuit Paulo iustius? Sed quoniam petiuit quæ erant inutilia, non fuit exauditus, pro eo, inquit, ter dominum rogaui, & dixit mihi: Sufficit tibi gratia mea. Quid verò Mose? Sed nec ille exauditus est, Deo dicente: Satis tibi sit. Quia enim petebat ingredi in terram promissionis: hoc autem erat inutile, non permisit Deus. Cum his etiam est aliud quod facit non exaudiri, quando in peccatis perseuerantes oramus. Quod etiam de Iudæis dixit Deus Hieremiæ: Ne deprecare pro hoc populo. An non vides quid hi faciunt? ab impietate non defecerunt, & tu offers pro eis preces, sed te non exaudiam. Rursus, quando contra inimicos petimus, non solum non exaudimur, sed etiam irritamus: est enim oratio medicamentum, sed si nesciamus quomodo sit adhibendum medicamentum, vtilitatem ex eo non capiemus. Videamus ergo quid hic etiam orans dicit, Domine Deus meus, si feci istud. Quid est, si hoc feci? Quod patior, inquit, Si insurrexi aduersus patrem, si sic me iniquè gessi. Sed ne hic quidem, cum qui fecit iniuriam, dicere nominatim in animum inducit, sed pro filio erubescit & pudore afficitur. Quemadmodum si quis vir generosus videns vxorem suam adulterari, ne nominatim quidem eius delictum in medium proferre sustineat: ita hic etiam. Non dixit, Si insurrexi aduersus eum qui genuit, si fui parricida: sed, si feci hoc. Et quid hoc dico, inquit? cuiusmodi enim est virtus, non fuisse parricidam, quod nec in feris quidem cernitur? Si est iniquitas in manibus meis. Non dico de hac iniquitate: sed nec alia, inquit, inuenietur esse in meis manibus iniquitas. Hæc autem dicit, non glorians, nec se magnificè extollens, sed quæ à se rectè facta erant coactus dicere. Sed nec hoc quidem magnum est, si conferatur cum eo quod est dicendum. Quid hoc autem est? *Si reddidi retribuentibus mihi mala*, inquit. Attende diligẽter. Non est enim vulgare quod dicitur. Bonum quidem est iniuriam non facere, sed multò præstantius, & sapientis est animi, non vlcisci eum qui facit iniuriam. Atqui hoc quidem lex concedebat, iubens oculum pro oculo, & dentem pro dente excindere: nec sic lex transiliebatur, sed hic tanto erat studio sapientiæ præditus, vt non solùm legem non transgrederetur, sed etiam ex nimia quadam abundantia eam longè superaret, fossas, vt est in prouerbio, transiliens. Non enim existimabat sufficere ad virtutem, nisi etiam iussa longo interuallo superaret. Quemadmodum ergo fecit etiam Paulus, qui ex Euangelio iubebatur viuere, & non viuebat, sed sine sumptu prædicabat Euangelium: ita etiam beatus Dauid, cùm lex ei permitteret vlcisci inimicos, non se continuit intra hunc modum, sed eum longè etiam superauit. A nobis autem hoc non solùm exigitur, vt non retribuamus, sed etiam vt benefaciamus. Orate enim, inquit, pro iis qui vos offendunt, benefacite iis qui vos oderunt. In Dauid autem non paruum est non vlcisci, sed etiam multò est maius quàm sit legis præceptum. Et ideo

Margin notes: Orandi formulæ. Act. 10. Matt. 15. 4. Reg. 3. Matt. 18. 2. Cor. 12. Deut. 3. Hier. 7. Oratio medicamentum. τῦτο, hoc. Continuit iniuriam tacendo, ut per adulteriam. Deut. 19. περιττῶς. 1. Cor. 9. Matth. 5.

Et ideò dicit: Si hoc feci, si est iniquitas in manibus meis: Si reddidi retribuentibus mihi mala. In filio enim vel ipsa natura prohibebat, sed si alios, inquit, iniuria affeci, vel etiam vltus sum. Quámnam ergo nos veniam cõsequemur, & quam afferemus excusationem, qui post Christi aduentum non peruenimus ad mensuram eorum qui viuebant sub veteri testamento? ídque cùm à nobis longè maiora exigantur. Nisi enim abun-
Matt. 5. dauerit, inquit, iustitia vestra plusquam Pharisæorum, non intrabitis in regnum cœlorum. Quemadmodum enim non est æqualis is qui se in lege rectè gerit, ei qui in iisdem se rectè gessit ante legem: ita nec qui in gratia ei qui sub lege, sed etiam ex tempore magna fit differentia. Hoc ostendens Paulus & in vitio, & in virtute, vide quomodo illos quoque magis admiratur, & hos maiori supplicio dignos esse pronunciat, ita dicens:
Rom. 2. Quando enim gentes, quæ legem non habent, natura quæ sunt legis faciunt, ij legem non habentes sunt sibiipsis lex. Vides quomodo eos qui sine lege se rectè gerunt laudat & prædicat. Vide rursus quomodo eos etiam qui peccant in gratia, ostendit esse dignos maiori supplicio iis qui peccant in lege, sic dicens: Qui irritam
Heb. 10. fecit legem Mosis, sine misericordia sub duobus vel tribus testibus moritur: quantò putatis, deteriori supplicio dignus habebitur qui filium Dei cõculcauit, & sanguinem testamenti communem existimauit? Et rursus, eos qui ante legem, iis qui in lege trãsgressi sunt, minori
Rom. 2. supplicio dignos esse ostẽdens: Quicunque, inquit, sine lege peccauerũt, sine lege & peribunt, hoc est, mitius, vt qui legem non habeant accusatricem, sed naturam tantum. Quicunque autem in lege peccarunt, per legem iudicabuntur, hoc est, habentes grauiorem etiam cum natura legem accusatricem. *Decidam meritò ab inimicis meis inanis. Persequatur inimicus animam meam, & comprehendat, & conculcet in terra vitam meam, & gloriam meam in puluerem deducat.* Vidisti iusti fiduciam, & optimam conscientiam. Nisi enim valde sibi confidisset, non esset talia imprecatus. Quod autem dicit, est eiusmodi. Si feci iniuriam, si me vltus sum, hæc & illa patiar, & in seipsum fert sententiam, & non postulat vt pro modo rei iudicetur, sed multò magis vt supra meritum luat pœnas, & seipsum reddit illi supplicio obnoxium, à quo ipsum lex prohibet. Vide autem quodnam sit illud. Decidam, inquit, ab inimicis meis inanis. Persequatur inimicus animam meam, & comprehendat, & conculcet in terra vitam meam, & gloriam meam in puluerem deducat. Hoc est, Me inglorium, & bonæ famæ & existimationis expertem perdat, & simul cum vita mea meã quoque gloriam destruat. Quid est, Et gloriam meam in puluerem deducat? humiliet, conculcet, efficiar, inquit, meis inimicis expositus. Quid possit esse Absalon sceleratius, qui patrem, & talem patrem, adeò mansuetum & mitem persequebatur, cùm esset impudicus, petulans, & contumeliosus? Quid ergo? Num reddidit retribuẽtibus ei mala? num reuocauit in memoriam quas acceperat iniurias? Nequaquam, & si examinaueris, Saulis historiam, tunc maximè videbis illam vocem esse claram & illustrem. Cùm enim eum qui post innumerabilia beneficia, & trophæa, & victorias, ei iniuriam faciebat, & insidias tendebat, & quotidie cupiebat de medio tollere, & semel, & bis, & ter, & sæpe dormientem, & tanquam in carcere inclusum, & satellitibus destitutum in manus accepisset, multíque eum iuberent occidere & de medio tollere, ei pepercit, & iram vicit, ídque cùm sciret, quòd eum dimittens, hostem esset, & irreconciliabilem inimicum dimissurus. Sed tamen neque memoria præteritorum, nec metus futurorum, neque vllum aliud eiusmodi, eum ad illam cædem facien-

Margin notes: Meritò non est in Græco Chrysostomi: sed ἄρα, quæ est expletiua particula. Attende mansuetudinem Dauidis.

dam impulit: sed sapiẽtia vsus est, & manum continuit, & iram refrænauit, & maluit periculum adire, & insidiis appeti, & à patria & libertate excidere, quàm inimicum qui nulla de causa ei insidiabatur, qui post innumerabilia beneficia ei mortem moliebatur, occidere, & de medio tollere. Ex multis quoque aliis potest cognosci bonus eius & innocens animus, & ideo multa sibi imprecatur, eáque grauia, ac difficilia, vt re infecta rediret, vt inimici eius sint pro arbitrio compotes, vt moriatur inglorius, vt hoc patiatur ab inimicis, quod videtur esse morte multò grauius, & ideo nihil homo non molitur, vt post mortem possit eius esse memoria. Vide igitur quot sibi imprecatur, vt frustra laboret, vt ab inimicis vincatur, vt moriatur, vt ne morte quidem communi, vt eius etiam memoria deleatur, vt cum ignominia: non tot & tanta sibi imprecaturus, nisi cõscientiæ vehementer confideret. Quòd si illi erat inimicus, non potest in eum culpa conferri, neque enim ipse præbuit occasio-
nem. Quam enim dedit filio occasionem? Quam Saul? non illum, cùm quæ mortem mererentur, fecisset, ad tempus castigatum reduxit, & restituit? Hunc autem mortem ei machinantem, in manus sæpe acceptum seruauit. Non ergo respice an inimicos habuerit, sed an eos ipse fecerit? Neque enim Christus hoc iussit, nos non habere inimicos, sed non odisse: hoc enim est in nostra potestate, illud verò omnino non est. Ne autem sine causa odio habeamus, non est in nostra potestate, sed in eorum qui oderunt. Improbi enim bonos nulla omnino de causa odisse consueuere. Etenim Christum quoque sine causa odio habuerunt, quemadmodum dicit: Oderunt me gratis. Et Apostoli habuerunt inimicos pseudoapostolos, & Prophetæ falsos Prophetas. Non est enim hoc spectandum, vt non habeamus inimicos, sed ne iustè, & ne cum causa, vt licet millies odio habeamur, non habeamus odio, neque auersemur. Sunt hæc enim inimica, odio habere, & auersari. Quando ego odio habeor, & odio non habeo, ille me inimicum, non ego eum habeo. Quando ei bene precor, quando ei volo benefacere, quomodo ego illi sum inimicus? Propterea dicebat Paulus: Si possibile est quod est in vobis, cum omnibus hominibus pacem habentes. Nostra ergo afferamus, & huic ipsi sufficientem laudem. Quænam sunt autem nostra? vt verbi gratia. Hic odio te habet, & bellum gerit: tu ama, & eum beneficio affice. Probris & maledictis appetit: tu benedic & lauda. Sed ne sic quidem soluit inimicitias, maiorem igitur tibi affert mercedem. Mali enim, quò magis à nobis obseruati bellum nolunt componere, eò nobis splẽdidiorem remunerationem comparant, & se reddunt imbecilliores. Qui enim odio habet, & non reconciliatur, colliquatur, tabescit, & in perpetuo bello versatur. Qui est autem his telis superior, stat remotus à magnis tempestatibus, & sibiipsi ante illum maximè prodest, studet illi reconciliari, & non cum eo bellum gerere, seipsum à bello & pugna liberans. Fugiamus ergo inter nosipsos bellum gerere, & eorum radicem de medio tollamus, vanam gloriam & auaritiam. Vel enim propter pecunias est inimicus quispiam: vel propter vanam gloriam. Quòd si iis fuerimus superiores, etiam ne nos apprehendant inimicitiæ, euademus superiores. Etsi ergo cõtumelia affecerit, magno & forti animo feramus: seipsum enim, non te affecit iniuria, & si percusserit, ne dextram contrà tendas. Ipse est enim qui feritur, te quidem manu, seipsum verò ira pulsans, & sibi malam ab omnibus existimationem comparans. Quòd si hæc tibi videntur esse difficilia, considera. Si quis furens vestem tuam perfregerit, quemnam dixeris malè pati: téne qui passus es, an illum qui male fecit? Clarũ est quòd illum.

Margin notes: 2. Reg. 16. & seq. 2. Re. 24. 26. Penes nos est non odisse. Psal. 34. γνώμη. Rom. 12.

Deinde vbi vestis quidem confringitur, qui fecit, passo grauiora passus est: vbi autem corrumpitur (hoc enim facit ira) non illum grauiora esse passum putabis eo qui nihil omnino passus est? Neque enim hoc dixeris, quòd vestem tuam disrupit, sed quòd prius cor tuum.

ἴκτερος. Collatio Physica.

Quemadmodum enim non fuerit morbus regius, nisi bilis disrupta sit, & proprios limites transilierit: ita vehemens ira tibi non fuerit, si non fuerit cor disruptum. Quemadmodum ergo si videris aliquem regio morbo teneri, & si mala fecerit innumerabilia, morbum ad te nolis attrahere: ita etiam in ira. Ne imitare vitium, sed illius potius miserere, qui quam in se habet, nõ frænat belluam, sibíque prius damnum affert & exitium. Quòd enim qui tales sunt sibiipsis damnum afferunt, licet audire multos, qui huiusmodi pugnas & lites componunt, dicentes, & eos admonentes: Parce tibiipsi, facis tibi iniuriam. Tale est vitium: eum qui ipsum parit, solum damno afficit, omnia súsque déque mouẽs & agitans.

A simili argumentum.

Ne ergo volentes alios vlcisci, ipsi à portu excidamus. Neque enim si quispiam nauem fracturus, & submergendus, te in terra sedẽtem contumeliis afficeret, ex eo dolorem caperes, nec è terra excedens, cum eo esse velles naufragij particeps. Hoc ergo apud te reputa, quòd qui te contumelia afficit, & probris insectatur, tanquam turbine & procella aliqua agitatus submergitur, in iræ naufragium incidens, tu autem qui fers fortiter, & in portu, & in littore agis suauiter. Sed si ad eandem deferaris contentionem, non illum, sed teipsum demersisti. *Exurge domine in ira tua, exaltare in finibus inimicorum tuorum.* Hoc ita dixit, ostendens quod potest etiam surgere non in ira, quando dicit: Surge domine, serua me Deus meus. Cùm autem audis: Exurge, nihil corporale suspiceris. Quemadmodum enim sedere nõ dictum est

Psal.44.

in Deo corporaliter, ita nec hoc. Tu enim, inquit, sedẽs in seculũ. Quid est ergo quod significat per sessionem? firmitatem, immobilitatem, & naturæ stabilitatem, atque constantiam. Quod quidem significauit etiam per id quod ei ex aduerso opponitur. Cùm enim dixisset, Tu sedens in seculum, subiunxit, Vos autem pereuntes in seculum. Quemadmodum ergo sedere non est corporale: ita nec etiam surgere, sed illic quidem stabilitas, hîc autem puniendi vis & consumendi potestas.

Psal.91. Sedes, iudiciaria potestas. Psal.9. Dani.7. Psal.44. 106.

Sedere autem significat etiam nonnunquam iudicandi facultatem, vt quando dicit: Sedisti super thronum, qui iudicas iustitiam. & Daniel: Throni positi sunt, & sedit iudicium. Est etiam regale sedere, vt quãdo dicit: Thronus tuus Deus in seculum seculi. Virga rectitudinis, virga regni tui. Vnde illud, Sede à dextris meis, significat æqualitatẽ honoris.

Ira Dei.

Quid est autem, In ira tua? Id quoque ita rursus accipiendum est, vt Deo conueniat, eúmque deceat. Ira enim Dei, non est animi perturbatio, sed punitio. *Exaltare in finibus inimicorum tuorum.* Alius dicit, In ira aduersus inimicos tuos. Alius, In bile eorum qui me affligunt. Alius in dilationibus alligantium. Hebræus autem id quod est, in finibus, dicit בעברת צוררי. Vide quomodo rursus non se vlciscitur, sed hæc dicit pro Dei gloria. Non enim dixit solummodo, Puni inimicos meos, vel tuos, sed, Exaltare. Et quomodo exaltatur altus, & qui est semper altissimus?

Eccle.18. Malac.2. Psal.109. Rom.2.

Eius enim naturæ altitudo nec crescit, nec minuitur: est enim perfectus & nullius rei indigens, & qui semper similiter & eodem modo se habet. Quomodo ergo, & quanam ratione exaltatur? Exaltatur in multorum mentibus. Quemadmodum sæpe lenitate & longanimitate vsus est. Inimici autem existimabant hoc non esse longanimitatis, sed humilitatis & imbecillitatis. Quocirca etiam humiliatur, non re quidem ipsa, sed illorum cogitatione.

ἀμαυρός. Exaltatur Deus per simile.

Quemadmodum enim sol videtur esse obscurus & sub-

A lustris iis qui laborant oculis: ita Deus videtur esse infirmus & imbecillus in eorum mentibus. Sed quemadmodum sol ita existimatur, non est autem sublustris & opacus, sed est affectio illorum imbecillitatis: ita etiam Deus, etiamsi hoc existimetur, non est imbecillus, sed id ex illorum insipientia accidit.

Iusti ad Deũ collatio.

Quid ergo dicit iustus? Exaltare etiam apud inimicos meos. Persequere, & vires tuas ostende, vt qui te humilem existimant, ex iis quæ patiuntur, tuam videant gloriam. Vidisti eius institutum, non id quod suum, sed quod Dei est quærentis. Illud autem, In finibus, alij quidem dicũt, In capitibus. Alij autem, nullus fugiat inimicorum. Magna est autem iusti virtus, quando eosdem habet Dei inimicos, & eosdem amicos: quemadmodum magnum vitium, quando Dei amicos inimicos, & inimicos amicos habeat. Quemadmodum ergo Deus dicitur habere inimicos, non odio habens, neque eos auersans, sed improbas eorum actiones abhorrens: ita etiam iustus habet inimicos,

B cos, non eos vlciscens, sed improbitatem auersans. *Et exurge domine Deus meus in præcepto quod mãdasti.* * Alius dicit, In iudicio. Et Synagoga populorum circundabit te. Alius dicit, Circundet te. Et propter hanc in altum regredere. Alius dicit, Et supra ipsam in altum conuertere. Hebræus autem illud, super ipsam, dicit ועליה vealeah. Quid est, in præcepto quod mandasti? Vt opem feramus, inquit, iis qui afficiuntur, & non negligamus eos quibus struuntur insidiæ. Quod tu ergo nobis lege constituisti, hoc etiam factis nobis exprime. Alij autem dicunt etiam aliud, quòd iussit nos non habere odio inimicos.

* Varietas interpretum hîc adductorum, proficiscitur à polysemia vocis על, quæ & respondet prothesi ὑπὲρ: hic cũ affixo est, עליה, nim propter, super, ad, apud, atque, vltra, supra. ὑπὲρ αὐτῆς est, pro ipsa, in altum conuerte, vel super ipsam: ὑπὲρ enim est ambigua. Iob.4.11. 34.

Et Synagoga populorum circundabit te. Nihil humanum ne hîc quidem suspiceris. Etsi enim tales sunt dictiones, sunt tamen sensa quæ Deo conueniant. Quid est ergo: Circundabit te? Pro eo quod est canet tibi, laudabit te, bonis & honorificis te verbis affatim prosequetur. Quoniam enim hoc per choros faciebant, in orbem circunsistentes in templo & in altari, & ita gra-

C tiarum actiones offerebant: ex ipsa standi forma laudationem eorum significauit. Quod autem dicit, tale est. Persequere, fer auxilium. Hoc te & apud inimicos reddet excelsum, & vt tuus populus multis te laudibus & hymnis afficiat, efficiet. Vide quomodo non quod suũ, sed quod est Dei quærit vbique. Vult enim ipsum & apud inimicos, & apud suos gloria & honore affici. *Et pro ipsa in altum conuerte.* Pro ipsa. Quanam? Synagoga, inquit, hoc est, propter ipsam in altum conuerte, exalta nos, extolle nos, fac vt sint res altæ & excelsæ, fac vt sit clarior & illustris, reduc eam ad priorem prosperitatem. Vide autem quomodo vbique precibus doctrinam admisceat. Etenim cùm prius dixisset, Miserere mei, & exaudi me, conuertit sermonem ad consilium, sic dicens: Filij hominum quousque graui corde? Et hîc cùm dixisset, In altum conuerte domine, subiungit, *Dominus iudicabit populos.* Alius autem dicit, dominus iudicabit,

D docens eos qui omnia casu & temerè fieri putant, rebus quandam præesse prouidentiam, quæ eorum quæ fiunt rationem exigit. Iudicium autem hîc dicit, & futurum, & præsens. Illic enim ipsum erit & vniuersum, & manifestum: hîc autem ex parte etiam sumit pœnas, & socordiores excitans, & infideliores attrahẽs ad cogitandam vniuersi prouidentiam. *Iudica me domine secundùm iustitiam meam.* Alius dicit, secundùm ius meum. *Et secũdùm innocentiam meam super me. Consumatur nequitia peccatorum.* Alius dicit, peragatur vexatio aduersus impios. *Et diriges iustum.* Alius, Et stabilies iustum.

συντελεσθήτω. Consumetur peccato. Quæstiuncula. Psal.142.

Quî fit vt qui alibi dicat, ne ingrediaris in iudicium cum seruo tuo, hic dicat: Iudica me secundùm iustitiam meam? Quòd hoc aliud, & illud aliud. Illic enim dicens, ne ingrediaris in iudicium cum seruo tuo, significat, ne tu mecum iudicio

contenderis, ne meam vitam, eam cum tuis beneficiis conferendo, examinaueris. Et ideo subiunxit etiam: Quia non iustificabitur in conspectu tuo omnis viuens, hoc est, si tecum in iudicio contẽdat. Hîc autem non hoc dicit. Non vult enim in iudicio cum ipso contendere, sed secum.

Iustitia Dauidis quæ.

Et ideo dicit, secundùm iustitiam meam, hoc est, secundùm iustitiam quæ mea est. Iustitiam autem hic dicit, nõ affecisse aliquem iniuria, quod dixit superius, si hoc feci, & quæ sequuntur. Idem autem significat illud, secundùm innocentiam meam, secundùm hoc, inquit, volo iudicari. Magna est autem etiam hîc iusti fiducia. Hæc autem dicit coactus. Et quomodo? Quòd multi stulti, ex iis quæ patiebatur, malam de eo opinionem ceperant. Multi enim stulti ex iis quæ accidunt calamitatibus, solent etiam vitam criminari. Quod etiam ipsi Iob accidit. Quocirca ei etiam dicebant, cùm nihil scirent ab eo malè factum: Non dignè pro peccatis tuis flagellatus es. Paulum quoque sceleratum aliquem & maleficum existimabant Barbari, quo-

B niam vipera eius manum apprehenderat, & ideo dicebant: Seruatum ex mari iudicium non sinit viuere.

Act.28. 2.Re.16.

Porrò autem Semei quoque Dauid vocabat homicidam, propter calamitatem, hanc nefariam de eo ferens sententiam. Ne ergo idipsum quoque vobis accidat, age de his paulisper disseram. Multos enim audio dicẽtes: Si Deus amaret pauperes, nõ sineret esse pauperes. Rursus alios: Vbi sunt illius eleemosynæ? Vbi eius benefacta?

In calumniatores prouidentiæ diuinæ.

Ne in his ergo peccetis, de his clarè & distinctè dicamus: si enim homo qui sapit, nec bonos odisse, nec malos amare potest: quomodo tu audes dicere, quòd eos qui sunt in paupertate odit Deus, etsi sint virtute præditi: diuites autem, etsi sint vitiosi & scelerati, diligit, maledicum & blasphemum os aperiens? Ne ergo pecces in talibus, disce quid Deus amat & odit. Quem ergo amat Deus? Eum qui mandata eius seruat.

Ioan.14.

Eum enim amabo, inquit, & veniam ad eum, non eum qui est diues, non eum qui sanus est, sed qui paret meis præce-

C ptis. Quemnam autem odit & auersatur? Eum qui præcepta non facit.

Epagoge.

Quando ergo videris aliquem, qui pręcepta eius nõ seruat, etiamsi sanus sit, etiamsi opibus affluat, refer eum in numerum eorum qui odio habentur. Virum autem bonum & virtute præditum, etiamsi ægrotum videris & inopia oppressum, inter eos qui amãtur annumera.

μετάβασις à simili.

Non enim in his consistit amicitia, sed in illis. An non vides etiam in iis rebus quæ ad vitam præsentem pertinent, Regum amicos in bellis maxima adire pericula, & accipere vulnera, & peregrè proficisci? Non audiuisti quod scriptum est: Quem diligit dominus, castigat: flagellat autem omnem filium quem recipit?

Heb.11.

At multi, inquit, offenduntur hæc videntes. Non propter ipsos, sed propter suam stultitiam.

σκάμματα agonum intelligit.

Non datur enim hîc nobis laborum remuneratio, sed sunt hîc quidem fossæ transiliendæ: postea autem erunt pręmia & coronæ. In tempore ergo luctæ & certaminis, ne quæras quietem & animi remissionem: nec confundas

D tempora. At multi sunt, inquit, imbecilliores, sed Deus his etiam prouidit, & permisit vt multi etiam iusti hîc quoque in prosperitate agerent, non propter illos, sed propter imbecilliores. Quare si te & offendunt qui sunt in afflictione, ædificent rursus qui in quiete vitam degunt: & si te supplantant scelesti, qui rebus vtuntur secundis, te erigant & recreent qui torquẽtur ac puniuntur.

Ioan.16.

Non audiuisti Christum dicentem: In mundo afflictionem habebitis? Quid ergo quæris quietem, cùm ille hæc dixerit? Non audiuisti eum dicentem: Mundus gaudebit, vos autem tristitia afficiemini?

ἡ ἀκολουθία. Rom.9.

Proinde consentaneum esset offendi insipientiores, si iis quæ dixit euenirent contraria: sin autem omnia eueniunt ex con-

A sequentia, cur ergo offenderis? Et cur, inquit, Deus ita decreuit? Ne inquire, nec sis nimium curiosus. Neque enim dicit figmentum figulo: cur me sic fecisti? Propterea etiam propheta increpat Iudæos, quòd cùm innumerabilibus essent malis referti, Dei vias nimis curiosè scrutarentur, dicens:

Esa.58.

Scire vias meas desiderant, tanquam populus qui fecit iustitiam, & iudicium Dei sui non reliquit, perinde facientes, ac si quis seruus qui offendisset, & innumerabilium esset reus criminum, mittens studium adhibere vt sedetur ira domini, exigat ab eo rationem, cur sic fecerit. Ne hæc itaque inquiras, prætermittens flere, & lugere, & tua peccata abluere. Hæc dico non quòd non possim rationem dicere, sed volens te ab hac nimis curiosa inuestigatione ad salutis tuæ curam traducere. Cur ergo sic iussit? Humano generi parcens. Labores enim hîc vbi breuis est vita attribuit, coronas autem in futurum reseruauit, vbi senij expers est æuum, & nunquam finiendum. Et hîc quidem

B labor celeriter soluitur & præterfluit, illa autem manent æterna, & nunquam desitura.

2.Cor.4.

Alioqui autem exercet etiam animas ad amorem virtutis. Quando enim vel cum laboribus ipsam eligit, nunquam præmium accipiens, meditatur in eam exactissimè affici: quãdo autem etiam cum voluptate fugit vitium, supplicium nunquam sustinens, ad ipsum odio habendum & auersandum exercetur. Vnde fiet vt ex hoc accipiat habitum & odij aduersus improbitatem, & amoris in virtutem. Est etiam alia ratio. Quænam autem ea est? Quòd afflictio nos vel maximè vngit, cõfirmat, & fortiores reddit ad studium sapientię. Et cum hac etiam alia. Quænam autem ea est? Vult nos docere præsentia despicere, & non eis esse affixos & alligatos. Propterea afflictionem concessit & laborem: quæ autem bona sunt & iucunda, vt facilè soluerentur, effecit. Consumatur nequitia peccatorum, & diriges iustum.

Collatio Physica. Prou.14.

Quid est consumatur? Infer, inquit, supplicium, & cessare facies à vitio. Quemadmodum enim

C putrefactiones cedunt amaris medicamentis, vsturis, & sectionibus: ita etiam à supplicio arcetur improbitas. Cùm hæc ergo intelligant, non oportet eos flere qui puniuntur & supplicio afficiuntur: sed eos qui peccantes nullas omnino pœnas luunt. Primùm enim malum est, peccare: Secundum autem, si peccantibus nulla adhibeatur medicina. Imò vel hoc primum iure dixerit quispiam, & longè grauius.

Altera.

Quemadmodum enim non graue est ægrotare: sed eum qui ægrotat non curari, nec eum qui putrefactione laborat, simpliciter & absolutè deflemus: sed eum qui laborat quidem, sed iacet neglectim, nec habet medicum qui ei manus adhibeat, cum autem qui scinditur & vritur, cum dixerimus iter ad sanitatem ingredi, non respicientes dolorem qui ex sectione, sed ad sanitatem, quæ ex ea oritur. Ita etiam oportet nos in anima affici, lugere quidem & deflere, non eos qui puniuntur: trahuntur enim ad sanitatem: sed eos qui cum peccant, non dant pœnas.

Quæstio.

Et si pœnæ, inquit,

D peccata prohibẽt, cur non inquit, quotidie damus pœnas nostrorum peccatorum?

Solutio.

Quoniam si hoc factum esset, præreptum fuisset humanum genus, & sublatus esset fructus pœnitentiæ. Considera in Paulo. Si ille enim dedisset persecutionis pœnas, & fuisset sublatus, quomodo habuisset tempus agendi pœnitentiam, & post pœnitentiam, faciendi bona innumerabilia, & vniuersum, vt semel dicam, terrarum orbem deducendi ab errore ad veritatem?

βεβαίωσις.

Non vides etiam medicos, quando quis multis est affectus vulneribus, non tantam adhibere medicinam, quantam postulat natura vulnerum, sed quantam ferunt vires eius qui est sauciatus, ne dum vulneribus medentur, ægrotum de medio tollant. Ea de causa Deus nec omnes simul punit, nec omnes pro

meritis, sed sensim & aliquantum cedens, & sæpe vnum A puniens, multos per illum castigauit.

Altera à simili.

Hoc etiam sæpe fit in corpore. Vnius membri abscissio, pluribus aliis præbuit sanitatem. Vide autem charitate plenam iusti animam, quomodo vbique quærit quod est communiter vtile, & vt peccatum de medio tollatur, non vt sumat pœnas de inimicis, sed vt inimici cessent ab improbitate. Hoc ergo semper spectemus vt sistatur vitium, & lugeamus eos qui illo tenentur, etiamsi sericis vestibus sint induti: eósque è diuerso beatos iudicemus, qui sunt virtute præditi, etiamsi cum extrema inopia colluctentur, ab externis cogitationem vtriusque subeuntes. Tunc enim videbimus huius quidem diuitias, illius verò inopiam. Quid enim si splendida veste extrinsecus est indutus? Quid differt ab officinis & lignis quæ eam ferunt? Qua in re est iis locupletior, qui eam vendẽdam accipiunt? Sed non iusti sunt eiusmodi diuitiæ, sed firmæ, & stabiles. Quòd si non sentiunt diuites se esse in paupertate, nihil mirum.

Simile.

Nec ij etiam malum sentiunt, B qui laborant phrenesi: & propterea sunt maximè miserandi, non beati ducendi. Si enim sentirent, ad medicum accurrerent: nunc autem hoc est in vitio grauissimum, quòd cùm in eo sint, ne se quidem in eo esse sentiant. Ne hoc respexeris, quòd se esse diuitem lætatur diues, sed propter hoc ipsum vel maximè eum defle, quòd ne sentiat quidem in quanto malo versetur. Non est enim humanum, sed à ratione maximè alienũ, propterea exultare. Et diriges iustum. Quid hoc est? Punitis enim malis, inquit, fiunt iusti attentiores. Proinde duo hinc bona oriuntur.

Ex pœna impij duo bona.

Nam & illi à vitio desistunt, & hi ad virtutem magis accedunt.

Collatio.

Quemadmodum enim homo sanus cùm videt quempiam vri aut secari, redditur attentior ad sanitatem: ita hic etiam. Et multi eorum qui tunc erant, offendebantur, etiam eorum qui videbantur seipsos attendere, propter malorum prosperitatem adhuc imbecillius affecti.

Psal. 52. Hier. 12.

Quapropter hic etiam alibi dicit: Propemodum effusi sunt gressus mei, quo- C niam æmulatus sum propter iniquos. Alius autẽ rursus:

Iob. 12. 21

Quare via impiorum prosperatur? Quinetiam Iob multa quærebat eiusmodi. Sed tunc quidem imperfectius affecti dicebant, hæc dicentes, & quærebant quęrentes, nunc autem nulla est dignus venia qui his perturbatur: qui tot & tanta philosophiæ scita didicit, & de futuris talia decreta accepit, & de gehenna & regno apertius edoctus est, & quod illic vnusquisque accipiet pro meritis.

ἐτάζων καρδίας.

Scrutans corda & renes Deus iustus. Adiutorium meum à domino, qui saluos facit recto corde. Alius: Examinator cordium & renum Deus, iustus defensor meus. Et alius: Deus iustus. Septuaginta autem ita dixerunt: Scrutans corda & renes Deus, iustum auxiliũ meum à Deo. Dixit eum esse iudicaturum orbem terræ. Dicit deinceps etiam quomodo sit iudicaturus. Dixit eum non egere testibus, non probationibus, non demonstrationibus, non scriptis aut instrumentis, aut alio eiusmodi.

Prou. 20. Hier. 17.

Ipse est enim qui scit etiam quæ sunt arcana. Ne dicat ergo stul- D tus quispiam: Et quomodo iudicabit mundum, qui est tantus? Qui enim fecit, cùm non esset, is factum iudicabit.

Renes.

Renes autem hîc dicit mentis arcana, quæ sunt intima, quæ sunt profundissima ex positura partis. Quid est, scrutans? Quod alius dixit, probans. Etsi sint autem humanæ dictiones, sunt tamen sensa Deo conuenientia.

Rom. 8. Scrutatio Dei est eius scientia. Heb. 4. Examen denudatio.

Quemadmodum enim Paulus cùm dicit, Qui autem scrutatur corda, scrutari ponit, pro apertè scire: etiam hîc scrutans, pro perfectè cognoscente. Porrò autẽ examinare est etiam nudare, quod est perfectæ scientię: vt etiam dicit Paulus: Omnia autem sunt nuda & resupinata oculis eius. Iustum auxilium meum. Alius: Iustus defensor meus. Quid est, iustum auxilium meum à

A Deo? Nihil enim peto iniustum. Quare si supernum auxilium impetrare volumus, ea sunt petenda, quæ etiam iusti habent rationem: vt natura petitionis attrahamus auxilium eius qui seruat rectos corde. Hoc est eius officium, hæc est ei consuetudo. Quoniam ergo nec ego eum iniuria prouocaui, nec vlcisci desidero: propterea mihi iustum fuerit à Deo auxilium. Hæc ergo cùm sciamus, nihil petamus eiusmodi, quod vetet donationem.

Matt. 5. Roma.

Quando enim cõtra inimicos petieueris, non est iustum tuum quod petis auxilium, est enim cõtrarium legi eius qui præbet. Itidem etiam quando diuitias, quando pulchritudinem, quando aliquid aliud quod ad hanc vitam pertinet, quod præterfluit, petieris, id est contrarium philosophiæ animæ. Petamus ergo, vt etiam consequamur. *Deus iudex iustus, fortis, & patiens, & iram non inferens per singulos dies.* Alius dicit: Fremens quotidie. Hebręus autem, in omni vita. Et alius: Minans, fremens, non puniens. Quod autem dicit, est eiusmodi. Si est iustus, volet omnino punire iniquos. Si fortis, omnino poterit. Et vbi, inquit, est clementia, si ex iusto iudicabit? Primùm quidem in eo, quòd non statim pœnas infligat, vel potius in eo, quòd ante omnia remiserit per lauacrum regenerationis.

Rom. 2. Roma.

Secundò autem in eo, quòd etiam dederit pœnitentiam. Si enim cogitaueris, quòd peccamus quotidie, tunc maximè videbis ineffabilem eius clementiæ magnitudinem. Quod quidem etiam significans, subiungit, dicens: Deus iudex iustus, fortis, & patiens. Dubitas cur cùm velit & possit, non puniat? Disce, inquit, quòd est patiens, & non inferens iram per singulos dies. Ne quis enim stultus existimet quòd propter imbecillitatem non exequitur: ostendit causam dilationis, quòd magna habeat spacia, & magnam mensuram patientia. Quia enim propterea mitis est & patiens, te adducens ad pœnitentiam, quando nihil tibi prodest hoc medicamentum, etiam exequitur. Nos ergo quotidie digni sumus qui puniamur. Nisi e- C nim ita esset, non tanquam magnum quid posuisset illud: Non inferens iram per singulos dies, sed tanquam rebus quidem hoc postulantibus, Dei autem clementia iustam sustinente punitionem, hoc dicit.

Ira Dei, punitio.

Vide quomodo hic etiam ostendit Deum à molestia alienum, & iram appellat punitionem. Nemo enim iram infert alij: sed ipse quidem habet iram, supplicium autem infert alij. Nihil ergo significat aliud quàm punitionem, cùm dicit, Et non inferens iram per singulos dies. Et quomodo dicit per singulos? Ingrediatur vnusquisque suã conscientiã, & tunc videbit. Vt enim prætermittam arcana vniuscuiusque peccata, hæc quidem communia quis effugiet? Quænam autem ea sunt? Quis est dies in quo non socorditer oremus, & cum magna negligẽtia? Quòd autem hoc etiam ira dignum sit, hinc sciri potest.

Probatio per simile.

Dic enim mihi, si ad iudicem oscitans accessisses, & conuictus esses, non de te statim sumpsisset pœnas, & misisset in exilium? Certè, inquis: homo enim est. Et D quid tum? si homo enim affectus est contumelia, non fuerit æquum vt irascatur: ab eo enim contumelia affectus est, qui est ei honore æqualis. Deus autem contumelia affectus, iure supplicium intulerit.

Matt. 5.

Maius enim est hoc peccatum eo, quod fit in hominem. Et homo quidem hoc facit, quærens quod suum est: Deus autem quòd est tuum. Quãobrem vel hoc nomine iustius irascatur. Non est enim æquale, eos contemnere qui sua quærunt, & eum qui quæ tua. Hoc maiorem enim iram meretur, quando nec ea quidem petiturus quæ tibi vtilia sunt, sapis. Quis est autem qui non fratrem contumelia sine causa affecerit? Nec mihi dixeris, seruum affecit contumelia.

Galat. 3.

In Christo enim nec masculus, nec fœmina, nec seruus est, nec liber. Quis te accusauit, nec est menti-

est mẽtitus? quis mulierem non aspexit impudicis ocu- A lis? quis nõ inuidit? quis non inani gloria laborauit? quis non locutus est verbum otiosum? Hæc autem omnia pœnæ sunt obnoxia. Et si in iis quidem quæ ad vitam pertinent, non versantes, essemus diligentes in spiritualibus, venia digni essemus: nunc autem hæc quoque nobis præcepta est defensio. Etenim in illis quidem sumus vigilantes: in his verò planè supini. Ne autem qui audiunt eum esse patientem, fiant negligentiores, subiunxit: *Nisi conuersi fueritis, gladium suum vibrauit.*

στιλβώσει, vibrabit.

Alius autem dicit: *Ensem suum acuet. Arcum suum tetendit, & parauit ipsum.* Alius dicit: *Intendet. Et in eo parauit vasa mortis, sagittas suas ardentibus effecit.* Alius dicit: *Ad ardendum.* Quid ad hæc dicent qui Deum dicunt humana esse forma præditum, ex eo quòd dicatur habere manus, pedes, & oculos? Súntne in supernis cœli regionibus arcus, & tela, & cos, & gladius, & pharetra? Atqui dicit alius: Dum tu respexisti, turbabuntur à te montes terræ. Et hic ipse: Qui respicit in terram, & facit eam tremere. B Quòd si qui terram solùm aspicit, lapidum naturam liquefacit: quantò magis hoc ipsum poterit in hominibus? Cur ergo qui solo obtutu potest orbem terrarum

Iaco. 1. Psal. 45.

euertere, imò qui sola voluntate? Qui enim per solam eum fecit voluntatem, clarum est quòd sola potest cum

Esa. 40.

voluntate tollere. Dicitur gladium & arcum habere. Si enim in manu eius sunt fines terræ, & qui in ea habitãt, vt locustæ: & omnes gentes tanquam gutta à cado, & tanquam trutinæ momentum reputabuntur: iam verò Angelus quoque ab eo egressus, breui momento temporis centum octogintaquinque millia interfecit.

4. Re. 19. Exod. 3. 4. & 5.

Quid dico Angelus? Muscæ, erucæ, & vermes Ægyptiorum exercitum perdiderunt: vbi illic arcu opus est, vbi gladio?

Cur hæc Deo tribuuntur.

Cur ergo hæc dicta sunt? Propter auditorum crassitudinem, & vt his consuetis armorum nominibus eorum mẽtem terreant. Cuius enim in manu est omnium nostrum spiritus, & in facie frigoris eius quis sustinebit? quomodo his armis indiget? Sed vt dixi antea, hæc C propter auditorum crassitudinem & tarditatem ita dicta sunt. Quid est autem, Et vibrabit, seu acuet? Cotẽne opus est? & est rubigo in gladio? & quísnam qui sapiat, hæc ita accipere sustinebit, vt dicta sunt? Sed vt antè dixi, per omnia describit punitionem, & procedit ad ea quæ sunt crassiora, vt etiam qui sunt valde stulti, intelligant non esse insistendum dictionibus, sed quæ Deo conuenient sensa, esse ex iis accipienda. Quare si quis dubitat qua de causa excandescentia & ira de Deo dicta est: multò magis propter hæc dubitauerit. Sin autem hæc non sunt accipienda vt dicta sunt, sed ita vt Deo conueniant: clarum est quòd etiam ira & excandescentia. Crassæ autem sunt dictiones, vt auditorum penetrẽt crassitudinem. Et ideo nec iis quidem quæ dicta sunt, fuit contentus: sed terrorem adaugens, adhuc more magis humano procedit. Non solùm enim inducit eum habentem gladium, sed etiam armatum. Quia enim non æquè quis metuit audiens acui gladium, & D audiens arcum esse in manibus: ex figuris humanis mentem auditorum concutit, dicens: Arcum suum tetendit, & parauit illum, auditorem terrens, simul & patientiam eius, & iram indicans. Non enim dixit, Immisit, nec iaculatus est: sed, Intendit & parauit, hoc est, est paratus ad emittendum. Et quid miraris si sic in veteri dictum est, cùm etiam in nouo Ioannes cum Iudæis tale quid dicit: Iam autem ad radicem arboris securis posita est.

Luc. 3.

Quid ergo? Lignicidamne Deus imitatur securi ligna scindentem, & hîc & securis accipienda est, & ligna? Absit, quemadmodum nec paleæ, nec frumentum, quando dicit: Cuius ventilabrum in manu eius, &

Matt. 3. Luc. 3.

mundabit aream suam, & frumẽtum quidem cõgrega-

A bit in aream suam, paleam autem comburet igne inextinguibili. Quæ est ergo securis? Punitio, suppliciũ. Quæ verò sunt arbores? Homines. Quænam verò paleæ? Mali. Quod verò frumentum? Boni. Quid autem ventilabrum? Discretio.

Securis Dei, Arbores, Paleæ. Frumentum, ventilabrum, gladius, arcus, sagitta.

Ita etiam hîc, gladius, arcus, & sagittæ, pœna est & supplicium. Deinde dilationem, & abesse quidem pœnam, sed non longè, adesse autem in foribus, per intendisse & parasse ostendit. Instrumenta autem mortis dicit sagittas. Quemadmodum instrumenta agriculturę, ea quibus terra colitur, & nauigationis, quę ad nauigandum conferunt, & textrinæ, quibus texitur: ita etiam mortis instrumenta, quæ mortem ęfficiunt. Deinde interpretans quænam sunt instrumenta mortis, subiungit, sagittas suas ostendens celeritatem supplicij quando voluerit.

Ardentes.

Quid est autem ardentibus? Iis qui puniuntur, iis qui dant pœnas.

μεταφορικῶς καὶ ἐμφατικῶς hæc omnia.

Vide quòd omnia per translationem & emphasim dicta sunt, & vt per hæc cuncta augeretur timor. Quod enim dicit, tale est: Pa- B rauit supplicia iis qui sunt puniendi. Sed si non sic dixisset, non ita terruisset. Nunc autem cùm sagittarum, & gladij, & arcus, & immissionis, & intensionis, & instrumentorum mortis, & incendij meminit, nominum varietate metum incussit. Deinde rursus metum consolatus, subiunxit, Ardentibus. Ne quis enim insipientior existimaret in omnes eum manus dirigere, & armatum esse, subiunxit, Ardentibus.

Rom. 13.

Quod etiam Paulus significat de magistratu, dicens: Non enim frustra gladium portat. Quòd si in magistratibus gladius hoc facit, & terret: multò magis in Deo. Porrò autem hoc est non vulgaris clementiæ argumentum, per verba terrere, & pœnam amplificare, ne reipsa eam experiamur. Propterea enim intendit, propterea parauit, propterea sagittas imposuit, propterea se parat ad supplicium, ne veniat ad supplicium. Orationem autem reddit grauiorem per vibrauit quidem: sed acuit supplicij vehementiam: per intendit autem, propinquitatem: per ap- C propinquauit verò, id quod omnino futurum est, si non fuerint mutati: per ardentibus autem, reos ostendens, vt per hæc omnia docti, improbitatem reprimãt. Quòd si hæc essent furoris & excandescentiæ, non prædixisset eis quos est inuasurus. Ita enim non hoc facit, sed contrarium, & maximè quando ad summum peruenerit, & supplicio ac supplicij apparatui imminet.

Dissimile.

Hostes certè, & qui volunt supplicium infligere, non modo id non dicunt, sed etiam id celantes inuadunt, ne qui sunt puniendi, si resciuerint, caueant.

Esa. 38. Sopho. 2. Matt. 25. 24. Luc. 23. Ionæ 3.

At non sic Deus, sed contrà omnino, & prædicit, & differt, & verbis terret, & nihil non facit, vt quæ minatur, non afferat. Hoc etiam fecit in Niniuitis. Nam illic quoque arcum tetendit, & gladium vibrauit, & iacula parauit, & ictum non infixit. An non tibi videntur verba Prophetæ esse arcus, & telum, & gladius acutus, quando dicit: Adhuc tres dies, & Niniue subuertetur? Sed telum non emisit, non ideo enim erat apparatum vt emitteretur, D sed vt reponeretur. Nam milites quidem ea de causa armãtur, vt puniant: Deus autem non sic, sed vt cùm reddiderit metu modestiores, abstineat manũ à supplicio. Ne ergo conturbemur: est enim terror verborum maximæ clementiæ, & quò dicit intolerabiliora, eò illa ex maiori dicit mansuetudine.

Cõfirmat Matt. 10. 18.

Nam patres etiam quando nolunt punire filios, verbis iram attollunt. Ita ipse etiam, quia non vult punire, verbis metum reddit grauiorem. Dicit etiam se parasse gehennam, ne mittat in gehennam, & ideo etiam in Euangeliis plura dicuntur de supplicio, quàm de regno. Quia enim in iis qui minus sentiunt, non tam bonorum promissio, quàm tormentorum metus adducit ad virtutem, & abducit à vitio: propterea in iis magis immoratur, & ea ponit assiduè.

Ne ergo molestia afficiamur dum grauia verba audimus (magnum enim lucrum in se continent) sed eius considerantes & patientiam, & iustum iudicium, ne de salute desperemus, est enim patiens, neque tristi animo simus, est enim iustus, hîc quidem multam ostendens patientiam, illic autem eos qui non hîc lucrifecerunt, experiundo tradens supplicio. Quod ne fiat, hîc iam suppliciũ depellamus. *Ecce parturiit iniustitiam.* Hebræus autem pro parturiit, *Cõcepit dolorem.* Alius: *Et concepisset. Et peperit iniquitatem.* Alius: *mẽdacium. Lacum aperuit, & effodit eum, & incidit in foueam quã fecit.* Alius: *Interitum quem fecit.* Dicit Deum esse paratũ ad suppliciũ. Dixit eum immittere supplicia, hoc castigauit, & mode-

ἐμπεσεῖται incidet.

stum reddidit auditorem, vt qui supernam iram ei impendêre ostẽderit. Eum deinceps docet etiam ex rebus ipsis, docens vel ante supplicium, ipsum vitium esse pœnam. Quod quidem etiam Paulus ostendens, dice-

Rom. 1.

bat: Et mercedem quam oportebat erroris in se recipientes. & adducit in medium eos qui extrema à vitio passi sunt. Quia enim multi ex crassioribus tunc maximè solent reprimi & moderatiores effici, quando eos qui passi sunt viderint: propterea ipse quoque eos adducit in medium. Ita etiam facit Christus, qui cùm de

Luc. 16. Matt. 16. 25. Luc. 13. Act. 5. Act. 10. 15.

gehenna multum disseruisset, eos etiam qui illuc mittuntur, in medium adducit; vt diuitem qui erat sub Lazaro, virgines, eum insuper qui vnum talentum absconderat, & in præsenti vita eos qui in turri obruti fuerant, & quorum sanguinem Pilatus miscuit in sacrificiis. Ita etiam Petrus cùm de gehenna multum disseruisset, eos tunc maximè perculit, quando punitos adduxit in medium, & ante oculos ostendit supplicium. Quod quidem fecit etiam Paulus in mago. Porrò autẽ hoc etiam

1. Cor. 10.

alio quoque modo confirmat, quando eorum qui in solitudine fuerant meminit, sic dicens: Nolo vos ignorare fratres, quòd omnes patres nostri sub nube fuerũt, & omnes in Mose baptizati sunt, & cibum spiritualem comederunt, & potum spiritualẽ biberunt, sed non in pluribus eorum complacitum est Deo, sed perierũt, & ceciderunt. Quia enim disseruit de futuris, de gehenna inquam, pœna, & supplicio, ex præteritis, eorum quoque affert probationem, eos qui puniti sunt adducens in medium, hos quidem à serpentibus, illos verò ab exterminatore. Quod quidem hîc quoque facit Dauid, vel de Achitophele dicens, vel de Absalone. Nõnulli itaque dicunt dicta esse de Achitophele. Non enim erat eiusdem dicere: Parcite filiolo meo Absaloni,

2. Reg 18.

& post casum: Quis dederit mihi mortem pro te? & hæc nunc dicere. Sed illa quidem dicebat instigante natura, nunc verò afflatus à spiritu. Sed siue de Absalone, siue de Achitophele dicta fuerunt, consideranda sunt quæ dicta sunt. Neque enim de personis à me magnopere agendum est. Quid ergo ex hoc loco discimus? Ostẽdit quòd qui propinquo fodit foueam, ipse in eam incidet: & quemadmodum mulieres parturientes à doloribus discerpuntur: ita etiam qui facit dolum, priusquam pro-

Parturiit dolorem.

pinquum iniuria afficiat, ipse discerpitur, & non leui aliquo, sed vehementissimo dolore afficitur. Quocirca

Partus dolor & intolerãdus, & inopinus.

cùm vellet acerbitatem doloris ostendere, rem parturitionis nomine appellauit. Quando enim vult scriptura intolerabilem aliquem dolorem ostẽdere, partus doloris eum nomine describit. Proinde alibi dicit: Pariendi

Osee 13. 1. Reg. 5. 1. Thes. 5. 4. Re. 10. Esa. vlt.

dolores ceperunt habitantes Philistiim, hoc est, timor, tremor, labor, & dolor. Et rursus: Quando autem dixerint, Pax & securitas, tunc eis repentinus imminet interitus, quemadmodum dolor pariendi ei quæ vterum gerit. Hic duo significat, & esse intolerabile, & esse inopinatum. Et Ezech. Venit dolor parienti, non habet autem virtutem pariendi, intolerabilem eius timorem indicans. Ita etiam hîc propheta. Etsi enim sit quis millies improbus, non interit iudiciũ conscientiæ: est enim naturale, & à Deo ab initio insitum. Etiam si quis mil-

συναίσθησις

lies se ambitiosè iactet & glorietur, instat illud vociferans, castigans, condemnans, & nemo est eorum qui viuit in scelere qui non innumerabiles dolores sustineat, & de malis consultans, & consilium exequens. Quid Achab sceleratius? sed tamen cùm ille vineam

Esa. 57. 3. Reg. 21.

concupiisset, considera quantum dolorem senserit. Itaque cũ rex esset, & omnia dominatu teneret, nec vllus esset qui ei contradiceret, quoniam conscientiæ non ferebat sententiam, ingressus est tristis, humi procumbens, confusus, vel ipso aspectu præ se ferens conscientiæ condemnationem, prædicãs in vultu probationem, nec valens tegere quam animo conceperat tristitiam. Ita ergo fuit vel ab vxore deprehensus. Proditor quidem certè, qui in tantum scelus impegerat, cùm non posset ferre iudicij conscientiæ dolorem, adaptato sibi

Act. 1. ἀνομίας.

laqueo vitam finiit. Quemadmodum ergo qui improbè viuit, tanta patitur: ita qui vitam ex virtute instituit, tranquillitate & mente minime perturbata fruitur. Considera autem. Si voluerit quis vlcisci quempiam, vel prior iniuriam facere, vide quot mala patitur. Furore repletur, ab ira discerpitur, mouet innumerabiles fluctus cogitationum, mille vias ingreditur, inuadit timor, pauor, ac tremor, quomodo offendet, quomodo rem perficiet, & ante eum quem est iniuria affecturus, seipsum perdit. Qui autem iram expulit, ab his omni-

ἐναντίωσις.

bus liber est, & iure certè. Hoc enim est in eius potestate, & vniuersum confecit. Sed illud non itidem, sed & opportunitate opus est, & loco, & dolo, & maleficio, & armis, & machinationibus, & offensionibus, & adulatione, & securitate, & simulatione. Vides quàm res sit facilis virtus, difficilis autem vitium: quemadmodum

ἀγωνία.

illa quidem est tranquilla, hoc vero turba & tumultu refertum. Hoc ergo describens dicebat Propheta: Ecce parturiit iniustitiam, concepit dolorem, & peperit iniquitatem. Ex hoc ostendit iniustitiam non esse nobis secundùm naturam, sed esse quid alienum, & ideo graue est, & donec ab eo fuerimus liberati: nobis dolores immittit. Nam fœtus etiam donec secundùm naturam

Embryo nè intelligit.

perficitur, naturæ adhæret: propterea & manet, & dolorem non habet. Postquam autem perfectus fuerit, si intus maneat, mora est præter naturam: vnde etiam fiunt partus dolores. Quapropter vexata natura ad eum extrudendum vim affert, vt quæ vniuersum fecerit ac perfecerit, & ferre non possit amplius. Sed illic quidem prius fit conceptio, & nunc dolor partus: hîc autem primum parturiit, & tunc concepit. Quid hoc autem

Parturitio cur hic cõceptione prior.

sibi vult? Quod illic quidem in tempore partus est dolor, hîc autem dolor est à principio. Simulac enim quispiam de malo cõsultauit, etiam priusquam in cogitatione concreuerit, tumultus ac turba est in cogitatione. In muliere enim deiectum semel semen, ipsum etiam formatur. In iis autem qui dolos construunt, hæc hodie deiecta est cogitatio, & cras rursus alia, & sunt innumerabiles malorum seminum deiectiones, & sunt singulis diebus conceptiones, & partus dolores, qui perimunt

Iniquitas partus perimens.

quæ ea parit cogitationem. Non enim talis partus, qualis est in mulieribus, sed quemadmodum in viperis, vterum discerpunt, & latera dilaniantes fœtus procedunt: ita etiam in fraudibus & in iniustitia. Sed quantumuis contendamus, non poterimus oratione explicare molestiam ac dolorem quem improbi sustinent. Et ideo dicet quispiam: Exhauriet verò malus solus mala, Quid enim eo qui inuidet, grauius, & dolentius eo qui insidiatur? eo qui aliena concupiscit? Quouis carnifice grauius perturbationes hæ mentem excruciant.

Meritò

Meritò ergo dolores partus has vocauit cogitationes.

Collatio.

Sed quemadmodum mulieres ex congressione pariunt, & si sunt sana quidem corpora, talia sunt etiam quæ nascuntur, vt quæ parentum naturam imitentur, ita etiam in cogitationibus: & si cum bonis verseris, tales quoque erunt tui fœtus. Sin autem cum malis, & non attendas, magnum illinc quoque damnum capies.

Esa. 26.

Audi ergo quid dicat propheta: A timore tuo in vtero concepimus, & parturiuimus, & peperimus spiritum

Esa. 59.

salutis. In iis autem qui ex diabolo: Oua aspidum fregerunt, & araneæ telam texuerunt. Fugiamus ergo improbos. Quomodo enim non est absurdum, cùm liceat ex Dei præceptis & concipere, & parere, id nolle, sed improborum persequi congressiones, sed perinde facere ac si mulier in cuius est potestate cum rege coniungi, non sustineat, sed pro illo latronem & murorum perfossorem velit habere coniugem? Lacum aperuit & effodit eum, & incidit in foueam quam fecit. Vsus est rursus translationibus, quemadmodum per parturitionem, dolorem: ita per lacum, difficilem liberationem indicans. Et incidet in foueam quam fecit. Quod a-

Prou. 26.

lius dicit: Qui fodit foueam proximo suo, incidet in ipsam. Porrò autem hoc quoque Dei benignitatis est & clementiæ, insidiis talem tribuere naturam, vt retia conuertãtur in ipsos insidiatores, vt ideo desistant cum propinquis belligerare, & eis parare insidias. Hoc etiam

παράδειγμα.

in Mose accidit. Qui enim esset perimendus, conseruatus est. Pharao autem per viam quam aduersus infantes machinatus est, per eam periit. Cùm enim iussis-

Exod. 2.

set infantes interimi, coëgit matrem Mosis infantem propter metum exponere. Cùm autem filia Pharaonis fiscellam scirpeam de fluuio sustulisset, & infantem inuenisset, eum nutriit: auctus autem ille omnes per-

Exod. 14.

didit. Hinc & Dei maximè elucet solertia, & improbis magna castigatio, & iis qui effugiunt, voluptas. Ita etiam in Ioseph accidit. Cùm enim eum fratres in serui-

Gen. 37. vsque ad finem libri.

tutem coniecissent, passi sunt quæ passi sunt, & eum quidem nihil læserunt, sed etiam iuuerunt: ipsi autem tragœdiam illam sustinuerunt. Cùm multa autem possint dici eiusmodi, considera etiam in aliis. Aliena inuasit aliquis? seipsum perdidit. Eum enim in cuius bona inuasit, sæpe etiam iuuerit, suam autem animam prodidit. Fecit aliquis iniuriam? ense seipsum cõfodit. Non enim malè affectum esse, sed malè affecisse, hoc verò est

1. Cor. 6. Matt. 5. Luc. 6.

malè pati. Et ideo Paulus quoque suadebat iniuria potius affici, quàm afficere: & Christus alapis impeti, & nõ contra impetere, sed etiam seipsum ad patiendum offerre. Hoc est maximę virtutis, hoc efficit tolerantiam, hoc fortem reddit animam, hoc omnibus animi perturbationibus potentiorem efficit. Qui enim alij iniuriam facit, vel eum verberat, aut cõtumelia afficit, ipse priùs ab animi perturbatione victus, & in seruitutem redactus, tunc videtur proximo iniuriam facere: ipse autem grauiora passus est, in extremam redactus seruitutem. *Conuertetur dolor eius in caput eius, & in verticem ipsius iniquitas eius descendet.* Et de Achitophele & de Absalone hæc

2. Re. 17. 2. Reg. 18.

dicta esse dicunt. Vtriusque enim caput descendit ad supplicium. Ille enim laqueo vsus vitam finiit, hic verò cùm sub arborem venisset, & coma fuisset suspensus,

Act. 1.

illic longo tempore pependit. Ita etiam Iudas laqueo vitam finiit, sciens se hæc omnia fecisse in malum sui capitis: & Achitophel cùm animaduertisset omnino futurum vt Dauid vinceret, seipsum suffocauit: Absalon autem inuitus pependit, & non statim de medio sublatus est, sed tanquam in iudicio priùs suspensus est, & ligno affixus, & Deo è superis ferente sententiam, longo tempore pependit, à cõscientia deinceps flagellatus. Ipse enim cupiebat in patris gulam dexteram intingere: pater autem vel sic rogabat milites ei parcere. A vana autem gloria (quod dixi) erat adeò alienus, vt etiam post mortem eum lugeat. Et vt scias quod factum est, non fuisse humanæ industriæ, sed totum fuisse diuini iudicij, capilli & lignum eum alligarunt, & brutum eum animal tradidit, & pro fune quidem coma, pro ligno autem arbor extitit: pro milite autem eum adduxit mulus. Considera autem id quod est admirabile. Cùm hæc passus est, nemo suorum ad eum accedere ausus est, cùm tantum fuisset spacium. Hoc autem Deus prouiderat, vt neque detraheretur, nec vinctus ad patrem afferretur, quoniam paterna viscera ei parci velle vltra modum indicauerant: & quod est admirabilius, qui patrem ei reconciliauit, is ipsum interfecit, propemodum instans vehemens accusator: sed is quidem eum occidit, Deus autem tulit sententiam. Quòd enim è superis lata sit sentẽtia, audi quomodo id ipse ostenderit. Cùm enim dixisset: Et in verticem ipsius iniquitas eius descendet, dicit: *Confitebor domino secundum iustitiam eius, & psallam nomini domini altissimi.* Gratias agam, inquit, non aliorum gaudens cædibus, sed Dei sententiam suscipiens. Et quis potest ei gratias agere secundùm iusti-

Secũdùm pro propter.

tiam eius? Quis autem eum laudabit sicut est? Nullus. Quid est secundùm iustitiam eius? Pro eo quod est, propter iustitiam eius. Et psallam domino altissimo. Eius

Simile.

est enim victoria, eius trophæa, non mea. Quemadmodum enim in bellis cùm rex vicit, choros ducentes canunt laudes in eum conferẽtes: ita ego quoque faciam, inquit, propterea non dixit, Confiteor: sed, Confitebor: significans quòd nec postquam est assecutus, bonorum obliuiscitur: nec fit negligentior, sed est diligens, & vigilat: non quòd Deus iis indigeat, sed quòd hoc sit nobis vtile & cõmodum. Quemadmodum enim acci-

Psal. 49.

piebat sacrificia, non egens sacrificiis, (Si enim esuriero, inquit, non dicam tibi) sed homines deducens ad eius honorem: ita etiam hymnos laudésque suscipit, nostra laudatione non egens, sed nostram salutem desiderans. Deo enim magnæ curæ est vt in virtute crescamus. Nihil autem æquè facit in virtute crescere, atque cum Deo assiduè versari & colloqui, eíque perpetuò gratias agere & psallere. Psallit autem Deo, iustum eius iudicium admirans, & patientiam. Et vbi, inquit, eius est patientia interfecto tyranno? Longè certè maxima. Longo enim tempore eum dimisit, vt veniret ad pœnitentiam: & regiam tenẽdam dedit, vt cùm videret domum in qua creuerat, & educatus fuerat, & patris signa, ad pœnitentiam veniret. Si enim non fuisset immanis bestia, nec cor habuisset lapideum, omnia illa sufficiebant ad illum reducendum: mensa cuius cum patre erat particeps, domus, sedilia, vbi verba eum reconciliauerant cùm talem cædem fecisset. Cum his erant etiam alia, quæ ad eum emolliendum sufficiebant. Audiuerat enim eum exulem sedibus incertis errare, & mala grauia tolerare. Quòd si ne hæc quidem eum molliebant, oportebat ea quæ Achitopheli euenerant, eum castigare, laqueum, mortem: vt per hæc omnia veniret ad pœnitentiam. Neque enim ignorabat quæ amico acciderant. Quam autem culpam in patrem conferens, hæc faciebat? Quòd eum ab aspectu remouit? Sed eo nomine

2. Reg 13.

debebat eum admirari & suspicere, quòd cùm fratrem interfecisset, eum molli & leni animo tulisset. Sed cùm nihil ei posset dari crimini, sed importuna teneretur cupiditate, ídque cùm pater esset iam senex, & esset expectatio in foribus, ne tantillum quidem expectauit. Quomodo autem nõ cogitauit, quòd etiamsi vicisset, miserrimam omnium vitam esset acturus, cùm esset scelerosus, immundus, & execrãdus? Vbi nunc sunt qui deflent paupertatem? Qua non paupertate, quo non morbo,

quo non dolore sunt hæc longè grauiora? Nihil tale A dixit apud se, neque indignatus est, nec lamentatus est, dicens: Egregiam verò refero mercedem, qui in eius lege die & nocte meditor: qui cùm in tanta essem authoritate, nunc sum omnium abiectissimus. Qui peperci inimicis, in petulantis filij sum manus traditus: nihil tale dixit, nec cogitauit, sed omnia sapienti & forti animo ferebat: in his quæ fiebant, vnam habens consolationem, quòd Deo hæc sciente fierent. Quem-
Dan.3. admodum tres quoque pueri dicebant: Sin minus, notum sit tibi rex, quòd deos tuos non colimus, & statuam tuam auream quam statuisti, non adoramus. Si quis autem eis dixisset: Et qua tandem spe morimini? quid expectantes, quid verò sperantes post mortem, post ignem (Resurrectionis enim nondum erat expe-
γνώμη. ctatio) audiuisset: Hæc est maxima remuneratio, mori propter Deum. ita hîc etiam maximum existimabat
Cõfirmatio à simili. solatium, Deum hæc scientem non prohibere. Amator enim vel millies pro amica moreretur, quamuis post B mortem nihil ab ea expectaret. Ita etiam nos oportet non propter regni expectationem, nec propter aliquam spem futurorum bonorum, sed propter ipsum Deum o-
Enãtiosis. Matt.19. 25. mnia pati. Sed sunt multi adeò ignaui & supini, vt ne cum mercede quidem virtutem expetant. Et Deus quidem qui regnum promittit, non auditur: qui gehennam autem procurat diabolus, amatur. Quid hac est insania grauius? Quid autem dixi procurare gehennam, etiam ante gehennam hîc dolorem, risum & ignominiam, & innumerabilia adducens supplicia, multos habet qui ad ipsum accurrunt. Considera quomodo adulter vel ante gehennam est omnium miserrimus, omnia suspicans, vel ad vmbram contremiscens, ad nullum liberis respiciens oculis, sed omnes pertimescens, & qui sciunt, & qui nesciunt, acutos videns gladios, impendentes lictores, iudicia. Quid tale habet temperantia, etsi labores habeat innumerabiles? Non est semper in voluptate continens: in dolore autem sem- C per est adulter, etiam in tenebris. Ita etiam videre possumus in aliis, qui vincuntur ab ira, & qui iram vincunt: in iis qui rapiunt, & in iis qui sua propter Deum donant vel (vt verius dicam) profundunt. Hi enim sedent in portu, illi verò in præsentium malorum euripum detrusi, quotidie circumcursant. Præter hæc autem, quando qui est maximè auarus, præsentia bona non satis ducit ad fruendum, & mortem timet imminentem, considera quanta patitur. At non qui est virtute præditus, sed tunc gaudet & oblectatur cùm eius non pereat, sed potius germinet & efflorescat fruitio. Adulteris itaque, & incontinentibus, & auaris, & helluonibus senectus affert, vt ab illis fruendis excidant: bonis autem maiorem fruendi facultatem. Quare vel ante gehennam hoc vel ad mentem vexandam suffe-
Cõclusio parænetica. cerit. Hæc ergo cogitantes, fugiamus vitium, sectemur virtutem, Deum amemus, non propter ea quæ sunt eius, sed propter ipsum. Ita enim in præsenti vita D
Matt.7. Prouer.4. ingrediemur via quæ ducit ad virtutem, quæ est angusta quidem natura, sed viatorum voluntate & instituto lata redditur. Ad cuius fastigij cacumen nobis detur peruenire gratia & clementia domini nostri Iesu Christi, cui gloria in secula seculorum. Amen.

IN PSALMVM OCTAVVM.

In finem pro torcularibus. Alius, *Epinicion pro torcularibus.* Alius, *victoriæ effectori, pro gitthitide. Hebræus autem* למנצח *Lamamuazeah albanathith* עלהגתית

DOMINE *dominus noster, quàm admirabile est nomen tuum in vniuersa terra.* Alius, *Quàm magnum est nomen tuum.* In priore psalmo dixerat: Confitebor domino secundum iustitiam eius, & psallam nomini domini altissimi: hîc implet quod promiserat, ei hymnum offerens. Et in illo quidem sunt ea quæ dicuntur tanquam ex vna persona. Domine enim Deus meus, inquit, in te speraui, saluum me fac. Hîc autem tanquam ex persona multorum. Domine enim, inquit, Deus noster, quàm admirabile est nomen tuum. Sed præbete silentium, & B attentè audite. Si enim cùm in theatro chori canunt satanici, summa est quies, & maximum silentium, vt perniciosa percipiantur cantica: hîc vbi chorus quidem est ex viris sanctis: qui autem chorum ducit, est propheta: canticum autem ac melodia non est ex operatione satanæ, sed est ex gratia spiritus: qui autem canitur, non est dæmon, sed Deus: quomodo non est summum adhibendum silentium, & cum veneratione & summa reuerentia audiendum? Chorum enim ducimus vnà cum supernis potestatibus. Supernorum enim chororum Cherubim & Seraphim hoc est munus, Deum assiduè laudare, & hymnis celebrare. Ex his choris etiam in terra apparuerunt cum vigilantibus pastoribus canentes. Audiamus ergo hoc quoque canticum. Qui terrenum quidem regem laudant, cum eo loquuntur de imperio, de trophæis, de victoria, & dicunt gentes quæ ab eo victæ sunt, vocantes eos expugnatores, & barbarorum victores, & quæcunque sunt eiusmodi. Huiusmo- C di canticum canit etiam hic beatus. Narrat enim victoriam, & trophæum, & bella confecta, non quidem talia, sed his multò difficiliora. Vide autem quomodo incipit, Domine deus noster. Aliorum enim, qui non credunt in ipsum, vno modo est dominus: noster verò simplici ratione, & quòd nos ex iis quæ non erant, fecerit, & quòd agnoscatur à nobis. Et vide quomodo statim à principio ponit summam beneficij. Si enim dixeris quomodo dominus tuus factus sit, quòd abalienatos, & inimicos, & morte affectos, familiares effecerit, & viuificauerit, pulchrè videbis summam beneficij. Hoc ergo admirans propheta, dicit: Quàm admirabile est nomẽ tuum, hoc est valdè admirabile. Quàm admirabile autem sit, non dixit: neque enim dimetiri potuit, sed tantùm amplificationem & hyperbolen attulit. Vbi sunt qui Dei essentiam curiosè peruestigant? Si enim cùm nomen eius dixisset, adeò admiratus est, vt obstupesceret: quomodo venia eis dabitur qui se D dicunt nosse Dei essentiam, cùm ne propheta quidem quàm sit admirabile eius nomen, cognoscere potuerit? Quàm admirabile nomen tuum? In nomine enim tuo mors victa & fracta est, vincti sunt dæmones, cœlum apertum est, fores paradisi patuerunt, spiritus demissus est: serui, facti sunt liberi: inimici, filij: alieni, hæredes: homines, angeli. Quid dico angeli? Deus homo factus est, & homo Deus: cœlum accepit naturam è terra sumptam, terra eum suscepit qui sedet super Cherubim cum exercitu angelico: quæ intercedebat maceria, diruta est, sublata est sepes: quæ diuisa & disiuncta erant, vnita sunt: tenebræ sunt extinctæ: lux resplenduit, mors absorpta est. Hæc omnia cogitans, & lõgè his plura propheta exclamat, dicens:

Argumentum silentii. Luc.2. A contrario. 1.Cor.15. Ephes.4. Act.4. 2.Cor.5. Act.1. Rom.8. Rom.5. Tit.3. Ioan.1. Ephes.1. Ioan.1. 1.Cor.15.

cens: Quàm admirabile est nomen tuum in vniuersa A terra. Vbi nunc sunt Iudæi, qui sunt impudentes aduersus veritatem? Lubenter enim eos interrogarem de quonam hæc dicuntur. De omnipotente, inquient. Sed non erat nomen eius admirabile in vniuersa terra. Te-
Esa.52. statur Esaias dicens: Propter vos blasphematur nomen meum inter gentes. Si autem qui eum colebant, in causa erant vt ipse blasphemaretur, vbi erat admirabile?
Nomen Dei admirabile cũ Christo. Quòd enim natura sit admirabile, clarum est, apud homines autem non erat tunc pluribus admirabile, sed etiam vile & aspernãdum. Sed non sic nunc: quia quando accessit vnigenitus filius, vbique nomen eius admirabile cum Christo. Ab ortu Solis, inquit, vsque ad oc-
Psal.112. Mal.1. casum glorificatum est nomen meum in gentibus. Et rursus: In omni loco offertur incensum nomini meo, & sacrificium mundum. Vos autem ipsum prophana-
Esa.11. Hier.10. tis. Et alius, Impleta est vniuersa terra cognitione domini. Et rursus: Venient dicentes, patres nostri falsa idola possederunt. Vides hæc omnia dicta esse de filio, B factum est enim eius nomen admirabile in vniuersa terra. *Quoniam eleuata est magnificentia tua super cælos.* Alius, *Qui posuisti laudem tuã super cælos.* Quia enim terræ meminit, transfert etiam orationem in cœlum, quod semper consueuit facere, ostendens vniuersum orbem terrarum laudare suum dominum. Hoc etiam hîc ostẽdens dicit: Admirabile infrà, admirabile suprà. Non solùm enim homines, sed etiam angeli laudant ea quæ facta sunt, & pro eius in homines beneficiis agunt gratias, quod etiam fecerũt in principio, cùm in terris cho-
Luc.2. ros duxerunt. Vel hoc ergo dicit, quòd canunt etiam angeli, vel vult eius ostendere magnitudinem. Quando enim scriptura vult aliquid magnum dicere, distantiam horum elemẽtorum adducit in medium, vt quan-
Psal.102. 16. do dicit: Secundùm altitudinem cœli à terra. Et rursus: Quantum distat ortus ab occasu, longè fecit à nobis iniquitates nostras. Hic ergo admiratur quàm magna sint & quàm grandia quæ facta sunt omnia, cùm C infimam substantiam effecit omnibus superiorem. *Ex ore infantium & lactentium perfecisti laudem.* Alius, *Ex ore infantium & lactentium fundasti fortitudinem.* Alius, *Constituisti robur.* Quod autem dicit, est eiusmodi. Potẽtiam tuam ex hoc maximè ostendisti, quòd vires imbelles moueris, & linguam balbutiẽtem ad illam glorificatio-
Matt.21. nem, claram & expeditam feceris. Quæ enim facta est à pueris in templo, hymnorum decantationem hîc dicit. Et quamnam ob causam, aliis prætermissis miraculis, mortuorum resurrectione, leprosorum mũdatione, dæmonum expulsione, nunc puerorum miraculi meminit? Quoniam illa quidem etiam antè facta sunt, & si nõ sic, tamen facta sunt, & aliquid inter se commune ha-
4.Reg.4. 4.Reg.5. 1.Re.16. buerunt, licet non modum. Suscitatus est enim mortuus sub Helisæo, & leprosus mundatus, & dæmon per Dauid expulsus est, quando Saul inuadebatur à dæmone. Chorus autem infantium & lactentium nunc primum locutus est. Ne ergo imprudenter se gereret Iudæus, di- D cens hæc dicta esse de iis quæ facta sunt in veteri, elegit signum quod nũc primum & solum factum est, & alioqui quæ fiebant, erant figura ac typus apostolorum. Nam cùm ij essent valde infantes, & ipsis piscibus magis muti, vniuersum orbem terrarum irretierunt. Quòd autem hoc sit maximè Dei virtus & potentia, vide etiam Prophetam hoc de patre dicentem. Cum Mose, e-
Exod.4. Esa.50. nim loquens dicit: Quis fecit mutum & surdum, videntem & cæcum? Et rursus: Qui dat linguas expeditas iis qui sunt impeditioris linguæ. Et rursus: Dominus dat mihi linguam disciplinæ, vt sciam quando oportet lo-
Gen.11. qui sermonem. Iam verò dicit etiam in principio: Agite descendamus, & confundamus ipsorum linguas.

Magna ergo est & valida demonstratio. In aliis enim, etsi præter rationem, aliqua tamen suspecta habebant qui sunt impudentes: hîc autem nihil potuerunt dicere, cùm ipsa per se nuda natura contẽderet. Et ideo non dixit simpliciter infantium, ne quis innocentes & simpliciores eum dicere putaret, sed subiunxit, Et lactentium, ætatem, cibi abiectione exprimens. Non enim dixit solummodo infantium, sed etiam vbera sugentium, qui nondum solidi cibi fuerunt participes. Non est ergo hoc solùm admirabile, quòd vocem, eámque claram & expressam emiserint, sed etiã quòd plenam bonis innumerabilibus. Quæ enim apostoli nondum nouerant, ea pueri laudibus hymnísque celebrabant. Ex προσωπικῶς. hoc etiam aliquid aliud significat, nempe oportere eos qui ad dogmata accedunt, animo pueros effici. Si quis enim non susceperit regnum cœlorum vt puellus, Matt.18. inquit, non potest ipsum ingredi. *Propter inimicos tuos.* Dicit etiam causam cur hoc miraculum factum sit. Alia B enim non propter inimicos facta sunt, sed vt accedentes beneficium acciperent, & alij docerentur: hoc autem non solum propterea factum est, sed vt obstruerentur ora inimicorum. Quos etiam alius clarius significans, dicit: Propter alligantes te. Ij enim eum alligarunt ductum ad crucem. *Vt destruas inimicum & vltorem.* Vt compescas inimicum, & qui seipsum vlciscitur, populum hîc dicens Iudaicum. Christum enim expellebant vt inimicum, præ se ferebant autem hoc facere tanquam patrem vlciscentes. Et ideo hanc illis excusationem auferens, dicebat: Qui me odit, odit & patrem. Ioan.15. Et rursus: Qui credit in me, credit in eum qui me misit: Ioan.5. honori suo & iniuriæ semper patrem coniungens. Vide autem quàm accuratè locutus sit Propheta. Non dixit, Vt punias, sed vt destruas. quod alius clariùs significat, dicens: Vt cessare facias, hoc est, vt eorum de medio tollas impudentiam, non vt doceas, laborabant enim morbo qui corrigi non poterat. Cùm ergo tale vide- C rent miraculum, & nihil possent contradicere, in ipsum conuertebantur, dicentes: Non audis quid hi dicant? Et cùm oporteret deinceps adorare & admirari, erant valdè perplexi & incerti quid agerent, & cùm deberent vnusquisque inter se dicere, Non audis quid hi dicunt? id seipsis dimissis Christo dicebant. Et cur non emissa est vox angelorum? Quòd illud quidem, visum seu spectrum eis potuisset videri, ad hoc autem nihil poterant contradicere. Quid autem dicebant pueri? Nihil graue aut importunum, nec quod eos iure posset percellere, sed quod eius cum patre consensionem maximè significaret. Benedictus, dicebant, qui venit in nomine domini. Matt.21. Tunc ergo eorum coërcuit impudẽtiam, postea autem vrbem quoque eorum euertit, nec est vlla pars totius orbis terrarum, quæ sit Iudæorum calamitatis expers, sed quemadmodum qui corpore est Elegans homœosis. mutilo, vndiquaque circumcursat sua vulnera ostentans: & quemadmodum iudices cùm multos homici- D das de medio sustulerint, vnum furcæ affigunt, vt vel ipsis mortuis, tanquam recenter inflictum supplicium viuos coërceat & in officio contineat: ita hic etiam non mortuos, sed viuos omnibus exemplum proposuit, eos quoquouersus dispergens, & qui vnam habitabant regionem, nunc sunt dispersi per totum orbem terrarum. Et si causam rogaueris, nullam aliam inuenies, quàm quòd Christum crucifixerint. Cur enim, dic mihi, hoc ita factum est? Sed & si id aliquãdo factum est, in vnam gentem exterminati sunt, & ad paucos annos. Nunc autem non sic, sed infinito supplicio puniuntur. Et si eos rogaueris: Cur Christum crucifixistis? dicũt: Quòd Pulchrè reuincit Iudæos. esset impostor & præstigiator. Vos ergo oportebat propterea honorari, & fines vestros propagari, vt qui

Deo fecissetis rem gratam. Qui enim impostorem & præstigiatorem, & Dei aduersarium de medio sustulerit, is Dei hostem sustulit. Qui autem hostem sustulit, [Num.25.] is iure optimo laudetur. Nunc autem Phinees quidem quòd vnam meretricem interfecit, tantam laudem à Deo est consecutus, vt sacerdotio & tanto honore dignus habitus fuerit: vos autem, quos multò maiori honore affici oporteret, si modò impostorem occidissetis, non modò nullo honore afficimini, sed, quod longè [Esa. 63. Ioan. 8.] est grauius, errones & exules, nullámque certam sedem aut patriam habentes, huc & illuc obitis. Hoc ergo nulla alia de causa passi estis, quàm quòd præsidem, & benefactorem, & veritatis doctorem crucifixistis. Si fuisset enim impostor ac planus, [πλάνος, seductor.] & Dei aduersarius, & cùm Deus non esset, voluisset esse Deus, & patris honorem ad seipsum attraxisset, & Phinee, & Samuele, & illis omnibus oportuit vos magis honorari, qui legis defendendæ tantum zelum ostenderetis. Nunc autem quod nunquam passi estis, cùm idola coleretis, cùm impij essetis, cùm filios interficeretis, hoc nũc passi estis, & nulla datur ratio vos liberandi à malis, & errones, exules, vagabundi, & Romanorum legibus seruientes, terram & mare obitis, migrantes, nullásque certas sedes, vrbes aut domos habentes, & in seruitutem redacti, & à patria, & à sacerdotio, & omnibus quæ priùs habebatis, expulsi estis, in mediis barbaris & gentibus innumerabilibus dispersi, omnibus hominibus exosi, execrandi, & omnibus ad iniuriam accipiendam expositi. Et meritò quidem. Non enim præmia accepistis, quòd Dei inimicum occideritis: hoc mera est insania & nugæ. Quæ enim nunc patimini, non sunt eorum qui Dei inimicos occidunt, sed eorum qui amicos interimunt. Sed nos, ô amice, inquit, hæc non dicimus. Propter nostra peccata hæc patimur. Nunc confitemini increduli, & quænam peccata cedo? Nunquid nunc primùm peccastis? nunc certè mitiores & moderatiores euasistis. Sed nondum hoc agimus. Sed vos illud libenter interrogarem, quamobrem priùs semper peccantes, Dei benignitatem & clementiam sensistis, nunc autem non itidem, & quod est admirabilius, nunc minora peccata committentes? [Num.25. Exod.31. Psal.105. Ezech.16. Exod.14. & 17.] Tunc enim & Beelphegor initiabamini, & vitulum adorastis, & filios occidistis, & filias de medio sustulistis, ídque cùm vobis signa abundè suppeterent, nunc autem cùm nec videatis mare diuidi, nec petram frangi, nec adesse Prophetas, nec [Attende δείνωσιν Chrysost. in impios Iudæos. Matt.23. Act.7.] vestri consuetam sentiatis prouidentiam, maior tamen appareat probitas, & vitæ moderatio, quænam est causa, quòd quãdo minùs peccatis, & maior est vestra modestia, maior est pœna ac supplicium? An non vel stultis clarum est, id ideo fieri, quoniam maius est vestrum nunc peccatum? Quamdiu enim in seruos peccastis, veniam estis assecuti, vt cùm Prophetas interficeretis, & lapidibus impeteretis, sed postquam manus in dominum iniecistis, vobis deinceps euasit vlcus immedicabile, [Heb.11. * Attende ætatem Chrysost. Dan.9.] & ideo quadringenti * iam anni præterierunt, ex quo ciuitatis vel ipsum solum periit, sublatum est sacerdotium, regnum abruptum, confusæ tribus, præclara illa & magnifica euanuerunt, & ne vestigium quidem est apud vos reliquum, quod nũquam antè factum est. Sed in principio quidem cùm dirutum esset templum, remanebant Prophetæ, & suppeditationes spiritus, & miracula: nunc autem vt clarè intelligatis Deum vos esse perpetuò auersatum, ea quoque sublata sunt: & seruitus, & captiuitas, & rerum omnium euersio, & (quod [Argumẽtum à simili. Esa.64. & seq. & Matt.23.] est omnium difficillimum) Dei vos inuasit derelictio, & perinde fecit Deus, vt si quis seruum ingratum, sæpe flagris cæsum & non correctum, vestibus exutum, nudum, desertum, vagabundum errare permitteret, mendicantem, & vndique eiectum. Antea autem res vestræ non ita se habebant, sed apud vos erant prophetæ, & in Ægypto, & Babylone, & in deserto. Moses in Ægypto, in Babylone Daniel & Ezechiel, in Ægypto rursus Hieremias: & miracula adiecta miraculis, clarióque & illustrior gens euasit, vt quæ apud vos captiuis regibus esset superior. Sed nunc illa omnia perierunt, & supplicium est grauius prioribus, non solùm propter longitudinem tẽporis, sed etiam propterea quòd estis vndiquaque derelicti. Quanam ergo de causa, dic quæso, quando plura peccabatis, tanta vestri erat cura ac prouidentia: quando autem pro lege zelo accensi estis, passi estis grauiora? Ex hoc enim Deum damnatis iniustitiæ, quòd peccatores quidem honoraret, eos autem qui se rectè & ex virtute gerunt, contempserit. Si enim impostorem, vt dicitis, sustulistis, vos rectè ac præclarè gessistis. Vel si iustus est Deus, vt certè est iustus, clarum est vestra nunc esse grauiora peccata. Si autem [Psal.105. Hier.7. & 4.Reg.17.] nunc nec impij estis, nec filios (vt antè) sacrificatis, quodnam est aliud peccatum, propter quod grauiora passi estis? An non est euidens, quòd crucifixio est veluti quidam colophon & summa omnis malorum? Hoc magis perdidit quàm idolorum cultus, vituli conflatio, & filiorum occisio. Non est enim conferendum, filium suum interficere, & dominum suum crucifigere. Propterea quando filios quidem occidebas, veniam es consecutus: sed quando Dei filium & tuum dominum occidisti, puniris deinceps absque vlla venia. Quot sunt anni ab exitu ex Ægypto vsque ad aduẽtum Christi? mille & quingenti puto, & plures. Quomodo ergo in his omnibus vos peccantes passus est: nunc autem vos abiecit, quando maximè coronare oportuit, etsi multa peccassetis? Præclarum enim esset vestrum facinus, si impostorem occidissetis. Cum hoc autem nunc & sabbata obseruare videmini, & idola minimè adoratis, & alia seruare magno studio contenditis. Quando ergo & vita vestra est melior, & tam præclarum, vt dicitis, facinus fecistis, tunc vltima patimini. Quid hac insania fuerit deterius? Quid hac dementia? quòd cùm vos defendere velitis, blasphemiis & maledictis Deum insectamini. Si enim quod aduersus Christum peccastis, non est illis omnibus deterius, sed id à vobis, vt dicitis, iustè & rectè factum est: cur vos quidem punit, vos sic rectè gerentes, peccantibus autem pepercit? Hoc non solùm Deus, sed nec vllus homo mentis compos facere in animum induxerit. Sed quid ad hæc dicunt? Disiecti sumus, vt essemus orbis terræ doctores. Nugæ sunt hæc, & ineptiæ. Eos enim qui futuri sunt doctores, se priùs rectè gessisse oportuit, & tunc ad id mitti: cuiusmodi fuerunt prophetæ & Apostoli. Cùm autem ipsi sint peruersi, & omni vitio referti, quomodo ad docendum processerunt? Videamus ergo qualis eorum fuerit vita quæ præcessit. Inueniemus enim eos beluis fuisse immaniores. Nam & parricidæ, & filicidæ, idolorúmque cultores & alienorum bonorum occupatores fuere: eorum autem sunt plenæ prophetiæ. Ac vestram quidem libidinem ac incontinentiam significans Hieremias, dicebat: Equi in [Hier.5.] equas insanientes facti sunt: vnusquisque hinniebat ad vxorem proximi. Quid hac fuerit peius immunditia? Non enim vt homines cum suis inuicem vxoribus coibant, & ideo eorum furorem appellauit hinnitum. Nec eos solum arguit fornicationis, sed eos etiam accusat adulterij, quod etiam ab eis impudenter admittebatur, quemadmodum in brutis. Alius autem propheta [Amos.] dicit: Ingressi sunt ad mulierem facientes aulæa, filius & pater, ad eandem puellam. Propterea ergo dic quæso, vos misit doctores, vt fornicationes & adulteria disceremus,

disceremus, & quòd oportet patrem & filium idem inire cubile? Quid verò Ezechiel? [Ezech.5.] Ne secundùm gentium quidem legitima fecistis, inquit. Eos ergo qui erant deteriores gentibus, dic mihi, doctores misit? Factas autem ab eis cædes quis ferre possit? Filios enim & filias mactarunt dæmoniis, & eos combusserunt. Hoc autem Dauid quoque ostendit, dicens: [Psal.105.] Et mactarunt filios suos & filias suas dæmoniis. Propterea ergo misit, vt hoc disceret natura hominum, quòd oportet filios & filias mactare dæmoniis? Non erubescitis, nec pudore suffusi vos tegitis, cùm huiusmodi nugas comminiscamini. Alius enim dicit: [Osee 4.] Sanguinem miscent sanguini: & execratio, & mendacium, & furtum, & adulterium fusum est super terram. Alius autem: [Hier.3.] Facta est tibi facies meretricis, erga omnes fuisti impudens. Alius [Ezech.22.] rursus: Principes vestri tanquam lupi Arabiæ. Alius rursus: [Psal.13.] Non est intelligens, non est requirens Deum. Omnes declinauerunt, simul inutiles facti sunt. Egressi ergo estis vt hæc doceretis, impudentiam, amentiam, fornicationes, adulteria, cędes, omnem viam improbitatis? Non cessatis nos cogere vestra mala traducere. [Esa.49. iuxta 70. interpre. Psal.70. Matt.15. Luc.6.] Vos estis qui erigimini ex vtero, & docemini vsque ad senectutem. Vos estis cæci, & qui vos inuicem in foueam præcipitatis. Cæcus enim, inquit, cæcum ducit, & ambo in foueam cadent. Qui prophetas semper habuistis, & nunquam facti estis meliores, futuri estis aliorum doctores? Non cessatis hæc nugari, vestram agnoscitis culpam? Hoc enim vos semper perdet, quòd vestrorum malorum nolitis fundamentum cognoscere. [Homœosis elegãs.] Propterea quod faciunt iudices, qui iubent vt eos qui flagris cæduntur, sequantur qui clament & dicant cur cædantur, si fures, si raptores: ita etiam Deus vos quoquouersus traducens, iussit sequi prophetas qui causam dicerent supplicij. Vbique enim terrarum vnà vobiscum vincti sunt, qui etiam nunc adhuc vobis inclamãt. Et si in synagogas ingrediaris, audies assiduè eos hæc verba dicere. Et Dauid quidem describens illud (quod latrocinij instar habebat) Caiphæ iudicium, dicit vos propterea periisse. Cùm enim dixisset, dirumpamus vincula eorum, & abiiciamus à nobis iugum ipsorum, [Psal.2.] subiunxit: Tunc loquetur ad eos in ira sua, & in furore suo conturbabit eos. [Esa.53.] Esaias autem cùm dixisset ouem ductam esse ad occisionem, subiunxit: Et dabo improbos pro sepultura sua, & diuites pro morte sua: & rursus alibi [Esa.5.] de vite loquens: Expectaui vt faceres iustitiam: fecisti autem iniquitatem, & non iustitiam, sed clamorem. [Matt.27. Mar.15. Lucæ 23.] Quemnam autem clamorem? Crucifige, Crucifige. Et subiunxit: Propterea diruam sepem eius, & erit in conculcationem: & mandabo nubibus vt non pluant super ipsam pluuiam. Non propterea ergo dispersi estis, sed propter ea quæ in cruce ausi estis, ídque manifestum est ex prophetis. Et vt scias Christi virtutem, & vt ex vobis ipsis discatis, quæ non didicistis à prophetis, vide res quoque ipsas id testãtes. Quod enim vos lex non docuit, hoc ex redundanti copia fecit [Ezech.23.] Christi potentia. Quandiu enim legem habuistis, & occidebatis, & filios mactabatis, & adulterabatis: postquam autem illuxit sol iustitiæ, de vestris malis multum decessit, & moderatius vitam instituistis, correcti per vestram in nos æmulationem. Propterea vos dispersit, vt sciretis quantam in terris plantarit rempublicam: & templum soluit, vos vel inuitos à vitio abducens: & vbi templum fuit solutum, illic etiam Christus sepultus est, vt propter illius sepulchrum recedentes, viderent etiam trophæum illius potentiæ, & verbum stetisse quod dicit: [Matt.24.] Non manebit hîc lapis super lapidem. Vbique enim sunt eius trophæa & monimenta potentiæ. Sin autem erat, vt dicitis, impius, & Dei aduersarius, etsi innumerabilia peccata fecissetis, ne sic quidem puniri oportebat: & si oportebat, at non tunc: ne quis existimaret vos pro illo pœnas luere. An non audistis Deum dicentem, quando eratis in captiuitate: Non propter vos facio, sed propter me, ne [Ezech.36.] meum nomen profanetur. Atqui tunc erat maior vestra improbitas: sed tamen, inquit, ne existiment barbari me esse imbecillum, dimitto vestra peccata, & conseruo vos. Deinde tunc quidem vos iniquè vos gerentes seruauit, ne eius nomen profanaretur: nunc autem hoc non fecisset? Si enim vel innumerabilia peccata fecissetis, vos nihil oportuit pati eiusmodi, si fuisset impostor Christus, ne quis existimaret vos illa propter ipsum esse passos, sed etiam conseruatos vos esse oportuit: & si, vt iam dixi, vos pati oportuit, at non tunc. Nunc autem hæc simul facta sunt. Quando enim crux processit, paulò pòst exierunt apostoli, & difficile bellum aduersus illam ciuitatem suscitatum est, & quod est in euangeliis: Væ lactentibus & prægnantibus, & omnia illa exitum sortita sunt: & illud: Tunc erit tribulatio, qualis nunquam antè fuit, impletum est. [Matt.24. Luc.21. Ioseph. de bell. Iud.] Nam & mulieres filios comederunt, & hostes perfregerunt ventres mortuorum, & ignis barbaricus est omnia depopulatus, & omnia erant plena sanguine, & nouæ tragœdiæ, & vniuersus orbis terrarum refertus erat malis Iudaicis. Hæc ergo apud vos cogitantes, vestrum dominum agnoscite. An non prophetas occidistis? nunquid tale quid passi estis? Non altaria diruistis? nunquid talis vobis contigit calamitas? [Exod.32. Num.25.] Non vitulum adorastis, & Beelphegor estis initiati, & naturam ignorastis? Nunquid tales hostes experti estis? An non vel in mediis beneficiis immemores & ingrati seruati estis? Vnde ergo innumerabilia in vos mala profecta sunt? An non clarum est ex eo, quòd in dominum ausi estis peccare, non in seruos? Vnde nec est vobis à malis liberatio, nec erit. Si esset enim, eam prædixissent prophetæ. Nunc autem dixerunt quidem captiuitatem, sed non reditum: licet bona suppliciis assiduè admiscentes, & tempora definientes. Etenim [Hier.26. & 29. Dan.9.] Hieremias definiit septuaginta annos, & Daniel similiter septuaginta hebdomadas & dimidium. [Gen.15.] Quin etiam prædictum est eos quadringentis & triginta annis in Ægypto seruituros. Huius autem captiuitatis nusquam scitum est tempus, nec finis, [Matt.23.] sed relicta est vestra domus deserta, [Prou.9.] & quotidie res vestræ deterius procedunt. [1.Tim.3.] Hæc apud vos considerantes, & quæ breuiter dicta sunt fusius tractantes (Da enim sapienti occasionem, & erit sapientior) illorum impudentiam immemorémque & ingratum animum poteritis refellere.

Quoniam videbo cœlos tuos opera digitorum tuorum. Alius, *Video enim cœlos, lunam, & stellas quæ tu fundasti.* Alius, Parasti. Alius, Stabiliisti. Cũ dixisset, Destruxisti inimicos, splendidæ huius victoriæ affert probationem. Tu enim, inquit, qui crucifixus es, qui de medio sublatus es, apparuisti orbis terrarum creator & opifex. Propterea dicit: Videbo cœlos tuos, significans multos non antea cognouisse, postea quidem certè omnes scient. Et cur non vniuersas orbis terræ partes persecutus est? Quod eorum quæ videbantur opportuniora persecutus, de aliis docere minimè opus habuit. Adeò ergo destructi sunt inimici, vt qui ab eis expellebatur, & ab eis de medio sublatus est, omnium quæ videbantur apparuerit opifex. Et quare non dixit, Manuum tuarum: sed, Digitorum tuorum? minimæ operationis opus ostendens ea quæ videntur, & admirabilitatem opificij, quòd suspẽsæ stellæ non cadant: etsi natura fundamentorum exigat, vt infernè non supernè iaciantur: sed opifex qui est optimus artifex, & qui facit admirabilia,

in his quæ apparent, plura fecit supra naturæ consequentiam. Et quare nihil dicit de potestatibus incorporeis? Illinc etiam ostendit eius creationem, quòd tunc cùm hoc agebatur, vt ipsi discerent de iis quæ apparebant. Et propterea eius quoque pater cùm súsque déque cum Iudæis loqueretur, non dicit: Ego feci Angelos & Cherubim, sed, Ego cœlum extendi: manus mea terram fundauit, dextra mea firmauit: & omnem semper orationem consumit in iis quæ apparent, omnia agens ad salutem auditorum. Cùm enim essent crassiores, magis ducebantur ab iis quæ videntur, quàm ab ijs quæ sub visum non cadunt. Propterea Paulus quoque semper ingrediens & concionans, ducit exordium à creatura quæ videtur, dicens: Deus qui fecit cœlum & terram, & mare & omnia quę in eis sunt, & à pluuiis annuis, & à genere hominum ducit exordium orationis. Si enim dixero & eum fecisse Cherubim, duo erunt mihi probanda, quòd sunt Cherubim, & quòd ea fecerit. In iis autem quæ videntur, cogor solùm ostendere eum illa fecisse: quocirca est etiam oratio facilior: habet enim visum, testem eorum quæ dicuntur: videt enim auditor magnitudinem, pulchritudinem, & vsum, constantémque ac numerosum cursum. In hoc ergo est solum mihi studium ponendum, vt ostendam id Deum fecisse. Et quare non meminit solis, sed lunæ, & stellarum? Hoc cùm dixit, illud quoque significauit. Quoniam enim nonnulli à Dei opificio noctem separant, per lunam eam ostendit, dicens eum etiam huius esse opificem. Non est autem parua stellarum varietas, & lunarium cursuum demonstratio. *Quid est homo quòd memor es eius, aut filius hominis quòd visitas eum?* Alius, Quid quòd viritim eius recordaris? Alius pro visitas eum, dicit, Visitabis. Postquam dixit de opificio, vniuersum ex parte significauit, inferit deinceps sermonem de prouidentia hominum. Nam illa etiam quæ dicta sunt, sunt propter genus nostrum, quinetiam quæ eorum habetur cura & prouidentia: vniuersa enim creatura propter hominem. Verum enimuerò aliud quoque genus pertractat prouidentię, & non temere, sed valde prudenter & gratè de his dicere aggreditur, pro toto orbe terrarũ agẽs gratias, & vniuersum dicens beneficium, & ostendens magnitudinem eius dispensationis in hominem. Si enim nihil erat antea, multò magis quando Christus accessit post tot & tanta peccata: & ostendit Christi aduentum ita fuisse, vt ei parceret, & is à summa proficisceretur clementia. Nam tanquam optimus aliquis medicus, ægrotis relictis venit ad nos, qui laborabamus, qui nihil eramus. Hoc ergo ostẽdens, dicebat: Quid est homo? Pro eo quod est, Nihil est, est quid vile. Ad tantam enim respiciens Dei curam & prouidentiam, & ad ea quæ fecit pro salute hominum, valde stupet & admiratur, cur eum tanta sit prouidentia dignatus. Considera enim esse propter ipsum omnia quæ videntur. Propter ipsum, quæ ab Adam vsque ad eius aduentum dispensata & administrata sunt. Propter ipsum, paradisus & præcepta, pœnæ & miracula, suppliciáque & beneficia post legem. Propter ipsum Dei filius homo factus est. Quid dixerit quispiam futura quæ est consecuturus? Hæc ergo omnia reputans, dicit: Quid est homo tantùm quòd tot & tantis dignus fuerit habitus? Si quis enim considerauerit quot & quãta propter ipsum facta sunt & fiant, & quanta sit postea percepturus, multo horrore implebitur, & tunc clarè videbit quantæ curæ Deo sit hoc animal. *Minuisti eum paulominus ab angelis.* Alius, parum à Deo, Hebræus autem ותחסר ובעטמ אלהים. Hîc meminit condemnationis, & veteris peccati, mortem in medium adducens. Quin eam quoque soluit, cùm venisset vnigenitus. *Gloria & honore coronasti eum.*

[Margin: Esa. 48. — Ordo cognitionis & progressus. — Act. 17. — תפקדנו vt visites eum. — Simile. — מלאכים. Hîc elohim pro regibus, Hebræi interpretantur.]

Alius, Gloria & authoritate coronabis ipsum. Licet quidẽ hæc & historicè, licet & anagogicè accipere. Dicit enim & eius imperium, quod ei cùm factus est, traditum est. Dicit etiam quæ bona consecutus sit post aduentum Christi. In principio enim audiit: Tremor & metus vestri erit super omnes bestias terræ, & imperent piscibus maris. Post hæc autem: Calcate super serpentes & scorpiones. Sed his dimissis, contexit orationem ex humilioribus, relinquens illa consideranda iis qui possunt cernere acutius. Gloria enim maior & honor ea sunt quæ fiunt in nouo testamento, quando habet Christum caput, quãdo eius corpus efficitur, quando fit frater & cohæres, & conformis eius corpori, quando maiorem Mose accipit gloriam, sicut significauit Paulus, ostẽdens quòd non quemadmodum Moses imponebat velamen, sed omnes reuelata facie domini gloriam contemplamur: & ideo dicit: Non enim glorificatum est, quod glorificatum est in hac parte, propter excellentem gloriam. Hanc ergo gloriam dicit propheta per anagogen. Quid enim est cum ea conferendum, quando simul cum angelis choros ducimus, quando in filios adoptamur, quando nec vnigenito quidem pro nobis parcitur? Qua non purpura, quo non diademate sunt hæc longè splendidiora, quando mortem irridemus, quando ad potestatum incorporearum impatibilitatem traducti sumus, qui prius eramus contempti, inglorij, & execrandi? Adam cùm nec boni nec mali quid fecisset, statim honoratus est cùm primum factus est. Quomodo enim fecisset, qui non erat? Nos autem qui mala fecimus innumerabilia, lõge sumus maiorem honorem assecuti. Non amplius, inquit, dico vos seruos: vos enim amici mei estis. Non amplius nostri causa pudore suffunduntur angeli, sed etiam nostræ saluti deseruiunt. Nam & ad Philippum venit angelus, & ad multos alios: & euangelium nunciabant hominibus. Non in terra autem hæredes, sed sumus socij bonorum cœlestium, & Christi participes, & venimus ad communionem vnigeniti. Hæc omnia per gloriam & honorem significat. Quamobrem dicit etiam alius: Gloria & honore coronabis eum, prædicens quod futurum est. *Et constituisti eum super opera manuum tuarum.* Alius, Fecisti vt haberet potestatem operum manuum tuarum. *Omnia subiecisti sub pedibus eius. Oues & boues vniuersas, insuper & pecora campi.* Alius, feras. *Volucres cœli, & pisces maris, qui perambulant semitas maris. Domine dominus noster, quàm admirabile est nomen tuum in vniuersa terra.* Quemadmodum cùm de creatione loquitur, non solùm supernas attingit potestates, sed etiam orationem deducit ad sensibilia: ita etiam cùm docet de honore habito hominibus, cùm tantum significasset illa arcana & incorporea quæ enumerauit, nunc amplius immoratur in sensibilibus. Quænam autem ea sunt? Terrenum illi datum imperium. Est autem admirabile, & quod maximè significauit, quòd eum honoratum ante transgressionem, ne post peccatũ quidem priuauit honore. Minuisti enim, inquit, eum paulominus ab angelis, hoc est, morte condemnasti cùm peccasset. non tamen postquam eum morte condemnasti, dono eum spoliasti: & propterea postquam illud dixit, hoc ponit, ostendens inenarrabilem Dei clemẽtiam, quòd vel diminutum propter suam transgressionem, permisit esse gloriæ honore coronatum, nec ei abrogauit imperium. Si autem parum quid detraxit, hoc est etiam eius prouidentiæ. Nam ante inobedientiam dominabatur bestiis: post inobedientiam autem de hac potestate aliquantum detractum est. Nam nunc etiam dominatur eis aliquibus artibus, sed cum timore ac tremore. Nam nec totum imperium sustulit, nec totũ reliquit, sed quę-

cunque

[Margin: Alij, pro Deo, a Hieron. Ecclesi. ab Angelis. — Gen. 1. Luc. 10. — 2. Cor. 3. — Ioan. 15. — Act. 8. Luc. 2. Rom. 8.]

cunque erant ei quidem ad alimentũ & exercitium necessariæ, subiectas esse permisit: quæ autem sunt efferatiores, non itidem, vt ex sua cum illis contẽtione, primi parentis Adę veteris peccati admoneretur. Vnde etiam ex eo quòd non valde nobis subiiciuntur, magnum lucrum accedit. Quid enim nos iuuaret, si leonem nostræ potestati obnoxium & mãsuefactum haberemus? Quid nobis prodesset, si pardum haberemus cicurem? Nihil, nisi ad arrogantiam tantum & superbiam: propterea has quidẽ permisit esse exemptas ab imperio: quæ sunt autem nobis vtiles, effecit mansuetas, bouem arantem, & ouem amicientem nostri nuditatem corporis, & iumenta apta ad ea vehenda quæ importari aut exportari possunt, aues & pisces vt esset nobis mensa lautior. Quemadmodum enim cùm quis exhęredat filium, non priuat eum omnibus, sed parte aliqua, vt se corrigat, ita etiam Deus. Imò non sic, sed contrà potius. Qui enim exhæredat, maiori parte priuat, minorẽ verò relinquit: Deus autem maiori relicta, exigua priuauit portiuncula, ídque ad eius vtilitatem, ne alia omnia facilè superaret. Sed hoc ipsum est etiam Dei prouidentiæ, qui hominis sapientiam excitans, & arrogantiam deprimens, & intempestiuum otium interrumpens, (si enim ei omnia cum facilitate succederent, supinus & dissolutus euasisset) comparando rerum vsui admiscuit quandam difficultatem, & nec omnibus cum labore, nec omnibus sine labore frui permisit: sed quæ ad vsum quidem sunt, sine labore & sudore habere permisit: quæ verò sunt ad delicias, cum labore & sudore: volens hãc quoque nobis nimiam præcidi facultatem. Si quis autem dicat, & quis est nobis vsus ferarum? Dicemus: Primùm quidem, animæ humilitatem efficiũt, & vt homo se exerceat, & ad certamẽ cõparet, in causa sunt: & vel valde arrogantem, propriæ naturę admonent, quãdoquidem brutũ est ei terribile. Iam verò laborãtibus quoque corporibus multa ex his fiunt medicamẽta. Qui hęc autem interrogat, curnã feræ factę sint, interrogabit etiã cur in nobis sit bilis & pituita? Nã ea quoq; si incitata fuerint, exeunt fera vehementius ac perniciosius, totíque corpori exitium afferunt. Porrò autem nobis quoque inest ira & cupiditas, quæ ipsis quoque feris grauius nobis incommodum afferunt, nisi eas coërceamus & refrænemus. Quid autem dico animum & iram, cùm ipse etiam noster oculus in peiores, quàm feræ, affectiones nos præcipitet, vt qui nos in amorem acerbum totos configat? Sed non propterea dicemus, cur hæc facta sunt, sed etiã pro omnibus Deo gratias agemus. Quod enim est puero scutica, hoc est fera hominibus. Si enim cùm vel tot rebus asperis & difficilibus contineantur, plures tamen in tantam extolluntur arrogãtiam: si hoc etiam frænum ademeris, considera quò sit tandem processura improbitas. Ea de causa datum est nobis corpus adeò valetudinarium, morbísque obnoxium, patibile, quod obsidetur à malis innumerabilibus: & terra, quæ sua sunt, producit cum laboribus: & vniuersa vita plena est sudoribus, quoniam præsens vita est veluti quoddam gymnasium, seu locus in quo exercẽtur pueri: otiúmque & remissio plures perdit homines, propterea nobis laborem & inquietudinem admiscuit, vt tãquam à quibusdam fręnis castigetur acrimonia mentis & vigilãtia. Tu autem considera quomodo ea etiam quæ natant per profunditatem aquarum, & quæ in sublime tolluntur, per artem tibi Dominus subiecerit. Et cur non omnia quæ videntur, persecutus est, plantas, arbores, & semina? Ex parte totum significauit, & studiosis de iis quod diceret reliquit. Et rursus in eundem definit finem, ex quo cœperat. Domine Deus noster, & ante probationem, & post probationem eadem verba

[Margin: Hominis imperiũ in bestias cur imminutum sit. — Ratione confirmat à simili. — Ferarum vsus quis. — Simili cõfirmat. — Genes. 3. Iob 5. Metaphora.]

ponens. Perseueremus ergo nos quoque eadem assiduè dicere, admirantes eius prouidentiam, suspicientes sapientiam, clementiam, & quam nostri gerit prouidentiam. Et hæc quidem à nobis dicta sunt ad interpretationem. Si autem vultis, rem maiori quoque contẽtione agamus, & Iudæos rogemus, vbinam vocem pueli emiserint? vbi autem inimicum talis vox destruxerit? quãdo autem eius nomen fuerit admirabile? Sed aliud tempus, quàm hoc, non poterunt dicere, quod sole clarius ostendit vim veritatis. Et ideo dicit: Videbo cœlos opera digitorum tuorum, & tamen iam dixerat Moses: Fecit Deus cœlum & terram. Sed aduersus Iudęos quidem sufficiunt & hæc, & quæ antè dicta sunt. Sed quoniam qui illorum dogmata, si dematur circumcisio, æmulantur, Pauli Samosateni assectæ dicunt Christum fuisse ab eo tempore, ex quo ex Maria processit: illos etiam rogemus, quomodo si ab eo tempore erat Christus, cœlos fabricatus est? Eundem enim hîc esse dicit, qui ex ore infantium & lactantium laudem perfecit, & qui cœlos fabricatus est. Si autem est cœlorum opifex, restat vt fuerit ante cœlos, & nec duxit initium ex Maria, imò erat ante Mariam. Considera autem Prophetæ sapientiam. Non enim eum solummodo inducit opificem, sed etiam fabricãtem cum magna facilitate. Et ideo dicit: Videbo cœlos opera digitorum tuorum, non quòd habeat Deus digitos, sed minimæ esse operationis ostendens quæ videntur, familiaribus nobis & consuetis nominibus docens quæ sunt supra nos. Nam etiã quando dicit: Qui metitur cœlum palmo, & terram pugillo: non pugillum & palmum significãs, hæc dicit, sed volens Dei infinitam ostendere potentiam. Quomodo ergo audent nonnulli filium dicere administrum? Qui enim ne vniuersam quidem suam mouit operationem, quando cœlum facere oportuit? Quid dico totam? sed qui ne minimam quidem, sed quod erat vel maximè pusillum, quomodo fuerit administer? Quomodo administer si quæ facit pater, ea quoque facit filius similiter? Vbi est enim illud similiter, si hic quidem est administer, ille verò opifex? Quomodo autem dicit eius esse opera, aliquando quidem dicens, Domine tu ab initio terram fundasti, & opera manuum tuarum sunt cœli: hîc verò, Videbo cœlos opera digitorum tuorum? Non enim administrorum sunt opera, sed opificum: & si quis sit administer, non illi attribuitur opus, sed ei qui fabricatur. Ergo ea etiam quæ ante à Mose dicta sunt, dicta sunt de filio, nempe illud: In principio fecit Deus cœlum & terram. & illud: dominentur piscibus maris. Is enim qui perfecit laudem ex ore infantium & lactentiũ, is visitauit hominem. Quæ ergo de patre dicit Moses, ea Paulus de filio accipit, magnam æqualitatem ostendẽs. Cùm ergo liceat sanctis, quæ de patre dicuntur, indiscriminatim filio tribuere, & quæ de filio, patri (omnia enim per ipsum facta sunt) vbi administri nomen omnino situm est? Hoc nusquam viderit quispiam. Imò, inquit, dictum est, per ipsum. Quid, quòd hoc ipsum etiam de patre dictum est? Audi autem quomodo. Fidelis Deus, per quem vocati estis in societatem filij sui. Et rursus: Paulus Apostolus Iesu Christi per voluntatem Dei. Et rursus: Quoniam per ipsum, & ex ipso, & in ipsum omnia. Quanam ergo de causa eum dicitis administrum? Vt patrem honoremus. Atqui dicit filius: Vt omnes honorent filium, sicut honorant patrem. Qui autem nõ honorat filium, clarum est quòd nec patrem. Quid ergo, inquit, patrem dicam filium? Nequaquam. Non enim dicit: Vt me dicatis patrem: sed quid? Vt filium manentem, vt honoretis patrem. Quòd si patrem dixeris filium, omnia confuderis. Manente ergo hac proprietate, est honor communis. Propterea enim dixit

[Margin: Genes. 1. De hoc Eusebius in Eccles. hist. — Heb. vlt. — Esa. 40. — Ioan. 5. — Psal. 102. — Genes. 1. — Heb. 1. — 1. Cor. 1. — 2. Tim. 1. — Rom. 11. Ioan. 16. — Vehemẽs δείνωσις. — Sabelliani error.]

filium & patrem, ne confunderetis personas seu hypó- A stases. Si autem non esset eadem substantia, quomodo æqualem honorem exegisset? Quanam ergo de causa dicit Christus multa abiecta & humilia? Et nos docens humilitatem, & propter indumentum carnis, & propter stuporem Iudæorum, & quòd oporteat genus hominum deducere paulatim ad cognitionem, & quòd essent imperfecti auditores, & alioqui sæpe loquitur ad auditorum existimationem. Sublimiora enim sunt ea quæ sunt solius dignitatis, vel potius quodcunque de Deo dixeris, est longè illa substantia inferius, & ad demissionem, ad auditorúmque captum se accommodãs. Quid vis enim dicere, Magnꝰ Deus? Atqui hoc est paruum, si de Deo dicatur. Magnum enim, quantumuis sit magnum, est finitum: sed Deus est infinitus. Et hoc etiam paruum est, si de Deo dicatur. Quod enim finem non habet, scio: sed quid sit, aut vbi sit, nescio. Et si sapientem, & si bonum dixeris, ea quæ ipsa quoque sunt infinita, nihil de illa substantia dixisti pro dignitate, sed B verbo adesse oportet sensum Deo dignum. Si hæc ergo adeò magna dignitatem non ostendunt: quomodo venia digni fuerint qui hæc quoque manca & mutila efficere conantur? Fugiamus ergo eorum conuenticula, & Hæretici vitandi. cùm didicerimus vnigeniti ante secula essentiam, opificiam facultatem, authoritate præditam potestatem, nec vllam eius esse à patre diuersitatem, œconomiæ demissionem, multiplicem eius in nos curæ prouidentiam (hæc enim omnia, & his plura, thesaurus qui in Psalmo situs est, eos docet qui diligenter attendunt) dogmata exactè custodiamus, & vitæ institutionem iis dignam ostendamus, vt bona futura assequamur. Quibus nos dignos esse concedatur gratia & benignitate Domini nostri Iesu Christi, cum quo patri vnà cum sancto Spiritu honor & gloria in sæcula seculorum.

IN PSALMVM IX.

70. ὑπὲρ τῶν κρυφίων τοῦ υἱοῦ, pro occultis filij.

In finem pro occultis filij, Psalmus Dauid. Alius, *Epicicion pro morte filij canticum Dauid.* Alius, *pro iuuentute filij.*

CONFITEBOR *tibi Domine in toto corde meo, narrabo omnia mirabilia tua.* Longus est hic Psalmus. Hoc autem est etiam sapientiæ spiritus. Neque enim fecit omnes breues, neque omnes fecit prolixos, sed multiplici mensura hunc librum variauit, longitudine quidem socordiam excitans, breuitate autem leuans laborem. Confitebor tibi Domine in toto corde meo, Confessio duplex. narrabo omnia mirabilia tua. Duplex est genus confessionis. Vel est enim propriorum peccatorum condemnatio. Vel in Deum gratiarum actio. Hic quidem significat gratiarum actionem. Quid est autem, In toto corde meo? Cum omni alacritate animi. Cum studio, inquit. Nõ pro rerum successu, inquit, sed propter contraria. Hoc enim est maximè grati animi, hoc sapientiæ D studiosi, in rebus etiam asperis & aduersis gratias agere, pro omnibus gloria Deum afficere, non solum pro beneficiis, sed etiã pro suppliciis, hoc enim maiorem mercedem conciliat. In bonis quidem gratias agens, reddidisti debitum: in malis autem, Deum constituisti debitorem. Ephes. 5. 1. Thess. 5. Qui enim beneficio affectus est, & agit gratias, reddit debitum: qui autẽ malè affectus est, & gloria afficit, is debitum acquirit. Multa alia bona Deus & tunc, & nunc reddit. Quare nec malorum quidem sensus ad nos perueniet. Nemo enim de iis dolore afficitur, pro quibus Deo agit gratias. Quocirca aliud quoque hinc lucrifaciemus, quòd ægritudinem animi discutiemus. Quãdo enim priuatus fueris pecuniis, & gratias egeris, non tantum te mordet damnum, quantum lętitia afficit gratiarum actio. Hoc diabolo certum vulnus infligit. Hoc reddit animam studio sapientiæ prędita. Hoc de rebus præsentibus verum cõparat iudicium. Multi enim homines non habẽt veram de his quæ hîc sunt, sententiam, & ideo arguuntur. Ita etiam qui insaniunt, ea sæpe pertimescunt, quæ non sunt terribilia, & sæpe formidãt ea quæ non subsistunt, & vmbras fugiunt. Hi sunt similes, iis qui damnum pecuniæ metuunt. Nõ est enim na- Metus nõ naturæ est, sed voluntatis. turæ metus, sed liberæ voluntatis. Si esset enim res molesta, oporteret omnes dolere qui priuati sunt. Si autem non omnes quibus ea periit, dolent, non est hoc vtique rei naturę, sed imperfecti animi. Quemadmodum enim in tenebris sæpe quis vel funem timuerit, serpentem esse ratus, & omnia habet suspecta, & amicos hostes esse existimat: ita etiam quos inuasit defectio rationis, tanquam profundis quibusdam capti tenebris, rerum naturam non cognoscunt, sed voluuntur in luto, nec fœnum existimant esse fœnum: & pleni auaritia tetrum odorem non sentiunt. Quod si fortè recesserint, tunc sci- Collatio elegans. ent. Et quemadmodum qui deformis mulieris amore capti sunt, postquam à morbo conualuerint, tunc sciunt deformitatem: ita etiam qui tenentur amore pecuniæ. Et quomodo, inquit, potero cessare ab amore? Vtar rursus eodem exemplo. Quemadmodum qui deformem amat mulierem, si assiduè quidem cum ea habeat consuetudinem, accendit fornacem: sin autem parum seipsum seiunxerit, paulatim effluit affectio: ita etiam tu parumper secede, paululum cõcede, & paruum illud erit multum interuallum. Incipe tãtùm rectè facere. Habes domum superfluam? Vende, & da iis qui indigent, non hoc reputans, quòd eam à te alienas, sed quòd eam magis propriam efficis. Non sumptum considera, sed redditum, non quòd ea hîc priuaris, sed quòd eius illic Dominus efficeris. Ita etiam perpetuò poteris narrare Dei miracula. Hoc enim dicit psalmus ab initio. Nã qui C tenetur amore pecuniæ, nõ valde potest in ea re versari. nam perpetuò meditatur vsuras, cõtractus, syngraphas, venalia, testamenta, agrorum pretia, pretia domorũ, lucra, cauponationes & narrare, & cogitare nõ cessat. Vbi est autem thesaurus hominis, illic est etiã cor eius. Hæc Matth. 6. loquitur, hæc meditatur, & quemadmodũ serui ea quæ sunt dominorum meditãtur, ita hîc etiam ea meditatur quæ sunt Domini. Quid iussit? Quid perfectũ est? Quid nondum perfectum est, sed est perficiendum? Quocirca te adhortor, vt ab illa obsessione liberatus, versẽris in his narrationibus, narrans Dei miracula quæ fiunt quotidie, quæ priuatim, quæ communiter, quæ in omnes, quæ in vnumquemque. Plena est enim vita his narrationibus, & vndcquaque incœperis, videbis luculentum emanare procœmium, siue à cœlo, siue à terra, siue ab aëre, siue à brutis, siue à seminibus, siue à plantis & arboribus, si velis dona antiqua recensere, si quæ legem antecesserunt, si quæ fuerunt in lege, si quæ sunt in gratia, si quæ post ex hoc loco excessum, si quę in ipsa morte, inuenies immensum pelagus narrationum. Quantę est ergo stultitiæ, cùm tot narrari possint per quæ voluptas, lucrum, & vtilitas possit animę accedere, luto rationem inquinare, de auaritia & rapina narrantem? Quòd si velis, supernis relictis de terra disseramus, de eius magnitudine, positione, vsu, natura, assiduis partutitionibus, rebus variis, & diuersis quæ ex ea gignuntur, seminibus, herbis, plantis, floribus, pratis, hortis. Ab his rursus arboris vniuscuiusque figuram oratione diuidamus, positionem, altitudinem, bonum odorem, fructum, tempus, ministerium, alia omnia mente reuoluentes, ipsius terræ & eam quæ est ferax, & quæ sterilis. Eius enim nihil est inutile. Etenim hæc quidem ferrum, illa verò æs:

verò æs: hæc aurum, illa tulit argentum: hæc aromata, A illa verò medicamenta varia & omnis generis. Quid, si dixerit quispiam naturam aquarum, potabilium, salsarum, vsum montium, metalla variorum marmorum, fontes qui sunt in ipsis, arbores quæ sunt aptæ ad tecta & ædificia? Hæc omnia sunt fructus solitudinis, hæc & animalia & omnes feras alit. Quid si quis dixerit lacus, montes, fluuios? Quemadmodum enim mulieres quæ Simile. pepererunt, fontem lactis profundentes, natis præbent alimentum: ita etiam terra hortis & viridariis fluuios & fontes tanquam mammas porrigens, ea affatim irrigat. Sed in mulieribus quidem oportet infantem ad mammam accedere: hæc autẽ ipsa extendit vbera, vndique ea ex alto demittẽs. Est etiam alius vsus solitudi- Solitudinis encomium. nis. Est enim aptior ad sanitatem corporis, vt quæ præbet puriorem inspirãdum aërem, & vniuersum orbem terræ ex alto circumspiciendum, & in solitudine philosophandum, & à vitæ curis parumper respirandum. Quid dixerit quispiam aues quæ canunt, & animalium B quę capiuntur, vitam? Habet etiam alium vsum eremus: sæpe enim prædiis murorum vicem præbuit, habens montes in altum erectos, voragines, & præcipitia. Quid enim dixerit quispiã herbas quæ in ipsis nascuntur, quæ laborantibus corporibus magnam opem afferunt? Si autem desertorum & montium tãtus est vsus, tantáque ex eis bonorum est suppeditatio: si ad terram veneris arabilem, & supinos campos, considera quãtos videbis fontes narrationum. Quemadmodum enim in nostro corpore hæc quidem sunt ossa, illa verò nerui, alia autẽ carnes: ita etiam in terra alia quidem sunt montes, alia verò voragines, alia verò pinguia prædia. Sunt hæc autem omnia vtilia. Sed quid dico terram, quę tantum est elemẽtum? Si vnius arboris velis dicere figuram, vsum, fructum, folia, tẽpus, alia omnia, magnam videbis narrationem, si montium situm, si alia omnia. Si autem hũc ipsum hominem oratione persequaris, & ipsius corpo- C ris formationem, hinc rursus inuenies immensum pelagus narrationum. In his ergo versemur, hinc erit nobis voluptas maxima, hinc lucrum maximum, hinc ineffabile sapientiæ studium. Qua de re hoc significans, subiunxit: *Lætabor & exultabo in te, & psallam nomini tuo altissime.* Alius, Canam nomen tuum. Non est hoc paruũ genꝰ philosophiæ, lætari in Domino. Qui enim in Deo vt oportet lętatur, omnem quæ ex iis quę ad vitam pertinent proficiscitur, expellit voluptatem. Quid est autẽ, Lætabor in te? Cùm talem habeam Dominum, hoc est mihi voluptas, hoc est exultatio. Si quis hanc nouit voluptatem, ita vt nosse oportet, non sentit aliam voluptatẽ. Hoc enim est propriè voluptas: alia verò omnia sola sunt voluptatis nomina, re ipsa defecta. Hæc sublimem & excelsum hominem efficit. Hæc animã liberat à corpore. Hæc ad cœlum eum pennatum reddit. Hæc terrenis, & iis quæ ad victum pertinent, altiorem constituit. Argumẽtum ex collatione. Hæc à vitiis liberat. Et meritò. Si enim qui pulchra ac præclara amant corpora, nihil eorum sentiunt quæ ad D vitam pertinent, sed in vno solo amicæ aspectu versantur: qui Deum amat vt oportet, quidnam deinceps vel boni, vel mali sentit eorum quæ sunt in vita? Nihil, sed erit iis omnibus superior, se rerum immortalium voluptate perfundens. Talis enim est qui ab eis amatur. Qui enim amant alia, vel inuiti cito traducuntur ad obliuionem, cùm intereant & flaccescant quæ amantur. Hic amor est infinitus, qui non potest desinere, qui & maiorem habet voluptatem, & plus lucri: & hoc ipso amantem delectat & recreat, quòd nunquam dissoluitur. Canam nomini tuo altissime. Hoc solet maximè fieri ab amante. Qui enim amant, canunt in amantes cantica, etsi illos non videant, & per cãticum seipsos consolantur.

A Ita etiam facit Propheta, quoniam Deus videri nõ potest, facit in ipsum cantica, per cantus cum ipso congrediens, & desiderium accendens, & ipsum videre existimans. Vel potius cantãdo hymnísque celebrando multorum inflammat desiderium. Quemadmodum enim A similis argumentum. qui amant, eorum quos amant celebrant encomia, & ipsorum nomina circumferunt. ita hic etiam, Psallam, inquit, nomini tuo altissime. Vide quomodo seipsum è terra erexit, & sui materiam ad illam essentiam extulerit, seipsum Deo dedicans, & ideo versat eius nomen assiduè: is est enim mos amantis. *In conuertendo inimicum meum retrorsum, infirmabuntur, & peribunt à facie tua.* Alius, Cùm cõuersi sint inimici mei retrò, offenderint, & perierint à facie tua. Hic quoque est mos amãtis, per- Persłat in metaphora. petuò dicere beneficia, & in iis sibi placere: hoc enim ab amore proficiscitur, & ipsum rursus amorem accendit. Non aberrauerit autem quispiam, si dixerit eum hîc dicere inimicos, qui mente solùm percipiuntur. Nam ij quoque auertuntur quando generosam animam inue- Elegans homœosis. nerint. Quemadmodum enim hasta quæ in clypeum incidit, si mollis quidem sit, eum excindit: duro autem & repugnanti nihil facit, sed reflexa acie vana & inutilis excidit: ita etiam vsuenit in anima. Si mollem enim & delicaram inuenerint tela quæ mittuntur à diabolo, in Iacobi 4. profundum peruadũt: sin autem duram & validiorem, & ipse abit re infecta, & ei nihil mali facit, duóque, imò verò tria ex eo capiuntur commoda. Nam ipsam nihil lædit, sed reddit etiam fortiorem, & ipse ex eo imbecillior factus est. Cõsidera autem quomodo Dei virtutem prædicat. Infirmabuntur, inquit, & peribunt à facie tua. Rursus cùm audis faciem, nihil suspiceris corporeum. Hîc enim operationem, eius apparitionem, & eius virium facilitatem significat. Sicut alibi dicit: Qui respicit Psal. 103. terram, & facit eam tremere: ita hîc etiam idem dicit. Act. 16. Collatio. Sufficit enim solus obtutus ad perdendos improbos. Si enim sanctorum præsentia facit vires dęmonum imbecillas, multò magis Dei. Si eius fulgur apparens omnes terrore afficit, considera illam potentiam ab interitu alienam, quomodo terret, quomodo perdit improbos. Vidisti genus hymnorum, vidisti modum glorificationis, & quemadmodum eius narrat potẽtiam. Non paruum autem hinc docet decretum philosophiæ, cùm dixit, Psallam nomini tuo altissime. In conuertendo inimicum meum retrorsum. Quodnã verò hoc est? Quòd In conuertendo ὅτι τῷ ἀποστραφῆναι τοὺς ἐχθροὺς μου. non solùm in afflictionibus, sed etiam in rebus quietioribus se moderatè gessit & sapienter. Multi enim malis humiles effecti, reddũtur meliores: bonis autem socordiores & ignauiores: quod quidẽ dicit de Iudæis, pro- In eo quòd aduersus se inimicus meus. grediens. Quando occidebat ipsos, tunc quærebant ipsum. Sed non est hîc eiusmodi, imò etiam in rebus secundis moderatus est, & vigilans. Nõ est autem hoc parum ad sapientiæ studium. *Quoniam fecisti iudicium meum, & causam meam.* Alius, Iudicasti pro me. Sedisti su- Psal. 77. per thronum qui iudicas iustitiam, *Increpasti gentes, & periit impius.* Alius, Perdidisti. *Nomen eius delesti in æternum, & in seculum seculi.* Vide rursus viri philosophiam, quemadmodum non ipse vlciscitur inimicos, sed Deo concedit iudicium, seruans præceptum Apostolicum, Rom. 12. Non vos ipsos vlciscẽtes. Non hoc autem solùm videre possumus, sed quòd hæc etiam iniustè passus est. Nisi enim iniustè esset passus, ea Deus non esset persecutus. Sedisti super thronum, qui iudicas iustitiam. Humano more loquitur, dicens thronum & cathedram. Illud autem, Qui iudicas iustitiã, id dicit quod est Deo consuetum, & est eius substantię eximium. In hominibus enim non licet hoc dicere. Non iudicant enim iustitiam, etsi millies iusti sint, vt qui aliquando quidem propter iustitiam, aliquando verò propter socordiam, quod iustum

est,ignorent. Deus verò qui ab his omnibus liber est,& sciens & volens iustam fert sententiam. Illud ergo, Sedisti super thronum,iudicasti,inquit,persecutus es,vltus es. Increpasti gentes, & periit impius. Vide quomodo armis Deo non opus est,non gladio, non arcu, non sagittis:sed illa humano more dicta sunt. Deo enim sufficit increpare & perdere eos qui puniēdi sunt. Vt autem eius potentiam intelligas,audi etiā quæ sequuntur. Nomen eorum delesti in æternum & in seculum seculi. Radicitus perdidisti,conuulsisti, ita deleuisti, vt eorum etiam perierit memoria. *Inimici defecerunt frameæ in finem.* Framea חרב bipennis, culter. Alius,Ruinæ. Hebræus autem חרבות. Et ciuitates destruxisti. Quid hoc est? Machinis, inquit, & consiliis consumptis, eum propriis armis destituisti. Talis est enim ira Dei. Omnia delet,& perdit. Vel quod ali⁹ docet interpres,dicens,Deserta,id est,non solùm eorum ciuitates,sed ipsa etiam deserta deleuisti, & vrbes diruisti: ita enim iustus bellum gerebat, ita aduersarios prosternebat,non vtēs armis & hastis,sed Dei fretus auxilio,propterea ei quoque bellum est præclarum & insigne,& vi parta est victoria. חרב vastari inde. *Periit eorum memoria cum sonitu.* Alius, Cum ipsis. ἀπωλόγιον. Hebræus autem המה hemah. Quid est cum sonitu? Vel dicit internecionem, vel malorum mœrorem. Porrò autem hoc est etiam Dei prouidētiæ, quòd non facit hoc latēter,vt aliorum calamitatibus alij reddantur meliores, significat ergo manifestum exitium. *Et Dominus in æternum permanet.* Alius, Sedet. Sedere enim sępe ponitur pro stabili & permanente substantia, vt declarat etiam Hieremias,dicēs:Tu sedes in seculum seculi. Baruch 3. Et Hebræus hîc ישב iescu Propheta hoc dicit assiduè in hominũ interitu,ostendens interminatam eius esse substantiam, & quòd hominum quidem genus est caducum & momentaneum, illius autem substantia & magnificentia finem nunquam accipit. Sedit. ישב mansit. 2. Reg. 14. Iacobi 4. Hoc autem facit timorem incutiens,vt duabus de causis eum timeāt, & propter magnitudinem gloriæ, & propter vilitatem propriæ substantiæ,& vt semper manētem,& vt mirandum in modum punientem. Quòd si aliquid etiam oportet dicere anagogicè,id non est recusandum. Alia enim possumus etiam contemplari: alia verò ita sunt solum intelligēda,sicut dicta sunt, quemadmodum illud: Genes.1. Fecit Deus cœlum & terram. Alia verò aliter quàm habeant dictiones, quemadmodum: Prou.5. Cerua amicitiæ, & hinnulus gratiarum tuarum,tecum habeat consuetudinem. Ibidem. Et rursus:Sint tibi soli quæ habes,& nemo alienus sit tibi particeps. Et rursus: Fons aquæ sit tibi soli. Hoc enim si intellexeris, id quod scriptum est, & non verba quidem fugias,sensum autem persequaris,erit valde inhumanum,vt ne aquam quidem illi impertiaris. Sed hîc quidem loquitur de vxore, vt ea fruamur cum temperantia,fontem vocans eam,& ceruam, propter puritatē congressus coniugalis. Et hîc quidem hoc modo. Alicubi verò & quod scriptum est accipiēdum est,& quod ex eo significatur, quemadmodum est illud: Ioan.3. Sicut serpentem exaltauit Moses. Credendum est enim hoc factum esse:factum est enim & quod ex eo significatur in figuram Christi. Ita hîc etiam nō aberrauerit quispiam, si quæ dicta sunt,acceperit de iis quæ euenerunt Iudęis, hæc nēpe, Sedisti super thronum qui iudicas iustitiam. Increpasti gentes, & periit impius. Inimici defecerunt frameæ in finem, & ciuitates eorum destruxisti: periit memoria eorum cum sonitu. Calamitas enim eorum qui Christum crucifixerunt, est omnibus manifesta, & ciuitates eorum sunt dirutæ, & diaboli machinæ defecerunt, cùm Christi cura ac prouidentia omnia susceperit. Coloss.1. Heb.2. Sed hæc relinquentes adaptanda studiosis,ea quæ sunt proposita persequamur. *Parauit in iudicio thronum suum.* Alius,Stabiliit ad iudicium. *Et ipse iudicabit orbem terræ in æquitate, iudicabit populos in iustitia.* Æquitate, δικαιοσύνη, iustitia. Iustitia, ἐν εὐθύτητι, in rectitudine. Vidisti quomodo paulatim attollit orationem. Quoniā throni meminit,ostendit throni naturam, non ex lignis,nec ex aliqua materia compositam, sed ex iustitia. In iustitia enim,inquit, collocatus est:iudicabit orbem terræ in iustitia. Et præsentia,& quæ futura sunt,prędicit. Generale enim iudicium illic est reseruatum: singulare autem etiā hîc multa facit,ne stolidi existimarent ea quæ sunt, non regi Dei prouidentia. Quòd si non hîc omnes coronas accipiunt, ne mireris. Parauit enim diem in quo est iudicaturus orbem terræ: in præsentia autem stadium, luctas, & certamina. Propterea non recipiunt hîc omnes pro meritis,sed iis qui se rectè gerunt, dona sunt illic reposita:& iis qui secus,supplicia. Rom.2. Matth.25. Hîc autem est lenita patientia,vt per pœnitētiam abstergamus peccata. Sed illic non ita. Homicida enim, quamdiu est in via, potest mutari, & liberari supplicio: sed postquam deductus est ad accipiendam iudicis sentētiam, restat deinceps ensis,& lictor,& barathrum. Hier.18. Ezec.33. Ita etiā hîc. Quamdiu fuerimus quidem in vita præsenti, possumus vitare supplicium si mutemur:postquam autem illuc discesserimus,frustra lachrymabimur. Sap.5. Heb.10. *Parauit enim iudicio thronum suum.* Si quis autem etiam illud parauit, acceperit vt dictum est,non peccabit. Omnia enim sunt parata,& supplicia,& coronæ,& sentētia. Non ęst cunctatio,nec tempus, nec tarditas apud Deum: quandoquidem qui viuunt,non præuenient eos qui dormierunt, quemadmodum dicit Paulus: Nos qui viuimus, qui reliqui sumus in aduentum Domini, non præueniemus eos qui dormierunt. 1.Thess.4. Iudicabit populos in iustitia. Vide sapientiam Prophetæ, quomodo dicit præsentia, quomodo futura. Præsentia, Increpasti gentes, & periit impius. Futura, Parauit in iudicio thronum suum. Et ipse iudicabit orbem terræ in æquitate. Hoc autem facit, vt qui illi non credunt, ex præsentibus argumenta accipiant. Illis nempe futuris. *Et factus est Dominus refugium pauperi.* Alius, Attrito. Psal.39. Alius, Confracto. Vocat assiduè seipsum & pauperem, & mendicum,licet regiam teneret. Ita etiam alibi:Ego autem mendicus sum & pauper. Sciebat enim, & clarè sciebat omnia humana esse vmbra imbecilliora,& nihil esse nobis virtute magis proprium: reliqua autē omnia esse similia foliis extrinsecus appositis. Quòd enim virtus sit nobis propria,ex hoc clarum est, Quocunque recesserimus, eam circumferimus:illa autem non itidem. Hoc est ergo nobis magis proprium,alia autem sunt remotiora. Quemadmodum ergo eum dicimus proprium ac necessarium,qui est nobis propinquior:ita etiam hāc pecuniis dicimus magis propriam, quoniam nobis semper est propinquior. Cōsidera autem mihi eius gratum & sapientiæ studiosum animum. Cùm enim haberet & equos, & castra, & alia innumerabilia,illis omnibus missis supernum accessit auxilium, & suam ei salutē fert acceptam. Non enim dixit:Fuerunt mihi castra refugium meũ, nec pecunia,nec muri: sed fuit Dominus refugium pauperi. Ipse me,inquit,in tuto collocauit:nihil enim cōferri potest cum hoc refugio,quod & ad facilitatis & securitatis rationem attinet. Aliis enim refugiis possunt afferri insidiæ, nec possunt in promptu inueniri, sed & tempore, & loco innumerabilibus arcentur circumstantiis. Matt.14. Matth.7. Ioan.13. Hoc autem, vtpote quod propè sit, inuenies, si id tantùm exactè quæsieris. Te enim adhuc loquente dicet, Ecce adsum. Et, Deus appropinquans ego sum, & non Deus procul. Esa.58. Hier.23. Nec cursu ergo,nec peregrinatione nobis opus est, sed vel domi sedentes hoc possumus euocare auxilium. Et aliquādo quidem liberat à periculis: aliquando autem eos ipsos reddit præclaros & potētiores aduersariis, & vtrunque in tempore conuenienti. Quādo enim se modestè gerunt qui id assequuntur,

assequuntur,dat vtrunque. Sin autem in eo non se rectè gesserint, intra vnum subsistit, ne alterius additamento nimis fiant arrogantes. Vt autem scias id sæpe in causa esse vt in insolentiam efferantur homines, Ezechias ea de causa elatus est. παράδειγμα. Esa.38. Sed ne sic quidem eum contempsit, sed quoniam victoriæ successus mentem eius extulerat, immisit infirmitatem quæ eum corrigeret. *Adiutor in opportunitatibus,in tribulatione.* Opportunitas duplex. Quid est in opportunitatibus? In tempore, inquit, opportuno. Duplicem dicit opportunitatē, quòd & fert auxilium, & quòd in tempore. 1.Cor.6. Opportunitatem enim hîc dicit afflictionem. Qua de re? Quòd sit mater studij sapientiæ, & maximè diuinum attrahat auxilium. Tunc sublata est socordia,& nimia dissolutio,tunc supplicationibus vacamus diligentius. Et quemadmodum hyems est tēpus opportunum ad terræ agriculturam: ita etiā afflictio ad curam & studium animæ. Eius enim semper opus habemus auxilio, etsi sint nobis res secundæ. Tunc autem maximè sentimus auxilium, quando versamur in afflictionibus. Hîc etiā aliquid aliud significauit,nempe quòd oportet nos operari. Qui enim fert auxilium, ei fert qui operatur. Non oportet ergo otiosos esse, & animo deficere, sed & preces afferre,& eleemosynas,& omnia quæ à nobis ipsis afferri possunt. A simili. Qui sunt enim in bello socij,iis qui pugnant opem ferunt,non iis qui animo deficiunt,& se dedũt otio. Si vis ergo Dei assequi auxilium, nunquam quæ tua sunt prodideris. Ita Iob opes latæ sunt stanti,& fortiter dimicāti. Ita etiam Apostolis pulchrè laborantibus. *Et sperent in te qui nouerunt nomen tuum.* Alius, Et confident. Propheta hoc facit assiduè, à precatione ad exhortationem orationem conuertens, vt qui sit communis doctor orbis terrarũ, & Philosophiæ thesaurum proponens in medium. Pulchrè autem dicit: Rom.5. 1.Cor.1. Sperent in te qui nouerunt nomen tuum. Qui te nouerunt, inquit,& auxilium & defensionē tuam, satis validam habent anchoram,spem quam in te habent, satis validum auxilium,& turrim infractam,qui non solùm pollicetur liberationem à malis, sed ne præsentibus quidem difficultatibus perturbari permittit. δόγμα. Qui enim est liberatus ab humanis,& à superna spe dependet,non solùm asciscit sibi celerrimam à malis liberationem,sed ne in ipsis quidem malis vexatur & perturbatur, vt cui ferat auxilium spes illius anchoræ. Daniel.3. Ita ergo tres pueri non solùm liberati sunt à fornace, sed ne dum in fornace quidem versarentur,conturbabātur. Norant enim quòd sibi aderat à Deo auxilium. Et ideo alius dicit: Et confident, pro eo quod est, habebunt fiduciam. Perturbationum enim principio longè maior est cautio quæ ex spe in Deum oritur. Illæ enim sunt humanæ,hoc verò diuinũ & inexpugnabile. Quandoquidē dixit eum fuisse adiutorem,& fuisse refugium:dicit etiā quomodo sit. Quomodò autem est? Quando in eum assiduè sperare perseueramus. Quòd si non statim soluit difficultates, hoc quoque fit pro tua probatione. Quemadmodum enim cùm posset non permittere vt te inuaderent, permittit tamen, vt te faciant robustiorem: ita etiam cùm posset ab initio soluere,rursus cunctatur & differt,tuam augēs constantiam, & tuam spem exercens, & tuam in ipsum affectionem reddens vehementiorem,& neque semper permittit opprimi,ne deficiamus,nec semper quiescere & relaxari,ne collabamur. Eccles.2. *Quoniam non dereliquisti quærentes te Domine.* Alius: Non enim reliquisti. Ita etiam dicit alius: Respicite antiquas generationes, & videte quis sperauit in Domino,& pudore affectus est?aut quis inuocauit Dominũ,& dereliquit ipsum? Et quomodo, inquit,quæritur Deus qui est vbique? Studio, & animi promptitudine,& si ab iis omnibus quæ ad victum pertinēt, liberemur. Sæpe enim cum ante oculos & in manibus habeamus, nescimus, sed circumcursamus sæpe quærentes quæ tenemus, quando mens aliò versa fuerit. Quomodo ergo Deum quærere possumus? Quando illuc animum intendimus, quando ab iis quæ ad hanc vitam pertinent,fuerimus liberati. Qui enim quærit,omnia ex anima eiiciens,venit ad illud quod quęrit. Quærendus Deus & exquirendus. Nec oportet solùm quærere, sed etiā exquirere. Qui exquirit,non ipse solùm quęrit,sed aliorum etiam ope vtitur, vt inueniat quod quærit. Sed in iis quidem quæ ad hāc vitam pertinent, cùm sæpe quæsiuerimus, non inuenimus. In spiritualibus autem hoc non licet, sed omnino necesse est,vt qui quærit, inueniat. Si enim ad quærendum tantum egressi fuerimus,nō permittit Deus vt nos multum vexemur: & ideo dicit: Omnis qui quærit,inuenit. Matth.7. *Psallite Domino qui habitat in Sion.* Alius qui sedet. *Annunciate inter gentes studia eius.* Alius dicit, In populis machinationes eius. Quid dicis? Cuius cœlum sedes est, & terra scabellum pedum: cuius in manu sunt fines terræ, is habitat in Sion? Certè. Habitatio Dei quæ intelligatur. Habitationem enim hîc dicit, non loco circumcludi (est enim infinita eius magnitudo) sed peculiarem in locum affectionem, & peculiariter in eum affici,vt Iudæos per hanc sui demissionem ad se attraheret. Propterea enim nostra quoque domus esse dicitur, quòd peculiariter in eā afficiamur. Iam verò in nobis quoque habitare dicitur, non quòd à nobis comprehendatur, sed quòd propriè ac peculiariter in nos afficiatur. Sion,ecclesia. Sion autē ecclesia anagogicè dicitur. Heb.12. Accessistis enim ad montem Sion, & Ecclesiam primogenitorum. Ecclesia, vt mons, per simile. Et meritò mons est Ecclesia, quòd sit firma, & stabilis, nec possit conquassari. Quemadmodum enim mons non potest labefactari,ita nec Dei Ecclesia. Annunciate inter gentes studia eius. Vult eos esse præcones Dei beneficiorũ, & nunquam eius celare beneficia. Et hoc dicit vbique, tam propter eos qui dicũt, quàm propter eos qui audiunt. Nam & hi,& illi lucrifaciunt,si attenderint. *Quoniam requirens sanguinem eorum recordatus est.* Vidisti quænam dicit eorum studia, beneficia. Hîc etiā magnum quoddam decretum significat, non perpetrari vllam cædem, de qua pœnæ nō sumantur,& quæ non vindicetur. Quod etiam Moses ostendit in Genesi,dicens: Sanguinem vestrum requiram. Genes.9. Hoc est indicium infinitæ eius prouidentiæ, ingentísque & prolixæ curæ. Si autem non statim requirit, ne mireris: dat enim peccatoribus tempus pœnitentiæ. Rom.2. Matth.5. *Non est oblitus clamorem pauperum.* Vide rursus esse in honore pauperes. Non autem dicit simpliciter & absolutè pauperes: sed illos qui sunt pauperes spiritu, sicut dicit Christus. Ij enim maximè exaudiuntur dum orant, qui sunt corde humili & contrito. Hîc autem duo ponit,& orationem,& humilitatem. Ad quem enim,inquit,respiciam,nisi super humilem,& quietum, & timentem verba mea? Vbique autem orationis vehiculum inuenitur humilitas. Prope enim est Dominus cōtritis corde. Oportet itaque eum qui orat,maximè liberari à bilioso ardore. φλεγμονῆς. Quod etiam quęrit Paulus,dicens: Absque ira & disceptatione. 1.Tim.2. Rectè dixit, Clamorem pauperum, dicens clamorem,mētis affectionem, non autem vocis intentionem. Eo autem quod dixit, Non est oblitus, significauit eos inuocare assiduè, & tamen ne tantillum quidem assequi. Quid est ergo quod dicit? Ne putetis Deum esse oblitum,& propterea non esse persecutum: eius enim est proprium, ea quæ sunt eiusmodi quærere, etiamsi nemo roget: quando autem rogant,& qui rogant sunt humiles,multò magis. *Miserere mei Domine, vide humilitatem meam de inimicis meis. Qui exaltas me de portis mortis, vt annunciem omnes laudationes in portis filiæ Sion.* Alius, Hymnorum decantationes tuas. Alius, laudes tuas. Vidè eum perpetuò orationi affixũ. A malis enim

liberatus, & in tuto collocatus, non cessat rursus orare, A
dicẽs: Miserere mei, & rogare eum pro futuris. Semper
enim egemus Dei prouidentia, maximè autem dum li-
beramur à malis. Aliud enim bellum excipit priori dif-
ficilius, socordiæ, & arrogantiæ, tunc enim spirat vehe-
mentius diabolus. Quare maximè postquam liberati
sumus à malis, illo opus habemus auxilio, vt facilè res
secundas feramus. Nam Iudæi quoque ab Ægyptiis li-
berati, grauiori bello vexabantur, arrogantia & socor-
dia. Tunc itaque maximè moriebantur, vt qui non pos-
Exod.16. sent rectè ducere exercitum. Quia enim nec aduersus
ingluuiem, nec aduersus pusilli abiectíque animi viti-
2.Reg.11. um fortiter in acie steterũt, sed Ægyptiorum vitia sunt
æmulati; ea illos perdiderunt. Dauid quoque cùm & à
Saulis difficultatibus, & ab aliis omnibus hostibus fuis-
set liberatus: postquam quietem & laxamentum asse-
cutus est, difficilius bellum passus est incontinentis cu-
piditatis, quod eum etiã maiori supplicio affecit. Quo-
circa tunc maximè timendum est, quando fuerimus li- B
Homœosis elegãs. berati ab ærumnis. Quemadmodum enim alligatam
bestiam non ita timemus vt emissam: ita etiam vitium
non est ita timendum in afflictione, tunc enim alligatũ
est animæ ægritudine, & aliis vinculis: sed post quietem
& remissionem maximè timendum est. Et ideo sępe vi-
debis rerum successus maiora mala facere quàm res ad-
4.Reg. 14. uersas. Ita etiam Ezechias fusis fugatísque hostibus erat
Psal.118. periturus. Quocirca ipse quoque alibi dicit: Bonũ quòd
me humiliasti. Quærit autem misericordiam etiam post
liberationem: & affert causam petitionis misericordiæ,
quòd male sit affectus. Vide enim humilitatem meam
de inimicis meis. Et aliam rursus, *Qui exaltas me de portis
mortis.* Ad eum enim qui præest, & mei curam gerit, &
semper manus mihi præbet, confugio. Vidisti eum in
futurorum petitione pro præteritis etiam gratias agere,
& duplex dicere beneficium. Non dixit enim, qui libe-
ras me de portis mortis, sed, qui exaltas me. Non enim
in eorum malis tantum soluendis substitit Dei benefi- C
cium: sed fecit eos etiam admirabiles, insignes, & cla-
riores. Non dixit autem, ex porta, sed ex portis, multa
pericula significans. *Vt annuncient omnes laudationes tuas
in portis filiæ Sion.* Quod suasit aliis facere, ipse facit. An-
nunciate enim, inquit, inter gentes studia eius. Hoc ego
quoque nunc faciam: & non solummodo faciam vno
præsente vel duobus vel tribus, sed in medio theatro.
Exultabo in salutari tuo. Hoc est mihi corona, hoc diade-
ma, propter te trophæum erigere, propter te salutem
adipisci. Ita etiam nos quoque quæramus non omnino
seruari, nõ omnino à malis liberari, sed per Deum. Hoc
autem dico propter eos qui in morbis vtuntur incanta-
tionibus, & alias exquirunt imposturas & præstigias ad
suam leuandam ægritudinem. Hoc enim non est serua-
Interitu, διαφθορᾶ, corruptione. ri, sed perire. Maxima enim salus est, per Deum esse ser-
uatum. *Infixæ sunt gentes in interitu quem fecerunt.* Alius,
immersæ sunt. Corruptionem dicit vitium: nihil enim
Collatio. æquè corrumpit, vt vitium. Improbo enim homine ni- D
hil est imbecillius, propriis armis capitur, quemadmo-
dum ferrum à rubigine, & lana à tinea, ita etiam impro-
Rom.2. bus à vitio. Vnde etiam ante supplicium quod à Deo
infertur, ipsum vitium ab eo qui id facit pœnas exigit.
Quia enim multa de superna iustitia disseruit, & de Dei
auxilio, ipsum autem non statim venit, sed cunctatur &
differt, & hoc multos efficit ignauiores, ostendit esse in
Rom.1. foribus supplicium, & malos id perpeti, sicut dicit etiam
ἀντιμισθίαν. Paulus: Et mercedem quam oportuit erroris sui in se-
Act.5. ipsis recipientes. Vide autem quàm propriè vtatur di-
Rom.5. Rom.10. ctionibus, Infixæ sunt, hoc est, per vim retẽtæ sunt, sunt
Colos.1. Dan.3. eis ineuitabiles paratæ insidiæ. Et rursus, *In laqueo isto
Dan.6. quem fecerunt, comprehensus est pes eorum.* Vinculis, inquit,

quæ solui nequeunt, astringuntur improbi. Hæc Apo-
stolis & Iudæis vsuuenerunt. Quando enim bellum ge-
rebant cum Apostolis, illos quidem nihil lædebãt: ma-
lis autem innumerabilibus seipsos implicabant, ciuita-
te, & libertate, & aliis omnibus euersi, & crescebat qui-
dem prædicatio, displuebantur autem qui parabant in-
sidias. Et qui tres pueros in Babylonicã fornacem im-
miserunt, ab ea rursus capti sunt. Quod etiam in Danie- Ab exemplo.
le factum est. Sed in Daniele quidem hoc meritò acci-
dit, ipsi enim ipsum iniecerunt. In tribus autem pueris
quidnam est in causa, quòd cùm rex peccasset, ij qui sta-
bant ante fornacem, puniuntur? Quoniam ij quoque
qui fuere combusti, Regis iussui inseruierunt, & auream
statuam adorarunt. *In laqueo quem absconderunt, compre-
hensus est pes eorum.* Vide quomodo ostenderit inenar-
rabilem eorum esse vituperationem. Quia enim quod
fiebat, erat plenum ignominia, ideo celant, & conantur
latere. *Cognoscitur Dominus iudicia faciens.* Alius, cogni-
tus est iudicium faciens. Hoc est, puniens, vlciscẽs, per-
sequens. Vidisti aliud genus beneficij ex castigatione.
Non solùm enim facit eos meliores qui castigantur, sed
facit etiã vt Dei cognitionis eluceat ratio, & ex eo qui
eum magis viderit hominum curã gerere. Cùm itaque
permisit gregem porcorũ deturbari, & in mari submer- Marc.5.
gi, tũc admiratione maxima perculsi sunt. Porrò autem Luc.8. Psal.77.
in veteri quoque Iudæi, quando eos occidebat, tunc 2.Cor.9.
eum quęrebant, quemadmodum dicit Propheta. Et cur
non hoc facit frequentius? Quoniam vult nos non per
vim & compulsionem, sed per liberam eligendi volun-
tatem ex virtute nos gerere, & beneficio potius affectos
quàm punitos. Et quantò, dicet quispiam, melius est es-
se necessitate bonum, quàm malum libero eligendi ar-
bitrio? Non potest esse bonum quod fit necessitate. Qui
enim vinculo illaqueatus bonus est, nunquam erit sem-
per bonus, sed à necessitate liberatus reuertetur ad viti- γνώμη.
um. Qui autem ita instituitur, vt sua sponte & libera eli-
gẽdi potestate fiat bonus, cùm bonus factus fuerit, con-
stans manet & stabilis. *In operibus manuum suarum com-
prehensus est peccator.* Non dixit, manuum Dei, sed ma-
nuum peccatoris. Vidistis quomodo variat orationem,
& quod à superis infertur supplicium inferens, & pœ-
nas quæ ex vitio infliguntur, inducens. Quomodo sup-
plicium quod infertur à superis? Cognoscitur, inquit,
Dominus iudicia faciens. Quomodo pœnas quæ infli-
guntur à peccato? Infixæ sunt gentes in interitu quem
fecerunt. Et rursus ea quæ proficiscuntur ab improbita-
te, in operibus manuum suarum comprehensus est pec-
cator. Non enim dicit solum supplicium quod à Deo
proficiscitur, quoniam sæpe cunctatur & differt: neque
solum quod à vitio, quoniam multi in eo libenter ver-
santur, sed vtrinque cõfirmat orationem. Et ideo dicit,
in operibus manuum suarum comprehensus est. Alius,
Plantarum suarum. Ne ergo existimes te machinatio-
nem in alium moliri, quando struis alicui insidias, tibi
enim ipsi contexis retia. Cantus diapsalmatis. Alius,
Vox semper. Alius, Modulatio semper. Hebræus autem
הגיון סלה higaion selach. *Conuertantur peccatores in infer-
num, omnes gentes quæ obliuiscuntur Deum.* Alius, Conuer- 70. τῷ χρόνῳ.
tentur. In iisdem rursus persistit, ostendens vitium ha-
bere supplicium cõstitutum. Et impietas parit mortem,
& peccatum pericula. *Quoniam non in finem obliuio erit
pauperis, patientia pauperum non peribit in finem.* Alius in-
terpres dicit, Non enim in finem mitium expectatio
tradetur obliuioni. Pulchrè dixit, in finem: ostendens
non semper fore remissionem & laxamentum. Si enim
semper futura sit quies & remissio, vbinam ostendetur
patientia? Quod autem dicit, est eiusmodi. Pœnas da-
bunt improbi, & extrema patientur. Neque enim Deus
patietur,

patietur, vt iis qui iniuria afficiuntur, perpetuæ parentur A
insidiæ. Per hoc & eos consolatur, & illos terret, & Dei
ostendit clementiam, quòd hos quidem mora reddit
probatiores: illos verò trahit ad pœnitentiam. Vide au-
tem quomodo rursus pauperes in honore habentur,
pauperes non absolutè, sed qui sunt contriti corde. Ij
enim sunt vel maximè apti ad patientiam, vel ea potius
se inuicem constituunt, humilitas patientiam, patientia
humilitatem. Si quis autẽ dixerit, & quomodo est pau-
pertas humilitas? dicemus eam esse aptiorem ad virtu-
tem. Qui est enim diues, animi ægritudine afficitur &
Paupertas ad virtutem aptior. conturbatur. Qui autem pauper est, omnia fert facilè, vt
qui in paupertate veluti in quadam palæstra frequenter
exerceatur. Et ideo Christus quoque dicebat, difficile
Matt.19. esse cum diuitiis regnum cœlorũ ingredi. Quid est au-
tem, patientia pauperum non peribit in finem? Nun-
Matth.5. quam, inquit, peribit, sed proprium fructum omnino
recipiet. Quod quidem non semper euenit in iis rebus
quæ ad victum pertinent, sed finem non consequuntur B
A simili. pereuntibus laboribus. Nam & agricola expectat, &
mercator: sæpe autem propter æris iniquitatem vtrique
à fructu sui laboris excidunt. In Deo autem non ita fit,
sed necesse est omnino finem consequi. Hoc autem nõ
paruam affert consolationem, semper de fine cõfidere.
Exurge Domine, non confortetur homo. Alius, Non audax
euadat. *Iudicentur gentes in conspectu tuo.* Alius, Et in facie
tua. Postquam dixit vitium quod plures homines inua-
dit, & narrauit hominum improbitatem, rapinas, auari-
tiam, cædes hominum, rogat Deum pro auxilio eorum
qui afficiuntur iniuria. Talia sunt enim sanctorum visce-
ra, vt non solùm sint de se solliciti, sed perinde ac si vna
sit domus orbis terrarum, vel vnum corpus multitudo
hominum, ita precantur Dominum. Exurge Domine,
ne confortetur homo. Quid est autem, Surge Domine?
Persequere, inquit, fer opem, puni eos qui faciunt iniu-
riam. Et egregiè nudis nominibus vsus est, cùm dixit,
Surge, & non confortetur homo: vt significet quòd vi- C
lis, quòd terrenus, quòd puluis & cinis. Iudicentur gen-
tes in conspectu tuo. Quid hoc est? Dent, inquit, pœnas
suorum peccatorum. Non redditi sunt meliores pati-
entia, audacium incœptorum ab eis rationem exposce.
*Constitue Domine legislatorem super eos. Et sciant gentes quo-
niam homines sunt.* Diapsalma. Alius, semper. Quid est,
Constitue legislatorem super ipsos? Quoniam, inquit,
omnia faciunt perinde ac si essent sui iuris, nolentes da-
re pœnas, persequere, & sit eis supplicium pro admoni-
tione. Hoc alius quoque significans, dicebat: Constitue
Domine eis timorem. Vide quomodo nõ quærit vt pu-
niantur, sed vt admoneantur, & corrigantur, & non vi-
uant iniquè. Erit enim, inquit, eis supplicium loco legis,
non eis tantùm, sed etiam aliis. Et vt scias quãtum ex eo
fiat lucrum, & quomodo morbum reprimat, audi quod
deinceps sequitur. Et sciant gentes quòd homines sunt,
quod autem dicit, hoc est. Multi hoc etiam perdiderũt,
naturæ obliti sunt, in furorem impegerũt, seipsos igno- D
rarunt. Et pulchrè adiecit illud, Semper, vt significaret
non solùm in rebus aduersis, sed etiam in secundis. Ve-
rumenimuerò si eos nunc punieris habentes magnum
timorem, & memoriam malorum quæ eis euenerunt,
etiamsi eis prosperè res successerint, scient suam naturã.
Vides quomodo facit pro eis orationem, & eorum vult
Ignoratio sui grauior phrenitide. furorem corrigi. Seipsos enim ignorare, est extremæ a-
mentiæ, & phrenesi grauius. Hoc enim est morbus ne-
cessitatis: illud verò deprauatæ & corruptæ voluntatis.
*Vt quid Domine recessisti longè, despicis in opportunitatibus,
in tribulationibus.* Hæc dicit Propheta orans & supplicãs
ex persona eorum qui affliguntur, non autem accusans.
Collatio. Absit. Nam multi eorum qui affliguntur, prę dolore cu-

piunt ante tempus conueniens, fieri iudicium: quemad-
modum qui secantur, nondum perfecta sectione rogãt
medicum vt manum abstineat, damnosam quidẽ grati-
am petentes, eò autem quod non ferant dolorem, hoc
agentes. Sæpe autem apud medicos vociferantur. Tor-
sisti me, perdidisti me, me de medio sustulisti. Hæc autẽ
verba non ex mẽte, sed ex dolore procedunt. Ita etiam
dicunt multi pusilli & abiecti animi, in afflictionibus la-
borem non ferentes. Sophonias quoque tali oratione
vtitur. Sed hæc quidem in veteri, quando erant eis fossę
cõmoderatæ, longè autem absunt à noui Philosophia.
*Dum superbit impius, incenditur pauper: comprehenduntur
in consiliis quæ cogitant. Quoniam laudatur peccator in desi-
deriis animæ suæ, & iniquus benedicitur. Exacerbauit Domi-
num peccator.* Propheta, imposita sibi persona supplicis,
& rogans pro iis qui afficiuntur iniuria, dicit etiam affe-
ctiones quæ venerunt, quę sunt humanæ imbecillitatis,
nempe quòd ante punitionem angitur & excruciatur
is, cui fit iniuria, non ferẽs prosperitatem improbi. Non
est autem paruum hoc quoque supplicium. Deinde ro-
gat vt dent pœnas, & eorum in seipsos vertãtur insidiæ.
Dicit etiã intolerabile genus improbitatis. Quodnam
autem hoc est? Quoniam laudatur peccator in deside-
riis animæ suæ. Pro iis pro quibus se abscõdere, pro qui-
bus erubescere oportebat, pro iis in admiratione habe-
tur, pro iis laudatur. Quomodo autem poterit huic de-
inceps remedium adhiberi, quando laudatur vitium?
Hoc autem nunc quoque fit. Hic in admiratione habe-
tur, vt qui sit potẽs, ille verò, vt qui vlciscatur inimicos:
alius verò vt prudens, quoniam omnium bona coëgit:
& quando seipsum perdiderit, cum dicunt seipsum in-
uenisse, & alij alia dicunt: de spiritualibus autem rebus
ne verbum quidem. Nequaquam laudatur qui est ne-
gotiorum & litium fugitãtior, nec paupertatis amator:
sed qui est rei faciendæ cupidus, cauponator, adulator,
qui seruili est ingenio, qui pro nulla re vtili nullum non
genus obit ministerij. Hæc deflet Propheta, quòd viti-
um ita inualuerit, vt sibi placeat & blandiatur, & quod
est graui⁹, vt minimè erubescat: nec solum seipsum lau-
dat propter ea quæ facit, sed habet etiam alios laudato-
res. Quid hac autem insania fuerit deterius? Exacerba-
uit Dominum peccator. Alius, Irritauit Dominũ pec-
cator. Alius, Quoniam cùm laudauit iniquus secundùm
desiderium animæ suæ, & auarus benedixit, irritauit
Dominum. Quando exaltata fuerit ira eius, non quærit
ira eius, non quærit. Alius, Quòd laudauit in desiderio
animæ suæ, & auarus qui benedixit, detraxit Domino.
Impius secundùm exaltationem iræ suæ non exquiret.
Septuaginta autem, Exacerbauit Dominum peccator.
Vidisti quò vitium processerit. Quid dico, inquit, quòd
pauperes molestia afficit? Ipsum Deum irritat. *Et secun-
dum multitudinem iræ suæ non quæret,* inquit, *Dominum.*
Alius autem hoc ostẽdit esse de impij exaltatione, hoc
est, arrogantia, insolentia. Vidisti insignem & perditam
insaniam? Est iis qui sunt eiusdem gentis ac generis, ho-
stis & inimicus, à virtute alienus. Et pulchrè dixit alius,
Non est Deus in omnibus eius cogitationibus, signifi-
cans eum Deum non quęrere, plenum esse tenebris, nõ
habere illius timorem præ oculis, sed quemadmodum
lema obscurat pupillam, ita etiam improbitas fert men- λήμη, humor quo concreto lippi fimus.
tem vel per præcipitia. *Non est Deus in conspectu eius.* Ali-
us, Per omnes cogitationes eius. *Inquinatæ sunt viæ illius
in omni tempore, auferuntur iudicia tua à facie eius.* Alius,
Exaltatum est iudicium tuum. Vidisti fructum vitij, lux
eius extinguitur, orba redditur ratio, traditur captiuus
improbitati. Quemadmodum enim qui est luminibus
orbus, frequenter incidit in barathra: ita hic etiam, quo-
niam Dei timorem nõ habet præ oculis, in vitio perpe-

tuo verſatur, non nunc quidem in virtute, nunc autem in vitio, ſed ſemper in vitio, & nec gehennæ meminit, nec futuri iudicij, nec reddendæ rationis: ſed his omnibus auxiliis tanquam fræno excuſſis, tāquam nauis quæ caret gubernaculo, traditur malis ſpiritibus & ſæuis fluctibus, cùm nullus ſit qui eius animum regat & inſtituat. Vidiſti malum in ipſo etiam vitio pœnas luere? Quid enim equo effræni, quid naue cui deeſt clauus, quid oculis orbo homine grauius? Sed his omnibus miſerior eſt qui viuit in vitio, vt qui extincta luce, quæ ex Dei timore proficiſcitur, captiuus ſit traditus. *Omnium inimicorum ſuorum dominabitur. Dixit enim in corde ſuo: Non mouebor à generatione in generationem ſine malo.* Alius, Omnes inimicos ſuos inſufflat, dicens in corde ſuo: Non conuertar à generatione in generationem. Non ero enim in afflictione. Vidiſti arrogātiam. Vidiſti inenarrabilem perditionem. Vidiſti quòd paulatim augetur exitium. Vidiſti quomodo quę ſunt beata apud ſtultos, verè plena ſunt multa miſeria, & quomodo obruuntur. Laudatur in peccatis, benedicitur in maleficiis. Hoc eſt primum barathrum, quod ſatis eſt vel ad præcipitandum eum qui non aduertit. Et ideo magis ſunt admittendi qui accuſant & corrigunt, quàm qui laudāt & ad interitum blandiuntur. Hi enim corrumpunt ſtolidos, & ad maius vitium propellunt, quemadmodum qui hūc peccatorem inſufflarunt, exercuerunt ad arrogantiam. Et ideo Paulus quoque hoc ipſum dicit Corinthiis, de eo qui erat fornicatus: Et vos inflati eſtis, & non potius luxiſtis. Eum qui peccat, multum lugere, non laudare oportet. Vidiſti peruerſum vitium, quòd non ſolum non accuſatur, ſed etiam laudibus afficitur. Hic ex propria arrogantia amplificauit laudum improbitatem. Oblitus eſt timoris Dei, & iudiciorum eius. Hic etiam propriæ eſt naturæ oblitus. Qui enim iudiciorum Dei obliuiſcitur, ſui ipſius quoque tandem obliuiſcitur. Vide ergo quæ cogitat, *Non mouebor in generationem, & generationem, ſed ero ſine malo.* Quid eſt hac cogitatione ſtultius, vt qui homo eſt, & interitui obnoxiꝰ, & caducis ac momentaneis rebus implicatus, & innumerabilibus mutationibus ſubiectus, viſione talia apprehēdat? Vndénam autem hoc fit? Ex ſtultitia. Quādo enim vir ſtultus multis rebus ſecundis vſus fuerit, & inimicos vicerit, & ab omnibus laudatur, & in admiratione habetur, omnium miſerrimus efficitur. Eo enim quòd nō expectat mutationem, res quidem ſecundas fert modeſtè, & ſi res ei aduerſæ euenerint, cùm ſit inexercitatus, nec eas ſit vnquam meditatus, turbatur & tumultuatur. Sed non ſic Iob, ſed etiam rebus in ſecundis res aduerſas quotidie ſperabat: & ideo dicebat: Metus quem timebam, venit mihi, & quem timueram, occurrit mihi, nec in pace egi, nec quieui, nec ceſſaui, venit tamen mihi ira. Et ideo alius dicebat: Memento temporis famis in tempore abundantiæ, paupertatis & inopiæ in die diuitiarum. Sed hic quidem ſemel corruptus non conſiderat humana, ſed propter fœlicem rerum ſucceſſum ea eſſe immobilia exiſtimat: quod eſt extremæ ſtultitiæ & corruptelæ argumentum, & occaſio interitus. Ne beatos exiſtima eos qui ſunt diuites, eos qui vincunt inimicos, eos qui propterea laudantur. Magna ſunt hæc barathra & præcipitia iis qui non attendunt eum qui iacit baſim impietatis. *Cuius os maledictione plenum eſt, & amaritudine, & dolo. Sub lingua eius labor & dolor.* Alius, inutile. *Sedet in inſidiis cum diuitibus in occultis, vt interficiat innocentem.* Alius, inſidians apud aulas. *Oculi eius in pauperem reſpiciunt. Inſidiatur in abſcondito quaſi leo in ſpelunca ſua.* Alius, In ſepto ſuo. *Inſidiatur vt rapiat pauperem, dum attrahit eum.* Alius, in tractione eius. *In laqueo ſuo humiliabit eum.* Alius, in ſagena. *Inclinabit ſe & cadet, cùm dominatus fuerit pauperum.* Alius, Confractus autem inflectetur, cùm is irruerit in ipſum cum fortibus in imbecillos. Vidiſti eum etiā effectum eſſe feram, immanémque belluam. Eum enim tanquam feram deſcribens Propheta, ita de eo loquitur, dolos, fraudes, inſidias traducens. Quid eo poteſt eſſe miſerius, quid pauperius, cùm pauperis egeat pecuniis? Hunc ergo (dic quæſo) dicemus diuitem? Ergo etiā furem & murorum effoſſorem. Abſit, inquit. Quid enim ſi noctu non perfodit iudicia? Quid ſi non noctu aggreditur, ſed cum dolo iudicis lumen extinguit? Quid enim ſi non dormientibus, ſed vigilantibus omnibus? Hic eſt enim impudentior. Ex furibus enim leges eos grauius puniunt, qui interdiu furantur. Vidiſti paupertatem, vidiſti crudelitatem. Paupertatem, quòd bona pauperis cōcupiſcit: crudelitatem verò, quòd nec calamitate quidem frangitur: ſed cuius miſereri, & cui ſubuenire oportebat, paupertate opprimit. Nec tamen hæc faciet impune: ſed quando præualuerit, quando ſibi viſus fuerit eſſe ſuperior, quando ſe putarit eſſe inexpugnabilem, tunc peribit: vt & Dei videatur vincendi facilitas, & pauperum patientia, & huius corrigēdi difficultas, & Dei lenitatis tolerantia. Propterea non è veſtigio perſequitur iuſtitia, Deo per patientiam vocante eum ad pœnitentiam, ſed quando nihil lucrifacit lenitate & patientia, tunc eum per ſupplicium admonet. Hi enim qui iniuria affecti ſunt, nihil læſi ſunt: ſed etiā meliores & clariores afflictione facti ſunt. Deus autem ſuam oſtendit patientiam, vt qui ſuſtinuerit & tolerauerit, cum patientia autem potentiam, & rei gerendæ facultatem: quòd quando is eſſet ſeipſo potentior, tunc temporis ipſum ſuperat. Hic autem cùm manſiſſet incorrigibilis, vltimum dat ſupplicium. Hoc autem non parum facit ad corrigendos eos qui abutuntur rebus ſecundis. Ne ergo quādo viceris inimicos, & omnia tibi ſecunda fuerint, confidas improbè viuens, ſed tunc magis pertimeſcas. Augetur enim vitium, tollitur tibi defenſio, præciditur & aufertur venia ſi malus maneas. *Dixit enim in corde ſuo: oblitus eſt Deus. Auertit faciem ſuam, ne videat in finem.* Vide in quantum barathrum perditionis deſcēdit, qualia dogmata colligit: quæ propter impudentiam quidem non audet efferre, ea autem apud ſe verſat, pugnans cum veritate, & quæ ſunt ſole clariora, propter mentis ſuæ orbitatem adumbrans. *Exurge Domine Deus, & exaltetur manus tua. Ne obliuiſcaris pauperum.* Alius, Exalta manum tuam. *Propter quid irritauit impius Deum? Dixit enim in corde ſuo, non requiret. Vides quoniam tu laborem & dolorem conſideras, vt tradas eos in manus tuas.* Alius, vt dentur in manum tuam. Iniquus quidem hæc dicit, raptor, auarus, vtpote qui nō det pœnas. Propheta autem eius euertens dogmata, de Dei patientia amplè loquitur. Ille enim dicit: Auertit faciem ſuam, ne videat in finem. Hic autem contrà: Et vides, & conſideras, & es patiēs, donec ij ceciderint in manus tuas. Quid eſt, donec traditi fuerint in manus tuas? Dixit more humano. Hoc eſt autem quod dixit: Expectas, toleras, vt inſigni tradantur improbitati. Poteras enim vel a principio eos ſubigere & euertere, ſed eſt ineffabile pelagus tuæ tolerantiæ, videntis, & non perſequentis, ſed expectantis eos ad pœnitentiam. Quòd ſi nolunt, tunc punis, quando nihil ad eos redit lucri ex tua patientia. Quòd enim magnam habeat rationem eorum qui iniuria afficiuntur, audi quomodo per ea quæ ſequuntur confirmat. *Tibi derelictus eſt pauper, orphano tu eris adiutor.* Alius, Tu fuiſti. Quod autem dicit, tale eſt. Hoc eſt officium tuum egregium. Quod autem ſuum eſt, non prodiderit. Quemadmodum enim eſt artificis ædificare, & gubernatoris nauem dirigere, & ſolis illuminare: ita etiam tuum eſt præeſſe orphanis, manus præbere pauperibus.

Metaphora. — Peccatori non abblandiendum. — 1. Cor. 5. — δόγμα. — Confirmat exemplo. Iob 1. — Eccleſ. 18. — Corruptor iudicis fure peior. — γνώμη. — Qui[illegible]

ribus. Nemo eſt qui ſic eorum curam gerat, ſed tu ſolus. Hoc enim ſignificat illud, Derelictus eſt. Nullus, inquit, alius, ſed tu ſolus orphanorum & pauperum curam geris. *Contere brachium peccatoris & maligni. Quæretur peccatum illius, & non inuenietur.* Alius, Quæratur impietas ipſius, vt non inueniatur ipſe. Non vult peccatorem abſolutè conteri, ſed vires, potentiam, & eius improbitatis fomitem: deinde vult eum eorum quæ fecit reddere rationem: & oſtendens iniuriæ magnitudinem, dicit: Si hoc fecerit, ne ſtare quidem poterit, nec apparebit, ſed peribit, interibit, radicitus delebitur, iis quæ fecit examinatis. Nemo ergo orbitatem defleat, nemo paupertatem. Quò enim ea maiora fuerint, eò magis eum Deus auxilio dignabitur. Nemo de poteſtate ſibi magnificè placeat, nec intumeſcat. Locus enim eſt lubricus, & præceps, & eos qui non attendunt, facillimè ſubuertit. *Dominus regnabit in æternum, & in ſeculum ſeculi.* Hîc reſpondet eis qui perturbantur, eò quòd peccatores non ſtatim pœnas dederint. Quid times? inquit. Quid formidas? Non eſt iudex temporaneus, finem enim non habet regnum eius: etſi enim nunc non det pœnas qui inuaſit dominatum, qui eſt raptor, qui auarus, omnino tamen dabit. Manet enim qui exigit, & regnat perpetuò. *Peribitis gentes de terra illius. Deſiderium pauperum exaudiuit Dominus. Præparationem cordis eorum audiuit auris tua.* Alius, Præparabis cor eorum ad attendendum auri tuæ. *Iudicare pupillo & humili: vt non apponat vltrà magnificare ſe homo ſuper terram.* Vides Prophetam malorum maiorem curam gerere. Eſt enim eorum maximè malè pati. Is enim qui iniuria afficitur, accipit damnum pecuniæ, ille autem verſatur in rerum maximarum periculo. Quid tum enim ſi non ſentiunt ægritudinem qua vexantur? eò magis creſcit eorum ſtupor, & eo nomine magis oportet eorum miſereri. Nam pueri etiam terribilium nullam ducunt rationem: ſed ſæpe etiam in ignem manus immittunt, perſonas autem inanes videndo pertimeſcunt. His ſunt auari ſimiles, qui paupertatem quidem verentur, quæ non modò terribilis non eſt, ſed fundamentum potius eſt ſecuritatis, iniuſtas autem diuitias, & alienorum bonorum inuaſionem multi faciunt, quod eſt quouis igne terribilius. Semper enim malum eſt auaritia. Vt ea ergo excindatur, ſemper rogat Propheta, minans, vociferans, Deum rogans vt exurgat ad puniendum talem mentis ſtuporem. Et ideo ſubiungit dicens: Peribitis gentes de terra illius. minans illis interitum, & rogans vt ſit adiutor & vindex eorum qui iniuria afficiuntur: vt & hi reſpirent, illi verò caſtigentur. Nemo ergo opum & facultatum copiam perſequatur. Multa hinc mala oriuntur iis qui non attendunt, arrogantia, ſocordia, inuidia, vana gloria, & alia multò his maiora. Sed vt ab his omnibus malis liberemini, radicem excindite. Si ea enim non maneat, mala germina non germinant. Et ideo hæc dicta ſunt, nō ſolùm vt audiamus, ſed etiā vt corrigamur.

Eſa. 14. 23. — Ezech. 18. 19. Luc. 1. — Græcè eſt [illegible], exaudiſti domine. — Antitheſis ſententioſa. Confirmat. — 1. Tim. 2. Ex diuitiis iniuſtè partis, mala.

De eo quod in eodem Pſalmo ſcriptum eſt, Narrabo omnia mirabilia tua Domine, homilia.

INCERTO INTERPRETE.

CREATORIS, & omnium rerum inſtitutoris opera tacenda non ſunt: ſed tantum poteſt dicere lingua, quantum concipit memoria. Nec poſſunt ab aliquo narrari cuncta quæ Deus operatus eſt ab initio mundi: quia fecit omnia ex nihilo verbo illo ineffabili, non aërem verberante, & per ſyllabas literarum tranſeunte: non à ſilentio incipiens, & ad ſilentium finiens: ſed illo verbo quod ſemper loquitur, nūquam ſilēs, per creaturā miniſterium aſſumēs, ſiue per nubem, ſiue per angelum, ſiue per prophetam, ſiue per doctorem. Nec enim hoc eſt quod miniſtratur, quale eſt vnde miniſtratur. Hic Deus noſter, qui dixit, & facta ſunt: qui eſt miraculorum plenitudo, infundit ſe Prophetæ: & cùm cōſideraret cuncta miraculorum opera, quæ mirabilis fecit Deus, ad hoc ſe cōuertit vt diceret: Cōſideraui opera tua, & expaui. Æquè Propheta ſanctiſſimꝰ, ſicuti modò cātauimus, Narrabo omnia mirabilia tua. Quæ ſunt miracula, etſi non multa poteſt promere lingua noſtra, tamen vtcunque loquimur, intelligimus, & agnoſcere poſſumus. Fecit ergo Deus cœlū & terram, mare, & omnia quę in eis ſunt, cuncta animātia, quadrupedia, volatilia, ſerpentia, natantia, germina arborum, fructus, radices, ramos, folia, & cuncta ſunt creata & præparata. Iſta omnia mirabiliter fecit, hominem manu pietatis è limo terræ, dans ei præceptum, vt lege ſeruata non moreretur, pręcepto tranſgreſſo morte moreretur. Peccante primo homine, totus vitiatus eſt mundus, labes peccati tota inoleuit, concupiſcentia in hominibus augmentata eſt, labiles facti ſumus & infirmi. Medico indigebat generatio hominum. Ille è ſinu patris miſſus, qui ſemper fuit, & non fuit quando non fuit, vnam cum patre habens ſubſtātiam & eſſentiam, ſanauit morbum quem protoplaſtus infuderat maſſæ hominum. De aduentu autem incarnationis eius quid enarrem, niſi mirabilia eius? Angelus adueniens, qui eſt vehiculum verbi, infudit Mariæ, concepit credēs verbo. Hoc verbum, caro factum eſt, aſſumens (quod non erat) noſtrum, non amiſit quod erat ex patre, permanſit in ſuo quod erat in diuinitate. Ingreſſus vterum virginis, non violauit integritatem, creatus non abſtulit virginitatem. Quæ ſunt iſta miracula? Generationem eius quis enarrabit? Tranſeamus id quod eſt ſuper nos, redeamus ad nos. Quid eſt illud, vt homo in vtero matris conceptus formaretur? Lineamenta corporis quis componit, quis omnes artus, quis pulchritudines capillorum ordinat, niſi ille mirabilis, qui eſt plaſmator totius generis humani? Quid dicam de mirabilibus illius? vt ſuccedant ſibi tempora, fructus occurrāt maturi in ordine ſuo, ſapores diuerſi, epularum magnitudo? Quid dicam de Deo iuſto, miſericorde, faciente de ſuperbo humilem, de adultero caſtum, de edace parcum, de iracundo māſuetum, ex impio pium, ex ebrioſo ſobrium, ex diſcorde concordem, ex tenace largum, ex inquieto quietum, ex odiente charitatem habentem? In his omnibus quis operatur, niſi ille cui cantauimus modo, Narrabo omnia mirabilia tua? Ex fonte miraculorum impleuit fiſtulam linguæ noſtræ, areolas conſcientiæ noſtræ, lætandum eſt, exultandum eſt, non in nobiſmetipſis, ſed in Domino, qui iſta operatus eſt. Nam contexuit ſubſequens verſiculus Pſalmi, Lætabor & exultabo in te, pſallam nomini tuo altiſſime. Pſallere verbo, opere ſubſequi, fructꝰ eſt inenarrabilis. Qui pſallit Deo, & facit id quod cantat, pſallit ſpiritu, pſallit & mente: orat ſpiritu, orat & mente: vt quod facit, dicat: & quod dicit, faciat. Et cùm hoc inimicus aduerſarius totius mundi viderit, retrorſum redit peſſum perductus, atque ſubter pedes famulorum Dei proſtratus non dominatur, quia aditum non inuenit introeundi. Clauſa ianua cordis firma vecte crucis, ingredi minimè potuit: quia tyrannus imperatorem intus agnouit Chriſtum, & filium matris eccleſiæ. Et vos germen eccleſiæ, qui eſtis vno verbi ſemine concepti, agnoſcite qui cantatis, quod cantatis, & cui cantatis. Quid enim ſumus, niſi quod ait ſanctiſſimus ille vates Chriſti: Memento quia puluis ſumus? Quid cantamus illi? canticum nouum. A vetuſtate primi hominis ſeparati, in Chriſto recreati, cantamus

Attende vim verbi increati. — Geneſ. 1. Pſal. 32. — Habac. 3. — Lex à Deo præſcripta Adæ. — Ioan. 1. Luc. 1. — Eſaiæ 53. — ἀντίθεσις. — μεταφορά. — 1. Cor. 14. — Pſal. 102.

canticum nouum, à vetustate narrantes miracula eius in nos collata. Cui cantamus? Domino omnipotenti, præstanti, talia miracula facienti: cui credentes, peruenite ad ciuitatem olim promissam nobis, intrate, nullus remaneat. Miliaria sanctorum attendite, qui positi sunt in via vitæ nostræ. Et ibi resumentes, ibi ciuitatem nobis in eisdem monstratam quo tendimus, dicamus cum Propheta: Narrabo omnia mirabilia tua, quia fecisti iudicium meum, & causam meam. Vt causæ nostræ
Rom. 14. 1. Cor. 5. sic sibi conueniant cum preceptis Dei, scientes quia staturi sumus ante tribunal Christi, & reddituri rationem, quæ per corpus gessimus, siue bonum, siue malum. Vt cùm chartæ operum nostrorum fuerint discussæ, si nulla in eis falsitas, nulla prauitas inuenta fuerit, liberi & non serui peccati, applicemur ad dexteram pastoris pastorum, & cum ouibus innocētibus deputet nos, qui sanguine suo redemit nos.

De eo quod scriptum est in eodem Psalmo, Patientia pauperum non peribit in æternum, &c. homilia, incerto interprete.

DEVS generis nostri, qui nō despexit creaturam suam, neque facturæ suæ se negauit: præsertim præstando hominibus vniuersa beneficia, vt det quæ vsui corporis necessaria sunt: virtute adornauit, ordinem cōstituit, rationem cordibus non negauit, vt ad viam vitæ peruenientes, sine offensione inueniamur. Nunc quis cognoscit, quis verbis explicat, quis enarrat magnalia Dei, miracula omnipotentis Dei? Omnipotens Deus iste egentium, qui in omni ordine ita voluit suos clamare ad se, & iugiter indigere à se beneficio, vt quæcunque dici possint, à nullo Deo sperentur, nisi à Deo nostro. Illi vagi & pagani non à Deo cuncta sperant, sed à diis manufactis: nos verò speramus beneficia ab omnium creaturarum factore. Nam modò quasi ipsa tolerantia clamabat ad Deum, dicens corde & ore nostro ex dicto Prophetæ: Nunquid in æternum in obliuione erit pauper? Modò hîc pauperes audiunt, & quasi eriguntur, quasi ipsi non sint in obliuione, & diuites
Paupertas vna non est. in obliuione sint. Non est vna paupertas. Nam euangelium demonstrat nobis pauperes non substantia, sed spiritu, quos & laudat, & beatos dicit, quoniam dicit:
Matth. 5. Beati pauperes spiritu, quia ipsorum est regnum cœlorum. Qui sunt isti pauperes? Respicite si possint æstimari diuitię illorum. Quicunque possident in terra, partem possident terræ, & eam exiguam. Qualis ille diues, qui possidet totum cœlum, & meretur regnum? De istis pauperibus dicebat Propheta: Nunquid in obliuione in æternum, id est, in illa vita erit pauper, aut patientia pauperum peribit in æternum? Videtis quæ est tolerantia, quàm potens, vt toleret homo fratrem inquietum,
Attende veri pauperis expectationem. superbum, iracundum, bilinguem, detractorem, subdolum, pigrum, iniuriosum, murmurabundum, sibi placentem, cupidum, inordinatè ambulantem. Ista patientia cum admonitione increpat, non peribit in ęternum. Sic tolerandi sunt isti, vt tamen non taceatur istis talibus. Si tacuerimus, alios perdimus. Sed sic moderatione seruata, fixa admonitione, vt & lingua clamet, & cor amet: quia clamor iste, etsi clamat, sed intus amat. Nam dictum est Prophetæ, Clama. Et interrogauit ipse,
Esa. 40. Quid clamabo? Et responsum est ei: Omnis caro fœnum, & omnis gloria eius vt flos fœni. Exortus est sol, flos decidit: aruit fœnum, sed verbum Domini manet in æternum. Ergo ista patientia talis esse debet, vt & charitas seruetur, & proteruus homo increpetur? Ergo in æternum in obliuione erit pauper? Quis est iste
Psal. 68. pauper? An fortè ille, qui dixit nos in se portans, Pau- A per & dolens ego sum, & salus vultus tui Deus suscepit me? Pauper erat, quia nos esuriebat, intantum nos esuriebat, vt quando discipuli obtulerunt ei de Samaria venientes cibos vt manducaret, dixit eis, credentibus Samaritanis: Habeo cibum manducare, quem vos nescitis. Ergo iste pauper potest dici & populus Christianus, membra ista sub vno capite: quia caput nostrum Ioan. 1. Christus, nos verò membra eius. Et quare pauperes? Ephes. 4. quia quomodo pauperes omni tempore, omnibusque Per collationem. momentis pulsant aures omnium hominum clamoribus suis pro pane vētris: ita pauperes spiritu clamāt pro pane mentis, qui de cœlo descendit. Ergo pauperes isti beati, isti in obliuione erunt nunquam, quia semper præstolantur, semper intendunt, semper rogant, semper conseruant, promissionem Dei expectantes. Quomodo erit in obliuione iste pauper, qui die noctúque genu flectit ad patrem domini nostri Iesu Christi? qui orationi instat, & vigilat in ea in gratiarum actione? Magna B est patientia, eò quòd totum patitur anima Christiana. Impugnationes diaboli patitur, sed non superatur: delectationes, immissiones, cupiditates. Stimulis carnis colaphizantur, exagitantur, illuduntur, imaginantur, phantasiæ immittuntur: ista omnia tolerat anima, sed non superatur: vincit, non tamen suis viribus: adiuuatur, vt vincat: accipit, vt perueniat: donatur, vt coronetur. hæc patientia, quæ ad victoriam peruenit, non peribit in æternum. Sed quia non possumus nostra potentia, nostra virtute, nostra magnitudine ista facere, dicamus cum eodem Propheta, sicuti Psalmus subtexuit dicens: Exurge Domine, non præualeat homo. Quis est iste homo, nisi Antichristus? Audite fratres dilectissimi, multi in seculo isto caduco & fœneo habitant Antichristi, & audite qui sunt isti Antichristi. Antichristi Antichristi qui. dicuntur ficti Christiani: Antichristi dicuntur hæretici, pagani. Ecce isti omnes Antichristiani dicuntur, quia in vno nomine Christi non eis placet simplicitas C Catholicæ Ecclesiæ, qui aut sub laude vituperant, aut inimicitiam apertè exercent. Sed isti cùm à fide nostra nos non tollunt, non præualet homo. Atque vti- Antithesis. nam non nos laudes humanæ extollant, non vituperationes frangant: quia & laus periculosa est, & vituperatio æquè periculosa est. Illa prosperitate corrumpitur anima, dum delectatur humanis laudibus: illa aduersitate frangitur, obtusa vituperationibus. Ergo oremus & dicamus: Exurge Domine, non præualeat homo: non quasi Deus noster sedeat, & surgat, & stet, aut cor- In anthropomorphitas. poreus, aut visibilis sit istis oculis: sed aliquid dicitur de illo, quod possumus intelligere ex ipso. Quod dicimus Deo exurge, vt in nobis surgat, & nos ad illum surga- Psal. 41. Psal. 120. mus. Nam alio loco dicitur: Exurge, quare obdormis Domine? æquè alio loco dicitur: Ecce non dormitabit neque dormiet, qui custodit Israël. Nunquid ista testimonia impugnant se, quia hîc dicit: Exurge, quare obdormis Domine? & ibi dicit: Ecce non dormitabit D neque dormiet, qui custodit Israël. Sed attendenda sunt testimonia sibi conuenientia cum omni sollicitudine. Nam si locis suis ponantur, non claudicant. Quod dictum est, Quare obdormis Domine? exurge, & ne repellas in finem: vox est martyrum, qui volebant se in præsenti defendi de persecutionibus. Nam vox illorum est in Apocalypsi, dicens: Quousque sanctus & Apoc. 6. iustus non iudicas sanguinem nostrum de his qui in terris habitant? Volebant ergo martyres vt in præsenti miracula faceret Deus, & confunderet fortitudinem aduersariorum & inimicorum Christi, sed Deus qui volebat pati suos, & multas pœnas tolerare, dimisit eos torqueri, cruciari, affligi, vt vbi esset magna pugna, concederetur eis & gloriosa victoria. Exurgit ergo in

go in nobis Christus, quando tolerantiam habemus, A quando erigimur ad dulcedinem eius: quando vigilamus, ne nobis inimicus subrepat, ne præualeat homo iste filius interitus. Veniat ergo pietas tua, & iudicentur gentes in conspectu tuo. Constitue Domine legislatorem super eos, vt sciant gentes quoniam homines sunt. Nunc orandus est, vt non nos sinat tentari supra quàm possumus ferre, sed faciat tentationem cum exitu, vt
Luc. 22. possimus sustinere. Vigilate & orate, ne intretis in tentationem: quia omnis qui vigilat, & aduersarium non timebit, & coronam repositam accipiet.

Psal. 18. *Nonnihil super Psalmum, Cæli enarrant gloriam Dei, &c. reperies in vltimo tomo ad populum Antiochenum, homilia nona.*

Eiusdem in Psalmum X. in finem Dauid. Alius, *Epinicion Dauid.* Alius, *victoriæ effectori.*

IN *Domino cōfido, quomodo dicitis animæ meæ: Transmigra in montem sicut passer?* Alius, Transi in mōtes sicut passer. Alius, Transmouere. *Quoniam ecce peccatores intēderunt arcum, parauerunt sagittas suas in pharetra, vt sagittent in obscuro rectos corde.* Alius, In tenebris. *Quoniam quæ tu perfecisti destruxerunt.* Alius, Quoniam leges
Heb. 8. μεταφορικῶς hæc omnia. Iudic. 4. 1. Reg. 17. Iudith 13. dissolutæ sunt. Alius, Quod doctrinæ cōfringentur. Magnæ sunt vires spei in Dominum, præsidium quod non potest superari: portus tranquillus, turris quę nequit pati, arma insuperabilia, vires inuictæ, & quæ in rebus difficillimis & impeditissimis exitum inueniunt. Per eam, inermes armatos, & mulieres viros superauerunt: & pueri, iis qui in rebus bellicis exercitati fuerant, facilè superiores fuere. Quid mirum autem si hostes vicerunt, quando ipsum quoque mundum superarunt? Elementa enim propriam ignorantia naturam, ad id quod erat illis vtile, mutata sunt, & feræ non erant amplius feræ, C nec fornax fornax. Omnia enim componit spes in Deum. Dentes erant acuti, & arctus carcer, naturæ imma-
Daniel. 3. Dan. 6. nitas, & fames naturam irritans: nusquam autem erat quod eas arceret septum, & ora Prophetæ corpori erāt proxima: sed spes in Deum, quæ est quouis fræno potentior, in ora earum irruens, eas retrò trahebat. Eadem ipse quoque philosophatus, dicebat iis qui um iubebant effugere, & ex locorum tutela sibi salutem parare. In Domino confido, quomodo dicitis animę meæ, &c. Quid dicis? Eum qui est orbis terræ Dominus, habeo socium: eum qui vbique omnia facilè facit, habeo ducem, & à partibus meis stantem, & me mittis ad terram inhabitabilem, & ex solitudine cautionem comparas?
Iob 42. Sap. 11. 12. Maiúsne fuerit ex solitudine auxilium, quàm ex eo qui omnia potest quàm facillimè? Quid me pulchrè armatum, tanquam nudum & inermem ad fugam incitas, & transmigrare iubes? Deinde eum quidem qui habet exercitum, murísque & armis munitus est, non iuberes fu- D gere in desertum, sed videreris ridiculus esse si hęc consuleres. Eum autem qui habet secum orbis terræ Dominum exterminas, & mittis in exilium, & iubes transmigrare propter bellum quod peccatores inferunt? Cum his enim quæ dicta sunt, hæc etiam alia causa est cur non fugiat. Quādo enim & Deus fert auxilium, & peccatores sunt ij qui bellum gerunt, quomodo non longè est omnium stultissimus, qui iubet imitari auium timiditatem? Non cōsideras quomodo exercitus, qui contra me stat in acie, est vilior aranea? Si enim Imperatoris terreni inimicus, vbicunque fuerit, in periculo viuit, timet, & contremiscit: multò magis Dei vniuersorum. Quocunque enim venerit, omnes habet inimicos, at- A que adeò ipsam etiam creaturam. Quemadmodum enim suos amicos & elementa & bestiæ metuunt, & o- Sap. 5. Collatio. mnis creatura reueretur: ita inimicum & hostem bello petunt & execrantur vel ipsa etiam insensilia. Et ideo illos quidem prius quàm vel terram tangerent, feræ confecerunt: hos verò ignis consumpsit. At habent arcus & pharetram, & eis parata sunt omnia. Pararunt enim, inquit, ea in pharetra. Sed nullæ sunt eorum vires, nec eos propterea timemus. Nam neque si viderem quempiam qui haberet arcum solutum, timerem. Quid enim iuuant arma, si non sit virtus? Nec hîc ergo, si non adsit Dei beneuolentia. At dolos struunt, & non rectà aggrediuntur, & propterea eos maximè rideo, quòd sagittant in tenebris. Nihil enim imbecillius viro qui γνώμη. struit insidias. Non opus habet vt armis aliorum capiatur: sed cadit manu propria, & suaipsius fraude euertitur. Quid ergo possit esse eo imbecillius, quando capitur à propriis machinationibus? Cum his autem possu- B mus etiam aliud dicere, quòd non solùm bellum gerunt aduersus eos quibus Deus fert auxilium, ídque cum dolo: sed quòd etiam aduersus innocentes, & qui eos nulla affecerunt iniuria. Hoc autem eos non parum reddit imbecillos. Quemadmodum enim qui aduersus Simili cōfirmat. stimulos calcitrant, illos quidem non lædunt, sed suos pedes cruentant: ita hi etiam. Cum his autem alia quoque causa est, quæ belli eorum vires frangit. Quænam autem ea est? *Quoniam quæ perfecisti destruxerunt.* Quod autem dicit, est eiusmodi. Tecum bellum gerunt & pręliantur, legem tuam & pręcepta tua destruentes. Præcepta enim tua eáque perfecta conantur destruere. Vel hoc dicit, vel quòd etiam sunt legis transgressores. Iam verò hoc quoque est non paruum argumentum imbecillitatis, quòd qui tua præcepta non custodierunt, in bellum proficiscuntur. Propterea enim & cum rectis bellum gerunt, & dolos struunt, quoniam tua præcepta non audiunt. Postquam narrauit hostium imbecillita- C tem, eámque ostendit non ex iis ex quibus alij, sed ex his quæ sibi conueniebant, (non enim dixit, Pecunias non habent, non præsidia, nec socios, nec vrbes, nec quòd sunt rei militaris imperiti, sed his omnibus prætermissis & repudiatis, vt quæ nihil essent, cùm dixisset eos esse iniquos, & bellum gerere cum iis qui nullam fecerant iniuriam, & quæ Dei sunt destruere) dicit deinceps iustorum aciem, ex eo ostendens quàm sint hostes expugnatu faciles. Ita nos etiam eum qui est potens & imbecillus, examinemus, sed non propter ea maximè timeamus, propter quæ timent homines ridiculi. Quid enim dicunt? Est terribilis, improbus, ingenti pecunia & opibus munitus. Propterea eum maximè rideo. Hæc enim sunt genera imbecillitatis. At scit, inquit, tendere insidias. Rursus mihi dicis aliud genus imbecillitatis. Quid est ergo in causa quòd multi vincunt, qui tales sunt? Quoniam tu rectè pugnare nescis. Formula Christi agonis ineundi. Quoniam tu quoque de eis decertas, ex quibus illi fiunt D imbecilliores, nempe de gloria & potētia. Fuge causam certaminis, & alia parte feri eos qui te inuadunt, arrogātem moderatione ac lenitate, auarum paupertate, incontinentem continētia, inuidum humanitate: & ita eū vinces facilè. Sed, sicut prius dixi, dum narrarem imbecillitatem hostiū, vide quomodo iusti quoque dicit armaturam. Subiungit enim: *Iustus autem quid fecit?* Hoc est, Cùm illi autem sic instruerent aciem, quæris vndenam se iustus armauerit? Audi: *Dominus in templo sancto suo: Dominus in cælo sedes eius.* Vides quàm paucis eius narrauit auxilium. Quid fecerit rogas? Ad Dominum cōfugit qui est in cœlis, qui est vbique præsens. Non arcum intēdit: nec pharetram parauit sicut ille, nec aciem instruxit in occulto: sed his omnibus spem in Deum in-

omnes muniit, & cum illis opposuit, qui nullo horum A indiget, non loco, non tempore, non armis, non pecuniis, sed solo nutu omnia peragit. Vidisti inexpugnabile expeditúmque & facile auxilium. *Oculi eius in pauperem respiciunt, palpebræ eius interrogant filios hominum. Dominus interrogat iustum & impium. Qui autem diligit iniquitatem, odit animam suam.* Alius, Palpebræ eius probant. Alius, Dominus iustus examinator. Alius, Iustum probat & impium. Et eum qui amat iniusta, odit anima eius. Alius, Qui amat iniustitiam, odio habet animam suam. Vidisti paratum adiutorem, promptum opitulatorem, vbique præsentem, omnia respicientem: cuius hoc maximè munus est, & si nullus eum roget, prouidere, curam gerere, eos qui iniuriam faciunt prohibere, iis quibus fit iniuria succurrere, illorum rectè facta remunerare, his pro peccatis supplicia infligere. Nihil ergo ignorat: oculi enim eius orbem terræ respiciunt. Non solùm autem hoc, sed etiam ea vult corrigere. Et

Heb. 4. ideo alius quoque hoc ipsum significans dicebat, Iu- B stus. Si enim iustus, non inducet in animum vt hæc temerè fieri permittat. Auersatur malos, laudat iustos. Deinde quod in priori Psalmo dicebat, ostendens satis esse vitium ad seipsum consumendum, hoc hîc etiam significans, subiunxit: Qui autem amat iustitiam, odit animam suam. Est enim animæ inimicum vitium, infestum, & perniciosum. Quare vel ante supplicium dat pœnas improbus. Vidisti quomodo vndique ostendit aduersarios facilè capi posse, cùm & talem habeat adiutorem, & à propriis illi armis vincantur, per quæ muniuntur, per ea se consumentes, & seipsos lædentes. Vidisti auxilij facilitatem. Neque enim aliquò eundum, nec currendum est, nec consumendæ pecuniæ, cùm Deus sit vbique præsens, & omnia videat. *Pluet super peccatores laqueos ignis, & sulphur, & spiritus procellarum, pars calicis eorum. Quoniam iustus Dominus, & iustitias dilexit, æquitatem vidit vultus eius.* Alius, Pluet super iniquos carbones. Alius, Rectitudines vi- C debit vultus eorum, hoc est, iustorum, vel etiam ipsius Dei. Postquam dixit supplicium quod ex vitio oritur, quoniam multi id contemnunt: mentem deinceps improborum concutit, & ictu qui supernè infertur, emphatica, & rem exprimente oratione vtens, & per nomina terribilia procedens. Ignem enim, & sulphur, & spiritum procellarum, & carbones dicit eis supernè pluiturum, dictionum translatione pœnam ineuitabilem, supplicij profusionem, feriendi facilitatem, & consumptricem vim volens ostendere. Quid est, pars calicis eorum? Hæc, inquit, est sors eorum, hæc possessio: in eo versabuntur, in eo consumentur. Deinde causam quoque affert, quòd qui omnia respicit, non permittit vt hæc impunè abeant. Quod alius etiam dicit Propheta:

[Margin: Rom. 1. 2. Psal. 138. Hier. 23. μεταφορικῶς. Abac. 1.]

Purus oculus tuus ne videat mala, & super labores respicere non poteris. Hoc hîc quoque ostendit dicens: Quoniam iustus Dominus, & iustitias dilexit. Hoc Dei est eximium, quæ iusta sunt admittere, æquitatem am- D plecti: nec quæ aliter fiunt, vnquam sustinuerit. Propterea Psalmum incipiens, dicebat: In Domino confido, quomodo dicitis animæ meæ, Transmigra in montes sicut passer? Qui enim in rebus terrenis, & iis quæ ad hanc vitam pertinent, confidunt, nihilò melius afficiuntur quàm passer, qui fidens solitudini, facilè capi potest ab omnibus. Talis est qui sperat in pecuniis. Quemadmodum passer & à pueris, & à visco capitur, & à laqueis, & ab aliis innumerabilibus: ita etiam qui est diues, & suorum, & hostium petitur insidiis: & in maiore quàm ille versatur periculo, vt qui multos habeat qui viscum adhibent, & ante illos malas cupiditates, & est semper transmigrator, semper tempori seruiens, & lictorum iras pertimescens, & imperatoris indignationem, & adulatorum insidias, & fraudes amicorum: & cùm hostes irruerint, plus quàm omnes contremiscit: & cùm est pax, suspicatur insidiatores: neque enim habet diuitias stabiles, & quæ auferri nequeunt: & ideo semper volat & transmigrat, montes & deserta persequens, versans in caligine, & in meridie crassas habens tenebras, & dolos struens. Sed non talis est iustus. Viæ enim iustorum resplendent instar lucis, neque enim insidias parare, neque iniuriam facere constituunt, sed quietum & remissum habent animum. Illi autem dolos semper struentes, semper sunt in metu & in tenebris, sicut latrones, & murorum perfossores, & adulteri: & interdiu vidēt tenebras, cùm sit eorum anima timore conturbata. Quomodo ergo possint hæ discuti tenebræ? Si te ab his omnibus seiunxeris, & à Dei spe pependeris, etsi sis millies peccator. Respicite enim, inquit, ad antiquas generationes, & videte quis sperauit in Dominum, & confusus est? Non dixit, Iustus: sed quis? etsi sit, inquit, peccator. Hoc enim admirabile, quòd etiam peccatores anchoram hanc tenentes, sunt ab omnibus inexpugnabiles. Hoc est enim maximæ in Deum affectionis, quando tot malis oppressus, in eius benignitate habueris fiduciam. Quemadmodum enim est execrandus qui sperat in homine, ita etiam beatus est qui sperat in Deo. Ab omnibus ergo te seiungens, hāc tene anchoram. Deus enim omnia intuetur, & quæ iusta sunt iudicat, & non solùm iudicat, sed etiam ad opus deducit: & ideo postquam dixit de eius iustitia, ostendit etiam supplicium per ignem, per procellam. Hoc autem facit illorum curam gerens, & per supplicium reddens modestiores. Omnibus ergo de causis ad eum accedamus, & perpetuo ad eum respiciamus. Ita enim etiam omnia bona consequemur, in Christo Iesu Domino nostro, cui gloria in secula seculorum. Amen.

[Margin: Passeris in montes emigratio. Collatio passeris & diuitis. Sap. 4. Eccles. 1. Spes, anchora. Hier. 17. A contrariis collatio.]

Eiusdem in Psalmum XI. in finem pro octaua. Alius, *victoriæ effectori pro octaua. Hebræus autem* עד-השמינית

[Margin: Hasiminith, citharæ octauæ chordæ. Probatio à simili.]

SALVVM *me fac Domine, quoniam defecit sanctus: quoniam diminutæ sunt veritates à filiis hominum.* Alius, Quoniam finiti sunt fideles à filiis hominum. Ardua quidem res est virtus, & per se difficilis, maximè autem quando qui operatur, est in magna bonorum virorum paucitate. Quemadmodum enim viæ quidem ingressus affert laborem, multò magis autem quando fuerit solus viator, & nullum habet viæ comitem: ita hîc etiam. Nō parua enim res est fratrum societas, & adhortatio. Et ideo dicit etiam Paulus: Considerantes vos ipsos ad prouocationem dilectionis & bonorum operum. Et ideo sunt vel maximè beati iudicandi veteres, non quòd rectè & ex virtute se gesserint, sed quòd tum, cùm magna esset virtutis sterilitas, & nusquam apparerent qui se rectè gererent. Hoc ergo significans quoque scriptura dicebat: Noë iustus perfect⁹ in generatione sua. Propterea admiramur Abraham, propterea Lot, propterea Mosem, quòd veluti in profunda nocte stellæ apparebant, & tanquam rosæ inter spinas, & oues inter lupos innumerabiles, vt qui viam omnibus cōtrariam ingrederentur, & cœptum iter minimè interrumperent. Si hoc ipsum enim est difficile in multitudine: & qui multis cōtrarium iter ingredientibus ipse solus contra tēdit, magnis afficitur molestiis, & in nauigatione est etiā difficile, cùm fluctus & æstus cōtra feratur, nauem in contrariū dirigere: multò magis in virtute. Propterea hic quoque iustus, vt qui solus eam apprehēdisset, cæteris cōtra tendentibus,

[Margin: Heb. 10. Genes. 6. Metaphora. A simili.]

confugit ad Dei prouidentiam, dicens: A Saluum me fac Domine. Nihil ergo hîc aliud quàm hoc significat: Superna mihi manu opus est, cœlesti ope, & illo diuino auxilio. Cùm enim viam ingrediar omnibus contrariam, magna mihi opus est prouidentia. Et non dixit: Saluum me fac, quoniam non est sanctus, sed quoniam defecit sanctus: ostendens eos etiam qui erant, periisse postquam inualuit vitium, & morbus superior factus est. Hoc Paulus quoque timet dicens: Nescitis quod parum fermenti totam massam fermentat? Et rursus: Corrumpunt bonos mores colloquia praua. Quid est autem, Diminutæ sunt veritates? Multæ sunt veritates. Quemadmodum in coloribus & aliis generibus alia quidem sunt vera, alia falsa, & est purpura vera, & purpura falsa, & in croco, & in lapidibus, & in aromatibus, & aliis eiusmodi: ita etiam in virtutibus. Veritas enim est quod verè est: falsum autem quod non est. Quoniam ergo hæc inuersa & obscura fuerant, non quòd suam perdiderant substantiam, sed quòd ab hominibus fusa & fugata fuerant: propterea non dixit solum, Diminutæ sunt, sed adiecit, A filiis hominum, hoc ipsum volens significare. Considera autem. Est mundus verus, est etiam falsus. Quis est ergo verus mundus? Qui est in anima. Quis est autem falsus? Qui est in corpore. Sunt diuitiæ veræ, sunt etiam falsæ. Falsæ, pecuniarum: veræ, rectè factorum. Est lætitia hæc quidem vera, illa verò falsa, & pulchritudines, & potentiæ, & gloriæ. Sed maxima pars hominum, horum veritate relicta, quę falsa sunt persequitur: quemadmodum enim est homo verus & falsus: verus quidem, qui viuit & operatur: falsus autem qui pictus est: ita etiam videre possumus in virtutibus. *Vana locuti sunt vnusquisque ad proximum suum. Labia dolosa & in corde, & locuti sunt mala.* Alius dixit, in corde alio & alio loquitur. Duo hîc dicit vitia, & quòd vana locuti sunt, & quòd proximo suo. Vel ea quæ falsa sunt dicit vana, vel ea quę sunt superflua & inutilia. Tale quid etiam dicit Paulus, cùm dicit: Ne mentimini adinuicem, & quod est omnium grauissimum, quod omnes erant corrupti. Et ideo non dixit, hic, vel ille, sed vnusquisque. Neque enim erat tantum vitium quod natabat in superficie: sed erat in profundo, & in corde. In corde & in corde: quod alius interpres dixit, In corde alio & alio: docens esse magnam in corde duplicitatem. Hoc est omnib⁹ hostibus acerbius. Illi enim sunt aperti, vnde etiā facilè possunt caueri. Hi verò cùm aliam personam præ se ferant, & sint aliud, ab iis quibus tendunt insidias, non facilè deprehēduntur, multò grauiores iis qui gladios abscondunt. *Disperdat Dominus vniuersa labia dolosa, & linguam magniloquam. Qui dixerūt: Linguam nostram magnificabimus.* Alius dominabitur. *Labia nostra à nobis sunt.* Alius, adsunt nobiscum. *Quis noster Dominus est?* Alius, Quis nostri dominabitur? Vidisti quomodo eorum curam gerit Propheta, quomodo pro eis orat. Neque enim contra ipsos est id quod dictum est, sed pro ipsis. Neque enim orauit vt perderentur, sed D vt eorum vitium de medio tolleretur. Non dixit enim, perdat ipsos Dominus, sed labia dolosa. Et rursus, non substantiam, sed linguam, arrogantiam, fraudem vult auferri, superbiam excindi. Irridens autem eorum stultitiam, dicit: Labia nostra à nobis sunt. Quis noster Dominus est? Insanorum & mente captorum verba. Et ideo Paulus contrà ac ij, loquens, suadet: Non estis vestri, pretio empti estis, & iubet eos non sibiipsis viuere. Non sunt tua labia, sed Domini. Ipse enim ea fecit: ipse construxit, ipse vitam inspirauit. At tu habes. Sed non omnia quæ habemus, nostra sunt. Pecunias enim habemus, quas alij apud nos deposuerunt: & agros conductos habemus, quos alij nobis dederunt. Ita hæc etiam tibi locauit Christus, non vt feras spinas, sed vt conuertas semina ad id quod est vtile: non vt arrogantiam, non vt dolum, sed vt humilitatem, & laudem, ac benedictionem, vt dilectionem facias per ea germinare. Et dedit oculos, non vt impudicè aspicias: sed vt ipsos ornes temperantia: & manus, non vt ferias, sed vt miserearis. Quomodo autem dicis, labia nostra sunt à nobis, quando ea peccati serua feceris, quando fornicationis, quando immunditiæ? Quis est noster Dominus? O verbum diabolicum! O animam dæmoniacam! Vides, ô homo, vniuersam creaturam prędicare Domini potentiam, sapientiam, curam, prouidentiam, corpus tuum, animam, vitam, quæ sub aspectum cadunt, & quæ non cadunt, omnia propemodum vocem emittentia laudare potentiam artificis, & dicis: Quis Dominus noster est? Hoc est furoris, hoc stuporis, hoc corrupti animi. Propterea sunt mala innumerabilia. Sed hi quidem dicunt: Quid est noster Dominus? Alij autem Domi- B num quidem confitentur, iudicium autem & pœnas propositas auferunt, breui iucunditate magnum sibi emententes supplicium, & dum volunt se recreare quòd gehennæ non meminerint, per hāc securitatem metúsque vacuitatem in magnum se barathrum imprudentes immittunt. Et ideo rogo vt gehēnæ memineris, de gehenna loquaris. Ita animam tuam compone, pulchrámque ac decoram effice. Magna enim horum verborum vtilitas. Non enim ei Deus temere minatus est, & eam terrore affecit: sed id fecit vt metu meliores redderet. Et ideo diabolus omnia facit & mulier, eius volens auferre memoriam. Noli eam è memoria eiicere: nec dicas, Quid me importuna afficiam tristitia? Importuna erit tristitia, quando angeris in gehenna. Hoc est tempus tristitiæ, non illud: & hoc ostendit diues sub Lazaro, cui nihil profuerunt innumerabiles quibus afficiebatur molestiæ. Si autem in tempore doluisset, non ea passus esset quæ passus est. *Propter miseriam inopum, & gemitum* C *pauperum nunc exurgam, dicit Dominus. Ponam in salutari, fiducialiter agam in ipso.* Alius, Ordinabo salutare apertū. Disce quanta sit virtus humilitatis. Pauperum patientia, pauperum inquam eorum qui sunt contriti corde, est quòd malè patiantur, defensio. Non enim vitam, nec virtutem, sed malorum perpessionem dicit Deum excitare, & eum ad supplicium & vindictam euocare. Tanta res est, si tibi fiat iniuria, eam ferre forti animo, tantam Deus curam gerit eorum qui afficiuntur contumeliis, maximæ defensionis loco est calamitas, & mala pati. Magna est vis eiulatus, quæ supernum euocat auxilium. Timete quicunque pauperes iniuria afficitis. Habetis vos potentiam, opes, & pecuniam, & iudicum beneuolentiam: sed habent illi arma omnium validissima, luctus, & eiulatus, & illud ipsum iniuria affici, quæ è cœlis auxilium attrahunt. Hæc arma domos effodiunt, hæc fundamenta euertunt, hæc integras gētes submergunt: gemitus dico eorum qui afficiuntur iniuria. Bonum ac D pium eorum animum Deus reueretur, quādo mala patientes, nullum malum verbum proferūt, solum autem gemunt, & sua mala deplorant. Quid est autem, Ponam in salutari, fiducialiter agā in ipso? Cum fiducia, inquit, apertè & manifestè eos defendam, vt omnes intelligant. Et quandónam non conseruat eos palam & manifestè? Nonnunquam id facit nō manifestè, sed clam, neque enim opus habet vt ab hominibus gloria afficiatur, nunc autem quoniam erat verisimile inimicos eos insectari, eísque insultare, & eis exprobrare quòd Deum non haberent adiutorem: vt illi quoque castigarentur, & fierent meliores, cùm experientia didicissent Domini auxilium: apertè, inquit, faciam pro eis salutē. *Eloquia Domini eloquia casta, argentum igne examinatum,*

[Margin: Galat. 5. 1. Cor. 15. Elegans homœosis. Mundus duplex. Diuitiæ. Lætitiæ. Colos. 3. Cordis magna duplicitas. 1. Cor. 7. Rom. 14. 2. Cor. 5. Luc. 16. παραίνεσις ad patientiam.]

probatum terræ. Et quomodo sunt hæc iis quæ dicta sunt consequentia? pulchrè admodum. Ne hæc enim, inquit, existimetis temerè dicta esse, inanésque & superuacaneas esse minas. Sunt enim pura eius verba, à mendacio libera. * Quemadmodum enim argentum ignitum nihil habet alienum & adulterinum: ita etiam Dei verba quæ dixerit, omnino euenire oportet. Et ideo dicit: Eloquia Domini, eloquia casta, argentum igne examinatum. Alius, Ignitum cedens terræ. Hebræus autem pro eo quod est, cædens terræ, dixit, בעליל לארץ Baalil laares, hoc est, fusum, in terram fluens, *Purgatum septuplum.* Vidisti quomodo quod verum est, & à mendacio alienum, per similitudinem materiæ ostenderit. Quemadmodum enim illud fusum, ignitum, & hoc sæpe passum, est ab aliena materia alienum, exactissimè purgatum: ita etiam Dei prolata sententia. *Tu Domine seruabis nos, & custodies nos ab hac generatione & in seculum.* Alius, Custodies ipsos. Alius, Custodies ipsa, & conseruabis nos ab hac generatione & in seculū. Alius, Cum generatione quæ est in seculum. *In circuitu impij ambulant.* Alius, Ambulabunt. Alius, In circuitu impiorum ambulabunt. * *Secundùm altitudinem tuam multiplicasti filios hominum.* Alius, Quando exaltati fuerint viles filiorum hominum. Alius, secundum altitudinem exaltati filij hominum. Hebræus autem מרם זלות לבני אדם cerum zuloth liben Adam. Tu autem Domine custodies nos & conseruabis nos. Vide eum frequenter, imò verò assiduè ad Deum confugere, & ab eo auxilium petere: est enim potentissimum auxilium, quod nullo tempore interrumpitur. Nulla re, inquit, humana opus habemus. Tu enim es, inquit, qui perpetuò custodis. Quid est autem, In circuitu impij ambulant. Cōuenienter quidem septuaginta. ita dicēdum est, Etiamsi impij nos circumcirca obsideant, nihil graue patiemur, nos enim conseruas, & extollis, claróſque & illustres reddis. Si alium autem interpretem sequamur, hoc dicēdum est, impij extrudentur, quando viles ex filiis hominum exaltaueris. Hoc est, quando nos, qui viles reputamur & contempti, humiliatos gloria affeceris, seiunges ipsos & expelles. Quid est autem, Secundum altitudinem tuam? Pro eo quod est, Similes tui effecisti, quatenus fieri potest vt homo sit similis. Faciamus enim, inquit, hominem ad imaginem & similitudinem nostram. Quod ipse enim est in cœlo, nos in terra: & quemadmodum supernè nullus est eo superior, ita nullus in terra est huic animali virtute similis. Estote, inquit, similes patris vestri, qui est in cœlis. Quinetiam nominis quoque sui nos fecit participes. Ego dixi, inquit, dij estis, & filij excelsi omnes. Et rursus, constitui te Deum Pharaonis, & feci esse opificem corporeorum & incorporeorum. Et tūc quidem mutat Moses creaturam: nunc autem alij alia elementa: nobis autem iussit nos ipsos Deo templum extruere. Etsi ergo non fabriceris cœlum, Dei tamen templum fabricaris. Propterea enim cœlum quoque est splendidum, quoniam habet Deum in ipso habitantem: imò verò per Christum nos vnà quoque suscitauit, & nos considêre fecit in dextris in cœlis, & dedit vt maiora faceremus iis quæ ipse fecit. Signa enim, inquit, quæ ego facio, ipse quoque faciet, & maiora his faciet. Et in veteri hic quidem mare mutauit: ille verò solem frænauit: alius lunam iussit manere. Alius autem rursus in se radios auertit. Filij autem in fornace elementi operationem alligarunt, & flamma insaniens silebat, & alligata sibilabat. Norunt etiam feræ reuereri Dei amicos; & licet fames vrgeat, sapientiæ tamen studium maius indicant. Qui sunt gulæ dediti, vereantur ferarum abstinentiam. Leones viderunt Danielem, & philosophati sunt: nos ad nos venientem filium Dei videntes, minimè philosophamur. Maluerunt illi fame perire, quàm sanctum corpus tangere. Nos nudum Christum & fame confectum circuire videntes, ne quæ sunt quidem superuacanea dimittimus, sed in summa rerum affluentia viuentes, sanctos despicimus. Terra rursus alij Dei amico tanta dona ex suo sinu protulit, & tantam fertilitatem, quantam nunquam antea. Et quid miraris si ipsi erant venerabiles, cùm & vestes eorum, & vmbræ dæmonibus, & morti, & morbis essent formidabiles? Quinetiam Angeli quoque reueriti sunt, & insigniter honorarunt homines. Quidni enim honorarent, quos ipse Dominus honorabat? Hoc autem videri potest & in nouo, & in veteri. Et ideo dicit: Secundùm altitudinem tuam multiplicasti filios hominum. Cùm ergo considerauerimus honoris magnitudinem, quam par est, præbeamus pro ea remunerationem, ne nobis habitus honor insignis, sit nobis viaticum futuri supplicij.

[Margin notes: A simili ducta probatio. * Mirè hîc variant interpretes. Hebræi cum Chal. habent; argentum repurgatum in fusorio, à terra repurgatum septies. Hieron. argentum igne probatum, separatum à terra, colatum septuplū. ὑπόδειγμα ex collatione. * κατὰ τὸ ὕψος Hier. cum exaltati fuerint, pro quib⁹ Chaldæi כעלוקא sicut sanguisuga, quæ & Hebr. עלקות — Genes. 1. — Matth. 5. — Psal. 81. — Exod. 7. — 1. Cor. 6. — Ephes. 2. — Ioan. 14. — Genes. 7. Iosue 10. 1. Paral. 4. 4. Reg. 20. Daniel. 3. Dan. 8. — Matth. 25. — Iob vlt. — Act. 19. Act. 5. Genes. 18. 19. 21. Exod. 14. Iudic. 2. Marc. vlt. Act. 5. 8. 10. 11.]

Eiusdem in Psalmum XII. in finem Psal. Dauid.
Alius, *Epinicion canticum Dauid.*

VSQVEQVO *Domine obliuisceris me in finem?* Alius, obliuisceris me perfectè. Alius, ad contentionem. *Vsquequo auertis faciem tuam à me?* Alius, abscondis. *Quamdiu ponam consilia in anima mea?* Alius, statuam sententias. *Dolores in corde meo per diem.* Alius, sollicitudinem in cogitatione mea quotidie. Non est hoc paruum bonum, sentire Dei obliuionem. Obliuionem autem ne existimes esse affectionem, sed derelictionem. Multi certè quibus hoc accidit, hoc ipsum quidem norunt, neque deflent. Hic autem beatus non solùm hoc nouerat, sed tempus etiam animo reputabat. Illud enim, Vsquequo, est eius qui magnum tempus ostendit: & ideo deflet ac luget. Tu autem considera quomodo de nulla re terrena, & quæ ad hanc vitam pertineat, angatur, non de pecuniis, non de gloria, sed vbique de Dei beneuolentia. Et vndénam nouit, inquit, Deum esse sui oblitum? Quoniam nouerat etiam quando meminerat, & apertè sciebat quid sit quidem obliuio, quid verò memoria. Non quemadmodum multi homines quando sunt diuites, quando apud homines gloriam assequuntur, quando eis omnia fœliciter succedunt, quando vincunt inimicos, tunc existimant Deum eorum meminisse, & ideo nec sciunt quando Deus eorum obliuiscitur. Qui enim signum memoriæ nesciunt, nec norunt etiam signum obliuionis. Si enim non norunt signa amicitiæ, nec inimicitiarum etiam signa norunt. Multorum enim qui hæc habent, Deus obliuiscitur, atque adeò eorum maximè: eorum autem qui in rebus aduersis versantur, sæpe meminit. Nihil enim apud Deum æquè facit meminisse, ac boni aliquid facere, quàm esse sobrium ac vigilantem, virtutis curam gerere: quemadmodum nihil æquè obliuionis causa est, vt esse in peccatis, auaritiæque & rapinæ esse deditum. Et tu ergo, ô dilecte, quando in aliqua fueris calamitate, ne dicas, Deus mei oblitus est: sed quando fueris in peccatis, & omnia tibi fœliciter succedunt. Si hoc enim cognoueris, à rebus malis agendis citò recedes. Vsquequo auertis faciem tuam à me? Hoc est maxima obliuio, ex humanis enim figuris ostendit Dei operationes, & eius iram & punitionem exprimit. Deus autem rursus faciem suam auertit, quando facimus quæ sunt indigna eius præceptis. Quando enim extendetis, inquit, manus vestras, auertam oculos meos à vobis. Deinde causa subiungitur. Manus enim vestræ sanguine plenæ sunt. Hæc ipsa autem derelictio, & vultus auersio, magnæ est curæ ac prouidentiæ. Hoc autem facit, vt nos ad se vehe-

[Margin notes: Obliuio Dei. — ἕως πότε. — Enuntiatio fis. — Quorum Deus maximè meminerit & obliuiscatur etiam. — Esaiæ 1.]

mentius attrahat. Nam etiam is qui est insano amore captus, eum qui amatur contemnentem dimittit ac derelinquit, non animo quidem expellens, sed ipsum volens ad se conuertere, & sibi coniungere. Postquam autem dixit auersionem, dicit etiam obliuionem, & quæ sibi ex ea euenerunt. Quænam autem ea sunt? Ea quæ subiungit, dicens: Quamdiu ponam consilia in anima mea? Quemadmodum enim qui è portu egressus est, vbique vagatur, & qui luce priuatus est, in multis offenditur, ita etiam qui in Dei obliuionem incidit, curis, sollicitudinibus ac doloribus perpetuò angitur. Hoc autem non parum confert ad seipsum conuertendum ad Deum, curis & sollicitudinibus angi, doloréque & tristitia extabescere, auersionis eius rationem ducere. Quod etiam Paulus scribens ad Corinthios, dicit de seipso. Et quis est qui me lætitia afficiat, nisi qui ex me tristitia afficitur? Hoc enim non parum lucri est, ô dilecte, sentire Dei auersionem, dolere, tristitia affici. Ita enim ipsum ad nos celeriter conuertemus. *Vsquequo exaltabitur inimicus meus super me? Respice & exaudi me Domine Deus meus. Illumina oculos meos, ne vnquam obdormiam in morte.* Quemadmodum enim cùm retinet ac defendit nos Deus, & stat à nobis, quæ molestiam afferunt longe recedunt: ita etiam cùm recessit & oblitus est, & anima discerpitur, & cor dolore angitur, & qui vexant insultant, & sunt omnia scopuli ac præcipitia. Hæc autem vtiliter permittuntur, vt per omnia stimulati qui sunt socordiores, maiori studio redeant eò, vnde exciderunt. Erudiet enim, inquit, te defectio tua, & vitium tuum te redarguet. Dei itaque derelictio est species prouidentię. Quando enim qui prouidet, & curam gerit, contemnitur, parum dimittit & derelinquit, vt tunc expulsa socordia, negligentes fiant diligentiores. Respice, inquit, vide inimicum meum, qui exaltatur supra me: & si non propter meam miseriam, saltem propter illius arrogantiam & superbiam exaudi me. Et quid petis? Vt vincas inimicos? Non hoc dicit, sed vt illuminentur oculi cordis, vt expellantur tenebræ, quæ sunt offusæ perspicaci animæ facultati, & intelligentiæ oculum obscurarunt. Hoc peto, Illumina oculos meos. *Ne quando dicat inimicus meus*, Cùm me viderit deturbatum ad mortem peccati. *Ita præualui aduersus eum.* Ipsum superaui, quod volebam videre, hoc mihi accidit. Quid est, præualui aduersus ipsum? Et si per se non est fortis, contra me quidem certè est fortis. Nostri victoria ei affert vires, eúmque reddit potentem, & validum, & inexpugnabilem. Vides quòd quando peccamus, non solùm nosipsos dedecore afficimus, perdimus, ad mortem cogimus, sed, eo quòd victi sumus, inimicos nostros validos potentésque prædicamus, nec hoc solùm, sed etiam eos in magna lætitia & exultatione collocamus. Papæ quantæ est stultitiæ, quanti stuporis, aduersariis aduersus seipsos ferre auxilium, & vt ij qui animam excruciant & affligunt, lætentur & exultent parare? Vide quot absurda. Cùm inimicum vincere oporteret, imbecillæ enim factæ sunt eius rhomphææ, in finem, inquam, cùm vincere oporteret, vincimur, nec id solùm, sed etiam validum ac potentem reddimus: & nec eousque sistit extrema amentia & summus morbus noster, sed quæ ei etiam lætitiam & exultationem afferant, comparamus. Reuera est extrema ebrietas, & summum malum, peccatum. *Qui tribulant me, si motus fuero, exultabunt.* Tres causas affert Propheta, vt Dominum moueat, vt respiciat, & faciem suam conuertat, & eius orationem exaudiat: vires inimicorum: & ante id erectionem, & eorum exaltationem: & tertium, lætitiam & exultationem ipsorum, propemodum dicens: Si non propter meam orationem, nec propter meam miseriam conuertis ad me faciem tuam Domine: saltem propter inimicorum arrogantiam, eò quòd suas vires ostentant, & sibi valde placent: quoniam meis malis lætantur, & casum meum irrident: Exaudi me, illumina oculos meos. Aufer grauem somnum in peccatis meis: quo sopitus propemodum ad animæ mortem dormitando deductus sum. Si enim à securitate tua tantum emotus fuero, eis lætitia, & gloria, & virtus hoc ducitur, & hoc nomine se iactant, & sibi valde placent: & sunt intolerabiles. Si autem ad mortem fuero deductus, quid ij non fecerint? Vides quàm magnum damnum existimet Propheta, & nihilominus quam pœnam ac supplicium, communem inimicum lætitia afficere, & vt ipse potens excelsúsque videatur efficere. Si hæc enim non existimaret mala maxima & intolerabilia, non hæc proposuisset ad Deum placandum, & ad sui beneuolentiam attrahendum. Ita etiam nos faciamus, & consideremus, & contendamus ne inimicum exaltemus, ne potentem faciamus, ne lætitia afficiamus, sed contrà & humilem, & abiectum, & imbecillum tristémque & demissum reddamus. Si enim eos qui peccant, rectè & ex virtute se gerere viderit, hæc omnia simul fiunt. *Ego autem in misericordia tua speraui.* Quid ergo rectè fecisti vt petas, vt rursus te respiciat, vt tuam orationem exaudiat, vt tuæ mentis oculi illuminentur? Vndénam autem hæc tibi speras futura? Dicant quidem, inquit, alij, si quid possint dicere: ego autem vnum scio, vnum dico, omnem spem meam in illo colloco: illud mihi propono, misericordiam tuam, tuam clementiam. *Ego autem*, inquit, *in misericordia tua speraui.* Vidisti Prophetæ humilitatem. Vidisti pium & gratum viri animum. Licet posset innumerabilia à se rectè facta dicere, & per ea Deum exorare, eorum nihil dicit, sed ad solam confugit Dei misericordiam. Vnde clarum est quòd cùm hæc dicit, nempe, si feci illud, si retribui mala pro bonis, & quæ sunt huiusmodi: in magnam adductus necessitatem hæc dicit. Quæ si non adsit, nihil dicit illorum, sed misericordiam & Dei clementiam pro omni supplicatione proponit: deinde confidens fore vt spe non frustraretur, subiunxit, *Exultabit cor meum in salutari tuo.* Vidisti animam bene sperantem. Petiit, & priusquam acceperit, tanquam qui accepisset, agit gratias, & Deo canit hymnum, & omnia facit quæ prædicta sunt. Vndénam autem est tam bona spe præditus? Ex pio & grato animo, ex magno & vehementi studio petitionis, sciebat eum qui sic peteret, à Deo exaudiri, ex magno cordis calore & agitatione. Quemadmodum ergo qui segniter & negligenter petunt, etiam cùm acceperint, vix donationem sentiunt: ita qui cum intenso studio & vehementi animi contentione petunt, etiam priusquam acceperint, ex magna & pura sua affectione perinde ac si accepissent, donum sentiunt, diuina eis gratia lætitiam antea immittente: & propterea agunt gratias, & ab accipiendo non longè absunt. Exultabit cor meum in salutari tuo. Hoc, inquit, meam animam lætitia afficit, quòd à te salutem assequatur: lætatur anima mea, quòd eius sis salus. Vidisti exultationem, & exultationem, inimicorum exultationem propter lapsum, & exultationem animæ propter propriam salutem. Illa est improbi: hæc est eorum qui conseruantur. Illa est exitium & eius qui videbatur exultare, & eius propter quod exultabat: hæc est salus & adoptatio eius qui exultat. Hac ergo exultatione & lætitia lætemur & exultemus: illam autem fugiamus & auersemur. *Cantabo Domino qui bona tribuit mihi, & psallam nomini Domini altissimi.* Monimētum, inquit, huius beneficij canticum Deo offeram, quòd me beneficio

[Margin notes: A simili confirmatio. — Collatio. — 1. Cor. 2. — Altera collatio. — Hier. 2. iuxta 70. Iob 15. — Hostem, cum vincimur, fortiorem efficimus. — Attende Dauidis gratitudinem. — Antithesis ex collatione. Gratiarū actio ante beneficij acceptionem. — Prouer. 2.]

affecit, inimicum humilem & abiectum reddidit, ignominia & dedecore impleuit, imbecillum esse conuicit, meam exaudiit orationem, in me vultum suum conuertit, discussa caligine & tenebris per quas ad mortem ferebar, & propter eius salutare exultans, tanquam aliquod monimentum indelebile, hoc canticum eius in me beneficiorum dedico, non nunc solùm hoc canens, & beneficia eius apud me mente versans, sed etiam in posterum cantabo & psallam nomini tuo, nulla vnquam obliuione delendam beneficij magnitudinem animo circumferens. Talis ergo anima malis irretita non solum à malis liberatur, sed etiam fit tutior, vt non amplius in similia incidat. Quando enim beneficium semper habet in memoria, clarum est quòd malorum quoque recordatur, à quibus liberata beneficium fuit consecuta. Cùm autem mala memoria teneat, diligenter apud se reputat vndénam ea sibi euenerint, & propter quam causam in tantum malum fuerit deturbata, & deinceps id reputans, seipsam vndique munit ne in tales recidat calamitates, & ita deinceps suam vitam rectè componens & instituens, ei qui liberauit, magnas agit gratias, quemadmodum inuenit liberatorem, ita vt etiam custodem in futurum habeat postulans. Hanc nos quoque imitemur, & si in aliquod peccatum inciderimus, ad nos citò redeamus, faciamus vt lapsus sit occasio securitatis, & argumentum & impulsio non amplius peccandi. Quomodo ergo facies? Habes Dauid præceptorem. Peccauisti, ne dormias in peccato, sed exurge, & statim apud te cogita quòd Deus à te faciem auerterit, quòd tui oblitus sit, deinde plora, ingemisce, laua per singulas noctes lectum tuum lachrymis, citò recede ab iis qui operantur iniquitatem. Nam hæc quoque sunt Dauid præcepta. Dic cum ipso: Vsquequo Domine obliuisceris mei in finem? Vsquequo auertis faciem tuam à me? Dic non lingua, sed corde multò antè. Dic alias Dauid quoque rationes. Quando dixeris omnia, spera in misericordia eius, spera, ne hæsitaueris. Qui enim hæsitat, inquit, est similis vndæ maris quæ vento excitatur & agitatur. Ne ergo existimet qui est eiusmodi, se aliquid à Deo accepturum. Vir enim duplici corde, est instabilis in omnibus viis suis. Spera ergo in eius misericordia, nihil hæsitans, & postulatum omnino consequeris. Postquam autem consecutus fueris, ne sis accepti immemor, & ingratus in benefactorem, sed fac monimentum eius beneficij, & pro gratiarum actione ei dedica canticum. Non potes ipse fortè componere, conuoca pauperes, eorum linguas commodatò accipe, & tibi eas compara. Scias eum lubentius id auditurum, quàm canticum Dauidicum, quod illi pro te cecinerint. Quemadmodum enim quod ex diuersis est chordis constitutum, iucundiorem emittit modulationem, quàm quod ex vnica: ita etiam quod est ex diuersis pauperibus, Deo qui audit vocem pauperum, iucundum quid resonabit & amabile. Erige tibi ipsi & Deo huiusmodi monimentum. Ei quidem monimentum beneficij: tibi verò ostensionem gratiarum actionis grati animi & memoris, signum perpetuæ memoriæ, quam in corde semper habens infixam, corrige tuam vitam: imò verò corrigamus, vt simus digni hæreditate bonorum quę illic sunt, in Christo Iesu Domino nostro: cui gloria & potentia in secula seculorum. Amen.

Margin: παραίνεσις. — Iacob. 1. — Ibidem. — Luc. 14. — Elegans homœosis.

Eiusdem in finem Psalmus Dauid XIII.

DIXIT *insipiens in corde suo: Non est Deus.* Quemadmodum cùm Dominus iniuria afficitur, bonus seruus, vt qui sit in primis beneuolus, ægrè fert & indignatur: ita etiam dum Deus nihili ducitur, Dei Propheta impium corrigit, dicens, vt audisti: Dixit insipiens in corde suo, non est Deus. Quemadmodum enim seruus qui amat Dominum, postquam intellexit suos conseruos habere Dominum despicatui, vt ostendat suam in eum beneuolentiam, ad eum vlciscẽdum se comparat, & vel manibus vlciscitur eum qui illum affecit iniuria, vel traducit reddẽs omnibus exosum, vel ad correctionem & metum aliorum, Domino renunciat, & vt grauioribus plagis afficiatur, procurat, in eum qui seditionem excitauit, tanquam in proteruum & rebellem bellum gerens: ita etiam Propheta cùm intellexit creatorem ignominia affici à creatura, & figulum à luto cõtumeliis incessi, & Deum ab impio ludibrio haberi ac nihili pendi, perinde ac si lapidis ictum in corde accepisset, & dolorem non ferret, exclamauit, Dixit insipiẽs in corde suo: Nõ est Deus. Vide autem quàm aptè Psalmo qui præcedit coniungitur. Quia enim in illo ægrè ferens dixerat, Vsquequo Domine obliuisceris me in finem: & paulò post, Vsquequo exaltabitur inimicus meus super me, insipiens dicens non esse Deum (qui enim aduersus Deum extollitur, multò magis extolletur aduersus Dei Prophetas: & qui contra Dominum erigitur, etiam aduersus conseruos erigetur) quasi interrogatus curnam die & nocte excruciatur, hæc nunc respondet: Cur excrucior rogas? Quoniam dixit insipiens in corde suo: Non est Deus. Cum impio conuersationem existimo esse à Deo auersionem. Deum mei esse oblitum suspicor, quòd vnà cum ipso viuam. Sancto enim est cruciatus, & ad iram prouocatio impiorũ impietas. Ita etiã de Paulo dictum est. Athenis autem cùm Paulus expectaret Timotheũ, incitabatur spiritus eius, videns idololatriæ deditam ciuitatem, Cur, ait, viuunt impij? Hoc Dauid dixit de Saule, vt narrat historia, propter ventriloquam, quemadmodum etiam 52. Psal. propter Doëc, qui eadem continet. Dixit insipiens Saul: Videte mihi mulierem ventriloquam, & quærite. Alius Adam à muliere deceptus est. Dicit autem ei: Diuina mihi in Pythone, & relicta prophetia deturbatur ad diuinationem. Dixit insipiens in corde suo: Non est Deus. Muniamus nos fratres, ne in insipientis naufragium incidamus, verbis ipsum fatentes, factis autem negantes: bonum & misericordem vocantes, eius autem qui ægrotat, vel pauper est, aut affligitur, non miserentes. Et quod non solum verbis, sed etiam factis quis neget Deum, & qui Christianus nominatur, eadem dicat quæ insipiens, Non est Deus: testis est Apostolus, qui dicit: Deum fatentur se scire, factis autem negant. Quantò sunt autem facta potentiora verbis ad persuadendum, tantò factis quàm dictis Deum negare ore vel corde grauius. Dixit insipiens in corde suo: Non est Deus. Qui in ore dicit, Diligam te Domine, & in corde fratrem habet odio, quomodo Deum diligit, non obediens ei qui dicit, Diliges Dominum Deum tuum, & proximũ tuum sicut teipsum? Dominus dicit: Qui diligit me, sermones meos seruat. Qui ergo non seruat, non diligit. Ore dicit Deum, & corde dicit: Non est Deus. Testis est Dominus, qui dicit: Populus hic ore me honorat, cor autem eorum longè est à me. Dixit insipiens in corde suo: Non est Deus. Quod autem qui fratrem suum habet odio, is etiam Deum odit, licet ore clamet ac vociferetur se Deum amare, dicit Ioannes Euangelista in Epistola:

Qui dicit

Margin: A simili orditur. — Altera confirmat. — Act. 17. — Iob 21. — 1. Reg. 28. — ἐγγαστρίμυθον. — Tit. 1. — γνώμη. Factis quàm dictis Deum negare grauius est. — Deut. 6. — Ioan. 14. — Esa. 29. — Matt. 15. — Marc. 7. — 1. Ioan. 4.

Qui dicit se Deum amare, & fratrem suum odit, mendax est. Si enim fratrem suum quem videt, non diligit: Deum quem non videt, quomodo diliget? Cùm ergo qui talis est, se Deum scire fatetur, & non apertè negat, is impietatem in corde fabricatur. Dixit insipiens in corde suo: Non est Deus. Vnde hanc sententiam confirmans propheta dicit inferius: Nonne cognoscent omnes qui operantur iniquitatem, qui Deum confitentur verbis, factis autem negant? Qui deuorant plebem meam sicut escam panis: Dominum non inuocauerunt. Deum enim fatentur scire: sed quoniam factis negarũt, inuocantes non inuocarunt. ipse dominus dicit: Cur me vocatis domine, domine, & non facitis quæ dico? Omnis, inquit, qui peccat, non agnouit dominum: dicit Ioannes. Cùm enim vitium virtutes persequatur, pietas quoque vnà cedit ac religio, vt quæ ideo adsint, quòd id non adsit. Ita etiam filij Heli, filij pestis, dominũ quoque nesciebant, non eò quod dominum ore negarent, sed quòd turpia facerent in tabernaculo. Et qui dant fœnori pecuniam, Deum non nouerũt. Ipse dicit: Vsura super vsuram, dolus super dolum, noluerunt me nosse (dicit dominus) qui dixi, Si fratri tuo pauperi dederis mutuò pecuniam, non eum vrgebis, non impones ei vsuram. Non est Deus. Et quomodo quæ sunt post Deum? Nõ est Deus. Et quomodo quæ sunt per Deum? Non est Deus. Et quomodo omnis lingua hominis Deum nominat? Falluntur ergo omnes hominum myriades quæ Deum esse dicunt, & solus insipiens se putat verum dicere, qui solus ita mentitur. Et qui quinque quidem vel septem testimonia vult in testamentis euertere, per consensum reprobatur ac reiicitur quando iudicat veritas, publicam autem totius orbis & vniuersam mundi linguam solus vult insipiens euertere? Et quomodo non est verè reprobus insipiens, & seipso insipientior? Insipiens in negando, in se impudẽter gerendo insipiẽtior. Quamuis enim mundi homines de Deo diuersas sententias germinauerint, nominis tamen fundamentum nemo labefactauit. Dixit insipiens in corde suo: Non est Deus. Non est fundamentum, & quonam modo stat ædificium? Non est carina, & quomodo consistit nauigium? Non est fabricator nauis, & quonam modo nauis comparata est? Non est ædificator, & quomodo domus facta est? Non est architectus, & quis vrbem condidit? Non est agricola, & quomodo agri tulere manipulos? Non est musicus, & quomodo in mundi lyra apparet concentus? Non est qui prouideat, & quomodo per omnia peruadit prouidentia? Non est auriga, & quomodo elementorum quatuor currus agitur? Non est statuarius, & quomodo homines veluti quædam statuæ in mundo facti sunt? Non est fornicis constructor, & quis tibi cœli fornicem construxit? Non est aurifex, & quis veluti discum aureum tanquam in mensa solem in cœlo posuit? Non est qui ferat lampadem, & quis tibi veluti lampadem argenteam dedit lunam in nocte? Non est qui illuminet, & quis tibi clara & lucem præbentia dedit luminaria? Non est qui faciat solus magna lumina, & quis accensos astrorum lychnos tibi in cœlo posuit: quemadmodum dicit propheta: Qui facit luminaria magna solus, Solem, vt præsit diei: & Lunam, vt præsit nocti. Non est opifex, & quomodo pulchritudo creaturarum testatur creatorem? Ex magnitudine enim & pulchritudine creaturarum conuenienter earum genitor consideratur. Dixit insipiens in corde suo: Non est Deus. Quæcunque in mundo fiunt, aguntur, & exercentur, habent qui eis præsit, eáque perficiat: & solus mundus nõ habet qui eum administret? Si non est Deus, quid facis in iis quæ Dei sunt? In domo Dei manes, & domum Dei inficiaris? Vel da mercedem domus, gratiarum actionem, vel domo egredere: cur etiam fumo eructati maledicti ac blasphemiæ domum imples? Insipientem autem nunc dicit, non eum qui est emotæ mentis, vel qui delirat, aut sensu minus valet, sed eum qui malè sentit, non eum qui insita & communi hominum prudentia priuatus est, sed eum cui prudẽtia, quæ vna est ex quatuor virtutibus, peruersa est, quę quidem prudẽtia est lucerna animæ, regina cogitationum, magistra eorum quæ bona sunt & honesta: de qua dixit scriptor Prouerbiorum: Et qui possidet prudentiam, amat seipsum. Et rursus: Posside sapientiam, posside prudentiam, & intelligentiam. Ei autem cui læsa est principalis animæ facultas, & insitam amisit prudentiam, intelligentiáque & mente priuatus est, non dicebat: Acquire sapientiam & scientiam. Nam etsi maximè velit, non potest, vt qui prudentiæ instrumentum perdiderit. Et vt intelligas quòd qui nunc dicitur insipiens, non erat naturali priuatus intelligentia, vide quantum valebat prudentia. Neque enim lingua dixit, Non est Deus: neque per os locutus est, sed in corde celauit improbitatem. Sciebat enim se in periculo futurum, si id eructasset. Quoniam enim qui illis temporibus Deum blasphemabat, vel eum inficiabatur, lapidibus obruebatur (testis est Naboth, qui tanquam blasphemus condemnatus est) ne huic improbè sentiẽti idipsum vsuueniret, in corde impietatem insculpsit, impietatis templum cor suum constituens. Dixit insipiens in corde suo: Non est Deus. Si fuisset enim emotæ mentis, & naturali caruisset prudentia, non in corde solùm, sed ore etiam dixisset: Non est Deus: nec apud Deum, nec apud homines vocatus esset in periculum. Si enim imperator, (qui est totius orbis auriga) sæpe ab insipiente & stulto contumelia affectus, sustinet, naturæ ductus misericordia, si eum abripuit animi perturbatio: multò magis eum qui est natura insipiens, blasphemantem nec Deus, nec homo vltus esset, sed vt hominem stulta loquentem dignum venia iudicasset. Et ideo qui sunt à dæmone correpti, vel furore perciti, non censentur blasphemare. Porrò autem quicunque multos deos adorat, dicit: Nõ est Deus. Quemadmodum enim maritorum multitudo efficit vt non cẽseatur maritus (quinque enim viros habuisti, & nunc quem habes, non est vir tuus) ita etiam multorum deorum cultus est impietas, & perinde est ac si nullum colas. Multorum enim deorum admissio, est vnius negatio. Et quòd qui multos deos colunt, sint impij, & Deum non habent, audi Apostolum scribentem ad Ephesios: Vos aliquando gentes, quando eratis in illo tempore sine Christo, abalienati à conuersatione Israël spem non habentes, & sine Deo in mundo. Et quomodo Ephesij sine Deo? Hinc simulachra: illinc imagines: illic neocoros Diana, illic Demetrius argentarius, qui faciebat templa Dianæ argentea: tantus est grex deorum, & quomodo sunt absque Deo Ephesij? Sed propterea sunt impij & sine Deo, quòd cũ multos deos elegerint, ab vno exciderunt. Dixit insipiens in corde suo: Non est Deus. A primo insipiente peruasit ad suos discipulos. Primus insipiens diabolus, qui insipientiæ fuit primus seminator: qui primus præco deorum multitudinis, Eritis, ait, sicut dij. Qui autem multos dicit, vnum negauit. Insipiens est etiam Iudæorum populus. Insipiens irritauit nomen Domini, dicẽs Christum non esse Deum. Hic si esset propheta, sciret quæ & qualis mulier est quæ eum tangit, quòd est peccatrix. Qui autem eum nec prophetam quidem esse dicebant, quomodo possent Deum dicere? Nemo potest remittere peccata, nisi solus Deus. Christus autem: Quid cogitatis in cordibus vestris? Dixit insipiẽs in corde suo: Non est Deus. Est enim vbique: sed nõ est in corde insipien-

Margin: Psal. 13. — Luc. 6. — 1. Ioan. 4. — 1. Sam. 2. — Ezech. 22. — Exod. 22. — Elidit hæresim de Deo metaphoris. Vt densa est ac vehemens. δείνωσις. — Psal. 135. — Sap. 13. — Reuincit argumento à minori. — Insipiens quis intelligatur. — Prudẽtia. — Prou. 4. — Leuit. 24. — 3. Reg. 21. — Mente captorum blasphemiæ non vindicantur. — Ioan. 4. — Ephes. 2. — νεώκορος. — Act. 19. — Getes cur sine Deo etiam esse dicuntur. — Gen. 3. — Luc. 7. — Ibidem.

[3.Reg.14.] tis. Dixit Deus synagogæ: Propterea quòd non accepisti me in cogitatione tua, sed proiecisti me post tergum tuum. Primus ex seipso insipiens, insipientiæ seminator diabolus fuit, quòd cùm esset prudẽs, imprudentiæ munus executus est. [Gen.3. Esa.14.] Serpens autem erat prudentissimus. Et quodnam fuit eius studium? Voluit Deo esse æqualis, dicens: Ponam thronum meum super nubes, & ero similis altissimo. Sustulit Deus, & posuit, altissimus: [Hæreticorum.] erubescens eum nominare, quem iam negauerat. Ita etiam facit quilibet hæreticus vehemẽtissimus in tempore persecutionis, loquens cum pontifice: nec eum vocat pontificem, nec archiepiscopum, nec religiosissimum, nec sanctum. Sed quid? Reuerentia tua, sapientia tua, prudentia tua, iustitia tua, & nomina illi adducit communia, eius negans authoritatem. Diabolus hoc tunc fecit in Deo. Ero similis altissimo, non Deo, sed altissimo. Et diligenter quæso attende, quàm solers & accuratus fuit diaboli accusator propheta. Dixit insipiens in corde suo. Non dixit, dicit, sed dixit. Semel ausus est, & dixit. Et quoniam cùm dixisset, eiectus est è cœlis tanquam superbus insurrector, non amplius per se dicere ausus est. Quoniam enim semel tantùm dixit, Ponam thronum meum super nubes, & ero similis altissimo: & Deum negans, Deum expertus est: ex alto deturbatus, & in imo ab hominibus conculcatus, non amplius ausus est dicere: Non est Deus, sed per ironiam & simulationem Deum nominauit. Quomodo? Dixit Deus: ne [Gen.3. Luc.4. Act.16.] comedatis de ligno. Noui te qui sis sanctus Dei. Hi homines sunt serui Dei altissimi. Quia ergo semel dixit dogma impium, non audet amplius dicere. Scit enim quid passus sit. Non dicit insipiens, sed dixit insipiens in corde suo: Non est Deus. Non enim amplius hoc dicit per se, & nullo intermedio: sed dixit in corde suo. In quolibet qui eadem cum eo sentit, & non discrepat ab eius [Exod.5.] moribus, & est impius. Dixit in Pharaone: Non noui dominum, & curauit vt profundum maris esset ei sepul- [4.Re.18.] chrum. Dixit per Sennacherib Assyrium: Non potest [2.Par.32. 4.Re.14.] Deus Ezechiam è meis manibus eripere, & effecit vt occideretur manibus filiorum suorum. Dixit per Na- [Daniel 3.] buchodonosor: Quis est Deus, qui eripiet vos à mani- [Daniel 4.] bus meis? & qui sibi Deo potentior videbatur, & cun- [Esa.1.] ctis, visus est omnibus hominibus abiectior, fœnum vt bos comedens: vt disceret bouem suum cognouisse [Act.1.] creatorem, quem ipse negauerat. Dei negatorem Iudam fecit perire laqueo, quòd Deum ipsum tanquam [Ioan.13.] hominem tradendum curauerit. Cùm diabolus, inquit, iam misisset in cor Iudæ, vt ipsum traderet. Dixit insipiẽs in corde suo: Non est Deus. Si enim Deum ipsum tunc dixisset, non tradidisset ad mortem, nec Iudæos docuisset occidere dominum, quoniam eis persuasit Iesum non esse Deum. Hunc nescimus vnde sit. [Ioan.9.] Quoniam ergo iis studebant quæ fieri non poterant, traditi sunt corruptioni. Dixit propheta deflens. *Corrupti sunt & abominabiles facti sunt in studiis suis.* Cùm enim diaboli fuissent discipuli, in lapsum diaboli inciderunt: sicut ille de cœlis, ita hi è sedibus regalibus delapsi. Quem quis [Rom.16.] enim sequitur, eandem cum eo partem capit. Corrupti sunt, & abominabiles facti sunt. Corrupti sunt, quoniam eum conati sunt corrumpere, qui corrumpi non [Rom.1. 2.Tim.3.] potest. Et mutauerunt gloriam incorruptibilis Dei in similitudinem imaginis hominis corruptibilis. Homines mente corrupti, corrupti sunt, sed & abominabiles facti sunt. Quare? Quoniam abominationem desolationis [Dan.9. Mar.13.] impietatem in templo cordis sui collocarunt. In studiis suis. Quamobrem? Quoniam quæ natura negauit, ea mala excogitauit affectio. Corrupti sunt vt Pharao, & Nabuchodonosor. Corrupti sunt, quoniam vulnerati, & putrefacti, & malè olentes, & tabo saniẽ manantes, non quæsierũt medicum. Abominabiles facti sunt, [Metaphoræ. 2.Petr.2.] quoniam tanquam porci in peccatorum cœno volutati, & tanquam canes ad suum ipsorum vomitum reuertentes, exosi euaserunt. Ita enim scriptum est: Abomi- [Eccle.1.] natio peccatoribus est pietas & Dei cultus. Quoniam ergo abominati sunt Dei cognitionem, eos viri pij sunt abominati. [Iob.13.] Corrupti sunt tãquam pannus à tineis, tanquam ferrum quod exeditur à rubigine. Abominabiles facti sunt, vt qui ossa & mortuos tetigerunt. [Num.19.] Propterea enim lex eum qui mortuum tetigerat, fecit abominabilem, quoniam Iudas Christum mortuum semper tangens, & viuentem non aspiciens, factus est abominabi- [Thren.1.] lis. Corruptioni tuæ Israël quis opem feret? Deinde vt [Bonum. Χρηστότης, bonitatem.] impietatis fructum ostendat, subiungit: *Non est qui faciat bonum.* Qui enim Deum negauit, & de eo qui prouidet, & curam gerit, non cogitat: non mortem, non consummationem, non resurrectionem, non iudicium, non retributionem expectat, & ideo nihil boni facit. [A contrariis collectio.] Quemadmodum enim qui alicui regi dat nomen, in eius legibus & præceptis ingreditur: qui autem tyrannum sequitur, non facit quæ Rex præcipit: ita etiam qui Deum negat, Dei mandata auersatur, & reip. inutilis & perniciosus euadit. Non est qui faciat bonum: Non Hero- [Matt.2. Mat.3. Luc.11. Luc.10. Matt.14. Matt.15. Mar.11. Luc.20. Matt.16. & 17. Ioan.18. Matt.20.] des, Bethleemiticos infantes innocentes occidens: non Iudæus, eum qui dæmonia eiiciebat, Beelzebub vocãs: non legisperitus tentans: non pontifex contumelia afficiens: non scriba abrogans, & nihili ducens: non Pharisæus probra ingerens, aut insultans: non Sadducæus contradicens: non Iudas vendens, & minister alapam incutiens: non Pilatus condemnans: non populus clamans, Tolle, tolle, crucifige eum: non milites vincientes: non turbę conspuẽtes, colaphos impingentes, arundine verberantes, spineam coronam contexentes, crucifigentes, aceto & felle potantes. Non est qui faciat bonum, diligenter enim obserua, quòd hoc dictum, quando Christus crucifixus est, maximè finem accepit. Tempore enim Dauidis, quando hæc dicebantur, erant qui bonum faciebant, beati prophetæ, qui cum Dauid versabantur. [Luc.1. & 2.] Sed quando natus est Christus, Ioseph, Zacharias, & Simeon, iusti, & Apostoli bona faciebant: hi quidem admirantes, illi verò in vlnis tenentes. Solummodo quando crucifixus est, non fuit qui faceret bonum. Non dixit autem: Non est qui loquatur bonũ. [Mat.15. Matt.26. Mar.14. Luc.22. Luc.23. Ioan.19.] Nam & Centurio, & latro bona de eo dicebant. Memento mei domine, quando veneris in regnum tuum. Verè hic homo filius Dei erat. Non est qui faciat bonum, quando & discipuli omnes eo relicto fugerunt. Ioannes nudus recedit. Petrus negat. Discipuli fugiunt: ipsius Mariæ matris animam gladius dubitationis pertransiit. Quoniam ergo in passione nullius fructum charitatis accepit, Non est qui faciat bonum, *Non est vsque ad vnum.* Ne illum quidem vnum militem, qui etiam post mortem lancea latus eius pupugit. Et quamobrem, ô propheta, ante suum in carne aduentum & humanæ naturæ susceptionem, non visitauit tanquam medicus mundum laborantem? Visitauit certe, & opem ferre, ac seruare voluit, sed nullus sibi voluit adhiberi medicinã. *Dominus de cœlo prospexit, vt videret si est intelligens, aut requirens Deum. Sed omnes declinauerunt, simul inutiles facti sunt:* Et impletum est illud, Iustitia de cœlo prospexit. [Psal.84. Prospicere Dei de cœlo, quid sit.] Ex patre Christus, veritas è terra orta est: Dominus ex virgine. Cùm autem audis iustitiam de cœlo prospexisse, ne existimes diuinam & incorpoream naturam se flexisse & incuruasse, aut genu inclinasse, aut ceruice annuisse: sed eius demissionem, & humanitatem, & visitationem intellige. Quemadmodum enim caput, & oculos, & aures, & os, & manus habere dicitur, & sedere, & surgere, nec tamen omnino ex membris, partibus, & figuris

guris constituitur: ita etiam prospicit, non ipse se inflectens, sed suam in nos benignitatem ostendens. Illud autem, E cœlo prospexit, non quòd in cœlo quod cernitur, fenestras aut portas fecerit, & iis apertis respexerit: sed quòd è cœlestibus ordinibus, intelligentibus, incorporeis, & immortalibus humanitatem visitauerit. Quemadmodum enim homines terra dicuntur, Quòd [Gen.3. Gen.17.] terra es, & in cinerem reuerteris: &, Ego sum terra & cinis: ita etiam dicuntur cœlum cœlestes ordines, ex quibus Deus terram & humanitatem aspicit. Dominus è cœlo in terram prospexit, vt videret. Non vt tunc videret, sed vt tunc seruaret, non vt tunc disceret, sed vt tunc opem ferret, vt tanquam amicum amplecteretur, & vt [Gen.6.] iustum amaret, vt dicat sicut dixit Noë: Te solum vidi iustum in hac generatione, & vt tanquam iusto ei appareat. Iis autem apparet, qui in eum fidem habent. Vt videat an sit ægrotus qui quærat medicum, an est pauper gentium populus, qui requirit Christum, patris thesaurum. Vt videat si est intelligens, vt cum eo tanquam cum prudente & intelligente disserat. Vel requirens Deum, vt hoc inueniat. Deinde postquã viderunt prophetæ dominum è cœlo prospexisse vt videret, eum rogant: Non satis est, ô domine, è cœlo solùm prospexis- [Psal.143.] se, sicut prospexisti. Et iam descende. Domine inclina cœlos, & descende. Veni fili patris, quære quod factum est ad tuam imaginem. Omnes enim declinauerunt, simul inutiles facti sunt. Vniuersus hominum exercitus [Ioan.7.] deflexit ad tyrannum. Duces prophetas non amplius retinent. Veni rex, & appare, & verebũtur tuam authoritatem. Omnes declinauerunt vias prophetarum. Veni via, & qui aberrarunt, reuertentur. Cùm autem dixit, Declinauerunt, ostendit eos didicisse à natura rectè ingredi, sed ex mala electione in errorẽ declinasse. Quem- [Eccl.7.] admodum scriptum est in Ecclesiaste: Deus fecit hominem rectum, & ipse sibi inuenit multas cogitationes. Omnes declinauerunt sicut vituli qui feruntur in voragines, & simul inutiles facti sunt, vt dolia perforata, vt vtres perfluentes, & ad id, ad quod facti sunt, non amplius vtiles. Et non paulatim, sed omnes simul inutiles facti sunt, vno impietatis reti simul conclusi. Si declina- [Homo rectus à Deo creatus est.] runt, scilicet erant recti natura. Deus enim cùm hominem fecit, eum rectum creauit, & nullum fecit malum natura. Et alibi: Præuaricantes reputaui omnes peccatores terræ. Et eò quòd dixit, Simul inutiles facti sunt, ostendit quòd cùm natura facti essent vtiles, inutiles præter naturam propria animi electione facti sunt. Prospexit ergo dominus vt videret è cœlo, an pœnitẽtiam agant qui declinant, vt salutem consequantur: an verò ita peccant, vt nulla ducantur pœnitentia, vt eo ipso cõ- [Psal.100.] demnentur. Et quòd ideo prospicit & descendit & visitat dominus, vt vel seruet, vel condemnet, audi ipsum dominum dicẽtem: Clamor Sodomorum & Gomor- [Gen.18.] rhæorum multiplicatus est apud me, & peccata eorum magna valde. Descendam ergo, & videbo an iuxta cla- [παράδειγμα per antithesim.] morem eorum qui ad me venit, efficiant. Sin minus, vt sciam. Sodomitæ, quoniam omnes declinauerunt, propterea inutiles facti sunt. Ignis enim descendit, & eos tanquam materiam consumpsit. Niniuitæ declinarunt, sed quoniam citò venerunt ad pœnitentiam, propterea non facti sunt simul inutiles, sed simul seruati sunt. [Ionæ 1. & 2. Osee 4.] Vidisti quomodo visitat dominus, vel vt seruet, vel vt condemnet. Et ideò dicebat etiam Osee propheta: Audite verbum domini filij Israël, quia iudicium domino cum habitatoribus terrę, propterea quòd non est veritas, nec misericordia, nec cognitio Dei in terra. Maledictum, & mendacium, & homicidium, & furtum, & adulterium effusum est super terram, & miscent sanguines sanguinibus. Omnes declinauerunt, simul inutiles facti sunt. Et propterea dominus de cœlo in terram prospexit. Quomodo prospexit? Vel terram quatiens, vel fulmina mittens, vel aliqua quæ terrorem incutiant faciens, & suam indignationem ostendens, Qui respicit terram, & facit [Psal.103.] eam tremere. Dominus de cœlo in terram prospexit, vt videret terra, seu humanitas dominum indignantem, & [A simili βεβαίωσις.] cessaret peccare. Quemadmodum enim seruis inferius in atrio aut in platea se petulanter ac insolenter gerentibus, Dominus aut rex ex alto prospicit, vt cùm eum serui viderint, timeãt & desistant: ita etiam quoniam vniuersa terra prosiliebat ad impietatem, Dominus de cœlo in terram prospexit, vt terrore affecta terra peccare [Psal.75.] desisteret. Huius testis est propheta, qui dixit: Terra tremuit, & siluit, dum exurgeret Deus ad iudicium. Et quoniam dixit, Omnes declinauerunt: illud autem, Omnes, sæpe etiam de maiori parte accipitur, quemad- [Omnes, maior pars.] modum illud, Omnes me dereliquerunt, cùm tamen veri & synceri discipuli Paulum non reliquissent, vt os- [2.Tim.4.] tenderet vniuersum mundi naufragium, subiungit: *Non est qui faciat bonum, non est vsque ad vnum.* A pedibus vs- [Esa.1.] que ad caput, ab vltimo paupere vsque ad eum qui rerum potitur, vniuersus mundus ægrotat. Vnum quærit Deus fidelem & iustum, vt in Chaldæis Abraham, & Lot in Sodomis. Sed illi quidem nec fidem, nec rectam habent vitam: illi verò veram habent fidem, sed vitam rectam non habent. Deum confitentur scire, factis au- [Tit.1.] tem negant. De Deo præclarè & splendidè loquuntur, & veluti tuba canunt: in bene autem faciẽdo dormiunt. Non est qui faciat bonum, non est vsque ad vnum. Deinde quoniam dominus de cœlo prospexit, & propter eos qui peccabant, indignatus est, docet nos propheta eum non solùm prospexisse, sed etiam minantem esse locutum. *Nónne cognoscent omnes qui operantur iniquitatem?* Et quid cognoscent? Quòd dominus est Deus vl- [Dan.13. Psal.93. Act.10. Rom.2.] tionum. Cognoscent quòd aduenit iudex viuorum & mortuorum. Cognoscent quòd reddet vnicuique secundum opera sua. Non cognouerunt dum monerentur, cognoscent dum cruciabuntur. Ita etiam aliquando similia dixit Deus de impiis Ægyptiis: Et cognoscẽt [Exod.14.] omnes Ægyptij, quòd ego sum dominus, dum ego glorificor in Pharaone, & in curribus eius. Scient tunc, quando nihil eis proderit cognitio, quando persequentes curribus, obruti fuerint fluctibus. Vel etiam legendum est negatiuè: Non cognoscent omnes qui operantur iniquitatem. Et quid non cognoscent? Quòd dominus de cœlo in terram prospexit. Quid non cognoscent? Quòd quæ malè fiunt, ei displicent. Quid non cognoscent? Nolent scire viam domini. Huius rei [Iob 21.] Iob testis est, qui dicit: Dicit autem impius domino: Recede à me, vias tuas scire nolo. Eo enim ipso quòd operantur iniquitatem, leges domini cognouisse non sustinebunt. Et nunc sunt bella, & pestes, & terrẽmotus: multi tamen peccata non sentiunt, & imminẽtibus malis non castigantur. Quid non cognoscent? Dei voluntatem, promissa bona cœlestia, Dei thesaurum, paradisum deliciarum, vitam æternam. Non cognoscent omnes qui operantur iniquitatem, Iudæi, quod legislator & dominus gloriæ ab eis est crucifixus. Si enim cogno- [1.Cor.2.] uissent, Dominum gloriæ non crucifixissent. Et quinam ij sunt? *Qui deuorant plebem meam sicut escam panis.* Qui propter inuidiam, mortem fidelium esuriunt. Et non dixit, Comedentes, sed deuorantes aut exedentes, feris [Ferarum erubescẽtia in gustu carnis humanæ.] crudeliores. Feræ enim cùm carnem humanam gustauerint, mox cessant, propter insuetum nutrimẽtum erubescentes. Improbi autem & inuidi fidelem perpetuò maledictis exedentes, non satiantur. Caueamus fratres, ne eos qui sunt eiusdem nobiscum fidei, maledictis & calumniis insectantes, cum iniquis inueniamur. Non

cognoſcent omnes qui operantur iniquitatem, ſiue ſint hæretici,ſiue ſint eiuſdem fidei, qui deuorant populum meum. Quòd autem ij etiam qui ſunt eiuſdem fidei,eos deuorant qui eandem habẽt cum eis fidem, dicit Apoſtolus:

Galat.5.

Si autem vos inuicem mordetis & exeditis, videte ne à vobis inuicem conſumamini. Alienigenis Gentibus,Syris & Græcis, eos qui populum deuorant, aſſimilans Eſaias, dicebat: Ducam Syriam ab ortu, & Græcos ab occaſu ſolis, qui deuorant populum meum toto ore.

Eſa.9.

Sed etiam ſi propter peccata noſtra ab inimicis tanquam à leonibus deuoremur, propter noſtram tamen in Deum pietatem, vltionem aſſequemur. Audi Hieremiam dicentem: Sanctus Iſraël domino: omnes qui deuorant ipſum, delinquent, & inducam ſuper ipſos.

Hier.12.

Dicit dominus,quòd eos qui peccarũt exedentes, grauius peccarunt quàm ij qui exeduntur, vt qui plus quàm Deus in animo haberet, populum ſuum flagellarunt,quemadmodum de eo dixit dominus: Ego tradidi eum in manus tuas, tu autem non feciſti miſericordiam cum ipſo. Et rurſus: Propterea quòd ego parum iraſcebar,ipſi autem in mala inuaſerunt. Et quòd propter peccata populus Dei à Dei inimicis exeditur, dicit Hierem.Quis errans Iſraël? Leones extruſerunt ipſum. Primus deuorauit ipſum rex Aſſyriorum, & ſecundus rex Babylonis eius oſſa cõtriuit. Si non erraſſet vt ouis, non deuoratus fuiſſet à leonibus. Intellige quæ dico. Qui deuorant populum meum ſicut eſcam panis.*Dominum non inuocauerunt, etſi putauerunt ſe inuocare.*

Eſa.46. Partim iuxta veritaté hebraicam, & 70. Zach.1. Partim iuxta veritatem hebraicã & iuxta 70. Hier.50. Eccl.35.

Quemadmodum enim qui ex rapina Deo aliquid offert, non offert,quandoquidem Deus ea non ſuſcipit: ita qui fratrem deuorant, Deum inuocantes non inuocant. Vel etiam dominum non inuocarunt, pro eo quod eſt, A Chriſto non vocati ſunt Chriſtiani: quandoquidem cum Chriſto bellum geſſerunt. Neque enim audiuerũt eum dicentem: Confitemini domino, & inuocate nomen eius.

Pſal.104.

Quamuis autem tanquam feræ irruerunt,*Illic tamen trepidauerunt timore, vbi non erat timor.* Audaces fuerunt vt leones,& tanquam lepores trepidarunt.

Antitheſis.

Hoc etiam dicit propheta aduerſus timidos in perſecutionibus, quòd cùm audiiſſent, Nolite timere eos qui occidunt corpus, animam autem non poſſunt occidere, & ne timete hominum opprobria: trepidauerunt timore vbi non erat timor.

Pſal.10.

Cùm enim Deum non timuiſſent, homines timuerunt.Illic timore trepidarunt impij,cùm vidiſſent Deum piis ferre auxilium. Tanquam enim interrogatus,& cur timore trepidarunt impij?reſpõdet, *Quoniam dominus in generatione* * iuſta eſt*. Qui dixit:Vbi ſunt duo vel tres congregati in nomine meo, illic ſum in medio: ſi autem venit in medium duorum vel trium ſanctorum, multò magis inuenitur in generatione iuſtorum,vbi eſt vita inexpugnabilis,vbi conuerſatio quę caret triſtitia,vbi eſt quies immortalis, hæreditas inſeparabilis, regnum quod caret ſucceſſione, ad quod Chriſtus vocat dicens: Venite benedicti patris mei.

* iuſtorũ Matt.18. Matt.25.

* Deſunt nonnulla. *

IN PSALMVM XIIII.

DOMINE *quis habitabit in tabernaculo tuo?* Eſt pulcher pſalmus prophetæ: eſt enim animæ ſanctificatio, eſt pulcher pſalmi concentus: oſtenditur enim acutiſſimum telum aduerſus dæmones: nec cerui ita tela fugiunt, vt pſalmos Dauid dæmones. Sumpſit Dauid citharam, & pulſauit, & à Saule receſſit malus ſpiritus, & recedens dæmon cecidit vt ceruus ſagitta percuſſus, & in iecore ſauciatus.

Collationes. 2. Re.16. & 18.

Pulchra eſt Dauid cithara: eſt enim animæ conſolatio. Pulchra eſt lyra paſtoris: mentis enim noſtræ neruos confirmat ad virtutem. Pulchra

A eſt paſtoris & regis tibia prophetica. Habet enim calamum, linguam, ſpiritum paracletum, & vocem, verbum,& melodiam, moderatam voluptatem & harmoniam, prophetiam, & vehiculum ſupernam gratiam. Quia ergo in ſpirituale theatrum, & verborum cœleſtium auditorium conueniſtis,propterea diuinus orator & theologus, & à Deo doctus muſicus, beatus Dauid, venit vt populi doctor, & Deum interrogat vt Dei diſcipulus: Domine quis habitabit in tabernaculo tuo? Tabernaculum tuum regale,in mundo, tanquam in agro, video eccleſiam. Sed quoniam magno pretio acquiſiuiſti tabernaculum. Pretioſum enim tuum dediſti ſanguinem,& accepiſti tabernaculum, & aperto latere (quod eſt theca eius quod eſt reconditum, marſupium diuinitatis,arca ſanctificationis) & lancea tanquam claue in arcam iniecta:iniecta autem, non vt qui te improbè gereres, ſed qui concederes ac permitteres, dediſti pretium ex paterno theſauro. Quia ergo magno pretio

B emptum eſt tabernaculum, & cùm ſit pretioſiſſimum, habet etiam paradiſum ſcripturarum diuinitus inſpiratarum, recentes autem incolæ & habitatores in arcanis tuis fuerunt, qui ſunt recenter illuminati, doce eos per me domine qualis eſſe debeat tuus incola,vt cùm inſtitutum tuum ſcopúmque didicerint,tibi grati & accepti euadant. Domine quis habitabit in tabernaculo tuo? Qui in tui pulcherrimi gregis numerum relatus, & acceptó ſignaculo ſancti Spiritus,& florido paſtoris Chriſti ſanguine notatus,floridum ſignaculum pice non coinquinabit.

μονοεἰδές.

Quanam? Cum aliis hæreſibus, Arrij & Eunomij, in baptiſmo accepta & madefacta fide, humefacta glutino, labe quæ non poteſt elui. Habuerunt illi quoque olim vt oues album vellus, & floridum ſignaculum: ſed tunc euſque album vellus ſeruarunt, donec ſeruarunt baptiſmum eccleſiæ: & tunc euſque eorum ſignaculum ferebat florem Chriſti ſanguinis, donec ſeruarunt obſignatam de baptiſmate conſtitu-

C tionem. Ex quo autem tres immerſiones in vnam contraxerunt,trinitatis alterius ſubſtantiæ non incolæ, ſed paraſiti facti ſunt. Sicut enim illis eſt dogma alterius ſubſtantiæ, ita his etiam baptiſmus. Vt ergo recentes tui incolæ, qui ſunt recenter illuminati, tanquam oues feras fugiant,quæ ouium ſpeciem præ ſe ferunt, qui in indumẽtis ouium oues in errorem abducunt, doce domine leges tuas tuos incolas.

ὁ ἀπόρῳ..., ἀλλὰ παράσιτοι. Matt.7.

Domine quis habitabit in tabernaculo tuo? Quis huius vitæ viſa ac ſpectra contemnit? Quis mundi voluptates ſpernit, vt Moſes regiam? Quis mauult cum populo Dei in perſecutione vexari & affligi, quàm ad tempus peccati iucunditate perfrui, dum ei & dogmata & authoritas blanditur?

Exod.2. Hebr.11.

Quis tanquam in agro inquilinus vitam ab inani gloria remotam amplectetur? Quis iniuſtè partas repudiabit pecunias,vt criminibus minimè ſit affinis? Scriptum eſt in Iob: Diuitiæ iniuſtè congregatæ euomentur ex ventre eius.

Iob.20.

Quis renunciabit mundi vanitati,& coniunge-

D tur cum Chriſti charitate, dicens: Cum Chriſto coniungor? Quis cum Paulo dixerit: Mihi crucifixus eſt mundus, & ego mundo? Quis omnibus valere iuſſis, Chriſtum ſequetur? *Aut quis requieſcet in monte ſancto tuo?*

Galat.6. Matt.16. Ioan.1.

Quid eſt mons ſanctus tuus? Videamus primum in hiſtoria,quid ſit tabernaculum, & quid mons. Tabernaculum appellabatur tabernaculum teſtimonij, quod fixit Moſes. Mons autem Dei,templum quod ædificauit Salomon. Et quòd Dei tabernaculũ appellabatur Moſaicum tabernaculum, quemadmodum domus & templum Dei, ſcriptum eſt primo regum. Et ingreſſus eſt Helcana & Anna in domum Dei in Silo, & puellus Samuel erat cum ipſis.Atqui templum & domus nondum erat extructa. Tabernaculum autem Moſis erat in Silo. Et rur-

Tabernaculum. Exod.26. Mõs Dei. 3.Reg.8. 1.Reg.1. Ibidem.

ſus: Et Samuel dormiebat in templo Dei. Tem- A plum autem Dei dicit tabernaculum. Domini itaque tabernaculum dictum eſt, ſicut domus Dei & tẽplum. Quòd autem mons diceretur Dei templum quod extruxit Salomon,ſcriptum eſt: Venite & aſcendamus in montem domini,& in domum Dei Iacob.

1.Reg.3. Eſa.2.

Et hæc quidem quò ad hiſtoriam.Videamus autem etiam per anagogicam contemplationem quid ſit tabernaculum, & quid ſit mons Dei, & quomodo oporteat primum habitare in tabernaculo,& ita habitare in monte Dei.Tabernaculum Moſis, & templum Salomonis ferebant imagines & figuras duarum Dei eccleſiarũ Chriſti, eius quæ eſt in mundo,& eius quæ eſt in cœlis.Eccleſiæ quæ eſt in mundo, imago eſt Moſis tabernaculum. Eccleſiæ autem quæ eſt in cœlis, templum quod eſt in monte. Duæ eccleſiæ numero, vna autem modo fidei. De ea quæ eſt in mũdo, dicebat dominus:Super hanc petram ædificabo eccleſiam meam. Et de cœleſti Apoſtolus: Acceſſiſtis ad montem Sion, & ciuitatem Dei viuentis, B Hieruſalem cœleſtem, & ad multorũ millium angelorum frequentiam, qui conſcripti ſunt in cœlis.

Matt.16. Heb.12.

Quemadmodum ergo Moſis in deſerto tabernaculum,erat tugurium in quo congregari poterant,quod Romani vocarunt papilionem:& à loco in locum frequenter transferebatur: & eos faciebat inquilinos, qui in eo habitabant: ita etiam in terra eſt Chriſti eccleſia tabernaculum, quæ in ſolitaria vita reſplendet.

Collatio tabernaculi & eccleſiæ.

Et quare tabernaculum? Quia verbum caro factum eſt, & habitauit in nobis. Quare tabernaculum? Propter eum qui dixit: Ecce ego venio,& habitabo in medio veſtri, dicit dominus.

Ioan.1. Zach.2.

Et ideo eſt etiam eccleſia tentorium,quod fixit dominus, & non homo: & mundum tanquam incolatum ſuſcipit,& veluti tabernaculum, è locis in alia loca migrat in perſecutionibus, propter eum qui dixit: Si perſequũtur vos in hac ciuitate,fugite in aliam.

Matt.10.

Sed loca quidem mutat, loca autem rurſus conſeruat: fugit à ciuitate in ciuitatem,ſed non fugit à pietate in impieta- C tem. Quemadmodum ergo Moyſis tabernaculum huc & illuc transferebatur, & in multis locis habitabat: Salomonis autem templum in monte fundatum, in vno loco ſtabat immobile, & quod nullo modo poterat labefactari, donec fuit templum Dei: ita etiam in terra, Chriſti eccleſia tanquam peregrè verſans,pios facit inquilinos: ſuperna autem eccleſia primogenitorum in cœlis,non habet illic inquilinos, ſed habitatores, pios.

Tabernaculum eccleſia militans, triumphans templum in monte. Heb.12. Eſa.14.

Illic non ſunt inquilini: neque enim eſt illic perſecutio. Vnus illic ciuis,tanquam inquilinus,mouit ſeditionem: & eiectus eſt tãquam externus,& à Deo alienus,& cum eo, qui eum ſecuti ſunt dæmones. Illinc eiecerunt te Cherubim, dixit de diabolo Ezechiel.

Ezech.28.

Quoniam ergo quæ hîc eſt eccleſia,eſt tanquam tabernaculum in incolatu: quæ autem ſuprà eſt eccleſia,eſt ciuitas tuta & munita: & oportet in hac primum nos eſſe inquilinos, & ſic in illa habitare:propterea Dauid,dignum inquirens, interrogat: Domine quis habitabit in tabernaculo tuo, D aut quis requieſcet in monte ſancto tuo? Sed dices: Et quomodo ſumus in hac eccleſia inquilini?audi. Quemadmodum inquilinus prædium aliquod ingreſſus, rurſus tranſit in aliud prædium ſi iubeat dominus: ita nos per baptiſmum eccleſiam ingreſſi, per mortem rurſus tranſimus; & inuenta eccleſia,eccleſiam dimittimus:& cũ in ea fuerimus inquilini,ex ea aſſumimur: & qui infrà eramus inquilini, ſuperni ciues efficimur: & qui vt inquilini hîc perſecutiones patiebamur, illic vt amici & hæredes requieſcimus. Venite benedicti patris mei, eſtote hæredes regni vobis parati.

Inquilinatus & municipatus diſcrimen. Matt.24. 2.Cor.5. Heb.vlt.

Quoniam ergo ſumus inquilini & peregrini in eccleſia, ſupernam autem habitamus: eum qui & hoc incolatu, & ſuperna habi- A tatione dignus ſit inquirens, interrogat. Iuſtitia conflatur ex multis virtutibus, & vna virtus actiua non facit iuſtitiam,quemadmodum nec vna tabula perficit nauigium, nec vnus lapis domum: vna ſola virtus iuſtificat, fides, quæ eſt virtutum faſtigium.

Iuſtitia virtutum complexio.

Credidit Abraham Deo, & reputatum eſt ei ad iuſtitiam. Iuſtificare ergo ex fide. Diuerſis modis habitare poſſumus. Tabernaculum eſt hæc vita: mons autem eſt cœlum. Tabernaculum quoque eſt litera diuinarum ſcripturarum: mons autem,quæ in ipſis ſita eſt,intelligentia. Tabernaculum lex eſt,& mons Euangelium.Tabernaculum etiam corpus domini,mons autem diuinitas.

Gen.15. Rom.4. Tabernaculi & mõtis acceptiones.

Quæ quidem quomodo ſint,& vt à peregrinis, & vt à ciuibus habitanda, non ſinit tempus dicere. Quoniam ergo rogauit beatus Dauid,quis habitat in tabernaculo,& quis in monte requieſcit? audi Spiritum ſanctum dicẽtem,& diſce qualis eſſe debet. Virum tibi ſermone deſcribo,vt inuenias quem quærit. *Qui ingreditur ſine macula,& operatur iuſti-* B *tiam.* Et quis hic eſt? Qui immaculata Dei via ingreditur. Deus meus, immaculata via eius. Qui non habet maculam peccati. Et quòd peccatum ſit macula, dicit ſcriptura de mendacio: Mala eſt macula in homine mendacium.Macula eſt etiam fornicatio. Ita etiam dictum eſt de eo qui ſe inebriabat. Exiſtimationem tuam macula aſperſiſti, & quæ ſunt eiuſmodi.

Sine macula. ἄμωμος, nulli repreheñſioni affinis. 2.Reg.22. Eccle.4. Argumẽtum à ſimili. Gen.49.

Qui ingreditur ſine macula. Quemadmodum autem qui habet labem, aut maculam in vultu,non venit propè Regem aut principem: ita fur, aut qui mentitur, non poteſt ad Deum accedere. Quamobrem? Quoniam mundus eſt oculus eius, vt non videat mala. Et non permanebunt iniqui ante oculos tuos.

Matt.15. Eſa.28. Oſee 4. Abac.1. Pſal.5. Pſal.30.

Qui ingreditur ſine macula,& operatur iuſtitiam. Declina enim à malo, & fac bonum.Quis eſt autem is?Qui eſt mundo corde,qui dolum non fecit in lingua ſua, ſicut Nathanaël: Ecce verus Iſraëlita, in quo dolus non eſt. Qui non fecit proximo ſuo malum, ſicut Achab Naboth.Qui proximum probris non affe- C cit,vt Phariſæus publicanum:nec probris affectus eſt,& malè audiit propter proximos, quemadmodum Heli propter filios.Qui de medio tollit improbos,& ad nihilum redigit,vt Helias ſacerdotes Baal.Qui eos qui Deũ timent, gloria afficit, vt Abdias propheta. Qui iurauit proximo ſuo, & non fefellit, vt Abraham Abimelech, & Dauid Ionatham.

Ioan.1. 2.Reg.11. Matt.18. 1.Reg.1. 3.Reg.18. Geneſ.21. 1.Reg.20. Luc.19. Act.10. Act.8. 2.Cor.11. & vbique in Act.

Qui pecuniam ſuam non dedit ad vſuram, vt Zachæus & Cornelius, nec propter res ſceleratas accepit pecunias, vt nec Petrus Simonis: & qui nec emotus eſt, nec labefactatus in perſecutionibus, vt Paulus. Si hũc videris,ô Dauid,inueniſti quem quæris. *Qui loquitur veritatem in corde ſuo.* Atqui dicet omnino quiſpiam,talis certè homo inuenitur. Is verè eſt beatus Iob, qui multas ſibi parauit victorias athleta, qui fuit diaboli expugnator. Et erat, inquit, vir ille inculpatus, iuſtus,verus, pius, abſtinens ab omni malo.

Iob.1.

Huic ergo vni accommoda illud, Quis habitabit in monte ſancto tuo? Qui ingreditur ſine macula,Iob inculpatus,qui o- D peratur iuſtitiam. Iob iuſtus, qui loquitur veritatem in corde: verus,qui non egit dolum in lingua ſua: dum de rebus diuinis loquitur, pius, & Deum colens: nec fecit proximo ſuo malum, abſtinens ab omni malo. Vides quomodo totum pſalmum Iob prius induerit,ſicut Dauid. Aut quis requieſcet in monte ſancto tuo? Multi enim habitarunt in eccleſia, ſed quoniam non habitarũt vſque ad finem, ſed tranſgreſſi ſunt, propterea in monte non requieuerunt,nec ſedes ſuas fixerunt.Qui loquitur veritatem in corde ſuo. Qui veritatem vt virginem & ſponſam ex animo diligit, qui tanquam matrem & reginam in honore habẽs,eam aſpicit, qui loquitur veritatem cum proximo ſuo.

μεταφορικῶς.

Sed ne quis dicat,quid mihi officit in perſecutione, ſi dicens mendacium, in corde

dico veritatem? quādoquidem ſcriptum eſt: Qui loquitur veritatem in corde ſuo: adiectione tutam reddidit orationem, ſic dicens: *Qui non egit dolum in lingua ſua.*

Veritas in corde nō ſepeliēda, ſed ore promenda, per ſimile.

Nec in corde tanquam in ſepulchro veritatem ſepelias, nec tanquam mortuam, includas in monimento, ſed tanquam viuentem & regnātem doceas eam extra ſenſuum fores progredi. Si enim occultatur veritas, tyrannidem obtinet mendacium, & tanquam ex agris qui carent dominis, ex animis prædas agit. Sin autem veritas ducat exercitum, mortuum iacet quod falſum eſt.

Collatio.

Quemadmodum enim tenebræ à luce deuorantur: ita etiam mendacium à veritate ſepelitur. Qui loquitur veritatem in corde ſuo, qui non egit dolum in lingua ſua. Neque enim vt proditor, eum in lingua tulit, ſed dolum tanquam virus expuit. Fugiamus ergo dolum vt mortale venenum.

Doli execratio. Gen. 3. Gen. 4. Gen. 37. Gen. 43. 44.

Dolus cùm armaſſet ſerpentem, eum execrandum reddidit. Dolus matrem generis noſtri deſertam reddidit, & vt Cain tremeret & gemeret effecit. Dolus Abel, ſicut fera agnum, diſcerpſit. Decem fratres aduerſus vnum armauit, & vt qui venditum vendiderūt adorarent, perfecit: & quem per dolum tanquam ſeruum vendiderant, eum per metum tanquam dominum adorarunt.

Matt. 26. Act. 1.

Dolus diſcipulum proditorem reddidit: & Apoſtolum, Dei præfractum venditorem effecit. Sed is quidem cùm Deum vendidiſſet, emit laqueum: venditus autem Deus mundum redemit. Et aliâs factis & verbis ſimul impletum eſt, quod à domino dictum eſt:

Luc. 11.

Petite, & dabitur vobis: quærite, & inuenietis: pulſate, & aperietur vobis. Hoc cùm ſciret beatus Dauid, petiit, &

2. Reg. 12.

pulſauit, & quæſiit, & vnus tria conſecutus eſt. Petiuit remiſſionem peccatorum, dicens: Remitte omnia peccata mea: & audiit: Et dominus remiſit peccatum tuum, vniuerſum peccatum tanquam vnum. Et accepta remiſſione peccatorum, dixit gratias agens: Tu remiſiſti impietatem cordis mei. Pulſauit portas iuſtitiæ, dicens:

Pſal. 31.

Aperite mihi portas iuſtitiæ, & portæ ei apertæ ſunt, & vidit in portis prophetarum vnigenitam portam patris, quæ dicit: Ego ſum porta. In portis vnam portam: &

Ioan. 10. Pſal. 117.

admirans dicit: Hæc eſt porta domini, iuſti introibunt in eam. Sicut ergo petiuit, & pulſauit, & vnus duo impetrauit, propterea tertium quoque quæſiuit, & cùm quæſiiſſet, inuenit. Cùm enim interrogaſſet: Quis habitabit in tabernaculo tuo? audiit: Qui ingreditur ſine macula, & operatur iuſtitiam. Pſalmus Dauid. Et cur nō complectitur: In finem? Quoniam docet de iuſtitia,

70. alioqui habet, εἰς τὸ τέλος.

& reliquis virtutibus. Qui autem docet de iuſtitia, & ceteris virtutibus, non debet in finem vitæ ſuadere hæc acquirere, ſed ab initio, ab ipſis incunabulis, & à teneris vnguiculis cum eis verſari. Nemo enim puero ſuadens, & eum admonens, dicit: Sis temperans ad finem, ſis prudens, aut iuſtus ad finem, ſed ab initio eum inſtituit ad vitam modeſtam, & ab ineunte ætate ei iacit fundamentum, Dei metum.

Cōfirmat homœoſi à baptiſmo tracta. Paruulorum baptiſmus.

Huius autem teſtis eſt experientia. Adducit quiſpiam infantem adhuc vbera ſugētem, vt baptizetur, & ſtatim ſacerdos exigit ab infirma ætate pacta cōuenta & aſſenſiones, & minoris ætate fideiuſſorem accipit ſuſceptorem, & interrogat, Renunciat Satanæ, & non dicit, In finem: vel, Cum Chriſto coniungitur in finem: ſed ſtatim in principio vitæ petit renunciationes, & coniunctiones.

Altera.

Iam verò omnis quoque vir orat, vt filius eius non in finem ditetur: nec vt quando fuerit ſenex, prudens euadat: ſed vt diuitiæ, & prudentia, & authoritas cum eo ab initio & ab ineunte ætate verſantes, ei comites ſint vſque ad ſenectutē. Propterea

Hiere. 3.

dicebat etiam beatus Hieremias: Bonum eſt viro quando iugum tulerit ab adoleſcentia ſua. Ab adoleſcentia,

Tertia homœoſis.

& non in finem: ab initio, & non ad ſenectutem. Si enim nullus noſtrum vult poſſidere ſeruum ſenem, nec qui habet delectum exercitus, ſenes refert in numerum: imperante autem neceſſitate, & vi impellēte, tunc ſenes etiam ad bellum proficiſcuntur: multò magis regnans

Virtus in adoleſcētia gratior.

virtus mauult adoleſcentiam, quàm ſenectutem, & tanquam intactam virginem, & nihil probri paſſam adoleſcentiam ſecum iungit neceſſitudine, vt cuius vitæ primitias ambiat. Quoniam ergo hîc propoſitus pſalmus eſt columen virtutum, Domine quis habitabit in tabernaculo tuo, aut quis requieſcet in mōte ſancto tuo? Qui ingreditur ſine macula, & operatur iuſtitiam: propterea non complectitur in finem, ne cùm iuuentutem peccato exhauſerit, languidam & eneruatam ſenectutem virtuti reſeruet, & vitæ fæcem temperet ſapientia. Pſalmus Dauid. Lex bonarum actionum cum numero & ſuauitate vocis oblata. Quamobrem? Vt virtutis aſperitate temperata vocis modulatione, iucundam & acceptam reddat admonitionem. Vt Dei legum contemptores,

μεταφορά.

per cantus ſuauitatem bonos & attentos auditores efficiat, vt lingua tanquam calamo, & tanquam viſco melodia auditorem aucupetur. Pſalmus Dauid. Propoſitus pſalmus habet magnam harmoniam & conuenientiam cum iis qui præceſſerunt. Quoniam ergo in illo publicam veluti negationem aduerſus hominum genus protulit, dicens: Non eſt vllus iuſtus. non erat autem homo qui dixit, ſed Deus. Si homo enim dixiſſet, veniſſet in ſuſpicionem quòd ignorans, vel dolore affectus id dixiſſet, vel vlciſcens inimicitias, vel æmulatione percitus, non autem quòd id ita eſſe ſciret. Ita etiam Helias aliquando vt zelotes, & maximo Dei amore incenſus, ratus ſe eſſe ſolum relictum Dei auditorem, dixit Deo, Zelans zelaui Deo omnipotenti, quoniam

3. Reg. 19.

te reliquerunt filij Iſraël, altaria tua effoderunt, & prophetas tuos in gladio occiderūt, & relictus ego ſum ſolus, & quærunt animam meam vt accipiāt ipſam. Et dixit dominus ad ipſum: Ingredere, reuertere viam tuam, quoniam tu non es ſolus. Reliqui enim mihi ſeptem millia virorum, qui non flexerunt genua ante Baal. Sed nunc etiam non homo, ſed Deus dixit: Non eſt iuſtus

Pſal. 13.

vllus. Dominus enim ex cœlo proſpexit, vt videret: nō vt tunc videret, ſed vt tunc ſeruaret, vt quæ præuidit, oſtenderet. Non eſt intelligens, non eſt requirēs Deum. Beatus Dauid timore, & admiratione, & angore animi plenus interrogat in pſalmo propoſito, an nullus ſit iuſtus, an non ſit intelligens vel quærens Deum. Domine quis habitabit in tabernaculo tuo, vel quis requieſcet in monte ſancto tuo? Vt apparet, ego fruſtra deſideraui tabernaculum & templum tibi in monte extruere. Tantæ meæ fuerunt vigiliæ, tantum deſiderium, toties humi cubui, mane ſurrexi, meipſum iureiurando obſtrinxi, iuraui domino ſi introibo in tabernaculum domus meæ. Si aſcendam in cubile ſtrati mei. Si dabo ſomnum oculis meis, & palpebris meis dormitationem, & requiem

Pſal. 131.

fronti meæ, donec inueniam locum domino, tabernaculum Deo Iacob. Domine quis habitabit in tabernaculo tuo? Rogo te de habitatoribus vt eorum curator, reſponde mihi vt dominus. Video domine eccleſiam tuam veram, tabernaculum quod fixit dominus, & non homo. Sed quoniam patriarchæ quidem mortui ſunt, prophetæ dormierunt, iuſti abrepti ſunt, Iudæi crucifixerunt, gentes maledictis impetierunt, hæretici aberrarunt. Domine quis habitabit in tabernaculo tuo? Illuminatus ſum Spiritu ſancto: didici quis ſit ille populus qui habitabit, cuius meminit præcedens pſalmus. Qui propter nomen tuum deuoratur ſicut eſca panis. De quo dixiſti: Qui deuorant plebem meam ſicut eſcam

Pſal. 13.

panis. Qui deuorant, non habitant. Qui deuorantur, habitant. Oues enim poſſunt verſari in atriis. Tabernaculum dicitur etiam corpus domini, cui dixit ſpiritus:

Non

Pſal. 90.

Non accedent ad te mala, & flagellum non appropinquabit tabernaculo tuo. Sed quoniam nullus cæcus, claudus, vel vllam habēs in vultu maculam, manet cum rege in regia: cùm interrogaſſet Dauid: Domine quis habitabit in tabernaculo tuo? audit: Qui ingreditur ſine macula, & operatur iuſtitiam. Qui non habet peccati maculam, cui non inſidet labes fornicationis, qui nō eſt ſauciatus periurio, cui ad bene faciendum non ſunt manus impeditæ, cui pes non claudicat, dum eſt currendum ad eccleſiam, cui non caligant oculi, dum videt filium alterius ſubſtantiæ. Qui ingreditur ſine macula.

Daniel 5. ἀνθολογουμένη.

Si enim regi Nabuchodonoſor aſſiſtebāt adoleſcentuli, in quibus non erat macula, & omnis ætas profitens offerebat regi primitias iuuentutis: multò magis qui ad Deum accedit, debet eſſe ſine macula ingrediēs. Quòd

Eccl. 4. Pſal. 100.

autem peccatum ſit macula, ſcriptum eſt de mendacio: Et Dauid in via ingrediens ſine macula miniſtrat mihi. Deinde Dauid pulchrè: Et ſi qui ingreditur ſine macula, cum Deo habitat, ero etiam ſine macula cum ipſo.

Pſal. 118.

Deinde rurſus Dauid: Si qui operatur iuſtitiam, cum Deo habitat, ſum omni cura vacuus, feci iudicium & iuſtitiam in terra, iniuſtitiam autem odio habui & abhorrui. Qui loquitur veritatem in corde ſuo. Deinde Da-

Pſal. 39.

uid: Si qui loquitur veritatem domine, tecum habitat: nō celaui iuſtitiam tuam in corde meo, veritatem tuam & ſalutare tuum dixi, non occultaui veritatem tuam à congregatione multorum. Qui non egit dolum in lingua ſua. Deinde Dauid: Et ſi qui non egit dolum in lingua ſua, tecum habitat, domine probaſti me, & cogno-

Pſal. 135.

uiſti me. Tu cognouiſti ſeſſionem & ſtationem meam, quòd non ſit dolus in lingua mea. *Nec fecit proximo ſuo malum.* Deinde Dauid: Ego autem in ſimplicitate mea

Pſal. 7.

ambulaui. Ambulaui in ſimplicitate cordis mei. Si reddidi retribuentibus mihi mala, ne habitem tecum vt amicus, ſed cadam ab inimicis meis inanis. *Et opprobrium*

Pſal. 100.

non accepit aduerſus proximos ſuos. Deinde Dauid: Et in hoc etiam, inquit, me rectè geſſi. Eum enim qui clam detrahit proximo ſuo, perſequebar. Superbo oculo, & inexplebili corde, cum eo non comedebam, & quæ ſequuntur, vſque ad, Non direxit in conſpectu meo, nec exprobraui omnibus proximis, qui non potuerunt per-

1. Reg. 17. Pſal. 138.

cutere Goliath. *Ad nihilum deductus eſt in conſpectu meo malignus.* Deinde Dauid: Qui te oderant domine odio habui, & propter inimicos tuos tabeſcebam. Perfecto odio oderam eos, pro inimicis fuerūt mihi. Ad nihilum redegi eos, inquit, dicens: Ad nihilum redigentur tanquam aqua quæ tranſit. *Timentes autem dominum glorifi-*

Pſal. 57.

cat. Deinde Dauid: Appropinquent mihi qui timent te,

Pſal. 149.

vt eos coram glorificem, dicens: Beati omnes qui timēt dominum, gloria hæc eſt omnibus ſanctis eius. *Qui iurat proximo ſuo, & non mutat.* Deinde Dauid: Iuraui &

Pſal. 118. 1. Reg. 20. 2. Reg. 21.

ſtatui ſeruare iudicia iuſtitiæ tuæ. Iuraui etiam proximo meo Ionathæ non delere ſemen eius cum ipſo, & id ſeruaui. Poſt ſuam enim & patris eius Saulis mortem, quādo Gabaonitæ propter periurium à Saule in eos commiſſum, ſemen Saulis ex Dei ſententia volebant excindere, tunc Dauid, cùm filios Ionathæ, qui erant Saulis nepotes, occultaſſet, tradidit reliquum ſemen Saulis Gabaonitis: & cùm Dauid iuraſſet Ionathæ, iuſiurandū non violauit. Quoniam autem hîc fit mētio iuriſiurādi, periurium autem vbique inſtar caliginis diffuſum eſt: age breuiter diſce ex hiſtoria, quomodo poſt ſexcentos quinque annos Deus iuſiurādum vindicauerit, & filios perdiderit, qui patrum iuſiurandum violauerāt. Quan-

Ioſ. 12. Dolus Gabaonitarum.

do Ieſus Naue filius aduerſus 29. Reges, & populoſiſſimas nationes bellum geſſit, inuaſit etiam gentem Gabaonitarum. Gabaonitæ autem aduerſus Iſraëlem non direxerunt aciem, ſed arte & dolo muniti, vitandæ mortis rationem excogitarunt. Cùm enim panes qui emarcuerant, & veteres vtres tuliſſent, & veteres calceos induiſſent, acceſſerunt ad Ieſum, dicentes: E longinquo legati miſſi ſumus, bellum quidem deprecantes, vobis autem ſeruire promittentes. Deinde ad teſtandam viæ longitudinem, viaticum oſtendebant, dicentes: Panes

Ioſ. 9.

hos calidos ad viaticum ſumpſimus, & ecce marcuerūt. Idem etiam de vtribus & calceis dicebant. Deinde Ieſus Naue filius hoc de Gabaonitis negocium communicat ducibus, & principibus, & iurarunt Gabaonitis ſe aduerſus eos bellum non geſturos. Eis autem vſus eſt lixis & calonibus. Cùm autem iuſiurandum accepiſſent Gabaonitæ, tunc cōfeſſi ſunt Ieſu & principibus ſe non è longinquo veniſſe, ſed in iis locis eſſe natos, & eſſe indigenas, & quoniam eius iuſiurandum dederant Iſraëlitæ, aduerſus eos non amplius bellum geſſere. Hæc cū ita facta eſſent, poſt ſexcentos annos Saul rex Iſrael patrum iuſiurādum violauit, & aduerſus Gabaonitas bellum geſſit, & ideo iratus eſt Deus, non quòd bellū fuiſſet illatum Gabaonitis, ſed quòd eſſet violatum iuſiu-

2. Reg. 21. Fides iuriſiurandi quàm ſit obſeruanda.

randum, & ne ſi tanquam lege permiſſa inualeſcat iniquitas, vitæ perniciem afferat, quod ſexcentis antè annis datum erat iuſiurandum, tanquam recens vindicauit, reipſa docens iuſiurandum non inueteraſcere, nec

1. Reg vlt.

corrumpi. Deinde Saul quidem vnà cum filiis bello petitus, ſuis ipſorum gladiis ſeipſos confoderunt, vt intelligerent quod per quæ quis peccat, etiam per ea punitur. Poſt Saulem autem tribus annis fuit fames & peſtis, & gladius eos paſſim peruaſit, qui iuſiurandum violauerant. Sciſcitatus eſt itaque Dauid Deum, quænam ſit cauſa famis, & ei Deus hæc verba reſpondet: Quoniam ſuper Saulem, & ſuper domum eius iniuſtitia, quoniam ipſe morte affecit Gabaonitas, quibus iurarāt filij Iſraël ſe eos non eſſe morte affecturos. Deinde vocat Dauid Gabaonitas ex Dei iuſſu, & eis tradidit illos qui ex Saule deſcenderant, & abſcondit filios Ionathæ, quoniam iurauit ei viuenti ſe non deleturum eius ſemen poſt mortem, & non iurauit in dolo proximo ſuo. Hoc conſiderans, ſi filij qui patrum iuſiurandum violauerant, à

Patrū iuramēta filij ſeruāt.

Deo dati ſunt vt interirent: quid patiar ego qui auſus ſum peierare? Si ergo poſt ſexcentos annos Deus iuſiurandum vindicauit, & cùm alij iuraſſent, alij qui iuſiurandum violarant, pœnas dederunt, quid patiemur qui

Periurij vitia.

peieramus? Qui iurat proximo ſuo, & non decipit. *Qui pecuniam ſuam non dedit ad vſuram.* Et hoc quoque fecit non dans fœnori.

* Deſunt plurima.*

Expoſitio Pſalm. XXII. & CXVI. homilia.

INCERTO INTERPRETE.

CIRCVLO conſecrato, anno reuoluto, debitum vobis ſermonem electis ad fidem decreuimus. Et quia conſtringimur ſuo quoque tempore ad ordinem eccleſiaſticum repræſentare, & formam vobis dare, vt ſicuti nos vobis reddimus, ita & vos inuicem vobis reddatis, præſertim honore mutuo præuenietes: & charitatem, in qua eſt vinculum perfectionis, tenentes, debitum reddite, & debitum exigite: vt ibi faciamus con-

Rom. 12.

cluſionem, vbi Apoſtolus fecit: teſtimonio ipſo fulciamus, quod dixit: Nemini quicquam debeatis, niſi vt

Ibid. 13.

inuicem diligatis. Nam qui diligit alterum, legem implet. Nam non occides, non mœchaberis, non falſum teſtimonium dices, & ſi quod eſt aliud mandatum, hoc in ſermone recapitulatur, quo ait: Diliges proximum tuum ſicut teipſum: quia dilectio proximi malum non operatur. Plenitudo autem legis eſt charitas. Et vt ple-

Ibidem.

nissimè sciatis quæ sit perfectio, ait in epistola sua san- A
1. Ioan. 4. ctus Ioannes: Deus charitas est, & qui manet in charitate, in Deo manet, & Deus in illo manet. Ergo de ista charitate compellit nos veritas, vt psalmum vobis electis, & ad fidem concurrentibus exponamus. Hos versiculos psalmi memoria tenete, ore reddite, operibus implete. Non sufficit verba reddere Deo, nisi & cor mundum applicetis Deo. Dicit ergo quod audistis. *Dominus regit me, & nihil mihi deerit.* Videte quomodo se commendat ecclesia ore filiorum suorum: quia verè quem Deus regit, nec cadere potest, nec errare. Iste rex noster, qui regit quotidie corda & corpora nostra, interiores & exteriores sensus conseruat, & nihil deficit. Fortè aliqui dicunt, quia quem regit Deus, & nihil ei deficit, tantummodò de temporalibus sentit. Quid est nihil deficere, nihil petentibus aurem patentem præbere? Et regit, & nihil negat. Quod dixit: Nihil deerit, magnum est. Quando Deo non peccatur, donat sapientiam, prudentiam, temperantiam, fortitudinem, & iustiB tiam. Cùm ista non defecerint, quid quærit auarus? In istis virtutibus totum Deus se refundit: & in quo totus est Deus, nunquam erit reus. Dominus regit me, & nihil mihi deerit. Sequitur versiculus: *In loco pascuæ ibi me collocauit.* Grandis est ista pascua. Epulæ istæ & semper satiant, & nunquam deficiunt. Nam vultis nosse quo-
Amos. 8. modo pascit Deus præstolatores suos, id est, sustinentes se? dixit Propheta: In illis diebus mittam in eos, non dico famem panis, aut sitim aquæ, sed audiendi verbum Dei. In isto campo legis, & in floribus testimoniorum cùm anima nostra venerit, reficitur, pascitur, nutritur, pingueſcit, exultat in simplicitate cordis: proficit ibi anima collocata, requiescit, exultat, & gloriatur. Iste pa-
Ioan. 10. stor bonus, qui posuit animam suam pro ouibus suis, talia dedit pascua credentibus, sperantibus, peruenientibus: ibi collocauit animas fundatas sine motu. Ergo in loco pascuæ ibi me collocauit. Sequitur dicens: *Super aquam refectionis educauit me, animam meam conuertit.* Ma- C
Aqua refectionis. Hier. 2. gna ista aqua. Est alia aqua, quæ non est aqua refectionis, sed aqua consumptionis, de qua dixit Propheta: Foderunt sibi lacus detritos, aquam mendacem, aquam quæ non habet fidem. Et aqua catholica, in qua ostenditur fons æternus, qui reficit, id est, iterum facit, quomodo generatio, & regeneratio reficit animas, quia innouat in fide. Abluit sordes, tollit maculas, rudem facit aptum, expolians veterem hominem cum actibus suis, induens nouum eum, qui secundùm Deum creatus est.
Aqua regenerationis. Ephes. 4. Hæc aqua primatum tenet in elementis. Sed cùm istud elementum acceperit Spiritum sanctum, fit sacramentum: & iam non erit aqua potationis, sed sanctificationis: non erit aqua communis, sed refectionis. Per istam aquam educit, purgatos facit perfectos, ratione claritatis & gratiæ illuminans & replens eos: vt vbi abunda-
Rom. 5. uerat peccatum, faceret diuites in gratia. Super aquam refectionis educauit me, animam meam cõuertit. Quid
Cõuersio. est enim conuertere? ex aliquo alicubi ducere, ex pecca- D to ad iustitiam, ex falsitate ad veritatem, ex miseria ad misericordiam, ex opere carnali ad spiritualem intellectum. Sic conuertit ad se Deus animas. Animam meam conuertit. *Deduxit me super semitas iustitiæ propter nomen suum.* Sic sequitur. Istæ semitæ agnoscuntur diuersæ viæ
Semitæ diuersæ. generis humani. Licet enim vniuersas semitas domini agnoscamus, misericordiam & veritatem: tamen semita vna agnoscitur, quæ est prima in semitis, id est, virgi-
Virginitas, continẽtia, cõiugium. nitas: secunda, continentia, quæ est & vidualis: tertia, cõiugalis. Sunt aliæ semitæ, quæ ad patriam perducunt. Nam semitæ ideo dicũtur, eò quòd planæ viæ non sunt, sed semiuiæ, id est, angustæ. Audite, istæ semitæ angustæ quæ sint. Orare pro inimicis, nulli malum pro malo red-

dere, cibare inimicum, potare & vestire, iniuriam pati, & non facere: & vt concludamus semitas iustitiæ, quod tibi fieri non vis, alij ne feceris, semitæ sunt iustitiæ. Et
Tob. 4. hoc facit non pro merito nostro, sed propter nomen suum. Sequitur, dicens: *Nam & si ambulem in medio vmbræ mortis, non timebo mala, quoniam tu mecum es.* Medium
Medium vmbræ mortis. vmbræ mortis agnoscimus vitam tentationis. Nam il-
Psal. 118. .νιβ le in medio vmbræ mortis ambulabat, qui dicebat: Inhabitaui in tabernaculis Cedar, id est, cum filiis tenebrarum. Cum his qui oderunt pacem, eram pacificus: dum loquebar illis, debellabãt me gratis. In medio vmbræ mortis ambulabat, qui talia tolerabat. Nam Apostolus quando inter falsos fratres ambulabat, in medio
1. Cor. 4. vmbræ mortis incedebat. Maledicebatur, benedicebat: iniuriam patiebatur, & non comminabatur: lapidabatur, virgis cædebatur: quando ista patiebatur, in medio vmbræ mortis ambulabat. Ille cum illo erat, qui ei
Ad. 9. de cœlo clamauerat, dicens: Saule, Saule, quid me perB sequeris? In medio ergo vmbræ mortis, vt diximus, vita est tentationis. Sed non timemus, quia Deus pro nobis est, & fortior nobiscum magis quàm cum illis, & potior est ille ad protegendum quàm illi ad expugnãdum. Si ambulauero in medio vmbræ mortis, non timebo mala, quoniam tu mecum es. Sequitur, *Virga tua & baculus tuus, ipsa me consolata sunt.* Duo ista sacramẽtis sunt plena, virga & baculus. In virga dualitas intelligitur, vigor legis, & virgo Maria. Nam ait Apostolus: Quid vul-
Virga. 1. Cor. 4. tis? in virga veniam ad vos, an in sermone spiritus mansuetudinis? Et alio loco dictum est: Reges eos in virga
Psal. ferrea, & tanquam vas figuli confringes eos. Et virga, virgo Maria intelligitur, vt dixit Esaias propheta: Exibit
Esa. 11. virga de radice Iesse, & flos de radice eius ascendet. Quid est, Florebit virga de radice Iesse, nisi de tribu Iesse surget flos? Partus eius reddidit nobis iustum florem in odorem suauitatis. Baculus intelligitur æquè
Baculus. ipsa lex, quæ ostendere nouit peccata, non auferre: quia lex ostẽdere nouit peccata, gratia auferre peccata. Nam agnitio peccatorum cùm ostensa fuerit, subsequitur & correptio. Nam Giezi ille puer sancti Heliseĩ, cùm mitteretur ad filium cuiusdam mulieris defunctum, baculum illi dedit sanctus Helisæus, vt resuscitaret puerum. Sed non potuit illum resuscitare baculo, nisi ipse
4. Reg. 4. veniret & breuiaret corpus suum, vt oculos suos ad infantis poneret oculos, os ad os, manus ad manus, pedes ad pedes, proiiciens se super puerum mortuum, & resuscitauit eum. Quid ostendebat in baculo, qui suscitare
Baculus Heliseĩ, legis officio. non potuit, nisi legis ostensionem? Et in Helisæo significabat Christi natiuitatem, qui se habuit minorare, assumens quod non erat, non amittens quod erat: Vt suscitaret mortuum, id est, genus humanum, quod acceperat sententiam primi hominis, Morte morieris. Nam
Gen. 2. baculus sustentatio est senectutis. Et quia populus qui legem acceperat, secundùm literam intelligebat, & tremula membra in ipso baculo incumbebant: quia litera
2. Cor. 3. occidit, spiritus autem viuificat: in senectute mundi venit veritas, vt figura auferretur, & adimpleret legem, nõ item solueret. Ergo in virga vigor legis, in baculo ostensio peccatorum. Ipsa me consolata sunt, sic sequitur. Quomodo illum consolata sunt? quia videbat in spiritu
Matth. ipse propheta, de quo dicebat dominus: Quanti prophetæ cupierunt videre quæ videtis, & non viderunt? Sed in corpore duntaxat. Nam mente viderunt, in tantum vt diceret: Abraham vidit diem meum, & gauisus
Ioan. 8. est. Nec enim non viderat Abraham diem ipsius, quando dixit seruo: Mitte manum tuam sub femur meum, &
Gen. 24. iura per viuentem in secula, non te ducturum vxorem filio meo de filiabus Chananæorum. Et vtique quale secretum videmus in femore patris nostri Abrahæ, nisi ex femo-

ex femoribus eius secundùm carnem venire Christum A
in seculo? Ergo ipsa me consolata sunt, virga & baculus. Sequitur dicens: *Parasti in conspectu meo mensam aduersus*
Mẽsa dominici. Prou. 9. *eos qui tribulant me.* Ista mensa agnoscitur altaris domini consecratio. Nam vide quid dicit sapiẽtia: Sapientia ædificauit sibi domum, suppossuit columnas septem, parauit mensam suam, misit seruos suos cõuocans omnes, &
Ibidem. dicẽs: Venite & edite de panibus meis, & bibite vinum quod miscui vobis. Et quia istam mensam præparauit seruis & ancillis in cõspectu eorum, vt quotidie in similitudinem corporis & sanguinis Christi, panẽ & vinum secundùm ordinem Melchisedech nobis ostenderet in sacramento, ideo dicit: Parasti in conspectu meo mensam aduersus eos qui tribulant me. Qui sunt isti qui nos
Tribulatores nostri. tribulant? suggestiones inimici, exagitationes, cupiditates, delectationes, seculi honores. Isti tribulant, quia huiusmodi qui ita viuunt, tribulationes carnis habent, sed veniunt ad mensam potentis, considerantes ea quæ apponuntur eis, accipere cum timore & tremore, & tri-
Fructus è sacramẽto. B bulationes efficiuntur cõsolationes. Auferuntur ea quæ sunt carnis, infunduntur ea quæ sunt spiritus, & ex mensa præparata proficiunt contra eos qui tribulant eos. Sequitur dicens: *Impinguasti in oleo caput meum, & calix tuus inebrians quàm præclarus est.* Gratias tibi domine Iesu, qui ostendisti nobis istud oleum, non illud oleum quod habent hæretici, de quibus dictum est: Muscæ morituræ
Oleum. Eccle. 10. exterminant oleum suauitatis. Nec illud oleum de quo
Psal. 140. dictum est: Oleum peccatoris non impinguet caput meum: sed istud oleum, quod significabat Esaias pro-
Esa. 61. pheta, dicens: Spiritus domini super me, propter quod vnxit me: Euangelizare pauperibus misit me, prædicare annum acceptabilem remissionis, dimittere captiuis remissionem, & cæcis reddere lumen. Istud oleum agnoscimus oleum chrismatis. Christus enim dicitur vnctus,
Christus. Christiani. 1. Cor. 11. Christiani ab vnctione. Impinguat caput nostrũ, id est, Christum dominum. Caput enim viri, Christus. In isto
Psal. 104. oleo facies cordis exhilaratur, de quo dixit propheta: C Vt exhilaretur facies in oleo. Quæ est ista facies in oleo quæ exhilaratur, nisi imago & similitudo Dei, cùm de
Psal. 74. Calix. peccatore dicitur: Impinguasti in oleo caput meum, & calix tuus inebrians quàm præclarus est. Qualis est iste calix audite. Ipse est calix, qui fuit in manu domini, vini meri plenus mixto, & inclinauit ex hoc in hunc. Veruntamen fæx eius non est inanita. Iste calix est de quo clamauit tempore passionis, dicens: Pater, si fieri potest,
Matt. 26. transeat à me calix iste. Et quia obedientiæ nobis formam dedit, subsecutus adiunxit: Veruntamen non sicut ego volo, sed sicut tu vis. De isto calice bibit ecclesia, inebriauit martyres, vt non agnoscerent proximos carnis suæ nimio amore Christi: neque patres filios, neque
Prou. 23. filij parentes. Inebriauit vino sanctitatis, non vino erroris. Non agnouerunt suos, & sanguinem fuderunt. De mensa illa inebriati sunt, de qua dictum est, Accedẽs ad mensam potentis, considera ea quæ apponuntur tibi,
Act. 2. sciens quia talia te oportet præparare. Quid est, Talia D via, veritas, & vita. Ipsa est quæ manet in æternum. Te-
Ioan. 14. nete traditum vobis psalmum, vt cùm tenueritis lingua, reddideritis vita, vocibus, & moribus, mereamini
Matt. 25. audire: Intrate in gaudium Domini vestri. Amen.

Misericordia subsequẽs Ecclesiã. Misericordia tua subsequetur me per omnes dies vitæ meæ. Quia verò quotidie misericordia fit in populo Dei, vt Pagani ad ecclesiam perducantur, Iudæi conuertantur, hæretici corrigantur, peccatores indulgentia munerentur vsque in finem seculi, hæc misericordia subsequetur ecclesiam omnibus diebus vitæ eius quandiu est mundus. Sequitur: *Et vt inhabitem in domo domini in longitudine dierum.* Hæc domus domini illa significata est, de qua propheta cecinit:
Psal Beati qui habitant in domo tua domine, in secula seculorum laudabunt te. Æquè domum domini agnoscimus cor humanum, de quo dicebat Apostolus: Quæ
Heb. 3. domus sumus nos. In ipsa domo cordis habitat dominus, in corde nostro dominus manet, & nos cum domino manemus. Nam cum ei locum habitationis in corde facimus, in domo domini habitamus, & eò peruenimus in longitudinem dierum. Quare non dixit, Et longitudinem noctium? quia ille dies non habet noctem. Ideo dixit tantummodo, in longitudinem dierum, quia non erunt breues, sicut dies illi de quibus dictum est in alio loco: In illis diebus, si non fuerint abbreuiati dies
Matt. 24. illi, etiam electos meos seducent. Ista longitudo dierum æternam vitam ostendit, non præsentem. Sed ex puro corde eò venitur. Ecce inquantum ipse præstitit, non quantum debuimus, sed quantum potuimus ipso subministrante & donante expositum psalmum auribus vestris repræsentauimus.

IVNGAMVS & breuem propter tardos, qui prolixos
Psal. 116. versus psalmi tenere non possunt. *Laudate dominum omnes gentes: laudate eum omnes populi: quoniam cõfirmata est super nos misericordia eius, & veritas domini manet in æternũ.*

Quàm breuis psalmus est, & grãdem habet intellectũ. Laudate dominum omnes gentes, intelligimus hic totum mundũ, de quibus dixit propheta: Vocabo nõ pleOse. 2. bem meam, plebem meam: & nõ dilectam, dilectam. Et
Ibidem. erit, in loco vbi dictum est eis, Non populus meus vos: ibi vocabũtur filij Dei viui. Isti laudant Deum: ex omni tribu, ex omni gẽte, ex omni lingua laudant Deũ. Quare? Quia populus factus est sub charactere Christi, confirmatus est, & sub professione beati nominis eius liberatur. Collaudent illum & laudent, quia redẽpti sunt de manu inimici, id est, ex opere eius, quia corroborata est super nos misericordia eius. Quàm roborata facta est, vt quotidie se impendat, & nunquã deficiat: quotidie gaudeat lucris: quia maius gaudium est in cœlo super vno conuerso à vanitate viæ suæ, quàm super nonagintanouẽ iustis, qui non indigent pœnitentia. Corroborata est
Luc. 15. super nos misericordia eius: sequitur: Et veritas domini
Veritas in æternum permanens. manet in æternum. Quæ est ista veritas, quæ manet in æternum? quæ nos perducit ad æternũ vetustum dierum, ad Deum nostrum sine initio, sine fine. Ipsa est veritas, quæ fidem tenet rectam, veram, & integram. Ipsa est in qua Christus requieſcit, quam in se tulit, dicẽs: Ego sum

De eo quod scriptum est in Psalmo xxiiij. Dirige me in virtute tua, & doce me: homilia.

INCERTO INTERPRETE.

IATORES arctæ & angustæ viæ, qui se crucifigunt cum vitiis, & concupiscentiis, & passionibus, qui post voluntates suas non pergunt, & suggestionibus malignis resistunt, cantant & dicunt: *Dirige me in veritate tua, & doce me: quoniam tu es Deus salutaris meus.* In

hac directione iste rogabat non tortuosam, sed rectam viam. Directio enim non curua est, sed recta, quæ lineas legis tenet, mentem dirigit in via immaculata. Præceptis obtemperat, iussa implet, id est, ad perfectionem dirigit, propheta clamat: Dirige me. Sed quia hæc directio habet veritatem coniunctam, à falsitate est separata. Quæ est enim veritas, quæ vita, nisi ille qui veniens Ioan.14. pro nobis clamabat & dicebat: Ego sum via, veritas, & vita? Prophetans ergo vates Christi futurum Christum, dicebat: Dirige me in veritate tua. Assumens vocem in isto versiculo etiam totius ecclesiæ vbique diffusæ, dirigi quærebat. Ergo in isto populo qui gentilis erat, & tortum cor habebat, ipsa est de qua clamabat alius propheta, dicens: Ose.2. Vocabo non plebem meam, plebem Ibidem. meam: & non dilectam, dilectam. Et erit in loco vbi dictum est, non populus meus vos: ibi vocabuntur filij Dei viui. Hoc ecclesia clamat, & dicit: Dirige me in veritate tua. In ista veritate falsitas nulla inuenitur. Hæc veritas cunctis ecclesiis donata est, omnibus appropinquantibus Deo, timoratis, iustis, beneuolis, & sanctis: quibus mysteria agnoscere donatum est: qui sunt, vbi nondum sunt: & non sunt, vbi sunt: qui in corpore ambulant, sed non secundum carnem militant. Hi sunt qui habent veritatem, & possident eam, & possidētur ab ea. Doctrinam postulat dicens: Et doce me. Quid vult doceri, nisi id quod nescit? Quid est quod nescit? perfectionem virtutum, vt sciat quod nescit. Quid est quod nescit? quid? O altitudo diuitiarum sapientiæ & scientiæ Rom.11. Dei, hoc est quod vult scire, & clamat: Quoniam tu es Deus salutaris meus. Quid est, Doce me? instrue me, perfice me, ædifica me, quia tu à vulnere peccatorum saluasti me. ideo vbi dixit, Saluator meus, ibi subiunxit, dicens: *Et te expectaui tota die.* Per diem expectauit, non in nocte. Quæ est tota dies nisi vbi lux est, & tenebræ non sunt? Tota dies ipse est saluator mundi, ad quem venit princeps huius mundi, & in eo nihil inuenit iuris Ioan.14. sui. Ipse est qui venit in mundum: ipsum sustineamus quamdiu veniat in nobis, separans nos à delectationibus carnis, purgans à cupiditatibus carnis. Sustineamus eum quando veniat, vt paratos nos inueniat. Sustinemus eum, quando impetus tentationū portamus, quando tempestates aduersas patimur, sed naufragium non facimus. Sustinere seu expectare Deū quādo dicamur. Sustinemus eum, quando non deficimus, sed proficimus: quando non conturbamur, sed confirmamur: quando exagitamur, sed non cadimus: tunc sustinemus, tunc toleramus, tunc clamamus ad illum qui est fidelis, vt non nos faciat tentari supra id quod possumus ferre, sed faciat tentationem cum exitu, vt pos- 1.Cor.10. simus sustinere. Dirigite ergo iter sine offensione. Obseruate ergo, ne offendentes curtum faciatis pedem, & claudicantes in vitium veniatis, & non ambuletis: ne stantes non proficiatis, sed deficiatis. Veritatem tenete, falsitas de ore vestro non procedat, turpis sermo longè sit à vobis, otiosus, triuialis, superbus, mendax, vt de ore exiens sit sale conditus: in hac veritate persi- Coloss.4. stite. Erudimini, scitote quoniam dies nostri velut vmbra declinauerunt. Discedite quia totum esse nostrum ad non esse tendit. Scitote quia staturi sumus ante tri- 2.Cor.5. bunal Christi cum chartis operum nostrorum. Et si quis gessit bonum aut malum, ibi reddet rationem illi quem nihil latet. Nolite obliuisci saluificatorem nostrum, redemptorem nostrū, veritatem nostram, viam nostram, dominum nostrum, qui est saluator, via, veritas, & vita: qui se obtulit, ne nos captiui remaneremus. Qui libertatem donauit nobis, qui cor illuminauit toto seculo. Quid pro iis omnibus retribuemus ei? quæ sunt compensationes operum nostrorum? quis laudet, quis definiat tantam potentiam, tantam magnificētiam, tantam virtutem, nisi quòd debemus agnoscere nos eum qui ex nihilo fecit nos? Peccauimus in inobedientia patris nostri protoplasti, & regenerati sumus in illo qui venit de sinu patris reconciliare nos ei à quo eramus longè, vt faceret nos propè. Nolite obliuisci tanta bona muneratoris Dei. Seruite domino in timore, & exultate ei cum tremore. Apprehendite disciplinam, nequando irascatur dominus, & pereatis de via iusta, vt quotidie clametis: Dirige me in veritate tua, & doce Psal. me: quoniam tu es Deus salutaris meus, & te sustinui tota die.

De eo quod scriptum est in Psalmo xxv. Redime me, & miserere mei: homilia.

INCERTO INTERPRETE.

FILII lucis in libertatem vocati, qui sedebant in tenebris & vmbra mortis illuminati sunt, redempti sanguine pretioso. Obliti non sunt & quæ, & quanta passus est ille qui splendor venit. Cunctos quidem obligatos inuenit, & illaqueatos, vulneratos, cæcos, debiles, claudos, reos. Sed quia non venerat vt iudicaret mundum, sed vt saluificaret, liberauit seruos à seruitute, illaqueatos soluit, vulneratos sanauit, cæ- Ioan. cos illuminauit, debiles fortificauit, claudos iter rectum ambulare fecit, reos indulgentia munerauit. Nam vnde erat quod modo cantabat ex ore nostro propheta, dicens Deo: Redime me, & miserere mei: Pes meus stetit in rectitudine, in ecclesiis benedicam te domine? Vox est capitis portans in se personam membrorum, quæ membra nos sumus, caput verò Christus, dicente Apostolo: Vnum corpus sumus in Christo Iesu. Re- Rom. Redēptio nostri Christus. demptio autem hæc non est numi, sed gratiæ: non est corporis, sed animæ. Intantum redemptio est animæ, vt sicut hi qui captiui ducuntur à barbaris, ita ducantur à diabolo capti. Ille captiuus dicitur, qui efficitur Captiuus quis. non potestatis suæ, sed ditionis alienæ, qui suggestionibus eius subditus est. Captiui tales videntur sibi liberi Ioan.8. esse, quia nulli imperio humano subditi sunt, & tamen serui sunt: quia omnis qui facit peccatum, seruus est peccati. Exclamandum est ergo cum propheta, vt liberemur, non merito nostro, sed eius misericordia. Nisi enim nostri misereatur, liberi esse non possumus. Ergo redimat nos misericors Deus noster, separet nos ab affectibus, à desideriis & cupiditatibus inimici: vt libertate accepta, pes noster stet non claudus, sed rectus. Quid est enim claudum pedem habere, nisi infœlicem offendere? De quibus dicebat propheta: Er- Claudicare in via Dei. rauerunt & claudicauerunt à semitis suis. Claudicat, qui sic Deo credit, vt scandalizetur quoties prosperita- Pes fidei. tem videt malorum, sanitates impiorum, diuitias paganorum, possibilitates gentium: & dicit non sano pede, id est, non sana fide. Effusi sunt paulominus gressus mei, Psal.72. quia in peccatoribus pacem peccatorum zelaui intuēs: Quia non est declinatio morti eorum, & firmamentum in flagella eorum. In laboribus hominum non sunt, & cum hominibus non flagellabuntur: ideo tenuit eos superbia, & circumamicti sunt iniquitate & impietate. Prodiit quasi ex adipe iniquitas eorum, pertransierunt in dispositiones cordis. Similiter si dicat: quare viæ im- Ibidem. piorum prosperantur? Idcirco perturbatur pes eius talia sentiens, & cōmouetur: quia ad tempus ad tentationem bonorum dimittuntur mali, in æternum verò damna- γνώμη. buntur. Ad tempus floret impius: ad tempus emendatur bonus. Sed flos illius sicut fœnum arescit, emendatio illius transibit. Ille accipiet pœnam perpetuam, quia hîc flagellatus non est, & ad tempus floruit: ille autem qui ten-

qui tentationem sustinuit, in æternum vitæ perpetuæ retributionem accipiet. Non debet ergo perturbare fideles mentes sublimitas malorum, prosperitas impiorum, ne vnusquisque nostrum apud semetipsum ægra mente dicat, quia placet Deo facta malorum, aut Deus δόγμα. constituta non implet, aut non curat res humanas. Qui vt faceret te esse, curam habuit: quomodo viuos in seculo non curat? Nolite ita sentire de Deo, sed alto iudicio suo & de secreto pietatis & dimittit malos, vt probentur boni: & humiliat bonos, vt præsentia bona non Luc.16. sperent, sed æterna credant. Quid fuit ille diues, qui bysso & purpura induebatur, splendidéque edebat, qui cunctos subditos habebat, adulatoribus delectabatur, cursoribus ornabatur, à clientibus constipabatur, deliciis fruebatur, quando finita est vita caduca, spes præ- Antithesis per exemplum. sentis vitæ migrauit, transiit: & qui in seculo non se agnouit, de inferno gemens clamauit. Lazarus ille, cuius pes stetit in rectitudine, qui contentus erat paupertate, qui non delectatus est deliciis, qui iacebat vlcerosus quidem corpore, sed mēte integra, æquè vltima die veniente illi, ex hac luce migrauit. Et quia tolerauit emendationem & probationem Dei, meruit suscipi in sinum Abrahæ, in loco quieto, pacifico, tranquillo. Agnouit diues pauperem, superbus humilem, elatus to- Luc.16. lerantem, & clamabat, dicens: Pater Abraham, mitte Lazarum, qui contingat linguam meam ex digito suo gutta, quia crucior in hac flamma. Et quia prætermisit Psal.51. diues in hoc seculo misericordiam, & nō posuit Deum adiutorem suum, sed sperauit in multitudine diuitiarum suarum, & præualuit in vanitate sua: ideo non meruit guttam, quia non fecit misericordiam. Si enim dedisset, Matt.7. παραίνεσις. acciperet. In qua mensura mensus est, in eadem remetitum est ei. Eia fratres, nolite desidiosè audire verbum veritatis, non vos possideat vita falsitatis, mundus iste non vos obdulcet. Amarus ad tempus mundus iste, non manens, non vos seducat. Mundus transitorius non vos decipiat in æternum. Pes vester, id est, fides vestra non extollatur in prosperis, in aduersis non deiiciatur: sed clamate cum propheta, dicentes: Pes meus stetit in rectitudine, in ecclesiis benedicam te domine. Si videtis malos potentes à Deo alienos in hac vita florere, nolite moueri à fide vestra, sed tolerate voluntatem Dei, Luc.3. μεταφορά. quia ista vita communis est bonis & malis. In area huius mundi non separatur palea à frumento, sed ille veniet cum ventilabro purgaturus aream suam, qui triticum congregabit in horreum, paleas autem tradet igni inextinguibili. Hîc & bonis & malis dat bona: ibi autem solis bonis bona, & malis pœnam perpetuam. Nolite esse temporales, sed ad æternitatem proficite: vt ibi in secula seculorum laudetis eum, quia de omnibus Psal.83. sanctis eius clamabat vates Christi, dicens: Beati qui habitant in domo tua domine, in secula seculorum laudabunt te. Amen.

De eo quod scriptum est in principio psalmi xxvi. Dominus illuminatio mea, & salus mea, quem timebo? homilia.

INCERTO INTERPRETE.

EX plenitudine verbi formamus verba in ore nostro vt transeat aliquid ad aures vestras. Sic à nobis procedit doctrina, vt ad vos transeat, & à nobis non recedat. Sed hæc doctrina non est ex nobis, sed ex Deo, qui ex nihilo fecit hominem atque mundum: qui illuminat conscientiam, amouet tenebras cordis, in mentem suggerit dictionem, vt veniatur ad correptionem vitæ, & ad conscientiam spiritualem. Propheta sanctissimus, in cuius animo & corde sedem fecerat Deus, vociferabatur & clamabat, dicens: *Dominus illuminatio mea, & salus mea, quem timebo?* O magnum seruum, qui sciebat quomodo illuminabatur, vnde illuminabatur, qualis erat qui illuminabat. Videbat lucem, non istam quæ ad vesperum tendit: sed illam lucem quam oculus nō videt. Mentes ex hac luce illuminatæ, γνώμη. non ruunt in peccata, non offendunt in vitiis. Dicebat enim dominus: Ambulate dum habetis lucem in vo- Ioan.12. bis. De qua enim luce dicebat, nisi de ipso qui dixit: Ibidem 9. Ego lux veni in mundum, vt qui vident, non videant, & cæci lumen recipiant. Iste ergo dominus illuminatio nostra, sol iustitiæ qui irradiauit ecclesiam suam catholicam vbique diffusam, & clamabat propheta in figura eius: Dominus illuminatio mea, & salus mea, quem timebo? Illuminatus homo interior non claudicat, à via non recedit, totum tolerat. Qui de longinquo videt patriam, aduersitates sustinet, in temporalibus non contristatur, sed in Deo confirmatur: deprimit cor, & sustinet, & in humilitate sua patientiam habet. Lumen istud verum est, qui illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum, dat se metuentibus, infundit cui vult, Ibidem 1. vbi vult, reuelat se cui filius vult. Qui sedebat in tenebris & vmbra mortis, in tenebris malorum & vmbra peccatorum, orta luce horret sibi, & abiicit se, pœnitet, erubescit, & dicit: Dominus illuminatio mea, & salus mea, quem timebo? Magna salus fratres mei. Ista salus infirmitatem non timet, lassitudinem non formidat, dolorem non videt. Sanitas ergo ista mentis est: quò febres non accedunt, quò tepor culturæ Dei non appropinquat. Ista ergo salus possidetur à sanis, qui non obliuiscuntur sanitatem, sed dicunt: Saluator es medice bone, & tolerādo mentem phreneticam & insanam saluas animam: quia omnis qui medicum non agnoscit, phreneticus est. Nam quoties phreneticos videmus γνώμη. medicis contumeliam facere, resistere sanitati, nolle curari, deridere veram curam? Debemus ergo plenè atque perfectè non tātùm lingua, sed etiam mente clamare, & dicere: Dominus illuminatio mea, & salus mea, quem timebo? Si ipse illuminat, ipse saluat, quem timebo? Veniant caligines suggestionum: dominus illuminatio mea. Venire possunt, proficere non possunt, cor nostrum impugnando, non tamen vincendo. Veniat cæcitas cupiditatum: Dominus illuminatio mea. Fortitudo ergo nostra ipse est, qui se dat nobis, & nosipsos damus illi. Currite ad medicum cùm potestis, ne cùm velitis, non possitis. Est tempus currendi: nullus negligat infirmitatem suam: nullus desidia possessus non currat ad lumen, ne delectationibus seculi obligatus, obliuiscatur quod minatur Deus, postponat quod promittit Deus. Fugiamus imitationem malorum, appropinquemus operibus bonis, vt cum illo regnemus in regno cœlorum. Amen.

De eo quod scriptum est in Psalmo xxix. Domine Deus meus in æternum confitebor tibi: homilia.

INCERTO INTERPRETE.

CELEBRITAS confessionis perficitur ex iugi oratione, quia de præceptis regularibus conuenit semper orare. Oratio ergo continua & instans prædicatio necesse est vt habeat mentis euigilantiam, vt agnoscat quis oret, quid oret, ad quem oret. Nam illud vas fictile, thesauro dominico plenum, quod de bono thesauro cordis sui proferat bona, sicut modò cantauimus vniti charitate, dixit, *Domine Deus meus in æternum confitebor tibi.* Quando dominum nomināt serui, agno-

ſcunt ſe debere eſſe ſubditos, non contumaces & ſuperbos. Ergo dominus iſte, qui nos emit precio, qui fudit ſanguinem ſuum, vt nobis æternam vitam donaret, Dominus eſt, qui nobis impartitus eſt tantum munus gratiæ, tantam miſericordiam inenarrabilem, tantam virtutem ſine laſſitudine. Iſte ergo dominus bonorum ſeruorum, & Deus totius creaturæ, confeſſionem quærit à nobis, non vt ignarus, ſed vt nos nobiſmetipſis manifeſtaret. Quid enim ei occultum eſt, cui patet omne ſecretum? Nullus dubitet de bono domino & clementi, qui confitentes ſuſcipit, & non punit vt terrenus iudex: qui non torquet, aut eculeo imponit quaſi ignarus, vt veritatem exprimat confeſſionis: ſed ille dicit: Confitemini ei qui ſcit omnia antequam fiant, cui nihil eſt occultum, qui eſt cordis inſpector. Confiteamur illi quæ in actis, quæ in factis, quæ in cogitationibus commiſimus. Ideo nos cogit confiteri, nolens aliquem perire à ſua miſericordia, qua Deus eſt: clementia, qua pius eſt: bonitate, qua creator eſt. Confiteamur illi multiplicem cōfeſſionem: tamen prima prætermitti confeſſio non debet. Aſſumentes vocem illam publicani, qui pectus ſuum tundebat, & ſe, ſicut Phariſæus, non iactabat: qui humilis iuſtificari meruit, & Phariſæus qui quaſi de meritis ſuis gloriari cœpit, damnatus deſcendit. Si bene viuimus, domino nihil præſtamus, quia bonorum noſtrorum non indiget: ſi malè viuimus, nobis contrarij ſumus: Deo nihil nocemus. Humiles ergo & depoſita ceruice confiteamur illi, qui totum nouit. Dicamus ergo cum iſto humili, qui reatum ſuum non tacebat, & depoſita ceruice peccatū ſuum ſemper agnoſcebat, & iniuſtitiam ſuam nō operiebat. Quid ergo dicebat? Propitius eſto mihi peccatori. Nunquid ſingula facinora ſua Deo enarrabat, quaſi neſcienti? Aut poterat in memoria tenere ex initio natiuitatis ſuæ quæ cōmiſerat flagitioſus publicanus, reus omnium malorum? Sed collectè ſummatímque clamauit & dixit: quia nihil boni in me habeo quod dicam de me, ſed totum malum ſentio in me, confitebor tibi Deo bono, qui non punis confitentes, ſed liberas ad te confugientes: propitius eſto mihi peccatori. Nullꝰ deſperet de malis ſuis, nullus præſumat de meritis ſuis. Præſumptores, & de operibus veſtris quaſi bonis erecti, timete, Phariſæum agnoſcite: vt illius mores ad veſtram ſalutem proficiāt. Quare repudiatus deſcendit? quia non confiteri, ſed iactare merita ſua in templum aſcendit. Nam diſcutite eius verba, & videbitis quomodo erectus eſt ad apicem ſuperbiæ, vbi dixit: Gratias tibi ago, quia non ſum ſicut cæteri homines. Vnde noſti Phariſæe, quia non es ſicut cæteri homines? quaſi totum mundum iam diſcuſſeris, quis, qualis eſt, aut quomodo habeat vitam quiſpiam: & cùm teipſum neſcias, quomodo ſententiam de omnibus hominibus, cùm te iactas, dediſti, vt diceres: Quia non ſum ſicut cæteri homines? Si homo es, caſibus plenus es. Si temporalis es, feris, feriris: vincis, & vinceris. Si homo es, pugnas cum ſarcina carnis, cum voluptatibus ventris, cum auaritiæ cupiditatibus. Si homo es, ſenſus tui impugnantur deſideriis. Agnoſce miſer, quia caro concupiſcit aduerſus ſpiritum, & ſpiritus aduerſus carnem. Hæc enim inuicem ſibi aduerſantur, vt non ea quę vis, facias. Quomodo ergo non es ſicut cæteri homines, cùm teipſum non videas quid ſis? Iactas te, quia ieiunas bis in ſabbato, qui à ſpiritu ſuperbiæ non declinas. Quomodo ieiunas? publicano peccatori inſultas, & teipſum ſine peccato exiſtimas? Quomodo ieiunas? ſi ieiunares ab obſeruando peccata in mēte, proficeret tibi. Et ieiunium vnde te iactas, de ventre inſultas publicano, neſciens te futurum inde reprobum. Raptorem te non dixiſti, iniuſtum te non dixiſti: ſed hoc totum inſultando publicanum accuſaſti. Quid egiſti, niſi vt cùm nos legimus hanc lectionem, nobis beneficium præſtitiſti? Agnoſcite fratres, quæ ſit in humilitate gratia, qualis in ſuperbia proxima ruina. Quod fecit caput fideli, hoc faciant omnes credentes in fide, vt iure & legitimè dicamus: Domine Deus meus, in æternum confitebor tibi: non temporaliter, ſed in æternum. Qualis eſt confeſſio æterna, niſi vox illa angelica: Hagios, hagios, hagios? Sine ceſſatione proficite, vt accipiatis non pro meritis gratiam, ſed gratuitam coronam. Amen.

Margin: δόγμα. — Exemplo cōfirmat. Luc. 18. Pſal. 15. — Luc. 18. — γνώμη. — Galat. 5. — Sententia ἀποφθ. — Eſa. 6. ἅγιοι.

De eo quod ſcriptum eſt in pſalmo xxxiij. Quis eſt homo qui vult vitam, & cupit videre dies bonos? homilia.

INCERTO INTERPRETE.

SERMO diuinus peragrans curréntſque per campos ſingulos, velut luminaria eccleſiis contulit claritatem, qui diſcutiens corda vniuerſorum credentium in Chriſto, clamabat bonis maliſque: *Quis eſt homo qui vult vitam?* Iſto offerente tantum munus, tantam lætitiam exoptatam toti generi humano, quaſi omnes vna voce exiliſtis ad interrogationem hominis Dei, dicentes: Ego. Sed qui vult viuere, audiat præceptum. Nec enim poteſt homo hîc accipere id quod promittitur, niſi impleuerit præceptum quod iubetur. Ergo cùm interrogaret iſte ore prophetico cuncta corda, & conueniret omnes aures, & pulſaret omnium conſcientias, dicens: Quis eſt homo qui vult vitam? Et reſpondentibus, non in lingua, ſed in conſcientia voluntatéque deſiderij, Ego: ſubſecutus adiunxit: *Et cupit videre dies bonos?* Æquè talis interrogatio. Nam quid dixit: Quis eſt homo qui vult vitam, & cupit videre dies bonos? Vtrunque deſiderabile promiſſum oſtendit, ſed audi ſequentia: Si vis videre vitam, ſi vis inuenire dies bonos, *Cohibe linguam tuam à malo.* Eia fratres mei hîc modò reſpondere volo. Quanti modò dicunt: Nolo qui dicebant Volo? Qui veterauerunt in detractionibus, qui mordent & comedunt humanas carnes detrahendo, non timentes ne ab inuicem conſumātur, qui adulationibus linguam ſuam impendunt, qui bifaciem habent mentem, præſentibus bene loqui, abſentibus detrahere, quomodo modo dicunt, Volo, perſeuerantes in malo? Nunquid ſi eſſet, quicunque ille eſt, in officio, ſine labore acquireret panem? Si militaret, & iudici non obtemperaret, acquiſitionem inueniret? Ruſticus rura ſua colens, ſine labore poſſet colligere fructus? Et quicunque homo in ſeculo naſcitur, à ſententia primi hominis non poteſt eſſe alienus, dicente domino primo homini poſt lapſum: In labore & ſudore vultus tui manducabis panem tuum. Ergo vos qui vultis vitam, & cupitis videre dies bonos, laborate vt corrigatis malos mores, vt poſſint vos ſequi promiſſiones bonæ. Cohibe linguam tuam à malo, id eſt, à mendacio, à furto, à ſuperbia, à detractione, ab adulatione, à fictione: & cùm hæc feceris, inueniſti vitam. Etſi labia tua non fuerint locuta dolum, occurrunt tibi dies boni. Nam quomodo poteſt malo occurrere bonum, cùm ipſe bonus non ſit? Sed modò ſunt hîc aliqui ſtantes, qui inquirere à nobis non poſſunt, ſed cogitant hoc in cordibus ſuis, dicentes: Ergo omnes boni bona inueniunt, & mali mala? ergo omnes boni vitam inueniunt, & dies bonos: & mali habētes vitam malam, habent dies malos? Et reſpondeo eis, ita eſt. Et illi mihi non inquiſitoriè, ſed contumelioſè dicunt, quomodo dixit Hieremias: Quare via impiorum proſperatur? Et nunc videmus homines malos abundare filiis, familia,

argento,

Margin: Simile quid Aurelius Auguſtinus. — Bifaciem, noue dictum. — Gen. 3. — Hier. 12.

argento, auro, veſtibus, prædiis, & diuerſis rebus locupletatos. O homines inanes: & hoc eſt totum bonum? Quid hîc eſt bonum? audi dominum dicentem ita: Et ſi omnem mundum lucreris, animæ verò tuæ detrimentum facias, quam dabis cōmutationem pro anima tua? Quale bonum eſt, quòd malè vtendo creat malum? Audi quid audiuit quidam diues: Stulte, hac nocte poſtulabitur anima tua: quæ autē præparaſti, cuius erunt? Quid dico de Apoſtolo, qui dixit: Nihil intulimus in hunc mundum, verùm nec auferre aliquid poſſumus. Habentes victum & tegumentum, iis contenti ſimus. Nam qui volunt diuites fieri, incidunt in tentationem, & in laqueum & muſcipulam diaboli. Radix omnium malorum eſt cupiditas: quam quidam appetentes naufragauerunt à fide, & inſeruerunt ſe doloribus multis. Modò ſi poteſtis diuites ſeculi, laudate quos videtis naufragari, & ad portum non peruenire. Ecce iſte diues mortuus in malis perſeuerans, lecto eburneo portatus, ornatus luminibus, holoſericis tectus: tota ciuitas exequias ei exhibens: perductus ad ſepulchrum marmoreum. Ingreditur aliquis in tumulum defuncti, laudat diuitem, laudat potentiam, laudat ædificium: videt locum marmoratum, & non videt locum tormentorum. Vidiſti quomodo à populis deductus eſt in malis perſeuerans, & malis ſuis terminum vſque in diem vitæ ſuæ non ponens? Nunquid intellexiſti futuram pœnam, quomodo angeli tartarei eum tulerunt, & incarcerauerunt vſque in diem iudicij? Audi diuitem purpuratum, comedentem ſplendidè, qui pauperem vidit, & eius miſertus non eſt, & ſibi impertiuit. Stultus eſt, de viuis peruenit ad mortem: & Lazarus pauper, inops, egenus, pallidus, pannis obſitus, vlceroſus, vix pane corporis ventrem implens, ſed tantum pane cæleſti abundans ſatiabatur. Quandoque Lazarus etiam ex hac luce migrauit, ſimplex, & humilis, & beatus pauper migrauit ad cœlum, & diues purpura tectus manſit in inferno. Nónne melius erat pauperem cum bona vita peruenire ad ſatietatem angelorum, quàm diuitem obligatum peccatis ire in tenebras exteriores, vbi eſt fletus & ſtridor dentium? Nam iſte peruerſus diues, ſibi & non alij locuples, quomodo erexit oculos in cœlum de loco tormentorum, & clamauit ad patrem Abraham, patrem fidelium, & bene viuentium, vt remitteret Lazarum, vt contingeret linguam eius, quia cruciabatur in flamma: & tamen non eſt auditus? Quia quando potuit & habuit, non audiuit. In qua menſura menſus eſt, in eadem remetitum eſt ei. Eia ille qui dicebas modo, quia hoc erat bonum, quemcunque hominem eſſe diuitem: modò dic, modò lauda, modò iudica, modò diſcerne, modò reſponde. Ecce tranſiit quod habebat, perrexit ſolus ſine ſeruo, ſine argento, ſine numo, ſine nitore ſeculi: ecce peruenit ad pœnam. Qualis illi fuit in ſeculo vita? quàm miſerum temporalis vita creauit illi tormentum, & pœnam ſine fine? Ergo cohibete linguam veſtram à malo, & labia veſtra ne loquantur dolum. Declinate à malo, & facite bonum: quærite pacem, & ſequamini eam, & inuenietis vitam, & dies boni occurrent vobis. Diuitiæ iſtius ſeculi malis boniſque communes ſunt. Dat ergo illas Deus malis, vt non habeant quid de Deo queri. Item non illas dat bonis, vt æterna bona de Deo ſperent, & non propter aliquod temporale colant Deum, ſed gratis. Item non illas dat malis, vt paupertate humilientur. Item dat illas bonis, vt dent formam malis, quomodo vtantur bonis. Ergo dat iſta temporalia bonis & malis, ſed ſe non dat niſi tantummodo bonis. Melius ergo eligendum eſt non habere hîc communionem cum malis præſentium bonorum, quàm hîc habere præſentiam bonorum, & peruenire ad perpetuum ſupplicium malorum. Facite ergo quod propheta prædixit: Cautio & conditio eſt poſita, vt declinemus à malo, & faciamus bonum. Creſcite in bonis, decreſcite à malis: aſcendite ad virtutes, deſcendite à peccatis. Proficite in caſtitate, ſeparamini à luxuria. Quærite pacem omnium hominum, pacem cum corde & carne veſtra, quæ concupiſcit aduerſus animam, quæ caſu trahit ad lapſum. Cupiditatem vitate, quæ delectationibus inuiſcat animam vegetantem. Iam facite terminum malis cogitationibus, date limitem, ſufficiat diei malitia ſua. Noui ſurgite: nullus vetuſtus cum pannis peccatorum ſuorum incedat. Tu ergo qui carnalis es, & in temporalibus tantùm ſperas, ſi videas nudum pannis obſitum, quomodo horres, quomodo execraris, quomodo contemnis, ne in te impingat ex veſtimento ſuo? Pannos pauperum horres: & pannos peccatorum tuorum non horres? Diſplicete vobis, placete Deo. Suſtinet vos genitrix veſtra, de celerrimis & bene currentibus in agone ſancto gaudet tota eccleſia, de pigris verò & ſomnolentis contriſtatur. Sit ergo vobis bona ſocietas, ſi vultis videre vitam. Agite dies lætitiæ ſanctè viuendo, confitemini domino piè ſperando: & non tantum vitam, ſed & dies bonos inuenietis, & ſine naufragio ad portum ſalutis peruenietis. Amen.

Margin: Matt. 16. — Luc. 12. — 1. Tim. 6. — ὑποτύπωσις. — Matt. 7. — Diuitiæ, bonū indifferens. — γνώμη. — μεταφορικῶς hæc. — ἀντίθεσις.

In Pſalmum XXXVII. alius pſalmus Dauid in commemorationem ſabbati. Cuiuſnam ſabbati? Neque enim cuiuſlibet. Vnde neque de ſacrificiis legalis ſabbati, ſed de perpeſſionibus Chriſti pſalmus loquitur. Illius itaque ſabbati commemorationem habet præſens pſalmus, de quo dicebat Ioannes Theologus: Iudæi ergo quoniam paraſceue erat, vt non remanerent in cruce corpora ſabbato, erat enim magnus ille dies ſabbati, rogauerunt Pilatum vt frangerentur eorum crura, & tollerentur. Ioan. 19.

DOMINE *ne in furore tuo arguas me, neque in ira tua corripias me.* Sæpe à nobis dictum eſt, Chriſtum ſicut in affectionibus, ita etiam in Prophetia ſuſcipere perſonam humanitatis, ex qua etiam nunc hæc loquitur, argui quidem naturam, ſed non in furore: corripi autem ipſam volens, ſed non in ira. Quomodo autem argui? Propter ſalutem. Vult itidem etiam in pace corripi: quod quidem non poterat aliter euenire, niſi eam quæ in nobis erat, redargutionem & correptionem Chriſtus ſuſcepiſſet, qui ipſe arguebat, & arguebatur, vt Deus quidem, arguebat: vt homo autem, pro nobis arguebatur. Cùm tunc ergo vtraque, & eius qui arguebat, & eius qui arguebatur, perſonam ſimul ſuſtineret, hæc loquebatur per Eſaiæ prophetiam: Si fuerint peccata tua vt coccinum, ſicut niuem dealbabo: ſi fuerint autem vt purpuriſſum, tanquam lanam dealbabo. Atque etiam correptionem ſimiliter, de quo idem dicit Propheta. Diſciplina pacis noſtræ ſuper eum: liuore eius nos omnes ſanati ſumus. *Quoniam ſagittæ tuæ infixæ ſunt mihi, & confirmaſti ſuper me manum tuam.* Non temere ergo Chriſtus hæc patrem precatur pro humano genere, ſed quoniam quæ in eos intorta erant tela, hoc eſt, quæcunque mala propter Adam communem naturam inuaſerant, in me infixa ſunt: quoniam enim generis humani peccata ſuſcepi, neceſſariò etiam pro eis caſtigor. Et ideo confirmaſti ſuper me manum tuam caſtigatoriam, de qua dicebat Iob. Eſt manus domini quæ me tetigit. *Non eſt ſanitas in carne mea à facie iræ tuæ:* Oſtendit ſe iram iuſtè deprecari, non vt quæ ſit æterna, ſed vt quæ * medelam non habeat. Quodnam enim inuenietur iræ Dei medicamentum? Tu autem conſidera

Margin: Chriſtus arguit & arguitur. — Eſa. 1. — Eſa. 53. — Eſa. 53. 63. 1. Pet. 9. Iob 19. — * ἴασις medela.

quàm sit exactè & accuratè vsus dictionibus. Non dixit
enim, non est sanitas mihi, sed, non est sanitas in carne
mea. Hæc scilicet ex persona humanitatis, & dicuntur
affectiones quas pro nobis suscepit. Ne fortè autem in-
iustam iusti iudicis iram existimem, ostēdit quia factum
sit vt in hæc incideret, per ea quæ deinceps sequuntur,
Caro & ossa Christi. & id confirmat. *Non est pax ossibus meis, à facie peccatorum
meorum*. Ossa rursus dicit suam humanitatem. Ipse au-
tem id declarat, dicens discipulis post resurrectionem,
Luc. 24. quando susceptæ carnis voluit confirmare œconomiā:
Palpate me, & videte, quòd spiritus carnem & ossa non
habet, quemadmodum me videtis habere. A facie er-
go peccatorum eorum, quæ pro nobis portauit, pacem
non habuit, sed conturbationem in suis ossibus, hoc
est in humanitate. Ab omni enim perturbatione libera
* diuinitas. conseruabatur* humanitas. Hoc ipsum autem disces
Ioan. 12. etiam dicente vnigenito: Nunc anima mea contur-
bata est. Per animam enim significabat humanitatem,
quibus subiungit causam conturbationis. Et quid di-
cens? Pater, serua me ab hac hora, sed propterea veni
ad horam hanc. Hoc est, frustra carne angor & excru-
cior, quoniam vt Deus, sum morte superior, & propter-
ea veni cum carne, & portaui peccata humani generis,
vt omnes morte mea redimam. *Quoniam iniquitates meæ
supergressæ sunt caput meum, & sicut onus graue grauatæ sunt
super me*. Hîc apertè ostendit se propria peccata non ha-
buisse, sed aliena cepisse, & ideo in capite dominicæ
carnis fuisse accumulata, ita enim consueuerunt porta-
ri onera grauia, & ideo spinis quoque fuit caput coro-
2. Cor. 5. natum. *Putruerunt & corruptæ sunt cicatrices meæ à facie in-
Iob 19. sipientiæ meæ*. Et quonam modo putruerunt cicatrices
Psal. 15. carnis? Eius enim caro non nouit corruptionem. Quā-
nam autem insipientiam habuit, quæ est verè sapientia?
Sed insipientiam suam dicit Iudam, vt magister, sui di-
scipuli lapsum sibi tribuens. Huius proditione putresce-
bant vitij cicatrices. Quid enim fuit illo peccato fœti-
dius, in quo figmentum tradebat opificem ad mortem?
Corruptæ sunt autem, quando se suffocauit: tunc enim
fuit planè desperatus, vt quæ emarcuere vulnera, à me-
Collatio. dicis desperantur. *Miser factus sum, & curuatus sum vs-
que in finem*. Afflictus est non solùm in cruce, sed etiam
antequam crucifigeretur, multa ferens vt agricola, vt
Metaphora. nostrum agrum purgaret. Incuruatus sum autem vsque
ad finem, quando mortem pro nobis sustinuit. Qui est
enim omni creatura altior, ad ipsam vsque terram in-
curuatus est, eum qui crediderat volens ex ea erigere.
Tota die contristatus ingrediebar. Et quanam de causa tri-
ste esset mundi gaudium, docent ea quæ sequuntur.
*Quoniam lumbi mei impleti sunt illusionibus, & non est sani-
tas in carne mea*. Illusiones vocat passiones quas in cru-
ce sustinuit, quoniam irridentes hæc faciebant Iudæi.
His, inquit, impletus sum, dum peccata hominum inter
eos sanare studeo. Sed Iudæis non est sanitas in carne
mea, hoc est, in afflictionibus meæ carnis. Ad crucem
enim offendunt, in qua vel sola est salus peccatoribus,
1. Cor. 1. & ideo meritò erat tristis. *Afflictus sum & humiliatus sum
nimis*. Afflictus sum, sycophantiis & calumniis vexatus.
Humiliatus sum, nihil respondens calumniatoribus.
Vsque adeo autem sum humiliatus, vt irascente ponti-
Matt. 26. fice & petente, Si tu es Christus, non dixi, sum, sed tu
dicis, ne meipsum quidem in hoc volens gloria affice-
re, etiamsi illi dubium responsum, à veritate coacti, per-
inde ac affirmationem acceperint. *Rugiebam à gemitu
Rugitus Christi per collationem. cordis mei*. Rugiebam dixit, vt ostēderet magnitudinem
gemitus, & quòd quemadmodum leo prædam desi-
derans, deinde tunc non inueniens, rugit: ita etiam ipse
rugiebat, quando non veniebat præda Iudæorum sa-
lutis. Quod autem dicitur, confirmant quæ sequuntur.

A *Domine ante te omne desiderium meum, & gemitus meus à te
non est absconditus*. Et quodnam est Christi desiderium?
Pascha pro nobis peragere. Et ideo dicebat Apostolis:
Desiderio desideraui hoc pascha comedere vobiscum, Luc. 22.
priusquam patiar. Non solummodo Pascha, sed hoc, in
quo cùm præteriisset figura, peracta erat veritas. Sed
cur vobiscum? Quoniam Iudæi nolunt esse mysterij
participes, propter quæ meritò ingemiscebat. Hunc au-
tem eius gemitum pater, vt qui omnia prænosset, scie-
bat. Vnde Paulus eum pro viribus imitans, dicebat: Tri-
stitia mihi magna est, & continuus dolor cordi meo.
Optarem enim ego ipse anathema esse à Christo pro Rom. 9.
fratribus meis, qui sunt cognati mei secundùm carnem,
qui sunt Israëlitæ. *Cor meum conturbatum est, dereliquit
me virtus mea, & lumen oculorum meorum, & ipsum non
est mecum*. Ac quomodo cor quidem eius cōturbatum
esset dum non salui fierent Iudæi, iam dictum est. Pe-
trum autem vocat virtutem propter cōfessionem fidei.
B Tu es enim Petrus, & super hanc petram ædificabo ec- Matt. 16.
clesiam meam, & portæ inferi non præualebunt aduer-
sus eam. Is cum reliquit inficiatus. Lux autem sunt o-
mnes Apostoli, quibus dixit: Vos estis lux mundi. Hi
erant lux oculorum duorum testamentorum, legis, &
Euangelij. Hi enim nobis vetus & nouum in luce do- Matt. 5.
mini illuminant, qui quo tempore crucifixus fuit, non
erant cum Christo: Iudæos enim timentes fugerunt. Marc. 14.
Amici mei & proximi mei aduersum me appropinquauerunt ἤγγισαν καὶ ἔστησαν.
& steterunt. Amicos & propinquos reliquos dicit fortè
Iudæos. Amicos quidem, non vt qui Iesum amarent,
sed vt qui ab eo amarentur. Vt enim opifex suum opus
diligit, & vt pastor amat oues quæ perierunt ex Israël.
Propinquos rursus eos vocat propter cognationem ex Simile.
carne. His autem propinquiores, vel potius omnium Luc. 19.
proximi, fuerūt apostoli, propter suam in ipsum fidem.
Iudæi ergo quos quidem amicos & propinquos voca-
uit, qui non remoti, sed propinquitate ei coniuncti e-
C rant, propter summam impudentiam ei tendebant insi-
dias. *Qui autem iuxta me erant, de longè steterunt*, id est, qui
erāt omnium proximi (Eos autem esse diximus sanctos Matt. 26.
eius discipulos) procul stabant tempore passionis, non Luc. 23.
ei insidiantes, sed eos qui illi parabant insidias, vitātes.
Et vim faciebant, qui quærebant animam meam. Quare vim
afferebant? Vt suam ei auferrent gloriam. Propter inui- Matt. 27.
diam enim parātes insidias, volebant videri pro lege æ-
mulari. Apertius autē sequens id docet versiculus. *Et qui
quærebant mala mihi, locuti sunt vanitates, & dolos tota die
meditabantur*. Quænam autem eæ essent, dicit Lucas.
Cœperunt accusare eum, dicentes: Hunc inuenimus Luc. 23.
peruertentem gentem nostram, & prohibentē dare tri-
buta Cæsari: cùm tamen Iesus, quādo ab Herodianis &
Pharisæis interrogatus fuit, diceret: Reddite quæ sunt
Cæsaris, Cæsari: & quæ sunt Dei, Deo. *Ego autem tanquā
surdus non audiebam, & tāquam mutus non aperiens os suum*.
Quod, inquit, mutis euenit, quorum sunt à natura læsi Collatio muti & surdi.
D sensus, hoc illi sua sponte eueniebat. Maledictis enim
appetitus, non mouebatur ad iram. Hoc autem est sur-
dorum proprium, non irasci si afficiantur contumeliis:
quoniam quę in eos torquentur maledicta, nō audiunt.
Præterea autem dum in eum intenderentur calumniæ,
cùm posset refellere calumniatores, os suum non ape-
ruit. Hoc est mutorum, qui à natura loqui vetantur.
Quòd autem neque surdus erat, nec mutus, sed eos
imitabatur se humilians, ostendit Esaias: Tanquam ouis Esa. 53.
ductus est ad occisionem, & tāquam agnus coram ton-
dente ipsum obmutuit: ita os non aperuit in sua humi-
litate, quibus ea etiam conueniunt quæ nunc subiunxit
Psalmographus ex persona seruatoris. *Et factus sum
tanquam homo non audiens, & non habens in ore suo re-
dargutiones*.

dargutiones. Ergo audiebat quidem, sed præ se ferebat A
non audire, nec deerat loquendi facultas, qua posset
conuincere ac refellere, induerat autem personam eius
qui est animi perplexus, & id non potest facere. Quæ-
nam sit autem horum causa, ostendit quod subiungitur.
Quoniam in te domine speraui. Patri enim tanquam vero
& incorrupto testi fidem habens (de quo ipse dicebat,
Ioan. 8. Est qui testimonium præbet de me, qui misit me pater,
quem vos nescitis) falsos testes non curabat. *Tu exaudies
me domine Deus meus. Quia dixi nequando supergaudeant
mihi inimici mei*. Quid dicit? Patrem exaudiisse oratio-
nem suam, vt nō supergaudeat inimicus, aduersariæ sci-
Ioan. 17. licet potestates. Pro apostolis autem orauit: Pater san-
cte, serua ipsos in nomine meo, quos dedisti mihi, vt sint
vnum sicut nos. Et rursus: Non rogo vt tollas eos de
mundo, sed vt serues eos à malo. Nisi enim hæc imple-
ta esset oratione, Apostolorum quidem chorus esset ser-
uatus, & gauisurus esset diabolus verus inimicus, & qui
cum eo erant. *Et dum commouentur pedes mei, super me ma-* B
gna locuti sunt. Pedes Christi, discipuli. Ipse enim est eo-
rum caput, & ideo non est dedignatus lauare eorum pe-
Ioan. 13. des. Quia ergo discipuli propter crucē paululum com-
moti sunt, aduersus Christum magna Iudæi locuti sunt,
vt qui esset omnibus spoliatus, & ne discipulos quidem
apud se retinere potuisset. *Quoniam ego in flagella paratus
Matt. 27. Zach. 13. Ioan. 12. sum*. Ea enim de causa cum carne in mundum venire
sustinuit, quemadmodum ipse precans dicebat: Quid
dicam? Pater serua ab hora hac, sed propterea veni ad
horam hanc. *Et dolor meus in conspectu meo semper*. Nostri
scilicet cōmiseratio, propter quàm habet perpetuò suæ
passionis memoriam. Ex quo enim passus est, inquit
Heb. 2. Paulus, ipse, & tentatus, potest iis qui tentantur opē fer-
re. *Quoniam iniquitatem meam ego annuntiabo*. Atqui non
habuit iniquitatem: nostram tamen tanquam suam an-
Matt. 11. Luc. 5. nuntiat, & propterea orans dicebat: Confiteor tibi pa-
ter domine cœli & terræ. Etsi enim confessio hîc acci-
pitur pro gratiarum actione, gratias tamen egit pro re- C
demptione nostrorum peccatorum, quando Iudæos
increpabat, eum maledictis incessentes, vt peccatorum
& publicanorū amicum. *Et cogitabo pro peccato meo*. Pec-
catum suum vocat peccatum nostri generis, vt qui hu-
1. Cor. 15. manæ conspersionis fuerit primitiæ, vtpote nouus A-
dam, volens in seipso veterem refringere, & ideo co-
gitat quonam modo possit eius peccatum expiari. Co-
gitantis enim erant verba quæ dixit in euāgelio: Ignem
Luc. 12. veni mittere in terram, & quid volo nisi vt ardeat? Il-
lud enim dixit, qui nostras spinas consumpsit. *Inimici
autem mei viuunt, & confortati sunt super me, & multiplicati
sunt qui oderunt me iniquè*. Iudæos dicit, propter quos tri-
stitia afficiebatur, vt qui sceleratè viuerent. Iam verò
quòd etiam super ipsum confortati sunt, erant videlicet
superbi & arrogantes. Cùm enim ipse propter nos esset
Philip. 2. humiliatus, quemadmodum dicit Paulus: Humiliauit
seipsum, obediens factus vsque ad mortem, mortem au-
tem crucis: illi ignorantes causam humiliationis, arro- D
gantia & superbia aduersus ipsum vtebantur. Vnde et-
iam qui eum iniquè odio habebant, in multitudinem
prouecti sunt, videntes pontificum crescere ac diffundi
arrogantiam. Quinam autem iniuria eum odio habe-
bāt? *Qui tribuunt mala pro bonis*. Hoc est, cognati eorum
qui visum recuperarunt, & claudorum quibus est rectus
restitutus ingressus: ciues, propinqui, pro gratiarum a-
ctione eum calumniis incessebant. Et quanam de causa
hoc facerent, significat quod sequitur: *Detrahebant mihi,
quoniam sequebar bonitatem*. Ex mea, inquit, benignitate
& bonitate accipiebant occasionem calumniæ: & ini-
quum vocabant & impium, quandoquidem sabbato
Luc. 13. eorum ægrotos curauit. *Ne derelinquas me domine Deus*

A *meus, ne discesseris à me*. Hæc non pro seipso dicit, sed pro
Ecclesia, vel potius pro seipso. Ecclesia enim vnum esse
cum ipso, sicut sponsa cum sponso, cognoscitur. Id au-
tem sciemus ex iis quæ deinceps sequuntur. *Intende in
adiutorium meum domine Deus salutis meæ*. Auxilium suum
vocat ecclesiam, ea etiam ratione saluam facere volens
Adæ imaginem. Illi enim data erat vxor ad auxilium.
Faciamus enim, inquit Deus, auxilium simile sibi. Et id- Gen. 2.
eo Paulus quoque dixit de Christo, ea quæ de Adam &
Eua dicta fuerant, nempe, Relinquet homo patrem & Eph. 5.
matrem suam, & adhærebit vxori suæ, & erunt duo in
carne vna. Deinde quid his subiūxit? Sacramētum hoc
magnum est: ego autem dico, in Christo & in Ecclesia.
In hanc ergo vult partem intendere & respicere, non
quòd ipse esset imbecillis ad opem ferendam ecclesiæ,
sed volens patri ostendere quantum intersit inter syna-
gogam & gentium ecclesiam, & quomodo illi quidem,
cùm multi eum prædicassent, & ipse etiam eis Christus Ioan. 1.
B accessisset, non sunt seruati: gentes autem cùm solam Rom. 9. Eph. 3.
vocem Seruatoris audissent, protinus seruatæ sunt. Et
ideo consequenter adiecit, Domine Deus salutis meæ.
Suam salutem rursus vocans salutem gentium. Si enim
peccata nostra sibi tribuit: quidni magis propriam sa- A minori.
lutem, nostram reputat?

Interpretatio in XXXVIII. Psalmum. In finem Idithum Canticum Dauidis.

NONNVLLI scriptores hunc psalmum Idi-
thum attribuerunt, & dixerunt eum hunc
psalmum conscripsisse. Inscriptio autem
docet contrarium, psalmum quidem esse
Dauidis: Idithum autem, vt cui cantorum
chorus esset creditus, datum esse psallendum. In finem
autem nos transmittit, quoniam humanæ naturæ vili-
tatem miserabiliter canit, & eius finem ostendit. Hunc τραγῳδεῖ.
autem psalmum dixit magnus Dauid, dum eum per-
C sequitur Absalon, & conuicia in eum iacit Semei. Ha-
bet autem magnam conuenientiam cum præcedente.
*Dixi: custodiam vias meas, vt non peccem in lingua mea.
Posui ori meo custodiam, cùm consisteret peccator aduersum
me: obmutui, & humiliatus sum, & silui à bonis, & dolor
meus renouatus est*. Dum fugeret magnus Dauid parri-
cidæ filij tyrannidem, Semei ei obuiam factus, cespites 2. Reg. 15. 16. 17. 18. 19.
& lapides in eum proiecit, & conuitiatoriis eum verbis
appetiit, virum iniquum & virum sanguinum appel-
lans, sed solita Philosophia vtens diuinus Dauid, non
solùm eum non vltus est, sed etiam vnum ex ducibus
conantem in eum iaculari prohibuit, dicens: finite eum
mihi maledicere, quoniam dominus iussit ei vt Dauid
malediceret. Et cur sic fecisti? dicet ei quispiam: Vt vi- Attende māsuetudinē eximiam.
deat dominus humilitatem meam, & reddat mihi do-
minus bonum pro maledictione hac die hodierno.
Magnam habent conuenientiam cum hac historia ver-
ba huius psalmi. Magnam enim, inquit, adhibui di-
D ligentiam, sciens hanc particulam esse valde lubricam,
& ad labendum procliuem, & hanc semper tanquam
muro continens, & maximè quando mihi resistebat
Semei, qui nulla fuerat affectus iniuria. Eum enim pec-
catorem tanquam iniustum nominabat. Tunc enim
valde obmutui, & humiliatus sum, & silui. Sunt autem
hæc similia iis quæ ab ipso dicta sunt in historia: Si-
nite eum maledicere. Dominus enim iussit ei Dauid
maledicere, vt videat dominus humilitatem meam, &
eripiat me hodie è manu inimicorum meorum. Hoc
etiam hic dicit: Eram omnino similis surdo, omnino
non audienti, & humiliaui meipsum, expectans lucrum
quod inde erat profecturum. Et dolor meus renouatus
est. Cùm ille me, inquit, maledictis incesseret, peccatum

à me commiſſum reuocaui in memoriam, conſiderans A
quòd propter ipſum maledictis appetor, & punior, &
regia expulſus, fuga cogor meæ ſaluti conſulere. Quin-
etiam hæc quoque habet magnam cognationem cum
hiſtoria. Illud enim, Iuſſit ei Deus maledicere Dauid,
habet peccati memoriam, quoniam propter ipſum ad-
hibita eſt caſtigatio. *Concaluit cor meum intra me, & in*
meditatione mea exardeſcet ignis. Hoc ita interpretatus eſt
Symmachus: Concaluit cor meum intra me, & dum a-
nimo agitarem, incendebar igne. Dum peccati, inquit,
mei recordor, igne ægritudinis animi inflammabar.
Locutus ſum in lingua mea: Notum fac mihi finem vitæ meæ,
& numerum dierum meorum, vt ſciam quid deſit mihi. Ei
ergo qui maledictis impetebat, nihil reſpondi: Deum
autem vniuerſorum rogaui, vt mihi vitæ finem ſignifi-
caret, mortem valde deſiderans. *Ecce menſurabiles po-*
ſuiſti dies meos: & ſubſtantia mea tanquam nihilum ante te.
Hoc rurſus ita interpretatus eſt Symmachus: Ecce tan-
quam pſalmos dediſti dies meos, & vita mea tanquam B
nihil ante te. Mortem autem deſidero, ſciens humanam
Eſa.40. naturam non eſſe longæuam. Noſtra enim vita ne vide-
tur quidem conſiſtere, ſi cum tua conferatur. Tu enim
es principij expers, & fine cares: noſtra autem vita ve-
luti quibuſdam pugillis & palmis menſuratur. Per hæc
Pſal.89. autem declarauit vitæ humanæ breuitatem. Ita etiam
dicit alibi: Quoniam mille anni in oculis tuis domine,
ſicut dies vnus qui præteriit, & cuſtodia in nocte. Et ali-
Pſal. 101. bi cùm cœli & terræ meminiſſet, Ipſi, inquit, peribunt:
tu autem permanes, & omnes ſicut veſtimentum vete-
raſcent, & tanquam amictum circumages eos, & muta-
buntur. Tu autem idem ipſe es, & anni tui non deficiẽt.
Iac.4. *Veruntamen vniuerſa vanitas omnis homo viuens.* Quare,
inquit, omnis hominum natura, & diuites & pauperes
Vita hæc vapor. ſunt ſimiles vapori qui diſſoluitur: & fruſtra ædificant
& plantant, diuitias & facultates congregant. *Verumta-*
men in imagine pertranſit homo: ſed & fruſtra conturbatur.
Theſaurizat, & neſcit cui congregabit ea. Homines, inquit, C
qui viuunt, nihil differunt ab iis qui ſunt depicti in ima-
gine. Et horum enim, & illorum natura tempore ſimili-
ter diffluit & interit: nihilo tamen ſecius conturbantur
contendentes, & concertantes, bellum gerentes, mer-
caturam exercentes, & vniuerſa vita plena eſt tempeſta-
te, cùm finem habeat mortem, & cùm per ſudorem di-
uitias congregent, futurũ hæredem non nouerunt. Hoc
Luc. 12. autem ſcripſit beatus Dauid, motus ab iis quæ ei vſuue-
2.Reg.8. nerunt. Nam cùm præda & ſpoliis captis ex inimicis, &
9.10. tributo quod exigebatur ab alienigenis, maximum &
clariſſimũ regnum ſuum reddidiſſet, ignorabat impiam
& iniquam mẽtem filij. Deinde cùm vidiſſet eum regia
eſſe potitum, & quæ repoſitæ erant, ſibi vſurpaſſe diui-
tias, vocem hanc emiſit admirabilem: Sed & fruſtra cõ-
turbatur: theſaurizat, & neſcit cui congregabit ea. *Et*
nunc quæ eſt expectatio mea? nónne dominus? Et ſubſtãtia mea
παρὰ σοῦ, à te eſt. *apud te eſt.* Subſtantiam meam, Aquila dixit expectatio-
nem, pro eo quod eſt, Te expectans conſidero, expectãs D
tuam beneuolentiam. Deinde aduerſarum rerum cau-
ſam oſtendit, *Ab omnibus iniquitatibus meis erue me.* Et
Semei rurſus infert mentionem. *Opprobrium inſipiẽti de-*
diſti me. Hoc quoque valde conuenit iis quæ in hiſtoria
dicta ſunt: Dominus iuſſit ei vt malediceret Dauid, &
quæ ſubiunguntur, ſunt iis ſimiliter quæ dicuntur con-
ſequentia. *Obmutui, & non aperui os meum, quoniam tu feci-*
ſti. Cùm tu enim, inquit, conceſſiſſes, ille me affecit con-
tumeliis, & erat ille quidem ſimilis flagello, tu autem per
illud me caſtigaſti. Et ideo tacitus ſuſcepi flagella, illum
quidem deſpiciens, te autem reſpiciens caſtigantem.
Admodum autem appoſitè poſuit quæ ſubiunguntur:
Amoue à me plagas tuas. A fortitudine manus tuæ ego defeci.

A Non temerè, inquit, nec fruſtra vſus es caſtigationibus,
ſed lapſus redarguens, & medici ritu ſecans, & ſaniem Correctio Dei, medicina animæ.
occultam educens. In medendo quidem crucias, ſed iis
qui ſecãtur, ſanitatem procuras. Verum fruſtra contur-
batur omnis homo viuens. Hæc ergo apud me conſi-
derans, video homines fruſtra turbari pro rebus mo-
mentaneis. *Exaudi orationem meam domine, & deprecatio-*
nem meam. Auribus percipe lachrymas meas. Ne ſileas, quo-
niam aduena ego ſum apud te, & peregrinus, ſicut omnes pa-
tres mei. Remitte mihi vt refrigerer, priuſquam abeam: & am- Heb.11.
plius non ero. Rogo te, inquit, domine, exaudi me eiulan-
lantem, & cum lachrymis orantem, neque enim ſum
perpetuus terræ habitator, ſed inquilinus, & cùm ſimili-
ter ac patres mei paruum tempus vixero, mortem ſuſci-
piam. Concede ergo mihi parum dilationis, vt paucos
vtique dies abſque triſtitia peragam, priuſquam ex hac
vita excedam. Hoc enim dixit illud: Et amplius nõ ero,
id eſt, Ad hanc vitam interitui obnoxiam non reuertar.
B Eſt autem iure admirãdus magnus Dauid, qui in regno
opibus & potentia, ſeipſum appellat inquilinum & via-
torem, vt qui proſperitati rerúmque ſucceſſui non fi-
deret. Reuera enim ſunt hæc verba plena ſapientiæ, quę
cognoſcit rerum naturam, & ideo præſentem proſperi-
tatem deſpicit.

IN EVNDEM PSALMVM ALITER.

IN finem Idithum pſalmus Dauid. Et quo-
modo poteſt pſalmus eſſe duarum perſo-
narum? nempe Dauid & Idithum? Nun-
quid ideo vtique, quòd Dauid quidem
ipſum compoſuit vt propheta, Idithum
autem eum cecinit vt cantor pſalmorum? Dauid enim
Dei cultui valde deditus, non ſolùm cecinit, ſed etiam
cantorum cœtus in Sion collocauit, vt canerent ſi vl-
los ex ſuis pſalmis eis canendos traderet. Ipſe autem
plures cecinit. Inſcriptus eſt autem pſalmus in finem, 1.Par.15.
C quoniam vulgus hominum de fine eſt ſollicitum: íd-
que ad noſtram vtilitatem, vt cùm didicerimus vitæ
noſtræ breuitatem, nos moderatè geramus. *Dixi cu-*
ſtodiam vias meas, vt non delinquam in lingua mea. Hoc
cuilibet prophetæ docenti conuenit, ſuas nempe vias Eccl.7.28.
cuſtodire, ſuarum ſcilicet actionum curſus & ingreſſus,
ne declinent ad improbitatem: nec lingua peccet,
dum ea facit quæ verbis ſuis repugnant. Lingua enim
verè peccat, qui verbis quidem vitia reprehendit, ea
autem factis commendat, dum ipſa admittit, & ſuam
ipſius doctrinam vitæ propriæ inſtitutione ementitur. Lingua peccare.
Poſui ori meo cuſtodiam. Non eſt omne ſilentium pul- Rom.2.
chrum, ſed id ſolùm quod à mala abducit oratione: Silentium nõ omne pulchrũ.
quod iuſti à Deo precibus poſtulant, quemadmodum
ipſe quoque Dauid dicens: Pone domine cuſtodiam Pſal.140.
ori meo, & portam attentionis circa labra mea. O- θύραν περιοχῆς.
ſtendens autem ſe oraſſe ſilentium à dictis nefariis, ſta-
tim ſubiunxit: Ne inclines cor meum in verba nequi-
D tiæ. Quod autem nunc dicit, non eſt eiuſmodi: vnde
nec Deus ipſum poſuit, ſed ipſe ſibiipſi. Et quando?
Cùm conſiſteret peccator aduerſum me, hoc eſt diabolus. Is
magna contra nos coacta multitudine, diuinæ legis
ſuggerit ſilentium. Nequit enim operari quando nos il-
lam loquimur. Quòd autem malum & vituperandum
dicit ſilentium, dicunt apertè quæ ſequuntur. *Obmutui,* ἐκωφώθην, obſurdui.
& humiliatus ſum, & ſilui à bonis, & dolor meus renouatus
eſt. Vides quòd primum per inobedientiam obmutuit:
& cùm obmutuiſſet, humiliatus eſt. Nihil enim vſque-
adeo hominem deprimit & deiicit, vt ſenſuum ſtupor 4.Reg.15.
& inobediẽtia. Poſt hoc autem, vel etiam propter hoc,
ſiluit ex bono, videlicet ceſſans à meditatione legis
boni magiſtri. Vnde iure renouatus eſt dolor peccati.
Fit

Fit enim grauius vulnus quod nobis ex peccato acci- A
dit, quãdo à meditatione legis nos ipſos abduxerimus,
& tanquam nullo à diuino præcepto impoſito medica-
mento depaſcit putrefactio. Et ideo non mãſit in ſilen-
tio, ſed cùm ad ſe rediiſſet, id repulit, vt quod afferret a-
nimæ interitum. Hoc itaque ſignificans, ſubiunxit: *Con-*
caluit cor meum intra me, & in meditatione mea exardeſcet
ignis. Quemadmodum ſilentio obſurduit, & propemo-
dum mortuus, nullóque ſenſu præditus extitit: ita diui-
norum verborum meditatione concaluit, & ignis exar-
ſit in ipſo, nempe diuini ſpiritus ſuppeditatio. Pulchrè
autem ſignificauit meditationem non eſſe tantum lin-
guæ, quantum cordis: ita enim Deus quoque ſignifica-
Hier.3. uit per Hieremiam Prophetam: Dans leges meas in
cordibus ipſorum, & in mente ipſorum inſcribam eas.
Locutus ſum in lingua mea: Notum fac mihi Domine finem
meum, & numerum dierum meorum, vt ſciam, quid deſit mi-
hi. Simulac legem meditatus eſt, cœpit calefieri, & ſta-
tim ad ſapientiæ ſtudium inclinatus eſt. Finem enim, & B
numerum dierum, hoc eſt, temporis lõgitudinem, orat
ſibi ſignificari, non vt peteret eis aliquid adiici, ſed vt
ſciret quid ſibi deſit. Sed quamobrem? Vt interea ſuæ
ſaluti caueret & proſpiceret: & ſi peccata quidem fe-
ciſſet, properaret ad pœnitentiam: ſin autem iuſtitiam,
vt eam retineret & confirmaret: vt qui peregrè eſſet
profecturus, & coram iuſto iudice ſiſtendus. Verùm
enimuerò cùm ſeipſum, vt qui talia interrogaret, repre-
Numerabiles παλαιστὰς pugillos ſiue palmos. hendiſſet, vide quid dicit: *Ecce numerabiles poſuiſti dies*
meos: & ſubſtantia mea tanquam nihilum coram te. Cur, in-
quit, de numero dierum ſum ſollicitus? Quotquot enim
fuerint, palmis conferuntur. Palmum autem dicit pal-
mæ extenſionem, cuius eſt minima menſura, maximè ſi
cõferatur cum maximis Dei elementis. Humanam au-
tem ſubſtantiam magis volens vilipendere, dixit noſtrã
ſubſtantiam nihil eſſe coram Deo, non quòd eam de-
ſpicetur opifex: ſed quòd quemadmodum gutta aquæ
nihil fuerit, ſi cum mari comparetur: ita homo ſi cum C
Dei ſubſtãtia cõferatur, iure nihil eſſe inuenitur. Quod
Eſa.40. eſt enim huic ſimile, expoſuit Eſaias Propheta, dicens:
Omnes gentes tanquam gutta à ſitula, & tanquam mo-
mentum trutinæ reputatæ ſunt, & tanquam ſaliua repu-
tabuntur: Libanus autem non eſt ſufficiẽs ad viſionem,
& omnes quadrupedes non ſunt ſufficientes ad holo-
cauſtum, & omnes gentes ad nihil ſunt, & pro nihilo re-
putatæ ſunt. Ita etiam intelligamus id quod deinceps
dictum eſt. *Verumtamen vniuerſa vanitas omnis homo vi-*
uens. Non ſolum autem hominem, ſed etiam vniuerſa
dixit eſſe vanitatem, quemadmodum etiam expoſuit
Salomon, Vanitas enim vanitatum, & omnia vanitas,
Eccleſiaſtæ inſcriptum eſt proœmium. Non quòd Dei
creatura vana ſit, ſed quòd nos qui verſamur in vanita-
te, in rebus inutilibus & incommodis vitam agimus.
διάψαλμα. Diapſalma ſubiunxit Propheta, ideo fortaſſe quòd ſer-
monem conuerterit. Poſtquam enim noſtram naturam
ceſſauit deſpicere, oſtẽdit cauſam, propter quam Deus D
eam honoratam effecit: nos autem vituperat, quoniam
re precioſa ſecus quàm oporteret, vtimur. Ita enim di-
cit, *Verumtamen in imagine pertranſit homo.* Habet, inquit,
figmentum in ſe aliquid, quod facit vt ei videatur pre-
tioſum. Quid hoc eſt? Dei imaginem in qua ingreditur,
cum qua in præſenti vita incedit vniuerſæ creaturæ ve-
nerabilis. *Sed fruſtra conturbatur: theſaurizat, & ignorat cui*
congregabit ea. Illud ſed, poſuit vt oſtẽderet quòd ne Dei
quidem imaginem, quæ nos ad altiorem vitam vocat,
conſideramus: fruſtra autem in rebus terrenis contur-
bamur, & theſaurizamus, neſcientes cuinam ea congre-
gemus. Si delicias enim theſaurizamus, eas corruptioni
& fimo colligimus. Si diuitias, eas ſæpe inimicas accipi-

A mus. Si arrogantiam & faſtum, nobis detrimẽtum, dia-
bolo autem lucrum: & quod verius eſt, neſcimus nos
hæc gehennæ colligere. *Et nunc quæ eſt expectatio mea?* Apud te
Nónne Dominus? Et ſubſtantia mea apud te eſt? Quoniam παρὰ σοῦ à te.
omnis noſtra expectatio, & ſubſtantia in Deo eſt, ea à
Deo quoque eſt. Neque enim diuitiæ, aut potentia fa-
cit vt inimicorum inuiſibilium inſidias ſuſtineamus:
imò nec viſibilium: ſiquidem ſæpe propter hæc nobis
tendunt inſidias. Sed neque delicię, nec vllum corporis
ſtudium, nobis ad ſubſtantiam, hoc eſt, ad vitam acqui-
rendam ſufficit, niſi ex Dei dextera: & quæ de inimicis
paratur victoria, & ipſa etiam vita noſtra hinc profici-
ſcitur. *Ab omnibus iniquitatibus meis erue me. Opprobrium*
inſipienti dediſti me. Mirum eſt quod hîc dicitur. Non e-
nim opprobrium inſipienti mihi dediſti: ſed, dediſti
me, inquit. Inſipientis ergo opprobrium, intellexit pec-
catorum remiſſionem, quæ nobis ad exprobrationem
aduerſus diabolum, vt inimicum & aduerſarium, & ma-
B lis noſtris gaudentem, data eſt. Vnde nec ſolummodo
dixit, ab iniquitatibus: ſed, ab omnibus. Tunc enim Sa-
tanam licet verè irridere, & probris appetere, quando
integrè ac perfectè purgari poſſumus. *Obmutui, & non*
aperui os meum, quoniam tu feciſti. Surditatem hanc & ſi-
lentium in bonam partem accipit, quando ſcilicet ſuſ-
tinemus dum caſtigamur, & nequaquam aperimus os
noſtrum ad eiulandum, ſentientes nos à Deo caſtigari
ad noſtram vtilitatem. Hoc etiam fecit Iob, hæc etiam Iob 39.
ab amicis loqui coactus, & Deo dixit. Apponam ma-
num ori meo, ſemel locutus ſum, in ſecundo autem non
adiiciam. Cur autem ſemel tantum locutus eſt? Quoni-
am amicis, qui eius calumniabantur iuſtitiam, & accuſa-
bant eum, cogebatur reſpondere. *Amoue à me plagas tu-*
as. A fortitudine enim manus tuæ ego defeci. Non poſſum Plagas, μάστιγας, flagella.
amplius, inquit, ferre flagella, vt qui flageller à manu ad-
eò forti, vt nulla vis in nobis relinquatur. Vult ergo a-
moueri flagella, non vt contradicens ei qui illum flagris
C cædit, ſed vt iam purgatus. Oſtendit autem id quod ſe-
quitur: *In increpationibus propter iniquitatem corripuiſti*
hominem. Fortaſſe quidem dicit propter iniquitatem: & Propter, Græcè eſt ὑπὲρ, quod ſignificat & propter, & ſuper.
fortaſſe etiam vltra iniquitatem, hoc eſt, caſtigationem
intulit ſupra modum peccatorum. Nam hoc quoque
facit Deus, vt tẽtationum pars quidem ſit ad noſtra ex-
pianda peccata, pars autem cedat in occaſionem coro-
narum & præmiorum. *Et tabeſcere feciſti ſicut araneam a-* Tabeſcere feciſti, ἐξέτηξας, liqueſcere feciſti.
nimam eius. Valde quidem per ſeipſam tenuis eſt araneæ
tela, & nihil in ea facilè poteſt latere, neque occultari,
propter nimiam eius perſpicuitatem. Quòd ſi quid ſit Hier.17.
etiam valde ſubtile, dum araneæ tela liqueſcit, hoc eſt, Heb.4.
in partes tenues diuiditur, nullo modo occultabitur: ita
Deus noſtras liquefacit animas, vt ne tenuiſſima quidẽ
in nobis lateat cogitatio, quando vult nos omni ex par-
te purgare & abſtergere. *Verumtamen vanè conturbatur o-*
mnis homo. Rurſus nos noſtrę in vita vanitatis admonet.
Cùm enim omnes dixit, hominem tamen iuſtum non
D comprehendit, quoniam is ſupra hominem vitam agit.
Sed dicit ſapientes, potentes, diuites: eorum enim ſtu- Iuſtus ſupra hominum vitam agit.
dia ſunt vanitas. Quod ſi dicas etiam iuſtum compre-
hendi, is quoque vanè facit, niſi Deus eum dirigat, & 2.Cor.3.
iuſti iuſtitiam confirmet. Non poſſumus enim per nos
ipſos rectè agere. Vnde etiam dicebat Paulus: Non vo- Rom.9.
lentis, nec currentis, ſed miſerentis eſt Dei. *Exaudi ora-*
tionem meam Domine, & deprecationem meam auribus per-
cipe, & lachrymas meas. Quid eſt deprecatio? Oratio quæ Deprecatio quid.
fit ad Deum cum ſupplicatione, trahẽs Deum ad com-
miſerationem: vt quando dicit, Miſerere mei Domine, Pſal.68.
quoniam tribulor. Et, Miſerere mei, quoniam concul- Pſal.55.
cauit me homo. Et rurſus, Miſerere animæ meæ, quoni- Pſal.40.
am peccaui tibi. Vnde deprecationi lachrymas quoque

adiecit. Cum lachrymis enim eiuſmodi voces ſolemus emittere. Orationem ergo, vtpote ſimpliciorem, petiit exaudiri: deprecationem autem, quam affert, & lachrymas, auribus percipi, ipſas videlicet Dei aures peruadere, vt eius in nos miſericordiam hæc verba tranſeuntia attingant. *Ne ſileas, quoniam aduena ego ſum apud te, & peregrinus, ſicut omnes patres mei.* Dicit cauſam cur homo dignus ſit Dei miſericordia & clementia. Cur eſt autem homo aduena? Quoniam quando Deus iuſſerit, migrat ab hoc ſeculo in futurum, veluti à domo in domum. Idem eſt etiam peregrinus. In corpore enim verſantes, vt ait Paulus, peregrinamur à Domino. Vnde etiam ſancti deſiderant hinc abire, vt poſſint vnà cum Deo verſari. Quos quidem ſuos patres appellauit Propheta, non ſolum propter carnem, ſed etiam propter cognatas virtutes. *Remitte mihi vt refrigerer priuſquam abeam: & amplius non ero.* Vult remiſſionem, id eſt, peccatorum condonationem, in qua beata res eſt refrigerari. Refrigerari autē priuſquam abeam, hoc eſt, priuſquam hinc proficiſcar. Si enim hinc receſſerimus non accepta per pœnitentiam refrigeratione, non poterimus eam amplius accipere. Quare? Quoniam non ſumus amplius. Non quòd eò deueniamus vt non ſimus, & ab eſſentia excidamus, vt nonnulli exiſtimāt: ſed amplius non ero, hoc eſt, non poſſum mutari. Qui eſt enim hîc in peccato, quando per cōuerſionem fuerit immutatus, non eſt in ipſo, vt qui per pœnitentiam fuerit factus alius. Hoc autem facere nō poſſumus poſtquam hinc exceſſimus.

Aduena, πάροικος, inquilinus. — παρεπίδημος. 2.Cor.5. — Refrigeratio pœnitentiæ. — Eccleſ.11.

Interpretatio in XXXIX. Pſalmum.
In finem Dauid Pſalmus.

NONNVLLI attribuunt hunc Pſalmū beato Hieremiæ, aliqui verò beato Danieli, quoniam & hic & ille proiecti ſunt in lacum. Meminit autem lacus Pſalmi procœmium. Vnum autem dictum attendentes, venerunt in illam ſententiam. Aliqui verò dicunt hunc Pſalmum conuenire captiuis qui habitauerunt in Hieruſalem. Ego verò hunc Pſalmum ſcriptum eſſe exiſtimo typicè quidem propter ea quæ Dauid euenerūt: referri autem etiam ad naturam omnium hominum, quæ à Deo & ſeruatore noſtro ſuſcepit ſpem reſurrectionis. In hanc autem nos ducit ſentētiam beatus Paulus, qui in epiſtola ad Hebræos aliquot eorum quæ hîc dicuntur meminit. *Expectans expectaui Dominum, & intendit mihi. Et exaudiuit preces meas, & eduxit me de lacu miſeriæ, & de luto fæcis.* Conueniunt hæc quoque verba beato Dauid. Habent enim conuenientiam cum præcedente Pſalmo. In illo enim dixit: Exaudi orationem meam, & deprecationem meam auribus percipe, & lachrymas meas. Ne ſileas. Remitte mihi priuſquam abeam, & amplius non ero. Et ſuperius etiam dixit: Et nūc quæ eſt expectatio mea? Nónne Dominus? Et ſubſtantia mea apud te eſt. Hic autem tāquam ſuſcepta oratione, id eſt, data petitione, expectās, inquit, expectaui Dominum, & intendit mihi. Auerſato enim peccato, benignum mihi vultum oſtendit, & exaudiuit preces meas. Et quid fecit cùm exaudiit? Et eduxit me de lacu miſeriæ, & de luto fæcis. Ita autem conſueuit ſcriptura maxima vocare pericula: ſicut etiam iam ante diximus. Poſtquam autem liberauit à periculis, quid tibi largitus eſt. *Et ſtatuit ſupra petram pedes meos.* Non enim ſiuit me moueri, & circumferri: ſed fecit vt eſſet mihi ſtatio ſtabilis. *Et direxit greſſus meos.* Fecit vt abſque vllo impedimento currerem ad viam veritatis. *Et immiſit in os meum canticum nouum, carmen Deo noſtro.* Nō amplius enim flebiliter ſupplico, ſed hymnum cano propter beneficia. Hæc quidem, vt dixi, typicè cōueniunt non ſolum Dauid affectionibus, & quæ in ipſum collata ſunt beneficiis: ſed etiam naturæ hominum inſigniter conueniunt, quę in ipſum peccati profundum deiecta eſt, & ad mortem tranſmiſſa, & per ſeruatoris noſtri humanæ naturæ ſuſceptionem educta eſt, quę accepta ſpe reſurrectionis, dicit: Expectans expectaui Dominum, & intendit mihi, & exaudiuit preces meas, & eduxit me de lacu miſeriæ, & de luto fæcis. Lacus enim miſerię mors iure dicta eſt, vt quæ ſit plena interitu. Lutum fęcis autem eſt peccatum, vt quod plurimum tetri odoris emittat, & rectum hominum curſum inhibeat. Et ſtatuit ſupra petrā pedes meos. Super hanc enim petram, inquit, ædificabo eccleſiam meam, & portæ inferi non præualebunt aduerſus eam. Et direxit greſſus meos. Cùm enim ab errore liberaſſet, diuinam viam veritatis oſtēdit. Et immiſit in os meum canticum nouum, carmen Deo noſtro. Pro impio enim cultu idolorum, eum qui Deus eſt laudare didici, & ei offerre canticum non vetus, ſed nouum, & recentibus beneficiis cōueniens. *Videbunt multi, & timebunt, & ſperabunt in Domino.* Quoniam hæc dicit ex perſona eorum qui ſalutem acceperunt, meritò dixit Propheta, quòd qui bona nondum guſtarunt, fiduciam habentes videbunt, & timebunt, vt qui nondum acceſſerint, & ſpem tenentes, ſuam ſalutem conſequantur. *Beatus vir, cuius eſt nomen Domini ſpes eius, & non reſpexit ad vanitates & in inſanias falſas.* Harum vanitatum Propheta in priore quoque Pſalmo meminit: Verumtamen vniuerſa vanitas omnis homo viuens. Et rurſus: Verumtamen vanè conturbatur. Igitur hic quoque beatos ducit eos qui præſentia cōtempſerunt, ſpem autem diuinam pro omnibus poſſederunt. *Multa feciſti tu Domine Deus meus mirabilia tua: & cogitationibus tuis non eſt qui ſimilis ſit tibi. Annunciaui, & locutus ſum, multiplicata ſunt ſuper numerum.* Numerum, inquit, & omnem narrationem ſuperant miracula quæ à tua potentia facta ſunt. Non eſt enim qui poſſit tibi facere ſimilia. Sunt enim pulcherrima & maxima tua opera. Vincunt autem laudes humanas ea quæ adminiſtrantur à tua prouidentia, quæ in Ægypto, quæ in deſerto, quæ duce Moyſe, duce Ieſu, duce Samuële facta ſunt, & quæ ſunt his antiquiora, quæ in Abraham, quæ in Iacob, quæ in Ioſeph ſeruitute geſta ſunt, & cætera, ne ſingula perſequar. Sed quod nunc factum eſt, eſt his omnibus admirabilius. Non enim vnius tantum hominis vel gentis, ſed vniuerſarum gentium procuras ſalutem, & legali cultui fine impoſito, qui imbecillitati Iudæorum contingebat, nouam dediſti gratiam, quæ cultum rationalem conſtituit. *Sacrificium enim*, inquit, *& oblationem noluiſti, corpus autem perfeciſti mihi. Holocauſtum, & ſacrificium pro peccato non poſtulaſti. Tunc dixi: Ecce venio.* His conuenit Apoſtolica admonitio: Obſecro itaque vos fratres per miſericordiam Dei, vt exhibeatis corpora veſtra hoſtiam viuentem, ſanctam, Deo placentem, rationabilem cultum veſtrum. Pro victimis enim legalibus iuſſit Dominus noſtra membra conſecrare. Cùm hanc itaque tuam vidiſſem gratiam, tibi meipſum obtuli, dicens: Ecce venio. Hanc autem vocem beatus Paulus accipit in Chriſto Domino, & meritò. eſt enim noſtræ naturæ primitiæ, & ei primò noſtra dicere conuenit, & eum in ſeipſo præfigurare ea quæ oportet à nobis fieri. Ita primum acceſſit ad baptiſmum, baptiſmi gratiam nobis oſtendens. Ita lauit pedes diſcipulorum, nobis proponēs exēplar humilitatis. Propterea dixit Ioanni: Sine modo: ita enim conuenit nobis omnem implere iuſtitiam. Ei ergo conuenit noſtra quoque dicere, quomodo caput corporis: vt qui ſit multorū fratrum primogenitus ſecundum carnem. *In capite libri ſcriptum eſt de me.* Hæc multis antè ſeculis in propheticis libris de me prædicta ſunt. Caput, volumen dixerunt Aquila & Symmachus. Ita etiam diuinas ſcripturas in hodiernum vſque diem ſolent Iudæi componere. *Vt facerem voluntatem tuam, Deus meus volui, & legem tuam in medio cordis mei.* Ad te, inquit, accedens, adhibeo omnem diligentiam, vt tua præcepta impleam, & ex tua voluntate meam vitam inſtituam. Illud autem, In medio ventris mei, dixit ex metaphora eorum qui bene ſunt in aliquem affecti, & eum quem deſiderant, cupiunt vel in intima immittere. Hæc autem nec Hieremię, nec Danieli, nec beato Dauidi conueniunt. Cùm enim lex adhuc vigeret, holocauſta & ſacrificia Deo offerebantur: prophetica autem oratio his omnibus eiectis ſuſcepit rationale ſacrificium. Qua de cauſa dixi hunc Pſalmum typicè quidem conuenire Dauidi, quoniam ille quoque futura præuidit, & cupiebat vitam agere illis conuenienter: verè autem gentibus, quæ ſunt ſalutem conſecutæ, & ab errore liberatæ. *Annunciaui iuſtitiam tuam in eccleſia magna. Ecce labia mea non prohibebo, Domine tu ſciſti. Iuſtitiam tuam non abſcondi in medio cordis meo. Veritatem tuam & ſalutare tuum dixi. Non abſcondi miſericordiam & veritatem tuam à concilio multo.* Beatus Dauid pollicetur ſe magnæ eccleſiæ in vniuerſo orbe terrarum à diuina gratia collectæ, Dei iuſtitiam prædicaturum, & prophetiæ veritatem, & maximè expetendam ſalutem, & immenſam miſericordiam. Ipſa quoque futura natura pollicetur ſe pro ſalute redditturam hanc retributionem, nempe vt conueniat in eccleſiam, & ad dicendos hymnos labra moueat, & iuſtum Dei iudicium annunciet, & ineffabilem enarret prouidentiam, & propheticarum promiſſionum oſtendat veritatem. Illud autem, A conſilio multo: vt Symmachus, in multitudine. Aquila autem & Theodotion, In magna eccleſia, poſuerunt, vt clarum ſit eum de eadem dixiſſe eccleſia. *Tu autem Domine ne longè facias miſerationes tuas à me. Miſericordia & veritas tua ſemper ſuſceperunt me.* Salutem etiam cōſecuta Dei eccleſia, eadem rurſus cura & prouidentia indiget, propter hominum ac dæmonum & omnis generis inſultus, quorum in iis quæ conſequuntur meminit. *Quoniam comprehenderunt me mala, quorum non eſt numerus. Comprehenderunt me iniquitates meæ, & non potui vt viderem. Multiplicatæ ſunt ſuper capillos capitis mei, & cor meum dereliquit me.* Nemo autem exiſtimet ea quę dicta ſunt, non cōuenire iis quæ interpretamur. Tres enim pueri cùm ad ſummam virtutem perueniſſent, & ſe corona victoriæ redimiſſent, orantes dicebāt in fornace: Peccauimus, iniuſtè egimus, iniquitatem fecimus, & receſſimus à mandatis tuis, & non cuſtodiuimus iuſtificationes tuas. Ita admirabilis Daniel. Ita diuinus Hieremias. Ita diuinus Eſaias. Ita ſapientiſſimus Paulus. Chriſtus enim Ieſus, inquit, venit in mundum, vt peccatores ſaluos faceret, quorum primus ego ſum. Ita etiam hic quoque Dei eccleſia vehementibus impiorum fluctibus agitata, non ſe iactat & magnificè circumſpicit, vt quæ decertet, ſed quæ fiunt, peccatis & delictis ſuis attribuit, & rogat vt Dei auxilium aſſequatur: alioqui nec ex perfectis quidem vniuerſa conſtat Dei eccleſia, ſed habet eos etiam qui otio & ſocordiæ ſe dedunt, mollémque & diſſolutam vitam amplectūtur, & lubenter ſeruiunt voluptatibus: & quoniam eſt vnum corpus, tanquam ex vna perſona & hęc, & illa pronunciat. *Complaceat tibi Domine vt eruas me: Domine ad adiuuandum me reſpice. Confundantur & reuereantur ſimul, qui quærunt animam meam vt auferant eam.* Non volunt enim vulnerare, ſed æternæ morti tradere. *Auertantur retrorſum, & reuereantur qui volunt mihi mala.* Conuerte eos, inquit, in fugam, & fac ne ea conſequantur quæ cupiunt: mihi enim mala ſtruunt. *Ferant*

Heb.10. — Carmen, ὕμνον. — Lacus miſeriæ. Lutum fæcis. — Matt.16. — In Exod. In Ioſ. 1.Reg.1. In Geneſ. — Rom.5. 1.Cor.11. 1.Tim.2. Galat.4. — Heb.7.10. — Rom.11. — λατρείαν, cultum. — Heb.10. — Matth.3. Marc.1. Luc.3. Ioan.13. Matth.3. Rom.8. — Caput, volumen. — Cordis, κοιλίας. — Suſceperunt, ἀντελάβοντο, tuerentur. — Dan.3. — Dan.9. — Thren.5. Eſa.64. 1.Tim.1. — Matth.13. 1.Tim.2.

confeſtim confuſionem ſuam, qui dicunt mihi, euge, euge. Et iis qui me irrident & ludificātur, ſit fructus ignominia. *Exultent & lætentur ſuper te omnes quærentes te, & dicant ſemper, Magnificetur Dominus, qui diligunt ſalutare tuum.* Eos autem qui te quærunt, inquit, & laudant, & perpetuò diligunt, imple perpetua lætitia: & fac vt qui tuæ dilectionis non admittunt mutationem, non accipiant mutationem tuę iucunditatis. Neque enim iis qui amāt ſolummodo petiit lætitiam, ſed iis qui ſemper & perpetuò in primis expetendum habent amorem. *Ego autem mendicus ſum, & pauper: Dominus ſollicitus eſt mei. Adiutor meus, & protector meus es tu, ne tardaueris.* Quemadmodum peccatorum ſuperius meminit, ita etiam eam vocat mendicam, vt quæ auxilio opus habeat, & diuina ope egeat: petit autem vt eam quamprimum aſſequatur. Hæc autem beato Dauid vel maximè conueniunt. Exiſtimo enim eum illam contemplatum prædictionem, & largam gratiæ ſuppeditationem, ſeipſum mendicum & pauperem appellaſſe, & vt ipſe quoque diuina frueretur prouidentia, precibus contendiſſe, obſecrans ne prædictam ſalutem in longum tempus differret, ſed ea hominibus quamprimùm præberetur.

In eundem Pſal. aliter.

IN finem Pſalmus Dauid. Nec hunc quidem Pſalmum ad Iudęos pertinere oſtendūt ipſa verba Prophetiæ. Sacrificia enim, & holocauſta, & oblationes, & alia abrogat legalia. Ideo autem fortaſſe Pſalmum ſpiritus in finem Dauid inſcripſit, vt eum, qui Dauid in finem viſus eſt, Chriſtum omnino ſignificaret, vel populum, qui in finem ad ipſum Dauid, nempe Chriſtum acceſſit. Cùm enim in ſeculorum conſummationem veniſſet, gentes ſeruauit. Attendenda eſt autem diuiſio Prophetiæ, quòd hic quidē Chriſtus aliqua ex propria perſona, aliqua verò ex perſona gentium, Pſalmo ita diuiſo, loquitur. *Expectans expectaui Dominum, & intendit mihi, & exaudiuit preces meas.* Expectans expectaui, dicit corpus eccleſiæ, vt oſtenderet longitudinem expectationis, qua Deum expectauit. Quemnam autem expectauit? Non legem, non Prophetam (nullus enim illorum gentes ſeruauit) ſed Dominum Chriſtum ſcilicet incarnatum, qui nos prius attendit, & tunc preces exaudiit, conſiderans quòd puro corde ad eum acceſſimus, non ſicut populus Iudæorum ſolis cum labris honorās. Vnde etiam admirans Centurionem, dicebat: Amen dico vobis, non inueni tantam fidem in Iſraël. *Et eduxit me de lacu miſeriæ, & de luto fæcis.* Lacum miſeriæ vocat cultum idolorum, nempe quòd miſerè degant, qui ex eo hauriunt. Nihil enim hauriunt quod ſit ad vitam accommodatum. Quod Hieremias Iudæis exprobrans, dicebat: Foderunt ſibi lacus contritos, qui nō poterunt aquam continere. Lutum fæcis, voluptates, quoniam ſunt interitus & putrefactio corporis. Ex vtroque autē Chriſtus gentes ſeruauit per fidem in ipſum, & prædicationem. *Et ſtatuit ſupra petram pedes meos, & direxit greſſus meos.* Prius quidem ſtatuit pedes noſtros ſuper petram; hoc eſt, ſupra fidem. Fides enim in Chriſtum, petra quæ frangi non poteſt, iure dicitur. Et ideo cùm Petrus eam expoſuiſſet, & dixiſſet: Tu es Chriſtus filius Dei viui, ipſe ſubiunxit: Tu es Petrus, & ſuper hanc petram ædificabo eccleſiam meam, & portæ inferi non pręualebunt aduerſus eam. Primùm ergo pedes noſtros in ea confirmauit, & tunc greſſus noſtros, noſtras ſcilicet actiones, direxit per præcepta Euangelica, docens nos quomodo poſſumus in vita ingredi, & in non adulterando nos rectè gerere, quòd nec omnino quidem concupiſcamus, & in non occidendo, quòd nec omni-

Matth.15. Marc.7. Matth.8. — Lacus miſeriæ, idololatria. — Hier.2. — Lutum fæcis, voluptates. Epheſ.2. — Fides in Chriſtū, petra. — Matt.10. — Matth.1.

no irascamur, & non peccare in iureiurando, quãdo omnino iurare cauerimus. *Et immisit in os meum canticum nouum, carmen Deo nostro.* Quodnam hoc sit, tradit nobis Lucas scriptor euangeliorum. Et repente fuit cum [Luc. 2.] angelo multitudo cœlestis exercitus Deum laudantium, & dicentium: Gloria in excelsis Deo, & in terra pax, hominibus bona voluntas. Hoc canticum verè est nouum. Iudæi enim illud non canunt, sed hymnum sola accepit ecclesia: vnde id etiam habet in ore quotidie. *Videbunt multi, & timebunt, & sperabunt in Domino.* Fortasse quidẽ significauit Propheta id quoque quod tunc accidit. Cùm enim pastores multa lux tunc circumfulsisset, timore affecti sunt, & cùm peruenissent in antrum, viderunt infantem, & in ipso tanquam in Domino sperare cœperunt. Quinetiam prædicantibus Apostolis, multi qui signa videbãt, in Dei timorem, & in spem in ipsum adducti sunt, quemadmodum Philippis custos carceris, qui, cõcusso carcere oratione Pauli, stupefactus, baptizatus est, & cùm credidisset, Dei miles [Act. 16.] factus est. *Beatus ille vir, cuius est nomen Domini spes eius, & non respexit in vanitates & insanias falsas.* Dicit mysteria idolorum, aliásque fraudes & prestigias, quas illi nominãt sapientiam. Est enim verè insania, & falsa insania, cœlum metiri, & quæcunque Græci visione apprehendunt. [Cœlum metiri insania falsa.] Apertè ergo dicit beatum Christianum, qui credidit ex gentibus, qui non respicit quidem ad vanitates & falsas insanias, habet autem spem, Dei nomen. Nobis enim sufficit pro omnibus, quòd digni habiti sumus qui à Christi nomine diceremur Christiani. *Multa fecisti tu Domine Deus meus mirabilia tua, & cogitationibus tuis non est qui similis sit tibi.* Non solùm cœlum & terram, & alia Dei dicit opera, vel potius nec illa tantùm dicit. Neque enim dicit, fecisti iudicia tua: sed fecisti, inquit, mirabilia tua. Quænam sunt autem eius mirabilia? Quòd cùm [Mirabilia Dei. Ioan. 1. Philip. 2.] Deus esset, homo fieri dignatus est. Quòd cùm esset opifex, luti & figmenti formam suscepit. Testatur autem versiculus qui sequitur. *Annunciaui, & locutus sum. Multiplicata sunt super numerum.* Quæcunque enim ecclesia, quæ à Prophetis didicit, enunciauerit, vel ipsa etiam locuta fuerit per Prophetas: numerum tamen longè superat quod restat, & dictum non inuenitur, quandoquidem ex parte cognoscimus, & ex parte prophetamus. [1. Cor. 13.] Sed nec Christi decreta, nec eius miracula possumus recensere. Id autem testatur Ioannes Theologus, dicens post multa quæ de Deo narrauit miracula: Sunt & alia multa quæ fecit Iesus: quæ si sigillatim scribantur, ne ipsum quidem mundum existimo contenturum libros [Ioan. 21.] qui essent scribendi. *Sacrificium & oblationem noluisti: corpus autem perfecisti mihi.* Quænam sacrificia, & quasnam oblationes noluisti? Legales videlicet. Eas enim, etsi ad tempus propter cordis Iudæorum duritiam constituit, vt inutiles tamen, & quæ vmbram haberent superuacaneam, cùm venisset veritas, noluit. Et ideo dixit per Esaiæ prophetiam: Holocausta arietum, & adipem agnorum, & sanguinem taurorũ & hircorum nolo. [Esa. 1.] Quæ est autem veritas quam pro vmbra volebat? Christi sacrificium. Et propterea dicit: Corpus autem perfecisti mihi: significans carnem Domini, quam ex sanctissima & Deipara Maria perfecit. [70. habẽt σῶμα, corpus: Heb. azenaim, aures.] Vel etiam, aures perfecisti mihi. Ita enim habent libri psalmorum qui ex Hebræis scripti sunt. Obedientiam autem per aures significat, quoniam melior quidem est obediẽtia, quàm sacrificium. Christus autem eam pro nobis adeò pulchrè exercuit, vt Paulus dicat: Humiliauit seipsum factus obediens vsque ad mortem, mortem autem crucis. [1. Reg. 15. Philip. 2.] *Holocaustum & sacrificium pro peccato non postulasti. Tunc dixi: Ecce venio.* Quando enim quæ ex lege fiebant holocausta, & pro peccato sacrificia reprobauit, tunc dixit

Christus: Ecce venio. Vel id dicens ex persona ecclesiæ: tunc enim populus gẽtium accurrit ad salutem. Vel ex propria persona, quoniam tunc Christus tanquam agnus venit vt pro nobis sacrificaretur. *In capite libri scriptum est de me.* Hæc Christus si de seipso quidem dicit, intelliges caput libri Euangelium, & multò magis vniuscuiusque libri Euangelici prooemium, quandoquidem solemus capita nominare initia. Quid ergo de ipso scriptum est in principio libri Euangelici? In principio erat verbum, & verbum erat apud Deum, & Deus [Caput initium.] erat verbum. Quibus cùm alia adiunxisset Theologus, subiunxit: Et verbum caro factum est, & habitauit in nobis. Vniuersam Christi authoritatem, & humanę susceptæ naturæ œconomiam, quãtum audiri poterat, exponens. Quòd si caput libri dicit de ecclesia, dicit fortè huius libri Psalmorum prooemium, in quo beatum dicit eum, qui non ambulat in consilio impiorum, nec stat in via peccatorum, nec sedet in cathedra pestilentię Iudæorum, [Psal. 1.] sed stat secus riuos aquarum, nempe fontes baptismatis, apertè autem significauit populum ecclesiæ. *Vt facerem voluntatem tuam Deus meus volui.* Patris & filij vna est & eadem voluntas, & ideo dicebat: Meus est cibus, vt faciam voluntatem eius qui me misit. [Ioan. 4.] Quocirca iure hic Dei voluntatem nempe patris, se voluisse dicit, ipsum propriam per hoc voluntatem appellans. *Et legem tuam in medio cordis mei.* Vẽtrem appellat ea ratione qua vocat Ecclesiam. Vnde etiam Hieremias, propter peccata Iudaïca, Ventrem meum, dicebat, vẽtrem meum doleo. [Cordis, καρδίας ventris. Hier. 4.] Iudæorum synagogam significans. Sed Christi venter est probus, & bona mẽte præditus, & habet valida sensoria. Vnde etiã patris legem seruare potest in medio sui, hoc est, comprehẽsim & integrè continens omnia præcepta quæ in ipsa scripta sunt. *Annunciaui iustitiam tuam in ecclesia magna.* Non eam quam diruit, sed hanc magnam appellat, non solum vt quæ sit maior multitudine, (extensa est enim per omnem orbẽ terræ) sed etiam vt quæ maiora suscipiat mysteria. [Ecclesia cur magna dicatur.] Non solum enim legem & Prophetas quos illa, sed etiã Euangeliorum accepit latitudinem. In hac Christus iustitia primùm quidem seipsum annuntiauit, deinde præcepta quæ dedit, quæ etiam iure dicuntur iustitia: [1. Cor. 1. Matth. 5.] summa enim iustitia fuit in ipsis prædicata. *Ecce labia mea non prohibebo.* Non prohibet enim suam à nobis doctrinam, licet nos ea simus indigni. Vnde non solum cum discipulis, sed etiã cũ Iudęis, quinetiã cum muliere Samaritana, & cum multis aliis peccatoribus disserebat. *Domine tu scisti iustitiam tuam.* Verè Christus est patris iustitia, qui verè & propriè ab eo cognoscitur. [Ioan. 4. Scisti, ἔγνως, cognouisti. Matth. 11.] Quemadmodum enim nemo cognoscit patrem, nisi filius, ita etiam nemo filium, nisi pater. *Non abscondi in corde meo veritatem tuam, & salutare tuum dixi.* Veritas patris non solùm dicitur filius, sed etiam sanctus spiritus. Testatur autem id ipse Dominus dicens: Ego rogabo patrem, & alium paracletum dabit vobis, vt sit vobiscum in seculum, spiritum veritatis. [Ioan. 14.] Idem est etiam salutaris. In ipso enim nostra salus meritò nominatur. Hoc non celauit Christus, sed dixit & declarauit Apostolis per eius præsentiam seruari ecclesiam, quando dixit eis: Quoniam hæc locutus sum vobis, tristitia impleuit corda vestra, [Ioan. 16.] sed ego veritatem dico vobis. Vide quomodo non celat veritatem, sed eam eloquitur. Quænam autem ea sit, subiunxit in iis quæ cõsequuntur: Expedit vobis vt ego abeam. Nisi enim ego abiero, paracletus non veniet ad [Ibidem.] vos, non diuidens gloriam trinitatis, sed ostendẽs quòd nullo modo seruari possumus, si patrem solum, vel filiũ adoremus, sed per solam adorationem & confessionem trinitatis. [Trinitatis confessio & adoratio ad salutem necessaria.] *Non abscondi misericordiam, & veritatem tuam à consilio multo.* Eandem Ecclesiam magnam dictam es-

se puta-

se putamus. Vel etiam multum consilium Iudæos accipe: quoniam non nobis solis, sed & illis prioribus Dei misericordiam & veritatem significauit. Misericordiam quidem cùm dixit: Beati misericordes, quoniã ipsi misericordiam consequentur. [Matth. 5.] Veritatem autem sæpe quidem, præcipuè autem quando eis dixit: Non potestis Deo seruire & mammonæ. [Matth. 6.] *Tu autem Domine ne longe facias miserationes tuas à me.* Ecce apertè conuertit orationem ad id quod est commune humanitatis, à qua Dei patris miserationes non longè abesse precatur, vt nos doceat sic precari. Neque enim potest aliter saluum esse nostrum genus, quàm per solam eius qui id conseruat humanitatem & clementiam. *Misericordia & veritas tua semper susceperunt me.* Si enim nos peccatores, dum videmus Dei clementiam, non desperamus, sed ad pœnitentiam confugimus, vt qui ex ipsa inueniamus à Deo misericordiam: ad Iudicis autem veritatem respicientes, cùm per Ezechielis prophetiam ita esset, [Ezech. 7.] vnumquenque allocutus, In viis vestris iudicabo vos, domus Israël, dicit Dominus, ad non peccãdum confirmamus nos ipsos: ita defensio nostra est Dei misericordia & veritas. *Quoniam circumdederunt me mala, quorum non est numerus.* Quænam ea sunt? *Comprehenderunt me iniquitates meæ, & non potui vt viderem.* Melius est à feris, quàm à peccatis circumdatum comprehẽdi. Illas enim vel terrere possumus, quando autem à peccatis fuerimus circumdati, tanquam ab eis semel victi opprimimur, à quibus est miserrimum eum quem persequuntur, comprehendi. [Collatio à minori.] Vt viderem. Vt bonum possem à malo discernere. Peccatum enim tanquam caligo & nubes tenebrarũ incumbit mentis oculis. [Peccatum caligo. Psal. 103.] *Multiplicatæ sunt super capillos capitis mei, & cor meum dereliquit me.* Virtus est panis animæ & cordis. Hunc ergo panem nisi comedat, animo linquitur & eneruatur. Quòd si etiam multitudo peccatorum accesserit, quæ ita creuisse exposuit, vt capitis pilos longè excederent: tunc est quoddam duplex animi deliquium, & virium imbecillitas. Quemadmodum enim venter corporis fit à malis nutrimẽtis imbecillior: ita etiam vẽter animæ (is autem est cor) animo deficit, quando eorum maiorem admiserit multitudinem, corruptionem veluti quandam fluxionem sustinẽs. [Venter corporis & animæ.] Quod autem de pilis dictum est, ne omnino hyperbolicè dictum esse intelligamus, quoniam vel ignorantes multa peccata committimus. Quinetiam vna quoque actio in multa peccata diuiditur, quemadmodum cædes Abel pro septem peccatis Cain est reputata, Lamech autem pro septuagies septem. [Genes. 4.] Nostra ergo peccata à Iudice exactè examinata, possunt capillos capitis superare. *Complaceat tibi Domine vt eruas me. Domine ad adiuuandum me respice.* Complaceat tibi Domine, hoc est, ea quę bona & clementia plena sunt, tibi videantur, quandoquidem sola Dei clementia, quæ à scriptura diuinitus inspirata complacẽtia dicitur, genus nostrum seruatur: [Clementia Dei complacentia. Exod. 33.] & ideo non petiit solummodo vt respiciat, aut attẽdat, sed ad ferendum auxilium respiciat. Si enim aliter intuens peccatorem respexerit, à iusti iudicis inspectione statim punitus interit. *Confundantur & reuereantur simul qui quærunt animam meam, vt auferant eam.* Confundantur, vt victi, & reuereantur, dum vident quàm sit veneranda nostra anima, & in quanto honore apud Deum habeatur. Ita autem afficiuntur qui nostram quærunt auferre animam, quando nos ad Deum confugisse viderint, à quo prodi non possumus. *Auertantur retrorsum, & reuereantur qui volunt mihi mala.* Auertantur retrorsum, hoc est, terga dantes fugiant, vt non amplius persequãtur, sed fugentur. Quinam autem sunt qui nobis mala volunt? Non alij nobis malè volunt, nisi Dæmones, qui cùm nos ab initio variè deceperint, eos vult

pudore affici. Quomodo autem pudore afficiuntur? Quando nos, qui ab ipsis decepti sumus, in priorem suam gloriam per bonam vitæ institutionem ascendisse viderint. *Ferant confestim confusionem suam, qui dicunt mihi: Euge, euge.* Hoc est, qui me irrident, & mihi insultãt. Confestim autem, ne adiiciantur alij, videntes eos prius nobis insultasse, & pudore affectos esse. Quis est autem [Matth. 3.] eorum pudor, præterquam nostra salus, quæ per pœnitentiam à nobis acquiritur? [Act. 11.] Forte autem eos qui dicũt, Euge, euge, intelligere oportet eos, qui ad res turpes agendas incitant & adhortantur: qui statim pudore afficiuntur, quando eorum improbum consilium declinauerimus. *Exultent & lætentur super te omnes quærentes te.* Qui in Deo lætatur, lætatur dupliciter, vt qui futura lucretur, & rerum præsentium nullum detrimentum sentiat. [Iusti gaudium duplex. Philip. 4.] Vnde etiam Paulus gaudium in Christo duplicauit, cùm dixit: Gaudete semper in Domino: rursus dico gaudete. Et ideo Psalmographus non solum exultationem, sed etiam lætitiam prædicauit in iis qui quærebant Dominum. Exultationem quidem, quòd peccatorum onus deposuerunt. Lætitiam autem, quòd etiam iustitiam acceperunt, si modò alia omnia despicientes, verè & syncerè Deum quærant. *Et dicant semper, magnificetur Dominus, qui diligunt salutare tuum.* Vt Deum perpetuò magnificemus orationibus & gratiarum actionibus, nobis quoque iussit Paulus: Semper, dicens, gaudete, sine vlla intermissione orate, in omnibus gratias agite. [1. Thess. 5.] Quæ autem ex eo ad nos redit vtilitas? Dei memoria, voluptatum & dæmonũ memoriam eiicimus. Quare hoc meritò faciunt, qui Christum amant Dei salutare. [Luc. 2.] In ipso enim pater nostram fecit salutem. *Ego autem mendicus sum & pauper: Dominus sollicitus est mei.* Mendicus & pauper est homo. [Mendicitas hominis.] Cùm enim esset diues & nobilis, (Dei enim lege erat locupletatus, & per regiam imaginem ei erat cognatione coniunctus) vsque adeò tamen mendicauit, vt cùm mendicitas peruasisset multas generationes: pauper deinceps, vt qui in paupertate educatus esset, nominaretur. Quãtam autem eius curam gerat Deus, dicit Ioannes: Sic Deus dilexit mundum, [Ioan. 3.] vt filium suum miserit vnigenitum, vt seruaret mũdum. *Adiutor meus & protector meus es tu: Domine Deus meus ne tardaueris.* Nõ solum Deus fert auxilium vt benignus & clemens, verumetiam protegit & defendit vt valens viribus, imbecillis suam potẽtiam largiens. Per crucem autem & mortem nos maximè protegit. Vnde vult patrem non differre, sed hoc tempus auxilij celeriter adducere, dicens conuenientia iis, quæ ab ipso dicta sunt in Euangeliis: Calicem habeo bibere, & quomodo coarctor donec bibam ipsum? [Luc. 12.]

Eiusdem in XL. Psalmum interpretatio.
In finem Psalmus Dauid.

NONNVLLI quidem hunc Psalmum attribuerunt Dauidi, alij verò Ezechiæ. Non permittit autem diuinum Euangelium, vt alterum eorum admittamus. Cùm enim Christus Dominus cum sacrosanctis discipulis quædam disseruisset, hæc quoque subiunxit: Si hæc scitis, beati eritis si hæc faciatis. [Ioan. 13.] Non dico de vobis omnibus, noui quos elegi, sed vt scriptura impleatur: Qui panem mecum comedit, sustulit in me calcaneum suum. Nunc dico vobis priusquam fiat, vt cùm factum fuerit, credatis quòd ego sum. Cùm ergo dicat Dominus, vt impleatur scriptura, & ostendat præsentem Psalmum sibi, & non alij conuenire, nimium esse audax & temerarium existimo, ei aliud, & nõ id quod par est, argumentum effingere. *Beatus qui intelligit super egenum & pauperem.* Inueni in nonnullis exemplaribus τ̃ πένητα,

id est,pauperem,cum articulo,sed non in Hebræo, nec in Syro,nec in vllis aliis interpretibus. Egenum autem vocat vniuersorum dominum, quoniam cùm esset di- 2.Cor.8. ues,vt dicit diuinus Apostolus, propter nos pauper factus est, vt nos illius paupertate diuites essemus: & qui Philip.2. cùm in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo,sed seipsum exinaniuit, serui formam accipiens:& qui est dominus tam eorum quæ videntur, Matth.8. Luc.9. Luc.2. quàm quæ sub visum non cadunt,non habuit vbi caput reclinaret:& natus ex virgine,propterea quòd lecto careret, in præsepi positus est. Beatum ergo dicit sermo propheticus eum, qui hanc paupertatem potest intelligere,& in memoriam reuocare eum qui illam suscepit. Deinde ostendit fructus beatitudinis. *In die mala liberabit eum dominus.* Malum autem diem, afflictionis diem Heb.10. dixit Symmachus. Innuit autem, vt arbitror, diem iudicij,qui est terribilis,& iniquos affligit & malo afficit: & pollicetur puram illius paupertatis cognitionē à diei terribilis malis liberaturam. *Dominus conseruet eum, & viuificet eum,& beatum faciat eum in terra, & non tradat eũ in manus inimicorum eius.* Non solùm autem futuris bonis fruetur,sed etiam in præsenti vita diuinam cõsequetur prouidentiam, insignis & suspiciendus euadens, & hostium effugiens insidias. Et quoniam est consentaneum, vt qui corruptioni & interitui habet corpus obnoxium, in morbum incidat, pollicetur fore vt etiam ab eo liberetur. *Dominus opem feret illi super lectum doloris eius. Vniuersum stratum eius versasti in infirmitate eius.* Ipsum,inquit,liberabit ab omni eius infirmitate,& morbum cõuertet in sanitatem. Illud enim,versasti in infirmitate eius lectum eius, posuit, pro eo quod est, Mutasti. Deinde cum eius qui admirabilem illam paupertatem intelligit,narrasset remunerationes,ostendit nobis quis eam habuerit, & quomodo ad eam deuenerit, introducens eum docentem, & de seipso narrantem. *Ego dixi domine miserere mei. Sana animam meam,quoniam peccaui tibi.* Ego, inquit, sum is pauper, qui spontaneam Ioan.1. 1.Pet.2. suscepi paupertatem,agnus Dei, qui tollo peccata mũdi,qui peccatum quidem non feci,sed pro humana natura,tanquam naturæ primitiæ,preces offero. Notandũ est autem quòd Symmachus non dixit, Peccaui tibi, sed,Etsi peccaui tibi. *Inimici mei dixerũt mala mihi. Quãdo morietur,& peribit nomen eius?* Inimicos vocat Iudęos, qui ei inuidebant, & mortem moliebantur. Hoc docet Matt. 26. 27. Marc. 14. Luc.22. etiam historia sacrorum Euãgeliorum. Consiliũ enim, inquit,ceperunt,quomodo ipsum perderent. Hinc deinceps in Iudam transfert prædictionem. *Etsi ingrediebatur vt videret, vana loquebatur cor eius, congregauit iniquitatem sibi. Egrediebatur foras,& loquebatur.* Ita etiã nos docent diuini Euangelistæ,quando Iudæis quidem di- Matt.26. xit: Quid vultis mihi dare, & ego vobis eum tradam? Quærebat autem tempus, vt traderet ipsum. Hæc ipsa dicit quoque prędictio:Et ingrediebatur vt videret.Ingrediens & egrediens illi mortem machinabatur. Deinde eorum sceleratam prædicit conspirationem. *In idipsum aduersus me susurrabant omnes inimici mei,cogitabant mala mihi.* His autem fert testimonium ipsarum rerum euentus. Clanculum enim inter se colloquentes, quæ- Matt.26. Ioan.19. Luc.23. rebant modum insidiarum:deinde affectatę tyrannidis crimen in eum intenderunt,cùm dixerunt Pilato, eum seipsum quidem regem pronunciare, prohibere autem dare tributum Cæsari. Hoc ipsum autem prædixit prophetia,*Verbum iniquum constituerunt aduersum me.* Pro eo quod est,Me accusarunt iniquitatis. *Nunquid qui dormit non adiiciet vt resurgat?* Etsi,inquit,mortem patior, rursus tamen resurgo, eósque dissipo ac destruo qui hoc machinati sunt. Hoc quoque est simile dicto Euangeli- Ioan.2. co: Soluite templum hoc, & in tribus diebus excitabo

A ipsum. Et rursus: Ecce ascendimus in Hierusalem, & filius hominis tradetur in manus peccatorum,& occidēt Matt.20. Luc.18. ipsum, & tertia die resurget. Et ideo mortem somnum iure vocauit. Mors somnus. *Etenim homo pacis meæ, in quo speraui, qui comedebat panes meos,magnificauit super me supplãtationem.* Aquila & Theodotion hoc dixerunt apertius:Et etiam vir pacis meæ,in quo confisus sum.Symmachus autem sic: Sed homo, & qui mecum in pace agebat,& in quo habueram fiduciam. Non solum enim inimici mortem mihi machinati sunt, sed homo etiam qui mecum versabatur,& beneuolentiam ac pacem præ se ferebat:qui in eadem mẽsa eodem mecum cibo vescebatur,dolum quem in me conceperat, aperuit. Dolum enim nominauit calcaneum, ex metaphora eorum qui de cursu contendunt, cùm alter calcaneo dolum molitur, vt is Dolus, calcaneus. qui simul currit, offendatur & cadat. Hoc ipsum dixit etiam Esau à Iacob deceptus. Iustè vocatum est nomen eius Iacob:Supplãtauit enim me ex altera vice.Primo- Gen.27. B genita mea ante tulit, & nunc secundò surripuit benedictionem meam. *Tu autem Domine miserere mei, & resuscita me, & retribuam eis. In hoc cognoui quoniam voluisti me,quoniam non gaudebit inimicus meus super me.* Et hęc omnia dicta sunt tãquam ex suscepta natura,in quam cadebat affectio. Ita etiam in sacris euangeliis audimus Dominum Christum precãtem: Pater serua me ab ho- Ioan.12. ra hac. Et rursus: Pater,si possibile est,transeat à me ca- Matt.26. lix iste. *Me autem propter innocentiam suscepisti, & confirmasti me in conspectu tuo in æternum.* Hæc quoque conueniunt formæ serui quam suscepit filius vnigenitus.Non enim angelos apprehendit, vt dicit diuinus Apostolus, sed semen Abrahæ apprehẽdit:vnde debuit per omnia Heb.2. fratribus assimilari, vt esset misericors & fidelis põtifex in iis quæ ad Deum pertinent.Quoniam ergo supra naturam permansit forma serui ab omni vitio libera, iure dicit:Me autem propter innocentiam suscepisti,& confirmasti me in conspectu tuo in æternum.Firmam enim C & stabilem accepi vnionem,& est cõiunctio indiuidua, & gloria æterna. *Benedictus Dominus Deus Israël à seculo & in seculum. fiat, fiat.* Hæc cùm diuinus Propheta prædixisset, & ineffabilem clementiam & benignitatem Domini esset admiratus, & intelligeret eum qui voluntariam suscepit paupertatem,hymnum ei offert per linguam,vt ipse quoque finem beatum accipiat. Post passiones autem iure hymnum obtulit, docens non esse solum hominem qui prędicebatur,sed etiam Deum ante secula,cuius essentia est ab interitu aliena,nullúmque finem suscipit.

IN EVNDEM PSALMVM ALITER.

In finem Psalmus Dauid.

ETIAMSI Propheta sæpe Psalmos in finem inscripsit, est tamen existimandum eum non frustra vnicuique eorum Psal- D morum hũc titulum imponere. Quænam autem nunc causa est?Quoniam in iis quę ad finem spectant,loquitur de susceptę à Christo carnis œconomia, quem non solùm hic Propheta, sed etiam alij Dauid vocarunt. Oseas autem sic quoque post hæc Osee.3. dixit: Conuertentur filij Israël, & quærent Dominum Deum suum,& Dauid regem suum: licet Dauid multis Dauid nomine Christi intellectus. ante hunc Prophetam seculis esset mortuus. Tempore enim Ezechiæ exposuit prophetiam. Sed dicit nouum Dauid, ad quem conuersi sunt qui fuere seruati. *Beatus qui intelligit super egenum & pauperem, in die mala liberabit eum Dominus.* Moralem prophetiæ doctrinam attulit, eum qui Psalmum canit, volens vtrosque iuuare. Et quem dicit beatum? Eum qui intelligit super egenum & pauperem,

& pauperem, hoc est, qui intelligit quòd Christus cùm A 1.Cor.8. diues esset, ideo pauper factus est, vt nos quoque pauperum, tãquam nostri opificis ac iudicis fratrum, misereremur. Et quodnam redit lucrum ex amore in pauperes? In die mala(intelligit autem diem iudicij,qui affert peccatoribus dolores & molestias)liberabit,inquit,eos qui pauperes amant,Dominus. Eis enim benignitatem debet & clementiam, vt qui ipse eleemosynam mutuò Prou.19. ab eis acceperit, & dixit quidem per Salomonem: Qui miseretur pauperis,Deo fœneratur. Propria autem lin- Matt.25. gua: Quodcunque fecistis vni horum minimorum,mihi fecistis. *Dominus conseruet & viuificet eum, & beatum faciat eum in terra, & non tradat eum in manus inimicorum eius.* Et qui diligit pauperes, non solum dat futura, seruans eum à gehenna, & in summa voluptate ei vitam largiens,sed eum etiam hîc beat. Facit enim vt ipse beatus dicatur ab omnibus qui accipiunt eleemosynam, & præterea ab omnibus qui norunt quæ, & quanta bona in futuro excipiunt misericordem. Vnde nec ipsum tra- B dit in manus inimicorum dęmonum. Quemadmodum enim oleum efficit vt athletæ elabantur è manibus ad- ἔλαιον. ἔλεος. uersariorum:ita etiam eleemosyna facit vt qui ea vtuntur, declinent & fugiant dæmones. *Dominus opem ferat illi super lectum doloris eius: vniuersum stratum eius versasti in infirmitate eius.* Lectum doloris diem mortis intelli- Lectus doloris, dies mortis. gamus. Ille enim grauis est, & molestus peccatoribus, propter metum iudicij: sed in eo fert opem ei qui est amator pauperum. Iubet enim eum esse bono animo, vt qui sit clementiam ac misericordiam cõsecuturus. Versabit autem eius stratum in infirmitate eius, vt qui ei omnino adsit. Infirmitatem autem intelligamus tẽtationes. In eis enim morbi omnes inuadunt animos,sed tũc misericordis versatur vniuersum cubile: mutatur videlicet. Qui enim humi dormit propter tentationes,inuenitur in cœlis propter remunerationem eleemosynæ. Vel fortasse nunc Dauid propheticè beatum dicit paralyticum. Ille enim intellexit super egenũ & pauperem. C Intellexit Christi potentiam, qui propter nos pauper fact⁹ est: & ideo versauit eius cubile in infirmitate eius, Ioan.5. & in lecto doloris ei opem tulit,cùm dixit: Surge,tolle grabbatum tuum,& ambula in domum tuam. Hęc cùm dixisset Propheta, conuertit orationem ad Christi passionem. *Ego dixi: Domine miserere mei: sana animam meam, quia peccaui tibi.* Christi simul magnitudinem & humilitatem declarat Propheta, illam quidem secundum naturam, hanc verò quia voluit. Ego enim, inquit, dixi: Exod.3. Quis? Qui dixit per Moysem:Ego sum qui sum. In euã- Ioan. 14. Ioan.10. geliis autem: Ego in patre, & pater in me. Ego igitur, qui patri sum & sede,& honore æqualis, vel potius qui sum vnum cum ipso, dixi:Miserere mei. Non ipse misericordia indigẽs, sed mihi hominum affectiones tribuens. Et ideo subiunxit: Sana animam meam,quia peccaui tibi. Animam suam, communem animam hominum, similiter etiam peccatum nostrum suum vocans, quod rogat vt per suam sanetur passionem. Atqui quid D ad hoc opus habebat oratione, cùm Deus esset, & ipse passionem susciperet vnigenitus? Sed hoc fecit, vt ostẽderet quòd carnem,sicut nos imbecillam (non enim aliam) suscepit,& quòd Patris bona voluntate eius peragitur mysterium. *Inimici mei dixerunt mala mihi: Quando morietur & peribit nomen eius?* Inimicos vocat Iudæos,vt qui Christo essent infesti,& ideo dicebant:Quãdo mo- Ioan.18. rietur,& peribit nomẽ eius? Hoc autem dixit Caiphas: Expedit nobis vt vnus homo moriatur,& non tota gẽs pereat. Non solùm autem volebant ipsum mori,sed etiam eius nomen perire, nobis inuidentes quòd ab eo Etsi ingre. καὶ εἰσεπορεύετο. Et ingrediebatur. denominaremur. *Et si ingrediebatur vt videret, vana loquebatur.* Hoc apertè dictũ est de Iuda proditore,quan-

A do in torrentem Cedron ad Iesum cum laternis & faci- Matt.26. bus explorans ingressus est. Tunc enim frustra Iudæis loquebatur, dans signum suæ proditionis: Quem osculatus fuero, ipse est, tenete eum. Si enim noluisset, non fuisset proditus. Sed nec potuissent tenere,qui eum cõprehenderant. *Cor eius congregabat iniquitatem sibi.* Et cogitabat. Id autem ostendit, quando Christus adesse permisit tempus propter nostram salutem. Neque enim id Esa.53. aliter potuisset facere. Id autem ostendit Ioannes, talia de Iuda referens: Dicit ei Iesus: Quod facis, fac citius. Præsentis itaque Psalmi prophetia, ea per ordinem in- Ioan.13. ducit,quæ cum historia Euangelica optimè conueniũt. Matt. 29. *Egrediebatur foras, & loquebatur in idipsum.* Vnde egrediebatur? A cœna dominica. Hoc enim adiecit hîc ipse Theologus iis quæ de Iuda dicuntur. Cùm ergo accepisset ille buccellam, exiuit continuo: erat autem nox. Ioan.13. Quid autem egressus loquebatur,nos docuit Matthæus Matt. 26. Euangelista. Profectus autem vnus ex duodecim, qui B dicebatur Iudas Iscariotes, & veniẽs ad sacerdotes, dixit ipsis:Quid vultis mihi dare,& ego vobis eum tradã? Illi autem cõstituerunt ei triginta argenteos. Quamobrem pulchrè conueniunt ea quę consequuntur, *Aduersus me susurrabant omnes inimici mei.* Dicens pontifices, qui vnà cum Iuda conspirabant,qui quidem de Iesu susurrabant, cum Iuda paciscentes. Neque enim palam id facere audebant,timẽtes multitudinem. *Aduersum me cogitabant mala mihi. Verbum iniquum constituerunt aduersum me.* Marcus hoc rursus exponit. Quærebãt sacerdo- Marc.14. tes & scribę quomodo ipsum dolo tenentes,occiderẽt. Dicebãt enim: Non in die festo,ne fortè tumultus fiat in populo. Hoc consilium non solùm vocat malum,sed etiã iniquum,quãdoquidem volebãt multitudinem festum differre: oportebat autem in festo Paschæ agnum verum tunc vendi & sacrificari, quando typica ouis sacrificabatur. *Nunquid qui dormit, non adiiciet vt resurgat?* Frustra,inquit,hęc cõsultabant & machinabãtur C Iudæi. Mors enim non erat læsura immortalem, qui ex ipsa tãquam ex somno lætitiáque & iucunditate surgebat. Fortè autem Iudam quoque proditorem increpãs & reprehẽdẽs,dicebat, quòd profundo peccati somno segniter dormiens,nõ surrexit. Significãt autem ita esse ea quę consequuntur. *Etenim homo pacis meæ,in quo speraui, qui edebat panes meos,magnificauit super me supplantationem.* Pacem vocat prædicationem Euãgelicã,per quam Rom.5. qui Deo tunc eramus inimici, pacem cum Deo habuimus. Homo ergo pacis meæ,Iudas(quãdoquidem fuerat discipulus prædicationis) in quo tantum sperauit Christus,id est, acquieuit, vt ipse comederet panes dominicos,in catino cum ipso solum intingens:(hoc autẽ faciebat Christus neque ignorãs, neque proditorem a- Matt. 26. liis præferens, sed nihil ei volens relinquere quo suam posset defendere aut excusare proditionem) adeò in Iesum magnificauit supplantationem,vt cùm eum sæpe non inuitum supplantasset, hoc est, in eum se improbè D gessisset,vt ex loculis surriperet pecunias, postea quoq; Ioan.12. Ioan.13. ipsum Dominum per proditionem supplantare aggressus sit. *Tu autem Domine miserere mei, & resuscita me, & retribuam eis.* Atqui potestatem habeo ponendi animam Ioan.10. meam, & potestatem habeo accipiendi ipsam, dicebat Christus, vt qui ipse seipsum suscitaturum ostenderet. Sed seipsum deiicit & humiliat propter carnem,& cùm serui formam accepisset,vt seruus precatur etiam. Quid Philip.2. autem precatur?Vt misericordiam cõsequatur,& resurgat. Sed eius quidem verba sunt: res verò nostræ. Nos enim per resurrectionem vnigeniti cõsecuti misericor- Rom.4. diam, resurreximus. Quid autem retribuit? Non mala quidem certè,sed bona. Quemadmodũ enim ipsi,cùm Enantiosis. mali essent,mala benefactori pro bonis reddiderũt: ita

ipse cùm sit bonus, reddit bona pro malis. Id autem testantur quæ consequuntur. *In hoc cognoui quoniam voluisti me: quoniam non gaudebit inimicus meus super me.* Atqui is scit omnia, vt qui ea præcognoscat: sed cognitionem suam ipsius, nostram vocat. Tūc enim verè esse patris voluntatem in filio cognouimus, quòd non solum orauerit pro iis qui peccauerant: sed etiam cùm resurrexisset, tria ex ipsis millia, & rursus quinque per Petrum, postea autem multa per Iacobum, & reliquum chorum Apostolorum seruauerit.

Luc.25. Act.2. & 4.

Et super Christum non gauisus est inimicus, nēpe diabolus. Existimabat enim quòd etiamsi Christus mundum per crucem seruasset, at eos quidem certè qui ipsum crucifixerant, perderet: ille autem non perdidit, sed etiam eorum aliquos ecclesię primitias acquisiit. *Me autem propter innocētiam suscepisti, & confirmasti me in conspectu tuo semper.* Neque enim sicut alij sacerdotes, postquam ipse tempore aliquo sacrificasset, cessauit, sed propter innocentiam mansit pro nobis sacerdos in æternum.

Christus sacerdos in æternum.

Heb.7.

Hoc autem fusius declarat Paulus in epistola ad Hebræos: Talis enim decebat vt esset nobis pontifex, sanctus, innocens, impollutus, segregatus à peccatoribus, & excelsior cœlis factus, qui non habet necessitatem quotidie, quemadmodum sacerdotes, prius pro suis delictis hostias offerre, deinde populi. Hoc enim fecit semel se offerendo. Lex enim homines constituit sacerdotes infirmitatem habentes: sermo autem iurisiurandi, qui post legem est, Iesum in æternum perfectum. Noster ergo constitutus est pontifex, quoniam esset ab omni peccato alienus. *Benedictus Dominus Deus Israël à seculo & vsque in seculum.* Hic, qui hæc pro nobis humilia locutus est, & easdem suscepit affectiones, vt in eis noster esset seruator.

Esa.45.

Esaias autem de eo testatur, dicens: In te Deus est, & tu Deus es, & non est præter te. Tu es enim Deus noster, & non nouimus. Deus Israëlis seruator.

Ibidem.

Et rursus: Ego sum, & non est alius Deus præter me: iustus, & non est seruator præter me. Hic est benedictus ab omni creatura, benedictus à seculo & in seculum: *Fiat, Fiat.* A præsenti, inquit, in futurum. Ergo à præsenti quidem, quæ à nobis procedit, venit Dei benedictio: in futuro autem perficitur.

1.Cor.13.

Ex parte enim cognoscimus, & ex parte prophetamus: vnde etiā ex parte benedicimus. Quādo autem vniuersum, inquit Paulus, fuerit perfectum, quod ex parte est euacuabitur. Per profectum enim in melius cessat id quod est ex parte. Propterea subiunxit Psalmographus, Fiat, fiat, & preces duplicat. Beata enim res est Dei benedictionem laudémve inchoare à fide in Deum, & à recta aliorum bonorum actione, & ita etiam coronare in futuro seculo. Impiis enim & infidelibus Deum illic laudare non permittitur.

Διαίρεσις Psalterij.

Sciendum est autēm, quòd hanc Psalmorum prophetiam nonnulli in quinque libros diuidentes, vsque ad hunc Psalmum, primum existimant, quoniam habet in fine coronam: veluti quandam Dei laudem ac benedictionem. Vnde etiam ita diuidunt quatuor qui deinceps sequuntur.

Eiusdem in XLI. Psal. quemadmodum desiderat ceruus ad fontes aquarum. Et quanam de causa Psalmus in vitam introductus canitur cum cantico. Et de Dei lenitate ac patientia.

Vos quidem nos nuper admirabamini, quando verba fecimus de Melchisedech, propter eorum quæ dicta sunt prolixitatem: ego autem vos admirabar propter vestram in audiendo attentionem & sapientiam, & quòd cùm prolixior se obtulisset oratio, nos ad finem vsque consecuti estis. Quanquam non ea quidem solùm erat prolixa oratio, sed magnam etiam in se habebat difficultatē. Sed neque prolixitas, nec rei difficultas retardauit vestram animi promptitudinem. Age ergo vos pro illo labore remuneremur, apertius & dilucidius hodie vobiscum colloquentes.

Varietas attentionē parit.

Neque enim est semper intendēdus auditorum animus, facilè enim disrumpitur: nec rursus semper remittendus ac relaxādus, hinc enim rursus redditur otiosior, & ideo vtendum est vario docendi genere: & nunc quidem populariori, & ad delectādam concionem accommodatiori oratione vtendum est, nunc autem acriori, & ad contendendum aptiori.

Homœosis elegās.

Quemadmodum ergo tūc dicebam, quòd dum lupi gregem inuadunt, relicta fistula, funda in manum est sumenda: ita nunc dum festa Iudęorum præterierūt, qui sunt quibusuis lupis immaniores, relicta rursus funda, redeamus ad fistulam: & à contentiosiore dicēdi genere cessantes, aliqua alia apertiora aggrediamur, ipsius Dauid citharam in manum sumētes, & obedientiam in medium adducentes, quam omnes hodie cecinimus. Quænam est ergo obedientia? *Quemadmodum desiderat ceruus ad fontes aquarum, ita desiderat anima mea ad te Deus.* Imò verò primum est necessarium dicere, quanam de causa Psalmus in nostram vitam est introductus, & cum cantico maximè hæc dicitur prophetia. Quanam ergo de causa dicitur cum cantico? Audi.

Idem Basilius in proœmio Psalmorum.

Cùm Deus vidisset multos homines esse socordiores, nec ad legēda spiritualia lubēter accedere, nec qui in eo capitur laborem tolerare, volēs gratiorem laborem efficere, eiúsque sensum præscindere, admiscuit prophetiam melodiæ, vt omnes versus cantici numero delectati, cùm magna animi alacritate ac promptitudine sacros ei hymnos emittant. Nihil enim animā æquè erigit, & alatam quodammodo efficit, & à terra liberat, & exoluit à vinculis corporis, & amore sapientię afficit, & vt res omnes ad hanc vitam pertinētes irrideat perficit, vt versus modulatus, & diuinum cāticum numero compositum.

Musicæ vis. Similibus cōfirmat.

Nostra certè natura vsque adeò delectatur canticis & carminibus, & tantam cum eis habet necessitudinem, & conuenientiam, vt vel infantes ab vberibus pendentes, si fleant & affligentur, ea ratione sopiantur. Nutrices quidem certè quæ eos gestant in vlnis, sæpe abeuntes & redeuntes, & quædam puerilia eis carmina decantantes, supercilia eorum ita sopiunt. Quocirca sæpe quoque viatores meridie agentes iugalia animalia, hoc faciunt, canentes, itineris molestiam illis canticis consolantes. Nec solum viatores, sed etiam agricolę vuas in torculari calcantes, vindemiantes, & vites colentes, & quodcunque aliud opus facientes, sæpe cantant.

Ληνοβατοῦντες.

Nautæ quoque remos impellentes hoc faciunt. Iam verò mulieres quoque texentes, & confusa stamina radio discernentes, sępe quidem & per se singulæ, sæpe autem etiam omnes concorditer vnam quandam melodiam concinunt. Hoc autem faciunt & mulieres, & viatores, & agricolæ, & nautæ, qui ex opere faciendo suscipitur laborem cantu consolari volentes, vtpote quòd anima, si carmen & canticum audierit, molesta & difficilia sit facilius toleratura. Quoniam ergo hoc genus delectationis est nostræ animæ valde cognatum & familiare, ne dæmones lasciua & meretricia cantica introducentes, omnia euerterent, Psalmos Deus construxit, vt ex ea re simul caperetur voluptas & vtilitas.

Psalmi cur inuenti.

Ex externis enim canticis damnum, & exitium, & multa grauia inuehuntur. Nam cùm quę sunt in his canticis lasciuiora & iniquiora, partibus animæ insederint, eam imbecilliorem reddunt & molliorem: ex Psalmis autem spiritualibus lucri quidem plurimum, maxima autem vtilitas insignísque sanctificatio, & omnis philosophiæ occasio processerit, cùm & verba animam expient, & sanctus Spiritus in canentis animam celeriter aduolet. Quod enim qui canunt

qui canunt cum intelligentia, vocent spiritus gratiam, audi quid dicat Paulus: Nolite inebriari vino, in quo est luxuria: sed impleamini spiritu.

Ephes.5.

Psallendum cum intelligentia.

Subiungit autem etiam quænam sit implendi ratio: Canentes & psallentes in cordibus vestris Domino. Quid est, in cordibus vestris? Cum intelligentia, inquit. Vt non os quidem, inquit, verba loquatur, mēs autem extra versetur vndiquaque diuagans: sed vt lingua ab anima audiatur.

A contrariis.

Et quemadmodum vbi quidem est cœnum, eò porci concurrunt: vbi autem sunt aromata & suffitus, apes illic habitāt: ita vbi sunt quidem meretricia cantica, illic congregantur dæmones: vbi autem cantica spiritualia, illuc aduolat Spiritus gratia, & os sanctificat animam.

Contra nostri temporis pseudoprophetas.

Hæc dico, non vt vos tantùm laudetis, sed vt & filios & vxores doceatis talia cantare cantica, non solum in texendo alióve opere faciendo, sed maximè in mēsa. Quum enim diabolus vt plurimum insidietur in conuiuiis, cùm & ebrietatis, & ingluuiei, risúsque profusi, & remissi animi auxilio vtatur: tunc maximè oportet & ante mensam, & in mensa, se munire Psalmorum præsidio, & simul cum vxore ac liberis surgentes à conuiuio, hymnos sacros Deo canere.

Conuiuiorum cantio.

Act.16.

Si enim Paulus (cui intolerabilia flagella imminebant) cùm ligno alligatus in carcere habitaret, media nocte, quando est omnibus somnus iucundissimus, cum Sila Deum perpetuò laudabat, & nec locus, nec tempus, nec sollicitudines, nec somni tyrannis, nec illi labores, nec dolores, nec quidquam aliud eum coēgit modulationem illam intermittere: multò magis nos qui iucundè viuimus, & Dei bonis fruimur, hymnos, quibus Deo gratiæ agantur, oportet emittere, vt si vel ebrietas, vel ingluuies nostræ animæ, turpe aut absurdū quid fecerit, vbi ingressa fuerit psalmodia, omnia illa mala & improba consilia resiliant:

Simili probat, ab epulis gratiarum actionem reddendam.

& quemadmodum nonnulli diuites impleta balsamo spongia mensas abstergunt: vt si ex cibis vlla remanserit macula, ea tracta puram mensam ostendant: ita nos quoque faciamus, pro balsamo os implentes melodia spirituali: vt si ex saturitate vlla in anima macula remanserit, eam per illam modulationem abstergamus, & communiter omnes stātes dicamus: Lætificasti nos Domine in creatura tua, & in operibus manuum tuarum exultabimus.

Psal.91.

Post psalmodiam autem addatur etiam oratio, vt cum anima ipsam quoque domum sanctificemus.

Enantiosis.

Quemadmodum enim qui mimos, & saltatores, & mulieres meretrices introducunt in conuiuia, dæmones & diabolum illuc vocant, & domos suas implent bellis innumerabilibus, (hinc certè zelotypiæ, adulteria, stupra, & alia innumerabilia) ita qui vocant Dauid cum cithara, intus Christum per ipsum vocant. Vbi autem est Christus, nullus dæmon quidem ingredi, vel potius ne diuertere quidē ausus fuerit: pax autem & dilectio, & omnia tāquam ex fontibus bona promanauerint. Illi domum suam faciunt theatrum, tu ecclesiam fac tuam domunculam. Vbi enim est Psalmus & oratio, & chorea prophetarum, & pius canentium animus, non aberrauerit quispiam, qui hunc cœtum dixerit ecclesiam. Etiamsi vim verborum non noueris, doce interea ipsum os verba dicere. Sanctificatur enim etiam lingua per verba, quādo ea dicuntur prompto & alacri animo. Si nosipsos deduxerimus ad hanc consuetudinem, nec nostra sponte, nec per socordiam pulchrum hoc prætermittemus ministerium, more vel inuitos nos cogente hunc Dei cultum quotidie peragere. In hac modulatione, seu quis fuerit senio confectus, seu iuuenis, seu voce aspera, seu omnis penitus numeri ignarus, nihil ei vitio dabitur. Quod enim hîc quæritur est sobria anima, mens vigilans, cor compunctum, valida ratio, expurgata conscientia: si hæc habens, ingressus fueris in sanctum Dei chorum, prope ipsum Dauid stare poteris. Hîc non est opus cithara, neque neruis extensis, neque plectro, nec arte, nec vllis instrumentis: sed si velis, teipsum efficies citharam, cùm carnis mēbra morte affeceris, & animæ cum corpore pulchrum concentum effeceris.

Galat.5.

Quando enim nō concupierit caro aduersus spiritum, sed illius iussis cesserit, & eam tandem duxerit in viam optimam, & maximè admirabilem, ita melodiam efficies spiritualem. Non hîc opus est arte, quæ longo tempore perficitur: sed bona tantum voluntate, & generoso animi instituto opus est, & breui tempore periti euademus. Non opus est loco, non opus est tempore, sed vel in omni loco, & omni tempore licet mente canere.

Psal.33. Malac.1.

Nam siue in foro ambules, siue iter ingrediaris, siue cum amicis cōsideas, licet excitare animum, licet vel tacenti clamare. Ita etiam Moses clamabat, & Deus audiebat.

Exod.14.

Et si fueris opifex, poteris in officina sedens & operans psallere. Licet sis miles, aut sedeas in iudicio, poteris hoc ipsum facere, cùm mens intus resonet. Non enim hominibus canimus, sed Deo, qui potest vel corda audire, & in mētis nostræ arcana ingredi. Hoc quoque Paulus ostēdens, vociferatur dicēs: Ipse spiritus interpellat pro nobis gemitibus inenarrabilibus. Qui autē scrutatur corda, scit quid desideret spiritus, quòd secundum Deum postulat pro sanctis.

Rom.8.

Gemitus spiritus quis sit.

Hoc autem dicebat, non quòd spiritus gemeret, sed quòd viri spiritales, qui habent dona spiritus, pro propinquis orantes, & supplicationes offerentes, hoc facerent cum compunctione & gemitibus. Hoc nos quoque faciamus, & quotidie Deum interpellemus per Psalmos & orationes. Ne autē verba solùm offeramus, sed ipsam etiam sciamus vim dictionum, age ipsum huius Psalmi proœmium in mediū adducamus. Quod est ergo proœmium? Quemadmodum desiderat ceruus ad fontes aquarum, ita desiderat anima mea ad te Deus.

Orditur exegesin à simili.

Hic est mos amantium, amorem nō celare, sed enuntiare vicinis, & dicere se amare. Ardens enim res est natura dilectionis, nec potest anima sustinere vt eam silentio teneat. Et ideo amans quoque Paulus dicebat Corinthiis: Os nostrum ad vos apertum est, Corinthij.

2.Cor.6.

Exemplis cōfirmat.

Hoc est, non possum continere, & silentio premere dilectionem, sed vos semper & vbique, & in mente & in lingua circumfero. Ita etiam hic beatus Deum amans, & ardens in amore, non potest in animum inducere vt taceat, sed aliquando quidem dicit: Quemadmodum desiderat ceruus ad fontes aquarum, ita desiderat anima mea ad te Deus. Aliquando autem, Deus, Deus meus ad te de luce vigilo. Sitiuit ad te anima mea, sicut terra inaccessa sine aqua, & deserta.

Psal.62.

Ita enim dixit alius interpres. Quoniam enim non potest oratione amorem ostendere, huc & illuc obit quærens exemplum, vt vel ea ratione nobis suum amorem indicet, & amoris nos faciat participes. Ei ergo credamus, & sic amare ediscamus. Nec dicat mihi quispiam: Et quomodo possum amare Deum, quem non video? Multos enim amamus, licet eos non videamus, quemadmodū amicos nostros peregrè profectos, vel filios, vel parentes, vel cognatos & necessarios: nec ad id vllum affert nobis impedimētum quòd eos non videamus, imò verò hoc ipsum magis accendit amorem, & auget desiderium. Et ideo de Mose quoque dicens Paulus, quòd relictis thesauris & opib⁹, regnique claritate, & omni alio in Ægypto splēdore, maluit cum Iudęis affligi.

Heb.11.

Deinde nos causam docens, quòd hæc omnia faceret propter Deū, adiecit: Inuisibilem enim tanquā vidēs sustinuit. Non vides Deū, sed vides eius creaturas, vides eius opera, cœlū, terram, & mare. Qui autem diligit, si dilecti opus viderit, si calceum, si vestem, si quoduis aliud, accēditur. Non vides Deum, sed vides eius famulos, amicos, viros inquam

sanctos, & qui habent in eum fiduciam. Illos nunc ob- A
serua & cole, & habebis non leue solatium tui desiderij.
Etenim in hominibus non solùm nostros amicos, sed
eos etiam qui ab illis amantur, amare consueuimus. Et
sicut dixerit quispiam ex iis qui amantur à nobis, hunc
vel illum diligo, & si is beneficio aliquo fuerit affectus,
ego me beneficium accepisse existimo: omnia facimus
& procuramus, vt perinde ac si dilectum videremus, ita
omne in eum studium ostendamus: hoc ipsum in Chri-
Matt.10. sto quoque præclarè facere possumus. Dixit: Diligo
pauperes: & si ij boni aliquid acceperint, perinde ac si
ipse recepissem, reddo remunerationem. Pro eis colen-
dis & subueniendis nihil non faciamus: imò verò in i-
psos omnes nostras facultates effundamus, credentes
per ipsos Deum alere. Quòd enim dum ij aluntur, ipse
Matt.25. alitur, audi quid dicat Christus: Esurientem me vidi-
stis, inquit, & aluistis: sitientem, & potum dedistis: nu-
dum, & me operuistis, multásque dedit nobis rationes
quibus possimus nostrum solari desiderium. Iam verò B
Amorem tria conciliant. aliàs quoque tria sunt quæ amorem apud nos efficere
consueuerunt, forma corporis, magnitudo beneficij,
vel quòd ab eo amemur. Vnumquodque enim eorum
per se potest in nobis amorem procreare. Etsi enim nul-
lum beneficium ab aliquo acceperimus, solùm autem
audiamus eum nos perpetuò amare, vt qui nos laudet
& admiretur, ei confestim conglutinamur, & tanquam
benefactorem diligimus. In Deo autem non hoc so-
lum, sed hæc etiam tria videre licet tanta, & tam insi-
Pulchritudo Dei. gnia, vt nulla ea possit explicare oratio. Et primùm pul-
chritudo illius beatæ, & ab interitu alienæ naturæ, res
est quædam infinita, & nulla ratione superabilis, quæ o-
mnem excedit rationem, & omnem effugit cogitatio-
nem. Quando autem pulchritudinem audiueris, nihil
corporeum suspiceris, ô dilecte, sed gloriam quandam
incorpoream, & magnificentiam ineffabilem. Hanc i-
Esa.6. taque declarans Propheta dicebat: Et Seraphim sta-
bant in circuitu eius, & duabus quidem pennis vultum C
tegebant, duabus autem volabant, & clamabant, San-
ctus, Sanctus, Sanctus, ex stupore, admiratione, ex illo
decore, ex magnificentia, ex gloria. Et rursus Dauid
cùm mente apprehendisset hanc ipsam beatæ illius na-
Psal.44. turæ pulchritudinem, dicebat: Accingere gladio tuo
super femur tuum valide specie & pulchritudine tua.
Exod.33. Propterea Moses illum sæpe cupiebat videre, hoc amo-
re sauciatus, & illam amans gloriam. Quocirca dicebat
Ioan.14. quoque Philippus: Ostende nobis patrem, & sufficit
nobis. Vel potius quæcunque dixerimus, ne paruum
quidem, imò ne exile quidem vestigium illius decoris
poterimus explicare. Sed vis beneficia enumeremus?
ne ea quidem poterit oratio consequi: & ideo dicebat
2.Cor.9. Paulus: Gratia autem Domino propter donum eius in-
1.Cor.2. enarrabile. Et rursus, quæ oculus non vidit, & auris
non audiuit, & in cor hominis non ascenderunt, quæ
Rom.11. Deus præparauit iis qui ipsum diligunt? Et rursus: O al-
titudo diuitiarum, & sapientiæ, & scientiæ Dei, quàm D
inscrutabilia sunt iudicia eius, & imperuestigabiles viæ
eius. Eius autem in nos amorem quænam explicarit o-
Ioan.3. ratio? Eum certè admirans dicebat Ioannes: Sic enim
Deus dilexit mundum, vt filium suum daret vnigeni-
tum. Quòd si vis eius verba audire, & cognoscere desi-
Esa.49. derium, audi quid dicat per Prophetam: Nunquid ob-
liuiscetur mulier misereri natorum vteri sui? Quòd si
eorum etiam obliuiscatur mulier, ego tamen non obli-
uiscar tui. Et sicut hic dicebat: Quemadmodum desi-
derat ceruus ad fontes aquarum, ita desiderat anima
Matt.23. mea ad te Deus: Ita etiam dicit Christus: Quemadmo-
dum congregat gallina pullos suos sub alis, ita volui
Psal.120. congregare filios vestros, & noluistis. Et rursus: Sicut

miseretur pater filiorum suorum, misertus est Dominus
eorum qui ipsum timent. Et rursus: Secundum altitudi- Ibidem.
nem cœli à terra confirmauit Dominus misericordiam
suam super timẽtes ipsum. Et quemadmodum Prophe-
ta exemplis vtitur, vt suum ostendat desiderium: ita etiã
Deus vtitur quibusdam exemplis, vt significet nobis su-
um amorem nostræ salutis. Et Propheta quidem dixit
ceruam sitientem, & terram adustam: Deus autem gal-
linarum in pullos charitatem, & patrum curam ac solli-
citudinem, & cœli à terra altitudinem, & matrum mise-
ricordiam, non quòd solùm tantum amet, quãtum ma-
ter filium, sed quoniam his definitionibus, regulis & ex-
emplis nõ sunt apud nos alia maiora signa & argumen-
ta amicitiæ. Nam quòd nos non solùm tantum amat,
quantum mater pia filios, sed etiam multò magis, audi
quid dicat: Quòd si etiã oblita fuerit mater filiorũ suo- Esa.49.
rum, ego tamen tui non obliuiscar. Hoc autem dicebat
significans suum in nos desiderium esse omni charitate
naturali ardentius. Hæc autẽ omnia apud teipsum con-
sidera, & amorem vehementem accendes, clarámque
flammam & resplendentem charitatis efficies. Quoni-
am ergo nihil apud nos homines æquè solet accendere
amicitiam, vt assiduè meminisse beneficiorum quæ ac-
cepimus: hoc etiam in Deo faciamus. Apud nos consi- Beneficia Dei in nos.
deremus quæcunque fecit propter nos, ipsum cœlum,
terram, mare, aërem: quæ in terra sunt, arbores, varios
flores, iumenta, reptilia: ea quæ sunt in mari: quæ in aë-
re: astra quę sunt in cœlo, Solem, lunam, & vt semel di-
cam, omnia quæ videntur, fulgura, temporum pul-
chrum ordinem, diei & noctis successionem, annuas
conuersiones. Animam inspirauit, rationem donauit,
maximo honorauit imperio. Misit angelos, misit Pro-
phetas, postea misit filium suum vnigenitum. Et post il-
la rursus ipse quoque & per se, & per filium vnigenitum
hortatur vt tu serueris: nec cessat Paulus in hodiernum 2.Cor.5. Ephes.1.
vsque diem dicere: Pro Christo legatione fungimur,
nempe Deo per nos hortante, reconciliamini Deo. Et
ne hîc quidem constitit, sed ex sua natura acceptas pri-
mitias considere fecit super omnem principatum, po-
testatem, & dominatum, & omne nomen quod no-
minatur non solùm in hoc seculo, sed etiam in futuro.
Nunc verè est opportunum dicere: Quis loquetur po-
tentias Domini, & auditas faciet omnes laudationes
eius? Et illud rursus: Quid retribuam Domino pro o- Psal.105. Psal.115.
mnibus quæ retribuit mihi? Quid enim potest cum
hoc honore conferri, quando primitiæ generis nostri
(quod in tam multis offendit, quod ignominia & de-
decore affectum est) in tanta sedent altitudine, tantó-
que honore nunc fruuntur? Nec verò communia so-
lùm beneficia, sed etiam propria & priuata apud te re-
puta, quemadmodum si quando fuisses delatus per ca-
lumniam, absolutus es ab accusatione: si quando cum
media & intempesta nocte incidisses in latrones, effu-
gisti illorum insidias: si quando ex damno tibi illato te
expediueris, si cum in morbum grauem incidisses, refe-
ctus & recreatus es. Reputa quæ per totam tuam vitam
accepisti à Deo beneficia, omnino ea permulta inueni-
es, non solùm in tota vita, sed vel in vno die: & si vellet
Deus omnia beneficia, quibus nos quotidie afficit, im-
prudentibus nobis & nescientibus, in medium afferre,
ne ea quidem enumerare possemus. Quot dæmones
feruntur per hunc aërem? quot aduersæ potestates?
Si ergo eis solùm permitteret terribilem illum suum &
horrendum aspectum nobis ostendere, an non mente
dimoueremur? an non periremus? an nõ omnino inter-
iremus? Hæc omnia reputantes, & peccata quæcunque
vel sponte, vel insciẽtes admittimus, (nam hoc quoque
nõ est paruum reputandũ beneficium, quòd nõ singulis
diebus

diebus Deus nostra persequitur delicta) poteris Deum A
diligere. Quando enim cogitaueris quot peccata quo-
tidie committis, & quot singulis diebus beneficia acci-
pis, quanta Dei lenitate & clementia fruimur, & quòd
si Deus voluisset quotidie de tuis peccatis pœnas su-
Psal.129. mere, ne breui quidem tẽpore vixisses, prout dicit Pro-
pheta: Si iniquitates obseruaueris Domine, Domine
quis sustinebit? ei ages gratias, & nihil erit tibi graue ac
molestum eorum quæ acciderint: sed videbis, quòd et-
iamsi innumerabilia longè grauiora accidissent, non-
dum tamen dedisses pœnas quas merueras: & ita affe-
ctus magnum accendes desiderium, & poteris dicere
cum Propheta: Quemadmodum desiderat ceruus ad
fontes aquarum, ita desiderat anima mea ad te Deus.
Est autem operæpretium quærere, quanam de causa
Ceruus siticulosus. hoc animal in medium adduxerit. Ceruus est quodam-
modo sitibundus, & ideo frequenter currit ad fontes a-
quarum. Efficitur autem sitibundus & à natura, & ex eo
quòd serpentes comedat, & illorum alatur corporibus. B
Ergo tu hoc quoque fac. Serpentem, qui intelligentia
apprehenditur, comede, peccatum humi prosterne, &
Collatio ex contrariis. poteris sitire Dei desiderium. Quemadmodũ enim ma-
la conscientia efficit nos sordidos, & adducit nos ad de-
Prou.18. sperationem: ita si nostra peccata humi prostrauerimus,
Esa.26. si improbitatem expurgauerimus, poterimus respicere
ad spirituale desiderium, & cum magna animi prompti-
tudine Deum vocare, & vehementiorem amorem ac-
cendere. Nec verbis solùm, sed etiam factis cane hanc
obedientiam. Propterea enim Psalmos nobis cecinit il-
le beatus, vel potius gratia spiritus, non vt verba tantùm
dicamus, sed eos factis quoque meditemur. Ne ergo
existimes te propterea huc ingredi, vt verba tantùm di-
cas, sed vt quando canis, cogites obedientiam à te esse
pacto conuento promissam. Quando enim dixeris:
Quemadmodum desiderat ceruus ad fontes aquarum,
ita desiderat anima mea ad te Deus: cum Deo pactum
fecisti, scripsisti syngrapham absque charta & atramen- C
to, voce professus te ipsum diligere plus omnibus, & ni-
hil ei præferre, eiúsque amore ardere. Si ergo egressus
videris formosam aliquam & impudicam mulierem te
inescantem, & ad sui amorem pellicientem, dic ei: Non
possum te sequi, cum Deo pactum feci, & præsentibus
fratribus, sacerdotibus, doctoribus, professus sum &
promisi per obedientiam eum ita diligere, quemadmo-
dum desiderat ceruus ad fontes aquarum. Vereor pacta
conuenta trãsgredi, illum vnum deinceps amorem me-
ditor. Si videris argentum in foro situm, & vestes aure-
as, alios gloriosè incedentes stipatos famulis, & haben-
tes equos frænis auratis, nec te moueat illa visio, sed ti-
bi rursus cane, & dic tuæ animæ: Paulò antè cecini-
mus: Quemadmodum desiderat ceruus ad fontes a-
quarum, ita desiderat anima mea ad te Deus, & quod
scriptum est, nobis attribuimus, idque nostrum esse fe-
cimus. Nihil ergo amemus eorum quæ ad hanc vitam
pertinent, vt ille amor nobis purus maneat & integer, D
& ne diuisus fiat imbecillior. Hæ diuitiæ omnes diui-
tias, omnem thesaurum, omnem gloriam, omnem ex-
istimationem, omnem claritatem nobis largiri pote-
Attende quàm creber sit & densus in similitudinibus. runt. Eas obtineamus, & nulla re alia egebimus. Si e-
nim qui turpi amore tenentur, & alicuius puellæ sæpe
etiam deformis ardore incenduntur, nec parentum mi-
nas, nec amicorum conuitia, nec aliorum multorum
quidquam curant reprehensionem, sed ad illam tan-
quam ad scopum tendentes, & domum despiciunt, &
paternam hæreditatem, gloriam, & existimationem,
& amicorum adhórtationes contemnunt, æstimantes
se magnam habere horum omnium consolationem, si
apud amicam tantùm in pretio & honore fuerint, licet

sit vilis, licet famosa, & quæcunque denique ea fuerit:
qui Deum vt oportet diligunt, sentiéntne vnquam
quæ sunt inter homines aut præclara aut molesta? Nec
præsentis quidem vitæ visa apprehendent, vt qui ad il-
lum amorem dirigantur, sed omnem quidem ridebunt
prosperitatem, & res omnes aduersas contemnent, vt
qui sint alligati Dei desiderio, & nihil aliud cernant Rom.8.
præterquam illum solum, & eum semper visione appre- Philip.3. 2.Cor.12.
hendant, & se esse omnibus beatiores existiment. Li-
cet in paupertate, licet in ignominia, licet in vinculis,
licet in afflictione, licet sint in extremis malis, in omni-
bus quæ patiuntur, existimabunt melius secum agi,
quàm cum regibus, admirabilem quandam habentes
consolationem, quòd ea patiantur propter eum quem
desiderant. Quocirca Paulus quoque cùm esset in quo- 1.Cor.11.
tidianis mortibus, in carceribus, in naufragiis, in soli-
tudinibus, in flagellis, in innumerabilibus aliis suppli-
ciis, gaudebat, exultabat, & gloriabatur: & nunc qui-
dem dicebat: Non solum autem in spe gloriæ Dei, sed
etiam gloriamur in afflictionibus, nunc autem rursus: Rom.5.
Gaudeo in passionibus, & adimpleo quæ desunt affli- Coloss.1.
ctionibus Christi, in carne mea, & gratiam eam rem
vocat, ita confitens, & dicens: Nobis ita gratis à Chri- Philip.1.
sto donatum est, vt non solùm in ipsum credamus, sed
vt etiam pro ipso patiamur. Nos quoque studeamus es-
se eodem animo, & omnes quæ incidunt molestias,
placidè & lubenter feramus. Ferre autem poterimus, si
Deum ita amauerimus, vt amauit Propheta. Non so-
lùm enim ex hac obedientia amorem videre possumus,
sed etiam ex eis quæ consequuntur. Cùm enim dixisset:
Quemadmodum desiderat ceruus ad fontes aquarum,
ita desiderat anima mea ad te Deus, subiunxit, dicens:
Sitiuit anima mea ad Deum fontem viuum. Quando veniam Legit Chrysost.
& apparebo ante faciem Dei? Non dixit: Amauit anima ἰσχυρόν,
mea Deum viuum, neque amat anima mea Deum vi- fortem.
uum: sed vt ostenderet affectionem, amorem sitim vo- Sitis, amor per
cauit, vtrunque nobis significans, & ardorem amoris, collationem.
& eiusdem perpetuitatem. Quemadmodum enim qui
sitiunt, non hoc in vno die patiuntur, & duobus, & tri-
bus, sed per totam vitam, ad hoc nos ducente natura:
ita etiam beatus ille, & omnes sancti, non vno solùm
die fuerunt in compunctione, sicut multi homines, nec
duobus, nec tribus (hoc enim non est mirandum) sed
assiduè & singulis diebus amare perseuerabant, & amo-
rem augebant. Quod quidem ipse quoque significans
dicebat: Sitiuit anima mea ad Deum fontem viuum,
simul & causam volens dicere, & ostendere quomodo
quis Deum amauerit. Hoc enim declarauit per ea quæ
sequuntur, cùm dixit: Sitiuit anima mea ad Deum, &
subiunxit, viuum: propemodum suadens & vocife-
rans omnibus qui rebus huius vitæ inhiant. Quid in
corpora insanitis? Quid corpora amatis? Quid glori-
am desideratis? Quid concupiscitis voluptatem? Ni- Eccles.1.
hil eorum manet & viuit perpetuò, sed diffluit & præ- 1.Cor.7.
terit, & est vmbra vanius, & somnis fallacius, & ci-
tius quàm verni flores corrumpitur & interit. Quidni
enim citius corrumpi dicam & interire, cùm alia qui-
dem nos relinquant simul cum vita præsenti: alia et-
iam antè dissoluantur? Incerta est eorum possessio, in-
stabilis eorum vsus & fruitio, velox est mutatio: in
Deo autem nihil est eiusmodi, sed viuit quidem & Malac.2.
manet perpetuò, nullam mutationem, nec vllam con- 1.Tim.6.
uersionem suscipiens. Caducis ergo & momentaneis
relictis, eum qui est æternus & perpetuus, amemus.
Neque enim fieri potest, vt qui illum amat, pudore
vnquam afficiatur: fieri non potest vt ab eo excidat:
fieri non potest vt eo quem amat, deficiatur. Qui a-
mat quidem pecunias, vel morte adueniente, vel etiam Iob 2.

Ezech.5. Luc.12. ante mortem euadit nudus ab iis quæ desiderat. Ei quoque qui præsentem amat gloriam, idipsum sępe accidit. Porrò autem corporum quoque pulchritudo iis quæ prædicta sunt multò citius extinguitur: & omnia quæ ad hanc vitam, vt semel dicam, pertinent, sunt caduca & momentanea, & priusquam adsint & appareant, protinus resiliunt. Spiritualium autem amor contrà se habet, assiduè viget & floret, non nouit senium, non suscipit vetustatem, nec vlli mutationi, & conuersioni, & incertitudini futuræ est obnoxius, sed hîc etiam iuuat eos qui possidet, & eos vndiquaque amplectitur, & eos qui excesserunt, nō dimittit, sed vnà cum his peregrinatur, & vnà cum his recedit, & ipsis luminaribus eos reddit illo die clariores. Quæ quidem sciens quoque beatus Dauid, in Dei amore perseuerauit, & amorem intus cōtinere non sustinuit, sed iis qui audiunt, omni ratione ignem ostendere contendit, quem intus continebat. Cùm enim dixisset: Sitiuit anima mea ad Deum fontem viuum, subiunxit: Quando veniam & apparebo ante faciem Dei? Vide ardentem hominem, vide inflammatum. Sciens enim se cùm hinc recesserit, eum esse visurum, ne expectat quidem dilationem: moram enim non patitur, sed hîc nobis spiritum ostendit Apostolicum. 2.Cor.5. Etenim ille quoque ingemiscebat propter diuturnitatem huius peregrinationis. Idipsum huic quoque vsuuenit. Et ideo dicebat: Quando veniam & apparebo ante faciem Dei? Et si esset quidem priuatus aliquis, humilísque & abiectus, & viuens in paupertate, magnum quidem esset vel sic vitam præsentem contemnere: sed nō esset adeò magnum vt nunc est, vt qui rex est, & tantis fruitur deliciis, tantæque est gloriæ particeps, & est innumerabiles victorias consecutus, multáque bella vicit, & est omni ex parte clarus, insignis & illustris, hæc quidem omnia irrideat, diuitias, & gloriam, & omnes delicias, ad futura autem aspiret & inhiet: hoc est magni cuiusdam & excelsi animi. Hoc est animę quæ tenetur studio sapiētię, & cœlesti amore verè capta est. Eum nos quoque imitemur, & ne præsentia admiremur, vt admiremur futura: vel potius admiremur futura, ne admiremur prę̨sentia. Si enim in illis cogitandis perpetuò versemur, & regnum cœlorum, immortalitatem, vitam quæ nunquam desinet, quæ ducenda est cum angelis choream futuram, cum Christo conuersationem, gloriam illam quæ nunquam interit aut corrumpitur, vitam autem ab omni dolore liberam apud nosipsos consideremus; & quòd lachrymæ, probra, maledicta, & mors, labor, & tristitia, senectus, morbus, ægritudo, paupertas, & calumnia, viduitas, peccatum, & cōdemnatio, pœna & supplicium, & si quid est aliud in vita præsenti molestum & acerbum, ea omnia expulsa sunt: loco autē eorum introducta sunt, pax, lenitas, mansuetudo, dilectio, lætitia, gloria, honor, splēdor, & alia, quæ ne posset quidem oratio consequi, nihil nos rerum capiet præsentiū, sed poterimus nos quoque dicere cum Propheta, Quādo veniam & apparebo ante faciem Dei: Esa. 64. 1.Cor.2. & ita affectos nec res splendidæ & secundæ nos efferent, nec insolentes efficient: nec quæ sunt molesta ac grauia, tristitia afficient, non inuidia, non vana gloria, non aliquid aliud nos vnquam expugnabit. Ne huc ergo temerè ingrediamur, neque aures expurgantes dicamus, ἀφοσιώμενοι τὰς ὑπακοάς. sed ea quę audita fuerint pro baculo sumentes, egrediamur. Sufficit autem vnusquisque versus ad nobis comparādum plurimum philosophiæ, & ad corrigēdum dogmatum sententiam, & ad afferendum maximam vitæ vtilitatem: & si vnamquamque dictionem exactè perscrutemur, admodum vberes inde fructus colligemus. Neque enim paupertatem, nec negotia, nec tarditatem hîc opus est prætexere. Etsi enim sis pauper, & propter paupertatem libris careas, vel libros quidem habeas, nō superat autem tibi otium, mihi tātum obserua quæ ex Psalmo audiisti, quem hîc cecinisti, nō semel, non bis, non ter, sed sæpe, & ex eo magnam capies consolationem. Vide ergo vel ipsa Psalmi auditio quantum nobis thesaurum aperuerit. Nec mihi dicat quispiam, Ante interpretationem nesciebam quid valeret. Nam etiā ante interpretationem omni tempore, à volente vtcunque animum adhibere, bene potest intelligi quod auditur. Si enim teipsum solummodo docueris dicere, Quemadmodū desiderat ceruus ad fontes aquarum, ita desiderat anima mea ad te Deus. Sitiuit anima mea ad Deum fontē viuum: quando veniam & apparebo ante faciem Dei, id vel ante interpretationem suffecerit tibi ad omnem introducendam philosophiam. Nec hæc solùm, sed etiam vnaquæque Psalmorum auditio easdem nobis suppeditabit diuitias. Nam si rursus dixeris: Beatus qui timet Dominum: Psal. 117. & potueris scire quidnam sit id quod dicis: non diuitem, non principem, non formosum, nō eum qui valet viribus, non eum qui ædes possidet magnificas, non eum qui gerit magistratus, non eum qui regnum obtinet, nullum denique alium, nisi eum qui est pius ac religiosus, qui studio sapientiæ tenetur, qui Deum timet, beatum duces, non solum propter futura, sed etiam propter præsentia. Nam etiam in hac vita hic quoque est illo potentior. Nam si morbus quandoque inuaserit, ille quidem indutus purpura, nihil à satellitibus & superba illa exteriori visione iuuatur ad solādam ægritudinem, sed & domesticis, & parentibus, & omnibus præsentibus, & aureis vestibus super eum positis & substratis, iacet ille ardens veluti in fornace. Qui est autem pius, & Deum timet, non patre, non seruo, non vllo alio præsente, postquam in cœlum non sæpe, sed bis & ter suspexit, omnem illam fornacem extinxit. Hoc etiam viderit quispiam euenire in rebus aduersis, & omnibus quæ inopinatò accidunt, eos quidem qui diuitiis affluunt, claríque sunt & insignes, turbari: eos autem qui sunt pij, & sapientiæ studiosi, omnia ferre facilè Prou.11. 1.Cor.4. 2.Cor.4. & placidè. Iam verò ante ea omnia, si nihil graue euenerit, eius qui Deum timet, conscientia est & maiori, & synceriori voluptate plena, quàm diuitis anima. Ille enim etsi externa voluptate fruatur, grauius affligitur omnibus qui fame vexantur, dum sua mala in memoriam redigit, & cum mala viuit conscientia. Hic autem licet necessariò alimento careat, erit tranquilliori & alacriori animo quàm ij qui fruuntur omnibus deliciis, vt qui bona spe alatur, & suorum rectè factorum remunerationes quotidie expectet. Et ne longiori vtens oratione, videar afferre molestiam, relinquens iis qui sunt paulò studiosiores, legendam vnamquamque Psalmi auditionem, & quæ in eo sita est, scrutandam potētiam, hîc finiam orationem, illa suadens vestræ dilectioni, vt non hinc frustra egrediamini, sed quæ audita fuerint, Metaphora. tanquam margaritas sumentes, ea domi perpetuò conseruetis & meditemini, amicísque & vxoribus ea omnia dicatis: & si vlla vos vexet animi perturbatio, si excitetur cupiditas, si ira, aut quæuis alia à ratione aliena perturbatio, ea assiduè canatis: vt & in hac vita magna tranquillitate fruamur, & in futura vita bona æterna consequamur, gratia & benignitate Domini nostri Iesu Christi, per quem & cum quo gloria patri & sancto Spiritui in secula seculorum. Amen.

Interpretatio

Interpretatio in XLII. Psalmum. Psalmus ipsi Dauid. Est apud Hebræos absque inscriptione.

IVDICA *me Deus, & discerne causam meam de gente non sancta: ab homine iniquo & doloso eruas me.* Hic Psalmus est apud Hebræos absque inscriptione, vt qui habeat eandem sententiam cum prę̨cedente. Rogant autem Deum, qui hæc verba fecerunt, vt eos iudicet & Babylonios, quorum magna erat sæuitia, & beluinus animus: & ideo appellant eos gentem non sanctam: quinetiam regem eorum, virum dolosum & iniquum. Hæc autem de eo quoque docet admirabilis Danielis prophetia. Dan.4. *Quia tu Deus fortitudo mea, cur repulisti me? & cur tristis incedo dum affligit me inimicus?* Easdem rursus preces offerunt, postulantes vt liberentur à crudelitate hostium, quæ in causa erat vt essent semper mœsti & tristes. Illud autem, Cur, non dicunt tanquam accusantes, sed vt qui ipsi non fuissent socij aliorum iniquitatis, & cum illis defecti fuissent superna prouidentia. Communem tamen pro omnibus fundunt orationem. *Emitte lucem tuam & veritatem tuam. Ipsa me deduxerunt in montem sanctum tuum.* Hîc mutarunt tempus septuaginta, & tanquam quæ fuerint, dixerunt quæ futura sunt. Fecerunt autem apertiorem interpretationem. Emitte lucem tuam, & veritatem tuam. Ad quem deducet me? Adducet in montem sanctùm tuum, in tabernacula tua. Rogo, inquit, vt tuum assequar auxilium. Per id enim possum liberari ab acerba seruitute, & in paternam terram reuerti, & in templo consecrato peragere Dei cultum legibus constitutum. Tabernacula enim Dei, templum vocauit: montem autem sanctum, Sion. Lucem autem & veritatem, iustam & salutarem apparitionem. Collatio per antithesin. Quemadmodum enim tenebras vocat calamitates: ita etiam lucem, ab eis liberationem. Petunt autem cum luce veritatem, vt qui petiissent vt Deus eos iudicaret & Babylonios, & apertè scirent quòd Deus vtens veritate & clementia, illos quidem esset condemnaturus, ipsos verò liberaturus. *Et introibo ad altare Dei, ad Deum qui lætificat iuuentutem meam. Confitebor tibi in cithara Deus, Deus meus.* Symmachus hoc ita est interpretatus. Vt cùm venero ad altare Dei, ad Deum lætitiam tranquillitatis animi mei, confitear tibi in psalterio Deus, Deus meus. Cupio, inquit, reditum, tuum in primis expetendum altare videre desiderans, & per illud te Dominum contemplari, qui omnis generis lætitiæ & iucunditatis mihi præbes materiam. Illic autem cum Psal.136. cithara hymnos canam more solito. Babylone enim in salicibus nostra instrumenta suspendimus, legis transgressionem, extra suum locum tui cultum esse rati. *Quare tristis es anima mea, & quare conturbas me? Spera in Deo, quoniam adhuc confitebor illi: salutare vultus mei & Deus meus.* Hinc autem manifestum est vtrunque Psalmum eundem sensum habere. Se autem inuicem adhortantur vt meliorem spem habeant, & animi vincant perturbationem, & à Deo salutem expectent, vt quæ sine vlla dubitatione danda sit.

IN EVNDEM PSALMVM ALITER.

Psalmus Dauid.

COHAERET priori psalmo, & eadem quæ nunc, exposuit. Vnde etiam simpliciorem inscriptionem adiecit. *Iudica me Deus, & discerne causam meam de gente non sancta, ab homine iniquo & doloso erue me: quia tu es Deus fortitudo mea.* Gentem non sanctam dixerit quispiam dici vniuersam peccatorum congregationē, multò autem magis dæmonum, qui quidem nos impiè aggrediuntur. Cum eis quidem vt iudicio contendat, orat propheta, vt ipse quidem coronetur, illi verò condemnentur, quòd cùm carne careant, quae sunt carnis cōmittāt. Quinetiam orauit vt liberetur ab homine iniquo & doloso: est enim lingua dolosi terribilis, quę verbis dolosis corda hominum illaqueat. Intelliges autem hominem dolosum dici quoque diabolum. Dolosus enim dicitur, vt qui cum dolo Adam aggressus fuerit. Genes.2. Ipsum autem hominem Esaias quoque appellat. Esa.31. Sic autem dicit: Et insurget in domos improborum hominum, & in spem eorum vanam, Ægyptium hominem, & non Deum, equorum carnes, & non est auxilium. Hic cum dolosis quidem versatur, terribilis autem iure existimatur iis qui decepti sunt, eum tamen declinare possumus, si à Deo confirmemur. Quæ est autem Dei confirmatio? stabilimentum legis quæ ab ipso data est. *Quare me repulisti, & quare tristis incedo, dum affligit me inimicus?* Vides quòd quæ sunt huius psalmi, inueniuntur consentire iis quæ sunt in priori, præterquam quòd hæc verba conueniunt personæ eius qui peccauit, & resipuit. Qui enim peccatum agnouit, propter id quidem affligitur, Deum autem interpellat, ab eius auxilio exclusus, & propterea exclamat aduersus inimicos, qui intelligentia percipiuntur, ad quos auertendos cùm ipse non sufficiat, precatur ea quæ subiunguntur. *Emitte lucem tuam, & veritatem tuam.* Nunc enim, inquit, versor in tenebris, faciens ea quæ sunt tenebrarum, & falsi tyrannide opprimor. Est enim falsum, pater omnis vitij. Quam ergo lucem emittet? Deum verbum. Veritatem autem ipsius spiritum precatur accedere. Et quid adiicit? *Ipsa me deduxerunt, & adduxerunt in montem sanctum tuum, & in tabernacula tua.* Dicit fortasse montem, legem (nihil est enim Dei lege altius) tabernacula, præcepta. In ipsis enim Iudæi figunt tabernacula, vnusquisque seipsum efficiens diuersa virtutum tabernacula. Intelliges autem etiam Golgotha montem verè sanctum: Matt. 27. Marc.15. Ioan.19. in ipso enim sanctus sanctorum per crucem orbem sanctificauit. Tabernacula ergo, Bethlehem, Sion, resurrectionem, præterea autem etiā assumptionem. Sæpe enim in ipsis quoque diuersè habitauit. Ad ea enim à Deo verbo & spiritu iure deducti sumus: & quomodo aduersus inimicos possimus consequi victoriam, in ipsis assumimus. *Et introibo ad altare Dei, ad Deum.* Quodnam altare? Propriè. Eius enim in vniuerso orbe terrarum. Hoc est autem verè Dei altare. In ipso enim Dei verbi sacrificium, Hebr.7. qui pro nobis mactatus est, peractum est. Illic nostra iuuentus iure lætitia afficitur. Per crucem enim veterem exuentes, nouo Adam Christo induti sumus, à quo nostræ substantiæ renouata iuuentus, iure lætitia afficitur. Et quomodo oporteat ad hoc altare ingredi, audi. *Confitebor tibi in cithara Deus, Deus meus.* Vides quòd per confessionem introire ad altare Dei, & renouari possumus. Oportet autem in cithara contexere cōfessionem, hoc est, in compūctione Psalmorum, vel in mortificatione, vel in concentu virtutum. Mortificationem enim, neruì: concentum autem, harmonia significat. Deus autem, Deus, inquit, meus. Primum cum articulo, ὁ θεός, θεός. secundum sine articulo, vt eum doceat, qui est Deus in omnibus. Eum Deum eximium per zelum inscribimus. *Quare tristis es anima mea, & quare conturbas me?* Cur luges, inquit, vel turbaris animo? Adest enim, inquit, gaudium & tranquillitas, si ascenderis in spem quæ in Deo sita est. Si autem dicat anima: Et quomodo possum sperare in Deo, cùm peccauerim? audi deinceps Prophetam docentem quæ sequuntur. *Spera in Deo, quoniam ad-*

huc confitebor illi. Vbi autem eſt confeſſio, illic magna A ſpes eſt familiaritatis cum Deo. Et propterea adiecit Pſalmographus, *Salutare vultus mei Deus meus.* Vultus noſter ſunt ſenſus noſtri. Eos cùm ſuſcepiſſet Chriſtus, ſeruauit per myſterium incarnationis, quandoquidem fuerant corrupti à dæmonibus.

In XLIII. Pſalmum, victoriæ effectori filij Core.

DEVS *auribus noſtris audiuimus, patres noſtri annunciauerunt nobis, opus quod operatus es in diebus eorum, & in diebus antiquis.* Alius, In diebus prioribus. Alius, In diebus ab initio. Hunc Pſalmum dicit quidem Propheta, dicit autem non ex perſona propria, ſed ex perſona Macchabæorum, narrans & prædicens quæ futura erãt in illo tempore. Tales enim ſunt Prophetæ, omnia tempora percurrunt, præſentia, præterita, futura. Quinam ſunt autem hi Macchabæi, quídque paſſi ſunt, & B quid fecerunt, neceſſarium eſt primùm dicere, vt ſint apertiora quæ in argumento dicuntur. Ij enim, cùm in- Macha.1. uaſiſſet Iudæam Antiochus, qui dictus eſt Epiphanes, & omnia deuaſtaſſet, & multos qui tunc erant, à patriis inſtitutis reſilire coëgiſſet, permanſerunt illæſi ab illis tentationibus: & quando graue quidem bellum ingruebat, nec quidquam poſſent facere quod prodeſſet, ſe abſcondebant: nam hoc quoque fecerunt Apoſtoli. Ioan. 20. Non enim ſemper apparentes in media irruebant pericula, ſed nonnunquam & fugientes & latentes ſecedebant. Poſtquam autem parum reſpirarunt, tãquam generoſi quidam catuli ex antris exilientes, & è latebris emergentes, ſtatuerunt non ſe amplius ſolos ſeruare, ſed etiam alios, quotcunque poſſent: & ciuitatem & omnem regionem obeuntes, collegerunt quotquot inuenerunt adhuc ſanos & integros: & multos etiam qui laborabant, & corrupti erant, in ſtatum priſtinum redegerunt, eis perſuadentes redire ad legem patriam. C Deum enim dicebant eſſe benignum & clementem, nec vnquam adimere ſalutem quæ proficiſcitur ex pœnitentia. Hæc autem dicentes, habuerunt delectum fortiſſimorum virorum. Non enim pro vxoribus, liberis, & ancillis, patriæque euerſione & captiuitate, ſed pro lege & patria republica pugnabant. Eorum autem dux erat Deus. Cùm ergo aciem dirigerent, & ſuas animas prodigerent, fundebant aduerſarios, non armis fidentes, ſed loco omnis armaturæ, pugnæ cauſam ſufficere ducentes. Ad bellum autem euntes, non tragœdias excitabant, non pæana canebant, ſicut nonnulli faciunt: non adſciuerunt tibicines, vt fit in aliis caſtris, ſed Dei supernè auxilium inuocabant, vt adeſſet, opem ferret, & manum præberet, propter quem bellum gerebant, pro cuius gloria decertabant. Videamus ergo quid hæc caſtra Dei loquantur, quæ ſunt ſpirituali munita auxilio, cùm ſunt hoſtes aggreſſura. Deus auribus noſtris audiuimus. Quia enim nonnulli eorum qui cum D ipſis ſtabant in acie, Antiochi multitudinem, inſtructam aciem, & victoriam videntes, & quòd omnia primo impetu cepiſſet, propriámque imbecillitatem & paucitatem conſiderantes, molliores erant & imbecilliores, eorum animos ſpiritúſque excitans, & oſtendens quòd in Dei ductu vniuerſum ſitum eſt, & abſque exercitu, ſi is opem ferat, poteſt parari victoria: inſtar precationis compoſitam ſuaſionem & exhortationem facit ad commilitones, & Deum alloquens, eos promptiores reddit & alacriores. Non eſt autem hæc parua pars adhortationis. Neque enim tantum virium habuiſſet ad eos conuerſa oratio, ſicut ad Deum directa. Et ideo procedens dixit: Non in gladio ſuo poſſederunt A terram, & dextra eorum non ſaluauit eos. Hoc eſt enim eius qui in eos recreat & reficit, qui ſunt molliori & imbecilliori animo ad labores ſuſcipiendos, qui quærunt victoriam ex humana conſequentia. Omnis ergo hæc precatio, eſt ad milites adhortatio, quæ iubet vniuerſum in Deum cõiicere, ſtatueréque ex ſpe in illum pendere victoriam. Cur autem non dixit abſolutè, Audiuimus, ſed noſtris auribus audiuimus? Quanam enim alia corporis parte auditur? Audite auribus. Nunquid quæ dicuntur, ſunt ſuperuacanea? Abſit. Sed hic eſt mos communis hominum, qui quando aliqua narrant, de quibus ſunt facti certiores, & res magnas & magni ponderis referunt, iis, quibus ea non ſunt vſqueadeo certa, aures ſemper adiiciunt, dicentes ſe auribus audiuiſſe. Non in hac autem ſolùm actione, ſed etiam in aliis hoc ipſum facere conſueuimus, noſtros ipſorum ſenſus producentes in teſtimonium. Eſt ergo eorum qui volunt fidem facere auditori, aures adiungere. Nam in oculis etiam, & in B manibus hoc ipſum facimus, vt quando dicimus: Manibus noſtris palpauimus. Palpare manibus. Porrò autem etiam dicebant Apoſtoli: Quæ viderunt oculi noſtri, & manus noſtræ contrectauerunt. Videre oculis. 1. Ioan. 1. Vide autem eorum vel hinc ex procemio virtutem, qui cùm tot & tanta propter Deum paſſi eſſent, à patria & libertate excidiſſent, pericula adiiſſent, alij autem in exilium acti, montes & ſolitudines perſequerentur, nihil eorum interim dicunt, videlicet, Hoc & illud paſſi ſumus propter te, da nobis auxilium: ſed tanquam hæc eis deeſſent, quæ iure afferre poſſent, nec fiduciam ex ſuis factis haberent, ad ea, quæ Deus maioribus illorum fecerat, confugiunt. Eos enim qui fiduciam non habent, hæc facere non eſt mirandum, cùm eos ad hoc trahat neceſſitas. Quòd autem illi, qui propterea quòd rectè fecerunt, magnificè loqui poſſint, nolunt ex iis ſeruari, ſed ex Dei benignitate, qua in patres vſus eſt, hoc eſt magnum argumentum eorum humilitatis: prompti autem & alacris C ſui animi non paruam hinc quoque cauſam ſtatuunt. Sufficit enim Dei vel ſola appellatio ad profliganda γνώμη. bella innumerabilia. Patres noſtri annuntiauerunt nobis. Patres officij ſui monentur. Audite quotquot veſtrorum filiorum nullam curam geritis: quicunque carmina diabolica canentes, contemnitis diuinas narrationes. Sed non hi eiuſmodi, ſed in narrationibus præclarorum Dei factorum vitam aſſiduè conſumebant, & duplex lucrum faciebant. Nam & qui beneficio affecti erant, dum beneficiorum recordarentur, meliores fiebant: & qui ex illis deſcenderant, non paruum Dei cognitionis argumentum ſumebant ex his narrationibus, & incitabantur ad imitandam virtutem. Eis enim libri erant ora eorum, qui Hiſtoriarum ſacrarum vtilitas. ipſos genuerant, omníſque ſchola & omnis diatriba has habebat narrationes, quibus nihil erat iucundius, nihil conducibilius. Si enim rerum ſolum narrationes, fabulæque, & figmenta, ſolent ſæpe multos conſolari auditores: multò magis hæc quæ magnam oſtende- D bant beneficentiam, potentiam, ſapientiam, curam, & vnà cum voluptate auditorem excitabant, & meliorem reddebant. Qui enim dum fiebant, interfuerant, & viſu exceperant, ea auditui tradebant, & ad fidem faciendam non minus valebat auditus, quàm viſus. Non minus enim credebant ij qui non adfuerãt, nec viderant, quàm ij qui adfuerant & viderant. Hoc quoque eos non parum exercebat ad fidem. Videamus autem quid narrarunt, & nunquid ſimilis argumenti meminerunt. Qui enim eſt aliquid rogaturus, & δόγμα. poſtulatum conſecuturus, ex data aliis gratia eum oportet petere ſimilia. Quod autem dico, eſt eiuſmodi. Paradigma. Petit aliquis famulus à nobis donum: ſi oſtenderit alium quoque id accepiſſe, maximam affert rationem cur id debeat

id debeat accipere, niſi exemplum lædat differentia. A Differentiam autem dico perſonæ, vel rei. Si enim qui accepit, talis ſit, qualis qui petit, & id quod petitur, ſimile, conſiſtit exemplum. Sin autem ille quidem iure accepit, hic autem non itidem, poſtulatione maiori erit opus. Neceſſe eſt autem id quod dico, manifeſtum facere ex ſcripturis. Chananæa poſtquã audiit, Non eſt bo- Matth.15. num accipere panem filiorum, & dare canibus, dicit: Etiam Domine: Nam & catuli edunt de micis menſæ do- 1. Cor. 9. minorum ſuorum. Et Paulus rurſus ſcribens, dicebat: Si alij veſtræ poteſtatis ſunt participes, multò magis nos: ex perſonæ differentia ſe plus iuris habere oſtendens. Et rurſus ſcribens ad Philemonem, dicebat: Quia viſcera ſanctorum requieuerunt per te frater: propter quod multam fiduciam habẽs in Chriſto Ieſu imperãdi tibi quod ad rem pertinet, propter charitatẽ magis obſecro. Hic eſt ex æquo exemplum. Quãdo enim primus fuerit qui accepit: veluti quandam ſecundo feneſtram aperit, ſi ſimilis ſit qui eſt petiturus, vel ſi eadem petat. B Nõ ſolùm autem ex iis, quæ aliis data ſunt, ſed ex iis etiam quæ in nos ipſos antea collata ſunt, fit ſæpe valida Philip. 4. poſtulatio: quod etiam fecit Paulus ſcribens ad Philippenſes, & dicens: Quoniam & Theſſalonicam ſemel & iterum quod mihi vſui futurum erat, miſiſtis. Et ideo multi qui multis donant, hoc præcipiunt, ne id dicant aliis: ne in vnum facta gratia, ei qui dedit, multos petitores excitet, vtpote quòd non poſſit ſubterfugium inuenire qui dedit, quo minus det aliis. Et hoc quidem meritò iubent homines, vt qui dando fiant pauperiores. Deus autem contrà prædicat & proclamat ea quæ dat aliis, vt aliis etiam præbeat occaſionem rurſus ab eo petendi. Dando enim maiores eius oſtẽduntur diuitiæ. Rom. 10. Et ideo dicit Paulus: Qui diues eſt in omnes, & ſuper omnes inuocantes eum. Vidiſti nouam quandam naturam diuitiarum. Eam tu quoque imitare magnificentiam. Quando enim opes repoſitas conſumpſeris, tunc i- Prouer. 3. pſas magis augebis. Si autem infoderis, ipſas tunc ma- C gis diminues. Et quid mirum ſi hoc accidit in ſpiritualibus, cùm hoc fiat etiam in carnalibus? Si quis enim Matt. 19. Marc. 10. Luc. 18. propter parſimoniam frumẽtum domi ſitum non conſumpſerit, nec in terram iecerit, id vermibus exedendum tradit. Sin autem diſperſerit, maiorem meſſem colliget. Audite quotquot eſtis tardi ad eleemoſynam. Audite qui vobis diuitias ſeruando diminuitis. Audite qui nihilo melius affecti eſtis, quàm qui ſunt in ſomniis diuites. Quæ ſunt enim præſentia, ſunt ſomnio ni- Collatio elegans. hilo meliora. Sed quemadmodum qui in ſomnis ſibi videntur habere pecunias, licet fuerint regiæ gazæ Domini, cùm dies illuxerit, ſunt omnium pauperrimi: ita etiam in via præſenti, qui nihil illuc auferre potuerit, eſt omnium pauperrimus, licet omnia poſſederit. In ſomniis enim ſolum eſt diues. Si velis ergo mihi oſtendere diuitem, tunc mihi oſtende quando fuerit dies, quando in illam patriam receſſerimus: nunc autem non potero diſcernere diuitem & pauperem. Non eſt D enim rerum veritas, ſed potius ſplendida & ſpecioſa vocabula. Quemadmodum enim nonnulli appellant Polyblepontes, cæci. cæcos Græcè πολυβλέποντας, hoc eſt, multum videntes, licet res nomen non ſequatur, imò ij ſunt maximè non videntes: ita etiam nomen diuitum hic dico circumferri eorum qui nihil illic poſſident. Quando enim hic diues fuerit, tunc eum ſcio maximè eſſe pau- Diuites, maximè pauperes. perem. Niſi enim eſſet valde pauper, non valde diteſceret. Quemadmodum enim cæcum, niſi omnino eſſet excæcatus, non appellaſſent ipſum πολυβλέποντα, hoc eſt, multum videntem: ita hic etiam putandum eſt. Depoſita ergo deceptione nominum, veritatem rerum arripiamus. Res enim non conſiſtunt in nominibus, ſed A rerum naturæ effingunt nomina ex propria ſubſtantia. Hic vocatur diues, ſed non eſt. Et quomodo non eſt, quando multum argẽti, multum auri, & lapides precioſi, & veſtes aureæ, & omnia alia ei affluunt? Quoniam non aurum, nec veſtes, nec pecuniæ, ſed eleemoſyna facit diuitem. Hæc enim ſunt fœnum, hæc ligna & ſtipula. Quarumnam enim, dic queſo, veſtium amictus illum 1. Cor. 3. ad terribile illud tribunal nudum ſtantem operire poterit? Quod pertimeſcens Paulus dicebat: Siquidem induti, non nudi reperiemur. Quænam pecuniæ eum ve- 2. Cor. 5. nientem in periculum poterũt eximere? Quinam famuli poterũt adeſſe Domino qui flagellatur? Quænam domus? Quinam lapides pretioſi? Quænam balnea poterunt abſtergere ſordes ſuſceptas ex peccatis? Quouſque voſipſos ſeducitis? Quouſque rerum veritatem non cernitis, ſed ſomniis inhiatis, cum propè atque adeò in foribus ſit iudicium? Sed reuertamur ad ea quæ ſunt propoſita. Patres noſtri annuntiauerunt nobis opus quod B feciſti in diebus eorum, & in diebus antiquis. Poteſt etiam hoc verbum ſumi anagogicè. ἀναγωγικῶς. Si enim illis patres narrauerunt, ſed & nobis etiam dedit Dei gratia, vt quæ illis facta ſunt, per ſancti Spiritus aduentum diſceremus. Quomodo autem poterit quiſpiam hæc ſumere anagogicè? Si ea trahat ad præclara nouæ gratiæ fa- Epheſ. 1. Ioan. 1. Epheſ. 2. cinora, quòd in cælum ſublati ſumus, quòd regno digni ſumus habiti, quòd Deus homo factus eſt, quòd ſoluit intermediam ſepis maceriam. Sed redeamus ad hiſtoriam. Opus quod operatus es in diebus ipſorum, in diebus antiquis. Meminit cuiuſdam antiquæ narrationis, & quæ præclarè olim facta ſunt adducit. Et cur non alicuius noui & recentis meminit? Quoniam apud homines quidem iure ea quæ ſunt prophetarũ, narramus: & per ea ipſos attrahimus, vtpote quòd ſit eis imbecilla memoria. Deo autem æquè ſunt omnia cognita, & ve- Pſal. 156. tera, & noua. Ecce enim, inquit, tu cognouiſti omnia antiqua & nouiſſima, vltima & prima. Nihil autem re- C fert an veterem, an nouam narrationem dixerit, modò ſit adiecto conueniẽs. Quamnam autem vult antiquam dicere narrationem? Audiamus. *Manus tua gentes diſperdidit, & plãtaſti eos: afflixiſti populos, & expuliſti eos.* Agnouiſtíſne quodnam bellum dicat, quam victoriam, quod trophęum? Opúſne habetis vt id à nobis declaretur? Exiſtimo quidẽ multos iam intellexiſſe quod dicitur. Propter eos autem qui ignorãt, neceſſe eſt aliquid noſtrum addere. Quorumnam ergo trophæorum, quorumnam facinorum meminit? Eorum quæ in Ægypto, eorũ quæ Num. 14. Heb. 3. in deſerto, eorum quæ in terra promiſſionis facta ſunt, vel potius eorum quæ in promiſſione. Neque enim ij qui ex Ægypto egreſſi ſunt, ij peruenerunt in Palęſtinã, ſed omnes ceciderunt in deſerto. Quando ergo qui ex Præter Ioſue & Caleb. illis nati ſunt, & qui in deſerto ſunt educti, exierunt in Palæſtinam, inquit, eis non fuit opus armis, ſed vel ipſo Ioſue 6. ſolo clamore vrbes ceperunt: & cùm Iordanem tranſiſſent, primam vrbem quæ eis occurrit, Iericho, ſaltãtium potius, quàm bellãtium ritu diruerũt. Armati enim, D non tanquam ad pugnam, ſed tanquam ad concionem feſtúmve ac choream egreſſi ſunt, ornatus potius gratia, quàm vt tutiores eſſent, armis inſtructi, & ſacris veſtibus induti, & habentes Leuitas qui caſtra præcedebãt, muros cinxerunt. Et videri poterat ſpectaculum admirabile, & penè incredibile, tot millia exercitus certo ordine & numeroſè incedentia, in ſilentio ſummo, honeſtéque ac decorè, perinde ac ſi nullus adeſſet, cum illo tubarum concẽtu & modulatione omnia rectè geſſiſſe. Exclamatio ab exemplo. Erubeſcãt qui tumultuãtur in eccleſia. Si enim vbi tubę reſonabant, tam pulcher erat ordo, & tanta moderatio: vbi Deus ipſe loquitur, quamnam veniam aſſequẽtur, qui propter ſuos tumultus impediunt, ne quæ dicuntur,

exaudiantur? Sed cur, inquit, non meminit eorum qui excesserunt ex Ægypto? Quoniam omnes ceciderunt, quoniam pœnas dederunt. Cur autem omnes perierũt? Quoniam valde peccarunt. Hîc autem aliud quoque prouidit, vt qui Palæstinam erant occupaturi, mala quæ erant in Ægypto, non vidissent, omnem nempe superstitionem, & omnem impietatem, & vt tantæ improbitatis nullum magistrum haberent. Eos enim ita præoccuparat Ægyptiorum consuetudo, & eos ita ceperat, vt post tot miracula ne in deserto quidem purè erroris reliquias abstergerent. Quòd si etiam accepissent Chananæos prioribus deteriores magistros, quomodo nõ impegisset eorum impietas?

Cur filij Israel tamdiu in deserto retenti.
Ezech. 20.

Et ideo eos qui nati erãt, continuit in deserto, donec ad virorum ætatem peruenissent eorum filij. Hæc autem loquimur non è domo nostra desumpta, sed producta è scripturis. Nam per Ezechielem Deus hoc ipsum eis exprobrat, quòd cum eos in desertum eduxisset, & multum cum eis disseruisset, non audiebatur. Sed qua de causa iussit eos armis indui, cùm essent aggressuri Iericho? Fuisset enim admirabilius, si hoc fecissent sine armis. Maximè ergo cùm iubeat aliquid humanum facere, & aliquod sensile auxilium accipere, hoc facit se demittens ad eorum imbecillitatem. Quid potuerũt enim arma efficere ad muros diruendos? Quid verò clangor tubarum? Si enim fuisset bellum aduersus homines, fuisset aliquod momentum in armis reponendum. Sin autem erant casura mœnia,

Iudic. 6.

cur nam armis induuntur? Porrò autẽ in Gedeone quoque, qui capti sunt, erãt numero æquales iis qui non capti sunt, omnes enim manifesti fuerunt. Quamobrem ergo hæc fiunt? Vt qui hæc iubẽtur, ad fidem deducantur.

ἀναγωγή.

Anima enim quæ coalita est corpori, & nihil vnquam vidit incorporeum, & sensibilibus inhiat, ab iis quæ videntur, ad ea quæ mente comprehenduntur, deduci opus habebat.

Rom. 1.

Vnde etiam Prophetis de Deo loquentibus opus fuit humanorum membrorum meminisse, non vt illam naturam à corruptione & interitu alienam, ad membrorum figuras formarent ac effingerent, sed vt animam in sensilibus cum corpore enutritã, ex humanis docerent secreta quæ sunt supra hominem. Quoniam ergo Dei operatio est aliquid quod apprehẽditur intelligentia: ne qui nunc erant, non crederẽt, ponit etiam aliquid sensibile. Si enim dixisset: In septem diebus euertetur vrbs vobis quiescentibus, & nihil facientibus: fortasse multi non credidissent, nunc autem hæc præcepta, veluti quoddam fundamẽtum, humanæ menti subiicit. Et ne id quod dicitur, existimetis esse solummodo cõiecturam, volo vobis narrare veterem historiam quæ confirmat quod dicitur. Naaman erat quidam Syrus. Eum cùm lepra inuasisset, & propter eum morbum erubesceret, vt qui in maximo periculo versaretur, venit in Palæstinam (breuitate enim vtendum est) volẽs à Propheta liberari hoc malo. Cùm ergo venisset, & in viri foribus constitisset, vocauit medicum.

Probatio ab exemplo.
4. Reg 5.

Ille autem exaudiit quidem, non tamen est egressus, sed tantùm misit, iubẽs eum tingi in fluuio Iordane. Ille autem, quoniam erat leue mandatum, non multum habẽs ex sensibili, & quòd non habebat opus sublimi cogitatione, nõ credidit. Sed quid dicit? Putabam quòd egrederetur ad me, & imponeret manum suam, & inuocaret Deum, & curaret lepram. Vides quomodo anima opus habuerit re aliqua sẽsibili. Nõ existimasset enim iussum medici sufficere, sed manu opus fuisse, quod erat imbecillitatis eius qui curabatur. Porrò autẽ multa quoque alia hinc soluuntur.

Matth. 7.
Marc. 7.

Et ideo Christus quoque non semper verbo sanat, sed etiam manu, immisit enim manum in os & in linguam: & alicubi quidem verbo solo, alicubi autem voluntate solum omnia faciens, curabat eos qui accedebant. Quare ergo hoc faciebat? Propter imbecillitatem eorum qui accedebant. Et vt scias hoc factum fuisse propter eorum imbecillitatem, laudabat eos qui eiusmodi rebus minimè opus haberent. Amen enim, inquit, dico vobis, non inueni tantam fidem in Israel: quandoquidem non traxit eum in domum suam Centurio, sed dixit eius iussum sufficere.

Matth. 8.
4. Reg. 18.
Num. 5.

In Ezechia itaque nihil tale fit, sed est solummodo prædictio, & nihil humanum assumptum est: & ideo in eo quoque qui vxoris zelotypia laborat, iussa est res aliqua crassior. Quod si velis hæc quoque sumere anagogicè (omnia enim, inquit, hæc in figura eueniebant illis: scripta sunt autem ad correctionem nostram, ad quos fines seculorum deuenerunt) cogita apud te optimos ecclesiæ doctores pro tuba oratione vtentes, & aduersariorum mœnia diruentes, & populum integra & perfecta Iesu armatura armatum.

1. Cor. 10.

Septem autem dierum numerus iam antè nobis soluit sabbatum. Neque enim eiusmodi legis præcepta principaliter data sunt. Et ideo de sacrificiis quidem dicit: Quis enim ea requisiuit è manibus vestris? Et rursus: Nunquid carnes sanctæ auferent peccata vestra? Et rursus: Nunquid hostias & sacrificia obtulistis mihi in deserto quadraginta annis? Et rursus: Cur mihi affers thus ex Saba, & calamum suaueolentem è terra longinqua? Et rursus: Sacrificium & oblationem noluisti. Et rursus: Nunquid holocausta & sacrificia vult Deus, vel ea exaudire? Et rursus: Si voluisses sacrificium, dedissem. Et rursus: Obedientia melior est quàm victima. Et rursus festa eiiciens, inquit: Odio habui, repuli festa vestra. Aufer à me sonum canticorum tuorum, & cantum organorum tuorum non exaudiam, & diem magnum non sustineo, & ieiunium, & ferias odit anima mea. Et rursus: Non est hoc ieiunium quod elegi. Rursus quoque dicebat Ezechiel: Dabo vobis præcepta non bona, in quibus non viuetis in ipsis.

Esa. 1. Hier. 11. Amos 5. Hier. 6. Psal. 39. 1. Reg. 15. Psal. 50. Esa. 1. Amos 5. Esa. 58. Ezech. 20.

Ita etiam sabbatum hîc soluitur. Sed cur dicit: Quis hæc requisiuit de manibus vestris? Hoc vobis relinquo soluendum. Poteritis autem talia inuenire, si puram vitam egeritis. Si enim Cornelium propter vitam optimam vocauit ad arcanorum cognitionem, & Eunuchũ propterea quòd studiosè legeret, fecit etiam cognoscere: multò magis eos qui iam fidem assecuti sunt, si rectam vitam ostenderint, docebit quæ sunt manifestiora.

Act. 10.
Act. 8.

Quemadmodum enim vita immunda est impedimento quo minus ea cognoscantur, vt dicit Paulus: Non potui loqui vobis tãquam spiritualibus, quoniam lites sunt in vobis & contentiones. Et rursus Esaias: Scire vias meas desiderãt, vt populus qui fecit iustitiam: ita etiam vita munda deducit ad quærendi studium. Quærite, inquit, & inuenietis. Quinetiam parabola eius qui petit panes ab amico qui iam dormiebat, hoc ostendit. Propterea Salomon quoque quoniam petiit spiritalia, ea etiam accepit quæ non petiit.

1. Cor. 3. Esa. 58. Luc. 1. 3. Reg. 3.

Quando autem & assiduitas, & spiritualis petitio, & pura vita adfuerit, cogita apud te quanta erit accipiendi facilitas. Atqui vel ipsa per se sola assiduitas plurimum potuit. Dico enim, inquit, vobis, etsi non propterea quòd sit eius amicus, ei dabit: propter impudentiam tamen eius dabit ei.

Luc. 11.

Sed reuertamur ad propositum. Opus quod operatus es in diebus ipsorum, in diebus antiquis. Manus tua gentes disperdidit, & plãtasti eos. Vide quàm propriè dictione vsus est. Non eò, inquit, solùm rem deduxisti, vt illi quidem vincerent, hi verò vincerentur: sed omnia longiùs processerũt, licet antea quoque nõ æquo certamine res gereretur. Illi enim possidebant, hi verò erant aduenæ: sed tamen tantá facta est mutatio, vt illi quidem radicitus euellerentur: hi verò fierent ciues & habitatores. Et ideo de illis quidem dicit: Manus tua gẽtes disperdidit: de Iudæis

Manus Dei.

de Iudæis autem, plantauit. Manum autem dicit eius potentiam. Quòd si eos qui aliunde adueniebant, & nec vrbem, nec domum habebant in qua sedes figerent, aut in quam se reciperent, reddidit tam cito potentiores iis qui intus habitabant: multò magis nos patriis eiectos non despiciet. Quid est autem, Plantasti? Fixisti. Quod est enim plantatum, fit firmum & stabile. Quid igitur, dic quæso, non migrarunt? nõ abducti sunt in loca aliena? Abducti sunt certè, sed non propter imbecillitatem eius qui collocauerat, sed propter vitium eorum qui plantati sunt. Nisi enim quæ fecerant, fuissent eis impedimento, nihil vetuisset quo minus domi manerent. Afflixisti populos, & expulisti eos. Nonnulli dicunt hæc dici de Ægyptiis. Mihi autem videtur hoc quoque dictum esse de gẽtibus. Nam de illis quoque sumpsit supplicium, in vtroque suam ostendens potentiam, in delendis scilicet inimicis, & suis confirmandis.

Hæreditate possederũt ter. ἐκληρονόμησαν γῆν.

Non enim in gladio suo possederunt terram, & brachium eorum non saluauit eos. Sed dextera tua, & brachium tuum, & illuminatio vultus tui. Alius, Lux. *Quoniam complacuisti in eis.* Atqui vincebant omnes armati in bellis. Armati quidem, sed non erat opus armis, sed Deo duce. Vides quomodo loco orationis adtexit consilium, suadens vt omnia in Deum cõiiciant, eiúsque arbitrio permittant? Quomodo autem terram vocat hæreditatem, cùm patres, aui, & proaui terram non obtinuerint, sed alio & alio tempore consumpti sunt? Quia fuit facta patribus promissio. Veni, inquit, in terram, quam tibi ostendero, & dabo tibi terram, & semini tuo.

Gen. 12.
Gen. 15.

Cùm autem dixisset dexteram & brachium, quoniam paulò crassius meminit dictionum, vide quomodo attollit orationem, rursus subiungens, & dicens: Et illuminatio vultus tui, hoc est, defensio, prouidentia. Velle enim adesse illis solum suffecerit. Deinde etiam causa: Quoniam complacuisti in eis. Hoc est, quoniam dilexisti eos, quoniam voluisti. Res itaque quæ fiebant, erant gratiæ, non rectè factorum, nec id ex propria virtute assecuti sunt, sed ex Dei benignitate. *Tu es ipse rex meus & Deus meus, qui mãdas salutes Iacob.* Alius, Manda de salute Iacob. Et quænam est hæc consequentia? Magna quidem cum his quæ dicta sunt. Quod enim dicit, est eiusmodi. Nos ab illis originem duximus: & tu Deus ille ipse es, qui & tunc, & nunc illa fecisti. Vndenam ergo est tanta mutatio? Non enim alius quidem ille Deus, tu verò alius, sed tu idem ipse es. Neque verò rursus tu quidem idem es, ego verò alium Deum inscribo, sed tu es rex meus, & Deus meus. Ab imperio tuo non resiluimus, alium ducem non inscripsimus. Qui mandas salutes Iacob. Hoc est, & Deus idem, & eadem est prouidẽtia. Vndenam est ergo rerum mutatio. Quis est ergo, qui mandat? Qui præcipit, qui iubet Iacob vt seruetur. Hîc rursus ostẽdit magnam auxilij facilitatem, & maximam potestatem. Sed neque parentis, nempe Iacob, temerè meminit, sed vt causam suam magis probet, eius virtutem adducit, volens sibi Deum reddere propitium. *In te inimicos nostros ventilabimus cornu.* Et tu idem es, inquit, & prouidentia eadem, & nos nostra tibi ascribimus, & eisdem armis vsi sumus. Hoc enim sibi vult illud: In te inimicos nostros ventilabimus cornu. Alius autem dicit: Eos qui nos affligũt, cornu petemus.

Spernemus, ἐξουθενώσομεν, nihili ducemus.

Et in nomine tuo spernemus insurgentes in nos. Alius, Conculcabimus. Quid, inquit, dico in te? Vel nomen tuum solum inuocare sufficit ad omnia egregiè peragenda. Non dixit enim vincemus, vel superabimus: sed, nihili ducemus, nec eos esse aliquid putabimus. Hoc enim sibi vult illud: In te inimicos nostros ventilabimus, & in nomine tuo nihili ducemus insurgentes in nos. Non enim existimabimus eos esse aliquid, nec perterrebimur, sed tanquam qui nihil sunt, persequemur. Quod significans alius interpres, dixit: Cõculcabimus, per vim partam victoriam, instructam absque certamine aciem, pugnam sine metu ostendens. *Non enim in arcu meo sperabo.* Alius, Confidam. *Et gladius meus non saluauit me.* Et quare his vsus es? Cur autem armaris, & arcum & gladium tractas? Quoniam ita iussit Deus noster, propterea eis vsus sum: vniuersum autem in eum coniicio, & eius arbitrio permitto. Ita docebantur bellare cum inimicis sensibilibus, superno auxilio muniti. Ita etiam cum iis, quos sola apprehendit intelligentia. Tu quoque quando aduersus diabolum bellum geris, dic ita: Non confido meis armis, hoc est, non meæ virtuti, nec meæ iustitiæ, sed Dei misericordiæ. Ita etiam dicebat Daniel, Non in iustitiis nostris † nos iactamus misericordiam nostram ante te.

Dan. 9.
Prosternimus preces ante faciem tuam.

Saluasti enim nos de affligentibus nos, & odientes nos confudisti. Alius, Quia seruasti. Quid opus est, inquit, dicere vetera, & quæ facta sunt à maioribus? Nos, inquit, ipsi habemus multa pignora prouidentiæ, & gloriosa trophæa, frequẽtésque & admirabiles & incredibiles victorias enumerare possumus. Propterea enim dixit, & odientes nos confudisti, ostendens eum non solum nos liberasse, nec tantummodo eripuisse, sed cum magno dedecore eorum qui nos inuadebant. *In Deo laudabimur tota die, & in nomine tuo confitebimur in sæculum.* Alius, Deum laudamus toto die.

Dies pro vita.

Victoria quidem, inquit, præteriit, nobis autem manet gratiarum actio. Totum enim diem dicit, totam vitam. Non enim cessamus, inquit, tuum laudare & celebrare auxilium. Hæc est enim nostra gloria. Hac gloriatione in eo apud omnes nos iactamus, non quòd ciuitatem magnam habemus & admirabilem, nec quòd primi vincimus, nec quòd viribus corporis sumus superiores: sed quòd verum Deum habemus, in hoc gloriamur. Non solùm quando nobis bene vis, sed etiam quando relinquis. Hoc enim est, tota die: sicut etiam dicit Paulus: Mihi autem absit gloriari, nisi in cruce Christi.

Galat. 6.

Nulla est enim alia eiusmodi gloria. Quocirca rursus dicit: Non solùm autem, sed etiam gloriantes in Deo. Nihil enim potest conferri cum hac gloriatione. Nemo ergo se iactet & glorietur propter diuitias, nemo propter ea quæ ad hãc vitam pertinent, sed propter hoc solùm, quòd habeat Deum dominum. Hoc est omni libertate melius, hoc est ipsis cœlis præstantius.

1. Cor. 1.
2. Cor. 10.
A minori.

Si enim huius vel illius dici, gloriandi occasionem sæpe attulit apud homines: cogita quantam affert gloriam Dei dici. Quocirca Paulus quoque hoc pro magna authoritate posuit, dicens: Qui autem Christi sunt, carnem crucifixerunt cum vitiis & concupiscentiis.

Galat. 5.

Diapsalma. Alius, Semper. Hebræus autem סלה selah. *Nunc autem repulisti nos, & confudisti nos.* Alius, Quanuis repulisti nos. Alius, Sed ad hæc reiecisti. *Et non egredieris Deus in virtutibus nostris.* Alius, Et non progredieris in militiis nostris. Repulsionem enim statim pudor sequitur, & ad mala patienda esse omnibus expositum. Copias autem hîc appellat eorum exercitum, quandoquidem in eis est regis potentia:

Copiæ.

cùm Deus hoc summo consilio prouiderit, vt esset hoc principi, & iis qui eius reguntur imperio, vinculum. Nam & rex iis opus habet qui eius iussis pareant, & hi eo qui illis præsit: & alter alterius auxilio indiget. Ne aliqua enim esset arrogantia, effecit Deus vt magna sæpe paruis egerẽt. Hoc ipsum fecit etiam in rebus inanimis.

δόγμα.
probat à minori.

Labantem enim columnam subiectus sæpe calculus firmam stabilémque præstitit. Et nauigium in quo quamplurimi sunt vectores, paruus clauus dirigit, & liberat à periculis. Quid est autem, Quanuis repulisti nos? Licet, inquit, tot & tanta passi simus, à te non deficimus, te laudantes, gloria afficientes, & in te gloriantes. *Auertisti nos retrò post inimicos nostros. Et qui ederunt nos, diripiebant*

ſibi. Alius, Poſuiſti nos extremos cuiuſuis inimici. Vide quomodo mala verbis extollit, & calamitatem verbis amplificat, oſtendens eos etiamſi eſſent peccatores, ſatis tamen pœnarum dediſſe. Hoc etiam fecerunt pueri ex redundanti quadam copia, in fornace tunc canentes & dicentes: Tradidiſti nos in manus inimicorum noſtrorum peſſimorum, præuaricatorúmque, & regi iniuſto, & peſſimo vltra omnem terram. Et rurſus: Imminuti ſumus plus quàm omnes gentes, ſumúſque humiles in vniuerſa terra. Hoc ipſum hîc quoque ſignificat propemodum dicens: Omnibus hominibus viliores & abiectiores redacti ſumus, quandoquidem ſumus tua nudati prouidentia: & nec eouſque quidem mala noſtra ſteterunt, ſed etiam præda facti ſumus inimicis, qui nos ſuo arbitrio diuidebant. Hoc enim ſibi vult: Diripiebant ſibiipſis, hoc eſt, nullo prohibente. *Dediſti nos tanquam oues eſcarum, & in gentibus diſperſiſti nos.* Alius, Ventilaſti, aut cribraſti nos. Quid eſt, tanquam oues deuorationis? Id eſt, Feciſti nos, inquit, ad inuadendum facillimos, nos viles eſſe oſtendens. Sunt enim aliquæ oues acquiſitionis, quæ ſunt aptæ ad generandum: ſunt verò aliæ, quæ propter ſenium, vel propter ſterilitatem ſunt tantum vtiles ad comedendum. Et id quod eſt acerbiſſimum, & omnium grauiſſimum, nempè in gentes eſſe diſperſos, illis eò erat grauius, quòd ne legem quidem poſſent illic accuratè & perfectè ſeruare, & quòd à patriæ reipublicæ inſtitutis excidiſſent. Et non in vnam gentem, ſed vbique, inquit, diſperſi ſumus, & ad vnum ſolum, nempe malè patiendum, parati ſumus: vlciſci autem, aut manus extollere non poſſumus. Hoc enim ſignificat ſimilitudo ouium. *Vendidiſti populum tuum ſine pretio.* Alius, In non ſubſtantia. Alius, Non ſubſtantiæ. *Et non fuit multitudo in commutationibus eorum.* Alius, Et non multum feciſti pretium eorum. Videtur dictum eſſe valde obſcurum: ſed attendite, vt pſallatis cum intelligentia. Quid eſt ergo quod dicitur? Quàm ſint viles & abiecti oſtendit, nempe nullius pretij. Tanquam vilis, inquit, pretij, abiectóſque & contemnendos nos dimiſiſti. Hoc autē dicit more humano. Solemus enim quæ parui fiunt, & ſunt vilia, dare vel ſine pretio. Quæ autem magni facimus, ea ſi vendamus, magno pretio vendimus: quæ verò parui, ea vel gratis damus. Improbos itaque ſeruos alij quidem dimidio pretio, alij verò nullo accepto pretio vendiderunt. Si minori autem pretio tradere, oſtendit quàm ſit vile quod venditur: nullo dato pretio accipere, ſed ſine pretio, multò magis. Hoc ergo dicit, Perinde ac ſi homo quiſpiam rebus ſuis cedat ſine pretio, ita etiam ipſe nos tanquam nullius pretij dimiſiſti, nos valde contempſiſti. Hoc itaque ſignificat etiam per id quod ſubiungit: Et non fuit multitudo in commutationibus eorum. Hoc eſt, In emptione noſtra. Et ideo dicit alius, In appretiatione noſtra. Pretium enim eſt quæ datur permutatio. Sæpe enim ſeruum damus, & aurum vel argentum accipimus. *Poſuiſti nos in opprobrium vicinis noſtris, ſubſannationem & deriſum his qui in circuitu noſtro ſunt.* Alius, Pompam iis qui in circuitu noſtro ſunt. *Poſuiſti nos in ſimilitudinem gentibus.* Graue eſt hoc ſupplicium & intolerabile, ab impiis maximè probris affici, ab inimicis hæc pati, eſſe circumcirca qui eis inſultent, & eos vndiquaque circumiri ab iis qui probra ingerunt. Quid eſt autem parabola? Narratio, probrum. Erant enim circumcirca quidam ſcelerati, nullóque ſenſu præditi, qui non ſolùm non miſerebantur, ſed probris etiam & contumeliis afficiebant, quod eos maximè angebat. Mihi autem videtur hic dicere Arabes, qui prope eos habitabant. *Commotionem capitis in populis.* Alius, Tranſmotionem: Hebræus autem מנד menod. Vel hoc ergo dicit, Tranſmouiſti nos. Vel per

Dan. 3.
Ibidem.
Ab ouibus ducta ſimilitudo.
Ex collatione cōfirmatio.
Eorum ἡμῶν, noſtris.
Similitudinem, παραβολήν, parabolam. משל
מנד

geſtum motus capitis, oſtendit valdè lætantis inſolentiam. *Tota die verecundia mea contra me eſt.* Alius, Ignominia. *Et confuſio faciei meæ cooperuit me, à voce exprobrātis & obloquentis.* Alius, Et maledicentis. *A facie inimici & perſequentis.* Hæc ſupplicia eos magis cruciabant. Quoniam enim eis ſemper & aſſiduè eueniebant res ſecundæ, & hoſtes vincebant, omnium tunc ora aperta ſunt cùm ipſi cecidiſſent, afflictíque & proſtrati eſſent: & nec reſpirare quidem poterant, ſed perpetuum ſupplicium expectabant. *Hæc omnia venerunt ſuper nos, nec obliti ſumus te: & iniquè non egimus in teſtamento tuo.* Alius, Nec fraudem fecimus pacto tuo. Nos, inquit, aliis contraria via ingreſſi ſumus. Illi enim, antequam res vllæ aduerſæ eueniſſent, proſtrati ſunt: nos autem etiam poſt res aduerſas grauéſque calamitates, firmo & immobili animo conſtitimus. Hæc autem dicunt, vt bono ſint animo, & bonam ſpem concipiant qui cum eis ſunt, hortantes. Et ideo cùm Daniel & tres pueri dicunt: Peccauimus, iniuſtè fecimus: hi dicunt: Non iniquè egimus in teſtamento tuo: commilitonum animos & ſpiritus excitantes. Si enim, inquit, maxima paſſi ſumus, & ab eis originem ducimus, qui magnis affecti ſunt beneficiis, & in calamitatibus minimè declinauimus, ſpes eſt nobis magnæ ſalutis. Quod ergo dixi à principio, hoc quoque nunc dico, quòd loco orationis eis addunt animos, perinde ac ſi eis dicerent: Quanam de cauſa ſpem ſalutis abieciſtis? Deum habemus qui nos defendit: & ſi quid peccauimus, ſatis pœnarum pendimus: in tentationibus fortiter reſtitimus: eum qui peccatorum ſemper curam gerit, viæ ducem habemus, & ideo bonus exitus eſt nobis omnino expectandus. Quid eſt autem: Non iniquè fecimus in teſtamento tuo? Hoc eſt, non iniquè nos geſſimus in iis quæ nobis credita ſunt, ſed ea perfectè cuſtodiuimus. Eſt enim maxima iniquitas, quando quis tranſgreditur legem quæ vindicat, quæ non ſinit vt vel à propinquis iniuria afficiamur, & vitium prohibet, quando quis eſt ingratus in eum qui tot nobis bona præbet. *Et non receſſit retro cor noſtrum.* Alius, Non abſceſſit. *Et declinaſti ſemitas noſtras à via tua.* Alius, nec inclinata ſunt quæ nos erigunt. Alius, Et non auerſum eſt retro cor noſtrum, nec declinarunt greſſus noſtri à via tua. Quod prius dixit, hoc etiam hîc dicit, quòd in tantis malorum fluctibus ne tantillum quidem labarunt. Pulchrè autem ſic dicit. Quemadmodum enim lex ducit in anteriora, ita iniquitas retro ſtatuit: & quemadmodum lex iubet recta via ingredi, ita etiam iniquitas traducit hominem in locum deſertum & inacceſſum. Viam ergo hîc dicit legem. Illud autē, declinaſti, quod alij dicunt, Nec inclinata ſunt quæ nos erigūt, à via tua: Hebræus dicit וחט אדריני מני ארקיך, vathet adſchurenu mini areheca. Si quis autem velit ſequi interpretationem ſeptuaginta, & non aliorum, illud, Declinaſti ſemitas noſtras à via tua, hoc eſt, procul à templo tuo nos collocaſti, & in aliena terra feciſti habitare, quod non permittebat vt tuus cultus perageretur. *Quoniam humiliaſti nos in loco afflictionis.* Alius, in loco inhabitato. Alius, In loco Syrenum. *Et cooperuit nos vmbra mortis.* Alius, Obſtruxiſti nos. Hæc mihi eſſe videtur redditio, eò quòd ſuperius dictum ſit, vbi mala narrabant dicentes: Et confuſio faciei meæ cooperuit me, à voce exprobrantis & obloquentis, quoniam humiliaſti nos: ſi quis ita acceperit vt referatur ad illud, Declinaſti ſemitas noſtras à via tua: habet hîc conſequentiam conuenientem ſenſus quem diximus. Significat enim quomodo eos à viis ſuis repulerit, legibus inquā & inſtitutis, quòd eos in loca deſerta abduxerit, & inter inimicos dimiſerit. Hoc enim ſignificat illud: Cooperuit nos vmbra mortis, pericula dicens quæ mortem pariunt, & quibus mors

Dan. 3.
A contrariis expoſitio.
Antitheſis ex collatione.
Via, lex.
ἀνάδοσις.
Vmbra mortis.

mors eſt proxima, quemadmodum dolores mortis, & inferorum portas vocat ſcriptura. Ineuitabilia autem eſſe mala hîc per vmbram & operimentum oſtendit, & quæ nec vllam liberationem, & ne minimam quidem inuenire poſſint reſpirationem. *Si obliti ſumus nomen Dei noſtri, & ſi expādimus manus noſtras ad Deum alienum: nunquid Deus requiret iſta? Ipſe enim nouit abſcondita cordis.* Hoc eſt bonorum ſeruorum, malè patientes dominum colere & obſeruare. Hæc ſunt documenta philoſophiæ. Hîc etiam docent auditores non ſimulare, ſed Deum toto corde adorare. Nouit enim, inquit, abſcōdita cordis. Hæc autem dicunt, eos terrentes, ne quid Deo indignum cogitent. Vide autem magnum virtutis incrementum: ſubiungit enim dicens: *Quoniam propter te mortificamur tota die: æſtimati ſumus ſicut oues occiſionis.* Magnum eſt enim & manere Dei cultores, & ad alium non defeciſſe: multò autem maius eſt, cùm mors aſſiduè, & quotidiana pericula immineant, talem conſeruare dilectionem. Conſidera autem quantum ſit genus philoſophiæ, cùm ipſe quoque Paulus eo vtatur, Apoſtolicorum periculorum procellas enumerans in epiſtola ad Romanos. Quot ergo hi coronis digni fuerint, quando in veteri ad eandem menſuram certaminum, quæ ſuſcipiēda erant in nouo, peruenerint? Quod enim dicit Paulus, Quotidie morior, hi hoc quoque, non experientia, nec euentu, ſed animo. Quare autem dicit, Propter te? Licebat, inquit, deficere, & à patriæ reipublicæ inſtitutis recedere, & tutos eſſe, ſed malumus malè pati, & patria inſtituta ſeruare, quàm poſtquam à patriis inſtitutis exciderimus, in pace vitam agere. Æſtimati ſumus tanquam oues occiſionis. Tam facilè, inquit, nos interimunt. Hîc autem oſtendit eorum manſuetudinem. Sed tamen quamuis ſimus tam facilè expoſiti, firmo tamen & immobili animo permanemus. Hîc etiam de iure admiranda eſt potentia, quòd eos qui tanquam occiſionis oues erant expoſiti, conſeruauerit, & quotidie morientes non ſiuerit in mortem incidere. *Exurge, quare obdormis domine?* Alius, Quare es tanquam dormiens? Alius, Expergiſcere. Alius, Euigila. *Exurge, & ne repellas in finem. Quare faciem tuam auertis?* Alius, Abſcondis? *Obliuiſceris inopiæ noſtræ & tribulationis noſtræ?* Alius, Miſeriæ noſtræ. Quod autem dicit, eſt eiuſmodi. Potes mala ſoluere: neque enim propter tuā imbecillitatem, ſed ex tua permiſſione hæc fiunt. Somnum hîc dicit quietem, & exurrectionem, retributionem, & faciem, protectionem, prouidentiam, curam, auxilium. Cur obliuiſceris inopiæ noſtræ? Vide rurſus pium & gratum animum. Non dixit, Rectè factorum, non dixit, Animi firmi & immobilis, non dixit, Animæ prophetæ in tentationibus. Sed quando ſe quidam defendunt, illa ponunt: quando autem petunt auxilium, ex iis vt ſalui fiant poſtulant, ex quibus ij qui ſunt condemnati. Quoniam, inquit, ſatis pœnarum dederunt, quoniam extrema paſſi ſunt. Hoc etiam ſæpe facit Paulus, & alij prophetæ. Atque hæc hi dicebant, cùm nihil adhuc ſcirent nec de gehenna, nec de regno, nec vllam adhuc talem didiciſſent philoſophiam, & omnia facilè ferebant. *Quoniam humiliata eſt in puluere anima noſtra. Conglutinatus eſt in terra venter noſter.* Quoniam dixit: Obliuiſceris inopię noſtræ, hoc eſt, afflictionis, dicit deinceps afflictionem. Quod autem dicit, tale eſt, Periimus, defeſſi ſumus, nihilo meliori ſumus conditione, quàm mortui. Iure autem dixerit quiſpiam, eorum etiam qui rebus præſentibus affixi ſunt, animam in terram eſſe humiliatam: eorúmque qui gulæ ſeruiunt, ventrem eſſe terræ agglutinatum. Etenim qui amore quoque vinctus tenetur, & luto inhiat, & incorpoream quæ in ſe eſt, facultatem cineri mancipat, iure hæc pati dicatur.

Rom. 8.
1. Cor. 15.
1. Cor. 4.
1. Cor. 6.
πρόβατα σφαγῆς.
Somnus.
1. Cor. 4.
2. Cor. 1. 4. 6. &
Eſa. 25. 64.
Thren. 1. 2. 65.
Dan. 3. 9.

Quid enim aliud eſt pulchritudo corporis, niſi puluis & lutum, atque adeò quidpiam his etiam deformius ac tetrius? Quòd ſi fidem non habes, conſidera ſepulchra hominum, & videbis lutum & puluerem. Quando enim facies vitam præſentem exuerit, tunc apparet id quod eſt, imò verò etiam ante mortem, quādo ſenectus inuaſerit, quando morbus afflixerit, tunc videbis id quod apparet, eſt enim lutum: ſed vt peritus artifex, vel ex vili & nullius pretij materia fecit ingentem oriri pulchritudinem, non vt fornicceris, ſed vt tibi ſuam oſtenderet ſapientiam. Ne ergo artifici iniuriam feceris, nec commiſeris, vt eius ſapientiæ opus, ſtupri & impudicitiæ à te fiat receptaculum. Formam eouſque mirare, vt gloria & honore afficias artificem, vlterius autem ne progrediare, animi perturbationem excitans. Pulchrum opus. Is ergo qui fecit, eſt adorandus, non contumelia & probro afficiendus. Siquis, dic quæſo, auream alicuius ſtatuam & regiam imaginem cœno, & aliis eiuſmodi fœdauerit, nónne vltimum luerit ſupplicium? Si qui autem inter homines ſtultè & ſceleratè ſe gerit, tanti reus eſt ſupplicij: qui Dei opus tanta affecit ignominia, quid tandem patietur: & maximè quando qui hæc facit, habet vxorem? Ne mihi enim dixeris naturæ cupiditatem. Propterea enim permiſſum fuit matrimoniū, ne vltra proprios terminos progredereris. Vide enim quanto dignus eris ſupplicio. Nam Deus tuæ quieti & honori proſpexit, vt & naturæ rabiem per vxorem cōpeſceres, & hoc abſque vllo periculo faceres, & ab omni turpitudine & dedecore liberareris. Tu autē eum, qui tantam tui curam gerit ex redundanti quadam & exuberanti copia, iniuria afficis. Dic enim mihi quæſo, ſi noluiſſet lege lata ſtatuere matrimonium, quantam vim & quantum cruciatum ſuſtinuiſſes? Cùm ergo oporteat te ei gratias agere, & gloria afficere, quòd tibi maximam laboris partem amputauerit, dum tibi non vulgare ſolatium excogitauit: tu per ſummum ingrati animi crimen eum contumelia afficis, & omnem pudorem exuis, & terminos tibi præſcriptos tranſilis? Non audis Paulum & nunc, & in medio clamantem: Fugite fornicationem: vel potius Chriſtum, qui eius mouet animum? Cur alienam ediſcis pulchritudinem? Cur de vultu non tuo curioſè ſcrutaris? Cur ferris per præcipitia? Cur retibus teipſum illaqueas? Oppone murum tuis oculis, tuos oculos obſtrue, impone legem tuis oculis. Audi Chriſtum minantem, & impudicum aſpectum tanquam adulterium condemnantem. Quid te iuuat voluptas, quando ea vermem parit, quando metum perpetuum, quando immortale ei qui fecerit, ſupplicium? Quantò eſt melius dum noſtrarum cogitationum vim parumper ſuſtinemus, frui perpetua animi quiete & tranquillitate, quàm dum nefariis noſtris cupiditatibus paululum indulgemus, immortali cruciatu affici? Ne, ô filij, ne ita faciatis. Non bona eſt fama quam de vobis audio. Scio ad quos dirigatur oratio, non ad omnes: ſed vbi vulnus inuenerit, illic medicamentum adhibet. Cur matrimonium violas? cur cubile iniuria afficis? cur mēbrum tuum probro perſequeris? cur famæ tuæ maculā & ignominiam inuris? Excinde animi perturbationem, tolle delicias. Deliciæ enim & ebrietas ſunt fons fornicationis. Si otio & animi remiſſione non vtaris vt oportet, id affert tibi afflictionem. Audi quid paſſi ſint Iudæi, qui fornicati fuerant, qui corporis Chriſti non fuerant participes, qui ſpiritualis menſæ fructum non perceperant. Nec fornicemur, inquit, ſicut nonnulli eorum fornicati ſunt, & ceciderunt in vno die 23. millia. *Exurge domine, adiuua nos, & redime nos propter nomen tuū.* Alius, Sta nos defendens, & libera nos propter miſericordiam tuam. Vide quomodo cōcluſerunt orationem

Pulchritudo corporis, lutum.
In fornicatores.
Formæ pulchritudo quatenus admiranda.
Heb. 10.
Matrimonium cur permiſſum.
1. Cor. 6.
Matt. 5.
Rom. 8.
1. Reg. 2.
1. Cor. 6.
Eccle. 47.
Exod. 2.
1. Cor. 10.

post innumerabilia quæ ab eis rectè & ex virtute facta fuerant. Vndenam salutem assequi æquum censent? à misericordia, à benignitate & clementia, propter nomen Dei. Quid est, Propter nomen tuum? Ne ipsum profanetur, quod ipse etiam sæpe dicit: Facio propter nomen meum. Vidisti humilitatem & contritum animum. Et vndenam petunt salutem? A clementia, à misericordia, tanquam quibus rectè facta deficerent, & nullam iustam salutis causam afferre possent, licet tot & tanta pericula laborésque susceptos iactarent. Nos quoque, qui in gratia sumus, eos imitemur, & Deo gloriam emittamus. Cui gloria & potẽtia nunc, & semper, & in secula seculorum. Amen.

2. Cor. 3.

Eiusdem in XLIIII. Psal. Epinicion pro floribus filiorum Core. Alius, *Victoriæ effectori propter lilia filiorum Core. Hebræus, pro liliis dicit* עלששנים *alsosanim. Intelligentiæ cãticum in dilectum.* Alius, *Scientis canticum propter amicitiam.* Alius, *Dilectis: Hebræus autem dicit*, ידידות *Ididoth. Septuaginta autem in finem pro his qui commutabuntur, filiis Core, ad intellectum, Canticum pro dilecto.*

ERVCTAVIT *cor meum verbũ bonum.* Alius, Erupit. Alius, Motum est cor meum verbo bono. Vellem nunc adesse omnes Iudæos & Gentiles, & hoc libro à Iudæis accepto, psalmum ita legere. Neque enim ignoratis, & in iudiciis, & vbique tunc maximè à suspicione remotum esse rerum testimonium, quãdo id fertur ab inimicis. Vt hoc ergo hodie quoque vsuueniat, exhibeamus testimonium ex veteri, vt & Iudęi, & Gentes pudore afficiantur. Iudæi quidẽ legentes, & non intelligentes. Gentes verò videntes libros nobis offerri ab inimicis. Neque enim poterunt ea à nobis esse cõficta, cùm non nos, sed qui Christum crucifixerunt, libros nobis præbeant, qui de eius potestate loquuntur. Sed siue adsunt, siue non, nos nostrum officium faciamus, & aggrediamur interpretationem. Hic enim psalmus in Christum est inscriptus, & ideo habet inscriptionem, In dilectum, &, Pro his qui commutabuntur. Is enim nobis magnam facit mutationem, rerúmque conuersionem, traductionem. Hanc mutationem significãs quoque Paulus dicebat: Quare si qua in Christo noua creatura. Et ideo sic dicit in principio, Dixit cor meũ. Quoniam enim eorum quæ dicebãtur, nihil erat humanum, sed cœlestia ac spiritualia erat narraturus, eáque non ex propria inuentione, sed ex diuina operatione, eructationis nomine hoc significat. Eructamus enim, non quãdo volumus, sed sermonẽ loquimur quãdo volumus, eúmque & dicimus, & reprimimus: eructationem autem nõ itidem. Ostendens itaque quæ dicuntur, non esse humani studij, sed diuinæ inspirationis quæ eum incitabat, eructationẽ prophetiam appellauit. Quemadmodũ enim in eructatione id quod fit, oritur ex qualitate ciborum: ita etiã in doctrina spirituali. Talia ergo eructabat, qualia comedebat. Vide autem alibi quoque alium prophetam hanc operationem similitudine sensibili exprimentem, & caput libri comedentem, ídque cum voluptate. Fuit enim, inquit, in ore meo tanquam mel dulce. Quia ergo spiritualem gratiam acceperunt, eis quoque similia eructarunt. Quod enim nec de hac eructatione sensibili, nec de cibis agatur, audi quidnam eructet. Et quis est qui eructat? Non stomachus, qui est ciborũ receptaculum, sed cor. Eructauit enim, inquit, cor meum. Et quid eructat? Non cibum, nec potum, sed quę sunt mensæ cognata & consimilia. Bonum verbum, nempe de vnigenito. Is est enim maximè bonus. Veni enim, inquit, nõ vt iudicem mundum, sed vt mundũ saluum faciam.

Testimonium inimicorũ, minimè suspectũ.

2. Cor. 5.

Eructatio prophetia.

Ezech. 3.

Ioan. 3.

A Omnia mitia ac mansueta, omnia supplicio libera. Eructat autem talia, quoniam cor suum expurgauit. Quemadmodum enim ventriculus quãdo sordidis succis fuerit plenus, eis cognata & consimilia eructat: sed quando sanus fuerit, ei quoque conuenientem edit eructationem: ita etiam cor Prophetæ postquam fuit à peccatis liberum, accepit gratiam Spiritus, & eructat verbum bonum. Hinc etiam aliquid aliud discimus, quòd Prophetæ non erant sicut Vates. Illic enim quando dæmon animam inuaserit, orbat mẽtem ac cogitationem, & rationem obscurat, & ita omnia ore suo loquuntur, mente nihil intelligente eorum quæ loquuntur, non secus ac si tibia aliqua inanimata loquatur. Hoc etiam dixit aliquis eorum qui sunt apud ipsos Philosophorũ, ita dicens: Quemadmodum ij qui responsa canunt, & vates, multa quidem dicunt, eorum autem quæ dicunt, nihil sciunt. Sed non ita facit sanctus Spiritus, sed permittit vt cor cognoscat quæ dicũtur. Si enim non cognoB sceret, quomodo diceret quod eructat verbum bonum? Dæmon enim, vtpote hostis & inimicus, cùm hominum natura bellum gerit: Spiritus autem sanctus, vt qui nostri curam gerat, & beneficio afficiat, facit, vt qui eum suscipiunt, sint sensus participes, & cum illorum intelligentia reuelat quæ dicuntur. *Dico ego opera mea regi.* Quænam dicit opera? Prophetiam. Quemadmodum enim fabri ærarij opus est facere dolabram, & ædificatoris domum facere, & nauium fabricatoris nauem compingere: ita est etiam Prophetæ, texere prophetiam. Quod enim hoc quoque sit opus, audi Christum dicentem de Apostolis: Dignus est operarius mercede sua. Et Paulus: Maximè qui laborant in verbo & doctrina. Si enim non erat opus, quomodo habuit laborem? Quid est enim hoc opere præstantius? Quid verò vtilius? Et omnibus artibus sublimius est. Quodnam est ergo opus quod dicit? Hic hymnus, hæc prophetia. Non dixit autem cuínam regi, significans se diC cere Deo vniuersorum. Quemadmodum enim quando dicimus regem Persarum, non simpliciter & absolutè regem dicimus, sed adiicimus, Persarum, ita etiam Armeniorum; quando autem nostrum dicimus, non habemus opus additamento, sed sufficit nobis regem dicere: ita etiam Propheta, quoniam loquebatur de eo qui verè rex erat, satis habet si dicat regi. Quemadmodum enim cùm dicimus omnipotentem, nulla opus habemus adiectione, quoniam non sit alius omnipotens: ita etiam cùm regem dicimus, non habemus opus alia adiectione, quòd non sit alius rex Deus. Alioqui autem is qui id dicebat, rex erat. Vnde clarum est eum non de homine dicere, sed de Deo vniuersorum: & ideo non dixit Græcè βασιλεῖ, sed, τῷ βασιλεῖ, adiectione articuli peculiarem dominationem ostendens. Deinde rursus declarans quæ dicuntur, non esse ab homine excogitata, meditata & composita, sed ea esse diuinæ gratiæ, & se tantùm linguam eis comD modasse, subiunxit: *Lingua mea calamus scribæ velociter scribentis.* Calamus autem ea scribit, quæ iubet manus eius qui eum tenet. Alius autem dicit, lingua mea vt stilus scribæ celeris. Quid sibi vult illud, Celeris? Vt ex eo quoque ostendat gratiam. Qui enim aliquid domo prolatum loquitur, differt & cunctatur, meditans, componens, impeditus ignoratione, inscitia & dilatione: & multa sunt quæ velocitatem sermonis interturbant. Quando autem mentem mouet Spiritus, nihil est quod impediat: sed quemadmodum aquæ impetus, cùm magno murmure præcipitat, progreditur: ita gratia Spiritus cum magna celeritate procedit, omnia leuia, plana & expedita proferens: Deinde hoc ipsum rursus expurgans, & ostendens nihil esse

Cõfirmat simili.

Vt Propheta differt à Vate.

1. Reg. 9. Dan. 10. Ephes. 6.

A simili.

Luc. 10. 1. Tim. 5.

ὁμοίωσις elegans.

Alteratõ firmatio.

ὀξυγράφου.

hil esse humanum eorum quæ dicuntur, subiunxit: *Speciosus forma præ filiis hominum.* Nonnulli quidem dicunt hoc dictum esse de lingua, quòd sit calamus speciosus forma. Mihi autem videtur eum deinceps de Christo dicere. Et ideo alius quoque dicit interpres: Pulchritudine ornatus es à filiis hominum. Magno enim ardore & summa in eum affectione percitus, ad eum conuertit orationem: quemadmodum Iacob quoque dicebat: Ex germine meo fili mi ascendisti, lapsus dormiisti vt leo. A Deo enim afflatus, cum eo deinceps loquitur, & ad ipsum dirigit orationem. Hoc autem dicit non per comparationem: non enim dixit speciosior, sed speciosus forma præ filiis hominum. Hæc pulchritudo est alia ab illa. Considera autem quomodo primum loquitur de humanæ naturæ susceptione. Quòd autem de ea loquatur, ostendunt quæ sequuntur. Cùm enim dixisset, speciosus forma præ filiis hominum, subiunxit: *Diffusa est gratia in labiis tuis.* Deus autem non habet labia, sed de humanæ naturæ susceptione agitur. Alius autem interpres, dicens: Diffusa est gratia in labiis tuis, hoc fecit apertius. Illud autem est, Ostensa est, velut si diceret quispiam, Quæ erat intus, scaturiit, emanauit. Quomodo ergo dicit alius Propheta: Vidimus ipsum, & non habuit speciem, nec pulchritudinem, sed speciem eius indecoram, diminutam præter filios hominum? Non dicit de deformitate, absit: sed de eius contemptione. Cùm enim semel humanitatis personam suscepisset, quæcunque erant vilia & contemnenda peruasit, vt qui nec sibi matrem reginam asciuerit, nec tempore incunabulorum ac fasciarum in lecto aureo positus sit, sed in præsepi: nec in magnifica domo fuerit educatus, sed in fabri lignarij humili domuncula. Et rursus cùm discipulos assumeret, non oratores, & philosophos accepit, & reges: sed piscatores & publicanos: & tenuem hanc vitam persequebatur, nec domum habens, nec vestibus preciosis indutus, nec delicata & lauta mensa fruens, sed ab aliis nutritus, probris affectus, contemptus, eiectus & fugatus. Hæc autẽ faciebat ex superabundanti quadam copia humanum fastum conculcans. Quoniam ergo nil magnificum nec gloriosum præ se ferebat, & nec vllos comites habebat, nec satellites, imò verò nõnunquam etiam solus obibat, sicut quilibet è populo, propterea ille quidem dicit, Vidimus ipsum, & non habuit speciem, nec pulchritudinem: hîc autem, speciosus forma præ filiis hominum, significans gratiam, sapientiam, doctrinam, miracula. Deinde describens eius pulchritudinem, dicit: Diffusa est gratia in labiis tuis. Vides eum hæc dicere de humana ab eo suscepta natura. Quæ est autem hæc gratia? Per quam docuit, per quam fecit miracula. Gratiam hîc dicit, eam quæ venit ad carnem. Super quem, inquit, videris spiritum descendentem tanquam columbam, & manẽtem super ipsum, is est qui baptizat. Omnis enim gratia effusa est in illud templum. Non dat enim illi Spiritum in mensura. Nos enim de eius plenitudine accepimus. Illud autem templum integrã & vniuersam accepit gratiam. Hoc Esaias quoque significans, dicebat, Requiescet super ipsum Spiritus sapientiæ & intelligentiæ, Spiritus consilij & virtutis, Spiritus sciẽtiæ & pietatis. Spiritus timoris Dei implebit ipsum. Sed illic quidem est integra & vniuersa gratia: in hominibus autem parum quid, & gutta ex illa gratia. Propterea non dixit, Do spiritum, sed, Effundam de spiritu meo super omnem carnem. Hoc itaque euenit. Omnis enim orbis terrarum accepit ex illo Spiritu. Incœpit enim donum à Palæstina, processit autem in Ægyptum, in Phœniciam, Syriam, Ciliciam, Euphratem, Mesopotamiam, Cappadociam, Galatiam, Scythiam, Thraciam, Græciam, Galliam, Italiam, omnem

Gen. 49.

Esa. 53.

Vt verè fuerit Christus pauper.

Luc. 2. Matt. 4. Matt. 9. Matt. 8. Luc. 9.

Matt. 3. Mar. 1. Ioan. 1. Ibidem.

Esa. 11.

Iohel. 2. Act. 2.

A Libyam, Europam, Asiam, in ipsum Oceanum. Quid longiori oratione opus est? Quantum terræ sol respicit, tantum peruasit hæc gratia: & hæc gutta ac stilla Spiritus impleuit vniuersum orbem terrarum scientia. Per eam signa fiebant, omnium peccata soluebantur. Gratia tamen quæ data est in tot regionibus, est aliqua tantùm pars & arrha doni. Dans enim, inquit Apostolus, arrham spiritus in cordibus nostris, hoc est, partem operationis. Spiritus enim non diuiditur. Vide autem quãtus sit fons. Alij enim per Spiritum datur sermo sapientiæ, alij verò sermo scientiæ secundùm eundem Spiritum, alij verò fides, alij autem gratiæ curationum, alij verò operationes potestatum in eodem Spiritu, alij autem prophetiæ, alij verò discretiones Spirituum, alij autem genera linguarum. Tot gratias in tot gentes, quæ in baptismo suscepta est gratia in vniuersum terrarum orbem extendit. Hæc autem omnia facit stilla Spiritus. Quòd enim stilla esset, declarauit cùm dixit: Effundam B de Spiritu meo, & arrham appellauit. Per hoc enim clarum est parum quid ex toto datum esse. Quocirca Ioannes quoque hoc ipsum significans, dicebat: Ex plenitudine eius nos omnes accepimus: Ex eo quod, vt ita dixerim, superfluebat, ex eo quod redũdabat, ex eo quod supereffundebatur, omnes accepimus. Considera ergo quàm sit omni ex parte sufficiens potestas Spiritus, quæ vniuerso orbi terrarum tanto tempore sufficit, & neque circumscribitur, nec consumitur, sed omnes quidem implet opibus & gratia: ipsa verò minimè consumitur. Deinde quoniam omnes spiritus multa nomina complectitur (nam & Angelus, & anima, & ventus hoc dicitur, & multa alia) subiunxit, de Spiritu meo. Quemadmodum ergo hominis spiritui intercedit cum homine cognatio, ita etiam Dei Spiritui, sed ei nihilo secius manenti in propria hypostasi. Idque Paulus significans, dicebat: Quis enim hominum nouit quæ sunt hominis, nisi spiritus hominis qui in ipso est? Ita etiam quæ sunt C Dei, nemo nouit, nisi Spiritus Dei, non confundens hypostases seu personas, absit: sed nobilitatem Spiritus significans. Quanto ergo est ipsius animæ cum seipsa cõsensio, tanta est Spiritus cum patre cognatio. Quemadmodum ergo filius quoque dicitur sermo aut verbũ, nec est tamen eiusmodi vt non subsistat, sed per id cognoscimus quæ sit eius cum patre cognatio: ita etiam Spiritus Dei, dicitur Spiritus, nec tamen non subsistit. Et quemadmodum quoniam est proprius ac germanus patris filius, propterea nobis largitur adoptionem filiorum: ita etiam Spiritus, quoniam sua natura est Dei substantia, dona nobis præbet in æternum. Nam homo quoque quandoquidem natura homo est, propterea potest hominis pingere imaginem. *Propterea benedixit te Deus in æternum.* Vides quomodo ex vehementi affectione ad ipsum orationem dirigit. Ea de causa alibi quoque non simpliciter & absolutè futura prædicit, sed præ se ferens figuram intentati criminis: vt quando diD cit, Quare fremuerunt gentes, & populi meditati sunt inania? Ita etiam hîc, dicens, Propterea benedixit te Deus in æternum. Cùm enim nec de eius ortu, nec educatione, nec de aliis quidquam dixisset, hîc obiter de eo loquitur. Qua de re? Quod omnia quidem dicere per ordinem ac consequentiam, est Euangelistarum, & ideo illa eis reseruauit, hoc enim erat officium illorum narrationis, prophetiæ verò munus est partes aliquas sumere, & de iis disserere. Et ideo prophetæ quoque hoc vbique faciunt. Nam pauca quædam quæ ad historiam pertinent, iniicientes, & adumbrantes, recedunt. Et ideo hic quoque, Benedixit te Deus, inquit, in æternum, sic dicens eius verba fuisse plena tanta gratia. Considera ergo virtutem gratiæ. Deambulabat quan-

Psal. 18. Rom. 10. Coloss. 1.

2. Cor. 1.

1. Cor. 12.

Ioan. 1.

Spiritus vt variè accipitur.

1. Cor. 2.

ἀνυπόστατος.

Rom. 8.

Psal. 2.

Prophetæ & Euangelistæ differẽtia.

In Christo plenitudo gratiæ.

Matt. 4.

doque prope mare, & inuenit Iacobum & Ioannem, &
dicit eis: Venite post me, & faciam vos piscatores ho-
minum. Illi verò & patre, & retibus relictis, eum statim
secuti sunt. Deinde etiam cùm alibi diceret omnibus
Apostolis: Nunquid vos quoque vultis recedere? dicit
Ioan.6. ei Petrus: Domine, verba vitæ æternæ habes, & nos
credidimus & cognouimus quòd tu es Christus filius
Dei viui: ad quem abibimus? Quid dico discipulos?
Ipsi Pharisæi cùm misissent ministros, audierunt eos di-
Ioan.7. centes: Nunquam homo sic locutus est, vt hic homo.
Matt 9. Et alij rursus dicebant, Nunquam sic visum est in Israël.
Matt.7. Mar.1. Et mirabantur, inquit, quòd eos doceret tanquam ha-
bens potestatem, & non vt scribæ ipsorum & Pharisæi.
Si velis autem tu quoque scire gratiam, cōsidera quanti
sint ponderis & momenti eius præcepta, & videbis eius
Luc.14. potentiam. Nisi quis renunciauerit omnibus, & præter-
ea animam suam odio habuerit, inquit, non est me di-
gnus, sermo tamen tantùm potuit, vt in opus exiret, &
reuera id fieret: tanta erat eius gratia. Quid est maiori
nobiscum familiaritate ac necessitudine coniunctum,
quàm anima? Atqui ipsa quoque contemptui habita
est propter illius iussum. Tu autem cùm audis, Benedi-
xit te Deus, ne labaris, nec humile & abiectum quidpiā
Ioan.5. cogitaueris. Quemadmodum enim iam ante dixi, de
carne loquitur, quæ habet labia, quæ gratiam suscipit,
quæ suscipit benedictionem: Deus enim nec benedi-
ctione opus habet, nec gratia. Nam Deus nullius rei in-
Ibidem. diget. Quemadmodū enim, inquit, pater suscitat mor-
tuos, & viuificat: ita etiam quos vult filius viuificat. Et
rursus: Opera quæ ille facit, ea quoque facit filius simi-
Ioan.14. liter. Et rursus: Sicut cognoscit me pater, & ego quo-
Sic, similiter. que cognosco patrem. Illud enim, sic, & similiter, &
sicut, significant eum esse immutabilem: sed hic de hu-
mana natura quam susceperat, agitur. Audimus autem
Ioan.10. ipsum quoque rursus dicentem: Propterea pater me di-
ligit, quia ego pono animam meam pro ouibus. Nun-
Matt.3. quid eum non diligebat antea? Quomodo ergo dixit:
Hic est filius meus dilectus? Sed hoc posuit volens o-
stendere quantum & quàm pręclarum ab eo fieret faci-
nus. Sicut ergo illic in reddenda ratione est causa ali-
qua, ita etiam hîc quoque causa est manifesta. Hac enim
de causa prius dixit: Speciosus forma præ filiis homi-
num. Et: Diffusa est gratia in labiis tuis. Et: Propterea
benedixit te Deus in æternum, id susceptæ humanitati
ascribens, vt quādo rursus humanum quid dicturus sit,
& quod sit eius dignitate inferius, ne labaris, sed co-
gnoscas de quonam loquatur. Ita etiam Iacob humani-
tatis susceptæ consilium significans, dicebat: Pulchri
eius oculi sicut vinum, & candidi eius dentes sicut lac.
Gene 49. Diuinitas autem non habet dentes. Alius quoque pro-
Esa.11. pheta dicit: Percutiet terram verbo oris sui, & spiritu la-
biorum tollet impium, eadem dicens cum Paulo dicen-
2.Thes.2. te: Quem dominus consumet spiritu oris sui, & abole-
bit apparitione suæ præsentiæ. Ne tu ergo cùm hæc au-
dieris, contemnas, ostendit tibi vires diuinitatis. Ne-
que enim carnem diuidit à diuinitate, neque diuinita-
tem à carne, non substantias confundens, absit: sed v-
nionem ostendens. Propterea dicit: Benedixit te Deus
in æternum. Quis est autem modus benedictionis? Assi-
stunt angeli, archangeli, throni, dominationes, princi-
Christus vt benedicatur. patus, potestates, laudibus celebrantes. Omnis terra à
finibus in fines Deum incarnatum canit, & laudibus af-
ficit. Primus enim Adam repletus fuit execratione, hic
1.Cor.15. autem contrà multa benedictione. Ille audiit, Maledi-
Gene.3. ctus tu in operibus tuis, & qui eum est consecutus. Et:
Hier.48. Maledictus, qui facit opus Dei negligenter. Et: Maledi-
Deut.27. Deut.21. ctus, qui non permanet in omnibus quæ scripta sunt in
Gala.3. libro hoc. Et: Maledictus, qui pendet in ligno. Vides

A quot maledictiones. Ab his omnibus liberauit Chri-
stus factus maledictum. Quemadmodum enim seipsum
humiliauit, vt te exaltaret, & mortuus est, vt te redderet
immortalem: ita etiam factus est maledictum, vt tu im-
pleteris benedictione. Quid potest conferri cum hac
benedictione, quando per maledictionem largitur be-
nedictionem? Neque enim ipse opus habuit benedi-
ctione, sed eam tibi donat. Quemadmodum enim quā-
do dico eum fuisse humiliatum, non dico mutationem,
sed humanæ susceptæ naturæ demissionem: ita etiam
quando dixero eum esse benedictum, non hoc dico,
quòd ei fuerit opus benedictione, sed rursus ostendo
demissionem humanæ susceptæ naturæ. Benedicta fuit
ergo humana natura. Christus enim à mortuis excita- Rom.6.
tus, non moritur amplius, nec est maledicto obnoxius:
imò verò nec antè quidem erat obnoxius, sed suscepit
maledictum, vt te ab eo liberaret. *Accingere gladio tuo
super femur tuum potentißime.* Alius, cinge ensem tuum [illegible], ô potent.
B super femur. Alius, impone veluti gladium tuum super
femur. *Specie tua & pulchritudine tua.* Alius, laudem tuam
& authoritatem tuam, Alius, gloria & decore tuo. Quæ-
nam est hæc mutatio, & quænam verborum translatio?
Cùm enim de doctore loqueretur, (hoc enim sibi vult
illud, diffusa est gratia in labiis tuis) armatum regem
nobis repentè describit, nec ita vt locum teneat pro-
phetiæ, sed vt locum supplicationis. Non dixit enim:
Accingere gladium suum, sed rogat, & dicit, Accinge-
re gladio tuo: deinde huic etiam armaturæ admiscet
pulchritudinem, nunc quidem grauis armaturæ mili-
tem significans, nunc verò venustum hominem ac spe-
ciosum. Specie enim, inquit, tua, & pulchritudine tua.
Deinde sagittarium. Sagittæ enim, inquit, tuę acutę, po-
tentissime. Et rursus victorem & triumphatorem: Po-
puli, inquit, sub te cadent in corde inimicorum regis.
Porro autem eundem rursus inducit vnguentis delibu-
tum, qui est miles grauis armaturæ, & rex, & sagittarius,
C & victor. Myrrha enim, inquit, & gutta, & casia à vesti-
mentis tuis. Quid ergo commune inter se habent arma Quæstio per antithesin.
& vnguenta, gratia & gladius, doctrina & bellum, ar-
cus & pulchritudo? Hæc enim sunt signa pacis, illa verò
prælij & instructæ aciei: Quis ergo est simul & pacis a-
micus, & rei militari deditus? cui distillat vnguentum,
& armis est munitus? Quis procedit ex domibus ebur-
neis, & hostes fundit innumerabiles, & maximam stra-
gem facit? Quomodo soluemus hanc dubitationem, ni-
si rectè sciamus hæc quoque dici de patre? Nam ipse
quoque propheta eum alibi armatum introducit, vt
quando dicit: Nisi conuersi fueritis, gladium suum vi- Psal.7.
brauit: arcum suum tetendit, & parauit ipsum, & in eo
parauit vasa mortis. Et rursus alibi: Induet thoracem
iustitiæ. Vide autem eandem quoque authoritatem. Sapien.5.
Quemadmodum enim illic dicit, Gladium suum vibra-
bit, non ab alio iussus, sed ipse ex seipso: ita hîc etiam,
sagittæ potētis acutæ, populi sub te cadent in corde ini-
D micorum regis. Deinde ostendens eum hæc omnia ex
sua authoritate facere, dicit: Deducet te mirabiliter
dextera tua. Non aliunde, inquit, operationem suscipis,
sed ipse tibi ipsi sufficis. Audi autem ipsum quoque pa-
cis Deum dicentem discipulis: Non veni pacem in ter- Matt.10. Luc.12.
ram mittere, sed gladium. Et rursus: Ignem veni mitte-
re in terram, & quid volo nisi vt accendatur? Hic autem
de eodem dicens, quomodo sit venturus dicit: Descen- Psal.71.
det sicut pluuia in vellus, & tanquam gutta quæ distil-
lat super terram. Hæc dico, vt attenti sitis & vigilantes,
& quæ ex dictionibus significantur, diligenter sumen-
tes, soluatis apud vos dubitationem. Hæc enim nomi- Solutio.
na significant eius operationes. Ita ergo hîc quoque
cùm audieris, Accingere gladio tuo super femur tuum
potentissime,

potentissime, existima esse nomen eius operationis. Ita A
etiam arcus & sagittas. Quemadmodum enim scriptu-
Ira Dei, correctio vel punitio. ra dicit Deum irasci, non perturbationem animi ei tri-
buens, sed per hanc dictionem, punientem eius opera-
tionem ostendens, & quæ sunt crassiora attingens, ita id
ipsum significat arma dicens. Quia enim non per nos-
ipsos, sed per alia instrumenta punimur, volens eius pu-
nientem ostendere facultatem, id per nomina nobis
nota significauit, non vt arma in Deo cogitemus, sed vt
significantius & cum maiori emphasi eius punitionem
audiamus. At multi, inquit, ex hoc loco læsi sunt: sed te-
merè, & à propria inscitia: maximè enim cùm Deum
audirent, debebant intelligere id dictum esse tropicè &
figuratè. Nunc verò nec per alia quidem verba negle-
xit scriptura docere Deum esse impatibilem. Audi ergo
quomodo alibi docet quàm sit ei facilè sumere suppli-
cium, dicens: Exurgat dominus, & dissipentur inimici
Psal.64. eius. Nunquid opus est armis? Nunquid gladio? Suffi-
Psal.103. cit, inquit, solùm si exurrexerit. Sed hoc quoque rursus B
Psal.17. est crassum, & ideo sępe dicit: Qui respicit super terram,
& facit eam tremere. Et rursus: A facie eius commota
est terra. Atqui hoc quoque est crassum. Audi ergo rur-
sus id quod est sublimius. Omnia quæcunque voluit fe-
Psal.13. Sap.12. cit: ei enim solùm voluisse sufficit. Vide autem quomo-
do in his etiam crassioribus ostendit Deum nullius rei
egere. Neque enim prius armorū meminit, quàm eum
potentem vocauerit, & rursus cùm arma enumerasset,
omnem victoriam eius dextræ ascripsit, hoc est, eius na-
turæ & potentiæ. Quod alius quoque propheta signifi-
Esa.9. cans, dicebat: Principatus eius super humerum eius, nō
vt humerum intelligas, absit: sed vt scias Deum non e-
gere aliorum auxilio. Accingere gladio tuo super fe-
mur tuum potentissime, specie tua & pulchritudine tua.
Quid hîc igitur dicit? Per hæc crassiora nomina osten-
dit eius operationem, per quam orbem terrarum rexit,
per quam bellum confecit, & trophæum erexit. Erat
enim bellum grauissimum, & omnium bellorum acer- C
bissimum, in quo barbari bellum gerebant, sed dæmo-
nes tendebant insidias, & vniuerso orbi terrarum affe-
Esa.53. rebant exitium. Quocirca Esaias quoque dicebat: Et
Esa.61. fortium diuidet spolia. Et rursus: Spiritus domini super
me, qua de causa vnxit me: ad euangelizandum paupe-
ribus misit me, ad prædicandam captiuis remissionem.
Rom.1. Quamobrem Paulus vbique in principio Epistolarum
Ephes.2. scribens dicebat: Gratia vobis & pax à Deo patre no-
stro. Et rursus: Ipse enim est pax nostra, qui fecit vtra-
que vnum. Ne autem dum audis, Accingere gladio tuo,
ensem intelligas sensilem, audi quæ sequuntur. Cùm e-
nim dixisset, cinge te gladio, subiunxit, Specie tua, &
pulchritudine tua: hoc est gladius, species eius, pulchri-
tudo, & authoritas, gloria, maiestas, & magnificentia.
Nullius enim illa indiget substantia ad ea rectè geren-
da, quæ fuerint proposita, est enim nullius indiga. Eum
ergo adhortatur propheta, pro vniuerso orbe terrarum
eum ad bellum educens. Deinde à sublimibus oratio- D
nem rursus deducit ad crassiora. Cùm enim dixisset gla-
dium & femur, ascendit ad speciem & pulchritudinem:
& illinc rursus descendit ad ea quæ sunt magis corpo-
rea, & dicit: *Intende, prosperè procede, & regna.* Cùm au-
tem dixit, intende, arcum significauit & sagittam. De-
inde ostendens rursus eum armis non agere, subiunxit,
prosperè procede, & regna. Alius interpres dicit, pro-
moue. Regnum autem hîc dicit, quod administrauit
extremis temporibus asciscendo in familiaritatem &
scientiam. Hæc autem verba indicant prophetæ desi-
derium videntis iam quæ erant ab eo facienda, & vni-
uersum orbem terræ, qui deducebatur ad veritatem: &
ideo tropo vsus est, nempe pręcipiente & exhortante fi-

gura dictionis. Consueuerunt enim minores, quando
sunt acri maiorum inflammati studio, his vti dictioni-
bus. *Propter veritatem, & mansuetudinem, & iustitiam.* Ad-
uerbio veritatis vtitur. Vides quomodo seipsam inter-
pretatur scriptura, & ostendit victoriam versari in intel-
ligentia, & esse spiritualem. Qui enim meminit armo-
rum, gladij, & arcuum, quomodo hic meminit mansue-
tudinis? Quid enim commune inter se habent bellum
& mansuetudo, pugna & clementia? Permultum qui-
dem certè, si quis rectè expenderit. Nam & Dauid & Psal.131.
Moses erant mites: & ideo de illo quidem dicit scriptu- Num.12.
ra: Memento domine Dauid, & omnis mansuetudinis
eius. De Mose autem: Erat Moses mitissimus omnium
hominum qui erant super terram, tamen videntur ij qui
erant omnium mitissimi, omnium maximè vlcisci. Sed
si vultis, dicamus prius de eorum mansuetudine. Cùm 1.Reg.14. 26.
hic beatus cepisset sæpe Saulem, & esset in eius potesta-
te eum de medio tollere, manum in eum non immisit:
quinetiam cùm alij ipsum incitarent, ei pepercit, & iram
repressit. Iam verò cùm Semei eum contumelia affice- 2.Reg.16.
ret, & eius calamitati tunc insultaret, vellentque duces
transire, & maledicum hominem probris eiusmodi in-
sectantem interimere, dicit verba plena omni sapientia.
Illum quoque parricidam & incontinētem adolescen-
tem, quomodo suis commendat ducibus, dicens: Parci-
te filiolo meo Absaloni? Quando autem in principio 2.Reg.18.
loquebatur cum fratribus ei inuidentibus propter futu-
ram victoriam, cogita quàm mansuetè loquitur dicens:
Nunquid non verbum est? Quid verò Moses? pro iis 1.Reg.17.
qui eum lapidibus petierant, pro iis qui eum, quod in eis Exod.17. Exod.32.
erat, de medio sustulerant, audi quid dicat: Si peccatum
quidem eis dimittis, dimitte: sin minus, me quoque de-
le de libro quem scripsisti. Cùm alij rursus eum moue-
rent ad æmulationem, & incitarent ad iram, pulchra illa
& sapientiæ plena verba locutus est, dicens: Quis dede- Num.11.
rit vt totus populus domini prophetet? Pro sorore au- Num.12.
tem rursus, quæ eum maledictis incesserat, quàm sup-
pliciter precatur? Ex multis quoque aliis locis videri
potest eius mansuetudo, quando etiam in Palæstinam
ingredi prohibitus, cum omni comitate & mansuetudi-
ne Iudæos alloquitur. Sed tamen hic mitis, vt Dathan, Num.16.
Abiron & Core, cùm in sacerdotium inuasissent, à terra
absorberentur, & alij exurerentur, quandoquidem i-
gnem alienum obtulerant, æquum existimauit. Dauid
quoque ille mansuetus, & Goliath prostrauit, & exerci- 1.Reg.17.
tum fugauit, & retulit victoriam. Hoc est enim vel ma-
ximè mansueti, suas quidem iniurias remittere, eos au-
tem quibus fit iniuria, defendere: quemadmodum
Christus quoque fecit. Cùm enim in crucem ascendis-
set, dicebat: Pater, ignosce eis, nesciunt enim quid fa- Luc.23.
ciunt. Et Hierusalem rursus deflens, dicebat: Quoties Matt.23. Ioan.18.
volui congregare filios vestros, & noluistis: ecce relin- Ioan.7.
quetur domus vestra deserta. Et cùm impactus esset ei Matt.4. 8.12.13.
colaphus, non colaphum contra impedit, sed ei qui im- Mar.1.
pegerat, respondet: & cùm appellaretur dæmoniacus,
eiiciebat dæmones: & cùm vocaretur planus, & impius,
& Dei aduersarius, in regnum suum ducebat. Discipulis Matt.5.
quoque iussit vt vbique flagellarentur, persecutionem Luc.21. Ioan.15.
paterentur, expellerentur, minorémque & inferiorem Matt.20.
locum diligerent. Qui enim vult in vobis esse primus,
sit vester minister. Domesticum autem subiunxit exem-
plum, dicens: Sicut filius hominis non venit ministrari,
sed ministrare, & dare animam suam redemptionem
pro multis. Quòd si expellit dæmones, & cum diabolo
bellum gerit, & errorem tollit de medio, hoc quoque
est maximæ mansuetudinis, omne quidem vitium abo-
lere, eos autem qui ab illo detinentur liberare, insidian-
tes dæmones coërcere, & qui ab eis probris affecti fue-

rint, à malis eripere. Quid est autem, propter veritatem, A & mansuetudinem, & iustitiam tuam? Dixit bellum, dixit instructam aciem, ostendit armatum militem, dicit deinceps quæ pulchra & præclara in regno suo gesserit, genus trophæi, conditionem & naturam victoriæ. Alij enim omnes homines regnantes, vel pro ciuitatibus, vel opibus, vel inimicitiis, vel vana gloria bellum gerunt: ipse autem propter nullum eorum, sed propter veritatem, vt eam plantet in terra: & propter mansuetudinem, vt qui sunt feris immaniores, mansuetos efficiat: & propter iustitiam, vt in quos tyrannidem exercet iniquitas, eos iustos faciat, primum quidem ex gratia, deinde ex rectè factis. *Et deducet te mirabiliter dextera tua.* Alius, & illuminabit te super terribilia dextera tua. Alius, & ostendet tibi terribilia dextera tua. Vidisti quomodo rursus nobis aperuit dignitatem eius qui hæc præclara facit. Quemadmodum enim cùm superius dixisset arma, & gladium, ascendit ad speciem ac pulchritudinem, & ad incorporeas intelligentias de- B duxit auditorem: ita cùm rursus descēdisset ad id quod est crassius, nempe arcus & sagittas, paulatim rursus erigit auditorem, belli causas referens, veritatem, mansuetudinem, iustitiam. Deinde rursus modum quoque. Quisnam autem est is? Et deducet te, inquit, mirabiliter dextera tua. Quod autem dicit, tale est: Ipsa sibiipsi natura sufficit, ipsa sibiipsi sufficit potentia ad videndum quæ sunt agenda, & finem eis imponendum: Rectè autem dixit alius, terribilis dextera tua, sunt enim valde terribilia & horrore plena quæ gessit, mors deleta est, perfracti sunt inferi, paradisus fuit apertus, cœlum patuit, obstructa sunt ora dæmonibus, inferna cum supernis commixta sunt, Deus homo factus est, homo sedit in throno regio, aperta est spes resurrectionis, immortales expectationes, ineffabilium bonorum vsusfructus, & alia quæcunque per suum aduentum pulchrè & præclarè gessit: & ideo dixit, Ostendet tibi terribilia dextera tua, ostendens sibiipsi sufficere naturam & C potentiam ad ea inuenienda & perficiēda, quæ fuerant proposita. Septuaginta autem dicunt, deducet te mirabiliter dextera tua, hoc est, non solum mirari oportet, quòd res pulchras & præclaras gesserit, sed quòd eas preter hominum expectationem & opinionem gesserit. Per mortem enim mors deleta est, per maledictum, maledictum sublatum est, & data benedictio: per esum nuper eiecti fueramus, per esum rursus introducti fuimus. Virgo nos paradiso expulit, per virginem vitam æternam inuenimus. Per quæ condemnati sumus, per ea fuimus coronati. Hæc ergo animo agitans propheta, dicebat: Deducet te mirabiliter dextera tua. Nunquid opus est armis? Nunquid gladio? Nunquid arcu & sagittis? Vidisti quomodo ipsa natura, ipsa potentia, est sibiipsi sufficiens. Sed vide eum tanquam saltatorem optimum rursus à sublimibus descendere ad crassiora. *Sagittæ tuæ*, inquit, *acutæ potentißime. Populi sub te cadent in corde inimicorum regis.* Alius, in corde inimici regis. D Vide rursus quando meminit sagittarum, quomodo potentis verbum accepit, vt scias eum non egere sagittis, sed ipsum sibiipsi sufficere. Hæc est autem consequentia seu contextus. Sagittæ tuæ acutæ, potens in corde inimicorum regis. Illud autem, populi sub te cadent, in medio interponitur. Hîc ergo mihi esse videtur duplex expositio. Vel enim dicit Iudaicam captiuitatem, & ciuitatis euersionem & interitum, vel per anagogen vim verbi vocat sagittas. Quibusvis enim sagittis velocius peruasit orbem terrarum, & eorum qui prius erant inimici, cor tetigit, non vt interficeret, sed vt ad se attraheret. Quod etiam in Paulo vsuuenit. Non enim aberrauerit quispiam, si dixerit illud ver-

[Margin: Opera Christi terribilia. 1.Cor.11. Heb.2. Act.2. Heb.9. — Heb.2.9. 1.Cor.15. Galat.3. Gen.3. Ioan.6. Gene.2. Matt.1. Luc.1. — Sagitta verbi vis efficax.]

A bum sagittam, quòd è cœlis emissum tetigit cor eius, qui prius erat inimicus, & amicum reddidit. Populi sub te cadent. Vidisti quàm rectè bellum gestum sit, quomodo reconciliati fuerint qui prius erant seditiosi, quomodo docti, quomodo initiati. Ipse enim casus, & esse sub illo, est omnibus fundamentum & radix altitudinis. Cùm eos enim liberasset ab arrogantia, & ab inani fastu & gloria, & ab errore dæmonum, eos sibiipsi subiunxit. Ita etiam alius propheta cum ostendit cruentatum, cùm sic dicit: Quis hic est qui venit ex Edon? rubedo vestimentorum eius ex Bosor? Nusquam illic arma, arcus & sagittæ, sed vestes, verbum quidem paulò crassius, sed eò tamen subtilius: & tamen illic quoque in ea crassitudine erigit sensim orationem ad res incorporeas. Quoniam enim rogat propheta vndenam rubræ vestes, dicit: Torcular calcaui solus, ostendens victoriæ facilitatem, & quòd nullum habuerit qui ei opem ferret, sed ipse sibiipsi suffecerit. B Quemadmodum enim hîc dicit: Deducet te mirabiliter dextera tua: ita etiam illic: Torcular calcaui solus. Quemadmodum enim facile est ei qui ingreditur torcular, calcare botros: ita etiam Deo facere quæ voluerit, imò ne sic quidem, sed longè facilius. *Sedes tua Deus in seculum seculi. Virga directionis, virga regni tui. Dilexisti iustitiam, odisti iniquitatem. Propterea vnxit te Deus, Deus tuus oleo lætitiæ præ consortibus tuis.* Alius, Thronus tuus, Deus, æternus, & vltra. Hebræus autem dicit illud, Deus, Deus tuus אלהים עלום elohim olam. Quid hîc dixerit Iudæus? De quonam enim hæc dicuntur? Quid verò hæreticus? Si dixerit enim dici de patre, Sedes tua Deus in seculum seculi, quomodo ei conueniet, quod deinceps sequitur: Propterea vnxit te Deus, Deus tuus. Neque enim pater est Christus, neque ipse vnctus est. Vnde clarum est eum loqui de vnigenito, de quo prius quoque dictum est, de quo dixit etiam Esaias: Et eius regni non erit finis. Sed illud quæsierit C fortasse quispiam, cur nunc loquitur de diuinitate, cùm de humanæ naturæ susceptione antea verba fecerit? Quoniam idipsum quoque facit Matthæus. A carne enim incipit, & ita exorditur: Liber generationis Iesu Christi. Similiter etiam Lucas & Marcus: Ioannes autem solus aliter. Cùm enim prius dixisset de diuinitate, In principio erat verbum, & verbum erat apud Deum, & Deus erat verbum, & de ea multum disseruisset, tunc dixit: Et verbum caro factum est, & habitauit in nobis. Quod si secus ac alij, Euangelij scriptione vsus est, sic quoque magnam inter ipsos ostendit consensionem. Et quomodo, inquit, fuerit rationi consentaneum, vt sit in eo, quod est contrarium, consensio? An nescis quòd comedere repugnat ei, quod est non comedere: & bibere ei, quod est non bibere: & dare ei, quod est non dare? Sæpe autem medicus quoque multa facit eiusmodi, non secum pugnans, sed sibi valde consentiens, vnum enim sibi finem pro- D ponit, ægroti sanitatem. Hoc ipsum etiam vsuuenit in Euangelistis. Nam æstas quoque est hyemi contraria, vnum tamen habet finem, perfectionem & maturitatem fructuum. Iam verò vniuersus quoque mundus constat ex contrariis. Quinetiam Christus quoque via Ioanni contraria ingressus est. Ille enim comedebat, hic verò non comedebat. Venit enim, inquit, Ioannes, neque comedens, neque bibens, & dicunt, dæmonium habet. Venit filius hominis bibens & comedens, & dicunt, Ecce homo vorax, & vinipotor. Sed etsi erant quæ fiebant contraria, vnum tamen finem respiciebant, nempe eorum qui sagena erant capiendi, salutem. Ita etiam hic ordo diuinitatis & humanæ susceptæ naturæ, etsi secus ac ab aliis, ab Ioanne introductus est, id tamen

[Margin: Esa.63. — Simile. Sap.11. — Christi æternitas. — Esa.9. — Matt.1. — Ioan.1. — Cōtrariorum in vnum sinē cōsensio. — Scilicet elementis. Luc.7. — Matt.13.]

id tamen eis valde conuenienter factum est. Et quo- A modo? Dico ego, quòd in principio quidem cum sermo nondum esset disseminatus, cōsentaneum erat versari in explicanda humanitate, & de carne doctrinam aperire, à crassioribus & sensilibus ducentes exordium: sed postquam introducta fuerat scientia, & prædicationem iam susceperant, erat deinceps tempus opportunum ab alto inchoandi. Quamobrem & prophetæ quoque si quando de eo disserunt, ab humanæ naturæ susceptione incipiunt, & exordium ducunt. Vide itaque quomodo Michæas ab infimo orditur: Et tu Bethleem terra Iuda, nequaquam es minima in principibus Iuda. Ex te enim mihi egredietur dux, qui pascet populum meum Isaël. Atqui non erat diuinitas ex Bethlehem, sed caro. Sed non permansit in hoc solo, sed ad diuinitatem etiam ascendit, dicens: Et egressus ab initio ex diebus seculi. Et rursus Esaias: Ecce virgo in vtero concipiet, & pariet filium, & vocabunt nomen eius Emmanuël, quod est interpretatum, Nobiscum B Deus. Vides quomodo is quoque à carne ascendit ad diuinitatem? Et rursus alibi considera hoc ipsum ab eo fuisse factum. Dicit enim: Puellus natus est nobis, filius datus est nobis, & vocatur nomen eius magni angelus, admirabilis consiliarius, Deus, fortis, potens, princeps pacis, pater futuri seculi. Vides quomodo rursus à puero carnísque susceptione, veluti per quosdam gradus ascendens, sistit in diuinitate. Ita etiam pater eius cognitus est primùm ex creaturis. Inuisibilia enim eius, inquit Paulus, à creatione mundi operibus intellecta, conspiciuntur. Et ideo ipse quoque seipsum sæpe effingit in specie sensibili, paulatim euehens humanum genus ad intelligentias incorporeas. Et quid miraris si in dogmatibus hoc consilio & hac œconomia vsus sit, cùm in præceptis & mandatis hoc ipsum faciat? Quocirca propheta quoque sic hoc in loco oratione vsus est, à carne ad diuinitatem ascendens: (labia enim sunt carnis) & à diuinitate rursus ad carnem C descendens, & varietate orationis vtens ad salutem catechumenorum. Sedes tua Deus in seculum seculi. Sedem hîc non solummodo sedem, sed regnum significat. Hîc ergo eam dicit æternam, alibi autem etiam altam. Vidi enim, inquit, dominum sedētem super thronum excelsum. Et rursus: Quoniam alta sedes tua. Alius quoque propheta vidit eum sedentem super thronum gloriæ. Dauid autem ostendit etiam thronum humanitatis. Misericordia enim, inquit, & iudicium bonum opus sedis tuæ. Hæc omnia de eius regno dicta sunt, quòd scilicet fine careat: hoc enim est, In seculum seculi, quòd gloriosum, quòd excelsum, quòd potens & validum. Rursus quòd sit expers principij, quando dicit, Regnum tuum, regnum omnium seculorum. Quemadmodum autem thronus est regni signum: ita etiam virga, & regni, & iurisdictionis. Et ideo dicit: Virga directionis, virga regni tui. Purum enim illic est quod iustum est, purum est quod est rectum, nihil il- D lic adumbratum. Audiant qui insaniunt, & sunt emotæ mentis, imò verò qui sunt eis deteriores. Quinam autem sunt hi? Qui diuinam prouidentiam reprehendunt, & dicunt: Cur hoc & illud sic factum est? Quomodo enim non absurdum, vt qui fabro quidem assidet, & ligna frangentem & secantem contemplatur, ab eo rationem non exigat: & dum medicus scindit & vrit carnem, & in domuncula ægrotum includit, & fame excruciat, nec vllus astantium, nec ipse qui laborat, de iis quæ fiunt, curiosè inuestigat: & dum gubernator tendit funem, velúmque & intendit, & rursus remittit, & nauis partem inundat, nemo sit curiosus, nec in vnoquoque horum opificum inquirat & sciscitetur, sed taceat & quiescat, quamuis ij in arte sæpe

[Margin: 1.Cor.3. — Mich.5. — Esa.7. — Esa.9. — Rom.1. — Esa.1. Dan.7. — Psal.88. — Psal.144. — Prouidētiæ diuinæ reprehensores & indagatores redarguit.]

A tetur, sed taceat & quiescat, quamuis ij in arte sæpe peccent: de ineffabili autem sapientia, benignitate ineffabili, infinita & interminata cura ac prouidentia, curiosè indaget? Quantæ hæ sunt insaniæ? Et opem quidem ferre, vel pecunias erogare pro iis quibus fit iniuria, & sunt pauperes, non facilè inueniuntur qui velint, perpetuò autem inquirunt, cur hic pauper, cur ille mēdicus, & cur alter sit diues. Serue nequam & stolide, cur non oculos demittis, & teipsum condemnas, & fræno linguæ iniecto, mentem tuam reprimis, & mittens de tantis rebus curiosè inquirere, hanc anxiam indagationem in tuam vitam conuertis? Respice ea quæ fecisti, respice mare peccatorum: & si es curiosus & anxius inquisitor, exige à teipso verborum quæ malè dixisti, & rerum quas malè fecisti, rationem. Nunc autem tui quidem ipsius prætermissa examinatione, licet hæc quidem socordia supplicium afferat, curiosa autem indagatio salutem, sed es Deum in ius vocans, tuis peccatis alia adiiciens. Non audis prophetam ei dicen- B tem: Virga directionis, virga regni tui? Et rursus alius: Iudicium eius, inquit, tanquam lux exibit. Quòd si non nosti omnia quæ sunt tui domini, propterea eum gloria affice, propterea eum maximè adora, propter ineffabilem eius maiestatem, propter incomprehensibilem eius prouidentiam, propter variam ac sapientem eius curationem. Dilexisti iustitiam, & odisti iniquitatem. Postquam superius dixit præclara eius facta, victorias, trophæa, salutem orbis terrarum, quòd eam veritate repleuit, quòd mansuetudine, quòd iustitia, ostendens fuisse orationi consentaneum vt hæc fierent, loquitur deinceps de dignitate eius qui illa fecit, monstrans eum fuisse Deum, regem fine carentem, incorruptum iudicem, iustorum amatorem, malis infensum. Quoniam enim, inquit, est eiusmodi, propterea talia ab eo facta sunt. Nemo ergo de his dubitet. Qui ea enim fecit, ea fecit cùm & posset & vellet. Postquam ergo C dixit quæ sunt alta de diuinitate, reuertitur ad loquendum de carne, & dicit: Propterea vnxit te Deus, Deus tuus. Propterea, quòd in iis quæ dicta sunt, te rectè gesseris, iniquitatem eieceris, iustitiam plantaueris, & quæ fecisti feceris. Tu autem ne conturberis dum audis quòd hæc patri attribuat. Non enim id facit, vt eum priuet rectè factis, sed vt ea quæ sunt filij, patri ascribat, qui ea etiam quæ sunt patris, sua esse dicit. Omnia enim, inquit, mea tua sunt. Nam de resurrectione quoque Paulus quidem disserens, dicit: Deus ipsum suscitauit à mortuis. Ioannes autem: Soluite templum hoc, & in tribus diebus excitabo ipsum. Quid est autem oleum lætitiæ? Atqui Christus nusquam vnctus est oleo, sed Spiritu sancto. Et ideo adiecit, præ consortibus tuis: hoc ipsum significans neminem ita vnctum fuisse vt ipse. Multi enim fuerunt ante ipsum Christi, id est, vncti, sed nemo sic: sicut etiam agni multi, sed hic eximius: & multi filij, sed ipse vnigenitus. sunt enim o- D mnia eius eximia, non ea solùm quæ pertinent ad diuinitatem, sed ea etiam quæ ad humanitatem. Nemo enim vnctus est tali spiritu. Si id autem appellat oleum, ne mireris. Nam cum propheta loquitur paulò obscurius, & magis ænigmaticè. Rectè autem dixit, Exultationis, vt ostenderet id esse lætitiæ. Fructus enim spiritus est dilectio, gaudium, pax. Alius autem dicit, oleo venustatis. Hebræus autem ששון Sason, hoc est, elegantiæ, gloriæ, ornamenti. Sin autem sit lætitiæ, id quoque verum est. Quemadmodum ergo cùm audiuisti gladium, gladium non intelligis: & cùm arcum & sagittas, non arcus & sagittas, sed eius operationem qui hæc facit, vt iam antè dixi: ita cùm oleum audieris, ne oleum solum arbitrare, sed vnctionem intellige.

[Margin: παραίνεσις. — Soph.3. — Ioan.17. 1.Cor.6. — Ioan.2. — Ioan.3. — Galat.5.]

Christi vocati sũt multi. Psal. 104.

Oleum enim erat signum Spiritus, res autem principalis & necessaria erat Spiritus. Cùm hoc ergo ita se habeat, ne dubita eum vocare Christum: nam Abraham quoque appellabatur Christus, & prophetæ: sed non omnes oleo vncti sunt: quemadmodum cùm dicit: Nolite tangere Christos meos, & in prophetis meis nolite malignari. Quando autem vnctus est Christus? Quando tanquam in columbæ specie Spiritus super eum venit.

Quando vnctus Christus. Matt. 3. Mar. 1. Ioan. 1. Ioan. 3. Ioel. 2. Act. 2.

Participes autem aut consortes hîc vocat omnes spirituales, quemadmodum Ioannes dicit: Nos omnes ex plenitudine eius accepimus. De ipso autem: Non ad mensuram dat Spiritum Deus. Et rursus: Effundam de Spiritu meo super omnem carnem. Illic autem non ex Spiritu, sed totus venit Spiritus: & ideo dixit, Non ad mensuram dat Deus Spiritum. *Myrrha, & gutta, & casia à vestimentis tuis.* Alius, In vestimentum tuum. Alius, In omnes vestes tuas.

Gutta στακτή, stacte.

Nonnulli quidem dicunt prophetam per hæc significare sepulturam, alius autem diuersitatem vnctionis. Neque enim fiebat olim vnctio ex his vnguentis, sed ex aliis. Et vt scias hunc fuisse olim alium modum vnctionis, per differentiam materiarum significauit differentiam operationis. Illud autem, A vestimentis tuis, ostendit eius quoque vestes fuisse plenas gratia.

Matt. 9.

Quæ itaque sanguinis profluuio laborabat, sanguinis riuos repressit, cùm vestis fimbriam attigisset. Siue hoc ergo, siue illud sit accipiendum, nulla prohibet ratio, sunt enim à me vtraque admittenda. Quemadmodum ergo (nihil enim prohibet eadem rursus dicere) cùm arcum & gladium audis, & quæ sunt eiusmodi, non ea audis sensibiliter: ita nec cùm myrrham aut casiam audieris, ea sensibiliter intelliges, sed ad intelligentiam referes. *A domibus eburneis, ex quibus delectauerunt te filiæ regum in honore tuo.* Alius, A templis eburneis, vnde delectauerunt te, in te honorando. Alius, In gloriosis tuis. Postquam dixit quæ rectè gessit, dicit etiam honorem qui præclara eius facta consecutus est, nempe quòd in pretiosissimis templis sit adorandus. Antiquitus enim hæc materia erat pretiosissima, & magno studio conquirebatur, nempe eburnea.

Eboris pretium apud antiquos. Amos 6.

Vnde etiam dicebat alius propheta: Væ qui dormitis in lectis eburneis. Et rursus ostendit quòd prædicatio non perueniet solummodo ad priuatos, sed reges etiam subiiciet, qui ei ædes magnificas extruent. Hæc iam videntur re ipsa fieri. Volens enim propheta ostendere vim prædicationis, dicit quomodo ceperit, quomodo subiecerit mulieres, viros, priuatos, diuites, eos ipsos quibus erant redimita capita diadematibus, & eorum vxores, vt templa Deo vbique excitarent. Deinde quoniam deinceps ad hæc dicenda digressus est, de his fusius dicere exorditur, eos qui illum colunt, & qui ei supplicant describens. Et cùm ostendisset quomodo populi sub eo cadunt, quomodo cor ipsorum tetigit, quomodo inimicos superauit, quomodo eum deduxit dextera, quomodo veritatem, mansuetudinem & iustitiam plantauit: rursus quoque metaphorica oratione vsus est, veluti in imagine ac similitudine ecclesiam describens, & quæ postea dixerunt Apostoli: hic quidem dicens: Despondi vos vni viro virginem castam exhibere Christo: ille autem: Qui habet sponsam, sponsus est. Alius vero: Simile est regnum cœlorum homini regi, qui fecit nuptias filio suo.

2. Cor. 11. Ioan. 3. Matt. 22.

Ea hîc quoque prædicit, introducens simul sponsam & reginam: & ideo dicit, *Astitit regina à dextris tuis.* Alius, stabilita est, hoc est firmiter stetit, stetit immobiliter. Quod alibi dicit Christus: Portæ inferi non præualebunt aduersum eam.

Matt. 6.

Vidisti insignem honorem, vidisti summam dignitatem: quæ conculcata, & quæ in infimum locum deturbata fuerat, in quantam extulerit altitudinem,

A vt ei assisteret. Cognouisti, quæ erat captiua, alienata, meretrix scelerata & execranda, ad quàm tam dignitatem ascenderit, cùm ministratoriis potestatibus assistit. Filius enim, vt qui sit honore æqualis, sedet à dextris: ipsa verò stetit. Quamuis enim sit regina, est tamen creatæ substantiæ. Quomodo ergo dicit Paulus: Conresuscitauit & considere nos fecit in cœlestibus in Christo Iesu? Sed attende quàm exactè loquatur.

Psal. 109. Heb. 1. Eph. 2.

Non dixit solummodo: Conresuscitauit & considere fecit: sed, in Christo, hoc est, per Christum. Quoniam enim, inquit, caput, nostrum est suprà: nos autem corpus, cùm superius sedeat nostrum caput, nos quoque honoris participes fuimus, & stetimus. *In vestitu deaurato, circundata varietate.* Alius, In diademate auri ex Ophir.

In Christo, per Christum.

De Ophir aurifera terra, Iosephus 8.

Quemadmodum in rege non arcus & sagittas intelligimus, ita nec in sponsa vestes intellige, sed per ea quæ sunt sensibilia, accipe intelligentias quæ Deo conueniant. Ne quis enim tale quid B suspicetur, subiunxit dicens: Omnis gloria filiæ regis ab intus. Atqui vestes sunt omnium maximè extrinsecus, & propter eos qui vident. Sed hoc ita se habet, quando sunt res corporeæ: sed quando agitur de rebus spiritualibus, conuerte intrò mentis oculos.

Vestes spirituales.

Hanc vestem rex texuit, eáque illam per baptismum induit. Quotquot enim, inquit, in Christum baptizati estis, Christum induistis. Antea enim erat nuda, turpis & inhonesta, exposita omnibus qui transibant per viam. Ex quo autem illam vestem induit, euecta est ad illam altitudinem, & vt à dextris staret, digna fuit habita. Pulchrè autem ipsam quoque describit varietatem. Non constat enim vestis ex vno tantùm genere. Neque enim licet seruari tantummodo ex gratia, sed fide quoque opus est: & post fidem, virtute.

Galat. 3.

Gratia. Virtus. Galat. 5.

Nunc autem non agitur de vestibus. Neque enim Spiritus tantum in eo studium ponebat, vt aureas vestes mulieris describeret. Si enim mulieres quæ se exornant, reprehendit Esaias, & vbique expulsæ sunt deliciæ: quomodo hîc ornatam mulierem laudauerit? *Audi filia, & vide, & inclina aurem tuam, & obliuiscere populum tuum, & domum patris tui: & concupiscet rex decorem tuum.* Alius, vt concupiscat. *Quoniam ipse est dominus tuus.* Alius, Ipse enim est dominus tuus. *Et adorabunt ipsum.* Alius, Et adorabis ipsum. *Et filia Tyri in muneribus.* Alius, Filia autem valida dona feret. *Vultum tuum deprecabuntur omnes diuites plebis.* Vides quomodo nihil est sensibile, quomodo nihil corporeum, sed referuntur omnia ad intelligentiam.

Esa. 3.

Quomodo enim sponsa est eiusdem filia? Quomodo autem filia sponsa? In rebus quidem corporeis hæc non insunt, sed hoc quidem aliud, & illud aliud: in Deo autem insunt vtraque. Ipse enim & ipsam regenerauit per baptismum, & ipse quoque eam despondit.

Ecclesia & filia & sponsa.

Audi filia, & vide. Duo ei præbuit: & doctrinam, quæ per verba traditur: & visum, qui & per miracula, & per fidem suscipitur: & hæc D quidem dedit, illa verò pollicitus est. Audi ergo verba mea, vide mea miracula, & mea opera, & meas fer admonitiones. Vide autem quale det prius præceptum. Obliuiscere populi tui, & domus patris tui. Quia enim eam despondit ex gentibus, hoc ei prius præcipit, vt illam consuetudinem ex animo deleat, è memoria eximat, à mente eiiciat, non solùm ea fugiendo, sed ne eorum quidem recordando. Et obliuiscere populi tui, & domus patris tui. Quando autem dicit & populum & domum, intelligit omnia quæ illic ab eis fiunt, & quod ad vitam, & quod ad dogmata decretáque pertinet. Et cõcupiscet rex decorem tuum. Vides eum non loqui de pulchritudine corporis, si enim hæc feceris, tũc, inquit, eris pulchra. Hæc enim nõ facit pulchritudo corporea.

Decorè, κάλλος, pulchritudinem.

Atqui

Atqui inter infideles videmus corpoream pulchritudi- A nem, & ex gentibus formosas mulieres: sed vt scias eum non loqui de pulchritudine corporis, eam dicit constitui ex eius obedientia, obedientia autem non cõstituit pulchritudinem corporis, sed animæ. Si hæc, inquit, feceris, tunc eris pulchra, tunc eris sponso grata & amabilis. Quoniam ipse est dominus tuus. En pater, qui & sponsus, & dominus apparuit. Quoniam enim iussit vt à parentibus recederet, populi obliuisceretur, consuetudinem expelleret, ostendit maximam & iustissimam esse causam cur ea præciperet, magnámque esse rationis consequentiam, ídque debere fieri. Si enim idem pater tuus, idem sponsus, & idem dominus: æquum est vt ab illis omnibus te seiungas, & teipsam illi dedices. Non dixit autem, Quoniam ipse est pater tuus, sed, Quoniam ipse est dominus tuus, vt ea ratione eam maximè feriat: quoniam qui est dominus & pater tuus, voluit quoque sponsus fieri. Imò verò illud ipsum quoque factum esse dominum, summæ est benignitatis & clementiæ: vt quæ erat serua dæmonum, & conculcabatur ab errore, eam suam esse vellet. Non solùm autem ancillam, sed filiam fecit, & sponsam. Obliuiscere populi tui, & domus patris tui. Non venis enim ad alienum quempiam, sed ad eum qui te fecit, & est omnibus illis tibi propinquior, & de te est sollicitus, tuíque curam gerit. Ipse enim est dominus tuus & pater, & ipse omnia tibi dedit.

Act. 17.

Et adorabunt eum, & filia Tyri in muneribus. Quænam est hæc consequentia? Vel optima: est enim optimum genus adhortationis. Accede, inquit, sunt enim maximæ eius vires, & omnes ei obedient. Mittens autem propheta dicere orbem terrarum, dicit propinquam ciuitatem, quæ morbo impietatis tunc maximè laborabat, & erat arx diaboli, & de cuius opibus & magnificentia fama erat maxima, ex parte totum significans.

Amos 1. Esa. 23.

Mihi autem videtur omnem impietatem & luxuriam sic vocare, scit enim mores ex vrbibus exprimere, vt quando dicit: Audite verbum domini principes Sodomorum. Audite legem Dei vestri, populus Gomorrhæ.

Esa. 1. Mores ex vrbibus exprimũtur. Ezech. 1.

Atqui alloquebatur Iudæos: sed quoniam ea faciebant quæ fiebant à Sodomitis, eos appellat à nomine Sodomorum. Et quid miraris si eos sic appellat ex patria, cùm eis quoque det patres eiusmodi, dicens: Pater tuus est Amorrhæus, & mater tua Cetæa? Et ne hîc quidem sistit eorum accusationem, sed etiam ad feras vsque deducit orationem, in noua quidem sic dicens scriptura: Serpentes, genimina viperarum. Et rursus in veteri: Oua aspidum ruperunt, & telam araneæ texunt. Et alibi: Nunquid non sicut filij Æthiopum vos estis mihi?

Matt. 3. Esa. 39.

Amos 9.

Ita hic etiam eos qui impiè & libidinosè vixerunt, Tyrios appellauit, sed etiam eos, inquit, superabo, & in eos dominatum obtinebo, & ita obtinebo, vt ipsi me adorent: & non solummodo adorent, sed munera etiam & primitias offerant, quod est maximum genus adorationis, & signum summæ obedientiæ. Vultum tuum deprecabuntur diuites plebis. Quid est, deprecabuntur? Honore & gloria afficiẽt, qui magni sunt & excelsi. Hoc enim nunc fit in ecclesia, eos qui ex virtute vitam agũt, omnes honorant, colunt, licet sint & opibus & authoritate insignes. Omnibus enim copiis & facultatibus est maior virtus.

Virtutis laus eximia.

Videte autem ecclesiam quæ honoratur ab omnibus. Rectè verò dixit, Vultum tuum, hoc est, gloriam tuam, formam & pulchritudinem tuam. Deinde quoniam vultus meminit, & vestium, & pulchritudinis, ne quis crassior sentiret aliquid sensibile, subiũxit dicens: *Omnis gloria filiæ regis ab intus.* Mentem, inquit, ingredere, edisce pulchritudinem animæ, de illis tecum loquor: & si vestem dico, & si pulchritudinem dico, & si aurum dico, & si fimbrias dico, & si aurata dico, & si dico quodcumque sit eiusmodi, de mente loquor, doctrina est de anima, est de virtute quod dicitur, de interna gloria. Rursus deducit orationem ad corporeas similitudines, postquam crassum auditorem correxit iis quæ dicta sunt. *In fimbriis aureis, circumamicta varietatibus.* Alius, per aureas armillas variè induta. Nomine auri virtutem rursus vocans. Ita etiam dicit Paulus: Si quis superædificat super hoc fundamentum, aurum, argentum, lapides pretiosos, ligna, fœnum, stipulam: virtutem & vitium harum materiarum appellatione ostendens.

1. Cor. 3.

Ne ea enim non esse existimares, id quod situm est interius, non permittit vt quæ sunt externa visione apprehendas, sed intrà trahit cogitationem. Quemadmodum enim corpus his indutum, pulchrum apparet: ita ornatur anima si sit virtute induta.

Collatio.

Adducentur regi virgines post eam. Alius, Sequentur. *Proximæ eius afferentur tibi. Afferentur in B lætitia & exultatione. Adducentur in templum regis.* Vidisti vestes, fimbrias, vidisti amictum aureum, florem virginitatis, is est vestis ecclesiæ.

Virginitatis flos, vestis ecclesiæ.

Cõsidera autem mihi quàm accuratè loquatur Propheta. Quia enim non statim cùm primùm constituta est ecclesia, floruit bonum virginitatis, sed aliquanto pòst tempore, propterea ipse quoque postea id ponit, nempe postquam ea oblita fuerit populi, & domus patris, & induta fuerit illo ornatu, & specie ac pulchritudine refulserit. Et ideo dicit: Post eam propinquæ eius afferentur. Propinquæ non loco tantùm, sed & moribus & dogmatibus cum ea congruentes. Hæreticorum enim virgines non rectè dixeris virgines, neque enim sunt propinquæ reginæ. Afferentur in lætitia & exultatione. Vide hîc dictum Apostolicum resplendere, & illam enunciationem ostendi etiam in Propheta. Quænam autem ea est? Tribulationem carni habebunt, quæ nubunt.

1. Cor. 7.

Quemadmodum autem illæ afflictionem, ita hæ lætitiam & C exultationem. Illæ enim filios, & maritum, & domum, & famulos, & cognatos, & generos, & soceros, & nepotes, liberorum multitudinem, eorundémque vel defectum, vel orbitatem curare coguntur. Neque enim nunc tempus est describendi calamitates matrimonij. Virgo autem crucifixa, & à præsentibus liberata, & curis ad hanc vitam pertinentibus effecta superior, & euripo traiecto, in cœlum quotidie suspiciens, fruitur gaudio spiritus, perfunditur exultatione. Non solùm autem præsentia Propheta, sed etiam futura significat, quando pulchras & splendidas lampades habentes, fiunt obuiam sponsum excipientes.

Matt. 25.

Templum autem regis hîc vocat regiam, thalamum, & cubile. *Pro patribus tuis nati sunt tibi filij.* Alius, Erunt tibi filij tui. Quoniam superius meminit populi & parentum, dicens: Obliuiscere populi tui, & domus patris tui: ostendens in hoc quoque omnia ei fausta & prospera futura, hoc subiunxit: Quæ enim erat sterilis, est mater filiorum D innumerabilium.

Ecclesia olim sterilis, nunc mater est filiorum innumerabilium. Psal. 18.

Quamobrem etiam si auulsa es à parentibus, at tuorum filiorum chori erunt adeò clari, insignes & illustres, vt omnem orbem terrarum impleant. Mihi autem videtur dicere Apostolos, qui fuerunt in ea doctores. Deinde describens eorum vires, potentiam, & gloriam, dicit: *Constitues eos principes super omnem terram.* Egéntne hæc interpretatione? Ego quidem minimè existimo, quemadmodum nec quòd sol sit lucidus. Quæ autem dicta sunt, eò clariora sunt. Vniuersum enim orbem terrarum peruaserũt apostoli, & omnibus principibus fuerunt magis propriè principes, regibus potẽtiores.

Marc. vlt.

Reges enim dum viuunt, dominatum obtinent: iis autem mortuis, intercidit dominatus. Et regum quidẽ leges ratæ sunt & validæ intra

Antithesis. Apostolorum dignitas.

eorum fines, iussa autem piscatorum per vniuersum orbem terræ extensa sunt. Imperator Romanorum Persis non posset ferre leges: nec Persarum rex posset ferre leges Romanis. Hi autem Palæstini, & Persis, & Romanis, & Thracibus, & Scythis, & Indis, & Mauris, & vniuerso denique orbi terrarum leges dederunt. Nec solùm dum ij viuerent, firmæ & ratæ fuerunt, sed his etiam mortuis confirmatæ sunt: & qui eas leges acceperunt, mallent animam millies profundere, quàm ab illis desciscere. *Memor ero nominis tui in omni generatione & generatione. Propterea populi confitebuntur tibi in æternum, & in seculum seculi.* Alius, Reuocabo in memoriam nomen tuum in vnaquaque generatione. Propterea populi laudabunt te perpetuò. Dixit magnitudinem principatus, à longitudine terræ, à latitudine orbis terrarum, à multitudine gentium quæ subiectæ sunt. Dicit etiam aliunde eius authoritatem, quòd non solùm extendetur per vniuersum orbem terrarum, sed etiam per vniuersum æuum. Immortalis enim, inquit, erit tui memoria, descripta in libris nostris, descripta in rebuspublicis, descripta in præceptis. Vide quomodo suæ quoque Prophetiæ prædicit perpetuitatem. Cùm enim dixit: Memor ero nominis tui domine in omni generatione & generatione, hoc significauit. Etsi ego, inquit, mortuus fuero, te tamen cantabo vel moriens. Corpus enim dissoluetur: literæ autem manent, & lex perpetua. Propterea populi confitebuntur tibi. Vnde cœperat, illic desinit, nempe in Christo. Propterea. Propter quęnam? Quòd tot & tanta rectè gesseris, quòd tales principes constitueris, quòd vitium exegeris, quòd virtutem plantaueris, quòd nostram naturam desponderis, quòd hæc bona ineffabilia feceris, vniuersus orbis terræ tibi laudem offeret, non in breui tempore, nec in decem, & viginti, & centum annis, nec in parte orbis terrarum, sed terra & mari, quæ est habitabilis regio, & quæ non habitabilis, per omne æuum canent gratias agentes pro bonis quæ à te acceperunt. Pro his autē omnibus nos quoque gratias agamus benigno & clementi Christo. Per quem, & cum quo patri gloria simul cum sancto Spiritu, nunc, & semper, & in secula seculorum. Amen.

IN PSALMVM XLV.

Victoriæ effectori filiorum Core. In finem pro filiis Core, pro arcanis. Alius, *nempe Heb. Pro adolescentiis canticum.*

DEVS *noster refugium & virtus, adiutor in tribulationibus, quæ inuenerunt nos nimis.* Alius, in afflictionibus inuentus. *Propterea non timebimus dum turbabitur terra, & transferentur montes in cor maris.* Solita vtitur philosophia Propheta, à rebus quidem ad hanc vitam pertinentibus nos abducens, in spem autem supernam auditorem erigens. Ne mihi, inquit, dixeris arma, muros, & fossas, nec pecuniæ copiam, nec rei militaris scientiam, nec equorum multitudinem, nec arcus, sagittas, & loricas, nec sociorum vires, nec militum phalanges, nec robur corporis, & hostium experientiam. Sunt enim hęc omnia araneæ tela & vmbra imbecilliora. Sed si velis videre copias inexpugnabiles, refugium insuperabile, præsidium quod non diripi, turrem quæ labefactari non potest, ad Deum confuge, vires illas attrahe. Rectè autem dixit, Deus refugium nostrum, & virtus: ostendens quòd aliquando quidē fugientes vincimus, aliquando autem stātes & pugnantes. Vtrunque enim oportet facere, & contrà tendere, & declinare.
Act. 13. 14. Hoc etiam faciebat Paulus, aliquando quidem cedens, aliquando autem insultans iis qui aduersabantur verbo veritatis. Hoc quoque Christus faciebat nos docens. Matt. 4. Ioan. 8. 10. Luc. 11.
Hoc quoque nos oportet facere, & rectè cognoscere opportunitatem temporis, & orare quidem ne ingrediamur in tentationem, vt vult illud dictum Euangelicum: vbi autem aduenerit, non esse molli & ignauo animo, sed fortiter resistere. Adiutor in tribulationibus, quæ inuenerunt nos nimis. Quod sæpe dixi, nunc quoque dico. Non prohibet quo minus veniant afflictiones, sed vbi aduenerint, assistit, nos frugi & probos efficiens. Illud autem nimis, aut valde, attribuendum est ei quod est, Adiutor. Neque enim leue, sed insigne fert auxilium, plus præbens solatij ex ope lata, quàm sit suscepta molestia ex afflictionibus. (Nimirum, de, σφόδρα.) Non enim quantum malorum conditio postulat, tantum nobis præbet auxilium, sed longè maius. Propterea non timebimus dum turbabitur terra. Vides quomodo maius & longè copiosius fert auxilium. Non solùm enim dixit, Non capiemur, nec cademus, sed ne id quidem patiemur, quod est naturæ proprium, vt terreamur & timeamus. Vndenam autem hoc euenit? Ex eo quòd sit copiosum auxilium. Terram autem hîc, & montes, & cor maris, non dicit elementa, sed eorum nomine intolerabilia pericula significat. Et si omnia, inquit, videamus confusa, etiamsi perturbationem planè intolerabilem, & si ea omnia euenire quæ nunquam facta fuerunt, etiam si ipsam, vt ita dicam, creaturam cum seipsa collidi, & ipsius naturæ terminos moueri, & omnia ex ipsis conuelli fundamentis, & prima elementa confundi, & omnium denique rerum maximam fieri perturbationem, non modo non vincemur, sed ne timebimus quidem. In causa autem est quòd omnium horum dominus opem fert, manum porrigit & assistit. Si autem vel his euenientibus minimè cederemus, nec molles aut ignaui redderemur: multò magis si nos inimici inuadant, & in nos aciem dirigant *Sonuerunt & conturbatæ sunt aquæ eorum. Conturbati sunt montes in fortitudine eius.* Alius, Sonantibus & turbatis aquis, & concussis montibus in glorificatione eius. Postquam dixit se non vérituros, ne si omnia quidem confringantur ac collidantur, deinceps differit de eius potentia, quòd scilicet sint vires eius inexpugnabiles. Et meritò, inquit, non timuerimus, & quod semper facit, nunc quidem ex creaturis, nunc verò ex iis quæ hominibus accidunt, vires eius prædicans: hoc ipsum hîc quoque facit. Quod autem dicit, est eiusmodi. Omnia concutit, labefacit, transfert quando voluerit, adeò sunt illi omnia prompta & procliuia. Mihi autem videtur hîc significare multitudinem virorum fortium, & præstantissimos hostium, & infinitum populum aduersariorum. Tanta est enim, inquit, eius potestas, vt si tantummodo annuat, hæc omnia fiant. Quomodo ergo poterimus timere qui talem habemus dominum. Diapsalma. Alius, semper. *Fluminis impetus.* Alius, diuisiones. Hebræus autem פלגיו pelagau. *Lætificat ciuitatem Dei: sanctificauit tabernaculum suum altissimus.* Alius, Sanctum habitationis altissimi. (Hiero. Sanctum tabernaculum altiss.) *Deus in medio eius non commouebitur. Adiuuabit eam Deus manè diluculo.* Alius, Circa matutinum. Alius, Quod mane annuerit. Postquam dixit de eius potestate & virtute, & quòd sunt ei omnia facilia, ad Iudęorum quam gerit prouidentiæ argumentum conuertit orationem, paucis dictionibus ostendens quæ bona eis data fuerint. Hic enim, qui est adeò fortis, adeò potens, qui omnia fert & agit, qui omnia mouet, concutit, & transfert ac traducit, impleuit ciuitatem nostram bonis innumerabilibus. Fluuius enim hic, profusam, copiosam, & inoffensam bonorum supernorum suppeditationem ostendit, perinde ac si diceret: (Fluuius.)
Tanquam

Tanquam ex fontibus, omnia nobis bona profluunt. Quemadmodum enim fluuius qui scinditur in multas partes, subiectam regionem irrigat: ita Dei prouidentia omni ex parte influit, abunde promanans, cum susurro perfluens, & omnia implens. (Dei prouidentia fluuio confertur.) Non solum autem præbet nobis securitatem, certúmque & infractum auxilium, sed etiam spirituale gaudium: & ideo dicit: Sanctificauit tabernaculū suum altissimus. Quinetiam hoc ipsum est non parua pars beneficij, tabernaculum suum, locum nostrum vocare. Neque enim temere posuit illud, Altissimus. Qui est ergo adeò altus, qui nullo loco comprehenditur, qui est substantia ineffabilis, dignatus est vocare nostram ciuitatem suum tabernaculum, eámque omni ex parte continet. Hoc enim sibi vult illud, In medio nostri: quemadmodum etiam dicit
Matt. 28. alibi: Ecce ego vobiscū sum. Vndique eam coercet & exercet: & ideo non modò nihil graue patietur, sed ne cōmouebitur quidem. Causa autē est, quòd celerrimū assequitur auxilium, vtpote quod sit promptum & paratum. Hoc enim sibi vult illud, Mane diluculo: quod non differtur nec protrahitur, sed est semper recens & vegetum, & in tempore opportuno. *Conturbatæ sunt gentes.* Alius, simul congregatæ sunt gentes. *Inclinata sunt regna. Dedit vocem suam altißimus, mota est terra.* Ostendit hîc vim eius auxilij. Non enim quibuslibet inuadentibus, sed regibus, gentibus vndequaque coëuntibus, vnam ciuitatem circundantibus & obsidentibus, non modò nihil graue ab eis passa est, sed etiam vicit, superauit, & euertit eos qui inuadebant. Hoc enim sibi vult illud, Inclinata sunt regna, dedit vocem suam altissimus. perinde ac si dixeris, Vel ipso solo clamore cepit vrbes, verbum quidem crassum, & quod humano more dictum est. Neque enim vincit Deus voce & clamore, sed solo nutu & voluntate: sed tamen ex his quoque crassioribus eum sustollens, aliis altiorem dictionem excogitauit. Quia enim eum semper introducit armatum, ostendens illa omnia dicta esse metaphoricè, & tropicè, & vt se ad nostrum captum accommodaret (Deus enim nullo eorum indiget) subiunxit: Dedit vocem suam, & commota est terra, ostendens ipsum non solùm vrbes, gentes, & regiones, sed ipsum etiam elementum concutere. Scit autem terram quoque vo-
Gen. 11. care multitudinem, vt quando dicit: Et erat omnis terra labrum vnum. *Dominus virtutum nobiscum. Susceptor noster Deus Iacob.* Hebræus autem pro eo quod est, virtutum, dixit צבאות sabaoth. Vide quomodo à terra tollit orationem, ad infinitos populos angelorum, ad gentes archangelorum, ad supernas potestates. Quid enim mihi dicis castra, & barbaros, & homines qui pereunt? Considera eius vires. In regno quod in cœlis obtinet, quot inuisibilium potestatum exercitus sub se habet instructos? Rectè autem eos appellauit virtutes, vires
Psal. 148. 4. Reg. 19. eorum ostendens: sed etiam dicit alibi: Valentes viribus, facientes verbum eius. Etenim vnus angelus cùm aliquando esset egressus, centum octogintaquinque millia sustulit. Quid igitur, si est quidem potens, non vult autem nobis manum prębere? Atqui ne hoc timueris. Propterea enim subiunxit, Susceptor noster. Et vult ergo, & potest: ne ergo timeas. Quid si nos sumus indigni? Sed habemus à patribus traditam eius in nos benignitatem. Hoc itaque significans, dixit, Deus Iacob: quasi diceret, Ab alto, & ab initio hæc fuit semper eius consuetudo. Diapsalma. Alius, Semper. *Venite & videte opera domini, quæ posuit prodigia super terram, auferens bella vsque ad fines terræ. Arcum conteret, & confringet arma.* Alius, Confregit, *& clypeos comburet igni.* Alius, Et currus comburet in igni. (Διάψαλμα, pro quo Hebræi habēt, סלה in seculum.) Postquam dixit de terra, de mari, de montibus, de spirituali quæ ipsis facta est suppeditatione, de auxilio, apud spectatores rursus argumētum amplificat, eos vocans ad trophæa ex magna voluptate, & summa in dominum affectione, & narrans victorias quas pro eis obtinuit. Rectè autem dixit, Prodigia, non autem victorias & trophæa. Non enim quæ fiebant, ex certo ordine fiebant, & quadam consequentia: nec armis & virtute corporum decernebatur prælium, sed Dei nutu, rebus significantibus eum esse Imperatorem. Quoniam enim potentes vincebantur ab imbecillis, multi à paucis, qui dominatum obtinebant ab iis qui eis parebant, & res præter spem succedebant, ea iure vocat prodigia, vt quæ admirabiliter & præter spem eueniebant, & vbique terrarum sparsa fuerant. (Prodigia.) Non aberrauerit autem quispiam, si hoc per anagogen ad præsens etiam tempus desumpserit. Difficilè enim dæmonum bellum confecit, & per vniuersum orbem terræ pacem extendit. Quin etiam quod sub sensum cadit, eorum bellum depulit. Quod Esaias quoque significās dicebat: Conuertent gladios suos in ligones, & machæras suas in falces: & non sumet gens aduersus gentem gladium: & non discent amplius bellare. (Esa. 2. σιωπρὶ ψαι ζιβύνας.) Ante Christi enim aduentum, omnes homines arma capiebant, & nullus erat ab hoc munere immunis, & ciuitates pugnabant aduersus ciuitates, & bello vbique confligebatur: nunc autem maior pars terræ degit in pace, omnibus securè & artes exercentibus, & terram colentibus, & mare nauigantibus: sunt autem pauci milites, qui pro aliis omnibus aciem instruunt. (Pax terræ per Christum allata.) Quinetiam eorum quoque nullus esset vsus reliquus, si quę decet faceremus, & non opus haberemus, vt commonefieremus ab afflictionibus. Ignem autem hîc vocat eius iram, & dicit rem quæ accidit, quòd scilicet arma eorum & currus combusserunt, cùm eos per vim vicissent. (Ignis, ira Dei.) Quod enim dicit Ezechiel, & quicunque sunt studiosi, nouerūt historiam. *Vacate & videte, quoniam ego sum Deus. Exaltabor in gentibus, & exaltabor in terra.* (Ezech. 39.) Alius, Curemini, & cognoscite. Alius, Sinite vt cognoscatis: Hebræus autem dicit הרפו ודעו, harepu vdeau. Hîc mihi videtur gentes alloqui, propemodum hoc dicens: Nouistis quidem eius vires, & potentiam, quæ vbique terrarum se extendit. Opus est autem vobis otio, opus est sano animo. Hoc autem significat etiam illud, Sinite. vos enim hortatur vt errorem dimittatis, à priori vitę instituto recedatis, à rerum improbarum, quæ vos detinent, caligine respiretis: vt deducti à doctrina miraculorum, quietóque animo præditi, Deum vniuersorum agnoscatis. Neque enim miracula solùm sufficiunt, nisi adsit pius & gratus animus. (Miracula sine pio animo non sufficiunt.) Nam apud Iudæos quoque facta sunt miracula, nec ex eis quidquam emolumenti ad illorum salutem allatum est. Quemadmodum enim non sufficiunt solis radij, nisi oculus quoque sit purus & sanus: ita ne hîc quidem solummodo miracula sufficiunt. Quocirca cùm de illis disseruisset, hortatur eos qui sunt ex illis capturi vtilitatem, vt resipiscerent à malis quæ eos captos detinent, vt possint cognoscere Deum vniuersorum. Vacate, & videte, quoniam ego sum Deus, non simulachra, nec statuæ. Vacate, & multa euidentissima vobis argumenta ostendam. Hoc enim sibi vult illud, Exaltabor in gentibus, & exaltabor in terra, hoc est, per opera vobis magnus & excelsus ostendar. Habet enim propriam altitudinem pura illa, & ab interitu aliena, & ineffabilis natura. (Altitudo Dei per opera eius ostēditur.) Sed quoniam vos eam non perspicitis, eam vobis per opera ostendam. Non solùm autem in Palæstina, nec solùm Hierosolymis, sed etiam apud vos gentes. Ita ergo exaltatur, eos vincens ac superans, miracula faciens Babylone, miracula in Ægypto, miracula in deserto, miracula per vniuersum orbem terrarum, vt illi vndique

habeant doctrinam eius cognitionis. *Dominus virtutum nobiſcum, ſuſceptor noſter Deus Iacob.* Hic eſt ergo Deus, qui eſt vbique magnus, qui eſt vbique excelſus, is ſemper ſtetit nobiſcum. Ne ergo timeatis, neque conturbemini, cùm habeatis dominum adeò inexpugnabilem: quem decet gloria, honor, & magnificentia, cum patre principij experte, & viuifico ſuo Spiritu, nunc, & ſemper, & in ſecula ſeculorum. Amen.

IN PSALMVM XLVI.

Pro filiis Core. Alius, *Victoriæ effectori filiorum Core.*

OMNES *gentes plaudite manibus.* Alius, Manu. *Iubilate Deo in voce exultationis.* Alius, Significate in voce laudationis. *Quoniam dominus excelſus, terribilis, rex magnus ſuper omnem terram.* Hic etiam, pſalmus idem tangit argumentum, dicens victorias & trophæa quæ contra hoſtes ſibi pararunt, & vniuerſum orbem terrarum vocans ad ea laudanda quæ geſta ſunt. Sed nonnullis fortaſſe videtur procœmium eſſe indignum diuini Spiritus hortatione, & eiuſmodi incitatio, plauſus, ſtrepitus, & iubilationes. Neque enim is, qui in hunc venerandum locum, ad docendum conſtitutum, coëunt, hæc (dixerit quiſpiam) conueniunt, ſed iis quidem qui in ſcena & conuiuiis verſantur, pulſare & plaudere manibus: viris autem qui docentur à gratia Spiritus, conuenit quies, ordo, & moderatio. Quid ergo vult ſignificare quod hîc dicitur, & quemnam plauſum inquit? Conſueuerunt hoc facere, qui inſtructa acie prælio ſunt decertaturi, iubilare inquam, & manibus maximos plauſus edere, ad hoſtes perterrendos: à pacato autem & tranquillo animo eſt hoc alienum. Pſalmus autem iubet vtrunque, & plaudere manibus, & iubilare. Quid eſt ergo quod dictum eſt? Nihil aliud oſtendit quod dicitur, niſi victoriam, & ſignum victoriæ ſignificat. Nam alibi quoque propheta inducit fluuios pulſantes manibus. Fluuij, dicens, plaudent manibus in idipſum. Eſaias autem arbores quoque adducit hoc facientes. Hic ipſe autem rurſus, & montes, & colles exilientes: non vt hoc intelligamus, quòd montes & colles exiliant: nec vt plaudentes fluuios, vel manus habentes: hoc eſt enim extremæ amentiæ, ſed vt ſummam diſcamus voluptatem. Ita etiam poſſumus videre in hominibus. Et cur non dixit, Gaudete, & exilite, ſed pulſate & iubilate? Vt nobis inſignem oſtendat voluptatem. Quemadmodum enim Chriſtus quando dicit, Tu autem quando ieiunas, vnge caput tuum, & faciem tuam laua: non hoc dicit, iubens vt vngamur: (nemo enim noſtrum hoc facit) ſed vt oſtendamus gaudium, lætúmque & alacrem animum. Iubet enim vt lætus ieiunet, triſtitiam non præ ſe ferens. Ita etiam hîc quoque non hoc iuſſi ſumus, nempe plaudere manibus, & iubilare, ſed dum pſallimus, lætari, & voluptate affici. Iure autem ſumpſerit quiſpiam pſalmum per anagogen, ſuperata hiſtoria. Nam etſi initium ac procœmium ducit à ſenſibilibus, ad ea tamen quæ verſantur in intelligentia, deducit auditorem. Quod enim antea dixi, nunc quoque dico. Alia quidem ita ſunt accipienda vt dicta ſunt: alia verò aliter quàm præ ſe ferant quæ dicta ſunt: quemadmodum ſe habet in illo: Lupi & oues ſimul paſcentur. Non accipimus enim lupos & oues, nec paleas, bouem & taurum, ſed mores hominum per ſimilitudinem brutorum exprimimus. Alia verò ſunt accipienda dupliciter, vt & ſenſibilia intelligamus, & quæ in intelligentia verſantur, ſuſcipiamus: quemadmodum in anagoge & ſublimi contemplatione filij Abraham. Filium enim oblatum fuiſſe ſci-

Iubilus & plauſus militũ in præcinctu.

Pſal. 97. Eſa 55. Pſal. 113.

Matt. 6.

Scriptura ſacra vt accipiẽda. Eſa. 11. 65.

Gen. 22.

A mus, verùm aliquid etiam aliud, quod latet in intelligentia, per filium excerpimus, nempe crucem. Et rurſus in rubo qui in Ægypto viſus eſt, paſſionis rurſus ſimilitudinem ſimiliter exprimimus. Hoc ipſum hîc quoque faciendum eſt. Neque enim loquitur ſolum de Arabibus & vicinis, ſed vocat omnes gentes. Quoniam dominus excelſus, & terribilis, & rex magnus ſuper omnem terram. Statim à principio auditorem excitat, ad bonorum nuntiorum tantam vocans magnitudinem, & ad publicam totius orbis terræ concionem, diuinúmque ac ſpirituale feſtum, & quod deportatum eſt ex cœlis peragendum myſterium. Et ideo dicit: Plaudite manibus, hoc eſt, gaudete, exilite. Nam hoc quoque ſermo iubet euangelicus, dicens, Exultate: non omnino iubens ſaltare & exilire: hoc eſt enim illiberale, ſed vehementiam lætitiæ ſignificans. Quod enim fit, magnam meretur lætitiam. Quantum enim terræ ſol reſpicit, ſermo peruaſit Euangelicus, & ſeruatus B eſt vniuerſus orbis terræ: & qui ab errore antea detinebantur, Iudaico cultu maiorẽ oſtendẽre philoſophiam. Et ideo dicit: Omnes gentes plaudite manibus. Illis, inquit, antea ſceleratis, illis impiis & execrandis, quæ per immunda ſacrificia quotidie polluebantur, quibus filios occidebatis, & turpia patrabatis, & aduerſus ipſam naturam contendebatis, eis nunc plaudite manibus, iubilate Deo in voce exultationis. Lingua illa, qua execranda guſtatis, qua verba impia & blaſphema protuliſtis, ea iubilate canticum victoriæ. Solent enim exercitus, quando inclinat exercitus hoſtium, non vti extrema victoria, ſed concordi voce & clamore fractos iam & abiectos eorum animos conquaſſare, quod eſt claræ victoriæ, & trophæi maximi argumentum, quando bellum non manibus, ſed clamore decernitur, iſque loco manuum & armorum ſufficit. Hoc ergo fuit vniuerſum Chriſti opus. Difficile enim hoc bellum ipſe confecit, forti alligato, ſupellectile eius vaſiſque C ablatis. Cùm ſit autem benignus & clemens, eos qui nihil laborauerant, victoria frui facit & trophæis, & adepinicion offerendum eos præparat, perinde ac ſi ipſi ſe rectè geſſiſſent, & viciſſent. Quocirca omnes quoque clamamus, non voce aliqua obſcura ac confuſa, ſed clariſſima & ſignificantiſſima: Vbi eſt mors ſtimulus tuus? Vbi eſt inferne nunc tua contentio? Et rurſus: Aſcẽdit Deus in iubilo. Hoc enim in hoc pſalmo dictum eſt. Et rurſus alibi: Aſcendiſti in altum, captiuam cepiſti captiuitatem, accepiſti dona in hominibus. Obtulerunt etiam aliquando Iudæi epinicion, quando in mari fuit demerſus Ægyptiorum exercitus, dicentes: Canamus domino: gloriosè enim glorificatus eſt. Sed noſtrum eſt multò maius, non Ægyptiis demerſis, ſed dæmonibus: non Pharaone ſuperato, ſed diabolo: non armis captis ſenſibilibus, ſed ſublato vitio: non in rubro mari, ſed in lauacro regenerationis: non egredientibus in terram promiſſionis, ſed in cœlum tendentibus: D non manna comedentibus, ſed dominico corpore veſcentibus: non aquam è petra bibentibus, ſed ſanguinem è latere. Et ideo dicit: Plaudite manibus, quòd liberati à lignis & lapidibus, cœlos, & cœlos cœlorum tranſcenderitis, & ad ipſam regiam ſedem ſteteritis. Iubilate ergo Deo, hoc eſt, illi offerte gratiarũ actionem, illi victoriam, illi trophæum. Non eſt bellum humanũ, nec pugna ſenſibilis: nec pro aliquo eorum quæ ad hãc vitam pertinent, decertatur, ſed pro cœlis ipſis, & iis quæ ſunt in cœlis. Ipſe ſuis auſpiciis ſuóque ductu hoc bellum cõfecit: nobis autem victoriam impertiit. Quoniam dominus excelſus, terribilis, rex magnus ſuper omnẽ terrã. Vbi nunc ſunt qui detrahũt glorię vnigeniti? Ecce rex magnus dicitur filius, quod de patre dictũ eſt:

Iubilatio à ſenſu.

Exod. 15.

Pſal. 67. Ephe. 4.

Exod. 15.

Exod. 16. Ioan. 6. Exod. 17. Ioan. 19.

Ne iura-

Matt. 5. Eſa. 24. Eſa. 9. Potens, ἰσχυρὸς, qui poteſtatẽ obtinet. Phil. 2. Ioan. 1.

Matt. 27. Mar. 15.

Act. 1. Matt. 27.

Ioan. 18.

Pſal. 106.

Ioan. 20. Oſee 13. 1. Cor. 15. & Col. 2.

Matt. 8. Matt. 24. Luc. 21. Mar. 13.

2. Cor. 15.

Dan. 7.

1. Cor. 4.

Pſal. 90.

Rom. 11.

Ioan. 1.

1. Cor. 1.

A Ne iuraueris enim, inquit, neque in cœlo, quoniam eſt ſedes eius: neque in Hieruſalem, quia eſt ciuitas regis. Et rurſus alibi: Deus fortis, potens, quod eſt rex. Quando ergo audieris crucifixum eſſe dominum, fuiſſe ſepultum, ad inferiores terræ partes deſcendiſſe, ne labaris, nec angaris: eſt enim altiſſimus, & natura altiſſimus. Quod eſt autem altum natura, ab altitudine minimè vnquam receſſerit, nec ſi humile quidem fuerit: ſed etiam in eius humilitate eius altitudo manet & oſtenditur. Nam vel mortuus maximè oſtendit ſuam in mortem potentiam. Lux in tenebris lucet, inquit, & tenebræ eam non comprehenderunt: ita etiam in humilitate eius altitudo apparuit. Vide ergo ipſum, dum eſſet apud inferos, vel alta quæuis concutientem. Sol enim tunc auertebat radios, petræ findebantur, & velum templi abrumpebatur, terra mouebatur, Iudas ſuffocabatur, Pilatus & eius vxor terrebantur, ipſe iudex ſe defendebat. Quando ergo audieris eum vinctum eſſe, & flagris cæſum, ne confundaris: ſed vide eum oſtendentem potentiam vel in ipſis vinculis. Dixit. Quem quæritis? & omnes humi ſupinos proſtrauit. Vides quàm ſit terribilis, qui ſola voce & nutu tanta faciat. Quando ergo videris eum mortuum, fac animo cogites ſublatum lapidem: Angelos qui cum metu ad ſepulchrum maneant: inferos qui refringuntur: mortem quæ conſumitur: captiuos liberantem: & tunc cernes quàm ſit terribilis. Si autem in ipſo ignominiæ tempore tanta fecit, in cœlo, in terra, apud inferos: quid non faciet tempore futuri ſui aduentus? Audi quid dicant dæmones tempore humilitatis, ſpumantes, vincula ſoluentes, inuia via ingredientes: Quid nobis & tibi fili Dei? Veniſti huc ante tempus torquere nos? Si ergo hæc tunc, quando aduenerit, & poteſtates cœlorum concutientur, & ſol conuerſus fuerit in tenebras, & luna non dabit lucem ſuam, quid dicent? Propterea dicit: Excelſus, terribilis. Vel potius, quid quis pro dignitate dixerit, diem illum narrans, quando mittet angelos per vniuerſum orbem terræ, quando omnia concutientur, quando terra mouebitur, reddens mortuorum depoſitum, quando innumerabilia corpora excitabuntur, quando cœlum veluti velum aliquod contrahetur, quando ſtatuetur terribile tribunal, quando fluuij ignis trahentur, quando libri aperientur, quando quę ab vnoquoque in tenebris facta fuerint, in medium producentur, quando illæ intolerabiles pœnæ ac ſupplicia, quando minabundæ poteſtates, quando ſtricti gladij, quando erit abductio in gehennam, quando omnis peribit authoritas regum, imperatorum, & conſulum, & præſidum, quando adfuerit tantus Angelorum populus, quando Martyrum, Prophetarum, Apoſtolorum, Sacerdotum, Monachorum examina, quando illa ineffabilia præmia, quando brauia, quando coronæ, quando bona, quæ omnem mentem ſuperant? Quæ oratio hæc explicare poterit? Si enim creationem propheta perſecutus, defatigatus eſt, & reſiliit, dicens: D Quàm magnificata ſunt opera tua domine, & Paulus vnum genus perſcrutans prouidentiæ, exclamauit, dicens: O altitudo diuitiarum: quid dixerit quiſpiam diem illum deſcribens? Hæc omnia cùm præuidiſſet propheta, dicebat: Dominus excelſus, terribilis, rex magnus ſuper omnem terram, orbis ſalutem oſtendens. Erat itaque etiam antea magnus, ſed ignorabatur. Mundus per ipſum factus eſt, & mundus, inquit, ipſum non cognouit. Nunc autẽ hoc quoque præclarè geſſit, quod nos ſibi familiaritate iungendo rex magnus effectus eſt. Quidni enim magnus, qui pauperes, piſcatores, illiteratos, priuatos, numero vndecim, obſcuros, peregrinos, piſcibus magis mutos, vnicam tunicam habentes, calceis carentes, nudos, per vniuerſum orbem terrarum miſit, & veluti mandato omnes cepit. Hoc eſt verè eſſe regem magnum: qui vniuerſum orbem terræ errore liberauit, & breui temporis momento veritatem reduxit, & diaboli tyrannidem ſuſtulit. Qui etiam antequam eſſent qui ei parerent, erat rex magnus, non habens in ſeruis vim imperij, non in ſpecie ac in veſtibus, ſed in ipſa natura. Ego enim, inquit, ad hoc genitus ſum. Hoc eſt eſſe regem magnum, qui non habet honorem extrinſecus allatum, qui nulla re opus habet vt ſit rex, qui facit omnia quæcunque vult. Volo, mundare: Tibi dico, dæmonium ſurdum, egredere ab ipſo. Tace, os obſtrue. Adeſte, eſte hæredes parati vobis regni. Ite in ignem æternum, paratum diabolo ante conſtitutionem mundi. Vides vbique poteſtatem, vides facultatem ac potentiam. Ita enim cepit eos qui paruerunt, vt perſuaſerit vel animam potiùs profundere, quàm quod iuſſum eſt tranſilire. Rex enim habet honorem ab iis B qui eius ſubiiciuntur ditioni: hic autem præbet honorem iis qui ei obediunt: & ideo illud quidem eſt ſolum nomen, hoc verò res. Magnus eſt rex, qui vniuerſum orbem terræ, cœlum fecit, & vt barbari philoſophi fierent, & angelos imitarentur, curauit: populos nobis ſubiecit, & gentes ſub pedibus noſtris. O miraculum! Eis qui crucifixerant, adorare perſuaſit: eos qui contumeliis afficiebant, qui inſectabantur maledictis, qui lapidibus affixi fuerant, docuit vel ſuas animas profundere, prout ei videbatur. Non gerebatur enim hoc ab apoſtolis, ſed ab eo qui illos præcedebat, & mouebat eorum animum. Quomodo enim piſcator, vel tabernaculorum conſtructor, tantum terræ habitabilis orbem ita mutaſſet, niſi illius verba impedimenta omnia ſuſtuliſſent? Et præſtigiatores, & tyrannos, & oratores, & philoſophos, & omnes denique qui reſiſtebant, tãquam puluerem diſcutiẽtes, inſtar fumi euaneſcere facientes, ita veritatis lucem ſeminauerunt, non armis, nec vi pe- C cuniæ, ſed ſolo ac ſimplici ſermone vtentes. Imò verò non erat ſimplex ſermo, ſed erat quouis opere potentior. Quomodo? Inuocabant nomen crucifixi, & mors fugiebat, fugabantur dæmones, morbi propulſabantur, quæ erant in corporibus mutila ac vitiata, corrigebantur, pericula protinus recedebant, & mutabantur elementa. Quando ergo nobis dixerint: Cur non opem ſibi tulit in cruce? hoc dicamus: Quoniam hoc erat admirabilius. Neque ſunt paria, ex crucę deſcendiſſe: & poſtquam fuit crucifixus, tot eſſe mortuos eius nomine ſuſcitatos. Quòd enim tunc ſua ſponte manſerit, oſtendit ex iis quæ ſunt poſtea conſecuta. Qui enim mortem, quæ alios inuaſerat, expulit: multò magis à ſeipſo, priuſquam inuaderet, propulſare poterat: & qui aliis vitam præbet, multò magis ſibiipſi præbere poterat. Quod etiam triduo pòſt fecit, ex redundanti quadam copia ſuſcitatus. Id autẽ oſtendit per ea quæ poſtea ſecuta ſunt. Quando ergo eius nomen viſum eſt habere tantam virtutem in alienis corporibus, vt inuocatum mortem fugauerit, nemo poſſit dubitare, quòd etiam in proprio corpore magnam potentiam oſtendiſſet, & mortem ſibi ſubiunxiſſet. *Subiecit populos nobis, & gentes ſub pedibus noſtris.* Vide ſapientiam Prophetæ, qui omnia accuratè dicit, & exquiſitè. Quod enim poſtea dixerunt apoſtoli, Quid nos intuemini, quaſi noſtra virtute aut pietate fecerimus vt hic ambularet? Ab alto petitum dicit Propheta. Illud autem, Sub pedibus, id quod ſubiectum erat oſtendit, vel potiùs magnam ſubiectionem. Si vis autem ſcire quanta ſubiectio eſſet, audi. Quotquot, inquit, poſſeſſores agrorum aut domorum erant, vendentes afferebant pretia eorum quæ vendebantur, & ponebant ante pedes

Matt. 10. Luc. 10. Eſa. 9. Ioan. 1. Heb. 2.

Ioan. 18.

Luc. 5. Marc. 7. & 9.

Matt. 25.

Luc. 23.

Matt. 4. Act. 18. 1. Cor. 9.

1. Cor. 2.

Mar. vlt.

Act. 3. 16. 20.

Christus cur de cru ce nõ deſcenderit.

Ioan. 20. Mar. 16. Matt. 28. Luc. 24.

Act. 3.

Act. 4.

apoſtolorum. Alij autem cum pecuniis animam quoque profuderunt. Qui, inquit, pro me ſeipſos periculis obiecerint. De aliis quoque ſcribens dicebat: Si poſſibile, inquit, oculos veſtros effodiſſetis, & dediſſetis mihi.

Act.15. Galat.4.

Porrò autem ad Corinthios quoque ſcribens dicebat.

2.Cor.7.

Ecce enim hoc ipſum ſecundum Deum triſtitia affici, quantum in vobis ſtudium effecit, imò defenſionem, imo indignationem, imò timorem, imò deſiderium, imò æmulationem, imò vindictam: eos vſque adeò verebantur & pertimeſcebant.

Act.5.

Et Lucas rurſus ſcribens, dicebat: Cæterorum autem nemo audebat ſe coniungere illis, ſed magnificabat eos populus. Et rurſus: Quid vultis: in virga veniam ad vos, an in charitate, & ſpiritu lenitatis?

1.Cor.4.

Vidiſti authoritatem & poteſtatem. Hæc autem omnia fecit illud verbum, quod dixit eos emittens: Ego vobiſcum ſum.

Matt.28.

Ipſe impedimenta omnia remouebat, ante eos ambulans: ipſe plana omnia & procliuia reddebat, & quæ erant difficilia, faciebat facilia. Atqui erant omnia plena bellis, omnia ſcopulis & præcipitiis, & nuſquam licebat pedem figere, nec ſiſtere: obſtructi erant omnes portus, omnis domus clauſa, omnes aures obturatæ: & tamen cùm primum ingreſſi & locuti fuerant, diruebant omnia hoſtium propugnacula, vt & ipſas animas profunderēt, & innumerabilia pericula ſuſtinerent pro iis quæ dicta fuerant. *Elegit nobis hæreditatem ſuam ſpeciem Iacob quam dilexit.* Alius, Glorificationem Iacob. Vide quàm ſit accurata exactáque prophetia. Superius quidem dixit: Subiecit nobis populos & gentes.

Act.2.5. Ioan.10.

Iudæi ei primùm acceſſerunt, primùm ter mille, deinde quinquies mille, & poſtea gentes. Ipſe enim rurſus dicebat: Et alias oues habeo, & illas me adducere oportet, & fiet vnus paſtor, & vnum ouile. Deinde ne quis cùm audierit, Elegit nobis hæreditatem ſuam, dubitet & angatur, & dicat: Quomodo ergo non credunt nunc Iudæi? correctione ſoluit dubitationem,

1.Tim.2.

maximè enim (quod ad ſe attinet) eos elegit, & quantum ad ipſum quidem ſpectat, nullum reliquit. Quòd ſi finem quoque requiras, audi ea quæ ſequuntur. Subiungit enim, Speciem Iacob, quam dilexit. Hic autem mihi videtur fideles dicere, quod quidem Paulus ſignificans, dicebat: Non autem quòd exciderit verbum Dei,

Rom.9.

non enim omnes qui ſunt ex Iſraël, ſunt Iſraël, ſed in Iſaac vocabitur tibi ſemen, hoc eſt, Non qui ſunt filij carnis, ij ſunt filij Dei: ſed qui ſunt filij promiſſionis, æſtimantur in ſemine. Species autem ſeu pulchritudo populi iure dicantur fideles.

Gẽtes cur hæreditas Chriſti.

Quid eſt enim ſpecioſius illis qui crediderunt? Hæreditatem autem ſuam vocat gentem, non quòd aliquando gentium nullam curam geſſerit, ſed vehementem in eos dilectionem, & cum eis coniunctionem, & prouidentiæ acceſſionem oſtendens. Et vt ſcias quàm ſit accurata exactáque prophetia, vide quomodo vtitur dictione multorum, qua multi vtuntur in rebus quæ emuntur. Sæpe enim permulti aliquid ementes, pulchrum illud eſſe dicūt, quod reliquis antecellit.

Matt.13. 18.20. 21.22.

Oſtendens ergo non omnes ſeruandos, dicit, ſpeciem Iacob. Hæc etiam oſtenduntur in Euangeliis per innumerabiles parabolas. *Aſcendit Deus in iubilo.* Non dixit, Aſſumptus eſt, aut deductus eſt, ſed, aſcendit, vt oſtenderet eum aſcendiſſe nullo alio eum ducente, ſed ipſum hanc viam eſſe ingreſſum.

Marc.4. 12.

Helias enim qui non eò, quò Chriſtus proceſſerat, ducebatur ab alia poteſtate. Non erat enim humanæ naturæ via aliena ingredi. Vnigenitus autem aſcendit propria poteſtate.

Luc.8.14. 20. 4.Reg.2. Act.1.

Quocirca Lucas quoque ſic dicebat: Et fixis oculis intuebantur, cùm ille iret in cœlum. Non dixit, Cùm ipſe aſſumeretur, nec, Cùm portaretur:

Ioan.6.

erat enim eius proprius inceſſus, quod fiebat. Si autem antequam crucifigeretur, ferebatur ſuper aquas, adhuc patibili & graui corpore circundatus: quid mirum ſi poſtquam ſumpſit ab interitu alienum, aërem ſecuerit? Vbi autem in iubilo? Quis iubilauit quando aſcendit? Atqui hoc ſilentio factum eſt, & vndecim ſolùm præſentibus diſcipulis. Vides non oportere dictiones ſimpliciter & vno tantùm modo accipere, ſed ſcire quid ex eis ſignificetur? Quemadmodum enim dixi in procemio pſalmi, iubilus aliquid aliud ſignificat, nempe victoriam, trophæum.

Iubilus.

Quod ergo hîc dicit, In iubilo, hoc eſt, aſcendit in victoria,

Ioan.11. Ephe.4.

cùm mortem viciſſet, peccatum deieciſſet, dæmones fugauiſſet, errorem expuliſſet, omnia in melius mutaſſet, in antiquam patriam; imò verò longè meliorem, noſtram naturam deduxiſſet. Cùm enim aduenisſet, nemo ei reſtitit, non peccati tyrannis, non mortis potentia, non vis maledicti, non interitus, non vitij vehementia, non aliquid aliud eiuſmodi: ſed cùm hæc omnia tanquam araneam perfregiſſet,

Collatio.

& dæmonum cateruas, & neruos diaboli, & hæc omnia fudiſſet ac profligaſſet, aſcendit rebus rectè geſtis vt voluit. Quocirca Paulus quoque eius trophæum narrans, dicebat: Cùm expoliaſſet principatus ac poteſtates, traduxit liberè de eis in ſeipſo triumphans.

Coloſſ.2.

Et rurſus: Deleuit quod erat aduerſus nos chirographum, quod erat nobis contrarium: & ipſum de medio ſuſtulit, affigens illud cruci. *Dominus in voce tubæ.* Idem rurſus ſignificat, hoc eſt, in præclara victoria.

ἀλαλαγμός.

Hîc autem eſt aliud quoque intelligendum, nempe id fuiſſe clarum, apertum, illuſtre. Atqui nullus id tunc nouit, cùm fieret, ſed tam euaſit manifeſtum, quàm ſi tuba ceciniſſet, atque adeò multò magis. Illud enim quod tunc clanculum factum eſt, nemo ferè eorum qui orbem terræ habitant ignorauit: ſed ipſum perinde reuelauit rerum natura, ac ſi tuba ceciniſſet, atque adeò multò magis. Neque enim tuba canens ita omnes vocaſſet ad illud ſpectaculum, ſicut poſtea rerum vox oſtendit aſcenſum, magis etiam quàm tonitru rem claram efficiens. Neque enim tonitru ita vocaſſet orbem terræ, vt rerum oſtenſio eos, qui tunc erant, & qui poſtea erant futuri. Tonitru enim eſt tantum manifeſtum præſentibus,

Matt.14. Rom.10. Coloſſ.1.

ipſa verò omnibus generationibus, tuba clarius, & tonitru apertius oſtendit quod factum eſt. Nec verò aberraueris, ſi tubas vocaueris ora Apoſtolorum, non tubas quidem æreas, ſed auro pretioſiores, & gemmis magnificentiores.

Vox tubæ apoſtoli. 1.Cor.15. Act.4.

Cur ergo non dixit, in tuba, ſed, in voce tubæ? Significans eorum concordiam, & animi conſenſionem, ſicut etiam dicit Paulus: Siue ergo ego, ſiue illi, ſic prædicamus. Et rurſus: Multitudinis autem credentium erat cor vnum, & anima vna, tuba autem canebant, non ad bellum incitantes, ſed prædicantes & annuntiantes victoriam.

Tubarum vſus in bellis.

Quemadmodum enim in caſtris, quando cum ſignis in aciem prodeunt, præcedunt tubæ quæ præſentes excitant, non aſpectu ſolùm, ſed etiam auditu: ita tunc factum eſt. Ingredientibus Apoſtolis in vnamquamque ciuitatem, tubæ ſonabant, & ad audiendum omnes effundebantur. *Pſallite Deo noſtro, pſallite: pſallite regi noſtro, pſallite. Quoniam rex omnis terræ Deus, pſallite ſapienter: regnauit Deus ſuper gentes.* Poſtquam narrauit quàm magna ſint, & quàm præclara quæ geſſit, vniuerſum orbē terræ vocat ad eum laudibus celebrandum, cū magno ſtudio & diligentia. Vſus eſt itaque repetitione ſeu conduplicatione. Nec inuitat ſolummodo ad pſallendum, ſed ad pſallendū cum magna ſapientia.

Pſallere ſapienter.

Quid eſt, pſallite ſapienter? Cùm quæ, inquit, facta ſunt, didiceritis, conſiderantes rerū geſtarum magnitudinem. Mihi autē videtur etiam aliquid aliud obſcurè ſignificare, cùm dixit, ſapienter, non voce tātum, ſed etiam factis, pſallee nō lingua tantū, ſed etiam vita.

Regnauit

Regnauit Deus ſuper gentes: & quodnam hîc regnum dicit? Non illud quod obtinet ratione creationis, ſed hoc quod ratione eius ad quam eas aſciuit familiaritatis ac neceſſitudinis. Fuit enim rex omnium etiam antehac, vt qui eſſet opifex & effector: nūc autem & lubentium, & gratias habentium: quod quidem eſt maxima laude dignum, & in primis admirādum, quòd qui prius contumelia afficiebatur à Iudæis, effecit, vt tantā fieret mutatio, vt vbique caneretur: & qui nec Prophetas legerant, nec in lege educati fuerant, imò verò planè erāt ferinis moribus, repentè mutati ſunt, & omnibus illis abiectis erroribus, ſe ei ſubmiſerunt, non duæ, aut tres, aut quatuor, aut decem gẽtes, ſed qui vniuerſum orbem terrarum incolebant. *Deus ſedet ſuper ſanctam ſedem ſuam.*

Sedere Dei quid. Sanctè regnare. Deut.10. Act.10. Rom.2.

Quid eſt, ſedet ſuper ſedem? Regnat, inquit, imperium obtinet. Rectè autem dixit, ſanctam. Non ſolùm enim regnat, ſed etiam ſanctè regnat. Quid eſt ſanctè regnat? Purè: homines enim qui veniunt ad hunc principatum, ea poteſtate ad iniuriam faciendam vtuntur. Ille autem principatus eſt ab omni re eiuſmodi intactus, purus, & ſanctus. Neque enim fraus, neque aliquid eiuſmodi, illud iudicium corrumpit & circumuenit, ſed eſt purum, ſyncerum, quacunque puritate fulgens clarius, reſplendens ineffabili gloria. *Principes populorum congregati ſunt cum Deo Abraham. Quoniam Dei fortes terræ vehementer eleuati ſunt.* Hîc oſtendit quomodo fuerit extenſum Euangelium, quod non ſolùm priuatos attigit, ſed eos etiam qui ſunt redimiti diademate, & ſedent in throno regio. Deinde oſtendens eum eſſe Deum noui & veteris teſtamenti, dicit: Cum Deo Abraham, pro eo quod eſt, ille ipſe qui & noſtrorum maiorum Deus eſt, & qui illis etiam legem dedit. Et ideo dicebat Hieremias:

Hier.31.

Dabo vobis teſtamentum nouum, nō ſecundùm teſtamentum quod dedi patribus in die quo ego apprehēdi manum eorum, vt educerem eos de terra Ægypti, oſtendens vnum & eundem eſſe legiſlatorem & noui,

Baruch 3.

& veteris teſtamenti. Et Baruch rurſus dicebat. Hic eſt Deus noſter, non reputabitur alius præter ipſum. Inuenit omnem viam ſcientiæ, & dedit eam Iacob filio ſuo, & Iſraël dilecto ſuo. Poſtea autem in terra viſus eſt, & cum hominibus conuerſatus eſt, ſignificās quòd qui legem dedit, is eſt qui fuit incarnatus: & is qui fuit incarnatus, legem dedit: hoc etiam dixit Propheta. Congregati ſunt, inquit, cum Deo Abraham. Hebræus autem

Pro, fortes Hier. habet, ſcuta, à מגן protexit. Apoſtolorum fortitudo.

pro eo quod eſt, cum Deo Abraham אמאל הו אבלהם. Et quomodo, quæſo, hoc factum eſt? Quoniam Dei fortes terræ vehementer eleuati ſunt. Quinam ſunt autem fortes Dei, niſi Apoſtoli, fideles omnes? Quoniam enim potentia eorum vſque adeò reſplenduit, omnes vicerunt: rectè autem eos appellauit fortes. Quid ni enim fortes, qui aduerſum vniuerſum orbem terræ aciem inſtruxerunt, aduerſus dæmones, aduerſus diabolum, aduerſus populos, aduerſus ciuitates, aduerſus gentes, aduerſus tyrannos, aduerſus tormenta ac ſupplicia, aduerſus ſartagines, aduerſus fornaces, aduerſus conſuetudinem, aduerſus naturæ tyrannidem, & omnia diruebāt, & ſuperiores omnibus euadebant, & à nullo vincebantur? Quomodo non fortes, qui vel poſt mortem, tantam oſtendunt virtutem? Quomodo non fortes, quorum verba ſunt quouis adamante duriora, nec vllum ea tempus aboleuit, ſed quotidie maius incrementum ſuſcipiunt? Pro his omnibus benigno & clementi Deo gratias agamus. Quoniam ei gloria, & potentia, nunc, & ſemper, & in ſecula ſeculorum. Amen.

IN PSALMVM XLVII.

Canticum Pſalmi filiis Core. 2. ſabbati.

ψαλμὸς ᾠδῆς. Pſalmus cantici. Hier. Specioſo germine.

MAGNVS *Dominus & laudabilis nimis, in ciuitate Dei noſtri, in monte ſancto eius. Fundatur exultatione vniuerſæ terræ.* Alius, pulchro germine, gaudio vniuerſæ terræ. Alius, ab initio præſcripto ſplendore vniuerſæ terræ. Hîc quoque ſignificat liberationem à bellis. Quoniam enim à Babylone reuerſi, & à longa captiuitate liberati, terram receperunt, & multa bella euaſerūt, pro his omnibus Deo horum bonorum authori gratias agētes, hos hymnos canunt. Dicit autem, Magnus Dominus, & laudabilis valde. Magnus quidem dicunt, ſed quàm magnus, non dicunt, hoc enim nemo ſcit, & ideo ſubiunxit: Et laudabilis valdè. Non eſt enim finis eius magnitudinis. Quod autem dicit, eſt eiuſmodi: oportet eum tantùm gloria afficere, & laudare, ídque ſupra omnem modum: laudare autem eum propter hanc infinitam & incōprehenſibilem eſſentiæ magnitudinem, & propter ſumma eius in nos beneficia. Nam & voluit, & potuit quæ voluit. In ciuitate Dei noſtri, in monte ſancto ſuo. Quid dicis? Illic eius laudem concludis, qui eſt magnus, qui laudabilis, in ciuitate & in monte?

Sap.12.

Non hoc dico, inquit, ſed quòd nos eum ante alios cognouimus. Vel propterea ergo dixit illud, in ciuitate Dei noſtri, vel volens oſtendere, quòd per magnitudinem eorum quæ ibi facta ſunt, oſtenſa eſt eius magnitudo & gloria: quòd qui erant captiui, qui diſiecti, qui contempti, qui in regione hoſtili veluti in carcere detinebantur, vt ij adeò repente clari eſſent, procurauit: vt & qui eos vicerant, ſuperarent, & ad priorem redirent proſperitatem, & antiquus patriæ ſtatus eis reſtitueretur. Oſtēdit enim, inquit, ſeipſum, & ſuarum creaturarum quæ videntur, magnitudinem: ſed quoniam complures antiquitus erant paulò inſipientiores, cognitionem, quæ ex inimicis & ex victoria oritur, adiicit, mirabilia hæc trophæa aſſiduè erigens, & vt in melius fieret mutatio, efficiens, & præter ſpem & expectationem omnem eiuſmodi miracula faciens.

Ciuitas Dei κατ' ἐξοχήν.

Hanc autem vocat eius ciuitatem, non alias eius priuans prouidentia, ſed vt eam oſtenderet, quod ad cognitionis rationem attinet, aliis fuiſſe longè priorem. Illæ enim eius dici poterāt ratione tantum opificij, hæc verò etiam ratione familiaritatis & neceſſitudinis, & quòd hæc omnia illic fierent miracula. Tunc itaque ea dicebatur Dei ciuitas, nunc autem nos omnes Dei dicimur.

Galat.5.

Qui enim Chriſti ſunt, inquit, carnem crucifixerunt cum vitiis & cōcupiſcentiis. Vidiſti ſummam & intentiſſimam virtutem, & ideo appellabatur quoque mons Dei, quoniam Deus illic colebatur. Fundatur exultatione vniuerſæ terræ. Dictum valde obſcurum, & ideo oportet attendere. Ei enim, qui curſim legit & perfunctoriè, magnam affert dubitationem: qui id autem diligēter perſequitur, videbit conſequentiam, & pulcherrimam ſententiarum connexionem. Quod autē dicit, eſt eiuſmodi: Magnus Dominus in ciuitate Dei noſtri, in monte ſancto ſuo bene

εὐρίζων, bene radices agens.

radicās, hoc eſt, bene radices agens, & eam pulchrè firmans ac ſtabiliens in gaudio & lętitia totius orbis terrarum. Hoc etiam alius obſcurè ſignificans, dixit, præſcripto ſplendore vniuerſæ terræ. Eam enim fecit ſplendorem & lætitiam vniuerſæ terræ. Illinc enim eſt fons pietatis, & radices & principia Dei cognitionis. Hanc ergo, cùm talis eſſet, radicibus actis confirmauit, ac ſtabiliuit propter ornamētum totius orbis terrarum, propter exultationem, propter gaudium totius terræ. Doctrinæ enim terræ officina, ludúſque litterarius, erāt tunc Hie-

Eſa.2.

rosolymæ, & qui volebant frui gaudio, cultúmque & A ornamentum capere, hinc ea quę bona & honesta erãt, discebant. Et ideo hoc significans, non dixit, Agens radices, sed, Bene agens radices. Quod si velis idipsum accipere anagogicè, videbis rerum veritatem: hinc enim processit exultatio per vniuersum orbem terrarũ, hinc processit gaudium & lætitia, hinc emanarũt fontes Philosophiæ, vbi Christus fuit crucifix⁹, vnde profecti sunt Apostoli. Ex Sion enim, inquit, egredietur lex, & verbũ Dei ex Hierusalem: habet autem hoc gaudium radices immortales. *Mons Sion latera Aquilonis.* Alius, montes
Esa.2. Sion femora Aquilonis. Alius, femora Aquilonis. Græcè οἱ μηροί, cum articulo. Hebræus autem, הר שין ירכת har Sion iaregtei. Qua de causa meminit nunc Aquilonis, & situm loci nobis describit? quoniam assiduè bellum
Hier.5. hinc suscitabatur, inuadentibus barbaris, & Prophetæ hoc dicunt assiduè, ab Aquilone appellãtes, & lebetem illinc feruentem describunt, ita enim sita est regio Persarum, si habeatur ratio Palæstinæ: quod factum admi- B rans, hoc subiunxit, id significans: eam quæ illinc assiduè vexabatur, fecisti inexpugnabilem: perinde enim ac si quis diceret de corpore, partem illam imbecillam fecisti valentiorem: hoc etiam hîc ipse obscurè significat, dicens: vnde luctus & lachrymæ, vnde origo calamitatum, ea membra impleta sunt voluptate, alacritatéque animi ac tranquillitate. Vnde minæ, metus, & pericula, hinc gaudium & lætitia: nec vllus deinceps metuit Aquilonarem illam partem creaturæ, nemo animi angitur, nemo suspicatur, sed omnes degunt in lætitia, cùm eius radices fixeris in voluptate. *Ciuitas regis magni, Deus in domibus eius cognoscitur, cum suscipiet ipsam.* Alius, cognita est. Alius, Deus in regiis eius cognoscetur ad munimentum. Alius, Deus in palatiis eius cognitus est ad eripiendam eam. Prædicat eius authoritatẽ, laudem, coronam, dicens: ciuitas regis magni. Deinde ostendẽs quomodo sit ciuitas regis magni, per illud, Deus in domibus eius cognoscitur, magnam ostendens prouiden- C tiam, & quòd eam totam omni ex parte seruat, non illius tantum totius curam gerens, sed etiam in vnamquamque domum suam ostendens prouidentiam. Nobis enim etiam absque eo est cognitus, inimicis autem
2.Reg.19. ex eo suam ostendit virtutem. Tempore enim Ezechię, cùm barbarorũ nubes eã inuasisset, & eã veluti sagena circumdedisset, recesserunt suis mortuis maxima ex parte relictis. Quinetiam multi quoque alij eam sæpe ingressi, ignominia affecti recesserunt. Hæc, inquit, omnia gesta sunt Dei prouidentia, eámque præclaram & insignem fecerunt. Non solùm autem quòd præclarè, sed etiam quòd adeò præclara facta sint, magna euasit. *Quoniam ecce Reges congregati sunt, conuenerunt in vnum.* Alius, Ecce enim Reges simul instructi sunt. *Ipsi videntes sic admirati sunt, conturbati sunt, commoti sunt. Tremor apprehendit eos. Ibi dolores vt parturientis, in spiritu vehementi.* Alius, Ardoris. Alius, Per ventum violentum. *Conteres naues Tharsis.* Alius, Confringes. Hebræus autem, D
Lacerabis, destrues. תשבר thessaber. Hic narrat bellum, bellum difficile, & vndique conflatum, & clariorem victoriam. Quoniam enim dixit illum eam suscipere, & eius curam gerere, ostendit deinceps quomodo eam suscipit & defendit. Cùm innumerabiles enim gentes eam inuasissent (hoc enim significat per regum multitudinem) & non solùm inuasissent, sed etiam congregati aciem instruxissent, res eiusmodi gestæ sunt, vt ipsi abirent admiratores rerum admirabilium. Ita enim bellum conficiebatur, vt ipsi horrore ac torpore pleni recederent, & cum magna animi perturbatione resilirent, multi paucos timentes, & his qui ordines instruxerant, diuisis: nec secus afficerẽtur quàm mulier quæ parturit. Vnde clarum erat bel-

A lum non fuisse gestum humanis viribus, sed Deum fuisse ducem in committendo prælio, qui non solum spiritus eorum deprimebat, sed etiam mẽtem eorum conquassabat, & eis dolores immittebat, & ineffabilem timorem afferebat, & perinde accidit ac si magna classe congregata, vehemens ventus irruens, omnes naues contriuisset, & triremes demersisset, & magnam repente perturbationem iniecisset. Hic enim mihi videtur per hoc exemplum & victoriæ facilitatem, & perturbationis magnitudinem velle significare. Nam hi quoque cum magnam classem parassent, & ex longinqua aliqua & aliena regione venissent, veluti quodam vehementi vento omnes ira Dei perierunt. Et ideo locum quoque significans vnde venerunt, subiunxit illud, Tharsis. Ita etiam significauit Hebræus per dictionem, quam vestra causa adiecimus in lectione cõtextus. Vel hoc ergo dici potest, vel illud quod antè dixi, quòd quemadmodum naues Tharsis vehemens ventus irruens sæpe contriuit: B ita etiam multitudinem illam Deus conturbauit: *Sicut audiuimus, sic vidimus in ciuitate Domini virtutum, in ciuitate Dei nostri.* Vides quomodo exponit id quod est superius, Bene radicãs, aut, bene radices agens. Non dixit enim, Qui bene radicauit, sed, Bene radicans, hoc est, assiduè prouidens, assiduè curam gerens, assiduè muniens. Postquam enim dixit quæ tunc contigerunt, ad res antiquas narrandas rursus conuertit orationem, ostendens hęc habere magnam cum illis cognationem. Quæ enim, inquit, verbis audiuimus, ea factis vidimus, victorias Dei, trophæa, curam ac prouidentiam, & quæ opinionem superãt miracula. Deus enim nunquam intermisit hæc facere. Eius ergo est & liberare à periculis, & deducere ad Dei cognitionem. Rectè autem meminit Propheta eorum quæ longo antè tempore facta sunt. Oportebat enim & ex veteribus narrationibus, & ex nouis factis doceri, vt qui erant ex eis crassiores, ex iis quæ fiebant, iis quoque quæ facta erant crederẽt, & du- C plex lucrum facerent, & esset eis auditio pro visu. *Deus fundauit eam in æternum. Suscepimus Deus misericordiam tuam in medio templi tui.* Alius, Coniecimus Deus misericordiam tuam in medio templi tui. Hebræus autem דמנו חסדך dimenu hasedeca. Secundum nomen tuum Deus, hic etiam laus tua in fines terræ. Quoniam enim dixit, Quæ audiuimus, ea & vidimus: dicit & quidnam audierit, & quid viderit. Quid ergo audiuit & vidit? Quòd Dei gratia reddit ciuitatem firmam, validam & infractam. Hoc est enim ei fundamentum, hoc robur, hoc eam facit inexpugnabilem, non humanæ opes & auxilium, non vis armorum, nec turres & mœnia. Sed quid? Deus eam regit & continet. Hoc enim eos maximè doceri oportuit, & Propheta assiduè illos eò deduxit. *Suscepimus Deus misericordiam tuam in medio tẽpli tui.* Quid est, suscepimus? Sperauimus, expectauimus, cognouimus tuam humanitatem & clementiam. Quoniam enim dixit, Fundauit, radicauit, muniit, ostendens D tantam prouidentiam non proficisci ex meritis eorum qui eam assequũtur, sed procedere ex bonitate eius qui illa facit, & simul volens fastum eorum comprimere, sic dixit, hoc propemodum dicens: Tuæ sunt misericordię hæc præclara facinora, tuæ gloriæ, tuæ bonitatis. Etideo subiunxit: *Secundum nomen tuum Deus: sic & laus tua Deus in fines terræ.* Laus, inquit, tua facit res adeò præclaras, magnas, & admirabiles, adeò excelsas & gloriosas. Non enim ad mẽsuram curam gessisti eorum quos beneficio afficis, nec propter eorũ merita, sed pro tua magnitudine. Laus ergo tua, hoc est, tui celebratio, quæ ex operibus profecta est, fecit vt præclara tua facta exaudirentur. Facta enim fuerunt in Palæstina, sed propter in- Iosu.1. gentem eorum magnitudinem peruenerunt ad extremos fines

Confir. a simili.

mos fines orbis terrarum, & qui erant procul remoti, ea A sciebant. Quę facta itaque fuerant in Ægypto, meretrix Hierichuntina sciebat melius iis qui interfuerant. Rursus quæ in Palæstina euenerant, ij quoque qui in regione Persarum habitabant, prędicabant. Quæ rursus gesta fuerant in Perside, qui in extremis finibus terræ agebãt,
Daniel.6. nouerant. Quapropter rex quoque misit literas per vniuersum orbem terræ, prædicans ea quæ in fornace euenerant. Et ideo hic quoque cum dixisset, Laus tua in fines terræ, subiunxit: *Iustitia plena est dextera tua.* Quod enim assiduè facere consueuit, vt ab iis quæ fiunt hominibus, ascendat ad ea quæ adsunt ipsi naturæ, hoc etiam
Eccl.18. facit in præsentia: non vt aliqua Deo accedere aut recedere cogitemus, absit: sed quoniã est imbecillus sermo & lingua humana, oportet ei quod dicitur Deo cõ-
Iustitia Deo cohæret coessentialiter. uenientem afferre sentẽtiam. Quæ ergo Dei naturæ adsunt, ea dicit, quæ sunt eius substantiæ cõiuncta, & vt eo verbo vtar, consubstantiata. Quænam autem ea sunt? Iustitia, inquit, plena est dextera tua. Ostendit enim ea B quæ fiunt, non esse ex meritis eorum quos beneficio afficit, sed ex sua substantia, quoniam ipsa eius substantia delectatur iustitia, lætatur benignitate & clemẽtia. Hoc est eius munus, hæc est eius consuetudo: & ideo tãta ac-
Collatio à minori. cipiebant ab eo beneficia. Quemadmodum enim ignis est calefacere, & solis illustrare: ita etiam eius est benefacere, imò verò ne sic quidem, sed longè amplius. Et ideo sic quoque dixit: Iustitia plena est terra, eius affluentia, illámque eius esse substantiæ coniunctam, &, si ita dici possit, consubstantiatam significans. *Lætetur mons Sion, & exultent filiæ Iudææ, propter iudicia tua Domine. Circundate Sion, & complectimini eam.* Alius, Et obite. *Narrate in turribus eius.* Alius, Numerate turres eius. *Ponite corda vestra in virtute eius.* Alius, In ambitus abundantiam. Alius, In abundantiam. *Et distribuite domos eius.* Alius, Dimetimini regias eius. *Vt enarretis in progenie altera.* Alius, In generatione posteriori. *Quoniam hic est Deus noster in seculum & in seculum seculi. Ipse reget nos in secula.* C Quanam de causa hæc præcipit, circuire ciuitatem, numerare turres, attẽdere ædificia, considerare eius decorem, domos & palatia metiri, non opus est nostra interpretatione, sed oratio ipsa seipsam explicat. Cùm enim hęc dixisset, causam quoque statim adiecit. Quamnam? Vt enarretis in progenie altera. Quod autem dicit, hoc est: Impleamini gaudio, lętemini, exultetis. Sed non leuiter ac obiter, sed accuratè & diligenter eius vires intellige. Quoniam enim fuit diruta, quoniam radicitus conuulsa, & eius solum propemodum interiit, & desperarunt fore vt ea in melius mutaretur, adeò vt dicerent: Aruerunt ossa mea, lassati sumus, consumpti sumus, nec expectabant fore vt eam reciperent: eam tamen receperunt, & non talem qualem amiserant, sed longè meliorem, clariorem, atque illustriorem, maiorem, ditiorẽ, potentiorem, & magnificentiorem in ædificiis, in rebus
Agg.2. venalibus, in copiis, in facultatibus. Erit enim, inquit, vltima gloria domus huius supra priorem. Adhortatur D populum, & propemodum hæc dicit: Ecce hæc ciuitas, de qua erat omnis spes adiecta, quæ diruta & euersa fuerat, quomodo in splendidiorem speciem statúmque restituta est? Hæc ergo ipsa discite, eius ædificationem, splendorem, claritatem, vt cùm hinc Dei virtutem didiceritis, nẽpe quemadmodum cuius nulla erat spes relicta, eam maiorẽ fecerit: narretis posteris vestris Dei potentiam, & perpetuam eius prouidentiã, & quod nostri curam semper gerit, nos regit & defendit. Hæ enim narrationes posteris quoque erunt magnæ argumentum philosophiæ, & occasio exactissimæ Dei cognitionis, & studij virtutis. Quamobrem iubet illos eã obire, vt sint perfecti doctores suorum posterorum.

IN PSALMVM XLVIII.

In finem filiis Core. Alius, *Epinicion.*

AVDITE *hæc omnes gentes.* Alius, Audite hoc. *Auribus percipite omnes qui habitatis orbem.* Alius, subterraneam terram. Alius dicit, Quæ in imo est. Hebræus autem חלד halad. *Quíque terrigenæ, & filij hominum.* Alius, Et humanitas, & præterea filij vniuscuiusque viri. *Simul in vnum diues & pauper.* Alius, Pariter. Magna quædam & arcana nobis nunc est dicturus Propheta. Neque enim quotquot sunt vbique terrarum ad audiendum vocasset, nec totius orbis theatrum exciuisset, nisi magnum quid, & præclarum, & tanti conuẽtus magnitudine dignum nobis esset dicturus. Neque enim amplius loquitur vt prophetans seu prædicens Iudæis qui Palæstinam habitant, sed veluti quidam Apostolus Rom.5. B & Euangelista, ad omnem humanam naturam dirigit Marc.vlt. Rom.10. orationem. Lex enim vno orbis angulo vnam gentem Galat.2. docebat: sermo autem prædicationis vbique terrarum 2.Cor.3. Ioan.1. resonuit, & seipsum extendit, vt qui tantam peruaserit regionem, quantam sol prætergreditur. Illa enim erant pædagogica quædam institutio & ministerium mortis & condemnationis, hæc autem gratia & pax. Quoniam ergo conuocauit omne genus ad audiendum, nos quoque hîc adsimus, & videamus quid vult nobis dicere Psalmographus, qui communi hominum generi præest, licet sint barbari, licet sapientes, licet priuati certè. Iubet enim omnes eos adesse, & ideo incipiens quoque dixit: Omnes gentes. Et rursus amplificauit orationem: Quíque terrigenæ, & filij hominum, vocans omnem humanitatem. Papæ quæ doctrina? quàm est apta omnibus & communis? Et ideo nõ solùm vocat omnes, sed magno studio & diligentia iubet eos illa quę dicuntur attẽdere. Non solùm enim dixit, Audite hęc omnes C gentes, sed etiã, Auribus percipite, vel, vt Græcum melius exprimatur, auscultate. Auscultare autem nihil est aliud quàm diligenter & attẽtè audire. Auscultare enim propriè dicitur, quando quis aure ori admota loquitur, seipsúmque & illum contendens iubet adhibere animum iis quæ dicũtur. Auribus percipite omnes qui habitatis terram. Etiamsi qui, inquit, non referuntur in numerum gentilium, sed sunt misti, & dispersi, vt Nomades, eos quoque voco ad audiendum. Vide autem concionatoris prudentiam. Primùm eorum animum excitauit, erectósque & alacres fecit ad audiẽdum, eò quòd omnes simul vocauerit. Deinde postquam vocauit, fastum eorum & insolẽtiam comprimit, ne propter multitudinem nimium efferantur, & sint nimis arrogantes. Talibus enim maximè auditoribus opus est, quando quis est verba facturus quæ ad studium sapientiæ pertinent, nempe cõtritis & compositis & ab omni fastu ac tumore liberis. Quomodo ergo ferocem eorum animũ D compescuit? Naturam in memoriam reuocans. Postquam enim dixit, Gentes, subiunxit, Quíque terrigenæ & filij hominum, dixit substantiam ex qua est principiũ nostræ generationis, communem omnium matrem reuocauit in memoriam. Et quare dixit, Filij hominum? Quoniam dixit, terrigenas, ne quis existimaret (vt volunt antiquæ fabulæ) homines ab initio è terra pullulasse, quemadmodum nonnulli fabulati sunt, quosdam fuisse satos introducẽtes: propterea subiunxit, Filij hominũ. Patres enim vobis sunt homines: principium autem generationis vobis & illis terra est. Quid ergo superbis terra & cinis? Cogita apud te quænã tua sit ma- Ecclesi.10. ter, & fastum tuum comprime: spiritus elatos conculca ac deprime: cõsidera quòd terra es, & in terram reuer-

חלד seculum, tempus seculi.

ἐνωτίσασθαι. Auscultare.

Lege Strabonem.

Genes.2.

teris, & omnem arrogantiam expelle. Tali enim mihi A auditore opus est. Ideo te sedatum reddo ac compositum, vt te accipiam aptum ad ea quæ dicuntur suscipienda: Simul in vnum diues & pauper. Vidisti nobilitatem concionis. Quidni enim nobilitatem, quando propter authoritatem nequaquam arcet auditorem, sed vniuersa doctrina ex æquo profunditur, & pauperi, & diuiti mensa communis exhibetur? Postquam enim dixit id quod omnes vnit, eos videlicet esse terrigenas, & filios hominum, & communem esse naturam ostendit, tūc quæ ex rebus ad hanc vitam pertinentibus videbatur esse, differētiam & inæqualitatem oratione eiicit, communiter omnes vocās, est enim communis nostra natura, communiter omnes voco: communis nostra mater, communiter voco. Communis enim nostra ciuitas est orbis terrarum. Sed ex paupertate & diuitiis differentiam aliquam excogitastis, & inæqualitatē introduxistis: atqui eam quoque rursus eiicio, nō diuites quidem admittens, pauperes autem habens despicatui, nec diuites B quidem vocans, pauperes autem expellens, sed & hos, & illos, & non solummodo & hos & illos, verbi gratia, hos quidem priores, illos verò posteriores, vel illos quidem posteriores, hos verò priores; sed simul fit communis conuentus, communis oratio, communis etiam auditio. Licet sis diues, ex eodem luto natus es: idem fuit tibi cum paupere ingressus, idem ortus. Et tu hominis filius es, & ille. Cùm ergo quæ sunt præcipua, & magis opportuna, & honore æqualia, ex æquo habeatis, cur propter vmbras & somnia intumescis, ex iis quæ nihil sunt, communia distinguens, communia naturæ, communia ortus & generationis, cōmunia affinitatis & necessitudinis? Cur amictum exteriorem adducis, vt distinctionem ex eo efficias? Non fero, non patior, & ideo voco te cum paupere, dicens. Simul in vnum diues & pauper. In aliis enim non possunt simul videri diues & pauper, non in iudiciis, non in aulis regiis, non in foris, non in mensis: sed illum quidem honoratum, hunc C verò contemptum & abiectum: illum quidem liberè & confidenter agentem, hunc verò pudore ac ignominia affectum videas. Sapientia enim pauperis nihili ducitur, & verba eius non exaudiuntur. Locutus est diues, & eum pulchrè ac rectè dixisse dicunt. Pauper locutus est, & non est datus ei locus. At non hic. Neque enim in hac ecclesia ac concione stultam illam ambitionem honorísque cupiditatem patior, sed communem omnibus doctrinam propono. Vide doctoris prudentiam, quomodo etiam antequam incipiat cōcionem, ex ipsa sola vocatione maximum doctrinæ decretum protulerit. Qui omnes enim simul vocauit, neque illū siuit intumescere, nec hunc vilem & abiectum esse, sed ostendit nec diuitias esse bonum, sicut nec paupertatem malum, sed ea esse superuacanea & externa. Quare nihil mea refert an hoc sis, vel illud. Neque enim si sis diues, video tibi aliquid accedere: nec si sis pauper, decedere. Sed fortè dixerit aliquis: Et cur cum homo sis, eiusdémque naturæ particeps, teipsum tanti facis, vt putes te esse idoneum orbis terrarum magistrum, & eos qui sunt in extremis finibus orbis, conuoces? quid potes dicere quod sit dignum tāto theatro? Certè, inquit. Postquam enim vocauit orbem terræ, credibilem ac fide dignam reddens orationem, audi quid dicat: *Os meum loquetur sapientiam, & meditatio cordis mihi prudentiam.* Alius, Et declarabit cor meum prudentiam. Hebræus autem hoc dixit וְהָגוּתִי vehaguthi. Vides quomodo statim extulit orationem. Non dicam, inquit, de pecuniis, non de dignitatibus, non de potentia, non de viribus corporis, non de aliquo alio momentaneo. De sapientia sum exactè dicturus, non autem ex tempore: *Inclinabo in parabolam aurem meam.* Hebræus autē dicit למשל. *Aperiam in psalterio propositionem meam.* Alius, Ænigma meum. Hebræus autem dicit, חידתי hidati. Et quomodo sunt hæc iis quæ dicta sunt consequentia? Pro doctore enim nunc video auditorem. Nos enim vocasti tanquam aliquid boni & vtilis audituros, postquam autem omnes adsunt & conuenerunt, & te aliquid doctum ac præclarum dicturum es pollicitus, nihil adhuc locutus, relicto loco doctoris, auditoris partes suscipis. Inclinabo enim, inquit, in parabolis os meum. Quare hoc facit? Valde prudenter, & consequenter iis quæ dicta sunt. Quoniam enim dixit, Loquar sapientiam: ne quis existimaret esse humanum quod dicitur, & meditationem cordis: ne haberet suspectam eius inuentionem, per hæc ostendit diuina esse ea quæ dicuntur, séque nihil loqui proprium, sed ea dicere, quæ audiuit. Inclinaui enim, inquit, Deo aurem meam, audiui ab illo, & quæ in mentem meam à superis demissa sunt, ea dico. Et ideo B dicebat Esaias: Dominus dat mihi linguam doctrinæ, vt sciam quando sermonem dicere oporteat: adiecit mihi aurem ad audiendum. Et rursus Paulus: Fides ex auditu, auditus autem per verbum Dei. Vides illum quoque prius fuisse auditorem, & deinde doctorem. Et ideo superius etiam dixit alius interpres: Et declarabit cor meum. Quid est, Declarabit? Canet, dicet Psalmum aliquem spiritualem. Si autem dicit meditationem, ne conturberis. Quæ enim à Spiritu acceperat, ea assiduè meditabatur, & apud se versabat: & cùm diu versasset, aliis proferebat. Quid est, in parabolam? Est nomen quod habet multa significata. Est enim parabola, loquela, exēplum, & exprobratio aut opprobrium, vt quando dicit: Posuisti nos in parabolam in gētibus, commotionem capitis in populis. Est etiam parabola, oratio ænigmatica, quam multi dicunt quæstionem, quæ aliud quidem significat, sed id non est apertum statim ex ipsis verbis, sed habet sensum intus latentem, cuiusmodi erāt C ea quæ dicebat Samsom: Egressus est à comedente cibus, & à forti dulce. Dicitur etiam Salomon intellexisse parabolam, & obscurum sermonem. Dicitur etiam parabola similitudo. Aliam parabolam, inquit, proposuit eis, dicens: Simile est regnum cœlorum homini seminanti bonum semen. Est etiam parabola, tropologia, seu figurata oratio. Fili hominis, dic eis parabolam hāc: Aquila magna, magnas habens pennas, aquilam dicens Regem. Dicitur etiam parabola, figura & imago, quemadmodum ostendit Paulus, dicens: Fide obtulit Abraham Isaac, cùm tentaretur, & vnigenitum offerebat in quo susceperat repromissiones. Vnde etiam in parabola eum retulit, hoc est, in figura & in imagine. Quid ergo sibi vult hîc parabola? Mihi videtur dicere narrationem. Si autem orationem facit obscuram & ænigmaticam, & quæ multum habet difficultatis, ne sic quidem conturberis: hoc enim facit vt auditorem excitet: & D alioqui quoniam facilitas ad socordiam & negligentiam adducit, propterea loquitur in parabola. Nam Christus quoque multa loquebatur in parabolis, separatim autem eas soluebat discipulis. Parabola enim dignum ab indigno distinguit, dignus enim quærit inuenire ea quæ dicuntur, indignus autem prætercurrit. Quod tunc etiam vsuuenit. Iudæi enim ne difficultate quidem excitati impellebantur ad interrogandum. Ita non attendebant omnino ea quæ dicebantur. Ad incitandum autem ad exquisitionem sufficit, quando fuerit aliquid adumbratum & obscurum. Quocirca Christus quoque hoc faciebat, & loquebatur in parabolis, eos stimulans & incitans, vt audire cuperent qui supini dormiebant: sed ne sic quidem attendebant: discipuli autem animum adhibebant, & cùm essent ignorantes,

Margin notes (p. 789–790): Hominū inter se natura communis est. Act.17. — Sap.7. Hebr.9. — Eccles. 13. — Vehaguthi & meditatio. — חידתי Chald. nō Hebr. hoc habent. — Esa.50. — Rom.10. — Parabola. — Psal.44. — Iud.14. 2.Reg.4. — Matt.13. Luc 8. — Ezech.17. — Heb. 11. — Lectorem ad inquisitionem inuitat scripturæ obscuritas. — Matth 13. Marc.4. — Matth.13. Luc.8.

ignorantes, vel eo nomine maximè permanebant, quo- A niam ignorabant, quocirca eis seorsum soluebat parabolas, & ideo hîc quoque dicit: Inclinabo in parabolam aurem meam. Aperiam in psalterio propositionem meam. Est autem problema oratio obscura & ænigmatica, & ideo alibi quoque dicit: Loquar problemata à constitutione mundi. Quapropter ausus est etiam vocare sapiētiam, diuina fretus reuelatione, & ideo etiam aperit in psalterio, doctrinam spiritalem indicans, & se superno esse numine afflatum. In cantico autē dat consilium, orationem reddens suauiorem. Vidisti quomodo procemium composuit. Vocauit orbem terræ, quæ est in vita inæqualitatem expulit, naturam in memoriam reuocauit, arrogantiam compressit, pollicitus est se aliquid magnum & præclarum esse dicturū, dixit se nihil domo allatum proloqui, sed quę ab illo audiit, significauit in oratione esse magnam obscuritatem, nos reddens attētiores, pollicitus est se nos spiritualem doctrum sapientiam, quam perpetuò meditabatur. Attēda- B mus ergo, & ne prętereamus. Si est enim sapiens oratio, & parabola, & problema, mente erecta & excitata opus est. Quod est ergo cōsilium, & quod problema, quæ parabola, & quæ sapientia, quam audiit è supernis? *Cur timebo*, inquit, *in die mala?* Alius, In diebus malis. Syrus autem רע rha. *Iniquitas calcanei mei circumdabit me.* Alius, Vestigiorum meorum. Hebræus autem ועו עקבי יסבני vaou aquebei isubeni. Vidisti quomodo est problema & ænigma, & obscura oratio, & permultum obscuritatis: sed, si videtur, primùm intelligamus quemnam dicit malum diem. Quemnam ergo malū diem solet vocare scriptura? Diem calamitatum, diem suppliciorum, diem ærumnarum. Quod etiam dicit alibi: Beatus qui intelligit super egenum & pauperem: in die mala liberabit eum Dominus. Talis est autem dies futurus peccatoribus illic terribilis & intolerabilis. Vidisti primum decretum supremæ sapientiæ, & quomodo tibi definiat oratio, quænam sint digna metu, & quænā condemna- C tione. Nisi quis enim hęc optimè definiat & distinguat, tanquam in profundis tenebris, rerúmque confusione huc & illuc circumlatus, exitum nō inuenit. Nisi sit nobis definitum & constitutum quænam quidem timere, quænam verò execrari oporteat, magnus in vita error, & magnum periculum. Est enim extremæ amentiæ, timere ea quæ non sunt timenda, ea verò ridere quæ iure timenda sunt. In hoc homines à pueris differunt, quòd hi quidem (vt quorum non sit perfecta adhuc intelligentia) personas timent, hominésque saccis indutos: patrem autem aut matrem contumelia afficere nihil esse existimant, & in ignem quidem & lucernas ardentes insiliunt, strepitus autem quosdam minimè timendos extimescunt. Viri autem nihil horum curant. Quia ergo multi sunt pueris stultiores, tradit hanc distinctionem, & dicit quænam timere oporteat, non ea quę multis videntur terribilia, paupertatem dico, ignominiam, & morbum. Hæc enim non sunt solùm multis terribilia, D sed etiā molesta & grauia: sed nihil horum tale esse statuit, sed solùm peccatum: hoc enim sibi vult illud, iniquitas calcanei mei circundabit me. Hoc est ergo oratio ænigmatica, hoc est nouus tropus & admirabilis. Valde enim nouum videtur esse multis & admirabile dicere, non oportere aliquid timere eorum quæ sunt in vita grauia & molesta. Quid ergo timebo, inquit, in die mala? Vnum tantum, ne fortè viæ meæ, & vitæ iniquitas me circumdet. Scit scriptura fraudem vocare calcaneum. Qui comedit enim, inquit, mecum panem, sustulit in me calcaneū. Et Esaü rursus dicebat de Iacob: Iam secundò me supplantauit. Est enim peccatum res eiusmodi, fraudulenta, & apta ad arripiendum. Hoc, inquit, A vereor, peccatum quod me decepit, quod me circumdat. Et ideo Paulus id vocat circumsistens, significans, id quod continuè, quod facilè, quòd nullo ambit & circumdat negotio. In his ergo iudiciis multa timent homines, & vim opum, & potentiam, & iniuriam, & fraudem. Illic autem nihil est eiusmodi, sed peccatum solum est terribile, quod vndique circuit eos qui capiuntur, quouis exercitu grauius. Sunt ergo omnia agenda, vt nō ab ipso circumdemur, postquam autem viderimus id nos velle comprehendere, oportet eius manus effugere, vt faciunt egregij milites. Quòd si etiam capti fuerimus, oportet id celeriter rescindere, quemadmodum fecit Dauid, qui per pœnitentiam vires eius abscidit. Fuit enim ab eo circumdatus: sed id statim effugit. Qui hoc timuerit, nihil aliud vnquam timebit, sed irridebit ea quæ in præsenti vita bona sunt, & quæ molesta sunt contemnet, cùm solus ille metus eius mentem agitet. Nihil enim aliud est ei formidabile, qui est hoc ti- B more præditus: atque adeò ne ipsa quidem mors, quæ est caput rerum terribilium: nisi hoc vnum solum. Quomodo? Quoniam tradit gehennæ, quoniam transmittit ad immortalia supplicia. Si quis rursus in eo se rectè gesserit, inducit omnem virtutem. Cogita enim quanta res sit, nec bonis rebus intumescere, nec molestis animū demittere, præsentium nullam rationem ducere, futura respicere, diem illū expectare, in tali metu assiduè versari. Qui talis est, erit angelus, qui quidem hoc solùm timuerit, & nihil aliud: nihil enim aliud timebit, si hoc solum timuerit, vt timere oportet: quemadmodum qui non hoc timuerit, is erit obnoxius multis formidabilibus. *Qui confidunt in virtute sua, & in multitudine diuitiarum suarum gloriantur.* Alius, sunt insolentes. *Frater non redimit, redimet homo. Non dabit Deo placationem suam, & pretium redemptionis animæ suæ.* Et quænam est hæc consequentia, dixerit quispiam? Pulchra, & rectè cohærēs, & magnopere dependens à prioribus. Quia enim lo- C quebatur de iudicio, & de illa terribili reddēda ratione, & de sententia quæ corrumpi non potest: multi autem in iis quæ hîc sunt, iudiciis, iudicibus emptis ius corruperunt, & è iudicio euaserunt: sentētiam illam quæ minimè corrumpi potest, prædicans, & quem prius dixit, timorem amplificans, hæc subiunxit, ostendens se rectè dixisse, oportere vnum esse timorem, nempe eum qui ex peccato proficiscitur, & nullum alium. Ius enim non potest illic corrumpi pecunia: nec licet datis donis seipsum è gehenna eripere: nec salutem afferre potest oratoris defensio, nec aliquid aliud. Quamuis enim sis diues, quamuis potens, quamuis alicui notus & familiaris, hæc omnia sunt illic inutilia. Illic vnusquisque ex factis & punitur, & coronatur. Quoniam ergo & qui erat sub Lazaro, erat valde diues, sed nihil ei profuerunt diuitiæ: & notæ erant virgines virginibus, sed nihil eas iuuit illa familiaritas: (vnum est enim illic solum quod quæritur) vos ergo, inquit, qui opibus fiditis, & estis D circumdati potentia, frustra intumescitis: nihil enim vobiscum transmittetur in illud iudicium, non præsidium pecuniæ, nec vires potentiæ, sed nec vlla necessitudo aut cognatio, nec aliquid eiusmodi vos illic eripiet. Non licet illic solutis pecuniis, aut vlla expiatione, aut pretio animæ vllū vnquam seruari. Quid ergo est quod dicit scriptura: Facite vobis amicos ex iniquo mammona, vt vos recipiant in æterna tabernacula? Quídnam est quod dictum est? Nihil contrarium, nec repugnans prioribus, sed valde etiam consentiēs. In præsenti enim vita faciendi sunt amici, soluēdo pecunias, erogando ac consumendo facultates in egenos. Nihil ergo hîc aliud significat, nisi largam & copiosam eleemosynam. Si enim cùm nihil eorum feceris, illuc recedas, ne-

Margin notes (p. 791–792): Problema. Psal.77. — Pro die mala Chald. habet, tempestatis. Psal.40. Esa.13. Ioel.2. Heb.10. — μορμολύκειον, intelligit laruatam personā. — Peccatum solum terribile est ac timēdum. — Psal.40. Gen.27. — Heb.12. — Collatio. 2.Reg.12, 24. — γνώμη. — Luc.16. Matth.25. — Luc.16.

Chrysost. assertor operum. Opera nostra quæ sunt.

mo te defendet. Neque enim nos defendit illorum amicitia, sed quòd ex mammona amici facti fuerint, A propterea adiecit amicos ex mammona: vt scias quòd hæc dicuntur tua opera, eleemosyna, clementia, in pauperes munificētia. Nam quòd nec cognatio, nec familiaritas quidquam prodest absque factis, audi quid dicat Propheta: Si steterit Noë, & Iob, & Daniel, filios suos & filias suas non liberabunt. Et quid dico in futuro, quando nec in præsenti quidquam iuuat amicitia? Quantum luxit & defleuit Samuël, & Saulem non eripuit? Quantum precatus est Hieremias, & Iudæos nihil iuuit? imò verò etiam dum oraret fuit reprehensus. Et quid miraris si nihil profuit Hieremias, quādo nec Mosem quidem dicit, si fuisset illo tempore, seruare potuisse Iudæos, quādoquidem eorum inualuerat vitium, nec domo aliquid attulerant? Quantum pro Iudæis lamentatus est Paulus, dicens; Fratres, bona quidem voluntas mei cordis & obsecratio ad Deum est pro ipsis ad salutem. Quid ergo valuit eius obsecratio? nihil. Et quid dico B obsecratio? cum pro eis esse etiam anathema optauerit. Quid ergo? süntne superuacaneæ sanctorum preces? Nequaquam, sed magnas etiam vires habēt, quando tu quoque eis auxilium tuleris. Ita etiam Petrus suscitauit Tabithan, non solum oratione, sed etiam illius eleemosyna. Ita sancti orantes alios adiuuerunt. Et hoc quidem hîc, vbi saltandum & luctādum est. Illic autem nihil horum, sed est ex solis factis salus. Pulchrè autem hîc ludificatur diuites, & eos qui intumescunt. Neque enim dixit, qui habent pecunias, nec qui magnā habent potentiam: sed, qui confidunt in multitudine diuitiarum suarum, & in suis viribus gloriātur, eos irridens & insectās, quod in vmbris confidant, & propter fumum se iactent & venditent. Rectè autem dixit, pretium redemptionis animæ suæ non dabit. Pretium enim animæ non est ne vniuersus quidē mūdus. Et ideo dicebat: Quid prodest homini si vniuersum mundum lucretur, animæ autem suæ detrimentum faciat? Vt autem scias ne vniuersum C quidem mundum esse pretium animæ, audi quidnam Paulus dicat de aliis sanctis; Circumierunt in ouinis & in caprinis pellibus, egētes, pressi, afflicti, quibus dignus non erat mundus. Mundus enim est propter animam. Quemadmodum ergo non elegerit pater domum pro filio, ita nec Deus mundum pro anima, sed operibus & rectè factis opus est. Vis scire quantum sit pretium animarum? Redempturus eam vnigenitus, non mundū dedit, non hominem, non terram, nō mare, sed suum preciosum sanguinē. Quocirca dicebat Paulus: Pretio empti estis, nolite fieri serui hominum. Vidisti magnitudinem pretij. Quādo ergo eam tanti emptam perdideris, quomodo poteris eam deinceps emere? Christus enim à mortuis suscitatus non amplius moritur. Vidisti quàm sit pretiosa anima, & quāta sit eius dignitas. Ne eam ergo negligas, & captiuam efficias. *Et laboraui in æternum, & viuet adhuc in finem.* Alius interpres dixit: Et quieuit in seculum. Alius: Sed cum desierit huic seculo, viuet in D æternum. Quoniam enim dixit de diuitibus, quoniam dixit de potentibus, & ostēdit ex his nihil lucri fieri: dixit deinceps de iis qui vixerūt in virtute, de iis qui vixerunt in laboribus & afflictionibus, vngens & exercens athletas philosophiæ. Sed considera fructum, quòd homo fit immortalis, quòd vita immortalis excipit, vita quæ finē nō habet. Cōsidera ergo quāto sit melius, cùm hîc parum laboraueris, requiem æternā assequi, quàm cùm hîc tibi parumper indulseris, perpetuò cruciari. Deinde ostendens non illic solum esse præmia & coronas, sed etiam hîc quoque esse principia præmiorū, subiunxit: *Non videbit interitū, cùm viderit sapientes morientes.* Ne mihi dicas, solummodo futura promittis: do tibi

Ezec.14. — 1.Reg.15. — Hier.14. Hier.15. — Rom.10. — Rom.9. — Sanctorum preces. — Act.9. — Animæ dignitas. — Matt.26. — Heb.11. — Opera necessaria sunt. — 1.Cor.7. — Rom.6. — παραίνεσις.

hîc etiam pignora coronarum, imò verò arrham ipsam & præmia. Quomodo, & quanā ratione? Quoniam qui philosophatur, & spe futurorum erigitur, ne mortē quidem mortē esse putabit: sed videns mortuum iacentem ante oculos, non ita afficietur vt multi, apud se reputans coronas, præmia, bona ineffabilia, quę neque oculus vidit, nec auris audiuit, vitam illam, vnà cum angelis choream. Quemadmodū ergo agricola cùm videt frumentum dissolui & interire, nō abiicit animum, nec mœrore afficitur, sed tunc maximè exultat & lætatur, sciens fore vt ille interitus sit ortus melioris principiū, & fundamētum maioris fertilitatis: ita etiam iustus, qui rectè factis gloriatur, & regnum quotidie expectat, quando viderit mortem sitam ante oculos, nō angitur, nec se affligtat vt multi, non vexatur & perturbatur. Scit enim mortem iis qui rectè vixerūt, esse migrationem & trāsitū ad meliora, & cursum ad accipiendas coronas. Quosnam autem dicit sapientes? Non eos qui sunt sapientes, sed qui sapientes esse existimantur. Mihi autem videtur dicere externos sapientes, eos ideo irridens, quòd cùm viderētur esse sapientes, stulti facti sint, cùm de resurrectione non sint philosophati. Quando ergo viderit illos philosophos pereuntes, lamentantes, lachrymātes, cum luctu efferentes, tunc ipsi nihil tale accidet, sed erit telis eiusmodi superior, vt qui bona spe erigatur, vt sciat hūc interitum non interimere substātiam, sed tantum mortalitatem, & id solum quod potest corrumpi, cōsumere. Hæc enim mors non perdit corpus, sed cōsumit interitum. Substantia enim manet, & resurgit cum maiori & ampliori gloria, sed non omnium. Resurrectio enim est omnium communis: resurrectio autem cum gloria, est communis eorum qui rectè vixerunt. *Simul insipiens & stultus peribunt, & relinquent alienis diuitias suas. Et sepulchra eorum domus eorum in æternum. Tabernacula eorum in progenie & progenie. Vocauerunt nomina sua in terris suis.* Alius, Quæ sunt intra domos eorum in æternum. Alius, Habitationes eorū in generationem, nominātes nominibus eorū terras. Hebræus autem hoc dixit, על ארמות al adamoth. Vidisti quomodo nō solùm ex futuris, sed ex iis etiam quæ hîc eueniūt, abducit à vitio & ab auaritia, & deducit ad virtutem, in pecuniis congerendis insaniam coërcens, & eos qui præsentibus inhiant, eáque admirantur, stultos vocans, & id per res ipsas ostēdens. Quid est enim, dic quæso, stultius homine qui laborat, & se excruciat, & tantas opes cōgregat, vt ex eius laboribus alij se voluptate expleant? Quid est hoc inani labore deterius, quando ipse quidem sudores & labores perpessus decesserit, aliis autem diuitias fruendas reliquerit, & nec aliquibus quidem necessariis & ei familiaritate coniunctis, sed sępe etiam hostibus & inimicis? Et ideo non dixit, Aliis, sed alienis, relinquent diuitias suas. Quid est autem, Simul insipiens & stultus peribūt? iis qui prius dicti sunt, inquit. Hîc mihi videtur verba facere in impiis, qui toti rebus præsentibus affixi sunt, eásque suspiciunt, de futuris autem nihil philosophantur, ea de causa vocans eos insipientes. Si enim posthac, vt putas, nihil erit, cur teipsum vexas & excrucias vndique pecunias congerens, & labores quidem sustinens, fructum autem non percipiēs? Et sepulchra eorum domus illorum in æternum. Hóc dicit, sicut erat eorū existimatio. Tabernacula eorum in progenie & progenie, vocauerunt nomina sua in terris suis. Alius autem dicit, Quæ sunt intra domos eorum in æternum. Hebręus autem קרום בתימו לעולם careuam bathumo laholā. Quid hac amētia possit esse deterius, quàm, inquam, putare sepulchra esse domum perpetuam? quàm in iis gloriam ambitiosè persequi? Multi certè sæpe sepulchra construxerunt magnificētiora domibus. Vel enim hostibus laborant,

Elegans admonitio hominis mœrentis. — Qui hîc sapientes. — Mors substantiam non interimit. — Resurrectio communis omnium. — ἀλλοτρίοις. — Sepulchrorum fastus.

rant, & affligtantur, vel vermi & cineri, hæc stultè consumentes. Talis est eorum mens & sententia, qui de futuris nihil sperant. Sed hîc mihi venit in mētem deplorare, quòd multi etiam eorum qui sperant futura, illos hac in re imitātur, qui nullam habent spem futurorum, sepulchra ædificantes, & præclara monimenta construentes, & aurum infodientes, & suas facultates ad alios transmittentes. Qui quidem sunt hac in re illis deteriores. Qui enim post hæc nihil expectat, etiamsi id facit præter rationem, attamen propterea quòd nihil expectat, suum laborem & industriam confert in res pręsentes. Tu autem homo qui nosti vitam futuram, & bona illa ineffabilia, & quòd ex dicto Euangelico, iusti tunc fulgebunt sicut Sol: quamnam veniam assequeris, quomodo te defendes, quòd non suppliciū patieris, qui hîc omnia consumas in puluere, in cinere, in monimentis, in hostibus, in inimicis? Vocauerunt nomina sua in terris suis. Ecce aliud genus amētiæ, ædificiis, agris, & balneis sua nomina inscribere, & putare se magnam consolationem ex eo accipere, & vmbram pro rei veritate persequi. Si enim perpetuam memoriam desideras, ne nomen, ô homo, ædificiis inscribas, sed trophæa rectè factorum erigas, quæ & in præsenti vita nomen tibi conseruant, & in futura vita immortalem tibi requiem comparant. Si sis memoriæ cupidus, ego te doceo viam veram & apertissimam: virtutis curam gere. Nihil enim facit nomē adeò immortale, vt natura virtutis. Id ostēdunt martyres, ostendunt apostolorum reliquiæ, ostendit memoria eorū qui rectè & ex virtute vixerūt. Quot Reges vrbes euerterunt, portus extruxerunt, & nominibus suis inscriptis decesserunt, nec tamen eis quidquam profuit, sed silentio & obliuioni mandati sunt? Piscator autem Petrus, qui nihil fecit eorum, quoniam virtutem est persecutus, & ciuitatem maximè regiam occupauit, etiam post mortem resplēdet Sole clarius. Quod tu autem facis, est ridiculum, & plenū ignominia. Hæc enim monimenta non solùm non te clarū reddent, sed etiam facient ridiculum, & ora omnium aperient. Ædificia enim nō sinunt tuam auaritiam, quæ obliuioni tradi poterat, temporis excursu extingui, & stant veluti columnæ & trophæa erecta aduersus auaritiam. *Et homo cùm in honore esset, non intellexit: comparatus est iumentis insipientibus, & similis factus est illis.* Hîc mihi videtur deinceps Propheta deplorare, quòd animal rationis particeps, cui fuit traditū regnum in terris eò declinauerit, vt esset non minus vile & abiectum, quàm bruta, dum in rebus vanis laborat, & ea quæ sunt suæ saluti contraria molitur, inanem gloriam persequitur, auaritia tenetur, in rebus inutilibus se exercet: Virtus enim est honor hominis, & de rebus futuris philosophari, & omnia procurare quæ ad illam vitam pertinent, & præsentia negligere. Brutorum enim vita præsentis vitæ limitibus concluditur: nostra autem tendit ad aliam meliorem, & cuius non est finis. Sed hi qui de futuris nihil sciunt, sunt brutis deteriores: nec ij solùm, sed etiam qui sceleratam & perditam vitam agūnt, vtpote qui fiant serpentes, scorpij, & lupi propter improbitatem, & oues & boues propter ignorationem, & canes propter impudētiam. Quid enim, dic quæso, est insipientius iis qui in sepulchris & monumētis operam suam collocant, & ad aliorum nominum appellationes stant hiantes & mirabundi? Nihil enim memoriam efficit præterquam sola virtus, non ædes, non statuæ, non filij, non aliquid aliud eiusmodi. Ædes enim opus sunt architecti, statuę statuarij, filij verò naturæ. Tui autem nusquam est memoria. Et ideo vocat eum brutum Propheta: quoniam cùm ignorationis se iugo submiserit, bruto deterius ducitur. Illud enim est vtile & aptum ad agriculturam, hic autem, qui

Matth.13. — Nominis sui perpetuandi amentia. — Virtus nomen immortale parit. — Nempe Romam, velint nolint Lutherani. Monumentorum cura damnabilis. — Virtus sola memoriam efficit. — Ignorationis iugum.

A seipsum subiecit ignorationi, illo etiam in hoc factus est deterior. Quoniam enim superius dixerat, quàm esset mens eorum crassa, terrena, vilis & abiecta, & quàm inutilis esset labor eorum in cogendis pecuniis: volens amplificare eorum accusationem, adducit Dei beneficia: quod solent sæpe facere Prophetæ. Esaias enim, cùm esset eos accusaturus, primùm quidem dicit honorem quo Iudæi à Deo affecti sunt, ita scribens: Filios genui, & exaltaui: ipsi autem me nihili fecerunt. Hoc quoque in loco, vna dictione declarans beneficia quæ homines à Deo acceperunt: Homo, inquit, cùm in honore esset, non intellexit. Quemnam autem dicit honorem? Audi eum in alio Psalmo dicentem: Minuisti eum paulominus ab angelis, gloria & honore coronasti eum. Deinde exponens honorem, subiungit: Omnia subiecisti sub pedibus eius, oues, & boues vniuersas, insuper & pecora campi. Volucres cœli, & pisces maris, qui perambulant semitas maris. Hic est enim honor longè maximus, ei in omnia quæ videntur, permisisse B dominatum, ídque cùm nihil rectè gessisset. Cùm enim eum nondum finxisset, dixit: Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram. Deinde interpretans illud, Ad imaginem, subiunxit, Et præsit piscibus maris, & volatilibus cœli, & bestiis vniuersæ terræ. Et hunc breuem & tricubitalem, & viribus corporis brutis longè inferiorem, fecit cunctis excelsiorem, animam rationis compotem ei largitus: quod quidem est honoris signum maximum. Per eam enim & ciuitates condidit, & mare secuit, & terram coluit, & artes inuenit innumerabiles, & feras superauit, & quod est omnium maximum & primum, Deum, qui fecit ipsum, cognouit: & ad virtutem deductus est, & nouit quid sit bonum, quid secus. Solus ex iis quæ videntur, Deum orat: reuelationes accepit, ídque solus: cognouit rursus multa arcana & ineffabilia, didicit quæ sunt in cælis. Propter ipsum terra, propter ipsum cœlum, propter ipsum C sol & sydera: propter ipsum lunæ cursus, temporúmque mutationes & vicissitudines. Propter ipsum fructus & arbores, & tot genera animantium. Propter ipsum missi sunt Apostoli & Prophetæ, propter ipsum sæpe missi sunt angeli. Quid pluribus opus est? neque enim fieri potest, vt omnia persequamur. Propter ipsum vnigenitus Dei filius homo factus est, crucifixus, & sepultus, & terribilia illa miracula facta sunt post resurrectionem. Propter ipsum lex, propter ipsum paradisus, propter ipsum inundatio. Nam hoc quoque est maximum genus honoris, eum & beneficiis, & pœnis corrigere. Propter ipsum omni priori tempore innumerabilia certo consilio gesta & administrata sunt. Porrò autem ipsum quoque futurum iudicium fit propter eius honorem. Quocirca Iob quoque dicit: Quid est homo quòd duxisti eum in iudicium? Quemadmodum alibi dicit ipse Propheta: Quid est homo quòd memor es eius? Propter ipsum rursus veniet vnigenitus donans D bona innumerabilia. Alia enim iam dedit per baptismum, & sacramenta, & mysticam celebrationem: alia verò se daturum est pollicitus, regnum cœlorum, vitam æternam, facturum suos hæredes, & cum eo regnaturos. Quocirca Paulus quoque dicebat: Si sustinemus, & conregnabimus. Hæc ergo omnia considerans Propheta, eos iure brutis comparat, qui tantam nobilitatem vitio prodiderunt, & ad affectiones illorum desciuerunt. Hoc ipsum sæpe faciunt alij quoque Prophetæ, impudentem auditorem volentes per comparationem pudore suffundere. Et ille quidem dicit, Equi in fœminas insanientes facti sunt. Hic verò: Cognouit bos possessorem suum, & asinus præsepe Domini sui, dicens quidem multò Dauide acerbius. Dauid enim dicit:

Esa.1. — Psal.8. — Genes.1. — Animi dignitas. — Hominis dignitas. — Iob 14. Psal.8. — Rom.8. 2.Tim.2. — Hier.5. Esa.1.

Comparatus est iumentis insipientibus: ille autem dicit eos fuisse magis expertes rationis quàm bruta.

Homo brutis deterior.

Illa enim, inquit, cognouerunt possessorem, Israël verò non cognouit. Iam verò alibi quoque alius quidam vir sapiens, ostendens vel formicis esse deteriorem virum pigrum & desidem, & otio languentem, eum illuc mittit vt discat esse laboriosus & industrius: Vade, dicens, ad formicam, ô piger, & imitare vias eius.

Prou. 6.

Illa enim, cùm nec agrum cultum habeat, nec sit qui eam cogat, nec Domini imperio pareat, parat æstate alimentum, & tempore messis multa reponit. Rursus autem iubet ire ad apem. Proficiscere ad apem, & disce quòd ea sit opifex, cuius labores Reges & priuati ad sanitatem afferunt.

Ecclef. 10.

Alius verò dicit; Principes tui tanquam lupi Arabiæ. Et alius: Sedisti in deserto tanquam cornix. Zachariæ autem filius dicit: Genimina viperarum, quis vobis ostendit fugere à ventura ira? Et alius rursus: Oua aspidum ruperunt, & araneæ telam texunt. Alibi autem idem Propheta dicit: Venenum aspidum sub labiis eorum.

Sopho. iuxta 70. interpretes.
Matt. 3.
Esa. 30.
Psal. 139.
Psal. 57.

Et rursus: Ira eis ad similitudinem serpentis. Tale est enim vitium, eum qui talis est & tantus, eò redigit, vt sit non minus ignobilis quàm bruta. Et ideo in præsenti quoque Psalmo cùm elegisset duo vitij genera, & alia auditoribus reliquisset consideranda, eos qui illis tenentur, ita pungit. Quid enim fuerit à ratione alienius homine, qui temerè, & cum sui capitis malo ac discrimine orbem terræ percurrit, & innumerabiles pecunias colligit, non sibi, sed aliis qui ipsi quoque non cognoscuntur, sæpe autem sunt hostes & insidiatores?

Ecclef. 11.

Rectè autem dixit: Relinquent alienis diuitias suas. Quid est enim stultius, quàm (vt hi faciunt) laborem quidem & peccata quæ in his colligendis admittuntur, suscipere, alienis verò eorum vsufructu cedere? Deinde cum amore pecuniæ inanem quoque gloriam adducens in medium, eos pungit vehementissimè, dicens: Vocauerunt nomina sua in terris suis.

Inanis gloria.

Quid his rursus est à ratione alienius? qui lapidibus & lignis & inanimatæ materiæ suam committunt memoriam, & propriam cedunt gloriam? Aliquot enim bonis omnibus euerterunt, & viduas spoliarunt, & pupillorum facultates diripuerunt, vt vermi domum facerent splendidam, tineæque & corruptioni magnificos ambitus ædificarent, quòd existiment suam per ea futuram immortalem memoriam, quæ ne paruo quidem momento temporis potuerunt corpora retinere. *Hæc via illorum scandalum ipsis*. Quænam est autem hæc via? Studium quod in res eiusmodi confertur, vanus labor, insana pecuniæ habendæ cupiditas, insatiabilis gloriæ ebrietas: & ante futurum, inquit, supplicium hîc fit eis scandalum & impedimentum. Non paruum offendiculum, non paruum impedimentum, non paruum obstaculum hæc via est ad operationem virtutis. Et ideo dicit, Hæc via est scandalum ipsorum. Rectè autem dixit hanc viam esse ipsis scandalum. Sibiipsis vincula iniiciunt, seipsos impediunt. *Et postea in ore suo complacebunt*. Hoc quod dixit, est grauissimum, & causa omnium malorum. Qui enim in his peccant, & delinquunt, & adeò desipiunt, seipsos fœlices ac beatos esse ducunt, & admirantur, & iis quæ fiunt, delectantur. Vitium autem quod laudatur ab iis qui eo laborant, considera quantam fecit accessionem malæ cupiditatis. Si enim dum vituperatur, dum probris afficitur, dum arguitur, dum ab eius qui sobrij hominis cogitationem parumper suscipit, conscientia flagellatur, dum laceratur, & odio habetur, adeò tamen impudenter viget, & inualescit, & indies augetur: quando non solùm non fuerint quæ prohibeant, vtpote accusatio, conscientiæ reprehensio, ea quæ fiunt corripere, eorum quæ commiseris duci pœnitentia, erubescere, aspectum hominum vitare, flere ac lamentari, sed omnino contrà seipsos etiam laudant qui faciunt, & sibi encomia componunt, & eo ipso se aliis meliores esse ducunt, & postquam fecerint, laudant ea quæ fecerunt (hoc enim sibi vult illud: Et in ore suo complacebunt) quò non ij deflexerint? aut quid non admiserint?

In vitiis sibi placere.

Sunt enim tanto furore perciti, & adeò emotæ mentis, vt etiam quando suam libidinem expleuerint, quando eos videntes iniquitatem oportere erubescere, exultant, sibi placent, se efferunt, eo quod factum est delectantur.

Prou. 2.

Tale est enim peccatum, vt priusquam factum sit, suam velet turpitudinem, ebrietatem voluptatis prætexens suam abominationem: sed postquam factum fuerit, & libidinis quidem voluptas parumper cesserit, conscientiæ autem accusatio inuaserit, nudam ac solam rationem flagellans, tunc maximè cernitur quàm sit perniciosum.

Hier. 11.

Hi autem nec tunc quidem postquam se expleuerint, sed postquam viderint opes coaceruatas, sepulchra excitata, inania ædificia perfecta, cùm oporteret eos compungi ac deflere, post hæc etiam, hoc est, post opus, postquam res fuerit adimpleta, tunc adhuc magis laborant.

Rom. 6.

Postquam ergo nihil eis relictum est ex ipsis remedij, tunc restat vt Deus exequatur quod suum est. Quemadmodum enim qui seipsos condemnant propter ea quæ peccant, quæ à Deo ferenda esset sententiam anticipantes euitant, sicut etiam dicit Paulus: Si enim nosipsos iudicaremus, non vtique iudicaremur: ita quorum tam grauis est morbus, vt nulla ducantur pœnitentia, & peccantes sua peccata non condemnent, Dei in se supplicium cum maxima vehementia attrahunt.

1. Cor. 11.

Quoniam ergo hi qui aliena rapiunt, vel qui sua temere profundunt, & quæ in pauperes erogare oportet, in sepulchra, vermes & tineas consumunt, & nec eorum quidem quæ fecerunt, vlla tanguntur pœnitentia, sed manent ægroti immedicabiliter: audi quid deinceps fiat. Quid ergo fit? Dei traduntur supplicio, & ideo subiunxit: *Sicut oues in inferno positi sunt, mors depascet eos*. Non hîc mansuetudinem per nomen ouium significans, (quid enim possit illis esse sæuius, qui pauperum quidem nuda corpora, & ventres fame enectos despiciunt, domos autem corruptioni, vermi & tineæ magnificè extruunt) sed facilem eorum interitum, repentinum exitium, & quàm facilè capi possint ab eis qui illis insidiantur. Nihil est enim imbecillius homine qui in vitio vitam transigit. Quod his quoque eueniet:

Defit hic quidpiam.

ita concidentur, ita funditus peribunt, & tam facilè deuenient ad inferos, tam breuiter, tam expeditè, tam nullo negotio, quàm oues quæ mactātur. Hoc est mors, imò verò res est morte acerbior. Post talem enim mortem eos mors immortalis excipiet, & ideo nusquam in sinus Abrahæ, nec in vllam aliam regionem cernuntur recedere, sed in infernum. Hoc pœnæ, hoc supplicij, hoc summi exitij nomen est.

Infernus.

Et hîc mors eorum vilis est, & contemnenda: & eorum illic mora est plena supplicio. Ita etiam solemus dicere de iis qui facilè pereūt. Hic sicut ouis occisus est. Quoniam enim sicut bruta vixerunt, etiam vt bruta pereunt, non habentes bonam spem de futuris. Nec hoc solùm, sed etiam magno eorum malo. Mors depascet eos. Hic mihi videtur mortem dicere interitum qui illic est, & supplicium, quemadmodum etiam alibi dicit: Anima quæ peccet, ipsa peribit: non substantiæ ablationem, sed pœnam significans.

Ezech. 18. Perire animæ, quid.

Persistit autem in metaphora. Quoniam enim dixit oues, eorum quoque pastorem ostendit. Quis autem hic est? Vermis venenatus, tenebræ nunquam cessaturæ, vincula quæ solui nequeunt, stridor dentium.

Auarorũ punitio.

Vide ergo eos vndique puniri. In vita, quoniam eis ad virtutem allatum est impedimentum, quoniam vitij serui

serui & mancipia facti sunt, & superuacaneum & ridiculum laborem susceperunt. In morte, quoniam fuit mors eorum vulgaris & ingloria. In tempore post mortem, quoniam perpetuus eos tenet interitus. *Et dominabuntur eorum iusti in matutino*. Quoniam multi crassiores, & non plus sensu præditi quàm lapides, non habent certam & claram spem de futuris, sed iis quæ sunt præsentia, & quæ videntur, inhiant, eos obscurè tangit. Deinde cùm paucis futura obscurè significasset, confert rursus orationem ad contemptionem eorum & pœnam in vita præsenti, ostendens quàm sint imbecilli, viles, contemnendi, & quòd licet sint millies diuites, & magna sint succincti potentia, ab iis tamen qui virtutem persequuntur, habentur pro seruis & mancipiis. Et ideo dicit, & dominabuntur eorum iusti in matutino: hoc est, celeriter, continuò, & nec tempore quidem opus habebunt, nec labore, nec mora. Talis est enim rerum natura, vt vitium virtuti seruiat, eámque formidet ac pertimescat, licet illud quidem sit versutum exercitatúmque, ac præclarè instructum: hæc verò nuda, & per seipsam decertans.

Vitium virtuti seruit.
1. Reg. 18.
Marc. 6.

Atqui contrà videmus malos obtinere dominatum in bonos. Sed ne consideremus errorem multorum sententiæ, (is enim ex falsa opinione oritur) sed ipsum rectum rerum iudicium diiudicemus, & videbis id quod dico, esse potius. Sit enim aliquis malus dominus, & bonus seruus, vel, si mauis, ad aliud maius potiùs exemplum rem deducamus. Sit rex malus, & priuatus bonus, videamus quis sit dominus alterius, & vbinam resplendet dominatus, quis est qui imperat, & qui paret alterius imperio.

Hypothesis.

Quomodo ergo hoc sciemus? Rex rem malam & scelere plenam priuato imperet, cui bonus priuatus, & qui eius ditioni subiicitur, non modo non acquiescet, nec obediet, sed cum etiam qui imperat, conabitur abducere ab instituto, licet mori oporteat. Quis est ergo liber? Isne qui quod vult facit, & ne Regem quidem metuit: an qui ab eo contemnitur, qui eius subest imperio? Et ne in incerto exemplo prolixa vtamur oratione, vxor Putipharis Ægyptia, nunquid erat Regina?

Gen. 39.

nunquid toti Ægypto præerat? nunquid habebat Regem coniugem? nunquid maximam habebat potestatem? Quid verò Ioseph? non seruus? non captiuus? non famulus emptitius? Non aduersus adolescentulum omnem aciem instruxit, non alij belli curam committens, sed ipsa descendens in aciem? Quis ergo tunc erat seruus, quis liber? Illáne quæ prædicabatur, orabat, & supplicabat, & non homini, sed improbissimæ animi perturbationi seruiebat: an is qui contemnebat diadema, sceptrum, purpuram, & omnem illam externam speciem ac visionem, & rescindebat eius machinationem? Non illa quidem repulsam passa recessit, & alij rursus animi morbo mancipata est, nempe iræ, quæ ratione non regitur & cedit. Hic verò exiit capite redimito coronis innumerabilibus, & in ipsa seruitute libertatem magis resplendentem ostendens. Nihil est enim æquè liberum vt virtus, nihil æquè seruum vt vitium. Et ideo dicit etiam alicubi quispiam: Sapiens seruus obtinebit dominatum in dominos insipientes.

Virtus libera.
Vitium seruum.
Prou. 17.
A simili probatio.

Quemadmodum enim captiuus, etsi immensas habeat diuitias, eo ipso facilè capi potest & expugnari ab omnibus: ita etiam qui ab animi perturbationibus captus est, est tela araneæ vilior. Quid verò in bello, nunquid eos videmus vincere? Quid verò in rebus tractandis & consultandis, nunquid quæ dicunt firma sunt & stabilia, etsi nullus pareat? Quid autem in iis quæ hanc vitam consequuntur? Nunquid diues quidam tanquam mendicus, vnam guttam rogauit, nec eam impetrauit?

Luc. 16.

Pauper autem, quoniam erat bonus, & virtutis studiosus, non in maxima fuit fœlicitate, & eadem ei sors quæ Abrahæ obtigit? Quid autem in Apostolis? nunquid vincti, flagris cæsi, innumerabilia mala passi, eos superabant qui illos afficiebant?

Rom. 8.
2. Cor. 4

Cogita ergo quàm animi dubios & perplexos eos reddebant, adeò vt dicerent: Quid faciemus his hominibus?

Act. 4.

Atqui tenebant eos vinctos, & in mediis iudiciis comprehensos, & obtinebant illi quidem locum iudicum & magistratuum: hi verò tanquam rei illic stabant, & hi tamen illos vicerunt. Vbique denique, si quis diligenter consideret, videbit virum bonum vincere virum improbum: eáque verè est victoria, non ea quæ est multorum, quæ falsa est & errans, & quæ facile conuincitur, sed illa quæ est firma, stabilis, & immobilis.

Probitas improbitatis vbique victrix.

Et auxilium eorum veterascet in inferno. Hoc est, erit imbecillum. Quod autem dicit, est eiusmodi. Non solùm hîc facilè capi poterunt, nullo opem ferente, nullo manum præbente, omnibus expositi, imò etiam quod est grauius, ne illic quidem habebunt qui defendat, & opem ferat, & manum præbeat, & eorum supplicium consoletur. Itaque nec virgines prudentes stultis opem ferre potuerunt, non Abraham diuiti, non Noë Iob, & Daniel filiis & filiabus.

Matth. 25.
Ezec. 14.
Luc. 16.
Heb. 8.

Illud enim, Veterascet, est & erit imbecillum & euanescet, ac delebitur. Quod enim veterascit ac consenescit, non longè abest ab interitu. *A gloria sua exturbati sunt*. Quod maximè desiderabant, propter quod omnia faciebant, & nihil non moliebantur, nempe vt post mortem magnam sibi pararent gloriam, per pecunias, per ædificia, per sepulchra, per nomina inscripta in sepulchris, ab eo, inquit, incident, quod eos maxima molestia afficiebat dum viuerent, & hæc scirent. Talia enim ædificia sunt accusationes mortuorum. Nam etsi corpus terra tegatur, lapides tamen vocem emittunt, eorum crudelitatem & impudentiam quotidie accusantes, communes eos hostes proclamantes, eos qui prætereunt, vt eos diris & maledictis prosequantur, & accusent, inuitantes.

Monumenta superba accusationes mortuorum.

Quænam est ergo hæc gloria, accusatorem relinquere non tacentem, sed solo aspectu ora omnium aperientem, & apud omnes qui vident & accedunt, eos qui ædificarunt grauissimè increpantem? Quidnam potest cum hac conferri stultitia? quando ea faciunt de quibus puniuntur, pro quibus ignominia afficiuntur, pro quibus accusantur, propter quæ etiam post mortem à multis effodiuntur: ex quibus execrationes, reprehensiones & crimina innumerabilia in eos intendunt, tam ab eis qui iniuria affecti sunt, quàm qui non affecti sunt. *Verumtamen Deus redimet animam meam de manu inferni, quando acceperit me*. Postquam dixit mercedem malorum, & stipendium peccati: dicit etiam præmia bonorum. Quod ipsum consueuerunt etiam facere alij Prophetæ, vt ex vtroque auditorem componant & corrigant, nempe & ex pœnis peccatorum, & ex præmiis virtutis. Ita ergo se habent res illorum, infamia, labor inanis, ignorantia, risus, dedecus, interitus, mors, tormentum, æternum supplicium, insultandi facilitas, à gloria & securitate excidisse, & viuos & mortuos criminari, accusari, nullum inuenire malorum solatium.

Malorum & bonorũ merces.

Nostra autem contrà se habent omnia, liberatio à supplicio, libertas animæ, securitas, honor, gloria. Hæc enim omnia significauit, cùm dixit: Verumtamen Deus liberabit animam meam de manu inferni, quando me acceperit. Inferos hîc dicens supplicium, cruciatus illos intolerabiles.

Inferi.

Considera autem quantus sit honor, non propter hoc tantum, sed etiam propter id quod subiungitur. Cùm enim, inquit, acceperit me, tunc ipsum videbo clarius quàm nunc. Nunc enim per fidem ambulamus, nō per speciem, tūc autem facie ad faciem.

1. Cor. 5.

Redempta autem anima, corpus quoque erit bonorum participeps. *Ne timueris cùm diues factus fuerit homo, vel cùm multiplicata fuerit gloria domus eius.* Hæc cùm ita se habeant, inquit, quid times præsentia? Quid te malè habet inopia? Quid formidas diuitem? Audisti quæ dicta sunt de resurrectione, de bonorum hæreditate, de supplicio malorum: quid vmbras deinceps pertimescis? Illa enim sunt firma ac stabilia, hæc verò sunt similia floribus qui flacceſcunt. Omnibus itaque aliis præmissis, arcem malorum inuasit, nempe diuitiarum cupiditatem: ea enim diruta, alia quoque simul destruuntur. Et quomodo nō timebo, inquit, eos qui tantum possunt? Potentia est ad breue tempus, vires vnius horæ: transit rerum successus, vmbras & somnia imitantur pecuniæ, diuitiæ, & honor tantus, & ideo subiunxit: *Quoniam cùm interit, non sumet omnia, neque descendet cum eo gloria eius.* Subiungens causam cur non timeat quę sunt momentanea, venit mors, radicem abscidit, & vniuersa coma decidit cum foliis, & domus facilè capi potest ab omnibus. Quemadmodum ergo oues & caprę post sectionem arborem iacentem inuadunt: ita etiam in iis qui hoc modo sunt diuites, multi inimici, multi amici, multi eorum quos beneficiis affecerunt, inueniuntur res illorum perdere & euertere, & qui tot & tanta possidebat, tot pocillatores, tot cocos, crateres aureos & argenteos habebat, tot & tanta terræ iugera, domos, mancipia, equos, mulos, camelos, castra seruorum, solus abit, & nemo cum eo discedit, nec ipsas quidem vestes sumens. Quo enim fuerit splendidius indutus, tantò lautiorem mensam vermi parans recedit, & sepulchrorum effossoribus ampliorem cupiditatem, & in miserum corpus maiores insidias. Quo se magis exornat, eo in se maiorem contumeliam comparans, manus eorum qui thecas effodiunt, armans in seipsum & inuitans. Et quid tum, inquit. At hic quidem certè se iactat, gloriatur, & intumescit vsque ad mortem. Imò verò multi ne ad mortem quidem, sed in illos coortis insidiatoribus, quibusuis reis grauiora passi sunt, pecunia spoliati, infamia notati, in carcere habitantes. Qui enim heri in curru, hodie in catena: qui heri obseruabatur ab adulatoribus, nunc stipatur à lictoribus: qui vnguenta olebat, nunc est respersus sanguine: qui in molli lecto accumbebat, in duro solo iacet: qui ab omnibus colebatur, ab omnibus contemnitur. At in morte eius sunt magnificæ & splendidæ exequiæ. Et quid ad illum, qui non sentit? maior fœtor, maior horror, inuidia vehementior: est enim filiis cum mortuo bellum perpetuum propter illam magnificentiam. Vide autem quàm sit verbum accuratè positum, & quàm sit magna philosophia. Non solùm enim eum ex eo percellit, quòd non vnà recedant, sed etiam eum hìc omni specie & visione spoliat, & nec diuitias quidem esse ostendit, quando eis fruebatur possidens. Non dixit enim, cùm multiplicata fuerit gloria eius, sed gloria domus eius. Hæc enim omnia quæ enumeraui, fontes, ambulacra, porticus & balnea, aurum & argentum, equi & muli, stragulæ, vestes, & indumenta, sunt gloria domus, non hominis qui domum habitat. Hominis enim gloria est virtus, vnde etiam recedit vnà cum possessore. Manet autem ipsa domus gloria, imò verò ne manet quidem, sed etiam vnà cum domo dissoluitur, nec quidquam ei profuit qui in ea versabatur: neque enim erat illius. *Quia anima eius in vita ipsius benedicetur.* Postquam dixit de eius gloria & diuitiis, nunc transit ad dicendum de laudibus. Quia enim diuites hoc magno studio persequuntur, assentationem in foro, obseruantiam à populo, publicas laudationes, simulatione referta encomia, magnúmque esse videtur in theatris, in conuiuiis, in iudiciis plausu excipi, ab omnibus prædicari, beatum existimari: vide quomodo hoc quoque detrahit, ex tempore. In vita enim eius, inquit, hoc est, hæc obseruantia, & hoc laudibus affici, est ad præsentem vsque vitam: vnà autem cum aliis hoc quoque dissoluitur, vt quod sit caducum & momẽtaneum, sed etiam quando id timore exhibetur à laudantibus & bonis verbis prosequentibus, post mortem recedit in contrarium, quando detracta fuerit persona metus. *Confitebitur tibi cùm benefeceris ei.* Vide quomodo accusat etiam eorum beneficia. Tu enim assentaris & obseruas, quandam ad tempus obseruantiam simulans: ille autem habebit etiam tibi gratias, à te emens, vt quę sunt ei grata faciens, & magno emens, tunc tibi, inquit, aget gratias. Hoc enim sibi vult illud: Confitebitur tibi, quando benefeceris ipsi. Non dixit, quando feceris quod sit vtile, quando benefeceris, sed quando quæ sunt ei cordi, & quæ ex eius animi sententia feceris: ostendens vtrinque esse damnum, & ex ficta assentatione, & ex pernicioso ministerio. Et quis eum. * Desunt permulta. *

Cupiditas diuitiarũ, arx mali totius.

μετεκφορὰ. Collatio.

IN PSALMVM XLIX.

DEVS *deorum locutus est, & vocauit terram à solis ortu vsque ad occasum.* Ipse quoque dixit alibi: Deus stetit in congregatione deorum. Et paulò pòst: Ego dixi, dij estis. Et Paulus: Etsi enim sunt qui dicuntur Dij & Domini multi. Et Moses: Diis non maledices. Et alibi: Videntes filij Dei filias hominum. Et rursus idem: Qui execratur Deum, peccatum accipiet: qui autem nominat nomen Domini, lapidibus obruetur. Et rursus: Dij qui cœlum & terram non fecerunt, pereant. Quosnam ergo significat per hoc nomen in illis testimoniis, & quosnam hìc dicit Deos? Principes. Quocirca subiungit etiam: Diis non maledices, nec principi populi tui. Dicit etiam eos qui ex parente aliquo insigni virtute prædito originem duxerunt. Quoniam enim Enos, qui summam ostendit virtutem, Dei nomine vocatus est: qui autem ex illo nati sunt omnes, & nepotes fratris illius, inter se coniungebantur: filios Dei vocat, qui ex viro bono genus duxerant. Cœperunt enim, inquit, vocari nomine Dei. Dicit etiam populum Iudæorum, qui hac appellatione honestatus est, dum dicit: Ego dixi, Dij estis, & filij excelsi omnes. Et alius: Filius primogenitus meus Israël. Sic enim vocabat eorum populum propter suam benignitatem. Sic etiam soluitur illud: Qui execratur Deum, peccatum recipiet. Hoc est, qui principi maledicit, peccat. Qui autem nominat nomen Dei, obruetur lapidibus. Hoc est, qui iis qui non sunt, eius qui Deus est, nomen tribuit. Quia enim non potest eius peccato ignosci, in ipsum grauissimum constitutum est supplicium. Dicuntur etiam Dij gentium, non propter honorem, nec quòd ita sint appellandi, sed propter eorum qui decepti sunt, & illos ita vocarunt, errorem. Quapropter dicit quoque Paulus: Nam etsi sunt qui dicuntur Dij, significans eos non esse deos, ne appellationis quidem honore tenus. Hic ergo de quibusnam dicit, Deus deorum? Mihi videtur dicere de diis gentium, non vt qui sint, sed vt qui ita existimentur ab iis qui in errorem abducti sunt. Quoniam enim erat crassior Iudæorum animus, & à cultu idolorum non erant omnino liberi, sed simulachra mirabantur, & multas iniquitatis habebant reliquias: vel ex eo ipso eorum animos & spiritus extollit, ostẽdens illum eorum esse Dominum. Nam est ipsorum quoque dæmonum Dominus, loquens de ipsis substantiis, malam autem mentem & omne vitium ipsi ex sese inuexerunt. Videtur autem mihi hic quoque Psalmus cohærere priori. Nam in hoc quoque

Exequiarum fastus inuidiosi.

Virtus, vnica hominis gloria.

Psal. 81.

1. Cor. 8. Exod. 22. Genes. 6. Leuit. 24. Ioan. 10.

Deus deorum dominus. Exod. 32. Num. 16. Esa. 1. Hier. 2. Ephes. 6. 1. Cor. 5. Ephes. 6. Philip. 2.

Diligentium.

1. Cor. 8

quoque scripta est reprehensio & accusatio eorum qui deliquerunt. Sed illic quidem omnem orbem terræ vocauit ad audiendum, hìc autem ipsa elementa, quæ extensa sunt per omnem orbem terræ. Aliud est hìc theatrum, & aliud auditorium. Illic sunt gentes, terrigenæ, diues, pauper: hìc cœlum & terra. Ipsum quoque Deum introducit disceptantem, & ei tribuit orationem defendentis causam suam apud populum Iudæorum. Maiore itaque nobis attentione opus est. Hoc etiam facit alius Propheta, & introducit Deum causam suam agentem, & statuit loco iudicum voragines & fundamenta terræ. Audite enim, inquit, voragines & fundamenta terræ. Quoniam iudicium est Deo cum populo suo, & cum populo disseret. Et rursus: Iudicio contendet vobiscum & cum patribus vestris. In multis autem locis scripturæ potest videri hæc figura: quòd quidem est in primis admirabile, & dignum Dei benignitate. Ostendit enim eius ineffabilem bonitatem, qui se adeò demiserit, vt cum hominibus iudicio contendat. *Ex Sion species decoris eius.* Habet aliquid propheticum, habet etiam historicum, quod dictum est: fuit enim & in veteri ex illo eius decor. Templum enim, sancta sanctorum, omnisque cultus, omnisque forma ac ritus legis veteris, multitudo sacerdotum, sacrificia & holocausta, sacri hymni & psalmodiæ, & omnia illinc proficiscebantur, & typus futurorum illic antè descriptus fuerat. Postquam autem veritas quoque adfuit, ea rursus illinc quoque cepit initium. Illinc enim crux resplenduit. Illinc innumerabilia quæ præclarè ab eo gesta sunt. Et ideo Esaias quoque scribens de lege noui testamenti, dicit: Ex Sion egredietur lex, & verbum Domini ex Hierusalem, & iudicabit in medio Gentium. Sion enim hìc dicit locum integrum, & ciuitatem quæ iuxta illam sita est, Iudæorum metropolim. Illinc enim tanquam ex quibusdam carceribus pernices equi, nempe Apostoli, emissi sunt in omnem orbem terræ. Illic cœperunt signa, illic fuit resurrectio, illic ascensio, illic procœmia & initia nostræ salutis, illic arcana illa cœperunt prædicari dogmata ac decreta. Illic primum pater reuelatus est, cognitus est vnigenitus, & data est tanta gratia spiritus. Illic Apostoli reuelarunt sermonem de rebus incorporeis, de donis, de potestatibus, de futurorum bonorum promissionibus. Quæ omnia Propheta considerans, vocat eius decorem. Dei enim species ac decor est eius bonitas ac benignitas, & in omnes beneficentia. *Deus manifestè veniet, Deus noster, & non silebit.* Vides quomodo procedens aperit sermonem, & reuelat thesaurum, & lætiorem emittit radium, dicens: Deus manifestè veniet. Quando enim non venit manifestè? Quando? In priori aduentu: venit enim absque vllo strepitu, multos celans, & multos latens. Quid dico homines? Ipsum quoque diabolum latuit. Neque enim si sciuisset, tanto post tempore in monte eum interrogasset, an esset Dei filius, neque id semel, & bis, & tertiò hoc fecisset. Et ideo dixit Ioanni ea reuelare incipienti: Sine modò, hoc est, tace nunc, neque enim tempus est vt reueletur arcanum carnis susceptæ consilium, volo adhuc latere diabolum, tace ergo, ita enim nos decet. Et cùm à monte descendisset, iussit vt eum esse Christum nemini dicerent. Tunc enim venit vt pastor qui quærebat ouem quæ aberrauerat, & qui repugnantem feram venari volebat, & ideo seipsum adumbrabat. Quemadmodum enim medicus non est protinus ægroto terribilis: ita nec ipse in principio se voluit aperire, sed paulatim & sensim. Hunc itaque eius aduentum, qui fuit absque strepitu, significans hìc ipse Propheta, dicit procedens: Descendet tanquam pluuia in vellus, & tanquam stilla quæ distillat super terram. Neque enim venit personans ac perstrepens, non turbans ac tumultuans, non terram mouens, non fulgura emittens, non cœlum concutiens, non populos Angelorum immittens, non medium firmamentum disrumpens, & ita super nubem descendens, sed absque strepitu per vterum virginis, cùm ea nouem mensibus illum tulisset, tanquam fabri filius in præsepi patitur in vilibus fasciis, insidiis appetitur, fugit cum matre in Ægyptum. Deinde post mortem eius qui maxima scelera admiserat, tunc reuertitur, & huc & illuc obiens, habitu semper erat vt vnus ex plebe: & erat illi vestis vilis, & mensa vilior: perpetuus itineris ingressus, & ita perpetuus, vt ex itinere etiam defatigaretur. Sed non tunc sic veniet, sed adeò manifestè, vt ne vllo quidem opus habeat qui eius aduentum annunciet. Propterea ipse quoque eius claritatem significans, dicebat: Si audieritis Christum esse in penetralibus, si in deserto, nolite exire. Sicut enim fulgur exit ab oriente, & relucet vsque ad occidentem: ita erit aduentus filij hominis, seipsum ostendens, ac prædicans. Nam hoc etiam in fulgure euenit, nec opus habemus aliquo qui annunciet, sed simul ac apparuit, & omnibus, & simul omnibus cognitum extitit. Ita etiam dicit Paulus: Quoniam ipse Dominus in iussu, in voce Archangeli, in extrema tuba descendet de cœlo. Ita etiam Propheta vidit eum ferri super nubes, & fluuium ante eum protrahi, & tribunal terribile, & quæ vitari non possunt, vitæ reddendas rationes. Tunc enim, tunc iudicio & sententia opus est. Et ideo non amplius vt medicus, sed vt iudex apparet. Daniel itaque & thronum eius videt, & fluuium qui ante tribunal trahitur, & omnia illa ignita ostenduntur, curus & rotæ: sed non in principio, nec quando in primo aduentu venit, tale quid ostendit, non ignem, non fluuium, non aliquid aliud eiusmodi, sed est præsepe diuersorium, tugurium, & pauper mater. Quanquam alioqui ex hoc quoque ostendit eum esse à conuersione & mutatione alienum. Quoniam enim dixit eum qui sedet super thronum, habere capillum candidum vt lanam, & vestem sicut niuem: ne pilos vestémve existimares, sed splendorem ac puritatem, ignem vbique esse dicit. *Ignis in conspectu eius exardescet, & in circuitu eius tempestas valida.* Ita etiam hìc simul eum esse mutationi & conuersioni minimè obnoxium, lucidúmque & inaccessum, ostendit per has similitudines. Neque verò sistit ad ignem vsque, sed volens ostendere vehementiam supplicij, subiungit dicens: Tempestas valida. Græcè est καταιγὶς. Est autem catægis, vel intolerabilis massa niuis, quæ quicquid inciderit conuellit & euertit, vel vehemens ventorum impetus, qui idipsum efficit, & est iis quæ occurrunt, intolerabilis. Volens enim ostendere illud supplicium esse intolerabile, adduxit has similitudines. *Aduocauit cælum desursum, & terram discernere populum suum.* Rursus memi-nit elementorum, per quæ bona innumerabilia ad genus hominum peruenerunt, non solùm ad vitam & constitutionem corporis, sed etiam ad Dei cognitionem. Pulchritudines enim, & magnitudines, & rationes situum, & substãtiæ ex quibus constãt hæc elementa, & quæ ex eis fiunt, & generaliter omni tempore, & quæ sæpe sigillatim eueniunt, hæc omnia corpora alunt & constituunt, & ad Dei cognitionem deducunt. Et ideo dixit Paulus: Inuisibilia eius ex creatura mundi operibus intellecta perspiciũtur, æternáque eius potestas ac diuinitas. Et rursus: Quia enim in sapientia Dei non

Aduentus Christi prior occultus. Mirum hoc. Luc. 2. Ioan. 7. Matth. 1. Matth. 4.

Ex Sion prosectus decor Ecclesiæ Dei.

Sion quæ intelligatur. Psal. 18. Rom. 10. Mich. 9. 5. Matth. 2. Luc. 12. Matt. 10. 15. Act. 13. Decor ac species Dei.

Psal. 71.

Luc. 2. Matth. 24.

Ioan. 4. Aduentus posterior manifestus. Matth. 4.

1. Thess. 4.

Dan. 7.

Luc. 2.

Procella.

Elementorum vsus quis.

Matth. 3.

Matt. 17. Marc. 9. Luc. 15.

Rom. 1.

3. Cor. 1.

cognouit mundus per ſapientiam Deum, hoc eſt, per A ſapientiam quę cernitur in creaturis, vt quæ non ſit parua, ſed vel maxima & clariſſima doctrina. Atque quæ quotidie quidem per eum fiunt, etiamſi videantur fieri ex naturæ conſequentia: ipſa tamen etiam opificem prædicant. Opifex enim eſt naturæ Dominus. Ne mireris autem ſi ad Iudæos dirigat orationem, de generali iudicio differens. Ita enim Paulus quoque dicit, Ira & indignatio, tribulatio & anguſtia ſuper omnem animam hominis operantis malum, Iudæi primum, & Græci. Et rurſus: Quicunque ſine lege peccarunt, ſine lege & peribunt: & quicunque in lege peccarunt, per legem iudicabuntur. *Congregate illi ſanctos eius, qui ordinant teſtamentum eius ſuper ſacrificia.* Curnam quos eſt accuſaturus, & quos condemnaturus, ſanctos hoc in loco appellat? Accuſationem augens, & honorem adiiciens, ad maiorem ſignificationem ſupplicij. Ita etiam nos quoque quando viderimus aliquos peccaſſe, & volumus eos vehementius inſectari, cum eorum di- B gnitatibus eos vocamus, vt grauiorem reddamus accuſationem, dicentes: Voca Diaconum, vel Presbyterum. Quoniam ergo hi quoque appellabantur regale ſacerdotium, & populus peculiaris, & eo nomine ſibi valde placebant: ex eo ipſo contexit criminum magnitudinem. Qui ordinant teſtamentum eius ſuper ſacrificia. Quoniam cùm multa innumerabilia auderent, & tot in ſe vitiorum genera ſuſciperent, rapientes, in bona aliorum per auaritiam inuadentes, occidentes, adulterantes, ſanguinem ſanguine miſcentes: exiſtimabant præclarè ſe gerere, & legem ac teſtamentum adimplere, ſi oues & vitulos ſacrificarent, ideo probra illis ingerens, cóſque irridens, dicit: Qui ordinant teſtamentum eius ſuper ſacrificia: hoc eſt, qui ad ſalutem ſufficere exiſtimant, ſi animalia brutorum ſacrificent. *Et annunciabunt cœli iuſtitiam eius.* Volens hîc rurſus oſtendere eius iuſtitiam eſſe claram, nitidam, apertam, cui contradici non poteſt, & quæ in confeſſo eſt: introducit elemen- C ta inſenſibilia eam prædicantia, eadem quam prius dixit figura. *Quoniam Deus Iudex eſt.* Ius, inquit, vnicuique definiens. Neque enim temere poſuit illud, iudicare, ſed vt oſtenderet eum etiam eſſe iuſtum, & aliis reddere quod iuſtum. In Deo enim illud Iudex, pro iuſto ſumptum eſt, quemadmodum Paulus id quoque poſuit dicens: Nam quomodo iudicabit Deus mundum? Hoc eſt enim maximè iudicium: hoc eſt maximè eſſe iudicem, non ſolùm ferre ſententiam, ſed eam iuſtè ferre. Iudicabuntur autem Iudæi, & qui tunc erant, & qui poſtea in nouo ſe iniquè geſſerunt: illi quidem & naturam, & legem habentes accuſatricem: hi autem cum eis ea etiam quæ illis fecit Chriſtus. Quid enim poterunt dicere, vel quam cauſam afferre, quare non crediderint? Sed ea quæſo quæ dicuntur attendite, vt poſſitis ora eorum qui contradicunt, obſtruere. Satius eſt enim eos à nobis victos nunc corrigi, quàm ſe vincere putantes illuc abire, & condemnari à com- D muni iudice orbis terræ. Quidnam ergo poterunt dicere Iudæi quamobrem Chriſtum interfecerint? Quodnam paruum vel magnum crimen ei poſſunt obiicere? Quòd ſe Deum faciebat, inquit. Atqui non erant hæc verba quo tempore crucifixus eſt, ſed quædam alia. Non enim dicebant. Qui facit ſeipſum Deum, ſed, Qui facit ſeipſum regem, non eſt amicus Cæſaris. Atqui voluerant eum ſæpe regem eligere, & aufugit. Sed antea, inquit, ei crimini dabant quòd ſe Deum feciſſet. Quid hoc ad rem? Si enim falsò & iniuria, & cùm verè non eſſet, iuſtè fuit crimen intentatum. Si autem iuſtè, eum adoraſſe, nō crucifixiſſe oportuit. Videamus ergo nunquid cùm eſſet verè Deus, Deum ſeipſum faciebat, hoc

Rom. 2. — Dignitas accuſationem auget. — 1. Pet. 2. — Rom. 3. — Ioan. 10. — Ioan. 19. Luc. 23. Ioan. 6.

A eſt, oſtendebat & demonſtrabat. Videamus ergo vis hoc cognoſcere? Ab iis quæ tunc facta ſunt, an ab iis quæ nunc fiunt? Ab iis quæ in partu facta ſunt? Quis vnquam natus eſt è virgine? Quis talem ſtellam oſtendit? Quis autem Magos tanto duxit itinere, non vi aut neceſſitate, ſed ſua perſuaſione ac reuelatione? Vides vniuerſam creaturam dominum cognoſcentem. Prima cedit natura, nec poteſt repugnare, nec contradicere, dicens: partum non expedio: non didici ex vtero virginis infantem in lucem producere: non noui matrem facere abſque coniugio, ſed ſuis ceſſit finibus, ſuum enim dominum cognouerat. Iam verò eo nato Angeli adfuerunt, eum qui eſt in cœlis, eſſe in terra ſignificantes: & cœlum terra facta eſt, vtpote quòd rex hîc eſſet: & Magi adorarunt, qui ex tam remotis locis venerant: & infans quidem in Palæſtina iacebat in præſepi: illi verò ex barbara regione tantum honorem tantúmque cultum offerebant, quantum æquum erat Deo offerri. B At hæc quidem fortaſſe non admittent, ſed alia ſigna quærent in præſenti generatione. Sed ne hæc quidem nobis deficient. Talis enim res eſt veritas: abundat iuſtis rationibus quibus ſuam cauſam tueatur. Nam hîc maximè ne vllam quidem poſſunt vmbram afferre contradictionis. Nam etſi non aderas, quando naſcebatur ex virgine, oportebat tamen credere Prophetæ dicenti: Ecce virgo in vtero concipiet, & pariet filium: & vocabunt nomen eius Emmanuel. Si non aderas quando carne tectus terram obibat, & ſimul cum ſeruis verſabatur Dominus, lege Hieremiam, & ille tecum loquetur ſic dicens: Hic eſt Deus noſter: non reputabitur alius præter ipſum. Inuenit omnem viam ſcientiæ, & dedit eam Iacob puero ſuo, & Iſraëli dilecto ſuo. Poſt hæc in terris viſus eſt, & cum hominibus conuerſatus eſt. Iam verò in aliis quoque omnibus, videbis Prophetas, quorum libros hac de cauſa in hodiernum vſque diem fruſtra verſas & agitas, hæc omnia apertè prædi- C care. Sed eiuſmodi quidem certamina ſæpe aduerſus eos à nobis dicendo ſuſcepta ſunt, & ſæpe ſuſcipientur. Nunc autem quæ ſunt ſuſcepta proſequamur. Annunciabunt cœli iuſtitiam eius, quoniam Deus iudex eſt. Hîc mihi videtur dicere iuſtitiam, maximam eius curam, & ſummam in eos ipſos benignitatem, multiplicem, variam ac multiformem in homines prouidentiam, per creationem, per legem, per gratiam, per ea quæ ſub viſum cadunt, & quæ non cadunt, per Prophetas, per Angelos, per Apoſtolos, per ſupplicia, per beneficia, per minas, per promiſſa, per ordinem temporis. *Audi populus meus, & loquar tibi.* Vide rurſus benignitatem & manſuetudinem ex ipſo prooemio. Perinde enim ac ſi homo quiſpiam homini tumultuanti & turbas excitanti diceret: Si audias, loquar: Si attendas, dicam: ita etiam ſeruis Dominus: Si me audieris, inquit, dicam. Erant enim pigri ac negligentes, & ne tantillum quidem legum lectioni quietam præbebant audienti- D am. Id autem ſignificans quiſpiam Propheta, dicebat: Ero eis tanquam vox pſalterij dulce canentis. Sæpe autem iubebant Prophetis ne prophetarent, imò verò eos quoque vexabant & agitabant. Ita etiam videtur rex mirari & prohibere alicui Prophetę, ne populi concionem conuocet. *Deus Deus tuus ego ſum.* Non temerè poſita eſt hæc conduplicatio: ſed quoniam iis loquebatur qui erant ſurdi, & orbi, & nullo ſenſu præditi, loquitur de eius dominio, mox futuræ narrationis optimum hinc ſumens exordium, oſtendens eos illi debere libertatem, & æquum eſſe vt illi ſoluāt debitum, tanquam ſerui Domino, tāquam opera opifici, tanquā maximis beneficiis & honoribus affecti. *Nō in ſacrificiis tuis arguam te. Holocauſta autem tua in cōſpectu meo ſunt ſemper.* Ita etiam

Matth. 2. — Veritas firma eſt. Eſaiæ 7. — Baruch 3. — Ezech. 33. 2. Reg. 19. Hier. 1. Zach. 7. — Repetitio attentionem excitat.

Ita etiam eos accuſant Prophetæ, quòd potiore virtutis A parte contempta, ſalutis ſpem in eis reponebant. Ad ſe enim defendendos hæc erant allaturi. Sacrificamus, holocauſta offerimus. Sed non acceſſi, inquit, de his litigaturus, nec quòd hæc contempta eſſent vos accuſaturus. Eſaias autem eos etiam inſectatur vehementius, dicens: Quid mihi multitudinem ſacrificiorum veſtrorum? Plenus ſum. Holocauſta arietum, & adipem agnorum, & ſanguinem taurorum & hircorum nolo. Quis enim requiſiuit hæc de manibus veſtris? Atqui permulta dicta ſunt de ſacrificiis. Sed non hæc decernit tanquam hæc velit principaliter: ſed ad infirmitatem eorum ſe demittit. Hieremias quoque dicit: Cur mihi fers thus ex Saba, & calamum aromaticum ex terra longinqua? Omnes denique, vt ſemel dicam, Prophetæ hoc nihil magni eſſe dicunt. Quocirca ipſi quoque incipiens ſic dicit: Deus tuus ego ſum: ex eo oſtendens ipſo eſſe indignam hanc colendi rationem. Deum non fumo, nec nidore, ſed per optimam vitæ inſtitutionem, incorpo- B ream, & in mente ſitam, colere & honorare oportet. Sed non ſic externorum dæmones, imò etiam hæc requirunt, & hoc videtur oſtendere quidam Poëta apud Græcos, dicens: Hoc nos ſortiti ſumus munus, Deus autem noſter non ſic: illi enim humanum ſanguinem ſitientes, & eos ad has cædes volentes paulatim pellicere, hæc petebant aſſiduè. Ipſe autem cùm vellet eos paulatim ab occiſione brutorum abducere, hac demiſſione vſus eſt, & permiſit ſacrificia, vt ſacrificia tolleret. *Non accipiam de manu tua vitulos, neque de gregibus tuis hircos. Quoniam meæ ſunt omnes feræ ſyluarum, iumenta in montibus, & boues. Cognoui omnia volatilia cœli, & pulchritudo agri mecum eſt.* Vides quomodo paulatim erigit eorum mentem, qui in terras defixi & curui ſunt, excæcatam eorum mentem aperiens, & oſtendens ſe hæc iuſſiſſe, non quòd eis egeret, nec lege ſanxiſſe quòd ea admitteret. Si enim, inquit, ita coli vellem, cùm omnem terram quæ ſub ſole eſt, dominatu obtineam, & C omnia creauerim, procurarem vt mihi lauta & opipara fierent ſacrificia. Deinde eos etiam irridens ac reprehendens, vt magis pungat accuſatio, ſubiunxit: *Si eſurio, non dicam tibi: meus eſt enim orbus terræ, & plenitudo eius.* Quoniam enim ipſe ea conceſſit, vt eos paulatim ab eis abduceret: ipſi autem in re adeò vili & abiecta perſtiterunt, cùm ex ea ad illorum infirmitatem demiſſione nullum magnum fructum cepiſſent, propterea craſſius & humanius differens, dicit: Si eſuriero, non tibi dicam. Hoc eſt, Neque eſurio, (Deus enim non eſuriet, neque defatigabitur) nec ſi his vellem coli, deeſſent mihi innumerabilia ſacrificia & holocauſta. Omnia enim mihi affatim & abundè ſuppetunt, & cùm ſim ipſe Dominus, mea volo à te accipere, vt hac via & ratione te ad meam amicitiam attraham, & à rerum inanium conſuetudine abducam. Deinde rurſus eum erigens ad id quod eſt ſublimius, ſubiungit: *Nunquid manducabo carnes taurorum, aut ſanguinem hircorum potabo?* D Hæc, inquit, ne hominibus quidem iuſſi facere, ſed etiam maximum conſtitui ſupplicium iis qui veſcuntur ſanguine. Quomodo ergo indigerem ſanguine, qui ſeruos meos à tali eſca abduco? Cùm hæc ergo omnia repuliſſet, & ſe eſſe indigna oſtendiſſet, & accuſationem permultis falſis ac ridiculis dictis reſperſiſſet, non eo in loco loqui deſiit, ſed oſtendit alium modum ſacrificij, functus hac in re optimi medici officio, vt abducens à rebus inutilibus, ea quæ iuuare poſſint vulneribus applicet. Poſtquam enim hæc perfecit, dicit: *Immola Deo.* Et quomodo ſacrificabo, inquit? Abſque ſanguine. Hoc enim ſacrificium Deo maximè conuenit. Et ideo cum dixiſſet: Sacrifica Deo, ſubiunxit: *Sacrificium laudis:*

Eſai. 1. — Hier. 6. — Deus vt ſit colendus. — Dæmones ſacrificia requirunt. — Sacrificia cur Iudæis permiſſa. — κατάβασις (?) — Leuit. 7. — Sacrificium Deo gratum.

A hoc eſt, gratiarum actionis, ſacrorum hymnorum, eius quæ fit per rectè facta glorificationis. Quod autem dicit, eſt eiuſmodi. Ita viuas vt Dominus tuus glorificetur. Quod etiam Chriſtus docuit, dicens: Luceat lux veſtra coram hominibus, vt videant bona veſtra opera, & glorificent patrem veſtrum qui in cœlis eſt. Laus enim nihil eſt aliud quàm laudatio, gloria, & celebratio. Sit ergo vita tua eiuſmodi, vt tuus laudetur ac celebretur Dominus; & perfectum obtuliſti ſacrificium. Hoc ſacrificium Paulus quoque requirit, dicens: Exhibete membra veſtra hoſtiam viuentem, ſanctam, Deo placentem. Et rurſus hic ipſe Propheta alibi: Laudabo nomen Dei mei cum cantico, magnificabo ipſum cum laudatione: & placebit Deo plus quàm vitulus iuuenis cornua producens & vngulas. Ita etiam ſacrificauit Iob poſt plagas illas quæ naturam ſuperabant, gratias agēs, & hæc verba loquens: Dominus dedit, Dominus abſtulit: ſicut Domino placuit, ita factum eſt: ſit nomen B Domini benedictum. *Et redde altiſſimo vota tua.* Hîc dicit ſupplicationes, ſuadens vt in oratione aſſiduè perſeueremus, & quæ profeſſi fuerimus, cum celeritate reddamus. Pulchrè autem dixit, redde. Poſt promiſſionem enim efficitur debitum. Ita etiam Anna reddidit filium, vt debitum maximum. Tu ergo ſiue promittas eleemoſynam, ſiue vitam pudicam, ſiue aliquid aliud tale, ad id exoluendum feſtina. Si quis autem exactè perpenderit, etſi minimè promittatur, virtus tamē ei debetur. Id autem Chriſtus ſignificans, dicebat: Quæ enim debuimus facere, fecimus. Atqui dixit parabolā ſerui, cui erat minimum imperatum, nēpe vt non accumberet, ſed tranſiret, & miniſtraret. Porrò autem quidam alius quoque dicit: Ne tardaueris reddere votum tuum. Pollicitus es? redde, ne fortè mors te inuadat, & id reſcindat. Et quid ad me, inquit? Vita enim non erat in mea poteſtate. Et ideo differre non oportuit, dum cogitas eſſe incertum exitum, & non eſſe in tua poteſtate aut viuere, aut hoc C è loco excedere. Quod ergo videris pro tua defenſione afferre, id planè te arguit. Neque enim mors in cauſa fuit quo minus redderes, ſed tua mora ac dilatio. *Et inuoca me in die tribulationis tuæ: & eruam te, & honorificabis me.* Vides copioſam dari mercedem. Quid ergo poteſt conferri cum hac benignitate, quando dat nobis mercedem virtutis, & mercedem lōgè maiorem laboribus: eáque datur in tempore admodum opportuno? Et cur, inquit, dixit: Inuoca me? Cur expectat vt à nobis inuocetur? Volēs in nobis efficere maiorem familiaritatem, & vehementiorem quæ cum eo intercedit amicitiam, dando, inuocando, & accipiendo. Virtus enim Deo familiarem efficit. Idipſum facit remuneratio. Rurſus autem vota ac preces hanc familiaritatem conciliant. Et ideo dicit; Da mihi, & do tibi: Quin etiam in dādo vnà accipis. Ipſe enim his non indiget. Quamobrem ſi fueris moderatus, manſuetus, & pudicus, Deo ex hoc non D aliquid acceſſit, ſed teipſum effeciſti meliorem & clariorem: & tamen pro his tanquam quæ ipſum iuuarent, maximas mercedes & coronas conſtituit. Quin etiā ante illas coronas nō parua voluptate frueris, vt & qui bonam tecum circumferas conſcientiam, & bona ſpe in poſterum erigaris. Diem autem afflictionis hîc dicit, nō calamitatem, nec fortuitorum caſuum, ſed quod ſiue peccatum bello impetat, ſiue diabolus obſideat malas inuehens cupiditates, magnum auxilium aſſequeris. Et eruam te, & honorificabis me. Hoc rurſus dicit, non egens noſtra gloria. Quomodo enim egeret, qui eſt Deus gloriæ? ſed vt per hymnum gratiarum actionis fiat memoria beneficij, & ſit vehementior in eum affectio, quòd primò fœlicitatem maximam accipiamus. Neque verò à decoro aberraueris, ſi dixeris eum

Matth. 5. — Laus. — Rom. 12. — Pſal. 68. — Iob 1. — Vota reddenda ſunt quàm celerrimè. — 1. Sam. 1. & 2. — Luc. 17. — Eccleſ. 5. — Matt. 19. Luc. 9. Pſal. 15. Iob 24.

Afflictionis præsentis & futuræ collatio.

dicere diem afflictionis, & diem futurum. Illa enim nunquam cessat afflictio. Atque hîc quidem & mors adueniens soluit calamitates, & amici consolantes, & finis qui expectatur, sępe etiam rerum quę speratur mutatio, & diuturnitas temporis molliit ac mitigauit perturbationem animi, & res aduersæ propinquorum. Habere enim ærumnarum socios, & videre multa eiusmodi exempla, visum est multis esse quid magni ad consolationem. Illic autem nihil est eiusmodi, neque enim adest aliquis qui consoletur, sed est solitudo maxima amicorum. Non longitudo temporis mollit dolorem. quomodo enim, cùm flamma perpetuò impendeat? Non spes liberationis: est enim æternum supplicium. Non mortis expectatio: est enim pœna æterna, & sunt etiam quæ puniuntur corpora immortalia. Et ne hoc quidem quod videtur multis afferre solatium, quòd videantur scilicet alij puniri. Primùm enim non possunt videri qui puniuntur, cùm tenebræ quæ sunt instar sepimenti, oculis caliginem offendant. Deinde magnitudo doloris ne sinit quidem admittere sensum huius consolationis. Diues ergo nihil ex ea re acceperit solatij, nec ij qui strident dentibus. *Peccatori autem dixit Deus: Quare tu enarras iustitias meas?* Vidisti lyram perfectã, citharam bene compositam, diuersis modis vnum edere cõcentum. Hic est enim sensus, & id apud Apostolos, & apud alios Prophetas scriptum cerni potest, & Paulus etiã ita quodammodo dicit, ipse quoque ostendens nihil prodesse alios docere, nisi quis seipsum prius doceat. Quoniam enim sibi valde placebant, sicut propter sacrificia, ita etiam propterea quòd legem haberent, & dicerẽtur aliorum doctores, ostẽdens eos ex illa re non magnum fructum capere, quando ipsi manerent indocti, acrius eos insectans, dicit: Qui ergo alium doces, teipsum non doces? Qui prædicas non furandum, furaris? Qui abominaris idola, sacrilegium admittis? Qui de lege gloriaris, per legis transgressionem Deum dehonestas? Et ideo de ipso dixit alibi. Vereor ne cùm aliis prædicauero, ipse reprobus efficiar: eorum tumorem deprimens, quibus doctrina sermonis magnos faciebat spiritus, cùm essent ipsi virtute defecti. Aliter quoque hoc quod nunc dicit tractat, ad Iudæos se conuertẽs, quando dicit: Quando enim gentes, quæ natura legem non habent, quæ legis sunt, natura faciunt: hi legem non habentes sibiipsis sunt lex. Et rursus: Non enim auditores legis iusti apud Deum, sed factores legis iustificabuntur. Et Propheta: Qui tenebant legem, nesciebant me. Et rursus: * Frustra facti sunt iuncus falsus scribis. Qua de re? Quoniã turtur & hirundo & agri passeres, cognouerunt tempora ingressus sui, populus autem meus non cognouit iudicia mea. Hîc autem dicit, non solum nihil lucrari ex eo quòd docet alios, eum qui virtutem non persequitur, sed seipsum etiam primo gradu dignitatis deiicere. Si enim in externis iudiciis qui deliquit, ei indicti silentij infamia punitur: in publico doctrinæ ludo quomodo ei loqui permittetur, qui est peccato obnoxius? Maior autem est hic doctrinæ ludus illo iudicio. Illic enim qui peccant, castigati luunt pœnas: hîc autem fiunt omnia, vt non puniantur qui peccauerunt, sed vt peccatum pœnitentia corrigant. Iam verò in aulis quoque regiis nemo fuerit regiæ vocis interpres, si fuerit prauæ & corruptæ vitæ conuictus: quare ergo enarras iustitias meas, & alios doces, & tamen contrarium facis, vita contradicente iis quæ à te dicuntur, & auertis nonnullos eorum qui volunt attendere? Non enim ita doces verbis, sicut rebus & factis adducis. Quocirca Christus illum laudat doctorem, qui verbis & factis perfectam doctrinam ostenderit. Qui enim fecerit, inquit, & docuerit, hic vocabitur magnus in re-

Matt. 25. Rom. 2. 1.Cor.9. Rom. 2. Hier. 2. Ezech. 39. Hier. 8.

* Hic locus corruptus sic vult dicere: Verè mendacium optatus est stylus mendax scribarum.

A simili. Matth. 5.

gno cœlorum. Habeat ergo vita tua claram vocem, eadem quæ dicis docentem: & licet os tuum obstruxeris, vel tuba clarius personabis, non solum apud præsentes, sed etiam apud eos qui procul siti sunt. Ita etiam cœlum enarrat gloriã Dei, cùm nec os habeat, nec linguam moueat, neque spiritum ex imo profundat, sed per eorum quæ videntur pulchritudinem deducat spectatorem ad admirationem opificis. Quod ergo illic est in cœlo pulchritudo aspectus, hoc sit in anima tua virtus. Quòd si cùm sis sordidatus, & innumerabiles habeas accusatores, & maximè tuam ipsius conscientiam, doctoris sedem coneris inuadere, quando ad vitia reprehendenda accesseris, non alios magis quàm teipsum accusabis. *Et assumis testamentum meum per os tuum?* Rectè dixit, per os. Est enim cor defectum fructibus qui ex eo oriuntur, & labra incassum mouentur, & ad eius qui loquitur condemnationem. Si quis autem mentem fuerit scrutatus, magnum bellum inueniet. *Tu verò odisti disciplinam, & proiecisti sermones meos retrorsum.* Disciplinam hîc dicit legis doctrinam, quæ animum componit, vitium expellit, & virtutem inserit. Quomodo ergo eam tractas, & in alios seminas, cùm ipse eam factis non habeas? Proiecisti enim, inquit, sermones meos retrorsum. Non solùm enim ex legis doctrina, nulla est tibi facta accessio, sed etiam quod habes à natura, mutilum mancúmque reddidisti. Eorum enim quæ sunt agenda, & non agenda, rationes nobis à natura insitæ sunt. Tu autem eas repulisti, & non habuisti in memoria. *Si videbas furem, currebas cum eo, & cum adulteris portionem tuam ponebas.* Quoniam fieri non potest vt homo sit nulli omnino peccato affinis: & ideo dixit quispiam: Quis gloriabitur mundum habere cor? aut quis audacter dicet se esse purum à peccato? & Paulus cùm dixisset: Nihil mihi conscius sum, subiunxit, sed non in hoc iustificatus sum. Et Iustus suiipsius primo loco accusator est, videlicet suorum peccatorum. Vt nemo ergo posset dicere, si omnes sunt peccatores, peccatorem autem iussit nõ narrare iustitias, quis est ergo narraturus? Ne quis ergo hæc diceret, genera peccatorum enumerat per species. Est enim peccatum ad mortem, quemadmodum Heli quoque dicebat: Si peccans homo peccauerit, etiam pro se orabit. Si autem Domino peccauerit, quis orabit pro eo? Porrò autem in lege etiam alia quidem erant immedicabilia, vt etiam morte punirentur: alia verò habebant aliquod promptissimum remedium: ita etiam Christus in nouo: Si peccauerit frater tuus, inquit, argue eum inter te, & ipsum solum. Si autem non audierit, assume adhuc tecum duos. Si ne hos quidem audierit, sit tibi tanquam ethnicus & publicanus. Et tamen cùm alicubi dixisset Petrus: Quoties, si peccauerit in me frater meus, dimittam ipsi? audiit, vsque ad septuagies septies. Hîc autem post duas admonitiones ostendit magnum esse delictum, nec eum cogit rursus expectare. Quid ergo? sunt hæc illis contraria? Absit: sed illud septuagies septies, dicit, si eum pœniteat. Quomodo enim dimittet quispiam ei qui neque confitetur se peccasse, neque ducitur pœnitentia? Etenim cùm medicamenta petimus, vulnus etiam ostẽdimus. Quis est ergo peccator de quo hîc dicit scriptura, attentè audiamus. Eum enim describit per ea quæ consequuntur, sic dicens: Si videbas furem, currebas cum eo, & cum adulteris portionem tuã ponebas. Os tuum abundauit malitia, & lingua tua concinnabat dolos. Sedens aduersus fratrem tuum loquebaris, & aduersus filium matris tuæ ponebas scandalum. Vidisti vitium, non secus ac imaginem aliquam, suis coloribus descriptum: & quomodo improbus vitio belua factus est, dum naturæ nobilitatem prodidit.

ne hanc

Psal. 18. Sap. 13. Disciplina. Rom. 1. γνώμη. Prou. 16. 1.Cor. 4. Prou. 18. 1.Ioan. 5. 1.Reg. 2. Exod. 19. Num. 15. 25. Leuit. 4. 5. 6. Matth. 18. Ibidem.

ne hanc ergo imaginem leuiter pertractemus, sed singula accuratè inquiramus. Si videbas furem, currebas cum eo. Hoc est causa omnium malorum, hoc est quod virtutẽ maximè euertit, quod retardat ac reprimit studium multorum ad ea quæ sunt honesta: quando non solùm non reprehendunt aliqui, sed etiam vnà cum iis qui peccant se oblectant, eísque gratulãtur. Hoc autem non est minus quàm peccare. Audi Paulum dicentem: Non solùm hæc faciunt, sed etiam consentiunt facientibus. Hoc est autem non paruum peccatum, etiamsi quis mala nõ faciat, vnà cum malis gaudere, eísque gratulari. Ille enim potest dicere necessitatem, causari paupertatem, etsi non sint iusti prętextus. Tu autem curnam laudas quod factum est, cùm nec vllam quidem ex eo voluptatem percipias? Atque ille quidem fortasse ducetur pœnitentia: tu autem has quoque tibi fores occludis, & medicamentum tollis, & tantum remedium euertis, portum vndique tibi obstruens reditus ad pœnitentiam. Quando ergo te viderit quispiam cùm non sis peccato affinis, & debeas reprehendere, non solùm non id facere, sed etiam prætexere & adumbrare: & nõ solùm adumbrare, sed etiam opem ferre & consentire, quid de seipso putabit, & quid de eo quod admissum est? Multi enim homines, vt plurimum, non ex iis solùm quæ animo conceperunt, ferunt de rebus agendis sententiam, sed etiam ab aliorum instituto & voluntate corrupti: & si qui peccauit quidem, viderit omnes eum auersantes, existimabit se aliquod magnum & indignum scelus admisisse. Quando autem viderit nõ solùm non indignantes, sed etiam facilè & placidè ferentes, atque adeò blandientes & applaudentes: corrupto deinceps conscientiæ iudicio, multorum sententia deprauatæ eorũ menti assentiente, opémque ferente, quid non audebit? quando autem seipsum condemnabit, & securè peccare cessabit? Oportet itaque etiam si quis malum faciat, seipsum condemnare: per id enim eò deuenitur vt à malo cessemus: & licet quæ bona & honesta sunt non faciat, ea tamen laudare. Per animi enim promptitudinem & alacritatem via patet ad operationem. At hîc quoniam iis quæ fiunt applauditur, iure eum insigniter & vehementer pungit ac notat. Si enim vel reprehensum vitium adeò viget, & laudata virtus vix suos ad sudores prouocat: quid erit si hoc non factum fuerit? Hoc viderit quispiam fieri vel in choro sacerdotum. Quod si hoc vel in discipulis graue est, multò magis in magistris. Quid facis ô homo? contra legem factum est, temperantia contempta est, tot peccata ab aliquo eorum, qui sacris operantur, commissa sunt, inferna supernis confusa sunt, atque adeò quæ superna sunt, inferna facta sunt, & tu non perhorrescis? At Propheta quidem ipsa etiam elementa insensibilia vocat ad grauissimo dolore simul deflẽda ac deploranda mala, quæ communiter fiunt. Stupuit cœlum, & terra horruit. Et rursus: Lugebit Carmelus, lugebit vinum, lugebit vinea. Et inanimæ quidem creaturæ lugent & ingemiscunt, & vnà cum Domino indignantur: tu autem qui es rationis particeps, non doles, non reprehendis, non es vehemens vltor legum Dei violatarum, sed es etiam peccatorum socius? & quænam tibi possit dari venia? Nunquid enim Deus opus habet vltore, nũquid iis qui opem ferant, indiget? sed vult te huius rei esse ministrum, ne in eadem incidas, dum alij succẽses, effectus temperãtior, vt ex eo tuam in Deum pietatem ostẽdas. Quando enim cùm alius peccarit, prętercurreris, neque reprehenderis, neque ęgrè tuleris, animum tuum negligẽtiorem ad causam proniorem efficis, & maximè procuras vt in eadem sæpe incidat: illum autem importuna hac tua gratia non leuiter offendis, efficiens vt in futuro

Peccantibus gratulari potissimum. Rom. 1. Act. quæso. Peccantibus indignãdum. A minori confirmatio. Attende ἱερεῦσιν. Hier. 4. Esa. 16. 24. Esa. 42. Rom. 11. 1.Cor. 2.

sit grauior ei reddenda ratio, & ad præsentia eum reddens segniorem. Hæc autem non solùm de furibus dicta sunt, sed etiam de quouis alio peccato. Quod est autem vltimum peccatorũ, primum posuit, vt scias quòd qui propter hoc veniam non assequitur, multò magis in alio ea non concedetur. Audi ergo quidnam deinceps dicit. Et cum adulteris portionem tuam ponebas, veniens ad id quod est maius. Illud enim hoc longè minus est. Quidam autem hæc peccata inter se conferens, sic dixit: Non est mirum si quis furans deprehensus fuerit. Furatur enim vt suam animam impleat esurientem. Si huic ergo ignosci non potest, multò magis nec adulterio. Adulterium autem hîc vocat fornicationem. Si videris ergo aliquem eorum qui tecum congregantur, fornicantem, & ad sacramenta accedentem, dic ei qui est minister distributionis eorum: Hic est indignus sacramentis, arce profanas manus. Si enim ne iustitias quidem enarrare dignus est, considera quò eius procedet punitio, quando sacram etiam mensam ausus fuerit attingere, nõ solùm autem eius, sed illius etiam qui adumbrat ac prætexit. Non dixit enim, & adulterabaris, sed cum adulteris portionem tuã ponebas. Papæ, quantum malum ex eo quòd celentur & obtegãtur aliorum putredines, quando dicit eum esse socium soluendi pro peccato supplicij, nec hoc illo esse minus. Ille enim potest afferre animi perturbationem, licet sit prętextus cui nõ dari possit venia: quemadmodum & fur famem. Tu autem ne hoc quidem. Quanam ergo de causa, cùm nõ fruaris voluptate, supplicij socius & particeps euadis? Et ideo externi quoque iudices, non eos solùm qui scelus perpetrarunt, sed seruos etiam quos viderint sceleris fuisse conscios, puniunt: & Domini qui eos tradunt, lubenter eorum sanguinem biberent, & carnibus vescerentur, nec minorem eius, quod factum est, culpam in eos conferunt, quàm in eam quæ est adulterata. Qui enim expansa vela non contraxerunt, iis quæ occultè fiebant, dederunt maiorem facultatem. Ij & adulteratam mulierem, & maritum cui facta est iniuria, & eum ipsum qui adulterauit, contumelia & probro affecerunt. Si enim prænuntiassent, si id significassent, abacta & sublata esset omnis venatio. Et quemadmodum in retia maximè immittunt, qui retia extendunt, & iis quę accipienda sunt assident, & omnem dolum omni ex parte celant, & nec strepitum, nec aliquid aliud fieri permittunt quod posset feram abigere: ita hîc etiam, si assederis laqueo qui est positus à diabolo, scias fore vt in eum adulter incidat, neque strepitum edas, nec tumultum excites, tunc eum maximè perdis. Ne mihi enim dixeris illud verbum, quod magno stupore plenum est: Quid mihi curæ est? curo ego mea: tunc enim tua maximè curabis, quando tua quæres in eo quod est vtile proximo. Et ideo dicebat Paulus: Nemo quod suum est quærat, sed quod alterius. Vt inuenias, inquit, quod tuum est, quære quod est alterius. *Os tuum abundauit malitia, & lingua tua concinnabat dolos. Sedens aduersus fratrem tuum loquebaris, & aduersus filium matris tuæ ponebas scandalum.* Ne enim diceret: Hoc facio ex humanitate & clemẽtia: primùm quidem, quænam fuerit humanitas, eum qui casurus est in barathrum, nõ prohibere nec retinere? quæ iustitia, voluptati gratificari? qui mortiferum bibit venenum, contemnere? Verùm ne hoc quidem poteris dicere. Quòd enim nõ est hoc humanitatis, sed somnolentiæ, segnitiei, & socordiæ, hinc facilè cerni potest. Quomodo eo dimisso qui facit iniuriam, eum maledicto afficis qui nullã fecit iniuriam? Quomodo insidiaris ei qui nihil deliquit? Vide summũ vtrinque vitium. Eum quidem qui est ebrius cupiditate, non prohibes quo minus inebrietur, vt sit tẽperatus:

Furtum vltimum peccatorum. Furtum, leuius adulterio. Prouer. 6. 1.Cor. 11. πϱοσϛέλλειν. Cõfirmat simili. Elegans collatio. Proximi cura habenda. 1.Cor. 16. Antithesis.

eum autem qui nullam fecit iniuriam, punis. Sedens aduersus fratrem tuum loquebaris, & aduersus filium matris tuæ ponebas scandalum. Vides quomodo immorando in narratione auget accusationem. Eum, inquit, qui matri fuit in partu causa eorumdem dolorum, qui fuit eiusdem vteri socius, qui domus, mensæ, & alimenti fuit eiusdem particeps, qui ex eadem radice germinauit, qui idem habet ortus principium, qui ab ineunte ætate tecum creuit, eum maledictis insectaris: & non solum insectaris, sed etiam in opus deducis insidias. Hoc enim sibi vult illud, Ponebas scandalum. Si autem non est impetendus maledictis, qui naturalium pariendi dolorum in eodem fuit vtero particeps: multò magis spiritualium. Nec ergo permitte, vt is cadat qui est peccaturus: nec eum qui nullam fecit iniuriam, calumniare, & conuitijs incesse. Hoc est enim inuidiæ, illud verò stuporis. Non retinere enim eum qui est casurus, est stuporis: inuidiæ autem, eum qui stat, deiicere. Vide autem quomodo non eum significat qui simpliciter & absolutè accusat, sed eum qui cum dolo, & dedita opera id facit. Sedens enim, inquit, aduersus fratrem tuum loquebaris. [Genes. 4.] Et Cain quidem vnum fratrem sublatum præsenti vita expulit: hi autem innumerabiles, per ea quę malè dicunt, deiiciunt, & seipsos primos. Non eum enim solùm qui accusatur, sed alios etiam lædunt, imò verò magis eos qui ea admittent. Qui enim falsò malè audit, non modo nulla iniuria affectus est, sed maximam etiam habet mercedem. [γνώμη.] Non enim qui patitur, sed qui malè agit, est dignus supplicio: [Matth. 5.] ita etiam qui dicit, non qui audit, modo ne ille præbeat iustam maledicendi occasionem. Non hoc ergo condemnamus, ne malè audiamus, (hoc enim fieri non potest: [Luc. 6.] & est Christi sententia, quæ dicit: Væ vobis quando benedixerint vobis omnes homines) sed ne nos præbeamus occasiones. [Matth. 6.] Qui enim vult bene audire ab omnibus, suam animam sæpe perdit, amans humanam gloriam, inseruiens in iis quæ non decet, placens in iis quæ non oportet, vt ab eis emat gratiam. Rursus qui contemnit malè audire ab omnibus, etiam seipsum perdit. [Sap. 2. 1. Cor. 4. Prouer. 2. 10.] Quemadmodum enim fieri non potest vt vir bonus bene audiat ab omnibus: ita fieri non potest, vt non ab omnibus malè audiat, qui multas multis de causis præbuit malè audiendi occasiones. Si autem dum tu nihil præbes offensionis, sunt qui te maledicant, tunc est tibi maior merces, sicut vsuueniebat Apostolis, & præclaris illis viris. Porrò autem illud quoque sciendum est, quòd etiamsi quis maledicat in re cuius nos non damnat conscientia, nō est propterea contemnendus accusator propter damnum quo te afficit, sed omnia facienda sunt cum ea qua par est cautione, vt tollas iniustam occasionem. [Rom. 15. Galat. 2. 2. Cor. 8.] Quocirca Paulus etiam mittebat multos datis pecuniis, qui afferrent alimenta pauperibus. Causam autem affert, dicens: Ne quis nos vituperet in hac abundantia quæ ministratur à nobis. Neque enim hoc despexit & neglexit, quo videbat futurum vt malè offenderentur. Sed quoniam erat in eius potestate vt solueret scandalum, eis quoque qui offendebātur, prospexit. [1. Cor. 8.] Et rursus alibi dicit: Si cibus offendit fratrem meum, non comedam carnes in æternum, ne fratrem meum offendam. Atqui hæc erant indifferentia, & tamen, si, inquit, offensionem afferunt, non negligo salutem eorum qui offenduntur. [δόγμα.] Si fuerit enim damnum maius salute, contemne eum qui offenditur. Sin minus, ne contempseris. [Cōfirmat duplici paradigmate. Act. 12.] Hoc enim sit generale decretum & regula, docens quando oporteat contemnere eos qui offenduntur, & quando non: quemadmodum verbi gratia, offendebantur Iudæi quod Paulus legē non seruaret: & propterea multa millia resiliebant, & in fide claudicabant. Quid ergo facit? Volens mederi offensioni, (maior enim erat salus tot millium) & claudicationi afferre remedium, tunc prohibuit ostendere quod legem nō seruaret. [1. Cor. 1.] Quod autem maius erat, rursus offendebantur quòd crucifixum prædicaret. Hic contempsit eos qui offendebantur, maius enim lucrum prædicationis. Hoc etiam fecit Christus. Cùm enim cum eis de cibis dissereret, & offenderentur, eo dicente: [Matth. 15.] Quod intrat per os, non coinquinat hominem, sed quod egreditur: dicit, Sinite eos. Omnis plantatio quam non plantauit pater meus, eradicabitur. Quando autem ab eo tributa exigebant, etsi sciebat non oportere ea soluere: tamen quoniam tempus nondum postulabat, vt reuelaretur eius authoritas, dicit: [Matt. 17.] Ne autem eos offendamus, vade ad mare, & mitte hamum, & eum piscem qui primus ascenderit, tolle, & in eo inuenies staterem. Da eum eis pro te & pro me. Quando enim legem multa sapientia plenam eis ferebat, erant autem illi immedicabiles, [Matth. 15.] meritò eos contempsit, & legem abrogauit. Cùm autem non possent eius diuinitatis rationem suscipere, iure rursus se demittit, & suæ diuinitatis rationem, tributum soluendo adumbrat & obtegit. Sedens aduersus fratrem tuum loquebaris. At id, inquit, faciebam vt eum corrigerem. [Matt. 18. δόγμα.] Non oportebat ergo clanculum calumniari, sed ita vt iussit Christus, seorsum assumere & corrigere. Quæ enim publicè fiunt reprehensiones, sæpe etiam faciunt impudentiores: & complures quidem peccatores, donec viderint fieri posse vt lateant, facilè in animum inducunt vt in viam redeant. Quando autem bonam apud multos existimationem perdiderint, incidunt nonnulli deinceps in desperationem, & labuntur in impudentiam. [Rom. 12. παραίνεσις.] At aliquam tibi fecit iniuriam. Cur ergo teipsum quoque iniuria afficis? Qui enim se vindicat, seipsum ense petit. Si vis enim & teipsum beneficio afficere, & illum probè vlcisci, benedicas de eo qui tibi fecit iniuriam: ita facies vt multi sint eius pro te accusatores, & ipse magnam mercedem accipies. Sin autem maledicas, ne fides quidem tibi habebitur, vt qui inimicitiarum suspicione labores. Quare tuum studium tibi vertitur in contrarium. Tu enim volebas bonam eius famam euertere, contrà autem accidit: per laudem enim, non per accusationem hoc euenit. Sed contrà omnino & teipsum quidem maiori ignominia afficis: illum autem tua tela non tangent. Inimicitiæ enim, quæ se offerunt animis audientium, non sinunt vt quæ dicuntur, aures eorum admittāt, & idipsum accidit quod [A simili.] in præscriptionibus. Quando enim quispiam in iudicio aliquid obiecerit, vniuersum interea dissoluitur: ita hîc etiam non permittit suspicio inimicitiarum vt admittatur iudicium. Ne ergo maledixeris, ne teipsum polluas: nec lutum contexueris cum luto & lateribus, sed coronas ex rosis & violis & reliquis floribus connexueris: nec stercus ore tuleris, quemadmodum scarabæi, [Collatio à contrariis.] (id enim faciunt qui maledicunt: vt qui ipsi fœtorem primi sentiant) sed flores, sicut apes, fauósque vt illæ composueris, sísque omnibus comis & affabilis. Omnes enim auersantur maledicum, vt eum qui lutum redoleat, vt hirudinem quæ sanguine, & scarabæum qui stercore, alienis malis aluntur. Os autem quod lubenter laudat, & de aliis benedicit, tanquam membrum commune suscipiunt, tanquam fratrem germanum, tanquam filium, tanquam patrem. Et quid dico de præsentibus, & de hominum existimationibus? Considera mihi diem illum terribilem, illud iudicium quod corrumpi non potest: quòd si falsa quidem dicas, tuis peccatis alia superflua adiicies. [Matt. 12.] Dico enim vobis, quod omne verbum otiosum quod locuti fuerint homines, dabūt pro ipso Deo rationē in die iudicij.

Quid

Quid si sint, inquit, vera? ne sic quidem effugies quo minus condemneris, vtpote qui proximi tui calamitates & probra traducas. Fac apud te cogites Pharisæum. [Matt. 18.] Non erat publicanus, sed fuit publicano sceleratior, quoniam de publicano maledixit. Publicanus non erat pharisæus, sed fuit pharisæo iustior, quoniam seipsum miserum esse duxit. *Hæc fecisti, & tacui, existimasti iniquè quòd ero tibi similis. Arguam te, & statuam contra faciem tuam peccata tua.* [Act. 10.] Vidisti humanitatem ineffabilem, vidisti summam bonitatem, vidisti infinitas opes patientiæ. [Silentium Dei, eius patientia. Rom. 2.] Silentium enim hîc dicit patientiam. Tot, inquit, & tanta ausus es: nec de te tamen sumpsi pœnas, sed passus sum, & toleraui, dans locum pœnitentiæ. Tu autem ex eo non modò nihil lucrifecisti, sed in maius etiam vitium impegisti. Non solùm enim non mutatus es, nec solùm non es pudore suffusus, nec propter ea quæ à te facta sunt, teipsum condemnasti: sed me etiam qui longa in te patientia vsus sum, qui toleraui, qui tacui, qui tot & tanta tuli, existimasti non hæc ferre propter patientiam & clemētiam, sed propterea quòd nollem hæc castigari, & quòd ea quæ à te fiebant, non ægrè ferrem. *Intelligite obsecro hæc qui obliuiscimini Deum.* Quænam? Ea quæ dicta sunt, inquit. Quid est, Intelligite? Considerate. Quid autem? dictum est obscurum, & quod magna egeat perscrutatione? Maximè quidem: & ipse modus docendi introducit mutatam formam reipublicæ. Cùm enim sacrificiorum non magnam habeat rationem, introducit leges Euangelicas: & alioqui [μεταφορά.] quoniam erant peccatorum profundo cœno obruti, tāquam à quibusdam vitij voraginibus volens eos extrahere, & veluti lemam oculorū, expurgare volens viam [Sap. 14.] prioris malæ consuetudinis, eos excitat vt ea quæ facta sunt in memoriam reuocent, ne his obliuioni traditis, [γνώμη.] absque lucro recedant. Longa enim vitiorum consuetudo magnam affert cæcitatem animæ, & amentes efficit, & perspicaces oculos intelligentiæ eruit. *Nequando rapiat, & non sit qui eripiat.* O ineffabilem clementiam. Piæ matris hæc verba sunt, vel illam potius pietatem bonitate longè superant. Qui enim tam graui accusatione vsus est, qui tantam præ se tulit indignationem, ipse eos præmunit. Qui dixit: Arguam te, & statuam ante faciem tuam peccata tua, & condemnatoriam emisit sententiam: eam rursus rescindit, non tanquam reos tradens supplicio, sed tanquam qui suasione & admonitione deberent corrigi, metu coërcens & continens & dicens: Ne forte rapiat, & non sit qui eripiat. *Sacrificium laudis honorificabit me, & illic iter quo ostendam illi salutare Dei.* Postquam ostendit clementiam suadendo, consulendo, minando, ac terrendo, purum afferendo sacrificium, & introducendo consilium, ostendit etiam modum per quem possint corrigere quæ facta sunt, dicens: Sacrificium laudis honorificabit me. Id est autem quod dicit: Non solùm iram meam sedabit, aut rescindet cō- [Deus rectè factis nostris honoratur.] demnationem, sed me etiam honore afficiet. Vide præclari facti magnitudinem, quando Deus per ipsum honore afficitur. Et illic iter quo ostendam illi salutare meum. Vidisti mercedem ineffabilem. Vidisti summam clementiam. Dei enim viam ostensurum pollicetur, & id quod est verè Dei salutare iis qui rectè se gerunt. Ei ergo promittenti pareamus, & recta vita & sacrificio laudis eum honoremus. Hæc enim via ducit ad salutem per hoc sacrificium. Quam detur omnibus nobis assequi gratia & clemētia domini nostri Iesu Christi: Quoniam ei gloria, & potentia nunc, & semper, & in secula seculorum. Amen.

DIVI IOANNIS CHRYSOSTOMI IN Psalmum quinquagesimum, Homilia:

Iac. Billio Abbate S. Michaëlis in Eremo, interprete.

PICTORES naturam arte imitantur, ac colores miscentes, corporum, quę in aspectum cadunt, imagines depingunt, atque homines, & bruta, & arbores, & bella, & pugnas, & cruoris torrentes, & lanceas, & loricas, & clypeos, & reges, & priuatos, & regium solium, & regem sedentem, & Barbarum infra eum iacentem, & peracutam cuspidem, & amnes fluentes, & varios campos effingunt, atque, vt summatim loquar, omnia ea, quæ oculis cernuntur, artis industria repræsentant. Ad eundem igitur modum Prophetæ quoque virtutis ac vitij pictores quodammodo sunt. [Prophetæ, virtutis & vitij pictores.] Nam ipsi etiam sermonis penicillo peccatorem, iustum, pœnitentem, stantem, cadentem, resurgentem, vacillantem pingunt. Et quemadmodum pictores Barbaros & cędes efficiunt: sic etiam ipsi peccatum inducunt, nunc impetum faciēs, nunc victum ac prostratum, dæmonésque rursus nunc bellum inferentes, nunc bello lacessitos, itémque diabolum nunc insidias struentem, nunc fractum & profligatum. Quoniam igitur eiusmodi ipsis ars est, summo studio & diligentia eam cognoscamus. Nam pictorum quidē tabulas dum intuemur, absque vllo fructu & commodo hinc recedimus. Quid enim vtilitatis ex regiæ aut consularis imaginis aspectu percipio? Rex enim fieri, nec possum, nec volo. Quid igitur mihi prodest id contemplari, cuius cupiditas animum non incessit, & quod si concupiscam pœna afficior? Quid iuuat hominem opibus affluentem conspicere? Siue pauper sim, inuideo: siue diues, aliorum inuidia premor. Ac rursum eadem patiens in luctu & lamentis versor. Missas igitur fac illas imagines, atque ad hanc contemplationem oculos conuerte. Si consulem videro, quid mea refert? At si peccatorem, qui lapsus sit, ac postea surrexerit, huiusmodi spectaculum doctrinæ argumentum mihi existit. Eodémque modo si iustum virum stantem conspexero, huiusmodi contemplatio ad virtutem me tanquam porrecta manu ducit. Ex hoc spectaculo pugnandi ac vincendi rationem addisco. Rursum si probum virum, qui in fraudem impulsus sit, videro, ex huiusmodi conspectu cautior & sapientior fio. Hæc autem omnia non frustra temeréque à me dicta sunt: verùm quia psalmi, qui hodierno die recitatus est, imago ad hanc doctrinę materiam nos ducit. Quid enim ait Propheta?

Miserere mei Deus secūdùm magnam misericordiam tuam. Hæc est imago. Nam psalmum hunc imaginem voco. Siquidem varias personas in eo cōspicio, nimirum peccatum accedens & obtruncatum, pœnitentiam astantem, ac Deo suppetias ferentem, misericordiam desuper lucentem, philosophiam afferentem, ac multos lachrymarum fontes, à confessione promanantes, habentem. Hæ sunt huiusce picturæ personæ. Verum priusquam ad psalmum explanandum aggrediar, mihi necessariò faciendum est, vt vobis inscriptionem ipsam accuratius exponā. Vt enim statuæ inscriptiones quasdam continent: eodem modo in psalmis quoque se res habet. Nam statuæ superiore loco stantes, infrà minia-

tas quasdam tabellas habent, quibus indicetur quisnam rex sit, quóque patre natus, & quod bellum confecerit. At contrà in psalmis inscriptio supernè posita est, ex qua constet, quodnam psalmi argumentum sit, quæ ipsius doctrina, quę radix, & qua de causa psalmus dictus sit. Quocirca perattētas quæso huic sermoni aures præbete. Neque enim de vulgaribus rebus exiguíque momenti nobis oratio est. *Psalmus Dauidis cùm ingressus esset ad eum Nathan Propheta, posteaquam ingressus est ad Bethsabee vxorem Vriæ.* Hæc est inscriptio. Discamus itaque quisnam sit hic Nathan: & quænam Bethsabee. Quænam igitur est vxor Vriæ, & quonam tempore accessit Propheta, & qua de causa Dauid hunc psalmum literis prodidit? Neque enim omnes psalmi de Dauide dicti sunt. Nam omnes quidem ab eo dicti sunt: at non omnes de eo. Non enim suas tantummodo calamitates commemorauit: sed alienas etiam miserias tragica oratione complexus est. Velut cùm ait, Super flumina Babylonis illic sedimus & fleuimus, cuiuis perspicuum est hunc psalmum de eo minimè dictum fuisse. Nam nec in Babylonem abiit, nec Barbarorum regionem vidit, nec in aliena terra consedit, ac lachrymas fudit: verùm Iudæorum calamitates exponit. Rursum cùm ait, Foderunt manus meas & pedes meos, & dinumerauerunt omnia ossa mea, non peculiares suos dolores recensuit: sed crucem ac sacrificium illud, quod salutis nostri generis causa factum est, vniuerso terrarum orbi prædicabat. Pictura enim est, variam ac multiplicem doctrinam complectens. Itaque nunc sua, nunc aliena narrat. Quoniam igitur psalmus hic aliena etiam exponit, propterea inscriptus est, Cùm ingressus esset ad eum Nathan Propheta. Quare inscriptio non sinit nos torpere, atque aliò mentem transferre: verùm stat psalmus, eiusmodi res iubens ac docens, atque alios etiam sensus submini-strans, qui in inscriptione referuntur. Ac velim animum diligenter attendatis, tam iusti, quàm peccatores. Vtrique enim parti vtilis hic psalmus est: Iusto nimirum, vt ne ignauiæ ac socordiæ se dedat: peccatori autem, ne de sua salute desperet. Siquidem vtrumque graue ac periculosum est. Nam & iustus, cùm ignauè & negligenter se gerit, prosternitur: & peccator desperatione affectus non resurgit. Quocirca ne aut hic in lapsu hæreat, aut ille in lapsum incidat, vtrique parti salutaris hic psalmus à Psalte nostro datur. Iam autem Prophetæ peccata dicturus sum, & quidem grauia & atrocia. Nec verò me hoc nomine quisquam reprehendat. Dei quippe benignitas, communis hominum generis curam gerens, sanctorum virorum tum virtutes, tum vitia in medicamenta mutauit, vt aliorum vulnera aliis in remedium cedant, ac iusti naufragium peccatorum portus efficiatur. Nam cùm iustus peccet, salutē suam haudquaquam iam despondet: atque cùm eum è cœlo prolapsum esse intueor, ipsius lapsus, resurrectionis occasionem mihi porrigit. Hinc enim factum est, vt Spiritus sancti gratia iustorum non modò rectè facta, sed etiam peccata commemorarit. Non enim illorum duntaxat mentionem priùs fecit: sed eorum etiam quæ postea geruntur. Libet igitur demonstrare quemadmodum hic egregius vir sauciatus sit, corruerit, surrexerit, quemadmodum decertarit, victus sit, vicerit, coronam obtinuerit. Non enim eum in lapsu tantum suo iacentem, sed etiam à lapsu reuocatum ostendo: vt tu vtraque ex parte fructum atque vtilitatem capias, vt cùm peccaris, in desperationem ne ruas, verùm ad resurrectionem properè curras, nec dicas, Me miserū, actum est de me: adulterium admisi, scortatus sum, cædem perpetraui. Habes enim salutis portum qui peccatum propulset. Nam cùm tantum virum vulneribus affectum ac dilaceratum fructum ætatis obtinebat. Venit porrò Samuel ad Iesse, non corporum abundantia circunseptus, verùm cornu, in quo sanctum oleum erat, habens. Quid autem ait? Misit me Deus vt vnum è filiis tuis regem efficiam. Ille autem maximum natu ad huiusmodi dignitatem aptiorem esse ratus, eum produxit. At ille: Amoue eum, inquit, Deo enim ipse minimè acceptus est. Secundum: sed ne hunc quidem admittit Propheta. Tertium, quartum, quintum. Denique filiorum chorus consumptus est: nec tamen inueniebatur quem ille requirebat. Ait itaque ad eum: Estne tibi alius? Pudore suffusus est pater. Est mihi, inquit, paruus & abiectus. An tu paruum & abiectum regem creare cupis? At ille: Homo aspernatur ac nihili ducit: Deus autem coronat. Non enim vt videt homo, ita etiam videt Deus. Homo etenim videt in faciem: Deus autem intuetur cor. Num enim obesitatem, ac non potius animę nobilitatem exquirimus. Attēde quæso quàm diligētissimè. Non dixit ad eum Deus, Vade, ac Dauidem mihi vnge: sed, Vade, vnge mihi vnum ex filiis Iesse. Cur autem ambiguè loquitur, nec nomen profert? Nimirum ne idem Dauidi accideret, quod Iosepho priùs acciderat. Quemadmodum enim illius fratres, cùm eum regem suum fore intellexissent, insidias ipsi struxerunt, ac bellum intulerunt: eodem modo periculum erat, ne isti quoque idem facinus perpetrarent. Itaque ignoratio eum à periculo vindicauit. Ergo dubio ac perplexo animo stabat Propheta: da mihi vnum filiorum tuorum, inquiens. Non habeo, inquit, nisi paruum puerum pascentem oues. At non ita videt homo, vt videt Deus. Vbi sunt qui de formæ elegantia gloriantur? Ne mihi pulchritudinem narres: verùm animi pulchritudinem specta. Quid enim aliud est formosa mulier, quàm sepulchrum dealbatū, nisi pudicitia prædita sit? Nam si formæ quidem venustate præstet, verùm castitate ac morum probitate careat, est vorago & fossa, est venenum stolidis præparatum. Corporis enim pulchritudo, & morbo marcescit, & morte extinguitur: animi autem elegantia immortalis, omnísque maculæ expers manet. Actum denique ipsius decor magis elucet, cùm turbulentas permotiones compressit, ac mens in tranquillitate versatur. Quocirca cùm pulchrum virum, aut pulchram mulierem videris, ne te ea res in admirationem trahat. Nam etiam quercus tametsi proceræ, atque in altum porrectæ, fructum tamen non habent, qui licet quidem hominibus vsui sit, sed qui brutis conuenit duntaxat: vinea contrà, humi strata, maturum & vtilem vuarum fructum affert. Vtrum igitur habere mauis? vineam, an quercum? Vineam proculdubio. Etenim vinea ad hilaritatem animis comparandam vsui est: cùm contrà quercus in sublimi stans, eiusmodi duntaxat fructum habeat, qui brutis pabulum subministret. Quid ape abiectius? ecquid pauone pulchrius? Vter autem præstantior? apis, an pauo? non dubium quin apis. Pauonem de medio tolle: & nihil detrimenti attuleris. Apem de medio tolle: & ingens vtilitas adempta erit. Venit itaque Dauid: ac Dei quidem suffragio, hominis autem ministerio vngitur. Cornu ipsi Propheta imposuit: idque purpuræ ac diadematis instar fuit. Abiitque regnum consecutus, non lorica, aut clypeo, aut hasta, verùm Dei suffragio, quod omnia robore ac potentia excedit, communitus. Hic igitur, cùm bellum vrgeret, ac rerū status immutatus esset, barbaríque Iudæorum exitio imminerent, castrorum, belíque videndi studio profectus est: ac barbarum illum, qui cunctos ad singulare certamen prouocabat, conspicit. Nec quisquam erat, qui prosilire atque egredi auderet. Venit Dauid atque armis fulgentem, & intoleranda quadam audacia elatum hostem vidit, multósque trepidos ac metu perterritos. Pastor in bello erat: ij contrà, qui rei bellicæ assueuerant, ne hostis quidem vocem ferre poterant: qui autem inter arbores & vmbras ac fontes ętatem agere solebat, in ipsorum oculis atque aspectu stabat, atque his verbis vtebatur: Quis est hic incircuncisus, qui in Dei exercitum probra coniecit? Ac dicunt ad eum: quænam hæc tua arrogantia est? Ille autem: Non arrogantia, sed fides est: non superbia, sed pietate præditus sum. Non lorica instructus, sed fide indutus. Non illius magnitudinem specto, sed mentis inopiam. Ingentem nauim video: sed quæ gubernatore careat. Non eum pertimesco (Dei enim hostis est) quantumuis millies potens ac robustus sit. Nam propter diuinum auxilium, quo caret, quotiis homine imbecillior est. Quibusnam armis confidis ô Dauid? Non carnalibus, sed spiritualibus. Arma enim nostra non sunt carnalia, sed spiritualia. Quonam autem modo, cum hac imbecillitate sis? At magnus Dominus, inquit. Exigui momenti arma sunt: sed qui me misit, fortis est. Mare in aridam conuertit, rupes perfregit, elementa immutauit: multò magis virum vnum franget ac superabit. Venit igitur ad milites, aítque ad ipsos: Quid dabitur viro, qui caput ipsi sustulerit? De pfæmiis verba facit, nō vt præmium accipiat, sed vt eos ad fidem adducat. Quid igitur, fratres? Rursum inuidia, rursum liuor: Quare, inquiunt, paucas illas ouiculas reliquisti? Superbiam tuam ac cordis peruersitatem cognitam & exploratam habemus. O inuidia perturbationis plena: ignis, qui nulla ratione extinguatur. Quē admodum enim vermis lanam exest, ad eundem quoque modum inuidia eum quidem, qui inuidet, conficit: eum autem, cui inuidetur, illustriorem reddit. Id quod etiam in Iosepho & fratribus eius vsuenit. Nam qui inuidia in eum affecti fuerant, è libertate in seruitutem redigebantur: is autem, cui illi inuiderant, rex extitit. Rursum igitur fratres: Nos superbiam tuam, ac tui cordis improbitatem nouimus, quòd videndi belli causa huc descenderis. Quid tandem est quamobrem liuore atque inuidia stimulati sint? Sermonem audierunt: verborum prosperitatem non tulerunt. At quidnam vir hic sapiens? Subduxit se ab ipsis, vt vulnus succideret: atque ad aliam exercitus partem se contulit, dixitque: Quid præmij huic erit, qui caput isti amputarit? Audierunt hæc verba nonnulli, atque eum ad regem adduxerunt. Vidit itaque regem sedentem, trepidum, metu consternatum, trementem: aítque ad eum: Quare concidit vultus Domini mei? Videte ipsius probitatem, animíque ingenuitatem. In rebus suis secundis ac florentibus seruitutem confitetur. Quis est, inquit, iste incircuncisus? Pergam, atque ipsi caput adimam? Quid autem rex? Quonam modo hoc facturus es, cùm tu puer paruus sis, hic autem vir bellator ab adolescentia sua? Ille verò: Ne ea spectes, quæ in oculorum sensum cadunt, sed quæ animo & ratione intelligūtur. Ne illud consideres, quòd corporis specie paruus sim, sed quod animo ac fiducia magnus. Quorsum autem hæc? Diffidit rex. Quapropter iam Dauid egregia sua facinora referre cogitur. Ego puer paruus eram, pascens gregem patris mei, & egressus est leo, & eum interfeci. Atque item vrsum percussi. Iste itaque erit instar vnius harum belluarum. His auditis Saul arma ei porrexit. Verùm Dauid ea gestare minimè poterat. Quamobrem? nimirum Deus id minimè permisit, id scilicet agens, vt nudus victoriam adipisceretur: ne arma rei fœliciter gestæ ac victoriæ partem sibi vindicarent, réxque victoriam armis suis ascriberet. Arma itaque abiicit, ac fide se induit. Nudus egreditur, pietate, tanquam lorica, instructus. Egreditur pastor, non autem miles. Mittit lapidem, Philistæum ferit, ac

Psalmi omnes à Dauide dicti, sed nō omnes de eo. Psal. 136.

Psal. 21.

Sanctorū vitia in medicamēta mutata.

Quid mulier pulchra sine virtute.

Dei hostes non timendi.

Inuidia, inuidi pœna.

non corporis natura & robore, sed fidei viribus victo-
riam tulit. Cucurrit, gladium ipsius accepit, eóque ca-
put ipsi desecuit. Implerúmque est id quod ait Scriptu-
Psal.9. ra: In operibus manuum suarum comprehẽsus est pec-
cator. Hic igitur vir tantus ac tam eximius, de quo di-
xerat Deus: Inueni Dauid seruum meum, virum secun-
dùm cor meum: (ô sublime encomium! ô perspicuum
virtutis argumentum!) hic inquam, qui feras superaue-
rat, qui Goliath morte affecerat, qui leonem strangula-
rat, qui vrsum oppresserat, qui in adolescentia senilem
prudentiam exhibuerat, qui corpore quidem paruus,
Psal.6. spiritu autem magnus erat, qui in regia veste monacho-
rum austeritatem præstiterat: lauabat enim non marga-
ritis, sed lachrymis per singulas noctes lectum suum.
Nam huius quidem temporis homines diurno etiam
tempore dormiunt: ille autem etiam noctu in cura &
sollicitudine erat. Quî tandem istud? Quoniam cum
rex esset, diurno temporis spatio innumeris negotiis
obruebatur: noctu autem, tanquam in petra degens,
tum denique solus cum solo Deo colloquebatur, la-
chrymarum fontes effundebat, lectúmque suum laua-
bat. Hic igitur vir tantus, ac tali virtute præditus, qui
Spiritus gratiam attraxerat, qui in iuuenili ætate senilem in modum se gesserat, qui cœlorum fornices at-
tigerat, qui cœleste beneficium & gratiam consecu-
tus fuerat, qui bella confecerat, qui infinitas aduersus
diabolum palmas obtinuerat, post pudicitiam & tem-
perantiam, post morum facilitatem & suauitatem, post
grauitatem, honestatem, postquam regnum obtinuit,
postquam sexcenta bella fœliciter gessit, posteaquam
plurimas nationes ditioni suæ atque imperio subiecit,
posteaquam vndecunque pax affulsit, negligentior fa-
Afflictionis utilitas. ctus est. (Ex quo nimirum intelligere vobis licet, quan-
tum bonum sit afflictio, quæ virtutum omnium velut
mater est.) Quando autem istud? meridiano tempore.
Post prandium enim è thoro surgens inambulabat. Ac
statim vidit mulierem se lauantem, pulchra, ac forma C
perquam eleganti. Vidit, inquam, mulierem lauantem
in solario, summa pulchritudine præditam, militis cu-
iusdam vxorem. Vidit, atque oculo vulneratus est, ac te-
lum excepit. Audiant curiosi, qui alienas formas con-
templantur. Audiant qui insano spectaculorum studio
tenentur. Qui dicunt: Spectamus quidem: sed sine de-
trimento. Quid audio? Dauid læsus est: & tu non læ-
deris? Ille læsus est: & ego tuæ virtuti confidere queam?
Is, qui tantam Spiritus gratiam habebat, spiculum ex-
cepit: & tu sauciari te negas? Atqui ille scortum non vi-
dit, sed honestam & pudicam fœminam, idque non in
theatro, sed domi: tu verò in theatro cernis, vbi etiam
locus ipse animam supplicij ream efficit: nec tantum
cernis, sed etiam audis improba verba, & meretricias
atque obscœnas cantiones, omníque ex parte feritur
mens tua: per aspectum nempe, ob ea quæ vides: per
aurem, ob ea quæ audis: per olfactum, ob ea quæ odo-
raris. Et cùm tot præcipitia sint, tot corruptelæ, quî cre- D
dere queam te à ferarũ morsibus immunem esse? Num
tu saxum es? num ferrum? Homo es, communi naturæ
imbecillitati obnoxius. Ignem cernis, nec vreris? An
hoc istud rationi consentaneum est? Lucernam in fœ-
num pone: ac tum aude negare quòd fœnum exuratur.
Humana natura fœnum. Quod porro fœnum est, hoc etiam natura nostra est.
Vidit igitur eam lauantem nudam. Pulchritudine ca-
ptus est, telum excepit, vulnere affectus est. Misit dun-
taxat ad eam. Venit illa, flagitium perpetrauit, libidinem
expleuit. Iubet eam domum reuerti. Hæc autem eò di-
co, ac vulneratum in medium profero, vt vos omnes,
qui circum astatis, quonam pacto ipsi medicina fiat,
perspectum habeatis. Quemadmodum enim Chirur-
A gus permultos habet qui se circunstent, vt, quoniam pa-
cto artis viribus morbum vincat, perspiciant: eodem
modo, & quidem multò magis, cùm Chirurgus Pro-
phetæ manum adhibet, omnes nos spectare oportet,
vt, quonam pacto sanie ac vermibus liberari debeamus,
intueamur. Graue peccatum. Libido expleta est: perfe-
ctum peccatum: nec medicus præsto erat. Concepit in-
terim mulier. Nam priùs id facinus marito incognitum
fore rex existimabat. Quanuis enim Propheta esset: ta-
men libido tenebras ei prorsus offuderat. Concepit i-
gitur mulier grauidáque facta est: summa celeritate ad
regem adit, aitque: Ô rex, perij. Ille autem: Quid ha-
bes? Vterum gero, inquit illa. Peccati fructus emana-
uit: accusationem in vulua fero: peccati indicium exi-
stit: domi se prodit scelus. Si vir meus venerit, ac vide-
rit, quid habebo quod dicam? Considereres velim quã-
tum malum sit peccatum. Rex militem timet. Non
quisquam seruus est, nisi qui peccatum admittit. Dia-
B dema gerebat, & probrum metuebat. Quid? An non e-
nim rex es? An non gladij penes te potestas est? Est, ita,
inquit: verùm graue peccatum perpetraui, quod mise-
riam procreat atque ignominiam prodit. Pertimesco,
tremo: quia me ignominia perfudisti, atque habeo qui
scelus meum prodat. Si venerit vir meus quid dicam,
aut quid loquar? Prægnantem me offendet, vitámque
mihi eripiet, vt quæ intus habeam, qui flagitium meum
coarguat. Cernísne meditatum naufragium? Cernísne
quantum mali in peccato insit? Quid igitur rex? Pecca-
tum peccato cumulat, ac scelus scelere obtegere mo-
litur. Dilatanda enim est hæc narratio. Rediit Vrias
vir ipsius è bello, atque apud regem ingressus est. Ait-
que rex ad eum: Quid est Vria? vt se habet res bellica?
Pulchrè, inquit ille: vicimus. Audiuit rex quòd miles
vicisset, cùm ipse victus fuisset: quòd miles fœliciter
pugnasset, cùm rex voluptati succubuisset: quòd miles
in bello victoriam obtinuisset, cùm ipse à peccato de-
C iectus ac prostratus fuisset. Miles victoriam commemo-
rabat: ipse autem præ pudore ne cladem quidem acce-
ptam referre audebat: Vicimus, inquit ille, ac superio-
res fuimus. Consilij inopia laborabat rex, nec propter
cladis acceptæ dedecus, & ignominiam, belli victoriam
sentiebat. Ait autem ad militem: Abi domum, bal-
neúmque adhibe, ac mensæ da operam, tuáque vxore
fruere. Cur istud? Vt hulcus obduceret, ac puer ex ipso
editus esse censeretur. At insomnis ille oculus, vulnera-
ti hominis saluti consulens, id fieri minimè passus est.
Quid igitur ait miles? Quonam pacto istud facere queã?
Israëliticus populus in bello est: dux in acie: arca fœde-
ris Domini in castris: & ego domum ibo, ac luxui &
deliciis indulgebo? Hæc aiebat miles, id, quod contigerat, ignorans. Hæc autem oratio regi probro fuit,
quòd nimirum miles è bello rediẽs ne domum quidem
suam conspicere voluisset, cùm contrà rex tanto scelere
sese constrinxisset, vt etiam militem ad vxorem suam
D cernendam necessitate adigeret: quò hac ratione vul-
nus suum obtegere posset. Abiit itaque rursum miles ad
bellum, ac puer in lucem editus est. Quid igitur rex fa-
cit? Posteaquam adumbrandi vulneris potestas nulla
fuit, ad rei militaris ducem litteras dedit hoc exemplo:
Cùm hanc epistolam acceperis, pone Vriam ex aduer-
so belli, vbi fortissimum prælium est. Quorsum hoc? Vt
ipse interficiatur. Atque ipsi hanc epistolam tradit. O
petulantem libidinem! in quantam crudelitatem illum,
alioqui lenissimum virum, scelus perduxit? Is qui iniu-
riam acceperat, gladium aduersum se gestabat, ac cruo-
ris plenam epistolam ferens abibat. Est enim verborum
compendio vtendum. Quid igitur factum est? Stetit in
acie, ac mortem occubuit. En duo peccata, adulterium
& homi-

& homicidium. Cædes adulterij fructus extitit. Hęc au-
tem ob peccatores, eósque, qui plurimorum scelerum
sibi conscij sunt, commemoro: vt hæc audientes, salutis
suæ spem minimè abiiciant. Scriptum est enim: Non
occides, non mœchaberis. Hæc autem duo primaria
præcepta violauit. Nam adulterium commisit: ac post-
ea eum, quem iniuria affecerat, interemit. Graue hoc
hulcus, ingens vulnus. Posteaquam igitur Vrias ad bel-
lum profectus occubuit, ac statim peccatum exultauit,
tum denique Nathan Propheta ad Dauidem se contu-
lit. Expleta erat libido, perfectum flagitium, de medio
sublatus qui iniuriam acceperat. Propheta ad Prophe-
tam proficiscitur. Quamobrem? Nam cùm Dauid Pro-
pheta esset, quin sibiipsi medetur? nimirum velut me-
dici, cùm ægri sunt, medicis aliis opus habent, propter-
ea quòd morbus artem labefactet: eodem etiam mo-
do hoc quoque loco Propheta ille, & hic item Pro-
pheta. Verùm ille sanus erat: hic autem æger, non qui-
dem in lectulo iacens, verùm in peccato degens. Aiunt B
itaque ad eum: En Nathan Propheta foris est. Respon-
det ille: Ingrediatur. Ingreditur itaque Propheta. Cer-
nit eum cum ingenti splendore ac regio fastu sedẽtem,
aitque: Litem habeo, ô rex: audi me. O singularem
medici sapientiam! Sumpto ferro ingressus est, vt hul-
cus secet. Verùm illud minimè ægroto indicat, ne cu-
rationem fastidiat. Occultat illud, non sub veste, sed
sub cõfictæ narrationis inuolucro. Statim enim ingres-
sus, non dixit, ô flagitiose, ô profane, ô adulter, ô carni-
fex! Non apertam reprehensionem adhibet, nec sine
persona quadam ac larua verborum libertate vtitur: ve-
rum obtectum ferrum gerit, ac dicit: Litem habeo, ô
rex, audi me. Quid igitur rex? Litem narra. Tum ille:
Duo viri erant in ciuitate vna: vnus diues & alter pau-
per. Diues habebat oues, & boues plurimos valde. Pau-
per autem nihil habebat omnino præter ouem vnam
paruulam, quam emerat, & aluerat, & quæ creuerat a-
pud eum, cum filiis eius simul, de pane illius comedens, C
& de calice bibens, & in sinu illius dormiens, erátque il-
li sicut filia. Vidésne quemadmodum paupertas amoris
causa sit? Nam apud diuites & copiosos homines in-
gens fastus est: apud tenuiores autem, vxor ministræ ac
velut ancillæ munere fungitur: ac quamprimum filium
pepererit, eadem & mater, & nutrix est. Apud locu-
pletes autem secus res habet, verùm posteaquam vxor
filium peperit, foras eum amandat, alendúmque alij
tradit. Atque charitatem erga liberos fastus interrum-
pit. Parit mater, nec nutrix efficitur. Pudet enim nutri-
cem effici, quæ mater facta est. At non ita Christus.
Nam vt nos progenuit, ita etiam alit: ac propterea ci-
borum loco carne sua nos pauit, ac poculi vice cruore
suo nos potauit. Hæc igitur ouis in ipsius sinu dormie-
bat. Amplificata est Tragœdia per charitatis narratio-
nem. Venit peregrinus homo ad diuitem illum. Quis-
nam peregrinus hic est? Libido. Vt igitur ipsius castita-
tem Propheta demonstraret, arte quadam peregrinum D
libidinem appellauit. Neque enim alienum vnquam
matrimonium perfoderat, nec sceleratis oculis mulie-
rem conspexerat: verùm in hac muliere sui dissimilis ef-
fectus, ob exiguam socordiam castitatem amisit. Venit
peregrinus, hoc est, petulans & ferina libido. Venit ad
eum peregrinus, venit, inquam, ad diuitem illum: & nõ
accepit de gregibus & armẽtis suis, sed misit & sumpsit
ouem illam quæ in pauperis sinu dormiebat, & de men-
sa eius comedebat. Quid igitur? Ira incensus est rex. Ex-
istimabat enim se alienã litem disceptare. Ira, inquam,
incensus est rex: ac iustam sententiam admodum clarè
pronunciauit. Neque enim animi propensio erat, quæ
iustitiæ labem ferret. Gladio, inquit, morietur: atque
A ouem in quadruplum reddet. Nec verò hoc ex legis
conscripto imperauit. Lex enim furem id quod furri-
puit in quadruplum reddere iubet: ipse autem legis ter-
minos excessit. Iubet enim & ipsum morte affici, & da-
mnum illatum in quadruplum restitui. Sententiam ex-
tulit, ac iudicium numeris omnibus absoluit. Actum
laruam abiicit Propheta, ferrúmque detegit, & ait: Tu
es, rex, qui hoc admisisti. O sectionem, non gladio, sed
breui coargutione doloris sensum amputantem. Cùm
enim oportebat, fabulam agebat. Cùm autem coar-
guendus ille fuit, statim feriit, atque hulcus abscidit: sic
tamen, vt haud magnum dolorem efficeret. Tu es, rex.
Quid igitur ille? Peccaui Domino. Vidésne etiam in
morbo generosi animi indolem? Non enim dixit ad
eum: O miser & calamitose, vnde progressus, aut qua re
fretus ita audacter ingressus es, atque arrogantia & fastu
turgidus, regem vsqueadeo apertè coarguere atque in-
sectari sustines? Verũ quid ait? Peccaui Domino. Quid
igitur Propheta? Etiam Dominus abstulit peccatum B
tuum. Celer pœnitentia: celerior venia. Dic tu prior,
inquit ille, iniquitates tuas, vt iustificeris. Per opera
Deum ad iracundiam cõcitasti: per verba te pœniteat.
Hæc eò commemoro, vt audiant execratores, & qui
lapsi sunt, de Domini medicina non desperent, verùm
ex animo ac non subdolè pœnitentiam agant. Peccaui,
inquit, Domino. At ille: Etiam Dominus abstulit pec-
catum tuum. Tu quidem dixisti, Gladio interibit: at e-
go dico, non morieris. Vides quonam pacto Deus pro-
phetæ sententiam rescidit. Dic tu itaque prior iniquita-
tes tuas, vt iustificeris. *Psalmus Dauidis, cùm ingressus est ad eum Nathan Propheta.* Hîc demõstratur ipsius candor
ac venia. En igitur rationem, qua curatus est, didicisti, &
quodnam pharmacum acceperit. Cùm autem Deus iu-
stificat, quis est qui condamnet. Non enim dixit: Ego
ignosco: verum, Dominus abstulit peccatum tuum.
Hulcus abscidit, vulnus persanauit. Non morieris, in-
C quit. Atque his verbis habitis recessit. Iam igitur huius
quoque candorem animíque curationem ostẽdere cu-
pio, quámque peccati veniam acceperit, & quam cri-
minis remissionem inuenerit. Nam cùm Vrias è bello
venisset, ac victoriam regi nunciasset, réxque cupiens ei
obscurum atque incognitum esse quòd ipsius vxorem
adulterio contaminasset, tanto studio in hoc incum-
bebat, vt admissum scelus occultaret, vt etiam cædem
adulterio copularet: at postea per pœnitentiam philo-
sophus extitit, qui priùs flagitium suum obtegere nite-
batur, post veniam à Deo concessam, post aduentum
Prophetæ, ac sermonem hunc, *Dominus abstulit peccatum tuum, non morieris*, non modò iam scelus non occul-
tat, verùm etiam omnibus nationibus conspicuum fa-
cit, ac psalmum conscribit, quò nimirum posteri quo-
que intelligant, quantam tragœdiam excitet libido.
Posteaquam enim venit pœnitentia, sermonis libertа-
tem secum aduexit. Ego, inquit, salutem consecutus
D sum. Quin igitur alij quoque per narrationem meam
salutem item consequantur? Deus mihi veniam dedit.
Propterea scribo, vt etiam alij vulnus meum ac reme-
dium exploratum habeant. Infamiam minimè vereor:
quandoquidem salutis meæ cupiditas me tenet. Sic et-
iam Paulus facit, dum peccata, quæ ipsi remissa fuerant,
proscindit, aitque: Gratias ago ei, qui me confortauit,
Christo, quia me fidelem esse duxit, qui priùs blasphe-
mus eram, & persecutor, & contumeliosus. Propterea,
inquam, meipsum configo ac traduco, vt si quis intole-
randa quadam blasphemia laboret, tamen salutis spem
sibi superesse videat. Eodem scilicet modo, tu quoque,
ô Dauid, posteaquam adulterium ac cædem admisisti,
veniámque à Deo accepisti, teipsum traducis. Certè,

inquit, vt si quis adulter & homicida sit, quanam ratione salutem consequi possit, intelligat, propterea peccatum deposuit, ac pœnitentiam suscepit. Hoc igitur solum est quod quæritur, nempe quod omnibus perspicuum fecit se curatum fuisse. Quonam autem modo istud iam expono. Quemadmodū enim audistis quòd pœnitentia magnam peccati condonationem habeat, magnámque ac multam fiduciam nobis afferat: sic illud quoque nos cognitum habere necesse est, quòd is etiam, qui multis sceleribus inuolutus est, ingenti probro ac dedecore perfunditur. Nec satis sibi esse ducit pœnitentia duci: verùm etiam metuit ac tremit, ne in eadem rursum prolabatur. Illud igitur demonstrare animus est, quòd hic psalmus non modò peccantem indicat, sed etiam pœnitentem. Atque hoc vobis dico, vt ne quis post pœnitentiam sibiipsi confidat, verùm accuratiore studio salutem suam in portu constituat. Volo igitur illud palam facere, quòd ipse sanatus sit, meliórque seipso ac potentior & robustior effectus. Cur igitur rursum post hanc concupiscentiam in aliud peccatum incidit? At quemadmodum se correxerit, ac cupiditatem suam Deo obtulerit, exponam. Rursum bellū, rursum peccatum, rursum pugna, rursum victoria. Rursum eum inuasit concupiscentia. Rursum bellum instructum est, bellum inquam graue: atque exercitus in acie steterunt. Contigit autem vt in illis locis fons esset. Cúmque acerrimum bellum gereretur, Dauid hunc vidit, atque grauissima siti affectus est. Incessit itaque eum bibendi cupido. Rursum itaque concupiscentia exoritur. At non dissoluta. Tunc enim corporis, nunc autem aquæ. Bibere enim appetebat, ac siti conflagrabat: cœpítque dicere: siti enecor. Quidam igitur ei obsequi cupientes abierunt, ipsíque aquam in sanguine suo attulerunt, ac per medios hostium globos asportarunt. Agnouit autem rex quidnam fecisset: nempe quod in bello illo sitim suam minimè compressisset. Qua re animaduersa, quid fecit? Sumptam aquam haudquaquam bibit, verùm Deo libauit. Non enim aqua erat, sed sanguis: sanguis, inquam, si non naturam, sed militum illorum voluntatem animíque sententiam spectes. Vidésne igitur quo pacto à priore concupiscentia eruditus, prudentior in posterum factus sit. Nam qui corporum cupiditate prius flagrauerat, aquam iam minimè appetebat. Imò appetebat quidem, sed appetitionem frangebat. Neque enim hoc dico, quòd à concupiscentia alienus fuerit, sed quòd sapientiæ ope concupiscentia superiorem se præbuerit, nec aquam eam degustarit. Hæc admoneo propter eos qui libidini dediti sunt. Scortum adamasti? stuprum admisisti? pœnitentiam agere cupis? Ne committas vt peccatum peccato adiungas, nec dicas: Quonam pacto facere possum vt à scortatione abstineam? Ego tibi expono quanam ratione id possis. Ardet concupiscentia? At vxorem habes. Voluptatem cum securitate coniunctam habes. At cupiditati dominari nequeo. Hæc verba ab animi socordia manant. Nam cùm alium tibi in medium protulero, qui, cùm vxorem non habeat, pudicitia tamen præstet, quā tādem excusationem, aut quam veniam habere queas? Ille in mari naufragium non patitur: & tu in portu lapsum subis? Vxorem habes & scortaris, imò etiam adulterium perpetrasti? Et quanam ratione, inquis, hoc vulnus superabo? Fruere vxore tua. Fruar vxore mea? maximè. Animaduerte quid dicat beatus Paulus. Propter fornicationem vnusquisque vxorem suam habeat, & vnaquæque virum suum. Mulier corporis sui potestatem nō habet, sed vir. Similiter autem & vir corporis sui potestatem non habet, sed mulier. Quamobrem, cùm te acciuerit meretrix, hoc verbum cum animo tuo cogita, & dic: Vir corporis sui potestatem non habet, sed mulier: ac verbum istud in pectore tuo conscribe. Atque iis ad scortum verbis vtere: Quid me vocas? corpus non est meum, sed vxoris meæ. Quare, id quod alienum est, prodere non audeo. An cùm ipsius dotem imminuere, aut ea, quæ ad eam spectant, cōsumere nequeam, corpus meum, quod in ipsius potestate est, contaminare audeam? Quonam pacto? Id planè nequeo. Dic ad scortum: Quid me vocas? Haudquaquam ad corpus meum accedes. Neque enim illud mei iuris est, sed alieni. Num enim meretricis corpus est? Ego profectò meretricis corpus haud accipio: hoc ad vxorem meam pertinet. Christum time ac dic. Corpus nostrum, membrum Christi est. Audiant hoc etiam fœminæ, ac cogitent quonam illud Christus duxerit: ac dicant. Mulier corporis sui potestatem non habet, sed maritus. Cogitent Pauli sapientiam, & quidnam dicat. Quandoquidem enim multi continentiæ student, & honestas & pudicas vxores habent, ac præter earum voluntatem continentiam colunt, eorúmque Philosophia adulterij causam affert, proinde ait: Vnusquisque vxore sua fruatur. Nec verò propterea pudore suffunditur: verùm ingreditur, ac noctu & diu tanquam in geniali lecto sedet, ac maritum & vxorem retinet, sicque eos inter se copulat, atque alta voce clamat. Nolite fraudare inuicem, nisi ex consensu. Continentiæ studes, nec cum marito somnū capere vis, nec ille te fruitur? abscedit iam & peccat: ac deinceps illius peccatum continētiæ tuæ ascribitur. Satius est porro, vt tecum ille, quàm cum scorto dormiat. Quin te fruatur, minimè prohibitum est: ne autem illa, diuinis legibus ipsi interdictum est. Si tecum dormiat, nullum crimen est: si cum illa, membra tua perdidisti. Ita Paulus velut in viri atque vxoris lecto sedet, ac clamat: Nolite fraudare inuicem, nisi ex consensu. Propterea virum accepisti, propterea vxorem tu quoque accepisti, vt pudicitiam colatis. Cupis à libidine te abstinere? Hoc viro quoque tuo persuade: vt duplex corona sit, nempe pax & concordia: vt non pudicitia & pugna sit, vt non pax & bellum. Nam cùm tu continentiæ studes, ille autem libidinis igne deflagrat, vetat porrò Paulus ne quis scortetur, statim ille perturbatur, ac velut fluctibus quibusdam agitatur. Nolite fraudare inuicem, nisi ex consensu. Vbi enim pax est, illic bona omnia sunt. Pacis bona. Vbi pax est, etiam pudicitia splendet. Vbi concordia est, continentia coronam consequitur. Vbi autem bellum est, pudicitia succiditur. Nolite itaque fraudare inuicem, nisi forte ex cōsensu. Eadem enim repetere non desinam. Siquidem Paulus orbis terrarum pronubus quemlibet pronubum superat. Eáque de causa dicere non veretur: Honorabile connubium & thorus immaculatus. Nam etiam ipsius dominus nuptiis interfuit, præsentiáque sua eas cohonestauit, ac munera obtulit. Etenim aquam in vinum commutauit. Curre itaque quantum voles: cùm autem defatigatus ac labore confectus fueris, concubitus remedium accipe, ne tentet vos Satanas. Vnusquisque igitur vxorem suam habeat. Tria enim hæc sunt, virginitas, matrimonium, fornicatio. Matrimonium locum medium tenet, fornicatio infimum, virginitas summum. Virginitas coronam habet: matrimonium laudem mediocrem: fornicatio pœnam & cruciatum. Vide itaque quemadmodum continentiam præstes, atque an corporis imbecillitatem ferre queas: neque in animum inducas supra modum ascendere, ne si modum excesseris, descendas. Quemadmodum enim is qui natat, eo vsque in aquam ingreditur, in quantum egredi potest, ac quando ingreditur, illud cogitat quantum egredi oporteat: eodem modo tu quoque, quantum ferre queas, tecum reputa: ne alioqui præter

Trestitiæ gradus.

præter modum descēdas. Pro his omnibus rebus Christo gratias agamus, quoniam ipsi gloria & imperium cum Patre, & Spiritu sancto, nunc, & semper, & in secula seculorum. Amen.

Eiusdem in ea quæ supersunt ex quinquagesimo Psalmo, & de pœnitentia.

HESTERNÆ mensæ reliquias vobis hodierno die reddere volo. Verùm cùm reliquias & mensam audis, chariſſime, caue sensibile quicquam suspiceris. Non enim carnes in frusta scindimus, sed spiritualia sensa præbemus. Non vinum merum effundimus: verùm sermonem animis vestris instillamus. Nam in ea mensa, quæ in sensum cadit, si carnes vno aut altero die asseruentur, corrumpuntur & intereunt: in animi autem sensis, si totum annum permaneant, florem suum atque odoris suauitatem reddunt. Manserunt carnes, ac temporis tractu corruptæ sunt. Manserunt sensa: fragrantiam suam nunquam reddere intermittunt. Si quis carnes comederit, in corruptionem abeunt: si quis sensa, virtutem eructat, ac proximum voluptate afficit. Quocirca Propheta, quoniam eiusmodi cibos comederat, his verbis vtebatur: Eructauit cor
Psal. 44. meum verbum bonum. Rursum fluctus excitantur: sed mens stabilis maneat. Concutiuntur corpora: sed auris quieta & tranquilla sit. Perspicite igitur diligenter, atque animum ad ea, quæ dicam, attendite. Vidistis hesterna luce quemadmodum Rex & Propheta pugnaret, caderet, resurgeret, vinceret, corona donaretur, ac laude & prædicatione efferretur. Vidistis quemadmodum peccatum accederet, ac per pœnitentiam iugularetur. Peccatum enim tanquam vrsus impetum fecit, atque eum prostrauit: verùm ingressa est pœnitentia, eúmque à lapsu reuocauit. Vulnerum scilicet remedium spes salutis erat. Vidistis quonam pacto Prophe-
Vulnerū remedium spes salutis est. ta ingrederetur, ac Prophetam coargueret. Vidistis regem sapienter atque æquo animo reprehensionem ferentem, sectionem excipientem, atque ita sanie liberatum. Vidistis elucentem Domini benignitatem, ac mortuum ad vitam reuocantem. Vidistis eum dicentem: Peccaui domino: rursúmque Prophetam: Etiam Dominus abstulit peccatum tuum. Compendiosa nimirum confessio: sed compendiosior medicina & morbi depulsio. Per verba peccauerat: per verba confessus est. Annuit Deus: ac vulnus de medio sublatum est, rediitque sanitas. At id minimè sibi satis esse duxit Propheta: verùm post reprehensionem, post correctionem & sanationem, post verborum prolationem, in hoc argumentum psalmum quoque conscripsit, vt ipsius calamitas posteris quoque medicina fieret, ciúsque naufragium ipsis portus existeret, atque per ea, quæ ipse passus fuerat, ac sanitatem receperat, alij, qui in eundem morbum incidissent, eodem medicinæ atque curationis genere fruerentur. Quisnam igitur est hic psalmus, & quæ ipsius inscriptio? Audiamus, quæso, diligenter: *In finem, psalmus Dauidis.* Inscriptio ipsa, quodnam huius psalmi argumentum sit, perspicuè nobis tradit. Quin ipsa quoque psalmi verba mentis affectum ac morbum satis supérque indicant. Illud tamen scire attinet, psalmum hunc etiam futurarum rerum prædictionem continere. Vnde etiam, *In finem*, inscriptus est. Quibus verbis illud indicatur, Prophetiam hanc finem atque euentum habituram esse. Nec verò quisquam addubitet, an magnus Dauid eo tempore, quo in pœnitentia versabatur, prophetica gratia donatus sit. Nam istud per alios etiam psalmos, in quibus admissum scelus confitetur, perspici potest. Nam cùm in aliis, tum in hoc quoque psalmo perspicuè nos illud docuit, quòd Spiritus gratia minimè orbatus esset. Spiritum enim tuum bonum, inquit, ne auferas à me. Neque enim petiit vt spiritualis gratia sibi præberetur. Atque illud fore prospiciens, vt populus, qui regio ipsius imperio suberat, in flagitia laberetur, ac quibusdam ob ea suppliciis plecteretur, atque captiuitate oppressus in Babyloniam migraret, psalmum hunc conscripsit, tum vt vulneribus suis medicinam afferret, tum vt consentaneum pharmacum popularibus suis conficeret. *Miserere mei Deus secundùm magnam misericordiam tuam. Et secundùm multitudinem miserationum tuarum, dele iniquitatem meam.* Et diuinissimo Dauidi, & captiuo populo, & ei, qui apud nos malè affectus est, hæc verba conueniunt. Nam ingentia vulnera consentaneis pharmacis opus habent. Quamobrem etiam magnus Dauid supplex orat, vt tota in se misericordia effundatur, atque vniuersus miseri-
B cordiarum fons peccati vestigia obliteret. Meritò autem iniquitatem delictum vocat. Duplicem quippe legis transgressionem habet. *Dele iniquitatem meam.* Audisti Prophetam dicentem: Etiam Dominus abstulit peccatum tuum. Quid igitur amplius poscis? Maneo, inquit, in gratiarum actione: maneo in diuinæ laudis prædicatione. Sublatum quidem est peccatum meum: at etiam pulchritudinem meam recipere cupio. Accedit igitur, atque ait: *Miserere mei Deus.* Vitæ suæ virtutes ac rectè facta non commemorat, sed Domini benignitatem ac misericordiam. Ad misericordiam, in-
Dei misericordia peccantiū portus. quit, confugio: hoc est ad communem omnium, qui peccarunt, portum. Miserere mei Deus. Nam misericordia tua nullis verbis explicari potest. Omnem enim sermonis vim excedit. Etenim ea, & peccatori solatium est, & iusto ingens securitas. Neque enim peccatores duntaxat misericordia salutem consequuntur: sed etiam iusti misericordia muniuntur. Atque
C vt intelligas iustos misericordiæ præsidio muniri, audi quid Christus dicat Petro, columnæ inquam illi, & basi, ac propterea Petro appellato, quia saxea fide præditus erat: Simon, Simon, sæpe expetiuit te Satanas vt cribraret te velut triticum: ego autem oraui pro te, vt non deficiat fides tua. Vidésne quemadmodum iusti etiam misericordia indigeant, vt tum ex peccatoribus iusti fiant, tum iusti effecti in iustitia perseuerent? Nam & Apostolus per misericordiam talis extitit. Gratias, inquit, ago ei, qui me confortauit Christo, quando fidelem me existimauit, ponens in ministerio, qui priùs eram blasphemus & persecutor, & contumeliosus. Quónam igitur modo salutem adeptus est? Sed, inquit, propter hoc misericordiam consecutus sum. Vidésne quemadmodum hic quoque per misericordiam salute donetur? Ecclesiam insectabatur ac peruastabat, vineas euellebat, lupum se præbebat. Prophetica scripta legebat, & Prophetas violabat. Legis
D patriæ patronus eum, de quo vaticinia edita fuerant, ignorabat. Quonam igitur pacto misericordiam consecutus est? Saule, Saule, quid me persequeris? Papæ! quousque Dei misericordia sese demisit! Deus homini ait: Quid me persequeris? Nimirum patris sui æmulum se præbebat. Nam etiam ille ad Hebræorum populum ait: Popule meus quid feci tibi, aut quid læsite, aut quid molestus fui tibi, responde mihi? Eodem igitur modo ipsius filius ad Saulum ait: Saule, Saule, quid me persequeris? Quid igitur ille? Quisnam es Domine? Statim dominationem agnouit, atque confessus est. Vide animi probitatem & candorem. Quis es Domine? Ego sum Iesus Nazarenus, quem tu persequeris. O insignem Domini sapientiam! Cur non

dixit, Ego sum Dei filius, ego sum qui ad dextram Patris sedeo, ego sum qui in forma Dei existo, ego sum qui cœlum extendi, ego sum qui terram constabiliui, ego sum qui mare exporrexi, ego sum qui angelos procreaui, ego sum qui vbique adsum, atque omnia impleo, ego sum qui existo ac genitus sum? Cur, inquam, & augusta ista, & magna, & sublimia non dixit, sed, Ego sum Iesus Nazarenus, qui ex infima ciuitate ortus sum? Nempe quia eum ignorabat persecutor. Nam si eum nosset, haudquaquam persequeretur. Ignorabat, inquam, quòd ex Patre genitus fuisset. Quòd autem ex Nazareth extitisset, compertum habebat. Si ergo ad eum dixisset: Ego filius Dei sum, ego verbum illud quòd in principio erat, & quod cœlum fecit, dicere potuisset, Ille alius est, & alius quem persequor. Intellexistis quid dixerim? Si magna illa & excelsa locutus fuisset, respondere potuisset, Alius ille est, ac non crucifixus iste. Vt autem intelligeret, quòd eum, qui carnem induerat, qui serui formam sumpserat, qui cum ea versatus fuerat, qui in crucem actus fuerat, qui mortem oppetierat, qui sepultura affectus fuerat, qui resurrexerat, qui ex inferiori loco ortus fuerat, persequeretur, idcirco ait: Ego sum Iesus Nazarenus, quem tu persequeris, quem vidisti, quem nosti, qui tecum versatus est. Eáque de causa dominationem statim confessus est. Nimirum Dominus eò vsque se demisit, quousque seruus ascendere poterat. Sed propter hoc misericordiam consecutus sum, inquit. *Miserere mei Deus secundùm magnam misericordiam tuam.* Ad eundem modum Chananęa quoque ad misericordiam hanc confugit. Miserere mei, filia mea malè à dæmonio torquetur. Vbi enim misericordia est, pœnæ non expetuntur. Vbi misericordia est, in salutem minimè inquiritur. Vbi misericordia est, excusationem afferre nihil necesse est. Misericordiam duntaxat quæro. Cura me. Vt rationes referam postulas? Misericordiam duntaxat peto, ac salutem curiosæ omnis inquisitionis expertem. *Miserere mei Deus secundùm magnam misericordiam tuam.* Dixisti magnam: dic quantam? Nescio. Nam quòd magna sit perspectum habeo: at eam metiri ac comprehendere nequeo. Magnitudinis quantitatem ignoro. Mens eam non percipit, lingua non explicat. Video quidem certè ingentem & vberem misericordiæ fructum. Nisi enim ingens ipsius magnitudo esset, pauci ad salutem peruenissent. Hanc misericordiam ipsius quoque filius indicat. Veniens enim salutem omnibus per misericordiam comparauit. *Miserere mei Deus.* Tu, inquam, portus ab omnibus fluctibus vacuus, ac tranquillitatis plenus. Magnus peccatorum meorum cumulus est: sed ingens benignitatis Domini mei securitas. Homo factus est: hoc misericordiæ est. In virgineam vuluam venit: hoc benignitatis est. Factus est id quod ipse eras, vt quod non eras efficiaris. Hoc rursum misericordiæ. Et cùm venisset, statim quosdam vocauit, Magos nempe. Quem autem post illos? Publicanum. Post hunc, meretricem: post illam, latronem: post eum, quem? Blasphemum. O res nouas & inauditas! Primitiæ vocationis ij fiunt, qui peccati tyrannidem tenebant. Quoniam enim orbis terrarum negotia misero statu erant (alij enim ab impietatis tyrannide opprimebantur, alij in Iudaismo & salutis desperatione à peccato tenebantur) propterea cùm venisset, primitias eorum, qui peccauerant, statim vocauit, vt ne quis postea salutem suam desponderet. Impius es? Magos ob animum tibi propone. Raptor es? Publicanum cogita. Impurus es? animo tuo meretrix sese obiiciat. Sicarius es? Latro ille ante oculos tibi versetur. Flagitiosus es? In mentem tibi veniat Pauli, qui priùs blasphemus erat, postea Apostolus: priùs persecutor, postea Euangelista: priùs adulter, postea pronubus: priùs zizanium, postea triticum: priùs lupus, postea pastor: priùs plumbum, postea aurum: priùs prædo ac pirata, postea gubernator: priùs Ecclesiam diripiebat, postea Ecclesiæ curam suscepit: priùs vineas excindebat, postea eas excolebat: priùs templum euertebat, postea extruebat. Vidisti singularem improbitatem? Vidisti rursus florentem ac vegetam virtutem? Vidisti serui contumaciam? Vidisti rursum Domini benignitatem? Ne mihi dicas, Blasphemus sum: Ne mihi dicas, Persecutor sum, impurus sum. Habes omnium horum exempla. Ad quem voles portum confuge. Vis in veterem? Dauidem habes. Vis in nouum? Paulum. Ne fugias uerseris, ne cuncteris. Peccasti? pœnitentiam age. Millies peccasti? Millies pœnitentiam age. Hæc pharmaca subinde adhibeo, ac tumorem reprimo. Non enim me fugit, quantus in eorum, qui peccarunt, conscientia cruciatus sit, quanta desperatio. Stat in procinctu diabolus, ensem acuens, atque his verbis vtens. Totam tuam iuuentutem probro ac dedecore affecisti, totum vitæ tuæ tempus perdidisti. Priùs scortator eras, postea rapuisti ac suum alteri detraxisti, periurio & blasphemia te obstrinxisti. quænam tibi salutis spes esse queat? Actum est de te. Nihil aliud supereſt, quàm vt præsentis saltem vitæ voluptatibus fruaris. Hæc diaboli verba sunt. At mea contraria: Periisti? at salutem consequi potes. Stupris ac libidini operam dedisti? at pudicitiæ studere potes. Adulterium admisisti? at hac labe liberari potes. Cecidisti? at resurgere potes. Exigua pœnitentia tua est? at magnæ Domini benignitas. Cædem perpetrasti, suum alteri ademisti? at meliorem mentem indue. Adulterio te deuinxisti? at ab eo te remoue. Sauciatus es? at medicinam adhibe. Quandiu spiras, etiam in extremo die, etiam in lecto, si illic iaceas, etiamsi animam agas, ac iamiam ex hoc theatro, atque ex hac vita excessurus sis, tamen pœnitentiam age. Temporis quidem angustia premeris: at Dei benignitas multa est. Ne mihi dicas, Qui istud, & quonam pacto? Vlceribus scateo, vulneribus plenus sum: an extremo vitæ die pœnitentiam agere possum? Tu verò potes, & quidem vehementer potes. Ora: piis largitionibus egentium inopiam subleua: in testamento tuo ipsis aliquid relinque. Tu illuc abscedis: & opus tuum manet. Nec verò hæreticorum sententiam mihi in medium adferas. Ne dicas: Quomodo salutem adipiscar? Cùm Deus operatur, rationes ne expoſcas: cùm ille curat, ne spem abiicias. Sat medicus secans, ac sexcenta pharmaca adhibens: nec ais: Quo pacto me curas? verùm arti te submittis. Conserui tui arti te submittis, nec curiosum te præbes: & Dei benignitati minimè te submittis? Ne dicas: Quomodo? sed admirare atque obstupesce, ipsiúsque gloriã celebra. Alioqui enim ex te quæro, quonam modo latro ille salutem consecutus sit, qui omnem vitæ cursum in cædibus ac cruoris profusione confecerat, parietes effoderat, bona diripuerat. Non pœnitentia ductus est, non se ad meliorem mentem reuocauit cùm in terra versaretur. Apud homines condemnatus est: & à Deo corona redimitus. Vitæ suæ arbitrium non habebat: & regni compos factus est. Res huius vitæ perdiderat: & res illius vitæ accepit. Quonam modo quæso? Vnico verbo. Quid enim dixit? Memento mei Domine, cùm veneris in regnum tuum. Et hoc verbum valuit? Imò verbum non valuit, sed Dei misericordia cum pœnitentia coniuncta latronem paradisi ciuem effecit. Quonam modo? Nescio quonam modo. Ne modũ à me exquiras. Salutem tamen quæro. Sanitatis autem modum curiosius

Diaboli censura.

curiosius haudquaquam exquiro. Satis est mihi morbo me liberari. Audes dicere, quomodo? Deus est qui operatur. Quot adulteri, quot molles, quot pædicones, quot affectatæ tyrannidis conuicti in vinculis tenentur? Innumeræ accusationes, acerbi hostes, ingens potentia. Et tamen solo Regis nutu liberantur. Quid? Rex, conseruus meus (quanuis enim purpuram gerat, nihil tamen, quantum ad substantiam attinet, meliore, quàm ego, conditione est) rex, inquam, solùm annuit, & illi soluuntur, statímque vt breue diploma conscriptum est, reus liberatur. (Non præfectus repugnat, non carceris custos obsistit, non legum authoritas aduersatur: verùm regis amplitudo eum, qui vinctus tenetur, in libertatem asserit:) & Deus, qui archangelorum & angelorum Dominus est, solo nutu salutem adferre non poterit? Et quidem rex, cùm eum missum facit, supplicio quidem eum soluit, non autem peccato: at Dominus meus peccata remittit. Dicit: nolo adulterum esse adulterum: & statim ipsius sermo in opus prodit. Dicit: Fornicator non iam sit fornicator: & statim ipsius sermo mores eius immutat, ac peccatum retundit. Atque vt hoc ita esse intelligas, dixit: Cœlum fieri volo: & cœlum factum est. Terram fieri volo: & substantia illa ex nihilo in ortum producta est. Angelos fieri volo: & angelorum agmen confestim extitit. Quid? Substantias intelligentia præditas, & corpora quæ priùs non erant, ipsius sermo effecit: & peccata soluere non potest? Quid enim est peccatum, si cum Domini benignitate conferatur? Araneæ tela. Ventus flat, & araneæ tela disrumpitur: Deus vult, & peccatum non dissoluetur? Nec verò hæc eò dico, vt segniores vos reddam, verùm vt ad spei fiduciam adducam, atque, quominus vnquam desperetis, impediam. De eo demum diffide, ô homo, qui sibi ipsi diffidit. Prophetam cogita, post Spiritus gratiam, post fiduciam ad Deum, post multas res ex virtute gestas, post tot palmas & triumphos prædicantem ac dicentem: *Miserere mei Deus secundùm magnam misericordiam tuam.* In benignitatis Domini mei pelagus me conieci. Et quid vis? Audisti Prophetam dicentem: Etiam Dominus abstulit peccatum tuum. Non hoc tantùm quæro, inquit: pulchritudinem meam posco, fiduciam meam requiro. *Et secundùm multitudinem miserationum tuarum, dele iniquitatem meam.* Vidésne quid quærat? An non deleta est? *Amplius laua me ab iniquitate mea, & à peccato meo munda me.* Plura, inquit, quæro: maiorem splendoris claritatem. Amplius laua me ab iniquitate mea. Quid enim feci? & cur id petis? Animum quæso diligenter ad ea, quæ dicam, aduerte, atque animi neruos contende. Dei quidem misericordia tanta est, vt nulla oratione explicari, nulla cogitatione comprehendi possit, mentémque omnem excedat, ac rationem superet: verùm etiamsi ea talis sit, partes tamen etiam nostras desiderat. Attende quid dicam: Deus misericordiam impertit: at non id simpliciter, verùm ait: Da tu quoque aliquid. Verbi gratia: Infinitis peccatorum sarcinis premeris, delicta multa habes, ea leuare volo, manum tu quoque porrige: non quòd ego te opus habeam, sed quia te etiam ad tuam salutem aliquid erogare volo. Et quonam pacto latro ille salutem est consecutus, ac tot peccata dissoluit? Nimirum non per misericordiam solam, sed etiam per suam fidem. Memento mei, inquit, dum veneris in regnum tuum. Quidnam Deus ad ipsius salutem contulit? Peccatorum solutionem. Quid latro? Fidem. Qualem? magnam, sublimem, ac cælum ipsum attingentem. Quonam modo? Ego exponam. Iudæi mortuos ad vitam reuocari, leprosos purgari, dæmones è corporibus pel-

Peccatum respectu diuinæ misericordiæ, araneæ telæ.

li, maris furorem tanquam iniecto fræno reprimi, terram scaturire, piscem flaterem afferre, stellam Magos ducere, cælestes & terrenas creaturas velut satellitum officio fungi viderunt: & tamen eum in crucem sustulerunt. Latro nihil horum vidit, quin potius eum conspui, contumeliis affici, maledictis configi: nec tamen offendiculum subiit, verùm cælorum regem confessus est. Vidésne quemadmodum misericordiam non simpliciter sit consecutus, verùm ipse etiam aliquid erogarit? Opus enim est vt is, qui misericordiam consequitur, ad salutem suam ipse quoque aliquid momenti adferat. Rursum publicanus ille, qui raptor & auarus erat, quonam modo salutem accepit: Transibat Christus, atque ad ipsum: Veni, sequere me: & surgens secutus est eum. Vt igitur latro verbum contulit, sic etiam publicanus hoc ipsi præbuit, vt eum sequeretur. Quemadmodum enim in ægrotis ac periculosissimo morbo correptis, ingentísque pretij pharmacis opus habentibus, si ingrediatur medicus, atque ægrum admoneat, permultis ipsi medicamentorum generibus ad conficiendum pharmacum opus esse, isque præbere se posse neget, quòd inopia laboret, dicátque medicus, Hoc & illud mihi da, & ego reliqua omnia de meo subministrabo: eodem modo Deus quoque facit. Confessionem, inquit, & lachrymas, & pœnitentiam mihi præbe: & ego alia pro mea benignitate tibi largiar. Hoc ergo etiam Dauid rogat, vt Deus videlicet peccata sua abluat, cùm ait: Miserere mei: &, Amplius laua me ab iniquitate mea, & à peccato meo munda me. Quasi diceret: Iam quidem per Nathan Prophetam remissionem mihi dedisti, atque omnis generis calamitates, tanquam vstiones quasdam mihi adhibuisti: verùm ablutionibus adhuc opus habeo, vt qui ingentem fœtorem ex peccato contraxerim. Quamobrem, ô here, rursum me ablue, vt omnem peccati tristitiam abradas. Quid igitur vicissim præbuit Dauid? *Quoniam iniquitatem meam ego cognosco.* Contractus quidam ac vicissitudo est. Dat Deus: dat item ille cui salus affertur. Deus misericordiam dedit: confessionem vicissim is dedit, qui salutem accepit. Quid tribuis Dauid, vt salutem accipias, atque vt pharmacum misceam? *Quoniam iniquitatem meam ego cognosco.* Hoccine tribuis? Estne quisquam qui peccatum suum minimè cognoscat? Est sanè. Quotnam enim sunt, qui peccant, & fidentem animum gerunt? Quotnam sunt, qui rapiunt, & se rapere ignorant? Quotnam sunt, qui suum alteri detrahunt, nec id sentiunt? Quotnam sunt, qui viduas spoliant, atque alienas formas curiosius intuentur? Quotnam sunt qui pupillos opprimunt, nec propterea plorant lachrymásque emittunt, nec pœnitentia ducuntur? Quonam igitur pacto salutem assequi possunt, cùm ne id quidem sciant quòd peccent? Vidisti Prophetam dicentem: Quoniam iniquitatem meam ego cognosco. Nec enim post acceptam à te veniam, inquit, peccatum meum obliuione contriui: verùm, malorum meorum, ac flagitij perpetrati simulachrum sine vlla intermissione contemplor. Atque & noctu & interdiu eius species mentis meæ oculis sese obiicit. *Quoniam iniquitatem meam ego cognosco, & peccatum meum contra me est semper.* O generosam animam! Adeò peccatum obliuioni minimè mandauit, vt etiam ipsum, tametsi condonatum, literis prodiderit. Siquidem in conscientiã, non secus atque in pictura, mulierem eam, quam adulterio subdiderat, singulis diebus prospiciebat: singulis inquam diebus saniem suam cernebat. *Et peccatum meum contra me est semper.* Ego illud video: tu illud ne videas. Ego literis mando: tu illud oblitera. Vide enim quid fiat. Si tu

illud memoria teneas, Deus è memoria abiicit. Si te illius obliuio capiat, Deus illius meminit. Ego enim sum, ait ipse per Prophetam, qui deleo iniquitates tuas, & earum non recordabor. Tu verò fac eas memineris. Quanam autem de causa me peccatorum memorem esse vis? vt tu scilicet gratum animum præbeas, atque quidnam tibi condonarim, agnoscas. Nam si peccati timorem semper in memoria habeas, semper etiam beneficij magnitudinem in memoria habiturus es. Condonaui tibi: sed tu ne obliuiscaris, & ego contra ipsius memoriam deponam. Hunc nimirum animum sancti gestabant. Virtutum enim suarum obliti, peccata sola memoria retinebant: non vt huius tempestatis homines, qui peccatorum suorum memoriam exuunt, at contrà, si quid boni egerint, in medium illud proponunt, ac se insolenter iactant. Fecisti aliquid boni? Illud preme atque occulta, vt Dominus tuus euulget. Mali aliquid perpetrasti? fac illius recorderis, vt dominus tuus illud obliuione deleat. Cede domino tuo. Num enim sic virtutes tuas referre potes, vt Dominus tuus eas refert? Tu, si exponas, eas imminuis. Si autem eas dominus tuus narret, eas auget atque amplificat. Quî tandem istud? Ego dicam. Egentibus tribuis. Hoc si enuncias, quonam pacto loqueris? Pauperem fame affectum vidi, & eum alui. Ipse autem quomodo loquitur? Non ita hæc refert, verùm ad hunc modum: Fame laborantem me vidisti, & aluisti. Sine igitur eum hæc dicere, qui magnificè atque copiosè loqui potest. Sine eum hæc dicere, qui ea mirum in modum amplificat. Peccata autem tua ipse commemora, vt ea deleas. At pudet te peccata confiteri? Dic ea quotidie in oratione. Non enim dico vt ea conseruo exponas, qui te probris impetat? Dic Deo, qui iis medetur. Neque enim, si non dixeris, ignorat ea Deus. Neque enim ex te ea scire vult. Nam cùm ea perpetrares, aderat: cùm ea admitteres, astabat, sciebat. Perpetrabas ea, nec pudore commouebaris. Ob ea quæ tibi probrum ac dedecus afferebant, non erubescebas: & nunc ob verba ea, quibus iustitia tibi comparatur, erubescis? Hîc narra, vt non illic narres. Dic, & lachrymas funde. Peccata tua in libro scripta sunt: spongiæ autem instar sunt lachrymæ tuæ. Lachrymas mitte: & obliterantur. Lachrymas mitte: & purus illic liber inuenitur. Magna peccatorum spongia sunt lachrymæ. Magna lachrymarum vis est. Vis dicam quantum lachrymæ valeant? Animum quæso diligenter attende. Quodnam ingens virtutis munus tibi esse videtur? Martyrium dices? Maiorem enim hac charitatem nemo habet, quàm vt ponat quis animam suam pro amicis suis. Reuera maximum virtutis munus martyrium est: quandoquidem martyres sanguinem profundunt. Apertum enim est quod martyres agunt, martyres sanguinem fundunt: peccatores lachrymas fundunt. Atque vt, quanta lachrymarum vis sit, intelligas, meretrix illa sanguinémne fudit? An non lachrymarum duntaxat fontes effudit, atque hac ratione peccata deleuit? Et quid meretricem atque impuram fœminam commemoro? Columna illa Ecclesiæ, illa fidei basis, illud apostolici chori caput, Petrus, an non semel, & iterum, & tertiò Dominum abiurauit? An verò propterea cruorem effudit, ac non potiùs lachrymarum fontes? Lachrymas fudit, ac plorauit: & peccatum suum abstersit. An non codicem domi habes, in quo quotidianas rationes scribas? Habe item codicem in conscientia, & quotidiana peccata scribe. Verbi gratia: Cùm in lecto tuo iaces, nec quisquam est qui tibi negotium facessat, antequam somnus irrepat, libellum in medium produc, & peccata tua te-

Lachrymæ spongiæ sunt.

A cum reputa, dicens apud teipsum: Nunquid hodierno die, vel sermone, vel opere peccaui. Hoc etiam vt faciamus monet Propheta, cùm ait: irascimini & nolite peccare: quæ dicitis in cordibus vestris, & in cubilibus vestris compungimini. (Psal.4.) Diurno tempore id faciendi spacium non habes, verùm & præfectorum metus, & sodalium colloquia, & negotiorum cura, & alendæ prolis studium, & vxoris procuratio, & parandæ mensæ sollicitudo, ac denique infinitæ res animũ tuum distrahunt. Cùm autem in lectum, hoc est, ad tranquillum portum te coniecisti, nec vllus est, qui tibi molestiam exhibeat, dic cordi tuo, atque animæ tuæ: Exegimus hodiernam diem, ô anima: quid boni fecimus, aut quid mali admisimus? (Optimũ cõsilium.) ac gehennæ recordare, vt metu affectus bonum augeas, malum autem de medio tollas. Si in lecto sis, atque in peccatorum tuorum memoriam venias, collachryma: atque hac ratione ea in lecto delere potes. Deum tuum roga atque obsecra: B sicque corpus somno trade, posteaquam priùs peccata tua confessus fueris, ac rationes à teipso exegeris. Sic enim requiem à Deo obtinebis. Molestúmne ac graue est in lecto iacentem quotidiana peccata supputare? Cùm autem ea supputas, animum tuum suspẽde, ipsum expoli, ipsum gehennæ metu aperi, ipsi sectionem, quæ dolore careat, adhibe. Horrendum tribunal tibi effice, animum leniorem redde: vt postero die ad perpetranda peccata cunctantiùs accedas. *Quoniam iniquitatem meam ego cognosco: & peccatum meum contra me est semper. Tibi soli peccaui, & malum coram te feci.* Quid est quod ait? Rex eram, inquit, ac propterea te vnum metuebam. Rex eram, ac propterea eum quem iniuria affeceram, non formidabam. Miles meus erat, nec de me supplicium sumere poterat. At verò tua causa in cura sum, ne à me pœnas expetas. *Tibi soli peccaui, & malum coram te feci.* Multa, inquit, & ampla beneficia à te accepi: contrariis autem rebus vicem tibi rependi. C Nam ea, quæ lege tua interdicta sunt, patrare minimè dubitaui. Nec verò hoc dicit, quòd Vriam non læserit (nam eum & eius vxorem læserat) at maxima iniquitas aduersus ipsummet Deum, à quo electus, ac rex effectus fuerat, in conspectu Domini. Si autem ad captiuum populum hoc referatur, ad hunc modum hæc verba intelligenda sunt, Tibi soli peccaui: Tuis beneficiis, inquit, ingratum me præbui, legésque à te positas & constitutas violaui: multísque bonis à te acceptis, animum horum immemorem gessi, atque à Babyloniis, quibus à me nulla iniuria orta fuerat, magnis iniuriis affectus sum. *Vt iustificeris in sermonibus tuis, & vincas cùm iudicaris.* Mihi ipsi, inquit, mala accersiui: tuáque iustitia sic quoque elucet. Nam si res in iudicium veniat, eáque beneficia, quæ mihi abs te acciderunt, in medium proferantur, ac cum illis ea, quæ perpetraui, ex aduerso expendantur, tu quidem iustus ac benignus esse pronuntiaberis: me autem iniquum & D ingratum esse constabit. Itaque hæc particula, vt, causam hoc loco non indicat. Neque enim propterea, aut ipse Dauid, aut populus peccauit, vt Deus iustificetur, verùm contrà, peccato ab ipsis admisso, Dei iustitia demonstratur. Nam & eius, & illorum curam omnem ac sollicitudinem gessit. *Vt iustificeris in sermonibus tuis, & vincas cùm iudicaris.* Quid est quod ait? Peccaui in te, inquit. Si iudicium instituatur, vincis: sin autem quispiam Iudicis partes obeat, rursum superas. Quonam pacto? Quoniam videbat Deum cum hominibus iudicio contendere semper cupientem, audite conualles, inquit, & fundamenta terræ, quia iudicium est Deo aduersus populum suum. Et rursum: Popule meus quid feci tibi, aut quid molestus fui tibi, (Mich.6.) responde

responde mihi. Et alio loco: Audi cœlum, & auribus percipe terra, quia Dominus locutus est. (Esa.1.) Filios genui & exaltaui: ipsi autem spreuerunt me: ac denique Deum passim cum hominibus disceptantem videbat, idcirco ad eum ait: Victoria penes te est. *Vt iustificeris in sermonibus tuis, & vincas cùm iudicaris.* Nam me, cùm agricola essem, regem fecisti: Regem autem effectum, Prophetam constituisti: Ac Goliath illum, non corporis robore, sed vi fidei prostraui. Purpuram gessi. Alterum eiecisti, ac me introduxisti. Amplissimas mihi diuitias dedisti. *Vt iustificeris in sermonibus tuis, & vincas cùm iudicaris.* Si tu, inquit, peccata mea exponas, non autem ipse exponam, condemnor. Propterea misericordia opus habeo. Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum: & in peccatis concepit me mater mea. Antiquitus, inquit, atque ab initio naturæ peccatum inualuit. Siquidem diuini mandati transgressio, Euæ conceptionem antecessit. Nam Adamus posteaquam à diuino mandato recessit, ac paradiso præsentatus est, tum denique vxorem suam Euam cognouit: & concepit illa, & peperit Cain. Hoc igitur dicere vult: Peccatum, quod generis nostri principes atque auctores superauit, viam quandam ac semitam per generis successionem sibi fecit. Per hæc autem omnia illud edocemur, peccati operationem minimè naturalem esse (nam alioqui à pœna immunes essemus) verùm naturam ab animi perturbationibus & calamitatibus vexatam & infestatam ad lapsum proniam esse, mentem tamen laborum ope atque auxilio victoriam obtinere. Quamobrem non hoc loco coniugium accusat, vt quidam stultè existimarunt, sic videlicet hæc verba intelligentes, *In iniquitatibus conceptus sum:* verùm flagitium illud, quod à primis parentibus perpetratum est, in medium profert, illúdque harum profluxionum fontem extitisse ait. Nam nisi illi peccassent, inquit, mortis pœnam minimè subiissent. Nisi autem mortales fuissent, à corruptione alieni fuissent. Incorruptioni porrò perturbationum immunitas coniuncta fuisset: qua quidem vigente, peccato locus nullus extitisset. Posteaquam autem illi peccarunt, corruptioni mancipati sunt. Corruptibiles autem effecti, eosdem quoque filios progenuerunt. Tales autem progenitos, & cupiditates, & metus, & voluptates comitantur. Aduersus quæ ratio depugnat: ac parta quidem victoria velut præconis voce celebratur: sin autem succumbat, dedecore atque ignominia perfunditur. Symmachus autem pro ἐκύσσησεν, ἐκύησεν posuit. *Ecce enim veritatem dilexisti.* Ad hunc modum iudicas, atque alios quidem plectis, alios autem corona donas, quandoquidem veritatem amas. Veritatem autem amans, ac naturæ nostræ imbecillitatem perspectam habens, iis, qui remedia petunt, veniam tribuis. *Incerta & occulta sapientiæ tuæ manifestasti mihi.* Omissa regni commemoratione, Prophetiæ mentionem fecit. Ita me honore auxisti, inquit, vt filium tuum mihi detexeris, ac noscendum præbueris. Didici quòd filium habeas, quòd throni socium atque consortem habeas. Didici quòd homo futurus sit: Euangelia vniuerso terrarum orbi annunciaui, crucem, sepulturam, resurrectionem, ascensionem. Ipsius descensum dixi, ipsius ascensum dixi. Ipsius ad dextram sessionem dixi, Ecclesiæ vocationem dixi, Gentium salutem dixi, Iudæorum deiectionem dixi, Apostolorum electionem dixi. Hic enim horum verborum sensus est, *Incerta & occulta sapientiæ tuæ manifestasti mihi.* Tanto me honore affecisti, inquit, tanto me amore complexus es, vt etiam maximum mysterium, hoc est, filium tuum mihi patefeceris. Et vbinam hæc ipsi indicauit? Audi ex ipso Propheta, quemadmodum illius è cœlo descensum

A narret. Descendet sicut pluuia in vellus. Quid hoc est? Quoniam cùm Dei filius venit, non ita venit, vt orbem terrarum concuteret, nec fulgura & tonitrua emitteret, nec denique cum nuda diuinitate accessit. Actum enim erat de omnibus rebus, si nuda diuinitate venisset. Ac ne montes quidem ipsi huiusmodi aduentum ferre potuissent, quandoquidem respicit terram & facit eam tremere, tangit montes & fumigant. Si nudam essentiam suam ostendisset, Sol extinctus, Luna obscurata, mare exsiccatum fuisset, terra periisset, natura nostra de medio sublata fuisset. Ob eam causam carnem induit, ac leniter, & sine strepitu, nemine, ne diabolo quidem ipso, nedum alio quoquam sciente venit, atque in virgineo vtero habitauit. O res nouas & inusitatas! Lapis colliquescit, & vulua non colliquescit. Montes tabescunt, & virginis vterus Deum gestat! Quonam pacto id explicem? Quonam pacto declarem? ô hæreticorum peruicaciam & amentiam! B Dicite quæso, quonam pacto ancilla Deum gestabat. Tu, qui superna inquiris, dic quæ inferiora sunt, quonam pacto is, qui vbique præsens est, in vulua erat, nec concludebatur. Nam & in vulua erat, & in throno sedebat. Quonam autem modo istud? Haud noui, fide accipio: animo atque cogitatione haud exquiro. Verùm quòd sine strepitu venturus sit, nullam perturbationem ac tumultum afferens. Descendet sicut pluuia in vellus. Non dixit, in terram, sed in vellus. Etenim pluuia, cùm in terram delabitur, sonitum edit: in lanam autem & vellus delabens, strepitum nullum emittit. Quippe lanæ mollities labentis aquæ impetum ac vehementiam frangit. Atque vt intelligas quòd citra strepitum venturus sit, non turbans, non tumultum afferens, non perdens, non labefactans, descendet sicut pluuia in vellus. Dixisti descensum ipsius, qui omni strepitu caruit: dic etiam ipsius proditionem: (Psal.39.) Qui manducabat panes meos, magnificauit super C me supplantationem. Dic Iudæorum inuidiam: Odio habuerunt me gratis. Dic ipsius iudicium: Quare fremuerunt gentes, & populi meditati sunt inania? (Psal.2.) Astiterunt reges terræ, & principes conuenerunt in vnum aduersus Dominum & aduersus Christum eius. Dic etiam ipsius crucem: Foderunt manus meas & pedes meos: dinumerauerunt omnia ossa mea. (Psal.21.) Dic ipsius cibum ac potionem: Dederunt in escam meam fel, & in siti mea potauerunt me aceto. (Psal.68.) Dic maledicta in ipsum à Iudæis coniecta: Sperauit in Domino, eripiat eum, saluum faciat eum, quoniam vult eum. (Psal.21.) Dic ipsius sepulturam: Posuerunt me in lacu inferiori. (Psal.87.) Dic ipsius resurrectionem: Non derelinques animam meam in inferno, nec dabis sanctum tuum videre corruptionem. (Psal.15.) Dic item ipsius ascensum: Ascendit Deus in iubilo. (Psal.46.) Dic ipsius sessionem: Dixit Dominus Domino meo: sede à dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum. (Psal. 109) Dic etiam Ec- D clesiæ ipsius gloriam: Astitit regina à dextris tuis in vestitu deaurato, circundata varietate. Dic virginum thorum: Afferentur virgines post eam. (Psal.44.) Dic Apostolorum electionem: Pro patribus tuis nati sunt tibi filij. Dic Baptismum: Super aquam refectionis educauit me. (Psal.22.) Dic etiam mysteria: Parasti in conspectu meo mensam aduersus eos qui tribulant me. Dic etiam vnctionem: Impinguasti in oleo caput meum, & calix tuus inebrians me quàm præclarus est. Dic etiam Gentium petitionem: Postula à me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & possessionem tuam terminos terræ. (Psal.2.) Ecce enim sensus horum verborum, *Incerta & occulta sapientiæ tuæ manifestasti mihi.* Ego quidem, inquit, qui post tot beneficia ingrati animi vitio laboraui,

nulla venia dignum me esse censeo. Neque enim me A duntaxat in regiis thronis collocasti, verùm etiam ea, quæ diuturno post tempore futura erant, mihi priùs indicasti; &, quæ aliis obscura erant, mihi conspicua fecisti, ita vt aliis etiam vnigeniti filij tui incarnationem ac salutiferam passionem & resurrectionem tradiderim. Hæc omnia à sancto tuo Spiritu priùs edoctus, supplex à te peto, vt illius gratiæ, quam aliis vaticinor, particeps efficiar. Ac proinde clamo: *Asperges me domine hyssopo, & mundabor: lauabis me, & super niuem dealbabor.* Solum enim Baptismi donum hanc purgationem efficere potest. Idcirco ait: Gratia ea, quæ omnibus mortalibus donabitur, opus habeo. Nam ea sola sordes meas perfectè abstergere, ac niuis candorem mihi conciliare potest. Quòd autem hyssopus nullam peccatorum remissionem afferret, ex Mosaicis scriptis facilè perspici potest. Quare alias res hoc loco hyssopus designat. Israëlitæ enim in Ægypto ædium postes hyssopo cruore tincto aspergentes, exterminatoris manus effu- B gerunt. Typum autem illa, eorum, quæ saluator pertulit, gerebant. Nam hîc quoque sanguis est, & lignum salutare: ac salus iis, qui ad fidem accedunt, subministratur. *Auditui meo dabis gaudium & lætitiam: & exultabunt ossa humiliata.* Hac, inquit, voluptate aures meas imple, perfectam purgationem promittens: vt huiusmodi hilaritas ad omnes corporis partes dimanet, & ossa ea, quæ nunc ærumna & afflictione depressa sunt, rursum floreant, ac vim suam recuperent. Nec verò in ea flagitia, quæ perpetraui, oculos coniice: sed in me, qui ea luctu ac lamentis prosequor: atque iniquitatem meam dele. Quid tibi vis ô Propheta? Soluta sunt tua peccata, extincta tua pœna est. Non hoc satis esse duco, ait. Benignum Dominum habeo, plura, quàm petam, largientem. Et quidnam vis? Propheta eram, inquit, rursum Propheta esse cupio, fiduciam illam requiro, Spiritus donum, ingentem gratiam. Abscessit à me gratia, quemadmodum columba cœnum videns. In- C star apiculæ eam redire cupio. *Auerte faciem tuam à peccatis meis: & omnes iniquitates meas dele.* Dic planè quid vis? *Cor mundum crea in me Deus.* Quandoquidem peccati senium contraxi, benignitate tua me renoua. Hæc nimirum per Ezechielem quoque Prophetam, iis, qui in Babylone captiui tenebantur, promisit. Dabo enim eis, inquit, cor nouum, & spiritum nouum. Quo loco non spiritum sanctum intelligit, verùm spiritus ratione præditi impetum: id est, Hoc ipso quòd longa disciplina nos erudiisti, ac docuisti quales fructus peccatum ferat, id à te actum est, vt virtutem amplecteremur. Hoc etiam beatus Dauid postulauit, nempe vt & cor ipsius, quod labem ac detrimentum contraxerat, innouetur, atque ea animi pas, in qua ratio inest, roboretur: quò per rectam viam currat. *Et spiritum rectum innoua in visceribus meis.* O animi nobilitatem! ô ingentem erga Deum amorem! Vt ad me rursum loquaris, inquit, atque ego vicissim loquar, hanc D amicitiam & societatem quæro. Quid enim, quòd supplicio liberatus sim? Mihi supplicium est tecum non loqui. Insano tui amore flagro. Essentiam quidem tuam videre nequeo, quòd ea sub sensum meum cadere nequeat: at præ amore opera tua conspicio, atque exulto. Non te vidi, at cœlum vidi, & exultaui, ac
Psal.18. dixi: Cœli enarrant gloriam tuam. Terram vidi, ac dixi: Domini est terra, & plenitudo eius. Mare vidi, &
Psal.23. Psal.103. voluptate affectus sum, ac dixi: Hoc mare magnum & spatiosum. Diem ac noctem vidi, atque ad te exclamaui: Tuus est dies, & tua est nox: Tu perfecisti
Psal.73. auroram & solem. Montes vidi, & admiratione per-
Psal.103. culsus dixi: Montes excelsi ceruis. Et quemadmodum is qui amat, etsi eum, quem amat, non videat, si tamen eius vestimenta conspiciat, eum sibi videre videtur, atque exultat, ac velut quoddam solatium amoris capit. Eodem modo ipse quoque circa rerum conditarum corpus læto animo, ac velut furore percito obambulo, ac sine vlla intermissione his verbis ad te vtor: Quemadmodum desiderat ceruus ad fontes aquarum: Psal.41. ita desiderat anima mea ad te Deus. Sitiuit anima mea ad Deum fontem viuum, quando veniam & apparebo ante faciem Dei. Atqui rex es, diadema habes. Quid amplius vis? Facessant, inquam, ista, pulchritudinem requiro, prophetiam volo. Potentiam hanc contemno, cœnum hoc despicio. Folia sunt hæc, & nox, & insomnium ac fœnum. Pulchritudinem meam quæro, quando veniet? Moram ferre nequeo: quandoquidem fiduciam hanc perdidi, quam peccatum aduentu suo intercepit. *Cor mundum crea in me Deus.* Nec verò cor mundum duntaxat quæro: sed etiam ipsius hospitem. *Et Spiritum rectum innoua in visceribus meis.* Pulchrè dixit, *Innoua.* Priùs enim domus extructa fuerat. Hanc peccatum antiquauit: gratia autem tua renouabit. *Ne proijcias me à facie tua: & Spiritum sanctum tuum ne auferas à me.* Perspicuè autem per hæc verba illud intelleximus, quòd Spiritus sancti gratia minimè spoliatus sit. Neque enim tâquam spoliatus id supplex rogat, vt eam recipiat: verùm illud obsecrat, vt ne ea orbetur, nec à diuina cura & prouidentia remoueatur. Siquidem per faciem hoc loco curam ac sollicitudinem intellexit. *Redde mihi lætitiam salutaris tui: & Spiritu principali confirma me.* Quòd non perdidit, hoc est Spiritus gratiam, id vt habeat rogat. Quod autem amisit, vt recipiat, obsecrat. Hoc autem erat, voluptas in Deo. Omni, inquit, lætitiæ genere fruebar, cùm ingentem apud te, ô Domine, fiduciam haberem. Nunc autem hac spoliatus, omni quoque animi voluptate atque hilaritate careo. Hac porro fiducia me voluptatis seruitus priuauit. C Quamobrem supplex abs te peto, vt mens mea pristinum principatum, atque imperium in turbulentas animi perturbationes recipiat. Rursum enim hoc loco per Spiritum principalem, rationem, quæ principatum tenet, intellexit. Et quid tandem mihi dabis ô Dauid, si Spiritum accipias? *Docebo iniquos vias tuas: & impij ad te conuertentur.* Si Spiritum accepero, ad vniuersum Psal.41. terrarum orbem hæc verba habebo. Omnes gentes plaudite manibus, Iubilate Deo in voce exultationis: quoniam Dominus excelsus, terribilis, rex magnus Psal.117. super omnem terram. Si Spiritum accepero, dicam: Dominare in medio inimicorum tuorum. Si Spiri- Psal.44. tum accepero, dicam: Non dabit Deo placationem Psal.84. suam, & pretium animæ suæ: ac rursum: Nolite obdu- Psal.107. rare corda vestra sicut in exacerbatione: ac rursum: Omnis iniquitas oppilabit os suum. Si Spiritum accepero, dicam: Declina à malo, & fac bonum: Inquire pa- Psal.36. cem, & persequere eam. Tua in me beneficia commemorabo, ac dicam: Venite, audite, & narrabo vobis, Psal.65. omnes qui timetis Deum, quanta fecit animæ meæ. *Docebo iniquos vias tuas, & impij ad te conuertentur.* Et vbinam sunt Iudaica? Oues & vitulos mihi non mactas? Psal.49. haudquaquam ista quæris. Sacrificium enim & oblationem noluisti, & holocausta pro peccato non postulasti. Tu dixisti: Non accipiam de domo tua vitu- Psal.49. los, nec de gregibus tuis hircos. Immola Deo sacrificium laudis. Hæc non quæris, sed quæ filij tui sunt, quæris reuocationem ab errore, ac veritatis electionem. Illud demum sacrificium quæris. *Libera me de sanguinibus Deus Deus salutis meæ.* Vriæ eædem subinde in memoria versat. Hoc enim etiam initio planum fecit, his verbis vtens. Peccatum meum contra me est semper.

Exultabit

Exultabit lingua mea iustitiam tuam. Symmachus ad A hunc modum hoc extulit: *Loquetur lingua mea misericordiam tuam.* Neque enim veniam consecutus tacebo: verùm laudes tuas sine intermissione vlla canam, ac beneficia tua commemorabo. *Domine labia mea aperies: & os meum annunciabit laudem tuam.* Peccatum enim suapte natura linguam astringit, atque os obturat. Rogat itaque Propheta, vt per peccati remissionem priorem fiduciam percipiat, ac linguam ad celebrandas Dei laudes moueat. *Quoniam si voluisses sacrificium, dedissem vtique: holocaustis non delectaberis.* Consona sunt hæc iis, quæ superiore psalmo dicta sunt. Audiuimus enim illic Deum dicentem, non accipiam de domo tua vitulos. Quocirca his à diuina voce auditis, meritò dixit: Si voluisses sacrificium, dedissem vtique: & quæ deinceps sequuntur. Tu enim, inquit, brutorum sacrificia grata & accepta esse tibi negasti, eáque de causa gratum tibi sacrificium offeram. Quoniam igitur hæc nolo, quid mihi dabis? Habeo, inquit, aliud sacrifi- B cium, quod tibi cordi est. *Sacrificium Deo, spiritus contribulatus: cor contritum & humiliatum Deus non despicies.* Victima, inquit, tibi Deo nostro grata & iucunda est humilitas. Quocirca pectore meo apprime humiliato, ac velut extenuato, gratum tibi sacrificium offeram. Sacrificij loco animi submissionem tibi immolabo. Quoniam peccatum meum discute, ac mihi Spiritum sanctum largire. Nam quod hoc sacrificium, hoc est, animi summissio, Iudaico longè præstantius sit, non dubium est: idque non hunc duntaxat, sed etiam tum temporis. Etenim tres illi pueri, qui in Babylonica fornace erant, ac flammam in lutum commutarunt, iuuenes, inquam, illi & senes, pauci illi, & multis potentiores, captiui illi & rege fortiores. Illi, inquam, qui patriam amiserant, & fidei iacturam non fecerant, nudi illi & vestiti, pauperes illi & locupletes, serui illi & liberis meliores, qui fornacem in rorem conuerterunt, & elementa immutarunt, qui ignis vim & fa- C cultatem extinxerunt, qui à tyranno constricti ab igne soluti sunt, supplicibus verbis ad hunc modum
Dan.6. vtebantur: Peccauimus, iniustè egimus, iniquitatem fecimus, recedentes à te. Non est dux, nec Propheta, nec princeps, nec holocaustum, nec locus primitiarum coram te, vt possimus inuenire misericordiam: sed in animo contrito & spiritu humilitatis susciplamur. *Sacrificium Deo spiritus contribulatus: cor contritum & humiliatum Deus non despicies. Benignè fac Domine, in bona voluntate tua Sion, vt ædificentur muri Hierusalem. Tunc acceptabis sacrificium iustitiæ, oblationem & holocausta: tunc imponent super altare tuum vitulos.* Apertiùs his verbis didicimus hunc psalmum prophetia plenum esse. Nam iis, qui in Babylone habitare cogebantur, ac seruitute liberari cupiebant, hæc verba conueniunt. Supplices enim illi rogant, vt ciuitas misericordiam aliquam consequatur, hoc est, vt muri instaurentur, ac D legalis cultus celebretur. Nunc enim, inquit, nobis a- lienam regionem incolentibus, ea, quæ lege sancita sunt, sacrificia offerre minimè licet: quippe cùm lege tua cautum sit, ne quis alibi vsquam, quàm in Hierosolymitana vrbe sacra faciat. Quòd si reditum obtinuerimus, ac templum instauraverimus, tum denique legalia sacrificia tibi offeremus. Quanquam etiam alteram prophetiam extrema huiusce psalmi pars habet. Posteaquam enim Spiritus sancti munera superiùs posuit, ac posteà Deum legalibus sacrificiis minimè delectari ostendit, rogat iam, vt noua Sion existat, ac cœlestis Hierusalem in terra condatur, nouáque vitæ ratio quàm primum præbeatur, quæ non rationis expertes victimas, sed iustitiæ sacrificium offe-

Peccatum linguæ vinculum est.

omnes monachos efficere cupio: non in eo, vt vxoribus careatis, sed vt pietatis specimen exhibeatis, ac veluti igneum quendam vultum præferatis. Quidnam est igitur quod quæritur? Hoc nimirum, confessus est, rogauit, obsecrauit, supplicauit, lachrymas profudit, cor mundum postulauit, fidem dedit. Quæstio in hoc sita est, an quod petiit consecutus sit. Magna ex hac iactatione voluptate afficior. Sic enim etiam nauclerus delectatur. Non enim fluctus agitatos video, sed multitudinem redundantem atque commotam. Video, inquam, vos iactari ac suffocari, nec tamen recedere: video vos vim perpeti, nec tamen resilire: vos opprimi, & tamen animum sustulcire. Siquidem vestra audiendi cupiditas alacritatem mihi excitat. Quæstio igitur in hoc sita est: Orauit, rogauit, obsecrauit, supplicauit, pœnitentiam deposuit, à supplicio erectus est: quæritur iam, an ad pristinam fiduciam & libertatem redierit, an B Spiritus sancti gratiam acceperit, an quod postulauit, hoc est, cor mundum ac spiritum rectum consecutus sit: an denique tantam pœnitentia vim habuerit, vt eum ad pristinam nobilitatem reduxerit. Attendite. Hic psalmus quinquagesimus est. Qualis? Psalmus, inquam, de peccato, de confessione, de postulatione. Post hunc scripsit sexagesimum, septuagesimum, octuagesimum, nonagesimum, centesimum. Itaque ne quis dicat: Quid tum, si psalmos scripsit? Non enim Spiritus sancti instinctu hos scripsit (neque tantùm Spiritum sanctum accepit) verùm sequentes psalmos humano duntaxat ingenio atque prudentia conscripsit. Nam Spiritu sancto vacuus erat. Etenim peccatum quidem ipsi remissum est: at Spiritus sanctus non item ei datus est. Quamuis enim eum postulauit, nusquam tamen responsum vllum inuenimus, quo eum ipsi datum esse constet. Attende quæso. Scripsit quinquagesimum, sexagesimum, septuagesimum, octuagesimum, nonagesimum, C centesimum. Scripsit etiam alium psalmum post centesimum, ac post multos alios psalmos: Dixit domi- Psal.109. nus domino meo, sede à dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum. Hunc igitur psalmum, qui post admissum scelus dictus est, in Spiritu sancto dictum esse reperimus. Vnde id liquet? Christus indicauit. Posteaquam enim omne miraculorum genus patrauit, omnia effecit (mari enim frænum iniecit, leprosos mundauit, dæmones in fugam vertit, vitium depulit, paralytici artus constrinxit, vox è cœlo descendit. Hic est filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui, ipsum audite. Dominus ipsi testimonium dixit, res ipsæ clamarunt, Spiritus in columbæ specie ad eum venit, Iohannes ipsi testificatus est, Ecce agnus Dei, Ecce qui tollit peccata mundi.) tum denique cùm ad crucem ascensurus esset, omnibus ipsis accitis, ad eos inquit: Quid vobis videtur de Christo? Non initio vos interrogaui, non vos initio testes citaui: quoniam diuinitatis meæ argumentum D nondum vobis præbueram. Posteaquam autem elementa omnia diuinitatem meam demonstrarunt, posteaquam Pater, posteaquam mea cum ipso concordia, posteaquam doctrina mea omnes vos velut manu duxit, posteaquam iam ne vmbram quidem vllam contradictionis habetis, quid vobis videtur de Christo? Cuius filius est? Respondent improbi illi, & impudentes, Dauidis, diuinitatè videlicet negâtes, nec, quòd Dei filius esset, profiteri volêtes. Quid igitur ipse? Quomodo igitur Dauid in Spiritu sancto Dominum eum vocat, dicens? Dixit Dominus Domino meo: sede à dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum? Quòd si Dauid Spiritum habebat,

solutum vtique peccatum erat. Si autem peccatum solutum erat, postulatum quoque suum acceperat. Ait enim Dauid: Cor mundum crea in me Deus: & spiritum rectum innoua in visceribus meis. Videsne quemadmodum ad pristinam dignitatem suam rursum rediit, rursum Propheta factus est, rursum de Christo sermonem habet, rursum fiduciam suam atque authoritatem recepit, nec peccatum labem vllam ac perniciem ipsi attulit? Vides quanta pœnitentiæ vis sit? Quid dico? Et viuus & mortuus viribus valuit. Venerunt enim aliquando Barbari, ac ciuitatem Hierosolymitanam obsidione cinxerunt. Ezechias vir iustus Deum rogabat, atque obsecrabat dicens: Miserere mei Domine, ac parce huic ciuitati. Venit ad eum Propheta Esaias, ac ne ille iustitiam suam exauditam fuisse arbitraretur, (quanquam alioqui multi iam anni à Dauidis morte fluxissent,) quid ait? Protegam te & vrbem hanc propter me, & propter Dauid seruum meum. Mortuus erat Dauid, & fiducia ipsius ac liber- B tas viuit, & qui è viuis excesserat, viuenti opem ferebat. Ita vir iustus etiam post mortem pro murorum defensione dimicabat. Atque hoc loco, satis vt opinor explicata quæstione, finem dicendi faciemus, in Christo Iesu Domino nostro, cui gloria & imperium in sæcula sæculorum. Amen.

In Psalmum quinquagesimum primum. In finem, scientiæ Dauidis, cùm venit Doëg Idumæus, & annunciauit Sauli, dixítque ad eum, Venit Dauid in domum Abimelech.

Iacob. Billio Abbate S. Michaëlis, interprete.

QVID *gloriaris in malitia, qui potens es in iniquitate? tota die iniustitiam cogitauit lingua tua.* Psalmus tricesimus tertius à Dauide dictus est, posteaquam faciem suam immutauit coram Abimelech, atque ab eo C dimissus abscessit. Hic autem, quantum ad historiam attinet, illum comitatur. Ait enim scriptura in libris
Reg.21. Regum: Et erat quidam de seruis Saul in die illa. Significat autem tempus illud, in quo Dauid erat in domo Abimelech, ac panes propositionis à pontifice acceptos comedit. Quo etiam tempore faciem suam coram Abimelech immutauit, ab eóque dimissus abiit. Eodem enim tempore, inquit, erat vnus de seruis Saul, Doëg Idumæus, qui pascebat asinas Saulis. Qui postea ad Saulem profectus, dixit: Vidi filium Iesse, qui venit in Nobe ad Abimelech filium Achitob sacerdotem: & consuluit Deum pro eo, & cibaria dedit ei: sed & gladium Goliath Philistæi dedit ei. Misit ergo rex ad accersendum Abimelech sacerdotem, & omnem domum patris eius, & sacerdotes domini qui erant in Nobe, qui vniuersi venerunt ad regem. Quo etiam tempore Saulis iussu idem ille Doëg trucidauit trecentos & quinque viros sacerdotes accinctos Ephod, & No- D be sacerdotum ciuitatem percussit in ore gladij, viros & mulieres, paruulos & lactentes, bouem, & asinum, & ouem in ore gladij. Cùm igitur Dauid rem ad hunc modum gestam esse comperisset, hos sermones pronuntiat, qui nec cantionem, nec laudem, nec psalmum, nec eiusdem generis quicquam complectuntur. Quonam enim pacto ob tot sacerdotum calamitatem cantica ipse, & psalmos canere potuisset? Ac propterea nihil eiusmodi inscriptio continet: verùm dũtaxat *in finem* dictum est: *& scientiæ*: quoniam postrema verba res lætas enunciant: cùm videlicet ait, *Ego autem sicut oliua fructifera in domo Dei, speraui in misericordia Dei in æternum, & in seculum seculi.* Atque etiam prudentiam, atque ingenij acumen requirit, eorum, quæ A hoc psalmo continentur, sententia. Ac quidem cùm ad Abimelech profectus, sacerdotalem cibum degustauit, immutato gustu suo, vel, vt cæteri interpretes verterunt, *moribus suis*, Deo laudes, & gratiarum actiones offerebat, his verbis vtens: *Benedicam dominum in omni tempore: semper laus eius in ore meo.* Et quæ deinceps sequũtur. Nunc autem, posteaquàm calumniatoris Doëg facinus intellexit, quódque diabolicum quoddam scelus perpetrans, tot sacerdotibus necem intulisset, hos sermones aduersus eum condit, ad hunc modum loquens. *Quid gloriaris in malitia, qui potens es in iniquitate? Tota die iniustitiam cogitauit lingua tua.* Hi psalmi, quos prę manibus habemus, si ratio temporis habeatur, quinquagesimi psalmi historiam longè antecedunt. Etenim, apud viuos adhuc agente Saule, ac priusquam Dauid regnum obtineret, hæc, & gesta, & dicta erant. Diuturno autem post Saulis mortem tempore, ac sub regni sui finem Dauid confessionem eam, quæ quinquagesimo psalmo continetur, effecit. Quam tamẽ, propter seriem & consequentiam, quam cum quadragesimo nono habet, priore loco copulauit, quemadmodum à nobis est demonstratum. At verò viginti illi psalmi, qui, vsque ad septuagesimum, Dauidi inscribuntur, ab altero principio materiam acceperunt. Quamobrem, Saule adhuc vitæ vsura fruente, dicti esse videntur, priusquàm Dauid regnum obtinuisset. Nam & hic, quem manibus tenemus, viuente adhuc Saule dictus est, cùm Doëg Idumæus venit, nuntiauítque Sauli, quòd venisset Dauid in domum Abimelech. Et item quinquagesimus tertius, cùm venerunt Ziphæi, & dixerunt Sauli: 1.Reg.23. Nónne ecce Dauid absconditus est apud nos? Atque item quinquagesimus quintus hanc inscriptionem habet, Cùm eum Philistæi tenuerunt. Erat porrò idem illud tempus Dauidis regno antiquius, Saule videlicet adhuc superstite. Ad hæc quinquagesimus sextus ita inscribitur: Dauidi, cùm fugeret à facie Saul in speluncam. Eodémque modo quinquagesimus octauus, cùm inquit: Misit Saul, & custodiuit domum ipsius, vt interficeret eum. Nam quinquagesimus nonus, tametsi post Saulis mortem dictus est, Dauide iam regno potiente, tamen ipse quoque eo flagitio, quod aduersus Vriam perpetratum est, antiquior est. Quod etiam ex ipsa inscriptione significatur, quæ quidem tempus his verbis indicat, Quando incendit Mesopotamiam Syriæ, & Syriam Sobal, & conuersus est Ioab, & percussit in valle salis duodecim millia. Hæc porrò quinquagesimi psalmi confessionem præcedunt. Iam verò sexagesimus secundus psalmus à Dauide dictus est, cùm esset in deserto Iudææ, viuente adhuc Saule. Atque animaduertere est, quemadmodum omnes ferè psalmi secundæ partis huius voluminis, si quinquagesimum exceperis, eos, qui tempus id, quo facinus illud aduersus Vriam designatum est, longo antè interuallo dicti sunt. Sanè prima pars huiusce voluminis, à primo psalmo, vsque ad quadragesimum, contrarium ordinem habebat. Ipsa enim ea, quæ quinquagesimi psalmi confessionem sequebantur, continebat. Siquidem tertius psalmus à Dauide dictus est, cùm fugeret à facie Absalon filij sui. Fugiebat porrò filium post Vriæ historiam. Quinetiam in sexto psalmo, eiusdem sceleris causa, in luctu & lachrymis versabatur, dicens: Laboraui in gemitu meo, lauabo per singulas noctes lectum meum, lachrymis meis stratum meum rigabo. Quin septimus etiam, cùm pro sermonibus Chusi filij Iemini diceretur, ad eadem profectò tempora spectabat. Chusi etenim, qui Dauide maior natu erat, cum Absalone consuetudinem habuit. Insuper demonstratum

monstratum est, decimum septimum psalmum extre- A aduersus Dauidem & Abimelech calumnias struxisset.
mo vitæ Dauidis tempore dictum esse. Sed & tricesimus septimus, qui inscriptus est, *In reminiscentiam*, eandem cum sexto sententiam habens, ab iisdem quidem verbis auspicatur, dicens: Domine ne in furore tuo arguas me, neque in ira tua corripias me. Ac progrediens, eandem cum ea, quæ in quinquagesimo habetur, confessionem facit, tum in aliis verbis, tum præsertim cùm ait: Quoniam iniquitates meæ supergressæ sunt caput meum. Putruerunt & corruptæ sunt cicatrices meæ, à facie insipientiæ meæ. Ac tu quoque per teipsum colligens, illud reperies, quamplurima eorum, quæ in prima Psalmorum parte continentur, post Vriæ historiam dicta esse: contráque ea, quæ quinquagesimum psalmum sequuntur, facinus illud aduersus Vriam tempore anteire. Quid igitur causæ est, quòd non, vt temporum series postulabat, qui tempore primi sunt, primi collocati sint, atque item posteriores posteriori loco: verùm primi, qui vi- B uente adhuc Saule dicti sunt, in secunda psalmorum parte, contrà autem, qui tempore posteriores sunt, in prima? Mea quidem sententia idcirco hoc ordine collocati sunt, vt ne à melioribus ad deteriora ferrentur. (Perpauci enim, *In finem*, & *Ne perdas*.) Quocirca tristiora prius collocata sunt, vt lætiora in secundum locum reseruarentur, coopertis nimirum, & extinctis deterioribus, ob lætiora quæ deinceps sequuntur. Nec verò abludit à vero, Dauidem, id quod postea ab ipso peccatum est, per ea, quæ prius ab ipso rectè, atque ex virtute gesta sunt, obtegere velle. Atque etiam illud
Pro.18. quispiam afferre queat, quòd ob singularem pietatem confessiones suas prius collocabat, quoniam iustus in principio sermonis accusator est sui. Verùm his de psalmorum ordine, eiúsque ratione à nobis allatis, tempus iam est vt ad explanandas quinquagesimi primi psalmi voces accedamus. Hæc igitur verba litteris mandauit, posteaquam resciuit quænam Doëg Syrus C per eas calumnias, quas aduersus se conflauerat, designasset. Quocirca tanquam ad eum orationem tendit, dicens. *Quid gloriaris in malitia, qui potens es in iniquitate?* Qui in vitio impotens est, & imbecillis ac parum, exuberantibus in eo probis moribus, is nimirum tanquam in vitio infirmior, pudore afficitur, cùm peccat, atque conscientiæ stimulis exagitatus, resipiscere fortasse queat, ac per confessionem, & synceram pœnitentiam, vitio suo remedia comminisci. Qui autem in improbitate potens est, in ea superbit, ac se iactat, velut ob insigne quoddam ac præclarum facinus glorians. Ac mihi videtur præsens oratio contrarios mores describere iis, qui in quinquagesimo psalmo commemorati sunt. Etenim in illo, is, qui in peccatum semel lapsus erat, pœnitentia ducebatur, pectúsque suum tundebat, scelus suum confitens, ac mala sua luctu & lamentis prosequens. Hic autem, vtpote in improbi- D tate potens, ne externas quidem reprehensiones moratur, verùm in vitio, perinde atque in virtute, sibi placet, & gloriatur: ita videlicet affectus, vt ad ea, quæ ipsi conscientia obiicit, pudorem omnem abstersérit. Deinde etiam iniquitatem tota die cogitat: vel vt Symmachus vertit, *singulis diebus*. Ad hæc cogitationes sceleris plenas in lingua gestat, non eas in intimis animæ promptuariis occultans: verùm exaudientibus cunctis exponens. Vnde etiam dictum est, *Iniustitiam cogitauit lingua tua.* Quo in genere sunt, qui sine vllo metu ac verborum integumento turpia proloquuntur, aut temerè impia verba proferunt, aut variis mendaciis, & periurijs vtuntur, aut denique apertè calumnias aduersus alios promunt. Qualis etiam Doëg erat, vt qui tot

Cor Dauid tempori ordinem secutus non fit.

eas deiiciens. Vnde etiam quodam loco dictum est: fi-
Psal.56. lij hominum, dentes eorum arma & sagittæ, & lingua eorum gladius acutus. Qui quidem maiore studio ac diligentia cauendi sunt, quàm qui in calamitatibus inferendis sceleratè ac fraudulenter se gerunt. Quorum scilicet numerum augebat Doëg, cùm falso sermone atque calumnia vsus, Dei sacerdotes obtruncauit. Verùm quænam diuinitus eum pœna consecutura sit, præsens sermo docet, velut ad eum, qui in iniquitate potens sit, loquens: *Propterea Deus destruet te in finem.* Quoniam enim iniquitatem dilexisti, propterea Deus, omnium iudex, primùm quidem te ex elatione atque iactantia detrahet, atque ex sublimi, & elato, humilem & abiectum reddet, ne iam in iniquitate glorieris. Deinde euellet te, & emigrabit te de tabernaculo tuo, & radicem tuam de terra viuentium. Iuxta Symmachum autem, *Destruet te, & abradet te de tentorio tuo, & eradicabit te de terra viuentium in perpetuum: vt iusti hoc cernentes metuant, eúmque his verbis irrideant: Ecce homo qui non proposuit Deum robur* B *suum, sed fiduciam suam collocauit in multitudine diuitiarum suarum, & calamitati suæ innixus est.* Hęc autem dicta sunt tanquam ad Doëg, qui, quanquam genere Syrus esset, tamen in Israëlitici populi medio versabatur, atque etiam fortasse cum promiscua plebe in Dei ciuitatem ingrediebatur, diuini cultus speciem præ se ferens. Dicta sunt etiam ad quemlibet hominẽ, qui improbitate potens est, ac lingua loco gladij ad animarum perniciem abutitur: quem, velut amaram ac pestiferam quandam radicem, animarum agricola euellet, etiamsi ad breue aliquod temporis spatium in Dei tabernaculo, ipsiúsque Ecclesia consitus esse videatur. Excisus autem huiusmodi homo, procúlque à sanctorum tabernaculo abiectus, miserandum spectaculum præbebit, ad intuentium vtilitatem, & castigationem, qui seuerum aduersus eiusmodi hominem iudicium oculis vsurpantes, in metu & sollicitudine versabuntur, cauebúntque ne in easdem calamitates incidant. Ac postea, priorem C eius, qui in iniquitate potens erat, gloriam atque arrogantiam memoria recolentes, ipsiúsque sublimitatem, & superbiam, atque item depressionem eam, & exitium illud, quod cum postea persecutum est, conspicientes, cum risu ac ludibrio dignum existimabunt, nimirum ex quàm florenti statu in quæ mala prolapsus sit, intuentes. Dei etiam iudicium comprobabunt, iustum videlicet ipsum esse confitentes. Ac postea causas etiam, ob quas impius hæc perpessus sit, exponent, Dei sententiam æquam esse asserentes. Nam cùm neminem ob diuitias magnificè de se sentire, nec ob præsentis vitæ vanitatem animis efferri, verùm spem suam, atque auxilium in Deo positum, & constitutum habere oporteat, hic contrà, bonam salutis suæ spem deseruit, atque in diuitiarum vanitate spe sua suspensa, nihil aliud quàm ob inanem suam, & stultam iactantiam, ridendum sese propinauit. *Ego autem sicut oliua fructifera in domo Dei, speraui in misericordia Dei in æternum, & in seculũ seculi. Con-* D *fitebor tibi in seculum, quia fecisti: & expectabo nomen tuum, quia bonum est in conspectu sanctorum tuorum.* Quemnam finem consecuturus sit, qui in iniquitate potens est, ex iis quæ dicta sunt, intelleximus. Ego autem, inquit Dauid, cùm hæc à Spiritu sancto didicerim, nec ob fluxa-
Eccl.1. rum opum copiam, nec ob mortalis vitæ vanitatẽ (vanitas enim vanitatum, & omnia vanitas) vnquam animo efferar. Quin potius viam eius, qui in iniquitate potens est, fugiens, linguam meam ac verba, non ad aliorum pestem atque interitum, verùm ad animarum vtilitatem acuam, ac fructiferæ oliuæ instar, huiusmodi hominibus saluti ero. Atque in reliquis actionibus ita floridus ac fœcundus existam, vt anima mea plantæ A perpetuò virenti ac maxima feracitate præditæ, in Dei domo plantatæ comparetur. Propterea dico: *Ego autem sicut oliua fructifera in domo Dei.* Vel, iuxta Symmachum, *Ego autem sicut oliua virens in domo Dei.* Neque enim à diuina domo oculos deieci: verum intus in ea, tanquam in Dei aruo, consitus, ac fontis illius, qui in diuina domo est, laticibus fruens, ferax, & virens redditus sum, ad exemplum videlicet oleæ, quæ de his rebus, quæ perpetuò virent, vsurpari solet. Illud autem obserua, quòd Dauid, cùm hæc verba haberet, neque in Hierusalem, quam Iudæi domum Dei esse existimabant, erat, (necdum enim ædificata erat) neque item in tabernaculo eo, quod à Mose constructum fuerat, quod etiam tum apud Iudæos erat: (siquidem Saulem fugiens, apud alios ætatem agebat:) nihilominus tamen haud nescius erat se in domum Dei ingressum esse, nimirum per domum Dei piam viuendi rationem intelligens. Ac quoniam ferax erat, non sterilis, nec caducos, verùm suaues, atque ingenti benignitate ac misericordia plenos B fructus ferens, meritò proinde fructiferæ oleæ comparabatur. Quo videlicet exemplo misericordia erga proximos, atque humanitas erga omnes designatur. Quocirca, vt tot tantísque bonis abundans, deinceps subiungit, *Speraui in misericordia Dei in æternum, & in seculum seculi.* Siquidem eius, qui in iniquitate potens est, finem euulsionem & exitium fore dixerat. Futurum enim esse, vt radix illa, quæ amaros fructus afferebat, à summo illo agricola euelleretur. Ipse autem, vt oliua fructifera in domo Dei, sperauit in misericordia Dei in æternum, & in seculum seculi: immortalitatem nempe ac sempiternam vitam à bona spe referens, à qua nũquam deiicietur. Spes enim, vt est apud Apostolum, Rom.5. non confundit. Deinde, vt qui ob bonos fructus, bonas spes animo sibi finxisset, causam bonorum omnium largitori ascribit. *Confitebor tibi in seculum, quia fecisti.* Non enim, inquit, ego meipsum tanquam oliuam fructiferam effeci: sed tu talem me reddidisti. Nam abs te C gratia proficiscitur. Quare nunquam tibi gratias agere, tuáque laudes prædicare desinam. Cùm autem semel in Dei misericordia sperauerim, ipsius nomen expectabo. Nam cùm bona spes proposita sit, patientia nobis opus est. Quamobrem expectabo nomen tuum, inquit, quoniam bonum est in conspectu sanctorum tuorum; vel iuxta Symmachum, *Quia bonum est nomen tuum è regione sanctorum tuorum.* Cùm igitur mihi sit exploratum, illud bonum esse ac bonorum efficiens, non iis, qui iniquitatis opibus pollent, neque reiectaneis hominibus, sed sanctis tuis, idcirco nomen tuum meritò expectabo, bona spe fretus, fore, vt nunquam à misericordia tua excidam. Sic igitur in ea speraui in æternum, & in seculum seculi, per benignitatem Christi Dei nostri, omnia ad vtilitatem administrantis, cui gloria cum patre & Spiritu sancto, nunc, & semper, & in secula seculorum. Amen.

De eo quod scriptum est in Psalmo LXVIII. Exaudi me domine, quoniam suauis est misericordia tua, homilia.

INCERTO INTERPRETE.

QVI orationibus insistere, semper voluntatem Dei implere, & promissa eius sustinere norunt, ita ipsi solliciti viuunt, vt etiam à leuibus peccatis abstineant, nec exaltare vocem suam in risu possint, intendentes illi testimonio, vbi dictum est: Stultus in risu Eccl.21. Prou.10. exaltat vocem suam, sapiens autem vix tacitè ridebit. Obseruant ponentes custodiam ori suo, scientes quia Matt.11. in multi-

in multiloquio non effugietur peccatum, & quia etiam A de otioso sermone reddituri sunt rationem. Isti ergo sano oculo cordis videntes ambulant, ne offendant: proficiscuntur, vt proficiant: tolerant, vt perueniant: perueniunt, vt gaudeãt. Hæc spes perdudit eos vsque ad rem. Nã iste qui sic clamat, vt modò cantauimus: Exaudi me Domine, quia suauis est misericordia tua, secundum multitudinem misericordiæ tuæ respice super me: satis de Deo præsumebat, sperabat, credebat, rogabat, impetrabat. Nõ dixit, Exaudi me, quia talia sunt merita mea: nec dixit, quia præcesserunt bona facta mea, exaudi: sed vide quid ait. Tanta suauitate repletus, delectatus odore illo suauitatis: quia Christi bonus odor in illo iã erat, in spiritu prophetiæ clamabat, dicens: Exaudi me Domine, quia suauis est misericordia tua. Nõ audeo iactare merita mea, sed non taceo gratiam tuam. Ergo suauitas Gratiæ Deiefectus. quæ est in Deo nostro, dulcis est, sapore sancto repleta est, nutrit, fouet, defendit, & fortificat, consolationem præstat, benignitatem non negat, tolerantem facit, iu- B stum, sustinẽtem, humilem, benignũ, largum, sobrium, castum, charitate plenum, hospitalitate præditum, prudentia ornatum, temperantia clarum, fortitudine firmum, iustitia liberatum. Gaudeant qui ista pulchritudine tantarum virtutum vestiti sunt. Ista ergo suauis misericordia perducit vsque ad præsentiam Dei. Nec ita vnusquisque sibi blandiatur de misericordia Dei, vt cogitet quia nõ erit iudicium. Erit & iudicium: nam quid clamabat in Psalmo ore prophetico sanctus Dauid? Mi-
Psal. 100. sericordiam & iudicium cantabo tibi domine. Hîc misericordia, ibi iudicium iudicis. Nec cùm non hîc placuerint Deo misericordię, in iudicio inueniant Dei veritatẽ. Ergo primò mores purgandi sunt, vita corrigenda, mala consuetudo mutanda, vetusta institutio dimittenda, & ita dici potest: Exaudi me domine, quia suauis est misericordia tua secũdum multitudinem misericordiæ tuæ. Quia verò multa mala sunt generis humani, multa etiam misericordia est Dei nostri. Si enim miseri- C cors non fuisset, cum die peccatores occideret: sed quia
Rom.2. benignitas Dei vnumquemque ad pœnitentiam vocat, duri & insulsi secundùm duritatem cordis sui thesaurizant sibi iram in die iræ secundum reuelationem iusti iudicij Dei, qui reddet vnicuique secundùm opera sua. Ergo iste Deus multum est misericors, qui non in finem irascitur, neque in æternum indignatur. Ideo dicit ei, Secundum multitudinem misericordiæ tuæ. Non pro facinore meo, non pro vita mea, sed propter multitudinem misericordiæ tuæ respice in me. Quando respicit Deus, fugiunt peccata, extinguuntur delectationes, liquefiunt omnia mala collecta desideria, tantum vt respiciat claritas, & statim fugit peccatorum obscuritas. Ergo dicamus & nos correcta vita, & eliquata cõscientia: Exaudi me domine, quia suauis est misericordia
Matth.5. tua. Si tamen non redarguat conscientia, quoniam scriptum est: Beati mundo corde, quia ipsi Deũ videbunt.

De eo quod scriptum est in Psal. lxxj. Descendet sicut pluuia in vellus, & sicut guttæ distillantes super terram. Orietur in diebus eius iustitia, & abundantia pacis donec extollatur luna, homilia.

INCERTO INTERPRETE.

DOMINVS virtutum, & plenitudo gloriæ, magna & mira faciẽs, ineffabilia demonstrans credentibus, considerantibus opera eius, stupor mentis accidit eis, formido & pauor cordis. Nam modò quos versiculos cãtamus, audite: Descendet sicut pluuia in vellus, & sicut guttę distillantes super terram. Orietur in diebus eius iustitia, & abundantia pacis, donec extollatur luna. Pluuia in vellus, ostenditur prædicatio Christi in synagogam lata. Nam quando tulit librum coram omnibus sacerdotibus, obstupescentes dixerunt: Hic quomodo Luc. 4. & Ioan. 7. legit, cùm literas nesciat? Ergo sedebat, & docebat in templo populum Dei, ideo pluuia in vellus, quia prædi- Esa. 45. xit Esaias, dicens: Rorate cœli desuper, & nubes pluant iustum, & terra germinet saluatorem. Id enim significabatur temporibus illis Hierobaal (qui alio nomine dictus est Gedeon) quando signum petiit à Deo, & ait: Hoc vellus descendente pluuia ipsum solum madide- Iudic.6. tur, & tota area sicca sit. Quid significabat pluuia, nisi prædicationem legis? Nam vellus illud, sacrificia Iudæorum, in quibus sacrificiis iusserat sibi pecora offerri. In istud ergo vellus descendit pluuia, quia in sola fuit Iudæa legis cultura. Aliam petitionem postulauit, vt vellus siccum esset, & alia pluuia infunderetur: in qua pluuia demonstrauit nobis transferri sacrificia à synagoga, & totam aream mundi impleri prædicatione Christi. Illis enim repudiatis, nobis aduenit misericordia in aduentu saluatoris. Descendit ergo pluuia in vellus, Christus in synagogam, legem confirmans & adimplens, nõ soluens. Sed quia solummodo filium hominis putauerunt, ideo Dominum gloriæ crucifixerunt. Subsequitur 1.Cor.2. ergo versiculus dicens: Et sicut guttæ distillantes super terram. Guttæ istæ virtutes sunt, quibus idem Dominus Guttæ spirituales. noster Iesus Christus dignatus est terram veniens implere. Gutta fuit quando leprosum mundauit, puerum Centurionis à mortis periculo sanauit, paralyticum curauit, cæcum illuminauit, mortuos suscitauit, & cætera miracula quæ legistis in euangelio faciente Domino. Istæ ergo guttæ distillauerunt in terram, id est, miracula in carne humana aduenientia. Orta est ergo in diebus eius iustitia. Qualis est ista iustitia, nisi staret ille inuen- Matt. 17. tus in interioribꝰ piscis à Petro de mari leuatus? De quo statere dixit Petro: Da filiis regni huius, pro me & te. Ergo ista iustitia qualis est, nisi vt Dominus carne induta, & hominem oculis humanis demonstraret, & diuinitatem occultaret? Quanta iustitia, vt traderet se pro omnibus hominibus, & pro ecclesia vbique diffusa? Quanta iustitia, nisi vt omnia toleraret iniusta ex improbitate Iudæorum, & suam iustitiam demonstraret ferocitati eorum? Hæc iustitia mõstrata est omnibus hominibus, vt qui vidisset mulierem ad concupiscendum eam, iam Matth.5. 1.Thess.5. mœcharetur eam in corde suo. Nulli malum pro malo reddere, cum omnibus hominibus pacem habere, pro inimicis orare. Ecce orta est in diebus eius iustitia. Quæ iustitia, pietati coniuncta, tolerantiæ conglutinata, appenditur ibi vitæ æternæ, & fit iustitia: vt in quacunque mensura mensi fuerimus, in eadem remetiatur nobis. Matth.7. Hæc est iustitia, vt ante tribunal Christi stemus, & red- 2.Cor.5. damus rationem eorum quæ per corpus gessimus, siue bonum, siue malum. Hæc est iustitia de qua dicebat Apostolus: De cętero superest mihi corona iustitię, quam 2.Tim.4. D reddet mihi Dominus iustus iudex in illa die, non tantùm mihi, sed & omnibus qui diligũt manifestationem eius. Ecce orietur in diebus eius iustitia, subsequitur: Et abundãtia pacis, donec extollatur luna. Quantam enim abundantiam pacis nunc videmus, vt caro concupiscat aduersus spiritum, & spiritus aduersus carnem, subiuga- Galat.5. ti sint affectus carnales spiritui? sit abundantia pacis donec tollatur luna. Habemus aliam pacem, abundantem in nobis charitatem, quam hæreditariam donauit nobis, dicens: Pacem meam do vobis, pacem meam relinquo vobis. Hæc est abundantia pacis. Sed quamdiu? Ioan.14. Donec tollatur luna. Quid est, Donec tollatur luna? Donec finiatur omnis prædicatio ecclesiæ, & colligantur omnia, placetur cœlum hoc vt liber, & terra ista

Luna ecclesia.

transeat, vt sit cœlum nouum, & terra noua. Luna enim dicta est ecclesia, quæ crescit in sanctis, decrescit in peccatoribus, dicente Propheta: Vt sagittent in obscura luna rectos corde. Quæ est obscura luna, nisi persecutionem passa ecclesia, quando despicit eam sol, & caret claritate tempore persecutionis, hoc est, donec tollatur luna. Sentiamus ergo tam occultum secretum apertum nobis à Deo, & factum manifestum: quia quæ fuerunt in lege antè velata, facta sunt in euangelio reuelata. Aperta est ergo ianua scientiæ cordis. Quærite eum, reddite ei quæ vouistis, & distinxerunt labia vestra in regula illa symboli, in qua professi estis. Quis descendit pro nobis, quis tanta passus est? Vnde venturus est iudicare viuos & mortuos? De cœlo veniet ex gremio patris. Quos inuenerit fortes & stabiles in fide, dabit eis coronam iustitiæ, quia orietur in diebus eius iustitia, & accipient abundantiam pacis. In illa regione vbi nulla nominatur inimicitia, ibi iam luna non erit: quia ecclesia tota non malis & bonis plena erit, sed tantùm bonis. Concedat ipse, vt ibi boni serui, pij, fideles, humiles, mansueti in spiritu, & veritate suscipiamini in dextra, sequestrati à sinistra, vt pastorem bonum agnoscentes, qui animam suam posuit pro ouibus suis, perpetuò cum eo regnetis. Amen.

Psal. 10.

Ioan. 10.

De eo quod scriptum est in Psalmo LXXXIIII. Non in æternum irascaris nobis, &c. homilia.

INCERTO INTERPRETE.

OMNIS qui se agnoscit, sui accusator est. Nam iustus & iustificatus, qui in primordio sermonis sui accusator existit, cùm venerit aduersarius, non confundetur. Omnis qui sua in isto seculo dolendo peccata accusat, & fuerit à se accusatus, à Deo erit excusatus. Sed illa est fructuosa accusatio, si subsecuta fuerit correctio. Cæterùm quotidie se accusare, & non corrigere, Deum tentare est. Melius ergo eligo, vt primò sit correctio, & postea accusatio, quam præcedat accusatio, & non subsequatur correctio. Quid ergo scriptum est, ne repetas sermonem in oratione? Magna vis, magna obscuritas. Quid est quod dixit, Ne repetas sermonem in oratione? Quis enim non repetat? An fortè illud intelligendum est de eo quod dicis Deo, Peccaui? Non repetas factum, quia cùm repetis, id est, ad peccatum redieris, orationem repetis. Ergo eligendum est à sapientibus peccatum agnoscere, & dolere semper. Præterita vetusta malè commissa, malè cogitata, pessimè delectata, inordinatè dicta, debent quotidie in mente manere, & semper homo debet ista dolere, vt cùm venerint nouæ suggestiones, ibi repellatur inimicus, dicendo: Adhuc doleo peccatum vetustum, quomodo admitto peccatum nouum? Quid ergo dicebat iste Propheta? Non in æternum irascaris nobis, vel extendas iram tuam à generatione in generationem. Quid est hoc quod dicebat: non in æternum irascaris nobis? quasi diceret: Hîc nobis irascere, hîc nos afflige, hîc nos emenda, in isto seculo flagella: quia quem diligis, flagellas & emendas. Flagellas autem omnem filium quem recipis. Hîc ergo in isto seculo, quia flagellum meum finitur, & correptio mea inuenitur. In tuo ergo flagello correctio mea inueniatur hîc, & non in æternum. Si in æternum me flagellaueris, pœna perpetua mihi erit. Ergo ne in æternum irascaris nobis: quia vita hîc tenetur, aut amittitur. Dignare ergo hîc quicquid vis, qualiter vis, quando vis, fac in me quod vis, tantum vt ibi me recipias, vbi omnes recipis quibus ignouisti, qui à te non recesserunt, qui per pœnitentiam ad te transierunt. Ergo ne in æternum irascaris nobis: non tantum nobis, sed & posteris nostris à generatione in generationem: quia scriptum est: Reddam peccata patrum in filios, in secundam, tertiam, & quartam generationem, in iis qui non cognouerunt me. Gratias tibi Deus, quia addidisti, in iis qui te non cognouerunt. Cæterùm si taceres, omnes condemnares. Demonstrasti ergo, quia pater si fuerit contemptor tuus, & filius talis fuerit, æquè tibi non obediens, & nepos secutus fuerit vias aui, & patris sui: pronepos si ita attenderit quod ahteriot generatio eius: quia ergo non te cognouerunt, tependes eis in secundam, tertiam, & quartam progeniem. Nam quid dixit Propheta alio loco? Quid est quòd inter vos vertitis parabolam istam, dicentes: Patres comederunt mala acida, & dentes filiorum obstupescunt? vlterius non erit hoc. Nónne anima patris & filij mea est? Nec pater pro filio, nec filius pro patre. Vnusquisque pro facinore suo iudicabitur, pro peccato suo punietur, pro malis suis in pœnam æternam mittetur. Non ergo dicat, quia post pœnam accipiet qualemcunque indulgentiam in æternum. Anima ergo quæ peccat, morietur. Pondus peccatorum suorum vnusquisque in se portat, pro suo peccato iudicabitur. Nam si sit bonæ vitæ pater, & filius malæ, non liberat pater filium: æquè si sit filius sanctus, & pater iniquus, non liberat filius patrem. Quia ergo statuti sumus ante tribunal Christi, & reddituri rationem eorum, quæ per corpus gessimus, siue bonum, siue malum, nullus erit excusatus, nullus accusatus. Sed ecce homo, & opera eius, qui reddet vnicuique secundum opera eius, siue bonum, siue malum. Hîc ergo clamemus cum Propheta, vt modò cantauimus: Non in æternum irascaris nobis, vel extendas iram tuam à progenie in progeniem: quoniam non iustificabitur in conspectu tuo omnis viuens. quia verò Dei omnipotentis est hîc velle omnibus misereri, si rei non sustinent indulgentiam recusare, non corrigendo, sibi vilescendo, in peius proficiendo. Et iam fratres quamdiu pigri, quamdiu tepidi, quamdiu remissi, quamdiu desides, quamdiu negligentes vilescitis vobis, quamdiu desperatio vos possidet? Iam surgite, quia aliquamdiu malè sedistis: manducate panem doloris, agite pœnitentiam, & nolite sub spe misericordiæ in peccatis permanere. Nec differatis conuerti ad Deum de die in diem. Subitò veniet ira eius, & non tardabit, & in tempore vindictæ disperdet te. Ne dicas, peccaui, & quid accidit mihi? Ecce ipse sum qui fui, & in nullo minoratus sum. Omnem substantiam meam habeo, vxorem, filios, familiam, pecora, omniáque mea in integro mecum consistunt, non tantùm sicut fuerunt, sed etiam augmentata sunt. Et ignoras, qui tecum talia cogitas, quia patientia Dei ad pœnitentiam te adducit? Secundùm duritiam autem cordis tui, & cor impœnitens thesaurizas tibi iram in die iræ, & reuelationis iusti iudicij Dei, qui reddet vnicuique secundùm opera sua. Clamat Deus, nolens aliquem perire: Conuertimini ad me, & conuertar ad vos. Patet misericordia mea, si mutentur opera vestra: non deerit indulgentia mea, si corrigantur facta vestra. Hoc tamen scitote de Deo clementissimo, quia non vult mortem morientis, tantùm vt conuertatur & viuat.

γνώμη.

Ecclesi. 7.

Heb. 12.

Exod. 30.

Hier. 31.

Ecclesi.

Rom. 1.

Zach. 18.

Ezech. 18.

Expositio

Expositio Psalmi nonagesimi, Qui habitat in adiutorio altissimi, &c. homilia.

INCERTO INTERPRETE.

PSALMVM nonagesimũ Deo demonstrante atque enodante proposui exponere, vt omnis qui eum psallit, sciat cui psallit, quare psallit, & quid psallit. Sic enim inchoat: Qui habitat in adiutorio altissimi. Qui, quasi confirmantis est, & non interrogãtis. Habitare in adiutorio nõ suo, sed altissimi, sempiternè habitare demonstrat. Et quia non de viribus suis præsumit, in protectione Dei cœli commorabitur. Reuera qui protegitur à Deo fabricatore cœli, securus habitat in terra, & prolixam vitam inueniet, & lætus semper erit, & in spe semper gaudebit. Protegitur imperator scutis, & non timet: qui à Deo protegitur, quid timet? Ergo iste qui in protectione Dei cœli cõmorabitur, reuera protegitur à Deo fabricatore mũdi, securus habitat in terra, & prolixam vitam inueniet, & lætus semper erit, & in spe semper gaudebit: securus dicet Deo, susceptor meus es. Susceptores hoc noluerunt facere, suscipere à prouincialibus fiscalia, & dare securitates domini: & à conductoribus pensiones accipere, & emittere pyctacia securitatũ. Ergo Deus noster qui susceptor meus est, suscipiat à nobis opera misericordiæ & pietatis, eleemosynę & hospitalitatis, orationis sanctæ & cõfessionis, & det nobis securitatem perpetuitatis. *Et refugium meũ, Deus meus sperabo in eum.* Magnũ refugium. Nam petra refugium erinaciis & leporibus. Quicunque peccauerit, quasi ericius est plenus spinis: quicunque timidus erit quia peccauit, quasi lepus est coniunctis auribus fugiens à mala consuetudine diaboli. Et quò fugit? ad petram, magnum refugium. Quæ est ista petra? quæ est, audi illum agonistam: Petra autem erat Christus. Ergo refugium Christianorum Christus est, vbi portum inueniunt nauigantes, & non naufragium. Et hoc totum fit per spem. Nam sic subsequitur: Sperabo in eum: Scuto circumdabit te veritas eius. Sic subsequitur versiculus Psalmi, sed recapitulauit sententiam expositam, quod dixit: In protectione Dei cœli commorabitur. Protectio, hoc est, quod & scutum. Scuto ergo circumdabit veritas eius. Tetigit nos, vt contra sagittas inimici ignitas simus parati, vt armatum cor suggestionibus eius nõ acquiescat. Et qualis veritas nos protegit, nisi illa quæ veniens in mundum dixit: Ego sum veritas? Ipse ergo protegit & circumdat, vt vndique nos paratos inueniat, & clausos, vt omnes aditus sensus nostri scuto veritatis tegantur. Sequitur: *Non timebis à timore nocturno, à sagitta volante in die, à negotio perambulante in tenebris, à ruina & demonio meridiano.* Quis est iste timor nocturnus ambulans in tenebris, nisi tentationes diaboli, quas mittit in damnificationibus, in detractionibus, in vituperationibus? A timore isto nocturno non timet Christianus, quia vituperationibus non frangitur. Sagitta volãs per diem potest intelligi laus humana, quæ etiam ipsa percutit, vt elatione * pereat: sed quia scuto illo veritatis protegimur, nec à negotio perambulante in tenebris, aut sagitta volante per diem quicquam formidamus. Quid est negotium perambulans in tenebris? Audi negotia quæ rationabilia videntur esse Christianis, & sunt tenebrosa. Nam omne negotium inter ementes & vendentes conficit mendacium. Nam quid dicebat ille? Quid? Quia non cognoui negotiationem, introibo in potentiam Domini. Semper ille ingerit compendiosa negotia, vt anima pecunia decipiatur. Malum negotium pecuniarum, quod animam inuisat & captiuat. Ergo ab isto negotio perambulante in tenebris, à ruina & dæmonio meridiano non timemus. Quæ est ista ruina, & quod est istud negotium meridianum? meridies dicitur qui diuidat diem. Meros enim pars est diuisa diei, vt tantum videatur transire, quantum remanet ad finem diei. Ergo in centro cœli sol stans, medius dies dicitur. Nam cùm in tentationibus impugnatur à malis Christianis anima Christiana pro sua religione & pro sua fide, vel si aliqui apostatæ seu pagani insultent ei de religione Christi, confusio nascitur, & ardor ibi cum rubore & verecundia perfunditur, & fit quasi meridies, quando igneus est sol. Nam illi qui alta radice non sunt fundati, & super petrosa seminati, tempore tentationis exorto Sole arefiũt, eò quòd non habeant radicem altam. Et hoc facit dæmon meridianus, id est, incendens suos insultatores, vt recedat Christianus a fide, vel verecũdia perfusus cõfundatur Christianus esse, & de ista confusione quae adducit ad peccatum, hîc subsequitur. Postquam enim dixit, A ruina & dæmonio meridiano: subiungit, *Cadet à latere tuo mille, & dena milia à dextris tuis.* Hoc propheta Christo dicit. Quid est, Cadent a latere tuo mille? Multoties vidimus eremitas, vel bonos Christianos iam sic perfectos esse, vt pro sancta vita sua, qua perseuerauerunt in solitudine & in sancta religione, lateri Christi sint applicati: sed sub elatione aliqua decepti, vel illusione diaboli perturbati, faciunt lapsum, & quasi à latere Christi cadunt. Et quare mille? Quia mille in dextera manu designamus. Primum dicitur & mille. Ergo isti qui iam propè sunt vt perueniant ad Christum, subitò in exitu vitæ suæ transeunt ad aliqua nefaria & impudica, & cadunt à latere eius mille. sequitur, Et dena millia à dextris tuis. De quibus dicit, nisi de illis quibus dicturus est: Esuriui enim, & non dedistis mihi manducare: sitiui, & non dedistis mihi bibere: nudus eram, & non operuistis me: hospes, & non collegistis me: infirmus, & in carcere, & non visitastis me: in tribulatione, & non me estis consolati? Isti dena millia dicuntur. Sed à dextris ad sinistram transeuntes cadent à dextris eius. Nam & illi qui dicturi sunt, Nónne in nomine tuo dæmonia eiecimus, & multas virtutes fecimus? quasi ad dexteram se putant esse, & dicit eis: Discedite à me, non noui vos. Ite in ignem æternum, qui paratus est diabolo, & angelis eius. Et isti cadent à dextris eius. Sequitur: *Tibi autem non appropinquabunt.* Et reuera non possunt tales appropinquare veritati, qui consenserunt falsitati. *Verumtamen oculis tuis considerabis.* Hoc Christo de malis Propheta dicit: *Et retributionem peccatorum videbis.* Ergo quid intelligimus, oculis tuis considerabis, nisi quòd dixit Propheta alio loco: Vultus autẽ Domini super facientes mala, vt perdat de terra memoriã eorum? Oculis suis cõsiderabit, vt perdat de terra memoriã eorum. Et illi cadent à latere vel à dextris: iam proximi ad portum facientes naufragium, accipient retributionem peccatorum ab illo, qui reddet vnicuique secundum opera sua. Accedet huc iam populus fidelis, populus Christianus, populus perfectus, & dicet: *Quoniam tu es Domine spes mea: altissimum posuisti refugium tuum.* Verè magna altitudo est confugere ad Deum: homines accedentes ad Deum cum corde alto, quod non est in terra depositum, isti confugiunt ad Deum: & cùm in ipso alto corde non dubij sint, sed certi, alis apertis. Duæ alæ agnoscuntur dilectionis, quæ sunt Dei & proximi. Cùm ibi in alto ascendunt, non accedent ad eos mala. *Et flagellum non appropinquabit tabernaculo eius.* Quid facimus, quia dictum est: Quem enim diligit Dominus, corrigit, flagellat autem omnem filium quem recipit? Et sanctus Iob flagellatus est, tentatus est, examinatus est, exacerbatus est, vulneratus est: sed non appropin-

Agerminant.

Collatio 3 minori.

Timor nocturnus.

Sagitta volans.

Perdat.

Negotiũ perambulans in tenebris. Psal. 70.

Meridies, μέσος.

Dæmon meridianus.

Alæ duæ.

Psal. 33.

Rom. 2.

Heb. 12.

quauit flagellum tabernaculo eius, quia non ceſſit flagello Dei, ſed dixit: Si bona ſuſcepimus de manu Domini, mala quare non ſuſtineamus?

Iob 2.

Videte qualis athleta, cuius tabernaculo non appropinquauit flagellum. Quid eſt, Non appropinquauit? Non permanſit. Quare non permanſit? quia ab ſpe non receſſit, quia tolerantiam habuit. Et quia omnis tolerantia fructum habet præſentis vitæ & futuræ, & hîc accepit multiplicatũ quod dimiſerat, & illuc cum laude peruenit, quia hîc in tribulatione nõ defecit. Ideo legimus iſta, vt imitemur, non vt tãtummodo talem virum laudemus, & nihil faciamus. Dein inducit perſonã Chriſti: nam & ipſe Iob perſonam ipſius portabat. Et dicit: *Quoniam angelis ſuis mandauit de te, vt cuſtodiant te in omnibus viis tuis. In manibus tollent te, nequando offendas ad lapidem pedem tuum.*

Iob perſonam Chriſti portabat.

Intantum perſona Chriſti eſt, vt diabolus tempore illo tentationis, quando eum tentauit in pane, & in regno mundi, & in elatione, hoc ei dixerit in prima tentatione. Non in ſolo pane viuit homo, ſed in omni verbo Dei.

Matt.4.

B

Et in ſecunda tentatione, quando ei oſtenſa ſunt omnia regna mundi ab ipſo diabolo dicente, Omnia tibi dabo, ſi cadens adoraueris me: reſponſum eſt ei à Chriſto: Dominum Deum tuum adorabis, & illi ſoli ſeruies. Et in tertia tentatione leuans eum in pinnam templi, dixit: Mitte te deorſum in terram, quia de te ſcriptum eſt: Angelis ſuis mandauit de te, vt cuſtodiant te in omnibus viis tuis. In manibus tollent te, nequando offendas ad lapidem pedem tuum. Propheta ergo cum dixit quomodo diabolus futurus erat dicere in tẽtatione ſaluatoris: ſubſequitur dicens: *Super aſpidem & baſiliſcum ambulabis, & conculcabis leonem & draconem.* Quis eſt iſte aſpis, niſi ipſe ſerpens diabolus, qui protoplaſtum innocentem & rudem decepit: Baſiliſcus quare dictus eſt, niſi quia inter ſerpẽtes principatum tenet, quomodo diabolus princeps eſt omnium vitiorum?

Aſpis. Baſiliſcus.

Ambulauit ſuper illũ vnigenitus ſaluator noſter, quando dixit: Ecce venit princeps huius mundi, & in me nihil inuenit.

Ioan.14. C

Tentatus eſt à Sadducæis, & à diuerſis Iudæis, tamen ambulauit ſuper aſpidem & baſiliſcum. Nam quando ei propoſuerunt de muliere illa quæ ſeptem viros habuit, conculcati ſunt, quando reſponſum eſt eis: Erratis, neſcitis ſcripturas: In cœlo neque nubent, neque nubentur, ſed erunt ſicut angeli in cœlo.

Matt.22. Luc.20.

Ita ambulauit ſuper aſpidem. Ambulauit ſuper baſiliſcum, quando ei dictum eſt à Iudæis: Dic nobis, in quo nomine hoc facis, & quis tibi hanc dedit poteſtatem?

Ibidem.

Ambulauit ſuper baſiliſcum, quando dixit eis: Et ego interrogo vos vnum ſermonem, quem ſi dixeritis mihi, & ego dicam vobis. Baptiſmus Ioannis vnde erat? de cœlo, an ex hominibus? Et illi iam ſub pedibus eius iacentes, dixerunt intra ſe: Si dixerimus, de cœlo, dicet nobis, quare non credidiſtis ei? Si dixerimus, ex hominibus, timemus populum: quia ſicut Prophetam habebant eum. Et reſponderunt ei, Neſcimus. Et confuſi receſſerunt. Et ambulauit ſuper draconem, quando Sadducæos cõfudit ſecundò.

D

Ambulauit ſuper baſiliſcum, quando interrogantes hanc quæſtionem, rei receſſerunt. Sequitur: Et conculcabis leonem & draconem. Quis eſt iſte leo? qui de tribu Iuda vicit leonem & draconem, qui ſignificatus eſt in Pſalmo: Draco hic quem finxiſti ad illudendum ei. Hoc mare magnum & ſpatioſum, ibi repentia quorum nõ eſt numerus, animalia puſilla cum magnis, carnales cum ſpiritualibus. Et quia in ipſo mari huius ſeculi negotia damnoſa diabolus agit, draco dictus eſt, qui illudit mundo, & conculcatus eſt à Domino noſtro Ieſu Chriſto, qui percuſſit eum gladio oris ſui in morte ſua, in pretio redemptionis noſtræ.

Leo Chriſtus vicit Leonem diabolũ. Pſal.103. Ibidem. Draco, diabolus.

Diabolus qui lætatus eſt in primo homine captiuo, exinde capti-

A

uatus eſt Chriſto reſurgente glorificato, qui conculcauit leonem & draconem. *Quoniam in me ſperauit, eruam eum, quoniam cognouit nomen meum.* Quando ſperauit in eum? quando caro clamauit ad patrem, dicens: Deus, Deus meus reſpice in me, quare me dereliquiſti?

Pſal. 21.

Eruit eum, quoniam Iudæi non præualuerunt contra eum. Cognouit nomen eius, quando dixit: Longè à ſalute mea verba delictorum meorum, id eſt, longè ſunt à me peccata membrorum meorum.

Ibidem.

Peccata poſſum portare eorum, non tamen habere: quia ipſe eſt qui peccata noſtra portat, & pro nobis dolet, quẽ nos putauimus in dolore eſſe.

Eſa.60.

Ipſe autem vulneratus eſt pro nobis, & humiliatus eſt pro peccatis noſtris. Sequitur: *Inuocabit me, & ego exaudiam eum: cum ipſo ſum in tribulatione, eximam & glorificabo eum: longitudine dierum replebo eum, & oſtendam illi ſalutare meum.* Inuocauit eum, & exauditus eſt quando dixit: Deus, Deus meus reſpice in me.

Pſal.21.

Erutus eſt, quando emiſit ſpiritum. Cum ipſo fuit in tribulatione, quando dixit: Ne diſcedas à me, quoniam tribulatio proxima eſt.

Ibidem.

Cum ipſo fuit in tribulatione, exemit eum, & glorificauit eum. Quomodo eum glorificauit? quando eum clarificauit, quando dixit, Clarifica me pater claritate illa quam apud te habui antequam mundus eſſet.

Ioan.17.

Clarificauit eum, quando in toto mundo clarum eum fecit credentium mentibus, quando in omnem terram exiit ſonus eius, quando verbum exiit & cucurrit in campos.

Pſal.18.

Glorificatus eſt ergo, vt & nos dicamus: Gloria in excelſis Deo, & in terra pax hominibus bonæ voluntatis.

Luc.2.

Orationibus veſtris inquantum Dominus donauit, & pulſanti aperuit, expoſuimus vobis totum Pſalmum. Orate ergo vt qui percepiſtis à nobis modica, accipiamus magna, & detur nobis quod tradatur vobis. Amen.

De eo quod ſcriptum eſt in Pſal. XCIII. Quis exurget mihi aduerſus malignantes? &c. homilia.

INCERTO INTERPRETE.

ADVERSVS fluctus & impetus malorum hominum, cõtra peſtiferas cogitationes, qui ſtudent magis rectè vt viuant, nec viuant vt illi qui ita ſeculi laqueis obligati ſunt, vt totum cor depoſitum in terra trahant, non agnoſcentes eum qui fecit cœlum & terram: contra hæc ſola oratio Chriſtianorum ad Deum poterit præualere.

Oratio aſsidua quam efficax.

Licet enim ſuis viribus aduerſitates nullus manu cordis repellere poteſt, niſi fuerit adiutus cœlitus dextera illa ineffabilis diuinitatis, tamen neceſſaria eſt nobis inceſſabilis operatio, vt ſequamur magiſtri & domini præceptum, dicentis: Oportet ſemper orare, & nunquam deficere.

Luc 18. Mali homines bonis vt proſint.

Iſti ergo mali homines magis ideo viuunt vt probent bonos, vt ſi qua fortè fæx morum obfuſcauit claritatem ſanctæ & immaculatæ vitæ perturbantibus peſtiferis hominibus, quo proficiunt illi in peius, iſti purgentur in melius, dicente Domino: Cùm dixerint omne malum aduerſum vos, mentientes, gaudete & exultate, quia merces veſtra copioſa eſt in cœlis.

Matth 5.

Et iterum: Orate pro inimicis veſtris, benefacite iis qui vos oderunt.

1.Tim.

Orate pro calumniantibus & perſequentibus vos, vt ſitis filij patris veſtri, qui in cœlis eſt, qui Solem ſuum facit oriri ſuper bonos & malos, & pluit ſuper iuſtos & iniuſtos. Si enim diligitis eos tantum, qui vos diligunt, quam mercedem habebitis? nónne & Publicani hoc faciunt? Et ſi eos ſalutatis tantum qui vos ſalutant, quid amplius facitis? nónne & Ethnici hoc faciunt? Eſtote ergo perfecti ſicuti & pater veſter cœleſtis perfectus eſt. Taliter impugnabatur Propheta, de quo modò cãtauimus. Nam niſi exagitaretur, tentaretur,

tentaretur, probaretur, perficeretur, quando clamaret, dicens: *Quis exurget mihi aduerſus malignantes, aut quis conſiſtet mihi aduerſus operantes iniquitatem? Niſi quia Dominus adiuuit me, paulominus habitauerat in inferno anima mea.* Quaſi quærens, & dicens: Quis adiuuat me contra tantos impetus, contra tantas ſuggeſtiones, contra tantas importunitates malorum? Ergo quis exurget, dicebat, quaſi quęrens & conquirẽs peragraret in tota creatura, & iam nullum ex hominibus adiutorium inueniret. Repetiuit dicens. Aut quis conſiſtet mihi aduerſus operantes iniquitatem? Rediit ad fontem miſericordię, vnde ſemper hauriebat beneficia, ad Dominum rerum omnium, & conditorem creaturarum. Hic & confeſſus non ingratus dixit. Niſi quia Dominus adiuuit me, paulominus habitauerat in inferno anima mea.

γνώμη.

Oſtendit quia omnis anima Deum ſitiens & eſuriens, derelinqui in quocunque periculo, in quantacunque extremitate non poterit. Et ſi paululum differt beneficia, tamen non derelinquit ſperãtes in ſe. Nam quis ſperauit in Domino, & confuſus eſt? permanſit in mandatis eius, & derelictus eſt?

Eccleſ.2. B

Et beneficia præſtans dicebat, ſalus & ſaluatio noſtra Dominus Ieſus Chriſtus. Credis quia poſſum hoc facere? Et ille clamabat medulla fidei, interiori credulitate: Credo Domine: adiuua incredulitatem meam. Et Dominus reſpondens dicebat: Secundùm fidem tuam fiat tibi.

Marc.9.

Nullus ergo ex cultoribus Dei dubitet, quamuis beneficia difficilia ſperet, quamuis miracula ſuper ſe venientia poſtulet, * differri à ſummo bono Deo non poteſt.

deſeri.

Conſiderate patres noſtros, qui fuerunt ante nos. Patriarchæ fide exierunt de terra ſua, & de cognatione ſua, credẽtes quia qui iuſſerat eos exire, dimittere nõ poterat exeuntes.

Act.7.

Quid dicam de illo populo, qui in eremo quadraginta annos inſtituitur, licet murmuroſo, licet indigno, licet ingrato, de propagine illorum tertiam progeniem introduxit in terram promiſſionis: quia quæ promiſit Deus, potens eſt facere. Quid dico de illo Abraham patre multarum gentium, qui fide in ſenectute meruit accipere filium, & contra ſpem in ſpe credidit?

Gen.21. C

Quid dico de Iſaac? quia iam vxor eius, quæ ſterilis vocabatur, ad vnum coitum geminum accepit fructum filiorum, ita vt in vno ergaſtulo ventris Eſau & Iacob vno tempore conciperentur, alerentur, & crearentur?

Ibid.25.

Quid dico de Iacob? qui fide exiit cum vno baculo à genitoribus ſuis, pergens ad Laban auunculum ſuum, id eſt, fratrem matris ſuæ, & venit in Luza, & ibi vidit tantum myſterium & inenarrabile, angelos aſcendentes & deſcendentes, & ſanctum locum nominauit, & in ſua oratione Chriſtum prophetauit, & ſaluatorem vngendo lapidem non tacuit, dicente Apoſtolo: Bibebant autem de ſpirituali ſequente petra, petra autem erat Chriſtus.

Gen.27. & ſeq. 1.Cor.10.

Quid adhuc de illo dicam, qui veniens ad puteum, inuenit filiam Laban nõ poſſe adaquare pecora præ multitudine paſtorum: reuoluit lapidem grandem quo puteus cooperiebatur, & adaquauit greges?

Gen.29. D

Quantum myſterium, quanta granditas in operibus patriarcharum, quanta credulitas? Puteos cùm legimus, ſiue foſſos à patriarchis, ſiue obrutos à Philiſtinis: intelliguntur Philiſtini Gentiles homines eſſe, ſeipſos amantes: vel hæretici, qui falſitate ſua cooperiunt veritatem legis, ne adaquẽt multitudinem gregum.

Puteorũ ſignificatio.

Æquè intelligitur puteus foſſus altitudo legis. Fodiunt eam doctores de ſarculo linguæ, purgant terrenas cogitationes, veniunt ad ſpirituales, & perueniunt ad illam altitudinem ſapientiæ & ſcientię Dei, quam oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis aſcendit, & profluit eis aqua de altitudine fontis ſalientis in vitam æternam.

2. Cor. 6.

Sed petra cooperitur, quia quod in lege velatum eſt, in aduentu Chriſti reuelatum eſt. Cùm

A

ergo ad puteum venit Iacob, ſiue Moyſes, vel cęteri, qui ad puteos agnouerunt futura cõiugia, quid intelliguntur niſi in altitudine legis eccleſiã agnoſcere? Inde adaquantur oues, id eſt, de verbo ſpirituali. Nam ipſe Iacob dum adhuc paſtor eſſet auunculi, & ſoceri ſui, videbat fructum & fœcunditatem ouium non ad ſe trãſire: fecit pactum cum ſocero ſuo, vt ſi quid naſceretur varium in agnis, pertineret ad Iacob: ſi quid fuluidum & exalbidum, pertineret ad Laban.

Gen.30.

Sapientia illa, quæ eſt oſtenſor omnium artium, omnia ingenia excedens, dictauit illi debere facere populeas virgas, ſculpere eas, vt viride in quo erat decorticaret ex parte, & faceret viride cum albo. Poſuit has virgas vario colore decorticatas, vt quoties biberẽt greges tempore conceptus, conciperent ibi varios fœtus, & huius ſacramenti res erat. Virgæ intelliguntur præcepta legis, dicente Apoſtolo: Quid vultis, in virga veniam ad vos? Et, Reges eos in virga ferrea. Et alio loco: Virgam virtutis tuæ emittet Dominus ex Sion.

Expoſitio. 1.Cor.4. Pſal 1. Pſal. 109. B

Et ipſe Moyſes virgã ferebat, quam ante Pharaonem proiiciebat. Intelligitur in virga (vt dixi) vigor legis, & præfigurabat eccleſiam vbique diffuſam. Qui audit nunc verbum Dei, quod eſt illi virga, ponitur ſupra aquam, id eſt, in fontem baptiſmi: & ibi bibentes oues baptizatæ, credentes paſtori paſtorum Domino noſtro Ieſu Chriſto, qui animam ſuam poſuit pro ouibus ſuis: ibi, id eſt, in aqua concipiunt varietatẽ vitæ ſuæ. Vnus conſtituit vxorem ducere poſt baptiſmum, & aliam mulierem tangere nullam: alius conſtituit aſcendens de baptiſmo continentiam tenere, & vlterius amplexum fœmineum non tangere: alius conſtituit virginitatem cuſtodire, alius viduitatem ſeruare: alius conſtituit monachi vitam tenere: aliæ in choro ſacrarũ puellarum permanere. In vtroque ſexu permanent iſta dona, gratia donãte. Hoc eſt figuratum ab Iacob, varias oues in aqua concipere, hoc totum credulitas de auribus Dei ſibi vindicauit.

C

Quid dicam de Rachel vxore eius, quæ ſterilis vocabatur, quomodo credens concepit, primum Ioſeph, vltimum Benjamin?

Gen.30.

Quid dicam de ipſo Ioſeph, qui credulitate omnia à Deo impetrauit?

Ibid.39.

qui puer paruus adoleſcentia decoratus, impudicę mulieris inſolentiam credulitate declinauit, caſtitate poſſeſſus, in manu proteruæ mulieris pallium dereliquit. Quæ mulier ſignificat ſynagogam, quæ incredulitate ſua vſque ad mortem Dominum accuſatione perſecuta eſt, vt pallium carnis dimitteret in manibus eius: æquè ipſum pallium in reſurrectione corporis aſſumpſit. Quòd verò de carcere exiit, hoc eſt, quòd idem ipſe Dominus de ſepulchro aſcendit. Quòd pauit Ægyptum tempore famis, hoc eſt, quòd Chriſtus verbo ſuo totum mundum repleuit. Et vt agnoſcatur famem eſſe verbum Dei, dixit Propheta: In illis diebus mittam in eos famem: ſed non famem panis, ſed famem audiendi verbum Dei.

Amos 8.

Et quia prætermittenda non ſunt de Iacob, quæ nobis exponenda occurrerunt, redeamus ad ordinem dictionis.

D

Nam cùm ad cognationem ſuam vellet redire cum vxoribus & paruulis, omníque cenſu à Laban ſocero ſuo, ita continet ſeries lectionis: Igitur egreſſus Iacob de Meſopotamia Syriæ, venit ad montem Galaad, ibíque fixis tẽtoriis nuntiatum eſt ad Laban, quòd fugeret Iacob clam ipſo cum coniugibus ac liberis ſuis, omníque ſupellectile ſua.

Gen.31.

Qui conſecutus reperit eum in Galaad. Et locutus eſt Dominus eadem nocte ad Laban, dicens: Caue ne quid aſperè loquaris ad Iacob.

Ibidem.

Et hoc totum vnde factum eſt, niſi de credulitate? Illud verò quod ſequitur: Tranſductíſque omnibus quę ad ſe pertinebant vadum Iordanis, Iacob remanſit ſolus, & ecce angelus luctabatur cum eo.

Ibid.32.

Cúmque iam crepuſculo dies immine-

Ibidem.

ret, dixit angelus ad Iacob: Dimitte me, vt vadam, iam enim ascendit aurora. Ad quem Iacob ait: Non dimittam te, nisi benedixeris mihi. Cui dixit angelus: Quo nomine vocaris? At ille respondit: Iacob. Cui angelus. Non vocaberis, inquit, Iacob vltrà, sed Israël erit nomen tuum: quia si cum Deo fortior valuisti, quantò magis cum hominibus fortior prævalebis? Tetigítque neruum femoris eius, & emarcuit. Magnum sacramentum, qui angeli tactu insanus sanus debuit reddi, versa vice factum est vt sanus claudicans efficeretur. Sed præfigurabat in duobus pedibus Iacob duos populos, scilicet credétes, & incredulos. Nam de populo Iudæorum, qui Christum Dominum futuri erant crucifigere, quid dictum est? Filij alieni mentiti sunt, filij alieni inueterauerunt, & claudicauerunt à semitis suis. Quanta fuit claudicatio, vt filium Ioseph confiterentur tantum, & non filium Dei, & crucifigerent? Intantum fuit claudicatio, vt dicerent: Si tu es Christus, dic nobis. Ecce in vno pede Iacob demóstrabatur populus in Christo claudicans Iudæorum: in alio pede integro & stabili populus Christianorũ, dicente Propheta: Pes meus stetit in rectitudine. In ecclesiis benedicam te Domine. Hos duos pedes significabat Iacob in duobus populis. Quid dicam de Moyse, de Aaron, de * Thamar, de Eleazaro? Virtutes, potentiæ, miracula, tolerantia, granditas, sustinentia, fides, spes, charitas erat in eis, vt duces populi efficerentur. Tolerabát insipientes, insulsos, iracundos, murmurosos, ingratos, & hoc totum illam credulitatem tenentes: quia agnoscebant patientiam pauperum non posse perire in æternum. Quid dicam de sancto Dauid? qui puer paruus cùm oues vindicaret à ferocitate ferarum, leonem & vrsum tenens sub ala suffocabat. Vnde hoc puer impetrabat, nisi quia iam Deus in illo mysteria agebat? Nam quid erat suffocare vrsum & leonem, & defendere oues, nisi Dominum Iesum Christum venturum significare, qui alligauit Sathanam & angelos eius, vt gregem suum liberaret de faucibus leonis rugientis? Qui conculcauit leonem & draconem? Æquè vrsum suffocauit, quando incredulitatem crucifixorum confudit, dicentium: Hic dixit, destruam templum, & in triduo reædificabo illud. Et iterum dixerunt: Nobis dormientibus discipuli venerunt, & furati sunt eum. Æquè tanta bestia occisa est, quando ex mortuis resurrexit. Breuiter ergo voluimus, quantum potuimus, vel quæ occurrerunt, dicere non prolixè, non laboriosè, non latissimè, ne fastidium ingereremus legentibus. Si quid enim commaticè dicitur, cum dulcedine & suauitate legitur. Ergo & nos dicamus cum talibus, quia filij Prophetarum sumus, & credentes scimus nos cum membris Christi esse. Quis exurget mihi aduersus malignantes, aut quis consistet mihi aduersus operantes iniquitatem? Nisi quia Dominus adiuuit me, paulominus habitaret in inferno anima mea. Ecce hoc dicamus quotidie Deo purgata & eliquata mente, iugi oratione, conquadratis moribus, trutinata consuetudine, vt gratiam Dei non in vacuum suscipiamus, sed faciamus in eadem gratia fructum iustitiæ ob meritum vitæ perpetuæ.

Pſal.17. Claudicatio Iudæorum. Luc.29. Pſal.25. Debbora. Pſal.90. 1.Reg.17. Attende myſterium. Matt.26. Matt.28. ιαμματικῶς, per commata & incisa. Pſal.93. 2.Cor.9.

In Psalmum XCV. Cantate Domino canticum nouum, cantate Domino omnis terra, homilia.

DES. ERASMO INTERPRETE.

EGREGIVM verèque mirãdum hymnum spirituali lyra nobis resonuit hymnographus Dauid, dum prophetica lingua sermonem texuit euangelicum, & antiquis sermonibus nouas res significauit. Quid enim insonuit? Quemadmodum modò audiuimus. *Cantate Domino canticum nouum, cantate Domino omnis terra.* Considera charissime piéque cõtemplare, vt prophetiam verbis adaptans euangelicis, eundem reddat sententiarum dogmatúmque concentum. Cantate, inquit, Domino canticum nouum. Scimus fratres, quòd nouum canticum à vetere distinguitur. Quærendum igitur quod sit argumentum cantici veteris, quod nouum: hoc pacto ex rerum differentia consequi poterimus veritatis intellectum. Primum omniúmque vetustissimũ canticum ad mare rubrum decãtatum est: quo tempore admirandus ille Moyses virtute diuina transiit mare, ac pelagus vertit in terram, & canticum resonans dicebat: Cãtemus Domino, gloriosè enim glorificatus est: equum & conscensorem proiecit in mare. Fuit & aliud vetus canticum à beata Debbora decantatum, quum prostratis in bello hostibus, pro maximo quopiam trophæo erexit hymnum victorialem. Inuenies & aliud canticum in deserto cantatum, quum puteum reperissent filij Israël, nouóque beneficio frui cõtigisset. Quin insuper multam veteris cantici mentionem inuenire licet iis qui verè sýncereque versantur in sacris literis. Oportet igitur iam & recens illud, & nouum quærere canticum, quam vim habeat, & quid proponat nobis contemplandum. Hîc mihi vigilanter attende. Vetus canticum vnius populi finibus circumscriptum erat, vnóque climate cõtinebatur, videlicet Palæstinæ, neque fas erat populo extra illud clima vetus efferre canticum, sed quum populus esset vnus, vnáque gens, vno loco, vnóque climate tum canticum, tum religio vetus erat circumscripta. Testatur quod dico, etiam beatus Dauid, sic alicubi loquens sub persona Iudæorum, qui erant in Babylonem abducti: Quomodo cantabimus canticum Domini in terra aliena? Vides quòd non fuerit concessum veteri cantico per omnem ire terram quæ sub cœlo est? Sed repetamus ea quæ dixerunt in Babylone versantes. Tunc interrogauerunt nos qui captiuos duxerunt nos, verba cantionum, & qui abduxerunt nos, hymnum cantate nobis de canticis Sion. Dein lege circumscripti, vetitíque ne in terra peregrina canerent diuina cantica, respondent: Quomodo cantabimus canticum Domini in terra aliena? Vetus itaque canticum adeò angustis finibus circumscribebatur, quemadmodum modò dicebam, intra populum vnum, vnámque regionem, sed nouum per omnem terram incedit quæ sub cœlo est, & ab vniuerso decãtatur orbe: eóque Propheta quum dixisset: Cantate Domino canticum nouum: protinus adiecit: Cantate Domino omnis terra. Vide quomodo explicat donum, vide quomodo dilatat theologiam, vide quomodo ostendit discrimen inter canticum nouum, & vetus illud angustis finibus circumscriptum. Ac ne quis humanis coniecturis cæcutiat in huius rei contemplatione, nec euangelicæ gratiæ vim tacuit: sed cùm dixisset: Cantate Domino omnis terra, rursum adiecit: *Annuntiate diem ex die salutare eius.* Quod salutare? profectò liquet, quòd de multis hymnis celebranda seruatoris dispensatione loquitur: quòd Deus amore generis humani, inter homines versatus est: quòd medicus ad ægrotantes aduenerit: quòd caligantibus lux affulserit: quòd errantibus apparuerit via, illa inquam via, quæ & hodie clamat in euangeliis, Ego sum via, veritas, & vita. Sed operæpretium est fratres discere, quam ob causam Deus populum illum loco & climate circumscripserit, tum cur illi non permiserit per vniuersam terram canere laudes diuinas. Nam illud oportet in primis pulchrè nosse, quòd Deus nõ vertitur, nec immutatur, nec ab vna sententia in aliã dimouetur, vt nunc hoc decernat, nunc diuersum: sed quòd quum ipse maneat immotus & immutabilis, sese ad humanam

Exod.15. Iudic.5. Num.21. Vetus canticum circumscriptum. Pſal.136. Ibidem. Ioan.14.

manam attemperat imbecillitatem. Crebrò, fratres, loquitur Deus, ac leges præscribit, non vt ipse possit, sed vt nos capere valemus. Poterat & per vetus canticum accendere lucernam gentibus: sed non erant qui lucernam manibus attingerent, validi ad pietatis prædicationem. Etenim si qui acceperunt, non obtinebant pietatis sermonem, quî potuissent in alios pietatis legem transfundere? Verum quoniam populus ille segnis erat & incredulus, vt facilè gẽtium abominationibus seductus sese submitteret, vno loco septus est, quò posset solus apud se exercere pietatis legem. Idem facit frequenter & maritorum hominum quisque, quoties vxorem habet suspectã, circumscribit illam vno loco, thalamísque includit, eunuchos adhibet, & omnem apponit custodiam: in summa, nihil non facit curátque eorum quę seruãt pudicitiam, eò quòd illa non habet verum amorem, pudicæ mẽtis custodiam, quæ castæ fœminæ solet esse familiaris. At qui pudicam benéque moratã habet vxorem, à nulla eam progressione prohibet, quippe qui certum pignus habeat, vxoris affectum. Illa prodit in forum, & extinctus est zelus: congreditur cum multis viris, nec vsquam est zelotypiæ morbus, eò quòd pudica mulier secum habeat custodem ac pædagogum, morum integritatem. Quod igitur inter nos homines geritur, idem facit & Deus. Ac ne quis dicat incõgruam esse similitudinem quam proposui, Deus hoc modo copulatur populo, quo vir vxori, nõ iuxta corporum vnionem, sed iuxta mentis affectum, ac beneuolentiam. Idem ergo etiam in vetere testamento synagogam alloquens per Prophetam manifestò dixit: Desponsaui te in iudicio & in misericordia, & in iustitia, & in agnitione. Interpretatus est Dei copulam: corpora corporibus applicãtur, verum in commistione Dei, anima Deo cõglutinatur. Et quemadmodum illic dictum est, & adglutinabitur vxori suæ, & erunt duo in carne vna: sic anima quum Deo verbo vnitur, clamat: Adhæsit anima mea post te, me autem suscepit dextera tua. Habebat igitur vetus synagoga pro viro legem, quemadmodum hodie testatur Esaias per Apostolum loquẽs, nam prophetica voce Paulus vsus est, dicens, sicut scriptum est: Multi filij desertæ magis quàm eius, quæ habet virum. Quoniam igitur synagoga illum virum habuit, videlicet legem, (resumam enim quod dicebam) erat autem suspecta, quòd vbique charitatem Deo debitam proderet idolis, conscientiam habens illorum cultu pollutam: redarguit illam Deus ita loquens: Et mœchata est cum lapide & ligno, ac mei oblita est, dicit Dominus. Quoniam suspectam habebat mentem synagogæ, meritò illam loco circumscribit, tẽplóque veluti thalamo cuidam includit, nequaquam permittens vt quouis loco sibi constituat altare: sed vniuersa quidem Iudæa ac Palæstina erat populi, cæterùm vnicus erat locus habẽs altare. Eapropter & Moses quum sciret vxoris mores suspicioni obnoxios, (vxorem autem scriptura hactenus appellat synagogam) sciens igitur mentem synagogæ meritò suspectam, prius illam appellat, dicẽs: Attende tibi Israël, nequãdo offeras holocaustomata tua, & victimas tuas in omni loco quemcunque inueneris, sed in loco quem elegerit Dominus Deus tuus. Videte quàm circumscripta sit, & quidem meritò fratres. Quũ enim in vno loco accepisset altare, totum locum impleuit simulachrorum cultu, sicuti clamans Hieremias testatur: Iuxta numerum ciuitatum erant dij tui Iuda, & iuxta compita Hierusalem sacrificabas Baal. Si ergo quum accepisset vnum locum, terram omnem impleuit adulterio: si plena libertas fuisset concessa, cogita in quàm enormem incidisset incontinentiam. Ob hanc causam, fratres, etiam canticum loco circumscriptum

Deus noſtræ ſe attemperat imbecillitati. Confirmat ſimili. Synagoga. Deut.12. Gen.2. Pſal.62. Eſa.45. Galat.4. Hier.3. Hier.44.

est, & altare loco definitum, & populus ille loco conclusus. At ecclesia quæ vbique Christum in se circumfert, innumerósque martyres immolauit ob charitatem quam gerit erga virum, à nullo prohibetur loco: sed in omni loco sunt altaria, in omni loco doctrina. Hæc prædixit Deus per Prophetam: nam & ecclesiasticam exprimens synceritatem, & alterius populi ingratitudinem traducens, ad illos loquitur: Non est mea voluntas in vobis, dicit Dominus omnipotens, nec accipiam hostias de manibus vestris: quoniam ab exortu Solis vsque ad occasum, nomen meum glorificatum est inter gentes, & in omni loco sacrificium offertur nomini meo, & sacrificium purum. Vide quàm luculenter, quámque dilucidè mysticam interpretatus est mensam, quæ est incruenta hostia. Thymiama verò purum appellat sacras preces, quæ post hostiam offeruntur: hic enim suffitus Deum refocillat, non is qui à terrenis radicibus sumitur, sed qui à puro corde exhalatur. Dirigatur igitur oratio mea tanquam incensum in conspectu tuo. Vides vt vbique locorum concessum est angelicum illud sacrificium inclarescere? vides nullis finibus circumscriptum neque altare, neque canticum? In omni loco thymiama offertur nomini meo. Est igitur hostia pura prima quidem mystica mensa, cœleste summéque venerandum sacrificium. Est autem & in nobis varia sacrificiorum differẽtia. Posteaquam enim lex in veteri testamento multas habuit hostias, aliam pro peccatis, aliam quæ dicta est holocaustoma, aliam vocatam laudis, aliam salutaris, aliam pro leprosis mundandis, breuiter alias & multas & varias pro his qui innumeris expiationibus censebantur, omnino magnus erat & modo carens numerus sacrificiorum in lege: quæ omnia noua gratia superueniens vno complectitur sacrificio, vnam ac veram statuens hostiam. Habemus autem & nos in nobisipsis varias immolationes, non quæ iuxta legem incedunt, sed quæ decent euangelicam gratiam. Vísne has cognoscere victimas, quas habet ecclesia, quum sine sanguine, sine fumo, sine altari, cæterísque ceremoniis, munus euangelicum sursum ascendit ad Deum, quódque sit sacrificium mundum & immaculatum? Audito sanctam scripturam tibi palam exponentem hanc differentiam ac varietatem. Est igitur primum sacrificium, quod antè dixi, spirituale illud ac mysticum donum, de quo Paulus ait: Imitatores estote Dei, tanquam filij dilecti, & ambulate in dilectione, quemadmodum & Christus dilexit nos, tradidítque seipsum pro nobis Deo sacrificium & oblationem in odorem suauitatis. Alterum sacrificium est martyrum: & quæ testatur hoc scriptura? Audi Paulum: Obsecro vos fratres, vt exhibeatis corpora vestra hostiam viuam, sanctam, gratam Deo. Habes primam hostiam quæ dicitur salutaris, habes secundam martyrum, tertiam precationis: Dirigatur deprecatio mea tanquam incensum in conspectu tuo, sublatio manuum mearum sacrificium vespertinum. Quarta est quæ offertur laude, hoc est, per hymnos: Sacrifica Deo sacrificium laudis. Quinta est per iustitiam: Tunc acceptabis sacrificium iustitiæ. Sexta offertur per eleemosynam: Sacrificium, inquit, mundum & immaculatum, visitare pauperes & orphanos in afflictione ipsorum. Septima fit in iubilo. Iubilum autem est victorialis in bello applausus. Nam aliud est ololygmos, hoc est, clamor: aliud alalagmos, hoc est, iubilatio. Quum post victoriam in bello milites vociferantur, ea est iubilatio, victoriæ signum, eóque Propheta eos qui conspecturi erant Christi victoriam, hymnum vociferantes aduersus hostes, beatos appellat, dicens: Beatus populus qui scit iubilationem. Iubilatio igitur est vi-

Eccleſia. Malac.1. Thymiãma puté, ſacræ preces. Pſal.140. Hoſtiæ veteris legis multæ. Hoſtia gratiæ, vna. Victimæ ſeu hoſtiæ eccleſiæ. Epheſ.5. Rom.12. Pſal.140. Pſal.106. Ibid.50. Iacob.1. Iubilum quid. ὁλολυγμὸς. ἀλαλαγμὸς. Pſal.88.

ctorialis in bello plausus. Posteaquam ergo seruator victoriam tulit deuictis omnibus inimicis, dicens: (Ioan. 16.) Confidite, ego vici mundum: hymnum nunc offerentes victori, perficimus iubilationem, quam Propheta beatam vocat, dicens: (Psal. 26.) Circumiui & immolaui in tabernaculo eius sacrificium laudis & iubilationis. Est & octauum quoddam sacrificium Deo, spiritus contritus: (Psal. 50.) Cor contritum & humiliatum, Deus non despicies. Vides quales hostiæ à nobis tractentur. Est & aliud nonum sacrificium, quod peragitur per euangelij prædicationem. Id est sermo doctrinæ, de qua Paulus Apostolus ait: (Rom. 5.) Administrantes euangelium Dei, vt fiat oblatio gentium accepta, & sanctificata in Spiritu sancto. Vides quam declarauit etiam euangelij prædicationem offerri Deo? (Epilogus sacrificiorum 10.) Habes igitur primum sacrificium illud salutare donum, secundum martyrum, tertium deprecationis, quartum iubilationis, quintum iustitiæ, sextum eleemosynæ, septimum laudis, octauum compunctionis, nonum humilitatis, decimum prædicationis: tametsi quiddam prætermisi, quum animo nouem enumerarim, putaui me tradidisse decem. Quodnam igitur sacrificij genus prætermissum est? Est decimum sacrificium, fructificationis, de quo loquitur Paulus: (Philip. 4.) Accepi quæ à vobis missa sunt per Epaphroditum, sacrificium acceptabile in odorem suauitatis. Vides beneficentiam in sanctos à Paulo vocari sacrificium. Habes igitur varias sacrificiorum formas. Sacrifica Deo sacrificium laudis. Laudaui vos omnes fratres, imò potius omnes laudauimus, & ante omnia Deus, sacrificiũ quod exhibuistis, loquor de beneficentia in pauperes: vt qui miserti estis eorum qui in foro conculcabantur clamantes ad Deum, & per vos exauditi sunt. Imitati estis Dei benignitatem, depulistis à foro mendicitatis probrum, processit eleemosyna, & extinxit dedecus: dedecus enim diuitum est clamor pauperum. (Clamor pauperũ, diuitum dedecus.) Thesaurizastis thesaurum, diuitias iustitiæ. Nam hunc thesaurum oportet habere præ oculis, thesaurum veritatis, thesaurum iustitiæ, thesaurum benignitatis in pauperes. Siquidem duo, fratres, sunt thesauri, vnus qui reponitur malis, & alter qui bonis reconditur. (Thesauri duo.) Thesaurus malorum est inobedientia, & intractabilitas, & iniquitas, de qua dicit Paulus: (Rom. 2.) Ignoras quòd bonitas Dei ad pœnitentiam te inuitat? sed iuxta duritiam tuam, & cor impœnitens, thesaurizas tibi iram in die iræ, & reuelationis, & iusti iudicij Dei? Vides thesaurum peccatorum reponi operantibus iniquitatem. Nunc vide thesaurum qui ex humanitate erga pauperes, reponitur operantibus iustitiam. Audi Paulum Timotheo scribentem: (1. Tim. 6.) Præcipe his qui diuites sunt in præsenti seculo, ne animis efferantur, neque spem ponant in incerto diuitiarum, sed vt benefaciant: diuites sint in operibus bonis: vt faciles sint ad impartiendum & communicandum, thesaurizantes sibi thesaurum in futurum, vt veram apprehendant vitam. Vides thesaurum bonorum, vides thesaurum malorum. Et apud quem hic thesaurus deponitur? Clarum est quòd apud Deum: nam ille & malorum thesaurum reponit ad retributionem. Et alteros quidem vlciscitur, alteris verò rependit præmia. Vis ipse videre, quis thesaurorum horum perfectam habet memoriam, custodiámque? Per Moysem loquitur de iis qui perpetrant mala. (Deut. 32.) De vinea Sodomorum, vinea eorum, & palmes illorum ex Gomorrha: vua eorum vua fellis, botrus eorum botrus amaritudinis. Venenum draconum vinum illorum, & venenum aspidis insanabile. Et posteaquam commemorauit opera iniquitatis, protinus adiunxit: (Ibidem.) Nónne hæc omnia condita sunt apud me, & signata in thesauris meis? In die vltionis retribuam, in tempore quum lapsus fuerit pes eorum. Ad hunc modum dispensat thesaurum iniquitatis his qui operantur iniustitiam. Dispensat & thesauros regni, de quibus loquitur & Esaias: (Esa. 33.) Venit sapientia & scientia, & pietas à Deo. Hi sunt thesauri iustitiæ, de quibus & seruator sanctis discipulis suis loquebatur: (Luc. 12.) Thesaurizate vobis thesaurum indeficientem, æternum in cœlis. Atque idem diuiti loquens, Veni, inquit, sequere me, & habebis thesaurum in cœlis. (Ibid. 18.) Fugiamus itaque thesaurum iniquitatis, & recondamus thesaurum eleemosynæ bonum opus, quódque possit omne peccatum extinguere, quod idoneum sit ad soluendam omnem iniquitatem. (Eccles. 3. Luc. 11.) Atque vt planè cognoscas quantam habeat vim eleemosyna, attentius considera quæ dicuntur. Peccata quædam spectant ad Deum, quædam ad hominem: veluti impietatem committere, blasphemias euomere, ac violare templum Dei, aut ecclesiam Dei persequi, aut sacerdotes afficere contumelia, hæc omnia referuntur ad Deum. (Peccatorum quædam ad Deum, quædam ad hominem spectant.) Cæterùm mœchari, furari, iniuriam facere, hæc intra consuetudinem quæ nobis cum conseruis est, consistunt. Multiplex autem est differentia eorum quæ committuntur in Deum, & quæ in homines. Nihil itaque peius iniquitate, neque quicquam infœlicius iniquitate aduersus Deum, neque quicquam magis impium, quàm aduersus Deum blasphemia. Et tantam tamen impietatem eleemosyna valet diluere, non si perseueret in blasphemia, sed si per pœnitentiam peccatum reuocet. Ne quis mihi hîc obstrepat dictis meis perperam intellectis: non enim mihi ad amentium amentiam, sed apud vos fideles sermo est, apud veritatis collectaneos. Nihil scelestius impietate, nihil scelestius blasphemia: & tamen tantum malum per eleemosynam diluitur, si quis verè accesserit veritati. Sumo mihi ad probationem veterem Danielis historiam. Balthasar Nabuchodonosoris filius quum (Dan. 5.) aliquando debaccharetur in res diuinas, ac sancta violaret, ausus est in profano conuiuio ebriorum, impiorum ac blasphemorum, sacra vasa, quæ Hierosolymis sustulerat, in medium afferre, iísque pro temulentiæ instrumentis abuti. Et exportauit, inquit, vasa Dei quæ erant Hierosolymis sancta, & bibit ex illis ipse, & vxores illius, & pellices, & concubinæ illius. Violauit autem diuina, non tantùm per mensam profanam, verum etiam per intemperantiam. Atqui tantum etiam malum Deus lenitate sua tulit, illa malorum tolerans vis, illa opulenta gratia, illa benigna copiosáque humanitas, quæ acceptat pœnitentiam nostram, & vindictam prorogat. Debacchantem in sancta tolerat Deus, & sententiam aduersus illum proferre differt. Extitit, inquit, dum hæc fierent, in superficie parietis, hoc est, (Dan. 5.) in incrustamento, talus manus à vola vsque ad digitos, scripsítque in pariete, Mane, Thecel, Phares: & verba erant Hebraïca, (id est, numerauit, ponderauit, diuisit.) ac miraculi nouitas expauefecit tyrannum cum conuiuis suis. Requirebatur ænigmatum solutio, nec inueniebatur. Accersiuit complures interpretes, qui non habebant quod dicerent de eo quod videbatur. Vocatur Daniel in medium, oportet enim primùm consilio destitui mendacium, atque ita demum elucescere veritatem, quemadmodum in Ægypto, quum hærerent magi ac sapientes, móxque Ioseph interpretans aperuit veritatem: (Gen. 41.) ita & in Babylonia, redarguta omni humana sapientia, mox Dei sapientia per fidelem famulum eluxit. Vocatus est Daniel, ingressus est sanctorum verborum Propheta, spiritualis scripturarum liber, magni regis interpres. Atque vt cognoscas quid intersit inter hominem simplicem, & hominem Dei, qui natura quidem purus est homo, mente verò immortalis, introgressus ad illud conuiuium impietatis, aduocatur ab eius conuiuij principe, videlicet

(Dan. 5.) delicet rege, qui ait ad illũ: Scio quòd spiritus Dei sanctus sit in te. Explana nobis scripturam hanc, quid sibi velit. Honoras famulum, & cõtumelia afficis Dominũ? hominem reuereris, & Deum contemnis? Confiteris Spiritum sanctum, & sancta polluis? Scio quòd Spiritus Dei sanctus sit in te. Etenim sub patre meo copiosior spiritus erat in te. Si igitur hanc quęstionem dissolueris, purpuram indues, & torquem aureum circa collum tuum. At beatus & admirãdus ille, pro nihilo ducens hominum munera, sed super omnia veritatem honorans, ait: Rex, munera tua alteri da viro, ac dona tua aliis largire: ego tamen scripturam enarrabo. Et quod erit interpretationis præmium? A Deo merces veniet. Quin potius hoc ipsum mihi veritatis pręmium erit, interpretari veritatem, ac pietatem quæ infamatur, vindicare. Vide autem admirandam iusti sapientiam: non protinus interpretatur scripturam, sed prius redarguit mentem regis dicens: O rex, Deus cœli dedit regnum & potentiam patri tuo Nabuchodonosor, insuper honorem addidit illi, similiter & tibi: & vt sermonem in pauca conferam, dedit tibi Deus regnum & potentiam, & tu oblitus es Dei, & exportasti vasa illius aurea argenteáque, atque ex his potasti tu, cum vxoribus tuis, pellicibus, & concubinis: cum verò qui habet in manu spiritum tuum, nõn benedixisti: ideo missus est articulus manus à facie eius, scripsítque in superficie parietis sententiam ipsius. (Dan. 5.) Atque hæc sunt verba: Mane, numerauit Deus regnum tuum, & compleuit: id enim sonat Mane, Syrorum lingua, atque itidem Hebraïca. Thecel, librauit Deus regnum tuum, & dedit illud Persis ac Medis. Nam id temporis tantùm erat regnum Babyloniorum. Considera illud admiratione dignum, quomodo declarauit Deum omnia numero & mensura facere. (Sap. 11.) Librauit, inquit, ac mensus est: nihil enim ab illo fit absque mensura, nihil sine pondere, nihil sine congruentia: sed iusta mẽsura vindictam infligit: quúmque punit, trutina librat vltionem, pro delictorum modo eam rependens, ne maior sit commissis, sed congruens. Eóque Deus aliquãdo comminans Iudææ, quum prius esset sublata atque extincta Samaria, dicit: (4 Reg. 21.) Et extẽdam in Hierusalem mensuram Samariæ, & trutinas domus Ephraim: pro eo quod erat, eandem vindictam admetiar his, quam illis sum admensus. Neque enim mensura caret diuina vindicta, sed mensura, & regula, & trutina mensurata est, sicut seruator loquitur in euangeliis: (Matth. 7. Marc. 4.) Qua mensura mensus fueris, remetietur tibi. Mẽsus igitur est Deus, librauit, ac diuisit, & impletus est numerus regni tui, ait ad illum. Quid autem accidit? post tam seueram sententiam mox induxit dicti solutionem. Et nunc rex consilium meum placeat tibi, ac peccata tua eleemosynis redime, & impietatem tuam commiserationibus pauperum, si fortè propitius fiat Deus delictis tuis. Vides quantam vim habeat eleemosyna, quantum valeat humanitas, quàm efficax iustitiæ opus operetur erga egenos misericordia. (Dan. 4.) Admonuit Propheta, cui si obedisset ille legis transgressor, gratia fuisset cõsecuta promissum. Sed gratia quidem erat simplex, mẽs verò non recipiebat correctionem. (ἐπιφώνημα.) Adeò valida res est erga pauperes humanitas. Resecuit eleemosyna captiuorum speciem è foro: tollitur captiuitatis species ex vniuersa terra. Vidisti forum plenum captiuis, & correxisti in amœnũ spectaculum: contrahet Deus vltionem vindictæ suæ quæ peccatis infligitur. Neque enim iniustus est Deus, vt obliuiscatur animarum iniustè interfectarum, neque sanguinis iniustè effusi. Sublati sunt sancti, sed pro pietate mortui sunt. Ne mihi respicias ad captiuitatis bellíque speciem, sed illud specta, quòd complures suscepto pro castitate certamine, mortem perpessi sunt, multæ virgines in tempore opportuno, videlicet in tempore persecutionis coronatæ sunt, quum animæ complures eodem tempore expugnarentur. Ac ne putes illos Deo indignos, quorum sanguis effusus est, istud est vetus historiarum exemplum. Semper Deus sanctos exponit periculis, quò per hæc declaretur pietatis vis, ne quis dicat: Cur si erant pij, sublati sunt? cur si erant pij, occisi sunt? cur si Deo erant curæ, tantam sustinuerunt oppugnationem? (Sancti cur semper periculis expositi.) Audi Dauidem, per vetera decantantẽ noua: (Psal. 78.) Deus, venerunt gentes in hæreditatem tuam, polluerunt templum tuum: ac non simpliciter templum, sed tẽplum sanctum tuum: posuerũt Hierusalem in pomorum custodiam, posuerũt morticina seruorum tuorum escas volatilibus cœli, carnes sanctorum bestiis terræ. Si hi tanquam indigni pietate traditi sunt, illi quomodo traditi sunt? Si hæc nunc quidam patiuntur vt indigni Deo, quomodo eadem illa veteres sancti pertulerunt? Quòd si idem Deus permittit, hæc omnia ad vtilitatem suorũ dispensans, ac per sanctos emendans peccati maculam, nihil prorsus iniustum in his quæ diuina potentia permittuntur. Hæc permittit Deus ad exercendas mentes nostras: ac frequenter iusti pro iniustis mortem perpetiuntur. Habes veterem congruentiam per antiquas historias. Pronuntiauit Deus aduersus Adam, dicens: Terra es, & in terram abibis. (Gen. 3.) Atque is quidem accepta sententia, inter viuos censebatur: contrà, qui nihil peccarat Abel, interfectus est. (Ibid. 4.) Qui obnoxius erat culpæ, vita fruebatur, iustus morti subiectus est, ídque vtiliter. Posteaquam enim Deus pronuntiarat sententiam aduersus Adam, Quocũque die comederis, morte morîeris: (Ibid. 2.) non dedit morti potestatẽ illicò reum inuadendi, ne mors aduersus genus nostrum arriperet vera certáque contagia. Etenim si transgressos protinus arripuisset, pœna fuisset irreparabilis, citráque pœnitentiæ remedium. Sed ingressa est mors per iniustitiam, vt eiiceretur per iustitiam. (γνώμη.) Sublati sunt iusti, sed extincti non sunt: (Psal. 111.) in memoria sempiterna erit iustus. Sanguis iustorũ effusus est, sed Deus eos, qui traditi sunt tanquam viles & abiecti, filios appellat, & tanquam filios vlciscitur. Porrò quòd qui simpliciter ab inimicis occisi sunt, filij Dei dicuntur, ac tanquam filij vindicantur, sermonem meũm cõfirmat beatus Moyses. Quid autem ait in cantico? (Deut. 32.) Exultate gentes cum populo eius, & adorent eum omnes filij Dei, quoniam sanguinem filiorum suorum vlciscetur. Si filij Dei, quomodo occisi sunt ab inimicis? Vides quòd Deus permittit iustos occidi, ad probationem pietatis: nec violatum est verbum, vt confirmaretur sensus. Lætamini cœli, quoniam sanguinem filiorum suorum vlciscetur. Traditi sunt tanquam alieni, & vindicantur tanquam filij. Exercitatio pietatis est martyrium, hoc est, testimonium euidens, & professum. Et quomodo? Audi & considera, obsecro, demitte cogitationem ad sermonis profunditatem. In omni tribunali quid aliud martyri proponitur, quàm vt abneget Deum? (Martyrij finitio.) Ac dum aduersus hanc propositionem decertat, manifestam & irreprehẽsibilem arripit coronam martyrij. Super his verò sanctis, qui nũc occisi sunt, non erat iudex iudicãs, sed consciẽtia. Cõplures enim interdum (neque enim condemno, sed humanas cogitationes excutio) trãsgressi sunt in cogitatione: veluti si quis aliquando in afflictione dixit: Vbi est Deus cui seruiui: vbi est Deus quem professus sum? Ibi procella ac tẽpestas, ibi periclitatur nauigiũ. Quòd si quis dum illis examinatur tẽpestatibus, denuò resipuit, ac dixit: Num hîc mihi vita circumscripta est? Num expectaui bona terræ? An non expectabam regnum? an non expectaui resurrectionem mortuorum? (Tempestas martyrij.) An non magnificam angelorum vitam? An non vitam illam senij nesciam?

Quid itaque me lædit mors, adferens bona æterna? Non perturbor temporariis, quum expectem æterna. Qui hæc expendit in animo, Deum habet suæ cogitationis iudicem, habet patronum pium animum, habet tribunal metum, habet testem conscientiam, quæ ipsi iustitiæ plectit coronam, & ante conscientiam Deum cœlitus præmia distribuentem operariis pietatis. Etenim qui videt occulta, coronat in propatulo. Ora tu, inquit, patrem tuum in abscondito: & pater qui est in abscondito, reddet tibi. Ergóne qui orat in occulto, coronatur? & qui in occulto cõtorquet mentem ad confessionem, non coronatur? Martyrium fratres nõ euentu tantùm æstimatur, sed etiam proposito. Non quum martyr decollatur, tum fit martyr, sed ex quo propositum ostendit profitendi, martyr est, etiamsi non patiatur quæ martyres solent. Et quis est qui hæc suo comprobat testimonio? Beatus ille Paulus, qui quum semel sit mortuus, tamen ostendit se quotidie mori. Quid enim inquit? Quotidie morior per vestram gloriam, quam habeo in Christo. Quotidie morior. Quomodo moreris, qui viuis? Moriebar proposito, sed seruatus sum gratia Dei. Quantum erat in hominibus potentibus, & in me, quatenus meipsum exposui, quotidie morior: quod autem ad gratiam attinet diuinam, tanquam doctor reseruatus sum ecclesiæ. Dispensat enim Deus res ad vtilitatem hominum. Et alios quidem tradit vt oste cõdatur probata fidelium mens: alios rursus reseruat, vt custodiat fermentum ecclesiis. Non sunt pollutę virgines, quòd propositum sit immaculatum, & animus immarcessibilis. Et illud mihi considera frater, virginitas citra controuersiam accipit coronas: vtra virginitas, quæ est ꝓpositi, an quæ est necessitatis? An nescis quòd innumeræ virgines corporáque impolluta decesserunt ex hac vita? An non multæ filiæ gentium abominabilium & impiarum, tempus nuptiarum expectantes, raptę sunt? An non multi iuuenes corpore incõtaminato post coniugium & nuptias morti sunt traditi? Iuuenes, inquam, ethnicorum filij, Iudæorum filij, impiorum hereticorum filij, abierúntque innumeri corporis virginitatem habentes? An apud tribunal Christi, tali virginitate prædita turbæ dantur coronæ? non dantur coronæ virginitatis: fructum aufert necessitas. Quòd si nullus est necessitatis fructus, sed tota merces est propositi, numerus ille innumerabilis manet incoronatus, virginitatem quidem habens, sed virginitatis propositum non habens. Neque enim Deus acceptũ fert quod fit ex necessitate, sed quod ex proposito rectè fit. Si igitur illis innumeris virginitas non imputetur ad virginitatẽ, nec his quæ præter propositũ inquinationis corruptæ sunt. Pollutum est corpus, sed animi templum non est pollutum: violatum est corpus, sed mens corrupta non est. Ne quis igitur reiiciat multitudinem sanctorũ in contumeliam & captiuitatem traditorũ. Sæpenumero sanctorum est pro impiis pati. Seruator, qui nihil peccauerat, pro peccatoribus traditur: & Esaias clamat: Homo in via sua aberrauit, & Dominus tradidit eum pro peccatis nostris. Atque idem rursus: Qui peccatum non fecit, nec inuentus est dolus in ore eius, & Dominus tradidit illum pro peccatis nostris, & pro peccatis populi venit ad mortem. Vides? Imitatores Christi sunt, qui ꝓ iniustis patiuntur. Accidit autem, fratres, & alio modo, vt aliquantulum dilatem historiam: accidit vt etiam ex his qui occiduntur nonnulli peccatis obnoxij sint: Dominus autem per temporariam afflictionem diluit peccatum, per corporum plagas extinguit animæ vulnera. His mors imputatur pro supplicio. Quin & ægrotatio piis qui peccauerunt, imputatur pro supplicio. Et quis est qui ista promittit? Paulus neque enim oportet quicquam dicere sine testibus, soláque animi cogitatione. Nam si quid dicitur absque scriptura, auditorum cogitatio claudicat, nunc annuens, nunc hæsitans, & interdum sermonem vt friuolum auersans, interdum vt probabilem recipiens: verùm vbi è scriptura diuinæ vocis prodiit testimonium, & loquentis sermonem, & audientis animum confirmat. Quis igitur sermo nobis attestabitur, quòd afflictiones & flagella hominibus illata, imputãtur ad peccatorum remissionem? Audi beatum Paulum loquentẽ de his, qui indignè accedũt ad mensam mysticam. An ignoratis quod qui edunt indignè, sibi edunt ac bibunt ad iudicium? Et quid continenter adiecit? Propterea inter vos multi infirmi, quoniam indignè acceditis ad mensam: & dormiunt multi, pro eo quod erat, moriuntur, tanquam mors etiam pro peccato adueniat. His protinus annectit: Si enim nosipsos iudicaremus, nequaquam iudicaremur à Domino. Ergo Domini iudicium est, & morbus, & mors. Et quid mihi prodest post mortem? quis fructus post obitum? Si nosipsos iudicaremus, nequaquam iudicaremur. Cùm autem iudicamur, à Domino corripimur, ne cum mundo condemnemur. Deus enim iustificauit, ne iustos simul cum impiis perdat, néve simul condemnet sanctos cum profanis, idque valde conuenienter. Non enim par est, vt qui Deum adorat, simul puniatur cum eo qui Deum afficit blasphemiis: & eodem modo plectatur piè colens Deúmque glorificans, quo blasphemantes & despectui habentes veritatem. Propterea Deus occultis & inuisibilibus modis variè flagellat pios delinquentes, quò videlicet nos puros exhibeat magno illi tribunali: vt quum hìc corripuerit, illic imputet præmium. Denuo resumite sermonem apostolicæ intelligentiæ: Si nosipsos iudicaremus, nequaquam iudicaremur. Cùm autẽ iudicamur, à Domino corripimur, ne cum mũdo condemnemur. Huic dicto cõcordat & beatus Dauid: Beatus, inquit, homo, quemcunque corripueris Domine, & de lege tua docueris eum, vt mitiges eum à diebus malis. Qui enim hìc correptus fuerit, in requie erit, ac minus experietur diuinum iudicium. Ne mireris, si primùm hìc castigatum, liberat in futuro seculo. Reperis enim in diuina scriptura certissimum argumentum Sodomitarum, ac nihilo deterius habitatorũ Gomorrhæ. Nihil illis magis impium, & tamen quoniam hìc pœnas dederunt, mitius illos in iudicio tractandos promittit Dominus. Et tu Capernaum, quæ vsque ad cœlum elata es, vsque ad infernum detraheris: quoniam si in Sodomis factæ fuissent virtutes quæ factæ sunt in te, mansissent ad hunc vsque diem: verumtamen tolerabilius erit terræ Sodomorum, & terræ Gomorrhæ in die iudicij, quàm vobis. Proinde si Sodomitis tolerabilius iudicium reddit, quòd in hac vita puniti sunt: cogita quomodo pij, qui hìc castigantur, futurum effugiunt iudicium. Quod iudicium nobis omnibus contingat effugere, & eum fiducia sisti ad tribunal Christi: cui gloria in secula. Amen.

Matth. 6.

Est & martyrium propositi.

1. Cor. 15.

Virginitas propositi, & virginitas necessitatis.

Proposito quod fit, Deo placet, non quod ex necessitate.

Esa. 53.

Vt nescit definere.

Scripturæ sacræ testimonium doctoribus necessarium.

1. Cor. 11.

Matth. 11.

Diui Ioannis Chrysostomi explanatio in Psalmum, Dominus regnauit, exultet terra. Psal. 96.

CTVS à vipera Paulus manu, Spiritus sancti virtutem, quæ in se habitabat, his qui illic erant, etiam non dedita opera ostendit, vsus vipera teste. Erat enim & ipsa non mendax testis, significans Dei apostolum esse eum quem inuaserat. Vides sanctis & feras, quæ vocem non emittunt, testificari? Et voce quidem carent: sed opera miraculum clamant. Atque non solùm sanctis feræ Act. 28.

ctis feræ testificantur, sed & seruiunt. Sic & Ionæ cetus A triduo subiugalis fuit, & quò intus gubernans, non quò ipse volebat ducens. Sic corui Heliæ quotidie cibos ceu Domino afferebant. Sic leones Danieli mansuescebant, & viri sanctimoniam etiam non loquentes prædicabant. Sic edax ignis in tribus pueris sanctum & diuinum ternarium reuerebatur, & tremebat. Sue enim naturæ oblitus, tam nihil nocuit, vt etiam capillum læsioni valde obnoxium non offenderit. At Christo meo testificabantur & venti, ac mare, qui cum discipulis suis in nauim ascendit, dormiuitque in prora, & cùm stridentes valida tempestate venti mare è profundo commouerent, maréque valde turbidum, fremebundo sonitu, & spumis niualibus, falsam his qui in naui erant, minaretur mortem, nauis autem à fluctibus crebris, & à mediis furentium ventorum turbinibus circulo verteretur, & nauigantes futuræ mortis periculum ploarent, surrexit, increpauítque mare ac ventos: factáque est magna & inexpectata tranquillitas, ita vt ij qui in B naui miraculum videbant, & à mari ventísque testimonium accipiebant, cum iuramento dicerent: Verè hic Dei filius est. Quis pastor ita agnas suas placauit, vt Daniel efferos leones? Quis rex tam pernices Indos habet, vt Helias coruos? Quis discipulum absque murmure hospitalitatem exercere docuit, vt Ionas cetum in mari? Quorum armatorum exercitus regem suum ita illæsum saluauit, & alienigenas ab impetu coërcuit, vt Chaldaicus caminus Chaldæos ciues vrbis exussit, & Hebræos seruauit? Qui serui ita Domino suo cum timore & tremore obtemperarunt? *Dominus regnauit, exultet terra, lætentur insulæ multæ.* Et quæ causa exultationis & lætitiæ? Nisi quid boni magníque factum esset, Propheta non dixisset: Dominus regnauit. Christus enim vbi regnauit, solutum est peccatum, diabolus confusus est, dæmones fugerunt, aculei mortis confracti sunt, paradisus olim Adæ clausus, apertus est. Spinæ peccatorum nostrorum extirpatæ sunt: & C tribuli quidem eradicati sunt, triplici autem gratia caput meum coronatum est. Soluta mea vetus maledictio. Iam non ego timeo, Terra es, & in terram reuerteris. In baptismate enim deposui terram, & cœlum indui: & nunc audio, Cœlum es, & in cœlum ascendes. Dominus ergo regnauit, exultet terra, lætentur insulæ multæ. Non iam sub terra iaceo, non iam in abstrusis & silentibus tenebrosísque diaboli specubus & labyrinthis in inferno detineor. Meum est posthac nubes transcendere, & propter regnantem Christi gratiam, sursum in cœlum currere. Cuius rei testimonium non deest. Rapiemur in nubibus, inquit Paulus, in occursum Domini, sícque semper cum Domino erimus. Dominus regnauit, exultet terra, lætentur insulæ multæ. Non iam Heua timet Adam opprobrantem: nam in maribus eius ruina reparata est. Non iam timeo serpentem aliorsum caput inclinantem, supérque ventrem euntem, ac calcaneum obseruantem. Non iam timeo ictum virulentum: non enim sum vltrà terra, sed sal. Serpenti enim dicit Dominus maledicturus: Terram comedes iuxta dies vitæ tuæ. Ante Christi aduentum terra eram, comedebar à serpente: vbi autem venit Dominus, in salem me mutauit. Disce dilecte quomodo sal fit: vt cum didiceris quomodo fiat, teipsum in re illa agnoscas. Sal ex aqua fit & vento. Sal meritò appellauit nos Dominus, quoniam ex aqua & spiritu regenerauit. Dominus igitur regnauit, exultet terra, lætétur insulæ multæ. Quòd autem non omnes, sed multæ, multæ orthodoxorum ecclesiæ sunt: quæ autem expertes sunt rectæ fidei, hæreticorum sunt ecclesiæ: quæ quomodo lætificabunt regem Christũ, quem tã variis modis cõtume-

Ionæ 2. Matt. 12.

3. Reg. 7. Dan. 6. 14.

Ibid. 3.

Marc. 4. Luc. 8.

1. Thes. 4.

Genes. 3.

Genes. 3.

Sal ex aqua & vento fit.

Hæretici vulpes.

Luc. 8.

Can. 8. Vulpeculæ.

1. Cor. 15.

Matth. 5.

Nubes.

Caligo.

Christi regnum quam efficax.

Psal. 17.

Psal. 17.

Alæ ventorum sunt angeli. Ibid. 103.

Christi tenebræ & latibulum.

Psal. 18.

Genes. 1.

Christus, lux & dies est. Ioan.8.

Dies diei eructat verbum, pater filio, secundùm quod lux est, & dies, & Dominus. Ego enim sum lux mundi, ait. Dies diei eructat verbum. Appropia Iordani, & ibi videbis quomodo dies quæ supernè, ei quæ in flumine

Matth.3.

stabat, eructat verbũ. Dicit enim sic: Hic est filius meus dilectus, in quo mihi complacui. Sed vt ne putes quòd Propheta Spiritus sancti mentionem omiserit, cùm dixit, dies diei eructat verbũ, disce dilecte quòd Triadem cõfitetur. Dies diei eructat verbum. Dies Pater, dies Filius: verbum quod in medio aëre volabat in specie columbæ, Spiritus sanctus. Testis est Paulus, qui dicit:

Ephes.6.

Gladium Spiritus sancti, quod est verbum Dei. Dies diei eructat verbum, & nox nocti indicat scientiam. Nubes enim & caligo in circuitu eius. Dies ipse & nox: ipse enim Deus & homo. Dies secundum deitatem, &

Christus dies & nox, Deus & homo.

nox secundum humanitatem. Nam in comparatione deitatis, nox est humanitas: & hoc est quod ait: Posuit tenebras latibulum suum. Tenebras enim vocauit noctem. Nox nocti indicat scientiam. Christus secun-

B dum humanitatem nocti, omni terræ, hoc est, omni humanitati, annuntiat scientiam de patre & seipso, & Spiritu sancto. Nam ipsi gloria & imperium in secula seculorum. Amen.

DIVI IOANNIS CHRYSOSTOMI IN CENTESIMVM Psalmum.

Explanationem huius Psalmi, atque item septem sequentium tibi, Lector, suppeditauit Reginæ matris bibliotheca.

Interprete Iac. Billio S. Michaëlis in Eremo Abbate.

VRSVM nos, Fratres in primis chari, ad spirituali modo canẽdum beatus Propheta Dauid hortatur. Rursum, vt præclarum carmen concordibus animis canamus, efficit. Rursum spiritualem ac cœlestem cantilenam proferens, spirituales nos per cantionem reddit. Siquidem Spiritus sancti afflatu atque instinctu canens, ac, velut animata & ratione vtens cithara, à Spiritu sancto pulsatus, nos quoque spiritualem in modum omnino canere docet. Canit autem non hoc animo, vt aures nostras oblectet, & deliniat: sed vt animis nostris voluptatem atque vtilitatem adferat. Neque enim in auribus duntaxat cantus suos defigit: verùm sermones suos ad animum vsque D transmittit. Etenim auribus quidem ad eruditionem, ac veritatis cognitionem eos tradit: animo autem eosdem ad salutis securitatem, & confirmationem inserit. Canit enim carmen, non nudis duntaxat verbis illud proferens, verùm vtilibus, ac fructuosis: atque hinc canentium vitam corrigens. Neque enim ad vitam, aut ad mundum pertinet hoc carmen: verùm diuinum ac spirituale est, omnique modestia refertum. Nam huius vitæ cantiones, ac mundi cantilenæ, auribus insonantes, atque animum in fraudem inducentes, procul ab vtilitate abducunt: nimirum ad exitiosas & pestiferas cupiditates eum detorquentes. Siquidem, cùm turpibus verbis, ac nefariis appetitionibus plenæ sint, ad eorum, quæ canuntur, voluptatem, atque ad cantionis dissolutionem, animæ robur infringunt, ac tanquam effœminant, simúlque corporis nobilitatem dissoluunt. Contrà spirituales, & qui à Spiritu sancto subministrantur, ad verborum modestiam, & sententiarum ornatum, mentem ducentes, modestam quoque animam reddunt. Etenim animus vnà cum iis, quæ proferuntur, se mouens, atque iis quæ per ea intelliguntur, obsecundans, illuc habitum fert, vbi etiam dictio organum illud, quod spiritualem cantum mouet, pertrahit. Cùm ergo tanta in cantu vis sit, tantáque in carminis modulamine facúltas, age, consideremus quidnam illud prophetiæ carmen, quod hodierno die nobis recitatum est, contineat. Quid igitur ait? *Misericordiam & iudicium cantabo tibi Domine.* Cum primis vtile, chariſſimi, ac salutare hoc carmen est: quippe quod à misericordia & iudicio initium sumat. Nam illa diuinæ benignitatis vbertatem demonstrat: hoc autem ingens ipsius in nos collatum beneficium. Quippe per misericordiam bene placitum illud, quod ad mortales ex Dei gratia factum est, significat. Gloria enim in altissimis Deo: & in terra pax, hominibus bonæ voluntatis. At iudicij vox, salutem antiquitus præfinitam. Quos enim prædestinauit, hos & vocauit. Quos autem vocauit, hos & iustificauit. Decreuerat enim Deus, pro sua benignitate, & misericordia, iis quibus rebus peccatum exitium attulerat, salutem afferre. Hoc igitur animaduertens Propheta, prædicit, nos videlicet hoc carmine docens, sine vlla intermissione grati erga Deum animi officio fungi, dum ait: *Misericordiam & iudicium cantabo tibi Domine.* Quin aliud etiam significat, nimirum spirituali quoque sensu prophetans, ac per Spiritum sanctum futura, tanquam præsentia, commemorans. Perspiciens enim iustum Dei iudicium, quod aduersus perfidum Iudæorum populum extitit, qui eum, quem lex ac Prophetæ prædicabant, minimè excepit, iustè quidem ob perfidi-

C am supplicio affici, iustè item ea quoque pollicitatione, quæ lege continebatur, spoliari, ac rursum gentilem populum per misericordiam, propter promptitudinem ad Domino obediendum, & fidem, salutem consequi perspiciens, vaticinatur, iucunda & suaui voce Domini bonitatem cunctis proponens: quò vnusquisque carmen istud lingua gerens, ac modulata voce concentum eum, qui hoc carmine continetur, proloquens, diuini beneficij gratiam nunquam è memoria eiiciat. Præclarum itaque fuerit nos quoque hoc carmen indesinenter canere, vt simul, & grati animi erga beneficij authorem Deum munus obeamus, & vitam nostram corrigamus, cum misericordia & iudicio omnia efficientes. Facite enim, inquit, misericordiam & iudicium in medio terræ: quia misericordiam volo, & non sacrificium, inquit Dominus. Atque etiam alio loco: Misericordiam facite vnusquisque cum proximo suo, & iustum iudicium dirigite: quoniam in his voluntas mea

Luc.2.

Rom.6.

Oseæ 6.

D est, inquit Dominus. Nam si ad hunc modum ambulemus, & in eiusmodi rebus versemur, fidenti animo ipsi quoque canemus, *Misericordiam & iudicium cantabo tibi Domine.* Atque vt intelligas, chariſſime, hæc ad hunc modum se habere, in eorum quæ scripta sunt, seriem animum intende, atque hoc verum esse comperies. Subiungit enim hæc verba: *Psallam, & intelligam in via maculata: quando venies ad me?* Videsne quemadmodum, posteaquam vitam suam correxit, atque in omni iustitiæ via ambulauit, nec vllam in viis suis labem ac maculam posuit, omnémque integritatem & iudicium, ac legitimam viuendi rationem, quam opera testatam reddunt, intellexit, carmen hoc canit, in eóque hilari vultu actiones suas commemorat. Psallebat porrò in intellectu

intellectu, cùm nulla criminis labe ipsius conscientiam A lancinante, facta sua enumeraret. Atque cùm, pro eo

Matth.5.

ac diuinis literis consignatum est, vias Domini parasset, rectásque ipsius semitas effecisset, præsentiam dominicam expectabat, eámque his verbis accersebat, *Quando venies ad me?* Quod perinde est, ac si ad hunc modum responderet: Animi mei vasculum præparaui, offendiculum omne proieci, quò nihil relinquerem, quod præsentiæ tuæ impedimentum afferret. Rectum feci animæ meæ iter, cordis mei sensus absterſi, cogitationes meas ab omni labe repurgaui. Iam ad excipiendam præsentiam tuam paratus sum. *Quando venies ad me?* Accede liberè: in me vitij viam minimè offendes. Perambulabam enim in innocentia cordis mei, in medio domus meæ. Atque vt exploratum habeas, quòd paratus erat, vtpote omnibus iustitiæ muneribus perfunctus, audi eum opera sua iucunda voce commemorantem. *Perambulabam in innocentia cordis mei, in medio domus meæ. Non proponebam ante oculos meos rem iniustam: facientes præuaricationes odiui. Non adhæsit mihi cor prauum: declinantem à me malignum non cognoscebam. Detrahentem secretò proximo suo, hunc persequebar. Superbo oculo, & insatiabili corde, cum hoc non edebam. Oculi mei ad fideles terræ, vt sedeant mecum.* Videsne, chariſſime, quot & quantarum virtutum cultor erat vir beatus, quóque pacto tum ingenti verborum libertate ac fiducia præclara sua facinora exponebat. Num igitur ea, quæ dicta sunt, explanabo? an potius vobis, eorum quæ scripta sunt, vim ac mentem ex dictionibus intelligendam relinquam? Quid enim his verbis clarius fingi & excogitari queat? Quid est, quod perinde seipsum exponat, atque ea, quæ nunc dicta sunt? Verùm vt hæc sigillatim perpendamus, verba ipsa, vt se habent, proferentes, age rursum ipsa repetamus, atque in memoriam reuocemus, videamúsque quantam, si affidue in memoria versentur, vtilitatem afferant. *Perambulabam in innocentia cordis mei, in medio domus meæ.* Primò magna & præclara virtus est innocentia, vt quæ non in eo, qui ea præditus est, gradum figat, sed etiam ad alios dimanet: quemadmodum ait sapientiæ author: Fili, si bonus fueris, tibiipsi, ac proximis eris: si autem malus euaseris, solus hauries mala. Quocirca præclara res est innocentia, Domini imitatio, diuinæ similitudinis expressio. Innocens enim ac sanctus est Deus. Atque hæc innocentia, animæ est præsidium, mentis purgatio, morum sedatio, cogitationum quies, vultus suauitas, oculorum lenitas, amicitiæ dux, charitatis mater, fidei contubernalis, iustitiæ perfectio. Atque, vt vno verbo dicam, virtutis omnis radix, & omnis bonitatis fundamentum, innocentia est. Inimicitiæ conflationem nescit, iræ acerbitatem ignorat, improbitatis operationem haud nouit: verùm tanquam regina est, ab omnibus virtutibus semper stipata. Præclara itaque res est innocentia, cùm tot bonorum causa sit. Ab

Innocentia virtutũ omnium fundamẽtum.

B hac auspicatur Dauid, dicens: *Perambulabam in innocentia cordis mei.* Non simpliciter dixit, In innocentia, sed, In innocentia cordis mei. Perinde ac si dixisset. Non aliud in ore, aliud in pectore gerebam: nec ore quidem pacifica loquebar, corde autem mala cogitabam: verùm qualis ore, talis etiam pectore eram, cùm mecum aliquid considerarem. Perambulabam igitur in innocentia cordis mei, in medio domus meæ. Domum hoc loco, chariſſimi, non manufactam, atque ex saxis & lignis constantem intelligit: verùm spirituale animæ templum, quod ad æternam & inuisibilem imaginem externam effingit. Illud, inquam, quod intelligente, ac ratione vtente natura informatur, quod à diuina insufflatione vitam excipit, quod animam fert, vicissímque ab anima fertur, quod beneficiorum virtutis illius ac potentiæ perpetuo motu præditæ capax est. In medio huius domus, inquit, ambulabam. Per medium autem eam cordis partem intelligit, quę principatum obtinet: quandoquidem illud in media totius humani corporis parte situm est. Malæ porrò cogitationes animíque agitationes viæ sunt, quemadmodum etiam Saluator ait, De corde exeunt cogitationes malæ. In eo enim omnis quoque humanæ naturæ motus est. Quod autem ait, hunc sensum habet: Si tumultus oriatur, cor incitatur: si perturbatio contingat, cor tumultuatur: si hostes impetum faciant, cor percellitur, si metus existat, cor intus tremore affectum, & concussum, vicinam quoque corporis partem simul concutit: ac deserens, rursúmque attrahens, quiescere nos minimè permittit, verùm crebrius incitatum maiorem trepidationem affert, vniuersúmque corpus perturbat, colorem immutat, speciem ac gestum mutat, habitum inuertit, liuidam quoque faciem reddit, oculorum munus sistit, tremula labra efficit, genuum neruos infringit, linguam constringit, eámque, quæ alioqui omnia mouet, balbam, atque impeditam reddit: ac denique, vt ita loquar, ferum, & immanem, ac cadaueri similem, hominem reddit: atque exorto bello ad pugnam quidem properat, interim tamen anxia est, nec prius quiescit, quàm bellum confecerit. Hoc autem confecto, ac victoria comparata, ad priorem inclinationem rediens, ad voluptatem sese conuertit, ac quietem amplectitur, efficítque, vt is gaudeat, qui paulò ante in luctu & mœrore iacebat: eúmque ad priorem rursum statum reuocat, atque sua cuique membro munia reddens, oculis rursum splendorem affert, labra sedat, integrum atque incolume linguæ instrumentum efficit, aspectum mitigat: ac, velut probus quispiam auriga equum retorquens, hominem ad pristinum ordinem reducit. At non eiusmodi vir iustus est: nec tumultum aut metum in corde excipit. Nam etiamsi hostes impetum fa-

C cere contingat, intrepido animo ait, Si insurgant ad- Psal.26.
uersum me castra, non timebit cor meum. Si insurgat aduersus me prœlium, in hoc ego sperabo. Propterea, inquit, ambulabam in innocentia cordis mei in medio domus meæ. Hoc est, Meipsum considerabam, ac per- Hebr.12.
scrutabar, ne qua radix amaritudinis sursum germinans, molestiam mihi exhiberet, atque cordis mei sensus conspurcaret: verùm vt innocentia in me conseruata, virtutes omnes mihi conciliaret. Quocirca non proponebam ante oculos meos rem iniustam. Non enim animus erat peccare, nec mihi propositum erat flagitiosè ac scelerate viuere, ea videlicet, quæ à salute aliena erant, perpetrando. Verùm mihi ante oculos versabatur Dei metus, mandatorum obseruatio, iustitiæ opera, ac denique omnis vitæ ratio diuinæ legi consentanea. *Non proponebam ante oculos meos rem iniustam.* Nam quicunque id sibi proponunt, vt peccent, iis et-

D iam propositum est diuinam legem violare: ac peccatum tanquam præcipuum aliquid habent, primum videlicet illud in pectore constituentes: ac deinde ad illud animi oculum omni ex parte intendentes, ita denique ad diuinæ legis transgressionem currunt. Ego autem ab eorum ratione alienus eram. Non enim ante oculos meos res iniusta versabatur: verùm in hoc vnum tendebam, vt ex diuinæ legis præscripto viuerem. *Facientes præuaricationes odiui.* Non modò ipse, inquit, nihil aduersus Dei legem facere in animum inducebam: verùm etiam in eos, qui diuinorum mandatorum aliquid violarent, conceptum odium habebam. *Facientes præuaricationes odiui.* Duplici porrò modo intelligendum est illud, *Facientes præuaricationes odiui.* Sunt enim quidam,

Duplex præuaricationis genus.

qui Dei mandata, & iuſtificationes, ac iudicia tranſ-
grediuntur: atque iſti legis præuaricatores ſunt. Sunt
rurſus alij, qui ipſammet ſalutarem Domini confeſſio-
nem violant: atque huiuſmodi homines Dei præuari-
catores ſunt. Multùm autem intereſt inter amborum
præuaricationem. Nam illi adhuc ſpem habent, vt qui
diuinæ cognitionis radicem teneant. Alij autem pror-
ſus à ſalute prolapſi ſunt, vt qui ipſum ſalutis authorem
abiurarint. Ego itaque, inquit, facientes præuaricatio-
nes odiui. Principium enim peccati, vt ait vir ſapien-
Ezech.10. tiſſimus, eſt apoſtatare à Deo. Nos verò non modò
præuaricantes non odimus, ſed etiam vt amicos am-
2. Ioan.1. plectimur, (cùm tamen ipſis ne ſalutem quidem dice-
Eſa.48. re oporteat. Non enim eſt ſalus impiis, dicit Domi-
nus) atque vnà cum ipſis edimus ac bibimus: cùm ta-
men eorum quoque occurſum vitare debeamus, ac ne
eos quidem pro hominibus agnoſcere, qui Dæmoni-
bus ſeipſos dediderunt, atque inanimatis lapidibus, &
lignis vitam ſuam conſecrarunt. An non enim alio lo-
Pſal.138. co hic ipſe Propheta nos his verbis docet: Nónne eos
qui te oderant, Domine, oderam, & ſuper inimicos
tuos tabeſcebam? Perfecto odio oderam illos: inimi-
ci facti ſunt mihi. Imitemur itaque nos etiam Prophe-
tam, atque eos qui præuaricationes faciunt, odio in-
ſectemur: ne alioqui per indifferentem noſtram ac
promiſcuam cum ipſis ſocietatem, præuaricationis eo-
rum ſocij eſſe inueniamur. Omni enim ratione ſocietas
eorum deteſtanda eſt: tum quia ipſi lucem auerſati, in
tenebris ambulant (quæ porrò ſocietas luci cum tene-
1.Cor.6. bris?) tum quia abiurato Chriſti nomine, nomen Be-
liæ ſibiipſis impoſuerunt (quænam autem conuentio
Chriſto cum Belial?) tum quia aditum ad hoc templũ
fugientes, inſano idolorum amore deflagrarunt: quæ-
nam autem conſenſio eſt templo Dei cum idolis? *Faci-
entes præuaricationes odiui: Non adhæſit mihi cor prauum,
declinantem à me malignum non cognoſcebam.* Rurſum hoc
loco, chariſſime, attento animo eſto ad horum verbo-
rum vim ac ſententiam. Non adhæſit mihi, inquit, cor
prauum. Nihil in me erat obliquum, ac tortuoſum: ve-
rùm, etiamſi ſexcentis incommodis premerer, etiamſi
ſiniſtris caſibus, atque calamitoſis vrgerer, non tamen
mihi adhæſit cor prauum, non improba cogitatio, non
quia in anguſtias redigor, non quia peccatores abun-
dantes, atque impios opibus affluentes, omnéſque, qui
à diuinis legibus recedunt, proſperis ſucceſſibus vten-
tes conſpicio, idcirco ego peruertor, improba quædam
Iob 21. animo voluens, ac dicens: Quare impij viuunt, & con-
Pſal. 143. firmantur in diuitiis? ſemen eorum ex animi ſententia
eſt, domus eorum plenæ, boues eorum craſſæ. Horum
nihil vnquam cogitaui: verùm, etſi illi omnibus rebus
Rom.5. abundant, ego autem incommodis premor, illud ta-
men mihi exploratum eſt, quòd tribulatio patientiam
operatur, patientia probationem, probatio ſpem, ſpes
autem non confundit. *Non adhæſit mihi cor prauum.* Ad
hunc modum rectè conſiderans, ac recto pede ambu-
lans, hoſte in cor meum aſcendente, ac me locum ipſi
minimè dante, in eo quòd locum aduerſum me non
habebat, neſciebam quando acceſſiſſet, quòd ſcilicet
eum minimè exciperem. Atque ita fiebat, vt nec co-
gnoſcerem quando declinaret. Improbitas enim, vm-
bræ inſtar præteriens, ſeſe ſubducebat, nullum in me
detrimentum efficiens. Nos igitur hinc erudiamur, ac
ſi quid nobis moleſti atque aduerſi contigerit, improbí-
que ſpiritus cogitatio in nos reſurrexerit, operam de-
mus, ne ea principi animæ noſtræ parti dominetur, ve-
rùm ita prætereat, vt cor noſtrum illæſum ſeruet: vt no-
bis quoque dicere liceat: Declinãtem à me malignum
non cognoſcebam. *Detrahentem ſecretò proximo ſuo, hunc*

A *perſequebar.* Doctrinam pulchram hinc diſcamus, nem-
pe vt non modo nemini detrahamus: ſed ne detractio-
ni quidem aurem præbeamus. Graue enim malum eſt
detractio, turbulentus dæmon, nec vnquam pacatum
hominem reddens. Quodnam enim mali genus eſt,
quod non à detractione oriatur? Ex ea odia pullulant:
ex ea iurgia conflantur: ex ea diſſidia ortum trahunt:
ſuſpiciones malæ hinc procreantur, quæ innumeris
malis cauſam præbent. Odium ab ea, tanquam à fon-
te manat, ac denique, quæcunque mala quiſpiam co-
gitatione complecti poſſit, omnia ea à detractione pro-
ficiſci reperiet. Nouit quippe detractio, poſteaquam Detractio innumerorum vitiorum cauſa.
hominem furore perfudit, atque occidit, funeſtum et-
iam eum ac ſanguinarium aduerſus proximum redde-
re. Nouit etiam exacerbatum à fraterna communione
auertere: atque eum, qui paulò ante amicus erat, ſine
vlla cauſa hoſtem reddere. Hæc, cùm Mariam quoque
Moſis ſororem attigiſſet, veneno ſuo leproſam eam
B confeſtim reddidit, ac viciſſim Domini iracundiam &
furorem aduerſus eam induxit. Hæc & vniuerſas do-
mos ſubuertit, & pacatas vrbes ad bellum excitat. Hæc
& pulchræ pacis vincula diſſoluit, & magnæ charita-
tis nodum infringit. Hæc & à diuinis mandatis abdu-
ctum hominem legem tranſgredi docet, & à Dei ami-
citia auulſum, procul à veritate detorquet. Hæc pri-
mùm Adami quoque, generis noſtri principis, exitio
cauſam præbuit: eúmque & vita in paradiſo, & cœle-
ſtibus diuitiis orbauit. Nam cùm in os ſerpentis intraſ-
ſet, atque aduerſus Dei bonitatem mentiens his verbis
vſa eſſet, Quare prohibuit Deus ne ex omni ligno, quod Geneſ.3.
eſt in omni paradiſo, comederetis? mandati tranſgreſ-
ſionem inuexit, eum, qui Deo ſubditus erat, à veritate
auertens: atque eum, qui cum Domino familiares ſer-
mones conferebat, ad ſe attracturus, hoſtem per frau-
dem & impoſturam ſuam reddidit, atque ab omnibus
bonis prorſus alienum. Quæ cùm ita ſint, à detractione
C abſtineamus, longéque ab ea nos remoueamus: ne a-
lioqui aduerſus noſtrum Dominum inimicitiam incaſ-
ſum ſuſcipiamus. Aliis obtrectandi finem faciamus: ne
iniqui veritatis iudices ſimus, atque aduerſus legem
tanquam falſi teſtes inueniamur. Qui enim detrahit fra- Iac.4.
tri, inquit ille, aut iudicat fratrem, detrahit legi, & iudi-
cat legem. Si autem iudicas legem, iam non es factor
legis, ſed iudex. Vnus eſt autem iudex, & legiſlator,
qui poteſt perdere & liberare. Cernís ne, chariſſime,
quantum ſit detractionis pondus? Finem itaque detra-
hendi faciamus, ne iudicium nobiſipſis inuehamus.
Propellamus etiam à nobis eos, qui detrahendi ſtudio
tenentur: ne alienis malis aſſentientes, nobiſipſis exiti-
um accerſamus. Nec libenter detractores audiamus: ne
diabolicis cogitationibus impleamur. Etenim ipſa de- Detractio à diabolo nomen ducit.
tractio diabolica nominatur, naturalem videlicet à pa-
rentis ſui detractione appellationem nacta. Quamob-
D rem qui detractioni ſtudet, diabolo ſeruit: vtpote qui
calumniæ opera exequatur. Qui autem detractorem ἐν κρυπτῷ eſt in Græco, ſed apparet mendum eſſe.
minimè admittit, tum ſeipſum inani huiuſmodi pec-
cato liberat: tum detractorem hac ratione ab iniqua
proximi accuſatione dimouet: tum eum etiam, qui ac-
cuſatur, crimine liberat: ac denique pacis arbiter, &
amicitiæ dux exiſtit, dum obtrectatoris animum & vo-
luntatem odit, ac deteſtatur. Diſcamus igitur nos quo-
que ſcelus hoc odio ac deteſtatione proſequi, atque
his verbis vti: Detrahentem proximo ſuo hunc perſe-
quebar. Vt autem intelligas, chariſſime, quemadmo-
dum detractio nihil veri operetur, attende etiam ad i-
pſam nominis appellationẽ: atque ex hoc dicto, quod Detractio ferè ſemper falſa.
ſequitur, rẽ diſtingue. Detractio enim accuſationis ma-
giſtra eſt. Vox autem hæc, *Secretò*, rei timiditatem, atque
mendacium

mẽdacium indicat. Nam ſi verum eſſet, quod obiicitur, A
in faciem obiurgare operæpretium eſſet, ac libera & a-
perta oratione pacem ſancire. Sin autem clam id facis,
proculdubio falſum crimen intendis, vt qui improbam
ſuſpicionem aduerſus proximum confles, nec ea, quæ
abs te obiiciuntur, probare valeas. Quocirca optimum
factu eſt, detractorem, tanquam mendacem, & furem
propellere: ne alioqui pacatum animum perturbantes,
bellacem eum aduerſus proximum per detractionem
efficiamus. Detrahentem ergo, inquit, ſecretò proximo
ſuo, hunc perſequebar. *Superbo oculo, & inſatiabili corde,
cum hoc non edebam.* Quòd autem ſuperbia ipſi quoque
Iac.4. Deo inuiſa ſit, audi quid dicat Scriptura: Deus ſuperbis
reſiſtit: humilibus autem dat gratiam. Ac rurſum alio
Eccl.10. loco: Execrabilis eſt coram Deo & hominibus ſuper-
Ibid.6. bia. Et: Quid ſuperbis terra, & cinis? Ac denique paſſim
reperies ſuperbiam execrationi atque immani odio eſ-
ſe. Sic igitur hoc etiam loco ait: *Superbo oculo, & inſatia-
bili corde, cum hoc non edebam:* tãquam videlicet ſuperbia B
vehementer execranda, ac pernicioſa ſit, non modò ei,
qui eam ſuſcepit, ſed huic etiam, qui eam ad breue tem-
pus ſimulauit. Cõiunxit autem eum, qui inſatiabili cor-
de eſt, cum ſuperbo: propterea quòd vna atque eadem
amborum voluntas ſit, hoc eſt, & eius, qui aduerſus
proximum inſolenter ſe effert, & eius item, qui aduer-
ſus proximum inſatiabilem ſe præbet. Expedit itaque,
chariſſimi, vt ſuperbiam deponamus, ac modeſtiam aſ-
ſumamus: ne illud audiamus, Qui ſeipſum exaltat, hu-
Luc.18. miliabitur, verùm illud potius, Qui ſe humiliat, exulta-
bitur: ac rurſum, vt tenui ac moderato victu, cultúque
contenti ſimus, ac non ob inexplebilem cordis cupidi-
tatem de iuſtitiæ curriculo deflectamus: ne illud in nos
Hier.13. coniiciatur, Propter multitudinem iniquitatis tuę reue-
lata ſunt poſteriora tua, vt plantæ tuæ probri cauſa o-
mnium oculis exponantur. Quæ cùm ita ſint, ſuperbo-
rum, & eorum, quorum pectus expleri, ac ſaturari ne-
quit, vſum & conſuetudinem fugiamus, ne per longam, C
ac diuturnam cum eis familiaritatem, eorum vitia imi-
temur. Studeamus, & facere, & dicere, *Superbo oculo, &
inſatiabili corde, cum hoc non edebam.* Atque hæc tãquam
ex iuſti viri perſona dicta ſunt. Rurſum autem tanquam
ex Dei perſona Spiritus ſanctus reſpondens ait, *Oculi
mei ad fideles terræ, vt ſedeant mecum.* Reuera enim Dei o-
culi ad fideles terræ ſunt, in eos videlicet intenti, ne à
veritate excidant. Quòd ſi ſcire cupis quàm verè hoc
dictum ſit, ad beatos Apoſtolos animum adiice. Nam
ipſi terræ fideles erant, quippe cùm per eorum fidem
vniuerſus terrarum orbis ſalutis prædicatione com-
pletus ſit. In omnem enim terram exiuit ſonus eorum,
& in fines orbis terræ verba eorum. Siquidem vniuer-
ſus orbis ipſorum fidei particeps factus, impletus eſt,
eas videlicet pietatis opes habens, quæ nullo pacto
exhauriri queant. Igitur hi fideles vnà cum Domino
Matt.19. ſedent, illud audientes: Vos autem ſedebitis ſuper ſe-
des duodecim, iudicantes duodecim tribus Iſraël. D
Oculi mei ad fideles terræ, vt ſedeant mecum. O ingens mi-
raculum! Lutei ſedent: & corporis expertes aſtant.
Hominis dignitas. Quanquam per hæc verba Dei angelos minimè deſpi-
cio, (abſit) verùm Dei miſericordiam prædico, per
quam humanam naturam honore affecit. Quod ſi ſan-
cti Apoſtoli iudices ſeſſuri ſunt, vt de iis qui à fide ab-
horruerunt, ſententiam ferant, neceſſe eſt, vt ij quoque,
qui Apoſtolorum fidem habuerunt, atque eodem mo-
do, quo ipſi, crediderunt, ſimul quoque cum ipſis Apo-
ſtolis ſedeant, ſententiam de iis laturi, qui fidem repu-
diarunt, nec ſalutare verbum amplexi ſunt. Fortaſſis e-
nim, vt ſic loquar, erũt duodecim fideles nationes, quæ
ab Apoſtolis Chriſtianæ fidei doctrina imbutæ ſunt,

A quæ quidem vnà cum Apoſtolis duodecim Iſraëlis tri-
bus iudicabunt, quæ nec Apoſtolicæ prædicationi pa-
ruerunt, nec Domini voluntati fidem adhibuerunt, vt
ipſæ quoque, fide coniunctæ, illud audirent, *Oculi mei ad
fideles terræ, vt ſedeant mecum.* Videamus iã quæ ſequun-
tur. *Ambulans in via immaculata, hic mihi miniſtrabat. Non
habitabat in medio domus meæ qui facit ſuperbiam: qui lo-
quitur iniqua, non direxit in conſpectu oculorum meorum.* Ad
id, de quo vir iuſtus gloriabatur, Deus quoque ſimiliter
reſpondet: atque illud proponit, tales eos eſſe debere,
qui ad fidem acceſſerint. *Ambulans in via immaculata,
hic mihi miniſtrabat.* Tales, inquit, ego miniſtros amo,
qui ambulant in via immaculata, nec ad dextram aut ſi-
niſtram declinant, nec à iuſtitiæ & veritatis via digredi-
untur. Beati enim immaculati in via, qui ambulant in Pſal.118.
lege Domini. Quamobrem ad ſuperiorem hanc Pro-
phetæ vocem, *Pſallam & intelligam in via immaculata.*
hoc loco ait, *Ambulans in via immaculata, hic mihi mi-*
B *niſtrabat.* Ac rurſum, quemadmodum priùs dicebat,
*Perambulabam in innocentia cordis mei, in medio domus
meæ.* Et, *Superbo oculo & inſatiabili corde, cum hoc non ede-
bam.* viciſſim ad hunc modum reſpondet, *Non habita-
bat in medio domus meæ, qui facit ſuperbiam.* Atque etiam
illud, *Qui loquitur iniqua, non direxit in conſpectu oculo-
rum meorum.* Vt enim illic ait, *Detrahentem ſecretò proxi-
mo ſuo, hunc perſequebar:* Eodem modo hîc etiam, *Qui
loquitur iniqua, non direxit in conſpectu oculorum meorum.*
Poſtea autem vide quid dicat: *In matutino interficiebam
omnes peccatores terræ, vt diſperderem de ciuitate Domini o-
mnes operantes iniquitatem.* Hîc iã futuri æui ſtatũ ſignifi- Præſens vita nox eſt.
cat. Quandoquidem enim nox eſt præſens ſeculum,
dies autem futurum, (quemadmodum etiam ait ſapi-
entiſſimus Paulus, Nox præceſſit, dies autem appro- Rom.13.
pinquauit) idcirco matutinum appellauit ſempiterni
luminis exortum, quo iuſti viri fruentur. In hoc igitur
C matutino Deus peccatores interficiet, in æternum vi-
delicet ignem eos mittens. Hæc enim peccatorum
mors eſt, quemadmodum Saluator quoque ipſe ait: Ti-
mete potius eum, qui poteſt perdere animam, & corpus Matt.10.
in gehennam. In matutino itaque interficiebam omnes
peccatores terræ, vt diſperderem de ciuitate Domini,
hoc eſt, de ſuperna Hieruſalem, omnes operantes ini-
quitatem. Nam in ea ſola ciuitate iuſti requieſcunt, ſem-
piterno regno fruentes. Quo vtinam nobis etiam, ac
vobis frui cõtingat per ſanctam vitæ rationem ipſi pla-
centibus, in Chriſto Ieſu Domino noſtro, per quem
Patri ſit gloria, & robur cum Spiritu ſancto, nunc, &
ſemper, & in ſecula ſeculorum.

*In Pſalmum centeſimumprimum. Oratio pauperi, cùm tædio
& anxietate afficitur, atque in conſpectu Dei
effundit animam ſuam.*

D QVAMQVAM hic Pſalmus, calamitatis illi-
us, qua plebs Iudaïca in Babylone oppreſ-
ſa fuit, ex eáque in patriam reuocationis
prædictionem cõtinet: tamen ſimul Gen-
tium quoque vocationem ac ſalutem va-
ticinatur. Atque etiam cuiuis, qui in aliqua calamitate
verſatur, diuinámque opem ſupplex implorat, conue-
nit. Pauperem enim eũ appellat, qui diuina cura & pro- Pauper quis.
uidentia indiget, comparans eum cum eo, qui fœlicita-
tis nomine prædicatur, iuxta illud: Beati pauperes ſpi- Matth.5.
ritu. Quiſquis igitur Dei cultui ſeipſum addixit, mun-
danarum rerum inopia laborãs, apud Deum autem di-
ues & copioſus, tædio, & anxietate, vel, vt Symmachus
vertit, *mærore*, afficitur, ob multorũ hominum improbi-
tatem, atque interitum. Cuiuſmodi videlicet erat ille,

Mich. 7. qui dicebat: Væ animæ meæ, quia periit sanctus de terra: &, qui rectè inter homines agat, non est. Et item ille qui aiebat: Non est qui faciebat benignitatem. *Domine exaudi orationem meam & clamor meus ad te veniat.* Προσευχὴς vocabulum supplicationē & orationem ad Deū indicat. Vox autem δεήσεις, petitionem earum rerum, quas is, qui orat, obtinere cupit. Perinde est autem ac si diceret: Precationem meam, ô Domine, accipe, atque opem tuam queribunda voce imploranti præbe.

Pro κραυγὴν enim, Cur Deus faciem suam auertat. ὁμιλογλῶ Symmachus vertit. *Non auertas faciem tuam à me.* Deus faciem suam à quibusdam orantibus multis modis auertit. Nempe vel quia ij qui petunt, non ea sibi dari rogant, quæ Deum largiri conuenit, quæque ipsis accipere vtile est ac fructuosum. Vel quia, tametsi ea petant, quæ Deum largiri conuenit, ipsi tamen ea vtiliter capiendi tempus non habent. Quinetiam nonnulli sunt, qui ea de causa rem aliquam consequi cupiunt, vt peccent. Quãobrem vir sanctus ad hunc modum orat: Absit vt ea petam, ob quæ tu, preces meas repudians, faciem tuam à me auertas. Illud autem peto, non vt ne calamitatibus premar, (hoc enim fieri nequit) sed vt calamitatibus pressus minimè succumbam: atque vt spe gaudeam, in afflictionibus patiētem me præbens, in iisque glorians. *In quacunque die tribulor, inclina ad me aurem tuam. In quacunque die inuocauero te, velociter exaudi me.* Hæc etiam psalmi verba hoc indicant, eum, quæ futura sunt, prædicere: non autem, quæ facta sunt, commemorare. Quoniam enim in florentissimo statu, ac summo splendore populus tum erat, cùm diuinus vir Dauid regnum gereret, meritò proinde vates sub eorum persona orationē offert, atque illud precatur, vt diuinam curam, ac prouidentiam, cùm tempus id postularit, obtineat. *Quia defecerunt sicut fumus dies mei: & ossa mea sicut cremium aruerunt.* Hic de sua loquendi consuetudine futuras calamitates tanquã præteritas narrat, aitque vitæ suæ tempus fumi instar consumptum esse, corpúsque suum præ ingenti mœrore velut vuam passam effectum esse, non secus videlicet, ac si ignis impetu deflagrasset. Nam ad hunc modum Aquilas quoque transtulit, Ossa mea tanquam exustio friata sunt. *Percussus sum vt fœnum, & aruit cor meum.* Sed enim, inquit, fœni etiam in morem extinctus sum, ac pristinum florem amisi: quia oblitus sum comedere panem meum. *A voce gemitus mei adhæsit os meum carni meæ.* Omnis enim alimenti, inquit, appetitum abieci, ac proba corporis habitudine prorsus spoliatus sum. Siquidem tabe ab animi mœrore profecta cor meum cõfectum & consumptum est, nudisque ossibus incumbit pellis mea. *Similis factus sum pelicano solitudinis: & factus sum sicut nyctycorax in domicilio. Vigilaui, & factus sum sicut passer solitarius in tecto.* Multis similitudinibus vtitur, vt calamitates, pro eo ac dignum est, ob oculos ponat. Porro per omnes has aues timiditatem, ac procurationis diuinæ penuriam significat. Nam & passer præ angore ac trepidatione somnum propellit: & nyctycorax cultas domos fugiens, ad desertas & euersas currit. Siquidem loco huius verbi οἰκόπεδα, Symmachus ἐρείπια, hoc est rudera, vertit. Ad hunc modum alia quoque auis in desertis locis degit. *Tota die exprobrabant mihi inimici mei: & qui laudabant me, aduersum me iurabant.* Ludibrio, inquit, fui inimicis meis: & qui quondam conspicuus eram, summæque admirationi, idem nunc contrà, iis, qui me olim admiratione prosequebantur, iurisiurandi loco extiti: quippe aduersus meas calamitates iurant, ne patiar quæ illi & illi perpessi sunt. *Quia cinerem tanquam panem manducabam, & potum meum cum fletu miscebam à facie indignationis meæ.* His etiam verbis in septuagesimo nono psalmo vsus est, Cibabis nos pane lachrymarum: & potū dabis nobis in lachrymis in mẽsura. Quibus scilicet verbis summam doloris magnitudinem ostendit. Nam si epularum tempus dolore plenum erat, multò vtique minùs vllum aliud tempus ab hoc libetum & vacuum erat. His autem malis vndique obruor, inquit, quoniam tu, Domine, iram tuam aduersum me cõcitasti. *Quia eleuans allisisti me.* In gloria enim fuerint, & populus, & tẽplum, vt quæ Dei esse dicerentur. At quantò altius vtrumque elatum est, tantò etiam profundius corruit. Nam & plebs in seruitutem abducta est: & templum vnà cum ciuitate Hierusalem funditus euersum ac deletum: in quibus & lex, & legale sacrificium (quæ quidem vmbram futurorum bonorũ habebant) celebrabantur: quæ & ipsa de medio sublata sunt. Quin simul quoque de se Propheta loquitur. Cùm enim, inquit, sublimem, & conspicuum me reddidisses, confestim rursum abiecisti. Nam hoc verbum, *allisisti*, posuit per metaphoram, ductam ab iis, qui in altum aliquid attollunt, ac postea in terram illidunt. *Dies mei sicut vmbra declinauerũt: & ego sicut fœnum arui.* In ipso, inquit, vitæ occasu sum, nec dissimilis vmbræ inclinatæ, ac iam desinenti. Atque etiã fœni siccitatem imitor, messorum manus inuitãs. *Tu autem, Domine, in æternum permanes: & memoriale tuum in generatione, & generationem.* Res quidē humanæ, inquit, ob vitium ad hunc modum se habent, vt quæ post elationem deprimãtur, nec vnquam in suo statu permaneãt. At tu, cùm nihil caducum habeas, verùm ab omni mutatione & cõuersione alienus sis, promissa quoque tua firma & stabilia sunt. Ac nõ in generatione præsente, inquit, verùm in altera, de qua illud dictum est: Annuntiabitur Domino generatio vẽtura: & illud: Scribantur hæc in generatione altera. Nã pollicitationum tuarum monimẽtum explebitur, ac præsentium malorum mutationem quandam haud ægrè mihi concesseris. Quamobrem etiã fidẽti animo dico, quòd Sionem instauraturus sis. Hoc quippe subiũgit: *Quoniam exurgens misereberis Sion: quia tempus miserãdi eius, quia venit tempus.* Meliorem mutationem, inquit, calamitati præbe. Tẽpus enim misericordiam flagitat. Per hæc autem verba, supplicij, septuaginta annorũ spatio circumscripti, finẽ subindicat. Eodémque modo diuinus Daniel, cùm captiuitatis tẽpus subduxisset, precationẽ offert: Instar videlicet Zacharię his verbis vtẽtis: Domine omnipotẽs, vsquequo nõ misereberis Hierusalem? His consentiunt spiritualis quoque huiusce cãtionis verba: *Quia tempus miserendi eius, quia venit tempus.* Meo autem iudicio in his verbis, ipsiusmet Dei Verbi, hoc est, Domini, & saluatoris Iesu Christi ad homines aduẽtũ prædicit, qui instaurationis Sion causa futurus erat. Atque hoc loco ne terrenam ciuitatem animo tibi fingas, nec de terrestri Hierusalem sermonem haberi putes: verùm pij vitæ instituti renouationem. Nam hoc est tempus, de quo ipse per Esaiam loquitur: Tempore opportuno exaudiui te. Hoc autem tempus ipse quoque Paulus completum fuisse scribit, eùm Saluator ad nos accessit, his verbis vtens: Ecce nunc tempus acceptabile. *Quoniam placuerũt seruis tuis lapides eius: & terræ eius miserebũtur.* Lapides sancti voluentur in terra, dictum est quodam loco apud Prophetas. Atque etiam Petrus his verbis vtitur: Vos autem omnes, tanquam lapides viui, superædificamini domus spiritualis in sacerdotium sanctum. Hoc autẽ modo eos appellat, qui ad ecclesiæ Dei constructionem assumũtur. Per id enim, quòd inter se connectuntur, & conglutinantur, eadémque & sentiunt, & dicunt, atque eadem mente & sententia ambulant, domum vnam Deo efficiunt. Hi igitur lapides, inquit, seruis tuis placuerunt, hoc est, Prophetis. Hi quippe, diuino spiritu prospicientes fore, vt noua Sion per totum orbem

Quid sit iurare aduersus aliquem.

orbem extrueretur, eos lapides, qui ex omnibus gentibus ad huiusmodi constructionem congerendi erant, gratos & acceptos habuerunt. Dixeris porro huiusce Sion, quam hoc loco intelligimus, eos terram esse, qui, cùm terreno more viuant, tamen cum lapidibus huiusmodi ædificij numerantur. Quocirca etiam petit, vt veniam ij consequantur, qui ex Iudæorum natione terreno modo etiamnum Deum colunt, ac propterea terra nuncupantur: quos videlicet misericordia, & commiseratione dignos esse ait, ac proinde Dei seruì hos quidẽ commiseraturi esse prædicuntur: at verò noui ædificij lapides in gloria, & splendore fore. Aut certè per lapides, eos, qui Christo post ipsius ad vitam reditum crediderũt, intelligit: per seruos autem, sanctos Apostolos, quorum opera salutem consecuti sunt, posteaquàm in Dominum nostrum Iesum Christum crediderunt. *Et timebũt gentes nomen tuum Domine: & omnes reges terræ gloriam tuam.* Causa harum rerum fuit ea prædicatio, quæ à Sion in vniuersum terrarum orbem peruasit. Pulchrè autem dixit, *timebunt*. Nam tum Gentes ipsius metu minimè præditæ erant. Posteaquam autem Apostolis præcepit, Euntes docete omnes Gentes, tum demum ipsius metum conceperunt: atque etiam reges terræ, non quidam duntaxat, verùm omnes. Quapropter regum subsidia, & adminicula iusti dicuntur. Hi enim suismet suffragiis, imò, vt rectiùs loquar, à Deo reges instituuntur, propterea quòd voluptatibus dominantur, ac regiam imaginem conseruant. *Quia ædificauit Dominus Sion: & vidébitur in gloria sua.* Quoniam enim ij, qui Dei consilia ignorabant, Iudæorum seruitutem, atque vrbis Hierosolymitanæ solitudinem & vastitatem à diuina imbecillitate proficisci existimabant, idcirco ciuitatis instaurationem Dei gloriam appellauit, pro eo ac si diceret. Cùm Sion rursum extructa fuerit, omnes summum Deum in pristina gloria cõspicient, tum nimirum, cùm in Apostolorum cœtu medio stabit. Nam tum in sua gloria, hoc est, in passionum signis cernebatur. Aiebat enim ad Thomam: Infer digitum tuum huc, & vide manus meas, &c. Per gloriam porro, passiones intelligit, quòd per eas vniuersum orbem ditioni suæ subiecerit. Quanquam altero quoque modo intelligi queant hæc verba, *Ædificauit dominus Sion*. Nam posteaquam verbum caro factum est, atque in nobis habitauit, Ecclesiam, quæ spirituali modo Sion appellatur, ædificauit. *Videbitur in gloria sua.* cùm videlicet ipso inter nos habitante gloriam ipsius viderimus, gloriam quasi vnigeniti à patre, plenum gratiæ & veritatis. *Respexit in orationem humilium: & non spreuit precem eorum.* Non aspernatus est, inquit, preces eorum, tanquam captiuorum ac seruorum: verùm eas suscepit, ac libertatem ipsis dedit. Humiles autem hoc loco eos vocat, qui summissè de se sentiunt: de quibus Dominus dicebat: Ad quem respiciam, nisi super humilem & quietum, ac trementem ad sermones meos? His porrò verbis Apostolos significat. Vel etiam Prophetarum orationem intelligit, qui seipsos deprimebant. de quibus in inscriptione dictum erat, *Oratio pauperis*: ac de oratione dicebat: Et in conspectu Domini effundet orationem suam; ob quam scilicet instaurabit Sion, atque ea, quæ dicta sunt, efficiet. *Scribantur hæc in generatione altera: & populus, qui creabitur, laudabit Dominum.* Oratio, quæ per psalmum fit, ac de Gentilibus pollicitatio, quæ hoc loco prædicitur, tanquam in columna quadam insculpta, Iudæis in hoc data est, vt ea nouo populo, ac Christianæ nationi seruaretur, per quam fidei opera & beneficio Gentes conditæ sunt. De quibus etiam beatus Paulus ait, Si qua in Christo noua creatura. Et ipse quoque Dauid in vicesimoprimo psalmo, Annuntiabitur Domino generatio ventura: & annuntiabunt cœli iustitiam eius, populo qui nascetur, quem fecit Dominus. Quin in ipso Christo duo populi, hoc est Gentilis, & Circuncisus, in vnum nouum hominem creantur. Siquidem hoc loco creationis vocabulum, immutationem, non autem procreationem significat. Cuiusmodi illud quoque est: Cor mundum crea in me Deus. Atque item illud, Dominus creauit me initium viarum suarum ad opera sua. Non enim omnino creata est persona ea, quæ loquebatur, verùm ad principium viarum Dei, quæ ad ipsius opera existunt. Quippe principium rerum aliquarum creari, affectionem quandam, non autem immutationem significat. Quamobrem populus qui ad hunc modum creatur, Dominum laudauit, nimirum ad vnius Dei cognitionem accedens. Quod si substantiæ inditionem significasset, non dixisset, qui creatur, sed, qui creatus est. Neque enim profectò quisquam in sui procreatione, sed in immutatione manere potest. Ad hunc modum populus, & vetera, & noua discens, congruentem laudem Deo seruatori adhibet. Quia prospexit de excelso sancto suo: Dominus de cœlo in terram aspexit. Respexisse de excelso Saluator dicitur, incarnationis suæ tempore, vt qui sursum manserit, ac deorsum apparuerit. Hoc enim proprium est eorum, qui è sublimi loco deorsum versus prospiciunt. Respexit autem, vt terram intueretur, hoc est, inuiseret. Porrò cùm Dominus corpore vacet, atque intelligens essentia sit, vel potiùs his rebus sublimior, nec vllius loci terminis coërceatur, loco minimè circunscribitur: verùm res omnes conditas vi sua & potestate peruadit. Siquidem in mundo erat, & mundus per ipsum factus est. Atque in præstantioribus mundi partibus commorari dicitur, iuxta illud: Qui habitat in cœlis: & item illud: Pater noster qui es in cœlis. Non quòd per comprehensionem, sed quòd per potestatem suam, quæ nulla oratione explicari potest, operibus suis adsit. Quocirca cùm ad hunc modum in cœlo esse dicatur, quòd terrę quoque curam gerat, ad eam respexit. *Vt audiret gemitus compeditorum: & solueret filios interemptorum: Vt annuntient in Sion laudem eius: & gloriam eius in Hierusalem.* Causam vocationis Gentium nobis proponit, hoc est, Saluatoris aduentum, quem inclinatis cœlis efficit. Quinam autem sunt compediti? Nimirum vel ij, quos peccatorum catenis Compediti qui sunt. autem interemptorum, Gentiles esse queant, quatenus nimirum mortui sunt eorum patres peccatis suis, idolis adhuc cultum adhibentes, ac peccatorum suorum videlicet catenis constricti. Quorum conuersionem indicans Esaias, his ad Deum verbis vtebatur: Et te sequentur deuincti compedibus, & in te orabunt, & adorabunt te. Ex Sion enim initium sumens euangelium, in omnẽ terram sparsum est. De Sion enim, inquit Scriptura, exibit lex: & verbum Domini de Hierusalem. Et: Iudicabit in medio multarum gentium. *In conueniendo populos in vnum, & Reges vt seruiãt Domino. Respondit ei in via virtutis suæ: Paucitatem dierum meorum nuncia mihi. Ne reuoces me in dimidio dierum meorum.* Per virtutis suæ viam, aduentum in terram intelligit. Eò enim venit vt fortem alliget. Cupiebat enim Propheta videre, an vitæ suæ tempus ad illos vsque dies se porrigeret, quibus vnigenitus ille assumpta humanitate in terra conspiciendus erat. Nunc enim interim, inquit, cùm hæc vaticinor, ac futura prospicio, in parte diei Dei esse videor. Superest autem vt eorum, quæ à me prædicuntur, euentum oculis ipsis perspiciam. Quod si consecutus fuero, perfectam vitam meam accepero. Sin autem optata minimè assequar, iis similis ero, qui in dimidio dierum suorum inchoatam & immaturam vitam deponunt. Ac meo

quidem iudicio propter huiusmodi Prophetarum vo- A
Matt.13. ces Saluator noster dixit: Multi Prophetæ & iusti cupierunt videre quæ vos videtis, & non viderunt: & audire quæ auditis, & non audierunt. *In generatione generationum anni tui.* Orationem rursum ad Dominum conuertit. Siquidem ipsius anni, quos in carne transegit, in generatione generationum sunt, vt qui perfectam ac modis omnibus absolutam vitæ laudem habeant. Vnde etiam Paulus eos, qui statũ numeris omnibus perfectũ & absolutum acceperũt, exprimere cupiens, his verbis
Ephes.4. vtebatur: Donec occurramus omnes in virum perfectum, in mensuram ætatis plenitudinis Christi. *Initio tu Domine terram fundasti: & opera manuum tuarum sunt cæli. Ipsi peribunt: tu autem permanes.* Hæc verba κατ' ἀρχὰς, quæ hîc ponuntur, eorum opinionem obterere possunt, qui terram rerum omnium elementum esse asserunt, vtpote ex qua omnia extiterint, cùm nihil ante eam esset. Apparet enim, non initium, verùm secundùm
B quædam prius excogitata, initia fundamentum ipsius existere. Quinetiam ab ipsomet Domino, tanquam qui
Iob.38. terram fundauit, ad Iob dictum est: Vbi eras quando ponebam fundamenta terræ? Atque etiam de Patre dicitur: Deus in sapientia fundauit terram. Quin illud etiam, quòd de Deo dictum est: Qui appendit terram
Prou.3. super nihilum, hoc indicat, terram in medio mundi loco sedem obtinuisse. *Et omnes sicut vestimentum veterascent, & sicut opertorium involues eos, & mutabuntur.* Omnia enim, inquit, quæ oculis cernuntur, consenescent, atque indumenti vetustatem imitabuntur. Tu autem ea immutabis, & innouabis, atque ex corruptibilibus incorruptibilia reddes. Hoc etiam diuinus Apostolus dice-
Rom.8. bat: Sed & ipsa creatura liberabitur à seruitute corruptionis ad libertatem gloriæ filiorum Dei. *Tu autem idem ipse es, & anni tui non deficient.* Tu quidem, inquit, ô Domine, res conditas arbitratu tuo immutas: ipse verò naturam omni cõuersione atque immutatione præstantiorem obtines. Hæc tamen diuinus Apostolus Fi- C
Heb.1. lij proprietati attribuit in ea Epistola, quã ad Hebræos scripsit. Sed tamen in Filio patrem perspicimus. Nam quæ ille facit, hæc & Filius similiter facit; atque eadem in vtroque natura agnoscitur. Vnam quippe Trinitatis vim, atque actionem nouimus. *Filij autem seruorum tuorum habitabunt: & semen eorum in seculum dirigetur.* Pro, *dirigetur*, Symmachus posuit, *manebit*. Hinc autem illud significat, quòd ipsi quidem seruitutis iugo liberati, Hierusalem incolent: semen autem, quod ex ipsis promanabit, in æuum permansurum est. Porrò diuinorum seruorum filios haudquaquam secundùm cărnem accipere oportet, verùm secundùm doctrinam & disciplinam, ac veræ viuendi rationis imitationem. Nam hoc sensu quidem filij Prophetarum vocabantur, quòd iuxta propheticum habitum fortasse ab istis extitissent: semen autem eorundem ipsorum, qui ab ipsis iuuabãtur.
Gal.3. De hoc porrò semine ab Apostolo dictum est: Quousque veniat semen, cui repromissum est. Et: Ipsi Abra- D
ham dictæ sunt repromissiones, & semini eius. Non dixit de seminibus, tanquam de multis, sed, tanquam de vno: Et semini tuo, quod est Christus. Hoc semen in æuum mansurum est. Etenim Deo verbo copulatum, exitij omnis expertem statum habet: atque adeò vitam iis, qui credunt, impertit, iuxta ipsius Domini vocem.
Ioan.6. Ait enim: Qui manducat meam carnem, & bibit meum sanguinem, viuet in æternum in ipso Christo Domino nostro, cui gloria in secula seculorum. Amen.

IN PSALMVM CII.

QVANQVAM hic psalmus cum superiore, quòd ad argumentum attinet, cohærere videtur: (In illo enim ij, qui Babylonicas calamitates deflebant, Deum supplicibus verbis precabantur, vt reditum obtinerẽt: Hîc autem id, quod petierant, consecuti, beneficij authorem laudibus prosequuntur:) ego tamen hunc hymnum mortalibus omnibus conuenire arbitror, vt qui, & acerbiore seruitute liberati, & maiorem libertatem consecuti sint. Demonstrabit autem etiam verborum sententia, quòd huiusmodi argumẽtum verius sit, quàm illud. *Benedic anima mea Domino: & omnia quæ intra me sunt nomini sancto eius.* Anima, cùm medium quendam locum obtineat, corpus quidem ad voluptates detorquet, spiritum autem ad Deum subuehit, eique imperat vt eum benedicat, hoc est, ipsius diuinitatem perpe-
1.Thes.5. tuò asserat, & celebret. Trium autem horum mentionem quoque fecit Paulus, his verbis vtens: Deus autem sanctificet vos: & integrum corpus, ac spiritus, & anima conseruetur. Hoc autem dicitur spiritus hominis qui in
1.Cor.15. ipso est. De quo rursum ait: Orabo spiritu, orabo & mente. Quin Moses quoque corporis meminit, cùm di-
Gen.1. xit: Sumpsit Deus limum è terra, & finxit hominem: animæ autem, cùm dixit: Faciamus hominem ad imaginem nostram: spiritus denique, cùm dixit: Insufflauit Deus in faciem eius spiraculum vitæ. Porrò Spiritus omnes animæ facultates ad collaudandum Deum cohortatur, hoc est, eam, in qua intelligentia est, eam, in qua ratio, eam, in qua ira, eam, in qua cupiditas, eam, quæ opinatur, eam, quæ rerũ species effingit, ac postremò eam, quæ sentit. Quas quidem omnes per hanc vo-
1.Cor.10. cem, *Intra*, intellexit. Quod quidem exponens Paulus, ait: Siue manducatis, siue bibitis, omnia ad Dei gloriam facite. Adhæc internæ corporis partes laudem Deo cõ- C
ciliant. Ac præterea per organicas corporis partes operatrices animæ facultates ad laudem excitat. Quin ij etiam, qui animam spiritus esse dicunt, non idcirco hoc dicunt, tanquam ea spiritum animet, sed quia sub ipsius cura & procuratione est. Rationalem porrò facultatem intus esse ait: eodem scilicet modo, quo illud à Saluato-
Luc.17. re dictum est: Regnum cœlorum intra vos est. Atque etiam animales facultates ab iis bonis, quæ exequi possunt, feriantes, intus esse dicuntur. Cùm autem per o-
Quid sit animum foras ire. perationes ad flagitia incitantur, foras exire dicuntur. Cõgruit itaque omnibus dicere, *Benedic anima mea Domino*. Nam qui erga diuina beneficia gratos animos gerunt, seipsos ad laudationem excitant, eam videlicet, quam possunt, benefactori gratiam referentes. Fieri autem potest, vt quispiam semper laudet, atque acceptorum beneficiorum memoriam velut auribus insonantem circunferat. Huiusmodi autem homines, & omnia interna consecrant, & cogitationem omnem ad diui-
D nam laudem impellunt. Per hanc enim vocem, *Intra*, cogitationes & considerationes, atque omnes animæ agitationes significauit. *Benedic anima mea Domino: & noli obliuisci omnes retributiones eius.* Rursum anima seipsam excitare docetur, atque obliuionis nubem propulsare, beneficiorúmque acceptorum memoriam renouare. Nam qui diuinorum beneficiorum recordatur, eum laudare nunquam intermittit. Pro retributionibus autem beneficia Symmachus transtulit: posteà ea sigillatim recensẽt: *Qui propitiatur omnibus iniquitatibus tuis: qui sanat omnes infirmitates tuas.* Hic enim peccatorum remissionem tibi donauit. Hic tibi vitiosarum affectionum sanitatem largitus est. Hæc namque Paralyticus ille consecutus est. Audiuit enim: Remittuntur tibi pec-
Matt.9. cata

cata tua. Et: Tolle grabbatum tuum, & ambula in do- A
mum tuam. Eodem modo peccatrix illa mulier sanitatem ac veniam obtinuit. Eodem modo latro, eodem publicani, eodem omnes ij, qui fidem amplexi sunt. *Qui redimit de interitu vitam tuam.* Eos quidem, qui captiui in Babylonem abducti fuerant, è seruitute extraxit: at ex fragili & corruptioni obnoxia vita minimè liberauit. Nobis autem resurrectionis spem largitus est, ac
2.Cor.1. Spiritus pignus dedit, nósque incorruptibilitatis pallio
Ephes.2. conuestiuit. *Qui coronat te in misericordia & miserationibus.* Gratia salui facti estis, clamat diuinus Apostolus:
1.Tim.1. idque non ex vobis. Dei enim donum est: ne quis glorietur. Ac rursum: Christus Iesus venit in mundum peccatores saluos facere, quorum primus ego sum: sed misericordiam consecutus sum, vt in me primò ostenderet Christus omnem suam patientiam, ad informationem eorum, qui crediturí erant in ipsum in vitam æternam. Quare à gratia & misericordia corona proficiscitur.
Esa.61. Sícque diuinus Esaias ex sponsi persona clamat: Exultet B
anima mea in Domino. Induit enim me vestimento salutis: & pallio lætitiæ circundedit me. Tanquam sponsum decorauit me corona: & tanquam sponsam ornauit me monilibus. Ac paucis interiectis: Et stetit corona pulchritudinis in manu Domini, & diadema regni in manu Regis tui. Hæc autem omnia, sponsi munera & beneficia sunt. Nam sponsa solùm fidem obtulit. *Qui replet in bonis desiderium tuum.* Quandoquidem est etiam cupiditas quædam improbanda, quam etiam diuina lex
Luc.11. prohibet, commodè in bonis adiecit. Proba enim desideria nostra explet Dominus. Petite enim, inquit, & dabitur vobis: quærite, & inuenietis: pulsate, & aperietur
Matt.6. vobis. Omnis enim qui petit, accipit: & qui quærit, inuenit: & pulsanti aperietur. Quærite autem regnũ Dei, & iustitiam eius: & hæc omnia velut in cumulum adiicientur vobis. *Renouabitur vt aquilæ iuuentus tua.* Rursus hanc renouationem Dominus nobis per sanctum baptisma donauit, atque abraso peccati senio, nos ex seni- C
Isa.40. bus iuuenes reddidit. Quibus verbis congruunt ea, quæ Deus per Esaiam Prophetam ait: Qui expectant me, mutabunt fortitudinem: assument pennas vt aquilæ. Quoniam enim diuinas ac regias notas in ortu nostro accepimus, eásque per varia peccati studia obscurauimus, atque corrupimus, idcirco prophetica oratio regni recuperationem nobis pollicetur. (Regia enim hęc auis est, atque auium regina.) Docet autem etiam nos diuinæ liberalitatis & munificentiæ modum, vt huiusmodi
Ephes.4. iuuentus renouetur, veterem hominem deponens, nouum autem, qui in Creatoris agnitionem renouatur, assumens. Ad hunc enim modum, inquit, iuuentus tua renouabitur, vt in vita ab omni interitu aliena constanter florens ac vegeta sit. Quandoquidem aquila omnium
Cur animus aquilæ comparetur. auium maximè regia est, atque altissimè volans. Præterea, quoniam hoc vnum animal aduersos Solis radios obtueri potest, idcirco haud abs re animæ renouationem, atque à terra in cœlum volatum, ipsiúsque vitam D
in summo lumine futuram, aquilæ naturæ comparauit.
Tit.3. *Faciens misericordias Dominus, & iudicium omnibus iniuriam patientibus.* Non enim secundùm iustitias, quas fecimus nos, sed secũdùm misericordiam suam magnam saluos nos fecit per lauacrum regenerationis, & renouationis Spiritus sancti. Cúmque nos à Diabolo veritatis hoste iniuria affectos fuisse cõspexisset, nobis quidẽ misericordiæ fontes patefecit: aduersus eum autem iustam sentẽtiam protulit. Etenim, vt pater misericordiarum, ac solus bonitate præditus, eorum, qui à Sathana
Matt.19. Psal.71. Coloss.2. opprimebantur, animas ex vsuris atque iniquitate redimens, sublato chirographo, quod erat contrarium nobis, atque in crucem affixo, in libertatem nos asseruit.

A Hoc enim tenens Diabolus, obnoxios nos habebat, vt qui per flagitia nostra id effecissemus. Hoc itaque iudicium nobis, quibus iniuria inferebatur, Deus fecit, dum scilicet per filij sui cruorẽ nos, tum ab iis, quæ iniquè committebamus, repurgauit: tum ab iis iniuriis, quas à Diabolo accipiebamus, vindicauit. Quo circa etiam Paulus nos monuit, vt iniuriam libentius accipiamus, quàm inferamus. Siquidem iis, quibus iniuria fit, Deus per beneficium iudicium facit: iis autem, qui alios lædunt, per pœnam & cruciatum, ita vt ipsi ab æternorum bonorum pollicitatione deiiciantur. Qui enim iniuriam inferunt, regnum Dei hereditate minimè possidebunt. *Notas fecit vias suas Moysi, filiis Israël voluntates suas.* Non pœnitentia ductus, inquit, hanc nobis salutem comparauit: verùm antiquitus per Prophetas ista prædixit, ac per diuinum Mosem salutem nostram adumbrauit. Atque & sanctissimi baptismi figuram mare
Psal.24. suscepit, & petra immortalium fontium vmbra extitit:
Act.13. & manna cœlestis alimenti imago: aliáque item (ne singula persequar) ad hunc modum apud illos deliniata esse reperire est. Itaque per vias & voluntates, virtutes significantur: iuxta illud: Vias tuas demonstra mihi: atque item id quod à Paulo ad Elymam dictum est, Non desines subuertere vias Domini rectas? Cuiusmodi etiam illud est, Inueni Dauid filium Iesse, virum secundùm cor meum, qui faciet omnes voluntates meas. Ait igitur, quòd migrationes à legis figuris & vmbra, ad futura bona, quæ quidem sunt spiritualia & exemplaria, Mosem, cùm ipsi legem dedit, edocuit. Verbi gratia, quænam esset circuncisio, quæ Sabbatha, quę sacrificia. Hæc inquam Mosem edocuit, cæterósque item omnes, qui filij Israël sunt. De quibus scilicet dictum est: Israël electus meus. Hæc quippe Deus iis, qui mentis perspi-
Rom.2. cacia præditi sunt, hoc est, Iudæo ei qui in abscondito est, nota facit, hoc est, cordis circunciſionem, laudis ac iustitiæ sacrificium. *Misērator & misericors Dominus, longanimis & multum misericors.* Hæc quippe tanti beneficij, & olim, & nunc causa extiterunt. Nam etiam Moses dixit: Dominus longanimis est, & multum misericors, & verax, faciens misericordiam in millia. Has itaque ipsius potentias, quæ viæ nuncupantur, Mosi indicauit: atque virtutes, quemadmodum & cætera omnia, gubernat ac moderatur illa diuinę bonitatis abyssus, illa misericordia mensuram omnem excedens, illud inexhaustum benignitatis pelagus. *Non in finem irascetur, neque in æternum comminabitur.* Non in perpetuum, inquit, hoc enim significant hæc verba, *In finem*, iram adhibebit, nec misericordiam perpetuò indignis impertiet. Alioqui enim quonam pacto Deus iudex iustus, & fortis, & patiens, ac reddet vnicuique secundùm opera sua? Quamobrem iracundiam misericordia temperat: misericordiam nimirum, cùm ipsius tempus est, proferens:
Rom.2. cùm autem iræ tempus fuerit, eam in die iræ ac iusti iudicij inferens: in qua, vt ait Paulus, reddet vnicuique iuxta opera sua. Propterèaque ait, *Non in æternum irascetur*, præsens videlicet seculum intelligens. Nam in futuro iudicium atque iram reseruauit. *Non secundùm iniquitates nostras fecit nobis, neque secundùm peccata nostra retribuit nobis.* Non enim sustinuit peccatorum nostrorum grauitate pœnam metiri, nec indignationem aduersum nos in longissimum tempus prorogare. Siquidem cùm Deus verax sit, has virtutes per habitum non habet. Quocirca, non vt nos prorsus deleat, nos plectit; in iracundia nimirum vsque ad interitum perseuerans. Nam ipse est qui dicit: Cùm ira furoris mei extiterit, rursum sanabo. Quin supplicia quoque imminuit, ne pro scelerum atrocitate puniat. *Quoniam secundùm altitudinem cœli à terra, corroborauit misericordiam suam super*

timentes se. Quantum distat ortus ab occidente, longè fecit à nobis iniquitates nostras. Si longiora adhuc interstitia reperire potuisset, non est dubium, quin ea in medium protulisset, vt immensam diuinæ bonitatis magnitudinem demonstraret. verùm humana cogitatio, nec mensuram cœlo sublimiorem, nec longius quàm vesperæ atque ortus interuallum reperiit. Porrò in tenebris atque in occasu homines illi sunt, qui in peccatis versantur: ac contrà, cùm se à flagitiis remouerũt, in luce proculdubio existunt. Quamobrem haud immeritò recessum à peccatis, transitum ab occasu ad ortum appellauit. Simul etiam vt nos doceret, quantum inter peccatum & iustitiam intersit. *Quomodo miseretur pater filiorum, misertus est Dominus timentibus se.* Patris bonitatem ostendit Creator & effector, vel potius eos, à quibus timetur, commiserans, in filiorum gradu collocauit. Neque enim ad eos procreandos odio impulsus est: verùm hominum corda, quæ sigillatim finxit, explorata habens, nouit quidnam cuique conducat: quarúmque rerum vim ac potentiam habemus, eas præbet, vt actu eas habentes, ipsius filij efficiamur. Quinetiam illud dicere queat, se figmenti quoque nostri periculum fecisse, cùm caro factus est, naturalémque affectionem habuisse, nos pro filiis agnoscendo. *Quoniam ipse cognouit figmentum nostrum, recordatus est quoniam puluis sumus.* Perspectam enim naturę nostrę imbecillitatem effector habet: nouit item & vnde effìcti, & quonam rursus abituri simus. Porrò autem id, quod in nobis deterius est, velut in supplici precatione proferunt. Nam alioqui non omnino puluis sumus, sed etiam ad imaginem Dei & similitudinem conditi. Quamobrem hoc loco puluis, concitandæ misericordiæ causa, imbecillitatem significat. *Homo sicut fœnum dies eius, tanquam flos agri sic efflorebit. Quoniam Spiritus pertransibit in illo, & non subsistet, & non agnoscetur amplius locus eius.* Nihil, inquit, inter nos & fœnum ac florem interest, qui verno quidem tempore viret, paulò post autem marcescit, ac dilabitur. Nam hic rursum de externo homine loquitur. Siquidem ratione huiusce vitæ cum materia coniunctæ, per quam puluis sumus, ad exiguos dies præsens tempus propagatur, marcescenti fœnò nos comparauit. Nam etiam de Esaię sententia omnis caro fœnum, & omnis gloria hominis tanquam flos fœni. Exortus est Sol, & exiccatum est fœnum, & flos eius decidit. Quibus nimirum verbis falsas hominum prosperitates indicat, hoc est, opes, gloriam, dignitates, quæ quidem instar fœni marcescunt. At Symmachus transtulit, *Quoniam spiritus pertransit illum: ac deinde non est.* Per spiritum videlicet animam intelligens, quę cùm præsens est, corpus viuit & operatur: cùm autem auolauit, extinguitur atque corrumpitur: ita vt ne priora quidem oris lineamenta agnoscantur, nec hoc corpus huius, illud autem illius esse constet. Quod etiam quispiam certius perspexerit in sepulchrum aliquod prospiciens. Omnia enim æque in interitum cedunt, pristináśque notas haudquaquam retinent. *Misericordia autem Domini ab æterno & vsque in seculum super timentes se. Et iustitia illius in filios filiorum, iis qui seruant testamentum eius, & memores sunt mandatorum eius ad faciendum ea.* Natura quidem ad hunc modum fragilis & caduca est: diuinitas autem pro sua benignitate longinquam vitam donat, atque vsque ad nepotes iustitiæ mercedem auis debitam cõseruat. Ac proinde propter Patriarchas populum, ex ipsis postea ortum, vocatione ac visitatione dignatus est. Quod quidem per Mosem his verbis indicabat: Ne dixeris, Propter iustitias meas elegit me Dominus: (tu enim populus duræ ceruicis es:) sed propter meum erga patres tuos amorem. Quãquam etiam alio modo ij per iustorum virorum filios intelligi possint, qui eorum opera imitantur. Iam verò misericordiam suam perpetuò protendit, (nam, vt natura bonus, semper miseretur,) & item iustitiam, quam misericordiæ coniugem habet, in eos qui ipsius testamentum custodiunt: quo etiam testamento promissorũ bonorum per virtutem hæredes conscripti sunt. Neque enim simpliciter mandatorum meminit, sed addit, *iis qui ea faciunt, ob quæ data sunt.* Vnde etiam Saluator dixit: Qui habet mandata mea, & seruat ea, ille est qui diligit me. Pollicitationes porrò hæreditario iure consequitur, non qui mãdatorum duntaxat meminit, sed qui ea exequitur. Sic nimirum Deus regi Iehu * vsque ad quartam generationem regnum conseruauit, tametsi alioqui numeris omnibus absolutam pietatem minimè tenuisset, verùm in regni duntaxat exordiis zelum præ se tulisset. Sic diuino Dauidi perpetuam generis scintillam seruauit: quanuis alioqui multi interim impij principes extiterint. Hanc ergo misericordiam, inquit, iis præbebit, qui testamentum eius, non autem qui duntaxat ea memoria tenent, verùm sermonibus opera adiungunt, atque ex eorum præscripto vitam suam moderantur. *Dominus in cælo parauit sedem suam: & regnum ipsius omnibus dominabitur.* Omnibus dominari dixit, non regnare: quandoquidem omnes ipsius regno digni non sunt. Ac propterea Saluator iis, qui euangelicam vitam præstant, cœlorum regnum pollicitus est. At verò indignis etiam, vtpote Dominus, dominatur. Non dissimile est autem istud iis, quæ in alio psalmo dicta sunt: Qui in altis habitat, & humilia respicit in cœlo & in terra. Siquidem hoc loco propheticus sermo nos docet, quòd quanquam rerum omnium Dominus in cœlo solium habeat, tamen res conditas inspicit, ac regit, vtpote omnium rerum architectus, & rex, ac Dominus. *Benedicite Dominum omnes angeli eius, potentes virtute facientes verbum illius, ad audiendam vocem sermonum eius.* Inuisibiles virtutes ad laudis societatem haud immeritò asciuit. Neque enim humana natura pro dignitate prædicandis benefactoris laudibus par est. At corpore vacantes & sanctæ naturæ, vt quæ vitam à perpessionibus liberam habeant, ad explenda diuina præcepta idoneæ sunt. Quanquam alius quoque horum Prophetæ verborum sensus est. Tu quidem, inquit, ô anima, ad Deum pro dignitate collaudandum viribus deficeris: nihilominus tamen ex aliqua parte hoc effice. Illud autem scias, quòd ipsius angeli, qui potentes virtute sunt, ac sine vlla prolapsione ipsius sermonem exequuntur, digníque sunt, qui ipsius vocem audiant, pro dignitate ipsum laudibus afficiunt. Quòd si etiam inter homines nonnulli sint, qui par angelis vitæ genus consectentur, iuxta eum qui dixit: Omnia possum in eo, qui me confortat, Christus: ipsi quoque sanè ipsum benedicant. Nullus autem eorum, qui ipsius sermones transgrediũtur, nec ipsius voci obtemperant, hoc temerè facere audeat. *Benedicite dominum omnes virtutes eius, ministri eius, qui facitis voluntatem eius.* Posteaquam angelos dixit, ne sigillatim cœlestes ordines recenseat, (quorum Paulus ex parte mentionem fecit, cùm dixit: Supra omnem principatum, & potestatem, & virtutem, & dominationem, & omne nomen quod nominatur. Ac rursum: Siue visibilia, siue inuisibilia, siue throni, siue dominationes, siue principatus, siue potestates) vno vocabulo cuncta complexus, virtutes appellauit. Itémque, cùm ministros ipsius voluntatem facientes dixit, hac ratione eos à contrariis virtutibus, quę idem nomen habent, distinxit. Neque enim hos principatus ac potestates, & mundi rectores tenebrarum harum, & spiritualia nequitiæ, ad laudem inuitat: verùm per angelos & potestates, cœlestes omnes classes intellexit; angelos nimirum, vt diuinis

Qui in occasu sint. — Esa.40. — Deut.7. — Qui iustorum filij. — * pro quæ lego iis. — Psal.112. — Qui sint qui Deo benedicant. — Phil.4. — Ephes.1. — Coloss.1.

uinis præceptis obsequentes, ac diuinos sermones ad nos transuehentes; virtutes autem, vt qui imperata facere queant, ac naturæ vim ac facultatem ab effectore acceperint. *Benedicite Domino omnia opera eius: in omni loco dominationis eius benedic anima mea Domino.* His verbis animam monet, ne propterea in Dei laude defatigetur & elanguescat, quòd cælitibus longè inferior sit. Neque enim hæc duntaxat, verùm cuncta in vniuersum Dei opera, Deum, pro cuiusque facultate, laudibus afficere iubẽtur. Siquidem ad diuinarum laudum prædicationẽ quiuis locus idoneus est, non cœlum duntaxat. Siquidem per opera bona laudandi Dei dignitas comparatur. Quinetiam quicquid inanimatum est, ac rationis expers, etiamsi alioqui noxium, ac pestiferum esse videatur, quia per sapientiam omni oratione præstantiorem vniuersitati conducibile est, ad diuinæ gloriæ prædicationem tendit. Ita fit, vt vnaquæque res pro dignitate gradus illius, in quo sita est, Deum laudet. Quod etiam, inquit, tu quoque, ô anima, quocunque in loco degas, effice. Hoc est, siue in terra verseris, siue in præstantiori loco. Nam illic etiam Deum cum angelicis choris lauda, ob cœlestia & perfecta bona. Iudæis autem ne hoc quidem congruit. Nam illi, cùm ab iis, à quibus in seruitutem abducti fuerant, hoc ipsum imperatum fuisset, vt de canticis Sion cantarent, non sine ratione dixerunt: Quomodo cantabimus canticum Domini in terra aliena? At verò nobis diuinus Apostolus præcipit, vt in omni loco orantes, leuemus puras manus. Quod etiam Christus Dominus ad Samaritanam dixit: Amẽ, amen dico tibi, quia venit hora, & nunc est, quando neque in hoc loco, nec Hierosolymis adorabunt Patrem. Spiritus enim est Deus: & eos, qui ipsum adorant, in spiritu & veritate oportet adorare. *Benedic anima mea Domino.* Finis cum principio cõcordat. Posteaquam enim ad laudis societatem intelligentes naturas vocauit, nos quoque docet pro virili nostra effectorem nostrum honore complecti, paréśque nostris viribus ei gratias offerre: quoniam ipsum decet gloria in secula seculorum.

Psal.136. — 1.Tim.2. — Ioan.4.

In Psalmum centesimum tertium, Commentarius.

SANCTISSIMI Spiritus gratia, non modò moralem, atque ad dogmata pertinentem doctrinam hominibus offert: verùm etiam, quonam pacto summum illum rerum omnium effectorem exactè laudare oporteat, docet. Ac propterea beati Dauidis opera vtens, hunc psalmum conscripsit: quò omnes intelligãt, quibus laudibus benefactorem remunerari conueniat. Et quidem communia beneficia hoc loco commemorat, illúdque ostendit, Deum rerum omnium simul & effectorem, & gubernatorem esse. *Benedic anima mea Domino.* Deus homini benedicit, cùm eum in securitate constituit, splẽdidiorémque reddit, velut Abrahamum. Homo autem non ita: verùm tum demum seipsum clariorem efficit. Nam siue Deus homini benedicat, siue homo Deo, vtrinque fructus ad hominem transit. Diuinum quippe numen nullius rei penuria laborat. Porrò quemlibet pietatis alumnum benefactoris laudes prædicare Propheta docet. *Domine Deus meus, quàm magnificatus es vehementer.* Hæc particula, *quàm*, hoc loco amplificandi vim habet. Illud autem, *Magnificatus es vehementer*, non incrementum indicat, verùm immensam magnitudinem significat. Sic enim Symmachus etiam transtulit: *Domine Deus meus magnus es vehementer.* Non enim cùm paruus esses, postea auctus es: sed cùm natura magnus esses, hoc piis viris cõspicuum factum est. Quonam autem pacto magnus efficitur, qui semper magnus est, nec incremento opus habet, verùm semper perfectus est? Quonam inquam pacto augetur? Nempe, cùm ij, qui ipsi totos sese addixerunt, optimam vitam præ se ferunt, atque tum per verba, tum per opera, ipsum celebrant, tum demum increscit: non quòd ipse ad magnitudinem aliquid assumat, sed quia iis, qui in ipsius ignoratione versantur, per eos, qui ipsum colunt, magnus esse ostenditur per rerum creatarum magnificentiam, & veritatem ac prouidentiam. Gaudens autem animus, ad eum qui tantus est, inquit, *Domine Deus meus.* Gloriantis enim hæc vox est. Quonam autem pacto magnificatus sit, subiungit. *Confessionem & magnificentiam induisti.* Symmachus autem sic: *Hymnum & gloriam induisti.* Nõ iam enim te ignorant, qui bonis tuis fruuntur, nec cultum tibi debitum, simulachris adhibent: verùm te laudant, ac tibi debitum gloriæ munus persoluunt. Quanuis enim ad diuinæ magnitudinis declarationem angelorum precatio, cœlorum extensio, terræ fundatio, ac denique alia omnia, quæ postea Psalmistes subiunxit, abundè sufficiant: at his tamen ad eam rem maiorem vim habet, quòd Saluator homo effectus sit, ac Deus manserit, nostráque perpessus sit, atque interim statum suum perpessionis expertem retinuerit. Quo factum est, vt hęc, quanuis alioqui ordine posteriora sint, priore tamẽ loco collocarit, quòd vi ac facultate priora sint. Per confessionem autem, carnem à nobis acceptam intelligit: quoniam per eam ipse confessionem Deo nostra causa obtulit, ita vt ad Patrem clamet: Confiteor tibi Pater cœli & terræ, quia abscondisti hæc à sapientibus & prudentibus: ac reliqua generis eiusdem. Magnificẽtiæ autem vocabulo idcirco vsus est, quia maiorem ac singularem in modum conueniebat nostram conspersionem conseruare. Quòd autem hanc confessionem & magnificentiam eum induisse ait, non hoc ita dicit, tanquam eas rursus exuturus sit: verùm vt illud ostendat, quòd assumpta carne in hominem migrauit, sed simul & Deus mansit, & homo effectus est. *Amictus lumine sicut vestimento.* Induit lumen sicut vestimentum, vtpote scientia omni ex parte plenus, atque essentiam, quæ omnem mentis captũ excedit, habens. Quin purissimam quoque Dei cognitionem lux significat. Inaccessibilem enim, vt Pauli verbis vtar, lucem inhabitat. Habitandi quippe vocabulo illud indicat, quòd totus cognitio sit, eámque naturam habeat, vt à mente præditis naturis ægrè intelligi queat. Inaccessibilem enim lucem dixit. Consona quippe his Apostolus quoque ait: Qui solus habet immortalitatem, & lucem habitat inaccessibilẽ. Tanta enim lux illa est, vt nemo ad eam propius accedere audeat. Perstringit enim oculos incredibilis quædam splendoris magnitudo. Nam cùm sol hic, qui in sensum cadit, hoc eos facere cogat, qui eum auidius intueri conantur: quis tandem est, qui ad inaccessi luminis contemplationem peruenire queat? Ac quidem ipse quoque lux vera est, & induit lumen sicut vestimentum, & lucem habitat inaccessibilem, & nubes ac caligo in circuitu eius, & posuit tenebras latibulum suum. Neque hæc inter se pugnant. Siquidem inaccessum lumen, iis, qui perspicere nequeunt, idem est quod caligo & tenebræ. Nam neque ea, quæ in illo, nec ea quæ in his sunt, perspici possunt: atque, & hoc, & illud, id demonstrant, diuinam naturam cerni non posse. Quinetiam Theologus Ioannes de eadem œconomia verba faciẽs, lucem ipsam his verbis appellauit. Et lux in tenebris lucet, & tenebræ eam non comprehenderunt. Hanc porro, vt vestimentum quidem induit, cùm per carnis defectus diuinitatis potentiam prorsus cooperit, atque occultat: verbi gratia, cùm fame ac siti afficitur, & fatigatur, aliáque his consimilia suffert. Induit autem lumen, cùm diuinitatem suam declarat, nimirum mare incre-

Quid sit benedictio Dei, quid hominum. — Quo pacto Deus magnus fiat. — Matt.11. — 1.Tim.6. — Ioan.1. — Ioan.1.

pans, terram quatiens, Solem obscurãs. Non enim iam diuinitatem suam ab humanitate occultari finit. *Extendens cœlum sicut pellem.* Effectionis facilitatem his verbis docuit. Vt enim homini facile est pellem extendere, ac tabernaculum efficere: sic rerum omnium Deus ingentes cœlorum orbes adhibito sermone solo extendit. Gen. 1. *Qui tegis aquis superiora eius.* Hoc etiã beatus Moses docuit. Ait enim à Deo dictum fuisse: Fiat firmamentum in medio aquarum, & diuidat aquas, quæ supra firmamentum sunt, ab aquis quæ sub firmamento sunt. *Qui ponis nubem ascensum tuum, qui ambulas super pennas ventorum.* Per hæc verba prouidentiam ad omnia pertinentem significauit. Siquidem, & ventis, & nubibus præsidet, eáque ipse gubernat, atque eã, quę hinc existit, vtilitatem opportunè tribuit. Simul etiam illud docet, diuinam naturam vbique adesse, atque omnia curare. Quoniam enim rerum omnium, quę in sensum cadunt, celerrima ventorum natura est (puncto etenim temporis ab occasu in ortum percurrit, viciſſimque ab ortu ad occasum) idcirco cùm nullam aliam perfectiorem in rebus sensibilibus imaginem reperisset, Deum ventorũ pennis inuectum ferri dixit: quo nimirum hinc ipsum vbique adesse demonstraret. Quin illud etiam reperimus, summum Deum filiis Israël in nube apparuisse, & item in tabernaculo per nubem sese conspiciendum Exod. 16. 2. Paral. 5. Matt. 17. præbuisse: atque item, cùm Salomon domum dedicaret, nubem domum obtexisse: eodémque modo Christum Dominum lucidam circum se nubem tribus Apostolis in monte demonstrasse: ac postremò, cùm in cœlum assumeretur, splendidam nubem ipsum ab oculis eorum suscepisse. *Qui facis angelos tuos spiritus, & ministros tuos ignem vrentem.* His verbis demonstrauit eum non visibilium duntaxat, sed eorum etiam, quæ aspectum fugiunt, effectorem & architectum esse. Eosdem porrò, & spiritus, & ignem appellauit: vt per vtramque vocem vim ac celeritatem indicaret. Celer enim est spiritus natura: robusta autem ignis actio. Porro autem summus Deus, angelis ministris vtens, tum probos viros beneficiis afficit, tum de improbis supplicium sumit. Ac propterea de iis quoque mentionem fecit, vt scelerum vindicem Dei vim ac facultatem designaret. *Qui fundasti terram super stabilitatem suam.* Aquilas autem & Symmachus, *super sedem suam.* Quam autem stabilitatem intelligis, ô Propheta? nimirum vbi tanta aqua, támque immensum pelagus subiicitur, quòd eam velut tergo gestat. Nam etiam alio loco hoc indicans, Psal. 135. dicebat: Qui firmauit terram super aquas. Quoniam enim minimè firmum ac tutum erat fundamentum, verùm perquàm infirmum & imbecille, idcirco summus ille rerum effector, stabilitatem in ea collocauit. Quænam autem est hæc stabilitas? Effectoris scilicet potentia. In manu enim eius omnes fines terræ. Quo Psal. 94. quidem loco per terram hominem intelligit. Hunc itaque super fidei stabilitatem fundat: qui quidem non inclinabitur in seculum seculi, hoc est, in futuro seculo. D *Non inclinabitur in seculum seculi.* Nam cùm eam super seipsam constabilierit, id ei donauit, vt moueri nequeat. Atque hunc in modum permanet, quandiu ipsius voluntas tulerit. Quo etiam modo alibi Scriptura ait: Qui appendit terram super nihilum. *Abyssus sicut vestimentum amictus eius.* Pronomen αὐτῆς pro αὐτῆς posuit. Sic enim Aquilas & Theodotio exposuerunt, *Abyssо tanquam vestimento eam conuestiisti.* Abyssum porro diuina Scriptura liquidam naturam appellat. Ad eundem etiam modum in creationis principio beatus Moses dixit: Terra autem erat inuisibilis & incondita: & tenebræ erant super faciem abyssi. Quoniam igitur terra omni ex parte aquis ambitur, atque ingentia quidem & A impermeabilia maria ipsius limites sunt, ac rursum mediam ipsam alia maria, quæ nauigari possunt, dissecant, meritò proinde abyssum vestis instar terræ superiectam esse dixit. Quinetiam alio sensu abyssum de his rebus, quæ comprehendi nequeunt, dici reperias: vt in illo loco: Iudicia tua Domine abyssus multa. Nam cùm ip- Psal. 35. sius iudicia nullo modo inuestigari possint, comprehensionem eorum haudquaquam nãcisci licet. Qua etiam de causa non simpliciter abysso, sed abysso multæ comparantur. Eodem itaque modo Deum, cuius iudicia abyssus multa, vestimenti instar obtegit incomprehensibilitas, quæ quidem abyssus nuncupatur. *Super mõtes stabunt aquæ, ab increpatione tua fugient: à voce tonitrui tui formidabunt. Ascendunt montes, & descenduni campi in locum quem fundasti eis.* Per hæc omnia Dei curam ac prudentiam rebus omnibus cõditis incumbere docet. Hac enim de causa mare, montium cacumina imitans, fluctibus continentem haudquaquam obruit: verùm B quemadmodum nos tonitruum pertimescimus, eodem modo ipsum impositas sibi metas reformidat. Illud autem, *Super montes stabunt aquæ*, idem est, ac si dixisset: *tanquam mons stat.* Illud item, *Ascendunt montes*, pro eo, ac si dixisset, *tanquam montes.* Quibus verbis eum nubes, quæ in montium vertice sunt, significare arbitror. Nam in his præsertim locis nubes existunt, ne loca ea, quæ incoluntur, perpetuis tenebris circumfundantur. Quæ quidem, cùm volueris, inquit, sedem suam rursus recipiunt, ac dissoluuntur,* velúmque fiunt. Quinetiam * Exim. alio sensu per montes Prophetas ob contemplationis sublimitatem vocat: in ipsis quippe aquæ stant, quibus ij, qui doctrinæ aquam sitiunt, irrigantur. Quam autem increpationem intelligit? Eam nempe, quę aduersus Iudæos torquetur. Hoc enim alter Propheta his verbis in- Amos. dicat: Et dabo ipsis, nõ famem panis, neque sitim aquæ, sed famem audiẽdi verbum Domini. Nam cùm Deus ira concitatur, Prophetarum aquæ deficiunt: quando- C quidem haud à se habent, vt eam suppeditent. Porrò per tonitrui vocem, Euangelij vocem intelligit, quam quidem Prophetarum aquę minimè fugiunt: verùm ob supereminentem illam scientiam, quæ in ipso est, reformidant. *Terminum posuisti, quem non transgredientur: neque conuertentur operire terram.* Mare arenam veretur, atque vsque ad eam furore elatum, diuino limite, tanquam fræno quodam coërcita, reprimitur ac recedit. Vel etiam ad hunc modum: Non enim Prophetæ omnes suas reuelationes annuntiant: verùm ea duntaxat, quæ patefacere iubentur: ne alioqui multitudine operiant terram, hoc est, hominem, qui ea capere nequit. Idque testimonio suo confirmat Paulus his verbis: 2. Corin. Audiui arcana verba, quæ non licet homini loqui. *Qui emittis fontes in conuallibus: inter medium mõtium pertransibunt aquæ.* Deinde earum vtilitatem ostendit: *Potabunt omnes bestiæ agri, expectabunt onagri in siti sua. Super ea volucres cœli habitabunt: de medio petrarum dabunt voces.* Hoc quoque maximũ diuinæ prouidentiæ argumẽtum est, quòd nõ modò ea, quæ hominibus, sed etiam quæ brutis necessaria sunt, præstet. Ac propterea abscissis montibus, transitum aquis fabricatus est, vt non solùm homines vberrima fontium fluẽta habeant, sed etiam terrestria atque aërea animantia. Hæc autem verba, *Expectabunt onagri in siti sua*, Symmachus ad hunc modum reddidit: *Recuperauit onager in siti sua.* Porrò de diuina Matt. 6. vsque ad has res prouidentia dicebat Saluator: Respicite volatilia cœli, quoniam non seminant, neque metunt, neque congregant in horrea: & Pater vester cœlestis alit ea. Bestiæ autem syluæ Dæmones appellantur. Per bestias autem agri, hoc est, mundi, peccatores intelligit, propterea quòd, quemadmodum agrestes bestiæ feritatem

feritatem suam deponere nequeunt, eodem modo nec peccatores immutari. Eáque de causa propheticis & Apostolicis aquis irrigantur. Onagros autem, eos, qui nõ iam peccati sarcinam gestant, sed ea liberati sunt, appellauit: ob idque etiam eos spiritualium aquarum siti laborantes indicauit. Hos porrò Deus ad Iob designauit, Iob 39. his verbis vtens: Quis dimisit onagrum liberum? & vincula eius quis soluit? *Rigans montes de superioribus suis: de fructu operum tuorum satiabitur terra.* Quid est causæ, quãobrem montes irrigantur? nimirum quia ij etiam aquis opus habẽt, vbi herbæ, atque infructuosæ arbores sunt. Neque enim deorsum duntaxat, vt aquarum natura scaturiat, efficit: sed etiam sursum per nubes irrigationem affert. Per superiora autem Dei, aërem intelligit, quemadmodum in vna domo vniuersi orbis opus Dei. *Qui emittis fœnum iumentis, & herbam seruituti hominum: vt educat panem de terra.* Oritur enim herba: & iumenta, quæ ad hominum vsus procreata sunt, enutrit. Quinetiam fructus imbribus aluntur, ac matureſcunt, hominibúsque adhibentur. Hoc etiam in altero psalmo dixit: Psal. 35. Homines & iumenta saluabis Domine. Sed tamen propter hominum vsus iumenta quoque diuina prouidentia perfruuntur. Saginata enim terra, inquit, idonea alimenta omnibus rebus, quæ ipsius sinu continentur, producit, frumentum videlicet, aẽ vinum, & oleum peculiarem cibum homini, hoc est, nobili animanti, atque à Deo honore affecto: frumentum nimirum, ad robur cordi comparandum; vinum autem ad animum exhilarandum; oleum denique, vt corpus laborioso & duro vitæ genere fatigatum deliniatur ac nitidum reddatur. Quinetiam reliquorum animantium procreationi prospiciens, iumentis, quæ herbis vescuntur, fœnum dedit: iis autem, quæ ad hominum ministerium ob mansuetudinem ac robur vtilia & accommoda sunt, herbam virentem, ab hominibus fatam & excultam distribuit: reliquis eam assignans, quæ sponte sua germinat. Quanquam vtrisque & virens herba, & fœnum impertiri potest. Hîc autem, nec ferarum, nec reptilium mentionem fecit: quòd ea dispari alimento vtantur. Partim enim terram, partim carnes edunt. *Et vinum lætificat cor hominis: vt exhilaret faciem eius in oleo: & panis confirmet cor eius.* Apertiùs autem Symmachus dixit, *producens fœnum iumentis, & herbam seruituti hominum: vt educat alimẽtum de terra, & vinum lætificet cor hominis: & niteat facies in oleo, & panis cor hominis confirmet.* Ob hoc enim inquit rerum omnium Dominus imbres terræ perpetuò suppeditat, vt omnis generis fructus existant, atque pane quidem hominum naturam suffulciat & alat, vino autem oblectet, ac suauiorem vitam reddat, oleo denique non modò interne alat, sed etiam externè corpora illustret, atque etiam interioris hominis faciem exhilaret, nitoréque afficiat. Per oleum porrò, quo diuinum lumen alitur, cogitatione sola à vino, de quo locuti sumus, differt. Sermo enim Dei, vt vitis, ita etiam olea est. Psal. 51. Ego enim, inquit, sicut oliua fructifera in domo Dei. D Ipsius enim doctrina diuersa ratione vinum, & oleum, ac panis est. *Saturabuntur ligna campi.* Hebræus autem codex, & reliqui interpretes, *Domini*, posuerunt. Posteaquam fructifera commemorauit, necessariò etiam sterilium mentionem facit, cur videlicet hæc quoque necessarium hominibus vsum præbeant, ac propterea etiam Domini ea appellauit, vt sponte nata, ac non manu effecta, sed diuino sermone producta. Quanam autem re saturabũtur? Diuina videlicet cognitione. Quonam verò pacto saturantur? per legis meditationem. Ac proinde etiam Domini ligna ea appellauit: quandoquidem qui diuinam legem die ac nocte meditantur, lignum secus decursus aquarum plantatum appellantur. Psal. 1.

A *Et cedri libani quas plantauit, illic passeres nidificabunt. Herodij domus dux est eorum.* Aquilas autem sic: *Illic aues nidulabuntur.* Infructuosorum etiam, velut necessariorum, post fructuosa meminit. Per Libanum autem, insignem montem, ipsiúsque cedros, reliquos terræ montes & arbores indicauit. Hæ porro arbores hominibus quidé domos condunt, auium autem domicilia excipiunt. Aquilas autem sic transtulit: *Illic aues nidulabuntur. Herodio abietes domus eius.* Patrum autem quispiam dixit: Herodio quiuis locus ad habitandum aptus est, ac velut in domum sibi præparatam, ad quemuis locum accedit. Hoc enim significat, *Dux est eorum.* Passeres autem appellat animas eas, quæ pietatis causa à diabolo, iisque qui ipsius partibus fauẽt, exagitantur, ipsiúsque laqueos effugiunt. De quibus Dauid dicebat: Anima nostra sic- Psal. 123. ut passer erepta est de laqueo venantium. Herodium porrò si Petrum dixeris, haudquaquam aberrabis, propterea quòd Christum sequi nunquam intermittebat, B quemadmodum Herodium ferunt à dominis suis nunquam seiungi velle. Hic autem passeribus dux est. Nam ipsis demonstrat, quanam ratione aucupum laqueos transilire oporteat. Eodémque modo Petrus, per negationem irretitus, pœnitentiæ ope atque auxilio laqueum effugit. *Montes excelsi ceruis: petra refugium leporibus.* Prouidentia diuina, inquit, nec exigua quidem animantia negligit, verùm ceruis mõtium sacumina habitandi causa dedit, minimis autem animantibus petrarum latebras. Nec verò quidquam frustra abs te, ô Deus, effectum est. Nam si hæc in campis minimè essent, imbecilla animantia à valentioribus nullo negotio caperentur, atque ocyssimè defecissent, vt quæ nocturno præsertim tempore captarentur. Per petras autem speluncas significat, & lustra, ad quæ lepores, & terrestres echini confugiunt. Siquidem ceruorum genus cũ serpentibus bellum gerit. Huiusmodi autem sunt etiam omnes discipuli Christi, quippe qui aduersus spirituaC les serpentes vim habeant: iuxta id quod à Christo dictum est: Ecce dedi vobis potestatem calcandi super Luc. 10. serpentes, & scorpiones, & super omnem virtutem inimici. Symmachus autem vertit, *lepores & echini:* qui quidem inter immunda & imbecilla animantia collocantur. Moses itaque his verbis vtitur: Camelum, & Gen. 14. suem, & leporem non comedetis. Per hæc igitur Dauid gentes significat. Nam illi spiritualem petram, hoc est, Ecclesiam perfugij loco habent, per quam roborantur, ac purgantur. Cerui autem, quia munda animalia iuxta legem sunt, necessariò animæ iustorum sunt, qui quidem legem seruarunt. *Fecit lunam in tempora.* Posteaquã terrestria omnia recẽsuit, atque inuisibilium naturarum creationem ostendit, ac cœlorum effectionem demonstrauit, luminarium etiam mentionem facit, quæ quarto die creata sunt: aitque lunæ creationem ob temporũ doctrinam effectam esse. Nam ipsius immutationes hoc afferunt, vt tempus sub mensuram cadat. Etenim ipsa D mensis mensuram facit, vt quæ tot diebus augeatur & imminuatur. Per lunam autem hoc loco Iudęorum Sy- Luna Synagoga nagogam intelligit, quam quidẽ vsque ad legis & Pro- Iudæorũ. phetarum tempora collocauit: per Solem autem Christum. Sic enim eum Malachias etiam appellabat his verbis vtens: Orietur vobis timentibus Dominum Sol Mal. 4. iustitiæ, & sanitas in pennis eius. Qui quidem Sol cognouit occasum suum. Tempus enim, in quo eum pro nobis cruciatu affici oportebat, exploratum habebat. Vnde etiam antequam illud veniret, dicebat: Nondum venit hora, vt clarificetur filius hominis. *Sol cognouit occasum suum.* Non quòd animatus sit, aut ratione vtatur: sed quia iuxta diuinam regulam incedit, atque hoc modo diem efficit, dum apparet: atque item noctem, cùm

se abdit, suúmque cursum conficit, mensurámque sibi attributam custodit. *Posuisti tenebras, & facta est nox.* Necessarius huius quoque vsus est, quę luminis quidem recessu conflatur, ac requiem hominibus præbet. Perspicuè autem crucis tempus intelligit. Tunc enim tenebræ à sexta hora vsque ad nonam extiterunt. Quod quidem ad perfectam noctẽ propter tridui resurrectionis Christi mysterium assumptum est. *In ipsa pertransibunt omnes bestiæ syluæ, catuli leonum rugientes, vt rapiant, & quærant à Deo escam sibi.* Nox enim, vt hominibus quietem molitur: ita etiam bestiis securitatem comparat, quò ventres fame laborantes impleant. Quod autem ait, *vt querant à Deo escam sibi*, perinde est, ac si dixisset: His quoque diuina prouidentia, quod necesse est, præbet. Siquidem à Deo petere, ratione præditorum est: quærere autem, etiam brutorum. Sed tamen his quoque Deus necessarium alimentum porrigit: bestias autem syluæ, & catulos leonum, dæmones vocat, qui quidem eo tempore, quo Dominus in crucem tollebatur, rugiebant, quòd scilicet tum se prædæ tempus habere arbitrarentur. Videbant enim Iudam Christum prodidisse, Petrum negasse, reliquos Apostolos fusos & dispersos esse. Rugiebant itaque vt raperent: cùm autem id minimè consecuti essent, vt quærerent. Neque enim, quæ eorum impudentia est, iustos viros ad tentationes deposcere verentur. An non enim Diabolus Iobum depoposcit? Luc.22. Quin Apostolos quoque à Christo expetiuit, adeò vt Dominus his verbis veretur, Simon, expetiuit Sathanas cribrare te vt triticum: ego autem rogaui pro te, vt non deficiat fides tua. *Ortus est Sol: & in cubilibus suis collocabuntur.* Exorto Sole animantia in lustra sua sese cõferunt: homines autem deposito hesterni diei labore, prompto animo rursum diem in operibus transigunt. Christo enim ad vitam redeunte, bestiæ fuga se subduxerunt. Symmachus autem pro, *congregati sunt*, vertit, *sese subduxerunt*. Quonam autem se subduxerunt? nempe in sua lustra, in quibus cubant, serpentum instar latitantes. *Exibit homo ad opus suum, & ad operationem suam vsque ad vesperum.* Meritò sanè. quoniam Christi resurrectio iis, qui verè homines sunt, fiduciam dedit, eósque hortata est, vt ad vesperam vsque, hoc est, vsque ad vitæ finem, in suo munere, hoc est, in virtute versarentur. Hanc enim nobis Deus operis loco constituit. *Quàm magnificata sunt opera tua Domine! omnia in sapientia fecisti.* Posteaquam vnumquodque eorum, quæ superius dicta sunt, Propheta considerauit, ingentémque Dei curam perspexit, in media commemoratione laudem ad Deũ transmisit, admirabilia videlicet, ac perquam suspicienda, sapientiæque plena omnia Dei opera esse asserens. Inuenit enim etiam noctem, quæ ab impiis quibusdam hominibus traducitur, maiorem in modum vtilem ac fructuosam esse, & infructuosas arbores vtilitatem alteram afferre, & bestiarum genera ad plurimas res hominibus vsui esse. Admirationis autem vim habet illud,
1. Cor. 1. *quàm*: ac sapiẽtia, in qua Dominus omnia effecit, Christus est. Christus enim Dei virtus, ac Dei sapientia est: quam, vt eximiam ac singularem, & vehemẽter abstrusam nullus principum huiusce seculi cognouit. Si enim cognouissent, Dominum gloriæ minimè crucifixissent. *Impleta est terra creatione tua*, quasi diceret: omnis generis bonis eam cumulasti, hoc est, renouatione, atque instauratione. Si qua enim, inquit, in Christo noua creatura. 2. Cor. 8. Cur autem terra? Nempe quia is, qui cœlos inclinat, ad eam descendit. Quonam autem modo eam innouauit? per aquas: quemadmodum eas ab initio produxerat: per aquas inquam baptismatis. Hoc enim declarat id quod sequitur: *Hoc mare magnum.* Magna enim est baptismatis gratia, vtpote ingentia mysteria com-

A plectens: spatiosa autem, vt vniuersam Spiritus sancti operationem concipiens. Reptilia autem peccatores appellat, quòd ad terrenas opes prorepant: quæ quidem ob ingentem multitudinem meritò supra numerum esse dicuntur. Vel, quia solis iustis numerari conuenit. Ait enim Dauid: Mihi autem nimis honorati sunt amici Psal.138. tui Deus. Dinumerabo eos, & super arenam multiplicabuntur. *Hoc mare magnum & spatiosum: illic reptilia quorum non est numerus. Animalia pusilla cum magnis.* Hoc quoque diuinæ curæ ac prouidentię indicium est, quòd exigua genera cum magnis degant, nec tamen ab illis prorsus consumantur. Mari itaque nostro humanam vi- Mare vita humana. tam comparat, propter rerum, quæ in ea sunt, incõstantem ac perpetuam agitationem. Reptilium autem genus, quòd numerum omnem excedit, variæ ac velut multis personis constanti hominum multitudini: sic nempe, vt varietas ea de affectionum diuersitate intelligatur. Nam alioqui eadem omnibus natura est, ac ge-
B nerationis modus haudquaquam dispar: verùm mens multifida, vt ita dicam, est, ac multarum rerum intelligens cor nostrum. Idque compertum habens quidam, dixit: Quemadmodum facies faciebus minimè similes sunt: sic neque mentes hominum. Per naues porrò quæ hoc mari ambulant, sanctas Saluatoris nostri ecclesias intelligimus, vt quæ, licet in mundo sint, tamen supra mundum sint. Quemadmodum etiam onerarias naues cernere est, quæ cùm in aquis sint, tamen supra aquas sunt. Quocirca ecclesiæ, quæ nauium speciem gerunt, spirituale hoc mare nauigantes, fideles quidem excipiunt, eos autem in cœlorum regnum, non secus atque in alteram quandam regionem, deuehunt, atque in eam spem, quę in Christo est, & in sanctificationem Spiritus, Psal.67. Heb.11. & in sanctorum patriam, hoc est, virtutem. Nam cùm, pro eo atque scriptum est, incolę ac peregrini sint in terra, non habent hic ciuitatem manẽtem, verùm ad eam, cuius artifex & architectus est Deus, concitato cursu
C tendunt. *Illic naues pertransibunt.* Hæc quoque maxima hominum vtilitas est. Nam per nauigandi artem, atque gubernandi scientiam, alij ab aliis ea, quæ nobis opus sunt, percipimus: viciſſimque & fructus apud nos nascentes aliis suppeditamus, & eos, qui apud illos oriuntur, accipimus. *Draco iste quem formasti ad illudendum ei:* Per draconem, ingentia cete significauit, quę in magnis maribus versantur. Quod autem ait, *ad illudendum ei*, idem est, ac si dixisset, *ipsi mari.* Siquidem mare masculino genere, tum Hebræus, tum Chaldæus appellant. Vsque adeò, inquit, amplum est mare, vt & innumera piscium genera contineat, & vastissimæ magnitudinis cete tutò in eo natent. Quòd si quibusdam placeat allegorico sensu draconis vocabulũ vsurpare, propterea quòd apud Esaiam gladius magnus, & sanctus, & fortis, aduersus draconem tendat, hoc est, serpentem sinuosum, qui in mari est, ne hanc quidem sententiam ipsi repudiabimus. Quandoquidem etiam apud Iob Deum in-
D uenimus ad hunc modum loquentem: Duces draconem in hamo. Hic itaque à Deo procreatus, atque aduersus effectorem suum superbia elatus, in ludibrium datus est. De quo rursum Deus ad Iob dicebat: Non est in terra simile quicquam ipsi effectum, vt ab angelis illudatur, hoc est, à iustis & sanctis viris. Hi quippe propter virtutem ad angelorum gradum euecti, cum, qui ob vitium ex eo gradu deiectus est, ludibrio habent. Luc.10. Atque etiam Dominus discipulis suis potestatem dedit calcandi super serpentes & scorpiones, & super omnem virtutem inimici. Quin alio quoque loco Dauid ait: Tu Psal.73. cõfregisti capita draconum in aquis. Ac profectò haud abs re, cùm de mari sermonem haberet, ipsius mentionem fecit: quòd nimirum vniuersa quoque vita nostra Vita mare. salsa

Draco diabolus. Iob 41.

salsa quodammodo sit, atque omni parte ventis infestetur, ac truculentis fluctibus exagitetur. *Omnia à te expectant, vt des illis escam in tempore.* Omnia, inquit, opportuno tempore, ea, quæ cuique opus sunt, accipiunt. Quippe bruta quidem alimentum quærunt: eum autem, qui id suppeditat, ignorant: atque hunc tamen nihilominus ab effectore accipiunt. *Dante te ipsi colligent.* Te, inquit, vbertatem præbente, horum vnumquodque ea, quæ sibi accommoda sunt, carpit. *Aperiente te manum tuam, omnia implebuntur bonitate.* Facilitatem eam, qua Deus bona subministrat, his verbis indicauit. Quemadmodum enim digitos contractos extendere facile est: eodem quoque modo Deo bona omnia dono dare, promptum, ac procliue est. Quanquam etiam per manuum apertionem, Christi in cruce extensionem intelligere conuenit, per quam omnia impleta sunt bonitate, hoc est, humanitate ac misericordia. Siquidem omne peccati genus crucis beneficio condonatum est. *Auertente autem te faciem, turbabuntur.* Quẽ- B admodum, inquit, omni voluptate perfundis eos, qui tuis bonis fruuntur, cùm ea placido ac benigno animo largiris: Ita contrà, te faciem auertente, omnia tumultu ac pauore implentur. *Auferes spiritum eorum, & deficient: & in puluerem suum reuertentur.* Te enim volente, animæ quoque & corporis separatio fit: quod cùm cõtigit, corpus corruptioni addicitur, atque in pristinum puluerem relabitur. Per spiritum autem hoc loco animam intelligit. *Emittes Spiritum tuum, & creabuntur: & renouabis faciem terræ.* Hoc loco perspicuè nobis resurrectionem prædixit, eámque quæ sanctissimi Spiritus beneficio nobis contigit, reuiuiscẽtiam. Atque in hunc
3. Reg. 17. modum insignis etiam ille Helias viduæ filium ad vitam reuocauit, cùm ter in puerum insufflasset, per spiritualem gratiam, quæ in ipso domicilium habebat, eũ à morte ad vitam reducens. Atque item Elisæus Sunamitidis filium in vitam restituit, cùm spiritualem insufflationem adhibuisset, ac per viuificum spiritum vitam C pollicitationum ad Patriarchas factarum, & bonorum, ipsi attulisset. Sic igitur posteaquam hanc etiam operationem à diuina potentia ortum trahere demonstrauit, linguam ad celebrandas Dei laudes transfert. *Sit gloria Domini in secula.* Par est, inquit, vt ipse ab omnibus collaudetur. *Lætabitur Dominus in operibus suis.* Dei cognitionem, quam homines consecuturi erant, his verbis vaticinatus est. Nam cùm homines eo errore, quo omnes impliciti erant, liberati sunt, ac Dei cognitionem susceperunt, Deus oblectatur: non quia adoratur, sed quia homines salutem consequi videt. *Qui respicit terram, & facit eam tremere: qui tangit montes & fumigant.* Meritò hæc adiunxit, vt illud ostendat, diuinam naturam nullius rei penuria laborare. Non enim, vt re aliqua indigens, adorari gaudet: verùm salutis afferendæ cupiditate veritatem demonstrat. Cúmque supplicium inferre queat, minimè tamen infert: idque cùm vel prospectu solo terram quatefaciat, atque igne ac fumo montes impleat. Quod etiam in D
Psal.6. monte Sinai fecit. Nam cùm se conspiciendum præberet, vniuersum montem fumigantem ostendit. *Cantabo Domino in vita mea: psallam Deo meo quandiu sum.*
Matt.25. Hæc quoque optimo iure adiunxit. Non enim est in morte qui memor sit eius: in inferno autem quis confitebitur ei? Sic quippe fatuis virginibus thalami ianua clausa est, cùm lampadum gestandarum tempus in olei coëmptione consumpsissent. *Iucundum sit ei eloquium meum.* Eloquium laudem appellat. Nam qui psallit, cum Deo colloquitur. Symmachus autem pro eloquio dissertationem transtulit. Aquilas autem colloquium. Velim autem, inquit, hæc mea laudatio ei iucundissima & suauissima existat. *Ego verò delectabor in*

A *Domino.* Hoc si accidat, inquit, lætitiam hinc accipiam. *Deficiant peccatores à terra, & iniqui, ita vt non sint.* Posteaquam diuinam pulchritudinem ac diuitias omni sermone præstantiores, quantùm humanæ naturæ vires ferebant, commemorauit, illud optat, vt omnes homines eandem cognitionem nanciscantur: atque vt peccatorum turba prorsus deficiat, supplex rogat. Qua quidem in re non id precatur, vt ipsi pereant, verùm vt immutentur, peccandique finem faciant, atque ad bonorum virorum partes transeuntes, diuinas res discant. Quòd si quis alio modo hæc verba intelligere velit, hoc est, vt Propheta eos, qui in impietate vitam ducunt, diris deuoueat, hoc quoque modo eum Apostolicæ doctrinæ consentientem inueniet. Etenim beatus Paulus ad Corinthios scribens, his verbis vtitur: Si 1. Cor. 16. quis non amat Iesum Christum, sit anathema. Hoc enim proprium est eorum, qui ardenter amant. Siquidem omnes in peccatis eramus: atque iniquitate plena erat terra. Posteaquam autem vnigenitum Dei verbum apparuit, atque humanitatem induit, defecerunt peccatores, defecerunt qui in iniquitatibus erant. Quî tandem istud? Cunctos enim iustificauit, ac peccatis liberauit. Itaque pauci peccatores extiterunt: multi autem iustificati. *Benedic anima mea Domino.* Illi, inquit, qui minimè in animum inducunt, tot ac tantorum bonorum authorem, & præbitorem laudibus afficere, his suppliciis, quæ à me dicta sunt, mulctentur: tu verò, ô anima, Creatorem, ac Saluatorem tuum perpetuis laudibus prosequere.

In Psalmum centesimum quartum, Alleluya.

HIC quoque psalmus nos ad Dei optimi maximi laudes prædicandas hortatur. Quod etiam ipsa inscriptio declarat. Vox enim alleluya, si interpreteris, laudate Dominum, sonat. Porrò & diuinarum B pollicitationum ad Patriarchas factarum, & bonorum, quæ Deus in eorum gratiam nepotibus ipsorum præbuit, memoriam refricat. Satis enim magnam vim habet, & horum & illorum recordatio, ad eos, qui tot bona perceperunt, ad imitandam maiorum virtutem extimulandos & acuendos. Simul autem nouum quoque populum docet, se ingratum illum populum sua procuratione haud immeritò destituisse. Quoniam enim illi Dei populus appellabantur, diuináque cura & prouidentia perspicuè fruebantur, pòst autem ea omnino priuati sunt, his psalmis mortales omnes docet, tum quot eos beneficiis affecerit, tum quonam pacto illi acceptis beneficiis ingratos se præbuerint: quò nimirum simul, & sententiæ aduersus eos latæ æquitatem cuncti perspectam & exploratam habeant, & ingratitudinis pœnas perspicientes, eadem via minimè incedant, verùm recto itinere gradiantur. Interpretationem autem huius vocabuli, *Alleluya*, in his psalmis esse dicunt, laudem Deo Iao. Iao porrò Hebræi velut nuncupationem quandam Deo interpretationis expertem reliquerunt. Necessariò itaque hoc vocabulum presenti psalmo prefigitur. Siquidem ea, quæ in ipso continentur, ad diuinæ laudis celebrationem spectant, vt, quæ facta sint, ita etiam quæ dicuntur. Principem igitur locum obtinet hic psalmus inter eos, qui inscribuntur, Alleluya. Existimo autem hunc psalmum idcirco eiusmodi inscriptionem habere, quòd nouo quodam, atque ab aliis psalmis & cantionibus diuerso charactere præditus sit. Quippe hi psalmi laudes atque hymnos ad Deum omni ex parte complecti mihi videntur. Neque id immeritò. Alleluya enim, si quis interpretetur, laudate Deum, significat. Neque enim per psalterium pul-

sati sunt, nec per cantionem recitati: verùm ipsissimæ laudes, atque ipsissimi hymni sunt, Deíque erga homines beneficia continent. *Confitemini Domino, & inuocate nomen eius.* In hoc psalmo Spiritus sanctus Apostolis imperat, vt populo ex gentilibus oriundo miracula omnia, quæ Dominus coram ipsis perpetrauit, perspicua faciat. Pro, confitemini, autem Symmachus vertit, *prædicate.* Hæc autem oratio iubet, vt laudem grati animi indicem offeramus, ac diuina beneficia commemoremus. *Annunciate inter gentes opera eius.* Perspicuum, ac dilucidum est, quòd non Iudæis duntaxat, sed etiam Gentibus omnibus fructum atque vtilitatem comparat. *Cantate & psallite ei: narrate omnia mirabilia eius.* Cantate, inquam, linguas ad hymnorum pronuntiationem præbentes: psallite autem, ea quæ canuntur, intelligentes: hymnísque eum & cantionibus remuneramini, atque curate, vt qui designata ab eo miracula ignorant, ea ex vobis addiscant. *Laudamini in nomine sancto eius.* Aquilas autem pro, *laudamini, gloriamini* posuit. His autem verbis Propheta vetat, ne diuitiarum, ne roboris, ne potentiæ nomine magnificè de nobis sentiamus: verùm in Dei cognitione ac prouidentia 2.Cor.10. gloriemur. Quod etiam diuinus Apostolus his verbis 1.Reg.2. edixit: Qui gloriatur, in Domino glorietur: Quemadmodum etiam sapientissima Anna commemorat: Ne glorietur sapiens in sapientia sua. *Lætetur cor quærentium Dominum.* A confessione orsus, in lætitiam desiit. Initium enim profectus in hoc situm est, vt peccata nostra confiteamur, ac per fructus bonos pœnitentiam agamus, iuxta illud: Facite fructus dignos pœnitentiæ. Tum enim ipsius nomen inuocare minimè dubitamus: gratiásque ab eo promanantes consequemur. Ex quibus illud intelleximus, nos aliis quoque prodesse. Ac postea lætitia ea & hilaritate, quæ secundùm Deum est, donati, ipsi canere, & psallere poterimus, ac postremò diuinæ scripturæ arcana explicare. Nam hæc sunt ipsius miracula. Tunc enim, vt tot rebus præstitis, in ipsius nomine laudamur. Siquidem spei in Deum fructus, lætitia est. *Quærite Dominum, & confirmamini.* Ac docens quonam pacto id faciendum sit, subiunxit, *Quærite faciem eius semper.* Neque enim semel, aut iterum, sed per omnem vitæ cursum cœlestem opem quærere, atque vtilitatem capere conuenit. Nam qui quærunt, inuicto Luc.11. quodam robore pollebunt. Petite enim, inquit, & dabitur vobis: quærite, & inuenietis: pulsate & aperietur vobis. Omnis enim qui petit, accipit: & qui quærit, inuenit: & pulsanti aperietur. Quid autem est quærere? Sine intermissione ipsum cogitare. Nam qui mente & cogitatione quærit, ille, quod quærit, habet. Excitat autem Gentilium præcones ad quærendum Deum. Hinc enim eos roborari ait, vtpote robore ac firmitate opus habentes ad ea exequenda, quæ imperata sunt, atque omnibus tam græcis, quàm barbaris pro- Psal.67. mulganda: iuxta illud: Dominus dabit verbum euangelizantibus virtute multa. Vt autem semper quæratur Exod.34. Deus, per id imperatum est, quòd iuxta Mosis edictum ter singulis annis coram ipso quemque apparere neces- 1.Reg.3. se erat. Quemadmodum autem iuxta historiã Samuel, in Testimonij tabernaculo ministrans, Dei faciem cernebat: eodem modo qui semper in dogmatum perpensione, ac virtutum cultu proficiunt, ipsius faciem perpe- Heb.1. tuò quærunt, hoc est, eum, qui inuisibilis Dei imago, ipsiúsque substantiæ figura est. Vnde etiam qui eum vi- Ioan.14. det, statim etiam Patrem videt. *Mementote mirabilium eius quæ fecit: prodigia eius, & iudicia oris eius.* Ne, inquit, ea omni sermone sublimiora miracula, quæ Dominus edidit, obliuioni mandate. Hoc enim loco per iudicia miracula ea, quæ à Deo iustè facta sunt, intelligit.

A Quoniam enim ea, quæ in Ægypto contigerunt, commemorat, priùs docet, quonam pacto iure ac meritò Ægyptios cruciatu affecerit. Per os autem ipsius, sermonem significat: nempe quòd exacti cuiusdam legislatoris ac magistri ritu ea præceperit, quæ à recto iudicio proficiscebantur. Hîc autem mihi per leges, tam eas, quæ in cœlo, quàm quæ in terra, & in mari, & infra terram, ac sub cœlo conditæ sunt, intelligere videtur. Non enim homo solus legem accepit, sed etiam omnia ea, quæ oculis cernuntur: hoc est, mare, ne ripas transiliat: montes, vt fixi sint: terra, vt stet: atque omnia item alia suis quæque legibus gubernantur. Quæ etiam cuncta diuino imperio extiterunt. *Semen Abrahæ serui eius: filij Iacob electi eius.* Eosdem, & hoc, & illo modo appellat, vt qui partim nepotes, partim filij extiterint. Electos autem ideo appellauit, quòd præ cæteris omnibus nationibus Dei populus nuncupati sint. Quod etiam per ea, quæ deinceps sequuntur, declarauit. Quan- Rom.9. B doquidem non omnes, qui ex Israël sunt, ij Israëlitæ sunt: nec quicunque semen Abrahæ, iidem etiam prorsus filij. Etenim Seruator his verbis vtebatur: Scio quia Ioan.8. semen Abrahæ estis. Ac rursum: Si semen Abrahæ essetis, opera Abrahæ faceretis. Nam illi semen duntaxat sunt: hi autem, vt qui ipsius mores imitentur, electi etiam, & filij. Quod quidem de semine Abrahæ minimè dixit: verùm potiùs quòd serui sint. Vtrunque autem nunc de Discipulis dixit. Nam vtrunque erant, hoc est, & serui, vt semen: & electi, vt filij: iuxta illud: Hos duodecim elegit Iesus, quos etiam Apostolos no- Luc.6. minauit. Atque item illud: Nónne ego vos duodecim Ioan.6. elegi? Porrò electorum prærogatiuam ex his verbis intellexeris: Multi vocati, pauci autem electi: Matt.22. *Ipse Dominus Deus noster: in vniuersa terra iudicia eius.* Idem enim, vtpote omnium Deus & Dominus, atque vniuersi orbis imperium tenens, hos populum suum appellauit. Ac propterea iudicia oris sui annuntiari præcepit, quo- C niam ipsius iudiciis omnes subiecti sint. Ob eámque causam non Iudæos duntaxat, sed etiam mortales omnes hoc honore affecit, vt eos vocaret. Atque etiam alio modo hoc ait, Dei nostri prouidentiam vniuersum mundum diuinis iudiciis moderari. *Memor fuit in seculum testamenti sui, verbi quod mandauit in mille generationes.* Promissionum ad Abrahamum factarum firmitatem, atque constantiam his verbis docet. Non enim vt quidam existimarunt, hyperbolem resipit hæc oratio: sed vera ac diuina est. Promiserat porrò Deus se in ipsius semine benedicturum omnes gentes. Semen autem Gen.22. ipsius Dominus Christus secundùm carnem, qui sempiternum habet imperium, ac regnũ exitij expers. Quod Luc.1. etiam mille generationum cõmemoratio indicat. Neque enim certus annorum numerus his verbis designatur: sed perpetua & sempiterna generationum multitudo significatur: vel etiam propter coniunctionem cum vnitate, velut etiam in hoc loco, Millia lætantium. Ac D rursum in illo, Bona mihi lex oris tui super millia auri & Psal.67. Psal.118. argenti. *Quod disposuit ad Abraham, & iuramenti sui ad Isaac. Et statuit illud Iacob in præceptum: & Israël in testamẽtum æternum.* Huius iuramenti diuinus quoque Moses Gen.22. mentionem fecit. Dixit enim, inquit, Deus ad Abrahã: Per memetipsum iuraui, quia benedicẽs benedicam tibi, & multiplicans multiplicabo semen tuum sicut stellas cœli: & benedicentur in nomine tuo omnes tribus terræ. Hoc autem iusiurandum etiam Isaaco in memoriam redigit. Atque item hæc pacta ipsi Iacob confirmat. Et quidem ea quoque præstitit, vt qui, tum per Mosem nepotes ipsius ex Ægyptiorum seruitute liberarit, tum per Iesum filium Naue promissam terram exhibuerit: ac postremò pollicitationis finem per

Dominum

Dominum Christum compleuerit, dicens: *Tibi dabo terram Chanaam funiculum hæreditatis vestræ.* Per funiculum, terræ dominum intellexit. Dominorum enim proprium est, terram metiri. *Cùm essent numero breui, paucissimi & incolæ eius.* Hæc, inquit, patribus tum promisit, cùm paruo admodum numero essent. Hinc autem promittentis vim ac potentiam declarat, quòd tam paucis hominibus tam amplæ terræ imperium præbere potuit. Promiserat enim Abrahamo se facturum, vt pro eo quòd pauci erant, ipsos tanquam stellas cœli, & tanquam arenam, quæ est in litore maris, multiplicaret, & in ipsius semine gentes omnes benediceret: ac pro eo quòd in terra Chanaan peregrinabantur, ipsos terræ dominos efficeret. Quæ quidem etiam ambæ res iis, qui ex ipsis orti sunt, contigerunt: quippe qui arenæ instar in ingentem multitudinem excreuerint, ac per ipsius semen, in quo Gentes benedictæ sunt, tanquam cœli sydera multiplicati sunt. Ad eos enim hoc Philip.2. dictum est, inter quos lucetis, tanquam luminaria in mundo, verbum vitæ sustinentes. *Et pertransierunt de gente in gentem, & de regno ad populum alterum.* Patriarchæ siquidem in perpetua peregrinatione versati sunt, neque in vno quodam loco constiterunt; verùm nunc in hanc, nunc in illam regionem tabernacula transferebant. Per regnum autem Ægyptum intelligit, ex qua egredientes, ad Chananæorum nationem peruenerunt. *Non reliquit hominem nocere eis.* Nam eos præstantiores illis reddebat, qui iniuriam ipsis inferre conabantur. *Et corripuit pro eis reges. Nolite tangere Christos meos: & in Prophetis meis nolite malignari.* Hæc abiectionis eorum, qui ab ipsis ortum traxerunt, iusta defensio est, quòd ne beneficiis quidem illis, quæ à maioribus acceperant adducti sunt, vt ad Deum se adiungerent, cùm tamen ea gentilibus quoque adiumento essent. Maiores ipsorum, inquit, cùm perpauci ac peregrini essent, in tanta rerum colluuie, atque imperantium crudelitate tum grassante, Dei prouidentia septi, tutò ex aliis sedibus in alias sedes migrabant. Migrauit enim Abraham à Chaldæis in regionem Chananæam, atque à Palæstina in Ægyptum: híncque rursus in Gerara: vbi post ipsum Isaac habitauit. Iacob item à Palæstina in Ægyptum se contulit. Scribit autem Moses Gen.12. quonam pacto Deus, ipsorum causa correptis ac supplicio affectis regibus, iniuriam ipsis inferri minimè permisit. Sic quippe Pharaonem magnis atque hor- Gen.20. rendis flagris affecit ob Saram Abrahami vxorem. Sic noctu regem Abimelech ingenti terrore perculit, his verbis vsus: Ecce tu morieris propter Saram vxorem Abrahæ. Est enim copulata viro. Sic Isaaco apud eos qui tum Palæstinam incolebant, honorem ac venerationem conciliauit. Sic cùm Laban cædem anhelaret, Gen.31. minis eum insectatus est. Vide enim, inquit, ne asperè loquaris ad seruum meum Iacob. Christos porrò eos appellat, nõ vt oleo vnctos, sed vt electos effectos. Prophetam autem Deus Abrahamum quoque vocauit. Gen.20. Redde enim, inquit, vxorem viro suo: quia Propheta est: & orabit pro te, & viues. Vel certè Christos appellat, vt Spiritus sancti opera vnctionem ab oculorum sensu remotam consecutos. Nam quòd ipse esset, qui ad Ioan.8. eos loqueretur, Christus his verbis declarauit: Abraham pater vester exultauit vt videret diem meum: & Gen.18. vidit, & gauisus est. Quando autem vidit? Nimirum cùm oculos sustulit, ac Deum in quercu Mambre sibi astantem conspexit. Quo tempore dixit scriptura, Deus apparuit Abrahæ. *Et vocauit famem super terram.* Peccatum pœnam accersit: pœna autem truculentam ac ferinam vitam prodit. Eiusmodi denique proditio vitę mutationem molitur. Ergo propter iniquam & scelera-

A tam hominum, qui tum erant, vitam, annonæ inopiam inuexit: sed tamen simul quoque famulorum suorum curam gessit. Nam eo consilio famem importauit, vt per ipsam in Ægyptum descendentes, atque illic aucti, promissionis terram posteà acciperent. *Omne firmamentum panis contriuit.* Hoc est, rei omnis alendi facultate præditæ penuriam attulit, nimirum non solùm tritici, sed etiam hordei, & leguminum, rerúmque aliarum, quarum ope atque adiumento homines vitam tolerant. Hoc autem per Dei iracundiam famis tempore vsuuenire solet, vt homines cibum sumentes eo minimè fulciantur. Fame grassante cibus non alit. *Misit ante eos virum: in seruum venundatus est Ioseph.* Vtrunque simul indicauit, nempe & fratrum improbitatem, & Dei sapientiam. Siquidem eorum scelere commodè abusus est. Nam eos quidem ad vendendum fratrem minimè adegit, verùm eorum improbitati cessit: ipse autem ea commodè vsus, ex seruo regem effecit, atque vniuerso gregi descensum in B Ægyptum procurauit. Oportebat enim eos, qui Dei populus appellandi erant, per ea, quæ ipsorum causa ederentur, miracula, conspicuos ac celebres effici. Siquidem cura & sollicitudo, quæ ob ipsos suscipiebatur, Deum, quem colebant, prædicabat, atque eos, qui eam audiebãt, diuinæ cognitionis lumine perfundebat. *Humiliauerunt in compedibus pedes eius: ferrum pertransiit anima eius.* Nam post adulterij calumniam ipsi conflatam, carcerem habitauit, ac statim, vt verisimile est, vinculis ferreis astrictus est. Sic enim Symmachus transtulit, *In ferrum venit anima eius.* Pro eo, ac si dixisset, vsque ad necem periclitatus est. Vel certè per ferrum tentationum vim ac firmitatem intellexit: quod quidem ferrum Ioseph per patientiam pertransiuit, atque ob longanimitatem hoc consecutus est, vt res molestæ & acerbæ ipsi transitus extiterint. *Donec veniret verbum eius. Eloquium Domini inflammauit eum.* Hæc autem omnia idcirco sufferebat, vt auri instar exploraretur: non qui- C dem vt Deus, qui omnia nouit, antequam fiant, virtutis Dan.13. ipsius synceritatem hac ratione perspectam haberet, verùm vt ipsius philosophiam ac veritatis exemplar mortalibus proponeret. Et quidem nondum scripta lex data erat: Lex naturalis omnibus data. verùm vnicuique eorum, qui ratione præditi sunt, oraculi loco lex ea, quæ in natura sita est, diuinitus inerat: ob quam rationales etiam appellamur. In his autem verbis, *donec veniret verbum eius*, id intelligit, quod per somnium conspicatus, patri ac fratribus ex- Gen.37. posuit, nimirum de manipulis & stellis. Nam quoadusque hæc euenissent, calamitatibus exercebatur. *Misit Rex, & soluit eum: princeps populorum, & dimisit eum. Constituit enim dominum domus suæ, & principem omnis possessionis suæ.* Atque vt eam, quæ ex eiusmodi procuratione manabat, vtilitatem ostenderet, subiunxit: *Vt erudiret principes eius sicut semetipsum: & senes eius prudentiam doceret.* Posteaquàm, non secus atque aurum igni, exploratus est, iuxta illud: Proba me Domine, & ten- Psal.42. D ta me, Deo Pharaoni meliorem mentem immittente, vinculis soluitur, atque imperium suscipit. Nec verò vulgaris prudentiæ fuisse videtur Pharaonis cogitatio. Quid enim ipsum impediebat, quominus, cùm famem fore intellexisset, illum quidem missum faceret, ipse autem simul cum præfectis suis rem frumentariam administraret? Verùm fructuum custodiam non perinde curauit, vt spiritualem vtilitatem præfectorum, ac seniorum, qui ab eo salutem & sapientiam consecuturi erant: Magni refert bonos præfectos habere. quorum opera, quin subditi quoque meliores redderentur, fieri profectò non poterat. Nam cùm propter insomniorum interpretationem clarus & celebris apud regem esset, ac potentiam & authoritatem accepisset, alios ad Dei cognitionem

ducebat, non verbis duntaxat vtens, sed etiam per opera eos ad ipsius pietatem pertrahens. *Et intrauit Israël in Aegyptum: & Iacob accola fuit in terra Cham.* Filij Noë, Sem, Cham, & Iaphet fuerunt. Filius autem Cham, Chanaam. Huius porrò, Misraim: qui, si interpreteris, Ægyptum sonat. A quo etiam regio nomen accepit. Cùm igitur Iacob Ægyptum ingressus est, probabile est Chamum, qui Misraimi auus erat, in Ægypto habitasse, filio ipsius Chanaam in Palæstina sedem habente. Per Israëlem autem & Iacob, qui in Ægyptum ingressus est, ipsius quoque filij significantur. In Exod.1. septuaginta autem animabus Israëlem in Ægyptum descendisse refert scriptura. Quin alio quoque modo redditus est hic locus. Hæc, inquit, Patriarchæ causa fuit, quamobrem in Ægyptum proficisceretur. Per terram autem Cham, Ægyptum intelligit: quoniam Misraim secundus Chami filius fuit: Cham enim, inquit, genuit Chus primogenitum, & Misraim ipsius fratrem. Chus porro diuina scriptura Æthiopiam vocat: Misraim autem Ægyptum. Per Iacob autem & Israël, eundem intelligit. Siquidem prius nomen à parentibus na- Gen.37. ctus est: posterius à Deo ipsi impositum est, per hoc videlicet nomen diuinam apparitionem, quæ ipsi contigerat, indicante. Deus enim promissionis Abrahamo Gen.15. factæ memor fuit. Nam cùm Abraham dixisset, Quomodo erit istud? subiunxit: Scito quòd peregrinum erit semen tuum in terra non sua: & seruituti ipsum subiicient, & affligent annis quadringentis. *Et auxit populum suum vehementer: & confirmauit eum super inimicos* Exod.1. *eius.* Hoc etiam Exodi historia docet. Quantò magis enim, inquit, eos Ægyptij affligebant, tantò magis crescebant, & multiplicabantur. Demonstrat itaque illud incrementum non naturę fuisse, sed promissionis ipsius. Nam quo tempore pauciores eos esse oportebat, quòd scilicet ab operum præfectis exagitarentur, ac filij in flumen proiicerentur, naturáque ipsa vexarētur, tum magis crescebant: adeo vt ingentem quoque incolis terrorem incuterent, ac Pharao, qui Iosephum non norat, his verbis vteretur: Ecce nunc populus multus est, & fortior nobis. Porrò minimè creuissent, ac robur collegissent, nisi Iosephi præsidium, ac Pharaonis humanitatem, & comitatem consecuti fuissent. *Conuertit cor eorum, vt odirent populum eius, & dolum facerent in seruos* Iudæi etiā in Ægypto idololatræ. *eius.* Quoniam ex eo quòd ipsi ab Ægyptiis honore afficerentur, ad eundem Idolorum cultum deuenerant: idcirco Deus effecit, vt Ægyptij eos odio prosequerentur, grauiáque munera ipsis imponerent: vt malis & incommodis affecti ad se confugerent, locúmque ipse inueniret promissionis illius, quam Abrahamo fecerat, explendæ. Quemadmodum enim Iosephum post tentationem gloria effecit, vt qui ea per experimentum sese dignum præbuisset: eodem modo nunc quoque plebem Israëliticam. Tentati quippe ingemuerunt, Deúmque suum inclamarunt. Ac propterea nūc Ægyptiis honor ille, quo eos antea complecti solebant, in odium conuersus est. Nam cùm in animi relaxatione & honore apud Ægyptios essent, paterni Dei Iosue 24. obliuione laborabant, atque ipsorum idololatriæ participes erant, velut ex his verbis Iesu filij Naue constat. Nunc ergo timete Dominum, & seruite ei perfecto corde & verissimo: & auferte Deos alienos, quibus seruierunt patres vestri in Mesopotamia, & in Ægy- Quomodo Ægyptiorum corda cōuerterit Deus. pto. Conuertit autem corda Ægyptiorum, non vim ipsis afferens, sed eos libero suo arbitrio relinquens. *Et dolum facerent in seruos eius.* Nempe cùm obstetricibus imperarent, vt Hebræorum mares necarent: ac rursum, cùm eos in flumen proiici iussissent. Sed tamen sic quoque natio ea mortis machinas & artificia effugit. *Misit*

Mosem seruum suum: Aaron quem elegit sibi. Posuit in eis verba signorum suorum, & prodigiorum in terra Cham. Præcipuas historiæ narrationes ponit. Verborum enim compendio vsus, ait, quòd cùm, pro eo ac merebantur, de ipsis supplicium sumpsisset, hos, per ea miracula, quę perpetrauit, duxerit: Ægyptios nempe cruciatu afficiens, Hebræos autem ad sui cognitionem erudiens. Miraculorum porrò causas Mosi duntaxat, Mosisque similibus aperuit: rationalem videlicet comprehensionem ipsis, vtpote solis ratione præditis, declarans, ita vt intelligerent quamnam ob causam nunc Ægyptiorum aquas in cruorem verteret, nunc, ne singula commemorem, aliud miraculum efficeret, atque qua de causa hæc ordine fiebant, & quarum rerum figuræ, atque symbola erant. Quoniam enim non omnes per se à rebus noxiis, & cum detrimento coniunctis recedere poterant, idcirco ad eos, qui eiusmodi infirmitate laborabant, potentes ac robustos viæ ad bona ferentis duces mittit. Sunt autem illi, Dei lex, Moses, & sacerdotalis ratio: cuius symbolum erat Aaron. Atque illi quidem linguam mouebant, & ora sua Deo commodabant, ac verba emittebant: cæterum vniuersa virtus ab eo mittebatur. *Misit tenebras & obscurauit: quia exacerbauerunt sermones eius.* Neque verò, inquit, admirandi illi famuli diuinis iussis obluctabantur, sed imperata faciebant, atque longissimam ipsis, & triduanam noctem, vel potiùs tenebrosiorem nocte caliginem inuexerunt. Nox enim, etiamsi illunis sit, tamen syderum splendore temperatur: at caliginem illam scriptura diuina pal- Exod.10. pabilem vocat. Nam Deus populi sui curam gerens, non per ingentes quasdam res Ægyptios torquebat (non enim scilicet omnipotens illa manus facere non poterat, vt confertam ipsis iram immitteret, leones nimirum, vrsos, famem, aut pestem, aut mortem) verùm per ea, quæ dicebat, eos excruciabat, sensim videlicet eos ad pœnitentiam inuitans. At verò summa Israëlitarum afflictio, non in luto, atque elaborandis lateribus duntaxat versabatur: verùm in eo posita erat, quòd ipsos ad idolorum cultum detorquebant: proptereáque etiam eos, qui ad errorem duces se præbebant paulatim plectebat, ad summi rerum omnium Domini agnitionem hos quoque ducens: per id scilicet, quòd res conditæ flagris ministrabant. Nam aër in tenebras, aqua in sanguinem, terra in ranas vertebatur: ignis etiam mirandum in modum cum pluuia & grandine inferebatur. Iam, vt ait Propheta, tenebræ à Deo missæ non exacerbarunt sermones eius, verùm promptè impigréque paruerunt, atque in solam Ægyptum diffusæ sunt. Ait quippe scriptura: Filiis Israël luxerat. Sup. ibid. Nam si per totum orbem extitissent, quonam pacto per tres dies ac noctes eas permansisse diceret? Quid enim fuisset, quod dies ac noctes distingueret, si sola nox vbique fusa fuisset? Ne enim quispiam diceret, quòd per eclipsim hoc contigisset, atque naturæ cursus ita tulisset, Hebræi, qui eandem regionem incolebant, eiusmodi plagam minimè senserunt. Quod etiam in aliis quoque plagis vsu veniebat. *Conuertit aquas eorum in sanguinem: & occidit pisces eorum.* Non enim solùm aquarum colorem, sed etiam ipsam gustus qualitatem immutauit: ita vt omnia piscium genera interirent. *Edidit terra eorum ranas in penetralibus palatiorum ipsorum.* Quoniam enim Hebræorum infantes in flumen proiecerant, idcirco fluminis quidem aquam in sanguinem mutauit, hac videlicet ratione nefarium scelus, quod in ipso perpetratum fuerat, coarguens: ranas autem illinc oriri fecit, † interfectorum infantium more prorepentes, atque in domos impetum facientes, & ad ipsa vsque regis cubicula progredientes: Regiorum

† τοῖς ἀπορριμένοις παραπλησίως [illegible]

Regiorum autem penetralium hac de causa meminit, vt miraculi magnitudinem conspicuam redderet: nempe quòd ne famulorum quidem ac militum turba, quæ vt verisimile est, in palatiis habitabat, ranas submouere posset. *Dixit, & venit Cynomyia & Cyniphes in omnibus finibus eorum.* Opera enim sermones statim sequebantur. Deo quippe imperāte, ac Mose loquente, statim & Cynomyia, & Cyniphes terram opplebant: sic tamen, vt Ægyptiorum fines minimè transilirent, nec aliis mortalibus labem inferrent, verùm aduersariis dūtaxat pœnam infligerent. Hoc enim significant hæc verba, *In omnibus finibus eorum.* Pro eo, ac si dixisset: Extra Ægyptiorum fines nihil tale fieri quisquam cernebat. *Posuit pluuias eorum in grandinem, ignem comburentem in terra ipsorum. Et percussit vineas ipsorum, & ficulneas eorum: & contriuit omne lignum finium eorum.* Nam nubes quidem consuetos partus immutarunt, atque pluuiarum & imbrium loco grandinem pepererunt: tonitrua autem & fulgura cum grandine ferebantur, ac pugnantes inter se naturæ, hoc est, aqua & ignis, nullo detrimēto sese mutuò afficiebant. Nam nec ignis concretam grandinis aquam eliquabat: nec rursum aqua flammam extinguebat: verùm naturalem pugnam deponentes, Ægyptios miro consensu puniebant, atque illorum immanitatem prodebant; nempe quòd, cùm homines essent, naturæ tamen reuerentia minimè tangerentur, verùm eos, qui eadem natura præditi erant, acerbam seruitutem subire cogebant. Ob eamque causam & vineæ & ficus eorum, atque alia stirpium genera funditus ab ipsis delebantur. *Dixit, & venit locusta, & bruchus cuius non erat numerus. Et comedit omne fœnum in terra eorum: & comedit omnem fructum in terra eorum.* Per grandinem & ignem arbores corrumpebat: per locustam autem & bruchum, paludes, prata & segetes. Non enim fructum duntaxat, sed etiam ipsorum fœnum absumpsit. Atqui locusta & bruchus non simul existere solent. Aut enim præcedens locusta bruchum parit: aut bruchus auctus in locustam tandem euadit, ita vt alterum priùs existat, alterum autem aliquantò pòst sequatur. Est ita sanè: verùm quoniam miraculum erat, ac Dei iussu & imperio signum edebatur, eodem temporis puncto vtrumque extitit, atque vnà cum fœno fructum etiam vorauit. Itaque præter hominum cibum, pecudum quoque alimētum corrumpebatur. *Et percussit omne primogenitum in terra Aegypti: primitias omnis laboris eorum.* Hanc postremam Ægyptiis plagam intulit, postquam Iudæos iam, vt exirent, vrgere cœperunt. Neque enim domus vlla erat, quæ non luctibus ac lamentis plena esset, omnibus nimirum primogenitis repentina morte oppressis. Siquidem aduersus eos, qui chariores erant, plagam inuexit, vt eos, qui ad pristinas plagas stupidos animos gesserant, acerbioribus doloris cuspidibus impeteret. *Et eduxit eos cum argento & auro.* Nam quia Ægyptij Iudæos ne sua quidem accipere sinebant, idcirco factum est vt illi præter suas facultates, Ægyptiorum quoque opes caperent, aurum videlicet atque argentum, velut quandam grauis & asperæ seruitutis mercedem, referentes. Neque enim Deus, vt id fieret, iniquè imperauit: verùm, vt & eos, qui iniuriam inferebant, castigaret, & eorum, quibus iniuria illata fuerat, animos recrearet. *Et non erat in tribubus eorum infirmus.* Nam earum plagarum, quæ Ægyptiis infligebantur, periculum minimè faciebant. Iusserat enim Deus vt Ægyptios spoliarent, velut victos & superatos, ac diuturnæ seruitutis mercedem debentes. Magnum autem illud erat, quòd ex ea regione, quæ grauissimis calamitatibus affecta fuerat, omnes in tot millibus ad vnum vsque illæsi atque incolumes excederēt: ita vt nemo corporis morbo detentus in Ægypto re-

maneret. Nam hoc à Mose historiæ proditum est. *Læta est Aegyptus in profectione eorum: quia incubuit timor eorum super eos.* Vsque adeò, inquit, variis suppliciorum generibus perterriti sunt, vt Hebræorum libertatem beneficij loco ducerent. *Expādit nubem in protectionem eorum: & ignem, vt luceret eis per noctem.* Eadem enim nubes tabernaculum quidem ipsis interdiu erat, ac radiorum Solis molestiam prohibebat: noctu autem ignea effecta luminis vsum ipsis subministrabat. *Petierunt, & venit coturnix: & pane cœli saturauit eos.* Quoniam enim carnium quoque cupido animos eorum incesserat, idcirco spontaneam auium prædam ipsis præbuit: cúmque panibus carerent, eos è sublimi subministrauit, per nubes nimirum, non pluuiam, sed ipsummet cibum largitus. Manna autem intelligit, non quòd ex ipso cœlo, sed ex capiti nostro superiecto aëre, quem diuina scriptura cælum appellat, delaberetur: ac simul etiam, quia panis eius, qui Ecclesiæ in ministerio datus est, imaginem gerebat. *Dirupit petram, & fluxerunt aquæ: & abierunt in sicco flumina.* Sitim etiam ipsorum per admirandos petræ partus curauit. Etenim in re sicca & inaquosa, vt flumina orirentur, imperauit. Flumina autem appellat aquarum fluenta, quæ ex petra orta sunt. Quòd si scribatur in datiuo ποταμοῖς, illud dixeris, quòd reuera quidem eiusmodi duntaxat fluuium Iordanem transierunt: potestate autem etiam alios omnes, qui ad trāsitum ipsis impedimento erant. *Quoniam memor fuit verbi sancti sui, quod habuit ad Abraham seruum suum. Et eduxit populum suum in exultatione, & electos suos in lætitia.* A mendacio enim aliena ea omnia fuerunt, quæ Deus Abrahamo de ipsius genere, tum numero, tum gloria & splendore amplificando promiserat. Atque etiam Moses ad eos in Deuteronomio aiebat: Ne dixeris: Propter iustitias Deut.7. meas eduxit me Dominus de terra Ægypti: sed propter iuramentum quod iurauit patribus vestris. Deus enim est, qui facit misericordiam in millia diligentibus se: qui etiam eiusdem Abrahæ nepotes adhortatur, vt suas iustificationes custodiant. *Et dedit illis regiones gentium: & labores populorum possederunt.* Non enim solùm eos Ægyptiorum seruitute liberauit: sed etiam Chananæorum terram ipsis dono dedit, eósque alienorum laborum dominos reddidit: simul nimirum & in illos iure animaduertens, & promissa sua confirmans. Quòd autem eos, qui Palæstinam priùs incolebant, non iniuria eiecerit, tum id ostendit quod Iudæis præscripsit, dū nimirum illud ipsis interdixit, ne viuendi rationem, quam illi tenerent, sequerentur: tum etiam promissiones ad Abrahamum factæ. Quidnam autem affertur, quamobrem terræ illius imperium non statim ipsi donet, verùm diutius eum illic peregrinari sinat? Nondum Gen.15. enim, inquit, completæ sunt iniquitates Amorrhęorum vsque in præsens. Hoc est, nondum ea commiserunt, ob quæ funditus excindi ac deleri debeant: Neque æquum est ipsis cruciatum adhibere, nec ob grauioris peccati præscientiam, supplicij sententiam ferre, verùm rerum finem expectare. Mensura etenim vtor, ac res ad lancem perpendo: neque apud me quicquam est, quod examine ac regula careat. Propterea cùm quadringentorum annorum orbem expectasset, ita demum & illos expulit, & his ea, quæ promiserat, persoluit. *Vt custodiant iustificationes eius, & legem eius requirant.* Terram eam, inquit, quam pollicitus fuerat, ipsis dedit, cùm priùs legem iisdem tribuisset, ac iuxta ipsius normam eos viuere iussisset.

In centesimum quintum Psalmum; Alleluya.

IN hoc psalmo prioris populi peccata recenset, exponens quonam pacto, & quibus de causis ipsi abiecti sint. Ac quidem in centesimo quarto psalmo propheticus sermo diuina beneficia commemorauit: In hoc autem, & beneficiorum mentionem facit, & eorum, qui beneficiis affecti fuerant, ingratitudinem accusat, variáque ipsis inflicta supplicia narrat. Porrò conformatus est hic psalmus, tanquam ex piorum persona, communes calamitates deplorantium, Deique misericordiam obtestantium. Eandem enim cum superiori psalmo inscriptionem hic psalmus meritò habet. Nam etiam ex eadem materia pendet. *Confitemini Domino, quoniam bonus, quoniam in seculum misericordia eius.* Inscriptio huius psalmi, quæ significat, Laudate Deum, illud indicat, hunc psalmum diuinam laudem continere. Docet autem nunc in initio eos, qui à peccatis sese conuertunt, vt ad Saluatorem, velut ad medicum, accedãt, per confessionem, tanquam vulnera sua ostendentes: istud nimirum animi affectu, ac non nudo sermone facientes. Pro sua enim benignitate, inquit, ad misericordiam iis, quos flagitiorum pœnitet, impertiẽdam promptus ac paratus est: quòd ea, quæ præsentis ævi sunt, vtpote mortalia & caduca, misericordia indigere compertum habeat. Quid autem est, *Quoniam in seculum misericordia eius?* Semper, inquit, misericordia permouetur: semper humanitate vtitur: semper, quæ sua sunt, tribuere paratus est. Nõ enim ipsi præfixum vllum tempus est: verùm tui arbitrij istud est. *Quis loquetur potentias Domini? auditas faciet omnes laudes eius?* Omnia quę Deus in nobis supra mortalem naturã efficit, ipsius potentiæ sunt, quas quidem virtutum operationes Paulus
1. Cor. 12. vocat, his verbis vtens: Alij quidem per Spiritum datur sermo sapientiæ, alij autem sermo scientiæ secundùm eundem Spiritum: alteri autem operationes virtu-
1. Cor. 12. tum. Ac rursum alio loco: Nunquid omnes Prophetæ? nunquid omnes virtutes? nunquid omnes gratiam habent curationum? Distinguit autem virtutes à curationibus. Nam illas quidem Iesus efficiebat, cùm in mari ambularet, cùm ventos & fluctus increparet, ac seipsum in monte transfiguraret: has autem, cùm leprosos purgaret, atque omne morbi genus depelleret. Et in veteri Testamento, virtutes quidem erant plagæ eæ, quæ Ægyptiis inferebantur; mare, cùm diuideretur; Iordanis fluuius, cùm secederet; Sol, cùm sub Iosue consisteret: curationes autem, cùm Moses Mariam lepra laborantem in sanitatẽ asseruit: atque ea omnia, quę Helias & Helisæus patrauerunt. Has porrò omnes potentias Apostoli in omnem terram vnà cum ipsius laudibus auditas fecerunt. Nulla enim est Domini actio, quæ laude plena non sit. Fortasse autem potentiæ Domini miracula ipsius complectuntur: sanitatum verò dona, ipsius laudationes. *Beati qui custodiunt iudicium, & faciunt iustitiam in omni tempore.* Ad peccati sensum, virtutis fructus, hoc est, beatitudinis prædicatio, simul ingreditur. Nam qui peccati pœnas luit, eos, qui illo liberati sunt, ac vitam suam iustitia exornant, beatos præ-
Quis beatus dicendus. dicat. Beatum porrò prædicat, non eum, qui iustitiæ munere semel functus est, sed qui perpetuò, ac sine vlla intermissione ipsius vestigia persequitur. *Memẽto nostri Domine, in beneplacito populi tui: visita nos in salutari tuo.* Hoc loco iuniorẽ populum, ecclesiámque ex Gentibus collectã, quã Dominus salute donauit, significat: cuius societatẽ arripere Iudæorũ multitudo docetur. Quodnam autem beneplacitum, aut quamnam omnino visitationem hîc designat, nisi eam, quam Christus per carA nem fecit? Vnde etiam hoc mysterium Angeli, qui pastoribus apparuerunt, beneplacitum appellarunt. Nam Luc. 1. illi diuinam gloriam prædicantes, clamabant: Gloria in excelsis Deo, & in terra hominibus beneplacitum. *Ad videndum in bonitate electorum tuorum, ad letandum in lætitia gentis tuæ: vt laueris cum hæreditate tua.* Obsecramus enim, inquit, vt lætitiæ iunioris tuæ nationis participes efficiamur, ac benignitatis, quæ illis subministratur, socij atque cõsortes existamus. Per electorum autem bonitatem, ingentem Dei erga electos humanitatem ac misericordiam intelligit: vt qui, & meretrices, & publicanos, & peccatores, & pauperes piscatores eligere minimè grauatus sit. Hanc nimirum bonitatem Propheta videre cupiebat. Visendum enim profectò illud miraculum erat. *Ad letandum in lætitia gentis tuæ:* vt sacramẽtorum consortio fruar. *Peccauimus cum patribus nostris, iniustè egimus, iniquitatem fecimus.* Tanquam enim possessionem quandam, legum tuarum transgressionem à paB rentibus hæreditario iure accepimus. Patres autem appellat, non sanctos Patriarchas, sed eos, qui post illos extiterunt. Hoc enim per ea, quæ sequuntur, declarauit: *Patres nostri in Aegypto non intellexerunt mirabilia tua: non fuerunt memores multitudinis misericordiæ tuæ.* Iam inde ab initio, inquit, peccatis deditum fuit genus nostrum. Nam cùm eorum causa tot res miræ in Ægypto patratę fuissent, tuam tamen potentiam vt perspicerent adduci Esa. 1. non potuerunt. Eóque etiam nomine Propheta his verbis vtitur: Væ genti peccatrici, populo graui iniquitate, semini nequam, filiis sceleratis. Ergo prodigia ea, quæ in Ægypto edita sunt, non intellexerunt: nec, quamuis etiam inter medios Ægyptios versarẽtur, pœnas tamen ipsis inflictas agnouerunt. Quin ne Ægyptiis quidem liberati, illud intellexerunt, quòd non propter iustitias suas, sed propter diuinam misericordiam huiusmodi visitationem consecuti sint. Hæc autem, atque insuper ea, quæ in deserto contigerunt, præcedens psalmus breuiC ter expositi: sic tamen, vt populum nullo modo insectaretur. At verò hic psalmus resumpta narratione, quãta Iudæi peccarint, produxit. *Et irritauerunt ascendentes in mare, mare rubrum.* Nam cùm Ægyptios se persequi, ac mare fugam omnem intercludere cõspexissent, opẽ tuam expectare noluerunt: verùm aduersus magnum illum Mosem clamores edebant, dicentes: Quia non erãt Exodus sepulchra in deserto, &c. Nihilominus tamen, quamquam ingratos se præbuissent, salutẽ ipsis attulisti. Hoc enim etiam subiunxit: *Et saluauit eos propter nomen suum, vt notam faceret potentiam suam. Et increpuit mare rubrum, & exiccatum est: & eduxit eos de abyssis sicut in deserto. Et saluauit eos de manu odientium: & liberauit eos de manu inimici.* Siquidem imis maris gurgitibus sermone solo nudatis, ingentem illam abyssum equis peruiam ac desertam ipsis reddidit. Quoniam enim in desertis solitudinibus ingens iis, qui currũt, facilitas est, quippe cùm nec arbores sint, nec sepes vllæ, quæ impedimẽtum ac difficultaD tem afferant, idcirco per deserti similitudinem transitus facilitatem demõstrauit. *Operuit aqua tribulantes eos: vnus ex eis non remansit.* Omnes enim Ægyptios demersit, atque idem mare, Hebræis quidem salutem, Ægyptiis autem pœnã inuexit. *Et crediderunt verbis eius: & cecinerunt laudem eius.* Etenim Moses canentibus viris præibat: Exod. 15. mulierum autem choro Maria Prophetissa. Atque etiam hoc carmen litteris proditum est. *Citò fecerunt, obliti sunt operum eius: non sustinuerunt consilium eius. Et concupierunt concupiscentiam in deserto: & tentauerunt Deum in inaquoso.* Nam cùm tot ac tanta diuinæ potentiæ pignora haberent, non id petierunt, vt ea, quibus opus habebant, acciperent, nec diuinum beneficium expectarunt: verùm confestim aduersus diuinos famulos conuitiis

conuitiis & maledictis vsi sunt. Duo autem peccata cõA iunxit, vnum, quòd in deserto, vbi philosophari, atque ab omni cupiditate abstinere oportebat, carnium concupiscentia tenebantur: alterum, quòd, cùm aquæ inopia laborarent, non eam peterent, sed Deum tentarent. Et tamen Deus miracula edere non desistebat. *Et dedit illis petitionem ipsorum: & misit saturitatem in animas eorũ.* Non enim ex iis beneficiis, quibus iam affecti fuerant, in eam fiduciam adducebantur, vt ea quoque, quibus carebant, sibi etiã affutura esse confiderent: verùm Deo Exod. 16. obtrectabant, iis verbis vtentes: Recordati sumus carnium & ollarum, quæ in Ægypto sunt. Per petitionem autem, concupiscentiam intelligit. Non enim petierũt, sed obtrectarunt: & tamen Deus ipsis, tum ingentem carnium copiam, tum panem non manufactum, tum aquam in primis suauem atque vberem donauit. *Et irritauerunt Moysem in castris, Aaron sanctum Domini.* Nec cùm Deum in mari rubro ad iracundiam prouocassent, nec cùm eundem in deserto tentassent, is, qui peccata B dissimulat, de ipsis supplicium sumpsit: imò verò cupidi-
Sap. 11. Num. 16. tates ipsorum expleuit. At cùm Dathan & Abyrõ Mosem ira commouissent, dicentes: Nunquid Mosi duntaxat locutus est Deus, ac non etiam nobis? eos cum vniuersa familia dehiscenti terræ tradidit: Core autem, atque eos, qui cum ipso erant, incensum loco Aaronis offerre parantes, flamma è Tabernaculo prodiens exussit. Neque enim Deus seruos suos contemni ac pro nihilo haberi vult: verùm posteaquam benignitatem suam demonstrauit, seueritatem quoque demonstrat: iuxta illud, Vide igitur benignitatem, & seueritatem Dei. Nam hæc Dei congruentia pharmaca sunt. *Aperta est terra, & deglutiuit Dathan: & opernit super cõgregationem Abiron. Et exarsit ignis in synagoga eorum: flamma combussit peccatores.* Dathan quidem & Abyron cum vniuersa sua familia absorpti sunt: Core autẽ, & qui ipsius partibus studebãt, diuinitus immisso igne cõflagrarunt. Has porrò pœnas idcirco Deus intulit, vt alios ad prudentiùs se gerẽdum C hortaretur. Verùm nullam hinc vtilitatem illi consequi voluerunt. Idque ostendit commemoratio earum rerũ, quas perpetrarunt. *Et fecerunt vitulum in Horeb: & adorauerunt sculptile.* Montis mentionem non sine causa fecit: sed vt incredibilem quãdam impietatis magnitudinem demonstraret. Nam in eo monte Dominus spectãdum se præbuerat: in eo animos eorum pauore impleuerat, in ingenti scilicet igne apparens, & tubis vtens, ac tonitruorum mugitu aures eorum verberans, & cum tanto terrore legem ipsis offerens. Et tamen in eodem monte impietate sese constringere minimè dubitarunt. Istud autem, *adorauerunt sculptile*, alterius adhuc dementiæ infectatio est. Nam quod humanæ artis industria formam accepisse cõspiciebant, huic diuinum cultum adhibuerunt. *Et mutauerunt gloriam suam in similitudinem vituli comedentis fœnum.* Aptissimè profectò eorum amentiam exaggerauit. Pro eo, qui tot miracula ediderat, atque admirandam illam salutem concesserat, tantáque patraD re poterat, vituli simulachrũ in honore ac cultu habuerũt: cuius exemplar cibo indiget. Vituli porrò cibus nõ panis est (qui ratione præditis offertur) sed herba & fœnum. Vitulo autẽ, qui natura expers rationis est, ac fœno alitur, atque hominum seruituti addictus est, simulachrum longè vilius atque abiectius est. Nõ enim solùm ratione, sed etiam anima caret: atque nec operari, nec mugire, nec edere potest. Nihilominus tamen, quod adeò imbecillum est, rerum omnium Deo prætulerunt. Nam cùm ex Ægypto ipsis Apidis species sese obiiceret (qui quidem in Memphide erat) non eum duntaxat, sed etiam sculptilia multa adorarunt. Quippe, cùm vitu-
Exod. 32. lum vnum effecissent, multos ostendebant, dicentes: Hi sunt Dij tui Israël, qui eduxerunt te de terra Ægypti. *Obliti sunt Deum, qui saluauit eos, qui fecit magnalia in Aegypto, mirabilia in terra Cham, terribilia in mari rubro.* Non temerè horum mentionem fecit, verùm vt illud indicaret, quòd ne quidem ob tot & tanta flagitia Deus ipsos abiecerit, vsque dum omnium immanissimum maximéque impium aduersus Christum facinus perpetrarũt, gratiam videlicet ipsis datam recusantes. Eóque nomi- Matt. 23. ne ad ipsos dicebat Saluator: Quoties volui congregare filios tuos, sicut gallina congregat pullos suos sub alas, & noluistis: ecce relinquitur domus vestra deserta. Non contenti igitur, inquit, superioribus flagitiis, gloriam suam (quæ quidem Deus erat) in similitudinem vituli mutauerunt. Nam, nec salutis suæ, nec Ægyptiorũ supplicij, nec magni illius in mari editi miraculi recordati sunt: verùm omnia subitò contempserunt. *Et dixit vt disperderet eos, si non Moyses electus eius stetisset in confractione, in conspectu eius: vt auerteret iram eius, ne disperderet eos.* Nam cùm rerum omnium Deus dixisset, Dimitte Exod. 32. me, vt irascatur furor meus, & conteram eos, ac faciam te in gentem magnam, respondit beatus Moses: Siquidẽ dimittis illis peccatum, dimitte: sin autem, dele me de libro vitæ quem scripsisti. Atque in hoc loco non parua quæstio sita est. Quid enim, inquit, nisi Moses obstitisset, actum de illis erat? Quid igitur? Moses totum illud præstitit, ac Deus ipsius oratione permotus, non autem sua benignitate vsus, iracundiam compressit? Et quis hoc dixerit? Quisnam igitur est horum verborum sensus? Nimirum Deus ad illorum vtilitatem figura vsus est: aitque Scriptura, cum Mosis precibus cõmotum, iram remittere, ac dicere: Sine me vt eos deleam. Atqui nullum verbum protulerat Moses, nec accesserat, nec supplicarat: verùm, vt eos ad precationis initium adduceret, hoc loco exorditur. Itaque si ius ipsum, totiúsque eorum improbitatis præscientiam spectes, sententia erat ipsis pestem ac perniciem inferre: si autem ipsius benignitatem, salutem concedere, propter intercessoris sanctitatem (qui scilicet pro sua erga orbem vniuersum cura id supplex petierat, vt ne Dei gratia, quantum ad Israëlem attinebat, imperfecta videretur) atque etiã propter pollicitationem patribus factam, quam is, qui supplicabat, in memoriam ipsi redigebat. *Et pro nihilo habuerunt terram desiderabilem. Non crediderũt verbo eius: & murmurauerunt in tabernaculis suis: non exaudierunt vocem Domini.* Quantum hoc crimen est, post mare rubrum, & desertum, & illatam Mosi contumeliam, & vitulum in Horeb adoratũ. Nam cũ exploratores reuersi, promis- Num. 13. sam terram vituperarẽt, alios etiam præter Iesum filium Naue, & Chaleb filium Iephne auerterunt. Cùm enim Deus præcepisset, vt in terram promissam ingrederentur, timoris affectum concipientes, apertè obluctabantur, Chananæos quidem fortes, ac strenuos viros esse dicentes, se autem copias non satis firmas habere, quibus aduersum eos confligerent. Hoc autem perspicuum infidelitatis argumentum erat. Nam qui tot ac tanto-rum miraculorum spectatores extiterant, eos Saluatoris potentiæ omnibus in rebus confidere par erat. *Et eleuauit manum suam super eos, vt prosterneret eos in deserto. Et vt deiiceret semẽ eorum in nationibus, & dispergeret eos in regionibus.* Contradictionem de promissa terra, tametsi alioqui seditione illa, quam Core & Dathan excitarunt, antiquiorẽ, tamen velut ob infidelitatem aduersus Deũ, grauiorem ac sceleratiorẽ, vituli effectioni subiúxit. Timiditas enim spẽ eã, quã fides afferebat, ipsis ademerat: vt qui ne præcedentiũ quidem rerũ experimento cõfirmati fuissent. Ac propterea maiorẽ quoque, quã prò vituli effectione, pœnã hoc nomine pependerunt. Tum enim ex aliqua dũtaxat parte supplicio affecti, nũc cõtrà

vniuersi funditus, exceptis pueris, deleti sunt, ac ne id quidem, quòd promissum ipsis fuerat, obtinuerunt. Deus quippe congruentem infidelitati pœnam imponere, ac cunctis simul perniciem inferre voluit. Et tamen pro ea, qua vti solet, benignitate particularem dũtaxat ipsis pœnam inuexit. *Et initiati sunt Beelphegor: & comederunt sacrificia mortuorum. Et irritauerunt eum in adinuẽtionibus suis.* Sextum hoc scelus. Atque in libro Numerorum continetur. Num. 15. Nam cùm in libidinem prorupissent, atque cum Moabitarũ fœminis sese cõmiscuissent, ipsorum impietatem didicerunt. Beelphegor autem idolum est apud illos in honore. Ac Phegor quidem idoli locus est: Baal autem idolum. Hoc porrò nonnulli Græca lingua *κρόνον*, id est Saturnum vocari aiunt. Appellatur item & Bel. Mortuorum autem sacrificia vocat ea, quæ apud Ethnicos libamina appellantur, quæ mortuis adhibere consueuerunt. Vel id, quod per mortua quædam præstigiatricis artis opera faciebant: vel denique quia mortuorum virorum memoriam complectebantur. Quinetiam eos, qui dij nuncupãtur, si quis mortuos appellarit, is minimè aberrabit. *Et multiplicata est in eis ruina.* Idololatriæ tamen causam non dixit, hoc est, fornicationem, propter quam in impietatem prolapsi sunt, cum qua ingluuies coniuncta erat: at effectus impietatem prodit: nam hac de causa commercium cum alienigenis fœminis lex interdixerat. Siquidem animi propensio erga mulieres, eam vim habet, vt ad impietatem impellat. *Et sletit Phinees, & placauit: & cessauit quassatio. Et reputatum est ei ad iustitiam in generatione & generationem vsque in seculum.* Pro quassatione, Symmachus plagam vertit. Num. 25. Hoc autem historia etiam docet, quòd Phinees sumpto gladio, vnà cum Madianitide fornicatorem Zambri traiecit, ac ferri cuspide fœminam simul de medio sustulit: Deúsque comprobato ipsius zelo, eum quidem laudibus extulit, pœnam autem, quæ aliis inferebatur, compressit. Tantùm scilicet vnius viri iustitia apud Deum potest, vt quæ communem plagam cohibeat. *Et irritauerunt eum ad aquam contradictionis: & vexatus est Moyses propter eos, quia exacerbauerunt spiritum eius. Et distinxit in labiis suis.* Num. 20. Septimum hoc peccatum est: ob quod etiam Moses ipse accusatus est. Nam cùm ipse sororis causa in luctu versaretur, illi magna cum temeritate ad eum accedentes, id, cuius inopia laborabant, popoposcerunt. Ipse autem, tum luctu ac mœrore afflictus, tum horum petulantiam conspiciens, iracundia simul ac mœstitia correptus, non cum ea, quam adhibere solebat, concinnitate diuino imperio ministrauit: verùm dubitatione quadam sermonibus suis admixta, rupem percussit, & aquam eduxit. Hoc enim indicant hæc verba, *Et distinxit in labiis suis*: hoc est, non citra omnem dubitationem locutus est. Dixit enim ad eos Moses: Nunquid ex hac petra aquam vobis educam? Ob eámque etiam causam summus Deus, iracundia commotus, terram patribus promissam non per ipsum dedit, verùm eum quidem extremum vitæ diem claudere iussit, per Cur ad Palæstinã Moses nõ peruenerit. Iesum autem filium Naue promissa præstitit. Atque ipsi quidem ille rerum omnium moderator hanc pœnam imposuisse videtur: at re vera hoc, vt alia procuraret, effecit. Primùm enim, quia Iudæorum amentiam exploratam haberet, idcirco pollicitationẽ omnem per eum finem capere minimè passus est, ne ipsum pro Deo haberent. Nam qui vituli simulachro diuinitatem tribuerant, quem cultum ei, qui tot miraculorum minister fuerat, non adhibuissent? Atque etiam hac de causa, vt ipsius sepulchrum incognitum esset, Deus effecit. Ac præterea per ea, quæ legislatori contigerant, illud demonstrare voluit, legem temporariam & caducam esse. Nam cùm ipse legislator promissam terrã minimè consecutus sit, hinc perspicere facile erat, quòd ne ipsi quidem eam essent consecuturi. Ad hunc modum expositis iis, quæ in deserto acciderant, iam iniquitatem eam, quam ipsi in terra promissa admiserunt, coarguit. *Non disperdierunt Gentes quas dixit Dominus illis. Et commixti sunt inter gentes, & didicerunt opera eorum, & seruierũt sculptilibus eorum: & factum est illis in scandalum.* Commerciũ enim eiusmodi, ne impietatis quoque societas contraheretur, Deus interdixerat, hoc nempe consilio, vt vnà cum principio finem amputaret, & cum radice fructum deleret, ac per minus malum grauius depelleret. Et tamen illi diuinam legem hac etiam in re violantes, nec impias nationes deleuerunt, nec eorum societatem refugerunt, verùm improbum ipsorum institutum sibi consectandũ proposuerunt. Ostendens itaque Propheta, quòd Deus, non ad inhumanitatem eos hoc pacto erudiebat, verùm in tuto collocare cupiebat, subiunxit: *Et factum est illis in scandalum,* (subaudi commercium illud & societas) & quidem scandalum haud vulgare. Nam etiam aduersus ipsam naturam furibundo impetu ruerunt: Hoc enim postea subiungit: *Et immolauerunt filios suos, & filias suas dæmoniis: & effuderunt sanguinem innocentem, sanguinem filiorum suorum, & filiarum suarum, quas sacrificauerunt sculptilibus Chanaam. Et infecta est terra in sanguinibus, & cõtaminata est in operibus eorum.* Id quod in eorum impietate summum erat, postremum reliquit. Quid enim ad huiusmodi impietatis cumulum sibi reliqui fecerunt, qui filiorum ac filiarum cruore terram cõtaminarunt, atque sanguinariis dæmonibus ipsorum sacrificia obtulerunt? Nam Deo, ne ea quidem, quæ lex præscribebat, offerebant: Idolis contrà etiam filiorum cædes offerre non dubitabant. *Et fornicati sunt in adinuentionibus suis.* Per fornicationem hoc loco, non libidinem duntaxat, sed etiam idolorum cultum intelligit. Nam quoniam, cùm Deo copulati essent, illorum cultum amplexi sunt, idcirco huiusmodi superstitionem haud iniuria fornicationem appellauit. *Et iratus est furore Dominus in populum suum: & abominatus est hæreditatem suam. Et tradidit eos in manus Gentium: & dominati sunt eorum qui oderant eos. Et tribulauerunt eos inimici eorum: & humiliati sunt sub manibus eorum.* Hæc etiam Iudicum historia narrat, atque item Regum liber. Nonnunquam enim ipsos Moabitis, nonnunquam rursus Ammonitis, Amalechitis, Madianitis, aliisque barbaris nationibus tradidit: id nimirum agens, vt per castigationem, ipsorũ commodis consuleret. Quanquam id quod hìc ait, *Abominatus est hæreditatem suam,* cum his verbis pugnare videtur. *Ad videndum in bonitate electorum tuorum, ad lætandum in lætitia gentis tuæ, vt laudetis cum hæreditate tua.* Verùm nunc de natione abominationi habita loquitur, cũ priùs de altera hæreditate, atque altero populo, & natione, in cuius numerum se referri optabat, vaticinatus esset. Primum autem est, abominationi esse: secundum, à Deo tradi: postremum, hostium dominatu premi. Quandiu enim Deus imperium in aliquem obtinet, dominari illi nequeunt. Ac subiunxit: *De manibus eorum sæpe liberauit eos. Ipsi autem exacerbauerunt eum in consiliis suis: & humiliati sunt in iniquitatibus suis.* Nã cùm animaduersionem & castigationem adhibuisset, misericordiam rursum ipsis impertiebat: illi autem contrariis rebus vicem ipsi referebant. Atque ipse quidem per benignitatem suam eis suauis erat: at illi eum cogebant, vt acerbum se ipsis præberet. Ac rursum ipse quidem, vt seruator, salutem eis adferebat: illi autem exitiosis ac pestiferis operibus seipsos velut transfigentes, interibant: vsque dum persæpe istud facientes, ad extremum funditus perierunt. Illud autem, *sæpe,* simile est huic loco: Matt. 5. Quoties volui congregare filios tuos, eodémque modo istud:

istud: *& humiliati sunt in iniquitatibus suis,* ad illud accedit, Et noluistis. *Et vidit Dominus cùm tribularentur: & exaudiuit orationem eorum.* Hæc historiæ quoque docẽt, nempe quòd & diuinam opem imploratũt, cùm rerum difficultatibus vrgerentur, &, cùm preces fudissent, exauditi sint. *Et memor fuit testamenti sui: & pœnituit eum secundùm multitudinem misericordiæ suæ.* Nam propter pollicitationes, quas patribus fecerat, misericordiam ipsis subministrauit. Pœnitentiam porrò, animaduersionis cessationem atque compressionem appellat. Nam alioqui pœnitentię affectus in Deum minimè cadit, neque ipse, nunc his rebus, nunc illis delectatur, verùm sapienter omnia regit & administrat, atque & pœnas infert, & misericordiam porrigit. *Et dedit eos in misericordias, in conspectu omnium qui ceperant eos.* Refert enim Esdras, Deum in Cyri regis, ac postea in Darij & Artaxerxis pectus hoc immisisse, vt benignitate erga Iudęorum plebem vterentur. Atque etiam nunc in misericordiis sunt, Romanis seruientes, propter diuinas videlicet misericordias, non autem propter ipsorum meritum ac dignitatem. Pœnitentiæ itaque in Deo affectus nõ est, sed castigationis cessatio. *Salua nos Domine Deus noster: & congrega nos de nationibus, vt confiteamur nomini tuo magno & sancto, & gloriemur in laude tua.* Hæc etiam ostendunt propheticum sermonem eos docere, quanam ratione Deum placare, atque eius procurationẽ obtinere oporteat. Eodémque modo diuinus Apostolus futurã Rom. 11. Iudæis salutem per † Eliam Thesbitem prædixit. Venit Imò per Eliam cap. 19. enim, inquit, qui eripiat, & auertat impietates à Iacob. Et hoc illis à me testamentum, cùm abstulero peccata eorum. Nec tamẽ propterea Hierosolymæ instaurationem (quemadmodum amentes homines fabulantur) & cultum eum, quem lex præscribit, & brutorum sacrificia, & circumcisionem, & Sabbatum, & vmbratiles lustrationes post sanctissimum baptismum expectare oportet (hæc enim ebriarum anicularum deliramenta sunt) verùm vocationem, & agnitionem virtutis, & fidem in Dominum Christum, eámque vitæ degendæ rationem, quæ ad noui testamenti normam exigitur. Docebitur autem etiam quonam pacto orandum sit. Quod quidem Iudæi præstolantur: nos autem per Saluatoris aduentum impletum esse asserimus, omnibus videlicet vndecunque ad salutarem prędicationem accedentibus, præstantiorémque ad cœlorum regnum (quod vera terra est, ac præter præsentem promissum est) congregationem expectantibus: iuxta illud, Beati Matth. 5. mites, quoniam ipsi possidebunt terram. In qua ij, qui congregati fuerint, pro his donis, quæ diuino beneficio acceperint, gratias agent, ob eius, à quo salutem consecuti fuerint, laudem gloriãtes. *Benedictus Dominus Deus Israël à seculo & vsque in seculum: & dicet omnus populus, fiat, fiat.* Omnibus enim nominibus laudandus ac præ- Psal. 72. dicandus est rerum omnium Dominus, qui Deus Israël appellatus est, ac salutis hominum causa tot ac tanta effecit. Cõsentaneum est autem, vt plebs vniuersa canen- Ecclesiæ tium voci subiungat, Amen. Siquidem illud, Fiat, fiat, Amen & Amen Hebræus appellat. Vnde etiam in Ecclesiis mos hic inoleuit, vt diuinæ gloriæ prædicationi, qua sacerdos fungitur, per hanc vocem, Amen, populus assentiatur, eámque, quę hinc proficiscitur, communionem offerat, ac vicissim benedictionem recipiat. In Christo Iesu Domino nostro, cui gloria in secula. Amen.

In centesimum sextum Psalmum, Alleluya.

QVANQVAM illud à nobis sæpe demõstratum est, vetus Testamẽtum noui vmbram fuisse: nihilominus tamen ex hoc quoque Psalmo id perspicere procliue est. Nam & Iudæorum liberationem vaticinatur, & omnium hominum salutem prædicit. Atque etiam pulchrè cum præcedentibus cohæret. Nã centesimus quartus promissionum à Deo Patriarchis factarum, ac beneficiorum, quæ ipsorum nepotes ab eo acceperant, commemorationem continebat. Sequens autem, præter beneficia, Iudæorum etiam ingratitudinem, pœnásque ob illam ipsis irrogatas exponebat. Hic verò liberationem à captiuitate, quę ob Dei benignitatem omni sermone præstãtiorem facta est, prædicit. Quoniam autem in illis etiam res nostræ adumbratæ sunt, idcirco in hoc quoque Psalmo salutis nostræ vaticinia conspicimus. Maxima enim ex parte hæc Prophetia nobis potiùs, quàm illis conuenit. *Cõfitemini Domino quoniam bonus: quoniam in seculum misericordia eius.* Rursum propheticus sermo admonet, vt Deum, cuius beneficiis affecti sumus, laudibus efferamus. Causam autem huiusmodi laudis, benignitatem esse ait. His porrò verbis illi commodè vti queant, qui res aduersas sola Dei misericordia, & citra humanum auxilium, effugerunt. Hæc porrò misericordia iis quidem, qui temporarium aliquid & caducum consecuti sunt, breuis est: iis autem, qui sempiternis muneribus affecti sunt, sempiterna. Quippe in Exod. 20. misericordia sempiterna miseratus sum tui, ab eo dictũ est, qui facit misericordiam in millia his, qui ipsum diligunt, iisque ea parat, quæ oculus non vidit, & auris non 1. Cor. 2. audiuit. Eandem autem habet significationem bonitas cum benignitate. *Dicant qui redempti sunt à Domino: quos redemit de manu inimici.* Posteaquam Iudaïcæ nationis abiectionẽ superiore Psalmo exposuit, in quo illud erat, Et abominatus est hæreditatem suam, nunc Gentilium vocationem declarat, qui ex omni terrarũ regione per Saluatorem colliguntur, ac de diaboli manibus ad sanctam ipsius ecclesiam rapiuntur. Frustrà enim Iudæi illud expectant, vt de nationibus congregati, Iudęam soli habitent. Nam in mille annis, qui à Babylonica captiuitate fluxerunt, hoc minimè contigit: cum cõtrà Gentium vocatio reipsa extiterit. *Et de regionibus congregauit eos: à Solis ortu & occasu, ab Aquilone & mari.* Hoc in Iudæis quidem ad hunc modum factum non accepimus (etenim toto orbe fusi versantur) at verò ipse gentilem Ecclesiam in omnibus orbis partibus, tam orientalibus quàm occiduis, tam Australibus, quàm Septemtrionalibus, vocauit ac congregauit. Atque huiusmodi concilia in omnibus terræ & maris partibus cernere licet. Quanquam in Iudæis etiam obscurè hoc factum est, vt qui partim è Babylonia reuersi sint, partim, sed exiguo numero, eo tempore ex Ægypto & finitimis nationibus collecti sint. *Errauerunt in solitudine in inaquoso.* Priùs enim Gentilibus inaquosa & infœcunda vita erat. Errauerunt autem, vt qui Gentes essent, atque ad simulachra muta abducerentur, & ab Israëlitica viuendi 1. Cor. 12. ratione alieni essent, ac præ fame & siti animis deficerentur, quòd videlicet rationali alimento ac potu spirituali carerent, inxta illud: Non famem panis, nec sitim Amos 8. aquæ, sed famem audiendi verbi Domini. Sed & Babylon deserta erat & inaquosa (Deo enim vacua erat) ac Iudæorum multitudo illic seruiens, spirituali irrigatione carebat. Quinetiam Gentiles ad eundem modum in deserto & inaquoso degebant: quippe qui, vt ab Apostolo proditum est, spem non haberent, atque à Deo 1. Thess. 4. alieni essent. *Viam ciuitatis habitaculi non inuenerunt.* Nã

nec Iudæi eos, à quibus captiuitate oppressi fuerant, cf- A fugere, atque in patriam suam se recipere, nec qui ex Gentibus crediderunt, ante humilitatem à Saluatore susceptam, iter ad diuinam ciuitatem inuenire poterãt. *Esurientes & sitientes: anima eorum in ipsis defecit.* Diuinæ doctrinæ fames, & hos, & illos premebat. Nam nec Iudæis in Babylone seruientibus sacerdotum copia erat, cultúsque legis consentanei explendi facultas: nec rursum Gentiles diuinam legem susceperant, nec spiritua-
Amos 8. li doctrina fruebantur: quibus rebus animæ ali natura comparatæ sunt. Hãc porrò famem Deus Iudæis comminatus est. Inducam enim, inquit, famem super terrã, non famem panis. *Et clamauerunt ad Dominum cùm tribularentur: & de necessitatibus eorum liberauit eos.* Nam & Iudæorum sanctissimi quique Deo preces adhibuerunt:
Dan. 2. & 3. (quod & Danielis Prophetia nos docet. Etenim ipse quoque & Ananias, & Azarias, & Mizaël, omnium nomine queribunda voce diuinam misericordiam flagitarunt:) & rursum Gentiles, cùm omnis generis calami- B
1. Thess. 4. tatibus conflictarentur, ingemiscebant, atque singultibus & grauissimis lamentis vtebãtur, quòd resurrectionis spem non haberent: nec tamen vrgẽtium malorum depulsionem à summo Deo requirebant. Et tamen ille pro sua benignitate gemẽtes aspexit, ac misericordiam ipsis præbuit. Nam cùm Gẽtiles, vt dixi, ob eorum, quæ à nobis cõmemorata sunt, bonorum priuationem angerentur, Dei angeli, qui ipsis præsidio erant, vtpote humani gregis pastores, ad Deum clamabant, vt communem Saluatorem ipsis demitteret. Ille autem, quę ipsius benignitas est, *deduxit eos in terram rectam*, hoc est, ad salutiferum & euangelicum sermonem. Ipse enim nos ad cœlestem ciuitatem subuexit. Eóque nomine Propheta nos hortatur, vt apud omnes mortales Dei miracula prædicemus: quò cuncti cognita ea gratia, quæ in nos collata est, ad eandem salutem summa celeritate contendãt. Vel etiam alio modo hoc ait, Iudæos olim, cùm in Ægypto labore & ærumna premerentur, ad Deum C clamasse: quod etiam si nunc facerent, perfectam libertatem, quæ per Christum existit, consequerentur. *Et deduxit eos in viam rectam: vt irent in ciuitatem habitationis.* Etenim Iudæis quidem per Cyrum Persam reditum donauit: Gentiles autem per sanctos Apostolos duxit, ipséque supernam ciuitatem ostendit, quæ firmis fundamentis nititur, cuius artifex & conditor est Deus.
Heb. 1. *Confiteantur Domino misericordiæ eius: & mirabilia eius filiis hominum.* Symmachus autem ad hunc modum: *Et prodigia eius ad filios hominum.* Hymnum porrò pro beneficiis acceptis, non misericordia Deo offert, nec rursum miracula, verùm ij demum, qui tot bona perceperunt. Quanquam autem admirabilis ac suspicienda est Iudæorum liberatio, tamen admirabiliòr magísque suspicienda est totius orbis salus, & in præstantiorem statum mutatio, atque erroris cessatio, & veritatis agnitio. Hæc autem omnia diuina misericordia conciliat. Non
Tit. 3. enim propter iustitias, quas fecimus nos, inquit diuinus D Apostolus, sed secũdum misericordiam suam magnam saluos nos fecit per lauacrum regenerationis, & renouationis Spiritus sancti, quem abundè in nos effudit. *Quia satiauit animam inanem: & animam esurientem implenit bonis. Sedentes in tenebris & in vmbra mortis: vinctos in mendicitate & ferro.* Deus & Iudæos seruitute atque afflictione constrictos, faméque confectos, vrgentibus malis liberauit: & vniuersam hominum naturam diuinis præceptionibus aluit, atque ignorantiæ caligine liberatam, diuinę cognitionis lumine collustrauit, &, donata spe resurrectionis, incumbentem mortis vmbram discussit, firmáque peccati vincla confregit. Funibus
Prou. 5. enim suorum peccatorum, inquit ille, quisque cõstringitur. Ac rursum: Væ qui trahitis iniquitatem in funi- Esa. 5.
culis, & tanquam vinculum plaustri peccatum. Inanis Inanis anima est dicenda sit.
porrò anima ea demum propriè dici possit, quæ Gentilis aut Iudaïca est, ac spirituali alimento destituta. Meus Ioan. 4.
enim cibus est, inquit Christus, vt faciam voluntatem Patris mei. Quapropter hoc etiam alimẽtum est, & quidem præstantissimum. Vnde etiam dicebat: Beati qui Matth. 5.
esuriunt & sitiunt iustitiam. Hoc autem Christus fecit, quippe qui vniuersum terrarum orbem huiusmodi cibo saturauit. Vmbram porrò mortis, idolorum cultum Quid sit vmbra mortis.
ac flagitia, quæ in impietate admittuntur, appellans, haudquaquam aberraris. Nam hæc sunt, quæ nos à vera vita disiungũt. In his autem olim versabamur, propterea quòd Deum exacerbauissemus, & Altissimi cõsilium irritauissemus. Nam, pro eo atque ex rerum cõditarum Sap. 13. Rom. 1.
magnitudine & pulchritudine creatorem rerum omnium contemplari, ac sempiternam ipsius potẽtiam & diuinitatem à mundi creatione intelligere debebamus: nos contrà, tanquam cæci, in tenebris & mortis vmbra degentes, ac rationales animæ facultates constrictas & mutilatas habẽtes, incorruptibilis Dei gloriam in similitudinem imaginis corruptibilis hominis, & volucrũ, & quadrupedum, & reptilium mutabamus. *Quia exacerbauerunt eloquia Dei, & consilium Altissimi irritauerunt. Et humiliatum est in laboribus cor eorum: infirmati sunt, nec fuit qui adiuuaret.* Horum autem omnium malorum, & Iudæis, & cunctis hominibus, peccatum causa fuit. Nam & illi, pœnas luentes, Babyloniis in seruitutem addicti sunt: & omnes homines post diuini mandati transgressionem laborum molestiis subiecti. Postea enim audiit Adamus: Maledicta terra in operibus tuis. Spinas & Genes. 3.
tribulos producet tibi. In mœroribus comedes ex ea omnibus diebus vitæ tuæ. In sudore vultus tui vesceris pane tuo, quousque reuertaris in terram, de qua sumptus es: Quoniam terra es, & in terram reuerteris. Tot autem calamitatibus circumsessi, nullam, qua premẽtia mala depellerent, rationem inuenerunt: verùm qui eos illis addixerat, idem ipse eos illis liberauit. *Et clamauerunt ad Dominum cùm tribularentur: & de necessitatibus eorum liberauit eos. Et eduxit eos de tenebris & vmbra mortis: & vincula eorum disrupit.* Nam & illorum, & horum misericordia permotus, illos quidem vrgẽtibus calamitatibus liberauit, hos autem ex ignorantiæ tenebris eximit, & seruitutis vincula perfregit. Porrò mortis vmbram idolorum cultum ac scelera, quę in impietate perpetrabantur, appellare queas: quæ quidem nos olim à vera vita separabant, cùm Deum exacerbaremus, & altissimi consilium irritaremus. Nam tum cor nostrum in peccatorum laboribus humiliabatur, fracta videlicet ac dissoluta ea facultate, quæ nobis à natura insita est, ac ratione vtitur. Quam nemo recuperare potuit (infirmati sunt enim, inquit, nec erat qui adiuuaret) verùm ingẽs hoc decus soli Dei verbo referuabatur. Hæc autem verba, *Et vincula eorum disrupit*, subitam ac repentinam peccatorum remissionẽ, qua Saluatoris gratia nos donauit, indicant. *Confiteantur Domino misericordiæ eius: & mirabilia eius filiis hominum. Quia contriuit portas æreas: & vectes ferreos confregit.* Per portas ferreas, & vectes ferreos, inextricabilem malorum labirynthum significat. Quemadmodum enim ei, qui portis & vectibus inclusus tenetur, fugiendi potestas nulla est: sic etiam fieri nõ poterat, vt & Iudæi Babyloniorum seruitutem, & homines omnes mortis tyrannidem effugerent: verùm sola diuina misericordia, & illorum, & ipsius imperio euertendo, molestiisque depellendis par fuit. Eadem autem verba iterũ vsurpauit, propter noua alia ipsius beneficia. Innuit autem humanarum animarum vsque ad mortem prolapsionem, ob quam ipsi ad mortem vsque descendere

descẽdere necesse fuit: quò cùm accessissent, portas eas, A quæ à nullo mortalium patefactæ fuerant, ac propterea ferreæ & æreæ dicebantur, contriuit. Ait autem etiam Dominus in libro Iob: An venisti ad fontes maris, & Iob 38.
in abyssi vestigiis ambulasti? An aperiuntur tibi portæ mortis: & ianitores inferni viso te pertimescunt? Quin nostras etiam iniquitates, ob quas vsque ad mortis portas peruenieramus, solus ipse sustulit. *Suscepit eos de via iniquitatis eorum: propter iniustitias enim suas humiliati sunt.* Nec Iudæi, nec vniuersa mortalium natura in molestias & angores immeritò inciderunt: verùm & hi, & illi delictorum pœnas pendunt. Et tamen, tum hos, tum illos, tot malis inuolutos, salute donauit. *Omnem escam abominata est anima eorum: & appropinquauerunt vsque ad portas mortis.* Iudei enim, malorum mole oppressi, ipsum quoque cibum fastidiebãt. Hoc enim & in altero Psal-
Psal. 101. mo tanquam ex illorum persona dixit Propheta: Quia oblitus sum comedere panem meum. Eodémque modo Gẽtiles ne ad suorum quidem philosophorum præ- B ceptiones animum adiicere volebant. Vnde etiam alij Socratem morte mulctarũt, alij Anaxarchum nouo & inusitato supplicij genere de medio sustulerunt, alij Pythagoręsuccessores immanem in modum excruciatos, immatura morte affecerunt. Et tamen vt his quoque immortalis alimonia impertiretur, summus Deus effecit: ipsísque, vt summa cum alacritate ad eum accurrerent, persuasit, ac mortis portis eos liberauit. Vel etiam alio modo, per escam hoc loco rationalem & spiritualem intelligemus: de qua Dominus ad Apostolos di-
Ioan. 6. cebat: Operamini cibum, non qui perit, sed qui manet in vitam æternã. Nullum porrò ipsius genus erat, quod homo non auersaretur. Nam nec naturalem legem, nec scriptam custodiuit. Ac propterea appropinquauerunt
Mortis porte, peccata. vsque ad portas mortis. Mortis autem portæ peccata sunt: ad quas portas accesserunt, cùm contrà ab iis procul sese remouere debuissent. Quò enim propius ad eas accesserunt, eo nimirum longius à vitæ portis recesse- C runt. Sed tamen Christus eos, etiam longè remotos, per suum cruorem propinquos reddidit. *Et clamauerunt ad Dominum cùm tribularentur: & de necessitatibus eorum liberauit eos.* Clamorem Deus cum esse censet, non qui vocis opera editur, sed qui per animi affectum. Siquidẽ
Exod. 14. etiam tacente Mose dicebat: Quid clamas ad me? *Misit verbum suum, & sanauit eos: & eripuit eos de interitionibus eorum.* Deus enim Verbũ, humanitate indutus, ac missus vt homo (nam, vt Deus, omni circumscriptione vacat, atque omnibus in locis præsens est, omniáque continet) omnis generis morbos, quibus animæ laborabãt, depulit, corruptáque mentes roborauit. Sic nẽpe pec-
Luc. 7. catricem illam mulierem sanauit, bonóque animo esse
Ibid. 5. iussit. Sic Paralytici artus constrinxit, his verbis vsus:
Ibid. 23. Remittuntur tibi peccata tua. Sic latroni paradisum a-
Ibid. 5. peruit. Sic publicanos orbis terrarum magistros effecit. Sic eos, qui ad sanctissimum Baptismum accedunt, innouat ac purgat, eósque peccati vulneribus liberat. D *Confiteantur Domino misericordiæ eius: & mirabilia eius filiis hominum. Et sacrificent ei sacrificium laudis: & annuntient opera eius in exultatione.* Pro his omnibus rebus, inquit, par est benignum Deum laudare, qui tanta miseri-
Dei opera omnibus prædicanda. cordia vsus est, atque admirandam salutem nobis donauit. Operæpretium autem est non solùm diuina opera cognita habere, verùm etiam ignorantibus ea tradere, atque omnes ad laudandum Deum excitare. Cæterùm illud adnotandum est, quòd hoc quoque loco sacrificium laudis, nõ autem brutorum victimas, Deo adhibere iubet. Quamobrem hîc etiam legalem cultum reiicit. Laudis autem sacrificium, gratiarum actionis sacrificium Aquilas appellauit. *Qui descendunt in mare na-*

uibus, facientes operationem in aquis multis. Apostolorum, & eorũ, quos ipsi comites habuerunt, mentionem præsens Prophetia cum Dei verbi ad homines aduẽtu perquàm aptè copulauit. Nam ipsi erant, qui, etiam iuxta litteræ sensum, & ad verbum in mare cum nauibus descendebant. Quemadmodum etiam Euãgeliorum scriptura de ipsis testificatur. Atque etiam noua noui testamenti mysteria facere iubet, dicens: *Et sacrificent ei sacrificium laudis.* Sic autem se res habet. Ambulans enim Matth. 4.
Iesus circa mare Galilææ, vidit duos fratres, Simonem, qui vocabatur Petrus, & Andream fratrem eius, mittentes retia in mare, erant enim piscatores, & dixit eis: Venite, & sequimini me, & faciam vos piscatores hominum. Et progressus illinc, vidit alios duos fratres, Iacobum & Ioannem, reficientes retia sua: eósque similiter vocauit. Quare de Apostolis hoc loco sermo est? Nã perinde ac si quispiam scisciteretur, quinam isti essent, subiunxit, *qui descendunt in mare nauibus, &c.* ac per eos operum potentia implebatur. Nam cùm Saluatoris no- Matth. 8.
stri discipuli simul cum eo nauigarent, factus est, inquit, motus magnus in mari, ita vt nauicula operiretur fluctibus. Ipse autem dormiebat. Accedẽtes autem ad ipsum, dicebant: Domine salua nos. Et increpauit ventos & mare; & facta est tranquillitas magna. Quod quidem erat videre opera Domini, & mirabilia eius in profundo. *Ipsi viderunt opera Domini, & mirabilia eius in profundo.* Hæc per parabolam à Propheta posita sunt. Sensus autem est, quòd quemadmodum ij, qui nauigãt, & ingentia maria traiiciunt, magnifica Dei opera conspiciunt, vt qui in grauissimos quidem & periculosos fluctus incidant, præter omnem autem humanam spem salutem consequantur: sic etiam Iudæi, cùm in illas calamitates incidissent, ac posteà libertatem recepissent, diuinam potentiam cognitam & exploratam habuerunt. Atque etiam omnes mortales nouam & inusitatam rerum mutationem, ac prioris erroris finem, animarúmque tranquillitatem, & resurrectionis spem consipicientes, eum, qui hæc subministrauit, laudib⁹ atque admiratione prosequũtur. Hoc autem loco per mare vitam nostram intelligere conuenit, per naues Ecclesias, in quibus Apostoli salutem effecerunt, (in hominum scilicet multitudine) & viderũt opera Domini, hoc est, opificia, & miracula, & signa, quæ Deus, saluti nostræ consulens, posuit in profundo, hoc est, in ea sapientia, cum qua res nostras administrat. Profundum enim Dei sapiẽtia est, Profundum Dei sapientia est.
vt quæ nulla imagine atque coniectura informari queat, nec sub mensuram cadat. *Dixit, & stetit spiritus procellæ: & exaltati sunt fluctus eius. Ascendunt vsque ad cœlos, & descendunt vsque ad abyssos.* His quoque verbis hoc docet, ipsius nutu atque arbitrio, & quæ molesta sunt, & quæ læta & iucunda, exoriri. Tentationes autem intelligit, quas spiritus procellæ, hoc est, aduersarius spiritus, Dei permissu ad exercendos & declarãdos viros iustos excitat. Hoc autem Dominus ipse indicauit, cùm diabolo tentandi Iobi potestatem fecit, his ad Iob verbis vtens: An putas me aliam ob causam tibi oraculum edidisse, quàm vt iustus appareas? Nam quod auro ignis Quod ignis auro, hoc animo tentatio.
est, hoc animis tentationes sunt, eos nimirum liquefacientes, non vt intereant, sed vt, quo splẽdore sint, perspicuum fiat. *Anima eorum in malis tabescebat. Turbati sunt, & moti sunt, sicut ebrius: & omnis sapientia eorum deuorata est.* Persistit in metaphora: ac de nauigantibus quidem verba facere videtur, sed per hæc verba varias & multiplices animæ calamitates obscurè designat, quas nemo humanæ sapiẽtiæ subsidio discutere potest. Nam neque gubernatores, huc illúcque temulentorum more iactati, cùm tempestas ingrauescit, etiamsi aliòqui artem omnem adhibeant, periculis superiores esse possunt. *Et*

clamauerunt ad Dominum cùm tribularentur: & de necessitatibus eorũ liberauit eos. Et statuit procellam eius in auram: & siluerunt fluctus eius. Et letati sunt quia siluerunt. Nam etiam nautis, ipsius opem implorãtibus, auxilium suum porrigit, atque annuit: & statim in leuem auram procella immutatur, ac mare à tẽpestate liberum redditur. Atque etiam qui molestiis quibusdam conflictãtur, per ipsius gratiam malorum mutationem nanciscuntur. Sic nempe Iudæi acerba illa seruitute liberati sunt. *Et deduxit eos in portum voluntatis suæ.* Simul enim ac voluit, mala depulsa sunt, ac pro tẽpestate portus apparuit. Atque hoc item nobis potiùs, quàm illis, cõuenit. Nam numinis sui cognitione nobis impertita, nos ad volũtatis suæ portum applicuit, hoc est, ad cœlorum regnum, quod, vt à tentationum fluctibus liberum, haud iniuria portus appellatum est, & quidem portus volũtatis Christi, qui ait, Pater, quos dedisti mihi, volo vt vbi sum ego, & illi sint. *Confiteantur Domino misericordiæ eius: & mirabilia eius filiis hominum. Et exaltent eum in Ecclesia plebis: & in cathedra seniorum laudent eum.* Congruenti ordine post Ecclesiæ Apostolos, presbyterorum etiã, qui in ea sunt, mentionem facit. Nam hæc quoque bonarum ac lætarum rerum nuntiis adiungi oportebat. Faciendum est, inquit, vt in Gẽtium Ecclesia, Dei, qui mirificas res patrat, gloria prædicetur. Iudæi enim & Gentiles mutuò alij in aliorum locum atque ordinem successerũt. Nam illi quidem ob improbitatem suam abiecti, atque angelica apparitione ac propheticis gratiis orbati sunt, & eorũ regio ac ciuitas, quæ prius bonos fructus ferebat, ob illatam Christo contumeliam sterilis etiamnum remanet, vt quæ nec metropolis sit, nec templum habeat, nec sancta sanctorum, nec sacerdotium, nec regnum, verùm de libertatis gradu deiecta Ethnicorum legibus seruiat. At contrà Gentium Ecclesia, quæ priùs inaquosa & deserta erat, errorẽque vagabatur, mutatis nunc rerum vicibus, bonorũ plena est, atque ciurientes implet, ipsique diuinum quoddam vitæ genus instituerũt. Hæc est enim habitationis ciuitas, in qua, & spirituale pabulum est, & cœlestis panis. *Posuit flumina in desertum, & exitus aquarum in sitim. Terram fructiferam in salsuginem, à malitia inhabitantium in ea.* Id quoque à Gentilibus, qui ad fidem se contulerunt, perpetuò fieri conspicias. Inomnibus enim orbis Ecclesiis sacro concilio præeunte plebs vniuersa benefactorem laudibus effert, diuinę benignitatis admiranda opera commemorans. Laudant autem eum, qui salutem consecuti sunt, nouam videlicet atque inusitatam mutationem spectantes. Nam qui olim multis propheticis fluuiis irrigabãtur, ac maturum Deo fructum offerebant, nunc ne exiguo quidem humore perfruuntur, verùm improbitatis suæ merito priori irrigatione orbati sunt. *Posuit desertum in stagna aquarum, & terram sine aqua in exitus aquarum.* Gentes autem, inquit, quæ olim desertæ erant, ac ne perexiguum quidem humorem habebant, doctrinæ aquis iam obruuntur, spiritualia nimirum fluenta, supra etiam quàm necesse sit, capientes. Vide igitur quonam pacto in exponẽdo Ecclesiæ statu cum Esaia cõsentiat. Nam ille quoque ait: Ponam desertum in stagna, & terram sitientem in aquæ ductus. *Et collocauit illic esurientes: & constituerunt ciuitates habitationis.* Nam eos, qui fame olim conficiebantur, ac spirituali pabulo carebant, in illis fluuiis collocauit, piámque vitæ rationem constituit. *Et seminauerunt agros, & plantauerunt vineas: & fecerunt fructum natiuitatis.* Nam cœleste semen, quod ab Apostolis per successionem semper traditur, in animis seminatur: de quo ait Saluator: Exiit qui seminat seminare semen suum: & dum seminat, quædam ciderunt secus spinas, alia autem secus petram, alia autem secus viam, alia autem in terram pulchram & bonam. Plantantur autem etiam vineæ, hoc est, Ecclesiæ toto orbe fusæ, iuxta illud: Ego te plantaui vineam fructiferam, omne semen verum. Et: Vinea facta est dilecto in cornu, in loco pingui. Vinea autem Domini Sabbaoth domus Israël est, & vir Iuda planta dilecta. Quemadmodũ enim per hæc verba Iudæorum congregationem significabat: sic etiã nunc Gentium ecclesiam. Quòd autem iustitię fructum Gentes tulerint, his verbis testatur Saluator: Tolletur regnum Dei à priori populo, & dabitur Genti facienti fructum suum. *Et benedixit eis, & multiplicati sunt nimis: & iumenta eorum non minorauit.* Hæc figurato sensu dixit Propheta: atque etiam Dominus huiusmodi parabolis vsus est, quippe qui nũc Apostolos messores, nũc seipsum satorem, & agricolam appellauit, bonámque terram eos, qui obedientibus animis verbi semina excipiebant. Atque item Apostolus ait: Ego plantaui, Apollo rigauit, Deus autem incrementum dedit. Et rursum: Dei agricultura estis, Dei ædificatio estis. Ergo etiam Apostoli salutares prædicationes seminarũt, & spirituales hortos Deo plantarunt: (nam maturum iustitiæ fructum Deo obtulerunt) & item omnes ij, quibus post eos docendi munus commissum est, hoc ipsum facere nõ intermittunt. Qui enim seminat in benedictionibus, quemadmodum est apud diuinum Apostolum, de benedictionibus & metet. Per iumenta autem Propheta eos intelligit, qui ab ipsis pascuntur, quos ipse auxit, vim edendorum miraculorum tribuendo. Testis est beatus Lucas, in Actis ad hunc modum loquens: Dominus autem quotidie credentium numerum augebat. Atque etiam Dominus eos oues appellat, qui fidem susceperunt. Oues enim meæ, inquit, vocem meam audiunt. *Et pauci facti sunt, & vexati sunt à tribulatione malorum & dolore.* Hi, inquit, qui olim desertam & inaquosam terram incolebant, posteaquam ad fidem accesserunt, tãtam vbertatem ac benedictionem perceperunt: contrà illi, qui prophetica irrigatione olim fruebantur, posteaquam ea ob animorũ improbitatem priuati sunt, ac deserti prorsus & steriles permanserunt, in omnis generis calamitates præcipites acti sunt, atque in omnes orbis terrarum oras fusi ac dispersi, ita vt numerosissima eorum Metropolis à perpaucis iam incolatur. *Effusa est contemptio super principes eorum:* Rerum autem euentus prædictioni testimonium dicit. Nam qui ipsorum principes ac magistri esse videbantur, nullius pretij effecti sunt: verùm pro eo atque olim illustres & conspicui erãt, omnino iam obscuri ac ignobiles sunt, atque ab iisdem illis cõtemnuntur. Nam etiam si corporea ratione Iudæorum numerus augetur, iuxta illud: Et erat numerus filiorum Israël tanquam arena maris: tamen Spiritus sanctus non omnes dignos reputat, atque ostendit. Ait enim per Esaiam Prophetam: Si fuerit numerus filiorum Israël tanquam arena maris, reliquiæ saluæ fiẽt. Id quod videlicet hîc ait Dauid: Quòd pauci facti sunt, & ab oppressione mala, & afflictione consumpti ac perditi sunt. Atque hæc quidem Israëlitarum vulgus: qui autem dignitatibus ac scientia præcellebant, in cõtemptum venerunt. Quos quidem etiam in inuia, ac non in via Deus in errorem egit. Sic enim loquitur Propheta: *Et errare fecit eos in inuia, & non in via.* Symmachus autẽ ad hunc modum: *Et errare faciet eos in vanitate mentis.* Quanquam Deus errorem non immittit: verùm eos, qui ipsi parere abnuunt, gubernationis suæ expertes relinquit. Qui porrò ipsius gubernatione destituũtur, huc atque illuc iactati vagãtur. Quod etiam Iudæis accidit. Nam recta via relicta, rationes suas & cogitationes sequuntur. *Et adiuuit pauperem de inopia: & posuit sicut oues familias.* Symmachus autem: *Et munies pauperem ab afflictione.*

Cœlorũ regnum verus portus est. Ioan.17.

Hier.1. Esa.5.

Ioan.10.

Marc.11.

Matt.13. 1.Cor.3. Ibid.sup.

1.Cor.9.

Psal.118.

Act.6.

Ioan.10.

Deus nẽmini errorem immittit.

Esa.41.

Matth.13.

flictione. Pauperem autem vocat plebem ex gentibus collectam. *Et posuit sicut oues familias.* Aquilas autem, *Et ponet vt gregem cognationes.* Symmachus verò, *Et collocabit vt greges cognationes.* His porrò verbis Ecclesias in vrbibus & regionibus cõflatas intelligit. Nam etiam Saluator de suo populo ait: Oues meæ vocem meam audiunt. Id autem de futuris, ac nondum præsentibus ait: *Videbuntur recti & lætabuntur: & omnis iniquitas oppilabit os suum.* Hæc enim conspicientes, qui recta mente ac iudicio præditi sunt, lætitia perfunduntur: qui autem in impietate & scelere viuere in animum inducunt, caput in terram demittere ac silere coguntur, iusto nimirum iudicio frænati. Quid autem videbunt? Nimirum nihil aliud, quàm à deterioribus ad meliora mutationẽ. Eáque de causa Saluator ad eos, qui prophetiarum finem conspexerant, his verbis vtebatur: Vestri autem beati oculi, quia vident quæ multi Prophetæ videre cupierunt, & nõ viderunt. Per iniquitatem autem diabolum intelliges, & omnem eum, qui iniquitatis habitum contraxit. *Quis sapiens, & custodiet hæc, & intelliget misericordias Domini.* Siquidẽ magna eorum pars spirituali menti dicata est, atque ad cognitionem sapientia opus habet. Verùm non est cuiuslibet hominis, Saluatoris administrationes, & procurationes benignitatis plenas agnoscere, nec diuinas leges custodire, sed eius demũ, qui ad Dominum clamat: Reuela oculos meos, & considerabo mirabilia de lege tua. Per id autem quod ait, *Intelliget*, huiusmodi contemplationem tanquam futuram, ad eos qui ex Gentibus ortum traxerunt, retulit. In Christo Iesu, cui cum Patre, & Spiritu honor, & gloria in secula. Amen.

Ioan.10.

Matt.13.

Psal.118.

In centesimum septimum Psalmum. Ode Psalmi, Dauidi.

ET hic item Psalmus Iudæorũ reditum vaticinatur, ac Gentiũ salutem prædicit, magnámque, tam cum centesimo sexto, quàm cum centesimo nono affinitatem habet. Per odam autẽ Psalmi, diuinæ laudis prædicationem cum intelligentia coniunctam intelligit. Hoc enim in iis quoque, quæ deinceps sequuntur, conspicuum fiet. *Paratum cor meum, Deus, paratum cor meum: cantabo & psallam in gloria mea.* Priùs iam à nobis dictum est, quòd gloriam suam Propheticam gratiam appellat. Prophetię, inquit, concentu ac modulatione vtens, hoc tibi dico, Domine, me ad diuinam tuam gratiam suscipiendam stabile ac paratum pectus habere. Beati enim mundo corde, inquit, quoniam ipsi Deum videbunt. Qui etiam fidentibus animis dicent, *Paratum cor meum:* De potentia autem, inquit Propheta: En tibi, Domine, ea, quæ à potestate mea pendẽt, parata & instructa sunt: sanctum tuum Spiritum mitte, ac propheticam gratiam dona. Nam ad ipsius ministerium linguam meam paraui. Cãtabo & psallam, si cupiditatem meam, immò linguam potiùs impleueris. Gloria mea est gratia prophetica, hoc est, contemplationis & actionis habitus. *Exurge gloria mea, exurge psalterium & cithara: exurgam diluculo. Confitebor tibi in populis Domine: & psallam tibi in gentibus.* Psalterium & citharam seipsum appellat Propheta. Spiritus enim gratia in organo musico est. In ipso propheticum cantum, tanquam pulsatis quibusdam fidibus, edebat. Siquidem ad diuinum afflatum præparatur, animam & corpus mouens: per citharam nimirum corporis membra, & sensuum instrumenta, quorum opera mens, quidquid lubet, concinit: per psalterium autem, rationales animæ facultates. Porrò, vt qui vitæ suæ primitias Deo consecrasset, dilucula recipit, ac lucis tẽpora, tanquam omnibus aliis diei partibus aptiora. Quocirca cùm ad Domini laudes canẽdas seipsum excitasset, respondet rursum, ac se diluculo id facturũ pollicetur: vt qui tum temporis, non solus ipse hoc facturus sit, verùm simul cum innumeris nationibus ac populis diuinæ cantionis munus obiturus. Diluculum autem vocat, Dei & Saluatoris nostri incarnationem. Ab eo enim tempore veritatis lumen exortum est. Ab eo tempore per vniuersum terrarũ orbem in omnium ore beatus Dauid canit, ac diuina beneficia laudibus prosequitur. *Quoniam magna est super cœlos misericordia tua: & vsque ad nubes veritas tua.* Misericordiæ tuæ magnitudo, inquit, cœlestes fornices superat: in omnes oras veritatis tuæ radij sese effuderunt. Ac iam etiam à nobis dictũ est, quòd Prophetas & Apostolos, & eos qui docendi gratiam consecuti sunt, nubes vocat. Nam per eos, non secus ac per quasdam nubes, spiritualem irrigationem hominibus offert. Etenim ipsorum opera vera dogmata didicimus. At verò per misericordiam & veritatem, humanitatis à Christo assumptæ mysterium significatur. Vnde etiam hic Propheta alio loco ait: Misericordia & veritas obuiauerunt sibi, hoc est, Christi deitas & humanitas in Verbi incarnatione obuiam sibi inuicem prodierunt. Verùm misericordia incarnati Verbi diuinitati conuenit, (hæc quippe figmenti sui miserta est:) veritas autem carni. Neque enim specie tenus, vt hæreticis quibusdã placet, verùm reipsa Deus Verbum carnem susceperit. Nam hoc exponens Dauid, his rursum verbis vtebatur: Veritas de terra orta est: Domini videlicet humanitatem intelligẽs, quæ à nostra terra, hoc est, ab humana natura ortum traxit. Quare magna est super cœlos Christi diuinitas, ob eam nimirum gloriã, qua ab angelis suis afficiebatur. Siquidem in terra ignotus erat, ac carne, tanquam obiecta quadam vmbra, occultabatur. *Exaltare super cœlos Deus: & super omnem terram gloria tua.* Hoc etiam beatus Habacuc dixit: Operuit cœlos virtus eius: & prudentia eius plena est terra. Hoc etiam beatus Dauid in octauo Psalmo dixit: Domine Deus noster, quàm admirabile est nomen tuum in vniuersa terra! *Quoniam eleuata est magnificentia tua super cœlos.* Quocirca illud, *Eleuare*, perinde est, ac si dixisset: Excelsum atque omnibus sublimiorem te ostende: atque omnis terra gloriam tuam intelligat. *Vt liberentur dilecti tui, saluum fac dextera tua, & exaudi me.* Petit enim vt gratia properè adsit, atque is, qui in cœlis sublimis & excelsus est, gloriam suam per omnem orbem declaret: quò scilicet ij liberentur, qui dicere queant: Sicut elegit nos in ipso ante mundi constitutionem, vt simus sancti & immaculati in conspectu ipsius in charitate, prædestinans in filiorum adoptionem per Iesum Christum Dominum nostrum. Dilecti porrò ij homines sunt, qui per ipsius erga genus nostrum charitatem salutem consecuti sunt: quos quidem etiam in cœlum subuectus à veteri captiuitate liberauit, quemadmodũ ait Paulus: Ascẽdens Christus in altum, captiuam duxit captiuitatem, accepit dona in hominibus. Dexteram autem Dei, probum afflatum vocat, aut Spiritum sanctum: quoniam etiam Dei digitus appellatur: quòd videlicet Trinitas vnam essentiam, virtutem, & operationem habeat. Obsecrat igitur Propheta, vt nos per Spiritum salutem percipiamus, quo spirituales efficiamur, ac diuinæ gratiæ participes. *Deus locutus est in sancto suo: Exaltabor, & diuidam Sichima, & conuallem tabernaculorum dimetiar.* Voti sui compos factus est Propheta. Et quia dixerat, *Exaltare*, respondet Deus atque ait, *Exaltabor.* Quin modum etiam ostendit, *Diuidam Sichima.* Hęc autem ciuitas erat Iosepho per prærogatiuam donata. Atque insuper vallem, quæ deserta effecta fuerat, ac iam olim pastorum tabernacula exceperat, incolis complebo, &, vt reuersis

Diuini verbi præcones nubes dicuntur.

Psal.84.

Habac.3.

Matt.5.

Ephes.1.

Qui dilecti sint.

Ephes.4.

Luc.15.

distribuatur, efficiam. His nimirum vocabulis Spiritus beneficium exprimit. Ac conuallem quidem tabernaculorum dicit, hoc est, Ecclesiarum. Quandoquidem spiritualium aquarum, hoc est, Baptismi, congregationem in hac valle per Spiritus sancti subministrationem obtinent: de qua alio loco ait Dauid: Et valles abundabunt frumento: quia salutis nostræ fructus in Baptismi piscina multiplicatur. Sichima autem,* humeratio, vt ita dicam, exponitur, id est, præstantia. Hoc enim in scriptura diuina humerus significat. Vnde etiã de Saül ait: Altior erat ab humero, & sursum. Quid porrò Spiritu altius & excelsius? aut quodnam donum, eo, quod hinc proficiscitur, præstantius reperiri potest? quod quidem Christus diuidit, atque etiam dimetitur, hoc est, ad mensuram distribuit. Nam vnicuique Spiritus manifestatio ad vtilitatem datur. *Meus est Galaad, & meus est Manasses: & Ephraim susceptio capitis mei. Iuda rex meus.* Non modo enim Manassem, sed etiam illius regionem mihi ascis cam. Galaad enim loci nomen est. Manasses autem nomen tribus. Atque etiam ipsi Ephraim pristinam potentiam reddam. At verò, vt Iudas omnium tribuum imperium obtineat, procurabo. Post reditum enim cõfusæ tribus permanserunt. Zorobabel autem, & his, & illis præerat. Propriè autem ac verè Dominus Christus, qui ratione carnis ex Iuda prodiit, rerum omnium conditarũ imperium tenet. *Moab lebes spei meæ. In Idumæam extendam calceamentum meum: mihi alienigenæ subditi sunt.* Tantum, inquit, populo meo robur afferam, vt etiam aliis nationibus dominetur, ac Moabitas, & Idumæos ditioni suæ atque imperio subiectos accipiat. Hæc autẽ in quinquagesimo nono Psalmo accuratiùs dicta sunt. Apertiùs verò ac dilucidiùs transtulit Aquilas, & quinta editio, apud quos dictũ est, *Moab olla lauacri mei.* Memini autem me audiuisse sermonem quendam mysticum, ab Hebræo quodam traditum. Mystico enim sensu per hæc verba significari aiebat carnalem Christi natiuitatem à genere Moab assumptam, propter Moabitidem Ruth, ex qua ortum traxit rex Dauid, ex cuius semine, quod ad carnem attinet, Christus progenitus est. Mihi autem his verbis videtur etiã ipsi Moab vocationis gratiam per regenerationis lauacrum polliceri. Porrò cùm res huiusmodi Moabitico populo promittebat, eadem quoque de cæteris nationibus cogitanda relinquit. Hoc autem eorum, quæ sequũtur, prædictio liquidò demonstrat. Nam Idumæi ab exoso illo Esau oriundi erant. Iniiciam igitur, inquit, calceamenta mea in illam ipsam hominis mihi inuisi regionem. Inscendam, inquam, in veteres hostes, in amicorum locum ac numerum eos ascribens. *Quis deducet me in ciuitatem munitam? aut quis ducet me vsque in Idumæam? Nónne tu Deus qui repulisti nos?* Propheta, Gentium vocatione cognita, etiam per quinquagesimum nonum Psalmum eos, qui hoc honore afficiuntur, vt Iudæorum res videant, beatos prædicat, numerum eorum augere cupiens. Pro περιοχῆς autem, περιπεφραγμένην, hoc est, munitam & obseptam, Symmachus reddidit: quæ quidem est Ecclesia. Optat autem, vt etiam in Idumæam veniat, in quam calceamenta extendat, & gratiam, quæ Gentibus donanda sit. Illud autem, *Nónne tu,* Nisi tu, vertit Symmachus, qui non iam belli socium te nobis præbes, verùm seruos effecisti. Non enim vinci possumus, te militare imperium in nos gerente. Cæterùm tunc quoque virtute tua reliquis abiectis, nos beatæ partis erimus, per te confirmati ac roborati. Vnde etiam subiunxit, *Et non exibis Deus in virtutibus nostris.* Symmachus autem, *Et nõ progreßi in expeditionibus nostris.* Neque enim vnquam victi sumus, cum tu militare imperium administrares, ac phalangis dux esses. *Da nobis auxilium de tribulatione: quia vana salus hominis. In Deo faciemus virtutem: & ipse ad nihilum deducet inimicos nostros.* Quamobrem molestiis nostris finem impone: ac tuam opem porrige. Nulla enim aliunde ex parte hoc consequi possumus. Nam omne hominum subsidium, nisi tuum auxilium accedat, inane atque inutile est. Ac propterea prouidentiam tuam imploramus. Per hanc quippe solam hostibus superiores esse poterimus. In Christo Iesu Domino nostro, cui gloria in secula seculorum, Amen.

[Margin: Psal. 64. — ὠμίασις. — 1. Reg. 10. — 1. Cor. 12.]

Sermo D. Ioannis Chrysostomi de confeßione, super illud Psal. Confitemini Domino, quoniam bonus est.

INCERTO INTERPRETE.

SPIRITVS sanctus medelam purgandi facinoris, & curam admissi delicti obtulit, dum qualiter iram Dei placaremus, ostendit. Non vult peccatoribus inferre vindictam, qui dare quærit confitentibus veniam. Non enim vult irasci, qui præstruit: sanitati consulit, qui medicinam vulneribus suggerit: misereri cupit, qui reo salutis consilia & vtilitatis remedia tribuit. Punire enim non vult, qui ad hoc præmonet, ne cogatur vlcisci. Vult abolere offensam, si qui offendit, damnauerit culpam. Vult confessione iam viuere eum, qui præcepta contempserat periturus: vt cui peccatum attulit mortem, ei confessio afferat sanitatem. Confessio enim pœnitentiam monstrat: satisfactio veniam sibi diuina pietate conciliat. Nec enim poterit indulgentia tribui, nisi ira Dei possit confessione placari. O veneranda pietas Dei. Peccamus, & parcit: delinquimus, & ignoscit: offendimus, & adhuc placatus existit. Vnde qualis erga iustos sit, mõstrat, dum talem se erga peccatores ostentat. Nec peccator iam poterit excusari, qui confessionẽ, per quam venia nascitur, non properauit amplecti: quò possit reus gemino crimine detineri, dum primò legem contempsit, vt delinqueret: & cõfessionis remedia amplecti noluit, vt periret. Rape tu quisquis es peccator remedia, qui peccando diuina contempsisti præcepta. Cõfessio afferat salutem, cui cõtemptus attulerat mortem. Viue remediis, qui moriturus fueras aliquãdo peccatis. Consilia amplectere ad salutem data. Hortamenta diuina prouidè ac libenter admitte: peccatorum indulgentiam confessione instanti mercare. Quid horres fateri, quod libenter ac properè commisisti? Cur confunderis dicere, quod non confusus es perpetrare? Cur vereris Domino indicare, quod veritus nõ es ipso præsente committere? Aut nunquid eum putas admissa nescire, nisi à nobis quæ commisimus noscat? Aut ignorare quæ fecimus putas, nisi nobis confitentibus discat? Peius est confiteri nolle, quàm legem contemnere. Peius est admissi pœnitentiam spernere, quàm monita diuina despicere. Peius est Dei offensam non satisfactione placare, quàm peccando Dei bonitatem offendere. Et quamuis peccandi causa grauior videatur, leuior tamen frequẽter existit, dum confessione absoluitur, aut contumacia debito mortis expungitur. Denique Niniuitæ confitentur, & viuunt: Sodomitæ obdurantur, & pereunt. Illos impendẽs supplicium prouocat confiteri: hos vicinus interitus non confitendo efficit aboleri. Filij Israël quoties peccant, hostibus traduntur: quoties se peccasse fatentur, de eorum manibus liberantur. Ita enim nullus vnquam peccator euasit, vt confitendo indulgentiam Dei non mereretur. Doceant diuina monita, si exempla docere non possunt. Confitemini, inquit, Domino: quoniam bonus est. Bonum Dominum hoc loco dicit, non iustum: quia qui bonum ostendit, confiteri

[Margin: Psal. 106. — γνώμη. — Confessionis vtilitas. — Ionæ 3. — Gen. 19.]

persuadet. Peccatorẽ enim bonus absoluit, iustus condemnat. Bonus indulgentiam tribuit, iustus merita peccatorum expungit. Apud iudicem bonum cõfessio mater est indulgentiæ: apud iustum, pœnæ debitum. Bonus confitenti tribuit veniam, iustus competentem infert pœnam. Vnde sic fit, vt qui confitendo bonum sentire noluerit, iustum sentiat reticendo: & quem confessio posset absoluere, eius contumaciam possit seueritas iusti iudicis abolere. Quare consule tibi peccator, dum licet: dum qui offensus est, suadet Dominus: ad miserẽdum Dominus ipse paratus est. Nam si qui contemptus est, misereri noluisset, rogares vt vellet, cum ipse alioqui misereri desideret. Qui offendit, rogare non desinat. Liceat confiteri, cui peccare licuit. Liceat petere veniam, cui licuit contrahere culpam. Indulgentiam postulet, qui mandata contempsit. Veniam optet, qui legis iussa despexit. Confessio reddat, quod peccatum detraxerat. Curet pœnitentia, quod delictorum macula sordidarat. Serpentium virus satisfactionis antidoto recuretur. Peccatorum venena precum instantia depellantur: vt Dominum, quem nobis delicta fecerant iracundum, reddant obsequia digna placatum: & qui à nobis fuerat peccatis offensus, confessione nobis misericors reddatur & pius.

IN PSALMVM CVIII.

DEVS *laudem meam ne tacueris: quia os peccatoris & os dolosi super me apertum est. Locuti sunt aduersum me lingua dolosa, & sermonibus odij circumdederunt me, & expugnauerunt me gratis. Pro eo vt me deligerent, detrahebant mihi: ego autem orabam. Et posuerunt aduersum me mala pro bonis, & odium pro dilectione mea. Constitue super eum peccatorem, & diabolus stet à dextris eius. Cum iudicatur, exeat cõdemnatus, & oratio eius fiat in peccatum. Fiant dies eius pauci, & episcopatum eius accipiat alter. Fiant filij eius orphani, & vxor eius vidua. Nutantes transferantur filij eius, & mendicent, & eiiciantur de habitationibus suis. Scrutetur fænerator omnem substantiam eius, & diripiant alieni labores eius.* Magna hîc nobis prudentia opus est. Verba enim, si cõsideretur sola prolatio, & quæ est ad manum auditio, perturbant multos eorum, qui non attendunt. Totus enim Psalmus plenus est execratione, & per eam vniuersa peruasit oratio, eiúsque qui dicit, feruẽtem & ardentem iram indicat, quę non contenta eum vlcisci, qui facit iniuriam, etiam in filios, patrem, & matrem extendit supplicium: & non vna ei sufficit calamitas, sed etiã mala malis coniungit. Vide enim quot & quanta imprecetur, dicens: Constitue super eum peccatorem, & diabolus stet à dextris eius. Hoc est, sit obnoxius accusatoribus, improbis hominib9 & insidiatoribus, nec eos possit superare. Hoc enim sibi vult illud, Cum iudicatur, exeat condemnatus. Nec satis hoc duxit esse supplicij, sed cum hac condemnatione orat, vt etiam aliquis alius post illum illius honorem suscipiat, dicens: Et episcopatum eius accipiat alter. Et ne hic quidem sistit, sed etiam solum qui erat ei relictus, portum obstruit, rogans vt ne Dei quidem assequatur clementiam, dum dicit: Et oratio eius fiat in peccatum. Quinetiam rogat vt mortem subeat immaturam. Fiant enim, inquit, dies eius pauci. Atque ne hîc quidem sistit, licet hæc sola dixisse sufficiebat. Ille verò etiam adiungit, quod quidem est animi valde incensi ac inflammati, non vno aut altero cõtentum esse supplicio, sed petere vt alia imponantur. Quæ autem deinceps sequũtur, sunt his multò grauiora. Eorum enim quos relinquit, orbitatem & viduitatem precatur. Atqui necesse est hæc eueniãt postquam ipse excesserit, & tamen inter cæteras execrationes ea consequenter statuit, ira feruens. Et nec in orbitate quidem sistit, sed etiam post tales calamitates vlterius progreditur, mala eius amplificans, rogans vt qui ex eo nati sunt, incertis vagentur sedibus. Nutantes, inquit, transferantur filij eius, & mendicent. Hoc est, errãtes & vagabundi ne necessariũ quidem alimẽtum habeãt, nec cessent assiduè locũ loco mutare, agitari, pulsi per omnem terram, & nusquam inuenientes locum in quo consistant. Cum his autem eis etiam imprecatur inopiam, eámque extremã & intolerabilem, vt nec auxilium quidem assequatur à cognatis, sed obeat ab externis & ignotis id petens. Audi autem quomodo hoc significans adiicit. Postquam enim dixit: Transferantur filij eius, & mendicent, subiungit: Eiiciantur de habitationibus suis. Scrutetur fœnerator omnem substantiam eius, & diripiant alieni labores eius. Hoc est aliud genus calamitatis, sua bona diripi, & fœneratorum insideas perpeti, & omnibus modis probris & cõtumeliis affici, & quod est longè grauius, in tãtis malis carere defensore. Id autem precatur, dicens: Non sit illi adiutor. Mala enim vel ipsa per se sunt intolerabilia: quãdo autem ne defensor quidem adest, sunt longè grauiora. *Nec sit illi adiutor, nec sit qui misereatur pupillis eius.* Papæ, quanta iræ magnitudo, quando ne orbitatis quidem immaturitas misericordiam assequitur, non solùm misericordiam, imò ei etiam extremum exitium affertur. *Fiant nati eius in interitum. In generatione vna deleatur nomen eius.* Vidisti orationem ira plenam, & quæ se non reprimit, & optat vt ipsi viuãt in varia & multiplici, atque omnis adeò generis miseria, & absque vlla nominis sui fama funditus intereant. Et perinde ac si non sufficiat filiorum calamitas, subiungit rursus. *In memoriam redeat iniquitas patrum eius, & peccatum matris eius non deleatur. Fiant contra Dominum semper, & dispereat de terra memoria eorum.* Est enim maximæ iracundiæ, ita minutatim discerpere, quas generaliter dixit calamitates, & eas assiduè versare. Postquam enim dixit: In memoriam redeat iniquitas patrũ eius, subiunxit: Nõ deleatur. Atqui idem est, ira tamen effecit vt vtrũque diceret. Quod autem vult dicere, hoc est: Interfice ipsum, occide, de medio tolle. Vidisti quot sint imprecationes? sed si vis, ego eas rursus colligam. In malos, inquit, homines incidat, accusetur, sit in eorũ potestate, condemnetur, mortem subeat immaturam, honore priuetur, & nec in suos quidem, sed in alienos eum trãslatum videat: vxor eius pereat, & filij eius paupertatem, orbitatem, & vitam mendicorum sustineant, condemnentur, expellantur vndique, nullum habeant adiutorem, à Dei beneuolentia excidant, nullus sit eis portus nec refugium, deleatur nomen eius è terra, pereat inglorius, & mater & pater luãt pœnas suorum peccatorum, perdantur & funditus intereant. An non ea quæ dicta sunt, auditorem percellunt & obstupefaciũt? Nunquid scire desideras quisnam est qui sic est condemnatus? Si enim cùm audimus hominẽ probris & maledictis affici, rogamus astantes, vt dicãt quis sit qui hæc audiat: multò magis cùm Prophetam sic imprecantem audimus, necesse habemus discere, ídque cum metu & animo humili ac demisso, quis est quem tam vehemens inuasit iracundia, quis est qui Spiritum sanctum tanta affecit tristitia, vt tot mala audiret? Psalmum ergo, si videatur, dicamus ab initio cum magna attẽtione. Nemo autem tumultuetur. Narrabo enim quàm potero accuratissimè & diligentissimè. Non est enim paruum quod quæritur. Sed vnum quidem & primum, quanam de causa cùm is peccasset, qui probris appetitur, filij eius cum ipso puniuntur, & vxor, & parẽtes. Secundum autem, quis est qui execratur. Tertium autem, quomodo princeps Apostolorum ostendit hũc Psalmum dictum

[Margin: διάβολος, calumniator. — A simili. — Quæstio 1. 2. 3.]

eſſe de Iuda,vel potius nõ totum Pſalmum, ſed partem A
Pſalmi. Scriptum eſt enim,inquit, in libro Pſalmorum:
Act.1. Fiat habitatio eius deſerta, & in tabernaculis eius nõ ſit
qui inhabitet. Sed hoc nobis aliam rurſus præbet quæ-
ſtionem:non enim ſcripta ſunt vtraque in hoc Pſalmo:
& ideo non dixit hũc Pſalmum,ſed totum librum Pſal-
Pſal. 68. morum. Illud enim: Fiat habitatio eius deſerta, eſt in
Pſal. 108. alio Pſalmo: hoc verò: Et epiſcopatum eius accipiat
Rom.11. alter, in hoc. Petrus tamẽ vtrunque coëgit in vnum te-
ſtimonium. Quod etiam vbique facit Paulus,vt quan-
do dicit: Veniet ex Sion qui eripiet & auertet impieta-
tes ex Iacob,& hoc eis ex me teſtamentum,quãdo abſ-
tulero peccata eorum.Quid autem,dixerit quiſpiam,id
quod dictum eſt, prophetiam, an imprecationem acci-
pimus? Prophetiam ſub ſpecie imprecationis.Nam etiã
alibi tale quid inueniemus: quod Iacob quoque facit.
Quoniam enim oportebat auditores iuuari & iis quæ
aliis eueniebant, prophetias multas hoc modo figurãt,
vt vel ipſo modo prolationis augeatur metus in repu- B
blica. Neque enim perinde eſt ſi dicas:Hic hoc vel illud
patietur,etſi id vt iratus & indignatus induxeris.Et quòd
hæc nõ temere pronuntiem, ex verbis propheticis hoc
vobis manifeſtum reddam. Iacob enim cùm eſſet mo-
Gen.49. riturus, Venite,inquit filiis ſuis,& dicam quid euenturũ
ſit vobis in diebus nouiſſimis: & cùm eſſet prophetatu-
rus,ſtatim à principio tanquam ira quadam percitus,in-
cipit prophetiam ab imprecatione, ſic dicens: Ruben
primogenitus meus,durus ad ferendum, durus & con-
tumax,effluxiſti vt aqua,nõ creſcas:futurum eius exi-
tium prædicẽs ſub ſpecie imprecationis.Ita rurſus quã-
do bona dicit,narrat ſub ſpecie precationis, dicẽs: Det
tibi Deus de rore cœli,& de pinguedine terræ.Hoc au-
tem eſt prophetia.Quòd autem hoc non ſit humanę af-
fectionis, clarum eſt. Nam in Chanaam quoque pater
Geneſ.9. eius hoc facit,dicens: Erit Chanaam ſeruus eius,vt ſci-
as quòd Deus præueniẽs eos qui iniuria afficiuntur,eos
qui iniuriam faciunt, perſequitur. Quinetiam Chriſtus C
Matt.11. quoque tali figura vſus eſt, ſub ſpecie prophetiæ magis
Luc.10. reuocans,& lugentem imitans,& dicens:Væ tibi Cho-
Matt.23. rozaim, væ tibi Bethſaïda. Et rurſus, vt quando dicit:
Prophetiæ ſpiritus non ſemper in eodem inſiſtit. Hieruſalem, Hieruſalem, quæ occidis Prophetas. De
quonam ergo dictus eſt Pſalmus? Nonnulla de Iuda,
Spiritu per Dauid prophetante: reliqua autem de aliis.
Hic enim rurſus eſt prophetiæ modus. Sæpe autem in-
ueniemus eum ita eſſe cõpoſitum, vt procœmia quidem
in alium,reliqua autem dicãtur in alium. Vt autem hoc
ipſum etiam aliunde videas,quando Iudæi ingreſſi ſunt
in terrã promiſſionis, diuidẽs duodecim tribus in duo-
decim partes, iubetur Naue filius has quidem benedi-
cere,illas verò maledicere. Benedictio ergo & maledi-
ctio erant prophetiæ eorum quæ erant euentura. Dice-
Deut. 28. bat enim:Maledictus tu in ciuitate, maledictus in agro,
& innumerabiles eiuſmodi imprecationes tribus com-
ponentes,effecerũt longam orationem. Hoc hîc etiam
dici poteſt, ſub ſpecie execrationis compoſitam fuiſſe D
prophetiam,quæ,& quæ Iudæ erant euentura annunci-
at,& prædicit, & poſt illum etiã aliud tractat argumen-
tum, nempe aduerſus eos qui inſurrexerũt aduerſus ſa-
cerdotium,vt ſciamus quantum ſit malum in Dei ſacer-
dotes inſurgere,dolóque & iniquitate aduerſus eos vti.
Quę enim dicta ſunt,non aliud ſunt quàm doctrina eo-
rum quę ſunt euentura iis qui propinquos iniuria affici-
In ſacerdotes Dei non inſurgendum. unt, qui inſurgũt cum dolo & deprauato animo in eum
qui nullam fecit iniuriam.Quòd ſi æquum cenſet,vt et-
iam filij puniantur,ne te conturbet,ô dilecte. Hîc enim
Filij in ſacris literis qui dicantur. dicit filios, eos qui fuerũt ſocij ac participes eorum im-
probitatis. Scit enim ſcriptura appellare filios, & eos
qui ſunt cognatione filij, & eos qui fuerũt ſocij aliquo-

rum improbitatis,etiamſi non ſint natura filij, vt quãdo Ioan.8.
dicit:Vos filij diaboli eſtis.Atqui non erant Iudęi natu- Filij diaboli.
ra diaboli filij. Quomodo enim eſſent filij eius, qui eſt Filij Abrahæ.
incorporeus, cùm ipſi ſint carne circumdati? ſed ſocie-
tate improbitatis attraxerũt ad ſe cognationem. Ita et- Ioan.8. Ezech.18.
iam eos eiicit à cognatione Abrahæ,dicens:Si eſſetis fi-
lij Abrahæ, opera Abrahæ faceretis. Quòd enim filius
non punitur pro patre,nec pater pro filio,cuiuis eſt ma-
nifeſtum.Hoc enim oſtenditur in lege dictum eſſe,prę-
terquam niſi ipſum referat,& tunc non pro filio,ſed pro
ſua punitur ſocordia,ſicut Heli. Si autem videtur,Pſal- 1.Reg.4.
mum proſequamur ab initio. Deus laudem meam ne
tacueris. Alius autem interpres dicit: Deus laudationi
meæ ne obſurdueris. Alius,Ne ſilueris, hoc eſt,ne præ-
termiſeris punitionem,ſed pœnas ſume de iis quæ facta
ſunt.Tu es enim glorioſus,magnus & potens hęc corri-
gere: Quoniã os peccatoris,& os doloſi ſuper me aper-
tum eſt. Locuti ſunt aduerſum me lingua doloſa,& ſer-
B monibus odij circumdederunt me, & expugnauerunt
me gratis.Pro eo vt me diligerẽt,detrahebãt mihi: ego
autem orabam.Vidiſti inſignem improbitatem. Vidiſti
inſidiarum conſpirationem. Vidiſti ſtudium & præme-
ditationem. Hoc enim Deum maximè irritat, quando Peccata dedita opera commiſſa, grauiora ſunt.
conſultò,& præmeditatò, & dedita opera ab improbis
mala fiũt.Aliud eſt enim cùm quis deceptus & ſeductus
labitur, aliud cùm quis vitium & improbitatẽ exercet:
& aliud rurſus, (quod eſt crimen maximum) quando ſe
improbè gerunt in eum qui non eſt improbus. Dicẽdo
enim,pro eo vt me diligerent, detrahebant gratis:nihil
aliud ſignificat,quàm quòd in benefactorẽ, & eum qui
dignus eſt amari,& bonam remunerationem conſequi,
ſe omnino contrà gerunt. Ego autem orabam. Vidiſti
philoſophiam, vidiſti moderationem, vidiſti mãſuetu-
dinem, vidiſti animæ pietatem & religionem. Non ar-
mabat,inquit, nec cõtra eum aciem inſtruebam, ſed ad
te confugiebam, tuum implorabam auxilium, tuam o-
C pem,arma tua potentiſſima,tuum inexpugnabile præſi-
dium. Deinde cùm de Iuda dixiſſet quomodo ſeipſum
condemnauit, quomodo ſe ſuffocauit, quomodo eius
Apoſtolatus tranſlatus eſt in aliũ,rurſus prius argumen-
tum perſequitur. Nam hæc quoque eſt prophetiæ ſpe- Mos propheticus.
cies, quod dicitur interrumpere, & aliquam hiſtoriam
iniicere,& vbi eam recenſuerit,rurſus ad priora reuerti.
Obſcura eſt enim prophetia propter ingratum Iudæo-
rum animum. Significat ergo,vt iam dixi, aliquem qui Nee.4.
in ſacerdotium parauit inſidias poſt tempus reuerſionis
à Babylone. Qui ſunt autem diligentiores, hoc ſciunt,
vt qui hiſtoriam perlegerint. Ei ergo magna mala præ-
dicit, nempe vt ſit omnibus defenſoribus defectus: &
rogat vt omnis ei portus obſtruatur, & nullam aſſequa-
tur humanitatem,clementiam,aut veniam.Hęc autem,
vt antè dixi,& aſſiduè dicere non ceſſabo, vidẽtur qui-
dem eſſe imprecatio, ſunt autem prophetia,quæ oſten-
dit quomodo Deus irritatur quando inſidiæ parantur
D ſacerdotio. Deinde ſigillatim perſequitur calamitates,
& dicit: *Pro eo, quòd non eſt recordatus facere miſericordiam,
& perſecutus eſt hominem inopem & mendicum, & compun-
ctum corde mortificare.* Hoc eſt extremæ crudelitatis,hoc
ſummæ inhumanitatis, quando non ſolùm inſidiatur
quiſpiam,ſed ei inſidiatur,qui poteſt mouere ad clemẽ-
tiam, & flectere ad commiſerationem. Qui eſt enim e-
iuſmodi, ad ferarum ſæuitiam deductus eſt, imò verò
vel illis ſæuior effectus eſt. Feris enim feritas natura in- Collatio.
ſita eſt: hic autem ratione ornatus, ſuam nobilitatem
improbitati prodidit. Et illæ quidem cum iis quæ ſunt
eiuſdem generis, quandam amicitiam ſeruant & man- Ferarum inter ſe amicitia.
ſuetudinem: hi autem ne cõmunem quidem naturam
ſunt reueriti, ſed cuius oportebat miſereri, quem ferre
& erigere,

& erigere, eum deturbarunt & euerterunt. *Et dilexit ma- A
ledictionem, & veniet ei. Et noluit benedictionem, & elonga-
bitur ab eo.* Poſtquam multas calamitates ei imprecatus
eſt,oſtendit deinceps non ipſum, ſed illum horum fuiſ-
ſe principium & cauſam, vt qui factis quidem ſuis Dei
auxilium repulerit, diuinã autem vindictam attraxerit.
*Et induit maledictionem ſicut veſtimẽtum ſuum, & intrauit
ſicut aqua in interiora eius; & ſicut oleum in oſſibus eius.* Hîc
& plagæ vehementiam, & ſupplicij ſtabilitatem oſten-
dit, ſignificãs mala omnibus hominibus è domo ſua &
animi ſui ſentẽtia proficiſci, qui factis quidem & actio-
nibus bona repellunt, in ſupplicia autem ſeipſos iniici-
unt. *Fiat ei ſicut veſtimentum quo operitur, & ſicut zona qua
ſemper præcingitur.* Hoc autem dicit,oſtendens iram Dei
ineffabilem, quæ eos qui ſunt eiuſmodi perſequetur.
Quod autem dicit,eſt eiuſmodi:Mala eos ita tenebunt,
vt ne vllam quidem mutationem habeant. In eis enim
firma manebunt,& ſtabilia. Deinde oſtendẽs quòd ca-
ſtigat improbitatem,& vitium corrigit, & quòd non in B
illum ſolùm,ſed etiam in omnes qui ſunt iis quæ dicun-
tur obnoxij,hæc ſtatuetur ſententia,ſubiunxit: *Hoc opus
eorum qui detrahunt mihi apud Dominum, & qui loquuntur
mala aduerſus animam meam.* Id eſt, Hæc eſt pœna, hoc
eſt ſupplicium eorum qui mihi aduerſantur, qui inſidi-
antur,qui bellum gerunt.Et qui loquuntur mala aduer-
Pro verbis etiam ratio exigitur. ſus animam meam. Ergo etiam pro verbis exigitur ra-
tio,& pro eis ſumuntur pœnæ acerbiſſimæ. Abſoluta i-
taque de his oratione, ad Deum rurſus cõfugit pro eius
Rom. 12. 2.Cor.1. 4. impetrando auxilio. Neque enim ſiſtit in pœna eorum
qui parant inſidias,ſed oſtendens quòd qui malis affici-
untur,habent etiam Deum vltorem pro iis quas accipi-
unt iniuriis,ipſíque firmam ac validam aſſequuntur de-
fenſionem, ſubiungit, dicens: *Et tu Domine fac mecum
propter nomen tuum.* Vide gratum & pium animum,vide
3.Reg.19. humilitatem. Quamuis enim ſatis iuſtam cauſam habe-
4.Reg. 19. ret petendi auxilij, quòd mala pateretur (hoc enim po-
Dan.3. teſt videri in multis locis ſcripturæ, quòd qui ab homi- C
nibus iniuſtè malis afficiuntur, liberè petendi à Deo
auxilij iuſtam & honeſtam habent occaſionem.) Ille
autem prætermittens hoc dicere, confugit ad ſolam
Dei clementiam, & dicit: Et tu Domine fac mecum
propter nomen tuum,propemodum hoc dicens: Non
quoniam ſum dignus,ſed propter teipſum,quoniam es
clemens & miſericors.Et ideo ſubiungit, *Quia ſuauis eſt
miſericordia tua.* Homines enim ſępe non ſunt eiuſmodi:
eo enim ſæpe vtuntur ad detrimentum & exitium: ſed
Deus ſemper ad vtilitatem. *Libera me,quia egenus & pau-
per ſum ego. Et cor meum conturbatum eſt intra me.* Vides
eum rurſus orare vt ſeruetur, non vt qui ſit dignus, nec
iuſtus, ſed vt qui ſit omnino euerſus, vt qui confectus,
vt qui mala paſſus innumerabilia. *Et cor meum conturba-
tum eſt intra me.* Talis enim & tanta eſt vis calamitatum,
non corpus ſolùm vexat, verumetiam conturbat ani-
mum. *Sicut vmbra cùm declinat ablatus ſum, & excuſſus
ſum ſicut locuſtæ.* Dicit vehementes inſidias eorum qui D
illum iniuria affecerunt, & malignitatem ineffabilem,
& rurſus ſtudium ac diligentiam quam ipſe in eis adhi-
buit. *Genua mea infirmata ſunt à ieiunio. At caro mea immu-
tata eſt propter oleum.* Vides quænam arma comparat ad-
uerſus inſidias, & eam qua in eum vtebantur malitiam.
*Et ego factus ſum opprobrium illis: viderunt me, & moue-
Hier.37. Act.5. 16.21. runt capita ſua.* Tales ſunt improborum animi,non mo-
do non cedunt quando viderint iuſtum eis opponen-
tem pietatem ac religionem, ſed eis etiam probra inge-
runt,eóſque ludificantur,& inſultant. Quid hic autem?
Ad auxilium inexpugnabile, ad opem confugit inſu-
perabilem, dicens: *Adiuua me Domine Deus meus, ſal-
uum me fac ſecundùm miſericordiam tuam. Et ſciant quia*

A *manus tua hæc, & tu Domine feciſti eam.* Quid eſt manus Manus Dei.
tua hæc? Tuum auxilium. Tuum, inquit, præſidium.
Nolo enim ſolummodo ſeruari: ſed illos etiam ſcire à
quo ſeruatus ſum,vt ſit mihi duplex trophæum, duplex
corona,ingens gloria. *Maledicent illi, & tu benedices. Qui
inſurgunt in me, confundantur.* Docet hîc auditorem
quandam philoſophiam. Oſtendit enim quòd etiamſi
diris innumerabilibus deuoueant, ſi Deus benedicat,
nihil detrimenti ex eis accipient, ſed in ipſos vertentur
probra & ignominiæ. *Seruus autem tuus lætabitur in te.*
Rectè dixit, In te, ſignificans illinc proficiſci lætitiam, In te, nuſquam legi.
vnde bona ſuppeditantur.Reſtat vt nulla me poſſit per-
turbare moleſtia, cùm tua mihi maneat integra lætitia.
*Induantur, qui detrahunt mihi, pudore, & operiantur ſicut
diploide confuſione ſua.* Vide quomodo rurſus rogat, vt
non ſolùm tradantur ſupplicio, ſed etiam pudori & i-
gnominiæ, vt id ſit eis doctrina correctionis, & argu-
mentum mutationis in meliora. *Confitebor Domino nimis
B in ore meo, & in medio multorum laudabo eum: quia aſtitit à
dextris pauperis, vt ſaluam faceret à perſequentibus animam
meam.* Pro his omnibus Deum remuneratur hymnis,
laude,gratiarum actione.Pręclara enim eius facta apud
omnes annuntiare, in medio theatro prædicare ea quæ
ab illo collata ſunt,hoc eſt ſacrificium,hoc oblatio,Dei
beneficia habere perpetuò in memoria, eáque menti
ſuæ imprimere,& ore prædicare,& facere vt eius bene-
ficia à multis audiantur. Nam & qui beneficium acce-
perit, pro grato animo mercedem accipiet, & maius
Dei in ſe auxilium attrahet: & qui audiunt, ex iis quæ
aliis facta ſunt,euadent meliores, & ad virtutem perſe-
quendam accipient maximum incitamentum ex bene-
ficiis quæ ab aliis accepta ſunt.

IN PSALMVM CIX.

DIXIT *Dominus domino meo: ſede à dextris
meis.* Exurgamus quæſo, & animum in-
C tendamus. Pſalmus enim differit de valde
magnis contemplationibus, non vni ſoli
hæreſi,ſed variis & diuerſis obſiſtẽs. Nam
& aduerſus Iudęos,& aduerſus Paulum Samoſatenum,
& aduerſus Arrianos, & aduerſus Marcioniſtas, & ad-
uerſus Manichæos,& aduerſus omnes qui reſurrectioni
nõ credunt,ſtruit aciem. Quoniam ergo contra tot ad-
uerſarios inſtructa eſt acies,nobis quoque multis oculis
opus eſt,vt quæ ſit luctãdi ratio, & quomodo inuadun-
tur, exactè conſiderare poſſimus. In externis enim cer- Collatio elegans.
taminibus & ſi aliqua eorum colluctandi & concertan-
di ratio minimè animaduerſa fuerit, in iis non læditur
ſpectator. Non enim doctrinæ,ſed delectationis gratia
illud theatrum eò coactum eſt. Hic autẽ niſi exactè co-
gnoueris vndenam aciem ſuã inſtruit,& vnde nos eum
aggredimur,non leue detrimentum ſenties.Ne hoc er-
go tibi eueniat,mentem tuam excita,arrectæ & attentæ
tibi ſint aures. Iudæos primùm inuadimus, aduerſus il-
D los aciem inſtruimus, ex his verbis huius Prophetæ au-
xilio vtentes. Cùm nos enim dicamus hæc de Chriſto
dicta eſſe, hæc quidem non admittunt, fingunt autem
quædam alia.Quæ ergo dicunt primùm conuincamus,
& tunc id quod dicimus confirmabimus. Atque nunc
quidem eos primùm rogemus, quis eſt huius iuſti Do-
minus? Dixit enim,inquit,Dominus domino meo: ſe-
de à dextris meis.Nõ meminit enim hîc vnius perſonę,
ſed vnius quę cum vna altera loquitur.Quemnam ergo
dicunt eſſe eum qui dicit? Deum.Qui autẽ audit, Abra-
ham.Alij verò Zorobabel,& alij alium.Vt ebrij, & nihil
quod conueniat loquentes, imò verò ſicut qui in tene- Collatio Iudaicæ impietatis.
bris ambulant,& pulſant alter alterum. Quid ergo, dic
mihi quæſo, éſtne Zorobabel Dauid dominus? Et quo-

modo fuerit hoc consentaneum, cùm ipse pro magno honore Dauid appellatus sit? Porrò autem ea quæ cõsequuntur, ostẽdunt nihil hîc dictum esse de Zorobabel, nec de Dauide. Nullus enim eorum honore sacerdotali functus est. Hîc autẽ dictum est de aliquo, qui nouum aliquod & admirabile sacerdotium obiit. Tu es enim, inquit, sacerdos in æternum, secundum ordinem Melchisedech. Sed nunc quod est præsens explicemus. Dicunt enim adhuc alia quædam his vaniora, dicẽtes hęc dicta esse de populo. Sed neque populus fuit sacerdos: neque alia quæ dicta sunt ei possunt conuenire. Eo itaque tanquam inani prætermisso, & quod non opus habet probatione vt euertatur, aliud quod dicunt, in medium adducamus. Quid ergo rursus dicunt alij? Quòd filius Abrahæ hæc dicit de Domino suo. [Attende δείνωσιν. Gen. 4.] Et quid possit eo esse vanius? Quid enim hîc vult filius Abrahæ? Vbi autem sacerdos fuit eius Dominus, qui etiam ipse sacerdote Melchisedech vsus est, & petiit ab eo benedictionem? Quomodo autem fuerit consentaneum dictum esse de Abraham, Ex vtero ante luciferum genui te? Quomodo autem de Dauid, vel Zorobabel, vel populo hæc conuenerint? Naturam enim humanam superat, quod dictum est. Illud autem, Sede à dextris meis: quamnam habuerit interpretationem, si personæ illæ positæ fuerint? nullam. Quomodo autem dixit Abrahæ, Sede à dextris meis, qui vel angelis assistere, duxit esse dignum honore maximo? Sed quidnam est quæso, quod pro sua dicunt sapientia? Et quomodo, inquiunt, alium introducis Dominum: cùm apertè dicit scriptura: Dominus Deus tuus Dominus vnus est, & eũ solum coles, & præter ipsum nõ est Deus. [Deut. 6.] Cui itaque, dic quæso, hoc dictũ est? Immemori & ingrato tuo animo hæc maximè dicta sunt, ô Iudæe. [Vt acriter & cominus pugnat.] Cur enim Abrahæ nihil eiusmodi dictum est, non Isaac, non Iacob, non Mosi, sed tibi soli, postquam ex Ægypto egressus conflauisti vitulum? Quanam ergo de causa dic mihi? Quòd si ipse dubitas, à me causam edisce. [Exod. 32. Num. 25. Psal. 115.] Quoniam enim egressus vitulum conflaueras, & Beelphegor fueras initiatus, & deorum populum admirabaris, nefariam illã deorum multitudinem inducens: [Vnus cur dicatur Deus.] morbum tuum reprimens, ad deos, qui non sunt, distinguendos, posuit illud, vnus, non vt tolleret vnigenitum. Quanam enim de causa statim in procœmiis dictum est: Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram? [Genes. 1.] Et rursus: Agedum descendamus, & confundamus linguas eorum. [Gen. 11.] Et rursus Dauid: Propterea vnxit te Deus Deus tuus oleo lætitiæ præ consortibus tuis. [Psal. 44.] Si autem Moses dicit: Dominus Deus tuus dominus vnus est: imbecillitas vestra fuit in causa. Et quid mirum si hoc in dogmatibus factum est, quando etiam in rebus, à perfectioribus ad minus perfecta deduxit Deus orationem, se demittẽs ad nostram imbecillitatem? [Deut. 24. Matt. 19. Leuit. 11. Genes. 2. Deut. 12. Gen. 12. Exod. 3.] Quocirca & vxorem hanc quidem eiicere, illam verò permisit introducere, cùm non hanc legem tulisset ab initio. Ciborum quoque magnum fecit discrimen, licet cõtrarium dixisset ab initio: Tanquam olera agri dedi vobis omnia. De loco quoque multas leges sanxit, non permittens vbique preces ad Deum porrigere, quamuis ne hoc quidem constituisset ab initio. Quinetiam in Persarum regione Abrahæ visus est, & in Palæstina, & vbique, & Mosi post hæc in solitudine. Quid ergo? Repugnátne sibiipsi scriptura? Absit: sed omnia pro tempore administrat & dispensat ad vtilitatem, vniuscuiusque generationis imbecillitatem corrigens. [Attende œconomiam Dei. Esa. 9. 11. 53. 63. Hier. 31. Dan. 2. & 9. Osee 11. Mich. 5.] Et ideo tibi quidem dictum est, Dominus Deus tuus dominus vnus est. Quod autem habet etiã filium, Prophetæ etiam in libris suis posuerunt: & neque valde apertè dixerunt, ne tuam offenderent imbecillitatem: nec celarent, vt post hæc tibi concederet resipiscere, & ex propriis libris colligere decreta veritatis. Ita etiam maximè Prophetas poterimus Prophetas esse ostendere, & vt fide dignum sit vetus testamentum efficere, quãdo cum gentibus disserimus. Nam si hoc sustuleris, quomodo os gentibus obstrues? Quid enim dices? exitum ex Ægypto, & quæ de te prædicta sunt? Sed ea non valde admittet. Si autem narraueris quæ de Christo dicta sunt in veteri, & ostenderis rerum veritatem testari euentum prophetiæ, ne poterit quidem resistere. Si autem nostra reprehendas, ô Iudæe, quomodo vetus testamẽtum defendes? Si quis enim tibi dixerit: Quomodo sunt vera quæ scripsit Moses, quid dices? Quia eis credidimus. Multò magis ergo nostra vera sunt: nam nos quoque credidimus, & vos quidem estis vna gens, nos autem vniuersus orbis terrarum, & vobis non sic persuasit Moses, vt nobis Christus: & vestra quidem cessarunt, nostra verò stant. At ex prædictionibus. [Malac. 1. Rom. 3. Ephes. 2. Gen. 22. Hier. 31. Dan. 9. Gal. 3. 4. Heb. 10.] Sed sunt maiora quæ sunt apud nos. Nostra ergo si sustuleris, tuis vmbram offundis. At ex signis. Sed vos quidem Mosis nullum potestis signum ostendere: fuit enim, & transiit. Nos autem Christi multa & diuersa quæ adhuc nunc fiunt, per prædictiones vel sole clariores. At ex legibus. Sed nostra plus in se cõtinent sapiẽtiæ. Sed quid? prohibentibus Ægyptiis egressi estis. Sed longè maius est orbem terrarum bellantem superasse, quàm solos Ægyptios vicisse. Et hæc dico, non vt vetus cum nouo committam: absit: sed ingratorum Iudæorum volens os obstruere. Nam & hæc & illa ab eodem Deo & data, & facta sunt. Sed illud volo probare, quòd Iudæus sublatis de Christo prophetiis, euertit maximã partem prophetiarum, nec possit aperte ostendere nobilitatem veteris, nisi nouum admiserit. Quòd autem non de homine dicta sunt, [Hier. 31. Heb. 8. 10.] & ex eo quod dicitur, Sede à dextris meis, & quòd nominatur Dominus æquè ac Dominus qui dicit, & quòd ex vtero ante luciferum sit genitus, & & ex eo quòd sit sacerdos secundùm ordinem Melchisedech, & ex eo quod dicitur: Tecum principium tuum, iis qui sapiunt clarum est. Quòd si alius nobis rursus emergat Iudæus, Christiani personam suscipiens, Paulus inquam Samosatenus, potest quidem etiam aduersus eum dici ex nouo. [Aduersus Paulum Samosat.] Sed ne videamur relictis præsentibus ad aliam aciei partem transire, eum hinc quoque inuadamus. Quid is ergo dicit? Homo est, inquit, solummodo: & ex quo ex Maria natus est, ex illo tempore tantùm habet essentiam. Quid ergo, dic quæso, dices ad illud dictum, quod habet: Ex vtero ante luciferum genui te? Oportet autem alia quæ ad Iudæos dicta sunt, etiam ad eos dicere, qui ab eo processerunt. Nec nos in causa sumus, sed hi ipsi qui habent cum eis magnam dogmatum cognationem. Vnde etiã eisdem armis in eos vtamur. Eos enim qui similiter bellum gerunt, oportet eisdem iaculis confodere. Quid sibi vult sedis societas? Hîc enim ostenditur honoris æqualitas, quod satis est ad obstruendum os Arrij. Et ideo Christus quoque apud Iudæos dicẽtes Christum esse filium Dauid, subiunxit: [Contra Arrium. Matt. 22.] Quomodo ergo Dauid vocat eum Dominum in spiritu, dicens: Dixit Dominus domino meo, sede à dextris meis? Paulus autem de humanitatis susceptione postea tractans, & eam apertius interpretans, & Marcioni, & Manichęo, & iis omnibus qui simili morbo laborant, certum vulnus infligit. Interpretatur enim cum ea qua par est prudentia, quomodo fuit sacerdos secundùm ordinem Melchisedech. [Heb. 5. & 7. Exegesis Psalmi.] Nos autem rursus ad propositum reuertamur. Dixit Dominus domino meo, sede à dextris meis. Vidisti æqualitatem honoris. Vbi enim est thronus, illic est signum regni. Vbi autem thronus vnus, est eiusdem regni honoris æqualitas. Quocirca Paulus quoque dicebat: [Heb. 1.] Qui facit Angelos

cit Angelos suos spiritus, & ministros suos flammam ignis. Ad filium autem: Thronus tuus Deus in seculũ seculi. [Dan. 7.] Ita etiam Daniel videt vniuersam quidem creaturam assistentem, & Angelos, & Archangelos, filium autem hominis venientem in nubibus cœli, & peruenientem vsque ad antiquum dierum. Quòd si nõnulli offendantur ex eo quòd sic dicamus, audiant eum sedere à dextris, & desinant offendi. Quemadmodum enim nos non dicimus eum esse patre maiorem: ita nec tu eum minorem & inferiorem dixeris. Id enim significat societas sessionis. *Donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum.* Et quinam sunt inimici? [1. Cor. 15.] Audi Paulum dicentẽ, Primitiæ Christus: deinde qui sunt Christi in aduentu eius, deinde finis. Oportet enim eum regnare quousque posuerit omnes inimicos suos sub pedibus suis. Vidisti Propheticorum & Apostolicorum verborum concentum & concordiam. Hic enim dicit: Donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum. Et Paulus: Quousque posuerit omnes inimicos tuos sub pedibus suis. [Donec, & quousque.] Sed neque illic illud donec, neque hîc hoc quousque, sunt termini temporum. Quomodo enim steterit illud propheticum, quod dicit: [Dan. 2.] Potestas eius potestas æterna, quæ non præteribit, & regnum eius regnum quod non peribit in seculum seculi: si ad ea vsque tempora sit regnaturus? Vides non esse solummodo attendendas dictiones, sed esse ascendendum ad intelligẽtiam. Tu autem cùm audis Prophetam dicentem, patrem ponere sub pedibus eius, ne ex eo conturberis. Neque enim hæc dicta sunt quòd sit imbecillus filius. Paulus enim ostendit filium ponere inimicos sub pedibus suis, dicens: [1. Cor. 15.] Oportet enim eum regnare quousque ponat inimicos suos sub pedibꝰ suis. Et rursus ei quoque vniuersum tribuit, dicens: Quando tradiderit regnum Deo & patri, quando deleuerit omnem potestatem & virtutẽ. Hoc est, quando regnum rectè administrauerit, cessare faciet omnem potestatem. Hoc enim sibi vult illud καταργήσει, id est, otiosam reddet. Quòd autem dicit vniuersum eius esse, patrem ab ipso non separat, sicuti nec filium à patre diuidit. Quæ enim sunt illius, sunt huius: [Ioan. 17.] & quæ huius, sunt illius. Et ideo dicit: Omnia mea tua sunt, & tua mea. Quando ergo audieris patrem subiecisse, ne existimes seiunctum esse filium ab eo præclaro facinore: & si intelligas filium subiecisse, ne dicas patrem esse ab eis alienum. [Ioan. 5.] Quæ enim pulchrè ac præclarè fiunt, sunt communia, quemadmodum & omnia opera communia. *Virgam virtutis tuæ emittet Dominus ex Sion.* [Virga virtutis.] Virgam virtutis seu potestatis, vocat ipsam potestatem. Meminit autem Sion, quoniam quæ præclarè gesta sunt, illinc sumpserunt initium. Illic enim legem dedit, illic fecit miracula, illic cœpta prædicatio per vniuersum orbem terræ diffusa est. Quòd si velis quod dictum est sumere anagogicè, audi Paulum dicentem: [Heb. 12.] Sed accessistis ad mõtem Sion, & ciuitatem Dei viuentis, Hierusalem cœlestem, & ecclesiam primogenitorũ. Virgam virtutis emittet Dominus ex Sion. Virga aliquando quidem castigat & beneficio afficit, aliquando autem cõsolatur, & est signum regni. Et quòd sit vtrunque, audi Prophetam dicẽtem: [Psal. 22.] Virga tua & baculus tuus ipsa me consolata sunt. Et rursus: [Psal. 2.] Reges eos in virga ferrea, tanquam vasa figuli confringes eos. Et Paulus: [1. Cor. 4.] Quid vultis? in virga veniam ad vos, an in charitate, & spiritu lenitatis? Vidisti quomodo sit virga castigationis. Vide quomodo sit etiam regni. Dicit enim Esaias: [Esa. 11.] Egredietur virga de radice Iesse, & flos de radice eius ascendet. Et Dauid: [Psal. 44.] Thronus tuus Deus in seculum seculi, virga rectitudinis virga regni tui. Virgam enim hic vocauit virtutem, cum qua discipuli orbem terræ obierunt mores corrigentes, & à quodam alieno à ratione vitio deducentes ad hominum naturam rationis compotem. Euntes, inquit, docete omnes gentes. [Matt. 28.] Habuit etiam Moses virgam, sed cum ea suscepit Dei operationem, per quam operabatur in omnibus. Et illa quidem diuisit fluuios, hæc autem fregit impietatem totius orbis terræ. [Exod. 4. Exod. 14. Crux Christi, virga.] Neque verò aberraueris, si crucem quoque Domini voces virgam virtutis. Hæc enim virga mare & terram conuertit, & magna potestate repleuit. Cum hac virga egressi Apostoli per vniuersum orbem terræ, omnia illa fecere. Hanc gestantes omnia perficiebant, sumpto principio à Hierusalem. *Et dominare in medio inimicorum tuorum.* Vide prophetiam ipso sole clariorem. Quid est autem, dominare in medio inimicorum tuorum? Pro eo quod est, In mediis gentibus, in mediis Iudæis. Ita enim plantatæ sunt ecclesiæ in mediis vrbibus, ita vicerunt, & superiores euaserunt. [Argumentum victricis fidei.] Hoc est præclaræ victoriæ argumentum, quod in mediis hostibus altaria erexerint, quòd tanquam oues & agni essent in medio luporum. [Matt. 10.] Hoc enim eos quoque mittens dicebat: Ecce mitto vos tanquam oues in medio luporum, quòd non est quidem minus priore miraculo. Nõ est enim minus, eos qui ouium locum obtinẽt, lupos vincere, quàm eos qui sunt in mediis intercepti, esse superiores. Quinetiã multò est maius eos qui erant numero duodecim, ad se vniuersum orbem terræ attraxisse. Et dominare in medio inimicorum tuorum. Non dixit, vince in medio inimicorum tuorum, sed, dominare, vt ostenderet nõ erigi trophæum fusis in acie hostibus, sed ex iussu significari dominium. Ita enim vincebãt Apostoli, Christum in se habentes, omnia facientes tãquam ex imperio. Vnde etiã erat eis omnis domus aperta, & qui credebant, erant quouis seruo obediẽtiores, facultates suas vendentes, & earum pretia ponentes ad pedes Apostolorum: [Act. 5.] & nec ad vsum quidem suum audẽtes aliquid accipere, eósque adeò magnificabant, vt ne se quidem eis auderent adiungere. Non solùm autem habebant tãtum virium in fidelibus, sed etiã in infidelibus. Quodnam enim est, dic quæso, serui indicium? [Act. 5.] an non id facere quod iubet eius Dominus? Quod autem signum Domini? An non ea in seruis perficere quæ velit? Quinam ergo perfecerunt ea quæ voluerunt in regibus & principibus? An non Apostoli? Manifestum est. [Apostoli vt domini. Rom. 1.] Reges enim & principes volebant tenere orbem terræ in impietate. Iubebant enim colere dæmones, contra autem Apostoli, fiebat autem quòd volebant. Quòd si mihi dicas carcerem, flagella, & tormenta, dicis mihi maiora dominia. Quomodo, & quanam ratione? Quòd quamuis hæc fierent, fiebant tamen nihilo secius quod volebant. Non enim lege multorum dominorum, sed virtute hoc sibi asciuerunt dominium, quod nullo externo indiget, sed dum omnium petitur insidiis, resplendet. Illos enim dominos serui paratis insidiis sæpe de medio sustulerũt: quoniam erat imperfectum & imbecillimum dominium: hoc autem non potuerunt extinguere, sed insidias moliẽtes, id longè clarius reddidere. Quis fuerit igitur Dominus præclarior, isne qui innumerabilibus opus habet auxiliis vt seruos in officio cõtineat, an qui est liber ab iis omnibꝰ, & eos qui sunt sub suo dominio, pro sua potestate tractat, & fert, & agit? [Dominatio apostolorum ex collatione.] Clarum est hunc esse præclariorem. Domini enim qui hoc obtinent multorum dominium, nisi leges habeant opitulantes, & eos iuuet quòd in ciuitatibus habitant, sæpe cum dominio vitã quoque amiserint: Paulus autẽ & in solitudinibus, & vbique suum ostẽdebat dominium. [Act. 13. 14, 17. 18.] Vis etiam videre ipsum clariorem regibus? Tulit leges per vniuersum orbem terræ, & regum relictis legibus, illius scriptis obtemperabãt. Et alioqui illi quidem in corpora, hi verò in animum dominium obtinebant.

Quis ita ſeruus Domino, vel qui ſub regis ditione eſt, A
regi cum tanta beneuolẽtia paruit, vt fideles Paulo tan-
tùm ſcribenti literas? Quis dixerit eorum deſiderium &
vehementem pro eo æmulationem, cùm vel ipſos ocu-
Galat. 4. los eſſent parati effodere? Quis tales vnquam ſeruos ha-
buit? Quæ omnia Propheta mente agitans, quomodo
fideles quidem ſubiunxerunt, erant autem terribiles in-
fidelibus, eos per vim expellentes, & quomodo Chri-
ſtus per ipſos obtinebat imperium, non dixit ſolummo-
do κυρίευε, hoc eſt, Dominare in medio inimicorũ tuo-
rum, ſed, κατακυρίευε, hoc eſt, Dominatum obtine, ve-
hemens, & amplùm dominium ſignificans. Et hęc cùm
viderent hoſtes, nihil facere poterant, etſi leges ſecum
haberent, lictores, & omnem poteſtatem, ſed erant hi
potentiores propter eum qui in ipſis habitabat. Hic per
ipſos dominatum obtinuit. Nec ſolùm dominatus eſt,
ſed etiam acrem & vehemẽtem in eos dominatum ob-
tinuit. Propter eum enim qui in eis habitabat, & ignẽ,
& ferrum, & beſtias, & omnia alia confidenter adibant. B
Matt. 28. Ad omnia enim cum eis erat Chriſtus, qui etiam tan-
quam in alienis corporibus decertantes, & liberi ab o-
Act. 5. mni moleſtia rerum ad vitam pertinentium, ita gaude-
bant, & ita exiliebant, à Chriſti dominio occupati, non
pecuniæ, non corpori, non vitæ præſenti parcentes. Et
hæc quidem faciebant, qui aliquando fuerant hoſtes &
aduerſarij: ſed inuicta Dei potentia non ſolùm eos li-
berauit ab inimicitiis, ſed etiam in tantam deduxit ſer-
uitutem & neceſſitudinem. Quamobrem etſi dicatur
pater ponere inimicos ſub pedibus ſuis, non ita dicitur
(ſicut dixi) tanquam filio nihil agente (vniuerſum e-
nim ab vnigenito factum eſt) ſed vt (ſicut prius dixi)
patrem & filium vnum eſſe Deum intelligas, ſeruata v-
nicuique ſua proprietate, & ne eſſe duos exiſtimes in-
Ioan. 1. 15. genitos. Quòd enim quod factum eſt, totum ab eo fa-
ctum ſit, conſidera ex iis quæ iam facta ſunt. Nec verò
quæ dicta ſunt, humano tantum more intellige, magna
enim ſequeretur abſurditas. Vt autem tu quoque intel- C
ligas, audi ea quæ ſum dicturus. Ex hominibus alij qui-
dem facti ſunt amici, qui prius inimici fuerant: alij ve-
rò adhuc manent inimici. Cæterùm quòd inimicos
quidem ipſe amicos fecerit, & Paulus ſignificat, dicens:
1.Cor. 15. Quando tradiderit regnum Deo & patri. Significat et-
Ioan. 17. iam ſeruator, ei apud crucem dicens: Ego te glorifica-
ui in mundo, opus perfeci quod dediſti mihi vt faci-
am. Subiicere autem inimicos fuit patris. Atqui illud
quidem eſt hoc maius. Neque enim ſunt paria, eos qui
manent inimici, punire: & eos qui ſunt inimici, ami-
cos efficere. Sed neque filius ideo minor eſt patre, nec
propterea pater eſt minor filio. Vt autem ſcias quòd illa
quoque ſunt filij, quemadmodum hæc patris, audi:
Matt. 25. Diſcedite à me maledicti in ignem æternum, qui para-
Matt. 13. tus eſt diabolo, & angelis eius: & qui Angelos quidem
mittit vt colligant zizania, eſt vnigenitus, & videmus
Matth. 8. eum eſſe vbique, qui punit diabolum. Hoc etiam ipſi
dæmones confitentur, dicentes: Veniſti huc ante tem- D
pus torquere nos? Ipſe eſt ergo qui eos eſt torturus. Vi-
des quòd etiamſi quæ fiunt, dicantur à patre fieri, ſunt
tamen facta filij. Quòd autem filij quoque facta ſint pa-
Ioan. 6. tris, audi rurſus eum dicentem. Nemo venit ad me, ni-
Ioan. 14. ſi pater qui me miſit, traxerit eum. Et rurſus: Nemo
Ioan. 5. poteſt venire ad patrem, niſi per me. Non ſunt ergo
hæc humano more accipienda. Nam illud quoque, Ini-
micos tuos, ita eſt accipiendum, non tanquam eius ſo-
Matt. 23. 24. lius inimico ſignificet. Qui enim non honorat filium,
inquit, nec patrem honorat. Quare Iudæi non ſunt eius
tantum inimici, verùm etiam patris. Quocirca eis et-
iam attulit exitium, & ciuitatem eorum diruit, & euer-
tit funditus, etſi non ſtatim poſt crucem, & longum eis

tempus dedit ad pœnitentiam, ſi modò vellent reſipi-
ſcere, & emiſit Apoſtolos, vt cùm per ipſos eius didiciſ-
ſent potentiam, vel ſerò tandem conuerterentur. Cùm
autem eſſet eorum morbus immedicabilis, eis colo-
phonem malorum impoſuit, & ea quoque ratione eos
rurſus vocans ad pœnitentiam, vt cùm à veteri forma
reipublicæ exciderint, vel in ipſa rerum neceſſitate ad
veritatem deducantur, cùm & eum quem probris & in-
iuriis affecerunt, videant vbique adorari, & ſua omnia
miſerè corruiſſe. Quando autem ne ſic quidem melio-
res euaſerint, tunc tandem, vt quibus nihil ſuperſit ve-
niæ, in immortale detrudentur ſupplicium. Cùm au-
tem audis ſcabellum, ne putes eum dicere aliquid ſenſi- Scabellũ
bile, ſed ipſam ſubiectionem. Quod autem ei ſubiicit, Chriſti.
clarum eſt ex eo quod ſubiungitur. Rectè autem ſic di-
cit: Quia enim eſt vnus thronus, vnum quoque eſt ſca-
bellum. *Tecum principium in die virtutis tuæ.* Quoniam Principiũ
dixit ſuperius, Donec ponam inimicos tuos ſcabellum ἀρχή, princi-
pedum tuorum, ne quis exiſtimaret eſſe imbecillum fi- patus.
lium, & opus habere operatione, ſicut & quempiam ex
Apoſtolis, audi quomodo affert remedium huic ſuſpi-
cioni, dicens: Tecũ principium in die virtutis tuæ. Quid
eſt tecum principatus? In te, inquit, eſt principatus, qui
non poſtea acceſſit, ſed in te eſt perpetuò: quod etiam
Eſaias ſimiliter ſignificans dicebat: Cuius principatus Eſa. 9.
eius ſuper humerum eius, hoc eſt, in ipſo, in ſubſtan- Principatus v-
tia eius, in natura eius: quod quidem non ineſt in re- nigeniti.
gibus. Principatus enim eorum eſt in multitudine ex-
ercitus: quod nõ erat in Apoſtolis. Nam ipſorum quo-
que principatus fuit operatione eis importata extrinſe-
cus. Ipſe autem habuit principatum in natura, in ſub-
ſtantia, vt qui non eam acceperit poſteaquam fuit ge-
nitus, nec extrinſecus importatam aut aduentitiam
poſſederit, ſed ita ſit genitus. Et ideo de regno quo-
que interrogatus, dicebat: Ego ad hoc natus ſum, &
ad hoc veni. Tecum principatus in die potentiæ tuæ. Ioan. 18.
Non hæc autem ſolùm quæ dicta ſunt, ſignificat illud,
Tecum principatus: ſed etiam alia, vtpote non eſſe
eius principatum in alio, ſed eum eſſe perpetuum &
immortalem. Homines enim is vel viuentes ſæpe de-
ſerit: & ſi non viuentes, certè omnino mortuos: imò
verò, quod maius eſt, ne dum viuunt quidem, eſt cum
eis, ſed, vt iam dixi, in exercitibus, & ſatellitibus, ac
corporis cuſtodibus, in magna vi pecuniæ, mœnibus,
& aliis omnibus. In Deo autem non modo non ita eſt, Perpetuũ
ſed in ipſo eſt, & perpetuò: & quemadmodum fieri Chriſti princi-
non poteſt vt non ſit eius ſubſtantia, ita etiam vt non patus.
ſit regnum. In die potentiæ tuæ. Diem potentiæ potes
dicere & diem qui iam fuit, & diem qui futurus eſt. In
vtroque enim maxima oſtenditur potentia. An non ti-
bi videtur eſſe maximum potentię argumentum, quan-
do per mortem mors deletur? quando portæ æneę con- Heb. 2.
fringuntur, quando peccatum aboletur, quando ma-
ledictum ſoluitur, quando vetera omnia mala euer-
tuntur, & alia noua bona introducuntur? Quid enim
poteſt cum hac conferri potentia, ſiue conſideres mi- Matth. 8. 11. 14.
racula, ſiue pulcherrima facinora? Mortui excitaban- Luc. 8.
tur, leproſi mundabantur, dæmones expellebantur, Heb. 9. Matt. 17.
mare refrænabatur, peccata ſoluebantur, paralytici
aſtringebantur, paradiſus aperiebatur, petræ rumpe-
bantur, velum diſcindebatur, radij ſolis auerteban-
tur, & tenebræ vniuerſum orbem terræ occupabant,
corpora ſanctorum, qui dormierant, excitabantur, latro Luc. 23.
in veterem patriam reuertebatur, apſides cœli aperie-
bantur, quę conculcata fuerat natura, ſupra cœlum cœ-
li ſuſtollebatur, & quod eſt his maius, in throno ſedebat
regio aſſiſtentibus ei angelis & aliis poteſtatibus, omne
vitium fugabatur, virtus reducebatur, Spiritus gratia
dabatur,

dabatur, piſcatores, publicani, & conſtructores taber- A
σκηνοποιοί, cuiuſmodi Paulus. naculorum ora philoſophis obſtruebant, oratorum lin-
guam præpediebant, dæmonum euertebant tyranni-
dem: gentilium altaria, templa, feſta, & publici conuen-
tus abolebantur: nidor, & fumus, & impia ſacrificia o-
mnia per vim exigebantur, vates, præſtigiatores, aruſpi-
ces, & vniuerſa diaboli officina fugiebant, eccleſiæ vbi-
que terrarum germinabant, chori virginum conſiſte-
bant, & Monachorum ordines, cum ciuitatibus deſer-
tum quoque implebatur pietate, iuſtorúmque & ſan-
ctorum virorum ſtantes chori ſupernis angelorum po-
teſtatibus in modulato concentu reſpondebant, & po-
puli martyrum, & cateruæ confeſſorum vbique terra-
rum plantabantur, virtutis erat fauſtus cum facilitate
ſucceſſus, barbarorum gentes docebantur philoſophi-
am, & qui erant vel feris immaniores, vel cum ipſis an-
gelis in inſtitutione vitæ ſuæ contendebant, & quan-
tum terræ ſol reſpicit, tantum verbum peruaſit poſt cru-
Iudicij diem delineat. cem & reſurrectionem. Quæ omnia apud ſe cogitans B
Propheta, dicebat: Tecũ principatus in die virtutis tuæ.
Matt. 24. 25. Quòd ſi velis futurũ quoque diem videre, & ſcire quo-
Humanam intellige. modo ille etiam dies eſt eius potentiæ, cogita apud te,
quantum ſit videre cœlum contrahi, & vniuerſam na-
Luc. 21. turam quæ interierit, reſurgere, & nutu omnes adeſſe,
1.Cor. 15. 2.Cor. 5. diabolum pudore ſuffundi, & dæmones demiſſo capite
terram intueri, iuſtos coronari, vnumquemque dare ra-
tionem ſuorum delictorum, & pro rectè factis accipere
præmium, eſſe alterius vitæ conſtitutionem: non enim
amplius mors, morbus & ſenium, non amplius pauper-
tas, probra & inſidiæ, non amplius domicilia & ciuitas,
artes & nauigationes, non amplius veſtium amictus, ci-
bi & potus, tecta & cubilia, menſæ & candelabra, non
amplius inſidiæ, pugnæ, & iudicia, non amplius matri-
monia, doloréſque pariendi, & partus, ſed hæc omnia
tanquam puluis iactatus euaneſcunt, & alius quidam
præſtantior vitæ ſtatus redditur, cùm concedatur cor-
pori, vt ſit ab interitu alienum, immortale, & magna ſit C
poteſtate præditum. Quæ quidem Paulus ſignificãs, di-
1.Cor. 7. cebat: Præterit figura mundi huius. Quòd ſi nõ adhibes
fidem iis quæ dicta ſunt, quoniam ea non vides præſen-
tia, ex pręſentibus ſume argumentum de futuris. Perua-
Argumentum efficax. de ratione vniuerſum orbem terræ, terram, mare, Græ-
ciam, Barbariam, terram habitabilem & inhabitabilem,
vrbes quæ ſunt in terra, inſulas quæ in mari, montes de-
nique & nemora: & cùm videris vbique Chriſti reluce-
re potentiam, omnéſque præſtantiſſimum eius nomen
prædicare, reputa apud te, quod qui tot & tãta potuit, is
eſt etiam futura pollicitus. Quod ſi ex parte quoque ve-
Argumentum à parte deſumptum. lis argumẽtum ſumere, cogita quanam de cauſa vniuer-
ſus orbis terræ concurrit ad videndũ ſepulchrum quod
caret corpore: quænam poteſtas trahit eos qui habitant
Deut. 21. in extremis finibus terræ, vt videãt vbi natus eſt, vbi ſe-
Crucis ἐγκώμιον. pultus eſt, vbi fuit crucifixus. Conſidera quantæ ſit po-
tẽtiæ ſignum ipſa crux. Hæc enim crux antea erat mors
execranda, mors opprobrij & ignominiæ plena, mors D
omnium turpiſſima. Sed ecce nunc ipſa vita euaſit ho-
norabilior, & coronis ſplendidior, & omnes eã in fron-
te circumferimus, non ſolùm non erubeſcentes, ſed ea
etiam gloriantes. Non ſolùm priuati, ſed & qui ſunt ipſi
diademate redimiti, eam potius geſtant, quàm diade-
ma. Et meritò quidem: eſt enim innumerabilibus dia-
dematibus melior. Diadema enim ornat caput: Crux
autem munit mentem. Ea dæmones vlciſcitur, ea tollit
morbos animæ, ea eſt armatura inuicta, ea murus inex-
pugnabilis, ea eſt munimentum inſuperabile: quæ non
ſolùm barbarorum irruptiones & incurſiones hoſti-
um, ſed ipſorum etiam immanium dæmonum phalan-
ges perrumpit. *In ſplendoribus ſanctorum.* Alius, In deco-

re ſancto. Alius, In gloria ſanctorum. Adhuc loquitur
de die & præſenti, & futuro. Splendorem autem hîc di-
cit ſanctorum pulchritudinem. Quid eſt enim Paulo
ſplendidius? Quid Petro inſignius? qui vniuerſum or-
bem terrarum peruaſerunt, vel ſole clariores, pietatis ſe-
mina deiicientes. Perinde enim ac ſi fuiſſent angeli qui
è cœlo deſcendiſſent, ad eos omnibus non dabatur ad-
itus. Hoc oſtendens qui librum actuum compoſuit, di-
cebat: Nemo audebat ſe coniungere eis. Etenim ipſo- Act. 5.
rum veſtes erant plenæ magna gratia, & vmbræ corpo- Act. 19.
rum magnam oſtendebant potẽtiam. Quòd ſi hîc tales
erant, cogita mihi eo die, quãdo ab interitu aliena cor-
pora acceperint, quando immortalia, quando omnem
qui videtur ſplendorem ſuperantia, quinam erunt ij, &
qui fuerint eis ſimiles, Prophetæ & Apoſtoli, & iuſti &
martyres, & confeſſores, & omnes qui per optimam vi-
tæ inſtitutionem in fide Chriſti fuere inſignes? Cogita
mihi illos populos, lampades, radios, gloriam, deco-
rem, lætitiam, feſtum celeberrimum. Quiſnam hæc ex-
plicabit? nulla quidem oratio, ſed ſola experientia aper-
tè docebit eos, qui hoc ſpectaculo digni fuerint, tãtum
ſplendorem. Perinde enim euenturum exiſtimo, ac ſi
multi ſoles in cœlo fulſerint, vel ſi frequẽtia fulgura: vel
potius quodcunque dixero, contendens oſtendere illã
pulchritudinem, minimè potero dicere pro rei digni-
tate. Sunt enim hæc omnia exempla corporalia: ſplen-
dor autem, & quæ tunc illic futura eſt gloria, omnem e-
iuſmodi pulchritudinem longo interuallo ſuperabit.
Non ſolùm enim erunt ab interitu aliena, & immorta- 1.Cor. 15.
lia corpora, ſed tunc etiam induentur gloria ineffabili.
In ſplendoribus ſanctorum. Vt oſtendat eum non ſo-
lùm eſſe terribilem, oſtendit eius manſuetudinem &
beneficentiam, dicens: In ſplendoribus ſanctorum. Et
hoc eſt illius potentiæ, eos adeò claros reddere: quod
Paulus quoque ſignificans, dicebat: Qui transformabit Philip. 3.
corpus humilitatis noſtræ, vt ſimus conformes corpo-
ri gloriæ ſuæ. Deinde quoniam rem dixerat magnam
& ineffabilem, ſubiunxit: ſecundùm operationem qua
poteſt omnia ſibi ſubiicere. Ne quæras, inquit, quomo-
do & quanam ratione. Poteſt enim quæcunque vult.
Sed quare non dixit, In ſplendore ſanctorum, ſed, In Pſal. 113.
ſplendoribus? Quia multa ſunt & diuerſa præmia. Alia 134. Sap. 12.
eſt enim gloria ſolis, & alia gloria lunæ, & alia gloria 1.Cor. 15.
ſtellarum. Stella enim à ſtella vt differt in gloria, ita
erit, inquit, etiam reſurrectio mortuorum. Et Chriſtus: Ioan. 14.
In domo patris mei manſiones multæ ſunt. Et ideo
ſplendor ille finem non habet, neque enim cedit nocti,
nec locum dat tenebris, ſed cùm ſit magnus & ineffabi-
lis, & hunc qui videtur longè ſuperans, habet etiam
hoc maximum, quòd finem non ſuſcipit. Quod qui-
dem eſt ineffabilis regis poteſtatis, quòd corpora quæ
erant interitui obnoxia, caduca, & fragilia, in tantam
potentiam & virtutem deduxerit. Deinde quoniam
magna quædam dixit, & magnarum rerum ſpe audito-
rem erexit, oſtendit hæc quoque iure fieri: quoniam
qui hæc facit, talis eſt & tantus, qui eſt eiuſdem cum
patre ſubſtantiæ. Illud enim ſignificans, ſubiunxit: *Ex
vtero ante luciferum genui te.* Sed qui quæ dicta ſunt, ad
ſuum ſenſum cõuertunt, dicunt hæc dicta eſſe de gene-
ratione carnis. Quomodo ergo, dic quæſo, ante lucife-
rum? Ita dixit noctem qua natus eſt: natus eſt enim ante
diluculũ. Sed hoc non eſt dicere quod quæritur, neque
hoc dixit gratia hiſtoriæ: & alioqui ne poſſunt quidem
oſtendere, quòd id quod docuerunt Euangeliſtæ, hoc
dixerunt Prophetæ, qui maxima ex parte obſcurè lo-
quuntur. Hîc ergo illud, Ante luciferum, non dicit ante Ante luciferum.
ortum luciferi, ſed ante naturam, antequam factus eſ-
ſet lucifer. Scit enim ſcriptura hæc diſtinguere, quando

dicit ante naturam, & quando ante operationem, vt A quando dicit: Oportet præuenire matutinum ad tui gratiarum actionem, & ante ortum lucis te interpellare.

Sap.16.

Hoc enim dicit matutinum. Non dixit enim, Ante solem, sed, Ante ortum. Non ante naturam: ante naturam enim solis nihil factum est, sed ante ortum solis, vt significaret diluculum. Alicubi autem quando dicit de eius natura, non dicit, Ante ortum, sed, Ante solem, vt quando dicit: Et ante lunam generationis generationum. Et rursus: Ante solem permanet nomen eius.

Psal.71. Ibidem. Operationis & naturæ diuersitas.

Quemadmodum ergo aliud est, Ante solem, & aliud, Ante ortum solis (hoc enim operationem solis & mane significat, illud verò naturam) ita etiam hîc, si voluisset significare noctem, non dixisset, Ante luciferum, sed, Ante ortum luciferi. Et alioqui Christus quoque hunc Psalmum accepit non de humanæ carnis susceptione, sed de generatione per spiritum. Cùm enim dixisset Iudæis: Quid vobis videtur de Christo, cuius est filius? Postquam dixerunt: Dauid, subiunxit Psalmum, B dicens: Quomodo ergo dicit Dauid: Dixit Dominus domino meo, sede à dextris meis? Si ergo Dominus eius est, quomodo vos dicitis, quòd est eius filius? Quid est ergo quod dicitur? Veram & germanam hîc ostendit generationem. Quid ergo? est solùm ante luciferum? Nequaquam. Nam dicit etiam alibi: Ante lunam thronus eius. Et non solum ante lunam, nam de patre quoque dicit: Antequam montes fierent, & formaretur terra, & orbis terrarum, à seculo & in seculum tu es. Non à seculo solùm, sed etiam ante seculum: neque enim est vsque ad seculum, sed in infinitum. Ne offendaris autem in dictionibus, sed suscipe intelligentiam quæ Deo cōueniat. Vide autem Prophetæ sapientiam. Cùm Psalmum exorsus est, non statim dixit in principio: Ex vtero ante luciferum genui te: sed cùm prius præclara eius facta ostendisset, & ipsum per opera prædicasset, postea ex dominio eius dignitatem ostendit. Ita etiam dicebat ipse: Si non facio opera patris mei, nolite mihi C credere. Sin autem facio, & si mihi non credatis, operibus credite: vt cùm didiceris quòd is est qui sedet ad dexteram patris, qui Dominus appellatur vt pater, qui secum habet principatum, qui talem efficit splendorem, qui inter gentes dominatum obtinet, ne conturberis si audieris eum esse filium etiam ante vniuersam creaturam.

Matt.22. Psal. 71. Psal. 89. Ioan.10.

Iure autem admirandus est Propheta, quomodo illa quidem ex Dei persona, hæc verò ex sua persona loquitur. Illud enim, Sede à dextris meis: & illud, Ex vtero ante luciferum genui te, quæ eius superabant altitudinem, ipsum Deum introducit dicentem: alia autem ipse refert. Vide autem quanta vtitur proprietate dictionis. Suffecisset quidem dicere, Genui te: sed propter eos qui humi serpūt, vt veram & germanam ostenderet generationem, huius quoque dictionis meminit, & quemadmodum cùm dicit manum, non dicit vt manum suspicemur, sed intelligamus faciendi operis potestatem, ita etiam vteri meminit, vt veram esse, & germanam natiuitatem ostendat.

Ex vtero.

Deinde volens componere prophetiam in figura iudicis, ad eum verba facit, quod quidem est vehementissimi amoris, & insignis gaudij, & animæ quæ à diuino spiritu occupatur. *Iurauit Dominus, & non pœnitebit eum. Tu es sacerdos in æternum, secundum ordinem Melchisedech.* Vides quomodo ad id quod est humilius, deduxit orationem, aliquando quidem de diuinitate, aliquando verò de humanitate differens: quod etiam faciunt Euangelistæ, vt vtrinque conseruetur dogmatum ac decretorum perfectio. Et quare dixit, Secundùm ordinem Melchisedech? Et propter sacramenta, quòd ille quoque panem & vinum Abrahæ obtulerit: & quòd hoc sacerdotium sit

Gen.14.

à lege liberum, & quòd neque finem, (sicut dicit Paulus) nec principium habeat. Quod enim ille in vmbra habuit, hoc reuera fuit in Iesu: & quemadmodum nomina præcesserunt, sicut Iesus Christus: ita hoc etiam. Neque ergo videtur habere dierum principium, neque finem vitæ Melchisedech, non quòd non habeat: sed quòd id non sit relatum in eius genealogia.

Heb.7. Christi typus Melchisedech.

Iesus autem neque principium dierum, nec vitæ finem habuit, non eo modo, sed quòd nec in ipso sit omnino principium temporale, nec finis. Illud enim erat vmbra: hoc veritas. Quemadmodum ergo cùm Iesum audis, non eum qui verè est Iesus suspicaris, sed nominis solam figuram suscipis, & nihil vltra requiris: ita cùm audis Melchisedech, qui neque habet principium, nec finem, ne id quæras in rei veritate, sed tibi sufficiat sola appellatio: veritatem autem in Christo edisce.

Ioan.8. Heb.vlt. Ioan.11.

Iusiurandum autem quando audieris, ne putes esse iusiurandum. Quemadmodum enim ira in Deo ira non est, sed est vis B puniendi, & non perturbatio animi: ita etiam iusiurandum. Deus enim non iurat, sed id dicit, quod omnino futurum est.

Iusiurandum Dei. Ira Dei.

Postquam ergo dixit splendorem sanctorum, positos esse inimicos sub pedibus eius, diem eius virtutis: dicit deinceps præsentia. Vide autem quonam ordine vtitur in oratione, durum auditorem molliens. Cùm prius enim terruisset loquendo de iudicio, & duritiem eius ac obsistentiam emolliisset, introducit sermonem de præsentibus. Propterea talem adhibet mistionem. Considera autem: Donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum. Hoc dicit de futuris. Deinde de præsentibus: Virgam virtutis tuæ emittet Dominus ex Sion, dominare in medio inimicorum tuorum. Deinde futura. Tecum principatus in die virtutis tuæ in splendoribus sanctorum. Deinde rursus præsentia, quæ non habent amplius punitionem, sed beneficentiam: Tu es sacerdos in æternum secundùm ordinem Melchisedech. Hoc est enim peccati deletio, C & cum Deo reconciliatio. Deinde cùm in eis quantum voluit institit, attingit rursus humanitatem, ad id quod est humilius orationem conuertens, & dicens. *Dominus à dextris tuis.* Atqui superius dixerat eum sedere à dextris patris. Vides quomodo non temerè vtitur dictionibus. Quid est, Dominus à dextris tuis? Quoniam humanitatis susceptæ œconomiam attigit, ad carnem conuertit orationem, quæ auxilium suscipit. Videtur enim angi, afflictari, & sudare, & ita sudare, vt guttæ sanguinis defluant: & rursus confirmari. Talis est enim natura carnis.

Luc.22.

Confringet in die iræ suæ reges. Non aberrauerit qui hoc dixerit dici de præsentibus qui insurgunt aduersus ecclesiam, & de iis qui pro peccatis & maleficiis suis sunt pœnas daturi.

συνέθλασεν, confregit, pro quo ποιῶ.

Iudicabit in gentibus, implebit ruinas. Quid est, Iudicabit in gentibus? Iudicabit, inquit, dæmones. Et quòd iudicauerit, audi Christum dicentem: Nunc est iudicium mundi huius. Et rursus: Nunc princeps mundi huius eiicietur foras. Et alibi: D Et ego quando exaltatus fuero, omnes traham ad meipsum.

Ioan.12. Ibidem.

Quòd si vsus est dictione quæ paulò magis ad sensum pertinet, non offendaris. Hoc est enim familiare scripturæ. *Conquassabit capita in terra multorum.* Si hoc quidem velis accipere anagogicè, dixerit quispiam eum esse deiecturum fastum & arrogantiam. Quòd etiam ita accipias licet, vt cadat sub sensum, Iudaïcam calamitatem, quos cum vehementia maxima euertit funditus. *De torrente in via bibet, propterea exaltabit caput.* Hîc ostēdit humilem ac vilem eius viuendi rationem, quòd nullum fastum aut tumorem præ se ferēs, nullis stipatus satellitibus, nec sensibili aliquo, aut externo apparatu munitus, hæc fecerit, sed tenuem victum persequens, & adeò tenuem, vt ex torrēte biberet. Qualis

Qualis enim erat ei mēsa, talis fuit quoque potus. Men- A sa panes hordeacei, potus aqua de torrente. Venit enim hanc philosophicam viuendi rationem docturus, nempe ventri imperare, & fastum auersari.

Philosophia Christi & doctrina. Matt.14. Ioan.6.

Deinde ostendens quod sit huius vitæ emolumentum, subiunxit: Propterea exaltabit caput. Humilitatis enim vitæque austeræ hic est fructus. Hæc autem non dicta sunt de diuinitate, sed de carne quæ bibit ex torrente, quæ fuit exaltata. Non modo enim nihil ei detrimenti attulit hæc tenuitas, sed etiam ad ineffabilem euexit altitudinem. Et tu ergo, ô dilecte, qui hæc exempla habes tibi proposita, vitam quidem luxuriantem, fastúque & pompa extrinsecus repletam contemne, tenuem autem ac facilem & minimè exquisitam persequere, si vis esse clarus & magnus.

παραίνεσις.

Dominus enim tuus ideo venit, vt hanc te viam doceret. Quocirca Propheta quoque, cùm præclara eius facta narrauit, hoc ipsum subiunxit, propè dicens: Cùm victoriam & trophæa audieris, ne spera te visurum arma, currus, & milites: est adeò hu- B milis qui hæc facit, adeò frugi & abstinens, vt ex torrente aquam bibat: & tamen qui est eiusmodi, hæc omnia perficiet. Audiant ergo qui sibi mensas apponunt Sybariticas, epulásque & condimentorum omne genus excogitant, & varia coquorum genera vndique colligunt, nautásque, gubernatores, & remiges deligunt, vt externa quædam vini & vnguentorum genera, & alias eiusmodi delicias importent, & seipsos in ipsum barathrum præcipitent, & euadant omnium abiectissimi.

ἐπιτίμησις aduersus luxum.

Neque enim excelsum quid consueuit facere, qui pluribus indiget: nec humile quicquam, cui pauca desunt.

γνώμη.

Si vultis autem, effingamus vtriusque imaginem, & sit quispiam qui habet multos ei vndique suppeditantes nautas, & gubernatores, ministros & artifices, textores & phrygiones, bubulcos & pastores, equisones & muliones, & quæ ad cultum & victū pertinent, in omnibus ei suppetant: alter autem nihil eorum habeat, præterquam solum panem & aquam, & vestem C vnicam. Quis est in his excelsus? Quis verò humilis? An non clarū est, quòd qui vnicam habet vestem? Is enim vel ipsum regem poterit despicere. Ille autem seruus omnium qui hæc præbent, se demittens, blandiens, omnes obseruans, timens ne si quis eum reliquerit, in rebus maximè necessariis detrimentum accipiat.

εἰκὼν ex hypothesi.

Nihil enim æquè reddit seruum, sicut multis egere: sicut etiā liberum, re vna tantum opus habere. Hoc ipsum videri potest in brutis. Quid enim prodest asino multis sarcinis onusto, & si eis fruatur millies? Quid autem nocet alij libero ab his omnibus, si necessarium alimentum suppetat?

Seruum aut liberum quid potissimùm faciat.

Et ideo Christus reddens suos discipulos magni & excelsi animi, qui erant cum vniuerso orbe terrarum locuturi, omnibus eos curis liberauit, alatos efficiens, quouísque adamante firmiores & constantiores reddens. Animæ enim nihil tantas addit vires, vt ab eis esse liberam: nihil eam adeò eneruat & imbecillam efficit, vt eis constrictam teneri.

Curarum vacuitas.

Quemadmodum enim nō D potest dolor hîc citò inueniri: ita nec illic voluptas. Ille enim habet multos sæuos immanésque dominos & dominas: hic autem nulli quidem seruit, omnibus autem imperat, radiis solis securè fruens, & aëris aura iucundè vescens, & qui ei molestiam exhibeat, non habens: non eum vexat & agitat ira, non inuidia, non maleuolentia, non eum curæ extabefaciunt, non æmulationes, non vana gloria, non superbia, non aliquid aliud eiusmodi, sed sicut portus aliquis tranquillus, & liber à fluctibus, ita est affectus eius animus, & iter in cœlum facilè ingreditur, vt quem nulla res præsens remoretur.

Collatio.

Vt ergo nos quoque hac securitate fruamur, & in præsenti vita tranquillitatem, & in peregrinatione facilitatem conse- A quamur, hanc vitam persequamur, vt bona quoque æterna adipiscamur, quæ omnem rationem, mentem, & cogitationem superant. In Christo Iesu domino nostro, cui gloria & potentia, nunc & semper, Amen.

IN PSALMVM CX.

Confitebor tibi domine in toto corde meo. Quid est, In toto? Cum omni promptitudine & animi alacritate, attentè, & diligenter, liber ab omnibus curis earum rerum quæ ad hanc vitam pertinent, sublimísque & erectus, & expediens animam à vinculis corporis.

In toto corde.

In corde, non in verbis tātùm, nec in lingua & ore solummodo, sed cum mente & cogitatione. Ita etiam Moses legem ferens, dicebat: Diliges dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota mente tua.

Deut.6.

Confessionem autem hîc mihi videtur dicere gratiarum actionem, B Laudabo, inquit, agam gratias. Totam enim vitam in hoc consumpsit: ab hoc exorditur, & in hoc desinit.

Psal. 33. 61. 144.

Perpetuò enim fuit hoc eius munus, pro iis quæ & ipse, & alij acceperant beneficiis, gratias agere. Deus enim nihil æquè ac hoc postulat, hoc est sacrificium, hoc oblatio, hoc est pij & grati animi signū: hoc vulnus infert diabolo: ex hoc coronabatur beatus Iob & prædicabatur, quòd cùm tentationes essent illatæ innumerabiles, & vxor quoque eum supplantare vellet, non auersus est, sed Deo de omnibus egit perpetuò gratias, non solum quando fuit diues, sed etiam quando erat pauper: non quando erat sanus, sed etiam quando caro scatebat * vlceribus, non quando ei res omnes ex animi sententia succedebant, sed etiam quando grauis illa tempestas in vniuersam eius domum incubuit, & in ipsam quoque naturam corporis.

Gratiarum actione à nobis Deus maximè requirit. Iob 1. 9. 10. 12.

alias vermibus.

Hoc est enim grati in primis animi, in rebus aduersis & afflictionibus Deo perpetuò habere & agere gratias.

γνώμη.

Quod quidem ipse C quoque innuens, declarauit per ea, quæ consequuntur. Quia enim multi homines, dum res quidem sunt lætæ, agunt gratias: si quid autem secus eueniat, afflictantur: sunt etiam qui quæ fiunt, reprehendunt: ostendens id non fieri ex natura eorum quæ accidunt, sed ex deprauato & corrupto animo, subiunxit, dicens, *In consilio iustorum & congregatione magna opera Domini.* Hoc dixit, ostendens opus esse & iudice, & conuentu non corrupto ad iudicium, & clarum erit magna esse Dei opera, esse magno miraculo plena. Sunt enim vel per se magna, non videntur autem esse magna, nisi rectum iudicem habeant. Namque sol quoque per se clarus est & lucidus, & vniuersum orbem terræ illustrat: sed iis quorum oculi laborant, non est talis. Atqui sol non est in culpa, sed est vitium illorum imbecillitatis.

Probatio à minori.

Quando ergo videris aliquem Dei opera accusantem, ne propter illius improbitatem Dei opera calumnieris, sed illius ignorantiæ maximum indicium accipe ex D Dei prouidentia. Quemadmodum enim qui solem dicit tenebricosum, astrum non vituperauit, sed suæ ipsius cæcitatis argumentum protulit, & qui mel amarum nominat, non illius obscurat dulcedinem, sed de morbo quo laborat, fert sententiam: ita etiam qui Dei opera reprehendit.

Similia.

Et quemadmodum hic quidem nec eis, nec quæ de illis habetur existimationi, quidquam detrimenti intulit, sed amentiam suam maximè arguit: ita qui de Dei operibus rectum non habēt iudicium, ne miracula quidem sciunt quæ facta sunt: quemadmodum contrà, si quis sit incorrupto & non deprauato animo, stupebit vnumquodque eorum quæ videntur esse grauia & difficilia. Quid enim eorum quæ fiunt, non est admirabile? Si velis autem, aliis præter-

missis veniamus ad ea quæ videntur esse multis molesta A & grauia, mortẽ, morbum, paupertatem, & quæcunque sunt eiusmodi. Si quis enim fuerit recto corde, ea non difficulter suscipiet & mirabitur. Etsi enim mors ex peccato ingressa est, (Rom. 5.) tanta tamen & tam insignis fuit Dei clementia, cura, & prouidentia, vt eam in nostri generis vtilitatem conuerterit. Quid enim graue, dic quæso, habet mors? (Mortis encomium.) an non liberat à laboribus? an non à curis eripit? An non audis Iob eam laudantem, & dicentem: Mors homini requies, cuius via est absconsa? (Iob 3.) An non ea vitium rescindit? Nam & si malus fuerit, eo mortuo vitium resectum est. (Rom. 6.) Qui enim mortuus est, inquit, iustificatus est à peccato, hoc est, peccatum non amplius adiicit: & si cùm bonus sit, excesserit, in tuto erit ei collata omnis virtus, & in certissimo thesauro, qui eripi non potest, recondita. Quid verò, dic quæso, viuos an non modestiores reddit & temperatiores? Non vides quòd sæpe diuites qui efferuntur superbia, intumescunt, (εἰκών.) & supercilia contrahunt, quando viderint cor- B pus iacere surdum & immobile, (Eccl. 41.) & filios in orbitate, vxorem in viduitate, & amicos in mœrore, famulósque atris vestibus indutos, & esse denique tristem ac lugubrem totius domus speciem: quomodo se reprimunt & colligunt, quàm humiles & abiecti fiunt, vt sunt contrito & afflicto animo? Etenim qui millies doctrinam sibi traditam audierant, nec ex ea quidquam lucrifecerant, ex illo spectaculo repente philosophantur, quàm sit vilis & caduca humana natura intelligentes, & quàm instabilis & imbecilla sit eorum potentia, & in alienis calamitatibus præuidentes suas mutationes. Si enim quamuis sit mors, est tamen tantum rapinæ, tantum auaritiæ, tanta aliena habendi & plura possidendi cupiditas, & non secus ac pisces, qui sunt potentiores, imbecilliores deuorant: si non esset mors, quò non processisset auaritia, (Psal. 48.) aut quando conquiesceret? Si enim cùm sciant fore vt iis quæ rapuerint, non fruantur, sed velint nolint iis sint cessuri aliis, tanto sunt furore & rabie per- C citi: si ea tutò possiderent, quando extingueretur eorum improba cupiditas? Quid verò? martyrij coronæ non per mortem contexuntur? Quid verò Paulus? non innumerabilia erexit trophæa, dicens: (1. Tim. 6.) Quotidie morior per vestram gloriationem? (2. Cor. 15.) Non enim mors mala est, sed mala est mors mala: (Psal. 115.) & ideo dicit: Pretiosa est coram Domino mors sanctorum eius. Alibi autem: Mors peccatorum mala. (Psal. 33.) Hoc dico malum, cum mala recedere (Mors quæ mala, quæ bona.) consciẽtia, & multis peccatorum curis onustum & grauatum. Qui enim puram habet cõscientiam, is currit ad præmia, recedit ad coronam. Et vt scias quòd non rerum natura, sed mens hominum ipsa sibi creat tumultum & perturbationem, audi quomodo Paulus hoc inquirit, nunc quidem dicens: (2. Cor. 5.) Etenim qui sumus in hoc tabernaculo, ingemiscimus, adoptionem in filios expectantes, redemptionem corporis nostri: nunc autem hoc ipsum alibi significans: (Philip. 2.) Sed & si immolor propter D sacrificium & ministerium fidei vestræ, gaudeo & congratulor vobis omnibus. Itidem & vos gaudete, & mihi congratulemini. Quòd si mors non modò non est grauis, sed etiam optanda iis qui rectè viuunt, multò magis paupertas, & alia omnia. *Exquisita in omnes voluntates eius.* (ἐξεζητημένα.) Alius, Accurata. Hic mihi videtur dicere de creaturis, prædicans Dei sapientiam. Superius autem dixit opera (etiamsi nos propter eos qui sunt pusilli & abiecti animi, alium quoque sensum in his attigimus) prodigia, miracula, quæ sæpe perfecit, hominum genus administrans. Quid est autem, Exquisita in omnes voluntates eius? Accurata, inquit, sicut etiam alius dicit interpres, præparata, perfecta, absoluta, sufficientia ad eius faciendas voluntates, quæ satis

sunt ad eius testandam potentiam, quæ nec claudicant, A nec manca sunt ad iussa eius peragenda, sicut etiam dicit alibi: Ignis, grando, nix, glacies, spiritus procellarum, quæ faciunt verbum eius, hoc est, mandata eius. (Psal. 148.) Ita etiam dicebat Propheta: Fecit lunam in tempora. (Psal. 103.) Sol cognouit occasum suum: posuit tenebras, & facta est nox. Non solùm ea peragunt ad quæ constituta sunt: sed etiam si iusserit, contraria, hîc quoque magna est obedientia. Iussit mari: & non solùm non inundauit, quod est eius proprium officium, sed stratis suis fluctibus vel petra firmius & stabilius, traiecit populum Iudæorum. (Exod. 14.) Fornax non solùm non ardebat, sed rorem etiam præbebat sibilantem. Feræ non solùm non deuorabant, sed etiam Danieli erant loco satellitum. (Dan. 3. & 6.) Cetus non solùm non deuorauit, sed etiam saluum conseruauit depositum. (Ion. 1. 2.) Terra non solùm tulit, sed etiam mari vehementius inundauit, quando aperta est, & deuorauit Dathan, & obruit in synago- (Num. 16.) B ga Abyron, & multa eiusmodi alia videri possunt, quæ ab iis quæ sunt, facilè & expeditè facta sunt, vt sciant qui valde desipiunt, & naturam in deos referunt, quòd res non aguntur naturæ tyrannide, (Natura.) sed Dei voluntati omnia cedunt & obtemperant. Ea enim est naturæ opifex, (Iob 9. 11. Psal. 113. 114.) & prout sibi videntur omnia quæcunque sunt, moderatur & componit: & nunc quidem immobiles eorum fines conseruans, (Esa. 46. & Dan. 6.) nunc autem cùm voluerit, eos facilè conuellens, & mutans in contrarium. Exquisita in omnes voluntates eius. Ad præcepta eius, inquit, ad mandata eius: non solùm autem ad præcepta eius, sed vt ipse etiam cognoscatur ab hominibus, quæ quidem est principalis eius voluntas, & propter quam hæc maximè fecit. Quod itaque dicit Propheta, est eiusmodi: Iis qui attendunt & sapiunt, perfectissimam, apertissimam, & euidentissimam Dei cognitionem hominum menti afferunt. Ad hanc enim eius voluntatem, ea ab initio ab ipso maxi- (Sap. 13.) C mè constituta sunt, vt magnitudine, pulchritudine, (Rom. 1.) positura, operatione, ministerio, & aliis omnibus animum spectatoris commoueret, mentémque & intelligentiam excitaret ad opificem & præstantissimum artificem Deum inquirendum, & adorandum eum qui illa fecerit, & vt vniuersum corpus totius creaturæ esset ei pro libris & literis. Non solùm autem ad Dei cognitionem, (Contemplatio creaturarum pro libris.) sed etiam ad vitæ nostræ institutionem, maximam afferunt doctrinam creaturę. Nam & auarus postquam viderit diem nocti cedentem, & Solem Lunæ, reuerebitur elementorum ordinem: & si sit potentior, res inferiorum minimè concupiscet. Et adulter & incontinens, postquam viderint mare furere, deinde refrænari & contineri à littoribus: insolentium aquarum reuerentes moderationem, poterunt celeriter comprimere intumescentem suam cupiditatem, & Christi metu tanquam fræno iniecto, ne vlterius progrediatur, impetum coërcere, D & impudici huius desiderij spumam omnem abstergere, & ad temperantiam reducere. Iam verò ad terram quoque egressus poterit facilè philosophari de resurrectione, & quod de ea dicitur, suscipere. Quando enim viderit terram excipere solidum frumenti granum, deinde prius dissoluere, & putrefacere, & multò melius parere: quando viderit vineam hyeme foliis, & pampinis, & botris nudatam, deinde aduentante vere omnem suam recipere speciem: in corporibus plantarum & seminum, quę resurgunt postquam interierint, poterit de sua quoque carne philosophari. (Attende formicæ sedulitatem & apis solertiam.) Rursus autem diligentiam & laboris studium discet à formica. Ab ape autem honesti amorem, societatémque, & inter se communionem, sicut dicit prouerbium: (Prou. 6. Eccl. 11.) Vade ad formicam, ô piger, & imitare vias eius, &

eius, & sis illa sapientior. Cùm enim illi non sit ager A quem colat, nec habeat qui eam cogat, nec sit in potestate domini, parat æstate alimentum, & in tempore messis magnum facit aceruum. Vel vade ad apem, & disce quòd sit operaria, cuius labores reges & priuati ad sanitatem offerunt. Atqui licet sit imbecilla viribus, vt quæ sapientiam honorarit, prouecta est. Ipsa enim apes rursus tecum aget, ne nequicquã pulchritudinem corporum admireris, quando non adsit virtus animæ: nec deformitatem vilipendas, quando fuerit pulchrè ornatus animus. Quod ipsum quoque significans, dicebat Parœmiastes: (Eccle. 11.) Parua in volucribus apes, & dulcedinum principium fructus eius. Cogita mihi volucres, & omnem philosophiam ex eis suscipies. (Matt. 6. Instructio ex collatione.) Quocirca Christus quoque dicebat: Respicite volucres cœli, quod nec serunt, nec metunt, & pater vester cœlestis eas alit. Si enim quæ sunt rationis expertia, non sunt de alimẽtis sollicita, quomodo te defendes, qui ne tantum quidem ostendis rerum præsentium contemptum, quan- B tum aues? Quòd si velis etiam ornatum despicere, docebunt te flores agri, ne in te ornando nimium studij & operæ ponas. Quod ipsum quoque Christus significãs, dicebat: (Matt. 6.) Respicite lilia agri, quòd neque nent, neque laborant. Amen dico vobis, nec Salomon quidem induebatur vt vnum ex his. Cogita quòd quantumcunque contenderis, erit penes fœnum victoria, nec poteris cum illo concertare: eóque hanc à ratione alienam insaniam comprime. Multa quoque alia philosophiæ documenta & ex brutis, & ex floribus, & ex seminibus capi possunt. *Confessio & magnificentia opus eius.* Hoc est vnumquodque opus eius: neque enim hæc dicit de vno opere. Alius autem interpres dixit: Laus & dignitas operatio eius. Hic, confessio, hoc est, gratiarum actio & gloria. Vnumquodque enim eorum quæ videntur, sufficit vt deducatur spectator ad hymnorum decantationem, ad laudem, ad glorificationem. Non licet dicere, Quare hoc? sed tenebræ & dies, fames & abun- C dantia, solitudo, & terra quæ est inhabitabilis, quæ est pinguis, & quæ sterilis, vita & mors, & quæcunque videntur, iis qui ea diligenter ediscunt, sufficiunt ad excitandos animos ad gratiarum actionem. (Amos 4. Mich. 6.) Hoc per quẽdam prophetam Deus significãs, dicebat, supplicia ponens pro beneficio: Euerti eos sicut euersa est Sodoma & Gomorrha, percussi eos in inflammatione & in morbo regio. (Beneficia sunt quæcunque in nos cõfert Deus.) Et rursus per alium: Eduxi eos è terra Ægypti, & è domo seruitutis eos redemi, assumens supplicia in beneficium. Ita hæc etiam. Nam hæc quoque beneficio afficiunt, corrigunt, erudiunt, castigant, vitium resecant. Homines enim hæc quidem faciunt beneficio afficientes, illa verò odio habentes & auersantes: Deus autem omnia facit diligens, quemadmodum beneficio afficiens posuit in paradiso, (Gen. 2.) & beneficio afficiens eiecit è paradiso. (Gen. 7. Gen. 19.) Beneficio afficiens immisit inundationem, & beneficio afficiens in Sodoma illum ignem deorsum iaculatus est, & quicquid dixeris eorum quæ fiunt, v- D numquodque facit ad beneficium. (Matt. 5. & 10.) Beneficio quoque afficiens, gehennam minatus est: & quemadmodum patres non solùm indulgentes filiis, sed etiam verberantes, patres sunt: nec minus verberantes, quàm indulgentes: ita etiam Deus. Quamobrem Paulus quoque dicebat: (Heb. 12. Prou. 3.) Quis est enim filius quem non castigat pater? Et Salomon: Quem enim diligit dominus castigat: flagellat autem omnem filium quem recipit. *Iustitia eius manet in seculum seculi.* Hoc mihi videtur hic dicere propter eos qui offenduntur ex rebus aduersis, quæ præter spem eueniunt, propemodum eis suadens, & dicens: Ne conturberis si videas homines per calumniam delatos, probris & contumeliis affectos, & mala indignè patien-

tes: A manet enim incorruptum iudicium, manet pura & integra sententia, quæ pro meritis vnicuique tribuit. Quòd si eam nunc postules, vide ne in teipsum primum sententiam proferas. Si enim in vnoquoque peccato (Matt. 25. Rom. 2. 2. Cor. 5.) Deus esset illaturus suppliciũ, iam olim de medio sublatum esset humanum genus. Et quid opus est vt dicam hunc aut illum? Summo enim omnium qui sunt inter homines, in medium adducto, hoc conabor ostendere: & Paulum illum orbis terræ præconem cito, (2. Cor. 3. 2. Cor. 12.) qui in tertium cœlum raptus est, qui in paradisum fuit sublatus, qui fuit reuerendorum sacramentorum particeps, vas electionis, Christi pronubus, qui ostendit angelicam vitæ institutionem, qui virtutis studium adeò persecutus est. Si enim noluisset esse lenis & patiens, cúmque sustinere, (Act. 9.) sed quando peccabat, blasphemabat & persequebatur, protinus in eum iustam tulisset sententiam, iam olim præripuisset eum pœnitentiæ. Quocirca ipse quoque cùm hæc sciret, dicebat: Gratiam habeo Christo (1. Tim. 1.) B qui me confortauit, quòd me fidelem existimauit, ponens in ministerio, qui prius eram blasphemus, & persecutor, & contumeliosus: sed misericordiam consecutus sum, vt in me primo ostenderet omnem sapientiam, ad expressionem futurorum, ad ei credendum in vitam æternam. Quid autem, meretricem si punisset, quando esset conuersa? (Luc. 7.) Quid verò publicanum Matthæum, si quo tempore publicani officio fungebatur, (Matt. 9.) ante mutationem pœnas ab eo exegisset, an non pœnitẽtiæ illum præripuisset? Ita etiam latronem. (Luc. 23.) Ita Magos. (Matt. 2.) Ita etiam vnumquemque peccatorem. (Sap. 11.) Iram itaque sustinet, & pro merititis retributionem, vocans homines ad pœnitentiam. Quòd si à correctione alieni manserint, iustam omnino sustinebunt sententiam. Quocirca propheta & eos qui iniuria afficiuntur, cõsolans, & eos qui iniuriam faciunt, officij admonens, subiunxit illud: Iustitia eius manet in seculum seculi. Quòd autem vult per hoc dicere, est eiusmodi. Nec tu qui iniuria afficeris, desperes, C si vitam finieris, fore vt ius tuum obtineas. Postquam enim hinc excesseris, laborum remunerationem omnino accipies. Nec tu rursus qui omnia rapis, in omnium bona inuadis, & omnia súsque déque misces & confundis, confidas, si in pace vitam finieris. Postquam enim hinc excesseris, reddes rationem totius tuæ improbitatis. Deus enim est semper manens, & manentem semper habens iustitiam, cui mors nihil rescindit de remuneratione laborum pro virtute susceptorum, nec de irrogatione suppliciorum quæ debentur sceleri. *Memoriã fecit mirabilium suorum.* Quid est, Memoriam fecit mirabilium suorum? (Miracula semper Deus facit.) Nunquam, inquit, miracula facere intermisit. Hoc enim est, Fecit memoriam, non cessauit, non destitit per omnem generationem facere miracula, & per res admirabiles excitare crassiores. Qui est enim excelso animo & philosophiæ dedito, nõ opus habebit signis. Beatiores enim sunt qui non viderunt, & crediderunt. (Ioan. 20.) Quoniam autem ipse non eorum tantum- D modo curam gerit, sed etiam crassiorum, in omni ferè generatione non cessat facere miracula. Satis quidem magnum est miraculum vniuersa eorum quæ videntur creatura: sed tamen multorum socordiam excitans, in medio hoc theatro & priuatim & publicè multa ostendit mirabilia, sicut inundationem, linguarum confusionem, Sodomorum conflagrationem, quæ Abrahæ, quæ Isaac, quæ Iacob euenerunt, (Gen. 11. 13.) quæ in Ægypto facta sunt, quæ in exitu Iudæorum, quæ in solitudine, quæ in Palæstina, quæ in Babylone, quæ post reditum, quæ tempore Machabæorum, quæ post Christi aduentum, quæ in ipso aduentu, quæ in diem hodiernum vsque fiunt, ruina Hierosolymorum, ædificatio ecclesiæ, verbum quod quoquouersum peruadit, quod per fluctus erigi-

tur, per bella amplificatur, populi martyrium, aliáque omnia. Multa autem videri possunt & priuatim, & in domo, & in ciuitatibus fieri miracula. Sed quæ sunt generalia, & omnibus manifesta ac cognita, & quæ fiunt in vnaquaque generatione videamus.

Iulianus apostata.

Quot Iuliano imperante, qui omnes impietate superauit, dum oppugnaretur ecclesia, facta sunt? Quot Maximo? Quot ante illos imperatores? Sed si vultis, ea etiam quæ in nostra generatione euenerunt, nempe cruces repente in vestimẽtis impressæ. Apollinis templum fulmine deiectum.

Hæc sub Iuliano.

Sancti martyris Babylæ in Daphnem trãslatio, & aperta aduersus dæmonem victoria. Imperatoriæ pecuniæ quæstoris inopinata mors, & admirabilis ipsius imperatoris occisio, ipsius inquam Iuliani, qui omnes impietate vicerat, & auunculi illius interitus, vermium fontes, aliáque innumerabilia, fames, siccitas & sterilitas, aquarum penuria, quæ vnà cum eo ciuitates inuasit, & alia vbique innumerabilia. Iam verò ea quoque quæ in Palęstina tunc euenerunt, cognouistis. Quando enim illud templum diuina sententia dirutum, rursus ædificare volebant Iudæi, ignis qui è fundamentis exiliit, omnes abegit, & id testatur opus quod mansit imperfectum. *Misericors & miserator dominus, escam dedit timentibus se.* Postquam annunciauit Dei beneficia, quæ per miracula & per opera accepta sunt, subiungit curam quam nostri gerit & in eo amplificat orationem, ostendens quòd qui tot & tanta fecit pro salute hominum, & eos omni ratione erudiit, & erudiit in Dei cognitione & summa philosophia, corúmque vitam fouet & sustinet, non hoc facit ex debito (quod est maxima gratia) sed propter suam clementiam & misericordiam, non vt qui ipsis egeat, sed propter solam suam bonitatem.

Psal. 15.

Escam dedit timentibus ipsum. Qua de causa eos qui timent, hic posuit? Neque enim eos solos nutrit. In Euangelio enim dicit:

Matt. 5.

Qui solem suum oriri facit super malos & bonos, & pluit super iustos & iniustos. Quomodo ergo dixit timentibus ipsum? Hic mihi videtur dicere alimẽtum non corporis, sed animi: & ideo loquitur solùm de timentibus. Id enim est eis assignatum. Quemadmodum enim nutritur corpus, ita nutritur anima. Quòd autem nutriatur, audi.

Matt. 4. Luc. 4.

Non in solo pane viuet homo, sed in omni verbo quod egreditur per os Dei. Hoc ergo dicit nutrimentum, quod etiam dedit præcipuè eis qui ipsum timent, doctrinam per sermonem, eruditionem, omnem philosophiam. *Memor erit in seculum testamenti sui.* Rursus Iudæorum arrogantiam comprimens, & eorum fastum amputans, vel potius ostendens quòd quæ bona consecuti sunt, ea non sunt consecuti propter sua merita, sed propter suam amicitiam in eorum parentes, & propter pacta conuenta quæ illis fecerat, dicit: Memor erit in seculum testamenti sui, quod præcepit etiam Moses eis intrantibus in terram promissionis dicere & cogitare.

Deut. 9. Esa. 13. 24. Heb. 13. Ezec. 30.

Si ædificaueris, inquit, vrbes præclaras, & pecuniæ diuitias adipiscaris, ne dixeris, Propter meam iustitiam hæc facta sunt, sed propter pacta inita cum patribus tuis. Nihil est enim deterius arrogantia, & ideo omnimodo & ratione Deus eam assiduè resecat. *Virtutem operum suorum annunciabit populo suo, vt det illis hæreditatem gentium.* A generalibus transit ad singularia: ab iis quæ facta sunt in orbe terrarum, ad ea quæ euenerunt Iudæis. Quanquam si quis ea diligenter cõsiderauerit, ea quoque obtinẽt locum generalium. Quæ enim in illos facta sunt, documenta aliis præbuerunt, & bella, trophæa, & victoriæ, fuerunt iis qui attendunt, instar prædicationis. Non enim humano consilio, ex quo ea sequerentur, sed supra rationem ea eueniebant.

Ios. 6. Iud. 4. & 5.

Quánam enim rerum consequentia factum est, vt eis tuba canentibus mœnia corruerent, & mulier ducens exercitum vinceret & superior euaderet, & paruus puellus iactu vnius lapidis bella barbarica conficeret?

1. Reg. 17.

Multa quoque alia incredibilia & opinione maiora eis eueniebãt. Ita hostes vicerunt, ita resistentes fuderunt, ita Palæstina expulerunt. Quando ergo dicit, Virtutem operum suorum annunciauit populo suo, nihil aliud dicit, quàm eum suam ostendisse potentiam, dum non tantum gentes eiiceret, sed eo modo eiiceret, quo maximè poterat cognoscere, etsi priora sufficiebant, eam fuisse plagam immissam in eos diuinitus: & eo ducente exercitum, de hostium rebus decernebatur. Non enim per verba tantum, sed etiam per facta eos docebat, per calceos, per vestes, per alimentum, per lucem diurnam & nocturnã, per nubem, per bella, per pacem, per trophæa, per agriculturam, per pluuias: & omnia denique vocem emittebant dominum prædicantia, & excæcatam eorum mentem compungentia, nec vllum vnquam tempus intermissum est, in quo non frequentia sua signa ostenderit.

Deut. 29. Exod. 16. Exod. 13.

Opera manuum eius veritas & iudicium. Postquam de eius potentia disseruit, differit etiam de iusto iudicio, quod non solùm potentiam ostendit in iis quæ fecit, sed etiam multam iustitiam. Neque enim gẽtes solummodo expulit, quando voluit Iudæos introducere, sed etiam iure expulit.

A facie Iudæorũ gentes iure profligatæ.

Et ideo alibi quoque dicebat Moses: Nondum completa sunt peccata Amorrhæorum. Hæc autem non solùm dici possunt de Iudæis, & iis quæ illis euenerunt, sed rursus generalis est oratio.

Gene. 15.

Quæcunque enim ab eo facta sunt, sunt veritas & iudicium, hoc est iustitia. Scit autem sæpe scriptura veritatem vocare clementiam.

Veritas, clemẽtia.

Quod ergo dicit, est eiusmodi. Cum iustitia & clementia omnia miscuit & temperauit. Si enim sola iuris ratione vsus esset, omnia periissent. Et ideo hic ipse quoque propheta alibi dicit:

Psal. 142.

Ne ingrediaris in iudicium cum seruo tuo: quoniam non iustificabitur in cõspectu tuo omnis viuens. Et rursus:

Psal. 129.

Si iniquitates obseruaueris domine, domine quis sustinebit? Quæcunque ergo ab eo fiunt, his vtrisque plena sunt. Nam siue summo tantùm iure officium exigeret, omnia interirẽt: siue sola vteretur clementia, complures redderentur negligentiores. Quocirca salutem hominum varians, ad eorum correctionem his vtrisque vsus est.

Hier. 9. Psal. 39. 83. 88.

Fidelia omnia mandata eius. Idem quod in multis locis, hîc quoque facit, à sapientia quæ est in multiplici ac varia fabricatione, & ab eius procuratione ad eius leges transiens, & illam partem prouidentię rursus tractans. Non solùm enim quòd talem & tantam creaturam condiderit, sed etiam quòd legem tulerit, hominum genus correxit. Et ideo in 18. psalmo cùm vtrasque has partes diuisisset, incipiens quidem dixit: Cœli enarrent gloriam Dei. Cùm autem ad medium venisset, & de creatione orationem absoluisset, subiunxit: Lex domini immaculata, conuertens animas: mandatum domini lucidum, illuminãs oculos. Ita hîc etiam postquam dixit de miraculis, & eius admirabilibus operibus, nunc aggreditur dicere de præceptis, sic dicens: Fidelia omnia mandata eius, *Confirmata in seculum seculi, facta in veritate & æquitate.*

Præcepta multiplicia.

Nónne quicquam dixit, Omnia? sed tractans multiplex genus præceptorum, posuit hanc dictionẽ.

Creationis.

Sunt enim præcepta creationis, quæ obseruat omnis creatura, sol & luna, dies & nox, & sydera, terræque, & naturę cursus.

Naturæ. Rom. 1.

Sunt etiam præcepta quæ data sunt naturæ ab initio, quando finxit hominem. De quibus dicit Paulus: Quando enim gentes, quæ legem non habent, quæ legis sunt, natura faciunt, ij legem non habentes sibi ipsis sunt lex. Et rursus:

Rom. 7.

Condelector enim in lege Dei secundùm interiorem hominem. Sunt etiam præcepta quæ scripta sunt. Hæc omnia manserunt.

Scriptura nouæ legis.

Quòd si sint etiam aliqua abrogata, non in peius, sed in melius redacta sunt.

Illud enim, Non occides, non est abrogatum, sed est amplificatum: & illud, Non adulteraberis, non est sublatum, sed maius effectum est. Et ideo dicebat,

Matt. 5.

Non veni soluere legem aut prophetas, sed adimplere. Qui enim non irascitur, multò magis à cæde abstinebit: & qui impudicis oculis non aspicit, longius ab adulterio habitat. Lex ergo hoc habet in primis eximium, nempe immortalitatem & perpetuitatem, & lex creationis, & lex naturæ, & lex philosophiæ, & lex noui testamenti.

Matt. 4.

Et ideo dicit: Cœlum & terra transibunt, verba autem mea non transibunt: ostendens eorum immortalitatem. Quæcunque enim vult Deus manere, ea manent perpetuò, & nihil est quod ea moueat. *Facta in veritate & æquitate.* Nihil est, inquit, in eis obliquum, nihil contortum, nihil obscurum, nihil ad gratiam vllam, aut odium, sed omnia ad bonum & vtilitatem, non sicut leges hominum, quæ magna ex parte sunt momentaneæ, & obscuræ, & quæ multum habent ex homine.

Leges humanæ, momentaneæ & obscuræ.

Ex humanis enim perturbationibus multæ sæpe leges latæ sunt. Inimicum enim vlciscens, vel amico gratificari volens, scripta ita concepta composuit. Sed non sunt leges diuinæ eiusmodi, sed manent sole clariores, quærentes vtilitatem eorum quibus feruntur, deducentes eos ad virtutem, & ad rerum veritatem, non hæc falsa, diuitias inquam, & potentiam (hæc enim falsa sunt, quæ Dei autem sunt, sunt veritas) neque quomodo fiant ditiores, neque quomodo præsentia assequantur, sed quomodo futuris frui possint, docentes.

Leges diuinæ, sole clariores, & permanentes.

De veris & rectis rebus, & quæ nihil habent peruersum aut contortum, omnia dixerunt illæ leges. Fidelia omnia mandata eius. Quid est, Fidelia? firma, manentia. Etsi enim transiliantur, sequuntur supplicia, & ea minimè labefactantur: & si homines ea transgrediantur, Deus tamen ea vindicat. Ne ergo ea dixeris dicta esse minaciter aut hyperbolicè. Nemo legem ferens, dicit tantum vt minetur, sed etiam vt castiget & corrigat. Si autem non valde credas de futuris, faciant tibi fidem præterita. Quæ fuit itaque tempore Noë inundatio, & Sodomorum conflagratio, & Pharaonis exitium, & Iudæorum interitus, captiuitates, & bella, in minísne tantum constiterunt, an deducta sunt ad rerum experientiam? Quòd si ea verè facta sunt, quæ erant in figura: multò magis quæ sunt in veritate, quò maior fuit admissorum improbitas post tãtam medicinam & correctionem. *Redemptionem misit populo suo.* Quod ad historiam quidem attinet, dicit libertatem Iudæorum: sed si id accipiamus anagogicè, libertatẽ orbis terræ, quod etiam significat quod sequitur, *Mandauit in æternum testamentum suum.* Hic nouum dicit: quoniam enim meminit mandati & legis, ea autem non fuit obseruata, & iram effecit, dicit:

Ioan. 3.

Redemptionem misit populo suo, quemadmodum ipse quoque dicebat, Non veni vt iudicem mundum, sed vt seruem mundum. Quoniam lex quæ non fuerat obseruata, puniebat. Lex enim, inquit,

Rom. 4. Rom. 3.

iram operatur. Vbi enim non est lex, nec transgressio: & omnes peccarunt, & egent gloria Dei, iustificati gratis, gratia ipsius. Propterea hic dixit. Redemptionem misit populo suo. Nec est tamen absolutè & solummodo redemptio, sed etiam post redemptionem lex est, vt vitæ institutionem ostendamus dignam gratia. *Sanctum & terribile nomen eius.* Postquam cogitauit omnia prædicare, eius curam ac prouidentiam, quam ostendit tam in veteri, quàm in nouo, tam in factis & operibus, quàm per præcepta, quàm per miracula ac prodigia: diuino Spiritu afflatus, & eius admirans maiestatem, finit orationem in glorificatione, ei qui hæc fecit laudem offerens.

Attende vim nominis Christi. Matt. 8.

Sanctum & terribile nomen eius, plenum stupore, plenum admiratione. Quòd si tale est eius nomen, quãto magis substantia? Quomodo autem est eius nomen sanctum & terribile? Pertimescunt & contremiscunt dæmones, id morbi formidant & metuunt. Eo nomine vsi Apostoli, per vniuersum orbem terræ se præclarè gesserunt. Eo Dauid armorum loco vsus, barbarum illum prostrauit.

1. Reg. 17.

In eo res innumerabiles rectè & præclarè gestæ sunt. In eo sacris initiamur mysteriis. Considerans ergo quot & quanta faciat hoc nomen miracula, quot beneficiis afficiat, & res apud se reputans quæ omnem naturæ consequentiam & humanam rationem superant, dicit, Sanctum & terribile nomen eius. Quòd si est sanctum, sancta quoque ora habere opus est ad eũ laudandum, sancta inquam, & pura. *Initium sapientiæ timor domini.* Quid est principium? fons, radix, fundamentum. Quoniam enim tot & tanta dixit de domino orbis terræ, & tanta repletus est admiratione: hoc subiungit consequenter, ostendens deinceps, quòd qui eũ timet, impletur omni sapientia, & prudens euadit. Deinde ne quis existimaret sapientiam non procedere vltra cognitionem, subiunxit, *Intellectus bonus omnibus facientibus eum.*

Matt. 7.

Non sufficit enim fides, nisi adsit etiam vitæ institutio fidei conueniens. Quomodo est autem initium sapientiæ timor domini? Ab omni vitio liberat, omnem virtutem dirigit. Dicit autem sapientiam, non quæ in verbis, sed quæ in rebus sita est.

Sapientiæ definitio.

Nam externi quoque philosophi definierunt sapiẽtiam diuinarum & humanarum rerum cognitionem. Hanc autem artem docet Dei timor, improbitatem auferens, & virtutem inserens, vt præsentia contemnantur efficiens, & in cœlum traducens. Quid est hac anima sapientius?

Opera etiam necessaria.

Non quęrit autem hic solùm auditorem, sed etiam factorem. Intellectus enim bonus omnibus facientibus eum. Hoc est, iis qui faciunt sapientiam, & eam factis ostendunt, bonus est intellectus. Intellectus bonus, inquit, quoniã est etiam malus intellectus: vt quando dicit:

Hier. 4.

Sapientes sunt vt malè faciant, bonum autem facere non nouerunt. Ipse autem quærit eum intellectum, qui in virtute situs est. *Laudatio eius manet in seculum seculi.*

Laus Dei quæ sit.

Quænam, dic quæso, ea laus? Gratiarum actio, glorificatio, quæ per opera facta est immortalis: & ante hæc ea quæ eius substantiæ attributa est. Deus enim est immortalis, & per se valde laudabilis: laudabilis autem est etiam, quãdo eius maiestatem apud te cõsideraueris, & alia omnia. Laudabilis quoque est propter opera, quando videris eius sapientiam per ea quæ videntur. Hæc autem dicit adhortans ad gratiarum actionem, & ostendens nulla esse dignos venia, qui quæ fiunt ægrè ferunt.

Dei opera ægrè ferentes, indigni venia.

Quando enim eius laudatio, gratiarum actio, & glorificatio est adeò aperta, & manifesta, immobilísque, & firma ac stabilis, vt sit etiam immortalis & fine carens, illi autem eam ignorantes, loquuntur contraria: nihil aliud quàm iis ea quæ sunt sole longè clariora, contradicunt, & volẽtes cæcutiunt. Non est enim ad tempus, vt eam ignorent, nec obscura & non manifesta, sed clara, perpetua & immortalis, semper manens, & finem nunquam habens.

IN PSALMVM CXI.

BEATVS *vir qui timet dominum.* Mihi videtur huius psalmi procœmium pulchrè sequi finem pręcedentis, & esse veluti quoddam corpus continuum & coniunctum. Illic enim dicit, Initium sapientiæ timor domini: hic autem, Beatus vir qui timet dominum.

Eccl. 1. 2.

aliis verbis, iisdem autem sententiis docens timorem domini. Illic enim eum dixit esse sapientem: hic verò beatum. Hæc autem vera est beatitas, quemadmodum alia quidem omnia sunt vanitas, vmbra, & tantummo-

do nomina, siue dicas diuitias, siue potentiam, siue corporis pulchritudinem, siue vim pecuniæ. sunt enim similia foliis cadentibus, & vmbris prætercurrentibus, & somniis euolantibus. Hæc autem vera est beatitudo. Deinde quoniam dæmones quoque eum verentur & pertimescunt, ne putes hoc solum sufficere ad salutem. quod superiùs fecit, hic quoque facit. Quemadmodum enim cùm illic dixisset, Initium sapientiæ timor domini, subiunxit: Intellectus autem bonus omnibus faciẽtibus eum, conuenientia vitæ instituta dogmatibus adiungens: ita hic etiam cùm dixisset timorem, non illum solùm dicit qui ex cognitione oritur, quem habent etiam dæmones, sed hoc etiam adiicit, dicens, *In mandatis eius volet nimis.* Hoc autem dixit exigens exactam vitæ institutionem, & animam amore sapientiæ præditam. Non dixit, Mandata eius faciet, sed, Volet, aliquid amplius requirens. Quidnam autem hoc est? Ea facere cum studio & animi alacritate: esse vehementes eorum amatores: iussa eorum persequi: amare ea non propter mercedem quæ est pro ipsis proposita, sed propter eum qui illa statuit, virtutem cum voluptate persequi, non propter metum gehennæ, nec propter minas supplicij, nec propter promissionem regni, sed propter eum qui leges tulit. Quinetiam alibi ostẽdens voluptatem quam capit ex præceptis domini, Quàm dulcia sunt, inquit, gutturi meo eloquia tua, supra mel & fauum ori meo. Hoc etiam requirit Paulus, ita dicens obscurè & ænigmaticè: Quemadmodum exhibuistis membra vestra seruia immunditiæ & iniustitiæ ad iniustitiam: ita exhibete membra vestra seruia iustitiæ ad sanctificationem. Hoc est, Cum quanto studio, cum quanta animi alacritate vitium sectabamini, etsi nullum esset præmium propositum, sed contrà pœna & supplicium: cum tanta virtutem sectemini. Et tamen hanc quoque mensuram dixit se exigere eis commoderatam. Hæc enim dicturus, ita dixit, Humanum dico propter infirmitatem carnis vestræ: ostendens oportere non minorem ostendere in virtute cupiditatem, quàm in vitio ostendimus. Id est autem quod dicit. Si non eandem virtutem ostenderint, quanam excusatione vtentur, aut quomodo veniam assequentur, qui ne eum eadem quidem cupiditate ad eam accedunt? Et ideo hic quoque propheta dixit: In mandatis eius volet nimis. Qui enim eum metuit vt oportet, suscipit eius præcepta cum magna auiditate: & ideo amor in legislatorem, facilem & gratam facit legem, etsi videatur aliquam habere difficultatem. Nemo autem quod dico reprehendat, si tali exemplo vsus sum. Nam Paulus quoque eo vsus est, sic dicens: Sicut exhibuistis membra vestra seruia immunditiæ, ita exhibete iustitiæ. Qui meretricis itaque amore captus est, etiamsi afficiatur probro & contumelia, etiamsi verberetur, etiamsi se turpiter & indecorè gerat, etiamsi expellatur à patria, etiamsi bonis paternis euertatur, etiamsi patris beneuolentia priuetur, etiamsi grauiora patiatur, ea fert iucundè & lubenter propter amorem impudicum. Quòd si illa cum voluptate suscipiunt, quomodo non multò magis Dei præcepta, quæ sunt salutaria, & gloriæ plena, & magnam nobis præbent philosophiam, & animam meliorem efficiunt, oportet cum magna voluptate suscipere, & nihil esse difficile in eis existimare? Difficultatem enim non natura præceptorum sed multorum solet socordia efficere. Itaque si quis ea cum studio & alacritate animi suscipiat, videbit ea esse leuia & facilia. Quocirca dicebat Christus, Iugum meũ suaue est, & onus meum leue. Et vt scias ea hoc modo se habere, & multorum socordiam ea quæ sunt facilia, facere difficilia: studium autem ac diligentiam facillima, ea quæ sunt alioqui difficillima: quando manna fruebantur Iudæi, id & ægrè ferebant, & mortem exoptabant: Paulus autem cum fame conflictans gaudebat, & exiliebat. Et illi quidem dicebant: Anima nostra arida est in manna. Eduxisti nos vt interficeres, eò quòd non essent monumenta in Ægypto? Paulus autem, Gaudeo in passionibus meis, & suppleo ea quæ desunt afflictionibus Christi, in carne mea. Quibúsnam passionibus? fame, siti, nuditate, & aliis omnibus. In mandatis eius volet nimis. Quomodo autem hoc fiet? Si Deum perfectè timeamus & amemus, si eiusdem virtutis naturam consideremus. Ante alia enim præmia, habet in seipsa remunerationem. Quando enim non fueris adulteratus, quando non cædem feceris, cogita quanta frueris voluptate, non condemnatus à tua conscientia, tuos nequaquam dedecore afficiens, puris omnes oculis intuens. Non est autem eiusmodi adulter, sed omnes metuit ac formidat, & vel ipsas vmbras habet suspectas. Rursus auarus & inuidus eadem patietur. Qui est autem liber ab his, contra se habebit. *Potens in terra erit semen eius.* Scit scriptura sæpe semen vocare, non id quod nascitur ex naturæ consequentia, sed quod ex societate virtutis. Quocirca Paulus quoque interpretans illud, Tibi dabo & semini tuo terram hanc, dicebat. Non enim omnes qui sunt ex Israël, ij Israël: neque quia sunt semen Abrahæ, omnes filij, sed in Isaac vocabitur tibi semen. Et rursus: In semine tuo benedicentur omnes gentes. Quod enim non dictum sit de Iudæis, res ipsæ indicant. Qui sunt enim ipsi pleni maledictione, quomodo fuerint alij causæ benedictionis? sed dicit de ecclesia, quæ ex societate fidei eius semen esse dicitur. Tales sunt ergo, qui sunt virtute prediti: & filij eorum, qui Deum timent. Potens erit in terra semen eius. Quare dixit, In terra? Vt ostenderet id esse etiam antequam hinc excedant, & antequam bonorum quæ illic sunt faciant periculum. Quemadmodum enim dixi antea, virtus in ipsa operatione habet remunerationem etiam ante præmia. Quòd enim qui talis est, habeat semen potens, & qui est virtutis præsidio munitus, fit omnium potentissimus, docuerunt Apostoli, ostenderunt Prophetæ. Similiter etiam dominus de his significans, dicit: Quicunque audit sermones meos, & facit eos, assimilabitur viro prudenti, qui ædificauit domum suam super petram, & descendit pluuia, venerunt fluuij, flauerunt venti, & irruerunt in domum illam, & non cecidit: erat enim fundata supra petram. Quot populorum insurrectiones, quot iræ tyrannorum, quot enses, quot lanceæ, quot tela, quot fornaces, quot beluarum dentes, quot præcipitia, quot maria, quot insidiæ, quot calumniæ, quot machinationes fuerunt concitatæ aduersus Apostolos? nihil tamen eos prostrauit, sed fuerunt his omnibus excelsiores, præteruolantes eorum arundines, qui eis insidiabantur, & ipsos insidiatores traducentes in suas partes. Nihil est enim virtute potentius: ea & petra est solidior, & adamante fortior: quemadmodum rursus vitio nihil est vilius, nihil imbecillius, etiamsi quis sit munitus infinita vi pecuniæ, & extrinsecus maximam habeat potentiam. Quòd si tantæ sunt eorum vires in terra, cogita quanta sit futura eorum in terra potentia. *Generatio rectorum benedicetur.* Vidisti eam resplendere, & innumerabiles habere prædicatores, laudatores, & admiratores, ac non temerè quoslibet, sed sapientes. Neque enim quisquam ex hominibus qui sunt viles & abiecti, & humi serpunt, poterit eam intelligere, sed ij maximè eam laudabunt, ij maximè admirabuntur & prædicabunt, qui non habent mentẽ peruersam. Considera ergo quanta sit possessio, vt quæ nec Angelis quidem & Apostolis magnis & admirabilibus encomiastis egeat: si tales enim esse oportet eos qui ipsam laudant, cogita

Timor dei solus ad salutẽ non sufficit.

2. Cor. 9. Phil. 1. Mandata Dei vt sine amplectẽda.

Psal. 18.

Rom. 6.

Alacritas necessaria in Dei præceptis obeundis.

Amoris meretricij insania.

Præcepta enim grauia non sunt. Matt. 11. Cõfirmat exemplo.

Semen.

Rom. 9.

Gal. 3.

Virtutis merces.

Virtutis & vitij collatio per contrariã.

cogita & reputa qualem eam esse consentaneum est. *Gloria & diuitiæ in domo eius.* Rursus à sensibilibus transit ad ea quæ percipiuntur intelligentia. Scit enim scriptura eas appellare diuitias, quæ sunt in bonis operibus, vt quando dicit: Bona operari, diuitem esse in bonis operibus. Hæ enim sunt veræ diuitiæ, aliæ sunt nomine tantùm, re autem ipsa carent. Quòd si has quoque dixerit quispiam diuitias, ne sic quidem recedemus ab eo quod dicitur. Quid enim erat Apostolis vel in pecuniis ditius, ad quos omnia tanquam ex fontibus profluebãt? Quicunque enim erant agrorum vel domorum possessores, vendentes afferebant & ponebant precium ante pedes Apostolorum. Vides opum magnificentiam? Omnia possidebant, ab eorum cura liberi, & vt qui essent eorum potius œconomi, quàm domini. Qui enim habebant, habere desistentes, ea adferebant ad Apostolos: ipsi quidem venundantes, & pecuniam comparantes, permittentes autem eius distributionem esse in illorum potestate. Quocirca Paulus quoque dicebat: Tanquam nihil habentes, & omnia possidentes. Est enim hoc admirabile, quòd qui tantas habebãt diuitias, erant facultatibus illis superiores: eos enim non tenuit obnoxios multitudo pecuniæ. Hæ sunt vel maximæ diuitiæ, nõ egere diuitiis. Gloria & diuitiæ in domo eius. Hîc quod supereſt, non eget interpretatione. Habuerũt enim gloriam quæ à Deo proficiscitur. Ipsa autem sequebatur, vt dicit diuina scriptura: Quærite regnum Dei, & hæc omnia adiicientur vobis. Quid enim illis splendidius? Quid magnificentius? Tanquam Angeli Dei suspiciebantur. Pecunias afferentes, ad eorum pedes ponebant, iis denique qui capite diadema gestabãt, erant illustriores. Quis enim rex vnquam ingressus est cum tanta claritate & splendore, cum quanto vbique habebatur Paulus, in admiratione loquens, à morte liberans, morbos expellens, dæmones fugans, & hæc atque eiusmodi vel solis vestibus efficiés? Hic terram cœlum fecit, & omnes ad virtutem deduxit. Quòd si hæc in terra fecerunt, cogita quãta erit gloria eorum in cœlis. Quid est autem, In domo eius? Cum ipso, inquit. Externę autem diuitiæ non sunt cum eo qui habet illas, quandoquidem ne in tuto quidem sunt collocatæ, sed sunt in manibus calumniatorum, in manibus adulatorum, in manibus principum, in manibus famulorum: & ideo eas vbique disseminat, non confidens vniuersas eas domi tenere: & ideo adhibentur custodiæ & custodes, & si hoc nihil iuuet, cùm eæ possint omnia effugere. Iustitia eius manet in seculum seculi. Alius, Et misericordia eius manet in seculum seculi. Vel hic dicit virtutem in genere, vel iustitiam quæ repugnat iniustitiæ. Vel quemadmodum dicit alius interpres, clementiam dicit & misericordiam. Talis est enim vis eleemosynæ, res est immortalis, aliena ab interitu, & quæ minimè potest extingui. Atque humana quidem omnia conuelluntur, fructus autem eleemosynæ nunquam potest marcescere, nec vlla difficultate temporum reprobari. Etsi enim corpus fuerit dissolutum, illa tamen non vnà cum vita dissoluitur, sed ante illum excedit, ei mansiones præparans, de quibus dicit Christus: In domo patris mei mãsiones multæ sunt. In hoc itaque res humanas superat, quòd sit perpetua & stabilis, quod quidem nulla res habet earum quæ ad hanc vitam pertinent. Nam siue dixeris pulchritudinem, ea morbo flaccescit, & senio cõsumitur, siue potentiam, ea sæpe mutatur, siue diuitias, siue aliquid aliud eorum quæ in vita præsenti habentur clara & illustria: ea vel viuos reliquerint, vel mortuos omnino nudos & destitutos dimiserint. Sed iustitiæ nõ est eiusmodi fructus. non enim tempore consumitur, non morte amputatur, sed tunc amplior & tutior reddi-

1. Tim. 6.

Apostolorum diuitiæ. Act. 2. 4.

2. Cor. 6.

Diuitiæ maximæ quæ.

Mat. 6.

Act. 13. 14. 19. 22.

Diuitiarũ terrenarũ incertitudo.

Iustitia.

Eleemosynæ vis.

Ioan. 14.

Iob 18. Prou. 27. Dan. 2. Luc. 2. Iob 1. 1. Tim. 6.

Mat. 7. Similitudo angelica.

In tenebris esse, quid.

1. Cor. 1.

Mala. 4. Vera prosfus ἀνατολή.

Dan. 5. Dan. 6.

Matt. 25.

Luc. 16. Prudens œconomus.

Rom. 2. 1. Cor. 5. Argumẽtũ resurrectionis maximũ.

rescidit. Quomodo enim non est absurdum, vt qui in præsenti quidem vita sunt in periculo, omnia sua profundant vt periculum redimant: cùm autem veniant in periculum ne tradantur supplicio, non vtantur eadem œconomia? Et ideo prudentem dispensatorem dicit misericordem, vt qui multa paucis emat, pecuniis cœlum, veste regnum, pane & poculo frigidæ bona futura.

Matt.25. Matt.10. Marc.9.

Quid enim conferri potest cùm hac dispensatione, quãdo quis ea dans quæ pereunt, fluunt, & intereunt, ea quę sunt futura, & quæ sunt immobilia, accipit, & per ea in præsenti vita securitate fruitur? Et ideo dixit, Dispensabit sermones suos in iudicio. Vel, vt alius dicit interpres, Dispensans res suas cum iudicio. In quónam dicit iudicio, nisi in die futuro? Vel dicit quòd etiã in hac vita omnia sua optimè administrabit, nec erit in eis quidquam confusum, sed omnia erunt ordine collocata, omniáque recta via & cõsequentia procedent, nulla erit in eis perturbatio, nullus strepitus aut tumultus, cùm eleemosyna reddat eis omnia plana, facilia & expedita. Quod etiam reddens manifestius interpres, dixit: Dispensans res eius cum iudicio. Is est enim misericors, qui res suas cum iudicio & consilio dispensat. Alius enim est inutilis, & à vera dispensandi ratione alienus. *Quia in æternum non commouebitur.* Quid potest cõferri cum hac dispensatione, quando quis talem viam inuenerit, quæ eum liberat ab inopinatis casibus, & facit vt extra vitæ fluctus sit in portu, & cum sit homo, nihil humanum sustineat, vel sustineat quidem, sed nequaquam euertatur? Hoc est enim admirabile, quando non cedit tentationibus, nec ab eis prosternitur. Quid verò, an non sunt moti & labefactati multi misericordes? Nequaquam. Nam etsi redacti sunt pauperes, & ad extremam deducti mẽdicitatem, & in ærumnas & calamitates inciderunt, minimè tamen euersi sunt, dum cogitarent ea quæ à se facta sunt, Dei beneuolentiam & præsidium ad se attrahentes, & validam aliquam & fortem anchoram, nempe bonam conscientiam, habentes. Non dixit itaque, Insidiis non appetentur, sed, Non commouebuntur. Quod etiam dixit Christus de illo qui ædificat supra petram. Non quòd nõ sit tempestatem passurus, sed quòd etiam tempestatem sustinens minimè sit euertendus. Hoc est enim admirabile, non quando cessantibus tentationibus omnibus in tuto fuerit: sed quando maximis & frequentissimis machinis impetitus, perpetuò manet immobilis, nec vnquam euerti potest. Neque enim fieri potest, vt anima diues misericordia, obruatur vnquam à grauibus animi perturbationibus. *In memoria æterna erit iustus.* Vide ipsum non solùm in tempore vitæ, sed etiam post mortem complures docere & instituere. Quomodo ergo dum viuit, patietur aliquid mali, quando etiam moriens est aliis magister tranquillitatis? Vt enim sciant vel qui sunt maximè increduli, fructum eius manere immortalem in cœlis, hinc dat eius rei experientiam: defosso enim corpore, memoria eius vbique circunfertur. Talis est virtutis potentia, non cedit tempori, non marcescit longitudine temporis. Hoc autem fit propter salutem malorum. Illi enim non habent opus laudatione hominum: qui autem viuunt in vitio, illis egent encomiis, vt ex laude eorum quæ præclarè ab aliis gesta sunt, fiant virtutis studiosiores, & aliquando liberẽtur à vitio. Vbi sunt ergo qui sepulchra sumptuosa ædificant, ædésque magnificas excitant? Audiant quodnam sit monumentum perpetuum. Non lapidum extructio, nec murorum ambitus & turres, sed bonorũ operum ostensio. Hæc autem ponit propter eos qui sũt valde increduli, & futura non attendunt: vt cùm à præsentibus & iis quæ apparent eos abduxerit, deducat ad futura: & alioqui ostendit quòd virtus (vt sæpe dixi) etiam ante illa pręmia habet in seipsa remunerationem.

Misericors qui sit.

Misericordes nõ euertuntur.

Matt.7.

Virtus quàm efficax.

Monumentum perpetuũ.

Ab auditione mala non timebit. Alius, Nuncium malum non timebit. Quemadmodum non dixit superius, eum non esse petendum insidiis, sed insidiis appetitum non esse commouendum: ita hic etiam non dicit, eum non esse auditurum malum nuncium, sed audientem minimè formidaturum. Nam siue bellum viderit aduentare, siue terræmotum oppida diruere, siue latrones & murorum effossores omnia eripere, siue barbaros incursiones facere, siue morbum mortem minitari, siue iram iudicis, siue quodcunque aliud, minimè extimescet; suas enim opes antea deposuit in loco tutissimo, & ex quo non possunt eripi: & imminente morte non modo non metuit, sed etiam festinat quamprimum in ea loca concedere, vbi sunt eius merces. Vbi est enim thesaurus hominis, illic cor eius. Si enim mercatores, qui domum multa onera præmiserunt, properant quotidie videre suas diuitias: multò magis hic qui in cœlis omnes suas facultates antea deposuit, volet à rebus præsentibus auulsus ad futuras festinare. Nihil ergo ei poterit timorem incutere. *Paratum cor eius sperare in domino.* Alius, Firmum est cor eius, idem significans, & interpretans illud, Paratum. Quod autem dicit, est eiusmodi: Nihil est quod eum labefaciat, & vt in res præsentes animum affigat, efficiat: sed totus quantus est, ad Deum extenditur, & spem illam expectat, & in illa expectatione perpetuò defigitur, nec ab vlla re præsenti mollescit, abducitur, aut distrahitur. Tales enim sunt rerum pręsentium sollicitudines: mentem diuidunt, & cogitationem distrahunt. Necesse est autem rursus dicere illud Euangelicum: Vbi est thesaurus hominis, illic est etiã cor eius. *Confirmatum est cor eius, non commouebitur.* Vidisti eum qui ædificat supra petram. Quid enim potest timere qui est & nudus & accinctus, & nullam vlli præbet ansam? Quid potest timere, qui habet Deum clemẽtem & propitium? ita vt vtrinque sit tutus, & ex superno auxilio, & ex ea in qua hic inferius degit facilitate: nec quicquam poterit eum labefactare, non damnum pecuniæ, non probra, non calumniæ. Neque enim habet in quo lædatur, qui hinc in regionem cœli commigrauerit, ad quam sceleri & insidiis nullus patet aditus. Apertè enim sciatis oportet, omnes insidias parari vel pecuniis, vel pro pecuniis: & omne hominum studium in his ponitur, *Donec despiciat inimicos suos.* Dæmones hic dicit inimicos. Quis est enim eius inimicus, nisi scelerati dæmones, & ipse diabolus? *Dispersit, dedit pauperibus: iustitia eius manet in seculum seculi.* Postquam eleemosynæ, & commodandi & miserendi meminit: sunt autem multę mẽsuræ eleemosynæ: hic enim dat minus, ille verò amplius: videamus quémnam dicit misericordem, eúmne qui præbet ex abundantia: an eum qui suas facultates exhaurit & exinanit. Certum est quòd eum qui exinanit: eum qui re profusè ac largiter vtitur. Quod etiam Paulus quærit, dicens: Qui seminat in benedictionibus, metet etiam in benedictionibus. Vide autem quomodo propheta optimè vsus est dictionibus. Non enim dixit, Dedit, vel distribuit, sed, Dispersit, simul & eius qui præbet, largitatem ostendens, & rem sementem nominans. Tales enim sunt qui seminant: Dispergunt quæ sunt reposita, & quæ sunt manifesta amittunt, vt futura accipiant. Hoc est collectione melius. Ita enim dispergere melius est quàm colligere. Disperguntur pecuniæ, & colligitur iustitia. Disperguntur quæ non manent, vt acquirantur manentia. Hoc ipsum faciunt etiam agricolæ. Sed illi quidem propter incerta (est enim terra quæ suscipit) tu autem in manu Dei, vnde fieri non potest vt perdas. Quando ergo videris aurum esse pulchrum, & veritus fueris id eiicere, veniant tibi in mentem ij

Matt.6. Luc.12. Matt.6. A minore probatio.

Matt.6. Cõmouebitur, σαλευθῇ, timore afficietur. Matt.7. Romã.

Apoc.11. Insidiæ cur patẽtur.

2.Cor.9.

A simili. Matt.6. Luc.11.

tem ij qui seminant, ij qui fœnerantur, ij qui mercaturas exercent, qui à sumptu & impensis incipiunt, cùm tamen sit incertus rerum quas tractant exitus: nam & fluctus, & terrę sinus, & debitorũ syngraphę, & omnia sunt incerta. Sæpe enim in sorte damnum acceperunt fœneratores: cœlum autem timet agricola. Hic autem nihil horum metuit, sed & de sorte, & de fœnore potest esse securus, si hoc dicendum sit fœnus, & non sorte longè amplius. Sors enim est pecunia, fœnus autem regnum cœlorum. Vidisti naturam mutui, quod habet vsuram sorte longè maiorem. Et hæc quidem in futuro: in præsenti autem magnam libertatem consequeris, eris remotus ab omnibus insidiis, calumniatorum & auarorũ cupiditatem extingues, viues securè toto vitæ tempore, vt qui nec angaris de tuis bonis sollicitudine, & spe futurorum bonorum erigaris. *Cornu eius exaltabitur in gloria.* Quod est maximè expetendum hominibus, hoc ponit assiduè. Id autem est splendor & gloria, quæ & illic eos excipiet, & hic eis aderit abundè & largiter. Nemo est enim adeò clarus & insignis, vt misericors. Et si vis, accipe eos qui in curriculis & theatris temere sua consumunt. Duc in medio misericordem, & tunc videbis quantus sit vtriusque fructus, quomodo eum quidem omnes perpetuò laudant & admirantur, communem patrem & seruatorem existimantes: illi autem cùm illo solo die in perpetuo quodam & temerario impetu applauserint, postea criminantur vt crudelem & inhumanum, vt inanis gloriæ cupidum, vt intẽperantiæ ministrum, & seruum improbitatis. Sed & si in conuentibus quandoque eiusmodi verba fiunt, illorum quidem notantur sumptus, & reprehenduntur impensæ: hos autem nemo est adeò impudens & sceleratus, qui etiamsi sit millies crudelis & inhumanus, non laudet & admiretur. Eiusmodi enim res est virtus, vt etiam ab iis qui illam non sequuntur laudetur: quemadmodum vitium iis etiam qui ei sunt dediti, sit exosum, & reprehensione plenum. Itaque illos quidem ne ij quidem qui accipiunt laudant, meretrices inquam, aurigæ, & saltatores, sed eos etiam insectantur: hunc autem non solùm pauperes qui acceperunt, sed ij etiam ad quos nihil rediit ex liberalitate omnes mirabuntur & amabunt. *Peccator videbit, & irascetur: dentibus suis fremet, & tabescet.* Talis res est virtus, vitio grauis & molesta. Quemadmodum enim ignis accendit spinas, ita etiam benignitas & clementia homines quantumuis feros irritat. Ea enim illorum improbitatem reprehendit & accusat. Sed vide eum, ne cum inuidia quidem extabescit, audere accusare, & clarum virtutis aspectum intueri, sed mente quidem liquescere, & dentibus dolorem ostendere, non audere autem verbum proferre, sed tantùm angi & excruciari. Tale est enim vitium, etiamsi ad ipsa sceptra ascenderit, & iuxta eos steterit, quorum sunt capita cincta diademate, est omnium abiectissimum, & maximè formidolosum, & simile est alicui strepitui ac tumultui, & mari insanienti, etiamsi sit maxima stipatum potentia: quemadmodum virtus contrà: Nam licet ad extremam redacta sit inopiam, & sit in ipso carcere, est regibus splendidior, & magna fruitur securitate, & sedet in portu nullis agitato fluctibus, non modò nihil patiens ab improbis, sed vel ipso silentio potens vlcisci improbos, & de improbitate extremas pœnas exigens. Quid fuerit enim miserius homine qui viuit in scelere, quando præter id quod seruit pecuniis, aliorum etiam rectè factis mordetur, & aliorum laudem suam pœnam existimat, & ipse à seipso supplicium exigit, suam conscientiam lanians, & mentem excrucians, & seipsum in se carnificem exhibens? Vidisti excellentiam virtutis & potentiam. Vidisti imbecillitatem vitij & miseriam: sed non in hoc solo eius cõsistit calamitas, sed etiam in aliis pluribus: quod ipsum quoque significans, subiunxit, dicens: *Desiderium peccatorum peribit.* Quid est, desiderium peccatorum peribit? Nunquam, inquit, sistitur. Quoniam enim ea quę desiderat, sunt eiusmodi fluxa, & prętercurrentia, desiderium quoque res imitatur, vt quod extinguatur & pereat, & nullam radicem habeat. Quòd si est hic peccator in hoc statu, cogita quónam modo se habebit in futuro seculo. Ne hæc ergo patiamur, hanc viam fugiamus, illam autem eligamus, & perpetuò ingrediamur, quæ est tuta, quæ est inexpugnabilis, quæ est plena voluptatis, quæ referta est gloria, quæ cœlum nobis conciliat, quæ in omnia quæ Dei sunt, nobis præbet beneuolentiam, quæ facit vt philosophemur, quæ tot & tanta in se bona continet, quanta ne oratio quidem explicare poterit: quæ detur omnibus nobis consequi, gratia & misericordia.

Matt.19.

Misericordis hominis splendor.

Agonistarum vanitas.

Dan.5. Marc.6. Rom.2.

Sap.2.

Vitij fœditas. Gen.4. Prou.18.

Virtutis splendor.

Gen.37. Iob 5. Prou.14. Sceleratorum miseria.

IN PSALMVM CXII.

LAVDATE *pueri dominum, laudate nomen domini.* In scripturis sæpe verba fiunt de his laudationibus: non est enim quid leue, sed aliquod sacrificium, & oblatio, quæ Deo placet: Sacrificium, inquit, laudis glorificabit me. Et rursus: Laudabo nomen Dei mei cum cantico, magnificabo ipsum in laudatione: & placebit Deo super vitulum nouum cornua producentem & vngulas. Sacri quoque libri id sæpe præcipiunt, & qui seruãtur, pro magnis gratiarum actionibus id offerunt. Et quámnam habet, inquit, hoc difficultatem? Cui autem non vel humilis & abiectæ conditionis homini id præstare, & Deum laudare est facile? Si rem diligenter & exactè didiceris, videbis & laborem qui in re inest, & lucrum quod ex ea percipitur. Primùm quidem hæc laus à iustis requiritur, & oportet vitam prius rectè instituentem, hymnos ita Deo canere. Non est enim pulchra laus in ore peccatoris. Secundò, non verbis solùm, sed etiam factis laudare oportet, & hanc laudem Deus maximè requirit, hanc gloriam. Luceat enim, inquit, lux vestra coram hominibus, vt videant bona opera vestra, & glorificent patrem vestrum qui est in cœlis. Ita laudant Cherubim. Quocirca Propheta quoque cùm illam mysticam audiisset melodiam, seipsum affligit, & miserum ducit, dicens: Hei mihi quòd homo sum impura habens labra, & habito in medio populi impura labra habentis. Et ideo cùm præcipit laudes offerre, incipit à superioribus potestatibus, sic dicẽs: Laudate dominũ de cœlis, laudate eum omnes angeli eius. Oportet itaque angelum fieri, & ita laudare. Ne ergo hanc laudem rem esse leuem existimemus: sed ante os nostrum vita nostra ipsum laudet. Ita quidem vel tacẽtes Deum laudare possumus: ita etiam loquentes edemus modulationem vitæ conuenientem. Hoc autem non solùm ex psalmo discere possumus, sed etiam quòd omnes ducit ad symphoniam, & chorum integrum & absolutum statuit. Non enim vnum tantum aut duos alloquitur, sed vniuersum populum. Et quemadmodũ Christus nos deducens ad charitatem & concordiam, iubet vt in precibus fiat communiter oratio, & ab vniuersa ecclesia tanquam ab vna persona dicatur, Pater noster: &, Panem supersubstantialem da nobis: &, Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris: & ne nos inducas in tentationem, sed libera nos à malo: vbique vtens plurali nomine, & pręcipiens vnicuique, etiamsi per se oret, pro cunctis fratribus offerre orationẽ: ita etiam Propheta vocat omnes communiter ad concentum orationis, & dicit: Laudate nomen domini. Quid sibi vult hæc adiectio nominis?

Psal.49. Psal.68. Laus Dei quid difficultatis habeat. Eccl.15. Matt.5. Esa.6. Psal.148. Matt.6. Luc.4. Nomen domini per nos vt glorificãdum.

Maximè quidem explicat affectionem dicentis. Signi- A ficat etiam aliquid aliud. Quídnam? vt nomen eius per nos glorificetur, vt per noſtram quoque vitam videatur laudabile, eſt enim quidem tale. Vult autem hanc quoque laudem per rectam noſtræ vitæ inſtitutionem illuſtrari. Et vt ſcias ita eſſe, vide quæ conſequuntur, ſubiungit enim, *Sit nomen domini benedictum ex hoc nunc & vſque in ſeculum.* Quid dicis? Non erit benedictum, niſi tu precatus ſis? Vides eum non dicere de ea quæ illi adeſt benedictione, & eſt eius naturæ attributa, ſed de ea quæ fit per homines. Paulus quoque de ea ſcribens di-
1.Cor.6. cit: Glorificate verò Deum in corpore veſtro, & in ſpiritu veſtro. Ipſe ergo eſt altus, & magnus, & laudabilis per ſeipſum, apud homines autem talis quoque efficitur, quando qui ei ſeruiunt, talem vitam oſtenderint, vt quicunque eos videt, laudibus & bonis dominum proſequantur. Hoc ipſum nos quoque in precationibus iuſſit dominus ſemper dicere, precantes: Sanctificetur nomen tuum. Hoc eſt, per noſtram quoque vitam glorifi- B
Rom.2. Iac.2. cetur. Quemadmodum enim dum malè viuimus, contumeliis & probris afficitur: ita dum virtutis curam gerimus, gloria afficitur. Quod ergo dicit, eſt eiuſmodi: Fac vt nos perpetuò rectè & ex virtute viuamus, vt ſit nomen tuum benedictum. *A ſolis ortu vſque ad occaſum laudabile nomen domini.* Vides eum iam communem exordiri rempublicam, & aperire nobilitatem eccleſiæ. Non amplius enim in Palæſtina ſolùm, nec in Iudæa, ſed eſt vbique terrarum nomen domini. Quãdo autem hæc euenerunt, niſi quando noſtra cœperunt effloreſcere? Olim enim non ſolùm non benedicebatur in Palæſtina, ſed etiam blaſphemabatur, & maledictis inceſ-
Eſa.52. ſebatur propter Iudæos qui in ea habitabant. Propter vos enim, inquit, nomen blaſphemabatur inter gentes. Nunc autem vbique terrarũ laudibus celebratur. Quod
Eſa.2.46. quidem alius quoque propheta ſignificãs, dicebat: Apparebit dominus, & perdet omnes deos gentium, & adorabunt eum vnuſquiſque in loco ſuo. Et rurſus alius: C
Mal.1. iuxta 70. interpret. Et in nobis claudentur portæ, & non accedet ad altare nomen domini: quoniam ab ortu ſolis vſque ad occaſum nomen meum glorificatum eſt in gentibus, & in omni loco offertur ſuffitus nomini meo, & purum ſacrificium. Vides quomodo res Iudaicas cõtraxit, & repreſſit, & vbique terrarum eccleſiaſticam vitæ formam prædicauit. Qui enim hæc dicit propheta, fuit poſt reditum à Babylone: & ideo hæc tunc prædixit, ne dicerent Iudæi eum dicere confuſionem illam & deſtitutionem quæ fuit in Babylone. Poſtquam enim illa ceſſaſſent, & ipſi ad priorem reuerſi eſſent rempublicam, ea dicit angelus, ſignificans eorum deſtitutionem quæ fuit tempore Veſpaſiani & Titi, poſtquam non erit deinceps mutatio illius ſolitudinis ac deſtitutionis. Illam enim conſecutæ ſunt res eccleſiæ. Et ideo dicit, Magnum nomen meum in gentibus, hoc eſt, benedictum, quod per bonam ipſorum vitam laudatur, quemadmodum hic quoque dicit, Benedictum nomen domini. *Excelſus ſu-* D *per omnes gentes dominus.* Vides rurſus gẽtes eius cultum ſuſcipere, & non vnam tantùm, aut duas, aut tres, ſed quæcũque ſunt in orbe terrarum. Quid eſt hac prophetia clarius? Quomodo autem eſt excelſus ſuper omnes
Magnificari aut benedici Deum à nobis, quid ſit. gentes? Quoniam eum magnificamus, non ei aliquam addentes altitudinem, abſit: ſed dogmatibus, cultu, adoratione, & cæteris omnibus non aliquid humile & abiectum de eo cogitantes, vt Iudæi, ſed multò maiora & altiora. Talis eſt enim hæc noſtra reipublicæ forma, quantò cœlum eſt terra altius, tantò hæc altior veteri. Et ideo dicit: Excelſus ſuper omnes gentes dominus. Etenim cùm eum per cultum attollimus, illud quoque ſcimus, hæc eſſe per quandam demiſſionem, & ad ca-

A ptum noſtrum accommodationem. Quare etſi ſint in nouo, quàm in veteri altiora, ſunt tamen eius dignitate longè inferiora. Et ideo Paulus vtriuſque cognitionis, & quæ nunc eſt, & quæ tunc in futuro ſeculo futura eſt, differentiam oſtendens, dicebat: Quando eram 1.Cor.13. paruulus, ſapiebam vt paruulus, cogitabam vt paruulus: quando autem factus ſum vir, euacuaui quæ erant paruuli. Et rurſus, Ex parte cognoſcimus, & ex parte pro- Ibidem. phetamus, & videmus nunc quidem per ſpeculum in ænigmate, nunc autem facie ad faciem. Per hæc enim oſtendit hanc cognitionem ab illa tantum abeſſe, quantum puer à viro qui peruenit ad perfectam ætatem. *Et ſuper cœlos gloria eius.* Quoniam dixit de laude & exaltatione quæ fit per rectam vitæ humanæ inſtitutionem, & Deum ita extollere, ita laudare, ita magnificare exhortatus eſt, ad maiorem virtutem incitans, oſtendit vbinã hoc maximè fiat. Vbinam ergo hoc fit? In cœlis. Illic Matt.17. Heb.10. enim eſt eius gloria. Angeli enim eum maximè glorifi-
B cant, non ex ſua natura ſolùm, ſed etiam ex obedientia hominum quibus miniſtrant, præcepta eius exactè perficientes. Et ideo dicit, Potentes virtute, facientes ver- Pſal.148. bum eius. Porrò autem in euãgeliis quoque iuſſit Chri- Luc.4. Matt.6. ſtus orare, & dicere, Fiat voluntas tua ſicut in cœlo & in terra. Hoc eſt, quemadmodum eum ſanctificant angeli, ab omni quidem vitio liberati, virtutem autem exactè perſequentes: ita etiam nos digni habeamur qui ipſum ſanctificemus. Hoc ipſum hîc quoque ſignificans, ſubiunxit: Et ſuper cœlos gloria eius. Non ſolum enim in terra videbis has creaturas quæ cernuntur, nec pulcherrimum ordinem qui eſt in cœlo, ſed aſcende à ſenſibilibus ad ea quæ percipiuntur ſola intelligentia, ad pulchritudinem illarum ſubſtantiarum, ad ſplendorem illius reipublicæ: & tunc ſcies quomodo eſt in cœlis gloria eius. *Quis ſicut dominus Deus noſter, qui in altis habitat, & humilia reſpicit?* An non videtur magnũ eſſe quod dictum eſt? Sed quando conſideraueris de quónam id
C dictum ſit, hoc longè erit eo inferius. Ita, ſicuti dixi, non oportet in verbis ſolis ſiſtere, ſed vſque ad ſenſum conſcendere. Quomodo enim in cœlis habitat, qui cœlum & terram implet? qui vbique præſens eſt? qui dicit, Deus appropinquãs ego ſum, & non Deus procul? Qui men- Hier.23. ſus eſt cœlum palmo, & terram pugillo? qui continet Eſa.40. ambitum terræ? Sed quoniam loquebatur tunc cum Deus cur in cœlo habitare dicatur. Iudæis, propterea eo ſermone vſus eſt, paulatim erigens eorum cogitationem, & mentem ſenſim extollens & euehens. Non enim dixit ſolummodo, Qui in altis habitat, & humilia reſpicit: ſed cùm prius dixiſſet, Quis ſicut dominus Deus noſter, illud ſubiunxit, oſtendens quanam de cauſa illud ſecundũ dixerit, nempe propter Eſa.2.46.65. Iudaicam imbecillitatem ſimulachra ſtupẽtem, & deos Ezech.6. in locis & templis concluſos adorantem: & ideo indu- Oſee 10.11. cit parumper comparationem, licet citra comparatio- Eſa.40. nem Deus omnes ſupereminеat: ſed ad imbecillitatem auditorum ſicut dixit (neque enim ceſſabo hoc aſſiduè
D dicere) componit orationem. Neque enim quærebat vt tunc diceret aliquid dignum eius gloria, ſed vt quod diceret, ab eis capi poſſet. Et ideo paulatim eos ſuſtollit: & tamen ne ſic quidem permanet in humilitate, ſed rurſus aperit quaſdam altiores intelligentias. Poſtquam enim dixit, Qui in altis habitat, & humilia reſpicit: rurſus ad altiora orationem extollens, dicit: *In cœlo & in terra.* Oſtendens eum eſſe vbique, & hic, & illic. Non Iob 11. Eſa.66. enim tanquam in cœlo incluſus, reſpicit eminus quæ fiunt in terra, ſed vbique præſens, & omnibus aſſiſtens. Vidiſti quomodo paulatim mentem auditorum ſuſtollit. Deinde cùm auditorem à terra extuliſſet, & in cœlo collocaſſet: rurſus procurans vt aliquid maius animo apprehenderet, venit ad aliud eius potentiæ indicium, dicens,

dicens, *Suſcitans à terra inopem, & de ſtercore erigens pauperem.* A Magnæ eſt enim, atque adeò ineffabilis potentiæ, parua extollere. Alicubi autem contrarium quoque ponit alius, quòd magna quoque humiliat, ſic dicens:
Eſa.6. Diuidens cõtritionem ſuper fortitudinem, & miſeriam ſupra munimentum adiungens. Hîc quidem certè dictum eſt quod poteſt puſillos erigere. Eſt itaque generalis oratio. Quòd ſi quis hæc etiam velit accipere anagogicè, videbit hoc factum eſſe in gentibus, videbit
1.Cor.1. Epheſ.2. hoc eueniſſe in nobis tempore aduentus Chriſti. Quid enim erat noſtra natura pauperius? eam tamen erexit & ſuſtulit in cœlum cum noſtris primitiis, & fecit conſidere in cœlis in throno patris. Et de ſtercore erigens pauperem. *Vt collocet eum cum principibus populi ſui.* Stercus hic dicit vilitatem, & quæ ex ea fit repentinam mutationem, oſtendens ei eſſe omnia facilia & expedita. Deinde tranſit ad aliud maius. Quódnam hoc? Quòd non ſolùm poteſt res transferre, & humilibus dare authoritatẽ, ſed ipſius etiam naturę tranſmouere limites, & eam B quæ eſt ſterilis, matrem efficere. Et ideo ſubiunxit. *Qui habitare facit ſterilem in domo, matrem filiorum lætantem.*
1.Sam.1. Quod quidem factum eſt in Anna, quod factum eſt in aliis innumerabilibus. Vidiſti hymnum perfectum, vidiſti hymnum completum. Dixi ea quæ erant futura, vt vniuerſus orbis terræ ſe rectè gereret, quomodo erat ceſſaturus Iudaiſmus, quomodo noua eccleſię reſpublica erat in lucem exitura, quomodo erat vbique offerẽdum ſacrificium. Deinde efficiens vt vel craſſioribus fide digna eſſet oratio, ex iis quæ iam fiunt, quæ ſunt futura confirmat. Quod autem dicit, eſt eiuſmodi: Ne diffidas futuram tantam mutationem, & diſiectas gentes eſſe venturas in gloriam. Non vides hæc fieri quotidie? extolli humiles, & ſedere cum principibus? Non vides naturam quæ erat manca & mutila, corrigi, ſteriles matres fieri? Tale quid etiam vſuuenit in Eccleſia. Erat ſterilis, ſed multorum filiorum mater facta eſt. Quocirca
Eſa.54. dicit Eſaias: Lætare ſterilis quæ non paris, erumpe & C clama quæ non parturis, quoniam multi ſunt filij deſertæ magis quàm eius quæ habet virum, hoc in eccleſia futurum prænuncians. Quocirca hîc quoque finiit orationem, prophetiam fide dignam hinc efficiens ex iis quæ iam facta ſunt ab eius maieſtate. Quæcunque e-
ἐγένετο. nim Deo viſum fuerit, ſunt factu facilia. Poteſt enim tranſmutare naturam, & humilitatem transferre in altitudinem, & mores corrigere. Cùm hæc ergo ſciamus, omnia quæ noſtra ſunt afferamus, & omni fruemur gloria, & ad ineffabilem aſcendemus altitudinem, Dei auxilio freti: cui gloria & potentia in ſecula ſeculorum. Amen.

IN PSALMVM CXIII.

Facta eſt Iudæa. ἐγένετο ἡ Ἰουδαία. Fuit Iudæa.

IN *exitu Iſrael de Aegypto, domus Iacob de populo barbaro, facta eſt Iudæa ſanctificatio eius, Iſrael poteſtas eius.* Magnã hîc teſtatur Dei benignitatem & manſuetudinem. Quámnam hanc? D Quòd cùm quamprimum oſtendit potentiam, tunc vt adoretur exigit. Hoc enim ſignificans dicebat, In exitu Iſraël de Ægypto. Tunc enim ſuam oſtendit potentiam per ſigna quæ in Ægypto facta ſunt, & per ea quæ in deſerto: tunc etiam populum ſibi effecit familiarem. Hoc ipſum etiam fecit in Adam. Cùm enim prius mundum feciſſet, & ſuæ ſapientiæ & potẽtiæ vim oſtendiſſet, ita finxit hominem,
Matt.11. Marc.3. Luc.4.6. Io.10.11. 11.13. & ab eo exegit adorationem. Ita etiam vnigenitus Dei filius cùm primum ſigna præbuiſſet multa & omnis generis, tunc fidem exegit. Quocirca iis quidem qui ab initio ad eum accedebant, vt qui eius pignora nõ haberent, nec argumentum diuinitatis, non dicebat, Credi-

A te, quia poſſum hoc facere: ſed ſigna ſolummodo oſtẽdebat. Sed poſtquam vbique per Palæſtinam depoſuit ſuæ monimenta potentiæ, mutilis corporibus remediũ afferens, vitium expellens, de regno diſſerens, leges ſalutares ſanciens, tunc etiam fidem exegit ab iis qui accedebant. Homines enim volunt prius imperium obtinere, & tunc aggrediuntur benefacere: Deus autem incipit à beneficiis. Et quid dico alia beneficia, cùm etiam crucem ipſam ſuſtinuerit, & tunc orbem terræ vicerit, quam gerebat curam factis oſtendens? Hoc ergo pſalmographus quoque hîc ſignificans, dicebat, In exitu Iſraël de Ægypto, domus Iacob de populo barbaro, facta eſt Iudæa ſanctificatio eius. Hoc eſt, in exitu, in re- 70. ἐγενήθη Ἰουδαία. ceſſu, in liberatione ab Ægypto. Non dixit autem ſo- Exod.3. lummodo de Ægypto, ſed adiecit, de populo barbaro, nomine hoſtium, Dei curam oſtendens. Ab illis enim crudelibus & immanibus Ægyptiis non potuiſſent liberari, niſi habuiſſent manum fortem, & dexteram in-
B expugnabilem. Erant enim vel feris ſæuiores, & petris Exod.7.8.9.10.11. duriores: qui cùm tot acciperent plagas, minimè cederent. Poſtquam ergo dixit, populum barbarum, oſtendit quàm magna eſſet Dei potentia, quòd adeò barbarum, adeò efferatum hominem nunc quidem perſuaſit, nunc verò vel inuitum coëgit ſeruos dimittere, & contendentes poſtea mari obruit, & ita ſuum populum liberauit. Quid eſt autem, Facta eſt Iudæa ſanctificatio Exod.14. eius? Pro eo quod eſt, Populus ei ſeruiens, & eum co- Deut.7.26. lens, populus ei dedicatus, populus ei factus peculia- ἁγίασμα αὐτοῦ. ris. Sanctificatio autem propriè dicebatur, templum, a- Sanctificatio. dyta, ſancta ſanctorũ, quemadmodum Zacharias quo- Zach.7. que introducit aliquos rogantes, & dicentes: Ingreſſa eſt huc ſanctificatio? an ieiunabimus? de reditu arcæ & aliorum ſignificans, Facta eſt Iudæa ſanctificatio eius. erat enim antea regio impura & execranda, ſed poſtquã acceſſit populus, facta eſt ciuitas ſanctificatio eius: hoc eſt, introducta eſt ſanctificatio per obſeruationem, per
C ſacrificia, per cultum, alióſque ritus & ceremonias. Iſraël poteſtas eius. Sub eius imperio, inquit. Atqui vniuerſus orbis terræ eius imperio ſuberat, ſed hi etiam amplius, ex eo quòd eos habebat proprios & familiares, quandoquidem & prophetias ſuſcipiebant, & cum eis diſſerebat, & res eorum variè adminiſtrabat. Quinetiam alio modo appellabatur eius populus. Illius enim nutu ſæpe & ad bellum procedebant, & multa alia adminiſtrabant. Cùm eos enim à barbaricis manibus, tyrannide, & ſeruitute, & extremo periculo, & mente impia liberaſſet, Rex eorum factus eſt. Hoc ipſum etiam alibi ſuam cauſam agens, & oſtendens ſe quæ ſua erant primùm oſtendiſſe, quæ illorum autem erant, requirere, dicebat: Nunquid ſolitudo fui domui Iſraël, vel Hier.2. terra inculta? Quod autem dicit, eſt eiuſmodi: Num κεχερσωμένη. fui vobis inutilis? Non innumerabilia bona in vos con- Exod.14. tuli? Non ipſam naturam mutaui? Non elementa vt vo- Exod.16. bis ſeruirẽt compoſui? Non dedi vobis vitam ab huma-
D nis laboribus liberam? Propterea dixit: Num ſolitudo fui domui Iſraël? hoc eſt, Non fructus tuli innumerabiles? libertatem Ægypti, liberationem barbarorum, oſtẽſionem miraculorum, vitam in deſerto, hæreditatem Palæſtinæ, ſubiugationem gentium, continua trophæa, frequentes victorias, miracula incredibilia, continua prodigia, terræ fertilitatem, generis veſtri incrementum, quæ vniuerſum terrarũ orbem peruadit, gloriam, alia innumerabilia. Vidiſti fructus Dei: & ideo ſubiunxit. Nunquid fuit terra inculta? Hoc eſt, non innumera- Eſa.61. Amos.2. biles fructus à me ſuſcepiſtis? Non benedixi introitum & exitum veſtrum? greges veſtros & armenta veſtra? panem veſtrum, & aquam veſtram? Non feci vt eſſetis omnibus inexpugnabiles, inuicti & terribiles?

A Non tanquam ex fontibus omnia vobis è cœlo & è terra manabant? Hoc enim maximè oſtendit principem, quòd ſcilicet ſuorum curam gerat, eíſque prouideat ac (γνώμη) proſpiciat. Et ideo dicebat Chriſtus, (Ioan.10.) Paſtor bonus, non dixit, honoratur & colitur, ſed animam ſuam ponit pro ouibus ſuis. Hoc eſt principatus, hoc eſt paſcendi ſcientia, ſua negligere, & eorum quos regit, curam gerere. Quod eſt enim medicus, hoc eſt princeps, vel potius plus quàm medicus. Medicus enim arte ſalutem comparat, princeps autem etiam propriis periculis. Quod etiam fecit Chriſtus, pugnis cæſus, crucifixus, & alia innumerabilia perpeſſus. Quocirca dicebat Paulus: (Rom.15.) Etenim Chriſtus non ſibi placuit, ſed quemadmodum ſcriptum eſt, Opprobria exprobrantium tibi, ceciderunt ſuper me. Duo ergo, imò verò tria, atque adeò innumerabilia hic ponit beneficia, quòd eripuerit à barbaris, quòd liberauerit ab alienis, quòd exemerit à ſeruitute, quòd laboribus & afflictionibus finem impoſuerit, quòd innumerabilia fecerit miracula. B Deinde quòd eos etiam eſſe voluerit eius ſanctificationem, & eius eſſe dicto obedientes. Nam hoc quoque non eſt paruum genus beneficij, referre eos in numerum eorum qui ſunt ſub eius ditione. *Mare vidit, & fugit, & Iordanis conuerſus eſt retrorſum*. Vide orationem exaggeratam, & amplificatum beneficium. Quid enim, inquit, dicendum eſt de barbaris & gentibus, quando ceſſit etiam creatura, & locum dedit, & conuerſa ad contraria, reſpiciens ad imperatorem, & cedens duci populi? Hæc enim omnia tunc eueniebant populo Hebræorum, vt ſcirent quæ fiebant, non fuiſſe humanæ conſequentiæ, ſed omnia fuiſſe mirabilia effecta diuinæ & ineffabilis potentiæ. Vide autem emphaſin dictionis, & quàm ſit optimè poſita. Non dixit enim ceſſit, aut ſubſtitit: ſed quid? Mare vidit, & fugit, receſſus celeritatem fuga volens oſtendere, magnitudinem admirationis, & facilitatem Dei operationis. (Miracula nõ temere facta.) Et ne quis exiſtimet hoc C certo temporis ambitu aut fortuitò accidiſſe, ab illo (Exod.14.) tempore non amplius factum eſt, ſed ſemel quando Deus iuſſit, ídque variè in diuerſis perſonis. Inſolens enim vndarum impetus, veluti animatus, & ratione prẹditus, Deo iubente hos quidem ſeruauit, illos verò perdidit: & aliis quidem ſepulchrum, aliis verò fuit vehiculum. (Dan.3.) Hoc ipſum etiam videris in fornace Babylonica. Ignis enim qui temere & caſu ferebatur, moderationem & certum ordinem oſtendit quando Deus præcepit, eos quidem qui erant intus, conſeruans: eos verò qui foris ſedebant, inuadens & conſumens. Iordanis conuerſus eſt retrorſum. Vidiſti & in diuerſis temporibus, & in diuerſis locis fieri miracula. Vt enim ſcirent Dei potentiam vbique eſſe extenſam, & loco non concludi: & in barbara regione, & in ſolitudine, & vbique adfuit faciens miracula, & nunc quidem in mari, nunc autem in fluuiis, & tunc quidem cùm regeret (Act.1.) Moſes: poſtea autem cùm dux eſſet Ieſus: & per miracula D vbique tranſmittebantur: vt nullo ſenſu præditam mentem, durámque eorum intelligentiam miraculis emollitam, aptiorem redderet & magis ductilem ad ſuſcipiendam Dei cognitionem. *Montes exultauerunt vt arietes, & colles ſicut agni ouium*. Hic nobis oritur non parua quæſtio. Nonnulli enim dubitantes dicunt: Priora quidem facta eſſe ſcimus: hiſtoria enim tradidit, & diuiſum fuiſſe in exitu mare rubrum, & Iordanem fuiſ- (Exod.14. Ioſ.3.) ſe retro conuerſum, quando arca tranſiit: exultaſſe autem montes & colles, hoc nuſquam ſcriptum eſſe videmus. Quid hoc ergo ſibi vult? Volens propheta lætitiam & miraculorum magnitudinem hyperbolicè oſtendere, vel ipſa inanimata inducit choros propemodum ducentia & exilientia, quæ quidem ſolent fie-

A ri ab iis qui lætitia afficiuntur. Eò ergo ſpectat adiectio illius ſimilitudinis, Tanquam arietes, & tanquam agni ouium. Illa enim animalia quando lætantur, ſolent ſaltibus oſtendere lætitiam. Quemadmodum ergo alius (Eſa.24.) dicit in calamitatibus vineam & vinum luxiſſe, non quòd vitis lugeat (quomodo enim lugeat vitis?) ſed volens inſignem mœrorem oculis veluti ſubiicere, etiam ipſa inanimata eum ſenſiſſe dicit hyperbolicè: ita hîc etiam inducit creaturam eſſe lætitiæ participem, vt oſtẽderet gaudij magnitudinem. Ita etiam ſolemus dicere, quæ hîc ſunt læta euaſiſſe, quando virum honoratum viderimus acceſſiſſe: Impleſti domum lætitia: non de parietibus loquentes, ſed inſigne gaudium oſtendentes. *Quid eſt tibi mare, quòd fugiſti, & Iordanus, quòd conuerſus es retrorſum? Montes exultaſtis vt arietes, & colles ſicut agni ouium?* Per interrogationem profert orationem, (Interrogatio per proſopopœiam.) & cum elementis loquitur, eodem ſenſu, quo ea dixit exilire. Quemadmodum enim ea dicebat exhilarata, nõ B eis ſenſum tribuens, ſed (vt iam dixi) inſignem lætitiam oſtendens, & rerum geſtarum magnitudinem: ita etiam eis affert interrogationem, non vt quæ reſpondere poſſint, & ſenſum habeant, ſed vt quod dicitur, efficiat apertius, & oſtendat rem eſſe admirabilem, & ſuperare hominum opinionem. Tanquam autem res noua facta eſſet, & non ex conſueta naturẹ conſequentia eueniſſet, ſubiungit interrogationem, & adiicit reſponſionem. Quamnam? *A facie domini mota eſt terra, à facie Dei Iacob.* Hîc rurſus dicit motum, perculſionem, admirationem, vt oſtenderet rerum geſtarum magnitudinem. Deinde (Deus Iacob, dominus ex ſerui nomine appellatus.) oſtendens quanta res ſit vnius viri virtus, ex ſerui nomine appellauit dominum. Quod quidem Paulus quoque dicit fuiſſe pro maximo honore conceſſum illis ſanctis, quoniam liberi erant ab omnibus quæ ad hanc vitam pertinebãt. Non ſolùm enim ponit illum honorem, ſed etiam adiicit cauſam honoris, vt auditorem doceret viam, per quam poſſet primum hunc locum obtinere. C Quemnam? Vt ex ſeruorũ nomine Deus vocetur. (Heb.11. Exod.3. Matt.22.) Quocirca dicebat: Propter quã cauſam non erubeſcit Deus, Deus eorum vocari: quomodo appellabatur Deus ipſorum, dicens: Ego ſum Deus Abrahæ, Deus Iſaac, & Deus Iacob. Deinde ponens etiam ſuperius cauſam talis vocationis, dixit: Et hi omnes mortui ſunt, non acceptis promiſſionibus, ſed his procul viſis, cùm & ſalutaſſent, & cõfeſſi eſſent quòd peregrini ſunt & hoſpites. Hæc eſt cauſa, & ideo ſubiunxit: Propter hanc cauſam nõ erubeſcit Deus vocari Deus eorum. Propter quamnam? Quoniam confeſſi ſunt eſſe ſe hoſpites & peregrinos, & nihil habere commune cum præſentibus, ſed ſeiuncti ab iis quæ ad hanc vitam pertinent, ita degebant in aliena terra. *Qui cõuertit petram in ſtagnum aquarum, & rupem in fontes aquarum*. (Exod.17. Deut.8. ἀκρότομος.) Quamnam quæſo veniam conſequentur, qui ſunt duri, & non facilè cedunt, cùm & petra, & rupes quæ eſt dura & reſiſtens, cedit iuſſui domini: homo autem qui eſt ratione ornatus, & omnibus D manſuetior, illis euadit durior? Rupem enim hîc dicit, quæ facilè ferro non cedit, ſed vix in vertice confringitur. Illa tamen in cõtrariam naturam redacta eſt, & fontes aquarum emiſit. Naturæ enim opifex poteſt ipſos quoque transferre terminos, & quẹ ſunt cõtraria oſtendere: quod ſæpenumero fecit in multis locis, oſtendens ſe eum eſſe, qui ex iis, quæ non ſunt, fecit omnia. Poſtquam ergo dixit antiqua beneficia, miracula, prodigia, quomodo liberauit à barbarica ſeruitute, quomodo reduxit in libertatem, quomodo mutauit elementa, & omnia repleuit lætitia, rogat etiam vt pro præſentibus ad eum portum confugiamus. Deinde quoniam illud quoque factum eſt, nõ propter merita eorũ qui afficiuntur beneficio, ſed propter Dei benignitatem & clementiam,

A tiam, & nomen eius: quod quidem dixit, vt non profanetur nomen meum, ſed ſciant omnes per ea quæ facta ſunt, eius virtutem & potentiam, & hoc ſit occaſio & argumentum doctrinæ: hanc etiam nunc affert rationem, dicens: Etiamſi nos vita deficiat, nec habeamus ex noſtris rectè factis fiduciam, fac propter nomen tuum, ſicut dicebat Moſes. Cui hic quoque dicens conſentanea, ait; *Non nobis domine, non nobis, ſed nomini tuo da gloriam.* Non propter nos, inquit, neque vt nos reddas clariores & magis inſignes, ſed vt ipſe vbique tuam reddas manifeſtam potentiam. Etenim quemadmodum eius nomen gloria & honore afficitur, dum ipſe fert auxilium: ita rurſus gloria quoque afficitur, dum nos rectè & ex (Matt.5.) virtute viuimus, & præclaris inſtitutis clari ſumus. Luceat enim, inquit, lux veſtra coram hominibus, vt videant opera veſtra bona, & glorificent patrem veſtrum qui eſt in cœlis. Quemadmodum ergo gloria & honore in noſtris bonis operibus afficitur, ita contumeliis & maledictis inceſſitur, dum vitam in vitio tranſigimus. B Hoc ipſum per prophetam quoque ſignificans, dicebat: (Eſa.52.) Nomen meum propter vos blaſphematur inter gentes. Cùm ergo nulla alia ratione poſſit eorum cauſam defendere, eò confugit, ſicut etiam Moſes. Sed non idem ſemper facit Deus, hominum ſalutis curam gerens. Si enim hoc ſemper faceret, multi ſocordes fierent & deteriores, quòd nihil mali paterentur, maximum pignus habentes, nempe qui propter eius gloriam perpetuò ſeruarentur. (Salus hominum Deo magis eſt curæ, quàm ſua gloria.) Sed res non ita habet. Neque enim Deo ſua gloria tantæ eſt curæ, quantæ ſalus hominum. Si enim homines eam contemnunt, multò magis Deus, qui nullo noſtrorum indiget: ſed, ſicut dixi, quoniam propheta partes defenſoris ſuſcipit, eos ab iis, ex quibus licet, defendit, & conduplicatione vtitur, dicens: Non nobis domine, non nobis, oſtendens magnam indignitatem eorum qui ſeruantur. *Sed nomini tuo da gloriam.* Nos enim ſumus digni malis innumerabilibus: (Super miſericordia ἐπὶ τῷ ἐλέει, ob miſericordiam.) C ſed ne profanetur nomen tuum. *Super miſericordia & veritate tua.* Alius, Propter miſericordiam tuam. Vides eum hoc quoque planè ſciuiſſe, quòd Deus id deſpiciens, vnum ſolum ſibi proponit, nempe vt corrigantur homines. Et ideo ſubiunxit, Ob miſericordiam & veritatem tuam. Hoc eſt, Propter miſericordiam tuam fer nobis auxilium, etſi non ſit tibi curæ gloria hominum, ſed propter miſericordiam & veritatem tuam. Potes enim, potes etiam puniens gloriam accipere, & non ſolùm miſerens. Sed non ſic, inquit, ſed propter tuam miſericordiam. Oportebat enim à nobis nomini tuo dari gloriam per bonam vitæ inſtitutionem, ſed quoniam hac in re officio noſtro functi non ſumus, fac id per tuam defenſionem, clementiam, & miſericordiam. *Nequando dicant gentes: Vbi eſt Deus eorum?* Audio multos nunc quoque precando hæc dicentes, ſed timeo ne nequicquam dicant: Vbi eſt Deus eorum? quando multi rapiunt, & iniuriam faciunt & admittunt ſcelera innumerabilia. *Deus autem noſter in cœlo, quæcunque voluit fecit.* D Multorum hic errorẽ corrigit. Quoniam enim multi Deum eſſe ignorant, talem eorum ſententiam corrigens, dicit: Deus autem noſter in cœlo, quæcunque voluit fecit. Si autem in cœlo, multò magis in terra. Quid eſt, in cœlo quæcunque voluit fecit? Vel ſuperiores inquit poteſtates, vel infinitos illos populos, vel præcepta quæ cum facilitate peraguntur. Si autem in terra magna eſt confuſio ordiníſque perturbatio, ne mireris. A vitio enim hominum, & eorum qui id perſequuntur, improbitate, non autem à Dei imbecillitate oritur. Quòd enim ſit fortis & potens, quẹ in cœlo fiunt, id ſignificant. Si autem non ita fiat in terra, qui ſeipſos reddunt indignos, in cauſa ſunt. Porrò

A autem aliter quoque ſumi poteſt quod dicitur, nempe (Patientia Dei.) quòd propter Dei patientiam multa ſunt quæ nondum accipiunt iuſtam remunerationem. Quò fit, vt iuſti vincantur ab improbis, dum non vult benignus & clemens Deus de vniuſcuiuſque peccatis pœnas eueſtigio ſumere. Nam ſi hoc faceret, ſublatum eſſet iampridem noſtrum genus. Hoc ergo hic dicit. Potens quidem eſt, & (Rom.2.) validus, & qui poſſit pœnas ſumere, ídque manifeſtum eſt ex iis quæ in cœlis fiunt, ſed hoc non facit, vtẽs vbique lenitate & patientia, & attrahens ad pœnitentiam eos qui vitam tranſigunt in ſcelere. *Simulachra gentium argentum & aurum, opera manuum hominum. Os habent, & non loquentur: oculos habent, & non videbunt. Aures habent, & non audient: nares habent, & non odorabunt. Manus habent, & non palpabunt: pedes habent, & non ambulabunt: non clamabunt in gutture ſuo. Similes eis fiant qui faciunt ea.* In pſalmo centeſimoquinto, eorum inſaniam narrans, dixit: Filios & filias ſuas ſacrificarunt dæmoniis. B In præſentia autem ſtupiditatem, & ipſius ſenſus priuationem, quòd inanimis materiis affixi ſunt. Omnia autem eorum membra perſequitur, ea fuſius ludificãs. Deinde ſubiungẽs quoque dicit: *Similes eis fiant qui faciunt ea, & qui confidunt in eis.* Atqui virtus eſt, Deo eſſe ſimilem, hîc autem eſt imprecatio. Cogita autem quales ſint, cùm vt quis eis euadat ſimilis, ſit ſumma imprecatio. Atque orationem quidem ſic pulchrè figurauit, eos extremæ amentiæ inſimulans, & eſſe ridiculos oſtendens. Quomodo autem non eſt, dic quæſo, ridiculum, vinctum teneri à ſtatua, quæ habet in ſe figuram ſummæ turpitudinis? Quis autem velit nudam videre mulierem? Dæmon autem nudæ quoque figuræ aſſidet. Et nunc (Idolorum pernicies. Pſal 95. Zach.10.) quidem ſtatuæ ſunt imagines fornicationis, veréque inſani in maſculos amoris. Quid enim ſibi vult aquila? Quid verò Ganymedes? Quid Apollo, qui virginem perſequitur? Quid aliæ execrandæ figuræ? Vbique libido, vbique laſciuia nefariorum concubituum, & in- C ſanorum amorum ſunt vbique figuræ. Statuæ enim, & feſta, & publici conuentus, & initia ac myſteria, vt turpiſſimas res probant & conuincunt, ita ſunt earundem monimenta & documẽta. Nec ſolum docentur res turpes, ſed etiam hominum cædes ex eis ediſcuntur. Vnde etiam auerſantur dæmones. Nihil eſt enim aliud apud illos, quàm libido, & impudicitia, & intemperantes ebrietates, crudelitas, & inhumanitas, & cædes. Atque hinc videri poſſunt conflata eſſe feſta. Cùm itaque ſimulachra nullo ſenſu prædita, & eorum qui illi confidunt amentiam eſſet ludificatus, ad Dei laudem conuertit orationem, dicens, *Domus Iſrael ſperauit in domino, adiutor & defenſor eorum eſt. Domus Aaron ſperauit in domino, adiutor eorum & protector eorum eſt. Qui timent dominũ, ſperauerunt in domino: adiutor eorum & protector eorum eſt.* Per hæc enim & Dei potentiam prædicat, & eius incõparabilem & ſuper omnes excellentiam. Quæ enim Iudaico populo facta ſunt, in medium adducens, oſten- D dit eius duplex, imò verò triplex beneficium. Primùm quidem quòd eos liberauerit à dæmonibus. Deinde quòd ſeipſum manifeſtauerit. Tertiò autem quòd eis ſuum præbuerit auxilium. Diuidit autem orationem in Iſraëlem & genus ſacerdotale, & eos qui ad eum accedunt ex gentibus. (Sacerdos priuatum longè ſuperat.) Non eſt enim conferendus priuatus cum ſacerdote, ſed hic eum longè ſuperat: & ideo meritò eam facit diuiſionẽ. Maior enim eſt eis honor habitus. Deinde oſtendens prouidẽtiam non eſſe rebus tantum Iudaicis concluſam, Proſelytorũ quoque meminit, qui accedunt ex gentibus, auxilium & benedictionem factam in omnes eſſe dicens. *Dominus memor fuit noſtri, & benedixit nobis. Benedixit domui Iſrael, benedixit domui Aaron. Benedixit iis qui timent dominũ, puſillis cũ maioribus.*

Benedicere Dei. Psal. 112. Benedicere hominis.

Quid est, Benedixit? Impleuit, inquit, bonis innumerabilibus. Etenim homo quoque Deum benedicit, vt quando dicit, Benedic anima mea dominum. Sed qui Deum benedicit, ipse lucratur: seipsum enim reddit clariorem, illi autem nihil largitur. Deus autem benedicẽs, nos reddit clariores: ipse autem nihil accipit. Deus enim nulla re indiget. Qua de re lucrum vtrinque nostrum est. Quomodo autem eos benedixit? Dedit eis panem è cœlo, aquam pluit è petra, introitum eorum & exitum custodiit, armenta & greges eorum auxit, peculiarem populum nominauit, & regale sacerdotium, legem dedit, prophetas misit. Hæc etiam alibi prædicans dicit: Non fecit taliter omni nationi, & iudicia sua non manifestauit eis. Et alius, Quænam gens est adeò sapiẽs, cui appropinquat dominus Deus eius? Pusillis cum maioribus. Nullum, inquit, fuit genus cui defuerit benedictio, sed hæc omnia ad omnes extensa sunt. *Adiiciat dominus super vos, super vos & filios vestros.* Vidisti aliud genus benedictionis, nẽpe vt crescat genus. Et ideo alius contrarium pro supplicio afferens, dicit: Et diminuti sumus, & sumus pauci præter omnes qui habitant terram.

Psal. 15. Act. 17. Exod. 16. Exod. 17. Psal. 120. Deut. 21. Exod. 29. Exod. 20. 1. Reg. 17. 2. Par. 27. Psal. 147. Deut. 4. Hier. 42.

Benedictio Hebræorum in Ægypto. Exod. 12.

Hac benedictione fruebantur etiam cùm essent in Ægypto, licet essent innumerabilia quæ prohibebant, opera, afflictio, & calamitas, eorum qui vrgebant, crudelitas. Sed nihil eorũ verbum Dei interrupit, sed eò processit benedictio, vt in ducentis annis fierent sexcenta millia.

Benedictio vetus & noua. Ephes. 1. Ephes. 3.

Sed tunc quidem in his consistebat benedictio, nunc autem in nouo, in multò melioribus. Et ideo dicit Paulus: Benedictus Deus qui benedixit nos in omni benedictione spiritali in cœlestibus in Christo. Et rursus: Ei autem qui potest omnia facere longè abundantius quàm petimus vel cogitamus, ei gloria in ecclesia.

4. Reg. 4.

Et ideo Prophetæ quoque antiquitus quærentes beneficia, prębebant hanc benedictionẽ. Helisæus enim eam quæ illum suscepit, datione filij remuneratus est. In nouo autem non hæc, sed multò maiora.

Act. 16.

Itaque purpuraria non hęc petebat ab Apostolis, sed quid? Si non iudicastis me indignam domino, ingressi, inquit, manete apud me. Vides quãtum intersit, & quænam quidem petebant qui erant in veteri, & quænam qui in nouo.

Luc. 10. Rom. 15.

Et rursus Christus: Gaudete quia nomina vestra scripta sũt in cœlis. Et Paulus: Deus autem impleat vos gratia & spe in credendo, vt abundetis in spe, in virtute Spiritus sancti. Vidisti vim benedictionis, quæ bona largitur ineffabilia, & nihil habet terrenũ.

Rom. 16. Deut. 28. Esa. 1.

Et rursus Paulus: Deus autem conteret Satanam sub pedibus vestris celeriter. Sed in veteri, quando homines erant crassiores, ex sensilibus contexebatur benedictio, & multorum liberorum susceptio existimabatur esse res maxima.

Rom. 5.

Quoniam enim mors ingressa erat ex peccato, Deus genus consolans, & ostendens eam non modo non consumpturam, nec interitum allaturam, sed longè etiam plures quàm antè futuros, inquit, Crescite, & multiplicamini.

Gen. 2. Virginitatis bonum vt introductum. 1. Cor. 7. Matt. 19.

Postquam autem cognitum fuit mortem esse somnum, introductum est bonum virginitatis. Et ideo dicebat Paulus: Volo autem omnes homines esse in continentia, sicut & meipsum. Et rursus: Bonum est homini mulierem non tangere. Et rursus: Sunt eunuchi qui se castrarunt propter regnum cœlorum. Quanquam alioqui etiam in principio obscurè significauit opus esse virtute, non filiorum multitudine. Audi autem quomodo.

Eccle. 16.

Dicit enim quidam sapiens: Ne desidera multitudinem filiorum inutilium, nisi sit timor Dei cum ipsis: neque attẽde eorum multitudinem. Melior est enim vnus quàm mille: & mori sine filiis, quàm habere filios impios: & melior est vnus faciens voluntatem domini, quàm innumerabiles impij.

Iudæorũ carnalitas.

Iudæi autem nullo planè sensu præditi, ad carnem semper aspirãtes, & virtutem negligentes, dicebant: Quid quærit Deus nisi semen? Eis ergo ostẽdens se hoc non quærere, eos millies perdidit, cùm virtute carerent. *Benedicti vos à domino.* Rectè adiecit, domino.

Benedictio hominum.

Sunt enim etiam qui benedicũtur apud homines, sed sunt res illorum humanæ. Hæc est autem maxima benedictio. Homines quidem benedicunt, hoc est, laudant & celebrãt eos quorum magnæ sunt opes, gloria & potentia. Sed hæc quidem benedictio est & fluxa & momentanea, quinetiam quando adest, nihil omnino affert lucri.

Benedictio Dei. Psal. 32.

Dei autem beneuolentia est perpetua, & in rebus maximis præbet vtilitatem. *Qui fecit cœlum & terram.* Vidisti quanta sit vis benedictionis. Verba enim eius fiunt opera. Cœlum quidem certè verbum eius effecit. Verbo, inquit, domini cœli firmati sunt. Illo verbo te benedicit, quòd tanta potest. *Cœlum cœli domino, terram autem dedit filiis hominum.* Quid dicis? Elegit sibi habitaculum in cœlo, & superioribus acceptis partibus, nobis quæ hic sunt parauit? Absit. Non ita habet, sed est oratio quæ se demittit ad captum auditorum.

Hier. 23.

Si enim ita haberet, quomodo staret aliud quod à Deo dicitur. Nunquid cœlum & terram impleo, dicit dominus? Illud enim est huic contrarium, si id acceperimus prout verborum, quæ se ad manum offert, sonat prolatio, & non considerauerimus contemplationem quæ est in eis recondita. Quid est ergo quod dicit: cœlum cœli domino, terram autem dedit filiis hominum? Vsus est oratione quæ se demittit ad captum auditorũ, non Deum cœlo includens.

Esa. 66.

Neque enim illud, Cœlum est sedes eius, & terra scabellum pedum eius: quemadmodum nec illud, Cœlum & terram impleo, pro eius dignitate dictum ęst, sed idipsum quoque est demissio ad captum auditoris. Ipse enim omnia continet, omnia fert, non egens loco, sed ipse omnia simul regẽs & moderans: sed dicitur cœlum eius domus, quòd sit locus purus à vitio.

Cœlum quare dicitur domus Dei. Deut. 32. Psal. 134.

Quemadmodum ergo hic non est cœlum locus ab eo delectus: ita nec quando dicit, Statuit terminos gentium secundùm numerum Angelorum Dei, vel quòd elegit domum Iacob. Neque enim hic hoc dicit, Iudæos quidem esse eius, cæteros autem homines non itidem: sed esse eius prouidentia & opificio nudatos & priuatos.

Deus communis vniuersorum. Rom. 3.

Est enim cõmunis vniuersorum Deus. Hac autem oratione vsus est ostendens suum in eos desiderium, quandoquidem videbantur quomodocunque aliis esse meliores. Quòd enim non eos solos elegerit, sed omnium curam gerat, ostendunt & quæ ante Mosen facta sunt: non minus autem ostendunt & quæ eius tempore fiebant, & quæ post eum fiunt in singulis.

Rom. 1. Gen. 12.

Solem enim, terrã, mare, alia omnia dedit omnibus cõmuniter, legem naturæ omnibus inseruit. Abraham, cùm esset Persa, & amauit, & à sua regione traduxit. Nam & Ægyptios, eos qui habitabãt in Chanaan, per ipsum correxit. Et rursus per eius filium & nepotem multos ex vicinis meliores reddidit, quod quidem ad eum attinuit. Vbi autem Moses quoque post hæc natus est, per ea quæ Iudæis fiebant, deducebat Ægyptios ad Dei cognitionem, & eos qui erant in Palæstina, & post hæc rursus eos qui erant in Babylone. Ita etiam quãdo dicit, Cœlum cœli domino, hoc dicit, quòd propterea in illis requiescit, quia sunt ab omni vitio liberi.

Homo fiat angelus.

Quinetiam tu quoque si non terræ affixus fueris, sed angelus efficiaris, celeriter in cœlum & domum paternam conscendes: atque adeò vel ante resurrectionẽ ex hoc iam loco migrasti, esque iam authoritate & dignitate præditus.

Collatio.

Quemadmodum enim multi eorum qui sunt in numerum magni senatus relati, & si ruri habitent, habent tamen dignitatem: ita si tu quoque volueris esse ciuis cœlestis, etiamsi hîc habites, illa dignitate fruêre. *Non mortui laudabunt te domine, neque omnes qui descendunt in infernum: Sed nos qui viuimus, benedicimus domino ex hoc nunc & vsque in seculum.*

Mortuos dicit non eos qui vita functi sunt, sed eos qui mortui sunt in impietatibus, vel eos qui in peccatis suis marcuerunt. Erat enim mortuus Abraham, Isaac, & Iacob: ita tamen viuebant, vt illorum memoriam qui viui erant, peragerent.

Exod. 32.

Moses itaque orans pro populo quem regebat, per eos Deum placat, cùm eos adhibuisset in precibus. Tres quoque pueri rogant vt propter eos seruentur, & ideo dicunt:

Dan. 3.

Ne auferas misericordiam tuam à nobis, propter Abraham dilectum tuum, & propter Isaac seruum tuum, & Israël sanctum tuum. Si autem tanta erat eorum potentia, quomodo erant mortui?

Matt. 8.

Et rursus Christus: Sine mortuos sepelire mortuos suos. Et ideo Paulus eos qui sunt mortui, non vocat mortuos, sed eos qui dormierunt, scribens:

1. Thes. 4. Mors iusti somnus.

Nolo autem vos ignorare fratres de iis qui dormierunt. Iustus enim etsi obierit, non mortuus est, sed dormit. Dormit enim, qui ad meliorem vitam est transmittendus. Qui autem ad immortalem mortem est abducendus, etiam viuus vitam finit, & est mortuus. Illi descendunt ad inferos: hi in cœlum ascendent, & erunt cum Christo. Et ideo Propheta non dixit absolutè, Qui viuunt: sed, Nos qui viuimus, hoc de se dicens. Et quare non dixit, Qui viuunt, sed adiecit, Nos qui viuimus?

1. Thes. 4.

Quoniam Paulus quoque sic dixit: Nos qui viuimus, qui reliqui sumus, non præueniemus eos in aduentum domini. Quemadmodum illic illud, Nos, quod adiectum est, non sinit id quod dictum est dici de omnibus, sed de fidelibus, & iis qui sunt vitæ institutis similes, ita etiã hic illud, Nos qui viuimus, dicit eos qui conuenienter Dauid in virtute vitam agunt. Ex hoc nunc & vsque in seculum: Vides etiam hoc quod subiũgit, id significare. Quídnam? Quòd id dicit de iis qui vitam in virtute transigunt. Nemo enim in hac vita viuit æuum, sed ij soli qui perpetuò vitam agunt cum gloria.

Esa. 66. Matt. 25.

Nam peccatores quoque viuũt, sed in pœna, & supplicio, & stridore dentium: hi autem in claritate & splendore maximo, vtpote quorum sit munus vnà cum incorporeis potestatibus offerre Deo hymnos mysticos. Vt ergo nos quoque fruamur hoc gaudio, hanc vitam persequamur, vt ad illam quoque veniamus hæreditatem, quam nec sermo explicare, neque mens cogitare, nec aliquid aliud potest indicare, sed ipsa sola experientia ostendit eius beatitudinem. Quam detur nobis omnibus assequi benignitate & clementia domini nostri Iesu Christi, cui gloria & potentia in secula seculorum. Amen.

IN PSALMVM CXIIII.

DILEXI, *quoniam exaudiet dominus vocem orationis meæ.* Et quisnam est, inquit, qui dum exauditur, non diligit? Multi homines qui huius vitæ curis sunt dedicati. Nolunt enim audire ea quæ illis conferunt, sed rogant quidem vt ea eueniant, quæ sunt sibi conducibilia: deinde vbi euenerint, anguntur, & tristitia afficiuntur.

Conducibilia nobis quæ sint.

Ea enim sunt conducibilia, quæ Deus scit conducere, siue dixeris paupertatem, siue famem, siue morbum, siue quodcunque aliud eiusmodi. Quæ autem Deus vt conducibilia probauerit, & dederit, ea sunt vtilia.

2. Cor. 12.

Audi enim quid dicat Paulo: Sufficit tibi gratia mea. Virtus enim mea in infirmitate perficitur. Hæc enim ei conferebant, persecutiones, afflictiones, & angustiæ.

Ibidem.

Qui etiam cùm audiuisset ea conferre, dicebat, Quapropter placeo mihi in infirmitatibus, in contumeliis, in persecutionibus. Non est ergo quorumlibet gaudere, quando Deus eos exaudierit, præbens quæ sunt conducibilia. Multi quidem certè volunt ea quæ sunt inutilia, & eis delectantur: propheta autem non sic, sed quid? Dilexit, quoniam exaudiit eum Deus, dans quæ sunt vtilia. *Qui inclinauit aurem suam mihi.*

Qui ὅτι, Quoniã.

Humanis rursus verbis Dei nutum ostendit. Porrò autem aliud quoque per hoc quoque verbum obscurè significat. Dicit enim, Non sum dignus qui exaudiar, ipse tamen descendit ad me. *Et in diebus meis inuocabo.* Quid est, In diebus meis? Non quoniam, inquit, exauditus sum, resiliam, & euadam negligentior: sed omnibus diebus vitæ meæ hoc munus obibo. *Circundederunt me dolores mortis, & pericula inferni inuenerunt me. Tribulationem & dolorem inueni, & nomen domini inuocaui.* Vidisti arma valida, vidisti consolationem quæ soluit quæcunque sunt grauia. Vidisti animum inflammatum desiderio domini.

Inuocatio Dei à malis liberat.

Quod autem dicit, est eiusmodi, Sufficit mihi ad hoc vt liberer à malis quæ me circunstant, Deum inuocare. Quídnam est ergo in causa, quòd cùm Deum sæpe inuocemus, minimè tamen à malis liberamur? Quoniam non inuocamus vt oportet inuocare. Nam vt scias quòd paratus sit semper præbere, audi quid dicat in Euangeliis:

Matt. 7.

Quis est ex vobis, à quo si petierit filius eius panem, num lapidem dabit ei? vel si petierit piscẽ, num serpentem dabit ei? Si autem vos, cùm sitis mali, scitis bona dona dare filiis vestris: quantò magis pater vester qui est in cœlis, dabit bona ab ipso petentibus? Vides quanta sit eius bonitas, cùm nostra cum illa collata videatur improbitas. Quoniam ergo talis est noster dominus, ad eum semper confugiamus, & dummodo eum adiutorem inuocemus, eum paratum inueniemus ad conseruandum.

Cõfirmat simili.

Si enim qui naufragium fecerunt, & in tabula vehuntur, eos qui procul sunt vocantes, persuadent vt humanitate vtantur: & si nihil inter eos commune intercedat, sed solùm casus eorum misereantur: quantò magis qui est benignus & clemẽs, & naturali bonitate vtitur, eos eripiet qui grauibus opprimuntur calamitatibus, si modò ad eum confugere voluerint, & eum verè ac syncerè inuocare humana spe relicta?

παραίνεσις.

Quando ergo in inopinatum aliquod malum incideris, ne animum abiicias, sed tuum statim spiritum erigas, & confugias ad portum qui nullis agitatur fluctibus, & ad turrim nunquam expugnabilem, nempe Dei auxilium.

Heb. 6. Esa. 38. Act. 9.

Ideo enim permisit vt caderes, vt tu eum inuocares. Sed nonnulli tunc maximè deiiciuntur, cùm contrà sit faciendum. Quoniam enim nos valde amat, ideo permittit vt affligamur, vt ei perfectius coniungamur. Nam matres quoque solent insolentes pueros diuersis * personis perterrentes, cogere eos vt ad suum gremium confugiant, non eos quidem volentes molestia afficere, sed hoc excogitantes vt ipsi eis assideant.

* alias laruis.

Ita etiam Deus volens nos sibi coniungere, cùm sit amator vehemens, vel potius amatore quouis vehementior, permittit vt ad talem redigaris necessitatem, vt perpetuò vaces orationi, & eum assiduè inuoces, & aliis relictis sis de eo sollicitus. *O domine libera animam meam.* Alius, Rogo domine eripe animam meam. Alius, ô domine salua animam meam.

pro ὦ ô, Hebr. אנא obsecro.

Vidisti sapientem animam, quomodo relictis omnibus quæ ad hanc vitam pertinent, vnum tantum petit, vt anima maneat illæsa, & nihil patiatur eorum quæ illam lædant.

Anima cum primis seruetur illæsa.

Si enim bene habeat, reliqua omnia consequentur, quemadmodum si non habeat, nihil nos iuuat reliqua prosperitas: & ideo nihil non dicere & facere oportet, vt eam conseruemus. Hoc enim innuit cùm dicit: Estote prudentes, sicut serpentes.

Matt. 10. Prudẽtiæ serpentis.

Quemadmodũ enim ille reliquum corpus proiicit, vt caput cõseruet: ita oportet te quoque alia omnia dare pro salute animę. Neque enim paupertas, nec morbus, nec quod videtur esse caput omnium malorum, mors, poterit eumqui ciciderit offendere, si illa

conseruetur, quemadmodum nec ex vita aliquid commodi percipies, si ea perierit, corruptáve fuerit: & ideo cæteris relictis de ea verba facit, rogátque vt non nimis acris ab ea exigatur ratio, & ab intolerabilibus liberetur suppliciis. *Misericors dominus & iustus, & Deus noster miseretur.* Vides quomodo docet auditorem, vt neque desperet, neque sit ignauior & negligentior. Hoc enim propè dicit, nec desperes, est enim Deus misericors: nec sis nimium securus, est enim iustus, salutem vtrinque nobis procurans. Huius enim exscindit socordiam: illius autem tollit desperationem. Deinde ostendens Deum esse propensum ad clementiam, subiungit rursus dicens, Et Deus noster miseretur. Rectè autem dixit, Deus noster: vt eum distinguat ab iis quorum paulò ante meminit. Sunt enim illorum partes occidere, de medio tollere, & bella implacabilia gerere. Huius autem, vti clementia, condonare, & assiduè à periculis eripere. Quæ quidem cum aliis maximè ostendunt illos esse dæmones & exitiosos: hunc autem curam gerere & prouidere, & verè esse Deum. *Custodiens paruulos dominus. Humiliatus sum, & liberauit me.* Hic mouet maximum genus eius prouidentiæ. Quoniam enim dixit, Misericors & iustus, & miseretur, eius maximæ & ineffabilis clementiæ munus deinceps ostendit. Quódnam? Id videlicet quo vtitur in infantes ac pueros: nos enim habemus rationem, quæ nos docet hæc quidem vitare, illa verò eligere, & mala quæ nos inuadunt, propulsare, & quæ adsunt excutere: & viribus valemus, & artes scimus. Infantes autē ac pueri, quibus hæc omnia deficiunt, sunt perinde ac si non haberent qui eos regeret. Sed omnia peruadit Dei prouidentia, qua nisi assiduè fruerentur, omnes perissent. Nam & serpens peremisset infantem inuolutum fasciis, & auis quæ degit in ædibus, & multa alia quæ repunt ac serpunt in domibus. Neque enim nutrix, nec mater, nec vllus alius sufficit ad eorum perfectam gerendam prouidentiam, nisi superno iuuentur auxilio. Nonnulli autem dicūt hoc dictum esse de fœtibus nondum in lucem editis. Humiliatus sum, & liberauit me. Non dixit, Non permisit vt inciderem in pericula: sed postquam incidi, seruauit. Quoniam enim dixit generalem eius prouidentiam, ad suam quoque personam extendit orationem, sicut ex generalibus & ex singularibus solet ea confirmare. Ne ergo quæras vitam omni ex parte securam, non est enim id tibi conducibile. Si enim non erat conducibile prophetis, multò magis nec tibi. Quòd autem non sit cōducibile, audi quid dicat: Bonum mihi quòd humiliasti me, vt discam iustificationes tuas. Duplex hic est gratiarum actio, quòd & in pericula incidere permiserit, & quòd cùm cecidisset, minimè dereliquerit. Est autem vtrunque aliquo modo genus beneficij, nec est prius minus secundò, imò verò si mirabile aliquid dicendum est, etiam maius. Hoc enim liberabit à periculis, illud verò animam fecit magis sapientem. *Conuertere anima mea in requiem tuam, quia dominus benefecit tibi. Quia liberauit animam meam de morte, oculos meos à lachrymis, pedes meos à lapsu. Placebo domino in regione viuorum.* Historiæ quidem ratio dicit præclaram quādam liberationem, requiem & libertatem. Si quis autem eā acceperit anagogicè, poterit ex hoc loco excessum vocare liberationem, eámque appellare requiem. Est enim ab omnibus malis liberatio, nec est amplius incertitudini obnoxius, vt qui sit securitatem consecutus, qui cum bona spe hinc excessit. Et si enim mors inuecta est ex peccato, ea tamen Deus vsus est ad nostrū beneficium. Et ideo non fuit ea sola contentus, sed etiam vitam reddidit laboriosam, vt scias quòd nec prius quidem permisisset, nisi eius sapientia id valde vtile factum esset. Et

ἀναπίπτειν. Medio tutissimus ibis.
Dæmonū partes.
Rationis munus.
Infantum ac puerorū custos Deus.
Securitas vitæ quærenda nō est.
Psal.118.
ἀναγωγικῶς.
Mors liberatio & requies.
Vita cur laboriosa.

ideo cùm dixisset, Quo die comederis, morieris: non fuit pœna contentus (pœna enim erat, Terra es, & in cinerem reuerteris.) Nunc autem aliud quoque adiicit, dicens: In sudore vultus tui vesceris pane tuo. Spinas & tribulos germinabit tibi: in laboribus comedes ex ea. Et mulieri dixit, Multiplicans multiplicabo ærumnas tuas, & gemitum tuum. In dolore paries filios. Neque enim illud satis erat ad eos castigandos. Multos itaque videmus ea ratione euadere meliores. Mors enim vbi aduenerit, alienat à sensu: hæc autem viuos meliores efficiunt. Quòd si videtur res esse terribilis, id fit ex imbecillitate eorum qui sic affecti sunt. Quòd enim hic metus sit imbecillitatis, audi Paulum eam optantem, & de ea lætantem, vt quando dicit: Resolui & esse cum Christo est multò melius. Et rursus, Lætor & collætor cum vobis omnibus, itidem vos quoque lætemini, & collætemini mecum. De contrariis autem dolentem. Non solum enim, inquit, sed ipsi etiam in nobis ipsis ingemiscimus, filiorum adoptionem expectantes, liberationem corporis nostri. Et rursus, Qui sumus in hoc tabernaculo, ingemiscimus grauati. Vidisti quantum sit bonum philosophia. Quæ aliis videntur esse digna lachrymis, ea huic videntur esse optanda: & ea propter quæ alij se iure putant lætari & voluptate affici, is propter ea existimat esse meritò ingemiscendum. An non est meritò ingemiscendum, quòd simus in regione aliena, & in coloniam procul à patria positam amandati? An non est maximè lætandum, quòd in tranquillum portum cum maxima celeritate cursum teneamus, & supernam ciuitatem recipiamus, à qua procul aufugit dolor, molestia, & gemitus? Et quid mea, inquit, refert, qui sum peccator? Vides non esse mortem quæ dolorem afferat, sed malam conscientiam. Desine ergo peccare, & erit tibi expetenda mors. Oculos meos à lachrymis. Meritò ita dixit: Non est enim illic dolor, tristitia, nec luctus. Et pedes meos à lapsu. Hoc est maius priore. Quomodo? Quod non sumus solum liberati à dolore, sed ab insidiis, circunuentione atque prostratione. Stat enim super petram, qui cum rectè factis recessit, portum apprehendit, impedimenta omnia in posterum sublata sunt. nusquam turba, nec tumultus. In tranquillo statu manet hîc perpetuò, postquam hinc excesserit. Placebo coram domino in regione viuorum. Alius, ante dominum. Alius, ambulabo. Hoc etiam Paulus ostendit, dicens: Et nos rapiemur in nubibus in occursum domini in aërem, & ita semper cum domino erimus. Rectè autem dixit, In regione viuentium. Illa enim est vera vita, à morte libera, quæ habet bona pura & immista. Quando enim, inquit, deleuerit omnē principatum, & omnē potestatem ac virtutem, vltimus inimicus delebitur mors. His autem deletis, nihil remanet triste ac iniucundum, non cura, non sollicitudo, non labor. Erunt itaque omnia lætitia, omnia pax, omnia charitas, omnia tranquillitas, omnia delectatio, omnia vera & syncera, solida & stabilia. Nullus est enim illic eiusmodi lapsus, non ira, non tristitia, non amor pecuniæ, nō corporum desiderium, non paupertas, non diuitiæ, non infamia, non aliquid aliud eiusmodi. Hanc itaque nos vitam desideremus, & omnes actiones nostras eò dirigamus. Propterea enim iubemur etiam dicere in precatione, Adueniat regnum tuum, vt ad illum diem semper respiciamus. Qui enim illo amore tenetur, & illorum bonorum spe alitur, nullis malis præsentibus obruitur, nullis quæ hîc sunt ęrumnis retardatur: sed quemadmodū qui ad regiam vrbem contendunt, nullo quod in itinere se offerat, retinentur, non pratis, non hortis, non fossis ac voraginibus, nō desertis ac solitudinibus, sed vtrorúmque nullam rationē ducentes, ad vnum solum respiciūt, nempe

Gen.3. Ibidem. Iudic.13. Psal.105. Philip.1. Philip.2. Rom.8. 2.Cor.5.
Ingemiscere cur debeamus.
Dolor nō à morte, sed à mala conscientia.
Esa.51. Ezech.34. 1.Thess.4. 1.Cor.15. Apoc.21. 1.Cor.2. Matt.6.
A simili confirmatio.

nempe ad patriam quæ est eos susceptura: ita etiam qui quotidie illam sibi effingit & exprimit ciuitatem, & eius fouet alítque desiderium, nihil eorum quæ sunt grauia, graue existimabit, nec eorum quæ sunt iucunda & illustria, iucundum & illustre. Quid autem dico, Non existimabit? imò ea ne videbit quidem, vt qui alios habeat oculos, & tales quales declarat Paulus, dicens? Non considerantibus nobis quæ videntur, sed quæ non videntur. Quæ enim videntur, temporalia sunt: quæ autem non videntur, æterna. Vidisti quomodo vitam alia dictione ostenderit. Illam ergo amplectamur, vt eam etiam assequamur: & assecuti, vita ab omni interitu aliena fruamur. Quam detur omnibus nobis consequi gratia & benignitate domini nostri Iesu Christi, cui gloria & potentia nunc & semper, & in secula seculorum. Amen.

2.Cor.4.

IN PSALMVM CXV.

CREDIDI, *propter quod locutus sum: ego autem humiliatus sum nimis.* Huius dicti beatus Paulus mentionem faciens, dicit: Habentes autem eundem spiritum fidei, sicut scriptum est, Credidi propter quod locutus sum, & nos credimus, propter quod & loquemur. Necesse est ergo primùm dicere quomodo eo vsus est Apostolus, & de quónam sermo esset ab eo institutus. Ita enim ex eo cognoscemus, quid sibi velit propheta. Quamquam alioqui hæc est optima docendi ratio, non orationis contextum circuncidere, nec parte accepta in ea immorari, sed ab alto incipere exordium narrationis. De quónam ergo disserens Paulus meminit huius vocis propheticæ? De resurrectione, & futurorum bonorum perceptione, quæ omnem rationem, mentémque & cogitationem superant. Quoniam ergo hæc omnem superabant orationem, nec ea explicare poterat: fide autem ad ea suscipienda opus est: ne conturbaretur Iudæus, & vana spe inflatum se fuisse deceptum existimaret, prophetico dicto corrigit eius imprudentiam: propemodum dicens: Non rem aliquam nouam requiro, fidem, sed vetus bonum. Atque sic quidem Paulus. Propheta autem, cùm ipse quoque esset prædicturus bona quædam euentura Iudæis quæ superabant humanam consequentiam, ne quis posset eis fidem derogare, ita psalmum incœpit, dicens, Credidi, propter quod & locutus sum. Quoniā enim perierant Hierosolyma, templúmque fuerat euersum & dirutum, & omnes captiui & vincti abducti fuerant in alienam regionem, barbari autem pro illis prædia eorum possidebant, & vineas plantare, domos ædificare, & matrimonia contrahere iussi fuerant: hæc afferebant Iudæis desperationem, & deinceps apud se cogitabant. Si cum haberemus ciuitatem, arma, arces, pecuniam, & tantum rerum splendorem, templum & altare, cultum & ceremonias, & aliam omnem reipublicæ institutionem, traditi, & in seruitutem atque captiuitatem abducti sumus: nunc cùm in aliena regione degamus, & omnibus spoliati, nudi & serui simus, quomodo poterimus nostram recipere patriam? Quoniam ergo multi ex imbecillioribus hæc reputantes conturbabantur, & non attendebant prophetias quæ prædicebant reditum, propterea sic dixit, ex eo omnibus ostendens opus esse fide ad ea quæ dicuntur à domino. Cum eis autem alij quoque aliter loquuntur, quemadmodum Esaias sic dicens: Respicite ad solidam petram ex qua excisi estis, & ad fossam lacus ex quo effossi estis. Et rursus: Respicite ad Abraham patrem vestrum, & ad Sarram quæ vos peperit, quòd vnus erat, & vocaui ipsum, & sanctificaui ipsum, & multiplicaui ipsum.

2.Cor.4.
Formula docendi optima.
Esa.51. Ibidem.

Quod autem dicit, est eiusmodi: Nunquid erat Abraham barbarus? nunquid carebat liberis, & iam ætate processerat? Nunquid habebat vxorem, quæ & propter ætatem, & propter naturam erat filiis procreandis inutilis? An non erant res eius omnino desperatæ? Quid ergo? An non ex vno sine liberis & prouectæ ætatis impleui orbem terræ? Quid ergo conturbamini? Si enim ex eo potui implere orbem terræ: multò magis ex vobis paucis implebo Hierosolyma. Et ideo dicit: Respicite ad solidam petram, ex qua excisi estis, Abraham ita vocans. Et fossam lacus ex quo effossi estis, Saram ita nominans. Quemadmodum enim ex lacu aqua per se non scaturit, sed eam suscipit ex supernis pluuiis: ita etiam illa cùm esset priuata facultate gignendi, à superis accepit illam aptitudinem: & quemadmodum petra nunquam fructum tulit, ita nec ferre poterat Abraham: ego tamen vos illinc exculpsi, & ex vno tot & tantas regiones impleui. Et ideo Ezechielem quoque in campum educit, & ostendit ei cumulum ossium, & prophetans ossa excitat, ostendens eis, & dicens: Si possum excitare mortuos, multò magis vos qui viuitis, reducere. Illi quidem sic. Hic autem propheta quomodo? Credidi, propter quod locutus sum. Hoc est, fide opus est ad ea quæ promittuntur. Ego enim ea cogitans, & animo reuoluens, fide introducta omnem expuli perturbationem. Hoc est ergo quod dicit Paulus, quòd in his sensilibus, & quæ videntur, bonis, fide opus est. Quòd si in sensilibus, multò magis in his quæ percipiuntur intelligentia. Si enim vt suam ciuitatem se recuperaturos admitterent, eis fuit opus fide: multò magis nobis qui cœlum expectamus. Quando ergo est aliquid magnum, & quod cogitationem & rationem superat, oportet eam assumere, & non consequentia humana res examinare. Admirabilia enim Dei opera, sunt his omnibus superiora. Oportet itaque ora rationibus obstruentes ad fidem accurrere, & Deum gloria afficere. Qui enim contendit rationibus res illius inuenire, nequaquam eum gloria afficit, vt qui rationum suarum humilitati velit ineffabilia eius œconomię consilia subiicere. Et ideo de Abraham quoque loquens Paulus, quoniam non hoc fecit, sed suas rationes reprehendens, respexit ad potentiam eius qui est pollicitus, & ostendens eum hac ratione Deum maximè gloria affecisse, dicit: In promissione enim Dei non hæsitauit incredulitate, sed validus factus est fide, dans gloriam Deo, & certò persuasus, quia quod pollicitus est, possit etiam facere. Quid est, Habentes autem eundem spiritum fidei, sicut scriptū est, Credidi, propter quod locutus sum: & nos credimus propter quod & loquimur? Hic nobis magnū reuelat mysteriū. Quódnam hoc? Quòd est eiusdem spiritus nouum & vetus testamētum: & idē spiritus, qui est in eo locutus, hîc quoque locutus est, & quòd fides est omnium magistra, & absque ea ne loqui quidē quidquam possumus. Et nos, inquit, credimus, & ideo loquimur. Si eam enim sustuleris, ne os quidē aperire possumus. Quare autem non dixit, Habentes autem eandē fidem: sed, Habētes autem eūdem spiritum fidei? Et ea quæ dicta sunt significans, & ostendens opus esse suppeditatione spiritus ad conscendendum ad altitudinem fidei, & vilipendendā rationum imbecillitatem. Et ideo ipse quoque alibi dicit: Vnicuique autē manifestatio spiritus datur ad vtilitatem. Alij enim per spiritū datur sermo sapiētię, alij autē sermo sciētiæ, alij verò fides, alij autē dona sanationum. Sed fortasse dixerit, (quod etiam verum est) quòd aliam dicit fidem per quam fiebāt miracula. Scio ego quoque aliam esse fidem de qua Apostoli dicebāt, Adiice nobis fidem: & aliam hāc, per quam sumus omnes fideles, signa quidem non faciētes,

A minori confirmatio.
Ex collatione.
Gen.21. Heb.11. Ezech.37.
Fidei necessitas in promissionibus.
Heb.11.
Rationi humanæ non innitendum in rebus diuinis.
Rom.4. 2.Cor.4.
Spiritus idem vtriusque testamenti conditor.
1.Cor.12. Ibidem. Luc.17.

sed habentes cognitionem pietatis. Atqui hîc quoque est nobis opus auxilio spiritus. Etenim de quopiam scribit Lucas, quòd aperuit cor eius vt attenderet ea quæ dicebantur à Paulo. Et Christus, Nemo venit ad me, nisi pater traxerit eum. Si hoc ergo Dei est, quomodo peccant qui non credunt, cùm nec spiritus opem ferat, nec pater trahat, nec in viam deducat filius? De seipso enim dicit: Ego sum via. Hoc autem dicit ostendens se opus esse ad hoc vt adducantur ad patrem. Si ergo pater trahit, filius deducit, spiritus illuminat: quid peccant qui neque tracti sunt, neque deducti, nec illuminati? Quoniam non præbent seipsos dignos vt eam suscipiant illuminationem. Vide ergo hoc euenisse Cornelio. neque enim hoc ille domi apud se inuenit, sed eum Deus vocauit, quoniam ipse præoccupans, seipsum dignum reddidit. Et ideò Paulus quoque de fide disserés, dixit: Et hoc non ex vobis, Dei est donum. nec tamen te relinque vacuum bonis actionibus. Etsi enim eius est trahere & inducere: animam tamen requirit quæ morem gerat, & facilè pareat: & tunc suum adhibet auxilium. Quocirca alibi quoque dicit Paulus, Secundùm propositum vocatis. Neque enim virtus nec salus nostra cogitur. Nam etsi maxima pars, atque adeò ferè totum eius sit, exiguum quid tamen nobis reliquit, vt non sit à persona remota causa coronæ. Et ideo cùm dixisset Paulus, Habẽtes autem eundem spiritum fidei, hoc est, qui etiam locutus est in veteri, subiunxit: Et nos credimus, propter quod & loquimur. Multò enim magis hic fide opus habemus quàm illic, & propter naturam promissorum quæ sub visum non cadunt, sed sola mente percipiuntur: & propter ordinem temporum. non enim in vita præsenti, sed in futuro erunt præmia. Imò verò erat etiam opus fide pro præsentibus: etenim ea ipsa quę dabuntur, fide opus habebant etiam dum dabantur, nempe & sacramentorum communio, & baptismi donum. Ita omnem rationem superat vis bonorum. Si itaque in crassissimis illis & sensilibus fide erat opus, multò magis hic. Sed apostolica quidem sententia conuenientem accepit interpretationem: tempus est autem, vt redeamus ad prophetiam, & dicamus quid dicit hic beatus. Quid ergo dicit? Credidi, propter quod locutus sum. Atqui nihil erat adhuc locutus, sed dicit id quod mente iam à se dictum erat. Quid est autem quod iam dictum fuerat? Cum, inquit, illam calamitatem, & Iudaicam illam tragœdiam animo agitassem, illúmque interitum ac excidium & extremam vastitatem, non desperaui fore vt res mutaretur in melius: imò verò & speraui, & annunciaui, & locutus sum. Nam in prioribus psalmis multa de his disserui, locutus sum autem & annunciaui à fide eruditus. Alius autem qui non est ab ea valde eruditus, vide quomodo claudicet, & perturbetur. Non enim dicit illum psalmum de Dauid, nec ex persona propria: sed narrans eorum qui claudicant, animi perturbationes, sic dixit: Quàm bonus Deus Israël iis qui sunt recto corde. Mei autem pène moti sunt pedes, propemodum effusi sunt gressus mei. Non loquens de pedibus & gressibus, sed de rationibus claudicantibus. Causam autem subiungit, dicens: Quoniam zelaui propter iniquos, hoc est, videns florentes barbaros, deiectos autem & fractos Iudæos. Et quódnam genus dicit claudicationis? Et dixi: Frustra ergo iustificaui cor meum, & laui inter innocentes manus meas. Et quídnam me impulit vt hæc dicerem? Dicit, Quoniam ecce peccatores florentes in seculo obtinuerunt diuitias. Deinde vide quomodo seipsum rursus colligit. Si dicebam, narrabo sic: hoc labor est, inquit, ante me, donec ingressus fuerim in sanctuarium Dei, & intelligam in extrema ipsorum. Quod autem dicit, est

Act. 16. Ioan. 6. Quæstio. Ioan. 14. Solutio. Act. 10. Ephes. 2. Rom. 8. Ioan. 3. 1. Cor. 8. Fide magis opus habent Christiani quàm olim Iudæi. A minori. Psal. 71.

eiusmodi: Vexabar, affligebar in ratiocinationibus. Tale quid enim est ratiocinatio. Deinde cogitaui me facere rem laboriosam. De iis enim inquirens, nihil potero certi scire, donec me in patriam recepero. Vide quantum sit periculum res fidei permittere humanis rationibus, & non fidei. Si ille enim fuisset firmus & constans in fide, non hæc fuisset locutus, non fuisset perturbatus: non commoti essent eius pedes, non essent propemodum effusi gressus eius. Sed non ita hic propheta, sed stans supra petram, non tumultuabatur, neque conturbabatur, sed res Iudæorum videns ita esse affectas, res autem barbarorum secus, de reditu clara voce constantique & certa mente frequenter prædicabat in multis psalmis: & valde confidebat, nec vires barbarorum, nec vilitatem Iudæorum attendens, sed eius potentiam qui ea est pollicitus. Et ideo dicit, Credidi, propter quod locutus sum: ego autem humiliatus sum valde. *Ego dixi in excessu meo, Omnis homo mendax.* Alius, Et dixi animi anxius, Omnis homo mentitur. Hîc fidei splendor rursus ostenditur, quòd ne magnitudo quidem calamitatis eum præcipitem dederit in desperationem. Eiusmodi enim res est fides, est quædam sacra anchora, quæ vndique sustentat mentem quæ ei adhæret: & tunc maximè ostenditur, quando in maxima rerum difficultate ei persuadet qui illa est præditus, vt bonam spem expectet, expulsa turba ratiocinationum. Quod ipse quoque significans, dicit: Ego autem afflictus sum nimis. Hoc est, valde quidem afflictus sum, sed non desperaui, nec animum abieci. Deinde ostendens se non fuisse solummodo afflictum, sed grauissimè afflictum, subiunxit dicens: Ego autem dixi in excessu meo: Omnis homo mendax. Quid est, In excessu meo? In summa, inquit, calamitate, & ingenti malorum magnitudine. Tanta enim, inquit, me adorta est tentatio, vt excessum & grauem soporem in me iniiceret. Dicit enim hîc excessum, alienationem à sensu, quæ ex malis oritur. Nam de Adam quoque quando dicitur Deus immisisse in eum excessum, dicit quandam à sensu alienationem. Ecstasis enim, seu excessus dicitur, extra se esse positum. Immissus autem erat excessus, ne sentiret cùm auferretur costa, nec ex ea re dolorem caperet. ea ratione Deus suffurans sensum molestiæ, ne accepto dolore id factum ægrè ferret, immisit in eum excessum. Et rursus alibi: Cecidit, inquit, super ipsos excessus. Significat autem grauem quendam soporem, & à sensu remotionem. Excessus autem id vbique significat. Fit autem vel Deo id faciente, vel malorum magnitudine grauem soporem ac torporem afferente. Possunt enim vtraque esse causa excessus & soporis. Hîc ergo dicit excessum, magnitudinem malorum quæ eum occupauerunt. Quid est autem quod dicit, Omnis homo mendax? Nemo est ergo verus? Quomodo ergo Iob descriptus est vir verus, iustus, religiosus? Quid verò dicemus de prophetis? Si illi enim mendaces, & in iis quæ dixerunt falsi sunt, omnia pereunt. Quid verò Abraham? Quid iusti omnes? Vides quantum sit malum si dictio solum accipiatur, & non sensus consideretur? Quid est ergo quod dicit, Omnis homo mendax? Id quod ipse dicit alibi: Homo vanitati similis factus est. Quod etiam alius propheta dicit: Omnis caro fœnum, & omnis gloria eius quasi flos fœni. Hoc est, res vilissima, præterfluens, similis vmbræ, somnio, & alicui imagini. Et vt scias me non leui ac simplici coniectura adductum hæc dicere, alius interpres dixit, Falsum, aut mendacium. Alius autem, Mentitur, aut fallitur. Alius, Deficit. Hoc autem multum ab illo differt. Mentiri enim est vitij quod in animo situm est: Deficere autem, & præterfluere, & esse somnium, vmbram, & florem,

Res fidei non committendæ humanis rationibus. Rom. 11. 2. Cor. 1. Fides, sacra anchora. Excessus quid. Gen. 2. ἔκστασις. Costa quomodo Adæ ablata. Act. 10. Iob 1. Mendax cur dicatur homo. Psal. 143. Esa. 40. ψεύδεται, διαψεύδεται.

significat naturę vilitatẽ. Idem est enim quod id quod dixit alius, Ego sum terra & cinis. & alius, Quid superbit terra & cinis? & rursus vt quãdo dicit hîc Propheta, Quid est homo quòd memor es eius? vbique naturæ vilitatem, & eam nihil esse significãs. De segetibus enim dicimus, Ementitæ sunt segetes, hoc est, spem nostram fefellerunt, nec vt sperabamus, tulerũt. Et, Annus est ementitus, hoc rursus significantes. Quoniam ergo homo res est vilis atque adeò nihili, (hac autem philosophia solemus vti maximè in calamitate, & quàm sit nihili natura, considerare) ideo ipse quoque cùm esset animi anxius, & videret argui naturam, & quàm vilis esset & nihili, omni ex parte ostẽdit, Omnis, inquit, homo mẽdax. Hoc est, homo nihili est. Quocirca ipse quoque alibi dicebat: Verumtamen in imagine ambulat homo. *Quid retribuam Domino pro omnibus quæ retribuit mihi?* Vide quomodo ostendit magnum beneficium non ex iis solùm quę facta sunt, sed etiam ex eo quòd facta sint in eum qui esset eiusmodi, aliis quidẽ verbis, sed eodem sensu narrans quæ sunt in Psalmo. Quemadmodũ enim illic dicebat, Quid est homo quòd memor es eius, aut filius hominis quòd visitas eum? ita hic etiam. Tunc autem ostenduntur duplicia esse beneficia, quando & natura magna sunt, & quando conferuntur in eum qui est nihili: quod quidem beneficium & gratiam amplificat. Hoc ipsum volens ostendere, dicit: Quid retribuam Domino? significans eum hominem qui est mẽdacium, qui est vilis atque adeò nihili, dignum tanta censuisse gratia. Pro omnibus quæ retribuit mihi. Hoc est grati animi, obire, & pro iis quæ accepit beneficiis, quęrere benefactori aliquam referre gratiã: & cum omnia exoluerit, putare se nihil dare. Quod cùm ex retributionis principio significasset, procedens significat se id exoluturum. Ostendit enim duplicem gratiarum actionẽ, & quòd ea det quæ potest, & quòd cùm ea det, se nihil dignũ dare existimet. Quid est ergo quod est daturus? Audi eum dicentem. Subiungit enim, *Calicem salutaris accipiam, & nomen Domini inuocabo.* Qui quod dictum est sumunt anagogicè, dicunt esse cõmunionem sacramentorum. Nos autem historiam sequentes, dicimus eum hîc dicere libamina & sacrificia, & hymnos gratiarum actionis. Erant enim antiquitus diuersa sacrificia. Erat enim sacrificium laudis, pro peccatis, pro salute pacifica, & eiusmodi alia. Hoc est ergo quod dicit, Non possum quidem quod dignum est persoluere, soluo autem quod possum. Offeram enim Deo sacrificium gratiarum actionis, & salutis eum commonefaciam. *Vota mea Domino reddam coram omni populo suo.* Vota hîc dicit promissa & pollicitationes. In his enim ęrumnis ad Deum confugiebat, & se debitorem ei constituebat, pollicens si ea mala effugeret, se exoluturum esse sacrificium. Quoniã ergo, inquit, cessauit calamitas, vota mea reddam Domino coram omni populo. *Preciosa in conspectu Domini mors sanctorum eius.* Alius, Honorata corã Domino. Quænam est autem hæc consequẽtia, & quid habet quod cum prioribus conueniat? Si quis id accuratè examinauerit, maximam inueniet. Quoniam enim dixerat, Quid retribuam Domino pro omnibus quæ retribuit mihi? ostendens eius beneficia, ostendit non solùm vitam, sed etiam mortem sanctorum Deo esse curæ, non eam solùm quæ lege naturæ aduenit, sed etiam quæ eius voluntate suscipitur. An non vides quid dicat Paulus: In carne autem manere, magis necessarium propter vos, & eo fret⁹, scio quòd manebo, & permanebo vnà vobiscum. Et quid miraris si mors, cùm nec generatio nonnullorum naturę lege peracta sit, quemadmodum generatio Isaac, & generatio Samuel? Quocirca nec carnis quidem eos vocat filios, sed filios promissionis.

Gen. 18. Eccles. 10. Psal. 8. Ementitæ segetes. Mendax nihili. Psal. 38. Psal. 8. Beneficia vt duplicentur. Calix cõmunio sacramentorum. Sacrificia antiqua. Vota promissa. Philip. 1.

Ita etiam Moses nõ est simpliciter & absolutè mortuus, sed cùm Deus iussisset. Neque Ioannes, sed cùm ipse permisisset. Atqui fuit merces meretricis, fuit tamen nihilo secius honorata. Hoc ipsum autem est admirabile, quòd vel sic mortuus habitus est in honore, quòd ipse etiam qui eum interfecerat, ipsum timebat. Quòd autẽ timebat, audi euangelistam quídnam dicat de Herode. Dicebat enim quòd ipse resurrexit à mortuis, & propterea virtutes operantur in ipso. Vide quomodo etiam in Abel erat mors preciosa & honorata. Vbi est Abel frater tuus? Vox sanguinis fratris tui clamat ad me. Vide etiam in Lazaro, quomodo post eius mortem angeli eum deducebant. Contemplare etiam ciuitates ad martyrũ sepulchra concurrentes, & populos inflammatos eorum desiderio. Hoc est ergo quod dicit, Deus magnam curam gerit vel ipsius mortis sanctorum. Neque enim quomodocunque nec fortuitò moriuntur, sed quando ipse id ex suæ dispensationis cõsilio permiserit. Et ideo dixit, In conspectu Domini, hoc volens ostendere. *O Domine ego seruus tuus, ego seruus tuus, & filius ancillæ tuæ.* Non dicit communem seruitutem, sed eam quæ oritur ex magno amore & affectione, magno incensus desiderio, quod est corona maxima, & quouis diademate præclarius. Quocirca Deus quoque id posuit pro maxima laude, dicens, Moses seruus meus mortuus est. Et filius ancillæ tuæ. Hoc est, A multis retro seculis, à tempore maiorum meorum dicatus sum tuę seruituti. Quòd etiam Paulus posuit in Timotheo pro maximo ornamento, dicens: Recordationem habens fidei quæ est in te nõ ficta, quæ habitauit primum in auia tua Loide, & matre tua Eunice. Persuasum autem habeo quòd & in te, & quòd ab infantia didicisti sacras litteras. Et rursus de seipso: Hebræus ex Hebræis. Et rursus: Hebræi sunt, & ego. Israëlitæ sunt, & ego. Proselytos enim antecedebant, qui à suis maioribus tales erant. Et ideo hîc quoque dicit: Et filius ancillæ tuæ. *Dirupisti vincula mea.* Non dixit, Labefecisti: sed, Dirupisti, significans ea ita etiam fracta vt essent inutilia. Vincula autem hîc dicit, afflictiones, tentationes, pericula. Est enim bonum vinculum, quo bonũ est astringi: vt quando dicit, In vinculo dilectionis: &, Quod est vinculum perfectionis. Est etiam vinculum huic contrarium, vt quãdo dicit, Catenis peccatorum suorum vnusquisque astringitur. Id Christus quoque innuens, Abrahæ autẽ, inquiebat, filiam hanc à Satana ligatam, non oportebat solui? Et Esaias de Christo, Dedi te in testamentum gentium, dicentem iis qui sunt in vinculis, Egredimini. Hæc ergo vincula dirupit, non soluit. Hoc enim est illo amplius. Quòd si quis etiam velit hæc sumere anagogicè, dicens hæc vincula peccatorum, & ea esse confracta veteri homini, minimè aberrauerit. Est aliud quoque vinculum pulcherrimum, quod Paulus semper circumferẽs dicebat: Paulus vinctus Iesu Christi. Et rursus, Pro quo etiam vinctus sum in catena. *Tibi sacrificabo hostiam laudis.* Vide quomodo superius, & inferius, & vbique exoluit eandem Deo retributionem. Superius dicens, Calicem salutaris accipiam, & nomen Domini inuocabo. Hic, Tibi sacrificabo hostiam laudis, hoc est, gratias agam, laudabo. *Et nomen Domini inuocabo.* Vides quomodo est sacrificium laudis. *Vota mea Domino reddam in conspectu omnis populi eius, in atriis domus Domini, in medio tui Hierusalem.* Hoc autem faciebat, non vt se ostentaret, nec vt gloriam captaret, sed omnes ad suam inuitans imitationem, & volens eos habere socios gratiarũ actionis. Quod quidem faciunt omnes sancti, non homines solum, sed etiam omnem creaturam, quando beneficij aliquid acceperint, vocantes ad laudis communionẽ. Nihil est enim quod Deus maiore studio com-

Gen. 17. & 18. 1. Reg. 1. Rom. 9. Deut. 34. Marc. 6. Marc. 6. Genes. 4. Luc. 16. Sepulchra martyrũ honorabilia. Iosue 1. 2. Tim. 1. 2. Tim. 3. Philip. 3. 2. Cor. 11. Vincula. Osee 11. Colos. 3. Prou. 5. Luc. 13. Esa. 49. Vincula anagogicè peccata. Ephes. 3. 4. 6. Act. 28. Nomen ἐπ' ὀνόματι. Gratitudo Deo maximè placet.

plectatur,quàm esse gratum,non solum in rebus secundis,sed etiam aduersis. Hoc est pulcherrima hostia,hoc maxima oblatio. Ita Iob prædicabatur. Ita Paulus. Ita Iacob.Ita vnusquisque iustorum,pium suum & gratum in Deum animum maximè in temporum difficultate ostendens. Idipsum nos quoque faciamus, & gratias perpetuò agere perseueremus, vt bona etiam æterna consequamur. Quæ detur nobis omnibus consequi gratia & benignitate Domini nostri Iesu Christi, cui gloria & potentia in secula seculorum. Amen.

Iob 1.2. 2.Cor.2. Ezech 5. Gen.27.

Psal.115.

Diui Ioannis Chrysostomi explanatio in Psalmum, Credidi, propter quod locutus sum, &c.

IN CERTO INTERPRETE.

A collatione physica orditur.

NARRANT quòd apiculæ leuibus pēnis arborum & herbarum floribus insident, latentémque in flosculis liquorculum innocua deprædatione auehunt,vt tādem dulcissimos mellis fauos inde cōfectos hominibus præstent: ita & ecclesiæ doctores super amœna vernantiáque scripturarum viridaria leui mentis ala residentes, & insitum litteræ succum spiritus haurientes, solliciti sunt vt dulcissimum mel fidei, auditorum cordibus placidè instillent. Age & nos apiculæ mores imitemur,spiritu solis iustitiæ radiis feruido in florulentum psalmodię pratum prouolantes.Et quid dudum decantatus nobis Psalmus dicebat? *Credidi, propter quod locutus sum.* Quam vim habet hic sermo? vt sitientibus vobis liquor sermonis temperetur,ac potabilis fiat,operæprecium fuerit, pro nostra virili sensum spiritus melleum in profundo litteræ iacentem elicere.Credidi,propter quod locutus sum. More oratorum, qui persuasuri de re aliqua antequam edisserant, rem omnem expendunt certis coniecturis: Propheta nos docturus, prior ipse certior fit de substantia Dei, déque spe in Christo hominibus reposita,& dicit:Credidi, propter quod locutus sum. Nisi prior ipse credidisset, ac rem comperisset,haud absque periculo dicēda docere cœpisset. Proinde necessariò præmittit,dicēs:Credidi,propter quod locutus sum.Et quídnam illud credidi? Credidi Deum patrem esse Christi, non creatorem, non factorem,sed genitorem:déque hoc persuasus,credidi, propter quod locutus sum. Non inuestigaui curiosius de natura Dei, quæ & qualis sit: sed credidi Christum esse filium Dei, ante secula ineffabiliter ex patre genitum.Vnde de hoc persuasus, credidi, propter quod locutus sum. At Psalmum hunc verè psallere nō possunt Iudæi, tametsi eum habeant. Non enim crediderunt Deum patrem esse Christi,neque cognouerunt esse filium Dei.Nam si cognouissent, vtique Dominum gloriæ nō crucifixissent. (1.Cor.2.) Et Eunomiani ac Arriani, licet hunc Psalmum habeāt, ipsum tamen verè psallere non possunt. Non enim crediderunt Deum esse genitorem Christi, sed cōditorem & factorem: & iterum non crediderunt Christum esse filium Dei, creaturam & facturam dicentes:Qui autem Christum reprobant,hi & patrem reprobāt.Nam iuxta scripturam,Si quis filium non habet,neque patrem habet. (Ioan.14.) Credidi, propter quod locutus sum. Neque Macedoniani Psalmum hunc (licet eum habeant) in veritate psallere poterunt. Non enim crediderunt Spiritum sanctum ex patre ineffabiliter procedētem esse Deum. Porrò qui Spiritum sanctum non habent, neque filium habent:& de hoc audi Paulum dicentem: Si quis spiritum Christi non habet, is nō est eius. (Rom.8.) Itaque omnis qui rectè credit in patrem,& filium,& Spiritum sanctum,is psallere verè potest:Credidi, propter quod locutus sū.

Videamus autem & sequētem versum quid velit. Postquam enim dixit, Credidi, propter quod locutus sum, infert: *Ego autem humiliatus sum nimis.* Qui hæc non intelligunt, versum malè cohærere putant. Verum si nos idem sentiremus de Deo, quod Dauid, nullus esset ex nobis,qui non & ipse de se clamaret, Ego autem humiliatus sum nimis.Etenim quisquis indicibilem Dei maiestatem oculo cordis contemplatur, & cognoscit Deum homine tanto sublimiorem, quanto cœlum formica sublimius, nil mirū si stupescat intra se,& dicat, Ego autē humiliatus sum nimis. Vnde & Abraham in comparatione Dei terram se esse ac cinerem videbat, & dicebat:Ego autem sum terra ac cinis. (Genes.18. Ignoratio Dei quàm perniciosa.) Cōtrà superbi Deum nō cognoscunt,neque semetipsos quid sint, sciunt. Quo pacto enim,qui non antea agnoscit opificē,agnoscet seipsum esse figmētum?Quia enim nescitur Dominus,nascitur superbia. Id quod attestatur scriptura, dicēs: Initium superbiæ est nescire Deum.Desciuit enim à factore cor eius. (Eccles.10.) Dauid non erat talis, sed sciēs Deum cor contritum & humiliatum nō despicere, humiliauit seipsum, vt exaltaretur. Omnis enim qui semetipsum exaltat,humiliabitur: qui verò seipsum humiliat, exaltabitur. (Luc.14.) Tātum enim bonum est humilitas,vt & Dominus noster humiliarit semetipsum. Et vt in similitudinē suæ humilitatis nos adduceret, dixit: Discite à me quia mitis sum,& humilis corde. (Matt.11.) Credidi,propter quod locutus sum,ego autem humiliatus sum nimis. *Ego dixi in excessu meo,omnis homo mendax.* Quomodo ergo Iob dicitur vir verax?Hoc enim testimonium ei Deus reddit, dicens:Cōsiderasti seruum meum Iob, quomodo non sit similis ei super omnem terram, vir absque reprehensione,iustus,verax,abstinens se ab omni opere malo? (Iob 1.) Si autem verax Iob scribitur,accedente ad hoc diuino testimonio, quomodo hic Dauid de omnibus affirmat, Ego autem dixi in excessu meo,omnis homo mendax? Ad hoc dicimus,quòd Iob comparatus aliis hominib⁹, verax fuerit:sed ad Deū collatus,mendax. (Iob & verax & mendax ex collatione.) Nullus enim purus à macula, etiamsi ad vnicum tantum diem vixisset.Quòd si nullus absque peccato,certum quòd neque mendacio caret:solus Deus absq; peccato est.Et quemadmodum hora vespertina quis stellam aliis comparatam,lucidam vocat, quam Sole fulgēte lucidam nemo diceret, eò quòd excellens splendor Solis, fulgorem stellæ obtegit: ita & hominem veracem ac bonum esse dicimus, quando eum cum aliis hominibus cōferimus: cæterum quando eum cum Deo comparamus, non est verax.Omnis enim homo mendax. Iterum dilecti versemus sermonem, vt in eo & aliorum sensuum gratiam relucentem inuenire valeamus. Ego autem dixi in excessu meo, omnis homo mendax. Beatus Dauid, amator verbi à puero,tolerans & amator laboris per adolescentiam, & in senecta amator sapientiæ erat. (ἐγκώμιον Dauidis.) Proinde vt amator Dei, cùm vellet oculo cordis Deum cōtemplari qualis esset, fierétque extra carnis desideria, postquam mente aërem cælúmque transiit, & ad angelicas virtutes euolauit,ingresśúsque est ad purissimam & materiæ expertem Dei speciem,vidit diuinitatis maiestatē splēdore & incomparabili decore fulgere,& ita,vt nullus hominum, nulláque diuina lingua magnitudinem Dei sufficiat enarrare: & propterea in tali ecstasi factus, re diligenter cognita,magna fiducia pronunciat,dicēs: *Ego autem dixi in excessu meo,omnis homo mendax.* Age denuo versemus sermonis huius margaritam, splendoréque latentis spiritus mentem nostram illustremus. (παράθεσις à simili.) Scio enim & ego probos agricolas ex vno agro triplices fructus percipere. Itaque imitemur & nos agricolas, & ligone spiritus fodiamus, iuxta Prophetam dicentem: Nocte cum corde meo loquebar, & scopebam spiritū meum. (Psal.76.)

Viso itaque primo versu, atque item secundo, videamus & tertium.Ego autem dixi,inquit,in excessu meo,omnis homo mendax. (Hominū vanitas.) Vide,precor,quomodo omnes homines multa sibi de hac vita polliceantur, volentes ædificare,plantare,educare pueros,inuadere eos qui se offendunt,quomodo iactent se de inimicis vltionem sumpturos, eósque in carcerem missuros, vincturos, proscripturos, & alia quædam atrociora facturos, nec multò post, & fortè illa ipsa nocte, vel post duos tresve dies moriuntur, videbísque liquidò quomodo omnis homo mendax.Neque enim prestant quod promisere: neque perficiunt quod proponunt. Ecce ita omnis homo qui hanc vitam amat, mendax est:qui verò in virtutibus illam transmittit, mēdax non est,eò quòd qui talis est,non sit homo, sed Deus:non natura quidē, sed ob inhabitantem in se gratiam: (Homo non homo, sed Deus.) quales erant Petrus & Paulus, qui Christum intra se loquentem habebant. hi enim non erant mendaces,sed veraces: neque enim homines erant, sed habebant spiritum Dei intra se loquētem.Non erant illis curæ vel opes, vel possessiones, aut quo pacto possiderent, quibus dictum erat:Ne possideatis vel aurum,vel argentum,vel æs in zonis vestris. (Matt.10.) Non minabantur inimicis vindictam: neque enim inimicos habebant,seruantes præceptum Domini dicentis:Diligite inimicos vestros, & orate pro persequentibus vos. (Luc.6.) Neque multos vitæ annos sibi promittebant, quorum vnusquisque dicebat: Quotidie morior etiam per gloriam vestram. (1.Cor.15.) De quo & Apostolum audi dicētem: Quasi impostores, & veraces: quasi morientes,& ecce viuimus. (2.Cor.6.) Nam quantum ad id quod foris apparet, quasi seductores sumus, videmur enim homines esse: quantum autem ad prædicationem & cordis & vitæ, veraces sumus.Et morientes,& ecce viuimus. Quātùm enim ad volūtatem nostram attinet, quotidie mori parati sumus:quantum autem ad fidem Domini,viuimus. Deinde postquam dixit:Ego autē dixi in excessu meo, omnis homo mendax: subdit, *Quid retribuam Domino pro omnibus quæ retribuit mihi?* (Dauidis gratitudo.) Animo aduertēs Propheta quæ nobis dona Dominus ab initio largitus sit, & quanta sibi peculiariter Deus concesserit,obstupescens dicit,Quid retribuam Domino pro omnibus quę retribuit mihi?Cœlum propter me expandit, fulgidis stellis illud ornauit. Propter me cœlo affixit solē aureis splendentem fulgoribus.Propter me lunam fecit noctiuagā, vt obscura noctis illustret, nautísque ac viatoribus dux sit itinerum.Propter me terrā coagulauit,eámque multigenis arboribus tam fructiferis quàm sterilibus ornauit,& impleuit herbis ac floribus. Aquarum quæ pisces proferunt, multitudines, in vnam conclusit congregationem. Fontes aquarum salsarum & dulcium, vt è scatebris suis prorumperent ad sedandam hominum sitim præparauit. Ad omnia igitur beneficia illa obstupescēs Propheta,dicit: Quid retribuam Domino pro omnib⁹ quæ retribuit mihi? Quin & profundius & spiritualius quiddam intellexit Propheta Dauid, considerās quanta beneficia hominibus in Christo erant danda, eáque tam certo prædicabat, quasi præsentia essent, dicens: Quid retribuam Domino pro omnibus quæ retribuit mihi? E puluere enim de terra excepto formauit me:& cùm nō essem,vt essem,prodire me fecit: imagine propria honestauit: angelorum gloria vestiuit:ob præuaricationem morte dissolutum, veniens iterum reformauit. Quid retribuam Domino pro omnibus quæ retribuit mihi? Draconem serpentem mihi inimicum occidit, portas æneas mortis descendens in infernum confregit,& vectes ferreos contriuit. Quid retribuam Domino pro omnibus quæ retribuit mihi? Ex deliciis paradisi eiectum me reduxit, non mea iustitia, sed sua gratia.Cœli portas mihi aperuit,regnum cœlorum promisit. Scalam à terra in cœlum, fidem mihi esse voluit & erexit. Quid retribuam Domino pro omnibus quæ retribuit mihi?Imò & his plura mihi prestitit.Propter me enim sustinuit sputa & alapas. Propter me spineam coronam in capite suo portauit, fel aceto mixtum bibit. Propter me multa passus est, vt præparatam mihi mortis amaritudinem malitiámque exinaniret. Quid retribuam Domino pro omnibus quæ retribuit mihi?Igitur Propheta cùm disquisiuisset multa, cogitandóque circumlustrasset omnia, nulláque Deo digna perfectáque occurreret retributio, vnum animaduertit præclarius, nempe martyrij opus,& de hoc infert, dicens: *Calicem salutaris accipiam, & nomen Domini inuocabo.* (Calix martyrum. Matt.) Hoc loco calix passionem Christi nobis declarat, qui orauit: Pater, si possibile est, transeat à me calix iste. Habemus in scriptura & multos alios calices. Est quidam aureus calix Babylonis,è quo biberunt gentes,& inebriatæ sunt. Habet & Babylon suum calicem aureum, sed bonam potionem in calice nō habet. Aureus calix Babylonis, erat nitor & elegantia verborum gētilis sapientiæ:quoniam intra se habebat letiferum poculum, idololatriæ dogma. (Calix aureus Babylonis.) Et nos qui psallimus hic, non optamus hūc calicem, sed calicem patientiæ & certaminibus plenum, nomine Domini obsignatum:quem qui bibit, Spiritus sancti lętitia impletur,ínque sanctorū martyrum choro constituitur, in Christo Iesu Domino nostro, cui est gloria,& imperium in secula seculorum. Amen.

Declarationem Psalmi huius CXVI. vide supra in fine expositionis Psal. XXII.

EIVSDEM IN PSALMVM CXVI.

LAVDATE *Dominum omnes gentes, Laudate eum omnes populi: Quoniam confirmata est super nos misericordia eius, & veritas Domini manet in æternum.* Cuiuis clarum est hæc quæ dicta sunt, esse prophetiam ecclesiæ credentium, & prædictionem prædicationis quæ erat occupatura vniuersum orbem terræ. Neque enim vnā, duas aut tres solummodo gentes,sed terram,& vniuersum mare vocat Psalmus. Quod etiam euenit, quando Christi aduentus resplenduit. Deinde dicit etiam causam salutis,quòd non ex propriis factis,nec ex vita, nec ex fiducia,sed ex sola Dei clementia seruati sunt. (Eph. Ad.) Confirmata est enim, inquit, super nos misericordia eius. Hoc est, Coacta est & coaluit, firmáque ac solida facta est,& petra durior. Incrementum enim quotidie suscepit.Et veritas eius manet in æternum. Tunc enim veritas maximè resplenduit.Ideo autem sic dixit, quoniam quæ erant veteris, erant typus & figura. Hoc ipsum significans quoque euangelista, dicebat: Lex per Moysen data est,gratia & veritas fuit per Iesum Christum. (Ioan.)

IN PSALMVM CXVII.

CONFITEMINI *Domino quoniam bonus: quoniam in seculum misericordia eius.* Dictū quidem Psalmi quod consueuit populus concinere, est hoc: Hic est dies quem fecit Dominus,exultemus & lætemur in eo. quod & multos excitat, & hoc maximè solet populus illo spiritali & cœlesti conuentu decantare.Nos autem, si vos vultis,à capite & ab initio totum Psalmum persequamur, non à versu qui acclamatur, sed ab ipso exordio narrationem inchoantes. Versum enim patres nostri, vt qui esset sonorus, & sublime aliquod decretum contineret, populum resonare sanxerunt, quandoquidem totum Psalmum ignorabāt, vt vel hinc perfectam

doctrinam acciperet. Nobis autem necesse est eum totum persequi, etsi quę sunt in medio eius, maximam habeat prophetiam. Hic enim dictum est: Lapidem quem reprobauerunt ædificantes, hic factus est in caput anguli. Quod quidem Christus quoque dixit Iudæis, paulò quidem obscurius. Ira enim feruebant. Ipse autem eam nolebat accendere. Calamum enim contritum nõ confringet, & linum fumigans non extinguet, dixit tamen. Aggrediamur ergo Psalmi procœmium, sicuti iam diximus. Quod est ergo procœmium? Cõfitemini Domino, quòd bonus, quòd in seculum misericordia eius. Cùm mente agitasset Propheta orbis terrę beneficium, & benignitatem, ac clementiã quam perpetuò ostendit Dominus, vocat simul omnes ad agendas gratias, maximo capite bonorum eius in medio posito. *Dicat Israël quòd bonus, quòd in seculum misericordia eius.* Quid dicis? Domus Israël, quę captiuitates perpessa est innumerabiles, quæ in Ægypto seruiit, quæ in orbis terrarum extrema abducta est, quæ in Palæstina mille tolerauit afflictiones? Certè, inquit. Ij enim sunt eius bonorum optimi testes, maioráque & ampliora acceperunt quàm alij. Quinetiam hoc ipsum quod passi sunt, est argumentum magni beneficij. Si quis autem diligenter examinauerit, etiam pro Christi aduentu cõsentaneum est eos maximas agere gratias. Etsi enim aduersa passi sunt, id tamen non ab eo qui venit, sed ab eorum improbitate, & ingrati animi vitio profectum est. ipse enim ad eos venit, & frequenter dicebat: Non missus sum, nisi ad oues quæ perierunt domus Israël. Et discipulis: In viam gentium ne abieritis: ite potius ad oues quæ perierunt domus Israël. Et Chananææ: Non est bonum accipere panem filiorum, & dare canibus. Omnia enim agebat & procurabat pro illorum salute. Quòd si visi sunt indigni beneficio, suis sceleribus imputent, & summo suo ingrati animi crimini. *Dicat domus Aaron quòd bonus, quòd in seculum misericordia eius.* Hic vocat sacerdotes separatim ad laudes canendas, ostendens quàm sit excellens sacerdotium. Nam quò erãt ij aliis maiores, eo maiorem à Deo gloriam consecuti sunt, non solum quod ad sacerdotium attinet, sed etiam quod ad alia omnia. Etenim quando ignis demissus est, propter eos demissus est, & terra aperta est, & virga germinauit, & alia innumerabilia propter ipsos, imò verò pro ipsis, miracula facta sunt. *Dicant omnes qui timent Dominum, quòd bonus, quòd in seculum misericordia eius.* Ij enim sunt qui maximè possunt videre eius benignitatem & clemẽtiam, & per omnia discere bonitatem. Quid est autem, In seculum? Perpetuò, inquit, non interrupta, sed in omnibus & per omnia resplendens, & se ostendens. Quòd si multi eam non cernunt, propter suarum rationum imbecillitatem non cernunt. Nam ij etiam quorum ægri sunt oculi, ea maximè de causa solem non vident. Quemadmodum nec qui sani sunt, semper possunt eum oculis fixis intueri, propter summum splendorem: ita nec vniuersa Dei prouidentia perfectè sciri potest, quòd omnẽ humanam rationem longè superet illius prudentiæ & sapientiæ magnitudo. Sunt etiam quædam affectiones, quæ stultis sæpe tenebras offundunt, & efficiunt vt eam omnino videre nequeant. Primum quidem libido & amor voluptatis: quocirca etiam quæ sunt omnibus manifesta, prætercurrunt. Cum iis secundum est ignorantia, & mẽtis peruersitas. Quomodo ergo non est absurdum, si videas quidem patrem filium verberantem, id probare, & laudare, & vel eo maximè nomine patrem existimare: si Deus autem vel de iis quæ facta sunt, pœnas sumere, indignari & ægre ferre? Quid autem possit esse hac peruersitate deterius, cùm ea etiam quæ sunt inuerse contraria, ægrè ferant, nunc quidẽ dolentes quòd

Matth.21. Luc.10. Esa.42. ἐιπάτω ὁ οἶκος ἰσραὴλ, dicat domus Israel. Matth.15. & 10. Marc.15. Iudæorũ ingratitudo. Sacerdotij dignitas. Leuit.10. Num.16. Num.17. Affectiones oculũ mentis excæcantes.

A supplicia non exigat: nunc autem quòd exigat? Quando enim viderit aliquos rapientes, & in bona aliorum inuadentes, volunt eos dare pœnas: quãdo verò seipsos peccantes, minimè: quod quidem est deprauati & corrupti animi. Accedit his tertium, quòd nesciant quid sit bonum, quid sit malum, sed in rerum iudicio labantur, quòd malo delectentur, & sint propensi ad vitium. Quartum, quòd suorum peccatorum rationem non ineunt. Quintum, quòd vastum est & ineffabile id quod inter Deum & homines intercedit. Sextum, quòd non vult Deus omnia vbique ostendere, nempe quòd sufficiant quæ fiunt sigillatim. Non oportet ergo nimium contendere, vt in omnibus discas Dei administrationem. De rebus enim immensis contendimus, & quæ creatam omnem naturam longè superant. Eos autem qui eam vel aliqua ex parte sunt cognituri, oportet esse liberos ab iis quas iam diximus affectionibus, & eam videbunt sole clarius, licet non omnem: & cùm eam dide-
B dicerint, pro vniuersa agent gratias. *De tribulatione inuocaui Dominum, & exaudiuit me in latitudine Dominus.* Vidisti bonitatem & clemẽtiam. Non dixit, Eram dignus. Non dixit: Mea rectè facta ostendi, sed: Inuocaui solùm, & suffecit oratio mea ad tollendam calamitatem. Quod etiam dicit in Ægyptiis: Videns vidi afflictionẽ populi mei, & descendi vt eriperem eos. Non dixit: Vidi virtutem populi mei, neque eius mutationem ad id quod est melius: sed, afflictionem, & eorum clamorem exaudij. Vides patrem benignum & misericordem, qui solùm fert opem propter calamitates. Atqui nec apud homines quidem, quicunque affligitur, dignus est qui seruetur. Cùm multos itaque videmus famulos flagris cædi, & excruciari, eos non dimittimus, considerantes eorum peccatorum magnitudinem: Deus autem ex sola afflictione dimisit: neque verò ex afflictione tantummodo eripuit, sed magna etiam securitate impertiit. Exaudiit, inquit, me in latitudine. Quinetiam afflictio ideo
C fuit concessa, vt eos qui affliguntur, meliores redderet & solertiores. *Dominus mihi adiutor, nõ timebo quid faciat mihi homo.* Vidisti mẽtis altitudinẽ, vidisti magnũ spiritũ, qui ita supra humanã ascẽdit imbecillitatẽ, vt omnẽ naturam despiciat. Hãc nõ solùm decãtemus, sed factis etiã ostẽdamus. Non dixit, Nil patiar: sed, Nõ timebo quid faciat mihi homo. Hoc est, etiamsi patiar, non timeo: id ipsum dicens quod Paulus: Si Deus pro nobis, quis contra nos? Atqui contra ipsos erant innumerabiles, sed eos nihil offendebant. Quomodo autem non fuerit animi valde pusilli & abiecti, vt qui habent Dominum propitium ac beneuolum, conseruos pertimescant? Sed hic non est eiusmodi, sed est omnibus eiusmodi timorib⁹ omni ex parte superior. Hoc ipsum nos quoque faciamus: ne nos ipso Domini auxilio priuemus, quòd humana formidemus. Hoc est enim eorum qui Dei auxilium contumelia afficiunt. Quocirca dicitur Ezechias passus esse quæ passus est, quòd cùm sol re-
D siliisset & retrocessisset, gradus quos descenderat, & factum esset signum quod posset omnes obstupefacere eos qui venerant, vt hæc intelligerent, non ex eis quæ diuinitus euenerant, sed ex rebus humanis voluit perterrere, & adducere in admirationem, timens ne ab eis inuaderetur, & ideo eis thesauros ostendit, habẽs spem in thesauris. Quare Deus irritatus, accipient, inquit, hęc omnia. Hoc est, ea quibus cõfidis, in quibus tuam spem reponis. Israël quoque huius insimulatur, quòd pecuniis & equis confiderent. Quocirca eos admonet Propheta, vt iis quæ sunt contraria, Deum placent, & dicãt: Super equos non ascendemus. Deus te honorat, & tu eum contemnis? Deus te honorat, suum tibi auxilium promittens: & tu ad humanas spes confugis, & inanimę materiæ,

Psal.81. Psal.44. Sap.2. Esa.40. Rom.11. Dei administratio vt contemplanda & inuestiganda. Exod.3. Deus quantò hominibus clementior. Affictionem cur permittat Deus. Rom.8. Esa.38. 4.Reg.20.14. Attende hunc locum. Sui neglectum præ humana fiducia, Deus vlciscitur. Osee14.

materiæ, nempe pecuniis, tuæ salutis spem committis? A Non quærit enim solum seruare, sed id etiam honeste facere. Valde te amat, & ideo te ab omnibus abducens, sibiipsi adiungit: & omnia amputans, ad seipsum adducit, iis quæ facit, propemodum dicens: In me spem habe, & me perpetuo obserua & attende. *Dominus mihi adiutor, & ego despiciam inimicos.* Vides eum nõ vlciscentem, neque pœnas sumentem, sed Deo de suis inimicis vindictam remittentem. *Bonum est confidere in Domino, quàm cõfidere in homine. Bonum est sperare in Domino, quàm sperare in principibus.* Nõ hæc dicit per comparationem, sed consueuit scriptura vti hac figura in iis etiam quæ nõ admittunt comparationem, propter imbecillitatem eorum qui tunc audiunt. Non hoc ergo dicit comparans, sed se ad illorum captum demittens. Et ideo alius quoque Propheta dixit: Maledictus omnis qui sperat in homine. nihil est enim ea spe debilius, est enim vel tela araneæ imbecillior, imò verò non est solùm imbecilla, verumetiam periculosa. Sciunt autem qui sæpe in B hominibus cõfiderunt, cum quibus simul sæpe sunt deturbati. Spes autem in Deum non est solùm valida, verumetiam tuta, vt quæ nullam habeat mutationem. Et ideo Paulus quoque dicebat: Spes autem non confundit. Alias verò sapiens: Respicite, inquit, ad antiquas generationes, & videte quis sperauerit in Dominum, & pudore affectus est. At ego, inquit, speraui, & sum pudore affectus. Bona verba quæso homo, ne diuinæ scripturæ obloquaris. Nam si pudore affectus es, ideo affectus es, quòd nõ vt oportuit speraueris, ex eo quòd cesseris, ex eo quòd finem non expectaueris, ex eo quòd pusillo & angusto animo fueris. Sed non ita facias: verum quãdo videris quæ sunt mala & difficilia imminere, ne animum demittas. Hoc enim vel maximè est sperare, quãdo in media mala & grauia pericula fueris cõiectus, tũc erigi. Quid barbaris illis, Niniuitis, inquam, erat miserius? & tamen cùm iam essent ipso laqueo irretiti, & ruituram ciuitatem expectarent, ne sic quidem desperaC runt, sed summam ostenderunt pœnitentiam, & effecerunt vt Deus rursus suam reuocaret sententiam. Vidisti quantæ sint spei vires. Quid verò ipse Propheta? An nõ cùm esset in ventre ceti, & templi, & suæ Hierosolyma reuersionis meminerat? Et tu ergo quamuis vel ad ipsam mortem deueneris, & vndique maxima immineant pericula, ne desperaueris. Potest enim Deus in reb⁹ vel difficillimis & impeditissimis exitũ inuenire: & ideo dicit quidam sapiens: A mane vsque ad vesperam mutationes multæ, & in conspectu eius sunt omnia facilia. Nõ vidisti præfectum in summa rerum copia fame enectum? Non vidisti viduam in fame abundãtem? Quando res in maximam inciderint inopiam, tunc tu spera maximè. Tunc enim Deus maximè suam ostendet potentiam, non à primordio, sed quando res fuerint planè desperatæ ab hominibus. Hoc est enim tẽpus diuini auxilij. Et ideo nec pueros eripuit à principio, sed postquam fuerunt coniecti in fornacem: nec Danielem, antequam esset immissus, sed septem post diebus. Nec attende rerum naturam, quæ præcipites agit in desperationem, sed Dei potentiam, quę quę sunt desperata, adducit in bonam spem. Hoc etiam ostendẽs Psalmographus, & quanta sit Dei potentiæ facilitas, volens monstrare, quòd scilicet eos etiã qui in grauia mala inciderunt, prostratíque & conculcati sunt, possit educere, & non tãtum à principio, audi quid subiungat. *Omnes gentes circumierunt me.* Vidisti periculum ineuitabile. Neque enim erat acie confligendum, neque stabant inimici è regione, sed erat interceptus, & tãquam sagena aliqua circumdatus, & veluti quibusdam retibus comprehensus, non ab vno, duobus, aut tribus, sed ab omnibus

Quàm particula non comparatiuè. Hier.17. Spes in homine periculosa. Rom.5. Ecclesi.2. In domino vt sperandum. Ab exemplo. Ionæ 3. Spei vires. Ionæ 2. Eccl.18. ἀνάτλω. 4.Reg.7.8. Dan.3.6.

A gentibus, sunt tamen hæc omnia vincula confracta à spe in Deũ. *Et nomine Domini vltus sum eos. Circumdantes circumdederũt me, & nomine Domini vltus sum eos. Circumdederunt me sicut apes fauum, & exarserunt sicut ignis in spinis, & nomine Domini vltus sum eos.* Vidisti quomodo describit ęrumnarum magnitudinem. Non enim dixit solummodo: Circumdederunt: sed, tãquam apes, & tanquam ignis in spinis. Per apes quidem, promptitudinẽ & animi alacritatem, per spinas verò iram intolerabilẽ, & qui extingui non poterat, bilis ardorem significans. Quis enim cohibuerit ignem qui in spinas incidit? Eos tamen, inquit, adeò vehemẽter & adeò celeriter accensos, cùm me medium intercepissent, non solum effugi, sed etiam vltus sum. Vide hoc ipsum fieri etiam in materia. Ignis enim rubum vrebat, & neque rubus cõburebatur, nec ille extinguebatur, sed vtraque tamen tunc manebant simul conuersantia, nec se consumentia. Atqui quid est rubo magis flaccidũ & imbecillum? Quid B verò igne est ardentius? Admirabilis tamen Dei potentia, res facit quæ opinionem superant, permisit vt vtraque manerẽt. Huiusmodi quoque tunc accidit miraculum. Tanquam ignis enim accurrebant, tanquam apes cum magna animi alacritate inuidebant, intus interceptũ tenebant, nec aliquid potuerunt facere. Arma enim inuicta, auxilium inexpugnabile, Dei nomẽ omnes expulit. *Impulsus, euersus sum vt caderem, & Dominus suscepit me.* Dixit malorum magnitudinem, à multitudine, à figura, à promptitudine & animi alacritate, ab ira eorum qui inuadunt. Dicit etiam ab iis quæ ipse passus est. Ita, inquit, me mala adorta sunt, vt parum abfuerit quin caderem & deturbarer. Impulsus enim, ita fui euersus, vt essem etiam casurus: sed cùm iam essem super genua lapsurus, & inclinarer, & rerum humanarũ nulla esset spes relicta, tunc suum ostendit auxilium. Hoc autem facit Deus, ne vllus eius sibi gloriam vindicet. Hoc etiam in historia Iudicum fecit in Gedeone. Propterea regnanC te quoque Ezechia erexit noctu trophæum. Si ille cùm nihil ad victoriam, nihil ad bellum contulisset, superbus tamen & arrogans factus est: si prælio interfuisset, si cadentes vidisset eos qui interficiebantur, an non hoc ei multò magis accidisset? Quando ergo ab humana spe res sunt desperatæ, suum tunc affert auxilium. Hoc fecit in Goliath. Hoc etiam fecit in Apostolis. Et ideo dicebat Paulus: Sed ipsi in nobisipsis iudicium mortis habuimus, vt non confideremus in nobisipsis, sed in Deo qui excitat mortuos. *Fortitudo mea, & laus mea Dominus, & factus est mihi in salutem.* Quasi diceret, Fuit mihi ipse virtus & auxilium. Quid est autẽ quod dicit, laus mea? Gloria mea, cõmendatio mea, decus meũ, meus splendor. Non solùm enim liberat à periculis, sed claros etiã facit & illustres, & hoc vbique videri potest, dari cum gloria salutem. Porrò autem aliud quoque per hoc obscurè significatur. Quódnam hoc? Hoc est, inquit, mihi perpetuum canticum, hoc est, mihi vox perpetua, hyD mnus qui de eo canitur, hoc est, mihi perpetuum mun⁹, eũ laudare. Audiant qui satanicis canticis remollescunt & putrefiunt. Quod non supplicium subibunt, quænam verò eis poterit dari venia, cùm eo seruatorẽ perpetuò laudante, illi in illis perpetuò volutentur? *Vox exultationis & salutis in tabernaculis iustorum.* Quãdo res vniuersa à Deo præclarè gesta fuerit: qui victoria fruuntur, gaudent, exultãt, duplici lætitia affecti, & quòd seruati sunt, & quòd per Deũ seruati. Lætitiæ eis causa est is qui trophæum erexit. Deinde ostendens quidnam eum impulerit ad hoc ferendum auxilium, subiunxit, In tabernaculis iustorum. Non dixit, In domibus, sed in tabernaculis, volens ostendere, non diligenter extructam, sed extemporalem habitationem. Tale erat tabernaculum

Vt apes, vt spinæ. A simili. Exod.3. Iud.6.7.8. 4.Reg.19. 1.Reg.17. 2.Cor.1. Cantica satanica. Exclamatio. Psal.36. Prou.21. Hier.3. Tabernaculum.

Gen.14. Abrahæ, quando redibat superatis regibus, magnam ex A
Act.19. rebus gestis gloriam consecutus. Tale erat Pauli tabernaculum, vnde reuertebatur superatis dæmonibus errorem de medio tollens, & præclara referens facinora. *Dextera Domini fecit virtutẽ, dextera Domini exaltauit me.* Vide occasionem exultationis. Idem enim nunc dicit quod antea dicebat, ostendens hæc à Deo fuisse gesta. Vides non solùm in liberatione à malis, sed etiam in acquisitione gloriæ & splendoris consistere eius beneficium. Cùm enim dixisset: Dextera Domini fecit virtutẽ, subiunxit, dextera Domini exaltauit me, vt ostenderet gloriam quę ad se peruenerat. Exaltauit enim me, significat, me gloria affecit. Non solùm enim fecit potentes, sed etiã claros & illustres. *Non moriar, sed viuam, & narrabo opera Domini.* Pericula quidem, inquit, mortem minabantur: ego autem non moriar, sed viuam. Hoc est, Tam magna & admirabilia fecit Dominus, vt vel ab ipsa morte eripuerit, etiam ante nouam in periculis opi-
Resurrectionis imago. nionem, omnem superãtibus resurrectionis imaginem B
prę figurans. Dedit enim nobis vel à principio ænigma-
Gen.15. ta, quando Enoch transtulit, & si credis fieri non posse vt corpora resurgant, ex eo crede. Quomodo enim tanto tempore permansit illud corpus? Non sunt enim æqualia, domum quę interiit & est diruta, excitare: & ve-
ἀνομοίωσις. terem ac collabentem tanto tempore conseruare. An non cõsideras eum illud fecisse, qui nõ erat? multò magis ergo illum suscitare & restituere poterit. Habes etiã
4.Reg.2. aliam imaginem resurrectionis, nempe Helię raptũ, qui nec in hodiernum vsque diem est mortuus. Omnia sunt
Luc.1. expedita Deo & facilia. Non erit, inquit, impossibile a-
Psal.113. pud Deum omne verbũ. Et Propheta, Quæcunque voluit, fecit. Nõ vides fabri opera esse tibi difficilia: sed ta-
A minori argumentũm. men arti cedis. Deinde conserui quidem tui arti concedis: à Domini autem sapiẽtia rationẽ exigis: & id quod fit, fide non admittis? Quantæ sunt hæc inscientię. Non moriar, sed viuam. Si quis id quod dictũ est voluerit sumere anagogicè, non errabit. Etsi hoc enim de resurre- C
ctione dictum est (illud enim, Non moriar, est significantis mortem non esse mortem) alio tamen etiam mo-
Mors secunda. do intelligitur. Non moriar enim, inquit, altera morte:
Ioan.12. quam Christus quoque significans, dicebat: Qui credit in me, inquit, etiamsi mortuus fuerit, viuet: & omnis qui viuit & credit in me, non morietur. Et narrabo opera Domini. Hoc est maximè vita, eum laudare, & eius miracula omnibus annuntiare. Quænam opera dic quęso? Ea quæ est narraturus subiungens, *Castigãs castigauit me Dominus, & morti non tradidit me.* Vidisti quàm admirabilia fecerit, vidisti quæ ex eis capitur vtilitas. Non solùm enim agit gratias quòd fuerit liberatus, sed etiam quòd ceciderit, maximum agnoscit beneficium, & di-
Tentationis lucrũ. Castigationis vtilitas. cit lucrum tentationis. Quódnam hoc? Castigans castigauit me, inquit, Dominus. Hæc est vtilitas periculorũ, quòd eum meliorem fecerint. Vidisti vtrinque eius potẽtiam & curationem, & quòd permiserit vt apprehenderetur à malis, & quòd eum rursus liberauerit. Morti D
enim, inquit, non tradidit me. Et rectè dixit alius interpres, Morti autem non tradidit me, vt ostẽderet omnia esse sita in eius potestate. Quamobrem duplicem lucrifecit salutem, nempe liberationem à malis, & liberationem à vitio. quocirca dicebat Paulus scribẽs Hebræis:
Heb.12. Si autem extra disciplinam estis, adulterini ergo estis, & non filij. *Aperite mihi portas iustitiæ, ingressus in eas confitebor Domino.* Iis qui castigantur, portæ aperiuntur, iis qui peccata deponunt. Qui disciplinam suscepit, potest confidenter dicere: Aperite mihi portas iustitiæ. Hoc dictum enim sumendum est anagogicè, & cœlorũ portæ sunt intelligẽdæ, quæ sunt clausæ improbis, quæ sunt
Matth.25. pulsandę per virtutem, per eleemosynam, per iustitiam.

A *Hæc est porta Domini, iusti intrabunt in eam.* Sunt portæ mortis, sunt portæ interitus, sunt portæ vitæ, sunt portæ Sap.16.
arctæ & angustæ. Quoniam ergo sunt multæ, dicit insi- Matth.7. Portæ multiplices.
gne ciuitatis Domini, subiungẽs: Hæc est porta Domini. Illæ enim non sunt Domini. Quódnam est autem eius insigne? Quòd qui castigantur, per eam ingrediuntur, qui opprimũtur. Est enim arcta & angusta. Si autem est arctã, qui sunt afflicti & oppressi, per eam ingredien- Matth.7.
tur: quemadmodum quæ ducit ad interitum, lata est & spaciosa. *Confitebor quoniam exaudisti me, & factus es mihi in salutem.* Non dicit solummodo exaudiisse, sed cùm prius castigasset & meliorem fecisset. Et ideo agit gratias, nõ solum quòd sit exauditus, sed etiam quòd fuerit castigatus. Ideo enim fuit exauditus: & vbique magnũ est apud ipsum hoc genus gratiarum actionis. Quemad- Gratiarũ actio, maximum sacrificium.
modum enim dixi, nec cessabo dicere, hoc est maximũ sacrificium & oblatio. *Lapidem quem reprobauerunt ædificantes, hic factus est in caput anguli.* Quòd hoc de Christo
B dictum sit, est cuius manifestum. Ipse enim in Euange- Matt.21.
liis adducit hanc prophetiam, dicens: Nunquam legi- Luc.20.
stis, lapidem quem reprobauerunt ædificantes, hic factus est in caput anguli? Si autem quod dictum est, non videtur pẽdere ex historia, sed media interrupta rerum consequentia ingressa esse prophetia, non est mirum, Prophetiæ cur plerunque obscuræ.
nec nouum. Complures enim ita enunciatæ sunt prophetiæ, quòd oporteret eas tunc temporis ita obtegi, vt non etiam ipsi libri abolerẽtur. De eius enim ortu prophetia videtur quidem pendere ab historia, habere autem nihil commune cum illa, vtpote, Ecce virgo in v- Esa.7.
tero concipiet, & pariet filium, & vocabis nomen eius Emmanuel, quod est interpretatum nobiscum Deus. Lapidem quem reprobauerunt ædificantes. Ædificantes hic dicit Iudæos, legis doctores, scribas, pharisæos, quandoquidem reprobarunt ipsum, dicentes, Samaritanus es tu, & dæmonium habes. Et rursus: Hic non est Ioan.8.
ex Deo, sed seducit turbam. Hic tamen reprobatus, ad- Ioan.7. Christus lapis angularis.
C eò probus apparuit, vt fieret caput anguli. Non enim omnis lapis aptus est ad angulum, sed qui est probissimus, & potest muros reuincire ex vtroque latere. Quod ergo dicit Propheta, tale est, Qui est à Iudæis reprobatus, & pro nihilo habitus, apparuit adeò mirabilis, vt non solùm contexeret ædificium, sed duos etiam parietes coniungeret ac reuinciret, Iudæos scilicet, & eos qui credebant ex gentibus: quemadmodum Paulus quoque dicit, Ipse enim est pax nostra, qui fecit vtra- Ephes.2.
que vnum, & sepis soluit maceriam, inimicitias in carne sua, legem mandatorum, quæ est in decretis, abolẽs: vt qui duo erant, cõstrueret in vnum hominem. Et rursus: Superædificati fundamento Apostolorum & Pro- Ibidem.
phetarum, existente angulari lapide Christo Iesu. Per hoc autem quod dictum est, maximè accusantur Iudęi, quòd cùm ædificarẽt, aptum lapidem nõ diiudicarunt, sed eum etiam vt reprobum reiecerunt, qui poterat tale ædificium contexere. Si vis autem scire quínam sint ij
D duo parietes, audi ipsum quoque Christum dicentem: Ioan.10.
Alias etiam oues habeo, quæ non sunt de hoc ouili, & me illas quoque ducere oportet: & fiet vnus pastor, & vnum ouile. Hoc etiam multis retro seculis tanquam in figura factum est. Abraham enim fuit vtrorumque Patriarcha, & eorum qui in præputio, & eorum qui erant Rom.4.
in circumcisione: sed illud quidem fuit in figura, hoc autem in veritate. Hic factus est in caput anguli. Hoc est, vtrasque gentes coniunxit. *A Domino factum est i-* ἐγένετο αὕτη. factus est, iste scilicet angulus.
stud. Quid est, A Domino factum est istud? Non erat, inquit, humanum quod factum est, non erat vnius ex multis. Non erat angelorum, non erat archangelorum, talem angulum cõponere. Nemo ergo hoc potuit, non iustus, non Propheta, non Angelus, non archangelus, sed solius

sed solius Dei erat hoc præclarum facinus. est enim eius A
proprium. Alius interpres dicit, Hoc factum est à Domino, id est, Hoc est opus admirabile, & quod omnem superat opinionem. Hoc scilicet opus anguli. *Et est ad-*
θαυμαστὴ, admirabilis angulus. *mirabile in oculis nostris.* Quis est admirabilis? Angulus scilicet, coïtio duorum populorum ad pietatem. Ex Iudæis enim multæ crediderunt myriades. Quinetiam ipsi erant Apostoli ex Iudæis. Rectè autem dixit, in oculis nostris. Quis enim non obstupescat, quis non admiretur, quòd vbi crucifixus est Christus, illic Christus adoratur: & qui eum quidem crucifixerunt, ignominia:
Psal.18. Rom.10. qui verò adorant, gloria afficiuntur? Vniuersum enim orbem terræ peruasit verbũ, omnes veritati coniungẽs. Est ergo admirabilis, vel iis qui quomodocunque id considerant, multò autem magis & longè euidẽtius eis
Dies Christi à simili. qui credunt. Et ideo dixit, in oculis nostris. *Hæc est dies quam fecit Dominus, exultemus & lætentur in ea.* Vocat hîc diem, non solis cursum, sed præclara facinora quæ in eo gesta sunt. Quemadmodum enim qui diem malum di- B
cit, non dicit cursum solis, sed mala quæ in ipso sunt, ita etiam bonum diem vocat præclara facta quæ in eo fuerunt. Quod autem dicit, est eiusmodi, Res pręclaras quę in eo gestæ sunt, Deus fecit, erat enim illius solius mu-
1.Cor.5. nus efficere quæ facta sunt. Quid enim potest cum hoc
Rom.5. die conferri, in quo die cum hominibus facta est reconciliatio, & diuturnum bellum fuit diremptum, & terra
Ephes.1. Luc.23. Galat.3. Rom.7. & 8. Rom.3. cœlum euasit, & homines terra indigni, regno digni visi sunt, & nostræ naturæ primitiæ super cœlos sublatæ sunt, & apertus est paradisus, & veterem patriam recepimus, & expunctum est maledictum, & sublatum peccatum, & qui per legem puniti fuerãt, sine lege salutem consecuti sunt, & tota terra & mare suum agnouit Dominum, & alia facta sunt innumerabilia, quæ nunc non possumus oratione persequi. Quocirca cùm hæc omnia mẽte agitasset Propheta, omnia Deo ascribit, ostendẽs quæ gesta sunt, à Deo facta esse. Exultemus & lætemur in ea. Lætitiam hîc dicit spiritalem, lætitiam mentis, læ- C
titiam animi. Exultemus & lætemur in ea, quòd tanta nobis bona obtigerint. etenim ne hoc quidem est parua virtus, gaudere bonis, exilire, gaudio affici, Dei be-
Gaudere bonis non parua virtus. neficia cum voluptate suscipere. *O Domine saluum me fac. O Domine bene prosperare.* Quid est, O Domine saluum me fac: O Domine bene prosperare? Quoniam videbat orbis terræ res secundas, rerúmque mutationem, & in melius conuersionem: iis qui eis fruuntur gratulans, dixit: O Domine serua, O Domine dirige. Hoc est, Conserua Domine eos qui fruuntur: vt & impleantur, & gratia dignos fructus ostendant, redde eis viam facilem, vt postquam assecuti fuerint, à talibus bonis non amplius excidant. *Benedictus qui venit in nomine Domini.* Nostra enim non consistunt in iis tãtum quę facta sunt, sed procedunt ad alia maiora, resurrectionem, regnum, hæreditatem cum Christo. Quæ omnia volens ostendere, subiunxit, Benedictus qui venit in nomine Do-
Matt.23. mini. Hoc etiam dixit Christus Iudæis, Amen, amen D
dico vobis: non me videbitis donec dixeritis, Benedictus qui venit in nomine Domini. Quoniam enim sępe obiiciebant, & id súsque déque miscebant, quod non sit ex Deo, quòd sit Dei hostis: dicit eis, Vos mihi feretis testimonium quòd non sum Dei hostis, quando vi-

A deritis venientem in nubibus, & hãc emiseritis vocem dicentes, Benedictus qui venit in nomine Domini, bonis verbis, & laude plenis, ab omni defensione seipsos excludentes. eorum enim quæ tunc fient, euidentia efficiet vt eam vocem emittant, simul & laudãtes, & grauem in seipsos accusationem instituentes. *Benediximus* Illuxit, ἐπέφανεν, apparuit.
vobis de domo Domini: Deus Dominus, & illuxit nobis. Dicit omnem populum fidelem, qui in domo Domini adeptus est benedictionem. Cernuntur enim vbique Prophetæ, beatos dicentes eos qui sunt credituri. Qua de causa benediximus, & vndénam beatitudo? Quoniam Deus apparuit nobis. Apparuit enim, inquit, gratia Dei Tit.2.
salutaris, erudiens nos vt abnegata impietate & mundanis desideriis, modestè, iustè, & piè viuamus. Et rursus: Expectantes beatam spem & apparitionem magni Dei & seruatoris nostri Iesu Christi. Incarnationem er- Apparere Dei.
go hîc admiratur Propheta, quòd cùm Deus esset, & Dominus, & illius substantiæ, apparere ęquum duxerit.
B Dixit autem apparitionem, carnis humanæ susceptionem, virginalem scilicet vterum subiisse, hominem factum esse, & versatum esse cum hominibus. Et ideo dixit: Benediximus vobis, quòd tale donum sitis consecuti. Hoc etiam Christus significans dicebat: Multi Matt.13.
Prophetæ & iusti desiderauerunt videre quæ videtis, & non viderunt: & audire quæ auditis, & non audierunt. *Constituite diem solemnem in condensis vsque ad cornu altaris.* Alius. Alligate in celebri conuentu condensa. Ali- ἐπιμελείαις.
us, Alligate festum diligentiis. A prophetia rursus rediit ad historiam. Hoc est autem quod dicit, Festum agite, frequentes conuenite. Quid est autem, Constituite diem solemnem in condensis? Vt vult quidem vnus interpres, Sacrificate splendidas hostias. Vt alius autem, Coronis & ramis templum cingite. Hebraicum autem ita dicit אסרו חג בעבותים Isru hag baauothim. Siue hoc ergo fit, siue illud, significat festum, & diem lætum, & celebrem conuentum. Ab iis enim quæ percipiuntur in-
C telligentia, orationem rursus traduxit ad sensilia, & meminit illorum reditus, *Deus meus es tu, & confitebor tibi: Deus meus es tu, & exaltabo te. Confitebor tibi quoniam exaudisti me, & factus es mihi in salutem.* Hîc ostendit quòd Gratiæ Deo agẽdæ etiam sine beneficiis.
etiam absque beneficiis Deo sunt agendæ gratiæ, & est propter hoc ipsum gloria & honore afficiẽdus, propter maiestatem, propter substantiam, propter gloriam inef- 1. Tim. 1.6.
fabilem. Hoc enim significat, postquam dixit beneficia quibus est affectus, sic subiungẽs. Dicit enim etiam absque his agam gratias, quòd talem habeam Dominum, adeò altum, adeò magnum, & qui adeò nec videri, nec comprehendi potest. Illud enim: Exaltabo, significat glorificabo. *Confitemini Domino, quòd bonus, quòd in seculum misericordia eius.* Non satis habet quòd ipse hoc offert sacrificium, sed multos etiam vocat, vt sint socij & participes laudis & gratiarum actionis: & Dei benignitatem prædicat & clementiam, eius largitatem & magnitudinem vbique celebrãs. Cùm hæc ergo nos quo-
D que viderimus, permaneamus gratias perpetuò agentes benigno & clementi Deo, & hoc ei offeramus sacrificium, vt bona etiam futura consequamur, gratia & benignitate Domini nostri Iesu Christi. Cum quo patri sit gloria simul cum sancto Spiritu, nunc, & semper, & in secula seculorum. Amen.

DIVI IOANNIS CHRYSOSTOMI IN PSALMVM CENTESIMUM DECIMUM OCTAUUM PROŒMIUM.

Iacobo Billio ſancti Michaëlis Abbat. Interprete.

Nunc primùm editur hæc Chryſoſtomi explanatio.

NOENTEM theſaurum, & ſpirituales diuitias, ac ſuauiſſimam animarũ vtilitatem, tum ad diuinæ laudis & gloriæ prædicationem, tum ad vitæ noſtræ ſecuritatem, ac bonorũ præſcriptionem, vertẽte quaque hebdomada, primo die, qui quidem etiam (propterea quòd Dominus in eo à morte ad vitam redierit, Dominicus appellatur) celebres magiſtri, ac doctores, ſancti patres noſtri, nobis canendum, & pſallendum centeſimum decimum octauum Pſalmum tradiderunt. Eſt enim vitæ Deo gratæ rudimentum, ac tanquam itineris præmonſtratio. Sic enim inſcriptionem etiam habet: quandoquidem eos, qui diligenter atteriduit, atque eius explanationem accurato ſtudio perſcrutantur, ad vitę perfectionem cõponit, atque iuxta ſuum cognomẽtum immaculatos reddit. Immaculatus porro is eſt, qui omni ſcelere, & flagitio vacat, atque ab omni macula, & iniquitate ac peccato remotus eſt. Idem etiam beatus habendus eſt, quia poſt diſceſſum ex hac vita, vera beatitudine, diuinæque cognitionis luce perfundetur, atque in requiete ac deliciis ſempiternis commorabitur. quæ quidem cœlorum regnum eſt. Ac proinde Pſalmorum quoque ſcriptor Dauid, ſancti baptiſmatis gratia, ppheticis oculis perſpecta, clamabat. Beati, quorum remiſſæ ſunt iniquitates. Qui autẽ huiuſmodi gratiam cõſeruarunt, ac promiſſa præſtiterunt, atque ad Deum & ſanctum baptiſmum accedunt, eos, vt qui virtutem eam, quę in actione poſita eſt, expleant, in hoc Pſalmo beatos prædicat. Habet autem alteram quoque perquam ſublimem intelligẽtiam huiuſce Pſalmi argumentum. Hic enim ipſe diuinus Dauid multas & varias rerum mutationes expertus eſt. Nam & hoſtes fugit: & rurſum fugientes hoſtes inſecutus eſt. In animi mœrores incidit: ac rurſum iucundiorem vitam habuit. Diuinæ vitæ iter cucurrit: ac rurſum in itinere offendit: diuinarúmque legum denuo veſtigiis hæſit. Hęc igitur omnia ſimul in hoc Pſalmo collegit, atque connexis inter ſe precibus, quas ſingulis temporibus Deo adhibuerat, ex iis vnam cum ſumma vtilitate cõiunctam mortalibus doctrinam propoſuit: oſtenditque per ea, quæ loquitur, quánam ratione virtutem eam, quæ in actione verſatur, cõſequi liceat. Nec tamen interim dogmatum ſynceritatem negligit: verùm præceptis ad mores pertinentibus doctrinam quoque de his rebus adiunxit, adeò vt hic Pſalmus, & ad perficiendos eos, qui numeris omnibus abſolutæ virtutis deſiderio tenentur, & ad eos qui in otio atque ignauia viuunt, ad ſtudium ac diligentiam excitãdos, & ad mœſtorum animos recreandos, & ad ſocordes moderãdos, ac denique ad omne genus medicamenti variis hominum morbis adhibendum ſatis ſuperque ſit. *Beati immaculati in via.* Perinde ac ſi dicamus: Beati, qui in hac fragili & caduca vita in Domini lege gradiuntur. Etenim præſens hæc vita, via à Propheta dicta eſt, propterea quòd nihil firmũ ac ſtabile habeat. Vmbra quippe vita noſtra eſt, atque inſtar fumi quàm celerrimè dilabitur. Ad hunc enim modum Apoſtolus Iacobus loquitur: Quæ enim eſt vita noſtra? Vapor eſt ad modicum parens: & poſtea exterminabitur. Atque ad eundem ferè modum Theologus quoque Gregorius philoſophatus eſt: Circulus quidam noſtrarum rerum in orbem currit, aliàs aliter vno atque eodem die, interdum etiam hora, mutationes ferens. Nihil igitur, fratres, in hunc mundum intulimus, quemadmodum diuinus Apoſtolus ait: nihil item efferre poterimus. Quamobrem futurorum curam geramus: nam hæc ſunt quæ manent. Eos itaque beatos cenſet, qui regium iter ſine vllo deflexu tenuerunt, ac neque ad dextram, neque ad ſiniſtram à legis præceptis declinarunt. Quinam autem iſti ſint, docet: *qui ambulant in lege Domini*. Nam qui harum præſcripto vitæ ſuę rationes conſtituunt, id habent, vt immaculati ſint. Viam enim, vt priùs diximus, vitam appellat. Hãc quippe ab ipſis partus doloribus ad tumulum vſque omnes obeunt. *Beati qui ſcrutantur teſtimonia eius: in toto corde exquirunt eum.* Cùm decimũ octauum Pſalmum exponeremus, quidnam inter legem, & teſtimonia, & iuſtificationes, & iudicia, & mandata diſcriminis ſit, à nobis dictum eſt. Nihilominus tamẽ breuiter vobis, ea quæ diximus, in memoriam redigemus. Legem igitur appellat, eam, quæ à ſummo Deo per diuinum Moſem data eſt. Mandata & præcepta, eandem rurſus, vtpote regio more, mãdatam & edictam. Iuſtificationes, quia eum, qui ipſam numeris omnibus abſoluit, iuſtũ reddit. Iudicia, quia diuinas ſententias oſtendit, ac digna prędmia, tum eorum qui ex legis præſcripto vitam moderantur, tum eorum, qui iniquè, & flagitioſè viuũt. Teſtimonia denique, quia conteſtatur atque indicat, quoſnam cruciatus ſubituri ſint, qui ab ea recedunt. Fœlicitatis ergo nomine hic etiam eos prædicat, qui Dei teſtimonia ſine vlla intermiſſione perſcrutantur, ac toto pectore Deum exquirunt. Non eſt autem hoc cuiuſlibet hominis, ſed eius demum, qui virtutis ipſius arcem occupauit. Nam eiuſmodi vir animi ſui cogitationes haudquaquam in Deum, & curas ad vitam pertinentes diſſecat, verùm ſeſe totum Deo conſecrat. Siquidem per diuinarum ſcripturarum lectionem & auſcultationem vita noſtra dirigitur. Quamobrem Propheta beatos eos pronũciat, qui ipſius teſtimonia inueſtigãt. Nam & Dominus his verbis vſus eſt, Scrutamini ſcripturas, quoniam in ipſis putatis vitam æternam habere. Qui autem in hac vita per diuinarum ſcripturarum indagationem proficit, nec in voluptates, & vitioſas affectiones vitam ſuam partitur, verùm ſpiritu viuens, & ſpiritu ambulãs, ſcripturas perſcrutatur, hic demum perfectè in toto corde Deũ exquirit. At quoniam hic Pſalmus, legis, & mandatorum, & iuſtificationum, & iudiciorum, & teſtimoniorum vocabula identidem vſurpat, operæpretium eſt, repetita altius oratione, de iis rebus differere. Lex igitur à Deo data eſt, quia ipſe eſt Rex regum, & Dominus dominantium. Eſt autem lex omne præcepti genus, quod ad omnes homines pertinet, tam qui præſunt, quàm qui aliorum imperio ſubiecti ſunt, tam ſeruos quàm dominos, tam diuites, quàm pauperes. Dicta autem eſt lex, ὡς ἀπὸ τοῦ νέμειν, hoc eſt à diſtribuendo. Siquidem omnibus mortalibus hæ leges latæ ſunt, Non mœchaberis, non occides, non furaberis, non falſum teſtimonium dices, non concupiſces agrum proximi tui, honora patrem tuum, & matrẽ tuam. Eadem verò res, mãdatum quoque appellata eſt: quoniam nobis à Deo mãdatum eſt, vt bonis operibus ſtudeamus, atque à vitio abſtineamus. Iuſtificationes autem, & iudicia, quoniam iuſti mandata obſeruantes, iuſtitiam à Deo conſequuntur: qui autem ea violant, vt peccatores

Quis immaculatus.

Pſal. 31.

Cur vita via dicatur.

Iacob. 4.

Orat. de paup. amor.

1. Tim. 6.

Rom. 6.

Ioan. 5.

Dan. 12.

Iacob. 2.

peccatores condemnantur. Teſtimonia denique, quandoquidem Deus per ſcripturas ſuas conteſtatur, vt omnia ipſius mandata ſeruemus. *Non enim qui operantur iniquitatem, in viis eius ambulauerunt.* Hãc diſtinctionem etiam in primo Pſalmo fecit. Nam poſteaquam illic eum, qui die ac nocte in Domini lege meditatur, beatũ pronunciauit, atque huiuſce meditationis fructum demonſtrauit, mox ſubiunxit, Non ſic impij, non ſic. Ad eundem igitur modum hîc quoque, poſteaquam immaculatos homines beatos prędicauit, oſtendit eos qui iniquitati ſtudent, alterum ſibiipſis iter ſtruxiſſe, atque illud, quod à Deo ſectum ac munitum erat, deſeruiſſe. Quamobrem Propheta, poſteaquam beatos hos eſſe affirmauit, qui Deum in toto corde exquirunt, hæc verba ſubnectit, *Non enim qui operantur iniquitatem, in viis eius ambulauerunt. Tu mandaſti mãdata tua cuſtodiri nimis.* Hoc & per legem, ac Prophetas, & per ſacroſancta Euangelia Dominus iubet: atque vniuerſa diuina ſcriptura huiuſmodi edicto referta eſt. Nõ enim nos vulgarem in modum cuſtodire, ſed vehemẽter, hoc eſt, cum ſumma cura, ac diligentia cuſtodire iubet. Nec verò hanc quidem legem ſeruare, illam autẽ reiicere atque aſpernari iuſſit: verùm, vt omnia mandata maiorem in modũ obſeruentur, imperauit. Quocirca etiam alter Propheta dicebat: A mandatis tuis non recedam, ne moriar. *Vtinam dirigantur viæ meæ ad cuſtodiendas iuſtificationes tuas.* Propterea, inquit, ſupplex te rogo atque obſecro, vt via mea per legem tuam, non ſecus ac per regulam quandã dirigatur, vt cuſtodiam iuſtificationes tuas. Eſt autẽ optãdi aduerbium vox hæc, *vtinam*, pro eo ac ſi dixiſſet: Velim mihi contingat, vt mãdata tua obſeruem. Quandoquidem quiſquis obſeruandorum Dei mandatorum deſiderio tenetur, niſi Deum huiuſmodi probæ operationis adiutorem habeat, haudquaquam optatum finẽ conſequetur. Scriptum eſt enim: Non volentis, neque currentis, ſed miſerentis eſt Dei. Quamobrem à nobis quidem boni principium oritur: at verò, vt ad finẽ perueniamus, diuina ope, atque adiumẽto indigemus. Appropinquate enim Deo, inquit, & appropinquabit vobis. *Tunc non confundar, cùm perſpexero in omnibus mãdatis tuis.* Violatæ quippe diuinæ legis fructus, probrum & ignominia eſt. Atque etiam ad hũc modum diuinus Apoſtolus locutus eſt: Quem ergo fructũ habuiſtis in iis, ob quæ nunc erubeſcitis? Contrà, qui omnia Dei mandata implent, cõſcientiæ fiducia fruuntur. Quónam autem iſtud tempore? tum nimirum, cùm, vt eſt apud Prophetam Danielem, iuſti ad ſempiternam vitã reſurgent, peccatores autem ad ſempiternam ignominiam. Obſecrat itaque Propheta, ne tum pudore atque ignominia perfundatur. Quánam autẽ ratione hoc quiſpiam conſequitur? Nempe cùm in omnibus mandatis perſpicit: hoc eſt, cùm nõ vnum exequitur, alterum omittit. Nam qui dixit, Non adulterabis, dixit etiam, Neminem iniuria afficies. Et, Quicunque totam legem ſeruauerit, offenderit autem in vno, de Apoſtoli Iacobi ſententia, omnium reus factus eſt. *Confitebor tibi Domine in directione cordis, in eo quòd didici iudicia iuſtitiæ tuæ.* Per confeſſionẽ hoc loco grati animi officiũ intelligit. Tunc, inquit, purum hymnũ tibi offerre potero, cùm omnia iudicia tua perſpecta habuero, ac vitam iis conſentaneam duxero. Nam qui probis actionibus ornatus eſt, ille in cordis directione confitetur, nimirum ex toto corde pœnitentiã agẽs, quemadmodum Dauid admiſſo adulterio, atque etiam vt Publicanus clamãs, Peccaui, &, Propitius eſto. Quanquam Iudas quoque cõfeſſus eſt, cùm dixit, Peccaui, tradens ſanguinem iuſtum. At non in cordis directione: ſiquidem pecuniæ amore correptus tenebatur. Confeſſus eſt etiam Phariſæus: verùm quia excelſum,

Rom. 9.

Iacob. 4.

Rom. 6.

Dan. 12.

Iacob. 2.

Luc. 18.

Matt. 27.

Luc. 18.

A nõ autẽ rectũ cor habebat, idcirco minimè iuſtificatus deſcendit, dicens: Quia non ſum ſicut hic Publicanus. *Iuſtificationes tuas cuſtodiam: non me derelinquas vſquequaque.* Diuina gratia quoſdam perſæpe ad exiguum tempus deſerit: hinc ſcilicet ipſis vtilitatem comparans. Ad hunc modum magnus Helias pro derelicto habitus, in formidinis affectum incidit, humanæque naturę imbecillitatem cognouit: verùm diuinam gratiam conſtim rurſum eſt conſecutus. Eodem modo diuus Petrus eò prolapſus eſt, vt Chriſtum abiuraret: ac Dominus ſtatim eum fulciuit. Iudas contrà, diuina cura & prouidẽtia deſtitutus, prompta diabolo præda extitit. Atque item beatus poſt peccatum illud deſertus eſt, atque in acerbas illas calamitates incidit: verùm fiduciam ad Deum rurſum recepit, ipsúmque ſui curam gerere ſenſit. Saül contrà ea omni ex parte vacuus redditus, Spiritus ſancti gratia nudatus eſt, atque cum malo ſpiritu copulatus. Quę cùm ita ſint, non abs re Propheta ſupplex rogat, ne vſquequaque derelinquatur, hoc eſt, ne diuinæ prouidentiæ gratia ſpolietur. Ac rurſum eadem ſententia vtamur, per id quod Propheta dixit, Non me derelinquas vſquequaque. Plurimis quippe modis ob conſilia quædã & beneficia quiſpiam à Deo deſeritur. Exempli gratia, Iob deſertus eſt, vt perfectior redderetur. Deſertus eſt etiam ad breue tempus Helias, vt ſuperius diximus, ſecedens à facie Achab, & Ieſabelis. Verùm aliud quiddam diuino conſilio agebatur, nẽpe vt in Sarephta Sidoniæ regionis vrbem ſe conferret, atque humanè à muliere exceptus, victũ ipſi ſubminiſtraret (non enim deficiet, inquit, pugillus farinæ, nec hydria olei) atque vt ob Iudæorum improbitatem, cœleſtem imbrem per tres annos & ſex menſes cohiberet. Ait enim: Viuit Dominus, ſi erit his tribus annis pluuia in terra, niſi iuxta verbum oris mei. At verò à Deo vſquequaque deſeri, hoc demum graue, atque horrendum eſt: quemadmodum deſerti ſunt Saül, & Abſalon, vt qui ad ſalutem haud iã ſeſe conuerterint. Etenim Dei cura & prouidentia ſpoliati ſunt. *In quo corrigit adoleſcentior viam ſuam? In cuſtodiendos ſermones ſuos.* Iuuenilis ætas ad peccatum procliuis eſt, vt quæ ad voluptates, & cum dedecore coniunctas affectiones velut obtorto collo trahatur. At ſi diuinorum mãdatorum obſeruatione coërceatur, detrimenti expers manet. Nam quod gregario equuleo eſt frænum ac domitor, hoc adoleſcentibus eſt diuinus ſermo. Siquidem Daniel quoque iuuenili ætate erat: verùm Dei mandata ſeruabat, ac prophetica gratia donatus eſt, atque arcana myſteria docuit. Itémque tres pueri, cùm iuuenilem ætatem agerẽt, ignem vi fidei, atque operum ſuorum, in contrariam naturam traduxerunt. Siquidem inter medias flammas refrigerabantur, ac per fidei fiduciam, & Spiritus auram, velut rore quodam perfundebantur. *In toto corde meo exquiſiui te: ne repellas me à mandatis tuis.* Multi quidem Deum quærunt: at non in toto corde. Pectus enim ſuum non tantùm in rerum ad vitam pertinentium curas, ſed etiam in præpoſteras cupiditates, & inuidias, & dolos, atque inſidias, quas aliis comparant, partiuntur. Qui autem diuinarum rerum amore correptus eſt, mentem totam Deo conſecrat, ipſiúſque prouidentia fruitur, ab eius mãdatis in exitij voraginem minimè prolabens, verùm, vt viuenti Deo gratum eſt, ambulans, totúmque animum ipſius cultui dicans, atque conſecrans. *In corde meo abſcondi eloquia tua, vt non peccem tibi.* Qui aurum, & argentum, aut ingentis pretij lapillos habet, haudquaquam hæc foris proponit, verùm intus in ærariis ac cubiculis includit, vt furum manus effugiat. Eodem modo qui virtutis opibus præditus eſt, eas in anima occultat, ne per inanem gloriam eas animarum fures ſurripiant.

Pij interdum deſeruntur. 3. Reg. 19. Matt. 26.

Matt. 27.

1. Reg. 16.

Derelictionis diuinæ cauſæ.

3. Reg. 17.

Sup. ibid.

Dei verbũ adoleſcentibus frænum eſt.

Dan. 3.

Matth. 6. Atque etiam alio modo: Non abscondi, inquit, aurum aut argentum, aut mollem, aut circumfluentem vestem, vbi tinea, & vermis demolitur, & fures effodiunt, ac furantur; sed in cordis ærariis eloquia tua occultaui, ne in peccatum ruam. Quin aliud etiam quiddam hic sermo docet. Neque enim diuina oracula cunctis Matth. 8. offerre iubet. Nolite enim, inquit, dare sanctum canibus: nec proiicite margaritas vestras ante porcos. Hæc autē quanquam ab ipsis dicta sunt, tamen nos, qui psallendi munere fungimur, cantionis nostræ cōfessionem tueri debemus. Atque insuper alia quoque horum verborum mens est. Non, inquit, probis operibus idcirco studeo, vt ea ab omnibus inspectentur (sic enim mercedem meam reciperem) verùm mihi ipsi probum opus Matth. 6. efficio, vt Deus, qui in abscondito videt, in aperto mihi reddat. *Benedictus es Domine: doce me iustificationes tuas.* Perinde ac si diceret: Lenis es ac facilis, dignúsque, cuius laudes omnium cantu ac laude celebrentur. Eáque de causa supplex abs te peto, vt ea, quorum opera iusti- B tiam cōsequi possim, ex te intelligam. Vel ad hunc modum: Benedictus es, atque ab omnibus celebratus, quia humanus, ac facilis es, ac misericors, & ad lenitatem, atque cōmiserationem propensissimus. Obsecro te, vt doceas me iustificationes tuas. Non opes expeto, non aurum quæro, non argentum, non dignitatem, non denique quicquam ex iis quæ in mundo iucunda sunt: verùm discendarum iustificationum tuarum desiderio teneor, quoniam in iis custodiendis retributio multa. Nā hæc demum Christiani hominis est petitio. *In labiis meis pronunciaui omnia iudicia oris tui.* Eum enim, qui Dei iu- Dei iudicia minimè fidēda. dicia cognita habet, silentio ea premere minimè decet: verùm enunciare, atque alios corrigere. Siquidem diuina opera prędicare, gloriosum atque illustre est. Nam quæ abs tua bonitate didicero, inquit, ea ignorātes doccbo. *In via testimoniorum tuorum delectatus sum, sicut in omnibus diuitiis.* Ardua quidem ac laboriosa virtutis via est: verum perfectis viris in primis chara. Ac propterea C Christus quoque Dominus ad hunc modū locutus est: Matth. 11. Tollite iugum meū super vos. Iugum enim meū suaue est, & onus meum leue. Quod etiam propheticus sermo asserit, nēpe diuinorū testimoniorū possessionē quibuscuis opibus iucundiorē ac suauiorem esse. Hæc autē verba, *in omnibus diuitiis*, nō temerè adiecta sunt: verum omnis generis opes indicāt. Multa enim diuitiarū genera sunt. Nā & qui aurum habet, dives appellatur, & qui argētum, & qui plurimas terras, tum arboribus tum frumēto consitas, & qui armentorū greges. At hæc omnia in vnum cōplexus Propheta, & cum diuinis testimoniis ea cōparans, diuina testimonia sibi perinde ac copiosissimis hominibus omnia opum genera, digna, quæ amore complectatur, esse pronunciauit. Et quemadmodū, qui eiusmodi opibus affluit, lætitia perfunditur: eodem pacto, & quidem optimo iure, in diuinis iustificationibus, perinde atque in omnibus diuitiis exultat. *In mandatis tuis exercebor, & considerabo vias tuas.* Profitetur D Vates se in diuinis mandatis vacuo ab omnibus aliis rebus animo operam daturum, ac non perfunctoriè ipsa habiturum. Propterea enim, inquit, in perpetua sermonum tuorum meditatione versabor, atque in viis tuis incedam. Ob id enim ipsius vias considerauit. ac proinde subiungit. *In iustificationibus tuis meditabor: non obliuiscar sermones tuos.* Hoc est: oraculorum tuorum memoriam in meipso ita conseruabo, vt ea nunquam obliuione deleantur. *Retribue seruo tuo.* Non omnes hoc rogamus. Iustorum enim hæc oratio est, qui, cùm castè & temperanter, & cum pietate, ac iustitia viuant, fidenti animo dicunt, *retribue seruo tuo.* Qui autem in peccatis, & voluptatibus, turpibúsque ac probrosis affectionibus vitam ducunt, his verbis vti nequeunt, *retribue seruo tuo.* Neque enim qui animum malè sibi conscium circumfert, iudicem ad rependendam mercedem excitat. Qui autem puris cogitationibus vtitur, intrepido animo hoc sermone vtitur. *Viuifica me, & custodiam iustificationes tuas.* Hanc inquam, vitam idcirco peto, vt in sermonum tuorum custodia incedam. Nam si ope tua & auxilio mihi frui contingat, peccati mortem effugiam, ac vitam, quam sermones tui afferunt, metam. *Reuela oculos meos: & considerabo mirabilia de lege tua.* Nō omnes, qui diuina oracula euoluunt, eorum miracula considerant, atque intellectu consequuntur: verùm ij demum, qui diuino splendore perfruuntur. Eáque de causa beatus quoque Paulus dicebat, Cùm autem conuersus fu- 2.Cor.3. erit ad Dominum, auferetur velamen. Dominus autem spiritus est. Atque ipse quidem diuinæ lucis radiis collustratus, meritò clamabat, Nos autem omnes reuelata Ibid. dep. facie gloriam Domini speculantes, in eandem imaginē transformamur, à gloria in gloriam, tāquam à Domini spiritu. At enimuero nobis Dominus obsecrādus est, vt detracto ex animi nostri oculis velamine, diuinorum oraculorum vim nobis demonstret. Siquidem scripturas sacras per anagogen ac mysticum sensum speculamur & intelligimus. Verbi gratia, quòd agn⁹ ille, qui ab Israëlitis olim mactabatur, veri agni Christi Dei nostri, nostræ salutis causa mactati, typum gerebat. Et quemadmodum illic postium cruēta vnctio, iis qui eos vnxerant, salutem attulit: sic etiā veri agni Christi Dei nostri cruor ex hostis maledicto, ac mortis æternitate, nos liberauit. Atque itē Israëliticus populus, cum Iordanem traiecit, ac promissam terram ingressus est, nostri, hoc est Christianorum typus extitit, quippe qui per sancti baptismatis aquam in promissam terram, hoc est in cœlorum regnū, inducimur. Hebræi autem nihil eiusmodi animaduertunt: propterea quòd velamen super eorum oculos positum sit, velut diuinus Apostolus Paulus ait. *Incola ego sum in terra: non abscondas à me mandata tua.* Iusti viri hæc vox est, atque ex diuinæ legis præscripto viuentis, nec res huius mundi considerantis. Vnde etiam incolam se esse dicit: quemadmodum etiam Abraham. Ac certè omnes sancti in huius vitæ curriculo inquilini Omnes incolæ sumus. sunt, certam in cœlo sedem habētes. Neque enim quisquam nostrum in hac terra certa sede habitat: sed peregrinatur. Posteaquàm enim exiguum vitæ tempus peregimus, ad alteram vitam migramus. Hoc autem nō omnes scire volunt: verùm in præsentibus bonis, tāquam in certis ac perpetuis, intumescunt. At qui diuinarum rerū cognitione atque doctrina instructus est, huiusce vitæ fragilitatem exploratam habet. Hincque etiam fit, vt incolam sese appellet, ac supplex roget, ne in diuinorum mandatorum ignoratione versetur. *Concupiuit anima mea desiderare iustificationes tuas in omni tempore.* Multi quidem diuina iudicia concupiscunt, cœlestísque regni desiderio flagrant: at non semper: verùm nunc quidem ipsis res diuinæ cordi sunt: nunc autem corporis voluptates sequuntur. At Propheta hoc desiderium sine vlla intermissione habere cupit. In omni ergo tempore, inquit: non vt quandoque concupiscat, quādoque autem ab huiusmodi cupiditate alienus sit. Sunt enim nonnulli, qui interdum animis compunguntur, atque, tum ob sempiterni iudicij metum, tum ob cœlestis regni desiderium, diuina mandata concupiscunt: Interdum rursus à carnalibus cupiditatibus transuersi ac præcipites aguntur. Eiusmodi igitur homines Deum in omni tempore minimè concupiscunt. At qui Dei charitate ducti hoc faciunt, à diuinis iudiciis nunquam recedunt. *Increpasti superbos.* Qui diuinas leges aspernantur, in superbiæ morbum incidunt, atque à diuino iudice supplicio afficiuntur.

Diuina lex omnibus diuitiis præferenda.

ciuntur. Quidam itaque aduersus Deum sese extulerūt: A *tuum.* Hoc est, Legis tuæ præscripto vitam meam guberna. His autem verbis primùm quidem ipsius cum corpore communionem declarat, * quæ ex terræ solo est. Exod. 14. 4.Reg. 19. Dan. 4. verum ab ipso increpiti sunt: vt Pharao, insolentia affectus, in mari rubro interiit: & Sennacherib in altum elatus à filiis suis interemptus est: eodémque modo Nabuchodonosor ob animi elationem eò redactus est, vt pecudum instar herbis famem leuaret. Ea quippe arrogātium hominum sunt præmia. Dominus enim, vt in Prouerbiis scriptum est, superbis resistit. *Maledicti qui declinant à mandatis tuis.* Per diuini spiritus afflatum Prophetæ locuti sunt, quemadmodum etiam in nostro fidei Symbolo confitemur, Qui locutus est per Prophetas. Ipse igitur Spiritus sanctus clamat, *Maledicti qui declinãt à mandatis tuis.* Metuamus itaque, fratres, ne sancti Spiritus maledictio in nos veniat. Hanc etiam maledictionem Lex iis, qui diuinam legem violant, adhibet. Maledictus enim, inquit, omnis qui non permanserit in iis quæ in legis libro scripta sunt, vt ea faciat. Eodem autem modo nos quoque psallentes, Spiritui sancto concordes efficimur, diris videlicet eos deuouentes, qui à B diuinis mandatis deflectunt. Quamobrem demus operam, ne alios maledictos esse dicentes, nos ipsi à Dei mandatis desciscamus. *Aufer à me opprobrium & contemptum: quia testimonia tua exquisiui.* Nabal Prophetam probris affecit, cum eum fugitiuum & seruum appellauit. Probris item eum Getthæi onerarūt. Quocirca hoc nomine dolore affectus, Deum, vt eiusmodi probra à se propulset, obsecrat, vt qui diuina testimonia exquisierit. Itaque hoc dictū, iis probris, quæ in ipsum à Semei iecta sunt, minimè conuenit. Nam hæc post ipsius peccatum extiterunt. Ea autem, quibus à Nabal, atque ab aliis perfusus est, ante peccatum. Quapropter in alio Psalmo ad hunc modum idem Propheta loquitur: Opprobrium abundantibus, & despectio superbis. Ac rursum alio loco: Ecce ipsi peccatores, & abundantes in sæculo, obtinuerunt diuitias. Ac rursum alius Propheta his verbis vtitur: Quare peccatores prosperantur, atque in diuitiis consenescunt? Optat ergo Propheta e- C iusmodi probrum, atque contemptum, quo ab ipsis afficitur, à se remoueri. Nam res huiusce mundi, hoc est, opes, & gloriam, probrum ac despectionem vocat: honorem nimirum & gloriam in eo consistere existimās, vt Dei testimonia exquirat. *Etenim sederunt principes, & aduersum me loquebantur.* Iuxta literam quidem Saül & Abner, & Achitofel, conuitiis Dauidem impetebant: at spirituali sensu ad Christum hic versus refertur. Nam Herodes, & Pontius Pilatus, & Annas, & Caïphas de ipsius nece consilia dabant: Ipse autem cum discipulis suis in horto erat, de iis rebus sermonem habēs, quæ ad Patrem pertinebant. Dixit enim ad eos, Quæ audiui à patre meo, hęc annunciaui vobis. Quoniam autem perfectus homo extitit, ac seruilem formam susceperit, idcirco seruus etiam appellatus est. *Seruus autem tuus exercebatur in iustificationibus tuis.* Ego autem, inquit, qui te Dominum agnosco, ac profiteor, iustificationibus tuis operam dabam. *Nam & testimonia tua meditatio mea est: & consilium iustificationes tuæ.* Siquidem omni humano cōsilio propulso, præcepta tua sequor, nec quicquam aliud loquor: nec res vllas alias meditor, quàm testimonia tua, & iustificationes tuas. Nam hoc demum hominis est omnibus virtutum numeris absoluti. *Adhæsit pauimēto anima mea.* Singularem quandam humilitatē his verbis declarauit. Ad hunc enim modum etiam in quadragesimo tertio Psalmo dixit, Humiliata est in puluere anima nostra: conglutinatus est in terra vēter noster. hoc est: Non animo elatus sum, non superbum atque insolentem animum gessi, verùm humilem me præbui. Hic enim huius loci sensus est, *Adhæsit pauimento anima mea.* Ac propterea peto abs te, *Viuifica me secundùm verbum* Luc. 18. *tuum.* Deinde autem voluntariam quoque suam humilitatē, quam ob admissa peccata præ se tulit: per eam nimirū, iuxta verbum Dei, qui eum, qui se humiliat, exaltat, vitam se adepturum sperans. *Viuifica me secundùm verbum tuum.* Non absolutè vitam petit, sed vitam diuinæ legi consentaneam. *Vias meas enunciaui, & exaudisti me: doce me iustificationes tuas.* Omnes, ó Domine, actiones meas tibi exposui: nec, vt te rerum mearum quidquam lateret, passus sum. Propterea preces eas, quas tibi supplex offero, annue. Illud autem obsecro, vt iustificationes tuas plenè & perfectè cognoscam. Idem autē Propheta in alio quoque Psalmo dicit: Dixi, confitebor ad- Psal. 31. uersum me iniustitiam meam Domino: & tu remisisti impietatem peccati mei. Et ab altero Propheta dictum est: Dic tu prior peccata tua, vt iustificeris. Quæ cùm ita Esa. 43. sint, faciendum nobis est, vt cùm peccauimus, coram Deo peccata enunciemus. Peccati enim excisio & confessio hoc affert, vt illud nobis condonetur. Ac præsertim id agēdum est, vt magistro cuipiam ea exponamus, ab eóque, quídnam ob peccata nostra nobis faciendum sit, addiscamus. Porro citra laborem nullus ex pœ- Pœnitentiæ comes labor esse debet. nitentia fructus percipitur. Ait enim in altero Psalmo idem Propheta: Vide humilitatem meam, & dimitte v- Psal. 24. niuersa delicta mea. Atque ob scelus suum in luctu ver- Psal. 6. sabatur, dicens, Lauabo per singulas noctes lectum meum: lachrymis meis stratum meum rigabo. *Viam iustificationum tuarum instrue me: & exercebor in mirabilibus tuis.* Qui in Dei viis ambulant, scientiáque ab eo semper instruuntur (hoc enim exercitij vocabulum indicat) in Dei mirabilibus meditantur, illud animo secum agitantes, eum esse, qui cœlum & terram cōdidit, qui nos alit, qui bona suppeditat, qui imbrem mittit, qui ver, & æstatem affert, omniáque alimoniæ nostræ causa efficit: qui denique, vt parens & effector, in concentu atque ordine omnia conseruat. Siquidem diuina prudentia nobis est opus, vt ex diuinæ legis norma virtutem consectemur, atque, & qui benignitate vtitur, inanem gloriam ob oculos sibi minimè proponat, & qui religiosam ac Dei cultui consecratam vitam colit, humanam laudem minimè captet, & qui pudicitiæ studet, non ob impudicitiæ infamiam, sed ob virtutis cupiditatem, pudicum se præbeat. Quare Propheta non abs re obsecrat, vt diuinam prudentiam consequatur: quo nimirum iustitię viam agnoscat. *Dormitauit anima mea præ tædio: confirma me in verbis tuis.* Continuus peccati assultus mentis ac rationis neruos sæpe infringit, ac debilitat, efficítque vt pugil fathiscat, in eámque, quam vocant, accediam incidat. Dissolutus autem ac fractus animus somnum admittit. somnus verò mortem inuehit: Propterea rogat Propheta, vt confirmetur ac fulciatur. Porro in pecca- Dormitatio quid sit. tum labi, ac desidia, & segnitię atque acedia teneri, nec D ad diuina præcepta promptum & alacrem esse, hoc demum dormitatio est. Atque in altero Psalmo hanc intelligentiam optat Propheta, cùm ait: Illumina oculos meos ne vnquam obdormiam in morte. Nam illic per mortem peccatum intelligit. *Viā iniquitatis amoue à me: & de lege tua miserere mei. Viam veritatis elegi: iudicia tua non sum oblitus.* Necessaria hæc quoque precatio est. Opus est enim nos summi Dei opē implorare, vt ab iniustitiæ via deflectamus, ac veritatis iter tenere, & diuinorum testimoniorū memoriam obliuionis omnis expertē, circumferre animū inducamus. Omne autē improbum facinus à se auferri optat Propheta (hoc enim iniquitatis vocabulū designat) ac per ipsi⁹ legē, & mādata misericordiam consequi. Ait enim: *Viam veritatis elegi.*

Mundi gloria pro nihilo est.

Omnes incolæ sumus.

Hoc est, charam habui atque amplexus sum. Ac propterea nec iudiciorum tuorum obliuionem hausi, nec testimoniorum tuorum memoriam deposui. *Adhæsi testimoniis tuis, Domine: noli me confundere.* Non simpliciter, inquit, nec defunctoriè mandata tua sequutus sum: verum iis adhæsi, hoc est, ne punctum quidem temporis mentem meam ab iis remoui, verum sine vlla intermissione in ipsis versabar, nec ab iis vnquam diuelli poteram. Quocirca tu quoque ne me pudore atque ignominia tum afficias, cùm vnicuique pro eo ac se gesserit, gratiam referes. Huiusce autem animi affectionis hunc fructum percipere cupio, vt nullam ignominiam sentiam. *Viam mandatorum tuorum cucurri, cùm dilatasti cor meum.* Vtrumque requiritur, nempe & studium nostrum animíque promptitudo, & Dei prouidentia. Nam, nec diuina gratia iis conceditur, qui proba animi inductione atque alacritate carent: nec rursum citra diuinam opem humana natura virtutem consequi potest. Hoc etiam Propheta docet; cùm his quodammodo verbis vtitur: viam mandatorum tuorum sine vllo impedimento currebam, cùm cursus facilitatem à te acciperem. Nam per latitudinis vocabulum facilitatem intelligit. Atque alio loco ait: In tribulatione dilatasti me. Ac rursum: Dilatasti gressus meos subtus me: & non sunt infirmata vestigia mea. cùm nimirum rerum mearum statum facilem ac pronum mihi reddidisti, atque omnem obliquum & tortuosum hostis impetum à me propulisti. Hoc enim per hæc verba significatur, *Cùm dilatasti cor meum, viam mandatorum tuorum cucurri.* Talis Paulus erat cùm diceret: Sic curro, non quasi in incertum: sic pugno, non quasi aërem verberans: sed castigo corpus meum, & in seruitutem redigo. Tales etiam omnes sancti viri. *Legem pone mihi viam iustificationum tuarum: & exquiram eam semper.* Pro νομοθέτησον, Symmachus reddidit, *ostende:* Aquilas autem & Theodotio, *illumina.* quod perinde est ac si diceret: Collustratione tua, tuisque præceptionibus semper opus habeo: vt, & iustificationum tuarum viam cognitam habeam, & eam sine vllo impedimento peragrem. Siquidem omne datum optimum, & omne donum optimum descendit à patre luminum: ac, cùm quid boni efficere instituimus, nisi ipsius auxilium accedat, irrita est omnis nostra cupiditas. Quamobrem optat Propheta, nósque item, qui canimus, vt Deum opitulatorem habeamus. Vnde etiam subnectit. *Da mihi intellectum: & scrutabor legem tuam, & custodiam illam in toto corde meo.* Eadem huius quoque versiculi sententia est, nec aliam explanationem requirit. Dominus enim iussit, vt Scripturas scrutemur. verùm qui eas perscrutátur, diuino splendore opus habét, vt, & quod quærunt, nanciscantur, &, quod comprehenderint, custodiant. *Deduc me Domine in viam mandatorum tuorum: quia ipsam volui.* Non simpliciter petit, vt summus Deus itineris ducem se ipsi præbeat: verùm huiusmodi itineris cupiditatem ostendit. *Inclina cor meum Deus in testimonia tua, & non in auaritiam.* Aquarum natura hæc est, vt in pronum feratur, ac si quem digressum nacta sit, illuc tota feratur. Eodem modo posteaquam diabolus viam ad peccatum patefecit, hominum natura se in peius inflexit. Quamobrem aptè obsecrat Propheta, vt ipsius pectus ad diuina testimonia inclinetur, nec in alteram partem impetu quodam feratur. Humanus quippe animus, quemadmodum diuinis literis proditum est, iam inde ab adolescentia summo studio in malum propendet, eíque addictus est. Quapropter, vt à Propheta docemur, illud precamur, vt corda nostra ad Dei testimonia, ac non in auaritiam, & rapinas, & iniurias, atque huius mundi distractiones inclinentur. Quandoquidem, vt ærumnosissimi Iobi verbis vtar, Omnis impiorum vita in cura est. Hinc enim opes quoque colliguntur, quæ quidem etiam mammona nuncupantur. *Auerte oculos meos ne videant vanitatem: in via tua viuifica me.* Rogat Propheta, ne oculis vagetur, per theatra nimirum, & equorum, qui in orbem agitentur, & chorearum spectacula, quæ quidem vanitatem redolent, ac fructu, & vtilitate carent. Nam res omnes, ac multiplices huiusce mundi curæ, quæ ad carnales affectiones referuntur, vanitates sunt: atque in Ecclesiastis libro scriptum est, Vanitas vanitatũ, & omnia vanitas. terrena subaudi. Subnectit enim: Quid enim amplius habet homo ex omni labore, quo laborat sub Sole? Generatio præterit, & generatio aduenit. Ac rursum: Ædificaui mihi domos, & plantaui vineas. feci hortos & pomaria. Extruxi mihi piscinas aquarum ad bibendum. Possedi seruos & ancillas, & multam familiam habui: armenta quoque, & magnos ouium greges vltra omnes qui fuerunt ante me in Hierusalem. Coaceruaui mihi argentum, & aurum, & substantias Regum, & prouinciarum. Feci mihi cantores, & cantatrices, & delicias filiorum hominum, pincernas vtriusque sexus. Et omnia quæ desideraueram oculi mei, non negaui, nec prohibui eis. & ecce omnia vanitas, & distractio spiritus. Vanum porro id est, quod fructus & vtilitatis est expers. Huiusmodi autem sunt ea, quæ in hac vita speciem iucunditatis habent. Propheta itaque supplex petit, vt mentis suæ oculi ad alteram contemplationem propendeant, nec præsentium rerum vanitatibus deliniantur. Illud autem, *In via tua viuifica me,* idem est ac si diceret: Da hoc mihi, vt ex legum tuarum præscripto viuam. *Statue seruo tuo eloquium tuum in timore tuo.* Hoc est: Firmum ac stabilem in tuis sermonibus me redde, nimirum per metum numinis tui sic me custodiens, vt nulla vi resupinari queam. quod perinde est ac si his verbis vteretur: Incumbat, quæso, mihi timor tuus, qui me percellat, nec ab oraculis tuis deflectere sinat: quò improbitatem omnem, & peccatum à me auferam. Hoc inquam mihi seruo tuo velim cõtingat. Timor enim Dei, vt scriptura loquitur, in vitam est viro. Ac rursum: Per timorem Domini omnis à malo declinat. Atque etiam in hoc eodem Psalmo ait Propheta: Confige timore tuo carnes meas. Immineat, inquit, mihi timor tuus, qui me carnis voluntates exequi minimè sinat. Quippe carnis volũtas inimicitia est aduersus Deum, quemadmodum ab Apostolo Paulo dictum est. *Auser opprobrium meum, quod suspicatus sum: quia iudicia tua iucunda.* Aquilas autem loco huius verbi ὑπώπτευσα, ὑπεξαίλω dixit, hoc est, metui. Eodémque modo Theodotio. Symmachus autẽ, ὃν ὠλαζεύμην, id est, quod vereor. Opprobrium autem hoc loco intelligit, quod ex peccato proficiscitur. Hoc enim verebatur, & extimescebat, ac vitã suspicionibus plenam ducebat: propterea quẽ pro suo more subiunxit, *quia iudicia tua exquisiui,* aut, *custodiui,* sed quia iudicia tua iucũda. Per iudicia autẽ iustas Dei sentẽtias intelligit. Per verbũ autẽ, *suspicatus sum,* hoc vult: Agnosco me peccasse: atque hoc mihi ꝓbro & dedecori est, quòd cùm tu me ad imaginẽ tuã procrearis, in peccatũ prolapsus sim: Quamobrem illud à me submoue. Quandoquidem nõ solum iis, qui peccãt, supplicium irrogas: verum etiã, & quidẽ multò magis, iis qui ad meliorem frugem se recipiunt, salutẽ impertis. Iucunda enim sunt iudicia tua: vt quæ per boni augmentum, & amplificationem existant. Exuberante siquidem bonitate benignitas existit, quemadmodum aiunt huiusmodi rerum periti. *Ecce concupiui mandata tua: in æquitate tua viuifica me.* Summa cupiditate teneor in mandatis tuis ambulandi. Hoc autẽ desiderio æstuãti hoc mihi præbe, vt in iustitia

iustitia curriculum vitæ transigam. Hoc enim faciens virtutum omnium apicem teneo. *Et veniat super me misericordia tua, Domine.* Omnes quippe diuina humanitate, ac facilitate opus habemus: atque is etiam, qui ad summum virtutis cacumen peruenit, ea perpetuò indiget. Quandoquidem, & qui peccant, & qui rectè atque ex virtute viuunt, Dei misericordia opus habent. Omnes enim diuina humanitate ac benignitate indigemus, & egemus gloria Dei, iustificati gratis per gratiam illius. Nam adiuncta Dei ope, atque auxilio, tum peccator ex improba via sua ad meliorem se refert, tum vir probus bonis afficitur, atque in bonitate conseruatur. *Salutare tuum secundum eloquium tuum: & respondebo mihi verbum.* Quam tu Domine in sacrosanctis tuis sermonibus salutem spopondisti, hanc præsta: vt ad eos, qui me ludibrio habent, fidenti animo loquar. Nam qui in calamitatibus versatur, tacitus probra fert. At qui iucundam vitam agit, eos à quibus per iniuriam probris afficitur, refutat. Etenim infideles fortasse nonnulli, cùm me rerum acerbitatibus, & calamitatibus in hac vita conflictari vident, probris me incessunt. At verò respondebo ipsis verbum, nempe quòd Christus Deus noster diem constituit, in quo iudicaturus est orbem terrarum, & reddet vnicuique iuxta opera sua: iis quidem, qui secundùm patientiam boni operis gloriam & honorem, & incorruptionem quærunt, vitam æternam: iis autem, qui sunt ex contentione, & qui non acquiescunt veritati, credunt autem iniquitati, ira & indignatio, tribulatio & angustia in omnem animam hominis operantis malum, Iudæi videlicet & Græci. Vnde etiam dies audiuit, Recepisti in vita tua bona, similiter & Lazarus mala. Propter hoc ille quidem hîc consolatur, tu verò cruciaris. Quídnam autem sibi volunt hæc verba, *Speraui in sermonibus tuis?* Ex tua pollicitatione pendeo, & in hac spe incedo. *Et ne auferas de ore meo verbum veritatis vsquequaque: quia in iudiciis tuis superspераui.* Ingentis pretij res est veritas. Itaque Christus ipse quoque ait: Ego sum via, veritas & vita. Et alius Propheta huiusmodi doctrinam tradit: Hi sunt sermones quos facietis. Loquimini veritatem vnusquisque cum proximo vestro, & iusiurandum nolite diligere. Contrarium autem veritati mendacium est, quod quidem etiam à prauo illo est. Nam ipse primus mendacij crimine se deuinciens, in Euæ aures insusurrauit. Iubet itaque Propheta, vt veritatem amemus, eámque summo studio à Deo postulemus. *Et custodiam legem tuam semper, in sæculum & in sæculum sæculi.* Propterea, inquit, in huius vitæ curriculo legem tuam custodiam, & mandata tua conseruabo. Hoc autem facientem bona me manent. Sic enim promptiore quoque animo in legum tuarum custodiam incumbam. Porro autem per hæc verba, *In sæculum & in sæculum sæculi,* futuram vitam significauit, in qua pura & syncera diuinarum legum custodia omnibus concedetur, eáque bona, quæ nec oculus vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascenderunt. Hæc enim Deus præparauit diligentibus se. *Et ambulabam in latitudine: quia mandata tua exquisiui. Et loquebar de testimoniis tuis in conspectu Regum, & non confundebar.* Cum ingenti facilitate, inquit, atque ex mandatorum tuorum præscripto viuens, ne Regum quidem potentiam pertimui: verum præfidenti animo ad eos sermonem habebam. Vita etenim diuinæ legi consentanea, fiduciæ parens, & architecta est. Huiúsque rei magnus Dauid testis est: quippe qui, priusquam peccasset, cum ingenti fiducia Saülem alloquebatur: admisso autem peccato, patricidam filium fugiens, prono in terram vultu, obtectóque capite iter faciebat. Per dilatationem autem, hoc loco procliuitatem & facilitatem eam intelligit, per quam, qui probè viuunt, incedunt, neque ad dextram, aut sinistram declinant, verùm in sola Dei via mentem defixam habet. Siquidem ad obliquos obliquas quoque vias Dominus immittit. Et quia in mandatorum tuorum latitudine ambulabam, inquit, idcirco de testimoniis tuis in conspectu Regum loquebar, nec propterea pudore suffundebar. Talis nimirum insignis ille Helias erat, iustitiæ fiducia subnixus, ac Regis Achab scelus coarguens. Talis ille eximius Daniel, cum ad Nabuchodonosor his verbis vteretur. At nunc, Rex, consilium meum tibi placeat: & peccata tua eleemosynis redime, & iniquitates tuas misericordiis pauperum. Talis Ioannes erat, cum Herodis adulterium insectaretur, ad eúmque diceret, Non licet tibi habere vxorem Philippi fratris tui. Ad hunc modum Paulus ad Agrippam, & Festum, & Fœlicem orationem habebat. Ad hunc modum fortes, ac palmæ laude insignes martyres, impios reges contempserunt. *Et meditabar in mandatis tuis, quæ dilexi. & leuaui manus meas ad mandata tua quæ dilexi: & exercebar in iustificationibus tuis.* Non enim in sermone situm est regnum Dei: sed in virtute. Et: Qui fecerit ac docuerit, magnus vocabitur in regno cœlorum. Ob eámque causam diuinus Propheta meditationi actionem adiunxit. Posteaquam enim dixisset, *Meditabor in mandatis tuis quæ vehementer dilexi,* atque ardentis cuiusdam cupiditatis significationem dedisset, subiunxit. *Et leuaui manus meas ad mandata tua quæ dilexi, & exercebar in iustificationibus tuis.* Nam quæ per diuinos sermones edocebar, hæc per opera confectabar. Diuinorum quippe sermonum meditatio, ac lectionis auscultatio, in bona opera desinit. Horum enim verborum, *Leuaui manus meas ad mandata tua,* hæc sententia est. per manus quippe actiones subindicantur. Dixit enim Apostolus: Non auditores legis iusti sunt apud Deum: sed factores legis iustificabuntur. Ac rursum: Fides sine operibus mortua est, & opera sine fide. Ac propterea Dominus quoque dicebat: Omnis qui audit verba mea, & non facit ea, similabitur viro stulto, qui ædificauit domum suam super arenam: & descendit pluuia, & venerunt flumina, & flauerunt venti, & irruerunt super domum illam, & cecidit: & facta est ruina illius magna. Quicunque autem audit verba mea hæc, & facit ea, similabo eum viro prudenti, qui ædificauit domum suam supra petram, & descendit pluuia, & venerunt flumina, & flauerunt venti, & irruerunt in domum illam, & non cecidit. Fundata enim erat supra petram. Quod autem ait, *Meditabar in mandatis tuis,* perinde est ac si dixisset, In perpetua eorum meditatione versabar. *Memor esto verbi tui seruo tuo, in quo mihi spem dedisti.* Deus legem instituens, iis quoque, qui legem seruant, benignum ac placabilem se fore, ac contrà de iis, qui eam violant, supplicium sumpturum esse denunciauit. Quocirca Deum orat, atque obsecrat Propheta, vt promissiones suas in memoriam reuocet. In illis enim, inquit, vt spem meam collocarem, me docuisti. Ac proinde, ô Domine, fac tuarum erga nos promissionum in memoriam redeas. Dixisti enim discipulis tuis: Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus vsque ad consummationem seculi. Nec verò hoc ipsis duntaxat promisisti: sed etiam nobis omnibus credẽtibus per eos in nomine tuo. Quamobrem nostri recordare, ac nobis faue, nec à nobis abscede: ne alioqui pereamus. *Hæc me consolata est in humilitate mea: quia eloquium tuum viuificauit me.* Hanc, inquit, in rebus acerbis, & calamitosis consolationem habui. Hęc pollicitatio animum meum recreauit, & erexit: hácque vectus fluctus aduersitatum superaui. Quare abs te peto, vt in verbis tuis vitam meam

positam habeam. *Superbi iniquè agebant vsquequaque : à lege autem tua non declinaui.* Per superbos, Saülem, & Absalonem, & Ammonitarum Regem, qui scelera-
tum illud facinus aduersus ipsius legatos designarat, in-
telligit. At illi quidem, inquit, sceleratam viuendi ra-
tionem amplexi sunt : ego autem legum tuarum vesti-
giis institi. His autem verbis fortissimi quoque marty-
res, qui ab impiis & crudelibus tyrannis horrendis &
immanibus suppliciis affecti sunt, vti queant. Quin
Pharisæi quoque perquam superbè se gesserunt, vt qui
Christi doctrinam audire minimè in animum induxe-
Luc. 11. rint. Vnde etiam ipse ad eos dicebat : Væ vobis Scri-
bæ, & Pharisæi hypocritæ, quoniam clauditis regnum
cœlorum. Non enim solùm ipsi non intratis : sed eos
etiam, qui intrare volunt, prohibetis. Sed & principes,
Act. 5. & sacerdotes Iudæorum, aduersus Apostolos superbè
se gesserunt, cùm his ad eos verbis vterentur, Nónne
præcipiendo præcepimus vobis ne doceretis in nomi-
ne isto ? & ecce replestis Hierusalem doctrina vestra. il-
li autem responderunt eis : Si iustum est in conspectu
Dei vos potius audire, quàm Deum, iudicate. *Memor
fui iudiciorum tuorum à sæculo, Domine: & consolatus sum.*
Piorum consolatio. Certè cùm Apostolorum chorus vexaretur, martyres
omnes, & antiquissima quæque Dei iudicia in memo-
riam redigebat, nimirum quanta Abel à fratricida Cain
perpessus fuisset, quanta Abraham, quanta Moses,
quanta Isaac, quanta Iacob, quanta Ioseph, quanta
Iob. Atque hæc ipsis cohortationi, & solatio fuerunt:
cùm videlicet secum illud reputarent, quemadmodum
illi Dei permissu in varias tentationes incidissent, ac
postea gloriam, & splendorem consecuti fuissent. Hæc
igitur ipse quoque animo voluens, satis amplam hinc
consolationem percepi. *Defectio tenuit me pro peccatori-
bus derelinquentibus legem tuam.* Ego quidem, inquit,
cùm variis incommodis premerer, iudiciorum tuo-
rum recordatione animum reficiebam. At interea an-
Zelus piorum. gebar, ac perpetuo mœrore profligabar, cùm permul- C
2. Cor. 11. tos sine vllo metu à tuis legibus recedere conspicerem.
Ad eundem etiam modum Paulus Apostolus dicebat
Act. 17. (nam perfectorum virorum hæc est oratio.) Quis in-
firmatur, & ego non infirmor ? quis scandalizatur, &
ego non vror ? Atque item, cùm Athenis ageret, inci-
tabatur spiritus eius in eo, cò quòd ciuitatem idolola-
triæ deditam videret. Eodem igitur modo nos quoque
fratres, cum quosdam diuinam legem, ipsiúsque man-
data deserere conspicimus, in summo mœrore verse-
Matt. 22. mur : quandoquidem scriptum est, Diliges proximum
tuum sicut teipsum. Atque etiam infrà in hoc Psalmo
ait Propheta, Vidi præuaricantes, & tabescebam : quia
legem tuam non custodierunt. *Cantabiles mihi erant iu-
stificationes tuæ in loco peregrinationis meæ.* Quamuis bea-
tus Dauid, cùm à Saüle ad necem quæreretur, apud
Peregrinatio sola hæc vita. barbaros peregrè egit : tamen per peregrinationis vo-
cabulum, nisi me opinio fallit, non tempus illud intel-
ligit, sed omne vitæ tempus. Non enim vt habitator, D
sed vt inquilinus, curriculum vitæ exegit : atque diui-
nas iustificationes canens, vitam peragrauit. Sic enim
hunc locum cæteri etiam interpretes reddiderunt : *Can-
tilenæ mihi erant præcepta tua in loco peregrinationis meæ.*
Omnes itaque sancti, & qui vitam Deo gratam duxe-
runt, hanc vitam peregrinationis instar habuerunt, futu-
ram autem pro certo ac stabili domicilio. Cantabi-
les autem ipsis sunt iustificationes Dei in hac vita. Nam
Cur conditus homo. ob eam etiam causam cõditus est homo, vt Dei laudes,
ac gloriam prædicet. *Memor fui nocte nominis tui, Domine:
& custodiui legem tuam.* Non modò enim per totum diei
cursum hoc operis habui : verùm etiam noctu, cùm cor-
pus requiescit, atque eiusmodi rerum species, quæ nul-
lo pacto existere queant, per somnum effingit, ac mole-
stæ cogitationes informantur, iis minimè locum dedi:
verùm nominis tui memoriam in animum reuocabam.
Ad eundémque modum sanctorum virorum chorus
noctu semper exurgit, ac preces fundit, summúmque
Deum concelebrat. Arbitror autem hoc loco noctis
vocabulo, aduersarum rerum tempus significari. Cali-
ginem enim offundunt, ac, noctis instar, homines inua- Nox ad.
dunt. Tum autem maiorem in modum necessaria est uersitates
Dei recordatio, quæ animos recreat, ipsísque robur significat.
comparat, atque contrarias cogitationes abigit : *Hæc
facta est mihi : quia iustificationes tuas exquisiui.* Quænam
hæc ? nocturna meditatio. Hac enim, inquit, ratione
superior esse, atque iustificationum tuarum memori-
am, vel possessionem, arripere potui, quia iustificatio-
nes tuas exquirebam, ac nocturno tempore tui memi-
nisse non desistebam. Hinc igitur condiscimus, fra-
tres, in orationibus & Psalmorum cantu pernoctare.
B *Portio mea es, Domine : Dixi custodire legem tuam.* Non Quorum
omnium portio Deus est, sed eorum demum, qui nu- portio sit
meris omnibus absolutam virtutem amplectuntur. Ad Deus.
hunc modum Sacerdotum, & Leuitarum, portio, &
hæreditas extitit. Filiis enim Leui, inquit, non erit Iosue 13.
pars in medio fratrum suorum : quia portio eorum
sum ego Dominus. Eodémque modo in decimoquin-
to Psalmo dixit : Dominus pars hæreditatis meæ, &
calicis mei. Ait igitur hic quoque : Omnibus aliis re-
bus contemptis, ac pro nihili habitis, te portionis
meæ, & opum ac copiarum loco habeo. Eáque de cau-
sa ad leges tuas seruandas ingentem celeritatem adhi-
beo. Est igitur perfectorum virorum vox ista, qui qui-
dem se totos Deo consecrant, nec ad voluptates va-
riásque curas abducuntur. Dixit enim Dominus : Ne- Matth. 6.
mo potest Deo seruire, & Mammonæ. *Deprecatus sum* Quid co-
faciem tuam in toto corde meo. His verbis docemur quem gitandum
animum gerere debeamus, cùm ad preces Deo adhi- ei qui
bendas accedimus : Nempe vt illud nobis sit persua- orat.
sum, nos ante ipsius oculos & conspectum sisti. Depre-
catus sum enim, inquit, faciem tuam. Vel etiam Patris
facies Filius est, quemadmodum diuinus Apostolus
Hebr. 1. dixit : Splendor gloriæ & figura substantiæ. Ac per
cum, Deo gratum, atque acceptum sacrificium, hoc
Rom. 12. est, rationale obsequium nostrum Deo offerimus. Pas-
sim autem hæc verba, *in toto corde*, Dauid legi adiun-
git : in hoc quoque nimirum illud persuasum habens,
se diuino numini adhærere. Quibus verbis nos docet,
ipsum in toto corde amandum esse. Diliges enim Do-
Matt. 22. minum tuum, inquit Scriptura, ex toto corde tuo, &
ex tota anima tua, & ex totis viribus tuis. Hæc autem
verba, *Miserere mei secundùm eloquium tuum*, nihil aliud
significant, quàm, res omnes meas arbitrio tuo com-
mitto, &, vt lubet, miserere mei. *Miserere mei secun-
dùm eloquium tuum.* Non simpliciter & indefinitè mise-
ricordiam sibi impertiri postulat : verùm vt secundum
diuinum eloquium misericordiam consequatur, pe-
tit. Hoc autem prudens etiam ægrotus ad medicum di-
cere queat : Vt nosti, medere, atque vt artis lex præ-
scribit. Hoc etiam prudens mercator ad nauclerum
dixerit : Ex artis legibus nauim moderare, atque, vt ea
iubet, guberna. Eodem modo nos quoque diuinam
misericordiam implorare oportet. Is enim, à quo pe-
titur, misericordiæ modum exploratum habet. Quip-
pe per castigationem salutem nostram sæpenumerò
procurat : atque cruciatus in misericordiam cedit. Sic
etiam medicus, & secat, & vrit, ægroto sanitatem hac
ratione comparans. Quamobrem ad eundem modum
nos quoque diuinam misericordiam implorare debe-
mus. Nonnunquam enim, & per paupertatem miseri-
cordia

cordia subministratur, & per aduersam valetudinem A
benignitas impertitur : atque vt medici loquuntur,
contraria contrariis curantur. *Cogitaui vias meas : &
conuerti pedes meos in testimonia tua.* Quoniam, inquit,
meam omnem voluntatem in mandatis tuis conser-
uaui, ob eam causam in via testimoniorum tuorum
ambulaui. Hebræus autem codex, *vias meas*, habet:
atque item alij interpretes alio modo exposuerunt, &
Septuaginta in Hexaplo. Quod autem ait, perinde est
ac si diceret : Perpendens vias meas, ad testimonia tua
pedes meos dirigebam, nec eos à via ad te ducen-
te deflectere sinebam. *Paratus sum, & non sum turba-
tus : vt custodiam mandata tua.* Cùm, inquit, meipsum
aduersus acerbarum rerum impetus præparassem, ex
repentino impetu nullam tempestatem sustinui. Hu-
Dan. 6. iusmodi erat beatus Daniel, qui leonum ora frænau-
it. Huiusmodi tres pueri, quibus fornax rotis epu-
las subministrauit. Huiusmodi admirabiles Machabæi.
Dan. 3. Huiusmodi sancti Apostoli, Propheræ, ac martyres. B
Ad hunc modum omnes impiorum hominum impe-
tus fregerunt. Quippe ante pericula seipsos præpara-
bant, ob Dei amorem singulis diebus morientes, o-
mniáque eo posteriora habentes, imò pro nihilo du-
centes. Hoc etiam Dominus in sanctis Euangeliis
præcipit, cùm ait : Vigilate, quia nescitis qua hora
Matt. 24. Dominus vester venturus sit. *Funes peccatorum circum-
plexi sunt me : & legem tuam non sum oblitus.* Insidias,
tam Dæmonum, quàm hominum, funes appellauit,
sumpta nimirum metaphoræ occasione à nexu. Sic
etiam Esaias : Væ qui trahunt peccata sua in funiculo
longo. Horum autem verborum hæc est sententia:
Esa. 5. Cùm funes mihi vndique tensi essent, haud tamen è
memoria diuinam legem excussi. Per funes autem
peccatorum, impetus Dæmonum, & improbas cogi-
tationes, atque carnales motus intelligendi sunt. Fu-
Funes peccatorum quid, Iouer. 5. nibus enim suorum peccatorum quisque constringi- C
tur. Atque, cùm quispiam peccauit, nisi statim se re-
uocet, ac peccatum agnoscat, in aliud rursus labitur.
Ad hunc igitur modum cùm Cain trucidato fratre ne-
farium scelus perpetrasset, comes mendacium habuit,
tanquam funiculum adnexum. Dixit enim ad eum
Genes. 4. Deus, Vbi est Abel frater tuus ? Ipse autem respondit.
Nunquid custos ego sum fratris mei ? Ita mentitus est
Deo, qui omnia perscrutatur, etiam intimos pectorum
1. Cor. 10. nostrorum sinus. Sic etiam Hebræus populus sedit
manducare & bibere, & surrexerunt ludere : atque
peccatum peccato adnectentes, vitulum effecerunt, ac
simulachris in deserto cultum adhibuerunt. Sic deni-
Matt. 26. que Iudas etiam, cùm auaritia laboraret, proditor quo-
que magistri sui extitit, ac postremo laqueo sibi vitam
Mid. disp. eripuit. Petrus contrà, cùm Dominum abiurasset, ob
eiusmodi peccatum acerbè plorans, iustificatus est,
quòd videlicet peccatum peccato minimè cumulasset.
Ad eundem igitur modum nos quoque, fratres, si pec-
cemus, resipiscamus, nec contemptores efficiamur ; ne D
sequatur nos peccatum super peccatum, instar prælon-
gi cuiusdam funis. *Media nocte surgebam ad confitendum
tibi, super iudicia iustificationis tuæ.* Non tantùm inter-
diu, sed etiam noctu, atque etiam media nocturni tem-
poris parte, in qua maiore cum voluptate somnus ho-
mines inuadit, perpetuò te laudabam, ac iusta tua iu-
dicia prædicabam. Cùm omnes quiete fruerentur, ac
per somnum corpus reficerent, surgebam ad confiten-
Iustitiæ vox quid significet. dum tibi super iudicia iustitiæ tuæ. Quænam autem hęc
sunt ? Nempe quòd Christus Dominus noster in secun-
do suo aduentu, de omnibus pro eo ac quisque se ges-
serit, sententiam laturus est. Nam hoc per iustitiæ vo-
cabulum significatur. Atque hinc ab eo erudimur, vt

nos quoque die ac nocte confiteamur, Deúmque pro
peccatorum nostrorum venia obsecremus. Ait enim
etiam Lucas Euangelista : Et erat Iesus pernoctans in Luc. 6.
oratione Dei. Hinc nimirum nos ad hoc faciendum
admonens. Hoc etiam diuinus Apostolus vnà cum Si- Act. 16.
la fecit. Vinculis enim simul cum eo astrictus, ac com-
pedibus deuinctus, post cruciatus & verbera precatio-
ni laudem admiscuit, ac præclaræ vigiliæ fructum mes-
suit. Siquidem diuinam magnificentiam est consecu-
tus. *Particeps ego sum omnium timentium te, & custodien-
tium mandata tua.* Symmachus autem pro hac voce μέ-
τοχος, id est, particeps, συμμέτοχος, hoc est, copulatus,
reddidit. Syrus autem, φίλος, id est, amicus. Ab iis e-
nim, qui ea, quæ cum tuis legibus pugnabant, ample-
ctebantur, me remouens, socios & familiares eos ha-
bebam, qui metum tuum plurimi faciebant, atque ex
legum tuarum præscripto vitam suam moderari pro-
ponebant. Quemadmodum etiam in altero Psalmo
dixit : Mihi autem nimis honorati sunt amici tui Deus. Psal 138.
Ac sanè, vt est in Prouerbiis, Qui ambulat cum sapi-
entibus, sapiens erit : qui autem ambulat cum insipi-
entibus, cognoscetur. Quamobrem in omnes, qui ea-
dem, qua Abraham, hospitalitatis laude præditi sunt;
ipsius participes existunt. Eodémque modo qui Heliæ
zelum, ac Mosis & Dauidis lenitatem adepti sunt.
Nam alioqui, quicunque improborum operum imita-
tores sese præbuerunt, illud audiunt, Si videbas fu- Psal. 49.
rem, currebas cum eo, & cum adulteris portionem tu-
am ponebas. Ne itaque committamus, fratres, vt ho-
rum participes simus, verùm eorum potius, qui pro-
bè se gesserunt (variis enim modis interierunt quidam
scelera perpetrantes, atque alios in idem secum exiti-
um pertrahentes) quin potius, si quispiam ad scelus
nos inuitet, respondeamus ipsi : Non sedi in concilio Psal. 25.
vanitatis, & cum iniqua gerentibus non introibo. Et,
Facientes præuaricationes odiui. *Misericordia tua, Do-* Psal. 100.
mine, plena est terra : iustificationes tuas doce me. Super o-
mnes, inquit, misericordiæ tuæ fontes vberrimè ef-
fundis, & Solem tuum oriri facis super bonos, & ma-
los, & pluis super iustos & iniustos, nec iram infers per Matth. 5.
singulos dies, verùm & eos fers, qui aliena matrimo- Psal. 7.
nia perfodiunt, & eos qui scelerato cruore sese conta-
minant, & eos qui suum alteri detrahunt, atque impiis,
& impuris vocibus linguam conspurcant, & eos deni-
que qui aliud quiddam legibus tuis vetitum perpe-
trant. Cùm ergo tanta benignitate vtaris, eam quo-
que, ô Domine, erga me adhibe, iustificationum tua-
rum cognitionem mihi præbens. Atque eodem modo
Esaias Propheta loquitur : Vniuersa terra cognoscet Esa. 31.
Dominum. Postquam enim Christus Deus noster in
tertam venit, omnes orbis fines ipsius gratia completi
sunt, ciúsque iustificationes ab ipsius discipulis didice-
runt. Est etiam huius loci alia sententia, nempe quòd
ipsius misericordia omnes fruimur. Pluit enim super
peccatores, & peccata nostra patienti animo fert, nec
iram inducit. *Bonitatem fecisti cum seruo tuo, Domine, se-
cundùm verbum tuum.* Documentum bonitatis tuæ ce-
pi, ac propterea vt ea rursum fruar, obsecro : atque vt
tuarum legum præscripto vitam dirigam supplex rogo.
Quoniam autem misericordia tua terra refecta est, bo-
nitatem fecisti cum humano genere, velut per Prophe-
tas tuos pollicitus es. Bonus porro cùm sit Deus, bo-
na quoque nobis donauit : cúmque in peccatum labi-
mur, vt nos officij admoneat, atque ad meliorem vi-
tam reuocet, in nos animaduertit. Quem enim diligit
Dominus, castigat, & flagellat omnem filium quem Prouer. 3.
recipit, vt est in Prouerbiis. Quamobrem cùm delin-
quim', iustè nos plectit, vt à scelerata via nos ad melio-

rem referamus. Scriptum est enim: Et populus non est reuersus, quousque percussus est. Atque per ipsius benignitatem, disciplinam & scientiam edocemur, idque pro certo habemus, in ipsius mandatis salutem nobis datam iri. *Bonitatem & disciplinam & scientiam doce me: quia mandatis tuis credidi.* Perspectum habet Propheta, quanta disciplinæ sit vtilitas, quódque benignitate ductus Dominus eam hominibus infert: ac proinde, vt ipsius particeps fiat, petit. Benignitate siquidem vtens Deus disciplinam infert: disciplina autem cognitio-
Hier.10. nem. Ad hunc modum Hieremias quoque Propheta Deum rogat: Corripe nos Domine, verùm in iudicio, ac non in furore: ne paucos facias nos. Sic nimirum ægrotus etiam sanitatis desiderio flagrans, & ferri sectionem, & vstionem requirit. Postea docet vnde disciplinæ fructum atque vtilitatem cognouerit. *Priusquam humiliarer ego deliqui: propterea eloquium tuum custodiui.* Quandoquidem, inquit, rebus secundis in hoc mundo vtens, atque opibus affluens, peccaui (hoc enim significant hæc verba, *priusquam humiliarer*, diuitiæ enim maxima ex parte ex iniustitia congeruntur) meliorem mentem mihi tribue, vt sermones tuos custodiam. Ego enim, inquit, per peccatum castigationem mihi accersiui. Siquidem supplicij sententia ab omni iniustitia libera est. Peccatum castigatio secuta est: castigationem autem legum obseruatio. Ægrotaui: sectus sum: conualui. *Bonus es tu Domine.* Verè enim benignus es, atque ad humanitatem propensus: bonúsque item, atque incredibilem in modum bonus. Proinde pro tua bonitate in tuis iustificationibus me conserua. Nam tuo beneficio fit, vt omnia sint salutaria. *Et in bonitate tua doce me iustificationes tuas.* Propterea, inquit, fidenti animo abs te peto, vt iustificationum tuarum cognitionem consequar. *Multiplicata est super me iniquitas superborum: ego autem in toto corde meo scrutabor mandata tua.* Omnes ij, qui Dei mandata minimè obseruant, atque aduersus ipsius cognitionem extolluntur, superbia laborant. At quanquam inter eiusmodi homines versor, inquit, eorum tamen mores haud sequar, verùm toto pectore mandata tua perscrutabor, firma & stabili mente in iis manens. Etenim illi quidem, arrogantia turgidi, omne insidiarum genus aduersum me comparant: verùm ad eorum flagitia non propterea extimulor, quòd videlicet ad tua mandata meipsum componam.
Ephes.3. Hæc autem ad doctrinam nostram scripta sunt, vt in bono radicati ac fundati simus. *Coagulatum est sicut lac cor meum: ego verò legem tuam meditatus sum.* Simile est
Esa.6. istud huic prophetico dicto, Incrassatum est cor populi huius, & auribus grauiter audierunt, & oculos suos clauserunt. Accedit etiam ad id quod de Pharaone in
Exod.7. Exodo dictum est, Et induratum est cor Pharaonis. Iudæi itaque cæci instar concreti sunt: Apostolorum autem chorus, & ij qui ipsorum opera ad fidem se contulerunt, in diuinorum sermonum meditatione versantur, vt qui Dei euangelio paruerint. Illi igitur, inquit, cor durum ac renitens habuerunt, vt qui ipsimet mollitiem eius obdurarint, lactísque in modum densauerint, atque coagulauerint. Ego verò sermonum tuorum meditationi totum me addixi. *Bonum mihi quia humiliasti me: vt discam iustificationes tuas.* Acerbioribus medici pharmacis gratiam agit Propheta, quòd sanitatem hinc sibi ortam esse compertum habuerit. Superius enim dixit, *Priusquam humiliarer, ego deliqui.* Hic autem ait, *Bonum mihi quia humiliasti me.* Disciplinæ quippe ac resipiscentiæ causa fit, vt quispiam in calamitates, & rerum acerbitates incidat: ac, qui eas patienti animo excipiunt, dicunt, Bonum mihi quia humiliasti me, vt discam iustificationes tuas. *Bonum mihi lex oris tui super*

Afflictionum vtilitas.

millia auri & argenti. Quamuis enim regno à filio pulsus sim: at tamē per disciplinam legem tuam suscepi, quam omnibus opibus chariorem atque antiquiorem habeo. Idem autem Propheta infrà ait, *Lætabor ego super eloquia tua, sicut qui inuenit spolia multa:* Hic autem ait, Pluris ego legem tuam facio, quàm millia auri & argenti: hinc videlicet nos monens, vt has opes seruemus, hoc est, ipsius mādata custodiamus, atque in ipsis versemur. In quibus, vtinam, vobis diuino beneficio, fratres, vitam vestram dirigere cōtingat, vt ad sempiterna bona, quæ recondita sunt, perueniatis, & in præsenti æuo ab omni vitio, & peccato custodiamini per gratiam & miserationes Christi Dei nostri, qui dignus est gloria, & honore, cum Patre, & sancto Spiritu, nunc & semper, & in secula sæculorum.

STATIO SECVNDA.

Manus tuæ fecerunt me, & plasmauerunt me: da mihi intellectum vt discam mandata tua. Propheta Dauid, cùm multarum rerum gustum cepisset, hoc est, militaris imperij, regni, diuitiarum, gloriæ, honoris, luxus, ac bellicarum virtutū, omnia hæc pro stercoribus, ad id quod verè amabile, atque expetēdum est, oculos cōiiciebat, dicens, *Bonum mihi lex oris tui super millia auri, & argenti.* Ad eundem itaque modū, fratres, nos quoque (ad doctrinam quippe nostrā hæc priùs scripta sunt) omnibus aliis rebus pro nihilo habitis, legem, ac Dei mādata, obseruemus. Porro autem vt ostēderet Psalmista quātum honorem homo diuinitus cōsecutus esset, dixit, *Manus tuæ fecerunt me, & plasmauerunt me.* Deus etenim omnia verbo procreauit, atque ex nihilo in ortum produxit. Nam cùm cœlum & terram fecisset, dixit, Fiat lux, & facta est lux: Et, Fiat firmamentum, & diuidat aquas ab aquis: Et, Germinet terra herbam virentem: Et, Fiant luminaria in firmamento cœli: Et, Producant aquæ reptilia animarum viuētium: Et, Producat terra animam viuentem, iumenta, reptilia, bestias secundùm genus suum. At verò hominem sumpto à terra puluere procreauit. Propheta igitur, diuino spiritu instinctus, amoris atque indulgentiæ erga humanam naturam effectori memoriam refricat. Nam cùm ipse omnia verbo fabricatus sit, hominem tamen effinxisse dicitur: nō quidem ille manibus vsus (corpore quippe vacat, ac figura caret. spiritus enim est Deus, quemadmodū Dominus testatur) sed vt maiorem erga huiusmodi opus affectionem, ac propinquitatē, quam nos cum eo habemus, demonstraret. Ad ipsius enim imaginem creati sumus. Quò etiam fit, vt hoc animal, hoc est, solus homo, scientia imbuatur. Quamobrem vates effectorem supplex rogat, vt operi suo prudentiam atque intellectum subministret. Subdidit enim. *Da mihi intellectū, vt discam mandata tua. Qui timent te, videbunt me, & lætabuntur: quia in verba tua superspēraui.* Causam lætitiæ, inquit, piis viris præbebo, cùm in te spem positam habuerim, atque cōsentaneum spei meæ finem nactus fuerim. Ac quoniam delectatur Deus super vno peccatore pœnitentiam agēte, quemadmodum à Domino dictū est, proinde iusti quoque, vt qui ipsius imitatores sint, voluptate afficiuntur ob virum prudētem, atque in diuinis sermonibus spem suam collocantem. *Cognoui, Domine, quia æquitas iudicia tua: & in veritate tua humiliasti me.* Hęc vario modo dicit, vt spōbitatem suam, gratíque animi affectum ostēdat. Perspectissimum, inquit, habeo, te rectè ac iustè sententiam in me tulisse, atque omnis generis calamitatib⁹ me affecisse. Peccātibus siquidem nobis interdum Deus irascitur, interdum etiam patientiam adhibet, pœnitentiam videlicet nostram expectans. Quamobrem ne in sceleratā viuendi ratione perseueremus, ad doctrinam & correctionem

rectionem nostram iram adhibet, ac iustè iudicat. Scriptū est enim per Prophetam: In exiguo furore percussi te: & in misericordia sempiterna glorificabo te. Et alio loco: Dominus dolorem affert, ac rursum sanitati restituit. Et alio loco: Populus non est reuersus, quousque percussus est. Per veritatem enim calamitates, atque afflictiones inducit. Hoc quippe humiliationis vocabu-
Misericordia Dei quid. Luc.1. loim.1. lum indicat. *Fiat misericordia tua, vt consoletur me.* Humanitatis enim, atque consolationis tempus est. Misericordia porro Dei, est Christi Dei nostri cum carne aduentus. Fecit enim nobiscum misericordiam: atque ipse est aduocatus & consolator noster ad Patrem, & propitiatio pro peccatis nostris, quemadmodum loquitur Ioan-
Ioan.15. nes Apostolus. Quin alium quoque paracletum pollicitus est, hoc est, Spiritum sanctum. Ipsius enim ad discipulos hæc verba sunt: Cùm venerit paracletus, spiritus veritatis, ille testimonium perhibebit de me. Petit itaque Propheta, vt hæc misericordia in hominum genus existat, veluti per patriarchas, per legem & Prophetas promisit. id enim hæc verba significant, *Secundùm eloquium tuum seruo tuo.* Nam iis, qui pœnitentia ducerentur, beneuolentiam tuam spopondisti. Hoc per Esaiam quoque dixit: Cùm conuersus ingemueris, tunc saluaberis. & per Hieremiam clamat: Conuertimini ad me, & ego conuertar ad vos. *Veniant mihi miserationes tuæ, & viuam: quia lex tua meditatio mea est.* Morte extinctum se arbitratur, quòd diuina benignitate ac beneuolentia orbatus sit. Quocirca supplex petit, vt per diuinam humanitatem & misericordiam tanquam reuiuiscat. Miserationes autem has intelligit, quas Dominus in aduentu suo nobis dono dedit, hoc est, euangelicum sermonem, ac doctrinas Apostolicas, vt in ipsis viuentes, hanc vitam perpetuò meditemur. *Confundantur superbi, quia iniustè iniquitatem fecerunt in me: ego autem exercebor in mandatis tuis.* Hostibus hic nihil imprecatur, sed pro iis orat. Siquidem probrum, atque ignominia salutem cōciliat. Quocirca, quam ipse medicinam consecutus est, hanc illis quoque adhibere cupit. Superbè autem se gessit Diabolus, atque aduersariæ potestates ipsius imperio subiectæ, aduersus humanum genus, per diuini mandati transgressionem. At in Christi Dei nostri aduentu, pro-
Luc.8. Matt.8. bro atque ignominia perfusi sunt. Ipsi enim dicebant: Permitte nobis abire in gregem porcorum. Et: Quid tibi & nobis fili Dei? venisti ante tempus torquere nos. Illud autem, *Exercebor in mandatis tuis*, Interpres quidam reddidit, *Narrabam in mandatis tuis.* Alter, *loquar.* Alius denique ὁμιλήσω, id est, concionabor. *Conuertentur mihi timentes te, & qui nouerunt testimonia tua.* Tanquam à proborum virorum cœtu propter peccatum longè remotus, (quòd videlicet omnes eum, perinde ac Deus, auersarētur) supplex rogat, vt rursum ipsis copuletur, atque ad eorum societatem aggregetur. Hoc enim Symmachus apertioribus verbis ad hunc modum declarauit: *Conuertant me, qui timent te.* Propheta autem ex humani generis persona loquitur. Nam Apostoli, ac diui-
Matt.viii. no metu præditi viri, ad veritatis agnitionem nationes omnes conuerterunt. Dixit enim ad ipsos Dominus: Euntes docete omnes gentes. Ipsi quippe re vera Dei testimonia cognita habuerunt. *Fiat cor meum immaculatum in iustificationibus tuis, vt non confundar.* Pectus ab omni vitiorum labe purum habere optat. Nam quod eiusmodi est, pudore atque ignominia vacat. Quapropter etiam in psalmi initio eos, qui peccatorum maculis carerent, beatos prædicabat. Quónam igitur tempore immaculatum est cor nostrum? Nempe cùm per aquam & Spiritum regenerati, animo & corpore puri effecti sumus, ac per sanctum Baptismum in Dei iustificationibus versamur, vt ne tum probro ac dedecore afficiamur, cùm iusti ad honorem & gloriam resurgent, peccatores autem ad infamiam sempiternam. Quandoquidem in hac quoque vita probrum ac dedecus Christiano est, scortatorem dici, aut iniuriæ illatorem, aut maledicum, aut periurum, aut fratrum osorem, aut temulentum, aut nugatorem, aut mendacem, aut quidpiam eiusmodi: *Deficit in salutare tuum anima mea: & in verbum tuum superspēraui.* Qui vehementer aliquid expetunt, nec expetitæ rei compotes fiunt, animo defici se dicunt. Eodem modo, qui familiarium ac necessariorum quempiam ex peregrinatione reducem expectant, perpetuo quidem desiderio flagrant, mœrore autem conficiuntur, cùm, quod cupiunt, minimè consequuntur. Atque item, qui ingenti siti laborant, & aquæ inopia affecti sunt. Ad eūdem itaque modum ij quoque, qui calamitatibus premuntur, ac diuinam clementiam & facilitatem expectant, cùm eam differri vident, animi deliquio afficiuntur. Igitur per humani generis salutare, vnius ex sancta Trinitate personæ ad nos demissio atque præsentia significatur. Siquidē in altero etiam psalmo dicit: Osten- Psal.84. de nobis, Domine, misericordiam tuam, & salutare tuū da nobis. Sic igitur ipse quoque, vt hoc salutare, quod reconditum erat, ocyus veniret, exoptabat. *Defecerunt oculi mei in eloquium tuum, dicentes, quando consolaberis me?* Eloquium promissio quoque diuina vocatur, ac diuinitus inspirata scriptura. Deficit itaque, non modo qui diuinam pollicitationem præstolatur, atque vrgentium malorum depulsionem expectat: verùm etiam qui in diuinorum sermonū lectione versatur, eorúmque sensum planè intelligere cupit. quem si inuenerit, pro consolatione, animíque oblectatione hoc ducit. Ac propterea sermonem in longum producit, hoc solatium expectans, hoc est, Euangelicum sermonem. Nam Salua-
Luc.11. tor ipse, cùm huc venisset, his verbis nos consolabatur: Venite ad me omnes qui laboratis, & onerati estis: & ego reficiam vos. Tollite iugum meum super vos: quia iugum meum suaue est, & onus meum leue. *Quia factus sum sicut vter in pruina: iustificationes tuas non sum oblitus.* Vter, cùm calescit, laxatur: cùm autem inflatur, intumescit. In pruina verò obduratur, atque concrescit. Qui igitur Euangelicum sermonem exceperunt, luxum omnem, & corporum mollitiem, ac timorem abiiciunt, atque in hac vita cum grauitate, & pietate, ac continentia viuunt. Nam ea est corporis natura, vt luxu quidem ac deliciis emolliatur, & intumescat, atque aduersus animum insurgat: contrà autem per religiosam ærumnam & afflictionem deiiciatur, ac prematur. Atque huius rei
1.Cor.9. testis est Paulus, clamans, Castigo corpus meum, & in seruitutem redigo: ne fortè, cùm aliis prædicauerim, ipse reprobus efficiar. Quocirca Propheta etiam, quoniam, cùm à Saule vexaretur, turbulentas animi commotiones frangebat, pacem autem consecutus, ex deliciarum illecebris, & lasciuiis detrimento affectus fuerat, idcirco humiliato atque afflicto corpore diuinarum legum memoriam in animo suo renouauit. *Quot sunt dies serui tui? quando facies de persequentibus me iudicium?* Perpauci sunt vitæ nostræ dies: atque ab improbis cogitationibus, & carnalibus desideriis, ac mundi curis vexamur. Caro quippe aduersus spiritum pugnat, vt ait Apo- Gal.5. Psal.89. stolus. Dies enim annorum nostrorum in ipsis septuaginta anni. Quando ergo, inquit, causam meam disceptabis, méque ab aduersariis liberabis? Iudica igitur, atque hæc à nobis propulsa. *Narrauerunt mihi iniqui fabulationes: sed non vt lex tua, Domine.* Quidam vati authores erant, vt hostes suos morte afficeret: at ipse diuiniæ legi obtemperans, diuinam sententiam expectabat. Quin nobis quoque horum sermonum doctrina vtilissima est. Operæpretium enim est, non modò gentilium

fabulas, ac Iudæorum perfidiam fugere, sed etiam impia hæreticorum dogmata. quandoquidem & Iudæi, & gentiles, & hæretici, multa narrant, ac magistrorum faciem præferunt, mendacium pro subsidio habentes: nec de diuinis scripturis aliquid loquuntur: aut, si loquuntur, ea ad cupiditates suas torquent. Verùm, vt iniqui ac flagitiosi, nugantur ac fallunt. Nam & hac ætate nostra hoc contigit. Christianorum enim accusatores, hoc est, Iconoclastæ, multos abripuerunt: & item Pauliciani, qui hæresis Manichæorum participes sunt. Neque ex diuinis literis loquuti sunt: sed mendacio conteguntur, illúdque confirmant. Nos autem, qui Euangelium sequimur, ac rectè de diuinis rebus sentimus, quemadmodum accepit sancta Dei catholica Ecclesia, sic loquimur. *Omnia mandata tua veritas.* Propterea, inquit, legem tuam amplector, quia omnia mandata tua veritate niti atque ornari conspicio. *Iniqui persecuti sunt me, adiuua me. Paulo minus consummauerunt me in terra: ego autem non dereliqui mandata tua.* Ingens, inquit, & immanis eorum, qui mihi infesti sunt, iniquitas ac potentia est. Parum enim abfuit, quin mihi ab iis vita quoque ipsa erepta sit. Docet autem nos, traditiones eas, quas accepimus, retinere. Atque insuper ad alteram quoque doctrinam nos transfert, nempe vt ne acceptas iniurias vlciscamur, nec malum pro malo referamus, verùm diuinam opem imploremus, eique iudicium permittamus. Scriptum est enim per Prophetam, Mihi vindictam: & ego retribuam, dicit Dominus. *Ego autem non dereliqui mandata tua.* Etsi, inquit, pene ad mortem vsque accessi, tum ob hostilem impetum, tum ob corporeas voluptates: tamen mandata tua minimè deserui. Hæc sunt, de quibus viri sancti gloriantur: quæ, vt nobis documento sint, Propheta prædicat. *Secundùm misericordiam tuam viuifica me: & custodiam testimonia oris tui.* Quam tandem misericordiam? nimirum eam, quam tu, Domine, per incarnationis tuæ consilium fecisti: Quapropter hoc me beneficio adfice, vt testimonia tua obseruem. Humilitate autem Propheta sermonem exornauit. Neque enim vitam in iustitiæ præmium postulauit: verùm misericordiæ beneficio vt eam acciperet, obsecrauit: illud pollicitus, se diuina mandata obseruaturum. *In æternum Domine verbum tuum permanet in cælo.* Omnia enim, inquit, tibi facilia sunt, Domine: ac sub potestatem tuã cadunt. Præceptum quippe tuum cœlorum globos in perpetuo motu conseruat. Hoc autem etiam in centesimo quadragesimo octauo Psalmo dixit: Statuit ea in æternum, & in seculum seculi: præceptum posuit, & non præteribit. Ipsum itaque cœlum ita perstat, vt à te, Domine, procreatum est: atque angeli, qui in eo degunt, diuinam legem custodiunt, & ab omni peccato liberi atque immunes sunt. Potentes enim sunt, atque in fortitudine sermonem tuum exequuntur. *In generatione & generationem veritas tua.* Olim quidem Israëlitis lex data est, hoc est, priori generationi: Postea autem nobis, qui gentiles sumus, euangelica doctrina, quæ quidem veritas est. Hanc enim, & Iudæorum nationi conseruauit, & alteri, quæ post illos extitit, hoc est, gentili populo, qui per Saluatorem nostrum Christum salutem consecutus est. *Fundasti terram, & permanet. Ordinatione tua perseuerat dies: quoniam omnia seruiunt tibi.* Terræ hoc dedisti, vt quàm diutissimè duraret: atque, vt imperasti, permansit. Diem à nocte distinxisti: ac iuxta tuas leges incedit. Constanter etiam terra, iuxta opificij tui præscriptum, tempore suo herbas, plãtas, arbores germinat, ac fructus & semina ad omnium animantium victum & alimoniam edit. *Ordinatione tua perseuerat dies.* Sol enim exoriens ad occasum pergit. *Quoniam omnia seruiunt tibi*: ac tuis nutibus cedunt.

Patientia in iniuriis acceptis.

Deut. 32. & Ez. 9.

ἐξκένωται lego, non ἐκένωται.

A Tu enim omnium rerum parens & effector es: ac tuo numini omnia obsequuntur. *Nisi quòd lex tua meditatio mea est, tunc forte periissem in humilitate mea.* Hæc piorum quisquam dicere potest, cùm in calamitatem incidit: Nimirum & Ioseph, cùm seruitutem & adulterium, atque calumniam fugisset: Et Daniel, cùm preces ad Deum adhibere prohiberetur: & tres illi pueri, cùm imaginem adorare cogerentur: & fortissimi martyres, cùm omne suppliciorum genus pertulissent. His autem verbis beatus Dauid meritò est vsus, cùm à Saule pulsus fuisset, ac cum barbaris & inimicis hominibus degere cogeretur. Particeps enim eorum impietatis extitisset, nisi diuinarum legum meditationem secum circuntulisset. Vnde etiam subnectit. *In æternum non obliuiscar iustificationes tuas: quia in ipsis viuificasti me.* Beatus certè vir ille, qui hanc vocem haud falsò ad Deum mittit: atque, dum in hoc mundo est, iustificationibus ipsius vitam suam moderatur. Neque enim peccator dicere potest, *In æternum non obliuiscar iustificationes tuas*: vt qui à diuinis mandatis recedat. Rerum enim vsu & periclitatione doctus Propheta, dicit: iustificationes tuæ vitam pariunt: earúmque memoriam nunquam intermorituram conseruabo. *Tuus sum ego, saluum me fac: quia iustificationes tuas exquisiui.* Variis modis intelligi potest illud, *Tuus sum ego.* Tuus enim sum seruus, tuus famulus, tuus per gratiam filius. Quamobrem si cui dubium non sit, quin diuina mandata obseruet, ipse his verbis vti potest, *tuus sum ego, saluum me fac.* Quid ita? *quia mandata tua exquisiui.* Nam qui aduersarij opera exequuntur, mandata haudquaquam exquirunt, nec dicere queunt, *tuus sum ego, saluum me fac.* Quapropter non omnes hac voce vti possumus. Mentitur enim peccati seruus, cùm Dei seipsum esse profitetur. A quo enim quis superatus est, huius etiam seruus est. Quare, si depulsa improbitate diuinas leges nobis sequendas proponamus, hac voce nobis vti licet. *Me expectauerunt peccatores, vt perderent me: testimonia tua intellexi.* Pro ὑπέμειναν, προσεδόκησαν, i. expectarunt, Symmachus, & Theodotio transtulerunt. Illi igitur, inquit, eam spem habuerunt, se mihi mortem illaturos esse: ego verò animum testimoniis tuis addictum habens, hinc vitam percepi. Permultis autem modis, ij, qui in peccatis viuunt, aduersus iustos impetum faciunt, dum iudicium ac mercedem, parémque improbitati suæ pœnam haud expectant: verùm huiusce vitæ bona, ac res præsentes firmas sibi fore existimant, opésque iniquis rationibus colligunt, atque ex alienis bonis, luxum & delicias sibi comparant. Iusti contrà Dei testimonia exquirunt, atque, quamlibet ipsi grauibus incommodis afficiantur, tamen ab ipsius mandatis minimè deflectunt. *Omnis consummationis vidi finem: latum mandatum tuum nimis.* Symmachus autem ad hunc modum: *Omnis extructionis vidi finem: latum mandatum tuum vehementer.* Omnes inquit res humanæ, hoc est opes, & copiæ, principatus, præfecturæ, militaria imperia, tyrannides, & regna, finem habent, & quidem celerem. At mandatum tuum latum est, exitúque expers: iisque qui illud obseruant, infinitas & sempiternas opes, eáque bona, quæ nullam mutationem admittunt, conciliat. Ipsi enim peccatores diuitiis affluentes, ac lætitia in hac vita exultantes, atque in fœlicitate, & potentia hoc æuum peragrantes, ea, quæ præsentia sunt, bonorum omnium finem esse censent. At non ita Propheta: verùm canit: Omnis consummationis vidi finem: Dei mandatum perquàm latum est, atque in æternum permanet, sempiternorúmque bonorum præmium habet. *Quomodo dilexi legem tuam, Domine, tota die meditatio mea est.* Non quisquis diuinam legem explet, amore ductus hanc explet: verùm quidam supplicij

Piorum vox in calamitatibus.

Dei lex perpetuò meditanda.

Quis & cur possit, Tuus sum ego.

1. Par. 21.

metu ac terrore, quidam autem humanam gloriam captantes. At synceri veritatis amatores, virtutum amore diuina mandata exequi student. Attendamus itaque, fratres, ad ea quæ dicuntur. Hoc enim à nobis exigit Propheta, vt Dei legem, ipsiúsque mandata per totum diem meditemur: & tamen nos vix duas, aut tres horas audiendæ diuinæ lectioni, per quam vita nostra dirigitur, operam damus. Sunt enim quidam, qui surdæ aspidis instar, aures suas obturant, séque subducunt, quòd diuinos sermones, atque doctrinas animæ fructuosas audire minimè velint. Quódque grauius est, hoc clerici quoque nonnulli, & fratres ac comministri nostri faciunt. Ac nisi huiusmodi mandatum ab Apostolo haberemus, Argue, increpa, obsecra, ianuam ori nostro imposuissemus, vt eorum quoque onera sufferremus. Verùm sapientes & prudentes viri sunt, ac seipsos corrigere possunt. Scriptum est enim, Sapiẽtes seipsos agnoscunt. *Super inimicos meos prudẽtem me fecisti mandato tuo: quia in æternum mihi est.* Posteaquam Propheta se ardenti diuinæ legis amore flagrare confessus est, diuinæ gratiæ totum hoc acceptum refert: Abs te enim, inquit, accepta sapientia & cognitione, legem tuam adamaui. Maiorem enim, quàm hostibus meis, scientiam mihi dono dedisti. Quocirca illi quidem me de medio tollere student: ego verò nec eos quidem, à quibus mihi iniuria fit, vlcisci sustineo. Siquidem sempiternum illud lucrum, quod virtus affert, animo cõtemplor. Atque hoc Apostolorum chorus clamat. Eorum enim hostes Scribæ ac Pharisæi erant. Ipsi igitur, à Christo Deo sapientia instructi, Euangelicam doctrinam prædicarunt, atque in æuum eorum doctrina vim suam obtinuit. Nam Scribarum, & Pharisæorum doctrina temporaria erat. *Super omnes docentes me intellexi: quia testimonia tua meditatio mea est. Super senes intellexi: quia mandata tua quæsiui.* Regum hoc proprium est, vt doceant: eorum autem qui subsunt, vt doceantur. Regnum gessit Saul: atque etiam ætate Dauidem anteibat. Sed tamen, nec regni potentia, nec ætatis tempus, prudentiam illi compararunt: verùm hominem præclarè de se meritum obtruncare cupiebat. Contrà magnus Dauid, cùm adhuc inter subditos censeretur, ac iuuenilem ætatem ageret, patientiam complexus est: ac, nec alios lacessere sustinuit, nec lacessentes vlcisci. Itaque in eadem sententia hoc loco hæret Propheta. Quippe legis doctores, & Scribæ, cupientes ab hominibus appellari Rabbi, ea docebãt, quæ docere nefas erat. Apostoli contrà, veram scientiam, legis ac Prophetarum testimonio confirmatam intelligẽtes, prædicabant. Quamobrem Iudæorum magistri seniores appellantur, quòd temporis ratione Apostolos antecesserint. At Apostoli, legem ac Prophetas intellexerunt, spirituali videlicet sensu ea intelligentes. Ac propterea verè quoque ab ipsis mandata exquisita sunt. *Ab omni via mala prohibui pedes meos: vt custodiam verba tua.* Neque enim eodem tempore duplex iter teneri potest, hoc est, libidinis & pudicitiæ, iustitiæ & iniustitiæ: verũ finistrum iter fugere, ac rectum sequi oportet. Sic enim diuini sermones conseruari possunt. Quapropter qui omnia mandata custodit, ipse optimo iura dicere potest, *Ab omni via mala prohibui pedes meos.* Neque enim qui inferendis iniuriis delectatur, his verbis vti potest, nec qui maledicentiæ aut auaritiæ morbo laborat, nec qui inuidia, aut proximorum odio infectus est, aut qui malum pro malo rependit. *A iudiciis tuis non declinaui: quia tu legem posuisti mihi.* His verbis admonemur, ne à diuinis mandatis ac iudiciis deflectamus. Nam cùm te, inquit, horum legislatorem agnoscerem, singulari animi affectu & propensione ea complectebar. Vnde etiam subiecit: *Quàm dulcia faucibus meis eloquia tua, super mel*

Dei lex perpetuò meditanda.

1. Tim. 4.

Matt. 23.

A *ori meo.* Dulce quidem vsque ad fauces est mel (nam in ventrem ac secessum abit:) at Dei oracula pectus atque animam edulcant. Vnde etiam in altero psalmo ait, Desiderabilia super aurum & lapidem pretiosum multum, & dulciora super mel & fauum. Neque enim mellis dulcedo tanta oris mei sensum suauitate perfundit, quantum oculorum tuorum meditatio animum meum oblectat. Fauces enim hoc loco posuit, tanquam vocis instrumentum. Per vocem autem meditatio comparatur. His porro animus vtẽs, eam, quæ hinc oritur, vtilitatem carpit. *A mandatis tuis intellexi: propterea odiui omnem viã iniquitatis.* Nam cùm, quænam res tibi cordi essent, intellexissem, omnia improbitatis genera sum auersatus. Porro omnis huius psalmi character, atque intelligentia, mandatorum obseruationem & custodiam nobis ob oculos ponit. Neque legalis quædam, aut adumbrata, sed Euangelica elocutio est, & gratiæ nostræ, hoc est, Christianorum tutela, vitæque nostræ exemplum, ac B securitas. Identidem enim proponuntur, lex, mandata, iustificationes, iudicia & testimonia: de quibus in principio explanationis huiusce psalmi dictum est, quid quodque vocabulum significet. Nunc autem ad propositum accedamus. *A mandatis tuis intellexi.* Perinde ac si diceret: A mandatis tuis animum attendimus atque intelleximus, propterea que omnem iniustitiæ viam odio ac detestationi habuimus. Nam ipsa mandata hoc edicunt, Non occides, non mœchaberis, non fornicaberis, non furaberis, non iniuria quenquam afficies, nõ mentieris, non maledices, non aliena concupisces, hoc est, nec proximi agrum, nec seruum, nec ancillam, nec vlla ipsius iumenta: non fœnerabis fratri tuo argentum & aurum, & cibum. Dei itaque mandata, quæ per sancti Euãgelij, & Apostolicarum doctrinarum lectionem quotidie auribus vsurpamus, eò nos ducunt, vt omnem iniquitatis viam detestemur. Siquidem peccata omnia, & vitij genera, iniquitatis vocabulo significantur, per C quæ venit ira Dei in filios hominum, vel potius in filios diffidentiæ atque inobedientiæ. A quibus vtinam custodiamini, fratres, ac fulciamini in voluntatem Dei, atque ipse vobis amplam misericordiam suam, ac miserationes donet: quoniam saluator noster est. *Lucerna pedibus meis lex tua: & lumen semitis meis.* Nunc enim velut in nocturnis tenebris ambulo: sed ita, vt lege tua, non secus ac lucerna quàdam, illustrer. Est autem operæpretium scire, quòd lex quidem lucerna nuncupata est: Saluator autem ac Deus noster sol & iustitia. Nam illa, vt lucerna, vix vni nationi splẽdorem attulit: hic autem vniuersum terrarum orbem illuminauit. Atque ad eundem modum Dominus Christus diuinum virum Ioannem, qui vigente adhuc nocte Iudæis illuxerat, lucernam appellauit. Posteaquam autem vera illa lux, quæ hominem omnem in mundum venientem illuminat, exorta est, sacrosanctos quoque Apostolos, vt qui lucis illius, quæ mortales omnes illustrat, participes effecti essent, lucem vocauit. Et quia iuxta Domini vocem, mũ- D dus totus in maligno positus est, atque in confusione & in peccatis versatur (quæ quidem tenebræ sunt. Dixit enim ipse Dauid, quemadmodum in Regum libris scriptum est, Nox erat circum me miserum, & ignorabam) lucerna opus habemus. Ac proinde lex nobis subsidij causa data est, atque in nostris itineribus nobis pro luce est. Ait enim Scriptura, lux præcepta tua sunt in terra. Quin alius quoque horum verborum sensus est. Lucerna enim, vetus Testamentum est, quod olim Israelitis datum est: vnam quippe duntaxat nationem illustrabat. Cùm autem venit sol iustitiæ Christus Deus noster, vera, inquam, illa lux, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum, tum verò ipse orbis fines

Psal. 18.

Ioan. 5. Ioan. 1.

1. Ioan. 5.

Ephes. 5.

illuminauit, dixítque discípulis suis, Vos estis lux mundi: de quo lumine nos omnes accepimus. *Iurauí, & statui custodire iudicia iustitiæ tuæ.* Quoniam plurimæ res interposito iurciurando confirmantur, idcirco Propheta firmitatem illam, atque constantiam, quam in diuinis mandatis habebat, iusiurandum appellauit. Hoc enim diuinæ scripturæ vsitatum est, ac familiare. velut illud: Iurauit Dominus Deus ad Abraham. & illud: Iurauit Dominus Dauid veritatem, & non frustrabitur eum: nimirum ob diuinæ pollicitationis firmitatem. Nam alioqui iuramentum à tota diuina scriptura reiicitur: à veteri, inquam, vt ex hoc loco patet, Non accipies nomen Dei tui in vanum. Et ex illo: Non iurabitis per nomen meum, ob rem iniquam. Et ex illo: Iuramento nõ assuefacies os tuum, ob res scilicet ad mundum pertinẽtes. Dixit enim Ecclesiastes: Possedi aurum, argentum, vestem: feci mihi hortos, vineas, piscinas: & ecce omnia vanitas, & afflictio spiritus. Quisquis igitur ob has res Dei nomen in lingua gerit, in vanum atque iniquè iusiurandum arripit. Ac rursum Dominus: Ego autem dico vobis, Nolite omnino iurare. Et ipsius discipulus Iacobus: Ante omnia, fratres, nolite iurare. Quemadmodum igitur lex est, Non occides, Non iniuriam facies: eodem etiam modo, Non iurabis. *Humiliatus sum vsquequaque, Domine: viuifica me secundùm verbum tuum.* Non vulgarem in modum ait se humiliatum esse, sed per quàm vehementer depressum: idque, cùm Rex ac Propheta esset, eámque, quam virtus parit, fiduciam obtineret, opibúsque abũdaret, ac de hostibus triumphum ageret. Verùm nec sapientiæ suæ, nec fortitudini, nec iustitiæ præfidere vnquam sustinuit: sed diuinæ gratiæ beneficio hæc omnia accepta ferebat. Eodémque modo cùm ab eo vitam peteret, qui dandi facultatem habebat, non vitam absolutè petit, verùm rationis compotem, ac diuinis præceptis consentaneam, quæque à diuina lege illustraretur. Et quia fieri non potest, quin, dum viuimus, in peccatum prolabamur (nemo enim omnino in conspectu Dei mundus est à sorde, ne si sit quidem vnius dici vita ipsius) idcirco gemitum ac lachrymas, continentiam, corporis macerationem amplectamur. Hoc enim est humiliari vsquequaque. cùm autem ait Propheta, *Viuifica me*, non pro hac vita rogat, quæ in cibis ac potu sita est: sed pro ea quæ ratione vtitur, atque actuosa, & cum virtute coniuncta est, diuináque mandata custodit. *Voluntaria oris mei beneplacita fac, Domine, & iudicia tua doce me.* Virtutis officia magna quidem ex parte diuinæ leges præscribunt: nonnulla autem voluntas etiam adiungit. Eodem modo sacrificia quoque, partim legalia sunt, partim à voluntate proficiscuntur. Nam quæ pro peccato, ac delicto, & pro ignoratione lex offerri iubebat, hæc debiti cuiusdam instar Deo persoluebantur: Quæ autem animi liberalitate ac munificentia offerebãtur, dona appellauit. Ad eundem nunc quoque modum, pudicitiam quidem, & iustitiam Euangelici sermones præscribunt. At virginitas & continentia, quæ legem secuta est, & sponte suscepta paupertas, & monastica vita, & in desertis solitudinibus cõmoratio (quæ quidem à voluntate manant, ac leges superant) hæc, inquam, Propheta voluntaria nuncupauit. Nam quæ legum necessitati minimè subiecta sunt, verùm à pia mente ortum trahunt, voluntaria haud abs re appellantur. Variis autem modis in res aduersas, & calamitosas incidentes, ad Deum nos ipsos adiungimus, ipsíque aliquid pollicemur. Cuiusmodi illud est, Reddam tibi vota mea, quæ distinxerũt labia mea. Et illud, Locutum est os meum in tribulatione mea. Hęc, inquã, omnino nos explere oportet. Est etiam huiusce loci alia explicatio. Voluntaria enim sunt ea omnia, quæ Dei mandata exuperant. Verbi gratia, Dei mandãtum est, vni mulieri copulari. Honorabile enim connubium, & thorus immaculatus: fornicatores autem, & adulteros iudicabit Deus. At si quis virginitatem colere vult, hoc ipsius voluntarium est. Eodem modo licet nobis habere victum, & tectum, atque indumenta. At si rerum omnium inopiam colere in animum inducamus, hoc voluntarium nostrum est. Atque item, si solitariam, & monasticam vitam profiteri cupiamus, voluntarium nostrũ est. In his igitur verbis optat Propheta, vt hęc iis ex animi sententia succedant, qui ea exequi cupiunt. *Anima mea in manibus tuis semper: & legem tuam non sum oblitus.* Tua enim cura & prouidentia septus ac munitus, legum tuarum obliuionem depuli. Nam quisquis seipsum Deo consecrat, is animam suam in ipsius manus commendat: Quemadmodum in altero psalmo ait: Quoniam tu es protector meus, Domine: in manus tuas commendo spiritum meum. Quòd si quispiam ad voluptates, & vitiosas corporis affectiones seipsum distrahit, haudquaquam in diuinis manibus animam suam collocat. Nam si diuini sacrificij tempore ad huiusce vitæ curas abducamur, atque in illa hora, relicta Dei laudatione, in his rebus otium nostrum impẽdamus, haudquaquam in ipsius manibus animam nostram commẽdauimus. Si, dum matutinis hymnis opera datur, somno dediti sumus, atque in lecto requiescimus, itémque, dum vespertinarum laudum pensum persoluitur, crapulæ atque ebrietati addicti, velútque affixi sumus, animas nostras in Dei manus minimè commendauimus. Si diuinæ lectionis tempore, ac præsertim dominicis diebus, ecclesiam relinquamus, atque huc illúcque nos conferamus, ineundis contractibus ac negotiationi operam dantes, atque in viis & vicis commoremur, animas nostras in Dei manus minimè commendauimus. Si diuino sacrificio astantes, & orationem, & laudem dimittamus, ac de rebus & curis ad hanc vitam pertinentibus inter nos colloquamur, animas nostras in Dei manus minimè commendauimus. *Posuerunt peccatores laqueum mihi: & de mandatis tuis non erraui.* Multas & varias, inquit, tum homines, tum Dæmones insidias mihi comparant. Ego verò rectum mandatorum tuorum iter tenere instituí. Nam & Dæmones, & cogitationes, iis, qui ad diuinarum legum regulam vitam suam exigunt, variis modis casses tendunt: Atque etiam improbi homines. At ipsi se à Dei mandatis haudquaquam aberrasse gloriantur. Exempli gratia, cùm Saul Dauidem velut laqueis irretitum teneret, eúmque de medio tollere studeret, non tamen ipsum à Dei mãdatis auertere potuit. Dauid quippe semel atque iterum Saulem nactus, ei malum pro malo haudquaquam rependit. Atque item olim Ægyptia mulier Iosepho laqueum tetendit: verùm non ipse propterea aberrauit: quippe qui pudicitiam suam sartam tectámque conseruaret. Quod etiam Susannæ à Presbyteris accidit. *Hæreditate acquisiui testimonia tua in æternum: quia exultatio cordis mei sunt.* Exultatione afficiuntur sancti viri, & qui piè viuunt: atque ob mandatorum diuinorum obseruationem oblectantur: cúmque Deum patrem habeant, ipsi quoque testimoniorum illius hæredes existunt, ac paternæ hæreditatis instar lætissimo animo ea retinent. Dulcis est enim parentum hæreditas. Eáque de causa Propheta gloriãs, ait: Sempiternam, quæque surripi nequeat, hæreditatem testimonia tua esse credens, eorum recordatione lætor, & exulto. *Inclinaui cor meum ad faciendas iustificationes tuas in æternum propter retributionem.* Trutinæ similis est animæ deliberatio. Trutinam autem mens tenet, quæ principatum nacta est. Quamobrem si piis cogitationibus sese adiungat, lances in meliorem partem propendeant

Matt. 5.
Gen. 22.
Exod. 20.
Eccl. 2.
Matt. 5. Iacob. 5.
Quid debitũ, quid donum.
Voluntariũ quid.
Psal. 115. Psal. 65.
Iob 25.
Heb. 13.
Psal. 70.

pendeant necesse est. Hoc autem se feciſſe ait Propheta. Nec verò, inquit, nunc inclinaui, nunc minimè: sed in seculum, hoc est, per omnes vitæ meæ dies. In ipsis enim mercedem reperiens, hoc est, quæ nec oculus vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascenderunt (nam hæc retributionis vocabulo significantur) exultatione perfundor. Bona enim bonis creata sunt. *Iniquos odio habui: & legem tuam dilexi.* Excussus enim iis cogitationibus, quæ me ad improba facinora impellebant, legem tuam anteposui: Hæc quippe sunt, de quibus sancti viri gloriantur. Nam & in alio psalmo ait, Nonne qui te oderant, oderam, & super inimicos tuos tabescebam? Perfecto odio oderam illos: inimici facti sunt mihi. Vt enim qui lucem amat, tenebras odit: sic qui diuinæ legis amore correptus est, sceleratas cogitationes & actiones detestatur. Atque earum odium, & auersatio, amor est eorum, quæ lex pollicetur. Quamobrem qui ita affectus erat, clamat. *Adiutor & susceptor meus es tu: & in verbum tuum superſperaui.* Non hoc, inquit, sine tua ope atque auxilio præstiti: verùm cùm abs te adiutus essem, tuáque spe alerer. Neque in diuitiis, & honoribus, & mundi gloria humanóque subsidio, sed in verbis tuis spem collocaui. Vnde etiam sapiens quidam his verbis vtebatur: Hominum auxilium ne mihi des. *Declinate à me maligni: & scrutabor mandata Dei mei.* Omnem Dæmonum, atque improbarum cogitationum impetum facessere iubet, quò Dei mãdata in seipso, tam re, quàm verbo custodiat, hæc enim vis est huius verbi, *perscrutabor.* Hæc enim, inquit, tum ad impuras & præposteras cogitationes, tum ad eas, quæ res improbas mihi in animum inducere conabantur, dicebam: Huiusmodi consilium mihi proponere desinite. Ego enim vitam diuinis legibus consentaneam charíorem atque antiquiorem habeo. Nec verò eas vulgarem in modum sequar: verùm summo studio ac diligentia perscrutabor, ita vt nullum eorum me fugiat, sed ea omnia, quæ à Domino indicta sunt, expleam. *Suscipe me secũdùm eloquium tuum, & viuifica me: & non confundas me ab expectatione mea.* Cùm hoc, inquit, ante oculos propositum habeam, fac mihi curam tuam ac prouidentiam impertias: ne alioqui spe mea delusus, pudore perfundar. Per eloquium autem hoc loco pollicitationem intelligit. perinde ac si diceret: Salutem, quam mihi pollicitus es, præbe. Propheta igitur, vt qui omnes virtutis numeros impleuisset, ac diuinam legem custodiuisset, in secundo Christi Dei nostri aduentu (in quo futurum sperat, vt sempiternam vitam consequatur, nec cum peccatoribus, & contumacibus, & qui à diuinis mandatis seipsos procul remouerunt, ignominia afficiatur) honorem & gloriam expectat. *Adiuua me, & saluus ero: & meditabor in iustificationibus tuis semper.* Etenim, inquit, salutem abs te consecutus, iustificationes tuas haudquaquam pro nihilo ducam: verùm eas perpetua meditatione complectar. Meditationem autem, non eam duntaxat, quæ in sermonibus, sed etiam quæ in operibus sita est, intelligit. Siquidem perpetua diuinarum iustificationum meditatio diuinum auxilium nobis accersit, ex quo salus procreatur. *Sprevisti omnes discedentes à iudiciis tuis: quia iniusta cogitatio eorum.* Hac, inquit, mandatorum tuorum cura tenebor, propterea quòd eos, à quibus ipsa violantur, omnium probris & ludibriis patere perspectum & exploratum habeo. Atque in altero etiam psalmo de peccatoribus ait, Ad nihilum deuenient tanquam aqua decurrens. Ac rursum: Opprobrium abundantibus, & despectio superbis. *Præuaricantes reputaui omnes peccatores terræ: ideo dilexi testimonia tua.* Pro hac voce, *Præuaricantes*, Theodotio, *ad nihilum*, reddidit: Symmachus autem, *scoriam*. His autem verbis illud Propheta declarat, quòd ipse quoque, non secus ac Deus, eos, qui à diuina lege recedunt, contemnens, ac pro nihilo putans, ad integram diuinorum oraculorum obseruationẽ omnem alacritatem adhibuit: propterea quòd iacturam eam, quam peccatum affert, cognitã haberet. Ioannes quippe Apostolus ait, Qui facit iniquitatem, & peccatum facit. Quare apud eos, qui piè viuũt, peccatores legis violatores esse agnoscuntur. *Confige timore tuo carnes meas: à iudiciis enim tuis timui.* Anima mea, inquit, timorẽ tuum gerit. At quia corpus aduersus eam impetum facit, idcirco ipsius quoque membra hoc timore, tanquam clauis quibusdam, configas quæso: quò ipsa peccato mortua & extincta, animæ ductum sequantur. Huic autem simile est illud, quod ab Apostolo dictum est, Mortificate membra vestra quæ sunt super terram, fornicationẽ, immunditiam, concupiscentiam malam, & auaritiam, quæ est idolorum seruitus. Ac rursum: Christo confixus sum: viuo autem iam non ego, viuit verò in me Christus. Vt enim qui clauis † in saxo affixus est, moueri nequit: sic nec qui diuino metu constrictus est, ab ipsius metu seiungi potest. Ac rursum idem Apostolus dixit: Castigo corpus meum, & in seruitutem redigo: ne fortè cùm aliis prædicauerim, ipse reprobus efficiar. *Feci iudicium, & iustitiam: nõ tradas me calumniantibus me.* Cùm, inquit, tuarum legum vestigiis hærere instituerim, ne sinas me hostium prædæ patere. Ecquis autem nunc eiusmodi animi puritate præditus est, vt præfidenter his verbis vti possit? His tamen consimilia diuinus Apostolus dixit: Gloria enim nostra hæc est, testimonium conscientiæ nostræ. Magnus profectò vir ille est, qui his ad Deum verbis vti non dubitat. Nam per hæc verba, *Feci iudicium & iustitiam*, illud indicat, se virtutes omnes, omniáque mãdata numeris omnibus expleuisse. Ac proinde supplex rogat, ne iis, qui inferendis iniuriis gaudent, hoc est improbis dæmonibus, ac temerariis & inconsideratis appetitionibus, & proteruis cogitationibus dedatur. *Suscipe seruum tuum in bonum.* Symmachus autem, *Excipe me seruum tuum in bonum.* Aquilas verò, & Theodotio ἐγγύησαι. Perinde ac si dixisset: vera loquor: fidem adhibe pollicenti seruo tuo. Ipse sponsorem te præbe promissi mei: quòd scilicet leges tuas exequi studebo. Suscipe me Domine, inquit, ac crede seruo tuo, téque fideiussorem mihi præbe in bonum, hoc est, quòd præcepta tua custodiam. ac ne sinas me superborum hominum calumniis vexari. Omnes enim, qui diuina mandata minimè obseruant, superbi appellantur, vt ex hoc scripturæ loco patet, Superbi iniquè agebant vsquequaque. *Non calumnientur me superbi.* Acerba res est, calumnia premi: magnámque mercedem habet. In hãc & eximia virtute vir Ioseph incidit, & sexcenti alij. Iubet autem etiam Dominus, vt oremus, ne in tentationem intremus. Quare nihil absurdi fecit Propheta, cùm ista postulauit. Siquidem arrogantium ac potentium hominum calumnia longè acerbior est. Iniustitiæ quippe adiuncta potentia maiorem perniciem efficit. *Oculi mei defecerunt in salutare tuum, & in eloquium iustitiæ tuæ.* Rursum hoc loco per eloquium pollicitationem intelligit. Perpetuò, inquit, salutem à te expecto promissique finem præstolor. Hoc autem verbum, *defecerunt*, idcirco posuit, vt ingentem cupiditatis magnitudinem declararet. Quod etiam superius his verbis indicauit: *Deficit in salutare tuum anima mea.* Quódnam autem salutare? illud nimirum, de quo Symeon Dominum amplectens dixit, Quia viderunt oculi mei salutare tuum, quod parasti ante faciem omnium populorum. Hoc igitur, vt salutis hominum causa quamprimùm contingat, optat Propheta. Nam quòd ait, *Deficit anima mea*, nihil aliud his verbis indicat, quàm vehementem quandam cupi-

1. Cor. 2.
1. Ioan. 3.
Col. 3.
Gal. 2.
† ἐν λίθῳ.
2. Cor. 1.
Psal. 57. Psal. 24.
Matt. 26.
Luc. 2.

ditatem. *Fac cum ſeruo tuo ſecundùm miſericordiam tuam: & iuſtificationes tuas doce me.* Tantæ virtutis operarius miſericordiam conſequi cupit, atque vt ſalutem obtineat, petit: nec mercedem expoſcit, ſed humanitatem ac facilitatem poſtulat. Etenim quanuis Propheta in virtutibus proficeret: tamẽ Dei miſericordiam requirebat. Eodem modo nos quoque fratres, etiam ſi quid boni faciamus, ab eo tamen, vt nobis opem afferat, ac per miſericordiam ſuam nobis ſaluti ſit, poſtulemus. *Seruus tuus ſum ego: Da mihi intellectum vt diſcam teſtimonia tua.* Omnes quidem homines naturâ ſerui Dei ſunt: animi autem affectu, & propenſione ij demum, qui herile Dei imperium ſyncero animo eligũt. Harum ergo partium cùm ſit Propheta, ſeruum ſe appellat, atque vt diuino beneficio prudentiam conſequatur, ſupplex petit: quò diuina teſtimonia intelligat. *Tempus faciendi Domine: diſſipauerunt legem tuam.* Deus, qui omnia in pondere ac menſura moderatur, perdiu quidem hominum peccata fert: cùm autem patientia & lenitate auctam improbitatem videt, tum denique ſupplicium adhibet. Hoc igitur hic quoque ait: Tempus eſt, ô Domine, vt ad opem iis, qui iniuria afficiuntur, afferendam te excites. Vehementer enim lex tua ab hoſtibus protrita & conculcata eſt. Dixit autem etiam Apoſtolus Paulus de aduentu Domini noſtri: Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies ſalutis. Ac quidem tempus erat, vt Iudæi quoque ad fidem accederent, verùm contrarium fecerunt: vt qui Euangelio fidem detraxerint, illúdque repudiarint. Hoc enim hæc verba volunt, Diſſipauerunt legem tuam. *Ideo dilexi mandata tua ſuper aurum & topazium.* Illi quidem, inquit, legem tuam contempſerunt: at ego mandata tua auro atque ingentis pretij lapillis amabiliora, magíſque expetenda eſſe exiſtimo. Vnus enim ex pretioſorum lapillorum numero topazium eſt. Per vnum autem, lapillos omnes ſignificauit. Atque etiam vero conſentaneum eſt, eum tunc temporis aliis lapidibus anteponi conſueuiſſe. Quinetiam alio loco dicebat, Bona mihi lex oris tui ſuper millia auri & argenti. quibus ſcilicet verbis hoc indicat, ſe omnibus opibus, tam vniuerſis, quàm ſingulis, diuina mandata chariora habere. Nam in hac re Chriſtianæ perfectionis ſumma ſita eſt. Dixit enim Chriſtus: Si mandata mea ſeruaueritis, manebitis in dilectione mea. *Propterea ad omnia mandata tua dirigebar: omnem viam iniquam odio habui.* Cupiditas enim alacritatem pariebat: alacritas autem id afferebat, vt rectum iter teneret, ac contrà iniuſtitiæ viam deteſtaretur. Quamobrem qui omnia mandata exequitur, is omnino iniquam etiam viam odio habet. Nam quicunque totam legem expleuerit, in vno autem offenderit, factus eſt omnium reus. Nam qui dixit, Non occides, dixit etiam, Non fornicaberis. Et qui dixit, Non iniuriam inferes, dixit etiam, Non maledices: Et qui mentiri vetuit, iurare etiam vetuit. *Mirabilia teſtimonia tua: ideo ſcrutata eſt ea anima mea.* His verbis illud demonſtrauit, ſe non ſine cauſa ea adamaſſe. Admiratione enim digna ſunt, inquit: eámque vim habent, vt eos, qui ea perſpicere queunt, delinire, atque ad amorem excitare poſſint. Et quónam pacto admirationem non moueant? Ducunt enim ad rectam & honeſtam, atque cum virtute coniunctam vitam, ad pudicitiam & continentiam, ad lenitatem & patientiam, ad eleemoſynam, iuſtitiam, & probitatem. Eáque de cauſa Propheta quoque ſe ea perſcrutatum eſſe gloriatur. Non enim ore duntaxat ea proloqui, mente autem vagari, verùm, quemadmodum Deum ex toto animo diligere iubemur, ſic etiam ipſius mandata concupiſcere, atque exequi docemur. *Declaratio ſermonum tuorum illuminat: & intellectum dat paruulis.* Tuo lumine colluſtratus, inquit, hanc cognitionem accepi. atque etiam omnes, qui inſcitia laborant, infantibúſque ſimiles ſunt, lex tua prudentia ingeniíque ſagacitate complet. Euangelicorum porro ſermonũ declaratio, non modò perfectos, ſed etiam imperfectos illuminat. Quin alteram quoque doctrinam hic ſermo nobis proponit. Dixit enim Dominus: Confiteor tibi, pater, Domine cœli ac terræ, quia abſcondiſti hæc à ſapientibus, & prudentibus, & reuelaſti ea paruulis. Quibus videlicet verbis Apoſtolos intelligit. Nam quòd ad vitium attinet, ipſi pueri erant. *Os meũ aperui, & attraxi ſpiritum: quia mandata tua deſideraui.* Per os hoc loco animi ſtudium atque alacritatem intelligit. Nam ea ſpiritus gratiã attrahit. Siquidem alio etiã loco ait: Dilata os tuum, & implebo illud. Atque item diuinus Apoſtolus, vt in oris apertione ſermo ipſi daretur, rogauit. Quin ipſe quoque Propheta in altero pſalmo his verbis vſus eſt. Dominus dabit verbum euangelizantibus virtute multa. Quo nimirum etiam pertinet id quod hoc loco ait, Os meum aperui, & attraxi ſpiritũ: quia mandata tua deſiderabam. Nam cùm me mãdatorum tuorum deſiderio teneri cõſpexiſſes, gratiam tuam mihi impertiiſti. Ac quidem, qui diuinorum mandatorum cupiditate flagrant, os aperientes, ſpiritu ipſum implent. Ac Dauid, Dei mandata expetens, Prophetiæ gratiã eſt conſecutus, dilatatúmque os ſpiritu impleuit. Contrà iis, qui Dei mandata reiiciunt, dictum eſt, In camo & fræno maxillas eorum cõſtringe, qui non approximant ad te. Et: Multa flagella peccatoris. A quibus, fratres, eorum quæ dicimus commemorationi attentum animum præbentes, vtinam per Dei opem atque auxilium eximamini: vóſque ſeruet Dominus Deus, tum in hoc æuo, tum in futuro: quem decet gloria & honor, nunc, & in ſecula ſeculorum.

Qui veri Dei ſerui. — Sap. 11. — 2. Cor. 6. — Ioan. 15. — Matt. 11. — Pſal. 80. — Ephe. 6. — Pſal. 31.

STATIO TERTIA.

Reſpice in me, & miſerere mei, ſecũdùm iudicium diligentiũ nomen tuum. Vſitatum & familiare eſt beato Dauidi, fratres, varias, ad ea, quæ prophetico modo ab eo canũtur, ſignificationes cõminiſci. Nam & in hoc quoque pſalmo eadẽ de iiſdem rebus perſæpe loquitur. Horum autem ſcopus eſt, abſtinere à peccato, & vitiũ auerſari, ac contrà diuina mandata obſeruare, & cuſtodire, tranſgreſſoréſque exagitare atque inſectari, ab eorũque cœtu ſe remouere, Deíque opem ac miſericordiam implorare: Ac propterea his verbis vtitur: *Reſpice in me, & miſerere mei.* Interdum Deus ira cõmotus reſpicit, quemadmodum à Propheta Habacuc dictum eſt, Reſpexit, & diſſolutæ ſunt Gentes. At cùm in eos, à quibus amatur, reſpicit, miſericordiam, & ſalutem efficit. Hanc igitur Propheta poſcit, vnde etiam ſubiũxit, *Secundùm iudiciũ diligẽtium nomen tuum.* Supplex igitur rogat, vt diuinam benignitatem, atque clementiam conſequatur. Non tamen ſimpliciter: verùm, quemadmodum, inquit, iis, quibus charus es, miſericordiam impartiri conſueuiſti. Nam quod dixit, *Secundùm iudicium diligentium nomen tuum*, perinde eſt ac ſi dixiſſet: Te obſecro, vt eandem, quam illi ſententiam obtineam. *Greſſus meos dirige ſecundùm eloquium tuum: & non dominetur mei omnis iniuſtitia.* Nobis enim, ſtudium atque alacritatem prius adhibentibus, Deóque auxilium afferente, atque iter noſtrum dirigente, peccati tyrannidi nullus eſt locus. Deo itaque nos in viis ſuis dirigente, nobíſque ſtudium ac promptitudinem animi conferentibus, peccatum atque iniquitas nihil aduerſum nos poteſtatis habitura ſunt. Siquidẽ ipſius metu præditis in altero pſalmo hoc pollicetur, Non timebis à timore nocturno, à ſagitta volante in die, à negotio perambulante in tenebris. Quibus quidem omnibus rebus iniquitas deſignatur.

Habac. 3. — Pſal. 90.

Redime me à calumniis hominum: & cuſtodiam mandata tua. Si litteræ ſenſum ſpectes, Dauid permultas ab hominibus, hoc eſt à Saule, ac quibuſdam aliis, tentationes ſuſtinuit. Ait enim in pſalmo proximè ſequenti, Domine libera animam meam à labiis iniquis, & à lingua doloſa. Quid detur tibi, aut quid apponatur tibi ad linguam doloſam. Ac rurſum in altero pſalmo: Filij hominum, dẽtes eorum arma & ſagittæ, & lingua eorum gladius acutus. Quamobrem, vt ab iis liberetur, optat. Quinetiam Dominus Chriſtus, eos, qui probris & calumniis iactãtur, beatos atque admiratione dignos eſſe pronunciauit. Atque etiam monitos nos eſſe voluit, vt oremus, ne in tentationem intremus. Quocirca Prophetæ oratio cum euangelicis legibus congruit. At verò ſanctus Athanaſius, ſpiritali ſenſu hunc locum exponens, per hominum calumnias, hæreticorum, & flagitioſorum hominum petulantiam, ac linguæ pruriginem intelligit. Itaque nos quoque, fratres, patris conſilio obtemperantes, hæreſim omnem fugiamus, ac præſertim eos, qui nunc vigent Iconoclaſtas, & Paulicianos, ac Manichæos. Ac ſi ad aliquem noſtrum dixerint, Confer te ad nos, pedem deflectamus, atque, vt eſt in Prouerbiis, aliò migremus, nec vnà cum ipſis proficiſcamur. *Faciem tuã illumina ſuper ſeruum tuum: & doce me iuſtificationes tuas.* Corporis quidem expers diuinum numen eſt, ac ſimplex, & ab omni compoſitione remotum. At Scriptura ſacra corporeo & craſſo modo de eo verba facit: nimirum ſermones ad humanæ naturæ imbecillitatem attemperans. Nam alioqui paternæ ſubſtantiæ figura & ſplendor eſt Filius, quemadmodum & veritati, & beato Paulo placet. Quamobrem ipſius aduentum ac præſentiam ob humani generis ſalutem perſpicere cupit Propheta. Ipſe quippe, cùm nobis ſui conſpectum præbuit, omnis iuſtitiæ præcepta nobis dedit. Quapropter per faciei diuinæ demonſtrationem, moleſtiarum depulſionem, ac bonorum largitionem intelligere debemus. *Exitus aquarum deduxerunt oculi mei: quia non cuſtodierunt legem tuam.* Apoſtolica hæc quoque lex eſt. Si enim patitur membrum vnum, inquit ille, compatiuntur & cætera membra. Quare perfectionem euangelicam Propheta conſectatur, cùm aliorum flagitia luget. Per aquarum autem exitus, ingentem lachrymarum vim intelligit. perinde ac ſi dixiſſet: Fontis in modum lachrymas profundebam, cùm hominum ſcelera perſpicerem. Huiuſmodi enim animi mœroribus, ob eos, qui diuinas leges violarunt, ſancti viri correpti tenentur. Luxit enim etiam Moſes, cùm Iſraëliticus populus effecto vitulo à Deo declinauit, his ad Deum verbis vtens: Si dimittis ipſis peccatum, dimitte: ſin minus, dele me de libro vitæ. Ac rurſum Apoſtolus Iudæos ab Euãgelio ſeſe auertentes perſpiciẽs, hæc verba habuit: Optabam ipſe anathema eſſe à Chriſto pro fratribus meis, cognatis meis ſecundùm carnem. *Iuſtus es Domine, & rectum iudicium tuum. Mandaſti iuſtitiam teſtimonia tua, & veritatem tuam nimis.* Iuſtè, inquit, ô Domine, omnia gubernas, tum hominum vtilitati conſulens, tum eos iuſtitiæ cultores reddere cupiens. Ac legem dediſti, atque iis, qui eam violant, quas pœnas perſoluendas habeant, denuncias: ac contrà, iis, qui eas obſeruant, præclaram mercedem polliceris, promiſſáque tua rebus confirmas. Hoc enim ſignificant hæc verba, *veritatem tuam nimis.* Diem enim conſtituit, in qua iudicaturus eſt orbem terrarum, ac reddet vnicuique iuxta opera ſua: iis quidem, qui ſecundum patientiam boni operis, gloriam & honorem, & incorruptionem quærunt, vitam æternam: iis autem qui obediunt iniuſtitiæ, non autem credunt veritati, ira & indignatio, & tribulatio, & anguſtia ſuper omnem animam hominis operantis malum. Per hæc poro verba, *Veritatem tuam nimis*, rei certitudinem & euentum declarauit. *Tabeſcere me fecit zelus tuus: qui obliti ſunt verba tua inimici mei.* Et eos, qui in flagitiis vitam ducunt, Propheta lamentis proſequitur: & rurſum legiſlatorem contemptui haberi conſpiciens, meritò excandeſcit. Hic zelus Phinees ſummis laudibus extulit: hic magnũ Heliam clarum ac celebrem reddidit: hoc incenſus victor Stephanus Iudæorum perfidiam coarguit. Habet autem hic verſiculus eandem cum ſuperiore ſentẽtiam. Nam quod illic dicebat, *Exitus aquarum deduxerunt oculi mei*, hîc dicit, *Tabeſcere me fecit zelus tuus: quia obliti sũt verba tua inimici mei.* Hunc animum, vt iam dixi, Phinees gerebat, cùm eum, qui ſtuprum admiſerat, gladio transfixit, ac reputatum eſt ei ad iuſtitiam. Hoc animo diuinus Paulus erat, totum in ſeipſo Chriſtum circunferens. Vnde etiam dicebat: Quis infirmatur, & ego non infirmor? quis ſcandalizatur, & ego non vror? Quin beatus quoque Lucas de ipſo teſtatur, quòd cùm Athenis eſſet, coarctabatur ſpiritus eius in ipſo, cùm vrbem idololatriæ deditam eſſe perſpiceret. *Ignitum eloquium tuum vehementer: & ſeruus tuus dilexit illud.* Probus, inquit, miniméque adulterinus ſermo tuus eſt, atque ab omni labe alienus. Quò fit, vt ego ardenti ipſius amore tenear. Atque in altero etiam pſalmo his verbis vtitur: Eloquia Domini eloquia caſta, argentum igne examinatum, probatum terrę purgatum ſeptuplum. Quocirca nullum ex Dei iudiciis improbum eſt, aut adulterinum: verùm omnia ab omni macula pura ſunt. Quapropter fratres, in eorum puritate vitam noſtram dirigamus. *Adoleſcentulus ſum ego, & contemptus: iuſtificationes tuas nõ ſum oblitus.* Paruus erat Dauid, ac minimus natu inter filios patris ſui: verùm ob diuinum amorem, quò flagrabat, electus eſt, ac regnum & propheticam gratiam accepit. Nouit enim Deus, iis, qui ipſius amore præditi ſunt, tum in hoc æuo, tum etiam vberius in futuro mercedem referre. Quocirca cùm Deus diuino Samuëli præcepit, vt vnum è filiis Ieſſe Regem crearet, alios omnes, & robore, & magnitudine, & corporis pulchritudine ornatos reiecit. Sciſcitatúſque eſt ex Ieſſe, num nulli iam ipſi filij reliqui eſſent. Cùm autem ille dixiſſet ſupereſſe paruum adoleſcẽtulum, qui gregem paſceret, atque ad regnum adminiſtrandum ineptus eſſet, eum adduci Propheta iuſſit: ſtatímque vt venit, eum vnxit. Huiuſce beneficij Propheta hoc loco meminit, aítque: Me, cùm adoleſcens eſſem, atque ad ea, quæ facta ſunt, minimè idoneus habitus fuiſſem, tu tamen tanta me gratia donaſti, vt & Prophetã & Regem effeceris. Quo quidem nomine ſummo ſtudio, atque animi alacritate, iuſtificationes tuas obſeruare geſtio. *Iuſtitia tua iuſtitia in æternum: & lex tua veritas.* Qui humanis legibus paret, ne in præſenti quidem vita honorem ab iis, qui leges tulerunt, conſequitur. At qui diuinis mandatis hæret, hic pro laborum mercede ſempiternã vitam habet. Quinetiam non omnes humanæ leges æquitate ac iuſtitia nituntur: at contrà Dei lex veritate ſplendeſcit. Quocirca non abs re dixit, *Iuſtitia tua iuſtitia in æternum: & lex tua veritas.* Dei igitur iuſtitia, & lex, veritas eſt in æternum. Proindéque de Iudæis dicebat beatus Paulus, iuſtitiam ſuam quærentes conſtituere, iuſtitiæ Dei ſubiecti nõ ſunt. *Tribulationes & anguſtiæ inuenerunt me.* Nam hæc virtutis cultoribus adiuncta ſunt. Hoc autem non diſſimile eſt Pauli verbis, Quis nos ſeparabit à charitate Chriſti? tribulatio, an anguſtia? an perſecutio, an nuditas? Quia propter te mortificamur tota die: reputati ſumus tanquam oues occiſionis. Hæc quippe ſanctorum virorum certamina, atque hæ palæſtræ ſunt. *Mandata tua meditatio mea eſt.* Ex horum enim doctrina fortitudinem addiſco, ac moleſtias & angores ſtrenuo animo fero.

Pſal. 119. — Heb. 1. — 1. Cor. 12. — Exod. 32. — Rom. 9. — Rom. 2. — Num. 25. — 2. Cor. 11. — Act. 17. — Pſal. 11. — Rom. 9. — Afflictiones piis adiunctæ ſunt. — Rom. 8.

Aequitas testimonia tua in æternum. pro eo ac si diceret: A cœlum ac terram cõtestare. Ac propterea magnus quo-
sempiterna bona conciliant. *Intellectum da mihi, & viuam.* A te enim collustratus, vera vita fruar. *Clamaui in toto corde meo, exaudi me Domine: iustificationes tuas requiram.* Clamorem rursum animi promptitudinem appellat, ac propterea adiecit, *In toto corde meo.* Sic etiam Moses tacitus clamabat: cúmque mente duntaxat precaretur, Deus ad eum dixit, Quid clamas ad me? In toto
Exod.14. autem corde ait, vt animi alacritatem declaret, non autem oris clamorem. Dixit enim diuinus quoque Pau-
Ephes.5. lus: Cantantes & psallentes in cordibus vestris Domino. *Clamaui ad te, saluum me fac: & custodiam testimonia tua.* Nam à te salutem accipiens, legum tuarum custos ero. Itaque qui diuina testimonia custodiunt, omnino ab eo quoque salutem consequuntur. *Præueni in immaturitate, & clamaui: quia in verba tua superspera.* Cùm
Mira Dauidis pietas. Propheta Rex esset, atque innumerarum curarum tanquam fluctibus circunfunderetur, ac prætereà bellica certamina susceptisset, non modo lucente die supplices B oratione Deo adhibebat, sed etiam intempesta nocte, gallorum cantum minimè expectans. vsque adeò Dei effectoris sui desiderio flagrabat! vsque adeò alacri ac prompto animo illius auxilium postulabat! Neque enim ad concinendas Dei laudes, gratiásque ipsi agẽdas certum vllum ac definitum tempus habebat: verùm, & diu, & noctu in hoc opus incumbebat. Nam hoc indicant hæc verba, *in immaturitate.* Ex quo nos etiam docet, Deum memoria semper circunferre. Dei enim magis recordari, quàm spiritum ducere oportet, velut à Theologo Gregorio dictum est. *Præuenerunt oculi mei ad te diluculo: vt meditarer eloquia tua.* Non tantùm suauissimi somni tẽpore, sed etiam diluculo diuinas leges meditabatur. Nos verò, qui in paupertate viuimus, atque omni cura vacamus, per totam noctem in lecto volutamur, ac ne oriente quidem die bonorum donatori laudem offerimus. Monet itaque nos Propheta, vt matutino tempore diuina oracula meditemur. Ac Dominus C
Luc.21. his verbis vsus est: Attendite, ne fortè grauentur corda vestra crapula, & ebrietate, & curis huius vitæ. Atque item Propheta quidam lugens ad huiusmodi homines dicebat, Tota nocte dormiebat Ephraim. *Vocem meam audi, Domine, secundùm misericordiam tuam: & secundùm iudicium tuum viuifica me.* Qui tot tantísque virtutibus florebat, misericordiam consequi cupit. Nec verò absolutè misericordiam postulat: verùm iuxta vtilem, ac fructuosam sententiam. Deum itaque orat atque obsecrat, vt in ipsius iudiciis vitam habeat, atque etiam vt per seipsum nos ad idem orandum ducat. *Appropinquauerunt persequentes me iniquitati: à lege autem tua longè facti sunt.* Procul enim à diuinis legibus remoti sunt, qui probo viro bellum inferre moliũtur. Etenim cùm Scribę ac Phariſæi Apostolos persequerentur, iniquitati ap-
Luc.10. propinquabant. Ac proinde ad eos Dominus dicebat, Qui vos spernit, me spernit: & qui spernit me, spernit eũ qui misit me. Et alio loco: inimicus ero inimicis tuis: & D aduersarius ero aduersariis tuis. Et propterea ab euangelica lege procul recesserunt, quòd Apostolorum doctrinæ minimè paruissent. *Propè es tu, Domine: & omnes viæ tuæ veritas.* Cernis, inquit, omnia, Domine: Non enim à nobis abscessisti: verùm vniuersum terrarum orbem imples, ac veritate vtens res à te conditas moderaris. Hoc etiam ipsemet Deus per Prophetam ait: Deus
Hier.23. appropinquans ego sum, & non Deus de longè. Omnia enim explorata habet: atque intimos etiam cordis nostri sinus perscrutatur. Et beatus Paulus: In ipso enim viuimus & mouemur, & sumus. *Initio cognoui de testimoniis tuis, quia in æternum fundasti ea.* Per testimonia cœlum & terram intelligit. Descendens enim, inquit, eos per
que Moses canticum suum his verbis auspicatur: Atten- Deut.32.
de cœlum & loquar, & audiat terra verba oris mei. In his porro Dei prouidentia perpetuò cernitur. Omnia etenim ingenti cum ordine gradiuntur. Atque hinc, inquit, certissimè cognoui te in propinquo esse, atque iis, quæ fiunt, interesse, nec quicquam eorum, quæ geruntur, te latere. Atque etiam alio modo: Iam inde ab initio, inquit, Domine, cognoui firma & stabilia esse quæ loqueris, ac perpetua mandata tua. Neque enim, quemadmodum Regum ac ciuitatum leges immutantur, sic etiam diuinæ leges. Quin potius, vt cœlum ac terra in æuum manent: ita etiam Dei mandata. Ipsis enim, ait ille, nec addi quicquam potest, nec detrahi. Quin Domi- Luc.21.
nus quoque his verbis vsus est: Cœlum & terra transibunt: verba autem mea non trãsibunt. *Vide humilitatem meam, & eripe me: quia legem tuam non sum oblitus.* Qui seipsum humiliat, exaltabitur, quemadmodum à Domino dictum est. Et Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cœlorum. Hac etiam diuinus Propheta reliquas virtutes suas exornauit: atque hanc obtendens diuinum auxilium sibi pollicetur. Multa porrò humilitatis genera sunt. Nam & in afflictionibus, & in calamitatibus quispiam summisse, atque humiliter se gerit: & cùm ab hominibus exagitatur, atque vexatur. At vera Quenam vera sit humilitas.
humilitas tum demũ locum habet, cùm ob peccata nostra pœnitentia ducimur, meliorémque mentem induimus. Exempli gratia: Dauid ipse humilem animum gessit, cùm dixit ac fecit, Lauabo per singulas noctes lectum meum, lachrymis meis stratum meum rigabo. Ac Psal.6.
rursum: Vide humilitatem meam, & laborem meum: & Psal.24.
dimitte vniuersa delicta mea. Eodémque modo, cùm humiliamur sub potenti manu Dei, præcepta ipsius amantes, & obseruantes, de quibus Dominus dixit: Beati pauperes spiritu. *Iudica iudicium meum, & redime me:* Matt.5.
propter eloquium tuum viuifica me. Quoniam hostis nostri, qui vitio initium dedit instinctu, humanum genus à Deo per legis transgressionem abscessit, idcirco Propheta optat, vt humani generis causa disceptetur, ac salutem mortales consequantur. Hæc porro per euangelicum sermonem comparatur. Nam prædicato per vniuersum orbem euangelio prostratus & delctus est Diabolus, genúsque humanum per Spiritum viuificatũ salutem accepit. Dominus itaque pollicitationes suas in memoriam Prophetæ redigit, ab cóque salutem petit: atque, vt ipsius & aduersariorum causam disceptet, supplex orat: *Longè à peccatoribus salus: quia iustificationes tuas non exquisierunt.* Ea salute, inquit, quæ abs te proficiscitur, seipsos orbarunt, qui in scelere vitam transigunt: propterea quòd ad ea intelligenda, quę fieri iussisti, animum adiicere minimè voluerunt. Hoc porro exitij nobis causa est, quòd Dei iustificationes haudquaquam exquirimus. Nec verò hoc solùm dixit, quòd non crediderunt: sed, *quia iustificationes tuas non exquisierunt.* Nam dum Dei mandata fastidio & contemptui habemus, ipse quoque salutem à nobis amouet. *Misericordiæ tuæ multæ Domine: secũdùm iudicium tuum viuifica me.* Hic versus apertum sensum habet, nec vllam verborum explanationem desiderat. Ait enim: Ingentes misericordiæ tuæ opes sunt, æqua tua sententia. Salutem igitur, quæ hinc manat, postulo. *Multi qui persequuntur me, & tribulant me: à testimoniis tuis non declinaui.* Multis inquit calamitatibus vndique cinctus, nihil eorum, quæ à te sancita sunt, violare sustinui. Atque, cùm huiusce psalmi argumentum exponeremus, diximus diuinũ Dauidem omnia ea, quæ ipsi acciderant, in hoc psalmo collegisse: ac quædam iis cõuenire, quæ à Saule ipsi grauia & acerba contigerunt, quædam autem iis molestiis, quibus ab

Absalone affectus est. Constat autem eum hæc, cùm à A nimè ausus sum. Quin parricidam etiam illum ac nefa-
Saule vexaretur, orantem dixisse. Nam tum tetrum illud facinus admiserat. Porrò autem permulti sanctos viros persequebantur, atque ad mortem rapiebant. At ipsi à Dei testimoniis minimè declinarunt. In memoriam enim reuocabant id quod Dominus dicebat,
Matt.5. Beati qui persecutionem patiuntur propter iustitiam:
Act.14. quoniam ipsorum est regnum cœlorum. Atque item quod Apostolus Paulus. Per multas tribulationes oportet nos introire in regnum cœlorum. Ac propterea beati & clari martyres, per ignem & aquam transi-
Psal.65. erunt, corporáque sua propter Dei confessionem, ipsíusque amorem morti obiecerunt: verùm mercedem
Ephes.3. habent, vt qui concorporei, & comparticipes Dei nostri effecti sunt. *Vidi præuaricantes, & tabescebam: quia eloquia tua non custodierunt.* Ad hunc modum Paulus eos lugebat. Ad hunc modum Dominus ipse Hierusalem fletu ac lachrymis prosequebatur. Ad hunc modum
Lapis cõdolẽdum. diuinus Hieremias ob populi flagitia in lachrymis & B mœrore versabatur. Tales nos esse oportet, fratres, hoc est vt eorum causa, qui petulanter & inordinatè ambulant, contabescamus, ac discruciemur, cóque co-
Iacob.5. arguamus & obsecremus. Nam qui conuerti fecerit peccatorem ab errore viæ suæ, saluabit animam ex morte, & operiet multitudinem peccatorum. Quod si obstinato ac peruicaci animo in improbitate maneant, faciendum nobis est, vt ab huiusmodi hominibus nos seiungamus: quemadmodum Apostolus his verbis docet, Separamini ab omni fratre inordinatè ambulan-
2.Thess.3. 1.Cor.5. te. Et: Si quis frater nominatur, atque aut fornicator, aut auarus, aut ebriosus, aut maledicus, aut rapax est, cum huiusmodi nec cibum capere. *Vide quoniam mandata tua dilexi, Domine: in misericordia tua viuifica me.* Identidem mandatorum & iustificationum, & legum, & testimoniorum mentionem facit: hinc scilicet, quanto harum rerum desiderio teneatur, conspicuum faciẽs.
Iacob.1. His autem verbis illud nos docet, vt, quemadmodum C dixit Domini frater Iacobus, Non verbo & lingua, sed opere & veritate diligamus. Sic enim in Dei misericordia viuemus. *Principium verborum tuorum veritas: in æternum omnia iudicia iustitiæ tuæ.* A mendacio alienas pollicitationes habes: veritate promissa tua exornas: opere sermones tuos firmas. Quamobrem in creationis mundi auspiciis dixit ad Adamum, Ex omni ligno paradisi comedes: de ligno autem scientiæ boni
Gen.2. & mali non comedetis. Quacunque enim die comederitis ex eo, morte moriemini. Hæc igitur sententia in æuum viguit. Siquidem ex eo quòd Deus minimè auditus est, mors infertur. Est etiam huiusce versiculi alia
Gen.22. sententia. Scriptum est enim: Dixit Dominus ad Abraham: In semine tuo, hoc est, in Christo, benedicentur omnes gentes. Quare per eum iustitia humano generi in æuum contigit. Per verborum autem principium, pollicitationes Abrahamo factas intelligit. Nam ex eo tempore Iudæorum natio coagmẽtata est: verùm post- D
ea promissa præstitit, & populum stellarum instar adauxit. Quin in ipsius quoque semine, quemadmodum promiserat, gentes omnes benedixit. Hoc enim his verbis indicauit, *& in æternum omnia iudicia iustitiæ tuæ.* Nam cùm Propheta esset, sempiternum Christi imperium mentis oculis prospiciebat. Et propterea diuinorum oraculorum principium veritate condecoratum
Psal.110. esse dixit. Atque etiam in altero psalmo ait, Opera manuum eius veritas, & iudicium. *Principes persecuti sunt me gratis: & à verbis formidauit cor meum.* Eos, inquit, qui mihi infestis animis bellum inferebant, minimè pertimui: verùm tuas leges veritus sum. Ac propterea dormientem hostem nactus, eum morte afficere mi-

2.Reg.18. rium filium miserans, dicebat: Parcite quæso puerulo. Ac quidem Dauid, cùm Saul eum atrocem in modum exagitaret, his verbis vtebatur. Mystico autem ac spirituali sensu, principes sunt praui illi spiritus, quem-
Ephes.6. admodum beatus Paulus his verbis nos docet: Non est nobis colluctatio aduersus carnem, & sanguinem, sed aduersus principatus & potestates, aduersus mundi rectores tenebrarum harum, aduersus spiritalia nequitiæ. Ipsi itaque nos adoriuntur, in fraudem indu-
Matt.10. cere cupientes. Verùm à Dei verbis formidamus. Dixit enim Dominus: Nolite timere eos, qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere. Timete autem potius eum, qui potest animam & corpus perdere in gehennam. *Lætabor ego super eloquia tua, sicut qui inuenit spolia multa.* Quoniam persequentium se hostium meminit, meritò quoque spoliorum mentionem induxit. Quod autem ait, perinde est ac si diceret: Si omnes eos de medio sustulissem, atque quamplurima spolia collegissem, non tantum hinc voluptatis perciperem, quantum ex tuis legibus exultationis capio. Quod autem superius dixit, hoc etiam hîc ait. Illic enim dixit, Bona mihi lex oris tui super millia auri & argenti. Ac rursum: Dilexi mandata tua super aurum & topazium. Hinc igitur admonemur, vt ex diuinis Nil perinde iucundum ac sacræ literæ.
mandatis maiorem lætitiam, & exultationem capiamus, quàm ex omnibus aliis iucunditatibus, animíque oblectamentis. *Iniquitatem odio habui, & abominatus sum: legem autem tuam dilexi.* Vera quoque hæc oratio est. Nam qui ardenti diuinarum rerum amore affectus est, ea, quæ cum iis pugnant, odit ac detestatur. Qui enim iniquitatem odit, idem omnino iustitiam amplectitur.
Matt.6. Neque enim natura fert, vt duo de eadem re contrarij sermones veri sint. Atque etiam Dominus dixit: Non potestis Deo seruire & Mammonæ. *Septies in die laudem dixi tibi, super iudicia iustitiæ tuæ.* Quidam hanc vocem septies pluribus modis exposuerunt. Quoquo autem pacto intelligatur, ardentem Prophetæ amorem indicat. Prædicationis enim diuinarum laudum nulla vnquam eum satietas capiebat. Quamobrem nobis quoque faciendum est, vt sine vlla intermissione Deum laudemus, nempe super iustitiæ ipsius iudiciis. At verò optimi qui- Septẽ horæ precationis.
que viri, ac pietate præditi, quóuis die stationem ad Deum septies faciũt, primùm scilicet noctu vigilantes, quod etiam diluculum appellamus. Deinde ad Solis exortum, Deo, qui diem inuexit, gratias agunt. Hora Col.2.
tertia, cùm Spiritus sanctus ad Apostolos accessit. Sexta, cùm Christus Deus noster carne cruci affixus est, ac chirographum illud, quod nobis contrarium erat, deleuit. Nona, cùm cruorem effudit, ac spiritũ tradidit, nósque à Diaboli dominatu liberauit. Ad Solis occasum, quod etiam lucernarium appellamus, quia tum ob diei transitum Deo gratias agimus. Postremò, cùm ad somnum nos conferimus. Quæ quidem omnia in vnum collecta septenarium efficiunt. *Pax multa diligentibus legem tuam: & non est illis scandalum.* Qui diuini numinis amore incensi sunt, pacémque cum eo per mandatorum obseruationem adipiscuntur, etiamsi ab omnibus hominibus oppugnentur, iucundam tamen ac suauem vitam ducunt. Testis est diuus Paulus clamans, In omni- 2.Cor.4.
bus tribulationem patimur, sed non angustiamur: aporiamur, sed non destituimur: persecutionẽ patimur, sed non derelinquimur: deiicimur, sed non perimus. Quinetiam cùm Dominus sacrosanctos Apostolos, tanquam Ioan.14.
oues in medio luporum in vniuersum orbem terrarum mitteret, ad eos his verbis vsus est: Pacem meam do vobis: pacem relinquo vobis. Ipsi enim, & euangelicam legem acceperunt, & vbique prædicarunt. Hoc

Rom.16. quippe indicat, hoc vocabulum, *Multa.* Et, *Non eſt ipſis ſcandalum.* Sathanas enim ſub eorum pedibus contritus eſt. *Expectabam ſalutare tuum, Domine: & mandata tua dilexi.* Nc calamitatum quidem agmine circunſeſſus, inquit, meliorem ſpem amputaui: verùm ſalutem tuam expectare, ac tuis mandatis obſequi non deſtiti. Quandoquidem qui dei mandata amant, huiuſmodi amoris & obſeruationis præmium quærunt, ſperántque cœleſtium bonorum fructum ſibi reconditum eſſe. *Cuſtodiuit anima mea teſtimonia tua: & dilexit ea vehementer. Seruaui mandata tua & teſtimonia tua: quia omnes viæ meæ in conſpectu tuo.* Cùm, inquit, perſpectum haberem, te omnium, quæ geruntur, ſpectatorem eſſe, idcirco tanquam ſub oculis tuis atque conſpectu tuo munere meo fungens, non modò mandata tua impleui, ſed etiam ardenti animi affectu hoc feci. His autem verbis ad noſtram doctrinam & exhortationem Propheta vtitur, vt Dei mandata & teſtimonia obſeruemus. Quicunque igitur non negociationis ac ſordidi quæſtus B cauſa, nec vt ab hominibus ſpectentur, laudibúſque efferantur, probis operibus ſtudent, ij demum hæc verba vſurpare poſſunt: Omnes viæ meæ in conſpectu tuo Domine. *Appropinquet deprecatio mea in conſpectu tuo Domine: ſecundùm eloquium tuum da mihi intellectum.* Poſteaquam petitiones omnes ſuas obtulit, rogat iam, vt precatio ſua ſuſcipiatur, ac non repudietur, & abiiciatur. Atque item illud petit, vt prudentiam conſequatur, non humanam, ſed diuinorum ſermonum cognitionem. Quiſquis igitur in peccatis viuit atque verſatur, his verbis vti nequit, *Appropinquet deprecatio mea in* Eſa.59. *conſpectu tuo Domine.* Dixit enim Deus per Prophetam: Peccata veſtra diuidunt inter me ac vos. Itaque prius quemque à peccatis ſe conuertere oportet, ac tum dicere, *Appropinquet deprecatio mea in conſpectu tuo Domine.* Eccl.15. Pſal.49. Quandoquidem nec pſallere peccatori licet. Scriptum eſt enim: Non eſt ſpecioſa laus in ore peccatoris. Ac rurſum: Peccatori autem dixit Deus, Quare tu enar- C ras iuſtitias meas, & aſſumis teſtamentum meum per os tuum? Tu verò odiſti diſciplinam meam: & proic- Pſal.28. ciſti ſermones meos retrorſum. Et alio loco: Pſallite Domino omnes ſancti eius. Non dixit, Profani. *Intret poſtulatio mea in conſpectu tuo Domine: ſecundùm eloquium tuum eripe me.* Per hanc vocem ἀξίωμα, ſupplicationem intelligit (nam hoc quoque apud alios interpretes inueni) vt ſit hic ſenſus: intret ſupplicatio ac precatio mea in conſpectu tuo Domine. Et quia orationem meam admittis, ſecundùm illud eloquium tuum, quod peccatoribus pœnitentiam agentibus pollicitus es, libera me à peccatis meis. Variis autem ſermonibus vtens Propheta, placidum ac propitium ſibi Dominum reddit. *Eructabunt labia mea hymnum, cùm docueris me iuſtificationes tuas.* Conſentaneus eſt alimento ructus. Tuas enim iuſtificationes addiſcens, inquit, tibi huiuſmodi rerum magiſtro laudem offeram. Cùm igitur virtutum officiis functi ſumus, ac Dei mandata præſtitimus, tum D demum laudis hymnum eructamus, atque intelligentiæ ſpiritum haurimus. Siquidem, dum in peccatis viuimus, nullo pacto laudem eructamus. *Pronunciet lingua mea eloquium tuum: quia omnia mandata tua æquitas.* Ad eloquiorum tuorum meditationem linguam meam conſecrabo, vt qui perſpectum habeam, mandata tua omni iuſtitia exornata eſſe. Atque vox hæc optatrix eſt, qua docemur quanto ſupplicio obnoxij ſint, qui libidino- Obſcœnæ cantiones deteſtandæ. ſas & obſcœnas cantilenas proferunt, qui hominibus aſſentantur, iiſque laudes adhibent, qui comicas nugas pronunciant, qui obtrectandi cauſa in hominum aures aliquid inſuſurrant, qui mendacia & clamores in Circenſibus ludis edunt. Neque enim aliud quic-

A quam proloqui oportet, quàm eloquia Dei. Ac propterea etiam hæc verba ſubiicit: *Omnia mandata tua æquitas. Fiat manus tua vt ſaluet me: quia mandata tua elegi.* ἠρετισάμην, Symmachus reddit εἱλόμην. Aquilas autem & Theodotio ἐξελεξάμην, id eſt, elegi. Per manum autem diuinam, operationem intelligit, per quam obſecrat, vt diuinam ſalutem conſequatur. Hoc enim manus Dei eſt. Nam qui Dei mandata ſibi deligenda proponunt, omnino ab ipſo quoque ſalutem percipiunt. *Concupiui ſalutare tuum Domine: & lex tua meditatio mea eſt.* Concupiſco, inquit, ſalutem abs te conſequi, legem tuam ſine vlla intermiſſione animo voluens. Quódnam autem ſalutare? Illud nimirum, quod tum contigit, cùm Christus Deus noſter, vnus ex ſancta Trinitate, humanitatem aſſumpſit. Tunc enim ab hoſtis tyrannide ac poſſeſſione ſalui facti ſumus, atque euangelica mandata meditari didicimus. *Viuet anima mea & laudabit te: & iudicia tua adiuuabunt me.* Per vitam hoc loco B diuinam vitam intelligit, quæ diuinæ laudis prædicatione comparatur. petit autem, vt diuina iudicia ipſum ad opem atque auxilium comitentur. Compertum autem illud habeo, inquit, quòd ſpe mea minimè deludar, verùm abs te veram vitam obtinebo, téque munerum largitorem laudibus celebro. *Errraui ſicut ouis quæ periit.* Hoc & Prophetam poſt admiſſum peccatum dicere conueniebat, & omnem hominum naturam. *Quære ſeruum tuum, quia mandata non ſum oblitus.* Poſteaquam Adamus per diuinæ legis tranſgreſſionem è paradiſo deiectus eſt, peccatum (vt Apoſtoli verbis vtar) in o- Rom.5. mnes pertranſiit: atque perditæ ouis inſtar ad montes & præcipitia, & peccati voragines, vbi nulla Dei inſpectio ac viſitatio erat, aberrarunt, dæmonibus ac ſimulachris cultum & honorem adhibentes. Verùm bonus ille paſtor, qui animam ſuam pro ouibus ponit, ad perditam ouem conquirendam atque ſeruandam venit. Cúmque quæſiuiſſet, errantem inuenit, eámque C reuocauit, atque humeris ſuis geſtauit, ſuóque gregi admiſcuit. Terreſtia enim cum cœleſtibus in carnali ſuo aduentu pacificauit. Ac proinde paſtores vnà cum angelis in ipſius ortu ad hunc modum Dei gloriam prędicabant, Gloria in altiſſimis Deo. Nam etſi quoſdam Luc.2. præteriit, at non tamen omnimoda eorum obliuione captus eſt: verùm hanc quidem Propheta precationem obtulit: vniuerſa autem natura ſalutem conſecuta eſt. Vt autem ſuperius dictum eſt, cucurrit paſtor ille bonus ad ouem aberrantem, quæſitámque inuenit, humeríſque ſublatam reduxit, ipſiúſque cauſa maiori voluptate affectus eſt, quàm ob nonaginta nouem, quæ minimè aberrauerant. Quibus verbis illud intelligi datur, quòd quandiu ipſius mandata obliuioni haudquaquam damus, Deus nos quærit, atque ad ſe reuocat. Sed enim pſalmi principium ac finem conſideremus. In principio enim ait: *Beati immaculati in via, qui ambulant in lege Domini.* In fine autem: *Quære ſeruum tuum, D quia mandata non ſum oblitus.* Qui igitur in Domini lege ambulant, non eſt illud quidem dubium, quin eos mandatorum quoque ipſius obliuio non capiat. Ac rurſum, qui mandatorum ipſius memoriam ex animo non deponunt, in lege Domini ambulant. Nos autem hoc pſalmo ſummatim expoſito, lectores oramus, ne iis, quæ ſcripta ſunt, contenti ſint, nec ea ſoli Prophetæ conuenire exiſtiment: verùm vt vnuſquiſque eam, quæ ſibi apta ſit, vtilitatem ex his capiat, ſuíſque morbis medicamentum, quo dolores propulſet, efficiat. Atque hæc quidem, fratres, patrum monumenta, & documenta ſunt: ex quibus nos haurientes, cùm ea, quam adhiberi par erat, animaduerſione vobis impertiuimus: quò nimirum Dei mandata in vobis

in vobis proficiant (hoc enim Chriſtiani hominis pro- A prium munus eſt) vt iuxta ſynceram veſtram fidem ac religionem probę quoque actiones ſint. In quibus confirmabit vos Dominus Deus, dans vobis vberes miſericordias & miſerationes ſuas, cuſtodiens vos ab omni malo, atque cœleſti ſuo regno vos donans, per interceſſiones incōtaminatæ dominæ noſtræ Deiparæ, ac ſemper virginis, atque omnium ipſius ſanctorum, ad gloriam Patris, & Filij, & Spiritus ſancti, nunc, & ſemper, & in ſecula ſeculorum. Amen.

De eo quod ſcriptum eſt in Pſalmo CXVIII. Bonitatem feciſti cum ſeruo tuo domine ſecundùm verbum tuum, homilia.

INCERTO INTERPRETE.

BENIGNITAS Dei, & domini noſtri Ieſu Chriſti bonitas luxit in nobis, vt tenebræ peccatorum noſtrorum longè eſſent à no- B bis. Quid enim benignius, quid ſanctius, Ioan.10. quid clementius, niſi vt animam ſuam poneret pro ouibus ſuis? nec enim tantam bonitatem poſſumus enarrare, vt Deus induceret carnem, virtus fragilitatem, impaſſibilitas paſſionem: tota lætitia toleraret triſtitiam, vt vſque ad paſſionem crucis veniret. Exprobrari, exalapari, ſpinis coronari, felle acetóque potari, cum iniuſtis deputari, flagellari, & omnia quæ pertulit pro nobis, vnde pertulit, niſi de bonitate, quam ab ipſo datam agnoſcimus in nobis? Bonitatem feciſti cum ſeruo tuo domine ſecundum verbum tuum. Quam bonitatē infudit bonis? vt aliquando ex malis eſſent boni. Bonitas Chriſtianorum. Hęc eſt Chriſtianorum bonitas, vt malum pro malo nō reddant, cum omnibus pacem habeant, non ſe vindicent, pro inimicis orent, benefaciant iis qui eos oderūt. Hæc eſt bonitas Chriſtianorum, quia & Chriſtus quod fecit in capite ſuo, voluit eſſe in membris ſuis. Quid ca- 1.Pet.2. put noſtrum egerit, audite: Cùm malediceretur, nō ma- C ledicebat: cùm iniuriam pateretur, nō comminabatur. Tolerauit omnes impios, ſuperbos, præſumptores, filios Matt.12. turpis mulieris: audiuit, Dæmonium habes, in nomine Beelzebub eiicis dæmonia, ſeductor, blaſphemus. Audi Ibid.26. & quod dictum eſt ab eo in hora paſſionis. A modo videbitis filium hominis aſcendentem in cœlum, & ſedentem in regno patris ſui. & dixerunt de eo: Blaſphe- Ibidem. mat hic, quid adhuc egemus teſtibus? Seductorem dixerunt, quando? poſtquam crucifixus eſt. dixerunt ei, Dæmonium habes, quando eos docuit de regno Dei, & increpauit duritiam cordis eorum. dixerunt ei, In Beelzebub principe dæmoniorū eiicis dæmonia, quando viderunt virtutes exire de eo, & clamantes ſpiritus, Ibid.8. atque dicentes: Scimus quia filius Dei ſis, quid veniſti ante tempus torquere nos? Iſta ergo bonitas fecit formam bonis, quæ bonitas radicem fixam habēs, in conſcientia culmeſcit, frōdeſcit, grādeſcit, opacatur in virtutibus, vt iam ſol per diem nō vrat, neque luna per no- D ctem, vmbraculum virtutum habens anima contextum requieſcit à laboribus ſuis. Nec enim aliunde aſcendūt virtutes, niſi à bonitate boni: & omnium bonorū bona Pietatis opera. mater eſt charitas. Quid benignius, panē dare eſurienti, potum dare ſitienti, nudo frigora paſſo veſtimentum ſubminiſtrare, egentem ſine tecto in domum inducere, peregrinum ſuſcipere, viaticum proficiſcenti dare? Hæc bonitas bonos facit, perfectos conſtituit ciues vitæ æternæ. Colligit ſuos, vt ament ſe boni, habentes vnam bonitatem matrē & amicam: & illa amat filios & amicos ſuos, & illi amant matrem, & amatam ſuam. Iſti ciues ſanctæ ciuitatis, vbi nulla malitia, ſed tota concordia: vbi perfecta bonitas, & tota charitas: vbi iuſtitia &

A plena māſuetudo, vbi temperantia & prudentiā regnāt. Iſtæ virtutes in membris Chriſti diuidūtur populis bonitatis. Dicamus & nunc, Bonitatem feciſti cum ſeruo tuo, qui eſt populus eius, ſecū dum verbum tuum. Quomodo cum illo verbo tuo feciſti vt carnem aſſumeret, & à carne inquinatus non eſſet: ita & nobis præſta domine Deus, fac nos ſecūdum carnem ambulare, & non ſecundum carnem militare. Secundùm verbum tuum ſuauitatē feciſti. Quæ eſt ſuauitas, niſi dulcedo, vbi nulla eſt amaritudo? Quę eſt dulcedo, niſi illa dulcedo, quæ prædicatur ab omnibus dicentibus: Quàm dulcia fau- Pſal.118. cibus meis eloquia tua, & verba tua ſuper mel & fauum ori meo? Æquè propheta de ipſa dulcedine non tacēs, ait alio in loco: Præceptum domini lucidum, illuminās oculos: Timor domini caſtus, permanens in ſeculum ſe- Pſal.18. culi: Iudicia domini vera, iuſtificata in idipſum: deſiderabilia ſuper aurum & lapidem pretioſum multum, & dulciora ſuper mel & fauum: Etenim ſeruus tuus cuſto- B diet ea, in cuſtodiendo illa retributio multa. Et bonitas Iaco.1. bonitatis. Bonum ac perfectum donum deſurſum eſt à Bonus nemo, niſi prius malus. patre luminum. Nullus tamen nunc bonus eſſe poteſt, niſi qui primo fuerat malus. Nullus bonitati ſuę aſſignet Pſal.50. quod habet, aut vindicet ſibi quaſi propriū quod à Deo Rom.5. Eccl.40. accepit. Quando fuit homo bonus, qui in iniquitatibus eſt conceptus? quando bonus, quum peccatum in hunc mūdum intrauit, & per peccatum mors, & ita in omnes homines pertranſiit? Quando bonus, quibus graue iugum ſuper filios Adæ à die exitus eorum vſque in diem ſepulturæ, quæ eſt mater omnium? quando bonus, cùm Apoſtolus bonum ſe dicere non auſus eſt, clamans, & gemens, & ſuſpirans: Miſer ego homo, quis me libera- Rom.7. bit de corpore mortis huius? Qui eſtis boni, aſſignate illud dono Dei, & nolite illud vobis aſſumere quod donatum eſt vobis, ne perdatis quod habetis, & dicat vobis veritas, Quid habetis quod non accepiſtis? & ſi ac- 1.Cor.4. cepiſtis, quid gloriamini quaſi nō acceperitis? Aſſignate C ergo Deo bonitatem, & dicite quod modo cātauimus, Bonitatem feciſti cum ſeruo tuo domine, ſecundū verbum tuum. Bona confeſſio ſeruitutis ſi impleatur legitimè in timore, vt exultet cor cum ſecreto mœrore. Qui ſeruit imperatori, honorem habet magnum. Quem diligit imperator, potēs eſt apud omnes homines. Videte Serui à ſeruando. cuius ſerui eſtis. Serui enim dicuntur à ſeruando. Si ſeruaueritis quod eſtis, ſerui boni eritis. Eſtote ergo ſerui boni ſub bono Deo, quia bonitatē fecit nobiſcū, cum indignis, cum reis, cum morti deſtinatis, cum tenebroſis, cum impiis fecit hanc bonitatem, donauit iſtam bonitatem. Nullus reus maneat ingratus, ſibi aſſumendo quaſi non acceperit: ſed hanc bonitatem conſeruate, charitatem dominam tenentes, in qua eſt vinculum perfectionis: vt hæc charitas perficiat in vobis, quæ adhuc deſunt vobis: vt exultans de vobis eccleſia vbique diffuſa dicat, Imperfectum meum viderunt oculi tui. Pſal.136. Semper clamet de vobis, Filij lucis eſtis, ambulate dum Eph.5. D lumen habetis in vobis, ne vos tenebrę comprehendāt. Aliorum mors proficiat ad veſtram ſalutem, vt ibi congregati agnoſcant characterem & inſigne illud militiæ veſtræ, quod profeſſi eſtis in eminenti loco eccleſiæ: vt cùm profeſſio & vita veſtra concordauerint ſibi, efficiamini gens ſancta, populus acquiſitionis in domo illa 1.Pet.2. Pſal.38. virtutis, de qua vates eius cecinit, dicēs prophetica voce, Beati qui habitant in domo tua domine, in ſecula ſeculorum laudabunt te.

De eo quod ſcriptum eſt in Pſalmo CXVIII. In proximo es domine, & omnes viæ tuæ veritas. Ab initio cognoui de teſtimoniis tuis, quia in æternum fundaſti ea: homilia.

INCERTO INTERPRETE.

VERITATEM prædicandam anguſtia oris humani non capit. Et quia ſilendum non eſt de tantæ magnitudinis veritate, in quantum poteſt capere ſenſus, auribus veſtris prædicamus, non quanta eſt ipſa veritas, ſed quantum de illa dici poteſt. Hæc veritas ab initio fuit fundata, eſt, & erit. Quæ verè ideo dicitur fundata, quòd in cordibus ſanctorum inhæſit, in fundo cordis ibi radicata eſt, ibi culmeſcit, frondeſcit, fructificat, perficietúrque. Cum iſta ergo prædicamus, ſancta corda ædificamus, proficientia docemus, initiatis cordibus eam oſtendimus, prodeſt omnibus: in noſtra prædicatione pulſat aures humanas, vt in corde faciat manſionem. [Latinus igitur fuit, nõ Chryſoſtomus.] Hæc veritas, tres ſunt ſyllabæ, & ſeptẽ litteræ: quia in ſeptima die requieuit Deus ab operibus ſuis quæ fecit. Et quia in ipſa veritate requieſcit Deus, ideo requieuit ab omnibus operibus ſuis. Cùm in nobis illam videt firmatam, radicatam, dilatatam: cùm nominamus illam, requieſcimus in illa: cùm loquimur de illa, delectamus illam: cùm prædicamus illam, deſcendit ad memoriam noſtram, vt ibi faciat mãſionem. Hæc ergo veritas impugnat falſitatem, repellit aduerſitatem, vana non admittit, temporalia & caduca odit: & quia eſt veritas, ſemper eſt veritas. Redeamus ad id quod propoſuimus, contexentes verſus hymni quem modò cantauimus. Diximus, *In proximo es domine, & omnes viæ tuæ veritas.* Verè propè es illis qui ita viuunt, vt ſemper audiantur. [Pſal.112.] Qui in longinquo fuerit, audiri non poteſt: qui propè fuerit, ſine dilatione auditur. Propè & non longè ſunt corda, quæ non ſibi, ſed Deo viuunt: quæ non carni, ſed animæ, quæ non ſeculo, ſed creatori. Iſti propè ſunt ad aures Dei, in tantum vt alio loco non taceret idem propheta dicens: [Pſal.114.] Propè eſt dominus omnibus inuocantibus eum in veritate. Videte quia veritas vbique nominatur, & nuſquam tacetur. Et vt ſciatis quàm locupletata ſint corda quæ propè ſunt Deo, audite in alio loco quid dixerit: Prope es domine, & omnes viæ tuæ veritas. Si ergo ille fecit voluntatem noſtram, qui dedit ipſam voluntatem bonam, quomodo non debet humanum cor auerti à vanitate, & facere veritatem? Veritas vbique fulget. [Ibidem.] Sequitur, Voluntatem timentium ſe faciet. Vide quàm dulcis eſt, quàm amandus, quàm benignus, quàm ſummum bonum, vt voluntatem timentium ſe faciat. In tanta promiſſione, quæ pigritia non erigatur? quæ ſomnolentia non excitetur? quis cor frigidum habens non calefiat? quæ anima tepida non inflammetur? Videte quid audiſtis. Voluntatem timentium ſe faciet. Voluntatem faciet, quia à domino præparatur voluntas. Propè eſt ergo, & in proximo eſt dominus. Geminum & in his oſtendit intellectum: Et aduentum ipſius qui prope eſt, & iis qui inuocant eum in veritate. Nunquam eſt longè ab eis qui legitimi ſunt eius cultores: qui ita colunt Deum, vt colantur ab eo, quia Deus agricola eſt. [Ioan.15. Gen.3.] Colet corda noſtra, tollens ſpinas & tribulos, quæ mala ſeminauit primi hominis labes. Culta corda colunt Deum, reddentes illi fructum veritatis & ſanctitatis. [Pſal.24.] Propè es domine, & omnes viæ tuæ veritas. Quæ ſunt viæ eius? quomodo dictum eſt, Vniuerſæ viæ domini miſericordia & veritas? Viſcera miſericordię qui nõ amiſerit, veritatẽ non amittit: qui egenum ſine tecto in domũ ſuam duxerit, nudum veſtierit, eſuriẽti panem

A fregerit, ſitienti potum dederit, prodiet quaſi lux iuſtitia eius. Ecce viæ domini quomodo non admittunt veritatem, quia veritas iuſtitiam creat, & miſericordia de veritate deſcendit. Veritas ergo vbique mater eſt ſanctitatis, nuſquam offendit, nuſquam errat, non deuiat, non declinat, rectum cor præparat: quia propè eſt dominus iis qui recto ſunt corde. Videte quomodo proximus eſt dominus, & quibus eſt proximus. Quibus? Seruientibus ſibi, qui à veritate non recedunt. In proximo eſt dominus, & omnes viæ eius veritas: ſequitur dicens: *Ab initio cognoui de teſtimoniis tuis.* Vbique veritas prædicatur. Prædicatur veritas cùm dicitur, In principio fecit Deus cœlum & terram. [Gen.1.] Falſum eſſe non poteſt, quia terra erat inuiſibilis & incompoſita, & ſpiritus Dei ferebatur ſuper aquas. Et dixit dominus, Fiat lux, [Ibidem.] & facta eſt lux. Et vidit Deus lucẽ quia bona eſt: & vocauit Deus lucem diem, & tenebras noctem. Iſta quæ dicta ſunt, de veritate dicta ſunt. Sed quia ipſa veritas B aliquem ſignificabat, iſtum qui in proximo eſt, qui vẽturus erat in mundum, trahens poſt ſe amatores ſuos inhærentes ſibi, illum qui dixit: Ego ſum via, veritas, & vita: [Ioan.14.] ideo ab initio cognouit de teſtimoniis, quia iam in principio Chriſtus prædicabatur, qui dixit Iudæis, cùm interrogatus ab eis fuiſſet, Dic nobis aliquid de temetipſo: [Ioan.8.] reſpondit, dicens: Principium, qui & loquor vobis. In iſto principio veritas intelligebatur. gratias tibi domine, quia tria iſta præſtitiſti nobis noſſe quæ ignorabamus, veritatem, quia falſitatem tenebamus: viam quam neſciebamus, per quam ambularemus: vitam, quia morti inhæſerames, & mors nobis propinata erat ab illo homine cui dictum eſt, Morte morieris. [Gen.2.] Mortuis vitam donauit, mendacibus veritatem præſtitit, errantibus viam oſtendit. Nam hoc eſt quod dixit, Declinaſti [Pſal.43.] ſemitas noſtras de via tua: id eſt, adueniens via tua, vt ipſa iter eſſet proficiſcentium, quæ ſingulares portat, duplices non fert. Arcta enim & anguſta via ipſa eſt quæ [Matt.7.] C ducit ad vitam æternam: lata verò & ſpacioſa quę ducit ad mortem, & multi ſunt qui intrant per eam. Declinemus ab iſta, conuertamur ad illam vnicam & ſingularem viam, quæ ducit vſque ad præſentiam Dei, vſque ad requiem, vſque ad lucem immenſam, vſque ad chorum angelorum, vſque ad illum quem nullus homo vidit, ſed in futuro videri poteſt. Dicamus ergo quæ dicta ſunt, & redeamus ad verſiculum quem dimiſimus. *Ab initio cognoui de teſtimoniis tuis, quoniam in æternum fundaſti ea.* Quam fundauit in æternum, niſi ipſi ipſam veritatem? Quæ eſt iſta veritas, niſi Chriſtus, qui finem non habet, cui vltrà mors non dominabitur, qui venturus eſt iudicare viuos & mortuos, qui venturus eſt ſeparare hædos ab agnis? Quia ipſa veritas eſt, quæ ducit vſque ad ſecretarium iudicis. Ibi aduocatus iudex & teſtis eſt Chriſtus: nec falli habet, nec fallere. Nullus vitam ſuam vilem habeat, nullus vanitatibus inhæreat. Non poteſt duobus dominis ſeruiri. [Matt.6.] D Ille ſeruit duobus dominis, qui die it ad eccleſiam, die ad ſpectacula. Iſte duas tunicas habet, longè eſt à tunica illa quæ diuidi non poteſt, longè eſt à veſte nuptiali: quia illa eſt veſtis nuptialis, quæ non habet maculam. Nam qui die pergit ad eccleſiam, die ad ſpectacula, maculoſam portat tunicam. Nullus ſeruus cum macula ſtans ad mẽſam domini ſui non proiicitur, & verberibus maceratur. Habete tunicam mundam, ſicuti accepiſtis de baptiſmo. Nullus eam maculet moribus ſuis, nullus prauitate cordis ſcindat tantam pulchritudinem veſtis. [Veſtis ſine macula in baptiſmo accepta.] Talem accepiſtis veſtem in baptiſmo, qualem habuerunt angeli qui ſeruabant dominum in ſepulchro: quia ſicut nix ita erat veſtis eorum. Et vos munus gratiæ tale accepiſtis, ſeruate quod accepiſtis. Qui polluit veſtem iſtam,

iſtam, lachrymis lauet, à malis ſe ſeparet, confeſſionem Deo celebret, & correcta vita iam non redeat ad vomitum ſicut canis. [2.Cor.6. Spectaculorum vanitas.] Quæ ſocietas luci ad tenebras, aut quæ pars fideli cum infideli? quæ autem conſonantia Chriſti ad Belial? Non debetis filij eccleſiæ deprauari in vanitatibus ſpectaculorum. Eccleſia fœtorem veſtrum non portat, non poteſt inquinari de ingreſſu veſtro: gemit ad Deum, quia tales videt filios ſuos. Quotidie contremiſcite, ne iraſcatur Deus, & pereatis de via iuſta. Vel ipſa ſigna agnoſcite, quia æreum factum eſt cœlum, & terra ferrea. Iracundiam Dei ipſa elementa loquuntur. [Pſal.4.] Filij hominum quouſque graues corde? vt quid diligitis vanitatem in ſpectaculis, & quæritis mendacium in hiſtrionibus? Scitote quoniam admirabilem fecit dominus omnium animam non recedentem de eccleſia. Exauditur anima dum clamat ad Deum, dum non recedit à Deo. Nolite eſſe tepidi, ne euomamini ex corde Dei. [Act.3. παραίνεσις à collatione. Rom.5.] Dixit ipſe per prophetam, Quia neque frigidus, neque calidus es, atque vtinam vel frigidus eſſes, aut calidus: ſed quia nec frigidus, neque calidus es, euomam te ex ore meo. Noſtrum officium implemus, qui de veritate vera loquimur. Vos ſi ingreſſi eſtis ad ſtationem medici, vt vulnera curetis, dolete vulnera veſtra. Medicamentis impoſitis, putredines purgentur: creſcat ſanitas, vt videns correctionem veſtram, gaudeat eccleſia de filiis ſuis: quia vbi abundauit peccatum, ſuperabundauit & gratia.

In Pſalmum CXIX. Canticum graduum. Alius, Canticum aſcenſionum.

AD *dominum cùm tribularer clamaui, & exaudiuit me.* Aliorum quidem pſalmorum vnuſquiſque propriam habet inſcriptionẽ, huic autem multis ſimul coniunctis vna impoſita eſt appellatio, Canticum graduum, vel, vt alius dixit interpres, aſcenſionum. Nonnulli autem eos etiam gradus appellant. Et quánam de [Graduum canticum vnde dictum.] cauſa, inquit, ita ſunt appellati? Si hiſtoriam quidem ſpectes, quoniam loquuntur de reditu ex Babylone, & captiuitatis quæ illic fuit, mentionem faciunt. Sed ſi eos ſumas anagogicè, quòd ad viam virtutis deducunt. Quidam enim eos ita acceperunt. Nam via quæ eò deducit, eſt aſſimilis gradibus, virum virtute & ſapientia præditum paulatim euehens & ſuſtollens, & eum in ipſo cœlo ſtatuens. [Gen.28.] Alij autem dicunt per hæc ſignificari ſcalam Iacob, quæ ipſi oſtenſa eſt ad cœlum vſque pertingens. Ita enim gradibus & ſcalis ſubiectis, loca ad quæ non patet aditus, & quæ ſunt excelſiora, adiri poſſunt. Quoniam autem eos qui aſcendunt, poſtquam in altum euecti fuerint, caligare neceſſe eſt: propterea non eos ſolum qui aſcendunt, ſed eos etiam qui ad ipſum cacumen peruenerunt, accepta cautione confirmari oportet. Vna eſt autem cautio ac ſecuritas, quando non quantum aſcendimus reſpexerimus, & ita ſuperbæ & elatæ mentis euaſerimus: ſed quantum reſtat aſcendendum, conſpicati fuerimus. [Philip.3.] Quod etiam Paulus ſignificans, dicebat: Eorum quæ retro ſunt obliuiſcentes, ad anteriora autem nos extendentes. Et eſt hæc quidem ratio anagoges. Nos autem deinceps, ſi videatur, veniamus ad hiſtoriam, & videamus eos qui fuerunt liberati à captiuitate. Quomodo igitur à captiuitate liberati fuerunt? Deſiderio Hieroſolymorum. Quod quidem niſi eis adfuiſſet ex Dei gratia, nihil lucrifeciſſent, ſed in perpetua ſeruitute dies ſuos obiiſſent, [Galat.4. Heb.12.] quos nos etiam imitemur. Idipſum enim nobis eueniet, niſi amore cœleſtium, & deſiderio cœleſtis Hieruſalem teneamur, non autem in præſentem vitam perpetuò defigamur. In cœno enim curarum

A ad victum pertinentium perpetuò volutati, non poterimus patriam recipere. Ad dominum cùm tribularer clamaui, & exaudiuit me. Vidiſti lucrum afflictionis, & promptitudinem clementiæ. [Afflictionis lucrũ.] Lucrum afflictionis, quòd eos ad puras preces fundendas adduxerit: clementiæ autem promptitudinem, quòd vocantibus eos ſtatim annuerit. Quod etiam prius fecit iis qui erant in Ægypto. Et ideo dicit, Videns vidi afflictionem populi mei, & gemitum eorum audij, & deſcendi vt eos eriperem. [Exod.3.] Et tu ergo ô dilecte, quando es in afflictione, ne deſperes, nec labores indiligentia, ſed tunc temporis maximè excitare. [παραίνεσις.] Sunt enim tunc preces puriores, & maior eſt Dei in te beneuolentia: & perpetuò ita viuas, vt ſit tibi vita laborioſa, ſciens quòd omnes qui piè volunt viuere in Chriſto Ieſu, perſecutionem patientur: [2.Tim.3. Act.4. Matt.10. 16. Mar. 8. Luc.9.14.] & quòd per multas afflictiones oportet nos intrare in regnum Dei. Ne mollem ergo vitam & diſſolutam dilexeris, nec via lata velis ingredi: B ea enim non ducit in cœlum, ſed arcta & anguſta. Si velis autem peruenire ad ſupernas manſiones, fugias voluptates, externam vitæ pompam ac ſpeciem conculces: opes, gloriam, & potentiam negligas: paupertatem autem, & vitæ contritionem, confeſſionémque & lachrymarum fontem teneas: & omnia quæ poſſunt conciliare ſalutem, perſequaris. Ea enim & tutiorem reddunt eum qui poſſidet, & preces reddunt ſublimiores. Si teipſum ita comparaueris, & Deum cum hac mente vocaueris, te omnino exaudiet. Et ideo dixit Propheta, Dum affligeret, clamaui, & exaudiuit me. vt diſcas paulatim conſcendere, leuéſque, & vt ita dicam, alatas precationes facere, ne angaris, nec affliсteris in afflictionibus, ſed vtilitatem ex eis percipias. Si enim Heliſæus cùm eſſet homo, non permiſit vt diſcipulus venientem ad ſe mulierem extruderet, dicens: Dimitte eam, quia mœrore eſt affecta anima eius: [4.Reg.4. Afflictio maximã excuſationẽ habet.] nihil aliud volens ex eo oſtendere, niſi quòd exC cuſationem & defenſionem maximam habet afflictio: multò magis Deus eos non repellet qui cum triſti & anxia anima ad eum accedunt. Et ideò Chriſtus quoque eos beatos pronunciat, qui lugent: & miſeros qui rident. Quocirca beatitudines quoque incipiens, hinc exorſus eſt, Beati qui lugent. [Matt.5.] Si vis ergo hos gradus aſcendere, quod eſt in vita molle eneruatúmque & diſſolutum, reſeca: & laborioſa viuendi ratione teipſum aſtringe & contine. A terrenis negotiis abſtine. Hic eſt primus aſcenſus. Non poteſt enim fieri, non poteſt, vt ſimul & ſcalam conſcendas, & in terra hæreas. Vides quanta ſit cœli altitudo, noſti breuitatem temporis: ſcis quàm ſit incertus exitus. [Eccl.9. Matt.24. Mar.13.] Ne cuncteris ergo, nec differas, ſed hanc peregrinationem magna vi aggredere, vt vno die duos, tres, decem & viginti gradus conſcendas. *Domine libera animam meam à labiis iniquis, & à lingua doloſa.* Vides hic quoque lucere præceptum illud Euangelicum, Orate ne intretis in tentationem. [Luc.22. γνώμη.] D Nulla enim eſt ô dilecte, grauior tentatio, quàm in doloſum hominem incidere. Is enim eſt vel quauis fera truculentior. Ea enim id quod eſt, eſſe cernitur: hic autem obtento velo manſuetudinis & probitatis ſæpe virus occultat, vt nec facilè poſſint deprehendi inſidiæ, [Matt.7.] & in barathrum nulla adhibita cautione incidatur. Quapropter vbique à Deo hoc aſſiduè poſtulat, vt liberetur à talibus inſidiatoribus. [Doloſi fugiendi.] Si autem fugiendi ſunt fraudulenti & malitioſi, multò magis deceptores, & qui mala dogmata ac decreta proferunt. Maximè autem iniqua ea labia eſſe dixeris, quæ in virtute lædunt, & ad vitium abducunt. Et ideo hic propheta rogat vt liberetur anima: eò enim tela dirigit. *Quid detur tibi, aut quid apponatur tibi ad linguam doloſam?*

Alius, Quid præbebit tibi, aut quid adiiciet lingua dolosa? Alius, Quid dederit tibi, & quid tibi adiecerit lingua inuasionis? Nihil ergo aliud ostendit quod dictum est, nisi hoc, magnam esse improbitatem, & tetrum genus vitij. Quocirca vides etiam prophetam irascentem, commotúmque, & dicentem: Quid detur tibi aut quid apponatur tibi ad linguam dolosam? Quod autem dicit, est eiusmodi, Quódnam hoc vitio dignum inueniatur supplicium? Quod etiam Iudæis dicebat Esaias: Quid adhuc percutiamini adiicietes iniquitatem? Hoc etiam ipse dicit, Quid detur tibi, aut quid apponatur tibi ad linguam dolosam? Vel hoc ergo dicit: vel quòd hoc ipsum etiam est supplicium, & antequam des pœnas, de teipso pœnas sumis, ex teipso vitium pariens. Maximum enim supplicium animæ est vitium, etiam antequam puniatur. Quódnam ergo dignum supplicium ei qui talis est, fuerit constitutum? Hic quidem nullum, sed plaga quæ à Deo infertur. Homo enim non poterit dignas pœnas sumere. Nam omnem cruciatum superat improbitas. Deus autem illi plagam infliget. Et ideo hoc ipsum ostendens, mox subiunxit, *Sagittæ potentis acutæ cum carbonibus desolatoriis.* Sagittas hic rursus appellat supplicia. Alius autem interpres dixit, Sagittæ potentis acutæ cum carbonibus in lecti formam constratis. Et alius, Cum carbonibus iuniperinis, nominum translatione augens metum supplicij. Nam & illud, In lecti formam constratis, & hoc, Iuniperinis, eundem habet sensum. Illic enim ostendit multitudinem, hic autem qualitatem & vehementiam supplicij. Quod quidem septuaginta quoque significantes, Cum carbonibus desolatoriis, ediderunt, hoc est, qui deserta faciunt, & consumunt. Ex materiis enim quæ sunt apud nos terribiles, Dei supplicia effingunt & exprimunt scripturæ, sagittas & ignem ea vocantes. Hic autem mihi videtur significare barbaros. Et ideo alius quoque interpres hoc significans, dicebat, Libera animam meã à labio doloso. Talia enim sunt eorum verba, tales doli, & tales insidiæ, plenæ fraude & maximo scelere. *Hei mihi quòd incolatus meus prolongatus est. Habitaui cum habitantibus Cedar.* Alius, Hei mihi quòd incolatum protraxi. Alius, Hei mihi quòd aduena fui in prolongatione. Hi quidem hoc modo lamentantur de captiuitate Babylonica: Paulus autem de ea quæ hic longius trahitur mora, dicens: Etenim dum sumus in hoc tabernaculo, ingemiscimus grauati. Nec id solùm, sed etiam habentes primitias spiritus, & ipsi in nobis ipsis ingemiscimus. Est enim præsens vita incolatus. Et quid dico incolatus, cùm res sit vel incolatu inferior? Vnde Christus etiam ipsam vocauit viam, dicens: Angusta est porta, & arcta via quæ ducit ad vitam. Hoc enim est doctrina optima atque adeò prima, scire nos esse inquilinos in vita præsenti. Quocirca veteres quoque id confitebantur: & ideo habiti sunt vel in maxima admiratione. Hoc etiam Paulus significans scribendo dicebat: Propter hanc causam non erubescit Deus eorum vocari. Quámnam causam dic mihi? Quia confessi sunt esse hospites & peregrinos. Hoc est radix & fundamentum omnis virtutis. Qui enim rerum quæ hic sunt, est hospes, erit rerum supernarum ciuis. Qui eorum quæ hic sunt, est hospes, non lubenter versabitur in præsentibus: non domus, non pecuniæ, non alimenti, nec alius eiusmodi curam geret: sed quemadmodum qui in aliena versantur, nihil non agunt & procurant vt patriæ suæ restituantur, & quotidie vrgent & festinant vt eam quæ eos tulit videant: ita etiam qui amore futurorum tenetur, nec rebus præsentibus aduersis animum demittet, nec secundis efferet, sed vtraque prætercurret, tanquam qui viam ingreditur. Quocirca iubemur etiam dicere in oratione, Adueniat regnum tuum, vt illius diei desiderium & cupiditatem animo nostro versantes, & ipsum præ oculis habentes, ne videamus quidem præsentia. Si enim Iudæi Hierosolyma desiderantes, etiam postquam liberati sunt, deflent præterita: quænam dabitur nobis venia, quænam relinquetur defensio, si non supernæ Hierusalem teneamur vehementi desiderio? Vide ergo quomodo hi quoque lamentantur quod cum illis versentur, Habitaui, dicentes, cum tabernaculis Cedar. Multum incola fuit anima mea. Hic enim non solùm deflent quòd in aliena habitent, sed etiam cum barbaris versentur. Quod quidem alij quoque faciebant prophetæ, de præsenti vita lamentantes, & dicentes: Hei mihi quòd periit pius à terra, & qui rectè agat, non est in hominibus. & etiam hic ipse, dicens, Serua me domine, quoniam defecit sanctus. Neque enim hæc vita est eò tantùm laboriosa, quòd plurimam habet vanitatem, & curas importunas, sed quòd etiam multus sit malorum prouentus. Nihil est autem grauius & molestius quàm quæ est cum huiusmodi hominibus cõgressio. Neque enim fumus & vapor ita solet grauare oculos, vt improborum consuetudo animum tristitia afficit. Non vides dominum quoque nostrum Iesum Christum ostẽdere quàm sit molesta eiusmodi consuetudo? Quando enim dicit, Quousque ero vobiscum? Quousque feram vos, id dicit, hoc obscurè significans, Habitaui cum tabernaculis Cedar. Est barbarorum, cum iis in quos imperium obtinuerunt, instar ferarum agere, vt qui tentoriis & tuguriis vtantur, & ad immanitatem ferarum sint redacti. Sed his multò sunt efferatiores, raptores, auari, & qui impudicè ac libidinosè & in deliciis vitam transigunt. *Multum incola fuit anima mea.* Atqui non multum. Fuerunt enim solùm septuaginta anni. Sed non appellat multum propter multitudinem, sed propter rerum difficultatem. Etsi enim sit exiguum, videtur esse multum iis qui affliguntur. Ita etiam nos oportet affici, & quamuis hic paucis annis vixerimus, eos tamen multos esse putare propter futurorum desiderium. Hæc dico nequaquam vitam præsentem accusans: absit. ea est enim opus Dei: sed ad futurorum amorem vos excitans, & ne in rebus præsentibus lubenter versemini, nec corpori affixi sitis: nec ita afficiamini vt nonnulli è vulgo pusilli & abiecti animi, qui etsi per multos annos vixerint, eos paucos esse dicunt. Quibus quid esse potest à ratione alienius? Quid verò crassius iis qui cœlo proposito, & iis bonis quæ sunt in cœlis, quæ nec oculus vidit, nec auris audiuit, ore hiante vmbras stupent, nec volunt vitæ præsentis Euripum traiicere, in perpetuis fluctibus, tempestatibus, & naufragiis volutati? At non sic Paulus: sed festinabat & vrgebat, & vnum solum eum retinebat, nempe salus hominum. *Cum his qui oderunt pacem, eram pacificus: cùm loquebar illis, impugnabant me gratis.* Vidisti quomodo ostendit quàm graue sit illic versari. Non enim dixit, Cum iis qui non habent pacem, sed, Cum iis qui odio habent pacem, eram pacificus. Vidisti commodum afflictionis, vidisti fructum captiuitatis. Sed nunc quis nostrum hoc poterit dicere? Rectè enim nobiscum agetur, si cum pacificis simus pacifici. Hic autem etiam cum iis qui pacem oderant, erat pacificus. Quomodo ergo nos quoque in hac re rectè geremus? Si tanquam inquilini hic versemur (rursus enim deduco orationem ad ipsum argumentum) si vt hospites, si nullo eorum quæ sunt præsentia, retardati. Nihil enim æquè pugnæ & belli causa est, vt amor præsentium, vt vel gloriæ, vel pecuniæ, vel deliciarum cupiditas. Quando hos omnes funes præcideris, & animam nullo horum retineri videris, tunc videbis

Marginal notes: Esa. 1. Alias, In quo percutiã vos vltra. Prou. 14. Rom. 1. Ephes. 4. — Improbitatis supplicium. Sagittæ. — ἐρημικοῖς. — Cũ habi. μετὰ τῶν σκηνωμάτων, cum tabernaculis. — 2. Cor. 5. — Matt. 7. Inquilini sumus & peregrini in hac vita. — Heb. 11. γνώμη. — Simile elegans. — Matt. 6. Luc. 11. — Ab exemplo. — Mich. 7. Psal. 11. — Malorũ consuetudo bonis est molestissima. — Matt. 17. Barbarorum feritas. — Hier. 15. 19. — Vita præsens bonis lõga videtur, malis autẽ breuis. — 1. Cor. 2. — Philip. 1. — Belli & pugnæ causa præcipua.

vnde nam bellum ducat principium, & vndenam sit virtutis iaciendum fundamentum. Propterea iubet etiam nos Christus oues esse inter lupos. Ne dicas, Hæc & illa passus sum, & ideo euasi sæuus & efferatus. Etiamsi, inquit, passus fueris innumerabilia, mane ouis, & ita lupos superabis. Hic est improbus & profligatus, sed habes tantas vires, vt vel malis superior euadas. Quid est oue mansuetius? Quid verò lupo agrestius? Ille tamen ab hac superabitur. Id autem ostensum & in Apostolis. Nihil est enim mansuetudine potentius, nihil lenitate validius ac firmius. Quocirca Christus quoque iubet oues esse inter lupos. Deinde postquam sic dixit, tanquam non sufficeret hæc mansuetudo, ouis, inquam, ei quem vult se ostendere discipulum, aliquid aliud adiicit, Estote, inquit, simplices sicut columbæ. duorum mansuetorum & simplicium animalium miscens mansuetudinem. Ne mihi dixeris, est improbus, nec ferre possum. Tunc enim maximè ostendenda est mansuetudo, quando res nobis fuerit cum sæuis & agrestibus hominibus, quando cum iis qui sunt ab humanitate & mansuetudine longè alienissimi: tunc eius virtus ostenditur, tunc eius munus & officium fructúsque clarè ostenditur. Cùm loquebar illis, impugnabant me gratis. Alius autem interpres dicit, Et quia loquebar ipsis, bellabant. vel hoc significans, Cum iis qui oderant pacem, eram pacificus: vel, quoniam ipsis loquebar, ipsi me oppugnabant. Quod autem dicit, tale est, In ipso tempore collocutionis, quando maximè, inquit, ostendebam charitatem, quando verba in primis amica emittebam, tunc efferebantur, tunc dolos & fraudes struebant: ego tamen propriam ostendebam virtutem, licet ij ita affecti essent. Ita etiam nos oportet affici, nempe licet nos eos amantes pulsent & feriant, licet nobis insidientur, nos nostra ostendere, illius parabolæ memores, quæ iubet nos esse tanquam oues & columbas in medio luporum, vt & illos meliores reddamus, & ipsi bona cœlestia consequamur. Quæ detur nobis omnibus consequi gratia & benignitate domini nostri Iesu Christi, cui gloria in secula seculorum. Amen.

In Psalmum CXX. Canticum graduum. Alius, Cantus in ascensiones.

LEVAVI *oculos meos in montes, vnde veniet auxilium meum mihi.* Alius, Leuo oculos meos in montes, vnde veniet auxilium meum. Vide rursus animam quæ malis implicata nequit se expedire, & inuenire exitum, & vult assequi solatium ad Deum respiciens, ab his tentationum commodis rursus erigi & excitari, & ad supernum auxilium inuocandum moueri, & ab omnibus quæ ad hanc vitam pertinent, abduci. Si enim Iudæi qui sunt crassi, & terræ affixi, ab afflictione captiuitatis adeò boni euadebant, & ad cœlum ita respiciebant: multò iustius est vt nos hoc faciamus in nostris calamitatibus, & ad Deum confugiamus, à quibus longè maior quàm ab illis perfectio requiritur. Illi enim tunc erant in mediis hostibus, & neque ciuitatem habebant, nec murum, nec arcem, nec humanum auxilium, nec pecuniam, neque aliquid aliud eiusmodi, sed captiui & serui versabantur simul inter dominos & hostes. Calamitatum autem magnitudine oppressi, ad inuictam manum confugiebant: & ab humanis deserti præsidiis, ex ea ipsa desertione conferebant se ad philosophiam. Et ideo dicebant: Leuaui oculos meos in montes: vnde veniet auxilium mihi. Quæ ab hominibus conferri possunt, omnia defecerunt, omnia perierunt, omnia procul recesserunt. Vna, inquit, salus deinceps relicta est, quæ scilicet affertur à domino. *Auxilium meum à domino qui fecit cælum & terram.* Vidisti eos Deum vbique quærere: è terra, è montibus, è solitudinibus eum vbique visione apprehendere. Vidisti eorum mentem fieri excelsiorem & summam Dei prouidentiam ab eis vbique prędicari. Neque enim nequicquam hoc adiecit: Qui fecit cœlum & terram, sed hoc obscurè ratiocinans, & dicens: Si fecit cœlum & terram, potest etiam in aliena regione opem ferre, & vbique, etiam in barbaria, manum adiutricem præbere, & qui è patria expulsi sunt, conseruare. Si enim hæc elementa verbo solum produxit, multò magis nos poterit liberare à barbaris. Vides quomodo philosophantur, qui vel minus habent sensus quàm lapides, dum in aliena regione versantur: non amplius enim templi, sed cœli & terræ meminerunt. Vides quomodo mundi fabricationem, Deíque sapientiam & prouidentiam prædicant. Qui enim antea ligno dicebant, Deus meus es tu, & lapidi, Tu me genuisti: nunc vniuersi orbis terræ opificem agnoscunt. Auxilium meum à domino. Non ab hominibus, nec ab equis, non à pecuniis, nec à sociis, non ab artibus, nec propugnaculis. Auxilium nostrum à Domino. Hoc auxilium est inuictum & inexpugnabile. Non solum autem inexpugnabile, sed etiam expeditum & facile. Neque enim longè est proficiscendum, non est blandiendum ianitoribus, non sunt consumendæ pecuniæ, non legationes mittendæ, sed potest quis domi manens hoc ad se auxilium attrahere, si tantum seipsum seiungens à rebus humanis, illi spei adhæreat, & alta respiciat, acrésque & perspicaces oculos habeat. Propterea enim hoc solum animal Deus rectum creauit, & oculos illi in alto locauit, docens quod à sensilibus oportet in altum respicere. Solum in hoc animal est ita formatum: reliqua autem animalia prona sunt, & terram deorsum aspiciunt. Hic autem in cœlum est erectus, vt quæ illic sunt consideret, & in illis philosophetur, & illa apprehendat & oculos animæ acres habeat. Quocirca dicebat quoque quidam sapiens, Sapientis oculi in capite eius, hoc est, liberatus est ab omnibus inferioribus, per cœlum vagatur, & contemplatur sublimia. *Non det in commotionem pedem tuum, neque dormitet qui custodit te.* Vides quantam à nobis exigit diligentiam id quod dicitur. Quia enim auxilij meminerunt, & supernam opem inuocant, adhortatur & cõsulit, hoc propemodum dicens: Si velis id assequi, quæ tua quoque sunt, conferas. Quid est autem quod consulit? Audi: Non des in commotionem pedem tuum: hoc est, ne diuertaris, ne offendaris: & tunc habebis Deum manum præbentem, nec te derelinquentem, nec dimittentem. A nobis itaque proficiscuntur principia, & id situm est in nostra potestate. Cùm ergo id in nostra potestate situm sit, quando volumus aliquid assequi, oportet nos quoque nostra conferre, quæ sunt parua quidem & vilia, sunt tamen conferenda. Ita enim vult Deus, non otiosos, nec dormitantes, non supinos, nec stertentes, sed operantes, & studium ac diligentiam adhibentes, seruare. Et ideo vndecima quoque hora conduxit. Et quidnam tanti momenti erant hora vndecima facturi? Id scilicet, vt operatio esset eis occasio & causa coronarum. Et ideo dicit: Non des in commotionem pedem tuum, neque dormitabit qui custodit te. Si tua præbueris, quæ sunt illius quoque sequentur. Ex hoc id quoque ostenditur, quòd etiamsi nostra afferamus, sic tamen eius quoque egemus auxilio, vt in tuto simus, vt maneamus firmi & immobiles. Quis est autem qui pedem dat in commotionem? Qui res fluxas & caducas aggreditur, & quorum basis minimè firma est, cuiusmodi est amor pecuniæ,

Marginal notes: Matt. 10. — Mane ouis, & lupos superabis. ἀπύμαι. — Matt. 10. Ibidem. — Mansuetudo vbi maximè ostendenda. — Chal. pro ascensionibus abyssi. — Sap. 9. — Hier. 2. — Psal. 144. Esa 51. 55. Hier. 12. Philip. 4. — Os homini sublime dedit. — Eccl. 2. Non det, μὴ δῷς, ne des, neque dormitet, οὐ νυστάξῃ, non dormitabit. — Arbitrij nostri libertas. — Matt. 20. — 2. Cor. 3. — Pedem in commotionem dare quid.

cuiuſmodi eſt deſiderium earum rerum quæ ad hanc vitam pertinent: & ideo frequenter ſubuertuntur & decidunt, & de rebus maximis periculum ſæpe creant iis qui illa poſſident. Illa enim nunquam ſunt firma ac ſtabilia: nunquam ſunt immobilia, ſed ſemper mutantur, transferuntur, & magis quàm fluctus perturbantur, & quauis arena imbecilliora ſunt, & magis perfluunt.

Mundanarum rerum inſtabilitas.

Ecce non dormitabit, neque dormiet qui cuſtodit Iſraël. Si te, inquit, ita comparaueris, non dormitabit, neque dormiet. Hoc eſt, Non derelinquet, non ſinet, non dimittet nudum & deſertum. Hoc autem volens ſignificare, non abs re poſuit illud, Qui cuſtodit Iſrael. Hoc eſt autem quod dicit: Si hoc eſt eius perpetuum munus, vt tot retro antè actis ſeculis, vt à tuis maioribus te in tuto collocet, à ſuo non diſcedet officio, & id quod conſueuit facere, non deſeret, niſi tu dederis in commotionem pedem tuum. Neque verò ſolùm non deſeret, ſed te etiam cum magna ſecuritate defendet. Et ideo ſubiungit dicens, *Dominus cuſtodiet te, Dominus protectio tua ſuper manum dexteram tuam.* Alius, Iuxta manum dexteram tuam.

ἐπὶ χεῖρα.

Erit, inquit, defenſor tuus, adiutor, auxiliator. Vides quomodo hic quoque te vult in opere exerceri. A metaphora autem eorum qui ſtant in acie, ſtabit ad manum tuam dexteram, vt ſis inexpugnabilis, vt gnauus ac ſtrenuus, vt valens & potens, vt trophæum erigas, vt referas victoriam. Quoniam autem ea eſt maximè, per quam omnia agimus, non ſolùm tibi aſſiſtet, & tibi opem feret, ſed etiam proteget. Et rurſus per ea quæ ſunt apud nos, Dei auxilium exprimit: & omnibus numeris abſolutam cuſtodiam, & maximè propinquum auxilium, per dexteram & protectionem oſtendit. *Per diem ſol non vret te, neque luna per noctem.* Vbinam autem hoc factum eſt? Quando egreſſi ſunt ex Ægypto, & degebant in ſolitudine.

Exod. 13.

Hic autem dicit magnam ſecuritatem. Eſt autem veriſimile, eos etiam cùm tunc redirent, eiuſmodi aliquod miraculum fuiſſe conſecutos aliquo alio modo. Volens ergo largè & copioſè oſtendere eius prouidentiam, quòd non ſolùm liberat à malis, imò ne ea quidem ſinit perpeti quæ ſolent accidere hominibus, hoc ſubiunxit. Eſt enim eius auxilij liberalis & effuſa ſuppeditatio, & quæ verbis exprimi non poteſt benignitas, quæ non pro modo noſtræ neceſſitatis ſuum præbet auxilium, ſed remunerationibus noſtra quoque poſtulata ſuperat.

Epheſ. 3.

Dominus cuſtodit te ab omni malo. Cuſtodiet animam tuam dominus. Qui enim ne hæc quidem parua ſinit tibi afferre moleſtiam, ſed euſque extendit ſuam curam & prouidentiam, multò magis efficiet vt ab aliis expugnari nequeas. Quicquid enim inuadit moleſti & aſperi, cedit Dei nutui. Quæ quidem non inſunt in hominibus. Nam & ſi ſæpe ab hoc malo liberauerit, ab alio non potuit: vel ſi potuit quidem, noluit. Sed ſi Dei manus valida eſt & omnipotens, quodcunque inuaſerit, profligare poterit, & te liberare ab omnibus. *Dominus cuſtodiet introitum tuum & exitum tuum ex hoc nunc & vſque in ſeculum.* Alius interpres dicit, Acceſſum tuum. Vidiſti eius perpetuum auxilium vbique adeſſe, introeunti, & exeunti. Quid poteſt cum hac charitate conferri? Quid cum hac humanitate? Hic quidem certè omnem vitam ſignificat. In his enim vita vniuerſa conſiſtit, nempe in ingreſſu & exitu. Et id volens apertius ſignificare, ſubiunxit, Ab hoc nunc & vſque in ſeculum. Non vno, inquit, aut duobus, aut tribus, aut decem, aut viginti, aut centum diebus, ſed perpetuò. Quod quidem non ineſt hominibus, ſed multæ ſunt rerum mutationes, frequentes traductiones, & continuæ viciſſitudines. Hodie amicus, cras inimicus. Hodie fert opem, cras verò te deſerit. Sæpe autem non ſolùm deſerit, ſed etiam oppugnat, & inſidiatur quouis hoſte grauius: ſed quæ Dei ſunt, manent immobilia, perpetua, immortalia, ſtabilia, fine carentia. Vt ea ergo aſſequamur, noſtra quoque afferamus, vt magna ſecuritate fruamur, & bona futura adipiſcamur in Chriſto Ieſu domino noſtro: Cui gloria in ſecula ſeculorum. Amen.

Iob 13. Hominis amor, εὔριπος quidam. Pſal. 109.

IN PSALMVM CXXI.

LÆTATVS *ſum in iis quæ dicta ſunt mihi, in domum domini ibimus.* At nunc multi verbum ægrè ferunt: & ſi quis quidem ad equorum curricula, vel ad theatra iniquitatis aſcendens vocauerit, multi concurrunt: ſed ſi ad domum orationis, pauci ſunt qui non cunctentur. At non ſic Iudæi: quo quid poſſit eſſe grauius, quando illis negligentiores cernuntur Chriſtiani? Vndénam autem factum eſt vt ij eſſent tales? Rurſus dico, A captiuitate facti ſunt meliores.

Heb. In iis quæ dicta ſunt mihi, ἐπὶ τοῖς εἰρηκόσι, propter eos qui dixerunt. 3. Reg. 14. 20. 4. Reg. 17. Eſa. 65. Oſee 4.

Hinc ij qui antea nauſeabant, & templum quidem, & diuinorum eloquiorum auditionem dimittebant, ſeipſos autem montibus, & ſyluis, & collibus, & plurimæ impietati dedicabant, ab illius cultus deſiderio ceſſarunt, & ad hanc promiſſionem incenduntur, eriguntur, conſiſtunt, & animo lætantur. Quoniam enim fame & ſiti laborauerant, non fame panis, & ſiti aquæ, ſed audiendi verbi domini: hoc ſupplicio caſtigati, cum maiori deſiderio ea requirunt à quibus exciderant. Ita etiam vel ipſum ſolum amplectebantur, dicentes, Complacuerunt ſeruis tuis lapides eius, & terræ eius miſerebuntur. Et rurſus, Quando veniam & apparebo ante faciem Dei? Et rurſus, Recordabor tui de terra Iordanis & Hermoniim, à monte modico. Et rurſus: Hæc memini & effudi ſuper me animam meam. Quídnam autem, dic mihi, meminiſti? Quòd tranſibo in loco tabernaculi admirabilis.

Amos 8. Pſal. 101. Pſal. 41. Ibidem. Pſal. 41.

Hoc eſt, quando tranſibo ad choreas ac magnos conuentus, & illum Dei cultum ac ceremonias. *Stantes erant pedes noſtri in atriis tuis Hieruſalem.* Alius, Lætatus ſum cùm dixiſſent mihi, In domum domini venimus. Steterunt pedes noſtri in atriis tuis Hieruſalem. Vidiſti inſignem voluptatem, perinde ac ſi rebus ipſis fruerentur: vel ad ipſa verba gaudebant, magno deſiderio amplectentes orationis domum & ciuitatem. Ita Deus ſemper facere conſueuit. Quando enim bona habentes non ſentimus, eiicit ea è noſtris manibus, vt id quod efficere non potuit vſusfructus, efficiat priuatio: quod ipſis etiam vſu venit amplectentibus ciuitatem, templum amplectentibus, quòd patriam recepiſſent magnas gratias agentibus.

Priuatio bonorũ, ſenſum eorum efficit, quod vſus fructus non efficiebat.

Hieruſalem quæ ædificatur vt ciuitas. Alius, Ædificatam vt ciuitatem. Vel ergo ex ſeptuaginta ſententia hoc ſibi vult, quòd ædificabitur Hieruſalem vt ciuitas, eò quòd dicitur, ſignificante tempus quod præceſſit ædificationem: vel, vt vult alius interpres, Recepimus Hieruſalem quæ ædificata eſt vt ciuitas. Quia enim tunc erat maxima ſolitudo ciuitatis, erátque tunc euerſa, & diruta, diſturbatis arcibus, & diſiectis mœnibus, & veteris patriæ ſolùm manebant reliquiæ, cùm reuerſi eſſent & vidiſſent ſolitudinem, antiquam proſperitatem reuocabant in memoriam, & eius narrabant encomia, referentes, quòd quæ erat clara & illuſtris, & habebat frequentem eccleſiam, & principes, & reges, & pontifices, erátque pulcherrima & longè ornatiſſima, ad tam turpem & deformem ſpeciem redacta ſit. Quòd autem ita ſit, audi quæ ſequuntur. Hieruſalem quæ ædificatur vt ciuitas. Tunc enim nondum erat ciuitas. Clarum eſt autem etiam ex eo quod ſubiungit, *Cuius participatio eius in idipſum.* Dicit enim eius frequentia, tuta & conſtipata ædificia, & nihil in ea fuiſſe deſertum, ſed omni ex parte

denſam, perfectam, coactam & coagmentatam fuiſſe ante captiuitatem. Et ideo quidam interpres dicit hoc ſignificans, Habens continentiam. Deinde aliud quoque dicit eius encomium. *Illuc enim aſcenderunt tribus, tribus Domini, teſtimonium Iſraël ad confitendum nomini Domini.* Hoc enim maximè ornabatur ciuitas, non tam propter magnitudinem & ædificia, quàm quòd omnes illic congregabantur, ſeu ſenatus haberetur, ſeu concio, ſeu de re aliqua deliberaretur.

Hieroſolymæ vrbis celebritas.

Quoniam enim illic erat templum, & omnes illic peragebantur ritus & ceremoniæ, & illic erant ſacerdotes, & leuitæ, baſilicæ, adyta, & veſtibula, & ſacrificia, & altare, & feſta, celebréſque conuentus, preces, & auditiones, & vt ſemel dicam, illic conſiſtebat tota forma reipubl. oportebat illic tribus maximè ter in anno colligi, in feſtis publicis & ſolemnibus, in paſchate, pentecoſte, & ſcenopegia, ſeu feſto tabernaculorum. Neque enim licebat alibi. Dicẽs ergo eius encomium, dicit: Illuc enim aſcenderunt tribus. Et alius, Illuc aſcenderunt ſceptra.

Iudæorũ conuentus ter in anno. Exod. 32. 2. Paral. 8. Deut. 12.

Non dixit autẽ ſolummodo tribus, ſed tribus Domini. Omnes tribus erant Domini, nec tamen eis ideo licebat hæc in ſua patria peragere, ſed eo honore affecta erat metropolis, quæ omnes cogebat & attrahebat ad ſeipſam. Hoc autem fiebat vt id eis eſſet cauſa Dei cognitionis, ne ſi quoquouerſus vagarentur, occaſio ſumeretur viáque muniretur ad cultum ſimulachrorum. Et ideo illic ſacrificare, illic orare, illuc conuenire, diéſque feſtos iuſſit peragere, loci anguſtiis aberrantem eorum mentem, & ad impietatem tendentem, coërcens, refrænans, & reprimens.

Cur Hieroſolymis ſolùm ſacrificare, orare, &c. licebat.

Quod quidem ipſe quoque ſignificans, dicebat: Tribus Domini, teſtimonium Iſraël. Quid eſt, teſtimonium Iſraël? Teſtimonium maximũ, argumentum, probatio Dei prouidẽtiæ, vt nulla relinquatur excuſatio iis qui deſciſcunt, qui reſiliunt, & ad ſimulachra confugiunt. Eius enim prouidentiæ, potentiæ, ſapientię hoc erat argumentum maximum.

Teſtimonium Domini.

Illic enim legebatur lex, quæ rerum olim præclarè geſtarum & veteris hiſtoriæ continebat narrationem. Illic etiam ad charitatem conſtringebantur dum inter ſe haberent conſuetudinem. Quæ enim celebrabantur feſta, vt inter ſe congrederentur, cauſa erat, & maior metus, & viuida pietas, & alia bona innumerabilia ex eo proficiſcebantur, quòd ſimul in ciuitate conuenirent.

Deut. 31. Feſtorum conuentuum vtilitas.

Ad confitendum nomini Domini. Hoc eſt, ad gratias agendas, ad colendum, orandum, offerendum, ſacrificandum, quæ ipſos deduxerunt ad pietatem, & accuratam eorum reipubl. diſciplinam effecere tutiorem. *Quia illic ſederunt ſedes in iudicio, ſedes ſuper domum Dauid.* Ecce dicit etiam aliam ciuitatis excellentiam. Quænam ea eſt? quod illic eſt regia. Hoc enim ſibi vult illud, quoniam ſederunt ſedes in iudicio, ſedes ſuper domum Dauid. Alius, domus Dauid. Illic enim duplex erat principatus, & ſacerdotum & regum, vno vinculo coniunctus, cùm veluti quadam duplici corona & diademate ornaretur ciuitas per hæc omnia.

In Hieruſalem principatus duplex, ſacerdotum & regum.

Illic iudices, ad quos quæ multorum captum ſuperabat, referebantur. Si qua enim lata eſſet ſententia in aliis ciuitatibus, de qua dubitaretur, vt euenit in appellationibus, ad iudicium, qui erant Hieroſolymis, cognitionem, ſententiam referebant. Illic autem accipiebatur ſolutio.

Deut. 17.

Sed erãt quidem antiqua huiuſmodi: quæ autem nunc ſunt, ſunt his multò grauiora. eſt enim ſumma ſolitudo, ruina, euerſio, conflagratio, paucæ domorum reliquiæ, triſtis & miſerabilis ſpecies, & quæ ſolùm habet monimentum, & obſcura quædam veſtigia prioris fœlicitatis. Quocirca non concludit orationem rebus miſeris & triſtibus, ſed ad lætiorum ſpem eos reducit, dicens, *Rogate quæ ad pacem ſunt Hieruſalem.* Quid eſt, Rogate quæ ad pacem ſunt Hieruſalem? Pro eo quod eſt, petite & poſtulate.

Hebr. Rogate pacem. Chald. pro pace.

Alius autem dicit, Amplectimini, aut ſalutate Hieruſalem. Hoc eſt, Rogate vt ea redeat in priſtinam proſperitatẽ, vt liberetur à bellis frequentibus, vt deinceps ſecuritate fruatur. Vel hoc ergo dicit, vel prædicit: Rogate quæ ad pacem ſunt Hieruſalem. Hoc eſt, Pax ei ſuccedat. *Et abundantia diligentibus te.* Alius, Quieſcant. Alius, Iucunditate afficiantur, qui te diligunt. Hîc eſt magna copia proſperitatis, quãdo non in ea ſolùm bona cõſiſtunt, ſed etiam qui eam diligunt, iis fruuntur.

Chald. Sedeant in tranquillitate amatores tui.

Quod quidem in prioribus temporibus ſecus fiebat. Qui eam enim odio habebant, & oppugnabant, ij plurimum poterant, & erãt alij clariores, & cum facilitate trophæa erigebant. At nunc ij qui te diligunt, in magna erunt ſecuritate. Qui tecum, inquit, iiſdem tenentur munimentis. Eos autem dicit qui vel erant corũ fauturi partibus, vel etiam ipſos ciues. *Fiat pax in virtute tua.* Alius, In propugnaculo tuo. Alius, in ambitu tuo.

συμπεφραγμένοις.

Quid eſt in virtute tua? In ſubſtantia tua, in iis quæ in te habitãt, in proſperitate tua. Quoniam enim bellum res eſt exitioſa, ídque eam perdidit, ei pacem precatur. *Et abundantia in turribus tuis.* Alius, In regiis tuis. Alius, Iucunditas. Alius, Quies.

Heb. In regiis palatiis.

Non ſolum enim prædicit futuram à malis liberationem, ſed etiam innumerabilium bonorum acceſſionem, pacem, abundantiam, fertilitatem. Quid enim iuuat pax, quando in paupertate, fame, & mendicitate viuunt? Quid autem iuuat abundantia, quando bellum ingruit? Et ideo eis vtraque hæc bona prędicit fore, vt & eis adſit abundantia, & ea ſecurè fruantur propter pacem. *Propter fratres meos & proximos meos loquebar pacem de te.* Vel vicinos dicit, qui eorum caſu lætati fuerunt, & optat vt fiat pax, vt illi quoque deprimantur & cognoſcant Dei potentiam. Vel fratres eos dicit, qui ciuitatem inhabitant. Propter fratres ergo meos & proximos meos rogo vt fiat pax, vt vel tandem reſpirent, cum calamitatibus facti ſunt meliores. *Propter domum Domini Dei noſtri quæſiui bona tibi.* Quoniam dixit, Propter fratres meos & proximos meos, oſtendens ſe hoc non precari propter illorum meritum, ſed vt illos maiori beneficio afficeret, ſubiunxit, Propter domũ Dei noſtri. Hoc eſt, propter gloriam eius opto pacem, vt eius cultus rurſus redeat, & doctrina augeatur. Alij enim tempore captiuitatis nati ſunt, alij verò fuerunt teſtes & deſcenſus & reditus. Dei autem cultu peracto hæc omnia diſcebant à ſenioribus, fœlicitatem ſcilicet eorum, & proſperitatem, & quòd cùm tot rebus ſecundis vterentur, iis exciderint. Vides quomodo eorum reprimit arrogantiam, ne exiſtiment ſe bona recepiſſe vt qui ſatis pœnarum dederint, ſed ſciant quòd propter Dei gloriam in ſuam patriam reuerſi ſunt: & cùm id didicerint, maneant cum ſumma ſecuritate, ne peccantes eadem rurſus experiantur. Hæc ergo nos quoque cùm ſciamus, maximè quidem operam adhibeamus ne labamur: ſed ſi in peccata quandoque inciderimus, ſtudeamus celeriter reſurgere, & non in priora recidere, ne ea audiamus quæ fuerunt dicta paralytico, Ecce ſanus factus es, noli amplius peccare, ne quid deterius tibi contingat.

παραίνεσις. Ioan. 5.

Propterea enim ſic dixit, & bonos docẽs vt virtutem ſecurè conſeruent, & qui liberantur à peccatis, in optima mutatione maneant, vt omnes communiter bona cœleſtia conſequantur. Quibus detur nobis omnibus frui gratia & benignitate Domini noſtri Ieſu Chriſti, cui gloria & potentia in ſecula ſeculorum. Amen.

De eo quod scriptum est in Psalmo CXXI. Fiat pax Domine in virtute tua, & abundantia in turribus tuis, homilia.

INCERTO INTERPRETE.

DOMINVS noster Iesus Christus qui voluit ostendere viam recentem, per quam & in qua incederemus sine cessatione, ostendit & doctrinam salutis, per quam perueniremus ex captiuitate peccatorũ ad plenitudinem virtutũ. Audite fratres dilectissimi: primam beatitudinem in octo beatitudinibus quas Dominus commemorauit in sancto euãgelio, hãc posuit, dicens: Beati pacifici, quia filij Dei vocabuntur. (Matth. 5.) Et venit in articulo passionis suæ, quam hæreditariam misit toti mundo, dicẽs: Pacem meam do vobis, pacem meam relinquo vobis. (Ioan. 14.) Nam modò hoc cantauimus ex verbo prophetico, dicentes, Fiat pax in virtute tua, & abundantia in turribus tuis. Propter fratres meos & proximos meos loquebar pacem de te. Ista pax multipliciter intelligitur. Est & pax malorum. Sed pax nostra ita nobis cõcordat, cõquadrat, ita vndique lucet, vt totum cõcordet, splendorem possideat, totam claritatem obtineat. (Pax nostra Christus.) Audite, quæ est pax nostra? Christus est, qui tulit parietem inimicitiarum qui erat inter nos & Deum, & reconciliauit nos patri: quia ipse est pax nostra, qui fecit vtraque vnum. (Ephes. 2.) Ecce radix pacis nostræ. Exinde surgit vt pacem habeamus cum omnibus hominibus, sustineamus inquietos, arguamus superbos, corrigamus elatos, toleremus infirmos: & cùm ista fiunt, fœcundatur in nobis pax. Surgit alia pax, vt non litiget caro nostra cõtra animam nostram, subdãtur omnes voluptates & stimuli carnis quæ militant contra nos, & possident membra fragilia, exagitant habitatorem, qui est spiritus noster. (Galat. 5.) Spiritus cõcupiscit aduersus carnem, caro aduersus spiritum. Hæc enim sibi inuicẽ aduersantur, vt non ea quæ volumus, faciamus. Videtis quanta est discordia cum spiritu & carne? (Ibidem.) Cũ ergo ista subdita fuerit spiritui, tunc erit pax. Nam audite illum qui bellum gerebat in corpore suo, quomodo sine verecundia exclamat, dicens (cùm iam pręterita diceret, & miserias carnis non taceret.) (Rom. 7.) Infœlix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? (Ibidem.) Præmiserat enim, & dixerat: Scimus enim quia lex spiritualis est, ego autem carnalis sum, venundatus sub peccato: quòd enim operor, ignoro. non enim quod volo, hoc facio. Si autem quod nolo, hoc ago, cõsentio legi, quoniam bona est. Nunc autem iam nõ ego operor illud, sed quod habitat in me peccatum. Scio enim, quia nõ habitat in me, hoc est, in carne mea, bonum: nam velle adiacet mihi, perficere autem bonũ non inuenio. Inuenio igitur legem mihi volenti facere bonum, quia malum mihi adiacet. Condelector enim legi Dei secundùm interiorem hominem: video autem aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ, & captiuantem me sub lege peccati, quæ est in membris meis. Et, vt dixi, redit in se, & ad se, & videt fœneam carnem casibus plenam, caducam, minus stabilem, & exclamat rugiens à gemitu cordis, dicens: Infœlix ego homo; quis me liberabit de corpore mortis huius? Et confugit ad illam singularem misericordiam, (Ibidem.) dicẽs: Gratia Dei per Dominum nostrum Iesum Christum. De ista ergo pace quam videbat Propheta sano cordis oculo, dicebat: Fiat pax in virtute tua, & abundantia in turribus tuis. Tunc res gradibus interioribus ordinatæ sunt, nec possunt ascendi vsque ad summum, nisi gradatim. Tunc ergo erit abundantia virtutum in nobis, si transierimus vitia, & saltus fecerimus à malis, & gradibus ascenderimus ad virtutes, vt scala illa virtutum perducat nos vsque ad abundantiam turris, id est, plenitudinem virtutis. Gradus faciebat, quando in virtutibus tripudiabat Dauid, in victoria triumphabat, de viribus suis non præsumebat, & totum quod erat, Deo assignabat. Nam vicit homo iracundiam per mansuetudinem, primum gradum ascendit. (Gradus virtutis.) Reconciliatus est fratri propter pacem, secundum. Humiliauit se, ne inuiscata mẽte Deo munera offerat cum inimicitia fratris, tertium gradum ascendit. Quartum gradũ ascendit, qui vicit tenacitatem ex dispensatione pauperum, permanens in largitate. Per pietatem quintum gradum ascendit. Qui malum pro malo non reddit malis, sextum gradum ascendit. Qui orat pro inimicis, septimum gradum ascendit. Qui paratus est amittere substantiam seculi ex amore Dei, octauum gradum ascendit. Qui obtinet charitatem, in caput turris peruenit. Ista est ergo abundantia de qua dicebat Propheta, sicut & modò cantauimus, Fiat pax in virtute tua, & abundantia in turribus tuis. Sequitur, *Propter fratres meos & proximos meos loquebar pacem de te.* Qui sunt fratres nostri, nisi quos demonstrauit ipse saluator, (Fratres nostri qui sunt.) cùm mater eius & fratres ante ianuam starent, & nunciatum ei fuisset, Ecce mater tua & fratres tui stant foris, quærentes te videre? (Luc. 8.) Et ne videretur ab aduersariis carnem magis proximam sibi amare, quam susceperat non ex indigentia, sed ex voluntate, ait dicenti sibi, Et quæ est mater mea, & qui sunt fratres mei? Et extendens manum in discipulos dixit: Hi sunt mater mea, & fratres mei: & qui fecerit voluntatem patris mei, qui in cœlis est, ille mihi frater, soror, & mater est. (Matth. 7.) Ergo propter fratres nostros, & propinquos nostros, non carnis propinquos, non fratres seminis istius corporis: sed illos fratres, qui voluntatem Dei faciunt, qui vitam student habere purgatam, qui displicent sibi, & placent Deo, propter istos fratres, & propter istos propinquos loquimur pacem, & quærimus bona à Deo. Sic enim sequitur: Propter fratres meos & proximos meos loquebar pacem de te. Ergo iste Dominus noster Iesus Christus, qui est caput nostrum, de credentibus sibi dicebat, & sibi inhærentibus. (Coloss.) Et nos possumus dicere in charitate Christi de seruis Dei pudicis, sanctis, & immaculatis, qui sunt fratres nostri, si tamen viuamus sicuti vixerunt, vel sequamur vestigia eorum, qui ita viuunt, vt audeamus dicere fratres de bonis, qui sumus mali. Sed in nomine Christi non desperamus nos quotidie in melius proficere, & esse boni, qui aliquando fuimus mali, & dicere cum bonis, Propter fratres meos & propinquos meos loquebar pacem de te. Ecce modò loquimur pacem de Deo, vt superius significauit, pacem illam multiplicem, syluosam & spaciosam, quò se omnis homo tranquillus tollit, & ab æstu istius seculi sub vmbra opaca & condensa requiescit. Ibi enim sub vmbra eius cum requieuerim[us], & fuerimus, & manserimus, loquemur pacem de Deo. Vbi pax est, tempestas nulla est, obscuritas nulla est, nox nulla, tenebræ nullæ. Hæc est pax clara, modesta, simplex, idonea, fundata. Ergo fratres tenete pacem, possidete charitatem, permaneat vobiscum pax ista. Sed nũc dat se amicis suis, qui omnes delectationes, voluptates, cupiditates, aduersitates vincunt, calcãt, ascẽdunt, præueniunt. Si agnouistis expositos versiculos, quos modò propitio Deo ꝓ salute nostra cãtauimus, eritis imitatores, & nõ tãtùm doctores, sed factores. Dicamus quod ait Apostolus, Imitatores mei estote, sicut & ego Christi: (1. Cor. 11.) quia sancta imitatio quàm bona, vt vsq; ad societatẽ Christi perueniat. Fiat ergo in nobis pax in virtute eius, non in viribus nostris, vt iam non litigent duo in corpore nostro, id est, caro & spiritus: sed subdatur caro spiritui, vt in agone contendentes, ab omnibus erroribus abstineamus, vt iam sequamur ad palmam supernæ vocationis Dei, (Philip. 3.) præterita obliti, in ea quæ antè extenti, & occurrat nobis iam non certantibus, sed victoribus brauium illud æternitatis, corona immortalitatis, quam præparabit Deus metuentibus se. Amen.

Homilia in Psalmum CXXII.

INCERTO INTERPRETE.

AD *te leuaui oculos meos, qui habitas in cælo.* (Afflictio purgandis accommoda.) Prosunt nonnunquam supplicia, & tribulationum sarcinis animi sæpius corriguntur. Ecce enim Iudęi qui semper habebant oculos infixos in terra, qui humilia cogitabant, qui Ægyptiorum & Assyriorum confidebant auxilio, qui murorum propugnaculis tegebantur, qui cumulo fulgentis auri tumebant, post captiuitatem suam, post ruinam patriæ omnibus priuati deliciis, ad inuictam dexteram confugerunt, & terrenis cogitationibus spretis excelsa postulabãt, & euerso templo ad cœlum oculos eleuauerunt, & de cœlo Dei misericordiam flagitabãt, & de Deo subsidium suæ captiuitatis implorabant. Et nemo miretur quòd Deus dicitur in cœlis habitare. non enim tanquam cõclusus est alio loco, nec aliquibus limitibus occupatus, sed in cœlestibus potestatibus requiescens. Nam & in hominibus habitare dicitur, sicut ait: Inhabitabo in vobis, & inambulabo in vobis. (2. Cor. 6. ἀγγελῶν puto.) Igitur isti apud Barbaros multarũ sectarum imbuti ratione, valuerunt scire, quòd vbique Deus subuenit inuocatus, & eam Propheta nouam cõuersationem, id est, ecclesiæ iam radiare perspicit, & locorum obseruationem sensim, & figuratim imitandam esse testatur. *Sicut oculi seruorum in manibus dominorum suorum, & sicut oculi ancillæ in manibus dominæ suæ: ita oculi nostri ad Dominum Deum nostrum, donec misereatur nobis.* Perspice stabilem reuerentiam, incommotam fidem, non paruo tempore sese rogaturos pollicentur, sed perenni deprecatione seruaturos ostendunt: & ideo se seruulis compararunt quibus omnis spes in dominorum cura consistit, nec aliunde præsidium est. Quippe cùm sine dominorum sollicitudine alimoniam sibi præparari, vestimenta suppeditari, omnémque commoditatis curam non deesse confidunt. Et hęc à Domino donec receperint, non recedunt: & cùm acceperint, gratias confitentur, & hæc perpetuò gerunt. Dauid igitur demonstrare festinans quòd à Deo solo solatium postulant, & quòd perpetuo deprecantur, & quòd nulla spe nisi Dei misericordia consolantur, & quòd sua bona tanquam seruorum peculia ipsi debentur, posuit serui & ancillæ personam, & qui antea inuitabantur ad Deum, & nimio elati fastidio, non obtemperare curabãt, sola calamitate corriguntur, & captiuitate mutantur, & se ab eo nunquam recessuros pollicentur, donec eius misericordiam mereantur. Donec, inquit, misereatur nobis. Nõ dixit, donec mercedem reddat, aut donec vicem restituat: sed, donec misereatur nobis. Et nos ergo cõtinua deprecatione debemus insistere, & si acceperimus, & si non acceperimus, tamen non recedamus. (Luc. 18.) Nam cùm hoc facis, incunctanter accipies. Nam si illius impij iudicis agrestem mentem vnius viduæ assidua verba flexerunt: tu quam veniam poteris promereri, si ad fundẽdas preces aliquo fueris fastidio superatus? Inspice famulos dominorum vestigiis inhærentes, (παραίνεσις ab exemplo.) & ab ipsorum nutu sollicita obseruatione pendentes, hos imitare, hos sequere. Obsequium Domino, quod debes, exolue, & seruitio tuo eum placare festina, & omnia prætermittens illius præcepta conserua, & facilè poteris sentire quæ poscis. *Miserere nobis Domine, miserere nobis: quoniam multum repleti sumus despectione, multum repleta est anima nostra.* Vidisti mentem dolore contritam, saluari se misericordia deprecatur, & ingenti se mole supplicij laborare proclamat, sicut & Daniel ait: Quoniam diminuti sumus vltra omnes gentes super terram. (Dan. 3.) Hoc & Iudæi clamabant, Omnes terminos calamitatis excessimus, amisimus patriam, perdidimus libertatem, seruitutis iniuria subiugamur, captiuitatis vincula sentimus, barbarorum tenemur obsequio, contempti viuimus, suspecti anhelamus, fame conterimur, sitis rabie laceramur, omne tempus tormentis exemptum est: ideo subueni, miserere: multum repleta est anima nostra. Et ipsa, inquit, anima iam defecit calamitatum continuationę tantarum. Et multi quidem tolerabiliter patiũtur aduersa, nos autem etiam solatium sufferentiæ amisimus, lugemus, lachrymamur, lamentatione cõterimur. Et quoniã datis sibi honoribus nõ sunt vsi competẽter, sed largitatis beneficiis abusi vixerunt, contrariis corriguntur. Et hoc Deus vbique facit. (Vexationis vtilitas.) Sic & Adam cùm paradisum vtiliter habitare noluisset, pulsum è paradiso emẽdauit: & coniugem pari honore gloriatam, postea seruitute deterioratam, vtilem meliorémque constituit. (Genes. 3.) Sic & Iudæos libertate superbos, deliciis fastidiosos, iugo reddidit seruitutis, vt captiuitati dediti, & iniuriis traditi corrigantur. *Opprobrium exprobrantibus, & despectio superbis.* Hoc frequenter admittitur, hoc quotidie cõprobatur. Semper superba cogitantes, repentina humilitate obruuntur. (γνώμη.) Nihil enim superbia detestabilius, nihil arrogantia crudelius reperitur. Propter hanc tentationes, propter hanc dolores, propter hanc gemitus, propter hãc mortale corpus est, propter hanc cordibus sollicitudines ingeruntur, vt anima vndique tormentis obsessa, & crebris refrænata suppliciis, superbiæ cacumina derelinquat. Non ergo turbemur adueniente forsitan aliqua tentatione, cùm sciamus hanc esse pro nobis: sed Prophetæ verba teneamus, qui dicit: Bonum mihi Domine, quòd humiliasti me, vt discerem iustificationes tuas. (Psal. 118.) Calamitatem pro remedio, & vulnus pro medela suscipiamus, & tentationem prodesse noscamus, vt refici quiete possimus, per Dominum nostrum Iesum Christum, viuentem, & regnantem cum patre & Spiritu sancto in secula seculorum. Amen.

IN PSALMVM CXXIII.

NISI *quia Dominus erat in nobis.* Quod sæpe dixi, hoc quoque nunc dico, nec cessabo dicere, magnum esse fructum captiuitatis, & ad philosophiam deducere posse eos qui attendunt. (Captiuitatis bono Iudæi vitarunt idololatriam.) Ecce enim qui ad simulachra currebant, & Deum contemnebant, & in impietatem impegerant, quid dicunt nunc post captiuitatem? & quomodo salutem suam Deo ascribunt? Quinetiam Propheta, tanquam choragus optimus, eadem eis iubet frequenter dicere. Postquam ergo primus dixit, illis quoque præcipit vt magister discipulis, discere: *Dicat Israël, nisi quia Dominus erat in nobis, dum exurgerent homines in nos, fortè viuos deglutissent nos.* Erant enim inermes, nudi, captiui, & serui, & nuper à malis liberati, & vrbem habebant immunitam, imò verò ne ciuitatem quidem, & post reditum erant prædæ omnibus expositi, sed fuit eis Deus ꝓ muro & arce. Hoc ipsum nos quoque dicamus: Nisi quia Dominus erat in nobis, vtique viuos deglutissent nos. Quid enim non fecisset noster inimicus diabolus, nisi Dominus fuisset in nobis? Audi quid Christus dicat Simoni: Simon, Simon, quoties petiit te satanas cribrare sicut triticum: (Luc. 20.) & ego oraui pro te, ne deficiat fides tua. Est enim improba bellua & insatiabilis, (1. Pet. 5.) & nisi assiduè refrænaretur, subuertisset & con-

Iob 1.2. & 3.

fudiſſet omnia. Si enim cùm in beatum Iob puſillum quid ei fuit permiſſum, eius domum euertit funditus, eius corpus multauit, facultates corrupit, filios obruit, vt è carne vermes ſcaturirẽt effecit, vxorem in eum incitauit, amicos, inimicos, famulos, vt probris eum inſectarentur induxit: ſi non innumerabilibus frænis retardaretur, quomodo non omnes perderet? Quocirca hîc quoque dicit, Niſi quia Dominus erat in nobis. Erãt enim admodum pauci & contempti, & eos reuertentes multi adoriebãtur. Porrò autem in hoc quoque oſtendebatur Dei ſapientia, quòd non repente & vno ſimul tempore daret eis ſecuritatem, ſed ſenſim ac paulatim. Hoc autem faciebat eos conſeruãs in Dei cognitione, & quæ ex captiuitate ad eos redierat correctionẽ non ſinens prꝗterfluere.

δόγμα.

Quia enim liberatio à malis ſolet homines efficere ſocordiores, in ipſa etiam donatione bonorum permittit vt ipſi aſſiduè tententur, vt ſint eis tentationes perpetuum philoſophiæ exercitium. Et ideo nec homines ſemper dimittit in calamitatibus, ne deficiant: nec in quiete & rerum proſperitate, ne fiant ſocordiores: ſed mutationibus ac viciſſitudinibus eorũ ſalutem variat.

Proſperorum & aduerſorum alternationis vtilitas.

Viuos deglutiſſent nos. Vides quomodo oſtendit quàm ſunt feri & immanes qui eos inuadunt. Hi enim homines vel ferarum immanitatem oſtẽdunt, imò verò eis magis ſęuiunt in illos qui ſunt eiuſdem generis. Fera enim cùm ſemel inuaſerit, ab ira deſiſtit, & recedit. Homines autem cùm ſæpe res ceſſerit aliter quàm putabant, ſæpe inuadunt, vel ipſas carnes guſtare cupiẽtes. Eiuſmodi res eſt ira, rationis expers, adeò feruet & ebullit animi perturbatio.

Homines feris crudeliores. Ira, rationis expers.

Quomodo ergo hæc extinguetur ægritudo? Si res noſtras animo reputemus, ſi mortem conſideremus, & eos qui quotidie recedunt, ſi noſtram naturam cõtemplemur, quòd ſcilicet ſumus terra & cinis. Si autem pulchritudo aſpectus animo tuo adhuc imponit, vade ad monumenta & thecas tuorum parentum, & vide quomodo ſunt poſiti, & in puluerem ac terram reſoluti, & magnam ex eo capies occaſionem vt teipſum reprimas. Neque verò quod dico, nimis eſſe graue inſimulaueris. Quemadmodum enim qui febre laborant, poſtquam à morbo liberati fuerint, puro aëre indigent: ita etiam quos animi perturbationes ad inſaniam adigunt, ſi ad monumenta acceſſerint, tanquam qui in prædium ſaluberrimum peruenerint, multas expellent ægritudines.

Perturbationes animi vt ſanari poſsint. Heb.10.

Sufficit enim vel ſolus vrnæ aſpectus ad eum deprimendum, qui eſt valde inſolens. Ab his deinceps trãſmitte tuam cogitationem ad futurum illum diem terribilem, ad habendas de te quęſtiones, & reddendas rationes, ad ſupplicia quæ nullum habent omnino ſolatium, vbi nemo te defendet: & his omnibus veluti quibuſdam carminibus ſeda tuas animi perturbationes. Cõſidera autem etiam ex hominibus eos qui in vita præſenti ex diuitiis redacti ſunt in paupertatem, ex gloria in ignominiam: & ſi velis iraſci, non ei qui eſt tibi genere coniunctus, ſed malo tuo dæmoni iraſcere: Illi nunquam reconcilieris: illi iram tuam impende & conſume, in illum tende laqueum, nunquam ceſſes aduerſus eum bellum gerere.

Dæmon hominis malus.

Cùm iraſceretur furor eorum in nos, forſitan aqua abſorbuiſſet nos. Torrentem pertranſiuit anima noſtra, forſitan pertranſiſſet anima noſtra aquam intolerabilem. Torrentem & aquam hîc dicit ineffabilem irã inimicorum. Eſt enim aqua, quę effuſè magna vi & magno impetu fertur, & quodcunque ei occurrit, ſecum trahit. Non ſolùm autem hîc dicit irruptionem malorũ, verumetiam tranſitum. Ne animum ergo abiiciamus quando nos mala inuaſerint. Torrens eſt cuiuſmodicunque ſit, eſt nubes quæ prętercurrit. Quicquid moleſti dixeris, id habet finem. Quicquid graue & aſperum dixeris, id quoque omnino habet extremum. Si enim

Forſitan, ἄρα, vtique. Torrens.

A finem non haberent, natura non ſufficeret. At complures, inquit, ſecum trahit. At id non fit propter eius violentiam, ſed propter eos qui ſunt ignaui & puſillanimi, & facilè proſternũtur. Ne ergo abſtrahamus, ſed ea quę ſunt eius grauiſſima, inuadamus, loca eius cõſideremus, ſacram anchoram apprehẽdamus, vt nullum patiamur naufragium. Torrens enim eſt ad tempus terribilis, & rurſum ſupra modum deprimitur. Aqua abſorbuiſſet nos. Alius, Tunc aquæ inundauiſſent nos, quę tanquam gurges pertrãſiiſſent animam noſtram. Vtique tranſiiſſet anima noſtra aquã intolerabilem. Alius, tũc tranſiiſſent ſuper animam noſtram, tãquam aquæ, ſuperbi.

Spem dicit anchoram ſacram.

Vidiſti quantum ſit Dei auxilium: quomodo in tot malis non ſiuerit eos obrui. Ideo enim ſinit mala creſcere, nõ vt nos obruant, ſed vt magis probatos efficiant, & ſuæ potentiæ maiorem præbeat demonſtrationem. Superbos autem hic dicit hoſtes, qui quouis torrente, & quauis aqua intolerabili vehementius irruentes, nihil ipſos

Rom.5. Iacob.1.

B læſerunt. In cauſa eſt autem Dei auxilium, auxiliũ quod ſuperari non poteſt. Et ideo cùm ipſe dixiſſet liberationem à malis, dicit eum etiam qui liberauit, idque cum ſumma eius laude. *Benedict⁹ Dominus, qui non dedit nos in captione dentibus eorum. Anima noſtra ſicut paſſer erepta eſt de laqueo venantium.* Vidiſti quomodo ſuam oſtẽdit imbecillitatem, & illorum potentiam. Illi enim tanquam feræ & leones eos inuadebant, parati vel eorum veſci carnibus, armati & anima & viribus: hi verò erant quouis paſſere imbecilliores. Tunc enim Dei miracula maximè oſtenduntur, quando qui ſunt imbecilli, ſuperant potentiores. Nec eo ſolùm erant inſidiæ intolerabiles, quòd illi quidem erant potẽtes & terribiles, ira pleni, & vel eorum carnibus veſci parati: hi autem imbecilli, & pauci, & ad inuadendum faciles: ſed etiam quòd erant in mediis malis intercepti, & vndique cincti difficultatibus, haberent vndique bella eos circumſtãtia: ſed qui eſt maxima poteſtate præditus, & poteſt vndique con-

C ſeruare, etiam poſtquam pericula & mala circumſederint, nos, inquit, liberauit cum magna facilitate. Quod quidem volens oſtẽdere, ſic dixit, *Anima noſtra ſicut paſſer erepta eſt de laqueo venantium. Laqueus cõtritus eſt, & nos liberati ſumus.* Deinde oſtendens etiam quomodo, ſubiunxit, *Adiutorium noſtrum eſt in nomine Domini, qui fecit cælum & terram.* Vidiſti perfecti virtutem, vidiſti potentiam: ipſa etiam inſidiarum adminicula ſuſtulit. Hoc etiam anagogicè acceperit quiſpiã de diabolo, & de genere hominum. Oſtẽdit enim quomodo eum profligauerit, & eius ſuſtulerit inſidias. Hoc enim factum eſt ex quo dixit diſcipulis, Ambulate ſuper ſerpentes & ſcorpios, & ſuper omnem poteſtatem inimici. Nõ eſt enim amplius apertum bellum, nec ex æquo inſtructa acies.

Luc.10. Diabolus profligatus.

Sed ille quidem iacet pronus & procumbens: tu autem ſtas erectus, ex alto eum feriens. Ille quidem eneruatus: tu verò robuſtus & validus. Quî fit ergo vt ſæpe vincat? Hoc fit ex noſtra ignauia, ex ſocordia eorum qui dor-

D miunt. Si velis itaque reſiſtere, non audet tecum inſtructa acie confligere. Quod ſi vincit dormientem, id non illius potentiæ, ſed tuæ tribuendum eſt negligentiæ. Quis enim dormientem nõ vicerit, etſi ſit omnium imbecillimus? Alligatus eſt fortis, impedimẽta eius omnia direpta ſunt, fracta eſt potentia, ruptum eſt ac dirutum eius habitaculum, rhomphææ eius defecerunt. Quid vis his amplius? Qua de cauſa eum times? Cur vereris? Iuſſus es conculcare eum, qui eſt eneruatus: quamobrẽ dic quæſo contremiſcis? Cur cunctaris ac dubitas? An nõ cogitas qualis ſit qui tibi fert auxilium? Non ſolùm enim hoſtis tuus factus eſt imbecillior: ſed etiam tuum maius eſt auxilium. Compreſſa eſt carnis exultatio, peccati ablata eſt ſarcina, gratiam ſpiritus accepiſti, quę habet vim

Iacob.4. Matt.12. Pſal.9.

Rom.8.

bet vim vnctionis. Imbecillum enim legis, in quo erat A imbecillum per carnem, Deus miſſo ſuo filio in ſimilitudine carnis peccati, & de peccato condemnauit peccatum in carne, vt iuſtificatio legis impleretur in nobis, qui non ſecundùm carnem ambulamus. Carnem fecit tibi morigeram, arma tibi donauit, thoracem iuſtitiæ, cingulũ veritatis, robur ſalutis, clypeum fidei, gladium ſpiritus arrham dedit, corpore ſuo te nutrit, ſanguinem ſuum tibi bibendum porrigit, crucem tibi tanquam lanceam in manus tradidit, lanceam quæ nunquam flectitur: illum alligauit, humi proiecit.

Epheſ.6. Epheſ.1. Ioan.6. Arma Chriſtianorum.

Non habes itaque quo te deinceps defendas ſi vincaris: & ſi profligeris, non eſt tibi danda venia. Habes enim innumerabilia victoriæ adminicula. Laqueus contritus eſt, inquit, & nos liberati ſumus. Auxilium noſtrum in nomine domini, qui fecit cœlum & terram. Vides qualem habes Imperatorem, qualem Regem, eum qui eſt vniuerſi opifex, eum qui ſolo verbo tot corpora produxit, tantam molem, tantam magnitudinem. Ne animum de- B mittas, forti animo reſiſtas. Nihil vetat quo minus trophæum pulcherrimum erigas. Hęc ergo cùm ſciamus, ô dilecti, ſobrij ſimus, contendamus, ne dormiamus, ſed cùm arma abſterſerimus, animíque promptitudinem & alacritatem confirmauerimus, hoſtem aſſiduè inuadamus, vt cùm præclaram victoriã retulerimus, cum magna gloria regnum cœlorum conſequamur. Quod nobis detur aſſequi gratia & benignitate Domini noſtri Ieſu Chriſti, cui gloria & potentia in ſæcula ſæculorum. Amen.

IN PSALMVM CXXIIII.

QVI *confidunt in Domino, ſicut mons Sion.* Cur non dixit abſolutè, ſicut mons, ſed illius montis meminit? Docens nos non debere animum deiicere in calamitatibus, nec ab eis peſſundari, ſed a ſpe in Deum pendentes, omnia ferre fortiter, & bella, & pugnas, & tu- C multus. Quemadmodum enim hic mons qui fuerat quãdoque deſertus, & nudatus habitatoribus, ad priorem redierat proſperitatem veteri ſtatu recepto, cùm incolæ rediiſſent, & miracula rurſus oſtenderentur: ita etiam vir fortis & generoſus, licet ab innumerabilibus inuadatur calamitatibus, minimè euertetur.

Rom.8. 1.Cor. 11.

Ne ergo quæras vitam ab omnibus negotiis, periculis & afflictionibus remotam, ſed quam minimè inuoluunt & deprimũt pericula. Ars enim non eodem modo oſtenditur ſi quis in portu ſedeat, & ſi quis vndoſum mare tranſmittat. Ille enim, ignauus, mollis, & eneruatus redditur: hic autem, qui multas rupes marinas, multas cautes & ſcopulos, multos ventorum impetus, & alia maris pericula ſuſtinuit, & in his omnibus excelluit, animum ſuum firmiorem & robuſtiorem reddidit. Non ideo deductus es in hanc vitam, vt ſis otioſus, nec vt ſis vilis & abiectus, nec vt tibi nihil aduerſi eueniat, ſed vt grauia paſſus euadas clarior. Ne otioſam ac remiſſam, volupta- D tibúſque & deliciis plenam vitam quæramus. Non eſt enim viri fortis, ſed potius inermis hoc deſiderium: eius inquam potius, qui eſt rationis expers, quam eius qui eſt ratione præditus.

Heb.10. Matth.6. 26.

Sed ora quidem maximè vt non intres in tentationem. Quòd ſi in eam quandoque incideris, ne ægrè feras, nec conturberis, ſed fac omnia vt euadas clarior & illuſtrior. Non vides fortes milites, quomodo eos vocante tuba, trophæa reſpiciunt, victorias, coronas, maiores qui ſe præclarè geſſerunt? Et tu ergo cùm tuba ſpiritualis perſonat, ſurge & euade leone animoſior: ſiue ſit ignis, ſiue ferrum, ingredere. Sciunt vel ipſa elementa eos qui ſunt tam magni animi, reuereri. Sciunt etiam feræ eos qui ſunt adeò fortes, perti-

Exod.14. Dan.3. Dan.6.

A meſcere. Quanuis eas fames, quamuis ipſa natura irritet & efferet, omnium obliuiſcuntur quando iuſtum viderint, irámque ſuam cohibent. His ergo armis muniaris, & ignem non timebis, licet videris flammam in cœlos aſcendentem. Habes fortem & generoſum ducem, qui ſolo nutu poteſt quæcunque mala ſunt & grauia tollere. Illius ſunt omnia, cœlum, terra, mare, feræ, & ignis. eſt ei facillimum omnia vel transferre, vel vt conſiſtant efficere.

Iudith 9. Act.17.

Vndénam ergo, dic mihi, metus tuus oritur? Non aliunde certè quàm ex tua ignauia & ſocordia. Non eſt mors omnium malorum colophon? Atqui ea ipſa quoque eſt naturæ debitum. Cur non procuras vt id poſſit ſoluere? Si enim ea via neceſſe eſt ingredi, cur non cum mercatura? Sed poſt tormenta, quæ non temporariam, ſed dolorem præbent voluptate maiorem.

Heb.9.

Quòd ſi hæc tibi videntur eſſe grauia, conſidera eos qui abſque vlla mercede longa tabe exeduntur, qui fame perpetua vexantur, qui immedicabilibus & lõgis mor- B bis laborant, propter quos ſæpe mortem optarũt, multi etiam in enſes irruerunt, multi vitam laqueo finierũt. Cœlum autem tibi eſt propoſitum, & bona quæ ſunt in cœlis, & non vereris ac perhorreſcis eſſe mollis & ignauus, ídque cùm talem habeas adiutorem? An non audis prophetam dicentem. Qui confidunt in domino, ſicut mons Sion? Montem enim dixit ſpem in Deum immutabilem, firmam & conſtantem, inuincibilem & inexpugnabilem. Quemadmodum enim etiamſi quis innumerabiles adhibeat machinas, mõtem nec conuellere, nec labefactare poterit: ita etiam qui eum aggreditur, qui ſpem in Deum collocauit, reuertetur domum vacuis manibus. Monte enim longè eſt tutior ſpes in Deũ.

Mons, ſpes in Deum immobilis.

Non commouebitur in æternum qui habitat in Hieruſalem. Alius interpres dicit, Eſt immutabilis in æternum qui habitat Hieruſalem. Quid ergo? Non commoti, inquit, ſunt tres pueri, & Daniel? Abſit. Nam à patria quidem exciderunt, captiuitatem ſuſtinuerunt: ſed nullo tamen C tempore commoti ſunt: ſed cùm eſſent in tanta rerum perturbatione, & tanta fluctuum multitudine, perinde ac ſi petræ inſiſterent, & in tranquillo portu ſtarent, nihil graue aut aſperum ſenſerũt.

Rom 8. Heb.6. Dan.3.

Commotionem autem ne voces rerum caſus. Nõ eſt enim hoc commotio, ſed animæ interitus, & virtutem amiſiſſe: quod quidem non euenit in periculis, iis qui ſunt ſobrij & ſapientes, imò verò tutius & firmius ſuam poſſidẽt philoſophiam, clarioréſque & illuſtriores euadunt.

Commotio quid.

Quòd ſi vis etiam anagogicè ſumere illud, Non commouebitur in æternum qui habitat in Hieruſalem: deſcribe tibi adeptionem hæreditatis ſupernæ metropolis. Qui enim illam receperũt, ſunt ab omnibus omnino caſibus liberi: non ſunt illic quæ eos proſternant ac ſupplantent, non cupiditates, nec voluptates, nec peccati obſeſſiones, non dolor, & moleſtia, & pericula: hæc omnia longè aberunt.

Hieruſalẽ anagogicè Apoc.21.

Hieruſalem montes habet in circuitu eius, & Dominus in circuitu populi ſui ex hoc nunc & vſque in ſeculum. Per D hæc quidem dicit adeſſe auxilium ciuitati ex eius ſitu: ſed non permittit vt ei confidat, ſed eam ad inexpugnabile erigit auxilium, nempe Deum. Etſi enim, inquit, eam montes muniant, illa tamen protectione indiget. Id enim eam reddit inexpugnabilem. Quocirca alius quoque dicit interpres, Dominus autem circa populum ſuum. Hoc eſt, Ne confidite altitudini montium. Quod enim eam facit inexpugnabilem, hoc eſt, *Quia non relinquet Dominus virgam peccatorum ſuper ſortem iuſtorum.* Dicit iuſtam quandam cauſam Dei auxilij vt illi poſſint confidere. Quænam autem ea eſt? Non permiſerit, inquit, bona iuſtorũ eſſe in manibus peccatorum. Hoc autem dixit, ſimul & hoc agens vt confiderent de Dei auxilio, & perſuadẽs vt in virtute perſiſterent ſi ve-

lint frui perpetuo illius auxilio, & bona sua habere in sua potestate. Per hæc enim ostendit & acquisitionem, & securam eorum possessionem in libero mentis suæ arbitrio esse sitam. Virgam autem peccatorum hic vocat regnum hostium. Quod autem dicit, est eiusmodi, non sinet vt teneat hæreditatem iustorum. Etsi enim hoc fecit ad tempus, id fecit pro correctione, castigatione, & admonitione. *Vt non extendant iusti ad iniquitatem manus suas.* Alius, Propterea non extendunt iusti ad iniquitatem manus suas. Propter quidnam? Propter id quod dictum est, quòd defendet, quòd tuebitur, quòd hostes propulsabit, eósque repellet ab eorum possessionibus. Quasi diceret, Castigati tentatione, & bonorum suppeditatione effecti meliores, perseuerabunt in virtute, & vtrinque eruditi vitium non attingent. Vniuersum ergo propterea factum est, vt anima eorum reddatur melior, & rebus quidem aduersis corrigatur, bonis autem datis fiat promptior & alacrior. *Benefac Domine bonis & rectis corde. Declinantes autem in obligationes adducet Dominus cum operantibus iniquitatem.* Vides vbique duci à nobis initium & bonorum consequendorum, & sustinendę pœnæ. Quamuis autem à nobis sumatur principium, sic tamen Dei quoque benignitatis plurima lux affulget, profusa enim quadam & redundanti copia nos vincit remunerationibus: & in peccatis quidem commoderatum imponit supplicium, in rectè autem factis longè maiori remuneratione vtitur. Rectos autem hic vocat simplices, non fictos, qui nihil habent adumbratum nec simulatum. Tale enim est quod rectũ est, quod Deus vbique maximè requirit. Talis est etiam virtus, nempe plana & expedita: quemadmodum improbitas est quid peruersum, varium, & quod non habet exitum: & id potest videri ex rebus ipsis. Nam qui vult mentiri, & fraudes consarcinare, cogita apud te quot & quanta aggreditur, quanta opus habet varietate, & quibusnam fictis orationibus, quãto artificio, & quanta dicendi facultate. Qui autẽ dicit veritatem, non labore, non difficultate, nõ simulatione, non arte, aut machinatione, aut vllo alio eiusmodi indiget, cùm ea ipsa per se luceat. Quemadmodum enim deformia quidẽ corpora multis artificiis & integumentis indigent, quæ naturæ deformitatem cõtegant: quæ autem natura pulchra sunt, ipsa per se, etsi nihil extrinsecus aduenerit, resplendent: ita etiam in veritate & mendacio, in virtute & vitio inuenire possumus. Vnde clarum est quòd etiam ante supplicium, vitium supplicium infligit, & ante remunerationem virtus remuneratur. Quemadmodum enim illa habet in seipsa præmia etiã ante coronas: ita etiam hoc pœnam in se continet antequam puniatur. Quid enim possit esse peccato grauius, quod ad pœnam attinet? Quocirca Paulus quoque eorum mentionem faciens, qui meretriciam artem exercent, & florem ætatis prostituunt, & naturæ leges euertunt, dixit hoc esse maximum supplicium etiam antequam puniatur. Masculi enim, inquit, in masculis turpitudinem operãtes, & mercedem quam oportuit erroris sui, in se recipientes. Mercedem peccati sui, intemperantiam & ipsum actum vocans. *Pax super Israël.* Precatione conclusit orationem. Tales enim sunt sanctorum animæ. Cum adhortatione & cõsilio adiiciunt orationem: auditoribus maximum introducentes auxilium. Pacem autem hic dicit, non hanc solam sensilem, sed eam etiam quæ est hac excelsior, & dicit vndénam enascitur, & orat vt hæc anima cum seipsa non agitet seditionem, perturbationum animi bellum inferens. Hanc nos quoque pacem quæramus, vt promissa bona possimus assequi, gratia & benignitate domini nostri Iesu Christi: cui gloria & potentia in sæcula sæculorum. Amen.

[Margin: Arbitrij libertas. Virga peccatorum. — στραγγαλίας peruersitates & strangulationes. — Psal. 76. Matt. 19. Rom. 8. Rectus, non dolosus. 1. Paral. 29. Matt. 10. — Mentiendi difficultas. — Veracis facilitas. — Vitium ipsum sibi supplicium est. — Rom. 1. — Pax sanctorum. — Philip. 4.]

IN PSALMVM CXXV.

In *conuertendo Dominus captiuitatem Sion, facti sumus sicut consolati.* Alius interpres dicit, Quando conuerterit dominus captiuitatem, erimus consolati. Nomen captiuitatis est quidem in prolatione simplex, habet autem multas intelligentias. Est enim & bona captiuitas, vt quando dicit Paulus, Captiuum redigentes omnem intellectum in Christum. Est & mala, vt quãdo dicit: Captiuas abducentes mulierculas oneratas peccatis. Est quæ in mente versatur, vt de qua dicit, Prædicate captiuis remissionem. Est quæ sub sensum cadit, vt quæ fit ab hostibus. Est autem prior grauior. Qui enim ceperunt aliquos iure belli, captis sæpe parcunt, & si aut aquari, aut lignari, aut equos pascere iusserint, animam minimè læserint. Qui peccati autem captiuus factus est, habet sęuum & barbarum dominum, qui cogit eum facere res turpissimas, & maximè probrosas. Non parcere enim nec misereri nouit hæc vitij tyrannis. Audi itaque quomodo cum miserum & infœlicem Iudam acceperit captiuum, minimè ei pepercerit, sed sacrilegum & proditorem fecerit: deinde postquam scelus perpetrasset, eum in theatrum Iudæorum produxerit, & maleficium reuelauerit, & nec sic quidem permiserit vt perciperet fructum pœnitentiæ, sed ante pœnitentiam deduxerit ad laqueum. Est enim sæuus tyrannus, qui iubet quæ sunt improba, & eos qui obediunt, ignominia afficit. Quocirca vos rogo, summo studio fugiamus eius dominum, & cum eo bellemus, nec ei vnquam reconciliemur, & liberati in libertate permaneamus. Si hi enim à barbaris liberati, consolationem acceperunt, multò magis oportet nos à peccato liberatos gaudere & exultare, & hanc lætitiam conseruare immortalem, non autem eam perturbare ac confundere, eadem mala rursus aggredientes. Facti sumus tanquam consolati. Hoc alij quidem interpretes dicunt, Tanquam somniantes. Hebræus autem כחולמים cetholemim. Quid est autem, Consolati? impleti, inquit, sumus quiete, lætitia, voluptate. *Tunc repletum est gaudio os nostrum, & lingua nostra exultatione. Tunc dicent inter gentes, Magnificauit Dominus facere cum eis. Magnificauit Dominus facere nobiscum.* Ad meliorem mutationem non parum confert lætari propter liberationem à captiuitate. Et quis, inquies, non propterea lætatur? Patres eorum quando liberati sunt ab Ægypto, & ab illa seruitute traducti in libertatem, per summum ingrati animi vitium in bonis ipsis murmurabant, indignabantur, ægrè ferebant, tristes manebant. At non nos, inquit, sed gaudemus & exultamus. Iam verò causam quoque gaudij afferunt. Non solùm, inquit, gaudemus propter liberationem à malis, sed etiam quòd ex eo omnes cognoscẽt quam nostri Deus curam gerat. Tunc enim, inquit, dicent inter gentes, Magnificauit Dominus facere cum eis. Magnificauit Dominus facere nobiscum. Non temerè adiicitur hæc conduplicatio, sed vt ostenderent magnam quam ceperant lætitiam. Alterum enim verbum est gentium, alterum verò ipsorum. Vide autem, non dixerunt, Seruauit nos, nec liberauit nos, sed, Magnificauit, rem opinione maiorem & miraculo plenam per hæc volentes ostẽdere. Vides quòd (quemadmodum dicebam) per hanc gentem docebatur vniuersus orbis terræ, dum & abducerentur, & rursus reducerentur. Ipse enim reditus fuit loco præconis. Eorum enim fama vbique peruolabat, Dei in eos benignitatem manifestam omnibus efficiens, quòd scilicet erant magna & re vera omni opinione maiora

quæ in

[Margin: Captiuitas multiplex. 2. Cor. 10. 1. Tim. 3. Esa. 65. — Ioan. 8. Rom. 6. — Peccati tyrannis. Matt. 27. — Act. 1. — παραίνεσις. — Esa. 66. Rom. 5. Apoc. 19. — Exod. 17. — Verbi conduplicatio.]

quæ in eos facta erant miracula. Ipse enim Cyrus qui eos tenebat, ipsos dimisit, cùm nullus eum rogasset, sed Deus mẽtem illius molliisset: nec solùm eos dimisit, sed etiam affecit donis & muneribus. *Facti sumus lætantes. Conuertere Domine, captiuitatem nostram, sicut torrens in austro.* Quomodo dixit in principio Psalmi: In conuertendo Dominus captiuitatem: hic autem dicit, Conuerte, tanquam de re futura loquens. Maximè enim nos ad hoc inducit alius interpres, qui dixit, non, in cõuertendo: sed, Quando conuertit: quoniam res tunc principiũ caperet, & non tota gesta sit in principio, multæ enim fuerunt transmigrationes: fuit enim prima, secunda, & tertia. Hoc ergo possumus dicere: vel quòd orat vt sit integra & absoluta liberatio. Multi enim Iudæi volebãt remanere in regione barbarorum, & ideo vehementer desiderans hoc fieri, Conuerte, inquit, captiuitatem nostram, sicut torrentes in austro, hoc est, cum magno impetu, cum magna vehementia nos vrgens ac protrudẽs. Quocirca alius quoque interpres hoc ipsum significãs, dicebat, vt fluenta. Alius, vt aquæductus. Alius, vt emissiones. *Qui seminant in lachrymis, in exultatione metent.* Hoc de Iudęis quidem dictũ est, potest autem in multis quoque aliis locum habere. Virtus enim res est eiusmodi, vt quæ magnas habeat laborum remunerationes: & oportet nos prius laborare & affligi, & tũc animi remissionem & ocium quærere. Hoc etiam potest videri euenire in iis quæ ad hanc vitam pertinent. Quocirca ipse quoque ad hæc deduxit orationem, ad sementem, inquam, & messem. Quemadmodum enim qui seminat, & labore & afflictione, & sudoribus, & hyeme indiget, ita etiam qui virtutem persequitur. Nihil enim ęquè est ad ocium inutile vt homo. Et ideo vocauit Deus arctã & angustam viam quæ ducit ad virtutem. Imò verò nõ solum virtutem, sed ea etiam quæ ad hanc vitam pertinent, effecit laboriosa, atque adeò longè amplius. Nam & qui seminat, & qui ædificat, & viator, & lignator, & opifex, & denique quilibet homo, si est aliquid cõmodi percepturus, & labore & afflictione opus habet: & quemadmodum semina opus habent imbribus, ita nos etiam lachrymis: & quemadmodum terra opus habet vt aretur & proscindatur, ita anima fidelis pro ligone indiget tẽtationibus & afflictionibus, ne producat malas herbas, vt eius molliatur durities, ne nimium efferatur & exiliat. Nam terra quoque nisi diligenter colatur, nihil boni producit. Hoc est ergo quod dicit Propheta, non esse solùm lętandum propter reditum, sed etiam propter captiuitatem, & pro vtrisque Deo esse agendas gratias. Illud enim est semẽtis: hoc verò messis. Quemadmodum ergo, inquit, qui seminant laborãtes, redditus postea percipiunt: ita etiam vos quando recessistis quidem, imitati estis eos qui seminãt, afflicti, pulsati, vexati, hyemem, tempestatẽ, bellum, nimbos, gelu & glaciem ferentes, lachrymas effundentes. Quod enim sunt imbres seminibus, hoc lachrymæ sunt iis qui affligũtur. Sed ecce, inquit, accepistis eorum laborum remunerationem. Quando ergo dicit: *Euntes ibant & flebant, mittentes semina sua: Venientes autem veniẽt in exultatione, portantes manipulos suos:* Non dicit de frumento, sed de rebus, docens auditorem, nõ angi & mœrere in afflictionibus. Quemadmodum enim qui seminat mœrore nõ afficitur, licet sint multa grauia, respiciens ad lætas & luxuriantes segetes: ita etiam eum qui affligitur, nõ oportet angi & excruciari, etiam si sint permulta molesta, vt qui messem expectet, & copiosum prouentum, qui ex afflictione oritur, consideret. Hoc nos quoque cõsiderantes, & pro afflictione & otio ac quiete agamus Domino gratias. Etsi enim sunt diuersa quæ fiunt, vnum tamen habent singula finem propositum, sicut sementis & messis: afflictionésque forti & generoso animo feramus, & cum gratiarum actione: otium autem & res secundas cum Dei gloriæ celebratione, vt futura etiam bona consequamur, gratia & benignitate Domini nostri Iesu Christi, cui gloria & potentia in secula seculorum. Amen.

[Margin: 1. Esdr. 6. — Transmigrationes Iudæorũ tres. — Virtutis labor ac merces. — Simile. — Matth. 7. — Genes. 3. — Similia. Animæ cultura. — γνώμη per collationem. — Simile ex collatione.]

IN PSALMVM CXXVI.

Nisi *Dominus ædificauerit domum, in vanum laborauerunt qui ædificant eam. Nisi Dominus custodierit ciuitatem, frustra vigilat qui custodit eam. Vanum est vobis ante lucem surgere; surgite postquam sederitis.* Hic Psalmus dictus est de statu rerum qui fuit post reditum. Quoniam enim à captiuitate liberati, & à barbara regione reuersi, dirutam à se inuentam ciuitatem, & mœnia cum turribus humi disiecta, conabantur excitare: multi autem eos vndique adorientes prohibebant, Iudæorum fœlicitati inuidẽtes, & prosperos eorum successus metuentes: deinde autem in his faciendis tempus conterebatur, & tantum contritum est temporis, vt in ædificando templo plusquam quadraginta anni consumpti sint: quod Iudæi quoque declarantes dicebant, Quadraginta & sex annis ædificatum est templum hoc, non dicentes de priore ędificatione, quę à Salomone facta est, sed de ea, quæ facta est postquã liberati sunt à Persis. Quoniam ergo multum tẽpus conterebatur in ciuitate, templo, & mœnibus extruendis, docens eos Propheta ad Deum confugere, hæc persequitur, ostendens omnia frustra & nequicquam fieri nisi ad se diuinum auxilium attraxerint. Non solùm enim vt liberentur à captiuitate, sed etiam vt liberati mœnia excitent, fieri nõ potest absque diuino auxilio. Et quid dico de muris excitãdis, & vrbe ædificanda? ne eam quidem perfectam & absolutam poterit quis custodire, si illud ei non adsit auxilium. Hæc autem dicebat, eis omni ratione suadens vt rursus ad Dei auxilium confugerent, ne otio & rebus secundis fierent negligentiores. Propterea enim nec simul & aceruatim dedit eis bona omnia, sed sensim & paulatim, ne perceleri liberatione à malis, ad improbitatem pristinam recurrerent. Quinetiam dum bona daret, eos sæpe admonebat, per irruptionem hostium eorum socordiam excitans. Quod ergo hic dicitur, generaliter dictum est: ex hoc autem argumento cepit principium. Oportet enim id aptare omnibus, nõ vt ipsi socordes simus, & supini iaceamus, sed vt nostra afferentes, Dei arbitrio omnia permittamus, à spe illius in omnibus perpetuò pendentes. Quemadmodum enim fieri nõ potest, vt, nisi Deus opem ferat, res ad finem perducãtur: ita si Deus opem ferat, simus autem negligentes & otiosi, finem haud poterimus assequi. Vanum est vobis ante lucem surgere; surgite postquam sederitis. Alius, tardantibus ad sedendum. Alius, differẽtibus sedere. Quod autem dicit, est eiusmodi. Etiamsi vigiletis, etiamsi mane excitemini, etiamsi serò eatis cubitum, omne tempus in labore & afflictione consumentes, nisi auxilium eius assequamini, peribunt humana omnia, & ex eo studio ac diligentia nulla redibit vtilitas. *Qui mãducatis panem doloris.* Hoc dicit ostendens eos vitam degere laboriosam dum armati ædificãt. Altera enim manu canistrum aut lapidem ferebant, & alia gladium, ad ædificandum & bellandum seipsos comparãtes, & vnà cum clypeis ferẽtes silices. Quoniam enim erat immunita ciuitas & nudata, subitos autem & inopinatos hostium impetus forę singulis horis suspicarentur, armati muros ædificabant, & enses, clypei, & gladij aderant, & procul erant quidam speculatores, qui incertam eorum irruptionem significarent, & tuba canerent si quos pro-

[Margin: 2. Esdr. 5. 6. & 7. — Templũ secũdum annis 46. ædificatum. Ioan. 2. — Matth. 6. Luc. 11. Philip. 1. 2. 1. Pet. 5. — Neem. 4. — χάλικας.]

cul aduentantes viderent.Sed & si hæc,inquit,faciatis, A
& panem doloris comedatis, omnia, inquit, frustra &
nequicquam facietis,nisi attraxeritis supernum auxili-
um.Quòd si illi vt vrbem & muros excitarent,tanto o-
pus habebãt superno auxilio : multò magis nos,qui vi-
am quę ducit in cœlum,ingredimur.*Cum dederit dilectis*
suis somnum, ecce hæreditas Domini, filij. Cuiusmodi est
hæc consequentia? Pulchra profectò, valde cohærens
prioribus.Hoc est enim quod dicit,Si Deus opem non
ferat,omnia pereunt : quando autem fert, tunc iucun-
dus est somnus,tunc est otium,& vita à periculis libera,
& securitate plena. Quando eos qui inuadunt propul-
sarit, non solùm tunc ædificabunt ciuitatem, nec eam
solummodo custodient, sed multò etiam maiora acci-
pient,erunt enim patres multorum filiorum,& pulchra
eis augebitur soboles. *Merces fructus ventris.* Quid hoc
est? Mercedem,inquit,accipient,numerosam sobolem.
Etsi enim hoc sit opus naturæ, quãdo tamen Deus fert
opem, ea fœlicius procedit. Nam ipsa quoque indiget B
superno auxilio : erúntque Hierosolyma populo fre-
quentia. Non in his autem solum consistet eorum fœ-
licitas,nempe in ędificatione,in custodia,in sobole,sed
his etiam alia accedent.Et ostendẽs quænam hæc sunt,
subiungit dicens, *Sicut sagittæ in manu potentis, ita filij*
πεδητῶν. *excussorum.* Alius, alligatorum. Quod autem dicit, est
eiusmodi,Non erunt solum tuti intra mœnia & in vrbe
munita,nec erit eis tãtummodo numerosa soboles, sed
erunt etiam terribiles hostibus, & terribiles vt sagittæ.
Non dixit autem absolutè,sagittæ:sed,sagittæ in manu
δυνατοῦ, potentis. potentum.Non sunt enim sagittæ ipsæ per se terribiles,
sed tunc quando tenentur à potenti,mortem minitan-
tes iis quos adoriuntur.Ita ergo erunt hi terribiles.Quí-
nam hi? Filij excussorum.Hoc est,eorũ qui erant quan-
doque imbecilli, qui vincti & alligati. Priores enim res
aduersas eis frequẽter in memoriam redigit in tempo-
re fœlicitatis,vt mẽtem eorum omni ex parte corrigat,
& per ea quæ passi sunt, & à quibus sunt liberati, & per C
ea quæ consequentur. *Beatus vir qui impleuit desiderium*
suum ex ipsis,non confundetur cùm loquetur cum inimicis suis
in porta. Alius, Beatus qui impleuit pharetram suam ex
Hebræus. ipsis. Hoc est, hoc quoque eis aderit, robur corporis,
terror qui non poterit sustineri, pulchra & numerosa
proles,vrbis securitas,pulchritudo,victoria & trophæa
in bellis. Quocirca quoque eos beatos existimat, qui
sunt consecuturi hanc fœlicitatem.Erant enim,inquit,
armati.Sed non in his tantum consistit eorum beatitu-
do,verumetiã in eo quòd non afficientur pudore. Non
confundentur enim, inquit, quando loquentur inimi-
cis suis in porta.Quídnam est hoc? Maximum trophæ-
um,maximus splendor,iucunditas summa & fœlicitas.
Neque enim eis exprobrabitur quòd Deus curam eo-
rum non gesserit,vel quòd Deum habuerint imbecillũ,
vel quod potentem quidem, verùm suis peccatis depu-
lerint eius prouidentiam,sed in omnibus clari & gloria
pleni,propter ciuitatem,propter muros,propter custo- D
diam,propter liberos,propter arma, propter potẽtiam,
non se tegent præ pudore videntes inimicos, sed eis a-
cerrimè occurrent, gloriantes, sibi placentes, magnos
sumẽtes spiritus,& in omnibus ornati & instructi, cùm
Deus apertè ostẽdat se eorum suscepisse patrocinium.
Summa enim bonorum & fœlicitatis hæc est, coronis
esse deinceps ornatum,& instructum Dei auxilio.Et ea
de causa hic finit orationem, docẽs omnes ante omnia
hunc ornatum quærere, & eo gloriari. Eum ergo nos
quoque persequamur, vt digni habeamur qui bona æ-
terna assequamur gratia & benignitate Domini nostri
Iesu Christi,cui gloria & potentia in secula seculorum.
Amen.

IN PSALMVM CXXVII.

BEATI *omnes qui timent Dominum.* Vide
quomodo ab eo incipit in quo desiit.
Quemadmodum enim illic eos beatos
propterea censuit, quòd pudore minimè
afficerentur, quòd Deum haberent adiu-
torem,& stantem à suis partibus:ita hic etiam ab eo or-
ditur, dicens: Beati omnes qui timent Dominum. Et
rursus sumpto ab illis principio loquitur generaliter.
Rectè autem dixit omnes, significans quòd siue sit ser- Galat.5.
uus,siue Dominus,siue pauper, siue mancus ac mutilus
corpore, ac denique quicunque sit, nihil eorum vetat
quo minùs habeat hanc quam ipse dicit beatitudinem.
Alium enim qui falsò beatus dicitur, vt qui sit fictus &
simulatus,& quem multi beatum existimãt,multa con-
currentia vix tandem talem faciunt:& nisi omnia con-
currerint,non fuerit quis beatus apud homines,vt ver-
B bi gratia dico, Si quis sit diues, hoc ei non sufficit ad
beatitudinem,sed oportet etiam adesse sanitatem.Si e-
nim sit quidem diues, corpore verò mutilus, claudicat Beatitudo humana quàm difficilis paratu.
eius beatitudo, & est miserior pauperibus. Multi certè
diuites cum morbis conflictãtes,pauperes,qui compita
mendicantes obeunt,fœlices esse dicunt, & se miseros
esse ducunt cum decies mille talentis. Rursus si sit qui-
dem sano corpore & diues,gloria autem & honore ca-
reat, est aliud rursus impedimentum. Sunt enim non-
nulli qui plurimum quidem possident pecuniæ, súnt-
que corpore integro & inoffenso : sed ab iis qui princi-
patum obtinent,& magistratum gerunt,grauissima pa-
tiuntur, & in militiam trahuntur. Eò enim quòd nul-
lius sunt honoris participes, existimant se esse omnium
miserrimos, vt qui iis pareant quibus sæpe habent ser-
uos locupletiores. Rursus si adsit quidem gloria, diui-
tiæ, & sanitas, non adsit autem securitas, vtpote quòd
innumerabiles ei insidientur,inuideant,male velint,o-
C derint,accusent,calumnientur,is erit omnium miserri-
mus,vitam agens leporis, & vmbras habens suspectas,
omniáque horrens & pertimescens. Quòd si ab iis etiã
liber sit, ametur autem ab omnibus, & ei omnia succe-
dant ex animi sententia, nempe gloria, diuitiæ, securi-
tas,honor,quod fieri non potest, nempe vt hæc omnia
simul concurrant,& tamen ita esse fingamus,licet ergo
hæc omnia affluant, & nihil sit quod ea distrahat, aut
interrumpat, sed & populi beneuolentia,& gloriæ ma-
gnitudo,& pecuniæ abundantia, & corporis sanitas, &
omnis securitas,& à nullo posse vinci, in eo concurrãt:
improba sępe & peruersa muliere sibi coniuncta,euadit
iis omnibus miserior,qui carent his omnibus. Quòd si
ei vxor bona & ex animi sententia euenerit, si malos
habeat filios,eum esse omnibus miseriorem necesse est.
Quòd si nullos habeat, lugere & lamentari. Denique
quæcunque humana aspexerit quispiam,multa videbit
præcipitia. Et quid alia persequi opus est? Improbus
D sæpe famulus omnia euertit & confundit, & nihil est
adeò incertum & lubricum,vt in iis gloriari, & de iis se
iactare. At non est eiusmodi is qui Deum timet, sed ab Prou.14.
his fluctibus liberatus, sedet in portu & in tranquillita- Eccl.25.
te, vera & certa fruens beatitudine. Et ideo illis omni- Timens Deum fœlix.
bus præteritis Propheta hunc solum beatum iudicat.
Illa enim beatitudo nunquam planè constiterit, nisi o-
mnia concurrerint:imò verò etiamsi concurrerint, nũc
labefactatur ab iis ipsis quæ illam pariunt.Nam & diui- Eccles.5. Matt.19.
tiæ perniciem attulerunt, & vxor formosa sæpe causa Marc.10.
fuit interitus,& famuli prodiderunt, & filij fuere parri- 2.Reg.11. Eccles.9.
cidæ, &, vt iam dixi, multa habet vndique incerta & 4.Reg. 14.21.
valde lubrica.Hic autem etiamsi omnia contraria con-
fluant,non modò nihil lædunt hanc beatitudinem, sed
eam fir-

eam firmiorem reddunt & constantiorem.Nam & si sit A
paupertas, & si ignominia, & mutilatio corporis, & v-
1.Paral. 33. xor improba, & scelerati filij, & quodcunque aliud di-
4.Reg. 19. xeris,hoc nihil deprimit nec labefactat hanc beatitudi-
nem. Neque enim suum ex illis habet ortum, vt ex eis
3.Reg.12. cõuulsis labefactetur, sed habet radicem à superis:quo-
circa manet inexpugnabilis. Atque adeò,si velitis,eum
Gen.37. 38. in ipsis rebus ostẽdamus & pertractemus. Non erat Io-
seph seruus,non externus, non extorris à sua ciuitate &
patria,nõ seruus Barbarorum,priùs quidem Saraceno-
rum,postea autem eis immaniorum Ægyptiorum? An
βεβαίωσις ab exemplo. non existimabatur adulter? non accusabatur? non calu-
mniis & fictis criminibus impetebatur? nõ habitabat in
Gen.39. carcere?non vinctus tenebatur?Et quid horum cum læ-
sit? Imò verò per hæc erat in primis beatus. Hoc est e-
nim, sicut iam dixi, admirabile, quòd non solùm hinc
nihil læditur beatitudo, sed etiam præclarior redditur
& illustrior.Si nihil enim illi eorum accidisset,non fuis-
set adeò beatus.Vis etiam eos dicam qui in vitio acrius B
perstiterunt, deinde repentè mutati sunt, & omne illud
Luc.23. vitium exuerũt? Quid fuit latrone miserius? sed repen-
te euasit omnium beatissimus. Atqui mille cædes fece-
rat,nam & erat crucis supplicio damnatus, & ad mortẽ
ducebatur,omnes eum accusabant, totum tempus erat
consumptum,& vita trãsacta fuerat in scelere : sed quo-
niam exiguo tempore Christum ita vt oportet timuit,
beatus factus est. Ita etiam meretrix, licet sui corporis
formam pretio venundaret, & exposita esset omnium
Luc.7. contumeliæ,& ideo esset omnium miserrima,beata e-
titit quando Deum vt oportet timuit.Nullum est enim
γνώμη à simili, malum quod non extinguat Dei metus. nam quemad-
modum ignis,quodcunque ferrum ceperit contortum,
vel rubigine confectum,id clarum reddit ac pulchrum,
ferruginem abstergens, & quod in eo erat peruersum
& inflexum, perfectissimè corrigit : ita etiam Dei me-
tus vel exiguo tempore facit omnia, & eos qui ab ipso
tincti sunt,nulla re humana frangi sinit.Non erat imbe- C
cillus Timotheus? non morbis & afflictionibus perpe-
tuò vexabatur? Quid ergo fuit illo beatius? Quid verò
1.Tim.5. Iob 1.2. dic quæso,Iob? An non redactus erat ad paupertatem?
non ad orbitatem? non ad corporis grauissima vlcera?
non probris, contumeliis, & iniuriis appetebatur? non
Iacob.5. Iob 2.19. fame & malis omnibus humanis cruciabatur? Is tamen
fuit omnium beatissimus. Non solum enim nihil ho-
rum eum fregit ac prostrauit, sed etiam firmiorem fe-
cit & solidiorem. Quinetiam cum illis omnibus vxor
eum premebat, probris insectans, & tamen per hæc o-
mnia euasit clarus & conspicuus.Hæc ergo omnia con-
siderans Propheta, dicebat: Beati, inquit, omnes qui
timent Dominum. *Qui ambulant in viis eius.* Ne enim
existimares sufficere timorem,adiecit illud : Qui ambu-
lant in viis eius. Multi enim fidem quidem perfectam
[illegible] habentes, vitam autem flagitiosam,omnium fuere mi-
serrimi. Ne ergo id quod dicit, videretur ex eo refelli,
subiunxit: Qui ambulant in viis eius. Quænam autem D
Via Domini. sunt viæ eius, nisi vita quæ ex virtute instituitur? Per
eam enim potest in cœlum ascendi,& illa ciuitas appre-
hendi & ipse Deus videri, quatenus potest ab homine
aspici.Eius autem viæ dicuntur,quoniam per eas potest
in cœlum veniri.Non dixit,via : sed,viæ,ostendens eas
Multiplicitas viarũ Domini. esse multas & diuersas.Propterea enim multas vias mu-
niit,vt earum multitudine facilem nobis faceret ingres-
sum. Ex hominibus enim alij sunt virginitate illustres,
alij verò se honestè ac decorè gerunt in matrimonio,
alij ornantur viduitate : & hi quidem se omnibus exue-
runt, illi verò dimidio : & hi quidem per viam rectam
ingrediuntur, illi verò per pœnitentiam : & ideo mul-
tas tibi vias muniit, vt facilè ingrediaris. Non potuisti

A post lauacrum seruare corpus mundum? at per pœni-
tentiam id potes emundare,potes per pecunias,per ele-
emosynam. At non habes pecunias? Sed potes visitare
ægrotum,potes accedere ad eum qui est in vinculis,da-
re poculum frigidæ,& sub eodem tecto hospitem exci- Luc.12.
pere, præbere duos obolos, sicut vidua, ingemiscere
propter eos qui affliguntur. Nam hoc quoque est elee-
mosyna. At es vndique destitutus, & omnino pauper,
& corpore adeò imbecillo, vt ne possis quidem ingre-
di:hæc omnia fer magno & excelso animo, Deo agens
gratias, & magnam mercedem accipies. Nam in hoc
quoque se pulchrè gessit Lazarus. Neque enim vlli suis
subuenit pecuniis. Quî enim id fecisset,cui vel necessa- Luc.16.
rium deerat alimentum? Non ingressus est carcerem.
Quomodo enim,qui nec erigi,nec se sustinere poterat?
Non inuisit ægrotum. Quomodo enim qui linguis ca-
num erat expositus? Et tamen etiam absque his præmi-
um virtutis arripuit, eò quòd omnia tulerit forti & ge-
B neroso animo:eò quòd cùm videret quidem crudelem
& inhumanum hominem in honore haberi,& vitam a-
gere in deliciis,seipsum autem versari in tantis malis,ne
verbum quidem indecorum protulerit. Et ideo in sinu
Abrahæ receptus est, qui mortuo nihilo erat melius af-
fectus,sed planè erat iners & inutilis, in diuitis vestibu-
lo proiectus:& cum patriarcha,qui tot & tantas res prę-
clarè gesserat,coronabatur, & victor renunciabatur, &
sinu illius fruebatur, qui nec eleemosynam fecerat, nec
ei cui iniuria fiebat manum præbuerat,non hospites ex-
ceperat,nec aliquid aliud ostendere poterat, sed tãtum
in omnibus Deo gratias egerat,& præclaram patientiæ Patientiæ corona.
coronam retulerat. Magna enim res est gratiarum actio
& philosophia, quæ tot & tantis malis exercetur:idque
factum est longè omnium maximum. Vnde etiam Iob Iob 2.
coronatus est,& dicebat diabolus : Pellem pro pelle, &
omnia quæ homo habet, dabit pro anima sua, sed im-
mitte manum tuam,& tãge carnem eius. Non est enim
C parum, dolore affectam refrænare animam ad hoc vt
nihil peccet. Hoc est cum martyrio conferendum, hoc
est bonorum colophon.Et tu ergo,ô dilecte,cùm te sæ-
pe vel morbus,vel febres,vel dolores inuadunt,cogen-
te te cruciatu dicere aliquid blasphemum, si te retinue-
ris,& Deum gloria & honore affeceris,eandem merce-
dem accipies. Quánam enim de causa,dic mihi quæso,
blasphemas? Idcóne euadit tibi dolor leuior? Quan- Blasphemia in dolore cauenda.
quam & si maximè dolor fieret hac ratione leuior, ne
sic quidem oporteret animæ salutem prodere, ineundo
rationem consolandi corporis. Nunc autem non mo-
dò non leuatur dolor,sed etiam grauior redditur. Nam
cùm videt diabolus se potuisse te ad blasphemiam ad-
ducere, fornaci ignem magis subiicit, & dolorem in-
cendit,vt eius desiderium impleas. Maximè ergo, sicut
dixi,etiam si leuaretur,nõ oporteret hoc facere. Quan-
do autem nihil lucrifacis, quid attinet teipsum occide- Ephes.5.
re? At non potes tacere? Deo ergo age gratias. Deum 2.Thess.5.
D ergo gloria & honore affice, qui te probat in fornace.
Pro blasphemia ex ore tuo prodeat Dei gloria. Ita &
magna est merces, & vulnus efficitur leuius. Ita etiam
beatus ille loquens dicebat,Dominus dedit, Dominus Iob 1.
abstulit. Sit nomen Domini benedictum. Et rursus, Si
bona ex manu Domini accepimus,mala non sustinebi-
mus? sed mihi, inquit, non dedit opes. Minus est ergo
vulnus. Non sunt enim conferenda,his nudari opibus,
& cùm earum nunquam periculum feceris, viuere in
inopia.Si enim aliorum mala videntes,& cum suis æru-
mnis conferentes,multi pauperes eorum collatione sua
esse grauiora existimant : quando se non cum aliis, sed
cum seipsis comparant, cogitent tantò esse grauiorem
dolorem, quantò efficit experientia, vt sit maior sensus

ablationis. Ita etiam est leuius, ab initio non habuisse liberos, quàm eis orbari cùm ipsos habueris. Non sunt enim similia, non accepisse, & postquam acceperis, eis esse priuatum. Fer ergo forti & generoso animo quæ accidunt. Hoc enim est tibi martyrium. Non enim eum qui sacrificare iubetur, non sacrificare, sed potius dilaniari & excarnificari quàm hoc facere, solum facit martyrium: sed etiam cùm dolor impellit ad blasphemandum, toleranter potius ferre laborem statuere, & nihil turpe & inhonestum dicere, facit martyrem. Iob enim non ideo fuit coronatus, quòd sacrificare iussus non sacrificauerit, sed quòd dolores & calamitates forti animo perpessus sit. Quinetiam Paulus propterea victor renunciatus est, propter flagella, propter afflictiones, propter alia quæ sustinuit cum gratiarum actione. *Labores manuum tuarum manducabis, beatus es, & bene tibi erit.* Quánam de causa conduplicat beatitudinem? Quoniam nouit eius magnitudinem: in rei visione contemplanda iucundè immoratur. Et quídnam dixit illud, Bene? *Vxor tua sicut vitis abundans in lateribus domus tuæ.* Alius, In penetralibus. Alius, In femoribus. *Filij tui sicut nouellæ oliuarum in circuitu mensæ tuæ. Ecce sic benedicetur homo qui timet Dominum.* Quid dicis? Hæc est beatitudo, hoc lucrum, domesticę copiæ, & suis frui laboribus, multitudo liberorum, & fertilitas vxoris? Non hoc quidem, sed hoc ex redundanti quadam copia accedit. Quærite enim, inquit, regnum Dei, & cætera adiicientur vobis. Quoniam ergo loquebatur cum iis qui erant adhuc imbecilliores, tanquam paruos puellos inducit ex rebus sensilibus. Neque verò mireris. Si enim Paulus hoc facit tempore tantæ philosophiæ, cum eis qui adhuc humi repebant, ex his differens: multò magis Propheta. Hoc autem facit Paulus tum alibi, (quando enim de virginitate differit, nihil dicit de eis quæ illis sunt euentura, sed ponit tantùm liberationem à molestiis matrimonij) tum etiam quando loquitur de honore in parentes, eodem modo vsus est, ita dicens: Quod est primum mandatum in promissionibus. Quod est autem mãdatum? Honora patrem tuum & matrem, & eris longæuus super terram. Quinetiam quando scribit de ostendenda in inimicos philosophia, sensile rursus præmium proponit, dicens: Hoc enim faciens, carbones ignis congeres super caput eius. Christus autem non sic (neque enim cum imbecillis loquitur) sed in virginitate quidem proponit regnum, in amandis autem inimicis, quòd erunt Dei similes, quantum possunt homines esse Dei similes. Quemadmodum etiam in veteri vbi inducebantur per sensilia, videbimus eos qui sciunt philosophari, induci à maioribus. Id autem Paulus significans, dicebat: Iuxta fidem defuncti sunt omnes isti non acceptis promissionibus, sed eis procul visis & salutatis. Non est ergo hæc sola merces eorum qui Deum timent, frui rebus suis, ceu sunt vxor & liberi, reíque domesticæ prosperitas, sed hæc quidem sunt ex superabundantia, & instar cuiusdam additamenti. Principalia autem sunt, primum quidem hoc ipsum, Deum timere: quod in seipso continet remunerationem. Deinde arcana illa quæ oculus non vidit, nec auris audiuit, & in cor hominis non ascenderunt. *Benedicat tibi Dominus ex Sion, & videas bona Hierusalem.* Alius, Et vide in bonis Hierusalem. Bona dicit, ciuitatem, diuitias, decorem, honores, prosperitatem, fertilitatem, securitatem, pacem. *Omnibus diebus vitæ tuæ.* Pulchrè etiam vsus est adiectione dierum. Erat enim hoc signum maximum quòd hæc à Deo darentur, & eius prouidentiæ argumentum, quòd nihil humanum paterentur, nec corruerent, & nec vllam sustinerent mutationem, nisi quando indignatus ea intercidisset. *Et videas filios filiorum.* Atqui multi, inquit, Deum timentes, sine liberis semper fuere. Et quid hoc sibi vult? Neque enim nos propter præsentia exuimus, sed principaliter quidem vt Deo placeremus, deinde etiam propter spes futuras. Atque tunc quidem hæc erãt præmia, nunc autem cœlum, & bona quæ sunt in cœlis. Quod si cùm Deum timeres, non habuisti filios, qui scis nunquid dederit alia hac fœlicitate maiora? Neque enim omnes vno modo beneficio afficit, sed variè, cùm sit diues. Quot fuerunt qui cùm filios haberent, iudicarunt eos fœlices qui non haberent? quot qui diuitias possidebãt, pauperibus miserius ex hac vita excessere? Quot qui gloriam concupierant, ea tanquam ense aliquo confossi sunt, & grauissima quæque sustinuerunt? Ne quæras tibi exhiberi negotia, nec à Deo eorum quæ facit rationem exposcas: sed feras omnia forti & generoso animo, & cum gratiarum actione, imò verò nulli rerum præsentium animũ tuum affigas. Propterea enim talem iussus es facere orationem, in qua vnum solùm petis postulatum sensile, & nihil amplius. Quanquam hoc quoque rursus mensura fit spiritale. Alia enim omnia, de cœlis & de regno quod illic est, de perfecta vitæ institutione, & de liberatione à peccatis nobis dicuntur: de sensilibus autem vnam iubemur dicere dictionem. Quænam autem ea est? Panem nostrum supersubstantialem da nobis hodie, & nihil aliud. Quoniam enim ad aliam deinceps vocamur patriam, & ad maiorem vitam ascripti sumus, oportet etiam nostra postulata esse ei conuenientia. Hæc autem etiamsi euenerint, oportet ea administrare cum summa diligentia. *Pax super Israël.* Hæc est oratio de communi. Hoc enim maximè desiderant, vt qui sint longo bello afflicti & exhausti. Quid enim eos alia iuuant, si pax non adsit? Quod ergo est bonorum quæ tunc erant, præcipuum, & eorum securitatem, nempe pacem, pollicetur, eámque perpetuam, quod est maximè opus Dei prouidentiæ, dare scilicet, & non sinere vt intercidat. Quoniam enim rerum humanarum natura fluxa est, & non permanens: ostendens hæc non temerè ad eos deuenire, sed à superno auxilio & à nutu diuino procedere, dixit, Omnibus diebus & pacem permanentem est pollicitus. Atque hoc quidem factum est, quod ad Deum attinet. Quòd si fuit interrupta, hoc quoque accidit ex illorum improbitate. Quemadmodum enim quando aliquibus supplicia minatur, iis qui per pœnitentiam iram discutiunt, cohibetur supplicium: ita etiamsi bona promittat, visi autem fuerint indigni qui promissa erant consecuturi, reuocatur promissum. Quod ad eum ergo spectat, omnibus diebus est eam pollicitus: sua autem improbitate donum interruperunt. Hæc autem dico, vt neque eo minante desperemus, nec rursus bona promittente torpescamus: sed studio, & in vita instituenda diligentia, promissa ad opus prouocemus. Nisi enim ita faciamus, non sufficit ad conseruandos nos sola promissio. Nam Iudæ quoque pollicitus est eum esse sessurum super thronum cum vndecim discipulis: nec tamen sedit. In causa autem non fuit ille qui promisit, sed is qui promisso indignus visus est. Et nos ergo cùm habeamus regni promissum, ne simus ignaui ac desides, sed nostra quoque afferamus, vt possimus bona æterna consequi, gratia & benignitate Domini nostri Iesu Christi, cui gloria & potẽtia nunc, & semper, & in secula seculorum. Amen.

IN PSAL-

[Margin: Martyrum patientiæ. — Matth.5. Iacob.5. Rom.8. — Luc.12. 1.Cor.3. — 1.Cor.7. — Ephes.6. — Rom.12. — Matt.19. Matth.5. — Heb.11. — Luc.4.5. Dan.5. 2.Mac.9. Luc.16. Act.12. Iob 12. Eccles.8. — Matth.6. ἐπιούσιον. — Iob 3.4. 2.Cor.13. 1.Thess.5. — Natura rerum humanarum fluxa. — Ion.3. Hier.18. Ezech.33. — Promissa Dei vt impleantur. Matt.19.]

IN PSALMVM CXXVIII.

Sæpe expugnauerunt me à iuuentute mea.

SÆPE *expugnauerunt me à iuuentute mea, dicat nunc Israël, sæpe expugnauerunt me à iuuentute mea: etenim non potuerunt mihi.* Alius interpres dicit, Sed non potuerunt me. Hic quoque Psalmus cohæret præcedenti. Quoniam enim interrumpebatur ædificatio, nec opus deducebatur ad finem, eos in bonam spem adducens, ne desperarent ex præteritis, iubet eos de futuris esse bono animo, & docet eos dicere hæc verba. Etenim cùm sæpe eos inuasissent, nequaquam potuerunt superare, nec integram victoriam reportarunt. Et tamen captiuos, inquit, ceperunt, & in terram alienam traduxerunt, & multa bella vicerunt, & tunc quidem maximè non ex propria virtute, sed ex Iudæorum peccato superarunt. Quanquam alioqui nec ad finem quidem vsque permansere victores. Neque enim potuerunt genus omnino delere, vel ciuitatem omnino euertere, aut gentem funditus perdere, sed cùm paulisper Deo concedente vicissent, rursus vincebantur. Quomodo autem vincebantur? Ad priorem fœlicitatem Iudæis reuertentibus. Quod quidem significans alius interpres dixit, Sed non præualuerunt super me. *Supra dorsum meum fabricauerunt peccatores, prolongauerunt iniquitatem suam.* Quid hoc est? Non temere, inquit, & fortuitò insidiabantur, sed multa moliebantur & machinabantur, dolos struentes, & clanculum inuadentes. Illud enim, supra dorsum meum, vel fraudem & exulceratam malitiam significat: vel, per vim, & cum magna vehementia. Hoc est, Aggressi sunt meam potentiam confringere. Alius autem pro, Fabricati sunt, dixit, Arauerunt, vt ostenderet quòd in parandis iusto insidiis opus faciebant. Prolongauerunt iniquitatem suam. Quid est quod dicit? Ostendit eos non solùm cum magno impetu inuasisse, sed etiam cum magnis insidiis, vt qui multum temporis ea in re consumerent, & insidiari suum opus esse ducerent, & in eo assiduè persisterent. Sed id nihil eis profuit, non propter nostras vires, sed propter Dei potentiam. Quocirca ostendens eum qui erigit trophæum, & parit victoriam, subiunxit, *Dominus iustus concidit ceruices peccatorum.* Alius autem pro ceruices, dixit funes, significans insidias, insultus, machinationes. Rectè autem dixit, non dissoluit, sed, concidit: vt magis ostenderet eum id fecisse, reddentem eorum consilia penitus inutilia. Cùm enim inciperet rursus condi ciuitas, multi vndiquaque inuadebant inuidia extabescentes: nec id semel tantùm, aut bis, sed sæpenumero fecerunt. Hoc ipsum etiam vsuuenit in ecclesia. Cùm enim inciperet enasci, omnes eam assiduè inuadebant: in principio quidem Reges, populi, & Tyranni, postea autem insidiæ Hæreticorum: & maximum & varium ac multiplex bellum vndique suscitabatur: sed tamen non præualuit: sed fusi quidem sunt & profligati hostes: floret autem & viget ecclesia. *Confundantur, & conuertantur retrorsum omnes qui oderunt Sion.* Alius, Subuertantur retrorsum. *Fiant sicut fœnum tectorum, quod priusquam euellatur, exaruit. De quo non impleuit manum suam qui metit.* Alius, Pugnum. *Et sinum suum qui manipulos colligit. Et non dixerunt qui præteribant, Benedictio Domini super vos. Benediximus vobis in nomine Domini.* Adhortationem precatione concludit, ex narratione præteritorum, & ex oratione ad confidendum adducens, & iniustam belli causam ostendens. Ex inuidia enim & odio bellum suscepere: & ideo dicit, Erubescant & conuertantur retrorsum omnes qui oderunt Sion. Non solùm, inquit, victi sunt, sed turpiter & ridiculosè. Deinde cùm dixisset, Fiant sicut fœnum tectorum, persistit in similitudine, non eos tãtùm fœno comparans, sed fœno quod est supra domos. Quanquam enim id quoque quod est in campis, celeriter diffluit: volens tamen ostẽdere quàm essent viles & abiecti aduersarij, eos comparat fœno quod est super domos: vt vtrinque ostendat quàm sint fragiles & caduci, nempe & ex fœni natura, & ex natura loci. Tales, inquit, sunt insultus aduersariorum, qui non habent radicem, nec fundamentum, qui aliquantisper quidem videntur florere, postea autem arguuntur, & ex seipsis excidunt. Talis est prosperitas eorum qui viuunt in scelere. Talis iucunditas rerum quæ ad hanc vitam pertinent. Simul enim & cernitur, & interit, vt quæ nec habeat fundamentum aliquod, nec potentiam. Et ideo non est eis adhibendus animus, sed considerando quàm sint fluxæ & caducæ, desiderandæ sunt res æternæ, immortales, immobiles, & in quas nulla cadit mutatio. Quas detur nobis omnibus consequi, gratia & benignitate Domini nostri Iesu Christi. Cum quo patri gloria simul cum sancto Spiritu, in secula seculorum. Amen.

[Margin: Heb. mihi, id est, aduersum me. Chald. nõ potuerũt inferre malum mihi. — Hebr. & Chald. arabant arantes. — Nempe Chald. funes vel iugum. συγκέψει concidet. Neem.4. — Matt.16. — Iob 14. 20 21. Esa.24.]

IN PSALMVM CXXIX.

DE *profundis clamaui ad te Domine, Domine exaudi vocem meam.* Quid est, De profundis? Nõ dixit solummodo, Ex ore, neque solummodo, Ex lingua (nam errãte etiam mẽte verba funduntur) sed ex corde profundissimo, cum magno studio, & magna animi alacritate, ex ipsis mẽtis penetralibus. Tales sunt enim animi eorum qui affliguntur: vniuersum cor secum commouent, Deum inuocantes cum magna compunctione: & ideo etiam audiuntur. Tales enim preces magnam habent potentiam, vt quæ neque subuertãtur, neque concutiantur, etsi eas diabolus magno impetu inuadat. Quemadmodum enim arbor valida, & quæ in multam profunditatem terræ agit radices, eiúsque sinus deuincit & astringit, cuiuis ventorum impetui resistit: quæ in terræ autem summa superficie sita est, si quælibet parua aura incubuerit, labefactatur, & radicitus euulsa iacet super terram: ita etiam preces quæ ab imo quidem ascendunt & egerunt radices in profundo, etiamsi innumerabiles venerint cogitationes, etiamsi instructa tota diaboli acies, firmæ manent & stabiles, & minimè euertuntur. Quæ autem ex ore in labiis procedunt, & non ab imo ascendunt, ne possunt quidem ad Deum ascendere, propter eius qui accedit, socordiam. Eum enim qui talis est, seu fuerit aliquis strepitus, is ipsum euerterit. siue tumultus, ab oratione abduxerit: & os quidem resonat, cor verò est inane, & sola ac deserta cogitatio. At sancti non sic orabant, sed cum summo studio & maxima vehementia, vt etiam totum corpus inflecterent. Beatus itaque Helias orans primum quidem quæsiuit solitudinem: deinde cùm posuisset caput inter genua, & seipsum cum magno ardore incenderet, ita fundebat preces. Si vis autem eum etiam videre rectum stantem in oratione, vide eum rursus extensum in cœlum, & ita extensum vt etiam ignem è cœlo deiiceret. Ita etiam quando voluit suscitare filium viduæ, cùm totum seipsum expandisset, confecit eam resurrectionem: non interrumpens, neque oscitans sicut nos, sed animi in orando alacritate incensus. Quid autem dico Heliam & sanctos illos? Vidi sæpe mulieres propter virum peregrinantem & infantem ægrotãtem, ita de profundis orantes, & tantos fontes lachrymarũ emittentes, vt tandem voti sui essent compotes. Si autem mulieres ita inflammãtur in orationibus pro viro & infante: quænam viro

[Margin: Profunditas precũ. — Cõfirmat simili. — Esa.29. Matt.15. — Orãdum vt sit. 1.Cor.14. 3.Reg.19. 3.Reg.18. — διαβλώμενος. 3.Reg.17.]

venia dabitur, qui pro anima morte affecta, mollis est & languidus? Hinc itaque fit quod cùm sæpe oremus,
1.Reg.1. rursus inanes reuertamur. Audi quomodo Anna orabat de profundis, cuiusmodi fontes lachrymarũ emittebat, quomodo per orationem inuehebatur in sublime. Qui enim ita precatur, etiam antequam consequatur quod postulat, ex oratione magna bona percipit, omnes animi perturbationes reprimens, iram sedans, inuidiam expellens, cupiditatem extinguens, rerum ad vitam pertinentium amorem diminuens & exiccans, animum in magnam tranquillitatem redigẽs, in ipsum
Collatio elegans. deinceps cœlum ascẽdens. Quemadmodum enim pluuia duram terram in quam decidit, vel ignis ferrum, mollit: ita vitiis induratum animum talis oratio & igne vehemẽtius & plusquam pluuia mollit & humectat. Est enim anima tenera, & ad fingendum facilis. Sed quod Istri aquæ sæpe vsuuenit, vt glacie concrescat, ita etiam nostræ accidit animæ, vt à peccato & socordia indurescat & lapidescat. Magno ergo nobis calore opus est, vt B quod durum est emolliat. Hoc autem maximè efficit o-
Orationis munus. ratio. Quando ergo orationem aggrederis, ne hoc solum quæras vt quod petis accipias: sed etiam vt in ipsa oratione animam tuam meliorem efficias. Nam hoc quoque est munus orationis. Qui ita orat, fit iis quæ ad hanc vitam pertinent, superior, mẽte extollitur, leuem reddit cogitationem, nulla perturbatione animi impeClamor ex profundo. ditur. De profundis clamaui Domine. Duo hîc ponit, & illud, de profundis: & hoc, clamauisse: clamorem non dicens tonum vocis, sed affectionem animi. Domine exaudi vocem meam. Hîc duo discimus, nempe quòd à Deo absolutè impetrare non possumus, nisi nostra quoque adfuerint. Quocirca prius dixit, De profundis clamaui, & tunc, exaudi. Deindè quòd oratio
Tob.3. Iudith 13. intensa & vehemens, vt plena lachrymis compunctionis, magnas habet vires ad hoc vt Deo persuadeat, vt iis quæ dicuntur annuat. Tanquam enim magnum & præclarum quid fecisset, & partes suas implesset, ita subiun- C xit: Domine exaudi vocem meam. *Fiant aures tuæ in-*
Aures Dei. *tendentes in vocem deprecationis meæ.* Aures dicit, audiendi facultatem: & vocem, non intensionem spiritus, nec clamorem significans, sed intensam affectionem. *Si iniquitates obseruaueris Domine, Domine quis sustinebit?* Ne quis dicat, Sum peccator, & plenus malis innumerabilibus, non possum accedere & orare, & Deum inuocare: hanc tollens excusationem, Si iniquitates obseruaQuis pro nullius. ueris, inquit, Domine, Domine quis sustinebit? Illud enim, quis, hîc nullus est. Neque enim fieri potest vt si rerum à se gestarum summo iure ab vllo exigatur ratio, possit vnquam misericordiam & clementiam cõsequi. Hæc autem dicimus non impellentes animos in socordiam, sed eos consolãtes qui cadunt in desperationem. Quis enim gloriabitur se mundum habere cor? aut quis confidenter dicet se esse purum à peccatis? Et quid di-
Prou. 24. co alios? Nam etiamsi Paulum in medium adduxero, & eorum quæ fecit, rationem summo iure poposcero, D
Galat.1. Act.1. ne poterit quidem sustinere. Quid enim poterit dicere? Prophetas legit, vt qui legis patriæ esset diligens æmu-
1.Tim.1. Act.9. lator: signa vidit quæ fiebant, & tamen manebat persecutor: nec prius destitit quàm admirabilem illam visionem suscepit, & vocem audiuit terribilem. Antea autem mãsit omnia sũsque dẽque permiscens & confundens. Illis tamen omnibus prætermissis, Deus & vocauit, & magna gratia dignum censuit. Quid verò summũ illum Petrum, non post innumerabilia signa & miracula, tantãmque admonitionem & exhortationem arguit in grauissimum illum lapsum cecidisse? Illud tamen prætermisit, & Apostolorum eum primum constituit. Et
Luc.22. ideo dixit: Simon, Simon, ecce expetiuit Satanas cribrare te tanquam triticum: ego autem oraui pro te, ne deficiat fides tua. Porrò autem post hæc quoque si non cum misericordia & clementia veniat ad iudicandum, sed rationem summo iure exigat, inueniet omnes reos & obnoxios. Quocirca Paulus quoque dicebat: Nihil 1.Cor.4. mihi conscius sum, sed non in hoc iustificatus sum. Si iniquitates obseruaueris Domine, Domine. Condu- Repetitio hîc admiranplicatio est, non temere nec absre, sed admirantis & tis. stupentis insignem eius clementiam, & infinitam maiestatem, & vastum pelagus eius bonitatis. Quis sustinebit? Non dixit, quis effugiet, sed, quis sustinebit? significans quòd nec stare quidem poterit. *Quia apud te propitiatio est.* Quid est, apud te propitiatio est? Non Dan.9. in nostris, inquit, rectè factis, sed in tua bonitate licet effugere supplicium. Vt iudicium enim effugiamus, in tua clementia situm est. Quòd si eam non fuerimus assecuti, nostra non sufficiunt ad nos ab ira futura eripiendos. Hoc etiam per Prophetam significans, dicebat: Esa.43. Ego sum qui deleo peccata tua. Id est, Hoc est meum, meæ bonitatis, meæ clementiæ. Nam quæ tua sunt, non sufficiunt vnquam vt te liberent à supplicio. Et rursus, Ego vos sustineo. *Propter legem tuam sustinui te Domine. Sustinuit anima mea in verbo eius, sperauit anima mea in Domino.* Alius, Propter nomen tuum. Alius, Vt cognoscatur verbum tuum. Quod autem dicit, est eiusmodi. Pro- Esa.40. Ecclesi. pter clementiam tuam, propter nomen tuum, propter legem tuam expectaui salutem. Nam si ad mea respexissem, iam olim desperassem, olim omnem fiduciam abiecissem: nunc autem legem tuam & verbum tuum attendens, bonam spem concipio. Quódnam verbum? Verbum clementiæ. Ipse enim est qui dicit: Quantum distat cœlum à terra, tantum distant consilia mea à consiliò vestro, & viæ meæ à viis vestris. Et rursus: Se- Esa.55. cundùm altitudinem cœli à terra confirmauit Dominus misericordiam suam super timentes ipsum. Et rursus, Quantum distat oriens ab occasu, procul remouit Psal.102. à nobis iniquitates nostras. Hoc est, Non eos tantum seruaui qui se rectè gesserunt, sed peperci etiam peccatoribus, & inter delicta tua meam defensionem, & Ibidem. quam tui curam gero, ostendi. Alius, Vt sis terribilis, expectaui Dominum, terribilis cui? Inimicis, insidiatoribus, iis qui mihi malè volunt. Quid est, Propter nomen tuum? Quamuis, inquit, ego sim peccator, & plenus malis innumerabilibus, sciebam tamen, ne nomen tuum prophanaretur, fore vt nos pereuntes minimè despiceres. Quod ipse quoque dixit in Ezechiele: Non Ezec.36. propter vos ego facio, sed propter nomen meum, vt Dan.9. 1.Cor.1. non prophanetur inter gentes. hoc est, Nos quidem non sumus digni qui seruemur, neque ex rebus à nobis gestis vlla bona spe ducimur, sed expectamus fore vt conseruemur propter nomen tuum, eáque nobis recta est spes salutis. Alius, Propter metum sustinui Dominum. Alius, Propter legem sustinui Dominum. Sustinuit anima mea in verbo tuo. Alius, Expectauit anima mea verbum eius. Alius, Sustinuit anima mea, & verbum eius expectaui. Hoc est, Ex promissis & frequentibus pollicitationibus de benignitate eius & clementia sumptam sacram ieci anchoram, nec de mea salute spem abieci. *A custodia matutina vsque ad noctem* Psal.11. *speret Israël in Domino.* Tota vita, inquit, hoc est, omni 30. Ecclesi. die ac nocte. Nihil est enim ad salutem præstabilius, Esa 40. quàm perpetuò illum obseruare, & ab illa spe pendere, licet innumerabilia accidant quæ nos impellant in desperationem. Hic est murus infractus, inuicta munitio, turris inexpugnabilis. Etsi ergo res minentur mortem, periculum, & interitum: ne desistas sperare in Deum, & expectare eius salutem. Omnia sunt illi facilia & ex- Eccles.10. pedita, & vel in rebus difficillimis & impeditissimis exLuc.1. itum inue-

itum inuenies. Ne expecta ergo fore vt solum tibi adsit A auxilium, si res secundæ affluant: sed tunc maximè, quando sunt fluctus maximi, & vehemens tempestas, & extremum imminet periculum. Tunc enim maximè Deus suam ostendit potentiam. Hoc est ergo quod dicit: Oportet in Deum perpetuò sperare, toto vitæ tempore. *Quia apud Dominũ misericordia, & copiosa apud eum redemptio. Et ipse redimet Israël ab omnibus iniquitatibus eius.* Quid est, Apud Dominum est misericordia? Fons & thesaurus, inquit, illic est clementiæ perpetuò scaturiens. Vbi autem est misericordia, illic est etiam redemptio: nec solùm redemptio, verùm etiam multa ac copiosa, & immensum pelagus clemẽtiæ. Etsi ergo sumus à peccatis prediti, non oportet concidere, nec desperare. Vbi enim est misericordia & clementia, non exigitur nimis acris & summo iure delictorum ratio, iudice propter magnam misericordiam, & multam ad clemẽtiam propensionem, multa prætercurrente. Huiusmodi enim est Deus, nempe ad assiduè miserendum & igno- B
Psal.24. 59.144. Esa.54. Ioan.2. scendum propensus & procliuis. Et ipse redimet Israël ab omnibus iniquitatibus eius. Si ergo ita est, & vbique diffusa est eius clementiæ magnitudo, clarum est eum esse populum suum seruaturum, & liberaturum non solùm à supplicio, sed etiam à peccatis. Hæc ergo cùm sciamus, perseueremus rogare & orare: & nunquam desi-
Sap.12. stamus, siue acceperimus, siue non. Si enim dare situm est in cius potestate, in eius etiam potestate situm est quando vult dare, tempus autem nouit optimè. Maneamus ergo rogantes, supplicantes, confidentes eius misericordiæ & clementiæ, nec vnquam de nostra salute desperemus, sed nostra afferamus, & ille pro se nobis nunquam deerit, quãdoquidem est inenarrabilis apud eum misericordia, & infinita clementia. Quam detur nobis omnibus assequi gratia & misericordia Domini nostri Iesu Christi, cui gloria & potentia in secula seculorum. Amen.

EIVSDEM IN PSALMVM CXXX.

C

D OMINE *non est exaltatum cor meum, neque elati sunt oculi mei.* Alius, Neque sublimes facti sunt. *Neque ambulaui in magnis, neque in mirabilibus super me.* Alius, In magnitudinibus. Alius, In magnificentiis, nec me
Lam propria. 2.Cor.12. exuperantibus. Quid hoc est? Paulus dicit stultum esse seipsum laudare, etiamsi sit necesse, & ideo subiunxit, dicens: Fui insipiens glorians, vos me coëgistis. Quomodo hoc ergo ignorauit Propheta, & nunc gloriatur, non apud duos, aut tres, aut decem, sed apud vniuersum
Gloriari an liceat. orbem terræ? Gloriatur autem dicens: Sum humilis, & moderatus, & mirandum in modum simplex. Hoc enim sibi vult illud, Ablactatus super matrem suam. Quare ergo hoc facit? Quoniam res quidem non est omnino prohibita, imò verò nonnunquam est necessaria, atque adeò nonnunquam incidit, vt non si gloriemur, sed si non gloriemur, simus insipientes. Quocirca Pau- D
1.Cor.1. lus quoque dicit: Qui gloriatur, in Domino glorietur. Qui enim in cruce non gloriatur, est omnium insipientissimus. Qui non in fide gloriatur, & habet in ea fiduciam, is omnino peribit. Et ideo audacter dicebat
Galat.6. Hier.9. Paulus. Mihi autem absit gloriari, nisi in cruce Domini nostri Iesu Christi. Et rursus: Ne glorietur diues in diuitiis suis, neque sapiens in sapientia sua: sed in hoc glorietur, quòd intelligat & cognoscat Dominum.
Matth.18. Gloriatio superbi Pharisæi. Quomodo est ergo malum gloriari? Si id faciamus vt Pharisæus. Et quare, inquit, dicit Paulus: Fui insipiens glorians, vos me coëgistis? Quoniam narrabat præclara vitæ suæ instituta & facinora, quæ non oporebat narrare, nisi necesse esset. Alibi autem dicit: Si
2.Cor.12. voluero gloriari, non ero insipiens, veritatem enim dicam. Qui veritatem ergo dicit cùm tempus postulat, non est insipiens. Non est ergo insipiens Propheta qui gloriatur: vera enim dixit. Sed quænam causa eum induxit vt hæc diceret? Vt doceret auditores, ne postquam liberati sunt à malis, reuertantur ad pristinam amentiam & insolentiam, nec à vinculo liberati resiliant, & in aliam captiuitatis necessitatem incidant. Quapropter dum sua narrat, auditorem corrigit. Non dicit autem, Exaltatus quidem sum: perturbationem autem animi continui. Sed quid? Non est exaltatum cor meum. Hoc est, Non tetigit animum meum vitium. Mens enim eius erat veluti quidam portus nullis fluctibus agitatus, eius morbi vndas minimè susciPsal.130. piens, qui est causa omnium malorum, & radix extremæ iniquitatis. Quid est quod dicit, Domine non est exalta- Eccles.10. tum cor meum, neque elati sunt oculi mei? Non contraxi, inquit, supercilia, neque erexi ceruicem. A fonte enim interno perturbationis animi morbus scaturi- Ratio physica ab animo ad corpus. ens, interno tumori conforme corpus effingit. Neque ambulaui in magnis, neque mirabilibus super me. Quid est, in magnis? In hominibus, inquit, tumidis, diuitibus, arrogantibus, superbis. Vidistis quanta sit humilitas. Non solum erat ipse à morbo alienus, sed eos etiam qui erant tumidi, fugiebat: & à talibus resiliebat cœtibus, propter magnum, quod in arrogantiam conceperat, odium. Quoniam enim infenso erat in eam animo, non solum ab ea resiliebat, nec permittebat vt in prædium animæ esset ei vllus aditus: sed eos etiam qui illam sectabantur, longissimo interuallo fugiebat, vt ab eis nihil detrimenti caperet. Neque verò inter Arrogantes & superbi quanto opere fugiendi. parua rectè facta ducendum est fugere arrogantes, odio habere tumidos & insolentes, eósque abhorrere & auersari, sed est maxima virtutis securitas, humilitatis maxima custodia. Neque in mirabilibus super me. Alius, Neque in me exuperantibus. *Si non humiliter sentiebam, sed exaltaui animam meam. Sicut ablactatus est super matrem suam: ita retributio in animam meam.* Alius, Ita retribuetur animæ meæ. Dictum est per hyperbaton, ὑπερβατὸν, vtpote, Si non humiliter sentiebam, sicut ablactatum super matrem suam, sed exaltaui cor meum, ita retribuatur animæ meæ. Quod autem dicit, est eiusmodi: non solùm fui liber à vitio, arrogantia inquam, nec solùm ab iis qui illa præditi sunt, alienus: verumetiam contrariam ei virtutem supra modum suscepi, nempe humilitatem, moderationem, contritionem. Illud ipsum Christus quoque iussit suis discipulis, dicens: Nisi conuersi fueritis, & efficiamini sicut puelli, non ingrediemini in regnum cœlorum. Talis, inquit, fuit mea humilitas, qualis infantis qui pendet ab vbere matris. Quemadmodum enim ille adhæret matri continenter, est omnis arrogantiæ purus, viuit in innocentia summa & simplicitate: ita ego etiam in Deum me gerebam, ei perpetuò adhærens. Ablactati autem non absre meminit: sed volens ostendere afflictionem, angustiam, dolorem, malorum magnitudinem. Quemadmodum Matth.18. Ablactati puelli affectus. ergo puellus, qui nuper ab vbere auulsus est, ne sic quidem à matre recedit, sed flens, gemens, lugens, ægrè ferens & se afflictans, parenti semper adhæret, nec ab ea recedit: ita ego quoque, inquit, cùm essem in afflictione, angustiis, & multis calamitatibus, Deo semper adhæsi. Si autem ita non fui, retribuatur, inquit, super animam meam, hoc est, Dem vltimum supplicium. *Speret Israël in Domino ex hoc nunc & vsque in seculum.* Vides quemadmodũ dixi in principio, quòd in iis quidẽ quæ ad fidem & decreta pertinẽt, etsi nulla causa sit, oportet assiduè gloriari, & qui nõ gloriatur, periit. In rectè autẽ factis, cùm tempus postulat, non est recusandũ gloriari,

Quódnam eſt autem tempus? Multa & varia, quorum vnum eſt, docendi auditorem. Quod hic quoque ſciens, & oſtendens ſe ſua rectè facta ideo dicere, vt auditorem ad ſui imitationem attrahat, ſubiunxit, dicens: Speret Iſraël in Domino, ex hoc nunc & vſque in ſeculum. Siue, inquit, calamitates, ſiue ægritudines, ſiue bella, & captiuitates, ſiue quodcunque aliud graue & inopinatum malum te circumſederit, ſpem in Deum & expectationem illam tene firmiter, & omnino bonus erit tibi finis & exitus, Deo ſcilicet hanc tuam bonam ſpem remunerante à malis tibi data liberatione: In Chriſto Ieſu Domino noſtro, cui gloria & potentia in ſecula ſeculorum. Amen.

EIVSDEM IN PSALMVM CXXXI.

MEMENTO *Domine Dauid, & omnis manſuetudinis eius.* Alij quidem volũt ſolùm conſeruari ex memoria maiorum: hic autem benefacta dicit, & quod eſt omnium bonorum cauſa, moderationem, humilitatem, manſuetudinem. Propter quod in maxima quoque admiratione habebatur Moſes.

Moſis manſuetudo. Num. 12.

Erat, inquit, mitiſſimus omnium hominum qui erant ſuper terram. Sed nonnulli hæretici eius vitæ inſtitutum, & id quod dictũ eſt reprehendentes, dicunt, Quid dicis? Erat ille mitiſſimus, qui inuaſit Ægyptium, & eum interfecit?

Exod. 2. Num. 25. Leuit. 10. Num. 16.

Qui Iudæos impleuit ſanguine & bellis inteſtinis? qui iuſſit vt conſanguinei cognatos occiderent? qui precibus vt terra dehiſceret effecit, & è ſuperis fulmen deorſum vibrauit? & illos quidem obruit, hos verò exuſſit? Si hic mitis, quis ſæuus & iracundus? Deſine: neque ſuperuacanea loquere. Quòd enim erat mitis, & omnium hominum mitiſſimus, & dico, neque vnquam ceſſabo dicere, & ſi vultis, non aliunde quàm ex iis quæ dicta ſunt conabor oſtendere eius manſuetudinem.

Num. 12. Exod. 32.

Atqui poteram dicere quæ de ſorore ab eo Deo dicta ſunt, ſupplicationem qua pro populo vſus eſt, omnia verba illa Apoſtolica, & cœlo digna, moderationem cum qua loquebatur cum populo. Poterant hæc dici, & his alia longè plura enumerari, ſed ſi vultis, his prætermiſſis, ex his ipſis quæ antè dicta ſunt ab inimicis, oſtendamus eum fuiſſe omnium hominum mitiſſimum, ex quibus eum ſæuum, immanem & iracundum quidam eſſe exiſtimant. Quomodo ergo oſtendemus? Si prius diſtinxerimus ac definierimus quid ſit manſuetudo. Quid eſt ergo manſuetudo, & quid atrocitas? Neque enim ferire, eſt abſolutè atrocitatis: neque parcere, manſuetudinis.

Mitis.

Sed mitis ille eſt, qui ferre poteſt quæ in ſeipſum peccata ſunt, qui aliis factam iniuriam propulſat, & eis fert opem, & eſt vehemens vltor eorum qui probra ingerunt. Qui autem non eſt eiuſmodi, ſed eſt hebes, deſes, & ſomnolentus, & mortuo nihilo melius affectus, non eſt mitis nec manſuetus. Deſpicere eos quibus fit iniuria, non dolere vicem eorum qui iniuria afficiuntur, nec iis iraſci qui probris & contumeliis afficiunt, non eſt virtutis, ſed vitij: non eſt manſuetudinis, ſed ignauiæ.

Iniuria aliena vlciſcenda.

Quare hoc ipſum oſtendit eius manſuetudinem, quòd erat adeò ardens, vt proſiliret cùm videret alios iniuria affici, pro iuſto iram non valens cohibere: at quando ipſe malo aliquo affectus eſt, nec vltus eſt, nec pœnam ſumpſit, nec à philoſophiæ inſtituto vnquam receſſit. Si autem fuiſſet adeò ſæuus & iracundus: qui pro aliis adeò inflammabatur & excandeſcebat, nunquam animum induxiſſet vt pro iis quæ ad ſeipſum pertinebant, quieſceret: ſed tunc magis irritatus fuiſſet & efferatus. Scitis enim non ægrius ferre noſtra quàm aliena. Ille autem, cùm alij quidem malè patiebantur, non minus quàm illi ipſi quibus malè fiebat, vlciſcebatur: delicta autem quæ in ipſum admiſſa fuerant, cum maxima prætermittebat tolerantia: in vtroque extremo conſiſtens, illo quidem, ſe eſſe malis infeſtum, hoc verò ſe eſſe lenem & patientem oſtendens. Sed dic, quæſo, quid eum facere oportuit? num deſpicere quæ inferebatur iniuriam, & malum quod pertinebat ad populum? Sed id non erat eius qui regebat populum, nec patientis alicuius & mitis, ſed deſidis & ignaui.

Confirmatio per collationem.

Tu autem medicum quidem non reprehendis, qui putredinem totum corpus permeantem ſectione reprimit: illum autem dicis eſſe atrociſſimum, qui morbum longè putredine grauiorem per totum populum permanantem ictu paulò grauiori voluerit coërcere? Atqui hæc ſunt iudicis non ſatis conſiderati. Tanti enim populi præfectum, & qui ducebat gentem adeò aſperam, duram, & intractabilem, oportebat ſtatim à principio reprimere, & in ipſo veſtibulo reſcindere, ne malum longius ſerperet. At obruit, inquit, Dathan & Abiron. Quid dicis? Oportebátne deſpicere ſacerdotium, conculcari, & Dei leges euerti, & id quod omnia continet, perfringi ac diſſolui: dico autem dignitatem ſacerdotij,

Sacerdotalis dignitatis vindicatio.

& omnibus adyta patefacere, & ex eorum contemptu permittere vt liceret volentibus ſacroſanctos conculcare ambitus, & omnia ſúſque déque agere & miſcere? Atqui ea non erant manſuetudinis, ſed inhumanitatis & crudelitatis, deſpicere tantum quod creſcebat malum: & dum ducentis parceret, perdere tot millia.

Attende

Dic enim mihi quæſo, quando iuſſit genere propinquos occidere, quid eum facere oportuit? cùm Deus iraſceretur, creſceret impietas, cùm nihil eſſet quod eos poſſet ab ira eripere: permitterène debuit vt plaga cœleſtis in omnes tribus deſcenderet, & vniuerſo generi interitum afferret, & cum ſupplicio negligere peccatum immedicabile: an pœna & cæde paucorum corporum & peccatum de medio tollere, & iram retardare, Deúmque reddere propitium iis qui talia admiſerant? Si ita examinaris quæ à iuſto facta ſunt, ex eo maximè videbis eum fuiſſe mitiſſimum. Sed hæc ex iis quæ dicta ſunt ſinentes ſtudioſis recenſere, ne ea quæ obiter afferuntur, ſint maiora iis quæ ſunt propoſita, ad id quod eſt nobis propoſitum, reuertamur. Quid erat autem propoſitum? Memento Domine Dauid, & omnis manſuetudinis eius. *Sicut iurauit Domino, votum vouit Deo Iacob.* Cùm propoſuiſſet dicere de manſuetudine, iis prætermiſſis quæ Sauli fecerat, quæ fratribus, quæ Ionathæ,

1.Reg.16. 1.Reg.17. 2.Reg.18.

lenitate & patientia qua vſus erat in militem qui eum aſpergebat mille probris ac maledictis, & his longè pluribus, ad aliud caput deducit orationem, quod maximum in ſe zelum & ardorem continet. Quare ergo hoc facit? Duabus de cauſis, vna quidem quoniam Deus eo maximè delectatur.

Eſa. 66.

Super quem enim, inquit, reſpiciam, niſi ſuper manſuetum & quietum, & trementem verba mea? Alia verò, quoniam hoc quod maximè vrgebat, nempe templi conſtructio, & ciuitatis ædificatio, & antiqui ſtatus reipublicæ redditio, ad hoc maximè dirigit orationem, & illud quidem prætermittit, vt quod ſit manifeſtum & in confeſſo (cognita enim erat omnibus eius manſuetudo) id autem quod maximè opus habebat ad ſuum inſtitutum, id in medium adducit. Quid enim deſiderabat? Videre templum excitatum, veteréſque ritus & ceremonias reſtitutas. Quoniam ergo Dauid erat ea re maximè inſignis, tanquam illius ſtudij & animi remunerationem petit à Deo templi ædificationem, & dicit, Memento Domine Dauid, & omnis manſuetudinis eius. Sicut iurauit Domino, votum vouit Deo Iacob. *Si introiero in tabernaculum domus meæ: Si aſcẽdero in lectum ſtrati mei. Si dedero ſomnum oculis meis, & palpebris meis dormitationem, & requiem temporibus meis. Donec inueniam locum Domino, tabernaculũ Deo Iacob.*

Matth. 1. Pſal. 134. Eſa. 65. Amos 1. 1.Paralip. 17.22.28.

Et quid hoc ad te? Quoniam, inquit, ab eo genus duxi, & quoniam cùm tibi fuiſſet acceptũ eius ſtudium & diligẽtia, dixiſti te eius genus & regnum erecturum: propterea hæc pacta conuẽta nunc à te exigimus. Non dixit autem, Donec ædificauero, hoc enim non fuerat ei permiſſum, ſed, Donec inuenero locum Domino, & tabernaculum. Deinde eum quidem qui eſt ædificaturus præterit: eum verò qui eſt pollicitus, in medium adducit, vt ſcias quantum bonum ſit rectus animus, & quomodo Deus ſemper conſueuerit recto animi inſtituto

3.Cor.18.

& bonæ voluntati mercedem conſtituere: & ideo eius potius meminit, quoniam ipſe eſt potius qui ædificauit, quàm filius. Hic enim pollicitus eſt: ille verò iuſſus eſt. Vide autem maximam eius animi alacritatem. Non ſolum dicit ſe nõ ingreſſurum domum, nec lectum aſcenſurum, ſed ne ea quidem quæ erant naturalis neceſſitatis ſecurè deſumpturum, donec inuenerit locum & tabernaculum Deo Iacob. Quorum contraria eis à Deo

Agg. 1.

obiiciebãtur, dicente: Vos quidem habitatis in domibus laqueatis: domus autem mea eſt deſerta. Donec inuenero locum Domino, tabernaculum Deo Iacob. Vide hic rurſus ſtudium & animi ſollicitudinem. Rex dicit, Donec inuenero locum Domino, & tabernaculum Deo. Rex, inquam, qui in omnes dominatum obtinebat. Nolebat enim ſolummodo extruere, ſed etiam in loco aptiſſimo & Domino valde conuenienti, & opus

1.Reg.5. 6.7.

ei erat inquiſitione, tanta erat animi vigilantia. *Ecce audiuimus eum in Ephrata, inuenimus eum in campis ſyluæ.* Narrat nunc vetera, oſtendens arcam antea longo tempore erraſſe, locum loco mutantem, & ideo dicit: Ecce audiuimus eam in Ephrata, hoc eſt, Eã narrauerunt nobis patres noſtri, hæc ex auditione accepimus, quòd cùm tũc quoq; vbique oberraret, in agris & cãpis, poſtea collocata eſt: hoc ipſum nunc quoque fiat.

Ephrata.

Ephrata hic dicit tribum Iuda, ad quam poſt longam circuitionem deducta eſt. *Introibimus in tabernaculum eius. Adorabimus in locum vbi ſteterũt pedes eius.* Vidiſti quàm craſſo dicendi modo vſus eſt, propter ſtuporem eorum qui audiebant, dicẽs Dei tabernaculum, & pedes, & locum vbi ſtabant pedes eius. Hæc autem omnia dicit locum arcæ, quoniam ex eo loco edebantur voces horribiles de rebus quæ ad Iudæos pertinebant, quæ erant dubia & obſcura ſoluentes, & futura prædicentes. *Surge Domine in requiem tuam, tu & arca ſanctificationis tuæ.* Alius, Fortitudinis tuæ. Alius, Potentiæ tuæ. Vtraque autem vera. Illinc enim tradebatur ſanctitas, & quæ erãt ei impoſitæ literæ, erant & ſanctitatis effectrices, & roboris.

1.Reg.5.

Pulchrè ergo ſic dixit, Magnam enim Deus per eam, potentiam oſtendit ſemel, & bis, & ſæpenumero, vt quando capta ab Azotiis, quando ſimulachra deiecit, quando eos qui ceperant, percuſſit, quando ea reddita vt plaga ceſſaret effecit, & per alia quæ illic fecit, ſuam oſtendit potentiam. Quid eſt autem, Surge in requiem tuam? Fac, inquit, vt nos deſiſtamus errare, & arca circumferri, & ea tandem aliquãdo quieſcat.

Sacerdotum iuſtitia.

Sacerdotes tui induantur iuſtitia. Alius, Veſtiantur. Alius, Induantur, quod quidem eſt apertius. Eſt enim precantis, non prædicentis, & petentis poſſeſſionem virtutis. Iuſtitiam autem hic dicit ritus & ceremonias, ſacerdotium, cultum, ſacrificium, oblationes, & cum his perfectam vitæ inſtitutionem, quoniam ea eſt maximè requirenda à ſacerdotibus.

Exod. 29. Ezec. 44. Malac. 2.

Et ſancti tui exultabunt. Vbi hæc ſcilicet facta fuerunt. Vide eum non quærere ædificationem ciuitatis, non rerum venalium abundantiam, non aliarum rerum proſperitatem, ſed templi decorem, & arcæ requiem, ſacerdotum plenam perfectionem, ritus ac ceremonias, cultum, ſacerdotium. Deinde quoniam hæc petierunt, ipſi autem fuerunt multis peccatis obnoxij, ad parentem rurſus confugit, dicens: *Propter Dauid ſeruum tuum.* Quid eſt, propter Dauid ſeruum tuum? Non propter, inquit, illius tantum virtutem, nec quòd tantum ſtudium poſuit ad hoc vt templum excitaret, ſed etiam propterea quòd id es ei pollicitus. Propter Dauid ſeruum tuum. *Ne auertas faciem Chriſti tui.* Cuiuſnam, inquit? Eius qui vnctus eſt, populúmque regit, & ei præeſt. *Iurauit Dominus Dauid veritatem, & non fruſtrabitur eum. De fructu ventris tui ponam ſuper ſedem tuam.*

Et non fruſtrabitur αὐτὴν eam, nẽpe veritate.

Poſtquam Dauidis meminit, & virtutis viri, & ſtudij quod in templum contulerat, & vetera narrauit; & vt in priori vitæ inſtituto appareret, rogauit, id quod eſt maximum caput adducit, Dei promiſſa. Quænam autem ea ſunt? De fructu ventris tui ponam ſuper ſedem tuam. Sed promiſſa non facta ſunt purè & abſolutè, ſed cum eis accedente quadam conditione. Quænam autem erat ea conditio? Audi, ſubiungit enim, *Si cuſtodierint filij tui teſtamentum meum, & teſtimonia mea hæc quæ docebo ipſos, & filij eorum in æternum ſedebunt ſuper thronum tuum.*

Exod. 24.

Cùm his verbis concepta promiſſa Deus feciſſet, eis tradidit chirographum: Illi autem rurſus dixerunt, Omnia quæcunque dicit Dominus, faciemus & audiemus. Deinde quoniam videbat vnam partem eſſe pacta conuenta tranſgreſſam, deducit orationem ad locum, conſolationem vndique excitans, & dicens: *Quoniam elegit Dominus Sion, elegit eam in habitationem ſibi. Hæc requies mea in ſeculum ſeculi. Hic habitabo, quoniam elegit eam.* Hoc eſt, non homo locum elegit, ſed Deus ipſum ſua ſententia conſtituit, ſe ad eorum imbecillitatem demittens. Hoc eſt ergo quod dicit, quem elegiſti, quem tua ſententia conſtituiſti, quem aptum eſſe cenſuiſti, ne permittas vt collabatur & intereat. Hæc enim dixiſti, hic habitabo. Sed hæc dicebat cum illis pactis conuentis. Quibúſnam? Si cuſtodierint filij tui teſtamentum meum.

Nebſen. χήραν viduam. Hier. θήραν, venationẽ. Hebr. [illegible] eſcam, viaticum, conſentiente Chald.

Viduam eius benedicens benedicam, pauperes eius ſaturabo panibus. Alius, cibum eius dicit venationem, rerum venalium abundantiam, anni fertilitatem, & precatur vt hæc omnia eis tanquam à fontibus affluant. Talis enim erat olim Iudæorum reipublicæ ſtatus, vt eis omnia tanquam à fontibus affluerent, nec ſentirent vllas naturales neceſſitates, ſiquando Deum haberent propitium: nulla enim erat apud eos penuria, non peſtis, nec mors immatura, nec aliquid eorum quæ ſolent euenire hominibus, ſed eis omnia tanquam ex fontibus effluebant, Dei ſcilicet manu corrigente humanarum rerum imbecillitatem. Hoc ergo hic dicit, Pollicitus es te eſſe benedicturum eius venationem, hoc eſt te præbiturum rerum neceſſariarum copiam cum multa ſecuritate. Pauperes eius ſaturabo panibus. *Sacerdotes eius induam ſalutari, & ſancti eius exultatione exultabunt. Illuc producam cornu Dauid: paraui lucernam Chriſto meo. Inimicos eius induam confuſione: Super ipſum autem efflorebit ſanctificatio mea.* Vide vndique conflatam & conſtitutam proſperitatem, ex eo quòd rebus neceſſariis non egeant, ex eo quòd in tuto ſunt ſacerdotes, ex eo quòd populus ſit in lætitia, ex eo quòd rex ſit fortis & potens.

Lucerna.

Hic enim dicit lucernam, vel regem, vel defenſionem, vel ſalutem, vel lucem. Cum his autem dicit maximum genus proſperitatis. Quódnam id eſt? Abſcondi inimicos, & nullum eſſe qui his bonis poſſit aliquid detrimenti afferre. Non dixit autem abſolutè interitum, ſed pudorem ac confuſionem, volens eos ſe viuos abſcondere, & latebras quærere, & per ea quæ patiuntur, teſtari quanta ſit vis & fœlicitas huic genti. Super ipſum autem efflorebit ſanctificatio mea,

Hoc est,super populum meum. Pro eo autem quod est A sanctificatio, alius dixit,Cornu. Alius,Eius segregatio. Alius,Eius segregatum.Quid est ergo quod dictum est? Mihi videtur hic dicere,prosperitatem,securitatem,vires,regnum,quæ ei segregaui ab initio.Hęc,inquit,manebunt florentia, pullulantia,non flaccida,neque decidentia, sed hæc omnia erunt,si maneat ea quæ prius dicta est conditio. Quænam autem ea est? si custodierint filij tui testamentum meum. Solæ enim Dei promissiones nobis bona non prębent,nisi nos quoque faciamus quæ in nostra potestate sita sunt, nec oportet ea attendentes esse supinos,nec remissos. Multa enim quæ promisit bona Deus non facit, si qui promissa susceperunt, inueniantur indigni: quemadmodum & mala quæ minatus est, non educit in opus, si ij qui eum irritarunt, postea mutantur,& iram expellunt. Hæc cùm nos quoque sciamus, non simus propter promissa socordes, ne corruamus, nec propter minas desperemus, sed mutemur. Ita enim poterimus nos quoque futura bona con- B sequi, gratia & misericordia Domini nostri Iesu Christi,cui gloria in secula seculorum. Amen.

γνώμη. Deut.18. Hier.7. 18.42. Ezech.33. κοινῶν promissionis diuinæ.

IN PSALMVM CXXXII.

ECCE *quàm bonum & quàm iucundum habitare fratres in vnum.* Alius,Ecce quàm bonum & quàm pulchrum. Multæ quidem res sunt pulchræ & honestæ, sed carent delectatione, quemadmodum aliæ sunt quidem rursus iucundæ, sed deest eis honestum. Non facilè autem contingit vt vtraque conueniant. Sed in hoc quod dictum est,hæc vtraque concurrunt,& voluptas, & honestas maxima. Hoc enim in primis habet charitas, quòd cum vtilitate sit eadem facillima atque iucundissima. Eam ergo hîc quoque laudat. Non dixit enim absolutè habitationem, neque vna contineri domuncula,sed in vnum habitare,hoc est,cum concordia & dilectione. Hoc enim facit vnam esse animam. Dein- C de postquam dixit honestum & iucundum, reddens quod dicitur clarius,per exempla rem exprimit,& corporales ponit similitudines,quæ possunt auditoris oculis eam melius subiicere. Vide autem quęnam sunt similitudines, *Sicut vnguentum in capite, quod descendit in barbam, barbam Aaron: quod descendit in oram vestimenti eius.* Hic enim cùm esset pontifex, vngebatur hoc vnguento, & vndique distillabat. erat autem valde gratus, iucundus,& amabilis iis qui eum videbant, propter hanc vnctionem. Quemadmodum ergo ille, inquit, vnctus hoc vnguento, est hoc habitu decorus, vultu lætus, & multa repletus fragrantia, gratiámque præbet videntibus oculis: ita etiam hoc pulchrum est: & quemadmodum illud spectaculum non solùm est visu pulchrum, sed etiam delectat oculos: ita etiam hoc affert voluptatem animæ. *Sicut ros Hermon qui descendit in mõtem Sion.* Adduxit etiam aliam similitudinem, quæ multam habet iucunditatem, & spectatori præbet delectationem. D Hæc autem non abs re posuit: sed quoniam ante captiuitatem decem tribus & duæ erant dispersæ, ac diuisæ, & id fuit causa multę iniquitatis,eousque ad seditiones, contentiones & bella impulit: ne hæc fierent,suadet & consulit ne populus amplius distrahatur, sed simul habitet,& sic coniunctus,& vni administratori & regi pareat, & charitas ab initio ad finem vsque diffluat tanquam ros omnes peruadens. Comparat autem charitatem vnguento & rori. Per illud quidem, suauitatem odoris: per hunc verò, quietem & delectationem visus volens ostendere. *Quoniam illic mandauit Dominus benedictionem.* Vbinam? In tali habitatione,in tali cõcordia, in tali cõtubernio. Hoc enim benedictio,quemadmo-

Galat.5. Philip.2. ἐπὶ τὸ αὐτό. Exod.29. Vnctio pontificum. 3.Reg.12.

A dum contrarium est maledictio. Quocirca hoc quoque laudat quispiam,dicens: Amicitia fratrum, & cõcordia proximorum, & vir & mulier secum consentientes. Et alius vires eius significans, dicit: Si duo dormierint, calor erit ipsis: & funiculus triplex nõ facile rumpetur. Nã & voluptatem hîc ostendit, & vires: nempe quòd quiescentibus magna erit voluptas, & magnæ erunt vires operãtibus. Et rursus, Frater à fratre adiutus est tãquam vrbs valida. Porrò autẽ Christus quoque dicit, Vbi fuerint duo aut tres congregati in nomine meo, illic sum in medio eorum. Iam verò ipsa quoque hoc natura exigit. Quocirca Deus quoque cùm hominem fingeret, dicebat: Non est bonum hominẽ esse solum. & cùm faceret hoc animal, mulierem inquam, propter necessitatem eam viro colligauit, mille modis nos inter nos coniungẽs. *Et vitam vsque in seculum.* Hoc pulchrè adiecit, Vbi enim est dilectio, illic est copiosum à Deo auxiliũ, magnáque securitas. Ea est mater bonorum, ea est fons & B radix. Ea est bellorum exitium, contentionis interitus. Quocirca id significans, subiunxit, & vitam vsque in seculum. Quemadmodum enim seditio & contentio mortem parit, eámque immaturam: ita etiam dilectio & consensio pacem & concordiam. Vbi autem est pax & concordia, vita est tutissima, & longè securissima. Et quid opus est dicere præsentia? Ea enim nobis cœlum largitur, & bona ineffabilia, & est regina virtutum. Hæc ergo cùm sciamus, eam diligentes persequamur, vt & præsentibus bonis fruamur, & futuris. Quæ detur nobis omnibus assequi gratia & benignitate Domini nostri Iesu Christi, cum quo patri gloria simul cum sancto Spiritu in secula seculorum. Amen.

Eccl.25. Eccles.4. Prou.18. Matt.18. Genes.2. Charitas. Rom.13. Galat.5. Ioan.14. 2.Cor.13.

IN PSALMVM CXXXIII.

ECCE *nunc benedicite Dominum omnes serui Domini, qui statis in domo Domini.* Psalmos C de gradib' hîc absoluit, oratione pulchro fine conclusa, laude scilicet & benedictione. Vult autem esse Dei seruos non solum in decretis & dogmatibus, sed etiam in accurata vitæ institutione. Et ideo adiecit, Qui statis in domo Domini, *In atriis domus Dei nostri.* Eum enim qui est impurus & prophanus, nefas est sacrosanctos ambitus conscendere. Quamobrem si quis dignus est qui conscendat, is quoque dignus est qui benedicat. Domus enim Dei est cœlo similis: & quemadmodum ex aduersariis potestatibus nullam fas est illuc ascendere, ita nec in domum Dei. Considera ô homo quantam dignitatem assequeris: & cùm tu ipse quoque templum factus sis, quanta à te iure sit præstanda puritas. Quomodo autem præstiteris puritatem? si omnem malam cogitationem expuleris, si feceris vt ad mentis prædium diabolicis actionibus nullus pateat aditus, si tanquam in sanctis adytis perpetuò tuum animum exornes. Si enim in tẽplo Iu- D daïco non licet omnibus quemuis locum ingredi: sed erant multa & varia discrimina, & erat hic quidem locus præstitutus proselytis, ille verò Iudæis qui fuerant ab initio, alius autem sacerdotibus, alius verò pontifici soli, ídque non semper, sed semel in anno: cogita apud te quanta tibi sanctitate opus sit, qui signa multò maiora acceperis quàm qui sancta sanctorum tunc acceperint. Neque enim Cherubim, sed ipsorum Cherubim Dominum habens inhabitantẽ, neque vrnam, & manna, & tabulas lapideas, & virgam Aaron, sed corpus & sanguinem dominicum, & spiritum pro litera, & gratiam quæ superat humanam cogitationem, & donum inenarrabile. Quo autem maioribus signis ac symbolis & magis venerandis sacramentis dignatus es, eò maior est à te præstanda sanctitas, & eò eris maiori obnoxius supplicio,

15. Graduum clausula, laus & benedictio. 1.Cor.3. 6. 2.Cor.6. 2.Paral. 23. Hebr.9. Hebr.9. 1.Cor.11. 2.Cor.3. Iob 1. Attende Zuinglie.

supplicio, si quæ iussa sunt transilieris. *In noctibus extollite* A *manus vestras in sancta.* Alius, sanctè. Alius, sacrosanctè. *Et benedicite domino.* Cur dicit, In noctibus extollite manus vestras? Docens nos non eam totam in somno cõsumere, & ostendens puriores tunc esse preces, quando & mens est leuior, & nobis est plus otij. Quòd si in nocte oportet ad sancta accedere, considera quámnam consequetur veniam, qui ne domi quidem illo tempore preces fundit. Propheta quidem te è lecto excitat, & deducit in templum, iubens totam illic noctem agere: at tu ne domi quidem manens hoc facis. Pulchrè autem dixit, sanctè, docens esse orandum absque malis cogitationibus, absque odio & maleuolentia, absque auaritia, absque vllo alio eiusmodi peccato, quod affert animæ exitium. Et benedicite domino. Hoc est enim maximè perfecta benedictio, quando verborum & vitæ fuerit numerosus concentus, & per opera Deum gloria & honore affeceris, vt vult Euangelium. Quídnam dicens? Luceat lux vestra coram hominibus, vt videant opera B vestra bona, & glorificent patrem vestrum qui est in cœlis. *Benedicat te dominus ex Sion, qui fecit cœlum & terrã.* Hoc est, Si hæc feceris, consequêris quoque Dei benedictionem, si pernoctes, si sanctè ores, si sis dignus stare in domo domini, si teipsum templum aptum præbueris. Postquam ergo ea qua oportuit exhortatione vsus est, precatione concludit orationem. Hoc est enim optimi doctoris, & consilio auditorem dirigere, & precibus confirmare, robustúmque reddere. Quid sibi vult per hoc quod dicit, Ex Sion? Erat eis nomen desiderabile, sacríque omnes ritus & sacrosanctæ ceremoniæ illic peragebantur, & ideo precatur vt recuperent priorem statum reipublicæ, illósque sacros ritus & sacra illa peragant, & consequantur benedictionem. Deinde eos sustollens ad altiora dogmata, & Deum vbique esse docens, iussisse autem templum ædificari propter illorum imbecillitatem, & oportere eum vndique inuocare, subiunxit, Qui fecit cœlum & terram. Sed illi qui- C dem eum tunc illic inuocabant, nos autem in omni loco, in omni agro, in domo, in foro, in solitudine, in naui, & in diuersorio, & vbicunque fuerimus. A loco enim non prohibentur preces, modò sint mores, qui precibus conueniant. Postquam ergo in hac re nos rectè gesserimus, Deum vbique inuocemus, & aderit, nósque contrectabit, & quæcunque sunt nobis difficilia, facilia reddet & expedita, & nos bonis futuris dignabitur. Quæ detur nobis omnibus consequi, gratia & benignitate domini nostri Iesu Christi, cui gloria & potentia nunc, & semper, & in secula seculorum. Amen.

Psal.76. 118. Act.16. Nox non tota somno consumenda. Benedictio. Esa.1. Ezech.3. Matt.5. 1.Par.6.7 Malach.1. 1.Tim.2. Preces à loco non prohibentur.

IN PSALMVM CXXXIIII.

LAVDATE *nomen domini, laudate serui dominum. Qui statis in domo domini, in atriis Dei nostri. Laudate dominum, quoniam bonus est.* Ad hoc rursus hortatur sacrificium, quod fit per laudes. Hoc est enim Deo sacrificiũ D & oblatio. Et ideo alibi quoque dicit: Laudabo nomen Dei mei cum cantico, magnificabo eum in laudatione, & placebit Deo super vitulum nouum cornua producentem & vngulas. Loci autem & atriorum assiduè meminit, eos loco affigens, & non sinens resilire, quandoquidem in principio quoque ipsum ideo iussit extruere, vt omnis impietatis & simulachrorum interitus causa esset, quòd omnes in vnum locum cogerentur, & non liberè & effusè vagarentur, nec nemora, fontes, montes & colles vsurparent & conuerterent in occasionem impietatis, illic sacrificantes, & libantes in excelsis. Quocirca eum quoque morte damnat qui extra templum sacrificat, dicens: Qui non obtulerit in ta-

Psal.64. Deut.12. 16. Deut.12.

A bernaculo, & sacrificauerit, sanguis ei imputabitur. Ea de causa eos vndiquaque illuc in vnum locum cogit, vt audientes, se modestè & temperatè gerant, à falsáque & erronea cogitatione abstineant. Iubet autem eos canere, psallere, & laudare, quòd quæ Deo fiebant laudes, erant eis occasio pietatis, dum continerent veteres narrationes, eas nempe quæ in Ægypto, quæ in solitudine, quæ in terra promissionis facta sunt, quomodo lex lata sit, quæ gesta sunt in monte Sina, & quænam bella confecerunt: simúlque vno & eodem tempore & Deus laude afficiebatur, & qui canebant, argumentum doctrinæ capiebant, quæ & vitam eorum componebat, & ad perfecta dogmata deducebat. Laudate dominum, quoniam bonus. Alius, Quoniam benignus est. Quod est iis qui audiunt maxime expetẽdum, hoc ponit assiduè, humanitatem, misericordiam, benignitatem. *Psallite nomini eius, quoniam suaue est.* Hoc dicit ostendens rem ipsam habere quandam vel per se voluptatem vnà cum B vtilitate. Principale etiam eius lucrum est, ad Deum hymnos dicere, animam expurgare, cogitationem in altũ extollere, vera & accurata dogmata discere, de præsentibus & futuris philosophari. Habet autem cum his per melodiam & multam voluptatem, & consolationem aliquam & recreationem, & facit eum qui canit, grauem & venerandum. Quòd autem tales efficit, clarum est ex eo quòd alter quidem interpres dicit, Decorum. Alter verò, Suaue. Ambo autem vera dicunt. Nam licet sit millies petulãs is qui canit, dum psalmum reueretur, sopit tyrannidem suæ petulantiæ: licet sit oppressus malis innumerabilibus, & ab ægritudine animi occupetur, dum demulcetur à voluptate, leuat animum, extollit cogitationem, & mentem sublimè euehit. *Quoniam Iacob elegit sibi dominus: Israel in possessionem sibi.* Non dicit beneficia quæ sunt eis cum aliis communia, sed quod est eorum proprium & eximium. Quódnam autem erat hoc? Quòd dominus populum eum elegit, C & sibi dedicauit, & præter alios peculiarem quandam in eos ostendit beneuolentiam. Id autem faciunt vbique prophetæ, ex beneficiis in se collatis permulta quæ ab eis dicuntur componentes. Quid est autem, In possessionem sibi? In opes, in facultates. Etsi enim sit populus exiguus, cum tamen tanquam diuitias elegit, non paucitatem, sed virtutem attendens, ad quam eos volẽs deducere elegit, eò scilicet quòd alij homines non tantas ei opes parent quãtas hic populus, quum hoc etiam fuit, & ex eius qui illum elegit beneuolentia, & ex eorum institutione. Scit enim Paulus quoque appellare diuitias salutem hominum, vt quando dicit: Idem enim dominus, qui est diues in omnes, & super omnes qui inuocant ipsum. Vides quomodo ostendit Dei in eos beneuolentiam, prouidentiam, curam, affectionem, cùm eos vocauerit possessionem. Per hæc vtraque ergo ostẽdit eximiam' in eos prouidentiam, & quòd elegerit, & quòd in suam possessionem. Vidisti quomodo ostende- D rit eius humanitatem, & ideo incipiens dixit, Laudate dominum, quia bonus est dominus. *Quia ego cognoui, quòd magnus est dominus.* Ecce aliam affert laudandi causam. Dic mihi autem rogo. Tu nosti, alij verò non norunt? Norunt quidem, sed non ita vt ego. Est enim valde sanctorum, & eorum qui plurimum ascenderunt, accuratius eius cognoscere maiestatem, non quidem quęnam sit vniuersa (hoc enim fieri non potest) sed aliis apertius. *Et Deus noster præ omnibus diis.* Ecce, inquit, qui dicit magnum esse dominum, & se id nouisse, procedẽs, ei quod dixerat, detrahit, & eum confert cum aliis, & per comparationem ei excellentiam tribuit. Nequaquam. Sed tunc loquebatur habens rationem eorum qui audiebant, paulatim eos ad id deducens. Neque

καλόν. 1.Reg.10. Psalmodiæ vis. Iudaici populi electio. Exod.19. Deut.7. 26. Salus hominũ, diuitiæ Dei. Rom.10. Iob 11. Rom.11. 1.Tim.6.

enim hoc admodum magnum eum ostendit, quòd dicatur esse maior, & magnus præ illis: sed, sicut dixi, moderatur orationem humilitate auditorum, eos paulatim sustollens. Bene enim tunc cum eis agebatur, quòd hæc audiuissent, & persuasa haberent. Quòd enim omnes citra vllam comparationem superat, ostendit per ea quę sequuntur, afferens maximum argumentum eius potentiæ, & ostendens se priora dixisse propter imbecillitatem auditorum: & ideo quando tantum enuneiat, parua dicit. Quando autem confirmat & demonstrat, & eius maiestatis affert probationẽ, magna dicit. Quid ergo postea adducit, quod sit eo dignum, & quod sit Dei tantum? Vide: subiungit enim, *Omnia quæcunque voluit dominus fecit in cœlo & in terra, in mari & in omnibus abyssis.* Vidisti potentiam cui nihil omnino deest. Vidisti fontem vitæ. Vidisti vires inexpugnabiles. Vidisti excellentiam omnino incomparabilem. Vidisti potestatem quæ nullo modo prohibetur. Vidisti ei omnia expedita & facilia. Omnia quæcunque voluit fecit. Dic, vbínam? In cœlo & in terra. Hoc est, Non hîc solùm, sed etiam in cœlo. Non in cœlo solùm, sed etiam in terra. Non solum in terra, sed etiam in mari & in omnibus abyssis. Per abyssum enim dicit quæ sunt infra terram, quemadmodum dicendo, In cœlo, ea quæ sunt super cœlos. Vnde cùm tot & tanta sint, voluntas eius nequaquã impeditur, sed omnia peruadit, & quod est admirabile, is qui ea fecit, non negocio vllo nec labore, non iussu, sed voluntate fecit. Solum enim voluit, & opus statim consecutum est.

Esa. 46. 50. Dan. 4. Rom. 9. Ephes. 1. Iaco. 1.

Vidisti quomodo ostenderit quàm facilia, explicata, ac copiosa fuerint eius opera, & quomodo eius potestas prohiberi non poterat. Deinde mittens dicere de cœlo, & terra, & mari, affert ea quæ sunt in eis, sed nec omnia quidem quæ sunt in eis, sed cùm prætermisisset ea quæ sunt in cœlo, & si sint admirabiliora, dicit ea quæ sunt circa cœlum. Qua de re? Quoniam illa quidem etsi magna essent, erant tamen multis ignota. Hæc autem licet minora cernebantur, & omnes habebant spectatores. Quoniam ergo verba faciebat apud homines, qui non adeò fide ducuntur ad ea cogitanda quæ non apparent, sicut ex iis quæ apparent, veluti manu deducuntur: ab iis incipit texere orationẽ, & doctrinam, quòd aliis faciendum suadet hoc ipsum faciens. Quódnam hoc? Deum ex eius operibus laudare, & bonis cum verbis prosequi, vnumquodque eorum quæ fiunt discendo, & pro vnoquoque gloria & honore Deum afficiendo. Quoniam enim ad Deum laudandum adhortans, assiduè dicebat: Laudate serui dominum, laudate nomen domini: ostendit etiam quomodo laudare oportet, persequendo vniuersum corpus creaturæ, & admirando sapientiam, prouidentiam, potentiam, curationem. Hinc discimus non esse hoc solum nostrum mare, sed multa & diuersa, & infinita maria. Dixit enim, In maribus, & omnibus abyssis. Caspiũ enim, & Indicum, & Rubrum, sunt ab hoc vtique disiũcta, & Oceanus qui ambit extrinsecus.

Maria infinita.

Educens nubes ab extremo terræ. Alius, Sustollens. Alius, Attrahens ab extremis finibus. Alius, A finibus. Hoc etiam in Iob dictũ est: Alligans aquam in nubibus eius. Et Salomon: Cõtinens aquam in vestimento. Hic autem non hoc, sed aliud mirabile. Quídnam? Quòd aër cùm crassior fuerit, sursum fertur & transmittitur, & ascendit id quod graue est, via contraria ingrediens. Porrò autem est admirabile quòd aqua in eo contineatur. Sed multò admirabilius, quòd in eo quòd leue est contenta feratur: & adhuc admirabilius, quòd aqua quæ illo aëre continetur, postquam è nube effluxerit, ab aëre qui sequitur, non amplius continetur, sed vndique diffluit, & in terram defertur. Atqui si ea contineretur natura, oporteret

Iob. 26. Eccl. 43.

Graue sursum ascẽdens. Miracula nubiũ & pluuiæ.

A eam etiam contineri in aëre. Quemadmodum enim si quis permisisset vtrem in aëre aqua pleno, deinde ferretur ab aëre, ferretur etiam aqua quæ intus continetur, nisi effluxisset ab vtre: ita consentaneum esset hic quoque fieri. Sed quoniam sunt admirabilia, & superant opinionem quæ fiunt, supra consequentiam & supra rationem omnem fiunt hæc omnia. Quod enim in nubis aëre continetur, non continetur in aëre qui consequitur. Vidisti rem admirabilẽ, & nescio quomodo, quod cæteris videtur esse minus, id cùm posuit, fecit vt sit admirabile. Deinde ostendit etiam aliud admirabile, dicens, Ab extremo terræ. Non solùm enim ascendunt, sed etiam vadunt, nec vbi apparuerunt, illic emittunt pluuiam, sed cùm multa sæpe loca prætercurrerint, alibi imbres pariunt, ciuitatibus & gentibus præteritis. Non est ergo hoc solum mirabile, quòd sustolluntur, sed etiam quòd incedunt tanquam in tabulatis, ferentes tantam molem aquarum. *Fulgura in pluuiam fecit.* Vide rur- B sus aliud mirabile, & diuersas naturas conuenientes. Neque enim fulgure est quicquam magis igneum: neque aquis est aliquid frigidius: eæ tamen miscentur, nec confunduntur, neque contemperantur, sed vnaquæque cõseruat suos fines. Manens enim ignis in aqua, & aqua in igne, neque hic illam exiccauit, nec illa eum extinxit. Atque fulgur est igne solari acutius, & splendidius, & eò magis secat, ac diuidit. Id testatur visus, qui cum radiis solis assiduè congreditur: illius autem impetum ne tantillum quidem ferre potest. Et sol quidem per totum diem cœlum percurrit, illud autem minimo momento temporis vniuersum orbem terræ: quemadmodum Christus quoque testatur, dicens: Quemadmodum fulgur proficiscitur ab oriente, & apparet vsque ad occidentem.

συμπάθεια fulguris & aquæ.

Fulguris & Solis collatio.

Matt. 24.

Qui producit ventos de thesauris suis. Hæc est rursus alia naturæ species, quæ nobis nõ paruum vsum exhibet, sed tantum vt vitæ nostræ plurimum conferat, & exhausta & labore confecta corpora recreet ac refrige- C ret, & aërem efficiat leniorem. Hoc est enim munus vẽtorum, aërem suscitare ac ventilare, vt non, si sit immobilis, corrumpatur & intereat, fructus maturare, corpora nutrire. Quid verò, dixerit quispiam, vsus eorum in nauigatione: tempora quibus certo & constituto ordine oriuntur, & sibi inter se vicissim cedunt, in mari choreas ducentes, & nautas transportantes? Hic enim transmisit: ille verò excepit: & contrarias vias ingrediuntur, & ministrant, & pugna eorum est rursus vitæ nostræ vtilis. Alia innumerabilia dici possent ventorum munera. Hæc tamen omnia propheta prætermittens, & auditori colligenda relinquens, eorum fabricationis facilitatem ostendit. Nam quod dixit, Ex thesauris suis, non hoc significat, aliquos esse ventorum thesauros, sed eius qui imperat facilitatem indicat, & quàm sit creatura prompta & expedita. Quemadmodum enim qui habet in thesauro, securè omnia, & quando vult, profert: ita etiam vniuersi opifex fecit facilè, & naturæ tradidit.

Vẽtorum cõmoda.

Venti vt in thesauris. Simile.

Vide D quanta sit etiam in aëre differentia, quemadmodum sunt in aqua & igne multæ mutationes. Aquarum enim aliæ sunt fontanæ, aliæ verò marinæ, aliæ autem aëriæ, aliæ quæ sunt in nubibus, aliæ verò cælestes, aliæ quæ sunt supra cœlos, aliæ quæ sunt subterraneæ. Et in igne, hic quidem est in Sole, ille verò in luna, alius in fulgure, alius in aëre, alius qui fit ex lignis, qui est apud nos, & is qui est in lucernis. Alius qui ex terra. est enim sæpe eiusmodi ignis, qui è terra editur, sicut fontes aquarum, alius qui fit ex collisis lapidibus, alius qui est in comis arborum, quæ ipsæ quoque colliduntur. Alius autem in fulminibus. Ita etiam in aëre, hic quidem est crassior, qui est circa nos: ille verò subtilior, qui est superior, magis igneus. Porrò autem ventorum quoque sunt multæ differentiæ:

Aquarum differẽtiæ.

Ignium differẽtiæ.

Aëris differentiæ. Vẽtorum differẽtiæ.

ferentiæ: hic quidem subtilior, ille verò crassior: alius A quidem frigidior: alius verò siccior, alius quidem humidior: alius verò calidior. Aër autem & nubes, hæc quidem tardior: illa verò progreditur celerius, perinde ac si esset eques. Illa etiam in nubibus & ventis, hæ quidem sunt similes vrnis & vasis aquariis, vt quæ aliquando quidem sint plenæ aquis, aliquandò verò ferantur inanes. Aliæ verò sunt flabello similes. Tu autem hæc eorúmque diuersitatem & varietatem considerans, admirare opificem. *Qui percussit primogenita Aegypti ab homine vsque ad pecus.* Postquam dixit generalia, & ostendit Dei prouidentiam in vniuersum orbem terræ, per fulgura, per ventos, per aërem, per nubes, per pluuias, & eorum nugas arguit, qui dicunt prouidentiam vsque ad nubes pertinere: accedit ad singularia, nempe ad ea quę sigillatim priuatímque Iudæis facta sunt. Quòd enim terra, & cœlum, & vniuersa quæ videntur, Dei benignitatem sentiant, ex iis quæ dicta sunt ostendit. Vt autem memori & grato animo Iudæos efficeret, narrat etiam B singularia, ostendens quòd qui est vniuersorum Deus, & qui omnium curam gerit, eis quædam propria beneficia largitus est. Quanquam quæ in illos quoque fiebãt, erant rursus generalia. Quòd ipsi enim electi essent ex aliis, id faciebat vt illos æmularentur: quod Paulus quoque significans, dicit: Eodem delicto salus gentibus, vt eos æmularentur. Quemadmodum enim pater, cum filij ab eo abscedunt, vnum ex eis sumit, & considere facit supra sua genua: non hoc autem facit propter illum, sed multò magis propter alios, vt eo honore morsi, ad patrem accurrant, eandem indulgentiam sensuri: ita etiam Deus fecit Iudæis. Eis enim non super genua, sed super brachia, vt dicit propheta, & super dorsum assumptis & receptis, quę sunt eis expetenda largitur, templũ, sacrificia, & quæ maximè & cum maiore cura quærebant, in bello auxilia, victorias, trophæa, rerum terrenarum copiam, & fructuum fertilitatem, eis illos instruens & adornans, & alios ad æmulationem adducens.

Rom. 11. Simile elegans.

Osee 11. Iudæorũ priuilegia.

Sed C quoniam euasuri erant improbi si eis perpetuò blandiretur, eos quoque per supplicia moderatur & componit. Magna est enim Dei sapientia, & in rebus difficillimis & impeditissimis viam exitúmque inuenit. Vide autem prophetæ prudentiam, qui à generalibus ad hæc deduxit orationẽ: ne quis enim stultus existimaret Dei prouidentiam non versari in singularibus, quando venit ad generalia, tunc hæc quoque attingit, dicens: Qui percussit primogenita Ægypti. An non vobis videntur hæc magis facta esse propter Iudæos? Si igitur ostendero hæc quoque facta esse propter alios, quid dicent qui dicunt Dei prouidentiam ad vniuersa minimè pertinere? Quomodo ergo potest hoc ostendi? Maximè quidem sufficit à Deo enunciata sententia quæ hoc significat, & dicit, Vt ostendam in te potentiam meam, & vt annuncies nomen meum in vniuersa terra. Vidisti mortem illam fuisse euangelium, & plagam illam diuinitus immissam fuisse prædicationem, vt quæ vbique perua- D deret, & Dei potentiam prædicaret. Vniuersi ergo orbis terrarum curam gerit, etiam quando res Iudæorum administrat. Atqui potentiam suam olim quoque manifestam reddidit, vt in Ioseph, vt in Abraham, sed nũc tamen apertius. Quomodo? Tunc quidem per beneficium; nunc autem per plagam: nec intermittit, vt iam sæpe dixi, assiduè & in vnaquaque generatione seipsum ostendere, & manifestum reddere. Non id autem semper facit eodem modo, sed variè & diuersis modis. Tũc quidem per vxorem Abrahæ, cùm naturalem parturitionem mancam fecisset & mutilam. Postea autem per famem, & copiosum rerum omnium prouentum, post hæc verò per plagas frequentissimas. Quoniam ergo

Prouidẽtia Dei ad omnia pertinet.

Exod. 9. Rom. 9.

Gen. 18.

Gen. 41.

A condemnabant Deum imbecillitatis, ipsi & primogenitos extulerunt, & fluuium cruentarunt. Porrò autem eo ipso tempore vires quoque suas ei ostendit per quædam paulò obscuriora. Obstetrices enim Ægyptiorum, cùm crudelia illa iussa contempsissent, & sæuum Regis decretum circunscripsissent, magnus fuit earum prouentus. Vtraque autem hæc erant Dei prouidentiæ, scilicet quòd & mulieres maiorem virtutem ostenderint, quàm ij quorum erat caput redimitum diademate: & quòd eas remunerata sit, & in magnam multitudinem eas propagauerit. Illud enim, Benefecit obstetricibus, hoc est, Extensa est earum cognatio, etenim per ea ipsa beneficia quæ in Iudæos contulerunt, remunerationem à Deo acceperunt. Quoniam ergo non occidebant infantes, numerosam prolem eis Deus largitus est. Sed quoniam pergebant esse stupidi, & omni sensu priuati, acriorem eis plagam inflixit, & didicit quidẽ vniuersus orbis terræ, didicerunt autem etiam Ægyptij: sed illi B quidem ex auditu, hi autem in iis malis quæ sibiipsis euenerunt, & visu, & rei experientia Dei potestatem viderunt. Etenim ideo eis prædixit, ne videretur esse plaga mortis quæ fortuito aliquo casu euenisset. Quod itaque alicubi dictum est de Seruatore, hoc hic quoque dicere possumus. Quídnam? Dominare in medio inimicorum tuorum. Non enim eis in solitudinem eductis, nec in aliquo alio loco, sed in ipsa ciuitate plagam intulit. Vide autem in ipsa etiam plaga clementiam. Cœpit prius à pecoribus, & tunc ad homines processit. Quis ergo non admiretur potentiam, & quomodo omnia in vno temporis momento simul attulit, lenitatem ac moderationem, & sapientiam ineffabilem? Neque enim hanc primam plagam inflixit, eos volens per alias corrigere, nec quando inflixit, non prædictam inflixit. Quamobrem? Vt eos verbis castigaret, & ne deuenirent ad rerum experientiam: nec rursus quoniam non correcti fuerunt, permisit vt esset plaga dubia.

Exod. 12. Exod. 7.

Exod. 1.

Psal. 106.

Exod. 9. Attende Dei clementiam.

Exod 5.

Ne C quis enim existimaret fortuitu aut morbum, aut pestem incidisse, vide quot fiunt. Primum omnes in vna nocte. Secundò omnia primogenita. Si enim fuisset pestis, nõ sola tetigisset primogenita, secundis verò pepercisset: sed omnes citra vllum discrimen peruasisset. Tertiò si fuisset pestis, non abstinuisset omnino à Iudæis, & solos tetigisset Ægyptios, sed ea multò magis corpora confecisset, quæ labore & miseria, & tot & tantis malis confecta fuerant, quæ paupertate & fame iampridem adeò exhausta erant: non Regum, & eorum qui erant authoritate & dignitate præditi, qui liberè & securè viuebant, quibus omnia quæ ad cultum & ad vitæ adminiculum pertinent, abundè suppetebant. Si fuisset pestis, non repente & aceruatim venisset, sed antequam ingruisset, aliqua indicasset principia. Nunc autẽ hæc simul fiunt, vt Ægyptiorum arguatur vecordia: etenim post hanc plagam, & postquam apertè didicissent esse plagam diuinitus immissam, persecuti sunt Iudæos qui recesserãt, D quod est signum maximæ eorum vecordiæ, & Dei maxima defensio. Quoniam enim erant signa cessatura, ea eiusmodi signi exitu conclusit, quo ea quæ antè facta sunt, defendit apud eos qui volunt attendere. Ne quis enim diceret, Cur puniuntur omnes, cùm Rex Iudæos detineret, & peccaret? per hoc vltimum soluit hanc dubitationem. Quomodo per vltimum? Quoniam quando percussa sunt eorum primogenita, vel inuito Rege Iudæos expulerunt. Quare etiamsi voluissent ab initio, potuissent esse eo superiores. Non igitur Regem ideo non vicerũt, quòd non possent, sed quòd nollẽt. Quin etiam ea quæ postea consecuta est persecutio, crimen eorum amplificat. Hoc etiam euenit in Saul. Quando enim eius filium eripere oportebat, omnes cõmuniter

Exod. 11. 12.

Exod. 14.

1. Reg. 14.

assentantes, Regem, licet se iniquè gessisset, eripuerunt:
1.Reg.21.
quando autem volebat occidere tot sacerdotes, ne vocem quidem emiserunt, nec eos defenderunt. Quòd si tunc habebant naturam quæ pro eis faceret, hic etiam habebant iusti naturam. Erant enim sacerdotes, & erat cædes nefaria, quæ ex ira, non ex recto iudicio oriebatur. Sed huius rei causa erat socordia, & quòd sacerdotum vicem non valde dolebant. Vide ergo in quæ mala postea inciderint. Illius enim negligentiæ non leues
In nefariis factis non conniuēdum.
pœnas dederunt. Quando ergo factum fuerit aliquid nefarium, nemo sit iners, & ignauus, sed igne ardentior: nec minus doleat quàm ij quibus fit iniuria, & ita plurima mala sistentur. Ab homine vsque ad pecus. Cur autem etiam pecora? Quoniam propter hominem facta sunt, ea quoque punit propter hominem, vt augeat timorem, vt intensiorem reddat calamitatem, vt ostendat plagam esse diuinitus immissam, & bellum procedere de cœlis.
Psal.73.
Emisit signa & prodigia in medio tui Ægypte, in Pharaonem, & in omnes seruos eius. Quid est, In medio tui? Vel locum dicit, vel idem est quod apertè &
In medio quid. Psal.73.
manifestè. Illud enim, In medio, vbique idem significat quod apertè, vt quando dicit alicubi, Fecit salutem in medio terræ. Est enim medium manifestum omnibus. Emisit signa & prodigia in medio tui Ægypte. Iure autem optimo: ea enim fiebant ad correctionem, & ad eos ostendendos qui erant lucrifacturi. Non temere enim eueniebāt, sed cum maxima admirabilitate. Quare & eò quòd feriebant, & eò quòd admirabiliter, duplicem afferebant vtilitatem. In Pharaonē & in omnes seruos eius. Vidisti potentiam ineffabilem, quomodo cùm omnes simul essent, de eis sumptū est supplicium: & illi quidem patiebantur, alij verò lucrabantur. Quomodo autem dicit, In omnibus seruis eius? Atqui non habebant omnes primogenita. Sed dicit de aliis signis: & dum in Ægypto quidem hi ferirentur, lucrum faciebant Iudæi: dum autem in solitudine beneficio Iudæi afficerentur, alij iuuabantur: & plagas quidem inflixit hostibus, hos verò affecit beneficiis, per vtraque omnes
Iudith 34 Dan.4. Act.1.
iuuans. Et cur non hos quoque beneficio afficit? Quoniam soliti sunt plures homines percussi potius quàm beneficio affecti Deum agnoscere. Quod enim nollet eos punire, vide eum assiduè differentem, & plagas sustinentem, & per vtraque ostendentem potentiam suam & clementiam. Atque suffecisset post vnam secundam, & tertiam, tanquam qui morbo immedicabili laborarent, eos omnino perdere: sed noluit, sed & quanquam
Attende Dei potētiam, curam, sapientiam. Exod.7. Exod.11.
futura præsciret, & quòd nec quinta, nec sexta, nec decima meliores fierent, non destitit facere quæ sua sunt. Vnde maximè eius potestatem, curam, sapientiam & bonitatem admirari æquum est. Potentiam, quòd percussit. Curam, quòd sustinuit. Sapientiam, quòd cùm sciret futura, quæ sua erant fecit: quod ipsum quoque est maximæ clemētiæ, quòd incipit à minoribus, quòd ab iis quæ non sunt prædita ratione. Progrediens au-
Collatio à cōtrariis.
tem ipsum quoque Regem attigit: quod etiam maximè fecit vt prædicarentur quæ eueniebant. Quæ enim priuato alicui accidunt, latere etiam consentaneum est. Quando autem vir est insignis qui plagam accipit, nihil vetat quo minus res vbique audiatur. Postquam autem dixit causam cur pulsauit, dicit etiam plagas. Sed neque eas sæpe recenset, neque sigillatim persequitur: sed cùm eas vno verbo significasset, prætercurrit dicendo, emisit signa & prodigia in medio tui Ægypte. Deinde educit rursus populum ex Ægypto in desertum, ostendens se non esse Deum tantum alicuius partis, nec in vnam solam regionem dominatum obtinere, sed in vniuersum orbem terræ. Quocirca subiunxit dicens:
Psal.71. 1012
Qui percussit reges multos, & occidit reges fortes. Per totam viam

A pignora dans suæ potentiæ, & in ipsis docendis per res
Rom.10. 1.Tim.6.
ipsas deducens. Per bella enim priora quoque docuit, quòd non natura aëris, non potentia elementorum, nec aliquid aliud eiusmodi, sed imperatoria manus quæ eos ducebat, pro eis bellum gerebat, & vtrunque per vtrunque ostendit per ea quæ facta sunt in Ægypto, ea quę in solitudine facta sunt: & per ea quæ facta sunt in solitudine, ea quæ in Ægypto facta sunt. Quando enim ipsi absque armis, acie & prælio inimicos profligabant, eis apertè ostendebat quòd non opus habens elementis ea aduersus illos mouit, sed variis & diuersis modis volens suam ostendere potentiam iis quæ sunt, ad ea vsus est. *Seon regem Amorrhæorum, & Og regem Basan.* Non persequitur vrbes, neque in singulis insistendo paulatim narrat prælia: sed rursus magno animo prætercurrit innumerabiles cateruas miraculorum. Cùm enim posset immorari, & tragœdiam illam amplificare, non hoc facit: sed cùm maxima se offerret multitudo & abundantia B eorum quæ insigniter & præclarè à Deo gesta sunt, ea omnia prætercurrendo prosequitur. Atqui illi quidem erant armati, & vrbes munitas habitabant, & rei militaris & instruendæ aciei erant periti: hi verò exules, & bellandi ignari, à longa seruitute & diuturna tyrannide liberati, fame & egestate consumpti, omnibus ad accipiendam iniuriam expositi. Sed erant omnium potentissimi propter manum quæ eos ducebat ac regebat. Erat etiam bellum iustum. Neque enim eos inuasissent, nisi illi eis causam dedissent, & viam eis interclusissent, quod est extremæ inhumanitatis: & Idumæos non siuit ad bellum accedere. Ne enim silentio confidentes, post
Deut.2.
hæc rursus inuaderent, sed scirent cum quibúsnam quidem bellare, à quibus verò abstinere oporteret, hoc facit in solitudine, per res ipsas legem eis cōstituens, quomodo oporteret vti eis qui illis occurrerent. *Et omnia regna Chanaan.* Vidisti ex his doceri vniuersum orbem terræ. Quemadmodum enim ignis spinas, ita ij omnes
Collatio.
C inuaserunt, nec poterat quisquam eos sustinere. Audi ergo quid dicat Balaan, qui non à prophetis, non à Mose didicerat, sed à rebus ipsis: Hæc est gens quæ elingit omnem terram. Vidisti propriè dictam metaphoram.
Num.23. Elegans metaphora.
Non dixit, Quæ bellum gerit, quæ fundit & euertit, sed quæ elingit, volens ostendere quàm facilè ab eis pariatur victoria, & quomodo citra sanguinē ab eis trophæa erigantur, & sola eorum incursione inimici profligētur. Non opus, inquit, habent instructa acie, nec vt prælium committatur, sed tantùm inuadere satis est, & omnia eis cedunt. Non solùm enim vt lege belli & instructa acie vincerent effecit, ne quis ea quæ fiebant, eis attribueret, sed elementa orbis terræ in eos commouebat, & ideo animos eorum primū deiiciebat & perturbabat, & cadens grando multos perdidit, & sol stetit, & bellum lōgiùs protraxit, & multa eiusmodi admirabilia facta sūt,
Iosu.10. Iosu.16.
& tubarum sonitus vel igne vehementiùs in turres irruens muros diruit. Hoc autem vtrisque fuit vtile. Nam D & illi discebant bellum non geri ab hominibus, & hi docebantur vt ad Deum respicerēt, nec vnquam de rebus gestis se iactarent, magnósve spiritus sumerent, sed se honestè & moderatè gererent. Hoc enim modo vicisse maius eis ornamentum afferebat, quàm vicisse, vt quòd eos magnificos ac splendidos redderet, & modestiam doceret. Magnificos quidem ac splendidos, quòd talem haberent Imperatorem. Modestiam autem rursus docebat, quòd præclaris suis factis minimè intumesceret. *Et dedit terram eorum hæreditatem, hæreditatem Israel populo suo.* Hoc quoque est maximum miraculum, quòd non solùm expellerent, sed terram etiam occupare possent, & vrbes distribuere: quod eis quoque magnam præbebat voluptatem, magnum ornamentum,

tum, magnam lætitiam. Id autem Dei quoque est po-
Dan.2.
tentiæ. Non enim parua res est occupasse regionem hostium, sed ad hoc quoque magno Dei auxilio opus est. *Domine nomen tuum in æternum, & memoriale tuum in generationem & generationem.*
μνήμη.
Alius, Recordatio tui. Hic interrumpit orationis continentiā glorificatione, quod solent sancti facere. Postquam enim de Dei miraculis aliquid dicere incipientes, inflammati fuerint, nō prius ad finem perueniūt, quàm pro iis quæ dicta sunt Deum gloria affecerint, & laudibus prosecuti fuerint, & ita suum desiderium impleuerint. Quod etiam Paulus vbique quidem facit: maximè autem in prooemiis episto-
Galat.1.
larum, vt quando dicit ecclesiis Galatiæ, Gratia vobis & pax à Deo patre nostro, & Domino Iesu Christo, qui dedit seipsum pro peccatis nostris secundùm voluntatem Dei & patris nostri: cui gloria in secula seculorum.
Rom.10.
Amen. Et in epistola ad Romanos: Quorum adoptio, & gloria, & cultus, & legislatio. Quorum patres, & ex quibus cultus, & promissio. Quorum patres, & ex quibus Christus secundùm carnem: qui est in omnibus benedictus Deus in seculum. Et rursus alibi: Regi seculo-
1.Timo.1.
rum immortali, inuisibili, soli sapiēti Deo honor & gloria in secula seculorum. Amen. Ita etiam hic propheta, cùm mente agitasset vniuersam Dei prouidentiam, plagam in Ægypto, varia & diuersa beneficia quæ in solitudine ab illo in Iudæos collata sunt, quæ pro illis aduersus hostes facta sunt: ab eius ineffabili benignitate inflammatus, emisit glorificationem, dicens: Domine nomen tuum in æternum, domine memoriale tuum à
Iob 12. Eccl.18. Psal.109.
generatione in generationem. Hoc est, Gloria tua est perpetua. Nihil enim ei affert vllum detrimentum, nihil eam interrumpit, sed est semper, & manet immutabilis, & à controuersione omnino aliena, florens ac vigēs. Quid est autem, Memoriale tuum in generationem & generationem? Tui, inquit, memoria non desinit, & finem non habet. *Quia iudicabit dominus populum suum, &*
Deprecabitur. παρακληθήσεται, consolationem accipiet.
in seruis suis deprecabitur. Vel vtraque hæc dici possunt de C populo, quòd de eo pœnas sumet, & postea cessabit, & ipsos recreabit: vel diuisim, Consolationem quidem accipiet de populo: iudicabit autem de hostibus. Hoc est, Illos quidem recreabit (hoc enim sibi vult illud, Consolationem accipiet) Iudicabit autem hostes, hoc est, de ipsis pœnas sumet. Deinde quoniam non poterat dicere vitæ eorum rectè facta, ad eorum causam tuendam, nomine seruorum vtitur. Cùm autem dixit, Consolationem accipiet, ostendit reconciliationem es-
Rom.3.
se illius clementiæ, non autem ex illorum meritis. Vbi enim consolatio, venia opus est. Vbi autem opus est venia, non sunt rectè factorum merita, sed est occasio & tempus clementiæ. Quoniam ergo dixit superius: Memoriale tuum in generationem & generationem, soli autē ex aliis gentibus ipsi tunc Deum sibi adscribebant, per hoc tale quid significat, & dicit, Salus populi ostendit tuam apud multos gloriam. Quæ enim natura ei inest gloria, etsi nullus eum colat & obseruet, perpetuò D manet, & nec minui, nec dissolui, nec immutari potest. Quæ est autem eius apud multos laudatio, à nostra etiā salute ostendetur, cùm nos ciuitatem, sacra, & templum receperimus, & pristinæ reipublicæ restituti fuerimus. *Simulacra gentium argentum & aurum, opera manuum hominum.* Quoniam in principio dixerat, Dominus autem noster præ omnibus diis, & visus est per comparationē introducere quandam excellentiam, propter imbecillitatem eorum qui audiebant: vide quomodo hoc verbis amplificat. Postquam enim à Dei potentia initium duxit, & dixisset quæ in cœlo sunt, quæ in terra, quæ in abyssis, quæ Iudæis, quæ in propria, quæ in aliena, quæ in hostibus, quæ in gentibus facta sunt, deinde cùm eius

A benignitatem reuocasset in memoriam, bonitatem, clementiam, curationem, sapientiam, & potentiam, & Deum esse vniuersorum, & vniuersi orbis terræ curam gerere ostendisset, irridet deinceps & ludificatur idolicorum deorum imbecillitatem, & statim ab ipsa natura contemptim sermone vsus est: imò verò ipsum nomen ad eorum reprehensionem adducit. Idolum enim aut
εἴδωλον. Esa.41. 1.Cor.8. Simulachrorum vanitas.
simulachrum nihil est aliud quàm quid imbecillum & abiectum, & nomen summæ infirmitatis. Quocirca hinc incipit, dicens, Simulachra gentium argentum & aurum. Primùm, quòd simulachrum. Secundum, quòd inanima & surda materia. Tertiū, quòd hoc ipso quòd sunt simulachra, non solùm ex seipsis habent paruitatē, & imbecillitatem, súntque vilia & abiecta, sed etiam ex hominibus. Quocirca subiunxit etiam, Opera manuum hominum, quod quidem est maxima reprehensio eorū qui illa colunt, nempe quòd cùm ipsi sint in causa vt ea sint, in eis tamen suæ spem salutis collocent. *Os habent,* B *& non loquentur. Oculos habent, & non videbunt. Aures habent, & non audient. Neque enim est spiritus in ore ipsorum. Similes illis fiant qui faciunt ea, & qui confidunt in eis.* Os, inquit, habent, & non loquentur. Vidisti quomodo auget
Sap.14.
irrisionem, & fraudem coarguit? Quoniam enim ea sæpe mouēt dæmones, fictionem & simulatum actum eorum detegit, ostendens non esse spiritum in ore ipsorū. Et quænam est causa quòd malus dæmon absque illis
3.Reg.15. 2.Par.23.
nihil facit, nec loquitur? Quoniam stupri, adulterij, & innumerabilium vitiorum columnæ, sunt horum simulachrorum figuræ: docens eos qui seducūtur, per ipsum statuarum aspectum eas res imitari, quarum figuræ sunt statuæ. eis assidet ea mouens, & decipiens. Deinde rur-
Dæmon cur idolis assideat.
sus alio ludificationis genere ea aggreditur. Similes illis fiant qui faciunt ea. Considera apud te quales dij sint quibus fieri similes dira est imprecatio: Nostra autem non ita habēt. Extremus enim virtutis finis est, & quod facit, vel ad summum bonorum fastigium pertingere: C Dei esse similes, quantum nobis conceditur. Apud illos
Esa.44. Baruch 6.
autem, inquit, & cultus est, & dij tales, vt eis esse similes locum teneat pessimæ imprecationis. His ergo, nempe quòd sint materia inanima, & quòd fiant ab eis qui illa colunt, & quòd sint simulachra informia, & quòd iaceāt nullo sensu prædita, adiecit pro dira esse imprecatione, vt quis eis euadat similis. Per hæc enim omnia ostenditur summus error. Postquam ergo ostendit eorum imbecillitatem, errorem, dæmonum improbitatem, eorum qui illa faciunt inscientiam, ab his citò liberatus, concludit orationem glorificatione, non amplius narrans ea quæ Deus fecit, vt qui ea iam satis demonstrarit, sed pro omnibus quæ sunt in confesso, laudem exigens ab iis qui fruuntur eius beneficio: & ideo vocat omnes ad glorificationem, sic dicens, *Domus Israel benedicite domino. Domus Aaron benedicite domino. Domus Leui benedicite domino. Qui timetis dominum, benedicite domino. Benedictus dominus ex Sion, qui habitat in Hierusalem.* Cur ergo
Benedictionum differentiæ.
D non omnes simul vocat, sed in ordines diuidens? vt scias esse magnam differentiam benedictionis. Aliter enim sacerdos, aliter leuita, aliter laicus, aliter frequens populus benedicit. Dicere autem, Benedicite, est eius qui ostendit beatam illam naturam, & ab interitu alienam. Benedicite enim, inquit, quòd liberati estis ab aduersariis, quòd digni habiti estis qui talem Deum adoraretis, quòd veritatem agnouistis. Est enim ipse quo-
Iob 12. Eccle.18. Benedicēdus à nobis est Deus. Esa.1.
que benedictus, in natura habens benedictionem, nec laude aliorum indigens, veruntamen vos quoque benedicite, non quòd ei aliquid ex eo accedat, sed quòd ipsi magnum fructum ex ea re percipiatis. Etsi enim est natura benedictus, vt certè est, vult tamen etiam à nobis benedici. Porrò autem Sion rursus meminit, & Hieru-

salem. Quoniam enim illic erat constituta eorum respublica, & illic fundatus erat eorum cultus, & ex eo loco docebantur & instituebantur: vult ea loca veneranda ac magnifica reddere ipso Dei cognomine, vt cùm essent veneranda, maius illorum esset in ea studium: & cùm esset maius studium, ad ea magis attraherentur: attracti autem in Dei cultum magis defigerentur: defixi autem, ad maiorem virtutem deducerentur, propter quam omnia facta sunt. Sed tunc quidem erant Hierusalem & Sion: hodie autem cœli, & quæ sunt in cœlis. In eo ergo nos simus quæso defixi, vt futura etiam bona consequamur gratia & misericordia domini nostri Iesu Christi, cui gloria in secula seculorum. Amen.

IN PSALMVM CXXXV.

CONFITEMINI *domino, quoniã bonus, quoniam in seculum misericordia eius.* Postquam dixit superius de Dei in homines beneficiis, de eius quoque misericordiæ quantitate disserit, non eam metiens (nec enim id fieri potest) sed per infinitum volens ostendere eius magnitudinem, & inuitat omnes ad glorificationem, dicens: Confitemini domino. Hoc est, Gratias agite, laudate ipsum. Quoniam in seculum misericordia eius. [Deus perpetuò miseretur.] Quid est, In seculum? Non aliquando quidem, inquit, beneficio afficit, aliquando verò recedit: neque aliquãdo quidem miseretur, aliquando verò desinit, quod euenit in hominibus, [Psal.38. 118.144. Esa.54.] quos & prohibet animi perturbatio, distrahit fractus & abiectus animus, impedit fauor & obsequium, nec permittunt varij casus, rerúmque circunstantiæ. At Deus non est eiusmodi, sed perpetuò miseretur, nec vnquam desinit hoc facere, etiamsi hoc faciat variis & diuersis modis. Semper ergo miseretur, nec vnquam cessat beneficio homines afficere. Deinde postquam dixit eum misereri perpetuò, ostendit etiam argumẽta misericordiæ, & quòd eius misericordia semper maneat, ex iis quæ videntur, ea afferens: & quoniam eos deducebat ad pietatem verámque religionem, vide quomodo eum rursus confert cum diis gẽtilium, ad captum auditorum eodem modo se demittẽs. Quid enim dicit? *Confitemini Deo deorum*: Singulis subiungens, *Quoniam in seculum misericordia eius. Confitemini domino dominorum, quoniam in æternum misericordia eius.* In præcedenti quidem psalmo dicebat eum esse præ omnibus diis: hic autem adhuc amplius, eum esse illorum herum & dominum, siue idolorum dicas, siue dæmonum. Etsi enim offenderint dæmones, sintque probro & ignominia notati, serui tamen sunt, & se ei submittunt. Propterea ergo inquit, confitemini, quòd habetis Deum omniũ supremum, cui nullus est similis, qui herus est omnium, & dominus. Atqui dicitur etiam Deus eorum qui illi placent, [Ephes.1. Psal.2. Exod.3.] vt quando dicit: Ego sum Deus Abraham, Deus Isaac, & Deus Iacob: Quomodo ergo hic dicit, dæmonum? Sed illud aliter, & hoc aliter. Illic enim vt ostendat familiaritatem & coniunctionem, & magnum suum in eos amorem: hic autem, vt suam significet excellentiam. *Qui facit mirabilia magna solus. Quoniam in seculum misericordia eius.* Postquam ostendit eum esse deorum herum & dominum, id deinceps probat enunciatione, & quod dictum est confirmat, ex potẽtia eum rursus prædicans. Non dixit autem, Qui fecit, sed, Qui facit, ostendens eum assiduè beneficio afficere, résque admirabiles, & quæ opinione sunt maiores, facere. Hæc autem duo ponit quę sunt in eo eximia, & quòd facit, & quòd solus facit: atque adeò tria & quatuor, nempe quòd facit, & quòd miracula, & quòd magna miracula, & quòd solus facit. Hæc autem dicta sunt non vt vilipenderetur filius, sed vt inter eum & dęmones ostenderetur discrimen & distinctio. Et quænam sunt hæc miracula? Videamus magna illa quæ solus facit. Atqui in principio non loquebatur de potentia, sed de benignitate & clementia. Confitemini enim, inquit, domino, quoniam bonus. Quomodo ergo accidit vt nunc loquatur de potentia? Quoniam hæc miracula non solùm [Miracula Dei, non potentiæ solũ sunt, sed etiam benignitatis.] sunt potentiæ, sed etiam benignitatis & clemẽtiæ. Quænam autem sunt miracula ostendens, subiungit, dicens: *Qui fecit cœlos in intellectu. Qui firmauit terrã super aquas.* Alius, Qui constipauit terram in aquis. *Qui fecit luminaria magna solus. Solem in potestatem diei, lunam & stellas in potestatem noctis.* Hæc etsi eius potentiam & sapientiam indicant, attamen eius quoque benignitatem ostendũt. Quòd enim sunt adeò magna, pulchra, & sufficiẽtia, vires eius & sapientiam prædicant. Quòd ea autem propter nos & vsum nostrum facta sunt, benignitatem & perpetuam bonitatem. Vides quomodo sit in æternum eius misericordia? Non enim ad decem & viginti tantum annos hæc fecit, neque ad centum, ducenta, & millia, sed ea per omnem vitam nostram produxit. Et ideo hoc significãs, in vnoquoque versu subiungit, *Quoniam in seculum misericordia eius.* Et quod est admirandum, ea fecit quidem: & cùm facta essent, dedit ab initio: sed postquam homo trãsgressus est, ne sic quidem eum expulit, sed ea quæ eis dederat cùm non peccassent, reliquit ea etiam fruenda post peccatũ, nec prohibuit quo minus post illud peccatum eis vti & frui possent. Neque verò vnum cœlum solum fecit, sed etiam alterum: vel ab exordio ostendens nos ab eo non relinquendos in terra, sed fore vt nos hinc transferamur. [Cœlum propter hominem factum. Act.17.] Si enim non esset nos illuc translaturus, cur productum esset cœlum? neque enim est hoc illi elementum vtile, nulla re enim indiget, sed cùm velit nos illuc à terra traducere, præparauit habitacula. Quamobrem cùm hæc sciret propheta, vnicuique versui subiungit: In seculum misericordia eius, admirans eius benignitatem. Qui firmauit terram super aquas. Vide hic quoque rursus benignitatem. Postquam enim facti sumus mortales, & eò redacti sumus, vt multis egeremus: ne sic quidem nos reliquit, sed hic quoque interim nobis congruum dedit habitaculum, & tot tantísque suæ benignitatis clarissimis indiciis terram refersit, vt ne verbis quidem ea possint explicari. Propheta ergo cùm incidisset in abyssum horũ beneficiorum, & vidisset quoddam vastum & immensum pelagus, exiliit alta voce clamans, & dicens, Quàm magnificata sunt opera tua domine. Omnia in sapientia fecisti. Porrò autem si quis viderit Solem & Lunam, & temporum ordinem, rursus videbit vniuersam eius benignitatem. neque enim parum ad vitæ decus & ornamentum, imò verò ad ipsam vitam hæc nobis elementa [Elemẽtorum vsus.] conferunt, vt quæ nutriant fructúsque maturent, (sine quibus viui non potest) tempora nobis ostendant, horas exprimant, diei & noctis cursus distinguant, per terram & mare viatores deducant, innumerabiles alios vsus præbeant. Vidisti quomodo sit in æternum misericordia eius, & quomodo in vnoquoque versu iure hoc subiungit propheta. Alius autem interpres illud, In potestatem diei, dixit, vt dominetur diei. [Chald. vt præesset.] Alius, in potestatem noctis, dixit, in potestatem in nocte. *Qui percussit Aegyptum cum primogenitis eorum. Qui eduxit Israël de medio eorum.* Assiduè versat miraculum quod in Ægypto factum est, propter immemorem & ingratum eorum animum, & quòd cùm ea semper audierant, eorum obliuiscerentur. Non est autem hoc quoque paruum signum misericordiæ, hoc enim liberauit illos à seruitute, & posteris fuit occasio Dei cognitionis. Aliud autem hîc quoque significat. Quídnam? Quòd etiam post fugam illam eius fuit potentiæ liberare eos à seruitute, cùm

cùm eos terrore concussisset, & mari obruisset. [Exod.14.] Hæc autẽ dicit, ne quis paulò inconsideratior putaret quòd dũ iubet eis accipere aurum & vasa argentea, hæc propter imbecillitatem iusserit. Nam hoc fecit volens omni ratione esse terribilis hostibus, & ostendere quòd & vi & authoritate potest omnia facere, eósque fallere & decipere. Nam quæ apertè fecit, non ideo fecit tanquam non posset decipere, neque cùm decepit, id ideo fecit, quòd non posset apertè capere, sed in vtraque parte suã ostendens potentiam. Nam quòd hoc quoque magnum metum attulerit alienigenis, audi quid postea dicant vates Azotiorum, [1.Reg.5.] Hic est Deus fortis qui percussit Ægyptum, & quando illusit eis, tunc ipsos eduxit. Vides eos propter hoc ipsum contremiscere, propter furtum, propter fraudem, quòd eos circũscripserit. *Qui diuisit mare rubrum in diuisiones.* Alius, In sectiones. Alius, in segmẽta. Nonnulli dicunt non fuisse vnam viam, sed pro numero tribuum fuisse aquam scissam, vt multæ essent traiectiones. Hæc autem omnia etsi magnam ostẽdebant potentiam, terribilémque & magnum eum esse indicabant, multam tamen quoque in se habebant benignitatem, non solùm in eos quorum gratia ea fiebant, sed si velimus attẽdere, etiam in aduersarios: non enim eos temerè & nequicquam mari obruit, sed quòd post tot facta miracula in aquis adhuc suam ostenderent audaciam. [Ægyptiorum obstinatio.] Oportebat autem eos etiamsi essent supra omnes homines nullo sensu præditi, cùm & præcedentia, & præsentia, & quæ erant præ oculis, cõsiderassent, eius potentiam mirari & adorare, & ab importuna contentione cessare. Illi autem cùm viderent vniuersam creaturam pro eius arbitrio mutari ac transformari, & eum eis belligerari, ne sic quidem à furore destiterunt, sed etiam cùm viderent illud miraculum quod omnem superabat opinionem, aliena illa & noua via ingredi ausi sunt. [Maris rubri diuisiones.] Quocirca mare illis sepulchrum efficitur. Non erat enim opus naturæ quod fiebat, sed plagæ diuinitus immissæ: & ideo breui momento temporis fiebant contraria: & non scindebatur tantùm in vnam partem, sed pro numero tribuum. In vnoquoque autem signo meminit misericordiæ. hoc enim Deo maximæ curæ erat, quandoquidem per elementa fiebant miracula, ne quæ fiebant, existimarentur esse alicuius naturalis consequentiæ, sed superni auxilij, quod omnem opinionem superantia efficit miracula. [Miracula rara sunt, naturalia frequẽtia.] Quod etiam in mari accidit: idque apertè ostensum est ex eo, quòd post illud non amplius factum sit: quæ autem naturaliter fiunt, sunt frequentia, & certo ac constituto tempore solent fieri. *Et eduxit Israël per medium eius. Quoniam in seculum misericordia eius.* Vides quomodo in vnoquoque versu iure subiungit illud, In seculum misericordia eius. Hæc enim omnia ostendunt eius curationem. Etsi enim quæ facta sunt, finem ceperunt, eorum tamen memoriæ præbuerunt posteris magnam ansam Dei cognitionis. Memoriæ enim mandata, & transmissa ad posteros, deducebãt ad magnam philosophiam. Quanquam alioqui non illud solum factum est, & Dei cessauit curatio: neque in rebus solùm Ægyptiacis substitit eius benignitas, sed vnumquodque tempus habet ampla & latè diffusa eius inenarrabilis benignitatis indicia. Quæ quidẽ ille admirans, assiduè subiungit illud, Quoniam in seculum misericordia eius. Rectè autem adiecit illud, Et eduxit Israël per medium eius. Nam hoc quoque est Dei potentiæ. Non sufficiebat enim efficere vt mare retrocederet, & facilem eis transitum præberet (nam hoc ipsum eos magis stupefecit, & terruit, & audere prohibuit, quòd omnium superaret opinionem, timorem incutiens) sed Dei fuit potentiæ, postquam mare retrocessisset, eis animum addere, & persuadere vt nouam illam viam & alienam ingrederentur. Nam cùm in vtraque sectione in sublimem verticem erectæ essent aquæ, generoso & excelso animo opus erat, vt non timerent traiicere, nec suspicarẽtur maria ad summum verticem vtrinque sublata non esse eos inuasura, & vniuersum exercitum obruitura. *Et excussit Pharaonem & virtutem eius in mari rubro.* Volens significare facilitatem eius demersionis, hac dictione vsus est. Tu autem considera quomodo cum potentia & ira, patientiam quoque ostẽderit, vt qui eos non priùs de medio sustulerit, licet adeò impudentes essent & contentiosi, quàm ipsi lubentes & volentes seipsos præcipitarunt. Non abs re autem exercitus quoque punitur: [Exercitus cum principe punitus.] sed quoniam fuerunt peccatorum participes, & persecutionis, sunt etiam pœnæ & supplicij participes. *Qui traduxit populum suum per desertum, quoniam in seculum misericordia eius.* Hoc non est minus quàm per mare perducere. Etsi enim suberat terra sicca, quę castra sustinere poterat, erant tamen multa alia quæ eis afferebant molestiam, sufficiebant enim omnia ad ea consumenda, & morti crudelissimæ tradenda. Nam & fames & squalor, & sitis, & radius quàm par esset calidior imminens, & ferarum multitudo, & necessariorum omniũ penuria. Scis autem quot rebus homo indiget. Illis tamen omnibus nudati, & non tectum habentes, non alimenta, non indumenta sufficientia, non calceamenta, non aliquid aliud eiusmodi, tanquam in mediis vrbibus choreas agentes, ita per omnem illam solitudinem incedebant. Tu autem mihi considera, quot miracula pręteriit [Exod.16. Exod.13. Deut.29. Exod.17.] quæ in solitudine facta sunt, & quot annorum administrationem: duorum autem tantum miraculorum meminit, quæ in illis regibus facta sunt. Mittens enim de illa noua mensa dicere, de tecto admirabili, de lampade quæ nunquam non apparuit, de vestium perpetuitate, de calceis qui non conterebantur, de fontibus qui manarunt è rupibus, & de aliis nouis & admirabilibus, per quæ iter suum fecit eis facile, duorum solùm meminit, quomodo reges barbarorum sustulit, & quomodo trophæum erexit, vt victoriam eis largitus est, auditori reliqua accuratè colligenda relinquens: & ideò dicit, *Qui percussit reges magnos, & occîdit reges fortes. Seon regem Amorrhæorum, & Og regem Basan.* [Num.21.] Et vnicuique eorum subiungit, *Quoniam in seculum misericordia eius.* Ostendens quòd etiamsi ab hostibus vt hostes exciperentur, nullus tamen eos vincebat. Qua de re? Quoniam eius benignitate fruebãtur assiduè. Hoc enim significat perpetuò dicens, *Quoniam in seculum misericordia eius. Et dedit terram eorum hæreditatem, hæreditatem Israël seruo suo.* Duplex est beneficium, & hostes vincere, & rerum illarum esse dominos. Hoc enim erat magnæ potentiæ, nõ solùm eiicere eos qui habitabant, sed etiam posse occupare & retinere alienam regionem. Deinde hoc rursus apertiùs ostendens, quòd non ex meritis fuêre horum domini, sed ex Dei bonitate, subiunxit. *Quia in humilitate nostra memor fuit nostri.* Significans non in rectè factis, non in prosperitate, sed in humilitate nostra esse gloriandum. [Humilitatis gloriatio. Exod.3.] Quod autem dicit, est eiusmodi, Suffecit calamitas ad ipsum flectendum, & quòd nos affligeremur. Nam & ab initio quando eos liberauit ab Ægypto, non dixit, Videns vidi mutationem eorum in melius: sed, vidẽs vidi afflictionem populi mei in Ægypto. *Et redemit nos ab inimicis nostris.* Ne paulatim enumeret bella, irruptiones, victorias, trophæa, cùm rursus vno verbo rectè factorum seriem esset persecutus, & quæ in Iudæos sigillatim facta sunt prætermisisset, ad generalem eius venit prouidentiam dicens. *Qui dat escam omni carni.* Alius, Qui dat panem. Non ergo terræ, nec aquæ, nec aëris, nec radij, nec alicuius alius sunt procurationes fructuum, sed eius est vniuersum. Vide autem hîc quo-

que non solùm potentiam, sed benignitatem etiam ineffabilem. Matt. 5. Quod enim dicit Christus solem suum oriri facit super bonos & malos, & pluit super iustos & iniustos, hoc ipse quoque hic significauit, dicens: Qui dat escam omni carni. Hoc est, non iustis solùm, nec iis qui se rectè gerunt, sed peccatoribus, & impiis, & omni humanæ naturę: quod etiam maximè prædicat eius dominium. Vidisti psalmum ideo maximè esse compositum, vt nos deducat ad Dei cognitionem, & ideo in principio incepit à generalibus, & in eis desiit: superiùs quidem dicens solem & lunam, fulgura & pluuias, quę non fiunt in parte orbis: in fine autem desinens in communi omnium nutrimento. Deinde postquam ex eis confirmauit generalem prouidentiam, subiunxit, Sap. 6. 12. Matt. 6. *Confitemini Deo cœli, quoniam in seculum misericordia eius.* Ex his enim illud quoque clarum est, quòd ipse est infernorum omnium & supernorum dominus, eiúsque cura & prouidentia vbique diffusa est. Pro omnibus ergo illi offeramus gratiarum actionem, pro communibus, pro priuatis, pro bonitate, pro benignitate, pro potentia, pro curatione, & hoc assiduè faciamus, sicut etiam iubet hoc Psalmographus, dicens: *Confitemini domino quoniam bonus, quoniam in seculum misericordia eius.* Hoc est enim sacrificium, hoc oblatio, hoc ipsum nobis reddit maximè propitium, & facit vt fruamur illius beneuolẽtia. Quam detur nobis omnibus assequi gratia & benignitate domini nostri Iesu Christi, cui gloria & potentia in secula seculorum. Amen.

IN PSALMVM CXXXVI.

SVPER *flumina Babylonis illic sedimus & fleuimus dum recordaremur tui Sion.* Magnum est his viris suæ ciuitatis desiderium, magna reditus cupiditas. Quandiu enim bona habebant in manibus, erant semper insolentes, probráque & iniurias inferre non desistebant: sed postquam ab illis sunt exturbati, tunc maximo eorum desiderio affecti sunt. propterea enim eos expulit, vt excitaret in iis maius desiderium. Eccl. 5. Esa. 43. Dan. 4. Luc. 16. Id autem solet sæpe Deus facere. Quando enim dum in summis sumus deliciis, & maxima bonorum affluentia, non sentimus: facit vt eis careamus, vt priuatione eorum castigati, eis rursus vti frui quæramus. Sed quánam de causa sedebãt ad flumina? Vt qui essent captiui, & regionis hostium finibus circunscripti, extra muros & vrbes habitabant. Hebr. & Chaldæi citharas. *In salicibus in medio eius suspendimus organa nostra.* Alius, citharas nostras. Alius, lyras. Et quánam de causa tulerũt organa sua cùm in captiuitatem recederent, qui eis minimè erant vsuri? Hoc quoque fuerat à Deo prouisum, vt vel in aliena regione haberent monimenta prioris reipublicæ, magísque morderentur & ægriùs ferrent, dum religionis & Dei cultus illa signa viderent. *Quia illic interrogauerunt nos qui captiuos duxerunt nos, verba cantionum: & qui abduxerunt nos, hymnum cantate nobis de canticis Sion.* Non parum hinc lucrifaciebant quòd eis barbari instarent, & cantica eorum audire cuperent. Vide autem quantam hinc correctionem ceperunt ex captiuitate. Qui enim à chorea se seiunxerant, & à religione sua ac Dei cultu resilierant, & legem omni ratione conculcauerant, se in aliena tam gnauiter gesserunt, vt vel vrgentibus & minantibus barbaris, & vndique circunsistentibus & audire cupientibus, ne eorum quidem desiderio sic gratificarentur, sed legem præferrent, eámque diligenter conseruarent. Illud autem, Qui abduxerunt, alius dixit, Qui nobis insultabant, propemodum hoc dicens: Qui antea in nos inuehebantur, & in nos insurgebant, tempore adeò lenes, mites & mansueti facti sunt, vt vellent etiam nostra audire cantica. his tamẽ

A non concesserunt. Vidisti quónam modo reddit fortes afflictio, quomodo facit compunctos, quomodo mentem conterit. 2. Cor. 7. Heb. 11. Psal. 15. Esa. 38. Eccl. 31. Flebant enim, & legem obseruabant. & qui cùm prophetæ lachrymarentur, ridebant, ludificabantur, & subsannabant: hi nunc nemine eos admonẽte ad lachrymas conuertebantur, & flebant. Ex eo etiam plurimum commodi percipiebant hostes. Videbãt enim eos non premi captiuitate, nec seruitutem deflere, nec quòd in aliena regione habitarent, sed quòd à suo Dei cultu excidissent. Et ideo adiecit: Dum recordaremur tui Sion. Neque enim leuiter tantùm lugent, sed veluti quoddam perpetuum lugendi munus obeũt. Quocirca dixit in principio, sedimus & fleuimus, significans se ideo cõsedisse vt cierent fletus & eiulatus. Sed cur eis non permittebatur canere in aliena terra? Quoniam non oportebat aures prophanas audire illa arcana. *Quomodo cantabimus canticum domini in terra aliena?* Arcana Dei prophanis nõ detegẽda. Hoc est: Non licet nobis canere. Etsi enim à patria ex- B cidimus, legem tamen perpetuò seruamus, ídque diligentissimè. Quare etsi in corpora dominium obtineatis, animum tamen non superabitis. Vidisti animam ab afflictione esse deductam ad studium sapiẽtiæ, ærumnísque & calamitatibus esse superiorem. *Si oblitus fuero tui Hierusalem, obliuioni detur dextera mea. Adhæreat lingua mea faucibus meis, si non meminero tui.* Vide hîc quoque magnam mutationem. Qui enim singulis diebus audiebant fore vt ex ciuitate exterminarentur, & non curabant, nunc dira sibi imprecãtur si eius sunt obliti. Quid est autem, Obliuiscatur mei dextera? Vires, inquit, meæ mei obliuiscantur, & mutus euadam propter malorum magnitudinem, si non meminero tui. *Si non proposuero Hierusalem in principio lætitiæ meæ.* Quid est, Si non proposuero Hierusalẽ? Non solùm, inquit, tui meminero in aliis, sed etiam in hymnis, & in canticis. Illud autem, Proposuero, hoc est, In cantici prooemio ac præludio posuero, loquentes verbum eorum qui valde desiderãt, C imò verò eorum qui eius magno amore tenentur & inflammantur. Audiamus hæc omnes, & discamus. Etenim quemadmodum hi cùm ab ea exciderant, tunc quærunt: ita etiam multis ex nobis eueniet, cùm in illo die à Hierusalem cœlesti exciderimus. Heb. 12. Galat. 4. Esa. 66. Sed hi quidem cùm excidissent, spem habebant reditus, nobis autem excidentibus nulla reliqua spes est reuersionis. Vermis enim eorum non morietur, inquit, & ignis eorum non extinguetur. Et ideo oportet nos nostra diligentiùs attendere, & in præsenti vita sic nos gerere, vt non simus captiui, nec alieni ac remoti ab illa metropoli. *Memor esto domine filiorum Edom in die Hierusalem: qui dicunt, Exinanite, exinanite vsque ad fundamentum in ea.* Alius, Filiis Edom. Hoc quoque verbum est eorum qui inflammantur desiderio ciuitatis. Hoc est autem quod dicunt, Pœnas de eis sume, quibus non sufficiebat quòd capta esset ciuitas, nec satiati erant eius euersione, sed instabant, & dicebant, effodite donec fuerit in ea fundamẽtum. Cu- D piebant enim ne bases quidem manere ciuitatis, sed vel ipsa eius fundamenta conuelli. 4. Reg. 25. Esa. 13. 21. Hi autem erant Arabes, qui vnà cum Babyloniis Iudæos inuaserant. Quorum frequenter meminit propheta, & eos valde reprehendit, quòd cùm intercederet inter eos cognatio, hostibus fuêre acerbiores. *Filia Babylonis misera.* Alius, Depopulanda. Alius, Diripienda. Hîc ostendens Dei vires non in liberatione à malis, sed in parandis iis insidiis qui illos oppugnarunt, prædicit propheta mala quæ erant euentura Babyloni, & vocat eam miseram propter mala Esa. 13. quæ illam erant circunsessura: in hoc quoque docens Iudæos, & ostendens Dei potentiam esse per totum orbem terræ porrectam. *Beatus qui retribuet tibi retributionem tuam quam retribuisti nobis.* Alius, Quam antè fecisti nobis.

nobis. *Beatus qui tenebit & allidet paruulos tuos ad petram.* A Hæc etsi ira plena sunt vehementíque pœna, & supplicio: sunt tamẽ verba perturbationis animi captiuorum, qui magnam aliquam pœnam, alienúmque & admirabile supplicium postulant. πάθη prophetiæ. Prophetæ enim multa sæpe loquuntur non tanquam sua ipsorum, sed aliorum affectiones narrantes, & in medium afferentes. Si eius enim quæris sententiam, audies dicentem, Psal. 7. Si reddidi retribuentibus mihi mala. & vel modum, qui à lege erat ei datus, superantem. Quando autem narrat perturbationes animi aliorum, describit iram & dolorem: quod etiam nunc fecit, Iudæorum cupiditatem in medium adducens, quorum ira vel ad infantiæ vsque ætatem procedebat. Nouum autem non ita se habet, sed inimicos nostros & pascere, & eis cibum dare iubemur, & orare Matt. 5. Rom. 12. pro eis qui nos maledictis impetunt. Hoc autem facimus propter legem quæ est nobis constituta. Quænam autem ea est? Nisi abũdauerit, inquit, iustitia vestra plus Matt. 5. quàm scribarum & pharisæorum, non intrabitis in re- B gnum cœlorum. Magnum ergo studium adhibeamus: & totam eam abundè obseruemus, vt qui deinceps in terra tanquam in cœlo habitemus, & cum angelis choros ducamus. Ita enim futura quoque bona consequemur: quæ detur nobis omnibus assequi gratia & misericordia domini nostri Iesu Christi, cui gloria & potentia in secula seculorum. Amen.

IN PSALMVM CXXXVII.

CONFITEBOR *tibi domine in toto corde meo.* De hoc sæpe vobiscum disseruimus. Quocirca eo prętermisso, veniamus ad id quod est proximum. Quid hoc sibi vult, *In conspectu angelorum psallam tibi?* Quod quidem alius dixit interpres, Liberè, Deus canam te. Alius, Coram diis modulabor tibi. Si ergo dicat angelos qui sunt in cœlis, est id quod dicitur, eiusmodi: Conabor canere cum angelis, & cum eis contendere, & choreas du- C cere cum supernis potestatibus. Et si enim natura differam, animi tamen promptitudine, vt cum eis stare possim, decertabo. Sin autem accipiamus quod dictum est ex aliorum interpretatione, videtur mihi dicere de sa- Sacerdos. cerdotibus, id quod de diis dicitur. Solet enim scriptura sacerdotem vocare & angelum & Deum: nunc quidem dicens: Diis non maledices: & principi populi Exod. 22. Malac. 2. tui non maledices: Nunc autem, Labia sacerdotum custodient iudicium, & ex ore eius exquirent iustitiam, quoniam est angelus domini omnipotentis. Si liceat ergo hoc ita accipere, illud oportet intelligere: Cum sacerdotibus, ipsis præsentibus, cum eo quo par est ordine, consequar, & canam tibi: *Quoniam audiuisti verba oris mei.* Vidisti magnam gratiarum actionem, vidisti summam attentionem, non quemadmodum nonnulli molles & dissoluti, qui antequam quidem accipiant, sunt vehementes: postquam autem acceperint, elanguescunt. Sed hic quidem & antequam acceperit, vr- D get, & postquam acceperit, perstat agens assiduè gratias. Vt à Deo exaudiamur in nobis est. Hinc ostenditur eum puras & optimas preces fudisse, ex eo quòd à Deo sit auditus. Hoc enim maximè vt audiamur efficit, quando preces ei gratæ fuerint. Io. 13. 15. Psal. 101. Prou. 15. Luc. 18. Vnde etiam est in nostra potestate vt audiamur. Quando enim ea petimus quæ à Deo dari par est, quando prompto & alacri animo, quando nos præbemus dignos qui accipiamus, audit vocatus, & implet quod petitur. *Adorabo ad templum sanctum tuum.* Non est hoc quoque parua virtus, posse templum ascendere, & ascendentem cum pura adorare conscientia. Non enim flectere genua, nec ingredi, est id quod quæritur, sed cum acri mente & intento animo, non corpore solùm,

A sed mente etiam intus esse: quemadmodum nec parua est dignitas, vniuersorum Deum vt decet adorare. Si Rom. 12. 1. Cor. 15. enim in regibus hoc pro honore ducitur, multò magis in Deo vniuersorum. *Et confitebor nomini tuo super misericordia tua & veritate tua.* ἐπὶ ἐλέει. propter misericordiam. Quid hoc est? Agam, inquit, tibi gratias, quòd magnam tuam mei curam senserim. Non enim ex propriis rectè factis consecuti sunt, vt patriam reciperent, & templum aspicerent, sed ex misericordia & clementia tua. Propter hæc te adorabo, propter hæc tibi confitebor, quòd cùm pœna & supplicio dignus essem, & vt in aliena regione perpetuò degerem, me citò reduxisti. *Quoniam magnificasti super omne nomen sanctum tuum.* Quod dicit, est eiusmodi, Non agam enim solummodo gratias propter beneficia, sed etiam propter ipsam gloriam ineffabilem, & infinitam magnificentiam, & naturam inenarrabilem. Magnificasti enim, inquit, super omne nomen sanctum tuum. Hoc est, per beneficia, per elementa, per ea quæ B sunt in cœlis, per ea quæ sunt in terra, per pœnas, per ea quæ fiunt in hostes, per ea quæ fiunt in familiares. Nulla est enim pars creaturæ, & supernæ & infernæ, 2. Par. 20. Dan. 3. Apoc. 19. quæ non emittat vocem quauis tuba clariorem, prædicantem nominis tui magnificentiam. Siue ergo angelos dixeris, siue archangelos, siue dæmones, siue elementa insensilia, siue lapides, siue semina, siue solem, siue lunam, siue terram, siue maria, siue pisces, siue volucres, siue lacus, siue fontes, siue fluuios: per omnia nomen tuum magnum ostenditur. Alius autem pro eo quod est, Magnificasti super omne nomen sanctum tuum, dixit: Magnificasti enim super omnia nomina tua verbum tuum. Alius, Eloquium tuum. *In quacunque die inuocauero te, velociter exaudi me.* Alius, In quacunque die inuocaui te, exaudisti me. Esa. 58. Hoc etiam Deus pollicitus est, dicens: In quacunque die inuocaueris me, exaudiam te, & dicam, Ecce loquente te adsum. Ipse itaque hoc petit. Tales enim sunt animæ quæ dolo- C re aliquo afficiuntur, volunt videre se quamprimum liberari à malis. *Multiplicabis in anima mea virtutem.* Alius, Constituisti in anima mea virtutes. Nam quod est prius, Exaudi me: alius dixit, Exaudisti me. Quid est ergo quod dictum est? Quæ sunt alta & sublimia, dicuntur Græcè meteora, à verbo μεταίρεσθαι, & eleuationes maris & exaltationes dicuntur fluctus, ab eo quod est eleuari, & exaltari. Illud ergo πολυωρήσεις, idem est ac si dicas, exaltabis me, extolles me. πολυωρήσεις με ἐν τῇ ψυχῇ μου δυνάμει σου. Hoc ipsum autem verbum posuit alibi, dicens: Secundùm altitudinem tuam multiplicasti filios hominũ, vbi est Græcè ἐπολυώρησας, hoc est, eleuasti, extulisti. Psal. 11. Ita enim dixit illud πολυωρήσεις με, vt significaret, Implebis me multo gaudio, sublimémque & erectum mihi reddes animum, & quod est omnium maximum, non sines hanc meam lætitiam & eleuationem esse languidã, & imbecillam, sed potẽtem & validam, firmam & immobilem. Hoc enim sibi vult illud, Extolles me in anima mea potentia tua. Hoc est D autem quod dicit: Extolles me potẽtia, viribus eriges, & mihi opem feres. Quocirca alius quoque interpres hoc ipsum ostendens, dixit, Constituisti animæ meæ virtutem. Rectè autem præterea dixit, Animæ meæ, quod est maximè Dei proprium, recreare animos in afflictionibus, quemadmodũ etiam euenit in apostolis. Flagris enim cæsi, reuertebantur gaudentes, ita eorum erigebatur animus. Act. 5. Hoc est vel maximæ potentiæ Dei munus, hoc imprimis ostendit eius vires, quòd in mediis malis & periculis non finit deiici animum. *Confiteantur tibi domine omnes reges terræ, quia audierũt omnia verba oris tui.* Afflictis Deus adest. Vide quàm sit pij & grati animi. Non satis habet si solus agat gratias, sed etiam omnes qui dominatum obtinẽt, vocat ad societatem gratiarum actionis, & ipsos etiam

qui gestant diademata. Et si enim magna sit, inquit, eorum potentia, omnes tibi tamen debent gratias agere pro iis etiam quæ aliis facta sunt. Quocirca hoc quoque significans, subiunxit, Audierunt omnia verba oris tui. Si ergo gratias agant, plurimum hinc fructum capient, [Matt.7. Marc.11. Luc.11.] & magnum lucrum facient. Omnia enim tua dona sunt omnibus in medio proposita, vt qui volunt, possint esse eorum participes, & ea percipere. Nullam ergo tantam vtilitatem poterit ei regnum afferre, quantam tua verba audire. Hoc est ei securitas, hoc vires, hoc ornamentum, hoc decus, hoc est imperij lætitia & potentia. *Et cantent in viis domini, quòd magna est gloria domini.* Alius, Et cantent vias domini. Si ergo dicat in viis tuis, hoc est quod dicit, In legibus tuis, in iussis tuis. Si autem vias tuas, præclara, inquit, hæc tua facta dicant, laudent, celebrent ac prædicent. Hoc enim sibi vult illud, Cantent, quoniam magna est gloria domini. Hoc est, omnibus aperta, omnibus manifesta, omnibus euidens, parata ad omnium beneficia, omnes habens sibi gratiæ nomine obnoxios. *Quoniam excelsus dominus, & humilia respicit.* [Deut.32. Io.11.12.] Altus, inquit, naturâ, altus substantiâ. Sed hoc quidem paulò magis tropicè & figuratè nunc dictum est, vt se ad Iudaïcum captum accommodaret. Quod autem sequitur, id corrigit, & vel humilem auditorem ad magnam intelligentiam erigit. Quid hoc autem est? *Et alta à longè cognoscit?* Hic enim de præscientia agitur, quod est potentiæ Dei maximè proprium, & ideo in prophetis sæpe loquens, hinc in eos inuehitur qui tenentur errore simulachrorum. Alius, [Chald. & superbos à cœlo lōgè propellet.] Et quod elatum est, à longè discernit. Quoniam enim dixit, Excelsus dominus, & humilia respicit, subiunxit, Et alta à longe cognoscit, significans eum alta non solummodo cognoscere, sed etiam ex magno interuallo, [Hier.1. Dan.13.] hoc est, priusquam eueniant, priusquam perficiantur, priusquam in opus exeant. *Si ambulauero in medio tribulationis, viuificabis me.* Non dixit, tribulationem expelles, sed in ipsis malis manentem viuificabis me. Hoc est, Etiamsi in maxima pericula incidero, poteris me conseruare: quod est admirabile, & maius omnium opinione, vt cùm vndique hostes & mala circunstent, in tuto collocetur qui ab eis circunsidetur. *Et super iram inimicorum meorum extendisti manum tuam.* Alius, Aduersus spiritus inimicorum meorum extendes. Vidisti maximam esse potentiam in vtrisque partibus. Nam & me, inquit, qui in maximis versor malis, conseruare poteris, & illos furore rabiéque percitos, & ignem spirantes, deiicere & [He. saluabit, Chald. redimet. Gen.18. 1.Re.1.17 4.Reg.19] comprimere. *Et saluum me fecit dextera tua.* Alius, Et saluum me faciet dextera tua, hoc est potentia tua, virtus tua. Deo enim sunt expeditæ viæ omnes & rationes, & potest vel ex rebus desperatis ad salutem adducere. *Dominus retribuet pro me.* Alius, Efficiet. Alius, Perficiet. Hoc est, Vlciscetur inimicos. Non dixit autem, Vlciscetur, sed, Retribuet, ostendens quòd etiam si sim reus debendi, ipse exoluet & satisfaciet, est enim benignus & clemens. Potest autem hoc etiam dici de iis quæ à Christo pro nobis facta sunt. Ipse enim pro nobis retribuit. [Rom.4. Esa.53.] *Domine misericordia tua in seculum. Opera manuum tuarum ne despicias.* Duas affert rationes cur debeat assequi eius clementiam. [Esa.49.] Vnam quidem quòd ipse sit bonus & misericors, & assiduè misericors, vt nunquam interrumpatur nec desinat nec cedat eius clementia. Alteram autem, quòd ipse sit effector & opifex. Sed quemadmodum ex eis conseruari volumus: ita etiam misericordia dignum quid ostendamus. [Rom.9.] Miserebor enim, inquit, cuius miserebor. [Misericordia Dei non datur indiscriminatim.] Non enim indiscriminatim eum subit misericordia, sed ipse etiam aliquam diiudicationem & distinctionem adhibet. Si id enim faceret indiscriminatim, nemo vnquam puniretur. Quocirca

A non solùm faciamus ea quæ oportet, vt misericordiam consequamur, sed etiam propterea quòd à Deo facti sumus. Eum autem qui à Deo creatus est, & tantum habuit effectorem & Regem, oportet se ita gerere vt illius cura & prouidentia se non esse indignum ostendat. Si hæc faciamus, bono futura consequemur, gratia & clementia domini nostri Iesu Christi, cui gloria & potentia in secula seculorum. Amen.

IN PSALMVM CXXXVIII.

In finem victoriæ effectori.

DOMINE *probasti me, & cognouisti me.* Quid dicis? Nouit Deus postquam probauit: [ἐδοκίμασας.] antequam probauit autem, nō nouit? Absit. [Dan.13. Rom.8. 1.Cor.2. Probatio Dei.] Quomodo enim, qui omnia nouit antequam fierent? Sed illud probasti me, significat, Me perfectè nouisti. Quemadmodum enim B Apostolus, quando dicit eum corda scrutari, non ignorationem, sed perfectam cognitionem significans hoc dicit: ita etiam hic cùm dicit, Probasti, euidentissimam significat cognitionem, hoc est, Tu me perfectè nosti. *Tu cognouisti sessionem meam & resurrectionem meam.* Per [Sessio & resurrectio quid.] sessionem & resurrectionem, omnem vitam significat: in his enim tota vita nostra consistit, actiones, operationes, ingressus & exitus. Deinde quoniam dixit in principio, Probasti me: ne quis paulò inconsideratior putaret eum nosse ex probatione, vel ex rerum experientia, propterea quod dixit, Tu cognouisti sessionem & resurrectionem meam: vide quomodo id corrigit per id quod subiungit dicēs, *Tu intellexisti cogitationes meas à longè.* Per hoc enim significat eum nō nosse per probationem, neque opus habere vt probet, sed sua præsciendi facultate scire omnia. Qui enim nouit cogitationes quæ in mente sunt propositæ, non opus habet vt probet per opera. Quanquam alioqui non solùm eas no- [Dei præscientia.] C uit dum in mente versantur, sed etiam priusquam versari incipiant: nec solùm antequam versari incipiant, sed etiam longo antè tempore. Et ideo hæc volens significare, subiunxit illud, Intellexisti cogitationes meas de longè. Si autem nouit, inducit eam quæ per opera fit probationem, non vt ipse hoc discat, sed vt qui ea sustinent, eos probatos efficiat. Cognouerat enim Iob ante experientiam, & ideo id testabatur dicens: Ho- [Iob 1.] mo iustus, verus, pius. Sed induxit experientiam, vt & illum redderet fortiorem, & diaboli redargueret improbitatem, & alios eius exemplo meliores redderet. Et quid miraris si hoc fecerit in Iob, cùm ipsum faciat etiam in peccatoribus? Apertè enim sciebat Niniuitas [Ion.3.] non esse dignos qui perirent, sed per pœnitentiam eos meliores futuros, inducit tamen etiam per res experientiam, & vbique multa præbet argumenta euidentissima suæ curæ & prouidentiæ, non contentus sua cognitione. Quamobrem dicebat quoque vnigenitus: Si non [Ioan.10.] D facio opera patris mei, ne mihi credite. Si autem facio, etsi mihi non credatis, operibus credite. Quia enim permulti qui sunt crassioris ingenij, & nullo ferè sensu præditi, multa dicunt huiusmodi, nempe quòd hunc elegit, & hunc dilexit, & illum odio habuit, & propterea hic quidem malus, ille verò bonus euasit: ex rebus ipsis persuadet, vniuscuiusque horum sententiam corrigēs, & in medium adducens probationē per opera, & pronunciat [Præscientia Dei hominem bonū aut malum non facit.] quidem etiam antequam res eueniāt, hunc virtute præditum, vt eius præsciendi facultatē intelligant: adiungit autem etiam probationem quæ fit per opera, ne quis dicat paulò inconsideratior eum talem esse propter præscientiam. Porrò autem vide quomodo Paulus hoc [Rom.9.] significat, dicens: Cùm enim nondum nati fuissent,

nec

nec aliquid boni aut mali fecissent, vt Dei secundùm A electionem propositum maneret, non ex operibus, sed ex vocante, dictum est ei, quòd maior seruiet minori. Neque enim factorum exitus est expectandus, sed etiam ante ea nouit ipse eum qui malus, & qui non talis est futurus. *Semitam meam & funiculum meum inuestigasti, & omnes vias meas præuidisti.* [A simili probatio.] Quemadmodum sessionem & resurrectionem facta dicit ex consuetudine: etenim nos quoque sæpe dicimus: Hic nouit quomodo sedet, & quomodo surgit, testantes eius perfectam notitiam: ita hic etiam semitam & funiculū dicit vniuersam eius vitam. [Pro λόγος Heb. מלה sermo, verbum concinnum Chaldæus.] Et ideo subiungit: Et omnes vias meas præuidisti. Porrò autem illud, Inuestigasti, non est eius qui quærit, nec eius qui scrutatur, sed eius qui nouit perfectè. Hoc autem ostendens, subiunxit, Præuidisti: hoc est, antequam fierent, nosti omnia facta bona, & mala. *Quòd non est sermo in lingua mea.* Alius, Contradictio. Hoc est maximū virtutis indicium, hoc est summa bonorum, hoc est quod Christus maximè requirit, dicens: B [Matt.18.] Nisi conuertamini & efficiamini sicut puelli, non ingrediemini in regnum cœlorum, simplicitatem, & innocentiam, & ab omni dolo & simulatione remotionem [Matt.11.] significans. Quocirca priuatos atque adeò idiotas elegit, & dixit: Confitebor tibi pater quòd occultasti hæc à sapientibus & intelligentibus, & reuelasti ea paruulis. Vide autem. Non dixit, Quòd suscepi, & eieci dolum, sed, quòd non fuit vnquam, neque linguam meam suscepit hic morbus, nec ei vitio vllus vnquam fuit ad me aditus. *Ecce domine tu cognouisti omnia, nouissima & antiqua.* [Heb.4.] Nō cogitationes solùm, inquit, nosti, nec actiones, nec vias meas, sed omnia quæ fuerunt & futura sunt. *Tu formasti me, & posuisti super me manum tuam.* A præsciendi facultate transiit ad creandi potestatem, & rursus à creandi potestate ad pręsciendi facultatem. Non solùm enim nos fecit, cùm non essemus, sed etiam in iam factos obtinet imperium. Hæc vtraque de Christo Pau- [Heb.1.] lus testatur, dicens: Multifariam multísque modis Deus C olim locutus cum patribus in prophetis, in extremis diebus locutus est nobiscum in filio quem posuit hæredem omnium. Deinde subiungens dicit etiam opificiū: Per quem fecit etiam sæcula. Et cùm de eius substantia disseruisset, & dixisset, Qui cùm sit splendor gloriæ & character substantiæ eius, ostendit etiam eius præsciendi facultatem, dicens, Et ferens omnia verbo potestatis [Coloss.1.] suę. Et ad Colossenses scribens hæc eadem rursus dixit, Quoniam in eo creata sunt omnia quæ sunt in cœlis & quæ in terra, siue throni, siue dominationes, siue principatus, siue potestates, omnia per ipsum & in ipso creata sunt, & ipse est ante omnia. Hæc sunt creandi potestatis. Deinde facultatem præsciendi significans, subiungit, Et omnia in ipso consistunt. Vtraque hæc rursus [Ioan.1.] Ioannes quoque ostendens, dicebat: Omnia per ipsum facta, & sine ipso factum est nihil. Hoc dixit significans creationem. Deinde prouidentiam. Vita erat, & vita D erat lux hominum. Hoc etiam propheta hîc significans, dicit, Tu formasti me. Hoc est opificij. Dixit etiam id quod est prouidentiæ. Posuisti super me manum tuam. Quid est, Posuisti? Regis, contines, componis, & portas. [Act.17.] Quod ipsum quoque Paulus significans, dixit: In ipso & viuimus, & mouemur, & sumus. Non solùm enim in eo quòd geniti sumus, sed etiam in eo quòd sumus & manemus, potentia eius opus habemus. [1.Cor.13. 2.Cor.5.] *Mirabilis facta est scientia tua ex me: confortata est, & non potero ad eam.* Alius, Superat me. Pro eo autem quod est, Confortata est, alius, Superelata est. Quod autem dicit, est eiusmodi. Et tua fruor prouidentia, & quanuis sciam te omnia præscire, & me ex iis quæ non erant fecisse: perfectam tamen & manifestam non possum

A habere tui cognitionem, sed admirabilis facta est, hoc est, superauit, exaltata est super me, validior facta est quàm vt mea possit ratione comprehendi: adeò est admirabilis, adeò magna. Quid igitur si est quidem admirabilis, & magna, potest autem comprehendi? Nequaquam. Propterea enim subiunxit. Non potero ad eam, ne hoc dicas. Quando autem dicit, cognitionem non habeo, nō hoc dicit, Ignoro Deum, sed perfectam & vndique absolutam & manifestam eius non habeo notitiam, quod quidem dicit etiam Paulus: Nam eum [Heb.11.] quidem esse scimus: quid sit autem substantia, nescimus. Credere enim oportet accedentem ad Deum quòd est. Non dixit, quid sit substantia, hoc enim nulli est co- [1.Cor.2. 1.Tim.1.] gnitum. Quòd sit benignus & clemens, nouimus, quòd sit humanus, quòd bonus: quantitatem verò ignoramus. Sed hic his omnibus prætermissis, proponit aliud quod videtur esse facilius, & hoc quoque se dicit ignorare. Non solùm, inquit, non dico quidnam sit substan- B tia, neque quātùm sit bonus (hæc enim non posse comprehendi est in confesso) sed etiam quomodo sit vbique, non possum dicere: sed hoc quoque superat nostram comprehensionem. Quocirca cùm dixisset, Mirabilis facta est scientia tua ex me: subiunxit, *Quò ibo à spiritu tuo, & quò à facie tua fugiam? Si ascendero in cœlum, tu illic es. Si descendero in infernum, ades. Si sumpsero pennas meas diluculo, & habitauero in extremis maris.* Alius, Mansero, *Etenim illic manus tua deducet me, & tenebit me dextera tua.* Spiritum & faciem dicit Deum ipsum. Hoc est, Quò à te proficiscar? Omnia imples, omnibus ades, non per partes, sed omnibus simul totus. Et postquam dixit quæ sunt supernè, & quæ infernè, longitudinem, latitudinē, profūditatem: eum vbique adesse significat. Non dixit autem: Quocunque abiero, sequeris me, & me retinebis: sed, Quocunque abiero, tu illic es, hoc est, Illic te inuenio me præuenientem, & ideo dicit, Mirabilis facta est scientia tua ex me. Si eam non C perfectè nosti, dicit quispiam: quomodo nosti eam esse admirabilem? Propter hoc ipsum noui eam esse admirabilem, quòd meam superat rationem. Nam ra- [Cōfirmat simili.] dium quoque solarem non possumus apertè cognoscere: & tamen propter hoc ipsum eum maximè admiramur. Ita etiam de Dei cognitione: neque eam omnino ignoramus, cum enim esse scimus, & quòd est benignus, clemens, bonus, & misericors, & quòd est vbique: quid sit autem substantia, vel quanta sint quę dicta sunt, vel quomodo sit vbique, hoc ignoramus. Postquam itaque dixit quibusnam ex rebus admirabilis facta est sciētia tua ex me, & prædicauit eius præsciendi, creandi, & prouidendi facultatem, substantiámque, quæ nec comprehendi nec explicari potest: aliam rursus refert potestatem, quæ ipsa quoque magna dubitatione plena est, si ratione quæratur. Nam ipsa quoque comprehendi nō [Gen.19. 20. 1.Reg.19. 22.] potest. Quænam ergo ea est? Etenim illic manus tua deducet me, & tenebit me dextera tua. Hoc est, Po- D tes efficere vt homines qui in magna & grauia mala [Esa.38. Act.12.] inciderint, grauibus illis malis minimè illaqueentur & implicentur. Hoc itaque interpretans, subiunxit, *Et dixi, forsitan tenebræ conculcabunt me, & nox illuminatio mea in deliciis meis. Quia tenebræ non obscurabuntur à te, & nox sicut dies illuminabitur. Sicut tenebræ eius, ita & lumen eius.* Postquam dixit superiùs ea quæ enumeraui, & vnà cum illis quòd non solū adest vbique, sed etiā quòd deducit, defendit, & munit: subiungit deinceps, in eo quoque ostendens quid admirabile, non solùm quòd munit & protegit, sed etiam quòd supra rerum naturam. Cùm enim dixisset, Deducet me manus tua, & tenebit dextera tua, subiunxit: Et dixi, forsitan tenebræ conculcabunt me. Alius, Si dixero forsitan tegent me.

Tenebræ afflictio.

Alius, Operient me. Tenebræ hîc significant afflictionem. Quod autem dicit, est eiusmodi, Circunsessus sum à malis, & dixi mihi ipsi, Superabunt me mala. Hoc enim sibi vult illud, Tenebræ me conculcabunt. Alius dicit, Et nox illuminatio in deliciis meis. Alius, Nox lucida circa me. Quid hoc est? Ego hæc quidem dixi, inquit, in rerum natura reputans: sæpe autem mala non mutata sunt in bona: imò verò, quod est maius, mala non mutata sunt in bona, sed malis manentibus magnam sensi benignitatem. Non dixit enim, Nox deleta est, sed, Nox fuit lucida. Hoc est, Nox manens nox, mala scilicet, & calamitates (ea enim noctis nomine significat) non potuerunt me conculcare, sed fuit lux in nocte, hoc est, mei extitit defensio. Contraria enim in contrariis & fiunt & apparent quando vult Deus. An non vidisti & fornacem ardentem, & rorem sibilantem, & neque illum extingui, nec hunc exiccari, & grandinem simul & flammam? Vndénam ergo, dic mihi, hoc factum est? Quomodo autem factum est, volo scire. Imò verò nec volo quidem scire modum, neque enim potest fieri, sed factum credo: cum autem qui fecit, adoro. Plurima enim eius facta sunt occulta & arcana. Non vidisti quòd cùm dies esset, perinde ac in tenebris palpabant Ægyptij: & cùm omnia occuparent tenebræ, videbant Israëlitæ: & cùm essent rursus in principio tenebrarum, lux eis illuxit in medio. Naturæ enim rerum semper est dominus qui fecit naturam, non vt producat quæ non sunt, sed vt mutet: non vt mutet solùm, sed vt manentia in natura aliter apparere efficiat. Quia tenebræ non obscurabuntur à te. Alius, Apud te. Et nox sicut dies illuminabitur. Alius, Sed & nox vt dies apparebit. Sicut tenebræ eius, ita & lux eius. Alius, Similes sunt tenebræ & lux eius. Rectè dixit, Apud te, significans, si volueris, tenebræ non erunt tenebræ, sed lucem ostendent. Et ideo subiunxit, Nox sicut dies illuminabitur, reddens quod præcedit apertius: & ostendit quòd quæ sunt diei, nox ostendet, non secus ac ea quæ sunt eius propria. Quando enim Deus voluerit, operatio elementorum traducitur in contraria, adeò inquam perfectè contraria, quàm sunt propria quæ ab initio attributa fuerant. Si tu enim volueris, ita erit nox, & ita habebit lucem sibi attributam, quemadmodum tenebras. Quocirca hoc quoque significans, subiunxit, Sicut tenebræ eius, ita & lumen eius. Hæc de elementis quidem propriè dicta sunt, metaphoricè autem etiam de rebus. Ex quibus ostenditur posse Deum tãtam afferre requiem ac recreationem iis qui in afflictiones incidunt, quantam habent ij qui vtũtur rebus secundis, vtpote qui curam gerat afflictionis. Hoc est enim incredibile, & maius opinione, quod etiam in Ioseph accidit. Neque enim tam fœlix fuisset eius successus, nec tantum esset honorem consecutus in paterna domo habitans, quantam venũdatus, & in domo barbarica educatus. Per ipsos enim insidiatores ei contexebatur diadema, & comparabatur purpura: & ab infamiæ occasione, honoris & regni ei causa processit. Vidisti quomodo interpretati sumus illud, Nox sicut dies illuminabitur: ad hoc autem, Sicut tenebræ eius, ita lumen eius, id ipsum dicere necesse est: sicut ille, etiam hic erit, non visione, sed domino tuo mutante rerum naturas. *Quia tu possedisti renes meos domine: suscepisti me de vtero matris meæ.* Et quænam est hæc consequentia cum eis quę dicta sunt? Magna quidem certè, & quæ valde cohæret. Quoniam enim dixit de tanta eius potentia, ostendit deinceps eum vti hac potestate ad vtilitatem & beneficium hominum. Ne quis enim insipiens diceret, Et quid hæc ad me, si est magnus, & potens, & præsciendi facultate præditus? Ostende siquid

Circa me אור lux.
Nox calamitates.
Dan. 3. Exod 9.
Exod. 10.
Exod. 13.
Elementorũ operatio in contrariũ à Deo cũ vult traducitur.
Gen. 38. 48.
Ioseph exaltatio.

ex eo lucri faciamus: subiũxit, Tu possedisti renes meos, à parte dicens totum hominem. Non est autem hoc parum quid ad partem laudis prouidentiæ, esse Dei possessionem. Qui enim possidet, curam gerit & prouidet. Quocirca hoc quoque significãs, adiicit deinceps quod sequitur, dicens: Suscepisti me de vtero matris meæ. Hoc est, Perpetuò me muniisti: mihi prouidisti: mei curam gessisti, ac tutum reddidisti ab ineunte ætate, ab ipsis fasciis: & quæ dixi, docuisti rebus ipsis. *Confitebor tibi quòd terribiliter magnificatus es: mirabilia opera tua, & anima mea cognoscet nimis.* Quid hoc est? Finxisti me, inquit, sed nescio quomodo finxeris. Prouides, sed non possum simul omnem comprehendere ratione prouidentiam. Vbique es, sed ne hoc quidem scio quo pacto. Nosti futura, & præterita, & arcana mentis hominum: sed nec hoc possum ratione comprehendere. Mutas enim rerum naturas, & facis vt manentes ostendant cõtraria: & ita rursus contraria educis, perinde ac si essent propria & eius naturę attributa. Cùm itaque hęc omnia collegisset, & diuino esset spiritu afflatus, magna voce clamauit dicens: Confitebor tibi quòd terribiliter magnificatus es, hoc est, admirabilis apparuisti, & es admirabilis. Mirabilia opera tua, & anima mea cognoscet nimis. Et quid de te, inquit, dico, cùm quæ à te fiant, magnum habeant miraculum? Deinde mittens omnia persequi, ei propria sui notitia sufficit, dicens: Et anima mea cognoscet nimis. Non cognoscit solummodo, sed valde & intensè cognoscit. Si autem cognoscit, quomodo dixit antea, Mirabilis facta est scientia tua à me, confortata est, non potero ad eam? Maximè: nam illud quidem certè de eo dictum est, hoc verò de operibus. Quòd si hoc quoque de ipso dictum est, illud dixerimus. Nouit eum esse admirabilem, magnum, excelsum. Quid sit autem substantia (eadem enim rursus dicam) & quónam modo sit eius maiestas & magnificentia, & quísnam sit modus eorum quæ dicta sunt, ignorat: sed ea ipsa ignoratio est argumentum cognitionis, etiamsi sit mirabile quod dictum est. Nam mare quoque quantum sit, ignoramus: & tamen propter hoc ipsum mare maximè nouimus, quòd eius modum nesciamus. Si quis autem dicat se nosse eius quantitatem, is est qui id ignorat maximè. Professio itaque cognitionis arguit inscientiam: & est ignoratio, quæ fert testimonium de nostra scientia. *Non est occultatum os meum quod fecisti in occulto: & substantia mea in inferioribus terræ.* Loquitur rursus de eius cognitione, & ostendit eum hæc scire omnia. Vel ergo dicit eum omnia nosse arcana, vel aliquid aliud significat, nempe formationem & creationem, nempe ne cùm fingerer quidem me ignorasti, sed omnia sciebas cùm hæc paulatim natura contexeret, & in arcano operaretur, & tanquam in infimis terræ partibus. Sunt tamen tibi, inquit, omnia nuda & aperta. Alius autem interpres sic dixit: Non velata sunt ossa mea, quibus factus sum in occulto. Alius, Non latuit fortitudo mea qua factus sum in occulto: variegatus sum vt in infimis terræ. Alius, Non latuit te potentia mea seu ossa mea, quod factus sum in occulto, effictus sum in infimis terræ. Omnes ergo dicunt eadem, nempe, Dum fingerer, me perfectè sigillatum nouisti, & vnumquodque membrum & eius incrementum sciuisti. Quod dicit Christus: Vestri autem capilli capitis numerati sunt. Simul autem & prouidentiam & scientiam ostendit quod dicitur, *Imperfectum meum viderunt oculi tui.* Vel idem rursus dicit, nempe me scilicet informem nosti. Alius enim sic dixit, Informatum me viderunt oculi tui. Vel de ipsis actionibus, nempe: Quod nondum factum erat, viderunt oculi tui. *Et in libro tuo omnes scribentur.*
Dies

συνεχῶς. Possessor rei possessæ curam gerit.
1. Reg 16. 2. Par. 6. Hier. 17.
Ignorantia cognitionis argumentũ.
Acu pictus, Hebræ.
Luc. 12.

Dies formabuntur, & nemo in eis. Est obscurum quod dictum est, sed oportet id venari ex consequentia & ex alio interpete. Quod enim dicit, tale est, ei quod præcessit conueniens. Quid autem præcessit? Informem me viderunt oculi tui: hoc est, cùm nondum vllam figuram suscepissem, cùm adhuc fingerer, cùm adhuc contexerer, me æquè apertè viderunt ac eum qui est figura præditus & absolutus, & nullo die indiget ad suã perfectionem. Et vt scias hoc ita esse, audi interpretationem alterius. Informem me præuiderunt oculi tui, cum omnibus quæ in libro tuo scripta sunt, quæ sunt effingenda nullo die deficiente. Cum illis, inquit, me vidisti qui finguntur in diebus eorum, quibus nullus dies defuit. Hæc autem dicit non tanquam sit liber superiùs, nec tanquam vlla scripta sint, sed perfectam cognitionem per librum significans, quemadmodum quando dicit, Audiuit dominus, & scripsit in libro. Et rursus. Libri aperti sunt. *Mihi autem nimis honorificati sunt amici tui Deus.* Alius. Preciosi fuerunt familiares tui. Non est hoc parua virtus, Dei amicos honore afficere. Curam, inquit, mei gessisti, me cùm non essem produxisti, me regis & contines: ego autem hanc reddo remunerationem amicos tuos honorans. *Nimis confortatus est principatus eorum.* Hoc est, Ipsi validi & potentes facti sunt. Alius dicit, Multiplicia sunt capita eorum. quod quidem est clarius, subiungit enim, *Dinumerabo eos, & super arenam multiplicabuntur.* Ego quidem ipsos honoro: tu autem multos facis, atque adeo plures arena. Non solùm autem multos, sed etiam fortes ac validos. Hoc enim sibi vult illud, Validi facti sunt. Duplicem autem dicit prosperitatem, multitudinis scilicet, & roboris. *Exurrexi, & adhuc sum tecum. Excitabor & ero semper tecum.* Non est hoc paruum signum virtutis, in rebus secundis virtutem perpetuò conseruare. Multi, inquit, cùm res eis secundæ euenissent, tui obliti sunt. At non ego, inquit, sed etiam cùm exurrexi, hoc est, cùm sum liberatus à malis, semper ero tecum. *Si occideris Deus peccatores.* Non hoc dicit, Si occideris, tunc ero tecum: sed illud quidem etiam absque hoc promisit. Petit autem hoc fieri, non vt deleat hominum substantiam, sed vt eos mutet à peccato in iustitiam. Non dixit enim, Si homines occîdas, sed peccatores. Alius autem pro eo quod est, Peccatores, dixit, Transgressorem, dicens de hostibus simulachra adorantibus. *Viri sanguinum declinate à me.* Viros sanguinum dicit sicarios, homicidas, & qui cæde lætantur. Non est autem hic paruus gradus ad incrementum virtutis, fugere & resilire ab eiusmodi hominum congressionibus. Deinde subiungitur etiam causa: *Qui dicitis in cogitatione.* Alius, Qui aduersus te dixerunt cogitationem. Alius, Quoniam exacerbauerunt te in malo consilio. Vide eum non quærere quod suum est, sed propter Deo factam iniuriam resilire, & fugere illorum cõsuetudinem. Hoc enim Iudæis fuit causa interitus, quòd versarentur cum improbis. Quocirca legem quoque acceperunt, & lege separabantur ab eis, & iubebantur eorum vitare coniugia; & cùm tunc exiissent ab Ægypto, quadraginta annis per se fuerunt in solitudine. Quocirca lex appellabatur sepes, quod eos vndique circundaret, & eorum consuetudinem cum malis coërceret: erant enim eorum mores captu ac circunscriptu faciles, & mutabiles. *Accipiant in vanitate ciuitates suas.* Alius, Vanè elati sunt aduersarij tui. Alius, Inimici tui. Propterea fugit & resilit, quòd aduersus Dei gloriam elati sunt, quòd se iniquè gesserunt, quòd verba blasphema locuti sunt. *Nónne qui oderunt te domine oderam, & super inimicos tuos tabescebam? Perfecto odio oderam illos: Inimici facti sunt mihi.* Ita etiam Deus pollicitus est se hostibus hostem futurum,

ἡμέραι πλασθήσονται. Die implebũtur.
Hebr. informem, Chald. corporeũ.
Liber in sac. scrip. quid. Apo. 20. Dan. 7.
ἐκραταιώθησαν αἱ ἀρχαὶ, validi facti sunt principatus eorũ.
Viri sanguinum fugiendi.
ὅτι ἐρεῖς εἰς διαλογισμοὺς.
Improbi vitandi. Deut. 7. Exod 16. Lex sepes. Iudæorũ mutabilitas.
Deut. 7. 11. Iudic. 4.

& aduersariis futurum aduersarium. Hæc enim sunt maximæ signa amicitiæ. Ipse itaque Deo per vtrunque vicem reddit. Superiùs enim dixit: Mihi autem valde honorati sunt amici tui Deus. Hîc autem, Eos qui te oderunt, odi: & illic supra modum, & hîc quoque supra modum. Non solùm enim dicit, Oderam, sed etiam, Tabescebam. *Proba me Deus, & scito cor meum. Interroga & cognosce semitas meas, & vide si via iniquitatis in me est, & deduc me in via æterna.* Atqui dixit in principio: Probasti me, & cognouisti me. Tu cognouisti sessionem & resurrectionem meam. Intellexisti cogitationes meas de longè. Semitam meam & funiculum meum inuestigasti. Et omnes vias meas pręuidisti. Tu cognouisti omnia nouissima & antiqua. Quomodo ergo hîc dicit, tanquam nondum probatus, Proba me? Vides quomodo vtitur humanis dictionibus, non vt in ea humilitate maneamus, sed vt quum Deo dignam cogitationem per omnia collegerimus, ad altas conscendamus intelligentias. Petit enim vt probetur & examinetur, non vt eius cor cognoscat qui omnia nouit, etiam antequam gignantur: sed vt nos cognoscamus, qui ex rerum exitu discimus. Hoc enim sibi vult hîc illud, Proba me, & vide si via iniquitatis in me est, & deduc me in via æterna. Quænam est autem via æterna, nisi spiritualis, & quæ ducit in cœlum, & cuius non est finis? Alia enim sunt caduca & momentanea, & vita præsenti concluduntur. Quocirca omnibus prætermissis illam quærit quæ est immortalis, quæ est interminata, quæ ad finem non peruenit. Quomodo autem deducetur quis ad illam? Si Dei auxilio fruatur, & ea quæ sua sunt conferat, virtutem persequens, philosophiæ deditus, & rebus quæ ad hanc vitam pertinent, excelsior effectus. Quæ enim illius viæ sunt, non sunt fluxa & momentanea. Virtus enim habet fructus qui perpetuò florent, & nunquam flaccescunt, & bona immortalia à fine & ab interitu omnino aliena. Quæ detur nobis omnibus cõsequi gratia & misericordia domini nostri Iesu Christi, cui gloria & potentia nunc, & semper, & in secula seculorum. Amen.

Quæstio. Solutio.
Cognitio nostra à rerũ exitu pendet. Eccl. 2.
Virtutis fructus æterni.

IN PSALMVM CXXXIX.

ERIPE *me domine ab homine malo: à viro iniquo eripe me.* Vbi nunc sunt qui dicunt, Quare sunt feræ? quare scorpij? quare viperæ? Ecce enim inuentum est animal, quod maiorem ostendit improbitatem, non ex natura, sed sponte, & ex libera animi voluntate. Quocirca propheta quoque illis omnibus prætermissis, rogat vt ab eo liberetur. Quid ergo, dic mihi quæso, quoniam is talis est, non oportuit gigni homines? Sed extremæ est amentiæ hoc dicere: nihil enim est quòd lædat hominem, nisi solum peccatum: eo autem sublato, omnia sunt facilia, explicata, ac tranquilla: quemadmodum si id adsit, sunt omnia scopuli, tempestates & naufragia. Nemo autem nos condemnet, si dicamus vitiosum hominem esse fera improbiorem, ea enim etsi naturalem non habet mansuetudinem, potest tamen facilè decipi: & id quod est, esse cernitur. Homo autem qui scelus meditatur, & multis se personis induit, longè difficilius obseruatur & cauetur quàm fera, vt qui ouis pellem sæpe præ se ferat, lupum autem intus occultet: & ideo multi, dum non cauent, in eiusmodi hominum laqueos incidunt. Quoniam ergo non facilè obseruari ac deprehendi possunt eiusmodi bestiæ, propheta ad preces conuertitur, & Dei implorat auxilium, vt à talibus liberetur insidiis. Eiusmodi enim homines sæpe subit diabolus, & ita ferit. Multa ergo sunt quæ tendunt vndique insidias. Nam & homo

Homini noxiũ nihil præter peccatũ. Iob 15. Esa. 57. Homo vitiosus fera improbior. Matt. 7.
Ephes. 6.

ſceleratus hoc facit, & ſæuus Dæmon bellum gerit, & intoleranda tentatio moleſtiam exhibet. Quocirca iubemur orantes dicere, Ne nos inducas in tentationem, ſed libera nos à malo. Variæ ſunt pugnæ, & acies multiplices, & oportet eſſe paratos ad omnia. Quemadmodum enim qui ad mare eſt acceſſurus, & aquarum violentarum impetum, & vim immanium ventorum, & nubium concurſum, rupéſque & ſcopulos marinos, beluarum irruptionem, & piratarum incurſionem, & famem & ſitim, & ſtationem non ſatis tutam nauibus, nautarum contentionem, viatici inopiam, & quæcunque ſunt eiuſmodi, debet conſiderare ac proſpicere, & aduerſus ea omnia aciem inſtruere: ita etiam qui venit in euripum vitæ præſentis, & aduerſus corporis affectiones, & aduerſus morbos animi, & aduerſus hominum inſidias, & aduerſus inimicorum inſurrectiones, & aduerſus fictorum amicorum fraudes, & aduerſus paupertatem, & aduerſus tormenta, & aduerſus contumelias, & dæmonum phalanges, par eſt vt ſe præparet, ſiquidem ſit in vrbem regiam peruenturus, & mercibus onuſtus in portum appulſurus. Atque hic quidem vocat malum hominem: quando autem loquitur de diabolo, abſolutè dicit malum. Quánam de cauſa? Quoniam ipſe eſt pater improbitatis: & ideo dicitur malus per excellentiam, & pro proprio ſufficit nomen adiectiuum propter inſigne vitium, quod quidem non eſt ingeneratum naturâ, ſed ei acceſſit. Quòd ſi etiam ſcire velis vnde ſit deductum nomen improbitatis, magnum quoque hinc fructum percipies. Improbitas enim Græcè dicta eſt πονηρεία, ab eo quòd πόνον, hoc eſt, laborem & ærumnam poſſeſſori afferat. Quocirca quidam ſapiens hoc ſignificans, dicit: Si ſis malus, ſolus exantlabis mala. Sin bonus, tibiipſi atque tuis proximis. Et quo modo, dicet quiſpiam, malus ſolus mala exantlat? Atqui multos probris & contumeliis afficit. Sed neminem lædit qui non ſit mollis, ignauus, & iners. Etſi velis, malo homine dimiſſo, ipſum malum dæmonem in medium adducamus. Dic mihi autem, an non omnem ſuam effudit improbitatem? Nunquid autem læſit Iob? An non illum quidem reddidit clariorem, vt autem eſſet grauior ſuus lapſus effecit? Quid verò Cain, an non ſolus mala exantlauit? Non, inquit, ſed etiam Abel. Quomodo, & quánã ratione, qui celeriter tranſmiſſus eſt in portum nullis fluctibus agitatum? Sed hoc eſt maximũ genus beneficij, quòd cum re à ſe rectè geſtà obiit, quòd in communi naturę debito ſuum geſſit negotium. Nam quod erat aliis commune, & accidebat ex neceſſitate, hoc ei cum ampla mercede accidit. Hoc non erat malum ſuſtinere, ſed clariorem capiti coronam imponere. Quid verò Ioſeph læſerunt fratres? non ipſi ſoli mala exantlarunt? At fuit, inquit, ſeruus. Quid tum? Ego verò dico eum fuiſſe dominum. Sed non eſt hoc quod quæritur, an fuerit ſeruus, & in vinculis: ſed an ex eo damnum vllum acceperit. Contrarium enim inuenimus, nempe quòd plurima lucrifecerit, vt qui ſit apud Deum plurimam fiduciam conſecutus, & per ea quæ eſſe videbantur contraria, præſentem acceperit proſperitatem. Ne timeamus improbos, ſed eorum miſereamur. Tunc enim iure quidem erant timendi, cùm nondum ſecta eſſet alia via quæ ducit ad philoſophiam: nunc autem non amplius, cùm deinceps cœli nobis pateant, & homines angeli effecti ſint. Nam & beſtia quæ cum magno impetu irruit in haſtæ aciem, videtur quidem eum vlciſci qui tenet haſtam, verùm ſibiipſi grauius vulnus infligit: & qui aduerſus ſtimulum calces impingit, itidem pedes ſibi cruentat. Talis eſt virtus, ſtimulus, & gladius acutus: omnes autem improbi, ſunt deteriores, & rationis magis expertes quàm beſtiæ. Quando ergo bonos inuadunt, ſeipſos grauiùs confodiunt: illis quidem ſæpe in pecunia, nonnunquam etiam in corpore damnum afferẽtes: ſeipſos autem in anima, quod quidem eſt verè damnum, lædentes. Si igitur in propria nos virtute læderet damnum pecuniæ, non iuſſiſſet Paulus vt iniuria afficeremur, non autem faceremus iniuriam. Si malũ eſſet iniuria affici, non qui eſt bonorũ legiſlator, mala iuſſiſſet. Verum enimuero quamuis res ita ſe habeant, non oportet malis inſultare, nec in eos impetum facere, ſed eorũ vitare cõſuetudinem: ſed ſi inuadant, forti & generoſo animo eos excipere. Propterea enim iubemur orare ne intremus in tẽtationem. Quocirca ipſe quoque cùm dixiſſet, Eripe me domine ab homine malo, ſubiunxit, A viro iniquo eripe me, ponens rurſus generale nomen vitij. Non ſolum enim eum qui in pecunia, ſed eum etiam qui eſt in omnibus aliis iniuſtus, hîc dicit. Rogat autem vt liberetur, nec fiat vt ille eſt. Non petit autem abſolutè, niſi cùm ſua prius contulerit. Et ideo in fine prioris pſalmi, cùm eos fugiſſet, & eorum conſuetudinem, petit hîc Dei auxilium. Illic enim quæ ſua erant, contulerat, dicens, Viri ſanguinum declinate à me, qui dicitis in cogitatione. Hîc autem rogat Deum vt liberetur ab eorum improbitate. Non enim paruum aut leue quid eſt ad ſecuritatem, libertatem, & omnem voluptatem, liberari à tali hominum cœtu, & quàm longiſſimè ab improborum conſuetudine verſari, imò verò magna eſt fœlicitas.

Qui cogitauerunt iniquitatẽ in corde. Quotidie conſtituebãt prælia. Vidiſti quomodo ſint feræ, quæ neque obſeruari, neque vitari poſſunt, vt qui mala in animo machinentur, & celent in arcanis inſidias. Cogitauerunt, inquit, in corde. Hoc eſt, non extrà protulerunt, ſed intus agitabant & verſabant ſcelus parturientes, &, quod eſt omnium grauiſſimum, non aliqua temeritate inducti, nec peruerſi, ſed omnem operam & ſtudium in eam rem conferentes. Hoc enim ſibi vult illud, Cogitauerunt, nempe omni ſtudio, & maxima animi alacritate. Tota die conſtituebant prælia. Per hæc, omnem vitam ſignificat. Bella autem ſignificat, non ea quæ ſtructa acie, nec quæ armis geruntur, ſed quæ paratis inſidiis, quæ & in foro & domi gerunt homines, non thorace induti, nec clypeo protecti, ſed pro omnibus armis improbitate vtẽtes, & verba vel telis acerbiora mittentes. Improbitatis autem eorum eſt hoc maximum, quod non ſolùm ſunt doloſi, ficti, & ſimulatores, nec quòd ad bella & prælia parati, ſed etiam quòd per totam vitam, nec tetri huius belli vllæ ſunt induciæ. Atqui ſi volebant belligerari, aliam iuſtam belli gerendi cauſam habebant. Aduerſus enim peccata decertare, & contra diabolum aciem inſtruere oportebat, & pugnare contra morbos animæ, & enſes in dæmones acuere. Hi autem illam aciem ne aſpiciunt quidem, ſed tela inter ſe mutuò iaculantur. *Acuerunt linguas ſuas ſicut ſerpentes. Venenũ aſpidum ſub labiis eorum.* Vidiſti quàm ſit vile & ignobile vitium: facit ex hominibus beſtias, aſpides, & ſerpentes, & linguam illam quæ diſſerendi poteſtate prædita eſt, ad iſtam feritatem deducit. Id autem cuius eos ſuperiùs inſimulauit, id quoque eis nunc obiicit. Venenum aſpidum ſub labiis eorum, inquit, ſemper, hoc eſt, aſſiduè. Quemadmodum ergo ſuperiùs dixit, tota die conſtituebant prælia: ita hîc etiam, Acuerũt linguas ſuas ſicut ſerpentes: venenum aſpidum ſub labiis eorum ſemper. Hoc enim vbique ſignificat Diapſalma. Diapſalma autem Hebraicè dictum eſt סלה ſelah, quod eſt, ſemper. Atqui vitium vel exiguo tempore res eſt grauis & moleſta. Quando autem id aſſiduè perſequuntur, nec eos vlla eius capit ſatietas: quænam eis venia dari poteſt, & quænam

Matt. 6. Luc. 11. Homœoſis elegãs. Maris pericula. — Diabolus abſolutè malus. Gen. 3. Iob 3. — Prou. 9. Improbitas ſeu nequitia. Malus ſibi ipſi ſoli nocet. Iob 1. Iob 2. — Gen. 2. — Matt. 27. Gen. 37. & 40. — Improbi non timẽdi, ſed miſerandi. — γνώμη. — 1. Cor. 6. Matt. 5. Luc. 6. — Malis hominibus nõ inſultandum. — Improborum conſuetudo vitanda. — Attende quæſo. — Coloſſ. 3. Heb. 11. 2. Pet. 5. — Diapſalma. סלה

erit eorum defenſio? *Cuſtodi me domine de manu peccatoris, & ab hominibus iniquis eripe me. Qui cogitauerunt ſupplantare greſſus meos. Abſcõderunt ſuperbi laqueum mihi. Et funes extẽderunt in laqueum pedibus meis. Iuxta iter ſcandala poſuerunt mihi.* Nihil eſt iniquius iis qui vitium perſequuntur, qui ante alios ſuis ipſorum animis faciunt iniuriam. Cùm enim ipſi ſunt authores offẽſionis, cùm efficiant vt Dei gloriæ detrahatur ab inſipientibus, cùm non exoluant quæ debent, ſed qui corpus & animam à benigno & clementi Deo acceperint, ſint agẽdæ gratiæ immemores, & qui tantum ornamentum & bonum acceperint, benefactori ſuo contraria rependant, quid his fuerit iniuſtius? quid verò ingratius? Et quod eſt maius, & omne ſcelus ſuperat, alios quoque probris & contumeliis conantur afficere. Cogitauerunt enim, inquit, ſupplantare greſſus meos. Quòd ſi quod cogitabant, minimè fuit effectum, id quoque ſummæ Dei clementiæ aſcribendum eſt. Ipſe enim ſcelerata eorum conſilia confregit. Vide autem quàm meditatum erat ſcelus, & quanto ſtudio paratæ inſidiæ. Occultarunt enim, & extenderunt, ídque iuxta iter, vt & propter longitudinem, & quòd laterent, & quòd propè tenderent, caperent, & in ſuam poteſtatem redigerent. Fuerunt enim ſceleris artifices, dum laqueos vndique extẽderent, hoc vnum ſibi faciendum ſtatuentes, vt eum perderent. Vis videre quomodo funes extendat diabolus? Vide rurſus id quod Iob accidit. Quid enim illis latius? quid longius? quid vero propinquius? cùm non ſolùm in cognatis & amicis, nec in vxore tantùm, ſed in ipſo eius corpore laqueum tetenderit. *Dixi domino, Deus meus es tu. Exaudi domine vocẽ deprecationis meæ, domine, domine, virtus ſalutis meæ.* Alius, potentia ſalutis meæ. Poſtquam dixit bellum & inſidias, & oſtendit mala eſſe intolerabilia: confugit deinceps ad inexpugnabile auxilium è cœlo adiutorem implorans, qui hæc poteſt frangere & profligare. Hoc eſt argumentum generoſi animi, hoc eſt ſignum mentis quæ tenetur ſtudio ſapientiæ, cùm hæc circunſtiterint, non confugere ad humanum auxilium, nec ad mortales cogitationes, ſed in cœlum reſpicere, & Deum qui vbique præſens eſt, inuocare, non autem conturbari, animóve conſternari. Vide autem quomodo vt eo dignum fuit, verba contexit. Non dixit enim, in hac & in illa re me rectè geſſi, nec hanc feci iuſtitiam: ſed quid? Deus meus es tu, maximam cauſam afferens cur petat auxilium, quod confugiat ad dominum, opificem, & regem. Exaudi domine vocem deprecationis meæ, domine, domine, virtus ſalutis meæ. Dixit virtus, ſeu potentia ſalutis, oſtendens eſſe etiam potentiam pœnæ & ſupplicij. Sed præbuiſti, inquit, mihi virtutem ſalutis. Potes enim & benefacere, & de medio tollere: ſed ad meam ſalutem tua ſemper potentia vſus es. Vide autem deſiderium dicentis. Per conduplicationem enim, & quòd adiecit, ſalutis meæ, oſtendit magnam affectionem. *Obumbraſti ſuper caput meum in die belli.* Vidiſti gratum animum: priora in memoriam reuocat, quòd eum ſcilicet in tuto collocauerit. Hoc enim ſibi vult illud, Obumbraſti. Vide autem quomodo oſtendat quòd facilè, & nullo negocio Deus ferat auxilium. Non enim dixit, antè, ſed in ipſo, inquit, die, quando mala imminebant, quãdo erat inſtructa acies, quando verſabar in maximis periculis, tunc me in tuto collocaſti. Neque enim aut apparatu aut exhortatione vlla Deus indiget, vt qui ſciat quæ ſunt præſentia, futura, & præterita, & qui omnia poteſt, & ſemper adeſt; & præſtò eſt ad ferendum auxilium. Deinde oſtendens inſignem victoriam, & ſummam ſecuritatem, non dixit, Seruaſti me. Sed quid? Obumbraſti. hoc eſt, vt ne minimam quidem moleſtiam ſuſtinerẽ, effeciſti, ac ne æſtus quidem: ſed me in tanta ſecuritate & vnà cum ſecuritate in tanta iucunditate & animi quiete collocaſti, vt nec vllus quidem calor mihi moleſtiam exhiberet, ſed in vmbra iucundè & ſuauiter agerem, liber ſcilicet ac remotus à malis ac calamitatibus. Quocirca ſubiunxit illud, Obumbraſti, ea ratione etiam ſignificans quàm promptum & expeditum ſit Dei auxilium, nempe per vmbræ nomen, perinde ac ſi diceret, Sufficit ſi tantum adſis, & omnia fracta & profligata erunt. *Non tradas me domine à deſiderio meo peccatori.* Alius, Ne des, domine, deſideria iniuſti. Quod autem dicit, eſt eiuſmodi. Ne concedas ei deſiderium ſuum cõtra me, id eſt, Quæ aduerſus me deſiderat, ne permittas vt ipſe impleat. Non dixit autem, Quæ deſiderat: ſed, A deſiderio meo, volens tale quid ſignificare. Ne tantillum quidem conceſſeris eorum quæ deſiderat. Tales enim ſunt improbi, cum maxima cupiditate in proximum moliuntur inſidias, quemadmodum diabolus quoque de quo dicit: Circuit tanquam leo rugiens, quærens quem deuoret. Ita Iob cupidè aggreſſus eſt. Ita etiam de Petro inuadẽdo conſultabat: & ideo dicebat: Quoties expetiuit te ſatanas cribrare vt triticum. Vidiſti quantam habuerit cupiditatem. Sunt etiam homines qui inuidia adducti, & quòd malis lætentur, illius vitium imitantur. Quos quidem miſeros appellat ſcriptura, dicens, Væ qui lætamini malis, qui delectamini conuerſatione improborum. Idque profectò meritò: hoc eſt enim praui & corrupti animi. Si enim dolendum, ingemiſcendum, deflendum eſt propter eos qui pereunt: quam conſequentur veniam, aut qua vtentur defenſione, qui tantum abeſt vt eorum miſereantur, vt etiam gaudeant? An non vidiſti quod ipſe quoque Chriſtus cùm eſſet puniturus, deflet pereuntem Hieruſalem? Non vides etiam Paulum propter aliorum interitum gementem & lugentem? Sed ſunt nonnulli adeò corrupti & deprauati, vt ſuorum malorum ſolatium alienas ærumnas exiſtiment. *Cogitauerunt contra me, ne derelinquas me, ne forte exaltẽtur ſemper.* Hoc enim ſibi vult Diapſalma. Alius, Ne eueniat, ne forte exaltentur. Hoc eſt ſcelerati & corrupti animi, quando & conſilio & ocio & meditatione opus eſt ad vitium. Non ſufficiunt quæ repente fiunt? non ſatis ſunt ad nos perdendos quæ temerè & inconſideratè fiunt: ſed & conſilio & tempore & conſideratione tibi opus eſt ad vitium? Quánam ergo vteris defenſione: cùm ſtudium & diligentiam adhibes vt vitium exerceas, cùm pro malis faciendis conſultas, & ſocios adſciſcis? Sed vide eius humilitatem: Non dixit enim, Ne derelinquas me, quoniam ſum dignus. Ne me derelinquas propter vitæ virtutem. Sed quid? Ne fortè exaltentur. Hoc eſt, Ne fiant arrogantiores, & ne in maiorem erigantur inſolentiam propter meam derelictionem. *Caput circuitus eorum, labor labiorum ipſorum operiet eos.* Alius, Exacerbatio eorum qui me circundant. Labor labiorum ipſorum operiet ipſos. Circuitum hîc dicit conuentum, conſeſſum, improbam officinam, ſceleſta conſilia. Quod autem dicit, eſt eiuſmodi, Ipſa ſcelerata conſilia, & caput ac ſumma improbi & deprauati animi, ipſa eos obruerit & perdiderit. Labor labiorum ipſorum. Laborem hîc vocat improbitatem. Res eſt enim eiuſmodi improbitas, affert ei qui illam poſſidet, exitium, & vt obruatur efficit. Hoc in Dauid accidit. Expectabant enim fore vt in mala grauiſſima incideret: ille verò euaſit clarior. Certè, inquit, ſed oſtende quomodo proprio conſilio confoſſi perierunt, & dic vbi hoc euenerit. In fratribus Ioſeph. Cùm enim vellent eum ſeruum facere ac perdere, ipſi extremum periculum adierunt. Atqui & in ſeruitutem & in mortem (quod in eis fuit) ille detruſus eſt. Et Ab-

τοῖς ποσί μου, nec Heb. nec Chald. habent. — Nec. 4. Iob 5. Eſa. 8. — Iob 1. — Aſſlictus vt ad Deũ cõfugiat. — ἐπεσκίασας. — 1. Par. 32. Eſa. 35. 50. — 1. Pet. 5. Iob 1 & 2. Luc. 22. — Eſa. 5. Iob 21. Amos 6. Luc. 6. 2. Par. 19. Eſa. 31. Hier. 9. Rom. 9. Luc. 19. Rom. 9. — Meditatio in vitiis, peſſima. — Vitiũ ſibi ipſi pœna eſt. — Gen. 37. — 2. Reg 15. 18.

ſalon cùm inuaſiſſet tyrannidem, & vellet patrem perdere, ipſe per eam captus eſt. *Cadent ſuper eos carbones ignis. In ignem deiicies ipſos.* Quod dicit, eſt eiuſmodi, Sufficit quidem vel ipſum vitium ad eos perdendos qui ipſum complectuntur. Sed cum eo iram quoque diuinitus immiſſam ſuſtinebunt. Carbones autem ignis (Carbones.) & ignem hîc dicit ſupplicium quod à ſuperis immittitur. Sæpe autem in ipſo quoque igne immiſſum eſt, ſicut fuit in Dathan, Core, & Abiron, & iis qui circundederunt fornacem Babylonicam. (Num.15. Dan.3.) *In miſeriis & non ſubſiſtent.* Alius, Cadent in foueas, ne reſurgant. Alius, Properè, & non reſurrexerint. Et vnius quidem interpretis ſententia, tale eſt quod dicitur: Ita eos perdiderunt vt non amplius reſurgerent. Et alius verò, Cũ magna celeritate. Hoc enim ſibi vult illud, Properè.

Vir linguoſus non dirigetur in terra. Poſtquam dixit de ira Dei, oſtendit rurſus ipſum per ſe vitium ſufficere vt eos perdat qui id habent. Non eſt autem hoc quoque paruum genus improbitatis, eſſe nimis inſolentem, & B linguam non poſſe cohibere. (Linguæ petulantia.) Linguoſum enim hîc dicit hominem petulantem, nugatorem, maledicum, qui latrat aſſiduè, qui cane nihilo eſt melius affectus. Dic qualis eſt eius fructus. Non dirigetur, inquit, in terra. Alius, Non ſtabilietur. Deiicietur, peribit. Hic eſt fructus maledici, eſt omnibus hoſtis, omnibus moleſtus, grauis, & acerbus. (Maledici fructus. Prou.3. Eccl.3. Eccl.9.) Quemadmodum ergo qui eſt mitis, patiens, & lenis, & ſcit tacere, tutus eſt, gratus & iucundus omnibus: ita qui talis eſt, vitam agit lubricam, & valde periculoſam, vndique innumerabiles inimicos ad ſe accerſens & attrahens, & ante alios ſuam animam conturbans, non ſinens eam quieſcere, ſed etiam nullo ei moleſtiam exhibente innumerabiles tumultus & bella intus excitans. *Virum iniuſtum mala capient in interitu.* (κατα θηρεύσῃ εἰς διαφθοράν.) Ita etiam dicit alius ſapiens: Iniquitates virum venantur. (Peccatũ, venationi cur comparetur.) Vide rurſus vitium ſufficere ad eum perdendum qui id habet. Sed qua de cauſa poſuit nomen venationis? Vt videas id eſſe ineuitabile: vt & ſi cùm iniuſtè te C geras, non ſtatim incidas, non ideo ſis bono & fidenti animo. Talis enim eſt venatio: non ſemper, nec protinus aſſequitur: ſed tamen quanuis in venatione non capiantur feræ, ne ſic quidem tutæ ſunt, licet laqueis nondum ſint implicatæ. Ita etiam ne confidat anima quæ iniuſtè facit, & ſi nondum capta ſit. (Eccl.9. Prou.11. Eſa.32. Ezech.28. Thre.3. Rom.2.) Quãdoque enim capietur. Si vis enim in tuto eſſe, ceſſa hæc agere, & magna fruêris ſecuritate. Cur autem dixit, Ad interitum? Quoniam multi capiuntur ad ſalutem: vt qui ab apoſtolis, vt qui à ſanctis viris. At non mali, quando eos venatur vitium: ſed ad perniciem & interitum. Et cur non eueſtigio vitium conſequitur ſupplicium? Propter domini clementiam. Si enim vellet de vnoquoque eorum qui peccant protinus ſupplicium ſumere, maxima ex parte ſublatum eſſet humanũ genus. *Cognoui quia faciet dominus iudicium inopis, & vindictam pauperum. Veruntamen iuſti confitebuntur nomini tuo, & habitabunt recti cum vultu tuo.* Alius, (Chald. reuertetur.) D Apud vultum tuum. Pro habitabunt autem, alius dicit, Permanebunt. & alius, Sedebunt: & pro cognoui, ſcio. Quoniam dixit, venabuntur, & peribunt, nec oſtendit ſtatim imminere ſupplicium: ne quis craſſior ideo redderetur negligentior, ſubiunxit illud, Cognoui, oſtendens id omnino futurum. Qui enim iniuria affecti ſunt, non manebunt inulti. (Matt.5. Pauperes.) Pauperes autem hîc non intelligit abſolutè pauperes, ſed eos qui ſunt valde humiles, qui ſunt contriti. Hæc autem dicit, & eos qui iniuria afficiuntur conſolans, & eos qui faciunt iniuriam, corrigens & admonens: vt nec illi propter moram deſperent: nec hi propter dilationem reddantur ſocordiores. (γνώμη.) Dilatio enim ducit ad pœnitentiam: eum autem qui perſeuerat, punit grauius: ídque meritò. Quare? Quòd cùm in ſe tantam bonitatem ſenſerint, nequaquam meliores euaſerint. (Rom.2.) Cogita quanta ſit Dei clementia, quando eis qui ſunt ſibi dedicati, mala pati permittit, nec de eo qui malum facit, pœnas ſumit, volens eum meliorem facere pœnitentiâ. Verumtamen iuſti confitebuntur nomini tuo. Quid eſt quod dicit? Quodcunque, inquit, euenerit, illi agent gratias: ſeu viderint humiles probris & iniuriis affectos, ſeu malos elatos, non exigent rationem cur illa fiant. Hoc eſt enim vel maximè iuſtorum, perpetuò & in omnibus gratias agere. Et habitabũt recti cum vultu tuo. Hoc eſt, Tuum aſſecuti auxilium, & de te cum ſuis animis cogitantes, ſemper tecum verſantes, à te nunquam recedent. Quod ſi fiat, nihil vnquam eis ægrè fuerit, nec de eis quæ accident, vnquam querentur. Hoc eſt enim animi immobilis, hoc firmæ mentis ac ſtabilis, non poſcere à domino eorum quæ fiunt rationem. (Ratio à Deo non poſcenda. Rom.9.) Quocirca dicebat Paulus: Veruntamen ô homo, tu qui es qui reſpondeas Deo? B Nunquid dicit figmentum figulo, Cur me feciſti ſic? Hoc modo nos perpetuò quoque ſimus grato & memori animo, pro omnibus Deo gratias agentes: quoniam ei gloria, & gratiarum actio, & adoratio, nunc, & ſemper, & in infinita ſecula ſeculorum. Amen.

IN PSALMVM CXL.

DOMINE *clamaui ad te, exaudi me: intende voci meæ cùm clamauero ad te.* Huius quidem pſalmi verba omnes, vt ſemel dicam, ſciunt, & per omnem ætatem perpetuò canunt: quis ſit autem ſenſus eorum quæ dicta ſunt, neſciunt. Quod quidem non eſt parua reprehenſione dignum, quod qui quotidie canunt, & ore verba proferunt, non quærunt vim ſententiarum quę in his verbis ſitæ ſunt. Sed ſi viderit quidem quiſpiam aquam puram & lympidam, non ſe tenuerit quin ad eam accedat, tangat, & bibat, & qui in pratum aſſiduè C ingreditur, niſi collectis prius aliquot floribus, recedere minimè ſuſtinuerit. Vos autem qui ab ineunte ætate ad extremam vſque ſenectutem hunc pſalmum meditamini, nihil aliud quàm verba perpetuò tenetis, & abſconſo theſauro aſſidetis, & obſignatam crumenam circunfertis, & nec à curioſitate quidem incitatus eſt quiſpiam vt diſceret, quid eſt quod dicitur: non quæſiit, non ſcrutatus eſt. Quanquam nec illud quidem dici poteſt, quòd cùm eſſet pſalmus apertus, omnes inuitauit ad ſomnum, nec ſiuit vt quæreretur quod erat ad manum. Eſt enim obſcurus, & qui ſufficit ad eum excitandum, qui non nimis profundè dormit, imò verò eum etiam qui dormit. Quid enim eſt illud, *Ne declines cor meum in verba malitiæ?* Quid verò, *Corripiet me iuſtus in miſericordia, & increpabit me?* Quod autem conſequitur, dic quæſo, an non eſt quibuſlibet tenebris tenebricoſius? *Quoniam adhuc & oratio mea in beneplacitis eorum: abſorpti ſunt iuncti petræ iudices eorum?* D Quanuis tamen tot ſint obſcura, veluti quoddam canticum, ea multi leuiter prætercurrunt. Sed ne dum in reprehenſione nimium immoramur, moleſta euadat oratio, agè ad ea quæ dicta ſunt perſcrutanda veniamus. Sed diligenter attendite. Neque enim puto fuiſſe temerè decretum à patribus, vt hic pſalmus diceretur quotidie, nec id quidem propter id quod in eo dicitur, *Eleuatio manuum mearum ſacrificium veſpertinum.* (Pſalmus hic quotidianus apud Græcos.) Nam idipſum quoque in aliis pſalmis dicitur, quemadmodum ille qui dicit, Veſpere & mane & meridie narrabo, & annunciabo. (Pſal.54. Pſal.73. Pſal.29.) Et rurſus, Tuus eſt dies, & tua eſt nox. Et rurſus, Veſpere demorabitur fletus, & in matutino exultatio. & multi poſſunt inueniri pſalmi qui veſpertino tempori conueniant. Non ergo propterea hunc pſalmum

A decreuerunt patres, ſed tãquam ſalutare aliquod pharmacum & peccatorum piaculum, vt is diceretur, cõſtituerunt: vt quæcunque ſordes aut maculæ fuerint à nobis toto die ſuſceptæ, dum vel in foro, vel domi, vel in quocũque alio loco verſamur, eas cùm ad veſperum peruenerimus, per ſpiritale hoc carmen abſtergamus. (Pſalmus veſpertinus. Pſalmus matutinus.) Eſt enim medicamentum quod delet hæc omnia. Talis eſt etiã Pſalmus matutinus, nihil enim vetat illius quoque breuiter meminiſſe. Accendit enim in Deum deſiderium, & animum excitat, & poſtquam valde inflammauit, & magna repleuit lætitia & charitate, ita permittit accedere. Videamus autẽ vndénam incipiat, & quid nos doceat: (Pſal.62.) Deus Deus meus ad te de mane vigilo. Sitiuit te anima mea. Vides quomodo oſtendit verbum inflammati animi. (γνώμη.) Vbi eſt autem amor Dei, omnia mala recedunt. vbi eſt Dei memoria, illic eſt peccatorum obliuio, & malorum interitus. Sic in ſancto apparui tibi, vt viderem virtutem tuam, & gloriam tuam. Quid eſt, Sic? Cum hoc, inquit, deſiderio, cum hac dilectione, B vt videam tuam gloriam, quæ poteſt vbique videri. Sed ne eo qui eſt præ manibus relicto, alium obiter introducamus, tranſmiſſo auditore ad ea quę de illo dicta ſunt, ad ea quæ ſunt nobis propoſita accedamus. Quid hic ergo dicit? (Clamor in ſacr. ſcri. quid.) Domine clamaui ad te, exaudi me. Quid dicis? Quoniam clamaſti, vis exaudiri, & eam affers iuſtam cauſam cur exaudiaris? Iis ergo qui magna & vehemẽti voce intenſáque præditi ſunt, opus eſt? Sed hoc fuerit à ratione alienum. Quid enim peccauit qui eſt parua & exili voce, tardæque & impeditioris linguæ? (Exod.4. Exod.17. 32.) Nónne talis erat Moſes, & omnibus magis exaudiebatur? Non Iudæi clamabant pluſquam omnes, ſed Deus eorum precibus non annuit? Magna enim & exili voce eſſe prędit um, ſunt naturę commoda. Ea autem non faciunt vt vel audiamur, vel non audiamur, vt quę nec digna ſint quæ vel laudentur vel vituperẽtur. Multa enim naturæ commoda adſunt etiam ſceleratis. An non erat (1. Reg. 14.) pulcher & formoſus Abſalon, & vſque ad capillos capitis C porrigebatur eius corporis ſpecies? Quid autem? (4. Reg.2.) an non erat caluus Heliſęus, vt etiam rideretur à pueris? Sed nec illum quidquam iuuit forma, nec hunc lęſit deformitas. Et quid dico eum qui eſt tenui & exili voce, tardioríſque & impeditioris linguæ: cùm vel tacens audiretur Moſes, & Anna minimè loquens? (Exod.14. 1.Reg.1. Eſa.1.) Iudæos alloquens Deus dicebat: Si multiplicetis orationem, non exaudiam vos. (Clamor cordis.) Cur hic ergo dicit, Clamaui ad te, exaudi me? Clamorem hîc dicit internum clamorem, quem cor inflammatum peperit, & cõtritus animus, quo cùm clamaret Moſes, exaudiebatur. Quemadmodum ergo qui clamat, omnes vires ſuas haurit & exinanit: ita etiã qui corde clamat, totam mentem ſuam cõuertit. Talem ergo clamorem Deus requirit, qui non ſinat oſcitare, & eum qui canit, ad alia diuertere. Non ſolùm autem quęrit talem clamorem, ſed etiam vt ipſe oretur. Sunt enim (Eſa.29. Matth.15.) multi qui ſtant quidem, ad Deum autem non clamant, ſed labra quidem ad Deum clamant, & nomen Dei circumferunt: D mens autem nihil ſentit eorum quæ dicuntur. Qui ita ſe gerit, non clamat, & ſi maximè vociferetur. Qui ita ſe gerit, Deum non orat, & ſi maximè videatur orare. At non ita Moſes, ſed clamabat, & exaudiebatur, (Exod.14.) & ideo ei à Deo dicitur, Cur ad me clamas? Nõ ſolùm autẽ clamans, ſed etiam tacens impetrauit quæ voluit, vt qui ſe dignum præbuiſſet vt à Deo exaudiretur. Quòd ſi vis etiã videre peccatores intenſè & vehementer orantes, magnáque voce clamantes, & impetrantes, vide meretricem quæ clamat ſilentio: vide publicanum (Luc.7. Matt.18.) qui à ſola oratione fuit iuſtificatus. Hic quoque tali clamore vtitur, & ideo dicit, Domine clamaui ad te, exaudi me, & ideo rogat vt audiatur. Cùm clamauero ad te.

A Vide etiam aliam virtutem orationis. Non enim rogat ideo exaudiri, quòd magno & vehementi ſtudio oret, ſed etiam ex eo quòd talem offerat orationem, vt digna ſit oculis illis in quos nunquam cadit ſomnus. Quęnam autem ea eſt? Quando quis non male precatur inimicis, (Oratio à Deo exaudiri digna quæ.) quando non orat pro diuitiis & facultatibus, quando non pro potẽtia & gloria, neque pro vlla re fluxa & caduca: ſed pro illis immortalibus, & quæ nunquam intereunt. Quærite enim, inquit, regnum Dei, & hæc omnia adiicientur vobis. (Matth.6.) Cùm clamauero ad te. Vides quomodo vult nos quoque cum magno ſtudio & alacritate animi eum vocare. etenim diabolus tunc maximè inſidiatur. Quoniam enim ſunt maxima arma preces, & licet ſimus peccatores, infamiáque & ignominia notati, ſi tamen perfectè, & Dei legibus diligenter ſeruatis, oremus, magna efficimus: (Matt.17. Marc.9.) tunc nos conatur impellere in ſocordiam, & dimouere noſtram cogitationem: vt faciat nos abſque vllo fructu recedere ab oratione. B Quocirca oportet nos, cùm hæc ſciamus, aduerſus eum noſtrum communire ſtudium & diligentiam, & inimicis noſtris nunquam malè precari, ſed Apoſtolos imitari. Illi enim cùm paſſi eſſent mala innumerabilia, & in carcerem cõiecti eſſent, & in extremum adducti periculum, ad orationem confugiebant, dicentes: (Inimicis non malè precandum. Act.4.) Reſpice ſuper minas ipſorum. Et quid poſtea? Num, Confringe ipſos, vel occîde, dicebant, vt multi ſępe dicunt imprecantes? Nequaquam, ſed quid? Et da ſeruis tuis cum fiducia loqui verbũ tuum. Quomodo & quánam ratione? In occidendis iis qui inſidiãtur? In iis delendis & ad internecionem vſque de medio tollendis? Minimè. Sed quomodo? In ſignis & prodigiis faciendis per ſanctum filium tuum Ieſum. Vidiſti orationem plenam philoſophia, & quæ poſt tot & tanta mala non petit vt ſupplicium ſumatur de inimicis. Sed hi quidem ſic, viuentes & ſpirãtes. Stephanus autem, cùm præſentis vitæ curſus eſſet ei interrumpendus, non ſolum nihil C mali eis petiit, ſed eos etiam qui lapidabant, & eum interimebant, ſtudet per ſuam orationem eripere ab ira quæ erat in eos ventura propter hoc peccatum, & dicit, Ne ſtatuas eis hoc peccatum. (Act.7.) Quámnam ergo veniam conſequẽtur, & qua defenſione vtentur qui ſuis inimicis malè precantur? Quomodo autem exaudiri poterit ea oratio, quando repugnat Dei legibus? (Matth.5. Rom.12.) Nihil ergo tale dicamus. Non ſolùm enim non eſt malè precandum inimicis, ſed ira etiam in eos concepta eſt auferenda: & ideo dicit: Volo viros orare in omni loco tollentes manus ſanctas ſine ira & diſceptatione. (1.Tim.2.) Hoc eſt, Si ſit tibi inimicus, extingue iram, & ita accede ad Dominum: & non ſolum aduerſus eum ore nihil dixeris, ſed etiam expurges virus tui animi. Si talis ſit tua oratio, & vehemẽti ſtudio Deum inuocaueris, etiã priuſquam orationem perfeceris, exaudieris. Hoc ipſe quoque petit dicens: *Intende voci orationis meæ, cùm clamauero ad te.* Etenim ipſius Dei promiſſio eſt quæ dicit, Adhuc loquẽte te dicam, D Ego adſum. *Dirigatur oratio mea ſicut incenſum in conſpectu tuo.* Alius, Statuatur oratio mea ſicut incẽſum coram te. (Eſa.58.) Alius, Pręparetur. *Eleuatio manuum mearum ſacrificium veſpertinum.* Alius, Donum veſperæ. Alius, Oblatio veſpertina. Quid nos volens docere Propheta loquitur de ſacrificio veſpertino? Erant olim duo altaria, (Altaria duo.) vnum quidem æneum: alterum verò aureum. Et illud quidem erat publicum, omnibus ferè totius populi hoſtiis expoſitum: Hoc autem ſitum erat in adytis, & intra velum. Atque adeò vt quæ à nobis dicantur, ſint clariora, conemur potius ab ipſo initio ducere orationẽ. Fuit olim apud Iudæos templum, longum quidem quadraginta cubitos, latum verò viginti. Huius longitudinis decem intus ablati intercipiebãtur cubitis: & quod erat (Templũ Iudæorũ.)

[Sancta sanctorũ. Sancta.] interceptum, vocabatur Sancta sanctorum : quod erat autem extra, Sancta tantùm. Auro autem omnia collucebant. Nonnulli verò dixerunt supremam quoque illam trabem fuisse auream. Huc solus pontifex semel in anno ingrediebatur. Illic & arca sita erat, & Cherubim. [Altare aureum.] Illic etiam stabat altare aureum quò afferebatur thuribulum, ad nihil aliud paratum quàm ad solum incẽsum seu suffitum. Hoc autem fiebat semel in anno. In externo ergo templo erat altare æneum, in quo quotidie offerebatur agnus, & comburebatur. [Altare æneum. Sacrificium vespertinũ & matutinum.] Hoc appellabatur vespertinum sacrificium. erat enim etiam matutinum, & bis in die oportebat altare accendi, prçter alias hostias quæ offerebantur à populo. Hoc enim erat iussum & lege statutum sacerdotibus, vt ex se & ex domo sua, quando nullus offerret, vnum matutinum, & vnum vespertinum agnum sacrificarent & comburerẽt: & illud quidem appellatur sacrificium matutinum : hoc verò vespertinum. Hoc autem iusserat Deus fieri, significans per id quod fiebat, cum assiduè colere oportere, & cùm dies incipit, & cùm desinit. [Sacrificiũ semper acceptũ, & non semper acceptũ.] Hoc ergo sacrificium fuit semper acceptum, & eiusmodi hostia. Quod autem fiebat pro peccatis, aliquando quidem erat acceptum, aliquando verò non acceptum, vtpote quod hoc vel illud esset, prout erãt affecti ad virtutem aut vitium qui illud offerebant. Quod autem non offerebatur pro aliorum peccatis, sed erat lex sacrificij & modus colendi, erat omnino acceptum. Hic ergo rogat, vt sit eius oratio vt illud sacrificium quod nulla polluebatur offerentis macula, sicut illud incensum sanctum & purum. Propterea autem quod rogat, docet nos vt orationes nostræ sint puræ & odoriferæ. talis enim est iustitia : quemadmodũ peccatum est fœtidum. [Peccati fœtor. Psal. 37.] Quocirca tetrum eius odorem significans, dicebat: Quoniam iniquitates meæ supergressæ sunt caput meum, tanquam onus graue grauatæ sunt super me. Putruerunt & corruptæ sunt cicatrices meæ. Quemadmodum ergo suffitus per se est bonus & bene olens, tunc autem maximè bonum odorem emittit, quãdo igni accesserit: ita etiam oratio vel per se quidem bona est: [Fragrantia orationis.] est autem melior & fragrantior, quando offertur cum ardenti & feruenti animo, quando anima efficitur thuribulum & ignem vehementem accendit. Neque enim imponebatur incensum aut suffitus, nisi esset prius accensa craticula, aut nisi arderent carbones. Hoc ipsum fac tu quoque in mente tua, accende prius ipsam promptitudine & animi alacritate, & tunc impone orationem. Precatur ergo vt oratio quidem sua fiat sicut incensum, eleuatio autem manuum sicut sacrificium vespertinum. Sunt enim ambo accepta. Quomodo autem hoc fiet? Si vtraque sint munda, si vtraque nulli sint reprehensioni vitióve obnoxia, & lingua & manus, hæ quidem ab auaritia & rapina expurgatæ, illa verò à malis verbis libera. [Thuribuli typus. Linguæ & manuum puritas.] Quemadmodũ enim oportet thuribulum nihil habere immundum, sed solum ignem & suffitum: ita etiã linguam nullum oportet verbum proferre quod sit vlla macula aut labe respersum, sed sanctitatem & laudem. Ita etiam oportet manus esse thuribulum. Sit ergo os tuum thuribulum. Vide autem ne id fimo impleas. Tales enim sunt qui loquuntur verba turpia & immunda. [Vespertinum sacrificium cur dictũ.] Cur autem non dixit matutinum, sed vespertinum? Mihi quidem videtur dictũ esse indiscriminatim. Si enim dixisset matutinum, curiosus interrogasset, cur non dixit vespertinum. Si quis autẽ velit audire non nimis curiosè: dicendum est matutinum quidem expectare vespertinum: cùm vespertinum autem peractum fuerit, finitum est sacrificium, & nõ est vtique amplius imperfectus diei cultus, sed est completus, & finem accepit. [Manus cur eleuandæ in oratione.] Sed quid sibi vult manuum in oratione eleuatio? Quoniam enim multis sceleribus inseruiunt, vt

A percussionibus, cædibus, rapinis, auaritiæ, & bonorum [Esa. 1. Psal. 25.] alterius cupiditati, propter hoc ipsum ergo eas iubemur tendere, vt orationis ministerium sit eis vitij vinculum, & ab improbitate liberatio: vt quando es rapturus, vel in bona aliorum inuasurus, aut alium verberaturus, in memoriam reuocans fore vt eas ad Deum mittas te defensuras, & illud spiritale sacrificium per eas emittas, ne eas ignominia & pudore afficias, & malæ operationis ministerio eis fiduciam auferas. [Dan. 4.] Purga ergo eas eleemosyna, clementia, subueniendo iis qui indigent, & ita eas Deo expãdito ad orationem. Si enim non permittis vt eæ tollantur illotæ ad orationem: multò magis non æquum est vt eas peccatis inquines. Si quod minus est vereris: multò magis pertimesce quod maius est. Illotis enim orare manibus non est adeo absurdum, sed innumerabilibus peccatorum sordibus inquinatas offerre, hoc iram affert maximam. Hoc ipsum & in ore & in lingua cogitemus, & ea sceleri inuia conseruãtes, ita offeramus orationẽ. B Si quis enim qui habet vas aureum, [Argumentum à minori.] eo ad vilem vsum vti nunquam in animum induxerit propter preciũ materiæ: multò magis cùm auro & margaritis habeamus ora longè preciosiora, non par est vt ea polluamus verbis turpibus & impudicis, maledictisque, & contumeliis. [Ephes. 4. 5. Coloss. 3.] Non in altari ęneo nec aureo offers suffitum, sed in eo quod est preciosius, nempe in templo spiritali. Illi enim est inanima materia: in te autem Deus habitat, & es membrum & corpus Christi. [1. Cor. 6.] *Pone Domine custodiam ori meo.* Cùm rogasset Dominum vt eius audiretur oratio, & ad eam daretur aditus, vide quódnam primum affert postulatum, & quámnam supplicationẽ. Non dixit enim, Da mihi pecunias. Da mihi honores qui sunt apud homines. Da mihi victoriam aduersus inimicos. Da mihi liberos. Nihil horum, sed hęc omnia sinens humi iacere, ea petit quæ à Deo dari digna sunt. Quid igitur? Non oportet, inquit, petere sensilia? Oportet quidem, sed moderatè, quemadmodum Iacob di- C cens: Si dederit mihi Dominus panem ad vescendum, [Genes. 28.] & vestem ad induẽdum, quemadmodum Christus iussit orare nos, dicentes: Panem nostrum supersubstantialem da nobis hodie: [Matth. 6. Linguæ & oris custodia.] ante omnia, spiritalia. Quod ipse quoque facit dicẽs: Pone Domine custodiam ori meo. Vidisti prudẽtiam, vidisti sapiẽtiam, & vndénam postulationem incipiat? Ab eo quod est eorum quæ rectè & ex virtute fiunt, maximum, & est omnium malorũ causa, si negligatur: quemadmodum bonorum, si in eo cura ac studium ponatur. Mala enim innumerabilia parit linguæ facilitas ac leuitas: quemadmodum rursus bona, cautio & securitas. [Collatio ostij & oris.] Quemadmodũ ergo nihil iuuat domus, non vrbs, non mœnia, non portæ, nõ ostia, nisi sint qui ea custodiant, & sciant quando oportet ea quidem claudere, quando verò aperire: ita etiam oris & linguæ nulla est vtilitas, nisi sit ratio, cui scienter, accuratè ac circumspectè ea claudere & aperire permissum sit, & sciat quæ sint efferenda, quæ verò retinenda. D Non tot, inquit, gladio, quot lingua ceciderunt: [Eccles. 28. Matth. 15. Marc. 7. Eccles. 28.] & Christus: Nõ quæ intrant per os, coinquinant hominem, sed quæ ex ore exeunt. Et rursus alius: Fac ori tuo portam & vectẽ. Hic autem quoniã nouit rem esse valde difficilem, addit & preces, & Deum vocat ad ferendum auxilium. Imò verò ille quoque hoc ipsum significat, vt quando dicit: Quis dederit labiis meis signaculum callidum? [Eccles. 22.] Oportet enim nostra quoque conferre, & ideo hoc instar præcepti posuit, dicens: Fac portam & vectem. Est etiam Dei inuocandum auxilium, vt nostrum quoque studium in opus exeat. Os ergo nostrum perpetuò custodiamus, ei rationem tanquam clauem adhibentes. [Tacendi & loquẽdi vicissitudo.] Non vt perpetuò claudatur, sed vt conuenienti tempore reseretur. Nonnunquam enim silentium est loquela

vtilius,

vtilius, quemadmodum loquela quoque silentio. Et ideo A dicebat ille sapientissimus: [Eccles. 3.] Tempus tacendi, & tempus loquendi. Si enim oporteret ora perpetuò patere, non factæ essent portæ. Si autem perpetuò clausa esse, nõ esset opus custodia. Quod enim clausum est, cur quis custodierit? Sed propterea sunt portæ & custodia, vt faciamus singula tempore cõuenienti. Alius autem dicit, [Eccles. 28.] Lancem & stateram fac linguæ tuæ, maiorem exigens diligentiam, vt nõ solùm verba quæ oportet efferamus: sed etiam cum ea quæ par est cautione & accurata consideratione ipsa veluti ponderantes diligenter expendamus. Si enim hoc facimus in auro & materia quæ interit, hoc multò magis faciendum est in verbis, vt nihil desit, nec redundet. Quocirca dicit etiã quispiam: Verbum ne prohibueris in tempore salutis. Vidisti tempus [Eccles. 4. Ibidem.] exitus. Alius autem dicens tempus silentij, inquit, Si est tibi sermo responde. Sin minus, esto manus tua super os [Eccl. 10. Ibidem. Eccles. 19. Ibidem. Eccles. 32.] tuum. Et rursus, Qui abundat in sermone, odio habebitur. Et melior est homo qui celat stultitiam suam, quàm B homo qui occultat sapientiam suam. Audiuisti sermonem? moriatur in te. Confide, non te rumpet. Et rursus, A facie verbum pariet stultus, vt à facie infantis puerpera. Deinde etiam de modo. Loquere adolescentule, si opus sit tibi, vix bis: Si interrogatus fueris, in breuem summam paucis multa redige. [Eccl. 10.] Magna enim animaduersione opus est, vt linguæ potestate cautè & securè vtaris. Et ideo rursus dixit, est reprehẽsio, & non est tempestiua: & est tacens aliquis, qui inuenitur sapiens. [Gratia sermonis. Coloss. 4. Linguæ encomium.] Non solùm enim oportet tacere & loqui opportunè, sed etiã cum magna gratia. Quocirca dicebat Paulus, Sermo vester sit semper in gratia sale conditus, vt sciatis quomodo oportet vos in vnoquoque respondere. Cogita apud te hoc esse membrum per quod cum Deo colloquimur. Hoc est mẽbrum, per quod in primis reuerendum summa veneratione dignum sacrificium suscipimus. Sciunt fideles quod dicitur, & ideo oportet id esse liberum ab omni accusatione, maledicto, verbo obscœ- C [Taciturnitatis vitium extirpandum.] no, & calumnia. Et si nos aliqua lasciua & impudica cogitatio vrgeat, ea intus est suffocanda, nec permittendũ vt in verba exeat: & si pusillus & demissus animus facit vt loqui non audeas, sed apud te murmures, ea quoque radix est execanda. Tuta sit porta oportet, & perfecta custodia, nec permittendum est vt intus mala consilia pariantur: & si pariuntur, ea sunt intus suffocanda, & est radix eorum execanda. Hanc habuit Iob custodiam, & ideo nullum verbum inconcinnum aut absurdum protulit, sed maxima quidem ex parte tacuit: quãdo autem eum loqui cum vxore oportuit, locutus est verba sapi- [Iob 1. 2. Tempus loquendi. Matt. 12. Ephes. 4.] entiæ plena. Tum demum enim solùm loquendum est, quando quæ dicuntur, plus prosunt quàm silentium. Quocirca Christus quoque dicebat: Omne verbum ociosum quod locuti fuerint homines, dabunt pro eo rationem. Et Paulus, Sermo obscœnus ex ore vestro non prodeat. Quomodo autẽ fuerit tuta hæc ianua, & accurata custodia, audi alium dicentem, Omnis narratio tua D [Eccles. 9.] sit in lege altissimi: Si enim didiceris nihil loqui superuacaneum, sed diuinarum scripturarũ narratione mentem & os tuum perpetuò munias: erit custodia quouis adamante tutior. Per os enim multæ sunt vitæ interitus, vt quando quis obscœna verba loquitur, quando verbis scurrilibus vtitur, quando vanam præ se fert gloriã, quando se magnificè iactat & gloriatur, vt Pharisæus: [Matth. 18.] qui quoniam ori suo fores non obdidit, paucis verbis quæcunque erãt intus, effusa sunt: quemadmodum qui in domo cui nullæ essent fores, qui positus erat intus thesaurum conseruare non potuit, repẽtè pauper factus est. Considera mihi quoque alium, qui propter magni- [Esa. 14.] fica sua verba similiter periit. Dixit enim: Super astra

A cœli ponam sedem meam. Iudæi autẽ propterea quòd [Psal. 105. Ezech. 36. Iob 21. Psal. 143. Hier. 12. Abac. 1.] proximi malis lætãtur, nunc quidem audiunt: Propterea quòd dixisti, Euge, euge, factus est vt reliquæ gentes Israël, nunc autem probris incessuntur, propterea quòd murmurant, & dicunt, Omnis qui facit malum, bonum coram Domino, ipse quoque in eis complacuit. Et nos alienos beatos ducimus, & ædificantur qui faciunt scelera. Non ecce hæc scripta sunt in libro? Alij propter murmurationem, dicit Paulus: [1. Cor. 11.] Neque murmuremus sicut nonnulli eorum murmurarunt, & perierunt ab exterminatore. Et quando murmurarunt? Quando dicebant: [Exod. 17. Exod. 32. Matth. 5. Ezech. 3.] Eduxisti nos vt occideres in deserto, quasi non essent monimẽta in Ægypto. Alij propter ludum, quemadmodum dicit, Comederunt & biberunt, & surrexerunt ad ludẽdum. Alij propter maledicta. Omnis enim qui dicit fratri suo, Stulte, reus erit iudicio. & his longè plures propter alia perierunt, cùm nõ custodiissent ora sua. [Silentij intempestiui malum. Ezech. 3.] Quòd si vis videre nonnullos etiã perire ex intem- B pestiuo silentio, ego tibi ostendam. Si enim, inquit, populo non annunciaueris, ille quidem morietur in peccato suo, sanguinem autem eius è manu tua requiram. Alius, quòd nullo habito discrimine loquitur cum aliquibus, & quæ sibi credita sunt, effundit. Nolite, inquit, dare sancta canib⁹, nec proiicite margaritas vestras an- [Matth. 7. Risus malum. Luc. 6. Matt. 18. 1. Reg. 17.] te porcos. Alius propter risum, & ideo dicit: Væ vobis qui ridetis, quoniam flebitis. Vidisti quomodo os perdit. Vide etiam contrà quomodo os conseruat. Vide Pharisæum per ipsum pereuntem: vide publicanum per ipsum cõseruatum. Vidisti gloriosum ac magniloquum barbarum pœnas dantem: vide iustum moderatè loquentem, & dicentem, Ego sum terra & cinis. Vidisti eum qui lætatur & insultat, reprehendi & puniri: [Gen. 18.] vide eum qui miseretur, seruari. Da, inquit, signum super vultus eorum qui lugent, & mœrore afficiuntur. Quocirca Paulus quoque dicebat, [Ezech. 9. Rom. 12. Afflictis condolendum.] Gaudete cum gaudentibus, & flete cum flentibus. Si nihil, inquit, aliud potes, non pa- C rum, inquit, ei qui dolore afficitur, conferes, si vnà cum eo eius vicem doleas. Vidisti eum qui ridebat, fletui esse traditum: vide eum qui luget, assecutum esse consolationem, Beati enim qui lugent, inquit, quoniam ipsi [Matth. 5.] consolationem accipient. Vidisti eos qui murmurant, punitos: vide eos qui gratias agũt, seruatos. Benedictus es Domine, & laudabile nomen tuum, quoniam iustus [Dan. 3. Hier. 12. Abac. 1.] es in omnibus quæ fecisti nobis. Et paulo post, Omnia quæcunque induxisti nobis, iusto iudicio fecisti. Illi dicebant: Omnis qui facit malum, bonum coram Domino. Hi contrà, Mundus oculus tuus, vt non videat mala. Illi beatos ducebant alienos, quoniam ædificãtur facientes scelera: Hic eos quibus Deus fert opem. [Psal. 32. Psal. 36.] Beatus, inquit, populus, cuius Dominus Deus eius. Et rursus: Noli æmulari in malignantibus: nec eos beatos iudica, qui faciunt iniquitatem. Vidisti sanctos alios adhortantes, & ipsos manentes immobiles in tentationibus. Audi itaque Iacob dicẽtem, [Gen. 28. Gen. 14.] Si dederit mihi Dominus pa- D nem ad vescendum, & vestem ad induendum. Et Abraham, Non accipiam à te ex filo vsque ad corrigiam calceamenti. Porrò autem quando stuprum erat vxori inferendum, & fame premeretur, nihil graue aut absurdũ locutus est. [Gen. 12. Ibid. 22.] Et quando dixit filius, Pater ecce ligna & ignem, vbi ouis? Vide cum quanta mansuetudine & sapientia respondet, & dicit: Prouidebit sibiipsi, inquit, ouem Deus, ô fili, nec à natura, nec à commiseratione conuersus ad verba filij quæ solus soli faciebat, quando consentaneum erat desiderium vehementius accendi. Ne quis enim dicat quòd propter alios verecũdia motus non fleuit, ab eo separatus, & cùm esset solus, ostendit summam philosophiam. Vidisti eos qui propter risum puniti fuerunt: vide eos qui per fletus & ieiunia ser- [Ionæ 3.]

uantur, Niniuitas mẽte agitans. Vidisti eos qui propter maledicta dant pœnas: vide eos qui propter laudationem, mercedem accipiunt. [Num.24. Luc.6.] Qui te benedicit, benedictus: & qui te execratur, maledictus. Benedicite iis qui vos persequuntur: orate pro iis qui vobis insultant, vt sitis similes patris vestri qui est in cœlis. Vides quòd neque oporteat omnino esse clausum, neque apertum ad omnia, sed scire vniuscuiusque tempus. Hæc autẽ cùm sciret Propheta dixit, Pone Domine custodiã ori meo. *Et ostium circumstantiæ labiis meis.* Quænam autem fuerit custodia, nisi cogitatio quæ vrget terribiliter, habẽs prę manibus ignem eos vsturum qui ore temerè vsi fuerint? Eum adhibe ianitorem & custodem intentantem minas conscientiæ, & hanc portam nunquam intempestiuè aperies, sed tempestiuè, & propter lucrum, & bona innumerabilia. [Ecclef.7.] Quocirca dixit quispiam: Memento nouissima, & in æternum non peccabis. Vidisti quomodo hic quoque hãc præficit cogitationem. Ego verò ipsam etiam feci terribiliorem, non solum propter finem, sed etiam post finem, cùm dixi eum habere præ manibus. Si hoc ita sit, nihil mali parietur in animo. Cum eo alium quoque ei appone, qui dicat: [Matth.12. Genes.3. Ociosi verbi reddenda ratio.] Omnis verbi ociosi reddes rationẽ in die iudicij. Cogita quòd mors quoque ex eo ingressa est. Nisi enim mulier locuta esset cum serpente vt locuta est, nisi verba dixisset quę ei minimè conueniebant, damnum non accepisset, viro non dedisset, ille non comedisset. [Matt.26. Oscula immunda & ficta. Marc.4.] Hæc autem dico, non in os & linguam culpam conferens, absit, sed in importunum eorum vsum, qui ex rationis negligẽtia oritur. Est etiam alia via interitus, quæ ex ore proficiscitur, quãdo sunt turpia & immunda oscula, quando ficta ac fraudulenta. Eis quoque impone custodiam. Tale erat Iudæ osculum, dolo plenum. Sed nõ tale Pauli osculum, quo [2.Cor.15. 1.Reg.20. Osculum sanctum.] iussit se inuicem osculari, dicens? Salutate vos inuicem in osculo sancto, quemadmodum nec Dauid quod Ionathæ præbet osculum, sed sanctum, & honestum, & syncera dilectione plenum: cuiusmodi etiam fuit eorũ qui in Pauli collum ceciderunt, & cum amplexi osculabãtur. [Act.26. περιοχῆς munitionis.] Et ideo dicit: Pone Domine custodiam ori meo, & ostium, non absolutè autem ostium, sed ostium circumstantiæ addidit. Vt vniuersum contineat, & muniat. Iam verò est etiam aliud genus exitij per linguam, nẽpe dicere, Cur hoc ita est? Quocirca Paulus eos carpens, [Rom.9.] qui hæc inconsideratè loquuntur, dicit: Verumtamen, ô homo, tu quis es qui respondeas Deo? Non oportet autem os solum obstruere, sed mẽtem etiam ante os. [Ecclef.25.] Quocirca dicebat etiam quispiam: Quis dabis in cogitatione mea flagella, vt ignorantiis meis non parcant? Quocirca Christus quoque intus tollit ipsas malas cogitationes dicens: [Math.5.] Qui aspexit mulierem ad concupiscendum, iam mœchatus est. Vides quomodo non finit pullulare nec initium sumere cupiditatẽ, nec iram. [Ibidem.] Qui irascitur enim, inquit, fratri suo, reus erit gehennæ ignis. Non parum quoque conducit ad securitatem, nõ [Prou.10.] multum loqui: & ideo dicit, In multiloquio non effugies peccatum: parcens autem labiis, eris intelligens. *Non declines cor meum in verba malitiæ, ad excusandas excusationes in peccatis.* Alius, Ne diuerteris cor meum in sermones malos, ad cogitandum sceleratas cogitationes. Cur autem vsus est ordine contrario? & cum de ore prius esset locutus, tunc venit ad cor? Non temerè, nec abs re [Collatio.] hoc facit. Quemadmodum enim in captiuis qui volunt aufugere, qui eius rei curam gerũt, primùm hoc agunt, vt portas carceris præoccupẽt, & ad hoc omne studium suum conferunt, & si hoc factum fuerit, quod restat poterit facilè rectè geri: ita etiã hic quoque id facit in hoc loco, & per ea quæ suadet, hoc propè dicit: Sint clausæ ianuæ, & malæ cogitationes citò expugnabuntur. Quocirca nec ab initio quidem permittit vt foras egrediantur: & malam conuellit radicem, dicens: Non declines cor meum. Hoc est, Ne permittas vt declinet, ne sinas vt diuertat ad malas cogitationes. [Cor, & virtutis & vitij fons. Verba improbitatis.] Illinc enim est fons virtutis & vitij, nempe à corde. Hoc autem significans, sic dixit, non quòd Deus declinet. Absit. Quænam sunt autem verba improbitatis? Multa & diuersa. Nã & quæ insidias construunt, quæ Deum criminantur, quę virtutem auersantur, quæ vitium sectãtur, quæ de prauis dogmatibus & scelerata vita lubenter audiuntur, & cętera huiusmodi, sunt verba improbitatis, & ex magna improbitate procedunt. Quemadmodum autem sunt cogitata & verba improbitatis, ita sunt etiam verba vitæ. [Ioan.6. Verba vitæ & salutis. Ecclef.4. Simile.] Et ideo Christo dicebant discipuli, Verba vitæ æternæ habes: & ad quẽ ibimus? Dicuntur autẽ verba vitæ, quę vitam prębent. Dicuntur etiã verba salutis, quę salutem acquirunt. Quocirca dicit quidam sapiẽs, Ne prohibeas sermonem in tempore salutis. Verba improbitatis ea etiam sunt quæ faciunt dicentes improbos. Quemadmodum enim est aër pestilens, & qui morbos procreat: ita etiam verba. Quod autem facit ille in corpore, id ea faciunt animæ quæ illa suscipit. Orat ergo. hic quoque subiunxit, & dicit, Ne sinas vt cor meum verba huiusmodi suscipiat: ne permittas vt illuc inclinetur. Vidisti quomodo ostendit liberum animi arbitrium, & naturã [Liberum arbitrium.] in se non habere vitium, sed à soçordia inclinatam id suscipere. *Ad excusandas excusationes in peccatis.* Hæc est via præcipua interitus, [Ecclef 31. Excusatio in peccatis pessima.] quando vel ipsa quæ peccauit anima, excusso timore excogitat excusationes & prætextus quosdam ad ignauiam, vel etiam quando, cùm quispiam adulterauit, volẽs alius eius compunctionem excutere, dicit: Nunquid tu causa es? causa est cupiditas. Malum est quidem peccare: hoc autem facit grauius, negare postquam peccaueris. Hæc sunt arma diaboli potissima. Hoc etiam in primis nostris parentibus vsuuenit. [Genes.3.] Cùm enim oporteret Adam peccata confiteri, ille in Euam confert culpam, & illa rursus in diabolum. Cùm oporteret dicere, peccauimus: illi non solùm non confitentur, sed etiam defensionem comparant. Cùm enim sciret diabolus peccati confessionem esse peccati [Confessio peccati solutio.] solutionem, persuadet animæ vt sit egregiè impudens. At tu, ô dilecte, quando peccaueris, dic: Peccaui. [1.Reg.11. 24.] nihil est hac defensione iustius. Ita Deum reddis propitium: ita etiam facis vt tardiùs in ea rursus incidas. Sed quando quæris prætextus qui non sunt, & animam vis metu liberare, reddes eam promptiorem vt rursus eisdem implicetur: Deúmque magis irritabis. [Luc.18.] Nulli enim peccatori deest impudens prætextus. Homicida culpam confert in iram, & fur in paupertatem, & adulter in cupiditatem, & alius in principem. Sed hi quidem sunt prætextus qui nihil habent rationis, nec se vllo iure possunt defendere. Illa enim nõ faciunt peccata, sed ipsi eorum qui peccant animi. Ita autem esse ostendam ex iis quæ sunt proxima, & illis cohærentia. Quando enim videtur homo alius qui & vitam agit in paupertate, & tenetur cupiditate, & necessitati naturæ est obnoxius, hæc non peccare: quãnam poterunt vti defensione? Et ideo pulchrè sic dixit quidam sapiens: [Eccl.23.] Quis dederit in mente mea flagella, vt ignorantiis meis non parcant? Vide Dauid nullam excusationem afferentem quando peccauit, [2.Reg.11.] sed dicentem: Peccaui Domino. Atqui potuisset dicere, Cur nudabatur mulier? Cur lauabatur ante meos oculos? Sed sciebat has esse friuolas excusationes, & quæ nihil haberent rationis: & ideo venit ad apertam sui accusationem, nempe vt diceret, Peccaui. At Saül non ita, sed cùm de ventriloqua seu Pythonissa reprehenderetur, [1.Reg.18.] dicebat, Coarctor, & alienigenæ pugnant contra me. Ideo autem graue dedit supplicium. Cùm enim

enim deberet dicere, Peccaui, & me iniquè gessi: ille quidem hoc nõ dixit, sed abibat à ratione alienas quærens excusationes. *Cum hominibus operantibus iniquitatem.* Hoc subiunxit ostendens esse illorum maximè, afferre excusationes, & se impudenter gerere: & ideo hoc assiduè instar virtutis proponit, fugere tales cœtus, atque adeò totum librum ab eo incipit: [Psal.1.] Beatus vir qui nõ abiit in consilio impiorum, & in via peccatorum non stetit, & in cathedra pestilentię non sedit. Propterea autem ipsum iuuenis in peccatis culpam lubẽter agnoscere. [1.Reg.24. Peccatorum confessio Deum maximè pacat.] Quãdo ergo numerauit populum, dicebat, Ego peccaui: & ego pastor malè feci. Non dixit, Quid tum si numeraui? sed seipsum condemnat, & ideo veniam assequitur. Nihil enim Deum ęquè reddit propitium, ac sua peccata confiteri. Hoc autem fiet, si fugiantur eorũ cœtus, qui metum peccatorum soluunt, & ad socordiam impellũt. [Hier.51. Iob 31. Psal.25. 1.Cor.5.] Et ideo Paulus & Hieremias de eo multa verba faciunt, & iubẽt vtrique, fugere malorum, & eorum qui sunt adeò ignaui, cõsuetudinem. Porrò autem Iob quoque hoc refert in numerum virtutis, dicens, Si ambulaui cum irrisoribus. Hic autem ostendit, se cum iis ne sedisse quidem, dicens: Non sedi cum concilio vanitatis. Quocirca Paulus quoque non sinit vesci cum improbis, imò nec vllam cum eis habere consuetudinem, dicens: Si quis autem non obedit sermoni nostro, cum [1.Thess.4.] signate: & non conuersemini cum eo. *Et non communicabo cum electis eorum.* Alius, Neque vnà comedam dulcia eorum. [Heb. delicias habet. Chald. cantilenas.] Alius, Non congregabor in deliciis eorum. Hic dicit illud Apostolicum, fugiendas esse delicias illorum & conuiuia, vbi maximè crescit peccatum, vbi maior est libertas & securitas. Non est autem hoc paruum signum virtutis, non parua via correctionis, eiusmodi fugere conuiuia, & tales cœtus, & neque reuereri amicitiam, neque ventri seruientes robur & constantiã animi dissoluere. Ita dum multi reuererẽtur amicitiam, in ebrietatis fluctus deuoluti sunt, ita capti sunt à fornicatione, [Cõuiuiorum & theatrorũ pernicies.] & ignem voluptatis accenderunt, dum secuti sunt conuiuia, & theatra habentia multum iniquitatis. Hoc ipse quoque ostẽdit se fecisse, vt ne eiusmodi quidem mensæ esset particeps. *Corripiet me iustus in misericordia, & increpabit me: oleum autem peccatoris non impinguet caput meum.* Alius, Misereatur mei iustus misericordiæ, & increpet. [Reprehensores iusti non auersandi.] Hoc quoque est nõ paruum genus virtutis cum priore, non fugere reprehẽsiones & increpationes quæ fiunt à iustis. Quod autem dicit, est eiusmodi, Eorum quidem qui ad gratiam loquuntur propter dampnum, cœtus nunquam fuerim particeps: eos autem elegerim qui sunt acres & vehemẽtes, & corrigunt, qui redarguunt, qui peccatum aperiunt, qui reprehendunt. Hoc est enim maximæ misericordiæ & clementiæ, mederi vulneribus. Oleum autem peccatoris non impinguet caput meum. Vidisti animam virtute instructam, & in ea exercitatam, quæ fert quidem lubẽter iustorum reprehensiones, quæ autem ab iniquis, vel ad gratiam, repellit & reiicit. Quamobrem? Quoniam illi quidem vel miserentes sæpe exitium attulerunt: hi autem acriter insectantes & increpantes correxerunt: & cùm horum quidem reprehensione coniuncta est misericordia, cum [Prou.27.] illorum autem misericordia, mors. Et ideo dixit quispiam esse fideliora amicorum vulnera, quàm voluntaria oscula inimicorum. Considera autem quomodo hic significat illud apostolicum: [2.Tim.4.] Redargue, increpa, exhortare. Talis est enim sanctorum reprehensio. Ita etiam faciunt medici: non solùm secant, sed etiam alligãt. [Collatio.] Quocirca Christus quoque efficiens vt grata esset & accepta reprehensio, non finit reprehensionem ab initio publicari, dicens: [Matt.18.] Vade & reprehẽde ipsum inter te & ipsum solum. Ita etiam faciebat Paulus ostendens reprehensionem cum misericordia, nunc quidem dicens: [Galat.3. 4. Reprehensionis cautio.] O insensati Galatæ. nunc autem: Filioli mei, quos iterum parturio. Oportet enim eum qui reprehendit, multa excogitare, vt accepta sit & grata eius reprehensio: & magna sapientia opus est ei qui adhibuerit tale medicamentum: ac maiore quidem sapientia opus est ei qui reprehendit, quàm ei qui corpus scindit. Quomodo? Quoniam illic quidem aliud est quod scindit, & aliud quod dolorem suscipit: hîc autem eadem est quæ scindit, & quæ dolore afficitur. Oleum autem peccatoris nõ impinguet caput meum, quid hoc est? Ille, inquit, non quærit vtilitatem auditoris, sed suam, vt videatur suauis, iucundus, & amicus: hic autem ante suam gratiam, considerat illius vtilitatem. Vnde etiam hac ratione inter se [Num.16.] maximè differunt. Si autem vel miserãtes sunt auersandi improbi: quãdo sunt admittendi? nunquam. Quamobrem etiam si præbeat pecunias, etiamsi delicias promittat & honores, eum repelle & fuge. Iustum autem etiamsi te verbis ludificetur, etiam si te increpet & insectetur, sequere. Ille enim est qui te diligit. [Heb. inter mala.] *Quoniam adhuc & oratio mea in beneplacitis eorum.* Alius, Adhuc enim & oratio mea intra vitia ipsorum. Alius, In improbitatibus ipsorum. Hæc quidem petiit: Illa verò præbet à seipso, & hinc ostendit non oportere eos solùm confidere orationi inertes & supinè dormientes, sed oportere etiam sua conferre. [Orationi soli non confidendum, sed & operandum.] Quid hic autem ex se præbet? Non oues, boues, & pecunias, sed morum moderationem, & quòd mirandum in modum eorum fugiat improbitatem. Non solùm, inquit, illorum fugiam gratiam, nec eligam horum reprehensionem, sed etiam stabo aduersus eorum cupiditates: tantum abest vt eligam eorum misericordiam. Hoc enim sibi vult illud, In beneplacitis eorum, hoc est, aduersus eorum cupiditates. [Heb. Præcipitẽtur in manibus petræ.] *Absorpti sunt iuncti petræ iudices eorum.* Alius, auellentur in manu petræ. Ostendit hic quàm sit peccatum expugnatu facile, & quàm præceps vitium. Ipsi, inquit, principes, qui omnia agebant & ferebant, perierunt. Non dixit autem, perierunt, sed absorpti sunt, significans eos ita periisse vt nullum sit reliquum eorum vestigium, quod etiam dicit de impio: Transij, & ecce, non erat: quæsiui ipsum, & non est inuentus locus eius. [Psal.36.] Quid est, iuxta? Propè. Quod autem dicit, est eiusmodi, Quemadmodũ petra aliqua quæ mari est obruta, non apparuerit: ita etiam demersę illorum fœlicitates deinceps non amplius apparent, cùm funditus interierint. Vel hoc ergo dicit, deletum esse funditus eorum nomen & gloriam: vel id significat esse potens, robustum & validum. Illud enim significat, auellentur in manu petræ. *Audient verba mea, quoniam potuerunt.* [Pr. בעמן 70. ἡδύνθησαν, suauia, iucũda, pulchra fuerunt.] Alius, Quoniam munita sunt satellitibus. Alius, Quoniam speciosa fuerunt. Hoc est, scient per rerum experientiam, exhortationis & consilij mei iucunditatem. Et quomodo? Reprehensio iustorum hunc producit fructum, & eorum disciplina magnam affert voluptatem. [Sap.3. 2.Cor.4.] Talis est enim virtus. Habet quidem breuis temporis laborem, perpetuam autem lætitiam. *Sicut crassitudo terræ erupta est super terram. Dissipata sunt ossa nostra secus infernum.* Alius, quemadmodum agricola quando frangit terram: ita dissipata sunt ossa nostra in ore inferni. Alius, Perinde ac ei qui cõfringit ac dissecat terram, dissipata sunt ossa nostra in inferno. Alius, Vt qui colit & fodit terram, dissipata sunt ossa nostra iuxta infernum. Postquam dixit verba sua habere plurimum voluptatis, dicit etiã veteres calamitates. Quamuis, inquit, extrema passi sumus, & tanquam proscissa, arata, & fossa terra dispersi sumus omnes & periimus, & ad ipsas mortis portas deuenimus: ita tamen affecti maluimus reprehensionem & correctionem iustorũ, quàm misericordiam peccatorum, etenim quodcunque acci-

derit, à tua spe pendemus: neque quicquam nobis eueniet, quod possit efficere quo minus ad te respiciamus. Vnde etiam subiunxit dicens, *Quia ad te Domine, Domine oculi mei. In te speraui, non auferas animam meam.* Etsi, inquit, innumerabiles irruant calamitates, licet bella, prælia, mortes, & portæ inferi, à sacra anchora non recedimus, sed firmam tui auxilij spem tenemus, armísque & acie dimissis, speramus fore vt hinc, nempe à tuo auxilio liberemur. In te speraui, non auferas animam meam. Alius, Ne * euacues. Hoc est, ne sinas me abire re infecta. *Custodi me à laqueo quem statuerunt mihi, & à scandalis operantium iniquitatem.* Non hic dicit tantum insidias, sed quæ clàm fiunt, & occultæ sunt, quæ sunt & obseruatu & deprehensu difficiles, & ad quas cauendas superno maximè auxilio opus est. Precatione autem ideo conclusit orationem, à qua exordium sumpserat in ea desinens, hæc quidem à se conferri ostendens, spem in Deum, perpetuò ad Deum respicere, malorum cœtus fugere, odio habere improbas eorum cupiditates. A Deo autem & opem auxilium, & iis quæ sunt toleratu difficillima, reddere superiorem. Ita enim virtus contexitur, dum & nostrum studium adhibetur, & Deus nobis opitulatur. *Cadent in retiaculo eius pedes. Singulariter sum ego donec transeam.* In cuiúsnam cadent retiaculum? Dei. Hoc est, vincentur, capientur. Tenentur enim iusti, vt corrigantur, & excitetur eorum philosophia: peccatores autem, vt quorum sit morbus immedicabilis, vsque ad pœnam & supplicium detinentur. Singulariter sum ego donec transeam. Alius, Simul ego sum donec transeam. Hoc est, compactus, coniunctus, non dispersus: vel ex septuaginta sententia, liberatus à malis, purus ab illorum congressione, & tanquam solus habitans: quod quidem est maximum genus virtutis. Non vno autem aut duobus tribúsve diebus hoc facit, sed per totam vitam. Hoc est murus, hoc propugnaculum, hoc virtutis incrementum, malos fugere, coactum & constipatum apud se consistere toto vitę tempore, & ab iis qui corrumpunt, seiunctum habitare. Solitudo enim non facit esse solum, sed mēs quæ tenetur amore & studio sapientiæ. Ita etiam qui habitant in mediis vrbibus, foris, & strepitibus, poterunt esse singulares homines, dum corruptos cœtus fugiant, & se iustorum conciliis adiungant. Hæc est via secura. Qui ergo est ad alios corrigendos idoneus, cum iis versetur qui sunt suscepturi medicinam, & eos reddat meliores. Qui est autem imbecillior, fugiat improbos, vt ab illis damnum non accipiat. Ita & præsentem vitam tutè aget, & securè, & bona futura consequetur. Quæ detur nobis omnibus consequi gratia & clementia Domini nostri Iesu Christi, cui gloria & potentia nunc & semper, & in secula seculorum. Amen.

Sacra anchora spes in Deum. Heb. 6.
Frustreris.
Virtutis cōtextus.
Editio Græca hoc non habet.
Monachismus verus. Singulares homines.

IN PSALMVM CXLI.

Conduplicatio.

VOCE *mea ad Dominum clamaui, voce mea ad Dominum deprecatus sum.* Vides quomodo vbique hoc facit, & hinc ducit exordium: Bis autem hic dicit, voce & voce. Hoc autem non abs re facit, sed vt hæc duo nos doceat per conduplicationem, & summam animi alacritatem, & intensam mentem. Præterea autem suam oportere esse vocem. Non enim omnes voce clamant, nec ad Deum, nec propria. Oportet autem hæc omnia cōcurrere. Qui clamat aduersus inimicos, non edit vocem hominis, sed feræ & serpentis. Qui est negligens, & non audit quæ dicit, non clamat ad Deum, sed ne quicquam ac temerè loquitur. Qui mentem non excitat, & si valde vociferetur, hic rursus non clamat. Vox enim, vt iam sæpe dixi, nō significat spiritus tonum, sed mentem intensam. At hic non sic, sed hæc tria simul colligit, & ostēdit se & voce clamare, & ad Deum, & voce propria, & ideo bis dicit, voce mea, & voce mea. *Effundo in conspectu eius orationem meam & tribulationem meam ante ipsum pronuncio.* Vidisti animum liberum ab omnibus quæ ad hanc vitam pertinent. neque enim confugit ad homines, nec ab eis petiit auxilium, sed opem quæ expugnari non potest, rogauit à superis. Deinde intensam & vehemētem animi promptitudinem, quam intus habuit absconsam ostendit per hæc verba, Effundo, inquit, abundè ac copiosè. Hinc etiam discimus afflictiones non parum conferre ad philosophiam. Hic est fructus afflictionis. Nemo ergo ipsam fugiat. Duo enim habet hæc commoda. Vnum quidem quòd facit studiosiores, & attentiores. Alterum autem, quòd ea quoque iusta est causa vt audiamur. Et ideo non dixit ipse, iustitiam meam, nec mea rectè facta, sed meam afflictioné, nempe quòd ea non paruum afferat patrocinium. Quocirca Esaias, Adhortamini, inquit, populum meum sacerdotes, loquimini ad cor Hierusalem, quoniam suscepit de manu Domini duplicia peccata eius. Et Paulus: Tradidi hunc hominem satanæ ad interitum carnis: vt spiritus sit saluus. Et ad Corinthios scribens, dicebat: Propterea multi in vobis infirmi sunt & imbecilli, & dormiunt multi. Si enim nosipsos iudicaremus, non iudicaremur. Iudicati autem à Domino castigamur, ne cum mundo condemnemur. Porrò autem diuiti dicebat Abraham: Recepisti bona tua in vita tua, & Lazarus mala sua: & nunc hic quidem consolationem accipit, tu verò cruciaris. Iam verò Dauid quoque cum ei malediceret Semei, dicebat: Sine eum mihi maledicere, quoniam Deus ei mandauit, vt videret meam humilitatem. Et in scripturis vbique inuenimus quòd qui afflictiones ferunt grato & patienti animo, nō solùm multa peccata delent, sed etiam non paruam apud Deum fiduciam & loquendi libertatem obtinent. *In deficiēdo ex me spiritum meum, & tu cognouisti semitas meas.* Quando qui sunt in primis pusilli & abiecti animi, cōcidunt, & multi etiam mala verba loquuntur: is tunc maximè philosophatur, vt qui studij magistram habeat afflictionem. Quādo ergo videris quempiam ex afflictione desperantem, aut verbum aliquod acerbum proloquentem: ne in causa esse existimes afflictionem, sed pusillum & abiectū eius qui loquitur, animum. afflictionis enim natura solet efficere contraria, attentionem, animi contritionem, intensam mentem, pietatis incrementum. Quocirca dicebat Paulus: Afflictio patientiam operatur, patiētia probationem. Si autem Iudæi afflicti murmurabāt, non afflictionis, sed illorum amentiæ erāt verba murmurationis. Sancti cùm affliguntur, euadunt clariores, & sapientiæ studio magis dediti. Quocirca ipse quoque dicebat, Bonū mihi Domine quòd humiliasti me, vt discam iustificationes tuas. Et Paulus: Et propter ingētem magnitudinem reuelationum, ne nimis extollerer, datus est mihi stimulus carnis, angelus satanæ qui me colaphizet. Pro eo ter Dominum rogaui, & dixit mihi: Sufficit tibi gratia mea: virt° enim in infirmitate perficitur. Et ideo mihi placeo in afflictionibus, in infirmitatibus, in persecutionibus. Quando enim infirmor: tunc potēs sum. Vides eum magis excitari in afflictione, & ad Deū confugere, & ei vehementer adhærere in ipso profundo malorum, (Hoc enim sibi vult illud, In deficiendo ex me spiritum meum) & tunc diligentiorem & meliorem effici. Illud autem, Et tu cognouisti semitas meas, Alius interpres dixit, Tu enim scis. *In via hac qua ambulabam, absconderunt laqueum mihi. Considerabam ad dexteram, & videbam: & non erat qui cognosceret me.* Hic ostendit ingentem calamitatem, & mala amplificata, & hostium insidias, quomodo prius accesserunt, volentes eum prosternere, & quod est omnium difficillimum, non modò nulli erant socij aut adiutores, sed ne eum quidem agnoscebant. Hoc est maxima solitudo, summa alienatio, est enim paucorum, adesse in calamitatibus, & opem ferre, & maximè quando calamitates minantur pericula. Sed hoc non modò eum non læsit, sed etiam valde iuuit, vtpote quòd eum Deo familiarem fecerit. Et tu ergo ô dilecte, quādo videris mala crescere, ne concidas, nec animum abiicias, sed sis gnauior & vigilantior. Deus enim ideo permittit ea oriri, vt tuam excutiat socordiam, vt te dormitantem excitet. Tunc enim excinduntur omnia superuacanea: tunc omnia quæ ad hanc nostram vitam pertinent, expirant: tunc in oratione euadit quis diligentior, tunc ad eleemosynam & ad ventris despicientiam fit alacrior, & vnumquodque animi vitium facilè superatur, fugatum ab afflictione. Neque enim ab initio vt nos puniret, implicauit nos laboribus & ægritudinibus, etiam si ita pronunciarit vt supplicij loco haberet: sed vt nos castigaret, & meliores redderet. Si enim cùm & dolor immineat, & vita sit laboriosa, adeò inualescit vitium: si nihil esset horum, quò tandem non processisset? Et quid miraris si ita est in animo, cùm etiam in corporibus sit bonum afflictio: & supra modum luxuriare, & deliciis perfundi carnem, sit valde noxium? & alioqui dum vndique ponuntur insidiæ, id homines reddit cautos & circumspectos: & si attenderimus, nihil damni accipimus. Et ideo dicit quispiam, agnosce quòd transis in medio laqueorum, & supra ciuitatum pinnas ambulas, & hic: In via hac qua ambulabam, absconderunt laqueum mihi. Quòd si quis hæc etiam sumpserit anagogicè, videbit hoc ipsum facientem diabolum, & non procul sed propè occultantem insidias. Quocirca magna nobis cautione & vigilantia opus est. Occultat enim laqueum in eleemosyna, nēpe vanam gloriam, in ieiunio arrogantiam, & in aliis alia, in ipsis viis in quibus ambulamus: quod est longè difficillimum. *Periit fuga à me.* Vide rursus aliam malorum accessionem. Ostēdit enim non solùm esse in viis laqueos, nec vllum fuisse qui opem ferret & agnosceret; sed nec quod reliquum quidem est ad euasionem, vt fuga saluti suæ consulat, id sibi esse promptum & expeditum. Ita in mediis malis interceptus fuerat, nec effugi poterat calamitas: & tamen ne sic quidē desperabat. *Et non est qui requirat animam meam.* Hoc est, Qui defendat, qui opem ferat. Quid hic ergo? Nunquid cùm in tanta versaretur inopia, & tanta premeretur rerū difficultate, desperauit salutem? Nequaquam, sed ad Deum statim confugit, & dicit: *Clamaui ad te Domine, dixi, tu es spes mea, portio mea in terra viuentium.* Vides cautionem animi & vigilātiam. Mala eum minimè obruerunt, sed magis erexerunt & extulerunt: & cùm in summa esset inopia, & rerum omnium difficultate, agnouit manum inuictam, & vires omnipotentes, & in rebus impeditis facilem euadendi rationem. Dixi, tu es spes mea. Reprobata sunt, inquit, humana omnia, & tēpestas adeò est omni auxilio superior, vt nulla arte possit vitari naufragium, & tamen etiamsi hæc omnia desperata sunt apud homines, omnésque defessi & malis exhausti simus: tibi tamen omnia sunt facilia: vnde etiā in te sperantes minimè elanguescimus. Portio mea es in terra viuentium. Hoc est, Totus thesaurus meus, diuitiæ meæ, omnia ipse es. In terra viuentium. Terram viuētium hîc vocat suam patriam. Captiuitatem enim Babylonicam, inferos & mortem sæpe vocat. Deinde quoniam cùm in aliena quidem esset regione, solitus non peragebatur cultus, illic autem omnia sacra & omnes implebantur ceremoniæ: propterea dicit, Portio mea es in terra viuentium. Semper mei curam gessisti, inquit, & me tibi familiarem fecisti in terra, & magna mihi tecum intercessit coniunctio. *Intende ad deprecationem meam, quia humiliatus sum nimis.* Vides quomodo id quod superius dixit, hoc etiam ponit hîc pro sui defensione, quòd humiliatus sit, inquam, quòd peccatorū supra modum pœnas dederit. Hoc autem, Nimis, non est eorum quæ facta sunt, reprehensionis: sed eius qui patitur, doloris & imbecillitatis. Si enim, quid peccata mereantur, respexeris: non est nimia deiectio ac humiliatio. Sin autem eius qui fert, imbecillitatem: nimia est, & supra modum. Deus enim nunquam pœnas sumit quas merentur peccata. Quòd si iis qui patiuntur, videtur esse intolerabilis, id non ex eorum quæ fiunt, natura proficiscitur: sed ex imbecillitate eorum qui illa sustinent. *Libera me à persequentibus me, quia confortati sunt super me.* Ecce rursus alia causa, nempe iniustæ eorum qui illum incessunt, insidię, & quòd ipse sit valde imbecillus. *Educ de custodia animam meam, ad confitendum nomini tuo.* Confiteri, hîc ponitur pro eo, quod est gratias agere. Hoc est autem quod dicit, Libera me à malis. Per custodiam enim, seu carcerem, significat summas calamitates. Ad confitēdum nomini tuo. Hoc quoque est non paruum, vt qui rebus vtuntur secundis, acceptorum beneficiorū minimè obliuiscantur. Multi enim homines in afflictionibus quidem sunt diligentiores, in rebus autem prosperis & ocio socordiores: alij rursus in quiete & rebus secundis sunt negligentes: & in rebus aduersis de se desperant, & fiunt supiniores. Sed hic in vtraque horum temporum differentia manet, semper eandem cautionem adhibens ac conseruans. neque enim afflictio vt is animo concideret, effecit: sed ad orationem potius & supplicationem eum adduxit: nec rerum prosperarum successus & ocium eum supinum reddidit, sed tunc etiam paratus est ad gratiarum actionem. *Me expectabunt iusti, donec retribuas mihi.* Coronabunt iusti, quando me beneficio affeceris. Quid hoc est? Hoc quoque iustis proderit. Illi enim gaudebunt, lętitia afficientur, exultabūt, cùm me viderint liberatū à malis. Tales enim sunt sanctorum animæ: & eorū cum quibus malè agitur, miserentur: nec iis inuident quibus res secundę euenerint, sed gaudent & lætantur, & iis qui beneficio affecti sunt, gratulantur. Quod etiam iussit Paulus, Gaudete, inquiens, cum gaudentibus: & flete cum flentibus. Non est autem hæc parua virtus. Multi enim iacētibus lætabundi insultant, & se erigentibus inuident, ex crudelitate & summa inhumanitate vtrasque has perturbationes animi patientes. At non sic iusti, sed ab vtroque hoc vitio liberati, cùm sint misericordes & clementes, has virtutes possident. Quemadmodum ergo illis ex crudelitate vtraque eueniunt, ita his propter humanitatem & clementiam, quòd & eorum qui dolent, commisereantur: & iis cum quibus bene agitur, collætentur. Cur autem dixit, Donec retribuas mihi? Alius quidē dicit, Quando mihi benefeceris. Alij verò, Quando retribues & remuneraberis me. Atqui superius dixit afflictionem & humiliationem, non præclara facinora, nec ex rectè factis fiduciam. Quānam autem de causa petit remunerationem? Pro diebus humiliationis. Non est enim pusillum hoc rectè factum, ferre afflictionem cum gratiarū actione, & ideo vocat retributionem, eam quæ illa sequitur, remunerationem. Nec nos ergo animi angamur in afflictionibus, sed oremus ne intremus in tentationem: quæ autem euenerint excipiamus. Ita enim & quę habemus peccata, deponimus: & si qua est in nobis iustitia, eam clariorem reddimus. Id autem Iob ostendit, qui tunc magis claruit. Hoc bonum est etiam in corporibus. Hoc non solum est in hominibus, sed etiam in

Vox hominis. Vox serpentis. Vox in sacro quæ intelligatur. Pronuncio, ἀπαγγελῶ, annunciabo, vt & Hebr. & Chald.
Hier. 17. Afflictionis commoda duo.
Esa. 40. Iuxta 70.
1. Cor. 5.
1. Cor. 11.
Luc. 16.
2. Reg. 16.
Deut. 4.
Psal. 17. 33.
Esa. 9.
Osee 6.
Afflictionis effectus.
Rom. 5.
Exod. 15. 16. 17. & Num. 16.
Psal. 118.
2. Cor. 11.
Heb. & Chald. Quum anxius esset vel defecisset in m.s.m.
Calamitosis pauci adsunt. Esa. 63. Hier. 2. Matt. 26.
Psal. 114. Eccles. 2. Iob 5. Osee 4.
Eccles. 9.
1. Pet. 5. Laqueos etiam in virtutibus tendit diabolus.
Iob 41. Sap. 12. Eccles. 8. 2. Cor. 1.
Nimis, particulæ vsus.
Peccata nunquam dignè Deus punit. Psal. 144. Abac. 3. Iacob. 2.
Cōfessio, gratiarum actio.
γνώμη.
Prouer. 1. Ezec. 16. 1. Reg. vlt. Hier. 8. 18.
Heb. circumdabunt.
Rom. 12.
Heb. & Chald. Afflictionis tolerantia æquanimis, meritoria.
Matt. 26.
Afflictionis commoditas, à simili.

1115 IN PSALMVM CXLI. 1116

brutis: non in brutis solùm, sed etiam in plãtis. Et ideo ne in vitibus quidem permittunt agricolæ comas nimis luxuriare, nec in aliis arboribus, sed ne nimium crescãt, falce prohibent, omnes earum vires in radices conuertentes, ne eæ in foliis consumptæ, fructus inanes & inutiles producant. Quod quidem euenit etiam in hominibus. Studio enim in ea quæ sunt superflua cõsumpto, imbecillior fit animus ad ferendũ fructum pietatis maturum & perfectum. Hoc etiam videri potest in aquis.

A simili rursus.

Quæ enim consistit, & non meat, est noxia: sed quæ mouetur, exhauritur, & per tubos & aquæductus transmittitur, non solùm ea est salubris, sed & visu, & tactu, & potu est iucundior. Sæpe etiam vicit naturam afflictio. Quod enim vietum ac flaccidum est, & deorsum fertur, si prematur, sursum erigitur. Quod etiam accidit in hominibus. Qui enim facilè ferunt afflictiones, redduntur excelsiores, etiamsi sint valde abiecti, terreni, & humiles: & ex iis magna commoda accipiunt. Hæc ergo cùm sciamus, cum gratiarum actione feramus mala quæ in nos immittuntur, vt & illa nobis fiant faciliora, & bona futura consequamur. Quæ detur nobis omnibus consequi gratia & clementia Domini nostri Iesu Christi, cui gloria & potentia in secula seculorũ. Amen.

IN PSALMVM CXLII.

DOMINE *exaudi orationem meam.* Est quidem προσευχὴ & precatio quæ fit per verba, & est etiam promissum seu votum. Quocirca suadet etiam quidam sapiens, dicens, Ne iteraueris verbum in oratione tua.

Eccles.7.

Non autem hortatur & suadet vt nõ eadem bis dicamus cùm Deum rogamus & precamur: absit: (iubemur enim perseuerare in orationibus) sed ne differamus quando Deo aliquid fuerimus polliciti, & id soluere properemus.

Luc.11. Eccles.7.

Et ideo dicit alibi, Ne differas reddere votum. Futurum enim est incertũ. Vel enim morbus, vel quæ præter opinionem accidunt negotia, prohibuerint. Quòd si etiam mors adueniens te interruperit, non dabitur tibi venia. Orationem autem hîc dicit precationem & supplicationem: & ideo subiunxit, hoc ipsum significans, *Auribus percipe obsecrationem meam in veritate tua*. Alius, In fide tua. Alius, In stabilitate tua. Hoc est, Annue petitioni, & fac vt ea effectum consequatur, tua veritate confirmans: vtere tua potẽtia ad ea implenda quæ peto. Sed videamus cuiusmodi sit postulatio. Apud homines quando quis offert supplicationẽ, hoc considerant qui eam suscipiunt: & si sit iustum & legitimum, auditur. Sed apud homines quidem, pro honoribus, dignitatibus, & pecuniis fit supplicatio, sæpe etiam vt prohibeatur iniuria: alij autem ea petũt quæ sunt maiora quam vt fieri possint à iudicibus: nos autem supplicamus pro peccatorum condonatione: & tunc venimus ad supplicationem, quando iudex qui est intus, non remiserit, conscientia inquam nostra, quæ nos vrget ac vexat.

Conscientia iudex interior.

Neque enim in eius potestate situm est remittere: & quemadmodum ad imperatorem nemo pro veste discissa, nec pro decem obolis ereptis audet accedere: ita etiam tu, atque adeò lõgè amplius, caue ne ad Deum accedas pro rebus vilibus, contemptis, & nihili:

Auxilium Dei in quibus rebus quærendum.

vt verbi gratia, si quis in pecunia tibi fecerit iniuriã, aut si quis affecerit te contumelia: sed in iis in quibus diabolus te iniuria afficit, cùm superno maximè auxilio opus est. At non habes qui tui curam gerat, & tuam supplicationem offerat? Cùm rex procedit, eum alloquere, & quære tempus opportunum. Quãdo ergo procedit rex? Semper & perpetuò. Quando est autem tempus opportunum? Quando tu volueris, quando vt dignus sis teipsum præparaueris.

Exod.19.

Iubebantur quidem Iudæi in valle subsistere cùm Deo apparerent, & albas vestes induere, & cum vxore rem non habere. Tu autem animam emunda pro vestibus, & cum moderatione, mansuetudine, & summa quiete accede, & ad regem proficiscere, & si vis verè quod petis, impetrare: non eget multis sumptibus peregrinatio: accipe virtutem viaticum. Et vbinam agit hic rex?

Psal.50. Deus quibus præstò sit.

Prope eos qui corde sunt contrito. Illa via ingredere. Prope est dominus omnibus qui ipsum inuocant in veritate, illic eum inuenies. Illic eum alloquêris.

Esa.58. Ibidem.

Est prope eos qui panem frãgunt esurientibus, & faciunt eleemosynam. Si hac veneris, inuenies eum paratum, annuentem tuæ petitioni. Te enim adhuc loquente, dicam, Ecce adsum, nec opus erit intercessore: sed per te ipsum quod petis assequêris. *Exaudi me in tua iustitia*. Quid facis ô homo? Procedens dicturus es, Ne intres in iudicium cum seruo tuo, quia non iustificabitur in conspectu tuo omnis viuens: & hic rogas vt sicut iustum est exaudiaris? Quid est ergo quod dicitur?

Iustitia Dei clementia.

Iustitiam hîc dicit clementiam, & in multis scripturæ locis videri potest accipi iustitia pro clementia, ídque iure perfectò. Apud homines enim iustitia, priuata est misericordia: apud Deum autem nõ itidem, sed iustitiæ quoque admixta est misericordia, & tanta, vt ipsa etiam iustitia vocetur clementia. Atqui considera quidem in inundatione quanta fuerit misericordia, quanta rursus iustitia.

Gen.7.8.

Etsi enim pœnas dederunt qui tunc peccabãt: non tamen dederunt quas meruerant. Ne mihi enim molem aquarum respexeris, neque dierum multitudinem quibus fuit diluuij naufragium, neque orbem terrę qui tunc erat abyssus. Quid hoc enim refert eorum qui perierunt? Hæc enim possunt quidem timorem incutere: iis autem qui mortui sunt, nullum supplicium afferunt.

Diluuij punitio quam leuis.

Quomodo enim punirentur qui quæ fiunt, non sentiunt? quorum etiam breui temporis momento fuit interitus, breuémque & leuissimam mortem passi sunt, & igne & ense & laqueo & tormentis faciliorem, & longè minus molestam. Quare speciem potius supplicij, quàm experientiam habebant quæ fiebant. Qui itaque toto vitæ tempore ad extremam vsque senectutem talia commiserant, breuissimo temporis momento pœnas dederunt, siquidem naturæ debitum vocandum sit supplicium. Vidisti quanta sit clementia. Vis etiam eam aliunde videre? Non enim statim intulit, sed & semel & bis & sæpe eam prædixit. Per arcam enim eos allocutus est: illi verò ne sic quidem cessarunt, etsi non opus erat vt vlla denunciatio fieret improbitati.

Genes.6.

Sed neque eos natura docuit, sed tanquam porci, imò verò quibusuis porcis obscœniores, cùm & se inter se corrumperent, & naturæ leges funditus conuellissent, & nec vlli suasioni nec consilio paruissent, nec ex iusti vicinitate aliquid cõmodi cepissent, breui solùm temporis momento pœnas dederunt, vel potiùs ab interitu erepti & à pœna liberati sunt. Ea enim facere, multò est grauius, quàm aquis breui momento intercipi. Hóccine est ergo, dic mihi, supplicium, eos qui vitiis erant corrupti, & sceleratè ac nefariè inter se coniungebantur, & alter alterum dedecore afficiebant & afficiebantur, ab eiusmodi exitio liberare? Deinde, medicum quidem qui membra putrida resecat, non dicemus punire corpus, sed tanquam benignũ & humanum admittemus: Dei autem benignitatem & clementiam non multò magis admirabimur, qui suos ea ratione castigat?

1.Tim.1.

Eum quidem perpetuò oportet admirari, & gloria afficere: sed hoc nomine nunquam desistamus eius stupere curam ac prouidentiam: nec eum cessemus ea de causa laudare, quòd & breuem sectionem adhibuerit, & serpens malum resciderit, & medicinam quæ nullum dolorem afferat, admouerit.

Ne te

Ne te ergo hoc conturbet, quòd omnes repente & vno tempore obruti sunt. Quid enim refert an sic, an paulatim? Quid eum qui excessit iuuat quod per se & solus, aut lædit, quòd cum omnibus excesserit? Exaudi me in tua iustitia. Hoc est, in benignitate & clementia. Quod enim id significet, subiunxit: *Et non intres in iudicium cum seruo tuo*. Hoc etiam petit Iob, qui erat vir iustus, & verax, & abstinens ab omni re mala, dicens: Vtinam esset qui discerneret & argueret inter vtrumque.

Iob 1. Iob 13.31. Iob 39. 40.

Cùm Deus autem apparuit: Manum apponam ori meo, licet Deus prouocaret & diceret: Non, sed accinge tãquam vir lumbos tuos. Hoc etiam Iudæis exprobrat, dicens:

Hier.2.

Quod inuenerunt patres vestri in me delictũ, quia principes vestri in me se iniquè gesserunt? Hoc autem facit, non volens grauiorem in eos reddere sententiam, sed volens eos eò adducere, vt sua peccata sentirent, eáque confiterentur, & nunc eis daret veniam, vt sic beneficij nossent magnitudinem. Et ideo dicit: Dic tu prior tuas iniquitates, Non vt condemneris: sed vt iustificeris.

Esa.43.

Ea de causa nec ipse eas dicit, sed illum ad eas dicendas comparat. Si enim vellet punire, ipse eum accusasset. Nunc autem quoniam vult misereri, cedit ei qui peccauit, vt ipse grati & memoris animi coronam accipiat, & per confessionem misericordiam attrahat. Quid potest cum hac conferri clementia?

Confessionis peccatorum, fructus.

Nihil. Dic, inquit, & nihil quæro amplius: confitere, & mihi sufficit. Dic, & totum fero acceptum. Ne intres in iudicium cum seruo tuo. Multi sunt qui in hoc se rectè gerunt, ex eo quòd sit Deus iudicaturus. Qui enim pio sunt & grato animo, hoc antè norunt: qui secus, ex eo quòd Prophetæ dicunt assiduè: Iudicium Domino ad populum suum, & cum Israël differet.

Mich.6. Esa.1. Esa.58. Iob 11.

Et rursus, Audite voragines, & fundamenta terræ. Et, Audi cœlum, & auribus percipe terra. Ex eo ergo quòd ipse assiduè dicatur iudicare, etiam qui paulò minus sensus habebant, se in eo rectè gerebant.

Hier.12. Ezech.18.

Etenim dicebant nonnulli Iudæi, Quare ieiunauimus, & non aspexisti? &, Quicunque facit malum, bonum coram Domino: & ædificantur qui faciunt scelera, & beatos ducimus alienos. &, Non est recta via Domini. Porrò autem beatus quoque Iob postquam in illam tentationem incidit, non eo animo, nec ea dixit quæ Iudæi. Absit.

Iob 13. 31.

Dixit tamen: vtinam esset intercessor, & qui discerneret & argueret inter vtrumque, & timor eius ne me conturbaret. Et ideo dicit ei, Interrogabo ego te, tu verò mihi responde.

Iob 42.

Deinde quoniam obstupefactus fuerat, & dixerat. Cur ego adhuc iudicor dum corrigor, & arguo Dominum? Et rursus: Auditione quidem auris te priùs audiui, nunc autem etiam oculi te viderunt: quocirca meipsum vilipendi, & liquefactus sum: existimaui autem meipsum terram & cinerem: ponam manum super os meum:

Iob 36. 40.

dixit ei, Ne, sed accingere tanquam vir lumbos tuos, propemodum eius verba in memoriam redigens & dicens, Quoniam mecum voluisti iudicio contendere, ecce adsum disceptaturus. Vidisti Dei clementiam ineffabilem, vidisti bonitatem infinitã.

Dan.3.

Et ideo tres quoque pueri dicebant, Peccauimus, iniquè egimus, nos iniustè gessimus. Quoniam enim multi homines sensus planè expertes peccata sua in Deum conferunt, hoc procurante & machinante diabolo, hanc consuetudinem Deus euellens radicitus, dicit se cum eis iudicio contendere.

Hier.2. Genes.3.

Tale quid etiam peccauit Protoplastus, qui primus inquam creatus est Adam, & ideo dicebat: Mulier quam dedisti mecum, ea mihi dedit, & comedi. Iudæi quoque multa eiusmodi peccabant. *Quia non iustificabitur in conspectu tuo omnis viuens*. Quid de me dico, & hoc & illo? inquit. Non est homo super terram, qui si de iis in iudicio contendat quæ illi à te præcepta sunt, possit iustificari: Ita est apud te plenissima & redundantissima victoria. *Quia persecutus est inimicus animam meam*.

1.Reg.18. 23.24.

Potest quidem hoc intelligi & de Saule, qui erat tunc inimicus, & eum persequebatur. Potest etiam dici per anagogen inimicus diabolus.

1.Pet.5.

Ille enim non cessat eos qui Dei sunt, persequi. Quomodo ergo liberabimur ab eius persecutione? Si locum inuenerimus, in quem non potest ingredi. Et quísnam est hic locus? Quis alius quàm cœlum? Quomodo autem potest in cœlum ascendi? Audi Paulum dicentem, & ostendentem quòd etiam carne implicati possumus illic versari. Quæ sursum sunt cogitate, vbi est Christus in dextera Dei sedens.

Coloss.3. Philip.3.

Et rursus: Nostra autem conuersatio est in cœlis. *Humiliauit in terra vitam meam*. Multa significat nomen humilitatis. Est enim & virtutis humilitas, vt quando dicit: Cor contritum & humiliatum Deus non despiciet.

Humilitas multiplex. Psal 50. 2.Reg.8.

Est & humilitas quæ procedit ex calamitatibus. Est & quæ proficiscitur ex peccatis. Hic autem eam significat, quæ oritur ex tentationibus. Quocirca subiungit hoc ostendens, Humiliauit in terra vitam meam. Est etiam humilitas, quæ procedit ex superbia, vt quando dicit: Qui se exaltat, humiliabitur.

Iudic.6. Psal.105. Luc.14. 18.

Est etiam alia humilitas, quæ proficiscitur ab insatiabili cupiditate.

Eccl.13. 19. εἰκών.

Quid est enim abiectius & humilius iis, qui seipsos infodiunt diuitiis, potentiæ & gloriæ? Ij enim sunt duabus rationibus humiles, & quòd humi serpant ac trahantur, & quòd ea magna existiment, quemadmodum parui pueri pilas, talos, & huiusmodi ludicra magnifaciunt. At hoc non est signum quòd ea magna sint, sed quòd qui ea admirantur, mentem habeant imperfectam & humilem. Sed hoc quidem est ætatis & naturæ defectus: illud verò est culpa voluntatis. Cùm enim sit vir, & perfectæ ac maturæ ætatis, mensas, luxum, & delicias res putat esse magnas: quo quid esse potest abiectius & humilius? Atqui multi eos esse magni & excelsi animi eximant: sed hi sunt illis longè humiliores. Rursus ergo discamus quæ sit vera altitudo: & quid vilitatem & humilitatem efficiat.

Matt.19. Marc.10.

Nihil enim ęquè facit excelsum, ac ea despicere. Nũc ergo Propheta dicit humilitatem quæ oritur ex calamitatibus, *Collocauit me in obscuris sicut mortuos seculi*. Duplicem dicit calamitatem, & quòd in obscuris, & quòd tanquam mortuos seculi: per vtraque significans eam quæ tunc erat captiuitatem. Quoniam enim etiam qui est in obscuro, potest aliquid agere accensa candela: volens ostendere insignem malorum magnitudinem, addito mortuorum nomine auxit tragœdiam. Tales sunt qui in peccatis viuunt. Ita enim sunt tanquam mortui in tenebris. licet ergo lampades circumferant innumerabiles, licet ad Solem respiciant, licet ex vestibus & alio vitæ cultu alacres & læti videantur, nihilo meliori, imò verò deteriori sunt conditione, quàm qui sunt mortui, & agunt in tenebris, quatenus illa quidem res est naturalis, hoc verò est culpa voluntatis. Tenebræ quoque sunt eæ quæ futuræ sunt, de quibus dicit, Tollite eum, & mittite in tenebras exteriores. Sunt etiam vitij tenebræ.

Tenebræ mortis. Matt 22. Esa. 9. 1.Thes.5. Rom.1. Sap.1. Peccatorum tenebræ.

Sedentes, inquit, in tenebris, & vmbra mortis. Et Paulus, Non sumus filij tenebrarum. Et rursus, Euanuerunt in cogitationibus suis, & obscuratum est insipiens cor eorum. Et ideo quemadmodum qui versantur in tenebris, nesciunt rerum naturam: ita etiam qui sunt in peccatis, sunt obcæcati, & ea quæ apparent, non discernunt, sed ad vmbras tanquam ad res veras currunt: diuitias, & delicias, & potẽtiam persequentes: nec amicos, nec inimicos nouerunt, inimicis quidem tanquam amicis fidẽtes, cum amicis verò tãquam cum hostibus confligentes. Non vides pauperes quotidie clamantes, & eiulantes, à nemine tamen audiri?

Pauperes cur non audiantur à mundanis.

[Psal. 142.] Quare non audiunt? Quoniam collocauit eos diabolus in obscuris, sicut mortuos seculi. Quod enim sunt aliis tenebræ & mortis affectio, hoc est eis inhumanitas. Est eorum qui sedent in tenebris, non videre mala quæ illos inuadunt. Hoc etiam eis accidit, qui non vident quę iuxta eos sitæ sunt calamitates, & in voragines fossásque & præcipitia deturbantur. Est eorum qui sedent in [Iob 14.] tenebris, turpia securè audere admittere. Hoc etiam faciunt qui nequiter viuunt, tanquam qui sedent in tenebris, & perinde ac si nemo homo sit qui quæ fiunt respiciat, omnia tam securè perpetrant, in mediis vrbibus tanquam in solitudine scelera committentes. Qui sedent in tenebris, sunt in perpetuo metu: ita hic etiam. [Animi sibi malè conscij.] Nullus enim raptor & auarus est à metu alienus quantumcunque se insolenter iactitet, & extrinsecus lætantis speciem præ se ferat. Talis est enim natura animi sibi malè conscij. Et erant hi quidem antea omni venia priuati, sed nunc magis, quòd cùm sol iustitiæ illuxerit, adhuc sedent in tenebris. Et quomodo cùm illuxit sol, sedent in tenebris? Propter suorum oculorum imbecillitatem. Cùm enim se antris, cloacis, & voraginibus vitij infoderint, non possunt intueri radium. *Et anxiatus est super me spiritus meus. In me turbatum est cor meum.* [χηραμὺς. Mœrore cõfectus Heb.] Alius, Et circumagebatur in me anima mea. Ostendit rursus summam afflictionem per animi perturbatio- [Esa. 57.] nem. Quid est autem, In me? Ne aliis quidem poteram enunciare, & consolationem ab eis accipere. Tales sunt animi improborum. Nunquam non conturbantur, non solùm dum sunt præsentia, sed etiam dum expe- [Improborum inquietudo. Collatio.] ctantur mala. Nunquam est eis vlla tranquillitas, nulla animi securitas, sed perturbantur magis quàm vllum pelagus: non nox, non dies eis concedit vt sedetur tempestas: sed vndiquaque vexantur, & si nullus sit qui [ὑποτύπωσις auari.] eis molestiam exhibeat, bellum intestinum, & quod secum cohabitat, habentes: nec iis quæ iam acceperunt, fruuntur: eorum quæ nondum aduenerunt, solicitudine lacerati, laniati: de omnium negotiis solliciti, de bonis omnium curiosè scrutantes: animo agitantes quomodo hunc quidem persuadebunt, illum verò terrebunt, alium blandis verbis allicient, alium verò cogent, alium autem obseruabunt: calumnias, emptiones, venditiones, testamenta, fideiussiones, vsuras, sortes, & horum malorum quisquilias & fæces apud se versantes: & quando eis omnia affluunt, tunc maximè perturbantur. Vide diuitem illum qui tunc maximè turbatur, quando eius ager fuit fertilissimus, dubitátque, & [Luc. 12.] est animi perplexus, & dicit: Quid faciam? Diruam horrea mea, & ædificabo maiora. Pauperi autem nihil tale accidit. *Memor fui dierum antiquorum*: meditatus sum in omnibus operibus tuis. Non est hæc parua con- [Præteritorum memoria quàm vtilis.] solatio, priora nosse & præsentia. Quoniam enim, vt semel dicam, iisdem legibus Deus & ea quæ nunc sunt, & quæ priùs fuerunt, administrat: maxima est ad [Psal. 76.] præsentia consolatio memoria præteritorum. Et ideo in alio quoque Psalmo dicit: Num in secula repellet Dominus, aut in finem misericordiam suam rescindet? Et alius, Respicite ad antiquas generationes, & videte quis sperauerit in Domino, & derelictus est. Et Pau- [1. Cor. 10.] lus, Hæc autem omnia in figura eueniebant illis: scripta sunt autem ad admonitionem nostram, ad quos fines seculorum deuenerunt. Non aliena autem solùm, sed etiam nostra sæpe in memoriam reuocantes, lucri- [Heb. 10. Rom. 6.] facimus. Hoc autem ostendit Apostolus, dicens: Recordamini priorum dierum, in quibus illuminati magnum certamen sustinuistis passionum. Et à contrario. [Eccles. 7. A præteritis & futuris.] Quémnam fructum tunc habuistis in iis, in quibus nũc erubescitis? Et alius sapiens, Recordare nouissima tua, & in ęternum non peccabis. Hoc enim etsi est futurum, à præterito tamen ducit initium, nempe mors commu- [1. Cor. 10.] nis. Hoc etiam facit Paulus ex præteritis & futuris, & quando consolari, & quando corrigere oportet. Nolo, inquit, vos ignorare fratres, quòd patres nostri omnes sub nube fuerunt, & omnes mare transierunt, & omnes eandem escam spiritalem comederunt: sed non in pluribus eorum complacuit Deo. Aliquando autem à futuris. Qui pœnas dabunt, æternum exitium à facie do- [2. Thess. 1. 1. Thess. 2. Colos. 1.] mini. Et rursus: Peruenit autem in eos ira in finem. Dies enim indicabit quod in fine reuelatur. Et rursus: Propterea enim venit ira in filios inobedientiæ. Sed hæc quidem, quando oportet corrigere. Quando autem cõ- [2. Cor. 1. Ibidem.] solari, ab vtrisque consolatur. A præteritis quidem sic, dicens, Benedictus Deus & pater domini nostri Iesu Christi: Et rursus: Deus misericordiarum, & pater omnis consolationis. Et rursus: Qui consolatur nos in [Rom. 8.] omni afflictione, per consolationem quam à Deo accipimus. A futuris autem, Non sunt condignæ passiones huius temporis ad gloriam quæ est reuelanda in nobis. Quocirca hic quoque dicit, *Memor fui dierum antiquorum, meditatus sum in omnibus operibus tuis.* Non dixit tantum, Memor fui, sed meditatus sum. Hoc est, Magnam operam & diligẽtiam adhibui in iis apud me reuoluen- [Scripturarum consolatio.] dis quæ antiquis euenerunt. Ex scripturarum enim cognitione adest nobis magna consolatio & philoso- [Rom. 15. 1. Tim. 3.] phia. Et ideo dixit Paulus: Per patientiam & consolationem scripturarum spem habemus. Et rursus: Omnis scriptura diuinitus inspirata, est vtilis ad doctrinam, ad reprehensionem, ad correctionem. Hic ergo hinc accepit consolationem, cùm esset in tanta afflictione & perturbatione, quòd vetera apud se reuolueret, & quæ à Deo variè sunt gesta & administrata, in memoriam reuocaret. Dicit itaque alius, Et meditatus sum omnes actiones tuas. *In factis manuum tuarum meditabar.* Alius, [Alij loquebar, contemplor.] opera manuum tuarũ meditabar. Per hęc ostendit quod dum hæc faceret, magnam accipiebat consolationem, vt Deo euaderet familiarior. Et ideo hoc ostendens, subiunxit, *Expandi manus meas ad te.* Non dixit, Extendi, sed Expandi, ostendens magnam cordis affectionem, quòd propemodum è corpore properat exilire, & ad ipsum excurrere. A memoria rerum præclarissimè gestarum veluti diuino quodam furore afflatus, cùm & omnem benignitatem reputassem, & ex calamitatibus perfectam disciplinam, & quæ à malis ereptionem secuta est libertatem, ad te rursus confugi. *Anima mea sicut* [Heb. cum Chald.] *terra sine aqua.* Alius, Tanquam terra sitiens ad te semper. Hoc est enim Diapsalma. In rebus, inquit, aduersis & secũdis, & in omni temporum varietate ostendi semper ęquale studium. Quid est autẽ, Sicut terra sine aqua tibi? Sicut terra sitiens, aquam desiderat: ita ego esse tibi assiduè propinquus. Hoc autem desiderium magis auxit moles afflictionum, & ideo Deus eas permisit crescere, magnam suam ostendens prouidentiam. Non solùm enim fecit creaturas, sed etiam factarum curam gerit, & hominum, & aliorum omnium. Hoc itaque [Act. 17. Colos. 1. Psal. 31.] sciens Paulus, dicebat: In ipso enim viuimus, & mouemur, & sumus. Et rursus: In ipso constant omnia. Et rursus. Omnia ad te respectant vt des illis cibum in tempore opportuno. Cùm dederis tu ipsis, colligent. Cùm tu autem manum tuam aperueris, omnia implebuntur bonitate. Cùm tu verò manum tuam auerteris, turbabun- [Psal. 104. Esa. 40. Psal. 116. Psal. 113. Psal. 103.] tur. Et rursus: Qui respicit super terram, & facit eam tremere. Et Esaias: Qui continet gyrum terræ. Et de virtute, Nisi dominus, inquit, ędificauerit domum, in vanum laborauerunt qui ædificant. Et rursus: Qui habitare facis sterilem in domo, matrem filiorum lætantem. Et ideo [Esa. 31.] terram quatit, & montes tangens facit vt fument, suum ostendens dominium. Solem autem obscurat, & facit deficere,

deficere, per hoc indicãs se esse opificem. Porro autem [Iosu. 10.] in scripturis quoque vides solem retrocedentem, & lunam rursus cum eo stantem, & multa alia miracula. Quando enim eius cognitio nondum extensa fuerat, [Miraculis nunc opus non est.] hæc fiebant: nunc autem non est ampliùs opus hac doctrina, cùm res ipsæ clament & ostendant Dominum. Vidisti in Ægypto tenebras, & mutationem elementorum. Si qui autem dicant defectum euenisse naturaliter, non autem Dei iussu: dicant quomodo factus sit eo [Exod. 10. 11. Dion. Areop. ad Polycarpum. Mat. 27.] tempore quo cruci est affixus. Non enim tempore tunc præstituto, sed quando minimè erat consentaneum, & cursui naturali nequaquam conueniens tunc accidit, cùm esset scilicet quartadecima luna, & plenilunium. Defectus autem non sic fiunt. Quare manifestum est quod sicut alia, ita etiam defectus omnes fiunt iussu opificis. *Velociter exaudi me, defecit spiritus meus.* Quid dicis? Vrges medicum ad curationem? Nequaquam: Sed hic quoque mos est animarum quæ affliguntur, quemadmodum & hominum laborantium accersere medicos, etiamsi tempus non postulet: & liberationem celeriter prouidere. Quocirca ipse quoque causam adiiciens, dicebat, Defecit spiritus meus. Atqui Deus qui potest excitare à mortuis, multò magis ante mortem. Sed [Collatio.] quemadmodum dixi, hinc deprehenditur naturæ imbecillitas. Sciebat enim omnia ei esse facilia: sed ferre non potest mala quæ intenduntur. *Ne auertas faciem tuam à me, & similis ero descendentibus in lacum.* Alius, Ne absconderis faciem tuam. Et vndénam fit auersio? Ipse [Esa. 59.] Deus dicit per Esaiam, An non potens est manus mea? Sed peccata vestra diuidunt inter me & vos. Quando [Esa. 33.] ergo mali quid fecerimus, auertitur: Mundus est enim, inquit, oculus tuus: vt non videat mala: & respicere super malos non poteris. Et ideò auersatur etiam arro- [Esa. 66.] gantes. Dicit itaque: Super quem respiciam, nisi super mansuetum & quietum, & trementem verba mea? Persequamur ergo hanc virtutem, vt eius faciem attrahamus: ne in vitij barathrum incidamus densis occupantibus tenebris. Possunt etiam qui ceciderunt, iterum ascendere. Oportet ergo eos qui cadunt, non manere [Lacus peccati natura.] intus iacentes. Lacus autem, in quo sunt sæuæ bestiæ, & qui est plenus tenebris, est natura peccati. Scripturarum ergo rudentes demittamus, & voluntatem alligemus: & si ceciderimus, velociter resurgemus. Quomodo autem incipiemus iter ingredi? Si cùm ceciderimus, non contemnamus, nec desperemus, sed hæc prophetica [Psal. 40. Heb. 3.] carmina nobis canamus: Nunquid cadens non resurgit? Et rursus. Hodie si vocem eius audieritis, ne obduretis corda vestra sicut in tentatione, & his cogitationibus vinctos nos attrahamus. *Auditam fac mihi manè misericordiam tuam, quoniam in te speraui.* Alius, Auditam fac mihi à matutino misericordiam tuam. Id est, celeriter. Vidisti afflictam & perturbatam animam. Vult audiri ante experientiam, vt spe erigatur & expectatio- [Deum semper intueri debemus, & ab eo pendere.] ne. Hoc est autem quod dicit, Fac me surgere à peccato. Deinde adiicit etiam rationẽ, dicens: Quia in te speraui. Deus enim nihil æquè requirit quam vt eum semper intueamur, & ab eo perpetuò pendeamus. *Notam fac mihi viam in qua ambulem: quia ad te leuaui animam meam.* Quid dicis? Cùm & natura habeat legẽ ab initio à Deo impositam, & Mosaïcę leges eam renouent, quid tibi vis, rursus dicens: Notam fac mihi Domine viam in qua ambulem? Vel hoc ergo dici potest. Quoniam consciẽtia mea obruta est à vitio: rogo vt ea renouetur. Vel hic dicit viam, multa eorum quæ ignorantur ab hominibus, quemadmodum Paulus quoque ostendit, dicẽs: [Rom. 8.] Quid enim oremus sicut oportet, nescimus. Si autem Paulus hoc ignorat post tantam cognitionem, quid miraris si hic quoque ignoret? Vide autem quòd nihil sensile hic quærit, sed viam quæ ad Deum deducit, & quæ è domo præbet initium. Non dixit enim absolutè, Notam fac mihi viam quæ ad te ducit. Sed quid? Quia ad te leuaui animam meam. Hoc est, A te pendeo, te intueor, te vnum respicio. Iis enim Deus maximam sui præbet notitiam. Quamobrem dicebat de Iudæis, rogatus [Matth. 13.] cur eis loqueretur in parabolis, Quoniam videntes non [Psal. 87. Psal. 85.] vident, & audientes non audiunt. Illud autem leuaui, significat, Ad te traduxi & transtuli animam meam. *Eripe me de inimicis meis Domine, ad te confugi.* Vide vbique afferri causas ab eo qui rogat. Ne auertas, inquit, faciem tuam à me: quoniam in te speraui. Notam fac mihi vi- [αἰτιολογία. δόγμα.] am tuam: quoniam ad te leuaui animam meam. Eripe me de inimicis meis, quoniam ad te cõfugi. *Doce me facere voluntatem tuam, quia Deus meus es tu.* Non dixit absolutè, Doce me voluntatem tuam, sed, Doce me face- [Operum necessitas.] re voluntatem tuam. Hoc est, Ad ipsa facta me deduc. Superna enim ope & cœlesti doctrina opus est, vt ingrediamur via quæ ducit ad virtutem, non nobis in ocio degentibus, sed quæ sunt nostra, conferentibus. Quia Deus meus es tu. Vides spiritales eius petitiones. Non enim de pecuniis, potentia, & gloria, sed vt Dei faciat voluntatem, in eius petitione agitur: quod quidem est omnium bonorum thesaurus, & opes quæ nunquam deficiunt, principiúmque & radix fœlicitatis, & medium, & finis. *Spiritus tuus bonus deducet me in terram rectã.* Vides quomodo discimus, quomodo docemur viam perficere, nempe per spiritum sanctum. Et ideo dicebat Paulus, Nobis autem Deus reuelauit per spiritũ suum. [1. Cor. 2.] In terram rectam. Si dictionem quidem spectes, dicit suam patriam: Si accipiatur autem anagogicè, viam quę ducit ad virtutem. Alius autem dicit, Per terram planã. Nihil est enim virtute læuius ac planius, quæ est à turba & tumultu libera. *Propter nomen tuum viuificabis me Domine.* Vides eum rursus ad Deum cõfugere, non autem [Æquitas & iustitia pro clementia & misericordia.] in vita sua collocare fiduciam. *In æquitate tua educes è tribulatione animam meam.* Alius, In misericordia tua. Vides quomodo verum sit, quod superius dicebam, quòd iustitiam sæpe vocat clementiam. Educes de tribulatio- [Marc. 14. Luc. 22.] ne animã meam. Orate enim, inquit, ne intretis in tentationem. *Et in misericordia tua disperdes omnes inimicos meos.* Nõ quoniam ego sum dignus, inquit, sed propter tuam clementiam libera me ab iis qui in me bellum gerunt, libera me ab iis qui mihi insidiantur, da vt ab afflictione aliquãtum respirem. *Et perdes omnes qui tribulant animam meam, quoniam ego seruus tuus sum.* Vide hîc rursus adiectã causam. Neque enim possumus purè & absolutè nostra postulata consequi, sed oportet nos ita præparare, vt simus digni qui postulata consequamur, & quæ nostra sunt conferre, & ita accedere. Non suffi- [Oratio sine opere inutilis.] cit enim sola natura orationis. Nam Iudæi quoque orabant, & audiebant: Si multiplicaueritis preces, non exaudiam vos. Et quid miraris si Iudæi non exaudieban- [Esa. 1.] tur, cùm etiam Hieremias pro eis orans, reprehenditur, & semel & bis audit, Ne ora pro hoc populo, quoniam [Hier. 7. Ezec. 14.] non exaudiam te? Et quid miraris si Hieremias non exauditur? Etiamsi Noë, inquit, etiamsi Iob steterint, filios & filias suas non eripient. Hæc ergo cùm sciamus, non solùm oremus, sed cum precibus quoque nos ita comparemus, vt simus digni qui accipiamus, vt & præsentia & bona futura consequamur. Quæ detur nobis omnibus consequi gratia & clementia Domini nostri Iesu Christi, cui gloria & potentia in secula seculorum, Amen.

De eo quod scriptum est in eodem Psalmo, Non intres in iustitiam cum seruo tuo Domine, quoniam non iustificabitur in conspectu tuo omnis viuens, homilia.

INCERTO INTERPRETE.

[Psal. 35.] IVDICIA Domini sicut abyssus multa. Altitudinem & profunditatem & latitudinẽ in Dei cogitatione quicunque attingere voluerit, antè deficit quàm proficit. Nam [Esa. 40.] quis illi consiliarius fuit? aut quis illi primò dedit, & retribuetur ei? aut quis nouit mentem Domini? Ergo quia abscõdita sunt à nobis pro nobis, quia ideo absconduntur, vt desiderentur: dicamus Deo, sicuti modò cãtauimus, Ne intres in iudicium cum seruo tuo Domine, quia non iustificabitur in conspectu tuo [Prouer. 20.] omnis viuens. Quis castum se gloriatur habere cor, aut mundum esse à peccatis? Hîc modo eriguntur peccatores, & dicunt, Ecce Apostolus dixit, quia nemo hominũ potest castũ se dicere habere cor. Audi: & quod audis, intellige. Noli ad tuum sensum vel ad tua facta deducere testimonia recta. Quod dixit, Quis castum se gloriatur? non dixit non esse castum cor, sed non gloriari de casto corde: & mundum à peccatis omnino hominem esse non posse, hoc possum acquiescere: quia sunt leuia peccata, perquàm leuia, vt oratione quotidiana purgẽtur. Et si fortè etiam ipsa purgentur, ne in illis veterascamus: saltem de præteritis illis primæ ætatis, puerilitatis, pubertatis, adolescentię peccatis quis se dicit esse mundum? Ergo quia de præteritis seu per ignorantiam, seu per ætatem infœlicem, calidam, inordinatã, cæcam, offendit Deũ: nemo ergo glorietur mũdum se esse à peccatis, etsi proficiens elongauerit à peccatis. Ergo mens Christiana cum proficit in id quod proposuit, maximè secundùm Deum, non debet gloriari, & tamen gloriari debet non in se, sed in Domino. Nam sic dixit Apostolus: [1.Cor.1.] Qui gloriatur, in Domino glorietur. Ergo de meritis suis nihil assignare sibi decet, nisi peccata, quæ sunt propria nostra: cæterum virtutes & actio purgata, cœlitus datur hominibus, donatur à Deo: [Iacob.1.] quia omne donũ optimum, & lumen perfectum desursum est descendẽs à patre luminum. Ergo dicamus, Ne intres in iudicium cum seruo tuo Domine, quoniam non iustificabitur in conspectu tuo omnis viuens. In vita ista tentationis videmus quod nolumus: audimus quod nolumus: loquimur quomodo nolumus: ambulamus vbi nolumus: totum ad quod nolumus, venimus. Sed tamen in id quod nolumus, cum victoria peruenimus ad quod nolumus. Pugnãdum est ergo in omnibus malis suggestionibus: luctandum est cum desideriis: negandæ sunt carni voluptates suæ, vt se ipsa subdat homini interiori, id est animæ, vt sit pax in domicilio cordis. Et iam fratres excutite pigritiam, feruete in spiritu sancto. Inflammamini vt in luce ambuletis, ne tenebræ vos comprehendãt. [Ioan.12. Rom.13.] Nolite gloriari in vobismetipsis, reddite debita. Quæ sunt ista debita? Nemini quicquam debeatis, nisi vt inuicem diligatis. Hoc ergo debetis debitum reddere: Estote quod non fuistis, habete charitatem, inserite mansuetudinem: cæteræ virtutes subsequantur, vt sit [Ibid.8.] mens vestra librata & mẽsurata. Qui carni viuunt, Deo placere nõ possunt. Qui plus diligũt carnẽ suam, quàm creatorẽ carnis suæ, malè viuunt. Viuite cum Deo, [Psal.2.] ambulate cum Deo, obtemperate Deo. Seruite Domino in timore, & exultate ei cum tremore. Apprehendite disciplinam, nequando irascatur Dominus & pereatis [Vitæ humanæ miseria.] de via iusta. Quanta est vita nostra infœlix, misera, quæ quotidie ad non esse tendit; maximè quia dies exitus nostri occultatus est à nobis. Non est omnium nasci, crescere, & senescere. Sed ideo occultantur dies nostri,

[A] vt viuamus cautè soliciti, ne subitò occurrat mors incerta, & præoccupent peccata, & perueniatur ad pœnã, tempus est curationis, tempus est correptionis, & recipiendæ salutis. Nullus sedeat non curatus, nullus remaneat vulneratus. [παραίνεσις.] Si dolent facinora, currite ad medicum: si agnoscitis quæ fecistis, celebrate confessionem. Erubescite de præteritis, vt dicatur vobis ab Apostolo, [Rom.6.] Quem enim fructum tunc habuistis, in quibus nũc erubescitis? Finis peccatorum mors. Nos verò in nomine Christi liberati à peccato, serui autem facti Deo, habemus fructum nostrum in sanctificatione, finem verò vitam æternam. Beata vita, quæ sic viuit, vt talem limitem inueniat, talem portum acquirat, talem ciuitatis ingrediatur portam: vt ibi iam non peregrinus, sed ciuis gaudeat: ibi iam nõ pugnæ procedunt & prelia, & bella, sed tãtummodo victoria cum palma recipitur. Hæc ciuitas tunc dabitur, quando dicetur bonis, sanctis, piis, immaculatis, castis: Intrate in gaudium Domini vestri. Vox [B] ista, promissio ista, cùm prædicatur, non vilescat, non [Matth.25.] tepescat in fidelibus. Quomodo panis quotidie oculis [Simile pulchrũ.] nouus efficitur esurientibus, sic promissiones Dei nouæ sint audientibus. Dicite ergo, Ne intres in iudicium cum seruo tuo Domine, quia nõ iustificabitur in cõspectu tuo omnis viuens. Magna humilitas, magna sapientia, magna prudentia, vt sciat viuens sic se posse viuere, vt sibi sit accusatus, & Deo excusatus. Quia iustus in [Prou.18.] primordio sermonis, sui accusator existit: cùm venerit aduersarius, cõfundetur. Accusate vos de præteritis facinoribus [Ioan.5.] vestris: legitimè confitemini Deo: & iam nolite peccare, ne quid vobis aliud cõtingat deterius. Cùm vobis prædico, me cõpungo: cùm vos cõpungo, & meipsum agnosco, quia homines sumus exigui & nulli. Nõ possumus gloriari in isto quod quærimus adhuc esse: neq; possumus exaltari, ne perdamus quod videmur esse: quia superbis Deus resistit, humilibus autem dat gratiam.

[C]

IN PSALMVM CXLIII.

BENEDICTVS *Dominus Deus meus, qui docet manus meas ad prælium, & manus meas ad bellum.* [Iacob.4. [illegible] μοῦ, consentiunt Heb. & Chald.] Quid dicis? Deúsne docet bellare, pugnare, & acie confligere? Maximè quidem: non peccauerit quispiam, qui quæ in his paratur, victoriam ei adscribit. Hoc enim sibi vult illud. Qui docet manus meas. Hoc est, qui facit vt vincã hostes, vt trophæum erigam. Quando enim prostrauit Goliath, ille fuit causa victoriæ, & quando multa bella rectè gessit, & trophæa erexit, & aliquot vrbes hostium vi cepit, is fuit in causa vt vinceret. Et ideo canens dicebat: Dominus fortis & potens, Dominus potens in prelio. [Psal.23.] Mosis quoque tẽpore multa fecit eiusmodi. Verùm enimuero aliud quoque bellum hoc grauius, vbi nobis maximè superno auxilio opus est, quod geritur contra potestates aduersarias. Quòd autem nos contra eas bel- [D] lum geramus, audi Paulum dicẽtem: [Ephes.6.] Non est nobis lucta aduersus carnem & sanguinem, sed aduersus principatus, aduersus potestates, aduersus principes tenebrarum mundi huius, & eò grauius, quòd ex alia natura est earũ exercitus, & quæ sub aspectum non cadit, & quòd non de rebus paruis agitur, sed de salute & interitu. Nõ possunt hîc videri homines qui occiduntur, non potest præsciri nec locus, nec tẽpus, non aliquid aliud eiusmodi. Nam & domi, & in foro, & ludentes & in ocio nos inuadunt hæ phalanges. Quare oportet nos esse perpetuò munitos. [Bellum diaboli aduersus homines.] Bellum enim hoc nullam nouit dilationem, nec vllas inducias: non habet nec legatos, nec feciales, nec aliquid eiusmodi. bellum enim nõ indicitur, & ideo oportet se maximè vndiquaque munire, & conuenienti

uenienti alimento validum firmúmque reddere. Huius [A] autem belli commeatus, & horum militum arma sunt diuinarum scripturarum auditio. Ea qui non fruitur, fame perit. Dabo enim eis, inquit, non famem panis, nec [1.Cor.10. Amos 8.] sitim aquæ, sed famem audiendi verbi Domini. Hîc igitur, sicut & in bellis ciuilibus, superno auxilio opus est. Non seruatur enim, inquit, rex per multam potentiam, [Psal.32.] & gigas non seruabitur in multitudine virium suarum. Fallax equus ad salutem, in multitudine virium suarum [γνώμη.] non seruabitur. Multi itaque hostes sępe fuderunt ac fugarunt, cum prius preces præcessissent, quàm aduersariorum phalanges perrupissent. *Misericordia mea, & refugium meum, susceptor meus & liberator meus.* Vides eum rursus rogare vt seruetur à clementia. Imò verò hic etiam aliquid aliud significat. Per hoc enim id ostendit, & dicit: Ne essem *quidem ipsa dignus misericordia, nisi ipse annuisset. Ipse est ergo, inquit, mea misericordia. Eam enim ex factis meis non sum consecutus. Nam & si est misericordia, non omnibus tamen indiscriminatim accidit. [B] [Rom.9. Misericordiam Dei vt consequamur.] Miserebor enim, inquit, cuius misertus fuero, & miserabor quem fuero miseratus. Oportet ergo, si misericordiam sumus consecuturi, eius clementiæ occasionem è domo nostra proferre. Hic autem dicit se etiam hoc ipsum, quòd sit misericordiam consecutus, ei accepto ferre, Vidisti contritum animum, vidisti mentem memorem & gratam, & quomodo benigno & clementi Deo vniuersum adscribit. *Susceptor meus, & liberator meus: protector meus, & in ipso speraui.* Spem in ipsum assiduè versat & circumagit, docens omnes nullis malis obrui, sed vel in mediis ærumnis eum semper intueri, & ab eo pendere, nec vnquam desperare, animóve concidere. Ipse est enim susceptor & liberator meus. Vnde & si non in ipsis malorum principiis me suscipiat, defendat, & liberet, oportet bono esse animo. Si ipse enim est susceptor ac defensor, omnino liberabit à malis. Tunc enim maximè spes est, quando iis quę videntur nos deturbantibus in desperationem: ea efficit vt de futuro [C] [Subditos vt in officio contineas, Dei auxilio opus est.] bene speremus. *Qui subdit populum meum sub me.* Sic rectè dixit. Nam hic quoque superno auxilio opus est, vt qui ditioni subiecti sunt, acquiescant, & nec seditionem agitent, nec insurgant. Non solum ergo in subiugandis inimicis, sed etiam in suis subiiciendis & in officio continendis superno nobis auxilio opus est. Nam hoc quoque magnum est suos benè regere, nec minus est quam suos inimicos vincere. Multi quidem certè sæpenumerò trophæa in bellis erexerunt: in pace autem cæci sunt, cum eorum quibus præerant, habenas non rectè possent moderari. Non ergo in regni potestate situm est vt [Collatio.] castra subiiciantur, sed in Dei auxilio. Quemadmodum autem ab eo procedunt victoriæ de hostibus: ita etiam suorum obedientia. *Domine quid est homo quòd innotuisti ei? aut filius hominis, quòd reputas eum?* Alius, quid homo, & cognosces ipsum? Alius, Quòd agnoscis ipsum? Magnum ergo quempiam esse oportet, qui est Deum cogniturus, vel potius qui est ab ipso cognoscendus, [D] non autem solum, sed etiam illum cui Deus voluerit innotescere. Et ideo optimè dixerunt septuaginta illud, [[illegible] αὐτῷ.] *Innotuisti ei*: Ostendentes nos non eum inuenisse, sed ipsum nobis fuisse inuentum. Non dixit enim: Quid est homo quòd eum cognouisti: sed, quid est homo, quòd [1.Cor.13. Ioan.15.] cognitus es ab ipso? Et ideo Paulus hoc súsque déque assiduè versat dicens: Tunc autem agnoscam sicut & agnitus sum. Porrò autem ipse quoque Christus: Non vos me elegistis, sed ego elegi vos. Iam verò alibi quo- [1.Cor.8.] que Paulus. Si quis autem diligit Deum, is cognitus est ab eo. Et ideo assiduè seipsum súsque déque dicit vocatum, ostendens se non accessisse, sed prius vocatum fu- [Philip.3.] isse. Ita etiam dicit alibi, Persequor autem, si etiam

[A] comprehendam, propter quod & comprehensus sum. Non dixit, comprehendi, sed comprehensus sum. Quomodo autem dicit hic, Quid est homo? Atqui alius di- [Hebr.7. Prou.7. 14.21.] cit, Magna res homo, & preciosa res vir misericors. Et alius, Ad imaginem Dei fecit ipsum, Sortitus est enim totius creaturæ præfecturam. Sunt autem nonnulli, quibus ne dignus quidem erat mundus. Sed illa quidem de virtute, & quando homines sunt eam ostensuri. [Genes.9. Ecclesi.17. Heb.11.] Hoc autem, quid est homo, dictum est de natura. Magnáne est hominis natura? Magna quidem, sed si videris cognitionem, qua digna fuit habita, longè est hac inferior. [Hæreticorum præsumptio.] Audiant hæretici se hoc furore esse percitos, dum sui modum excedunt. Extrema enim laborant inscientia, dum dicunt se ea scire quæ sunt eis superiora. [Ignoratio in cognitione, contrà.] Potest enim esse ignoratio in cognitione, & in ignoratione cognitio. Et si vis, hoc ipsum agitemus in rebus sensilibus. Dic mihi enim, si quis dicat se posse mare metiri, & scire quot habeat cyathos: an non est hic maximè [B] qui ignorat quid sit mare? Qui autem dicit se nescire, sed asserit numerum eius esse infinitum: is est qui maximè cognouit quid sit mare. Quid si quis de Deo dixerit, Deum vidi, & meis oculis apprehendi, an non est is qui maximè Deum non nouit, qui eum qui sub aspectum non cadit, dicit esse aspectabilem, & in additamento cognitionis eam quoque quæ haberi potest, eripit? Si *quis autem dixerit eum sub visum non cadere, & neminem eum videre posse, is est qui scit maximè. [Exod.33. Ioan.1.] Quid autem si quis dixerit eum comprehendi non posse, alius verò comprehendi: an non est hic quidem qui ignorat, ille verò qui nouit? An non vides Paulum quoque hac via ingredi, & dicere, [1.Cor.13.] Ex parte cognoscimus, & ex parte prophetamus? Considera quot & quanta facta sunt vt disceremus, non quæ sit Dei substantia, sed quòd sit Deus. [Hebr.11.] Hoc ergo Paulus quoque dicit. Credere enim oportet, inquit, accedentem ad Deum, quòd est. [Sap.13. Deum esse vt didicerimus.] Eum vniuersa prædicat creatu- [C] ra. Ex magnitudine enim, inquit, & pulchritudine creaturarum conuenienter consideratur opifex. Ipsa hominis constitutio, honores qui à Deo dati sunt, supplicia, beneficia, varia in eo regendo consilia, quæ prædicta sunt per Prophetas diuersa miracula. Post hæc venit ipse vnigenitus, & admirabilem illam & stupendam peregit œconomiam: & tamen sunt nonnulli, qui quod manifestum est, nondum didicerunt: & tu dicis te posse propria ratione comprehendere quánam is sit substantia? Deum ergo, inquit, ignoras? Absit, sed eum quidem esse scio: scio esse clemẽtem, bonum, & misericordem, prouidentem, & omnium curam gerentem, & quęcunque alia dixerunt scripturæ: quidnam sit autem substantia Dei, non noui. [Substantia Dei nobis ignota. Genes.3.] Adam quoque putauit se posse plus inuenire, persuasus à diabolo, & id etiam quod habuit, perdidit. Quòd his quoque euenit, dum ducuntur humanis rationibus, & non audiunt Dominum dare sapientiam, & à facie eius scientiam, & intelligentiam. Non [D] [Eccles.1.] audiunt Paulum dicẽtem, Per spiritum reuelabit nobis [1.Cor.2.] & rationes expellentem. Rationes, inquit, deponentes, & omnem altitudinem quę erigitur aduersus scientiam [2.Cor.10. Sap.9.] Dei. Et alius sapiens, Rationes hominum timidæ: & labiles inuentiones eorum. Quid est homo quòd innotuisti ei? Mente agita infinitam illam magnitudinem. Imò verò ne cùm eam quidem dico, loquor pro Dei dignitate: sed nescio quomodo loquar. Neque enim si magnitudinẽ in Deo dicamus, propriè loquimur. Sed quoniam non possumus aliter loqui: iis verbis quibus licuit, vsus sum. Nam cum eum quoque voco altissimum, non cum loco circumscribo: sed eius naturæ altitudinem & maiestatẽ, quæ vbique diffusa est, & omnia peruadit, ostendo. Et ideo dicit, Quid est homo, quòd

innotuisti ei? Propterea enim eum quoque fecit humilem, & magna ei largitus est, ne extolleretur, cùm vt se moderatè gerit, magnam necessitatem afferat naturæ vilitas. *Aut filius hominis, quòd reputas eum?* Vidisti quanta sit Dei naturæ maiestas. *Homo vanitati similis factus est.*

Vanitas.

Alius autem interpres, Vanitati, dixit vapori. Nihil autem significat aliud, vanitati, quàm eum esse caducum, momentaneum, & interitui obnoxium. In hoc loco tractatur de corpore. Et ideo dicebat Abraham, Ego autem terra & cinis. Esaias autem, Omnis caro fœnum, & gloria eius quasi flos fœni.

Gen. 18. Esa. 40. γνώμη.

Quid est autem, Vanitati similis factus est? Nihilo, inquit: Rerum enim humanarum nihil est firmum, nec stabile, sed omnia transeunt & prætercurrunt. *Dies eius sicut vmbra prætereunt.* Hoc est, Ne quando quidem adsunt, vllam vim habent, sed celeriter auolant.

Eccles. 3.

Id autem considera in rebus ipsis, eos apud te cogitans qui sunt authoritate præditi, qui magistratus gerunt, qui in carcerem coniiciunt, & flagris cædunt. Quid ij enim ab vmbra differunt, non solùm tempore mortis, sed etiam ante mortem? Quando enim magistratus deposuerint, illa omnia omninò pereunt, & procul recedunt.

Magistratuum vanitas.

Res autem veræ sunt postquam hinc excesserimus: vera tunc reddetur ratio, vera erunt supplicia, & bona similiter: & iudex est qui minimè falli potest. Quæ autem hîc fiunt, sunt similia pueris ludentibus. Qui enim hodie iudicat, die crastino iudicatur: densæque & frequentes sunt rerum mutationes, & inæquales transitus. *Domine inclina cælos tuos, & descende. Tange montes, & fumigabunt.* Alius, cùm inclinasti cœlos tuos, & descendisti, & tetigisti montes, fumigauerunt. Et quænam est hæc verborum consequentia? Magna certè, & quæ valde cohæret prioribus. Quoniam enim de vilitate humana locutus est, & ostendit quam sit natura nihili: hic rursus refrænat ac reprimit tumidorum arrogantiam per ea quæ subiunxit, hoc propemodum dicens, Oportebat quidem ipsos ex seipsis perspicere naturæ vilitatem, & non sibi placere, magnósque spiritus sumere: sed quoniam nolunt, ex tuis factis ostende ad quantam humilitatem res eorum redierint. Domine inclina cœlos tuos, & descende. Hoc dicit, non quòd Deus ascendat. Quomodo enim descenderet, qui vbique præsens est? sed vt per huiusmodi humanas dictiones, crassiores auditores terreat: de his humano more loquitur.

Descensus & tactus Dei.

Nam contrectatio etsi magnum quid esse videtur, multò certè est Dei dignitate inferius. Non opus enim habet Deus contrectatione, vt montes suffumiget, imò verò ne nutu quidem, sed consilio tantum & voluntate. Postquam ergo dixit de vilitate hominis, dicit etiam de Dei potentia, quoad eius potest fieri ab homine. Nam hæc quoque longè absunt ab illa maiestate. *Fulgura coruscationem, & dissipabis eos: emitte sagittas tuas, & conturbabis eos.*

Fulgur Dei.

Fulgur hic & sagittas, non dicit hoc fulgur, nec has sagittas, sed ita vocat supplicia, ex iis quæ iam nota sunt, persuadens contemptori, & ei qui est piger ac negligens, tremere, reuereri, & se inclinare ac submittere. Si enim fulgur ferri non potest, licet minimè mittatur ad supplicium: si suam puniendi potestatem voluerit mouere, quis eam sustinebit? Dei autem sagittæ sunt pestes, & fames, & fulgura, & multiplicia suppliciorum genera.

Sagittæ Dei.

Emitte manum tuam de alto. eripe me, & libera me de aquis multis, & de manu filiorum alienorum. Non solùm enim ad puniendum, sed etiam ad conseruandum parata est Dei potentia. Manum autem hîc vocat opem, auxilium: & ideo non dixit, Extende, sed emitte, hoc significans. Quòd si etiam alicubi dicit, extende, idem rursus significat.

Manus.

Aquas autem, insolentem hostium irruptionem, & confusam, & quæ magno impetu

Aquæ.

fertur. Quòd enim de aquis non loquatur, ostẽdit quod subiungitur: De manu enim, inquit, filiorum alienorũ. Alienos autem filios mihi videtur hîc dicere, eos qui à veritate sunt alieni.

Alieni filij qui sunt.

Quemadmodum enim fideles & necessitudine coniunctos existimamus vt fratres: ita etiam alienos, infideles: & hac maximè ratione, alienum à nobis necessitudine coniuncto discernimus. Is enim mihi est propinquus & necessitudine coniunctus, qui eundem sibi quem ego patrem ascribit, & est eiusdem mensæ particeps, potius quam is qui est mihi genere proximus: est enim hæc perfectior lex cognationis, quemadmodum etiam quæ ex contrariis fit alienatio, est apertior & euidentior ea quæ fit ex genere.

Propinquitas spiritualis.

Ne hoc ergo respexeris, quòd sub eodem cœlo sumus, & in eodem orbe terrarum habitamus. Aliam enim communionem quęro, quæ cœlos superat. Illic nostra est conuersatio & vita. Vita enim nostra, inquit, absconsa est cum Christo in Deo.

Coloss. 3.

Neque enim terram habitamus, sed commigrauimus in supernam metropolim. Aliam veram lucem habemus, aliam patriam, & ciues alios & cognatos. Et ideo dicebat Paulus, Non estis vtique hospites & inquilini, sed conciues sanctorum.

Ephes. 2. Luc. 10.

Quomodo ergo dixit Christus Samaritanum esse proximum, etsi multum inter eos esset interiectum interuallum? At nõ est, si spectetur naturæ ratio. Quando ergo beneficio afficere oportuerit, sit omnis homo tibi propinquus: quando autem de veritate agetur: agnosce quísnam sit propinquus, & quísnam alienus. Etiam si habeas fratrẽ eodem patre & eadem matre natum, & in lege veritatis tecum nõ communicauerit, sit tibi quouis Scytha barbarior. Siue autem sit Scytha, siue Sauromata, dogmata autem plenè & perfectè sciuerit, & id quod tu, crediderit, eo qui eodem vtero est editus, sit tibi propinquior & magis necessarius: & ea ratione barbarum ab eo qui non est eiusmodi discernamus, nõ ex lingua, nec ex genere: sed ex anima, & mentis sententia. Ita enim maximè homo est, quãdo plenè & perfectè tenet dogmata, & vitã agit, quæ sapientiæ studio conueniat. Sed videamus deinceps quomodo hos descripsit alienos Propheta quoque dicens: *Quorum os locutum est vanitatem, & dextera eorum dextera iniquitatis.* Vidisti quósnam dicat alienos: eos qui viuunt in scelere, eos qui amant iniquitatem, eos qui stulta loquuntur, eos qui nihil dicunt vtile.

Alieni qui.

Agnosce ergo alienos, ab ore, à factis: quemadmodum Christus quoque dicit, A fructibus eorum cognoscetis eos.

Matth. 7. Confirmat simili.

Sicut enim in castris multa dantur signa & symbola, vt siquãdo noctu præliari cõtigerit, vel sublatus puluis, vt nox videatur effecerit, vel aliqua alia confusio & perturbatio euenerit, ne socium suum aspiciat tanquam hostem, & hostem tanquam socium: ita etiam signa dat nobis hic Propheta: per quę poteris discernere propinquum & alienum, vtpote ex iis quæ loquitur: Quorum os loquutum est vanitatem, & dextera eorum dextera iniquitatis. Nũc est enim bellum, & pugna, & prælium nocturnum crudelissimum, dęmonibus ferientibus, desideriis insidiantibus, & rationibus insurgentibus.

Ephes. 6. 1. Pet. 5. Rom. 7. Galat. 6.

Sunt etiam inter eos qui sunt mysteriis initiati, sua signa & symbola: & si dubitantes scire volumus an quis sit prophanus, an mysteriis initiatus, ea rogantes discamus: Dextera eorum dextera iniquitatis. Quid igitur possit hoc esse grauius, quando quę data est nobis ad auxilium, eam ad insidias conuertimus? Ideo enim habemus dexteras, vt & nobisipsis & aliis iniuria affectis opem feramus, vt scelera de medio tollamus, vt iis quibus vis & damnum affertur, simus portus & refugiũ.

Proximis nostris auxilio esse debemus.

Quomodo ergo eis venia dabitur, qui his armis vtũtur non ad salutem, sed ad aliorum perniciem? *Deus canticum nouum cantabo tibi.* Quænam est hæc consequentia?

Maxima

Maxima quoque hîc est. Quoniam enim dixit, Emitte manum tuam, & eripe me, & disperge ipsos: profitetur se quoque ei daturum remunerationem auxilij, ex qua nihil quidem commodi accipiat cui datur, sed quæ ei qui illam offert, plurimum affert emolumẽti. Quænam autem ea est? Deus, canticum nouum cantabo tibi. Si autem hoc est paruum, collatum cum magnitudine beneficij: atqui dedit id quod habuit. Nam nos quoque à pauperibus, & qui nihil possidẽt, nihil aliud requirimus, quàm laudem, & gratum animũ, & accepti memorem beneficij.

Deus cur à nobis laudari velit. Iob 22. Act. 17.

Sed nos quidem vt euadamus clariores: Deus autem, non quòd opus habeat, sed vt eos qui canunt, efficiat clariores, & ea ratione eos rursus beneficio afficiat. *In psalterio decachordo psallam tibi.* Hoc est, Agam tibi gratias. Sed tunc quidem erant instrumenta per quæ cantica emittebant, nunc autem pro instrumentis possumus vti corpore. Possumus enim per oculos canere, non autem per linguam tantum: & per manus & per pedes, & per aures.

Membra nostra vt Dei laudes canãt.

Quando enim vnumquodque eorũ ea facit quæ Deo gloriam & honorem afferunt, vtpote quando oculus non impudicè respexerit: quando manus non ad rapinam sed ad eleemosynam se extenderint: quando ad Psalmos & auditiones spiritales suscipiendas aures paratæ fuerint: quando pedes ad ecclesiam cucurrerint: quando cor non dolos struit, sed charitate scatet, fiunt psalterium & cithara membra corporis, & canunt nouum canticum, non verbis solis, sed etiam rebus ipsis. *Qui das salutem regibus.* Neque enim castra, & multitudo militum, nec satellites, custodésque corporis, sed Dei auxilium consueuit seruare. *Qui redimis Dauid seruum tuum.*

τῷ λυτρουμένῳ. Qui redimit.

Non dixit autem, Qui redemisti: sed, Qui redimis: ostendens perpetuam eius prouidentiam. Deinde rursus petit ea quæ prius petierat, assiduè rogans & supplicans vt liberetur ab improbis hominibus: sic dicens: *De gladio maligno eripe me. Et erue me de manu filiorum alienorum: Quorum os locutum est vanitatem: & dextera eorum dextera iniquitatis. Quorum filij sicut nouellæ plantationes in iuuentute sua.* Describit hîc prosperitates mundanas & diuitias: & ponit id quod est primum, habere filios florentes, & iuueniliter exultantes, cósque vtriusque sexus.

Prosperitates mũdanæ. Filios habere, prosperum apud mundanos.

subiunxit ergo: *Filiæ eorum compositæ, circumornatæ vt similitudo templi.* Vnà cum iuuentute multum luxum ostendit, & vittas earum, & mũdum muliebrem describit, & quæ quidem oriuntur ex magna prosperitate. Deinde quod videtur esse secũdum, fortasse autem nũc est primum, diuitias rursus describit dicens, *Promptuaria eorum plena, eructantia ex hoc in illud.* Quid est, eructantia ex hoc in illud? Angusta promptuaria, inquit, non possunt capere diuitias. *Oues eorum fœtosæ, abundantes in gressibus suis, boues eorum crassæ.* Hæc quoque non videbatur parua fœlicitas. Apud antiquos enim in his consistebãt diuitiæ, in armentis, gregibus, & seminibus, prius quàm inuenta esset quæ nunc est inertia & mollities.

Genes. 3. Iob 1.

Nõ est ruina maceriæ, neque trãsitus. Hoc est, In agris colendis magna adhibebatur cura, diligentia, & studium, cum fructus luxuriarent, sepes starent, vinea vndique esset cõsita & munita. *Neque clamor in plateis eorum.* Alius, In atriis eorum. Aliud genus prosperitatis, quod non accidit omnibus diuitiis, nẽpe pax, trãquillitas, & securitas, nullus qui paret insidias, nullus qui bellum gerat, sed nec tumultus vllus, nec perturbatio. *Beatum dixerant populum, cui hæc sunt. Beatus populus, cuius Dominus Deus eius.* Vidisti viri virtutem. Postquam omnem virtutem adduxit, & eam verbis persecutus est, & deinde vulgi de ea re sententiam attulit, ex his nihil ei humani accidit, nec eos esse beatos existimat qui hęc possident, sed hic omnibus prætermissis, ad verum thesaurum suam extendit beatitudinem. Alij, inquit, eos qui hæc habent, beatos esse dixerunt: Ego autem beatum existimo populum, cuius est Dominus Deus eius: hoc vno ostendens omnem fœlicitatem, omnes bonorum copias, omnes opes.

Esa. 40. 1. Pet. 1. Eccles. 31. Luc. 1.

Illa enim præterfluunt & prætereunt, hæc verò beatitudo manet perpetuò, cùm pro ouibus, & filiis, & bobus, & sæpe, & vinea, Dei sit beatitudo futura & diuitię, & securitas, & murus inexpugnabilis. Cùm ea ergo auditis, nullo eorum perturbemini: sed vmbras prætercurrentes, veritatem apprehendite.

παραίνεσις.

Prius enim dixit hominem assimilatum esse vanitati, & dies eius tanquam vmbram præterire. Si videris ergo aliquos his omnibus affluentes, in scelere vitam agere: etiam si vniuersus terrarum orbis eos beatos iudicet: tu eos esse infœlices & miseros existima. Eos autem qui se Deo dedicarunt, fœlices & beatos reputa. Nos autem omnes eas semper diuitias quæramus, & hanc beatitudinem: vt & præsentia bona & futura consequamur gratia & misericordia Domini nostri Iesu Christi: cui gloria & potentia in secula seculorum. Amen.

IN PSALMVM CXLIIII.

EXALTABO *te Deus meus rex: & benedicam nomini tuo in seculum, & in seculum seculi.* Hic Psalmus est diligentissimè attendendus. Hic est enim qui habet hæc verba, quæ qui sunt mysteriis initiati, assiduè cõcinunt: Oculi omnium in te sperãt, & tu das cibum eorum in tempore opportuno. Qui enim filius factus est, & mẽsa spiritali fruitur, meritò patrem gloria & honore affecerit. Filius enim, inquit, glorificat patrem, & seruus Dominum suum timebit.

Malac. 1. Attende Zuingliane.

Factus es filius, & mensa spirituali frueris, comedens carnem & sanguinem eius qui te regenerauit: refer gratiam pro tanto beneficio, & eum qui hæc præbuit, gloria & honore affice: & verba legens, compone mentem ad ea quæ dicuntur: & cùm dicis, Exaltabo te Deus meus, rex meus, ostende magnam familiaritatem & coniunctionem, vt de te etiam dicat Deus, sicut & de Abraham, Isaac, & Iacob, Ego sum Deus Abraham, Deus Isaac, & Deus Iacob. Si dicas enim Deus meus & rex meus, ne voce dicas tãtùm, sed hanc etiam ostendas charitatem, ipse quoque hæc de te dicet, Seruus meus & famulus meus.

Rex meus iuxta 70. Exod. 3.

quod etiam de Mose dictum est, Et benedicam nomini tuo in seculum, & in seculum seculi.

Iosu. 1.

Vidisti quomodo ostendit vitæ futuræ procœmia. Benedictionem autem hic ostendit, non quæ fit per verba, sed quæ per res ipsas. Ita ergo exaltatur Deus, ita benedicitur.

Benedictio per res ipsas.

Ita etiã iubemur dicere in precatione: Sanctificetur nomen tuum, hoc est, glorificetur.

Matth. 6.

Per singulos dies benedicam tibi, & laudabo nomen tuum in seculum seculi. Alius, In æuum, perpetuò.

Chald. in secula seculorum.

Hoc est imprimis pij animi, à rebus quæ ad victum pertinent, liberatum, se hymnis & laudibus dedicare. Turpe enim fuerit, vt homo qui est cõpos rationis, & omnibus quæ videntur præstantior, sit creatura in Dei laudibus inferior: non solùm autem turpe, verum etiam absurdum. Quomodo autem non absurdum? siquidem ipsa quotidie atque adeò singulis horis emittit Domino glorificationem. Cœli enim, inquit, enarrant gloriam Dei, & opera manuum eius annunciat firmamẽtum.

Psal. 18.

Dies diei eructat verbum, & nox nocti indicat scientiam. Sol, & luna, & varius astrorum chorus, & pulcherrimus ordo cæterorum omnium, suum prædicat opificem. Qui est ergo his omnibus præstantior, si hoc non faciat, sed etiam sua vita Deum qui eum creauit, maledictis impetat,

Homo cur factus.

quomodo erit is dignus vlla venia, aut quámnam poterit afferre sui defensionem, cùm qui ideo factus est, vt Deo placeat, & regnum futurum consequatur, eius quidem nullam ducat rationem, sed curis eorum quæ ad

Coloss. 1. 1. Thes. 2.

hanc vitam pertinent, rebúsque mundanis se implicet? A At hic non talis, sed per totam vitam offert Deo laudes,

Genes.1. Sap.6.12. Matth.6.

non solum verbis, sed rebus ipsis. Deo enim multa debemus, quòd & cùm non essemus fecerit, & quòd tales creauerit, & factos regit & continet, & quòd quotidie tam priuatim quàm cõmuniter prouidet, nostríque curam gerit, ídque clam & apertè, nobísque & scientibus

Dei in nos beneficia.

& nescientibus. Quid enim dixerit quispiam ea quę sub aspectum cadunt, quæ propter nos fecit, quòd ipsa præbent ministerium, corporis compositionem, animę nobilitatẽ, quotidianam eius œconomiam & administrationẽ, per miracula, per leges, per supplicia, variam, & quæ comprehendi non potest, eius prouidentiam, bonorum omnium summam, quòd ne filio quidẽ suo pe-

Rom.8.

percit propter nos, quæ iam data sunt per baptismũ, per sacramẽta, quæ dãda sunt bona illa ineffabilia, regnum, resurrectionẽ, hæreditatẽ plenam omni beatitudine. Si quis enim vnumquodque eorum enumeret, & incidet in ineffabile pelagus beneficiorum, & videbit quot no- B minibus sit Deo obnoxius. Non solum autem propter hæc, sed etiam propter maiestatem eius gloriæ, propter substantiam ab omni interitu alienam. Nam etiam propter eam debetur ei à nobis gloria & benedictio, & perpetua gratiarũ actio, cultus & ministerium. Hoc ipsum ergo Propheta quoque significans, dicebat: *Magnus Dominus, & laudabilis nimis: & magnitudinis eius non est fi-*

1.Tim.6.

nis. Quoniam enim dixit, Benedicam, & laudabo, ostẽdit eum non egere nostris laudibus nec benedictionibus, nec eius gloriæ aliquid accedere à laudibus eorum qui ministrant. Eius enim substantia, quæ est ab interitu aliena, & nullius indiga, nullo eget alio. Qui autem ipsum laudant, ipsi euadunt clariores. Non solùm autem propter hoc, sed etiam propter excellentem eius gloriam debetur ei à nobis laudatio, & ideo hoc significans, dixit, Magnus Dominus, & laudabilis nimis. Hoc est, Nullius indigens. Quid est, Laudabilis? Dignus qui laudibus, encomiis, & hymnis celebretur. Non est au- C tem solùm laudabilis, sed valde laudabilis: & ideo hoc adiecit: Cùm autem quàm sit laudabilis, verbis non posset exprimere, subiunxit, Et magnitudinis eius non

Hebr. inquisitio, inuentio. Chald. finis.

est finis. Quod quidam alius interpres dixit, Inuentio. Quod autem dicit, est eiusmodi: Quoniam magnum habes Dominum, sis quoque tu excelsus, & te explica à rebus quæ ad hanc vitam pertinent. Sume spiritus qui superent præsentium rerum humilitatem, non vt sis elato animo & insolens, sed magno & excelso animo. Aliud enim arrogantia aut insolentia, & aliud magnitudo

Arrogãs. Alto animo qui sit.

animi. Est enim arrogans, qui propter res paruas se iactat & gloriatur, & conseruos despicit. Alto verò est animo, qui mente est humilis, & præsentis vitæ vmbras nihil esse existimat. Vbi nunc sunt qui dicunt se Deum ita nosse, sicut ipse seipsum nouit? Audiant Prophetam dicentem, Magnitudinis eius non est finis, & erubescant. *Generatio & generatio laudabit opera tua.* Quod facere consueuit, hic quoque facit. Quando enim laudauit eius magnitudinem, & gloriam: venit etiam ad eius ostendenda opera. Hoc ipsum hic quoque facit, & dicit: Generatio & generatio laudabit opera tua, ostendens magnitudinem eius ex operibus. Hoc est, Non vno solum tempore facta sunt & præterierunt, neque in duobus aut tribus annis, sed per vniuersum præsens seculum extenduntur, ita vt vnaquæque generatio eius opera contempletur. Hoc est enim, generatio & gene-

Opera Dei, eius prouidentiam laudantia.

ratio. Et quæ est, inquit, & quæ sequitur, & quæ post illam futura est, & quæ rursus post eam, & vnaquęque earum quæ sequuntur, & rursus creatura quæ hoc omni tempore similiter extenditur, nempe cœlum, terra, mare, aër, lacus, fontes, fluuij, semina, plantæ, herbæ, & quæ

ex eis capiuntur beneficia, naturæ cursus qui nunquam interrumpitur, imbres, & temporum vicissitudines constanti & certo ordine assiduè procedentes, nox, dies, sol, luna, astra, alia omnia, & quæ præter hæc quotidie fiunt & priuatim & communiter ad corrigendum & beneficio afficiendum vniuersum genus hominum, quæ assiduè Iudæis eueniebant miracula, signa, prouidentia in frugum prouentibus, prouidentia in victoria aduersus hostes, prouidentia quæ est in aliis omnibus, qualia fuerunt in aduentu Christi, qualia tempore apostolorum, qualia tempore persecutionum, quæ quidem fuerunt antiquis longè plura & maiora, qualia etiam nostra hac generatione. Nullum est enim tempus, quod etiam præter hæc communia non ferat signum eius prouidentiæ. *Et potentiam tuam pronunciabunt.* Et per beneficia, inquit, & supplicia. Non cessat enim omni ratione Deus omni tempore nostræ naturæ prospice-

Heb. decorem gloriæ laudis tuæ.

re. *Magnificentiam gloriæ sanctitatis tuæ loquentur, & mirabilia tua narrabunt.* Alius, Pulchritudinem laudis tuæ, & verba mirabilium tuorum narrabo. Postquam dixit potentiam, ostendit etiam eam potentiam esse insignem & eximiam. Neque enim leuiter & temerè, neque qualiacunque fecit, sed omnia tam admirabilia & tam incredibilia perpetuò fecit, plusquam capere posset humana natura operans, vt quæ fiant, sint plena miraculo & gloria. Considera ergo quæ in Ægypto, quæ in Palæstina facta sunt, tempore Abrahæ, Isaac & Ioseph. Rursus quæ in Ægypto tempore Mosis, quæ in solitudine, quæ post exitum. Rursus quæ in captiuitate, quæ sub Nabuchodonosor, quæ in fornace, quæ in leonibus, quæ in reditu, quæ in Prophetis. Hæc enim omnia prædicabant eius qui fecit, virtutem, gloriam, maiestatem, afferentia magnum stuporem & admirationem. *Et virtutem terribilium tuorum dicent, & magnitudinem tuam narrabunt.* Per hęc ostendit esse perfectam eius potentiam & ad benefaciendum, & ad puniendum, & omnia quæ enumerata sunt, vtrumque complecti. Hoc autem potest videri non solum in iis quæ tunc euenerunt, sed etiam in creaturis, & vtriusque beneficij multa esse instrumenta, vtpote rerum quidem terribilium fulgura, tonitrua, fulmina, turbines, pestes,

ἐρυσίβη.

niues, grandinem, rubiginem, gelu, incendia, inundationes: porro autem in reptilibus, dracones, scorpios, serpentes. In volucribus autem, locustam, cyniphem, & in iis quæ sunt abiecta & vilia, vt cynomyiam, erucam: quæ ipsa quoque sunt prouidentiæ, & quæ homines conuertant, à socordia liberent, à profundo somno excitent, à veterno ad vigilãtiam traducant. Non

Pestifera ac noxia, etiam Dei sunt prouidentiæ.

solum autem in his, sed etiam in contrariis est virtus eius perfecta. Et ideo cùm nos hæc vellet docere, postquam dixit, Virtutem terribilium tuorum dicent, subiunxit, *Memoriam abundantiæ suauitatis tuæ eructabunt.* Alius, Bonitatis. *Et iustitia tua exaltabunt.* Quod alius

Heb. multæ bonitatis tuæ idem & Chald.

dixit interpres, Et misericordias tuas laudabunt. Nos D autem quemadmodum terribilia enumerauimus: ita etiam necesse est dicamus eorum cõtraria, vtpote in iis quæ videntur, & quæ circa nos sunt, annuas temporum vicissitudines, dies, hortos, prata, flores varios, aquam dulcem & potabilem, commoda quæ capiuntur ex imbribus, terræ partus, varios flores, diuersas arbores, suaues vẽtos, solarem radium, lunarem lampadem, varium astrorum chorum, quietam & tranquillam noctem. Et in brutis, oues & boues, & capras: & in feris, capreas, ceruos, lepores, & alia plurima: & in volucribus, aues canoras. Quin etiam in ipsis operibus videri potest nõ so-

Beneficia magis Deus nobis affert quam supplicia.

lùm puniens, sed longè etiã ampliùs beneficio afficiens quàm puniens. Et illa quidẽ facit terroris gratia: & si ea aliquando reuera intentauerit, id facit propter eos qui sunt

sunt adeò sensus expertes, vt metu non corrigantur. In A his autem est munificus & splendidus, hísque reipsa afficit non solùm dignos, sed etiam indignos. Varians ergo nostram salutem, aliquando quidem hæc, aliquando verò illa facit, & hæc quidem sæpius quàm illa, quo-

Gehennæ terror. Matt.10. Matt.25.

niam hæc sola vult. Propterea enim gehennam minatus est, non vt eam infligeret, sed ne infligeret: & illam quidem parauit diabolo. Ite enim, inquit, in ignem, qui paratus est diabolo. Regnum autem hominibus, ostendens se nolle hominem intrudere in gehennam. *Misericors & miserator dominus, patiens & multùm misericors. Suauis dominus vniuersis, & miserationes eius super omnia opera eius.* Vides prophetam immorari his melioribus, & prolixiori vti oratione. Nouit enim Dei opes in his maximè consistere. Neque enim licuisset conseruari, nisi magna fuisset eius clementia: non licuisset manere, nisi eius magnam essemus, experti bonitatem. Et ideo dice-

Esa.43.

bat: Ego sum qui deleo iniquitates tuas, & in tuis peccatis te defendi. Miserator & misericors dominus. Vide B quomodo ostendit ineffabilem eius clementiam. Non solùm enim miseretur eorum qui peccant, sed etiam aliud ostendit non paruum genus clementiæ, nempe lenitatem & patientiam, vt veniant ad pœnitentiam, & cum eius clementia à suo quoque conseruentur studio & diligentia, & ex suis factis fiduciam habeant. Non est autem solummodo misericors, sed etiam multùm misericors, ostendens hanc multitudinem non posse mensura comprehendi, sed omnem superare rationem. Sed tamen per ea quæ deinceps consequuntur, quoad eius fieri potuit, ostendit, cùm subiunxit & dixit: Suauis dominus vniuersis, & miserationes eius super omnia opera

Bonitas Dei in omnes. Gen.4.8.

eius. Quid est, Vniuersis? Etiam peccatoribus, inquit, & iis qui viuunt scelaratè. Non solùm enim iusti, & ij qui se rectè & ex virtute gerunt, aut qui ducuntur pœnitentia: sed etiam omnes, per ea quæ patiuntur, eius misericordiam prædicant & bonitatem. Et si quis me roget,

Cain punitio, ex benignitate Dei.

cuínam fuit bonus, dicam: Non Abel soli, sed etiam C Cain. Non soli Noë & eius liberis, sed iis etiam quos illa inundatio obruit. Quæcunque enim facit, procedunt à misericordia & clementia. Et vt scias quomodo sit in omnes bonus & clemens, illud hinc considera. Quantæ fuit quęso benignitatis, illum fratricidam, & qui cædem eiusmodi fecerat, & qui Dei leges conculcauerat, tradere supplicio, quod admonitio est potius quàm pœna? vt & per longitudinem temporis illum expiaret à peccato quod commiserat, & alios doceret & castigaret per ea quæ ille patiebatur. Quantæ erat, quæso, benignitatis, eos qui grauissima & nefanda quæque perpetrabant tẽpore diluuij, & nec minis, nec rationibus, nec vllo alio

Mortis genus leuissimũ, per aquã.

correcti fuerant, à scelere cohibere, & communi naturæ debito vti pro medicamento, & leuissimum mortis genus, nempe per aquam, infligere? Illud autem, Vniuersis, non in his solùm cernitur, sed etiam in omnibus quæ videntur, in animalibus, in brutis. Quinetiam si quis ad ipsos angelos ascenderit & archangelos, videbit pluri- D mum benignitatis, & multam misericordiam: quod ipse quoque animaduertens, subiunxit, *Confiteantur tibi domine omnia opera tua, & sancti tui benedicant tibi.* Hoc est, Gratias tibi agant, laudes emittant, & quibus sermonis

Daniel 8.

decus datum est, & quæ vocem non habent. Etenim vnumquodque eorum quæ voce carent, ita factum est, vt per suam naturam benedictionem emittant, quamuis

Mutæ res vt Deum benedicant.

muta sint, per homines qui ea vident, & iis fruuntur. Et illa quidem per suam substantiam, homines autem per

Sancti.

vitę suę institutionem, & per actionem. Et ideo id significat per hoc quod subiungit, dicens: Sancti tui benedicant tibi. Sanctos autẽ hîc vocat, qui Dei iussa implent, ad quos peccatis & sceleribus nullus datur aditus. *Glo-*

A *riam regni tui dicent.* Quid est, Gloriam dicent? Quòd nulla re indigeas, quòd sis benignus & clemens, quòd cùm iis quibus præes, nulla ex parte egeas, tãtam ostendas in eos prouidentiam, quòd ad tuam lucem accedi nequeat, quòd sit substantia tua ineffabilis, & quæ comprehendi nequeat. *Et potentiam tuam loquentur.* Hoc est, vires canent insuperabiles. Non quòd tibi opus sit his hymnis & laudibus: sed & propter ipsos qui dicunt, & vt alios doceant, & laudum faciant participes. *Vt notam faciant filiis hominum potentiam tuam, & gloriam magnificentiæ regni tui.* Per hoc ostendit eum laudes admittere, vt alij eius cognoscant potentiam. Magna est ergo potentia, magna gloria, magnum decus atque adeò ineffabile, quod non solùm omnem superat rationem, sed etiam vincit omnem mentem. Sed cùm tantum sit & tam ineffabile, opus habet iis qui id doceant, propter multorum ignorantiam. Nam sol quoque est sydus longè clarissimum, & tamen qui oculis laborant, eius lucem

Iob 11. 1.Tim.1. Coloss.3.

Esa.64. 1.Cor.2.

B non vident: Ita etiam Dei prouidentia est quidem quouis sole clarior, sed quibus peruersa est ratio, & quibus obstructæ sunt aures, magna diligentia opus habent, vt mens eorum aperiatur. De his ergo doctrina est eorum auribus perpetuò infundenda. Deinde quoniam dixit regni gloriam & magnificentiam, & cùm non satis eam explicasset, præteriit: rursus repetit, & quantum ei conceditur, dicit quid sit gloria: subiungens, *Regnum tuum, regnum omnium seculorum.* Non præsentium, inquit, solùm, sed eorum etiam qui veniunt: est enim interminatum, & infinitum, & quod solum habet æternitatem. *Et dominatio tua in omnem generationem & generationem.* Ex hoc vide eam nullum habere finem. Per vniuersum orbem terræ, per omnia secula, per omnia tempora est extensa. *Fidelis dominus in omnibus verbis suis, & sanctus in omnibus operibus suis.* Postquam dixit regnum esse infinitum, stabile, firmum, & immobile, dicit etiam quàm sint eius verba firma & illabefactabilia. Illud enim, Fi-

Daniel 3. Luc.1.

Fidelis.

C delis, est firmus & verus. Si est autem fidelis, erunt omnino, quæ ab eo dicta sunt. Quemadmodum autem eius regnum est immobile, & fine caret: ita etiam eius verba sunt firma & stabilia. Neque ergo illud vnquam interrumpitur: nec hæc vnquam excidunt. Si autem non excidunt, oportet ipsas res omnino cõsequi. Quòd si etiam alicubi dixit aliquid quod non factum est, id ipsum quoque eius veritatem indicat. Finem enim loquar super gentes & regna, vt diruam & eradicem: & si pœnitentiam egerint de vitio, ego quoque agam pœnitentiam de iis quæ locutus sum vt facerem eis. Et de bonis similiter. Bona disseram, inquit, & si mutati fuerint, ego quoque mutabo ea quæ dicta sunt. Et sanctus in omnibus operibus suis. Quid est sanctus? Rectus, purus, mundus, ab omni reprehensione alienus, qui nullam vlli omnino præbet ansam. *Alleuat dominus omnes qui corruunt, & erigit omnes elisos.* Postquam de regno dixit id esse infinitum, de verbis ea esse vera, de factis eo non

Hier.8.

Sanctus.

ὑποστηρίζει, firmat, sustentat.

D posse reprehendi: & de gloria & de magnificentia: dicit rursus de clementia id quoque, esse maximam regni sui gloriam, quòd non stantes solùm contineat, sed etiam qui sunt casuri, non permittat vt id accidat, & qui iacẽt erigat, & quod est magis admirabile, non huic aut illi, sed omnibus id faciat, seu sint serui, seu pauperes, seu obscuri, seu insignes. Est enim omnium dominus, & nec eos qui iacent prætercurrit: nec eos qui labant despicit. Hoc facit communiter in vniuersa natura, hoc etiam facit in vnoquoque. Quòd si qui ex iis qui iacent non surgunt, non in causa est qui vult erigere: sed qui nolunt surgere. Nam Iudam quoque, cùm cecidisset, voluit erigere: & vt surgeret, nihil non fecit, sed ille noluit. Dauid certè cùm cecidisset, erexit, & firmum validúmque red-

Act.10. Gal.3. Rom.11.

Matt.26. Luc.22. Ioan.13. 2.Reg.12.

didit. Petrum, cùm eſſet caſurus, retinuit. Audi autem quomodo, Simon, Simon inquit, ecce expetiuit vos ſatanas cribrare, tanquam triticum, & ego rogaui pro te, ne deficeret fides tua. (Luc. 12.) Deinde dicit aliud quoque genus beneficij. Eſt enim varia & multiplex eius cura & prouidentia. *Oculi omnium in te ſperant domine: & tu das eſcam illorum in tempore opportuno.* Vidiſti quomodo oſtẽderit eum eſſe bonum omnibus, & miſerationes eius eſſe ſuper omnia opera eius, quemadmodum dictum eſt in Euangeliis: Qui ſolem ſuum oriri facit ſuper malos & bonos, & pluit ſuper iuſtos & iniuſtos. (Matt. 5.) Hoc hîc etiam ſignificat, cùm dicit, *Et tu das eſcam illorum in tempore opportuno.* Neque enim imbres terra & aër, ſed eius iuſſus ſolet fructus producere. Illud autem in tempore opportuno, hoc ſignificat. Omnia ſunt certis definita temporibus, & diuerſis viciſſitudinib⁹ omnia producũtur. (Viciſsitudines tẽporum ad quid.) Hoc enim maximè oſtendit eius ſapientiam, quòd non omnia ſimul & eodem tempore, ſed per totum annum alimenta diuidat, vt & quieſcat agricola, & quę gignuntur, non intereant. Illud ergo, In tempore opportuno, vel id ſignificat quod antè diximus, fuiſſe ſingula ſuis diſpertita temporibus: vel eum dare cibum iis qui indigent, & laborant inopia. Et quomodo dixit, inquies, Oculi omnium in te ſperant? Atqui multi ſunt qui dicunt ea quæ ſunt, eſſe caſu, vt ij qui ſunt impij. (Caſu mũdus non ſtat.) Dicit hic ipſius rei naturam, quemadmodum etiam alibi, quando dicit, Pullis coruorum inuocantibus ipſum, etiam ſi ſint animantia rationis expertia. (Pſal. 146. Pſal. 103.) Et rurſus. Catuli leonum rugientes vt rapiant & quærant à Deo eſcam ſibi. Atqui hi quoque ſunt à ratione alieni, nec ipſi quærunt. Sed hic quoque dicit rei naturam, nec ex illorum animi inſtituto, ſed ex eorum quæ fiunt natura hoc dicendum eſt. *Aperis tu manum tuam, & imples omne animal benedictione.* (Benedictione, εὐδοκίας, bona voluntate.) Manum dicit operationem, & ſuppeditatricem facultatem: per omnia te doces, vt ſcias non in elementis, ſed in Dei prouidentia eſſe ſitas fructuum generationes. Vel etiam oſtendens facilitatẽ, dicit illud, Aperis tu manum tuam. Quoniam enim qui tunc erant, principali cauſa relicta adorabãt aërem & ſolem, & exiſtimabant ea eſſe illa quæ fructus prębebant: extollens eos ad ſupernum principium, & eorum authorem & dominũ, hæc frequenter adducit, oſtendens ex illius manu, id eſt ex illius cura & prouidentia omnia bona fluere. (Manus Dei.) Bona autem voluntate implere hic dicit, quoniam implet vnumquodque animal voluntate ei placente. Non enim dat abſolutè alimentum, ſed prout eſt vnicuique vtile, pro vniuſcuiuſque deſiderio, quantum ad eum explendum ſatis eſt. Hoc eſt autẽ quod dicit: Et brutis, & hominibus, atque adeò omnibus das, vt eſt vnicuique gratum, vt eſt cordi vnicuique: nec das ſolum, ſed etiam imples, ita vt nihil deſit. *Iuſtus dominus in omnibus viis ſuis, & ſanctus in omnibus operibus ſuis.* (Viæ Dei.) Vias hic dicit eius œconomiam, prouidentiam, curationem, per quam omnia finxit ac conſtituit. Omnia, inquit, opera eius ſunt encomia plena miraculis, quæ nemini præbent vllam anſam reprehendendi, & ſi nonnulli furiant, & rabie agitentur. Opera ergo eius talia ſunt naturâ, vt fulgeant, vt reſplendeant, vt eius qui fecit, curam, prouidentiam, clementiam, iuſtitiam, ſanctitatem annuncient. *Propè eſt dominus omnibus inuocantibus eum, omnibus inuocantibus eum in veritate.* Ecce etiam aliam prouidentiæ partem, quæ eſt caput bonorum. Poſtquam enim dixit quę ſunt communia, & quæ data ſunt etiam infidelibus, vtpote alimenta & imbres: dicit etiam quæ priuatim fidelibus data ſunt. Quænam autem ea ſunt? Prope eos eſſe, hoc eſt, defendere, curam gerere, amplius eis prouidere, eſſe eis beneuolum, benignum, & propitiũ, & bona eis magis reuelare. *Voluntatem timentium ſe faciet, & deprecationem eorum exaudiet, & ſaluos faciet eos.* Atqui dicit quiſpiam, Volebat Paulus angelum ſatanæ ab eo recedere, hoc eſt, tentationes, afflictiones, inſidias, & non fecit. (Quódc. modæ. flictiones.) Imò verò fecit. Poſtquam enim cognouit ſe petere minimè conducibilia, vt rurſus vellet & vehementer vellet, à Dei procedebat officio. Et ideo dicebat: Mihi placeo in infirmitatibus, in afflictionibus, in perſecutionibus. Si autem prius volebat contraria, volebat propter inſcientiam. Poſtquam autem Deum hoc velle didicit, ipſe deinceps lùbenter acquieſcit: Neque enim alia eſt Dei voluntas, & alia eorum qui ipſum timent: & ſi ipſi quoque aliqua volunt vt homines, poſtea corriguntur. *Cuſtodit dominus omnes diligentes ſe: & omnes peccatores diſperdet.* Hæc quoque eſt non parua pars prouidentiæ, conſeruare, munire ac protegere, ſuam præbere prouidentiam. Peccatores autem dicit eos qui laborant morbo immedicabili, eos qui nolunt corrigi. (Peccatores qui.) Quòd ſi etiam aliquos eorum qui ipſum diligunt, ſinit in mortem incidere, hę quoque ſunt partes cuſtodientis. Quod in Abel quoque accidit. (Gen. 4.) Etſi enim eorum corpora interierint, animo tamen clariores euaſerunt: recipient autem etiam corpora interitui non obnoxia. (1. Cor. 15.) Poſtquam ergo dixit ſpecies eius prouidentiæ, quantum ab eo dici poterant, communes, priuatas, & quæ ſunt ſanctorum, pręcipuè eorum qui labant, curam eorum qui iacent, prouidentiam, patientiam, peccatorum correctionem, ſanctorum cuſtodiam: laude rurſus concludit orationem, & vniuerſum orbem terræ vocat ad laudis communionem: *Laudationem domini loquetur os meum. Et benedicat omnis caro nomini ſancto eius in ſeculum & in ſeculum ſeculi.* Vides quomodo ex bona affectione non eos ſolos vocat qui beneficio afficiuntur, ſed eos etiam qui puniuntur. nam hoc quoque eſt eius prouidentiæ. Non homines ſolùm, ſed etiam bruta, & elementa, & omnia inſenſilia, omnia enim eius bonitate plena ſunt. Nec nos ergo intermittamus eum & verbis & factis aſſiduè laudare, qui eſt adeò bonus, adeò benignus, & clemens, & vbique ſuam extendit beneficentiam: vt & bona præſentia & futura conſequamur, gratia & clementia domini noſtri Ieſu Chriſti, cui gloria & potentia in ſecula ſeculorum. Amen.

IN PSALMVM CXLV.

LAVDA *anima mea dominum. Laudabo dominum in vita mea. Pſallam Deo meo quandiu fuero.* Vnde deſiit, illic rurſus incipit, nempe à laudatione. Hoc enim non parum expurgat animum. Laudem autem dicit, vt dico aſſiduè, quæ fit factis: quod etiam dicit Chriſtus: Luceat lux veſtra coram hominibus, vt videant bona veſtra opera, & glorificent patrem veſtrum qui eſt in cœlis. (Matt. 5.) Et rurſus Paulus: Glorificate Deum in corpore veſtro, & in ſpiritu veſtro, (1. Cor. 6.) & quemadmodum dixit in præcedenti pſalmo, Quotidie laudabo te: ita hîc etiam, Pſallam Deo meo quandiu fuero. Deinde cùm vellet rurſus habere homines eius laudis ſocios, incidit in narrationem eius benignitatis & clementiæ, deſiderio incenſus & inflammatus, vniuerſum orbem terræ percurrens, omnes homines in ſuum chorum cogens. Hoc eſt enim maxima laus, maxima Dei gloria, quando multos requirit futuros eius ſalutis participes. *Nolite confidere in principibus, in filiis hominum in quibus non eſt ſalus.* Alius, Qui non poteſt ſeruare. Audiant hoc conſilium & hanc admonitionem, qui fixis oculis & ore hianti intuentur admirantes præfecturas humanas, & magiſtratus, qui ſunt corrupti, & in quos mox cadit interitus. Quid eſt autem: In quibus non eſt ſalus? (Pſal. 36. Eccl. 10. Pſal. 36. Eccl. 10.) Ne propria quidem ſalus eſt in eorum poteſtate, nec ſe poſſunt defendere. Si enim

enim mors aduenerit, iacebunt magis muti quàm lapides. Hoc enim eſt quod infert dicens, *Exibit ſpiritus eius, & reuertetur in terram ſuam. In illa die peribunt omnes cogitationes eius.* Alius, Propoſita eius. Quod autem dicit, eſt eiuſmodi, Qui ſeipſum non poteſt defendere, quomodo eripiet alios? Nihil eſt enim æquè infirmum & imbecillum, vt ea ſpes. Id autem oſtendit ipſa rerum natura. Et ideo Paulus de ſpe in Deum diſſerens, dicebat, Spes autem pudore non afficit. (Rom. 5.) At non ita ſe habent res humanæ: ſed ſunt vmbra imbecilliores. Ne mihi enim dixeris, Eſt princeps. (Magiſtratuum elatio. Principatuum lubricitas.) Princeps enim non eſt quolibet homine plebeio ſuperior, eſt enim eidem incertitudini obnoxius, atque adeò ſi quid dicendum eſt admirabile, propter hoc ipſum maximè non eſt fidendum, quòd ſit princeps: ſunt enim ſummopere lubrici & periculoſi hi principatus: & ſi nullus ei caſus accidat, eſt ad iram procliuis, & poteſtate in ingrati animi crimine & beneficiorum obliuione abutitur, vt rationem non redditurus eorum quæ accepit ab initio: & ſi gratus fuerit, & memor beneficij, eò facilior eſſe poterit eius caſus quàm priuatorum, quò eſt pluribus & maioribus inſidiis obnoxius: & eò facilius capi & expugnari poterit, quò plures habet inſidiatores. Quid enim ſibi volunt ſatellites, & corporis cuſtodes? Quid verò multa præſidia? Quomodo ergo, qui in ciuitate quę bonis legibus & inſtitutis regitur, non eſt de corpore ſecurus, ſed in ea verſatur tanquam in mediis hoſtibus, cui tot oſtenduntur certamina & pericula, alios ſeruare poterit? Qui cùm ſit pax, timet iis acerbius qui in bello verſantur: quomodo poterit alium in tuto collocare, & liberare à periculis? Multis certè qui poterant per ſe ſecurè viuere, hoc exitij cauſa fuit, quòd talibus confiderint: & cùm illi cecidiſſent, hi quoque vnà ſunt deturbati. Multis autem cuſtodes fuêre proditores. His tamen omnibus prætermiſſis, quoniam multi euaſerunt, id ponit propheta de quo dubitari non poteſt, nempe mortem. Etſi enim omnia tibi rectè ſucceſſerint, & ſi ſit, inquit, beneuolus, gratóque & memori animo, & ſit gratiam relaturus, in mediis promiſſis vita finita, te in vana ſpe dimiſit, propterea quòd vita ad exequendum promiſſum non ſuffecerit. Quando ergo ne vita quidem ei ſufficit ad implendum promiſſum, ſed ante euentum vita eius interrumpitur, ad imbecillum & inualidum confugis auxilium. An neſcitis hoc multis accidiſſe, & cùm cecidiſſet adiutor, defenſore nudatos, ex eo fuiſſe magis deiectos & afflictos? Quanquam quid dico eorum promiſſa euaneſcere & interire, cùm ne ipſe quidem eorum dominus & author maneat? Reuertetur enim, inquit, in terram ſuam. Si ille autem periit, multò magis hæc quoque. Et ideo ſubiunxit: Peribunt in die illa omnes cogitationes eius. oſtendens non ſolùm promiſſa non eſſe effectum ſortitura, ſed eum etiam qui promittit, periturum. Quid ergo deinceps facit? Poſtquã à ſpe humana abduxit, oſtendit deinceps tutum portum, & arcem inexpugnabilem, & conſulit. (Suadendi formula optima.) Hic eſt enim optimus modus ſuaſionis, abducere ab imbecillis, & ad valida deducere: quæ vana ſunt deſtruere, & quæ vera, ſtabilire: refellere quæ decipiunt, & quæ iuuant probare. *Beatus cuius Deus Iacob adiutor eius, ſpes eius in domino Deo ipſius.* Vidiſti copiam cõſilij & adhortationis. Quando autem dicit beatitudinem, dicit omnia bona, & oſtendit ſpei ſecuritatem. Poſtquam ergo beatum dixit eum qui ſperat in ipſum, dicit deinceps potentiam adiutoris, oſtendens illum quidem eſſe hominem, hunc verò Deum: illum quidem interire, hunc verò permanere: non eum autem ſolum, ſed etiam eius opera. Et ideo ſic ſubiunxit: *Qui fecit cœlum & terram, mare & omnia quæ in eis ſunt.* Quòd ſi eius ſunt opera perennia, multò magis ipſe eſt & perennis & potens. Quòd autem talis ſit, oſtendũt ea quæ ab eo facta ſunt, eius vires. Quid tum autem ſi eſt & perennis, & potens: non vult autem? Multi enim ſtulti hæc dicunt. Sed vide quomodo hanc quoque aufert ſuſpicionem. Cùm enim dixiſſet: Qui fecit cœlum & terram, mare, & omnia quæ in eis ſunt, ſubiunxit, *Qui cuſtodit veritatem in ſeculum, facit iudicium iniuriam patientibus.* Quod autem dicit, eſt eiuſmodi, Hoc eſt eius munus, hoc eſt ei familiare, hoc eſt maximè Dei proprium, non deſpicere eos quibus fit iniuria, non eos cõtemptim præterire, qui aut probri aut damni aliquid accipiunt: manum præbere iis quibus tenduntur inſidiæ: ídque in perpetuum. Et ideo dixit, In ſeculum, hoc ſignificans, Non hoc autem ſolum, ſed id etiam quod deinceps ſequitur. *Qui dat eſcam eſurientibus. Dominus ſoluit compeditos, dominus illuminat cæcos.* Alius, Sapientes reddit. *Dominus erigit eliſos. Dominus diligit iuſtos. Dominus cuſtodit aduenas, pupillum & viduam ſuſcipiet: Et viam peccatorum diſperdet.* (ὁδόν.) Vidiſti quomodo oſtenderit eius prouidentiam eſſe per omnia extenſam, & eius eſſe partes, expedire à calamitatibus, fami afferre remedium, liberare è vinculis. Sed hæc quidem poſſunt etiam aliqua ex parte homines: quæ autem deinceps ſequuntur, non itidẽ. (Eſa. 61.) Quod enim in natura eſt mutilum & mãcum, corrigit: eos qui ceciderunt erigit, inquit: eos qui virtute clari ſunt, laudat: eos qui non habẽt defenſores, conſeruat: eos qui orbitatem ac viduitatem ægrè ferunt, conſolatur & recreat. Deinde quoniam dixit, Diligit iuſtos, oſtẽdit eum multis opem tuliſſe propter ſolam calamitatem. Quos enim nutrit, nutrit eò quòd eſuriant, quod quidem non eſt virtutis: & eos qui vincti ſunt, abſoluit propter vincula. Sed neque hoc eſt virtutis, ſed calamitatis. Quin etiam illuminat cæcos propter cæcitatem. Neque hoc autem eſt rectè factorum, verùm calamitatis. Ita etiam eſſe aduenam pupillum, & viduam. Quòd ſi eos adiuuat qui ſunt in calamitatibus: multò magis eos qui ſtudent virtuti. Cùm ergo & poſſit, & velit, & ſint apud Deum omnia perennia & perpetua, & virtutem ſuſcipiat & miſereatur propter calamitates: cur non dimittis eum qui perit, eum qui eſt imbecillus, qui eſt interitui & morti obnoxius, & confugis ad eum qui eſt fortis & inexpugnabilis, qui non exprobrat calamitates, ſed eis affert remedium, qui omnia quæ vult poteſt? Conſidera autem extremum quàm accuratè dixerit. (Matt. 11. Sap. 12. Luc. 1. Sap. 14. Rom. 1.) Non dixit enim, Diſperdet peccatores, ſed viam ipſorum, hoc eſt, eorum actionem. Non enim auerſatur naturam, ſed odio habet vitium. *Regnabit dominus in ſecula, Deus tuus Sion in generationem & generationem.* Quòd autem regnat perpetuò, & in æternum permanet, minimè eſt dubitandum: ſed & ſi hic non dederit remunerationem, eam ſeruat ad maiora. Nec ergo conturbemur in tentationibus ſi non eueſtigio ſequatur ſolutio: (γνώμη.) ſed domino permittamus tempus ſolutionis: nec ſi quid boni fecerimus, ſtatim petamus remunerationem, ſed eius voluntatem rurſus itidem expectemus. Quando enim differt, remuneratur vberiùs & pleniùs: & in omnibus gratias agamus, & eum laudare pergamus. Ita enim & præſentem vitam agemus ſecuriſſimè, & conſequemur bona ineffabilia, gratia & miſericordia domini noſtri Ieſu Chriſti: cui gloria & potentia cum principij experte eius patre & viuifico ſpiritu, nunc, & ſemper, & in ſecula ſeculorum. Amen.

IN PSALMVM CXLVI.

LAVDATE *dominum quoniam bonus est psalmus.* Superiùs quidem in centesimo quadragesimo quarto psalmo dixit. Magnus dominus & laudabilis valde, & multa illic de gloria disseruit. Hîc autem ostendit quod ipsum etiam laudare bonum sit, & psalmus sit causa bonorum innumerabilium.

Psalmi vis.

Mentem enim à terra abducit, animúmque erigit & in altum euehit, leuésque & sublimes efficit. Et ideo dicit Paulus, Canentes & psallentes in cordibus vestris. *Domino Deo nostro iucunda decoráque sit laudatio.* Alius, Alleluia, quoniam bonum est canticum Deo. Quid est, Deo nostro iucunda sit laudatio? Sit, inquit, accepta. Non satis est enim tantummodò canere, vt sit Deo iucunda laudatio, sed opus est & vita, & precatione & accurata attentione canentis.

Ephes.5. Psalmodia vt Deo placeat. Eccl.15. 1.Cor.14. Matt.15.

Mihi autem videtur hic psalmus esse reuersionis. Ostendit autem id per hoc quod subiungit, dicens, *Aedificans Hierusalem dominus, dispersiones Israël congregabit.* Etsi enim eos dimisit Cyrus, non ex illius sentẽtia, sed ex Dei ope totum hoc profectum est. Alius autem interpres, pro eo quod est, Ædificans, dixit ædificabit. Dispersiones verò, expulsos.

Dispersiones expulsi.

Quánam de causa? Quoniam nõ omnes simul reducti sunt, sed post reuersionem paulatim coacti sunt. *Qui sanat contritos corde, & alligat contritiones eorum.* Alius, Confracta ipsorum. Cùm non haberet in vita sua fiduciam, adducit rursus calamitatem, & Dei consuetudinem. Est enim eius munus, & hoc est eius proprium, eos qui sunt deiecti & afflicti, cõsolari: quemadmodum quando dicit Paulus: Qui viuificat mortuos. Et rursus: Qui vocat quæ non sunt, tanquam quæ sunt: dicens proprium eius munus, ita hic etiam: Qui sanat contritos corde, dicit, ostendens quòd etiam si indigni simus, quoniam opus eius sumus, actionem suam & partes suas non relinquet, à sua consuetudine non recedet.

Afflictos consolari, Dei proprium. Rom.4. Ibid.

Ita etiam Paulus, Sed qui consolatur humiles, nos consolatus est. Et rursus: Qui dat iis qui sunt pusillo & abiecto animo, patiẽtiam. Quinetiam hic ipse quoque Propheta alibi, Cor contritum & humiliatum Deus non despiciet. Quando ergo volueris cõsolationem assequi, redde teipsum humilem, animum tuum contere. Hoc ergo dixit de eius voluntate, benignitate, & clementia, eius scilicet esse munus, illos consolari qui sunt in calamitatibus.

2.Cor.7. 2.Cor.1. Philip.1. Psal 50.

Quod autem sequitur, de potentia. *Qui numerat multitudinem stellarum.* Hoc est, qui nouit: Quoniam enim agebatur de dispersa multitudine, & quæ tunc nusquam apparebat, iure hoc exemplum in mediũ adduxit, per hoc ostendens eum posse vel dispersos cogere. Contritos enim solet erigere & consolari, & innumerabilem astrorum multitudinem nouit apprimè: ergo nos quoque, quos pollicitus est eis futuros æquales, plenissimè reducet. *Et omnibus eis nomina vocans.* Alius, Omnibus nomina vocans. Alius, Omnes eos nominatim vocabit.

παράδειγμα.

Existimo hoc dictum esse de Israëlitis, & idem dicere prophetam, quod Esaias quoque postea. Ne timeas Israël, ex speculis terræ vocaui te, & dixi, Filius meus es. Quid est, omnes eos nominatim vocabit? Nullus, inquit, eorum peribit, sed quemadmodum qui nominatim vocat: ita etiam ipse omnes perfectè reducet. *Magnus dominus noster, & magna virtus eius.* Quoniã rem dixit maximam, quòd tot hominum millia per vniuersum orbem terræ dispersa sit congregaturus, deinceps differit de eius potentia, Iudæos, qui valde conturbabantur, vt crederent, inducens. *Et sapientiæ eius non est numerus.* Ne quære ergo quomodo & quánam ratione, est enim eius magnitudo infinita. Quocirca dixit etiam, magnitudinis eius non est numerus. Sed quemadmo-

Philip.3. 1.Ioan.3. Esa.43. Psal.144.

A dum infinita est magnitudo, ita etiam sapientia. Et ideo cùm dixisset, Magnus Dominus noster, subiunxit: Et sapientiæ eius non est numerus. Quinetiam admirabilis est eius scientia, & ideo dicebat: Mirabilis facta est scientia tua à me. Potens facta est, non potero ad eam. Et sunt eius iudicia rursus inscrutabilia: & ideo dicebat: Iudicia tua abyssus multa.

Psal.138. Psal.35.

Cùm sit ergo magnus, potens, & sapiẽs, ne nimis curiosè inquiras quomodo hæc erunt. *Suscipiens mansuetos dominus, humilians autem peccatores vsque ad terram.* Ne dicerent aliqui insipientes, quid ad nos. si perfectè nouit astra omnia: dicit etiam curam quàm gerit hominum: Non dixit autem, opem ferens mansuetis dominus: sed quod est multò maius: suscipiens: tanquam de amanti patre loquens. Quid est autem, suscipiens? Recreans, ferens, bajulans. Vidisti rursus perfectam in vtroque eorum potentiam, nempe in extollendis humilibus, & in deiiciendis deprimendísque arrogantibus. Non solùm autem humiliat, sed etiam summoperè humiliat. Hoc enim sibi vult illud, Vsque ad terram.

B ἰσάχαν.

Præcinite domino in confessione. Alius, Enumerate. Postquam dixit præclara eius facta, rursus eos ad hymnum vocat dicens: Præcinite domino in confessione. Hoc est, in gratiarum actione, cum magno studio ac diligentia. *Psallite Deo nostro in cithara.* Alius, per lyram. *Qui operit cælum nubibus, & parat terræ pluuiam.* Ne quis autem planè sensus expers dicat, Et quid ad me cœlestia? subiunxit statim id quod opus est hominibus, ostẽdens per id quod subiungit, cur cœlum operiat nubibus. Propter te, inquit, vt tibi paret pluuiam. Pluuia autem propter te, vt tibi fœnum producat.

Argumẽtum à minori.

Vide autem sapientiam, Dicit bona generalia quæ dedit omnibus, ex redundanti copia ora eorum obstruens. Si enim infidelibus fuit adeò munificus, vt vel nubes cogeret, & pluuiam moueret, & terram excitaret, multò magis vobis qui appellati estis populus eius peculiaris. *Qui producit in montibus fænum & herbam seruituti hominum.* Vide

Dan.7. 14.26.

C prouidentię amplitudinem, quando non solùm in agris & cultis prædiis, sed etiam in montibus lautam dat mẽsam, nempe alimentum iumẽtorum quæ ad hominibus seruiendum facta sunt. Et ideo subiungit, *Qui dat iumẽtis escam ipsorum, & pullis coruorum inuocãtibus eum.* Aliam rursus dicit munificentiam, vt qui non solum iumentis, quæ seruiunt hominibus, dat escam ipsorum, sed etiam aliis brutis. Et pullis enim, inquit, coruorum inuocantibus eum. Si autem brutis, & brutis agrestibus, & quæ hominibus minimè inseruiunt, tanta adhibetur prouidentia: quantò magis hominibus, & hominibus qui cũ hymnis & laudibus celebrãt, quos etiam propterea vocauit populum peculiarem, & sui portionem?

Populus Dei peculiaris qui dictus.

Deinde quoniam erãt imbecilli, & inermes, & nudati omnibus, ne ex eo conturbarentur: vide quomodo hanc quoque eorum corrigit imbecillitatem, dicens, *Non in fortitudine equi voluntatem habebit, neque in tibiis viri beneplacitum erit ei. Beneplacitum est domino super timentes eum, & in eis*

D *qui sperant super misericordia eius.* Alius, Qui expectãt misericordiam eius. Si hæc, inquit, habeatis, metũ scilicet, & perfectam in eum spem, attrahetis eius beneuolentiã: & cùm attraxeritis, iis qui equos & arma habent, eritis potentiores.

ἐμφοβουμένοις, In timentibus, ἠδὶ καὶ ἔλεος, misericordia.

Vnum est ergo quod quæritur, vt non ægrè feratis, neque perturbemini, sed expectetis eius misericordiam: In hoc enim spes maximè consistit, vt etsi non statim acceperimus, minimè desperemus, nec animum abiiciamus. Rectè autem dixit, In misericordia eius. Neque enim habebant in factis suis fiduciam. Sed tamen, inquit, & si vos facta destituerint, speretis autem in eius misericordia, assequemini prouidentiam & eius auxilium: quæ detur nobis omnibus consequi gratia & clementia domini nostri Iesu Christi: cui gloria & potentia

A potentia in secula seculorum. Amen.

IN PSALMVM CXLVII.

LAVDA *Hierusalem dominum, lauda Deum tuum Sion.* Non ad ciuitatem, sed ad eos qui in illa habitant, dirigit orationẽ: quod per totum librum facit, hoc quoque hic faciens. Assiduè autem hortatur & consuluit vt gratiarum actionem Deo pro beneficiis offerant, & neque in ædificiis, nec in validis propugnaculis, sed in Dei prouidentia fiduciam habeant. Hoc veluti priùs iacto & confirmato fundamento, subiunxit, & dicit, *Quoniam confortauit seras portarum tuarum, benedixit filiis tuis in te.* Quid hoc est? In tuto collocauit, fecit inexpugnabilem. Benedixit filiis tuis. Hoc est, fecit crescere in magnam multitudinem. Hoc vnum est genus beneficij. Alterum verò est illud, In te. Hoc est autem quod dicit, Non diuisos, nec dispersos, sed in te congregatos fecit crescere. Deinde aliud quoque ostendẽs B prouidentiæ genus, dicit, *Qui posuit fines tuos pacem.* Fieri enim potest vt & in tuto sint, & muniti sint, & tamen bello vexentur. Sed ab his quoque insidiis ostendit eos esse liberos, quod sic dixit, & indicauit non solum ciuitatem esse liberam ab insidiatoribus, sed ipsos etiam fines. Vidisti quot beneficia recenset. Primum quidem, & quod est omnium maximum, quòd dixerit, Deum tuum.

Deut.7. Rom.8. Rom.10.

Per hoc enim verbum dicit hæc omnia, quod te effecit familiarem, quòd te suum fecit hæredem, quòd cùm sit cõmunis omnium dominus, est præcipuè tuus: quod quidem est primum caput bonorum. Secundum autem, quòd ciuitatẽ in tuto collocauit. Tertium, quòd eos multiplicauit. Quartum, quòd à bellis & tumultibus liberauit non solùm ciuitatem, sed etiam vniuersam gentem: quòd non vno tantum, aut altero, aut tertio tempore hoc fecit, sed id fecit perpetuò. Nõ dixit enim qui posuit, sed qui ponit. Quòd si bella quandoque euenerunt, non eò quòd ipse eos relinqueret, sed eò quòd C ipsi resilirent, factum est. Hoc enim fuit perpetuum eius munus, munire, in tuto collocare: vt ab omni bello & tumultu liberi essent, præstare.

Terræ fertilitas Dei prouidẽtiæ ascribenda. Adeps frumenti.

Deinde aliud quoque vnà cum hoc dicit beneficium, nempe magnam anni fertilitatem, & bonum fructuum prouentum, rursus hic ipsos docens, non terræ nec aëris naturæ, sed eius prouidentiæ omnia asscribere. Quódnam autem id est quod subiunxit, dicens, *Et adipe frumenti satiat te?* Vide non dixit absolutè frumẽtum, sed, adipe frumenti, magnam ostendens prosperitatem. Adeps enim frumenti, fructus florem & id quod est optimum significat. Talia sunt enim Dei dona, proba & florentia. Optimo ergo frumento eos hic dicit liberalissimè expleri. Hoc enim significans, non dixit qui dat, sed qui satiat. *Qui emittit eloquium suum terræ.* Quod facere consueuit, vt à priuatis ad communia, & à communibus rursus ad priuata transferat orationem, hoc hic quoque facit. Postquam enim dixit, lauda Deum tuum, ne quis insipiens existi- D maret eum esse Deum tantum illorum, ostẽdit quomodo sit vniuersæ terræ communis, & per vniuersum orbem terræ extensa sit eius prouidentia, à priuatis ad id quod est commune, deducens orationem, & ad generalem prouidentiam. Et ideo cùm dixisset, qui emittit eloquium suum terræ, subiunxit: *Velociter currit sermo eius.* Hoc autem dixit ostendens eum non solum nostræ regionis, sed vniuersi orbis terrarum curam gerere. Eloquium autem hîc dicit iussum, operationem qua prouidet & prospicit.

Sap.6.21. Eloquium Dei.

Deinde quàm sit facilis, & quàm in promptu, ostendens non nomine solum sermonis, sed etiam appellatione cursus id significauit: & ne hoc quidem satis esse duxit, sed etiam adiecit, velociter. Quod

A autem dicit, est eiusmodi, quodcunque iusserit, fit cum maxima celeritate. Per vniuersum enim orbem terræ imperat. Quid autem imperat? Ea quæ nostram vitam continent, quæ spectant ad aëris administrationem, tẽporúmque mutationem & vicissitudinem.

Eccl.8.

Et ideo subiungit dicens, *Qui dat niuem sicut lanam: nebulam sicut cinerem spargit.* Hoc alius quidam interpres dicit, Rorem concretum. Hebræus autem כאפר Caepher. *Mittit crystallum suam sicut buccellas: ante faciem frigoris eius quis sustinebit?* Alius, In faciem frigoris quis stabit? *Emittet verbum suum, & liquefaciet ea, flabit spiritus eius, & fluent aquæ.*

Fauilla, cinis אפר

Hic mihi exponit inexpugnabilem & infinitã eius potentiam, quòd quæ non sunt, producit substantias, & eas quæ factæ sunt, traducit & transmutat, & ad id quod vult transformat. Quod quidem alius quoque propheta significans dicebat: Qui omnia facit, & ea transformat. Etsi enim immobilibus naturæ terminis alligata sint: quando tamen ei visum fuerit, soluuntur hi termi- B ni. Ei enim omnia locum dant & concedunt, & aliquãdo quidem eas mutat substantias, aliquando verò manẽtes mutat in aliam operationem, & eam quidem quæ est ei propria & attributa facit quiescere, aliam verò inducit contrariam.

Esa.45. Hiere.10. Naturæ operatio in contrarium mutata.

Quod quidem fecit in fornace. Ignis enim erat, & non vrebat, sed qui in eum iniecti fuerant, sentiebant rorem longè iucundissimum. Mare erat cùm Iudæi traiicerent, & aquæ non obruebant, sed eos petra firmius & solidius transmittebant: sub Dathan & Abiron terra erat, eorum tamen corpora non sustinuit, sed mari facilius obruit. Virga Aaron erat lignum aridum, & iis quæ in terra plantata erant, fructum pulchriorem protulit. Balaæ erat asinus animal omnium hebetissimũ, nec minus benè se defendit apud eum qui ipsum pulsabat, quàm homo ratione præditus. Cùm in lacum coniectus est Daniel, erant leones, & ostenderunt ouium mansuetudinem: non ipsorum quidem deleta natura, sed mutata eorum operatione.

Dan.3. Exod.14. Num.16. Num.17. Num.22. Dan.10.

Multa alia possunt vide- C ri miracula, etiam in creatione. Ne ergo quoniam fit singulis annis, & sub aspectum nostrũ cadit, id paruum esse miraculum existimes. Considera enim quantum sit, nunc quidem videri niuem, nunc verò aquam, & breui momento temporis tãtas fieri mutationes.

Miracula quotidiana.

Ne quis autem minus sapiens, naturali elementorum operatione hæc fieri, & ea absolutè illorum causas esse putaret: sed sciret quísnam sit qui imperat, ad iussum eius totam de his rebus deducit orationem, & dicit: Emittet verbum suum, & liquefaciet ea. Hoc est, iussus, non enim vis vẽtorum hoc facit principaliter, sed Deus qui fecit vẽtos. Orationem autem deduxit ad elementa, & ad mutationes quæ sunt in elementis, persuadens crasso & vix vllo sensu prædito Iudęo, ex iis quæ fiunt singulis annis, nosse Dei potentiam, & facile ei esse res eorum, vt vult, administrare, & à contrariis in contrarias mutare.

Iudæorũ crassities.

Quemadmodum enim si fuerit tempestas & glacies intolerabilis, facile est illi inuecta tranquillitate omnia dissolue- D re: ita etiam eos qui in captiuitatem abducti fuerant, & bellis vexati erãt, facile ei ad pacem & ad suam patr am reducere, & restituere priori prosperitati. Non hoc solùm autem significat, sed etiam aliud latenter innuit. Quídnam? Quòd quemadmodum hæc, licet molestiam afferant, sæpe fiunt vtiliter: ita etiam quæ eis euenerunt, eis fuerunt conducibilia, & multum commodi attulerunt.

Heb.12.

Ne esset autem eis amplius molestus, ad placidiorem rursus traduxit mutationem. Quid hæc autem sibi volunt exempla? Non dixit enim solummodo, qui dat niuem, sed adiunxit, tanquam lanam: Neque, qui nebulam spargit, sed subiũxit, sicut cinerem: neque, qui mittit crystallum, sed adiecit, sicut buccellas. Mihi videtur voluisse ex his significare quàm sint ei omnia facilia

כן sic, similiter, οὕτως.
Exod.20.

& explicata. *Qui annunciat verbum suum Iacob.* Alius, perfectiones. Alius, iussa. *Iustitias & iudicia sua Israël. Non fecit taliter omni nationi.* Alius, similia. *Et iudicia sua non manifestauit eis.* Vide quomodo rursus à generalibus transit ad singularia, & quæ erant Iudæorum præcipua, volens eos ad maius studium excitare. Atque in principio quidem psalmi disseruit de sensilibus, & quæ prosunt corpori, vtpote de securitate, anni fertilitate, & pace. Hic autem orationem ad altiora erigit, de lege quæ eis data est tractans, quod quidem est maximum genus beneficij, à vitio abducere, deducere ad virtutem, animum illustrare. Et ideo Moses hoc súsque déque versans, dicebat: Quis est is populus, gens magna, cui Deus est eis appropinquans, vt Deus noster, in omnibus quibus eum inuocauerimus? Et Dauid rursus: Faciens misericordiam dominus, & iudicium omnibus patiẽtibus iniuriam. Notas fecit vias suas Mosi, filiis Israël voluntates suas. Et Hieremias. Hic est Deus noster, non reputabitur alius præter ipsum. Inuenit omnem viam scientiæ & dedit eam Iacob filio suo, & Israël dilecto suo.

Deut.4. Rom.3. Psal.102.
Baruch 3.
Peccatores etiam ante legẽ puniti.

Sed dixerit fortasse quispiam, Cùm reliquis hominibus nõ significauerit, quomodo eos punit? Quòd enim eos puniat qui fuerunt ante legem, & eos qui peccant per vniuersum orbem terræ, clarum est ex iis quæ dicit Christus: Regina austri surget, & condemnabit hanc generationem. Et rursus: Viri Niniuitæ surgent, & condemnabunt hanc generationẽ. Omnino enim ideo ita dictum est, quòd illi quoque rationem redderent: & illi quidem laudarentur, hi vero punirentur. Si autem non fuerat eis ostensum quid sibi esset agendum, quomodo hos condemnabunt? Quomodo autem rursus dixit, Requiretur sanguis à tempore Abel iusti vsque ad sanguinem Zachariæ? Quomodo autem rursus? Tolerabilius erit terræ Sodomorum & Gomorrhæ. Cùm enim dixit, Tolerabilius, non perfectam liberationem, sed eos pro suis peccatis dare leuius supplicium significat. Quòd si qui puniti sunt, tam graues rursus dant pœnas: quis ex aliis effugiet? Videmus autem eos quoque qui pœnas dederunt in inundatione, & multos alios, & ipsum Cain. Porrò autem Paulus quoque dicit, hoc ipsum significãs, reuelatur ira Dei de cœlo super omnem impietatem & iustitiam hominum qui virtutem in iniustitia detinẽt, propterea quod id quod de Deo cognosci potest, manifestum est in ipsis. Inuisibilia enim eius à creatione mundi operibus intellecta conspiciuntur, & æterna eius potentia & diuinitas, vt sint ipsi inexcusabiles. Deinde de vita quoque verba faciens, ne hîc quidem eos relinquit rationi reddendę non obnoxios, ita dicens, Qui cùm iustitiam Dei cognouissent, quòd talia agunt, digni morte sunt: non solum qui ea faciunt, sed etiam facientibus cõsentiunt. Existimas autem hoc ô homo, qui iudicas eos qui talia faciunt, quod tu Dei iudicium effugies? An diuitias benignitatis eius, patientiæ, & longanimitatis contemnis, nesciens quod benignitas Dei te ad pœnitẽtiã adducit? Secundùm duritiã autẽ tuã & cor impœnitẽs thesaurizas tibi irã in die iræ & reuelationis iusti iudicij Dei, qui reddet vnicuique secundũ opera sua, his quidẽ secundũ patiẽtiã boni operis, gloriam & honorem, & incorruptionẽ: iis verò qui ex cõtentione veritati quidem nõ parent, parẽt autẽ iniustitiæ, ira & indignatio, afflictio & angustia super omnẽ animam hominis operantis malum, Iudæi primùm, & Græci. Vides per hæc omnia, quomodo omnes, quotquot fuerunt homines, etiam ante legem, dant peccatorum pœnas: & quicunque virtutis curam gesserunt, & ab impietate recesserunt, fruuntur bonis. Quomodo ergo erit aut hoc aut illud, si quid esset agendũ, nesciebãt? Sin autem sciebant, inquit, quid sit agendũ: quomodo

Matt.12. Luc.11. Ibidem. Ibidem. Matt.10. Gen.7. Gen.4. Rom.1. Rom.2. Quæstio.

A dicit, Nõ fecit sic omni nationi: & iudicia sua nõ manifestauit eis? Quid ergo sit quod scriptum est, & quid sibi velit significare, audi. Scriptam legem nulli alij dedit. Naturalem enim intus habebant omnes, personantem quid sit bonum, quid secus. Cùm hominem enim Deus fingeret, simul etiam hoc illi indidit incorruptum iudicium: nempe vniuscuiusque suum consciẽtiæ calculum. Iudæis autem hoc procurauit eximium, quòd quæ erãt iusta ac legitima, procurauit vt per scripta cognoscerent. Et ideo non dixit ipse, Non fecit in omni gente, sed, Non sic fecit. Hoc est, Non misit eis tabulas, non scripta, non Mosen legislatorem, non alia quæ fuerunt in monte Sina, sed Iudæi soli peculiari quodam priuilegio hæc omnia consecuti sunt. Verum enimuero vniuersa humana natura habuit sufficientem legem conscientiæ. Quæ quidem Paulus quoque significans, dicebat. Quando enim gentes legem non habentes, naturâ quæ legis sunt, faciunt: ij legem non habentes sibiipsis B sunt lex. Et ideo Iudæi digni sunt maiori condemnatione, quòd cùm vnà cum lege naturali, scriptam quoque legem acceperint, tam scelerate & tam nefariè se gesserunt. Quamobrem magnum Dei beneficium eis negligentibus, euadit occasio maioris cõdemnationis. Quod ad verba quidem scripta attinet, sufficiunt quę scripta sunt. Siquis autem desiderat psalmum quoque sumere anagogicè, non recusabimus hac quoque via ingredi, non historiam perimentes, absit, sed cum illa hæc quoque studiosis adiicientes, quoad eius fieri poterit. Lauda Hierusalem dominum, lauda Deum tuum Sion. Nouit Paulus cœlestem Hierusalem, de qua dicit: Quæ sursum est autem Hierusalem, libera est, quę est mater nostra quemadmodum Sion quoque nouit ecclesiam, quãdo dicit, Non enim accessistis ad montem qui palpatur, ad incensum ignem, & turbinem, & caliginem, & procellam, sed accessistis ad Sion ciuitatem, & ecclesiam primogenitorum descriptorum in cœlis. Potest ergo de ea C quoque dici anagogicè illud, Lauda Hierusalem dominum, lauda Deum tuum Sion: quoniam confortauit seras portarum tuarum: benedixit filiis tuis in te. Eam enim munit validius quam Hierusalem, non vectibus & portis, sed cruce circunseptam, & renunciatione propriæ voluntatis, per quam vbique eius excitauit ambitum: cùm dixit: Portæ inferorum non præualebunt aduersus eam. In principio itaque imperatores & reges omnes & populi & ciuitates, & dæmonum phalanges, & ipsa diaboli tyrannis, & alia innumerabilia inuaserũt ecclesiam: illa tamen omnia fracta & dissoluta sunt & interierunt: ipsa autem creuit, & in tantam prouecta est altitudinem, vt ipsos etiã cœlos superauerit. Benedixit filiis tuis in te. Quemadmodum cùm dixisset in principio, Crescite, & multiplicamini, & replete terram, vniuersam terram sermo peruasit: ita cùm postea dixisset, Ite & docete omnes gentes: &, Prædicabatur euangelium hoc in toto mundo: D ipsos etiam fines orbis terræ breui momento temporis iussus eius occupauit. Quo circa ipse quoque dicebat, Si granum frumenti in terrã cadens mortuum non fuerit, ipsum solum manet: si autẽ mortuũ fuerit, multum fructum affert. Et rursus, Quando exaltatus fuero, omnes traham ad meipsum. Atque in principio quidem ex vno multi nati sunt, cum lege naturę cresceret multitudo, & ideo res tardius processit: tempore autem apostolorum, non lege naturæ, sed gratia crescebat multitudo: & ideo vno statim die tria millia, deinde quinque millia, deinde innumerabiles, deinde vniuersus orbis terræ per pulchram hanc regenerationem editi, aucti sunt, & multiplicati sunt, & quam acceperant benedictionem, factis ipsis ostenderunt. Non enim ex sanguinibus, neque ex voluntate carnis, sed ex Dei

Psal.147. Solutio. Naturalis lex omnibus insita. Iudæorũ priuilegia. Consciẽtiæ lex. Rom.2. Rom.2. Hierusalẽ cœlestis. Galat.4. Hebr.12. Matt.16. Psal.2. Act.4. Ecclesiæ oppugnatio & incrementum. Gen.1. Matt.28. Matt.16. Rom.10. Colos.1. Ioan.12. Ibidem. Act.3.5. Ioan.1.

Dei gratia nati sunt. Qui posuit fines tuos pacem. Hoc valdè propriè dici potest de ecclesia: nam, quod est admirabilius, cùm ea peteretur bello, pace fruebatur: & cùm ei omnes ponerent insidias, in summa securitate maximam capiebat voluptatem. Et ideo dixit ipse: Pacem meam relinquo vobis, pacem meam do vobis. Et adipe frumenti satiat te. Potest hoc etiam aliter accipi in ecclesia de alimento spiritali, quòd nobis scilicet panem vitæ dederit. Qui emittit eloquium suum terræ: velociter currit sermo eius. Quisnam sermo, dic quæso? Qui prolatus per apostolos quauis penna leuius omnia peruolabat. Quocirca Dauid quoque alicubi hoc significans, dicit, Dominus dabit verbum euangelizantibus virtute multa. Siquis autem insipiens dubitet, ex iis quæ fiunt in elementis sumat probationem, & discat quomodo nix simul & aceruatim & repẽte aduenit, & momento temporis totam terram operit, non longo temporis curriculo eius faciem inuadens, sed repente totam eam complectens. Quoniam ergo erat propheta, & consentaneum erat futura prædicentem, & per anagogen significantem hæc dicere, par fuit vt immoraretur in eo quod dicebatur de elementis. Quod autem dicit, est eiusmodi, Futurum est vt vniuersa terra Dei verbo resonet, ídque cum maxima celeritate, & breuissimo tempore. Deinde ne quis dubitaret, si Iudæi, gens vna, in quam tanto tempore tantum studij & diligentiæ collatum est, non fuit proba: quomodo ij qui vniuersum orbem terræ habitant, poterunt breui tempore componi, boníque & moderati effici? ad confirmandum id quod dicit, sumit exempla ex elementis, niuem, nebulam, glaciem, quæ breuiter fiunt vno momento temporis. Ne ergo ideo non credas, etiam mens eorum sit facilè mutanda. At multi sunt qui resistunt. Sed ij quoque concedent, & locum dabunt. Si enim parum frigoris, quod fuerit vehementius, nemo ferre potest: sed omnes ei cedunt, & locum dant: Multò magis eius verbo & iussui cedent omnia quæ aduersantur. Potest enim mutare substantias, & quæ non sunt producere, & ad tantas vires prouehere, vt hæc sint omnibus intolerabilia. Qui annunciat verbum suum Iacob, iustitias & iudicia sua Israël. Hic quoque non aberraueris si Iacob spiritalem dixeris, & Israëlem, quem Paulus quoque nouit dicẽs: Pax vobis, & super Israël Dei. Cui gloria in secula seculorum. Amen.

Ioan.14. Psal.67. Simile physicum. Psal.18. Marc.vlt. Esa.47. Dan.4. Luc.21. Act.6. Heb.4. Galat.6.

IN PSALMVM CXLVIII.

Laudaturi Deum socios sibi adsciscũt. Dan.3.

LAVDATE *dominum de cœlis, laudate eum in excelsis. Laudate eum omnes angeli eius.* Est hoc sanctis in more positum propter piũ & gratum suum animum, vt cùm Deo sint acturi gratias, accersant multos laudationis socios, & hortentur vt hoc pulchrum munus secum obeant. Hoc etiam fecerunt tres pueri, qui quando erãt in fornace, omnem creaturam ad laudibus celebrandũ quod acceperant beneficium, & hymnos Dei dicẽdos, conuocarunt. Hoc ipsum facit hîc quoque, vtrunque mundum vocans, supernum, & infernum, sensilem, & eum qui percipitur sola intelligentia. Hoc etiam facit propheta Esaias, vt quando dicit: Lætentur cœli, & exultet terra: quoniam misertus est dominus populi sui. Quinetiam hic ipse quoque quando dicit, In exitu Israël de Ægypto, domus Iacob de populo barbaro: Mõtes exultauerunt vt arietes, & colles sicut agni ouium. Et rursus alicubi Esaias: Nubes pluant iustitiam. Vt qui enim soli non sufficiant ad Deum laudibus celebrandum, quoquo versus obeunt, vt in dicendis hymnis socios accipiant. Hic autem hoc crebrò facit, vt quando dicit, Et adorent omnes angeli eius. Et rursus, Po-

Esa.49. Psal.113. Esa.45. Psal.96.

A tentes virtute, faciẽtes verbum eius. Porrò autem aliud quoque ex his confirmat. Quódnam? Ne quis eorum qui minus sunt rationis compotes, existimet esse duos opifices. Quoniam enim diuersæ sunt creaturæ, & inter se substantiis differunt, hæc quidem quæ videtur, illa verò quæ sub aspectum non cadit: hæc quidem plena est corporibus, illa verò est incorporea: ne quis ex operum differentia diuersos induceret opifices, vnum constituit opificem, vnum ex omnibus ei canticum offerens, & eundem Deum dicens debere laudari à superna creatura & inferna: hinc quoque ostendens esse vnum vtriusque opificem. A supernis autem prius incipit, dicens: Laudate eum omnes angeli eius: *Laudate eum omnes virtutes eius.* Alius, Omnes exercitus eius. Dicens Cherubim, Seraphim, dominationes, principatus, potestates. Hoc est animi valde incensi, hoc ardentis amoris, omnes excitare ad laudãdum eum qui desideratur: hoc animi qui magnam assiduè capit voluptatem in cogita- B tione de Deo, qui stupet & miratur eius gloriam. *Laudate eum sol & luna, laudate eum omnes stellæ & lumen.* Alius, stellæ lucis. *Laudate eum cœli cœlorum: Et aquæ quæ super cœlos sunt, laudent nomen domini: quoniam ipse dixit, & facta sunt: ipse mandauit, & creata sunt. Statuit ea in seculum, & in seculum seculi.* Alius, Statuit ea manere perpetuò. *Præceptum posuit & non præteribit.* Quænam causa est, quòd cùm de cœlestibus potestatibus pauca dixerit, illinc celeriter resilierit: & cùm ad ea quæ videntur, orationem deduxerit, de illis prolixiùs disserit, omnia sigillatim persequens, quæ inferiùs sunt, & quæ superiùs? Quoniam ea erant manifestiora iis qui audiebant, vt quæ videbantur, & posita erant ob oculos. Et ideo Moses quoque de opificio & creatione incipiens, cùm de supernis nihil nec magnum nec paruum dixisset, à cœlo & terra ducit exordium, & per solem & lunam, & herbas, & natantia, & quadrupedes trãsiens, in homine desinit. Cœlos autem cœlorum hîc dicens, non osten- C dit multitudinem, sed idem etiam dicit cœlũ cœli. Hebræorum enim lingua cœli dici consueuit, sicut etiam alibi dicit: Cœlum cœli domino: terram autem dedit filiis hominum. Et aquæ quæ super cœlos sunt. Audiuisti Mosen quoque dicentem, ex aquis quidem cum has reliquisse inferiùs: illas verò effecisse stare sublimes super terga cœlestia, cùm in medio abyssi firmamentum stabiliisset, & aquas manere super terga siuisset. Quomodo autem poterũt, dixerit quispiam, ea laudare, quæ neque vocem habent, nec linguam, nec animam, nec rationem? Quoniam duo sunt modi laudandi, gloriáque & honore afficiendi: vnus quidem per verba, alius verò per ipsum. His accedit etiam tertius, qui est per vitam & rectè facta. Nam hominibus non solùm loquentibus, sed etiam tacentibus, gloria Deo offertur: quemadmodum Christus quoque dicit, Luceat lux vestra coram hominibus, vt videant opera vestra bona, & glorificent patrem vestrum qui est in cœlis. Et rursus: Glori- D ficantes me glorificabo. Est etiam quæ fit per linguam glorificatio, sicut etiam Moses glorificauit cum Maria, dicens: Cantemus domino: gloriosè enim glorificatus est. Est etiam quæ fit per ipsam creaturam, vt hic ipse dicit: Cœli enarrant gloriam Dei: opera manuum eius annunciat firmamẽtum. Ita hîc etiam laudat eum creatura, pulchritudine, positione, magnitudine, natura, vsu, ministerio, perseuerantia, vtilitate quæ ex ea proficiscitur. Quando ergo dicit, Laudate dominum angeli, virtutes cœli, luna, sol, stellæ, aqua quæ est super cœlos: hoc dicit, vnumquodque eorum quæ facta sunt, dignum esse sapientia effectoris, & esse plenum magno miraculo. Quod quidem Moses breuiter dixit in principio, Et vidit Deus quæcunque fecit, & erant valde bona: adeò

Opifex vnus vtriusque creaturæ visibilis & inuisibilis. כוכב אר Stella lucis. Gen.1. Cœli cœlorum. שמים Cœlum cœli: ibi aquæ. Kimhi. Psal.111. Laudandi modi varij. Matt.5. 1.Reg.2. Exod.15. Psal.18. Deum vt laudet creatura inanimis. Creatura omnis miraculosa. Gen.1.

bona, vt eum qui fecit, gloria afficerent, & spectatorem A ducerent ad eum laudandum qui erat fabricatus. Hanc ergo dicit laudem, pulchritudinẽ eorum quæ facta sunt, quæ ei, qui illa fecit, laudes & hymnos comparat. Quod Paulus quoque significat, dicens: Inuisibilia enim eius à creatione mundi operibus intellecta conspiciuntur, & [Rom. 1.] æterna eius potentia & diuinitas. Quinetiam hic quoque propheta, cùm dixisset creaturas, & ex eorum quæ vidẽtur aspectu, illorum pulchritudinem reliquisset discendam, magnitudinémque & eorum vtilitatem, ipse aliam adducit causam, dicens: Ipse dixit, & facta sunt: ipse mandauit, & creata sunt. Statuit ea in seculum & in seculum seculi. Præceptum posuit, & non præteribit. Quòd itaque sunt quidem pulchra & admirabilia, vel ipse visus indicat. Quòd autem habent opificem, & nec casu sunt, nec increata, potest quidem vel ex ipsa interpretatione perspici. Siquis autem dubitet, à me discat [Mundus & opificẽ habet, & creatus est.] quòd habent opificem, effectorem, & qui illis prouidet, earúmque curam gerit. Duo enim hîc ponit, vel potius tria, atque adeò siquis rectè perpendat, etiam quatuor: quòd id quod est fecerit, & ex iis quę nõ erant fecerit, & facilè fecerit, & à se facta regat & administret. Dicendo enim, Dixit, ostẽdit facilitatẽ: vt etiã Paulus significans, dicebat: Qui viuificat mortuos, & vocat quæ non sunt, [Rom. 4. Vocare Dei.] tãquam quæ sunt, nomine vocationis nobis facilitatem indicans. Quòd autem quæ facta sunt regat & contineat, ipse propheta rursus ostendit, subiungens: Statuit ea in seculum, & in seculum seculi. Præceptum posuit, & nõ præteribit. Vide quomodo hîc quoque ostenderit potestatem, authoritatem, non solùm quòd statuerit, sed etiam quòd præceptum dixerit, humanis dictionibus eius operationem indicans. Quemadmodum enim [Simile.] tibi dicere & præcipere est facile; ita Deo facere quæ non sunt, regere & continere: imò verò non ita habet, sed est longè facilius. Neque enim verbis potest explicari summa facilitas cum qua fecit omnia. Neque verò est solum admirabile quòd regit & continet, nec quòd [Gen. 1. Hier. 31. Luc. 1.] termini naturæ stant fixi & immobiles, sed quòd tempore adeò infinito. Considera, quãtum est æui spacium, & eorum nihil est omnino cõfusum. Non mare terram inundauit, non sol ea quæ videntur exussit, non cœlum [Stabilitas mundi, & æquabilitas vicissitudinis temporũ.] labefactum est, non noctis nec diei termini cõfusi sunt, non temporum conuersiones, nec aliquid aliud eiusmodi, sed vnumquodque eorum quæ sunt & supernè & infernè, stetit, diligentissimè impositos sibi ab initio fines ad vnguem seruans. Postquam ergo dixit de supernis creaturis, & de iis quæ sunt in cœlo, descẽdit in terram. Quod autem fecit in supernis, vt inciperet quidem à supercœlestibus, descenderet autem ad cœlestia, hoc etiam hîc facit, à cœlestibus ad terram transiliens. Quoniam enim sunt nonnulli qui dicunt ea quidem quæ sunt in cœlis esse digna Dei opificio: quæ sunt autem in terris, reprehendunt, quoniam ibi sunt scorpij, leones, viperæ, dracones, & reliqua beluarum genera, & arbores infrugiferæ, eis veluti respondens, alia rursus ratione orationem aggreditur. Vide autem quid facit, bonis quæ sunt in confesso prætermissis, ouibus, bubus, quorum vsum ostendit ipsa experientia, asinis, camelis, & quæcunque apta sunt ad ea vehenda quę ad nos importanda sunt: in iis quæ videntur esse inutilia, versat orationem, dracones in medium adducens, & partem maris innauigabilem, & quę videntur afferre molestiam, vt ignem, grandinem, niuem, glaciem, deinde arbores infrugiferas, montes. Deinde rursus latis campis relictis & aptis ad agriculturam, & mitium fructuum prouentu, transiit ad montes, colles, & loca deserta, & omnium serpentum meminit, vt hæc sciamus apertiùs. Postquàm enim dixit, Præceptum posuit, & non præteribit, subiunxit, *Laudate dominum de terra dracones & omnes abyssi: Ignis, grando, nix, glacies, spiritus procellarum quæ faciunt verbum eius. Mõtes & omnes colles, ligna fructifera, & omnes cedri, bestiæ, & vniuersa pecora, serpentes, & omnes volucres pẽnatæ.* Quánam de causa tractat hoc modo orationem? Ex redundanti copia ostendens Dei prouidentiam. Si enim quæ videntur esse inutilia, & generi hominum infesta, adeò sunt bona, adeò vtilia, vt ipsa quoque laudem Deo offerant, & eum gloria honoréque afficiant propter suum opificium: cogita apud te qualia sunt alia: & si videtur, persequamur vnumquodque eorum quæ [Psal. 103.] dicta sunt: Dracones, inquit, & omnes abyssi. Dracones [Thannim cete & dracones marini.] hîc dicit cete: sicut etiam alibi quando dicit, Draco hic quem formasti, ad illudendum ei. Multis autem in locis videri potest hoc animal ita vocari. Et quomodo, inquiet quispiam, laudat hoc eum qui ipsum fecit? Quomodo autem non laudat? Quando enim videris magnitudinem, corporis compositionem, quàm apertissimè [Iob. 40.] B scriptura narrat in Iob: quomodo non admiraberis opificem, qui tantum animal produxit? Neque verò propter solam magnitudinem, sed etiam quòd pars maris innauigabilis in quo ageret, ei attributa sit. Est autem iure mirandum quòd proprios limites non transiliat, cùm [Draconis marini mirum.] sit agreste ac sæuum animal, & longè maximum, sed in suis degens locis se contineat: & non solùm in terram non egreditur, neque in locum habitabilem: sed ne in partem quidem maris quæ apta sit ad nauigationem: nõ consumit genera piscium, sed intra suam regionem vitã degit. Nec hæc solùm miranda sunt, sed abyssi etiã profunditas. Quod autem in animali, hoc etiam cerni potest in mari. Nam cùm ipsum ventorum flatibus sit intolerabile, & tantam habeat aquarum multitudinem: non erumpit ex propriis terminis, non inundat terram vicinam, sed ipsum quoque est alligatum vinculis immobilibus, licet sit alioqui natura aquarum insolens. [Maris miracula.] Cùm autem tanta sit magnitudine, & à tantis spiritibus C impellatur: considera quanti sit miraculi, nec per insolentiam, nec per molem ac magnitudinem, nec per vim intolerabilem suo loco excedere, sed in tanta insolentia ordinem & modum pulchrè seruare. Hæc ergo apud te reputans poteris hinc quoque Deo laudem & hymnum texere, & eius admirari potẽtiam, sapientiam, virtutem, potestatem. Sunt etiam ineffabiles alię horum rationes, [Eccl. 39.] quas ipse nouit qui fecit. Et ideo dixit quispiam, Ne dixeris, [Eccl. 8. Eccl. 39.] Quare hoc? Ad quid hoc? Omnia enim ad vsum [In curiosos.] facta sunt, ignis, grando, nix, glacies, spiritus procellarũ, quæ faciunt verbum eius. Adiicit hic quoque aliud iis quæ dicta sunt. Hoc enim in priori psalmo admirabatur, quod breui momento temporis totam terram peruadat nix, glacies, quòd cõcrescat, quòd mutetur, quòd in contraria conuertatur. Hic autem, quòd & quæ non erant, facta sunt: & quòd quæ facta sunt, manẽt, & quòd manentia fungantur munere ministrorum, licet sint expertia rationis, & iussus eius educat in opus cum maxi- D ma obedientia. Imò verò vnus sæpe iussus ea perfecit quæ sunt suapte natura contraria, quemadmodum in fornace Babylonica ignis & vrens & irrorans simul factus est. [Ignis simul vrens & irrorãs.] Hoc ergo, inquit, meretur gratiarum actionem, eámque certè maximam. Deus enim æquè est laudandus [Dan. 3.] & cùm punit, & cùm à supplicio eximit. Vtraque enim sunt curationis, vtraque sunt bonitatis. Homines enim hoc quidem faciunt propter bonitatem, illud verò per iram & improbitatem: Deus autem vtraque propter clementiam. Oportet ergo eum æquè laudare & quòd posuerit Adam in paradiso, & quòd eum expulerit, & agere gratias non solùm pro regno, sed etiam pro gehenna. Eam enim & fecit & minatus est, vt à vitio liberaret. Quemadmodum ergo medicum non solùm

lùm nutrientem, sed etiam fame excruciantem: non so- A lùm in forum educentem, sed etiam domi alicubi includentem: non solùm vngentem, sed etiam vrentem & secantem obseruamus & admiramur (etsi enim sunt contraria quæ fiunt, vnum tamen finem respiciunt) ita etiam oportet Deum laudare pro omnibus, atque adeò multò magis, quatenus hic quidem Deus, ille verò homo: & quòd res quidem eorum sæpe aliter eueniunt, [Ephes. 5. 1. Thess. 5.] quæ autem Deus facit, fiunt cum summa sapientia & cura. Grando autem & ignis non solùm puniuit, sed etiam liberauit à supplicio, & bellis finem imposuit, & inuadentes inimicos repulit. An nescis quænam in Ægypto [Exod. 9. Ios. 10.] per hæc elementa miracula facta sunt, & in Iudæis, & in hac nostra generatione? Tanta est autem potentia iubentis, quòd quæ per Angelos illos (qui in solam cadunt intelligentiam) & magnas potestates faciebat, ea sæpe etiam per elementa faciat admirabiliter: vt quando [4. Re. 19. Esa. 37. Ios. 10. Exod. 11. 14.] hæc Angelus quoque fecerit, nemo paulò insipientior id illi attribuat, sed ei qui imperauit. Angelus bello B finem imposuit? Imposuit quoque grando. Interemit primogenita Angelus? Maris quoque procella populum interemit. Pro omnibus ergo clementi Deo age gratias. Montes & omnes colles, ligna fructifera, & omnes cedri. Bestiæ, & vniuersa pecora, serpentes & volucres pennatæ. Vide quomodo lubentius immoratur in iis quæ sunt inutiliora, montibus, saltibus, collibus, animalibus, serpentibus, & lignis infrugiferis. Quæ enim sunt frugifera, ex seipsis apertam ostęndunt vtilitatem, sicut & campi aperti, & mansueta animalia. Feræ autẽ & serpentes, montes & infrugiferæ arbores, quámnam, inquit, putas vtilitatem afferunt? Multam certè, & [Ligna infrugifera, etiam vtilia.] quæ nostram vitam valde continent. Nam & ad ædificia, montes & colles & ligna infructifera sunt nobis valde apta: & nisi ea nobis suppeterent, nihil vetaret quò [Collatio.] minus nostrum genus interiret. Quemadmodum ergo cultis agris opus habemus ad hoc vt alamur: ita etiam lignis infrugiferis & lapidibus egemus ad hoc vt domos C ædificemus, & alia innumerabilia ex eis componamus. [Feræ & serpentes ad quid vtiles.] At serpentes, inquit, & scorpij, & dracones, & leones, quid ad vitam vtile afferunt? & quídnam commodi ex eis percipitur? Plurimum, ídque inenarrabile, nec minùs certè quàm ex mansuetis & cicuribus. Illa enim sunt apta ad vsum corporis: hæc verò & tibi metum afferunt, & vt sis modestus & temperatus efficiunt, & ad certamen instruunt, & peccatum primi parentis tibi in memoriam redigunt, & ostendunt quantorum malorum causa sit inobedientia. Neque enim eiusmodi feræ antea homini terribiles, nec ab eo fugiendæ, sed cicu- [Gen. 2. 3.] tes & mansuetæ. Eas itaque deduxit Deus ad Adam, & ipse eis nomina imposuit. Serpens Euam alloquitur, & Eua non refugit. Postquam autem præteritum est mandatum, & Deo non est obeditum, plurimum honori detractum est. Quando ergo videris leonem, quando videris serpentem, in mentem reuoca quæ in sacra nar- [Dan. 6.] rantur historia, & hæc exhibebunt tibi non paruum D philosophiæ argumentum. Fac quoque in mentem tibi redeat Daniel, quomodo postquam ad antiquam reuersus est imaginem, contemptui illi erant terribiles [Act. 28.] bestiæ: quemadmodum & Paulo vipera: nec paruum hinc colliges animi studium, curam & diligentiam. Cum his autem aliunde quoque possumus in his admirari prouidum Dei consilium & constitutionem. [Solitudines feris destinatæ.] Quódnam? Quòd his assignauit loca remota ab vrbibus, nempe solitudines: & cùm sint adeò terribiles, non versantur in ciuitatibus, nec irruunt in eos qui in illis habitant, sed eis placet solitudo, & ea contenti sunt, cùm Deus ab initio hoc eis assignauerit, vt locum aptum in quo degerent. Quando enim tu dormis, illa A peruadunt solitudinem. Quod etiam propheta alibi ostendit, sic dicens: Posuisti tenebras, & facta est nox: in [Psal. 103.] ea pertransibunt omnes bestiæ syluæ. Vidisti quomodo nunc quoque tibi manent tui vestigia imperij: quę etsi sint concisa & mutila, habent tamen aliquam speciem veteris honoris. Tanquam enim seruæ relegatæ sunt, & tempore & loco à nobis procul remotæ: & nisi tu eas inuaseris, eæ te non inuadunt, sed versantur in solitudinibus. Quòd si angeris & afflictaris cur feræ factæ sunt, valde desipis. Si enim te rectè gesseris, nullum damnum ex eis accipies. Si autem à feris damnum accipis: cogita te sæpe multò maius accepisse ab hominibus. Est enim homo quauis fera deterior: Ea enim [Homo quauis fera deterior.] ipsam præ se fert feritatem: hic autem sub persona humanitatis celat improbitatem: vnde etiam fit vt sæpe minimè caueatur. Sed si sapueris, nec fera, nec homo tibi aliquid mali faciet, sed etiam te iuuabit. Quid dico, fera & homo, cùm ipse quoque diabolus non modo B non læsit Iob, sed fuit etiam mille coronarum occasio? Quid dico, fera & homo, cùm etiam ab iis quæ in te sunt elementis, si fueris negligens, longè sis grauiora passurus, vtpote à bile vel pituita, si immoderatione aliqua redundantem eorum copiam despexeris? Adeò sobria & vigilanti mente vbique opus est. Sed quemadmodum [Enãtiosis.] qui est negligens, maximum inde damnum accipit: ita qui est attentus & vigilans, non leue nec contemnẽdum accipiet commodum. Vniuersum enim [Liberum arbitriũ.] in libero tui animi arbitrio situm est. Quod est ergo nix in vniuerso, & ignis, & spiritus, hoc est in corpore pituita, spiritus, & bilis: & ea oportet sapientissimè regere & administrare, vt ex eis aliqua capiatur vtilitas, non autem detrimentum. Et quid dico de corpore, cùm anima quoque habeat nonnulla, quæ si siueris peruenire ad immoderationem, morbi fiunt: sed si ea castiges & modereris, fiunt adminicula? Ira enim, si ea vt oportet vtaris, est salutare pharmacum: sed si immoderatè, C causa est exitij. Et cupiditas, si moderatè eam regas, te [Eccl. 7. Iob 5.] patrem efficit (est enim ad filios procreandos vtilis) sed [Rom. 6. Iaco. 1.] si eam ad stupra & adulteria relaxes, ea te sæpe deprimit ac deperdit. Ne culpam ergo in res conferas, sed semper in tuam mentem. Si eam enim neglexeris, à teipso quoque læderis, & à proprio corpore perderis. Sed si eius curam gesseris, nec à dæmonibus quidem, nec à diabolo, tantum abest vt à feris aliquid graue patiaris. *Reges terræ, & omnes populi.* Alius, Et omnes gentes. *Principes & omnes iudices terræ. Iuuenes & virgines, senes cum iunioribus.* Alius, cum iuuenibus. *Laudent nomen domini.* Hic rursus loquitur de alio genere prouidentię, nempe de principibus, quod Paulus quoque in epistola ad [Rom. 13.] Romanos ponit, sapientissimè ostendens hoc fuisse opus Dei prouidentiæ, in eos qui magistratus gerunt, & in eos qui illis parent, vniuersum diuisisse. Dei enim minister est tibi in bonum. Si hoc autem sustuleris, vniuersum [Magistratuum necessitas.] interit. Si enim cùm nunc sunt principes & D magistratus, multíque sunt in eis corrupti ac deprauati, tantus tamen rei est vsus, vt etiam cùm mali sint, magna ex eis capiatur vtilitas: cogita apud te si ij quibus sunt crediti magistratus, eos rectè gererent, quàm benè cum genere humano ageretur. Sed magistratus quidem constituere, fuit Dei opus: quòd autem improbi ad eos prouehantur, & eis non vt decet vtantur, est hominum improbitatis. Dicit ergo oportere magnas Deo [Prou. 8. Dan. 2. Rom. 13.] gratias agere, quòd sint & Reges, & Iudices. Certo enim ordine & modo constitutæ hominum administrationis curam gerens, & ne plus quàm ferino ritu multi viuerent, prouidens, veluti quandam currus regendi artem, & nauis gubernandæ scientiam, magistratus & regna largitus est. Si ergo sis princeps, aut ma-

gistratum geras, benigno & clementi Deo age gratias, quòd tuæ ostendendæ curæ & diligentiæ tanta tibi data sit occasio. Si priuatus, rursus age gratias, quòd habes qui tui curam gerat, nec permittat vt ne improbi insidiis circunuentum opprimant. Seu ad senectutem perueneris, seu sis iuuenis, Deo age gratias. Hoc enim maximè probat hic psalmus per omnia, quòd oportet Deũ laudare pro omnibus, seu sis magistratus, seu priuatus. & ideo hoc significans dixit, Et omnes populi. Seu fueris, inquit, senex, seu iuuenis, seu vir, seu mulier. *Quia exaltatum est nomen eius solius*. Alius, Quia supereminens. *Confessio eius super terram & cœlum*. Alius, Et hymnus eius. *Et exaltauit cornu populi sui. Hymnus omnibus sanctis eius. Filiis Israël populo appropinquanti sibi.* Quod autem dicit, est eiusmodi. Ostendit quidem ex iis quæ videntur omnibus, eius prouidentiam, gloriam, maiestatem. Oportet autem ipsum laudare non propter hæc solùm, sed etiam absque his. etenim & ante hæc, & sine his ei obtigit altitudo, & gloria, & ab omnibus gratiarum actio. Illud autem, Eius solius, dixit vt ab aliis diis distingueretur. Deinde euehens rursus auditorem ad altiorem contemplationem, à terra rursus eum in cœlum transfert. Quemadmodum autem in principio è cœlo in terram descendit: ita ab omnibus quæ videntur, effert rursus hominem supra cœlum, dicens, Confessio eius super cœlum & terram. Hoc est, Etiamsi supernæ potestates, quæ sub aspectum non cadunt, & intelligentia sola apprehenduntur, non cessant Deo gratias agere & laudare: Deus tamen qui talis est, & tantus, nos quoque dignatus est suum populum vocare: nec solùm vocare, sed etiam erigere & extollere. Et ideo subiunxit, Et exaltabit cornu populi sui, hac rursus ratione ad maiorem eius cultum attrahens, & ostendens quòd non eorum cultu & veneratione indigens (quomodo enim, cui naturâ est attributa gloria, & tot & tantæ subiectæ sunt creaturæ?) sed propter solam bonitatem eos sibi peculiares effecit, & familiares, clarósque & insignes reddidit per vniuersum orbem terræ. Quod quidem significans dixit, Hymnus omnibus sanctis eius, filiis Israël populo appropinquanti sibi. Ne eos enim ideo socordiores & supiniores redderet, quòd eos populum eius diceret: & in hoc solo nomine fiduciam collocantes, animæ virtutem negligerent: postquam dixit, Hymnus omnibus: non dixit absolutè hominibus, sed sanctis eius: & rursus postquam dixit, filiis Israël, adiecit, populo appropinquanti sibi. Alius autem interpres pro eo quod est hymnus, dixit Laus. quod ergo dicit, est eiusmodi. Si sancti sitis, si ei appropinquetis, magnam gloriam consequemini. Sunt enim eius omnia perennia & perpetua, vt qui sit tam diues, & tantam gloriam habeat. Oportet autem nostra quoque deinceps consequi, & nos etiam insignem splendorem assequemur, gratia & benignitate domini nostri Iesu Christi, cui gloria & dominatio in secula seculorum. Amen.

Psal.115. Esa.1.

ὑμνός.

IN PSALMVM CXLIX.

CANTATE *domino canticum nouum*. Si spectetur quidem anagoge, dictum est noui testamenti nouum canticum. Facta sunt enim tunc noua omnia. Testamentum. Dabo enim, inquit, vobis testamentum nouum. Creatura. Si qua enim, inquit, in Christo noua creatura. Homo. Exuentes, inquit, veterem hominem, & induentes nouum qui renouatur in agnitionem secundùm imaginem eius qui creauit ipsum. Propter nouam ergo vitam, & alia omnia, dicitur nouum testamentum, & nouum eius canticum adhortatur nunc canere propheta. Si autem spectetur historia: clarum & insigne est canticum, quod pro victoriis, pro rebus rectè gestis, pro trophæis, ac triumphis erant decantaturi. *Laus eius in ecclesia sanctorum*. Vides quomodo ante verba requirit gratiarum actionem, quæ fit per vitam & bona opera: & ea deducit in chorum laudantium. Non sufficit enim verbis solùm gratias agere, nisi etiam factorum virtus concurrat. Laus eius in ecclesia sanctorum. Aliud quoque hinc docet. Ostendit enim oportere simul & cum omni concentu laudes offerre. Ecclesia enim est nomen conuentus & congregationis. *Lætetur Israël in eo qui fecit eum*. Ante singularia beneficia ponit generale, per ea quæ subiunxit propemodum adhortans & dicens: Age Deo gratias, quòd cùm non esses, te produxerit, & animam inspirauerit. Non est enim hoc quoque paruum genus beneficij. Hic autem aliquid etiam ostendit amplius. Non solùm enim ostendit creationem, sed etiam familiaritatem & coniunctionem demonstrat sic dicendo: & iubet gratias agere, non solùm quòd ipsum fecerit, sed etiam quòd suum populum. Vides quomodo eum laudans, & Deo coniungẽs, non vult eum solummodo gratias agere, sed cum gaudio, cum lætitia, ardentíque & incitato animo. Hæc enim omnia significauit per illud, Lætentur. Eius ergo qui agit gratias, requirit affectionem: vt ardeat desiderio: vt excitetur amore: vt Deo qui laudatur, totus omninò dedicetur: quemadmodum hoc ipsum quoque alibi significãs, dicebat, Quemadmodum desiderat ceruus ad fontes aquarum: ita desiderat anima mea ad te Deus. Et rursus, Sitiuit anima mea ad Deum fontem viuum. Et rursus, Sitiuit anima mea, multipliciter tibi caro mea, in terra deserta inuia & inaquosa, quod quidem alius interpres dixit, In terra sitibunda. Volens enim sui animi affectionem & desiderium ostendere, eam comparat terræ sitibundæ, & ceruo sitiẽti. Porrò autem rursus quoque verbis ostendit idem desiderium, dicens: Quando veniam & apparebo ante faciem tuam. Tales enim sunt sanctorum animæ, sicut anima Pauli, quæ quòd differretur ex hac vita excessus, ingemiscebat. *Et filij Sion exultent in rege suo*. Vides eum significare (id quod antea dixi) per familiaritatem & coniunctionem esse electum eius populum: & ideo subiunxit illud, In rege suo. Non erat enim solùm Rex ratione opificij, sed etiam ratione coniunctionis. *Laudent nomen eius in choro*. Vide rursus eum respondere concentum. Ideo enim instituti sunt chori, vt omnes simul concordibus animis laudes offerant. Hoc enim significat Paulus, dicens per hoc quod dicit, Non relinquentes congregationem suam. Hoc autem significat etiam precatio quæ simul affertur ab omnibus: Pater noster qui es in cœlis. Et dimitte nobis debita nostra. Et ne nos inducas in tentationem, sed libera nos à malo, nomine plurali vtentes. Ita etiam docebantur antiquitus cum numeroso concentu Deo canere & psallere, omni ratione instituti ad charitatem & concordiam. *In tympano & psalterio psallant ei*. Nonnulli quidem horum instrumentorum rationem sumentes anagogicè, dicunt tympanum quidem requirere carnis nostræ mortificationem, psalterium autem, vt in cœlum aspiciatur. Hoc enim instrumentum à superna parte mouetur, non ab inferna, vt cithara. Ego autem illud dixerim, quòd per hæc instrumenta olim sic ducebantur, propter ingenij eorum hebetudinẽ, & quòd paulò antè auulsi erant à simulachris. Quemadmodum ergo concessit sacrificia, ita etiam hæc permisit, ad imbecillitatem eorum se accõmodans. Ab eis ergo hic exigit vt cadãt cum gaudio. Hoc enim sibi vult illud, Laudent nomen eius in choro, cum modulato concentu, cum vita pura. Deinde eos rursus ad maiorem animi alacritatem excitans, dicit eius qui canitur, in eos beneuolentiam. subiungit enim, *Quia beneplacitum est domino in populo suo*. Quid cum hac possit prosperitate conferri, quando Deus fuerit clemens & propitius? *Et exaltauit mansuetos in salutem*. Vide quomodo rursus ponat & quæ Dei sunt, & quæ hominum. Quemadmodum ergo superiùs ab eis gratiarum actionem exigens, quæ Dei sunt intulit, dicens: Quia beneplacitum est domino in populo suo: ita etiam hîc rursus quæ Dei sunt promittens, ea etiam exigit quæ sunt hominum, dicens: *Et exaltauit mansuetos in salutem*. Exaltare enim est Dei: mansuetum autem esse, hominum. Quæ enim à Deo proficiscuntur, non fiunt nisi præcesserint ea quæ sunt hominum. Vide autem doni magnitudinem. Non dixit absolutè, exaltabit, sed, exaltabit in salutem. Hoc est, Non solùm liberabit à malis: sed faciet etiam claros & conspicuos cum salute eis quoque præbens gloriam. Hoc itaque explanans rursus subiunxit dicens. *Exultabunt sancti in gloria*. Quemadmodum illic requirit mansuetos: ita hic etiam sanctos. Deus enim vbique sua ostendit cum miraculis. Ita eos liberauit ab Ægypto, ita eos reduxit à Babylone, non solùm in liberatione, sed etiam in rerum gestarum miraculo eos clariores efficiens. *Lætabuntur in cubilibus suis*. Magnam ostendit securitatem, quòd ita reducti sunt, magnam quietem, magnam lætitiam, magnam voluptatem. Hæc autem dicit, vt sciant non suis armis, nec suis viribus, sed Dei auxilio id totum factum esse, & oportere id attrahere per humilitatem & mansuetudinem. *Exultationes Dei in gutture eorum, & gladij ancipites in manibus eorum, ad faciendam vindictam in nationibus, increpationes in populis*. Ostendit hîc bellum cum chorea gerendum, & quòd canentes & laudantes sic vincent. Exultationes enim dicit hymnos, psalmos, gratiarum actiones. Et ideo exultationes alius dicit hymnos. Ad faciendam vindictam in nationibus, increpationes in populis. Quid hoc est? Quoniam qui vicerant, assiduè probra in eos ingerebant, pollicetur se rebus ipsis eos redarguturum, & ostensurum quòd non Dei imbecillitas, sed ipsorum peccata dederunt eis victoriam. Cùm itaque satis pœnarum dedissent, solum annuit benignus & clemens Deus, & res eorum in admirabilem venêre mutationem. Vide autem insignem victoriam. Subiungit enim, & dicit: *Ad alligandos reges eorum in compedibus, & nobiles eorum in manicis ferreis*. Vidisti vires ingentes. Non solùm enim expulerunt hostes, sed iis etiam captis reuersi sunt, Dei potentiam ostendentes. *Vt faciant in eis iudicium conscriptum*. Quid est iudicium conscriptum? Apertum, manifestum, quod est in confesso, quod non potest dari obliuioni. Quæ enim Dei sunt, sunt eiusmodi, vt & rerum gestarum magnitudine & miraculorum excellentia in omne tempus extendantur. Talis ergo erit, inquit, victoria, & tale trophæum, vt sit omnibus manifestum, æquè apertum ac si esset in columna scriptum, & nunquam deleretur. *Gloria hæc est omnibus sanctis eius*. Quænam ea est? Vicisse, vel potius non absolutè vicisse, sed ita vicisse per Dei opem, per supernum auxilium. Vide autem quomodo meminit sanctorum, eos ad bene instituendæ vitæ & virtutis studium excitans. Mihi autem videtur non victoriam tantum dicere gloriam, sed laudes, hymnos, & cantica, docens per omnia, quod qui Deum laudant, magnam gloriæ accessionem suscipient, & se clariores efficient, gratia & benignitate domini nostri Iesu Christi, cui gloria & potentia in secula seculorum. Amen.

Hier.31. 2.Cor.5. Coloss.3. — Gratiarũ actio in quo cõsistat. — Ecclesia cõuentus. — Esa.50. Rom.14. — Psal.41. — Psal.41. — 2.Cor.5. — Heb.10. — Matt.6. Luc.11. — Tympanũ & psalterium. 1.Cor.4. Colo.3. 1.Pet.4. Psal.118. Esa.51. — ὑψώσει exaltabit. — Exaltari à Deo vt mereamur. — Esa.45. Hier.15. Ezech.33. — Psal.43. 74. 98. Esa.40. 41. — ὑψώσεις exultationes. — Alius, Chaldæus Ionathas. — Iosue 10. 11.12. — Iudicium cõscriptũ.

IN PSALMVM CL.

LAVDATE *Deum in sanctis eius*. Alius, In sancto suo. Alius, In sanctificato suo. Vel hoc hîc dicit de populo, vel de vita sancta, & sanctis viris. Vide autem quomodo librum rursus concluserit gratiarum actione, docens nos oportere hoc esse principium & finem eorum quæ & facimus & dicimus. Et ideo dicit Paulus: Omne quodcunque facitis in sermone & opere, semper gratias agite Deo & patri per ipsum. Ita etiam precationis nostræ procemium hinc capit initium. Dicere enim: Pater noster, est eorum qui agunt gratias propter dona quæ acceperunt, & ea omnia per hoc nomen ostendunt. Qui enim dixit patrem, confessus est filiorum adoptionem. Qui autem confessus est adoptionem: iustitiam, sanctificationem, redemptionem, peccatorum remissionem, suppeditationem sancti spiritus prædicauit. Oportet enim hæc omnia prius extitisse, vt nos filiorum adoptione sic fruamur, & qui patrem vocemus, digni habeamur. Mihi autem videtur aliud quoque dicere. In sanctis enim suis, id est, per sanctos suos. Gratias ergo agite quòd talem viuendi formam in vitam introduxerit, vel etiam homines angelos effecerit. Et ideo cùm prius dixisset, In sanctis, subiunxit: *Laudate eum in firmamento virtutis eius*. id quod iam dixi, indicans. Hoc est enim Deo magis curæ quàm illud. Cœlum enim propter hominem, non propter cœlum homo factus est. Alius autem pro eo quod est, In firmamento, dixit, In eo quod deleri non potest. Alius, In firmamẽto potentiæ eius. Porrò autem aliud quoque mihi videtur significare, sicut in priori psalmo. Quemadmodum enim illic dixit, Laudate eum angeli eius: ita etiam hic dicit, Laudate eum in firmamento eius. Hoc est, Qui estis in firmamento eius. Non cessat enim assiduè supernas quoque potestates assumere socias laudationis. *Laudate eum in virtutibus eius*. Alius, per potentias eius. Hoc est autem quod dicit, Laudate eum propter vires eius, propter potentiam eius, propter miracula eius, propter virtutem quam ostendit per omnia, quæ sunt infrà, quæ sunt suprà, quæ communiter fiunt, & quæ priuatim, quæ sigillatim & quæ perpetuò. *Laudate eum secundum multitudinem magnitudinis eius*. Et quomodo fieri potest vt laudem emittat, quæ eius magnitudinis multitudini respondeat? Non dicit laudem quæ respondeat, sed quãtam, inquit, potes animo comprehendere multitudinem eius magnitudinis, tantam & talem offer: quantum tibi conceditur, qualem par est offerre magno Deo, & supra modum magno, eum qui homo est. Nemo enim potest dignam offerre. Vidisti desiderium animi, vidisti inflammatam mentem, quæ vrget, inuitat, & contendit vt vel propriam imbecillitatem superet, & ad ipsum deinceps cœlum euolet, quæ Deo est colligata, & ei magno desiderio dedicata. *Laudate eum in sono tubæ*. Alius, Per sonum cornu. *Laudate eum in psalterio & cithara*. Alius, Per nablum & lyram. *Laudate eum in tympano & choro, laudate eum in chordis & organo*. Alius, Per chordas & citharam. *Laudate eum in cymbalis benè sonantibus, laudate eum in cymbalis iubilationis*. Alius, In cymbalis significationis. *Omnis spiritus laudet dominum*. Alius, Respiratio. Mouet omnia instrumenta, & iubet per omnia offerri Deo modulationem, eorum animum accendens & excitans. Quemadmodum ergo Iudæis per omnia instrumenta: ita nobis præcipit laudare Deum per omnia membra, per oculos, per linguam, per aures, & per manus. Quod quidem Paulus quoque significat, dicẽs: Exhibete corpora vestra hostiam viuã, sanctam, Deo bene

Pro ἁγίοις sanctis, Heb. habens בקדשו in sancto eius. — Coloss.3. Patris appellatio, gratiarum est actio. — ἐν pro διὰ, id est, in, pro per. — ἐν τῷ ἀκαθαιρέτῳ. — Psal.33. 70. Esa.24. 22. — Hebr. & Chald. In clangore buccinæ. — σημασίας, — Rom.12.

placentem, rationalem cultum vestrum. Laudat enim oculus, quando non intuetur impudicè: & lingua, quādo psallit: & auris, quando improbas cantilenas & accusationem proximi non suscipit: & mens, quando dolos non struit, sed scatet charitate: & pedes, quando nō currunt in vitium, sed ad res bonas gerendas: & manus, quando non ad furta & rapinas, nec ad pulsandum & verberandum, sed ad eleemosynam, & eos defendendos quibus fit iniuria, extenduntur. Tunc enim fit homo numerosa cithara, numerosam quandam modulationem Deo offerens. Illa autem instrumenta tunc illis permissa fuerant, & propter eorum imbecillitatem, & quòd eos in charitate & concordia contemperarent, & mentem eorum excitarent, vt lubenter facerent quæ eis erant vtilia: & quòd per talem animi delectationem vellet eos ad maius studium adducere. Cùm enim Deus intelligeret quàm essent illiberales, socordes, & supini, eos hac ratione excitare voluit, eorum in assidendo laborem & assiduitatem iucunda modulatione temperans. Quid est autem in cymbalis significationis? Psalmos ita dicit. Neque enim temerè cymbalum pulsabant, nec temerè citharâ sonabant, sed quantum fieri poterat, & per cymbala & per tubas & per citharam ostendebant significationem psalmorum: & labor & studium quod in hæc conferebant, afferebat eis magnam vtilitatem. Omnis spiritus laudet dominum. Postquam vocauit eos qui sunt in cœlis, postquam populum excitauit, postquam omnia instrumenta commouit, ad omnem deinceps naturam egreditur, omnem deinceps ætatem vocans ad modulationem, senes, viros, iuuenes, impuberes, mulieres, & omnes qui orbem terræ habitant: ex hoc loco noui testamenti iam semina deiiciens, quod per vniuersum orbem terræ propagatum est. Deū ergo perpetuò laudemus, nec pro omnibus gratias agere & verbis & factis intermittamus. Hoc est enim nostrum sacrificium, & oblatio. Hoc est optimum ministerium, quod decet euangelicam vitæ institutionem: & si Deum ita laudare perseueremus, & præsentem vitam absque vlla offensione peragemus, & bona futura consequemur. Quæ detur nobis omnibus consequi gratia & miserationibus domini nostri Iesu Christi: cum quo patri cum sancto spiritu gloria, honor, & potentia nunc, & semper, & in secula seculorum. Amen.

Membra nostra vt Deum laudent.

Musica instrumēta cur Iudæis permissa.

Laus Dei sacrificiū ei gratissimum.

DIVI IOANNIS CHRYSOSTOMI

ARCHIEPISCOPI CONSTANTINOPOLITANI,

HOMILIA HABITA QVO TEMPORE EXTRA ECCLEsiam deprehensus est Eutropius, déque paradiso siue horto & scripturis. In illud item: Adstitit Regina à dextris tuis.

Godefrido Tilmanno Cartusiæ Parisiensis monacho, interprete.

ὁμοίωσις perquàm elegans.

SVAVE quidem est pratum & hortus, vtroque tamen suauius multò spirat diuinę scripturę lectio. Illic siquidem flores inuenire est, sed qui tempore marcescunt: hîc autem occurrunt sententiæ in natiuo vigore perennātes. Illic aspirat Fauonius: hîc afflat aura Spiritus sancti. Illic spinæ pro muro obsepiunt hortum, hîc Dei prouidentia tutum reddit lectorem. Illic cicadæ stridore suo obstreperæ: hîc prophetæ suaui iubilo personantes. Illic ex ipso aspectu quiddam oblectationis concipitur: hîc autem ex ipsa mox lectione plurimum decerpitur vtilitatis. Hortus vno quopiam circunscribitur loco: diuinæ autem scripturæ nullo non loco terræ habitabilis circunferuntur. Hortus vtique pro temporum qualitate seruit necessitatibus: scripturæ autem perinde hyberno atque æstiuo tempore perennant comantibus vndique foliis, & fructuum pondere degrauantur. Attenti itaque simus lectioni scripturarū. Ad hanc etenim attentus si fueris, anxietatem à te depellet, cordi tuo inseret incredibilem voluptatem: sublata malitia, radices virtutis affiget animæ, intérque turbelas istas negociorum quæ ritu vndarum sese agitantium fluctuant, non te sinet vlla conflictari perturbatione. Insanis licet agitetur mare procellis, tu in tranquillo nauigas. Habes enim quæ te moderetur ac gubernet, scripturarum lectionem. Neque enim funiculum hunc interrumpit vlla tentatio negociationum. Quòd sanè nihil affingam veris, res ipsæ sunt testimonio. Ante dies aliquot, oppugnata est ecclesia, venit militaris exercitus, ex ipsa oculorum acie ignem eiaculabatur: ne sic quidem vel oliuam vllam marcescere fecit. Nudabantur enses, nemo proinde vulnus accepit. Regiis foribus in angore constitutis, ecclesia in tuto collocata est. Et quidem defluxit hîc bellum. Qui enim huc confugerat, quærebatur: sed & ipsi adstitimus nihil veriti illorū furorem. Quid ita tandem? Habebamus tutelarem ac firmum arrhabonem, nimirum hunc: Tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo ecclesiam meam, & portæ inferi non præualebunt aduersus eam. Ecclesiam sanè dico non locum modò, sed & statum siue formulam viuendi: non ecclesiæ parietes, sed leges ecclesiæ. Quando sub asylum confugeris ecclesiæ, non loco sed mente eò capesse fugam. Ecclesia enim non paries, nec conuexum tecti siue fastigium, sed fides ac vitæ ratio. Ne mihi dicas, quia qui proditus est, proditione ecclesiæ est abreptus. Nisi deseruisset ecclesiam, non esset proditus. Ne dixeris, quia eò confugit & proditus est. Non deseruit eum ecclesia, sed ipse ecclesiam. Non in intimis ecclesiæ est proditus, sed extra ecclesiam. Quamobrem se subduxit ab ecclesia? Volebas seruari incolumis? Debueras vtraque manu complecti altare. Nō hic erant muri, sed tutelaris Dei prouidentia. Peccator eras? Ne sic quidem te auersatur Deus. Non enim venit vocare iustos, sed peccatores ad pœnitentiam. Consequuta est salutem etiam meretrix, pedibus Iesu apprehensis. Quid hodie lectum sit, audistis. Hæc eò dixerim, vt nunquā hæreas dubius, dum sub Ecclesiæ asylum cōfugis. Mane in ecclesia, & non prodêris ab ecclesia. Quòd si ab ecclesia transfugeris, iam ecclesia nō est tuæ proditionis author. Introrsum enim si es, lupus non ingreditur. Foras es egressus? capi potes à bellua. Sed nihil vsquam

ζέφυρος.

Lectionis scripturarum vtilitas.

Ab exemplo.

Cōfirmat exemplo.

quam est, quod isti domicilio conferatur, nihil quod ex æquo respondeat magnanimitati ecclesiasticæ libertatis. Ne mihi commemores muros & arma. Muri quidem temporis prolixitudine veterascunt: ecclesia verò nunquam senescit. Muros barbari demoliuntur: ecclesiam ne dæmones quidem vincunt. Res gestæ hoc suo comprobant testimonio. Quot quantíque oppugnarunt ecclesiam, & inter oppugnandum disperierunt? Quin eadem ipsa cœlos transcendit. Talem obtinet ecclesia amplitudinem: oppugnatur, euincit: Appetita insidiis, euadit superior: iniuriis contumeliisve lacessita, illustrior constituitur: sauciatur, nec cedit impressioni vulnerum: vtcunque fluctuet, non submergitur: immanes sustinet procellas, ne sic quidem patitur naufragium: luctatur, sed non succumbit: pugillatu exercetur, sed non vincitur. Cur itaque bellum permissum est ei? Vt trophæum reportaret splendidius. Illa die præstò fuistis ac cernebatis, quot quantáve arma mouebantur, ciebatúrque militaris indignatio igne vehemētior, nos etiam tum properabamus ad aulam imperialem. Sed quid? Dei gratia, illorum minæ nihil nobis terroris incusserunt. Hæc eò dixerim, vt vos quoque hanc imitemini constantiam. Qua autem ex causa nullo terrore sumus perculsi? quòd nihil præsentium malorum timuerimus perpeti. Quid enim graue inuehit mors? Nihil intolerabile adfert mors. Actutum enim per eam ad portum prouehimur prorsus tranquillum. Sed meo me peculio mulctabis? Nudus egressus sum de ventre matris, nudus hinc etiam abibo. Sed in exilium extrudes me? Domini est terra, & plenitudo eius. Sed & aduersum me calumniæ concinnabuntur? Gaudete & exultate, quum dixerint omne * malum verbum aduersum vos mentientes, quoniam merces vestra multa est in cœlis. Enses cernebam, & cœlum intenta mente agitabam. Spe bona præsumebam mortem, & tacitus resurrectionem meditabar. Videbam hîc infrà mihi paratas afflictiones, & supernæ ciuitatis præmia mecum enumerabam. Adornatas aduersum me insidias obseruabam, & mente tacita supernam meditabar coronam. Certamen mihi propositum abundè sufficiebat ad exhortationem simul, & consolationem. Atqui abducebar ad carcerem: sed quod fiebat, nihil mihi inuexit contumeliæ. Vnum ídque solum quod infert homini dedecus atque contumeliam, peccatum. Vt enim vniuersus orbis te malè tractet contumeliis, modò ne fueris tibi contumeliosus, nulla afficiêre iniuria aut dedecore. Proditio tantum est à conscientia pendens. Caue prodas tuam conscientiam, & nemo te prodit. Rapiebar ad iudicis tribunal, & quæ gerebantur, videbam, imò verius cernebam mihi eas obtigisse molestias ex sermonibus meis, nempe ex homilia mea quæ rebus ipsis in foro verbis præconis denūciabatur. Quam intelligis homiliam? Eam qua consueueram dicere semper, ventus afflauit & deiecit folia. Exaruit fœnum, & flos decidit. Abiit nox, & dies inclaruit: conuicta argumentis vmbra, eluxit veritas. Ascenderunt vsque ad cœlos, & descenderunt vsque ad imam terræ planitiem. Qui enim in sublime se sustulerant fluctus, pro fragili rerum humanarum conditione ad temperiem reuocati sunt ac repressi. Quo id pacto? Quæ enim fiebant tum, doctrinam suggerebant. Apud meipsum dicebam, Istíne tandem his gestis se recipient ad saniorem mentem? Hæccine quæ gesta sunt diebus non plenè exactis duobus, sunt tradita obliuioni? Ob omnium oculos exposita erant de his commentaria. Dicam rursus: iterum loquar. Quid hinc emolumenti? Enimuero vt non omnes audiant, pars saltem dimidia audiat. Quòd si ne dimidia quidem portio audierit sermonem hunc, vel tertia pars. Etiam si ne tertia, vel quarta, sint vel decem. Quòd si nō decem, saltem quinque. Quòd si nec quinque, vnus saltem. Etiamsi ne continget vel vnum audire: mercedem accepturus sum ego nihilominus perfectam. Exaruit fœnum, & flos decidit: verbum autem Dei manet in æternum. Videte humanarum rerum quanta sit abiectio. Agnoscite, quàm fluxa sit ac fragilis terrena potentia. Videte diuitias, quas semper vocabam seruum fugitiuum: nec fugacem modò dixerim, sed & viricidam. Nō enim se possidentes deserit solùm, sed & ipsos iugulat. Quum enim eas quis solerti studio coluerit, tūc vel maximè proditionem moliuntur in suum cultorem. Cur diuitias tot captas obsequiis, quæ hodie penes te sunt, emigraturæ crastino ad alium? cur tantopere demereri studes diuitias, quæ detineri non queunt? Vis eas obsequentiùs tibi conciliare? vis eas detinere? Ne eas defoderis, quin potius disperti in manus pauperum. Belua immanis diuitiæ sunt. Si ipsas quidem detinueris, fuga elabūtur: contrà, si dispersæ fuerint manent. Dicit enim scriptura, Dispersit, dedit pauperibus: iustitia eius manet in seculum. Dispergito & tu, vt æternum durent. Ne eas defoderis, vt ne effugiant. Libenter rogauerim eos, qui è vita hac abierunt, in quónam conditorio congestæ sint diuitiæ illorum. Non hæc dixerim opprobrans (auertat Deus) neque vlcera concerpens: sed portum vobis adornans, contemplatione eorum qui naufragio interciderunt. Quum milites cogerentur, ac distringerentur enses, quum ciuitas flamma furoris esset accensa, quum imperiale diadema nullis iam viribus polleret, simul & vulgi conuiciis pateret purpura, quum plena insaniæ essent omnia: quo in loco conditæ erant diuitiæ? vbi argentea vasa? vbi lecticæ ex argento affabrè factæ? Quò se proripuerunt famuli? in fuga omnes. Quo in loco Eunuchi? fugerunt ad vnum omnes. Quo in statu amici illi erant? Abiecerunt laruas. Quo item domus? Occlusæ sunt. Quò rursus opes illæ? Qui eas habet, fuga se proripuit. Ecquo tandem in loco ipsæ defossæ sunt pecuniæ? Vbi ipsa omnis congeries opum recondita est? Videórne vobis onerosus ac molestus, qui semper inculcem, quia diuitiæ proditionem moliuntur aduersus eos qui abutuntur ipsis? aduenit temporis articulus, in quo eluxit veritas verborum meorum. Quid eas detines, quæ in tentationis periculo vsui esse non poterunt, nec tibi conferent quiduis emolumenti? Si quid habent virium, quin te inuaserit afflictio quæpiam, adsint tibi. Quòd si tunc abs te se subducunt, in quē vsum sunt tibi necessariæ? Quæ recens facta sunt, abundè testantur, quid adferant vtilitatis, quum enses exacuerentur, intentaretur mors, militaris exercitus ferociret. Per metum expectationémque tantæ istius comminationis nusquam se ostentabant diuitiæ. Quò aufugit illo transfuga seruus? Ipse qui tibi hæc omnia adornauit, téque in necessitatis articulo deseruit, fuga elapsus. Etiam si me multi in ius vocent & obiiciant, quòd semper dicendo, sermonem accommodem diuitibus. Illi nanque semper imminent pauperibus: quare etiam ego sermonem accommodaui diuitibus: non eo quòd diuites sint, sed quia diuitiis minùs probè vtuntur. Semper enim profiteor me nullum traducere aut criminari vt diuitem, sed vt raptorem. Aliud enim est esse diuitem, & aliud raptorem: aliud abundè esse locupletem, & aliud per vim extorquere aliena. Res ipsas distingue: & quæ impermixta sunt, ne confundas. Diues es? Nihil veto. Rapax es? hoc do crimini. Quæ tui sunt iuris possides? iis fruere. Occupas aliena? Hoc nolim silentio transigere. Ob hoc vis me obruere lapidibus? Paratus sum sanguinem profundere. Tantùm est, peccatum tuum prohibeo. Mihi curæ

Inuitat ad constantiam, ab exemplo.

Attende fortitudinem plusquam heroicam.

* πονηρὸν ῥῆμα.

Attende ἀνεσιν Chrysostomo dignam.

Diuitiæ δραπέτης. Diuitiæ cur ἀνδροφόνος.

δραπέτης.

non est odium, non vlla dissensio. Vnum alioqui & id solum me solicitum reddet; nempe auditorum profectus. Et vos ô diuites, mei estis filij: & vos ô pauperes, mei estis filij. Ambos enim eadem parturiuit aluus: eædem parturigines ambos sunt enixæ. Ipse igitur te coarguo, quòd immineas pauperi. Iniquitas nanque, siqua angeretur pauper, non tantæ est grauitatis, quantæ fuerit, si par irrogetur pauperi à diuite. Etenim pauper nullam infert diuiti iniustitiam, quæ magni sit momenti. Fraudem enim patitur in facultatibus: tu verò noxam non leuem infers animæ. Qui vult, ceruicem desecet: qui vult, lapidum iactu adobruat me: qui volet, oderit. Insidiæ istæ materiam mihi suppeditant coronarum: quæ mihi ingeruntur molestiæ, numerum augent præmiorum. Itaque non mihi sunt timori adornatæ insidiæ. Vnum est & id solum quod metuo, nempe peccatum. Ne me quis coarguat quasi aberrem à veritate, etiam si aduersum me bellum promoueat orbis vniuersus. Bellum enim hoc me reddit multò splendidiorem. Ita enim vos cupio erudire. Vbínam sunt qui abierunt hinc? dic mihi. Nónne oculos demittebant omnes? Nónne qui in magistratu sunt, timore militum intremiscebant? Nónne furorem eorum demulcebant ac venerabantur? Sed venit peccatum, & argumentis deprehensa est omnium veritas. Qui eos colebant, erant iudices: popularis multitudo eblandiebatur. Qui manus deosculabantur, ipsos ab ecclesia abripiebant. Hostis est hodie ei, cuius die hesterno deosculabatur manum. Quamobrem? Quia ne heri quidem verè diligebat. Se occasio obtulit, & personatæ laruæ sunt deprehensæ. Nónne heri osculabaris manus istius, cui & acceptam salutem tuam afferebas, nominabas patronum, ac de te quamoptimè meritum? Nónne innumeras ordiebaris illi laudes? Qua de causa eundem insimulas hodie? Heri laudator, & hodie accusator. Heri recitabas laudes, & hodie crimina permisces. Quæ hæc est mutatio? Quæ est hæc status tui variatio? At non ego talis. Ego nanque cui insidiæ struebantur, præsidebam. Innumera mala sum perpessus, nec tamen immutatus sum. Etenim meum ipsius dominum imitor, qui pendens à cruce dicebat, Dimitte eis: non enim sciunt quid faciunt. Hæc eo dixerim, ne qua vos malignantium suspicio corrumpat. Quot & quantæ mutationes contigerunt, ex quo ciuitati huic præfui? Et nemo se recipit ad meliorem vitæ frugem. Quum dicam, quia nemo: non condemno omnes. Absit. Neque enim fieri potest, vt aruum hoc opimum ac fertile, susceptis seminibus non proferat vel spicam. Sed ego non queo exatiari. cupio non paucos ad salutis portum prouehi, sed omnes. Quòd si vnus aliquis perditus destituatur salute: ego periclitor. Arbitror etiam imitari me pastorem illum, qui nonagintanouem possidebat oues, & ad requirendam vnam erraticam cursu contendit. Quoúsque tandem pecuniæ? Vsquequo argentum, aurum, superflua vini effusio, famulorum blanditiæ, coronati crateres, conuiuia satanica, & quæ diabolica redundant operatione? Non nosti quia vita præsens, peregrinatio est? Num nam tu ciuis? viator es. Intellexisti, quid dixerim? Non es ciuis, sed * viator & itinerarius. Ne dixeris, Ego habeo ciuitatem, ciuitatem inquam hanc possideo. Nemo nostrum hic habet ciuitatem. Sursum est nostra ciuitas. Præsentia, via sunt. Quotidie iter facimus, tantisper dum naturæ ratio vitalem cursum permetietur. Est vnus aliquis qui in via recondit pecunias? Est qui in via aurum defodit? Dic mihi, Ingressus diuersorium, illúdne adornas superuacaneo cultu? Non vtique, sed comedis ac bibis, illinc quoque egrederis festinus. Taberna meritoria est vita præsens.

ὁδίτης καὶ ὁδοιπόρος.

πανδοχεῖον ὁ παρὼν βίος.

A Ingressi sumus vitam hanc, & simul finimus vitam. Festinemus egredi bona cum spe. Nihil hîc manere sinamus, vt nequid illic nobis depereat. Ingressus cauponam meritoriam, quid dicis puero? Vide quo loco recondas omnia, ne quiduis hic relinquas, vt ne quid dispereat, quamlibet fuerit exiguum id, aut leuis momenti, vt in domum exportemus omnia. Ad eundem modum nos quoque in vita præsenti, ipsi vitam cernimus quasi hospitium meritorium esse. Quare nihil hîc relinquamus in hospitio, sed bona cuncta ad metropolim conuasemus. Viator es & itinerarius: verius etiam viatore abiectior. Qua id ratione dico, attende. Viator vtique nouit quando ingreditur hospitium, simul & quando egreditur. In eius enim arbitrio est egressus, quemadmodum & ingressus. Ego autem tabernam vitæ huius meritoriam semel ingressus, quando hinc abeam, ignoro. Interdum temporis permultum detero, dum paro viaticum, & euestigio me euocat dominus B iuxta scripturam. Stulte, quæ præparasti, cui erunt? Nocte enim hac accipiunt animam tuam. Incertus est exitus, nec secum constat rerum possessio, innumera occurrunt præcipitia, nulla non parte fluctus oboriuntur. Cur circa vmbras plusquam desipis? Cur omissa veritate recurris ad vmbras? Hæc dico, nec desinam dicere, parturiginem animi ipso opere iugiter contestans ac supprimens vulnera. Idque non in eorum gratiam qui iam è vita migrarunt, sed qui hîc sunt. Illi enim abierunt è vita suúmque finem acceperunt. Qui autem astant, animaduersa illorum calamitate, redditi sunt cautiores. Dixerit quispiam, Quid faciemus? vnum hoc solùm facito. Pecunias * odio prosequitor, vitam tuam dilige, facultates à te excutito, non dico, omnes, sed eas imminue quæ superfluunt, & accide: aliena ne concupiscas, ne spoliaueris viduam, per rapinam ne interuertas facultates pupilli: * eius domum ne accipias, non personas dico, sed res. Si quem verò re- C mordet conscientia, se nouerit authorem esse, non meum sermonem. Quid rapto extorques alienum, vbi inuidia? Rapito, vbi proponitur corona. Ne rape terram, sed cœlum. Cœlorum regnum eorum est qui vim sibi faciunt. Nam violenti rapiunt illud. Quid rapinam exerces in pauperem vt te criminetur? Rapito Christum, hoc rapinæ genus approbantem. Vidisti malignitatem & insaniam? Rapis pauperem, exiguum quid possidentem? Christus dicit, Me rapito, & gratiam tibi habeo rapinæ istius. Adnitere, per vim rapere regnum meum. Inferius regnum hoc si volueris rapere, imò potius si vel mente tacita reputare volueris, vtique dabis pœnas. Regnum verò supernum nisi rapueris, tunc lues pœnam. Vbi mundana, ibi inuidia: vbi spiritualia, ibi charitas. Hæc singulis diebus meditare, vt ne interim post biduum intuitus alium qui vehiculo gestetur, qui amiciatur veste sericia, qui fastu turgeat, ipse animo consterneris aut vl- D lam patiâre turbellam. Diuitem lauda, sed eum & solum qui iustè viuit. Pauperi ne conuicieris aut afflictes. Disce de rebus quibuslibet iudicium habere rectum & incorruptum. Ab ingressu ecclesiæ ne abstineto. Nihil enim fortius ecclesia. Ecclesia spes tua sit. Cœlo est sublimior: & latior terra. Nunquam sentit senectutem, adolescit semper ac viget. Quare scriptura ostendens eius inconcussam stabilitatem, montem vocat. Quódque incorrupta perseueret, appellat virginem. Reginam nuncupat, ob magnificentiam ac splendorem. Ob necessitudinem & cognationem quam ad Deum habet, filiam nominat prolis numerosæ. Viduam eandem vocat. Innumera illi indita sunt nomina, vt ipsius generositatem scriptu- ra

Quis est hic, & laudabimus eum?

οἰκίαν μὴ λάβῃς. deest forsan αὐτοῦ eius.

τότε κολάζῃ, lege κολάσῃ.

Ecclesia mons, virgo, regina, filia, vidua.

ra repræsentaret. Vt enim dominus eius multa sorti- A tur nomina (vocatur namque pater, via, vita, lux, brachium, propitiatio, fundamentum, venatio: & quia ne peccare quidē potest, thesaurus, dominus Deus, filius vnigenitus, forma Dei, imago Dei. Num nomen vnum satis esse possit vniuersis repræsentandis filij Dei proprietatibus? Nullo modo. Ob hoc sanè nomenclaturas vix vlli numerandas scriptura continet, vt non nihil de Deo doceamur, quamlibet id sit pusillum.) Sic planè etiam ecclesia multis nūcupatur nominibus. Virgo dicitur. Atqui prius fornicata fuerat. Admirari enim libeat in sponso hoc, quia accepit meretricem & reddidit virginem. O rem nouam & admirabilem. Nuptiæ apud nos missam faciunt virginitatem: nuptiæ apud Deū perditam exuscitant virginitatem. Apud nos quæ virgo est, nupta non est virgo: apud Christum quæ erat meretrix, nupta mox virgo facta est. Hoc solùm velim mihi interpretetur hæreticus qui curiosiùs inquirit supernam generationem, dicítque, Quónam modo pater genuit? B Dic tu ei, Quomodo ecclesia, meretrix quum esset, facta est virgo? Rursus: Quónam pacto quæ genuit, permansit virgo? Æmulor enim vos Dei æmulatione, ait Paulus. Despondi enim vos vni viro virginem castam exhibere Christo. O sapientiam & intelligentiam! Æmulor enim vos Dei æmulatione. Quid est hoc? Æmulor dicit, qui spiritualis es, æmularis? Respondet, Æmulor quemadmodum Deus æmulatur, non perturbatione sed charitate. Zelotypiáne? Æmulor enim vos Dei æmulatione. Dicam tibi quo pacto æmuletur. Vidit terram dæmonum suggestione corruptam, eóque filium suum tradidit. Verba enim quando de Deo dicuntur, non eandem habent vim. Exempli gratia, quòd æmulatur Deus, quòd irascitur, quòd pœnitet, quòd odit. Verba hæc ad humanos affectus pertinent: sed sententiæ nihil continent Deo indignum. Quomodo æmulatur Deus? Æmulor vos Dei æmulatione. Irascitur Deus? Domine ne in furore tuo arguas me. Itaque etiam dor- C mit? Exurge, quare obdormis domine? Deúmne pœnitet alicuius? Pœnitet me, quia feci hominem. Odit Deus? Festiuitates vestras & neomenias odit anima mea. Cæterùm ne spectes vilitatem dictionum, sed sententias interpretare vti Deū addecent. Æmulatur Deus, diligit enim. Irascitur Deus, non odij affectu, sed per hoc quòd vlciscitur ac punit. Somnum capere dicitur Deus, non quidem dormiens, sed longanimiter tolerās peccatorem. Delige dictiones, & ad eum modum quādo audieris quia generat Deus, nullam putes intercedere sectionem, sed eandem prorsus intelligas essentiam. Deus enim legitur plerumque vsus nostris hisce verbis: nos quoque ab ipso desumptis vtimur, honoris emerēdi gratia. Intellexisti, quid dixerim? Animum huc cum exacta diligentia aduertito dilectissime. Nomina sunt & diuina & humana. Accepit à me ipse Dominus, & dedit mihi. Dicit perinde, Da mihi tua, & accipe mea: meorum indigentiam habes: nullius ego rei sum indi- D gus, sed tu. Substantia siquidem mea incorrupta, nec vllo æuo labefactanda perseuerat: tu autem homo es corpori consertus, propterea dictiones inquiris consentaneas corpori: vt tu qui coniunctus es corpori, dum eam perceperis per verba tibi cognobilia, intelligere possis sententias scripturæ quæ te transcendunt. Cuiusmodi sunt, quæ à me accepit, quales item assimilationes? Ipse Deus quum sit, me etiam vocauit Deum. Illic natura rei, hîc honore nominis. Ego dixi, dij estis: & filij excelsi omnes. Verba quidem sunt hîc: illic verò rerum natura. Vocauit me Deum: hoc enim me dignatus honore est. Vocatus est ipse homo, vocatus est idem filius hominis, Via, Ianua, Petra. Hæc à me accepit:

Iesu Christi nomenclaturæ. ἀναμάρτητος.

Arius & illius complices.

ὑψίστου altissimi.

A quæ autem verba mihi dedit, illa à sua ipsius natura est mutuatus. Qua ratione vocatus est via? Vt discas quia per eum nobis vnà hinc emigrandum est ad patrem. Cur petra? vt discas fidei accommodam simul & inconcussam proprietatem. Quare fundamentum? vt doceatis, quia is portat omnia. Radix cur dicitur? vt noueris, quia in ipso flores proferimus. Qua de causa pastor? Nos siquidem pascit. Ouis quare? quia nostræ salutis causa immolatus est, & est factus propitiatio. Cur vita? quòd nos qui mortui eramus, excitarit ad vitam. Vt quid lux? quia nos à tenebris subduxit. Quare brachium? quod patri sit coëssentialis. Verbum quare dicitur? quia ex patre genitus est. Quemadmodum enim verbum meum generatur ab anima, ita & filius à patre genitus est. Quamobrem vocatus est vestimentum? quòd eum sim indutus in susceptione baptismatis. Cur mensa? quia ipsum edo, dum perfruor sacramentis. Qua de causa domus? quòd ipsius efficimur templum. B Caput quare? quia membrum eius constitutus sum. Quamobrem sponsus? quia sponsam me sibi adiunxit. Qua ex causa dicor casta? quia virginem me * accepit. Cur vocatus est dominus? quòd sim eius ancilla. Vide enim ecclesiam esse, quod dicebam. Siquidem sponsa est aliquando, nonnunquam filia, quandoque ancilla, interim vidua est, interdum mons, sed & hortus est; denique omnia est. Quocirca quum hæc exaudieris, te hortor, ne existimes corporalia esse: mentem tuam potius intende ad scopum. Neque enim hæc corporalia esse possunt. Exempli gratia sit quod dico, mons virgo non est, virgo non est sponsa, regina ancilla non est. Omnia ecclesia est. Cur ita? quia hæc non in corpore, sed in anima sunt. Hæc etenim in corpore, loco angustiore stricta fuerint: in animo autem multam capacitatem obtinent, instar pelagi. Adstitit regina à dextris tuis. Regina vtique violata & pauper, quánam ratione effecta est regina? Quò ascendit? Sursum adstitit regina C hæc, Quo pacto. Quandoquidem rex factus est seruus. Non erat, sed factus est. Disce igitur quæ sunt diuinitatis, & sapienter intellige quæ humanæ sunt dispensationis: nimirum vt scias quis erat, & quis factus fuerit tui causa, & ne res ipsas confuderis, neque assumptionem tantæ erga nos benignitatis vertas in occasionem blasphemiæ. Eius natura sublimis erat, & eadem facta humilis. Sublimis non loco, sed natura, nulla poterat labefactari violentia mortis. Essentia erat nulli obnoxia internecioni, aut corruptelæ patens natura, incogitabilis, inuisibilis, incomprehensibilis, semper existens, eodem modo, eius transcendens angelos, supernis illis virtutibus superior. Cogitationem vincit, intelligentiam transgreditur, videri non potest, fide tantum potest apprehendi. Cernebant angeli & intermiscebant. Cherubim agmina omnia cum timore alas suas submittebant. super terram ipsam aspiciebat: & eam tremore concutiebat, minas intentabat mari, & exic- D cabat, fluuios ex deserta terra educebat, montes statuit in pondere, & colles in statera. Quónam modo singula eloquar? Qua loquendi formula omnia repræsentabo? Maiestas eius finem non habet, sapientia eius nullo cōcluditur numero, iudicia eius imperuestigabilia, viæ eius inscrutabiles. Atqui hic tantæ, immò immensæ maiestatis, (siquidem hoc citra periculum dici potest) tantus talísque est. Sed quid tandem faciam? Homo sum & hominum more eloquor. Tantillam possideo linguam. Ignosci mihi efflagito à domini benignitate. Hisce dicendi formulis neutiquam vsus sum per arrogantiam, sed eò sum adductus perplexitate infirmitatis & ingenitæ hebetudinis linguæ nostræ. Propitius mihi esto domine. Non enim insolentia animi

pro ἔλαβεν lego ἐποίησε, fecit, reddidit.

Ecclesia Regina.

Esaias Seraphim habet.

vſus, has pronuncio ſententias. Atqui alias non habeo. Veruntamen non acquieſco iſti qualicunque elocutioni, ſed præpete ala intelligentiæ ad ſuperiora conſcendo. Tantus hic ac tantæ maieſtatis. Hæc eo dixerim, vt ne dictionibus immorari videar, neque inopia eorum quæ dicuntur laborare: ipſe item diſcas hoc facere. Quid miraris, ſi hoc ipſe facio, quòd vtique ipſe fecit, quando voluit quæ humana ſunt tranſcendere? Vbi cum hominibus fecit ſermonem, ſimilitudinibus etiam vſus eſt humanis, non quidem quæ pares eſſent repræſentandis his quæ ab eo dicebantur, aut quæ poſſent omnimodam rerum ipſarum proportionem perducere in medium, ſed quæ abundè ſatisfacerent imbecillo captui auditorum. Huc mẽtem tuam intende. Vt ſit ſermo meus expectatione tua productior, nolim tamen animo fatiſcas aut delaſſeris. Verbi enim gratia, Deus cùm ſe cuipiam videndum exhibet, non quidem nuda eſſentia ſe præbet conſpicuum. Nemo B enim vidit Deum ſecundum id quod eſt. Condeſcenſione quidem Cherubim agmina intremiſcebãt. Condeſcenſione ſeu demiſſione montes quoque fumigant. Condeſcenſione etiam mare exiccabatur. Quin etiam cœlum ipſum commouetur. Niſi enim ipſo cõdeſcendente ſe demiſiſſet, quis ferre poterat? Non itaque conſpicitur numen illud quod eſt: ſed quod poteſt is cui ſe exhibet conſpicuum. Quare aliquando quidem vt vetus & qui incanuerit, apparet: aliquando vt iuuenis, nonnunquam in igne, rurſus ſub ſpecie lenis auræ: interdum in aqua, quandoque armis conſpicuus, nõ quidem mutans eſſentiam, ſed pro varietate ſubiectorum, figuram ſui exhibet viſibilem. Sanè quoties voluit de ſe pronunciare, humanis vſus eſt ſimilitudinibus: cuiuſmodi eſt quod dico, Aſcendit in montem & tranſfiguratus eſt ante eos, & ſplenduit facies eius ſicut lux, veſtimẽta autem eius facta ſunt alba ſicut nix. Ac ſi diceret, Inſinuauit eis quadamtenus ſuam diuinitatem C ſéque inhabitantem Deum. Et transfiguratus eſt ante eos. Aures attentas huic adhibete ſermoni, & transfiguratus eſt ante eos, & veſtimenta eius facta ſunt alba ſicut nix, & ſplenduit facies eius ſicut ſol. Quando dixi, Tantus ac tantæ maieſtatis, etiam adieci, Propitius mihi eſto domine: non enim perſto in hac locutione, ſed hæreo anxius. Non enim ad manum habeo aliam loquendi compoſitam formulam. Eò me ducit animus, vt nouerim, quia hoc ſum edoctus per ſacrã ſcripturam. Voluit igitur Euangeliſta qualemcunque ſcintillam claritatis eius declarare. Et dixit, Reſplenduit. Quónam modo reſplenduit? dic mihi. Multa cum vehementia. Quánam ratione adiicis, Sicut Sol? Sicut ſol, dicis? certè. vt quid? Quod inter alia aſtra nullum occurrat ſplendidius. Et albus erat quaſi nix. Cur, quaſi nix? quia inter materias nulla vincit huius albedinẽ. Nam quòd non ad eum modum ſplenduerit, ſequentis ſententię contextu declaratur, Et ceciderunt in terram D diſcipuli. Si quaſi ſol ſplenduit, non ideo ceciderunt. Solem enim nullo non die cernebant, neque ob id in humum decidebant. Cæterùm quando ſupra ſolis ſplendorem longè præfulſerat, ſupráque alborem niuis albicarat, ob hoc non ferentes diſcipuli tanti ſplendoris radios, corruerunt. Dic igitur tu mihi (ô Euangeliſta) Supra ſolem enituit, & tu dicis, ſicut ſol? Certè, vt qui cupiam tantæ lucis ſplendorem reddere tibi cognobilẽ. Non enim aliud ſydus occurrit ſole illuſtrius. Non alia ſimilitudo, quippe qui ſol inter aſtra regnum obtinet. Hæc eò dixi, vt ne fixiùs hæreas in tenuitate loquutionis. Oſtendi tibi lapſum diſcipulorum. In terram collapſi ſunt, vehementi ſopore depreſſi & aggrauati. Surgite, ait: & excitauit eos, & erant degrauati.

ὡς τὸ φῶς.

ὡς ὁ ἥλιος.

A Neque enim ferebant ſplendoris exuperantiam, ſed intercepit grauedo ſoporis eorũ oculos. Vſque adeo lux illa eis conſpicua, multò erat ſole ipſo illuſtrior. Dixit nanque Euangeliſta, Super ſolem, quando ſydus hoc nulli non noſtrum notiſſimum eſt, idque excellenter. Sed quod dicebam, Tantus tantæque maieſtatis quum eſſet, concupiuit fornicariã. Concupiſcebat Deus fornicariam? Certè fornicariam, naturam dico noſtram. Concupiſcebat Deus meretricem? Et homo quidem ſi concupierit meretricem, condemnatur: Deus autem fornicariam concupiſcit? Quammaximè. Homo fornicariam cõcupiſcit, vt fiat fornicator: Deus verò fornicariam concupiſcit, vt eam reddat virginem. Itaque concupiſcentia hominis, concupitæ meretricis eſt perditio: concupiſcentia verò Dei, concupitæ adfert ſalutem. Tantus ac tantæ maieſtatis concupiuit fornicariã? Ad quid? Vt eam ſibi deſpondeat: ſitque eius ſponſus, quid facit? Ad eam neminem mittit ſeruorum, ad fornicariam non Angelum mittit, non deſtinat Archangelum, non ipſis Cherubim aut Seraphim munus hoc delegat: ſed ipſe amator aduenit. Rurſus quum audieris eum eſſe amatorem, nolim tecum reputes quiddam hîc ſubeſſe ſenſibile. Ex ipſis dictionibus collige ſententias, longè optimam imitatus apiculam quę inuolat atque inſidet floribus, eliciens inde, quo fauum cõcinnet ac ceram, herbas interim ſinens incolumes. Concupiuit meretricem. Ecquid fecit? Non ſurſum mox eam perducit. Non enim volebat in cœlum eam, quæ eatenus fornicabatur, prouehere: ſed in inferiores partes terræ deſcendit. Nam quando non poterat ipſa ſurſum aſcendere, ipſe deorſum deſcendit ad meretricem. Venit ad eam, ne ſic quidem ſuppuduit. Ad eius venit proſtibulum. Videt eam ebriatam. Quónam pacto venit? non nuda eſſentia, ſed fit quod erat fornicaria, non voluntate aut conſilio, ſed natura fit hoc, ne eius aſpectu ipſa conſternaretur, ne reſiliret ab eo, ne ſe fuga proriperet: venit ad meretricem, & fit homo. Quónam pacto? geſtatur in vtero, adoleſcit ſenſim & ad plenitudinem ætatis meæ prouehitur diſpenſatio aſſumptæ carnis, non ipſa diuinitas: ſerui forma, non domini: caro mea, non eſſentia illa: paulatim ad iuſtum incrementum perducitur, & permiſtim cum hominibus conuerſatur, etiamſi eam inuenit vlceribus ſcaturientem, belua quauis plus efferatam, dæmonum præſtigiis deprauatam. Ecquid facit? Ad eam propius accedit. Vidit illa, ſeque in fugam dedit. Aduocat ad ſe dominus magos. Quid timetis? Non ſum iudex, ſed medicus. Non veni vt iudicem mundum, ſed vt ſaluem mundum. Magos confeſtim ad ſe acciuit. O rem nouam atque admirabilem. Magi mox primitiæ naſcentis fidei efficiuntur. In præſepi iacet, qui totum baiulat orbem: & pannis inuoluitur, qui complectitur & exornat vniuerſa. Conditum eſt templum & inhabitat Deus. Veniunt magi, móxque procidunt ac venerãtur. Venit publicanus, & fit Euãgeliſta. Venit meretrix, & fit virgo. Venit Chananæa, & clementiã ſentit atque adipiſcitur. Amãtis vtique erat, quòd non repoſcebat pœnas peccatis debitas, quódque cõdonabat præuaricationes delictorũ. Ecquid facit? Accipit eam. Sibi eam accommodat. Quid dat ei? Annulum. Quemnam? Spiritum ſanctum. dicit Paulus, Qui autem cõfirmat nos vobiſcum Deus, qui & ſignauit vos ac dedit arrhabonem ſpiritus ſancti. Spiritũ ei dat. Deinde addit, Nónne in paradiſo te plãtaui? Reſpondet, Certè. Quónam pacto illinc excidiſti? Venit Diabolus & à paradiſo me aſſumpſit. Plantata eras in paradiſo, & te à paradiſo extruſit. In meipſo planto te. Porto ego te. Quónam modo? Non audet is propius ad me accedere. Te autem non iam velim ſubuehere

Collatio.

Pro τὴν ὁδὸν lege πρὸς δεσπότην.

A in cœlum: ſed tibi confero quiddam ipſo cœlo præſtantius. In meipſo te porto qui ſum Dominus cœli. Portat paſtor, nec lupus iam venit: magis verò ab ipſo reſilit: nec audet accedere. Portat noſtram naturam, & accedit diabolus, ſed vincitur. Conſerui te in meipſo. Et hac ratione dicit, Ego radix, vos palmites. Et plantauit eam in ſeipſo. Ecquid reliquum eſt? Sed peccator ſum. Noui vas quod mecum eſt. Noui planè, quibus ſuadelis deprauatum eſt. Prius erat vas luteum, & peruerſum eſt. Refingo vas per lauacrum regenerationis, & trado illud igni. Accepit puluerem à terra & fecit hominem ac formauit eum. Venit diabolus & peruertit eum. Venit ipſe & rurſus accepit, eúmque fecit renaſci, conflauit ipſum in baptiſmate, neque ſiuit præterea vt eſſet luteus corpore, ſed corpus ipſum fecit, vt eſſet teſtaceum. Tradidit puluerem igni ſpiritus. Ipſe vos baptizabit in ſpiritu ſancto & igne * in aqua, vt reformetur in igne, & vt conſolidetur. Ob hoc Propheta ſuperius dicebat, Quaſi vaſa figuli conteres nos. B Non dixit, Quaſi teſtacea quæ ſinguli quique poſſidẽt. Sed & ſunt vaſa figuli lutea quę effingit per rotam. Sunt & vaſa lutea, noſtra autem ſunt teſtacea. Prædicens igitur cõflationem noſtram per baptiſma repetitam, Quaſi vaſa figuli (ait) conteres nos. Dicit, Reformat & conflat. Deſcẽdo in fontem baptiſmatis, & reformatur non figura, conflátque eam igni ſpiritus ſancti, & fit teſtaceum. Verba hæc quòd neutiquam prodeant ex arrogantia & animi elatione, audi Iob, Fecit autem nos lutum. Paulus inſuper, Habentes autem theſaurum hunc in teſtaceis vaſis. Atque aſpice quæ ſit teſtæ iſtius fortitudo. Non enim igni concocta eſt, ſed ſpiritu. Quónam pacto teſtaceum? Quinquies quadraginta vna minus accepi, ter virgis cæſus ſum, ſemel lapidatus ſum: ne ſic quidem vas illud teſtaceum perfractum eſt. Nocte & die in profundo maris egi. In profundo egit, nec tamen vas illud teſtaceum diſſolutum eſt. Naufragium eſt paſſus, non tamen diſperiit theſaurus: nauigium ſubmerſum C eſt, & onus nauigij curſum ſuum tenuit atque euangelizauit. Habentes autem theſaurum. Quémnam theſaurum? Suppeditationem ſpiritus, iuſtitiam, ſanctificationem, redemptionis precium. Cuiuſmodi theſaurum? dic mihi. In nomine Ieſu Chriſti ſurge & ambula. Ænea ſanat te Ieſus Chriſtus. Tibi dico maligne ſpiritus, Exi ab eo. Vidiſti theſaurum iſtis regalibus theſauris illuſtriorem? Quid enim tale facere aliquando potuit quamlibet precioſum ac regale margaritum, cuiuſmodi ediderunt verba Apoſtoli? Appone innumera licet diademata defunctis corporibus, ne ſic quidem excitantur: ab ore autem Apoſtoli egreſſum verbum, ídque vnum, & redintegrauit naturam ab integritate diſſidentem, ac priſtinæ integritati reſtituit. Habẽtes autem theſaurum hunc. O theſaurus non ſeruatus ſolùm, ſed & domum aſſeruans in qua reconditur. Intellexiſtíne quid dixerim? Reges terræ ac principes congeſtis theſauris, ædes amplas admodum exædificant & apparant D videlicet muros, repagula, fores, cuſtodes, ac clathra ſeu vectes adiicientes, vt tutò theſaurus conſeruetur. Chriſtus quod cum hac conſuetudine pugnat, fecit. Non in lapideo, ſed in teſtaceo vaſe theſaurum poſuit. Si tam multæ molis eſt theſaurus, cur imbecille vas? Atqui vas iſtud ob eam cauſam fragile eſt, quòd magnus ſit theſaurus. Non enim theſaurus iſte à vaſe cõſeruatur, quin potius theſaurus conſeruat vas. Expono ergo theſaurũ. quis deinceps poteſt eum ſuppilare? Venit diabolus, venit orbis terræ, innumeri venerunt, nec ſuffurati ſunt theſaurum. Flagris cõciſum eſt vas, ne ſic quidem proditus eſt theſaurus. Præceps vndis inuolutum eſt marinis, nec tamen naufragio periit. Mortuus denique eſt,

ὕδατι.

theſauro incolumi. Dedit igitur arrhabonem. Vbínam ſunt, qui ſpiritus ſancti blaſphemant maieſtatem? Huc mentem adhibete. Qui confirmat vos nobiſcum Deus, qui etiam dedit pignus ſpiritus ſancti. Scitis omnes vos, quòd arrha pars eſt totius debitæ ſummæ perexigua. Abit quis coempturus domum precij permulti? dicitur, Da mihi arrhabonem, vt certa ſpe confirmet. Abit quis ducturus vxorem? De dote paciſcitur, de rebus ipſis init rationem, ac dicit: Da mihi arrhabonem. Quinetiam in auctione ſerui, & cæteris ad vnum omnibus commerciis intellige dari ſolere arrhabonem. Quum igitur Chriſtus nobiſcum conuenta quædam iniret (me etenim velut ſponſam erat aſſumpturus) dotem mihi vt decerneret, dotis nomine non facultates aut pecunias mihi præſtituit, ſed ſui precium ſanguinis. Dotem verò hanc mihi cõſtituit, nempe largitionem bonorum quæ non vidit oculus, non auris audiuit, nec in cor hominis aſcẽderunt. Statuit igitur ſe daturum dotis nomine immortalitatem, gloriam cum angelis, mortis ſublationẽ, immunitatem peccati, hæreditariam poſſeſſionem regni (multæ enim ſunt eius diuitiæ) iuſtitiam, ſanctificationem, præſentium malorum defunctionem, obtentionem futurorum bonorum. Eximia mihi dos propoſita erat. Huc aures adhibe ſedulò. Quídnam facit? vide. Venit accepturus ſcortum, dico autem meretricem (ſicut erat) obſcœnam & conſpurcatam, vt diſcas quantus fuerit iſtius ſponſi amor. Venit, accepit, mihi quoque decernit dotem. Dicit, Tibi impertior opes meas. Addit, Quónam pacto paradiſum perdidiſti? Recipe eam. Perdidiſti ſpeciem? eam ipſam accipe. Hæc denique omnia accipe. Atqui ea dos non eſt hîc mihi exhibita. Aduerte huc animum. In dotem hanc prædicit ob id daturum ſe mihi in reſurrectione corporum, incorruptionem. Non enim omnes in reſurrectione comitatur ea incorruptio: ſed duo erant hæc. Etenim reſurrexerunt permulti, & iidem reciderunt in mortem, quemadmodum Lazarus & corpora ſanctorum. Atqui hîc non ita, ſed reſurrectionem hanc largietur & immortalitatem, vnà cum angelis tripudium, occurſum filij in nubibus. Et ſemper cum Domino erimus. Conferet manumiſſionem à morte, peccati libertatem, finem imponet extremæ conſummationi. Qualem illum? Eorum quæ oculus non vidit, non item auris audiuit, nec in cor hominis aſcenderunt quæ præparauit Deus diligentibus ſe. Bona mihi das quæ non noui? Certè ait, Hîc ea præparo, hîc me ama. Cur non hîc mihi dilargiris dotem? Quum ad patrem meum veneris, quum prouehêris ad atrium regale. Ego ad te veni. Indignúmne cenſes, vt ad me venias? Veni, non vt hîc maneas, ſed vt te aſſumam & aſcẽdas. Ne hîc dotem quæſieris, Omnia in ſpe repoſita ſunt, omnia in fide. Nihílne hîc das mihi? Reſpondet, Accipe arrhabonem, vt certa fide quod futurum eſt, ſperes. Accipe ineundi mecum coniugij pignus. Arrham accipe confirmandis nuptiis accommodam. Ob hoc Paulus dicit, Deſpondi enim vos. Deus enim præſentia dona, vice ſponſalium munerum nobis contulit. Quæ enim in præſenti gratuitò exhibentur, vicem obtinẽt ſponſalium, arrhabo ſunt futurarum nuptiarum. Tota enim dos illic repoſita eſt. Quo id pacto? Dico, Hîc ſentio incommoda ſenectutis, illic non item. Morte hîc mihi finienda eſt vita, non item illic. Hîc mœrore conficior, nullus me illic dolor reddet anxium aut ſolicitum. Mihi hîc occurrunt paupertas, morbus, inſidiæ: illic nihil tale. Hîc tenebræ, illic lux, nec aliud diuerſum à ſplendore lucis. Hîc inſidiæ, illic mera libertas. Hîc morbus, illic ſanitas. Hîc vita, ſed quæ fine claudatur: illic etiam vita, ſed quæ nullum habitura eſt finem. Hîc peccatum, illic iuſtitia, peccatum illic nuſ-

Pro οὕτως legito ὧδε.

quam. Hîc inuidia: nihil illic tale. Mihi, ait, das hæc? Aliquantum temporis præſtolator: vt conſerui tui ad ſalutem pertingant, ſuſtine. Sanè nos confirmat dato nobis arrhabone. Quémnam dedit arrhabonem? Spiritum ſanctum, ſpiritus erogationem. Atqui de eo ſpiritu loquor qui Apoſtolis annulum dedit, dicens, Accipite & date omnibus. Annulúſne in partes ſcinditur? Vtique in partes ſcinditur, quæ tamen non diſtrahuntur: partitionem ſentit, nec conſumitur. Diſce quàm benigna ſit ſancti ſpiritus erogatio. Accepit Petrus, accepit & Paulus ſpiritum ſanctum: Terrarum orbem obambulauit: peccatores à ſuis abſoluebat peccatis. Claudos erigebat. Induebat nudos. Mortuos excitabat ad vitam. Mundabat leproſos. Diabolo os obturabat. Præfocabat dæmonas. Cum Deo verba faciebat. Plantauit Eccleſiam. Templa gentilium demoliebatur & æquabat ſolo. Altaria euertebat. Aboleuit malitiam: virtutem plantauit. Homines reddidit angelos. Hæc omnia eramus. Vniuerſum terrarum orbem compleuit arrha hæc. Cæterùm ipſe quum dico, vniuerſum: quatenus ſcilicet ſol ſuo ſplendore obſeruat terram, mare, inſulas, montes, nemora, loca item inacceſſa & inhoſpita, obambulauit, perinde atque pernicibus alis peruolās Paulus, vno tantum ore decertans, qui peritia excelluit texendorum aulæorum, qui concinnādis coriis ſcalprum contrectauit manu, & pelles conſuit. At ne ſic id artificij impedimento fuit, quominus virtute inclareſceret: quin potius iſte tentorij artifex dæmonibus extitit fortior, is imperitus ſermone quantoſlibet euicit philoſophos. Vndénam? Accepit arrhabonem, annulum exportabat ſecum & circumferebat. Perſpiciebāt omnes Regem ſibi connubio copulaſſe naturam noſtram. Obſeruauit id dæmon, ſéque ab eo procul ſubmouit. Vidit arrhabonem, denuóque vidit ac ſecedebat. Indumenta vidit & fuga dilabebatur. O ſpiritus potentiam. Non animæ, non item corpori eam contulit facultatem, ſed veſtimento, verius vmbræ. Pertranſibat Petrus, & morbos profligabat vmbra ei⁹, propellebat dæmonas, mortuóſque excitabat. Perambulabat Paulus orbem terræ, ſpinas reſecās ex vniuerſo terrarum orbe, ſecum aſſumpto ſemine pietatis, haud ſecus atque peritia aratoriæ artis longè experientiſſimus, vt qui aratrum doctrinæ obtineret. Ecquò peruenit? Ad Thraces, ad Scythas, ad Indos, ad Mauros, ad Sardonios, ad Gothos, ad beluas agreſtes illas, nihílque non conuertebat. Vndénam illi hæc? Ab arrhabone. Cum ſua virtute, vnus ſatis eſſe potuit? Aderat illi ſpiritus gratia, ei qui nullo munere publico fungebatur, qui nudipes ac nudus erat. Qui & dedit arrhabonem ſpiritus. Qua de re his addit, Et ad hæc quis idoneus? Verùm iſthæc noſtra idoneitas propendet à Deo, qui & idoneos nos fecit miniſtros noui Teſtamenti, non litera, ſed ſpiritu. Quid ſpiritus ſanctus fecerit, vel nunc vide. Inuenit terram adopertam dæmonibus, & cœlum ex ea conſtituit. Nolim quæ præſentia ſunt, cogitetis: ſed quæ tum erant, ad memoriam reuocetis. Tunc erāt lamenta, tunc nullo non loco delubra, omni in loco fumi, nuſquam non nidores. Scortationes vbique locorum exercebātur, vbicunque terrarum hoſtiæ ſacrificiáve gentilium. In quibus non terris debacchabantur dæmones? Vbique gentium arx ſumma diabolo conſecrata erat. Nulla non regio palmam tribuebat impudicitiæ: Et vnus erat Paulus. Quo is pacto non eſt tot immerſus fluctibus? Quomodo non interruptus & membratim diſtractus? Quare fiducia fretus, os aperuit? Ingreſſus eſt Thebaïdem & eos in captiuitatem abduxit. Aulam intrauit regalem, & ex rege fecit diſcipulum. Forum iudiciale introiuit, & ei iudex dicit, In modico ſuades me Chriſtianum fieri. iudex nihilo-

δικαστήριον.

A minus illius ſe dedidit diſciplinæ. Carcerem ingreſſus eſt, & ad ſe pertraxit carcerarium. Ad inſulas barbarorum ſe contulit, ſuóque artificio illos effecit doctores. Illinc conceſſit ad Romanum populum, illúmque ad ſe pertraxit ſenatorium ordinem. Peragrauit flumina, ad deſerta ſeceſſit loca. Quocunque tandem habitati orbis, non terra, non mare expers fuit eorum quæ ab ipſa multa cum laude geſta ſunt. Arrham enim annuli dedit, hac data ſubiicit, Hæc quidem prius tibi do, cætera autem polliceor me daturum. Et hac ratione dicit Propheta, Adſtitit regina à dextris tuis, in veſtitu deaurato. *Adſtitit regina.* Non veſtimētum dicit, ſed virtutem. Qua ex cauſa alio loco dicit ſcriptura, Quomodo intraſti huc non habens veſtem nuptialem? Non itaque veſtimentum indicat, ſed vtique ſcortationem & quamlibet obſcœnam impurámque actionem. Sanè veſtimenta ſordida vti exprimunt peccatum: ita & deaurata virtutem inſinuant. *Vt ſordida veſtis, peccatū: ſic deaurata virtutem inſinuat.* Quare hoc genus veſtimēti quod erat regis, is ſuę ſponſæ dedit? Nuda enim erat, ſqualens ſordibus ac deformis. B Adſtitit regina à dextris tuis in veſtitu deaurato. Non indicat veſtimenta ipſa, ſed virtutem. Non dixit, Aureo. Aduerte animum, nam ipſa dictio multiplicem continet ſententiarum vim, & eam ſanè generoſam. Non dixit, Aureo, ſed deaurato. Solerter audi, veſtimentum quod aureum eſt, filis contexitur prorſus aureis: quod verò deauratum, particulis aliquot ſericis intertexitur. Qua igitur ratione non dixit ſponſam ferre aureum veſtimentum, ſed deauratum? Cauſam aduerte exactiùs. Conuerſationem ſubindicat Eccleſiæ, quæ diuerſa eſt & multiformis. Nam quando non vnius eiuſdémque propoſiti ſumus omnes: ſed hic quidem virginitatem exercet, iſte autem ſectatur viduitatem, ille verò religioſam pietatem meditatur & excolit: ob id multiplex ac variegata dicitur veſtis Eccleſiæ. Quum igitur certiſſimè noſſet Dominus noſter quòd ſi vna & eadem via incederent omnes, permulti animi lentore C fatiſcerent & laſſarētur, eóque vias nobis ſecuit diſtincti ac diuerſi inſtituti. Non potes per virginalem ſtatum regnum introire? Per nuptias ingredere. Non potes vnico coniugio contentus viuere? Per alteras nuptias ingreditor. Non potes per temperantiam frugalitatémve ingredi? Intra per eleemoſynam. Non potes per eleemoſynam? Introi per ieiunium. At ne hoc quidem potes? Illam age, fac, hoc age, exerceto. Ob hoc veſtem non prodidit eſſe auream, ſed deauratam. *ὁ χρυσῆ ἀλλὰ διὰ χρυσῶν.* Aut enim ſerica eſt, aut purpurea, aut certè aurea. Non potes eſſe aureus? Eſto ſericeus. Suſcipio te, tantùm inueniaris in veſtimento. Hac ratione dixit Paulus, Si quis ædificat ſuper fundamentum hoc, aurum, argētum, lapides precioſos. Non potes precioſus eſſe lapis? eſto aurum. Non potes eſſe aurum? eſto argētum. Solùm perſiſte in fundamento. Rurſus alio loco, Alia claritas ſolis, & alia claritas lunæ, & alia claritas ſtellarum. Non potes eſſe ſol? Eſto luna. Non potes eſſe luna? Eſto ſtella. Non potes D eſſe eximia quædam ac prælustris ſtella? Eſto vel vna de minoribus, tantùm ſis in cœlo. Non potes eſſe virgo? Ducito vxorem cum continentia coniugali, modò in eccleſia perſeueres. Non potes expers viuere prædiorū ac facultatum? Facito eleemoſynam: tantùm permane in eccleſia, in veſtimento, ſub regina. Deaurata veſtis, variegata eſt ac verſicolor. Viam nolim tibi occludere. Virtutum enim copia exuberat ea veſtis. Nullo negocio adminiſtret quis regiæ iſtius domus diſpēſationem. Deaurato veſtimento circumdata: verſicolor eſt veſtis ſponſæ. Quòd ſi malis, interpretare ſermonis iſtius profunditatem iuxta id quod dictum iam eſt: proinde etiā vide, num veſtis ſit illa quæ deaurata eſt. Hîc etenim ſolitarij quidam degunt: iſti autem nuptias exercent, ſed

temperanter

temperanter ac pudicè, qui & illis non adeò ſunt longè inferiores. Et hi quidem vnico contenti coniugio, hæ autem viduæ etiam dum ætate florentes. Vt quid hortus? vt quid & ſic diuerſicolor? Quòd flores habeat differētes, arbores inſuper, nec paucas margaritas. Stellæ quàm multæ ſunt. Vnus tamen ſol eſt. Multiplex viuendi propoſitum ac formula, ſed vna paradiſus. Multa templa, ſed vna paradiſus. Multa templa, ſed tēplorum vnica mater. Et hoc quidem corpus, iſtud verò oculi, illud verò digitus. Cæterùm ſumus omnes vnus: vnum & idem ſumus, perinde paruum atque magnū, & quod vtroque inferius eſt. Indiga enim virgo eſt eius quæ viro iuncta eſt. Etenim virgini prouidendum eſt, ne nuptias aſpernetur, quum per nuptias prognata ſit. Virgo radix eſt nuptiarum. Copulata ſunt omnia & conſerta parua magnis, magna paruis. Adſtitit regina à dextris tuis in veſtitu deaurato, circumdata verſicolore amiculo. Ad eius quod reliquum eſt, accingor interpretationem. Audi filia, quam pronuba tanquam deductura ſit ad ſponſum, qui ſit eſſentia ſuperior, qui naturæ conditione præcellat ſponſam. Ego pronuba, audi igitur filia. Actutum ne illi facta eſt vxor? ita ſanè. Nihil enim hîc quod ſit corporale. Etenim quaſi vxorem ſibi eam deſpondit, & vt filiam diligit, ac veluti ancillę prouidet, ſeruátque perinde ac virginem, & ſicut hortum cingit muro, ceu etiam membrum fouet & adornat, ac velut capiti prouidet: inſtar radicis progignit fructum: ſicut paſtor oues paſcit, & tanquam ſponſus ſe exornat, vtque propitiatorium, peccata condonat, ſicut ouis immolatur, qua ſponſus ſe conſeruat in decore ac decenti ornatu, & tāquam vir quæ officij ſui ſunt, ſatagit ac prouidet. Multæ ſunt intelligentiæ è quibus ſaltem aliqua ex parte perfruamur earum diſpenſatione. Audi filia & vide & reſpice ad connubialia ac ſpiritualia. Audi filia. Hęc prius filia erat dæmonum, filia terræ, ipſa tellure indigna: eadem nunc facta eſt filia regis. Hoc vt eſſet, voluit, qui flagrabat eius amore. *γνώμη.* Qui enim amat, non magnopere obſeruat modum. qui amat, non perſpicit deformitatem. Ob hoc planè dicitur ἔρος, quòd plerunque amat rem quamlibet deformem. *ἔρος.* Sic & Chriſtus fecit. Num dubitem dicere eam fuiſſe deformem? Vidit & amauit, cámque innouat & inſtaurat non habentē maculam aut rugam. O ſponſum, qui tam bellè exornat, addítque formæ decus ſuæ ſponſæ. Audito ô filia & vide. Duo dicit. Audi & vide. Duo hæc à duobus pendēt, ab oculis tuis & ab auribus, quoniam dos ſponſæ in auditu ſita erat, quamuis nonnulli acrioribus oculis præuideant, tolerent interim ac præſtolentur infirmiores: vóſque commendo qui pręoccupaſtis, illis etiam ignoſco qui poſterius aſſectātur, quoniam dos ſponſæ in auditu erat. Quid eſt, in auditu? In fide, non in fruitione, nondum in experientia vſquequaque. Superius dixi, quia dotem ſponſæ in duas diſtinxit partes. Et quidem illa iam ei contulit vice arrhabonis: hæc verò daturum ſe pollicitus eſt futuro tempore. Quid ſponſæ dedit? Gratuitò indulſit peccata, abſoluit à debitis pœnis, dedit iuſtitiam, ſanctificationē, dependit precium redemptionis, nempe corpus dominicum, mēſam diuinam ac ſpiritualem, mortuorum reſurrectionem. Hæc omnia habebant Apoſtoli. Itaque dedit quidem hæc: illa verò eſt pollicitus. Illa quidem in experientia erant & fruitione: hæc verò in ſpe & fide.* Audi rurſus, Quid dedit? Baptiſma, hoſtiam. Et hæc in experientia. Vide autem. Quid eſt pollicitus? Reſurrectionem mortuorum, incorruptionem, vnionem cum angelis, cum archangelis tripudium, familiarem cum ipſo ſponſo cōgreſſum: denique vitam immortalem cum perēni fruitione bonorum quæ non oculus vidit, non auris audiuit, nec in cor

Pro ἄκουε hic lego βλέπε, ordine conuerſo.

A hominis aſcēderunt quæ præparauit Deus qui diligunt eum. Dictum hoc meum intelligite, ne hoc ipſum per obliuionem ſinatis deperire. Ob hoc delaſſor in præſenti ac laboro, vt intelligatis. Dos igitur ſponſæ in duo partita erat, in præſentia & in futura: in ea quę videntur, & in ea quæ ſolo auditu percipiuntur: in ea quæ dantur, & in ea quæ creduntur datum iri: in ea quæ doctrice experientia accipimus, & in ea quibus ſperamus nos perfruituros: in ea quæ in præſenti vita conferuntur, & in ea quę ſperamus nos adepturos poſt reſurrectionem. Illa vides, hæc audis. Vide igitur quid dicat ſponſæ, vt ne putet quia hæc ſolùm accepit, etiam ſi eximia erant dona, licet ineffabilia, quamuis mentem tranſcendentia. Audi filia & vide. Audi illa, nempe futura: vide hæc præſentia. Vide hæc, vt ne dicas: rurſus in ſpe, rurſus in fide, rurſus in futuro. Etiamnum vide, hæc quidem do: illa verò me daturum polliceor. Quæ polliceor, in ſpe repoſita ſunt: interim pignora hæc accipe, hæc accipe B vice arrhabonis, hęc cape in ſpecimen & argumentum. Promitto tibi regnum, certiſſimam fidem ſume ex præſentibus donis, mihi crede. Regnum mihi polliceris? Certè. Tibi quidem quod maius eſt, dedi: nempe regni dominatorem, qui proprio filio non pepercit, ſed pro nobis omnibus tradidit ipſum. Quomodo non etiā cum eo omnia nobis donabit? Reſurrectionémne das corporum? Certè. Quod maius eſt, dedi tibi. cuiuſmodi eſt illud? exemptio à peccato. Id doni qua ratione eſt maius? quia peccatum mortem peperit. Iugulaui matrem, non occidam filium? Radicem areſeci, fructum non tollam? *Matrem, peccatum ſcilicet: filium, mortem.* Audito ô filia & vide. Quid viſura ſum? Mortuos excitatos ad vitam, leproſos mundatos, ſuffrenatam maris intemperiem, in paralyticis aſtrictam neruorum reſolutionem, apertam paradiſum, panes velut è fonte effuſos, abſoluta peccata, claudum ſubſilientem, latronem ius municipale ciuitatis illius paradiſi obtinentem, telonem ſiue publicanum euangeliſtam C factum, meretricem virgine pudiciorem. Audi & vide. Audito illa, & vide hæc. A præſentibus tibi ſume argumentum totius. Et quidem de futuris iam pignora contuli. Hæc illis potiora ſunt. Ecquid tandem dictura es? Mea hæc ſunt. Audi filia & vide. Hęc tua dos ſunt. Quid infert ſponſa? Videamus. Subiecit ſponſus, Ecquid tu tandem, vt ne maneas indotata? Ait, Ego quid poſſim inferre à collibus, à nidore immolatitię carnis, à dæmonibus? Quid, inquam, inferre poſſim? Quid? vtique voluntatem ac fidem. Audi filia & vide. Ecquid vis faciam? Obliuiſcere populum tuum. Quémnam populum? Dæmonum inquam populum, idolorum, nidoris immolatitij ac vaporis & ſanguinis. Et vide & obliuiſcere populum tuum & domū patris tui. Sine valere patrem tuum, & ad me venito. Ego patrem dimiſi & veni ad te, tu non derelinques patrem? Cæterum illud ἀφῆκα dimiſi de filio dictum, nolim ſic interpretēre, quaſi deſciuerit à patre aut deſeruerit. Demiſi me ſiue condeſcen- D di, & arcana diſpēſatione aſſumpſi carnem. Dicitur hoc à ſponſo ad ſponſam, vt ſuos relinquat parentes, & inuicem nexu coniugali copulentur. Audi filia & vide, & obliuiſcere populum tuum & domū patris tui. Ecquid mihi das, ſiquidem oblita fuero? Et concupiſcet rex decorem tuum. Habes Dominum tui amantem. Si illum tui decoris habeas amatorem, quæ illius ſunt vtique poſſidebis. Quæ illius ſunt, accipe: & ea iam poſſides, ſiquidem potueris contueri quod dictum eſt. Subtilis enim eſt ſententiæ intelligentia, Atqui volo Iudæis iſtis oppilare os conſuendo linguam. Quare huc aduertite mentem. Siue enim quis audiat, ſiue non: ego defodio terram, ego deduco manu aratrum. Audi filia & vide, & obliuiſcere populum tuum & domum patris tui, &

concupiſcet rex ſpeciem tuam. Formæ præſtantiam A præſenti loco contendit Iudæus accipi pro ea quæ percipitur ſenſu. Non item eam intelligit eſſe quæ intellectu apprehenditur, ſed corporalem iſtam. Animum aduerte huc, diſcamus quænam ſit corporis pulchritudo, quæ, item abſtractæ mentis ſiue intellectilis. Eſt anima, eſt & corpus. Duæ ſunt eſſentiæ. Eſt pulchritudo corporis, eſt & pulchritudo animæ. Quæ eſt corporis pulchritudo? Supercilium porrectum, oculus ſuauiter & gratioſè arridens, genæ rubore purpureo ſuffuſæ, labia coloris phœnicei, collum erectum, coma vltrò ſe vibrans ac motitans, digiti in longum producti, ſtatura arrecta, candor efflorеſcens. Hæc corporis pulchritudo ab ipſa prouenit natura potiùs quàm à ſtudio aut deſtinata voluntate: quod ipſum in confeſſo eſt, quoniam naturæ beneficio obtingere ſolet. Attentus eſto, vt noueris ſententias commentationéſ've philoſophorum. Pulchritudo hæc, tam quæ aſpectus eſt ſiue oculorum, quàm quę frontis & comę, ſuapte natura oboritur. Quæ B etiam ſtudio & electione voluntatis acquiritur, liquet à natura eam prouenire. Fœda enim ac deformis facies ſi eſt: licet innumera pigmenta adhibeat quis parandæ formæ ac venuſtati, operam ſuam luſerit, quod ad corpus attinet. Quæ enim naturæ ſunt, non violanda manent. nam ratis certiſque finibus compedita ſunt & adſtricta, non tranſcendentia ſibi præſcriptos fines. Quæ igitur pulchra eſt, pulchra eſt ſemper: etiam ſi ſtudium non accommodet conciliandæ ſibi pulchritudinis. Quæ autem deformis, nullo ſe ſtudio poteſt reddere formoſam. At ne formoſus deformem. Cur id? Si quidem naturæ ſunt hæc. Vidiſti tandem quæ ſit pulchritudo corporis? Eam ipſam introrſum reuocemus ad animam, citetur ad dominam ancilla. Eam adducamus ad animam. Vide, quin potius audi illam. Neque enim videre illā potes. Inuiſibilis enim eſt. Audi illam, nempe pulchritudinem. Quæ igitur eſt animæ pulchritudo? Temperantia, æqualis morum moderatio ſiue placabi- C litas, miſericordia in indignos, charitas, mutuus amor fratrum, erga filios pietas, morigera & obſequens erga Deum obedientia, legis plena obſeruatio, iuſtitia, animæ contritio. Hæc decora ſunt, hæ ſunt animæ pulchritudines. Atqui non ſunt hæc naturæ, ſed propenſioris ſtudij ac liberæ voluntatis. Quem penes hæc non ſunt animæ ornamenta, poteſt is ſuo iure ſibi ſumere: qui autem ea iam habet, ſi ſolutiùs ac ſupinè ſe geſſerit, ea vtique iam perdidit. Quemadmodum enim dicebam de corpore, quia qui turpitudine laborat corporis, ad formam reuocari non poteſt liberalem ac venuſtam: ratione ex contrario ſumpta, de anima ſentio. Poteſt ſiquidem anima deformis vt ſit, ad formam de integro inſtaurari planè egregiam. Quid enim anima Pauli deformius, quum blaſphemus adhuc & contumelioſus eſſet? Quid è diuerſo eiuſdem anima formoſius, quo tempore dicebat, Certamen bonum certaui, curſum cōſummaui, fidem ſeruaui? Quid vſquam occurrit tur- D pius anima latronis? Contrà, quid venuſtius, quàm quando eadem exaudiuit, Hodie mecum eris in paradiſo? Publicano quid deformius? Quid è regione illo pulchrius, quando propria voluntate ſe dedidit Domino? Vides, quia excellētem corporis formam tranſmouere non potes. Id enim non liberæ eſt voluntatis, ſed naturæ: animæ verò formoſitas ab electione & animi deſtinatione nobis comparatur. Accepiſti quid ſit pulchritudo? Pulchritudo enim animæ pendet ab obedientia erga Deum: Anima enim quamlibet deformis ſi quidem obtemperauerit Deo, deponit peccatum, & ſpecioſa redditur. Saule, Saule, quid me perſequeris? Ille verò, Quis es Domine? Ego ſum Ieſus. Obediuit, & obedientia ipſa deformem priùs animam, apprimè formoſam reddidit. Rurſus Publicano dicit: Veni, ſequere me. Et ſurrexit Publicanus, & factus eſt Apoſtolus. Vtique anima deformis priùs venuſtatem recepit formæ. Vnde? Ab obedientia. Rurſum, Piſcatoribus dicit: Venite poſt me, & faciam vos fieri piſcatores hominū. Eorum proinde mens nitore formæ irradiauit, virtute obedientiæ. Quam hîc dicat pulchritudinem, perſpicimus: Audi filia & vide, & obliuiſcere populum tuum & domum patris tui. Et cōcupiſcet rex decorem tuum. Cuiuſmodi decorem ſiue pulchritudinem cōcupiſcet? nimirum animæ. Vndénam? quia oblita eſt. Audi igitur & obliuiſcere. Vtique hæc liberæ ſunt voluntatis. Audi.* Dic peccatrici animæ, Audi. Quòd ſi obaudierit, mox vide quali decore exornanda eſt. Siquidem ſponſæ turpitudo non naturalis erat, ſed voluntaria. Non enim morem geſſerat Dei præceptis, ſed præuaricata eſt: quare eam reuocat, alteram admouendo medelam. At certè deformis effecta es, non cōditione naturæ, ſed voluntaria electione: nunc apprimè decora facta es, merito obedientiæ. Audi filia & vide, & obliuiſcere populum tuum & domum patris tui: & concupiſcet rex decorem tuum. Denique vt diſcas, quia nihil hîc dicit quod ſubiaceat ſenſuum organis, quum hæc audis, ne interpreteris inſinuari oculos, non naſum, non os, neque collum ſeu ceruicem: ſed pietatem ſiue religionem, fidem, charitatem, quæ interna ſunt. Omnis enim gloria filiæ regis abintus. Porrò nos pro omnibus debitam Deo rependamus gratiarum actionem. Ipſum ſiquidem & ſolum addecet gloria, honor & imperium, in ſecula ſeculorum. Amen.

Ἀκριβὴς pulchritudinis corporis.

Ab exemplo.

Defenduntur hîc quædam in exēplari.

Diui Ioannis Chryſoſtomi in illud propheticum, Verumtamen fruſtrà conturbatur omnis homo viuens. Pſal. 38.

IOACHIMO PERIONIO INTERPRETE.

PISCATOREM ſinus altus excitat, cùm iacto reti magnámque marinorum piſcium copiam nactus, laborās onere verriculum trahit: & venatorem ſylua ferarum altrix, cùm montes ſcrutatus, denſóque vertice aperto, cum præclara & opima præda reuertitur. Quòd ſi qui in quęſtu & venatione occupati ſunt, voluptatem affert labor is qui his in rebus ſuſcipitur, quantò maiorem afferre debent pericula Eccleſiaſticorum ſinuum piſcatoribus, quibus præmium non diurnum, nec terrenum, ſed ipſum cœlorum regnum proponitur? Age ergo Dauidicæ lyræ Pſalmorum cātum pulſemus, & cum Dauide generis hominū obſcuritatem & abiectionem notemus his verbis, Verumtamen fruſtra conturbatur omnis homo viuens: perturbatur, & tandem interibit ac peribit: perturbatur, & antè quàm confirmatus ſit, conculcatur: vt ignis incenditur, & inſtar arundinis in cinerem occidit: vt procella extollitur, & vt puluis terræ adæquatur: vt flamma excitatur, & inſtar fumi diſſipatur: vt flos forma eſt præſtanti, & vt fœnum in exiccando imitatur: vt nubes conglobatur, & tanquam gutta imminuitur: vt denique bulla inflatur, & ſcintillę inſtar extinguitur: perturbatur, & inſatiabili cupiditate fœdum tetrúmque odorem ſibi parit: perturbatur, & cùm ei perturbatio nulli vſui fuit, extinguitur. Eius ſunt motus & perturbationes, aliorum deliciæ: eius labores, aliorum theſauri: eius curæ, aliorum voluptates: eius aduerſæ res, aliorum ſecundæ: eius execrationes, aliorū clientelæ: eius rapinæ, aliorum voluptates: eius gemitus, aliorum omnium rerum abundantia: eius lachrymæ, apud alios pecuniæ: ipſe denique in inferis ſupplíciis afficitur,

ciis afficitur, alij contrà bonis eius cum cantu perfruun- A tur. Verumtamen fruſtra conturbatur omnis homo viuens. Homo, vitæ vſura quæ ad tempus durat, mortis non fictum debitum, conſultò indomitum animal, improbitas quæ per ſe docetur, inſidiæ quæ ſponte ſua docētur, id quod arte inſtructum eſt ad maleficium, quod ad iniuriam induſtria præditum eſt, ad auaritiam compoſitum & paratum, ad expletionem inſatiabile, natum ad perfidiam, infinitus ſpiritus, gloria oſtentatrix: exultatio & ferocia quæ facilè ſedatur: elatio quæ paruo negocio deletur: audacia quæ facilè capitur, cœnum arrogantiæ plenum, cinis ſeditioſus, puluis elato animo, cinis inflatus, ſcintilla quæ facilè extinguitur: flamma quę facilè marceſcit, lucerna inſtabilis, lignum cuius interitus procliuis eſt, fœnum quod exaruit, herba quæ facilè ac cirò moritur, natura quæ facilè conficitur & conſumitur: qui hodie minatur, & cras excedit è vita: qui hodie diuitiis abundat, cras ſepulchro tegitur: qui hodie regia corona ornatur, & cras inhumatur: qui hodie pur- B pura fulget, & cras effertur: qui hodie in theſauris verſatur, & cras in buſtis: qui hodie cum aſſentatoribus viuit, cras cum vermibus: qui hodie eſt, & cras nullus eſt: qui nunc à cohorte cuſtoditur, & paulò poſt lugētur: qui in ſecundis rebus tolerari non poteſt, & in aduerſis nulla conſolatione leuari poteſt: qui ſe ipſe ignorat, & in iis cognoſcendis quæ naturam ipſius longè multúmque ſuperant curioſè occupatur: qui id quod adeſt & præſens eſt, neſcit, & de rebus futuris cogitat: qui natura ſua mortalis eſt, & animi elatione ductus, vt ſibi videtur, immortalis eſt: omnium morborum propoſita ac ceſſio, facillimum omnis perturbationis domicilium, quotidianum febrium ſine vllo delectu gymnaſium, omnis denique doloris paratum diuerſorium homo eſt. Quanta noſtræ abiectionis tragœdia? quantus noſtræ abiectionis & obſcuritatis triumphus? Quot quantáque protuli, cùm interea nihil prophetica hac voce aptius inuenerim? Verumtamen fruſtra conturbatur omnis C homo viuens. Sed vt finem faciam dicendi, vide quæſo, vt hominum res mare imitantur: vt tempeſtate illius vita hæc noſtra implicatur: vt diutius & ſæpius quam aqua in terra tempeſtate iactamur: vt vehementius inter nos quàm venti, collidimus: vt pecuniæ quaſi clypei nos inter nos committunt, & quaſi in tempeſtate maris huc atque illuc impellimur. Hic ex illo agro fruticem auellit: alius cuiuſdam ſeruos abduxit. Atque hic de aqua vicinum in iudicium adducit: ille cum ciue de aëre & cœlo contendit. Hi propter terræ menſuram concertant, illi inter ſe de ædificandi ratione digladiantur: hic in ea quæ non dedit, vt accipiat, impetum facit, ille quæ accepit, non dediſſe in iudicio agit. Hic vſuris non ſatiatur, ille ſorte etiam ſe ſpoliari confirmat: hic cùm eſt inops, moleſtia afficitur, ille rerum omnium copia abundans, tumultuatur: cùm nihil habet probris afficitur, cum habet, inſidiis appetitur: qui magiſtratus gerit, in ſuſpicionem venit: qui poteſtate præditus eſt D in odium omnium incurrit: qui in imperio eſt, armatur: bella ſempiterna quadam ſerie inter ſe connexa ſunt: inuidia alia ex alia incidit, inſatiabilis cupiditas dominatur, auaritia regnat, mendacium ſummis laudibus effertur, mutua fides euaſit, veritas terram reliquit ac deſeruit, amicitia menſa definitur. Alij vim ſuam perdiderunt, terra iam mala ferre non poteſt, aër vſque ad ipſum æthera inquinatus & contaminatus eſt. Propter pecunias vita nō eſt vitalis. Pecuniarum cupiditate elementa libera vendidimus: viæ vectigalia pendunt: terra ſorte diuiditur: aquæ & flumina imperio tenentur: aër venditur: decumarum, tributorum & vectigalium coactores verbibus imperant: diuites curis conficiuntur. Fœneratores ſolicitudine tabeſcunt: direptores vitam perturbationibus implent, cupidi pecuniarum in iudicio foróque verſantur: mercatores calamitates & iacturas ſtudioſè quærunt: calumniatores mendacium vendunt: quoniam mentiri inter nos ſoliti ſumus, iuriſiurandi religionem ſuſtulimus, iurare, atque per Deum vnum, ſcimus. Cùm ita omnes malis ſceleribúſque deditos Propheta cerneret, miſerámque hanc vitam eſſe duceret, hac oratione vſus eſt, Verumtamen fruſtra conturbatur omnis homo viuens. Homo ſolus ô Propheta, conturbatur? Creatura ea ſola quæ rationis eſt particeps, accuſatur? Nullum animans aut elementum quod commoueretur inueni. Commouentur, inquit, aquæ, & iterum ſedantur: mouetur terra, & rurſus confirmatur: venti impelluntur & iterum quieſcunt: omnis fera tumultuatur, & ſatiata deſinit: flamma excitatur, & materia ſubiecta cùm conſumpta eſt, extinguitur. At verò homo cùm ſemel pecuniæ cupiditate inflammatur, nunquam deſinit: cúmque hoc accepit, ad illud cupiditate rapitur, & cùm illud aſſecutus eſt, ad aliud impellitur: centum duplo maiora facere & augere ſtudet, & ad tot tantáſque opes tamen rurſus tantumdem addere conatur, nec vnquam congerendi finem facit, quoad ipſius finis coacceruatus ſit: ſtrique auaritiæ confectus, auro pallidior volitat, propter diuitias quæ magnopere expetuntur, quarum amicitia infirma & inſtabilis eſt, quarum cupiditas inſidiarum plena eſt: quæ deridet vt dominæ multorum: quæ irridet, vt quæ vehementer amentur: quæ vinctæ ſunt & ſuſpectæ: mortuæ ſunt, ſed hoſtes: quæ in mundo congeſtæ, venti vim obtinent: propter diuitias, inquam, quæ ſunt omnis abſurditatis parētes, inuentrices malorum omnium, luxus animi, corruptoris adiutrices, hoſtes continentiæ, inimicæ temperantiæ, occultæque omnis virtutis fures. Sed quid diuitias criminor, iis prętermiſſis, qui poſſident? Iniuria ipſi etiam diuitiarum Deo infertur, cùm ab illis vincitur & colligatur, pedibúſque compeſcitur. Videtur enim mihi ad eos hac vti oratione, Quid me ô ſtudioſi pecuniæ, pedibus conſtringitis? cur me quaſi fugitiuum aliquem innumerabilibus vinculis ligatis? quamobrem me vt amicum complectimini, & vt flagitioſum quempiam à metallis in veſtras manus mittentem in vincula coniicitis? Si vultis me etiam ſomniis leuiorem quieſcere, me ad pauperum manus venire patiamini. Sed dicet aliquis, Liberis diuitias congero & paro, vt ne ſint paupertatis hæredes. Præclarè ſcilicet diues qui plurimum viſis vtitur: ea quæ adſunt, ignorat, & res curat futuras: ea quæ ad ſe attinent, ignorat, & de liberis cogitat: an ſepeliendus ſit neſcit, & hęredibus conſulit. Stulte, dic mihi finem tuum, & tum de liberis certus ac tutus eſto: expone res hodierni dici, & tum tibi res craſtini dici credo. Cur te etiam poſt mortem decipis & fallis? Cur & mortuus eſſe vis, & irrideri? cur Deo litus determinas? cur diuinæ prouidentiæ leges dicis, quibus ea quæ tibi data ſunt, adminiſtret? Nihil ad te de iis ſtatuere, quæ tempus vitæ tuæ conſequuntur. Non & mortuus eſſe potes, & viuorum adminiſtrator: non & mortuorum iudex, & iuris cuiuſque æſtimator. Cur igitur, ô diues, fruſtra operam conſumis in eo, vt bona inopum cum tuis reponas, nec ſcis cui illa pares? cur res pupillorum tenes? cur acerbè fers cùm rogaris, quaſi de tuo impendas? ſua illi petunt, non tua: ea quæ tibi ipſorum cauſa tradita ſunt & credita, non quæ tecum procreata ſunt. Eroga quę accepiſti, & vſum accipe, quod tibi vt dares, nō vt acciperes, præſcriptum eſt. Præclarè tecum agitur, quòd tibi Deus propter inopem, dextram porrigit. qui ex cœlo pluit, aëris tibi guttam largitur: qui tonitrua & fulgores iacit, vt miſeri-

cordia vtare tibi præcipit: qui nubibus cœlum obducit, pannum abs te petit. Hoc tibi satis est, quòd te pauperes tanquam Deum rogant. Da, commiseratio & misericordia te commoueant ad subueniendum, vt misericordię locum inuenias. Tu verò ne supercilia quidem vis tollere: & cùm illi te supplices rogant, non flecteris ad misericordiam. Da eis sua antè, quàm te rationis referendę dies opprimat. Eis sua largire, quæ non ita multò pòst recepturus es. Patrem regem habent: da eis sua, & ab eorum patre curarum vacuitatem & requiem accipe. Quámnam, inquies? Quod, inquit, vni horum fratrum meorum minimorum feciſtis, & mihi feciſtis. Qui enim intelligit super egenum & pauperem, is nõ solum chirographum peccati delet, sed etiam confessionem ac promissionem accipit, vocem eam quæ ait, Qui dat egẽti, Deo fœneratur. Deo fœneremur eleemosynam, vt ab eo parem humanitatis gratiam accipiamus. Sed ô verbum prudẽtissimum! Cur igitur non dixit, Qui miseretur pauperis, dat Deo, sed fœneratur? Nouit scriptura auaritiam nostram: intellexit appetitum nostrum insatiabilem, qui sibi maiora ad habendum proponit, redundantiam ac plus semper quærere: ob eámque causam non dixit omninò, Qui miseretur pauperis dat Deo, vt ne simplicem largitionem & vicissitudinẽ mercedis exisſtimes, sed, Qui miseretur pauperis, Deo fœneratur, vt auarus & lucri cupidus audito vsuræ nomine se ipse misericordiæ dederet. Qui misericordia cum paupere vtitur, Deo dat fœnori. Si Deus à nobis fœnori accipit, ergo nostęr est debitor. Vtrum ergo eum habere vis iudicem, an debitorem? Debitor creditorem veretur: iudex enim qui in iudicium adducitur, non veretur. Videndum est, fratres, necessariò alia ratione, cur Deus dixerit, Mihi fœneratur, qui miseretur pauperis. Quòniam auaritiam nostram vidit ad maiora & plura propensam, iam vt dixi, nec vnquam eum qui pecunias & diuitias habeat, velle sine fide & quasi securitate credere, petit enim creditor vel hypothecã, vel pignus, vel fideiussorem, hisque tribus quasi securitatibus fretus, pecunias suas credit, vel fideiussorem vt antè dixi, accipiens, vel rerum hypothecam. Quia igitur intelligit Deus neminem his non extantibus solitũ credere, nec humanitatis habere rationem, sed lucrum vnum spectare, pauperem autem ab his omnibus desertum & destitutum esse, cùm nec hypothecam habeat, nihil enim possidet: nec pignus ferat, nudus enim est: nec fideiussorem exhibeat: scit enim eum propter inopiam nõ posse, & eum qui pecuniis abundet nolle propter inhumanitatem: medium se & quasi sequestrem præstitit, pauperi quidem spõsorem, pignus autem creditori. Non habes, inquit, huic fidem propter inopiam? mihi crede propter copiam. Vidit pauperem, & misericordia motus est: vidit pauperem, neque contempsit, sed se ipse pro eo qui nihil habebat oppignerauit, & pauperi in causa patronum se pro sua benignitate præbuit. Qui miseretur pauperis, fœneratur Deo. Ne time, inquit, mihi fœneraris. Quidnam lucrifaciam cùm tibi fœneror? centuplum do & vitam sempiternam. Vt quando mihi hæc reddas, sciam, repeto consona, contractum confirmare velim: da mihi referendæ gratiæ tempus, constitue mihi diem reddendi beneficij. Audi sapienter quando & vbi debitum officium præstaturus sit is, cui inopum causa & nomine alij fœnerãtur. Cùm sedebit filius hominis in solio maiestatis suæ, oues quidem ad dextram suam, hædos autem ad sinistram collocabit, dicétque iis qui ad dextram suam erunt, Venite benedicti patris mei, possidete paratum vobis regnum à mundi origine. pro quibus? Quia esuriui, & me pauistis: sitiui & mihi potum dedistis: nudus eram, & me A vestistis: in carcere eram, & ad me venistis. Deinde ij qui in tempore rectè administrauerunt, suæ infirmitatis conscij, & eius cui fœnerati sunt, dignitatis, respondebunt, Domine quando te esurientem vidimus, tẽne pauimus, & tibi sitienti potum dedimus, in quo omnium oculi spem collocant, an cùm indigentem te vidimus; tum hæc tibi fecimus? Quod, inquiet, vni ex his minimis feciſtis, mihi feciſtis. An non vera illa est oratio, Qui miseretur pauperis, Deo fœneratur? Sed quemadmodum iis qui ad dextram erunt, regnum datum esse ostendit propter humanitatem, sic iis qui ad sinistram erunt, supplicium minatus est, Discedite à me maledicti in tenebras exteriores, quæ paratę sunt diabolo ciúsque angelis. Quid ita? pro qua re? Quia esuriebam, nec mihi cibũ dediſtis. Non dixit, quòd stupratores fuisſtis, quòd adulteri, quòd furtum feciſtis, quòd falsum testimonium dixisſtis, quòd peieraſtis: quanquam hæc quoque constabunt, sed inferiora sunt inhumanitate, & vacuitate misericordiæ. Sed cur Domine, nihil aliud tibi in B memoria versatur? Non condemno peccatum, sed inhumanitatem: non condemno eos qui peccauerunt, sed eos quos inhumanitatis non pœnituit. Vos condemno, quòd cùm tantum ac tale remedium salutis, eleemosynam haberetis, tam magnum beneficium prætermisisſtis. Obiicio ergo vobis vt probrum, inhumanitatem, radicem, stirpémque malorum omnium, totiúsque impietatis matrem: laudo porrò humanitatem bonorum omnium: & minor illis quidem ignem æternum, his autem regnum cœlorum concedo: in Christo Iesu Domino nostro, cui gloria & potentia in seculorum secula tribuatur. Amen.

Diui Ioannis Chryſoſtomi oratio de illo Prophetæ loco,
Noli timere cùm dites factus fuerit homo, aut
cùm multiplicata fuerit domus eius gloria: & de
amore hoſpitalitatis. Pſal. 48.

AGRICOLA quidem in arua quæ purgata sint, vomerem trahit, & sentes spinásque resecat & euellit, & ita semina iacit, cùm euulsa est spina, quæ semen extingueret. Vos autem nauiganti ex animi sententia, sed hoc multò iucundius est dicenti, cùm in auribus sensa animi & sententiam quasi semen iacit sublato tumultu. Itaque summa cum voluptate ad dicendum aggredior, quòd hoc aruum purgatũ esse videam. Si enim mentem vestram minimè intuemur, at sensa animi vestri aperta cernimus: aurésque vestræ arrectæ mihi animorum vestrorum tranquillitatem significant. Vt enim in animorum vestrorum conscientiam venire non possim, tamen oculi vestri in sublime erecti quasi vocem mittunt, & loquuntur, nullam in animis vestris inesse perturbationem, sed clamatis studiosè potius, Sparge semina; accipiemus si iacias, quòd fructum nos percepturos esse speramus. omnem enim mentis curam excoluimus. Proinde altiorem ego intelligentiam attingo, quòd generosum ac nobile aruum videam. Neque enim scriptura sapientem doctorem tantum quærit, sed etiam intelligentem auditorem. Ob eámque causam beatos vos duco, beatúmque me quoque existimo. Beatus, inquit, is est, qui apud audientes & attentos verba facit: &, Beati qui esuriunt & sitiunt iustitiam. Ergo in vos qui magno cum studio & vltrò hîc adestis, intelligentiam iacimus. Omnis enim populus nunc in foro & curis ad mundum pertinentibus marcescit: vos autem superiores terra facti, intelligentiam à materia distractã & diuulsam excipitis. Et illi quidem quibus curæ est caro, seruæ obsequuntur: vos autem liberum nobilémque animum

animum ornantes conseruatis. Vbi nunc homo versaris? in foro. Quid vt congeras? cœnum & lutum. Veni, apud me vnguentum accipe. Congeris cogísque pecunias quæ pereunt: auaritiam quæ tyrannorum plena est: magistratus qui abeunt & cedunt: negociorum ad mundum pertinentium abundantiam, quæ hodie est, & cras non est. Cur flores decerpis, & fructum omittis? Cur vmbram sequeris, nec verum assequeris? Cur ea quæ pereunt persequeris, & ea quæ stabilia certáque sunt non quæris? cùm omnis caro herba sit, hominísque gloria omnis herbæ florem imitetur, exiccatáque herba flos decidat, verbum autem Domini in perpetuum maneat. Tibi magna vis pecuniæ suppetit: quid hoc ad animum? pecuniis locupletior, pauperior animo: foliis coronatus es, & fructu eges. Quid quęso vtilitatis capis? pecunias accepisti, quas hîc relicturus es. Magistratum atque imperium accepisti, ex quo tibi insidiæ parantur. Veni, fructum verborum philosophorum, sapientúmque percipe: impende peccata tua, cõsume tua delicta: B conscientiam expia, erige cogitationẽ atque rationem: euade homo & angelus, linque carnis naturã, & leuem pennam vitæ sume: liberum solutúmque te redde ab iis quæ videtur, & ad ea quæ sub aspectum non cadunt, te excita: ascende in cœlos, versare cum angelis, siste te pro tribunali excelso: fumum & vmbram, herbam, araneorúmque telam abiice. Neque enim possum satis aptum nomen huic vilitati imponere. Hæc autem dico, nec dicendi finem faciam. Veni, téque hominem præsta, ne naturalis tua falsa sit appellatio. An quod dictum est, vobiscum consideraſtis? homo, sed homo quidem nomine est plerunque: verum homo non est prudentia. Cùm enim te vitam à ratione alienam agentem videro, quónam modo te hominem innominabo, non bouem? Cùm rapientem te animaduerto, quomodo te hominem, non lupum vocabo? Cùm stuprantem te videro, cur te hominem appellabo, non suem? Cùm ex dolo & insidiis agere te videro, quónam pacto hominem C te, non anguem ac serpentem nuncupabo? Cùm venenum tibi videro, quid est quamobrem hominem te, nõ aspidem nominem? Cùm stultum te animaduertam, cur hominem te, non asinum vocabo? Cùm te cum aliena muliere cõcumbere cernam, quî te hominem, non insanum equum appellabo? Cùm incredulum & stupidum te videro, cur te hominem potius quàm lapidem, aut saxum nuncupabo? Accepisti à Deo nobilitatem: cur naturæ vim prodis? Quid, quæso, facis? Alij homines arte prædiți sunt: ea quæ rationis sunt expertia quoad eius fieri potest: in hominis nobilitatem transferri psittacos hominis disciplina docet, & vocem hominis mittere, artéque naturam cogunt: & leones cicures reddunt, dum eos per forum trahunt. Leonem qui mãsuefieri non potest, tamen cicurem facis: & te magis ferum quàm lupus est, præstas? idque eò grauius est, quòd vnaquæque belua vna conditione prædita est, veluti lupus ad rapinam natus est, anguis ad dolum, aspis ad venenũ D dandum, in homine autem improbo hoc non ineſt: nõ enim vna varietas naturæ sæpe inest in homine, sed simul & rapax est, & dolo agit, & virus spargit, vitiáque bestiarum in animum suum cõcludit. Quo igitur pacto hominem te nominabo, cùm regni consensum non habeas, diadema non habeas, non purpuram? Faciamus enim hominem ad imaginem & similitudinem nostrã. Cognosce, cuius ad simulachrũ effectus sis homo, nec te ad bestiarum humilitatem abiice. Si regem videris purpuram abiicientem & coronam, ac cum militibus ridentem, prodentémque imperium: quo tandem modo illum talem regem vocabis? Tu homo es, noli ergo mihi demõstrare aut exponere, in te hominis animum A inesse, sed an in te hominis insit prudentia. Præes tu animantibus quæ sunt expertia rationis: & perturbationũ quæ in te sunt auersę à ratione, factus es ferinus. Quo autem modo hominem me præstabo, inquies? Si cogitationes carnis quæ alienæ sunt à ratione, vincas: si stuprũ abieceris, si pecuniarum alieno tẽpore cupiditatem expuleris, si improbum illum tyrannum ieceris, si purum & mundum agrum tuum reddam. Sed quî hominem te præstabis? Si huc veneris, vbi homines fiunt. Si te equum accipiam, hominem te reddo: si lupum te nactus fuero, hominem reddam, non naturæ quidem, sed voluntatis mutatione. Sed quid ais? Liberos habeo, domui ac familiæ præsum: vxor mihi curæ est: filios habeo, ad necessarium victum propero. Excusationes hęc sunt, atque prętextus. Si enim te omnino hîc detinerẽt, nec te exiguum punctum temporis in rebus ac negotiis domesticis ac familiaribus versari sinerent, te mihi purgare posses, atque hoc afferre: Liberos habeo, familiæque præsum, idque præclarè ac rectè faceres: aut potiùs hæc tibi commemorãda non essent. Potest enim Deus hîc tibi occupato, res omnes tuas maiore abundantia augere. Nunc autem nullius horum tibi impono necessitatem: nec moneo, vt quotidie vaces, sed bis in hebdomada. Quid in eo graue est? quid importunum ac difficile? non totum diem, sed exiguum punctum temporis veni ad concionem, & intelligentiam mẽti atque animo consentaneam accipe, ne vulnera accipias: non vt alios deiicias, sed vt ex foro templum facias. Veni, arma sume, vt armatus noxiam plagam ne accipias. Sta in acie, solùm armatus sta in loco expiato, oculis animi præditus. Incurre in fluctus, tantúmque cum diligentia nauem commoue. Hæc potes hoc in loco discere. Sed nudus etiam in aciem progrederis. Intellige quantum sit ex Ecclesia exire omnes humanos casus despicientẽ, molestiásque calcantem, & rebus vtilibus superiorem altiorémque factum, sic vt illarum rerum sit nulla, quæ C eum labefactet, aut deprimat, qualis Iob ille fuit, quem nec paupertas deiiciebat, nec diuitiæ efferebant, sed in æquabili rerum statu æquabilem conseruabat mentem & sententiam. Accede, sume apud me arma. Quæ autem arma? Quæ tibi sæpe salutem pollicentur. Exis & vides hominẽ, cui animos tollit equus aureo fræno insignis, multósque stipatores: rursum tenuem aliquem & abiectum: non te inflammat inuidia? non pauperem contemnis? Accedit ad te Dauid, præstò est, & monet, Ne time, cùm diues homo euaserit, egredere cum Propheta, nec time: abi quo tibi præscribo cum Propheta, cum magistro, cum bacillo, cum præcone: Ne time cùm diues factus fuerit homo. Sed hoc monentis est, & dantis consilium, & dicentis sententiam. Expone mihi quid ita hominem timere non debeam. Quia hominum natura diuitiarum naturam imitatur. Quo tandem modo? Quid est homo? animal abiectum, caducum, exigui temporis. Tales sunt diuitiæ, aut potiùs nõ sunt eiusmodi, sed multò instabiliores. Neque enim post hominem plerunque desinunt, sed etiam ante hominem. Scitis enim vos innumerabilia in hac vrbe incertarum diuitiarum documenta & exempla: compertúmque habetis, eum qui opes nactus est, viuere, & illas periisse: quòd si possessio periit, non etiam possessorem interiisse. Itaque non errabit, qui diuitias ingratum seruum dixerit, sanguinis deuoratorem & parricidam, quippe quæ Domino pro gratia cędem referant. quódque grauius est, non quando eas linquit, hominem in discrimen deducunt, sed antè quàm deserat, eum cõturbant. Noli enim cernere eum qui fericis vestibus fulgeat, vnguentúmque spiret & redoleat, atque extrinsecus obseruetur: sed eius conscientiam aperi, mentémque ipsius locupletis expli-

ca, ac vide in animo eius tumultum & perturbationes. A Cùm autem altum eius casum periclitantem videris, tuam calamitatem cassúmque considera. Quid enim humanis rebus instabilius? id quod sæpe commemorani, cursus & fluxionis naturam diuitiæ imitãtur, quæ simul & videntur, & labuntur: vno eodémque puncto temporis & tenentur & effluunt. Ne time, cùm dives factus fuerit homo. Eius rationem sume, & spiritalem viam. Cùm incessit inuidia, accedat etiam versus, perturbationem delet verbum, Ne time, cùm homo locuples fuerit. Hæc sunt remedia mea, quæ non pecunias, sed cœlos petunt. Non enim corpus curo, sed animum sanum: nec vestrũ tantùm dico, sed etiam meum. Etsi enim magister sum, tamen communi naturæ obnoxius & parens, communem quoque doctrinam eruditionémque præbeo, Noli timere, cùm dives factus est homo. Sume hunc versum thesaurum & argumẽtum, accipe versum stirpem diuitiarum atque copiæ. Non enim diuitiis abundare, sed nolle opibus florere, eæ demum diuitiæ B sunt. Num illud intellexistis? Qui vult dives esse, possessionibus eget & pecuniis. Qui autem locuples esse non cupit, semper est in abundantia. Noli timere cùm dives factus fuerit homo, aut cùm multiplicata fuerit domus eius gloria. Noli timere: quid ita? quia enim metuendi sunt diuites, vitam propheta profert. Cur times hominem elegantis cultus studiosum? Cur hominem metuis qui semper in tremore viuit? Seruus enim tuus te metuit: ille autem dominium intus circunfert: & quocunque se verterit, eum pecuniæ amor & studium sequitur: diuésque & seruos, & amicos, & inuidos, & eos qui in eum beneficia cõtulerunt, hostes habet. magnam enim inuidiam excitat: pauper enim sine vllius metu viuit, quoniam solus dives est. At dives, quoniam in maiore studio plura habendi viuit, in odium omnium incurrit, & in publicis cœtibus inimicus incedit, ita tamen vt vultu ei homines assententur, animo eum oderint. Hæc autem ita habere hinc intelligi potest, quòd cùm ventis C aduersis vtitur locuples, foliáque deijciunt, id est, cùm rerum fit mutatio, tum denique assentatorũ vultus deprehenditur, tum cœtus eorum qui amicitias fictas colunt, inuenitur, resque fictio: aperiũtur ora omnium dicentium, iste scelestus est, improbus, summáque improbitate præditus. Quid ais? an non heri ei assentabaris? nónne in eius manuum oscula ruebas? simulatio hæc erant omnia: venit tempus, & simulationem deposui, dixíque quod animo sentiebam. Cur ergo times eum, qui à tot accusatur? Sed quid hòc est, nisi se ipse accusat? Hac quidem oratione vtor charissimi, non quòd diuites accusare & criminari velim, sed eos qui diuitiis & opibus abutuntur. Pecuniæ enim cum actionibus honestæ sunt, si paupertatis onus subleuent, si inopiæ mala corrigant. Audi, ego sum cæcorum oculus, pes claudorum, & pater ægrorum. En tibi diuitias, sine peccato: sed amor atque studium inopiæ meum facit, vt domus mea omnibus qui veniunt, pateat. In hoc sunt diuitiæ, D ministræ diuitiarum, sed diuitiarum prætextu. Sic enim nomẽ quidem appellatum est: ille autem & nominis & rei veritatem obtinet. Quis? Is qui virtutum, is qui eleemosynę re vera nomen habet. Quæ mea oratio? Dives est, is qui res omnium rapit: & dives est, is qui sua egentibus erogat, quorum ille congerẽdo, hic consumendo est locuples: atque ille quidem in terra serit, hic cœlum colit. Quò cœlum terræ præstat, eò illius vbertas hac infirmior est. Hic ab innumerabilibus amatur, quódque mirum est, raptorem & auarum non solùm ij qui iniuriam intulerũt, magno clamore accusant, verùm etiam ij qui ab illis nulla iniuria affecti sunt, illos oderunt, vicem eorum dolentes, de quibus illi malè meriti sunt. Eum autem qui aliis subuenit, non ij modò, quorum misertus est, sed ij etiam quibus opem nõ tulit, charum habent: virtus enim vitio est præstantior: quippe cùm vitium eos etiam hostes & inimicos habeat, quos non læsit: eleemosyna autem eos etiã amicos nacta sit, quorum calamitates minimè subleuauit. Omnes enim ita loquuntur, Ei Deus gratiam referet. Quo enim bono ab eo affectus es? ego nullo, sed frater meus: non ego, sed membrum meum. Beneficium enim quod in illum extitit, in me collatum iudico. Vidisti quanta sit virtus? quàm optanda? quàm pulchra & honesta? Vir qui miseriis aliorum subuenit, communis est portus, commune perfugium, omnium parens, bacillum senum. Ac si quid ei aduersi acciderit, precantur omnes, Deus eius miserere: bonis eum affice. Si verò ad raptorem veneris, omnes his verbis vtuntur, Impurus ille, improbus, sceleste, quam tibi iniuriam intulit? mihi nullam, sed meo fratri. aliáque sexcentæ voces ac clamores quotidie si inciderís, ab omnibus in istum mittuntur. Iam verò diuitiæ huic sunt tortore acerbiores. Tortor enim corpus vincit: diuitiæ verò animum vinciunt. Vides eum vinctum, nec illius te miseret. Eum propterea odi, quòd vincit, non necessitate, sed consulto, quòd catenam attraxit. Rursum tu ad pauperes, nos rursum in eos qui rapiunt. Vos pauperum deuorationum satietas nulla capit, & ego corrigendis vobis non desatigor. Semper tu pauperem prohibuisti: discede ab oue mea, abi à meo grege. Si verò labefactas & corrumpis gregem meum, noli mihi crimini dare quòd te persequar. Pastor sum, non lapide peto & persequor, sed oratione: atque adeò non persequor, sed voco. Sis ouis, veni, esto gregis mei. Cur gregem corrumpis? Cùm augere gregem debeam, non te persequor, sed lupum: si lupus non sis, te non persequor. Te accuso, quòd lupus factus es. Non sum locupletum oppugnator, sed eorum propugnator. Nam præclara honestáque est mea oratio, etiamsi minimè sentias. Quomodo me defendis? quia culpæ te eximo, à rapina te libero: amicum te reddo omnibus, facio vt omnes te optent, & desiderio tui teneantur. Semper tibi denuncio & omnibus, Auxisti nimio studio pecuniæ res tuas: veni, te accerso, mutabo inimicitias in amicitiam, periculum in securitatem: hue ades, & regnum tibi cœlorum do, ne ad æterna supplicia rapiaris, vt bona percipias, quę oculus non vidit, nec auris audiuit, nec hominis in cor mẽtémque venerunt. Hæccine exagitantis sunt, an consulentis? amicitia tecum coniuncti, an tecum inimicitias gerentis? At me odisti, inquis. Imò verò te amo. Præceptum enim habeo Domini mei, Diligite inimicos vestros. non discedo à te, cùm tibi medeor. Dominus noster in cruce dicebat, Ignosce illis: non enim sciunt quid faciant. Non te exagito, sed animi tui morbum perturbationémque profligo. Nõ enim tecum inimicitias exerceo, sed cum vitiis tuis. Num me in te beneficia conferre ducis? num mihi te curæ esse ducis? num me potiùs patronum propugnatorémque omnium esse ducis? Quis te alius de omnibus commonefaciet? Princeps? non de re vlla harum verba faciet, sed de accusationibus & criminibus. An mulier? de auro, de ornamentis. An puer & filius? de hæreditate, de testamento, de parte hæreditatis. An minister & famulus? At de ministerio, de seruitute, de libertate agit. An is qui conuiuia sequitur? At de cœnis loquetur, de prandiis. An is qui ludos spectat? At de indecoro obscœnóque risu, de libidine intemperantis & incontinentis. An is qui in foro versatur? At de testamentis, de hæreditate, de libertate verba faciet. Vbi de his audire potes, si à me non audias? Te omnes metuũt: ego te contemno, quamdiu eris eiusmodi, te cõtemno, te despicio:

te despicio: contemno motum, & perturbationem tu- A am ego reseco. Tu ais, Non metuo vocem tuam. Ego verò salutem tuam cupio. Sum enim medicus. An non si vlcus haberes, medicum accerseres? ac si ferrum acutum esse videres, nónne diceres, Præcide? etsi enim ægroto & ægre fero, tamen salutem quam ferrum procurat, excipio. Me autem non præcidentem fugis, sed sola oratione expiantem mẽtem tuam. Atqui medicus quid facit? præcidit sæpe vlcus, ac deterius facit. Ego non deterius facio, sed melius. Illic enim est naturæ caro quæ interit, & remediorum imbecillitas: hîc autem vis orationis. Medicus tibi salutem non pollicetur. audi me, Vnigenitus Dei filius eò descendit, vt nos reducat, & rebus humanis excelsiores faciat. Vnum modò pertimesco, culpam: cætera valeant omnia, etiam diuitiæ, paupertas, & quiduis aliud. Hęc dico, nec finem dicendi faciam. Neque enim quemquam gregis mei perire volo. Quid ergo? Potéstne fieri vt dives salutem assequatur? certè. Iob admodum dives erat, Abraham dives. Eius B diuitias vidisti, at eiusdem hospitalitatem considera. Eius mensam vidisti: at vide eiusdem comitatem & benignitatem. Quid? Abrahamus dives erat? non concertaui tecum, dives erat Abrahamus? certè dives fuit. Vidisti eius diuitias? Quid tibi vis? Vides etiam eius vitæ genus. Meridie cùm ad ilicem Mambræ sederet, Dominũ vidit, ac tres viros, surgénsque (neque enim eũ qui aderat Deum esse existimabat) vbi enim? adorauit, & dicit, Num iudicastis me dignum in cuius domum ingrederemini? Vidisti quid senex meridie faceret: non domi sedebat, sed peregrinos & viatores dives ipse ac præclarus vir inspiciebat. Is sublatis diuitiis, domo, vxore, liberis, seruísque relictis, quos trecentos decem & octo habebat, relictis, inquam, omnibus, piscatum hospitalitatis rete explicato exiit, num alicubi esset viator, num peregrinus, & domum præteriit. Vide quid senex faciat: non famulo hoc onus imponit, quanquam trecentos decem & octo haberet. Intellexit negligens & C iners esse seruorum genus, ne fortè famulus somno opprimeretur, & interim mercator præteriret, & prædam amitteret. En Abrahamum, en diuitem? Grauaris tu etiam videre paupertatem, etiam ei respõdere, etiam cum eo loqui: quòd si fortè aliquando ei das, hoc tu per famulum facis. Sed quid? non erat ita vir iustus, sed calidum radium excipiens sedebat. Vmbręautem ei vicem præbebat hospitalitatis studium, sedénsque hospitalitatis fructum percipiebat. Atque hoc quidẽ dives. Confer mihi huius ætatis diuites. Vbi sedent? In inferis, in morte ebrietatis. Vbi sedent? In publico dispersi ac dissipati, ebrij, cæci animo, à ratione alieniores quàm beluæ. Sed iustus hic non ita. Vis tu Abrahamum imitari? Imitare hoc modo, non prohibeo, sed suadeo. Quanquam maiorem Abrahamo exquirimus. Nisi enim maior sit, inquit, iustitia vestra, quàm iustitia Scribarum & Pharisæorum, vobis in regnum cœlorum minimè aditus patebit. Interea verò tu etiam Abrahamũ anteuerte. D Hospitalis erat, surrexit, & veneratus est, cùm ignoraret quínam essent qui præterirent. Si enim sciebat, nihil admiratione dignum faciebat, quòd Deum colebat, sed eorum qui aderant, ignoratio maius eius hospitalitatis studium declarat. Et sedebat, eósque excepit. Quónam modo? largè & comiter: vitulum immolauit & occidit. Sarrámque accersit, hospitalitatis participem vxorem facit, neque eam in cubiculo abstrusam, sed sub ilice sedentem. Illa enim iusta fuit. Aperuit eius vterum, naturæque imbecillitatem correxit. Occidit vitulum, & Isacum accepit. Conspersit farinam, & semen vt cœli astra accepit, atque vt arenam quæ est in maris littore. Sed planè dices, Da etiam mihi fructum verorum liberorũ, Infœlix, miser, & abiectissime, terrena quæris, tibi do cœlum, angelorum comitatum & societatem: voluptatem quæris seculi, & mortem quæ imminet: tibi vitam do, quæ finem non habet, nec terminum: maior est remuneratio, maior retributio. Audi studiosè, quæ dico, vt rerum cõuersionem videas. Cùm enim Abrahamum hospitalitatis studium declarare, atque ostendere oportuit, quid Sarræ vxori suæ dixit? Fac properè tria sata similæ commisceas. Cõmune enim nobis spectaculum, & vtrique naturæ ac sexui proponitur. Audiant mulieres ea quæ commemorantur, atque adeò viri, & sibi hęc proponant ad imitandum. Propera, tria sata similæ fac commisceas. Ac ipse quidem ad armẽtum boum abiit. ambo inter se laborem partiuntur, vt etiam coronam diuidant. Communia sunt iura & fœdera nuptiarum: sint etiam virtutum officia communia. Adiutorem te accepi: sis etiam mihi præsidio & adiumento in rebus altioribus. Propera, coge vxorem, ne sit negligentior, & ad desidiam peregrinos impellat. Fac properes, & tria similæ sata permisceas. Præceptum laboris plenum est, graue & importunum, id quod imperatur. Tria sata similæ. Non quæsiuit, quid hoc sibi vellet: eóne ipsa illi nupsisset, vt eam ad pistrinum & panificium cõdemnaret, mulierem præsertim tot diuitiis abundantem: nec ipse qui trecẽtos decem & octo seruos haberet, eis onus illud imponeret, sed se ad illud ministerium adigeret. Non, inquam, tale quicquam dixit, aut in animum induxit dicere: sed quoniam Abrahami vxor erat, non ad corporis solùm coniunctionem, sed ad virtutis officiorúmque communionem: idcirco dicit, Fac properes, statímque præceptum arripias. Fructum enim hospitalitatis crumpentem sentiebat. Propera, permisce. Nouerat etiam vxoris curam & diligentiam. Vbi sunt huius ætatis vxores? Eas cum Sarra comparemus. porrige mihi illius manum, & extrinsecus eam inauratã vides, sed in intimis partibus obsidionem & oppugnationem ferentem. quot, quæso, pauperum lucrum manus tua portat? porrige mihi manum tuam, eam ostende, cur lucro & fraudatione induta est? Profer mihi Sarræ manum: qua re amicta est? hospitalitate, eleemosyna, charitate, paupertatis studio. O præclaram dextram! Illic fontes lachrymarum, hîc coronæ & præmia. Hæc eò commemoro, vt nec vxores talia à viris quærant, nec viri vxores hæc petere sustineant. En tibi Sarra, en dives tres similæ modios permiscebat. Quantus labor? at laborem, spe fructus & lucri freta non sensit. Propera, permisce tres similæ modios. Quid agis mulier? Te comis & ornas. Quamobrem? an vt viro tuo omni ex parte placeas & grata sis? Si tantam operam in eo ponis, vt viro tuo proberis & placeas: quónam modo continentiæ placebis? quomodo benignitati, sapientiæ, mãsuetudini, charitati, concordiæ, consensui? Hic enim ornatus & mundus est tuus, mulier: hæ virtutes tuæ concordiam efficiunt. Illa autem ornamenta non probant te viro, sed potius ei te ingratam importunámque reddũt. Cùm enim dixeris, Rape & mihi affer, exiguo quidem tẽpore places, in posterum autẽ hostem eum habes. Sed vt intelligas, te ne viro quidẽ placere, domi ea exuis, & in tẽplo eadẽ profers. Quòd si viro placeres, gratáque esses, domi eadem ferres. Quod dixi, Intras in templa inauratis manibus, si venerit Paulus terribilis ille, atque amabilis: terribilis peccantibus, amabilis autem piis atque religiosis, & clamet & dicat, Non auro neque margaritis fulgentes, nec vestitu eleganti. Deinde venerit etiã Græcus ac Barbarus, & videat in superiore quidem parte illas ista ferentes, infrà autem Paulum hæc dicentem, nónne hæc fabulam & simulationem esse dicet? Non enim nostra ad simulationem spectant, etiamsi hæc ita

fiant,sed Barbarus læditur & offenditur.Itaque hoc dicit Barbarus, Ingressus sum in templum Christianorũ, audiuíque Paulum dicẽtem, Non in auro,non in margaritis,sed ibi contraria facta vidi. Quis tibi vsus est auri,mulier, vt honesta pulchráque videare? At nihil ad animi pulchritudinem pertinet. Fac sis animo pulchra, & corpore etiam eris amabilis.Sapiẽtiam hominis vultus tuus illustrabit,& animi eius sapiẽtia. nihil adeò desiderium vel amorem parit, vt charitas. Si enim chara sis viro tuo, etiamsi deformis sis, tamen amabilis videbere. Sin autem te oderit, quamuis honesta facie sis, te æquo animo videre nõ potest. Animi enim tui odium, tui aspectus pulchritudinem videri nõ sinit. Cùm enim ab eo ornatum & aurum petitura es, tum ipse etiam te osurus est:nec tam eos qui petunt,osurus est,& declinaturus,quàm te quæ petis;fugere non potest:quippe qui domi procacem habeat, repetentem officium, nec ratione ductam ad petendum. Hæc quidem omnia, non solùm aures tuæ mulier audiant,sed etiam mẽs tua mutetur: remedia sunt, quæ ad tempus illa quidem mordent, & pungunt, sed perpetuam voluptatem afferunt. Medicus sum, vulneráque moueo, ne si nimiam vetustatem nacta sint, vlcus efficiant. Ego enim medeor, sanitatem concedens, ac tribuens eam quæ oratione procuratur. Alij id quod in hac vita ad tempus manet, incertúmque est, & contemnendum est, ostentant & iactant, sed id quod de Abrahamo commemorabam: (neque enim promissionis aut propositi mei obliuiscar) propera,& permisce.Hæc vnaquæque mulier in animo insculpat: hæc vnusquisque vir in conscientia habeat condita. Nolim mihi sericis vestibus fulgeas: nolim equos frænis inauratis,& mulos phaleratos habeas. Mulus enim infrà ornatur, aurum autem in tecto tenetur. Itaque cùm pecunias muli rationis expertes portant, frænis aureis comuntur: pauper autem fame confectus pro foribus tuis sedet, Christúsque fame enecatur. O summam & singularem amentiam!Quę tibi reliqua defensio est?quæ venia debetur,cùm Christus stet pro foribus tuis mendici figura & habitu,tu verò nullo modo flectaris? Quis te ex iis suppliciis quæ illic te manent,eripiet? Date, inquit, eleemosynam. Sed non solùm da quantum ille vult,sed quantum potes.Quid quęso tum offeres,cùm supplicia quæ ferri nõ possunt, manebunt? cùm pœnæ illæ & eximiæ cædémq; terribiles virtutes? cùm fluuius ignis feruebit, cùm tribunal horribile,cùm iudicium,cùm natura quæ principio caret,cùm requies humanorum negotiorum: cùm nec parentes,nec vicinus,neque rex, neque viator, nec hospes præsidio esse poterit? sed homo solus cum suis factis vel condemnabitur vel corona donabitur? Tum dices,tum in mẽtem mea veniet oratio:sed quis tibi vsus erit?nullus:quãdoquidem dies etiã ille recordatus est,quærebátque pœnitendi tempus,sed nihil profecit:verùm dicebat, Mitte Lazarum, vt summum digitum suum in lingua mea contineat,quòd vehemẽter excrucior. Quoniam enim tempore studij ac certaminis contemptus fuerat,coronæ tempore nulla eum consolatione dignum iudicauit. Hæc autem commemoro, vt nec pauper grauiter ferat cum lachrymis paupertatis incommoda, nec dies ex diuitiis voluptatem percipiat & gaudeat. Planè enim diuitiæ interibunt, nisi in medium veras debitáque diuitias cõferas.Fac properè tres similę modios admisceas: deinde vitulũ macta.Simul cursor fuit senex. neque enim ei soluta & remissa est carnis contentio,sed magis corroborata est studij sapientię ratio:studiúmque naturam longè multúmque superabat. Trecẽtorum decem & octo seruorũ Dominus,vitulum portabat,nec onere opprimebatur, sed studio rationem mentémque leuabat cursus seni adiunctus, & magnum officium, vxorísque labor: non enim liberalitas modò pecuniæ aderat, verumetiam mensæ largitas, & frequens ministerium non à seruis procuratum, sed eorum manibus atque membris,quæ administrabãt. Deinde præstò erat vxor ancillæ habitu, & accubuerunt ignoti peregrini. (Neque enim ab hoc exemplo discedam.) Eos enim pauperes existimabant: nec verò hoc secuti sunt, sed quia peregrinos receperunt, & vterque illo in tempore præstò fuit, fructum hospitalitatis perceperunt sententia, philosophia,administratione,laborum susceptione,seruitio,charitate,procuratione,diligentia,rei nullius prętermissione. Et stabat vxor ad arborem, quæ & arbore pro cubiculo vsa est,& foliorum vmbram pro tecto habebat, nec indecorum duxit in publico versari. Suum enim ornatum atque splendorem ostentabat, fructúmque declarabat administrationis. Quid ergo is qui aduenerat?Hoc tempore, inquit, veniam, & erit Sarræ filius.Qualem fructum mensa protulit?quàm pręclarum, quàm pulchrum?vt vua maturitatem nacta est.Et exoluẽs promissum in vterum ingressus est, & infantem effecit.Huiusmodi sunt hospitalitatis fructus. Postea,Attende,audi quod sum dicturus. Postquam creuit, sed à mensa ostẽsus, posteaquam vir esse cœpit hospitalitatis fructus.Neque enim eum ita genuit vterus,vt mensa illa procreauit. In primis autem Dei verbum considera: Postquam creuit,& vir factus est,& tempus nuptiarum reliquum erat, & deinceps mortuus senex. Beatus erat ille patriarcha, sed tamen cum mulieribus deprauatis improbissimáque gente habitabat. Itaque accersito seruo suo, ita eum allocutus est, Hoc in loco improbæ sunt Chananæorum mulieres. Quid ergo? Abi in terram vnde abductus sum, atque illinc vxorem adduc filio meo. Noua res est, & inusitata. Scitis vos, & planè nostis, cùm quispiam filium suum vxorem vult ducere, tum & parentes solitos de eo inter se agere ac videre,& ad alienas domos ac familias se conferre, eísque assentari, pronubáque permultas, & multos coniugij inundi internuncios intercedere, pecuniarúmque promissiones, parentésque omni studio per se colloqui & agere omnia, nec eos pudore affectos seruis suis præcipere,vt cùm hospes vel peregrinus venerit,abeãt,eúmque in cubiculum inferius ducant & excipiant. Abrahamus autem contrà facit, cùm res grauis magnóque studio & cura digna tractanda est. Ipse per se hospitalitatis ius & munus executus est, nec seruo id oneris imposuit,sed sibi atque vxori. Cùm autem vxor & nuptiæ appetiuerũt,seruo vt abeat,præcipit.Hîc mulieres contrà faciunt.Si enim cum aurifice agere velint, nullo pudore prohibentur,sed per se ipsæ exeunt & affident, ne aurum surripiatur:nec pecuniarum auiditas sinit eas dignitatis & grauitatis rationem ducere. Sed non ita Abrahamus,verùm cùm peregrinos & viatores vellet excipere,per se atque vxorẽ hoc officium præstabat: cùm autẽ nuptias facturus fuit,seruum adhibuit. Quid ergo? Tibi in mentem veniat Abrahamus qui dies erat, hæc de illo intellige. Sed vnde venit in mentem Prophetæ hoc dicere? Ille enim versus hæc peperit omnia: inuenimúsque thesaurum auro refertũ. Ne timeas, cùm dies factus fuerit homo.Sumpto illo etiam scipione,Ne timueris cùm dies factus erit homo:hunc etiam sume, qui tremula corpora erigere & excitare possit.Nõ enim ita scipio tremula veterum atque senum corpora erigere solet natura sua, vt adolescentum & eorum qui in libidine consenuerunt, & peccatis oppugnantur tremulam mentem atque rationem hic versus excitat: Ne time, cùm locuples homo fuerit. Cùt hominem qui diuitiis iniuria quæsitis abundat, & intus bellum circumfert,

circumfert, metuis? Sed mihi quid sentiret Propheta, expositum his verbis, Ne time,cùm dies homo euadet. Mihi quoque modum expone. Aut cùm aucta fuerit domus eius gloria. Quid hoc sibi vult, Aut cùm aucta fuerit domus eius gloria? Cùm enim domum eius intrabis,& columnas mira magnitudine cernes,adiunctis aut insculptis aureis capitulis, & marmore incrustatos parietes,& muros:fontes manantes & aquęductus,ambulationes, arbores quæ vento flectantur, plenáque gemmarum omnia, gregémque spadonum auro fulgentium,magnum comitatum, stragulam vestem solo instratam,splendescentem & fulgentem auro mensam, ornata cubilia: hæc,inquam,domus gloria sunt omnia, non hominis gloria: sed gloria hominis est religio,bonitas,eleemosyna,mansuetudo,animi demissio,pax,iustitia,non simulata cum omnibus charitas.Cur diuitem metuis? Ne igitur eius domum time. Illa enim dies est,non is qui habitat. Sed inquies, Non metuo, quòd aurum materia est animi expers. At hominem metuis? Quamobrem? Non enim eius opes & diuitiæ sunt, splendor domus marmora sunt annexa muris. Quid hæc ad Dominum? Aurea laquearia? Quid ad Dominum?aurea columnarum capitula?Quid ad illius caput, quod in peccatorum fœce immersum est?Sed mundum est solum & pauimentum? at immunda est conscientia. Sed fericæ sunt vestes?at vilibus inculsíque vestibus animus refertus est. Domus est dives,sed domus Dominus pauper.Cùm aucta fuerit domus eius gloria.Atque vt intelligatis hanc esse domus dignitatem, non hominis,vos vestra oratione refello. Ingredimur in pulchras ędes alicuius,quid ais?Vidi marmora:non ais,Vidi formam præstanti hominem:miri artificij columnæ sunt,venustæ fenestræ: non ais, admirationem sui excitat Dominus. Aurum est in illa domo: non ais, Eleemosyna magna est,multi sunt fontes, magna copia & abundantia:non ais,Magna est Domini largitas. Vbique de muris,vbique de marmoribus, de fontibus, & aquæductibus differis.Vides rursus equum fræno aureo fulgẽtem, & ais, Præclarum est frænum. an non aurificis ista laus est? Egregia tunica.an non textoris est laus propria? insignes ac nobiles lecti. nónne laus est eius qui elaborauit? Ac ille quidem sine corona manet,laudes autem eius interierunt. At cùm videris hominem clarum, ais, Vir est clarus & facie honesta, bonus,egregius,ad subueniendum calamitosis & egentibus propensus,comis, semper precibus occupatus, semper ieiunium seruat, semper in templo versatur,nunquam à diuina doctrina se remouet; hæ sunt hominis laudes propriæ, hæ coronæ. Discе ergo quæ sint hominis diuitiæ, quæ domus, nec time. Si enim diuitias à diuitiis distinguere probè noris ac planè didiceris, nullus metui relictus est locus. Vides eum qui tibi habetur dives, inopem & egentem esse: ne time,cùm homo dives euadet.Atque vt hęc ita esse intelligas, etsi hîc decipit & captat, tamen cum in morte considera: num quid ex his quæ hîc sunt, sumit & abit? Deinde excessit è vita,nudus sepelitur,qui serico vestitu amictus erat,& nudus in inferis humatur:seruíque abeunt,curę est iam nemini:neque enim eius serui erant:profectus est,& deinceps iacet. Rursus vxor eius laniatur ac discerpitur, crines soluit: omnes consolantur:in tutela sunt liberi.Vxor vidua, demissi abiectíque omnes sunt, pincernæ, crateres, parasiti,assentatores, in animum inducunt aliquod illorum vasorum accipere,& abire.Sed quid?solus effertur:omnes laudi tribuunt?Sed quid hæc rursus ad illud? At inanis falsáque gloria eum celebrat. Non potest tibi adesse illo die inanis gloria. Tum ad sepulchrum venit is qui rapiebat omnia: intra cubitos tres sepelitur: nec eò amplius terra impedit, quò minus ille videatur, & thecæ operculum, atque velum.Discedit etiam vxor.Vbi sunt diuitiæ?vbi seruí? vbi rerum species & imago? vbi domus magna & nobilis? te omnes deserunt: te etiam vxor deserit inuita: Fontes enim vermium eam exagitãt.Abiit enim nihil suum secum portans. At martyres beati sunt, quia sua accipiunt:ab eorum sepulchris non discedimus.Atque hoc quidem in loco ne vxor quidem manere vult. Illic autem rex & imperator regium pileum abiicit, atque in martyris sepulchro permanet, orans & rogans, vt sibi à periculis liberatio concedatur,& contra hostes victoria.Ne time,cùm dies fuerit homo. Hoc sumpto versu,scipioni innitamur. Sed pro his omnibus gratias agamus Patri, Filio, Sanctóque spiritui, nunc, & semper,& in secula seculorum. Amen.

Sermo diui Ioannis Chrysostomi super illud Sapientiæ, Iustorum animæ in manu Dei sunt,&c.

IVSTORVM animæ in manu Dei sunt, & non tanget illos tormentum. Visi sunt oculis insipiẽtium mori,& æstimata est malitia exitus illorum,&c. Qui sanctorũ merita religiosa charitate miratur, quíque iustorum glorias frequẽti laude colloquitur: eorum mores,actus,atque iustitiam imitetur. Quoniam quem delectat sancti alicuius meritum,delectare hunc debet pari cura cultus Dei & obsequium. Quarè aut imitari debet,si laudat:aut laudare non debet,si imitari detrectat: vt qui alium laudat, se laudabilẽ præstet: & qui sanctorũ merita admiratur, mirabilis ipse vitæ sanctitate reddatur.Nã si propterea iustos fideléque diligimus,quòd in ipsis iustitiam fidémque suspicimus: possumus nos quoque esse, quod sunt, si faciamus ipsi, quod faciunt. Neque enim difficile nobis est, quod ab ipsis geritur,imitari: cùm sine præcedenti exemplo ab antiquis talia gesta conspicimus, vt non ipsi aliorum æmuli redderentur, sed æmulandæ virtutis seipsos nobis præberent exemplum, vt dum nos ex ipsis, ex nobis alij proficiunt: sic Christus in suis semper in secula sanctus laudetur. Vnde ab origine mũdi innocẽs Abel occiditur, Enoch Deo placens transfertur,iustus Noë inuenitur, Abrahã fidelis probatur, Moyses mansuetus dignoscitur, Iesus †castus, Dauid lenis, Helias acceptus, Daniel sanctus, tres pueri victores redduntur: Apostoli discipuli Christi credentium magistri habẽtur. E quibus eruditi confessores fortissimè pugnant, martyres perfecti triumphãt,& Christiani semper exercitus diabolum Deo armati debellant.In istis semper diuersæ virtutes,dissimiles pugnæ, glorioſæ victoriæ. Vnde tu Christiane delicatus es miles, si putas te posse sine pugna vincere, sine certamine triumphare.Exere vires,fortitudine dimica, atrociter in prælio concerta.Considera pactum,conditionem attende,militiam nosce:pactum,quod spopondisti:conditionem,qua accessisti: militiam, cui nomen dedisti.Hoc enim pacto quos miraris cuncti pugnarũt, hac conditione vniuersi vicerunt, hac militia triumpharunt. Denique considera,te præsente Deo cum hoste pugnare.Fauet ille,vt vincas:fauet Dominus,vt obtineas.Cùm pugnas,adest:cùm dimicas,præsẽs est.Tãtum enim virium de eius præsentia concipis, quantum inimico debilitatis accedit. Tu erigeris per virtutem, hostis incidit in debilitatem: tibi arma diuinitus monstrantur, illi malitiæ tela franguntur. Tibi conspectus Dei virium adhibet incrementa: hosti præsens maiestas adimit nocendi venena. Tibi angeli plaudunt, illi formidinem adhibent:tibi fortitudo tribuitur,illi malitia infirmatur. Quibus tu foueris, ille opprimitur: quibus tu erigeris,ille prosternitur.In tua pugna,Dominus

Sap. 3.

Iosue filius Nun.

congreditur, Dominus dimicat, Dominus præliatur, & A victoria tibi aſcribitur. Certamen tuum Dei certamen eſt, prælium tuum Chriſti eſt prælium. Quid trepidas, quid formidas, quaſi tua virtute deuincas? Prehẽde arma, procede in bellum, fortiter dimica, vt dimicanti adſit ille, qui vinci non nouit. Non poteſt imperatorẽ promereri, qui hoſtem à ſe noluerit ſuperari. Nõ poteſt regi eſſe acceptus, qui hoſti fuerit lenocinat⁹. Nec enim hoſtem poterit vincere, niſi qui atrociter voluerit dimicare. Victoria militis peremptio eſt hoſtis: & peremptio hoſtis, gloria eſt imperatoris. Denique in certamine Chriſtiano aut ſuperſtes miles proſtrato hoſte beatus de prælio redit, aut hoſtem victor moriendo deuincit. Fœliciter enim vincunt, qui poſt victoriam vinci non norunt. Fœliciter vincit, qui & diabolum & mundum poſt victoriam derelinquit. Fœliciter vincit, qui proficiſcens è mundo diabolum, quem in præſenti deuicit, in futuro cum Domino iudicabit. Alios enim poſt vnũ certamen ad alias victorias Dominus ſeruat, alios con- B ſummato martyrio iam coronat, alios victores retinet in exemplum, alios iam perfectos trãſmittit ad cœlum, alios frequenter deſiderat videre certãtes, alios paſſione iam meritos imponit regnis cœleſtibus triumphantes: vt imperatoris Chriſti ab omnibus dignatio collaudetur, qui in ſuis & ſemel & frequenter hoſtem deuincit: & quem quomodo pugnare viderit, munerabit, tantùm contra hoſtem excitetur animus, exeratur virtus, deuotio præparetur, vt procedens miles ad bellum, vel primo prælio coronetur: vel frequẽtibus trophæis, palmarum numero honoretur. Sic dimicarunt Chriſtiani, quos diligere conſueſti: ſic præliati ſunt, quos ſemper a-
Dan. 3. maſti. Denique tres pueri in Chaldæa, Barbari regis dũ terrores deſpiciunt, formidines calcant, minas contemnunt: ſic eundem regem cum ſuis ignibus deuicerũt. C Daniel quoque cultor Dei, amator iuſtitię, veritatis defenſor, dum in adhærendo Deo, regis edicta cõtemnit: ſic & leonum rabiem vicit, & de inimicorum interitu
Act. 3. exultauit. Petrus & Ioannes Apoſtoli ad adorandum Deum, hora nona templum Salomonis aſcẽdunt: claudum curãt, virtutem faciunt, quinque millia hominum prædicando acquirunt. Vnius cura, multitudinis ſalus efficitur. Vnus enim curatur, ſed multorum ſalus acquiritur: vexato ſanitas redditur, ſed prauitas in obduratis corrigitur. Aſcendunt Apoſtoli Dominum deprecari, ſed preces claudi non poterant aſpernari. Præueniuntur precibus preces: rogantem claudum rogaturi antè audiunt, quàm precarentur: nec permittit claudus orare illos, quos petit, niſi prius acciperet quod optauit: vt antè ab eis, quod voluit, impetraret, quàm ipſi à Domino quod volebant, expeterent. O glorioſum meritum Apoſtolorum! qui antè in templo operantur, quàm ipſi Dominum deprecentur: antè virtus oſtenditur, quàm oratio ad Dominum præmittatur: effectus preces præueniunt, virtutes deſideria antecedũt. Nec expectatur, vt vota ad Dominum præmittantur: quia Dominus ipſe antè efficit, quàm oretur. Interea claud⁹ aliud petit, & aliud accipit: aliud poſtulat, & aliud impetrat: aliud cupit accipere, & aliud à Domino meruit impetrare. Poſtulat eleemoſynam, & ſanitatis accipit curam: petit aliquid ad victum accipere, & integritatẽ corporis meruit impetrare. Quod petis, inquit Petrus, non habeo: Act. 3. ſed aliud dabo, quo ex gratia Dei redundo. Argentum quidem & aurum nõ eſt mihi: quod autem habeo, hoc do tibi. In nomine Ieſu Chriſti ſurge, & ambula ſanus. Sanctiſſimus Petrus nihil ſibi de facto, nihil de opere, nihil de virtute aſcribit, ſed totum illi aſſignat, per quẽ meruit, quod impleuit. Denique cura, vt dixi, vni⁹ claudi negocium geritur multitudinis: vnus ſanus efficitur, plurimorũ vtilitati cõſulitur. Adeò mirantur cuncti virtutem, ſtupent factum, honorant Dominum. Quinque millia hominum credunt in Chriſtum, vt & claudi deſiderium, & Apoſtolorum meritum, & benignitas Chriſti ad multorũ ſalutem probaretur trahi in exemplum.

† Locum illum ſcripturæ, Agnoſce quod in medio laqueorum pertranſis: reperies explanatum in vltimo tomo, ad populum Antiochenum homilia xv.

DIVI IOANNIS CHRYSOSTOMI

ARCHIEPISCOPI CONSTANTINOPOLITANI,

IN ENARRATIONEM IN ESAIAM PROPHEtam: abuſque principio, ad medium octaui cap. procœmium prius,

Godefrido Tilmanno interprete.

χθὲς hic non heri, ſed pluſculũ indicat tẽporis.

ETSI à vobis † aliquantum temporis D abfuerim, at certè non volẽs, ſed neceſſitate eò adactus. Corpore quidem abſui, non item voluntate: abſentia carnis, non affectione mentis. Etenim vos (quoad potui) in vniuerſum complectebar, & arcana animi cogitatione circumferebam. Deinceps fratres temporarij iſtius morbi mentione intermiſſa, magnopere contendimus contueri faciem veſtram. Iſtius enim ægrotationis reliquias quum adhuc penes me aſſeruem, curſu tamen nihilo ſegniore properaui ad hãc veſtram
μεϐαίωσις. charitatem. Enimuerò qui aduerſa quapiam cõflictantur valetudine, lauacra † expetunt & balnea, mox vt ſe remiſit ægrotatio: ego autem deſideratã mihi omnium
λουτρὰ καὶ βαλανεῖα.
veſtrum faciem his cenſui digniorem, ſimul vt auditatem iſtam auditoribus debitam explerem. Pelagus hoc planè immenſum eſt, nec quicquam habẽs † ſalſuginis. Pro ἄλμης lege ἅλμης. Hoc mare nulla fluctuatione agitatur. Denique veni vt inuiſerem veſtrum hoc aruum ruderibus ſpiniſque expurgatum. Quod enim vſque pratum tale eſt, cuiuſmodi eccleſia? Quis vſpiam paradiſus talis, vti eſt veſter hic cœtus? Nullus hîc inſidiatur ſerpens, ſed Chriſtus ipſe ſacramẽtorum inſtaurator & doctor. Non ſupplantatrix Heua, ſed Eccleſia vos confirmans in rectitudine vitæ. Non hîc arborum folia, ſed abundè ſuppetit fructus ſpiritus ſancti. Non hîc ſepimẽntum ſpinis obſerãs hortũ, ſed vinea præfertilis. Si quam inuenero ſentem, in oliuam cõmutabo. Siquidem noxia hęc nequaquam proueniunt inopia naturæ, quippe quę eſt honeſtata facultate

cultate liberi arbitrij. Si hic deprehẽdero lupum, ex lu- A po ouem efficiam, non quidem naturam permutãs, ſed transferens animi deſtinationem. Quare non aberrarit quis, ſi profiteatur eccleſiam arca illa eſſe præſtãtiorem. Etenim arca & excipiebat animalia & conſeruabat: Eccleſia verò ſemel ſuſcepta animalia immutat. Cuiuſmodi eſt quod dico? Ingreſsúſne illò eſt miluus? idem eſt egreſſus miluus. Illò introiuit lupus? exiit etiam lupus. Húcne ingreſſus eſt miluus? egreditur columba. Introiit lupus? exiit ouis. Ingreſſus eſt ſerpens, egreſſus eſt agnus: non quidem immutata natura, ſed exploſa malitia. Ob hoc de pœnitentia continenter moueo ſermo-
ἐγκώμιον pœnitẽtiæ. nem. Eſt enim pœnitentia permoleſta quidem & horroris plena peccatoribus. Eſt alioqui medela delictorum & conſumptio, præuaricatorum legis ſolutio, loquendi libertas in conſpectu Dei, aduerſus diabolum armatura ſimul & gladius caput ipſius præſecans, ſalutis ſpes, euerſio ignorantiæ. Ipſa homini cœlum adaperit. Eadem ipſum in paradiſum introducit euicto dia- B bolo. Sanè hanc ob cauſam continenter promoueo ſermonem, quòd fiduciam pręſtet euertendi inimicum. Peccator es? De ſpe caueto decidas. Non deſino vos iugiter hiſce medicamentis ſuperlinere. Planè enim noui quàm ſit efficax ſcutum hoc aduerſus veteratoriam artem diaboli, modò ne animum deſpondeatis. Vt premaris pondere peccatorum, ne ſic deſperes. Non
Confirmat τῇ ὁμοιώσει. conquieſcam dicere hæc. Quotidie peccas? quotidianam age pœnitentiam. Id quod in ſingulis quibuſque ædibus & ipſi facimus. Mox enim vt verriculo collectæ ſunt quiſquiliæ, † eas efferimus domo. Nouas inſtauramus & ſuperaddimus, ne ſic interquieſcimus ab aſſidua hac diligentia conuertendi domum. Hodiéne in peccatis conſenuiſti? Fac, vt te renoues per pœnitentiam. Dixerit aliquis, licétne per pœnitentiam conſequi ſalutem? Prorſus licet. Quum omnem vitam in peccatis detriuerim, ſi me pœnituerit, fiámne ſaluus? Prorſus fies. Id vnde liquet? ab ipſa Domini tui erga nos be- C nignitate. Non ex tua pœnitentia mihi ſumo fiduciam. Pœnitentia enim tua non præualet tantam abſtergere malorum eluuiem. Pœnitentia ſi ſola fuerit, meritò tibi metuendum eſt. Nam quando Dei erga nos clementia attemperat ſe pœnitentiæ, (Dei autem benignitas nullam nouit mẽſuram, ſed neque eius bonitatem vllo ſermone quis interpretari poteſt) tua quidem malitia modo aliquo circumſcribitur, mẽſuram autem nullam habẽt medicamẽtum, malitia verò tua qualiſcunque tandem fuerit, humana eſt malitia: Dei autem benignitas
Collatione aſtruit. erga homines nullo eloquio enarrabilis eſt, tu fiduciam bonam ſume, quia tuam euincit malitiam. Hic mihi tu conſidera ſcintillam quæ caſu incidit in pelagus, ſiſteréne ſe aliquò poteſt, aut apparere? Quantum ſcintilla ad pelagus collata: tãtidem eſt hominis malitia, ſi eã componas cum benignitate Dei. imò verius non tantidem, ſed tantò amplius pręcellit clemẽtia Dei. Pelagus enim etſi eximiæ ſit magnitudinis, ſuum tamen habet modũ: D Dei autem clementia nullo clauditur fine. Hęc eò dixerim, non vt ſegniores vos reddam, magis vt conſtituam ad virtutis ſtudia propẽſiores. Sæpenumero vos admonui ne ad theatrica ſpectacula aſcẽderetis. Audiſti quidem, non item paruiſti admonitus. Ecce aſcendiſti ad theatrum? Superfluè ſermonẽ meum audiſti: ne te pudeat ingredi rurſus & audire. Audiui (fateor) & nõ ob-
Pro τέως primo loco arbitror legendum ἕως vel ἴως ἔ. ſeruaui, Quínam ingredi poſſum? Quoad te † noſti non obſeruaſſe, eatenúſne te pudet, tãdiu erubeſcis? Quamdiu nemo te coarguit, euſque toleras frænum? eatenus radicem ſermonis mei retines? Vſque dum tibi non videor, purificas te? non obſeruaſti? condemnaſti te. Ex parte obſeruaſti, etiam ſi minus obſeruaueris. Dixeris rurſus, Non obſeruaui. Iam qui ſe coarguit non obſeruaſſe mãdatum: vtique eò feſtinat, vt obſeruet. Per hoc quod ſpectaſti theatricam obſcœnitatem, iniquitatem ipſam operatus es, captiuus factus es meretriculæ. Deſcendiſti à theatro? quæ ſpectaſti, ad memoriã recurrũt. Erubuiſti ob turpitudinem? Huc accede. Mœrore ob id affectus es? Obſecra Deum. Huc vſque reſurrexiſti. Audiui: Vę mihi, quia nõ obſeruaui: qua frõte introiero eccleſiam? Qua rurſus ratione ſermonẽ audiã? Eò tu maiore cum fiducia ingredere, quãdo nõ obſeruaſti: vt denuo exauditum obſerues. Medicamẽtum ſi adhibeat tibi medicus, nec eo tuã ſaniẽ expurgarit: nónne vel die altero rurſus idẽ apponet? Sit vnus aliquis cæſor arborũ A ſimili confirmatio. ſiue lignator, qui quercum puta velit incidere, arripit ſecurim, radicem incidit: ſi ad plagam vnã ea infrugi arbor non deciderit, nónne & alteram infliget plagam? Adde quartã, quintam, decimam. Ad hũc modum & tu facito. Quercus, vtique arbor infrugi eſt meretrix, glandes tãtum proferẽs in alimoniam porcorum irrationa- B lium. Et hęc quidem prolixo tempore radices impreſſit altius menti tuæ. Septa vndique arborum foliis miſerè impoſuit conſcientiæ tuæ. Sermo meus ſecuris eſt. Audiuit die vno? altero mox proſtrata eſt, tanto licet radicata tempore. Si enim bis, ſi item tertiò, ſi rurſus cẽties, ſi denique decies milies nihil mirabile fuerit rem ſic improbam excidiſſe & tempore confirmatam, nempe cõſuetudine mala. Manna comedebant Iudæi, & cepas quærebant, quas in Ægypto eſitaſſe ſe meminerãt. Bene erat nobis in Ægypto. Acquieuiſſe ſic peſſimæ con- Num. 11. ſuetudini, res eſt probro & infamiæ obnoxia. Et ſi per dies decem quidpiam rectè egeris, ſi item per viginti, ſi denique per triginta: ne ſic quidẽ ſatisfit mihi, nihil habeo gratiæ, non te amplector hoc nomine. Tantum eſt, ne labores: ſuppudeſce aliquando, & teipſum coargue. Rurſus mihi differendum fuit de charitate. Audiiſti, abiiſti, & rapuiſti? His operibus neutiquam declaraſti im- C pleſſe te ſermonẽ meum. Nolim alioqui deſinas eccleſiam ingredi nimio ſuffuſus pudore. Dum peccas, pudeat te peccati: ne ſuppudeſcas agens pœnitẽtiam. Attende interim dũ peccaſti, quid tibi diabolus fecerit. Duo ſunt hæc peccatum & pœnitẽtia. Peccatum, vulnus eſt: Peccatũ & pœnitentia duo ſunt. pœnitẽtia, impacti vulneris medela. Quemadmodũ in corpore, medicina & vuln⁹: ſic in anima, peccata & pœnitentia. Sed peccatum infamiam ſibi annexam habet: Fiduciam autẽ loquendi recuperat pœnitentia. Huc tu mihi quæſo, animũ aduerte cum exacta diligẽtia: vt ne ordine dicẽdi confuſo, tibi pereat ſermonis vtilitas. Attẽtus eſto. Dum dico hæc, vulnus & medela, peccatum & pœnitentia: vtique vulnus peccatum eſt: medela pœnitẽtia. In vulnere, ſanioſa eſt putredo: in medicamine, expurgatio putredinis. In peccato ſanies purulenta, in peccato probrum ac dedecus. In peccato deriſio eſt, in pœnitentia fiducia loquendi, in pœnitentia libertas, in pœnitentia expurgatio peccati. Sedulò attende. Peccatum verecũdia ſequitur: libertas dicẽdi comitatur pœ- D nitentiã. Animaduertiſti quod dico? Vice conuerſa ordinem peruertit Satanas. Peccato etenim liberiorẽ attribuit fiduciam, verecundiam pœnitentiæ. Ad veſperã vſque non deſino, vſque dum abſóluã quod cœpi. Pollicitationẽ meam vt expleam neceſſe eſt. Difficile enim factu eſt, vt me auocet quis à cœpto argumẽto. Eſt vulnus, eſt & medicamen. Vulnus putrilaginem habet: vim purgatoriam putredinis obtinet medicamentum. Num in medicamine putredo? Nũquid medela in vulnere? Hæc ne ſuum ordinem obtinent, aut illa ſibi ſunt confinia? Num hoc poteſt ad illud tranſcendere, aut illud ad hoc? Nullo modo. Denique deſcendamus & ad animam peccatis oneratam. Peccatum probrum habet

& ignominiam sortitò accepit: pœnitētia fiduciam, ieiunium item & iustitiam possedit. Dic enim tu iniquitates primus, vt iustificeris. Nam iustus in principio sermonis, accusator est suiipsius.

Esa. 43. Prou. 18.

Quum igitur nosset Satanas, quia peccatum quidem verecūdiam habet sibi annexam, quæ res idoneè possit à se depellere peccantem: è diuerso, pœnitētia fiduciam, rem planè idoneam, quę ad se inuitet & pertrahat pœnitentem, ordinem reprobus permutauit & inuertit. Pœnitentiæ dedit verecundiam, loquendi fiduciam peccato. Vnde id probas? ego dico. Capitur quis cōcupiscētia nec leui cuiuspiam publicæ ac vilis meretriculæ? Sequitur eam ceu captiuus: vile illud ingreditur prostibulum. Nulla verecūdia, nullo suffusus rubore cōplectitur. Admittit peccatum, verecundia hunc nulla intercipit, nullo pacto erubescit. Commisso mox peccato illinc egreditur: & vt pœnitētiam agat commissi facinoris, erubescit tandem. O te miserum! Quum fornicariam illam circumplectereris, nihil te pudebat: sed quum ad agēdam de peccatis pœnitētiam accessisti, tum demum totus aspergeris pudore. Pudet dicere, qua ratione id fiat. Fornicatus iam est, eóque erubescit: rē peragit nihil veritus, & ecce pudore suffunditur, vel verbo cōfessus. Planè diaboli est astutia hæc. Interim dum peccat homo, nō sinit eum suppudescere diabolus, néve peccatum suum in publicum edat *per confessionē. Nouit enim quia si pudescat ob peccatum, vtique vitabit illud: dum verò homo in pœnitētia est, suggerit ille quid probri ac dedecoris ob id sit aditurus. Planè enim veterator nouit, quia si infami ꝓbro aspergatur, mox resiliet à pœnitentia. Duo itaque mala facit. Et ad peccatū inuitat: & inhibet pœnitentiā. Quid deinceps est, cuius gratia te pudeat? Quum scorto abutereris, nihil te pudebat: admouens autem isti morbo medelam, pudore suffunderis? Teipsum eximēs pœnæ peccato tuo debitæ erubescis? Tunc te infamiæ notam conueniebat vereri, quando peccabas. Quum effectus es peccator, non erubescebas: quando iustus efficeris, te primum pudet? Dic tu primus iniquitates tuas, vt iustificeris. O benignitatem erga nos Domini! Non dixit, vt ne plectaris supplicio: sed, vt iustificeris. Nónne sufficiebat peccatori indulgentia & remissio pœnæ? Prorsus. Cęterum sermoni huic animum adhibe sedulò attentū. Iustum ipsum efficio. Et hoc vbi fecit? In latrone nimirum, vt id solum diceret suo sodali: Neque tu times Deum? Et nos quidē iustè. His enim quæ gessimus, digna recipimus. Dicit ei saluator, Hodie mecum eris in paradiso. Nō dixit, liberū te, & immunem reddo supplicij, nec de à te cōmissis expetam vltionem: sed ipsum in paradisum introducit iam iustum. Vidisti, vt merito cōfessionis effectus sit iustus? Quàm multæ est Deus erga nos clementiæ. Filio non pepercit, vt parceret seruo: vnigenitū tradidit, vt redimeret seruos planè ingratos. Sanguinem filij sui luit in precium. O clementiam Domini! Nolim mihi rursus dicas, Peccaui multum, quínam potero tot eximi peccatis? Tu non potes, potest Dominus tuus: atque adeò interlinet & abolebit tua peccata. Huic sermoni attentas aures adhibe, hic inquā, tua peccata inducet & obliterabit sic, vt ne vestigium vnius ipsorum resideat. Et quidē in corporibus nequaquam hoc contingit, sed licet medicus decies millies studium adhibeat, etiamsi medicamenta apponat vulneri, vulnus quidem è medio medicus suppressit, sed plerunque ei qui plagam in facie accepit, emēdato vulnere relicta est cicatrix in argumentum vulneris, circumferens vultus deformitatem. Vt innumeris modis adnitatur medicus interlinere cicatricem & eam è medio auferre, non poterit tamen. Repugnat huic facto naturæ infirmitas, artis insuper vis inualida, denique te-

desit ὁμολογούμενος vel simile quiddā.

Esa.43.

Luc.23.

A nuitas medicamentorum. E diuerso Deus quando peccata abolet, nullam reliquam facit cicatricem, nullum vestigium sinit manere: sed vnà cum sanitate, eximium etiam confert formæ decus. Simul enim atque exemit pœnæ, donat & iustitiam. Peccatorem enim efficit parem ei qui non peccauit. Ad internecionem enim deducit peccatum, & ipsum dat pessum peræquè iam non sit, neque fuerit. Prorsus ita è medio aufert, vt non iam cicatrix, non vestigium, non argumentum, non item vllum appareat indicium. Id vndénam liquet? Siquidem eorum quæ dico, debeo exhibere demonstrationes: vt ne de his videar meo vnius sensu pronunciare, sed inductione scripturarum ferre sentētiam. Quò autem rei proditæ certitudo tuta stabilísque perseueret: induco vobis homines vulneribus peccatorum miserè sauciatos, populum suis partibus constantem, sed putrilagine vlcerum scatentem ac vermium: quippe qui aliud non fuerit, quàm totum vulnus, totum vlcus. Sic tamē eius- B modi vlcera poterunt curari, vt ne vlla maneret cicatrix, nullum resideret vestigium, nō indicium, ne vnum quidem reliquum esset vulnus, non duo, non tria, non quatuor: sed à pedib⁹ ad caput vsque vulnus toti essent. Multa cum sedulitate attentus esto sermoni. Est enim sermo hic nobis in commune salutifer. Medicamenta enim concinno iis, qui medicorum sunt, præstantiora, cuiusmodi ne reges quidem adornare possunt. Quid rex potest? Vtique vnum aliquem emittere ergastulis carcerariis: à gehenna verò ne vnum quidem potest liberum reddere & immunem. Facultates in quempiam conferre potest, non item animam facere saluam. Cæterum ego vos tradam manumittēdos manibus pœnitentiæ, vt noueritis quàm sit valida & efficax pœnitētia, vt discatis peccatum aduersus eam nihil posse obtinere, neque est vlla legis transgressio quæ ipsius virtutem expugnare queat. At interim propono vobis & in mediū produco non vnum, non duos, non tres: sed permulta C millia eorum qui vlceribus vulneribúsque sauciabātur, qui innumeris onerabantur peccatis, & hi nihilominus virtute pœnitētiæ ita sunt salutem consequuti, vt ne vllum quidem peccati vestigium, nullam reseruarint priorum vlcerum cicatricem. Atqui sedulò animum accommodate sermoni huic, nec solas aures adhibetote attentas, imò quæ à me dicuntur, fideli memoriæ mandate, vt absentes quoque instruatis mutua collatione, atque ita eos qui vtilitate sermonis huius destituti sunt, reddatis alacriores, & studio audiendi propensiores. Prodeat igitur in medium eximius ille spectator Seraphin Esaias, auditor ille mysticæ modulationis, qui de Christo oracula vix vlli numerāda edidit ac præcinuit. Quid hic dicat, percunctemur. *Visio quam vidit Esaias aduersus Iudæam & aduersus Hierusalem.* Dic visionem quam vidisti, mihi eam edissere. *Audi cœlum & auribus percipe terra, quia Dominus locutus est.* Alia denunciasti & alia dicis. Quænam enunciaui alia? Exorsus sermonem D dixisti, visio aduersus Iudæam & aduersus Hierusalem, & omissis Iudæa ac Hierusalem verbum conferis cum cœlo, & ad terram deflexo sermone, homines posthabuisti rationis alioqui participes, differēs cum elemētis nulla præditis ratione. Quandoquidem homines brutis ipsis ratione vacantibus minus vtebantur ductu rationis. Nec ob id solum, sed quia Moyses eos introducturus in terrā promissionis mētis aciem intendebat in ea quæ apprehensura eos erant mala. Quæ enim tum possidebant erant externis relicturi. Audi cœlum & attēdat terra verba oris mei. Cōtestor vobis cœlum & terram, Moyses ait, Quia si ingressi terram promissionis dereliqueritis Dominū Deum, in omnes gētes dispergemini. Accessit Esaias, cuius ore in publicum prodi debebat hæc commi-

Deut.3[illegible]

hæc comminatio. Moysen præmortuum aduocare non A poterat: nec qui tum audierant, debuerant accersiri, quippe defuncti. Elementa igitur in testes aduocat, quæ eadem contestatus est & Moyses. Ecce à promissionis terra * excidistis: ecce Deum deseruistis. Quo te pacto accersam, ô Moyses? Diem enim tuum obiuisti, defunctus es vita. Quínam Aaron aduocabo? Ille quoque oppetiuit mortem. Non iam potes hominem accersere? elementa aduocato. Eam ob rem non Aaron solum & hunc & illum non contestor (dum in viuis sum) quādo & diem suum erant obituri: sed elementa contestor vobis perenniter duratura, nempe cœlum & terram. Dicit itaque Esaias, Audi cœlū & auribus percipe terra. Vos, ô elementa, quæ Moyses hodie præcepit accersiri in testimonium. Non hac sola ratione, ipsa aduocat elementa: sed quia Iudæis verba hæc fecit, Audi cœlum. Tu enim māna demisisti: Auribus percipe terra. Ortygometram enim tu dedisti. Audi cœlum, audi inquam. Tu enim supra naturæ ordinē specimen edidisti virtutis tuę. B Sursum eras, * & aream affectatus es. Auribus percipe terra. Tu enim deorsum eras, & mensam dapsilem effusámque adornasti. Ab operatione desedit natura, & gratia operata est. Non iam operabatur bos, non item apparatus spicarum suppetebat. Non inquinabātur coquorum manus, nihil subsidij adferebat ars ipsorū: sed manna illud vicem supplebat omnium & fons sanctificatus. Natura propriæ imbecillitatis oblita est. Quo pacto ipsorum vestimēta detrita non sunt? Quónam modo eorum calceamenta vetustate non sunt consumpta? fiebant omnia hæc, vt eis subministrarent. Audi cœlum & auribus percipe terra. Tot signorum exhibitis monimentis, tāta illis collata beneficentia, insultatur Domino? Quo cum loquar? vobiscúmne? Hominem non habeo qui me audiat. Ecce veni, nec vllus aderat homo: loquutus sum, nec vllus aderat auditor. Cum irrationabili creatura eloquor, quandoquidem creatura rationis dignitate prædita ad brutorum indignationem delapsa C est. Eam ob rem Propheta alius mox vbi regem vidisset plusquam insanire, in Dei cōtumeliam coli idolum, alios insuper ad vnum omnes Deum contempsisse, ait, Audito altare, audito me: Cum lapide verba facis? etiam, quando rex minus erat compos sensuum, quàm lapis. Audi me altare, audito. Porrò hæc dicit Dominus: & altare simul dicto in partes perruptum est. Audito: & audiuit lapis. Ipse lapis in fissuras diffractus est, & victimam effudit. Homo ille quomodo non exaudiuit? Manum protendit suam, vt Prophetam abriperet. Ecquid Deus fecit? Arefecit ipsius manum. Quid fecerit, vide. Intuere Domini erga homines benignitatem & erratū serui. Qua ex causa nō initiò statim eius arefecit manū? vt resipisceret lapide in frusta disciso. Lapis enim si in fissuras nō foret cōcisus, vtique tibi pepercissem. Nunc quando lapis concisus est frustillatim, ne sic quidem tu ad correptionem emendatus es, ob id ira aduersum te incandesco. Manum protendit aduersus Prophetam, & D manus exaruit. Constiterat trophæum: satellites tam multi, ducésque exercitus aderāt, ac subsidiaria vis militum: nemo tamen qui manum posset ei in pristinum gradum retrahere: sed restiterat, vocem vt exprimeret quæ impietate profligata trophæum statueret pietatis, Dei erga nos benignitatem declararet simul & regis vecordem contumaciam quam nec comprimere potuit. Cæterùm ne suscepti argumēti obliuiscamur, dum sermonem teximus ex sermone: agedum, ad eorū quæ polliciti sumus, declarationē accingamur. Quid autem est, quod promisimus? Quoniam si innumeris peccatorum vulneribus quis saucietur, pœniteat autem talem malè cōmissorum, faciat item quod bonum est: sic eius

vos ô Iudæi.

ὀρτυγομήτρα, matrix coturnicū, qualeas vulgus vocat. * ἅλωνα ἐμίμησας, forsan αὐλῶνα, conuallem.

κατηλυκότας. 3.Reg.11.

A peccata abolet Deus, vt nulla cicatrix, vestigium nullū, nullum appareat peccatorum specimen aut indicium. Hæc est mea pollicitatio: pro virili vt hæc probem, adnitar. Audi cœlū, & auribus percipe terra, quia Dominus loquutus est. Dic tu mihi, quid sit loquutus. *Filios genui & exaltaui: ipsi autem spreuerunt me. Cognouit bos possessorem suum.* O qui brutis minus vtimini ratione! *Et asinus præsepe Domini sui.* O qui asinis estis stupidiores! *Israël autē me non cognouit, & populus me non intellexit. Væ genti peccatrici.* Qua ex causa dicit, Væ? Nulláne relicta est spes parandæ salutis? Dic mihi. Quia sanitatem nullā deprehēdo hinc consequutam. Væ, cur id dicis? Quia medicamenta adhibui, nec locum cessit vlcus medelæ. Eóque ab ea gente deflexi & auersatus sum eam. Quid igitur faciendum mihi est? Non iam laborabo, eam vt curem. Væ, mulierem reprę̨sentat lamentātem. Vę, nec indecenter facit hoc. Adhortor vos, aures sedulò attentas accommodate mihi. Væ, cur dicit? Ex quo idem etiā fit B in luctu corporum. Medicus enim simulatque viderit morbo laborantem spem abiecisse recuperandę salutis, in lachrymas resoluitur ac flet: domestici item & affines eiulant, lamentantur ac suspirant, illic tamen frustra nec vllo suo fructu. Moribundus siquidem vbi mortem oppetiuit, ne si etiā totus orbis comploret ac lamentetur, eum excitabit ad vitam. Itaque illa lamentatio planctus est, non correctionis. Porrò de anima nihil tale. Quod enim in anima morticinum est, si frequenti luctu prosequeris, eriges ad sanitatem. Quid ita? Quandoquidem corpus semel emortuum non viribus humanis excitari potest: anima verò præmortua per resipiscentiam vitæque correctionem erigitur. Contemplare fornicarium cum fletu: plerumque enim eum excitabis. Ob hoc & Paulus nō scribebat modo, non itē admonebat solum: sed & cum profluuio lachrymarū lamentabatur admonens vnumquemque vestrum. Esto, admoneas: cur admonitioni cōseris etiā lachrymas? vt si nihil virium ob- C tineat admonitio, lachrymæ ipsæ auxilio sint. Eadē ratione lamētatur Propheta, quin & Dominus noster vidēs ruinam Hierusalem proximè affuturā dicit, Hierusalem quæ occidis Prophetas & lapidas eos qui ad te missi sunt. Ciuitatem iterum atque iterum appellat proximè casurā, hominem imitatus qui lamētatur. *Væ genti peccatrici, populo pleno peccatis.* Nihil incolume ac sanum corpus hoc retinet? Eósne vidisti squalentes vlceribus? *Væ semini nequam, filiis sceleratis.* Qua ex causa lamentaris? dic tu mihi. *Dereliquistis Dominum, & ad iracundiam prouocastis sanctum Israël. Quid vltrà percutiamini?* Qua vos plaga feriam? † faméne, an peste? Vobis institit genus omne vltricis supplicij: ne sic quidem malitia vestra interlita est & absumpta. *Addentes præuaricationes. Omne caput tædio afficitur & omne cor mœret. Nō est vulnus, nō cicatrix.* Res istę inanes prorsus. Paulò antè dicebas, vę semini nequam, filiis sceleratis. Dereliquistis Dominū, & ad iracundiam prouocastis sanctum Israël. Et væ genti D peccatrici. Lamentaris, per doloris acrimoniam cōtundis pectus, dequereris. Enumeras deinde vulnera, & omissa ea contentione dicis, Neque vulnus, neque cicatrix. Huc animum aduerte, vulnus infligitur tunc, quando parte altera corporis sana, vna quæpiam inops manet sensuū. Hic verò dicit corpus omni ex parte vulneribus esse sauciatum: non itē vulnus habere, nō cicatricem, non plagam tumētem: sed à pedibus vsque ad caput nullū superesse locum cui fomenta imponas, oleum aut ligaturas. *Terra vestra deserta: ciuitates igni succensæ. Regionem vestram alieni deuorant.* Feci quidem omnia hæc, & ne sic redistis ad rectitudinem vitæ. Nihil omisi eorū quæ disciplinæ erant meæ. Qui morbo obnoxius est, manet mortuus. *Huc agite, audite verbū Domini, principes*

Matt. 23.

υἱοὶ ἄνομοι. Væ legis præuaricatoribus & iniquis.

λιμῷ λοιμῷ.

μέρος ἀναίσθητον.

Sodomorum & Gomorrhæ. Quò mihi multitudinem victimarum vestrarum? Quid igitur est? cum Sodomitis differt? Non, Iudæos quippe Sodomitas appellat. Quando eorum mores imitati sunt, id nominis ipsis indit. Agite dum, audite verbũ Domini principes Sodomorum & Gomorrhæ. Quò mihi multitudinem victimarũ vestrarum? *Dicit Dominus: Plenus sum holocaustis arietum: & adipem agnorum † non volo. Si obtuleritis mihi similaginem, vanum: incensum abominatio mihi est. Neomenias vestras & Sabbatha odit anima mea. Ieiunium & diem magnũ non fero. Quum extenderitis manus vestras ad me, auertam oculos meos à vobis.* Est ne vsquam aliud, quod ex æquo respondeat tantæ huic iræ? Aduocat Propheta cœlum, lamentatur, eiulat, deflet. Ait enim, nõ est vulnus, non est cicatrix. Deus irascitur, nõ suscipit victimam, non neomeniam, non Sabbathum, nõ similaginem, non orationem, nõ manuum extensionem. Vidisti vlcus, vidisti incurabilem morbum non vnius, non duorum, non decem: sed multorum millium. Quid igitur secũdum hæc dicit? *Lauamini, mundi estote.* Non est peccatũ, cuius causa spem abiicere debeas parãdæ salutis. Ipse dicit Deus, Non audio vos: idémque dicit, lauamini. Ad quem sensum illa prædicas? vt ex vtroque vtilitatem reportes. Illa intentat, vt ipse tim eam: hæc infert, vt mihi per hoc adsciscam salutem. Hæc si non audis, nulla iam ipsis relinquitur consequendæ salutis spes. Si fortè spem salutis à se proiecerunt, qua ratione dicis, lauamini? Atqui pater ipse est amantissimus filiorum, solus bonus, præ quouis patre viscera diffundens suæ exorabilis clemẽtiæ. Vtq; cõdiscas eum esse patrem, dicit eis, quid faciam tibi Iuda? Nõ nosti quid facies? Noui, verùm nolo. Natiua habitudo peccatorum pœnam vltricem reposcit: sed diuinæ clementiæ magnitudo cohibet. Quid tibi faciam? Ignoscámne tibi? sed eò efficieris incogitatior ac segnior. Adoriar te? sed mea erga homines benignitas id nõ fert. Quid tibi faciam? Vt Sodomã ponam te, & vt Gomorrham te subuertam? Cõuersum est cor meum. Nulli obnoxius perturbationi hominem imitatur commotum affectibus, veriùs matrem repræsentat liberos deamantem. Cõuersum est, †quasi si dicat mulier de puero: Conuersum est cor meum secundum maternã affectionem. Atqui non acquieuit priori dictioni. Sed turbatus sum in mea pœnitentia. Deus turbatur? Absit, auertat Deus. Turbari neutiquam potest numẽ illud. Sed quod iam dixi, imitatur loquutiones nostras. Conuersum est cor meum, lauamini, mũdi estote. Quid sum vobis pollicitus? Quia peccatores, innumeris licet onerentur vlceribus peccatorum, modò eos malè commissorũ pœniteat, Deus ad se retractos sic curat ac medetur: vt nullam relinquat cicatricem, nullam recordationem sinat residere. Lauamini, mundi estote. *Auferte malitias vestras ab animabus vestris. Discite quod bonum est, facere, & superaddere † quamlibet exiguum, quod bonum sit. Causam pupilli indicate, iustificate viduam.* Mãdata hęc grauia non sunt: sed ea sunt ad quæ nouit promouere vel ipse ductus naturæ. Proinde sexui mulierum accommoda est misericordia. *Et venite & disceptemus.* Quiddam ipsi facite: & quod reliquum fuerit, ipse adiiciam. Exiguum aliquid mihi date: & solidam rei totius summam vobis impertiar gratuitò. Venite. Quónam abierimus? Ad me quem prouocastis, quem ira exasperastis. Ad me qui dixi, non audio vos: vt interminatione hac perterriti promotam indignationem dirimatis. Venite ad eum qui dixit se nõ auditurum, vt audiam. Ecquid facit? Nullum peccati vestigium reliquum facit, non vllum sinit residere vel indicium vel cicatricem. Venite, disceptemus: dicit Dominus. Et ait, *Si fuerint peccata, vt coccinum, quasi niuem dealbabo.* Necubi appareat cicatrix, necubi ruga etiam cum colore expiationis conspiciatur. Necubi nigricans color, necubi remaneat vlla labes. Quo pacto vulnus infligitur & aliæ promissiones? Os siquidem Domini loquutum est. Non amplitudinem modò vidisti promissorum, sed & eius maiestatem qui dono hęc elargitus est. Deo enim nihil nõ possibile: vt qui ex immundo reddere potest mundum. Hũc igitur quum audierimus, ad hoc nouerimus quàm operatoria sit & efficax pœnitentiæ medela, gloriam sursum ei transmittamus. Ipsius enim est gloria & imperium in seculum.

Finis prioris proœmij.

DIVI IOANNIS CHRYSOSTOMI ARCHIEPISCOPI CONSTANTINOPOLITANI PROŒMIUM ALTERUM IN ESAIAM PROPHETAM,

Godefrido Tilmanno Cartusiæ Parisiensis monacho interprete.

VANAM potissimum † virtute Propheta hic cæteris præluxerit, nosse quidem vel maximè liceat ex opere ipsius. Atqui Paulus eam ipsam absolutiùs prodit in apertam lucẽ, quippe qui ipsius virtutes cæteris expressiùs nosset, vtpote qui loquutus sit tanta cum spiritus vehementia. Ipsius enim † ingenuam in loquendo libertatem, inuictam nec seruilem constãtiam, mentem ad ardua erectam, ínque edẽdis (quæ de Christo erant) propheticis oraculis multam eius perspicuitatem repræsentans Paulus, vniuersa hæc, vnica exprimit sententia, dicens: Esaias autem audet & dicit, inuentus sum ab his qui me non quærebant: palam apparui iis qui me non interrogabant. Multũ insuper & in animo alienis condolebat malis. Etenim aduersus vecordem populi amentiam non solum insurgebat, non item liberiore tantum lingua ac sentẽtia sublimiore, multa cum fiducia loquendi denunciabat, quæ eos apprehensurę essent afflictiones: sed & quum illi variis calibus vrgerentur, nihil minus atque illi, qui inciderãt, dolebat & mordicus cruciabatur, imò præ iis qui ab hostibus intercipiebantur, tantò amarius lugebat. Etenim apud omnes (vt ita loquar) Prophetas ac sanctos ea inualuit consuetudo, vt propẽsam illam erga liberos patrum indulgentiam pio quodam erga subditos texerint affectu, & naturæ tyrannidem vehementia amoris † deuicerint. Nemo enim, nemo vnquam tãto beneuolẽtiæ studio in liberos suos exarsit, vt hi qui cum luctuosis lamẽtis votis expetebãt pro subditis mortem oppetere, quærulo ploratu testantes animi dolorem, Deum implorantes pro malè affectis, quibus accommodabãt se communicantes eorum malis. Denique nihil non faciebant & patiebantur, quò illos ab ira cœlesti & malorum impendentium incursione eximerent. Etenim deligẽdo principi nihil tam idoneum atque accõmodum, vt est anima amãs sapiẽtiæ, & quæ nouerit lugere cum lugẽtibus. Istius virtutis gratia Deus eximium illũ Moysem conscendere fecit thronũ publicæ administrationis, quòd is operũ magnitudine prius declarasset suã erga populum propẽssimam dilectionẽ. Post hęc reuersus est Moyses ad Dominum

ad dominum & dixit: Obsecro domine, peccauit populus hic peccatum magnum. Et nunc si dimittis eis peccatum, dimitte: sin autem, dele me de libro, quem scripsisti. Quin etiam hic Esaias quum alioqui cerneret se ab illis perditum iri, dicebat: Dimittite me, amarè flebo. Ne contendatis, vt consolemini me, super contritione filiæ gentis meæ. Sed & Hieremias deiecta in humum ciuitate, lamentationes composuit prolixas admodum. Ezechiel etiamnum cum aliis vnà profectus est in captiuitatem, & alienam regionem inhabitaturum se existimabat tolerabilius propria, eò maximè, vt ad subleuandam calamitatem concaptiuorum adesset afflictis, aliorúmque negocia legitimè disponeret ac moderaretur. Daniel insuper pro impetrando horum ascensu, diebus viginti atque adeò pluribus ieiunus perseuerauit: ad id quoque exorandum, studium omne exhibebat supplicans Deo, vt eos expediret à tam amara seruitute. Sed & singulos quosque sanctorum, merito virtutis istius palam est illustres euasisse ac celebres. Ad eundem modum & Dauid quum videret illam insignem vindictam à Deo immissam atrociter grassari in populum, eam plagam inuitabat aduersum se, dicens: Ego qui pastor sum, peccaui: & ego qui pastor sum, iniquè egi. Et hi qui grex sunt, quid fecerunt? Fiat manus tua contra me, & in domum patris mei. Abraham patriarcha longè quum alienus esset & abhorrens à flagitiosa nequitia Sodomorum, nec quicquam haberet commune cum illis malis quæ Sodomitas erant † apprehensura, quasi in mediis illorum calamitatibus cõsisteret, sic obtestabatur & orabat Deum, & neque ab oratione fuerat desiturus, nihil non faciens ac dicens, vt immane illud incendium fuerit repressurus, nisi Deus se ab eo illinc protripuisset. In nouo testamento vberius specimen istius virtutis ediderunt sancti, nimirum perfrui pleniore gratia & ad longè prolixiora certamina vocati. Ob hoc & Petrus quum à Christo audisset, quia diuitibus in introitus cœlum summa cum difficultate patet, angebatur animo & intremiscebat, & percunctatus est: Quis igitur potest saluus esse? etiam si is pro his quæ se contingerent, confirmarat animum. Neque enim illi quæ sua essent, obseruabant: sed eorum satagebant quæ ad salutem spectabant orbis vniuersi. Quin & Paulus per omnes nobis indicat epistolas eandem prorsus solicitudinem sibi non defuisse, qui ne Christum quidem sustinebat videre, præ salute hominum, sic dicens: Dissolui & esse cum Christo, melius: permanere verò in carne, necessarium magis, propter vos. Talem nobis scribendi formulam conseruat propheta hic, tum multa cum libertate sententias Dei pronunciando, tum increpando peccatores, próque iis iugiter Deum deprecando, & per sermones multæ admodum prolixitudinis docet Deum aduersus eos irritatum, quod videre est potissimum sub finem totius prophetiæ. Non inutile fuerit hactenus sumpsisse nostræ enarrationis exordium ab hisce proœmiis.†

Finis posterioris proœmij.

DIVI IOANNIS CHRYSOSTOMI ARCHIEPISCOPI CONSTANTINOPOLITANI ENARRATIO IN ESAIAM PROPHETAM,

Godefrido Tilmanno Cartusiæ Parisiensis monacho interprete.

ISIO, *quam vidit Esaias.* Visionem vocat prophetiam, siue quia per ipsam non pauca videret eorum quæ essent euẽtura: quemadmodum Michæas populũ vidit dispertsum. Ezechiel item captiuitatem est intuitus, eorum quoque præuaricationẽ qui procidentes adorabãt Solem & * Thamuzen. Aut certè vt auditio prophetis à Deo exhibita, nihil obtineret momenti minus à visione: sed perinde plenam fidem faceret, id quod nulli contingit eorum qui addicti sunt seculi istius curis. Quòd enim hi audiebant, secus ac reliqui hominum, eò dicit: Addidit mihi aurem ad audiendum. Sermonem proinde efficit dignum, cui fides habeatur, confirmans esse visionem. Et animum excitat auditoris, transmittens ad eum qui res videndas exhibuit. Mos enim fuit in vniuersum iis qui accepta à Deo oracula in alios trãsmittunt & euulgant, primo loco ea constituere, nequid viderentur suopte ingenio loqui: sed quia quæ à se dicerentur, diuina essent quædam oracula ac literæ è cœlis delatæ. Ad hanc scribendi formulam dicebat eximius Dauid: Lingua mea, calamus scribæ velociter scribentis. Atqui nolim existimes hasce litteras esse, quæ calamo scriptorio exarantur: sed adscribendas ei dexteræ quæ mentem prophetæ occupabat, hoc est, non linguæ ipsius Dauid assignãdas, sed gratiæ ipsum ad hoc promouenti. Alter rursum hoc indicans dicebat. Quia caprarius eram, sycomoros vellicans. Hoc cò scripsit, ne quis humanæ imputaret sapientiæ quæ à se dicerentur. At ne hoc quidem dicto sibi satisfecit: adiecit insuper aliud quiddam dicens: Attamen impletus sum fortitudine in spiritu domini, & iudicio, & † potentia. Et hos quidem gratia non sapientes solum, sed & fortes ac tutos efficiebat, non quidem solida corporis constitutione, sed animi propensione. Hi etenim quum essent sermonem habituri ad populum præfidẽtem & temerarium ac nescium pudoris, quique sitienter inhiabat sanguini prophetarum, totáque animi cogitatione neces spirabat sanctorum, meritò illis opus fuerat virtute nec mediocri, vt ne ad eorum indicibilem impetum animis exterrerentur. Planè ob hoc dicit Deus Hieremiæ: Posui te, vt columnam ferream, & vt murum æneum. Ezechieli autem: In medio scorpionũ tu habitas. Ne timeas à facie eorum, neque expaueſcas. Moyses insuper quo tempore mittebatur, mihi videtur eam detrectasse legationem non modò timore Pharaonis: sed quia populum Iudaicum vel maximè timeret. Cum Deo quippe verba faciens, séque professus barbaræ esse linguæ, multa cum sedulitate discere cupiebat, quid sibi esset dicẽdum apud minimè crediturос, quòd à Deo legatus aduenisset, & eius legationis causa signorum edendorum accepisset gratiam ad executionem diuini consilij. Neque id iniuria factum est. Si enim vnus ipsum tantopere timuisset Pharaonem, ad hæc beneficio etiamnum affectus: quo non timore percelli cõueniebat secum cogitantem, quàm esset populus ille

turbulentus & inconditæ vitæ. Ob hoc ſapientiæ ſpiritum nec ſolum accepit, ſed & virtutis. Proinde dicebat: Impletus ſum fortitudine in ſpiritu domini & iudicio & virtute. Porrò alter rurſum, verbum Dei factum eſt ad Hieremiam filium † Chelciæ. Alius item, Aſſumptio Niniue. Et, Liber viſionis Naum, filij † Helkeſæi. Quin hic Eſaiam altero quidẽ verbo, ſed idem cum prius inductis declarat, nempe detentionem ſiue acceptionem ſpiritus λῆμμα aſſumptionem vocans. Is enim quum à ſpiritu aſſumeretur, hoc nomine ſignificabat efficacem illam vim gratiæ ſibi impertitæ. Eandem ob cauſam & Paulus per omnes ſparſim epiſtolas interſerit nomenclaturam Apoſtolatus. Quod prophetæ faciebant, dicendo, Viſio, ſermo, aſſumptio, verbum: hoc ipſum & Paulus efficit nomine Apoſtolatus. Quemadmodum enim qui pronunciat viſionem & verbum Dei, is vtique non propria effert: itidem qui ſe vocat apoſtolum, non ea docet quæ commentus eſt, & excogitauit, ſed quæ iuſſit is † qui mittit. Apoſtoli enim dignitas ex proprio nihil inferre debet, eóque dicebat & Chriſtus: Ne vocaueritis magiſtrum ſuper terram. Vnus enim magiſter eſt veſter, qui in cœlis eſt, declarans quia fons omnis atque origo dogmatum noſtrorum radicem è ſupernis ſortita eſt, nempe ab ipſo cœlorum domino, etiamſi inſeruiant homines enunciandis ſermonibus. *Quam vidit Eſaias.* Prophetæ quæ ſanè viderunt, quónam pacto viderint, non noſtræ eſt facultatis exprimere. Modum enim viſionis eiuſmodi nemini poſſibile eſt ediſſerere, præterquam ei & ſoli qui doctrice experiẽtia perſpicuè didicit. Plerunque enim ne naturæ quidem operationes atque affectus vnus aliquis repræſentare queat, multò magis nec modum quo ſpiritus ſanctus ſuas actiones efficaciter moderatur. Quòd ſi eum, qui vſus ſit ſimilitudinibus per ſe obſcuris & incertis, oportet audacem eſſe, non quidem vt rem propoſitam dilucidè repræſentet: ſed vt ſub inuolucro ſermonis nonnullam præbeat occaſionem veritatis eliciendæ, crediderim hoc ipſum factum eſſe à prophetis. Verbi enim gratia, Natura aquarum, quæ illimes ſint ac puræ, ſi Solis radios exceperit, mox illuſtrabitur & ſplendeſcet: ſic & animæ prophetarum qualicunque ſua ipſorum probitate primum expurgatæ ad ſuſceptionem doni ſpiritus ſancti & ſplẽdore illo irradiatæ, dignæ ſic efficiũtur & idoneæ ad accipiendam futurorum cognitionem. *filius Amos.* Cuius rei inſinuandæ gratia commeminit & patris: Aut cauſa tollendæ æquiuocationis, aut certè, vt doceamur quia vilitas paterni generis nulla ex parte obſcurat filij virtutem, neque nobilitas cenſetur eo, quòd è magnatum ſanguine ſis prognatus: ſed ſi ipſe efficiaris magnus. Hic quippe ignobili patre progenitus cæteris omnibus illuſtrior euaſit. *Quam vidit † contra Iudæam & cõtra Hieruſalem.* Quamobrem ſeorſim & diſtinctè vtriuſque regionis commeminit? Quandoquidem vtrique ſupplicia infligi debuerunt diuiſim & diſcretis temporibus, Deo id ſapienter diſpenſante, quò minus totam ſemel diſperderet gentem: ſed ſenſim & per partes, vt eorum cõtemplatione qui in captiuitatem vindicem peccatorum abrepti erant, reliqui fierent moderatiores ac reſipiſcerent. Medicamento autem hoc eis exhibito vt non fuerint opportunè vſi & præterquam conueniebat: non ſtatim ea culpa in medicum reiicienda eſt, ſed aſcribenda imprudentiæ ægrotantium. Nullo non tempore facit hoc Deus, & per ſingulas quaſque generationes, nõ ſimul omnes qui eodem peccati genere deliquerint, ſimul etiam plectit. Ita enim genus omne noſtrum rurſus in extremam cladem præriperetur. Sed ab his quidem pœnam exigit hîc, illic iiſdem leuiorem apparans cruciatum. Quinetiam his qui per ætatem ſimul adoleuerunt, maximam prius reſeruãs occaſionem, vt in melius permutentur: ſiquidem nihil ſuomet ſtudio ac ſedulitate, non item contemplatione diuinæ diſpenſationis voluerint quæſtum vllum facere, horum pœnam reſeruat in illum ineuitabilem ac tremendum iudicij diem. *In regno Oziæ, & Ioathan, & Achaz & Ezechiæ qui regnauerunt in Iudæa.* Vtiliter addit & tempus, auditorem ſtudij laboríſque patientem tranſmittens ad eorum, quæ geſta ſunt, hiſtoriam. Ita enim prophetia facilius multò intelligetur, ſi didicerimus quo pacto res ſe habuerint, quo item modo Iudęis calamitatibus oppreſſis prophetæ remedia concinnarunt. *Audi cælum & auribus percipe terra, quia dominus loquutus eſt.* Hoc prooemium multa admodum redundat indignatione. Niſi enim hic indignationis motus vehemens fuiſſet nec explicabilis ſermone: vtique hominibus præter decorum omiſſis, ſermonem non detorſiſſet ad elementa. Sanè id facit, non vt vehementiam iræ declaret tantùm, ſed vt ipſos qui audituri eſſent, per multam acrimoniam ſermonis conuerteret, oſtendens, quia homines ratione cohoneſtati multò peius afficiuntur elementis ipſis nullo ſenſu ſuapte natura præditis. Porrò mos hic cæteris etiam prophetis familiaris fuit, vt curent faciẽdum. Eam ob rem, miſſus ad Hieroboam propheta, omiſſo rege ad quem mittebatur, ſcitè admodum ſermonem ad altare conuertebat. Et Hieremias terram ipſam aduocabat dicẽs, Terra terra ſcribe virum hunc, virum excommunicatũ ſiue eiectitium. Alius rurſum dicebat, Audite conualles, fundamenta terræ, *filios genui.* Non commune illud in omne hominum genus collatum beneficium opponit ipſis, cuiuſmodi erat, quòd eſſent geniti: ſed inſigne quoddam ac præcipuum, nempe quia in filios adoptati eſſent. Deus enim nullo non loco ſcripturæ à beneficẽtia in nos collata ſuum orditur ſermonem. Verbi gratia, initio ſtatim orbis conditi hominem non eatenus factum, ſed formaturus hoc honore dignatus eſt, dicens, faciamus hominem ad imaginem noſtram & ad ſimilitudinem. Ad hæc, in nouo teſtamento ampliore non affecit beneficio. Quum enim nihil dum eſſemus operati, imò veriùs mala innumera commiſiſſemus, nos honorauit lauacro regenerationis. Ita & hîc videre liceat. Nec enim eos ſolum qui probè vixerunt, honorauit adoptione filiorum: ſed & miſerè in peccata prolapſos. Nec verò, vbi quempiam honore affecit ante ſuſceptos labores, ab exitu laborum ſpoliat impertito ſemel honore, imò tunc cumulatiora rependit prẽmia exhauſti agonis. *Et exaltaui.* Quæ in Ægypto, quæ in deſerto, quæ in Palæſtina geſſerit, vno verbo curſim complexus eſt. Mos enim hic Deo eſt propter exuberantem in nos copiam beneficiorum, non ſenſim & per partes immorari eorum enarrationi quæ facta ſunt. *Ipſi autem me ſpreuerunt.* Tranſgreſſi ſunt, ait, legem meam, mandata dereliquerunt. *Cognouit bos poſſeſſorem ſuum & aſinus præſepe domini ſui.* Comparationes accuſationem exaggerant, præſertim quum conſtiterint rerum aut perſonarum inæqualitate, quemadmodum & dicit Chriſtus, Viri Niniuitæ ſurgent in iudicio cum generatione hac, & condemnabunt eam. Rurſus, Regina Auſtri ſurget in iudicio, & condemnabit generationem hanc, quia venit à finibus terræ audire ſapientiam Salomonis. Rurſus Hieremias, Tranſite ad inſulas Chetim, & videte in Cedar. Mittite & cognoſcite, ſi mutabunt gẽtes deos ſuos: populus autem meus mutauit gloriam ſuam, quã de re nihil profuerit eis. Docet legis ſanctionem æquo animo tolerari debere nec inuiſam videri: oſtendit inſuper quantum moderationis repetat ab hominibus, quando id ipſum vel brutis in procliui eſt rectè exequi. Addo etiam, facile eſt iis quæ minus (quàm bruta) habent cognitionis.

† χελκίυ lege Helciæ portio domini. חלקיהו lege, Elceſæi. אלקשו Dei ſeueritas.

τῆς ἀποστολῆς.

† ὁ ἀπόστολος, lege ὁ ἀποστείλων.

γνώμη.

Cõfirmat τῇ ὁμοιώσει.

Hiei. teſte pro κατὰ habet 70. περί. Aldus conſentit. Quæſtio. Solutio.

3.Reg.13. Hier.22. ἀνδρα ἐκκήρυκτον.

γνώμη.

κανών.

σύγκρισις.

Matt.12.

Hier. 2.

gnitionis. Dixerit quiſpiam, quia naturæ ductu habent cognitionem talium. Quæ igitur ab illis perficiũtur doctrice natura, à nobis fieri poſſunt cum aſſenſu liberæ voluntatis. Cognouit bos poſſeſſorem. Non quod ij vllo excellant dono, in medium adducit, imò potius, propter inſignem Iudæorum malitiam exauget reprehenſionem. Quemadmodum enim vt diſcerent ſuppudeſcere, citat elementa: ſic è diuerſo non iam hominibus eos comparat, ſed brutis ipſis: imò his, qui inter bruta maximè ſunt expertia intelligentiæ, proinde illis etiam peiores eſſe oſtendit. Idem facit & Hieremias, turturem & hirundinem in medium adducens. Salomon etiam nunc quidem ad formicam, nunc verò ad apiculam remittit tranſigentem vitam per ocium. *Iſraël autem me non cognouit.* Vehemens malitiæ acceſſio, quãdo domeſticè ac familiariter noti, tot inſuper cumulati honoribus repente omnes, ceu transfugæ ad explendam malitiam ſeceſſerint vltronei. Nõ dixit Iacob, ſed Iſraël, vt oſtenderet filiorum ingratitudinem eſſe multò ſuperiorem virtute ſui progenitoris. Is enim animi virtute benedictionem eſt aſſecutus, per quam appellationem hanc promeruit: iſti verò eam perdiderunt per legis tranſgreſſionem. *Et populus meus me non intellexit.* Me, ait, qui Sole ipſo illuſtrior ſum magíſque cõſpicuus. *Væ genti peccatrici.* Hic quoque mos fuit prophetis, vt inſanabili malitiæ morbo laborantes luctu proſequerentur. Sic & Hieremias multis in locis legitur feciſſe: itidem & Chriſtus, vt quum dicit, Væ tibi Corozain, væ tibi Beth-ſaïda. Hæc ſiquidem dicẽdi ratio, ſpecies vna eſt doctrinæ. Quem enim reformare non potuit ſermo, hunc plerunque luctus emendauit. *Populo peccatis pleno.* Alia hæc eſt obiurgationis additio, quæ omnes tangit etiam cum vehementia acrimoniæ. *Semini nequam.* Vtique non natiuam ipſorum originem traducit, ſed oſtendit ab ætate prima eos fuiſſe malos ſicuti & Ioannes Baptiſta dicit: Serpentes, genimina viperarum. Hæc increpatio nihil probri aut dedecoris infert naturæ. Neque enim ſubieciſſet, facite igitur fructus dignos pœnitentiæ, tales ſi natura fuiſſent, & ab ipſa mox natiuitate. Ad hanc dicendi formulam etiam hîc, dum dicit: Semini nequam. Non notam vllam infamiæ adfert natalitiæ illorum origini. *Filiis ſceleratis.* Non dixit παράνομοι. Hoc eſt, non vobis væ qui prætergreſſi eſtis legem: ſed ἄνομοι, hoc eſt, qui nihilo melius vos geritis, atque hi qui nullam aliquando legem acceperunt. Indicat præterea liberæ voluntatis excellentiam. *Dereliquiſtis dominum & ad iracundiam prouocaſtis.* Signatè dixit hoc. Idoneè enim ſufficiebat Dei nomen ad maiorem acrimoniam reprehẽſionis, qua de re cum iiſdem & Hieremias expoſtulat dicens, qui ab eo defecerunt & dæmonibus adhæſerunt. *Sanctum Iſraël.* Et hoc facit ad vituperationis amplificationem. Nam quum ſit vniuerſorum communis dominus, ipſis tamen peculiariter innotuerat tunc. *Abalienati ſunt retrorſum. Quid vltrà percutiemini addentes legis præuaricationem?* Maxima condemnatio, quòd nihilo fiunt meliores per cruciatus & irrogata ſupplicia. Eſt igitur ſpecies quædam beneficentiæ delinquentem punire. Neque enim dicere poſſint quia honore ſolùm ac beneficẽtia multa affecit, peccatores autem dimittebat, imò verò ad ſe pertrahebat impenſo honore, ſimul & incuſſo timore ſuppliciorum eos moderatiores reddebat. Porrò illi inter vtraque incurabili animæ morbo perſtiterunt inſanabiles. Omnem illis adhibuit ſpeciem medicationis, ſecans, vrens. Atqui morbus ne ſic quidem ceſſit: quod argumento eſt, illos vitio immedicabili laboraſſe, quippe quod nullam admittere poſſet curam. *Omne caput ad dolorem, & omne cor ad triſtitiam. A pedibus vſque ad caput non eſt in eo ſanitas, neque vulnus, neque liuor ſiue vibex, neque plaga tumens.* Deinde pœnas ſuppliciáque ediſſerit. Non enim ſpecies hæc munificentię inferior eſt honore in eos collato. Ait enim, Nemo fuit, quem non afflixerim, cui non iniecerim mœrorem. Si caput omne morbo lãguoréve laborat: quî fieri poteſt, vt nullum ſit vulnus, nõ item vibex aut cicatrix? Vulnus tunc conſpicitur eſſe vulnus, quum partes reliquæ corporis incolumes ſunt. Quòd ſi totum exulceratum fuerit, non iam apparere poteſt vlcus vllũ. Vult igitur palã facere, quia corpus omni ex parte ſqualeret vlceribus, non item, quòd pars hæc ſana eſſet, illa verò ſæuo vlcere intumeſceret: ſed vniuerſum redundaret inflammatione pituitæ ſingulæ, partes vnus vibex ſiue cicatrix. *Non eſt malagma apponere.* Hoc priore grauius. Morbo enim quopiam laborare non tanti eſt periculi, vt eſt ægrotum nullis modis curari poſſe: præſertim quum talis adfuerit medicus. *Neque oleum, neque alligaturas.* Vt dilucidiorem redderet ſermonem, perſtitit in aſſumpta ſemel metaphora. Hoc enim propriè tranſlationi competit. *Terra veſtra deſerta.* Hæc non vt iam facta denunciat: ſed quaſi futura prædicit. Conſuetudine hac denunciandi vſi ſunt prophetæ, pariter conſulentes ſibi timore auditoris, & vim ſibi compertæ veritatis in apertam lucem exerentes. Vt enim quæ prætererunt, fieri non poteſt, quin ſint facta: ſic quæ à prophetis affutura ſemel dicta fuerint, fieri non poteſt quin olim contingant, præterquam ſi qui fuerant plectendi, hos pœniteat commiſſorum. *Ciuitates veſtræ ſuccẽſæ igni.* Non enim eas eſt prorſum demolitus, ſed reliquias quaſdam barbarici illius incendij ſupereſſe in hoc permiſit, vt vel melius ad aſpectum venirent contuẽtium. *Regionem veſtram coram vobis alieni deuorant: & deſolata eſt, ſubuerſa à populis alienis.* Calamitatem cumulat, quum ſpectatores ipſi fuerint proprię aduerſitatis, nec ſolo auditu eam didicerint. *Derelinquetur filia Sion, ſicut tẽtorium in vinea, & ſicut tugurium in cucumerario.* Magnum quiddam in ſe continent iſtæ ſimilitudines, id maximè in ſacra ſcriptura ad eorum quæ dicuntur, dilatationem. Hieruſalem verò filiam vocat Sionis, quòd ei monti ſubiecta ſit. *Quaſi tabernaculum in vinea, & quaſi tugurium in cucumerario.* Sublato enim fructu, cultoribúſque ſummotis, ſuperflua deinceps fuerit ſtructura ciuitatis. *Sicut ciuitas quæ obſidetur.* Sanè hoc inuolucro ac ſermonis obſcuritate innuit eorum & infirmitatem & derelictionem. Quum enim nemo adfuerit qui auxilietur: tunc neceſſe ſit eos concludi, quippe qui ſolam ſui tuitionem expectant à mœnium ambitu ac ſoliditate. *Et niſi dominus Sabbaoth reliquiſſet nobis ſemen, quaſi Sodoma fuiſſemus: & quaſi Gomorrha ſimiles eſſemus.* Mos is ſemper fuit prophetis non illa ſolùm prædicere quæ paſſuri eſſent grauia delinquentes, ſed & quæ digni erant perpeti: vt ipſo in tempore ſupplicij, multam gratiarum actionem noſſent rependere Deo, quòd non pro merito delictorum luant pœnas, ſed multò minores. Sanè hoc ſubmonet etiam loco præſenti, quia peccata quidem eorum non iam dictas pœnas, ſed generis totius internecionem repoſcebant, vniuerſæque gentis exterminium, quæ & Sodomitis contigerunt. Dei autem erga homines clementia non hoc permiſit fieri, multò præ grauitate peccati minorem pœnam irrogans. Quum enim veteris teſtamẽti multa ſit cognatio ad nouum, vtique etiam hoc meritò contentus eſt dicere Paulus, quin & propheta dixit ſuæ ætati conuenientius. Quemadmodum enim illo in tempore, niſi multa admodum fuiſſet Dei miſericordia, omnes abrepti ad pœnam fuiſſent: itidem & tempore aduentus Chriſti, niſi quæ erant diuinæ erga nos gratiæ inclaruiſſent, vtique omnes perpeſſi fuiſſent illis atrociora. Niſi dereliquiſſet nobis ſemen, eos in-

Hier.8. Prou.6.

Iacob cur dictus Iſrael.

Notus in Iudæa Deus. Pro ἔτι ἐστι Ald. habet τὶ ἔτι.

Solutio. τὸ ἐξωδικὸς lege ἐξωδικὸν ab ἐξοιδεῖν.

צבאות κανῶν.

nuit, qui ex captiuitate seruati redierunt. *Audite verbum domini principes Sodomorum, attendite legem Dei nostri populus Gomorrhæ.* Quando dixit illos esse dignos, qui iisdem ac Sodomitæ, plecterentur cruciatibus, ostendit, quia ausi essent eadẽ atque illi perpetrare flagitia. Et eò à communi appellatione ipsos nominat. Nisi enim hoc esset, intempestiuè fuisset loquutus propheta. Quòd enim pręsenti loco non in Sodomitas illos inuehitur, sed aduersus Iudæos intendit obiurgationem hanc, eos sic appellans communione nominis: quę post hæc illis dicuntur, declarant. Sacrificiorum enim commeminit, oblationum item, & alterius cultus lege præscripti, cuius ne vestigiũ quidem erat inuenire apud Sodomitas. Lex Dei nostri est argumento. Ait: *Ad quid mihi multitudo victimarum vestrarum? dicit dominus: Plenus sum holocaustis arietum: & adipem agnorum, & sanguinem taurorum & hircorum nolo.* Psal.49. Psalmus quadragesimus nonus per omnia loco huic est assimilis: Verbis quidem aliis, sententiis verò eisdem contexitur. Psal.49. Itaque quod in psalmo illo legis, Aduocabit cœlum desursum, & terram discernere populum suum, ex æquo respondet huic, Audi cœlum & auribus percipe terra: quia dominus loquutus est. Et consimilis sententiæ sequentia. Etenim sicut ait Dauid, Non in sacrificiis tuis arguam te, holocaustomata autem tua in conspectu meo sunt semper. Sic & ait Esaias, Ad quid mihi multitudo victimarum vestrarum? Dicit dominus. Et quidem Dauid rursus, Non accipiam de domo tua vitulos, neque de gregibus tuis hircos: Esaias autem, Holocaustomata arietum & adipem agnorum & sanguinem taurorum & hircorum nolo. ἀνλῆς lege αὐλῆς. Nam quum perpetuò coarguerentur quòd obambularent in atrio domini destituti virtute, pro sua & maxima purgatione, victimas iugiter proponebant eas cõsecrantes: Iure optimo vterque propheta, veriùs alij omnes ab hoc colore suæ excusationis eos eiiciunt: Quare omnino eæ victimæ non sunt principio institutæ: sed ita vt essent ratio quædam instituendi Iudæos, & illinc auocandi ad aliam conuersationem. Illi verò quum se totos occuparent in istis ceremonialibus, neglectis interim quæ vrgebant necessariò, dixit Deus se deinceps eiusmodi ceremonias legis non admittere. *Neque veneritis* (ait) *vt appareatis mihi: si accesseritis, ad templum meũ. Quis enim quæsiuit hæc de manibus vestris?* Et quidem totus ille libellus qui Leuiticus dicitur, de iisdem hostiis conscriptus est, de his sedulò sanciens. Rursus in Deuteronomio, in aliis item plerisque locis de his interspersæ leges sunt. Quæstio. Quo igitur sensu hîc ait, Quis quæsiuit hęc de manibus vestris? Solutio. Vt discas, quòd illa voluntas Dei non fuerit principalis aut prægrediens: προηγούμενον θέλημα. sed ab illorum infirmitate sumpsit exordium, quæ de his est, legislatio. Quemadmodum enim mulierem semel viro coniunctam nolebat ab eius communione diuelli, cupiens tamen grauiora mala excidere: nimirum, ne dum cauet interdicto viris à se eam excludere, huc necessitatis adigantur, vt inuisas ac domi existentes iugulent: quod minus erat malum, ob hoc fieri permisit: ita sanè & hîc. Interdicto cauit, ne victimas immolarent dæmonibus: eas tamen passus est sibi offerri, vt quod cupiebat, rectà proueheret ac perficeret. Quod ipsum sanè Michæas propheta indicans ait, Nunquid victimas aut hostias obtulistis mihi annis quadraginta? dicit dominus. Ait & Hieremias, Non sunt hæc quæ mandaui patribus vestris. Quum enim dæmonibus cultura esset eatenus ritu eodem exhibita, quo & ipse colebatur Deus, ne qua vel vna occasio perditionis illinc deriuata relinqueretur infirmioribus, citra vllam intermissionẽ per prophetas omnes denunciat hæc. Siquidem illi propter oblata adeò non indignabantur, vt etiam continuò carnium vsturam ac fumum repeterent, dicentes, quòd præmia hæc nostris vigiliis ac labore digna obtinuimus: Deus autem ne initio quidem petiuit sibi talia offerri: quò etiam tempore iussit, ostendit quia non volens id permitteret, at ne quidem sua sponte solùm, sed & velociter se demoliturum eos sacrificandi ritus innuit. Cúmque sacrificarent, per omnia semel declarabat hoc se non tanti facere, nec accepta habere, quòd hic colendi modus longè esset infra dignitatem suæ maiestatis. *Calcare atrium meum non apponetis.* Aut imminentem captiuitatem prædicit, aut certè interdicit eis aditu templi, ex quo consuessent ingredi non cum animi rectitudine. *Si offeratis mihi similaginem, vanum.* Mandatorum enim hęc quidem propter se fiebant, illa verò alias ob causas iubebantur, vt fierent: sicuti est hoc, Deum nouisse, ne homicidium committerent, ne adulterarentur: & quæcunque talia, per legem sanciebantur propter vtilitatem ex eorum obseruatione prodeũtem. Atqui immolatio, incensi oblatio, obseruatio Sabbathi, & quæcunque eiusmodi è religione sunt, non, vt hæc ipsa simplici quadam ratione fierent: quin potius, vt per horum assiduam commentationem curámque abducerẽtur à cultu dæmonum. Isti igitur, quum hæc quidem perficerẽt, nihil autem lucri è suis laboribus, nihil commodi referrent, sed adhuc dæmonum culturæ acquiescerent, per hæc iure optimo eiiciuntur. A simili. Enimuerò arborem meritò quis excîdat, quæ quidem folia habeat & surculos, fructum autem nullum. Etenim agricolæ cura omnis est circa plantam, non propter corticem, & truncum siue caudicem: sed vt perfruatur fructu. *Incensum, abominatio, mihi est.* Vides, quia minimè se oblectaret naturâ eorum quæ illi offerebantur, sed alacrem ac propensam voluntatem obseruabat offerentium. Hac sanè gratia, Gen.8. fumum quidem illum nidorémque ex hostia Noë expirantem vocauit odorem suauitatis: hoc verò Iudæorum incensum sibi esse dicit abominationem. Quod enim dicebam, non sacrificium Deo oblatum, sed affectum explorat offerentium. *Neomenias vestras & Sabbatha.* Obseruandum, quia nihil excludit, nihil aufert ex lege, eorum quæ proferẽt ad salutem: sed quæ Christus etiamnum adueniens ad nihilum redegit. Quapropter & Paulus acriore vsus sermone, dum aduersus Iudæos pugnaret: non hæc solùm, sed & alia non paulò plura his proponens, eos qui ex sese nihil virtutis ostẽderent, nihil illinc lucri referre omnino posse professus est, sic dicens: Rom.2. Si autem tu Iudæus cognominaris & acquiescis legi, & gloriaris in Deo, & nosti voluntatem eius, & probas vtiliora instructus per legem. Rursus idem. Circuncisio quidem prodest, si legem feceris: si fueris transgressor legis, circuncisio tua facta est præputium. Imò ne ob id quidem quòd eis concredita sit lex, dixit ex ea fide ipsos quicquam vtilitatis referre posse, ex quo increduli fuerunt, id quod variè insinuans dicebat Dauid, Psal.49. Peccatori autem dixit Deus, Vt quid tu enarras iustificationes meas? Nam quando isti huc illuc se conferentes magnopere gloriabantur, sibíque placebant audito legis nomine, operibus legis vacui, hinc Paulus hanc illis gloriationem ademit dicens: Itaque qui alium doces, teipsum non doces? Et, qui prædicas non furandum, furaris? Nec secus Dauid dicit, Si videbas furem, currebas cum eo, & cum adulteris portionem tuam ponebas. *Et diem magnum non iam volo.* Pentecostem dicit, σκηνοπηγίαν. Scenopegiam, Pascha, ac reliquas celebritates. Ieiunium & vacationem ab opere. *Et festiuitates vestras odit anima mea.* Hominum more ipsos alloquitur. *Facti estis mihi ad satietatem.* ad saturitatem, ad odium. Planè hoc indicat inexplicabilem Dei longanimitatem, quòd sæpenumero peccãtes pertulerit, nec priùs peregerit reos, quàm

quàm ij qui deliquerant, propter malignitatis exuperãtiam euocarentur. *Non amplius remittam peccata vestra.* In posterum non ero erga vos longanimis. Concinit huic, quod à Dauide dictum est, Hæc fecisti & tacui. *Cùm extenderitis manus vestras ad me, auertam oculos meos à vobis: etsi multiplicaueritis deprecationem, non exaudiam.* Per hoc liquet nullam esse orationis vtilitatem, quamlibet in longum extendatur: quando is qui orat obstinatè acquiescit peccatis. γνώμη. Nihil enim virtuti par est, simul & voci quæ operibus respondeat. *Manus enim vestræ sanguine plenæ sunt.* Hoc est homicidæ. Atqui non dixit φονικαὶ, id est, quæ homicidia commiserunt, sed πλήρεις plenæ, indicans quia meditatò & assiduè ad id peccati se exercebant. Vt nusquam non vtitur amplificatione! Proinde est & hoc moderatæ cuiusdam placabilitatis, quando is qui interminatur pœnam, rationem reddit suæ comminationis. Causas enim ponit quæ faciunt, vt non iam admittat orationem. *Lauamini, mundi estote.* Quæstio. Quum dixerit, Non amplius dimittam peccata vestra, quînam fit, vt idem det consilium: & cùm ostenderit eos immedicabiliter ægrescere, inducit alioqui correctionem? Solutio. Mos hic Deo est, vt comminationes intentans deneget salutem: quod eò facit, vt exaugeat timorem, neque ob id suum sermonem dissoluat: vtque spem proroget atque intendat meliorem, hac etiam ratione ad pœnitentiam rursus adducat. Atque nullo nõ loco scripturæ videat quis hoc fieri. Et quidem in Niniuitis non per verba sed rebus ipsis fecit hoc. In sermonibus enim nihil benignitatis aut clementiæ pollicetur: sed comminando nudam iacere sinit intentatam pœnam. Ex quo barbari omnes illi quæ sua interesse nossent opere demonstrarunt: quare & ocyus iram dissoluit. Sic & rursus in psalmo Dauid. Anticipaui enim dicere, quia hoc prorsus & in vniuersum simile esset Prooemio. Nam quemadmodum ait hic, Lauamini, mundi estote, intentatis priùs minis: ita & ille simulatque dixit, Arguam te & statuam contra faciem tuam iniquitates tuas, intulit: Sacrificium laudis honorificabit me, & illic iter quo ostẽdam eis salutare Dei. αἰνέσις. Laudationem dicẽs eam, insinuat glorificationem Dei quæ per opera fit atque scientiam, qua ad ipsum contendimus. Ne autem existimarent præcipi expiationes eatenus illis consuetas, audito hoc, Lauamini, mundi estote, subiecit: *Auferte malitias ab animabus vestris, à conspectu oculorum meorum: cessate à nequitiis vestris.* Facilitatem ostendit virtutis, verámque libertatem, & quia in eorum potestate situm erat, vt imitarentur. Locus ἀνακόλουθος. *Discite bonum facere.* Vsque adeò per immodicam malitiam, virtutis cognitionem à se excusserant, Psal.33. quemadmodum ait propheta Dauid, Venite filij, audite me: Timorem domini docebo vos. omni enim speciè cognitionis hæc vna scientia superior est, & quę pleniori eget studio, quantò plura habet quæ eam interpellent, impedimenta, puta naturæ tyrannidem, lentorem ignauiámque liberi arbitrij, dæmonum insidias, turbam negociorum. Sanè & Baruch ad hunc loquitur modũ. Hic Deus noster non reputabitur alius ad eum. Adinuenit omnem viam scientiæ. *Exquirite iudicium.* Hoc est, iniuriis affectos vlciscamini, quod sanè opus habet non mediocri negotio, animámque requirit peruigilẽ ac sobriam. Quamobrem dixit, Exquirite. Occurrunt enim permulta quæ obscurent ac veluti obumbrent rectitudinem iudicij: sordidus quæstus corruptelάve per largitiones, ignoratio iuris, potentatus, obseruatio siue reuerentia, timor, obsequium cultúsve personarũ. Tum vel maximè peruigilio est opus. *Liberate aliena iniquitate oppressum.* Hoc priore plus vigilantiæ exigit. Non enim efflagitat oppressor, vt quæ iusta sunt decernat iudex, † ὃ εἰς ὑστέρας ἄγει. sed vt † seriùs proroget litem. *Iudicate pupillo & iustificate viduam.* Multam init rationem Deus ac prouidet, ne quis malignè patiatur. Maximè verò, si qui miserè affecti altera insuper se implicuerint calamitate. Viduitas enim parẽtúmque orbitas, ætas pupillaris, vtrumque per se intolerabile malum. Quòd si ab aliis eluduntur aliquando, iniuriámve accipiunt: duplex naufragium fit. *Et venite, & disceptemus, dicit dominus.* γνώμη. Obseruandum, quia per prophetas vbicunque scripturarum, nihil sic requirit Deus, vt quòd iniuriis malè affecti vindicentur. Sic sanè & alibi, vt in Michæa aduersus Iudæos dicit, Si dabo primogenita mea pro impietate mea fructum ventri mei pro peccato animę meæ intulit. ἀπηγγέλη, lege ἀπαγγελῶ. Annunciabo tibi homo, quid sit bonum & quid dominus requirit à te, nisi vt facias iudicium & diligas misericordiam, & paratus sis ad ambulandum post dominum Deum tuum. Rursus propheta Dauid dicebat, Psal.110. misericordiam & iudiciũ cantabo tibi domine. *Et venite quæso.* Mox vt iustificationibus ceu armis se præmuniuit, tunc trahit ad tribunal. Et postquam docuit quónam pacto expostulationes culpásque à se excuterent, tunc reposcit pœnas, ne eos deprehendens defensione destitutos, condemnet. *Et disceptemus.* Iudicio contendamus, ait. *Et si fuerint peccata vestra, sicut coccinum: quasi niuem dealbabo.* Qui disceptat iudicio, fit patronus causæ ac medetur. Deinde declarans, quia etiamsi opera laude digna conficiamus, etiam cum ipsis erga nos opus est benignitate, vt exoluamur peccatorũ vinculis. Ait, Si fuerint peccata vestra, vt coccinum: quasi niuem dealbabo. Sumptis qualitatibus inter se ex diametro pugnantibus, pollicetur hoc ipsum in diuersum se esse permutaturũ. Si verò vt coccinum, quasi lanam dealbabo. De Diaconissis intelligit quæ præerant viduis, vt tũ erat S. Olympias. Viduarum dignitas ac præfectura multa pollet virtute. Siquidem animam adeò peccatorum eluuie squalentem, vt excepisse videatur tincturam nequitiæ, non solum ab omni liberat malitia: sed & splendidam reddit & cumprimis illustrem. *Et si volueritis & exaudieritis me, bona terræ comedetis: si autem nolueritis, neque exaudieritis me, gladius deuorabit vos. Os enim domini loquutum est hæc.* Quum enim absolui à peccatis, quiddam videatur istis intelligentiæ crassioris, ac rudibus, minus esse desiderabile (quòd non sit subiectũ oculis & euidens) quàm est bonorum vitæ præsentis fruitio: & eò, cum ipsa absolutione, etiam offert vltroneus bona hæc, & promittit: Nanque hoc pendet ex illo. Deinde declarat, quàm sit virtus obuia ac facilis, tantum si ipse velis eam excolere. Atqui ne animum remitterent spe bonorum sibi repositorum: peroratione conuersa ad terribilium cõmemorationem, sermonem facit grauem ac fide dignum, eius virtute qui hæc pronunciauit. *Quomodo facta est meretrix ciuitas fidelis Sion?* Hæc per dubitationem admiratio indicat eius, qui loquitur dolorem, & nimisquam multam in Iudæis sensuum vacuitatem: quódque factum est, declarat præter spem contigisse. Galat.1. Nec dissimilia Paulus de Galatis admirabundus ac hæsitans dicit. Admiror, quòd tam cito transferimini. Id quod ad digerendas in ordinem culpas criminάve, speciem etiam præfert exhortandi eos qui ad virtutem reuocantur. Quod hic dicitur, vt sit admiratione dignum & laudum meminerit: quanuis tamen obiectione criminum grauiorem reddit hanc reprehensionem. γνώμη. Non enim tãta cum acrimonia eos obiurgamus qui nullius sunt momenti, vitámque exercent flagitiosam, vt eos qui prius quidem visi sunt studio virtutis excoluisse vitam, tandem verò edidisse documenta improborum. Meretricem hic vocat, non quidem insinuans obscœnam illam corporis lasciuiam: sed malè gratam erga Deum perfidiam, quæ tantò est grauior illa corporis prostitutione. Etenim illic homo contumelia afficitur: hîc verò Deus per contemptum non

agnoſcitur. facit autem hic idem atque alij prophetæ omnes, ex quo etiam Deus ſua dignatione voluit in ea ciuitate conuerſari ſub virili conditione, ſuam oſtendẽs inenarrabilem charitatem, de quo paſſim verba faciunt quaſi de viro ac muliere. Non vt Deum verbum ad humanam craſſitiem deprimerent: ſed vt per res vernaculas eiſque conſuetudine familiares, ipſos velut manuducerent ad cognitionem diuinæ erga eos dilectionis. Simul verò quia ſtudebãt eos inceſſere turpitudine hac appellationis, fidelis, hoc eſt, pietatis cultrix omníque virtute exuberans. Per hanc igitur dictionem, nimirum palàm fit eum non loqui de ſcortatione corporum, quũ dixerit: Ciuitas quæ fuerat continens ac pudica. Talis enim fuerat, vt ſe opponeret meretrici: nunc verò volens ſubindicare nomine meretricis, notari eius impietatem, adiecit quod ex contrario pugnat cum ipſa fide.

γνώμη. πόλις ἡ σώφρων.

Plena iudicij. hoc eſt, plena iuſtitiæ. Acerrima rurſus hæc eſt expoſtulatio, non quòd ad malitiam vſquequaque abſolutam trãsfugiſſent: ſed quia virtutem ipſam prorſus deſeruiſſent, vniuerſas inſuper diuitias bonorũ momento propè excuſſiſſent è manibus, & ad extremam malorum paupertatem eſſent delapſi. *In qua iuſtitia requieuit in ea*, demorata eſt, ait, habitauit & tabernaculum fixit, hoc eſt plantata eſt, radices egit, cum alacritate ab omnibus incolis ciuitatis cum laude directa eſt & perfecta. In eorum immoratur laudibus qui iuſtitiam priùs exercuerant, ſimul quidem exaggerans eorum reprehenſionem: ob immutationem ſimul verò ſpem bonã illis obtendens atque indicans facilè fore, vt poſtliminiò in integrum reſtituantur. *Nunc autem homicidæ.* Viricidæ, ait. *Argentum veſtrum reprobum.* hoc eſt, peruerſè ſignatum, illegitimum ſiue adulterinum, inſyncerum. *Caupones tui miſcent vinum aqua.* Simul atque præmiſit procœmium, non iuxta ipſorum ſpeciem aut indolem, tum aperuit eorum malitiam. nimirum quia contempſerunt, quia ſemen eſſent nequam ac filij exleges. Videntur hæc mihi eſſe obiurgationis & conuicij veriùs, quàm accuſationis. Quinetiam præſenti loco ipſa proponit crimina ſecũdum cuiuſque ſpeciem. Ante omnia, quod malorum eſt & primum & medium & poſtremũ. nempe philargyriam, congerendæ pecuniæ inexplebilem auiditatem, & quæ circa commercia contractúſve verſatur, artem cauponariam. Cæterum intelligentes quidam ineffabilem Dei ſapientiam, quod hîc dictum eſt, iuxta Anagogen, myſticum videlicet & ad ſuperiora prouehentem ſenſum ſunt interpretati.

Orige. intelligit.

Non enim (ait ille) eximius hic intelligentiáque ſublimi ornatus Eſaias in redargutionem deſcendiſſet aſtutiæ numulariorum & cauponum corruptelæ: ſed hic (ait) argenti nomine Dei eloquia inſinuantur, pérque vinum intelligit doctrinam, quam turbulentè permiſcebãt, ſuperaddentes ſuopte ingenio excogitatam doctrinam. Contrà, ego ne hanc quidem expoſitionem contempſerim: alteram tamen confirmo eſſe veriorem. Non ſolùm enim iudico indignum non eſſe, vt tantus propheta hiſce de rebus exquiſitè loquatur ac diſcrepet: ſed & apprimè dignum id eſſe prophetæ coargutione ac benignitate erga homines Dei. Ecquid opus tam multis? Vnigenitus ſiquidem Dei filius quo tempore venit adferens ſecum ſublimioris intelligentiæ doctrinam, qúmque eſſet inſerturus mentibus noſtris plantulas angelicæ conuerſationis, ipſe etiamnum non pauca ediſſeruit de mẽſuris, déque his quæ eſſe videntur iam dictis viliora: puta de ſalutationibus, intermediis contractibus, primíſque recubitibus. Hæc enim quę in ſpeciem videntur leuis eſſe momenti, interim neglecta, plerunque magna exhibent incitamenta ad peccandum. Quòd ſi in nouo teſtamento conueniebat hæc dirigi, multò magis in ve-

A tere, quandoquidem nubilo craſſioris ſenſus auditores tegebantur, omníſque vitæ eorum ratio huc rectà contendebat, vt plebs tantò magis hiſce legibus inſtituta ab omni longiùs ſubmoueretur iniquitate, nec vllius proximorum quicquam ſibi per auaritiam vendicaret, neque dolo malo inſtitoriæ artis inopiam inferiorum ad perniciem deduceret aut attereret. His ſiquidem neglectis, plerunque contigit ciuitates euerti, principes è ſoliis deiici. Bella inſuper citra ſpem vllam ineundi fœderis promota ſunt: quemadmodum è diuerſo, rebus iuſtè geſtis, pax multa obuẽnit velut manuducens ad exercendam virtutem per optimam conſtitutionem legum, & earum ſtabilem cuſtodiam.

ἄσπονδοι πόλεμοι.

Principes tui non obediunt. Vehemẽtiſſimi morbi ſignum eſt & obliquæ peruerſitatis, quando ij quorum eſt ex officio mederi, inferunt morbos. Principum enim eſt licentioſam & incõditam populi rebellionem comprimere, & in officio continere, vtque ad legum formulam obſequentes reddat. B Iam quando iſti deprehenduntur primi in præuaricatione legum, quónam pacto aliis eſſe poterunt doctores? Illud enim ἀπειθοῦσι, hoc eſt, οὐ πείθονται, non perſuadentur, non inducunt in animum vt pareant legi, non exequuntur mandata. qua de re expoſtulat cum iſtis & Paulus, Qui igitur alium doces, teipſum non doces? Vtique radix corrupta quum fuerit, de ramis quid coniectandum eſt affore, quod ex vſu ſit?

ἀπειθοῦσι. γνώμη. ὁμοίωσις

Participes furum. Exaggeratio accuſationis, quia adeò quæ intoleranda mala ſunt, non ſolùm non coërcent, vt etiam pro virili contendant in partem oppoſitam: fures enim non modo non oppugnant, ſed ipſis etiam cooperantur, flagitioſam malitiam exercẽtes ex aduerſo virtutis eius quæ addecet vel maximè principem. *Diligentes munera.* Altera hæc ſpecies eſt præter modum grauis congerendi auri, quæ argumentum quidem habet plauſibile & ipſo aſpectu pergratum, atqui prætextu iſtius amabilis beneuolentiæ probat tandem extremam delituiſſe auaritiã. C *Perſequentes retributionem.* Iniuriam contumeliámve ab inimicis illatam ad memoriam reuocantes, eíſque qui ſe contriſtarunt, ſtudioſè procurantes rependere vicẽ. Id quod inſignis malitiæ eſt ſpecies. quamobrem multa cum ſedulitate interdictum legimus nõ in nouo tantùm, ſed & in vetere teſtamento: malitiam enim vnuſquiſque (ait) proximi ſui ne memineritis in cordibus veſtris. Maximè enim conuenit vnumquemque popularem eſſe & affabilem, multò tamen magis oportet principem purum eſſe & immunem ab hac nequitia, vt ne per inimicitiam de his qui aſtant iudicãdi, ferat ſententiam: vt ne qui portus eſſe debuit, fiat ſcopulus. *Pupillis non iudicantes.* Hoc eſt, minimè defendentes iura orphanorum, vt legitimis ſuis facultatibus perfruantur. *Et iudicium viduarum non animaduertentes.* Obſeruandum eſt, quia non additur in hac ſerie, flagitij quiduis aut maleficij illum admiſiſſe: ſed quòd non ſit exequutus bonitatem iudicij, in ordine malitię reponitur. Sanè D & in nouo teſtamento eundem in modum. Qui enim eſurientem non pauiſſe deprehendentur, in illum emittentur gehennæ ignem, non quòd aliena rapuerint, ſed quòd ſuas ipſorum facultates nõ diſpertiuerint in vſum egentium, quemadmodum ſanè nunc hi etiam coarguuntur. non quòd alienis facultatibus inhiarent, aut per potentiam opprimerent: ſed quia egeſtoſis ac pauperibus manum non porrigerẽt adiutricem. *Propter hoc, hæc dicit dominator dominus Sabaoth, qui præpotẽs eſt Iſraël.* Hoc eſt, qui præſidet populo. Non ſimpliciter appoſuit dynaſtes, hoc eſt, qui imperio plurimum pollet: ſed & memoriam ipſis renouat beneficiorum in eos præter omnium ſpem collatorum, pœnarum etiam grauiũ quas ſuſtinuerant: ex quo ſæpius à rectitudine aberrãtes, nec

tamen

tamen minore perfruentes Dei patientia, in ſocordiam A reuoluebantur. Vult hoc docere, quia illi poſſibile eſſet, reos peragere ac perſequi quando vult: nec expectanda illi eſt vlla opportunitas rei gerendæ, aut commoditas temporis: ſed ad nutum ei propendent omnia, ſúntque velut in procinctu adornata. *Væ qui fortes eſtis in Iſraël: nõ enim ceſſabit furor meus contra inimicos meos.* Quid vtique iſtis eſt miſerius qui Deum habent hoſtem ſibíque infenſum? Porrò, non conquieſcet, dicebat, non eò vt illos ad deſperationem adduceret: ſed vt timorem exaugens ad pœnitentiam inuitaret. Hanc enim particulam, Non conquieſcet furor ſiue indignatio, formidabiliorem reddit, magíſque terrificam, quod ſequitur nempe, Contra inimicos meos.

γνώμη memorabilis.

Nihil enim ſic conſueuit exacuere iram Dei, vt iniuſtitia per principum violentiam aduerſus pauperes commiſſa. Væ autem fortibus, dicebat, non potentiam vllam aut principatum traducens ſimpliciter: ſed eam fortitudinem quæ per malitiam inualeſcit. Hîc namque fortitudinem dicit, non eam quæ B corporis eſt: ſed principatum ambitu rerúmque opulentia quæſitum. *Et iudicium faciam de inimicis meis.* De inimicis meis exigam ſupplicium. Inimicos ſuos dicit qui inimiciter abutuntur pauperibus, dum eis inſultant quòd tales ſint. Eò hoc dicebat, vt noſſe poſſis iniuſtitiæ iſtius magnitudinem. *Et inducam manum meam in te, & excoquam te igne ad purum.* Vt diſcas, qualis ſit ira Dei, & quę ab eo irrogatur pœna. Non poſtulo ſolum, vt mihi luant commeritas pœnas: ſed vt eruditi ſuppliciis ad meliorem vitæ frugem ſe recipiant. Et excoquam te igne, ad purum, ait. Itaque ſi quando caſtigemur, non tunc æquum eſt grauatim ferre eam caſtigationem: ſed mox vbi peccauerimus, dolendum nobis eſt. Peccatum quidem fœdam eluuiem operatur, quam expurgat pœnæ inflictio. Quid illud eſt, Ad purgationem ſiue ad purum? Vt ne vllum ſordis veſtigium reſideat penes te. Quod enim auro eſt ignis, hoc ignauis irrogatio pœnæ. *Inobedientes verò perdam, & auferam omnes iniquos à te, & omnes ſuperbos humiliabo.* C Qui enim (ait) inſanabiliter ægreſcunt animis, neque obſequũtur pœnis eruditi, diſperibunt.

γνώμη.

Ex horum enim vita quid emolumenti ſperandum eſt affore, quando quandiu viuunt, noxam inferunt & ſibi & aliis? Cæterum qui expenſa in illos animaduerſione, meliores fieri poſſunt, perſtant. Mihi proinde hîc videtur ſubobſcurè quidem captiuitatem inſinuare. *Et præficiam iudices tuos, ſicut priùs: & conſiliarios tuos, ſicut ab initio.* Hoc loco aſcenſum eorum ſiue reditum denunciat, ſublatis videlicet è medio iis qui incurabili ægritudine laborarant, & ad rectitudinem vitæ ſe recipientibus qui poterant ſpecimen exhibere ſuę diligentiæ. Reliquam inſuper medelæ ſpeciem addit nec intempeſtiuè, videlicet adminiſtrationem ſeu præfecturam probatorum principum & conſiliariorum copiam qui boni ſint: vt patres ciuitatis vndecunque ad priſtinam redeant ſanitatem, dum obſequenter paret medicamentis, medicíque adſunt quamoptimi. D Beneficij nec mediocris loco habendum eſt, ſi contingat nanciſci principes bonos. *Et poſt hæc vocaberis ciuitas iuſtitiæ, metropolis Sion.* Atqui nullo vnquam loco deprehendimus nomen hoc impoſitum eſſe Hieroſolymorum ciuitati. Sanè hanc appellationem à rebus ipſis ei aſtruit: nobis verò ex vſu fuerit, ſiquando Iudæi ex nobis repoſcent nominis iſtius Emmanuel interpretationem.

עמנואל Nobiſcũ Deus.

Eſaias nãque confirmauit Chriſtum hoc nomine vocatum iri, nuſquam verò vocatus legitur. Nobis licuerit iſtis reſpondere, quia ſignificatio rerum quas geſſit, erat illi hoc nomẽ impoſitura, quemadmodum ſanè etiam hoc loco. *Cum iudicio enim ſaluabitur captiuitas eius, & cum eleemoſyna ſiue miſericordia.* Cum iudicio, hoc eſt cum iuſtitia, ſupplicio & vindicta de hoſtibus ſumendis. Cum eleemoſyna, hoc eſt, permulta erga homines benignitate Dei. Duo hîc pollicetur eis dona, & quidem maxima. Prius, quòd qui eos abduxerant in captiuitatem, daturi eſſent pœnas. Alterum, quia fuerãt perfruituri proſperiore clementia temporis: quorum vnumquodque ſufficiebat per ſe illis maximam adferre animi voluptatem. Iam verò vtrunque dum concurrit, indicibilis animo oboritur iucunditas, præſertim quum cupiat oſtendere, quia poſt longam captiuitatem non luerint pœnam ſuis flagitiis dignam, & proinde ſua eraſerint peccata: ſed per eius benignitatem ad patriam reducũtur, quò fit vt eorum ſalus miſericordiæ potius quàm retributioni aſſcribenda ſit aut compenſationi. Adiecit, Et cum eleemoſyna. *Et conterentur iniqui & peccatores ſimul.* Species etiam hæc beneficij in eos collati tertia eſt, vt nemo ſuperſit qui alios abducat à rectitudine & in fraudem errorémve pelliciat: ſed nequitiæ magiſtros B quàm longiſſimè amoliatur.

pro ἄνιμοι lege ἄνομοι.

Et qui dereliquerunt dominũ, † conſummabuntur. Impij, ait, diſperibunt. *Ideo nunc confundentur per idola ſua, ob quæ ipſi voluerunt.* Equidem nõnulli dicta hæc præſenti tempori accommodare nituntur: ſed nec illos incuſabimus, magis rerum tenorem continuationémque ſequemur.

† συντελεσθήσονται, conſentiente Aldo. Hie. habet conſumẽtur.

Sunt enim hæc quæ euentura dixit ipſo ſtatim hoſtium ingreſſu. Quo ſiquidem tempore barbarus regionem excurſionibus depopulatus eſt, ciuitatémque circunſedit, omnes denique quaſi medios haberet retibus implicitos, nemo adfuit qui ſuppetias ferret & vlciſceretur: nemo qui nubem illam diſpelleret, quòd deſeruiſſet eos Deus: iure id quidem optimo. Nam ipſa rerum doctrice experientia, multa confuſio aſperſura eos erat qui idola colebant, ob quæ volebant, ait, circa quorum culturam ſtudia ſua collocarant. *Et erubeſcent in † ſculptilibus ſuis, ob ea quæ fecerunt.* Obiurgationem ponit in ordine narrationis. Abundè enim poterat eos ſuppudefacere modus talis C conficiundi ſibi idola, etiam ante rerum exitum. Quid enim vſquam eſt indecorum magis & pudendum, quàm ſibi Deum aliquem confingere? *Et confundentur ab hortis, in quibus ſuam concupiſcentiam expleuerunt.* Non enim ſtatuas modò ſimulachráve proni venerabantur, ſed & hortenſes colebant arbores. *Erunt enim quaſi Terebinthus quæ folia ſua deiecit.*

† Exẽplar habet γλυπτοῖς, pro quo Aldus κήποις, & pro ἐποίησαν, Aldus ἐπεθύμησαν.

pro Terebintho, Symmachus vertit δρῦς, quercus.

Num ij ſignantur qui ciuitatem incolebant? Porrò ſimilitudinem arboris huius præteriit indictam, quòd planta eiuſmodi vernacula illi patriæ ſit admodum & apud eos numeroſa, ſimul quia vbi primùm adoleſcit, floret ſupra modum, & vernanti coma pullulat. Eadem mox vt folia decuſſerit, extremam oſtentat deformitatem. *Et ſicut hortus non habens aquam.* Hæc quoque ſimilitudo ſecunda, priore eſt dilucidior, fidémque facit eorum quæ in priore dicta ſunt. Horto enim germinante ac florulento vt nihil eſt iucũdius: ita deſtituto coma virenti nihil inamœnius. Vtraque hæc in illa metropoli fuerunt. D Vt enim fuerat numerata ſemper inter optimè inſtitutas ac ſplendore nominis claras, innumeríſque exculta ornamentis: ita demum omnibus abiectior effecta eſt, præque cæteris dedecoroſior. Vſque adeò derepẽte diuitias à ſe excuſſit totius ſui decoris. *Et erit fortitudo eorum quaſi ſtipula ſtupæ.* Priores quidem ſimilitudines aſſumptæ ſunt ad ingerendum eorum animis mœrorem: hæc autem ad declarandam infirmitatem ipſorum inducta eſt. Omnes verò plurimũ habent euidentiæ & perſpicuitatis, rémque dilucidè & cum emphaſi exprimunt. Quaſi ſtipula ſtupæ. Hoc eſt, imbelles. *Et opera eorum quaſi ſcintilla ignis.* Oſtendit hîc quia in ſua quique domo ac familia mala operarentur. eóque captiuitatem ſibi pepererunt. *Et fornacem ſuccenderunt.* Quemadmodum enim ſcintillæ incidentes in ſtu-

Incidẽtes ſubaudi, τῷ ϛυπίῳ. in ſtupã.

pam exuſcitant ignem: ſic horum peccata in vnum ag- A
geſta diuinam incenderunt iram. *Igne conſumentur iniqui & peccatores ſimul, & nō erit qui extinguat.* Iterum ſalutem denegat propter iam dictam cauſam: non vt ſpem abiiciant ſuæ ſalutis, magis vt hac ſaltem ratione, creſcente in eis timore à ſe lentorem inertiámve animi excutiant. Hîc prætereà aliud quiddam tacitè innuit, nempe inexpugnabilem eſſe Dei potentiam, nec vllum eſſe qui ex aduerſo ſe opponat, eo feriente & de peccatoribus expetente vltionem, quíque valeat abſoluere ab his quæ
Cap. 11. inuexerit malis. *Verbum, quod factum eſt ad Eſaiam filium Amos.* Liquet hinc non vno & continenti tempore, prophetas ſua edidiſſe oracula omnia: ſed pro diuerſa qualitate temporis (dum numine aſpirarentur) quaſdam enunciabant † inciſiones, quæ tandem conſcriptæ librū vnum ſua omni parte abſolutum perfecerunt. Eóque ſic capit exordium. Atqui non hinc modò manifeſtum nobis euadet id & euidens: ſed & ex his per quæ progreſſus etiam tempora annotat. nunc quidem dicens B
annum quo ingreſſus eſt Nathan in Azotum: nunc verò, Et factum eſt anno quo mortuus eſt Ozias rex, Vidi dominum ſedētem ſuper ſolium excelſum & eleuatum. Non enim quemadmodum Pauli epiſtolę & Euangelia in vnum contracta ſunt, itidem & prophetiæ: ſed quod priùs dixi, pro diuerſa qualitate temporum conſcriptæ ſunt. quare & aliud hîc ſumit exordium ſui ſermonis. Neque ob eam modò cauſam: ſed & propter ſuſceptum ſemel argumentum de quo erat ſermonem habiturus, maximè vt prophetiæ in ſuas quæque claſſes ſeponerētur, eſſētque earum intelligentia ſublimior. Etenim de gentium vocatione, de ſplēdore prædicationis, de Dei cognitione propaganda per vniuerſum orbem, déque pace quæ terrā occupata erat, nobis ediſſerit. De eiuſmodi dogmatis tractaturus, Iudææ interim commeminit & Hieruſalem, nec id abſurdum aut nouum. Quod enim dicebatur, prophetia erat propriis nomenclaturis quadamtenus adumbrata: quanquam & Dauid pſalmū C
Deus iu- dicium tuum. conſcripturus ſeptuageſimum primum, eum inſcripſit nomine Salomonis. Aliquantum enim progreſſus, Salomoni tribuit multò maiora quàm conueniebat aſſcribere eius dignitati, veriùs autem quā agnouerit omnis hominum generatio naturáve. Illud enim, Ante ſolem permanet nomen eius: Et, Ante lunam thronus, & quæcunque talia occurrunt, nemo eorum qui etiam vehementer delirant, fateatur dici de humana natura. Sed &
Gen. 49. Iacob. Quum nunc dicturus hæc foret Eſaias atque adeò plura his prædicit. Etenim cum gentium vocatione mortem adiecit, reſurrectionem ſimul & tempus quo affuturus erat. Nec tamen palàm ea euulgauit Iacob: ſed ſub inuolucro nuncupaturæ filij texit quæ fuerat dicturus, & ad hunc modum ea prædixit quæ euentura contemplabatur, quum Iudæ loqueretur, prout teſtimonio fuit rerum exitus, quas præcinuerat cum laude geſturum eſſe Iudam. Neque enim Iudas expectatio. fuit gentium. At ne tunc quidem tribus Iudæ illuſtris fuit, quan- D
do publica adminiſtratio ipſorum exoleuit ac defecit: imò iſthæc omnia aduenīente Chriſto facta ſunt. Quòd ſi tantillum ſuppuderet Iudæos qui † particulam hanc prophetiæ dolo malo interpretantur, imò abrogant: maximè quidem nec difficilè reuinci poſſent per ea quę dicta iam ſunt, modò aliquis ſolerter prophetica ipſa oracula adimpleta, totámque ſententiam decenti cum attentione examinans, dicta accommoder factis. Ex abundanti itaque copia liceat iſtis oppilare † os, non per ea quæ per Chriſtum dicta ſunt: ſed ex iis quæ per ipſorum patriarchas ſunt prædicta. Hoc vt manifeſtum fiat, pro virili connitar, oſtendens multa quidem à prophetis dicta eſſe in eos qui † ambitu graſſabantur ad occupandos magiſtratus. Porrò ea oracula in ipſos recide- A
runt qui ex illis erant. Exempli gratia, ſimul atque dixero hiſtoriam vnam & alteram, arbitror aſſequuturum me propoſitum ſcopum. Etenim quādo Iacob, Simeone & Leui ad ſe accitis, quæ ipſis euentura eſſent, prædicit: ſic dicebat, Simeon & Leui fratres. Dein eorum iniquitate palàm tradūcta & increpita iniuſta cæde quā exercuerant in Sichimitas, progreſſus aliquantum ait, Diuidam eos in Iacob, & diſpergam eos in Iſraël. Nemo autem videat hoc in Leui ac Simeone eſſe factum: ſed in tribubus quæ ab vtroque profectæ ſunt. Etenim tribus Leuitica diſperſa eſt, quando vnaquæque partem ipſius tribus obtinebat decimam. Siue etiam tribus Simeonis quæ eandem propemodum diſperſionem perpeſſa eſt, dum ſe porrexit, & ſortitò extendit per vniuerſas alias tribus: nec vt alia quæuis tribus, accepit ſortitionem ſuæ coloniæ coūnitam & inter ſeſe conſpirantem. Iacob inſuper tot à patre acceptis benedictioni- † à patre Iſaac.
bus, ne vna quidem perfruitus eſt. Ipſius enim pater illi B
prædixerat affuturam exuberantem copiam prouentus annui: quódque Eſau perpetuò dominaretur. Atqui vix etiam huic ſuppetebant neceſſaria, ſuámque familiam alebat conductitia mercede. Tantum inſuper abfuit, vt dominium obtineret in fratrem, vt ſibi etiam malè metueret ab illo, & extremè periclitaretur, ac ſemel duntaxat magno cum timore factus illi obuius, magnopere optabat poſſe fuga conſulere ſuæ ſaluti. Ad hæc igitur quid nobis dicendum? Quòd mendax ſit prophetia? Abſit. Imò quia mos hic eſt prophetis creberrimus, vt dicant quæ euentura ſunt aliis ſubiectis perſonis, & interim abutantur aliorum nominibus, pro aliis: id quod in Chanaan factum cernitur. Neque enim videmus illum fratribus ſeruiuiſſe, nec verò ob id inefficax fuit aut intercidit patris in illum maledictio: ſed exitum ſortita eſt in Gabaonitis qui ex genere Chanaā prognati ſunt. Etenim quod in ſerie execrationis illius dicebatur, erat
C prophetia. Tot itaque & iſtius generis permulta exempla quum ſuppetant nobis, quę nos edoceant, quoniam non pauca eorum quæ dicta ſunt, de aliis quidem dicēs propheta, in alios reciderunt, quódque nominibus abuſi ſint prophetæ: quid mirabile videri debeat, ſi nunc quoque propheta nomen præferens Iudææ & Hieruſalem, ad eccleſiam præludit? Ipſi enim quum ſermo eſſet ad eos qui erga dominum ingrati, prophetas etiam neci contraderent, exurerent eorum libros, altaria ſuffoderent: meritò velamen ipſis imponebatur in lectione veteris teſtamenti, iuxta beatum Paulum. Quòd ſi libri intercidiſſent, nunquid poterāt intelligere vim prophetiæ, quæ de Chriſto erat? Nunc quando ipſum præſentem & miracula edentem, in plenitudine propriæ virtutis conſiſtentem, argumentum inſuper ac ſpecimē exhibentem concordiæ conſentientis cum patre: nihil veriti ſunt, neque conquieuerunt, donec illum affigerent cruci. Imò ne ab his quidem ſibi vllo modo temperauerunt qui de eo loquebantur, quos propterea continuò opprimebant etiam lapidū iactu. Eam ob rem propriis & vulgariter notis nominibus acquieſcūt prophetæ ac immorantur perlibenter, tali prætextu perſonæ ſuas obſcurantes prophetias. Nam quòd de Iudæa & Hieruſalem ſermo hic non ſit: producta in medium magnáque ſententia, † quæ iam dicta ſunt, exactè noueri- dictione.
mus: *Quia erit in nouiſſimis diebus manifeſtus mons domini.* Obſerua exactam diligentiam prophetæ dicentis, non quæ facta modò ſunt, ſed & tempus adnotantis. Etenim ſecundum id quod ait Paulus, Quando autem Galat. 4.
venit plenitudo tēporum. Et alio in loco rurſus, In diſ- Epheſ. 1.
penſatione plenitudinis temporum: ad eundem ſenſum dicit propheta, In nouiſſimis diebus. Vocat autem nomine

nomine montis Eccleſiam ſimul & inexpugnabilem A
dogmatum eius traditionem. Quemadmodum enim, montibus licet quis obuallet & obiiciat militum millia decem: & hi quidem intorqueant arcus, iſti euibrent haſtas & eiaculentur, illi genus omne molitionis admoueant & bellica machinamenta, illa vt adſint omnia, nihil noxæ aut detrimenti inuehent ſoliditati montium. Illinc potiùs ſecedere cogentur conſumpta inaniter ſua fortitudine. Sanè idipſum contigit ad vnum omnibus qui oppugnarunt eccleſiam: hæc quidem inconcuſſa perſtitit, illi è diuerſo deperdita propria virtute, indecoris infamiæ notam incurrerunt: dum eam feriunt, euaneſcunt: dum iaculantur in eam, imbelles redduntur: dum cædunt flagris, ab his vincuntur qui malè affecti ſunt. Ita enim modus hic victoriæ ſanè quàm admirabilis eſt: nec hominibus, ſed ſoli Deo (qui poteſt) aſſcribēdus. Nec admodum eſt mirabile eccleſiam viciſſe, ſed quia ſic vicit. Inſectationes perſecutionéſque perpeſſa eſt, innumeris modis contuſa eſt, & minutim diſcerpta: B
nec tamen inferior euaſit, imò emerſit effuſior: & eos qui aduerſus eam talia moliebantur, redigebat in nihilum, tantum erat vt illi patienter tolerarent, quod & Adamas ferro admotus facit, ab ipſo dum feritur tantùm, ſolidam illam vim ferri ipſum percutientis diſſoluit. Stimuli inſuper aduerſus calcitrones, ipſi quidem nihilo ſiunt hinc obtuſiores: pedes verò calcitrantium cruentant. Sanè hanc ob rem, eccleſiam vocauit montem. Quòd ſi metaphoram non admittit Iudæus: vel ex domeſtica, ſibíque familiari ſcriptura accipiat argumentum. Hic enim idem propheta prædixit lupos & agnos paſcua herba in commune vſuros, Deum quoque ſibilaturum ad muſcas & ad apem: & quia fluuium violentum adduceret aduerſum Iudæos, eò quòd hi habere noluerint aquam Siloë. quæ quidem ſi quis pergat excutere per ſingulas dictiones & interpretari, intelliget vix vllo acumine ingenij, vlláve commentatione apprehendi poſſe. At certè quiſquis approbat quæ per C
cum loquēdi tropum innuuntur, multiuariam † deprehendet ſententiarum conſequentiam. Quid igitur inſinuant nobis, quæ per iam dicta ſcripto conſignantur? Per lupos quidem & agnos, hominum mores: illi quidem efferati & beluæ in morem agreſtes, hi autem cicures ac placidi. Per muſcas verò, impudens planè obſcœnitas ac turpitudo Ægyptiorum: denique per fluuium, violenta illa innuitur fortitudo barbarici exercitus: Itémque per Siloah, inſinuabatur manſuetudo & placabilitas eius, qui tum Rex imperabat populo Iudaico. Aduerſum hæc occurrit nemo qui controuertat, etiam eorum qui vehementer deſipiunt. Quemadmodum enim illa aliis ſunt expreſſa nominibus: ſic & immotam ſoliditatem, ſublimitatem, inexpugnabilem & inuictam poteſtatem eccleſiæ velut ænigmate indicauit appellatione montis. Etenim propheta alter eos qui totam ſpem ac fiduciam ſuam in Deum proiecerunt, confert monti, perſpicuè volens oſtendere talium vim eſſe inuictam. Res hæc dilucida adeò eſt, vt nulla deinceps egeat per ſermonem interpretatione. Ipſa enim rerum natiua indoles ad eum modum, vocem edit tuba quauis clariùs reſonantem, exhibens omnibus ſpectandum decus ac ſplendorem eccleſiæ. Non enim iſte ſol tanto nitore ſplendeſcit, non item lux ex ipſo emicans illuſtre adeò iubar effundit, vt res geſtæ ab eccleſia. Etenim domus Dei ſuper montes altiſſimos collocata eſt. Quo igitur pacto queat id interpretari Iudæus? Nuſquam enim legimus Iudaicum templum in ſummis montibus eſſe exædificatum: Eccleſiæ verò poteſtas ipſos pertingit cœlos, & tanquam domus ſupra verticem montium poſita omnibus ſe exhibet conſpicuam. Vſqueadeò ipſa, multò etiam ampliùs omnibus inclaruit. *Et exaltabitur ſuper colles.* Hoc ipſum rurſus interpretatus eſt, quod nullo vnquam tempore contigit fieri in templo illo: ne tunc quidem, quando videbantur Rempublicam quamoptimè adminiſtrare. Quomodo enim, quando & ab ipſis Iudæis nec ſemel affectum eſt inſigni ignominia, barbarorum denique manibus ex hominum conſpectu ſublatum eſt. Contrà, Eccleſiæ fortitudo oppugnata quidem eſt, † quàm † deſit ſi quidem illud fuit, atrociùs & immaniùs multò: ne ſic tamen ceſſit vnquam ſe oppugnantium manibus, imò ſublimior effecta eſt & illuſtrior, quum hoſtium inſidiis appeteretur. Sanè tunc emicuerunt numeroſæ turbæ martyrum, tunc confeſſorum frequens multitudo inclaruit, animæ tum ipſa ferri duritie rigidiores ſe eſſe declarabant, eóque expreſſiùs aſtris ipſis ſuum diffundebant ſplendorem. Corpora quidem minutim concidebantur, at mens inuicta manebat, prævalebat & coronabatur. Quis vidit, quis audiuit cædem geſtare coronam? Iugulationem operantem victoriam? Tum etiam exercitus ſplendidior euaſit, quando viſi ſunt plures iugulari ab hoſtibus. *Et venient ad eam omnes gentes.* Progreſſu ipſo euadit propheta explanatior, ſuíque ſermonis retegit velamen, proinde & prophetiam exhibet dilucidiorem, oráque Iudæorum confuit abſolutiùs. Hoc enim oraculum ſuo templo Iudæi non poterūt accommodare, etiamſi nimiſquam ſint impudentes, nec ſciant ſuppudeſcere, quandoquidem legis edicto, gentibus interdictum fuit ingreſſu templi, etiam atque etiam prohibitum ne illud ſubirent: quandoquidem lex etiamnum multa cum interminatione ipſis interdicebat commercio ac permixtione gentium, próque eiuſmodi extremam repoſcebat pœnam. Certè propheta Aggæus ſuam omnem prophetiam in hoc conſumpſit, id intentans criminis loco, interminans ſupplicium, pœnas repoſcens, quòd indecorè, nec vt conueniebat ſibi aſcíſcerent generos. Atqui noſtra, talia non ſunt. Eccleſia enim omni cum impunitate, expaſſis ſinibus quotidie excipit & reclinatis manibus vniuerſas vndecunque terrarum gentes. Etenim primi illi doctores dogmatum noſtrorum, hoc ipſum vt facerent, mandatum acceperunt ab vnigenito, hac confeſtim exaudita voce: Profecti docete omnes gentes. Animum mihi aduerte, quomodo propheta non ſolam ſubindicauit gentium vocationem: ſed & expromptam & alacrem adiecit earum obedientiam. Non enim dixit, onera grauatim ferent aut ingemiſcent: ſed venient. id quod alter propheta dilucidius oſtendens dicebat: Nequaquam docebit vnuſquiſque fratrem ſuum, dicens: Cognoſce dominum, quia omnes cognoſcent me à paruo vſque ad magnum inter eos. Proprer Iudæos enim creatura etiam ipſa in primaria elementa reſoluta eſt, aſſiduæ illis intentatæ ſunt comminationes, continua ſupplicia. Miracula alternis ſibi ſuccedentia, prophetarum varij diſcurſus, legiſlatoris timor, bellorum intentatæ comminationes, excurſiones impreſſionéſque barbarorum, iræ & vindictæ in eos à Deo immiſſæ, animaduerſiones è cœlis in eos inuectæ, & nihilominus perſiſtebant præduræ ceruicis & incircunciſi, quemadmodum dicebat Stephanus, rigidi ſiue præfracti & nec Act. 7.
facilè condonantes. Ad gētium verò vocationem ſatis fuit nudū ac tenue verbum, ſoláque auditio. etenim cōfeſtim accurrerunt omnes. Quòd equidem Dauid ipſe ſubindicans, dicebat: Populus quem non cognoui, ſeruiuit mihi. Proinde admirans hic tam celerem obediētiæ modum, adiiciebat: In auditu auris obediuit mihi. Hoc ipſum & Iacob obſcuriore multò ſermone ſubindicans dicebat, Ligans ad vineam pullum ſuum, & Pſal. 17. Gen. 49.

clauiculis hederæ seu capreolis vineæ pullum asinæ suæ. Nam quis aliquando vidit pullum hedera adstrictum? Et astantem vineam, & pullum non eam abligurientem & depascentem? Id quod nemo de brutis concesserit: de hominibus id fuerit factū multa cum sedulitate. Etenim Iudæi innumeris obuincti ceremonialibus ligaturis, contriuerunt iugum, disruperunt vinculum, sicuti dicit propheta. Gentes verò quum nulla tali obligatione adstrictæ essent, propensius obedierunt (quasi si pullus alligetur helici hederæ) nec quicquam labefactarunt eorum quæ iussæ sunt facere, sed astiterunt multam ostentantes obedientiam. *Et ibunt populi multi, & dicent: Venite & ascendamus ad montem domini & ad domum Dei Iacob.* Vide, vt hi chorum celebrent, festos agant dies, mutuis se adhortantur verbis. Doctores denique fiunt omnes. Non vna gens, non altera, non tertia: sed perquam multæ eò concurrunt. Venient enim (ait) populi multi & ex diuersis regionibus ac prouinciis, quod sanè de Iudæis nunquam cōtigit dici posse. Sed & quidam eorum licet accesserint, pauci quondam proselyti & hi multa cum difficultate, neque hi vnquam dici potuêre gentes, sed proselyti. Proselyti enim ad te transibunt, tibíque erunt serui, ait scriptura. Quòd si propheta immoratur metaphoræ, vocans mōtem etiam domum Dei Iacob, ne mireris. Vt enim anteuerti dicere, nunc quidem propemodum explanat rem & apertiùs eloquitur, nunc verò suam tegit & obumbrat prophetiam. Illud quidem eò facit, vt iis qui perspicaciore sunt intellectu, occasiones præbeat simul intelligendi quæ dicuntur: hoc verò, vt perfidorum impetum insolescentem ac tumultuarium cohibeat. Sermonem suum nullo non loco exornat varietate mirabili. Quia verò dixit Deum Iacob, nihil est dilectissime quòd turberis aut interstrepas. Etenim vnigenitus Dei filius, etiam Deus Iacob erat. Ipse etenim legem dedit & inter Iudæos stupenda illa miracula edidit ad vnum omnia. Idque nosse liceat maximè ex lectione veteris testamenti. Iam quando Iudæi nullam rationem ineunt noui testamenti, Hieremias siquidem ait: Statuam vobis testamentum nouum, non secundū testamentum quod disposui cum patribus vestris, declarans quia legis vtriusque idem fuit conditor. Quia verò idem eos eripuit è iugo Ægyptiacæ seruitutis, hinc intulit: In die qua apprehēdi manum meam, vt educerem eos de terra Ægypti. Quapropter idem eos eduxit, & omnia illa quæ in Ægypto gesta sunt, & in eremo edita sunt miracula, idem ipse fecit: *Et annunciabit nobis viam suam, & ambulabimus in ea.* Vides, vt aliam quandam legem efflagitent? Viam enim consueuit scriptura accipere pro Dei mandatis. Quod si de priore testamento intellexisset, vtique non dixisset: Annunciabit nobis. Illud enim testamentum prius nulli non manifestum fuit, perspectū omnibus & familiariter notum. Quódque hęc dicamus non animo fallendi: quæ dicta iam sunt, sufficiunt abundè illos aspergere impudenti ignominia. Non enim modò viæ commeminit, sed & qualitatem dicit istius viæ, multáque vt internosci queat, addit insignia, quippe qui adiecit: Ex Sion enim exibit lex, & verbum domini de Hierusalem. Ad hæc ne hiscere quidem poterunt Iudæi, nimisquam licet sint impudentes. Siquidem hæc quòd dicta sint de nouo testamento: ex loco, ex tempore, & per eos qui legem exceperunt, per rem quoque gestam secundum eam legem, sed &, vt ingenuè dicam, ex omni parte testamenti illius colligere liceat & nosse. In primis quidem à loco, nempe à monte Sion. Lex enim illa per Mosen data est in monte Sinai ipsorum progenitoribus. Qua igitur ratione dicit hîc ex Sion? Nec illi satis fuit locum

τῇ ἕλικι, quæ species 3. est hederæ. Diosc. 2. cap. 199.

προσήλυτοι, aduenæ, peregrini. גרים.

Via Dei mandata eius.

A modò indicasse: sed & tempus adiecit. Non enim dixit, ἐξῆλθε νόμος, exiuit lex: sed ἐξελεύσεται νόμος, exibit lex, quòd sanè temporis est futuri & index rei nondum gestæ. Lex enim per multos antè annos promulgata erat, quàm hæc diceret propheta: post plures etiam danda fuerat noua, qua de re non dixit, Exiuit, sed exibit, hoc est, post hæc. Rursus ad eundem confugit locum, dicens: *Et verbum domini de Hierusalem.* Exacta cum diligentia hîc constituit insigne quo internosci posset nouum à vetere testamento. Etenim nunc quidem in monte sedens sublimia illa & apice cœlorum digna prorsus mandata lege sanciebat: nunc verò in Hierusalem moram trahebat. Propheta igitur & locum & tempus indicans, eos quoque annectit qui eam legem erant excepturi, vt omni ex parte ora oppilaret reclamantium. Quínam igitur erant eam excepturi? Num populus ille Hebræorum & Iudæi? Nullatenus, sed qui ex gētibus. Eóque intulit: *Et iudicabit inter gentes.* Pecu- B liare enim munus legis est sententiam ferre inter litigātes, & litem dirimere. Sanè quòd non de vetere hîc sit sermo, ex ipsis rebus perspicuum euadit. Neque enim sabbathismū illum obseruamus, non admisimus circuncisionem, nō illorū item dies festos, ne tantillū quidem veterum ceremoniarum. Audiuimus siquidem dicentem Paulum, Quia si circuncidamini, Christus vobis nihil proderit. Et, Dies obseruatis, & menses, & tempora & annos. Timeo ne fortè frustra laborauerim in vobis. Vnde liquet quia sermo hîc est de nouo. Est enim sui iudicij sententiam pronunciaturus inter gentes, quemadmodum ait Paulus: In die, quando iudicabit Deus occulta hominum. Quánam iuris formula iudicaturus est? dic mihi. Secundum testamentum vetus? Nullo modo. Sed secundum euangelium meum. Verba quidem vidisti differentia, sententiæ tamen consentiunt. Esaias ait, Iudicabit in medio gentium: Paulus verò, iudicabit secundum euangelium meum, *Et arguet populum* C *multum.* Eos nimirum qui inter se bella conciuerint, cū transgressoribus legis. Idque perspicuè docens, dicebat Christus. Non ego iudicabo vos, sed sermo quem locutus sum, ille iudicabit vos. *Et concident gladios suos in aratra, & lanceas suas* (aliâs) *tela ferrea & spathas. Et nō accipiet gens contra gentem, gladium, & nequaquam vltrà discēt præliari.* Non acquieuit prophetæ animus in prioribus signis. Veritas enim opulēta admodum est & copiosa. ob quam rationem, insignē notam ponit, qua à vetere nouum posset internosci testamentum, quod per vniuersum orbem terrarum splendescebat. Quod quæso illud est? Pax, bellorúmque abrogatio. Hęc enim quum fient, ait, tanta legitimè viuendi conditio & æquitas occupabit vniuersum terrarum orbem, vt & ipsa belli arma per fabrilem excusionem vertentur in instrumenta agricolationis. Id quod nemo videre potuit factum per Iudæorum tempora, imò res omnis in diuersum abiit. Quo enim tempore floruit Respublica Iudæorum, nul- D lo vnquam tempore interquieuerunt, quin vel cum hostibus prælio congrederentur, vel ipsi oppugnarentur, illis eos aggredientibus diu interdum, nonnunquam remissius. Etenim qui è vicino habitabant, imò veriùs qui in ipsa Palæstina commorabantur, plerunque eis facessebant negotia perplexa admodum & permolesta. Denique illi extremum intentarunt periculum. Veritatem horum manifestam quidem reddit & perspicuam Regnorum historia, quæ tota in vniuersum cōmoratione hostium pertexta est. Quin & prophetiæ omnes quæ tum gerebantur, luculenter edocent, exprimentes hæc: & quæ euentura illis essent, præsaga voce denunciantes, & ex ipsa, propè dixerim, die, qua ab Ægyptiorum tyrannide sunt manumissi, per vniuersum tempus, suam omnem

ἀνὰ μέσον, νόμου arbitror legendum κριτοῦ.

ζιβύνας.

omnem vitam in bellis consumpserant. Atqui nunc non sic, sed perquam multa pace orbis perfruitur. Etiam si bella quædam geruntur, non tamen perinde ac gesta sunt sub priore testamento. Illa enim ætate ciuitas aduersus ciuitatem concurrebat, confligebant prouinciæ aduersum prouincias, bellis collidebantur populi, populos è vicino adorti: quin gens vna in multiuarias partes per seditionem scindebatur. Lecto libro Iosue ac libro Iudicum, facilè quis intelliget, quot quantáve prælia breui tum tempore Palæstina exceperit. Nec id modò fuit illis graue ac molestum: verum, quòd lex iussisset armaturam penes se recondere. Iudæos omnes: à qua seruitute nemo erat immunis. Nec apud solos Iudæos lex ea inualuerat, sed & vbilibet occuparat orbē: quandoquidem & Rhetores & Philosophi aliud nihil possidentes, quàm pallium breue & humero-tenus astrictum, ad bellum accersebantur, & eò adigebantur, vt scutum tractarent manibus, & in acie consisterent. Siquidem Socrates, Sophronisci filius, qui ob tranquilli- B tatem vitæ & indefessum philosophiæ studium apud Athenienses celebritate nominis inclaruit, semel & iterum stetit in acie. Demosthenes Atheniensium Rhetorum vertex à declamatorio suggestu subinde prodibat ad bellum. Quòd si lex nulla rhetoras ac philosophos ab ineundo bello exemit, vix crediderim alium aliquem è vulgo perfruitum esse immunitate ac vacatione belli. Atqui nunc nihil horum fieri videat quis. Ex quo enim emicuit sol iustitiæ: vsque adeò ciuitates, populi, gentes ad vnam omnes abhorruerunt vitam traducere inter istiusmodi pericula, vt nullam nouerint tractare bellicam machinam: sed intra ciuitates murósve sessitantes sua quique negotia discunt obire, à bellorum tumultibus longè seiuncti. Vitam transigit populus omnis in tranquilla libertate, in immunitate istius seruitutis prorsus amarulentæ. Sicubi autem nunc etiam geruntur bella, longiùs forsan & circiter fines extremos Romani principatus: non per singulas ciuitates, pérque C regiones, sicuti contigit sub priori testamēto. Quemadmodum enim dixi superiùs, in vna eadem gente innumeræ eruptiones & rebellionum insultus excitabantur, ídque iugiter ac multiuaria bella: nunc verò quatenus terram spectat sol à Tigride fluuio ad insulas vsque Britannicas, terra inquam ipsa omnis, cúmque ipsa Libya, Ægyptus & gens Palæstinorum, vel potiùs ea omnis quæ Romano subiacet principatui. * Ipsi enim nostis, vt tranquilla omni securitate ipsæ ciuitates perfruantur, solo auditu bella sentientes. Sanè Christus reliquias bellorum è medio auferre potuit: verùm eas reliquit, ceu materiam accommodam castigandis his qui se dedunt ignauiæ, & pace abusi relaxantur à studio parandæ virtutis: permisit, inquam, superesse barbarorum excursiones. Quin & propheta obscurè quidem innuit hoc ipsum, sed his qui singula exactè intelligere possunt, id quod suprà dixi, non futuras in posterum eruptiones inimicorum, tantùm conciso ac breui tempore. Non D enim dixit, Non erit bellum ex toto & absolutè. Sed quid? Nequaquam eleuabit gens contra gentem gladium. Sed & populorum libertatem adiecit, dicens: Nequaquam discent vltrà præliari, præter paucos scilicet milites ad obeundum munus militiæ delegatos: *Et nunc tu domus Iacob venite & ambulemus in lumine domini: Dimisit enim populum suum, domum Iacob.* Prophetiam quæ de ecclesia est, suspendens, deflectit rursus ad historiam: nimirum vt tenor consequentium verborum cohæreret, sibíque esset consentaneus. Apud enim prophetas mos talis increbruit, vt non certa solum confirmatione dicta sua præmuniant: sed & figurato quodam velamine suam tegant & inumbrent prophetiam.

Lege duos Machabæorū libros, tertiū itē de Philopatore tyrāno, Iosephum, Ioan. Zonaram.

Quid hac turbulēta ætate aliud fit, licet sub lege gratiæ? ἐξωμίδος χλαῖον.

Lege Platonē, Xenophōtē, Diogen. Laertium.

Et hæc hodie locum non habent, licet sub lege gratiæ.

Pendet sententia, forsan deest: In pace degūt.

Chrysost. de sua, nō nostra loquitur ætate.

Canō prophetiæ scribēdæ.

A Quò factum, vt hic sermonem suum nequaquam expleat suis omnibus numeris: sed perinde adeò fit, ac si vnam aliquam ad se pertrahat catenam aut restim, pari modo ad commouendos Iudæos rursus transit, dicens: Et nunc tu domus Iacob, venite & ambulemus in lumine domini. Hoc est, in præceptis eius, in lege ipsius. Lucerna enim præceptum legis est: lumen, vita, reprehensio & disciplina: Iterum dicit Dauid, præceptum domini lucidum, illuminans oculos. Et, Lucerna pedibus meis, lex tua: & lumen semitis meis. Etenim per omnem scripturam perspiciat quis præceptum sic innui legis nomine. Conformiter & Paulus, Confidis teipsum ducem esse cæcorum, lumen eorum qui in tenebris sunt, eruditorem insipientium. Non enim sic oculos corporis nostri velut manuducunt radij solis, vt animæ oculos illustrant legis præcepta. Propheta igitur, vt ostenderet ante retributionem, ante etiam remunerationem pro plena executione mandatorum, B ipsa etiamnum esse pensationem exhibiti obsequij, vocauit ea lumen. Quemadmodum enim oculus dum circunfunditur lumine, non mediocre commodum capit: sic & anima dum legis imperio obsequenter gerit morem, vberrimos sibi demetit fructus. Per obedientiam enim legi exhibitam expurgatur, omníque exempta malitia ad virtutem prouehitur. Sanè sicut ex diuerso præuaricatores legis, interim dum transgrediūtur legem, etiam ante supplicium de illis sumendū, pœnam dant illis miserabilius affecti quàm qui in mediis consident tenebris, timore, tremore & facinorosa conscientia oppleti, media etiam die timore correpti ac tremore eorum qui siue sibi sunt conscij, siue mali nullius sunt conscij. Dimisit enim populum suum, domum Iacob. Hoc est: Ira exacerbatus dimisit, cōtempsit, suáque prouidentia spoliauit. Dein correptus timore dicit & causam, vt quæ facta prius fuerant, emendarent. Quæ quæso ea causa est? *Quia impleta est regio eorum auguriis, vt ter-* C *ra alienigenarum.* Prius enim crimen institoriæ artis siue cauponationis intendebat in eos, auaritiam obiiciebat, opprobrabat diuinationem ex manuum inspectione: hîc verò coarguit dogmata improbatæ doctrinæ & impietatis reliquias, quæ ipsos ad erroneam dæmonum culturam sensim proliciebant. Mox illos rursus attingens, non dixit, vtcunque, quia diuinaculos & augures consulunt: sed quia eorum regio repleta est istis, tandémque ait, quia eorum malitia succreuit vehementius. Quemadmodum enim dicebat superius populum non vtcunque esse peccatorem, sed plenum peccatis: ita hîc, terra repleta est auguriis. At interim obiurgationem exaggerans, adiecit: Sicut ab initio. Initio? olim scilicet, quum de Deo nullam habuerant cognitionem, quum non acceperāt legem, quum eatenus nullum senserant experimentum diuini erga se beneficij, quando cum gentibus promiscuè degebant, quod erat extremæ damnationis. Nullo enim affectu meliore quàm gentes, D disponebantur erga Deum, etiā nunc post tantā erga se Dei prouidētiam & prouidā diligentiā, nihil dum emolumēti & bonæ frugis inde ceperūt. Et neque hîc stetit: sed denuo perterrens eos acrius, addidit: *Quasi alienigenarū.* Cōparatione personæ obiurgationē reddit multò acriorē, id quod subinde facit pro more suo etiam Paulus, veluti quando dicit: De dormientibus autem nolo vos ignorare fratres, vt non contristemini, sicut & cæteri qui spem non habent. Rursus, vt sciat vnusquisque suum vas possidere in sanctificatione & honore, non in passione desiderij. Neque dicto hoc abiit contentus, sed adiecit, dicens: Quemadmodum & reliquæ gentes quæ ignorant Deum. Talis enim structura sermonis acerbiorem morsum imprimit iis qui vehemēter in errores sunt

ὁ νόμος σοῦ.

Rom. 2.

Collatio à simili.

1. Thes. 4.

prolapſi. Iudæi quidem ob hæc in ius vocantur, & cum eis grauiter expoſtulatum eſt: quam nos veniam ſperemus eſſe aſſequuturos? Cuiuſmodi excuſationem prætexemus, noſtri purgandi cauſa, qui tanta gratia cumulati, inexplicabili etiam cohoneſtati honore ad hæc qui ſpe certa præcerpimus nobis promiſſam immortalitatẽ: & ecce ad parem illis deuoluimur paupertatem? Plerique enim noſtrum in hoc genus morbi inciderunt: dum ſuam ipſorum vitam labefactantes, abſurdiſſimæ iſti captandæ diuinationis dementiæ ſe dedunt, offenſo ac repudiato Deo. Quare & hinc decerpimus plurimum doloris ac triſtitiæ. Quò fit, vt labores pro paranda virtute* auerſentur ac vitent. Ad hoc enim nullo non tempore ſtudium omne ſuum adhibuit diabolus, vt expertes intelligentiæ ac parum cordatos in hanc inducat ſententiam: quia opera ipſa virtutis & malitiæ ſita non ſunt in eorum poteſtate, & quia minimè ſunt ornati honore liberi arbitrij. Planè duo hæc pudenda admodum ac plena turpitudinis magnopere contendit ex ſententia perficere: labores nimirum qui adhibentur parandæ virtuti, frangere, & donum liberæ voluntatis aut arbitrij (quod præſtantiſſimum eſt) è medio auferre, facit hoc per vaticinia & auguria. Hoc per ſigna procurat, per obſeruationem dierum, per improbatum dogma quod eſt de fato ſiue ſortibus, per alia item permulta, morbum hunc in vitam noſtram inuentor ipſe malorum inuexit, ſurſum deorſum euertens omnia ac permiſcens. Ob id ſanè propheta cum vehementi acrimonia verborum non deſtitit eos obiurgare, vt deterrimam hanc affectionem amoliretur & ab radice reuelleret. *Et filij multi alienigenæ nati ſunt eis.* Quid ſunt filij alienigenæ ſiue alienæ tribus? Lex initiò ſtatim poſita interdixerat illis vllius hominis alienigenæ promiſcua communione, partim ad vitãdam lubricitatem familiaris cognitionis, partim ne mens eorum vllis circunueniretur dolis: vt ne per eiuſmodi cum gentilibus affinitatem contractam, occaſio daretur ad impietatem declinandi. Quum enim non modò non præualerent gentiles ad rectiſſimam Dei cognitionem reuocare ac dirigere, at neque noxam aut iniuriam ab aliis inuectam propulſare poſſent: Deus eos ſepſit & præmuniuit lege quaſi muro, ipſóſque ab reliquarum nationum permiſtione diremptos, ceu peculiarem populum ſibi refingebat ac diſponebat. Abundè enim ſufficiebat, ſicque in vnum coacti poterant formulam inſtituendæ vitæ à Deo ſibi traditam conſeruare. Atqui vt & alia præcepta ſunt tranſgreſſi: ita & hanc legis particulam parui eſſe ducentes tranſierunt ad contrahendam affinitatem cum finitimis gentibus. Illinc enim ſponſas ducebant à Moabitis, ab Ammonitis, ab aliis quoque gentibus impiis. Alios inſuper, contracta cum eiſdem affinitate, magiſtros nequitiæ iſtius, blandè & comiter excipiebant, qui & illorum generoſitatem nondum eatenus violatam, corruperunt. Hoc itaque eſt, quod cum pleriſque aliis inſimulat acriter propheta. *Impleta eſt regio eorum* (ait) *argento & auro, & non erat numerus theſaurorum eorum. Et impleta eſt terra eorum equis: & non erat numerus curruum eorum.* Fortè dicat quis, Quænam culpa eſt hæc, facultates habere, poſſidere equos: ea potiſſimum ætate ac generatione, quando philoſophia non admodum ſynceriter & exacta diligentia excolebatur? Ad hoc igitur quid reſpondemus? Nimirum, quia non vſum ipſum traducebat, ſed immodicam animi affectionem, qua ipſis indecorè abutebantur. Quemadmodum enim quando dicit, Væ qui potentes eſtis. non vtique poteſtatem ipſam dat crimini, ſed eos incuſat qui indulta ſibi authoritate abuſi ſunt in malum: ſic ſanè etiam hîc, non quòd poſ-

* pro ἐκλύονται lege ἐκκλίνονται.

Aſſertio liberi arbitrij.

Quæſtio.

Solutio.

A ſederint facultates, damnat, ſed quia quum immodica opulentia affluerent, præter etiam neceſſarium vſum opes cumulatim congerebant. Non erat (ait) numerus theſaurorum eorum. Atqui ne ob id quidem ſolùm, ſed quia exuberantia opum, equorúmque viribus freti ac turgentes ſenſim tranſuerſi abibant, & auocabantur à ſpe qua in Deum tendimus, quod & alio loco de iiſdem dicebat propheta: Væ qui confidunt in virtute ſua, & in multitudine diuitiarum ſuarum gloriantur. Rurſus alibi, Non ſaluatur rex per multam virtutem, & gigas non ſaluabitur in multitudine virtutis ſuæ. Iterúmque in alio pſalmo, Non in fortitudine equi volet, neque in tibiis viri beneplacitum erit. Beneplacebit domino ſuper timentes eum: *Et impleta eſt terra abominationibus operum manuum eorum, & adorauerunt quæ fecerunt digiti eorum.* Propheta perinde adeò ſe comparans, ac ſapiens quiſpiam medicus commemorat & cauſam morbi, & eius illiſionem ſeu plagam. Pa- B lam enim delaturus eorum impietatem, & præuertens eorum obiurgationem, cauſas commemorat iſtius aduerſæ valetudinis, nimirum inexplicabilem auaritiam, ſuperciliosſam arrogantiam, indecẽtem ac promiſcuam cum gentibus communionem. Palam eſt per hæc paulatim ſupplantatos corruiſſe in barathrum perditionis. *Et idola adorauerunt.* At interim perſtringens inſolentem & abſurdam eorum culturam, intulit: Opera manuum eorum. Quid enim mirum, ſi ſermo fiat ſolitò magis deridiculus, quum homo fiat opifex Dei? Sanè ſcriptura pro more ſuo, Idola vocat abominationem: hinc abominatio deſolationis dicitur ſtatua viri quæ ſtat in templo. Ait enim ſcriptura, Cùm videritis abominationem deſolationis ſtantem in loco ſancto, qui legit, intelligat. Auocatis illis à ſtupore admiratione've rerum ſenſilium, interdicto cauit, ne quam depingerent imaginem aut ſimulachrum. Nam & hoc vocauit βδέλυγμα, abominationem, execrabile idolum, cu- C piens eos amoliri & auocare quàm longiſſimè ab idolorum impietate. Βδελύττεσθαι enim eſt vehementer odiſſe, vt ſpurciſſimam ac vehementer obſcœnam, vt execrabilem & cumprimis deteſtandam. Abominatio igitur hæc odio proſequenda, & dignam eſſe quam auerſemur, dicitur in ſcripturis. Atqui idolum omne tale eſt. *Et adorauerunt quæ fecerunt digiti eorum: & incuruauit ſe homo, & humiliatus eſt vir.* Quemadmodum enim adoratio Dei hominem prouehit in ſublime: ita & cultura idolorum humiliat ac deiicit in imum. Quid minùs generoſum, quídve abiectius homine qui à ſpe ſalutis vltroneus decidit, Deúmque vniuerſitatis opificem ſibi infenſum & hoſtem habere promeruit? Qui capite prono in terram, inanimata ac lapides veneratur? Deus quidem ad tantum nos promouit honorem, vt ipſis etiam cœlis nos reddiderit ſublimiores: è diuerſo, diabolus toto anniſu ſtuduit homines malè perſuaſos in tantam deturbare abiectionem, vt D plus inſenſatis ſtupidiores ac ſenſu vacuos effecerit, eóque ait propheta: Humiliatus eſt vir. Hæc increpatio abundè ſufficiebat auocare à morbo tali eum qui mente eſſet præditus. Cæterum quando tam multi non ſic peccata exhorruêre, atque pœnam peccati vltricem, adiecit & ſupplicium, dicens: *Non dimittam eis.* Nequaquam condonabo, ait: non remittam, peccatum hoc non perfunctoriè & neglectim tranſmittam: ſed luent mihi pœnas & eorum quæ in me admiſerunt, repoſcam vltionem. *Et nunc introite in petras & deliteſcite in terra à facie formidinis domini.* Idoneè obiurgata iſtorum amentia, qui venerabundi procidunt idolis, & ſimilitudine ex arte fabrili aſſumpta oſtendit vecordem illorum inſaniam, quódque idola nihil poſſint, docet. Rurſus

ἀξίων lege ἄξιον.

A Rurſus ſermone contendit ſimul & ipſa rerum experientia, permittens ipſis liberam inquiſitionem eorum quæ dicta ſunt. Ac ſi diceret: Mihi vtique ſufficiebat per hoc ipſum quòd ea geſta ſunt ab hominibus, oſtendere eorum imprudentiam qui ſtulta perſuaſione ſunt circunuenti. Iam quando prolapſi in impietatem, (perinde atque hi qui per ebrietatem graui ſopore degrauantur) cæcutierunt ad perſpicuam adeò claritatem rerum geſtarum, tales ideo malorum euentus apprehendent ciuitatem, qui etiam ſupra modum ſenſus expertes queant edocere, quanta ſit infirmitas idolorum: ediuerſo, quanta virtute Deus præpolleat. Ob id ſanè prius quam bellum commemoret, indicat quæ ex ipſo euentura eſſent, cohortans vt ingrediantur petras, ſúbque ipſa terra deliteſcant. Non quidem vt hæc faciant: ſed vt per hæc diſcant quàm ſit intoleranda Dei indignatio, & quæ tum irrogabitur vindicta. *Abſcondimini,* inquit, *in terra à facie formidinis domini, & à gloria fortitudinis eius, quum ſurrexit percutere terram.* Non vtcun- B que dixit, A fortitudine eius: ſed, A gloria fortitudinis eius. Tales enim Dei actiones ſunt laude omni digniſſimæ, talia eius trophæa ſunt comprimis ſpectabilia ac plurimum habentia ſplendoris. Hîc mihi videtur ſignificare victoriam ſub rege Ezechia diuinitus partam, terram vocans numeroſam hominum turbam: colliſionem inſuper ſiue plagam illatam dicens ruinam: ſurrectionem verò Dei, eius egreſſum vt ferret ſuppetias ac propugnaret, quando etiam & Dauid ad hunc ait modum: Surge Deus, iudica terram: ab humanis actionibus ac deſcribendi figuris exprimens Dei operationes. *Oculi enim domini ſublimes, homo autem humilis.* At interim ne quis auditorum dictis tunc fidem abroget, aut ſuſpectam habeat. Non enim pauci, quod euenturum erat & expectatione omni ſuperius, deſperantes, refugiebant ad potentiam opificis, & ad eorum qui patiebantur abiectionem. Ait ergo, Neque enim Deo eſt quicquam ſublimius, neque homine quiduis C deiectius. Nihil itaque hæreas dubius, num eximius hic & præpotens poterit momento vno ſic abiectos reddere, humiles? Et ad iudicium eos aduocans ait: Oculi domini ſublimes. Non dixit, potentia: ſed oculi domini, quòd vel ſolo aſpectu facilè poſſit vniuerſa ſibi reluctantia demoliri & euertere, quod & Dauid alio loco dicebat, Qui reſpicit ſuper terram: & facit eam tremere. Alter rurſus propheta, Aſpiciam ad eam & potero. † *Et humiliabitur altitudo hominum, & exaltabitur dominus ſolus in illa die.* Confecta enim illa admirabili nec prius audita victoria, erectíſque ſplendidis & omni admiratione dignis trophæis, dæmones conuicti & perenni dedecore aſperſa ſunt idola, oppilatum eſt & pſeudoprophetis os, barbarorum tyrannis iit peſſum, & è medio ſublata eſt. Denique os omne quod aduerſabatur Deo, obturatum eſt. Eam ob rem ait, Exaltabitur dominus ſolus. Nemo deinceps qui D contradicat, aut qui de Dei potentia adhæreat dubius, quando rerum geſtarum demonſtratio euidentiſſima eſt. Celſitudo enim hæc perpetua eſt naturæ diuinæ, vt quæ nunquam cepit initium, ſed eſt ſemper. Exaltari autem dicitur in mente ſiue intellectu hominum, quando qui contradicunt & aduerſantur, ipſa demonſtratione operum perſuaſi ſe dedunt & caput inclinant, ita vt competentem demum ac decoram benedictionem reportent. *Dies enim domini Sabaoth aduenit ſuper omnem violentum † oppreſſorem & ſuperbum, & ſuper omnem ſublimem & elatum (Et humiliabuntur) & ſuper omnem cedrum Libani ſublimem & elatum, & ſuper omnem arborem † Libani Baſan, & ſuper montem excelſum, & ſuper omnem murum ſublimem, & ſuper omnem*

Pſal. 81.

καλῶν ἅπαν.

hic quidam deſidero.

† ὑβριστὴν ſiue arrogantem. editio 70. habet βαλάνου, glandis.

A *turrim ſublimem, & ſuper omne nauigium maris, & ſuper omnem ſpeculationem pulchritudinis nauium. Et humiliabitur altitudo hominum, & exaltabitur dominus ſolus in die illa.* Hoc loco murum, cedrum, collem, & † quercum homines dicit, qui pro poteſtate agunt & funguntur magiſtratu. Per celſitudinem harum arborum metaphorica ſimilitudine declarat eorum poteſtatem. Per nauigium & ſpeculationem pulchritudinis nauigiorum, eos inſinuat qui in his ſunt opulentiores. Quod porrò vult dicere, hoc eſt: quia omnis qui robore præualet, præfectus omnis & pro poteſtate egens, omnis qui ductando exercitui præeſt, quiſquis auidius iuſto ambit diuitias, omnis (prope dixerim) hominum decor atque ornamentum ſimul & fortitudo tunc euaneſcet ac diſſoluetur: nihílque eorum quæ ipſius fuerant, tum ſupererit, cuius patrocinio elabi poſſit ac vitare iram Dei. Non tunc ſuppetet corporis robur, non ipſa gerendi belli peritia, non exuberans copia facul- B tatum, non ambitus imperij aut poteſtatis, non numeroſa militum multitudo, prorſus horum nihil aderit. Cedros autem dicit Libani, quòd illic ea arbor vberrimo prouentu ſuccreſcat, aut quia opulentiores ſolent proximis negocia faceſſere. Speculationem verò pulchritudinis nauigiorum, ipſum decus elegantiámve ducum qui gloriam captabant à profuſiore luxu diuitiarum, armorum, & haſtatorum militum inſigniter exornatorum. Mihi proinde videtur (obſcuriùs licet) innuere diſceſſum barbarorum longo pòſt tempore euenturum. *Et manufacta idola omnia reconditituros clam omnibus, inferentes ea in ſpelæorum anfractus, in ſciſſuras petrarum, denique in cauernas terræ à facie formidinis domini & à gloria fortitudinis eius, quando ſurrexerit percutere terram.* Ac ſi diceret, Dij tantum aberunt à ferendo præſidio, vt ab hominibus imploraturi ſint & opem & locorum tutelare refugium, ne ad cruciatus captiui abripiantur, à facie formidinis domini & à gloria fortitu- C dinis eius, quum ſurrexerit percutere terram. Ne quis enim hæc adſcribat excurſioni barbarorum, neque timorem hunc arbitretur aliquis illorum fortitudini tribuendum eſſe: ob id reuocat ſermonem ad vniuerſorum Deum. Ipſe ſiquidem iſtius belli dux eſt, ínque tanto periculo exigendæ pœnæ de prius commiſſis ab illo pendet imperium ac fortitudo. *Die enim illa eijciet homo abominationes ſuas argenteas & aureas, quas fecerunt ſibiipſis, vt procidentes adorarent vana & veſpertiliones. Quare ingredimini ſolidas petras, & ſciſſuras petrarum à facie formidinis domini, & gloria fortitudinis eius, quum ſurrexerit percutere terram.* Idoneè traduxit Iudæorum perfidiam, oſtendens illos cum ſuis diis ſe conieciſſe in latebras, terrámque introgreſſos: at ne ſic quidem vaſtiſſimam amplitudinem materiæ terreſtris potuiſſe quiduis emolumenti adferre, aduerſus impendentem illis calamitatem. Quin & idola vocauit veſpertiliones, ſiue exprimendæ imbecillitatis ipſorum cauſa, ſeu D propter tenebricoſam caliginem erroris, & quòd à dæmonibus fiunt omnia clam & obſcurè. Quemadmodum enim veſpertilionibus infeſtum quiddam infert Sol quidem, lux quoque: nox autem ac tenebræ ſunt illis amabiles: ita & dæmonibus, iis etiam quos illi in errores pellexerunt, improbanda malignitas, omníſque legis diuinæ tranſgreſſio familiaris & amica eſt, virtus verò ac lucis opera prorſus inimica ſunt. Simul enim atque Sol & lux ſplendorem ſuum exerunt, tenebris circunfunduntur veſpertiliones, quòd id genus animalis ad parandam virtutem nullo labore, nulla eget defatigatione. Et quidem Deo abundè ſufficit ſemel aſpexiſſe, & cuncta illa in nihilum abeunt. *Quieſcite vos ab homine qui reſpirat in naribus ſuis: quia in aliquo*

† δρυῶν.

Pro, ſolidas petras, Aldus habet εἰς τὰς τρώγλας, τὰς στερεὰς πέτρας.

Aſpexit & diſſoluit gentes.

reputatus est ipsis hic. Hîc sub inuolucro ænigmatis mihi videtur innuere Ezechiam præ timore & angore animi in extremo halitu constitutum. Quum enim barbari præsumpta spe existimarent quasi prædam venaticam se habere ipsum mediis retibus interceptum, ciuitatem insuper nullo labore posse expugnari: barbaris illis res ipsa in diuersum abiit. Ob hoc ait, Quiescite vos in homine, cui est anhelitus in naribus eius, quia in aliquo reputatus est. Hoc est, in nullo reputatus est. Etenim spe præsumpserant, se omnia, vnica excursione demolituros. Atqui res ipsa omnis cessit in diuersum. Nam quia apud barbaros nihili esse ducebatur, quippe expugnatu facilis: hic ope diuina perfruitus cunctis illustrior apparuit. *Ecce dominator dominus Sabaoth auferet de Iudæa & de Hierusalem validum & validam.* Quemadmodum medicus qui sit artis peritissimus, nunc quidem vrens, nunc autem secans, nunc verò amara offerens medicamenta, solerti artificio prospicit instaurandæ sanitati ægrotantium: sic sanè Deus quippe clemens & perquam humanus, quod in Iudæis diffluxu quotidiano deperibat, & ex parte iam erat prolapsum, diuersis & multiformibus pœnis pressius adstringens, nunc quidem ingratos illos terrore percellebat, per excursionem barbarorum, nunc autem ante illorum inuasionem aliis plerisque comminationibus eorum tumorem supprimit, & in officio continet, multiformi hac varietate minitationũ, timorem conseruãs in eis coalescentẽ. Nunc verò infirmitatem intentat immissurum se in ipsos, famem simul & siccitatẽ: nõ quòd fruges terræ vtiles solùm sint: sed quia conseruandæ vitæ nostræ sunt etiam necessariæ. Equidem fames non modò atrox est & peracre malum: sed & administrationem Reipublicæ suis destituit rectoribus, id quod consueuit ostendere correctionem ipsa fame tantò esse acerbiorem. Quid enim adfert emolumenti, vniuersi conseruatio, per eas plagas, si quãdo intestina bella oboriuntur? Quando mare insanis fluctibus exagitatur, nullo præsente nauclero, nemine proram moderante, ac ne alius quiuis adest, qui possit eam Reipublicæ fluctuationem compescere & in tranquillitate constituere: Recogites, quæso, quanta hinc suboriatur exuperantia malorum, si quando cum his occurrerit & fames. Hæc itaque omnia interminatur Deus. Et est quidem primum cæteris omnibus acerbius multò. Ait enim: Ecce dominator dominus Sabaoth. Dictione hac, Ecce, continenter sunt prophetæ vsi, quoties auditori pleniorem fidem eorum quæ dixerant facere voluerunt, non hîc verò solùm. Quin & superius, & ab initio conditi orbis liquet peccata plerunque fuisse primigenias causas corporeæ infirmitatis: patet hoc in Cain. Is enim quòd non esset vsus robore corporis, vt conueniebat, meritò illius nerui sunt resoluti: sic & qui imminebat piscinæ. Quòd enim peccata fuerint fons istius languoris, testatur Christus qui dixit illi: Ecce sanus factus es, noli amplius peccare. Paulus item, Propter hoc, inter vos multi infirmi: quandoquidem peccabant, quòd participes fierent mysteriorum non expurgata ad purum conscientia. Quin idem fornicarium illum infirmitati corporis tradidit, hanc pro peccatis reposcens pœnam. Haud tamen vbique scripturarum eiusmodi mulcta & correptio inditur peccatis. Sed est, vbi etiam occasionem præbet cumulandæ coronæ res hæc: vt in Lazaro & Iob. Non infirmitates corporis solùm: sed & alia incommoda, ceu sunt suggillationes, mutilationésve inflictæ corpori ex peccatis contingere solent, vt lepra Oziæ ob impudentem inuerecundiam inconsultæ voluntatis, vt manus regis Hieroboam ariditatem perpessa ob ipsius temeritatem & arrogantiam. Porrò lingua Zachariæ nõn alia ex causa castigari meruit, quàm ob animæ peccatum. Quum igitur Iudæi supra modum turgerẽt fastu, sibíque placerent per occasionem, quòd temperata pollerent constitutione corporis, & se intelligerent consistere in vegeto ac viuaci ætatis flore, adde his, quia suppetebat illis rerum omnium exuberans copia: radicem istius arrogantiæ subtraxit Deus, interim admonens eos & ad meliorem vitæ frugem reuocans, denique impartiens illis maiora quàm fuissent, quæ abstulerat. Quid enim iniuriæ aut detrimenti, si per corporis infirmitatem erudiatur & resipiscat anima? Ad hæc, ne quod fiebat, putarent eam esse inuectam infirmitatem à natura: prædixit affuturam propheta. Nec virorum tenus substitit ea comminatio: sed & ad muliebre genus eam transmisit vindictam, quòd vtraque natura ac sexus sese corrupisset: & propter exuperãtiam improbitatis tam absurdæ progrediens, ad ipsas vsque mulieres se extendit, obiiciens eis crimina, ob quæ ipsa ciuitas excisa est, & à fundamentis euersa. Sanè hac de causa etiam ipsas pestili lue implicuit. Etenim innuere mihi videtur pestem, dicens: *Auferam robustum & robustam:* aut aliam quamlibet infirmitatem corporis, quæ non cedat arti medicorum. Tales enim sunt plagæ à Deo inflictæ: *Robur panis & robur aquæ.* Vindicta hæc atrocissima est, quando nõn ipsam quidem substantiam tollit, sed quæ ipsi tuendæ innata est, potentiam, ita vt nunquam exatiati ipso etiam prospectu crucientur, & suopte sensu simul & perspicuè intelligant vltionem eiusmodi à Deo esse emissam. *Gigantem & potentem.* Gigantem nullo nõ loco scriptura consueuit exponere per valentem viribus & robore potentem, aut per eum qui proportione membrorum multis antestat. Etenim scriptura quum diceret in articulo creationis: Hi erant gigantes, homines nominati, enumerans hæc, non aliud dicit quàm generationem illam natam tum fuisse: sed nobis quoque tacitè innuit eos fuisse viribus præstantes, valentes solida membrorum firmitate, & per ætatem vegetos ac succulentos. *Et hominem bellatorem & iudicem.* Quæ dicta sunt, pœnam indicant intolerabilem, súntque argumentum extremæ perditionis. Ciuitatem vtique vnà cum viris ipsis tradere hostibus potuisset, stabiliter licet manentibus muris ac turribus. Stabilis enim firmáque protectio ciuitatum neutiquam consistit in lapidibus, lignis, & mœnium ambitu: sed in prudentia & sagacitate eas incolentium, qui tum quidem si adfuerint, licet præsente hostium exercitu, ipsam tamen cæteris omnibus tutiùs communiunt ac propugnant. Tales verò quum abfuerint, vt nullus obturbet, incolæ tamen eam exhibent quauis obsessa miserabiliorem, ita vt & illi, & qui auditu percipiunt ad vnum omnes, non aspernabile reportent dogma sapientiæ. Per hæc propheta eos erudiuit, suadens ne vnquam spem suam confirmarent in amplitudine ciuitatis, non in vallis aut aggeribus collocarent fiduciam, neque audaciam sumerent à bellicis molitionibus & machinis: sed confiderent in virtute virorum degentium in æquitate ac mansuetudine. Terrorem igitur eis iniiciens ait, quia dominus destituet ciuitatem sua protectione & custodia, non modò sublatis è medio bellandi peritis: sed abreptis etiam eis qui pro potestate nouerant exercere iudicia, qui quidem iudices nihil minus sunt vsui moderandis ciuitatibus, atque eisdem tuendis sunt bellatores. Dum enim pacem æquis legibus attemperant, sæpenumero & in tempore non defuerunt propulsandæ eruptioni hostium. Hostes enim quum continenter suboriantur ab radice peccatorum, non difficile est legum custodes ac eos qui præsident iuri dicundo omni cum diligentia plura è medio tollere ac supprimere peccata, quæ occasionem præbent excitandis bellis. Qua igitur causa Deus eos à terra reuellit? Quòd ij superstites adhuc, minus decorè suo functi sunt officio. Quemadmodum enim salutares doctrinæ plurimum vtilitatis conferebant iis qui se in disciplinam dabant: in concione verò apud Iudæos verba faciens, multa cautione quæ à se dicebantur tegebat, quòd quæ dicebat, minùs attentè aduertebant: ita sanè & Deus dona etiam hæc eximia & multam salutem nobis conferentia, plerunque è medio tollit: si quando ij qui accipiunt, nihil per ea voluerint fructus vberioris adaugere: *& prophetam & coniectorem siue interpretem.* Non parua est species hæc indignationis diuinæ, quòd prophetarum oracula defecerint: quandoquidem & Deus auersatus est Iudaicum populum propter peccata filiorum Heli, óbque populi nequitiam defecit prophetia. Verbum enim preciosum erat, ait scriptura: & non erat visio * distinguens preciosum: hoc est, perrarum, infrequens, eóque preciosum, quod & contigit regnante Ozia. Quòd si hi voluissent, vtique vel hinc poterant non parum frugis bonæ decerpere. Doctrina enim eorum quæ prodeunt ex ore Dei, præparatio item ad excipiendos futuros graues euentus, déque incertis sedula percunctatio, vtque conueniat quidem aliquando cum hostibus conserere manum & adoriri, nonnunquam bello abstinere & conquiescere, quo etiam pacto cuncta nobis ingerentia mœrorem ac tristitiam sint propulsanda. Horum prænotio multam attulisset eis parandæ saluti dexteritatem. Sed quando doctrinam quam perceperant auribus, nequaquam explebant opere: ob hoc horum disciplinam etiam eis ademit, quod non mediocris est diuinæ erga homines clementiæ argumentum, quòd eis præuidens futura, & qui non essent congruè ac decenter vsuri suis donis. Hæc igitur cuncta, quæ illis præexhibuerat, sustulit. Cùm propheta verò dicit se auferre & coniectorem. Hîc mea opinione στοχαστὴν coniectorem siue interpretem vocat, qui multa vi intelligentiæ præditus & ab ipsa rerum gestarum experientia, coniecturis futura colligit. Aliud quidem coniectura est, aliud item prophetia. Qui quidem diuino afflatus spiritu loquitur, ex sese nihil infert: qui autem materiam occasionésve prædicendi quiduis futurum, à rebus sumit prius gestis suámque extimulans intelligentiam multa futurorum euentuum præuidet, & vt par est credere, potest homo peracri intellectu præditus non pauca prænosse. Atqui inter hoc & illud adeò multum interest, tantúmque discriminis intercedit: quantò humanus intellectus inferior est gratia Dei. Vtque sententiam hanc reddam dilucidiorem collatione, ad mentem reuocemus Salomonem & Elisæum. Arcanas enim res & quæ in abditis fuerant gestæ, verque in medium produxit ac reuelauit occulta. Ambo tamen non vsquequaque virtute eadem. Sed ille quidem discursu humanæ prudentiæ & sagacitatis, arreptis ab ipsa natura argumentis circa meretrices illas mulieres: hic verò nulla vsus ratiocinatione. Cuiusmodi enim ratiocinationis discursu potuisset reuelare furtum Ciezi? Dei autem gratia præuentus quæ procul facta erant, præuidit: *Et presbyterum & principem super quinquaginta.* Cum his etiam se ablaturum pronunciat & presbyterum & quinquagenarium principem: Presbyterum, id est seniorem, non eum dicit qui vtcunque consenuit, sed qui vna cum canicie maturam conseruat prudentiam. Pentecontarchum autem commemorans, non vnum aliquem qui præsit quinquaginta, sed hoc nomine principes omnes insinuat. Nihil vsquam est, nihil est intractabilius Republica quæ vacat principatu: quemadmodum neque periculosius quicquam est naui suo destituta gubernatore. Neque hic sistit oraculum: sed aliam magni momenti tutelam interminatur se ab eis ablaturum, nempe eos qui consiliis edendis præstarent, qui nihilominus beneficium adferebant ciuitatibus atque arma bellica. *Auferam enim,* ait, *admirabilem consiliarium & sapientem architectum.* Non ædium substructorem aut cæmentarium intelligit: sed qui multa scit, & qui vsu didicit administrare Rempublicam, qui multa callet, qui negocia omnia ciuitatis nouerit moderari solerti prudentia. Cúmque his etiam prudentem auditorem minatur se sublaturum. Hoc si sanè abfuerit, vt omnia alia adsint, nihilo plus vtilitatis accedit ciuitatibus: supersint licet prophetæ, quamuis consiliarij, vt superstites sint magistratus & optimates, auditurus tamen eos si nemo adsit, frustra omnia & incassum abierint. Hîc mea opinione per verbum ἀφελῶ auferam, quasi dicat, patiar ac permittam & relinquam: sicuti est illud Pauli, Tradidit eos in reprobum sensum, non hoc sensu quasi amentiam ac stoliditatem eis inseruerit: sed quòd passus sit sic esse parum cordatos ac sanæ mentis inopes. *Et instituam adolescentulos, principes eorum.* Hoc malum vtique est molestius ac toleratu atrocius publica licentia, quæ oriri solet per vacationem magistratus. Qui enim non habet principem, prędúce viæ à quo regatur, priuatus est: qui verò malignum sortitus est ac reprobæ vitæ, habet à quo protrudatur in præcipitia vitiorum. Per adolescentulos præsenti loco non est intelligendus eam ætatulam subijcere vlli calumniæ simpliciter: sed ex redundanti ostendit principum amentiam. Contingit enim iuuenes esse cordatos ac prudentes: contrà, videre licet, qui vna cum stoliditate & delitiis consenuerint. Cæterum quãdo consueuit hoc quidem rarius cõtingere, illud autem diuersum in vsu est frequenti, quare mente captos principes nominauit adolescentulos. Nam & Timotheus iuuenis erat: is tamen ecclesias innumeris qui senio incanuerant, sapientius moderatus est. Salomon quoque annos natus duodecim disertè cum Deo sermocinabatur, multa fretus dicendi fiducia: & præconis voce celebratus regali corona insignitus est * nonnunquam mulieres è longinquis nationibus aduenientes. Nec viri solum, sed & hoc solo prætextu, vt docerentur, eiúsque audirent disertudinem. Et is iam senio confectus, plurimum detraxit de pristina virtute. Sed huius etiam pater, beatus ille Dauid graue illud commisit peccatum, non puer quidem & adolescentulus: verùm eam supergressus ætatem peccauit: quum alioqui pusio * adhuc esset, admirabile illud trophæum erexit, barbaro illo in terram deiecto, omnémque exhibuit philosophiã: nec ætas iuuenilis fuit impedimento, quo minus cum laude præclaras hasce actiones conficeret. Hieremiæ insuper munus propheticum deprecanti, obtẽtu tenerioris ætatulę, non consensit neque approbauit Deus: sed emisit ad Iudęorum plebem, pronuncians hinc nihil illi esse impedimento teneritudinem ætatis, modò mens fuerit sana & cõfirmatus animus. Hanc agens ætatem, quin potius etiã illa inferiorem, Daniel in presbyteros illos sentẽtiam ferebat damnationis. Sed & Iosias nondum decem ad plenum annos natus ad regale solium consendit. Is iam tum quã optimè audiebat, omnium ore celeber. Post hæc, in socordiam aliquantum delapsus, corrupit pristinam animæ virtutem. Quid verò Ioseph? Nónne iuuenis & admodum iuuenis durissimum illud strenuè depugnauit bellum? Non quidem aduersus homines, sed aduersus ipsam naturæ tyrannidem pugnans, è medio camini ac flammæ Persica illa multò vehementioris exi-

[Margin notes, col. 1224: Vide Hiero. in hunc locum. — Cap. III. — βεβαίωσις à simili petita. — Ecce, apud prophetas. — Legãt hoc Oecolãp. Zuingl. & Musculani.]

[Margin notes, col. 1225: Gen. 6. — Probord. iudicum laus.]

[Margin notes, col. 1226: Quæstio. Solutio. — * ὁρατὸς διαστέλλουσα. 1. Reg. 3. — Att. quò coiectura differat à prophetia. — ὑπόδειγμα. 3. Reg. 3. — 4. Reg. 4.]

[Margin notes, col. 1227: Memorabilis locus. — Probat exemplis. Timotheus. Salomon. — καὶ θέατρον. locus corruptus maximè. Dauid. — παιδίον, μικρόν. — Hier. — Dan. 13. Iosias. — Ioseph.]

liuit illæsus & incorruptus, grauem alioqui vitæ perpessus iacturam nihilo inferiorē tribus illis pueris. Quemadmodum enim illi corpora vnà cum capillis suis incorrupta ostenderunt tunc educti è fornace, quasi è plagis seu retibus exeuntes veriùs quàm ex camino: sic sanè & hic medio in certamine è manibus ereptus Ægyptiæ se explicuit, nihil noxæ contrahens ab eius attactu, neque à verbis, neque ab aspectu, neque à vestium splendore, non denique ab aliis innumeris quæ accendere solent concupiscentiæ flammam tantò molestiorem sarmentis siue malleolis ac pice. Ab ipsa demum iuuenili ætate ne tantillum quidem passus est eorum, cuiusmodi verisimile est pati potuisse eum qui sit homo. Quin & hi tres pueri in ætatis flore consistentes iam euaserant superiores ventris ingluuias, & à se excusserant mortis timorem, qui multò est fortior, tanto licet exercitu, Rege, ipsa etiam fornace. Denique regem vicerunt aduersum se erumpentem ad vindictam, nihílque eos exterruit: sed assiduè perseuerarunt, mentis constantiam minimè seruilem retinentes. Non igitur ætatem ipsam traducit Esaias. Nanque Paulus cùm dicat, Non neophytum, vt ne inflatus in iudicium incidat diaboli: non ætate iuuenem intelligit, sed eum qui quasi plantula, sit recens insitus, hoc est, instructus. Etenim φυτεῦσαι, plantare seu conserere, capitur & pro κατηχῆσαι καὶ διδάξαι, hoc est, pro instruere & docere. ad quem sensum est illud, Ego plantaui, Apollo rigauit. Quinetiam tale quiddam vocat hoc nomine φυτείαν plantationem, ipse Christus dicens: Omnis plantatio quam non plantauit pater meus, eradicabitur. Nam si Paulus Neophyti nomine intellexisset ætate iuuenem, Timotheum vtique apprimè iuuenem, & sic iuuenem, vt diceret: Nemo adolescentiam tuam contemnat, nunquam sustulisset ad tantam amplitudinem, tantúmve fastigium dignitatis ecclesiasticæ, non item permisisset tot onera ferre amplissimarum ecclesiarum. *Et illusores dominabuntur eis.* Vides, vt non simpliciter traducit ætatem, sed mentem corruptelis vitiorum contaminatam. Hac enim illatione reddidit sententiam dilucidiorem. Atqui hic illusores dicit malesuados impostores, cauillatores siue dissimulatores, perfidiosos quoque assentatores qui ad captandam gratiam, lenociniis verborum vsi quasi obtentu poculi tradunt auditores diabolo. *Et corruet populus, homo ad hominem, & homo ad proximum suum.* Quemadmodum enim ligna quæ ædificiorum substructiones suffulciunt & continent, quum senserint putredinem, aut certè sublata illinc fuerint, necesse est etiam illidi parietes & perrumpi, quòd nihil supersit quo fulciantur. Sic & iuxta formulam prius dictorum, sublatis è medio principibus, consiliariis, iudicibus, prophetis: nihil iam reliquum fit quod prohibeat populum inter se collidi, multámque suboriri confusionem. *Irruet * puerulus aduersus senem, & ignobilis contra nobilem.* Aduersabitur, ait, iuuenis ei qui senio incanuit, contemptim fastidiet, aspernabitur. Hæc etiam ante hostium incursionem, bello omni erant atrociora. Si quando enim senectus quidem à iuuentute exhonoratur, vilésque & abiecti eos proculcant ac deprimunt qui prius honori fuerant & venerabiles: ea ciuitas nihilo habenda est inferior, nec in meliore constituenda loco atque ea quæ hariolos habet. *Quia apprehendet homo fratrem suum, aut domesticum patris sui dicens: Vestimentum habet, princeps noster esto, & epulæ meæ sub te sint. Et respondens in die illa dicet: Non ero princeps: non enim est in domo mea panis, neque vestimentum. Non ero princeps populi huius.* Hic (vti opinor) aut obsidionem quandam subobscurè innuit multò atrocissimam, quæ esset Iudæos deductura ad extre-

Allusio ad fornacem Babyloniam.

1.Tim.3.

φυτεῦσαι.

πεσοῦνται.

* παιδάριον.

A mam anxietatem, aut certè, quòd citra obsidionem euentura illis esset intoleranda fames, & oppidò quàm multa raritas alimentorum transigendæ vitæ necessariorum eosdem oppressura. Vsus autem est communi loquendi consuetudine, ac sicut plerique assolent: Aut contingit ciuitatem vniuersam distrahi obolo, aut si non occupem eam, redimi, per hoc, extremam indicans paupertatem. Sic & propheta ait, quia principatus proponendus esset venalis vestimento vno, vnóque pane, si tamen superessent. Nemo alioqui erit, qui emat. Tanta illos apprehensura est & tam rara parcitas necessariorum. *Quia dissoluta est Hierusalem.* Hoc significat, Derelicta est & habitatore destituta, Dei prouidentia spoliata est. *Et Iudæa concidit.* Turbelis tumultuationéque impleta est, & confusione: nihílque in ea quod sui status tenorem conseruet. *Et linguæ eorum cum iniquitate, nec his quæ domini sunt, obtemperant.* Dein causa subnectitur malorum, nempe linguæ peruicax B incontinentia. Id quod Ozee coarguit dicens: Ephraim in interitum abierunt in diebus coargutionis: in tribubus Israël ostendi fide digna. Malachias eadem repetens, Prophetæ maledicentes eis qui prouocauerunt Deum in sermonibus. Et dixistis, In quo prouocauimus eum? In eo quod dicitis vos, Omnis qui facit malum, bonus est in conspectu domini, & in eis ipsi bene complacuit. Et vbi est Deus iustitiæ? Equidem hoc insimulat ipse, duplex prodens crimen: quòd non modò contumaces sunt & increduli: sed & legem præuaricantur. Siquidem quum debuissent ob hoc verecundia ac rubore suffundi, præ pudore manum admouere ori, ac deiectis in terram oculis incedere: ex aduerso, isti prioribus peccatis adiicere contendunt, vt ne expleant quæ iussi sunt facere, mandata. Verba insuper intoleranda ac plena contumaciæ loquentes, perinde atque si famulus quispiam vernaculus & idem ingratus, sui domini mandata prætermittat, ad hæc C etiam aduersus eum efferatur animo & insolescat: *Idcirco nunc humiliata est gloria eorum, & confusio vultus eorum restitit eis.* Iuxta legem prophetis familiarem & consuetam, futura tanquam præterita pronunciat. Humiliationem gloriæ vocat captiuitatem. Non enim fortuitæ aut vulgaris infamiæ erat, eos cogi in ordinem qui in aliquanta orbis parte, in dignitate constiterant regnantium, & sub iugum mitti à prophanis ac barbaris. Confusionem verò siue infamiam dicit eum ruborem vultus qui oboriri solet consideratione admissi peccati. Talis enim erat vitæ eorum ratio. Quum igitur se prius dignos reddidissent omni genere dedecoris, per flagitia quæ admiserant: sanè hanc ob causam Deus eos deiecit à splendore prioris gloriæ, eos addicens minori vindictæ quam ipsi sibi intulerant. Terram enim incolentes alienam, non vsque adeò flagitiosè degebant & infames, vt quum metropolin suam inhabitarent, præscripta legis transgredientes. In captiuitate e- D nim degentibus excisæ erant radices malitiæ: in patria verò maiorem in modum se efferebant. Vehementer itaque eos propheta coarguebat suam vbique inferens sententiam, qua suadebat, vt vitata omni improbitate & nequitia pœnam imminentem euaderent, prius admissa obuelarent, & eorum contemplatione suppudescerent tunc, non quum barbari iam captos abriperent in seruos, nimirum priusquam violenta peccandi consuetudo eos detineret captiuos. *Peccatum autem suum perinde ac Sodomitæ, prodiderunt nec absconderunt.* Quod à me plerisque in locis dictum est, id ipsum repeto etiam nunc. Propheta nanque Dei erga illos clementiam declarans, non quæ passuri erant, prædicit: sed quæ digni fuerant, vt paterentur. Inter eos enim, vt in Sodomitis olim,

Ozee.

Malach.

Simile.

μητρόπολιν vocat Hierusalem.

olim, succreuerant peccata. Hæc tamen minore vltio- A ne vindicata sunt. Non enim ab radice eos prorsus abripuit aut sustulit, neque reliquias gentis ad nihilum vsque perduxit. Quod autem dixit: Annunciauerunt & palam fecerunt siue non absconderunt, expressius dictum est hominum more. Tunc enim quæcunque fieri contigerit, non discit primum Deus. Quo enim pacto, is qui nouit omnia, priusquam fiant? Sed vt ostenderet futuræ calamitatis magnitudinem, sic est loquutus. Quemadmodum enim alio loco ait, Ascendit clamor nequitiæ eorum ad me. Hæc quidem dicit, nō in vnum aliquem locum procul Deum velut in coloniam relegans, & intra cœli ambitum concludens: sed peccati magnitudinem luculenter edisserens. Ita planè etiam hic, ἀνήγγειλαν, annunciauerunt, prodiderunt, dicit: indicans flagitij grauitatem, vt hinc ediscere possent inflicta supplicia lōgè esse suis peccatis minora. Nam quòd modum exuperarent, esséntque nimisquam grauia, vtpote omnibus explorata & omnium oculis subiecta, et- B iamsi nemo coargueret, quamuis nemo reprehenderet. Satis enim supérque eorum flagitia seipsa prodebant ac manifestabant, eóque Propheta volens hic palam euulgare malorum exuperantiam, ait: ἀνήγγειλαν καὶ ἐνεφάνισαν, annunciauerunt, & publicitus spectanda præbuerunt siue prodiderunt. Hoc est, multa cum redundantia, cum immodico fastu sua perficiebant flagitia, ne sic quidem illos pudebat, nec abscondebant: sed præconceptam animo nequitiam perpetrabant. *Væ animæ eorum, quia inierunt consilium malignum contra semetipsos dicentes: Alligemus iustum, quia inutilis est nobis.* Exaggeratio fit nequitiæ, quum non modo peccauerint, neque cum securitate solùm ac licenter peccauerint: sed quando eos à se propellunt qui possunt talia flagitia emendando supprimere, & ad rectitudinem reuocare. Quemadmodum enim phrenitide correpti plerunque medicum pulsarūt verberibus: ita planè isti morbo immedicabili laborantes. Huius dicti argumentum re ipsa C exprimebant vel maximum, quòd iustos à se abigebāt. Sic enim comparatum est natura, vt virtus vel solum in vno aliquo se visendam exhibens sufficiat ei ingerere tristitiam ac mœrorem, qui vitę est flagitiosę. Tale quid est malitia, vt ne verbo quidem increpita, sæpenumero etiam certa destinatione affligetur, & grauatim ferat eorum præsentiam qui in mansuetudine & æquitate suam instituunt vitam. Hic duplex scribitur reprehensio, quòd alligant iustum, & quia vt inutilem. Si quando igitur vnus aliquis ingrata habet, nec admittit ea quæ vehementer conferunt, sed quæ sibi vsui esse possent, censet noxia esse & detrimentosa: quæ deinceps relinquitur occasio vel prætextus futuræ correctionis? Quamobrem Propheta quum vidisset populum iam ad extremum malorum appulisse, sermonem redorditur à lugubribus lamentis, non item ab increpatione & criminum obiectione, dicens: Væ animę eorum, quódque ordine sequitur, multam requirit intelligentiam: Quia D inierunt consilium malum aduersum se. Etiamsi quæ facta sunt, in speciem videantur aduersus iustum temerario ausu aggressi: tamen siquis exitum accuratiùs excutiat, nimirum intelliget rem totam non in patiētem, sed in consultores esse detortã. Hic docemur quidem, quia bonus innumeris licet afficiatur malis, nihil noxæ aut detrimenti ab ingerentibus accipit: sed contrà, qui iusto nectunt insidias, hi aduersum se potius exerunt ensem, quemadmodum & isti. Iustum enim adstringendo vinculis, illum quidem nihil lædebāt, seipsos verò densioribus inuoluebant tenebris, & in vastitatem ac desolationem redigebant, lucernam à conspectu suo amouentes. *Igitur fructus operum suorum comedent.* Quiddam

ἀνήγγειλαν καὶ ἐνεφάνισαν.

γνώμη.

βεβαίωσις à simili ducta.

Ἀρετή.

κακία.

τὰ γεννήματα φάγονται.

A non absimile est malitia. Ipsa in se pœnam continet sui vltricem. Quod autem hic ait, hoc est: Recipiēt fructus suos, in maiori desolatione & vastitate seipsos constituentes, multáque præcipitia in quæ corruant, adornantes. *Væ * iniquo, mala enim cōtingent ei secundum opera manuum eius.* Vides, vt semper à nobis dimensiones proueniant pœnæ vindicis peccatorum, & principes causæ. Hanc ob causam in luctus ac lamenta Propheta iterum erumpit, séque excruciat ac pertundit, quòd Iudæos preuideret aduersum seipsos arcana inituros consilia, & atrocius omni hoste suammet salutem ad perniciem deducturos. Qua vna re quid vsquam fiat calamitosius? *Popule meus, exactores vestri concerpunt ac demetunt vos.* Longè optimi doctoris argumentum est, quando sermonem suum distinguit varietate sententiarum, quibus auditorem non exasperat solùm, non item iusto placidiorem reddit orationem: sed nunc sermonem tractat secundum speciem hanc docendi, nunc verò iuxta illã, B ita vt permistione vtriusque non mediocris vtilitas accedat auditoribus. Eam ob rem Propheta non exprobrat & coarguit solum, sed & luget ac lamētatur, quòd quidem obiectione criminum est etiam grauius: minorem verò adhibet dolorem, quod quidem admiratione dignum est. Nam in profundiore sectione cruciatus per hoc infertur placidior. Nec luget modò, sed & medetur. Rursus alterum promouet doctrinæ modum, & eum sanè quàm admirabilem. Quémnam hunc? Quòd non simul collectis omnibus intendit crimina: sed seorsim populum dirimit à principum senatu, & in illorum caput deflectit criminum obiurgationes. Ex ea enim docendi formula tantum lucri resilit, vt & Moses ipsam obseruarit plenius. Hic enim, quum omnes essent rei criminum, in principes detorquet sermonem. Moses autem quum deprehendisset, tum maximè populum esse trãsgressum legem illam, Aaronem verò nequaquam tanta dignum increpatione, omissa populi multitudi- C ne, rea alioqui, in ipsum Aaronem nō vsque adeò reum commissi criminis detorsit reprehensionem: ob quod crimen, maiorem aduersus illum pronunciando pœnã, dum eidem tanquam conscio adscribit reatum admissi criminis, quod quidem factum est. Non enim opus fuit deinceps aliis sermonibus ad populum: sed abundè suffecerunt verba illa ad Aaronem dicta, parca quidem, sed subtilia: per quæ tot millia quasi vnum hominem ad officium reuocauit ac repressit, & à tanta rebellione ad pauorem, extremámque anxietatem delapsi sunt, quæ vtique præuidens Moses confestim, vt descendit, & tabulas perfregit, & Aaroni dicebat: Quid fecit tibi populus hic, quia fecisti eum esse gaudium & insultationem inimicis? Quin & hic Propheta quiddam simile facit, sanctum illum imitatus, modo quidem duplici. Neque enim Moses tunc obiurgauit solum, sed & assumpta persona, quæ cum populo lamētaretur, ad eum modum intendit in illos criminationē. Ita & hic vtrun- D que imitatus est, dicens: Popule meus, exactores vestri demetunt vos. Etenim quum illos coarguisset commissæ impietatis, & quasi vnà cum populo collugeret, hæc dicebat. Hic autem πράκτορες mea opinione dicit ἀπαιτοῦντας exactores, repetentes: ego alioqui ea dictione innui raptores etiam existimo, & eos qui per immodicam cupiditatem aliena extorquent: quòd si hoc non est, certè φορολογοῦντας tributorum exactores siue collectores designat. Hic quoque eius agnosce prudentiam. Non enim rem ipsam ablegat, sed redundantem mensuram excludit. Non enim dixit, ἀπαιτοῦσιν, repetunt, exigunt: sed καλαμῶνται, nudant, spoliant, ac priuant vos facultatibus vniuersis, obtentu exactionis tributorum. Dictionem proinde hanc dixit, ducta metaphora

pro νόμῳ lege ἀνόμῳ.

καλαμῶνται, ἀνασπῶνται.

legem de colendo solo Deo. Exod.29.

ψιλὰ ῥήματα.

καλαμῶνται.

ab his qui remanentes spicas & culmos in agro colligebant. Καλαμᾶσθαι enim dicitur σταχυλογεῖν collectionem facere spicarum, nempe post messorum terga spicas decerpere quæ metentium manus fugerint, ita vt in aruo prorsus nihil supersit residui: quod equidem tum exactores isti faciebant, fortunulas omnes per rapinam extorquebant, sinentes nudos abire ipsos. *Et exactores dominantur vestri.* Equidem etiam hoc atrocius, quia ne eò quidem immodicæ cupiditatis prouecti, perstiterũt: sed & suam tyrannidem amplius multò promouebant, cuius tuendæ gratia eos qui liberi essent, in seruorum ordinem redigebant. *Popule meus, qui vos dicunt beatos, decipiunt vos.* Meo quidem arbitratu, hîc tacitè innuit pseudoprophetas, aut certè eos qui sermones suos cõponunt & adornant ad captandam vulgi gratiam, id quod nullo non loco causam præstat extremæ corruptelæ. Quid vtique detrimenti contingat per hanc iniquitatem, volens indicare, intulit: *Et semitam pedum vestrorum conturbant.* Hoc est, Auocantes vos de via, dissoluentes, & relaxantes animos, non sinunt vos rectà ingredi. *Sed nunc constituetur † ad iudicium Dominus: & statuet populum suum ad iudicium. Ipse Dominus ad iudicium veniet cum senioribus populi & cum principibus suis.* Perstat adhuc in eadem correctionis formula, à populo deflectens increpationem ad seniores principésque ciuitatis, & formidabilius suum degerens sermonem. Ipsum porrò introducit Deum iudicio disceptantem simul & condemnantem, eósque acriter increpãtem pro peccatis in populum cõmissis, quibus populum ipsum exacerbarunt, eóque dicebat: Et nunc considebit siue constituetur ad iudiciũ Dominus. Sermone enim consumpto in expostulatione criminum, illis tamen nihilo melius affectis, sed veluti omni sensu captis & quidem tales criminari & in ius vocare nõ admodum graue est: in tales autẽ animaduertere, terribilius, idcirco ait, quia & res ipsæ non accusatione tenus consistent, sed & pœna sequetur consentaneè respondens peccatis, ipso sententiam damnationis pronunciante, ac deinceps supplicia de eis exigente, qui aduersus peccatores est disceptaturus, id quod etiam ostendit quàm se demittat Deus longè infra suam dignitatem, vt qui sustineat cum illis subire iudicium, ac disceptare & texere sermonem quo eos obiurget & suffundat pudore, id quod consueuit in magnam protrudere anxietatem eos qui intellectu præditi sunt. Nec solum ob illam quam prius dixi, causam, aduersus principes & senio grauatos deflectit sermonem: sed vt vniuersos doceat, quia atrociores pœnæ principibus imminent, quàm subditis. Subditus enim pro se & solo, princeps autem pro se & pro populo suæ fidei commisso repositurus est rationem. Atqui à senioribus non immeritò tantumdem exactæ discussionis exigetur. Quod enim illis fuit principatus, hoc & senioribus ætas. Etenim iuuenis siqua in re grauiter deliquerit, dignus planè obiurgatione est: senem verò per ætatem vitiosum esse, tótque & tantis ęstibus perturbationum obsideri * mirum est: quando is potest non magno negocio se recipere ad meliorem vitæ frugem, & alia temporariæ huius vitæ incommoda ferre tolerabilius, quando per rerum doctricem experientiam sibi comparauit prudẽtiam longè ampliorem. Is senio iam confectus si opere exhibeat, quæ lasciuientium sunt iuuenum, meritò iis omnibus debet atrociorem excipere sententiam. *Vos autem cur incendistis vineam meam, & rapina pauperis est in domibus vestris?* Nullo non loco scripturæ declaratur esse Deo multa prouidentia de iniuria affectis, nec illi est minori curæ, atque eorum quæ in ipsum iniquè admittuntur: imò etiam inuenire liceat, vbi etiam grauiùs exasperatur, nimirum pro iniuriis in

† κατασήσεται.

* pro ἀπεχθείαν lego ἀτέλειαν. εὐκολώτερον καὶ ῥᾷον.

* conseruos admissis. Etenim ei qui haberet vxorem compertam fornicationis, permisit à se expellere, ei verò qui gentilem coniugem haberet, non item concessit: etiamsi peccatum perfidiæ gentilis in ipsum redundet, illud verò resilit in hominem. Et proposito sacrificio, iussit relinqui munus, nec prius offerri illud: quàm is qui proximum contristauit, cuncta, quæ fratrem concernerent, rectè disposuisset. Et quando illum qui decies mille talenta debebat, addixit restituendæ summæ, coarguens eum in se commissorum, ne tunc quidem seruum vocauit improbum aut nequam: sed & illi exẽpto pœnis debitum omne dimisit, pro centum autem denariis à conseruo debitis eundem seruum nequam vocauit, & tortoribus tradidit cruciandum, nec prius dimissurum se dixit, quàm debitum omne resoluisset. Quin & Christus quum ipse quidem in faciem colaphis cęderetur, in seruum qui colaphum impegerat, nihil (durius) fecit: sed tantum respondit clementer: Siquidẽ malè loquutus sum, testimonium perhibe de malo: si autem bene, cur me cædis? Hieroboam insuper quum extenta manu conaretur apprehendere Prophetam, à quo coarguebatur, manus illi exaruit: per hęc te erudiens, vt quæ tibi quidem ipsi inuehuntur, cum mansuetudine feras: quæ verò in Dominum ingeruntur, multa cum vehemẽtia vlciscaris. Ob hoc & legislator etiamsi secundam dixit esse speciem charitatis siue dilectionis quæ est erga proximum, * sed similem dixit priori. Et quemadmodũ priorem obseruari vult, * ita & hanc. In illa enim ait, Ex toto corde tuo & ex tota anima tua: In hac verò, Sicut teipsum. E diuerso scire quidem aliquis possit ex locis scripturæ aliquammultis, quantam Deus, quámque exactam diligentiam exigat, vt si iusti esse velimus, nosipsos complectamur amore mutuo. Obserua igitur quàm acriter instet hic Propheta, vtque verbis acerbissimis exaugeat obiectionem criminum: Vos autem, ait, cur igne succendistis vineam meam? id quod si hostes & immanes quidam barbari perpetrassent, * vos autem his calamitatibus propinquos ac familiares affecistis. Vineam vocat populũ, quòd pro eo tuendo & promouendo plurimum studij ac diligentiæ impenderit abusque prima origine gẽtis. Expostulationem proinde exaggerat. Non enim dixit, Cur cõseruos, proximos, fratres: sed ait, quæ erant mei peculij perdidistis, corrupistis quæ mei iuris fuerant. Dein ostendens quæ species fuerit istius incendij, ait: Rapina pauperis in domibus vestris. Neque enim tanta calamitate euertere vineas consueuit grando, vt animam pauperis mendici & inopis vrere solet iniustitia. Ipsa anxietas & ægritudo se in secessu animi effundens morte omni acerbior est. Equidem per rapinam extorquere aliena, nullo non tempore malum est, maximè verò tum, quando is qui incessitur iniuria, ad extremam fuerit deuolutus paupertatem. Nec solo sermone facinus hoc increpat: sed & corrigit, eos transmittens ad cõtemplationem rapinæ. Pronunciata sententia hac, abundè sufficiebat ipse pauperum aspectus ob oculos positus eum compungere, cui sensus aliquantulum superesset. *Cur vos iniuria afficitis populum meum?* In eodem rursus perseuerat dicendi genere. Vt enim illic dicebat, Vineam meam, ita & hic, Populum meum. *Et facies humilium confunditis?* Quos conueniebat vt afflictos, erigere: hos impressione facta deturbatis. Quos debueratis in integrum restituere, hos in frusta conscinditis & disrumpitis. Præterquam enim, quòd per rapinam eos spoliabant, etiam despuebant, ceu vilissimos & auersabantur, ipsísque abutebãtur crudelius quàm quibuslibet mancipiis, ad cumulum suæ inexplebilis auaritiæ iactantiam adiicientes, & per diuitias iniquè partas multam insuper sibi vendicãtes superbiam,

* ὁμοδόλης, lege ὁμοδούλης.

Ioan. 18.

2. Reg. 13.

* arbitror hic deesse non æqualem, dein legendum, sed similem.

* ὅπω, ita, non æqualitatem, sed similitudinem dicit.

* hic supplendum quiddã, fortè fuisset tolerabilius.

Incendium dominicæ vineæ, est rapina pauperis. Collatio.

perbiam. Superbiæ enim vitium inexplebili auaritiæ cõiunctum & affine est. Quantò enim cumulatiùs quis diuitias adauxerit, tantò fixiùs cordi impresserit morbũ superbiæ. *Hoc dicit Dominus, Dominus, Dominus, inquam, exercituum.* Quidnam indicat vox στρατιῶν exercituum? Angelos vtique, Archangelos, supernas illas virtutes. Cupiens auditorem à terra ad cœlum vsque sustollere, mẽti eius inserit magni illius regni cogitationem atque intelligentiam. Equidem eo facit, vt auditore admiratione perterrito, rem ipsam conficiat moderatius, doceátque tantam Dei sustinentiam non infirmitatis esse, sed longanimitatis. *Hæc autem dicit Dominus: Pro eo quòd exaltatæ sunt filiæ Sion, & ambulauerunt elato collo, & nutibus oculorum, & incessu pedum trahentes simul tunicas, simúlque pedibus ludentes: & humiliabit Deus dominatrices filias Sion, & Dominus denudabit habitum earum in die illa. Et auferet Dominus gloriam vestimenti earum, & ornatum earum, & * decentem cõtexturam crinium ac plexilem earum comam & vmbellas & gemmatum monile, ornatúmque faciei earum, & compositionem quæ spectet ad ornamentum gloriæ, & brachiola & armillas & annulos & dextrocheria & bullas & inaures, vestes item vndique purpura pertextas, ac mediè purpura temperatas, vestémque diuersicolorem per domum dispositam, soleas Laconum ritu renitentes ac pellucidas, indumenta byssina, hyacinthina, coccina, byssum quoque auro & hyacintho contextam, subtilia palliola & auro astricta. Et erit pro suaui odore, * puluis: & pro zona, funiculo cingeris. Et pro ornatu capitis tui * aureo, caluicium habebis propter opera tua: & pro tunica mediè purpurea circumcingeris sacco. Hæc erunt tibi pro studio te adornandi. Et filius tuus pulcherrimus quem diligis, gladio cadet: & fortes vestri gladio cadent & humiliabuntur. Et lugebunt thecæ ornatus vestri, & derelinqueris sola & terræ adæquaberis. Et apprehendent septem mulieres hominem vnum in die illa dicentes: Panem nostrum comedemus, & vestimentis nostris induemur: tantum inuocetur nomen tuum super nos, aufer opprobrium nostrum. In die illa splendescet Deus in consilio cum gloria super terram: vt exaltet & illustret gloria quod relictum est in Israël, & erit quod relictum est in Israël in Sion, & quod relictum est in Hierusalem: Sancti vocabuntur omnes qui scripti sunt ad vitam in Hierusalem. Quia abluet Dominus sordem filiorum & filiarum Sion: & sanguinem Hierusalem purificabit de medio eorum, spiritu iudicij & spiritu ardoris. Et veniet Dominus, & erit omnis locus montis Sion, & omnia quæ in circuitu eius erunt, obumbrabit nubes per diem: & instar fumi & instar luminis ignis incẽsi per noctem omni gloria protegetur. Et erit in vmbrationem ab æstu per diem & in protectionem & in absconsionem ab asperitate & à pluuia.* Hæc dicit Dominus, pro eo quòd exaltatæ sunt filiæ Sion. Nouum planè hoc & præter consuetudinem fecit ipse Propheta. Aduersus enim mulieres inuectus sermonem reddidit solito prolixiorem, id quod nullo scripturarum loco perspicimus sic contigisse. Quæ igitur causa est nouæ istius rei? Existimo id esse factum ob immodicam mollitiem vxorum ac luxum profusiorem: per quem viros maxima ex parte inducebant ad rapinæ nequitiam. Ob hoc sanè aduersus eas etiam seorsim ab increpatione coniugum inuehitur, grauissima impingẽs eis crimina. Sermonem initio statim promouet ex persona Dei: quem in hunc repetit modum: Hæc autem dicit Dominus, Propterea quòd exaltatæ sunt filiæ Sion, & ambulauerunt collo in sublime erecto. Cardinem totius mali summámve eis impingit, nempe † vitam flagitiosam ac superbiam. Et quidem hoc in nullo non sexu graue esse deprehenditur: maximè si quando se inserit naturæ muliebri. Mulier enim mirè turget redundanti fastu atque pertinacia: siquidem suapte natura & leuior est viro, & mi-

Hebraica habent, dicit Dominus Deus exercituum, pro quo Aldus φησὶ κύριος, κύριος στρατιῶν. Huius clausulæ enarrationem habes post initium. cap. 4.

* καὶ τὰ ἐμπλόκια καὶ τοὺς κορύμβους. Vide Phauorinum.

* κονιορτός.

* τῆς χρυσῆς habet Aldus.

CAP. IIII.

† ἀσωτίαν καὶ ἀλαζονείαν.

nùs quàm vir habet rationis: quare leui ex causa vacillat, & in errorem inducitur, submergitur ac patitur naufragium, instigãte quouis maligno spiritu, nempe fastu superbiáve eam demergente. Videtur verò intendere sermonem in Hierosolymitanas, quare eas vocauit filias Sion. Et ambularunt elato collo. Hic quoque easdẽ perstringit ac fastum muliebrem omnibus reddit conspicuum, quando earum elatio nequit in sola cogitatione se continere, sed & in publicum erumpit per corporis motus se ostentans. Nec modò propter superbiam, sed & per effrænam lasciuiam eas traducit, hoc dicens, ac manifestans per consequẽtia. Adiecit igitur, nutibus oculorum. Quod est mulierum procacium, scilicet pupillam oculi in obliquum deflectere, & per eam obliquationem oculi exprimere mollitiem, & ad lasciuiam, procliuitatem. Nec vllum aliud indicium est, æquè atque istud, certius: quo se declarent illices esse ac propensas ad voluptatem captandam ac lubricam mollitiem. Et incessu pedum simul trahentes tunicas. Crimen hoc non mediocre, quamlibet videatur leuis esse momenti: imò argumentum extremæ est perditionis, ad eum modum delicias facere, peruertere decorum naturæ, ac dissolui, dum conuerrunt humum circumactu vestium. Certè vnus aliquis externorum comicorum hoc obiecit actori, dicens: Et tunicam demittens vsque ad talos. Et pedibus simul ludẽtes. Rursus & hoc specimen exhibet obscœnæ istius turpitudinis. Per hæc enim omnia, puta per oculos, per vestimenta, per pedes, per incessum ipsa vel castitas, vel certè impudicitia se conspicuam exhibet. Hæ enim motiones organorũ sensilium dum intus assident animę, se habent perinde ac feciales siue præcones, ac veluti pictores qui temperata ac permista varietate colorum, quas volunt, exprimunt imagines. Ad hũc sanè modum motiones etiam membrorum corporis formas animæ impressas produnt, extrinsecus & palàm exerunt, óbque oculos nostros exponunt. Ob id alter quidam sapiens dicebat: Amictus viri & risus dentium & incessus pedis renunciant quæ de eo sunt. Et humiliabit Deus dominatrices filias Sion: &, Dominus denudabit habitum earum in die illa: & auferet Dominus gloriam vestiarij earum. Constituta obiectione duorum criminum, superbiæ & luxuriæ, suum cuique congruens adhibet remedium. Priori, quod prius est: alteri, quod ei curando consentaneum est. Et quidem curandæ superbiæ medelam opponit humiliationis: immodico studio exornãdi habitus, ipsius ablationem admouet. Ait enim hæc omnia disperitura, simul atque ingruerit bellum. Quæ enim intumuerant superbia, & quæ in contumaciam rebellem prolapsæ erant, timore hostium suppresso tumore ab hoc affectu vitioso sunt exemptæ: quæ item iugiter lasciuiebant priùs & profusiore luxu deliciarum diffluebant, quum in id iugũ inciderint captiuitatis, omni illa inerti mollitie à se excussa liberabuntur. Sermonem itaque vt redderet asperiorem, auditorúmque mentes perstringeret peracriùs: singula enarrat per suas quæque species, superuacaneam curam vestimentorum, puta aureorum, quæ item ab aspectu essent, quæ rursus ad corporis reliqui ornatum pertinerent. Is etiam cultus transit ad decorandam familiam. Etenim hæ non modò corpora superfluo cultu exornabant, sed & extendebant profusiorem luxum ad parietes vsque expoliendos superuacaneis sumptibus præter decorum, capillos obtorquebãt, † vela quædam consimilis impostũræ quaquauersum porrigebãt. Siquidem etiam hoc coarguit, dicens: Quia auferet gloriam vestiarij earum & ornatum earum, & cincinnos intortos, plexilésque mulierum comas. Κορύμβοις autem dicit ornatum quendam circa caput mu-

Aristophanes, ni fallor.

Eccles. 19.

† πτέρα, lege πετάσματα.

liebre aut frontale, reticulum, siue vittam, habitum insuper, vmbellas item lunatas, alium quoque cultum in speciem lunę semiplenæ ad cohonestandam ceruicem, torquem seu monile ad pectus demissum, subtilem & æstiuam vestem, ornatũ denique faciei earum. Hic mihi innuere videtur confricationes & delineationes instar artis pictoriæ, compositionem totius ornamenti ac splendoris, quod & dicit aureis bracteolis circumquaque detextum, armillas aureas ad decorem brachiorũ circumpositas, aliud item genus brachialis, alia item ornaměta circa manuum iuncturas, textile illud crinibus implicandis accommodum, cultum aureum ornando capiti circumpositum, annulos item & dextrocheria, quæ & dexiaria vocant. Inaures insuper & prætextatas tunicas ac purpura circumtextas siue particulis purpuræ intertextas & assutas, vestes quoque extimas sparsim domo tota disiectas, transparentia denique & pellucida Laconica. Tantum superfluæ curæ adhibebant exercendæ suæ vni petulantissimę libidini, vt non indigenis solùm vterentur vestibus: sed & è longinquo, ex aliena regione aduectas sibi eas asciscerẽt, próque eis comparandis transadirent maria. Intermedium enim Palæstinæ & Lacedæmonis vastum est. Pelagus siquidem immensum interiacet. Non temerè igitur eam apposuit patriam omissa nomenclatura vestimentorum: sed vt palàm traduceret ipsarum exuberantem lasciuiam, ceu sunt byssina, hyacinthina, coccina, quódque byssum vnà cum auro & hyacintho assutam limbo & fimbriis attextam gestarent: theristra quoque ferrent velut incrustata & inclusa bracteolis aureis. Nullam enim speciem in vestimentis, non in reliquo cultu intẽtatam reliquerunt: sed omnem viam rationémve profundendarum opum sunt aggressę, velut debacchantes tyrannide libidinis ac petulantiæ. Porrò si crimina hæc tanti fiebant tum, ante aduentum gratiæ ac tantæ cognitionis sapientiæ: quam hæ sperent se consequuturas veniam, quæ ad cœlos inuitatæ iam sunt, & ad productiora certamina? Vocatæ, inquam, & attractæ ad imitationem angelicæ puritatis, &, vt pleniore cum exuberantia animi, victoriam reportent ex deuicta hac petulãti lasciuia, dum eas corporis partes cõtegunt qualicunque ornatu? Iam planè quod grauius est, ne se quidem existimant peccare: quamobrem necesse erat, vt aduersus istas distringeret hanc sententiam Propheta. Neque enim in illas solùm competit: imò magis aduersus has quæ dicetur, hęc quadrat inductio, Quia erit pro odore suaui, puluis. vides, vt ab illis excludat delibutionem liniturámve vnguentorum? proinde & illi statuit non mediocrem pœnam. Κονιορτὸν, hoc est excitatum puluerem hoc loco dicit eum, qui in aẽrẽ sublatus est ab effossa & solo adæquata ciuitate per impressionem à barbaris factam. Eam enim tunc & igni & ferro expugnarunt atque euerterunt, partem hanc quidem suffusione demolientes, illam verò tradentes incendio. futura igitur hæc præcinens dicebat: Quia pro odore suaui, erit puluis: & pro zona funiculo cingeris. Videlicet sub eorum aspectum ponens habitum figurámve captiuitatis, atque ipsorum abreptionem in regionem barbarorum. Et pro ornamento capitis tui habebis caluitium. Aut defluentibus capillis per inopiam victus necessarij, siue etiam id in eas admiserint hostes, aut certè sibi ipsæ crines auulserint. Etenim apud veteres mos hic inoleuerat: vt luctu & calamitate quapiam oppressi tonderentur, séque glabros redderẽt & recaluastros. Iob enim audita liberorum calamitate, sibi totõdit caput. Progrediens Propheta, ait: Cum sacco & planctu. Rasuram illam & glabriciem capitum quæ facta est, intelligit. Alter item ait, Et rasura & detonsio fiet super filios tuos molliculè ac delicatè viuẽtes. Et pro tunica purpuræ intertextæ præcingeris sacco. Hæcne quæso terribilia esse & intoleranda videntur? Atqui cruciatus vobis infligendus, non ad hanc vsque mensuram subsistet: sed virulentus ille vermis & circumfusæ tenebræ vnæ alias excipient. Si enim illis captiuitas, seruitus & extrema pernicies reposita erant, pro immoderato ornatu corporis, (Hoc etenim exigebat pœnam, quare peculiari quadam pœna hanc speciem peccati puniebat.) † Audi, quo pacto enumeratis criminibus illis, subiecit & causam. Hæc eadem te manent pro exquisito ornatu. Quòd si igitur Iudaicæ illæ vxores ob immoderatum cultum tãtam pœnam subiere, vt patria à fundamentis excisa, & eædem multis perfruitæ deliciis posteà seruæ, captiuæ & extorres, ac patria orbatæ in alienam deportatæ sunt regionem, fami insuper ac pesti innumerísque mortibus traditæ: nunquid non perspicuum est nos multò atrociora passuros, si in eadem peccata reuoluimur? Honores enim vt sunt cumulatiores: ita & pœnæ grauiores accedunt. Quòd si nulla mulierum in hanc vsque horam simile aliquid passa est ob immodicum se adornãdi studium, nolim nimium confidat. Consueuit enim Deus præstituere pœnas peccatis debitas in vno quopiam & altero item, & per illos legem sancire in vniuersum omnibus de his quæ & illos apprehensura sunt, supplicis. Vt autem quod dico, reddam dilucidius: peccatum nimisquam graue commiserunt qui tum Sodoma incolebant. Hi delapso è nubibus violento fulmine, extremam dederunt pœnam, vnà cum ciuitatibus & populis, terra ipsa cœlesti igne deflagrauit cum vniuersis corporibus. Quid igitur est? Nemo ad illorum exemplum, posteà similia quædam ausus est admittere? Equidem multi adeò, & plerisque in locis terræ habitabilis. Qua igitur ratione nihil tale passi sunt? Quia alteri lõgè atrociori supplicio asseruãtur. Ob hoc enim semel inflicta eiusmodi pœna, destitit Deus: vt qui eadem flagitia perpetrare ausi fuerint, etiãsi hic nullã luant pœnã, nihil tamen obscurè nouerint se nunquam effugituros. Quomodo enim consentaneum rationi esse possit talia perpessos, qui peccarunt quidem, sed ante aduentum gratiæ, ante legis promulgationem, qui neque Prophetas audierant, neque vllum alium qui prohiberet: illis verò posteriores qui post perfruitionem tãtæ Dei prouidentiæ, ne sic quidem tali exemplo facti sunt continentiores (id quod multò maximè intendit grauitatem peccati) quis hos, inquam, speret pœnam huic facinori impositam euasuros? Quidni igitur adhuc & in hodiernũ vsque diem hi pœnas dederunt? vt intelligas eos reseruari supplicio longè atrociori ac multò grauiora passuros. Sodomitis illis audi Christum pronunciantem, Tolerabilius erit terræ Sodomorum & Gomorrhæ in die iudicij, quàm ciuitati huic. Mulieres igitur immodico studio se componendi deditæ, si non eadem nunc patiantur quæ & illæ ob immoderatum sui corporis cultũ passę sunt, ne hinc sumant audaciam. Ipsa enim tolerantia & Dei lõganimitas fornacem illam quotidiano cumulo reddit acerbiorem, efficítque maiorem flãmam. Quin & hoc in Anania contigit & Saphira. Illi enim initio ac in prooemio prædicationis sublata parte pecuniarum, repentina morte prærepti sunt. Quàm multi post illos talia ausi, nihil perpessi sunt? Qua igitur ratione dixeris iustum iudicem & omnibus quæ æqua sunt, distribuentem, qui eos quidem plectit qui minùs deliquerunt, eos autem qui grauiora admiserunt, sinit abire impunes? Idne etiam perspicuum est? Nam quãdo Dominus diem constituit in qua iudicaturus est orbem terræ, ob hoc pœnam cuique decernendam in illum reiecit diem, vt vel per eius lõganimitatem meliores efficiantur

τοὺς χλιδῶνας καὶ τὰ ψέλλια.

τὰ περιδέξια καὶ δεξιάρια.

λακωνικὰ διαφανῆ.

pro αἰθήματα lege ἐσθήματα.

τοσαύτης φιλοσοφίας.

Hic in exemplari pars sententiæ trunca est, vt locis aliis quam multis.

λιμῷ καὶ λοιμῷ.

Canon iustitiæ diuinæ.

Matt. 10.

γνώμη.

Act. 5. Cõfirmat τῷ παραδείγματι.

Solutio quæstionis.

ciantur, aut certè si in iisdem facinoribus permaneant, atrociora sustineant tormenta. Nos igitur si quando eadem illis admittimus qui priùs deliquerunt, & pœnas luerunt commissorum, nec tamen eadem atque illi, patiamur: ne hinc vllam præsumamus fiduciam: imò tantò magis nobis malè metuamus. Pœna enim illis inflicta. Deus quasi legem cæteris obseruandam promulgauit, omnes in commune admonẽs ac dicens, quia eum, qui initio peccauit, ob hoc scelus puniui, vt tu quoque qui illis posterior delinquis, eadem expectes, aut certè muteris fiasque melior. Istiusmodi enim peccatis tales cõstituuntur pœnæ, etiamsi non mox à commisso peccato contingant. Nec frustrà hisce rebus sum immoratus: sed quia vitium istud planè noxium domos hominum penetrauit per eneruem mollitiem vxorum, ipse nimius amor corporis ornandi (qui iusto vehementiùs dispergebat opes in intempestiuos hosce sumptus) viros impellens, occasionem suggerebat belli, seditionis & controuersiarum, quæ quotidie exoriebantur, & ventres pauperum atterebant. Si quando enim vxor substantiam omnem, aut certè plus facultatum (quàm suppetebat) cogebat virum insumere ad proprij corporis contumeliam (planè contumelia fit corpori, dum auro vndique conuestitur) necesse tum fuit manum contrahere à benignitate eleemosynæ in pauperes erogandæ. Quàm multæ hinc oriãtur species peccatorum, cuiuis nosse liceat. Cæterum omissis his quæ norunt hi qui doctrice experiẽtia perspicuè norunt quid hac causa patiantur, ea attingamus, quæ sequuntur proximè. futuræ enim captiuitatis repræsentato habitu, dixit, quia eam illis inferret pro nimio cultu, simul & acriter intendit imminentem calamitatem, dicens: *Et filius tuus pulcherrimus quem diligis gladio cadet. Et fortes vestri gladio concident.* Est & hoc captiuitate atrocius. Etenim vita ipsa est morte amarulentior. Namque cum iugo seruitutis, etiam lamentari quum adigantur indecenti luctu, tecum reputa quanta istius afflictionis sit magnitudo, quum videant aduersum se tot calamitates plenas amaritudinis, continuata serie vnam alteri succedere. Etenim, vt sola adsit captiuitas, molestum tamen fuerit & vix tolerabile malum. Quòd si in libertate viuentibus luctus eiusmodi contingant: ipsa morte fuerit vita acerbior. Nunc verò pronunciat vtraque hæc coniunctim affore. Hanc proinde calamitatem meliùs conuenit dicere duplam, imò triplam, adde & quadruplam: quando & filius & is præstãtia formæ insigniter conspicuus, eóque desiderabilis & hic à barbaris cæsus, neque iuxta communem naturæ legem, finem accepit vitæ. Cum hoc, reliqui ad vnum omnes in ætatis flore erant constituti: ita vt nihil supersit bonæ & vtilis spei, quod ad humanam opem atque præsidium attinet: *Et humiliabuntur & lugebunt thecæ ornatus vestri: & relinqueris sola, & ad terram prosterneris.* Per hæc omnia amplificat luctum, timorem vehementiùs intendit, efficit vt animorum inualescat sollicitudo, sub oculos exponit quæ illas manerent grauia, enarrationem venturæ calamitatis † amplificat, quoquouersum recurrẽs, vndequaque cogens quæ auditoribus mœrorem ingererent, ob eorum stoliditatem. Abundè enim sufficiebat, vt hæ tãtis concussæ comminationibus resipiscerent, sensúque perciperent in quas venturæ essent anxietates. Ob hoc sanè subtexuit, quod illis commiseratione dignum videri queat, nempe videre se thecam auro exhaustam, in monimentum superioris fortunæ, ipso aspectu consistentem, vbique eas retinens, in mœrore. Etenim tunc vel maximè perstringere nos consueuerunt, & acrius extimulare afflictiones, quando eas conferimus cum priore fœlicitate. Collatio enim eiusmodi vlcus ipsum efficit molestius. Siquidem & Iob eximius dicebat hoc, lugens: Quis me ponat iuxta mẽsem pristinorum dierum quibus me Deus custodiuit? Et suas opes vniuersas enarrat ac bona quasi è fontibus vbertim affluentia, honores, annuos prouentus, omnẽ denique generis splendorem, ita vt collatione eorum doceret præsentem afflictionem multò esse molestiorem, & his quæ acceperat, bonis grauiorem. Quod equidem nunc etiam fecit Propheta cõmemoratione thecarum. Nec his fuit contentus, sed & eas introduxit lamentãtes. Hæc enim docendi formula euidentior redditur & significantior, siquando fiat per eiusmodi prosopopœias, hoc est, confictis personis. Et quidem prius vineas induxit lugentes, vinum item, vt auditorum animos acriùs percelleret, eorúmque stupidã crassitiem attingeret pressiùs. Quid autem est, Derelinqueris sola? Nullos habitura es qui tibi auxilientur, prouidentia Dei destituta, & alio omni splendore gratiæ spoliata, & parte omni cincta hostium exercitu, insultantibus tibi vndique barbaris. Sub hæc volens conspicuam reddere magnitudinem humiliationis earum, ait: Et ad terrã prosterneris. Neque enim ait, cades, non item defereris: sed alia vsus dictione est quæ omnem eius imbecillitatem lucidiùs exprimat: *Et apprehendent septem mulieres in die illa, virum vnum, dicentes, Panem nostrum comedemus, & vestimentis nostris, operiemur. Tantùm, nomen tuum inuocetur super nos. Aufer opprobrium nostrum.* Eam hominum raritatem inuehere vult quæ contingit atrocitate belli, quóve pacto ad minimũ numerũ redactus Iudaicus populus superstes fuit. Neque enim dixerunt opus esse, vt à viris exhiberetur mulieribus ea decens præfectura: sed vt permissa ei tenuitate administrationis ipsæ cum obseruarent ac diligerent, siquidem ea simpliciter, & vt cõtigit, liberaret nomine sterilitatis siue viduitatis. Sensum enim hunc indicat illud: Aufer opprobrium nostrum, quãdoquidem in vetere testamento opprobrium esse videbatur. *In die illa splendescet Deus in consilio cum gloria super terram, vt exaltet & glorificet quod reliquum est Israëlis.* Mente istarum concussa peracri comminatione impendẽtium eis anxietatum, simul etiam atque satis instantem calamitatem tragico boatu deplorauit, enarránsque plena terroris, sermonem etiam fusius extendit, quod reliquum est assumens cõuertit ad humaniora. Medicinæ enim multò optimę ea est ratio ac modus. Non sola sectione, non item vstione tantum vtitur: sed dolores illinc inuectos solatur ac leuat lenioribus pharmacis, quod etiam hic obseruat Propheta. Neque enim sermonem integrum consumere voluit in his quæ inamœna sunt, & ingerũt mœrorẽ: sed & sublatis è medio malis tradit benigniora. Neque enim prædicit eximendos solùm perplexis istiusmodi molestiis: sed & multa perfruituros celebritate nominis & eximiæ dignitatis splendore, id quod vocat illustrationem siue splendorem Dei, tenebras dispellentem totius anxietatis, lucémque diurnam exhilarantem, eos etiam per hæc illustriores reddentem. Proinde additur & illud: In consilio, ac si diceret, circumspectè & intelligenter cuncta peraget, cúmque decenti sapientia eorum: *Et erit quod residuum fuerit Israëlis, in Sion: & quod relictum fuerit in Hierusalem, sancti vocabuntur omnes qui scripti sunt ad vitam in Hierusalem.* Vt discas non fuisse vllius fortuiti casus, quòd reliqui istius belli discrimen effugerint conseruati, sed cœlestis sententiæ decreto quasi muro communiti: quòd quum alioqui in mediis consisterent malis, capti non sunt, cóque ait, Sancti vocabuntur omnes qui scripti sunt ad vitam in Hierusalem. Designati (ait) siue definiti, certa morum exploratione commendati, vt nihil aduersi paterentur. Nec ab re eos vocat sanctos. Per hoc enim

ὀρίνει lege ὀρύνει.

Iob cap. 29.

Principium cap. 4. enarratur.

Deut. 7.

Maledicta sterilis.

Simile elegans.

oſtendit nõ fortuita ſepoſitione diſtinctos fuiſſe atque exemptos communi aliorum internecioni, nec ſimplici ex cauſa Deum eis præſentem atque propitium: ſed per ſpectatam morum probitatem illos nonnihil contuliſſe, ſiue ea præceſſerit, ſiue poſteriùs ſubſecuta fuerit. Vt enim fuerint vtiles quidam & æqui, attamen per eas calamitates quæ contigerunt, effecti ſunt meliores & magis ſtrenui.

Confirmat collatione.

Quemadmodum enim aurum igni traditum ſcoriam omnem deponit: ita & qui in mediis tentationum procellis conſtituuntur, ſi ſolertes admodum ſunt & ſtudioſi, omnem ſocordiam abſtergunt, & à ſe depellunt. *Quia abluet Dominus ſordem filiorum & filiarum Sion, & ſanguinem expurgabit de medio earum, ſpiritu iudicij & ſpiritu ardoris.* Mihi hic videtur duplicem dicere expurgationem, & quòd pœnam luerent eorum quæ perperam commiſerant, & quia in futurum illinc euaſuri eſſent ſtrenui magis. Sanguinem verò Hieruſalem homicidia dicit, cædéſque iniuſtas. Deinde intendens atrocitatem criminis ait: De medio earum. Neque enim hominum cædes quas ſceleratè ſunt auſi perpetrare, clàm abſconderunt: ſed quàm ſicarij aut publicorum itinerum obſeſſores ſceleratiùs. Etenim hi in tenebris & ſolitudinibus conſueta facinora aggrediuntur: Iudæi autem medio in foro, media in ciuitate, in ipſis conciliis & tribunalibus quæ prędonum ſunt, flagitia præter ius fáſque admittebant. Sed & notam hanc illinc exortam (ait) bellum ex inopinato irruens abolebit & cõſumet. Etenim in tempore bonorum reſpondet ea repenſa eſſe pro moleſtiis priùs illatis: quia illi ipſi euentus qui acciderunt, ob hoc contigere eis, vt ablucrentur, vt expurgarentur, vt ſordiciem à ſe omnem reiicerent, vt denique probrum quod ex admiſſis peccatis cædibúſque iniuſtis contraxerant, abſtergerent. Quid autem eſt, quod ait: In ſpiritu iudicij & ſpiritu ardoris? Vtique in metaphora perſiſtit ab his deriuata qui cõflant metallicas materias. Quemadmodum enim illic aſpiratio venti incidens in cõflatoriam fornacem, & flammam ipſo afflatu excitans, carbonéſque redaccendens ſcoriam omnem abſumit, itidem & hic vindicta à Deo emiſſa. Vt enim hoſtium impreſſio ſemel adorta eſt ciuitatem, inſtar ignis in eam graſſatur, ignis, inquam, non in totum diſperdentis, ſed incendentis, ſed expurgantis, punientis & ad rectitudinem reuocantis. Hunc enim ſenſum habet illud: Spiritu iudicij & ſpiritu ardoris. Hoc eſt, punitione, vindicta, vltione. *Et veniet Dominus.* Aduentum eius vocat ipſius vim operatoriam. *Et erit omnis locus montis Sion, & omnia quæ in circuitu eius ſunt, obumbrabit nubes per diem, & quaſi fumo & quaſi luce ignis ardentis in nocte, omni gloria protegetur. Et erit in vmbraculum diei ab æſtu, & in protectione & abſcondito, ab aſperitate & pluuia.* Per nubem præſenti loco eam innuit conſolationem, quæ ex tolerantia aduerſitatis ſe inſerit patienti animæ: per ſtruem verò lignorum accenſam, eum inſinuat ſplendorem qui vnà cum conſolatione interuenit.

πυρὰν δὲ.

Quod enim in æſtu eſt nubes, hoc in tenebris & profundiſſima nocte accenſa ignis ſplendore pyra. Etenim nubes ſitum terræ æſtúmque retundit & propellit: accenſa autem pyra diſcutit caliginem. Porrò illuſtrem eius aduentum ſplendori accenſæ pyræ: liberationem verò eorum comparauit nebulæ vmbratili. Docens deinde mala hæc diſſoluenda non quidem ſenſim, ſed derepente, quia in ipſo infligendæ aduerſitatis articulo, mutatio fieret: vt illinc diſcerent illam ſtatus publici repẽtinam in melius permutationem non eſſe factam ex rerum reuolutione & fortuito euentu ſiue fato, ſed totum id ſuperna virtute eſſe confectũ, ait inſtar ignis flammãtis in nocte, hanc affore mutationem. Et erit in vmbraculum diei. Quæ hæc erit vmbra?

A ſimili petita collatio.

Dei auxilium, ait, & in ſuſtinendo conflictu commilitium. Nam quemadmodum in æſtu vmbra, & vt hiatus abſorptæ terræ aut certè latibulum ſub exeſa rupe ac ſpelunca, quam diſrupit vis pluuiæ vehementioris, eum illic in tuto conſeruat qui ad ſe confugit: ita ſanè Dei auxilium quem tutandum ſemel ſuſceperit, nihil ſinet pati intolerabile, tantóque erumpente bello, initio ſtatim eos tuetur ac ſeruat clementer, quorum miſeretur.

CAP. V.

Cantabo dilecto canticum dilecti mei vineæ meæ. Propheta ſimulátque eos exterruit triſtium comminatione, bonorum atque vtilium promiſſione exhilarauit, denique operatus multiformem medelam, ruſus ſermonem reducit ad alterum principium, principium, inquam, conſentiens prooemio ſuæ huius prophetiæ. Quemadmodum enim initio ſtatim receſuit beneficia à Deo in eos collata dicens, filios genui & exaltaui, tranſgreſſiones inſuper legis temerè & per contumaciam ab eis commiſſas inferens & in medium proponẽs. Quia ipſi ſpreuerunt me. Et, quia Iſraël me non cognouit, & populus meus me non intellexit: ſic ſanè etiam hîc, aliis quidem dicendi formulis, at iiſdem ſenſibus eadem conſentaneè antè dictis edocet. Cæterùm quam ob cauſam eos reprehenſurus, eam reprehenſionem vocat canticum? Et quidem Moſes cum Maria hoc fecit iure optimo, vtpote carmen illud victoriæ modulaturus. (Exod. 15.) Nec ab re ſic exorſus dicebat: Cantemus Domino, glorioſè enim † glorificatus eſt: equum & aſcenſorem deiecit in mare. (ἐδόξασθαι.) Quin & Debbora erecto illo admirabili trophæo, (דברה apis verbum.) partáque præter omnium opinionem victoria meritò pertexuit triumphale canticum, laudem totius vni Deo aſcribens. (Iudic. 4.) Hic ex diuerſo, crimina eis obiecturus, quum ad hoc præſtandum foret opus vehementi verborum acrimonia, & animo nequaquam lenteſcẽte aut remiſſo, pollicetur nobis modulaturum ſe canticum, ídque vocat criminum obiectionem. Atqui non hic ſolus, ſed & eximius ille Moſes tunc quum triumphale carmen, in ſuggillationem Iudęorum prolixum carmen cecinit, commemorans eorum crimina, ac dicens: Hęccine domino redditis? Hic populus ſtultus & non ſapiens. (Deut. 32.) Et conſcripta multorum criminum obiurgatione ſanxit lege, vt iidem in poſterum cum cantu hæc depromerẽt, quin & eadem nos etiam cantu proſequimur. Qua igitur cauſa, criminum obiectiones eiuſmodi deſcribunt ſub cantici nomine? Nimirum quia vſu ſpiritualis ſapientiæ didiciſſent & cuperent multum inferre emolumenti animabus auditorum. Nam quando aliud nihil eſt tam frugiferum, & adeò vtile: vt eſt eorum iugiter meminiſſe quæ nequiter commiſeris, eam autem memoriam nihil ita ſtabilem ac firmam reddit, vt melodia: hinc ne per acrimoniam obiurgationum vehemẽtiorem iſti effecti cunctatiores renuerent audire, vitauit illam continentem memoriam peccatorum, modulatione cantici tegens interim, & ſuffurans à memoria metum infamiæ & intolerandam animi deiectionem releuans, eóque cantica hæc ſcripſit, vt deſiderio concinnæ modulationis inducti continenter eadem proferrent, iugiter eorum meminiſſent, penes ſe perpetuò retinerent doctrinam quandam ad opera virtutis promouentem, nempe aſſiduam peccatorum memoriam. Noſtis quippe alios quidem libros ne de nomine ipſo eſſe permultis familiariter notos: (ἐγκώμιον Pſalterij Dauidici.) Pſalmorum verò opus ad vnum omnes vel ore circumferunt: & per ea cantica ipſis etiam operibus declaratur hactenus, quantum ex eorum melico concentu reſiliat lucri. Sanè ob hoc hic quoque: Cantabo iam dilecto meo canticum dilecti mei vineæ † meæ. (ἀμπελῶνί μου.) Canticum dilecto ait, vineæ. De dilecto ipſo canã. Etenim ipſum cantu proſequar ac celebrabo. De ipſo argumentum cantici ſe mihi exhibet, déque

déque ab eo geſtis. Quòd ſi inſimulaturus eum & crimina obiecturus, amabilem * tamen vocet & dilectum, ne mireris. (ἀγαπητὸν καὶ ἀγαπημένον.) Siquidem hoc vel maximum eſt compendium, viámque præſtruit ad obiurgationem: quando dilecti & tam munifica benignitate à Deo collata perfruiti, ne ſic quidem meliores effecti ſunt. Simile quiddam Propheta alter, ſed obſcuriùs innuens, dicebat: (Mich. 7.) Quaſi vitem in deſerto inueni Iſraël, quaſi ſpeculatorem in ficu, præcocem noui patres eorum. Per horum fructus oſtendens quid in ipſorum patribus ſibi charum fuerit & cumprimis amabile. Charum quidem ſeu deſiderabilem & præamabilem vocat, non ob propriam virtutem, ſed propter Dei benignitatem. Quod autem dicit, hoc eſt: Quia ego quidem ad hunc modũ dilexi, quaſi ſi quis vuam inuenerit in deſerto, aut quaſi ſi quis offenderit ſpeculatorem in ficu. Vt enim hę ſimilitudines prorſus indignæ ſint quæ Deo accommodentur, at certè illorum ingluuiei conſentaneè reſpondebant. Ipſi verò (ait) tantam conſequuti dilectionem abalienati ſunt, ingreſſíque ſunt ad Beelphegor. (בעלפעור beel-phegor idolum Moabitarum, Mars creditur.) Sanè ad eundem ſenſum etiam hic ipſum vocat dilectum & amabilem, oſtendẽs quia Deus quidem reipſa exhibuit omnia quę ſuam decebant erga illos dilectionem, non quòd priores dilexiſſent, ſed quia ipſe dilexit. (Deut. 4. Num. 15. Oſee 9.) Illi autem poſt hæc non exhibuerunt ſe eius beneficentia dignos: ſed opere ipſo omnia exhibuere contraria. *Vinea facta eſt dilecto, in cornu, in loco vberi.* Nomini vineæ, omnem inſinuauit prouidentiam, diligentiam omnem excolendis eis exhibitam repræſentauit. Nec tamen eò vſque prouectus reſtitit, ſed & alia in eos prærogata beneficia recenſet. Orditur imprimis id à ſitu loci, quod indicat illud: In cornu, in loco vberi ſiue pingui. Et hoc quidem dicit approbans natiuam terræ indolem: per illud verò commendat loci ſitum, quod & Dauid pſallens dixit: (Pſal. 124.) Non commouebitur in æternum, qui habitat in Hieruſalem, Montes in circuitu eius: & Dominus in circuitu populi ſui. Ait etenim Dominum eam pręmuniſſe mœnium ambitu & loci poſitura. Nec tamen eo dicto abiit contentus: ſed adiecit quia Dominus factus ſit ei murus vel fortiſſimus, quod certè etiam obſcurè quidem innuit, dicens: In cornu. Neque enim hoſtili manu capi tum poterat ea ciuitas, ſimul indicans inexpugnabilem fuiſſe locum. Per hoc etiam indicat opem à Deo illis fuiſſe auxiliarem, à cornu bubulo ducta metaphora. (Cornu bubulum, index fortitudinis.) Etenim talis adagio in vulgus exiit de his qui ad tutum aliquem locum confugiunt. Nam quando iumentorum omnium fortiſſimus eſt taurus, id quod fortius eſt eo animali conſueuerunt plerique appellare, nempe cornu. Sed & ſcriptura plerumque eos qui in tuto conſiſtunt, vocat cornu monocerotis. (μονοκέρως vnicornis, lycorne.) Itaque in cornu perinde eſt hîc, atque in ſecuritate, in faſtigioſo ac ſublimi loco, in quem ſenſum initiò dicebat: filios genui & exaltaui: In loco vberi ſiue pingui, quod ſanè Moſes confirmauit: (ἐν τόπῳ πίονι.) Terram fluentem lac & mel. *Et ſepem circumpoſui & circumuallaui.* Sepem ſiue maceriam dicit ſeu munitionem mœnium, aut legem, aut certè Dei prouidentiam. Lex enim muro quouis tutiùs eos vndique cingebat. Et vallo circumdedi. Hoc eſt, fortem illi cuſtodiam impoſui. Quando enim maceriæ inuaduntur, & plerunque deiiciuntur, ait ſe altero forti præſidio cinxiſſe vineam. *Et plantaui vineam Sorek.* In eadem perſiſtit metaphora, quam verbo tenus enarrari nihil eſt neceſſe: tãtum quęritur vt nouerimus mentem Prophetæ. (De שורק vide Hieron.) Sorek præſenti loco veram fuiſſe confirmat & generoſam, non item ex illegitimis & inferioris notæ propaginibus prognatam vineam: ſed ex probatis & quæ cum primis commendantur. Siquidem vinearum quammulta ſunt genera. *Et ædificauit turrim † ſiue torcular in medio eius.* (Aldus, πύργον ἐν μέσῳ προλήνιον αὐτῷ, καὶ ὤρυξε.) Quidam turrim interpretantur templum: torcular verò altare, nimirum quia illic offerebantur fructus pro vniuſcuiuſque virtute, collecti ab vniuerſis item ſacrificiis. Ego vtique quod dicere cœperam: etiam nunc confirmo, oportere animum adhibere intentioni iſtius metaphoræ. Per hæc enim omnia ſignificare vult, quia quæ meã vnius operam deſiderabant, impleui omnia, omnem exhibui diligentiam. Non attriui eos moleſtis fatigationibus, non laboribus confregi & colliſi. Nequaquam iuſſi, vt eam turrim exædificarent, vt eam tegerent & cõmunirent, non vt vineam plantarent: ſed opus ipſum omni ſua parte abſolutum eorum manibus tradidi. Neque eatenus ſolùm ſtiti metas meę erga illos benignitatis: ſed & tãtiſper expectaui, donec faceret vuam, præſtolatúſque ſum accommodum tẽpus & opportunum fructificationi, multa vſus longanimitate. Illud enim ἔμεινα ſuſtinui, hunc exprimit ſenſum. *Fecit autem ſpinas.* Et hoc luculenter oſtendit vitam illorum nullius fuiſſe bonæ frugis, ſed ſpinis aculeatam ac præduram. Qua igitur venia digni eſſe cenſeantur, qui poſt tantam agricolationis diligentiam, hoſce fructus ſuos rependunt agricolæ? *Et nunc homo Iuda & habitatores Hieruſalem iudicate inter me & inter vineam meam.* Vt multiplex ſuperſit copia allegationum tuendo iuri ſuo neceſſe eſt: ſi quis demum aliquando eos iudices conſtituit de à ſe geſtis, qui obnoxij erant reddendæ rationi de malè commiſſis. Nec iam commemoro vetera, ait, quin etiam hodie paratus ſum iudicium ſubire. Quum adeò nunquam deſtiterim explere quæ meam decebant clementiam, vos ex diuerſo quæ debuiſtis, nunquam impleſtis. *Quid faciam ampliùs vineæ meæ?* Sanè reportata de illis victoria ſimul atque illos oſtendit conuictos ingratitudinis & perfidiæ: tunc deinceps in medium producit ſententiam, & quæ facturus ſit ei, pronunciat. Non quidem vt condemnet, ſed vt timore intentatæ comminationis perculſos moderatiores reddat. *Auferam ſepem eius: & erit in direptionem & deſtruam murum eius, & erit in conculcationem.* Dirimam & auocabo ab ea auxilium meum, ope mea omni nudabo eam, efficiam vt tanta hac mea prouidentia deſtituatur, vt doctrice experientia contrariæ aduerſitatis agnoſcãt quibus antè bonis ſint perfruiti, quum fuerint ad rapinam expoſiti omnibus. *Et dimittam vineam meam & non putabitur, neque omnino fodietur.* Rurſus dico eum eſſe vſum metaphora, ſi quis tamen accuratiùs voluerit eam expẽdere quæ à doctrina pendet, quæ item ab executione mandatorum proficiſcitur, ait. Non enim in poſterum iiſdem ſunt perfruituri bonis quæ priùs ſunt conſequuti, non habituri doctores, non principes, non Prophetas, qui itidem vt antè, eos reuocent ad rectitudinem vitæ, qui peræquè ſolertem obeant curam ipſorum. Quemadmodum enim ij quibus cura eſt excolendæ vineæ, paſtino eam fodicant, palmites ſuccidunt inutiles: ita & qui collapſas animas erigunt & moderantur, comminationes intentant, terrore percellunt, docent. (Collatio.) Verùm hi in vaſtitate erunt (ait) in alienam ablati regionem. *Et aſcendet per eam, quaſi per incultam terram ſpina: & nubibus mandabo ne pluant in eam imbrem.* Aut ciuitatis innuit futuram deſolationem, aut certè ſuorum & vniuſcuiuſque animę deſertionem. Nubes autem hoc loco quidam interpretantur Prophetas, quippe qui excepta è ſupernis pluuia oraculorum, eam quæ ſibi dicitur, doctrinam, in populum tranſmittunt. At neque hi (ait) facturi ſint, quæ conſueuerant. Vt vnus fortaſſe & alter hinc emigraſſent: ſed & reliqua multitudo prophetarum conticeſcebat. *Vinea enim Domini Sabaoth, domus Iſraël eſt & homo Iuda nouella plantatio dilecta. Expectaui, vt faceret iudicium, fecit autem iniquitatem: & non iuſtitiam, ſed clamorẽ.*

Multa quum sit vsus tralatitia cõparatione nominum, commemorans nunc vineam, turrim, torcular, sepem siue maceriam, vineæ pastinationem & putationem: vt ne quis eorum qui ea ætate erant, intelligentiæ expertium, existimaret ad literam dici, sub finem sententiæ totius summam continuò interpretatus est: Vinea enim Domini exercituum, domus Israëlis est. Non enim vlla initur mihi ratio plantarum, neque sermo est de natura inanimata, † non item de lapidibus & muris: sed de populo vestro. eóque intulit, & homo Iuda, nouella plantatio dilecta.

πολὺ ψυχῆς, lege φύσιος.

Quòd videlicet tribus Iudæ quiddam obtineret prę cęteris decem. Erat enim illic è vicino situm templum & reliqua supellex diuini cultus, præque aliis florebat, quare regalior, proinde & viribus præstantior. Dilectum autem dixit, eos rursus perstringens quod se tales exhibuissent erga eum qui ipsos amasset vehemẽter. Planè lex ea est diligentium, vt ne in ipsis quidem obiectionibus criminum, tegant suæ dilectionis vehementiam.

Canon memorabilis.

Hinc aliud nec mediocre documentum elicimus. Quale, obsecro, est hoc? Nimirum oportere nonnunquam aliquot scripturæ diuina loca allegoricè interpretari, quando earum quidem legum ipsi nequaquam auctores sumus: quin potiùs conuenit nos more pedario subsequi mentem scripturæ & ad eum modum vti allegoriæ tropo. Quod autem dico, tale est. Commeminit scriptura nunc vineæ, sepis item siue maceriæ & torcularis. Non alioqui permisit, vt penes auditorem esset authoritas accommodandi à se dicta, quibus vellet, rebus, aut personis: sed scriptura ipsa præuertens seipsam interpretata est, dicens: Vinea enim Domini exercituum, domus Israël est.

Ezech. 17.

Ezechiel item aquilam vocat magnam & magnarũ alarum quæ ingressa Libanũ auulsit summum verticem Cedri. Is interpretationem istius allegoriæ neutiquam finit suspensam esse ad libidinem auditorum: sed ipse edisserit, quem per Aquilam intelligat, quem rursus per Cedrum. Idem hic rursus progrediens, fluuium quendam violẽtum educit in Iudæam. Atqui ne liceret vni cuipiam auditori pro suo captu & voluntate quod dictum est, personæ adaptare, cui luberet, addidit, quem fluuium vocarat, esse regem. Proinde hæc lex vbicunque locorum diuinæ scripturæ est, si quando allegorico sensu quiduis tegit, subnectere consueuit & interpretationem allegoriæ: vt ne qui volunt pro sua intemperanti libidine, citra delectum, & vt ferè contigit, trahere omnia ad allegoriam, in errore versentur, & quaquauersum ferãtur præcipites.

Origeni id volunt contigisse Græci penè omnes.

Ecquid miraris, si Prophetæ & ipse parœmiastes hoc obseruãt? Quum enim dixisset, Cerua amicitiæ & pullus equi tuarum gratiarum conuersetur tecum. Et, fons aquæ tuæ sit tibi soli, mox interpretatus est, qua gratia hæc dixisset, nimirum de legitima ac libera vxore, te prorsus auocãs à contactu fornicariæ & alienæ.

Prouer. 5. iuxta 70.

Sanè pari modo & hîc loco præsenti expressit, quam dixisset esse vineam. Ad hæc prolatis eorum criminibus, attexuit & pœnas. Demum causam sub finem reddit hanc: Expectaui, vt faceret iudicium, fecit autem iniquitatem, & non iustitiam sed clamorem. Quamobrem (ait) iustè reposco de sic ingratis pœnam. Expectaui enim, vt faceret iudicium, hoc est, iustitiam. Ipsi è diuerso exhibuerunt contraria, iniquitatem, iniustitiam & clamorem. Clamorem hîc innuit auaram & immodicam acquirendi cupiditatem, iniustam indignationem, iram sensus rationísve expertem, pugnas, contentiones. *Væ qui coniungunt domum ad domum, & proximè agrum agro copulant, vt à proximo auferant aliquid.* Dicto, quia clamorem fecit, hoc est, inexplebilem acquirendi aliena auiditatem, rapinas: subiicit & ipsam speciem iniustitiæ vtique plenam multis facinoribus & maleficiis. Ab his item reorditur quæ ab hu-

A manitate abhorrent, magnitudinem ostentaris peccatorum, eos interim insinuans qui immedicabili morbo ægrotabant. Quæ autem temerario ausu ab istis tentata sunt, nosse quis possit designasse ea esse istorũ qui opes suas prodegerant in profusiores & improbos vsus, qui animum adiecerant ad inuadendam loci propinquitatem: non quidem ad sui tutelare patrocinium, sed vt per eam insidiosam molitionem à se depellerẽt proximos, † instar ignis semel arreptam viam obambulantis: ita & hi vicinos omnes depascebantur.

ὁμοίως.

Nunquid habitabitis soli super terram? Audita sunt enim nunc in auribus Domini exercituum hæc. Ostendit illos parum fuisse cordatos qui anxiè laborarunt nullo suo fructu & in cassum. Quòd enim consuetudo prorsus obtinuisset tales non statim rapi ad supplicium luendum, abduci ad exoluendam pœnam: vt exactiùs nossent se nequaquam perfruituros rapina, hanc in eos infert comminationem, dicens, quia succumbent labori, insignem aliquam accipient B cladem, fructúsque percipiẽt suæ rapinæ debitos, & excident sperata fruitione. Non enim (ait) insomnis ille & peruigil oculus acquiescit talibus factis. Illud proinde, Audita sunt nunc, nõ vtique eò dicit, quasi tunc primum ei innotuerint quæ fiebant: sed quòd pœna deinceps sensim & quasi vestigiatim esset subsequutura, instarétque retributio: *Si enim fuerint domus multæ, in solitudinem erunt, magnæ & pulchræ, & non erunt qui habitent in eis.* Tale quid operatur inexplebilis cupiditas congerendarum opum. Nox enim vt cumulatiores diuitias comparat iam habentibus, etiam ab his quas priùs possederant, eos depellit & exigit, quem sanè sensum etiam hîc innuit, dicens: Si quando enim magnificè ædificaueritis, etiam eæ ædes quas vestro iure construxeratis, stabunt quidem nullos incolas habituræ, vocem edentes tuba omni clariùs intonantem aduersus eos qui illas initiò per rapinam extorserant, ídque desolatione in longum tempus exporrecta, vt vice trophæi cuiusdam, C omnium oculis conspicuæ sint. *Vbi enim operantur decem iuga boum, facient lagunculam vnam: & qui seminat artabas sex, faciet mensuras tres.* Sermonem è ciuitate educit ad exprimendam impendentem regionis vastitatem, vt auditoris animum prorsus terrore compleat. Neque enim domus (ait) habituræ sunt inhabitatores, sed neque terra suam vim operatoriam exeret. Etenim initio conditi orbis propter peccatum Adæ, spinas & tribulos protulit: Secundum hoc etiam, propter Caini scelus in fratrem, multò exhibuit prouentum minorem quàm exigebat agricolatio illius, aut natiuæ virtutis vbertas. Sed enim aliàs etiam nosse potest quis plerunque contigisse, vt propter hominum peccata, sua fœcunditate orbata sit terra. Ecquid miraris vim eius genitalem oblæsam fuisse & fœcunditate fœtus sui imminutam, iniquitate hominum id exigente, quando etiam propter nos subiacuit corruptelæ? Ad incorruptionem alioqui demum etiam propter nos perducenda. Ex quo enim D semel accepit, vt esset nostri causa & ad nostrũ in commune ministerium: & reuera eadem rursus hinc etiam suæ corruptionis mutuatur & originem & radicem. Sanè nihil diuersum contigit per ætatem Noë, quum humana natura ad extremam vsque malitiam appulisset, nec quicquam superesset in rebus non confusaneum & permistum, semina, plantæ, bestiarum genera, terra ipsa, mare, aër, montes, saltus syluosi, colles, ciuitates, muri siue parietes, domus, turres: denique vt semel finiam, omnia illa formidabili inundatione adoperta sunt. Humanum tandem genus ad tantam raritatem redactum quum opus haberet incremento, terra tunc sui status ordinísque elegantiam resumpsit, & pristino decori restituta est. Intelligere possit quiuis aliqua ex parte id factum, vt

ctum, vt hominum honori cõsuleretur. Etenim pelagus à conspectu se subtraxit, idem rursum se palàm spectandum exhibuit. Sol & luna se represserunt, & suum deseruere cursum. Ignis, quæ propria aquæ erant, opere ipso præstitit. Terra officio pelagi, & pelagus munere perfunctum est terræ. Vtque semel dicam, omnia se transformant & immutãtur ad hominum vtilitatem. Quum igitur homo omnem creaturam visibilem exuperet honore, propter quem vniuersa hęc condita sunt, hinc factum, vt nunc quoque populus Iudaïcus quòd grauiter deliquisset, cohibuit Deus ac repressit vliginosam illam terræ fertilitatem: immò ne post quidem exhaustos labores multos ac sudores permittit, vt eius viscera consuetam proferant annonæ copiam: nimirum vt vel hinc discerent, quia non ars ipsa agricolandi, non boues & aratrum, non ipsa terræ natura, non denique quicquam tale aliud, sed vniuersorum dominator, ipse est, qui cuncta hæc benigna & liberali manu effundit. Idem è diuerso, siquando voluerit, in angustum contrahit vniuersa. *Væ qui surgunt mane & siceram persequuntur, qui manent vsque ad vesperam. Vinum enim succendet eos. Etenim cum cithara & psalterio & tympanis, & tibiis, vinum bibunt: opera autem † Domini non respiciunt, & opera manuum eius non considerant.*

pro κυρίου exemplar habet τοῦ πλασ-μάτων.

Immodicam istorum auaritiam qua per vim aliena extorquebãt, simul atque palàm perstrinxit, eámque esse censet radicẽ totius malitiæ: supererat & ebrietas traducenda, innumerabilium malorum fons ac fundamẽtum, præsertim quoniam præter omnem modum, nullum non sustinet aggredi facinus. Obserua igitur, qua ratione, quámque diligenter eos increpet. Diem enim totum asserit eos consumpsisse in hoc. Nec enim quum esset prandendum, hoc faciebant, ait: sed omnem tẽporis particulam arripiebant ceu opportunam sectandæ ebrietati, ídque ab initio diurni diluculi. Quo præsertim tempore suę saluti attenti esse debuerãt: tunc vino meraciori se dedebant & quidem immodico, vltrò etiam exigentes reliquum temporis adusque vesperam, vitio huic pestilenti immanentes. Siquando enim semel ad id peruenissent, vt in profundam voraginem istius intemperantiæ ruerent præcipites, proinde & exciderent de naturali mentis intelligẽtia: vtique animam suam in captiuitatem abducendam exponebant intolerandæ istius temulentię tyrannidi: quemadmodum nauis fundum non habens, gubernatore item destituta & nautis, quoquouersum circumacta confusaneo aquæ impetu temerè fertur & fortuitò.

A simili ἐξ εἰκόνος.

Eundem in modum & isti se gerebant, qui se gurgiti ebrietatis immergebãt, eóque dicit: Væ qui consurgunt mane, & siceram persequuntur. Non enim necessitatem ipsam explebant, neque sustinebant eatenus, vt supplerent inopiam excitati appetitus: sed in vnum hoc opus incumbebant, vnã hanc curam exercebant: vt ad ebrietatem vsque se iugiter vino proluerent. Idcirco addit, Qui siceram persequuntur. Nomine Siceræ hîc indicat succum ex palmis expressum, quem conficiebant & studiosè accurabant, contrito primum fructu & confracto minutim, vt in vini naturam transformarent, quod genus potionis tentat caput, sopore vehementi deprimens, & ad excitandam ebrietatem est mirè efficax.

Sicera hic, succus ex palmulis expressus.

Sed enim illi nihil horum obseruabant, voluptatem nullo non loco persequentes, manentes vsque sub serum diei. Vinum enim succendet eos. Ebrietatis enim natura eiusmodi est, aliquantum prægressa exauget sitim, eámque reddit minùs tolerabilem. His deinde adnectit & aliud crimen non minoris notæ quàm erat prius, dicens: Cum cithara & psalterio & tympanis & tibiis vinum bibunt. Hoc & alter Propheta dat crimini, dicens: Qui bibunt defecatum vinum, primis vnguentis delibuti: qui plau-

Amos 6.

A dunt ad vocem organorum, quasi stantia reputauerunt, & non quasi fugientia. Etenim hoc index est extremæ indolentiæ, & quia talis nullo tangitur sensu suæ miseriæ, quódque anima sit languenti & dissoluta, ædes suas patefaciens & exponens publico spectaculo, séque addicens talibus cantilenis. Quod enim ebrietas designat offusa caligine: hoc & musica vigorem mentis emolliens perfringénsque virile robur animi, & ad maiores abducens lasciuiæ petulantis species. Opera autem Dei non respiciebant: & opera manuum eius non considerabant. Aut mirabilia eius designat opera, aut certè contemplationem conditæ creaturæ. Quomodo enim contemplari talia potuissent qui interdiu noctis opera exequebantur, noctu verò nihilo melius afficiebantur atque mortui? Quónam pacto potuissent isti solem spectare exorientem, illustre ac splendescens decus cœli, chorúmque multiformem astrorum, reliquam insuper dispositionem conditæ creaturæ pulcherrimo ordine B digestam, ac ministerium eius, qui acie destituebantur oculorum & exteriorum & interiorum? Non igitur mediocris culpæ fuerat & in Deum iniuriæ, quòd è præsenti vita emigrarint nulla consideratione habita admirabilium Dei operum, sed tempus omne defodissent & obruissent tenebris temulentiæ. *Propterea ductus est populus meus in captiuitatem, quia ipsi non cognouerunt Dominum.* Quod futurum erat rursus exponit, quasi iam sit factum, simúlque pœnam delicto huic impendentem infert. Siquidem ipsa sibi abundè sufficit pro omni supplicio, per hoc quòd obstreperam ac turbulentam intemperiem inserit animæ, tetra caligine circumfundit mentem, eam in captiuitatem redigens, & innumeris vitiis internis pariter & externis istos adimplens ebriacos. Nouerat & hoc Paulus, nempe malitiam hanc sibiipsi abundè satisfacere, vice supplicij. Idcirco ait: Et mercedem (quam oportebat) erroris sui in semetipsis recipientes.

Ad Rom. 1.

Cæterum quando hoc etiam C erat stolidæ cuiusdam & torpentis naturæ eorum, quòd animaduersione in ipsos facta ne intelligebant quidem se ægrescere, neque nouerant vllo se tentari morbo: quare inducit etiam non defore externam vltionem, dicens: Propterea captiuus factus est populus meus: quia ipsi non cognouerunt Dominum, & multitudo facta est mortuorum propter famem & sitim aquæ. Vide, quàm multa correptio inserta sit intentatæ huic vltioni. Non enim derepente audet illam quæ grauissima instabat, in medium adducere pœnam: non item confestim futuram captiuitatem intulit: sed famem præmisit & terram situ squaloréque exhauriendam, vt in sua quíque domo manentes ad melioris vitæ frugem se reciperent, neque ita immedicabiliter ægrescentes à patria distraherentur per barbarorum exercitum. Denique quum ne sic quidem cederent admonitioni, nec proinde quidpiam emolumenti caperent ex ea comminatione, demum inducit in eos extremam vltionẽ. D Attamen præ illis hanc effert & degrauat sermone, eam commemorans euenturam vehementia famis. *Dilatauit infernus animam suam.* Non quòd infernus animam habeat: sed cupiens sermonem reddere significantiorem, ad exprimendam comminationem euidentiùs tali vtitur assimilatione personę: ídque etiam facit volens timorem in auditorum animis inualescẽtem fixiùs imprimere. Idcirco in prosopopœia persistit, dicens: *Et aperuit os suum, non desiturus.* Narrationem suam texit perinde atque de fera quapiam loquuturus, & è vicinio eorum similitudinem rerum quas gesserant producit. Quódque his atrocius est, quia os non modò aperuit: sed & manet exerto ore, prædæ inhians, nec satietate expletur eorum quos iam penes se detinet conditos.

προσωποποιΐᾳ τὴν ἀπειλήν.

A

Et descendent ad eum gloriosi & magnates & diuites & pestilentes eius. Ad hæc, vt noueris quæ fiebant, non euenisse consequẽtia & ordine naturæ, sed quòd ea plaga à Deo immissa esset, & decreto cœlitus delato: eos qui splendore nominis inclaruerant, qui pro potestate agebant, qui permiscebant omnia, rempublicam Iudæorum sursum deorsum subuertentes, hos cõfirmauit illò esse descensuros. λοιμοὺς pestem siue contagium ciuitatis meritò eos vocat, quippe qui non ad suam solùm perniciem tuentur malitiosam nequitiam, sed ad alios quoque eum transmittunt pestilentem morbum. Talis vtique est pestilẽtię natura. Ab vno corpore vt cœpit primum, rectà pergens, reliquam depascitur multitudinem. *Et exultans in ea.* Qui deliciis vacat, lasciuit, suáque bona, immobilia deputat: is in laqueum cadet & capietur. *Et humiliabitur homo & contemptui habebitur vir, & oculi sublimes deprimentur. Et exaltabitur Dominus solus Sabaoth in iudicio.* Vide rursus Dei prouidam curam. Non enim perducit ad extremam internecionem, ita vt nihil supersit: neque populum vniuersum è medio abripiendum permittit, sed quósdam, vt emigrantium timore perculsi resipiscerent, sinit superesse. Hoc equidem insinuat illud: Quia humiliabuntur. Hoc est, manentes, derelicti. *Et exaltabitur Dominus Sabaoth in iudicio: & Deus sanctus glorificabitur in iustitia.* Duo bona proponit, quia illi essent à tumore superbiæ releuandi & proinde futuri meliores: quódque Deus omnibus foret habẽdus admirationi ac prædicandus. Hunc enim sensum illa indicant: Exaltabitur & glorificabitur, animaduersione in eos facta & sumpta de peccatoribus vltione. Quid porrò est, in iudicio? Per iustam malorum retributionem. *Et pascentes dispersit, quasi tauri, & deserta eorum qui capti sunt agni comedent.* Paucitatem eorum qui derelicti sunt, hîc obscurè quidem innuit, simul & effusam atque exporrectam solitudinem regionis. *Væ qui attrahunt peccata sua, quasi funiculo longo,† quasi igni corrigia vitulæ iniquitates suas. Qui dicunt, citò appropinquent quæ faciet Deus, vt videamus: & veniat consilium sancti Israël, vt sciamus.* Quo tempore continuò intentabant comminationes Prophetæ & afflictiones plenas horroris prædicebant venturas, ex contrario pseudoprophetę ad captandam vulgi gratiam concionantes, diuini timoris robur quod superat populo, dissoluebant, comminationes prophetarum quidem asserentes mera esse mendacia, suas verò ipsorum conciones asseuerãtes veritate niti. Multi proinde seducti suspecta habebant quæ à Prophetis prædicebantur, oracula. Dein quia prophetiæ non vno tempore edebãtur, & eueniebant. Ea enim natura prophetiæ est, multò antè tempore prædicere, quæ certò euentura sunt. Prophetæ igitur continenter quidem dicebant fames, pestes, bella euentura, nec tamen ea demonstrabant operibus ipsis: quare ex sera cunctatione temporis, arrepta quadamtenus occasione deflectendi ad perfidiam isti aliquammulti & dolo circumuenti dicebant: Veniant quæ dicuntur, si quidem vera dicitis: Propiùs adsint res ipsæ. Exhibitote nobis ipsis operibus consilium Dei. Posteaquam igitur isti Dei longanimitatem, materiam efficiebant perfidiæ, atque hinc adiiciebant suis prioribus peccatis, vt increduli essent, & per eam incredulitatem ad virtutem obeundam fierent segniores, meritò eos deplorat Propheta, dicens: Quia quasi funiculo longo, sic aduersum vosmet attrahitis iram Dei, cumulum nequitiæ vobis exaggerantes. Quum enim his quæ dicuntur, minimè fidem commodetis: deinceps superest, vt subsequens experientia operum vos erudiat. Itaque vobis mala hæc accersitis & conciliatis malè creduli responsis Prophetarum. quare ait: Væ qui attrahunt peccata sua. Hoc est, retributionem peccatorum. Quasi funiculo longo. à longiore initio pertrahitis, ait, definitam peccatis vestram pœnam. Et quasi iugi corrigia vitulæ seu vaccæ subiugalis: vt exprimeret eorum pertinaciam, & quia studio atque industria peccarent, quasi siquis ad se quiduis pertrahat tenaci loro ac forti: ita & vos vestra ipsorum incredulitate iram Dei concitatis & attrahitis aduersum vos. Deinde addit etiam rationem, qua indignationem sibi asciscunt, dicentes: Citò appropinquent quæ facturus est Deus, vt videamus. Idipsum & Propheta alter eis vitio vertit & insimulat: Væ (ait) desiderantibus diem Domini: Vt quid vobis etiam ipsa dies? Ipsa est tenebræ & non lux, & caligo non habens splendorem. Etenim illi quoque peruersè creduli dicebant: Quando veniet dies ille animaduersionis & vltionis? *Væ qui dicunt quod malum est, bonum: & quod bonum est, malum. qui ponunt lucem ipsam, tenebras: & tenebras ipsas, lucem. qui ponunt quod dulce est, amarum: & quod amarum est, dulce.*

B

Rursus de iisdem edisserit. Quum enim Prophetas quidem incesserent contumeliis, eósque vocarent perfidiosos impostores, è diuerso pseudoprophetas honore prosequerentur: vtique tenorem rerum ordinémque peruertebant. quare miseros eos prædicat ob iudicium corruptum, dicens: Væ iis qui dicunt quod malum est, bonum: hoc est, commentitiam & falsò excogitatam prophetiam. Et quod bonum est, malum, prophetiam scilicet. Qui ponunt lucem ipsam, tenebras: & tenebras ipsas, lucem. Qui ponũt quod dulce est, amarũ: & quod amarum est, dulce. Etiam si verba Prophetarum, ait, toleratu sint difficilia & auditores onerent, sed & his nihil vspiam inuenitur suauius. Per hoc enim quod intentant pœnas, ipsam propellunt & auertunt rerum experientiam. E diuerso conciones pseudoprophetarum, quamlibet sint in speciem dulces, nihil tamen illis amarulentius, quòd ij ad fauorem gratiámque popularem sermocinantes, ipsis operibus vobis concilient & inferant intentata supplicia. † En Prophetæ sapientiam, vt eorum conuertit ac permutat mentes. Quum enim Prophetis attenderent minimùm, quòd pronunciarent acerbiora & plena amaritudinis, pseudoprophetis essent attentiores, vt qui verba depromerent multò iucundiora, multúmque habentia dulcoris, ait: quia totum id in diuersum abiret. nimirum à prophetarum sermonibus multum dependere mellitæ dulcedinis, contrà ab assentationibus pseudoprophetarum multum scaturire fellitæ amaritudinis. De luce ac tenebris ad eundem sensum nobis tractandus venit sermo. Siquidem pseudoprophetæ ad errorem eos inuitabãt: at prophetæ ad complexum veritatis quasi manu deducebãt. Et illi quidem eos tantùm non manibus obuinctos tradiderunt tenebricosæ captiuitati: hi autem nihil non moliebantur ac tentabant, quo isti acquiescerent degere in luce suæ libertatis. Quum igitur de his contrarias sectarentur opiniones nec sibi consentientes, meritò ad rectitudinem reuocat, dicens: Qui ponunt lucem, tenebras: & tenebras, lucem. *Væ † qui intelligentes sunt apud semetipsos, & coram se scientes.* Et hoc vtique vitium non est exigui momenti, quo vnus aliquis se existimat esse sapientem, & suismet cogitationibus nihil non indulget ac permittit. Etenim hinc contingit quod ait Paulus cum externis à fide philosophis expostulans, illísque vitio vertens, Quia dicentes se esse sapiẽtes, stulti facti sunt. Sed & sermo ille prouerbialis rursus huic sententiæ concinit: Vidi hominem qui apud se videbatur esse sapiens: spem tamen habet stultus præ eo. Hoc ipsum coarguit & Paulus dicens, Nolite esse sapientes apud vosmetipsos. Rursus, Si quis sapiens videtur esse inter vos, in hoc seculo stultus fiat, vt sit sapiens:

Margin notes (1248–1249): Aristid. Λιμοὶ, καὶ φθόροι πόλεως, in eundem sensum. — Vide Hieronym. — λιμὸς, λοιμὸς. — Amos 5. — ἰδὲ forsan. ἰδὲ vide, scito. — συνετοὶ ἐν ἑαυτοῖς. — Rom. 1. Prou. 26. — Rom. 11. 1. Cor. 3.

C / D (section letters in the margins of 1248–1249)

non se

A

non se permittens arbitrio propriæ sapientię, neque acquiescens suis cogitationibus: sed consopitis illis ac repressis, vni alicui spirituali doctrinæ addicat animam. Quum igitur tales apud Iudęos essent quidam, Prophetas ceu ouium pastores & caprarios illi quidem fastidienter & contemptim eos transmittentes: cupientes alioqui videri sua ipsorum industria sapientes, quod planè superbiæ indicium, eis fiebat occasio aspernandi prophetica oracula: quare meritò eos deplorat dicens, *Væ qui prudentes sunt apud semetipsos, & coram semetipsis scientes. Væ qui potentes sunt inter vos, qui vinum bibunt, qui dominantur & hi miscent siceram.* Ne mireris, si quum paulò antè tanta de ebrietate dixerit, rursus inculcet sermonem eadem de re. Nam quando vlcus id perplexum est, nec facilè vlli medelæ cedit, ob hoc conueniebat ipsum iugi aspergine sermonis infundere. Equidem eapropter est permolestum nec facilè cedẽs, quòd plerisque videatur minimè esse peccatum, quum sit cæteris omnibus difficilius toleratu, & ex se innumerabilium vitiorum germina propaget. Ob id ait, Væ qui vinum bibunt, & qui dominantur miscẽtes siceram. Malum enim quod violentia ebrietatis & potentatus magnitudine exprimitur, duplex est præcipitium. Quum enim nulli non mortalium, circumspecta rerum ratiocinatione sit opus, iis vel maximè necessaria est, qui amplitudine dignitatis præcellunt, & agunt cũcta pro potestate. Ne igitur tumore sui principatus, ceu impetu quodam inundantium aquarum elati in præcipitium irent, qui iustificabant impium pro muneribus, & quod erat ius iusti, auferebant ab eo: duplex rursus illis intendit crimen, quòd obnoxium culpæ absoluerent, & insontem condemnarent. Vtriusque peccati radix, corruptela erat & acceptio munerum: *Propter hoc quemadmodum succendetur stipula à carbone ignis, & succẽdetur à flamma remissa.* Hac similitudine celeritatem exigẽdæ vltionis, & facilitatem sumendi de eis supplicij demonstrat, perspicuè docens eos ad extremam perniciem esse deducendos. vniuersa enim hæc flamma, carbones, stipula & quæ sequuntur, nobis subindicarunt. *Radix eorum quasi puluis erit: & flos eorum quasi puluis ascendet.* Quæ fixa sunt & firma, disperibunt & resoluentur: quæ splendidè & magnificè substructa, ibunt pessum ac defluent. *Non enim voluerunt legem Domini Sabaoth facere, sed eloquium sancti exasperauerunt.* Eloquium siue respõsum diuinum dicit legem. *Et iratus est furore Dominus Sabaoth aduersus populum suum: & iniecit manum suam in eos, & percussit eos, & exacerbatus est aduersus montes. † Et facta sunt morticina eorum quasi stercus in medio viæ. Et in omnibus his non est auersus furor eius: sed adhuc manus eius excelsa. †* Loco præsenti innuit affuturam grauem adeò vindictam peccatorum, vt ne eorũ quidem corpora permissurus sit tradi sepulturæ: vt futuri superstites nonnihil saltem ex sua malitia præciderent, contemplatione alienæ calamitatis. Mihi nunc vide, vt atrociorem reddiderit sermonẽ. Non enim dixit, quia non sunt mandati sepulturæ: sed quia vilissimo quolibet stercore ignominiosiùs erant disiecti qui præmortui erant, quod & præ cęteris omnibus horrorem viuis incutere posse videbatur, imò morte ipsa atrocius apparebat. Adde etiam his, quod suapte malitia omnia vincit. Ne his quidem gestis resipuerunt aut facti sunt moderatiores: sed in iisdem pertinaciter hæserunt peccatis. Quòd igitur nihilo essent meliores effecti, rursus eis intentat grauissimam illam plagam, nempe impressionem barbarorum, eóque infert, dicẽs: *Quapropter leuabit signum in nationibus procul.* Vt ne interim tepescerent, séque dederent ignauiæ propter viæ prolixitudinem, addit quia Deo tam esset facile adducere eos, quàm est leuare signum, & ad ineundum conflictum milites procinctos & instructos iam educere, quod vtique fit equitibus ad decertandum instructis. Simul enim atque signum emissionis in sublime erigitur, è repagulis confestim & carceribus exiliunt. Propheta igitur duo hîc insinuat, quia Deo eos inuitante, nullus illis labor supersit vt veniant, iámque venissent pridem, nisi eorum animos repressisset multa Dei longanimitas. Deinde inter enarrandum pleniorem ostendit facilitatem, dicens: *Et sibilabit ad eos ab extremitate terræ.* Ne mireris autem, si de Deo edisserens sic sit vsus istis crassissimis dictionibus. Verba enim ipsa figuratè attemperat stolidæ ruditati auditorum, per hæc omnia vnum volens indicare, nimirum id perquam facile esse Deo, & quia ad id persequendum, essent se accinctos oblaturi & obuios. Idcirco subiecit, dicens: *Et ecce citò velociter veniunt. Non esurient, neque laborabunt, neque dormitabunt.* Hæc hyperbolicè sunt dicta. Quî enim fieri poterat, vt qui homines erant, non sentirent famem, nõ

B

item dormirẽt, communem cæteris sortiti naturæ conditionem? Cæterum hisce omnibus verbis exprimit venturi exercitus velocitatem, alacrem & exprompta m facilitatem, quod & anteuerti vt dicerem: *Neque soluẽt zonas † suas à lumbis suis, neque disrumpentur corrigiæ calceamentorum eorum, quorum sagittæ acutæ sunt, & arcus eorum extenti. Pedes equorum eorum, vt solida petra reputati sunt: rotæ curruum eorum, quasi procellosa tempestas: impetum concitant, vt leones: & adstiterunt, vt catuli leonum. Et apprehendet & clamabit quasi fera, & eiiciet, & non erit qui liberet eos. Et vociferabitur propter eos die illo, sicut vox maris fluctibus exæstuantis. Et aspicient in cœlum sursum, & in terram deorsum, & ecce tenebræ duræ, tenebræ in desperatione eorum.* Hisce omnibus sermonem suum exaggerauit, & sensim vnicuique eorum incussit timorem, ea enarrans quę decreta erãt, quæ de fortitudine, de armis, de curribus, adeò vt eorum multitudo quæ intulit, abundè sufficeret multam illis inferre anxietatem: vtque perspicuitatem

C

inductarum similitudinum res ipsas è propinquo affuturas eis repræsentaret. Quare hostes etiam ipsos confert leonibus. Neque in hoc conquieuit † exemplo, sed vocem quoque affingit, & peracrem impetum feræ, ínque metaphora perstat, multam & argutam sermonis † reuolutionem connectit. Hinc denique sermonem educit ad mare, dicens: quia tumultus tãtus erit, támque turbulenta infestatio, quãta fieri cõsueuit vesaniente & exasperato mari, fluctúsque ciente. Modis omnibus adnititur, vt timorẽ adaugeat, ad hoc vt ne intentatas pœnas rebus ipsis cogantur experiri. Quódque his grauius, quia nemo (ait) affuturus est auxilio, non à terra, non item à cœlis: sed destituti superno præsidio simul & inferiorum ope spoliati dedentur hostibus. Tenebras autem præsenti loco dicit quæ illis essent euenturæ per magnitudinem futuræ calamitatis, non item quòd ex eorum conspectu tollendus esset radiosus splendor Solis: sed quia pro affectu miserè patientium, medio etiam

D

die tenebras pro luce se videre arbitraturi essent, id quod contingere consueuit his qui miserè anguntur doloribus & affligantur. Vtque nosses istiusmodi tenebras nõ ab aëris natura esse obortas, sed ab illorum miserabili affectu, subiecit: σκληρὸν σκότος, tenebras duras, rudes, asperas, strigosas siue callosas, per inopiam consilij ac desperationem ipsorum. *Factum est anno, quo mortuus est Ozias rex.* Ecqua tandem ratione Propheta quum dimensiones aliorum temporum describat à vita cuiusque regis, hoc verò à morte nunc designat? Non enim ait: factum est in diebus Oziæ, non item regnante Ozia: sed, factum est quo tempore mortuus est Ozias. Id cur tandem in hoc vno faciat, non simplex est & qualiscũque ratio: sed nobis innuit quiddam arcanæ &

Margin notes (1250–1251): Collatio. — ἡἰὴ τὰ ὄρη. — ὑψηλή. — σύσσημον symbolum communi conspiratione datum. — pro λύγωσι lege λύσωσι. siue balteos. — pro ἔσῃ, ἔσαι. — παραδείγματος. — pro τροφὴν lege στροφὴν. — CAP. VI. — Ozias qui Azarias. Quæstio.

Solutio. latentis energiæ. Quid tandem est hoc? Ozias hic prosperiore rerum quas gesserat, successu ebrius, ac tumidus commodiore tranquillitate temporis, quiddam affectauit sua dignitate augustius. Quódque rex esset, arbitratus est sui iuris esse fungi etiam sacerdotio, proinde irruit in adytum templi, & sancta sanctorum ingressus est, sacerdote licet prohibente, & ne eò ingrederetur, interdicente. Is non cessit sacerdotis imperio: sed præconceptæ insaniæ acquieuit pertinaciter, parui ducens sermonem sacerdotis. Istius temeritatis causa immisit ei Deus lepram in fronte. Quum enim voluisset honorem sua dignitate ampliorem arripere, ea etiam ipsa regia administratione quam obtinebat, excidit. Etenim non modò non est adeptus sacerdotium: sed & coopertus immunditie lepræ exactus est administratione regni, ínque domo seorsim habitauit, delitescens toto vitæ tempore, dedecus & infamiam non ferens. Populus insuper vniuersus vnà cum eo non leuem iacturam sensit indignante Deo, quòd leges eius parui pendisset, nec vltionem expetiuisset de contumelia sacerdotio irrogata. Quo igitur pacto incommodum cepit ex ea indignatione? Donum prophetiæ retractum est & repressum. Iratus enim eis Deus nulla de re omninò respondit. Hoc verò nõ vsquequaque fecit, sed tantisper dum vixit rex, modum isti vindictę imposuit. Igitur ille simul vt transegit vitam rex, & Deus cõceptam in eos indignationem præcidit, & rursus fores adaperuit prophetiæ. Itaque Propheta hoc innuẽs, memoriam renouauit temporis quo suum diem obiit rex, eóque sic orditur prophetiam, dicens: Factum est anno quo mortuus est Ozias rex, *vidi Dominum sedentem*. Atqui Christus ait, Deum nemo vidit vnquam. Vnigenitus filius qui est in sinu Patris, ille enarrauit. Rursus, Non quia Patrem quis vidit, nisi qui est à Deo, hic vidit Patrem. Idémque dixit Moysi, Nemo videbit faciem meam & viuet. Quo igitur sensu hic asseuerat se vidisse Dominum? Ait enim, Vidi Dominum. Vtique hoc dicens nihil ait quod cum dictis Christi ex contrario pugnet, sed quæ magnopere eis consentiant. Etenim Christus de absoluta Dei cognitione loquitur, quam nemo nouit aut vidit. Nudam enim illam Dei maiestatem, essentiámque modis omnibus synceram nemo exactè perspexit, præter vnigenitum: Propheta verò profitetur se vidisse, quatenus eam videre poterat. Quod enim est Deus, is nequaquam videre potuit: sed velamine quopiam & inuolucro decenti opertum contemplatus est, & eatenus se demittentem, quatenus infirmitas contemplantis poterat eousque assurgere spirituali ascensu. Nam quòd Dei maiestatem nudam non viderit, ex iis perspicuè elicitur quæ etiam hoc exprimunt. Vidi enim (ait) Dominum sedentem. Neque enim sedet Deus. Habitus enim talis corporum est. Nec vtcunque sedentem describit, sed super solium. Deus verò nullis circumscribitur locis. Quî enim posset, qui nusquam nõ præsens est, adimplens quæ sunt, omnia? In cuius etiam manu fines terræ consistunt? Prorsus quod videbatur, erat Dei eousque se demittentis. Hanc eandem loquendi formulam obscuriùs insinuãs Propheta alter, ex Dei persona dicebat: Ego visiones multiplicaui. Hoc est, multifariam multísque modis me exhibui cõspicuum. Ipsa siquidem Dei nuda essentia secreta est, & è conspectu sublata: neque aliquando sub diuersis formis cuipiam se spectandam præbuit. Cæterum, siquando se demittit, nunc quidem hoc modo, nunc autẽ illo seipsum ostendebat Prophetis, consentaneè assimilans subiectæ qualitati temporum figuram & imaginem. Et in hunc sensum dixit: Visiones multiplicaui: & in manibus prophetarum assimilatus sum. Non ait, quemadmodum se nobis exhibuit spectandum: sed assimilatus ei formæ quam contemplantes ipso visu agnoscere poterant. Vides igitur ipsum quidem nunc sedentem, armis nunc accinctum, nunc autem cano admodum capillitio aspersum, nunc item in aura se exhibentem, nunc rursus in igne, nunc verò ab auersa & posteriori parte conspicuum, denique ipsis Cherubinis spiritibus insidentem, & ad splendorem metallicarum materiarum (quæ omnium maximè tralucidæ sunt & transparentes) radiosam oculorum aciem conformantem. Quam sanè ob causam nunc quidem apparet armis communitus, & cruore conspersus, nunc autem in igne, nunc partem tantum exhibens visendam posteriorem, nunc rursus in cœlo, nunc in throno, denique nunc ipsis insidens Cherubinis: causas reddere harum assimilationum intempestiuum est, vt ne corollarium fiat opere ipso maius. Quadamtenus tamẽ profuerit, hac de re sermonem texuisse pro intelligentia præsentis visionis. Qua igitur ex causa, sic se nunc exhibet conspicuum, in solio sedẽs & cum Seraphim? Quandoquidem illi sermo erat ad homines, morem imitatur humanum. Quia enim sententiam prolaturus erat aliis de rebus, de vniuerso terrarum orbe, déque etiam Hierosolymis: duplex ponit decretum Dei. Vnum quidem quo pœnam irrogat ciuitati & genti vniuersæ: altero autẽ pollicetur non mediocre beneficium, cuius aduẽtu orbis erigatur in spem amplissimam, & honorem immortalem. mos proinde obtinuit apud iudices, vt de quauis controuersia pronunciaturi non hæc faciant clàm: sed pro sublimi & eleuato tribunali cõsidentes, astantibus vniuersis: & cortinis vndique contractis, iudicia exercẽt. Hos imitatus scribit adstitisse Deo Seraphinos spiritus: & quia in sublimi solio considet, & ita ex eminenti loco hãc profert sententiam: & vt discas rem gestam omni carere suspicione. Sed quia hæc consuetudo fuerit ei familiaris, adnitar & hoc reddere perspicuum ex alio Propheta. Etenim apud Danielem, quo etiam tẽpore ibi erat sententiam magni certè momenti pronunciaturus de pœnis & cruciatibus populo Iudæorum irrogandis, déque bonis vniuerso orbi impertiendis, etiam illic conspicitur thronus splendidus sanè & circumquaque spectabilis, multitudo item adsistẽtium angelorum, socia agmina archangelorum, simul & vnigenitus considens. Adaperiuntur libri, tractu vario decurrunt igniti fluuij, habitus formæque tribunalis constituitur. Et quæ illic describuntur, in vniuersum affinia sunt & cognata iis quæ hîc dicuntur: aut etiam apertius ille ea denunciat, quippe qui vicinior tempori erat quo hæc gesta sunt, iámque deinceps prophetia ipsas pulsabat fores. Cæterum hæc solerti industriæ studiosorum relinquimus, vt in vnum colligant, & ex collatione ediscant quàm sit vtriusque prophetiæ consentanea communio. Vti cœperam dicere, exactè iam propositum nobis argumentum attingamus, ac si fieri potest, vnamquamque dictionem edisseramus. Ita enim & nobis & vobis quæ dicuntur, fient dilucidiora. Quid igitur est, quod ait, Vidi Dominum sedentem? Sedere super thronum, symbolum est vbique Iudicij, quemadmodum & Dauid ait: Sedisti super thronum qui iudicas Iustitiam. Et Daniel, Throni positi sunt, & iudicium sedit. Illa autem sessio absolutè accepta alterius iudicij symbolum est, iuxta Prophetam. Cuiúsnam eius? stabiliter fixi, permanentis, confirmati, inuertibilis, nullum sortituri finem, vitæ interminæ & perenniter duraturæ. Ob hoc ait, Simul considens in æternum. Et, Nos qui perimus in seculum. Ait enim, Tu autem manens viuis, semper eodem modo existens. Nam quòd non dixisset de cathedra, ipsa distinctio perspicuè docet. Nõ enim dixit, nos erecti

Margin notes: 4. Reg. 15. & 2. Paralip. 26. — Ioan. 1. — Quæstio. — Solutio. — Cõfirmat prius dicta, anadiplosi. — Quæstio. — Solutio. — Dan. 7. — Psal. 9.

nos erecti & stabiles, sed qui perimus. Illa proinde sessio super thronum, iudicium insinuat. Ob id videt Deum ita considentem super solium excelsum & eleuatum. Aut hoc innuit aliud quiddam, aut certè illud. Etenim thronus erat excelsus, hoc est, eximiæ magnitudinis, & ὑπερμήκης, hoc est, in amplissimam longitudinem exporrectus: & ἐπηρμένος, eleuatus, hoc est, ineffabili altitudine conspicuus ac eminens, & sublimis. *Et plena erat domus gloria eius.* Quænam domus? Dic mihi. Templum. Nam ex quo illinc exoriebantur inimicitiæ, meritò etiam in hac admirabili visione ibi conspicitur sessitans. Sed enim gloriam hîc vocat splendorem ac lucem nulli explicabilem: quam quum non posset verbis enarrare, hanc gloriam appellauit, nec vtcunque dixit gloriam, sed gloriam Dei. *Et Seraphim stabant in circuitu eius.* Quósnam hos insinuat esse Seraphinos spiritus? Virtutes vtique incorporeas supernæ illius ac numerosissimę multitudinis, quarum virtutem, & beatitudinem per eorum nomenclaturam nosse quis possit. Seraphim enim iuxta interpretationem Hebraïcæ linguæ dicuntur, Ora ignita siue ardentia. Quid igitur doctrinæ ex hac interpretatione colligimus? nimirum purissimam esse eorum spirituum substantiam, peruigilem, mirè excitatam, pernicissimam & agilem maximè. Vim habet operatoriam, omnis maculæ immunis est. Consimili ratione Propheta etiam Dauid cupiens nobis ob oculos exhibere eorum superiorum virtutum administrationem impedimenti omnis esse liberrimam, quantáve agilitate polleat in obeunda sui officij functione, quàm item efficax sit, dicebat: Qui facit angelos suos, spiritus: & ministros suos, ignis flammam. Hisce verbis indicat nobis eorum velocitatem, leuitatem, industriam efficacem ex elementorum moderatione. Talibus virtutes hæ vacantes, labiis purissimis hymnos concinunt dominatori, opus hoc vnum iugiter prosequentes, faustas acclamationes gloriæ ad Deum transcribentes, ministerium sibi impositum citra interruptionem explentes. Eorum proinde dignitatem per hoc declarat, quia proximè adsistunt throno. Quemadmodum enim apud reges terræ, qui dignitate præpollent, proximè adsistunt regali throno: ad eundem sanè modum Seraphicæ virtutes propter præeminentiam virtutis, sublime illud solium vndequaque cingunt, assiduè perfruentes ineffabili illa beatitudine, ínque beata illa sorte delegatæ sibi functionis acquiescentes. *Sex alæ vni, & sex alæ vni. Et quidem duabus velabant pedes suos, duabus autem velabant facies suas, & duabus volabant. Et clamabant alter ad alterum, & dicebant, Sanctus, Sanctus, Sanctus Dominus Sabaoth. Plena est omnis terra gloria eius.* Quid alæ istæ nobis innuere volunt, quid item alarum complosio ac volatus? Sanè enim non putem alas attribuẽdas esse incorporeis illis virtutibus. Verumenimuerò per eiusmodi rudes & crassas descriptiones Propheta rursus nobis subindicat arcana quędam & reconditæ intelligentiæ, se quidem demittens & attemperans eorum infirmitati qui ipsum tunc temporis audiebant. Vtcunque tamen se demittit, omnem alioqui sensum transcendens, sententias exhibet, attentiore studio nobis excutiendas. Quid tandem istæ alarum complosiones ac volatus innuunt? Nimirum præcelsam ac sublimem earum virtutum naturam. Ad hunc modum & Gabriel volans conspicitur, & è cœlo labens: vt discas eius velocitatem atque alacrem agilitatem. Ecquid miraris, si in explicandis hisce administratoriis virtutibus, verbis eiusmodi sit vsus: quandoquidem & de ipso vniuersorum Deo, non refugit tractare consimili dicendi formula hanc demissionem erga nos, Dei? Volens enim exprimere eius siue incorpoream naturam, siue citam eius quocunque in loco præsentiam Dauid ait: Qui obambulat super pennas ventorum, quamuis venti pennas non habent, neque ambulat super pennas. Quomodo enim iis qui nusquam non adest? Sed quod præuerti dicere, ad imbecillitatem auditorum se demittens, ad ea erigebat mentes auditorum, quorum capaces eosdem videbat esse. Rursus idem volens ostendere auxilium à Domino pendere, & per id tutelam ac securitatem, iisdem dictionibus vsus sic ait: In tegmine alarum tuarum proteges me. Hoc sanè loco Propheta per hasce alas siue collisionem alarum non solùm nobis insinuat sublimitatem ac velocitatem: sed & aliud quiddam terroris plenum. Declarat enim, quia id quod videbatur etiam si esset Dei ad nos se demittentis, sicuti certè erat, neque tamen supernæ illæ virtutes ad eam vsque mensuram pertingere poterant quantalibet sua capacitate. Nam quòd velabant pedes, quódque operiebant terga, vtrumque indicat eos admiratione fuisse perculsos, & ad fulgorem tantæ maiestatis intremuisse, non ferentes eiaculationem tanti splendoris è throno prosilientis. Quamobrem facies suas obtentu alarum, quasi pariete quodam siue tegumento obumbrabant, id quod pro more sustinemus facere, cùm aut tonitru cum vehementi fragore decidit, aut fulgetris erumpentibus, terram versus prono vultu inclinari. Tale quid sustinebant & illæ virtutes. Quòd si Seraphim, eximiæ & admirabiles illæ potestates Deum sedentem & super thronum sedentem intrepidè & citra tremorem contueri non poterant, sed & facies & pedes obuelabant: quis tandem sermo satis supérque repræsentet illorum insaniam qui se profitentur manifestè vidisse Deum, quíque illam Dei immortalem essentiam crasso labore explorant & perscrutantur curiosius? *Duabus volabant & clamabant.* Quid tandem insinuat, per hoc, volabant? Quid item designat ille volatus? Quia nimirum iugiter adstant Deo, nec quoquam ab eo secedunt: sed hæc eis est viuendi ratio & institutum, nempe ad Dei laudem assiduè hymnos emodulari, suúmque creatorem lætis acclamationibus iugiter benedicere. Non enim dixit, clamauerunt, sed clamabant. Ac si diceret, functio hæc, hoc opus est perenne illis. *Alter ad alterum, & dicebant: Sanctus, Sanctus, Sanctus.* Hoc planè indicat concinnam numerísque omnibus moderatam ipsorum symphoniam, laudémque multa cum concordia attributam conditori. Hymnus hic non solam complectitur laudem, sed est & prophetia eorum quæ apprehensura erant orbem terræ, bonorum, simul & exacta dogmatum traditio. Rursus quamobrem non dixerint semel duntaxat, & tacuerunt, non item secundo & steterunt: non denique tertiò, & adiecerunt, non satis liquet, eos id fecisse vt ad trinitatem hymnum referrent. Ob hoc Ioannes quidem asserit dictum esse de filio: Lucas autem de spiritu sancto, Propheta verò de patre. Equidem hanc nobis insinuant intelligentiam quæ sequuntur. Ab hymno enim mox subiecit, Plena est omnis terra gloria eius, id quod proprium erat prophetiæ diligenter conscriptæ, nimirum vt prædicerent futuram de Deo cognitionem, per quam impleta est terra habitabilis gloria Dei. Nam tunc etiam olim & quo tempore hæc dicebantur, non solum reliqua pars orbis terræ, sed ipsa quoque Iudææ regio multa flagrabat plenitudine impietatis, & nemo vsquam erat qui Deum glorificaret. Testis hic idem Propheta dicens, Quia propter vos nomen meum blasphematur in gentibus. Quando igitur impleta est terra gloria eius? Quo scilicet tempore hymnus hic in terram est delatus, & homines infimæ regionis incolæ cum illis virtutibus supernis vnum & eundem consti-

Margin notes: ἔμπυρα στόματα. — Psal. 103. — Cõfirmat τῇ ὁμοιώσει. — Quæstio. — Solutio. — Quæstio. — Solutio. — Quæstio. — Esa. 52. — Quæstio. — Solutio.

tuere chorum, vnam melodiam retulerunt in sublime, A & in commune Deum celebrarunt. Quòd si Iudæus aduersum hæc impudẽti ore oblatret, doceat quo olim tempore terra omnis impleta fuerit Domini gloria, gloria, inquam, quæ ab ipsius cognitione proficiscitur. Cæterum ne id quidem docere potuerit, etiam si millies responderit impudentissimè. *Et eleuatum est superliminare à voce, qua clamabant.* Vidisti expromptam prophetiæ facilitatem, nimirum res ipsas sibi inuicem consentaneè respondentes. Dicto enim hoc hymno & quia impleta est terra omnis gloria eius, ceremoniæ Iudæorum omnes & victimæ defierunt, quod luculenter expressit per eleuatum superliminare. Erat enim hoc desolationis & euersionis templi signum. Templo autem à fundamentis euerso, alia insuper pessum ierunt omnia. Vtque intelligas nouum testamentum obliterasse vetus, ait: A voce clamantium, eleuatum est superliminare. Hoc est, Mox vt hymni istius glorificatio aduenit & affulsit orbi gratia, Deíque gloria toto terrarum B orbe effusa est, vmbræ Iudaïcæ procul submotæ sunt. *Et domus impleta est fumo.* Hoc insuper videtur mihi etiam signum præferre captiuitatis quæ eos apprehensura erat, & ignis barbarici atque omnium atrocissimi incendij: *Et dixi, O me miserum! quia sum compunctus, quia homo quum sim & immunda labia habeam, & in medio populi immunda labia habentis ego habitem, etiam Dominum Sabaoth vidi oculis meis.* Visio hæc immodica admiratione perculit Prophetam, eius animum expergefecit, perterrefecit, ad confessionem suæ indignitatis perpulit, vtque vilitatem propriæ materiæ agnosceret, effecit. Etenim tales sunt sancti omnes. Si quando quopiam cumulatiore potiuntur honore, tunc demissiùs se deiiciunt. Ad hunc modum se gessit Abraham, sermonem enim faciens cum Deo, se vocabat terram & cinerem. Hoc pacto & Paulus, quo tempore dignus est habitus insigni illa visione, tunc se nominauit abortum. Sic sanè etiam hic miserum se profitetur prius à naturæ con- C ditione, dicens: O miserum me! quia compunctus sum, quia homo quum sim. Deinde à propria destinatione & voluntate: Et immunda labia habeam. Sua autem labia polluta siue immunda vocauit (vt ego sanè arbitror) ad comparationem labiorum Seraphim, hoc est, ignitorum siue ardentium eximiæ puritatis virtutum & absolutissimi illius apud Deum famulatus atque obsequij. Sed enim non hic perstitit, verum & pro populo vniuerso confitetur hac vsus inductione, ac dicens: In medio populi immunda labia habentis, ego habito. Qua tandem causa hîc expostulat cum labiis eáque vocat in ius? Nimirum, vt insinuaret se destitutum fiducia loquendi. Namque tres illi etiam dum pueri quum in medio fornacis consisterent, idem propemodum dicebant: Non est nobis aperire os. Et nunc quando instabat articulus depromendæ hymnodiæ ac laudis, videbátque supernas virtutes hoc facientes, meritò ad labia deflectit sermonem, quãdo ad eam obeundam functio- D nem inuitantur vel maximè. Sed sua quidem labia eam ob rem vocauit immunda, populi autem labia non eadem ratione, quandoquidem immodica onerabatur transgressione legis & iniquitate multiplici: Et regem Dominum vidi oculis meis. Ob hoc (ait) ingemisco & lamentor, quia tanto sum honore cohonestatus, alioqui eo indignus, honore, inquam, meum meritum trãscendente, naturæ meæ conditionẽ pretergrediente. Quando autem dicit, Vidi: nolim existimes insinuare voluisse absolutam illam Dei cognitionem siue contemplationem, sed quatenus fuit eius capax. Tecum reputa quãtum lucri resiliat ex confessione. Seipsum accusauit, & confestim expurgatus est. Simul enim atque verba hæc

Locus sanè intelligendus.

Quæstio.

Solutio.

Dan. 3. iuxta 70.

Vis quanta sit confessionis.

protulit, subiecit: *Missus est ad me vnus ex Seraphim, & in manu sua habebat carbonem, quem forcipe tulerat de altari, & tetigit os meum, & dixit: Ecce tetigit hoc labia tua & auferet iniquitates tuas, & peccata tua perpurgabit.* Nonnulli quidem hæc etiam asserunt symbola esse futurorũ sacramentorum, puta, Altare, Ignem altari adiacentem, virtutem administratoriam, quódque admotum est ori ad expiationem peccatorum. Nos porrò historiæ interea acquiescimus, dicentes cuius gratia sit hoc factum. Mittendus enim erat ad populum Iudæorũ, vt quædam renunciaret plena terroris & permolesta. Itaque è Seraphim vnus mittitur, vt ipsum timore, † ac præsenti loquendi fiducia compleret. Et ne Mosen imitatus excusaret esse se exilis & gracilentæ vocis, & exemplo Hieremiæ causaretur se esse iuniorem, quanquam hic pariter obtendit se habere labia immunda, quare minimè etiam se posse his inseruire quæ dicebantur: venit vnus è Seraphim vt expurget eius peccata, nec id propria B virtute: (Hoc enim soli Deo, patri, filio & Spiritui sancto competit.) sed imperio & admotione carbonum. Non enim dixit, Ecce auferam ego: sed, ecce hoc auferentur iniquitates tuæ, & peccata tua perpurgabit, eius nimirum imperio qui misit. Cæterum quamobrem vnus ille è Seraphim carbonem accepit forcipe? Siquidem incorporea virtus nullam à carbonibus sensura erat exustionem. Quam igitur ob causam hoc tenore res gestæ sunt? Vt doceret, quàm se demitteret Deus. Ob hoc etiam & ab altari accepit, super quo hostiæ offerebantur, & expiationes fiebant peccatorum. Quòd si obiicias, Qui factum est vt os Prophetæ non conflagrarit incendio? Maximè quidem. Quòd ignis ille qui Esaiæ fuerat conspicuus, nõ subiacebat sensui corporis. Aliàs autem, si quando Deus quidpiam operis confecerit, de ratione ne curiosius inquiras, aut superfluam sumas operam. Actiuus enim iste ignis & sensibus subiacẽs, qui circa corpora versatur, ea non efficit quæ competunt i- C gni spirituali. Licet enim † ibi sarmenta & pix iniecta sint igni, flãma tamen oblita est propriæ naturæ. Ecquid miraris, si nunc quoque rebus tantis præter hominum opinionem gestis, os expurgauit, nec tamẽ exussit ignis ille. *Et audiui vocem Domini dicentis hoc, Quem mittam, & quis ibit ad populum hunc?* Vides quantum visio hæc attulerit commodi, & perfecerit, quatenus cum laude direxerit timor, quãquam circa Mosen tale aliquid gestum sit. Nisi enim ipsi Seraphim Deus quoque insidẽs throno visi essent. † Attamen aliud spectaculum etiam tunc demonstratum est Prophetæ, sanè quàm admiratione dignum. Tale erat, vt nemo posset aciem fixiùs intẽdere in id quod apparebat. Ardebat enim rubus (ait) & nõ cõburebatur. Attamen tantus ille Moses post signa illa, multámque Dei admonitionem cunctatur ac subterfugit, causificatur, & perquam multos colores excogitat reiiciendæ legationi idoneos, puta dum dicit: Gracilioris sum linguæ & tardiloquus. Et, Delige tu alium D quem cum mandatis emittas. Quin & Hieremias excusat teneritudinem ætatis. Ezechiel quoque post acceptum mandatum, dies septem deterit circa fluuium, deprecans legationem & ob id extrahens tempus, quo factum, vt Deus adiecerit illam parabolam: Speculatorem dedi te domui Israël. Et, Quia animam eorum de manu tua requiram. Ionas insuper non modò excusauit legationem, sed & se cõstituit refugam dominici mandati. Quid igitur? His ne omnibus confidentia maiore pollebat Esaias? Num eximio etiam Moyse? Ecquis hoc dicat? Qua igitur ratione contigit, vt Moses quidem recusarit delegatam sibi prouinciam: hic autem non apertè iussus prosiliuit? Neque enim dixit, Abi: sed Deo dicẽte, Quem mittam? iste verbum rapuit vice mandati.

Desit hic quiddam in exemplari, forsan ἀπαῤῥησίαι, liberet.

Hoc scilicet carbone.

Quæstio.

Responsio.

Quæstio.

Solutio.

apud Babylonem.

desidero hic quiddam in exemplari.

Quia puer ego sum.

mandati. Porrò quidam asserunt ipsum peccasse, quòd A Oziam temerè ausum irrumpere in adyta templi non coarguerit: cupiens verò idem pro illo peccato satisfacere, post hæc multa cum alacritate prosiliuit vltroneus ad obedientiam, vt Deum sibi hac animi propensione redderet placabilem. Propter enim hoc dicebat labia sua esse immunda, quod non libertate loquendi vsus esset. Atqui talia effutientes nequeam tolerare. Est enim Paulus tantò illis fide dignior, qui hunc ipsum vocans audacem dicit: Esaias autem audet & dicit. Sanè eam ob rem, vti aiunt, neque iuxta communem naturæ legem, vitæ finem accepit, sed cruciatum sustinuit multò acerbissimum, Iudæis non ferentibus ipsius in increpando libertatem. Exceptis hisce nugacibus, nusquam scriptura cõmeminit, quia vel præsens tum fuisset, quo tempore hæc præter dignitatem Oziæ tentata sunt, & quòd præsens siluerit. Sed talia proferentes, ex propriis & suamet commentatione collegerunt coniecturam. Quid igitur ad hæc liceat respondere? Quia Moysi & B huius dispar erat conditio. Moses enim in barbaram regionem mittebatur, & ad tyrannum vecordi insania ac rabie percitum: hic ad domesticè notos, & qui eum audierant subinde docentem, quíque ab ipso fuerant non exiguo tempore eruditi. Quibus de causis, vtriusque obedientia hic & illic non requirebat virilem constantiam & ex æquo parem. Quidam autem dicunt aliud quidpiam intercessisse, quod ipsius animo hanc inseuerit alacritatem. Quum enim pro suis, próque populi peccatis esset confessus, ac vidisset Seraphim ad se mitti, & ex eis vnum, qui sua expurgaret labia, spe etiam præsumpsisset eadem euentura esse populo, & hæc abiret renunciaturus, ex prompto & alacri animo dictum verbum rapuit ex ore Dei loquentis. Etenim sancti illi quàm erant præ cæteris hominibus amantes Dei, tam erant bene cupientes populo, quasi filiis. Is igitur quum sperasset se renunciaturum populo aliqua ex parte abolitionem malorum, incunctanter in medium prosiliuit C & ait: Ecce ego sum. Mitte me. Aliâs verò animam profectò habebat mirè propensam & expositam subeundis periculis. Morem hunc fuisse Esaiæ, vel lectione totius eius prophetiæ colliquescit. Quum igitur spopondisset se abiturum, nec iam deinceps auderet pactum abnuere, tunc audit quæ essent allatura populo peracrem molestiam & anxietatem. Siquidem Deus ipsum moderatus sapienter direxit. Non enim initio statim dixit: Abi & dic populo, sed prius suspẽdit mandatum, & incertum reliquit modum suæ missionis. Ex quo iussis tam facilè paruit, ea prænunciat populo Iudæorum quæ eos apprehensura essent mala. Quæ porrò hæc erant. *Vade* (inquit) *& dic populo huic:* † *Auditu audietis & non intelligetis: & videntes videbitis, & non perspicietis. Incrassatum est enim cor populi huius, & auribus suis grauiter audierunt, & oculos suos compresserunt, ne fortè videant oculis & auribus audiant, & corde intelligant, & conuertantur & sanem eos.* Quod ad eos attinet qui exactè callẽt scriptu- D ras, arbitror hæc enarratione nulla egere, quando præsertim eadem & Ioannes tonitrui filius, Paulus item nouæ iuxtà ac veteris scripturæ exquisitè conscius præuerterunt edisserere. Hic enim Romę quidem quum esset inter concionandum apud eos qui conuenerant, & illi resilirent, nec sustinerent quæ dicebantur, dicebat: Bene dixit spiritus sanctus, Aure audietis & non intelligetis. Tonitrui item filius, quum illi ne visis quidem miraculis persuadebantur, vt crederent, dogmata item audiebant, nec eis aures adhibebant attentas. Lazarum excitauit ad vitam Christus: & ecce eundem moliebantur è medio auferre. Dæmones abigebat, & dæmoniacum appellabant. Eos conciliabat Patri, & seductorem

Rom. 10.

ἀκοῇ, vel aure.

Act. 28.

Act. 28.

Ioannem Euangelistam intelligit.

nominabant. Ioannes enim, quum illi contrarias de A Christo opiniones concepissent, huius commeminit prophetiæ dicens, Bene dixit Esaias, Aure audietis, & non intelligetis: videntes videbitis, & non perspicietis. Nam quum interiores oculos mentis haberent oblæsos ac deprauatos, nulla iam eis supererat vtilitas ex sensorio organo exteriorum oculorum, corrupta mente. Ob hoc videntes non videbant, & audientes non audiebant. Simul adiungit & causam, Non enim ipsa sensuum organa erant corrupta, non natura oblæsa erat, aut vlla sui parte mutila: sed cor excæcatum. Incrassatum est enim cor populi huius, ait. Ista mentis crassities concrescit multitudine peccatorum, à concupiscentia gignitur rerum temporalium. Hanc crassitiem enarrans Paulus dicebat: Non potui vobis loqui quasi spiritualibus. Nõdum enim poteratis: sed neque adhuc potestis. Causam annectit dicens, Cum enim sint inter vos zelus & contentio, nónne carnales estis? Itaque illi quum in- B uidia non modica, perturbationibúsque liuoris & odij intabescerent: oculum vtique mentis impinguabant crassitudine ignorationis & inscitiæ, nec iam deinceps valebant quæ syncera sunt, rectà contueri: eóque de his quæ in omnium conspectu à Christo edebantur, miraculis, diuersas & secum pugnantes sententias concipiebant. Hęc igitur Propheta acie mentis non inscitè contemplatus prædicit, & causam tanti istius morbi. Mihi iam animum adhibe, quum duę hîc assignẽtur Prophetiæ, vnam quidem quę de ecclesia est, déque bonis orbi terrarum affuturis, ipsi spiritus Seraphini in se receperunt, dicentes: Sanctus, Sanctus, Sanctus Dominus Sabaoth. Plena est omnis terra gloria eius: alteram verò quę de captiuitate est, & pœnis Iudæorum populo irrogandis, reliquerunt Prophetæ promulgandam, vt hinc etiam discas quanta amplitudine, quámque excellenti prærogatiua ecclesia polleat. *Et dixi, Vsquequo Domine?* Vides nos non frustra, sed certis coniecturis collegisse, C quanta cum alacritate Propheta paruerit diuinæ voci. Ipse enim quum audiisset contraria his quæ se auditurũ sperauerat, nempe desolationem regionis, extremam hominũ cladem, rogat saltem se edoceri modum mensurámve pœnæ populo irrogandæ, non ausus precari vt ab omni prorsus seueritate vindictæ eruerentur, quòd prius eum docuisset Deus populum admisisse flagitia quæ nullam promererentur veniam. Quę enim sustinuerant committere facinora non à direptione solum, neque à voluntate nequiter insultandi proximis: sed opus animæ peruersè obedientis, & ingenij ad contentiones nati & quasi præmeditatò obluctantis his quæ à Deo fiebant. Et quidem hoc tacitè innuens, dicebat: Ne fortè videant oculis, & corde intelligant, & conuertantur, & sanem eos. Perinde enim atque ij qui magno timore corripiuntur, ita profert hoc: Ne fortè quiduis discant eorum quæ decentia sunt ac suæ saluti opportuna. Sic enim mentem suam excæcarant studio peruersitatis. D Quum igitur superesset acerbissima increpatio, simul & vltrix facinorum pœna planè inexorabilis, etiam affectat doceri, sed ordine discendi infert supplicationem. Ex quo autem neque palam audebat pro hoc offerre supplicationem: ob hoc sub colore disciplinæ, excogitat interrogationem, dicens: *Vsquequo Domine? Et dixit, Donec desolentur ciuitates, vt non habitentur: & domus, vt nõ sint homines. Et terra relinquetur deserta: & post hæc longè faciet Deus homines. Et multiplicabuntur qui derelicti fuerint super terram. Et adhuc in ea est decimatio. Et rursus erit in deprædationem, sicut terebinthus: & sicut glans, quãdo exciderit ex theca sua. Semen sanctũ erit, erectio columnæ eius.* Suspensa superiore prophetia, sermonem rursus educit, ad historiam: & captiuitatem decem tribuum prædicens

Ioan. 12.

Hæc non vsquequaque respondẽt textui Ioannis.

1. Cor. 3.

commemorat longanimitatem Dei exhibitam esse duabus tribubus per illam decem tribuum captiuitatem. Tandem hos etiam ipsos in captiuitatem præcinit abducendos, quod minimè essent vsi Dei longanimitate ad id quod ex officio conueniebat, prosperitatem insuper temporis successuram eis qui relicti fuerint. Nam quando dicit: Donec desolentur ciuitates vt non habitētur, verbis his innuit captiuitatem decem tribuum. Etenim ad vnum omnes penitus exterminati sunt, ac multa cum immanitate abrepti omnes in alienam sunt abacti regionem, sic vt ciuitates etiam vniuersæ starent quidem, sed vacuæ hominum, terra quoque ipsa destitueretur cultoribus ad eorum vtilitatem qui relinquendi erant. Et quidem quando dicit: Donec desolentur ciuitates, vt non habitentur: & domus, vt non sint homines, vtique insinuat captiuitatem: quum verò addit, quia post hæc lōgè faciet Deus homines, aut omnimodam omnium fœlicitatem, ínque agēdis dexteritatem innuit, aut certè prosperrimum temporis cursum qui successit duabus tribubus, aliis decem in captiuitatem abactis. Liberati enim à Sennacherib & eius barbarico exercitu, proinde & illam consequuti admirabilem victoriam, rursus succreuerunt in numerosam multitudinem, & ad vitæ longitudinem progressi sunt, nullo eos interturbante bello. Quando autem dicit, quia longè faciet, aut copiosam indicat hominum multitudinem, aut certè prolixitudinem innuit annorum. Vtque intelligas, quia de duabus tribubus dicit hæc, subintulit: Quia in ea est decimatio. Decimationem dicēs id quod supra decem tribus excresceret, quod præter decem esset reliquum & amplius, quod vtique duæ illæ tribus erant. Dictione hac vsus est, & Paulus dicens: Plusquam quingentis fratribus, hoc est, Pluribus quàm sint quingenti. Et rursus erit in deprædationem, sicut terebinthus. Hoc est, Duæ istæ tribus. Et sicut glans, quum exciderit è theca sua. Nam quemadmodum fructus ille dum è sua theca siue locula excidit, inamœnus conspicitur, tristis ac tetricus: Ita & hi erunt deridiculi probrísque passim exponentur, mox vt exciderint ciuitate, & priore gloria nudati fuerint. Semen sanctum, erectio columnæ eius. At non insanabiles erunt, quæ in illos deuoluentur, calamitates, ait, neque æternum duraturę: sed semen eius sanctum erit. Et erit erectio columnæ, hoc est, stabile, quid compactum, immobile & adusque rerum permutationem perseuerans. Siquidem ea etiam rerum fœlicitate demum excident. Ipsi tamen non omnimodam rerum perniciem sustinebunt: sed manebunt, & constabilientur, quousque ad pristinam redintegrentur sanctimoniam. *Et factum est indiebus Achaz, filij Ioathan, filij Oziæ regis Iuda.* Quod mihi crebrò dictum est, id ipsum repetam: éstque hoc pro more veteri. Prophetica oracula non in hoc edebantur, vt Iudæi futura vtcunque prænossent: sed vt per ea quæ didicissent, lucrum luculentum reportarent, ac proinde redderentur modestiores timore perculsi propheticæ comminationis, & pollicitatione bonorum ad obeundam virtutem efficerentur alacriores, & vt vtraque ex parte edocerentur, & potentiam Dei, & erga eos ipsius prouidentiam. Quæ enim superiùs dicta sunt, hac vtraque ratione dicuntur. Et ne existimarent quæ ad futura prædicebantur, ea temerè aut fortuito casu euentura iuxta naturæ cursum, aut communem rerum permutationem: sed vt certissimè scirent, quia supernè, Dei scilicet decreto vtraque hæc fierent, quod quidem vtrumque maximopere erat eis conducibile ac plurimum adferebat emolumenti ad Dei cognitionem. Sed enim quia, vti superiùs anteuerteram dicere, prophetia quo tēpore proferebatur, nullum exhibebat specimen

4. Reg. 18.

ἐπάνω.

CAP. VII. Canon pro intelligentia prophetarum.

rei futuræ, sed verba quidem tunc edebantur, res autem ipsę in longum postea tempus extrahebantur: hinc nonnulli auditorum, eorum etiam qui è vita migrarant, nec hi poterant iam iudicio de talibus contendere. Vide quid faciat Deus, quámve adhibeat curam. Prophetiam connectit prophetiis in longius tempus euenturis viciniorem, quæ & in generatione auditorum facta sit, vt hoc argumento arroget fidem vel maximam his quę euentura sunt. In euangeliis verò, speciem hanc vtilitatis tradendæ auditori aliter quidem prosequitur, sed solertiori artificio. Etenim connectit miracula prophetiis & hac copula alterutrum confirmat probatione alterius. Tale est, quod dico: Adiit Iesum leprosus aliquando, is purgatus est. Secundum hunc, rursus filius Centurionis liberatus est à graui illa infirmitate. Et quidem signa vtique magna erant, attamen non his vsque institit signis, sed & propheticum adiecit oraculum. Postquam enim Centurio fidem illam singulari magnitudine & admiratione dignam exhibuit (cuius merito puer ab ægrotatione ereptus est) intulit Christus: Multi ab oriente & occidente venient, & recumbent cum Abraham & Isaac & Iacob: filij autem regni eiicientur foras. His dictis futuram insinuabat ecclesiam ex gentibus colligendam, simul etiam præcinebat Iudæos regno cœlorum excludendos, quod sanè reipsa euenisse videmus nunc, vniuersísque nobis Sole ipso illustriùs declaratur. Et quidem tunc id erat quadamtenus obscurum, nec multis compertum quid diceret, neque infideles illi facilè admisissent. Sanè signo isto (quod tunc accidit) assumpsit, vnde nobis ipsi de re aliquando futura cumulatiorem fidem asciscceremus: quemadmodum ipsa etiam prophetia quæ ipsis nunc operibus vera conspicitur, signo illo quod tunc gestum est, in fide magnopere nos constabilit ac firmat. Quid enim opponat iam infidelis? Non emundatum esse leprosum? Vel ipsis oculis cernat Christi prophetiam de futura ecclesia fuisse veram, & ea intellecta fidem commodet signis. Quid porrò dicere poterant illius ætatis Iudæi? Quòd quæ futura prædicebat, non sint vera? Cernant expurgatum leprosum, & ab eis quæ gesta in illo sunt, fidem mutuentur qua credant, & his quæ prædixit futura, tam insigni accepto pignore. Illi quidem credant verum fore prophetiæ signum: qui verò nunc, prophetiam signi. Vidisti quo pacto alterutrum confirmatur probatione alterutrius. Hoc & in vetere testamento videat quis obseruatum esse. Quo enim tempore Hieroboam perditissimam illam insaniuit insaniam, vitulósque aureos erexit, Propheta eò profectus prænunciauit futura, simul & confestim dedit signum. Ne quis enim diffideret his quę post trecentos annos euentura erant, altare medium perfregit, opimámque sacrificij pinguitudinem effudit, arefecit insuper regis manum: per ea quæ tum fiebant, ob oculos omnium exhibens specimen nulli non conspicuum eorum quæ tanto pòst tempore euentura erant. Permulta eius generis & in nouo & in vetere testamento facta esse quis videre possit, Deo singula diuersis modis dispensante ad nostram omnium salutem: quod sanè etiam hîc factum est, ídque pleniore cum redundantia. Signum namque non solùm consignatum fuit, sed & vnà cum signo coniunxit & prophetiam. Cæterùm vt quæ dicuntur, perspectiora fiant, exacta cum diligentia ipsam percurramus historiam. *Et factum est in diebus Achaz filij Ioathan, filij Oziæ regis Iuda, ascendit Razin Rex Aram * & Phacee filius Romeliæ Israël, in Hierusalem, vt oppugnarent eam, nec potuerunt expugnare. Et nunciatum est in domo Dauid à dicentibus: Consensit Aram ad Ephraim.* Quæ proximè dicta sunt, planè historia est & rei gestæ narratio.

Canon pro intelligentia euangelicæ doctrinæ.

Matth. 8.

3. Reg. 13.

* siue Syriæ.

Cæterùm

Cæterùm qui dexteritate intellectus præditus est, & acriter eam introspicit, haud mediocre emolumentum est etiam illinc decerpturus, hinc ediscens multam Dei esse sapientiam, quantáque fuerit eius prouidentia pro salute Iudæorum. Neque enim statim initio repressit bellum, neque cominus ingruens siuit præualere aduersus ciuitatem: sed verbotenus permittens fieri comminationem, eius experimentum vetuit, simul quidem expergefaciens illos, & iisdem adimens socordiam, simul etiam suam declarans potentiam, nimirum quia possit eos eripere qui iam prouecti sunt ad extremum finem malorū, perinde atque eos qui nihil dum sensêre quiduis mali, sic & eos qui iam in periculum prolapsi sunt integros conseruare potest & incolumes: quòd & eum subinde fecisse videre liceat, cuiusmodi fecit in fornace Babylonica, in lacu leonum, ídque aliis rebus gestis innumeris. Etenim venerunt reges isti, ciuitatem obsidione cinxerunt, attigerunt mœnia, proinde concussis timore incolentium ciuitatem animis nihil præterea eualuerunt. Vel hinc etiam liceat perpendere, quanta fuerit illarum decem tribuum iniquitas. Neque enim intestinum modò delegerant bellum, neque quia aduersus fratres cōsciuerant seditiones: sed quòd viris alienæ tribus & gentis se coniunxissent, nec vtcunque quia his adiecissent, vt in eorum communionem venirēt, se vocantes illorum commilitones. De obeunda pugna * simul consultabant & aduersus ciuitatem iam consistebant. Et hi Razin solicitarant aduersus metropolin suā, quum esset externæ gentis: erátque pugnæ inæqualitas. Apud illos enim multitudo erat infinita, & ciuitates & gentes & populi: Hierosolymis verò nihil horum tale suppetebat, sed ciuitas vna, Metropolis quidem, ita vt Dei fortitudo exuberantius enitesceret. Nullo enim arma mouente, neque aduersus illos exeunte aut accincto ad conflictum, victoria ex hostium manibus elapsa est, corúmque maligni conatus in nihilum abierunt. Ait enim: Non potuerunt expugnare eam. Iam verò quid intercedebat impedimenti? Aliud nihil, præterquam manus Dei quæ inuisibili fortitudine propulsabat illos. Attamen quod cœperam dicere, bellum quidem profligatum est, incussum verò illis timorem non cōfestim ademit. Ait enim, Annunciatum est in domo Dauid, quòd conspirasset Aram cum Ephraim, & emota est anima eius & anima populi eius. Deus enim quidpiam operis confecturus quod stupendum sit & admiratione dignum, non statim initio inducit admirationem, sed eos qui ex eo opere decerpturi sunt emolumentum, sinit tangi prius sensu malorum: vt exempti impendentibus malis, omnem erga assertorem suæ liberationis declarent animi gratitudinem. Quum enim plerique hominum mox vt sunt defuncti ingruentibus malis, non iam meminerunt quibus fuissent obnoxij periculis, partim quidem per superbiam, partim verò incogitantia quadam huc prouecti. Aut certè non obliti quidem, siqua præclarè gesserunt, sibi ea volunt asscribi. Prius igitur sinit eos concuti eorum sensu quæ infesta sunt & ingerunt mœrorem, tum demum ab his vindicat & asserit quæ obturbabant, quod sanè etiam hîc effecit. Siuit eorum cor emoueri, permisit in agoniam prolabi nec modicam, tum denique infert absolutionem. Hoc & in admirabili Dauide fecit. Quum enim ipsum esset educturus in aciem ad prælium accinctam, & splendidum illud & cumprimis illustre trophęum excitaturus per manus illius, non in ipso belli præludio hoc fecit, sed quadragenario excursu dierum siuit eos confici timore, donec de spe propriæ salutis deciderent. Et quum innumera opprobraret * barbarus ille, & ne sic quidem vllus ausus fuit cooriri in aduersarium, & excipere colluctatorem: tunc sanè, tunc quum exercitus confessus esset se inferiorem, suámque infirmitatem palàm euulgaret, produxit Deus in medium hunc adolescentulum ad confligendum cum hoste, & eo vsus illam perfecit sanè quam admirabilem victoriam. Rex ipse etiamsi huius opera cōsequutus salutem, victus tamen fascino inuidiæ ac liuoris post hæc & tam apertam suam suíque exercitus vniuersi infirmitatem, subseruiebat ipsi Dauid, totus in mentis perturbatione constitutus, & planè ingratus erga tam bene de se meritum. Quòd si non exhibuisset tam insigne argumentum & suæ & totius sui exercitus infirmitatis, quid non fecisset? Videre quis possit Deum secundum superius dicta hoc ipsum facere, quod sanè in præsenti historia factum legitur. Soluturus enim bellū, cósque exempturus istis mœrorem ingerentibus, siuit prius tangi sensu grauium & imminentium periculorū. Ait enim: *Emota est anima eius & anima populi ipsius, quēadmodum in syluis condensis lignum à vento moueri solet.* Et hoc prophetiæ proprium erat, vt eorum regum arcana consilia in medium produceret. Nobis enim enarrat quo cuiusque animus tangeretur affectu. Et quo res ipsa fieret omnibus dilucidior, addit similitudinem: vtque doceret quanta fuerit anxietas, ait: Emota est enim anima eorum. Illa prior eorum superbia deiecta erat, planè animum desponderant abiecta spe salutis, in extremo vitæ periculo teneri se arbitrabantur, nihil iam clementiæ opperiebantur, sua quisque cogitatione censebat se esse hosti proditum. Quid tandem Deus? Liberationem prædicit, eámque conficit momento, vt ne cuipiam alij posthac adscriberēt ciuitatis liberationem. Delegat prophetam, qui prænunciet futura. Ait enim, *Dixit dominus ad Esaiam. Egredere in occursum Achaz tu & qui derelictus est Iasub filius tuus ad natatoriam ascensus agri fullonis, & dices ad eum: Obserua, vt sileas, & ne timeas, neque anima tua elanguescat aut consternetur, neque formidet à duobus lignis titionum fumigantium horum. Cùm enim ira furoris mei facta fuerit, medebor.* Quid est, Egredere in occursum? Non vtique rex quietem agebat, nec sustinebat domi vt maneret: sed iuxta morem obsessis familiarem, sustinebat. Egrediebatur iugiter, muros circunspectans, iuxta item portas deerrans, singula quæque curiosius disquirens, animúmque macerans anxiis & superuacaneis quæstionibus, quo in statu sint res hostium. Quare ait: Egredere in occursum. Quid porrò est, Tu & relictus Iasub filius tuus? Iasub Hebræa lingua est ἀναστροφὴ καὶ διαγωγή, hoc est, conuersio & formula instituendæ vitæ. Eam ob rem & Iesse mittens Dauidem, dicebat: Et, * Iasub eorum accipies. Hoc est, Eorum conuersationem renunciabis mihi, ecquid agētes degant. Mihi itaque hîc videtur propheta mandatum accepisse, vt secum assumeret multitudinem adsistentium, ne qua regi relinqueretur occasio excusandæ immemoriæ aut ingratitudinis, quasi nihil horum quæ euenissent, audisset à propheta. Quod igitur ait, hoc est: Egredere in occursum tu & qui tecum familiariter versantur, qui relicti sunt ex populo. Quòd autem scriptura filium ipsius vocat populum, non est quod mireris. In progressu enim operis ait: Ecce ego & pueri, quos mihi dedit Deus. Etenim sancti illi charitate & solerti prouidentia, officium ordinémve patrum sustinebant, imò superiores erant his omnibus qui naturâ vocantur patres. Relictos verò dicit, quòd non pauci ab hostibus fuissent abducti. In via agri fullonis. Et hæc particula non paruum scrupulum iniecisse mihi videtur. Siquidem conclusi quum essent, vallati & obsidione cincti, ita vt ne auderent quidem terram versus respicere, quónam pacto conspici poterant extra portas? Etenim via eadem extra muros esse etiam nunc conspicitur. Quæ

* pro συνεφράζοντο lege συνεβουλεύοντο.

καινὸν memorabilis.

* Goliath intelligit, de quo 1. Reg. 17.

ישוב

* corruptus est hic locus. 1. Reg. 17.

Quæstio.

R v

Solutio. igitur est istius ambiguitatis solutio? Nimirum hæc, ea A nunc Israëlitæ ad illam vsque suam captiuitatem, nihil
ciuitas altero vetustiore muro ambiebatur. Duplici si- præter ea quæ iuris sunt sui, acquirent. Id attexuit, ne
quidem muro muniebatur, id quod ex alio propheta fa- rex audito quia post sexaginta quinque annos disperi-
cilè quis perspiciat, modò attentus esse velit. Egressus i- turi essent, secum reputaret. Quid igitur, si nobis nunc
gitur propheta vires animorum populi collapsas & de- abreptis in captiuitatem, illi tunc sunt disperdẽdi? Quid
iectas erigit, iubétque bono vt essent animo de futuris. hinc in nos emolumẽti resiliet? Spem bonam sume(ait)
Quietem, ait, age & noli timere. Reges illos vocat tor- & de præsentibus. Omnino enim tunc emigrabunt in
res siue titiones lignorum, per hoc ostendens simul qui- captiuitatem. Et nunc quidem nihil interim habituri
dem peracrem eorum vehementiam & intentionem, si- sunt, præter ea quæ suo iure possident: sed erit caput
mul verò declarans quàm facilè possent opprimi. Ob Ephraim (hoc est, decem tribuum) Samaria. Regia enim
hoc enim adiecit, fumigantium: hoc est, qui in proximo illic eis posita erat, nec iam vlterius regnum exporrige-
erant deinceps extinguendi. Ad hæc manifestans, quia tur. Et caput Samariæ rex Israël. Quod de Damasceno
non illorum virtute: sed indulgente Dei prouidentia, dicebat, idem & hìc indicat, nimirum ampliùs nihil sibi
excursio hæc contigit, ait: Quum enim ira furoris mei vendicaturos, quàm quæ nunc obtinent. Ad hęc, quan-
facta fuerit, rursus medebor. *Et filius Aram & filius Ro-* do res eas dixit quæ sermonem humanum transcende-
meliæ, quia inierunt consilium malum Ephraim, & filius Ro- bant, & quauis serie ratiocinationum erant superiores
*meliæ contra te, dicentes: Ascendamus ad Iudæam, & * affli-* (quod enim dicebatur, prophetia erat) haud abs re in-
gamus eam, & colloquuti reuocemus eos ad nos, & præficiamus tulit: Nisi credideritis, neque intelligetis. Ne quæras,
ei regem filium Tabeel. Hæc autem dicit dominus Sabaoth. Nõ B (ait) Quo pacto quóve modo fient hæc? Deus enim est,
manebit consilium hoc, neque erit: sed caput Aram, Damas- qui operatur. Tu quæso, tantum fidem præsta dictis: &
cus: & caput Damasci, Rasin. Et adhuc sexaginta & quinque anni, quæ sit opificis virtus intelliges. Enarrationem eorum
& deficiet regnum Ephraim à populo, & caput Ephraim Sa- quę dicta sunt, omnem accepisti. Eóque Dauid prophe-
maria: & caput Samariæ, filius Romeliæ. Si non credideritis, ta ait: Credidi, propter quod locutus sum. Et Paulus as-
neque intelligetis. Validissimum suæ prophetiæ argumen- sumptam hanc sententiam ad maiora non ab re pertra-
tum rursus exhibet propheta. Timore enim concussis xit, dicens: Habentes autem eundem spiritum fidei,
eorum animis, ac periculis impendentibus ob oculos sicut scriptum est: Credidi propter quod & loquutus
positis, quæ tandem bona sperari debuerant? Atqui o- sum. Et nos credimus, propter quod & loquimur. Quã-
mnem transcendebant ea expectationem, nec satis erãt uis enim testimonia astruendæ fidei, sit mutuatus è ve-
creduli auditores. Vide nunc, quid faciat. Maximum tere testamento, ipsa tamen tantum ab his quæ in nouo,
consignat signum eorum quæ euentura erant. Consul- distant, quantò inferior cœlo est terra. Præcellit enim
tationes hostium in medium profert. Eorum enim mo- multò magis cognitio dogmatum sic sublimiũ, vt nulli
litionem & commune decretum aperit, quibus aduer- vnquam cõtigerit ea intellectu assequi, quod equidem,
sum ciuitatem acies instruxerãt, quid item inter se con- id manifestans, dicebat. Quæ oculus non vidit, nec au-
seruissent sermonum, cur rursus conspiratione ex pacto ris audiuit, & in cor hominis non ascenderunt, quæ prę-
inita redierint, quódque fiebat ostendit aliud non esse parauit Deus diligentibus se. *Et adiecit dominus loqui A-*
quàm proditionem. Colloquuti enim dixerunt: Auo- *chaz: Pete tibi signum à domino Deo tuo in profundum siue in*
cemus eos ad nos. Aut certè multa amẽtia fuisse ebrios, C *excelsum. Et dixit Achaz, Non petam, & non tentabo domi-*
quippe qui censerent ad parandam victoriam nullis sibi *num. Et dixit Esaias. Audite ergo domus Dauid. Nunquid*
esse opus armis, non item vllo apparatu exercitus aut *parum est vobis agonem exhibere hominibus? Qua ratione et-* Pro molestia 70. habent ἀγῶνα, certamen, luctam, contentionem, difficultatem. * κρίνειν, et.
consultatione ad occupãdam ciuitatem. Abundè enim *iam domino exhibetis agonem? Propter hoc dabit dominus ipse*
fuerit nobis, aiunt, si modò nos in illorum prospectum *vobis signum. Ecce virgo in vtero accipiet & pariet filium: &*
venerimus, nósque viderint colloquentes. Eis enim in *vocabunt * nomen eius Emmanuel.* Multa hìc ostenditur
captiuitatem omnibus abductis illinc abibimus. Præter- Dei ad nos demissio, simul & ingrata atque contumax
ea quid arrogantes isti & hac spe tumidi, paterentur, dé- perfidia regis. Conueniebat enim audito propheta, ni-
que constituendo rege consultarent, quasi iam capta es- hil addubitare de his quæ ab eo dicta essent. Quòd si
set ciuitas, & quem oporteret in regem præficere metro- dubitabat, saltẽ credere debuerat signo accepto, quod
poli, explicat. Et illorum quidem molitiones sic se ha- & plerique Iudæorum fecerunt. Deus enim erga homi-
bebant, quas omnes ad perniciem Dei prouidentia erat nes benignus quum sit, ne hoc quidem plerunque re-
perductura, eóque subiunxit: Hæc autem dicit domi- nuit exhibere istis crassiori sensu & humi repentibus, af-
nus. Ne in dicto hoc substitit, sed adiecit, Sabaoth. De- fixísque materiæ terrestri, cuiusmodi fecit in Gedeone.
nunciaturus enim propheta insigne quiddam & eximiæ Is enim minor quum erat omnibus, & per omnem mo-
virtutis, meminisse solet Dei, regni cœlestis, illius item dum rudis. Rursum mihi vide quo se Deus demiserit.
admirandi principatus quíque omnem omnium tran- Ipse ad se pollicitatione Achaz allicit. Hortatur, signum
scendit existimationem. Quid igitur ait Deus? Non ma- vt petat. Etiamsi id qualiscunque foret momenti, abun-
nebit consilium hoc, neque erit: sed caput Aran, Dama- D dè suffecisset prodere delitescentem eius superbiam, ín-
scus. Principatus eius (ait) & potestas in Damasco con- que medium producere omnem ipsius voluntatem, si-
stituetur, nec vltrà progredietur. Et caput Damasci, Ra- mul & detegere fucatam illius hypocrisin. Quum enim
sin. Et princeps (ait) atque dominator Damasci, Rasin dixisset propheta: Pete tibi signum, ille autem ementi-
erit: hoc est, in his quæ iuris sui sunt, manebit, nec am- tus se ac simulans vehementer fidelem, dicebat, Non
pliorem sibi adscisceet potestatem. Et adhuc sexaginta & petam, neque tentabo dominum. Vide, quo nunc pacto
quinque anni, & deficiet regnum Ephraim à populo. propheta, quámque acriter plagam infligit isti hypocri-
Maximè euidens est veritatis demonstratio, quando tæ, ídque meritò: præstentia eius hypocrisi, acriorem
prophetæ etiam articulum temporis prædicunt, per hoc imprimit obiurgationem. Sanè ob hoc, ne vllo quidem
declarantes quanta sit vis prophetiæ, his qui eam sedulò dignatur eum responso. Ad populum enim conuersus
exquirere velint. Et nunc quidem ait, quia è ciuitate re- ait: Audite domus Dauid, num parum vobis est mole- ἀγῶνα παρέχειν.
trocedent: post verò annos quinque & sexaginta, de in- stiam laborémque perplexum exhibere hominibus? Et
tegro ea gens disperibit, pessúmque ibit regnum Israël, quomodo domino molestum etiam laborem exhibe-
hostésque ad vnum eos omnes intercipient. Et quidem tis? Quod dictum est, liquet admodum: quare ipsa per-
petua

petua oratio diligenter explicanda venit. Quod autem A virgo in vtero accipiet & pariet filium, & vocabunt no- ἡ προφῆτις.
dicit, hoc est. Nanque verba hæc, non sunt mea: senten- men eius Emmanuel. Obseruandum quod & superiùs
tia hæc, non est mea. Porrò si graue est omnino nolle dixi, nullum deinceps reddi signum ipsi Achaz. Neque
commodare fidem hominibus, & obiurgatione dignũ: ad id coniectura ducor, quando & ipse propheta id illi
quantò magis nolle credere Deo? Illud igitur ἀγῶνα criminis loco intendit & palàm obiecit dicens: Non
παρέχειν, contentionem & molestiam præbere, aliud ni- parum vobis est molestiam exhibere hominibus? Adie-
hil est, quàm nolle credere & suspectum habere. Itaque cit insuper, Propter hoc dabit dominus vobis signum.
hunc habet sensum: Non paruum est crimen, non qua- Ecce hæc virgo in vtero habebit. Quòd si virgo non Signi ratio ac finitio.
liscunque reprehensio ei debetur qui fidem nolit præ- fuisset, vtique non fuisset signum. Signum enim vt sit
bere hominibus. Quòd si hoc molestum & graue est quidnis, conuenit, vt communem rerum seriem prætер-
multò magis Deo. Atqui secundum hoc, dicebat: Vt grediatur, simul & consuetudinem transcendat naturæ,
nouerint omnes prophetam falli non posse, nec vllis nouúmque sit nec priùs auditum, ita vt illud singuli quí-
verborum impostoris circunueniri: quin potius suffra- que & spectatores & auditores approbent suo applausu
gium veritatis reportabat per ea quæ in animo reuol- ac fauore. Hac enim ratione dicitur Signum, quòd à cę-
uebat Achaz. Hoc & Christus feciſſe identidem legi- teris insigni nota distinctum sit. Insigne autem id non
tur in Euangeliis. Priùs enim quàm exhiberet vllam de- fuerit, si deliuerit intra communitatem aliarum rerum.
monstrationem signorum, in medium proferebat mali- Itaque si de muliere iuxta communem naturæ legem
tiam in Iudæorum mente obambulantem. Vtique hoc patiente, fuisset sermo hic, qua gratia id propheta vo-
facto signum nec mediocre edebat, cuiusmodi fecit in B casset signum, quod quotidie videmus fieri? Sanè ob
cura paralytici. Huic enim quum dixisset: Confide fili, hoc sermonem exorsus non simpliciter dixit, Ecce vir- ἡ προφῆτις.
Matt. 9. remittuntur peccata tua, Illi apud semetipsos dicebant, go: sed ecce hęc virgo, cum adiuncto articulo ἡ hæc, no-
Blasphemat. Qui & priusquam resolutos neruos astrin- bis insinuans rem eiusmodi esse factam quæ insignis sit
geret, ait illis: Vt quid cogitatis mala in cordibus ve- & eadem sola. Nam quòd eadem accessio articuli hoc
stris? Quòd enim arcana animorum nosset, vel hoc ar- indicet nec obscurè, potest quis lectione Euãgeliorum
gumento maximo diuinæ suæ maiestatis docebat. Ait edoceri. Ad Ioannem enim Iudæi quum misissent, vt
* μᾶλλον τε- enim scriptura, Tu scis corda vel * maximè solus. Rur- eum interrogarent, Quis es? non dicebant: Tu es Chri-
πο. Rom. 8. sum Paulus, Qui scrutatur corda & renes Deus. Plerun- stus? sed, si tu es ὁ Χριστὸς, ille Christus? Neque dicebant, Ioan. 1.
que etiam Deus id gratiæ suis impertiebatur prophetis, Tu es propheta? Sed, si tu es ὁ προφήτης, ille propheta?
vt & ea nossent in hoc, vt auditores ediscerent eorum Quorum vnumquodque eximium per se erat & prærо-
quæ dicebantur, nihil esse humanum: sed supernè & è gatiuæ singularis. Ad id consignandum etiam Ioannes
cœlis delatum esse hoc omne decretum. Eam ob rem exorsus Euangelium non dicebat, In principio erat λό-
hic Esaias maximè omnium canorus simul atque re- γος, verbum: sed ὁ λόγος, illud singulare Verbum, & hoc
gem est multa cum moderatione alloquutus, eundem Verbum erat apud Deum. Planè etiam hìc eadem lo-
exemit metu impendentium malorum, ac iussit animo quendi formula seruata est. Non dixit, Ecce virgo, sed
esse præsenti & confirmato pro præsentibus periculis, ecce hæc virgo, ídque cum adiuncto, quod nihil dede-
ad hæc arguméta istius liberationis non vulgaria eidem cebat prophetam, nimirum, Ecce, quod vtique erat
præbuit. nimirum denunciando eorum cõsultationem C propemodum perspicientis ea quæ fierent, & cogitatio-
qui aduersus ciuitatem copias eduxerant, argumentis ne informantis, plenámque fidem retinentis eorum quę
docendo proditionem, prædicendo futuram captiui- à se dicerentur. Illi etenim quæ non videbantur, nostris
tatem Israëlitici populi, omni vtique ex parte & ad cõ- hisce oculis perspicaciùs cernebant. Sensili enim isti or-
summationem vsque perducendam, quo item euentura gano visus nonnunquam imponi, probabile est: Sancti
esset tempore, adiiciendo: non his tamen abiit conten- autem Spiritus gratia illis suggerebat vim nullis impo-
tus, sed vlterius progreditur. Non iam in hoc cũctatur, sturis fallibilem, qua de rebus pronunciarent. Quæ fierit
vt is signum postulet, quin etiam illum nolẽtem per ex- aliquis, Qua tandem causa non apposuit partum virgi- Quæstio.
uperantem perfidiam adhortatur, nec vtcunque: sed illi nis, opificio Spiritus sancti affuturum? Quod dicebа- Solutio.
permittit liberam eligendi signi potestatem. Neque e- tur, propheticum erat oraculum, quare conueniebat il-
nim ait: hoc signum pete, aut illud: sed vndecunque vis lud enunciari adumbratè, & id (quod à me non semel
fieri. Diues enim est dominus. Nihil non præualet eius dictum est) propter perfidiam & ingratitudinem audiẽ-
potentia. Eius potestas inexplicabilis. Id è cœlis postu- tium: vt ne quum cuncta lucidiùs didicissent, Biblia et-
les, licet, dari, nihil eum prohibet: è terra si flagites, quo iam omnia igni exurẽda contraderent. Si enim ne ipsis
minus id faciat, nihil intercedere potest impedimenti. quidem prophetis pepercerunt, multò magis non sibi
Hunc enim indicat sensum. Siue in profundum, siue in temperassent ab eorum scripturis. Quod ab his dicebа-
excelsum. Quum autem ne sic quidem adduceretur ad tur, non vtique erat coniectura. Ætate Hieremiæ alius
petendum, non hìc iam siluit propheta: sed acriter re- quidam * rex arreptos in manum libros discidit, & mi- Sedechias. Hier. 36.
prehendit eum ad auditoris emendationem, vtque os- D tẽderet se nequaquam in fraudem impelli potuisse. Ne- nutim consciſos igni contradidit. Vidisti intolerabilem
que enim secum reputauit, quia esset rex eam arcanam insaniam? Vidisti iram totius rationis expertem? Illius
prophetiam detorturus in prauum sensum, quæ pro to- vecordi iræ non satis fuit obliterasse scripturam, nisi et-
tius orbis salute euentura erat próque moderandis re- iam incendio disperderet, cupiens exatiare præconce-
bus vniuersis. Negat deinceps signum vllum reddi ipsi ptam perturbationem omni prorsus ratione vacantem.
Achaz, sed in commune populo Iudæorum. Excepto e- Atqui propheta hic sanè quàm admirandus, per hæc
nim principio, sermonem non intendit in eum. Nam * perspicuè dicta, rei totius in futurum gerendæ speci- * σαφῶς.
quãdo propheta secum statuit, indignum esse eum quo men edidit. Permansit enim vsque dum virgo. Vndé-
cum loqueretur: ad populum conuersus in commune nam poterat aliunde concipere, nisi obumbrante Spiri-
texit sermonem. Quamobrem ait: Dabit, non tibi: sed tu sancto? Soluere enim naturæ legem, nullius vtique
vobis signum. Vobis. Quibus? Vobis qui estis ex domo est alterius, quam eius qui condidit naturam. Dicto igi-
Dauid. Etenim illinc exortum est signi istius prænobile tur quia virgo foret partura, oraculi totius summam in-
germen. Ecquod tandem istud est signum? Ecce hæc dicauit. Proinde dicto partu, adiicit & eius nomẽ quem
erat virgo editura, non quod posteà natus accepit, sed

Christus à rebus ipsis prænominatus est Emmanuel.

Cõfirmat simili.

quod à rebus ipsis sortitus est. Quemadmodum enim Hierusalem vocat ciuitatem iustitiæ, tametsi nusquam legatur hanc sortitam esse nomenclaturam, sed à rebus hanc sibi asciuit appellationem, quod in futurum foret in melius permutanda, ídque propter iusti istius prælationem. Etenim quando eandem vocat fornicariam, siue meretricem, non vtique quod fuerit aliquando hoc nomine vocata, sed à malitia acceptam nomẽclaturam ei imponit. Sanè ad eandem dicẽdi formulam post hæc à virtute vocata est. Et de Christo igitur idipsum dicendum, quòd à rebus nomen ipsum illi imposuerit. Tunc enim maximè nobiscum fuit Deus, quando super terrã visus & cum hominibus conuersatus, multam nostrę salutis prouidentiam declarauit. Non enim iam angelus, non item archangelus nobiscum, sed ipse suo descensu dominus omnem in se recepit medelam & correctionem. Cum meretricibus loquitur familiariter, cum publicanis recumbit, domos ingreditur peccatorum, latronibus se conueniendi liberam concedit fiduciam: ad se magos aduocat & pertrahit, perlustrat omnia, nihil non in melius reformans. Denique nostram hanc naturam sibiipsi coüniuit. Planè cuncta hæc propheta præcinit: vnà enim cum partu, vtilitatem etiam aperit ex * eo partu prouenturam, inenarrabilem & immensam. Deo enim hominibus adsistente, nihil iam relinquitur homini formidandum, & quod illi incutiat tremorem: magis verò, vt de vniuersis fiduciam sumat, quod & reipsa contigit. Illa enim mala à progenitoribus inuecta, & quæ immota videbantur, dissoluta sunt. Sententia aduersus commune hominum genus prolata, submota est. Quin & nerui illorum peccati resecti sunt, & diaboli tyrannis deperiit. Paradisus omni humano generi eatenus inaccessus, homicidæ & latroni primum nunc patuit. Illi cœlorum conuexi orbes reserati sunt, & angelorum choris permistim homo intersèritur. Ad illum vsque regalem thronum natura nostra subuecta est. Inferni carcer nulli iam vsui est * futurus. Mors, nomen quidem retinet deinceps, ipsa re spoliata. Martyrum chori & fœminæ etiam spicula inferni perfregerũt. Idcirco propheta omnia hæc præuidens, præ gaudio exultabat agens chorum ac trepudiãs. Quæ omnia nobis vnico verbo repræsentauit, dum ipsum nobis prædicit affore Emmanuelem. *Butyrum & mel comedet. Antequam sciat ipse vel præeligere mala, eliget bonum. Propter quod antequam sciat puer bonum aut malum: reprobat malum, & eligat bonum.* Puerulus iste recens natus quandoquidem neque simplex aut nudus homo erat, neque itẽ Deus solùm, sed Deus in homine delitescens: meritò etiam propheta artifici varietate ob id exornat sermonem, nunc quidem hoc, nunc verò illud commemorans, dúmque proponit quæ hominum opinionem exuperant, non sinit interim dispẽsationem carnis à Verbo assumendæ vlla aspergi perfidia, propter exuperantiam miraculi. Dicto enim, quia virgo esset paritura, id quod naturæ tenorem transcendebat, & quia esset vocandus Emmanuel, quod & ipsum erat hominum expectatione maius: vt ne quis audito Emmanuelis nomine, cum Marcione malè afficeretur, pérque Valentini delira dogmata morbum perfidiæ contraheret, propter carnis dispensationem, palàm induxit manifẽstissimum assumptæ dispensationis argumentum, id ipsum confirmans à mensa. Quid enim ait? Butyrum & mel comedet. Neque enim hoc est opus diuinitatis, sed naturæ nostræ. Ob hoc neque simpliciter hominem formatum inhabitauit, sed & tolerauit conceptionem, eámque excursu mensium nouem voluit parturiri, pannis inuolui sustinuit, eámque sumpsit alimoniam quæ illi tenellæ ætati congruebat: vt per hæc omnia, oppilaret ora his qui

*καὶ κέρδος τῶν ὠδίνων.

de piè in Christo viuentibus intelligẽdum est.

προαιρεῖσθαι πονηρά. ἀπειθεῖ, dissuadet, renuit vel non obtẽperat malitiæ.

Lege Epiphanium.

conantur abnegare dispensationem assumptæ carnis. Propheta igitur gratia cœlesti inspirante præuidens hãc multiplicem perfidiam, non ipsam modò dicit parturitionem, non illum admirabilem partum solùm commemorat: sed & alimoniam edisserit illi primæ ætati cõuenientem, quæ & ipsis fasciis inuoluta est, nihil enarrans à reliquis hominibus, neque quiduis admittens peregrinum aut nouum * quatenus attinebat ad humanæ naturæ veritatem. Neque enim in eo singula quæque euariabant, & neque in eodem omnia nobiscum communia. Nam quod ex muliere natus sit, commune est omnibus: quòd autem ex virgine, in nostra omnium conditione est augustius. Rursus quòd adoleuerit, educatúsque sit iuxta communem naturæ legem, & hoc permultis cõmune est: templum autem illud quod nulli malitiæ peruium fuerit, nec vllius nequitiæ ceperit experimentum, hoc planè nouum est & admirabile, & ei soli competit. Sanè ea de causa & illam adiecit & hanc particulam. Non enim ait, quia sumpto semel experimento malitiæ, à malitia desciuerit, sed quòd ab initio & primigenia prælusione conceptionis suæ omnem exhibuerit virtutem, quod & ipse dicebat, Quis ex vobis arguet me de peccato? Et, Venit princeps mundi huius, & in me non habet quidquam. Quin & hinc ipse propheta in progressu operis ait: quia peccatum non fecit, neque dolus inuentus est in ore eius. Planè & hoc confirmat præsenti loco dicens, Quia priusquam sciat puer assumere aut præeligere mala, quòd nimirum nullius vnquam malitiæ experimentum ceperit, ab illa ætate prima, & quia ab ipsis ineuntis vitæ primordiis aduersus peccatum esset præualiturus, quidquam habiturus cõmune cum malitia. Quamobrem priusquam sciat puer bonum aut malum, auersatus malitiam, eliget quod bonum est. Rursus iisdem verbis eandem innuit sententiã, & in eodem versatur sermone. Quod enim dicebatur, quum arduam requireret & vehementer sublimem intelligentiam, fidem ei arrogat & astruit continuatione narrationis. Quod enim superiùs manifestauit dicens, Antequam sciat ipse præeligere mala, id ipsum in progressu innuit his verbis: Antequam sciat * puer ille. Et rursus enarratione vsus est, dicens: bonum aut malum, vitata malitia eliget bonum. Hæc ipsi & soli congruebat peculiaris prærogatiua. Quare & Paulus idipsum continenti sermone obuersat. Ioannes rursus eo mox viso pronunciauit & hoc: Ecce agnus Dei, qui tollit peccatum mundi. Nam qui aliorum tollit peccata, vtique immunis est peccati omnis, nec potest peccare. Et Paulus quod & præuerti, vt dicerem, idipsum continenter inclamat. Morti enim quum propinquaret, vt ne quis infidelium censeret per eam mortem ipsum luere pœnam proprio peccato debitam, iugiter commemorat Christi τὸ ἀναμάρτητον, hoc est, liberrimam immunitatem peccati omnis, & (siquidem dicere liceat) impeccabilitatem, vt ostenderet eius mortem nostri esse peccati purgatoriam. Quare & dicebat: Christus resurgens ex mortuis non iam moritur. Etenim quod mortuus est, peccato mortuus est. Neque ait, quòd sit mortuus quasi obnoxius esset morti quia peccasset, sed in commune pro delicto vniuersorum. Si igitur per hoc nostrum delictum neutiquã erat priori quam sustinuit, morti obnoxius, ex abundanti demonstratum est, quia amplius non morietur. *Et derelinqueretur terra quam tu times à facie duorum regum.* Quod perpetuò facit propheta, hîc quoque fecit: Enarrata prophetia, ad historiam educit sermonem. Hoc etiam eum instituisse in explicandis Seraphim perspicuè ostendimus, quod & hic fecit. Enarratis enim bonis quæ superuentura erant vniuerso orbi, sermonem deinceps ad personam regis reflectit,

*κατὰ τὶ.

Ioan. 8. Ioan. 14.

Esa. 53.

*ὁ παῖδίον.

Ioan. 1.

ἀναμάρτητος.

Rom. 6.

flectit, eóque inductione hac vsus est, dicens: Et derelinquetur terra. Quid est, derelinquetur? libertate donabitur, & intacta erit, nihil iam patietur inamœnum siuve molestum, nullam sustinebit belli impressionem. Et derelinquetur terra quam tu times. nimirum à qua malè tibi metuis, pro qua intremiscis. A facie duorum regum, Damasceni & Israëlitæ. Ad hęc, ne Achaz intellectus spe bonorum quæ prophetia pollicebatur, torpesceret à bono opere, intumescerétque superbia expectatione pacis certò promissę, rursum animum eius perstringit, dicens: *Sed & adducet Deus super te, & super populum tuum, & super domum patris tui dies qui nondum venerunt, ex quo die abstulit Ephraim à Iuda, regem Assyriorum.* Hisce verbis indicat affuturam barbarorum impressionem, per quam à fundamentis ciuitatem ac radicitus sunt demoliti, eísque in captiuitatem abreptis, illinc abierunt. Et hæc quidem non eo animo prædicit futura, vt fiant: sed vt eorum timore moderatiores facti ac resipiscentes, à ceruicibus suis eam propulsarent cõminationem. Ex quo autem gratuita collatione bonorum quæ præter suum meritum acceperant, non essent meliores effecti: (Nam quòd præter suum meritum indultis sibi bonis perfruiti sint, luculenter docuit ferox animus regis & eiusdem redundans perfidia, & neque exterritus terribilium cõminatione à sua prauitate immutatus est populus, sed aduersus vtramque salutarem medelam pertinaci rebellione restiterunt.) denique inducit incisionem prioribus atrociorem, exscindens purulentum vlcus ac prorsus intersecans immedicabili morbo laborantes. Quídnam istud est? A die qua abstulit Ephraim à Iuda, regem Assyriorum. Adorti sunt Ephraitas barbari, omnes in captiuitatem abducturi: sed & hi omisso Iuda, duabus nimirum tribubus, cõuersi sunt aduersus regnum Israël. Quod igitur dicit, hoc est. Ex qua die decem tribus aduersum se pertraxerunt barbarorum exercitum (vobis relictis) propter excessum suæ iniquitatis. Qúmque eos conciuissent contra se, è medio sublati sunt. Ab illa ergo die & deinceps oportuit vos timore concuti vobísque malè metuere. Eadem enim via progressi aduersum vos coorientur, nisi transmutemini ab inolita prauitate. Et ait, A die illa adducet eos. Non enim vnà cum Israëlitis è terra sua abductis, etiam illi capti sunt: sed aliquantum intermedij temporis intercessit. Quod igitur dicit, hoc est, quòd ex eo tum tempore, suo decreto dies superadduxerit sustinens eorum emendationem, & proinde longanimiter agens, tametsi ex eo iam tum vindictam reposceret peccatorum magnitudo, id quod subinde facere consueuit, cunctando & retractãdo aduenientem proprium diem, id quod vel maximum erat suæ erga eos clementiæ argumentum, simul & euidentissima declaratio illorum ingratitudinis ac perfidiæ, qui noluerant vti Dei longanimitate ad id quod decuerat. Idem etiam hîc ait, quia ab eo tum tempore, comminatio, à quo & sententia data est, tunc tempore etiam cœlitus excitata est indignatio, vt vltione peccatorum proximè & in ianuis proposita eos ad pœnitentiam excitaret, redderétque meliores, & post Israëlitarum captiuitatem eos constitueret in solicitudine vitæ melioris. Neque ex quo illi quidem ablati è medio erant, hi verò effugerãt eatenus vitæ discrimen, hac ratione fierent segniores. *Et erit in die illa, sibilabit dominus muscis quæ dominabuntur parti fluminis Aegypti.* Vides non ab re à me esse dictum, quia is cupiens cumulatiùs intendere timorem, ab illa die addet comminationem. Quæ enim deinceps sequuntur, hoc manifestant, per quæ exacuit & concitat timorem acrimonia sermonis, simul & castra exterorum eis reddens manifesta, quæ vel maximopere formidabant, indicans insuper quàm illis esset in promptu excurrere aduersum eos, quod vtique eis timorem & vehementem incutere poterat, gladiúmque exercitus insinuans id quod eis mentem sufficiebat eripere. Hæc autem vniuersa per ea quæ sequuntur, innuit. Quæ autem dicit, animaduerte. Et erit in die illa, sibilabit dominus muscis. Hisce verbis vocauit Ægyptios, quippe qui pudorem omnem & verecundiam à se depulerint, quòdque cõtinenter summoti, continenter etiam redierant, ita vt ne vel tantillum respirare permitterent, sed molestias nulli numerãdas crebrò inferrent eis, perinde ac muscæ vulneribus imminentes, ita & illi assiduè Iudæorum calamitatibus insidentes. Hos igitur habiturus est Deus, ait. Non dixit, augebit: sed sibilabit, insinuans facilitatem ascensus eorum, simul & innuens inexpugnabilem esse Dei potentiam, quódque satis supérque sit ad se accersere vel solo annutu, & omnia succedunt prosperè. Et meritò ab his priùs orditur sermonem comminatorium, à quibus iam præcerpserant qualecunque rudimentum. *Et api, quæ est in regione Assyriorum.* Syrus & Hebræus (vti famà est) non dicunt μελίσσας apes, sed σφῆκας vespas siue fucos & crabrones. Nam quia eatenus non admodum multo vsu cepissent eorum experientiam, collatione illius animalculi multam illis incutiebant anxietatem. Erant illis Assyrij in vehementem acrimoniam, aculei instar mordicus pungebant, erant eis dati ad vltionem perfidiæ, ingerebant peracrem amaritudinem eorum vulneribus, vel momento aderant: quod festinatò imminerent eis, vix sibi cauere poterant. *Et venient & requiescent omnes in vallibus regionis & in cauernis atque foraminibus petrarum & intra speluncas, & intra omnem terræ fissuram, & in omni ligno.* Terrore qui à gentibus imminebat, explicato, quódque ea barbarorum expeditio proximè esset adfutura, deinceps dicit quàm esset numerosæ multitudinis. Non dixit eos statiua habituros aut castra metaturos, neque venturos quasi in regionem hostilem: sed tanquam in propria consistentes vacaturos esse deliciis indigenísque insultaturos, nec quasi vlla opus sit fatigatione aut labore, sed velut ad apertam victoriam prodeant sumpturi rapinam sibi paratam. His de causis ait: venient & requiescent. quod eorum est, qui parta iam de profligatis hostibus victoria trophæũ sibi statuunt, quíque exhausto non mediocri sudore, sedibus etiam hostium editis se ad ocium & quietem recipiunt. Nec iam in campestri solùm planicie (sed quòd aduentura esset immensa multitudo, nec suffectura regio excipiendis tanti numeri corporibus) valles, petræ, montes, saltus ac syluosa loca: denique omnia operienda essent barbarorum corporibus. Quinetiam vt demus illos non futuros fuisse vehementer atroces, neque ad pugnam adeò expeditos: ipsa tamen multitudo abundè sufficiebat ad incutiendum eis terrorem. Iam quando suppetebant ambo hæc, tanta nimirum multitudo, támque præstãs virtus belli, quódque omnibus his atrocius erat, indignatio Dei præuia ac prædux exercitus hostilis, quæ demum poterat Iudæis superesse spes salutis consequendæ? Illud proinde, Intra omnem terræ fissuram & in omni ligno, hyperbolicè dictum est. Neque enim in arboribus erant requieturi: sed vtrunque coniunctim, ceu dixi, per hyperbolem adumbratè dixit, & in metaphora à vespis ducta perseuerauit. *In die illa radet dominus nouacula inebriata.* Timore aucto à numerosa multitudine hostium, rursus terrorem intendit ac vehementiorem reddit, ad cœlum vsque sermonem prouehens. Declarat enim quia non barbari quidam Ægyptij aut Persæ: sed Deus ipse est aduersum Iudæos pugnans. Nouaculam autem hoc loco intolerandam dicit esse Dei iram & quam nemo queat sustinere, omni

Esai. 7.

Muscarũ conditiones.

Simile.

cum facilitate & adorientem & consumentem. Quemadmodum enim pili corporis nequeunt sustinere nouaculę aciem, sed cedunt momento atque abeunt: ad eundem planè modum, res ipsæ Iudæorum nunquam sustinere potuissent iram illam à Deo immissam. Itaque per nouaculam inebriatam nobis indicat inualescentem & inebriatam Dei iram, iámque completam eius sententiam. Quod autem ait, Trans flumen regis Assyriorum. Trans scilicet Euphratem, vt erat Iudæa ipsa & Palæstina omnis à Perside redeuntibus. Itaque vniuersa hæc (ait) prorsus concident, & ad internecionem deducentur. Capitis autem pilorúmque nomine, barbæ ac pedum, totam illorum regionē dicit, parabolica vsus collatione corporis, hac loquendi formula circumplectens vniuersam eorum gentem, quemadmodum & initio operis dicebat: Omne caput ad laborem, * & omne cor ad dolorem. * A pedibus vsque ad caput, non est in eo sanitas. Et hæc quidem non de vno aliquo homine dicit, sed regionem ipsam omni sua parte confert vnius hominis corpori. Idipsum profectò ait etiam hîc, quòd nimirum terra omnis subitura esset atrocem vindictam. Et hoc quidem innuit per nouaculam: quod verò per corporis imaginem insinuauit, declarat eam vltionem fore multò acerbiorem acie omni nouaculæ, quódque sententia à Deo lata consumptura esset homines, pariter & quæ ex terra gignuntur, & quia nudam ipsam atque habitatoribus destitutam esset derelictura. Ad hæc, eandem terræ vastitatem fore, altera similitudine edocet. Eò autem hoc facit, vt ne timor qui in eis vtcunque inualescebat, inaresceret: & extingueretur ipsa anxietas ac solicitudo, prolixitudine sermonis. Et quidem sermo hic parum attentis lectoribus videtur bona quędam polliceri: qui autem accuratiùs singula excutiunt, vtique norunt hinc elici argumentum indictæ desolationis. Quid enim ait? *Et erit in die illa, nutriet homo vaccam boum & duas oues, & erit ex eo quo faciat plurimū lac, * comedet butyrum. Quia butyrum & mel comedet omnis relictus super terram.* Vti anteuerteram dicere, verba hęc multam indicant futuram terræ desolationem. Terra enim hæc, quæ vberem prouentum proferre solebat frumenti & hordei, destituta incolatu hominum, ouibus effusam & abundantem pabulationem suppeditatura est: & ideò copiosam, vt per fœcunditatem mensæ sic apparatæ, vel duæ oues & vacca vna abundè sufficiant suo possessori exhibere copiosum fontem lactis. Itaque exuberans & præfertilis pabulatio iumentorum propria est vel maximè nota solitudini hominum. Quinetiā hoc coarguit, nempe mel. Apes enim in desertis locis naturali quadā consuetudine perlibēter commorantur, quòd illic multa perfruuntur pabulatione, illic quoque interstrepit aut obturbat nemo. Vtque docearis quia præscriptam vastitatem hæc innuunt, declarant sequentia: *Et erit in die illa, erit omnis locus vbi fuerint mille vites, mille siclis, in terram incultam erunt & in spinam. Cum sagitta & arcu ingredientur illuc, quia terra inarata & spina erit omnis terra.* Et hoc futuræ calamitatis nec mediocris erat insigne. Quia non montes, non saltus siue loca syluosa, sed & ipsa tellus profundior ac fœcunda, priúsque culta diligenter spinas proferet. Neque enim temerè vinearum æstimationem adiecit, sed vt naturam terræ demonstraret, simul & doceret quanta fuerit agricolarum sedulitas. Veruntamen quæ priùs tanta frugum fœcunditate exuberabant (ait) manibúsque agricolarum excolebantur, in tantam desinēt vastitatem, vt spinas quidem pro vineis progignant: tantum verò ingredientibus incutiant horrorem, vt nemo nudus & inermis ausit eò ingredi. Hoc autem dicit insinuare volens loci solitudinem, ac numerosam illis in locis futuram commorationem ferarum.

* εἰς πόνον. * εἰς λύπην vel mœrorē.

* πλεῖστον γάλα.

A Itaque eorum animis horrore concussis, quum subiecisset timori, posthac sermonis acrimoniam sensim remittit, intermiscens humaniora, simul inuitās vt in melius permutentur, & vtrinque doceantur quanta sit Dei fortitudo. Cæterùm in his potissimum versatur, quæ formidinem ingerunt auditoribus, ab his autem quæ benigniora sunt, sibi temperat, mox vt enarrauit. Qua id tandem ratione? Quòd istis opus fuerit peracri medicamento obiurgationis, vel tunc maximè. Sanè eam ob causam mox vt ampliter & abundè eis admouit acrimoniam istius medicamenti, sensim remittit acerbitatem, ac sinit aliquantum respirare, & hac demum ratione inuitat ad virtutem, permiscétque humaniora, dicens: *Omnis mons proscissus aratro, arabitur.* Quemadmodum enim irato Deo, tellus (ceu dictum est) vliginosa ac profundior in solitudinem redigetur: ita eodem propicio & in pristinam gratiam redeunte, rursus & quæ salebrosa fuerat & aspera, opimam terræ vliginem exhibe- B bit, proscissa aratro simul & accepto semine. Hæc verò simul atque facta fuerint & quæ per hæc, vniuersa obtingent, pax erit, securitas, confidentia, nec iam vllus timor, sicut antè. *Non veniet enim illuc terror. Erit autem ab inculta terra & à spina in pascua ouis & cōculcationem bouis.* Hisce verbis rursus affore opimam terræ fœcunditatem innuit, quemadmodum & in vlteriore progressu operis * dicit: Beatus qui seminat super omnem aquam, vbi bos & asinus calcant. (Cap. 32.) Quemadmodum enim si quando voluerit solitudinem veluti spectandam ob oculos ponere, sua loquendi formula in medium producit Sirenas & Onocentauros: sic pacem & securitatem repræsentaturus, animalia inducit quæ manu contrectari se sinant cicuria, & quæ etiam subleuent operosos labores agricolarum, vbique nobis exhibet conspicua, ab his etiam innuens tacitè ea quæ horum sedulitate conficiuntur, nempe agricolationem, áliam insuper ex eis tralatitiam intelligentiam insinuans. *Et dixit dominus ad me.* (CAP. VIII.)

C *Sume tibi librum nouum & magnum, & scribe in eo stylo hominis, vt velociter deprædationem faciat spoliorum. Adest enim, & testes mihi fac fideles homines, Vriam sacerdotem & Zachariam filium Barachiæ. Et accessi ad prophetissam, & in vtero accepit & peperit filium. Et dixit mihi dominus, Voca nomen eius: Cito spolia, velociter prædare. Quia antequam sciat puer vocare patrem aut matrem, accipiet fortitudinem Damasci, & spolia Samariæ coram rege Assyriorum.* Quatenus attinet ad istius sententiæ tenorem, duo quæ hic iubentur, in speciem à se videntur distrahi, nec quicquam habere quod commune sit vtrique. E diuerso, si quis vim sententiarum expenderit accuratiùs, is vtique perspiciet, quàm consentaneè vnum alteri cooperetur, inque vnum conspirent scopum. In primis tamen operæprecium fuerit differere, quánam de causa species hæc prophetiæ inuecta sit in hominum vitam. Sanè profuerit enarrare causam, qua sit introducta. (Prophetia cur introducta.) Ad reposcendam de peccantibus meritam vltionem cōsueuit Deus D esse cunctantior, moras nectere & extrahere tempus, sicuti est expromptus & alacer ad conferenda in eos beneficia, qui quiduis operis conficiunt virtute & laude dignum. Illud quidem eos qui toti desident, plerunque facit, vt per ignauiam concidant animis, quòd pœna vindex delictorum non è vestigio sequatur. Vt igitur Deus suam quoque longanimitatem ostenderet, nihilo tamen hinc illi segniores redderentur, hoc cōfecit medicamentum prophetiæ, delinquentes erudiens quadamtenus præscientia pœnarum, non item doctrice experientia earum: vt si quidem resipiscerent comminationibus auditis, experimentum euitarent intentati supplicij. Quòd si velut sensus omnis vacui pertinaciter in consuetis sceleribus perdurarent: tunc demum eis pœ-

na

nam inferret. Istius medicamenti non nescius diabolus, secúmque reputans quàm ingens lucrum hinc resiliret, immisit pseudoprophetas, qui Prophetis minitarentur inuecturos se esse * famem, pestem, bella, barbarorum excursiones, qui bona populo annunciantes in faciem contradicerent Prophetis. (* λιμὸς, λοιμὸς.) Quemadmodum enim Deus cupiebat terrore verborum propulsare pœnam quæ ipsa experientia sentitur: ita & diabolus operabatur ordine præpostero, vim dissoluens prophetici sermonis blanda quadam illecebra voluptatis: & segniores reddens ad eam redigit necessitatem, vt opere ipso pœnam cogantur sustinere. His cōfectis vbi illi qui fidem commodant pseudoprophetarum mēdaciis, nullámque ineunt rationem virtutis obeundæ, sed in suis persistentes peccatis ad supplicium pertracti fuerint, & per hunc rei exitum veritas Prophetarū inclaruerit, è diuerso pseudoprophetæ palàm fuerint conuicti mendacij, aliam rursus ille artifex molitur & adornat machinam ad eorum perniciem qui sinunt intercipi se ab illo & expu- B gnari. Eos enim quibus facilè imponitur, instigat, denique & persuadet grauia hæc, quæ contigere, illata esse dæmonum ira, quòd ab eis neglectui sint habiti & contemptui. Hanc sanè illecebram è medio auferēs Deus, iampridem ante multa tempora Prophetas submonet eorum quæ euētura essent, quinetiam quæ populos apprehensura forent mala, prædicit: vt ne locus istis qui eos in errorem pertrahebant, relinqueretur secum cogitandi hæc accidere per iram dæmonum. (Cap. 48.) Quod hæc dicam, nullam sequutus coniecturam, audi Esaiam dicentem: Scio, quia durus es: & neruus ferreus collum tuum, & frons tua ænea. Et annunciaui tibi olim, antequam venirent super te, auditum feci tibi ne diceres, quia idola mihi hæc fecerunt, & sculptilia & conflatilia mihi fecerunt, neque nosti neque exaudibilia facta sunt tibi. Quando igitur (quod cœperam dicere, vti etiam videre licet inductione testimonij) dæmonibus adscribebāt suas calamitates, per prophetiam præuertit hunc C ab eis errorem è medio auferre, quæ vetaret multis antè temporibus eam dæmonum culturam. Sed quando etiam sic præmonitos verisimile erat malè memores pactæ fidei, dicturos: Non prædixistis, & hac de re nihil prius audiuimus: Nunc quiduis dissimulando post euentum rei. Non enim nostis quæ euentura fuerant. Vnde igitur hoc liquet, quia dictum est? Vide, quo pacto aduersus eos perspicuè adornat ineuitabilem reprehensionem, eorumdem ora impudentia consuens. Non enim sinit Prophetam tantùm, vt dicat: sed & quæ dicuntur, iubet inscribi chartæ, nec vtcunque scribi, vt ne vllus eis relinqueretur locus obiiciendi, quòd postea secum confinxisset hæc, sed & testes scripturæ aduocat viros fide dignos, quum à dignitate, tum ab integritate morum. Ait enim, Fac mihi testes fideles homines, Vriam sacerdotem & Zachariam. Vt quando exitus rerum contigerit ac dixerint, Quia multis ante temporibus nō sunt præostensa, ori sic impudentium silentium impo- D nant, & liber in medium prolatus & qui adsunt, testes. Ob hoc ait, Sume volumen chartæ nouum, vt ne si vetus iam sit, literæ depereant: sed tempore multo duret interim efficax ad reuincendos eos per eiusmodi scripturam. Et scribe stylo hominis, hoc est calamo scriptorio, quæ futura sunt. Quænam tandem sunt futura? Bellum, barbarorum victoria, * distributio prædarum è viuis, exuuiarum è mortuis rapina. (* λαφύρων διανομὴ, σκύλων ἁρπαγή.) Sanè ait, Hæc vniuersa scribe, vt velociter deprædationem faciat spoliorum. Adest enim. Quid istud indicat, Adest enim? Sententia hæc duo notat, quòd iam tum pœnam reposcebat peccatorum magnitudo, erátque in ianuis exigenda de eis vindicta. Cupiens alioqui Deus sua longani-

A mitate eos reddere meliores, cunctabatur, vt ab eis modestioribus factis depelleret supplicium. Et quia facile ei esset & expromptum cuncta vel solo annutu ad fœlicem exitum prouehere. Quum enim sermo esset exortus de barbaris copiosum exercitum aduersus eos educturis, ne (ait) existimetis eos affore cunctantius ob longiorem viæ tractum, atque numerosam multitudinem educendi exercitus, quod vtrumque consueuit nectere moras apud homines. Adstat enim Deo etiam is qui dissitus & disparatus ab eo longiùs videtur. Peræquè enim facile est Deo & ad manum illi obuiū, vno eodémque minimo temporis momento ab extremis terræ limitibus (quantolibet numero plures fuerint) confestim adducere ac sistere, præstò vt sint: Et testes mihi fac fideles homines, Vriam sacerdotem, & Zachariam filium Barachiæ. Testes, inquam, quo tempore scriptæ sint literæ: vt si quam patiantur calumniam, qui viuunt homines, & quum scriberentur, præsentes ad- B erant, & tempus quo hæc dicebantur, perspicuè sciant: possint os obturare istis qui sic impudenter loqui conantur. Quódque sequitur, cōsentaneè huic argumento ac proposito obiurgationem infert tantò manifestiorem: Quo pacto & sub quánam dicendi formula, verba ipsa audire possimus. Accessi enim (ait) ad prophetissam. Hoc forsan nomine suam vxorē vocauit, quòd spiritu prophetico habita esset digna. Non enim in viris modò se stiterant eiusmodi gratiarum dona: sed ad genus vsque mulierum transierat. Non enim quemadmodum in administrandis secularibus negociis, sexus distincti sunt, vt alia sint studia quæ viris peculiariter competunt, alia exercitia quæ solas decent mulieres, ita vt hæ functiones discretæ nullam inter se permittere possint permutationem: itidem & in spiritualibus sit: sed æquales agones, communes proponuntur coronæ. ídque nosse possit quis, modò diligēter excutiat & nouum & vetus testamentum, quod & cōtingit per vitam C hanc omnem. Hac igitur ratione iuxta legem coniugij congressus fecit, vt illa conciperet. Puerulo recēs in lucem edito nomen imposuere nouum & admirabile, quod in se historiam complectebatur futurorum euentuum. Quid igitur ait Dominus? Voca nomen eius, Citò spolia, detrahe, velociter prædare: Vt siquidem literis in volumine positis tanquam suspectis noluerint fidem habere, ipsa tamen pueruli appellatio futurorum euentuum continens historiam, & ante rerum exitum ei imposita ac nullo non tempore repetita, abundè sufficiet ora consuere quamlibet impudēter loqui conantium. Nam quòd Propheta hæc minimè confinxerit, post rerum euentum, sed cœlesti aspiratione ea præuiderit, hi etiam qui vehementer pergunt esse ingrati & pactæ fidei immemores, vtique persuaderi potuerunt, quum videant puerum ante rerum exitum sic vocari, suíque nominis præconio futuras calamitates docentem. Eam ob rem interpretatur vim ipsam prophetiæ, D tempúsque ipsum cum diligentia consignat, sic dicens: Quia antequam sciat puer vocare patrem aut matrem, accipiet fortitudinem Damasci, & spolia Samariæ coram rege Assyriorum. Quod autem dicit, tale est: In tempore ætatis puerilis, nec adhuc maturæ & necdum compotis loquendi, quæ ad victoriam & trophæorum erectionem spectāt, fient. Non quòd puer possit aduersum hostes aciem instruere & bella dirimere: sed quòd ea ætate infantis, hoc est illo tempore, priusquam scilicet puer disertè loquatur, vniuersa tradentur manibus hostium. *Et adiecit Dominus loqui ad me adhuc, dicens: Pro eo quòd non vult populus hic aquam Siloë quæ vadit cum silentio: sed vult habere Rasin & filium Romeliæ regem super vos. Propter hoc, ecce adducit Dominus super vos aquam flu-* (ἐφ' ὑμῶν.)

minis fortem & multam, regem Aßyriorum. Deus pro more suo, non pœnas solùm prædicit, sed & annectit causas, vt hac ratione auditores castiget & erudiat, quod & loco præsenti facit. Simul enim atque intimauit, alienigenas dispertituros inter se spolia eorum, & prædicit nõ defore barbarorum excursiones, istius belli causam reddit. Quænam hæc est? Nimirum ingratitudo ac perfidia incolentium ciuitatem. Quum enim regem haberent, ait, placabilem, humanum ac mitem, ab eo resilierunt, prælegerunt tyrannos, & occasionem quęsierunt transfugiendi ad externum principatum, suam in rebus agendis non ferentes fœlicitatem. Quare ego pleniore cum affluentia, cupiditatem adimplebo eorum, barbaro quopiam & immiti homine ad eos adducto. Porrò metaphoricè vsus est dictionibus quibus exprimeret & mores regis indigenæ, simul barbari potentiam. Hoc autem eò facit (quod & semper dicebam) vt sermonẽ reddat euidentiorem. Huiusce rei gratia ait: Pro eo, quòd ipsi noluerunt aquam Siloë. Non de aqua loquens: sed quia * fons sensim & citra strepitum, submissè progreditur, trãquillitatem moresque placabiles eius qui tum regnabat, confert requieto decursui aquarum, eóque Siloam ipsum vocat, quòd citra vllius molestiam tranquillus ac mitis degeret. Hoc planè maximam inurebat notam subditis & multa reprehensione dignam, qui quum nullo graui premerẽtur iugo, animum adiecerunt ad tentandas res nouas, séque vt dederent vltrò externis regibus. Ait igitur, Quãdo isti regem repudiant mansuetum & clementem, sed Rasin & filium Romeliæ præponunt: inducam eis Babylonium. Eiúsque violentiam exercitus confert aquæ fluminis, multam dicens & fortem. Ad hæc, ipsam interpretans metaphoram, indicat regem esse Assyriorum. Vides, vt formula sermonis incorrupta nec vspiam intercisa appareat, quod & superiùs à nobis indicatum est. Scriptura enim quoties in tralationibus versatur, consueuit seipsam dilucidius explanare, quod sanè etiam hîc fecit. Inducto enim in medium fluuio, non perstitit in metaphora, sed adiecit quénnam subindicaret fluuiũ, nempe regem Assyriorum & omnem gloriam eius: *Et ascendet super omnem vallem vestram, & deambulabit super omnem murum vestrum, & auferet à Iudæa hominem qui posset leuare caput, quíve moliri poßit & perficere aliquid. Et erit series tentoriorum eius conserta, sic vt impleat latitudinem regionis tuæ.* Docens quia quæ prænunciantur, euentura essent non vlla humana virtute, sed ira Dei in eos desæuiente. Non quòd hostem copiis in acie instructis accinctum ad pugnam probaret, sed quòd prodiret ad paratam sibi rapinam. Non enim, ait, certo in loco consistet & aduersum te pugnaturus instruet aciem: sed numerosa multitudine corporum terrę faciem adoperiet. Omni cum alacritate potietur victoria. Ad hæc, etiam si eis indignaretur, locum tamen relinquit nec mediocrem suæ erga illos clementiæ. Non enim interminatur iam se eorum ciuitatem à fundamẽtis demoliturum: sed nonnullam speciem captiuitatis & à patrio solo ablegationem prædicit passuros, vt animaduersa eorum pœna qui obita morte defecerant, hi in vita relicti ad meliorem vitæ frugem se reciperent. Auferet enim à Iudæa (ait) hominem qui posset leuare caput. Eos indicat in captiuitatem abducendos qui publica potestate fungebantur, cunctáve Reipublicæ moderabantur negotia, ipsósque hostium multitudine oppressos, & in captiuitatem abreptos erat Assyrius redacturus in seruitutem, ad hoc vt tum inferiores possent nonnihil respirare, & timore eorum qui erant abducti, ac securitate tuendæ propriæ libertatis fierent meliores. Ad hoc innuendum ait, Et qui moliri quidpiam

שלח mittens, missus. fons est ad radices Sionis, & piscina in Hierusalem.

Ioan. 9.

A posset & perspicere, hoc est, validum, potentem aliquid efficere, valentem exequi quiduis operis. Quin & ante illorum abductionem poterat satis supérque barbarus deterrere vos, vel solo aspectu, quum terram omnem vestram cõpleret tot corporibus barbarorum. Quamobrem intulit: Et erit series castrorum eius conserta: ita vt impleat latitudinem regionis tuæ, *Nobiscum Deus. Scitote gentes, & vincimini: exaudite vsque ad extremum terræ, & pollentes viribus vincimini. Si enim iterum præualueritis, iterum vincemini. Et quodcunque consilium inieritis consultando, dißipabit Dominus: & verbum quodcunque loqũuti fueritis, non manebit in vobis, Quia nobiscum Deus.* Præsenti loco, mea quidem sententia, eam prædicit victoriam quæ contigit regnante Ezechia, simul & splendidum illud ac spectabile trophæum: causam insuper promit habitæ insignis victoriæ. Vt donemus (ait) arma suppetere apud illos, numerosam atque adeò infinitam militum multitudinem, quamplurimam belli peritiam: his tamen omnibus longè potentius subsidium nobiscum est, hoc est, Deus. Venit enim barbarus ille, quasi in prospectum insultaturus, & multis ciuitatibus captis abiit. Secundum hæc, is educto aduersus ciuitatem militari procinctu, contraria præsumptæ spei perpessus est. Itaque hæc prædicit Propheta, idémque suo præconio authorem celebrat istius victoriæ, & aduersus hosce barbaros fusiùs intendit sermonem. Ne enim fiducia freti ob priorem victoriam, & hanc etiam spe præsumatis. In hodierna enim excursione, nobis suppetit validissimum & auxiliare subsidium. Hoc ipso igitur cognito retrocedite qui quasi imbellibus bellum infertis. Ad hæc, auctorem admirabilis illius victoriæ repræsentare cupiens, & quia fama euulgans quæ præclarè gesta essent, ad extremas vsque terræ plagas peruasura erat, ait: Exaudite vsque ad extremum terræ. Eorum enim quæ tunc euenerunt, nemo non exaudiuit gesta esse Hierosolymis. Quamobrem ait: Exaudite vsque ad extremum terræ. Et qui viribus valetis, vincimini. Insignem enim gloriam ob validum robur exercitus barbarus ille tum obtinuit. Validos autem ac fortes hîc confirmat, non eos qui præcellerent solùm bona habitudine corporis: sed & eos qui insigni pollerent opulentia facultatum, & illustri splendore gloriæ essent spectabiles. Si enim rursus præualueritis, ait, rursus vincemini: & quodcunque consilium captaueritis, dissipabit Dominus. Quodcunque verbum loquuti fueritis, non manebit in vobis, quia nobiscum Deus. Hi enim quum arcana inter se agitassent consilia, spéque præsumpsissent ciuitatem à fundamentis esse demolituros, & ita ad propria redituros: horum clancularias consultationes detegens Propheta, in medium adducit, ac dicit: Verbo tenus vniuersa hæc consilia subsistent. Deinde expositis hisce rebus quæ humanam transcenderent naturam, texit sermonem dignum planè cui fides habeatur: & ad magnificentiam eius amplitudinémque confugit, qui nihil non prouehit ad fœlicem exitum: continenter repetens, Quia nobiscum Deus, & quia vniuersas hasce molitiones idem ad nihilum esset redacturus. Quare ipsi gloria.

ἀφέξεται, lego & interpretor ἀποφεύξεται.

Hactenus excurrit exemplar corrogatum, nobísque precariò exhibitum è regia Bellofontis bibliotheca.

Sermo

Esa. 1.

Sermo diui Ioannis Chrysostomi super illud Esaiæ, Si volueritis & audieritis me, bona terræ comedetis, &c.

INCERTO INTERPRETE.

SI volueritis & audieritis me, bona terræ comedetis: si autem nolueritis, & non audieritis me, gladius vos consumet. Os enim Domini locutum est ista. Si velle aut nolle vestrum non esset: hoc est, si viuendi rectè, an secus libertas adempta nobis fuisset: nec bonus vnquam cœleste munus dignè perciperet, nec malus supplicium competẽs inueniret: sed totum Deo deputaretur authori, qui alios impingeret in contemptum, formaret alios in obsequium. Sed cùm diuinæ legis edicta in ecclesia pendeant: quibus quid fieri Deus aut velit, aut nolit, eius familia instruatur, vt liberæ quis voluntatis arbitrio præcepta aut impleat, aut contemnat: vnde sibi quisque quod meretur, instituat: nec posse aliud mereri, quàm velit: quippe cui legis propositus tenor sit: ex quo quod velit, eligat; & quod nolit, contemnat: vt iudicio hominis Dei iudicium celebretur: vt qui libertatem concessam in obsequium dederit, muneretur: qui in contemptum duxerit, condemnetur, dicente Domino: Si volueritis, & audieritis me: bona terræ comedetis. Si autem nolueritis, & non audieritis me, gladius vos consumet. Os enim Domini locutum est ista. Ostendit Dominus hominem se liberum condidisse, ostendit viuendi compotem, ostendit propriæ voluntatis autorem. Sed beata volũtas est, quæ seruiendo comparat libertatem. Misera seruitus, quam generat libertatis excessus. Beata, inquam, libertas, quæ seruit legi: obtemperat iudici, paret authori, quæ humilis Deo est, subiecta Christo, quæ imperata tenet, iussa complet, præcepta conseruat, contendit vt placeat: vt promereatur, instat: timet offendere, veretur delinquere, amat diuina monita frequentare. Vt enim obsequia legis obtinent libertatem, ita contemptus generat seruitutem. Domini vox est: Qui facit peccatum, seruus est peccati. Cessat enim culpæ defensio, vbi legis præcessit contemptio: nec facilè seueritas iudicis flectitur, vbi edicti admonitio annullatur. Inexcusatus est reus, cui per contemptum legis, iudex fuerit inimicus: nec in iudicio merebitur veniam, qui audacter contraxerit culpam. Quare iudex admonet, ne peccetur: dum obseruari iussa persuadet: dum se obseruantibus, patrem: contemnentibus, iudicem comminatur. Ama patrem præstruentem, time iudicem comminantem. Vtrunque enim salutare & bonum est. Si enim amas, obaudi: si times, deserui. Promissi præmij, & destinati supplicij, ante oculos diuersa constitue. Nullum momentum sit, quo non ista pertractes: nullum tempus, quo non, quæ destinata sunt, cogites. Dum enim hæc iugiter meditaris ac loqueris, teipsum instigas. Præstò est lectio, quæ persuadeat. Non potest cogitare peccatum, qui supplicium cogitando veretur: non potest delinquere, qui futura præmia meditatur. Sint ista in corde, & nunquam delinquitur: frequententur in ore, & nunquam peccatur. Obliuio mandatorum, causa est delictorum: formido supplicij, abolitio est peccati. Cæterùm contemptio legis, cõditio est seruitutis. Non enim idcirco seruus liber efficitur, vt ab eodem iussa Domini contemnãtur: aut ideò filius potestate patria liberatur, vt beneficia patris contumeliis ab eodem dispungantur. Vnde sic inter homines mos iste obseruatur, vt libertus ingratus grauiore seruitio addicatur, aut filius cõtumax potestate patria abdicetur. qui libertatis enim indignus, qui Dominum liberalem offendit, hæredita-

Liberum arbitrium.

Esa. 1.

Ioan. 8.

A tem capere non potest, qui filij nomen per cõtemptum patris amittit. Sic & homo liberæ voluntatis effectus, datam libertatem amittit, si Dominum contemnendo despexerit. Sed dicet aliquis: Cur me Deus liberæ voluntatis fecit, qui legem mihi, secundum quam viuam, præstitit? Aut cur mihi ordinem viuendi lex ipsa præscribit, si natura mihi viuendi libertatem attribuit? Nulla libertas recipit conditionem, nulla conditio non affert seruitutem. Aut enim liberum mihi est facere ex natura, quod velim, & lex mihi imponere necessitatem non debet: aut si necessitas mihi per legem imponitur, cur naturæ libertas, quæ data est, imputatur? Sed ita hoc ipsum, ô homo, verè dixisses, si lex cum natura pugnaret: id est, si aliud lex, aliud natura præciperet. At cùm lex naturam procuret, & natura ipsa legis instituta conseruet: & legis præcepta seruare, sit naturaliter viuere: (Quicquid enim lege præcipitur, hoc naturæ iure seruatur: & quicquid natura geritur, hoc præcipi legibus demonstratur.) Cur itaque putes esse diuersa, quæ conspicis ex ratione esse similia? Cæterum ad hoc homo liberæ voluntatis à natura formatur, vt quæ natura genuit, sibi exercenda cognoscat: & quæ natura non nouit, fugiẽda esse defendat. Vt enim bona natura formauit: ita mala interpolator hostis inuexit. Et vidit, inquit, Dominus omnia quæ fecit esse bona valde. Vnde qui liberę voluntatis institutum se meminit, & ingenuitatem suam docente natura cognouerit, quod natus est, seruet: quod factus est vindicet. Aliud enim velle esse, quàm factus est: non est liberè viuere, sed conditionem seruitutis excipere. Nam si personam tam Christianè pertractes, libertatis collatæ duplex à te debetur obsequium. Alterum, potestate seruitutis, qua & peccando addictus es: alterum, libertatis collatæ, qua & filius adoptatus es, vt & quid fueris, seruiendo testeris: & quid à Domino consecutus sis, maiore seruitio fatearis. Non enim proprio merito consecutus es libertatem: sed liberalitas Domini te liberum fecit. Quare si liber ante meritum factus es, acquire maius per obsequia meritum, vt ex tuo seruitio, à Domino merearis & præmium. Tene obsequẽdo, datam à Domino libertatem, & per te acquire Domino promittente, mercedem. Prouocet liberalitas Domini in obsequium, quem adoptando Deus destinauit in regnum: vt dum totum illi dicamus obsequium, & liberalitas data seruetur, & pręmia promissa reddantur. Perdet enim quod meruit, qui diuina mandata contempserit. Seruitutis astringetur iugo, qui non paruerit redemptoris imperio. Ingratus est libertatis, qui peccando conditionem exceperit seruitutis. Nec cum filiis poterit numerari, qui contemnendo patrem, meruit abdicari.

Gen. 1.

Eiusdem homilia in laudem eorum qui comparuerunt in ecclesia, quæque moderatio sit seruanda in laudando. Item de hoc quod scripsit Esaias: Vidi Dominum sedentem in throno excelso, &c.

D. ERASMO ROTEROD. INTERPRETE.

CONSPICIO vos multo studio adnitẽtes, vt ad effectum perducatis quæ heri à nobis dicta sunt, eóque nunc haud grauatè semen doctrinæ iacimus, quòd hinc bona spes alit animum nostrum. Nam & agricola, quum non sine labore quidem semina deposuit, sed videt terram feracem segetémque prouentu exuberantem, superiorum laborum obliuiscitur, atque ad reliquum operę conseruationémque priorum, lucri expectatione excitatur. Verùm hæc agricolatio quantò feracior quantóque lucrosior est? Nam illa quidem

Simile.

frugum sensibilium copiam adferens, corporibus reponit alimoniam: hæc verò dum sermonum deponit doctrinam, spiritualiúmque donorum abundantiam adfert, animi diuitias recondit, alimoniam quæ nec consumi, nec vitiari potest, reditus qui neque pereunt, neque corrumpũtur, sed arcana quadam & ineffabili prouidentia conseruantur, quorum vsusfructus mente percipitur. Hic est meorum laborum prouentus, hæ sunt opes quas vestrę charitati recondimus. Has itaque quum considero in vobis augescere, gaudeo semper, vt qui non frustra sementem fecerim, vt qui non incassum labores pertulerim, vt qui frugiferam pinguémque terram, & ad fructificãdum idoneam, semen iecerim. Vnde igitur hoc lucrum fore coniecto: vnde perspicio sermones ad opus proficere? Nimirum ex hoc concursu, ex eo quòd ecclesiam omnium matrem studiosè amplectimini, ex hac pernocte perpetuáque statione, ex eo quòd angelicorum ordinum stationem imitantes, sine cessatione laudes & hymnos offertis conditori. O mira Christi dona! In supernis exercitus angelorum canunt gloriam: in terris homines in ecclesiis choros agentes ad illorum exemplum eandem canunt gloriam. In supernis Seraphim ter sanctum illum hymnum resonant: in terris eundem hominum promit multitudo, communitérque tum cœlestium, tum terrestrium plaudit celebritas: vna gratiarum actio, vna exultatio, vna beneuolentis, gaudentísque choreæ statio. Hanc enim ineffabilis Domini sese ad nos demittẽtis bonitas comprobauit, hãc electam spiritus congregauit sanctus: huius vocum concentus paterno beneplacito congruit: è cœlis habet modulorum consonantiam, dum à trinitate velut à plectro quopiam mouetur, delectabile illud ac fœlix resonat melos. Illam angelicam cantionem, illum desinere nesciunt concentum: hoc est studij præsentis alacritatísque vectigal, hic conuentus noster fructus. Eóque gaudeo talem conspiciens in vobis probabilem affectum: gaudeo dum animorum vestrorum beneuolentiam alacritatémque considero, dum gaudium spirituale, dum iuxta Deum exultationẽ. Neque enim vlla res tantum adfert gaudij vitæ nostræ, quantum hoc quod ex animo gaudetis in ecclesia congregari. In ecclesia gaudentium conseruatur gaudium; in ecclesia animo deiectorum, animorum est recreatio. In ecclesia dolẽtium est voluptas, in ecclesia defatigatorum respiratio, in ecclesia laborantium requies. Venite enim, inquit, post me qui laboratis & onerati estis, & ego reficiam vos. Quid hac voce possit esse desiderabilius? quid hac inuitatione iucundius? Ad epulum te vocat qui in ecclesiam te vocat Dominus. Ad reuelationem pro laboribus adhortatur, ad relationem à molestiis trãsfert, põdus peccatorum alleuans, deliciis animi molestiam, gaudio mœrorem sanat. O miram eius curam, ô vocationem cœlestem! Festinemus itaque dilecti, vt eandem alacritatem in lõgum tempus porrectam exhibeamus, & cum conueniente modestia, consideratione͏́que decente hanc consummemus. Etenim de hoc vobis hodiernum sermonem mouere volo, in speciem quidem molestũ, cæterum leuem, vtilémque veritate. Sic enim & amantes liberorum patres faciunt, non solùm ea quæ ad breue tempus delectant, verumetiam quę molestiam adferunt filiis adhibent: nec ea modò præcipiunt eis, quæ statim ostẽdunt vtilitatem: sed quæcunque videntur quidem esse molesta, salutaria tamen sunt, si perficiantur: & hæc multa cura docent, diligentérque flagitãt ab eis vt conseruentur. Atque hunc sermonem in longum producimus, ne præsentem laborem frustra insumamus, ne sustinentes vigiliæ necessitatem inutiliter in pugilum certamine versemur, ne voces in aërem dissolutæ, ad detrimentum sonent potius, quàm ad lucrum. Neque enim negociator è longinquo merces importans, vehementem ventorum incursum, vndarũmque exorientium procellas sustinens, frustra & incassum susciperet eiusmodi labores; verum ideò maria secat, & audax est aduersus pericula, locáque locis commutat, totásque noctes ducit insomnes, vt negociatione ditescat. Quod si non contingat, sed cum lucro etiam sortis iacturam faciat, ne soluere quidem ancoram poterit, nec illa varia perferre discrimina. Hoc itaque scientes cum decente circumspectione huc accedamus, ne pro peccatorum remissione, etiam accessionem peccatis adiunctam domum referamus. Quid autem est quod quæritur, quódque à nobis reposcitur? Vt dum diuinos hymnos resonamus, multo tremore contracti, multáque religione ornati, ita demum eos offeramus. Nam sunt quidam inter hos qui hîc adsunt, quos ne vestræ quidem charitati arbitror esse ignotos, qui contemnentes Deum, ac spiritus eloquia pro vulgaribus ac prophanis ducentes, incompositas voces emittunt, nihilóque melius se gerunt his quos habet insania, toto corpore tumultuantes ac circumacti, morésque præ se ferentes à spirituali statione alienos. Miser & infœlix! Oportebat te cum tremore ac reuerẽtia angelicam glorificationem resonare, cúmque terrore confessionem reddere conditori, ac per hanc delictorum veniam postulare. Tu verò mimorum & saltatorum mores huc inducis, dum indecenter manus iactas, pedibus subsultas, totóque circumageris corpore. Et quî fit, vt non metuas, neque horrescas hæc audens aduersus talia eloquia? Non cogitas ipsum hîc inuisibiliter adesse dominum, qui vniuscuiusque motum metitur, & conscientiæ rationem habet? Non cogitas quòd angeli huic stupendæ assistunt mensæ, cúmque reuerentia hanc circumuallant? Verùm tu ista non cogitas, quoniam ea quæ in theatris audiuntur, quæque spectantur, mentem tuam obscurarunt: & ideo quæ illic geruntur in ecclesiæ ritus inducis, ideo clamoribus nihil certi significantibus animum incompositum euulgas. Quomodo ergo veniam postulabis tuorum delictorum? Quomodo in domum tuam recipies dominum: qui vsque adeò contemptim offeras precationem? Miserere mei Deus, inquis, ac mores à misericordia alienos declaras. Clamas, serua me, & speciem à salute alienam exprimis: Quur se extendunt manus ad supplicandum, quæ semper ad sublime iactantur, & indecorè circumaguntur, quæque vehementi clamore violentique impulsu strepitum habent nihil certi declarantem? An non ista quidem partim sunt mulierum in triuiis meretriciam artem exercentium: partim verò eorum, qui in theatris vociferantur sunt exempla? Quomodo igitur audes angelorum Deum glorificantium hymnis, dæmonum admiscere ludicra? Quomodo autem non vereris hanc vocem, quam illic profers, dicens: Seruite domino in timore, exultate ei cum tremore? Hoccine est cũ tremore seruire, sic diffundi distendíque, vt nec ipse scias quæ loquaris incomposito vocis boatu? Istud verò contemptus est non timoris, arrogantiæ non modestiæ: istud ludentium est potius quàm confitentium. Quid est ergo seruire domino in timore? quum omne præceptum perfecerimus, cum tremore contractionéque hanc confessionem facere, corde contrito mentéque submissa preces offerre. Nec solùm seruire in timore, verumetiam exultare cum tremore, spiritus sanctus per prophetam iubet. Nam quoniam præcepti impletio gaudium gignere solet in animo virtutem exercentis, & hanc, inquit, confessionem

cum

Marginal notes (p. 1280): δοξολογία. — Ecclesiastici conuentus laus. — Matth. 11. — Molesta esse non debent quæ prosunt.

Marginal notes (p. 1281): Simile. — Acclamationes indecoræ. — Tetrici mores in ecclesia. — Psal. 2. — Seruire Domino cum tremore, quid.

cum tremore facere conuenit, ne si deposito metu confundamur ac dissoluamur, simul & laborum iacturam faciamus, & Deum in nos prouocemus. Sed quomodo, inquis, fieri potest, vt quis exultet cum tremore? nam impossibile est simul hæc duo accidere, quum inter hæc plurima sit differentia. Gaudium enim est eorũ quæ desiderat animus, expletio, rerúmque iucundarum fruitio, ac molestarum obliuio. Metus autem expectatorum malorũ incursus, cooriens aduersus condemnatam conscientiam. Quomodo igitur licet exultare cum timore, nec simpliciter cum timore, sed etiam cum tremore, qui est timoris vehementia, & immodicæ cuiusdam anxietatis signum? Quomodo igitur, inquis, hoc fiet? Ipse te Seraphim docent, re ipsa tale ministerium implentia. Nam illa ineffabili gloria conditoris fruuntur, incomprehẽsibilem eius pulchritudinem contemplantia. Non dico illam vt est natura, hæc enim incogitabilis est, nec spectari potest, nec figura exprimi, absurdúmque est sic de illa opinari: sed quantum concessum est, quantum ex illo splendore possunt comprehendere. Quoniam enim assiduè famulantur in circuitu throni regalis, in iugi gaudio perseuerant, in sempiterna delectatione, in exultatione finem non habitura, gaudentia, saltantia, citra vllum silentium gloriam canentia. Nam stare in conspectu maiestatis illius, déque splendore illinc refulgente illuminari, hoc illis est gaudium, hoc illis exultatio, hoc illis voluptas, hoc denique gloria. Fortassis sensistis aliquid voluptatis, & cupiditas quædam illius gloriæ vos cepit. Age, vtinam velitis adhortantem auscultare, præsentémque gloriæ diuinæ celebrationem religiosè peragere. Nam non destituet vos huiusmodi gaudium, siquidem ipse est ille Dominus, qui & in cœlis & in terris glorificatur, pleníque sunt cœli & terra gloria eius. Quomodo fit igitur, vt illa Seraphim quum eiusmodi voluptate fruantur, hanc cum timore misceant? Audi quid dicit Propheta: Vidi Dominum sedentem in throno excelso & eleuato. Quam ob causam, quum dixisset, excelsum: adiecit, eleuatum? An non satis erat per celsitudinem rem totam significare, declararéque dignitatis eminentiam? Quapropter ergo addidit, eleuatum? Vt cathedram incomprehensibilem demonstraret: quandoquidem apud nos quod excelsum est, cogitationem quandam præbet comparationis ad ea quæ humilia sunt ac submissiora. Veluti excelsi sunt montes ad campestria locáque terrę supina comparati: excelsum autem cœlum super omnia terrena sublatum est. Cæterum hæc eleuatio sublatióque solius est illius naturæ incomprehensibilis, quam neque cogitatione concipere, neque verbis eloqui quisquam potest, eóque dicit: Vidi Dominum sedentem in throno excelso & eleuato. Sed quid præterea vidisti, ô Propheta? Quid circa illum spectasti? Et Seraphim stabant, inquit, in circuitu eius. Quid faciebant & quid dicebant, qua fiducia fruebantur? Fiducia quidem, inquit, nulla, verùm timoris ac stuporis erant plena, ipsa etiam specie metum ineffabilem declarantia. Duabus enim alis velabant faciem, simul excludentia radium è throno prodeuntem, eo quòd ferre non possent immensam illius gloriam, simul autem & suam religionem ac reuerentiam significantia quam habent erga Dominum. Tali gaudio gaudent illa, tali lætitia exultant, nec solùm facies velant, verum & pedes. Quamobrem hoc faciunt? Facies quidem meritò velant, propter metuendum spectaculum, quódque non possint inaccessam gloriam obtueri. Verùm pedes quare simul velant? Ac volebam quidem vobis hoc relinquere, vt ipsi circa huius solutionem laboraretis, circáque spiritualium rerum vestigationem vigilaretis: cæterùm ne vestram cogitationem circa huius inquisitionem intentam relinquens, incipiam admonitionem negligere, necesse est vt hoc obiter dissoluam. Quare igitur pedes velant? Inexplebilem erga conditorem reuerentiam exhibere student, multámque anxietatem tum ipso habitu, tum voce, tum aspectu, denique ipsa statione. Quoniam igitur id quod desiderant, quódque conueniebat non assequuntur, declarãt eo quòd vndique velantur. Nam ita defectum circumtegunt. Vtrum intelligitis quod dictum est, an operæpretium est, vt idem denuò repetam? Age, vt hoc faciam dilucidius, ex rerum nostrarum exemplis manifestum facere conabor. Assistit aliquis terreno regi, omnibúsque modis molitur, vt quamplurimam erga illum reuerentiam exhibeat, quò per hoc maiorem illius erga se conciliet beneuolentiam. Cuius gratia non solùm specie capitis, verùm etiam ipsa voce, ipsa manuum compositione, ipsa pedum coniunctione, totiúsque corporis contractione, talem reuerentiam conatur ostendere. Hoc & ab illis incorporeis virtutibus fit. Quum enim plurimam habeant erga conditorem reuerentiam, & hanc vndiquaque conantur præstare: deinde quoniam non assequuntur quod expetunt, quod deest affectui, hoc velo obtegunt. Hanc ob causam igitur facies ac pedes tegere dicũtur. Quanquam est & alia quædam magis mystica speculatio quę circa hoc cõsideratur, non quòd pedes ac facies habẽt: sunt enim incorporea quemadmodum ipsum numen, sed vt hoc humanus sermo declaret, ea vndiquaque metu ac reuerentia contracta seruire Domino. Sic oportet nos assistere, talem Deo glorificationem offerentes, metuentes, ac tremẽtes, ac tanquam illum ipsum mentis oculis intuentes. Adest enim hîc omnino, nec tamen vllo modo circumscribitur, vocésque nostras recenset. Sic igitur contrito corde & submisso, laudem depromentes reddamus eam acceptam, & velut incensum boni odoris ad cœlum submittamus. Cor enim, inquit, contritum & humiliatum Deus non despiciet. Verùm Propheta, inquis, exhortatur vt cum iubilo glorificationem peragamus: Iubilate, inquit, Domino omnis terra. Verùm neque nos talem iubilationem prohibemus, sed vocem prohibemus nihil significantem. Neque prohibemus vocem laudis, sed vocem absurditatis & inconditam, ac mutuas inter vos contentiones, manus incassum temeréque sublatas in aërem, pedes supplodentes, indecoros effœminatósque cantus, qui sunt eorum qui in theatris & hippodromiis ociantur, lusus. Illinc nobis perniciosa inuehuntur exempla, illinc irreligiosæ vulgarésque voces, illinc manuum absurditates, contentiones, concertationes, morésque incompositi. Nulla res enim æquè eloquia Dei adducit in contemptum, atque spectaculorum quæ illic proponuntur admiratio. Proinde frequenter vos hortatus sum, ne quis eorum qui huc adueniunt, diuináque doctrina fruuntur, quíque horrendæ ac mysticæ victimæ participes sunt, ad illa iret spectacula, neu diuina cum dæmoniacis commisceret mysteria. Attamen nonnulli vsque adeò insaniunt, vt etiam quum speciem religionis circumferant, & ad profundam caniciem peruenerint, nihilo secus currant ad illa, neque nostris sermonibus auscultantes, neque propriam reueriti speciem. Verùm quoties eis hunc sermonem ingerimus, & vt caniciem religionémque vereantur adhortamur, quod ibi illorum frigus? quàm ridiculus sermo? Exemplum, inquiunt, victoriæ quæ in futuro seculo erit & coronarum sunt illa, plurimámque illinc vtilitatem referimus. Quid ais homo? Putris iste sermo est ac fallaciæ plenus. Vnde vtilitatem isthinc ferre licet? Ex innumeris contentionibus, ex temerè

Marginal notes (p. 1282): Fruitio visionis diuinæ. — Esa. 6. — Valles dicit supinas. — Seraphim quare faciem & pedes velant.

Marginal notes (p. 1283): Simile. — Gestus aulici. — Psal. 50. — Psal. 65. — Spectacula perniciosa.

factis deierationibus, malè loquentium? An ex contumeliis, conuitiis, scommatibúsque, quibus spectatores se mutuò conspergunt? Verùm ex his nihil, cæterùm omnino ex incompositis vocibus, & nihil significante clamore, éque puluere qui submittitur, tum ex his qui impellunt, qui vim faciunt, qui acciſſant ac diſſimulant exemplo mulierum,† vtilitatem colligis. Atqui hîc quidem ipsum Dominum angelorum, omnes Prophetæ doctorésque super thronum excelsum & eleuatum ostendunt, iísque qui digni sunt brabia & coronas distribuunt, indignis verò gehennam assignant: atque ipse etiam Dominus hoc confirmat. Deinde hæc quidem contemnis, in quibus etiam conscientiæ terror est, & factorum redargutio & pœnarum accusationúmque anxietas, & supplicium ineuitabile. Verùm vt absurdam inuenias tuorum spectaculorum quibus suspensus inhias excusationem, dicis te vtilitatem capere ex his, ex quibus iacturam pateris irrecuperabilem. Rogo etiam atque etiam, obsecróque, ne excusationes excusemus in peccatis. Prætextus enim ista sunt ac deceptio, quibus nobis ipsis damnum accersimus. Verùm de his quidem hactenus, tempus autem est vt iam ad priorem recurramus admonitionem, atque vt paucis de ea loquuti debitum orationi finem imponamus. Neque enim hoc solùm peccatur, quòd quæ hîc fiunt parum pro dignitate peraguntur, verùm etiam alius quidam grauis obambulat morbus. Quis tandem iste? Quòd, qui proposuerunt cum Deo colloqui, eíque seruitium exhibent, mox hoc omisso suum quisque vicinum arripiunt, ordinántque res domesticas, quæque fiunt in foris, quæque in populo, quæque in theatris, quæque in exercitu, & quomodo alia quidem sunt administrata, alia rursus neglecta, & quid in gerendis rebus plus satis fuerit, quid diminutum: in summa, de rebus omnibus vel publicis, vel priuatis hîc colloquuntur. Et qua tandem venia digna sunt ista? Atqui qui cum rege terreno colloquitur, de his tantùm verba facit de quibus ille voluerit audire, & de quibus rex fuerit percontatus. Quòd si quis ausit iniicere secus quàm ille velit, extremo supplicio afficietur. Tu verò cum rege regum colloquens, cui cum horrore seruiunt angeli, omisso cum illo cœpto sermone, de luto, de puluere, de telis aranearum loqueris. Nihil enim aliud sunt huius vitæ negotia. Et quomodo sustinebis istius contemptus pœnam? Quis autem te ab hac vindicta liberabit? Verùm haud rectè se habent, inquiunt, reipublicæ negocia, de his plerunque loquimur. Ingens periculum. Quid autem in causa? Eorum, inquiunt, qui principatum gerunt incogitantia. Non est principum incogitantia, sed nostra iniustitia, pœna est pro nostris sceleribus exacta. Illa cuncta sursum deorsum miscuerunt, illa quidquid est calamitatum inuexerunt, illa armarunt hostes, illa fecerunt vt victi discederemus, non aliunde nobis malorum examen inundauit, quàm ex hac causa. Proinde quamuis Abraham quispiam esset qui imperaret, quamuis Moses, quamuis Dauid, quamuis Solomon ille sapientissimus, quamuis omnium hominum flagitiosissimus: si nos malè viuimus, nihil interest qualis ille sit, quantum ad causam malorum. Quî sic, inquis, aut quo pacto? Quoniam si transgressor legum fuerit, si temerè nullóque consilio feratur, nostra incogitantia nostráque temeritas talem genuit principem, nostra commissa plagam accersierunt. Nam quòd iuxta corda nostra accipimus principes, nihil aliud est nisi quòd præterita peccata nostra talem nobis dedere præfectum, siue quis fuerit ex consecratis, siue ex eorum numero qui mundanas administrant dignitates. Quamuis autem iustus fuerit, adeóque iustus, vt vsque ad Mosi

κατέναντι, alias coram mulieribus.

Simile.

Principum negligentia sæpe nascitur ex culpa populi.

virtutem pertingat, haud tamen illius vnius iustitia, immensa rebellium peccata valebit obtegere, idque poterit quis ex ipso Mose certò cognoscere. Quum enim ille multis modis afflictus fuisset pro Israël, instantérque apud Deum supplicasset, vt terram repromissam in sortem illis traderet, tamen quoniam se populus suis peccatis reddiderat ab hac promissione alienum, non potuit Mosi deprecatio iustam Dei sententiam immutare, quò minus totus ille populus in deserto prosterneretur. Attamen quis Mose iustior, aut quis plus valuit apud Deum? Dictum est, valere iusti deprecationem, sed efficacem: hoc est, pœnitentia conuersionéque adiutam eorum, pro quibus funditur. His verò quibus mores manent sine pœnitentia citráque bonam conuersionem, quomodo possit auxiliari iusti deprecatio, quum illi ipsi suis factis obsistant? Et quid commemoramus hoc accidisse toti populo peccanti, quum & paucorum inobedientium peccata, imò vnius, iustè imperantium gratiam superent? Atque hoc rursus ex eodem populo Israëlitico perspicias licebit, qui Mose rempublicam administrante, quum in terram alienigenarum irrupissent, pugnámque cum illis commisissent, quomodo quidam illorum insanientes in illorum mulieres, totius populi cladem exitiúmque inuexerunt. Hoc autem quod dicam, in vno accidit, videlicet Achar, qui quum variam ex anathemate stolam sustulisset, etiam aduersus populum iram Dei succendit. Verùm, vt coniicio, nonnulli præsentium ignota est hæc historia. Quam ob rem necesse est, vt paucis de hac loquutus, & scientes commonefaciam, & nescientes doceam. Achar itaque fuit vnus ex eorum numero, qui cum Iesu Naue transiere Iordanem, qui Iesus fuerat antè Dei iudicio delectus, vt Mosi succederet, quíque typum ac figuram gerebat veri seruatoris nostri Iesu Christi. Quemadmodum enim ille è deserto per Iordanem in terram repromissam perduxit populum: sic & seruator noster, ex ignorantiæ & idololatriæ deserto per sanctum ac salutiferum baptismum in cœlestem Hierosolymam nos traduxit, ad matrem primogenitorum, in qua veræ quietis paratæ sunt mansiones, vbi vita seditionis nescia, pacificáque. Hic itaque quum eius virtute qui ipsum populo præfecerat, Israëlitas transmisisset, iámque admouisset exercitum Hiericho, nouam illam & admirandam obsidionem moliens, mox ruituris mœnibus, quid loquitur apud populum? Erit anathema hæc ciuitas, & quicquid est in ea, Domino Sabaoth, excepta Rhaab meretrice, Hanc seruabitis: Cauete igitur ab anathemate ne quando concupiscentes sumatis ex eo, ac perdatis nos. Consecrata sunt, inquit, omnia quæ sunt in ciuitate: Nam id sonat anathema. Ne quis igitur suffuretur ex his quæ consecrata sunt Domino Deo, nósque disperdat è terra. Periculosum erat præceptum, multa diligentia tum Dei præcipientis, tum legem ferentis Iesu. Vix enim fieri potuit, vt in tanta multitudine non violaretur hæc lex, quum multæ res essent quæ huc impellerent. Nam vel instabilitas eius populi lucríque cupiditas, vel quòd non omnes audissent edici præceptum, vel spoliorum varietas velut esca obiecta, habendíque auidos illectans, facilè ad legis transgressionem perpulisset. Et tamen ea lex erat lata: ac transgressoris capiti periculum imminebat. Quid igitur post hæc? Conciderunt mœnia, & quicquid erat in ciuitate venit in manus obsidentium. Itaque quum vniuersus populus seruaret hoc præceptum, vnius præuaricatio in vniuersam multitudinem concitauit iram Dei. Peccauerunt, inquit, filij Israël peccatum magnum, & suffurati sunt & sumpserunt ex anathemate,

Num. 14. & Deut. 1. & 3.

Iacob. 5.

1. Esdræ 10.

Iesus Naue figura Iesu Christi. Ios. 3.

Iosue 6.

Anathema quid.

themate, & sumpsit Achar filius Charmi ex anathemate, & indignata est ira domini filiis Israël. Atqui vnus erat qui peccauerat. Quomodo igitur peccauerunt filij Israël, ac Deus iratus est filiis Israël? Vides quomodo vnius peccatũ toti populo vindictam accersit? Quomodo Deum aduersus multitudinem hostem reddidit? Quoniam igitur fuerat perpetrata legis transgressio, neque quisquam erat conscius, præter solum Deum qui nouit occulta, vltio quidem differebatur: cæterùm qui hoc perpetrarat, tametsi videbatur latere, tamen à conscientia velut ab igni vrebatur. Venit igitur tempus quo fieret quod comminatus fuerat Deus, quóque peccatũ veniret in propatulũ. Misit, inquit, Iesus viros ab Hiericho in Gæ. Et ascenderunt illuc viri ferè ter mille, fugerúntque à facie virorum Gæ, & occiderunt ex illis viros triginta sex, & persequuti sunt eos, & conciderunt illos, & expauit cor populi, factúmque est velut aqua. Vide vnius peccati pœnam, vide plagam acerbissimam, vnus peccarat, & in populum vniuersum mors ac trepidatio irruit. Quid hoc ô bone domine? Tu solus iustus, & recta iudicia tua. Tu cuique iuxta propria facta reddis iudiciũ. Tu humani generis amator, dixeras in suo quenque peccato moriturum, nec alium pro alio daturum pœnas. Quod igitur hoc est tuum iustũ iudicium? Bona sunt tua omnia domine & valde bona, & ad nostram vtilitatem dispensata. Lues quædam, inquit, est peccatum, per vltionẽ euulgetur ac traducatur apud omnes, ne corrumpat omnes, vt vbi cognorint quãtas minas vna pepererit transgressio, fugiant vltionem, de multis alioqui sumendam æternam vindictam. Videns igitur, inquit, Iesus fugam sisti non posse, discidit vestimẽta sua ac prostratus est in terram, ea lugubriter lamenta proferens quæ narrat diuina scriptura. Quid igitur illi respondit dominus? Surge, cur ita prostratus iaces? Peccauit populus tuus, transgressus est pactum meum, nec poterunt stare filij Israël cõtra faciem hostium suorum, donec sustuleritis anathema ex vobis ipsis. Prædicatur igitur hoc in populo, & à Deo proditur qui hoc perpetrarat, ille fatetur. Respondit enim, inquit, Achar Iesu dicens: Verè peccaui in conspectu Dei Israël, sic & sic feci: Videbam in præda pallium variegatum vnum pulchrum, ducentáque argenti didrachma, & linguam vnam auream quadraginta didrachmorum, & concupiscens cepi, & ecce hæc defossa sunt humo in tabernaculo meo. Omnia iam in apertum profert, posteaquam perspexit illum omnia sine mẽdacio indicasse, nec diffisus est testi seipsum prodenti. Vide autem probrosam ac perniciosam illam mortem: Subduxit, inquit, Iesus Achar in conuallem, filios & filias eius, & vitulos eius, & iumenta eius, & omnes oues eius, & tentorium eius, & omnia quæcunque possidebat, & lapidibus obruit ea omnia populus. Hoc trãsgressionis præmium, talis Dei vindicta, quæ per corruptelam euitari non potest. Hæc itaque scientes, cogitemus molestias à nostris peccatis inuehi, singulísque diebus nostra examinantes crimina, non aliis, sed nobisipsis causam asscribamus. Nec enim principum modò negligentia, sed multò magis nostra delicta, mala accersierunt. Proinde si huc aduenìens sua quisque examinet delicta, nec alium incusabit, & præsentem glorificationem resonabit. Quod autem exigitur ad decentem modestiam, hoc est primum, corde contrito accedere ad Deum: proximum, cordis affectũ ipso visibili habitu declarare, statu, manuum decora compositione, placida contractáque voce: Nam id facile est, & potest quisquis voluerit. Quî fiet igitur, vt omnes suo fungantur officio? Ponamus nobis ipsis legẽ, dicamúsque, In publicam vtilitatem lex prodita est, & huius vtilitatis oportet nos omnes esse participes. Quapropter & indecoras voces premamus, manuúmque gesticulationes corripiamus, has coniunctas exhibentes Deo, nec incompositis motibus attollantur. Odit enim hoc Deus & auersatur, sicut contrà, compositum ac modestum amat, expetitque: Ad quem, inquit, respiciam, nisi ad mansuetum & quietum & trementem verba mea? Dicamus aliis alij, non vult Deus, vt simul cum ipso loquamur, & inter nos fabulemur, nec patitur, vt omisso cum ipso colloquio, præsentium colloquia suscitemus, cœnóque margaritas contaminemus. Siquidem hoc suam contumeliam esse ducit, non glorificationem. Quòd si quis voluerit hoc præceptum præterire, obturemus illi os, tanquam nostræ salutis insidiatori: expellamus, ex ecclesiæ sanctæ castris eiiciamus. Hoc si fecerimus, nostra quidem peccata superiora facilè diluemus, ipsum autem dominum habebimus in medio nostrum vnà cum sanctis angelis choros agentem, & cuique modestiæ coronas distribuentem. Quoniam enim est humanus ac munificus, gaudens nostra salute, oblectans sese bonis nostris, propterea & cœlorum regnum promisit, & vitæ incorruptibilis consortium, omniáque bona præparauit, volens nos in his habere tabernacula. Quæ nobis omnibus contingat assequi, gratia & humanitate domini nostri Iesu Christi, quem decet gloria, imperium, honor, & adoratio cum patre & sancto spiritu, nunc, & semper, & in secula seculorum. Amen.

Ibidem.

Psal. 118. Rom. 2. 4. Reg. 14.

Ios. 7.

Ibidem.

Ibidem.

Esa. 66.

Eiusdem homilia secunda, de eo quod dixit Esaias, Factum est anno quo mortuus est Ozias rex, vidi dominum sedentem in throno excelso & eleuato.

GAVDEO conspiciens vos ad audiendum concurrentes. Quemadmodum enim appetentia cibi corporis bonam valetudinẽ declarat, sic & sermones appetere spirituales, animæ sanitatem arguit. Gaudeo quidem igitur propter hoc: cæterùm vereor ne fortè non possum aliquid adferre dignum isto vestro desiderio. Sic & mater amans quoties lactantem habens puerum, non potest illi largiter præbere lactis fontem, attamen quanquam lacte caret, mammam tamen dat. Ille verò acceptam trahit sugítque, ore vexatam papillam calfaciens, plus quàm erat elicit alimenti: mater verò dolet quidem dum ipsius distenduntur vbera, nec tamen repellit puerum, mater enim est, & omnia præoptat perpeti potius, quàm vt partum suum contristet. Itaque si matres erga fœtus suos tanta charitate afficiuntur, multò magis oportet nos erga vestram charitatem similiter affectos esse. Nam spiritus nixus flagrãtiores vehementioresque sunt quàm naturæ. Itaque tametsi nobis mensa multam habet penuriam, ne sic quidem tamen eam occultabimus, sed omnia in medium proferentes apponemus vobis. Quòd si paucula hæc sunt, viliáque, præbebimus tamen. Nam & ille cui talentum erat creditum, non quia quinque talenta non attulit, ob id incusatus est, sed quòd vnũ illud detinuerit, dedit pœnas. Siquidem hoc est quod quæritur apud Deum & apud homines, non multáne aut pauca deponas, sed ne oblationem offeras facultatibus inferiorẽ. Audistis heri quum nobis datum esset hoc honoris, vt apud charitatem vestram dissereremus, psalmum illũ legentibus nobis qui peccatorem è sacrorum ambitu eiiciens, angelos supernásque virtutes hortabatur ad laudandum omnium Deum. Vultis igitur & hodie, idẽ mysticum melos audiamus, propè illic alicubi astantes? Mihi videtur. Nam si homines scelerati dum choreas agunt in foro, in profunda caligine, nočtéque intẽpesta

γνώμη ex simili.

Simile nouum.

Matth. 25.

Simile.

meretricias cantilenas, mollésque canentes cantiones, A totam ciuitatem nobis aperiunt, & ad seſe conuertunt: nos cœlestium populorum ſupernis choris regem vniuersi celebrantibus non occurremus, non audiemus diuinam illã ac beatam vocem? Et quæ nobis dabitur venia? Sed quomodo inquis licet audire? Si ipſum ascenderimus cœlum, modò fieri poſſit: etſi nõ corpore, certè mente licet: etſi minus præſentia, certè cogitatione. Nam corpus quoniam terreſtre eſt ac graue, natura manet in terris. Anima verò ab hac neceſſitate eſt, facilliméque ad altiſſima lõgiſſiméque ſemota loca aduolat, etiã ſi velit ad extremos orbis terminos peruenire, aut in cœlum aſcẽdere, nihil eſt quod vetet, adeò ipſi leues cogitationum alas dedit Deus. Nec tantum alas leues dedit, verùm & oculos largitus eſt, multò quàm corporis perſpicaciores. Nam corporis aſpectus ſiquidem per Animæ vis. vacuum aërem appareat aliquid, ad lõgum interuallum progreditur: quòd ſi in exiguum corpus impegerit, non aliter quàm fluxus qui ferebatur, obſtaculo repulſus, B denuò retrorſum auertitur, verum animi oculi etiamſi parietes, etiamſi mœnia, etiamſi mõtium moles, etiamſi cœlorum corpora compererint obſtantia, omnia facilè prætercurrunt. Attamen quum tantam habeat celeritatem, & oculorum acem anima, non eſt ex ſeſe ſufficiens ad intelligentiam rerum ſpiritualium, ſed opus habet qui ipſam manu correcta deducat. Faciamus igitur quod in regum aulis facere ſolẽt, qui cupiunt eas videre. Simile. Quid autem illi faciunt? Vbi quæſierint eum cui claues commiſſæ ſunt, illum adeunt, alloquuntur & ſupplicant, frequenter & pecuniam numerant, vt ipſis gratificetur. Adeamus ergo & nos vnum eorum quibus cœleſtes portæ commiſſæ ſunt, appellemus, ſupplicemus, pro pecunia promptam voluntatem ſyncerúmque affectum exhibeamus. Et ſi ille mercedem hanc acceperit, manu noſtra apprehenſa per omnia circumducet, non ad iſtam ſupellectilem regiam, ſed ipſum regem in throno ſedentem aſtantibus exercitibus exercituúm- C que ducibus, aſſiſtentibus innumerabilium angelorum & archangelorum millibus, breuiter omnia diligenter nobis oſtendet quatenus nobis videre fas eſt. Quis igitur eſt iſte cui hæc functio commiſſa eſt, ſi quando volumus ingredi? Eſaias Prophetarum vocaliſſimus. Ergo neceſſe eſt, vt hunc alloquamur. Agite, ſequamini compoſito gradu incedẽtes, multo cum ſilentio: ne quis ingrediatur curis onuſtus mũdanis, ne quis elatus, ne quis attonitus: verum hæc omnia foris ante oſtium deponamus omnes, atque ita demũ ingrediamur. Ingredimur enim in regnum cœlorum, conſcendimus in regiones ſtellis fulgurantes. Quæ intus ſunt miro ſilentio plena ſunt, myſteriiſque non efferendis referta. Sed animaduertite: nam ſcripturarum lectio, cœlorum eſt reſeratio. Et factũ eſt anno quo mortuus eſt Ozias rex, vidi Dominum ſedẽtem in throno excelſo & elato. Vidiſti probi famuli beneuolentiam humanitatémque. Illico nos ad thronum induxit regium, nec prius circumegit poſt D longos ambitus, ſed ſimul atque portas aperuit è regione ſedentem Dominum oſtendit: Et Seraphim, inquit, Eſa. 6. ſtabant in circuitu eius, ſex alæ vni, & ſex alæ alteri, ac duabus quidem velabant faciem, duabus pedes, & duabus volabant, & clamabant alter ad alterum dicentes: Sanctus, ſanctus, ſanctus Dominus Sabaoth. Verè ſanctus qui noſtram naturam tãtis ac talibus myſteriis dignatus eſt, qui nos talium ſecretorum conſortes fecit. Atque interim me horror ac tremor corripuit huius cantilenæ gratia. Et quid mirum ſi me corripuit luteum ac terrenum, quum etiam ipſas ſupernas virtutes ſemper maximus obtineat ſtupor, ea propter auertunt faciesalàſque vice murorum obiiciunt, non ferentes radios illinc proficiſcentes, & tamen id quod apparebat, ad noſtram imbecillitatem ſeſe demittebat. Cur igitur nõ tulerunt? Mihi iſta dicis? Dic iſtis qui curioſè ſcrutantur ineffabilem ac beatam naturam, his, qui audent non audenda. Ipſa Seraphim ne demiſſionem quidem Dei ſuſtinuerunt intueri: & homo auſus eſt dicere, imò Diuina natura nec angelis comprehenſibilis. potius homo auſus, eſt animo concipere, quòd naturam ipſam ſummam poſſit ad plenum claréque videre. Horreſce cœlum, obſtupeſce terra: hoc audere maius eſt iis, quæ auſi ſunt illi. Nam quæ tum illi per impietatem audebant, eadem nunc per impietatem audent iſti. Nam creaturam ſimiliter adorant: quod autem nunc iſti commenti ſunt, nullus eius ætatis hominum neque dicere, neque audire ſuſtinuit. Quid ais? Demiſſio erat quod videbatur? Erat, ſed Dei. Etenim ſi Daniel cui multum erat familiaritatis ac fiduciæ apud Dan. 8. Deum, non ſuſtinuit angelum ſeſe ipſi demittentem videre, ſed cecidit iacuítque pronus, vinculis oculorum illius diſſolutis: quid mirum ſi Seraphim expauefacta ſunt non ſuſtinentia maieſtatem illam intueri? Neque enim tantum diſcriminis eſt inter Danielem & angelum, quantum inter Deum & virtutes illas. Verùm ne nos plus quàm ſat eſt his miraculis immorantes veſtros animos in ſtuporem adigamus, age ad initium hiſtoriæ conuertamur, humilioribus enarrationibus veſtros animos ad eius intelligentiam adducentes. Et factum eſt anno quo mortuus eſt Ozias rex. Operæprecium eſt inquirere primum, qua gratia Propheta nobis tempus deſignarit: Neque enim hoc fortuitò temeréve facit. Nam Prophetarum ora, Dei ſunt os. Tale verò os nihil dixerit obiter & extra rem. Ne igitur nos obiter & aliud agentes audiamus. Etenim ſi ij qui fodiunt metalla, Simile. ne minima quidem fruſtula prætereunt, verùm vbi nacti fuerint aliquam venam auri, meatus omnes exactè circumſpiciunt: multò magis hoc facere nos oportet in ſcripturis. Et tamen in metallis difficile eſt inuenire quod venantur. Etenim quũ & metalla ſint terra, & aurum nihil aliud ſit quàm terra, ipſa quoque naturæ cõmunio ſimilitudóque celat aſpectum eorum quæ quæruntur. Attamen ne ſic quidem deſiſtũt illi, ſed omnem adhibent diligentiam, etiamſi poſteaquam inſpexerint, ſciant quid verè ſit terra, quid verè aurum. In ſcripturis autem non eſt eadem ratio: Neque enim proponitur aurum terræ commixtum, ſed purum eſt aurum: Elo- Pſal. 11. quia, inquit, Dei pura, argentum igni exploratum, probatum terræ. Siquidem ſcripturæ non ſunt metalla quæ indigeant operariis, ſed theſaurum præbent paratum iis qui quærunt opes in ipſis reconditas. Satis eſt enim introſpexiſſe, vt omni expleti fructu diſcedatis, ſatis eſt tantum aperuiſſe, vt illicò videas gemmarum ſplendorem. Hæc autem mihi non temerè dicta ſunt, neque fortuitò produxi ſermonem, ſed ob id quòd ſunt homines quidam opifices, qui poſteaquam ſacros libros in manus ſumpſerint, deinde repererint vel annorum numerum poſitum, vel nominum recenſionem, illicò prætercurrunt, & incuſantibus reſpondent, Nomina tantùm ſunt, neque quicquam habent vtilitatis. Quid ais? Deus loquitur, & tu audes dicere, Nulla eſt dictorum vtilitas? Etenim ſi ad nudam ſcripturam aſpexeris tantùm, dic mihi, nónne reſiſtes cum ſtudio, repoſitáſque ſcrutaberis opes? Sed quid loquor de temporibus & nominibus titulíſque? diſce quantùm valeat vnius tantùm literulæ adiectio, ac deſine tota contemnere nomina. Patriarcha noſter Abraham (noſter enim potius eſt quàm Iudæorum) hic prius dictus eſt Abram, quod interpretatum ſonat, tranſitorem: poſt Abram dionymus. hæc verò nomine commutato dictus, Abraham, pater factus omnium gentium, & vnicum elementum adiectum, tantum principatum vindicauit iuſto. Quemadmodum enim reges præfectis ſuis aureas porrigunt tabellas principatus ſignum, ſic & Deus iuſto illi honoris ſignum dedit literam. Verùm de nominibus alio tẽpore differam. Quantus autem ſit fructus ſi cognoſcatur: rurſum quãtum damnum ſi ignoretur, aperiendum eſt. Simile. Ac primùm quidem id à rebus temporariis demõſtrabo. Teſtamenta tabulæque de nuptiis, de debitis, déque reliquis contractibus, niſi in frontiſpicio conſulum annos habeant præſcriptos, nullam ex ſeſe vim habent. Hoc eſt enim quod illis robur addit, hoc eſt quod controuerſias dirimit, hoc quod à lite liberat, hoc quod ex inimicis facit amicos. Proinde qui talia deſcribunt, nõ aliter quàm lucerna in cãdelabro poni ſolet: ſic in frontiſpicio literarum, addunt conſulum nomina, vt omnibus quæ ſubiiciuntur præluceant. Quæ ſi ſuſtuleris, lumen ſuſtuleris, omniáque tenebris multáque turbatione compleueris. Propterea, omne dati acceptique negotium ſiue cum amicis ſiue inimicis, ſiue cum famulis, B ſiue cum procuratoribus & œconomis agatur: hac eget cautione, & vbique mẽſes, annos ac dies ſubſcribimus. Quòd ſi tantum valet ea res in negociis temporalibus, in ſpiritualibus multò ampliùs profuerit. Siquidem hoc declarat prophetias eſſe prophetias. Neque enim aliud quicquam eſt prophetia, quàm rerum futurarum enarratio. Proinde qui neſcit tempora eorum quę dicta ſunt quæve euenerunt, qui poterit homini contentioſo demonſtrare prophetiæ certitudinem? Hinc nobis & aduerſus gentes certamina contẽtiõéſque, quum noſtra demõſtramus antiquiora, quàm quæ apud illos habentur: hinc nobis aduerſus Iudæos infœlices multis opus eſt demonſtrationibus ad euincendam veritatem. Iudæi obſtinati. Aduerſus Iudæos, inquam, infœlices ac miſeros, qui ob temporum ignorantiam in grauiſſimum errorem prolapſi ſunt. Gen. 49. Nam ſi audiſſent patriarcham dicẽtem, Non deficiet princeps ex Iuda, neque dux de fœmoribus eius, donec venerit cui repoſitum eſt: Síque obſeruaſſent C exacta diligentia habitus dominici tempora, non inciſſent in Antichriſtum à Chriſto dilapſi. Quemadmodum & ipſe Chriſtus eis prædixit, Ego veni in nomine Ioan. 5. patris mei, & non recepiſtis me: Si venerit alius in nomine ſuo, illum recipietis. Vidiſti quantus error incideritex inſcitia temporum. Tantam igitur vtilitatem ne Simile. negligas. Quemadmodum in agris termini columnæque non ſinunt arua confundi, ſic tempora non ſinunt confundi res geſtas, ſed dum dirimunt alias ab aliis, & in ordinem congruentem digerunt, multa nos liberant turbatione. Operæprecium igitur eſt exponere vobis quis fuerit hic Ozias, & quo tempore regnarit, & quibus imperarit, & quanto tempore durarit illius principatus, poſtremò quomodo vitam finierit. Imò potius iam ſilendum eſt, eò quod neceſſe ſit in immenſum hiſtoriarum pelagus orationem ſoluere. Qui verò per tale mare ſunt iter facturi, neceſſe eſt non fatigatis, ſed integris remigibus viam capeſſant. Nam hanc ob cauſam paſſim per mare portus inſulæque poſitæ ſunt, vt & gubernator & vector refocillentur, hic quidem remo depoſito, ille verò exurgens à clauo. His de cauſis & diuerſoria cauponæque vbique per vias excogitatæ ſunt, vt iumenta ſimul cum viatoribus à labore recreentur. Eóque & doctrinæ ſermoni, ſilentij tempus præfinitum eſt, vt neque nos ipſos deterreamus verborum multitudine, neque vos delaſſemus. Atque hæc tempora nouit Solomon dicens, Tempus tacendi & tempus loquendi. Sit igitur nobis tempus tacendi, quo Eccleſ. 3. Chryſoſtomus dixit præſente epiſcopo. detur & præceptori tempus loquendi. Nam quæ nos afferimus, ſimilia ſunt vino quod recens è lacu hauſtum eſt: quæ verò dicuntur ab illo, ſimilia ſunt vino,

A quod quoniam vetuſtatem ſeniúmque collegit, multam adfert tum vtilitatem tum vim iis qui opus habent: Nobíſque accidit hodie illud euangelij, Poſt deterius vinum id quod melius eſt infertur. Et quem- Ioan. 2. admodum illud vinum non vitis genuerat, ſed virtus Ieſu Chriſti fecerat: Ita & huius ſermonem non humana profundit cogitatio, ſed ſpiritus ſancti gratia. Quoniam igitur huius liquoris fluxus copioſus eſt & ſpiritualis, ſtudioſè excipiamus, cautè ſeruemus, vt aſſiduè irrigati tempeſtiuum adferamus fructum Deo, qui hæc largitus eſt, cui gloria, honor & imperium cum Domino noſtro Ieſu Chriſto ſanctóque ſpiritu, nunc, & ſemper, & in ſecula ſeculorum. Amen.

Eiuſdem in ſecundum librum Paralipomenon, vbi dicitur: Elatum eſt cor Oziæ, déque modeſtia: tum quòd hominem virtute præditum non oporteat eſſe confidentem, denique quantum malum ſit arrogantia. 2. Paral. 26. & 4. Reg 15.

HOMILIA TERTIA.

BENEDICTVS Deus, & noſtra quoque ætas progerminat martyres, & nobis hoc honoris contulit Dei dignatio, vt conſpiceremus homines occidi pro Chriſto, homines qui ſacro ſanguine diſtillant, eccleſiam vniuerſam irrigante: Sanguine, inquam, diſtillantes, dæmonibus quidem terrifico, angelis verò deſiderabili, nobis portò ſalutari. Largita eſt nobis hoc Dei dignatio, vt ſpectaremus pro pietate belligerantes, vincentes, coronatos. Neque verò ſolùm contigit hæc ſpectare, verumetiam ipſa athletarum corpora accipere. Epiſcopo defert Chryſoſt. ſibi cum populo communem vocis doctorem. Ac nunc quidem victores illos, & corona inſignes apud nos habemus. Sed in præſentia de martyribus ſermonem reſeruemus martyrum æmulatori, mihíque vobíſcum communi doctori. Ipſi verò nunc de Ozia diſſeremus, iam pridem debitum æs alienum dinumerantes, diuturnóſque audiendi nixus ſoluentes. Nam parturit ſat ſcio, vnuſquiſque veſtrum, cupiens illam audire hiſtoriam: atque parturitionem nixúmque nos interim diſtulimus, non ob id quòd cuperemus vobis intendere cruciatum, ſed quòd ſtuderemus veſtrum accendere deſiderium, vt vobis à me conuiuio acceptis, meus apparatus quàm lautiſſimus ac ſuauiſſimus videretur. Nam opulentis cõuiuatoribus, ſi cõuiuas accepe- Homœoſis. rint ſaturos, licet apparatus lautitia, & eduliis opiparis, illorum appetentiã excitare: cæterum pauperem menſam non alia res æquè facit videri ſplendidam lautámque, quàm ſi, qui ad illam accubituri ſunt, obtingãt famelici. Quis igitur eſt Ozias, & ex quibus ortus maiori- Hic Ozias idem qui Azarias, idem & Zacharias, trinomius nimirum legitur. bus, & quorum rex, & quãto tempore regnauit, & quid Altera homœoſis non inelegãs, etſi ab humili re ducta. cum laude geſſit, quid ſecus, poſtremò quo pacto vitam abſoluit? De his omnibus in præſentia apud vos diſſeremus, imò potius quantùm de his dicere licebit, ſic vt multitudine non confundamus veſtram memoriam, id quod in lucernis accenſis accidere ſolet. Nam ſi paulatim ellychnio inſtillaris oleum, ſatis alimoniæ dederis igni. Sin ſimul totum infuderis oleum, non ſolùm non alueris ignem, verumetiam flammam quæ erat, extinxeris. Hic igitur Ozias è ſtirpe Dauid duxit genus. Rex autem erat Iudæorum. Regnauit annis quinquaginta duobus: quúmque initio cum laude geſſiſſet principatum, pòſt in ſcelera prolapſus eſt. Quum enim altiores ſpiritus ſuſtuliſſet quàm pro ſua dignitate, principatum inuaſit ſacerdotij. Tantum malum eſt arrogãtia, quæ perſuadet, vt quiſque ſemet ignoret, póſtque multos labores virtutis theſaurum exhaurit. Ac cætera quidem mala nobis negligẽter agentibus ſolẽt exuperare,

γνώμη.

hæc autem ipsis rectè factis nostris adnascitur. Nihil A enim perinde gignit superbiam, vt bona conscientia, nisi aduigilemus. Vnde & Christus sciens quòd post benefacta nos hic morbus adoritur, dicebat discipulis suis: Quum omnia feceritis, dicite, inutiles serui sumus. Quum enim hæc noxia bestia parat inuadere nos: tunc, inquit, per hæc verba fores illi occludite. Neque dixit: Quum omnia feceritis, inutiles estis: sed, vos dicite, inutiles sumus. Dic, ne metuas, non ex tuo iudicio fero sententiam. Nam si tu teipsum dixeris inutilem, ego te vt vtilem coronabo. Sic & aliâs loquitur, Dic tu prior peccata tua, vt iustificeris. In mundanis siquidem ac forensibus iudiciis, post accusationem, & criminum confessionem restat mors: cæterum apud diuinum tribunal, post accusationem & confessionem criminum datur corona. Vnde & Solomon dicit: Ne iustificaueris teipsum in conspectu Domini. Verùm nihil horum audiuit Ozias, sed irruit in templum, vt thymiama incenderet, ac ne sacerdote quidem prohibente abstinuit. B Quid igitur Deus? Immisit illi lepram in fronte, hoc modo impudentem faciem puniens, docénsque illum, quòd hoc esset Dei tribunal, & quòd illi bellum esset, nō aduersus homines, sed aduersus Deum. Ac de Ozia quidem hactenus. Agedum iam ab integro historiam hanc percurramus. Nam hac de causa & ipse præoccupans, compendio vobis exposui, quæ Oziæ acciderunt omnia: vt quum audieritis scripturam, hæc eadem narrantem, rerum seriem summo cum animi studio consectemini. Sed attendite. Et fecit, inquit, Ozias quod rectum est in conspectu Domini. Hoc testimonio magnā illius virtutem declarauit. Non enim modò fecit quod rectum erat, verumetiam fecit in conspectu Domini, non apud homines ostentans, quemadmodum apud Iudæos faciebant illi, qui ante eleemosynam tuba canebant, & in ieiuniis facies suas obscurabant, qui precabantur in compitis, quibus rebus quid potest esse miserius, vbi post toleratos labores, omni præmio frustrabantur? Quid facis homo? Alij redditurus es rationem factorum tuorum, & alium testem citas eorum quæ facis? Alium habes iudicem, & alium adhibes spectatorem? Non vides aurigas qui prætercurrentes totam illam stadij partem qua vniuersa ciuitas è sublimi spectat sedens in equestri certamine, ibi contendunt concertatorum currus subuertere: vbi Cæsarem viderint sedentem, & vnum oculum digniorem cui fidant, ducunt, quàm tot hominum vultus? At tu quum videas ipsum angelorum regem tuo cursui agonothetam, hoc est certaminis iudicem, & præmiatorem præsidere, eo prętermisso ad conseruorum fugis oculos? Atque ideo sanè post innumeras luctas incoronatus recedis, post sudores plurimos absque brabiis venis ad agonothetam. At non talis erat Ozias, sed in conspectu Domini faciebat quod rectum est. Quî factum est igitur, vt post vitam tam perfectam supplantatus sit, cōciderítque? Nam hoc & ipse demirans hæsito. Quin potius nihil hic esse debet hæsitatione dignum, quandoquidem homo erat, res ad peccandum lubrica, & ad malitiam propēsa. Neque id solum est difficile, verumetiam illud quòd incedere iussi sumus per viam angustam, & vtrinque præcipitio minacem. Proinde quoties & voluntatis facilitas, & vitæ difficultas in vnum coëunt, ne postea mirare de lapsu. Quemadmodum enim in spectaculis qui per funem ab imò in altum tensum ascendere ac descendere meditâtur, si paululum deflexerint oculos, inuerso corpore deferuntur in orchestram, pereúntque: itidem qui per hanc incedunt viam, si vel paululum cessarint præcipitantur. Et tamen hęc via tum angustior est, tum magis ardua ac prærupta, multóque excelsior, quàm illa

Luc. 17. Aduersus arrogantiam subnascētem διδαχὴ salutaris.

Esa.43.

Eccles.7.

2.Paral. 26.

Quo animo studium boni operis persequare, ex simili docet.

A bono in malum lapsum esse procliuem per ὑπόδειγμα.

A per funem, vt quæ sursum ad ipsum vsque cœlum protensa est: ac tum nobis maiore cum periculo ponuntur vestigia, quum ad summum & ad ipsum vsque fastigium accesserimus, eo quòd in sublimi stantes multus occupat tremor. Atque vna tantùm via tuti sunt à lapsu, ne deorsum aspiciant, néve in terram demittāt oculos. Nam illinc spectare deorsum tum difficile est, tum periculosum. Hanc quidem ob causam Propheta nobis assiduè inclamat, dicens: In fine ne corrumpas: animæ nostræ socordiam retrahens, iámque collapsuram suffulciens ac retinens. In initio quidem nō egemus multa exhortatione. Quur ita tandem? eò quòd quilibet homo etiamsi fuerit omnium pigerrimus, aggressurus negotium plurimam in principio adhibet diligentiam, dúmque & animi viget alacritas & vires integræ sunt ac recentes, facilè ad id quod propositum est pertingit: cæterum vbi maior viæ pars nobis peracta est, iámque alacritatis vigor emarcuit, virésque nostræ defecerunt, B nec aliud superest, quàm vt decidamus: tunc nobis in tempore adest Propheta, veluti pro baculo quopiam alloquium suum nobis porrigens ac dicens, In fine ne corrumpas: Tunc enim diabolus spirat vehementius. Et quemadmodum piratæ qui mare nauigiis infestant, non tum vbi conspexerint naues è portu exeuntes, inuadunt: quid enim hinc fructus caperent si scapham inanem demergerēt? sed vbi redierint onusta plenáque sarcinis, tum demum omnes expediunt artes: ita sceleratus ille dæmon, simul atque videt aliquas multa collegisse, videlicet, ieiunia, preces, eleemosynam, castitatē, reliquásque virtutes omnes, vbi videt nauigium nostrū esse plenum preciosis pietatis lapidibus, tunc irrumpit vndique, thesaurum perfodiens, vt in ipsis portus ostiis scapham demergat: iámque nudos nos ad eum portum eiiciat: eóque Propheta cunctos admonet, dicens, In fine ne corrumpas: quòd ab eiusmodi ruina, non facilè se quis reflexerit, vt surgat, propterea quòd qui in profundum malorum venerit, contemnit. C Tum in principio lapsis venia datur ab omnibus ob imperitiam, sed eum qui post multos cursus conciderit, nemo venia dignum iudicauerit, eò quòd tum cadere, non tribuitur imperitiæ, sed negligentiæ. Nec id solùm hîc est mali, verumetiam quòd complures talium ruinis offenduntur, & ad lapsum solicitantur, vt rursus hoc quoque nomine peccatum reddatur irremissibile. Hæc quum sciamus, auscultemus Prophetæ, & in fine ne corrūpamus. Nam hac de causa, & Ezechiel clamat, dicens: Si quis fuerit iustus, deinde lapsus peccauerit, non proderit illi recordatio iustitiarum eius, sed in peccato suo morietur. Nam & hic Propheta metuit de fine: Neque hinc modo, verumetiam ex contrariis declarat in fine plurimum esse momenti. Si quis, inquit, fuerit peccator, ac postea mutatus factus fuerit iustus: non nocebit illi memoria iniustitiarum illius, in iustitia sua viuet. Vides & hic Prophetam de fine vehemēter solicitum. Siquidem D vt neque iustitiæ suæ confidens iustus ad socordiam versus pereat, per finem incutit illi terrorem: neque peccator ob delicta despondens animum, iugiter perseueret in ruina, erigit illum per finem. Peccasti, inquit, multa, ne desperes: est enim vnde resurgas, si finem exhibueris non discrepantem ab initio. Rursus ad iustum: Multa, inquit, rectè fecisti, verùm ne fidas: subindicans illum casurum, nisi per fidem, eandem adhibeat curam. Vides vt alterius quidem socordiam, alterius verò desperationem sustulerit. Nihil horum audiuit Ozias, idcóque per confidentiam decidit ruina periculosa & insanabili. Neque enim quiuis lapsus eandem adfert ruinam. Sed quædam peccata condemnationi tātùm obnoxia sunt, quædam grauissimo supplicio puniuntur.

Proinde

Homœosis probat finem religiosi operis nixum animi maiorem desiderare quàm ingressum.

Prou.18. συγγνώμη.

Ezech.3.

Proinde Paulus increpans eos qui in communibus cœnis non expectabant fratres, ita loquitur: Hoc denuncians non laudo. Vides peccatum intra reprehēsionem consistere, nec aliud habere præmium, quàm probrum obiurgationis. At vbi de incesto loquitur, non itidem facit. Sed quo pacto? Si quis templum Dei violat, perdet hunc Deus. Hîc non est probrum aut reprehensio, sed pœna grauissima. Nouit & Solomon peccatorum discrimen, qui furtum cum adulterio conferens sic alicubi loquitur: Non est mirum si quis deprehendatur in furto: Furatur enim, vt animam expleat esuriētem: Sed adulter, ob inopiam sensus, exitium animæ suæ conciliat. Et illud, inquit, peccatum est, sed alterum minus, alterum maius: quòd alteri præbuerit occasionem peccādi, fames, alteri omnis adempta sit excusatio. Verùm hic quoque, dixerit aliquis, compellitur naturali concupiscentia. At non permittit elabi vxor quæ illi sorte obtigit, sed instat eripiens illi veniam. Ob id enim matrimonium & huius legitimus vsus permittitur, nē quid horum excusare possit maritus. Hanc ob causam data est illi mulier adiutrix, vt efferuescētem naturam coërceat, vt concupiscentiæ fluctus sedet. Itaque quemadmodum gubernator in portu faciēs naufragium, haudquaquam vllam impetraret veniam: sic nec is cui quum per coniugium concessum sit quò lapsum effugiat: tamen aliena perfodit matrimonia, aut qui quamcunque fœminam curiosis aspicit oculis, habere quicquam posset quo semet excuset, nec apud homines nec apud Deum, etiamsi decies millies allegarit naturæ voluptatem. Imò quæ possit illic esse voluptas, vbi metus, vbi discrimen, vbi periculum, vbi tantorum malorum expectatio, vbi tribunalia, vbi accusationes, vbi iudicis ira, vbi gladius & carnifex, vbi barathrum, ac deportatio? Omnia pauet metuítque qui talis est, vmbras, parietes, ipsos lapides, tanquam vocem emittentes: omnia obseruat, omnes habet suspectos, famulos, vicinos, amicos, hostes, eos qui norūt omnia, eos qui nihil norunt. Quin potius si voles, tollantur hæc omnia: ponamus nulli notum esse flagitiū præterquam ipsi vni, & mulieri, quam adulterauit: quomodo feret conscientiam redarguentem, acerbam & amarulentam accusatricem vbique secum ferens? Quemadmodum enim seipsum nemo potest effugere, ita nec illam eius curiæ sententiam. Hoc enim tribunal non pecunia corrumpitur, non adulationibus acquiescit, eo quòd diuinum est, & à Deo nostris impositum mentibus. Verè adulter, per inopiam sensus, exitium suæ ipsius animæ conciliat. Tametsi ne fur quidem immunis est à supplicio, qui dat quidem pœnam, sed minorem. Nec enim iudicia in diuersum ordinem extrudunt ea quæ comparantur, sed permittentia suo quæque manere loco, diminutionem inducunt aut exuperantiam. Fortasse non intelligitis quod dictum est, itaque necesse est idem explanatius dicere: Bonum est coniugium, sed melior est virginitas: nec quoniam melior est virginitas, ideò malum est coniugium, sed illud quidem inferius, alioqui bonum & ipsum. Similiter & hîc: Malum est furtum, sed adulterio minus, quanquam & ipsum est malum. Vides peccatorū differētias? Consideremus itaque quale peccatum hic peccauerit. Elatum est, inquit, cor illius. Periculosum vulnus: est enim arrogantia malorum omnium fons. Et vt compendio discas morbi malitiam, illud audi: cætera quidem peccata circa nostram versantur naturam, at superbia virtutem incorporeā è sublimi detraxit ac deiecit, eò quòd diabolum quum diabolus non esset, vt hoc esset effecit, nimirum diabolus. Quòd si testem adducam Esaiam ita de illo loquentem, In cœlum ascendam, & ero similis altissimo: qui non libenter recipiunt allegorias, calu-

1.Cor.11.

1.Cor.3.

Prou.6.

A simili.

Prou.6.

Bonum quidem coniugium, sed melior est virginitas.

Esa.14.

A mniabuntur nostrum testimonium. Sin verò Paulum illi adhibuerimus accusatorem, nemo iam habiturus est quod contradicat. Quid igitur ait Paulus? Timotheo scribens, quòd qui nuper professus est euāgelium, cum non oportet ad summam episcopi dignitatem euehi: ita fermè loquitur, Non neophytum, ne inflatus incidat in condemnationem, & in laqueum diaboli, ne eadem, inquit, peccans cum illo, eadem cum illo patiatur. Hoc verò non hinc solum est perspicuum, verumetiam ex his quæ scelestus ille dæmon consuluit homini, qui primus omnium factus est. Quemadmodū bonis hic mos est, per quę ipsi facti sunt boni, ad eadem exhortari proximos: ita & malis hic est mos, per quæ ipsi facti sunt improbi, eadem vicinis inuehere. Nam vna hęc est illorum malitiæ species, vt solatium existiment sui supplicij, si alios in exitium attraxerint. Quid igitur diabolus? Suasit Adam, vt conciperet cogitationem sua conditione maiorem, sibíque cum Deo speraret æqualita- B tem: Si enim, inquit, hæc res me cœlo expulit, multò magis eadem hunc eiiciet è paradiso. Quapropter & Sirach dixit, Deus superbis resistit: non dixit, Deus superbos dimittit, & in peccatis deserit, suóque nudat auxilio: sed, aduersatur, inquit: non quòd instructa acie aut pugna Deo sit opus aduersus superbum. Quid enim esse possit superbo infirmius? Nam vt qui orbatus est oculis, omnium oppositus est iniuriæ, ita & superbus qui non videt Dominum: Nam superbia, vt inquit scriptura, est non nosse Dominum: etiam ab hominibus facilè superatur, posteaquam excidit ab illius luce. Quòd si etiam validus ac potens esset superbus, nihil opus esset Deo exercitu aduersus illum, quandoquidem & voluntas illi sufficiebat ad inuertenda omnia, multò magis sufficeret ad tollendos illos. Quur igitur resistit? Quò vehemens odium declaret erga superbum. Itaque superbiam esse vulnus periculosum, tum ex his quæ diximus, tum ex aliis perspicuum est. Quòd si vultis, etiam C causam ipsam vnde vulnus hoc accidit, discamus. Si quidem hic scripturæ mos est, si quando parat accusare quempiam, non modò peccatum illius narrare, verumetiam docere nos quæ fuerit peccati causa. Id autem eò facit, vt qui sani sunt, eos reddat tutiores cautiorésque, ne in eadem incidāt mala. Similiter & medici ad ægrotantes ingressi, antequam curent morbum, inquirunt vestigántque vnde morbus sit inflictus, vt ab origine coërceant malum: propterea quòd qui manente radice, ramos tantum execat, nihil aliud quàm inanem sumit operam. Vbi igitur scriptura & peccatum & peccati causam eloquitur? Reprehendit eos qui præcesserunt diluuium, ob inconcessas mixturas. Atque audi quomodo causam exprimat. Quum vidissent filij Dei filias hominum esse formosas, acceperunt illas sibi in vxores. Quid igitur? Num pulchritudo causa est peccati? Absit. Est enim diuinæ sapientiæ opus, opus autem Dei nunquam possit esse causa peccati. Sed videre D fuit causa peccati? Ne id quidem. Nam & hoc naturæ opus est. Sed quid tandem? Malè videre, nam hoc est deprauatæ voluntatis. Eóque sapiens quidam admonet, dicens, ne cognoscas pulchritudinem alienam. Non dixit, ne videas. Id enim nonnunquam fit vltrò, sed ne cognoscas, inquit, illud tollens ne studio animaduertamus, ne curiosè intueare, ne vitiosæ contēplationi immoreris, quæ ab animo corrupto & concupiscentia proficiscitur. Sed quid, inquiet aliquis, hinc mali possit oriri? Ex hoc, inquit, amor velut ignis excitatur. Vt enim ignis, vbi fœnum aliquid aut culmum arripuerit, nihil moratur, sed simul vt attigit materiam, lucidam accendit flammam: Itidem & ignis concupiscentiæ quæ est in nobis, simul atque per oculorum in-

1.Tim.3.

Alienam improbitatem solatio esse improbis. Genes.3.

1.Pet.5. & Iacob.4. non dissimile apud Sirach.c. 10.

Modis omnibus fugiēdam esse superbiæ occasionem à simili.

Genes.6.

Prou.6.

Homœosis probat à specie mulierū oculos esse auocandos.

tuitum elegantem ac venuſtam attigerit formam, protinus exurit animum. Proinde ne ſpectes temporariam illam, quæ ex aſpectu proficiſcitur voluptatem, ſed perpetuum dolorem conſidera, qui naſcitur ex concupiſcentia. Nam illa inflicto vulnere plerunque celeriter auolat, at vulnus non auolat, ſed plerunque manet & interficit.

A cerua iaculo confixa.

Et quemadmodum cerua confixa iaculo in vitali corporis parte, etiamſi venatorum effugiat manus, nihil inde fert lucri: Sic & anima accepto concupiſcentiæ iaculo è laſciuo curioſóque aſpectu, etiamſi cum iaculo permittatur abire, tamen ipſa per ſe corrumpitur ac perit, vbique videns hoſtem, & inſequentem habẽs. Sed ad id quod dicere cœperam. Neque enim committendum eſt vt in hoc tam longas ſermonis digreſſiones faciamus, quòd ſcriptura cum peccatis ſimul & peccatorum cauſas ſoleat commemorare. Audi igitur & hîc quid dicat de Ozia. Neque enim hoc modo nos docuit, quòd fuit elatum cor eius, verùm addidit vnde fuit elatum. Quum potens eſſet, inquit, elatum eſt cor eius. Non ferebat principatus magnitudinẽ, ſed quemadmodum ex edacitate naſcitur ignea inflatio, ex inflatione gignitur febris, deinde ex febri plerũque mors: itidem & hic, ex actionum eminentia nata eſt ſuperbia.

Quod in corporibus inflatio, hoc in animis ſuperbia.

Nam quod in corporibus eſt inflatio, hoc in animis eſt ſuperbia, mox ex ſuperbia nata eſt appetentia rerum ipſi non congruentium. Hæc non temerè producimus in longum, ſed ne vnquam exiſtimetis hos eſſe ſuſpiciendos, neque fœlices ducatis qui principatum gerunt, quum ſciatis, quantum habeat negocij conditionis dignitas, nec vnquam illos iudicetis miſeros, qui in egeſtate & afflictionibus viuunt, ſcientes hanc vitam eſſe multò tutiorem.

Pſal. 118.

Vnde & Propheta clamat, dicens: Bonum eſt mihi Domine quòd humiliaſti me. Vide igitur quantum ex eminentia natum ſit malum. Elatum eſt, inquit, cor eius vſque ad corruptionem.

2. Paral. 26.

Quid eſt, vſque ad corruptionem? Vſque ad prauas cogitationes, quæ prorſus non aſcẽdunt in animum noſtrum, ſi nos ipſos tutamento circumſepiamus: ſed eadem ſi negligenter egerimus, naſcuntur in nobis, germinántque: ſin occupentur, protinus præfocantur & obruuntur. Aliæ ſimul & gignuntur & adoleſcunt, atque ad prauas actiones euadunt, omnémque mentis noſtræ ſanitatem corrumpunt, ſi quando vehementer ceſſauerimus. Hoc itaque dicit, Elatum eſt cor eius, neque ſe intus continuit concupiſcentia, neque extincta: ſed vt prorupit, & ad opus vſque prauum progreſſa, totam illius virtutem corrupit.

Pſal. 130.

Beatitudo eſt igitur cogitationem improbam prorſus non admittere, quod & à Propheta dictum eſt, Domine non eſt elatum cor meum: non dixit, elatum quidem eſt, ſed illud cohibui: verùm non eſt omnino elatum: hoc eſt, iugiter ſeruaui animam meam inacceſſam malitiæ. Hoc igitur eſt fœlicitatis: huic proximum illud eſt, malas cogitationes iam ingreſſas celeriter repellere, neque ſinere, vt illic diutius immorentur, ne in nobis mala paſcua, malámque ſibi gignant alimoniam. Quòd ſi & huc vſque ceſſauerimus, eſt per Dei bonitatem & huius ſocordiæ ſolatium, multáque ab illa ſumma bonitate talibus vulneribus parata ſunt remedia. Sed age ſermonem hunc miſſum faciamus, ne quod in initio verebamur, nunc accidat nobis, rerúmque turba veſtram perdat memoriam. Quapropter neceſſum eſt vt quæ dicta ſunt, ſummatim paucis repetamus:

Memoriæ confirmatio à pueris ſumpta ſimilitudine.

Sic & matres facere ſolent quum poma, aut bellaria, aut aliud ſimile quippiam in puerilem immittunt ſinum: ne per puerorum negligentiam excidat aliquid eorum quæ data ſunt, contractam vndique tuniculam cingulo ſubiiciũt, quò ſint in tuto. Idem nos faciamus, orationem in longum porrectam contrahamus memoriæque cuſtodiæ deponamus. Audiſtis quomodo nihil agendum ſit ad oſtentationẽ apud homines, quantúmque ſit malum ſocordia, vt etiam in perfecta vita verſantem facilè ſupplantarit. Didiciſtis quanta nobis opus ſit cura, potiſſimum ſub vitæ finem, vtque nec deſperandum ſit de eo qui mutatus inciderit in peccata, neque qui bene vixit cum oporteat per ſocordiam in rectè factis confidere. Diſſeruimus vobis de differentiis peccatorum, ne ſimus vehemẽter intenti ad eximias corporum formas, quantúmque hinc oriatur mali demonſtrauimus. Quæ de ſuperbia vobis diximus meminiſtis, quæque de prauis cogitationibus. Hæc ſeruantes redeamus domum, quin potius hæc ſeruãtes excipiamus perfectiorem doctoris exhortationem.

Vel hinc etiãnum collige quantum ſit non ita pridem delatum epiſcopis Lutheri diſcipule, dicere volui Luciferi imitator.

Nam noſtra quidem qualiacunque ſunt, habent iuuentutis oſtẽtationem: huius autem qualiacunque fuerint, maiore prudẽtia ſunt ornata. Ac noſtra quidem ſimilia ſunt torrenti, qui cum ſtrepitu fertur, illius autem oratio ſimilis eſt fonti magna tranquillitate fluuios effundẽti, qui olei magis quàm aquarum curſum imitentur. Excipiamus igitur ea fluenta, vt fiant in nobis fons aquæ ſalientis in vitam æternam: quam nobis omnibus contingat aſſequi, gratia & bonitate Domini noſtri Ieſu Chriſti, per quem, & cum quo patri, ſimul cum ſancto ſpiritu, gloria nunc & ſemper, & in ſecula ſeculorum. Amen.

Eiuſdem de eo quod ſcripſit Eſaias, Factum eſt anno quo mortuus eſt Ozias rex, vidi Dominum, déque ciuitate Antiochiæ, & aduerſus eos qui prohibent nuptias.

HOMILIA IIII.

PRÆCLARVM nobis theatrum obtigit, magnificus alacríſque concurſus. Quid tandem eſt in cauſa? Sementis heri factæ fructus, hodierna meſſis eſt. Heri plantauimus, hodie colligimus vindemiam. Nõ enim terram inanimam colimus, vt tardè fructificet, ſed animas ratione præditas. Non eſt natura, quæ contatur, ſed gratia, quæ accelerat. Compoſitus ac tractabilis eſt nobis populus, audiendi ſtudioſa plebs eſt. Heri vocati ſunt, hodie coronantur. Admonitionis heſternæ fructus, hodiernum eſt obſequium. Vnde nos quoque libenter ſemina iacimus, quia purum videmus aruum, haudquaquam ſpinam quæ ſuffocat, neque viam quæ calcatur, neque petram ſterilem, ſed profundum ac pinguem agrum, qui ſimul & ſemen recipit, & mox ariſtam nobis exhibet.

Ciuitatis præcipua laus.

Hæc eò ſemper loquor, nec loqui deſino, quoniam hæc noſtræ ciuitatis laus eſt, non quòd ſenatum habet, non quòd conſules numerare poſſumus, neque quòd ſtatuas complures, neque quòd mercium copiam, neque quòd ſitum habet cõmodum: ſed quòd populum habet audiendi ſtudioſum, quòd templa Dei differta, quódque congregationis deliciȩ magis ac magis creſcunt in dies, quódque ſermonem habet profluentem, deſideriúmque nunquam ſatiabile. Siquidem ciuitas non ab ȩdificiis, ſed ab inhabitantibus admiranda redditur.

Romæ præfert ſuam ciuitatem.

Ne mihi narres, quòd Romanorũ vrbs magnitudine ſpacioſa eſt, ſed oſtende mihi illic populum æquè cupidum audiendi. Nam Sodomæ turres habebant, quum Abraham in tugurio moraretur. Attamen venientes angeli, Sodomas præteribant, ad tugurium diuertebant.

Geneſ. 18. Ibid. 19.

Non enim ædificiorum ſplendorem quærebant, ſed animæ virtutem quærentes circumibant. Ita ſanè aliâs deſertum habebat Ioannem, ciuitas Herodem: eóque deſertum nobilius erat ciuitate. Qur ita tandem? Quoniam non in ſtructuris ſita eſt prophetia. Hæc dico ne quando ciuitatem prædicemus, quæ moribus

ribus diſſoluta dirutáque eſt. Quid mihi narras ædificiorum ſtructuras, quid columnas? Hæc vna cum præſenti vita diruuntur. Eccleſiam ingreditor, vt ciuitatis videas claritudinem. Ingreditor, inquam, vide pauperes à medio noctis vſque ad lucem perſeuerantes, vide ſacra peruigilia, noctem cum die copulantia, vide neque noctu neque interdiu vel ſomni tyrannidem, ac violentiam metuentes, vel inopiæ neceſſitudinem formidantes. Magna ciuitas ac totius orbis metropolis. Quot epiſcopi, quot doctores huc venerunt, & à populo docti diſcedunt, ac legem illam non ſcriptam ſed cordibus inſitam, hic diſcunt? Quòd ſi mihi narres dignitates & opum abundantiam, à foliis, non à fructibus arborem laudas. Hæc autẽ loquor haudquaquam aſſentans charitati veſtræ, ſed virtutem veſtram prȩdicãs. Beatus ego propter vos, beati vos propter vos ipſos, beatus qui loquitur ad aures audientium, ſic ego beatus factus ſum.

Matth. 5.

Beati qui eſuriunt & ſitiunt iuſtitiam. Videte quomodo vos beati propter vos ipſos eſtis facti: maximè verò beatus eſt vir amans ſermonum ſpiritualium. Hoc nos diſtinguit à brutis. Non enim nos ab illis ſeparat corporis ratio, neque quòd alimur aut bibimus, neque quod paſcimus aut viuimus: hȩc enim omnia nobis cum brutis communia. Sed quare diſtinguitur à brutis homo?

λόγος.

Sermone, & ob id animal dicitur λογικὸν: hoc eſt, ſermonis particeps. Vt enim aluntur corpora, ſic aluntur & animæ: ſed corpus pane, anima ſermone. Proinde ſi videas hominem veſcentem lapide, num illum dixeris eſſe hominem? Itidem ſi quem videris qui non alatur ſermone, ſed ſermonis ac rationis inopia, nimirum hic & hominis naturam amiſit, ſiquidem vita declarat hominis nobilitatẽ.

Metaphora.

Quoniam igitur theatrum nobis differtum eſt, itémque mare poſitis vndis tranquillitatis plenum, ac rurſum pelagus ſedata tempeſtate quietum ac placidum: age iam nauem detrahamus, veli loco expandẽtes linguam, pro Zephyro ſpiritus gratiam inuocantes, pro temone clauóque cruce gubernatrice vtentes. Nam mare quidem illud habet aquam ſalſam, hoc autem aquam viuam. Illic enim ſunt animalia rationis expertia, hîc verò animæ rationales. Illic qui nauigant è mari in terram, hîc verò qui nauigãt è terra in cœlum appellunt. Illic nauigia, hîc eloquia ſpiritualia. Illic in naui tabularum ſtrepitus, hîc ſermonum applauſus. Illic velum, hîc lingua. Illic Zephyri flatus, hîc ſpiritus præſentia. Illic homo gubernator, hîc verò gubernator Chriſtus.

Nauis eccleſiæ demergi nõ poteſt.

Eóque ſanè iactatur quidem nauis, at nõ mergitur. Poterat quidem & in tranquillo nauigare, verùm non paſſus eſt gubernator, quò ſimul & nauigantium perſpicias tolerantiam, & gubernatoris prudẽtiam plenius cognoſcas. Audiant gentes, audiant Iudæi benefacta noſtra, audiant inſtans ac feruens eccleſiæ ſtudiũ. A quàm multis oppugnata eſt eccleſia, nec vnquam tamen victa? Quot tyranni, quot duces, quot imperatores? Auguſtus, Tyberius, Caius, Claudius, Nero, homines literis ornati, potentes, tot modis oppugnarunt recentem ac teneram, at non deiecerunt. Quin potius ij qui oppugnarunt ſilẽtur obliuioni traditi, illa verò oppugnata cœlum tranſcendit. Neque enim illud mihi ſpectato, quòd in terris ſita eſt eccleſia, ſed quòd in cœlo verſatur.

Chriſtianorum conuerſatio quomodo in cœlis.

Vnde hoc dilucidum eſt? Nimirum ipſæ res demonſtrant. Oppugnati ſunt vndecim diſcipuli, totus orbis oppugnabat: verùm qui oppugnabãtur vicerunt, qui oppugnabant ſublati ſunt. Oues deuicere lupos. Vidiſti paſtorem oues in medium luporum emittentem, vt ne fuga quidem ſalutem conſequerẽtur. Quis paſtor hoc fecit? Chriſtus hoc fecit, quò tibi demonſtraret quæ rectè geruntur non accidere iuxta noſtrarum actionum tenorem, ſed præter naturam, prætérque rerum tenorem.

Eccleſiæ radix in cœlo.

Nam eccleſia radices in cœlo fixas habet potius quàm in terra. Verùm fortaſſis ethnicus meam deſpicit arrogantiam, ſed maneat donec harum rerũ probationem attulero diſcátque vim veritatis, quomodo facilius eſt Solem extingui quàm eccleſiam obſcurari. Quis, inquis, iſta prædicat? Is qui eam fundauit.

Matt. 24.

Cœlum & terra tranſibunt, ſed verba mea non tranſibunt. Hæc non modò dixit, ſed & compleuit: ſiquidem latius illam fundauit quàm cœlum. Eſt enim cœlo honoratior eccleſia. Quare conditum eſt cœlum? propter eccleſiam. Eccleſia non eſt condita propter cœlum: cœlum conditum eſt propter hominem, non homo propter cœlum. Id perſpicuum eſt ex his quȩ fecit Chriſtus. Nõ enim cœli corpus aſſumpſit, ſed hominis. Verùm ne in longum producto ſermone, rurſus hodie vobis debitores diſcedamus (ſcitis enim quàm multa ſimus heri polliciti nos exhibituros) quod polliciti ſumus, repræſentabimus. Nam propter eos qui non aderant, diſtuleram.

Metaphora.

Quoniam igitur qui defuerãt, ſuo ſunt officio perfuncti, ſuáque præſentia nobis menſam exhibuerunt ſumptuoſam, age ſanè, apponamus obſonia, obſonia quidem haud putria quamuis heſterna ſint: ſed hæc obſonia non putreſcunt. Quamobrem tandem? Non ſunt carnes vt corrumpi queant, ſed ſententiæ ſemper florentes.

Diſsimile.

Carnes enim quoniam corpus ſunt, corrumpuntur: contrà ſententiæ ſi maneant, redduntur fragrantiores. Quid igitur erat quod heri diximus? Siquidem & ita nos heri participes menſȩ fuimus, vt qui non adfuerunt, nihil detrimẽti ſint paſſi. Et factum eſt in anno quo mortuus eſt Ozias rex, vidi Dominum ſedẽtem in throno excelſo & elato. Quis hæc loquitur? Eſaias ille ſpectator cœleſtium Seraphim, qui cum coniugio commercium habuit, nec tamen extinxit gratiam.

Eſa. 3.

Auſcultaſtis Prophetam, & audiſtis Prophetam, hodie, Exi tu & Iaſub filius tuus. Nec iſta oportet prætercurrere, Exi tu & filius tuus.

Eſaias vxorem habuit.

Itáne filium habebat Propheta? Si filium habebat, habebat & vxorem, vt intelligas non eſſe malas nuptias, ſed malam eſſe ſcortationem. Sed quoties cum quibuſdam de vulgo diſſerimus dicentes, Qur non rectè viuis? Quam ob rem non præſtas mores abſolutos? Quî poſſum, inquiunt, niſi diuertam ab vxore, niſi vale dixero liberis, niſi valere iuſſero negocia? Quamobrem? Num obſtat matrimonium?

Matrimonij laus.

Adiutrix tibi data eſt vxor, non inſidiatrix. An non habebat vxorem Propheta? Neque tamen ſpiritus gratiæ obſtabat coniugium, ſed cum vxore conuictum habebat, & erat nihilominus Propheta. Moyſes nónne vxorem habebat? Et tamen is petram dirupit, aërem immutauit, cum Deo colloquebatur, diuinã iram cohibuit. Abraham nónne habebat vxorem? Et tamen pater factus eſt gentium & eccleſiæ. Suſtulit enim filium Iſaac. Et hic illi fuit egregiorum facinorum materia. Nónne obtulit filium, cõiugij fructum? Nónne fuit pater & idem amans Dei? Nónne licuit videre ſacrificium è ſuis viſceribus fieri? Sacrificium, inquam, ſimul & patrẽ, vinci naturam, vincere pietatem, viſcera conculcari, piáque facta ſuperare, patrem deiici, Dei amantem coronari? An non vidiſti totum, & filij amãtem & Dei? Nunquid hic obfuit matrimonium?

Laus Macchabæorum matris.

Quid autem Macchabæorũ mater, nónne vxor fuerat? nónne ſeptem filios addidit ſanctorum choro? Nónne vidit illos martyrio coronatos? Nónne veluti ſpectatrix aſtabat, nihil animo labaſcens? Nónne aſtabat obteſtans illorum vnumquemque & mater martyrum, ſepties ipſa martyrium præſtitit? Dum enim illi torquebantur, illa plagam accipiebat. Neque enim adeò ſine affectionibus quȩ gerebantur, ſpectabat: mater erat & naturæ illata vis propriam virtutem declarabat, at illa non vincebatur. Mare qui-

dem erat & vndæ. Cæterùm sicut mare quum insanit, A sedatur: ita & natura commota, metu Dei refrænatur. Quomodo eos aluit? quomodo eos vnxit? quomodo septem templa Deo exhibuit? statuas aureas, imò potius auro preciosiores? Neque enim tale quippiam est aurum, qualis anima martyrum. Stabat tyrannus, atque ab vna muliere superatus discedebat. Ille armis oppugnabat, hæc animi promptitudine superabat: ille fornacem incendebat, hæc virtutem spiritus: ille exercitum mouebat, hæc ad angelos applicabat animum. Videbat infernè tyrannum, & in animo versabat illum in supernis regnantem: videbat infra se tormenta, ac numerabat superna brabia: videbat præsentem cruciatũ, & cogitabat futuram immortalitatem. Si nos spectaremus non ea quæ videntur, sed ea quæ non videntur: num quid obstaculi adferret matrimonium? Quid autem Petrus basis ecclesiæ, ille vehemens amator Christi, ille sermone inductus & rhetorum victor, ille imperitus qui tamen philosophis obturauit os, ille qui Græ- B canicam sapientiam non aliter quàm arancarum telam dissoluit, qui terrarum orbem peragrauit, qui sagenam misit in mare & piscatus est orbem? Quid autem ait euangelium? Ingressus est Iesus ad socrum Petri febricitantem: Vbi socrus, ibi & vxor, ibi & coniugium. Quid autem Philippus, nonne quatuor habebat filias? Vbi verò quatuor filiæ, illic & vxor & matrimonium. Quid igitur Christus? A virgine quidem natus est, verùm ad nuptias accessit, ac donum attulit. Non habent, inquit, vinum: & aquam vertit in vinum, virginitate nuptias honorans, dono id quod fiebat commendans: vt ne abomineris nuptias, sed oderis scortationem, meo periculo, nam ego spondeo tibi salutem, etiamsi vxorem habueris. Prospice tibi ipsi. Mulier si proba fuerit, adiutrix tibi est. Quid igitur si non fuerit commoda? Fac illam commodam. An non fuerunt vxores bonæ simul ac malæ? Ne haberes excusationem. Qualis erat illa Iob? Sed Sarra erat bona. Ostendam tibi mulierem & C malam & improbam, neque tamen nocuit viro. Vxor Iob praua erat & improba, suasit illi vt blasphemias proferret. Quid igitur? Labefactauit turrim? Deiecit adamantem? Superauit petram? Depulit militem? Comminuit scapham? Eradicauit arborem? Nihil horum, sed illa impellebat, & arbor reddebatur stabilior: illa fluctus excitabat, at nauis non submergebatur, sed secundo nauigabat vento: fructus eius decerpebatur, & arbor commota non est: folia deciderunt, & radix mansit immota. Hęc loquor, ne quis excuset vxoris improbitatem. Mala est, corrige eam. Sed ais, è Paradiso me expulit: Verùm eadem te in cœlos nduxit. Eadem quidem natura, mens tamen diuersa. Sed illa Iob erat mala, verùm Susanna bona: sed illa Ægyptia erat impudica, verùm Sarra erat modesta. Vidisti illam, vide & hanc: quandoquidem etiam inter viros, hi quidem mali sunt, illi verò boni. Bonus erat Ioseph, seniores autem impudici. Vidisti omnibus in rebus vitium ac virtutem, D non natura diiudicari, sed animo distingui. Ne mihi prætexas accusationes. Sed ad eorum quę debemus, solutionem properemus: Et factum est anno quo mortuus est Ozias rex. Dicturus sum quam ob causam Propheta designet tempus: siquidem his qui querebãt heri, quam tãdem ob causam quum omnes Prophetæ atque in his aliâs hîc quoque tempus regum enarrare soleant quo vixerint, hoc loco ea consuetudo prætermissa sit: Nec enim dicit, in diebus Oziæ: sed, in morte Oziæ, hãc quæstionem hodie soluere volo. Quanquam enim ingens est æstus, tamen maior est sermonis refrigeratio: quanquam vis sit corpori fathiscenti, tamen anima vigens delectatur. Ne mihi narres æstum ac sudorem. Si sudaueris corpore, inungis animam tuam. Tres illi pueri qui erant in fornace nihil detrimenti perpessi sunt, sed fornax illis fuit refrigerio. Quum cogitas sudorem, cogita simul & mercedem & præmium. Etenim homo vrinator nullam aliam ob causam audet seipsum in profundum aquarum demittere, quàm propter margaritas, bellorum causam. Quanquam non materiam reprehendo, sed mentem intemperantem. Et tu, vt accipias thesaurum deficere nescium, plantésque veniam in animam tuam, non sustines æstum neque sudorem? Non vides istos qui sedent in theatro, quomodo sudent, nudóque capite Solis radium excipiant, quò fiant captiui mortis, quò scorti mancipia? Ad exitium illi laborant, & tu ad salutem segnis ac remissus es? Athleta es, miles es. Quis igitur est ille Ozias, & quam ob causam mortem hanc illius expressit Propheta? Hic Ozias rex erat, ac vir iustus, multis florẽs egregiis factis: verùm postea tandem ad superbiam venit, ad superbiam, inquam, malorum matrem, ad arrogantiam tumultibus plenam, ad elationem, qua diabolus homines in exitium trahit. Nihil enim arrogantia peius, eóque totum sermonem in hoc heri consumpsimus, superbiam eximentes, ac molestiam docentes. Vis tibi dicam quantum bonum sit modestia, & quantum malum arrogantia? Peccator iustum superauit, publicanus Pharisæum, & verba factis fuere superiora. Quomodo verba? Publicanus dicit: Deus propitius esto mihi peccatori. Pharisæus dicit: Non sum sicut cæteri homines rapax, auarus: sed quid? Ieiuno bis in sabbato, decimas do de facultatibus meis. Pharisæus opera iustitiæ præstabat: publicanus verba dicebat modestiæ, & verba plus potuerunt quàm facta, tantúsque thesaurus cum contumelia reiicitur, & tanta inopia in diuitias commutata est. Venerunt duæ naues habentes onus, ambæ portum ingressæ sunt, sed publicanus pulchrè in portum appulit. Pharisæus autem naufragium perpessus est, vt disceres, quantum mali sit animi tumor. Iustus es, ne deiicias fratrem tuum. Flores rectè factis, ne probra iacias in proximum, tuásque laudes contrahe. Quantò maior es, tantò magis submitte teipsum. Attende quod dicitur charissime: magis iustus metuere debet arrogantiam quàm peccator: hoc heri dicebam, & hodie dico, propter eos qui heri aberant, eo quòd peccator habet conscientiam velit nolit humilem ac submissam, iustus autem ob benefacta extollitur. Quemadmodum igitur fit in nauigiis, qui vacuam habent nauem, non metuunt piratarum insultum. Non enim veniunt vt conterant nauem nihil vehentem: cæterùm ij qui nauem habent onustam, metuunt piratas. Nam pirata illuc properat, vbi aurum, vbi argentum, vbi lapides precios: Sic & diabolus non facilè persequitur peccatorẽ, sed iustum potius, vbi multæ sunt opes. Quoniam igitur frequenter per arrogantiam insidiatur diabolus, vigilandum est. Quantò maior es, tantò magis submitte teipsum. Quum ascenderis in altum, opus est vt tibi prospicias ne cadas. Quamobrem & Dominus noster dicit: Quum omnia feceritis, dicite: Inutiles serui sumus. Quid efferris animo quum sis homo, cognatus terræ, eiusdem substantiæ cum cinere, tum natura, tum animo, tum actionum delectu? Hodie dies, cras pauper: hodie sanus, cras ægrotus: hodie gaudes, cras doles: hodie in gloria, cras in ignominia: hodie iuuenis, cras senex. Nunquid in rebus humanis consistit, ac non potius omnium præterfluentium cursum imitantur omnia, simul atque apparuerunt, citius nos quàm vmbra relinquunt? Quid igitur cristas erigis homo, fumus & vanitas? Homo enim vanitati similis factus est, veluti fumus dies eius. Exaruit gramen & flos decidit. Hæc dico non vt substantiam deiiciam, sed vt arrogantiam

Pętrus vxorem habuit.

Matth. 8. Philippus vxorem habuit.

Ioan. 2.

Vxor mala corrigenda, aut ferenda.

Iob 2.

Esaias cur de morte Oziæ meminit.

Dan. 3.

Superbia quantum malum.

Exempli.

Similis.

Luc. 18.

In portu naufragium.

Superbia maximè emenda iusto.

Similis.

Luc. 17.

Stabile nihil in rebus humanis.

arrogãtiam refrænem. Alioqui & magna res est homo, A trarunt, sed nominato Aarone cuius vicem vltus est & preciosa res vir misericors. Verùm Ozias quum esset rex cinctus diademate, quoniam erat iustus, elatus est animo, maiore spiritu concepto quàm pro dignitate, ingressus est templum. Et quid dicit Esaias? ingressus est sancta sanctorum, atque volo adolere incensum. Rex quum esset, sacerdotij principatum vsurpat: Volo, inquit, adolere incensum: quia iustus sum. Sed mane intra tuos terminos, alij sunt termini regni, alij termini sacerdotij, hoc regnum illo maius est. Neque enim ex his quæ videntur hic declaratur rex, neque è gemmis illi affixis, neque ex auro quo amictus est, debet æstimari rex. Ille quidem ea quæ sunt in terris sortitus erat administranda, cæterùm sacerdotij ius è supernis descendit: Quæcunque ligaueritis super terram, erunt ligata & in cœlo. Regi ea quæ hic sunt, commissa sunt, mihi cœlestia: mihi quum dico, sacerdotem intelligo. Itaque quum videris sacerdotem indignum, ne traducas sacerdotium. Non enim oportet damnare res, sed eum B qui re bona malè vtitur. Quandoquidem & Iudas proditor fuit, verùm non ob id accusatur ordo apostolicus, sed illius animus: nec crimen est sacerdotij, sed malum animi. Et tu igitur ne sacerdotium vitupereres, sed sacerdotem malè re bona vtentem. Etenim si quis tecum disputet, dicátque: Vidisti illum Christianum, respondeto: at ego non de personis, sed de rebus tibi loquor. Alioqui quot medici facti sunt carnifices, ac venena pro pharmacis dederunt? Non tamen artem vitupero, sed malè vtentem arte. Quot nautæ malè rexerunt nauigia? Verùm non ars nauigandi mala est, sed illorum animus. Si Christianus fuerit improbus, ne incuses professionem ac sacerdotium, sed re bona vtentem malè. Regi corpora commissa sunt, sacerdoti animæ. Rex maculas corporum remittit, sacerdos autem maculas peccatorum. Ille cogit, hic exhortatur. Ille necessitate, hic consilio. Ille habet arma sensibilia, hic arma spiritualia. Ille bellum gerit cum barbaris, mihi bellum est ad- C uersus dæmones. Maior hic principatus, propterea rex caput submittit manui sacerdotis, & vbique in veteri scriptura, sacerdotes inungebant reges. Verùm rex ille sua transiliens septa, modúmque regni transgressus, conatus est aliquid addere, atque ingressus est templum, cum authoritate incensum adolere volens. Quid igitur sacerdos? Non licet tibi Ozia adolere incensum. Vide libertatem, vide mẽtem seruire nesciam, vide linguam cœlos attingentem, vide libertatem incoërcibilem, vide hominis corpus, & angeli mentem: vide humi ingredientem, & in cœlo versantem. Vidisti regem, nec vidisti diadema. Ne mihi dixeris esse regnum, vbi est legum transgressio. Non licet tibi rex adolere incensum, non est fas venire in sancta sanctorum, transcendis septa tua, quæris tibi non concessa, eóque quæ accepisti perdes. Non licet tibi adolere incensum, sed sacerdotibus istud datum est. Non tuum est hoc, sed meum. Num mihi tuam vsurpaui purpuram? Ne vsurpes meum sacerdotium. Non licet tibi adolere incensum, sed tantùm sacerdotibus filiis Aaron. Post multum temporis iam defuncto Aarone hoc accidit. Et quam ob rem non dixit sacerdotibus tantùm, sed & patris mẽtionem fecit? Accidit in illo tempore, vt tale quippiam fieret: Dathan enim, Abiron & Core insurrexerant aduersus Aaron, aperta est terra, ac deuorauit illos: venit ignis è cœlo, & exussit eos. Volens igitur eum commonefacere illius historiæ, quòd olim quoque per vim inuaserint sacerdotium, verùm haudquaquam succubuerit, sed adorta est multitudo, & Deus illam vltus est. Non licet tibi adolere incensum, sed solis sacerdotibus filiis Aaron. Non dixit cogita quid passi sint qui tunc illa pa- D ídque admodum congruenter? Itidem accidit in Zacharia, anima peccarat & lingua vincta est. Hic ille Zacharias qui vocem illam genuit. Sic & iste lepra correptus est. Et egressus est rex, omnibus exemplum factus, purgatúmque est templum, & eiectus est nemine propellente, quúmque sacerdotium sibi vellet sumere, & hoc quod habebat perdidit. Et exiuit è templo. Vetus erat mos omnem leprosum è ciuitate eiicere, nunc verò non idem fit. Quur ita? Nam quum Deus veluti puerorum curam agebat, tum lepra erat corporis. Nunc autem animæ lepra quæritur. Exiuit igitur rex cum lepra, nec tamen eiecerunt eum è ciuitate, diadema illius regiámque dignitatem reueriti: sed consedit in throno rursus legem transgrediens. Quid ergo? Deus irascens

Rex sacerdotis vsurpans dignitatem.

Sacerdotium cœlestis regnum. Matth. 18.

Sacerdotio non detrahendum, ob vitia quorundam.

Similis.

Sacerdotum maior dignitas quàm regis.

Sacerdotis libertas.

Rex absque diademate sacerdos.

Num. 16. & Psal. 105.

Sacerdos nihil aliud quàm monet.

Vltio Dei clemens.

Luc. 2. Baptistæ pater.

Cain vltio.

Genes. 4.

Iudæis interrupit prophetiam. Hæc autem omnia dicta A sunt propter verbum Prophetæ, vt exoluam quod debeo. Ego quod erat mei muneris feci, vos populares metuitis impurum eiicere, reueremini regiam dignitatem, Dei legem violantes. Quid igitur? Deus auersus est ab illis. Non amplius loquor Prophetis vestris, non amplius mitto spiritus gratiam. Et verbum tunc non erat in pretio, nec erat sermo vaticinans. Silet spiritus gratia, non ostensus est Deus, eo quòd sub impuro illo, non erat gratia. Non adueniebat Deus, non apparebat, non visiones exhibebat, non Prophetæ loquebantur quæ debebant: sed perinde quasi dicas, Posthac non misceo tecum sermonem, posthac non loquor tibi: sic Deus videt & irascitur. Non enim vindictam intulit, pœnámque inflixit in ciuitatem mãsuetudine plenam, neque exussit eam, sed quid ait? Non vultis vlcisci vicem meam, nõ colloquor vobiscum. Neque enim non poteram illum eiicere, verùm quod restabat, vobis relictum esse volui. Non vultis? Neque ego colloquor vo- B biscum, neque excito Prophetarum animum. Non agebat in eis spiritus gratia, silentium erat, simultas inter Deum & hominem. Quum igitur ille pòst esset mortuus, simul soluta est & impurorum materia. Ergo vbi Propheta multo tempore desiisset prædicere, illóque silentio soluta fuisset ira Dei, rediit Propheta. Hinc Propheta necessariò designat mortis tempus, dicens: Et factum est anno quo mortuus est Ozias rex, videbam Dominum sedentem in throno excelso & elato. Quum ille mortuus esset, tum vidi Dominum. Nam antea Deum non videbam nobis iratum. Venit mors impuri, & soluit iram. Hanc ob causam quum vbique regum vitam commemoret, hîc mortem dixit Oziæ: Factum est in anno quo mortuus Ozias rex, vidi Dominum sedentem in throno excelso & eleuato. Ac rursus hic contemplare Dei bonitatem. Mortuus est impurus, & Deus reconciliatus est hominibus. Quam ob rem hoc factum est, quum nihil esset benefactorum, sed tantùm il- C le mortuus est? Quoniam humanus est Dominus, nec in talibus agit seuerius, tantùm quærebat, vt exiret impurus. Hæc itaque quum sciamus, arrogantiam abiiciamus, modestiam amplectamur, solitam gloriam reuocemus patri & filio & Spiritui sancto, nunc & semper, & in secula seculorum. Amen.

Prophetarum silentium signum iræ diuinæ.

Esa. 6.

Mortuo impuro reconciliatur Dominus.

Peroratio.

Eiusdem de eisdem Esaiæ verbis, & quòd Ozias iure sit affectus lepra.

Homilia V.

ὀροφὴν ἐπιθεῖναι.

AGE expositioni de Ozia cœptæ, hodie finem imponamus, fastigium sermoni iam addamus, ne quando nos quoque derideamur, quemadmodum euangelicus ille, qui aggressus ædificare turrim, perficere non potuit: ne quis aliquando prætereuntium de no- D bis quoque dicat: Hic homo cœpit ædificare, nec potuit perficere. Verùm quò vobis dilucidiora fiant quæ dicentur, ex his quæ dicta sunt pauca prius repetamus. Id enim pariter & iis qui audierunt memoriæ renouatio, & his qui non audierunt eruditio. Heri igitur diximus quàm fuerit impius Ozias, & quàm vir improbus, & vnde orsus, & quo superbiæ prolapsus sit. Hodie verò dicẽdum erit, quomodo templum ingressus sit, quomodo tentarit adolere incensum, quomodo prohibuerit illum sacerdos, quomodo ille non cesserit, quomodo in se prouocauerit iram Dei, quomodo lepræ obnoxius vitam finierit, & quam ob causam Propheta prætermissis vitæ illius diebus, mortis fecerit mentionem

Luc. 14.

Repetitio vtilis.

Transitio.

A ita loquens: Anno quo mortuus est Ozias rex. Hoc est enim, ob quod totam ab exordio mouimus historiam, sed auscultate diligenter. Quum inualuisset Ozias rex, elatum est cor eius, donec corrumperetur, & iniuriam fecit in Domino Deo suo. Quis iniuriæ modus? Ingressus est, inquit, in templum Domini, vt adoleret incensum super altare thymiamatis. O audaciam! ô impudentiam! Aduersus ipsa sacra adyta sumpsit audaciam, in sancta sanctorum irrupit, qui locus omnibus erat inaccessus, preterquam primario sacerdoti, hunc prophanare conatus est. Tale monstrum est anima in arrogantiam sublata. Semel enim desperata salute nequaquam desinit furere: verùm habenas laxans irrationabilibus cupiditatibus quouis rapitur, nec aliter quàm equus ferociens, vbi frænum ore, sessorem tergo excussit, fertur quouis vento velocius, omnibus obuiis intolerabilis, diffugientibus cunctis, neque quoquam audente cohibere: Sic & anima quæ Dei timorem ipsam refrenantem excussit, vbi rationem habenas moderantem eiecit, ad quæuis malitiæ loca decurrit, donec in exitij barathrum delata, præcipitarit suam ipsius salutem. Quapropter oportet illam refrænare semper, ac pietatis ratione ceu fræno quodam irrationabilem illius impetũ inhibere: quod non fecit Ozias, sed aduersus ipsum omnium supremum principatum, legem transgressus est. Siquidem sacerdotium, principatus est, ipso etiam regno venerabilius ac maius. Ne mihi narres purpuram, neque diadema, neque vestes aureas, vmbræ sunt isthec omnia, vernísque flosculis leuiora. Omnis enim, inquit, gloria flos graminis, etiam si ipsam gloriam regalem dixeris. Ne, inquam, mihi narres ista, sed si vis videre discrimen, quantum absit rex à sacerdote, expende modũ potestatis vtrique traditæ, videbis sacerdotem multò sublimius rege sedentem. Quanquam enim nobis admirandus videtur thronus regius ob gemmas affixas, & aurum quo obcinctus est: tamen rerum terrenarum admonitionem sortitus est, nec vltra potestatem hãc præterea quicquam habet authoritatis. Verùm sacerdoti thronus in cœlis collocatus est, & de cœlestibus negotiis pronunciandi habet authoritatem. Quis hæc dicit? Ipse cœlorum rex: Quæcunque ligaueritis super terrã, erunt ligata & in cœlis: & quæcunque solueritis super terram, erunt soluta & in cœlis. Quid cum hoc honore conferri possit? A terra iudicandi principalem authoritatem sumit cœlum. Nam iudex sedet in terra, Dominus sequitur seruum, & quicquid hic in inferioribus iudicarit, hoc ille in supernis comprobat. Itaque medius stat sacerdos inter Deum & naturam humanam, illinc venientia beneficia ad nos deferens, & nostras petitiones illuc perferens, Dominum iratum reconcilians vtrique naturę, nos qui offendimus eripiens ex illius manibus. Eóque Deus ipsum regale caput sacerdotis manibus subiecit, nos erudiens quòd hic princeps est illo maior. Siquidem id quod minus est, benedictionem accipit ab eo quod præstantius est. Verùm de sacerdotio quantáque sit illius dignitas, alio tempore declarabimus. Interim consideremus quanta sit regis vel tyranni potius iniquitas. Ingressus est in templum Domini, ingressus est & Azarias sacerdos post eum. Non temerè dicebam sacerdotem rege maiorem esse. Neque enim vt regem eiecturus, sed vt profugum & ingratum famulum expulsurus cum austeritate ingressus est, non aliter quàm generosus canis incurrit ad impuram bestiam, vt illam exigat ex ædibus herilibus. Vidisti sacerdotis animum multa fiducia plenum, excelsíque spiritus. Non aspiciebat principatus fastum, non expendebat quanta res esset animum cupiditate temulentum cohibere. Non audiebat illud Salomonis: Minæ regis sicut ira

2. Paralip. 26.

Simile.

Sacerdotium regno sublimius.

Matth. 18.

Sacerdos medius inter Deum & hominem.

Sacerdotis fiducia. Simile.

Prou. 19.

sicut ira leonis, sed sublatis oculis ad verum regem cœ- A lorum, ádque illud tribunal, eásque pœnas considerãs, & his cogitationibus sese muniẽs, impetum fecit in tyrannum. Nouerat enim, nouerat, inquam, certè, quòd comminatio regis similis sit iræ leonis duntaxat iis qui terram spectarent. Verùm homini qui cælum haberet præ oculis, quíque sic induxerat animum, vt vitam citius in ipsis sacrificiis deponeret, quàm sacras leges conspiceret violari, quóuis cane vilior erat ille. Nihil enim eo imbecillius qui diuinas conculcat leges, vt contrà nihil potentius eo qui leges diuinas defendit. Nam qui peccatum committit, seruus est peccati, etiamsi decem millia coronarum habeat in capite. Rursus si quis facit iustitiam, ipso rege regalior est, etiamsi fuerit omnium infimus. Hæc ille præclarus apud sese philosophabatur: adortus est regem. Ingrediamur & nos, si videtur, cum illo, vt videamus quid loquatur regi: licet enim, neque mediocrem adferet vtilitatem, spectare regem à sacerdote redargui. Quid igitur dicit sacerdos? Non licet ti- B bi Ozia adolere incensum Domino. Non appellauit eum regem, neque titulo principatus appellauit, propterea quòd ipse præueniens sese dignitate deiecerat. Vidisti fiduciam sacerdotis, proinde disce & mansuetudinem. Non enim fiducia nobis tantùm opus est in reprehendendo, verum multò magis opus est mansuetudine quàm fiducia. Neminem enim mortalium sic auersantur oderúntque hi qui peccant, atque eum qui parat redarguere; captántque occasionem vt elabantur, cupientes effugere reprehensionem. Necesse est igitur vt eos mansuetudine humanitatéque retineamus. Obiurgator enim non solùm quum vocem promit, verùm etiam quum videtur, grauis est peccantibus: Grauis enim, inquit, nobis est etiam aspectu. Quapropter plurimam mansuetudinem pręstare oportet, eóque nobis sermo propheticus ob oculos posuit, & eum qui peccarat, & eum qui corrigere parabat. Etenim sapientes medici quoties membra putrefacta secturi sunt, aut C lapides in meatibus affixos extracturi, aut aliud aliquod naturæ vitium correcturi, non id faciunt eo qui laborat in angulum abducto, sed eo in mediis foris deposito, conglomeratóque prætereuntium spectaculo, ita demum admouent sectionem. Hoc autem faciunt non quòd velint humanas traducere calamitates, sed vt vnicuique proprię sanitatis commendent curam. Itidem & scriptura facit, vbi quem arripuit peccantium, proponit eum in sublimi suggesto, non in mediis foris, sed in media terra: & posteaquam totius orbis circumsteterit theatrum, tum curationem adhibet, erudiens nos, vt circa propriam salutem cautiores simus. Videamus igitur quo pacto sacerdos tunc illum corrigere sit aggressus. Non dixit, ô impie, ô sceleratissime! omnia subuertisti confudistíque, ad extremam impietatem prorupisti: neque sermonem accusationis in longum produxit, sed quemadmodum hi qui secant, hoc breuiter facere student, celeritate sectionis cruciatus sensum fal- D lentes: Itidem & hic asperitatem obiurgationis paucis verbis constringens, regis iracundiam cohibuit. Quod enim est in his qui laborãt sectio, hoc est in his qui peccant redargutio. Denique præter alia etiam ipsa breuiloquentia declarat nobis humanitatem. Quòd si cupis verborum quoque sectionem videre, & vbi ferrum occultarit audi. Non licet, inquit, tibi adolere incensum Domino, sed solis sacerdotibus filiis Aaron consecratis. Hic inflixit vulnus. Quomodo? Ego dicam: Eo quòd non simpliciter dixit, sacerdotibus: sed addidit, Aaron. Is primus fuit pontifex, similéque facinus illius temporibus quidam ausi sunt. Dathan enim & Chore & Abiron, coniurati aduersus illum cum aliis aliquot,

Timida impietas. Ioan. 8.

2. Paral. 26.

Sacerdos quomodo debeat corripere principem.

Sacerdotis mansuetudo.

Sap. 2.

Simile.

Simile.

Num. 16.

A voluerunt ipsi præripere sacerdotium: sed alios quidem terra dehiscens absorbuit, alios verò cœlitus emissus ignis exussit. Huius ergo historię volens illum commonefacere, mentionem fecit Aaron, qui tunc erat iniuria affectus, vt ad calamitatem eorum qui fecerant iniuriam, huius cogitationem transmitteret. Quanquam nihil iis profectum est, non propter sacerdotem, sed ob regis asperitatem. Quum enim deberet laudare sacerdotem, próque consilio gratias agere: ille, inquit, indignatus est, & vulnus reddidit acerbius. Neque enim perinde mala res est peccatum, atque post peccatum impudentia. Atqui non eodem modo Dauid, sed quomodo? Postquam à Nathan incusatus esset de Bersabee, Peccaui, inquit, Domino. Vidisti cor contritum, vidisti submissam animam, vidisti vt etiam lapsus sanctorum sint egregij. Quemadmodum enim præclara corpora etiam in aduersa valetudine, multa nobis formæ vestigia ostendunt: sic & sanctorum animæ in ipsis B etiam erratis suæ virtutis signa præ se ferunt. Et tamen ille in media regia accusabatur à Propheta multis præsentibus, hic verò intus in adytis nullo teste redargutus est: verùm ne sic quidem tulit increpationem. Quid igitur? insanabilis permansit? Nequaquam, propter Dei humanitatem, quemadmodum de lunatico quum discipuli non valerent eiicere dæmonium, dicit Christus: Adducite mihi eum huc. Sic & hic, quum sacerdos non posset morbum quouis dæmonio sæuiorem nempe peccatum eiicere, ipse Deus laborantem aggreditur: & quid facit? Lepram immittit fronti ipsius. Factum est, inquit, quum ille minaretur sacerdoti, lepra effloruit in fronte eius, iámque exibat sicut hi qui ad mortem abducuntur funem ore gestantes damnationis signum, sic & ille ignominiæ signum in fronte gestans, non carnificibus ipsum trahentibus, sed lepra loco carnificis ipsum præcipitem agente. Ingressus vt sacerdotium vsurparet, etiam regnum perdidit. Ingressus est vt fieret C venerabilior, & factus est execrabilior. Nam quouis homine priuato posthac erat execrabilior: adeò res est mala non manerę intra fines nobis à Deo præscriptos, siue honoris, siue cognitionis res fuerit. Nónne vides hoc mare quàm est ob violentiam intolerabile, quantis insurgat vndis, attamen posteaquam vehemẽter insurrexit, multóque cum tumore progressum est, vbi venerit ad terminum ipsi à Deo præscriptum, fluctibus in spumam solutis, in sese redit. Et tamen quid arena possit esse infirmius? verum non illa est quæ prohibet, sed Dei metus terminum posuit. Quòd si hoc exemplum non te reuocat ad moderationem, quæ Oziæ acciderunt erudiant te, quæ nunc à nobis dicta sunt. Verùm quoniam iram Dei vidimus, dignámque vltionem, age & humanitatem eius multámque ęquitatem commonstremus. Neque enim ea tantùm dicenda sunt, quæ pertinent ad iram, verùm etiam quæ ad moderationem, vt neque in desperationem coniiciamus auditores, neque D in socordiam. Sic & Paulus facit, ex vtraque temperans admonitionem, hunc in modum loquens: Vide igitur bonitatem ac seueritatem Dei, quò simul & terrore & bona spe excitet eum qui lapsus est. Vidisti seueritatem Dei, vide & bonitatem. Quomodo igitur videbimus bonitatem? Si cognouerimus qua re dignus fuerit Ozias. Quibus igitur erat dignus? vt simul atque intra sacrorum vestibulum tanta cum impudentia irrupisset, mille fulminis ictibus, extremo supplicio cruciatúque afficeretur. Quandoquidem illi qui hæc primùm sunt ausi hanc dedere pœnam, videlicet Dathan, Chore, & Abiron, multò magis hunc ad eum modum puniri oportuit, qui ne illorum quidem calamitatibus fuerit castigatus. Vtrùm hoc nõ fecit Deus, sed priùs illi sermo-

Impœnitens animus.

2. Reg. 12.

Peccata iustorum cedunt in bonum.

Matt. 17.

Vindicta mansuetudine temperata.

Rom. 11.

Num. 16.

Monitio Christiana.

nes admouit per sacerdotem, multa plenos humanita- A
te: quódque Christus adhortatus est, vt facerent homines quoties inuicem peccauerint, hoc Deus fecit erga hominem. Quoties enim, inquit, peccauerit in te frater tuus, abi, argue eum inter te & ipsum solum. Sic & regem hunc redarguit Deus. Et Christus quidem dicit: Si te non audierit, sit tibi velut ethnicus & publicanus. At Deus humanitate proprias supergrediens leges, nec sic quidem illum resecuit, nec audire nolentem, indignātémque deiecit, sed iterum aggreditur castigátque, modo correctionem habente potius quàm vltionem. Neque enim fulmen vibrauit è sublimi, neque exussit impudens caput, sed tātùm lepra castigauit. Atque quæ Oziæ quidem acciderunt, sic habent. Ego verò si vnum quiddam adhuc addidero, dicendi finem faciam. Quid autem hoc est? Quod pridem ab initio quærebamus, quamobrem in rebus externis ínque prophetiis, quum omnes soleant designare tempora, quibus reges vixerint, hic eo prætermisso tempus sumat quo mortuus sit B Ozias, ad hunc loquens modum: Et factum est anno quo mortuus est Ozias rex. Et tamen poterat regis tempus exprimere, quemadmodum omnibus Prophetis mos erat. Verùm id non fecit. Quam ob causam igitur non fecit? Mos erat vetus leprosum è ciuitate expellere, vt & hi qui in ciuitate viuebant melius haberent, & ipse leprosus non obiiceretur promptis ad infe-rendam contumeliam, scommatum ac derisionis occasio: sed vt extra ciuitatem commorans, solitudinem veli loco haberet obtentam aduersus iniuriam calamitatis. Hoc & regem hunc perpeti oportuit post lepram, sed non perpessus est, his qui in ciuitate erant illum ob principatum reuerentibus, verùm manebat domi suæ clanculum. Hoc ad iracundiam prouocauit Deum, hoc prophetiam inhibuit, quódque tempore Heli factum est, verbum pretiosum erat, nec erat visio præcipiens. Tu verò mihi hic quoque considera Dei humanitatem. Non enim subuertit ciuitatem, neque perdidit inhabi- C tantes, sed quod amici faciunt erga æquales amicos, quoties habent aliquid quod meritò expostulent, obiter silentio ferunt, expectantes: hoc & Deus erga gentem fecit maiore pœna supplicióque dignam. Nam ego quidem, inquit, cieci illum è templo, vos autem ne è ciuitate quidem: ego illum victum lepra è rege priuatum reddidi, vos autem ne sic quidem superastis, sed à me condemnatum non sustinuistis è ciuitate propellere: & tamen fortassis factum hoc rex placidè laturus erat. Sed nequaquam funditus ciuitatē subuertit, quum videret eum extra præscriptos fines demigrare iussum, commorari in ciuitate. Verùm Deus hoc non fecit, Deus enim erat, non homo. Vbi verò finita est huius vita, simul & iram aduersus illos deposuit, ac rursus ad eos rediit. Tu verò ex reconciliationis modo considera Dei humanitatem. Nam si Deus expendisset iustitiæ rationem, ne tum quidem reconciliari debuit. Quam ob causam? Quia non illorum erat rectè factum quòd D eiectus est Ozias. Neque enim illi arreptum abegerant, sed mors naturæ lege superueniens, eum tunc è ciuitate eiecit. Verum non huc vsque Deus minutias excutit erga nos, sed tantùm hoc quærit, speciem modúmque reconciliationis erga nos. Proinde super his omnibus gratias agamus illi, glorificemus illius humanitatem, qua nos omnes dignos haberi contingat, gratia & misericordia vnigeniti filij eius Domini nostri Iesu Christi, cui cum patre gloria, honor simul cum Spiritu sancto, nunc & semper, & in secula seculorum. Amen.

Matth. 18.

Ibidem.

Esa. 6.

De eo quod scriptum est in Esaia Propheta cap. 1x. Potestatis & pacis eius non erit finis, homilia.

INCERTO INTERPRETE.

CHRISTVS vnam cum patre habens substantiam & essentiam, connexa sibimet ipsi pietas, virtus, & saluatio: via, veritas, & vita: leo, agnus, & petra declarata est à Prophetis: quia antea viderunt futura, & quasi præterita demonstrabant, & præsentia pro futuris canebant. Aperiebatur enim eis secretum verbi, vt agnoscerent reuelationem trini temporis, id est præteriti, præsentis, & futuri: vt exinde manifestaretur, quia non ipsi loquebantur, sed Deus per ipsos loquebatur. Nam modò cùm cātaremus hos versiculos in vna modulatione, quid dicebamus? Potestatis eius non erit finis. Hoc dixit Propheta, quod perfecit in aduentu suo Dominus Prophetarum. Potestates eius audite. Quanta fuit possibilitas, vt miraculis variis ac diuersis repleret totum mundum ore euangelico. Quæ miracula, si ad singula annalibus libris scriberentur, puto ne ipsum mundum capere eos qui scribendi erant libros: tamen pauca dicamus de potestate eius. Natus est, quia voluit: potestate animam suam posuit, potestate eam assumpsit, potestate passus est, potestate medicus phreneticos tolerauit: potestate cæcos, claudos, mutos, aridos, ab spiritu immundo captiuos curauit, non accipiens ab aliquo, sed sua potestate perfecit. Potestatis & pacis eius non erit finis. Quantam pacem monstrauit nobis, vt ipsam principalem hæreditatem donaret nobis, dicens: Pacem meam do vobis, pacem meam relinquo vobis. Quam pacem potuit meliorem donare, Ioan. 14. quàm vt carnem spiritui subiicere discerемus? Quam pacem potuit donare, nisi vt ij qui eramus inimici Dei, & longè positi, per ipsum recōciliaret nos patri? Quam pacem potuit dare, nisi vt ex populo Iudæorum inimicorum, & crucifixorum eius applicaret fidei suæ, & gentes æquè sociaret sibi, vt faceret vtraque vnum, & populum pacificaret inimicum sibi, & nobis gratiam donaret confirmatis sibi? Potestatis & pacis eius ergo non erit finis, quia hodie cum patre æquè operatur, vsque in finem seculi. Sedet super thronum Dauid, quasi Psal. 111. homo perfectus rex Iudæorum. Et verè rex est, hodiéque Iudæorum, id est circumcisorum, qui spiritu, non litera, cuius laus non ex hominibus, sed ex Deo: in circumcisione cordis, non corporis. Rex est, quia sedet super sedem Dauid patris sui, hoc est secundùm carnem, demonstrante Apostolo, qui dixit, Paulus seruus Chri- Rom. 1. sti Iesu, vocatus Apostolus, segregatus in Euangelium Dei, quod antè promiserat per Prophetas suos in scripturis sanctis de filio suo, qui factus est ei ex semine Dauid secundum carnem. Sedet super sedem patris sui. Quid est, Sedet, nisi manet & permanet? Quia quamuis ecclesia cōfiteatur esse filium Dei, Dominum nostrum Iesum Christum: tamen quia creditur corde ad iustitiam, ore autem confessio fit in salutem: etiam ex semine Dauid natum secundum carnem confitetur, hoc est, sedet super sedem Dauid patris sui. Semper eum confitetur ecclesia natum ex virgine Maria, crucifixum sub Pontio Pilato, sepultum, resurgentem, in cœlis ascendentem. Ergo hoc quod confitetur ecclesia, quasi sedes Dauid est. Confiteatur ergo ecclesia omnia opera eius, vt omnes sancti eius benedicant eum. Conseruet rex milites suos, præliatores suos, perducat ad victoriam, ad palmam supernæ vocationis suæ. Confirmet quos initiauit, perficiat quos de vetusta vita seperauit, coronet quos gubernando perduxit. Non ergo adhuc pigri in tanti sapientis domo inueniamur, sed quasi exerti & succincti

succincti ambulando proficiamus in via vitæ. Et quod A accepimus, conseruemus: vt coronet in nobis Deus, non merita nostra, sed dona sua. Amen.

De eo quod scriptum est in Esaia Propheta, cap. XLII. Cantate Domino canticum nouum, laus eius in extremis terræ, homilia.

INCERTO INTERPRETE.

VITA innouata, correcta anima spiritu feruens, ab omni torpore & praua cogitatione separata, semper cantat, vt modò cantauimus, canticum nouum. Nouum canticum non in lingua tantùm constat, sed in incorrepta vita. Cùm enim immutatus homo in melius fuerit, cantat canticum nouum: cum verò in vetustate permanserit, canticum nouum in lingua habet, in corde non habet. Et vbi non est vna lingua, & vna conscientia, deprauata dicitur vita. Puritatem Deus nunquam B despicit, simplicitatem à se non abiicit: de se cogitantem semper munerat, sapientia replet, bonitate dilatat, fama conseruat, ad se perducit. Hæc vita verè est dicenda vita, quæ mortem nunquam inueniet, ad pœnam non accedet. Cantemus ergo canticum nouum non lingua tantùm, sed vt dixi, sancta vita. Laus eius (ita sequitur versiculus) ab extremis terræ. Vbi non prædicatur Christus, vbi non clamat veritas, vbi non salus cucurrit, vbi non populus peculiaris ad eius Deum accessit? Deus qui voluit in omnem terram exire sonum suum, & facere præstolatores suos seruos, vtentes præsenti vita & transitoria. Scit enim Deus, qui sunt eius: no- 2.Tim.2. uit qui in illo confidunt, qui toto ardore ad eum accedunt, qui in proposito perseuerant, qui sanctitati student, qui calcant delectationes & cupiditates mundi, qui carnis affectus comprimunt, qui in omnibus suggestionibus manu cordis repugnant, qui in visceribus pietatis semper grauidantur: hi tales cultores Dei sunt, prę- C dicatores apostolorum, imitatores pedissequi beatitudinis. Laus ergo eius ab extremis terræ. Quæ sunt extrema terræ? Possunt & in nobis esse extrema terræ. Extrema terræ sunt in nobis, quando vita nostra finitur, & iam terra carnis nostræ non seminatur verbo, non corrigitur admonitione, sed quomodo peruenit, ita iudicatur; ibi ergo erit laus ab extremis terræ, quia cùm consummauerit homo, tunc incipit. Consummauit vitam temporalem, incipit æternam mereri. Ergo ibi erit laus, vbi extrema terræ, vbi extrema vitæ nostræ. Ibi est ergo laus. Qualis erit illa laus, qualis erit illa lętitia, quāta iucunditas, quanta exultatio? Audite qui non scitis, Matth. 25. gaudete qui scitis, quando dicturus est sanctis, Intrate in gaudium Domini vestri. Quando habent repudiari Ibidem. impij, quibus dicturus est, Discedite à me, non noui vos: Ite in ignem æternum. Ista est ergo salus ab extremis terræ, bene viuentibus. Quia in memoria æterna e- Psal. 111. rit iustus, ab auditu malo non timebit. Quod est auditū D malum? vt modò dixi, Ite in ignem æternum. Malum auditum auertat ab auribus sanctis, auertat Deus à cultoribus suis, illa condonet quę promisit. Illam repręsentet, in quam credidimus, vt dicatur nobis pro beata vi- Matth. 25. ta in illa beatitudine, Euge serue bone & fidelis: custodisti cor à cogitatione maligna, quieuisti ab opere nephario, iam post laborem requiesce ab operibus, intra in gaudium Domini tui. Præstet Deus suis, qui hoc audiunt, vt imitentur, vt delectentur, vt tantum ardorem sancti patiantur. Nullus negligat vitam, cùm potest viuere in vita. Videte quid cantauimus. Cāticum nouum cantauimus, à vetustate iam recessimus. Quem enim fructum habuimus tunc, in quo nunc erubescimus?

Nunc autem liberati à peccato, serui autem facti Deo habemus fructum nostrum in sanctificatione, finem verò vitam æternam. Stipendium peccati, mors. Time- Rom. 6. te, compungimini, corrigite, redite prævaricatores ad cor, scitote quoniam ipse est Deus. Vacate, & cognoscite. Vacate à malis cogitationibus: cognoscite, quia non vult mortem morientis, tantùm vt reuertatur, & Ezech. 18. viuat. Sufficiat diei malitia sua. Peccasti, quiesce, ne adiicias vltrà: & de cætero deprecare Dominum, vt auertat iram suam à te. Currat populus vocatus, conuertatur populus in disciplinam, vt sit vnus grex, & vnus pastor. Vos autem genus electum, regale sacerdotium, Matth. 6. gens sancta, populus acquisitionis. Videte quid estis, vi- Ioan. 10. dete quid eritis. Estis modò filij ecclesiæ, estis modò 1.Pet. 2. membra Christi, estis modò in agone seculi pugnantes, cum capite vestro gaudentes: ibi victores, ibi triumphatores, ibi palmam supernæ vocationis accipientes, nullus victus muneretur, nullus victus audet petere retributionem. Non habet hic victus dicere in illa vita æterna vbi ventura est omnis pia anima: Bonum cer- 1.Tim 4. tamen certaui, cursum consummaui, fidem seruaui: de cætero repósita est mihi corona iustitiæ, quam reddet mihi Dominus in illa die iustus iudex: non tantum autem mihi, sed & omnibus qui diligunt manifestationem eius. Videte quantus erat iste, qui hoc dicebat, quantum præsumebat, quantum de suis viribus nihil sperabat, nihil sentiebat. Nam qui dixit, Bonum certamen certaui, alibi agnoscens fragilitatem suam quid clamauit? Gratias Deo, qui præstitit mihi certamen per Dominum nostrum Iesum Christum. Qui dixit, cur- Rom. 9. sum consummaui: in alia epistola quid dixit, gratiam Dei in se agnoscens? Neque volentis, neque currentis, sed miserentis est Dei. Qui dixit, fidem seruaui: in alio loco epistolæ suæ quid dixit? Misericordiam consecu- 1.Tim.1. tus sum, vt fidelis essem. Ecce quomodo exhortatur perfectos, & reuocat superbos, ne sua superbia non ambulent in via arcta & angusta, humili & secura, reddens eliquatos ciues, & mittens per fluuium Dei, id est per generationem religionis. Et iste fluuius quid facit? Flu- Psal. 45. minis impetus lætificat ciuitatem. Ibi currat omnis, qui non claudicat: ibi perseueret omnis qui de Deo bene sentit in bonitate, & cantet canticum nouum, vt perseuerans vsque ad finem saluus, laus eius sit in extremis terræ. Quanta Dominus donauit, quanta potuimus, quantum subministratum est, tanta diximus, & non tacuimus. Et nunc currite boni, pij, fideles: nolite negligere quod estis, vt perueniatis ad illam lætitiam sempiternam, quod nondum estis, vt spes vestra repræsentet vobis rem vestram. Quæ est res vestra? chorus angelicus, vbi coronatur omnis qui ibi applicatur. Hîc cantate, hîc proficite, hîc perficimini, vt ibi exultetis cum salute. Amen.

De eo quod scriptum est in Esaia Propheta cap. LXII. (de aduentu Domini.) Gaude Sion, ecce rex tuus venit, homilia.

INCERTO INTERPRETE.

QVONIAM tempus venit, vt de aduentu & incarnatione Domini loquamur sanctæ charitati vestræ: ideo tacendum non est diebus his. Hoc agit ecclesia voce prophetica de aduentu eius futuro, inde lectiones & Psalmi proferuntur in aures audientium. Et quia hos versiculos cantauimus, de quibus tractaturi sumus: intenti ergo estote, vt fundamentum fidei maneat in vobis. Agebantur à spiritu sancto Prophetæ, præcones saluatoris nostri, vt agnosceremus Dominum præ-

ſcium eſſe futurorum,vt nihil vetuſtum apud ipſum,nec A
aliquid nouitatis : ſed totum ſempiternum, æternitate
plenum,nec initium habens,nec finem:cantabamus er-
go, Gaude Sion. Hoc gaudium non eſt riſus oris, vo-
cis, atque buccarum, ſed gaudium cordis : de quo gau-
Luc.2. dio clamabat euangeliſta, dicens : Annunciabo vobis
gaudium magnum,quod erit omni populo : quia natus
eſt nobis hodie ſaluator,qui eſt Chriſtus dominus: Hoc
gaudium non eſt temporale, ſed æternum. Quale gau-
dium?vt ſciret mundus quod non nouerat,miracula, ſi-
gna, & prodigia virtutum : & mortui reſurgerent,cæci
viderent, claudi ambularent, muti loquerentur, ſurdi
audirent,aridi ſanitatem acciperent,paralytici curaren-
tur : & cætera miracula, quæ longum eſt enarrare : hoc
quod etiam ipſi optimè noſtis,qui legiſtis, & in lectio-
nibus diuinis agnouiſtis. Gaudium hoc prędicat omnis
eccleſia cum magna lætitia & exultatione. Nec enim &
nobis gaudium ſempiternum non generatur, quoties
ſuperamus impugnationes carnis noſtræ. Conuenitur B
hoc caſtellum quod dicitur Sion, vt gaudeat. Sion e-
nim(ſicut ij,qui eruditiſſimi fuerunt ante nos, expoſue-
rũt nobis)ſpeculatio dicitur. Quoties oculis cordis ſpe-
culamur domum illam, quæ initium non habet, nec fi-
nem. Ergo gaudeat Sion,id eſt mens noſtra, ſpeculans
futura bona, reſpuens à ſe mala. Subſequitur verſicu-
lus,dicens:Ecce veniet habitator in te. Quis eſt iſte ha-
bitator, niſi qui nos habere voluit, & ſibi congregare,
peculiarémque populum cõfirmare? Iſte habitator ipſe
2.Cor.6. eſt,de quo alio loco cecinit propheta,dicens:Quoniam
deambulabo & inhabitabo in eis, & ero illorum Deus,
& ipſi mihi erunt populus. Iſte habitator cùm poſſede-
rit omnia interiora noſtra, aget omnia ſancta in nobis,
perfecta,irreprehenſibilia. Iſte ergo habitator poſſideat
quos redemit, perficiat quos inchoauit, perducat quos
Matth.5. de terra Babylonica eiecit. Ergo iſte habitator noſter
requieſcit in nobis,glorificatur in medio noſtrum,cùm
viderint homines bona noſtra opera,& glorificarint pa- C
trem noſtrum qui eſt in cœlis. Cuius facti ſumus filij,
non pro obſequiis noſtris,aut meritis, non pro bona a-
ctione,quam non fecimus : ſed pro eius miſericordia &
libertatem accepimus,& in adoptionem filiorum annu-
merati ſumus. Ergo taliter glorificatur Deus in medio
noſtri: quando in affectu charitatis proficimus, & faci-
mus quę pręcepit, & perſiſtimus in eis quę iuſſit,glorifi-
catur in medio noſtri.. Subſequitur & dicit, Quia do-
minus miſit me ad te.Nũc cognoſcimus, quia dominus
miſſus eſt ad nos redẽptor,vita & ſalus, pietas & gratui-
ta gratia. Et quando nos videmus è limo terræ erigi ad
cœleſtia præmia,gaudeat cor credentiũ & lætetur:quæ-
rat dominũ,vt non mortua,ſed ſicut viua anima noſtra.
Pro iis donis domino quid retribuemus, niſi tãtum de-
poſita ceruice,ſubiecto collo pectus tundamus,dicentes
Luc.18. quod dixit publicanus,Deus propitius eſto mihi pecca-
tori?Qui ſe proficere ſcit,non ſuperbiat: qui verò agno-
ſcit ſe non proficere,ſed à bonis deficere,tantùm corri- D
gat, & non deſperet : quia Deus noſter & perfectos vi-
det,& imperfectos:Perfectos adducat ad ſe,& imperfe-
ctos corrigat, & faciat perfectos. Quia ita ei vox pro-
Pſal.138. phetica clamitat in quodã ſacro pſalmo,dicẽs:Imperfe-
ctum meum viderunt oculi tui.Et quia pietate ſua perfi-
cit & imperfecta, ſubſequitur dicens, Et in libro tuo o-
mnes ſcribẽtur.Exultate de tantis muneribus eius,gau-
dete de tantis bonis eius:nõ vobis aſſignetis bona, quæ
ab eo accepiſtis, ne perdatis quod habetis: ſed ſcitote
quia nihil habetis quod non accepiſtis : & ſi accepiſtis,
nolite gloriari quaſi non acceperitis, vt ea quæ accepi-
ſtis conſeruentur in vobis, & quæ minus habetis de bo-
nis,perficiantur in vobis. Amen.

Sermo Diui Ioannis Chryſoſtomi de Hieremia Propheta,

INCERTO INTERPRETE.

MAGNVM Hieremiæ ſanctiſſimi meritum,
magnum in eum collatum eſt diuinitus
donum. Magnum, inquam, Hieremiæ
eſt meritum, qui antè promeretur, quàm
naſcitur : antè ſanctificatur, quàm eda-
tur: antè propheta conſtituitur, quàm mundi exor-
dio potiatur. Dicuntur eius merita, & ab eo necdum
exercentur officia: dona narrantur, nec tamen dono-
rum cauſæ tractantur : promotio dicitur, & necdum
promotionis negocium aperitur. Noli, inquit domi- Hier.1.
nus, putare Hieremia, quòd hodie te prophetam con-
ſtituo : aut nunc primùm, ad iſtam gentem corrigen-
dam præmitto. Olim enim, olim mihi probatus ac no-
tus es, olim conſecratus ac dignus, olim propheta
gentibus inſtitutus.Te mihi apertum, te idoneum præ-
B ſcientia ipſa monſtrauit: tibi propheta Dei præſagium
& fiduciam prædicandi attribuit. Per te,prophetiæ of-
ficia, & meæ diſpoſitionis nuncia, perferri ad illos in-
ſtitui. Te tamen nemo deterreat, nemo tibi formidi-
nem vanam immittat. Inter me & ipſos tu eris medius,
qui iuſſa perferas, præcepta oſtendas, mandata edicas,
nec poteris reticere, quæ loquor: Neque enim ſilen-
tio poſſis adferre ſalutem. Quid eſt,inquit, dominator
domine? Cur minori mihi tam oneroſum pondus im-
ponis? Cur ad corrigendum populum, ætatem paruu-
lam dirigis? Cur prophetandi mihi tantam credis pro-
uinciam?Ego enim, nec ad exequendum idoneus ſum, Hier.1.
quia ætate premor, ſermone impedior, officio terreor.
Noli,inquit dominus,dicere,quia iunior ego ſum.Hoc
enim per te fieri volui, hoc per te impleri præcepi, vt
iunior ſenes, & ineloquens eloquentes obiurges. Te
mihi dignum, meritum, non ætas conſtituit. Te ido-
neum ſanctitas, non qualitas ſermonis aſſeruit. Apud
C me enim non ætas iunior impeditur, aut ſenior collau-
datur : ſed actus, & vita, & morum dignitas commen-
datur. In te, quod amo,in alio non inuenio. Eloquen-
tes plurimos video, ſed probos inuenire non poſſum.
Senes innumeros cerno, ſed degeneres omnes aſpi-
cio. Quare te ad gentes & populos mittam, vt corri-
gantur praui, digreſſi redeant, contemptores obau-
diant. Nec aliud poteris velle, quàm volo: quia pro-
pterea dilectus es, dum efficis, quod exopto. Proce-
dit Hieremias ad populum : iuſſa domini conſtanter e-
dicens. Loquitur ad plebem, aggreditur omnes, Dei
verba inſinuat. Hæc, inquit, dicit dominus. Quod in- Ibid.2.
uenerunt patres veſtri in me delictum, quia receſſerunt
à me? Proh dolor, dominus cum contemnentibus fa-
bulatur. Vult enim inter ipſos & ſe iudicium celebra-
ri, vult offenſionis authorem detegi, vult delicti cau-
ſam & contemptus materiam denudari. Cur me ſacri-
lega mente deſeritis? Si vobis nunquam contraria in-
D tuli,ſi proſpera denegaui,ſi vos in aliquo deſerendo of-
fendi, narrate. Si verò cuncta præſtiti, quæ optatis,
nec vnquam vobis aut ſolatia abſtuli, aut beneficia de-
negaui: vos denique ipſi, cur bonis mala rependitis?
Quare vos in proſperis læſi? Quare muneribus offendi?
Quare beneficiis deſertores exhibui? Cur beneficiis
contraria irrogatis? Aut nunquid, vt ſeruiatis, no-
cendum eſt: aut vt reuertamini, vindicandum eſt?Pu-
to enim, melius ſpontè quàm coacti ſeruitis. Melius
ſiquidem illæſos benignitas corrigit, quàm læſos cen-
ſura conuertit. Melius vos vtilia reuocant, quàm pœ-
næ diſcruciant. Propter vos, Ægyptios preſſi, Pha-
raonem deleui, Amorrhæos extinxi, in terram vos re-
preſſionis induxi. Deos ſuos gentes nunquam deſe-
runt,

runt, nunquam immutant, nunquam in alienos cultus A
tranſiliunt. Quod natio quæque colere inſtituit, hoc
formidat,hoc tremit,hoc inſtanter defendit,hoc vene-
ratur ac ſuſpicit. Perſeuerat colere, quod colit: ne mu-
tato ritu erraſſe dicatur,dum quod coluerat,deſerit. Il-
le ſuum defendit errorem, & tu tuam Iſraël non ita
vendicas veritatem? Ille perſeuerat in falſo, & tu non
perſeueras in vero? Ille figmentum veneratur & colit,
tu Deum auerſaris ac deſpicis? Ille ſua caſtra defendit,
tu tantum imperatorem offendis, dum deſeris? Proh
nefas,figmentum nihil præſtat,& colitur: Deus cuncta
largitur, & à prophano populo declinatur. Si tibi Iſ-
raël, ita quiſpiam ex ipſis diceret,ego ſemper quod co-
lui,colo : quod defendi,defendo : quod venerari inſti-
tui, nunquam deſtruo. Cur tu deſeris tua? cur exem-
pla non ſequeris mea, vt ita tua retinere contendas, vt
me mea conſpicis retinere?Aut cur quem colebas Do-
minum, deſeris, cùm me figmentum, nunquam de-
ſeruiſſe conſpexeris? Aut quare non poteris meo pro- B
uocari exemplo, cùm tuo ego debuerim prouocari?
Quam defenſionem ſalutis poteris obtendere, quam
vindicationem poteris inuenire, qui nec aliena oppri-
mis,nec tua defendis, nec reos redarguis, nec te inno-
centem oſtendis? reuertere, quæſo : reuertere ad Do-
minum. Reuertere, inquam, ad Deum: quia præter
illum inuenire non poteris alium. Reuertere ad eum,
quem indignè offenderas. Reuertere ad eum,quẽ cru-
deliter deſerebas. Reuertere ad eũ, qui idcirco cauſam
proponit,vt purget: qui idcirco obiurgat, vt ſaluet:qui
idcirco antè præſtruit, ne condemnet,dicendo : Quod
Hier.2. inuenerunt patres veſtri in me delictum, quia receſſe-
runt à me? O veneranda pietas Dei, ô deteſtanda con-
tumacia populi! Dicite, inquit Dominus, quid pecca-
uerim, quídve deliquerim, cur à vobis contemnar ac
deſerar: cur poſt beneficia talia non agnoſcar, nec poſt
innumera dona à vobis vniuerſis attendar. Aut meam
culpam edicite, aut contemptus pœnas exoluite, aut C
me vobis in aliquo defuiſſe monſtrate,aut vos mihi pa-
ruiſſe oſtendite. Quid agis homo, quid angeris? Quid
reſpondere poteris, qui incuſaris? Prouocaris à Deo,
qui ſuæ offenſæ à te cauſas expoſcit: qui tui contem-
ptus rationes exquirit: qui te ſua beneficia duxiſſe in
irritum recognoſcit. Quia de ipſo non habes, quod
queraris: de te iam iudica,quod mereris. Confitere er-
go,confitere quod verum eſt: & Dominum in ſuo prę-
ſtito non ceſſaſſe, & te indignè ipſum ac ſacrilegè con-
tempſiſſe. Confeſſio criminis, venia eſt contemptoris.
Citò flectitur, vt ignoſcat: quia ad hoc improperat, vt
non defendas. Non te Deus contemnit, ſi redeas, etſi
tu contempſeras,cùm abibas.Non te deſpicit reuerten-
tem,qui aliquando horruit deſertorem:tuos non aſper-
nabitur reditus,qui vt redeat,ſuos demonſtrat affectus.
Reuertimini, inquit, ad me, & ego reuertar ad vos. Et
Malac.3. iterum: Nolo mortem peccatoris, tantùm reuertatur,
Ezech.18. & viuat. Cupit ignoſcere, deſiderat miſereri deſerto- D
ris: præuenit preces, dum ipſe hortatur, vt homo, qui
deſeruerit,reuertatur. Deſertores deſertus inuitat,con-
temnentes reuocat.Offenſus ſe reis ingerit,vt ignoſcat:
Quare deſertor redeat,contemptor ſeruiat, fidem fide-
lis exhibeat,vt deſertori indulgentiam, & contempto-
ri veniam, & fideli gloriam cœleſtis tribuat imperator.

De tribus pueris, homilia.

INCERTO INTERPRETE.

TRIVM puerorum ſermo tractabitur,quo-
rum fides,quali laude intonet gloriæ,ſalu-
tis flammæ teſtantur.Ecce in tribus pueris
non anni faciunt ſapientiam, non mem-
bra colligunt vires, habentes ſcilicet ta-
lem in ſacrario pectoris fortitudinem, quam armatus
rex exhorruit, & ignis expauit:quorum infantiam fidei
conſtantia glorioſam decurſa libri paginula paucis ex-
ponam. *Anno octauodecimo Nabuchodonoſor fecit imagi-* Dan.3.
nem auream, altam cubitis ſexaginta, & latam cubitis ſex,
& ſtatuit eam in regione Babylonis. Singula exponenda
ſunt ſingulis reſpondendo : poſtea ad fortiora venia-
mus. Fecit,inquit, imaginem auream. Qualis Deus no-
uo honore monſtretur, quem abſtruſa metalla genera-
runt? Quid ergo dicemus? Durus foſſor ſudauit, pal-
B luit, laborauit, ne minus fortia cupidus Deus membra
ſuſciperet. Alta, inquit, cubitis ſexaginta. Hæc verò o-
mnia ridiculis tranſigenda. Et ſtabat in conſpectu ima-
ginis præco fortiter clamans, Qualis Deus : qui vt di-
ſci poſſit, publicè præconatur, & tanquam nouæ reli-
gionis indicium. Aureus poſtea ponitur, quem cultum
fore Gentibus monſtrat inſanus vates, quem contre-
menda ſpecies delectet, aut terreat. In fornacem ligna
iniiciuntur interea,quaſi ad conſumenda corpora con-
temptorum : creſcit captiuis conſtantia, & amplius fu-
rit tyrannus, cùm de gloria plus miratur. Pueri ergo
iactantur in flammam, ibat circa innocuos pedes no-
uo libramine temperatus artifex ignis, & tot circum-
uolans paſtus, ſola conſumere vincula laborauit : circa
damnatos ſuos innocens pœna blanditur. Et ſtans A-
zarias precatus eſt, & aperiens os ſuum in medio ignis,
dixit:Benedictus es Domine Deus patrum noſtrorum. Ibidem.
Et aperuit os ſuum.Non audet ignis inuocantis Domi-
C num fauces irrumpere,nec nubilo ductu vaporans elo-
quentis ora conturbat : innocentis oratione prolata, &
quaſi facto impetu ſermonis, tremula flamma ſubduci-
tur. Et diffundebatur, inquit, flamma ſuper fornacem Ibidem.
cubitis ſexaginta & nouem. O Dei potẽtia clariùs luce
monſtrata.Furatur paſtus alienos incendium,nam con-
ſumpſit quos propè inuenit,quia ieiunat in ſuis. Cuſto-
diam ſuam vehementer horreſcens, ne iam faciat vel i-
pſo fumo ſanctis quos tuetur iniuriam, foris tãtùm du-
cit vrere. Bene conſtanti vindicta innocentia defendi-
tur,liberantur incluſi, & pereunt ſpectatores. Mira ete-
nim ratione vis horrida commutatur in ſolo loco : vbi
incenditur, illic refrigerat, aut tepeſcit, vt eodem loco
ſcriptura teſtatur. Angelus autẽ Domini ſimul deſcen-
dit cum illis,qui erant in fornace cum Azaria,& diſcuſ-
ſit flammam ignis de fornace, & fecit medium forna-
cis,vt ſpiritum roris ſibilantem. Incedebant ergo pueri
per medium fornacis cum angelo, & murmure fugiti-
D uo replicabatur incẽdium, ac velut amicus ignis ſanctis
viris præbebat obſequiũ. Rex autẽ cùm audiret eos be-
nedicentes,& laudãtes Dominũ,miratus eſt,& ſurrexit
in feſtinatione,& dixit principibus ſuis:Nónne tres vi- Ibidem.
ros miſimus in medio ignis vinctos? Ecce video viros
quatuor ſolutos,& ambulãtes in medio ignis, & corru-
ptio nulla eſt in eis,& aſpectus quarti ſimilis eſt filio Dei.
Ecce,inquit,video viros quatuor. Exclude ſi potes ad-
huc demẽs eum,qui creſcit ad numerũ. Nõ poteris iam
tuos finire damnatos,qui ſoli eſſe nõ poſſunt : mala tibi
ratione creuit quæſtio,fortior eſt quem claudis. O qui-
bus te incorrupta fides triumphis extendis. Adeſt tibi
amica maieſtas,vt innocentia liberetur.Patitur ſe Deus
cum pueris in ſupplicio numerari, & poteſt Dominum

videre sacrilegus, sed non permittitur nosse, vt crescat gloria puerorum: insana enim mens in suis flammis parum crederet fortasse, si talem nō disceret defensorem. Tunc exiit rex ad ostium fornacis ignis ardentis, nec cùm propè fuerit positus, flamma contingitur. Necessariò enim ab ipso igne cognoscitur, quia Dominum cœperit confiteri pro hoc, & dixit: Benedictus Deus Sidrach, Misach, Abdenago, qui liberauit pueros suos. O magna misericordia deitatis, quod exultabile dictum est, sanantur rei, & redimitur qui torquebat. Inter hæc qui tale potuit inanis imago monstrare? Ecce Dominus non in auro lucet, sed in flammis ostenditur. Sed quibus flammis? Quæ illuminant, non quæ incendunt. Vnde vos fratres charissimi, omni fide Dominū Christum venerari debemus altissimum, vt possimus indubitāter ad regna cælestia peruenire. Per eundem Dominū nostrum Iesum Christum, qui viuit & regnat cum Deo patre, & Spiritu sancto, in secula seculorum. Amen.

De sancta Susanna, homilia.

INCERTO INTERPRETE.

DIVINÆ lectiones, & sancta oracula Dei, quæ insonuerunt auribus vestris, nidum faciant in mentibus nostris. Non volent, & transeant: aut sedeant, & desecendant.
Psal. 83. Nam si passer inuenit sibi domum, aut turtur nidum, vbi ponat pullos suos: quantò magis passer verbum Dei? Audiuimus de Susanna lectionem. Ædificetur pudicitia coniugalis, & tam firmo fundamento innitatur, muróque valletur, vt & insidiantes repellat, & falsos testes conuincat. Remansserat casta mulier moritura, nisi adesset, qui videbat, quod iudicantes latebat.
Dan. 13. Conscripta sunt verba eius: O angustiæ mihi sunt vndique! si enim hoc fecero, mors mihi est: si autem non fecero, non effugiam manus vestras: melius est autem mihi manus vestras non euadere, quàm me peccare in conspectu Dei. Contemnebat quod audiebat, quia timebat eum, quem nihil latebat. Ait ergo, Angustiæ mihi vndique. Sed expectabat eum, qui saluam faceret à pusillanimi tempestate falsorum testium, tanquam ventum malorum. In illis tamen ventis & fluctibus naufragium castitas non fecit, quia Dominus gubernauit: affuit precanti: exaudiuit quam nouerat, nec deseruit, ne moreretur: cui subuenit, ne adulteraretur. Excitauit Deus spiritum sanctum Danielis, adhuc nouelli ætate, sed robusti fide. Et quia erat in eo propheticus spiritus, continuò nequissimorum seniorum vidit fallaciam. Sed quod ille intuebatur, prouidendum erat quomodo cæteris monstraretur. Falsi, inquit, testes sunt, redite in iudicium. Quid pluribus? Apparuit falsitas. Susanna ergo religiosa mulier, & pudica coniunxerat vtique quandoque moritura, & ipsa quandoque. Et si tunc esset mortua, pudicitiæ quid obesset, dum caro conderetur sepulchro, & castitas redderetur Deo. Putastis enim fratres tanquam ad magnum meritum pertinere, si falsi testes non præualeant super innocentem. Non est magnum meritum, si non præualeat falsum testimonium aduersus innocentem, si aduersus Dominum non præualeret. Ipse Dominus noster Christus per linguam falsorum testium est crucifixus. Sed etiamsi ipsi quidem falsi testes ad horam præualuerunt, resurrecturo quid nocuerunt? Demonstrauit ergo seruis exemplum, ne falsos testes perhorrescant: & cùm creduntur, non timeant. Possunt enim facere malam famam, nam non
Dan. 3. possunt interficere conscientiam. Liberati sunt tres viri de camino ignis ardentis, affuit Deus eorum: & in ipsa deambulatione laudes dixerunt Deo, affuit Deus eorum. Nunquid defuit Deus eorum? Illi euaserunt, illi mox arserunt, vtrique tentati. Hi carne consumpti, hi carne illæsi, sed vtrique coronati. Qui ergo liberauit Susannam mulierem castam, coniugem fidelem à falso testimonio seniorum, ipse liberauit & virginem Mariam à falsa suspicione. Inuenta est ergo & virgo illa pregnās, ad quam vir non accesserat: vterus quidem fœtu tumuerat, & virginalis integritas manserat. Seminatorem fidei fide conceperat, Dominum in suum corpus assumpserat, non eius corpus violari permiserat. Meritò tamen tanquam homini venit in suspicionem. Aliunde esse credebat, quod de se non esse sciebat, & ipsum alium de adulterio suspicabatur. Quare dignus fuit ab angelo corrigi, quia nonnulla erat maleuola suspicio. Maleuolæ suspiciones sunt calumniantium: beneuolæ suspiciones sunt gubernantium. Licuit cuiquam de filio malè suspicari, sed filio non licet calumniari. Vtique suspicaris malum, sed optas inuenire bonum. Qui beneuolè suspicatur, vinci cupit. Tunc enim bene lætatur, quando falsum inuentum fuerit, quod malè suspicabatur. Talis erat Ioseph circa coniugem suam, cui corpore non erat mixtus, sed tamen fide iam fuerat copulatus. Venit ergo & virgo in falsam suspicionem: sed sicut pro Susanna affuit in Daniele spiritus, sic pro Maria Domini fuit angelus. Ad Ioseph, inquit, angelus: Noli timere accipere Mariam coniugem tuam: quod enim Ibidem. de illa natum fuerit, de Spiritu sancto est. Gaudebant paulò antè coniugatæ ad Susannam, gaudent virgines ad Mariam, vtræque teneant charitatem: illæ coniugalem, istæ virginalem: vtraque enim castitas habet apud Dominum meritum. Ergo vnusquisque fratres mei pro dono quod accepit, certet in hoc seculo, vt vincat in futuro, per Christum Dominum nostrum, qui viuit & regnat cum Patre & Spiritu sancto, per omnia secula seculorum. Amen.

D. Ioannis Chrysostomi, de Iona Propheta, homilia.

INCERTO INTERPRETE.

FACTVM est verbum Domini ad Ionam, dicens: Surge & vade in Niniuem ciuitatem magnam. Statim Prophetam de vocabulo ciuitatis hortatur: & vrbem laudando, prædicit futuram veniam. Nam ipsius prædicationis hoc verba significant. Adhuc triduum est, inquit, & Niniue subuertetur. Cur futura prædicit, atque denunciat, nisi vt prædicta non faciat? Ideo & gehennam minatur, vt gehennam non inferat. Terrent & nos, inquam, verba prolata rerum non contristet austeritas. Sed cur plagæ dilationem tam breui tempore coarctauit, nisi vt virtutem animi gentium barbararū possis addiscere, Niniuitarū scilicet, qui triduani tēporis angustiis imminētia valuerunt mitigare supplicia? Et vt Dei misericordiā admireris, qui ad pœnitētiam breuis tēporis exoratus, multorum laxauit veniam peccatorum: sed & tibi beneficium benignitatis ostendit: & licèt ingēti peccatorū mole suppresso, lenitatem remedio pœnitētiæ pollicetur. Nam sicut is cui tardus atque tepidus animus est, etiam si multi temporis curricula ad sui pœnitentiam mereatur, nihil firmum atque robustū poterit promereri, nec Deum facilè ad misericordiam commouebit, propriis desideriis occupatus: Sic vigilās atque sollicitus, etiam spacij dilatione suppositā, in ipsis temporis angustiis constitutus, auxilium facilè diuinæ benignitatis agnoscit, & ingenti sarcina liberatus exultat. Et vt ad plenius addiscas, peruide quòd Petrus cum Matt. 16. tertiò denegauit: tertiò & cum iureiurādo ad viliſſimæ puellæ

puellæ verba formidauit, & ad pœnitentiam suam non multorum spacia postulauit annorum, sed ipsa nocte qua cecidit, ipsa quoque surrexit: ipsa nocte, qua meruit plagam, meruit & medelam: ipsa nocte, qua vulnus sensit, sensit & remedium sanitatis: & planctus illi subsidium fuit. Nam flens, inquit, & lachrymans: & non
Luc. 22. solùm lachrymans, sed cum omni affectione. Et ideo euangelista non eum simpliciter, sed cum omni dolore fleuisse testatur. Et illarum lachrymarum quantum meritum fuerit, nullus poterit verbo explicare: sed rerum demonstrat euentus. Post lapsum enim illius denegationis, cui nullum malum poterit comparari, priori eum reddidit ecclesiæ, & totius orbis ecclesię sollicitudinem curámque commisit: & quod plus est, vltra omnes apostolos erga dominum, eum ostendit habere charitatem.
Ioan. 21. Petro namque ait, Amas me? Quid hoc verbo gloriosius? Sed ne dicas, quod Niniuitis tanquam barbaris & à communi sensu extrancis veniam dedit: seruus, nan-
Luc. 12. que dictum est, qui nescit voluntatem domini sui, & nō facit: plagis vapulabit paucis. Et ne hoc dicas: Ideo tibi & beati Petri testimoniū protuli serui, qui nouerat domini volūtatem. Sed & iste post tam grande peccatum, post tanti criminis reatum: vide ad quantam excellentiam culminis eleuetur. Idcirco nec te terreat tuorum conscientia peccatorum, cùm pœnitentia deleantur. Tunc enim grauius crimen peccatum est, cùm in pecca-
2. Cor. 12. to duratur. Hoc & Paulus deflet, hoc ingemiscit, hoc luctum meritò nuncupat: ne fortè, ait, veniens ad vos humiliet me Deus, & lugeam multos non peccantium simpliciter, sed non pœnitentium in turpitudine & in immunditia, quam gesserunt. Ad veram igitur pœnitētiam quid aliud, nisi ieiunium necessarium est? Sed ad
Ioan. 1. historiam redeamus. Posteaquam audisset propheta hæc verba, Descendit in Ioppen, vt fugeret in Tharsis à facie domini. Quò fugis propheta? Non audisti, quod
Psal. 138. Dauid ait, Quò ibo à spiritu tuo, & quò à facie tua fugiam? in terram? Sed domini est terra, & plenitudo eius.
Ibid. 23. Psal. 138. Ad inferos? Et ibi virtus tua non deerit. Ad cœlum? Ibi
Ibidem. quoque te esse cognosco. Et in mare? Et eò tendit dextera tua. Hoc & circa istum factum est, qui præcepta domini posse se declinare arbitratus est. Nam sicut ij, quos
A simili argumentum. nimia ebrietate confusos ad præcipitium casus aliquis attulerit, cæca quadam caligine deferuntur, nec pedis tentatione suo gressui prospiciunt, potus nimietate turbati: sic & ij, qui peccatorum mole opprimuntur, improuisa cupiditate, propria præcipitantur insania. Nunquid à domino fugis Iona, & eius iussa quadam putas tergiuersatione posse contemni? Ipsis fluctibus poteris edoceri. Quum enim nauem fuit ingressus, turbantur
Simile. maria, fluctus eleuantur, & profundi pelagi arena monstratur. Et sicut fidele mancipium cùm seruum fuga lapsum nonnullis etiam communi domino preciosis ablatis, omni animositate contra eius retentores insistet, nec antè derelinquit, nisi eum præsentauerit domino: sic & mare conseruum agnitum non alieno patrocinio, nullius postulato subsidio, sed propria virtute commotum, vt sibi redderetur, exposcit. Sed nautæ nondum agnita causa naufragij, nauem aliquantarum rerum iactatione subleuari arbitrabantur: & nihilominus nauigium turbabatur. Apud se enim periculi sarcinam retinebant, & magis magísque prophetæ corpore grauabantur: non corporis magnitudine, sed peccati. Ni-
Zach. 5. hil enim graue æquè & onerosum inuenies, quàm pec-
Psal. 37. catum. Et ideo Zacharias plumbo peccatum figurauit: & Dauid naturam eius describens, ait: Iniquitates meæ superauerūt caput meum, sicut onus graue grauatæ sunt super me. Christus autem ad eos qui in peccatis vixe-
Matt. 11. runt, dicit. Venite ad me, qui laboratis & onerati estis: & ego requiem dabo vobis. Peccatum naufragium præparabat, & Ionas somno premebatur: sed sopor ille tristitiæ fuit, nō requies. Nam idonea benignáque mancipia culpam suam non tardè cognoscunt. Hoc & propheta sustinuit. Admisso peccato crimē peccati cognouit: quia huiusmodi natura peccati est, post partum dolores incutit, & natum plus afficit mentem, vnde prola-
Ionæ 1. tum est. Igitur nauta proximat ad Ionam, & ait: Surge & deprecare dominum tuum. Sciebat iam nō naturam suam exercere elementum, sed diuino motu vniuersa turbari, & artem nauticam tantis procellis resistere nulla posse virtute, nec gubernatoris manus vndique circumuallantibus fluctibus reluctari posse credebat. Maior enim gubernator necessarius fuit, scilicet qui cuncta gubernare cōsueuit: & aliud nihil nisi cœleste flagitabatur auxilium. Ideo & illi contentis remis velísque depositis, & omne nauticum subsidium abdicantes: manus tendebant ad cœlum, Dei misericordiam postulantes. Sed cùm se in eadem desperatione nihilominus aduiderent: reum & tempestatis causam sorte voluerunt cognoscere. Quo facto, propheta proditur sorte: & nautæ vt in summa tranquillitate positi, vt serenis flatibus nauigantes non illicò eum præcipitare festinant: sed habita communione colloquij, seruantes velut iudicij disciplinam, cum omni diligentia maturas interrogationes proferebant, & respōsa poscebant: tanquam & ipsi prolatæ sententiæ maiori cognitori daturi responsum. Audi nanque eos interrogantes, audi iudiciariam quæstionem. Vnde tibi profectio? quò festinas? de qua gente? De qua plebe productus es? Accusant maria fluctibus inquieta, sortis attestatur incertum: reus omnibus declaratur: & tamen illi cognitorum ordinem imitantes, qui non antè sententiam proferunt, nisi testium verba ipsius rei fuerint confessione firmata: ita & ij dissimulata inquietudine procellarum, & ignauia suæ naturæ depositā, seruant iudiciariam disciplinam, & sententiam proferunt communi consensu. Et hæc omnia diuina prouidentia gerebantur, vt propheta pius & mansuetus existeret: & ita eum Deus rerū corrigebat documentis, tanquam si ad ipsum clamitaret, & diceret: Humanitatem imitare nautarum: qui ne vnius quidem animæ salutem despiciunt, nec vnius corporis curam prætereunt. Quantum autem ad tuam solicitudinem pertinet, vniuersa ciuitas infinitis hominibus ampliata morti donata est. Et isti quidem calamitatis suæ reum sorte monstratū, non passim præcipitare voluerunt: tu autem Niniuitas prodidisti, quorum nulla fueras læsione laceratus. Et tu quidem mea præceptione cōtempta tantam plebem prædicatione sanare noluisti: isti autē nullo iubente conatibus omnibus elaborāt, à mortis te sententia liberare. Nam accusante mari, attestante sorte, ipso etiā confitente, & suæ fugæ tergiuersationem non denegante, miranda lenitate, prophetæ morti parcere cogitabāt, & ad incommodum suum gurgitibus eum non dare tētabant. Sed non patiebantur maria, imò Dei prouisione gerebatur: vt & nautæ ei parcere cogitarent, & belua consumere formidaret. Nam eo dicente: Tollite me, &
Ionæ 1. in mare præcipitate, & tempestas à vobis temperabitur. Littus magnopere postulabant, sed fluctibus ire prohibebantur ad terram. Et tu si vidisti prophetam fugientem, audi eum, & de ventre beluæ confitentem. Nam illud, vt homo, pertulit: hoc, vt propheta, monstrauit. Igitur susceptum eum mare, custodiæ ventris beluæ commendauit, fugacem domino seruaturum, & ne fluctibus læsus, nec rapaci morsu consumptus est, sed beluæ atque elementi natura mutata, propheta redditur ciuitati. Ingressus itaque vrbem, vt imperiale præceptum, quo contextum supplicium continetur,

ingenti voce dominicam sententiam prædicabat: Adhuc triduum, inquit, & Niniue subuertetur. His auditis Ibid. 3. Niniuitæ auditum nulli contemptui manciparunt, sed verba prolata suis cordibus intimarunt. Et statim viri atque fœminæ, serui & Domini, senes & iuuenes, iudices & ministri, graues & pueri, vno concursu, vna mente, vna lamentatione ad auxilium ieiunij conuolarunt: sed & ipsa animalia huius ministerij tenebantur obsequio. Vbique saccus, vbique cinis, vbique lachrymæ, vbique gemitus. Nam & ipse qui tenebat imperij potestatem, excelsa sede derelicta, regali pompa renunciata, indutus cilicio, capiti cinerem imposuit: & sic valuit ciuitas liberari. Et res totius admirationis gerebatur, cilicio purpuræ cedebat ambitio, & cinis diadematis obruebat ornatum. Videtis, quàm non inaniter proclamabat, ebrietatem declinandam, non ieiunium formidandum? Nam ebrietas & luxuria stantem euerterunt ciuitatem: cõmotam, ieiunium solidauit. Cum ieiunio Dan. 6. & 14. Daniel in lacum leonum ingressus est, & eorũ tãtam man- B suetudinem sensit, vt simplicitatem ouium arbitraretur. Nam bestiæ in illa feralis ardoris rabie, furoris sui natura lenita, oblato sibi cibo parcebant: & aliquanto tempore fame defectæ, præparatam satietatis copiam respuerunt. Nam diebus septem eis fuerat cibus denegatus, vt in ipso oblationis aspectu Prophetæ carnibus auida cupiditate inhærentes, consumpto se corpore satiarent. Ibid. 5. Cum ieiunio & tres pueri Babyloniam fornacem ingressi sunt, & ingenti flamma spacio aliquanti temporis erogato, intacti egressi sunt, & eorum corpora ignis lumine splendidius micuerunt. Quid igitur est? Nempe si hæc flamma erat, monstrabat flammæ naturam: & illa, si corpora erant, subiacebant corporis passioni. Sed hanc admirabilem quæstionem nullus poterit, nisi ipsum ieiunium, explanare. Quæstio etenim ardua est. Humana corpora cum igne pugnabant, & victoria corporum monstrabatur. Vidisti admirabilem pugnam, vidisti admirabiliorem victoriam. Mirare igitur ieiunium, & il- C lud cum omni auiditate tuis amplexibus festina suscipere. Quando enim & in flamma prodest, & in lacu leonum subuenit, & spiritus propulsat immundos, & diuinam sententiam mitigare nouit, & ad libertatem reuocare consueuit: quis huius insaniæ reperitur, qui velit ieiunij tantorum bonorũ materiam declinare? Sed dicis: Corporibus exinde generatur infirmitas. Sed quantum exterior conteritur, tantum interior renouatur de die in diem. Imò si diligenter scrutari volueris, inuenies ieiunio corpora validius roborari. Et si meum sermonem respuis, medicorũ te doceat disciplina: qui parcitatem, salutis nominant matrem. Nam pedum dolores, capitis vertiginem, subitaneas mortes & cætera, quibus febris atque languores corporis cõparantur ex luxuriis atque voluptatibus aiunt generari, & tãquam de fonte noxio riuos ad corporum læsionem, & ad animarum perturbationem commeare testantur. Non igitur ieiunium timeamus, & ideo nos frequẽter admoneo ad ieiunium, D veluti mitigationem: ne multo nos vino & luxuria saginemus. Et ideo deprecor ne ieiunij meritum deliciosis voluptatibus præoccupatum, non mereatur effectum. Simile. Nam sicut ij qui medicinali remedio potari disponunt, si non fuerint diligenti abstinentia præparati, fructum remedij sentire non possunt: ita & ij qui post crapulam ad ieiunium veniunt, remedium non agnoscunt. Et ideo sobrio animo ad ieiunium confugiamus, vt misericordiam cõsequamur: gratia Domini nostri Iesu Christi, cum quo patri gloria & honor, vnà cum Spiritu sancto, & nunc & semper, & in secula seculorum. Amen.

Ieiunij vis quàm efficax.

De eo quod scriptum est in Zacharia Propheta, cap. VI. Zach. 6. *(de præparatione aduentus Domini.) Ecce vir Oriens nomen eius, sub vmbra eius orietur sol: ipse veniet ad saluandum populum suum, homilia.*

INCERTO INTERPRETE.

NOBILIS genere atque ditatus spiritu Zacharias inebriatus non vino erroris, sed verbo veritatis futura dicebat: præsentia non tacebat, præterita non ignorabat: quia locuples spiritus totum demonstrabat, qui propria dona singulis impartitur, sicut modò hos versiculos ex contexione prophetiæ eius vna modulatione cecinimus, dicentes, Oriens de Oriente. Oriens venit, vt sibi adoratores in spiritu & veritate confirmaret. Iste ergo Oriens nomen eius. Quanquam non Philip. 2. fuit sine nomine, & non qualicunque nomine, sed illud nomen quod est super omne nomen, vt in nomine Iesu omne genu flectatur, cœlestium, terrestrium, & infernorum: & omnis lingua confiteatur, quia Dominus Iesus Christus in gloria est Dei patris. Oriens ergo nomen eius. Magnum beneficium, singulare donum, sequestratum munus, vt donaretur nobis vnde beneficium obueniſſet nobis. Quale nomen Oriens? Delectabile, dulce, suaue. Hoc semper appetamus, vt conuersi ab Occidente, intenti ad Orientem agnoscamus Deum omnipotentẽ. Subsequitur versiculus, dicens, Sub vm- Esa. 9. bra eius orietur sol. Et verè sub vmbra eius orta est claritas diuinitatis eius, qui in sole posuit tabernaculum suum. Quia lux venit in mundum, radiauit mẽtibus nostris obscuris, declarata sunt tetra, manifestata sunt occulta, tenebrosa aperta, vt lux oriretur nobis: Quia qui sedebamus in tenebris & vmbra mortis, lux orta est nobis. Sol iste non est nubilosus, nec obtectus, non ascendens & descendens: sed ille sol iustitiæ, qui totum cardinem mundi aduentu suo splendificauit: quid aliud egit, nisi vt patri & sibi faceret populum peculiarem, dato pignore spiritus sancti, qui est pignus hæreditatis nostræ, vt ad instar hæreditatis illius, & odoris, non aromatici, sed pietatis: non trãsitorij, sed æterni, perduceret nos ad thuribulũ illud, quo Esaias perductus est Propheta? Vn- Esa. 6. de carbonem in labiis accepit, vt à vaniloquiis, ab ociosis sermonibus separatus, de forcipe tacta labia carbone ignito immutaretur ex carnali intellectu in spiritualem sensum. Et qui loquebatur ex humano sensu, inciperet ex dono loqui diuino, vt clamaret & diceret, Ecce vir- Ibid. 7. go in vtero cõcipiet, & pariet filium, & vocabis nomen eius Emanuel, quod est interpretatum, nobiscum Deus. Æquè dicebat, Vidimus eum nõ habẽtem speciem, ne- Ibid. 55. que decorem. Illic natiuitatem demõstrabat, vbi dicebat, Ecce virgo in vtero concipiet: & hîc passionem vbi dicebat, Vidimus eum non habentẽ speciem neque decorem. Vnus atque idẽ spiritus agebat omnes vates, qui vaticinio non tacebãt aduentum eius. Dicit Zacharias, Zach. 6. Ecce vir Oriẽs nomen eius: sub vmbra eius orietur sol, ipse veniet ad saluandũ populũ suum. Dicit Esaias, Ecce virgo in vtero concipiet, & pariet filiũ. Vterque vnũ dixerũt, quia de vnico locuti sunt. Ergo subiũxit sanctus, suprà memoratus Zacharias, dicens, Ipse venier ad saluandũ populũ suum, cùm sciamus eum iam venisse. Tamen cùm dicitur, cùm in memoria recolitur, quasi præsens videtur. Infirmꝰ enim cùm loquitur de medico sanitatẽ sperat. Cùm dicitur ei, Ecce veniet archiater, renouatur, innouatur, ad spẽ reducitur salutis. Ecce venit totũ. Ecce aliquãdo veniet. Et quãdiu adhuc negligitis desidiosè, inordinatéque animas vestras? Ecce veniet, Psal. 131. præparate locũ quò veniat. Dicite eũ ꝓpheta, Si dedero somnũ oculis meis, aut palpebris meis dormitationem, & requiem

& requiem temporibus meis. Quandiu sancte Dauid, A quandiu non dormis, quandiu requiem temporibus tuis non das? Si enim non dormieris, sensu immutato aliud loqueris. Dic ergo nobis, quandiu non dormis? Ibidem. Donec inueniam locum domino, tabernaculum Deo Iacob. Sed primitus tollam omnia impedimenta mentis meæ. O tabernacula sancta, ô stabulum hospitale, ô latissimus mente; quali conscientia praeparas ex tanto talis locum domino, tabernaculum Deo Iacob: & inuenis ei locum, quem totus nõ capit mundus? & si apud te erit, alibi non erit: si totum habebis, alij eum non habebunt? si ad te veniet de secreto cœli, absens erit à patre? Quid? Quia & ibi apud te est, quia eructas verbum Psal. 44. Matt. 12. bonum, & dicis opera tua regi. Quia bonus homo de thesauro cordis sui profert bona. Apud te erit, & à singulis non recedet, & in sede sua permanebit. Parate ergo locum domino, suspendite vela orationis: aperite ianuas cordis, triclinium animæ sit splendidum odoribus: Quia Christi bonus odor estis vos. Sed sit vobis odor B vitæ in vitam, orate pro eis, quibus est odor mortis in mortem. Sed ad hæc quis idoneus? Nullus de se præsumat: veniat saluifactor, discumbat in corde ecclesiæ suæ, quia fuit vnus discipulus, in cuius pectus discumbe- Ioan. 13. bat Iesus. Nunquid acceptor est personarũ, vt in vnius pectus discumberet saluator mundi? An fortè pectus Ioannis agnoscitur virginitas, castitas? quia qui castum habet cor, ibi discumbit Christus. Nec enim sola castitas corporis sufficit ad integritatem cordis. Considerate insulsas quinque virgines. Virgines enim erant, sed Matt. 25. castum cor non habebant. Castitas discordiæ non conuenit, ebrietati, impudicitiæ, iracundiæ, malitiæ, adulationi, subdolæ menti, laudibus humanis inhærenti, vo- 2. Cor. 6. luptatibus insistenti, cupiditati, auaritiæ, dissensioni, zelo, liuori, inuidiæ, contentioni, his vitiis non coniungitur castitas. Quæ enim societas luci cum tenebris, quæ pars fidelis cum infideli? Separate filios ancillæ, remaneant filij liberæ, charitas, pax, gaudium, longanimitas, C bonitas, benignitas, mansuetudo, vt sitis hæredes & cõparticipes virginibus illis, quæ lampadibus splendidis oleo sapientiæ plenis, flammante spiritu feruentes meruerunt ingredi in aulam regiam, in thalamum sponsi. Eia fratres videte quis venit & saluos fecit, qui aperuit oculos cæci nati, qui claudum fecit ambulare sicut ceruum, qui planam fecit linguam mutorum. Tantum medicum nullus negligat, ne remaneat infirmus. Ideo pet circulum anni iste dies agitur, vt mẽtes Christianorum immutentur. Quando paterfamiliãs habet natale, tunc serui sibi relaxari sentiunt largitatem, sperant patroni sui in honore natalis, mutatis vestibus officio suo præparati sunt, vt nitor vestimentorum impertiatur illis præ- Coloss. 3. mium. Et nunc cùm auditis, Ecce venit, expoliate vos veterem hominem cum actibus suis, & induite nouum: vt veste in nouitate vitæ vestræ induta, ad natale eius occurratis nitidi, splendidi, puri, immaculati, vt relaxẽtur angustiæ vestræ, & dicatis illam singularem lau- D dem, ἀγιος, ἁγιος, ἁγιος, sine cessatione domino Deo nostro. Amen.

Propterea hodie si dici potest, cœlo ipso ornatior terra lætatur. Sed in hac comparatione non attendas cinerem sanctorum corporum, nec fauillam reliquiarum carnis, omniaque ossa consumpta temporibus: sed aperi oculos fidei, & vide eos diuina virtute, & gratia spiritus sancti amictos, & diuini luminis claritate radiates. Hi ergo ipsi de superno Solis circulo in terram radij Christo emittente iaciuntur, & à corporibus eorum prosilientes coruscа luce fulgores, sicut speciem ecclesiæ gaudentis illustrant, ita faciem diaboli inuidẽtis obcæcant. Nam vt audaces latronum duces, siue impij sepulchrorum effossores, si fortè dum prædas agunt, aut spolia capienda conquirunt, in arma, vel ornamenta Imperatoris incurrerint, quamlibet cupidi prædarum: tamen ita agnitis regiis insignibus deterrentur, vt fugiant, neque cominus accedere, vel attingere audeant. Vnde sibi non compendium procedere, sed periculum prouident imminere, si quid inde audeant vsurpare: Ita profectò & dæmones, qui verè latronum & principes & magistri sunt, vbi coronatorum martyrum corpora viderint posita, longè illico à conspectu eorum pauidi fugiunt, & absiliunt. Non enim ad naturam eorum intendunt, sed in arcanam dignitatem, & gloriam Christi, qui in agone certantium induta corpora martyrum suorum, sicut arma portauit. Huiusmodi enim armis non angelus, non archangelus, non vlla alia creaturæ virtus induta est, sed ipse dominus virtutũ, & angelorum, sicut Paulus clamat dicens: Si experimentum quæritis, præ- 2. Cor. 13. liantis in me Christi. Præciosa enim sunt corpora martyrum, quoniam plagas pro domino susceperũt. Et quia stigmata propter Christum membris suis impressa ferunt, & sicut corona regalis vndique decorata fulgores varios emittit: ita & sanctorum martyrum corpora, sicut preciosis lapidibus acceptis pro Christo vulneribus distincta, omni regum diademate preciosiora, & spectabilia redduntur, & illi quidem secularium spectaculorum præsides, siue arbitri, quos Græci agonothetas vocant, proponentes certamina, magnum muneris ambitum esse existimant, quando iuuenes & robustos luctatores in stadium introduxerint, vnde prima ostentatione miraculum spectatoribus præbeant studio. Hoc verò spiritali in agone non ita est, sed omnia è contrario. Agonem enim proponens Christus, non talem, qualem illi terreni agonothetæ, sed horribilem, & plenum timoris. Non enim hominum contra homines luctamen, sed hominum aduersus dæmones pugna est. Tale ergo certamen nobis proponens Christus, non iuuenes exercitatos ad luctamina athletas, sed primæuos adolescẽtulos, & cum ipsis senem Eleazarum, simulque mulierem anum matrem septem adolescentium vult considerare. Quid hoc noui est? quid paras inutilem & adhuc teneram in bellum, in arenam vel prælium ducis ætatem? quis enim ante hanc diem vidit, vel audiuit mulierem in vltima senectute positam dimicasse, & terribilem mortis adisse conflictum? Nemo huiusmodi factum audiuit vnquam. Sed ego, inquit, admirabile hoc, & nouum, quod neque auditu aliquando perceptum est, ipsis operibus demonstrabo. Non enim talis agonotheta ego sum, vt certaminis exitium in aliquo certantium virtute constituam, sed ipse assisto luctantibus, & auxilium præbeo, & manum præbeo athletis meis. Et quod ex proprij arbitrij libertate suscipiunt, de bonæ voluntatis affectu, vt pro legibus meis, & nomine meo dimicent, id in victoriam ipsis procedere, mei est auxilij. Ergo cùm videris mulierem annis confectam, senio tremulam, baculo indigentem induci, & congressam prælio passionis dissoluere crudelem tyranni furentis insaniam, & de incorporeis virtutibus triumphãtem,

De natiuitate septem Machabæorum, homilia.

INCERTO INTERPRETE.

QVAM speciosa, & grata ciuitas nobis enituit, & totius anni diebus splendidior dies hodierna præfulget, non de vsitatis Solis radiis illuminata præclariùs, sed de lumine martyrum, supra coruscum fulgoris micantem illustrata sublimius. Multis etenim solibus illustriores sunt martyres, & magnis luminaribus clariores.

& diabolo prævalentem, & facilè vires illius conciden- A
tem cum potestate maiore, admirare diuini agonothe-
tæ gratiam, obstupesce ad intuẽdam Christi virtutem,
cuius athletæ non corporis robore, sed fidei virtute lu-
ctantur. Infirma eorum natura, vel vetus est, sed quę eos
vnxit gratia, potẽs est. Resoluta sunt corpora senectute,
sed solidatę sunt mentes desiderio pietatis. Non est sen-
sibilis hæc pugna, neque insensibile certamẽ. Noli ergo
istos athletas extrinsecus cõsiderare, sed ingredere sen-
su rationabili ad interiorem eorum habitudinem: con-
spice fidei eorum fortitudinem, vt intelligas, quoniam
qui contra dęmones pugnat, non robore corporali, ne-
que valida compage membrorum indiget, nec de ætate
iuuenili fiduciam sumit: sed & si tener adhuc adole-
scentulus in flore primæuo agit, & si senex ad extremas
ætatis suę metas peruenerit, animam verò fortem habe-
at, & corroboratam fidem, nihil de ætate, vel modica,
vel extrema ab effectu certaminis impeditur. Et quid
dico senem & iuuenem, quãdo etiam mulieres expedi- B
tæ ad hæc prælia cucurrerũt, & illustres coronas adeptæ
sunt? Nam illi extranei nobis, id est, mundani agones, &
ætatis, & formæ, & generis dignitatem requirunt. Vn-
de & seruis, & mulieribus, & senibus, & pueris ad eos
aditus denegatur: isthic verò apud nos omni personæ,
omníque ætati, & vtrique sexui indiscreta facultate stu-
dium patet, & agonis adeundi commune ius, & vna li-
bertas est, vt prompta omnib⁹ sine inuidia bonitate in-
effabilem saluatoris nostri virtutem cognoscas, & apo-
2. Cor. 12. stolicum sermonem opere cõfirmari videas: Qua virtus
in infirmitate perficitur. Quãdo enim pueri, & senes su-
pra naturam valẽt, & internis viribus modos ætatis ex-
tendunt, euidenter operãtis in ipsis gratia manifestatur:
& vt plenius appareat, quia infirmitas athletarũ nostro-
rum, quę in exteriori est, clariores faciat esse victores, &
senem, & pueros relinquẽtes, infirmiorem ipsis produ-
camus in medium mulierem, illam anum, & septem pu-
erorum matrem. Nam labores partuum non vel modi-
cè huic certamini impedimento sunt. Quid ergo eius
prius aut potius mirabimur? quod ex natura infirmum,
aut quod de ætate habuit prę liis inutile, & immaturum,
aut necessariæ compassionis affectum? Mater enim erat,
vnde facilè eam potuisset in tormẽtis viscerum suorum
vincere materna pietas, nisi diuinæ pietatis altior virtus
virili fide anile pectus armaret. Magna etenim hæc im-
pedimenta sunt ad eum cursum, cuius intentio summa
indiget patiẽtia. Ego verò, & aliud his maius habeo di-
cere, quò & virilem mulieris fortitudinem, & callidam
diaboli versutiam consideretis. Quid autem hoc est, di-
ligenter inspicere debetis. Immundi dæmonis maligna
calliditas, non primam eam traxit in agonem, sed post
filios eam duxit in prælium. Qua causa hoc? Ob hoc v-
tique, vt præuenientibus in conspectu eius septem filio-
rum suppliciis, deiiceret sensum eius, cùm virtutẽ men-
tis in matre fregisset, varia crudelitate propositis ei spe-
ctaculis orbitatis suæ, cùm iam eneruatam, & consum- D
ptam maternis doloribus facilè vinceret, & in ruinam
mentis impelleret. Ne ergo hoc consideres, quòd illata
sibi tormenta tolerabant: sed illud magis contempla-
re, quòd mater per singulos eorum duriores sustinebat
dolores. Et hoc quod dicitur, bene norunt quæcunque
pariendi dolores expertæ sunt mulieres, & matres factę
sunt. Nam sæpe & mater, si videat filium suum febribus
æstuare, ita perturbatur, vt ardores illius in sua cupiat
membra transferri, & mutata in se si possit ægritudinis
vice transfundere in filium sanitatem suam. Ita omni-
bus domesticis malis eas, quæ de filiis malis acciderint,
ærumnas grauiores existimant, & intolerabiles fiunt,
quæ matris sunt. Sicut ergo vera in cunctis matribus ta-
lis affectio, ita profectò manifestum est, quia mater illa
grauius in suppliciis filiorum puniebatur, quàm si ipsa
pateretur: & maior erat passio in viscerib⁹ matris, quàm
in corporibus filiorum. Si ergo vnius filij nunciata est
ægritudo, auditu solo viscera materna turbantur. Hic
autem non vnum tantum filiorum chorum vno tem-
pore pariter interfici videns mater, nec absens per audi-
tum suscipiẽs passiones eorum: sed præsens oculis hau-
riens vulnera omnium, quos pepererat, quid non patie-
batur? Quo modo non excidit mente, vnumquemque
horum spectans horribilius, & diuersis pœnarum in-
geniis cruciari, & per incisiones membrorum tam cru-
deli, quàm lenta morte consumi? quo modo tam ferali
spectaculo non diffilierunt viscera eius, & desumpto
corpore anima excusa est? Quo modo non & prima fi-
lij passione in ipsos ignes, quibus filius cremabatur, insi-
luit; vt simile, vel deterius filiorum spectaculum com-
pendio mortis euaderet? Nam etsi sapiens esset, sed ma-
ter erat: etsi amans Deum, sed carnem portabat: etsi
prompta esset fide, attamen fœmineum sexum gerebat:
etsi zelo diuinæ pietatis prompta ferueret, sed & mater-
næ affectionis vinculo memor partuum tenebatur. Si
enim nos qui viri sumus, frequẽter cùm videmus reum
per forum duci refrenato ore in mortis damnationem,
& eum trahente carnifice, de solo eius aspectu frangi-
mur, cùm tamen sufficientem habemus consolationem
ex ipsa conscientiæ securitate, qua ab illius pœna mor-
tis discernimur: facilè metiri possumus quid illa pertu-
lerit, quæ non reum aliquem & extraneum, & damna-
tione commerita duci videat, sed septem filios simul in
vna die non ista morte consumi, sed variè laniatos pœ-
nis videbat interfici. Si enim lapidea quidem fuisset, &
si viscera adamante compacta gessisset: ita fortè potu-
isset inconcussa durare, & nihil eorum sentire, quæ &
mulierem, & matrem perpeti, vis ipsa naturæ, pietatisq;
que cogebat. Denique cogita, quo modo admiremur Genesis.
C patriarcham Abraham, quòd filium suum offerẽs Deo,
ipse vinxit in apparatu hostiæ manus eius, pedésque
constringens, & cum paterna manu immolandum al-
tari imposuit: & sapienter cõferens, tunc videbis quan-
ta mulieris huius virtus extiterit. O amarissimum illud,
simul & dulcissimum matris spectaculum! ô amaris-
simum quidem propter naturam affectionis humanæ, &
propter ipsorum faciem tormentorum! dulcissimum
verò propter virtutem fidei, qua delectabatur domesti-
catum spectaculo passionum: quo impiam sacrilegi re-
gis crudelitatem confessio gloriosa vincebat. Vnde for-
tissima illa mater non frãgebatur spectaculo orbitatum
suarum, sed confortabatur: quia non profluentem eo-
rum sanguinem aspiciebat, sed magis ad coronas eorũ
quæ texebantur in cœlis intenta gaudebat. Non vide-
bat ad receptaculum temporale cauari petram sepeli-
endis, quia prouidebat æterna ædificari tabernaculá
coronandis. Non considerabat circumstantes populos,
D quia videbat adstantes angelos. Oblita est dolores par-
tuum suorum, cõtempsit naturam sexus sui, nec memor
& iam senectutis, ipsam quoque naturæ tyrannidem a-
nimo superante calcauit: naturæ, inquam, tyrannidem,
quæ & bestiarum feritatem subigere consueuit. Sæpe e-
nim difficiles capi beluæ, per amorem tamen suæ sobo-
lis capiuntur. Dum enim natorum suorum dilectionem
vitæ suæ præferunt, ita affectu pietatis incautę in manus
incidunt venatorum: qui prius catulos eorum venan-
tur, vt per affectionis captiuitatem perueniant ad ca-
pturam parẽtum. Nullum est animal, nec ita infirmum,
quod non pro filiis suis defensandis robur assumat: ne-
que ita mansuetum, quod abreptis catulis non irritetur,
& aduersus rapientem quanta potest virtute desæuiat.

Sed istam

Sed istam totam ipsam, & per homines rationabiles, & A
per animalia irrationabilia pari iure portectam, atque
diffusam naturæ tyrannidem fidei virtute dissoluit: &
non solùm non insiluit capiti sæuientis tyranni, neque
lacerauit faciem eius, vt bestia videns catulos suos diri-
pi: sed tantam magnanimitatem fidelis animi omnem
philosophiam supergressam monstrauit, vt immolatio-
nem filiorum suorum præpararet hortatu suo, & inge-
reret persecutori. Et cùm adhuc priores punirentur, re-
siduos ad æmulationem eorum exhortãtibus verbis in
palæstra passionis iungebat. Audiant hæc vniuersæ ma-
tres, & æmulentur virilem mulieris huius fortitudinem,
& veram circa filios dilectionem, & secundùm illam se-
ptem martyrum matrem nutriant filios suos. Non enim
educatio filiorum hæc naturæ est, sed educatio matres
facit: hæc enim voluntatis est. Et vt discas, quia non
pariendo tantùm, sed magis benè nutriendo fit mater,
audi beatissimum Paulum, quomodo honorificet, & B
coronet viduam: non propter partum, sed propter edu- 1. Tim. 5.
cationem bonam filiorum. Dicens enim: Vidua eliga-
tur non minus annorum sexaginta, testimonium habẽs
in operibus bonis, vt horum bonorum laudem cõsum-
maret, adiecit: Si filios enutriuit: non dixit, si peperit.
Quid ergo æstimabimus illam mulierem pertulisse, si ta-
men mulierem istam dici oporteat, cùm videret in fi-
liorum membris viscera sua cruciari, alterius aululs à
suis manibus digitos super prunas, ignium spargi, & v-
nius caput clauis cõfigi, alterius capiti cutem detrahi,
& totum corpus extracta pelle nudari, & eum qui talia
patiebatur stantem fortiter, insuper & ipsi tyranno pœ-
nas æternas voce libera comminantem? Quomodo
mater hæc expectans eleuauit vultum suum, & os aper-
uit, & linguam mouit in verba; non in verba materni
doloris affectu mollia, sed verba virtutis? Quomodo
non recessit à carne anima eius? Quomodo ego dicam?
Non enim in terrena præstantia intendebat, sed in fu-
tura cœlestia præparabatur: in his omnibus filiorũ suo- C
rum præliis & tormẽtis vnum timebat, ne cuiquam ty-
rannus parceret, & inuidia diaboli soluto certamine tri-
umphantium scinderetur chorus filiorum eius, ne quis
eorum sine corona maneret. Et quoniam hoc timebat,
minimum eorum qui iam solus agoni supererat, tãtum
quòd non manibus apprehendens in ignem ipsa incen-
sum impulit: verumtamen pro manibus eum verbis ex-
hortationis impulit, & armauit cum magna trepidatio-
ne pietatis, voce patria obsecrans eum, ne callidi perse-
cutoris sæuioribus crudelitate blãditiis emollitus, euel-
leretur à fratribus gloriosis, & confortantium immar-
cessibilem coronã victus amitteret. Nos citra dolorem
alienas ærumnas audire non possumus, sed illa proprias
& domesticas passiones citra dolorem intuebatur. Hæc
non negligenter, neque in ambustione audiamus, sed v-
nusquisque eorum qui audiunt in filiis suis totam hanc
rem sibi depingat, in corde suo præponẽs virtutem eo- D
rum quę dicimus, de suis affectionibus metiatur: quam-
uis nec ita possit, quia naturales passiones sermo nõ po-
test explicare, experimentis autem tantum percipi po-
test humanę affectionis expressio. Quàm bene igitur ad
eam matrem congruit sermo ille propheticus, vt post
septem filiorum coronas dicamus: Tu autem sicut oliua
Psal. 51. fructifera in domo Dei. Nam Olympiacis spectaculis
cùm innumerabiles sæpe conueniant luctatores, vnum
tãtummodo manet corona victorẽ: isti verò de septem
fratribus septem emicuerunt coronæ. Et quàm mihi
ostẽdis regionem ita fertilem, quem nidum tam nume-
rosa prole fœtosum? Nunquid similes habuit parturiti-
ones mater filiorum Zebedæi? Gloriosa quidem & ipsa
apostolorum mater, sed duorum tantùm. Septem verò
martyres nescio vnquam vnum protulisse vterum, & i-
psam eis matrem gloriæ sociam in consortio passionis
appositam: & quidem nõ vna, neque simplici adiectio-
ne meritorũ atque virtutum. Nam filij eius septem mar-
tyres erant, tantùm autem corpus matris appositum est.
Corpus quidem erat vnum, septem verò martyrum le-
gio implebatur in matre. In qua dilatata est gloria passi-
onis, & corona martyrij, in ea omnium virtus & gloria
confluebat: quia per vnumquemque filiorum suorum
passa est, & quoniam illos ipsos tales ipsa perfecit: hæc
ecclesiam nobis integram martyrum peperit septem fi-
lios enixa sublimiter, quorũ neminem peperit terrę, sed
omnes cœlo, magis autem regi cœlorũ, cui omnes eos
in vitam peperit æternam. Ergo callidus omnis malitiæ
machinator diabolus vltimam eam duxit ad certamen,
ea causa quam suprà exposui, vt virtute eius fracta, & in
spectaculo filiorum per torméta morientium debilita-
ta, facilè posteà debellaret afflictam. Si enim sæpe san-
guinis humani fusionem videntes homines consueue-
runt pauore percelli, & nõ modicæ curationis eguerũt,
vt & deficientem vitam resumerent, & labantem animã
reuocarent: tãtos illa videns sanguinis riuos non ex ali-
ena, sed de filiorum suorum carne manantes, quod non
sustinuit, aut quam perturbationem mente susceperit? ita-
que diabolus, vt suprà dixi, propter quod eam post fili-
os suos, quasi perfractam orbitatibus, & facilè vincen-
dam in vltimum certamen induxerat, id totum in con-
trarium sibi cecidisse persensit, & muliere per hæc ipsa
quibus vincẽdam putauerat, vincẽte confusus est. Ma-
ius enim, confirmata mater exemplis filiorum, aggressa
est certamen. Quam ob rem per orbitates suas non fra-
cta est, sed fortior facta est. Non enim iam reliquerat si-
bi pro quib⁹ angeretur, vel quibus timeret, ne fortè in-
firmitate fraudarentur coronis, sed omnes sicuti vnum
reponẽs promptuarium, ad supernos præmittẽs trium-
phos, & ad inconcussa perennis gloriæ regna, gaudebat,
confidens de cætero, & secura cum magnanimi volun-
tate. Et sicut coronæ quædam preciosissimis lapidibus
compositæ eminẽtem gemmam: ita carnem suam cho-
ro filiorũ coaptãs, ad desiderabilem Iesum pullos suos,
vt aquila subsequẽs euolauit: magnum nobis relinquẽs
solatium atque cõsilium, per id quod in semetipsa ope-
re passionis probauit. Quod filiis valido sermone per-
suaserat, vt corroborata anima, & sublimi sẽsu instructa
audeat omnes ingredi passiones, & omnia siue tormen-
torum, siue discriminum visibilium dura contemneret.
Quis enim vir, quæ mulier, quis senior, aut quis iuuenis,
de cætero veniam possit accipere, aut excusationem ha-
bere fragilitatis carnis, & timiditatis humanę, si propter
Christum sibi pericula videat inferri: quãdo mulier se-
nectute confecta, & tãtorum filiorũ mater, & ante tem-
pus gratiæ congressa, sustinuit: multis virorum per idem
tẽpus metu mortis inclinatis in sacrilegia perfidiæ, nec
dum in Domini saluatoris aduentu extincto peccato,
neque morte deuicta, tantis animis, & tãta virtute, tan-
tas propter Deum pœnas sustinuisse cernitur, & vicisse
cognoscitur, vt euãgelicam perfectionem in tẽporibus
legis impleuerit? Vnde hæc ergo omnia cogitantes, &
mulieres, & viri, & iuuenes, & senes, exemplum agonis
huius, tantorúmque in filiis in matre luctaminum, sicut
in tabula, ita in corde vestro describite, assidua vobiscũ
exercitatione meditamini. Cõtra omnem spiritualium
inimicorum armaturam illius patientiam proponamus
ad inuictæ virtutis exemplum, vt isthic æmulãtes forti-
tudinem sanctorũ illorũ, similiter illic eorũ coronã pos-
simus adipisci. Quãtam illi patientiam in periculis cor-
poralibus ostenderunt, tantã nos in passionibus irratiõ-
nalibus continentiam demõstremus: id est contra iram,

& auaritiam,vel inanis gloriæ concupiſcentiam diuino A timore muniti,ſenſibus repugnantes, & cõſilia diaboli deſtruentes in nobis.Si enim cupiditatum ignes vicerimus,ſicut illi tyrannidis ignem vicerũt, poterimus iuxta ipſos & matrem eorum, pari gloria conſtituti ſimiles haberi.Potẽs autem eſt Deus,vt præſtet vos omnes per eandem fidem ad parem gloriam peruenire: per charitatem & gratiam Domini noſtri Ieſu Chriſti,per quem, & cum quo eſt Deo patri regnum, gloria, cum Spiritu ſancto,& nũc & ſemper,& in ſecula ſeculorum. Amen.

D. Ioannis Chryſoſtomi, de Publicano & Phariſæo, ac de humilitate & oratione,concio.

IOACHIMO PERIONIO BENEDICTINO CORMOERIACENO INTERPRETE.

Principium videtur deeſſe.

B

QVEMADMODVM enim nubium concurſus principio quidem caliginoſum aëra facit,poſtquam autem ſe inter ſe contigerunt nubes,depoſita omni pluuia, totum cœlum mundúmque tranquillũ,& lætum reddit:ſic etiam inertia & deſidia,quam diu intus in animo verſatur,rationi mẽtique noſtræ tenebras offundit: poſteà verò quàm orationis verbis & lachrymis,quę illius ſunt comites, expellitur, & foras eiicitur, magnam infundit alacritatem in animum,Dei præſidio,quaſi radio quodam relicto in mente eius qui precatur.Sed aliquis frigidus dicet,Non audeo multis verbis orare:pudore, cuius plenus ſum, prohibeor: neque os aperire poſſum.Ab hoſte proficiſcitur hęc religio & metꝰ deſidiæ ſunt iſtæ excuſationes.Fores enim aditus ad Deum tibi vult diabolus occludere.Non audeo,inquit,loqui. Magna quidem certè eſt fiducia, teipſum nõ audere loqui exiſtimare: quemadmodum ſummus pudor eſt, & C condemnatio, exiſtimare te habere fiduciam. Si enim multa in te rectè facta ſint, nec vllius ſceleris te angat conſcientia,& te fiduciam habere putes, omnẽ ſalutem amiſiſti. Et, ſi innumerabilibus peccatis te inquinatum eſſe ſcias,atque hoc vnum tibi perſuadeas, te poſtremũ eſſe omnium,magna tibi apud Deum eſt fiducia.Atqui nõ eſt hoc humilitas,eum qui peccator ſit, peccatorem ſe eſſe profiteri. Humilitas & modeſtia eſt, cùm aliquis ſciens in ſe multa & magna præclarè facta ineſſe, nihil magnum de ſe ipſe ſentit. Neque enim eos modò qui demiſſo animo ſunt, ſed eos etiam qui peccata ſua ex animo atque ſimpliciter enumerãt,recipit & probat Deus, eſtque propitius & clemens iis qui hoc ſunt animo conſtituti. Vt autem diſcas quanta virtus ſit, nihil magnum de ſe ſentire,duos mihi aurigas conſtitue, qui ratione ad curriculum venerint, currúſque iugauerint & coniunxerint, alterum iuſtitiam & ſuperbiam, alterum peccatũ,& modeſtiam: tum videbis peccati iugum iuD ſtitiam vincere, non vi ſua, ſed vi paris ſuæ modeſtiæ, cõtráque illud ſuperatum non iuſtitiæ imbecillitate,ſed pondere ac mole arrogãtię.Vt enim modeſtia præſtanti ſua lenitate peccati grauitatem & põdus ſuperat,& ad Deum properat aſcẽdere:ſic arrogãtia magno ſuo pondere ſummam grauitatem vincere poteſt, ſéque facilè deorſum trahere.Atque vt hoc iugũ illo craſſius intelligas,age verba Euãgelij quę modò à nobis recitata ſunt, Luc.18. proponamus.Homines duo aſcẽderunt in templum,vt orarent,vnus Phariſæus,alter Publicanus: Aurigæ duo in ſtadium peruenerunt: Phariſæus iuſtitiam ſiue virtutem cum ſuperbia cõiunxit,Publicanus peccatum cum modeſtia.Orabat Phariſæus hæc dicens, Deus, gratias ago tibi,quòd non ſum vt cęteri homines,raptores,iniuſti,aut etiam vt hic Publicanus.O amentiam: ô ſummam arrogantiam: ô exuperantem iactationem! Non ſatiauit eius inſaniam & ămentiam omnis natura hominum ad probra obiicięda, ſed in publicanum etiam qui in propinquo erat,cum magna dementia inuaſit. Quid igitur ille? propulſauítne probra?non acerbè tulit accuſationem,ſed maledictum quod iactatum eſt,ęquo animo accepit:ex inimici telo medicinam,ex vituperatione laudem, ex accuſatione coronam conſequutus eſt. Deus gratias ago tibi, quòd non ſum quales ſunt multi homines,vel etiã qualis hic Publicanus. Ieiuno bis ſabbato:decimam do eorum quæ poſſideo.Quid miſer loqueris? Gloriaris in ieiunio & non ſentis tantam morborum contentionem?Arrogantiæ tuę immodicæ magnitudinem non vides? Culicem exeolis, & camelum deuoras:& cùm legis te dicis diſcipulum, quod ſcriptũ eſt ignoras.Laudet te proximus,non os tuum: alienus, B non labia tua.Publicanus autem à longè ſtans, nolebat etiã oculos leuare in cœlum, ſed percutiebat pectus ſuum,dicens, Deus propitius eſto mihi peccatori. Audiuit humanitatis plenus Deus humilia abiectáque verba:ſtatímque corona illũ donauit.Dico vobis,Deſcendit hic iuſtificatus in domum ſuam.Tantum eſt bonum modeſtiæ:tantum eſt lucrum,non morderi aliorũ conuitiis, nec efferari ad contumelias proximorum. Licet enim tibi etiam magnum generoſúmque fructum, qui etiam publicano euenit,decerpere.Acceptis enim probris peccata depoſuit & eluit.& cùm dixiſſet,Propitius eſto mihi peccatori, deſcẽdit iuſtificatus in domum ſuam ab illo:ſermóque facta ſuperauit,& actionem verba vicerunt.Ille enim iuſtitia amictus erat,& ieiuniis atque decimis:hic autem nudum verbum protulit, & peccata deleuit omnia. Neque enim verba tantùm Deus audiuit,ſed etiam mentem,ex qua hęc promebantur:inuentáque mente quę abiecta contritáque eſſet,miſertus eſt, humanúmque ſe præbuit. Hæc autem non eò dico, vt peccemus, ſed vt demiſſo animo ſimus. Si enim publicanus homo audito ſummo improbitatis genere, cùm non ſolùm ſe ſummiſsè geſſiſſet,verùm etiam ęquo animo peccata dixiſſet,atque id quod erat, profeſſus eſſet, tantam à Deo beneuolentiam ſtudiúmque impetrauit: quantum præſidium & auxilium ij qui magna præclaráque facinora perfecerũt,nihílque magnum de ſe ſentiunt,ab eodem accipient? Itaque admoneo,vt aſſiduè confiteare. Neque enim te ad theatrum duco cõſeruorum tuorum:nec te cogo peccata tua hominibus enunciare:conſcientiam tuam Deo expone:ei oſtende facta & vulnera, & ab eo medicinam pete. oſtẽde te non exprobranti,ſed curanti.Vt enim taceas,tamen ſcit ille omnia.Dic ergo,vt lucrifacias:dic,vt depoſita ſarcina,illuc liber atque ſolutus à peccatis abeas, & ab illa publicatione intolerabili liberere.Pueri tres in fornace viuebant, vitámque pro Domini confeſſione profuderant, D & tamen poſt tot & talia facinora dicunt, Non eſt noſtrum os aperire:pudor & probrum ſeruos tuos oppreſſerunt. Os igitur noſtrum aperiamus, vt hoc ipſum dicamus,non eſſe noſtrum aperire os,atque hoc ipſo Dominũ attrahamus. Vis precum vim ignis reſtinxit: leonum furorem repreſſit: bella ſedauit, pugnas diremit, tempeſtates mitigauit: dæmones expulit, cœli portas aperuit: mortis vincula dirupit:morbos profligauit,calumnias diſſoluit,ciuitates motibus agitatas conſtituit: & plagas atque mala quę ex ſuperiore loco delabuntur, & hominũ inſidias, mala denique omnia ſuſtulit. Orationem rurſus dico, non eam quæ omnino ore profertur, ſed eam quæ ex imo pectore mittitur. Vt enim arbores omnes quæ altas radices egerũt, ſi etiã mille ventorum

Hæc de confeſſione publicain-telliguntur.

torum impetus recipiant, non franguntur,nec euellunA tur,quòd radices tuto terræ altitudine coërcentur: ſic etiam preces quæ deorſum ex imo pectore emiſſæ ſunt, nixæ fibris, tutò ad ſuperiora contendunt, nec vllo cogitationis incurſu deflectunt. Itaque Propheta ait, De profundis clamaui ad te Domine. Hæc dico non modo vt laudetis, ſed vt etiam in operibus ſpecimen veſtri edatis. Si enim hominibus ſuarum calamitatum enunciatio,& malorum quæ oppreſſerunt,deploratio,iis qui in dolore ſunt, quandam affert conſolationem, quòd oratione ipſa quaſi quædam reſpiratio pariatur,quantò magis ſi cum Domino tuo animi tui morbos communicaueris, oblectationem quandam capies magnámque alacritatem. Nam homo quidem eum qui ſecum dolet atque lamentatur, offendit dolorémque eius auget, & pellitur: Deus autem non ita facit, ſed admittit, & allicit: ac ſi totos dies cum eo miſerias maláque tua communicaueris,tum magis gaudet & annuit precibus tuis.Hoc igitur Chriſtus ipſe oſtendens, dicebat,Veni- B Matt.11. te ad me omnes,qui laboratis,& onerati eſtis,& ego reficiam vos. Vocat, ne ſurdos nos præbeamus: Allicit, ne diſcedamus. Vt enim ſexcentis peccatis ſceleribúſque contaminati ſimus,tamen faciliùs atque ocyùs accurramus, præſertim cùm tales vocet. Non enim veni, Matt.9. inquit,vocatum iuſtos, ſed peccatores ad pœnitẽtiam. Vocat eos, qui toto corde & ex animo dicunt, Deus propitius eſto mihi peccatori: atque hîc eos qui onuſti ſunt,eos qui laborant,eos qui ex immenſitate peccatorum laborant.Deus conſolationis dicitur,Deus miſericordiæ.Quoniam hoc ſemper eius officium eſt, eos qui doloribus afficiuntur conſolari, etiam ſi mille peccatis inquinati ſint, tantùm nos promoueamus, tantùm ad eum confugiamus, nec diſcedamus tum denique eorũ quæ dicta ſunt re ipſa veritatem intelligemus,neque res vlla nobis dolorem atque triſtitiam poterit afferre, ſi contentam, & diligentem accuratámque orationem habeamus:quod ſi acceſſerit,facilè ea duce repellemur. C Nè videtur deeſſe. Ecquid mirum ſi mala & pericula quæ homines opprimunt,vis orationis ſolet tollere, cùm etiam peccatorũ naturam facilè conficiat & deleat? Quapropter vt facilè huius vitæ curſum conficiamus, omniáque ea peccata,quæ contraximus, deponamus & abiiciamus, atque cum fiducia ſtemus pro tribunali Chriſti; hanc quaſi medicinam ſemper & aſſiduè nobis paremus, cámque conficiamus & condiamus lachrymis,ſtudio, continuatione & perſeuerantia. Sic enim ſemper ſalute perfruemur, eáque bona quæ futura ſunt, aſſequemur, quæ vtinam nos omnes aſſequamur Domini noſtri Ieſu Chriſti munere & humanitate, cum quo & Patri & Spiritui ſancto, & nunc & ſemper ad omnem æternitatem gloria tribuatur. Amen.

D. Ioannis Chryſoſtomi, in precioſæ vitaliſque crucis veneratione media hebdomada ieiuniorum, ſermo.

IOACHIMO PERIONIO INTERPRETE.

VENIT nobis anniuerſarius dies omni religione colendus,atque illuſtris ſanctorum ieiuniorum,qui & ter beatam vitalémque conſeruatoris noſtri Ieſu Chriſti crucem profert, & ad venerandum proponit, & eos qui eam ſyncero corde caſtíſque labris venerantur, ſanctos efficit, atque ad ſtadij ſanctorũ ieiuniorum curſum paratiores robuſtioréſque declarat.Quia igitur hodiernus dies precioſæ crucis veneratioꝶi cõſtitutus eſt, huc adeſte omnes, eam cum metu atque deſiderio amplectamur. Reſurrectionis enim Chriſti ſplendorem emittens, donis muneribúſque ſuis omnes illuſtrat & ſanctificat:ob eámque cauſam eam completi in animis noſtris gaudio ſalutemus.Hodie cœli atque terræ incolæ ingenti lętitia afficiũntur,propterea quòd illuſtris vitaliſque Chriſti crux proponitur,cuius vi dæmones fugantur,morbi profligantur, caliginoſæ obſcuráque tenebræ pelluntur: omnéſque orbis terræ fines illuminantur. Hodierno die Chriſti eccleſia, alter paradiſus eſſe monſtratur,quæ & ſanctum precioſę crucis lignum proponit, & paſſionis Chriſti præſidium crucem facit, & eiuſdem reſurrectionis præmium(Hodie propheticũ verbum cõpletum eſt: Adoramus enim in loco in quo Dei noſtri pedes ſteterunt. Lætare ergo & geſti gaudio Chriſti eccleſia, liberóſque tuos fac adducat perturbationum continentia,ieiunióque expiatos, ſplẽdidiſque virtutibus fulgentes, atque choream ducas nouo inauditóque genere ſaltationis. Quemadmodum enim in ſolitudine ij qui vulnerati erant,aſpecto ſpectatóque æneo ſerpente à morte liberabantur:ſic etiam nunc ij qui medium ieiunij curſum confecerunt, huius contactu, ſerpentem qui animo cernitur & intelligitur,mortuum præferunt: iidémque immortalitatem aſſequuntur, ſociíque eorum quæ Chriſtus pertulit,continentia declarati, ſocij atque participes eius reſurrectionis eſſe monſtrantur. Neque hoc modò, verùm etiam ad id quod ſequitur, fortiter currentes, victrices laudes Deo afferunt.Crux enim Domini arma ſunt victricia,& trophęum reportantia, quæ regum armis vinci bello non poſſunt: eadem eſt cornu eccleſiæ, hoſtium expugnatrix, ſalus fidelium.Beatíque verè ſunt,atque admodum beati ij qui caſtis labris, ſanctóque ore eam vt amplexentur,exeunt.Re enim vera illud Domini verbũ implent, Si quis me ſequi vult,ſe ipſe abneget, tollátque crucem ſuam,& me ſequatur.Vide quemadmodum nullam neceſſitatem verbis ſuis adiungit.Non enim dixit,velitis, nolitis, hoc vobis perferendum eſt. ſed quo modo? Si quis vult me ſequi, non vim affero, non cogo, ſed ſui quemquam iudicij ac voluntatis Dominum facio: ob eámque cauſam dico, Si cui in animo eſt me ſequi. Ob bonum enim, & honeſtatem, non ob malum & moleſtiam, non ob ſupplicium & pœnam. Ipſa enim natura rerum ſatis virium habet ad trahendum.Si quis vult venire poſt me,ſiue vir,ſiue mulier,ſiue is qui prędſt,ſiue is qui alij paret,& ſeruari vult,hãc ingrediatur viam. Tria ſunt quę commemorat,abnegare ſeipſum,crucem portare,& ſequi,ſed primùm quid ſit ſeipſum negare, videamus. Diſcamus quid ſit alterum negare, actum denique negare ſe quid ſit, intelligemus. Quid ergo eſt negare alterum? Qui alium negat, exempli cauſa, filium, vel fratrem,vel amicum, vel vicinum, aut quemuis alium,ſiue flagris eum cædi videat,ſiue in vincula coniici, aut quiduis aliud perpeti,non præſtò eſt, non fert auxilium,non vicem eius dolore ſe lachrymis teſtatur,nullũ ſenſum doloris eius ſentit. Omnes enim alieno ab eo D ſunt animo. Sic ergo vult nos Deus corpus noſtrum negligere, vt ſi quinos ipſius cauſa vel verberent, vel ſupplicio afficiant, vel exagitent, aut aliquid aliud faciant,negligamus.Hoc eſt enim negare,id eſt,nihil rei ſecum habeat, ſed ſe ipſe periculis obiiciat, & certamini: atque eo modo affectus eſto,quo ſi quis alius pateretur, eſſet. Nec dixit,Neget ſeipſum, ſed abneget,hac parua adiunctione magnam declarans exuperantiam. Et tollat crucem ſuam.Vides quemadmodum eum militem, qui ipſum ſequitur, rex cœlorum armauit: non ſcutum dedit, non galeam, non ſagittam, non thoracem, non ocreas,non quippiam aliud eiuſdem generis, ſed quod his omnibus eſt fortius, præſidium quod à cruce proficiſcitur, ſignum victoriæ quæ contra dæmonia parta

est: hoc gladius est, hoc scutum, hoc thorax, hoc galea, A hoc ocreæ, hoc tutum certúmque præsidium, hoc portus, hoc perfugium, hoc corona, hoc certaminis præmium, hoc bonorum omnium thesaurus, & quæ nũc sunt, & quę sunt, inquam, futura. Vt enim aliquis sumptis armis quibus facilè se tueri possit, ea etiam dat militibus suis: sic etiam Christus, Videte, inquit, omnia quæ crux mea perfecit: facite etiã vos arma eiusmodi, & perficite eiusmodi quæ vultis. Quanquam alicubi his etiam maiora pollicitus est his verbis, Qui in me credit, is etiam opera quæ ego perficio, perficiet, atque his maiora præstabit. Quid autem vult sibi hoc verbum, tollat crucem suam & me sequatur? An vt lignum vnusquisque nostrũ ferat? certè non. quæ enim hæc virtus est? sed vt ad pericula instructi simus, & sanguinẽ in animis nostris circumferentes, ad cædem & mortem quotidie parati, ita omnia faciamus, vt si ad vesperam nos victuros esse nõ speraremus, quasi planè moriẽtes. Id quod etiam Apostolus Paulus dicebat, Quotidie morior. An non tibi à B natura mors constituta est? Et tamen licet tibi, si libet, millies pro Domino mortem oppetere. Hoc enim munus est, egestatẽ quæ apud amicos manet, Domini benignitate ad magnas diuitias perducere, qui non rerum modò euentu, verùm etiam certãtium proposito & voluntate coronas metitur. Quid autem illud est, Tollat? Ita esto, inquit, paratus ad cædem & crucem, vt is qui eam portat: ita paratus, vt is qui eam in humero sustinet: ita vicinus morti esse existimetur. Omnes talẽ mortem extimescunt. neque enim adeò mille armis instructos homines, & hac fortitudine fretos ac munitos pertimescimus. In hoc libertas sita est. Nihil enim tantopere mortem fugat, vt mortis contemptio. Sed ne quis existimaret hoc vnum satis esse: paratos esse ad mortem: (sunt enim & latrones, & venefici eiusmodi, & parricidæ omnes) ob eam causam addidit, Et me sequatur. Nõ fortẽ, inquit, modò quęro, nec cum qui appropinquante morte non horrescit, sed etiam bonum, continẽtem, C moderatum, omníque virtute præditum. Vidisti crucis ministerium, nec in Domino tantùm, verùm etiã in seruis tantùm valere. Hoc Petrũ principem fecit, hoc Paulum talem reddidit. Itaque dicebat, Quis nos à Christi charitate seiunget? oppressio? an angor? an periculum? an gladius? Hoc etiam eos qui ieiuno sunt stomacho, & se abstinent nõ ab esculentis modò, verùm etiam à perturbationibus fortes effecit. Armemus nos charissimi, vi crucis, atque muniamus: armatíque ad id quod reliquum est, ad ieiunium veniamus paratiores, contemnamúsque omnia voluptatum genera, quæ hæc vita suppeditat. Etenim diuitiæ, gloria, potentia, amor, omniáque eiusdem generis propterea iucũda sunt, nostrósque sensus mouent, quòd nimia vitæ cupiditate ducimur, & hac vita deliniti sumus. Hac autem contempta, nullam illorum rationem ducimus. Bona enim hęc vita est, bona & iucunda: (est enim Dei donum) sed cùm futura apparuit, tum æquum est eam contemnere. Ne igitur D pudore afficiamur magnificis salutis nostræ signis, nec magnum caput bonorum, quo & viuimus & sumus, depellamus, nos deliciis, crapulæ, ingluuieíque dedentes: sed pro corona, Christi crucem feramus, id est, mortem perturbationum. Etenim ea quæ per nos fiunt, & nos attingunt, ea perficiuntur omnia: siue renascendum est, crux præstò est, siue mysticus ille cibus sumẽdus, siue in clerum aliqui cooptandi sunt, siue quiduis aliud faciendum est, vbique signum nobis crucis adest. Ob eámque causam & in ędibus & in muris, & in foribus, & in frontibus, & in animo atque mente eam studiosè depingimus & insculpimus. Salutis enim nostræ, cõmunísque libertatis, & bonitatis Domini nostri hoc signum est & certissimum & clarissimum. Hinc signaculum siue signũ appellata est, quòd testamenta & statuta diuina omnia quæ accepimus, hac, quasi signo quodam regio atque annulo obsignamus. Nec quicquam mali iam audet accedere. Si præfecturã alicui de populo mãdemus, eúmque ad sacerdotij dignitatẽ prouehamus, posteà quàm innumerabilia precati sumus, ac spiritus sancti munus appropinquãs euocauimus, hac obsignamus, quasi certo firmóque in loco donum quod donatum est, includamus. Sic etiã in sacrificiis sumitur. Christi enim crux gladius est & lignum, quo interfectus est à Dei interfectoribus Christus, & diaboli opera delcuit, ipsúmque diabolũ deiecit, nostris in eo fixis criminibus. Ob eámque causam in sacrificiis sumitur, quasi gladius quidam & flagrum regium, quod omnem diaboli aduentum, satanęque impetum profligat & fundit. Hinc diuini pontifices quasi stipatores quidam regio flagro proposito, eò omnem hostium exercitum fundunt & fugant, cùm diuina regiáque munera iis qui initiantur tribuunt, in quo vnà cum eis regem Christum colunt atque venerantur. Cùm ergo signaris, tibi in mẽtem veniat omnis vis quam crux cõtinet, ac tum iram omnésque à ratione auersos animi impetus extinxeris. Cùm frons consignabitur, cùm pectus, cùm oculi, cùm reliqua membra, fac te ipse vt hostiam Deo gratam offeras. Hoc est enim à ratione profectum obsequium. Hoc etiã signum fores clausas maiorum nostrorum memoria aperuit: hoc noxia mortiferáque venena extinxit: hoc cicutæ vim eluit: hoc denique beluarum venenatarũ morsus curauit. Si enim inferorum portas aperuit & cœlorũ orbes laxauit, paradisíque aditum renouauit, & diaboli neruos fregit: quid mirum videri debet, si noxia venena vincit & superat? Hoc ergo in mente tua insculpe, animorúmque nostrorum salutem amplectere. Hæc enim crux orbem terræ cõseruauit, errorem expulit, veritatem reuocauit, terram cœlum fecit, homines fecit angelos. Ob eámque causam dæmones non iam horribiles sunt, aut metuendi, sed contemnendi: nec mors est mors, sed somnus & vigilia. Hinc carnis non recti impetus, qui eis qui ieiunãt, aduersantur & obsistunt, obruuntur. Quòd si quis Iudęus, hoc tibi dicat: Eum qui cruci suffixus fuit, adoras & veneraris: ei alacri magnáque voce, ac læto vultu respondę, Certè adoro, nec finem adorandi faciam: etsi rideat, luge eum quòd amens sit, nec sciat, quid loquatur. Christóque Domino age gratias, quòd eiusmodi in nos beneficia cõtulit, quæ sine cœlesti diuináque enunciatione discere nemo possit. Ob eã enim causam iste etiam ridet, quòd homo qui corporis voluptatibus deditus est, ea quæ sunt spiritus, minimè capit & probat. Sed quídnam ait amens, ingratus, perfidúsque Iudæus? Si ergo Christus est Deus, vt defenditis, ac Dei Filius, salutíque hominum causa venit: cur tali morte quę inhonesta est, in crucẽ actus est? Cui paucis respondebimꝰ, quę ex Prophetis collecta sunt. Oportuit Christum cruci affigi, ô legis violator, & ingrate Iudæe! propterea quòd lex & Prophetæ ita prædixerãt, fore vt genus hominum à Christo conseruaretur. Primus enim Moses dicit. Videbitis vitam vestram suspẽsam in oculis vestris, nec vitę vestræ fidẽ habebitis. Et Esaias, Tanquam ouis ad cædem ductus est, & quasi agnus coram tondente, obmutescet. Itémque Hieremias, Venite, inquit, immittamus lignum in eius panem. Et, Dederunt precium eius in agrum figuli, quemadmodũ mihi Dominus cõstituit. Deum autem esse Christum qui in crucem sublatus est, audi Esdram asserentem, Laudandus est Dominus, qui manus suas extẽdit, salutémque Hierosolymis spectantibus nobis dedit. Iam verò cùm serpentes populum interficiebant, iussúque Dei Moses in ligno

ligno serpentem sublimem proposuisset, monebat po- A pulum, vt serpentẽ intuerenturita fore, vt minimè morerentur. Rursúsque Hieremias ex eorum persona, qui eum cruci suffixerũt, Venite, inquit, & cum ex viuorum terra exterminemus. Et rursus Christus per eundẽ Prophetam, Ego verò, inquit, quasi agnus innocens, qui ad victimam cædémque ducitur. Dauid quoque ex Christi persona, Foderunt manus meas & pedes meos, diuiserúntque inter se vestimenta mea, & sorte egerunt, cuius esset vestis mea. Idémque rursus, Expandi manus meas toto die ad populum incredulum & cõtradicentem, qui via bona & recta non incedebant, sed peccata sua sequebantur. Colendam autem adorãdámque esse Christi crucem, ciúsque figuram & effigiem, hoc etiam Prophetæ docent: Date significationem in frõtibus eorum qui ingemiscunt & dolore afficiuntur ex peccatis suis omnibus: cædite, discerpite, nec parcite: senem, iuuenem mulieres, & infantes lactẽtes delete: ad eos porrò qui signum habuerũt, ne acceditote. Salomon quo- B que his verbis, Laudate lignũ, quo iustitia oritur. Esaias etiã vnde esset & qualia crucis ligna essent, exponit his verbis, In cupresso, picea & cedro simul locum sanctũ celebrate. Quinetiam Moses demisso ligno in Merram, amaras aquas dulces reddidit in figuram crucis Christi, qui mundum ex diaboli amarore dulcem effecit. Mosis etiam virga, quæ silicem discidit, crucem Christi significabat, qui corda volũtatémque hominum diuisit, spiritúsque sancti munus in eis inseuit. Hæc etiam veræ vitæ via est: omnésque qui eam tenent, viuunt: qui autem eam reliquerunt, ab eáque deflexerunt, mortem supplicíumque æternum habebunt. Lex enim & Prophetæ sanctam trinitatem prædicant: veréque hic est, qui à lege prophetísque prędictus est, Iesus Christus Dominus, qui Domini nomine venit: nec est alius, nisi is qui Bethleemi Iudææ oppido ex virgine & Dei parente Maria Augusto Cæsare Imperatore natus est. Quòd si quis eũ non recipit & probat, nec ei credit, is Dei desertor est. C Itaque Esaias de vobis qui erraſtis clamat his verbis, In captiuitatem populus meus abductus est, quòd Dominum minimè norunt. Ex quo enim Christus venit, vis exercitus vestri, Iudæi, dissoluta est, sublatúmque sacerdotium, & à Romanis dispersi estis. Ait enim Esaias de iis qui Christum in crucem egerunt, Propter peccata nostra auertit faciem suam à nobis, & reliqui nostrũm in peccatis. Si enim ipse Christus nõ esset, is qui ex Maria natus, qui à Deo electus est, verúsque eiusdem filius, qui à lege & Prophetis prędictus est, natio vestra Iudaïca in honore & nomine esse, séque erigere atque regnare potuisset, vt quæ Dei hostem & inimicum impostorémque morte mulctassent. Verùm iam ex eo tempore cùm crux nata est, & à maioribus vestris ei Christus suffixus est, adhuc cum ignominia & dedecore perit: vobísque Deus grauius succensęt, quàm in captiuitate Babylonica. Tum enim sexagesimo anno post Deus misertus est, vósque reuocauit. Hoc verò tempore omni- D nò repulit, patérque vester: idémque Propheta & Patriarcha verum prædixit, iura vestra omnia cõciderunt: ex Iudęa patria vestra excessistis: in diuersa loca dispersi estis, atque in orbe terrarum ab oriente ad extremum terræ vos omnes & cõtemnunt & rident. At res nostræ Christianorum in dies magis florẽt, crescunt, & corroborantur. atque per omnes mundi angulos religiosæ fidei nostræ prædicatio peruasit: nos Christus regit, & in nobis regnat: eiúsque preciosam atque vitalem crucem adoramus, & pro thesauro magni precij tenemus. Etenim crux Domini omni regia corona splendidior est & præclarior: quid dico, regia corona? imò verò ipsos solis radios pulchritudine multùm superat. Ac quondam quidem improbæ vitæ prauorúmque factorum condemnatio hæc rei fuit: nũc autem diuini muneris significatio, nobilitatis spiritalis signum, thesaurus tutus ac certus, donum quod eripi non potest: sanctimoniæ documentum. Hanc & in mensa & in lecto & quocunque in loco sumus, præferimus. Vt enim plerique milites sine armis nec prãdent, nec dormiunt: sic nunc pro gladio eam in lecto suspendamus, pro repagulo in ostio depingamus, pro muro & pariete omni domui circumdemus: partes intimas & extimas hac muniamus. Hæc enim mortem deleuit, cœlos aperuit, terram expiauit: naturam nostram in solium regium reduxit: atque tyrannidem diaboli dissoluit. Huius forma est duplex: vna ex materia, exempli causa, ex auro, vel margaritis, vel gemmis, quæ sępe à barbaris vel furibus auferitur: altera sine materia (neque enim ex materia est ei subiecta res, sed à fide est eius natura & essentia: à dispositione autẽ quæ eam facit, materia.) Hæc dormientes custodit, hæc vigilantibus est præsidio: hæc in periculis cõseruat: hac bellũ dirimitur, & pax confirmatur. Quare laudo tuum Domine, patientiæ & clemẽtiæ plenum in me prouidẽtiæ mysterium: veneror preciosam tuam & vitalem crucem: amplector mala quæ pertulisti: amo clauos, membrorúmque foramina saluto: arundinem, lanceam, & spongiam suspicio: pro regia corona, coronam ex spinis ad caput accommodo. & sputis tanquam splendidis gemmis ornor: pro clarissimo ornatu colaphis glorior: téque verum Deum esse profiteor, vnum sanctæ trinitatis, Iesu Christe, qui mea causa mortem perpessus es, in linteo inuolutus fuisti, & à Iudæis legis violatoribus irrisus, qui tandem sepultus fuisti, & tertio die pòst excitatus es à mortuis, qui rediturus es iudicãdorum viuorum mortuorúmque causa. Tibi enim gloria est & potentia vnà cum Patre, sanctóque & vitæ largitore tuo Spiritu, & nunc & semper, & in secula seculorum. Amen.

D. Ioannis Chrysostomi Constantinopolitani Archiepiscopi oratio, qua docet non esse verendum confiteri sanctam crucem, & per eam nos à Christo esse conseruatos, & in ea esse gloriandum: de virtute etiam agit & de eleemosyna.

PERIONIO INTERPRETE.

MAGNVM hoc illud, fratres, quod Dominus daturum se omnibus promisit his verbis, Natio improba & adulterina signum quærit, & ei signum non dabitur, nisi signũ Ionæ Prophetæ: crucem intelligens, mortem, sepulchrum & resurrectionem. Rursus aliter vim crucis declarans, dicebat, Cùm exaltaueritis filium hominis, hinc cognoscetis quòd ego sum. Cùm me, inquit, cruci suffixeritis, & me victũ existimaueritis, tum maximè vim meã intelligetis. Posteà enim quàm Christus in crucem actus est, Iudæorum cõsuetudines finem & terminum habuerunt, prædicatio floruit, ad fines terminósque orbis terrarũ verbum peruasit: eiúsque vim terra & mare tam ea quæ habitãtur, quàm quæ non habitantur, semper prædicant. Neminem igitur gloriosorum salutis nostræ signorum pudeat, summæque bonorum, qua & viuimus & sumus, sed vt coronam, sic Christi crucem feramus. Etenim nostra omnia, per illã perficiũtur: siue regeneratione & renouatione opus est, crux præstò est, siue mysticus ille cibus sumendus est, siue in ordinem ecclesiasticum aliqui cooptandi, siue quiduis aliud faciẽdum est, vbique victoriæ nostræ signum adest. Ob eámque causam illam & in ædibus, & in muris, & in foribus, & in fronte, & in mente cum magno stu-

Hæc in superiore concione sunt, vt pleraque alia huius.

dio depingimus, & insculpimus. Nostræ enim salutis A
cõmunisque libertatis & bonitatis Domini nostri hoc
signum est. Tanquam enim ouis, ad cædem ductus est.
Cùm ergo insigniris, tibi in mentem veniat vis omnis
quam in se crux continet: ac tum denique iram omnésque à ratione auersos animi impetus extinxeris. Cùm
signaris, magna fiducia frontem imple, animum tuum
fac liberum. Scitis autem planè quænam nobis libertatem afferant. Itaque Paulus nos ad hoc ipsum incitans,
ad libertatem dico quæ nobis digna est, dominicæ crucis ac sanguinis recordatione inuitat hoc modo. Precio enim, inquit, empti estis, nolite serui hominum effici. Cogita, inquit, precium quod pro te dissolutum est,
& nullius hominis seruus eris: quibus verbis precium,
sanguinem qui in cruce profusus est, appellat. Nõ enim
omnino digito imprimẽda & consignãda est, sed prius
voluntate ac iudicio cum magna fide, qua sic in oculis
vultúque impressa, impurorum sceleſtorúmque dæmonum nullus ad te accedere aut in propinquo stare vn- B
quam poterit, cernens gladium quo vulnus plagámque
accepit, vidénsque ensem quo mortem accepit. Si enim
nos cùm loca in quibus damnati secantur videmus, exhorrescimus, cogita quid euenturũ sit diabolo, cùm arma videbit, quibus vim potestatémque eius omnem
Christus dissoluit, serpentisque caput amputauit. Noli
igitur committere, vt te tanti boni pudeat, ne tui etiam
Christum pudeat, quando cum maiestate sua veniet, &
signũ coram apparebit, superabítque solis radios lumine. Crux enim tum apparebit, mittétque vocẽ aspectu
suo, atque pro Domino apud omnes orbis terrarũ homines verba faciet, docebítque nihil ab eo prætermissum esse, quod ad illorum salutem pertineret. Hoc etiã
signum ianuas clausas maiorum nostrorum ætate aperuit: hoc noxia mortiferáque venena profligauit: hoc
cicutę vim diluit: hoc denique venenatarum bestiarum
morsus curauit. Si enim inferorũ portas aperuit, & cœlorum orbes laxauit, paradisíque aditum introitúmque C
restituit, & diaboli neruos fregit: quid mirum videri debet, si mortifera venena & alia eiusdem generis vincit
& superat? Hoc igitur in mẽte tua insculpe, animorúmque nostrorũ salutem amplectitor. Crux enim hæc orbem terrarum conuertit, errorem expulit, veritatem reuocauit, terram cœlum fecit, homines angelos reddidit. Hinc dæmones non iam horribiles sunt aut metuendi, sed cõtemnẽdi: neque mors est mors, sed somnus.
Hac abiecta sunt humi, conculcatáque omnia quæ nobis aduersantur. Quòd si quis Iudæus hoc tibi obiiciat,
Eum tu qui cruci suffixus est, colis atque veneraris: ei alacri magnáque voce ac læto vultu respondeto, Certè
veneror & colo, nec colere eum desistam: & si rideat,
dole eius vicem cum lachrymis, quòd amens sit: Christo Domino age gratias, quòd beneficia eiusmodi in
nos cõtulerit, quæ sine cœlesti diuináque enunciatione
& patefactione discere nemo possit. Iste enim propter-
ea etiam ridet, quòd homo corporis voluptatibus ser- D
uiens, ea quæ ad spiritum animúmque pertinent, non
capit: quandoquidem hoc etiam pueris vsuenit, cùm
aliquid magnum & admiratione dignum intuentur: ac
si puerum ad mysteria introduxeris, ridebit. His igitur
pueris gẽtes sunt similes: verum pueris, vt ita dicam, imperfectiores sunt, ob eámque causam misericordes,
quòd nõ in immatura ætate, sed in absoluta & constante in illos eadem quæ in pueros cadunt. Itaque ne venia
quidem digni sunt. Nos verò clara magnáque voce clamemus atque dicamus, ac si omnes gentes adsint, cum
magna fiducia profiteamur, crucẽ esse nostrã gloriationem, summámque bonorum omniũ, & fiduciã omnem
atque coronam. Vellem autem possem etiam cum Paulo dicere, Mihi mundus cruci suffixus est, & ego mũdo,
sed non possum variis impeditus cõstrictúsque perturbationibus. Itaque cùm vobis, tum mihi ipse suadeo, vt
mundo in crucem agamur, nec quicquam habeamus
cum terra commercij, verùm cœlestem illam patriam
amemus, & gloriam quam illinc expectamus, bonáque
sempiterna. Sumus enim cœlestis regis milites, armáq;
spiritus & animi sumpsimus. Cur ergo cauponũ & medicorum, atque adeò vermium vitã traducimus? Nam
vbi rex est, ibi etiam miles esse debet. Milites enim effecti sumus, non eorum qui procul absunt, sed eorum qui
sunt in propinquo. Terrenus enim rex nũquam omnes
in regiis esse patiatur, nec latera sua cingere: cœlorũ autem rex omnes propinquos vicinósque solio regio esse
vult. Sed quomodo fieri potest, dicet aliquis, vt nos qui
hîc sumus, ad soliũ illud stemus? Quia etiã Paulus cùm
in terra esset, ibi erat, vbi & Seraphim, & Cherubim erant: viciniórque hic Christo erat, quàm regi sint isti stipatores. Hi enim sæpe oculos in multa loca conuertunt:
illum autẽ nihil obiecta specie distrahebat, sed omnem
mẽtis aciem in rege ac Domino defixã habebat. Quócirca si velimus, nos quoq; hoc possumus. Si enim loco
disiunctus esset, rectè quæreres. Si verò vbique adest &
præsens est, ei qui studium adhibet, animíque cõtentionem, est propinquior. Itaque Propheta etiam dicebat,
Non timebo mala, quoniam tu mecum es. Et Deus ipse
rursum, Deus appropinquãs & accedens ego sum, non
Deus remotus. Vt igitur peccata nos ab eo disiungunt,
sic nos cum eodem coniungunt virtuti consentaneæ actiones. Cùm etiam, inquit, loquere, dicam, En adsum?
Quis tandem parens sic posteris vnquam obediat? quæ
mater ita parata est, státque semper, si fortè ipsam appellent liberi? nemo est, nec pater, nec mater. At Deus prestò est semper expectans, si quis fortè seruorum se appellet: neque vnquam nos, si ipsum vocabamus, vt par
erat, neglexit. Ob eámque causam ait, Cùm etiã loquẽtis, nõ expectabo, dum compleas & absoluas orationẽ,
sed statim audiam. Appellemus ergo eum, vt vult vocari. Quo autem modo vult? Solue: inquit, omne vinculũ
iniustum: dissolue obligationes cõtractuum qui vi facti
sunt: omnem syngraphã iniquam discindito: frange
esurienti panem tuum: egẽtésque & vagos introduc in
domum tuam. Si nudum aliquem videris, eum cooperi: & propinquos generis tui ne cõtemnito: tum erumpet ante tempus lumen tuum, & sanitas tua citò orietur:
& antecedet te iustitia tua, & gloria domini te colliget:
tunc me inuocabis, & te audiam, etiã loquẽte te dicam,
Ecce adsum. Ecquis, dicet quispiam, facere hæc potest
omnia? Quæso te, quis est qui ea præstare non possit?
Quid enim difficile est eorum quę commemorata sunt?
quid arduum? aut quid non facile? Sic enim non solùm
fieri possunt, sed etiã facilia factu sunt, vt multi etiã vltra modum & finem constitutum progressi sint, qui nõ solùm tabulas syngraphásque non legitimas discíderunt,
sed sua etiam omnia erogarunt: egentésque non solùm
domum suam receperunt, & mẽsæ adhibuerunt, verùm
etiam hoc facientes sudore corporis laborem testificati
sunt, vt ipsos alerent, non solùm propinquos & cognatos, verùm etiam hostes afficientes bonis. Quid verò omnino difficile est eorum quæ dicta sunt? Neque enim
dixit, Supera cursu montem: traiice mare: perfode terrę
tot atque tot iugera: abstine à cibo semper: cilicium sume: sed domum tuam communica, impertire & eroga
panem: tabulas & syngraphas non legitimas nec iustas
discindito. Quid his, quæso te, facilius est? Quòd si etiã
difficilia esse existimas, intuere præmia, & tum tibi facilia erunt omnia. Quemadmodum enim reges in ludis
& certaminibus quibus de equorum præstantia decurrendo

rendo contenditur, coronas, tunicas & præmia iis qui A
certãt, proponunt: sic Christus in medio curriculo præmia Prophetæ verbis quasi multis manibus ea explicãs
proponit. Et reges quidem cùm homines sint, abundantiámque rerum habeant quæ profunditur, & liberalitatem quæ consumitur, ea quæ pauca & parua sunt,
multa magnáque ostẽdere student: ob eámque causam
singula singulis ministris tradentes, sic in medium prodeunt. At rex noster cõtrà, cùm vniuersa portauit, quoniam valde est locuples & copiosus, nihilque ostentationis causa facit, sic in medio proponit ea, quæ explicata, innumerabilia infinitáque erunt, & multas manus
quæ contineant desiderant. Atque vt hoc intelligas, vnumquodque eorum accuratè considera: Tunc erumpet, inquit, quasi mane lumen tuum. An non tibi vnum
quoddam esse donum videtur? At non vnum est. Etenim multas intrinsecus & coronas habet & brabia, & B
alia præmia: & si placet vobis, proferentes diuitias omnes ostendemus, quantum quidem possumus ostendere, modò ne molestum sit vobis. Ac primum intelligamus quid sit, erumpet. Celeritatem & largitatem nobis declarat & exprimit, quãtopere & salutem nostram
cupiat: & bona ipsa & addat: nec quicquam erit, quod
præsidium eius quod explicari nulla oratione potest,
impediat: quibus omnibus eorum copiam infinitámque abundantiam indicat. Quid autem sit πρώιμον, dicam. Significat autem non posteà quàm in malis fueris, nec post malorum accessum, sed antè quàm existãt.
Quemadmodum enim in fructibus præcoces dicimus
eos qui ante tempus existunt: sic etiam hoc loco celeritatem rursus significãs, ita auxit, vt suprà dicebat, Adhuc te loquente dicam, Ecce adsum. Quod verò lumen
dicit, & quid hoc lumen est? Non hoc quod sub sensum cadit, sed aliud multò melius, quod cœlum nobis
ostendit, nempe Angelos, Archangelos, Cherubim,
Seraphim, Thronos, Dominationes, Principatus, Potestates, exercitum omnem, vrbes regias, tabernacula.
Si enim dignus habitus fueris, qui lumen illud videas,
hæc videbis: & à gehenna, & à verme qui venenum
iaculatur, & à stridore dentium, & à vinculis quæ dolorem afferunt, & ab angoribus, & à malis, & à tenebris
lumine carẽtibus, & à diuisione, & ab ignis fluminibus,
& ab execratione, & à locis dolorum plenis liberabere,
eóque venies, vbi nihil loci relictum est dolori & molestiæ, vbi magna viget gratia, pax, charitas, voluptas, &
lætitia: vbi vita est sempiterna, & gloria pulchritudóque quam nulla oratione consequi quispiam potest: vbi
æterna sunt tabernacula, regísque gloria & maiestas,
quæ exprimi non potest, eáque bona, quæ nec oculus
vidit: nec auris audiuit, nec cor animúsque hominis cogitauit: vbi est sponsus qui animo cernitur & intelligi- B
tur, thalami cœlorum, & virtutes quæ lucernas ardentes tenent, iíque qui vestem habent nuptiarum: vbi palatia sunt Domini, & cubita regia. Vidisti quæ & quot
præmia vno verbo demonstrauerit, & quemadmodum
omnia simul portauerit. Sic etiam si singula verba quæ
sequuntur, explanauerimus, magnam abundantiam atque immẽsum mare reperiemus. Quare ne differamus,
neque pigri simus ad præstanda officia benignitatis egentibus, ne simus, hortor: sed si omnia etiam abiicienda nobis sunt, si in ignem coniiciendi sumus, si in gladiis saltandum est, si quiduis perferendum: omnia facilè & æquo animo feramus, vt regni cœlorum amictũ
gloriámque illam consequamur, quam vt omnes consequamur, det pro sua benignitate & humanitate Dominus noster Iesus Christus, cui gloria & potestas æterna tribuatur.

Tomi primi finis.

Parisiis excudebat Dionysius Duvallius,
impensis Societatis Parisiensis.

DIVI IOANNIS

CHRYSOSTOMI

ARCHIEPISCOPI CONSTANTINOPOLITANI

OPERVM LOCVPLETISSIMVS

INDEX.

CVI PRÆPONITVR ALTER INDEX LOCORVM sacræ Scripturæ, à D. Ioanne Chrysostomo explicatorum.

Vterque quammaxima diligentia & labore recèns collectus.

PARISIIS.

M. D. LXXXVIII.

CVM PRIVILEGIO REGIS.

INDEX AVCTORITATVM SACRÆ SCRIPTVRÆ, QVÆ A D. IOANNE CHRYSOSTOMO SPARSIM EXPONVNTVR, SECVNdum veteris & noui Testamenti librorum ordinem digestarum, longè quàm antea locupletior.

Ex Genesi.

Genes.1. GENESEOS totius per homilias expositio. tomo 1. columna 1. A. ac deinceps.
a In principio creauit Deus cœlum & terram. tom. 1. columna 656, A, C. 661, C. 1030, A. & tom. 2. col. 1015, C, D. & tom. 3. col. 25, D. 786, A. tom. 5. col. 70, C.
Terra erat inanis & vacua: vel, erat inuisibilis & incomposita. tom. 1. 1030, A. & tom. 5. 70, C.
Tenebræ erant super faciem abyssi. tom. 5. 70, C.
a Tenebras vocauit noctem. tom. 1. 868, D
Spiritus domini ferebatur super aquas. to. 1. 1030, A
Dixit Deus, fiat lux: & facta est lux. tom. 1. 1030, A. tom. 4. 1516, A
Fiat firmamẽtum in medio aquarum, & diuidat aquas ab aquis. to. 1. 889, A
b Germinet terra herbam fœni, &c. to. 2. col. 362, D. & tom. 4. col. 626, A
Lignum fructiferum. to. 3. 356, B
c Producant aquæ reptile animæ viuentis. to. 2. 362, D
d Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram. tom. 1. 595, C. 681, C. tom. 2. 1043, C. to. 3. 732, A. to. 5. 512, A. 940, B. 1025, D
d Masculum & fœminam creauit eos. tomo 2. 1025, C. 815, A
Crescite, & multiplicamini, & replete terram. to. 1. 178, A. 188, D. to. 3. 740, B
Viditque Deus cuncta, quæ fecerat, & erant valde bona. tom. 1. col. 1148, D
ij. a Perfecti sunt cœli & terra, & omnis ornatus eorum. tom. 1. 445, A
b Formauit igitur dominus Deus hominem de limo terræ. to. 1. 882, B
b Fluuij ex paradiso emanantes. to. 3. 794, D
Ex omni ligno paradisi comedes, &c. to. 1. 1023, C
Omnia Deus ad eum (Adamum) adduxit. to. 5. 1193, A
Et ipse eis nomina imposuit. to. 1. 1151, C
c In quacunque die comederitis de ligno, morte moriemini. to. 1. 1030, B. to. 3. 111, B. to. 5. 56, C. 948, A
De ligno autem scientiæ boni & mali non manducabis. tom. 5. 782, B
c Faciamus ei adiutorium. to. 3. 101, B. to. 5. 1292, B
d Hoc nunc os ex ossibus meis, & caro de carne mea, &c. tomo 1. 445, A. tomo 2. 1025, D. tomo 4. 391, B. tomo 2. 815, B
Erunt duo in carne vna. to. 1. 313, A. & 367, C. & to. 4. 1473, C. to. 5. 1251, C
Relinquet homo patrem & matrem suam, & adhærebit vxori suæ. to. 1. 80, C. & to. 2. 1016, A. & to. 5. 640, D. 811, B
iij. a Serpens erat callidior cunctis animantibus terræ. to. 1. 689, A
Quare prohibuit Deus, ne ex omni ligno, quod est in paradiso, comederetis. to. 1. 689, B. 874, B
b Quòd vobis dixit Deus, de arbore hac non tangatis, eò præcepit, ... aperientur oculi vestri. tom. 1. 445, B, D. & tom. 3. 215, C
b Et eritis sicut dij, scientes bonum & malum. tom. 1. 446, A. 1688, D. tom. 2. 887, A. tom. 4. 321, B. tom. 4. 1439, C
b Vidit mulier, quòd bonum esset lignum ad edendum, gratúmque oculis ad videndum, &c. to. 5. 518, C
b Deambulabat Deus in paradiso in meridie. to. 5. 75, A
b Adam vbi es? to. 1. 454, B. to. 2. 538, B. to. 4. 1668, C. to. 3. 755, D. to. 5. 1034, C
c Mulier quam dedisti mihi, illa dedit mihi, & comedi. tom. 1. 95, A
b Serpens decepit me. to. 5. 275, D
c Supra pectus & ventrem ambulabis, & terram manducabis omnibus diebus vitæ tuæ. to. 1. 867, D. to. 5. 619, D
b Vocem tuam audiui in paradiso, & timui, eo quòd nudus essem, & abscondi me. to. 5. 101, B
c Ad virum tuum conuersio tua, & ipse tibi dominabitur. to. 1. 42, D. to. 4. 537, C. to. 5. 1121, C. 1126, B
c Ecce, pono inimicitias inter te & mulierem, & inter semen tuum, & semen illius. to. 1. 457, B. to. 2. 909, D
c In dolore paries. to. 1. 451, C
c Illa tuum obseruabit caput, & tu obseruabis eius calcaneum. to. 1. 457, B
Multiplicans multiplicabo mœrores tuos, & gemitum tuum. tom. 5. 1298, B
c Maledicta terra in operibus tuis. to 2. 735, B
Spinas, & tribulos oriri faciet tibi. to. 1. 178, A. 914, B
In sudore vultus tui vescêris pane tuo. to. 5. 311, D
Terra es, & in terram abibis. tom. 1. 864, B. 867, C
d Ecce Adam factus est, quasi vnus ex nobis. tom. 2. 242, B. & 982, D
a Cognouit Adam vxorem suam. to. 3. 818, A iiij.
a Possedi hominem per Deum. to. 2. 431, C
a Sub te erit appetitus tuus, & tu dominaberis illius. to. 4. 59, B. 216, D. to. 5. 307, D
Dixit enim ad Cain, peccasti, ne amplius adieceris. to. 1. 167, C. & to. 4. 1620, C. & to. 5. 948, C
b Veni, & egrediamur in campum. to. 4. 586, D
b Vbi est Abel frater tuus. tom. 3. 466, C. to. 4. 1668, C. tom. 5. 259, A
Num custos ego sum fratris mei? ibidem. & to. 1. 1003, C. to. 5. 349, B. 259, A
b Gemens & tremens eris super terram. to. 1. 1303, C
Vox sanguinis fratris tui clamat ad me. to. 4. 217, A
b Maledicta terra, quæ hiauit ad suscipiendum sanguinem fratris tui. to. 4. 217, B
d Vindicatum est quidem ex Cain septies, ex Lamech verò septuagies septies. to. 2. 518, B
d Enoch translatus. to. 3. 766, C v.
Hic nos quiescere faciet. ibidem.
a Videntes autem filij Dei filias hominum. tomo 1. 600, A. vj. 802, B
a Non permanebit spiritus meus in hominibus istis, quoniam sunt carnes. to. 2. 944, D
a Hi erant gigantes, homines nominati. to. 1. 1215, B
b Pœnitet me fecisse hominem. to. 1. 136, D
b Delebo hominem, quem feci de superficie terræ, &c. tom. 3. 777, C
Noë iustus perfectus in generatione sua. to. 1. 678, D
c Arcæ Noë tres dimensiones, ac diluuium mysticè exposita. to. 3. 789, C
Arca Noë animalia suscepit & conseruauit. to. 5. 720, A vij.
a Coruus non reuersus, donec siccaretur terra. to. 2. 40, A. & viij. 1157, D. & to. 3. 789, D
a Tremor enim vester & timor erit super feras. tom. 2. 459, B ix.
d Benedictus filius meus Sem, dilatet Deus Iaphet, & inhabitabit in tabernaculo Sem. to. 2. 854, B

Noë ebrius factus. to.5.315,C
Erit Chanaan seruus eius. to.1.925,B
xj. a Babylonicam turrim ædificantes. to.3.226,C
b Venite, & descendamus, & confundamus illorum linguas. to.3.813,C
xij. a Egredere de terra tua, & de cognatione tua, & veni in terram, quam demonstrauero tibi. tom.1.463,C.464,C.to.2.618,D.872,A.878,D.tom.3.463,B. & tom.5.350,D
a Exeas de terra, atque cognatione tua. to.2.391,B
a Benedicentibus tibi benedicam, & maledicentibus tibi maledicam. to.1.303,D
Dic ergo, quòd soror mea sis, vt bene mihi sit, & viuat anima mea propter te. to.1.220,B.to.5.1298,D
Scimus, quòd à Deo venis nobis Rex. to.1.601,B
xiiij. d Et dedit illi decimas ex omnibus Abraham. to.5.642,D
xv. a Domine Deus, quid dabis mihi? ego vadam absque liberis. to.5.1171,A
b Patrem multarum gentium constitui te. to.4.68,D
b Credidit Abraham, & reputatum est illi ad iustitiam. tom.4.66,C
c Accipe vaccam triennem, &c. tom.2.618, C. tom.5.638,B
c Scito, quòd peregrinum erit semen tuum in terra noua. tom.1.901,B.to.5.541,A
Gentem, cuicunque seruierint, ego iudicabo. to.5.917,B
Nondum completæ sunt iniquitates Amorrhæorum vsque in præsens. to.1.904,C
xvij. Sarra, vocata Sarai. to.1.462,D
Noui enim, quod constituet Abraham filiis suis, & domui suæ, post eum, & obseruabunt vias domini Dei, vt faciant iustitiam & iudicium. to.5.1078,C
xviij. a Si gratiam inueni in conspectu tuo, ne transeas seruum tuum. to.4.204,B
b Sara risit. to.3.98,B
c Clamor Sodomorum, & Gomorrhæ multiplicatus est apud me. to.2.538,B
c Descendam, & videbo, vtrum clamorem, qui venit ad me, opere compleuerint. to.4.660,A.1537,A.to.5.582,A
d Non abscondam à seruo meo Abraham. to.4.241,C
d Ego sum puluis & cinis. tom.1.524,B.tom.5.[illegible]B
d Si decem iusti reperti fuissent, cæteris Deus peperciss[illegible] to.5.35,D
xix. c Pluit dominus à domino ignem & sulphur super Sodoma. to.3.815,B
d Seruans seruu animam tuam. to.4.449,B
xx. Soror mea est, inquit Abraham. to.5.1251,B
b Restitue viro vxorem, quia propheta est, & orabit pro te, &c. to.4.614,B
xxj. b In Isaac vocabitur tibi semen. to.4.1442,C
xxij. a Accipe filium tuum, quem diligis, Isaac: & vade in vnum montium, & offer mihi illum in sacrificium. tomo 3.170,A
a Sedete hîc cum asino, ego autem & puer transibimus vsque illuc, & postquam adorauerimus, reuertemur ad vos. to.1.577,B.to.4.677,C
b Isaac ligna in montem, vt illic sacrificaretur, portauit. tom.3.338,A
b Pater, vbinam est victima? tomo 1.323, B. tomo 4.661, C
Deus prouidebit sibi victimam in holocaustum, fili, inquit Abraham. to.4.1382,B.to.5.356,A
c Abraham Abraham, non extendas manum tuam super puerum. to.1.577,A
b Nunc enim noui, quòd tu timeas dominum. to.4.659,B
Tentauit Deus Abraham. to.4.1633,C
In semine tuo benedicentur omnes gentes. tom.1.1023,C.& to.2.618,B
Per meipsum iuraui, quia benedicens benedicam tibi, & multiplicans multiplicabo, &c. to.1.898,D
xxiiij. a Mitte manum tuam super femur meum, &c. to.1.702,D
Adiuro te per dominum Deum cœli & terræ, vt ne accipias vxorem filio meo Isaac de filiabus Chananæorum. to.1.328, D.to.5.1251,C
xxv. De Iacob & Esaü, sermo. to.1.466,C
xxvij. a Facito, fili mi, cibos, quos amo. to.1.467,D
d Odor agri pleni, cui benedixit dominus. to.3.485,B
f Iacob supplantator. to.1.340,C
Supplantauit enim me ex altera vice. to.1.730,A
g Venient dies luctus patris mei, & occidam Iacob fratrem meum, transeat patris mei mors, & tunc interficiam. tom.1.554,A.& to.3.827,A
Si dominus mihi dederit panem ad comedendum, & vestem ad induendum. xxviij. to.4.1605,A
Scala Iacob. to.1.1031,C.to.2.642,C.1112,C
c Cognouit Abraham Saram vxorem suam. to.3.818,A xxix.
Iacob virgæ diuersi coloris. to.1.856,A xxx.
c Hos viginti annos ego sum tecum. to.4.512,A xxxj.
Ego persoluebam à meipso furta diei, & furta noctis. to.5.545, A.& 551,D
Fui ardens æstu per diem, & gelu per noctem, & somnus recesserat ab oculis meis. to.5.1179,A
a Vidi castra angelorum. to.3.777,A xxxij.
a Non erit vltra nomen tuum Abram, sed Abraham vocabitur nomen tuum. to.1.462,D
g Vidi dominum facie ad faciem, & salua facta est anima mea. to.2.727,C
Deus, erue me de manu Esaü fratris mei, quia valde eum timeo. to.5.546,A
c Tu autem ipsum (Benjamin) vt viscera mea suscipe. tom.4.1498,D xxxv.
Peperit Rachel, parturiénsque laborabat. to.5.546,D
b Videbam manipulos vestros adorantes manipulum meum. xxxvij. to.2.1146,B
c De Ioseph à fratribus vendito, sermo. to.1.468,B
d Venite, interficiamus eum, ac videamus, quid sint eius somnia. to.2.1146,C
g Fera pessima deuorauit ipsum (Ioseph.) to.2.1147,D
g Lugens & gemens descendam ad inferos. to.2.1053,D
b Propter me nihil cognoscit to.4.502,D xxxix.
b Ioseph adamatus ab hera, & in carcerem proiectus. tom.2.1146,C
c,d Adduxisti nobis huc puerum Hebræum illudere nobis? to.2.581,C
b Cur tristes sunt hodie vultus vestri? to 4.1479,C xl.
c Et ego (Ioseph) furto sublatus sum de terra Hebræorum, & memento mei apud Regem. to.4.1491,B
c Ioseph dicit ad fratres suos, exploratores estis, &c. tom.2.1147,C xlij.
d Meritò hæc patimur: in peccatis enim sumus propter fratrem nostrum Ioseph. to.5.543,A
d,e Ne lædatis puerum, néve quicquam mali illi faciatis, quoniam frater noster est, &c. to.2.1148,A
Quid enim me afflixistis, nunciantes homini, quòd esset vobis frater? to.5.547,D
b Deus me misit ante vos. to.3.426,C xlv.
Panci, & mali fuerunt dies mei. tom.4.1637, D. tom.5.561, D xlvij.
g Fili, audi me, & fuge in Mesopotamiam, donec quiescat ira fratris tui. to.2.619,D
c Angelus, qui eruit me à iuuentute mea. tom.3.712, D. xlviij. 777, A
a Annunciaui, & saluos feci, & non erat in vobis alienus. to.3.79,C xlix.
a Diuidam eos in Iacob, & dispersam eos in Israël. tomo 2.64,D
Venite, & dicam quid venturum sit vobis in diebus nouissimis. to.1.925,B
b Alligans ad vitem pullum suum. to.2.854,A
b Non deficiet princeps ex Iuda, neque dux de femoribus, &c. to.1.1290,B.to.2.13,.C& 48,A
d Visitando visitabit vos Deus, & simul feretis ossa mea hinc. l. to.1.428,D

Ex Exodo.

c Ivssit Pharao in flumen proiici pueros. to.3.673,B Exod.i.
Num me vis interficere, sicut heri interfecisti Ægyptium? ij. to.4.1640,A
Ego sum, qui sum. to.1.731,C
a Ego sum ignis consumens. to.3.784,B.788,D iij.
b Ego sum Deus Abraham, Deus Isaac, Deus Iacob. to.1.271,A. & to.4.618,C.479,B.& to.2.889,D
d Qui est, misit me. to.3.62,C.& 814,D
Videns vidi afflictionem populi mei, & gemitum eorum audiui, & descendi, vt eos eriperem. tom.1.1032,A. & tom.2.621,D
a Quid est, quod in manu tua est? to.2.249,A.to.3.169,D iiij.
c Moses erat gracili voce. to.4.1452,C
Quis fecit mutum & surdum, videntem & cæcum? tom.1.647,D

f Primogenitus

f Primogenitus meus filius Israël. tom.1.133,C.802,C.tom.2.642,C
v. Paleæ non dantur famulis tuis, & iubent nos lateres facere, &c. to.5.917,B
Quare Moses & Aaron auertitis populum à laboribus suis? to.5.552,B
vj. a Recordatus sum testamenti mei, quod erat ad Abraham. to.2.222,D
vij. Constitui te Deum Pharaonis. to.1.681,C
viij. c Digitus Dei est. to.2.1059,C
xj. b A sedente in solio vsque ad captiuam quæ in mola est. to.2.537,C
xij. a Hic vobis mẽsis initium mensium, primus erit vobis in mensibus anni. to.2.1083,C.1085,B
a Tollite agnum per familias, & sacrificate, vt instituit dominus. to.3.59,B
Occidite agnum anniculum, & sanguine eius linite ianuas. to.5.620,C
g Os eius non conteretur. to.4.439,B
xiij. Nubes, quæ Israëlitis relucebat. to.1.473,A.868,A
Virga Mosis. to.1.932,A
Et annunciabis filio tuo in die illa, dicens: Idcirco fecit Deus mihi hæc, cùm exirem de Ægypto. to.5.1079,D
xiiij. d Quid clamas ad me? to.1.479,D.1021,A
d Credidit populus in Deum & in Mosem. to.3.812,B
xv. a Cantemus domino, gloriosè enim magnificatus est. to.1.858, A,&1148,D.to.5.460,C
b Et cecidit super vos spiritus formidinis. to.4.1402,B
Equum & ascensorem proiecit in mare. to.5.917,B
xvj. Recordati sumus carnium & ollarum, quæ in Ægypto sunt. to.1.907,A
xviij. c,d Non potes sufficere tanto populo solus tu, vt ei ius dicas, &c. to.3.797,B
xix. c Tenebræ, & caligo erat, & mons fumigabat. to.1.256,B
Si bestia tangat montem, lapidabitur. to.5.344,A
Et multus erat fumus. to.4.1671,C
xx. a Deus æmulator ego sum. to.4.217,D
c Honora patrem tuum, & matrem tuam, &c. to.1.196,B.to.2.782,C
c Ego autem dico, non concupisces. to.2.712,A
c Non occides. to.1.603,A.to.5.101,A
In misericordia sempiterna misertus sum tui. to.1.912,B
xxj. Qui patri vel matri maledixerit, morte moriatur. tom.1.196,B. to.3.830,B.to.4.276,C.
c Oculum pro oculo, dentem pro dente. to.2.988,C
xxij. Sabbatum requiete cole. to.5.576,C
Diis non maledices. to.1.802,B
xxiij. a Non misereberis pauperis in iudicio. to.3.198,B
a Auditum vanum ne accipias. to.1.291,C.to.5.39,A
a Si videris bouem inimici tui sub onere ruisse, non pertransibis, sed eleuabis eum. to.2.988,D
b Ne iuraueris. to.5.126,C
b Hoc die solenni mensis primitiuorum consummabis omnia opera tua, quæcunque seueris in agro tuo. to.2.1087,D
b Non coques agnum in lacte matris suæ. to.2.975,A
b Non apparebis coram Deo vacuus. to.4.1404,D
c Initium mensis frumentariæ, & vindemiæ, & oleæ erunt domini Iuda in lætitiam & gaudium, & dies festos multos. to.2.1083,D
xxviij. f Nomen Dei in laminis scribebatur, & nemini literas ferre licebat, nisi principi sacerdotum. to.5.200,B
xxx. Rependam peccata patrum in filios in secundam, tertiam, & quartam generationem. to.1.850,A.to.3.221,B
xxxj. a Ecce, dedi virum nomine Beseleel, de tribu Iuda, & impleui eum spiritu diuino, &c. to.3.798,A
xxxij. a Da nobis Deos, qui nos præcedant. tom.3.364,A. tom.5.1035,D
a Sedit populus manducáre, & surrexerunt ludere. to.1.3,C
b Fecerunt vitulum in Choreb, adorauerunt sculptile. tom.3.476,A
b Dimitte me, & interficiam populum istum. to.2.1074,C.to.3.52,C.to.4.137,D
c Siquidem dimittis illis peccatum, dimitte, sin autem, dele me de libro vitæ. to.1.908,B
c Iratus est mihi dominus propter vos, quia in multa peccata adduxistis etiam vos. to.3.621,B
xxxiij. Miserebor, cuius miserebor, &c. to.4.1576,A
d Nemo vidit faciem meam, & viuet. tom.1.217,B. tom.5.987,B
b Hæc est terra, pro qua iurauí Abraham, &c. vidisti eam oculis tuis, & non transibis ad eam. xxxiiij. to.5.744,B
d Ieiunauit Moses diebus quadraginta. to.3.807,A

Ex Leuitico.

Assvme Aaron, & filios eius, & stolas, & vnctionis oleum, &c. Leuit.7. to.5.934,A
Porcus immundus. to.4.1471,B xj.
Mortuum ne tangite. to.4.1471,C
Sanguis eius, anima eius est. to.1.70,B
d Petra, refugium chœrogrylliis, & erinaciis. to.4.244,C
f Leprosus immundus. to.4.1472,C xiiij.
a,b Qui tetigerit leprosum, erit immundus. to.2.761,A xv.
Mulier patiens menstrua immunda. to.4.1472,D
a Ne ducas vxorem, sororem tuam, &c. to.4.517,A xvj.
Qui hæc fecerit, viuet in eis. to.5.1217,A xviij.
c Diliges amicos, & odies inimicos. to.2.988,B xix.
d Diliges amicum tuum, & odio habebis inimicum tuum. to.2.791,D
b Sancti estote, quia ego sanctus sum. to.2.995,B xx.
a Et diem festum azymorum custodietis. to.2.1083,C xxiij.
Qui execratur Deum, peccatum accipiet: qui autem nominat nomen domini, lapidibus obruetur. xxiiij. to.1.802,B
a Non facies idõlum. to.2.824,D xxvj.

Ex Numeris.

Zelotypiæ lex. to.5.938,C Num.5.
Homo quicunque fuerit inter vos impurus super hominis anima, aut in longo itinere, aut in nationibus, faciet pascha mense secundo. ix. to.5.906,B
Fac tibi tubas ductiles argenteas. to.5.910,A x.
Quis dederit, vt totus populus domini propheter. to.1.764,B xj.
Anima nostra arida est in manna. to.1.950,A
Recolimus pisces, quos in Ægypto comedebamus, cucumeréfque, &c. to.5.554,B
c Domine, tu dixisti, quoniam inueni gratiam apud te, & noui te super omnes. to.1.557,A
c Maria Mosem fratrem suum iniuria afficiens, lepra percussa. xij. to.4.276,C.277,B
c Columna nubis. to.1.473,A xiiij.
d Hyacinthina vitta summi sacerdotis. to.2.508,D xxv.
d Ligna sabbato colligens, lapidatus. to.3.444,C.446,C
a Vbi est Moses, qui eduxit nos de terra Ægypti? to.4.1452,C xvj.
Dathan, Abiron, & Core terra deuorauit. to.1.1144,B.1302,D
g Prostrati sunt in deserto. to.4.432,A xx.
c Moses exaltauit serpentem in deserto. to.3.107,A xxj.
Balæ asinus est locutus. to.1.1144,B xxij.
a Balaam benedixit populum. to.4.1470,B xxiij.
a Balaam pro maledicendo benedixit. to.4.1470,B
g Orietur stella ex Iacob, & exurget homo ex Israël, & dominabitur omnium gentium. xxiiij. to.2.644,A.971,A
b Recubans quieuit vt leo: & vt catulus leonis, quis excitabit eum? to.3.272,C
Phinees meretricem interfecit. to.1.649,A xxv.
Non inuenit pœnitentiæ locum. to.4.1667,B

Ex Deuteronomio.

a Non addas verbis Dei, neque detrahas inde. to.2.759,A Deut.4.
d Deus noster, ignis consumens. to.4.1671,B
b Honora patrem & matrem. to.4.457,A v.
b Non occides. to.5.101,A
b Non concupisces. to.4.105,D
b Auditum vanum ne accipias. to.1.843,B
c Ego autem dico, non concupisces. to.2.712,A
Commisereare viduam, & aduenam. to.5.576,C
a Audi Israël, dominus Deus tuus, Deus vnus est. to.2.824,C vj.
a Diliges dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & proximum tuum, sicut teipsum. to.2.866,C.1034,D.to.3.734,A
c Dominum Deum tuum adorabis, & illi soli seruies. to.1.451, C.to.2.676,B
c Non tentabis dominum Deum tuum. to.2.100,B.979,C
b Comedens & bibens, & impletus, memor sis domini Dei tui. to.3.471,D.to.5.727,B
a Non in solo pane viuet homo. to.2.99,D.673,B.1167,C viij.
b Quadraginta diebus, & quadraginta noctibus steti in monte cum Deo. x. to.2.1067,B
Qui non obtulerit in tabernaculo, & sacrificauerit, sanguis ei imputabitur. xij. to.1.1071,D

xiij. Si extiterit propheta in te, aut somnium somnians, ediderítque signum ac prodigium, euenerítque signum ac prodigium, sicut locutus est, &c. ne auscultetis prophetæ illi. to.5.953,A
xiiij. Porcus immundus. to.4.1471,B
Mortuum ne tangite. to.4.1591,C
xviij. d Propheram vobis suscitabit dominus Deus de fratribus meis; tanquam me, ipsum audite. to.3.182,D. to.5.1013,B
Erit cœlum æneum. to.4.1587,A
xxj. d Maledictus omnis, qui pendet in ligno. tom.2.961,C. tom.5.1014,D
xxij. a Si iumentum videris inimici tui corruens, ne prætereas, sed eleua. to.5.191,A
c.d Si proclamauerit adolescentula. to.2.39,C
Ecce, dabit dominus ipse vobis signum. to.2.1157,C
xxiij. d Non fœneraberis fratri tuo, & proximo tuo. to.1.281,D
xxiiij. a Libellus repudij. to.4.591,D
c Non morientur patres pro filiis, neque filij pro patribus. to.1.198,A
xxv. a Non alligabis os boui trituranti. to.2.241,D. to.4.416,B
b Mortuo fratre sine liberis frater, vxore ducta, excitet semen fratri. to.1.402,D
xxvij. c Maledictus omnis, qui adorat creaturam & facturam. to.3.813,A
xxviij. Nisi seruieritis domino Deo vestro, inducet super vos gentem impudentem, & non audietis vocem illius, & eritis numero pauci. to.5.918,C
Dabo illi cor deficiens, & oculos deficientes, & animam tabescentem. to.5.1299,D
xxxij. a Interroga patrem tuum, & dicet tibi: seniores tuos, & annunciabunt tibi. to.2.741,D.900,D
a Cùm diuideret excelsus gentes, quando dispersit filios Adam, statuit fines gentium secundum numerum angelorum Dei: & facta est portio domini, populus ipsius Iacob. tom.2.925,D
b Et comedit & bibit, & impinguatus est, &c. to.1.3,C
c Mihi vindictam, & ego retribuam. to.4.209,A
c Generatio praua, & exasperans, hæc domino retribuisti? to.3.751,D. & to.5.649,D
e Cùm manducaueris atque biberis, & saturatus fueris memento domini Dei tui. to.2.404,C
Attende cœlum, & loquar: & audiat terra verba oris mei. to.1.1022,A
Contestor vobis cœlum & terram. to.1.1193,D
xxxiij. b Qui dicit patri aut matri, non vidi te, & fratres suos non cognouit, & filios ignorauit, is custodiuit eloquia tua. tom.2.280,B
c Dormisti, vt leo, & vt catulus leonis, quis excitabit eum? to.4.1440,B

Ex libro Iosue.

Iosue 1. MOSES seruus meus mortuus est, & filius ancillæ tuæ. to.1.976,B
ij. Raab suscepit legatos Iesu Naue. to.2.931,A
vj. Circumite eam septem diebus, & octaua die cadet murus. tom.5.735,D
c Erit anathema hæc ciuitas, & quicquid est in ea, &c. tom.1.1285,C
Et anathematizabis totam ciuitatem domino Deo tuo. to.5.1002,D
vij. a Misit Iesus viros ab Hiericho in Gæ, &c. to.1.1286,A
b Videns Iesus fugam sisti non posse, vestimenta sua discidit, &c. to.1.1286,B
Stet sol contra Gabaon, & luna contra vallem Halon. tom.4.1646,A
b Peccauerunt filij Israël peccatum magnum, & suffurati sunt, & sumpserunt ex anathemate. to.1.1285,D
d Achar propter furtum laminæ lapidatus. to.2.880,D
x. c Locutus est tantùm Iesus Naue, & constitit sol & luna. to.1.516,D
xiij. Filiis Leui non erit pars in medio fratrum suorum: quia portio eorum sum ego dominus. to.1.1002,B

Ex libro Iudicum.

Iudic.6. DESCENDIT pluuia in vellus. to.1.848,A
vij. f Gladius Deo & Gedeoni. to.3.812,B
xj. f Heu filia, decepisti me, & ipsa decepta es. to.1.475,C
g Iephthe filiam suam immolare voluit. to.4.90,D
xiiij. b Sampson leonem manibus enecauit. to.2.977,C
Egressus est à comedente cibus, & à forti dulce. to.1.790,C
a Sampson amator fœminæ. to.2.936,D xvj.

Ex libro Ruth.

a RVTH Moabitis, &c. to.2.499,A Ruth i.
c Noli obuiare mihi, vt relinquam te: quoniam quocunque ieris ibo: & vbicunque manseris, manebo. tom.2.624,D
c Ruth vxor Booz. to.2.624,D iiij.

Ex libro primo Regum.

a ANNA orans. to.1.1061,A Reg.1.
b Adonai domine, Eloi Sabaoth, &c. to.1.479,B,C.481,C.483,A
Si multiplicetis orationem, non exaudiam vos. to.1.1193,C
b Digere vinum tuum, dicebat Heli puer ad Annam. tom.3.466,D. to.5.349,B
d Sedit, & lactauit Samuëlem. to.1.485,D
b Labia eius mouebantur, vox autem eius non audiebatur. to.2.50,B ij.
b Reddat tibi dominus alterum semen ex muliere ista pro fœnore, quod domino fœnerasti. to.1.488,B
c Si peccans peccauerit homo in hominem, orabunt pro eo ad dominum: si autem in Deum peccauerit homo, quis orabit pro eo? to.3.735,C. & to.1.810,C
Nolite, filij mei, sic facere: non enim est bona fama, quam ergo de vobis audio. to.5.197,D
d Non est sanctus, sicut Deus noster, &c. to.1.401,C
d Dominus est, quod gratum est, coram se faciat. to.4.1500,D iij.
Erat preciosum verbum, neque enim erat visio distinguens. to.5.556,C.696,A.1105,C
d An nescitis, quid seni Heli acciderit, cùm non debitè emendaret filiorum delicta? to.1.392,C iiij.
Nónne dedi tibi omnia domini tui? to.4.1613,D ix.
Diffrumpens diffrumpam regnum de manu tua, & dabo ipsum seruo tuo, &c. to.5.409,C xj.
g Et timuit omnis populus Deum & Samuëlem. to.3.812,B xij.
d Absit autem à me peccatum, vt cessem pro vobis orare dominum. to.4.250,C xiij.
Et erat numerus filiorum Israël, tanquam arena maris. tom.1.918,C
d Dissoluit pater meus terram. to.5.113,D xiiij.
g Et dixit populus ad Saul. Hæc faciat nobis Deus, & hæc adiiciat, si morte morietur, &c. to.5.116,A
Nunquid holocausta, & sacrificia vult Deus, vel ea exaudire? to.1.750,B xv.
a Vsquequo tu luges Saul? to.2.41,B xvj.
Saul altior erat ab humero, & sursum. to.1.921,A
Inueni Dauid Iesse, virum secundum cor meum. to.5.247,D
f Tu venis ad me in diis tuis, ego autem venio ad te in nomine domini Sabaoth, &c. to.1.516,C
b Surge hinc, & vade in Sarepta Sidoniorum, & præcipiam illic mulieri viduæ, &c. to.5.548,B xvij.
c Quid dabitur ei, qui alienigenam hunc interfecerit? tom.4.250,B
Propter nihil aliud venisti, quàm vt bellum videres: non enim visitationis nostræ gratiâ venisti. to.5.272,C
d Non poteris ire, quoniam puer es. to.1.496,B. & 508,B
Dauid paruulus Goliath trucidauit. to.5.138,B
Semei in Dauidem contumeliâ est inuectus. to.5.875,C
a Erat Dauid prudens in omnibus suis operibus. to.1.497,C xviij.
b Percussit Saul in millibus suis, & Dauid in decem millibus. to.1.497,A
Si dominus incitat te aduersùm me, odoretur sacrificium tuum. to.5.312,A
b Infigam in Dauid lanceam, & fixit in parientem (Saul scilicet.) to.1.498,A xix.
c Vbi est filius Iesse? to.1.502,B xx.
Et erat quidam de seruis Saul in die illa. to.1.841,C xxj.
Nónne ecce Dauid absconditus est apud nos? to.1.842,B xxij.
a.b Seruus tuus, domine mi Rex. to.1.517,C xxiij.
a.b Ecce lacinia chlamydis tuæ in manu mea. to.1.515,D
b Christus domini est. to.4.277,D
Dauid noluit in spelunca occidere hostem suum Saulem. to.1.499,B,506,B
d Vox tua ista, fili Dauid? to.1.515,D.516,D
d Iustior tu me es. to.1.519,A,D
Coarctor, & alienigenæ pugnant contra me. to.1.1110,D xxviij.

Ex libro

Ex libro 2. Regum.

Reg.2. QVOMODO ciderunt (Saulem scilicet) potentes? Ne annunciaueritis in Geth, neque prædicaueritis in viis Ascalonis, ne lætétur filiæ incircuncisorũ. to.5.951,D
d Montes Gelboë, nec res, nec pluuia cadat super vos, &c. to.4.217,B
d In vita sua non sunt separati, & in morte non sunt diuisi. to.3.840,B
iij. b. c Thamar, & socer eius. to.2.499,A
vj. b Oza Rex lepra subitanea percussus. to.3.447,B
viij. Ego ero ei in patrem. to.4.1528,A
xij. d Dominus abstulit peccatum tuum. to.3.362,B
Quæ tu fecisti occultè, ego faciam omnibus manifesta. tom.5.259,C
Nathan propheta ad Dauidem. to.4.1522,D
Peccaui domino. to.1.1307, A.1110,D
Tres totos dies Dauid in cinere sedit. to.4.672,A
xiiij. Absalon pulcher & formosus: to.1.1103,C
xv. f Quòd si dixerit mihi, nolo te, ecce ego, faciat mihi, quod acceptum est coram se. to.4.1500,C,D. to.5.312,A
xvj. Egredere vir sanguinum, & vir nequam, &c. to.5.560,C
Sinite eum, quoniam dominus mandauit illi, &c. to.1.1114,B
Quid mihi & tibi fili Saruiæ? Dimitte eum, vt maledicat, si fortè aspiciat dominus afflictionem meam, &c. to.1.1114,B
xviij. c Parcite filio meo Absalon. to.1.527,B.764,B
Quis mihi mori pro te dabit Absalon fili mi? to.1.641,C
xix. b Domine, prophetas tuos occiderunt, & altaria tua subuerterunt. to.3.477,A,B
xxiiij. c Ego, qui pastor sum, peccaui: ego, qui pastor sum, malignè egi: illi verò quid fecerunt? to.4.250,D
Ego peccaui, & ego pastor malè feci. to.1.1111,A
f Domine, obsecro, manus tua in me, & in domum patris mei vertatur. to.4.41,B

Ex libro 3. Regum.

3.Reg.13. AVDI altare, audi. to.5.723,D
xvij. a Viuit dominus, cui assisto in conspectu eius hodie. to.1.549,B
a Viuit dominus, si erit his annis ros & pluuia, nisi per verbum oris mei. to.1.528,C.531,C
b Surge, & vade in Sarepta Sidoniorum: illic enim præcipiam mulieri viduæ, vt te pascat. to.1.294,C. to.2.866,D
c Hoc modicum farinæ, & exiguum olei. to.2.1006,A
Cœlum Helias clausit & aperuit. to.2.96,A
xviij. c Clamate, clamate fortiter, forsitan dormiunt dij vestri. to.2.726,D
c Túne es ille, qui conturbas Israël? non ego turbaui Israël, inquit, sed tu, & domus patris tui. to.4.1605,B. to.5.755,C
g Vsquequo vtroque poplite claudicatis? to.4.173,A
xix. Sufficit, domine, accipe animam meam, quoniam non sum ego melior supra fratres meos. to.5.1300,B
xxj. Vidi, quomodo compunctus est Achas à facie mea, non inducam malum in diebus eius. to.5.838,B
g Propter peccatum paelisper ipsum contristaui. to.5.56,B
xxij. d Quis ibit, & cadet? Respondit spiritus nequam. Ecce me. to.1.550,A
xxiiij. Fiat manus domini in me, & in domum patris mei. to.5.286,A

Ex libro 4. Regum.

4.Reg.2. b SI videris me, cùm abripiar, sic erit tibi. to.3.380,B
b Elias raptus. to.3.766,C
Helisæus caluus derisus à pueris. to.1.1103,C
iiij. Dimitte eam, quia mœrore est affecta anima eius. to.1.1032,B
v. b Missi ad Naaman seruum meum. to.1.535,C
c Vade ad Iordanem fluuium, & lauare septies, & mundaberis à lepra tua. to.1.536,A. & to.2.1012,C
De Naaman Syro ab Helisæo curato, sermo. to.1.535,B
g Non cor meum erat tecum? to.4.373,D
e Exibit, & manum suam imponet. to.2.246,D
vj. c Domine, aperiantur istius pueri oculi, & videat, quanta sit multitudo nobiscum. to.1.538,B
d Non percuties, quos nec in pugna cœpisti, nec in prælio superasti. to.1.538,D
xv. b Mare æneum in domo domini. to.5.148,A
xix. Angelus centum octoginta quinque millia interfecit. tom.1.639,B
g Protegam ciuitatem hãc propter me, & propter Dauid puerum meum. to.1.294,A. to.5.773,D
xx. Sol retrocessit. tom.4.1646,C
Extendam in Hierusalem mensuram Samariæ, & trutinas domus Ephraim. to.1.863,C xxj.
Manasses post tot scelera à se commissa, ab omnibus est ablutus, & mundatus. to.2.1873,C
b Deuteronomium repertum. to.2.71,D xxij.

Ex libro 1. Paralip.

a CHARMI anathematis fuit. to.3.446,D Par.1.&2.
Hospes & peregrinus ego sum. to.4.1630,D ix.
d Pythonissa à Saul vocata ad Samuëlem excitandum. to.4. x.
1470,A

Ex libro 2. Paralip.

c OZA rex lepra subitanea percussus. to.3.447,B 2.Par.13.
a Si peccatorem illum adiuuisti, & illis, qui oderunt Deum, amicus es, &c. to.2.629,B xix.
a Et feci, inquit Ozias, quod rectum est in conspectu domini. to.1.1292,B. & 1305,A xxvj.
c Non licet tibi, Ozia, adolere incensum domino. to.1.1306,B
c Elatum est cor eius vsque ad corruptionem. to.1.1296,B
Manasses post scelera à se commissa, ab omnibus est mundatus. to.2.1873,C xxxiij.

Ex Esdra.

AEDIFICATVR platea, & murorum ambitus. to.5.11.C Esdra 2.

Ex libro Tobiæ.

c EFFVNDE vinum tuum super sepulchra iustorum, & non dederis peccatori. to.2.784,B Tob.4.
a Ego sum, qui orationem tuam obtuli ante Deum. to.2.718,D xij.
Quoniam eleemosyna à morte liberat. to.5.770,C

Ex libro Iob.

IOB, homo erat iustus irreprehensibilis. to.2.136,B Iob.1.
b Ne fortè filij mei mala cogitarint in corde suo contra Deum. to.1.574,C. to.5.1106,B
d Descendit pluuia, ignis de cœlo cecidit, & omnes greges absumpsit. to.5.46,A
d Dominus dedit, dominus abstulit, sicut domino visum est, ita & factum est. to.3.811,C. to.4.342,A
Sit nomen domini benedictum. to.5.813,C
d In omnibus his, quæ euenerunt ei, nihil peccauit Iob labiis in conspectu domini. to.1.541,B
a Et adhuc perseuerans in innocentia. to.1.538,C ij.
b Sed eius animam ne tetigeris. to.4.374,D
b Pellem pro pelle, & cuncta, quæ habet homo, dabit pro anima sua. to.1.555,C
c Dic verbum in domino, & morere. to.2.1003,C. to.5.953,C
c Egressus autem diabolus à facie domini, percussit Iob vlcere pessimo, à planta pedis vsque ad verticem capitis. to.1.555,D
Vtinam esset, qui discerneret, & argueret inter vtrunque. to.1.1119,C
c Cur locuta es, sicut vna de stultis mulieribus. to.1.481,B
Si bona suscepimus de manu domini, mala quare non sustineamus? to.1.555,B.853,A
b Pereat dies illa, in qua natus sum: & nox, in qua dictum est, natus est homo. to.1.556,C iij.
Mors, homini requies. to.1.941,A
a Quando radicati in veritate perierunt. to.1.558,A iiij.
Sine habitantes domos lureas. to.5.974,A
Comprehendit sapientes in astutia eorum. to.4.340,A v.
Fœtorem video cibos meos. to.5.1290,C vj.
Quis det, vt veniat petitio mea. to.5.1302,D
a Tentatio est vita hominis super terram. to.4.1442,A, to.5.5343,C vij.
d Quid est homo, quod reputas eum, & visitationem peccatorum eius fecisti? to.1.460,D
d Qui nouisti mentem hominum, vt quid me posuisti contrarium tibi? to.1.558,A
c Vita mea cursore leuior. to.1.454,A ix.
a. b Quis mihi dabit iudicem medium inter me & te, vt cognoscas, quor sunt peccata mea? quoniam sic me iudicasti. to.1.558,B x.
Mors, vera requies. to.5.1302,D xvij.
b Non enim pepercerunt domestici mei à sputis faciei. tom.1.561,C xix.
b Dicit impius Deo, discede à me, quia vias tuas noscere nolo. to.1.692,C. to.2.874,D xxj.
Vt quid impij viuunt, diuitiisque vetera sunt? to.5.524,C

xxv. b Graue iugum super filios Adæ, à die exitus de ventre matris eorum. to.1.445,C
b Stellæ in conspectu eius non sunt mundæ, & cœlum sine crimine non est. to.2.955,D
xxvj. Alligans aquam in nubibus eius. to.1.1073,D
xxvij. a Viuit dominus, qui sic me iudicauit, & omnipotens, qui amaram fecit animam meam, & spiritus diuinus, qui tenetur in naribus meis. to.3.813,C
xxix. c Oculus fui cæco, & pes claudo. to.1.542,C
xxx. c Ego super impotente fleui, & ingemui virum, &c. to.1.ibid.
d Flebam ego super omnem infirmum: & ingemui, cùm viderem homines in necessitatibus. to.2.123,A
xxxj. c Si lætatus sum, quia mihi essent multæ diuitiæ? to.2.178,B
c Pepigi fœdus cum oculis meis, vt ne cogitarem quidem de virgine. to.2.269,D
d Non contempsi iudicium subire cum seruo meo, & ancilla mea, cùm disceptarent aduersum me. to.1.558,D.595,B
d Ostium meum iugiter patebat cuiuis aduenienti. to.2.1126,C
Ego enim eram oculus cæcorũ, pes verò claudorũ. to.5.1301,C
xxxiij. a Similiter formati sumus in eodem ventre. to.3.627,D
xxxviij. Vbi eras, quando ponebam fundamenta terræ? to.1.881,B
An venisti ad fontes maris & in abyssi vestigiis ambulasti? to.1.915,A
Et hoc mihi dic, an scias cursum solis & lunæ. to.2.1082,B
xxxix. Qui in iracundia demolitur terram. to.2.827,B
d vbicumque fuerit corpus, illic inuenientur vulturum pulli. to.2.939,D
Quis dimisit onagrum liberum, & vincula eius quis soluit. to.1.891,A
Apponam manum ori meo, semel locutus sum, in secundo autem non adiiciam. to.1.720,B
xl. d Exurge, atque præcinge, sicut vir, lumbos tuos. to.1.559,B
d Adducens draconem in hamo. to.2.980,B
d Alligabis tanquam auem, & illudes illi tanquam infantes pasteri. to.2.980,C
xlij. a Domine, auditu auris audiui te, nunc autem oculus meus vidit te, & examinaui meipsum, puto me terram & cinerem. to.1.559,D
b Vt quid non estis recta locuti aduersus seruum meum Iob? to.1.560,B
Et orabit pro vobis, & remittetur vobis peccatum. to.5.695,B

Ex Psalterio.

Psal.1. a Et qui in cathedra pestilentiæ non sedit. to.2 1077,C
b Et folium eius non defluet. to.3.808,D
b Non sic impij, non sic, sed tanquam puluis, quem proiicit ventus à facie terræ. to.2.876,C
ij. a Quare fremuerunt gentes. to.1.587,A,B
a Astiterunt reges terræ, & principes congregati sunt in vnum aduersus dominum, & aduersus Christum eius. to.2.289,B
Dirumpamus vincula eorum, & abiiciamus à nobis iugum ipsorum, &c. to.1.651,C
b Postula à me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & possessionem tuam, terminos terræ. to.2.1011,A
b Ego hodie genui te. to.3.355,D
Reges eos in virga ferrea. to.1.702,B
Qui habitat in cœlis. to.1.880,B. & to.4.1521,B
Super aquam refectionis educauit me. to.1.836,D
Filius meus es tu. to.4.1503,C
c Erudimini omnes, qui iudicatis terram. to.1.991, C. to.5.734,A
iij. a Domine, quid multiplicati sunt, qui tribulant me. to.2.929,B
b Ego dormiui, & soporatus sum, & exurrexi, quoniam dominus suscepit me. ibidem.
iiij. a In tribulatione dilatasti me. to.1.428,D.to.4.634,B
a Quæ dicitis in cordibus vestris, & in cubilibus vestris, compungimini. to.1.834,A.to.2.719,D.to.5.772,D
c Oderunt me gratis. to.3.113,D
Si audiuit Deus iustitiam meam, in tribulatione dilatasti mihi. to.1.629,D
Filij hominũ quousque graues corde? to.1.1031,A.to.5.1241,D
vj. Domine, ne in furore tuo arguas me, neque in ira tua corripias me. to.5.503,A
Miserere mei, domine, quoniam infirmus sum. to.5.504,A
b In inferno quis confitebitur tibi? to.1.297,C.to.2.289,C. to.3.138,D
b Laboraui in gemitu meo, lauabo per singulas noctes lectum meum. to.1.207,C.to.4.1393,B.to.5.263,A
Turbatus est ab ira oculus meus. to.4.1602,C
b Inueteraui in omnibus inimicis meis. to.4.377,B
b Domine Deus meus, si feci istud, si reddidi retribuentibus vij. mihi mala. to.2.988,C
Nisi conuersi fueritis, gladium suum vibrauit, arcum suum retendit, & parauit ipsum. to.1.762,C.to.4.1546,A
a Ex ore infantium, & lactentium perfecisti laudem. tom.2., viij. 478,C.to.5.1008,C
a Quoniam videbo cœlos tuos, opera digitorum tuorum, &c. to.2.667,C
Quid est homo, quòd memor es eius? to.4.1528,A
b Minuisti eum paulò minùs ab angelis. to.1.85,B
b Volucres cœli, & pisces maris. to.3.178,D
a Sedisti super thronum, qui iudicas iustitiam. to.1.1253,D ix.
a Inimici defecerunt framea in finem. to.1.543,C
c Auferuntur iudicia tua à facie eius. to.3.155,A.to.5.296,B
a Dixit, & sterit spiritus tempestatis. to.2.230,D x.
Vt sagittent in obscura luna rectos corde. to.1.849,A
c Panem cœli dedit eis. to.5.89,A xj.
d Deus dominus, & illuxit nobis. to.3.773,B
Quis noster dominus est? to.4.1541,C
a Deus de cœlo prospexit. to.4.660,A xiij.
b Quoniam Deus in generatione iusta est. to.2.907,B
b Venenum aspidum sub labiis eorum. tom.1.144,B.66,A. 202,A
b Contritio & infœlicitas in viis eorum, & viam pacis non cognouerunt. to.2.793,D
Cur irritauit impius Deum? to.4.1541,C
Dixit insipiens in corde suo, non est Deus. to.5.997,C
Non est intelligens, non est requirens Deum. to.1.651,A
d Qui oderunt te, domine, oderam, & propter inimicos tuos tabescebam, perfecto odio oderam illos. to.4.509,C
Dominus ex cœlo prospexit, vt videret. to.4.1537,A
Qui deuorant plebem meam, sicut escam panis. to.1.698,D
Conuertere, anima mea, in requiem tuam, quia dominus bene- xiiij. fecit tibi. to.4.1532,B
a Quoniam bonorum nostrorum non indiges. to.5.180,D xv.
Non derelinques animam meam in inferno. to.1.836,C
Non recordabor nominum eorum per labia mea. to.4.1588,A
c Septem oculi domini respicientes orbem terrarum. to.3.816,B xvj.
Non loquatur os meum opera hominum. to.4.1588,A
a Diligam te, domine, virtus mea. to.4.633,D xvij.
b Populus, quem non cognoui seruiuit mihi, in auditu auris obediuit mihi. to.2.1013,A
A facie eius commota est terra. to.1.763,B
b Tenebrosa aqua in nubibus aëris. to.2.410,C,756,C
b Tonuit de cœlo Deus. to.3.178,D
Caligo sub pedibus eius. to.1.868,B
Descendet, sicut pluuia in vellus, &c. to.1.762,D
Filij alieni mentiti sunt mihi. to.5.1017,B
Dilatasti gressus meos subtus me, & non sunt infirmata vestigia mea. to.1.997,B
g Inueterati sunt, & claudicauerunt à semitis suis. to.4.377,B
Cœli enarrant gloriam Dei. to.1.675.A.to.5.80,B xviij.
Dies diei eructat verbum, & nox nocti indicat scientiam. to.1.868,D
a In omnem terram exiuit sonus eorum. to.4.175,A
b Et ipse, tanquam sponsus egrediens de thalamo suo. to.1.30, B.to.3.103,B
b A summo cœlo egressio eius & occursus eius vsque ad summum eius. to.2.773,A
c Desiderabilia eloquia tua super aurum & lapidem pretiosum multum. to.1.73,C
a Deus Deus meus, respice in me, quare me dereliquisti? tom.1. xxj. 854,A
Lõgè à salute mea verba delictorũ meorum. ibid. & to.2.1103,C
b Tu es, qui eduxisti me de ventre: spes mea ab vberibus matris meæ. to.2.975,A
d Erue à framea animã meam, & de manu canis vnicam meam. to.1.475,C
d Circumdederunt me canes multi. to.2.887,A
Odio habuerunt me gratis. to.1.836,C
d Foderunt manus meas, & pedes meos. to.1.817,B.to.3.55,A
Diuiserunt sibi vestimenta mea. ibid.to.1.52,C
Virga tua & baculus tuus, ipsa me consolata sunt. to.1.931,D
Ne discedas à me, quoniam tribulatio proxima est. to.1.854,A
Ego autem sum vermis, & non homo. to.5.330,B
Annunciabitur domino generatio ventura. to.1.878,B
Parasti in conspectu tuo mensam aduersus eos, qui tribulãt me. xxij. to.2.501,C.& to.5.325,D
a Domini est terra, & plenitudo eius. to.4.444,B xxiij.

a Ipse super maria fundauit eum, & super flumina præparauit eum. to.4.1244,C.to.5.82,A
a Quis ascendet in montem domini, aut quis stabit in loco sancto eius? to.2.760,B
b Attollite portas, principes, vestras. to.2.667,B. & to.5.1010,B
xiiij. c Confundantur omnes iniquè agentes superuacuè. to.1.543,B
Vias tuas domine demonstra mihi. to.1.884,B
Vide inimicos meos, quia multiplicati sunt supra me, & odio iniquo oderunt me. to.4.1538,A
Pennæ columbæ deargentatæ. to.4.1673,D
Delicta iuuentutis meæ, & ignorantias meas ne memineris. to.4.1549,B
xxv. a Euntes ibant & flebant, mittentes semina sua, &c. to.1.224,B
b Domine, dilexi decorem domus tuæ, & locum habitationis gloriæ tuæ. to.2.920,A
c In manibus ipsorum iniquitates, & dextra eorum repleta est muneribus. to.5.50,B
xxvj. a Dominus illuminatio mea, & salus mea. to.4.633,D
b Credo videre bona domini in terra viuentium. to.2.690,A
c Tibi dixi, cor meum, dominum requiram, & exquisiui te, facies mea. to.2.727,C
d Qui fodit foueam proximo, in eam incidet. to.3.204,D
Delectare in domino, & dabit tibi petitiones cordis tui. tom.5. 317,A
xxvij. Paulò minùs effusi sunt gressus mei, quia zelaui super iniquos, pacem peccatorum videns. to.5.524,C
Tenuit eos superbia, prodiit quasi ex adipe iniquitas eorum. to.5.312,C
xxviij. a Adorate dominum in regia sancta eius. to.2.719,A
Virga rectitudinis, virga regni tui. to.1.931,D
xxix. a Domine deus, clamaui ad te, & sanasti me. to.2.968,D
d Ad vesperum demorabitur fletus, & ad matutinum lætitia. to.2.861,C.940,B
Ego dixi, in abundantia, non mouebor in æternum. to.5.512,A
xxx. f Abscondes in abscondito vultus tui à conturbatione hominum. to.2.938,C
xxxj. Delictum meum cognitum tibi feci, & peccatum meum non abscondi. to.4.1561,C
b Dixi, pronunciabo aduersum me iniquitatem meam domino, & tu remisisti impietatem cordis mei. to.3.35,A
c Multa flagella peccatoris. to.3.811,B
c Nolite fieri, sicut equus & mulus, quibus non est intellectus. to.1.525,C
In camo & fræno maxillas eorum constringe, qui non approximant ad te. to.1.1018,B
Non timebo mala, quoniam tu mecum es. to.4.1532,B
xxxij. a Confitemini domino in cithara vnius, aut duarum chordarum, psalmum dicite ei. to.2.780,A
b Non saluabitur rex propter magnam potentiam, nec gigas in multitudine roboris sui. to.4.241,C
b Verbo domini cœli firmati sunt, & spiritu oris eius omnis virtus eorum. to.3.358,A.813,B
xxxiij. a Diuites eguerunt, & esurierunt: inquirẽtes autem dominum, non deficient omni bono. to.2.867,A
b Gustate, & videte, quoniam suauis est dominus. to.2.794,B
d Multæ tribulationes iustorum: & ex omnibus liberabit eos dominus. to.3 811,A
Concupiscet rex pulchritudinem tuam. to.4.1587,D
Compesce linguam tuam à malo. to.4.1511,D
d Mors peccatorum mala. to.1.429,B.to.5.54,A
Timorem domini docebo vos. to.4.1557,A
In fimbriis aureis circundata variegata. to.4.1654,C
xxxiiij. c Dissipati sunt, & non sunt compuncti. to.3.204,D.749,C
xxxv. a Dixit iniustus, vt delinquat in semetipso. to.2.867,B
Iustitia tua, sicut montes dei: iudicia tua, abyssus multa. tom.4. 479,C.to.5.524,D.
b Inebriabuntur ab vbertate domus tuæ. to.1.195,A
b Homines, & iumenta saluabis, domine. tom.1.891,B.tom.2. 1305,B
xxxvj. a Noli æmulari in malignantibus, quoniam, sicut fœnum, velociter exarescent. to.4.245,D. 1442,B
a Spera in deo, & fac bonitatem, & inhabita terram. tom.2. 733,C
a Declina à malo, & fac bonum. to.1.49,C.to.5.410,A
Reuela domino viam tuam. to.4.1668,D
xxxvij. a Quoniam sagittæ tuæ infixæ sunt mihi. to.1.552,A
a Iniquitates meæ superauerunt caput meum, sicut onus graue grauatæ sunt super me. to.1.1318,D
a Putruerunt, & corruptæ sunt cicatrices meæ. to.3.291,B
b Non est sanitas in carne mea à facie insipientiæ meæ. tom.3. 168,C
b Tota die contristatus ingrediebar, quoniam renes mei impleti sunt illusionibus, & non est sanitas in carne mea. to.2. 703,D.to.5.367,B
b Amici mei, & proximi mei aduersum me appropinquauerũt, & steterunt: & proximi mei à longè steterunt, &c. tom.1. 192,A.to.3.726,D
c Quia peregrinus ego sum & aduena. to.1.425,C
a Notum mihi fac finem meum. to.3.201,B xxxviij.
b Veruntamen in imagine pertransit homo. to.4.1440,B
b Substantia mea apud te est. to.4.342,B
b Obseruabit peccator iustum, & stridebit super illum dẽtibus suis. to.4.619,B
c Quoniam incola sum apud te in terra, & peregrinus, sicut patres mei. to.2.807,A. & 968,C
Frustra conturbatur omnis homo viuens. to.1.1174,B
Cùm consisteret peccarum meum aduersum me, obmutui, & humiliatus sum, & dolor meus renouatus est. to.5.1300,D
a In petra exaltasti pedes meos. to.4.1449,B xxxix.
b Flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ. to.3.202,A
Sacrificium, & oblationem noluisti. to.1.750,B.to.4.1603,B
Qui manducabat panes meos, magnificauit super supplantationem. tom.1.836,B
a Beatus, qui intelligit super mendicum & pauperem. tom.2. xl. 689,A
b Nunquid qui cadit, resurget? to.1.307,A
c Peccatori dixit deus, quare tu enarras iustitias meas? tomo 1. 550,B
c Homo pacis meæ, in quo sperabam. to.3.726,D
c Quia in te speraui domine, quia à te pendet spes mea. tom.1. 192,B.
c Qui manducat panes meos, leuauit contra me calcaneum. to.1.791,D.to.3.55,A
Nunquid qui decidit, non adiiciet, vt resurgat? to.5.619,C
a Factæ sunt mihi lachrymæ meæ, panes die ac nocte. tom.1. xlj. 207,C.
b Vt quid tristis es anima mea, & quare conturbas me? tom.4. 245,D
Hæc memini, & effudi super me animam meam. to.1.1038,B
Quando veniam, & apparebo ante faciem tuam. to.5.178,C
Memor ero tui de terra Iordanis, & Hermonij à monte modico. to.4.1641,B
Dum dicitur mihi quotidie, vbi est deus tuus? to.4.1614,D
Posuisti nos in parabolam in gentibus, commotionem capitis xlij. in populis. to.1.790,B
c Ne intres in iudicium cum seruo tuo, quoniam non iustificabitur in conspectu tuo omnis viuens. to.4.243,C xliij.
d Propter te mortificamur tota die, æstimati sumus, velut oues occisionis. to.3.527,D.to.4.245,B
Declinasti semitas nostras de via tua. to.1.1030,B
d Exurge, quare obdormis, domine? to.2.766,C.to.3.816,B
a Quia & ibi apud te est, quia eructas verbum bonum, & dicis xliiij. opera tua regi. to.1.827,B.1322,A
c Obliuiscere populum tuum, & domum patris. to.4.380,D
Lingua mea, calamus scribæ velociter scribentis. to.1.1199,B. to.5.621,C
Accingere gladio tuo super femur tuum valide specie, & pulchritudine tua. to.1.737,C
Astitit regina à dextris tuis in vestitu deaurato, circundata varietate. to.1.612,D.836,D
Omnis gloria filiæ regis ab intus in fimbriis aureis circundata varietate. to.5.638,A.1164,D
b Myrrha, & gutta, & casia à vestimentis tuis. tom.2.973,B. tom.5.1010,A
c Audi filia, & vide, & inclina aurem tuam, & obliuiscere populũm tuum, &c. to.2.919,C. & to.5.257,A.1127,A
c Et concupiscet rex pulchritudinem tuam. to.2.246,A
a Effusa est gratia in labiis tuis. to.3.805,D
Speciosus formâ præ filiis hominum. to.2.229,B.to.5.178,B
Proptrerea populi confitebuntur tibi in seculum. to.5.1011,B
a Fluminis impetus lætificat ciuitatem dei. to.2.727,D xlv.
Non timebimus, dum turbabitur terra, & transferentur montes in cor maris. to.5.735,D
Ascendit deus in iubilatione, & dominus in voce tubæ. tom.2. xlvj. 965,C.to.5.1010,B.to.1.836,C
b Tunc sedebit super sedem gloriæ suæ. to.2.965,D
b Regnabit dominus super omnes gentes, deus sedet super sedem sanctam suam. to.2.829,C

xlviij. a Tanquam aspidis surdæ, & obturantis aures suas. to.5.50,B
a Os meum loquetur sapientiam, & meditatio cordis mei intelligentiam. to.3.797,A
b Væ confidentibus in potentia sua, & in multitudine diuitiarum suarum gloriantibus. to.4.245,C
b Frater non redimit, redimet homo? to.2.41,A.to.3.51,D
c Comparatus est homo iumentis insipientibus, & similis factus est illis. to.1.39,A.to.3.779,B
d Deus redimet animam meam de manu inferi, quando susceperit me. to.4.245,A
d Ne timueris, cùm diues factus fuerit homo, vel cùm multiplicabitur gloria domus eius. to.1.191,C.140,C
Misericordia & veritas obuiauerunt sibi, iustitia & pax osculatæ sunt. to.5.640,A
Præueniamus faciem eius in confessione. to.4.1617,B
xlix. a Deus manifestè venier, deus noster, & non silebit. tomo 2. 965,B. to.5.1013,A
Ignis in conspectu eius ardebit, & in circuitu eius tempestas validà. ibidem.
b Non accipiam de domo tua vitulos, neque de gregibus tuis hircos. to.2.816,B.838,A
b Si esuriero, non dicam tibi. to.2.242,B
c Vt quid tu enarras iustificationes tuas? to.1.1205,C
d Arguam te, & statuam contra faciem tuam peccata tua. to.2. 874,A
d Sedens aduersus fratrem tuum obloquebaris, & contra filium matris tuæ ponebas scandalum. to.1.84,B
l. a Libera me de sanguinibus deus deus meus. to.2.1061,B
b Ecce, in iniquitatibus conceptus sum, & in peccatis concepit me mater mea. to.1.445,C.447,B.to.2.637,A
b Asperges me domine hyssopo, & mundabor. to.2.658,B
Cor mundum crea in me deus. tom.4.1472,C.1516,A.tom.5. 265,B
c Et spiritu principali confirma me. to.3.798,D
Si voluisses sacrificium, dedissem. to.4.1603,C
Sacrificium, deo spiritus contribulatus, cor contritum, &c. to.1. 49,A
Tunc acceptabis sacrificium iustitiæ. to.1.860,D
lj. Ego sicut oliua fructifera in domo dei. tom.1. 891,B. tom.4. 1674,A
lij. a Dixit insipiens in corde suo, non est deus. to.1.553,B
Propemodum effusi gressus mei, quoniam æmulatus sum propter iniquos. to.1.637,C
liiij. c Descendant in infernum viuentes. to.2.968,D
d Viri sanguinum, & dolosi non dimidiabunt dies suos. tom.2. 935,D
Non dabit in æternum fluctuationem iusto. ibidem.
d Molliti sunt sermones eius super oleum, & ipsi sunt iacula. to.2.752,B
Si inimicus mihi exprobrasset, sustinuissem vtique. tomo 4. 1614,D
lvj. a Lingua ipsorum, gladius acutus. to.5.50,A
Filij hominum, dentes eorum, arma & sagittæ, & lingua eorum, gladius acutus. to.1.845,A
lvij. b Lætabitur iustus, cùm viderit vindictam impij, manus suas lauabit in sanguine peccatoris. to.4.1506,A
Ad nihilum deuenient, tanquam aqua decurrens. to.1.1015,D
lviij. a Surge in occursum meum. to.3.787,D
lxij. Deus deus meus ad te de luce vigilo: Sitiuit in te anima mea. tom.1.1103,A. to.4.184,C
a Sitiuit in te anima mea in terra deserta, & inuia, & inaquosa. to.2.670,D
b Si memor fui tui super stratum meum, in matutinis meditabor in te. to.5.257,B.to.3.530,D
Adhæsit anima mea post te, me autem suscepit dextera tua. to.1. 859,B.to.4.1450,A
lxiij. Ego autem constitutus sum ab eo. to.5.1031,C
lxiiij. a Visitasti terram, & inebriasti eam. to.2.921,D
Exurgat dominus, & dissipentur inimici eius. to.1.763,B
Sedes tua deus in seculum seculi, virga directionis, virga regni tui. to.5.994,C
Valles abundabunt frumento. to.1.921,A
Fluuius dei repletus est aquis. to.4.1564,A
lxv. Iubilate domino omnis terra. to.1.1283,C
b Quoniam probasti nos deus, igne nos examinasti. tomo 2. 669,A
c Transiuimus per ignem & aquam, & induxisti nos in refrigerium. ibidem.
d Iniquitatem si conspexi in corde meo, non exaudiet deus. to.2.618,D
Holocausta medullata offeram tibi cum incenso & arietibus; offeram tibi boues cum hircis. tom.2.879,D
a Deus, qui habitare facit vnanimes in vna domo. tomo 2. 861,D lxvj.
d Ascendit in altum, captiuam duxit captiuitatem. tomo 2. 757,C
Pennæ columbæ deargentatæ & posteriora dorsi eius in pallore auri. to.5.748,D
Si aperueris cœlum, tremor montes occupabit: liquescent, sicut cera à facie ignis. to.5.735,A
c Dominus verbum dabit euangelizantibus virtute multa. t.4. 6,D. & to.5.1010, C
f In ecclesiis benedicite dominum. to.2.719,A
g Venient legati ex Ægypto, Æthiopia præueniet manus eius. tom.2.973,B
g Ecce, dabit vocem suam, vocem virtutis. to.2.767,A
a Veni in altitudinem maris, & tempestas demersit me. to.2. 767,C lxviij.
a Venerunt enim aquæ vsque ad animam meam, quasi torrens præterfluens. to.4.1449,B
b Opprobria insultantium ceciderunt super me. to.3.778,A. to.4.137,C.239,C
Sustinui, qui simul contristaretur, & non fuit, qui consolaretur. to.5.1325,A
e Fiat mensa eorum coram ipsis in laqueum, & in retributionem & in scandalum. to.2.961,C.to.3.392,B.to.4.184,B
e Dederunt in escam meam fel, &c. tom.2.289,B. to.3.55,A. & 817,B
f Appone iniquitatem super iniquitatem, vt non intrent in tuam iustitiam. to.2.833,A
b Zelus domus meæ comedit me. to.3.94,A.to.5.1009,A lxix.
c Domine, memorabor iustitiæ tuæ solus: domine, quam doluisti me ex iuuentute mea. to.2.823,B lxx.
c Quia non cognoui negociationes, introibo in potentias domini. to.2.856,C
a Descender, sicut pluuia in vellus. to.2.389,C.to.5.1007,C lxxj.
Exurge deus, iudica terram. to.4.1548,B
a Humiliabit calumniatorem. to.2.980,B
a Orietur iustitia eius, & abundantia pacis, donec auferatur luna. to.2.40,B
b Reges Tharsis, & insulæ munera offerent, reges Abraham, & Saba dona adducent. to.2.973,A
Ante lunam thronus eius. to.1.937,B
b Quid enim mihi est in cœlo? & iterum. A te quid volui in terra? lxxij. to.4.42,D
a Mei autem penè moti sunt pedes, penè effusi sunt gressi mei, quia zelaui in peccatoribus, pacem peccatorum videns. to.2.747,B
Ecce, qui elongant se à te, peribunt. to.5.522,D
Neque cum hominibus flagellabuntur. to.5.1176,A
Deus autem noster, rex ante secula. to.5.1031,C lxxiij.
Tu confregisti capita draconum in aquis. tom.1.894,D. to.2. 980,B
Impinguasti in oleo caput meum, & calix tuus inebrians quàm præclarus est? lxxiiij. to.1.703,C
b Vouete, & reddite domino deo vestro. to.2.966,D lxxv.
Terra tremuit, & siluit, dum exurgeret deus ad iudicium. tom.1. 692,A
d Vox tonitrui tui, rota. to.2.945,D lxxvj.
d Viderunt te aquæ, deus: viderunt te aquæ, & timuerunt, & turbatæ sunt abyssi. to.2.766,D
In mari via eius, & semitæ eius in aquis multis, & vestigia eius non cognoscentur. to.1.868,C
Nocte cum corde meo loquebar, & scopebam spiritum meum. to.1.978,D
c Misit in Ægyptum iram indignationis. to.1.549,C lxxvij.
Loquebar problemata à constitutione mundi. to.1.791,A
Aperiam in parabolis os meum; eructabo abscondita à constitutione mundi. to.2.1218,D
Cùm interficiebat eos, tunc quærebant eum, & cõuertebantur. to.1.49,C.to.5.727,B
Panem cœli dedit eis, panem angelorum comedit homo. to.5. 930, A lxxviij.
Deus, venerunt gentes in hæreditatem tuam, polluerunt templum tuum. to.1.864,A
a Manibus meis deum exquisiui, & non sum deceptus. tom.3. 814,D lxxix.
b Vineam de Ægypto transtulisti, eiecisti gentes, & plantasti eam. to.2.872,B
De petra melle saturauit eos. to.5.649,A lxxx.

Dilata os meum, & implebo illud. to.1.1018,A
lxxxj. a Surge deus, iudica terram. to.1.1222,B
b Ego dixi, dij estis. to.1.133,C.600,A
Deus stetit in congregatione deorum. to.1.802,B
lxxxij. Cognoscant, quia nomen tibi dominus. to.5.994,A
lxxxiij. Beati, qui habitant in domo tua, domine. to.1.704,A
Passer inuenit sibi domum, & turtur nidum, vbi ponat pullos suos. to.5.637,D
e Elegi abiectus esse in domo dei mei magis, quàm habitare in tabernaculis peccatorum. to.1.227,A
lxxxiiij. Misericordia; & veritas obuiauerunt sibi. to.1.920,B
Ostende nobis, domine, misericordiam tuam, & salutare tuum da nobis. to.1.1008,B
lxxxv. c Et eripuisti animam ex inferno inferiori. to.2.883,C
lxxxvj. a Fundamenta eius in montibus sanctis. to.2.930,A
a Diligit dominus portas Sion, super omnia tabernacula Iacob. to.2.694,C
a Gloriosa dicta sunt de te, ciuitas dei. to.2.694,B
lxxxvij. Posuerunt me in lacu inferiori. to.1.836,C
lxxxviij. a Si dereliquerint filij eius legem meam, visitabo in virga iniustitias eorum, &c. to.2.744,D
b Tu dominaris potestati maris, motum autem fluctuum eius tu mitigas. to.2.767,A
Virga directionis, virga regni tui. to.1.767,C
Beatus populus, qui scit iubilationem. to.1.860,D
lxxxix. c Dexteram tuam sic notam fac mihi, & eruditos corde in sapientia. to.2.913,C
Antequam montes fierent, & formaretur terra, à seculo & in seculum tu es. to.1.937,B.to.2.40,A
Dies annorum nostrorum in ipsis septuaginta anni. to.5.561,D
xcvv. Qui habitat in adiutorio altissimi, &c. to.1.891,A
a Deus liberauit me à laqueo venantium. to.5.182,C
b Et flagellum non appropinquabit tabernaculo tuo. to.1. 699,A. & to.2.980,B
b Angelis suis mandauit de te, vt in manibus tollant, ne offendas ad lapidem pedem tuum. to.1.451,C.to.2.865,D.744,B. to.5.1030,B
Et conculcabis leonem & draconem. to.1.629,B
Non timebis à timore nocturno, à sagitta volante in die. to.1. 1018,D
xcvvj. a Vir insipiens non cognoscit, & stultus non intelligit, cum exurgentur peccatores, sicut fœnum. to.2.809,B
xcvvij. Dominus pascit me, & nihil mihi deerit. to.4.1612,D
xcvvviij. a Pupillum & aduenam occiderunt, & dixerunt, non videbit dominus, neque intelliget deus Iacob. to.2.874,D
b Beatus homo, quem dominus arguerit super terram. to. 2. 662,A
c Quia non repellet dominus plebem suam. to.2.794,D
d Secundum multitudinem dolorum meorum in corde meo consolationes tuæ lætificauerunt animam meam. tomo 5. 110,A
Labia nostra à nobis sunt. tom.4.1541,C
Quis exurget mihi aduersus malignantes, aut quis consistet mihi aduersus operantes iniquitatem? to.1.857,C
xcvvviiij. a Præoccupemus faciem eius in confessione. tom. 2. 110, B. to.5.277,C.738,A
In manu eius sunt omnes fines terræ. to.1.889,C
b Qui conturbas fundum maris: sonum autem fluctuum eius tu mitigas. to.2.767,A
b Hodie si vocem eius audieritis, nolite obdurare corda vestra, sicut in exacerbatione. to,4.245,C.to.5.160,D.838,B
Quadraginta annos infensus fui generationi huic: & dixi, semper hi errant corde. to.5.929,D
d Iurauì in ira mea, si introibunt in requiem meam. tomo 2. 623,C
c. a Annunciate de die in diem salutare eius. to.2.841,B
cj. Dominus regnauit, exultet terra. to.1.866,D
b Qui diligitis deum, odite malum. to.1.547,B
c Et adorant eum omnes angeli. to.3.815,C.& to.4.1528,A
cij. Fluuij plaudent manibus in idipsum. to.1.777,C
ciij. a Adorate scabellum pedum eius, quoniam sanctus est. to.3. 820,C
civ. c Ignis antè ipsum præcedet, & inflammabit in circuitu inimicos eius. to.2.939,C
cv. a Detrahentem clàm proximo suo, hunc persequebar. to.1. 84,B.292,A
Dauid in via ingrediens, sine macula ministrat mihi. tomo 1. 699,A
cvj. a Defecerunt, sicut fumus, dies mei. to.2.15,C
d Initio tu terram fundasti domine, & opera manuum tuarũ, sunt cœli: ipsi peribunt. to.2.920,B.to.3.28,A.to.4.1528,A. & 1514,D
Tu autem idem ipse es, & anni tui non deficient. ibidem.
d Omnes, vt vestimentum, veterascent, & sicut opertorium, mutabis eos, & mutabuntur. to.3.47,A
Scribantur hæc in generatione altera. to.1.878,B
Quia oblitus sum comedere, panem meum. to.1.878,B
a Misericordiam & iudicium cantabo tibi, domine. tom. 1. 847,B.to.2.941,D cvij.
a Faciens misericordias dominus, & iudicium omnibus iniuriam patientibus. to.3.58,C
d Benedicite domino omnia opera eius. to.2.168,C
d Recordatus est quidem, quoniam puluis sumus. tomo 4. 245, A
d Potentes virtute, facientes verbum eius. to.4.79,D
Qui te coronat in misericordia, & in miserationibus. tomo 1. 618,A
a Qui statuit cœlum, tanquam testudinem, & extendit ipsum tanquam tentorium super terram. to.5.98,C cviij.
a Qui tegis aquis superiora eius. to.4.243,B
Qui posuit in nube ascensum suum. to.3.386,C
Fecit lunam in tempora. to.1.942,A
a Qui facit angelos suos spiritus, & ministros suos flammam ignis. to.1.133,C.302,C.450,C.535,A.to.4.1528,A
a Abyssus, velut vestimentum, amictus eius est. to.4.245,B
b Vinum lætificat cor hominis. to.1.584,A.to.5.383,A
c Hoc mare magnum, & spatiosum. to.2.767,C
c Herodij domus, dux est eorum. to.2.1002,D
c Quam magnifica sunt opera tua, domine. to.1.19,C.to.5. 87,C cix.
d Qui tangit montes, & fumigant. to.1.256,B
d Iucundum sit deo eloquium meum. to.1.206,B
Qui respicit terram, & facit eam tremere. to.1.584,A.692,A. tom.4.244,C. & to.5.971,D cx.
Vsque huc venies, & hîc te constringes. to.2.638,B
Catuli leonum rugientes, vt rapiant, & quærant à deo escam sibi. to.1.1137,B
Eduxit eos cum argento & auro, nec erat in tribubus eorum infirmus. to.5.917,C cxiij.
Vt exhilaretur facies in oleo. tomo 1.703,C
a Quis loquetur potentias domini, auditas faciet omnes laudes eius? to.5.41,D cxij.
d Draco iste, quem ad illudendum ei. to.2.980,B
p Sterit Phinees, & placauit. tom.1.351,D
b Et macta runt filios suos & filias suas dæmoniis. to.1.651,A. to.4.591,B.1484,D cxiij.
Confitemini domino, quoniam bonus. tom.1.922,A
c Dixit, & stetit spiritus procellæ, & siluerunt fluctus eius. tom.2.767,A cxiv.
Sacrifica deo sacrificium laudis. to.1.860,D
Omnes gentes, plaudite manibus. to.1.778,B
a Os peccatoris, & os dolosi super me apertum est. tomo 3. 393,D cxv.
Et episcopatum eius accipiat alter. tom.1.925,A.to.3.392,B
Fiant filij eius orphani, & vxor eius vidua. to.5.1009,B
a Dixit dominus domino meo. to.1.836,C.840,C.to.3.855,C cxvi.
a Sede à dextris meis. to.1.633,C.to.4.1509,C
Donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum. to.1. 931, A
In splendoribus sanctorum. to.1.936,B
Tu es sacerdos secundum ordinem Melchisedech. to.1.937,D. to.2.1084,A.to.4.1574,B
Dominare in medio inimicorum tuorum. to.1.1076,B
b De torrente in via bibit, propterea exaltabit caput. tom.2. 500,C.to.3.123,D.to.5.325,A
Confitebor tibi, domine, in toto corde meo. to.1.940,A cxvij.
Beatus vir, qui timet dominum. to.1.948,D
a Generatio rectorum benedicetur. to.2.907,B
b Dispersit, dedit pauperibus, iustitia eius manet in æternum. to.1.203,A.366,A.to.4.420,C cxviij.
Qui in altis habitat, & humilia respicit in cœlo & in terra. to.1. 886,B
Ab ortu solis vsque ad occasum glorificatum est nomen meum in gentibus. to.1.647,A
c De stercore erigens pauperem. to.2.1089,B
Ad dominum cùm tribularer, clamaui, & exaudiuit me. tom.5. 998,C cxiiij.
b Conuertere, anima mea, in requiem tuam, quoniam domi-

nus benefecit tibi. to.2.249,D
Prope est dominus omnibus inuocantibus eum in veritate. to.1.1029,C
cxv. a Credidi,propter quod locutus sum. tom.1.977,A
a Quid retribuam domino pro omnibus,quæ mihi retribuit? to.1.444,B.tom.2.966,C.to.5.505,D
a Preciosa in conspectu domini mors sanctorum eius. to.1.429,B
cxvij. Confitemini domino , quoniam bonus , quoniam in seculum misericordia eius. to.5.771,C
Deus deus meus. tom.4.284,C
c Hæc porta domini , iusti intrabunt in eam. tom.2.642,D.745,D.to.3.770,C
Vox exultationis in tabernaculis iustorum. to.4.1673,B.& to.5.335,A.748,B
cxviij. a Os meum aperui,& attraxi spiritum. to.3.790,B
a Incola ego sum in terra,non abscondas à me mandata tua. to.2.730,A
a Auerte oculos tuos,ne videant vanitatem. to.2.780,A
a Septies in die laudem dixi tibi. to.5.181,B
b In corde meo abscondi eloquia tua, vt non peccem tibi. to.2.808,A
b Media nocte surgebam ad confitendum tibi. to.1.207,C. tom.5.263,A
Bonum mihi,quia humiliasti me,vt discam iustificationes tuas. to.4.1678,C.to.5.311,D
Ne tradas me,domine,persequentibus me. to.5.178,A
Lucerna pedibus meis,verbum tuum. to.2.694,D
c Reuela oculos meos,& cõsiderabo mirabilia tua in lege tua. to.2.1055,A.to.3.60,C
c Vt quid suspicitis montes coagulatos? to.2.688,C
k Conuertantur ad me,qui timent te. to.2.919,B
m Seruiunt tibi omnia. to.4.9,C
p Confige timore tuo carnes meas. tom.3.213,A. &tom.4.1450, A
cxix. Per diem sol non vret te,neque luna per noctem. to.1.1037,B
Ecce,non dormitabit,neque dormiet,qui custodit Israël. to.1.1037,A
Domine , libera animam meam à labiis iniquis , & à lingua dolosa. to.1.1019,A
Quid detur tibi , aut quid apponatur ad linguam dolosam? to.1.1032,D
Habitaui in tabernaculis Cedar. to.1.702,A
Impugnabant me gratis, cum oseribus pacis eram pacificus. to.5.1008,D
cxx. a Ecce,non dormitabit,neque dormiet,qui custodit Israël. to.2.766,C
Ne des in commotionem pedem tuum. to.5.264,B
cxxj. Lætatus sum in iis,quæ dicta sunt mihi,in domum dei ibimus. to.1.1038,A.
a Hierusalem,quæ ædificatur,vt ciuitas. to.2.1030,A
Illuc ascenderunt tribus,tribus domini,&c. to.1.1039,A
b Fiat pax in virtute tua,& abundantia in turribus tuis. to.2.694,C
Anima nostra , sicut passer , erepta est de laqueo venantium. to.1.892, A
cxxiiij. Non commouebitur in æternum,qui habitat in Hierusalem. to.1.1224,B
Quia non dimittit virgam peccatorum super sortem iustorum. to.2.911,C
Declinantes autem ad suffocationem , adducet dominus cum operantibus iniquitatem. ibidem.
cxxv. In conuertendo dominus captiuitatem Sion , facti sumus sicut consolati. to.1.1050,A
d Qui seminant in lachrymis,in exultatione metent. tomo 5.44,C
cxxvj. a Frustra laborauerunt,qui ædificant eam. to.1.102,B
b Beatus impleuit desiderium suum. to.2.1094,B
cxxvij. Filij tui,sicut nouellæ oliuarum,in circuitu mensæ tuæ. tom.5.344,B
Pax super Israël. tom.1.1058,B
cxxviij. Sæpe expugnauerunt à iuuentute mea. to.1.1059.A
cxxix. De profundis clamaui ad te,domine. to.1.1060,B
Iniquitates si obseruaueris,domine,domine, quis sustinebit? to.1.620,A.to.5.504,C
cxxx. a Sic exaltaui animam meam , sicut ablactatus super matrem suam. tom.2.860,A
cxxxj. a Memento domine Dauid, & omnis mansuetudinis eius. tom.1.764,A.1065,A
a Sicut iurauit domino meo,votum vouit deo Iacob. to.2.977,C
a Sicut vnguentum,quod descendit in barbam. to.2.994,B
Propter Dauid seruum meum. to.1.1068,A
c Si dedero somnum oculis meis, aut palpebris meis dormitationem,& requiem temporibus meis. to.1.1321,D
Donec inueniam locum domino , tabernaculum deo Iacob. to.1.1322,A
Ecce,audiuimus eum in Ephrata,inuenimus eum in cãpis syluę. to.1.1067,B
Qui facit duo luminaria magna solus. to.1.687,D cxxxv.
Qui firmat terram super aquas. to.1.889,C
a Super flumina Babylonis ibi sedimus,& fleuimus,&c. to.3.739,C.& to.5.1023,A cxxxvj.
a Tabernaculum sixi cum tabernaculis Cedar. to.4.509,D
Quomodo cantabimus canticum domini in terra aliena? to.1.858,B
Cantate nobis canticum domini. to.5.906,D
b Si ascendero in cœlum, tu illic es:si descendero in infernum, ades:si sumpsero pennas meas diluculo,&c. to.3.804,D cxxxviij.
c Imperfectum meum viderunt oculi tui. to.1.1312,D
c Suscepisti me de vtero matris meæ. to.1.370,A
Mihi nimis honorati sunt amici tui,deus. to.1.894,A
Mirabilis facta est scientia tua ex me. tom.5.964,C
b Iuxta semitam scandala posuerunt mihi. to.2.715,C cxxxix.
Domine,clamaui ad te,exaudi me:intende voci meæ , dum clamauero ad te. to.1.1102,B cxl.
a Non declines cor meum in verba malitiæ , ad excusandas excusationes in peccatis. to.2.960,A
Dirigatur oratio mea, tanquam incensum in conspectu tuo. tom.1.860,B.to.2.514,C
Miserere mei,domine, quoniam infirmus sum: sana me, domine,quoniam conturbata sunt omnia ossa mea. to.5.504,B cxlij.
Non in æternum irasceris nobis. to.1.830,B
Ne ingrediaris in iudicium cum seruo tuo,quoniam non iustificabitur in conspectu tuo omnis viuens. to.1.620,A.946,B
Portio mea in terra viuentium. to.1.1115,D
Domine inclina cœlos,& descende. to.1.691,B cxliij.
Lauda anima mea dominum. to.1.1138,C cxlv.
a Qui fecit cœlũ & terram,& mare,& omnia,quæ in eis sunt. to.3.552,D
Pupillum & viduam suscipiet. to.5.1261,A
Deus miserator,& misericors dominus. to.4.1673,D
Laudate dominum,quoniam bonus est psalmus. to.1.1141;A cxlvj.
Et omnibus eis nomina vocans. to.1.1141,C
Si vero non conuersi fueritis,gladium suum vibrabit. to.1.639,A
Pullis coruorum inuocantibus ipsum. to.1.1137,B
Lauda Hierusalem dominum, lauda deum tuum Sion. tom.1.1143,A cxlvij.
b Qui emittit crystallum suam,sicut frustra panis. to.3.771,A
Laudate dominum de cœlis,laudate eum in excelsis. tomo 1.441,C.1147,C.to.4.617,B.& to.5.807,D cxlviij.
Laudate dominum de cœlis,laudate eum omnes angeli eius. to.1.956,C
Laudate eum cœli cœlorum. to.1.18,C.1148.B
b Iuuenes,& virgines,senes cum iunioribus. tom.2.39,C.1157,C
Ignis,grando,nix,glacies,spiritus procellarum,quæ faciunt verbum eius. to.1.942,A
Dracones & omnes abyssi. to.1.1150,A
Laudate dominum ligna fructifera,& omnes cedri. to.2.183,B
a Dixit & facta sunt:mandauit,& creata sunt. to.1.445,A
Cantate domino canticum nouum. to.1.1153,D cxlix.
Lætabuntur in cubilibus suis. to.1.1155,B
Laudate deum in sanctis eius. to.1.1156,A cl.

Ex Prouerbiis.

c Et extendebam sermones meos,& non audiebatis. to.2. Prou.1.901,A
a Oportet,tanquam argentum , exquirere sapientiam , & tanquam thesaurum perscrutari. to.3.60,C ij.
Deus in sapientia fundauit terram. to.1.881,B iij.
b Quem diligit dominus, corripit. to.2.102,D
Fili , ne fias pusillanimus , neque deficias , cùm increperis à domino. to.5.635,B
d Vias enim,quæ à dextris sunt,nouit dominº: peruersæ autem iiij.
sunt,quæ à sinistris sunt. to.2.967,A

v. a Ne discas pulchritudinem alienam , & ne occurras mulieri fornicanti. to.5.114,B
c Bibe aquam de tuis vasis , & de puteorum tuorum fontibus. to.2.627,A
Cerua amicitiæ, & hinnulus gratiarum tuarum , tecum habeat consuetudinem. to.661,C
Sint tibi soli , quæ habes , & nemo alienus sit tibi particeps. ibidem.
Funibus suorum peccatorum quisque constringitur. tomo 1.913,D
vj. d Plenus enim zelo furor viri , nulla redemptione inimicitiam soluet. to.4.1478,C
Vade ad formicam,ô piger, & imitare vias eius. to.3.779,C
Quis alligabit in sinum suum ignem , & vestimenta non comburet? to.5.1308,A
Nunquid potest homo ambulare super prunas, vt non comburantur plantæ eius? to.5.1182,A
viij. c Dominus ab initio viarum suarum creauit me, to.3.818,C
Non videbit dominus,nec intelliget deus Iacob. to.4.1541,C
ix. Sapientia ædificauit sibi domum,& subdidit columnas septem. to.2.805,A.945, A
Parauit mensam suam. to.1.703,A
Si sis malus,solus exantlabis mala. to.1.1097,B
e Initium sapientiæ timor domini. to.4.199,A
x. b Memoria iusti cum laudibus. tom.3.830,B
b Cor durum baculo percute. to.2.817,B
In multiloquio non deest peccatum. to.1.1109,D
xj. c Sicut inaures aureæ in naribus porci,ita mulieris malè morigeratæ species. to.2.907,C
Qui ad precium augendum asseruat frumentum,vulgo est execrabilis. to.5.1321,D
xij. b Iustus miseretur animarum iumentorum suorum. tom.4.251,D
b Qui odit redargui,insipiens est. to.3.715,C
xv. b Corde lætante,viret facies. to.1.1,A
xvj. Reuela domino viam tuam. to.5.259,B
xviij. a Iustus,vt leo,confidit. to.3.670,D
a Impius,cùm venerit in profundum malorum, contemnit. to.1.136,A.to.2.876,D
c Iustus sui ipsius accusator est in principio sermonis. tom.1.118,C.810,B.& tom.4.1561,C
In manu linguæ vita & mors. to.5.627,C
e Ante ruinam exaltatur cor hominis , & ante gloriam humiliatur. to.2.677,D
xix. c Qui miseretur pauperi,fœneratur deo. to.2.122, D.to.5.190,A
A deo conglutinetur mulier viro. to.4.212,B
d Minæ regis,sicut ira leonis. to.1.1305,D
Frater à fratre adiutus,& protectus,vrbs est fortis. to.5.419,C
xx. b Quis gloriabitur purum habere cor,vel quis asseret se mundum à sorde? tom.1.620,A.to.2.858,D
xxij. b Melius est nomen bonum,quàm diuitiæ multæ. to.3.598,D
xxiij. Accedens ad mensam potentis , considera ea , quæ apponuntur tibi,sciens,&c. to.1.703,C
xxiiij. Redime eos,qui occiduntur,ne parcas. tomo 4.1567,D
xxv. b Si furierit inimicus tuus, ciba illum : hoc enim faciens, carbones ignis congeres super caput eius. to.2.702,B
xxvj. Vidi hominem apparentem esse prudentem apud seipsum,spem autem habet magis insipiens eo. to.5.250,B
xxvij. a Fideliora sunt amici vulnera,quàm inimici oscula blanda. to.3.715,B
Animæ vacuæ, quæ amara sunt , dulcia videntur : anima satiata etiam cum fauo ludit. to.5.588,B.649,A
xxviij. a Fugit impius,nemine persequente. to.2.208,A.to.5.75,C
c Beatus,qui timet omnia propter pietatem. to.1.366,C
xxx. d Tria sunt , quæ securiter ambulant, leo inter iumenta, gallus inter gallinas,& hircus præcedens capras. to.2.966,C
xxxj. a Date vinum iis,qui in tristitia,& siceram iis,qui in dolore. to.1.193,B
b Facta est,tanquam nauis,mercatura longinqua. to.2.767,B

Ex Ecclesiaste.

Eccles.1. Vanitas vanitatum,& omnia vanitas. tom.1.601,A.998,A
Oritur sol,& occidit,& ad locum suum reuertitur. to.5.638,C
ij. Ædificaui mihi domos,plantaui hortos,viridaria,vineas, &c. tom.5.319,A.tomo 1.998,A.to.5.319,A
Sapientis oculi in capite eius. to.1.1030,C
a Tempus tacendi,& tempus loquendi. to.1.1290,D iij.
a Tempus congregandi lapides,tempus dispergendi. tom.2.937,C
b Quoniam deus distensionem magnam dedit hominibus , vt distendantur in ea. to.2.798,A
c Dulcis somnus est seruo,siue is parum , siue multum comedet. to.5.1209,A vj.
d Coronam gratiarum accipiens tuo capiti. to.1.439,C
d Cogitatum habe præceptis dei, & in mandatis eius meditare semper , & ipse confirmabit cor tuum : & concupiscentiam sapientiæ tibi dabit. to.2.742,D
a Melius est ire in domum luctus,quàm in domum conuiuij. vij.
to.5.119,B
a Fortiora te ne quæras,& profundiora te ne scrutêris. to.5.100,B
d In mille virum bonum inuenies , in omnibus autem his mulierem bonam non inuenies. tom.2.818,A
Ne repetas sermonem in oratione. to.1.849,C.1117,B
a Musicæ moriturę exterminant oleum suauitatis. to.1.703,B x.
b Qui enim fodit foueam,incidit in eam. to.4.1490,B
d Deum time , & ipsius mandata custodi : quoniam hoc est xiij.
omnis homo. to.5.161,B

Ex Canticis.

a Vngventvm effusum,nomen tuum. tom.1.541,C. Canti.1.
to.2.1080,A
b Ne aspexeris me,quoniam ego sum denigrata, quoniam despexit me sol. tom.2.853,C
c Speciosæ sunt genæ tuæ , sicut turturis , propter taciturnitatem tuam. to.2.989,C
Dicite mihi,vbi pascit,vbi cubat,quem diligit anima mea. to.5.639,C
Vox turturis audita est in terra nostra. to.5.638,B ij.
b Tota pulchra es,& macula non est in te. to.5.168,D iiij.
d Hortus conclusus, fons signatus, soror mea , paradisus cum fructu pomorum,multi sunt mali. to.2.752,C
a Ecce,dilectus meus pulsat ostium,aperi mihi soror mea,proxima mea. to.2.719,D v.
a Ego dormio,& cor meum vigilat. to.2.1089,D
a Caput meum repletum est rore , & crines mei guttis. to.2.977,C
a Vndemiaui myrrham meam cum aromatibus meis. to.2.973,B
Tota pulchra es,propinqua mea,& macula non est in te. to.1. vj.
612,D
e Vna columba mea,perfecta mea. to.2.926,A
c Quis dabit tibi fratrem meum,suggentem vbera matris suæ? viij.
to.2.974, D
Fortis,vt mors,dilectio: durus,vt infernus,zelus. to.4.512,C.
to.5.540
Apprehendite nobis vulpeculas , quæ demoliuntur vineas. to.1.868,A

Ex libro Sapientiæ.

a In cogitationibus impij interrogatio erit. to.2.874,C Sapien.1.
b Fili,serua te à cogitationibus, quæ sunt sine intellectu. tom.2.862,C
c Venite,circumueniamus iustum , quoniam inutilis est nobis ij.
peccata legis. tom.2.897,C
d Inuidia autem diaboli mors intrauit in mundum. to.1.3,C
a Iustorum animæ in manu dei sunt. tomo 2.238,D iij.
b Viæ iustorum,tanquam lux,fulgent. to.1.678,A.to.3.55,B iiij.
a Ergo errauimus à via veritatis , & lumen iustitiæ non luxit v.
nobis,& sol non est ortus nobis. tomo 2.793,D
Induet thoracem iustitiæ. to.1.762,C
Hi sunt,quos habuimus in derisum,& in similitudinem improperij. to.5.1175,B
b Ex magnitudine & pulchritudine creaturarum vniuersi conditor decenter conspiceratur. tomo 1,19,C xj.
Torcular calcaui solus. tom.1.766,B xij.

Ex Ecclesiastico.

c Timor domini expellit peccatum. to.2.808,A Eccles.1.
d Concupisce sapientiam, serua iustitiam, & deus præbebit eam tibi. to.2.742,C
Respicite ad antiquas generationes,&c. to.1.983,B ij.
a Fili , si accesseris seruire domino , præpara animam tuam ad iij.
tentationem. tom.1.570,B

a Qui honorat patrem, honorabitur à filiis suis. to.2.625,D
b Ne glorieris in ignominia patris. to.1.195,C
d Peccator adiiciat ad peccandum. tomo 2.826,B
iiij. a Pauperi citra animi tui molestiam aurem inclina, atque illi pacificè, humanéque respondeto. to.5.446,C
c Est confusio, quæ inducit peccatum: & confusio adducens gloriam, & gratiam. to.1.50,A
d Sicut qui occidit filium coram patre, ita qui offert sacrificium ex pecuniis pauperum. to.5.224,A
Ne prohibeas verba in tempore salutis. tom.1.1110,A
vij. a Ne quæras fieri iudex, nisi valeas iniustitiam tollere. to.4.1465,D
Non oderis rusticam operationem, & agriculturam ab altissimo creatam. to.2.881,A
ix. b Vinum nouum, nouus amicus. to.4.377,A
d Agnosce igitur, quòd in medio laqueorum incedis, quódque in pinnaculis ciuitatis ambulas. to.2.1129,A
Omnis narratio tua sit in lege altissimi. to.1.1107,D
x. b Initium superbiæ, non cognoscere dominum. to.3.67,D
c Deus superbis resistit. to.1.1295,B
Quid ergo superbis, terra & cinis? to.1.788,D
xj. a Parua in volucribus apes, & dulcedinum principium, fructus eius. to.1.943,A
a Ne laudaueris hominem in specie eius, nec abomineris virum in aspectu eius. to.5.138,C
xij. a Recipe iustum, & ne dederis peccatori. tom.2.784,B
xv. a Ecce ignis & aqua, ad quod volueris extendes manum tuam. to.4.369,A. to.5.5743,D
Non est speciosa laus in ore peccatoris. tomo 5.807,C
xvj. d Melior est vnus faciens voluntatem domini, quàm innumeri præuaricatores. tom.1.132,D. to.3.530,D
xviij. Fili, in bonis ne des querelam, & in quocunque dato ne des tristitiam verbi. to.5.447,B
c Ante orationem præpara animam tuam. tom.2.726,A. 990,D. to.5.611,C
Homo homini tenet iram, & quærit à deo sanitatem? tom.5.489,C
xix. b Audisti verbum, in te moriatur, confide, non te rumper. to.4.1617,C. & to.5.40,B
Qui modica spernit, decidit. to.5.710,D
Qui miserebitur incantatorem à serpente ictum, & omnes, qui sibi ipsis adducunt? to.5.703,D
xxij. a Doctrina, & flagella in omni tempore. to.2.949,C
Vir constans, animo longè sapit: timidus verò, stultus admodum & vecors. to.5.667,B
xxiij. b Non assuescas iuramento os tuum, multus enim casus in illo. to.2.706,D
b Sicut seruus tortus continuè à liuore non mundabitur, ira neque iurans. to.5.203,B
c Omnis homo transgrediens, in lecto suo dicit: quis me videt? parietes, & tenebræ circundant me, quem verebor? to.2.874,D
Quis dederit in mente mea flagella, vt ignorantiis meis non parcant? to.1.1109,C.1110,D
xxv. c Cohabitare leoni & draconi, melius est, quàm cum muliere mala, & linguosa. to.2.1002,C
c Non est caput super caput serpentis, & non est malitia super malitiam mulieris. to.2.1004,C
xxvij. Lapidem qui sursum iaciunt in excelsum, in ipsorum caput iaciunt, & contendunt. to.5.977,D
xxviij. c Recordare tempus famis in die satietatis. to.5.97,C
d Obstruae autes tuas spinis, ne audias verba maligna. tom.2.947,B
Plures lingua, quàm gladius, occidit. to.5.627,A
xxix. d Principium vitæ hominis, panis & aqua. to.1.194,D
xxxij. Corona autem gratiarum defendet te. to.1.618,A
xxxiiij. Vnus ædificans, & vnus destruens, quid aliud contulerunt, quàm labores? to.5.174,A.836,C
xxxv. b Hilarem datorem diliget deus. to.4.624,C
c Vox pauperis penetrat nubes, & non discedit, donec audiatur. to.2.651,D
d Oratio humilis nubes penetrat. to.2.990,C
xxxvj. c Domine in nomine tuo prophetæ prophetarunt. tomo 2.803,B
xxxvij. d Ne delecteris in epulatione multa, nec in turpibus, & modicis. to.2.951,B
xlij. Ne personam assumpseris contra tuam ipsius animam. to.5.879,A
xliij. Continens aquam in vestimento. to.1.1073,D

Ex *Esaia.*

ESAIÆ prophetiæ interpretatio. 1189,D Esai.
a Visio, quam vidit Esaias super Hierusalem & Iudam. to.1.1199,A. to.5.723,A
Audite cœli, & auribus percipe terra, quoniam dominus locutus est. to.4.1537,C. to.5.724,A
a Filios genui, & exaltaui. to.1.131,C
a Cognouit bos possessorem suum, & asinus præsepe domini sui. to.2.1089,A
b Omne caput in dolore. to.2.856,A
Omne cor in tristitia. ibidem.
c Et derelinquetur filia Sion, sicut vmbraculum in vinea. to.2.794,D
c Audite verbum domini, principes Sodomorum, attendite sermoni dei vestri, populus Gomorrhæ. to.5.908,B
c Holocausta arietum, & adipem agnorum, &c. nolo. to.1.725,C
c Nisi dominus sabaoth reliquisset nobis semen, vt Sodoma facti fuissemus, &c. to.4.164,B
c Quid mihi multitudinem sacrificiorum vestrorum? plenus sum. to.1.807,A
c Si volueritis, ac me exaudieritis, terræ bona comederis: sin nolueritis, &c. to.4.369,A
Et constituam principes tuos, sicut antea: & consiliarios tuos, sicut ab initio. to.2.851,A
e Si multiplicaueritis orationem, non exaudiam vos. tom.5.369,D
Lauamini, & mundi estote auferte malum de cordibus vestris è conspectu oculorum meorum. tom.2.658,B. & tom.4.1472,C. to.5.734,C
e Facta est meretrix ciuitas fidelis Sion. to.2.802,B
Si extenderitis manus vestras auertam oculos meos à vobis. to.5.941,B
Auferte malum cogitationum vestrarum ab oculis meis. to.5.238,A.265,C
e Si fuerint peccata tua, vt coccinum, sicut niuem dealbabo: si fuerint autem, vt purpurissum, tanquam lana dealbabo. to.1.712,C. tomo 5.609,A
Venite, & disputemus, dicit dominus. to.1.440,D
Vidi dominum sedentem super thronum excelsum. tomo 1.767,C
Iciunium & ferias odit anima mea. to.1.750,B
f Pecunia tua reproba est, caupones tui miscent vinum aqua, &c. to.2.857,C. to.4.676,B
Si fuerit numerus filiorum Israël, tanquam arena maris, reliquiæ saluæ fient. tom.1.918,C
a Et venient omnes gentes, & dicent: Venite, ascendamus ad montem domini, & in domum dei Iacob, & annunciabit nobis viam suam, &c. to.2.1024,D
a Venite, & ascendamus in mentem domini, & in domum dei Iacob. to.1.695,A
c Dies domini sabaoth aduersus omnem contumeliosum & superbum. to.2.768,B
Et confringent gladios suos in vomeres, & lăceas in falces, &c. tom.5.1011,C
Ex Sion egredietur lex, & verbum domini ex Hierusalem, & iudicabit in medio gentium. to.1.803,B
a Sapiens architectus, & intelligens auditor. to.3.797,D
a Exi tu, & Iasub filius tuus. to.1.1299,B
a,b Produxit terra prouentum suum, & non intulistis decimas. to.2.1125,A
Exite ex medio eorum, & separamini, dicit dominus. tom.
b Auferam sordes filiorum Israël de medio eorum, & sanguinem eorum mundabo in spiritu iudicij, &c. tom.2 iiij. 669,A
d Pono sedem meam ab Aquilone, & ero similis altissimo. to.1.445,B. & 446,B
Tempore opportuno exaudiui te, & in die salutis adiuui te. to.4.1548,B
b Vinea facta est dilecto in cornu, in loco pingui. tom.1. v. 918,A. to.2.336,C
a Vineam de Ægypto transtuli. ibidem.
b Expectaui, vt faceres iustitiam, fecisti autem iniquitatem. to.1.651,C. tom.4.1364,A
b Quid est, quod debui facere vineæ meæ, quod ei adhuc non fecerim? to.2.93,D
b Et mandabo nubibus, ne pluant super eam pluuiam. to.2.756,B. tom.4.1564,A
e Vbi est dies domini? to.2.85,B

Væ, qui

Væ, qui trahunt peccata sua in funiculo longo. tom.1.914,A. 1003,B
vj. a Vidi dominum sedentem in throno. to.1.217,C.1282,C
a Et Seraphim stabant in circuitu eius, sex alæ vni, & sex alæ alteri, &c. to.1.41,D.1288,D
b O miserum me, quoniam compunctus sum, quoniam immunda labia habens, &c. tom.3.820,A
Hagios, hagios, hagios. to.1.710,A
b Sanctus, sanctus, sanctus. to.3.813,C. to.5.966,C
c Auditu auditis, & non intelligitis. to.2.813,C
c Quis ibit ad populum hunc? Et dixi: Ecce ego, mitte me. to.3.820,A
c Et factum est anno, quo mortuus est Osias rex. to.1.1308,B
c Ecce ego, mitte me. tomo 3.359,B
Et domus impleta est fumo. to.4.1671,C
Diuidens contritionem super fortitudinem. to.1.959,A
vij. Ecce virgo in vtero concipiet & pariet filium, &c. to.1.767,B. to.2.377,B. 1090,D. to.3.359,C. to.5.994,A
c Ecce virgo vterum geret, & pariet filium, & vocabunt nomen eius Emmanuël. to.3.815,C. to.5.994,A
viij. a Voca nomen eius, velociter spolia detrahe, citò prædare. to.2.39,A. 1157,A
Accipe tu calamum nouum, & grandem, & scribe in eo. to.5.640,A
b Priusquam cognoscat puer patrem, & matrem, accipiet virturem Damasci, in conspectu regis Assyriorum. tom.2.643,C
ix. a Regio zabulon, terra Neptalim, populus qui ambulabat in tenebris, vidit lucem magnam. to.2.1168,A. to.5.1008,B
b Puer natus est nobis, filius datus est nobis, & vocabitur nomen eius magni consilij angelus, &c. tom.1.767,B. tom.2.974,A. to.3.815,C
Et vocabitur nomen eius, magni consilij angelus, deus fortis & potens. tom.5.1007,B. 994,A
b Et eius regni non erit finis. to.1.866,B
Principatus eius super humerum eius. to.1.763,B
x. Quoniam dominus breuiatum faciet verbum super terram. to.2.86,A
f Si enim fuerint, vt arena maris, reliquiæ, saluæ erunt. to.4.158,A.163,D
xj. a Exiet virga de radice Iesse. tom.1.702,B. to.2.1011,A
c Erit, qui consurgit, vt princeps sit gentium, & in eum gentes sperabunt. to.2.78,C
Requiescet super ipsum spiritus sapientiæ, &c. to.1.769,D
Percutiet terram verbo oris sui, & spiritu labiorum tollet impium. to.1.761,C
Implebitur omnis terra scientia domini, sicut aqua multa, quæ operit mare. to.5.1011,B
g Lupi & agni simul pascentur: & pardus cum hædo quiescet: & leo, tanquam bos, paleas comedet. to.5.35,D
xiij. b Dies domini incurabilis, furore, & ira plenus. to.2.331,A
d Onocentauri, ericij, & dracones illic tripudiabunt. tom.2.435,D
Ecce, dies domini veniet, austerus furore & ira ad ponendum totum orbem terrarum in solitudinem, &c. to.5.845,B
xiiij. c Lucifer de cœlo cecidit. to.2.940,C
d In cœlum ascendam, & ero similis altissimo. to.1.1294,D
d Ponam sedem meam in nube, & ero similis altissimo. to.2.791,C
d Pono sedem meam in Aquilone, & similis ero altissimo. to.1.450,D
xvj. a Spiritus domini super me. to.3.800,A
Lugebit Carmelus, lugebit vinum, lugebit vinea. to.1.811,C
xix. a Ecce, dominus sedet super nubem leuem, & veniet in Ægyptum. to.2.650,C.974,A. to.3.386,C
d Populus iste labiis me honorat, cor autem eorum longè est à me. to.2.90,B
xxij. a Cœlum, tanquam fumus, firmatum est. to.4.133,D
a Non valebitis consolari me in contritione filiæ generis mei. to.1.193,C
d Comedamus & bibamus, cras moriemur. to.3.288,C
Dimittite me, amarè flebo, non poteritis cõsolari me. t.5.562,C
xxiiij. Fenestræ de cœlo aperientur, & commouebuntur fundamenta terræ. to.5.845,B
xxvj. b Tollarur impius, ne videat gloriam dei. to.3.51,C
Domine deus noster, pacem da nobis: nam omnia reddidisti nobis. to.4.1538,A
Resurgent mortui, & euigilabunt, qui sunt in monumentis. tom.5.1013,C

Non tu es, qui meditaris spiritu duro interimere eos. to.5.997,D xxvij.
b Ecce, pono in Sion lapidem offensionis. to.4.165,B xxviij.
Ecce, intelliget puer meus, & exaltabitur, & glorificabitur, & valde sublimis erit. to.5.1008,C
Vniuersa terra cognoscet dominum. to.1.1004,C xxxj.
b Stultus stulta loquetur. tom.3.388,D. to.4.198,D
d Dirupti sunt funes tui, quæ non valuit arbor tua, inclinauerunt vela tua, &c. to.2.768,B xxxiij.
b Tunc aperientur oculi cæcorum, & aures surdorum patebunt, & lingua mortuorum disserta erit. tom.2.901,B xxxv.
c Non aperuit os suum. to.5.335,C
Abiuit dolor, & tristitia, & gemitus. to.5.843,B
Protegam ciuitatem hanc propter me, & propter Dauid puerum meum. to.5.773,D xxxvij.
Memento, domine, quomodo ambulauerim in conspectu tuo in via recta. to.5.352,A xxxviij.
c Inquire pacem, & persequere eam. tom.2.81,C
a Loquimini sacerdotes in cordibus populi. to.2.900,D xl.
a Omnis vallis implebitur, & omnis mons & collis humiliabitur, &c. to.2.78,A
a Cùm aduenerit, clamabit, parate vias domini, rectas facite semitas eius. to.2.77,D
Super montem excelsum ascende tu, qui bene annuncias Sion. tom.2.687,D
Omnes gentes, tanquam gutta à situla, & tanquam momentum trutinæ reputatę sunt. to.1.719,C
Qui instituit cœlum, sicut cameram, & extendit, sicut tabernaculum super terram. to.5.972,B
Qui meritur cœlum palmo, & terram pugillo. to.1.656,B
Accepit è manu domini duplicia peccata. to.4.1538,A
g Deus æternus non esuriet, neque laborabit. to.2.978,B
Ponam desertum in stagna, & terram sitientem in aquę ductus. to.1.917,D xlj.
a Non contendet, neque clamabit, neque audietur foris vox eius. to.2.489,C xlij.
Calamum contritum non confringet, & lignum fumigans non extinguet, &c. to.5.1007,C
b Ego deus primus, & ego post hac, & ante me non fuit deus, & post me non erit. to.3.815,B xliij.
d Dicetu prior iniquitates tuas, vt iustificeris. tom.1.120,B. 441,A.1192,A. to.5.949,B
d Caue, ne homini dixeris, ne tibi opprobret. to.2.1145,B
Ego sum, qui deleo peccata tua. to.1.1062,A. to.5.771,C
b Ego sum, qui facio pacem, & creo mala. to.2.186,B.1188,A xlv.
Rorate cœli desuper, & nubes pluant iustum, & terra te germinet saluatorem. to.1.848,A.1147,D
Portas æneas confringam, & vectes ferreos cõteram, & aperiam tibi thesauros obtenebratos, & inuisibiles ostendam tibi. to.5.1010,B
Qui omnia facit, & ea transformat. to.1.1144,A
In te deus est, & tu deus es, & non est præter te. to.1.733,B
Apparebit dominus, & perdet omnes deos gentium, &c. to.1.957,B xlvj.
a Ego cœlum extendi. to.1.653,A xlviij.
a Scio, quòd durus es tu, & neruus ferreus, ceruix tua. tom.5.916,D
b Ego deus primus, & ego post hæc, & præter me deus non est. to.3.805,B
Ego manu mea fundaui terram. ibidem.
Nunquid deus opus habet vltore, nunquid iis, qui opem ferant, indiget? to.1.811,C
f Dominus misit me, ac spiritus eius. to.3.820,A
a Qui posuit me, sicut sagittam electam in pharetra sua. to.2.621,C. & to.5.1030,A xlix.
c Ego dominus sanctus vester, qui ostendi Israël regem vestrum. to.2.792,B
Nunquid obliuiscetur mulier misereri natorum vteri sui? to.1.737,D. 738,A. to.5.178,C
Dedi te in testamentum gentium. to.1.976,C
Lætentur cœli, & exultet terra. to.1.1147,D
a Veni, & non erat homo: vocaui, & non erat, qui audiret. l. to.1.144,A
b Addidit mihi aurem ad audiendum. to.1.93,C
Dominus dat mihi linguam doctrinæ, vt sciam, quomodo sermonem dirigere oporteat. to.1.647,D. 799,B
a Aspicite in solidam petram, de qua excisi estis: & in foueam lacus, de quo effossi estis. to.1.971,D. to.2.84,D lj.
Subsannationem hominum ne timueritis, & ab improbitate eorum ne vincamini. to.5.830,C

f Exurge Hierusalem,quæ bibisti de calice iræ. to.1.519,B
lij. b Væ vobis, quia propter vos nomen meum blasphematur in gentibus. to.1.342,C
c Separamini separamini,qui fertis vasa domini. to.1.525,B
d Quibus non est annunciatum de eo, videbunt: & qui non audierant,intelligent. tom.4.249,B
Quàm speciosi pedes annunciantium pacem. to.5.1010,C
liij. a Non habebat speciem,neque pulchritudinem. to.2.225,B & to.5.639,C
c Ob iniquitatem populi ductus est ad mortem, & cum iniquis deputatus est. to.3.751,C.to.4.544,B
c Tanquam ouis ad occisionem ductus, & quasi agnus coram tondente se,obmutuit. to.4.662,B
c Non aperuit os suum. to.2.769,C
Qui peccatum non fecit,nec inuentus est dolus in ore eius. to.1.865,D
Liuore eius nos omnes sanati sumus. to.1.712,D.to.5.933,A
Et fortium diuidet spolia. to.1.763,C
Et dabo improbos pro sepultura sua,& diuites pro morte sua. to.1.651,C.& to.3.429,A
In deiectione eius iudicium sublatum est. tom.5.933,B
Tolletur de terra vita eius. to.5.933,B
c Generationem eius quis enarrabit? tom.2.618,A.tom.3. 359,C.
liiij. Lætare sterilis,quæ non paris,& rumpe & clama, quæ non parturis, quoniam multi sunt filij desertæ, &c. tom.1.959,C. to.5.1016,A
d Erunt omnes docibiles dei. to.4.1410,B
lv. b Disponam vobis testamentum,non secundum fœdus,quod pepigi cum patribus vestris. to.2.133,C
Consilia mea non sunt, vt consilia vestra:nec viæ meæ, sicut viæ vestræ. to.5.851,B
lvj. d Canes muti,non valentes latrare. to.1.65,D.& to.5.1323,C
lviij. b Annus acceptabilis domini. tom.2.1083,C
Ecce adsum. to.5.402,D
Scite vias meas desiderant,&c. to.1.636,A
Iciunauimus, & non vidisti: humiliauimus animas nostras, & non cognouisti. tom.5.779,C
Non iciunabitis iciunium mihi septuaginta annis, dicit dominus. to.5.1023,A
Nunquid tale est iciunium, quod elegi, per diem affligere animam meam. tom.5.384.D
lix. Non peccata vestra diuidant inter me & vos. to.5.839,C
lx. b Et alienigenæ ædificabunt muros tuos. to.2.694,C
b Omnes de Saba venient,aurum offerentes,&c. to.2.649,A
Ipse autem vulneratus est pro nobis. to.1.854,A
lxj. a Spiritus domini super me,propter quod vnxit me. tom.1. 703,B.763,C.to.5.1008,D
Exultet anima mea in domino. tomo 1.883,B
lxij. b Constituam iudices tuos sicut prius, tunc vocaberis ciuitas iustitiæ. to.2.912,B
Gaude Sion,ecce rex tuus venit. to.1.1311,D
lxiij. d Quid errare fecisti nos de via tua, obdurasti corda nostra, vt non timeremus te? to.1.446,D
Quis hic est,qui venit ex Edom?rubedo vestimentorum eius ex Bosor? tom.1.766,A
lxiiij. b Ecce, tu iratus es, & nos peccauimus: propterea errauimus,&c. to.1.446,D
lxv. a Tota die expandi manus ad populum non credentem, & contradicentem. to.4.177,B
a Mactant vitulos, & sacrificant oues, vt carnes comedant, & vinum bibant. to.4.564,D
a Apparui his, qui me non quærebant: inuentus sum his, qui me non interrogabant. to.2.1013,A.to.5.1012,B
Veni,& non erat homo:vocaui,& non erat,qui audiret. to.1. 460,B
d Ecce adsum. to.1.180,D
d Tunc lupi & agni pascentur simul. to.2.78,B
lxvj. a Num victimas & sacrificia obtulistis mihi annis quadraginta? to.3.477,B
a Cælum mihi sedes,terra autem scabellum pedum meorum. to.1.966,B.to.3.820,C
c Super quem alium respiciam, quàm super mansuetum, & quietum,& trementem sermones meos? tom.1.366,B. to.2.112,A.to.5.231,A
g Vermis eorum non morietur,neque ignis extinguetur. to.3. 256,A.to.4.97,C

Ex *Hieremia.*

b ANTEQVAM ex vulua egredereris,sanctificaui te,&c. Hier.1. to.4.6,B
d Ecce posui te in hodierna die, sicut ciuitatem firmam, & sicut murum æneum. tom.2.659,D
a Quod inuenerunt patres vestri in me delictum, quia recesserunt à me? to.1.1313,C.1314,B ij.
c Abite in insulas Cethim, & in Cedar mittite, & considerate, si mutauit gens deos suos. tom.2.148,C.to.5.206,B
c Me dereliquerunt fontem aquæ viuentis. to.3.794,D
Nunquid solitudo fui domui Israël,vel terra inculta? t.1.960,C
Corriget te correptio tua,& malitia tua corripiet te to.5.766,B
Erudiet enim te defectio tua, & vitium tuum te redarguet. to.1.683,B
Quodnam inuenerunt in me delictum patres vestri? to.5.582,B
Ego te plantaui vineam fructiferam,omne semen verum. to.1. 918,A
Foderunt sibi lacus detritos. to.1.701,C
d Conuertere ad me,peregrinatio Israël,& non irascar vobis in æternum. to.1.454,D iij.
Dixi postquam fornicata est in omnibus his,ad me reuertere: & non est conuersa. to.5.256,B
Facta est tibi facies meretricis, erga omnes fuisti impudens. to.1.651,A.& to.5.426,B
Deus enim appropinquans ego sum,& non deus procul. to.1. 596,B
d Renouate nobis noualia,& nolite seminare in spinis. to.5. 44,C iiij.
Ventrem meum,ventrem meum doleo. to.1.726,B
a Discurrite, & videte, si est vnus, qui faciat iudicium, &c. to.1.144,A v.
c Equi mulierum amatores facti sunt. to.1.144,B
c Equi in equas insanientes. to.1.650,D
Fortè pauperes sunt, propter hoc non possunt, audire sermonem domini. to.3.806,B.to.5.733,D
b Cui loquar,& testificabor,incircunciſæ aures eorum,& non possunt audire. to.1.460,B vj.
Cur mihi offers thus ex Saba,&c. to.1.750,B
b Nunquid spelunca hyænæ facta est domus mea mihi? to.1. 1077,D vij.
Ne ora pro hoc populo,quoniam non exaudiam te. t.1.1124,D
d Num vides,quid ipsi faciunt,intendunt adipem,& placentas faciunt exercitui cœli. to.1.306,B
d Patres eorum ignem accenderunt, filij eorum colligunt ligna. tom.4.333,B
Ne deprecare pro hoc populo. to.1.630.B
f Misi prophetas meos exurgens diluculo, & emittens, neque sic exaudistis. to.5.103,D
b Turtur, & hirundo, agri passeres agnouerunt tempora ingressus sui:populus verò meus cognouit iudicia dei. tom.3. 779,B.to.5.638,A viij.
b An non surgit,qui cecidit?an qui auertit,non auertitur? to.1. 591,D.to.4.1561,B
c Vitis Israël pampinosa,non autem frugifera. to.3.806,C
a Quis dabit capiti meo aquam,& oculis meis fontem lachrymarum? to.1.193,C ix.
f Mors intrauit per fenestras nostras. tom.2.947,B
Corripe nos domine, verùm in iudicio, non in furore: neque paucos facias nos. tom. 1.1005,A x.
Venient dicentes,patres nostri falsa idôla possederunt. tomo 1. 647, A
c Ne ores pro populo hoc,quia non exaudiam te. to.1.306,A. & to.2.41,A xj.
d Super me cogitauerunt, dicentes: Venite & immittamus lignum in panem illius,& exteramus illũ de terra. to.3.817,B
Quis enim ea requisiuit è manibus vestris? to.1.750,B
Nunquid carnes sanctæ auferent peccata vestra? to.1.750,B
a Quare via impiorum prosperatur? tom.1.637,C. 710,D. & to.5.524,D xij.
Sanctus Israël domino: omnes qui deuorant eum, delinquent, & inducam super ipsos. to.1.693,A
Sterilis peperit septem. tom.2.1241,C xiij.
Propter multitudinem reuelata sunt posteriora. to.1.875,B
a Si steterit Moyses & Samuël,&c. to.5.695,B xv.
Heu mihi mater,vt quæ me talem peperisti virum iudicatum,& damnatum:maledicta dies,in qua natus sum. to.1.556,D
d Qui educit preciosum à vili,quasi os meum erit. to.1.14,A
a Maledictus homo,qui ponit spẽ in homine. t.1.372,D.983,A xvij.
b Clamauit perdix,cõgregauit filios,quos nõ genuit. t.2.756,A

b Finem

xviij. b Finem loquar super gentes, & super regna, vt perdam & effodiam,&c. to.1.159,B.& to.5.573,C
xx. c Factus sum ridiculus toto die,dixi: non loquor,neque nominabo nomen domini, & factus est in me, velut ignis ardens,&c. tomo 2.1105,A
g Terra terra scribe virum hunc. to.1.1201,B
xxiij. Nunquid cœlum & terram impleo. to.1.966,A
Deus appropinquans ego sum, & non deus de longè. tom.1. 1021,D
xxv. b Seruus meus Nabuchodonosor. to.4.9,C
xxix. Posteaquam impleti fuerint in Babylone septuaginta anni,visitabo eos. to.5.917,C
xxxj. c Vox in Rhama audita est, ploratus & vlulatus multus: Rachel plorans filios suos,&c. tom.2.70,B.976,A
Dabo vobis testamentum nouum, non secundum testamentum,quod dedi patribus,&c.. to.1.781,D.to.5.754,A
Patres comederunt mala acida, & dentes filiorum obstupescunt? tom.1.198,A.850,A
Me omnes visuri sunt à minimo vsque ad maiorem. to.5.675,C
f Dabo eis legem spiritalem, qualem non dedi patribus eorum. to.2.1087,B
f Ecce,dies veniunt,dicit dominus, & testamentum faciam super domum Iuda. tom 3.788,A
f Erunt omnes docti à deo,& non dicet quisque proximo suo, nosce deum. tom.2.1130,C
xxxix. a Non videbit Babylonem. tom.5.148,C
xliij. Iuxta numerum ciuitatum erant dij tui Iuda,&c. to.1.859,D

Ex *Threnis.*

Thre.2. ij. CORRVPTIONI tuæ,Israël,quis opem feret? to.1.690,A
d Beatus, qui tulit iugum graue ab adolescentia suæ: sedebit solitarius,& tacebit. to.1.697,D.to.5.1100,B

Ex *Baruch.*

Bar.1. a OMNES cognoscent me à paruo vsque ad magnum. to.4.231,C
iij. Hic est deus noster,non reputabitur alius præter ipsum. to.1. 783,C.to.3 815,D
d Inuenit omnem viam scientiæ, & dedit eam Iacob puero suo,& Israël electo suo. to.5.994,A
In terris visus est,& cum hominibus conuersatus. to.5.994,B. 1013,B

Ex *Ezechiele.*

Ezech.1. a FACTVM est verbum domini ad Ezechielem, filium Buzi,secus fluuium Thobar. to.5.1066,A
a Et factum est, cùm ederem secus fluuium Thobar,in medio captiuorum,vidi apertos cœlos. to.2.1051,B
a Ego visiones multiplicaui, & in manibus prophetarum assimilatus sum. tom. 1.217,C
ij. b Abi ad domum Israël, & dic eis, si fortè audiant, si fortè se nobis iungant. to.2.538,B.to.3.802,D.
Hæc visio similitudinis gloriæ domini. tom.5.981,B.& 985,D
iij. c Si quis fuerit iustus, deinde lapsus peccauerit, non proderit illi recordatio iustitiarum eius,sed in peccato suo morietur. tomo 1.1293,C
d Ecce,speculatorem te posui domui Israël,&c. to.2.900,D
Fuit in ore meo tanquam mel dulce. tom.1.757,D
v. Ne secundum gentium quidem legitima fecistis. to.1.651,A
vij. Quippe in hoc sedet ille, vt aliis signum tubâ canens det,& quæ futura sunt,incommoda prænunciet. to.5.469,B
Non est princeps, neque propheta, neque dux, neque locus primitiarum coram te,vt inueniri queat misericordia. tom.5. 1023,A
In viis vestris iudicabo vos,domus Israël. tom.1.727,B
ix. Ite per Hierusalem, & signate omnes qui lugent super iniquitates,quæ fiunt in medio Hierusalem. to.2.689,C
b Et scribes in frontibus gementium,Thau. tomo 2.1081,B
Heu mihi domine,deles tu reliquias Israël? to.3.616,D.to.5. 536,B
b Da signum in faciem ingemiscentium,& dolentium. to.3. 825,C
x. Anima,quæ peccet,ipsa peribit. tomo 1.798,D
xj. a Spiritus domini locutus est in me, & sermo illius in ore meo pronunciatus est. to.3.813,D
c Spiritus meus astitit in medio vestri. to.3.820,A
xiij. a Viuo ego,dicit dominus,qui seducunt populum meum,non misi eos:à seipsis locuti sunt, & ex corde suo loquuntur. to.3.803,B
e Si steterint Noë,& Iacob,& Daniel, filios suos, & filias non eripient. to.1..297,D.to.2.41,B.to.3.51,D.to.5.695,B xiiij.
a Pater tuus Amorrhæus,& mater Chettæa. to.1.199,A xvj.
a In qua die nata es præcisus tuus vmbilicus, & non alligaue runt mamillas tuas,&c. tomo 2.823,A
d Quibuslibet meretricibus datur merces. to.5.847,D
f Hæc iniquitas Sodomorum, quòd in satietate panum lasciuiebant. to.1.3,C
f Veruntamen hoc erat peccatum Sodomorum. to.2.98,C
f Iustificasti sorores tuas in omnibus peccatis tuis. to.2.297,A
a Aquila grandis magnarum alarum. tomo 5.148,C xvij.
a Anima,quæ peccauerit,ipsa morietur. tom.1.198,A830,B. to.5.370,B xviij.
g Nolo mortem peccatoris,sed vt magis conuertatur,& viuat. tom.1.1314,D. & tom.2.988,A. & tom.3.824,C, & tom.4. 264,A.1603,D
b Qui fecerit ea,viuet in illis. to.4.167,B xx.
Dedi eis præcepta non bona. tom.3.475, C.to.4.321,C
Principes vestri,tanquam lupi Arabiæ. tom.1.651,A xxij.
Agam post te amatores tuos,tradámque te in manus eorum. to.4.218,A xxiij.
Lupanar ædificatum est in Ægypto,& insaniſtis in barbaros, & alienos deos coluistis. to.5.929,C
a Num pascunt pastores seipsos? tom.4.230,C xxxiiij.
a Mactamus,& deuoramus. tom.3.397,A
Non propter vos ego facio, sed propter nomen meum, &c. to.1.1062,C xxxvj.
f Et auferam ab illis cor lapideum. tomo 2.808,A
Ossa arida colligentur,&c. to.5.618,A xxxvij.
a Porta hæc orientalis, quæ respicit orientem, semper clausa erit,& vir non transiet per eam. tomo 3.359,D xliij.

Ex *Daniele.*

TIMEO ego dominum meum regem, ne fortè videat vultus vestros tristes præ cæteris pueris, coætaneis vestris, & condemnet caput meum in mortem. tom.5.654,C Dan.1. ij.
d Et ego non in sapientia,quæ est in me. to.4.1500,C
Potestas eius,potestas æterna. to.1.931,B
g Ecce lapis excisus est sine manibus, & factus est mons magnus,& occupauit totam terram. to.2.694,D
a Statua Nabuchodonosor. to.2.34,D iij.
b Est deus in cœlo potens eripere nos de manibus tuis,tametsi incognitum tibi sit quoniam diis tuis non sacrificamus. tom.5.655,C.908,A
c Erat enim quartus quasi similitudo filij dei. to.3.813,D
c Peccauimus cum patribus nostris,iniquitatem fecimus.to.1. 754,A.to.4.1500,B.to.5.246,D. & to.3.797,D
c Notum sit tibi rex. to.2.34,D
c Deos tuos non colimus. tom.1.568,C.to.2.271,B
Non est locus,vt sacrificemus in conspectu tuo. tom.5.654,A. 907,A
Deus mei est recordatus to.4.1642,A
Quoniam diminuti sumus vltra omnes gentes super terram. tom.1.1043,A
g Et quis est deus, qui vos ex manibus meis eripere possit? tom.5.66,C
Tres pueri in ignis fornace non læsi. tom.1.65,B.310,A.1315,A
Et deambulabant in fornace ignis,laudantes deum. to.1.1316,D
Deus in cœlis nos poterit eripere. to.4.412,C
Et nunc domine rex,consilium meum audi,& peccata tua eleemosynis redime. to.1.863,C.to.2.784,A.to.4.1488,D iiij.
Exitit,dum hæc fierent,in superficie parietis. to.1.862,C v.
Scio,quòd spiritus dei sanctus sit in te. to.1.863,A
Mane,numerauit deus regnum tuum,& compleuit. to.1.863,B
b Antiquus dierum sedit,& vestimentum eius album,sicut nix. to.4.377,A.to.5.845,C vij.
Thronus tuus in seculum seculi. to.1.931,A
d Regnum eius,regnum æternum. to.4.554,A
Vidi visionem, & sedebam in Vbal: & surtuli oculos meos, & vidi:ecce aries vnus stans in Vbal,&c. to.5.919,D viij.
Et ecce hircus caprarum venit ab austro super faciem vniuersæ terræ. 920,A
Ego Daniel faciebam opera regis, & admirabar visionem, nec erat,qui intelligeret. to.5.917,D ix.
e Septuaginta hebdomades abbreuiatæ sunt super populum tuum,& super ciuitatem sanctam. to.2.25,B.to.5.923,B
g In dimidio septimi anni auferetur iuge sacrificium, & abominatio desolationis stabit in loco sancto. to.2.928,B

b

x. a Daniel trium hebdomadarum diebus panem desiderabilem non comedit,&c.tunc visionem vidit. to.5.980,B
Et factum est in decimoquarto die primi mensis,vidi visionem. to.5.907,A
xj. Et adiungentur illis multi,& ab intelligentibus infirmabuntur. to.5.920,C
f De eruditis cadent multi. tomo 2.940,C
xij. Aduersus deum deorum loquetur superba , & prosperabitur, donec consummet iram. to.5.920,D
Resurgent,qui in puluere sedent. to.5.1016,A
xiij. c Angustiæ sunt mihi vndique. si enim hoc fecero , mors mihi est:si autem non fecero,non effugiam manus vestras,&c. to.1.1316,B
f Semen Chanaan,& non Iuda. to.1.199,A
f Falsi testes sunt,redite in iudicium. to.1.1316,C
f Inueterate dierum malorum. to.4.377,B
xiiij. g Recordatus est enim mei deus. to.4.1500,C

Ex Osea.

Oseæ 2. VOCABO non plebem meam,plebem meam. to.1.704,B. to.4.163,C
Et auferam vestimenta mea , & linteamina, & ostendam gentibus turpitudinem tuam. to.2.854,C
d Sponsabo te in fide,& cognosces deum. to.2.802,B
iij. Conuertentur filij Israël, & quærent dominum deum suum. tom.1.730,D
iiij. a Execratio & mendacium,& furtum,& adulterium,& homicidium effusa sunt in terra. to.5.562,B
d Ædificantes Sion in sanguinibus , & Hierusalem in iniustitiis. to.4.591,B
Sanguinem miscent sanguini. to.1.651,A
vj. b Sicut diluculum paratum inueniemus eum. to.2.189,B
Misericordia mea vt nubes matutina. ibidem,C
b Misericordiam volo,& non sacrificium. to.5.237,C
c Oleum volo,& non sacrificium. to.3.55,C
Verberabit nos,& sanabit nos percutiet, & curabit nos. tom.5.1261,A
viij. a Regnauerunt, & non per me:imperauerunt , & non significauerunt mihi. tom.5.36,B
xj. a Abiectus est rex Israël , propter quod paruulus fit Israël , & ego dilexi eum. to.2.974,B
xij. c Ego visiones multiplicaui, & in manibus prophetarum assimilatus sum. to.1.385,B.to.3.61,B
d Seruiunt Israël in muliere,& in muliere seruatus est. tom.3.87,C
xiij. b Deus noster ignis consumens. to.4.161,B
b Occurram illis,tanquam vrsa addubitans. to.4.161,B
Absorpta est mors in victoria. tom.4.135,C.576.A
Pariendi dolores ceperunt habitantes Philistiim. to.1.641,D

Ex Ioële.

Ioële 2. b EFFVNDAM de spiritu meo super omnem carnem, & prophetabunt filij vestri,& filiæ vestræ,&c. tom.1.759,D.to.3.398,D
c Concidant gladios suos in aratra. to.2.1087,B
Sanctificate ieiunium,vocate cœtum. tom.5.1179,D
d Scindite corda vestra,& non vestimenta vestra. to.2.161,A. tom.5.44,D
Accepi ex filiis vestris in prophetas , & ex iuuenibus vestris in sanctificationem. to.5.266,D
g Prophetabunt filij vestri,& filiæ vestræ visiones videbunt. to.4.454,A
g Et iuuenes visiones videbunt,& seniores vestri somnia somniabunt. to.3.405,A
g Sol conuertetur in tenebras & luna in sanguinem. tom.2.940,C

Ex Amos.

Amos 2. c ASSVMPSI de filiis vestris in prophetas , & ex adolescentibus vestris in sanctificationem. to.4.1467,A
Et propinabatis Nazaræis vinum. to.5.1174,B
Ingressi sunt ad mulierem , facientes aulæa filius & pater , eandem puellam. to.1.650,D
iij. b Si est malitia in ciuitate,quam dominus non fecit? tom.2.186,A
Non est malitia in ciuitate,quam dominus non fecerit. to.2.1188,A
b Væ , qui bibitis vinum colatum , & vnguentis preciosis vnguimini. to.2.318,D
b Nihil passi sunt in contritione Ioseph. tom.5.143,A
Nunquid hostias,& sacrificia obtulistis mihi in deserto quadraginta annis? to.1.750,B
g Et accepistis tabernaculum Moloch , & sydus dei vestri Remphan. to.3.476,A
a Væ vobis , qui venturi estis in diem malum , qui appropinquaris,& tangitis sabbata mendacia. to.1.4,D.to.2.1111,C. to.5.1198,A
Væ,qui dormitis in lectis ebutneis. to.1.769,C
b Qui bibunt defæcatum vinum, primis vnguentis delibuti. to.1.1248,D
d Caprarius eram,sycomoros vellicans. to.1.1199,C
d Dabo vobis non famem panis,neque sitim aquæ,sed famem audiendi sermonem domini. to.1.336,A
Occidit illis sol meridie. to.5.1298,A
b Num sicut filij Æthiopum,vos estis mihi? to.2.83,D
c Suscitabo tabernaculum Dauid,quod cecidit. to.3.47,C
c Nónne alienigenas adduxi de Cappadocia , & Syros ex fouea? tom.2.63,B
Ecce homo stans super murum adamantinum , & in manu eius adamas. to.5.639,B

Ex Iona.

a FACTVM est verbum domini ad Ionam,dicens: Surge,& Ionæ vade in Niniuem,ciuitatem magnam. to.1.1317,C. 1319,A.to.5.715,B
Ascendit malitia eorum vsque ad cœlum. to.5.653,C
Descendit in Ioppem,vt fugeret in Tharsis à facie domini. to.1.1318,B.& to.5.716,B
b Nauta ait ad Ionam, Surge,& deprecare dominum tuum. tom.1.1319,A
c Tollite me,& in mare præcipitate, & tempestas à vobis temperabitur. to.1.1319,D.to.5.717,D
d Ionas in ventre ceti fuit tribus diebus. tom.2.803,A. to.3.834,C
b Adhuc tres dies , & Ninive subuertetur. tomo 1.154, C. 1320,A.to.4.376,D.to.5.715,B
d Et vidit deus opera ipsorum. to.5.38,C
Vidit deus, quòd conuersus est vnusquisque à via sua praua: & pœnituit eum malorum, quæ locutus fuerat, vt faceret eis. tom.4.671,D
b Accipe animam meam à me,quoniam bonum est mihi mori magis,quàm viuere. to.5.1300,C
Siquidem tu parcere volebas cucurbitæ , ego non parcam Niniuæ tom.582,B
Tu doles super cucurbita,in qua non laborasti, neque fecisti, vt cresceret. to.5.983,C

Ex Michæa.

c NON exiit,quæ habitat Euam , plangere domum suæ cõiunctam. tom.5.143,A Mich.1.
a Et tu Bethlehem, terra Iuda , nequaquam minima es in principibus Iuda. tom.2.47,D v.
Ex te enim exiet dux,qui pascet populum meum Israël. tom.1.767,A
a Et tu Bethlehem , domus Ephrata , non minima es , vt sis in millibus Iuda. to.3.816,A
Et egressus eius à diebus æternitatis. tom.2.53,C
a Populemi,quid feci tibi,aut quid te attristaui? to.2.238,C. vj. to.4.42,A
b O homo,quid quærit deus à te, nisi vt facias iudicium & misericordiam,& paratus sis ire cũ domino deo tuo? t.1.850,C
b Audite valles,fundamenta terræ, quoniam iudicium est domino ad populum suum.to.3.779,C.to.4.1537,C.to.5.582,B
Iudicabo tibi,ô homo,quid sit bonum,& quid dominus requirat abs te,&c. tom.5.173,A
a Væ animæ meæ,quia periit sanctus de terra. tom.1.877,A. vij. to.5.537,A.562,B
a Quasi vitem in deserto inueni Israël. tomo 1.1242,A
b Inimici hominis domestici eius. to.2.279,D

Ex Naum.

a MARI minitans,& ipsum exsiccans,& omnes fluuios in desertum redigens. to.4.520,A Naum.1.
d Quam pulchri sunt pedes euangelizantiũ pacem. t.2.259,A

Ex Abacuc.

a VT quid mihi labores ostendisti , & labores , inspicere miserias hominum. tomo 1.193,C.557,A Abac.1.
Purus oculus tuus ne videat mala,& super labores respicere poteris. to.1.677,C.to.5.537,B

a Iustus

ij. a Iustus ex fide viuit. to.4.22,B
Væ illi,qui potum dat amico suo turbidum. to.5.1174,B
Adhuc modicum , qui venturus est veniet , & non tardabit. to.4.1616,A
Implebitur terra cognitione domini. to.4.1587,B
d Et si tardauerit,sustine eum:quoniam veniens aderit, & non tardabit. to.4.610,D
iij. b Qui ascendis super equos tuos, & equitatus tuus,sanitas est. to.2.854,A
Respicit,& dissolutæ sunt gentes. to.1.1018,C

Ex Sophonia.

Soph.1. c ET scrutabor Hierosolymam cum lucerna. to.2.1073,D
ij. c Illucescet dominus super omnes gentes , & abolebit omnes deos gentium. to.5.927,B
Et seruient ei super iugo vno , & adorabit eum vnusquisque à loco suo. to.5.1011,D
iij. Iudicium eius tanquam lux exibit. to.1.768,B

Ex Aggæo.

Agg.1. VOS habitatis in domibus laqueatis, domus autem mea est deserta. to.1.1067,B
ij. Adhuc semel,& ego mouebo,non solùm terram,&c. tom.4.1671,B
Erit vltima gloria domus huius supra priorem. to.1.787,C
Cuius vox mouit terram tunc. to.4.1672,B

Ex Zacharia.

Zach.1. DOMINE omnipotens vsquequo non misereberis Hierusalem. to.1.878,C
ij. Ecce,ego venio,& habitabo in medio vestri. to.1.696,B
Ecce rex tuus venit mansuetus, ascendens super subingalem, & pullum nouum. to.5.1008,D
iij. a Erat Iesus vestitus vestimento sordido, & diabolus stabat, vt contradiceret ei. to.2.980,A
v. a Respexi oculis meis, & vidi , & ecce falx volans longitudine cubitorum viginti,&c. to.5.123,A.147,B
vj. Ecce anni septuaginta,nunquid ieiunium ieiunastis mihi. to.5.380,B
vij. d Ecce vir oriens nomen eius: sub vmbra eius oritur sol. ipse veniet ad saluandum populum suum. homilia in hunc locum. tom.1.1321,A
Ingressa est huc sanctificatio? to.1.960,B
xj. b Venit rex tuus sedens super asinam & pullum. to.2.1253,B
c Acceperunt triginta argenteos,precium appreciari, & dederunt eos in agrum figuli. to.2.585,A
xij. c Tunc videbunt,quem compunxerunt. to.3.747,C
xiij. c Percutiam pastorem,& dispergentur oues gregis.to.2.567,D

Ex Malachia.

Malach.1. a IACOB dilexi,Esau autem odio habui. to.1.340,A
c Vxorem adolescentiæ tuæ ne derelinquas. tom.4.592,B
In omni loco offertur incensum nomini meo , & sacrificium mundum. to.1.647,A.860,A
d Ab ortu solis vsque ad occasum glorificatur nomen meum in gentibus , & in omni loco sacrificia munda offeruntur Deo. to.2.1011,A.to.5.926,C
Maledictus , qui habens masculum & fœminam , corruptum deo attulerit. to.5.749,B
Et in nobis claudentur portæ, & non accender ad altare nomen domini. to.1.957,C.& tom.5.1012,A.1023,A
ij. b Angelus domini est, & ex labiis eius requirunt iudicium. to.3.559,A
b Deus vnus, creauit nos, & pater vnus omnium nostrũ. to.3.196,D.to.4.131,A
c Altare meum lachrymis operiebatis. to.2.585,B
d Et ista socia tua,& vxor pacti tui , & reliquiæ spiritus tui , & non alius fecit. to.4.592,B
iij. a Ecce,ego mitto angelum meum ante faciem tuam , qui præparabit viam tuam ante te. to.2.1082,D
b Reuertimini ad me,& ego reuertar ad vos. tom.1.1314,D. tomo 2.988,A
Ingredietur,sicut ignis cõflans,& sicut herba fullonũ.t.5.1016,C
Et veniet,sicut ventilabrum, sicut herba fullonum, & purgabit argentum & aurum. to.5.171,B.845,C.1012,D
b Mittam enim vobis Heliam Thesbitem , qui restituet cor iiij. patris ad filium, ne veniens, percutiam terram penitus. to.2.415,B
Orietur vobis timentibus deum sol iustitiæ, & sanitas in pennis eius. tom.1.892,D

Ex libro primo Machabæorum.

g MACHABÆORVM mors. tom.2.290,A Mac.

Ex Matthæo.

LIBER generationis Iesu Christi. tomo 1.766,C.to.4.53,D. Matth.1. to.5.1031,C
Abraham autem genuit Isaac. to.2.619,A
a Iudas autem genuit Phares, & Saram de Thamar. tom.1.404,C
c Inuenta est(Maria virgo)prægnans. to.1.1317,A
c Noli timere accipere Mariam coniugem tuam. to.1.1317,B
a Ex te enim mihi egredietur dux,&c. to.3.816,A ij.
b Obtulerunt aurum,thus,& myrrham. to.2.1086,C
Ex Ægypto vocaui filium meum. to.2.64,D
a In diebus illis,adest Ioannes prædicans. to.3.526,A iij.
a Pœnitentiam agite,appropinquabit enim regnum cœlorum. to.2.1051,D
b Genimina viperarum,ne videamini dicere, patrem habemus Abraham. to.1.66,A.to.2.335,A
b Et baptizabantur in Iordane ab eo, confitentes peccata sua. to.3.115,A
d Hic est filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui. to.1.325,D.869,A
a In desertum ductus est,vt tentaretur à diabolo. to.1.550,B iiij.
a Cùm ieiunasset quadraginta diebus,&c. to.1.4,B.451,B
Dic,vt lapides isti panes fiant. ibidem.
b Non in solo pane viuit homo. to.1.5,D
a Si filius dei es,mitte te deorsum. to.3.751,B.& to.4.1640,C
c Venite post me,& faciam vos piscatores hominum. tom.3.76,B.776,A
c Vocaberis Petrus. to.1.462,D
c Veni,sequere me,& faciam te piscatorem hominum. tom.3.745,B
c Venite,& videte hominem , qui dixit mihi omnia , quæcunque feci. tom 3.135,B
Cœlum & terra transibunt,verba autem mea non transibunt. to.1.947,A
a Cùm vidisset Iesus turbas,ascendit in montem. to.2.981,C v.
Beati qui lugent,quoniam ipsi consolabuntur. to.5.738,A
Beati pauperes spiritu. tom.1.654,C.1101,D.tom.2.982,B.to.3.618,A
Beati mundo corde, quoniam ipsi deum videbunt, &c. to.2.1171,C.to.5.238.B
Beati mites,quoniam ipsi possidebunt terram. tom.1.911,C. tom.2.114,A
Beati misericordes , quoniam misericordiam consequentur. to.4.194,A.to.5.297,A
Qui esuriunt,& sitiunt iustitiam. to.1.148,A
Beati estis,cùm probra iecerint in vos,& insectati fuerint, & dixerint omne malum verbum aduersus vos, mentientes propter me. to.5.438,D
b Luceat lux vestra coram omnibus hominibus, vt videant opera vestra bona. to.1.9,D.173,D.963,A.to.4.70,C.to.5.801,A.808,B
b Vt glorificent patrem vestrum,qui est in cœlis. to.1.963,A. to.4.395,B
c Beatus qui fecerit & docuerit. to.1.43,C
Exultate. to.1.778,A
b Cum omnibus hominibus,si fieri potest,pacem habentes. to.4.208,D
b Non veni soluere legem,sed adimplere. tomo 3.754,A
Estote perfecti,sicut & pater vester,qui in cœlis est. to.5.691,A
f Capillum capitis tui non potes vel album,vel nigrum facere. to.4.199,B
Diligite inimicos vestros. to.4.1609,C
g Orate pro inimicis vestris. to.4.678,B
g Solem suum facit oriri super bonos & malos , & pluit super iustos & iniustos. to.2.132,B.to.4.1504.D
c Nisi abundantior fuerit iustitia vestra , quàm scribarum & phariſæorum,non intrabitis in regnum cœlorum.to.1.135,B
g Hoc ethnici faciunt,& publicani. tom.4.241,A

Receperunt mercedem suam. to.5.267,B
Si oculus te scandalizat,erue ipsum,&c. to.5.967,B
c Qui iratus fuerit fratri suo,reus erit iudicio. tom.2.950,D
Qui irascitur fratri suo temerè , erit obnoxius in gehennam i-gnis. to.1.603,A
c Qui irascitur sine causa. tom.4.1473,C.to.5.213,D.485,D
Qui dixerit fratri suo racha, reus erit concilio. to.2.134,A
Qui vocauerit fratrem suum,fatue. to.4.1511,C
Audistis,quia dictum est antiquis. tomo 2.131,C
Audistis,quia dictum est antiquis,non mœchaberis. tom.5.755,D
d Audistis,quia dictum est antiquis, non facies adulterium, & reliq. to.4.616,A
Qui viderit mulierem ad concupiscendum eam , mœchatus est,&c. to.1.29,B.to.2.818,D.& to.5.751,C
Dico enim vobis,omnis qui dimiserit vxorem suam,&c.tom.1.168,A
e Dictum est antiquis , non peierabis : ego autem dico vobis, non iurandum omnino. to.1.84,A.to.5.123,D.1253,C
Quod his abundantius est,à malo est. to.5.487,C.1217,B
f Et qui tecum iudicio contendere, & pallium tollere vult, dimitte & tunicam. to.1.155,C
c Quando offers munus tuum super altare , & ibi memor fueris,&c. to.3.741,A.tom.5.486,B
e Si quis vnum ex minimis mandatis istis soluerit, & docuerit sic homines,minimus vocabitur in regno cœlorum. to.2.891,C
e Qui fecerit & docuerit,hic magnus vocabitur. to.3.282,A. to.5.460,B
vj. a Nesciat dextera tua,quid faciat sinistra. tom.5.335,D
c Quando ieiunas, vnge caput tuum , & faciem tuam laua. to.1.777,C.to.2.242,D.1185,A
c Vbi fuerit thesaurus tuus,ibi erit & cor tuum. to.2.995,A
Intra cubiculum tuum , & ostium tuum claude , & ora patrem tuum in occulto. to.1.865,A.to.5.729,D
b Orantes autem nolite multum loqui,sicut Ethnici. tom.2.990,B
Pater noster,qui es in cœlis. to.1.880,B.956,D.& to.2.990,D. to.5.611, C
Sanctificetur nomen tuum. to.2.162,D
Adueniat regnum tuum. to.1.1034,A.to.2.991,B
Fiat voluntas tua sicut in cœlo & in terra. tom.1.958,B.to.2.991,C.& to.3.175,B
b Panem nostrum quotidianum da nobis hodie. to.1.360,D. 1058,B.to.2.991,D.1183,D.to.5.612,C
c Dimitte nobis debita nostra , sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. to.2.859,A.to.4.1494,B.to.5.489,B
Et ne nos inducas in tentationem. tom.2.1184,B.tom.5.613,C
b Sed libera nos à malo. to.4.678,C
b Si dimiseritis hominibus delicta illorum , dimittet & vobis pater vester cœlestis. to.1.182,C
Nemo potest duobus dominis seruire.to.1.1030,C,to.4.1592,D
Non potestis simul seruire deo & mammonæ. tom.5.1134,B
g Similes estote patri vestro,qui est in cœlis. to.1.47,A
d Ne sitis soliciti animæ vestræ,quid comedatis:neque corpori vestro,quid induamini. to.4.577,A
Crastinus dies solicitus erit sibiipsi. tom.2.186,A
Sufficit enim diei sua malitia. tom.2.1187,D
Respice volucres cœli,& lilia agri. to.1.943,A
d Quærite regnum cœlorum,& hæc omnia adiicientur vobis. to.1.155,D.360,C.to.2.1187,C.to.5.1126,C
Si autem lux,quæ in te est,sunt tenebræ,tenebræ quantæ sunt? tom.4.436,C.1464,A
vij. Nolite dare sanctum canibus. to.1.993,A.to.4.317,C.1685,D. to.5.491, A
a In quo iudicio iudicatis,& vos iudicabimini. to.4.627,B
a Neque proiiciatis margaritas vestras ante porcos , ne forte conculcet eas pedibus suis. tom.1.86,B. to.3.752,C. to.5.491,A
a In viam gentium ne abieritis. tom.2.1227,B
d Omnis enim,qui audit hos sermones,& facit eos,assimilabitur viro prudenti. to.1.10,A
Quæ vultis vt faciant vobis homines, ea vos etiam ipsis facite. to.1.612,A.to.4.456,C
Qui ædificauit domum suam super petram. to.4.1569,D
d Multi dicent in illa die , domine domine , nonne in nomine tuo prophetauimus, & dæmonia eiecimus, & virtutes multas fecimus: tunc respondebo eis, quoniam non noui vos. to.2.262,A.& to.4.495,D.1431,B
Discedite à me,non noui vos. to.4.1631,C
e Non omnis, qui dicit , domine domine , intrabit in regnum cœlorum. to.1.2,A
Angusta & arcta est via, quæ ad vitam ducit. tom.5.534,D. 1053,D
d Quicunque audit verba hæc, & facit ea , assimilabitur viro prudenti,qui ædificauit domum suam super petram,&c. tom.5.45,C.125,C
c Cauete à pseudoprophetis. to.2.997,B
c Spinæ vuas non generant,tribuli ficus non faciunt. tom.2.998,D
a Domine,si vis,potes me mundare. to.4.616,C viij.
a Vade,ostende te sacerdotibus, & offer munus , quod præcepit Moses pro emundatione tua. to.2.1012,B
b Non sum dignus , vt intres sub tectum meum. tomo 3.140,C
b Ingressus est Iesus ad socrum Petri. to.3.361,D
Non inueni tantam fidem in Israël. to.1.750,A
b Multi ab oriente & occidente venient , & recumbent cum Abraham,&c. tom.1.1261,B.to.2.130,D
c Sine mortuos,suos mortuos sepelire. to.4.96,B
Venisti huc ante tempus torquere nos. to.1.933,D.to.2.841,D. 980,A.& to.3.825,D. to.4.230,D
d Si eiicis nos,permitte nos abire in porcos. to.1.549,B
c Filius autem hominis non habet , vbi caput reclinet. to.4.1605, A
a Confide fili,remittuntur tibi peccata tua. to.3.819,A ix.
a Vtrum facilius est dicere,peccata tibi remittuntur, an grabatum tolle,& vade. to.4.562,D
a Noli amplius peccare. to.1.593,B
a Ascendens Iesus in nauiculam,transfretauit, & venit in ciuitatem suam. to.2.999,B.1196,A
b Transiens Iesus,vidit Matthæum sedentem in telonio, &c. to.2.1001,B.1077,A
b Cur nos , & Pharisæi ieiunamus frequenter , discipuli autem tui non ieiunant? to.2.287,C
Non veni vocare iustos,sed peccatores. to.1.1330,B
a Non sum missus,nisi ad oues,quæ perierunt domus Israël. x. to.1.307, C
a Gratis accepistis,gratis date. to.1.1244,D.to.2.1077,B
a Non possidere aurum , neque argentum , neque aliud quidquam in zonis vestris,neque calceos,neque virgam in via. tom.1.360,B.to.4.271,A.272,A.1605,A
b Estote prudentes sicut serpentes. tom.3.785,A.tom.5.49, C
c Quot passeribus meliores estis vos? to.5.327,C
c Nonne duo passeres asse veneunt , & vnus ex illis non cadet in terram sine patre vestro,qui in cœlis est? to.2.70,B
b Dignus est operarius cibo suo. tomo 3.672,D.tomo 4.415,D
b Tolerabilius terræ Sodomorum & Gomorrhæ. to.1.1145,B
c Prædicate super tecta. to.4.1458,B
Tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo ecclesiam meam. tom.1.724, D
b Ecce,ego mitto vos,sicut oues in medio luporum. tom.1.476,C.695,B.to.3.784,C,to.4.1633,B
Quando persequentur vos , fugite de ciuitate in ciuitatem. to.5.630,C
d Quæ vos recipit,me recipit. to.3.359,A.to.4.1408,C
d Qui susceperit propheram in nomine prophetæ, mercedem prophetæ recipiet. tom.1.295,B. tom.3.626,A. tom.4.1408,D
Quicunque dederit vni ex minimis istis calicem aquæ frigidæ propter me,non perdet mercedem suam. to.5.738,B
d Et tollat crucem suam,& sequatur me. to.3.270,B
d Si quis non tollat crucem suam , & sequatur me,non est me dignus. to.5.56,D
c Ne timueritis ab eis, qui occidunt corpus , animam enim occidere non poterunt. to.1.179,C
Timete potius eum , qui potest perdere animam. tomo 1.876,C
Qui amat patrem aut matrem plusquam me,non est me dignus. to.5.1214,B
Non veni pacem in terram mittere,sed gladium. to.1.762,D. to.3.226,C.to.5.915,A
Spiritus patris vestri loquetur. to.2.267,B
b Lex & prophetæ vsque ad Ioannem. to.2.749,C xj.
b Regnum cœlorum vim patitur. to.2.196,D.1055,C.to.3.216, D

Confiteor

Confiteor tibi,pater domine,cœli & terræ. to.1.715,B
Abscondisti hæc à sapientibus & prudentibus , & reuelasti ea paruulis. to.1.1018,A
b Violenti rapiunt regnum cœlorum. to.1.299,B.to.4.1455,A
Iugum meum suaue est, & onus meum leue. tom.4.949,D.& to.4.370,C.to.5.490,C
c Ecce homo edax, & vini potator, publicanorum amicus ; & peccatorum. to.2.241,A
d Omnia mihi tradita sunt à patre meo. to.3.279,A
Nemo cognoscit filium, nisi pater, neque patrem quis cognoscit,nisi filius,& cui velit filius reuelare. to.3.279,A.t.5.990,B
d Venite post me , qui laboratis , & onerati estis , & ego reficiam vos. to.1.466,B.1280,C.to.4.682,C
d Discite à me,quia mitis sum, & humilis corde. to.1.49,A. & 231,C
xij. b Regnum in se diuisum non stabit. to.2.316,A,B
c Si autem in spiritu sancto eiicio dæmonia. to.3.799,D
Regina Austri surget , & condemnabit hanc generationem. to.1.1145,B
c De omni verbo otioso,&c.reddent rationem. to.1.1109,B
d Viri Niniuitæ surgent,&c. to.1.158,A
a Extende manum tuam. to.3.819,B
d Ecce mater tua,& fratres tui te quærunt. to.2.226,B
a Isti sunt mater mea,& fratres mei,&c. to.1.1042,B
xiij. a Exiit,qui seminat seminare semen suum,&c. to.1.917,D. & to.4.1519,C
a Sunt spinæ,solicitudo huius mundi. tom.1.389,A
d Sinite vtraque crescere vsque ad messem , ne eradicantes zizania,simul eradicetis & triticum. to.2.715,D
d Cùm dormirent homines. to.2.925,A
Venit inimicus,& seminauit zizania. to.2.1217,A.to.4.604,C
Mittit angelos,vt colligant zizania. to.1.933,C
Eis in parabolis loquor,vt videntes non videant. tom.5.675,A
f Iusti fulgebunt sicut sol,in regno patris eorum. tom.1.73,D
g Omnis scriba eruditus similis est patrifamiliâs,qui profert de thesauro suo noua & vetera. to.2.1083,D
Simile est regnum cœlorum sagenæ , & fermento , & grano sinapi. to.3.818,B
xiiij. In illo tempore,audiuit Herodes tetrarcha famam Iesu, &c. to.2.1221,C
a Herodes tenuit Ioannem,& alligauit eum. to.2.1007,A
d Ego sum. to.4.616,C
xv. a Honora patrem & matrem. to.4.457,A
b Sine causa autem colunt me docentes doctrinas, & mandata hominum. to.2.898,B
b Quæ pater meus posuit in sua potestate. to.3.385,D
Quod intrat per os,non coinquinat hominem. to.1.814,A
b De corde exeunt cogitationes malæ. to.1.872,A
b De muliere Chananæa. to.2.1009,A
c Miserere mei,domine, quia filia mea malè à dæmonio torquetur. tom.1.263,C.307,B
c Etiam domine , nam & canes edunt de micis, quæ cadunt de mensa dominorum suorum. to.2.189,A
Dimitte eam,quia clamat post nos. to.1.307,B
g Si enim diligitis diligentes vos,quid magni facitis? to.1.22,A
xvj. c Beatus es Simon Bar-Iona , quia caro & sanguis non reuelauit tibi,&c. to.2.1029,B.to.3.1803,B
c Tu es Petrus , & super hanc petram ædificabo ecclesiam meam. tomo 3.786,B.to.5.1018,A
c Portæ inferi non præualebunt aduersus eam. tom.3.786,B
Quæcunque ligaueris supra terram,erunt ligata in cœlo,&c. to.4.1533,B
Vbi duo aut tres sunt congregati in nomine meo , ibi sum in medio eorum. to.5.812,B
Quia dixi tibi,vidi te sub ficu,credis. to.3.84,C
Si vis ad vitam ingredi,serua mandata. tomo 5.711,A
d Quid prodest homini,si totum mundum lucretur,& animæ suæ iacturam faciat? to.3.835,B
Reddet vnicuique secundum opera sua. to.5.857,C
xvij. Et post dies sex assumit Iesus Petrum, & Iacobum, & Ioannem fratrem eius,&c. to.2.1233,A
a Splenduit sicut sol. to.5.844,A
a Bonum est hîc esse,inquit Petrus. to.5.844,C
Ecce nubes lucida obumbrauit eos. tom.2.1070,D.1234,B
In quo mihi bene complacitum est. ibidem.
Quousque ero vobiscum. to.1.1034,B
c Adducite mihi eum huc. tom.1.1307,B
c Hoc genus dæmoniorum non eiicitur , nisi oratione & ieiunio. to.1.205,C.to.2.1059,A
c Si habeatis fidem tanquam granum sinapis , dicetis huic monti,&c. to.4.477,D
Magister vester num soluit didrachma? to.2.1237,C.t.5.1244,D
a Væ mundo à scandalis. tom.2.1015,D xviij.
a Necesse est,vt scandala veniant. to.3.1015,D
a Expedit ei,vt mola asinaria suspendatur circa collum eius, & demergatur in profundum maris. tom.4.1459,D.tom.5.1292,D
a Qui suscipit vnum ex minimis,me suscipit. to.3.625,D
b Amen dico vobis, quia angeli eorum quotidie vident faciem patris mei. tomo 2.871,C.to.3.61,D
b Domine,quoties in me peccabit frater meus,& dimittam ei? to.2.1018,D
c Quoties peccauerit in te frater tuus , abi , argue eum inter te & ipsum solum. to.1.1308,A.to.4.1385,C.1533,B
Si te non audierit , sit tibi tanquam ethnicus & publicanus. ibidem.
Non dico vsque septies,sed vsque septuagies septies. tomo 2.1241,B
c Quæcunque ligaueritis super terram , erunt ligata & in cœlis. tomo 1.1305,C
Non est voluntas coram patre meo , qui in cœlis est , vt pereat vnus de pusillis istis. to.5.520,B
c Vbi sunt duo in nomine meo congregati, illic sum in medio illorum. to.3.530,C.582,D.to.4.1608,A.to.5.263,B
c Parabola de decem millibus talentis. tomo 1.181,A.to.2.124,D.to.3.735,C
d Improbe serue & nequam , oportebat te erogare argentum meum nummulariis. to.5.104,A
d Serue nequam,omne debitum illud dimisi tibi,quoniam rogasti me. tom.5.35,A
b Parabola de oue perdita,nonaginta nouem retentis. tom.5.109,A
Quisnam maximus est in regno cœlorum? to.2.1238,C
a Non legistis , quia qui fecit ab initio masculum & fœminam xix. fecit eos? to.2.1025,C
a Moses permisit libellum repudij. to.4.591,C
Ab initio non fuit sic. to.2.1243,B
b Si vis esse perfectus,vende quæ habes , & da pauperibus , sequere me. to.4.418,B.500,B
Sunt eunuchi, qui se castrauerunt propter regnum cœlorum. tomo 1.965,D.to.5.1169,B
Qui potest capere,capiat. to.4.1458,C.to.5.239,D.1096,D. 1189,A
d Centuplum accipiet,& vitam æternam possidebit. tom.4.62,A
d Ecce nos reliquimus omnia , & secuti sumus te, quid ergo erit nobis? tom.2.1029,B
d Sedebitis super sedes duodecim. to.3.326,B.825,A.tomo 5.1216,A
Vestri enim pili capitis omnes numerati sunt. to.5.520,D
b Parabola de conductis in vinea horis diuisis. to.2.1098,B. xx. 1248, B
Vndecima hora conduxit operarios. to.1.1036,D
b Amice,non tibi facio iniuriam. to.3.40,A
Veni ministrare,non ministrari. to.5.1284,C
d Qui voluerit inter vos esse primus , sit omnium vestrum minister. to.4.500,C
Soluite templum hoc , & in tribus diebus excitabo ipsum. tom.1.729,D
Filius hominis tradetur Pontificibus,& Scribis. to.4.1553,A
c Calicem quidem meum bibetis,& baptismo, quo ego baptizor,baptizabimini. tom.4.500,C
a Cùm appropinquasset Iesus Hierosolymæ , & venisset Beth- xxi. phage ad montem Oliueti,&c. tomo 2.1033,B.& 1253,A
a Et sedit in asina subiugali. to.2.1073,A
O sanna in excelsis, benedictus qui venit in nomine domini. tom.1.648,C.to.5.1008,C
b Domus mea,domus orationis vocabitur. to.2.1077,D
Auferetur à vobis regnum,&c. to.4.1521,B
Lapidem quem reprobauerunt ædificantes. to.2.485,D
Quid faciet agricolis illius vineæ? to.4.1522,D
d Malos malè perdet. to.2.884,C
Simile est regnum cœlorum homini regi , qui fecit nuptias filio xxij. suo. to.1.769,D.to.4.375,C
b Multi sunt vocati,pauci verò electi. tom.2.663,D
b Consilium inierunt,vt caperent Iesum in sermone. tom.2.1041,A
d Magister,quod est præceptum primum? to.2.225,D.1042,A

Dixit dominus domino meo, sede à dextris meis. to.1.930, D. 937, B
d Primum præceptum est, diliges dominum deum tuum, &c. to.4.215, C
d In his duobus mandatis vniuersa lex & prophetæ pendent. to.1.364, C. tom.5.229, A. 1002, A
d Magister, erant apud nos septem fratres, & primus vxore ducta, defunctus est, &c. tom. 1.106, C
d Deus non est mortuorum, sed viuorum. to.4.96, B
c Erratis, nescientes scripturas. tom.4.390, D
e Qui aspicit mulierem, vt concupiscat illam, iam adulterium commisit cum illa in corde suo. tomo 1.135, A
xxiij. a Super cathedram Moysis sederunt Scribę & Pharisei. Omnia ergo quæcunque vobis dixerint, facite. to.2.1077, B. to. 4. 422, A
a Nolite vocare patrem super terram. to.3.281, C
a Non vocabitis magistrum super terram. to.1.238, C
Qui non honorat filium, nec patrem honorat. to.1.933, D
Implere mensuram patrum vestrorum. to.5.923, C
Fleuit Christus super Hierusalem, &c. to.4.1593, A
Hierusalem Hierusalem, quæ occidis prophetas, & lapidas eos, qui ad te missi sunt. to.5.724, C
d Quoties volui congregare filios tuos, sicut gallina congregat pullos suos, &c. to.1.908, A. to.5.1297, C
d Ecce, relinquetur vobis domus vestra deserta. to.2.918, A
c Tunc lamentabuntur tribus terræ. to.3.747, C
Sic fuit in diebus Noë. to.2.944, A
Væ vobis Scribæ & Pharisæi hypocritæ. to.2.192, A
e Qui ædificatis sepulchra prophetarum, & dicitis, Si fuissemus in diebus patrum nostrorum, &c. to.2.880, B
xxiiij. a Prædicabitur hoc euangelium in vniuerso mundo, in testimonium omnibus gentibus, & tunc veniet consummatio. to.2.211, B
Amen dico vobis, non transibit generatio hæc, donec omnia fiant. to.2.913, D
Nullus scit diem illam vel horam, neque angeli, neque filius, nisi pater. to.3.817, D
Amen dico vobis, non manebit lapis super lapidem. to.5.1021, D
c Cœlum & terra transibunt, verba autem mea non transibunt. to.1.1299, A. to.5.1021, B
c Cœlorum virtutes mouebuntur. tom.4.141, B
d Tunc erunt duę in mola molentes, vna suscipietur, & vna relinquetur. to.3.782, A
In illis diebus, si non fuerint abbreuiati dies illi, &c. to.1.704, B
Vbi enim cadauer, illic & aquilæ. to.4.441, C
Cùm videritis abominationem desolationis. to.5 924, C
xxv. a Simile est regnum cœlorum decem virginibus. to.5.182, A
a Date nobis oleum de lampadibus vestris, tom.5.759, A
Amen dico vobis, nescio vos. to.5.171, A
b Euge serue bone, & fidelis. to.1.1310, D. to.5.631, A
c Venite benedicti patris mei, accipite, &c. to.1.23, C
c Possidete regnum à constitutione mundi vobis paratum. to.1.75, B. 97, B. 236, B. tom.3.626, B
c Esurientem me vidistis, & pauistis: sitientem, & potum mihi dedistis. tom.2.36, B. to.5.259, D
d Nudus eram, & vestiistis me. to.1.246, C
d Discedite à me, maledicti, in ignem æternum, qui præparatus est diabolo, & nunciis eius. tom.1.97, B. & 933, C. to.4. 230, B
xxvj. Rex fecit nuptias filio suo. to.5.1051, D
f Et erunt dies, quando auferetur ab ipsis sponsus. to.2.328, A
a Tunc abiit vnus ex duodecim, Iudas Iscariotes. to.3.735, D
a Quid vultis mihi dare, & ego vobis tradam eum? tom.2. 1109, A. to.3.735, D. to.5.1322, B
c Dedit eis signum, quem osculatus fuero, ipse est, &c. to.3. 726, B
b Vbi vis paremus tibi pascha? to.3.738, C
c Hoc est corpus meum. to.3.739, D. to.4.608, D. to.5.336, D. 1152, D
Hic est sanguis noui testamenti, &c. to.4.1595, C
d Desiderio desideraui hoc pascha manducare vobiscum. to.3. 817, A
d Orate, ne intretis in tentationem. to.4.254, B
d Et si oportuerit me mori tecum, non te negabo. to.2.1103, C. to.5.761, A
c Et eduxit Petrus gladium, & percussit seruum principis. to.3. 727, C
Pater, si fieri potest, transeat à me calix iste. to.1.703, C. 730, B. to.4.1552, D. & to.5.376, A
g Num ego sum domine. tom.2.1168, C
c Conuerte gladium tuum in vaginam. to.3.466, B
Blasphemauit, quid adhuc egemus testibus? to.5.1282, A
Egressus, fleuit amarè. to.5.258, B
Si tu es Christus? tu dicis. to.1.713, D
c An putas, quia non possum rogare patrem, & exhibebit mihi modò plusquam duodecim legiones angelorum? tom.3. 298, B
b Peccaui tradens sanguinem innocentis. tom.3.738, A. to.5. xxvij. 765, C
c Si filius dei es, descende de cruce. to.3.239, C. 751, B
b Audis, quàm multa in te testificentur? tom.5.933, A
b Non hunc, sed Barrabam. to 3.751, C. to.5.1280, A
c Sanguis eius sit super nos, & super filios nostros. to.3.730, A. to.5.928, D
c Innocens sum à sanguine iusti huius. to.4.622, A
e Quid destruis templum? to.3.463, A
g Sed nouum sepulchrum erat. to.3.360, A
d Ecce vobiscum sum omnibus diebus vsque ad consumma- xxviij. tionem seculi. to.2.111, D. 982, C
d Ite, & docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine patris & filij, & spiritus sancti. to.3.814, D

Ex Marco.

IN Marcum homiliæ aliquot. tom.2.1049, A Marci.
b Eratque cum bestiis, & angeli ministrabant illi. tom.2. j. 98, B. 1054, C
b Filij duo Zebedæi vocantur à Christo. to.2.1076, D
c Nouimus te qui es filius dei. to.4.476, A
c Dæmones à Christo loqui prohibiti. to.4.1470, B
c Dæmones obmutuerunt. to.4.1470, B
c Thalita kumi. to.2.1062, D
Fili, dimittuntur tibi peccata tua. to.5.731, C ij.
d Sabbathum propter hominem factum est, non autem homo propter sabbatum. to.2.307, C
d Nemo imponit indumentum panni illoti super vestimentum vetus. to.5.128, C
Et ecce adduxerunt illi paralyticum in lecto iacentem. tom.2. 1196, A
b Filij tonitrui. to.1.462, D iij.
c Tu es Simon, tu vocaberis Cephas. to.3.79, D
d Quæ est mater mea, & fratres mei. to.3.86, B
d Ecce mater tua, & fratres tui te quærunt. to.2.226, B
a Nónne hic est fabri filius, cuius & patrem & matrem noui- vj. mus, &c. to.2.334, B
b Ne possideatis aurum, aut argentum, aut æs in zonis vestris. to.3.737, A
b Et si quis vos non acceperit, egressi, excutite puluerem à pedibus vestris. to.3.546, A
c Oportet filium hominis multa pati, & occidi, & sepeliri, & tertia die resurgere. to.3.817, A
Non licet (ait Ioannes) tibi habere vxorem fratris tui. tom.5. 663, C
c Herodias saltans placuit Herodi. to.3.787, A
e Et dimidium regni sui si libenter daturum, promiserat Herodes. to.2.356, A
c Neque tinea demolitur, neque fures furantur. to.2.506, A
b Corban, quodcunque ex me tibi proderit. to.2.375, A vij.
c Quoniam & occultauit seipsum. to.2.380, C
c Non enim quæ intrant per os, coinquinant, sed quæ exeunt ex ore. to.5.40, D
c Non est bonum, panem filiorum mittere canibus. to.2.389, A
a Misereor turbæ, quia ecce triduo sustinuit, nec habent, quod viij. manducent. to.2.1063, B
d Dixit eis Iesus, tradendus est filius hominis in manus peccatorum hominum, & interficient eum, & tertia die resurget. to.2.416, A
Honorificantes me honorifico. to.5.633, B
d Quam vtiliratem accipit homo, si totum mundum lucrifacit, animæ autem suæ detrimentum patiatur? to.1.215, D
a Non enim sciebat quid loqueretur. tomo 2.410, A ix.
Qui scandalizauerit vnũ ex pusillis istis, expedit ei, vt suspẽdatur mola asinaria in collo ei⁹, & in mare demergatur. t.5.1174, C
Amen dico vobis, quia sunt quidam de hic adstantibus, qui nõ gustabunt mortem, &c. tom.2.1067, B
a Qui ab initio fecit, marem & fœminam eos fecit. to.4.117, C x.
a Quod deus coniunxit, nemo separet. to.2.1028, C
b Vende omnia, & da pauperibus. to.4.1489, A

Facilius

Facilius est camelum per foramen acus ingredi, quàm diuitem in regnum cœlorum. to.5.809, A
c Quis potest saluari. to.2.1019, C
Poculum, quod bibiturus sum, bibetis. to.3.527, C
f Sedere ad dexteram meam, aut ad sinistram, non est meum dare vobis, &c. to.3.823, A
c Primi erunt nouissimi, & nouissimi primi. to.2.1033, A
f Baptismo, quo ego baptizor, baptizabimini: & baptismo habeo baptizari, quod vos nescitis. to.3.102, B
Respicite volatilia cœli. to.5.332, A
xj. a De asina & pullo ligatis. to.2.1072, A
b Et cum intrasset in templum, cœpit eiicere vendentes & ementes. to.2.1076
xij. d Vidua duos obolos in gazophylacium misit. to.3.831, D. to.4.1415, B
b Demúsne censum Cæsari, an non? to.2.497, D
Magister, erant apud nos septem fratres, & primus, vxore ducta, defunctus est, &c. to.1.106, C
xiij. b Primùm prædicabitur euangelium. to.2.927, A
d De die autem illo & hora nemo scit. to.2.1079, A
Neque filius hominis nouit. to.2.943, D
d Vigilate, quia nescitis diem neque horam. to.1.339, C
Stellę de cœlo cadent, sicut cadunt folia de vite. to.5.618, C
b Cùm videritis abominationem desolationis. to.2.927, B
c Erit tribulatio, qualis non fuit. to.3.407, C
c Et videbunt filium hominis venientem. to.2.941, A
d Mittam vobis sapientes & scribas. to.2.351, A
xiiij. a Venit mulier habens alabastrum vnguenti pistici pretiosi. to.2.1080, A
a Pauperes semper habebitis vobiscum, me autem non semper habebitis. to 2.372, C
b Quid vultis mihi dare, & ego tradam eum? to.3.735, D
d Parati sumus tecum ire vsque ad mortem. to.2.839, B
d Et si oportuerit me mori tecum, non te negabo. tom.2. 410, A. 572, D
d Tristis est anima mea vsque ad mortem. tom.3.372, C
Bonum erat, si natus non fuisset homo ille. to.3.394, B
c Hoc est corpus meum. tom.5.1152, D
Vnus ex vobis me tradet. to.5.779, A
Qui intinxit mecum manum suam in catinum, ille me tradet. tom.5.1009, A
Non in die festo, ne fortè tumultus fiat populi. to.1.732, A
xv. d Verè hic filius dei erat. to. 2.766, D

Ex Luca.

Lucæ 1. IN Lucam aliquot homiliæ. tom.2.1082, A
a Erant ibi ambo in conspectu dei. tom.2.27, A
b Ecce Elizabeth vxor tua concipiet, & pariet tibi filium. to.2. 640, D. to.5.970, A
c Aue, gratia plena, dominus tecum, &c. to.5.1153, B
Spiritus sanctus superueniet in te. to.5.616, D
c Ecce ancilla domini, fiat mihi secundum verbum tuum. to.2. 653, D
d Pauperes implcuit bonis, & diuites dimisit inanes. tom.2. 824, B
e Exultauit infans in vtero matris suæ. to.3.357, C
ij. b Et inclinauit eum in præsepio, quia non erat ei locus in diuersorio. to.2.61, D. 1089, A
b Vigilantes pastores, & custodientes vigilias noctis super gregem suum. to.2.1089, C
b Annunciabo vobis gaudium magnum, quod erit omni populo. to.1.1312, A
Gloria in excelsis deo, & in terra pax, &c. to.1.725, A
g Audiebat omnia de puero, & conseruabat ea in corde suo. to.3.86, A
Subditus erat parentibus. ibidem.
g Et zona pellicea circa lumbos. to.1.655, D
iij. a Verbum domini factum est ad Ioannem filium Zachariæ. to.2.76, A
a Super quem videris spiritum descendentem, & manentem super eum. ibidem.
b Sinus Abrahæ. to.1.218, C
Pater Abraham, mitte Lazarum, &c. to.5.830, B
iiij. b Ductus est à spiritu in desertum, vt tentaretur. to.3.800, C
Non in solo pane viuet homo, &c. to.1.945, C
d Discessit ab eo vsque ad tempus. tom.2.101, C
c Spiritus domini super me. to.3.800, A
Hic quomodo legit, cùm literas nesciat? to.1.848, A
d Medice, cura teipsum. to.2.730, B
Panem supersubstantialem da nobis. Et debita nostra dimitte nobis, &c. to.1.956, D
f Ego tibi impero, obmutesce, & egredere ex illo. to.3.819, A
c Domine, si vis, potes me mundare. to.4.617, D v.
Petrus dicebat, Exi à me, quia peccator homo sum, domine. to.5.247, B
d Vos dixistis, quòd dei solius est dimittere peccata. to.3.819, B
Nemo potest remittere peccata, nisi solus deus. to.4.682, C
e Solus deus potest peccata remittere. to.4.563, A
e Surge, & tolle grabatum tuum, &c. tomo 3.819, B
g Nemo mittit vinum nouum in vtres veteres. to.5.128, D
a In sabbato secundo primo. to.2.305, B vj.
a Nunquid legistis quid fecerit Dauid, quando esuriuit? to.5. 150, D
c Iudas Iacobi zelotes. tom.3.736, D
d Vę vobis, quando benedixerint vobis omnes homines. to.1. 143, A, B. 813, C
Gaudete, & exultate, cùm dixerint omne malum aduersum vos, mentientes, propter me. to.5.1324, B
d Non lætamini, quoniam dęmonia vobis obediunt, sed quoniam nomina vestra scripta sunt in cœlis. to.2.262, A
Væ, qui rideris. tom.5.301, A. 1095, A
d Diligite inimicos vestros, orate pro persequentibus vos. to.1.422, B
Benefacite iis, qui persequuntur vos. to. 1.183, A
Si enim dilexeritis eos, qui vos diligunt, quæ vobis merces est? &c. to.5.488, B
c Estote misericordes, sicut pater vester qui in cœlis est. to.4. 1432, A
Quicquid est supra est & non, à malo est. to.5.487, C
f Omnis arbor, quæ non facit fructum bonum, exciditur, & in ignem mittitur. to. 2.88, D
f Quid vides festucam in oculo fratris tui, in tuo autem oculo trabem non consideras? to.4.278, A
f Nolite iudicare, & non iudicabimini. tom.5.40, D
f Dimittite, & dimittetur vobis. to.2.435, A
g Ex abundantia cordis os loquitur. to.4.684, A
c Adolescens, tibi dico surge. to.3.819, A vij.
c Nemo inter natos mulierum maior Ioanne Baptista. to.2. 1083, A
c Non sum dignus. to.2.215, D
Diligit enim (centurio) gentem nostram, & synagogam ipse nobis construxit. to.2.216, A
d Quid exiistis videre in desertum? hominem mollibus vestimentis indutum? to.2.79. C
Remittuntur tibi peccata tua. to.1.915, C
Si sciret, quia peccatrix est hæc mulier, non eam dimisisset. to.5. 349, C
g Cui plus dimissum est, plus diligit. to.5.244, A
Publicani & meretrices præcedent vos in regnum. to.5.356, C
a Aliud secus viam cecidit. to.1.16, C viij.
a Loquebatur eis in parabolis, & sine parabolis loquebatur eis nihil. to.2.774, A
a Qui habet aures audiendi, audiat. to.4.1427, C
a Sunt spinæ, solicitudo huius mundi. tom.1.389, A
b Vobis est datum nosse mysteria regni cœlorum. to.2.451, A
c Qui enim habet, dabitur ei, & abundabit. to.2.812, B
c Quænam est mater mea, vel qui sunt fratres mei? to.2.226, B
Ecce mater tua, & fratres tui stant foris, quærentes te videre. to.1.1042, B
d Quid nobis & tibi, Iesu Nazarene, venisti ante tempus torquere nos? scimus te, quia es filius dei. to.2.802, C
In porcos dæmonum legio est ingressa. to.2.1059, B
f Vade, enarra gloriam dei. to.2.253, B. 1199, D
f Quis tetigit me? to.2.248, A. 1062, D
a Ne habeatis duas tunicas, nec calceamenta. to.4.271, B ix.
c Qui perdiderit animam suam, inueniet eam. to.1.475, D
b Ne possideatis aurum, vel argentum, nec duas tunicas. to.1. 360, B
c Si quis venire post me velit, abneget semetipsum, tollátque crucem suam, & sequatur me. to.2.455, B
Et post dies octo assumpsit Iesus Petrum, & Iacobum, & Ioannem, &c. to.2.1233, A
d Loquebantur de gloria, quam completurus erat in Hierusalem. to.2.408, C. 1233, D
d Nesciens, quid diceret. to.2.410, B
Tolle grabatum tuum, & vade in domum tuam. to.1.883, A
f Qui suscipit vos, me suscipit. tom.1.304, B

f Nolite possidere aurum, neque argentum, neque peram in via. to.2.186,C
g Nescitis, cuius spiritus estis vos? to.2.238,D.to.4.509,D
g Non veni iudicare mundum, sed saluare. tom.2.956,A
g Dimitte me, vt vadam, & sepeliam patrem meum. tomo 2. 1017,B
g Filius autem hominis non habet, vbi caput suum reclinet. to.1.868,A.to.2.186,C
x. a Mitto vos, sicut oues in medio luporum, & ad principes, &c. to.2.402,A
a Messis quidem multa, operarij autem pauci. tom.2.349,B
a.b In quacumque ciuitatem ingressi fueritis, &c. to.3.571,D
b Dignus operarius alimento suo. to.1.245,A.to.4.415,D
c Væ tibi Chorozaim, &c. to.1.159,A
d Multi prophetæ cupierunt videre, quę videtis, & non viderunt, &c. to.3.36,C.to.4.1637,C
d Nec patrem quisque nouit, nisi filius, & cuicunque voluerit filius reuelare. to.2.394,B.to.3.238,B
d abscondisti hæc à sapientibus & prudentibus, & reuelasti ea paruulis. to.2.792,A
c Hæc fac, & viues. tom.2.793,A
Eos, qui me super se regnare nolebant, adducite huc, & occidite eos ante me. tom.5.1009,D
Lapidem, quam reprobauerunt, ædificantes, hic factus est in caput anguli. tom.1.986,B
f.g De Samaritano vulnerato. tom.2.124,B.to.4.1567,A
Homo quidam descendebat ab Hierusalem in Hiericho, & in latrones incidit, &c. to.5.1002,B
e Et quis est meus proximus? to.2.893,B
Dedi vobis potestatem calcandi super serpentes, & scorpiones. to.1.98,C.629,B,C.892,C.& to.5.868, D
d Nolite gaudere, quòd dæmonia vobis obediant. tom.4. 1606,B.to.5.1184,C
Nónne in nomine tuo dæmonia eiecimus? to.1.852,C
Vidi Satanam, sicut fulgur cadentem de cœlo. to.5.763,C
xj. a Pater noster, qui es in cœlis. to.2.899,B
a Panem nostrum quotidianum da nobis hodie. to.2.405,C
b.c Petite, & dabitur vobis: quærite, & inuenietis: pulsate, & aperietur vobis. to.1.474,C.883,B.to.2.742,C
b Hic non eiicit dæmonia, nisi in Beelzebub principe dæmoniorum. to.2.822,D.to.4.1524,B
b Regnum in se diuisum, non stabit. to.4.493,A
Si satanas in seipso diuisus est, quomodo stabit eius regnum? to.1.590,A
b Omnis qui petit, accipit: & qui quærit, inuenit: & pulsanti aperietur. to.2.818,C
c Nemo accendit lucernam, & sub modio ipsam ponit. to.2. 333,A
Væ vobis scribæ & pharisæi hypocritæ, quoniam clauditis regnum cœlorum. to.1.1001,A
d Viri Niniuitæ resurgent in iudicio cum generatione hac, & condemnabunt eam. to.1.158,A.& 1145,B.to.3.825,B
Parabola de homine vesperè veniente ad quærendum panem. to.5.760, C
e Quandiu fortis armatus custodit domum suam, in tuto sunt omnia eius: cùm autem venerit fortior, diripiet vasa eius. to.2.757,C
Date eleemosynam, & omnia vobis erunt munda. to.5.340,B
xij. a Eos, qui me glorificant, glorificabo. to.4.71,A
c Demoliar horrea mea, ac maiora ædificabo. tomo 2. 1122,B
d Quot passeribus meliores vos estis? tom.2.405,B
d Nolite timere, pusillus grex, quia complacuit patri vestro dare regnum. to.2.732,C
d Ego pro te oraui, ne deficiat fides tua. to.3.289,A
e Beatus seruus ille, quem cùm venerit dominus, inuenerit sic facientem. tomo 1.260,D
a Quod audistis in aurem, prædicate super tecta: & quod audistis in tenebris, dicite in luce. tom.4.273,D
Qui autem non nouit, nec fecit, vapulabit paucis. tomo 1. 620,D
Vestri capilli capitis numerati sunt. to.1.1094,D
f Ignem veni mittere in terram. tom.1.762,D,to.2.49,A. 933,C.tomo 5.750,A
f Seruus enim ille, qui scit voluntatem domini sui, & non facit, vapulabit multis. to.1.28,A.620,D
f Baptismo habeo baptizari. tom.2.669,A
g Hypocritæ, faciem cœli & terræ nostis probare: quare tempus hoc non probastis?. tomo 2.1082,D
a Quid enim, existimatisne, illos solos peccatores fuisse, super quos turris cecidit? tom.2.585,D xiij.
b Homo erat quidam, qui in vinea sua plantauit ficum. to.2. 1074,C
Ecce, dimittetur vestra domus deserta. tomo 2.805,B.tom.4. 1521,B
g Quoties volui te congregare, &c. to.3.724,C
a Omnia mihi tradita sunt à patre meo. to.2.792,B xiiij.
d Villam emi, & vado videre illam, &c. to.2.824,A
Si quis venit ad me, nec odit patrem suum ac matrem, &c. to.2. 1204,C
Medice, cura teipsum. to.5.218,A
f Nisi quis renunciauerit omnibus, quæ possidet, non potest meus esse discipulus. to.4.1481,C
a De filio prodigo, qui peregrè erat profectus. to.2.1094,B xv.
a Maius gaudium super vno peccatore, quàm super nonaginta & nouem iustis. tom.2.433,B
d Reuertar ad patrem meum. to.4.88,C
c Non potestis duobus dominis seruire. to.1.457,A,to.3.37,D xvj.
c Non potestis deo seruire, & mammonæ. to.3.37,D
c Facite vobis amicos ex mammona iniquitatis, vt recipiant vos in æterna tabernacula. tom.1.792,D.tom.2.1139,B.& to.5.945,D
Vidua misit duos obolos in gazophylacium. to.4.1525,A
c Homo quidam erat diues. tomo 2.1099,A
Pater Abraham, mitte ad cognatos meos, ne veniant in locum hunc. to.5.295,D
f Fili, recepisti bona tua, Lazarus autem mala. to.1.620,D.& to.4.1538,B.to.5.66,A.1246,B
Non licet hinc illuc transire: chaos enim magnum est inter nos & vos. to.2.543,D.to.5.260,B
Habent Mosem, & prophetas. tom.5.1077,B
Lex & prophetæ vsque ad Ioannem. tom.5.923,C
a Adde nobis fidem. to.4.477,D xvij.
Regnum cœlorum intra vos est. to.1.882,C.to.2.1055,C
c Cùm omnia feceritis, dicite, Inutiles serui sumus. tomo 1. 22,C.127,A.to.4.424,B.1517,D
Expedit ei, vt mola asinaria in eius collo suspendatur, & in mare demergatur. to.5.1174,C
Argue eum inter te & ipsum solum. to.4.1533,B
g Duo in lecto, vnus suscipietur, & vnus dimittetur. t.3.782,A
a Oportet semper orare, & non deficere. to.1.474,C xviij.
b Num possunt filij sponsi ieiunare, donec cum eis sponsus est? to.2.243,A
b De Pharisæo inflato. to.2.158,A
c Ambo ascenderunt in templum orandi gratia, Publicanus scilicet, & Pharisæus, &c. to.1.515,A.1328,D
b Non sum sicut Publicanus iste. to.4.1410,A
Deus, gratias ago tibi, quia non sum, sicut cæteri hominum. to.5.999,C
Propitius esto mihi peccatori. tom.1709,B.1312,C
Qui seipsum exaltat, humiliabitur. to.1.875,B
d Si vis perfectus esse, vende omnia, quæ habes, & da pauperibus. to.3.624,C.to.4.1489,A
g Mortua est filia tua, noli vexare magistrum. to.2.247,D
b Ascendit in arborem Zachæus, vt dominum Christum ex alto conspiceret. to.2.1149,C xix.
b Reddam, inquit Zachæus, si quid aliquem defraudaui, quadruplum: & dimidium bonorum meorum dabo pauperibus. to.3.835,A.to.5.223,D
c Parabola de vinea. to.2.835,B
b Verebuntur forsasse filium meum. to.2.538,C xx.
c Adduxerunt eum extra vineam, & occiderunt. to.2.874,B
d Reddite, quæ sunt Cæsaris, Cæsari, & quæ sunt dei, deo. to.4.622,A
f In resurrectione neque nubent, neque nuptui tradentur, sed sunt, sicut angeli. to.3.559,A
c Nolite omnino terreri. to.1.197,B xxj.
Virtutes cœlorum mouebuntur. to.5.233,C
d Cùm videritis circundari ab exercitu Hierusalem, tunc scitote, quia propinquauit desolatio eius. to.2.927,C
g Nescitis diem, neque horam. to.1.339,C
a Post hoc Satanas intrauit in eum. to.2.563,D xxij.
b Hoc est corpus meum. tomo 5.1152,D
b Hic est sanguis meus, qui pro multis effundetur. tomo 3. 740,A
Hoc enim facite in mei commemorationem. to.4.1600,D
Desiderio desideraui hoc pascha comedere vobiscum. tom.1. 714,A.to.2.562,B

Pater,

Pater, salua me ex hac hora. to.3.817,A
Simon Simon, expetiit te Satanas, vt te cribraret, sicut triticum, & non concessi, vt deficeret fides tua. to.1.553,B.to.2.568,C. to.3.832,D,to.4.1667,D
c Iuda, osculo filium hominis prodis? to.2.1109,B
Vigilate, & orate, ne intretis in tentationem. to.1.675,A.1032,C
d Cùm vos mitterem sine marsupio & pera, aliquidne deerat? responderunt, Nihil. to.4.272,B
Sed nunc qui habet marsupium, tollat & peram: & qui non habet, vendat vestem suam, & mercetur gladium. ibidem.& 273,C
Et egressus foras, fleuit amarè. to.4.1667,C
xxiij. Prophetiza nobis Christus, quis est, qui te percussit? to.2.582,C
c Neque tu times Deum, qui in eadem damnatione es? tom.2. 192,B
e Pater, remitte illis, quia nesciunt quid faciunt. to.2.908,C. to.5.159,C.615,A
e Memento mei, dum veneris in regno tuo. to.3.746,C.807, B.to.5.1155,C
f Hodie mecum eris in paradiso. to.2.790,D.to.3.743,C.807, B.to.5.229,C.722,B
xxiiij. a Quid quæritis viuentem cum mortuis? surrexit, non est hîc. to.1.588,D
c Agnouerunt eum in fractione panis. to.2.992,A
d O tardi ad credendum in omnibus, quæ prophetæ dixerunt. to.2.667,D
f Putabant se spiritum videre. to.2.1063,A
f Respicite, & videte, quia spiritus carnem & ossa non habet. to.1.713,A.to.3.359,D.775,C

Ex Ioanne.

Ioan.i. IOANNIS euangelij per homilias expositio. to.3.col.1.
a In principio erat verbum, & verbum erat apud Deum. to.1.766,C.to.2.618,A.to.3.818,D.to.4.1516,B
a Et Deus erat verbum. to.3.813,B
a Omnia per ipsum facta sunt. to.1.8,B.& 441,D.1091,C.& to. 3.365,B.to.5.1036,D
a Sine ipso factum est nihil. to.2.536,B
Venit in mundum, & mundus per ipsum factus est. tom.4. 1519,D
b Quotquot receperunt eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri. to.2.73,B
a In mundo erat. to.3.805,A
a Fuit homo missus à Deo. to.3.357,B
a Erat lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. to.1.12,B.to.3.814,C
a Lux in tenebris lucet, & tenebræ eam non comprehenderunt. to.2.773,D.to.3.773,B
Verbum caro factum est. to.1.672,B
Ex plenitudine eius nos omnes accepimus. tom.1.760,B.to.5. 1032,A
d Ecce agnus Dei, qui tollit peccata mundi. tom.1.1269,C.to. 2.288,D
c Super quem videris spiritum descendentem, & manentem super eum, hic est, qui, &c. tom.2.87,D.1053,C. tom.3. 61, A
c Heliásne es tu, an propheta? to.2.414,D
Qui post me venit, ante me factus est. to.4.1511,B
e Hic est, qui vos in spiritu baptizabit. to.2.288,D
g Amodo videbitis angelos Dei ascendentes & descendentes ad filium hominis. to.3.780,D
f Qui credit in me, flumina ex ventre eius fluent aquæ viuæ. to.3.794,D
Progenies viperarum. to.2.1165,C
g Rabbi, ait Nathanaël, tu es filius Dei, tu es rex Israël. tom.2. 394,A
f Inuenimus Messiam, qui dicitur Christus. to.2.668,D
g A Nazareth potest aliquid boni esse? to.2.72,A
f Tu es Simon filius Ioanna, tu vocaberis Cephas. tomo 2. 107, B
Lex per Mosem data. to.4.1523,B
ij. a Nuptiæ factæ sunt in Cana Galilææ. to.3.361,A
c Vinum non habent. to.1.1300,B
Implete hydrias aqua. to.5.1034,B,D
b Post deterius vinum id, quod melius est, infertur. tomo 1. 1291,A
a Ecce vere Israëlita, in quo dolus non est. tom.2.226,C
c Et ecce, in azimis venit Iesus. to.2.1076,B
c Vos autem fecistis eam, domum negotiationis. tomo 2. 1078, B
d Non dabitur ei signum, nisi signum Ionæ prophetæ. tom.2. 328,A.to.4.1552,D
a Nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu, non potest videre iij. regnum Dei. to.4.562,B
b Nullus ascendit in cœlum, nisi qui de cœlo descendit, filius hominis, qui est in cœlo. to.2.393,C
b Hæc est autem voluntas eius, qui misit me, vt omnis, qui videt filium hominis, & credit in eum, habeat vitam æternam. to.2.753,D
b Sic enim dilexit Deus mundum. to.1.175,B
b Sicut audio, iudico. to.3.159,A
c Omnis, qui malum agit, non venit ad lucem. to.2.825,B.to. 4.329,B
d Ego baptizo vos in aqua, ille verò baptizabit vos in spiritu sancto. to.2.1055,B
d Qui habet sponsam, sponsus est, amicus autem sponsi, &c. to.2.243,B
d Ego autem non noueram ipsum, sed vt manifestaretur Israëli. to.2.76,A
d Spiritus vbi vult, spirat. to.4.478,C
Si credidissetis Mosi, vtique & mihi. to 5.1025,D
Erit in eo fons aquæ salientis in vitam æternam. tom.1.304,D. iiij. to.3.203,A
d Deus spiritus est. to.2.640,C.898,C
e Veniet hora, quando veri adoratores adorabunt patrem in spiritu & veritate. to.3.366,A.to.5.927,C
c Messias venit, & cùm ille venerit, nunciabit nobis hæc omnia. to.2.414,D
c Ex Iudæis salus. to.4.253,C
c Testimonium meum non est verum. to.3.218,C
c Leuate oculos, & considerate regiones, quoniam iam albæ sunt ad messem. to.2.349,B
d Nónne quadrimensium est, & dicitis, quia iam messis adest? to.2.1083,D
a Paralyticus ad piscinam iacens iam annos triginta & octo. v. to.2.235,D
a Hominem non habeo. to.2.482,D
Ecce sanus factus es, noli amplius peccare, ne quid deterius tibi contingat. to.1.453,C.1040,D.& to.2.330,C
b Sicut ego & tu vnum sumus. to.3.159,B
c Pater meus vsque modò operatur, & ego operor. to.2.305,C. to.3.819,A
d Sicut pater suscitat mortuos, & viuificat, sic & filius, quos vult, viuificat. to.3.258,A
Pater, hoc volo, vt vbi sum ego, & isti sint mecum. tom.5. 612,C
c Si ego perhibeo testimonium de meipso, testimonium meum non est verum. to.2.995,C
Qui credit in me, credit in eum, qui me misit. to.1.648,B
d Ego non iudico. to.3.176,D
d Pater non iudicat quemquam, sed omne iudicium dedit filio. to.3.818,A
f Scrutemini scripturas. to.1.254,B.311,B
f Ille erat lucerna ardens & lucens. tom.2.1086,D.& tom.5. 180,D
g Ego veni in nomine patris mei, & non recepistis me: si venerit alius in nomine suo, illum recipietis. tom.1.1290,C.to. 2.785,D
g Si credieretis Mosi, credieretis & mihi. to.1.41,C
a Panes hordeacei hîc adsunt. to.2.362,A.1063,C.1223,C vj.
c Non quòd patrem vidit quisquam, nisi qui à Deo est, is vidit patrem. to.4.515,B
d Hoc est opus Dei, vt credatis in eum, quem ille misit. tom.3. 222,D.806,D
Operamini cibum, non qui perit, sed qui manet in vitam æternam. to.1.915,B
Nemo venit ad me, nisi pater, qui me misit, traxerit eum. tom.1. 933,D.to.3.724,B
d Caro mea, verè est panis, quam ego dabo pro mundi vita tom.5.1002,C
Qui comedit carnem meam, in me manet, & ego in eo. tom.5. 162, A
Nisi manducaueritis carnem filij hominis, & biberitis eius sanguinem, non habebitis vitam in vobis. tom.3.186,C.tom.4. 562,B
g Num & vos vultis abire? to.3.632,A
c Verba vitæ æternæ habes: ad quem ibimus? to.1.1110,A

g Spiritus est, qui viuificat: caro autem nihil prodest. tom.2. 640,C.& to.3.819,C
g Cùm autem videritis ascendentem filium hominis, vbi erat priùs. to.2.393,C
Descendi de cœlo, non vt faciam voluntatem meam, sed voluntatem eius, qui me misit, patris. to.5.1030,C
vij. a Non potest mundus vos odisse, me autem odit. tomo 4. 122, C
f Si quis sitit, veniat ad me, & bibat. to.1.10,D
f Qui credit in me, flumina de ventre eius fluent aquæ viuentis. to.1.10,D
f Nondum spiritus erat datus. to.2.255,B
g Propheta à Galilæa non surgit. to.2.72,A
viij. b.c Ego sum. to.4.616,C
Ego sum principium, qui & loquor vobis. to.1.1030,B
b Ego sum lux mundi. to.4.1515,B
b Et qui misit me, mecum est. to.3.805,A
Qui misit me, maior me est. to.4.1552,A
Gloriam ab hominibus non capio. to.5.267,D
d Qui peccatum committit, seruus est peccati. to.1.1306,A
e A meipso non loquor. to.3.257,C
Seruus non manet in domo in æternum. to.4.1637,B
f Quis ex vobis arguet me de peccato? to.3.228,B
f Vos filij diaboli estis. to.2.1121,A
f Pater vester mendax est. to.2.1058,D
d Nos patrem habemus Abraham, & nulli seruiuimus vnquam. to.2.84,C
c Si filij essetis Abrahæ, opera vtique Abrahæ faceretis. to.2. 335,A
g Abraham pater vester exultauit, vt videret diem meum: & vidit, & gauisus est. to.1.325,B
f Nonne bene dicimus, quoniam Samaritanus es, & dæmonium habes? to.3.240,A
Ego dæmonium non habeo. to.5.302,B.967,D
Hic non est ex Deo, sed seducit turbam. to.1.986,B
Fugit iterum Iesus, & absconditur. to.3.219,C
g Priusquam Abraham fieret, ego sum, &c. to.3.816,B
ix. a Neque hic peccauit, neque parentes eius, sed vt manifestentur opera Dei. to.2.819,B
a Per lutum Christus curauit cæcum. to.4.299,A
c Hic homo non est ex Deo, qui sabbatum non custodit. to.4. 616,A
Ego lux veni in mundum, vt qui vident, non videant, & cæci lumen recipiant. to.1.708,A
x. b Omnes, qui ante me venerunt, fures fuerunt, & latrones. to. 3.359,B
c Ego sum pastor bonus. to.3.743,B
Pastor bonus ponit animam suam pro ouibus suis. tomo 1. 961,A
Oues enim meæ vocem meam audiunt. to.1.918,B
Potestatem habeo ponendi animam meam, & potestatem habeo accipiendi ipsam. tom.1.732,D.tom.2.977,A.tomo 4. 1552,D
Propterea pater me diligit, quia ego pono animam meam pro ouibus. to.1.761,B
f Ego & pater vnum sumus. to.3.258,A.356,C
Si non facio opera patris mei, nolite mihi credere. tomo 1. 937, C
f Ex manu Dei nullus rapere potest. to.1.464,B
f De bono opere non lapidamus te. to.3.816,C
xj. Maria autem erat ea, quæ vnxerat dominum vnguento. tom.3. 248,C
d Omnis, qui credit in me, etiam si mortuus fuerit, viuet. to.5. 53, D
f Veni, & vide: & quòd fœtet, quoniam quatriduanus est. to. 2.228,C.248,D
e Scio enim, quòd quæcunque à Deo petes, dabit tibi Deus. to.2.215,A
Amen amen dico vobis. to.4.1563,A
Fleuit Christus Lazarum suscitans, &c. to.4.1593,B
f Et clamauit voce magna, Lazare, veni foras. to.3.819,B.to. 5.1034,D
Soluite eum, & sinite abire. to.2.1199,B
g Venit dies azymorum. to.2.559,B
g Hoc autem à seipso non dixit, sed cùm esset pontifex anni illius. to.1.128,D
b Lazarus amicus noster obdormiuit. tom.1.198,C. tom.2. 248,D
xij. Si quis meus minister est, me sequatur: & vbi ego sum, & minister meus est. to.5.629,B
d Qui odit animam suam in hoc mundo, in vitam æternam custodiet eam. to.4.1452,A
Nunc princeps mundi huius eiicietur foras. to.1.938,C
f Ambulate, dum lumen habetis, ne vos tenebræ comprehendant. to.2.940,C
e Ego cùm exaltatus fuero, omnes traham ad meipsum. tom.1. 938,C
d Pater, serua me ab hac hora. tomo 1. 730, B. & tomo 3. 817, A
a Non habebis partem mecum, si pedes tuos non lauero. to.2, 397,A xiij.
b Exemplum enim dedi vobis, vt sicut ego feci, & vos faciatis. to.2.464,B
c Vnus ex vobis tradet me. to.3.735,A
c Hæc autem dixi vobis, vt quãdo facta fuerint, credatis quòd ego sum. to.4.495,C
d Nouum mandatum vobis do: sic inter vos amate, vt & ego dilexi vos. to.4.60,A
d In hoc cognoscent omnes, quoniam mei discipuli estis, non si dæmonia eiiciatis, sed si charitatem habeatis inter vos. tom.1.462,A.tom.2.262,A.tom.4.503,D.tom.5.1003,D
d Sequêris autem postea. to.3.326,C
d Illum enim oportet crescere, me autem minui. tomo 2. 1084,D
Vnus ex vobis diabolus est. to.2.1108,B
g Vt sint vnum, sicut tu pater in me, & ego in te. tomo 3. 325, D
a Ego sum veritas. to.1.1030,B.to.3.814,D xiiij.
a Nemo potest venire ad patrem, nisi per me. tom.1.933,D.& to.2.302,B
b A meipso non loquor. to.4.626,A
b Pater in me manens. to.3.805,A
Ego in patre, & pater in me. to.1.731,C.to.3.258,A.805,A
c Qui diligit me, mandata mea seruabit: & veniemus ego & pater, & mansionem apud eum faciemus. to.4.1448,D
d Si vadam ad patrem, rogabo eum, & dabo vobis alium paracletum. to.3.345,A
Pacem meam do vobis, pacem meam relinquo vobis. to.1.848, D.1309,B
Pacem meam do vobis, non sicut mundus dat pacem. tom.5. 1007, B
Quem mundus non potest accipere. to.4.1682,D
Si me diligitis, præcepta mea seruate. to.1.457,A
In domo patris mei multæ sunt mansiones. tom.1.936,C.to.4. 1637,B.to.5.1079,B
Ad patrem meum vado, & pater meus maior me est. tomo 4. 155, A
Ostende nobis patrem, & sufficit nobis. to.1.737,C
a Pater meus agricola est. to.2.88,A xv.
b Vos amici mei estis, si feceritis, quæ mando vobis. to.2.987, C.& to.3.368,D
Non amplius dico vos seruos. tomo 1. 654, B. tom.4. 1632,A
b Hæc locutus sum vobis, vt gaudium meum in vobis sit, & gaudium vestrum impleatur. to.2.964,C
Vos non estis ex hoc mundo. to.3.122,C
Si diligitis me, mandata mea seruate. to.4.1632,A
b Nemo habet maiorem charitatem, quàm vt quis ponat animam suam pro amicis suis. to.3.733,C.& to.5.429,B
c Et vos mundi estis propter sermonem, quem locutus sum vobis. to.2.660,C
c Non vos me elegistis, sed ego elegi vos. to.4.1457,A
Qui me odit, odit & patrem. to.1.648,B
c Si me persecuti sunt, & vos persequentur. to.3.827,B
d Si non venissem, & locutus fuissem eis, peccatum non habuissent. tom.1.216,D. tom.2.381,A.tom.4.106,C. & tom.5. 1197,C
g Quomodo potestis credere, gloriam quærentes ab inuicem, & gloriam, quæ à solo Deo non est, quæritis? tomo 2. 897, B
a Ego à patre exiui. to.3.794,C.to.4.1519,C xvj.
a Neque me nostis, neque patrem meum. to.4.318,B
a Quia venit hora, quòd omnis, qui occîdit vos, arbitratur se obsequium Deo offerre. to.3.488,D
a Multa vobis habeo dicere, sed non potestis ferre modò. to.2. 244,B.to.3.395,C.303,D.816,B
b Spiritus veritatis deducet vos in omnem veritatem: non enim loquetur à seipso. to.3.799,A
c Omnia, quæcunque habet pater, mea sunt. to.3.814,D

Confidite,

Confidite, ego vici mundum. to.1.861,A
c Iterum videbo vos, & gaudebitis, & gaudium vestrum nemo tollet à vobis. to.5.131,A
d Amen amen dico vobis, quia plorabitis & flebitis vos, mundus autem gaudebit. to.5.522,A
g In mundo afflictionem habebitis, sed confidite. to.1.225,A. to.2.1135,B
Vado ad patrem, & nemo ex vobis interrogat me. tomo 5. 1300, B
Nullus ex vobis interrogat me, quò vadis: sed quoniam hæc locutus sum vobis, tristitia impleuit cor vestrum. tomo 4. 308,B
xvij. a Clarifica me pater. to.1.854,B.to.5.1031,A
a Te solum verum Deum. to.3.814,C
a Quos dedisti mihi de mundo, tui sunt. to.3.324,D
a Hæc est vita æterna, vt cognoscant te solum Deum verum, & quem misisti Iesum Christum. to.2.893,D
b Omnia mea, tua sunt. to.1.768,C.to.3.196,A
d In hoc cognoscent omnes, quoniam tu me misisti, non si mortuos hi suscitauerint, sed si vnum fuerint. to.2.262,A
Vt sint vnum, sicut nos. to.4.1608,A
Volo, vt vbi ego sum, illi quoque sint mecum, vt meam gloriam videant. to.4.1602,D
Et pro ipsis sanctifico meipsum. to.4.1599,B
xviij. a Quem quæritis? to.2.574,B.to.3.344,D
b Sinite hos abire, vt impleretur sermo, Quja nemo ex iis periit. to.3.235,D
Expedit vobis, vt vnus homo moriatur, & non tota gês pereat. to.1.731,D
c Si malè locutus sum, testimonium perhibe de malo: si autem bene, cur me cædis? to.1.1233,A.to.4.662,B
f Accipite eum vos, & secundum legem vestram iudicate ipsum. to.2.580,C.to.3.395,A
g Regnum meum non est de hoc mundo. tom.2.44,A.tom.3. 172,B
xix. b Non haberes vllam potestatem in me, nisi tibi datum fuisset desursum. to.2.777,D
c Non habemus regem, nisi Cæsarem. tom.3.470,C.tomo 4. 621, D
Quicunque se regem facit, contradicit Cæsari. to.5.1282,A
d Ne scribe regem hunc esse Iudæorum. to.2.580,C
Videbunt, in quem confixerunt. to.4.1669,C
e Ex illa hora accepit eam discipulus in suam. to.3.339,C
f Vnus militum latus eius lanceâ percussit. to.3.340,B
xx. c Vado ad patrem meum, & patrem vestrum: & Deum meum, & Deum vestrum. to.3.816,D
d Dominus meus, & Deus meus. to.3.814,D
g Beati, qui non viderunt, & crediderunt. to.3.775,D
d Noli me tangere, nondum ascendi ad patrem meum. tom.3. 345,A
d Vade, dic fratribus meis. to.3.767,D
Neque enim discipuli eius sciebãt, quòd oporteret eum à mortuis resurgere. to.5.1282,B
Pax vobis. to.3.345,D
Accipite spiritum sanctum. to.4.682,D
Quæcunque ligaueritis supra terram, erunt ligata in cœlo, &c. to.4.1533,B
Quorum retinueritis peccata, retenta sunt, &c. to.4.1583,B
xxj. c Petre, amas me plus his? to.1.1318,A.to.3.832,C.823,B.& to.5. 227,A
c Petre, amas me? Tu domine scis, quòd amo te. tom.3.832,C
c Si diligis me, pasce oues meas. to.2.541,C.to.3.486,B.& tom. 4.500,D.& to.5.227,A
c Cùm autem senueris, alius te cinget, & ducet, quo non vis. to.3.703,C
d Sunt & alia multa, quæ fecit Iesus: quæ si sigillatim, &c. to. 1.725,C
g Si omnia scriberentur, nec ipsum arbitror mundum capere eos, qui scribendi sunt libros. to.3.349,A

Ex Actibus Apostolorum.

Act.i. ACTVVM Apostolorum per homilias enarratio. tom.3. 373,A
a Primum quidem sermonem feci de omnibus, ô Theophile, quæ cœpit Iesus facere, & docere. to.2.665,B
a Ioannes quidem baptizauit in aqua, vos autem in spiritu sancto baptizabimini. to.2.669,A
a Domine, quando restituturus es regnum Israël? to.2.1079,D
d Non est vestrum nosse tempora, vel momenta, quæ pater posuit in sua potestate. to.2.536,A.943,C
a Accipietis virtutem venientis in vos spiritus sancti, & eritis mihi testes. to.3.346,C
Nubes suscepit eum. to.3.386,A
b Viri Galilæi, iste Iesus, qui ascendit à vobis in cœlum, sic veniet, &c. to.3.781,B
b Hic Iesus, qui receptus est à vobis, sic venier iterum, quemadmodum vidistis eum euntem in cœlum. to.2.941,A
b Sabbati habens iter. to.2.933,C
c Crepuit medius. to.4.231,B
Fiat habitatio eius deserta. to.1.925,A
a Factus est repente de cœlo sonus. to.3.398,C ij.
a Et motus est locus, vbi erant apostoli. to.5.442,C
a Et apparuerunt illis dispertitæ linguæ, tanquam ignis. tom.3. 784,B
c Licet ad vos liberè de patriarcha Dauid dicere, quoniam & obiit, & sepultus est. to.2.306,A
c Et non dabit sanctum tuum videre corruptionem. tomo 2. 929, C
Solutis doloribus mortis. to.4.442,C
c Possidebant omnia communia. to.4.460,B
Hi ebrij sunt musto, cùm esset hora diei tertia. to.1.703,D
f Pœnitentiam agite, & baptizetur vnusquisque vestrûm in nomine domini nostri Iesu Christi. to.5.163,B
a Petrus & Ioannes ascendebant in templum ad horam orationis nonam. to.3.829,B.421,A iij.
a Viri, quid in nos intenditis quasi propria potestate, &c. to.3. 435,C
a Segregate mihi Paulum & Barnabam in opus, ad quod vocaui eos. to.3.819,D
a Non possumus enim nos, quæ vidimus, non loqui. to.2.682, C.& to.3.452,A iiij.
c Quid his faciemus hominibus? to.4.148,B
f Erat omnium cor vnum, & anima vna. to.1.228,D.& to.2. 259,D.to.4.314,D.605,C
g Agros suos ac domos vendebant, &c. to.4.605,C
An agrum tanti vendidistis? to.4.1606,B v.
b Cur conspiratis inter vos, vt tentaretis spiritum sanctum? to.3.819,B
Ananias & Sapphira eius vxor, assecuti non sunt veniam, & cur. to.1.621,B
e Vultis inducere in nos sanguinem hominis istius? tomo 3. 402,C
e Ecce enim impleuistis Hierusalem doctrina vestra, & vultis inducere super nos sanguinem istius hominis. to.2.908,D
e Obedire oportet magis Deo, quàm hominibus. tomo 3. 451, A
Reuersi sunt à facie concilij gaudentes, quòd digni sint habiti pro Iesu Christo contumeliam pati. to.4.1615,B
Theudas, & Iudas Galilæus pseudoprophetæ. to.5.914,B
Non expedit nos, relicto Dei verbo, ministrare mensis. tom.4. 292,C vj.
Diaconi septem ordinantur. to.3.459,A
a Deus visus est patri nostro Abraham, cùm esset in Mesopotamia priùs, quàm habitaret in Charran. to.1.210,C vij.
f Vos semper spiritui sancto resistitis. to.5.905,D
g Ne statuas eis hoc peccatum. to.5.212,C
Accepistis legem in dispositione angelorum. to.4.1523,A
g Video cælos apertos, & filium hominis stantem à dextris virtutis Dei. to.2.666,C
g Suscipe spiritum meum. to.2.232,A
a Spirans minas in discipulos domini. to.3.719,A viij.
a Saulus autem deuastabat ecclesiam, domósque ingrediens, vi mulieres & viros rapiebat. to.2.720,A
c Simon Magus gratiam Dei emere volens. to.2.1077,B
d Pecunia tua sit tecum in perditionem. to 3.397,B
c Eunuchus Æthiops, præfectus reginæ Candaces. tomo 1. 239,B
a Saule Saule, quid me persequeris? to.2.238,C ix.
c Vas electionis iste mihi est. to.4.180,C
f Tabitha ex mortuis excitata. to.1.203,B
b Non domine, quia nunquam commune, aut immundum x. quid comedi. to.2.376,A
Corneli, preces tuæ, & eleemosynæ tuæ ascenderunt in memoriam in conspectu Dei. tom.2.542,A.tomo 3.807,C.& to. 5.1240,C
c Deus non est acceptor personarum. tomo 1. 395, B. tom.4. 329,C

f Qui comedimus cum eo, ac bibimus. to.2.567,B
g Deus effudit donum spiritus sancti. to.3.805,D
xj. d Contigit Antiochiæ primùm discipulos appellari Christianos. to.5.117,D.136,B.241,C
xij. a Erat vinctus, ac traditus militibus, & dormiebat. tomo 3. 526,D
b Angelus domini astitit, & lumen refulsit in habitaculo. to. 3.526,D
a Oratio autem fiebat sine intermissione ab ecclesia ad Deum pro eo (Petro.) to.4.645,A.1608,A
b Calcea te sandalibus tuis. to.4.271,A
Est vox Dei, & non hominum: quoniam non dedit gloriam Deo, crepuit, &c. to.4.1642,C
xiij. a Segregate mihi Paulum & Barnabam. to.3.295,C.& tom.5. 615,D
Non destitues subuertere vias domini rectas? to.1.884,B
g Vobis quidem oportebat primùm annunciari verbum Dei, sed quoniam vos indignos iudicastis, ecce conuertimur ad gentes. to.2.57,D
xv. b Quid tentatis Deum, & vultis imponere iugum super ceruices discipulorum, &c. to.2.792,C.896,C
e Visum est spiritui sancto, nihil magis seruandum. to.3.811,D. 819,D
c Pertransij Phrygiam, & Galatiæ regionem, prohibiti à spiritu sancto loqui sermonem in Asia. to.3.819,D
xvj. a Prohibiti à spiritu sancto, loquimini sermonem in Asia. to.3. 819,D
b Isti homines serui Dei altissimi sunt. to.4.476,A
c Paulus & Silas media nocte orantes, Deum laudabant. to.3. 575,B
e Clamabat Paulus voce magna, dicens, Nihil tibi feceris mali, vniuersi enim hîc sumus. to.1.571,B
xvij. a Deus, qui fecit mundum, & omnia quæ in eo sunt. to.1.8,A. & 633,A
Ara inscripta ignoto Deo. to.4.1469,A.to.5.1004,B
c Quem ergo vos ignorantes colitis, hunc ego vobis annuncio. to.4.1469,D
c Huius enim & genus sumus, sicut & quidam vestrorum poëtarum dixerunt. to.4.1469,A
In ipso viuimus, & mouemur, & sumus. to.1.1091,D
f Non debemus existimare auro vel argento, vel lapidi, vel sculpturæ artis, vel inuento hominis, numen esse simile. to.1.43,A
f Non estis vestri, sed empti estis pretio. to.4.342,B
xviij. Priscilla, Apollo assumpto, cum in omnem viam veritatis induxit. to.5.1193,D
xx. b Discessurus crastino Paulus à Troade, differebat eis, & sermonem produxit vsque ad mediam noctem. to.1.50,A
Verumtamen spiritus sanctus per singulas ciuitates testificatur, dicens, &c. to.3.820,A
Attendite vobis ipsis, & toti gregi, in quo posuit spiritus sanctus episcopos & diaconos. to.3.820,A
d Instantia mea quotidiana. to.4.1442,C
Propter quod vigilate, memores, quòd per triennium nocte ac die non cessauerim cum lachrymis monere vnumquemque vestrûm. to.5.460,C
f Ego enim scio, quia post recessum meum intrabunt in vos lupi graues, non parcentes gregi. to.4.1447,B
f Mundi nos sumus à sanguine vestro. to.4.1422,B
g Beatius est dare, quàm accipere. to.3.623,A
xxj. b Erant enim viri & mulieres prophetantes. to.4.454,A
c Hæc dicit spiritus sanctus: Virum, cuius est zona hæc, sic ligabunt in Hierusalem. to.3.819,D
d Vides, frater, quot millia sunt credentium ex Iudæis, &c. to. 2.40,C
xxiij. a Percutiet te Deus, paries dealbate. to.3.705,B
a Nesciebam, fratres, quia princeps erat sacerdotum. tom.2. 865,A
xxvj. a Beatum me existimo, iudicio apud te disceptaturus, inquit D.Paulus. to.4.511,A
Parum abest Paule, quin me Christianum efficias. to.5.881,C
c Optarem vtique te fieri Christianum absque vinculis his. to. 5.128,B
g In modico me persuades Christianum fieri. to.5.128,A
xxviij. b Hunc (Paulum) à mari seruatum, vltio non est passa viuere. to.2.1116,A
f Bene dicit spiritus sanctus per Esaiam prophetam, &c. to.3. 820,B

Ex epist. D. Pauli ad Romanos.

EPISTOLÆ D. Pauli ad Romanos expositio. tomo 4. Rom.1. 93,A
Paulus apostolus Iesu Christi per voluntatem Dei. tomo 1. 656,D
a Paulus seruus Iesu Christi. to.4.1456,D
a Qui declaratus est filius Dei ex resurrectione mortuorum. to.4.168,D
Gratia vobis, & pax à Deo patre nostro. to.1.763,C
a Iustitia Dei in ipso reuelatur. to.4.64,A
c Inuisibilia à creatura mundi per ea, quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur. to.1.8,D.& 32,D.to.5.98,C
d Qui cùm iustitiam Dei cognouissent, quoniam qui talia agunt, digni sunt morte, non solùm qui ea faciunt, sed etiam qui consentiunt. to.5.103,A
Mutauerunt gloriam immutabilis Dei in similitudinem imaginis corruptibilis hominis. to.1.730,D
c Et venerati sunt, coluerúntque creaturam magis, quàm creatorem. to.1.30,C.to.3.813,A
d Non solùm ea faciunt, sed etiam comprobant illa facientes. to.1.503,C
Tradidit illos in reprobum sensum. to.2.1208,C
Timeamus ergo, ô dilecti, reuelatur enim ira Dei de cœlo. to.4. 1563,D
a An diuitias benignitatis eius, & patientiæ, & longanimitatis ij. contemnis, &c. to.1.159,B
a Qui reddet vnicuique iuxta opera sua. to.1.298,A
b Gloria & honor omni operanti bonum. to.2.290,C
b Non enim auditores legis iusti apud Deum, sed legis factores iustificabuntur. to.1.2,A
c Ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis. to.5.102,B
c Habentes formam scientiæ, ac veritatis in lege. to.4.1440,A
c Cogitationes se inuicem accusantibus, aut etiam defendentibus in die, cùm iudicabit dominus occulta hominum. to. 2.874,B
c Tu, qui doces alium, teipsum non doces? to.1.43,C. & to.2. 130,A
Gentes, quæ legem non habent, naturâ, quæ sunt legis, faciunt. to.1.809,C
c Quia ex operibus legis nemo iustificatur. to.2.795,B iij.
d Non enim est distinctio Iudæi & Græci. to.3.40,B
Quomodo iudicabit Deus mundum. to.1.805,C
b Et signum accepit circuncisionis, signaculum iustitiæ fidei in iiij. præputio. to.1.1764,D.274,B
b Quomodo imputata est fides Abrahæ, cùm esset in circuncisione, an cum esset in præputio. to.4.45,D
Credidit Abraham Deo, & reputatum est ei ad iustitiam. tom.1. 696,A.to.3 556,D
c Lex iram operatur: vbi autem non est lex, non est præuaricatio. to.1.947,D.to.2.761,C.to.3.204,A
a Afflictio patientiam operatur, patientia probationem, pro- v. batio spem. to.1.412,C
b Per vnum hominem peccatum in mundum intrauit, & per peccatum mors. to.1.445,C
b Si enim cùm inimici essemus Deo, reconciliati sumus per mortem filij eius. to.4.291,C
Multò magis gratia Dei & donum. to.4.1529,A
Administrantes euangelium Dei, vt fiat oblatio gentium accepta, &c. to.1.861,A
Spes non confundit. to.1.846,B
a Quid igitur in peccato perseuerabimus, vt abundet gratia? vj. to.4.50,A
a Vetus noster homo crucifixus est. to.4.96,C
a Conformes facti sumus similitudini mortis eius. tomo 4. 1423,D
b Qui enim moritur, iustificatus est à peccato. to.2.669,B. 1122,A.to.4.50,A.to.5.297,B
b Christus resurgens ex mortuis, iam non moritur. to.1.1269, D.& to.4.682,D.to.5.975,C
d Gratia autem Deo, quòd serui peccati eratis, &c. tom. 4. 9,C
Sed regnauit mors ab Adam vsque ad Mosem. to.1.590,A
e Gratias ago Deo meo, quoniam serui fuistis peccati: obedistis autem ex corde in quam traditi estis formam doctrinæ. to.2.301,A
Quos prædestinauit, hos vocauit. to.1.870,B
d Igitur ego ipse mente seruio legi Dei, carne autem legi pec- vij. cati. to.2.704,B

Scimus,

Scimus, quòd lex spiritualis est. to.4.681,D
Deus mittens filium suum in similitudinem carnis peccati, & de peccato peccatum condemnauit in carne. to.5.1217,D
Infœlix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? to.1.1041,C.to.5.1217,D
viij. a Vanitati creatura subiecta est nolens. to.3.943,B
b Vos autem non estis in carne, sed in spiritu. to.1.135,B.149,D. to.2.944,D
c Quod autem videt quis, cur & sperat? to.1.252,C
c Qui scrutatur corda, scit, quid desiderat spiritus. to.1.637,D. to.2.786,A
d Creatura congemiscit, & nosipsi spiritus primitias habentes, gemimus. to.5.53,B
d Et creatura hæc liberabitur à seruitute corruptionis, &c. to. 1.137,C
Si quis spiritum Christi non habet, is non est eius. to.1.977,D
In his enim omnibus superemus propter eum, qui dilexit nos. to.5.493,A
g Quis nos separabit à charitate Dei? to.1.363,C.to.5.353,A
c Spes, quæ videtur, non est spes. to.4.515,C
c Diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum. tom. 1. 438,A
e Siue viuimus, siue morimur, domini sumus. tomo 4. 1500,D
e Quid enim oremus, sicut oporter, nescimus. to.1.1123,D
f Vt sit ipse primogenitus in multis fratribus. to.5.1623,B
f Si Deus est pro nobis, quis contrà nos? to.3.465,C
f Qui proprio filio non pepercit. to.2.195,B.& to.4.1529,A. 1626,A
g Neque angeli, neque principatus, neque potestates possunt nos separare à charitate Dei. to.4.499,D
ix. a Ex quibus Christus est secundum carnem, qui est super omnia benedictus Deus in sæcula. tomo 2. 26, C. tomo 3. 132,A
a Optabam ipse ego anathema esse à Christo, pro fratribus meis cognatis secundum carnem. to.1.193,C.to.4.268,A.to. 5.493,D
b Non omnes, qui ex Israël, hi sunt Israëlitæ. to.2.72,D
d Verumtamen, ô homo, tu quis es, qui respondeas Deo? to.1. 1109,C.to.4.478,C.& to.5.523,C
Miserebor, cuius miserebor. to.1.1089,D
Non est volentis, neque currentis, sed miserentis Dei. tomo 4. 1576,A. to.5.264,B
Et cur Deus ita decreuit? to.1.636,A
d Num dicet figmentum ei, qui finxit, cur me ita formasti? to. 2.561,C
f Si fuerit numerus filiorum Israël, velut arena maris, reliquiæ saluabuntur. to.5.137,C
f Quoniam dominus breuiatum faciet verbum super terram. to.2.86,A
Iacob dilexi, Esaü autem odio habui. to.5.732,A
g Gentes, quæ non sectabantur iustitiam, apprehenderunt iustitiam. to.3.39,D
x. c Corde enim creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem. to.2.760,C.779,C
c Diues in omnes, qui inuocant eum. tomo 1.747,B.tomo 4. 1455,A
c Quomodo enim credent, si non audient? to.2.338,A
Fides ex auditu, auditus autem per verbum Dei. to.1.790,B
Speciosi pedes euangelizantium pacem. to.1.612,D
xj. b Nunquid Deus repulit populum suum, quem præsciuit? to. 4.318,C
b Si quomodo ad æmulandum prouocem carnem meam, & saluos faciam aliquos ex illis. to.4.493,C
Eodem delicto salus gentibus, vt eos æmularentur. tomo 1. 1075,B
c Cæcitas ex parte Israël accidit. to.2.474,D
O Altitudo diuitiarum & sapientiæ & scientiæ Dei, quàm inscrutabilia sunt iudicia eius. to.1.20,A.to.5.961,C
d Secundum electionem autem, charissimi, propter patres. to.2.72,C
xij. c Precationi instantes. to.1.479,C
c Gaudere cum gaudentibus, flere cum flentibus. to.1.484,B. 1116,C.to.4.1404,B
c Spe gaudentes, in tribulatione patientes. to.2.727,D
Si esurit inimicus tuus, ciba illum: si sitit, potum da illi. tom.5. 1196,A
Si fieri potest, quod in vobis est, cum hominibus omnibus pacem habentes. to.4.1633,B.to.5.967,C
Noli vinci à malo, sed vince in bono malum. to.5.1095,D
d Date locum iræ. to.1.345,D
Mihi vindictam, & ego retribuam. to.5.649,D
Qui amat iustitiam, odit animam suam. to.1.677,B
d Ne sitis prudentes apud vosmetipsos. to.3.715,D
Cuius laus est non ex hominibus, sed ex Deo. to.5.267,B
Habemus donationes secundum gratiam. to.5.1184,A
Procuramus, quæ honesta sunt, non modò coram domino, sed etiam coram hominibus. to.5.476,B
Vt exhibeatis corpora vestra, hostiam viuam, sanctam, gratam Deo. to.1.860,C
a Nulla potestas est, nisi à Deo. to.5.241,C xiij.
c Reddite omnibus debita: cui vectigal, vectigal: cui tributum, tributum, &c. to.2.498,B
d Curam carnis ne habeatis. to.4.119,A.1550,D.1661,D.to.5. 315,C
d Nunc enim propior est nostra salus, quàm cum credidimus. to.2.834,A.& 921,A
Nox præcessit, dies autem appropinquauit. tom.1.876,B.to.5. 174,B
d Sic vt in die honestè ambulemus, & ne operemur opera tenebrarum. to.1.2,C
Plenitudo legis, est dilectio. to.4.1608,C
a Vnusquisque in suo sensu abundat. to.2.1090,D xiiij.
a Tu quid iudicas fratrem tuum? to.4.1409,B
a.b Si cibus offendit fratrem meum, nunquam in æternum carnem comedam. to.1.34,D
b Qui manducat, domino manducet. to.1.51,A
Bonum est, non comedere carnem, & non bibere vinum. to.5. 1131,C
d Quicquid autem non est ex fide, peccatum est. to.2.769,C
Vt referat vnusquisque propria corporis, prout gessit, siue bo- xv. num, siue malum. to.5.864,B
e Absque offendiculo estote. to.1.34,B
a Quecunque scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt, &c. to.3.145,D
Etenim Christus non sibiipsi placuit, sed multis. to.3.833,A
c Plenitudo legis, est dilectio. to.2.688,D
f Prudens autem intelligat, cui & quomodo debeat dispensare. to.2.949,C
Corrupti sunt, & abominabiles facti sunt. to.1.689,C
c Et per dulces sermones seducunt corda innocentium. to.2. 197,D
a Salutate Priscam & Aquilam. to.4.270,A xvj.

Ex epist. priore ad Corinthios.

EPISTOLÆ prioris ad Corinthios expositio. to.4.279,A. 1.Cor.1. ac deinceps.
Christus Dei virtus ac Dei sapientia est. to.1.893,D
b Nunquid Paulus pro vobis crucifixus est, aut in nomine Pauli baptizati estis? to.3.107,D
Stultitia Dei sapientior est, quàm homines. to.4.25,D
d Crux Iudæis scandalum, & gentibus stultitia. tomo 2. 1015,D
d Videte vocationem vestram, fratres, quia non multi sapientes secundum carnem, &c. to.2.851,B
Si enim cognouissent, vtique dominum gloriæ non crucifixissent. to.3.817,C
c Spiritus omnia scrutatur, etiam profunda Dei. to.3.819,C
Quæ oculus non vidit, quæ auris non audiuit, & in cor hominis non ascenderunt. to.5.53,A
Nobis autem Deus reuelauit per spiritum suum. to.1.1124,B
c Quis scit hominum, quæ sint hominis, nisi spiritus hominis, qui in ipso est? to.3.159,B
d Quia spiritualis diiudicat omnia, ipse autem à nemine diiudicatur. to.2.786,A
d Animalis homo non percipit, quæ sunt spiritus Dei, stultitia enim est illi. to.1.525,C
a Non potui vobis loqui quasi spiritualibus, sed quasi carnali- iij. bus. to.3.120,A
a Quasi paruulis in Christo lac vobis potum dedi, non escam. to.2.950,C.992,A
a Cùm enim sit inter vos zelus & contentio, nónne carnales estis? quare autem non potestis? quia desideria patris vestri vultis facere. tomo 3. 216,A.to.4.1554,C
Ego fundamentum posui, alius superædificat, &c. tomo 4. 1558,D
d Dominus autem spiritus est. to.3.815,C

Si quis supèrædificauit super hoc fundamentum,aurum,argentum,&c. to.1.772,A
Dies declarabit,quia in igne reuelabitur. to.5.1012,D
e Vos estis templum Dei viui,& spiritus sanctus habitat in vobis. to.2.858,C.to.5.864,D
iiij. a Nolite ante tempus iudicare, donec veniat dominus. tom.1. 491,A
a Mihi autem pro minimo est, vt à vobis iudicer. tomo 4. 1409,B
b Quid habes,quod non accepisti? to.1.447,C. to.2.966,C. to.4.671,B
b Victum ipse manibus meis quæsiui. to.4.271,A
Spectaculum facti sumus mundo, non hominibus tantùm, sed etiam angelis. to.5.619,B
Nihil mihi conscius sum,sed non in hoc iustificatus sum. to.1. 525,A.620,A.to.4.1500,A.to.5.504,D
d Imitatores mei estote,sicut & ego Christi. to.3.832,D.to.5. 53, C
d Habentes thesaurum hunc in vasis fictilibus. tomo 4. 1429, C
Et tunc laus vniuscuiusque erit à Deo. to.4.350,D
In virga veniam ad vos. to.1.702,B
Non quòd iam perfectus sim, aut iam iustificatus sim. tom.2. 678,A
Christus Iesus venit peccatores saluos facere, quorum primus ego sum. to.5.999,B
v. a Et vos inflati estis. to.4.33,D
a Omnino auditur in vobis fornicatio, & talis, quæ nec inter gentes nominatur. to.5.764,A
a Tradens huiusmodi hominem satanæ in interitum carnis, vt spiritus,&c. to.1.549,D.to.5.839,D.997,D
Si quis cùm frater appelletur,sit fornicator,aut auarus,&c.cum isto neque edere. to.4.1458,D.1636,D
c Pascha nostrum immolatus est Christus. to.1.743,B
Non in fermento veteri, neque in fermento malitiæ. tom.4. 375,B.& to.5.800,B
Cùm enim acceperit me,tùc ipsum videbo clariùs, quàm nunc. to.1.800,D
Pro Christo legatione fungimur, tanquam Deo per nos exhortante. to.5.286,C
Quid enim ad me attinet eos etiam,qui foris sunt,iudicare? to. 5.1056,C
Alia claritas solis,alia lunæ. to.5.1079,C
vj. a Angelos iudicabimus. to.3.825,B
b Nolite errare, non ebriosi, neque maledici regnum possidebunt. to.1.3,A.to.2.420,C.to.5.383,D
b Quare non potiùs iniuriam accipitis? quare non magis fraudem patimini? to.5.168,C
c Omnia mihi licent, sed non omnia ædificant. to.1.35,A
d Nescitis, quòd corpora vestra membra sunt Christi? tom.1. 473, A
d Pretio empti estis, non sitis serui hominum. to.5.166,D
d Omne peccatum, quodcunque fecerit homo, extra corpus est: qui autem fornicatur,in corpus suum peccat. to.2. 745,C
An nescitis,quòd qui adhæret meretrici,vnum corpus efficitur? to.4.393,A
Quænam conuentio Christi ad *Belial*? to.1.873,C
Deus ipsum suscitauit à mortuis. to.1.768,C
vij. a Vnusquisque suam vxorem habeat. to.5.1177,C
a Vxori vir debitum reddat. to.2.60,A
a Ne fraudetis inuicem,nisi in precatione & ieiunio. tomo 1. 205,C.to.5.1181,A
c Si quis vxorem habet infidelem. & sibi gratum fuerit habitare cum illa, non dimittat illam,&c. to.1.168,A
c Opinor, quòd bonum sit homini sic esse propter instantem necessitatem. to.4.594,B
Etiam si nupserit virgo,non peccauit. ibidem.
Volo omnes homines esse sicut meipsum. tomo 4.1597, C. 1603, D. & tomo 5.1126, B. 1163, A. 1271,D
c De virginibus præceptum domini non habeo, consilium autem do. tomo 2. 543,A.tomo 4. 615, D. tom.5. 753,A. 1097,A.
Mulier ligata est lege, quandiu viuit vir eius. tomo 5.1250,A
Bonum est homini, non tangere mulierem. tomo 4. 389,C. to.5.864,C
Solutus es? Si autem acceperis vxorem, non peccasti: & si nupserit virgo,non peccauit,&c. to.4.404,B
Quæ non nupsit,cogitat quæ sunt domini. to.5.1134,D
Tribulationem habebunt,quæ nubunt. to.1.772,B
f Volo autem vos sine solicitudine esse. tomo 2.186,B.& to.5. 1210,D
e Tempus breue est: reliquum est, vt & qui habent vxores, tanquam non habentes sint. tomo 2. 61, A. & tomo 4. 1519, B
d Pretio empti estis,nolite fieri serui hominum. tom.1.679,D. to.4.128,D
f Præterit figura huius mundi. to.1.245,D.309,D.to.2.499,C. & to.5.248,C
a Memoriis sanctorum communicantes. to.4.1418,B viij.
b Vnus Deus pater, ex quo omnia: & vnus dominus Iesus Christus,per quem omnia. tom.1.74,B.to.3.365,A.& to.5. 1036,C
Siue sint dij multi, & domini multi, siue in cœlo, siue in terra: sed nobis vnus Deus pater. ibidem.
c Et perit infirmus frater in tua conscientia. to.1.301,B
Si cibus offendit fratrem meum,non comedam carnes in æternum,&c. to.1.813,D.& to.3.632,B
Nam & sunt,qui dicuntur dij. to.1.802,D
Qui in agone contendit, ab omnibus se abstinet. tomo 5. 1165, A
a Signaculum apostolatus nostri vos estis. to.4.680,C ix.
a Et si aliis non sum apostolus,at vobis tamen sum. tomo 4. 667,B
a Quæ est merces mea? vt euangelium prædicans,sine sumptu ponam euangelium. to.3.176,B
Ne fortè, cùm aliis prædicauerim, ipse reprobus efficiar. to.5. 810,B
c Si euangelizauero,non est mihi gloria. to.2.847,D
c Omnibus omnia factus sum,vt omnes lucrifaciam. tomo 3. 615,D
c Necessitas enim mihi incumbit,væ autem mihi est,si non euangelizauero. to.4.1458,C.to.5.753,C
Sic curro,non quasi in incertum. to.4.1548,C.to.5.534,A
d Nescitis,quia qui in stadio currunt, omnes quidem currunt, vnus autem accipit brabium? to.4.611,A
d Castigo corpus meum,& in seruitutem redigo. to.1.139,D. to.2.1135,B
d Factus sum Iudæis tanquam Iudæus. tomo 3.713,D.& to.4. 1470,A
d Factus sum carentibus legem tanquam sine lege. tomo 5. 128,C
Illi quidem vt corruptibilem coronam accipiant, nos autem immortalem. to.1.618,B
Si existimat se aliquid scire, nondum aliquid nouit. tomo 5. 976, A
Qui videtur stare, videat ne cadat. to.4.1563,D
a Vt vos me deducatis, quocunque proficiscar. tomo 4. x. 250, A
a Bibebant autem ex spirituali sequenti petra. tomo 4.130,B. 431,C
c Fidelis autem Deus, qui non permittet vos tentari suprà quàm potestis. to.1.169,B
c Tentatio vos non apprehendat,nisi humana. tom.4.1538,C. 1638,A
d Quoniam quidem dominum occiderunt, &c. tomo 3. 735, B
Per omnia omnibus placeo,non quærens quod mihi conducit, sed quod multis,vt saluentur. to.5.1131,A
Siue manducetis,siue bibatis,omnia ad Dei gloriam facite. to. 1.945,B
Absque offendiculo sitis Iudæis & gentibus,& ecclesiæ Dei.to. 5.1131,C
f Nemo,quod suum est,quærat. to.5.945,B
g Inoffensi estote & Iudæis,& Græcis. to.4.208,D
Panis,quem frangimus,nónne communicatio corporis Christi est? to.4.439,A
Omnes enim ex eodem pane participamus. ibid.D
a Imitatores mei estote, sicut & ego Christi. to.1.1042,D xj.
b Non enim formatus est vir propter mulierem, sed mulier propter virum. to.1.81,C.to.5.511,B
b Non enim vir ex muliere,sed mulier ex viro. to.1.82,B.to.4. 455,B
b Vir non debet velare caput suum, imago & gloria Dei cum sit. to.4.1440,B
b Mulier velamen debet habere super caput propter angelos. to.2.871,C.& to.3.776,D
Ego enim accepi à Domino,quod & tradidi vobis. to.4.608,C

Hoc est

Hoc est corpus meum,quod pro vobis frangitur. Hoc facite in meam commemorationem. to.4.464,B,D
Qui manducauerit panem hunc aut biberit calicem domini indignè, reus erit corporis & sanguinis domini. tom.1. 866, A. tomo 3.186,B.tomo 4.465,C.& tomo 5.1239,B
Probet autem seipsum homo,& sic de pane illo edat,&c. to.5. 756,C
Vnusquisque suam cœnam præsumit. ibid.& 463,A
Quoties manducatis panem hunc, mortem domini annunciate. to.3.503,C
d Ideo multi in vobis infirmi,& imbecilles, & dormiunt multi,quia vos morimini. to.4.1538,A.to.5.56,D
d Illud autem præcipiens non laudo, quod non in melius, sed in deterius conuenitis. to.4.607,B
Si quis autem videtur contentiosus esse,nos talem consuetudinem non habemus,neque ecclesia Dei. to.4.456,C
d Oportet inter vos hæreses esse,vt probati manifesti fiant.to. 2.923,D.to.4.461,C.603,C
Neque murmuremus, sicut nonnulli eorum murmurarunt, & perierunt. to.1.1108,A
Si nos ipsos iudicaremus,non vtique iudicaremur. to.1.798,B. to.2.464,D
Dum iudicamur à domino, corripimur, vt non cum hoc mundo damnemur. to.3.149,C
g Erudimur nunc,vt ne cum mundo condemnemur. tomo 4. 24,A
xij. a Scitis quando gentes eratis, ad idola muta vtcunque ducebamini euntes. to.1.379,C
a Diuisiones donorum sunt, idem verò spiritus. tomo 3. 814, A
b Alij quidem per spiritum datur sermo sapientiæ,alij verò sermo cognitionis,&c. to.1.484,B.760,A
b Omnia enim operatur vnus & idem spiritus,distribuens peculiariter vnicuique prout vult. to.3.806,B
b Omnes in vnum corpus baptizati sumus. to.3.63,D.& to.5. 300,C
b Æmulamini charismata meliora. tomo 2.261, D. to.4. 1526,A
d Num omnes apostoli? num omnes prophetæ? num omnes dona habent sanationum? to.3.800,D
xiij. a Si linguis loquar angelorum,&c. to.4.1526,A
b Si distribuero in cibos pauperum omnes facultates meas, &c. to.2.541,B
b Manent fides,spes,& charitas. to.5.618,A
b Idem dat spiritus,& dat ad vtilitatem,& vt vult diuidit,& diuidit gratis donans,non debens. to.4.513,B
Charitas non quærit,quæ sua sunt. to.5.1095,D
c Ex parte enim cognoscimus, & ex parte prophetamus: cùm autem venerit, quod perfectum est, tunc euacuabitur, quod ex parte est. tomo 5. 963, A. & tomo 2.131,A
c Cognoscam,sicut & cognitus sum. to.4.1417,A
Quando eram paruulus, sapiebam, vt paruulus, &c. tom.1. 958,A
xiiij. c Psallit spiritu,psallit mente. to.1.672,D
Orabo spiritu,orabo & mente. to.1.882,B
d Fratres,nolite pueri fieri,sensibus. to.5.55,B
f Prophetarum spiritus prophetis subiecti sunt. tomo 4. 136, D
g Si quis spiritualis est inter vos,cognoscat, quæ scribo vobis, quia domini sunt mandata. to.2.898,C
Quoniam & vos æmulatores estis spirituum. to.3.796,C
xv. a Secundum euangelium meum. to.4.1418,D
b Minimus sum apostolorum, & non sum dignus, vt vocer apostolus. tomo 1. 210, A. tomo 2. 511, B.tomo 5.247,A. 330, C
b Plus omnibus laborani, non ego, sed gratia Dei mecum. to.5.1184,A
b Si resurrectio non est, fides nostra omnis euanuit. tomo 4. 1425,B
Quotidie morior propter vestram gloriam, quam habeo in Christo. to.1.865,B.to.5.588,A
Vltima inimica destruetur mors. to.2.190,B
In nouissima tuba omnes oportet excitari. to.4.1671,B
c Astrum ab astro differt. to.3.823,A
c Alia gloria solis,alia lunæ,alia stellarum. to.1.403,C.883,B. to.5.857,D
Comedamus & bibamus, cras enim morimur. tomo 5. 295,A
d Corrumpunt bonos mores colloquia praua. tom.1.24,A.
to.5.575,B
d Omnia ipsi subiecta sunt. to.4.617,A
d Oportet eum regnare, donec ponat omnes inimicos suos sub pedibus eius. to.1.945,B.to.2.642,B
f Primus homo de terra terrenus: secundus homo de cœlo cœlestis to.3.733,B
g Oportet autem corruptibile hoc induere incorruptionem. to.3.268,A
g Omnes quidem non dormiemus, omnes autem immutabimur,in atomo,in momento oculi,&c. to.3.765,D
a Quòd si fuerit operæprecium, vt ipse proficiscar, mecum xvj. proficiscentur. to.4.2,B
a De collatione autem in sanctos, sicut ordinaui in ecclesiis Galatiæ,sic & vos facite. to.4.620,D
a Vnusquisque vestrùm per singula sabbata quod illi placuerit,apud se reponat,vt non,cùm venero,tunc collectæ fiant. to.2.725,D.to.5.369,B
d Si quis non amat Iesum Christum,sit anathema.to.1.896,B. to.4.151,D.& to.5.1003,A
Nemo,quod suum est,quærat,sed quod alterius. tom.1.812,C

Ex epist. posteriore ad Corinthios.

EPISTOLÆ posterioris ad Corinthios enarratio. to.4.col. 631,A 1.Cor.1.
Gloria vestra sumus,quemadmodum & vos nostra. to.5.945,C
Gloria enim nostra, hæc est, testimonium conscientiæ nostræ. to.1.1016,B
Non quod dominemur vobis nomine fidei, sed adiutores sumus gaudij vestri. to.5.425,B
a Et quis est,qui me lætitia afficiat, nisi qui ex me tristitia affi- ij. citur. to.1.683,A.to.4.217,C
Satis est istiusmodi homini increpatio hæc, quæ facta est à pluribus. to.5.839,D
b Ne nimio dolore absorbeatur. to.2.591,C
Cùm venissem Troadem propter euangelium Christi, & ostium mihi apertum esset in domino,&c. to.5.1294,A
In timore ac tremore multo vobiscum versatus sum. to.5.435,B
d Bonus odor Christi sumus. to.1.176,B
d Non considerantibus nobis ea quæ videntur. to.1.413,C
Mentem Christi habemus. to.4.319,B
Non enim ignoramus cogitationes eius. to.4.542,A
Quis enim hominum nouit,quæ sunt hominis,nisi spiritus hominis,qui in ipso est? to.1.760,B
Spiritus omnia scrutatur,etiam profunda Dei. to.3.819,C
a Epistola mea vos estis,quæ inscripta est,& legitur.to.3.833,B iij.
b Ego plantaui,Apollo rigauit,Deus autem incrementum dedit. to.5.37,B
b Litera occidit,spiritus autem viuificat. to.3.816,B.to.4.95,A
b Si enim quid euacuatur per gloriam,multò magis quod manet in gloria. to.3.57,A
Omnes,reuelata facie domini,gloriam contemplamur. tom.1. 614,A.to.3.326,C.to.5.622,B
d Dominus autem spiritus est. to.3.819,B
b Habemus thesaurum istum in vasis fictilibus. to.4.1452,D iiij.
c Consepulti sumus ei per baptismum. to.4.1423,D
Nam quod in præsenti est momentaneum,& leue tribulationis nostræ,supra modum immensum æternæ gloriæ pondus operatur in nobis. to.5.490,D
c Habentes autem eundem spiritum fidei,& promissionis. to. 3.796,B
d Quæ videntur, temporalia sunt: quæ autem non videntur, æterna. to.2.920,B.& to.5.248,D.1278,C
d Non contemplantibus nobis,quæ videntur,sed quæ non videntur. to.4.1597,A
Credidi propter quod locutus sum. to.1.972,C
a Scimus, quòd si terrestris nostra domus huius tabernaculi v. dissoluatur. to.3.760,C
a Siquidem & induti,non nudi inueniamur. to.3.766,A
In corpore versantes,peregrinamur à domino. to.1.721,A
b Arrabonem nobis dedit, non auri, nec argenti, sed arrabonem spiritus. to.1.760,A.to.3.766,D
c Vt reportet vnusquisque ea, quæ per corpus fiunt, iuxta id, quod fecerit: siue bonum,siue malum. to.1.298,A
c Si vnus pro omnibus mortuus est,igitur omnes mortui sunt, vt viuentes,non amplius sibi ipsis viuant. to.4.128,D
c Charitas Dei detinet nos. to.1.236,C
d Ponens in nobis verbum reconciliationis. to.3.325,B
d Pro Christo legatione fungimur,tanquam Deo rogante per nos. to.3.777,D.to.4.146,D
Ecce nunc tempus acceptabile,ecce nũc dies salutis. to.1.1017,B vj.

Tanquam nihil habentes,& omnia possidentes. to.1.951,B
c Cor enim meum dilatatum est. to.4.268,C
d Vos templum Dei estis,& spiritus Dei habitat in vobis. to.3.819,C
vij. a Neminem læsimus,non angustati estis in nobis. to.3.622,B
Tristitia, quæ est secundum Deum, potentiam in salutem immutabilem operatur. to.5.362,A
ix. b Qui parcè seminat,parcè & metet. to.1.234,A.& to.4.201,B
x. c Nouissimè autem omnium,tanquam abortiuo,visus est mihi. to.4.344,D
In captiuitatem redigentes omnem intelligentiam ad obediendum Christo. to.4.1523,C
xj. Metuo, ne qua fiat, vt quemadmodum serpens Euam decepit versutia sua,ita corrumpantur sensus vestri,&c. to.5.435,B
c Si quis vos deuorat,si quis accipit,si quis extollitur,si quis in faciem vos cædit,&c. to.4.417,A
Despondi vos vni viro virginem castam exhibere Christo. to.1.769,D
e Hebræi sunt,sum & ego,&c. to.1.61,B
g Quis infirmatur,& non infirmor? quis scandalizatur,& non scandalizor? to.1.389,C.& to.5.910,C.1115, A
xij. a Noui hominem ante annos quatuordecim. to.3.284,D
Vsque ad tertium cœlum raptus. to.5.500,C
b Datus est mihi stimulus carnis,vt non extollar. to.4.1452,D. to.5.1314,C
b Ter rogaui dominum. to.1.206,C.to.4.17,A.& 1679,A
Si voluero gloriari, non ero insipiens: veritatem enim dico. to.1.1063,D.to.5.88,A
Ne fortè veniens, multos desleam eorum, qui peccauerunt, & pœnitentiam non egerunt. to.5.731,B
xiij. a In virga veniam,an in charitate? to.4.368,C
a Si experimentum quæritis, præliantis in me Christi. tom.1. 1323,B
d Gratia domini nostri Iesu Christi,& charitas Dei & patris,& cõmunicatio spiritus sancti cum omnibus vobis.to.4.409,A

Ex epist.ad Galatas.

Galat.i. EPISTOLÆ ad Galatas expositio. to.4.843,D
a Secundum voluntatem Dei & patris,cui gloria in sæcula. to.2.405,D
b Non ab hominibus,neque per homines. to.3.532,C
b Si nos, aut angelus è cœlo euangelizet vobis præter quàm quod accepistis,anathema sit. to.4.499,D.& to.5.1003,A
d Eram autem ignotus à facie ecclesiis Iudææ. to.3.719,C
Tradidit enim seipsum pro peccatis nostris. to.4.155,A
ij. b Qui operatus est Petro ad apostolatum, operatus est & mihi ad gentes. to.4.476,D
d Viuo autem,non iam ego,sed viuit inter me Christus. to.1. 44,D.236,D
iij. a O insensati Galatæ. to.4.1456,D
b Christus nos redemit à maledicto legis, factus pro nobis maledictum. to.1.14,B.& to.3.46,D
c In Christo Iesu non est mas,neque fœmina. to.2.515,A
In Christo Iesu non est seruus,nec liber. to.4.359,A
c Si autem vos inuicem mordetis,& comeditis,videte ne inuicem consumamini. to.5.39,A
Quotquot enim in Christum baptizati estis, Christum induistis. to.1.770,B.& to.5.162,A
Quod enim nunc viuo in carne, in fide viuo filij Dei, qui tradidit semetipsum pro me. to.5.506,B
Lex disposita per angelos. to.4.1523,A
In semine tuo benedicentur omnes gentes. to.1.950,B
iiij. a Factum ex muliere,factum sub lege. to.2.26,C.to.3.104,B
b Misit Deus spiritum suum in corda nostra,clamantem, abba pater. to.4.131,C.& to.3.792,C
c Abraham duos habuit filios, vnum de ancilla,alterum de libera. to.2.133,D
Dies obseruatis,& menses,& tempora,& annos. to.5.799,C
Multi filij desertæ magis,quàm eius,quæ habet virum. tom.1. 859,C
Dicite mihi,qui sub lege vultis esse. to.5.755,A
Estote,sicut ego,quia ego sicut vos. to.5.1183,C
Filioli, quos iterum parturio, donec formetur in vobis Christus. to.4.1615,C.1627,C.1667,B
v. a Est fides,quæ per charitatem operatur. to.2.780,C.894,A
a Si circuncidemini,Christus nihil vobis proderit. to.1.274,D
a Qui in lege iustificamini,à gratia excidistis.to.4.226,B.& to. 5.952,D
b Neque circuncisio,neque præputium quicquam faciunt.to. 4.215,C
b Confido autem in vobis in domino, quòd nihil aliud sentietis. to.4.542,D.1565,A
c Spiritus concupiscit aduersus carnem, caro aduersus spiritum. to.1.447,B.1041,B.& to.5.177,D
d Qui verò sunt Christi, carnem crucifixerunt cum concupiscentiis. to.1.91,A.784,C.& to.5.324,C
Currebatis bene,quis vos impedijt? to.4.1554,A
a Fratres, si præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, vos vj. quòd spirituales estis,corripite illum. tom.1.460,C. & to.3. 796,B
a Considerans teipsum,ne & tu tenteris. to.1.301,A
Vnusquisque vbi seminat, ibi metet: & quod seminat, hoc & metet. to.2.719,C
b Qui in carne sua seminat, de carne & metet corruptionem. to.2.206,C
c Operemini bonum ad omnes, magis autem ad domesticos fidei. to.2.784,B
c Dum tempus habemus,operemur bonum. to.5.181,B
Alter alterius onera portantes: & ita implete legem Christi. to.4.1665,C
d Mihi mundus crucifixus est,& ego mundo. to.3.704,A.& to.5.500,B
d Mihi autem absit gloriari,nisi in cruce Christi. to.2.327,D. to.4.20,D

Ex epist.ad Ephesios.

EPISTOLÆ ad Ephesios enarratio. to.4.902,A Ephes.i.
Gratia vobis,& pax à Deo patre nostro. to.1.609,A
Pacificauit,quæ sunt in terra,& quæ in cœlis. to.4.1598,D
Suprà omnem principatum, & potestatem, & virtutem, & omne nomen,quod nominatur. to.1.886,D
a Nascimur filij iræ. to.2.769,B.854,C ij.
b Gratia salui estis per fidem to.1.447,C.883,A
c Vnus dominus Iesus Christus,per quem omnia,& nos per ipsum to.4.408,B
Ipse enim est pax nostra,qui fecit vtraque vnum. tom.1.763,C. 986,C
Conresuscitauit,& considere nos fecit in cœlestibus in Christo Iesu. to.1.770,A
b Vt innotescat principatibus, & potestatibus in cœlestibus. iij. to.3.2,B
e Ego me non arbitror comprehendisse. to.4.1500,A
a Obsecro vos vinctus in domino. to.1.571,D iiij.
b Vnus Deus pater,ex quo omnia, & nos ex illo: & vnus dominus Iesus Christus per quem omnia, & nos per illum: & vnus spiritus sanctus. to.3.814,A
b Qui descendit,ipse,qui ascendit. to.3.779,A
Ascendens Christus in altum, captiuam duxit captiuitatem,accepit dona in hominibus. to.1.920,C
Donec occurramus omnes in virum perfectum,in mensuram ætatis. to.1.611,C
f Ira neque vsque ad vesperam maneat. to.3.606,A
Sol non occidat super iracundiam vestram. to.5.487,B
g Omnis ira tollatur à vobis. to.1.355,A
a Turpitudo, & stultiloquium, & scurrilitas non exeat ex ore v. vestro. to.4.324,D.1593,A.to.5.122,B
Imitatores estote Dei,tanquam,filij dilecti. to.1.860,C.& to.4. 193,C
c Mundans eam lauacro aquæ in verbo. to.2.659,C
c Ne amplius ambuletis,sicut reliquæ gentes ambulant. to.4. 372,D
d Fuistis aliquando tenebræ,nunc autem lux in domino. to.2. 722,A
Nolite inebriari vino, in quo est luxuria: sed implemini spiritu sancto. to.5 633,D.946,D
Cantantes & psallentes in cordibus vestris. to.1.1021,A. & to.5. 633,D.& 946, D
f In magna domo non modo sunt vasa argentea & aurea, sed etiam lignea & fictilia. to.4.1429,A
Vir est caput mulieris,mulier virī adiutrix. tom.1.76,C.tom.5. 1039,C
Et erunt duo in carne vna. to.5.811,C
Nemo enim vnquam carnem suam odio habet, sed nutrit & fouet eam. to.5.300,D
g Matrimonium magnum sacramentum, dico in Christo & ecclesia. to.1.368,A
De corpore eius, & de ossibus eius sumus. to.5.621,B
a Quasi Deo seruientes,& non hominibus. to.4.1476,D vj.
b Non est nobis colluctatio aduersus sanguinem & carnem, &c. to.1.14,C.& 534,B.& to.4.554,A.1339,B

b Aduersus

b Aduersus rectores huius mundi tenebrarum harum. to.2. 721,D
b Remittentes enim minas, scientes quia vester dominus in cælis est. to.4.1496,B
c Ante omnia accipientes scutum fidei. to.2.621,C
Patres,educate filios vestros in disciplina,& correctione domini. to.5.1078,C
Calceati pedes in præparatione euangelij. to.1.612,D
Accincti lumbos vestros in veritate. ibidem.
g Orantes in omni tempore orate & in spiritu. to.1.206,A

Ex epist.ad Philippenses.

Philip.i. EPISTOLÆ ad Philippenses expositio. to.4.
Mihi autem viuere Christus, & mori lucrum. tomo 5. 335,A
c Siue occasione,siue veritate Christus annuntiatur. tomo 4. 1047,B
Cupio dissolui,& esse cum Christo. to.1.313,D.& to.2.232,A. 543,C
ij. a Inuicem alius alio se non existimet præstantiorem. t.1.517,C
a Qui cùm in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est, se æqualem Deo,&c. to.3.815,A.816,D
a Et vos cùm essetis mortui peccatis. to.2.704,A
a Dominus propè est,nihil solliciti sitis. to.2.539,C
a Seipsum exinaniuit. to.3.219,D
Humiliauit seipsum, obediens factus vsque ad mortem, mortem autem crucis. to.1.715,C
Qui transformabit corpus humilitatis nostræ,vt simus conformes corpori gloriæ suæ. to.1.936,B
b Et flectitur omne genu cœlestium, terrestrium, & infernorum. to.4.498,A
b Estis luminaria in medio mundo lucentia. to.4.302,B
b Inter quos lucetis, sicut luminaria in seculo, verbum vitæ continentes. to.2.695,A
Velle nostrum est,perficere autem Dei. to.4.1576,B
c Gaudeo, & gaudeo vobis omnibus, & vos pariter gaudete, & mihi gaudete. to.2.304,C
d Huiusmodi in honore habetote, quoniam propter opus Christi,vsque ad mortem appropinquauit,non parcens animæ suæ,&c. to.4.1461,C
d Infirmatus est Epaphroditus vsque ad mortem, sed Deus misertus est eius. to.4.1453,A
iij. a Gaudete in domino semper. to.2.298,B.to.5.139,A
a Videte canes, videte malos operarios, videte concisionem. to.2.1013,B
b Secundum iustitiam, quę in lege est, factus irreprehensibilis. to.3.57,A
d Vnusquisque proprium donum habet ex Deo. to.4.399,C
d Nostra conuersatio est in cœlis. to.4.1596,A
d Quorum Deus,venter est. tomo 3.774,C. tomo 4.265,D. 388,A
Quæ mihi fuerunt lucra, hæc arbitratus sum propter Christum detrimenta. to.5.775,B
Et si quid aliter senseritis, id Deus vobis reuelabit. to.5.675,A
Non ego arbitror me comprehendisse. to.5.975,D
iiij. a Gaudete in domino,gaudete,iterum dico gaudete. tomo 1. 728,A.to.3.465,C.to.4.375,C
a Dominus propè est,nihil solliciti sitis. to.3.138,A
Modestia vestra nota sit omnibus hominibus. to.5.967,B
Sic state in domino,charissimi. to.5.990,D
Sacrificium acceptabile in odorem suauitatis. to.1.861,B
d Salutant vos omnes sancti, maximè verò, qui sunt ex Cæsaris familia. to.4.6,D

Ex epist. ad Colossenses.

Col.i. EPISTOLÆ ad Colossenses enarratio. tom.4.
c Qui est imago Dei inuisibilis. to.3.61,C
c Quia in ipso creata sunt omnia, quæ in cœlis sunt, & quæ in terra. to.1.8,A
c Per Iesum Christum facta sunt omnia visibilia & inuisibilia. to.1.441,C.886,D
c Siue throni,siue dominationes siue principatus,siue potestates. to.3.27,D
d Mysterium, quod absconditum fuit in omnibus seculis, in nostro seculo reuelatum est. to.3.359,C
d Quod & fructificet & crescit in toto mundo. to.4.538,A
d Gaudeo in passionibus meis atque adimpleo ea, quæ desunt passionibus Christi in carne mea. to.1.491,B.740,B.950,B, to.4.635,B
ij. a In quo omnes thesauri scientiæ & sapientiæ sunt absconditi, to.2.1079,C
b In quo habitat diuinitatis plenitudo corporaliter. tomo 3. 801,C,D
d Inflatus mente carnis suæ, & non tenens caput. tomo 2. 704,B
Chirographum nostrum affigens cruci. to.5.621,D
Nemo vos in potu,& cibo iudicet. to.5.1213,C
a Quæ sursum sunt,cogitate. to.1.1120,A.to.5.121,A iij.
a Mortificate membra vestra,quæ sunt super terram. tomo 1. 22,B.to.4.96,B
b Induamini igitur, tanquam electi Dei sancti, misericordiæ viscera. to.4.138,D.to.5.231,C
c Grati estote. to.1.172,D
Cœlestia quærite,vbi Christus ad dexteram Dei sedet. tomo 5. 801,A
Sermo Christi inhabitet in vobis opulentè cum omni sapientia. to.5.460,A
Quidquid facimus in sermone vel opere, in nomine domini nostri Iesu Christi faciamus, gratias agentes Deo & patri per eum. to.5.327,A
a In sapientia ambulate,quoniam tempus malignum est. to.2. iiij. 770,B
b De omnibus rebus meis certiores vos faciet Tychicus,quem misi vnà cum Onesimo fido & dilecto fratre. to.4.7,A
Vigilantes in omni patientia & oratione. to.4.1550,D

Ex epist. priore ad Thessalonicenses.

EPISTOLÆ prioris ad Thessalonicenses expositio. to.4. Thess.i.
c A vobis resonuit sermo Dei,& in omni loco fides vestra ad Deum exiit. to.4.538,B
a Cuius gloria non ex hominibus,sed ex Deo. to.1.27,B ij.
a Gloriam ab hominibus non accipio. to.4.1468,A
Peruenit enim super eos ira in finem. to.5.1051,B
d Nos autem destituti à vobis ad tempus horæ, facie,non corde. to.4.1447,D.to.5.1294,C
d Quæ nostra spes,vel gaudium,vel corona gloriationis? to.1. 40,D
Etenim vos quoque eadem passi estis à vestris contribulibus. to.4.1619,C
c Tunc nos viuimus,si vos statis in domino. to.1.31,A iij.
a Vnusquisque vas suum possideat in sanctificatione: non in iiij. passione desiderij,sicut cæteræ gentes. to.4.372,D
b Ne quis opprimat,ac fraudet in negotio fratrem. to.4.24,C
c Rogo autem vos, fratres, studium habere quietis,& negotij proprij,& operandi manibus vestris,&c. to.2.881,A
De dormientibus autem nolo vos ignorare,fratres,vt non contristemini,sicut & cæteri,qui spem non habent. to.1.198,C. 967,A.to.4.1532,A.& to.5.377,D
d In iussione, in voce archangeli, in vltimâ tuba descendet de cœlo. to.1.543,C
Rapiamur in nubibus in occursum domini,sicque semper cum domino erimus. to.1.867,C.& to.2.861,D
b Ædificate alterutrum,sicut & facitis. to.1.40,B.to.4.1525,B. v. to.5.460,B
b Nam qui dormiunt, nocte dormiunt: & qui inebriantur, nocte ebrij sunt. to.2.951,A
Dies domini,sicut fur in nocte,ita veniet. to.5.1100,A
c Si quis non obedit verbo nostro,per epistolam hunc notate, & non commisceamini cum illo. to.4.510,B
Semper gaudete, sine intermissione vlla orate, & in omnibus gratias agite. to.1.479,C.728,B
Admonete inquietos. to.4.1543,B
Deus autem sanctificet vos. to.1.882,B
d Nolite spiritum extinguere. to.3.203,A.& to.4.1402,B

Ex epist. posteriore ad Thessalonicenses.

EPISTOLÆ posterioris ad Thessalonicenses expositio.t.4. Thess.ii.
Mysterium enim nunc agit iniquitatis. to.5.824,D. to.4. 264,B
b Nemo vos conturbet: quia nisi venerit discessio primùm,& reuelatus fuerit homo peccati,filius interitus,&c. tomo 2. 928,C
b Qui aduersatur, & extollitur supra omne, quod dicitur Deus,aut quod colitur,ita vt in templo Dei,quasi Deus, sedeat: ostendens se,quasi sit Deus. to.2.927,D
Quem dominus consumet spiritu oris sui. to.1.761,C
c Pro eo, quod dilectionem veritatis non receperunt, vt salui fierent:& ideò mittit illis Deus operationem erroris, vt credant mendacio. to.1.447,A
c Qui non laborat,non manducet. tomo 2.283,B.tomo 4. iij. 626,C
c Bonum facientes,non deficiatis. to.2.284,B

Ex epist. priore ad Timotheum.

Timot.i. EPISTOLÆ prioris ad Timotheum enarratio. to.4.
a Fabulas & genealogias deuita. to.4.1487,B
Christus Iesus venit in mundum, vt peccatores saluos faceret, quorum primus ego sum. to.1.723,C.883,A
b Iusto lex non est posita. to.2.130,B.764,C
c Misericordiam consecutus sum, quia ignorans feci in incredulitate mea. to.4.1401,A
d Quoniam ergo aliqui circa fidem naufragauerunt, hos tradidi Satanæ, vt discant non blasphemare. to.1.549,D
ij. a Obsecro primùm omnium fieri obsecrationes, orationes, postulationes, gratiarum actiones pro omnibus hominibus. to.4.510,A
b Pro regibus, & omnibus, qui in sublimitate constituti sunt. *ibidem.*
b In omni loco leuantes sanctas manus. to.1.207,D
b Qui vult omnes homines saluos fieri, & ad agnitionem veritatis venire. to.1.15,D
Salui fient per filiorum generationem. to.5.1106,B
d Adam non fuit seductus, sed mulier seducta. to.3.823,C.& to 5.1292,C
d Mulieri docere non permitto. to.4.259,C.& 1475,B
iij. a Si quis episcopatum desiderat, bonum opus desiderat. to.5.438,B
b Non neophytum, ne in iudicium incidat, & in laqueum diaboli. to.3.41,C
b Qui enim domui suæ præesse non nouit, quomodo ecclesiæ Dei curam habebit? to.4.1479,B
b Qui bene viuit, se solum saluum facit: qui autem bonam habet opinionem, multos ædificat. to.2.681,A
Volentes piè viuere in Christo, persecutionem patientur. to.5.252,B
d Qui manifestatus est in carne. to.3.61,D.834,A
d Si autem tardauero, vt scias, quomodo oporteat te in domo Dei conuersari. to.4.1450,B
iiij. a Ego enim iam immolor, & tempus resolutionis meæ instat. to.4.7,A
b Omnis creatura Dei bona, & nihil reiiciendum, & c. tomo 2. 820,B
b Sanctificatur enim per verbum Dei, & orationem. tomo 2. 740,C
d Attende lectioni, & adhortationi. to.3.492,B.to.4.259,A. 1430,A
d Noli negligere gratiam, quæ in te est, quæ tibi data est per prophetiam. to.4.495,A
In nouissimis temporibus discedent quidam à fide, attendentes spiritibus erroris. to.5.1164,B
v. a Vidua, quæ in deliciis est, viuens mortua est. to.2.639,A.& to.5.122,C
a Quæ autem verè vidua est, sperat in domino. to.2.252,A
Vidua deligatur non minus sexaginta annorum. to.5.1187,A
Adolescentiores viduas deuita. to.5.1161,B.& 1271,C
Cùm enim luxuriatæ fuerint in Christo, nubere volunt. tom.5. 1271,D
Volo iuniores nubere, filios procreare. to.4.1602,D
Primam fidem irritam fecerunt. to.5.1184,B.& 1186,C
Manus citò ne cui imponas, neque communices cum peccatis alienis. to.5.454,C
Peccantes coràm omnibus argue. to.5.378,D
c Qui bene præsunt presbyteri, duplici honore digni habeantur. to.4.495,B.to.5.460,B
Maximè qui laborant in verbo & doctrina. to.1.758,B
d Modico vino vtere propter stomachum tuum. to.4.1461,D. to.5.383,A.956,B
vj. a Qui autem fideles habent dominos, non contemnant eos, qui fratres sunt. to.1.198,D
a Quicunque sunt sub iugo serui, suos dominos omni honore dignos censeant. to.4.402,C
b Habentes victum & amictum, illis contenti simus. tomo 1. 104,B.to.4.1481,B.to.5.1193,C
b Radix omnium malorum, est auaritia. to.4.97,C
b Qui autem diuites esse volunt, incidunt in laqueum diaboli. to.4.1481,D
d Præcipio tibi coram Deo, qui viuificat omnia. to.4.1446,B
Qui solus habet immortalitatem. to.1.888,C

Ex epistola posteriore ad Timotheum.

Timoth.i. EPISTOLÆ posterioris ad Timotheum enarratio. to.4.
a Non enim dedit nobis spiritum formidinis, sed spiritum virtutis, & dilectionis, & temperantiæ. to.3.796,A
a Nemo militans Deo, implicat se negotiis secularibus. to.2. 862,B.1112,D
a Nullus coronatur, nisi qui legitimè certauerit. to.2.1138,D.& to.5.1165,B
b Si sustinuerimus, & conregnabimus. to.3.350,B
b Verbum Dei non est alligatum. tomo 4.364,A.& tomo 5. 130,C
c Scit enim Deus, qui sunt eius. tomo 1.1310,B.& to.2.754,D. to.3.238,A
c In magna autem domo non solùm sunt vasa aurea & argentea, sed & lignea, fictiliáque. to.2.1129,D
In mansuetudine erudite eos, qui aduersantur. tomo 4. 1567,D
c Non in tortis crinibus, aut auro, aut margaritis, vel veste preciosa. to.2.263,D
d Iuuenilia desideria fuge. to.2.821,B
d Vt in mansuetudine eruditantur aduersarij. to.1.42,B
a Erunt in nouissimis diebus homines seipsos amantes, cupidi, &c. to.2.862,A
b Hæreticum hominem post vnam & secundam correptionem deuita. to.2.193,B
c Qui piè viuere volunt in Iesu Christo, persecutionem patientur. to.3.517,D.& to.5.534,C
Omnis scriptura à Deo inspirata, vtilis est ad docendum, &c. to.1.579,D
a Redargue, increpa, exhortare. to.1.460,B.1111,D iiij.
a Ego enim iam delibor. to.2.879,C
b Bonum certamen certaui, cursum consummaui, &c. tomo 5. 312,A.534,A.975,A
Reposita est mihi corona iustitiæ, quam reddet mihi dominus, & omnibus, qui dilexerunt apparitionem suam. to.1.618,A. to.2.1251,C
c Penulam, quam reliqui Troade apud Carpum, cùm venies, affer, & libros. to.4.271,A
b Admoneo te, vt suscites gratiam Dei, quæ in te est. tomo 4. 476,D
c Quem & tu deuita, valde enim restitit verbis nostris. to.2. 193,B
Omnes me dereliquerunt. to.1.692,A
Lectioni operam dato, exhortationi doctrinæ. to.5.459,D
Saluta Priscillam & Aquilam. to.4.1452,A

Ex epist. ad Titum.

EPISTOLÆ ad Titum expositio. to.4. Tit.i.
b Constitue episcopos, sicut ego tibi disposui. tomo 1. 547,A
Oportet episcopum tenacem esse eius, qui secundum doctrinam est, fidelis sermonis. to.5.460,A
c Argue eos durè. to.4.1430,B
Deum fatentur se scire, factis autem negant. to.1.686,C
c Malæ bestiæ, ventres pigri. to.4.265,D ij.
Illuxit gratia Dei salutaris super gentes. to.5.927,C
d Expectantes beatam spem, & aduentum magni Dei. to.2. 414,D.& 893,C.to.3.820,B
d Argue eos cum omni imperio. to.4.1430,B
d Seruum domini non oportet litigare, sed mitem esse ad omnes. to.4.1430,B
Mulieres, quod bonum est, doceant. to.4.1475,B

Ex epist. ad Philemonem.

EPISTOLÆ ad Philemonem expositio. to.4. Philip.i.
a Paulus senex, nunc autem etiam vinctus Iesu Christi. to. 4.7,A
a Philemoni, & Amphiæ dilectæ, & quæ est in domo tua ecclesiæ. to.4.255,D
b Vt communicet (Onesimus) mihi in vinculis. tomo 3. 497,A
c Onesimus charissimus filius Pauli. to.4.1459,A
b Onesimum, qui olim nullius frugis, nunc autem & mihi & tibi vtilis. to.3.362,A.& to.5.1033,D

Ex epist. ad Hebræos.

EPISTOLÆ ad Hebræos enarratio. to.4. Hebr.i.
Thronus tuus in seculum seculi. to.5.994,C
d Nónne omnes administratorij sunt spiritus propter eos, qui hæreditatem accipiunt salutis? to.1.549,D
d Non enim angelos assumpsit, sed semen Abrahæ. to.1.399,C. 730,B.& to.3.834,A ij.
Thronus tuus Deus in seculum seculi. to.5.1031,D iij.
Domus Dei sumus nos. to.1.704,A
c Viuum est verbum Dei, & efficax. to.2.781,A iiij.
c Omnis sacerdos, qui ex hominibus assumitur, pro hominibus constituitur, vt offerat dona, & sacrificia. to.3.743,C. 818,B v.
vj. a Melchisedech, rex iustitiæ. to.1.243,B.& 244,A
Tu es sacerdos secundum ordinem Melchisedech. to.5.943,B
ix. g Christus semel oblatus multorum obtulit peccata. tomo 3. 743,D
g Semel in consummatione sæculorum ad abrogationem peccati per hostiam suam apparuit. to.4.92,D
x. Non relinquentes congregationem suam. to.1.1154,C
Annunciaui iustitiam in ecclesia magna. to.5.940,C
Memores estote dierum pristinorum, in quibus illuminati graue passionum certamen tulistis. to.5.1324,D
Irritam faciens legem Mosi, sine vlla miseratione, duobus vel tribus testibus morietur. to.5.756,B
Non deserens collectionem nostram. to.5.299,D
Tollir prius, vt posterius statuat. to.5.942,A
xj. a Fides est eorum, quæ sperantur, substantia, rerum, quæ non videntur, argumentum. to.1.252,C.& to.4.515,C
a Mortuus Abel, adhuc loquitur. to.1.1163,A
Credere oportet accedentem ad Deum, quòd est. to.1.1092,A
Fide Ioseph moriens, de egressione filiorum Israël meminit. to. 1.438,D
Fide obtulit Abraham Isaac, dum tentaretur. to.5.527,B.& to.1. 314,B
d Fide Iacob moriens singulos filios benedixit, &c. to.1.430,A
b Per fidem peregrinus fuit Abraham in terra promissionis, veluti aliena. to.1.327,D
c Iuxta fidem mortui sunt, cùm non accepissent promissiones. to.1.423,A
Et confessi sunt se hospites & peregrinos in terra. *ibidem.*
Obturauerunt ora leonum, extinxerunt virtutem ignis, effugerunt ora gladij, lapidati sunt, &c. to.5.727,A
d Qui autem hæc dicunt, significant se patriam inquirere, &c. to.2.72,C
Hierusalem cœlestis. to.1.931,C
xij. d Pacem sectemini cum omnibus & sanctificationem. tom.1. 253,D
d Ne quis fornicator, aut prophanus, vt Esau. to.1.545,B
Languentes manus, & resoluta genua erigite. to.5.930,B
f Accessistis ad montem Sion, & ciuitatem Dei viuentis, Hierusalem cœlestem. to.1.695,B.to.5.830,D
xiij. a Hospitalitatem ne obliuiscamini. to.1.283,B
Honorabile coniugium, & thorus immaculatus. to.1.1014,A. & to.2.378,C.to.5.640,D
c Obedite ducibus vestris, & subditi estote. tomo 4.252,C. 1460,B.to.5.822,B
b Quorum enim animalium infertis sanguinem in sancta, &c. to.1.556,A

Ex epist. D. Iacobi.

Iac.i. b OMNE datum perfectum desursum est, descendens à patre luminum. to.2.864,D
Qui hæsitat, similis est vnde maris, quæ vento agitatur. tom.1. 685,C
d Sacrificium mundum, & immaculatum, visitare pauperes, &c. to.1.860,D
ij. d Fides sine operibus mortua est. to.1.9,D.to.3.821,B.& to.4. 1497,B
iij. a Lingua modicum quidem membrum est, sed magna exaltat. to.2.1100,D
Lingua polluit totum corpus. to.5.180,A
iiij. Deus superbis resistit. to.1.525,A.875,A.1295,B
Resistite diabolo, & fugiet à vobis. to.5.173,C
Qui detrahit fratri, & iudicat fratrem, detrahit legi, & iudicat legem. to.1.874,C
d Helias homo erat in passionibus similis nobis. to.5.19,A v.
Sit autem sermo vester, est, est: non, non. to.5.1253,C
Infirmatur inter vos aliquis, accersat presbyteros ecclesiæ, & orent super, vngentes eum oleo in nomine domini, &c. to. 5.435,A

Ex epist. D. Petri.

d OMNIS gloria hominis, sicut flos fœni. to.1.1873,C Petr.i.
Vos autem omnes, tanquam lapides viui, &c. tomo 1. ij. 878,D
Cùm pateretur, haudquaquam minitabatur. to.5.1257,A
Christus passus est pro nobis, relinquens vobis exemplum, &c. to.5.636,C
e Parati estote ad respondendum omni petenti vos rationem iij. de spe vestra. to.2.268,A.to.3.74,A
b Charitas multitudinem peccatorum tegit. to.3.598,C iiij.
Sobrij estote, & vigilate. to.5.172,B v.
Deus superbis resistit. to.1.1291,B
b In timore & tremore salutem vestram operemini, & nullum aditum concedite inimico salutis vestræ. to.1.17,A
b Leo rugiens, & quærens, quem deuoret. to.1.146,C

Ex epist. posteriori D. Petri.

c SICVT fur in nocte, ita veniet mors. to.3.513,B Petr.3.

Ex epist. primæ D. Ioannis.

b DEVS lux est. to.3.814,C Ioan.1.
c Quod vidimus, quod audiuimus, quod manus nostræ palpauerunt de verbo Dei. to.1.746,B. & to.2.1001,D
Quod audiuimus, loquimur: & quod vidimus, testamur. tom.3. 119,D
c Si dixerimus, quia peccatum non habemus, ipsi nos seducimus, & veritas in nobis non est. to.2.992,B
b Tenebræ transierunt, & lumen verum iam lucet. to.2.1081,C ij.
b Qui fratrem suum odit, in tenebris ambulat. to.5. 636,B
c Filioli mei, nolite diligere mundum, neque ea quæ in mundo sunt. to.1.623,B
Qui in Christo credit, debet & sicut ille ambulauit, & ipse ambulare. to.5.864,C
Deus charitas est. to.1.701,A.& to.4.612,A iiij.
d Qui dicit se Deum diligere, fratrem autem non diligit, mentitur. to.2.893,C
Qui non diligit fratrem suum, Deum non nouit. to.4.143',D. to.5.237,B
Omnis qui peccat, non agnouit dominum. to.1.687,A
Peccatum ad mortem. to.1.810,C v.

Ex epist. secundæ D. Ioannis.

c SI quis venerit ad vos non habens nomen Christi, nec aue Ioan.1. ei dixeritis. to.2.750,C

Ex Apocalypsi D. Ioannis.

a SEPTEM ecclesiæ. to.2.1030,B Ioan.1.
c Habebat zonam auream in pectore. to.2.1051,C
a Qui vestem suam non coinquinauerunt. to.2.1186,C iij.
b Habet clauem, & aperit, & nemo claudit: claudit, & nemo aperit. to.2.1055,A
d Ecce, ego sto ad ostium, & pulso: & qui aperuerit mihi, introibo ad illum, & cœnabo, & ille mecum. to.2.743,C
a,b De tribu Iudæ duodecim millia signati, &c. to.2.1075,C vij.
a Istæ sunt orationes sanctorum. to.2.718,D viij.
a Opera enim illorum sequentur illos. to.2.1186,C xiiij.
b Beatus, qui habet patrem in prima resurrectione, ei secunda mors non dominabitur. to.2.777,B xx.
c Ego sum radix Iesse, & genus Dauid, & stella splendida matutina. to.2.971,A xxij.
c Isti sunt, qui lauerunt stolas suas in sanguine agni. tomo 3. 771,D

FINIS.

INDEX RERVM ET VERBORVM,

INSIGNIORVMQVE SENTENTIARVM, QVAE

IN OMNIBVS D. IOANNIS CHRYSOSTOMI

continentur operibus, longè quàm antea copiosior, & uberior.

Aaron.

AARON, filius Amram, & frater Mosis. to.2.622,D
aaron ex tribu erat Leui, ac per successionem eius posteri sacerdotium accipiebant, neque quisquam vnquam ex alia tribu sacerdos est creatus. to.5.942,C
aaron & Moses fratres, populi Dei per legem fundamentum. to.2.684,B
aaron ad ministerium ex necessitate tractus. to.4.1681,A
aaron quomodo factus sacerdos. tom.5. 934,A.& seq.
aaron in summum sacerdotem ordinatur per Moysem, & initiantur & sanctificantur eius filij. to.5.934,A
aaron sæpe fuit institutus & ordinatus.to. 4.1552,A
aaron & Moses, quasi duæ mollissimæ pennæ misericordiæ Dei. to.2.915,C
aaronis sacerdotium electum. tomo 4. 1578,C
aaron virga, lignum erat aridum, & iis, quæ in terra erant plantata, pulchriorem protulit fructum. to.1.1144,B
aaronis floruit virga. to.4.494,A
aaron virga germinauit, frondésque produxit,ac fructus. to.5.935,A
aaron virga, quæ fronduerat, erat in arca testamenti. to.4.1589,D
aaronem inuidia clariorem effecit. to.4. 494,A
aaronem clariorem fecerunt Israëlitæ, cùm in eum insurrexissent. to.3.673,C
aaron filij occisi, quòd in ministerio vinum gustarint. to.5.777,D
aaron filij ignem alienum inducentes, perierunt. to.5.925,D
aaronis ossa in terra iacent aliena. tomo 4. 1638,D
aaronem & Melchisedech sacerdotij discrimen. to.5.943,B
aaron & Or cur manus subleuarint Mosi in pugna contra Amalecitas, & quorum typi. to.5.1431,D
aaronis vestis allegoria. to.5.1493,B

Abba.

Abba pater. to.4.131,A,B

Abdenago.

Abdenago in ardente fornace non læditur. to.5.829,C

Abel.

Abel pastor ouium. to.1.107,A. sine præcepto sacrificium obtulit. to.1.108,A
abel ex fide elegit virtutem. to.4.1620,A
abel à se ipso commonitus, magna diligentia perfecit oblationem. to.1.176,A
ad Abel oblationem cur aspexit Deus, & ad sacrificiũ Cain minimè.to.1.108,A,C
abel fide sacrificium obtulit. tom.5.737,A
abel ex sacrificio Deo placuit. to.5.535,A
abel quòd meliori sacrificio, quàm frater, Deum honorarit, occisus est.to.5.956,C
abel iustus, in nullo ius violauit, ea tamen passus est, quæ merentur hi, qui grauissimè peccauerint. to.5.534,D
abel non modò tacens, sed etiam defunctus orabat: & tamen sanguis eius emittebat vocem omni prorsus buccina clariorem. to.2.161,A
in abel iniquè egit Cain, sed ipse non est læsus,nec mali aliquid passus. tomo 5. 644,C
abel propter inuidiam interemptus. to.3. 191,D
abel iustissimo mors amara non nocuit. to.5.644,B
abel in omni terrarum orbe canitur,& celebratur. to.5.644,B
abel mors preciosa & honorata. tomo 1. 976,A
abel innocens,gloriosus sacerdos,& victima & immolator: hostia, antistes, & holocausta. to.3.827,A
abel,qui in nullo nocuerat,primus omnium hominum mortuus, & morte violenta. to.1.125,C
abel solus sanctissimus inter fratrem & diabolum,inter parricidam & hostem, inter persuadentem & factorem purus atque integer perseuerauit. to.3.826,D
abel sanguis de terra ad Deum clamat. to. 1.113,A
abel primus dedicauit martyrium. to.3. 826,D
abel martyr fuit insignis. tomo 3.828,B. to.5.956,C,D
abel mortuus,adhuc loquitur. to.1.116,A
abel ab origine mundi innocens occiditur. to.1.1187,C.to.3.828,B
abel nulla causa cruciatus est, nisi quia iustus erat. to.5.535,A
abelem Deus nondum remunerauit. to.4. 1620,C
abel,primus omnium pastor. to.1.194,A

Abias.

Abias interpretatur, pater veniens. to.2. 628,C
abias,filius Roboam, interpretatur,pater veniens. to.2.628,C

Abimelech.

Abimelech, rex Philistiim,cùm accepisset Saram, Abrahæ vxorem, eam viro restituit. to.4.614,B
abimelech Saram cùm Abrahæ reddidisset vnà cum infinitis penè muneribus, sanatus est,ac tota eius familia.tomo 1. 316,A
abimelech,rex Gerarorum,accipit Sarram vxorem Abrahæ, qui & monetur à Deo: & quidnam hinc euenit? tomo 1. 313,B. eámque reddidit intactam. ibid.
abimelech mortem minatur eis, qui vim Rebeccæ Isaac vxori inferre tentassent. to.1.343,A

Abnegandi modi.

Abnegandi non vnus est modus,sed multi ac multiplices. to.1.489,D. ac totidem profitendi. ibid.490,A

Abner.

Abner contra Dauidem, Pilati figura aduersus Christum. to.1.995,C
abner fraude interemptus. to.5.559,A

Abiron.

Abiron synagôgam dominus combussit. to.4.228,D
abiron cùm in sacerdotium inuasisset, à terra absorptus. to.1.764,C
abiron & Dathan,cum vniuersa sua familia absorpti. to.1.907,C

Ablactati.

Ablactati puelli affectus. to.1.1064,D

Abominatio.

abominatio desolationis quid sit. tomo 2. 525,A.927,B.to.5.924,C
abominatio desolationis, quæ & qualis. to.1.1221,B
abominationis nomen quid olim significabat apud Iudæos. to.5.924,C

Abram.

Abram interpretatur transfluuialis, vel transitor: antea enim hoc nomen ab initio parentes ei dederant: quia migraturus erat trans Euphratem, & in Palæstinam vêturus. to.1.242,A.463,B
abram & Nachor natura quidem fratres, voluntate autem non item. to.1.214,C
abram patruus fuit Loth. to.1.ibid.A
abram natura infœcundus. to.1.248,B
abram valde diues pecoribus, argento, & auro. to.1.225,B.226,C. reuertitur de Ægypto in Bethel in terram Chanaan. ibidem.
abram quo in loco habitauit in terra Chananæa? to.1.214,D.219,A
abram sacerdotis est officio functus. to.1. 243,C
abram de terra Chaldæorũ venit in Charram,deinde in Chananæam.to.1.210,D
abram castrametatus est in solitudine. to. 1.219,B. illic extruxit altare domino: & inuocauit in nomine domini. to.1. ibid.A.& 218,D
abram inualescẽte fame in terra Chanaan, in Ægyptum descendit. to.1.219,D. & ibi docet Ægyptios. ibid.220,A
abram erat annorum septuaginta quinque,quãdo exiuit ex Charram.t.1.213,C
abræ Deus terram Chananæam,quam erat possessurus,& eius posteritas,ostendit. to.1.231,B
abram à Deo missus omnibus Palæstinæ cultoribus sapientiæ doctor. to.1.227, D.214,C
abram vxori suæ Saræ quasi seruit in adulterio,& in adulterium ei consentire videtur. to.1.221,A
abram ecstasis inuasit, & ecce timor magnus ac tenebrosus in ipsum irruit. to. 1.256,A
abram ab Ægyptiis perhumaniter, ob vxorẽ suam,acceptus. to.1.222,D.233,A
abram cum eius vxore deducitur ab Ægyptiis. to.1.224,A
abram de Bethel migrat ad quercũ Mambre,quæ est in Chebron. to.1.235,B
abræ semen,sicut arena maris. to.1.234,C
abræ nomen Deus mutauit,& eum appellauit Abraham, id est, patrem multarum gentium. to.1.271,C.to.4.69,C
abram cur vocatus Abraham. to.1.459,D
abraham decima à Nöe generatione natus: & ab Abram ad Mosem vsque septem habẽtur generationes.to.2.623,A
abraham dionymus. to.1.1289,D
abraham, filius Thare, idolorum cultoris, & factoris. to.5.732,A
abraham patrem habuit luteorum deorum cultorem. to.2.658,C
abraham priùs erat barbarus. to.1.972,A
abraham sanctus infidelitate peccauit, propterea pœnam non effugit à Deo, vt seruiret eius semen annis quadringentis. to.5.744,A
abraham suam ipsius pietatem non accepit à patribus:eius enim pater erat idolatra. tom.4.236, A. & fuit homo barbarus in medio barbarorum educatus. ibid.
abraham patrem impium habuit. tomo 1. 465,B
abraham patris nomen amittere maluit, quàm committere, vt à probi serui Dei recederet officio: eóque factum est, vt non modò pater, sed etiam sacerdos existeret. to.4.661,A
abraham separatus à genere suo, positus est in caput fidelium, vt iam non diceretur filius peccatorum, sed pater sanctorum. to.2.658,C
abraham Deus tentat. to.1.322,B. volens, præcipiente Deo, immolare filium, cohibetur ab angelo, & eius loco datur aries. to.1.324,C
abraham in gentem magnam & populosam erat futurus. to.1.290,C
abraham duas vxores habuit,quæ duo indicabant testamenta. to.5.755,B
abraham ex Sara, & Chetura plurium liberorum fuit pater. to.4.157,B
abraham duos habuit filios, ac dignitates duas: propheta enim fuit, & sacerdos. to.2.618,C.to.4.662,C,D
abraham appellatus est Christus. tomo 1. 769,A
abraham prophetat, decipítque seruos. to.1.577,B
abraham, pater communis credentium per præputium, & eorum, qui in circuncisione essent. to.4.66,D
abrahæ non data est per vocem repromissio paradisi: hæreditauit quidem per fidem, repromissionem autem paradisi nemo ante latronem accepit. tomo 3. 750,B
abrahamo nihil excelsius, nihílque humilius. to.4.283,B
abraham,primitiæ sanctæ,& radix sancta. to.4.188,A
abraham dies fuit, & fastum nullum habuit. to.2.1040,C.to.4.520,B
ex abraham Christus intelligitur propheta & sacerdos:ex Dauid autem,rex. to. 2.618,C
abraham,illustris patriarcha, & naturâ,& humanis rationibus altior factus,ob id reputatum ei in iustitiam. to.5.377,B
abraham quomodo iustificatus? tomo 4. 64,A
abraham, pater factus est gentium & ecclesiæ. to.1.1299,C
abraham,Iudæorum patriarcha,à Melchisedech benedictionem accepit, ob id illi decimas dedit. to.5.943,C
abraham Deum hospitio suscepit.tomo 1. 441,A. & cum eo confabulatione conuiuij est vsus. ibid.
abraham fuit vtrorumque patriarcha, eorum qui in præputio, & eorum qui erant in circuncisione. to.1.986,D
abraham omnes in se possidebat virtutes. to.1.288,B
abraham trecentos decem & octo suos circuncidit etiam vernaculos.to.1.278, D.282,D
abraham tres speciem vitilem præ se ferentes angelos excipit hospitio,eósque lautè & opiparè pascit.t.1.283,C.286,A
abraham, Isaac, & Iacob tres patriarchæ, trinitatem indicant. to.4.618,D
abraham hora sexta vocatus. to.2.833,D
abraham quomodo diuitiis fuit celebris? to.2.178,A
abraham iam iustus antè, quàm circuncideretur. to.1.274,C. quid igitur ei circuncisio profuerit? ibidem.
abraham, sermonem cum Deo faciens, se vocabat terram & cinerem.to.1.1256,B
abraham inter Chananæos degens, dicebat:Ego sum terra & cinis. to.5.330,B
abraham rex à filiis Chet appellatus: nec tamen gradum pedis possidebat. to.1. 327,C
abraham hominum primus post Noë, quem allocutus est Deus. to.2.835,A
abraham primò Hebræorum, postremò Christianorum pater esse commeruit. to.3,369,B
abraham contra Persas ex hostium manibus Loth,filium sui fratris,eripuit. to. 5.942,D
abraham renersus è Perside genuit Isaac, &c. to.5.942,B
abraham,abraham:quid hæc vocis significat geminatio? to.4.659,B
abraham non scrutatus pauperes, excepit angelos. to.4.1573,B
abraham quomodo hospes & peregrinus. to.4.1629,B
abraham, vir magnanimus,in pauperibus suscipiendis insumens multa,&c. to.3. 641,C
abraham,hospitalitatis cultor diligens.to. 1.1183,D
abraham largiter,& promptè hospitalitatẽ & eleemosynã exercebat.to.4.404,C
abraham, eos quicúmque ad se venerant, hospitatus, angelos tandem hospitio accipere est meritus. to.3.243,A
abraham admirabilis,& quare.to.4.606,B
abraham in angelorum aduentu ad boues festinauit, & vitulum ad eorum prandium detulit. to.2.1006,C
in abraham primùm populus Dei est plantatus. to.2.872,A
nec abraham, nec semen eius est adeptum promissiones. to.4.1624,A
abraham quomodo Deum vidit? tom.1. 227,B.270,C
abraham in Geraris tabernaculum figit. to.1.311,D. vbi ipse & eius vxor Sarra periclitantur. to.1.312,B. eíque redditur intacta. 313,B
abraham cẽtum annos natus,genuit Isaac. 316,D
abrahæ imperatur circuncisio,& cur? to.1. 273,A
abraham circuncisus nonaginta nouem cùm esset annorum. to.1.278,D
abraham omniũ primus circuncisionem accepit. to.4.64,B
ad abraham circuncisionis testamentum disposuit. to.5.754,B
abraham priùs, quàm circuncisionem acciperet,iustificatus est. to.1.176,D
abrahæ gladius admirandus,& beatus. to. 4.660,C
abraham, pater noster potiùs, quàm Iudæorum. to.1.1289,D
abrahæ Deus tutor erat. to.1.222,C
abrahæ domus qualis fuit? to.2.578,C
abraham quomodo erga vxorem se gesserit. to.4.457,C
abrahæ opera, mansuetudo modestia, & obsequium. to.3.216,A
abraham Deum precatur pro Sodomitis & Gomorrhæis, vt eis parcat, si inter eos decem iusti tantùm inuenirentur, &c. to.1.293,A
abrahæ Sodomorum clades ingentem mœroris nebulam offudit. to.5.543,C
abraham fide benedictionem meruit, & filium in senectute suscepit.to.4.610,A
abraham fidelis probatur. to.1.1187,C
abrahæ quomodo fides est imputata,cùm esset in circuncisione, an cùm esset in præputio? to.4.45,D
abraham fide, confortatus, dans gloriam Deo,& plenissimè sciens,quia quęcunque Deus promisit, potens est facere. to.5.973,C
abrahæ fides maior fide cæterorum patrũ. to.4.1632,D
abrahæ famulus ad quærendam vxorem Isaac pergit,in qua legatione omni obsequio suum facit officium.to.1.330,A. 331, C. eum comitatur & admonet angelus. to.1.332,B
abraham non est mentitus,dicens, Sarram vxorem suam, esse quoque sororem,& cur? to.1.315,A
abraham decimas dedit Melchisedech sacerdoti Dei altissimi. to.1.244,A
abraham nuptiæ ad generandos liberos non fuere. to.5.1171,A
abrahamum Deus iubet filium immolare. to.1.323,A
abraham suum iugulaturus filium, neque fleuit, neque verbum emisit acerbum. to.4.572,B
abraham cur à Deo tentatus. to.4.1633,C
abraham sacrificaturus: cur sibi vxorem, neque seruum, neque quempiam alium adesse noluerit? to.4.677,C
abraham filium oblaturus cur vxorem latuit,licet ipsa esset admirabilis.t.5.336,A
abraham non homicida solùm, verumetiam parricida, & tamẽ Deo magis magísque placuit. to.2.147,D
abraham filio mactato iustificatus est. to. 4.851,D
abraham filij sui non fuit homicida, sed valde ei affectus,si quis alius. to.1.351,D
abraham fide obtulit Isaac, dum tentaretur,vnigenitúmque offerebat,qui promissiones acceperat. to.5.521,B
abrahę vltima,atque terribilis illa tentatio fuit,qua immolatione filij vehementer angebatur. to.2.268,D
abraham contraria promissis euenire cernebat,neque tamen aliquid patiebatur. to.4.1442,C
abraham ab ipsa excessit natura.t.4.661,A
abrahæ humilitas. to.4.282,D
abraham quanta passus, & quanta mala æquo animo pertulit. to.5.350,D
abrahæ calamitates. to.4.636,A
de abrahæ peregrinationibus. to.5.538,A. ac deinceps.

abraham in Charran mortuus. tomo 3. 463,B
abrahæ moribundi nouissima verba, doctrinæ & religionis & pietatis plenissima. to.1.328,D
abraham quomodo dicatur mortuus, & quomodo non mortuus. to.4.96,B
abraham martyr fuit. to.5.956,D
ab abraham usque ad Christum generationes fuerunt quadraginta duæ. to.2. 635,D
abraham & Zachæus inter se comparati. to.2.1150,B
abraham ante Christi passionem apud inferos erat. to.2.1103,B
abrahæ sinus quis, qualis, & vbi? tomo 2. 1100,B
abraham diuiti damnato opem ferre non potuit. to.1.800,B
abrahæ filios ex lapidibus Deus suscitare potest. to.5.391,A
abrahæ filij qui dicantur. to.4.192,D
de abraham & Iob, sermo. to.1.574,A

Abrenuntiare.

Abrenuntiare satanæ, & pompis eius, quid significet. to.4.1175,C

Absalon.

Absalon, Dauidis filius, iuuenis perditus. to.1.626,B. belua potiùs, quàm homo. ibidem.
absalon apud homines habebat gratiam. to.1.1103,C.to.4.282,B
absalon perdidit mulier. to.3.247,B
absalon Dauidem persequens, vide quot & quanta scelera, vnà cæde committere tentabat? to.1.526,A
absalon sceleratissimus perdidit mentem, infectatus patrem, &c. to.1.ibid.
absalon, patricida. to.5.363,B. contra patrem suum Dauidem tyrannidem exercuit. to.3.748,D
absalon quare Dei prouidentia spoliatus est, & miserrimè periit. to.1.992,B
absalon cur statim non de medio sublatus? to.1.643,D
absalon crinibus ab arbore pendens, gutture transfixo, miserrimè periit. tom.1. 527,D
absalon à Ioab occisus, & in alto ligno suspensus. to.1.593,C. suspensus in medio cæli & terræ, & cur? ibid.
de absalon, vbi patrem persequitur, sermo. to.1.526,A

Abundantes.

Abundantibus opprobrium. to.1.995,B
abundantiam scire moderatè ferre, scientia est maxima. to.4.1125,A
quod plus quàm par est, abundat, illud est malum. to.4.960,A

Abstinentia.

Abstinentia ciborum quorsum in ecclesia recepta? to.1.43,D
abstinentiæ ciborum à malis abstinentia est adiungenda. to.1.49,C
abstinentia ab his, quæ licita sunt, quantum adferat bonum. to.5.776,A
abstinebant Nazaræi à vino, & ab omnibus quæ inebriant. to.5.777,D
abstinentiam Deus non simpliciter à nobis exigit. to.1.50,B
abstinentiæ clypeus nobis perneccessarius. to.5.782,B
abstinentia ruinam sua beneficentia reparat. to.5.776,A
abstinentia peccatorum, est animæ ieiunium: abstinentia ciborum, ieiunium corporis. to.2.676,D

Abyssus.

Abyssus quid? to.1.1073,B
abyssus in principio Geneseos, quid sit. to. 1.11,B
abyssi omnes in diluuio ruptæ sunt. to.1. 160,B
abyssi cohibitæ. to.1.1169,D
abyssus exaltata. to.1.1169,D
abyssus quid in scriptura diuina. t.1.889,D
abyssus Dei beneficiorum erga genus humanum. to.1.1175,C.1082,C

Accipiter.

Accipiter sanguinarius. to.2.915,C.917,B

Accusare.

Accusare seipsum quantam habeat vim. to.1.1256,D
accusatorem qui constituit iudicem, suo iuri valde confidit. to.4.438,B

Acerbitas.

Acerbitate nihil imbecillus. to.4.978,B. nam stultos facit & amentes. ibid.

Acetum.

Acetum cum vino iunctum, corrumpit vinum, non vinum acetum. to.2.762,A

Achar.

Achar quare aduersus populum iram Dei succendit. to.1.1285,B.1286,A
achar suum cõfitetur peccatũ. to.1.1286,C
achar propter furtum laminæ aureæ lapidatus. to.2 880,D
achar vnà cum suis filiis, filiabus, & facultatibus lapidibus obrutus. to.1.1286,C

Achaz.

Achaz interpretatur firmamentum domini, aut virtus. to.2.631,B

Achab.

Achab, Naboth vineæ raptor, minùs punitus, quàm Iezabel, quia negotium istud texuerat. to.4.228,B
achab peccatum vsque ad quartam generationem punitum. to.2.630,A

Archiophel.

Archiophel, rei militaris valde peritus ob id eum Dauid quàm maximè timebat. to.1.627,A.628,A
architophel seipsum suffocauit. to.1.628, C.645,D
architophel aduersus Dauidem, Annæ & Caïphæ typus contra Christum. to.1. 995,C

Acoluthus.

Acoluthus presbyter schismaticus. tom.2. 923,D

Actio.

Actio gratiarũ, res est magna. to.1.1056,B
qui in actione versatur, nihil citò superuenturum admittet. to.4.310,A
actio purgata cœlitus datur hominibus. to.1.1125,C
actionum bonarum lex cum numero & suauitate vocis oblata. to.1.698,A
acturi Deo gratias, sibi adsciscunt socios. to.1.1147,C

Actus.

Actus sunt, qui hominum fructus ostendunt. to.2.998,D
actus probi merẽtur coronam. to.5.496,A
actus tuos tu ipse discute, & quod displicuerit, corrige. to.2.1040,D
actorum apostolicorum non simplex historia. to.3.375,C
actorum apostolorum liber olim incelebris. to.3.373,A
actus apostolorum diligenter lectitandi. to.2.264,C

Acus.

Acus allegoricè. to.2.827,C

Ada.

Ada, vxor altera Lamech. to.1.118,A

Adam.

Adam, nostrum est caput. to.4.516,A
adam cur dicitur terrenus? to.4.574,C
adam de terra pauper formatus. tom.3. 809,A
adam ab Æden, quod est terra, dictus est, eò quòd sit terrenus. to.1.463,D
adam formatus ignorabat, quòd de puluere surgeret. to.3.809,D
adam nesciuit, quomodo formatus est, & cur. to.3.809,A.to.5.1243,A
adam extra paradisum formatus. to.1.71,B
adam in omni honore conditus, vt angelorum nullo deterior foret. to.1.85,B
adam primus in animam viuẽtem factus, Adam verò nouissimus in spiritum viuificantem. to.4.571,B
adam per Trinitatis operationem factus. to.3.732,A
in adam Deus inspirauit spiraculum vitæ. to.1.67,B,C. quid hoc sit? ibid.
adam sapientia plenus. to.1.78,A
adam omnia suis vocauit nominibus. to.1. 47,C
adam, & non Deus, cur rebus congrua & conuenientia suæ naturæ imposuit nomina? to.1.77,B,C
adam, quasi angelus terrestris, super terram ante peccatũ versabatur. to.1.83,B
adam ante peccatum erat gloria indutus, ac Deo cum fiduciã colloquebatur. to. 5.321,B
adam ante peccatũ similis erat angelis, & multa præsciebat ex futuris. to.4.391,A
adam ante peccatum, vt angelus, super terram viuebat. to.1.83,B
adam in paradiso vitam agebat miseriæ expertem. to.1.3,B
adam ante peccatũ beatus, quoniam nulla re indigebat, &c. to.3.320,C
adam positus est in paradiso colere terram & operari eam. to.2.832,D
adam in paradiso positus, vt coleret illũ, & custodiret, quid hoc sibi vult? to.1.75,A
adam futura prophetauit. to.1.443,A
adam gratia erat præditus prophetica. to. 1.83,A. futura enim sciebat. ibid.C
adam bonum, & liberum Deus fecerat, & ipsi vt libero legem dederat. to.5.779,A
adam vtrumque in sua habuit potestate, & Deo parêre, quod noluit: & diabolo non cõsentire, quod voluit. to.1.449,C
adam absque naturali lege non vixit. to.4. 108,A
adam quomodo non sensit sibi auferri costam? to.1.80,B,C
adæ sopor quid mysticè. to.5.621,B
adæ & Christi latus. to.5.621,A
adæ lex à Deo præscripta. to.1.672,A
adæ corpus est effectum mortale, cùm primùm peccauit. to.4.104,C
adæ data primùm fuerat angelica vita, innumeraque beneficia, ac dignitas prophetica concessa. to.1.83,A
adæ quod opus erat peragendum ante, quàm peccasset. to.5.321,B
adæ nomen non modica philosophia nos imbuit. to.4.238,C
ex adam ortũ vniuersi ducimus. t.5.690,D
super adam immortalitatis tunica confeisa. to.2.827,C
adam in paradiso, vt in portu, naufragium fecit. to.3.321,B
adam honorem, quo erat prẽditus, spe amplioris amisit. to.5.964,B
adamum cur Deus in paradiso collocauit, cùm sciret ipsum peccaturũ? to.5.778,D
adam è tanta gloria deturbauit superbia. to.3.41,A
adam totum Dei mandatum subuertit, totamque legem trãsgressus est. to.1.48,A
per adam

per adam mors, vita, per Christum. tom.1. 450,A
adam plus à domesticis læditur, quàm ab inimici iaculis. to.1.452,B
adam inuidia diaboli perdidit. to.3.215,C
adam stabat inter vxorem & diabolum, inter Euam & hostem, inter mulierem & serpentem: diabolus persuadet vt noceat, Eua consenserat vt pareat, &c. to.1.452,B
adam stabat inter dominum & hostem, inter vitam & mortem, inter interitum & salutem. to.1.449,A
adam putauit se posse plus inuenire, persuasus à diabolo: & id etiam, quod habuit, perdidit. to.1.1128,C
adam seruus peccati factus, seruos peccati generat: quia seruus seruum gignit. to.1.445,C
adam ante peccatum non egebat vestimentis, neque tecto, &c. to.4.391,A
adam protoplastus non studuit seruare iussa, nec vigilauit, vt serpentis præcaueret malitiam. to.1.449,C
adam simplex tantummodò fuit, astutus contra diabolum non fuit. to.1.449,C
adam peccante, totus vitiatus est mundus. to.1.672,B
adam ab ignauia sua lęsus, & perditus, non autem à diabolo. to.5.643,D
adam de paradiso intemperantia ventris eiecit. to.2.98,C
adam, qua die comedit à ligno, mortuus est. to.3.111,A
adam ventris intemperantia victus, ad mortem condemnatus est. to.1.3,B
adæ peccatum quàm magnum? tomo 1. 88,C
adamus cùm graue illud peccatum admisisset, atque commune hominum genus condemnasset, mœrore tum mulctatus est. to.5.1298,B
adam potuit serpentem contemnere, qui Deo noluit obedire. to.1.449,C
adam Deo parêre potuit, quod noluit, qui consentire diabolo maluit. to.1.449,C
adam nudum & mendicum fecit serpens. to.2.948,B
adam si ab vno ieiunasset, mortua fuisset mors. tom.5.776,A. imò non fuisset mortua, quæ non erat. ibid.
adam & Eua ineffabili gloria nudati, & vita non inferiore quàm angelica. to. 1.103,A
in adam aspidis dolus subintrauit, & fecit eum intra ligna paradisi latere confusum. to.5.768,A
adam diabolus persuadẽdo deiecit, quem dominus liberando saluauit. tomo 1. 449,D
adam mortalis factus est propter præuaricationem. to.1.94,C
adam si non peccasset, absque doloribus, laboribus, sudoribus, & ærumnis degisset, & omni felicitate potitus fuisset, neque corporalibus necessitatibus obnoxius fuisset. to.1.101,B
adam seductus non est, mulier autem seducta in præuarication em fuit. to.4. 263,A.to.1.621,B.& to.5.1192,C
adam priusquam à muliere seduceretur, indutus fuit incorruptione: sed vt mulieri credidit, nudus effectus, & condemnatus est. to.1.542,A
adam & Eua ex æquo non peccauerunt. to.4.263,A. igitur neque puniti sunt æqualiter. to.4.263,A
adam non fuit particeps in seductione mulieris: non enim à diabolo ductus, peccauit: sed quia consensit mulieri. to.2.640,D
adam per vxorem inuenit interitũ, quam à Deo acceperat in auxilium. tomo 1: 452,B
adam miserabiliter culpam in mulierem transtulit. to.1.95,A
adam cur se nudum agnouerit? to.1.89,A. 94,C
adam peccantem Deus non tantùm puniens, sed & beneficio prosequens, eiecit è paradiso. to.1.166,D
adam ante peccatum, bestias tanquam seruas, & obedientes habebat, & eis tanquam seruis, imponebat nomina. to.1. 593, A
adamum Deus propter vnum grauiter puniuit peccatum. to.4.334,C
adam Deus cùm punire vellet, cur non procul à paradiso ipsum habitare fecit? to.5.1128,C
adam minùs fuit punitus, quàm Eua. to.4. 228,B
adam cur Deus vocauit, & ei dixit, Adam vbi es? to.1.93,C
adam primo manè vocatus. to.2.833,D
adam factus est, sicut vnus ex nobis, quid hoc sibi vult. to.2.112,C
adam se vidit nudum, id est, peccatorem. to.2.854,C
adam nudus erat in paradiso, nec tamen erubescebat, & cur? to.2.151,D
adæ & Euæ oculi cur dicantur post peccatum aperti? to.1.89,C.445,B
adæ clausi fuerunt cœli, & eius posteris, donec ascenderit Christus. to.2.667,B
adæ & Euæ aperti sunt oculi, & cœperunt confundi, quia erant nudi. to.1.445,B
adæ & Euæ Deus vestes fecit pelliceas. to. 1.103,D. & cur. 104,A
adæ, ante lapsum, corpus nondum erat mortale. to.4.93,B
adam Deus induit vestes pelliceas, similiter & eius mulierem, quamuis si voluisset delicatis cum potuisset induere vestibus. to.5.1124,C
adam & eius vxor cur à facie Dei se occultauerunt. to.1.93,A
adam qualis in paradiso, & qualis postea. to.3.471,B.to.5.311,D.512,C
adæ peccatum mortem attulit communem. to.4.82,D
de adæ peccato transgressionis omnia pullulant peccata. to.1.446,C
de adæ propagine omnis homo sit reus. to.1.446,C
adamum cur extra paradisum puniuit. to. 5.830,C
adam & Eua cur non eadem dederunt pœnas? to.1.621,A
adam cur de paradiso expulsus? tomo 5. 514,A
adam fur eiectus de paradiso, & latro in paradisum primùm ingressus. tom.3. 749,D
adam mortuum & sepultum esse in caluariæ loco, secũdum quosdam. to.3.338,A
adam, qui perierat, diuina est indulgentia restitutus. to.1.450,B
adam recepit gloriam, quam amiserat per hostem. to.1.450,B
in adam omnes moriuntur, & in Christo omnes viuificabuntur. to.4.553,B
adæ labẽ, in quo principale peccatũ ceciderat, Christus sanare voluit. to.1.450,B
adam propter vnum peccatum damnatur, & propter vnam fidei vocem latro saluatur. to.3.730,B
adæ olim clausus paradisus, nunc apertus est. to.1.867,B
adam post amissionem paradisi suam cognouit vxorem. to.1.106,B
adam non genera sset filios, si non peccasset. to.5.1171,B.1173,A
adæ & Iob per antithesin comparatio. to. 1.541,D
adam, Iesu Christi typus. to.4.83,B

Adamas.

Adamantem lapidem qui tundit, nihil adamãti nocet, sed seipsum fatigat, & robur suum imminuit. to.1.17,A

Adeps.

Adeps frumẽti quid significet. to.1.1143,C

Adiuratio.

Adiuratio per pulchritudinem. tomo 4. 1273,C
adiuratio in hæc verba, ita Christum videas in die iudicij. to.4.1273,B

Adiutorium.

Adiutorium non datur dormientibus, sed festinantibus, & non præualentibus. to.1. 742,A

Administratio.

Administrationis multi sunt modi. to.4. 15,C

Admonere.

Admonere qui potest, nec admonet, punitur. to.4.1664,D
admonitio Christiana. to.1.1307,D
admonitio misericordia carens, tortura quædam est. to.1.1460,A

Adolescentes.

Adolescentium fluctus pueritiæ succedunt. to.2.567,B
adolescentes vehementior impugnat voluptas. to.1.1163,D
adolescentium proprium quod. tomo 2. 867,D
adolescentibus frænum, est Dei verbum. to.1.992,C
in adolescentia gratior virtus. to.1.698,A
ab adolescentia iugum ferre, bonum. to.1. 697,D
adolescentula sæpe pro virgine. to.2.39,C
adolescentulæ sint sobriæ, viros suos ament, & filios: sint castæ, pudicæ, domus curam gerentes, &c. to.4.1474,C
adolescentuli quid moraliter? to.1.1227,B

Adolia.

Adolia mulier, ad quam scribit Chrysostomus. to.5.1313,A.& 1349,C.1466,D

Adonai.

Adonai. to.1.479,A

Adoptio.

Adoptio duplex. to.3.57,A
adoptiuæ sorores, & sermo aduersus eos, qui illas apud se fouent. to.5.1127,C

Adorare.

Adorare Deum in spiritu, quid sit. tom.5. 927,C
adoratori Christum proiiciamus è manibus cuncta. to.2.58,C
adorare est creaturæ: adorari autem, non est creaturæ, sed eius, qui creaturæ dominus est. to.3.131,D
adorans creaturam maledictus. to.3.813,A
adorandum scabellum pedum eius, quid sit to.3.820,C
adorandúmne Iesu Christi corpus in Missæ sacrificio. to.5.1155,A
adorandus in Eucharistia Christus. to.5. 343,B
adorauerunt filij Iacob eum moribundum. to.1.430,D
adoratores veri. to.3.366,A

Adrianus.

Adrianus imperator reliquias Hierusalem desolauit. to.2.1091,B. de suo no-

mine Heliam nuncupauit. to.2.1091,B

Aduena.

Aduena non opprimendus. to.1.21,A
aduenæ sunt homines super terram. to.1.23,C.425,C
aduena cur dicitur homo? to.1.721,A

Aduentus.

Aduentus Christi duo. to.4.1480,D
aduentus domini veniet subitò, quemadmodum diluuium. to.2.536,D
aduentus Christi prior occultus, posterior manifestus. to.1.803,C.804,A
aduentus posterioris angeli fuerunt testes. to.3.388,B
aduentus, domini postremus probatur scripturis. to.5.1012,D
aduentus Christi manifestus, & velox, instar fulguris. to.2.939,C.& ictus oculi, ibidem.
in aduentu secundo qualis apparebit Christus. to.2.963,B
aduentus Christi signa. to.2.901,B.to.4.1276,D
aduentus Christi postremus non habet signum. to.4.1260,D
aduentus Christi beneficium.to.4.1108,C
aduentus Christi ante festum natiuitatis antea etiam celebrabatur. to.5.342,D

Aduersitas.

Aduersitas omnis, quæ nos sine nostra occasione tribulat, baptismus est iguis. to.2.662,A
aduersa qui animo patienti tulerit, plurimum lucrifacier. to.5.606,D
aduersa homines faciunt humiles. tom.4.1678,C
aduersi casus, sunt correctio. to.5.367,C
aduersis animus consternatus, maiorem in prosperis iacturã patietur. to.5.606,C
aduersis infirmatur peccator, iustus contrà. to.3.826,C
aduersorum, & prosperorum alternationis vtilitas. to.1.1045,B
aduersis rebus cùm premimur, gaudere debemus. to.5.366,A
aduersario tuo sis consentiens citò, dum es cum illo in via. to.2.138,B
aduersarij in scripturis, qui doctrinæ resistunt. to.5.1457,A
in aduersarios non insurgendum, sed eorum vulneribus medẽdum. to.2.239,B

Adulatio.

Adulatio omnia sursum deorsúmque turbat. to.4.173,A
adulatores qui alit, nolens volens persæpe necessario peccat. to.5.586,C

Adulter.

Adulter est immundus. to.4.1473,B
adulter iacit semen, vnde nihil est demessurus. to.5.689,A
adulter exitium animæ suæ conciliat. to.1.1294,A,C
adulter quàm grauiter à D. Paulo correctus? to.5.1284,A
adulteros legibus etiam externis puniri. to.5.1161,C
adulter, etiam ante gehennam, est omnium miserrimus,&c. to.1.645,B
adulteros iudicat Deus. to.5.861,B
adulteri regnum Dei non possidebunt. to.5.396,C
adultera,nullius est vxor. to.5.1250,D
adulterium, quàm graue peccatum? to.1.811,A
adulterium furto grauius. to.1.1294,D
adulterij fructus,cædes. to.1.823,A
adulterium in terra est effusum. to.5.562,B
adulterij radix, concupiscentia est impudica. to.5.753,C
adulterium fugere,facile. to.2.697,A
adulterium omne ex concupiscentia nascitur. to.2.702,D
adulterij causa vxor relinqui potest. to.2.144,B
adulterij causæ. to.5.689,B
adulterium parit homicidium. to.5.689,B
adulterio nihil deterius. to.5.689,B
adulterium generandi intercipit causam. to.5.689,B
adulterium qui committit, erubescit, si adulter vocetur. to.3.808,A
adulteria vnde nascantur. tom.5.317,D. Nempe ex nimia iuuentutis licentia. to.2.436,A
adulteria non vertuntur in cinerem, sed in iudicii futurũ cõscribũtur. to.2.534,C
adulterium, cæcitas est mala, oculorum morbus, non corporis solùm, sed animæ prius. to.5.751,C
adulterio se abstinere non posse, incontinentis est hominis. to.5.1182,C
adulterio peccatũ nullũ maius. to.5.743,D
adulteria apud ethnicos vbique feruebãt. to.4.1483,D
adulterium pro fornicatione. to.1.812,A
adulterina omnia sunt amputanda. to.4.1424,D

Ædificatio.

Ædificatio Dei sumus. to.4.331,A
ædificãdũ nõ est in hoc mũdo.to.4.1672,D
ædificãdum est supra petram. to.4.1672,D
ædificia ad splendorem damnabilia. to.1.795,A,C
ædificatio non crescit in Christo,nisi rectè viuatur. to.4.928,A
ædificia superba, accusationes mortuorũ. to.1.800,B
ædificia quæ & qualia hîc nobis sunt facienda. to.5.747,D
ædificia cœlestia sunt omnibus communia. to.5.19,B
ædificium non ædificantis, sed domini. to.4.331,B
ædificium spirituale. to.1.10,A

Ægæum mare.

Ægæum mare exasperatur ventis. tom.2.565,B

Ægritudo.

Ægritudines non lædunt,imo iuuant. to.5.645,A
ægroti cùm viderint ad se sacerdotem ingredi, mortis existimant iudicium esse, &c. to.5.624,A
ægroti minimè vitam ducunt inertem. to.5.1314,C
ægroti abiecto sunt animo. to.5.1446,A

Ægyptij.

Ægyptij fastus,& arrogantiæ pleni. to.5.809,B
ægyptij Nilum habentes propè fluentem, siti & siccitate peribant. to.4.602,A
ægyptiorum subuersio in mari rubro. to.5.917,B
ægyptij deorum falsorum inuentores. to.4.26,B
ægyptius si amauerit cœlestia, est Hebræus. to.2.778,C
ægyptiorum corda quomodo dominus conuerterit. to.1.901,D
ægyptiorum obstinatio. to.1.1083,B
ægyptij mari submersi quid indicent? to.4.600,B
ægyptus cuiusque generis imposturarum repertrix. to.2.63,D
ægyptus semper aduersus Dei populum extirit inimica. to.2.650,C
ægyptus quid indicet mysticè. to.5.600,B
ægyptus præ omnibus terris quondam impietatis ardebat flamma. to.2.63,B
ægyptus exterminata, Israëlitis egredientibus. to.2.620,A
ab ægypto recedendum, & in promissionis terram veniendum. to.2.308,C
ægypti totam terram, inualescente fame, Ioseph acquisiuit Pharaoni.to.1.426,C

Ælia.

Ælia, Hierusalem dicta ab Ælio Adriano. to,5. 925,A

Æmulari.

Æmulari noli in malignantibus. tom.4.1442,B
æmulari quomodo liceat. to.4.493,B
æmulatio concitat rudiores. to.2.481,A
æmulatio dura,sicut infernus. to.5.1198,D
æmulatio Dei quæ. to.1.1163,B
æmulatores D.Pauli. to.4.267,B

Æna.

Æna ciuitas. to.5.1115,B

Æneas.

Æneas ab octo annis paralyticus in lecto decumbẽs,à D.Petro,in nomine Christi,curatur. to.3.499,C

Ænigma.

Ænigma quid sit. to.1.791,B

Æquinoctium.

Æquinoctium qui mense, & quoto die mensis erat tempore Tyberij Cæsaris. to.2.1084,C
æquinoctium vernum, & æquinoctium autumnale. to.2.1087,C
æquinoctium autumnale sit, quando dies noctibus incipiunt esse minores, &c. to.2.936,A
de æquinoctiis & solstitiis conceptionis & natiuitatis Iesu Christi & Ioannis Bapt. to.2.1082,B

Æquitas.

Æquitas,magnæ virtutis iudicium. to.3.640,D
æquitas nobili, præclaráque eget anima. to.3.640,D
æquitas pro clementia. to.1.1124,B,C

Aër.

Aër medius quare cõstitutus inter cœlum & terram. to.2.683,D
aër à terrę vaporibus pestilentem affectionem suscipit. to.1.589,C
aër nomine cœli vocatus. to.1.904,A
aëris differentiæ. to.1.1074,A
aëris natura mirabilis. to.1.1073,D
aërem cædere,prouerbium. to.4.1487,C
aër venditur. to.1.1175,A
aër pro Deo habitus, & nomine Iunonis cultus. to.1.589,B
aërem Deum esse ex antiquorum philosophorum opinionibus stultis & impiis. to.3.269,A

Ærarium.

Æraria domini regia vbi sunt. to.2.399,D
æs alienum,& spirituale. to.5.1651,C

Ærumnæ.

Ærumpæ huiusce sæculi quàm vtiles. to.5.522,A,B
ærumna, vinculum quoddam est firmissimum,&c. to.4.1128,D

Ætas.

Ætas humani generis. to.4.1164,B
ætates alias alia decent. to.4.1550,B
ætates hominum sex. tom.1.476,A. ac mundi totidem. ibidem.
ætas prima multæ plena est dementiæ. to.5.329,A
ætates hominis quot, & vt moderandæ. to.2.565,A. & quæ earum officia. ibid.
ætas tota hominum, vnicum est momentum,ad infiniti sęculi comparationem. to.5.319,B

Æther.

Æther.

Æther quid. tom.1.607,D
ætheris pluere non est,sed nubium. to.1.608,A

Affectiones.

Affectiones pernicioſæ nobis diligenter sunt fugiendæ. to.1.209,D
affectiones, tyranni sunt:si igitur contemserimus illas, magni erimus. tom.3.642,A
affectiones in nobis mortificandæ. to.1.22,B
cum affectionibus carnem suam crucifixerunt,qui sunt Christi. to.1.237,A
affectionum rebellio perpetuò animam nostram infestat. to.1.[illegible],C
affectiones oculum mentis excæcant.to.1.981,D

Affectus.

Affectus gentiles pro diis colebant. to.4.51,B
affectus naturales euitari non possunt, vt fames,sitis,somnus,&c. tomo 3.299,D
affectus ille est vtilis, cùm eo nouerimus vti opportuno tempore. to.1.1176,B
affectus interiores indicat exterior habitus. tom.3.212,C
affectus carnis crucifigendi. to.1.91,B

Afflictio.

Afflictio,bonum est magnum.to.3.471,B. probatur exemplis. ibidem,B,C,D
afflictio,noster est pædagogus. tomo 3.613,A
afflictio,omnium virtutum mater. to.1.821,B
afflictio,coronarum colophon,&c. to.5.1302,D
afflictio cum Euangelio quasi sorte coniuncta. to.5.1470,B
in afflictionibus quantum sit lucrum? t.1.267,C.268,A,B.1032,A.1114,C.tom.5.528,C.1316,C
afflictio huius vitæ momentanea,mirè supra modum pondus gloriæ nobis æternum parit. to.4.132,D
afflictio huius mũdi coronas Lazaro pauperi in æternum parauit. to.5.644,A
afflictionis præsentis,& futuræ collatio. tom.1.809, A
afflictio præsens leuis est. to.4.123,A
afflictio in hoc sęculo breuissima. tom.2.483,C
super afflictionibus nobis est gloriãdum. to.4.77,B
afflictionis magnitudo humanos animos à diuinarum rerum studiis abducit. to.5.471, A
afflictio, tale ac tantum dei donum est, vt nulla eius particula insuauis esse videatur. to.4.77,B
afflictio sæpe naturam vincit. to.1.1117,A
afflictionis tolerantia æquanimis,meritoria. to.1.1116,D
afflictio animum probat, vt aurum ignis. to.4.809,B
vbi est afflictio, ibi est multa philosophia. tom.4.1030, C
afflictiones qui facilè ferunt, redduntur excelsiores. to.1.1117,A
in afflictionibus non patimur, nec commutamur. tomo 5.1196,D
afflictione ad requiem peruenitur. tom.5.311,D
afflictiones virtutis cultoribus adiunctæ sunt. to.1.1020,D
afflictio maximam habet excusationem ac defensionem. to.1.1114,C
afflictionis campus obliuionem facit abũdantis voluptatis. to.4.1417,B
afflictiones iustorum multæ. tom.3.811,B
afflictio exhibet peccatorũ remissionem. to.5.365,C
afflictiones abstrahunt nos ab affectione erga præsentem mundum. to.3.611,A
afflictionis commoda duo. to.1.1114,A
afflictiones non parum ad philosophiam conferunt. to.1.1114,A
afflictio nos vngit maximè, & confirmat, & fortiores reddit ad sapientiæ studiũ. to.1.636,B
afflictiones debent esse festa. to.1.578,A
afflictio est momentanea, sed gloria perpetua. tom.1.578,B
afflictio nos in arctam viam tradit. to.4.1678,D
afflictiones nos inducũt, vt operemur bona,deóque opera grata. to.1.165,D
in afflictione cor dilatandum. to.1.597,B
afflictio facit amicitias,& congregat.to.3.598,C
afflictiones non sunt æquales ad futuram gloriam. to.5.832,D
afflictionis suæ hæretici nullam accipient mercedem. to.5.1162,A
afflictio afflictos clariores efficit : quod probatur exemplis. to.3.673,B,C
afflictio quælibet ob amorem Christi sufferenda. to.5.350,C
afflictio patientiam efficit,&c. to.4.77,D
afflictio à deo nobis conceditur,vt meliores reddamur,& solertiores. to.1.982,B
quòd afflictiones sint commodæ. tom.1.1138,A
afflictionum sanctorum hominum causæ octo sunt potissimum numero.t.5.15,A
afflictio aduersus omnem animam malũ perpetrantem. to.4.47,A
afflictio pigritiam & negligentiam expellit. to.5.998,D
afflictio diligentiores reddit homines, res secundæ socordiores. to.1.1116,B
afflictio in corporibus etiam, est bonum. to.1.1115, B
afflictionis natura solet efficere contraria. tom.1.1114,C
afflictis propter deum totus orbis non est conferendus. to.1.294,B
afflictus quonam modo ad deum confugere debeat? tom.1.1099,C
afflictis condolendum. to.1.1108,B
afflictos consolari,dei proprium. tom.1.1141,B
afflicti fuerunt sancti, non propter peccata, sed bona facientes opera. tom.4.1648,B
Cur affliguntur iusti, & cur improbi in quiete & ocio versantur. to.1.627,B
nihil eque affligit,ac si anima obsideatur à perturbationibus. to.1.598,A
affligi nos oportet in hac corruptibili vita, vt in immortali requiem assequamur. to.5.362,C
anima, quæ affligitur, non vult in multis esse occupationibus,sed solùm refocillationem,& quietem amat. to.3.611,A
affligitur nemo,nisi à seipso. to.5.642,B

Agabus.

Agabus propheta in ecclesia primitiua.to.2.749,C.tom.4.495,A
agabus propheta significauit famem magnam futuram in orbe. to.3.521,D
agabus D. Paulo prædicit, quæ mala ei in Hierusalem erant euentura.to.3.623,C.819, D

Agar.

Agar propter contentionem inter filium suum Ismaëlem & Isaac exortam, eiicitur & abit.t.1.319,A.exponit filiũ. ibid. agar vterum gerens, à facie Saræ dominæ suæ aufugit. to.1.266,C. reuertitur deo monente ac duce. 267,A
agarem Ægyptiam, ancillam suam, Sara dedit Abrę viro suo in vxorem,vt ex ea susciperet sibi liberos.t.1.261,D.264,B. cuius postea facti pœnitere videtur. ibidem,D

Agere.

qui nihil Agit, malus esse potest. tom.4.1236,A

Agenda.

Agenda & nõ agenda nobis à natura sunt insita. to.1.810,B

Ager.

Ager per allegoriam. to.2.662,B
ager spiritualis. tom.1.208,B

Agnus.

Agnus anniculus, cuius sanguine linitæ sunt Israëlitarum ianuæ,quid sit. to.5.620,B,C
agnus sacrificabatur in ædibus, & sanguis illinebatur postibus, hoc erat amolitio interitus Ægyptij. tom.4.1643,B
agnus ab arbore traditus Abrahæ quid figurabat. to.4.619,B
agnus paschalis Iudæorum, Christi typus. to.1.994,B
agnus paschalis vt in lege manducabatur. tom.5.337,A
agnus dei immolatur in Missa.to.5.1143,D
agnus, qui totius terrarum orbis accepit peccata. tom.3.693, C. & periclitantem mundum ab ira dei liberauit.ibidem,D
agnus cur appellantur veri Christiani. to.5.636,C

Ἄγιος.

ἅγιος,ἅγιος,ἅγιος, in ipso trino clamore, sine cessatione non tacendum. to.1.524,B

Agon.

Agones multi sunt à foris & ab intus. to.4.239,D

ἀγῶνα παρέχειν. to.1.1265,D
agonistarum vanitas. to.1.955,B
agonotheta quis dicatur. to.1.1323,C
agonotheta noster sedet ad dexteram patris. to.4.1690,C

Agricola.

Agricola semper tempus messis expectat. to.2.920,D
agricolæ studiosi testimonium messis est fœcunda. to.2.848,C
agricolæ boni ac diligentis officium & munus. to.1.165,B
Agricola vberem agrum diligentius excolit. to.5.1443,D
agricolæ magna sapientia sunt præditi. to.1.57,D
agricultura, id est, doctrina, & agricola, hoc est,concionator. to.5.1657,C
agricultura ab altissimo creata. tom.2.881,A
agriculturæ primus inuentor Cain. to.1.194,A
agricultura hominis pro fine respicit palatum. to.2.384,B
agricultura dei sumus. to.4.331,A

Agrippa.

Agrippa rex audit accusationem D.Pauli. to.3.459,A

Alæ.

Alæ dei,vtrunque testamentum est. to.2.917,B
alæ ventorum,id est,angeli. to.1.868,C

Alabastrum.

Alabastrum per allegoriam. to.2.1088,C

Alacritas.

Alacritas in dei præceptis obeundis necessaria. to.1.949,B

Alalagmos.

Alalagmos & ololygmos longè differũt. tom.1.860,D

Alcibiades.

Alcibiades opibus,deliciis,generis nobilitate,orationisvi & copia,corporis specie & robore extitit insignis. tom.5. 1063,C

Alexander.

Alexander,Macedonum rex,Dario Persarum rege deuicto, in sese transtulit imperium.to.5.919,C. quo extincto, quatuor post illum successerunt reges.ibid.

alexander à propheta hircus appellatus. to.5.919,D.922,B

alexander magnus Homericam Iliada sub puluinari iacentem semper habebat. to.5.413, D

alexandrum tertiumdecimum esse deum putauit Romanorum senatus. tom.5. 363,D

alexander ærarius multa D. Paulo ostendit mala. tom.5.564,B

Alieni.

Alieni agnoscuntur ab ore, & à factis. to. 1.1130,C

alieni spiritualiter qui dicantur. tomo 1. 1130,C

Alimentum.

Alimentum spirituale fortem reddit animam. tomo 1.192,C

Allegoriæ.

Allegoriæ in interpretandis scripturis necessariæ. to.1.1244,B

allegoriæ quatenus quærendæ. tom.5. 1448,A

Alleluia.

Alleluia,interpretatur,laudate dominum. tom.1.896,B

Aloei filij.

Aloei filios diis insidias struere cogitantes morte consopiuit Apollo. to.5.894,B

Altare.

Altare construit Abraham ad quercum Mambre. to.1.235,C

Altare erigit Iacob, & inuocat deum Israël. to.1.387,D

altare domino versus orientem ædificauit Abraham. t.1.219,A

altaria duo:vnum æneum: alterum aureũ. to.1.1105,A

altrare in ecclesia horrendum. to.5.341,C

altari, sacerdos assistens pro viuis ac defunctis offert sacrificium. to.2..212,A

altare circundant angeli, cùm horrendum peragitur sacrificium. to.5.471,C

altare ecclesiæ amplectendum in aduersitate. to.1.1158,C,D

ad altaris communionem vt accedendum. tom.2.136,D

qui altari deseruiunt, cum altari participant. to.4.422,C

altare nostrum orationis, vbicunque fuerimus, statuere possumus. tomo 5. 402,A

Altercationes.

Altercationes in ecclesia vnde nascantur. to.2.875,B

Altilia.

Altilia occisa sunt. to.2.491,D

Altitudo.

Altitudo & profundum, hoc est, vita & mors: regnum cœlorum & gehenna. to.5.494,B

altitudo crucis,quid. to.5.617,C

altitudo dei per opera eius ostenditur. to. 1.776,D

altitudo,quæ aduersus dei scientiam erigitur,deponenda. to.1.1128,D

altitudo humiliabitur hominum. tom.1. 1222,C

Altus.

Altus ex se, & altus alio adiuncto differunt. tom.4.283,D

Aluus.

Aluus sola ad cibos recipiendos facta. to. 2.339,C

Amans.

Amans quærit,quæ amico sunt vtilia. to. 4.507,A

amantiũ est natura,vt satietatem nesciant, nec vnquam experi possint. tomo 5. 1328,D

amantium hic mos est, vt amorem suum silentio tegere nequeant, & flammas suas intra pectus cohibere non possint. to.5.494,B

amantior est deus,quàm omnes homines. to.4.501,B

amare, quinam maximè existimentur? to. 4.318,A

amare non solùm oporter,sed etiam amari. tom.3.598,D

amare nouerat D.Paulus, vt oporter, vtque conueniens est. to.4.16,D

amat animal vnumquodque sui simile.to. 4.34,B

amare potest animal omne, quod sibi intelligit bonum.tom.2.717,A.& odire, quod intelligit malum. ibidem.

amare duntaxat verbis,non est satis. to.4. 834,B

qui amare nescit,est inutilis. to.4.814,D

amatores turpes quàm miseri,& improbi. tom.4.241,B

amatores formarum & virtutum. tom.5. 1662,A

amata mulier amãtibus nihil offert boni, sed turpitudinem, ignominiam, & cõtumeliam. to.3.316,B

Amara.

Amara nobis sunt vtilia. to.4.1263,B

amaritudo nunquam dulcedinem patitur. to.2.998,B

Amarphal.

Amarphal,rex Sennaar. to.1.240,D

Ambitio.

Ambitio, graue est quiddam, quod animam perdere valeat. tom.3.336,B

ambitio,radix malorum. tomo 4.279,C

ambitio sæpe ciuitates,& ecclesias euertit. to.2.510,A

ambitio seculi est esse vt deus. to.1.451,A

ambitiosorum misera seruitus. tomo 4. 799,A

Amen.

Amen amen,id est,fiat fiat. tom.1.911,D

amen amen,id est, verè verè: iuramentum Christi. to.2.1067,B

amen amen, idem iuramentum dei patris, & filij. to.5.1568,D

amen,vox in ecclesia retenta. to.1.911,D

Amicitia.

Amicitia est, duos non ampliùs esse diuisos,sed vnum. to.4.507,D

amicitia,amoris est vinculum:vnde nominis ducit exordium. to.3.371,D

vbi amicitia permanet, nihil facilè recipitur,quod dissidium operari possit. to. 5.486,D

amicitia de dando & accipiendo nascitur. to.2.712,D

amicitias seculares quæ tollunt, spiritalem confirmant amorem magis, atque stabiliunt. tom.2.440,C

amicitiæ effectus multi præclari. tom.4. 1224,A

amicitia quam & quantam habeat voluptatem. to.4.1223,A

amicitiæ voluptas omnes superat voluptates. to.4.1224,B

amicitiæ detrimentosæ fugiendæ. tom.5. 967,B

amicitia diuinitus non in malum amicorum, sed in vtilitatem, & commodum est inuenta. tom.2.360,C

amicitiæ cœlestis dignitas mandatorum tenetur obseruantia. tom.3.372,C

amicitiæ diuinæ promittuntur Christiano. to.3.371,B

amicitiæ Christi promissio certo conditionis pendet obsequio. to.3.371,B

amicitiarum Christi adeptio, est obseruatio mandatorum. tom.3.371,D

amicitia secularis, quæ diuini timoris vinculo non est ligata,est mendax. tom.2. 772,B

Amictus.

Amictu exteriori interior ostenditur ornatus. to.4.1475,A

amictus viri renunciat,quæ de eo sunt.to. 1.1235,C.tom.5.1291,D

Amicus.

Amicus, qui vehementius, quàm par sit, inuehitur,est ferendus. to.4.1533,C

amicus existere non potest, qui amicitiæ iura non seruat. to.3.371,D

amici nomen imponit sibi frustra, si amici iussa non fecerit. ibidem.

amici nomen vsurpat frustra, qui nomini per contemptum repugnat. ibidem.

amici mensæ magis,quàm amicitiæ, cupidi,non retinendi. to.2.360,C

amici vulneribus magis credendum,quàm osculis inimici spontaneis. to.3.397,D

amicus hodie,cras inimicus. to.1.1037,D

amici amicitia frequẽter est melior, quàm fratris. to.4.1143,D

inter amicos nullum arcanum. t.4.951,D. nec exprobratio. to.4.951,D

propter amicum amantur loca ac tempora. to.4.1223,B

solem extingui melius est, quàm amico priuari. to.4.1223,C

amicorum omnia communia. to.5.667,D

amicum inimici sui in amicitias sumit nemo. to.3.827,C

amici nobis sunt faciendi ex mammona iniquitatis.tom.1.15,D.792,D.& to.5. 945,D

amicorum visitatio semper suauis, multò tamen suauior in tempore luctus. to.2. 949,D

amicos non solet eligere deus ex dignitate,sed ex virtute. tomo 1.614,C

amicos non facit locus. to.3.312,B

amici dei nimis honorati, & eorum magistratus multiplicati sunt. tom.5.802,C

amici in vita præsenti faciendi. tom.1. 792,D

Aminadab.

Aminadab interpretatur, gens desiderata, vel populi mei voluntarij. to.1.622,A

Amman.

Amman filius Loth & eius filiæ natu minoris: quod nomen interpretatur, filius generis mei: hic pater fuit Ammonitarum. to.1.309,C

Ammon.

Ammon,Dauidis filius primogenitus. to. 4.251,A

ammon sororem Thamar adamauit, & vi oppressit,oppressam odiuit,&c.tom.5. 559,D. ac propterea ab Absalone fratre iugulatur. to.5. ibidem.

Amnon.

Amnon perdidit mulier. to.3.247,B

Amnis.

Amnis igneus. to.5.572,D

Amon.

Amon,regis Manassæ filius,interpretatur, fortitudo. to.2.633,A. vel onerantis. aut populum abrumpentis. ibidem.

Amor.

Amor,animæ vacantis est passio. tom.2. 867,D

amor hominis,Euripus est quidam. to.1. 1037,D

amor humanus zelo & inuidia plenus est, diuinus verò ab omni huiusmodi affectus morbo liber est. to.4.216,A

amor præsentium,belli & pugnæ causa. to.1.1034,D

amoris vis quanta. to.3.350,C

amor nullam affert molestiam. tomo 3. 247,D

amor inhonestus,non est charitas. to.4. 502,B

amor desideria omnia superat. tom.5. 356,B

amor voluptatis oculum mentis excæcat. to.1.981,D

amor corporum naturalis est,non necessarius. to.3.294,C

amor externus & sanctus. to.5.1662,A

amor non est necessitatis: amat enim nemo necessitate,sed sponte & libera electione. to.4.909,C

amor seruorum in dominos non est naturalis,sed consuetudinis. to.4.1194,D

amor diuinus,& humanus. to.5.1660,A

amor diuinus quouis alio maior. tom.5. 1654,A

amor mulieris magnus.to.3.344,C.sed nihil alrum cogitat. ibidem.

amori hoc est peculiare, vt ex communibus propria faciat. to.1.237,C

amoris meretricis insania. to.1.949,C

amores nefarij ex ebrietate nascuntur. to. 5.324,C

amorem parere non potest venter esuriẽs. to.5.317,D

amore dei quisquis fuerit incensus, huic neque ignis,neque ferrum,neque paupertas,neque morbus, nec ipsa quidem mors, nec quiduis aliud graue, molestúmque esse videbitur. to.4.82,A

amorem tria conciliant. to.1.737,B

amor pecuniarum violentior quàm libidinis. to.4.1481,B

amor cordis,& amor animæ differunt.to. 2.892,C

amor longum tempus efficit paruum. t.4. 507,C

amor spiritualium assiduè viget, & floret, non nouit senium, non suscipit vetustatem,&c. to.1.741,A

amor cordis non intelligitur in corde, sed sentitur. tom. 2. 1044, B. amor animæ contrà. ibidem.

ob amorem nostri, nostra non videmus peccata. to.1.513,C

amor spiritualis fatigationem non sentit. to.2.848,C

amor verus erga deum non quærit, quæ sua sunt. to.2.833,C

amor dei omnia vincit, & omnia infra se posita habet. to.4.81,A

amor in deũ ad spiritualia à sensibus transfert mentem, & à præsentibus ad futura,& à visibilibus ad non visibilia.to.1. 364,A

amor,pro siti. to.1.740,B

Amorrhæi.

Amorrhæorum peccata nondum completa. to.1.946,B

Amos.

Amos caprarij filius erat, & ipse caprarum custos. tom.2.353,A.1221,B

amos quomodo deum dicitur vidisse. to. 5.987,B

Amphia.

Amphia,D.Pauli discipula,in cuius domo erat ecclesia. to.4.255,D

Ampliatus.

Ampliatus, diui Pauli discipulus dilectus: ac eiusdem commendatio. tomo 4. 260,C

Ampractum.

Ampractum mulier diaconissa. tom.5. 1370,C

Amram.

Amram,filius Gad, & pater Mosis, & Aaronis. tom.2.622,D

Amuleta.

Amuleta vituperantur. to.4.359,B

amuleta abhorruerunt etiam gentiles. to. 4.1188,A

amuleta sunt impostura,& ludibria. to.4. 1187, B

Anainas.

Anainas puer, nomine mutato, vocatus est Sedar. to.3.719,B

Ananias.

Ananias, qui Paulum erudiuit in fide, & baptizauit, vir insignis valde. tom.3. 493,B

ananias,summus sacerdos,à D.Paulo correptus,dealbatúsque paries appellatus. to.3.639,A

ananiam sacerdotem maledixit diuus Paulus, nesciens quod esset sacerdotum princeps. tom.2.865,A

ananias vir pius secundum legem,testimonióque probatus. to.3.635,A

ananias & Sapphira, cùm studium posuissent, vt propriorũ aliquid possiderent, ab omnibus excidêrũt, etiam cum ipsa vita. to.4.379,A

ananias & eius vxor cur per pœnitentiam, quemadmodum Dauid, qui homicidium & adulterium commiserat,seruati non fuerint? to.4.381,A

ananias expirauit,quòd votum,& promissum deo non seruarit. tomo 3. 445,B

ananias quantas ob argenti modici furtum dederit pœnas? to.4.229,A

Ἀναισθησία.

Ἀναισθησία,mollicies. to.3.640,D

Ἀναίσθητος.

Ἀναίσθητος quid sit? to.4.552,B

Anathema.

Anathema quid sit,& vndẽ, & quando originem ceperit? tom.1.1285,C.to.5. 1002,D

anathema quot modis accipiatur. to. 4. 151,D

quòd anathemate neque viui,neque mortui plectendi sunt. to.5.1001,B

anathematizare seipsum quid sit? tom.3. 643,A

anathematizare oportet hæreticorum impia dogmata. to.5.1005,A

anathematizandi in malitia & in iniquitatibus viuentes. to.4.260,C

Anatolius.

Anatolius episcopus. to.5.1374,D

Anaxarchus.

Anaxarchus nouo & inusitato supplicij genere de medio sublatus. tomo 1. 915,B

Anaxyrides.

Anaxyrides,quod gladiorum genus. to.3. 583,B

Anchora.

Anchora, confessionis triplici vnita funiculo. to.5.1029,B

Ancillæ.

Ancillarum habere multitudinem, molestum. to.3.1207,B

Andreas.

D.Andreas à piscatu ad apostolatum vocatus. tom.1.916,A.to.2.107,C

D.Andreas Græciæ correxit sapientes. to. 5.1417,B

Androgeus.

Androgeus, Minois filius, cùm Athenas esset profectus,atque in luctaminis cõtentione vicisset, exoluit pœnas, atque intereptus est. to.4.1484, A. Apollo igitur malum hoc maiore malo curate pergens, bis septem pueros pro eo abduci iussit,ac perimi. ibidem.

Andronicus.

Andronicus, diui Pauli cognatus, ac discipulus: & eiusdem encomium. tom. 4. 259,D.& concaptiuus. 260,A

Angelus.

Angelus idem est,quod nuncius. tom.1. 575,C.to.3.31,B

angelus ideo dicitur, quia dei sententias hominibus *διήγεται*, hoc est,nunciat. to. 5.981,D

angelus maior cœlo. to.1.441,B

angelorum populus. tom.1.489,B

angelorum exercitus. tomo 1.19,C

angelorum millia sunt innumerabilia,&c. tom.5.973,A

angelorum ordines diuersi. to.5.320,B

cur de angelorum creatione non egit Moses in principio Geneseos. tomo 1. 441,B

angeli quando creati. to.5.511,D

angelos deus fecit miro & ineffabili modo. tom.1.450,C

angeli à verbo creati. tom.5.970,C

angelos deus fecit in spiritu sine carne, & præceptum dedit eis nullum.to.1.446, A.450,C

angelos deus fecit suos ministros, ignem vrentem. to.5.612,C

angeli cùm essent creati, astra sunt ipsi, & stellas demirati. to.5.608,C

angeli sunt incorporei. to.1.133,C

angeli nõ videntur, tamen necessariò sunt credendi. to.2.103,C

angeli in solam cadunt indulgentiam.to.1. 1151,A

angelus creaturam non adorat. tomo 3. 815, C

angelorum lingua quid sit? to.4.498,A

angeli quod sit opus. to.4.15,B

angelorum officium,est ministrare. to.1. 43,A

angeli,cur alæ ventorum vocentur?tom.1. 868,C

secundum angelorum numerum Moses fines statuit gentium. tomo 2.432,C

angelorum multitudo cùm in aëre versetur,multò magis in ecclesia. to. 3. 776, D. vt vbique nobis præsteut auxilia. 777,A

angeli imaginem dei non habent. tom. 3. 813,B.to.4.1156,A

angeli nunquam vocati filij dei, homines verò sæpe. to.1.133,C.to.4.1156,A

angelorum pinnæ naturæ referunt eminentiam. to.5.981,B

angelos splendidos facit dilectio dei. to.5. 354,C

angeli exibunt, & segregabunt malos de medio iustorum,&c. to.2.350,C

angelos & prophetas ad nos misit deus,

postea filium suum vnigenitum. to. 1. 738,B
inter angelos quantum ineſt timoris, & quanta religionis obſeruantia? to. 5. 966,C
angelorum non eſt, deo conſilium dare, ſed aſſiſtere,& miniſterium implere. to.1.41,C
angeli deum maximè glorificant, non ex ſua natura ſolùm, ſed etiam ex hominũ obedientia,quibus miniſtrãt, eius præcepta exactè perficientes.to.1.958,A,B
angelorum in cœlo canentium conſonantiſſima melodia. to.5.322,A
angeli inter ſeſe non diſputant, neque diſcrepant de diuina natura,ſed eam glorificant,adorant,&c. to.5.966,C
angeli iuſſi operantur omnia. to.3.49,B
quæ per angelos dicta ſunt, dei ſunt: non autem quæ dei, angelorum. tom.3. 274,B
angeli exibunt cum curribus igneis per aëra volantes,Antichriſti tempore. to.2. 934,D.& inuiſibili manu omnes ſignabunt fideles. ibidem.
angeli in cœlo nullius faciunt volũtatem, niſi dei tantummodò. to.2.722,D
quæ angeli non nouerunt, ea nos eruditt Chriſtus. to.4.319,C
angelos ſanctos cum hominibus concordes fecit Chriſtus.to.5.668,C,qui quaſi bello quondam à nobis diſſidebant. ibidem.
angeli ab inſcientibus aliquibus ſunt hoſpitio excepti. to.4.1675,B
angeli iudicium ſubituri ſunt de peracta in mundo vita. tom.5.846,A
angelos habet ſub ſe Chriſtus,quibus eundi & redeundi ponit præceptum.to. 2. 765,B
angeli dei dæmones fugant. tomo 3. 154,B
angeli & homines quo differant. tom.5. 595,D
angelis cum hominibus nihil commune. to.5.966,B
angeli,qui ex hominibus ſiunt. tom. 2. 212,A
angeli dominum rogant pro humano genere. tom.5.984,A
angeli reueriti ſunt, & inſigniter honorarunt homines. to.1.682,A
angeli nobis ſuperiores,deo miniſtrant ad noſtram ipſorum ſalutem. to.4.1521,C
angelos hominibus præeſſe. to.2.871,C
angeli cum hominibus conuiuunt. tom.1. 201,A
angeli ante Chriſti paſſionem erant inimici: Paulus ait, Pacificauit quæ ſunt in terra,& quæ in cœlis. to.4.1598,D
angeli nobis miniſtrant. to.5.1411,B
angeli in hominum figura frequenter oſtenſi. tomo 2.95,A
angelis ſpectaculum ſumus facti, quid ſit apud diuum Paulum? to.4.353,D
angeli amant eos, qui dominum ſuum diligunt. tom.5.169,B
angelos habent omnes ſancti. to.2.432,C
angelos ſanctis ſuis ad ſalutem deus mittit: cùm verò punire vult, id dæmonibus permittit. to.1.550,A
angelum habet quilibet noſtrum. tom.2. 1239,C
angelum tanquam pædagogum quiſque habet fidelis. to.4.1159,A
angeli duo cum hominibus ſingulis ſunt permanentes ſcilicet bonus & malus. to.2.679,A
angelus bonus quandiu circa nos eſt, nunquam nos in tentationem angelus malus impellere poteſt:recedet autem aliquantulum per dei diſpenſationem à nobis angelus bonus. tom.2.679,A
angelos non apprehendit Chriſtus, ſed ſemen Abrahæ. tom.1.730,B. tom.4. 599,A
angelus vaſtator in Ægypto. tomo 5. 620,D
angelos iudicabimus, quid ſit? tom.4. 382,B
angelos eſſe negabant Sadducæi. tom.2. 498,C
angeli & archangeli adſunt miſſæ,ſeu diuinis myſteriis, & ibi canunt. tom. 5. 1238,A
angelus bello finem impoſuit. tom. 1. 1151,B
angeli duo Sodoma contendunt & proficiſcuntur, vt ipſa perdant, dei mandato. to.1.296, C. hoſpitio ſuſcipiuntur à Loth. to.1.298,C
angeli tres apparuerunt Abrahæ, trinitatem indicantes. to.4.619,A
angeli non adiungendi ad inuocationem trinitatis. to.4.1193,B
angelis per eccleſiam manifeſtata eſt dei ſapientia. to.4.932,B
angelus exterminator quis ſit? tom. 4. 630,A
angelus adueniens,qui eſt vehiculum verbi,infudit Mariæ, quæ concepit, credens verbo. to.1.672,B
angelus,qui breui momento temporis cẽtum octogintaquinque interfecit hominum millia. tom.1.639,B. tom.2. 378,B
angelus gladio diſtricto populum peſte necat ob Dauidis peccatum. tom.5. 561,C
angeli contra Sodomitas, & eorum vrbes miſſi. to.5.582,A
angeli nobiſcum canunt, Laudate dominum de cœlis. to.5.334,B
angelorum commemoratio in miſſa celebranda. to.5.1143,D.1153,B
angelos iudicaturi ſumus. to.4.264,C
angelus primus vnus, qui Sathahel dictus eſt nefariam præſumptionem aſſumẽs, dixit,Pono ſedem meam,&c.to.1.446, B. ac propterea cecidit irreparabiliter. ibidem.
angelus primus præcipitatus de culmine angelico,diabolus eſt nominatus.to.1. 446,B
angelus ſine præcepto ita cecidit irreparabiliter, vt conſequentes ſibi hodie hodiéque occidat. tom.1.445,B.450,C
angelus non è cœlo cecidiſſet, nec in diabolum conuerſus fuiſſet, niſi ſuperbiæ ſcelere coinquinatus fuiſſet. tom.3. 67,D
angelus malus, volens ſe oſtendere deum, perdidit & illud, quod erat. tom.2. 673,D
angelus malus pro ſola cognitione ſuperbiæ depoſitus eſt de angelica gloria ad ignominiam tenebrarum. to.2.665,A
angeli malt antè,quàm formaretur protoplaſtus, à ſua exciderunt dignitate. to. 1.133,C
angeli mali rem cum mulieribus habere nequeunt. to.1.133,D
angeli diaboli transfiguruntur tanquam miniſtri iuſtitiæ. to.4.382,C
angeli gaudent. to.5.1459.D.in iiſdem veritas omni errore vacat. tom.5.1459,C
angeli ablegantur & non prædicant. to.5. ibid.D
angelorum eſt indicare;docere Apoſtolorum. to.5.1460,A
cur angeli non doceant. ibidem.
angeli pro nobis orant, reſponſum a deo accipiunt,propugnant. to.5.1491,B
angelorum officia. to.5.1459,D

Anguis.

Anguis ad dolum natus to.1.1179,D

Anima.

Anima,ſpiritus eſt, & ſpirituales pœnas timet,carnales autem non timet. to. 2. 661,A
anima,dei opus,non hominum. tom.4. 363,A
animæ ſubſtantia incorporea. to.1. 67, A. & rationalis. 70,B
anima eſt hominis ſubſtantia,non corpus. to.2.775,C
anima de veritate nata, terrenam effugere poteſt vanitatem. to.2.715,B
anima nihil differt ab anima, quatenus eſt anima. to.4.363, A
animam ex dei eſſentia non eſſe. tom.1. 69,C. tomo 3.389,B.to.4.321,B
anima formatur poſt corpus.tom.1.70,B. tom.3.809,D
anima cur ſit facta non ſibi ſufficiens. to. 4.321,B
animæ compoſitio decorem multum adfert corpori. tomo 5.314,C
anima hominis ad imaginem dei facta, propter hanc deus fecit mundum.to.2. 775, C. & propter hanc Chriſtus venit in mundum. ibidem.
anima eſt,quæ docetur. to.1.380,B
animæ opus quódnam eſt. to.1.274,B
anima noſtra,Chriſti domus. to.4.220,A
anima noſtra in arbitrio ſuo eſt creata.to. 2.703, B. ſecundum legem iuſtitiæ dei. ibid.
anima in ſuo eſt arbitrio, caro autem minimè. tom.2.704,D
animam hominis non eſſe ſanguinem. to. 1.179,B
anima dextera dicitur,caro ſiniſtra. to. 2. 704,C
animarum differentiæ duodecim. tom.2. 830,A
animæ partes, dexteræ manus vocantur. tomo 2.704,B
anima incorporea & immortalis. tom.1. 70,B
anima corpore precioſior. tom.5.594,B
anima corpori noſtro inſerta,in ſenſilibus intelligibilia nobis præbet. to.5.557,A
animam & corpus ſimul ornare non poſſumus. tomo 2.493,C
anima, cùm corpore ſit præſtantior, eius potiùs deplorandus eſt interitus. to.5. 605,D
anima corpori vt imperet, à deo eſt ordinata. to.5.776,A
anima per corporis afficitur morbos. to.5. 566,D
animæ concordia cum corpore. tom.4. 560,B
anima è corpore ſeparata, in his regionibus errare nõ poteſt. to.2.231,D. huius rei probatio. ibidem,B
animam ſenſus corporis innumeris onerant vinculis. to.5.499,C
animæ & corporis natura non eſt eadem. to.4.115,C
anima per mortem à corpore ſeparata nõ immutat propoſitum. to.2.715,A
animam à corpore exutam nemo vſpiam vidit. to.5.848,D
anima ſine carne viuere poteſt, caro autem ſine anima minimè. to.2.759,C
anima cum ſanguine corporis comparata. to.3.612,D
anima in corpore iuſti dominatur & regnat, quaſi deus in templo. tom.2. 904,D
animas corpori ſeruientes ſtrangulat acquirendi neceſſitas. tom.5.632,C
anima non videtur, tamen neceſſariò eſt credenda. tom.2.103,C. D
anima ſi velit videre abſque ſpiritu, inſidiatur ſibi. to.4.320,D
anima ſpiritualiter videt,audit,odorat,guſtat,atque tangit. to.2.889,B
anima obcæcata libidine,nihil videt.to.4. 347,C
animas mortuorum in hiſce regionibus nequaquam teneri,nec errare. tom. 2. 1195,C
anima vitioſa in brutorum naturam degenerat. to.5.1323,C
animarum tranſmigratio in alia corpora abſurda & falſiſſima. to.1.69,C
animam Pythagoras fruticem, & piſcem, & carnem fieri impiè dixit. tom.3. 268,D
animam philoſophi eſſe muſcam. tom.3. 403,B
anima Chriſti vſque ad mortem triſtis, quid indicabat. to.2.572,C
anima,quæ non peccat, regina ac domina eſt ſui corporis. tom.2.732,A
anima in omni peccato priùs peccat, poſtea caro. to.2.759,C
animæ iuſtorum in ipſo ætatis flore ſemper conſiſtunt. tomo 4.88,B
animæ iuſtorum etiam ante reſurrectionem ſunt in cœlis. to.3.270,B
anima Chriſti,pro ipſius humanitate.to.1. 713, A
anima nullo pondere premitur grauius, quàm peccato. tom.2.303,D
animas mortuorum non fieri dæmones. to.2.231,C.1111,B.1195,C
animas hominum redempturus vnigenitus,mundum non dedit,nõ hominem, non terram, non mare, ſed ſuum precioſum ſanguinem. to.1.793,C
animæ dignitas. to.1.793,B
anima cum primis ſeruetur illæſa. tom. 1. 968,D
propter animam eſt mundus. to.1.793,B
anima incrementum non capit. tom.2. 179,C
anima aduerſus carnem certat, & vincit, niſi conſenſerit, vt vincatur. tom.2. 715,B
anima ſua nihil homini coniunctius. to.2. 280,C
anima hominis deliciis ac ſceleribus dedita,quàm deformis. tom.2.228,B
anima non ſubdita carni, ſed animæ caro. to.2.715,B
anima inimicum ſuum diligere poteſt, caro autem nequaquam,& cur. tom.2. 712,B
anima eſt libera, & ſub principatu dei eſt: caro autẽ captiua, & ſub diaboli principatu. to.2.712,B
anima ſentit dum cæditur corpus:cùm autem occiſum fuerit, nullus dolor aut ſenſus animæ inuenitur in corpore. to. 2.775,D
animæ alæ leues faciendæ. to.5.316,B
animam in baptiſmo tangit gratia, & peccatum radicitus euellit. to.4.563,B
animæ precium non eſt, ne vniuerſus quidem mundus. to.1.793,B
anima nec generat, nec generatur, & nullum cognoſcit patrem, niſi eum, cuius voluntate eſt creata.to.2.831,B. & nullam cognoſcit matrem, niſi eccleſiam, quæ illam regenerauit in fide, ibidem.
animam deus inſpirauit in nos. tom. 1. 738,B
animæ pulchritudinis deſcriptio. tomo 1. 1173,B.eiuſdem ornamenta. ibidem.
anima deformis quo pacto ſpecioſa reddiatur? to.1.1173,C
anima deum ſitiens, & eſuriens, in periculo derelinqui non poterit. to.1.855,A
animam ſuam qui inuenit,perdet eam. to. 2.407,B.783,A
anima plus eſt, quàm eſca: & corpus plus, quàm veſtimentum. to.2.1179,B
anima Gentilis aut Iudaica eſt inanis, & alimento ſpirituali deſtituta. to.1.914,A
animæ hilaritas ſpecioſum exhibet aſpectum. to.5.317,A
animæ manus & pedes. to.5.367,C
anima,niſi priùs terrena contemnat,cœleſtia mirari non poterit. to.5.501,B
anima ſpirituali indiget pabulo. tom. 1. 20,D.tom.5.380,A
anima,quæ peccat,ipſa morietur. tom.5. 570,B
anima & caro ex eo numero ſunt,quę media vocantur. to.4.122,C
animæ paſſiones appellantur, vulnera, & cicatrices. to.5.348,C
anima,quæ plagam accepit peccati, quàm miſera. tom.5.56,B
animæ natura eſt, vt ſemper moueatur, & quieſcere nequeat. to.3.575,A
animæ vita,dei eſt cultus. to.5.592,A
anima,niſi ſe exciret ad orandum, mortua eſt,miſera,& grauiter olens.to.5.592,C
animam nullam ante Chriſtum in cœlum aſcendiſſe,ex quo peccauit Adam. to. 2.667,B
anima eſt veluti quædam cera. tom. 4. 1283,C
anima ab ineunte ſtatim ætate quid diſcere debeat. to.4.1284,A
anima quomodo ſiat manca & mutila.to. 4.915,C
animæ & corporis ſalus amiſſa ſarciri nequit,vt aliarum rerum. to.5.1636,B
animæ morbi. to.5.406,D
anima per peccatorũ multitudinem marceſcit, flacceſcit, ac de gradu deiicitur. to.4.88,A
anima non diſſoluitur, ſed corpus: igitur illa non reſurget,ſed ſolum corpus. to. 3.765,C
anima quænam mortua dicenda. tom.4. 683, A
anima cur nigra dicatur. to.5.638,C
animæ motio,ſunt curæ. tomo 3.674,D
animæ vehiculum quod,& quale. tom.5. 690,B
anima plurimis onerata,in quiete ac ſilentio eſſe feſtinat. to.3.611,B
anima timore dei vacua,mortua eſt. to.4. 683,D
animæ cibus proprius,qui & qualis? to.1. 192,C
animæ vnius ſalus tanti eſt, vt nullus eam æſtimare poſſit. to.3.396,B
anima ad ſalutem nobis eſt creata, caro ad tentationem. to.2.704,D
anima hominis nouit arcana ſua. tom.4. 478,D
anima morticns,correctione reſurgit. to.5. 724,C
animæ amor viuendi naturaliter eſt inſitus. to.3.339,B
animæ arrogantia frangenda. to.5.507,B
animæ vis. tom.1.1288,A
animæ vincula quæ. to.3.299,C
animæ nutrimentum, ornamentum & ſecuritas. to.2.13,D
anima luctu impedita, nihil ſani vel dicere,vel audire poteſt. to.4.603,C
anima tenera,& ad fingendum facilis. to. 1.1061,A
anima totum hominem ſæpe in ſacris ſcripturis ſignificat. to.1.426,A
anima ſemel malignitate capta, ſtultior cunctis efficitur. tom.2.56,C
anima noſtra de laqueo venantior erepta. to.5.637,D
anima ſicut in hoc mundo eſt peregrina, ita caro in altero eſt extranea. tom.2. 887,D
animæ omnes in hoc mundo peregrinæ. to.2.968,C
animam exire foras quid ſit. tom.1.882,C
anima maximè roboratur,& viget in ſenectute. to.4. 1549, A. & in iuuentute febricitat. ibidem.
animæ noſtræ honor eſt faciendus iuxta eius dignitatem. to.4.1635,C
animam percutere, grauiùs quàm corpus. to.3.595, A
anima ſine faſtu,amicos facit. to.3.600,B
anima frequenter in ſcripturis pro hominibus ponitur. to.2.935,C
de anima oratio. to.5.1240,B

Animal.

Animal quodlibet ſuum diligit ſimile. to. 4.516,D
animal tetramorphon,quod & quale. to. 2.1049,C
animal omne conceptionis ſuæ ſeruat hanorem, & tempus: homo autem ſolus contemnit. to.2.834,C
ad animalia irrationalia frequenter deus tranſmittit homines, vt rectiùs viuere doceantur. tom.2.148,C
animalium purorum & immundorum diſtinctio quando primùm facta. tom.1. 153,B
animalia quædam cur in lege habebantur immunda, cùm omnia ſint natura mũda? tom.4.1471,C,D
animalium genera diuerſa & varia.tom.1. 36,A
animalia bruta hominis miniſterio ſunt vtilia. to.1.70,C
animalia tria ſunt, quæ ſecuriter ambulãt, & quæ. to.2.966,C
animalia poſt diluuium, ferocitate depoſita, naturæ ſuæ reſtituta. tomo 1. 162,D
animalium omnia genera in arca introduxit Noë. to.1.160,B
animalia omnia deus propter hominem fecit,hominem autem propter ſe. to.2. 734,A
animalium homini vſus, ditio, & exemptio. to.5.1653,D
animalia ruminantia lex voluit eſſe munda. to.2.850,B
animantia ex terra,& ex aquis edita. to.1. 46,B
animalis homo non poteſt noſſe diuina. tom.4.322,B
animalis homo non percipit,quæ ſunt ſpiritus dei. to.2.192,D.to.5.501,B

Animus.

Animus quidnam ſubſtantiæ ſit. tom.5. 995,G
animus eſt,qui condemnatur. to.1.135,A
animus humanus ab adoleſcentia in malum propendet. to.1.997,D
animo formoſo nihil formoſius, nihilque iucundius. to.2.278,A

animus quomodo in nostro corpore insit, Ignoramus. to.5.995,C
animum quidnam reddit immobilem. to.4.684,C
animus eorum qui cum morbo conflictãtur, miser. to.5.1448,D
animus fœcundus, subactus eodem die cõseri potest & fructum ferre. tomo 5.1443,C
animus qui diuinis oraculis rigatur: os cõtra qui destituitur. tom.5.1450,C
animi cibus verbum Domini. tomo 5.1462,A
animus velut virgo. ibidem.
animum emendare posse, non corpus. to.5.1662,B
animus quibus afficitur morbis. tom.5.316,C,D
animus sine corpore apud seipsum videre potest, quæ cogitat: corpus autem sine animo nihil videre potest. tomo 2.714,D
animus, cur aquilæ comparetur? tom.1.883,C
animus peccatoris vermibus est plenus. to.2.110,D
animi tranquillitatem quænam adferant? tom.1.10,B,C
animi alacritas omnia reddit facilia. to.4.370,C
animi dignitas. tom.1.796,B
animi magnitudo quæ dicatur. tom.1.1133,C
animi elegantia immortalis, omnisq; maculæ manet expers. to.1.819,C
animi cibus, sacrarum literarum lectio. to.1.56,C
animi deliquium duplex. to.1.727,B
animi tumor quantum sit mali? tom.1.1301,B
animo qui sunt corrupto, læduntur ab omnibus. to.4.527,C
animi sibi conscij natura qualis? tom.1.1121,A
ex animi malis, bonisve æstimandus homo. to.2.1117,C
animi vitia, corporis mœrore monstrantur. to.1.453,A. nec sine corporis compassione priuantur. ibidem,B
de animi angore liber. to.5.530A

Anna.

Anna, mulier Hebræa, per multas lachrymas (erat enim sterilis) filium nomine Samuelem genuit, quem dei templo dicauit. tom.5.1105,B
anna, Samuelis mater, nobis exemplum præbuit orandi. tom.5.401,A
anna naturâ sterilis, oratione mater est effecta. to.1.490,B
anna mulier quàm patiens, & sapiens. to.5.349,B
anna orans figuram portabat ecclesiæ. to.2.720,C
anna orans, nullam vocem emittebat, omnia tamen, quæ voluit, impetrauit. to.2.160,D
anna ebria, non è vino, sed ex abundantia pietatis. to.1.482,C
annan, Iudæ patriarchæ filium (quia malus erat coràm domino) occidit deus. to.1.402,D
de annæ oratione, sermo. tom.1.490,A
de annæ Samuelis matris fide, sermo. to.1.477,A. itémque alter. 484,A

Annulus.

Annulus, quem spiritus sanctus dedit apostolis. tomo 1.1169,A
annulum spiritus sancti per baptismum Christus dedit ecclesiæ, &c. to.2.620,A

Annus.

Annus domini acceptabilis. tomo 2.1083,C
anni quatuor tempora. to.2.1083,C
annus vertens incipit à Martio. tom.2.1083,D
annus emeritus. tom.1.975,A
anni non obseruandi. tom.5.799,C

Annunciandi.

Annunciandi & manifestandi verborum differentia. tom.4.11,D

Anomœi.

Anomœi impij: ac disputatio aduersus ipsos. tom.5.961,A.968,C
anomœorum animus cultu scripturæ sacræ priuatus. to.5.977,B
anomœorum opinio sylueſtris. to.5.977,B

Ἀνόμοιος.

Ἀνόμοιος quid sit. tom.4.39,A

Antichristus.

Antichristi qui dicendi sint? tomo 1.674,B
antichristus, est abominatio desolationis. to.2.928,A
antichristus, impiorum princeps. tom.2.923,C
antichristus, homo peccati, & filius perditionis. to.2.531,C
antichristus omnium postremus ecclesiã ventilabit. tom.2.664,A
antichristus post Christum apparuit. to.2.343,D
antichristi regnum tribus annis & sex mẽsibus protendetur. tom.2.928,C
antichristum dominus interficiet spiritu oris sui. tom.2.928,C
antichristus, filius interitus, qui aduersatur & extollitur supra omne, quod dicitur deus, aut quod colitur, &c. ibidem.
in antichristi spiritu eiiciuntur dæmonia. to.2.798,C
antichristo etiam plenorum signorum faciendorum dabitur potestas. tom.2.930,C
antichristo Christianorum multi credent, & signum eius nominis in manu dextra, & in fronte suscipient. tomo 2.934,D
antichristi exercitus, quis. to.2.927,D
antichristum expectat, quicunque non receperit Christum. tom.2.781,D
antichristus semper erit. tomo 4.264,B
antichristus quando apparebit. tomo 2.537,A
antichristus pro diabolo futurus. tom.3.824,D
antichristi aduentu quod lucrum percipitur. to.4.1290,C

Antifer.

Antifer alius inter sydera dicitur, alius Lucifer appellatur: inter apostolos nullus est antifer, omnes enim sunt Luciferi, & ideo stellis maiores sunt Apostoli. to.3.783,A

Antiochenses.

Antiochenses homines parùm quieti. to.5.962.

Antiochus.

Antiochus Epiphanes bellum in Iudæos gerens. tom.1.745,B
Antiochus cognomento illustris, Hierusalem cepit, & miserrimè vastauit. to.5.919,C

Antiquus.

Antiquus dierum. to.4.377,A

Antonius.

Antonius, vir per cunctorum vsque hodie ora volitans, proximus apostolis. to.2.66,D

Anus.

Anus sint in habitu sancto, non criminatrices, non vino multo seruientes, &c. to.4.1474,C

Appellatio.

Appellatio impij vera & genuina. tom.5.1426,D. & 1427,A

Apelles.

Apelles, diui Pauli discipulus, in Christo probatus. to.4.260,D. eiúsque encomium. ibidem.

Apes.

Apes, pro promptitudine, & animi alacritate. to.1.984,A
apes imitantur monachi. to.2.489,C
apes habitant vbi sunt aromata. tom.1.735,A
apes moriuntur aculeo. to.5.370,B
apes quàm sint vtiles. to.1.819,D
apum & vesparum discrimen. to.1.1271,B
apes in vas immundum non intrant, aut mox euolant. to.4.977,A
ad apem mittitur homo, vt discat, quàm sit operatrix. to.2.148,C
apes per anagogen. to.1.1214,B
apum solertia. to.1.942,D

Aphtonius.

Aphtonius presbyter & monachus. to.5.1573,C.1365,C

Apis.

Apis, Ægyptiorum deus, bouis speciem referens. tom.1.907,D

Ἀποκαρδοκία.

Ἀποκαρδοκία quid. to.4.133,B

Apollo.

Apollo, D. Pauli socius, vehemens, & potens in scripturis, & eloquiis diuinis. tom.3.597,A. to.4.255,B
apollo in fide instruxit Priscilla. tom.4.259,C
apollo, apud ethnicos dæmonium. tom.3.404,B
apollo deus habitus. tom.4.26,C
apollinis oracula perridicula, & ambiguè semper edita. to.5.888,D
apollo, id est, sol, pro deo. to.1.608,A

Apollonius.

Apollonius Tyaneus quàm multa fecisse fertur, sed ea omnia extincta sunt, & finem habuerunt: quia erant conficta, vana, & nihil habentia veri. tom.5.913,D

Ἀπόνοια.

Ἀφροσύνη, id est, desperatio. to.5.692,C
Ἀπόνοια, vecordia, amentia, & arrogantia. to.3.305,B. in marg.

Apostatare.

Apostatare à deo, principium est peccati. to.1.873,A

Apostoli.

Apostoli erant lux duorum testamentorum, legis, & euangelij. tom.1.714,B
apostoli, hominum facti piscatores. to.2.459,D
apostoli, piscatores, & aucupes callidi. to.5.866,A
apostolorum alij piscatores, alij tabernaculorum artifices, alij publicani. to.2.1201,A. to.5.430,B
apostoli piscatores sapientiæ omnes professores Pythagoram, Platonem, astrologos, &c. superauerunt. tom.3.255,C
apostolos piscatus est Iesus, vt alios piscarentur piscatores. to.2.1056,B
apostoli, credentium magistri. tom.3.828,B
apostolos Christus appellat Iudæorum filios. to.2.798,A
apostoli, architecti sapientes. to.5.616,A

apostoli, totius orbis magistri. tomo 2.1174,B
apostoli erant prophetæ, sapientes, & scribæ. to.2.910,B
apostoli, palmites Christi. to.3.772,D
apostoli, rectæ fidei immobiles columnæ. to.5.1417,B
apostoli, incudes animatæ. to.5.1417,B
apostoli duodecim, athletæ coronati. to.5.1417,A
apostoli cur appellantur nubes. tom.2.756,B. to.1.920,A
apostoli venatores in totum orbem missi. to.2.1064,C
apostoli sacerdotes, & sacerdotum principes. to.2.1050,D
apostoli sunt serui patrisfamilias. tom.2.879,C
apostoli erant luminaria in medio mundi lucentia. tom.4.302,B
apostoli, terræ præcones, orbísque doctores. to.1.553,D
apostoli, licet tantùm essent piscatores, cõtempserunt tot furentes populos, & ad cædes & mactationes paratos. tom.1.189,C
apostoli vnitores erant, piscatores, turres, columnæ, duces, doctores, portus, gubernatores, pastores, athletæ, pugnatores, & coronas gestantes. to.3.783,B
apostoli toties retia laxant, quoties Euangelium prædicatur. to.5.1489,B
apostoli piscatores, venatores. tomo 5.1424,B
apostoli rugas peccati abstergunt. tom.5.1457,A
apostoli omnes Luciferi, nullus Antifer. to.3.783,A
apostoli mendici & piscatores admirabilia fecerunt post Christi ascensionem. to.5.364,A
per apostolos vndecim principio, viros ignobiles, viles, rudes, idiotas, pauperes, & nudos, Christianismum tot hominum tribubus persuasit Christus. to.5.1006,A
per apostolos vndecim illiteratos, priuatos, ineloquentes, obscuros, pauperes, piscatores, & barbaros, Hebraicè tantùm loquentes, Christus suam religionem persuasit. to.5.1018,D
apostoli vltronei crediderunt. tom.2.1216,A
apostolos assumpsit Christus, non oratores, non philosophos, & reges: sed piscatores, & publicanos. to.1.759,B
apostoli, Iesu Christi legati. to.2.931,A
apostolorum nominum catalogus. to.2.253,C,D.1200,D
apostolorum dominatio. to.1.932,D
apostolorum fortitudo. to.1.783,C
apostolorum diuitiæ. tomo 1.951,A
apostoli ebrij musto. to.1.703,D
apostoli omnes semitas tenuerunt, quibus ad deum peruenire potuerunt. tom.1.524,B
apostolos parentes habuisse malos. to.1.465,B
apostoli erant vndecim soli, nec ab vniuerso mundo vinci potuerunt. tomo 5.812,A
apostoli poterántne secum ferre marsupium, & peram? to.4.272,B. & calceos, zonam, baculum, & æs? ibidem,D
apostoli, agricolæ, qui circumfoderunt, & stercus miserunt. to.2.1075,A
apostoli si Christum resurrexisse non vidissent, quæ fecerunt, non essent aggressi. to.4.307,C
apostoli in vniuersum terrarum orbem struxerunt aciem. to.4.300,C
apostolorum prædicantium duplex erat innouatio. to.4.301,D
apostoli indocti prædicantes, vincti & pulsi superarunt eos, qui persequebantur. to.4.312,A
apostoli duodecim rei militaris ignari, inermes, & corpore debiles, & imbecilli, omnes vicerunt fortes. tom.4.294,C
apostolorum trophæum admirabile. to.4.294,C
apostoli cur non fuerint sapientes externa sapientia? to.4.295,A
apostolorum vita laboriosa. tomo 4.314,D
apostoli nõ solùm signis & miraculis suadebant, sed etiam disserendo. tom.4.313,A
apostoli in cõsuetudinibus Gentilium impiis abrogandis quanta perpessi sunt mala, & vitæ pericula? to.4.324,C,D
omnes apostoli omnia quidem bona habuerunt: non autem omnia ad perfectum, sed vnusquisque eorum in aliquo bono priuato magis perfectior fuit, quàm alter. to.2.1031,B
apostolorum institutiones habet ecclesia. to.2.1046,B
in apostolis pristina resident nomina, vt virtus appareat vocantis, vt Matthæus post apostolatum dicitur publicanus. to.2.1080,B
apostoli timidi quondam, rudésque subitò in alios homines versi, fastúque diuitiarum, gloria, ira, concupiscentia, breuiter rebus omnibus superiores facti, terram, mariáq; (ceu volucres) percurrerunt. to.3.373,C
apostoli à Ioanne Bapt. baptizati. tom.3.380,A
apostoli pauperes, & illiterati orbem terrarum miraculis attraxerunt. tom.3.377,D
apostolorum ora concludebant miracula. to.3.435,D
apostolorum quisque spiritus fontem accepit. to.3.400,C
apostoli soli spiritum sanctum dabant. to.3.482,C
apostoli in carcerem missi, & diuina voluntate liberati. tom.3.450,D
apostoli quò ignobiliores erant, hoc magis fulgebat gratia, paruis conficiens magna. tomo 3.522,D
apostolorum vmbræ, incorporeas expulerunt virtutes. to.3.764,B
apostolos reipsa transtulisse montes, occasione postulante. to.2.1237,A
apostoli quomodo se habuerunt cùm essent hac in vita? to.4.1461,B
apostoli duodecim Christum sequentes, ecclesiam referebant. to.5.1017,D
apostoli quænam illo toto triennio, quo cum Christo consuetudinem habuere, ab eo didicere? to.5.1300,A
apostoli an vna lingua omnibus intellecta nationibus loquerentur, vel pluribus? to.4.511,D
apostoli cur primum donum acceperunt linguarum? to.4.511,D
apostoli cur gladios ferebant. to.2.577,B. & peram. ibidem.
contra apostolos totus mundus armatus erat, nihil tamen contra illos extitit. to.4.145,B
apostolis dæmonia erant subiecta. tom.2.798,A
per apostolos vocati & adducti ad Christum sumus, & nostra fides in zelum deduxit illos. to.2.474,D
apostolorum præclarè gesta. 266,D. ac deinceps.
apostoli cur non potuerint eiicere dæmonium. to.2.417,A
apostolos cum dominus miserat, data opera ab ipsis seipsum subtraxit, & cur. to.2.286,B
apostolis nulla inerat inuidia. tom.4.367,A
apostoli ouibus comparati. to.2.769,C
apostoli in Christo, excelso monte, fundati. to.2.694,B
apostoli serpentis prudentiam, & simplicitatem habuerunt columbæ. tom.2.264,A
apostolorum nullus quantumuis potens, linguam compescere potuit. tom.2.267,B
apostoli curabant omnem infirmitatem, omnémque languorem. to.2.255,B
apostolorum fundamentum alienum. to.4.249,A
in apostolorum persona duodecim throni esse dicuntur, omnis populus Christianus. to.2.1031,A
apostolorum sermones sunt, vt Christi sermones: & in sermonibus eorum omnium vita consistit, sicut in sermonibus Christi. to.2.830,A
apostolos deus in ecclesia posuit solummodò & absolutè. t.4.495,A
apostoli Christum sunt imitati in despiciendis rebus terrenis. to.4.443,C
apostoli ferè semper ieiunabant. tom.5.382,A
apostoli quomodo loquuntur ad nos. to.2.916,C
apostolorum virtutes assequi possumus. to.2.347,D
apostoli qua & quali afficiebantur lætitia. to.5.312,C
apostolorum philosophia, angustáque viuendi disciplina, qui omnium deliciarum luxum contemnebant. tom.2.363,A
apostolorum nomina in cœlis scripta. to.2.202,D
apostoli gaudebant, quòd regni cœlorum essent facti prædicatores. t.2.256,D. & mille bonorum conciliatores. ibidem.
apostoli sedent super duodecim thronos, id est, in omnibus Christianis. to.2.829,D
apostoli vniuscuiusque illa virtus est thronus, in qua perfectior cæteris fuit. to.2.830,B
apostolorum omnium throni sunt omnes homines, qui eorum doctrinam susceperunt, ac in se tenent. to.2.829,D
apostoli seditionis, & nouationis crimine accusabantur. to.4.223,D
apostoli diuersis affecti tormentis, summoperè lætabantur, &c. to.5.607,A
apostoli cæsi, eiecti, & mille tormenta passi, victores tandem persecutorum suorum euaserunt. to.2.71,A
apostoli post mortem terrarum orbis sunt protectores. to.5.364,C
aduersus duodecim apostolos diabolus cũ vniuerso terrarum orbe, & cum innumeris dæmonibus, non breui tempore, sed per totam eorum vitam insurrexit. to.2.266,D. superarunt tamen atque vicerunt illi duodecim homunculi: quódque mirabilius est, non fuderunt aduersarios, nec trucidarunt, sed

mentes & animos ipſorum in melius reduxerunt,& ad angelicam vitam traduxerunt. ibidem.
apoſtolorum per regiones,& nationes diuiſio. to.5.1417,B
apoſtolos aliquid à ſeipſis poſſe. tom. 2. 267, C
apoſtolorum ſingulorum miracula. to.5. 1417,C
apoſtolorum ſepulchra perenni memoria celebrantur. to.5.364,B. hos precatur Conſtantinus magnus ad eorum ſepulchra. ibidem.
ad apoſtolorũ ſepulchra imperatores corpora ſua ſepeliri mandabant. tom.5. 1014,C
apoſtolorum multorum oſſa neſcitur, vbi ſita ſint. to.4.1638,D
apoſtolorum reliquiæ. to.1.795,B
apoſtoli pulueremimmortalem in ſepulchris reliquerunt. to.5.1417,C
apoſtoli ſublimes mundi iudices conſeſſuri. to.5.1417,C
apoſtolorum commemoratio celebranda. to.1.1143,D.1148,B.1251,B
apoſtoli vnde præmia ſunt adepti. to.4. 85,C
apoſtolorum dignitas. tom.1.772,D
de apoſtolorum honoribus diuerſis, ſermo. tom.3.823,A
in ſanctos duodecim apoſtolos, homilia. tom.5.1417,A
apoſtoli fallaces poſt apoſtolos apparuerunt. to.2.343,D
apoſtoli falſi,quales. tom.2.524,B
apoſtolorum germanorum indicia. to.4. 360,C
apoſtolatus miniſterium. to.4.201,A
apoſtolicæ regulæ. to.4.367,B
apoſtolica vita & poteſtas, quam apoſtolis præſcripſerat Chriſtus. tom. 4. 271,A,C

Αποτυμπανισμός.

Αποτυμπανισμὸς quid. to.4.1545,B

Apparere.

Apparere dei,quid. to.1.988,A

Appetitio.

Appetitione abſurda nihil homini perniciosius. to.4. 80.D.& quid, & quotuplex abſurda ſit appetitio. ibidem.

Appetitus.

Appetitu abſente, ciborum voluptas eſſe non poteſt. to.5.316,D

Appia.

Appia, vxor Philemonis, ad quam ſcripſit D.Paulus. to.4.1493,C

Apud.

Apud ſe eſſe quid ſit? to.4.926,D

Aquæ.

Aquæ acceptiones. to.1.701,C
aquarum ſpecies ac differentiæ. tom.1. 1074,D
aquæ natura eſt, vt in pronum feratur: & ſi quem digreſſum nacta ſit, illuc tota feratur. to.1.937,D
aquarum natura,quæ illimes ſunt ac puræ, ſi Solis radios exceperit, mox illuſtrabitur & ſplendeſcet. to.1.1200,C
aquarum natura inſolens. to.1.1150,B
aquarum,quæ piſces proferunt,multitudines, in vnam deus concluſit congregationem. to.1.24,C,979,C
aqua continetur in veſtimento. tom. 1. 1073,D
aquam in aëre contineri. to.1.1073,D
aquis nihil frigidius. to.1.1074,B
aquæ,quæ ſuper cœlos ſunt. to.1.1148,C
aqua refectionis, & aqua conſumptionis longè differunt. to.1.701,C
aqua pro deo habita, & nomine Neptuni honorata. tom.1.589,B
aquam Pythagoras impiè dixit eſſe deum. to.3.269,A
aqua ac tenebræ omnia erant in principio, & nihil præterea. tom.1.17,C
aqua ſuper firmamentum cœli. to.1.17,D
aquam frigidã in nomine diſcipuli Chriſti dare,quid ſit. to.2.784,D
aquæ frigidæ calix,mercede dignus. to.5. 738,C
aquæ ſpirituales. tom.1.921,A
aqua regenerationis. to.1.701,C
per aquarum naturam progenerati ſumus. to.5.625,D
aqua baptiſmalis donum gratiæ confert. to.5.337,A
aqua baptiſmi per ſpiritum ſanctum fit efficax. to.3.379,D
aquas baptiſmo ſuo Chriſtus ſanctificauit baptizandis. tom. 2.664,D
aqua proficit,quia peccata, quæ iam præcellerunt,abluit. to.2.660,D
aqua præterita peccata tollit, ſpiritus præſentia impedit, ignis aduerſus futura præmunit. to.2.661,C
aqua præterita lauat peccata: ſpiritus autem repellit concupiſcentias, & præualere non ſinit. to.2.661,C
aqua, quæ primatum tenet in elementis, cùm acceperit ſpiritum ſanctum, fit ſacramentum: & iam non erit aqua potationis, ſed ſanctificationis: non erit aqua communis,ſed refectionis. to.1. 701,C
aqua,qua mulier probatur, ſecundum legem zeuty piæ. to.5.938,D
aqua tenebroſa in nubibus aëris,quid allegoricè. to.2.756,C
aquæ commouentur, & iterum ſedantur. to.1.1176,A
aquarum naturam mutauit Heliſæi lignũ. tom.5 661,A
aqua hydria implere,quid allegoricè.to.3. 362,D
aqua in optimum vinum mutata,tropologicè. tom.3.90,D
aqua catholica in qua oſtenditur fons æternus. to.1.701,C
aqua viua,quæ ſemper ſcaturit. tom.3. 128,A
aquæ,pro hoſtium irruptionibus. tom.1. 1129,D
aquarum exitus, id eſt, ingens lachrymarũ vis. to.1.1019,C
aqua intolerabilis. to.1 1045,D
aqua de torrente. to.1.938,D
aqua,quæ vincula ſoluit æterna. tom. 3. 507,C
aqua,ſecularia negotia indicans eſſe fluxa, & mortalia. tom.4.1449,B
aqua,quæ eſt cultus,quæ ſæuiſſima hyems ac tempeſtas erat. tom.3.789,C
aqua non amplius erit in diluuium, vt omnem deleat carnem. to.1.186,B
aqua vino commiſcenda ad ſacrificium Miſſæ peragendum. to.5.1144,A
aqua & panis, principium hominis eſt vitæ. to.1.194,D
aqua,veterum monachorum potus. to.5. 324,C
aqua mendax. to.1.701,C
aqua luxuriæ. to.2.59,C

Aquila.

Aquila eſt regia,& auium regina. tom.1. 883, C. inter animalia ſola Solis radios obtuetur. to.1.883,C
aquilarum natura,& tropologia. tom. 2. 939,D
aquila magna apud Ezechielem quid ſignificet? to.1.790,C.1244,B

Aquilas.

Aquilas Iudæus, genere Ponticus, capite raſus in Cenchreis, D. Pauli ſocius, ſeu diſcipulus. to.3.591,D
aquilas artis erat ſceno factoriæ, diui Pauli diſcipulus, & eius adiutor in euangelio. to.4.255, B. in cuius domo erat eccleſia. tom.4.255,C
aquilas & Priſcilla pauperem & honeſtam agentes vitam,præ omnibus beati prædicantur. tom. 4.270,C
aquilas & Priſcilla opum carentes abundantia, diuitibus omnibus locupletiorem poſſidebant animum. tom. 4. 275,D
aquilas & Priſcilla beati,quòd diuo Paulo cohabitarunt. to.4.274,B
aquilas euangelizabat. to.4.958,B

Ara.

Ara ſpiritalis. tom.2.351,B
aræ dæmonum humano ſanguine refertæ. to.5.866,C

Arabiæ.

Arabiæ prouincia, impiorum corruptorũmque hominum habitaculum. to.1. 542,B
arabes natura ſuperbi, peccatis non ſecus, quàm conuiciis gaudentes, ab Eſaiã deſcenderunt. to.1.542,B

Aram.

Aram interpretatur, viſio eorum, vel irritatio eorum,vel elatus, aut lux eorum. to.2.621,D

Ararat.

Ararat montes,in quibus arca Noë ſubſtitit. to.1.170,A

Aratus.

Aratus poëta à D.Paulo citatus. tom.3. 584,D

Arbitrium.

Arbitrium hominis eſſe liberum. to.1. col. 96,A. 110, D. 117,A. 221,B. 449, A, C. 461,C. 973.B. 1036,C. 1049,A. 1278,A. to.2.239,A.650,A.703,B.704,D.722,A. 784,D. 852, A. 882, C. 952, B. 1005, C. 1034,C.1122,A.1151,A.1239, B. t.3.42,A. 44,B.30. A.183,B.724,B737,D.tom 4. 287, A.288,D.292,B.365,A.369,A. 386, A.395,C. 393,D. 461,C. 489, D. 494,C. 1459,A. tomo 5.320,B. 496, A. 574, B. 660,A. 713,A.864,C.974,A
arbitrij ſolius eſt, propè & longè eſſe in Chriſto. to.4.923,D
arbitrij eſt noſtri, in vitio,aut virtute vigilare,atque dormire. to.4.1261,C
ex arbitrio libero deus prædeſtinatos elegit ſibi,ac ſepoſuit. to.4.907,B
arbitrium liberum principatum magis obtinet,quàm eſſentia. to.4.1183,B
arbitrium liberũ corrigitur facilius, quàm corpus. tom.4.1243,B
arbitrium liberum cur deus dederit nobis. tom.4.369,D
arbitrij poteſtas hominis non eſt ſublata. to.4.183,D
arbitrium non tollitur his verbis, An non habet poteſtatem ſigulus luti,&c. t.4. 161,A. neque his, Non eſt violentis neque currentis, tom.4.162,D

Arbores.

Arbores fructuoſæ,& in fructuoſæ. to.1. 54,B
arbores infrugiferæ etiam vtiles. tom. 1. 1151,B
arbores infrugiferæ ad quem vſum factæ. to.4.244,C
arbores infructuoſas in vinea ſua dominus permanere non patitur. to.2.1039,A
arbor putris & vitioſa,fructus bonos proferre non poteſt. to.4.121,A
non in arboris fructu, ſed in hominis contemptu mors ipſa pendebat. tomo 1. 449,A
arbor non faciens fructum bonum, excidetur, & in ignem mittetur. tomo 2. 88,D
arbores hortenſes ab Ethnicis colebantur. to.1.1211,C
arbor cognoſcitur ex fructu. tom.2.321,B. non autem fructus ex arbore. ibid.D
arbor bona fructus malos producere non poteſt. to.2.198,A
arbor,quæ in ipſum peruenit cœlum.to.3. 508,A.hæc arbor quando mortui fuerimus,nobis fruſtum adferet. ibidem.
arbores cœlum ipſum attingentes. tom. 3. 185,D.quæ fructus tempeſtiuos, & ſolidos ſemper producunt. ibid.
arbores ad cœlum peruenientes, & fructũ habentes ſemper maturum, & immarceſcibilem. to.5.341,C
arbores,id eſt,homines. to.1.640,A
arbores intelligibiles. to.2.1065,D
arbor rationalis, iuxta mundum viuens, nunquam poteſt in ſe fructum iuſtitiæ tenere. tomo 2.862,B
arbor à deo plantata,quæ & qualis. to.2. 1039,A
arborum in paradiſo germinatio, reſurrectionis typus. tomo 4.320,A
in arbore quandiu fuerit medulla,illa ſemper floret. tom.2.620,A
arboris cortex aſper,fructus dulcis.tom.4. 1632,D

Arca.

Arca Noë ſedit ſuper montes Ararat. to.1. 170, A
arcæ Noë deſcriptio. tom.1.150,D
arcæ Noë longitudo, latitudo, & altitudo quanta: & quid myſticè. to.2.1081,B. tomo 3.789,C
carca Noë,eccleſiæ Chriſti figura. ibid.
cùm arca fieret, apertè futurum prænunciauit diluuium. tomo 2.51,B.537,A
arca Noë excipiebat animalia & conſeruabat: eccleſia autem animalia ſemel ſuſcepta immutat. tom.1.1199,A
arca Noë erat vndequaque munita. to.1. 162,A
arca Noë cum epiſtolis Pauli comparata. tomo 5.1462,D
arca teſtamenti auro omni ex parte circũtecta: in qua erat vrna aurea habens manna, virga Aaron, & tabulæ teſtamenti. to.4.1605,D

Arcana.

Arcana dei prophanis non detegenda. to. 1.1086, A
arcana ſua reuelare ſignum eſt amicitiæ. tomo 4.316,D

Archangelus.

Archangelus excelſior Sole.tomo 1.441,B
archangelus ideo nuncupatur, quòd angelis præſit, id eſt, imperat, ſiue præeſt.to.5. 981,D

Archelaus.

Archelaus,Herodis infanticidæ filius, patris loco in Iudæa regnauit. tomo 1. 590,B

Archiater.

Archiater interpretatur,princeps medicorum: nomen Ieſu Chriſto proprium. tom.2.1060,C

Archidæmon.

Archidæmon Chriſtum tentauit. tomo 1. 588,A
archidæmon in puncto temporis omnia regna mundi, & gloriam eorum coëgit. tom.1.588,A

Archiœnus.

Archiœnus,& archiœnia. tomo 5.623,B

Archippus.

Archippus, D.Pauli commilito. tomo 4. 1493,C

Architectus.

Architectus ſapiens,quis apud Eſaiam. to. 1.1227,A

Archontes.

Archontes, qui magiſtratus. tomo 2. 1086,D

Arcturus.

Arcturus,ſtella,aut ſydus. to.5.618,D

Arcus.

Arcus in nube erit in ſignum inter deum & terram. tom. 1.186,A
arcus, pro impiorum ſupplicio. tomo 1. 640,A

Ardens.

Ardens homo omnia vincit. tomo 4. 1684,A
ardentes pro iis, qui puniuntur. tomo 1. 640,A

Ardor.

Ardor ignis inextinguibilis. to. 2.414,C

Area.

Area myſticè quid. to.2.662,B
area,id eſt,eccleſia. tom.2.871,A
in area huius mundi non ſeparatur palea à frumento. tom.1.707,C

Arena.

Arena,eſt omnis malitia:nam qui in bonis mundialibus inſtruit ſe, ſuper arenam ædificat. to.2.758,B
arena carnales etiam ſignificat homines. tom.2.755,A.quia arena ſterilis manet. ibidem.
arenæ aſſimilatur omnis diaboli populus. tomo 2.756,B
arena,eſt infidelitatis inconſtantia.tom.2. 756,A

Areopagitæ.

Areopagitanus ſenatus. tomo 5.959,B

Argentum.

Argentum ignitum nihil habet alienum & adulterinum. tom.1.681,A
argentum colatum. tomo 2.658,C
argentum vel aurum non poſſidere Chriſtus iuſſit Apoſtolos. to.4.272,B

Arguere.

Arguere quid proprie. tom.2.437,D
argumentum noſtrarum precum.tomo 5. 1495,B

Arida.

Arida,id eſt terra. tom.1.25,A

Arietes.

Arietes Nabaioth venient. tomo 2.649,A
aries Iſaac loco immolatus quid indicet? tom.1.325, C
arietes rationabiles,id eſt,principes omniũ Chriſtianorum. tom.2.879,D

Arioch.

Arioch,rex Elaſar. to.1.240,D

Arioli.

Arioli qui dicantur. tom.2.277,A

Ariſtarchus.

Ariſtarchus, D.Pauli cooperator. tom. 4. 1503,C

Ariſtides.

Ariſtides Athenienſis mortuus à ciuitate ſepultus. tom.5.1063,C

Ariſtippus.

Ariſtippus magni precij ſcorta conduxit. tomo 2.266,C

Ariſtophanes.

Ariſtophanes. tom.1.1235,B

Ariſtophemus.

Ariſtophemus quot & quantis languoribus,& doloribus, tormentis omnibus acerbioribus,fuerit exagitatus. tom.5. 565,C

Ariſtoteles.

Ariſtoteles, nobilis philoſophus, de rebus diuinis libros, Metaphyſica inſcriptos edidit. tom.5.959,D
ariſtoteles aduerſus Platonem præceptorem inſurrexit. tom.4.26,A

Arius.

Arius reprehenditur & docetur. tomo 5. 1030,B
arius nũquam pacificus eſſe poterat, quod ex eius nomine coniectari poteſt: Ares enim, bellum interpretatur. tomo 5. 1029,D
arij guttur mortuis ſermonibus impletum eſt. to.5.1030,B
arij rabies. tom.5.458,B
arij hæreſis de filij dei æterna generatione. tom.1.1163,A
ariana peſtis. tomo 2.67,A
arianorum hæreſis horrenda. tomo 2. 908,C.to.3.801,D.812,D
arianorum contra Trinitatem hæreſis. to. 3.812,D
in arianos inuectiua. tomo 4.1510,B

Arma.

Arma manuum & pedum. tom.4.1540,A
arma carnalia & ſpiritualia. to.5.1662,D
arma firma ſunt,inopia. tom.5.1217,D
arma magna & valida ſunt, iniuriam patientium hominum gemitus. tomo 5. 1232,D
arma tutiſſima, eſt Ieſu Chriſti gratia. to. 4.266, C
arma aduerſus libidinem. tomo 4.1539,C
arma lucis induenda. tomo 4. 219, B. & quæ illa ſint. ibidem.tom.5.636,B
armis ſpiritus nos muniri oportet. tom. 1. 310,B.quibus diaboli faciem feriamus. ibid. C
arma ſpiritualia à ſcripturis ſacris accipiẽda. tomo 3.110,B
arma omnes homines capiebant ante aduentum Chriſti:nunc autem terræ maior pars degit in pace. to.1.776,B
arma noſtra non ſunt carnalia, ſed ſpiritualia. tom.1.820,A
arma noſtra omnia ſpiritualia ſunt, quorũ fulgorem dæmon ille malus ferre nequit. to.1.15,B.17,A
arma, quibus dimicarunt ſancti. tomo 3. 826,C
armorum noſtrorum virtus eſt magna. tom.1.14,C
arma,quæ non inferunt vulnera,ſed mederi vulneribus conſueuerunt. tomo 5. 967,A
arma Chriſtianorum. tom.1.1047,A.to.5. 630,A
arma Chriſtianorum,non carnalia,ſed ſpiritualia,rationes deſtructia,& omnem ſublimitatem, quæ ſuper terram ſeſe extollit contra ſcientiam dei. tom. 5. 1025,A
arma diaboli, eſt malus homo. tomo 2. 770,D
arma diaboli. tom.4.265,C

Armatura.

Armatura inſenſibili durũ eſt, & exoſum armari. tom.4.219,B
armatura dei nobis accipienda. to.1.14,D
armatura tuta,eſt timor dei. to.1.578,B

Armigerum.

Armigerum in prælium prouocat decreta fortibus gloria. tom.1.574,B

Arra.

Arra, est pars totius. tom.4.908,B
arra confirmandi nuptiis accommoda. to.1.1168,D
arra spiritus sancti. tomo 1.760,A

Arrabon.

Arrabon quid propriè. tom.3.766,D

Arrogans.

Arrogans arrogantem ferre non potest. tomo 4.757,A
arrogans, ceu vermis in stercore. tomo 2.471,A
arrogans necessariò est infirmus. tomo 4.199,C
arrogantes aquaticis comparantur ampullis. tomo 4.199,D
arrogantes summo studio fugiendi. to.1.1064,B
arrogantium hominum præmia, quæ & qualia. to.1.995,A
arrogantes insanis atque stultis miseriores. to.4.199,C
arrogantia & animi magnitudo differunt. tom.1.1133,C
arrogantia, incendium est tumidum, omni cinere vilior apparens. to.4.199,C
arrogantia quantum sit malum. tomo 1.1291,D
arrogantia fons malorum & causa. tom.4.279,D. & 433,D
arrogantia quomodo extinguatur. to.4.1278,B
arrogantia, & animi magni virtus differūt. to.4.283,B
arrogantia nihil deterius. to.1.945,D. to.2.471,A
nihil magis deo, quàm arrogantia auersatur, quod docetur exemplis. tomo 2.472,B
arrogantia ampulla quauis rumpitur facilius, aranearum citiùs scinditur textura, & fumo dissoluitur leuiùs. tomo 4.199,D
per arrogantiam frequenter insidiatur diabolus. tomo 1.1301,C
arrogantia tumultibus plena. to.1.1301,B
arrogantia stultos facit. to.4.198,C
arrogantia nihil crudelius. to.1.1044,B
arrogantia semper inutilis. to.4.1518,B
arrogantia est animi puerilis, & pusilli. to.4.367,C
arrogantia existit ex vili & abiecta mente. tomo 4.283,B
arrogantiam contemptum ac socordiam parit. tomo 4.189,B
aduersus arrogantiam doctrina salutaris. tom.1.1292,A

Ars.

Ars non vituperanda, sed malè aburens artē. to.1.1302,B
ars, quæ suis non est contenta terminis, est quædam stultitia. to.4.316,A
ars, quam diuites exercere debent, aliis omnibus præstat artibus. tom.2.364,D. nam huius artis officina est in cœlo: huius magister est Christus, & pater eius, &c. tom.2.364,D
ars non moueretur, si omnia essent bene facta. tom.3.674,D
artes redduntur assiduitate meliores. to.3.121,A
artes quædam multo labore discuntur. to.4.1197,B
artes pereunt, si non moueatur anima. to.3.674,D
artes curiosæ, quæ & quales. tomo 3.601,A
artium quælibet vnum aliquem respicit finem. tom.2.384,B
artium initia sunt laboriosa. tomo 4.369,D
artium studia quomodo in hanc vitam introducta. to.1.1943,A
ars liberalitatis in cœlis habet officinam, ac deum magistrum possidet. tomo 2.384,A

Artaxerxes.

Artaxerxes Longimanus, Persidis imperator. tom.5.924,A

Artemisia.

Artemisia viro valde claro nupta: quoniā ille tyrannidem affectauit, illa in miserrimam incidit paupertatem, ac præterea fuit oculis capta. to.5.1264,B. nam ægritudinis magnitudo, & lachrymarum multitudo eius extinxerat luminа. ibidem.

Articuli.

Articuli linguæ Græcæ quantam habeant vim. to.4.848,D

Artifices.

Artificum vnusquisque propriam artificij sui scientiam nouit. to.2.364,D

Aruum.

Aruum spirituale. tom.1.6,A

Asa.

Asa, Abię filius, interpretatur, vnguentum, & cur. tomo 2.628,C

Asaphat.

Asaphat chorus. tom.1.579,C

Ascensio.

Ascensio Christi in montem, est operatio virtutum. to.2.687,D
de ascensione domini sermo. to.3.776,C
ascensus dei quid. to.1.1129,C
ascensus in cordibus piorum hominum. to.5.1428,D
ascensio domini humanitatem Dei declarat, non autem separationem diuinitatis. tom.5.1433,B
ascendimus in plurali cur christus dixerit. to.5.1429,A

Aser.

Aser, secundus Iacob ex Zelpha filius. to.1.371,C
aser, pinguis eius panis, &c. to.1.436,A

Asina.

Asina pullum suum sequi perspicitur, quoniam postquam in gentibus Christus sedebit, tunc Israëlitæ zelantes venient. tomo 2.474,D
asina & pullus, Iudæi sunt & gentes. to.2.851,A
in asina, sicuti rex, sedebit. tom.2.474,A
asina Samariæ. tom.2.852,C
asinus, animal immundum. tomo 1.435,B. quid indicet mysticè. ibidem.
asinus qua de causa animal dicitur immūdum. tomo 1.153,C
asini quorsum creati. tomo 1.80,A
asini pro hominum stupiditate, & ruditate. tomo 1.66,A
asinus, animal omnium hebetissimum. to.1.1144,B
asini mysterium. tom.3.267,A

Asosonthamar.

Asosonthamar quæ regio. tomo 1.241,A

Aspectus.

Aspectus vt coërcendus. to.1.142,C

Asperitas.

Asperitas rerum, bonis viris est corona. tomo 5.585,C

Aspicere.

Aspicere & attendere quî differant. tom.2.748,D

Aspis.

Aspis ad venenum dandum natus. tom.1.1179,D
aspidum venenum sub labiis eorum. to.1.66,A
aspides surdæ. tom.1.144,B
aspidum oua fregerunt, & aranеæ telam texuerunt, quid. to.1.643,A
aspides, pro hominum fraudulentia. to.1.66,A
aspis, id est, diabolus. tom.1.853,B
aspis princeps factus est peccati. tomo 5.768,A

Assecla.

Assecla indigere nullo, est angelorum. to.4.1653,C

Assentatores.

cum assentatoribus qui hodie viuit, cras cum vermibus. tom.1.1175,B

Assiduitas.

Assiduitatis vtilitas quanta. tom.3.121,A

Assumi.

Assumi est carnis, ideo Christus in cœlum est assumptus. tomo 3.387,A

Assur.

Assur ædificauit Niniuem. tomo 1.200,B

Assyrij.

Assyriorum rex, est diabolus, princeps dæmonum. tom.2.643,C
assyriorum rex diabolum, aut Herodem figurabat. to.2.973,D
assyrij vespis comparati. tom.1.1271,B

Astaroth.

Astaroth vrbs. tom. 1.1241,A

Astrologia.

de Astrologia iudiciaria, & contra astrologos. tomo 2.644,C
astrologia curiosa & genethliaca, improbata. to.5.1503,D
astrologia laudata & probata, nauris vtilis. ibidem.

Astronomium.

Astronomium soluit Christus. to.2.44,A

Astra.

Astra cùm fierent, admirabantur angeli. tom.4.180,C
astrorum chorus varius suum prædicant creatorem. tom.1.1132,D

Assylum.

Assylum ecclesiæ. tom. 1.1243,C

Asymeritia.

Asymeritia mulier, ad quam scribit Chrysost. to.5.1345,C

Asyncritius.

Asyncritius, diui Pauli discipulus. tomo 4.261,B
asyncritius, presbyter præstantissimus, ac religiosissimus, & Chrysostomo charissimus. to.5.1376,C

Ataxia.

Ἀταξία in Ecclesia. tom.5.1484,A. ex ἀταξίᾳ doctrinis Ecclesia prauis imbuitur, diuina oracula contemnuntur. to.5.ibid.

Athalia.

Athalia, auia regis Ochosiæ, suos omnes occidit nepotes. tom.2.630,D

Athanasius.

D. Athanasius. to.1.1019,A

Athei.

Athei quinā aperti olim fuere. t.4.301,B,C

Athletæ.

Athletæ decertantes non omnes requie fruuntur. tom.4.1624,C
athletam in certamen impellit erecta victori statua. tomo 1.574,A
athleta generosus in stadio balnea non quærit, nec mensam cibo & vino redundantem. tom.5.366,A
athletes nullus sine victoria coronari poterit. to.3.826,C
athleta vbi certat, ibi & probari cupit. to.5.1659,D

Atomi.

Atomi.

Atomi Epicureorum. to.3.585,D.586,B

Auaritia.

Auaritia quid sit. tomo 5.765,B
auaritia, animi morbus. to.5.316,C
auaritia, est graue vitium, & horribilis valetudo. tomo 5.708,D
auaritiæ morbus multiplex, & varius, supplicia allaturus quàm plurima. tom.5. ibidem.
auaritiæ morbus quàm pestilens & letalis? to.4.126,C
auaritia, grauis est morbus, qui oculos cæcat, & aures obstruit, & fera sæuiores reddit, &c. tomo 3.264,B
auaritia maximè incurabilis morbus, & insuperabilis fera. tomo 3. 264,B. Giezi lepra perfudit: Ananiam & Sapphirā perdidit: Iudam proditorem effecit: Iudęorum principes corrupit, cùm dona acciperent, & furibus communicarent: & bella induxit innumera. ibid.
auaritia, est passio omnium pessima: hinc sepulchrorum violatores, hinc homicidæ, hinc bella, hinc alia quàm plurima oriuntur mala. to.2.557,C
auaritia, est via, quæ ducit ad diabolum. to.2.882,B
auaritia, omnis iniustitiæ est fomes. tom.3.524,C
auaritia, radix & mater omnium malorū. tomo 3.165,A. hoc enim peccatum omnem terrarum orbem perdidit. ibid.
auaritia, terribilis est belua. to.2.557,A
auaritia, est idolorum cultus. tomo 4.51,B
auaritiæ proprium, quod & quale? tom.2.114,D
auaritia nihil turpius, nihil scelestius. to.3.209,C
auaritia semper est malum. to.1.671,C
auaritia suos odit amatores. tomo 4.435,D
ex auaritia nascuntur inuidiæ, & contentiones. tomo 2.807,B
auaritiæ retia. tomo 2.674,D
auaritia quolibet cœno peior: animam enim inquinat & corpus, & efficit, vt difficiliter possit elui. tom.4.1636,C
auaritia anima semel capta, facilè faciet ac dicet quicquam, quod deum irritet. tomo 5.1241,B
auaritiam cur Paulus vocet idololatriam. tomo 4.1612,B
per auaritiam parta quomodo exuuntur. to.4.1269,C
auaritiæ prætextus, sunt filij. tomo 4.1268,C
auaritiæ morbo curari volenti quid agendum? to.4.349,A
auaritia nihil reddit, nisi curam & solicitudinem. to.5.309,B
auaritia vult sibi vendicare, quæ sunt omnium. to.5.319,D
auaritia acquisitioni pecuniarum contraria. to.2.453,A
auaritiæ morbus cognitu difficilis, & ænigmati similis. tom.4.126,C
auaritia similis imagini, quam iussit Nabuchodonosor adorari. to.4.396,B
auaritia iniicit in gehennam. tomo 4.393,C
auaritia mendicos efficit, animas perdit, gehennæ amica, & hostis regni cœlorum. tomo 4.436,A
auaritiæ causæ vnde nascantur. tomo 5.632,C
auaritiæ hominum genus est intentum. to.5.505,B
auaritia febri similis. to.4.348,C
auaritia cum contemptu diuitiarum pugnat. tom.3.583,A
auaritia, litium & inimicitiarum causa. to.2.875,B
auaritiæ morbus incredibilis, perplexus, & ambiguus. to.5.707,A
auaritiæ morbus diligenter fugiendus. to.5.746,B
auaritia omnes, qui ei inseruiunt, crudeles efficit, & atroces, exemplo Iudę proditoris. to.2.574,C
auaritia pro præmio inferorum tormenta suscipit. to.2.1100,B
de auaritia, oratio. to.5.1228,C
auari, dæmones, & feræ sunt, non homines. to.5.1660,C
auarus, communis omnium hominum hostis. tomo 2.557,D
auarus est rapax, fur & latro. tomo 5.372,B
auarus est idolorum cultor. tomo 5.378,C
auarus quàm sit pestilens. tom.4.1592,A
auarus odibilis est, & inuisus. tomo 5.691,D
auarus omnes odit, omnes respuit, cunctis est infestus, insurgit in pauperes, opulentis inuidet, &c. tom.5.708,B
auarus omnibus est inutilis: item effœminatus, ac timidus. tom.2.557,C. 575,B
auarus optimarum rerum pulchritudinem nullo modo percipit. to.2.576,A
auarus nullus assistat ad domini mensam. to.5.337,D
auarus fertilitatem temporum molestè fert, & communi fœlicitate contrahitur, omnémque fastidit causam, vnde argentum colligere non potest. to.2.557,D
auarus qui non est, pronior semper ad misericordiam erit. tomo 2.418,C
auarus temulentum excedit. tomo 5.708,A
auarus vbique, & è re qualibet, se cruciandi accipit occasionem. to.4.437,A
auarus seipsum perdit. tom.2.557,D
auarus neminem discernit amicum, vel hostem, oculósque apertos gerens, captus est luminibus. tom.5.708,A
auarus cùm magnoperè ditescit, tum maximè pauper est. tom. 4.126,C. to.5.707,C
auarus à metu non est alienus. tomo 1.1121,A
auari truculentiæ descriptio. tomo 4.338,A
auarus est inordinatus. to.4.1269,C
auari beluis insatiabiliores. to.5.1228,B
auari dæmonibus peiores. to.5.1228,C. & feris efferiores. ibidem.
auari quantæ tenebræ? tom.4.148,A
auaro nihil iniustius. tomo 3.543,C
auari quantus sit cruciatus. tom.4.371,C
auari & rapaces, sunt serpentes, scorpij, lupi, & viperæ. tom.2.563,C
auari effœminati. tomo 2.267,A
auari non minùs afficiūtur, quàm qui metalla fodiunt. to.4.436,A
auari meretricibus impudentiores. to.4.1592,A
auari hydropici. to.4.372,A
auari fugiendi, nec cum illis cibus est capiendus. to.1.1023,B
auari vita morte deterior. to.5.708,B
auaros esse sepulchra. tomo 2.563,D
auari præter naturā in feritatem sese transferunt. to.5.1131,D
auari cogunt pauperes multa facere indigna & indecora. to.4.420,A
auari immites, hœdis comparati. tomo 5.1474,B
auari duplicem sustinent cæcitatem. to.2.175,B
cum auaris diabolus accumbit. tomo 4.395,A
cum auaris cibus non est capiendus. to.4.379,C
auaris non commisceri oportet. tomo 4.379,C
auarorum ora, sunt ora ferarum. tomo 4.338,C
auarorum hęredes puniuntur, si ipsi impunè abeant. tom.4.377,C
auarorum detestatio. tom.2.233,C
auarorum animas exedit crudelitas, & inhumanitas. tom.4.559,D
auarorum cum dæmoniacis collatio perelegans. tom.2.562,C
auarorum in pauperes inhumanitas quanta. to.4.559,D
auarorum horrenda punitio. tomo 1.798,D
auari regnum dei non possidebunt. to.5.484,D

Audaces.

Audaces viri sæpe in morte cōsternuntur, & humiliantur. tom.3.810,A
audacia lenitate soluitur, non alia audacia. tom.4.459,C
audacia quid à fortitudine differat. to.4.1067,B

Auditores.

Auditores desides eloquio etiam valentem reddunt segniorem. to.1.20,C
audientes non audiant. tomo 2.340,D
audiens verbum domini, nec ad opus perducens, super arenam ædificat. tom.2.758,B
auditu audietis, & non intelligetis. tom.2.341,A
auditus ad credendum necessarius. tom.4.174,C
auditus vanus non accipiendus. tomo 1.291,C

Aue.

Aue Maria gratia, &c. tom.1.525,C
aue Maria gratia plena, &c. hæc angelica salutatio etiam antiquitus, in Missa canebatur. to.5.1153,B

Aues.

Aues ex aquis primùm productæ. tomo 1.38,B
aues in hominum genus conformatæ. to.5.617,C
aues Phasianæ. tom.5.325,A

Augures.

Augures Iuliani Apostatæ. to.5.886,A

Auiditas.

vbi Auiditas, ibi voluptas esse non potest. to.3.91,C

Aunan.

Aunan coniuratus Abrahę fuit, id est, amicitia coniunctus. tom.1.1244,D

Auris.

Auris & oculus quomodo non sunt super terram. tomo 4.1186,A
aures, animæ nuntiæ. tom.1.121,A
aures nostræ normam & limitem certum habent à natura datum. tomo 5.992,A
aures diligenter sapiendæ, ne malas audiāt fabulas. tom.1.84,A
auribus suis grauiter audierunt. tomo 2.341,A
aures Apostolorum beatæ, quoniam audiunt. tom.2.341,C
aures deus non habet. tom.5.615,C

Aurum.

Aurum nihil aliud est, quàm terra. tom.1. 1289,C
aurum de terra nascitur, sed non est terra. tom.2.658,C
aurum lutum. tomo 4.1635,C
aurum ærugine decoloratur. tomo 2. 352,B
aurum, quod obtulerunt Magi, quid mysticè. tomo 2.649,B
aurum, quod obtulerunt Christo Magi, corpus significat immaculatum, quòd igne ipsum probatum, & nihil deperit. tomo 2.1086,C
auri nomine significatur virtus. tomo 1. 772,A

Auscultare.

Auscultare, quid propriè? to.1.788,C

Ausis.

Ausis, regio Iob. to.5.1301,B

Austeritas.

Austeritas non contemnitur, sed timetur. to.2.961,B

Auxilium.

Auxilium inexpugnabile, deus. tomo 1. 927,D
auxilium Christi, ecclesia. to.1.716,A
auxilium dei in quibus potissimum rebus est inquirendum. to.1.1117,D

Azarias.

Azarias puer, nomine mutato, appellatus est Mesak. tom.3.719,B
Azarias puer in ignis fornace deum deprecatus, saluus, & illæsus euasit. tomo 1. 1315,B

Azotei.

Azotei ceperunt arcam dei, & quid illis acciderit inde. tom.5.936,B
Azoteorum vates. to.1.1083,A

Azymum.

Azymum quid sit. to.4.376,C
azymi panes, qui dicantur. tomo 4.375,B
azyma fiunt in mediis ciuitatibus, vbi sunt Iudæi. tom.4.376,B
azyma synceræ fidei nobis habenda. to. 1. 576,D.578,A
azyma septem diebus in lege erant manducanda. tom.2.1083,C
azyma Iudæorum immunda. tomo 3. 739,D
azymorum dies. to.2.559,B
azymi dies, qui dicebantur in antiqua lege. to.5.907,B
azymorum prima, quæ sit. to.2.559,B

Baal.

BAAL sacerdotes, &c. to.2.718,D

Babylas.

Babylas martyr. tom.2.1141,A
babylas è carcere ad mortis abducitur supplicium. tom.5.881,B. corpus suum vnà cum catenis ferreis sepeliri mandauit. ibidem,C
babylas Enoch & Heliæ æmulator extitit. to.5.882,B
babylas in carcerem cõiicitur, ibique crudeliter cruciatur. tom.5.879,D. de vinculis gaudet, ac dolet de eius exitio, à quo vinctus tenetur. 880,B
babylas iniurium puniuit imperatorem, & principum spiritus altos compressit. tom.5.877,D
babylas se ipse totum à terra in cœlũ transferebat. to.5.874,B
babylæ miracula post eius obitum mitanda. tomo 5.883,A.884,D.886,D
babylæ, martyris miracula ad eius sepulchrum facta. tom.3.603,B
babylæ cineres dæmonum obstruxerunt ora, oraculúmque silere fecerunt. to.5. 887,A
babylæ cineres in vrbem Alexandriæ trãsiatæ. tom.5.888,D. intra sacrum templi septum reponuntur. tom.5.890,C
babylæ Antiocheni episcopi, & martyris vita, & eiusdem præclarè facta. tom.5. 873,B

Babylon.

Babylon confusionem sonat. tomo 1. 205,B
babylon præ omnibus terris impietatis olim ardebat flamma. tom.2.63,B
babylon deserta & inaquosa. tomo 1. 912,A

Baculus.

Baculus, senectutis sustentatio. tomo 1. 702,C
baculus & virga in psalterio, sacramentis sunt plena. tom.1.702,B
baculum an tollere possent apostoli. to.4. 272,D
in baculo ostensio peccatorum, in virga vigor legis. to.1.702,D
baculus spiritualiter. tom.1.702,B
baculus, id est, lex dei. to.1.702,B
baculus Heliæi, legis ostensio. tomo 1. 702,C

Bala.

Bala, Iacob concubina, cum qua Ruben eius filius concubuit. tomo 1. 394,C
bala, Rachelis ancilla. to.1.369,C. eam domina vxorem tradidit Iacob viro suo. 371,B, ex quo suscepit Dan. ibidem.

Balaam.

Balaæ erat asinus, animal omnium hebetissimum, nec minùs bene se defendit apud eum, qui ipsum pulsabat, quàm homo ratione præditus. to.1.1144,B
in balaam etiam deus est operatus. tom.4. 328,B
balaam vocatus, vt malediceret populum, non solum non maledixit, sed & prædixit multas, mirásque res, tam de aduentu saluatoris nostri, quàm de populo. tom.1.128,D
balaam coactus futura prædicauit. tom.1. 465,C
balaam diuinatoris prophetia, de stella in Iesu Christi natiuitate apparitura. to. 2.644,A
balaam, licet indignus, futura prædixit. to. 3.262,B
per balaam, licet immundus, propter offendentes Iudæos deus operatus est. tom.3.347,C
balaam de Christo prophetia apud gẽtes. to.2.971,B
balaam filium Beor occiderunt in bello Madian cum mulieribus. to.4.433,A

Balath.

Balath, deinde Segor appellata, vna ex Sodomitarum ciuitatibus, quæ propter Loth reseruata fuit: ob id saluatrix interpretatur. to.1.240,D. & to.5.632,D

Balla.

Balla, rex Sodomorum. to.1.240,D

Balnea.

Balnea corpus reddunt imbecillius. to.3. 77,B

Baltasar.

Baltasar, nomen dei Babyloniorum. to.4. 1643,A

Baptisma.

Baptisma, Christi passio. tom.5.1595,B
baptisma, fons & caput omnium bonorum. to.3.70,D
baptismus quot appelletur nominibus, & eiusdem virtus? tomo 5.624,C
baptisma duplex. to.3.57,A
baptismus, signaculum est fidei. tomo 2. 669,C
baptismus Ioannis, & baptismus Christi quid inter se differant. t.2.95,B.660,A. 1050,C
baptisma Ioannis imperfectum. tomo 3. 596,C
baptisma Ioannis plenum non erat, tamen rectum erat. to.2.660,B
baptisma Ioannis vnde erat, &c. tomo 2. 480,A
baptismus Christi non soluit D. Ioannis baptismum, sed in se inclusit. tom.2. 660,A
baptismarum quinque species. to.2.668,D
baptismus vocatur sepulchrum, & cur. to. 4.562,D
baptisma secundum per lachrymas. tom.5. 761,B
baptisma spirituale, & baptisma corporale. tom.2.660,A
baptismate Ioannis baptizatos, iterum baptizauit D. Paulus in nomine Christi, quia in spiritu non erant baptizati. to. 2.660,B
baptismus Christi quo mense & quo die factus. tomo 2.1091,C
baptizato Christo, adaperti sunt cœli. to. 2.93,A
baptisma innumerabilibus bonis plenum. tom.4.376,A
baptisma innumera bona nobis affert, & spiritũ sancti gratia nos implet, & nullum definitum habet tempus, sicut habebat circumcisio. tom.1.279,B
baptismatis magna virtus: participes enim doni alios ex aliis facit. tomo 3. 512,B. nec finit esse homines, homines. ibidem.
baptismus, φώτισμα seu illuminatio: baptizati, φωτιζόμενοι. tomo 5. 1423, A. 1424,B
baptismum hæretici habent, non illustrationem. tom.5.1424,B
baptismus remissionem promittit peccatorum, ac de eis nullam reddendam esse rationem. to.4.327,B
per baptismum qui à peccato peremptí sunt, ad vitam reuocantur. tomo 4. 682,A
per baptismum integra peccatorum datur venia. tom.3.107,D
per baptismum ex filiis hominum, homines regenerari, dei fiunt filij. tom.2. 829,C
per baptisma nobis adoptionis imprimitur imago. tom.3.44,A
in baptismate per aquam sensibilæm donum gratiæ confertur. tomo 5.337,A
post baptisma tentatur Christus, quid hoc significet? to.2.97,B
baptismaris symbolum, sanguis & aqua ex domini latere manans. tomo 5. 621,A
baptismi solius est renouare, vel nouos facere. tom.5.1560,B
baptismus spiritus proficit: quia ingrediens spiritus circũplectitur animam, & quasi muro quodam inexpugnabili circuit eam. to.2.661,A
baptismus abluit sordes, tollit maculas, rudem facit aptum, expolians veterem hominem cum actibus suis, induens nouum eum, qui secũdum deum creatus est. tom.1.701,C
in baptismo

in baptismo per aquam sensilem donum conceditur gratiæ. tomo 2.570,B. & in ea fit regeneratio & renouatio. ibid.
per baptismum ingredimur ecclesiam. to. 1.695,D
baptismum spiritualem homo purus dare non potest. tom.2.660,B
baptismi tempus semper est, exemplo Eunuchi, & custodis carceris. to.3.382,C
baptismate peccatorum deponuntur onera, & remissio omnium inuenitur peccatorum, quæ per totam vitam gesta sunt. to.1.279,B
in baptismate domini omnia remittuntur peccata. to.2.1053,A
post baptisma Christus cœpit facere miracula. tom.3.92,C
in baptismate deponimus terram, & cœlum induimus. tom.1.867,C
baptismus etiam gentes ad vnum redegit corpus. to.4.483,A
baptisma qui sunt accepturi, crediturí sunt in patrem, filium, & spiritum sanctũ. to.2.1079,B
baptismi iustitia vt implenda. to.2.665,B
in baptismo accipitur vestis sine macula. tom.1.1030,D
in baptismo peccata radicitus euelluntur. tom. 3.381, A. to.4.563,B
baptismo Christus nos liberauit à peccato. to.4.576,C
in baptismo suffocatur diabolus. tomo 3. 789,D
in baptismo peccata sepeliuntur, priora delentur, & homo viuificatur. tom.4. 682,C
in baptismo nuditas. to.4.1544,A
baptisma fœdus gratiæ, non peccati chirographum. to.5.1664,C
baptismus dicitur sepulcrum, & circuncisio. to.4.1173,C
in baptismo omnis euomitur vitiositas. to.4.1109,A
de iis, qui sine baptismo decedunt. tom.4. 1056,A,B
in baptismo abrenunciatio. to.4.905,A
baptismi regeneratio mirabilior, quàm vel mundi creatio, vel hominis formatio, vel hominum generatio. tomo 5. 1658,C
baptisma, & fidem deus requirit. tomo 4. 1163,C
in baptismo aliud videtur, aliud creditur & efficitur. to.4.317,B
in baptismo Iesu mysterium trinitatis. to. 2.1053,B
in baptismate Trinitas accipitur. tomo 3. 310,C. & cur. ibidem.
baptisma accipimus in patrem, filium, & spiritum sanctum. tomo 2.1079,B
ibi est baptismus, vbi sacerdos: & vbi baptismus, ibi christianus. tomo 2. 681,B
baptismus ab apostolis fiebat in nomine solo Iesu Christi. to.3.417,B.515,A
baptismi forma in nomine patris, & filij, & spiritus sancti. to.4.156,A
baptismo, quo ego baptizor, baptizabimini, ait Christus. to.4.500,C
baptismus ignis, quid sit. to.2.662,A
baptismus, pro expiatione. to.2.495,B
baptismus, pro morte. to.2.844,C
baptismus pœnitentiæ. tom.2.92,B
baptismus tentationis & tribulationis cõburit carnem, & concoquit. t.2.661,A
baptismi circunciso. to.1.279,A
baptismi piscina. to.1.921,A
baptismus in veteri testamento figuratus, & quibus in locis. tomo 3.105,B
baptismus paruulorum abluit omne originale peccatum. to.1.447,B
baptismi dilatio periculosa. to.3.381,C
baptismate Iudaico desinente, nostrum sumpsit exordium. to.2.95,A
in baptismo dicebatur etiam olim symbolum apostolorum. to.4.562,C
baptismus cur non iteretur. to.4.1560,D. 1610,B
baptismum falsum habentes, non possunt accipere spiritum veritatis. to.2.667,C
baptismi typi, & figuræ. to.4.431,B
qui baptizatur, tanquam athlera futurus, vngitur. to.4.1175,A
baptizatus si non fuisset Christus, alios baptizare non potuisset. tom.2.681,B
baptizatus fuit Christus in aqua à Ioanne: in spiritu autem à patre. to. 2. 681, B
baptizatus est Christus secundum humanam dispensationem, secundum naturam autem diuinam baptismo non egebat. tom.2.666,C
de baptizandis mortuis hæresis Marchionistarum perabsurda. to.4.561,D
baptizari debent paruuli propter originale peccatum. tom.1.447,B
baptizari pro mortuis, quid sit apud dinũ Paulum epist. 1. ad Cor. cap. xv. tom.4. 561, D. 562, C
aqua baptizat corpus, & spiritus animam. tomo 2.670,B
homo non baptizat, sed deus, qui manum ministri gubernat. tomo 5.816,D
baptizabat Philippus in via, & Paulus in vinculis, & Christus in cruce latronem ex vulnere. tom.5.817,A
cur Christus baptizari voluerit? tomo 2. 664,D
baptizat Christus, non sacerdos. tomo 5. 338,C
baptizauit eos Christus, qui à Ioane erant baptizati. to.2.660,B
baptizare est cuiuslibet, qui est sacerdotio præditus. to.4.292,B
baptizare multò est minùs, quàm euangelizare. tom.4.291,D
baptizare in spiritu sancto & igne, quid? to.2.87, A. 659, A. 662, A
baptizare mortuos, ridiculum. tomo 3. 383,D
baptizamur quidem semel in aqua, in igne autem sæpe dum viuimus. tomo 2. 662,A
baptizantur tantummodò serui dei in tentationis igne. tomo 2.669,D
de iis, qui baptizantur in morte. tomo 3. 382,B
baptizari, symbolum est sursum remeare & emergere, seu signum descensus ad inferos, & ex eo ascensus. tomo 4. 562,D
baptizatus Christo se tradit, dicens: Abrenuncio Sathanæ, & omnibus operibus eius. to.2.669,B
postquam baptizatus fuerit homo in verbo, instructus in fide, baptizatus in aqua, baptizatus in spiritu, quarto loco baptizatur in igne. tom.2.670,A
baptizati anima solis radiis est longè purior, candidior, & lucidior. tomo 4. 563,B
quicunque baptizati sumus in Christum, in ipsius mortem baptizati sumus. to. 4.87,B
baptizati sumus omnes in vnum corpus. tomo 4. 482, D. & in eodem spiritu. ibidem.
baptizati fiũt reges, sacerdotes, & prophetæ. to.4.662,D
baptizati vocabantur ab iis qui baptizauerant. to.4.291,B
non baptizati, non possunt deum patrem vocare. tom.2.664,B
baptizati accipiebant spiritum sanctum, & loquebantur linguis. to.3.596,B. & prophetizabant. ibidem.
in baptizatos sanctus venit spiritus. to.2. 94,B
baptizati sunt patres antiqui in Moyse in nube & mari. to.4.431,B

Barabbas.

Barabbam latronem petierunt latrones, dominum autem crucifixerunt. to. 3. 751,C

Barachias.

Barachias, Zachariæ pater. tom.1.1273,C

Barba.

Barbam auream rex habebat Persarum. to.4.1181,B

Barbari.

Barbarorum feritas. tom.1.1034,B.
barbari cum primùm leones experti sunt, ad Iudaicum cuestigio cultum redierunt. to.3.123,C

Barlaam.

Barlaam quis fuerit? to.4.596,A

Barnabas.

Barnabas, vir mitis & mansuetus, amicus D. Paulo factus. to.3.498,C
barnabas Iupiter vocatus, quia aspectu erat venerabilis. tom.3.548,B. ob id vestem dissipit. ibidem.
barnabas interpretatur, filius consolationis. to.3.441,B.& 445,B. in argumẽto.

Barsa.

Barsa, rex Gomorrhæ. tom.1.240,D

Bartholomæus.

D. Bartholomæus Lycaonas ad temperãtiam restituit. tomo 5.1417,C

Basiana.

Basiana mulier, ad quam scribit Chrysostomus. to.5.1346,C

Basiliscus.

Basiliscus inter serpentes principatum tenet, vnde id habuit nominis. to.1.853,B

Basilius.

Basilius episcopus, & ad eũ epistola Chrysostomi. to.5.1331,B

Bassus.

Bassus episcopus. to.5.1374,D

Batancotes.

Batancotes scripsit aduersus Christianos. to.4.314,B

Battologia.

Battologia in orando deo vitanda, & quid sit battologia. to.2.161,C.1182,D

Batuel.

Batuel, pater Rebeccæ vxoris Isaac. to.1. 334,C

Βδέλυγμα.

Βδέλυγμα & βδελυκτὸν θεοῦ. tom.1.1221,B

Beatificatio.

Beatificatio, maius quiddam est, quàm iustitia. tom.4.[illegible],D
beatificatio mercedis est cuiuslibet intentio, incrementum, & gloria. to.4.66,A

Beatitas.

Beatitas vera quæ. to.1.948,D

Beatitudo.

Beatitudo, omnium bonorum basis, ac fundamentum. to.1.585,D
beatitudines nouem, quas dedit Christus. to.4.618,B
beatitudinis æternæ ex adiunctis descriptio. to.5.712,B.843,B
beatitudinis in cœlo gradus. to.5.857,D
beatitudo humana quàm paratu difficilis. to.1.1054,A,B

Beatus.

Beatus quis dicendus. tom.1.905,D
beatus est,quem deus erudit. to.5.360,D
beatus est is, qui à gratia remissionem accepit. to.4.66,A
beatus homo, quem dominus arguerit super terram. to.2.662,A
beatus est is, qui hîc pœnas luit. tomo 5. 365,D
beatus, qui fecerit, & docuerit. tomo 1. 43,C.to.5.384,B
beatus, qui loquitur in aures audientium. tom.1.16,D
beati, quorum remissæ sunt iniquitates. to.4.65,D
beati,qui esuriunt & sitiunt iustitiam:quare non dixit,qui iustitiam seruant?to.2. 114,C
beati,qui faciunt voluntatem dei. tom. 2. 334,D
beatorum multi & varij gradus. tom.5. 631,B,C.to.4.570,B

Beelphegor.

Beelphegor,idolum Moabitarum. tom.1. 1242,B.Mars creditur esse. ibidem.
beelphegor, Moabitarum idolum: quod & Κρόνος Græcis dicitur,id est,Saturnus: Bel item dicitur. tom.1.909,A
beelphegor idolo sacrificabantur homines. to.5.1012,C
beelphegor quidam Israëlitarum initiati sunt: & quid mali eis ob id contigerit? to.5.555,B
beelphegor Iudæi filios immolabant.to.5. 929,D

Beelzebub.

Beelzebub septem spiritus Christum fugiunt. tom.2.802,C
beelzebub an dæmones expellere possit. to.2.796,A,C

Belial.

Belial & Christus in vno consilio commorari non possunt. tomo 2.1038,B

Bellum.

Bellum,res est odiosa. tom.1.1040,B
bellum duplex,animæ & corporis. tom.3. 472,D.tom.5.313,B
belli causa præcipua. to.1.1034,D
bellum inexpertis dulce. tomo 3. 397,A
bellum de cœlis procedere. to.1.1077,A
bellum perpetuum est,hæc vita. tomo 5. 348,A
bella corporalia semper fuerunt,& semper erunt. tom.2.921,D
bella quotidiana fornicationum causa.to. 4.222,D
bellum nobis est continuum , & inducię nullæ. to.1.14,C
bellum graue nobis indicitur.. to.2.402,C
bella oriuntur ex peccato. to.5.737,C
bellum aduersus diabolum acerrimum cõtinenter existit nobis. to.5.481,C
bellum est nobis non aduersus carnem & sanguinem , sed aduersus incorporeas virtutes. tom.1.15,A
bellum non paruum confecit Christus,sed varium & omnifarium ac diuturnum. tomo 4.13,B
bellum de inferiori loco gerere quid sit. to.5.601,C
bellum splendidiores reddit Christianos. to.1.1161,B
bellorum infinitorum causa, sunt meum & tuum. tom.5.329,D
bellum aduersus terrarum orbem pro veritate & pietate susceptum. tomo 2. 266,C
bellum nunc est nocturnum & crudelissimum. to.1.1130,C
in bellis ciuilibus superno opũs est auxilio. to.1.1126, C
bella cur eueniant. to.1.1143,B
bellum Christianis aduersus quos hostes suscipiendum. to.5.367,A
bellum , quod nullam dilationem nouit, nec vllas inducias. tomo 1. 1126, D.nec habet legatos,nec feciales,&c.ibidem.
bellum diaboli aduersus homines. tom.1. 1126,D
bellum triplex futurum : vnum ab hostibus,alterum à seductoribus , tertium à falsis fratribus. tom.2.524,B
belli calamitates. tom.5.480,C
bellum monachorum perpetuum. tom.5. 324,B
ad bellum nos exerceri oportet , cùm sumus in pace. tom.4.1229,B
bellum carnale & spirituale. tomo 5. 1659,C
in bello quomodo sit semper vita nostra. tom.4.1229,C

Benedicere.

vt Benedicamus maledicentibus nobis, Christi & sanctorum exemplo , fermo. to.5.673,C
benedicere dei,& benedicere hominis lõgè differunt. to.1.965,A
benedicentes deum, qui sint. tomo 1. 886,C
benedicere deum quid? tom.1. 957,D
benedicitur minus à maiore , & præstantiore. tom.4.1575,B

Benedictio.

Benedictio dei quid , & quid hominum. to.1.887,C
benedictio dei vetus & noua quo differant. to.1.965,B
benedictio dei nulli defuit creaturæ. to.1. 965,A
benedictio dei quàm vtilis? to.1.966,A
benedictio hominum quæ,& qualis. to.1. 966,A
benedictionum differentiæ. to.1.1080,D
benedictione deus non habet opus,neque gratia.tomo 1.761,B.quia nullius rei indiget. ibidem.
benedictio,quæ non fit per verba,sed quæ per res ipsas. to.1.1132,C
benedictio maximè perfecta, quæ & qualis. tom.1.1071,A
benedictionis escarum ratio, & causa. to. 2.820,B
benedictio Hebræorum in Ægypto. to.1. 965,B
benedicendus & signãdus est panis, quem comesturi sumus. tom.2.740,C

Benefacere.

Benefacere, semper deo gloriam adfert. tom. 3.318, A
benefactorem qui afficit contumelia, nulla est dignus venia. tom.4.334,C
benefaciens aliis benefaciendi præbet exemplum. tom.3.209,B

Beneficia.

Beneficia dei in nos,quæ & quanta. to.1. 738,B
beneficia dei recogitare, est maximum sacrificium. to.5.380,A
beneficiorum dei memoria sufficiens est, quæ ad virtutum labores nos adhortetur. to.1.175,D
beneficiorum dei erga homines pelagus. tom.5.505,D
beneficiorum dei memoria idonea nobis est magistra ad vitam virtute præditã. to.1.173,A
beneficiorum dei memores oportet esse, gratias ei habentes. tom.5.728,B
beneficia quando dicuntur esse duplicia. to.1.975,B
beneficij commemoratio,quasi exprobratio est. tom.2.505,C
beneficia citò obliuioni traduntur.tom.3. 602, D
beneficiorum memoria, est optima beneficiorum custos. to.2.211,D

Beneuolentia.

Beneuolentia multa , omnium curam gerit. to.4.1566,A
beneuolentior est deus , quàm omnes homines. to.4.501,B

Beniamin.

Beniamin , postremus Rachelis filius, in cuius partu obiit mater : & ob id hoc habuit nominis. to.1.394,C
beniamin interpretatur, doloris filius. to. 5.546,D
beniamin,lupus rapax,manè comedet,&c. to.1.436,C
beniamin à seniore patre procreatus. to.5. 1306,B

Benignitas.

Benignitas dei nullam nouit mensuram. tomo 1.1190,C
benignitas dei quo maior est erga nos, eò maior erit vltio,nisi illius,vt oportet,vtamur benignitate. tom.3.382,A

Bersabee.

Bersabee interpretatur , filia potentis: quod nomen secundum mysterium ecclesiæ idoneam habet rationem. to.2. 626,D
Bersabee item , e litera in fine duplicata, interpretatur, puteus septimus. tom.2. ibidem.

Beseel.

Beseel impletus spiritu diuino , spiritu sapientiæ & scientiæ , & sensus. tomo 3. 798, A

Bessario.

Bessario Ponticus, Ecclesiæ Romanæ cardinalis. tom.5.959,C

Bestiæ.

Bestiæ omnes cur in terram deiectos habeant oculos, homines contrà. tom.5. 572,B
bestiarum nulla ante peccatum nec virum nec mulierem terrebat. tom.1.85,C. sed dominium & subiectionem agnoscebant omnes. ibidem.
cum bestiis esse quid sit? tom.2.98,B
bestiæ, quas calcabat Iesus, quæ. tomo 2. 1054,D
bestias ex hominibus fieri. tom.3.636,D
bestiæ syluæ,id est,dæmones. to.1.890,D
à bestiis vitia mutuata. tom.2.31,C

Bethania.

Bethania,viculus Lazari, Marthæ, & Mariæ. tomo 2. 1072, B. vbi Lazarus fuit suscitatus : & interpretatur , domus obedientiæ. ibidem,& 1074,A

Bethania.

Bethania vbi sita. to.3.68,D
bethania quantum distabat ab Hierosolymis. tom.3.250,B

Bethel.

Bethel cur sic vocatur. tom.1.392,A
bethel interpretatur, domus dei. tomo 2. 642,D

Bethezum.

Bethezum castellũ prope Iordanem,quod interpretatur,dom⁹ hyssopi. t.5.1050,B

Bethlehem.

Bethlehem,castellum. to.3.204,A,B
bethlehem vicus,non in omni tantùm Palæstina,sed in vniuerso prorsus orbe factus est illustris. tom.2.55,B

bethlehem interpretatur , domus panis. tom.2.972, A
bethlehem Christum tulit. to.2.235,D
bethlehem per Christum clara ac nobilis facta,& illustris. to.2.54,C
bethlehem,vbi natus est Christus,olim totus consuebat orbis. to.5.1007,C

Bethphage.

Bethphage,id est,domus maxillarum. to. 2.1071,D.in argumento. 1072,B

Bethsaida.

Bethsaida interpretatur,domus venatorũ. tom.2.1064,C
Bethsaida, ἀλιεύτικὸς. tom. 2.1066,B

Bibere.

Bibere in malam partem. to.2.951,A
bibere supra mensuram brutorum nullum cogi potest. to.2.420,A

Biblia.

Biblia sacra omnia igni exusta. t.1.1267,C
biblia diuina nobis in manus sunt sumenda. tom.1.192,B

Bifacies mens.

Bifaciem habere mentem. tom.1.710,C

Bigamia.

Bigamiam reiicit ecclesiasticus ordo.to.4. 1463,C,D

Bilis.

Bilis acuta non potu , sed abstinentia potiùs,& vacuatione extinguitur. tom.2. 456,C

Bitumen.

Bituminis puteus. to.1.241,B

Bizus.

Bizus monachus. to.5.1352,C

Blandiri.

Blandiri,vt noceat, est diaboli: corripere, vt prosit,est dei. to.1.103,D

Blasphematores.

Blasphematores comedet vermis,sicut vestimentum:& sicut lanam, sic deuorabit eos tinea. tom.5.1278,D

Blasphemia.

Blasphemia,sermonis est vitium. tom.5. 709,D
blasphemia, irremediabile est peccatum. to.2.801,D
blasphemia nihil peius.to.4.363,B. & nihil scelestius. to.1.862,B
blasphemiæ mente captorum non vindicantur. to.1.688,B
blasphemia in dolore cauenda. t.1.1056,C
blasphemiæ hominum non metuendæ. to.5.1278,D
blasphemiæ sunt vbique innumeræ propter malam vitam. to.4.236,D
blasphemia remitteretur hominibus. tom.2. 319,A
blasphemia spiritus non remittetur. to.2. 319,A.801,C
blasphemia exterius impunita legibus. to. 4.356,B

Blasphemi.

Blasphemi suam lædunt salutem , eamque perimunt. tom.5.977,D
blasphemorum qui adeunt consortium, impietatis plurimum sibi contrahunt. to.5.977,A

Bonitas.

Bonitas,spiritus est fructus. tom.1.22,B
bonitas dei in omnes. to.1.1135,B
bonitas dei verbo interpretari non potest. to.5.720,C
bonitas Christianorum est, vt malum pro malo non reddant,&c. tom.1.1027,B
bonitas bonos facit , & perfectos æternæ vitæ constituit ciues. to.1.1027,D
bonitati suæ afflignet nemo , quod habet. to.1.1028,B
bonitas bonitatis. to.1.1028,B

Bonum.

Bonum omne , est regnum dei, & omne malum , regnum diaboli. tomo 2. 797, A
bonum omne,est viua substantia. tom.2. 877,C
bona duplicia. tom.3.471,D
bona tria , omnium bonorum prima & fortissima. to.2.725,B
bonum primum est , nihil omnino peccare. to.1. 109,C. secundum, post peccatum sentire , quod commiseris , atque lugere. ibidem.
bonum non est cum malo, sed semper aduersus malum. to.2.801,A
bonum hominis in animi virtute consistit. to.5.645,B
bonum esse oportet , etiam mercede non proposita. to.4.1582,B
bonum & malum deus nõ in natura creauit , sed in arbitrio nostro posuit , vt quod volumus,simus. to.2.734,D
bona dei assequi nolumus,vt vult ipse. to. 4.1626,B
bonum dei vbicunque fuerit , illic erit & scandalum inimici. to.2.715,D
qui bonum cœleste in veritate gustauerit, nihil habet super terram , quod amet. to.2.848,C
bona ineffabilia deus præparauit nobis, quæ oculus non vidit,& auris non audiuit , & in cor hominis non ascenderunt. tom.1.253,B.794,A. & tom.2. 399,D
bona futura ad immortalia vsque prorogantur secula. to.4.133,A
bonorum fastigium, & caput , quodnam est. to.4.133,B
bonum quandiu fuerit cum malo mixtũ, iacet,& mortuum est. to.2.781,B
à bono in malum procliuis est lapsus.to.1. 1292,D
bona terræ dei ascribenda prouidentiæ. tom.1.1143,C
bonum omne voluit deus esse sub obscuritatis caligine. to.2.798,A
bonum sine labore inueniri non potest. to. 2.ibidem.
bona bonis secundum propositum suum deus præstat,quia bonus est: malis autem mala contra propositum suum, & inuitus,quia iudex est. to.2.967,B
bonorum omnium caput,est mensa sacratissima. to.2.567,A
bona alterius seculi non sunt communia inter bonos & malos, sed tantùm sunt bonorum. to.2.718,B
bonum omne de cœlo descendit in terrã, non de terra ascendit in cœlum. to.2. 665,A
bonum non coinquinat malum , sed malum coinquinat bonum. to.2.781,A
bonorum priuatio , sensum eorum efficit, quod vsus fructus non efficiebat. to.1. 1038, C
bonum facere homo non potest , nisi habeat adiutorium dei : sic nec deus bonum operatur in homine , nisi homo voluerit. to.2.722,D
bonum non feciſſe,est malum feciſſe. to. 4.982,C
bona in expectatione sunt , mala in manibus. to.4.1220,D
bona multa deus etiam inuitis & nescientibus facit. to.4.1196,B
bona carnalia & spiritualia. to.5.1661,A
de bonis præsentibus & futuris. tomo 5. 1659,B
bona , & si non agamus ea laudamus omnes. to.4.1299,D
boni nihil facere, malum est. tomo 5. 665,B
bona omnia tunc habent mercedem, cùm debitum consequuntur finem. tom.3. 303,A
bona multa sæpe fiunt,sed non bene.to.4. 347,A
bonorum repetitio , doctrinam in animabus bene stabilit. to.3.809,A
bona non oportet ex necessitate fieri. to. 4.287,D
bona & honesta sole sunt splendidiora.to. 4.1629,B
bonus omnia sua facta vtilitate publica metitur, & aliorum vitam reddit emẽdatiorem. to.5.877,C
bonum omne foris est extra carnem, quia non est secundum voluntatem carnis. to.2.670,C
bonum summum quid , & in quo consistat. to.5.962,B
bona quandiu præsentia sunt delectabilia videntur: cum verò transacta fuerint, eorum recordatio magis affligit. to.2. 682,B
bonum Israëliticum quid sit. to.2.778,D
bonorum transactorum recordatio non solùm non adiuuat,sed adhuc amplius grauat. tom.2.682,B
bonorum sit laus ex comparatione malorum. to.1.450,C
bona omnia , excepta charitate , mala sibi habent adiuncta. to.4.501,A
bona naturalia sicuti deus formauit , ita mala interpolator hostis inuexit. to.1. 1279,B
bonum simulatum , omne exterminat bonum. tom.2.748,A
bonum aliquod incipere , non est gloriosum,sed finire. to.2.772,C
in bonorum amissione patientia , martyrium est. to.4.637,B
bonum omne intus in spiritu est , quia secundum voluntatem spiritus est. to.2. 670,C
bona indifferentia quæ. to.5 359,A
bona media sunt,diuitiæ,paupertas,vita & mors. tom.4.1443,C
bona vera , & mala vera , sunt cogitanda. tom.4.549,C
bona huius vitæ,bona non sunt. tom.3. 221,C
bona vitæ præsentis contemnenda. to.4. 333,C
bona humana in figura transeunt. tom.1. 245,D
bona,quæ alibi suscepturi sumus, immortalia sunt & æterna. to.1.166,A
bona,quæ videntur,temporalia sunt, quæ autem non videntur,æterna. tomo 1. 166,A
bonum,quod in hoc seculo est desiderabile,inter bonos & malos est commune. to.2.718,B.ideo,si bonis datum fuerit, non apparet. ibidem.
bonum nullum homo carnalis credit esse bonum,nisi carnale. to.2.683,B
bonos mala patientes cùm videmus,ne tumultuemus. to.5.365,C
bonorum reperitio doctrinam in animabus bene stabilit. to.3.809,A
bonis operibus vt inclarescamus , opera danda est. to.5.1460,B
bonis operibus inuigilandum est.tomo 2. 749,B
bonorum merces. to.1.800,C,D
bona bonis creata sunt. to.1.1015,A

Bonus.

Bonus, nisi admonitus fuerit, per negligẽtiam euanescit. to.2.895,B
bonus homo de thesauro cordis sui profert bona. tom.1.1322, A. & tom. 2. 322,D
bonos habere præfectos, magni refert. to. 1.900,D
bonus sub vinculo, nunquam erit bonus. to.5.665,B
bonus per ignauiam, si voluerit excidit, & fit malus. to.1.110,C
bonus in peccato comprehensus, ingemiscit, quia peccauit: malus autem contrà. to.2.866,A
bonus homo non suspicatur aliquem esse malum. to.2.673,D
bonus nemo, vel malus natura. tom.4. 288,B
bonus nemo, nisi prius malus. tom.1. 1028,B
bonus nemo, præter deum solum. to. 2. 226,B
bonus alligatus laqueo, nũquam erit semper bonus. tom.1.666,B
boni læderentur à malis, si non haberent, à quo exerceantur. to.5.1218,D
bonorum hominum familiaritas quàm vtilis. tom.1.124,A
bonis proponitur palma, malis autem pœna. to.2.734,D
bonos & malos cur deus vult simul in hoc seculo viuere. to.5.658,B

Booz.

Booz humilitas, castitas, & religio. to.2. 625,C
booz, Salmonis filius, interpretatur in virtute: vel virtus in ipso, seu prævalens: qui secundum imperium Dei accepit vxorem Ruth à Deo prouisam: in virtute generauit filios, & in seipsos virtutem habentes, & prævalentes. tom. 2. 624,C

Bos.

Bos triturans non frænandus. tom. 2. 241,D
bouis officium. tom.1.80,A
boues rationabilem terram colentes. to. 2.880,A
boum armenta ad quid hominibus data. to.1.48,B

Botrus.

Botri patriarchici. to.1.586,D

Botryo.

Botryo, id est, Christus. tom.2.833,A

Brachium.

Brachium domini. to.5.1012,B

Britanni.

Britannicæ insulæ extra mare sitæ, quæ in Oceano sunt, statim post Christi resurrectionem fidem acceperunt. tom.5. 1018,B
britanni ante Christianismum humanis vescebantur carnibus, nunc ieiuniis suam reficiunt animam. tom.3.787,B

Bruchus.

Bruchus contra Ægyptios. to.1.903,B
bruchi exercitus plantaria vastant. tom.5. 642,B

Bruta.

Brutorum infinita genera. to.4.389,B
brutorum omnium natura nouit, quænã herba sibi sit salutaris. tom.1.90, A. & quam pernicios a. ibidem.

Bubuli.

Bubulcorum cantica. tom.1.578,D

Butyrum.

Butyrum, puerorum cibus. tomo 5. 1006,C
butyrum & mel comedet, quid sit. tom.1. 1268,D

Cadauera.

CADAVERA, mala verba, vel dogmata. to.5.1653,A
non cadere facilius quàm post casum resurgere. tom.3.281,A,B

Cades.

Cades ciuitas vbi sita. tom.1.241,A

Caduca.

Caducis qui delectantur, cœlestia contemni nequeunt. tom.5.501,B

Cæcitas.

Cæcitas non est malum. to.3.221,C
cæcitates multæ diabolicæ. tom.3.510,B
cæcitas quid spiritualiter. tomo 2.865,B
cæcus nullus manet cum rege in regia. to. 1.699,A
cæcus à natiuitate, admirabili & à seculo nondum audito miraculo sanatur à Christo. tom.3.220,C,D
cæco damnosum, non intueri solem. to.5. 591,B
cæci duo, quos sanauit Christus, quid mysticè. to. 2.849,A
cæcus mysticè, Iudæorum populus. to.2. 1064,C
cæcutientes cur lucem non ferant. tom.4. 840,B

Cædes.

Cædes apud ethnicos vbique feruebant. to.4.1483,D
cæde peccatum nullum maius. tom. 5. 743,D

Cæsar.

Cæsar in solidis videtur, deus in hominibus agnoscitur. tomo 2.886,A
cæsari teddenda quæ sunt Cæsaris. tom.2. 498,B

Cæsarea.

Cæsarea ciuitas duplex, Philippi vna, Stratonis altera. to.2.1230,D

Cain.

Cain Deo offerens, inreprehensus. tom.4. 1674,B,C
cain seruus fuit inuidiæ. to.4.403,C
cain in malum procliuis. to.1.2.
cain agricola. to.1.107,A. sine præcepto sacrificium obtulit. 108,A
cain innocentiam naturæ non seruauit, ac iura pietatis in cæde corrupit fratris. tomo 3.826,D
cain cùm homo iam mortalis effectus fuisset, ipso etiam genere mortis tragœdiam enixus est amplificare. tom. 4. 59,C
cain inuidia motus, fratrem occidit. to.4. 59,C. to.5.535,A
cain non solùm in occidendo fratre deliquit, verùm etiam quòd fratris honorem ægrè ac indignè tulit. to.5.514,B
cain inuidendo fratri, nunquam odium deposuit: sed quantò frequentiùs admonebatur à Deo, tantò magis dolebat, magis cruciabatur, & properabat ad cædem. tom.3.148,C
cain peccatum, non sola erat cædes, sed multis cædibus peior: non enim alienũ occiderat, sed fratrem: non iniuriam inferentem, sed passum interemerat. to.5. 592,B
cain ante fratricidium qualis, & qualis postea. tom.3.471,B
cain licet patris supplicium ante oculos haberet, homicidium tamen primus inuenit, non qualecũque sed omnium sceleratissimum. to.5.514,A
cain post fratricidium si mansisset impunitus, ad aliud etiam maius progressus esse flagitium. tomo 5.514,C
cain non ignorantia peccauit. to.5. 514, D. & quo supplicio correptus. ibidem.
in cain, quando cogitabat interficere fratrem, ardebat animus: cùm autem consummauit fratricidium, gemens ac tremens erat super terram. to.2.1000,D
cain ex benignitate dei punitus. tom. 1. 1135,C
cain non cædem solùm cõmisit, sed quod multis cædibus deterius erat, cùm non alienum, sed germanum, nec iniuria afficientem, sed iniuriam perpessum occiderit. tom.2.221,B. & quod non aliorum exemplo concitatus, sed primus inuentor sceleris, aliis se ad exemplum proposuerit. ibidem.
cain confessio intempestiua, ob id nihil inde habuit lucri. to.1.114,A
in cain deus posuit signum. to.1.115,A
cain egressus est à facie Dei, quid istud sit? to.1.117,B
cain duplex tristitia facta. to.1.108,D
cain pœnæ propter fratricidium quantæ. tom.1.113,C
cain nerui fuerunt resoluti, & cur. tom.1. 1224,C
cain corpus paralysi tactum. to.1.1303,C. to.4.320,C
cain si primigenia non amasset, sed Dei arbitrio illa si permisisset, secundas non habuisset, &c. to.4.111,A
cain post fratricidium grauiorem morte vitam trahebat. to.5.663,B
cain post fratricidiũ multis suppliciis fuit obnoxius, nimirum, anxietati, tremori, suspiriis, animi deiectionibus, ac dissolutioni corporis. tom.5.949,A
cain tristatus, sed mundi tristitia, non autem ea, quæ sit secundum deum. to.3. 299,B
cain sanitate excidit mentis, & cur. to.5. 517,D
cain vitam viuebat gemens, & tremens super terram. tom.2.1117,B
cain post fratricidium superstes, quouis mortuo erat calamitosior. tom. 2. 604,D
caino nihil miserabilius. to.5.1317,B
caino tolerabilius erat emori, quàm perpetuo tremere. to.4.488,A
cain an pœnitentiam egerit, & veniã peccati consecutus fuerit. tom.5.949,B. & sequent.
qui cain occidit quomodo septem pœnarum sit reus? tom.1.115,A
omnis, qui occiderit cain, septies vltione exquisita soluet. tom.1.114,D
cain, sinagogæ typus, Abel ecclesiæ. to.1. 582,A

Caiphas.

Caiphas, quòd esset pontifex prophetauit, licet indignus, nescius tamen quid diceret. tom.3.262,A,B. to.4.328,B

Calamitas.

Calamitas duplex. to.1.1120,C
calamitates præsentes, vera sunt fabula. to. 5.1318,C
calamitas vitæ præsentis, vna cum hac vita fluit & interit. tomo 5.1347,B
calamitates exhaustas sequitur lætitia, exemplum. tom. 5.1332,B
calamitatum fructus. tom.5.1329,D
calamitatis quanta sit vtilitas. to.1.267,C. 268,B
calamitates quanta nobis afferunt commoda. to.5.522,B
calamitatum præmia. to.5.1373,A

calamitas

calamitas robustiores reddit pios. tom.5. 1326,C
in calamitatibus vox piorum. tom.1. 1010,A
calamitates piorum impiis probro sunt. to.1.999,B
in calamitatibus cum proximo dolere, multam nobis apud deum fiduciam præbet. tom.5.369,A
in calamitatibus publicis quid cogitandum. to.5.1285,B
calamitosis adsunt pauci. to.1.1115,A

Calamus.

Calami natura, & tropologia. tomo 2. 786,D

Calcaneus.

Calcaneus in scriptura sacra, quid indicet. to.1.792,D

Calcamenta.

Calceamenta Christi omnes prædicatores portant. to.2.659,D
calceamenta tropologicè. to.2.1098,A
calceamenta per allegoriam. tomo 2. 659,D
calceos an tollere possent Apostoli. to.4. 272,D

Calcitrans.

Calcitrans aduersus stimulos, seipsum cruentat, prouerbialiter dictum. to.2. 323,C

Caligo.

Caligo & nubes quid inter se differant. to. 1.868,B

Calix.

Calix inebrians. to.1.703,C
calix reuerendus. tom.2.59,C
calix benedictionis, quis sit? tom. 4. 438,C,D
calix, sacramentorum communio. to.1. 975,C
calix, ex quo Christus proprium sanguinem suis dedit discipulis. tomo 5. 339,B
calix in Missæ sacrificio ostenditur populo. to.5.1156,A
calix veteris testamenti, qualis. tom.4. 465,A
hic calix, nouum testamentum est. tom.4. ibidem.
calix, de quo bibit ecclesia, & qui inebriauit martyres. tomo 1.703,C
calix spiritualiter. tom.1.703,C
calix, pro martyrio. to.1.980, A. & pro passione Christi. ibidem. to.2.467,C
calix aureus Babylonis, quis. to.1.980,A
calicem meum bibetis, ait Christus, quid sit. to.4.500,C
calicem perniciali veneno plenum diabolus dedit mulieri. to.1.87,B
calices in scriptura sacra multiplices. to.1. 980,A,B
calices ecclesiæ. to.2.371,C

Calumniæ.

Calumniæ non lædunt, imò iuuant. to.5. 645,A
calumniator seipsum prius interficit. to.2. 323,C
pro calumniantibus nos orandum. tom.2. 155,D. to.5.488,D
calumniatorum mos. to.2.890,A
calumniatores mendacium vendunt. to.1. 1176,A
in calumniatores diuinæ prudentiæ. to.1. 635,B

Camelus.

Camelus, animal iracundum. to.4.1287,C
camelus, animal immundum. to.1.892,C
camelorum natura: & eorum comparatio cum peccatoribus. to.2.826,C.827,A

Caminus.

Caminos æternos extinguit fons, qui salit in vitam æternam. to.3.1073,C

Cana.

Cana Galilææ interprætatur, possessio: in Cana Galilææ venit Christus mysticè. tom.5.640,C

Candelabrum.

Candelabrum mysticè. tom.2.695,A. to.5. 1499,B

Canis.

Canis, animal immundum. tom.2. 739,B. & quid moraliter. ibidem,C
canis generosi virtus qualis. to.3.479,A
canis ei parcit, qui se supinum abiicit. to. 4.984,C
canum mos in domesticos, & alienos. to. 5.1664, A
canes cauendi. tomo 2.197,B
canes muti, non valentes latrare. tom.1. 65,D
canes, id est, gentes. tom.2.1013,B
canes, pro hominibus in impietate viuentibus. t.4.1140,D
canes aularum regiarum admirandi. to.4. 1274,D
canis ad vomitum rediens nobis non est imitandus. tomo 5.634,C
qui hominum sint canes, & qui porci, discernere, non est omnium hominum, sed sanctorum. tomo 2.736,C
canes pro deo culti. to.1.441,C

Canities.

Canities sensum habens pueri, reuerenda non est. to.5.1549,C

Canones.

Canonum liber, de episcopis. to.2.717,C

Canticum.

Canticum, est numerosa, quæ fit per os cum verbis, elocutio. tomo 1.582,D
canticum omnium antiquissimum ac vetustissimum, quodnam? tom. 1.858,B
canticum nouum domino cantare, quid sit? to.1.1153,D
canticum graduum vnde dictum. tom.1. 1031,B
cantica Dauidica multos mouent lachrymarum fontes. to.5.334,A
cantica in deum charitate plena. tom.5. ibidem.
canticorum quatuor principes à Dauid electi. tom.1.582,C
canticorum quanta vis. to.1.734,B
cantorum psalmorum multæ species. to.1. 578,D.579,A
cantici, psalmi, & hymni differentia. to.1. 582,D
cantuum spiritualium vox perpetua. to.2. 351,C
cantica impudica in nuptiis. tom.4.358,C
cantica meretricia dæmones congregant. to.1. 735,A. vbi autem sunt cantica spiritualia, illuc aduolat sancti spiritus gratia, & os sanctificat animam. ibid.
cantica Satanica discuntur à pueris. to.4. 1191,B
cantica satanica remolliunt, & purefaciũt. tom.1.984,D
cantiones obscœnæ detestandæ. tom.1. 1025,D
cantus fornicatorij multò magis, quàm stercora, sunt abominabiles. tom. 2. 297,C
cantus diabolici despiciendi. to.2.262,B

Capernaum.

Capernaum inter Iudæorum, & gentium fines posita. tom.2.681,A
capernaum interpretatur, ager consolationis. to.2.1057,C. & ager pulcherrimus. ibidem.
capernaum, perpetuum Christi habitaculum. tomo 2.235,D
capernaum, Christi continuum domicilium. tom.2.1196,A
capernaum cur patria Christi vocetur. to. 3.1402,A,B
capernaum in cœlum elata, ad infernum descendet. to.3.93,A. to.2.353,A

Capilli.

Capilli pro velamine sunt mulieri. tom.4. 454,B
capillos capitis nutrire, non paruam esse religionem, secundum quosdam. to.2. 591,B
capilli capitis sui qualitatem nemo immutare potest. to.2.1179,A
capilli nostri numerati sunt, vt in æternum viuamus. to.2.777,D
capillorum virtutem præcidit corporalis voluptas. to.2.779,A
capillum album facere, aut nigrum, nemo potest. to.2.146,A. to.4.199,B

Capere.

Capiunt non omnes, sed quibus datum est. to.2.451,A

Capræ.

Capræ norunt, quæ herba sit sibi salutaris. tom.1.90,A. & quæ pernicios a. ibidem.
capræ multum trahuntur concupiscentiâ gulæ. to.2.966,C
caprarum vtilitas. tomo 1.80,A

Captiuitas.

Captiuitatis nomen in prolatione simplex, sed multipliciter intelligitur. to.1. 1050,A
captiuitatis bono Iudæi idololatriam vitarunt. to.1.1044,C
captiuitates Iudæorum tres antè multò eis prædictæ, quàm euenerint. tom.5. 917,A. & sequent.
captiuorum tractandorum mos. tomo 5. 1665,A
captiuos quosnam cepit Christus? tom.4. 957,D

Caput.

Caput non tantum superat reliquum corpus, quantum cura & prouidentia. to. 4.1300,C
capitis vox personam in se portat membrorum, &c. to.1.706,B
inter caput & corpus nullum esse potest interstitium. to.4.331,D
caput operire, subiectionis signum, & cur. tom. 4.455,B
capitis grauedo, proprius diuitum morbus. to.1.493,B
capitis qui tener locum, in virtute imperare debet. to.4.971,D
capitis rasura. to.1.1236,D
caput vngere quid. to.2.727,B
caput, id est, volumen. to.1.723,A
caput nostrum regnat in cœlo. to.2.955,C

Cataractæ.

Cataractæ cœli cohibitæ. to.1.1693,D

Carbones.

Carbones succensi quid indicent. tom.1. 868,B
carbones iuniperini. to.1.1033,B
carbones ignis congerere, quid. t.2.702,C
carbones ignis in caput inimici sunt congerendi. to.4.209,B
carbones pro supplicio. to.1.1101,A
carbones deus pluet, quid sit. to.1.677,C

Carcer.

Carcer à D. Paulo ecclesia factus. tom.4. 942,B. tom.3.838,C

Caritas.
Caritatem rei qui auget frumentariæ, maledictus. to.5.805,B
Carmelus.
Carmelus lugebit. to.1.811,C
Carnain.
Carnain vrbs. to.1.241,A
Carnalis.
Carnalis homo nullum bonum credit esse bonum, nisi carnale. to.2.683,C
carnalis homo calamo similis. to.2.786,D
carnalia quænam sint, & quæ adferant nobis mala. tomo 5.1604,C
carnalia omnia sunt fugientia, & ne ad momentum quidem permanentia. to.1.5,A
carnaliter intelligere, quid. tom.3.188,D
Caro.
Caro omnis fœnum. tom.1.1179,A. to.5.580,A
carnis cura non habenda? to.4.129,A
caro vestibus non ornanda. to.4.223,C
carnem leuiorem ac spiritualiorem reddidit Christus, natura non mutata, sed velociore, & agiliore effecta. tom.4.122,D
caro à D.Paulo non damnatur, sed peccatum ex carne nascens. tom.4.119,C
qui secundum carnem viuunt, ipsi moriẽtur. to.4.128,B
carnis opera manifesta, & quænam sint. to.5.424,C
qui sunt in carne, deo placere nõ possunt. to.4.111,D
carnis suæ rex ipse est, qui iudicat terram carnis suæ. to.5.612,B
carne mortua, perit generatio carnis, & soluitur generationis affectus. tom.2.831,B
carnis natura domus est diaboli. t.2.670,B
caro nostra est bruta. to.4.115,B
caro rerum malarum amica, quia non delectatur in bono. to.2.819,C
caro est captiua, & sub diaboli principatu. to.2.712,B
caro nostra ex Adam, & ex terra est. to.3.820,C,D
caro in humilitate non delectatur. to.2.671,A
qualis caro, talis & mater carnalis. tom.2.831,B
caro pro hominibus carnalibus. t.3.188,C
caro pro vita carnali. to.4.122,A
carnis sensus, hoc est, actio scelerata. to.4.122,C
carnis sensus corrigi, ac tolli nequit. to.4.120,B
carnis sensus quid sit. to.4.120, C. legi dei non subditur, nec enim potest. tom.4.120,B
carnis sensus, mors: quoniam sensus carnis, est in deum inimicitia. to.4.120,B
carnis nostræ fragilitatem regit rector, & creator noster. tom.5.612,A
carnis prudentia quid. tom.4.925,D
carnis delectatio præcipitat hominem. to.2.639,A
carnis affectus, inimicitia est aduersus deũ. to.5.848,B
omnis caro, quę mouebatur super terram, diluuio extincta & mortua. to.1.164,B
carnis lasciuia refrænanda. tom.1.43,D,& quomodo. ibidem.
carnis incolumitas iustitiæ disciplinam semper impugnat. to.2.759,D
caro priùs concupiscere malum potest, peccare autem non potest, nisi illi anima consenserit. to.2.759,D
carnem suam homo regere non potest, nisi rectus fuerit à rectore suo. tomo 5.612,B
caro aduersus spiritum concupiscit, & spiritus aduersus carnem. to.5.612,B
carnis spiritus delectatur peccando. to.2.728,B
caro spirituales pœnas non timet, carnales autem timet. to.2.661,B
caro quomodo à spiritu superatur. tom.5.612,B
carnis voluntas aduersus deum est inimica. tom.1.998,C
carnis natura vanitatibus dedita. tomo 2.715,A
caro est importuna, & concupiscens, si secura fuerit. to.2.661,B
carnem suam cum passionibus & concupiscentiis crucifixerunt, qui sunt Christi. tom.5.632,B
caro aduersus animam certare potest, vincere non potest, nisi ipsa anima consenserit, vt vincatur. to.2.715,B
caro frequenter in scripturis pro hominibus vsurpatur. to.2.935,C
caro est in animæ potestate, non anima in potestate carnis. to.2.759,D
caro inimicum suum diligere non potest. tom.2.712,D
caro infirma, spiritus promptus. tomo 2.573,B
omnis caro in maligno posita, quia est pars mundi, qui totus est in maligno positus. to.2.819,B
secudum carnem si vixerimus, moriemur. tomo 5.633,D
qui carni viuunt, deo placere non possunt. to.1.1125,D
caro in arbitrio suo non est, sed in malo: vendita est enim sub peccato, & non potest bonum velle. to.2.704,D
carnes pro operibus carnis. tom.1.133,B
caro sinistra dicitur, anima autem dextra. tom.2.704,D
carnis cura ad concupiscentias non est habenda. tom.5.315,C
caro est animæ subdita, non anima carni. to.2.715,B
caro & sanguis regnum dei non possidebunt. tom.4.575,A
caro non interimenda, sed castiganda. to.4.430,C
carnis desideria retinere quidem possumus, vt non faciamus, quod desiderat caro: præcidere autem non possumus, vt non desideret. to.2.704,D
carnis natura aduersatur contra spem regni cœlestis. to.2.753,B
caro ad tentationem nobis est creata, anima ad salutem. to.2.704,D
non carnibus vesci, bonum est. t.4.233,C. 364,A
carnis esus ante diluuium fuit ignotus. to.1.194,A
caro delectatur manducando, & spiritus carnis delectatur peccando? tomo 2.728,C
carnis resurrectio. to 5.618,A
carnes sanctæ. to.1.750,B
carnem Christi in Eucharistia manducamus. to.1.1132,B
caro Christi verè est cibus, &c. to.3.187,A
carnibus suis nos alit Christus. to.5.341,A
carnem domini qui non manducat, æterna vita priuatur. tom.5.434,B
caro Christi altorum est particeps, sicut & diuinitas humilium. tom.4.1317,B
caro Christi non nouit corruptionem. to.1.713,B
caro dominica quomodo dicitur accipiese spiritum sanctum. to.3.800,C. ac deinceps.
caro Christi in Missæ sacrificio an adoranda. tom.5.1155,A
caro non prodest quicquam, spiritus viuificat. to.3.188,B.& 819,C
Carteria.
Carteria mulier, ad quam scribit Chrysostomus. to.5.1333,B
Castigare.
Castigare peccatores, & redarguere, est opus. to.2.1188,B
castigat deus in terra malos, vt excitentur boni. to.2.895,B
castigari, malum non est peccantibus. to.5.355,B
castigatio de misericordia venit, non condemnatio de ira descendens. tomo 2.934,B
castigationis hoc est tempus. to.4.1593,B
castigationis vtilitas. to.1.985,C
Castitas.
castitas carnis, est nescire mulierem: castitas spiritualis, est esse fidelem deo. to.2.728,B
castitas, est via, quæ ducit ad Christum. to.2.882,B
castitas est ibi, vbi timor dei. to.2.639,B
castitatis gradus quot. to.2.814, C.1035,B
castitas in matrimonio delectatur. tom.2.814, C.1025,B
castitas virginum: gaudium sacerdotum: ecclesiæ fundamentum: cautela orbis terræ: destructio idolorum: scandalum Iudæorum: virtus inualidorum: medicus ægrotantium: emundatio leprosorum: requies paralyticorum: panis esurientium: fons sitientium: & protectio nudorum. tom.3.754,D
castitas animæ quid sit. to.2.762,C
castitas impudicis inimica. to.2.1007,D
castitas turturis mulieribus est imitanda. tom.5.637,C
Castor.
Castor & Pollux, naturarum ethnicorum dij. to.3.671,D.672,D
Castratores.
Castratores puerorum Romanis puniuntur legibus. tom.4.489,C
castrorum Israëliticorum allegoria. to.4.1026, A
castra spiritualia. to.5.324,B
castra quis locus? to.1.382,B,D
Castus.
Castus non facilè de fornicario homine suspicatur. to.2.865,A
castus animo esse non potest, qui lasciuus est corpore. to.2.819,C
castos habet etiam diabolus. to.2.668,A
Castus presbyter. to.5.1328,C.1354,B
casto corde nemo. to.1.1125,A
Casus.
Casus nullus timendus in æterna vita. to.2.483,C
casum cauere est facilius, quàm lapsos resurgere. to.5.407,A
casúne, an arte, res fiant, multum interest. to.4.997,C
casibus humana vita est plena. to.1.524,A
κατηχεῖσθαι.
κατηχεῖν. to.1.804,C
Cataractæ.
Cataractæ cœli tempore diluuij apertæ. to.1.160,B
κατηχεῖσθαι. to.1.931,B
Catechumeni.
Cathechumeni quid apostolis dicebant eos instituentibus. tom.4.325,D
catechumenis

catechumenis astantibus sacramentorum traditio recitari non debet. to.5.622,D
catechumenis orare deum non permittitur. tom.5.403,B
pro catechumenis in ecclesia fiebant orationes. to.4.646,B
pro catechumenis orandum in Missa. to.5.1149,A
catechumeni à tremendis ablegantur mysteriis. to.4.646,B
Catena.
Catena aurea & firma, qua de cœlo propensa nostras subducimus animas. to.5.834,B
catenis peccatorum suorum vnusquisque constringitur. tom.1.976,C
catenæ D.Petri & Pauli quàm venerandę? to.4.937,C
catenas D.Petri & Pauli pertimescunt dæmones, & reuerentur angeli. tomo 4.937,C.839,D
Cathari.
Cathari qui dicantur? to.4.974,C
Cathedra.
Cathedra incomprehensibilis. to.1.1182,C
cathedræ hodie sunt multæ, quæ vendunt columbas. tom.2.1077,C
καυχᾶσθαι.
καυχᾶσθαι quid significet. to.1.1228,B
Cauea.
Cauearum tempus est in hac vita. tom.1.23,D
Cauponari.
Cauponari quid sit. tom.4.676,B
Cedar.
Cedar tabernacula quæ. tom.1.702,A.& 1034, A
Cedri.
Cedri Libani per allegoriam. to.1.1222,D. 1223,B
cedri dei narrant gloriam. tom. 2.183,B
Ceila.
Ceila vrbs. tom.5.557,D
Celebritates.
Celebritates apud ethnicos quàm turpes & infames. tomo 5.1484,B
Celsitudo.
Celsitudo naturæ diuinæ perpetua: quæ nunquam cepit initium, & est semper. tom.1.1222,D
Celsus.
Celsus scripsit aduersus Christianos. to.4.314,B
Centuplum.
Centuplum accipiet, qui reliquerit domum, aut fratres, &c. tom.2.1031,C
Centurio.
Centurio fidem singulari magnitudine, & admiratione dignam exhibuit. tom.1.1261,A
centurionis fides mirabilis. to.1.214,A. ac deinceps.
centurionis animum in fidem magnitudo miraculorum attraxit. to.2.219,B
centurio, primus fructus ex gentibus, ad cuius fidei comparationem omnium Iudæorum fides, infidelitas est inuenta. tomo 2.763,A
centurio allegoricè. to.2.485,D
centurio erat in mysterio gentium futurarum, quæ legem aut prophetas non legerant de Christo. to.2.763,B
Cephas.
Cephan, id est, D.Petrum Paulus sibi præferebat. tom.4.290,C
cephas interpretatur, Petrus. tom.2.107,B. tom.3.79,B
Cerebrum.
Cerebrum natura tenerum. tom.5.567,C
cerebrum naturâ est molle; ideo quadam veluti testa, supernè tegitur bregmate. to.4.1539,D
Ceremoniæ.
Ceremoniæ sacrosanctæ. to.1.1071,B
Ceres.
Ceres pro terra, & pro dea habita. tom.1.589,B
ceres Athenis colebatur. to.5.956,A
Cerei.
Cerei in funeribus mortuorum. tomo 4.1531,D
Certamen.
Certamen, est nomen encomij, & laudum maximarum. to.4.1614,B
certamen terrestre est nobis propositum, cuius corona in cœlo reddetur. tom.2.533,B
certamen bonum quibus in rebus consistat. tom.4.1448,A
certamen magnum inter mulierem & serpentem. to.1.457,B
certamen nobis est magnum contra aduersarium dæmonem. to.5.627,A
certamen Christianorum, certamen est dei. to.3.828,D
in certamine perpetuo nobis est viuendum. to.1.14,C
de certamine in hac vita soliciti esse debemus. tom.4.1588,D
certaminis Christi quodnam fuit præmiũ. tom.4.1650,C
certamina, post eaquàm Christus aduenit, faciliora sunt facta. to.4.94,C
certamina Olympica diabolo consecrata. tomo 4.210,D. to.5.1651,D
certaminum nunc est tempus: in altero seculo, coronarum & præmiorum. to.1.606, C. to.5.366,B. to.4.1593,B
certaminibus tota vita nobis est agenda. to.5.534,A
Certare.
Certare oportet, & currere. tomo 4.1448,A
certabit nullus post huius vitæ theatri solutionem. tom.3.822,B
Cerua.
Cerua amicitiæ. to.1.661,C
Cernuicale.
Cernuicale, quod induit sacerdos Missam celebraturus. to.5.1143,B
Cerunus.
Ceruus, animal sitibundum quòd serpentes comedat, & ideò frequenter currit ad fontes aquarum. tom.1.739,A
cerui cum serpentibus bellum gerunt. to.1.892,B
ceruo nihil immundius, qui ab eo, quòd comedat serpentes, apud Græcos nomen accepit: tamen hunc per legem fas erat manducare. to.4.1471,C
cerui, pro iustorum animabus. to.1.892,C
Cete.
Cete grandia ad quam vtilitatem creata? tom.1.36,D
cetus Ionam in ventre custodiuit. tomo 2.1002,C
cetus Ionæ triduo subiugalis fuit. tomo 1.867,A
Chalcidia.
Chalcidia mulier, ad quam scribit Chrysostomus. tomo 5.1345,A.1353,C
χαλκοπρόσωποι.
χαλκοπρόσωποι qui propriè dicantur. tom.5.916,D
Chaldæi.
Chaldæorum prouincia quanto itineris spatio à Palæstina separata sit. tomo 5.538,A
Chaleb.
Chaleb, Iephonne filius, Christi typus. to.2.308,D
Cham.
Cham, pater Chanaan. to.1.188,A
cham tota posteritas in fernitutẽ condemnata, vt malæ voluntatis frænum haberet, tom.1.200,A
cham parricida, Niniuitarum progenitor. tom.1.200,B
cham ab initio corruptæ fuit mentis. to.1.195,B
cham punitur. tom.1.188,A
cham nihil de patris virtute lucratus est, qui ex ingenuo seruus est factus. to.2.72,D
cham cur dicitur cæteris duobus fratribus iunior, cùm esset secundus, & maior natu, quàm Iaphet? tom.1.197,B,C
Chanaan.
Chanaan cur loco patris sui Cham maledictus est? tom.1.197,C
Chananæa.
Chananęa mulier fit euangelista, deitatem Christi, ac dispensationem annunciãs. tom.2.1009,B. confitetur enim dominationem & incarnationem eius. ibid.
chananæa mulieris infatigabilem cõstantiam, & perseuerantiam coronauit Christus. tom.1.232,C
chananæa fide & sedulitate effecit, vt anima filiæ à malo dæmone liberaretur. tom.3.50,B
chananæa exhibuit nobis exemplum orandi. tom.5.402,C
chananæa mulier clamat post Christum. tom.2.380,B
chananææ mulieris post Christum clamãtis fides, constantia, perseuerantia, & humilitas quanta fuit? to.1.307,A
chananæa ad Christum venit, & adepta est clementiam. tom.1.1166,D
chananæa mysticè. to.2.485,D
chananæi ex parte interẽpti à filiis Israël. tom.2.914,A
Chaos.
Chaos magnum & firmatum, quod non potest dissolui, agitari, nec concuti. to.2.1001,A
Character.
Character & forma quid significent. tom.4.1515,D
Charisma.
Charisma quid sit. tom.4.476,D
charismata, Corinthiis causa schismatis. tom.4.473,D
charismatum quænam principem tenent locum. to.4.957,B
charismata etiam habent carnales. tom.4.285,B
charisma nullum sine charitate perfectũ. tom.4.611,C
charismata meliora nobis sunt æmulanda. to.4.497,A
à charismate nemo penitus alienus. to.4.1525,A
charismata omnia procedunt à dei consilio & voluntate. tom.4.1514,B
charismata ex quo defecerunt. tomo 4.1289,D
Charitas.
Charitas naturalis. tom.2.684,A
charitas & chatisma quì differant. tom.4.496,C
charitas est omnis virtutis opifex. tom.4.512,D
charitas, fructus est spiritus. to.2.405,C
charitas, summum est bonum, & omnium bonorum caput. to.5.962,B

charitas, legis est consummatio. tomo 5. 428,D.666,A
charitatis magna vis, ab omnibus separat,& amato animam alligat. tomo 5. 333,A
charitas, via quædam est ad virtutem proclivior. tom.5.666,A
charitas, magna est magistra, apta & idonea ad abducendum ab errore, & ad mores componendos, & ad efficiendum homines ex lapidibus. tomo 4. 511,C
charitas,bonorum est mater. tom.4.57,B. tom.5.1296,A
charitas,signum est fidei. tom.4.1234,B
charitas non spectat, quæ sua sunt, sed priùs videt ea,quę proximi,quàm quę sua. to.1.462,A
charitatis flammam diabolus minùs tulerit, quàm fœnum immissionem ignis. tom. 4.501,C
charitas largitur suum, vt inueniat suum. tom. 4.507,C,D
charitatis natura quantas habeat vires?to. 5.1353,A
charitati deus omnia postponit. tomo 4. 516,B
charitas fidem excitat, & spem longanimem reddit, & vtrique semet sociam exhiber,& magistram. tom.4.612,A
charitas fidem adiuuat, spem sibi sociat,& vtramque secum deo muneranti assignat. tom.4.612,A
charitate deum diligimus, & proximos honoramus. to.4.611,C
charitas nec proximum lædit, nec praua meditatur. to.5.666,A
charitas suum alumnum paulatim facit angelum. to.4.509,A
charitas aliquando causa dissensionis. to. 4.1280,B
charitas, quæ Christi causa fundatur, firma, stabilis, atque inuicta est, nec vlla re conquassatur, non obtrectatione, non periculis, non morte, nec alia re temporali. to.2.440,B
charitas patiens est,benigna,& non æmulatur,nec inflatur. tom.5.637,A
charitas extinguit & expellit omnes peccatorum species. tom.4.585,B
charitas inchoatur in mundo,perficitur in cœlo : quæritur in seculo inuenitur in regno. tom.4.612,A
charitas sola trium virtutum est æterna. tom.4.611, C. quia cum deo in sanctis est:& ideò maior est. ibidem.
charitas si adest, nulla pars deest philosophiæ. tomo 5.962,A
charitas cuncta dirigit,& perficit. tomo 5. 666,A
charitas non zelatur. to.2.502,D
charitas cui deest, cum laborum omnium expertem esse, est necesse. tomo 5. 962,A
charitas suauis est,non inflatur, non quærit quæ sua sunt, omnia suffert, omnia credit, omnia superat, & omnia sustinet. tom.5.1004,A
charitatis in proximum exempla admirationis plena. to 5.403,D.404,A
charitas nullam adfert molestiam. tom.3. 247,D
charitas vera diuturnitate temporis non languescit, nec rerum difficultatibus obscuratur, sed perpetuum florem ac vigorem retinet. to.5.1374,A
charitatis vocabulo omnia bona continentur. to.4.645,B
charitas est maior martyrio. to.4.501,B
charitas vera, & germana nunc extincta. to.5.419,B
charitas sua benignitate corrigit vitia. to. 4.505,D
charitas sola ex cæteris bonis, nullum malum sibi habet adiunctum. tomo 4. 501,A
charitas etiamsi semper soluatur, semper tamen debetur. to.5.1328,D
charitas bonos facit ex malis. to.4.512,C
charitas hîc & in futurum magis crescit. to.4.513,D
charitas longo interuallo disiunctos congregat,ac deuincit. to.5.798,C
charitas pluris facienda, & magis admiranda,quàm miracula. to.4.504,A
charitas non probrum, nec dedecus reputat, sed veluti pennis aureis omnia operit peccata. tomo 4.506,D
charitas angustari nescit. to.5.817,B
charitatem dei scire,difficillimum. tom.4. 934,C
charitatis dei magnitudo in omnem partem extensa. to.4.933,D
charitas succensa mentem à sensibus ad spiritualia transfert, & à præsentibus ad futura, & à visibilibus ad non visibilia. tom.1.364,A
charitatis murus adamante firmior. to.5. 822,C
charitas sine martyrio sola est perfecta. to.4.611,D
charitatem Christus exigit intensam. to. 4.500,C
sine charitate, cætera nihil sunt. tomo 4. 497,C
à charitate multæ declinant semitæ. to.4. 1295,C
charitate absente, mysteriorum dei scientia non prodest,nec fides,nec prophetia,nec paupertas, nec confessio Christi. to.5.1003,D
à charitate captus, à contentione est liberatus. to.4.513,C
charitate nihil sublimius esse potest, quòd ipsa charitas deus sit. to.4.612,A
de charitate sermo. tom.3.712,C
charitatis bona. to.4.832,B
charitatis laudes. to.4.501,D

Charmi.

Charmi fur anathematis deprehensus, subitam luit pœnam. to.3.446,D

Charybdis.

Charybdis, propter stagna Syrtis exasperatur ventis. tom.2.565,A

Cherubim.

Cherubim exercitus. tom.1.19,D
cherubim agmina omnia alas suas cum timore submittentes. to.1.1164,C
cherubim munus. tom.1.646,B
cherubim deum adorant. tomo 5.320,B
cherubim etiam ipsis deus est incomprehensibilis. to.5.984,C
cherubim gloriæ quænam essent. tom.4. 1590,A
cherubim nuncupatio plenam accumulatámque exprimit scientiam. tomo 5. 982,D
cherubim superiores ordinantur virtutes. tom.5.981,B
cherubim benedicta gloriam dei obseruantissimè referunt. to.5.966,C
cherubinis spiritibus deus insidet. tom. 1. 1253,A
cherubim licet paradisum custodiebant, nostris tamen suppliciis tristabantur. to.3.780,A
cherubim virtutes viam paradisi custodiunt. tom.1.106,A
è medio cherubim in propitiatorio, prodibat vox, futura prædicens. tomo 5. 932,A
cherubim cur facies, pedésque suos obtegunt alis? to.1.41,D
cherubim in templo Salomonis. tomo 1. 1070,D
cherubim vnus,id est,diabolus,è cœlo deiectus. tom. 1.695,C

Chirographum.

Chirographum quid propriè. tomo 4. 1175,A
chirographum peccatorũ nostrorum affixit cruci Christus. tom.5.621,D

Choban.

Choban propè Damasci ciuitas. tomo 1. 242,C

Chodollogomor.

Chodollogomor, rex Ælam. tomo 1. 240,D

Choreæ.

Choreæ, cymbala, ac tibiæ, &c. diaboli sunt farrago. to.4.357,A
chorearum magistri. to.1.489,A
chorearum spectacula vanitatem redolẽt, ac fructu & vtilitate carent. tomo 1. 998,A
choreæ sunt diabolicæ. tom.5.567,B

Choreb.

Choreb,locus, vbi Israëlitæ fecerunt vitulum,quem adorarunt. to.3.476,A

Chorræi.

Chorræi,populi in montibus Seïr. tom.1. 241,A

Chorus.

Chorus infantium & lactentium. tom.1. 647,D
chori quorsum constituti? tom.1.1154,C
chororum supernorum munus, quod & quale. tom.1.646,B
chororum psalentium descriptio. tom.1. 579,C

χρήματα.

χρήματα, id est, pecuniæ, cur Græcè ita dicuntur.tom.2.364,C.tom.3.80,C.to.5. 1227,A
χρήματα λέγεται, ἵνα χρώμεθα εἰς θεόν. i.pecuniæ dicuntur vt iis vtamur in necessariis, non vt seruemus eas, & defodiamus. to.3.320,D.in marg.& in textu.

Christianitas.

Christianitas,est vera Iudæa. to.2.930,A

Christianismus.

Christianismus barbaras etiam nationes, & feroces, ac truces mansuefecit, humaniores effecit,& ad pietatem colendam adduxit.to.3.786,D.quod exemplis probatur. ibidem.
christianismus effulgens vbique in terra diffusus. to.5.1023,C
christianismus, res est talis, vt in seruitute donet libertatem. tom.4.402,D

Christiani.

Christiani ab vnctione vocati. to.1.703,B
christianorum nomen maximum & præstantissimum, quo filij dei & amici, & corpus dicti sumus. tom.3.80,B
christiani Antiochiæ primùm dicti. to. 2. 60,C
christiani à Christo dicti. tom.2.1068,A
christianus, sectator veritatis, in spiritu & veritate deum adorat. tom.3.366,C
christiani Galilæi ab imperatore Iuliano vocati. tom.5.899,C
christianus est ibi, vbi baptismus, sacerdos,ecclesia & fides. to.2.681,B
christiani omnes, in quibus habitat Christus,sedes sunt Christi. tom.2.829,B
christianus nemo absque fide. to.4.1559,A

christianus populus semper oriens futurus,& illustris. to.2.620,D
christiani nominis appellatio nobis prodesse non poterit, sine dei mandatorum operatione. tom.2.821,B
christianus omnis Christo, viro sapienti, debet esse similis: & ædificare se super petram,id est,Christum. to.2.757,D
christianus omnis, qui suscepit verbum Petri,thronus fit Petri, & Petrus sedet in eo. to.2.829,D
christianorum propriũ, est, quòd redempti sumus. tom.4.394,A
christiano vero quid faciendum. tomo 2. 755,C
christianus non est aliquis, vbi non est baptismus,nec sacerdos. to.2.681,B
christiani quibus internoscuntur signaculis. tom.1.22,B
christianorum ab infidelibus quæ differentia. tom.5.381,D
christianus populus vniuersus in duodecim tribus diuisus. tom.2.1030,A
christianus populus, duodecim throni dicuntur. tom.2.830,A
christianus populus est ad Christi dexteram. to.2.717,C
christianus populus in primis quasi bene agens, prosperatus est. tom.2.627,D. posteà deprauatus, spiritu schismatis deo permittente,diuexatus fuit. ibid.
christiani omnes sunt Christi corpus.to.2. 627,C
christiani Christum habent sapientiam. tom.4.305,D
christiani quando cœperunt persecutiones pati. to.2.925,B
christianus impiè agens non est melior quàm infidelis impius. tom.2.909,C
christiano nihil proderunt recta dogmata, si vitam suam non rectè instituat. tom.1.72,C
christianorum nobilitas quod Gentium probro discrepet. tom.5.876,A
christianorum vita qualis esse debeat? to. 4.361,B
christiani vnam omnes animam habere debent.to.1.228,D.& cor vnum. ibid.
christianum, qui se ædificat super Christum, nulla aduersitas deiicere potest. to.2.758, A
christianus, qui ædificat se super arenam, stulto similis est diabolo. to.2.758,A
christianos in patientia confirmant eorũ, qui strenuè certarunt,præconia. to.1. 574,A
christianus homo fortiter in peccatum cadit,duas ob causas. tom.2.876,B
christianus peccator resurgit quidem, sed inter sanctos non ponitur:infidelis autem non resurget in iudicio. tomo 2. 876,C
christianum vnguento deus honorauit. to.4.359,D
christiani cum Græco disputatio qualis esse debeat. tom.4.293,C
christiani sumus, ideò hoc nomen accepimus,vt Christum imitemur,eiúsque legibus pareamus. to.5.957,D
christiani seditionis, & rerum nouationis accusabantur. tom.4.213,A
christiani propter hoc vocamur, & sumus, vt Christo pareamus, non vt ad hostes curramus. to.5.952,D
christianorum genus plantauit Christus. to.5.1005,D
christiani vitam sanguine decet esse plenam, non alienum effundendo, sed separatum suum effundere præstando. tom.5.366,D
christiani primi omnia vendebant & pecuniam adferebant ad pedes apostolorum,&c. tom.3.441,A,B
christiani lux latere non potest. tomo 3. 497,D.non potest enim latere lampas tam clara. ibid. solem non lucere nec calfacere facilius est, quàm Christianũ non lucere.tom.3.497,C.& facilius est lucem esse tenebras, quam hoc fieri. ibidem.
christianorum est aduersus carnis concupiscentias semper in acie stare. tom.1. 40,B
christianus religionis suæ rationem afferre debet, & pro ea pugnare. tomo 3. 72,B
christianorum vita vsquequaque lucere debet. to.5.1136,D
christiani semper exercitus diabolum,deo armati,debellant. to.3.828,C
christianorum conuersatio quomodo in cœlis. to.1.1298,D
christiani primi omnia habebant communia, & angelicam inter se exercębant rempublicam. tom.3.417,D
Christianos vult esse Christus strenuos & athletas, to.5.1139,B
christianus probus magis cernitur in paupertate,quàm in diuitiis. to.4.1518,D
christiani cuiusuis domus,debet esse virtutis palæstra. to.1.91,B
non omnes, qui dicuntur christiani, sunt Christi : Christianorum enim opera sunt aspicienda,non nomina. tomo 2. 757, A
christiani veri quomodo cognoscendi.to. 2.754,B
omnes christiani,vnum sunt corpus, & alter alterius membra. tom.2.705,C
christianis non est iudicio disceptandum apud iudices ethnicos. to.4.381,D
christianorum dignitas. tom. 4.657, D. 662,D
christianorum genus non quia est odibile, sed quia diuinum est, odiunt carnales. tomo 2.772,B
christianorum erat olim cor vnum,& anima vna. to.4.439,C
christianorum iustitia nisi magis abundauerit plus quàm iustitia pharisæorum, non introibunt in regnum cœlorum. to.2.698,A
christiani vnum tantummodò iudicant malum, vnúmque naufragium formidant,nimirum, domini cœlestis offensam. tomo 5.864,C
christiani angeli facti. to.2.332,C
christianorum culpâ gentiles minùs conuertuntur. to.5.1666
christianus,qui facit peccatum, nec pœnitet de peccato, falsus est Christianus. tomo 2.750,A
christianus si sit improbus,ne incuses professionem. to.1.1302,B
christiani peccatores,qui magis dilexerunt mundum, quàm Christum, lugebunt in die iudicij. tomo 2.941,B
christiani falsi sunt falsæ veritatis hæresiũ. tom.2.938,A
christiani ficti, sunt Antichristi. tomo 1. 674,B

ὁ χριστός.

ὁ χριστός cum articulo, quàm habeat amphasin? tom.1.1267,B

Christus.

Christus,id est,vnctus.tom.1.703,B.to.2. 1080,A
christi nominis etymon & ratio. to.4.9,D
christi nomen ab vnctione deriuatum. to. 3.755,A
christi nomen ad laudem additur in baptismo. tomo 4.290,D
christi nomen sanctum,ac terribile,stupore & admiratione plenum. tomo 1. 947,D
christus quot appellationibus seu nominibus vocetur. tom.3.755,A,B
christi nomina.tomo 1.1163,A,D. & corũdem expositio. ibidem.
christi plura nomina.tom.2.757,D.tom.5. 1007,A
christi quædam nomina & potestates, to. 1.1309,A
christus cur Nazarenus appellatus?tom.2. 71,D.ac deinceps,& 977,B
christus, filius dei, ante secula ineffabiliter ex patre genitus. tom.1.977,C
christi æternitas. tom.1.766,B
christus quomodo primogenitus dicitur virginis Mariæ? to.2.642,A
christi natiuitas per homines peccatores, per mulieres meretrices, & adulteras, & gentiles:sed talis generatio non fordidat Christi dignitatem,sed ipsius cõmendat misericordiam.tomo 2.636,D
christus de spiritu sancto cõceptus,in Mariam ingrediente diuinitate pro semine. tom.2.640,C
christus obscuro genere natus. to.3.65,A
christus cur Dauidis & Abrahæ dicitur filius.to.2.618,C.& qua ratione dei? to. 2.850,A,B
christus cur de virgine desponsata natus. tom.2.637,A
christus ex vtero virginis iamque progressurus, vniuerso orbi, etiam priusquam oriretur, illuxit. to.2.27,C
christus sine virili semine natus, vt sanet corruptionem. tom.2.636,C
christus natus,quando iustitia dei sub dominatione Romanorum premebatur. tom.2.643,A
christum tulit Bethlehem, Nazareth educauit, sed Capernaum perpetuum fuit eius habitaculum. to.2.235,D.1196,A
christus ante diluculum natus. to.1.936,D
christum secundum astrorum legem non esse natum. tom.2.43,D
christus quomodo nascitur in nobis, & occiditur. tom.2.916,C,D.918,B
Christo nascente, sicut conceptus suum nesciuit ordinem, partus non agnouit vsum, nec ius suum tenuit natura: ita eo moriente, ditione eos tartarus perdidit,quos tenebat. tomo 3.731,A
christus non est filius dei gratia, sed proprietate. tom.4.1517,B
christus in Epiphaniis renatus,& baptizatus. tom.2.1091,B
christus quomodo caput ecclesiæ dicatur? tom.4.453,A
christus,spes euangelij. to.4.1162,B
christus Christianorum refugium,portus, & petra. to.1.851,B
christus,iaculum patris. tom.2.621,C
christus factus est nobis sapientia,iustitia, sanctificatio, & redemptio. tomo 4. 306,A
christus,lux,ac dies. tomo 1.869,A
christus,est iustitia patris. to.1.726,C
christus, rex pacis cum sua pace procedẽs, fugans omne dissidium. to.5.823,C
christus, deus exist&s, pro hominibus tormenta tot subiit, & dominus pro seruis, & non pro seruis simpliciter, sed pro ingratis, & perpetuis inimicis. tom.1.237,D

christus, noster Isaac, in nouissimo fine productus est à matre Iudæa, gaudium cunctis. to.2.619,A
christus, requies nostra. tom.2.623,C
christus noster Iacob, duodecim genuit Apostolos in spiritu, non in carne. to.2.619,D. & verbo, non sanguine. ibid.
christus, noster frater secundum carnem. tom.4.1530,B
christus, nostrum est caput, sponsus, vestis, domus, radix, pastus, potus, pastor, rex, & frater. to.2.199,D
christus, panis nutritorius. tom.2.946,C
christus, porta cœli, & domus dei. tom. 2. 642, D
christus, lumen est magnum. to.2.680,B
christi caput, est deus. to.4.451,D
christus, est homo peregrè profectus. t. 2. 957,B
christus, expectatio gentium: quod multis scripturæ locis probatur. to.2.1010,D. 1011, A
christus, dominus legis, qui subtrahere potest de lege. to.2.759,A
christus, est resurrectio & vita. tomo 2. 215,B
christus, est porta vitæ, per quam introitur in cœlestia regna. tom.2.745,D
christus, sapiens est vir, qui ædificauit domum suam, id est, ecclesiam, supra petram. tom.2.755,D
christus, rex iustitiæ. to.4.1574,A. & rex pacis. ibidem.
christus, rex cœlestis, descendit ad regna tartarea, vt regem destrueret mortis. tomo 2.841,C
christus, rex cœlorum, regnat super eos, qui illic sunt. to.2.698,B
christus, saluator ecclesiæ, ac defensor. to. 4.452,D
christus, virga florens de radice Iesse, & flos de radice eius ascendens. tomo 2. 802,C
christus, magister noster imitandus. to. 4. 1652,A
christus, finis legis. tom. 4.166,D
christus, impletio legis. tom.3.804,C
christus omnium rerum apex. tomo 5. 1421,A
christi descensus finalis causa. tomo 5. 1423,B
christus descendens de cœlis eos vacuos non reliquit. ibidem & to.5. 1433,C
christus è terris ascendens eas sua administratione non destituit. ibidem.
christus Dei virtus & sapientia. tomo 5. 1422,D
christi laude, fide, charitate non disputatione plena est terra. to.5.1424,A
christus Ioseph o vendito comparatus. to. 5.1424, C
christi gloria, & fide totus Orbis refertus. to.5.1424,B
christus in Ecclesia regnat, viuit. tomo 5. 1424,D
christus omnes partes humanæ conditionis expleuit, neque tamen diuinitati quicquam detractum est. to.5.1433,D
christus in Synagoga hæreticorum mortuus. tomo 5.1424,C
christum confiteri repudiato Spiritu sancto nihil prodest. tomo 5.1425,B
christus diuinæ naturæ vi à mortuis surrexit. tomo 5.1428,C
christi veri discipuli semper ascendunt. to. 5.1428,C
christus Adamum ex inferis ad cœlum euexit. tom.5.1428,C
christus æquali maiestate cum patre est. tom.5.1430,B. C. 1455,B. & huius maiestatis argumenta. ibidem.
christus Adamum corruptum instaurauit. to.5.1434,B
christus omnes figuras veteris testamenti repræsentauit. tomo 5.1434,C
christus ad Mosen deducit, vt per ipsum Iudæos ad sese alliciat. tom.5.1444,A
christus Hierosoly. frequenter locum delegit vbi sua miracula ederet. tomo 5. 1444,B. Idem locum, tempus obseruabat, vt morbis laborantes restitueret. ibidem.
christi & angeli turbantis colymbethram compar. to.5.1444,C,D
christus in paralytico in colymbethra & virtutem atque potentiam & humanitatem demonstrauit. to.5 1445,A
christus summè & humanus, & misericors. ibidem.
christus omnia scit. to.5.1445,C
christus penitiss. animi recessus perspectos habet. ibidem.
christus omnia futura præuidet. tomo 5. 1445,D
christus, die festo, aut Sabbatho semper rem singularem aut mirabilem gerebat. to.5.1446,D. & eius rei ratio. ibid. Quicquid Christi præcepto fit, id absolutè & simul constit. to.5.1447,B
christus verus medicus qui vnico momento curat. to.5. 1447,B
christus cum hominibus medicis comparatur. to.5.1447,B
christi verba non nuda verba, sed Dei. to. 5.1447,C
christus non solùm præsentibus morbis liberat, sed etiam futuris. tom.5.1448,D
christus cum martyribus comparatus. to. 5.1451,D
christus sponte passus. tom.5.1145,A
christi prouidentia, cura, κηδεμονία. tomo 5. 1450,B
christus æqualis Patri. tomo 5.1449,D. 1455,B
christi apologiæ. to.5.1449,A,B
christi aduentus causa. to.5.1467,B
christus legatus patris. to.5.1467,B
christi beneficia, & munera, ibidem, & to. 5.1467,D
christi prosopopœia. to.5.1434,A. angelorum Dominus. tom.5.1446,D
christo adorato debetur. to.5.1451,D
christus quia homo factus est primæua sua dignitate, quam ab æterno habuit, nihil immunita, homo factus est. tom.5. 1452,A
christi administratio œconomiæ in carne. ibidem.
christus συναγωγὸς Patri. to.5.1452,B
christus ouis, & quare. to.5. 1452,C. Idem pastor, & quare ibid. cur in præsepi collocari voluerit. ibidem. C,D.
ad Christum omnes ceremoniæ legis veteris ceu summam referuntur. tomo 5. 1453, A
christus in omnibus sacrificiis legis veteris, vt templo, velo, ouc, tauro, &c. ad longum. to.5.1454,A
christi œconomia nemo debet offendi. to.5.1455,C
christi oraculum: Pater maior me est, & quomodo respondendum illud afferentibus. tom.5.1455,C,D
christus angelis minor propter œconomiam. ibid.D
christi vnitas cum patre. ibid.D
christi doctrina perfectissima nec præterea alia. tom.5.1458,C.1459,B
Christus DEVS ex DEO: Propheta ex nobis secundum carnem: tom.5. 1458,D. idem legislator, ideóque audiendus: Item secundus legislator, & totius orbis. ibid.D.
christus solus legislator: tom.5.1459,A. nec expectandus alius. ibid.B
christi legatio. to.5.1467,C. Oeconomia in carne admirabilis. to.5.1491,A
ante Christi aduentum in nos imperium obtinebant diabolus, peccatum, mors. to.5.1492,C
christi figura erat sacerdos Aaronicus. to. 5.1493,B
christus rex, sacerdos, propheta. tomo 5. 1494, A. Omnia sacrificia vnico sui corporis sacrificio sustulit. ibid.B. Idē propter nos Pontifex: per se ipsum Deus. ibid.C
christus Seruator Deus cœli & terræ. to.5. 1498,D
christus Dominus omnium. to.5.1499,D
christus & est, & erat, & erit, nec habebit finem. tom.5.1500,B
christus mundum fame, siti, nuditate laborantem adiuuit, errore implicitum expediuit, mortuum excitauit. tom.5. 1511,C
christus sacerdos secūdum ordinem Melchisedech. tomo 5.1512,D. Quomodo Christus patri assideat, & after velut sacerdos. tom.5.1513,B
christus quærit sæpe, vt exempta dubitatione veritatem stabiliat. to.5.1514,D. Ineffabilis est vnigeniti Filij Dei generatio. t.5.1515,B. Quicquid extra Christi doctrinam docetur, mēdacium est, & vanitas. to.5.1516,B
christus omnia nouit. to.5. 1517, C. lapsos erigit & elisos. to.5.1517,D
christianus beatus, qui eaſdem contumelias cum Christo patitur. to.5. 1509, A. Idem omnia semina diuinæ doctrinæ in sese complectitur. to.5.1511,D
christiana sapientia sunt propherica oracula, & doctrina Apostolica, & Euangelium regni, excellētia rationalis nostræ facultatis to.5.1510,D
Chronologia seculorū à Mose ad Esaiam. to.5.1436,D
κοσμοκράτωρ: to.5.1465,A
christus, animarum nostrarum curator B. tom.1.1,B
christus, hostis diaboli. tom.2.318,C,D
christus sacramētorum instaurator & doctor. to.1.1189,D
christus est veritas, qui extra ecclesiam nō est: igitur nec veritas extra ecclesiam esse potest. to.3.366,C
christus, primitiæ est eorum, qui dormierunt. tom.4.553,A
christus, dei virtus. tom.1.893,D
christus quomodo sit splendor gloriæ. tomo 4.1514,A
christus vnus dicitur dominus. tomo 5. 993, A
christus, vita nostra. to.5.933,B
christus, lux & dies. tom.5.636,B
christus, lapis angularis, ecclesiæ vniuersum continet ædificium. tom.1.986,C. tom.4.927,D
christus duas ob causas dicitur lapis. to.2. 875,D
christus, hospitator, beneficus, curator, & princeps vitæ nostræ. to.5.915,A
christus, sacerdos in æternum. tomo 1. 733,A
christus, caput nostrum, non corona. to.4. 914,D

christus

christus est vnum caput angelis & hominibus. to.4.906,B,C
christus, nostrum est indumentum. to.4. 1199,A
christus magister communis ac dominus. to.5.982,C
christus iudex iudicatus. to.5.781,A
christus nusquam à D. Paulo minister nominatus. tom.4.906,A
christus est fundamentum, nos ædificatio: ipse est caput, nos corpus: ipse vitis, nos palmites: ipse sponsus, nos sponsa: ipse pastor, nos oues: ille via, nos sumus qui ingredimur: nos templum sumus, ipse inhabitat: ipse primogenitus, nos fratres: ipse hæres, nos cohæredes: ipse vita, nos viuentes: ipse resurrectio, nos resurgentes: ipse est lux, nos illuminati. tom.4.331,D
christo, cùm baptizaretur, aperti sunt cœli secundum humanam dispensationem, secundum naturam autem suam erat in cœlis. to.2.666,C
christus, mons magnus totam terram occupans. to.2.694,D
christum deum esse. to.5.1668,D
quòd christus sit deus, sermo. to.5.1005,B. & sequent.
christus deus erat, & idem sine peccato solus. tom.5.744,A
christum deus ab initio genuit. tomo 2. 818,A
christus, homo verus, licet intrauerit per ostia clausa. tom.3.359,C,D
christus deus & homo probatur. tomo 3. 753,B,C
christus homo factus, serui formam assumpsit, cōsputus, alapis cæsus, postremò ne mortem quidem recusauit, & quidem ignominiosissimam. tomo 3. 832,C
christus homo propter nos, deus autem propter seipsum. tom.3.799,D
christus accepit spiritum, non ad mensuram. tom.4.1520,C
christus quo pacto dicitur accepisse spiritum sanctum. tomo 3.800,C
christus patri probatur æqualis, & consubstantialis. to.5.1030,B,C
christi essentia imperuestigabilis. tom. 4. 932,D
christus vnam cum patre habet substantiam & essentiam. tom.1.1309,A
christus vnus ex sancta Trinitate, humanitatem assumpsit. to.1.1026,A
christus vt homo adorandus. tomo 2. 57,C
christus cur à Romanorum senatu deus decretus non fuerit? to.5.363,D
christus quo die, & mense baptizatus. to. 3.833,C,D
christus in aqua baptizatus fuit à Ioanne, & in spiritu à patre. tom.2.681,B
christus iudex cum reis baptizandus venit. tom.2.92,A
christus post baptismum miracula facere cœpit. tomo 3.92,C
christus si baptizatus non fuisset, alios baptizare non potuisset. to.2.681,B
christus baptismate non indigebat. tom.3. 70,A,D
christus ex Abraham propheta & sacerdos: ex Dauid verò rex. tom.2.618,C
christus sacerdos non est super terram. to. 4.1584,D
christus semel functus munere sacerdotali. to.4.1581,B
christus non habet successorem in sacerdotio. tom.4.1580,C
christus quando factus est sacerdos. to. 4. 1579,A
christi duo aduentus. to.2.414,D
christus serui forma, non domini venit. to.1.1166,C
christi duo aduentus quo pacto differant? tom.1.803,C
christus misericordiæ causa in hunc mundum descendit. to.2.473,B
christus cur olim non aduenerit. tomo 4. 1163,D
christus in Lazaro fleuit: hominis fuit quod fleuit, & manifestè deus erat, qui Lazarum suscitauit. tom.2.976,B
christus super Hierusalem fleuit. tomo 5. 724,C
christus frequenter fleuisse legitur, sed risisse nunquam, nec quidem subridendo gauisus fuisse. tom.2.50,B. tom.4. 1593,A,B
christus non sibi placuit: sed quemadmodum scriptum est, opprobria exprobrantium tibi, ceciderunt super me. to.1.961,A. tom.4.1139,B
christus suscepit paupertatem. tomo 4. 1605,A
christus, cùm diues esset, pauper factus est. tomo 1.731,A
christus vt pauper fuerit. tom.1.759,B
christus fame tabescens nobis est pascendus. to.5.316,D
christus esuriēs satiatur in fide hominum: esurit autem in eorum infidelitate. to. 2.919,C
christus nudus, & peregrinus ambulabat solùm recto egens. tom.3.627,B
christo, & eius discipulis, nullam domum, nullum diuersorium fuisse. tomo 2. 519,C
christus domum nullam habebat, pedibus iter faciebat, & sic faciebat, vt labore plerunque conficeretur: non in sede, nec in puluinari, sed in ipsa superficie terræ, modò quidem in monte, modò verò apud fontem solus sedebat, & lachrymas effudit modicè. &c. tomo 2. 474,B
christus semper repulit laudes eorum, qui ipsum ignorabant. tom.2.822,A
christi ad Belial nulla conuentio. tomo 5. 374,D
in christo non est masculus, nec fœmina. tomo 4.255,C
christi & Mosis similitudo perelegans. to. 5.622,B
christus ad discipulos suos intrauit ianuis clausis, super mare ambulauit, & vento & mari imperauit. to.5.617,B
christus, spiritus erat, & corpus suscepit, vt & spirituale & corporale baptisma daret. to.2.659,D
christo testificabantur venti, & mare. to.1. 867,A
christus verbo suo totum repleuit mundum. to.1.856,C
christi spiritualis congressus cum ecclesia sponsa. tom.4.1212,C
christus quomodo benedicitur. tomo 1. 761,D
christus vnà cum matre cur in Ægyptum fugit? tomo 2.63,B
christi cognitio ad salutem necessaria. to. 2.290, A
christus D. Ioanni Bap. viâ contraria ingressus est. to.1.766,D
per christum iustitia humano generi in æuum contigit. tomo 1.1023,C
christus arguit, & arguitur. tom.1.712,C
christus, diabolo destructo, subditas ei gentes in suum traxit coniugium. tomo 2. 626,B
aduersus christum quinque astiterunt reges, in eius passione, & qui. tomo 1. 590,A
christus septem ecclesiarum sponsus habetur. tom.2.627,A
christus in Palæstina, quasi in nido, suos nutricabat discipulos. tom.4.273,A
nihil tam clarum est, quàm pro christo vinctum esse. tom.1.571,D
pro christo pati, est eligibilius, quàm honorari pro Christo. tomo 1.572,B
christi fides vbique terrarum illustrat omnium animos. tom.1.189,A
christus nusquam in splendidas diuertit ædes, sed publicanorum & piscatorum casas eligebat. to.2.577,A
christo diuiso, diuisa est ecclesia. tomo 4. 291,A
christi sumus, tanquam opus. tomo 4. 341,A
christum ex solo etiam auditu licet imitari. tom.4.363,A
christi vnio nobiscum multis ostenditur exemplis. tom.4.331,D
christus affectandæ tyrannidis falsò accusatus. tomo 1.587,C
christus contra naturæ humanæ regulam natus, quia erat super naturam. tom.2. 636,C,D
christi fudor quid ostendit? tomo 2.572,D
christus propter vtilitatem nostram ascendit. to.2.959,B
christus tres habuit dignitates: nam rex, propheta, & sacerdos fuit. tomo 2. 618,C
christus cum anima, quasi vnus spiritus factus, habitabit in vniuersa carne. to.2. 877,D
christus agnitus ab ecclesia, non à synagoga. tom.2.971,D
christum in se qui suscipiunt, sedes sunt maiestatis eius. tom.2.1030,C
christus priùs quàm secundum corpus inciperet cognoscere patrem aut matrē, virtutem diaboli subiugauit. tomo 2. 643,C
christi omnes virtutes, quasi vna fides, quia in omni virtute æqualiter solus perfectus est. tom.2.1031,B
christus ab initio prædicabatur. tomo 2. 1030,B
christus in terra, & apud inferos prædicauit. to.2.1055,D
ad christum venientes tria generaliter relinquere tenentur. to.2.684,D. scilicet, actus carnales, substantiā mundialem, & parentes carnales. ibid.
christus prædicare cœpit, ex quo baptizatus fuit. tomo 2.681,B
christus pro carnalibus carnalis factus est, & mortalis pro mortalibus, vt per suā immortalitatem mortem deuincere posset. tom.2.1082,C
christus hortulanus quid indicet? tomo 3. 772,B,C
christus cur dicitur hæres vniuersorum. tom.4.1510,B
christus quomodo angelis dicitur melior. to.4.1511,A
christo quænam bona à deo sunt collata? to.4.1510,A,B
in christo vnicam esse personam. tomo 2. 1073,B
christus cur humanam naturam dicitur apprehendisse. to.4.1534,C
christi doctrinæ quanta virtus. tomo 2. 108,B

christus cur semper signa facere nolebat? tom.2.236,A
christus quomodo nos dilexit? tomo 5. 308,B
christus voluit nobis assimilari, & esse frater in omnibus. tom.4.1535,A
christus non constituit nobis pontificem, sed ipse factus est pontifex. tomo 4. 1535,B
christus nobis cibi substantia est, & nutrimentum. tom.5.621,B
christus statim vt ortus fuit, contra eum tyrannus furit, & ipse in Ægyptum fugit, & extra solum natale deportatur, & mater innoxia in regionem barbarorum fugatur. tom.2.63,C
christi tenebræ & latibulum. tomo 1. 868,D
christus à Iudæis vocatus, homo vorax, potator vini, publicanorum & peccatorum amicus. tomo 2.106,D
christus non prædicauit, nec mirabilia est operatus, quoadusque Ioannes incidisset in vincula. to.2.107,A
christum puruerunt quidam errantes, Mosi & Heliæ similem esse. tomo 2. 668, B
christo quomodo omnia à patre tradita. to. 2.792,B
christus hominem manum aridam habentem curat. tom.2.309,D
christus in suis in secula sanctus laudatur. to.1.1187,C
christus vbique locorum cognoscetur. to. 2.773,A
christus Ionæ, reginæ Austri, & Salomoni ex minoribus comparatur. tomo 2. 328,C,D
christus non inuenitur, nisi vigilantibus pastoribus. tom.2.1090,B,C
christus vbi, ibi angeli, ibi cœlum, & ibi lux hac solari luce fulgentior. tomo 2. 360,B
christus est vbique præsens, & omnia facit mirabilia. tom.4.431.C
christi transfiguratio. tom.2.407,D
christus nulli temporum necessitati subiectus. tom.3. 88,B. sed ipse temporibus imposuit ordinem: quoniam est eorũ auctor. ibidem.
christus minùs, quàm alij, legis obseruationibus erat obnoxius. tomo 3. 125,A
christus solus frequenter in montem ascẽdit, pernoctauit, & orauit. tomo 3. 169,C
christi inimici qui sint. tom. 4.1604,C
christus pro nobis corpus induit, crucem pertulit, inferos penetrauit, resurgens victor in cœlum ascendit, & nos in amicitias suæ benignitatis allegit. to.3. 370,A
christi manifestatio per carnem non est secundum substantiam. to.3.61,C
christus qua ratione diabolum vicerit? to. 3.800,B
christi verbum nullum intercidere potest: nam citiùs cœlum & terra peribunt, quàm id fieri possit. to.5.1021,B
christus vnus omnibus loquitur magister. to.5 331,D
christus non audit, nisi lingua sua vtaris. to.2.547,A
christus à spiritu sancto ductus est ad diabolum, vt tentaretur. tomo 2. 668, D. ad homines autem diabolus vadit, vt tenter eos. ibidem.
christus dieb° quadraginta ieiunauit duas ob causas. tomo 2. 672, C. & cur esurii. ibidem,C
christus apud Athenienses à D. Paulo tantùm homo dictus, & cur? tomo 3. 374,C
christus multa extra legem fecit, ac docuit. to.2.656,D
christus cur in tertis punierit neminem. to.2.1108,C,D
ad christi ministerium in tertis semper erant angeli. tom.2.678,D
christus est super omnia deus benedictus in secula. tom.5.994,B
christum amarum, & amatorem habere, bonum est omnium maximum. to. 5. 356,C
christus sui osores etiam amauit, nec amare quidem cessat. tomo 4.80,A
christus solus peccati nescius, solus nostri reatus alienus, &c. tom.3.734,B
christus venit saluos facere peccatores. to. 5.507,C
christus magna & admirabilia ac inenarrabilia fecit, soli deo possibilia. tomo 5. 364,A
christum si dilexerimus, omnia præsentia, vmbra, imago, & somnium nobis videbuntur. to.5.353.A
christus pro se non vult irasci. tomo 5. 349,A
in christo neque Iudæus, neque Græcus, neque seruus, neque liber, neque masculus, neque fœmina, sed omnes vnũ sumus in Christo. to.5.488,A
christum habere, quot & quantorum causa sit bonorum: & non habere quot malorum? tom.4.123,C
qui christum ignorat, haud mirum, si mali sint, moribúsque damnatis. tomo 5. 667,C
christus fame liberandus, necessitate, carceribus, & nuditate. tom.4.183,A
christum qui non pauerunt, in ignem diabolo præparatum abibunt. tomo 4. 228, C. vbi eorum non morietur vermis, nec ignis eorum extinguetur. ibidem.
christus nobis est rapiendus. tom.1.1162,C
christus super omnem principatum, potestatem, virtutẽ, & omne nomen, quod nominatur. tomo 5.996,D
christus vndique appareat in nobis. to. 4. 223,A
christus omnium præscius. to.4.186,C
christus cur dicitur sacerdos secũdum ordinem Melchisedech, non autem secundum ordinem Aaronis. tomo 5. 943,B
christi vestigia nobis sunt sequenda. to.5. 636,C
christus non modò præscripsit vitæ formam, verumetiam hanc per totum terrarum orbem plantauit. tom.5.913,D
christi scabellum. tom.1.934,A
christus vbique facit. tom.3.395,D
christus puer an miracula fecerit? tomo 3. 71,A.85,C,D
christus dæmoniacum sanat, quem sanare non potuerant Apostoli. to.2.416,C. 417,B
christus ex mortuis tres excitauit. tomo 5. 617,D
christi fratres & sorores. to.2.353,B
christus quomodo sine patre & matre. to. 4.1574,B
christi regnum quàm efficax. to.1.867,B
christi regnum coruscat. tom.2.65,D
christi imperium vbique extentum. to.5. 626,B
christi opera terribilia. tom.1.765,B
christus patienter sustinuit, vt à diabólo duceretur. to.2.673,B
christus αὐτεξούσιος. tomo 1.1269,C
christus pro nobis factus est maledictum. tom.1.114,B
christus lapidatus. to.3.753,C
christus in medio mundo passus, omnium videntibus oculis. tom.5.621,D
christus non solùm pro infirmo, sed & pro inimico mortuus est. tom. 4.232,C
christus non est mortuus morte peccati. to.4.544,A. quia in eum nullum cadebat peccatum, ibidem.
christi & mortis singulare certamen. to. 4.1174,D
christus nostri causa occisus. tom.5.603,D
christus innocens pro nocentibus crucifixus to.5.615,A. mortuus, vt nobis vitam daret. ibidem.
christus volens mortuus, non casu, sed potestate. tom.3.731,A. ergo ibi non fuit moriendi necessitas, sed voluntas. ibid.
christus semel mortuus est ad multorum exhaurienda peccata. to.4.92,D
christus tanquam ouis ad occisionem ductus. tomo 5.933,B
christus pro nobis immolatus. tomo 4. 376,C
christi passio, & omnes eius dolores, probantur prophetiis. to.5. 1009,A,D. & eiusdem resurrectio, itemque ascensio. to.5.1010,A
christus crucifixus, bonorum summa. to. 2.605,C
christi passio quibus in locis veteris testamenti prædicta. to.2.289, A,B
christus pro nobis nondum totus est passus. tom.4.1163,A,B
christus per linguam falsorum testiũ crucifixus. tom.1.1316,D
christus pro vniuerso terrarum orbe mortuus. to.4.1529,A
christi mors, abolitio peccati. tomo 4. 552,A
christus nõ incidit in mortem propter infirmitatem naturæ, qua homo: sed ipse potentiam, quasi deus, vt non absorbeatur à morte, sed vt ipse absorberet mortem. to.2.803,A
christus in cruce punitus, soluit peccatum, & pœnam. tom.4.1174,A
christus cur de cruce non descenderit? to. 1.780,C
christus cùm pendebat in cruce, quænam edita sunt miracula. tomo 5.933,B
christus post crucem ad inferna descendit. to.5. 638,C
christi passio, mors, descensus ad inferna, resurrectio, in cœlum ascensus, & ad dexteram dei patris sessio, in psalmis prædicta, & probata. to.1.836,C,D
christus ad mortem accessit, sed à vita non discessit. tomo 3. 731, D. descendit in infernum, sed non defuit cœlo. ibid.
christus, murus inexpugnabilis. tomo 3. 753,C
christus cur pro se non obtulerit. tomo 4. 1581,C
christus nõ offert pro seipso pro peccatis. to.4.1552,A
post christi mortem & resurrectionem, eiusdem res clariores, & prædicatio inualitura. to.5.1013,C
christi passionis epilogus. tom.5.615,A
christus descendit ad inferos, & cur. to.2. 667,B
christus in inferno est, & in cœlo: vno atque eodem tempore descendit ad inferos, & cum latrone intrauit in paradisum. tom.2.1073,C
christi tres dies solos apud inferos fuit. tom.4.1528,D
christus cur tribus dieb° mortuus esse voluerit. tom.2.327,C
christum mortis tyrannis nõ detinere potuit. tom.4.197,B
christus excitatus à patre, nihilominus seipsum excitauit. to.4.847,D. 848,A
christus cùm ex mortuis resurrexerit, non præterea moritur. tom.5.975,C
christum resurrexisse si non vidissent Apostoli, quæ fecerunt, aggressi non fuissent. tom.4.307,B,C
christi corpus nouo & inusitato modo resurrexit, & quo. to.5.975,B
christum resurrexisse probatur. tomo 2. 603,C
christus non tantùm videri permisit desiderantibus, sed & tangi, & manducari, & dentes carni suæ infigi, & desiderio sui omnes impleri. to.3.185,B
christus finem non habet, cui vltrà mors non dominabitur. to.1.1030,C
christus cur in nube in cœlum ascendit? tom.3.386,C
christus ascendit cum sacrificio, quod potest placare patrem. to.4.1598,C
christus in montem ascendit, ascendit & Moyses: hic quidem vt acciperet, ille verò vt daret. to. 4. 618,A
christus sedet ad dexteram patris, quid sit. tom.5.615,B.988,C
christus dei vultui per carnem apparet. to. 4.1598,C
christus post mortem omnem terrarum orbem ad se traxit adorandum. tom.5. 364,B
christi corpus non amplius passibile, sed immortale, & incorruptibile, nec alimento indigens. to.2.567,B
christus semetipsum in cœna apposuit immolatum. tom.5.338.C,D
christus per sui manducationem nobis venitur. to.5.320,C
christus carnem suam dentibus nostris infigendam, & manducandam præbet. to.5.340,D
christus in eucharistia simul & in cœlo cũ patre sedens. tom.5.433,A
christus nihil sensibile nobis tradidit. to.5. 336, D
christus seipsum nobis commiscet, & re ipsa nos suum efficit corpus. tomo 5. 337,B
christus quomodo semper erit nobiscum, & quomodo non. tom.5.340,A
christus quomodo dicitur precatus, & exauditus. tom.4. 1552, C. & pro quibus precabatur. tom.4.1553,A
christus pro nobis in cœlo interpellit patrem. to.2.199,C
christus quomodo, & qualiter veniet. to. 2.939,C,D
christus veniet in corpore suo habens testimonia passionis, hoc est, vulnera. to. 2.940,D. & cur. ibidem.
christus in iudicio sedebit super sedẽ maiestatis suæ. tom.2.965,C
christus cum cruce veniet. tom.3. 746,D
christus cùm veniet, nemo scit, vnde sit: explicatur hic locus. tom.3.199,A,B
christi postremus aduentus probatur scripturis. tom.5.1012,D
post christi aduentũ non est amplius tempus instans. to.4.1590,C
christi vocati sunt multi. tom.1.769,A
christi complures esse possunt, sed verus & præcipuus Christus vnus est. tom.5. 988,A
christi plures: & cur ita sacra scriptura eos vocare consueuerit. tom.1. 899,C,D. tom. 4.5,D

Chrysaconios lapis.

Chrysaconios lapis, quo probatur aurum adulterinum & nothum. t.5.1029,A

Chrysostomus.

Chrysostomi parentes. tom.5. 1261, D. & eius mater vidua quàm casta & continens. ibidem.
D. chrysostomus, Basilij magni condiscipulus, & ambo iam inde à pueritia sacris initiati. to.5.413,A.414,B
chrysostomus à sede depositus, & exilio damnatus. tom.1.in vita.
chrysostomus Cucusum relegatus. tom.5. 1363,D
in D. Ioann. chrysostomi imaginem epigramma perelegans. to.4.843,C
D. chrysostomi encomium. to. 5. 413,A
chrysostomus quo tempore vixit. tomo 5. 1022,B,C

Chus.

Chus, filius cham. to.1.200,A
chus diuina scriptura Æthiopiam vocat. tom.1.901,B

Chusi.

Chusi, vir probus, Dauidis amicus, suam in eum amicitiam perpetuò conseruauit, etiam tanta temporum mutatione. to. 1.626,C

Cibaria.

Cibaria nulla, quæ comedit homo, coinquinant eum. tom.2.376,B

Cibus.

Cibus per ieiunium declinari debet. to.5. 781,D
propter cibum & potum fiunt furta, violentiæ, & periuria. tom.2.807,B
de cibo non oportet esse solicitos. tomo 2. 179,B
cibos deus non reiicit. tom.4.388,B
cibi appetentia, corporis bonam declarat valetudinem. to.1.1287,B
in cibo nemo vos iudicet, ait Apostolus. tom.5.1213,C
ciborum mediocritas quanta adfert bona, & superfluitas quanta mala. tomo 5. 317,B
cibus corporis non curandus, sed spiritus. tom. 3.176,A
cibi penuria, sanitas est. tom.5.316,C
cibis præmansis vti inter vitæ principia, bonum est, postea verò, abominationis, horroríque est plenissimum. to.1. 147,C
cibis qui completur, nolens volens perfœpe necessariò peccat. to.5.586,C
cibos non distribuere, ventris est vitium. tom. 4.343,A
à cibo sumpto semper orandum. tomo 2. 1113,B
cibus monachorum veterum. to.5.323,B. 325,A
cibus cum impiis non est capiendus. to. 1. 1023,B
cibus è paradiso nos eiecit, ieiunium eò reducit. to.1.578,A
cibus ligni scientiæ boni & mali genus totum supplantauit humanum. tomo 1. 87,C
cibus Christi, hominis salus. tomo 3. 135,D
cibus iustitiæ. tom.2.970,A
cibus spiritualis animæ necessarius. tom.1. 20,D
cibus spiritualis fortem reddit animam. to. 1.1921,C
cibi absque verbo dei non nutriunt. to.5. 327,C
cibus salutaris decalogi ex decem speciebus est confectus. to. 2.879,B
cibus sacratissimus, quis & qualis. tom. 2. 397,A
cibus, qui perpetuò manet. to.3.176, D
cibus qui manet in vitam æternam, est operandus. to.1.915,B
ciborum abstinentia. to.1.49,C
cibus allegoricè. to.2.878,A,B,C

Ciboria.

Ciboria quæ sint. tom.3.608,A

Cicada.

Cicada cognouit aduentus sui rempus. to. 5.638,A
cicadæ sacræ scripturæ obstreperæ. tom.1. 1157,C

Cicuta.

Cicuta pota, mors est somno suauior. to. 4.300,B,C

Cilicium.

Cilicium in pœnitentia necessarium. to.4. 671,D

Cineres.

Cineres in pœnitentia adhibiti. tomo 4. 671,D

Cingulum.

Cingulum veritatis. to.1.1047,A
cingulum sacerdotis, Missam celebrantis. tom. 5.1143,C

Ciniphes.

Ciniphes Ægyptum opplebant. tomo 1. 903

Circuncisio.

Circuncisio est indifferens. t.4.923,B
circuncisio quid sit. tom.4.46,C
circuncisio magnum quiddam erat. to. 4. 45,B
circuncisionem primus omnium accepit Abraham. tom.4.64,B
circuncisio, iustitiæ signum. tom.4.67,C
circuncisio nihil est; & præputium nihil est: sed obseruatio mandatorum dei. tom.4.401,C
circuncisio fide posterior, & inferior. to. 4.66,D
circũcisio prodest, si legem seruaueris, loci huius expositio. to.4.45,C
circuncisio duplex. to.2.795,A. to.3.573,A. & to.4.45,D. 46,A
circuncisio quorsum à deo imperata? to.1. 273,B
circuncisio pro baptismo. to.5.624,D
circuncisio nostra, est baptismus. tom. 1. 279,A,B
circuncisione signati sunt Iudæi, Christiani spiritu. to.4.908,A
circuncisio non manu facta, quæ sit? to. 1. 274,D
circuncisio cur octauo à natiuitate die daretur? tom.1.274,A. & quid proderat? ibidem. B,C
circuncisio propalàm fiebat. to.4. 47,B
circuncisio ridicula fuisset, nisi fides intus adfuerit. t.4.67,C. quia fides est circũcisione vetustior. ibidem.
circuncisio cordis spiritu constat, non litera. t.4.47,B
circuncisionis ministrũ fuisse Iesum Christum. t.4.242,C
non circuncisi fuere multos annos, qui in eremo manserunt. to.4.45,C
circuncisio spiritualis, quæ & qualis. to.3. 793,B
circuncisio etiam hodie seruatur à Iudæis, tom.1.273,C

Circulus.

Circulus rerum humanarum. to.1.960,A

Cisterna.

Cistern æ dissipatæ quid indicent. tom.4. 25,B

Cithara.

Cithara quando & à quo primùm inuẽta. tom.1.118,A

cithara Dauid quid indicet? tom.1.693,D

cithara Dauidica dæmones expellendi habebat potestatem. to.4.243,D

citharam Dauid seipsum vocat.to.1.919,D

cithara Dauidica ad quid nobis est opus. tom.1.583,B

Ciues.

Ciues nos terra non susc ipiat, sed cœlum. to.5.631,A

ciues eremi. tom.5.328,D

Ciuitas.

Ciuitas supra montem posita, quid. to. 2. 694,B

ciuitas contra se diuisa,non stabit. tom. 2. 316,A

ciuitates post diluuium primus ædificare cœpit Nemrod. tom.1.200,A,B

ciuitas nostra communis orbis terrarum. tom.1.789,A

ciuitatis laus præcipua. to.1.1297,C

ciuitas sanctorum quæ,& qualis?tomo 4. 927,B

ciuitas dei viuentis. tom.1.931,C

Clamare.

Clamare vbi sit vtile. tom.4.979,B

qui clamat aduersus inimicos, nõ edit vocem hominis,sed feræ & serpentis. to. 1.1113,D

Clamor.

Clamor in sacris scripturis,quid? tomo 1. 1103,B

clamor pauperum,diuitum dedecus. to.1. 861,B

clamor ex profundo. to.1.1061,B

clamor magnus non velociter exauditur à deo,sed iustus. tom.2.651,A

clamor in media nocte angelorum præcurrentium,& perturbantium. tom.2. 954,C

clamores tubarum quid designant. to. 2. ibidem.

clamor auferatur à vobis, inquit Paulus. to.5.669,B

clamor quid propriè. to.1.613,C.664,D

Clauda insula.

Clauda insula. tom.3.666,D

Claudia.

Claudia circa Christi fidem feruens,mundo erat crucifixa. to.4.1453,B

Claudicare.

Claudicare in via dei. to.1.706,C

Claudicatio.

Claudicatio Iudæorum. to.1.857,A

Claudus.

Claudum à natiuitate curat D. Petrus. to. 3.421,B

claudus nullus manet cum rege in regia. to.1.699,A

Clauis.

Clauis scientiæ scripturarum. tomo 2. 900,B,C

claues regni cœlorum D.Petro datæ.to.2. 394,D,395,B

claues Petro post Christi confessionem traditæ. to.5.1424,A

Clemens.

Clemens, est omnium bonorum thesaurus. tom.5.692,A

clementes deus extollit ac beat. tom. 5. 691,D

Clementia.

Clementiæ est, vt medici vulneribus mederi,ita vitia reprehendere. t.5.1654,D

clementia, est omnium bonorum fons & origo. tom.2.305,A

clemẽtia plurima quotidie nobis est opus. to.5.691,B

clementia Christi ineffabilis. tom. 2.311,C

clementia dei nullo clauditur fine. tom. 1. 1190,D

clementia dei mensuram non suscipit. to. 5.720,C

Cleonius.

Cleonius impostor venit in nomine Christi. to.2.922,A

Clerus.

Clerus,ecclesiæ murus. to.2.694,C

Clericus.

Clericus,qui semper meditatur scripturas, aut omninò obseruaturus est, & erit perfectus:aut si semel cœperit illas cõtemnere,nunquam excitatur in illis,vt timeat. tom.2.870,B

clerici semitas tenuerunt, quibus ad deum peruenire potuerunt. t.1.514,B

clericorum ordines. to.2.930,B

clericorum est confusio, quando laici inueniuntur fideliores, & iustiores. to.2. 866,C

Clotho.

Clotho parcarum vna. to.5.583,B

clypeus fidei. to.1.1047,A

Cocytus.

Cocytus,inferorum fluuius. to.5.1070,D

Cœlestia.

Cœlestia læuia sunt, & naturaliter semper sursum petentia. t.2.683,D

cœlestia qui capessit, remuneratione non caret,&c. to.3.253,C

cœlestia qui diligit,in hoc seculo centuplũ accipiet,& vitam æternam possidebit. tom.5.310,A

cœlestium fastigiorum omnes aperientur portæ. tom.5.845,D

Cœlum.

Cœlum,dei thronus. to.2.145,D

cœli digitorum dei sunt opera. tomo 4. 297,D

cœlum propter homines factum. tomo 1. 1082,B

cœlum deus, sicut cameram, instituit, & extendit,sicut tabernaculum super terram. tom.5.972,B

cœlum perfectum simul conditum, terra verò paulatim composita. to.1.443,C

cœlum,tanquam fumus, firmatum. to. 4. 133,D

cœlum propter ecclesiam conditum. to.1. 1299,A

cœlum & terra quo die facta. to.1.64,A

cœlum qua substantia constet, nescimus. tom.5.976,B

cœlum deus priùs extendit, postea terram substrauit,priùs culmẽ, & postea fundamentum. to.1.8,D

cœlum clarum & absolutum creatum,terra autem priùs informis effecta.t.1.9,B

cœli ornatus, sunt sol, luna, stellarum varietas, & creaturæ omnes intermediæ. t.1.55,A

cœlum omni ex parte purum,& immaculatum.to.4.1596, C.non hyeme, non nocte mutatur. ibidem.

cœlum quamobrem adeò magnum?to.4. 245,A

cœlorum ornamenta. t.2.399,D

cœlum in die splendore vestitur, & solis decoratur fulgoribus: in nocte clarissimo lunæ speculo,& astrorum fulgore vatio illustratur polus, &c. tomo 1. 443,C

cœlum habet solem,habemus etiam solem iustitiæ. to.4.1596,C

cœlum est natura iucundum & lætum:neque in tempestate sit nigrum. tom. 4. 1596,B

cœlum non mutat faciem, sed concurrentes nubes ipsum operiunt. tomo 4. 1596,B

cœlum magnum est, sed non ita vt angelus. t.1.441,B

cœlum & terra omnes cõprehendit creaturas. tom.1.64,A

cœlum labefactari non potest. t.1.1149,C

cœlum nihil patitur. tom.4.1596,C

cœlum canonem suum ac terminum seruans,eadem statione consistit. tom.4. 180,C

in cœlo nihil corruptibile, nihil mortale. to.5.748,C

cœlum manet immotum, sol autem & sydera,quotidie circumuoluuntur. to.5. 98,C

cœlum,licet tanto tempore sit visum, non tamen admodum permouit gentes ad vnicum deum suspiciendum, & admirandum. t.4.189,C

cœlum penetrabile factum. t.1.201,B

cœlum & terra vanitati subiecta sunt. to. 2.943,B

cœlos deus commouebit. to.5.845,B

cœlum non senescit: & quanto iam tempore durauerit. to.5.972,A

cœlum vnà cum terra veterascens, in melius definens mutabitur. t.4.153,D

cœlum plicabitur,sicut liber. t.2.696,B

cœlum transfigurabitur. t.2.251,B

cœli,sicut vestimentum,veterascent. to.4. 244,B

cœlorum quatientur virtutes. to.4.141,B.

vniuersum aperietur cœlum, ciúsque relaxabuntur valuæ. ibidem.

cœlum transmutabitur. tom.5.376,B

cœli peribunt, fideles autem in seculum permanent. tom.3.792,D

cœlum è medio subducetur. to.5.845,D

cœli nomen plurali numero ab Hebræis vocatur:& nemo ea lingua dicit cœlũ, sed cæli: vt apud Dauidem, cæli cælorum: non quòd multi sint cæli. tom.1. 18,D

cælum nouum. to.1.849,A

cælum dicitur nouum,quando non fuerit amplius æneum. to.4.1584,D

cæli dei gloriam enarrant. t.4.180,B

cælum cæli,& cæli cælorum,quid sit. to.1. 1148,B,C

cælum imbres,& tempestates superat, & à nullo capitur. tom.5.1596,C

cælum,hoc est,firmamentum. t.1.28,B

cælum quadiu tenebit stellas. tomo 5. 618,D

cælum,nostra est domus paterna. tom.1. 966,D

cælorum cur dicitur domus dei. tomo 1. 966,B,C

cæli porta, est domus dei. to.1.359,D

cælum mentis nostræ. tom.5.612,C

cælum terra factum. tom.5.1015,C

cælum est in ecclesia. t.4.535,B

cælum pro aëre. tom. 1. 904, A. tom.3. 178,D

cælum æreum. t.1.1031,A

cælum inuocatur à propheta Esaia.tom.5. 725,A

cælum audiat, quod dominus loquatur. tom.5.582,B

cæli ac terræ nomine, omne dei comprehendit opificium. to.1.55,A

cælum de terra nobis est faciendum. to.5. 713,A

cælum colendum, vbi nulla aëris est inæqualitas,& corruptio nulla ventorum. to.2.42,C

in cœlo multa discrimina. to.5.857,C

cœlum,tãquam agrum,colamus,vt perennia assequamur bona. to. 4.63, D

cœlum è terra fieri. tom.2.163,B

cœlo posumus esse meliores. tomo 4. 1596,C

in cœlis nos ferere oportet. tom.5.1267,B

cœlo seminandum, vbi algores nulli, neque hyemes. tom.5.791,D

cœlum vt seminemus iubet deus: quod si fecerimus,reddet centuplum, & vitam æternam. tom.3.316,C

cœlum seminandum est nobis, vt multa metamus. to.5.311,C

cœlum rectè laborantibus proponitur in præmio. tom.2.196,B

per cœlum deus admirandus & suspiciendus est tantùm, quantùm per vitam puram. to.4.180,B. in margine.

cœli Christo,dũ baptizaretur, aperti sunt, & propter eum nobis. tom.2. 606, D. 667,B

cœlum nobis est propositũ, & bona, quæ sunt in cœlis. to.1 1048,B

in cœlo omnia sunt felicissima,& beatissima,&c. to.2.265,A

cœlum corporale omnes quidem homines vident,non autem aspiciunt deum habitantem in eo. to.2.667,C

cœli omnibus clausi fuere ex quo peccauit Adam,donec ascenderit Christus. to. 2.667,B

cœlorum creatura ad baptismum Christi rupta. tom.2.666,B

in cœlis nihil timendum. to.5.748,B

cœlum nobis post Ægyptum præparatur diuersis mansionibus plenum. tom. 5. 621,B

cœlum nobis deus post victoriam præparauit. tom.5.619,D

cœlum qui amore terræ contemnit, etiam istam profectò perdet. to.2.43,C

cœlum dominus desursum aduocabit, & terram, vt suum discernat populum. to.5.1013,A

cœli vniuersa ministeria lugebunt. tom.1. 940,A

quem cœlum & terra non capit, famuli dei capit pectus. to.5. 864, D

cœlum nostra est mercatura, & negotiatio. to.5.758,C

cœlum cur ante terram factum, antè rectum,quàm solùm? to.1.443,C

cœlum quonam ematur pretio. tom. 4, 1.126,B

cœlorum regnum est eorum, qui vim sibi faciunt. to. 1. 1162,C

cœlorum regnum quot modis accipiatur. to.2.129,C

cœli,id est,scripturę diuinæ prophetarum, & Apostolorum, in quibus habitat deus. tom.2.667,C

cœlum metiri,insania falsa. t.1.725,B

Cœna.

Cœna dominica debet esse omnibus communis. tom.4.463,A

cœna carnium dominicarum expleri debemus. to.1.577,A

in cœna sanguinem proprium Christus suis dedit discipulis. tom.5.339,B

in cœna quæ confecit Christus, non sunt humanæ virtutis opera. to.2.571,A

in cœna quod fecit Christus,idem nunc in ea quoque facit. tom.5.337,D

cœna Christi ad consummationem vsque manet. tom.4.465,C

de cœna dominica homilia. tom.3.725,A. & altera. tom. 3.727,D

cœna veterum monachorum. tomo 5. 326,B

Cœnaculum.

Cœnaculum, vbi cum discipulis Christus manducauit pascha,quid mysticè.to.5. 338,A

Cœnum.

Cœnum omnia secularia significans.to.4. 1449,B

Cogitare.

Cogitare cordis, est facere. tom.5.710,B

qui cogitauit animus,iam est reus. tom.5. ibidem.

Cogitatio.

Cogitationum variæ species. tomo 2. 720,B

cogitatio humana est ad mentem carnalem,non spiritualem. tom.4.1176,D

cogitationum natura labyrintho, & gryphis similis,nullum vsquam finem habens. tom.4.22,B

cogitationum diuinarum virtus, nũquam deficit,nunquam consumitur. tom. 1. 490,B

cogitationes sapientum vanæ. tomo 4. 339,D

cogitationes pravæ strangulandæ. tom.1. 22,A

cogitationes malæ quonam pacto expugnari possint? to.1.1110,A

cogitationes immundæ, tela sunt diaboli. to.1.15, A

cogitatio improba nefarium in auctorem suum gerit bellum. t. 608,C

cogitationibus absurdis qui imperãt, sunt reges. tom.4.638,A

Cognatio.

Cognatio non à natura, sed à voluntate. tom.3.215,A

cognatio spiritualis. tom.2.1121,B

Cognitio.

Cognitionis ordo, & progressus. tom.1. 653,A

cognitio nostra à rerum exitu pendet. to. 1.1096,B

cognitio condemnat, si benefactis careat. tom.4.1067,C

Cognomen.

Cognomina, & nomina hominum propria in literis arcanis diligẽter sunt excutienda. tom.4.270,B

Cohors.

Cohors, quæ vocabatur numerus. tom. 3. 504,B

Coitus.

Coitus non facit immundum. tomo 4. 400,B

coitus voluptas nulla. tom.4.541,B. est enim furoris,insaniæ,& mentis emotæ. ibidem.

coitus contra naturam,quàm nefandus,& horrendus. t.4.32,A

Collatio.

Collatio in sanctos facienda in vna sabbatorum,quod sit. to.4.620,D

collatio nihil aliud est,quàm collectio, & symbolum,quod omnes dant. tom. 4. 624,C

Collectæ.

Collectæ in ecclesia faciendæ, tomo 2. 726,A

collectæ die potissimùm dominico fieri debent. to.4.578,C

Collis.

Collis testimonij quis locus. t.1.381,C

colles exultauerunt,vt agni ouium.tom.1. 961,D

Colloquium.

Colloquium serpentis, venenum fuit mulieris. to.1.457,A

colloquia praua bonos corrumpunt mores. t.1.243,A

Colluctatio.

Colluctatio est nobis aduersus mundi rectores tenebrarum huius seculi. to.5. 517,A

Colonus.

Colonus quid designet. to.2.885,A

colonus dei diaboli auxilium non requirit:colonus autem diaboli, auxilium dei etsi quærit,non inuenit. t.2.885,A. & 1041,C

Colophon.

Colophon malorum. t.1.625,C

Colossi.

Colossi,ciuitas Phrygiæ. t.4.1142,B

Coluber.

Colubri malignitatis armantur veneno. tom.2.31,D

Columba.

Columba, animal mansuetum, & mundum. to.2.94,B

columba,animal mite,& nostra familiaritate gaudens. t.1.170,D

columba,quòd ex puris sit auibus, miram præ se fert sapientiam. t.1.170,B

columba,quæ ex arca emiserat Noë, quid indicat? tom.1.170,D. to.2.94,C. to.3. 789,D

columbarum est proprium,ad mortem vsque in simplicitate manere. tomo 2. 770,B

columbæ synceritas innocentiam indicat. t.2.1202,A

columba præ omnibus homines amat, & contubernalis est, & mansueta, innocens, fœcũda, ac domestica. t.3.790,A

columba præ omnibus animalibus cultrix est veritatis. t.2.668,A

columba, quæ in Christi apparuit baptismo,non erat verè columba. tomo 2. 1053,B,C

columbæ specie cur apparuit spiritus sanctus,in baptismo Christi? t.2.94,B

columbas vendere quid sit. t.2.1077,B

Columna.

Columna nubis,figura crucis. t.1.473,A

Coma.

Coma & velamen est idem. t.4.454,D

comam alere vir semper prohibetur. t. 4. 455,A,mulier contrà ibidem.

Comedere.

Comedere nolenti etiam est labor.tom.4. 1583,D

Comessationes.

Comessationes, idolorum cultus extiterunt causæ. tom.5.876,C

Commotio.

Commotio quid spiritualiter? tomo 1. 1048,C

Commune.

Commune nihil per se. t.4.232,A

communis vocabulum quid significet.to. 5.625,A

communia sunt vniuersis hominibus,quæ à natura sunt. t.2.557,A

communio corporis Christi qualiter celebranda:,& agenda. tom.5.338,A

ad cõmunionem altaris vt accedendum. t.2.136,D

communia erant omnia in ecclesia primitiua. t.4.605,C,D

cõmunia omnia inter nos vult esse Christus. t.2.152,B

communicare nolens oratione dignus nõ est interesse. tom.5.340,C

communicandúmne sit semel in anno, an sæpe. tom.4.1601,A

Compediti.

Compediti qui sint. to.1.880,C

Compunctio.

Compunctio cordis est mater risus. to.5.502,A

compunctio cordis animam facit desiderare cilicium, amare lachrymas, & fugere risum. t.5.502,B

compunctio cordis ignis animæ vitium perurit, & adimit, & in ea abstergit vniuersa mala, & penitus delet. tom.5. ibidem.

compunctionem cordis est impossibile in deliciis vigere. t.5.502,A

compunctionis spiritus quid sit. tom. 4. 184, A. & compungi quid. ibid.B

compunctio alas annectit animæ, & eam volare facit in cœlum. to.5.502,A

compungere quid. to.1.603,D

Conceptio.

Conceptio mulieris nõ in viro, nec in muliere posita est, sed in deo. tomo 2. 639,C,D

Concilium.

Concilium, pro iudicio. to.2.134,C

concilio sacrosancto præeunte, plebs vniuersa benefactorẽ laudibus effert, &c. to.1.917,C

Concio.

ad Concionem quomodo & quando accedere oporter. tom.1.50,D

conciones Spiritus dona augent, amplificant, spirituales animis & inexhausta diuitias, alimoniam immoralem cõparant. tom.5.1480,B

Concordia.

Concordia omnibus est præferenda to.4. 399,A

concordia quomodo seruanda? tomo 4. 209,A

concordia non semper bona, sicut discordia non semper mala. tom.3.226,D

concordia bonitate est plena. to. 1. 513,D

vbi concordia, ibi vita tutissima. tom. 1. 1070,B

concordia non semper laudanda. tom. 2. 278,D

Concubinarij.

Concubinarij, & aduersus eos, sermo.to.5. 1127,C

Concubitus.

Concubitum etiam superfluæ voluptatis nuptiæ profugiunt. tom.5.633,C

Concupiscentia.

Concupiscentia, fons passionum.tomo 4. 219,D

concupiscentia, mater adulterij. tom. 2. 703,A

concupiscentia, res onerosa. to.5.567,A

concupiscentia, illusio & vanitas. tom.5. 367,A

concupiscentia, telum diaboli. to.1.15,A

concupiscere, passionis est: velle autem, arbitrij. to.2.952,B

concupiscentia nobis ingenita. tom. 2. 141,C. ad exercitium. ibidem.

concupiscentia mala inflammat animam. tom.1.473,A

concupiscẽtia efferæta, diluuij causa fuit. tom.1.134,D

concupiscentias vincere in securitate, laboriosius est, quàm in periculo. to.2. 811,A

concupiscentia, congressúsque muliebris his vehementiùs imminet, qui vxorũ contubernio & solatio carent. tom. 5. 1097,B

concupiscentiam quoque vlciscitur Christus. tom.5.751,D

concupiscentias duas habemus in nobis, vnam animæ, alteram carnis. tomo 2. 703,B

concupiscentia aut ex voluntate, aut ex carne nascitur. tom.2.715,A,B

concupiscentia peccatum non est. tom.4. 113,D

concupiscentia animam miserrimè diuexat. tom. 2.501,C

qui concupiscit, etsi non fecerit, peccauit. to.2.697,C

concupiscentia hominis, concupitę meretricis est perditio: concupiscentia verò dei, adfert salutem. tom.1.1166,A

concupiscẽtia pro dea colebatur. t.4. 51,B

Condemnare.

qui Condemnat, quomodo deum placat? tom.4.468,D

Conducibilia.

Conducibilia nobis quæ. to.1.967,D

Confessio.

Confessio, fructus est fidei. to.2.779,C

confessio monstrat pœnitentiam. tom. 1. 922,B

confessionem à nobis requirit, qui omnia fecit ante, quàm fiant. to.1.120,A

confessio affert salutem ei, cui contemptus attulerat mortem. tom. 1.922,C

confessionis vtilitas. tom.1.922,B

confessionis duplex genus. tom.1.657,C

confessio facinorum festinanda. tomo 1. 120, A. exemplum Lamech. ibidem.

confessio æterna, hæc est, Hagios, hagios, hagios. to.1.710,A

confessionis celebritas ex iugi perficitur oratione. tom.1.708,D

confessio deo & hominibus. t.4.1670,C

confessionis vis quãta, & quam magna sit? tom. 1.1256,D

confessio peccatorum. tom.1.49,C

confessio ad peccati veniã & remissionem quàm necessaria. tom.2.298,C

confessio, pro gratiarum actione. tom. 1. 940, A. 943, B. 1116, B

confessio dei *super* cœlum & terram.to.1. 1153,B

confessio oris non valet sine fide cordis: nec fides cordis sine confessione oris. to.2.779,C

ad confessionem festinandum. to.1.51,B

confessio peccati, est eiusdem solutio.to.1. 1110,C

confessionis radix, est fides cordis. tom. 2. 779,C

confessio, & accusatio peccati, delet peccatum. to.2.1143,A

confessio criminis, est venia cõemptoris. tom.1.1314,C

confessio eucharistiæ sumptionem præcedere debet. to.2.80,C

confessionis peccatorũ fructus. t.1.1119,B

confessio peccatorum habet mercedem. to.5.771,B

confessio apud bonum iudicem mater est indulgentiæ: apud iustum pœnæ debitum. to.1.923,A: to.5.775,A

confessio reddit, quod peccatum detraxerat. to.5.775,A

confessionis antidoto curatur serpentium virus. to.5.775,A

vbi confessio nostra tenetur, cor quotidie ibi repræsentatur. t.5.611,D

confiteri nolle, peius est, quàm contemnere legem. to.5.774,C

confessio ore fit ad salutem. tom.4.234,B

cõfessionis turpitudo illic aspicitur, vbi futuri iudicij pœna nõ creditur.t.2.657,C

per confessionem nascitur venia. tom. 5. 774,B

confessio peccatorum, testimonium conscientiæ timentis deum. to.2. 657,C

confessio peccatorum, est abolitio delictorum. to.1.120,A

confessio affert salutem ei, cui peccatum attulit mortem. t.5.774,C

confessio monstrat pœnitentiam. ibid. B

confessio reddat, quod peccatum detraxerat. to.1.923,A

confessionis lucrum. tom.4.333,A

qui non confitetur peccatum, veniam nõ assequitur. to.4.1668,C,D

confiteri licet, cui peccare licuit. tom. 1. 923,A

confiteri peccata sua nõ erubescit, qui dei iudicium timet. to 2.657,C

confitentis peccata merces. to.4.1618,B

confitentes peccata sua domino, citò veniam promereri possunt. to.3.741, C. exemplo latronis. ibidem.

confiteri dei nomini quid sit? to.4.1676,C

qui confitetur peccata, & veniam petit, accipit posthac securitatem, repentéque iustus apparet. to.1.120,B

confiteri peccata, non est cõfusio: sed peccare, est confusio. to.5.771,A

confitentes peccata nostra, confundimur, & grauamur. t.5.771,B

confiteri & accusare peccata sua, non est confusio, sed iustitia & virtus. tom.5. 771,B

cur deo confitendum, qui nouit omnia? tom.2.1145,B

confiteri peccata nostra ideò deus iubet, vt verecundiam patiamur pro pœna. to.2. 657,C. sufficit enim solus pudor. *ibidem.*

confessores eruditi, & fortissimi.t.3.828,B

confessores eruditi fortissimè pugnant.to. 1.1187,C

in confessoribus ecclesia vincit, in martyribus triumphatrix existit. to. 1.457,C

cõfessores multi post multas iniurias, mori timentes, lapsi sunt. tom.2.810,C

Confusio.

Confusio quæ inducit peccatum, & confusio, quæ adducit gratiam & gloriã. tom.1.50,A

Coniectura.

Coniectura quo à prophetia differt. to. 1. 1226,C

Coniux.

Coniux concors, regnum est viro. tom. 1. 593,C

coniugis nomine intelligitur sponsa.to.2. 29,C

coniuges etiam dicũtur fratres & sorores. tom.2.815,C

coniugum amor, est præcipuum domesticæ pacis & bonorum omnium fundamentum. to.4.1475,B

Coniugium.

Coniugium, seu matrimonium, sacramentum est.to.1.368, A. & quomodo fit legitimum. ibid.B

coniugium nihil aliud esse, quàm consuetudinem, secundum leges externas. to. 1.368,B

coniugium, seruitus mutua. tomo 5. 1188,C

coniugium fidele, secundus est castitatis gradus. to.2.814,D.1025,B

coniugium, tertia dei semita. tomo 1. 701,D

coniugium est indulgentiæ. to.5.1171,C

coniugium quidem bonum, sed melior est virginitas. to.1.1294,C,D

coniugia bona sunt & sancta, & à deo ordinata, &c. t.1.447,B

coniugium, qui à crimine vindicat, virginalem laudat castitatem. to.5.1166,D. 1167,A

coniugium tricecuplum & sexagecuplum honorabile, ac modestum. to.2.1217,A

ex coniugio magnam esse seruitutem. to.5. 1187,C

coniugio qui ad satietatem abutitur, omni laude priuatur. t.5.1182,C

coniugium diuitum nõ experendum esse, quòd pauperum connubio sit molestius. t.5.1200,B

coniugia inire cum impiorũ genere, quàm periculosum? to.2.630,B

coniugij detestatio Satanicæ est immanitatis. t.5.1163,B

coniugij molestiæ. t.5.1201,D

coniugij hoc præsens non est tempus. to. 5.1209,D

coniugia Persarum incasta. t.5.1165,D

Coniurati.

Coniurati, id est, amicitia coniuncti. to. 1. 245,A

Connubium.

Connubium est bonum, & ob eam causam, admirabilis est virginitas, quæ eo, quod est bonum, melior existit. to. 5. 1167,A

connubium cùm sit honestum, curD. Paulus in ieiunio moneat de abstinentia concubitus? t.5.1179,B,C. quod necessariò orationum causa fieri debet. to.5. 1180,A,B

connubij vis non auget genus humanum. t.5.1171,A

connubij duas esse causas. to.5.1171,B

connubium, etiam si omnes posset effugere molestias, nihil tamen magnum, aut amplum haberet. t.5.1203,D

connubium honorabile, & thorus immaculatus. to.1.826,C

Conscientia.

Conscientia proba nihil iucundius. tom.2. 392,B

conscientia bona nihil suauius. tomo 5. 352,A

conscientia bona ad bonorum spem nos comparat. tom.4.78,A

conscientia bona tranquillitatem animi adfert sola. to. 4.14,A

conscientia præsente viro bono acriter diuerberatur. to.5.1472,C

conscientia bona, nisi aduigilemus, gignit superbiam. t.1.1292,A

conscientia mala oculum turbat. tom. 4. 1602, D, 1687, D, 1688, A

conscientia mala vehementer turbat oculum mentis. to.5.346,A

conscientia mala facit impudentes. tom.3. 478,C,D

conscientia mala hominem efficit sordidum, & eum ad desperationem adducit. t.1.739,B

conscientia maculata nobis est recordanda. t.5.508,D

conscientiæ remorsus cur non est perpetuus? to.2.1145,C

conscientiæ remorsus cur inditus homini. tom. 2.1145,C

conscientiæ carnificina. to.2.1117,A

conscientiæ suæ iudicium impij effugere non possunt. to.5.1321, C. ipsa enim eos perstrinxit. tom.5.1322,A

conscientiam abluere, solius est dei. to. 4. 1608,B

conscientiæ nostræ testimonium, est gloria nostra. tom.4.676,A

nihil æquè animum consolatur, vt pura conscientia. tom.4.832,A

in cõscientia habendus est codex, & in eo quotidiana peccata scribenda. tom1. 833,D

conscientiæ increpatio, sacra est anchora. tom.2.1146,B

Conscius.

qui bene conscius est, fiducialiter & magnanimiter agit. tom.2.955,B. malè autem conscius, semper timidus est, & pusillanimis. ibidem.

qui malè cõscius est, licet omnia possidiat externa bona, omnium tamen est miserrimus. tomo 4.14,A

Conseruus.

Conseruis se existimare meliorem, est arrogantis. to.4.345,A

Consiliarius.

Cõsiliarius admirabilis quis apud Esaiam. tom.1.1227,A

consiliarius dei nullus vnquam fuit. to. 1. 1125, A. tom.5.1005,A

Consilium.

Consilia ad salutem data sunt amplectenda. to.1.922, C. to.5.774,C

consilia cordium manifestabuntur. to. 4. 345,D

consilij quædam sunt, quædam præcepti. to.4.418,B

quale consilium, tales & consiliatores. to. 2.886,A

consilium perniciosum Eua accepit à diabolo. tom.1.86,D

consilium impiorum cadet. to.1.985,D

Consolatio.

Consolatio in calamitatibus capienda. to. 5.1332,B

consolationis duæ species, quæ videntur esse inter se contrariæ, quæ tamen secum simul magnam afferunt vim. to. 4.1657,D

consolationis pro iis doctrina salutaris, qui præmuntur aduersis. tom.1.563,B

consolatio in malis è rebus, quæ accidunt. tom.4.1649,C

consolatio scire, deo autore aduersa nobis accidere. tom.5.1478,A

consolatur nos deus in omni tribulatione. tom.4.634,A

ad consolationem assequendam humilitate est opus. tom.1.1044,B

consolationem affert peiorum cogitatio. tom. 4.1189,B

consolatio pauperum, qui fraudantur ab auaris, tom.4.1612,C

consolatio ex dierum multitudine conflatur. tomo 5.375,D

consolatio magna, aliquid propter Christum pati. to.3.553,C

consolatio verbi dei grandem confert salutem. tom.2.1017,D

consolationis omnis pater, deus. tomo 1, 1122,A

consolatio piorum hominum. to.1.1001,B

consolatio sola mentis est virtus. tom. 2. 263,C

consolationis exempla sanctissima. tom.5, 829,C,D

consolatio de morte filij. tom. 4.1188,C

consolationes in paupertate, morbo, supplicio mortis, in obitu liberorum, defectione amicorum, conuitiis, probris, contemptu, irrisione. tom.5.1478,B,C

Consperſio.

Consperſio sancta. tom.4.188,A

Conspicua.

Conspicua sunt non præsentia, sed futura. to.1.464,B

conspicua, relictis incertis sunt apprehendenda. tom.1.464,B

Constans.

Constans sententia, animúsque est minimè seruilis. to.5.831,D

Constantinopolis.

Constantinopolis, ciuitas totius orbis metropolis. tom.1.1198,A

constantinopolis, etiam Chrysostomi ætate, promiscuis implebatur hominibus, Christianis, Ethnicis, & Iudæis. to.3.443,B

Constantinus.

Constantinus imperatorum primus ecclesiam est tutatus. tom.5. 1020,C

constantinus magnus, fastu deposito, stãs supplicabat sanctis Apostolis, ad eorũ sepulchra. to.5.364,C,D

constantinus imper. in apostolici templi vestibulo humatus. tom. 4.811,A

Constantius.

Constantius presbyter, Chrysostomo charissimus. tom. 5.1376,C

Construere.

Construit & destruit aliter deus, aliter homo. t.5.1669,C

Consuetudo.

Consuetudo, alia est ferè natura. tomo 4. 324,B

consuetudinem aliam atque aliam habet vnaquæque gens. to.2.645,B

consuetudo iura didicit mutare naturæ. t.5.628,D

consuetudini cessit Plato in deorum festis celebrandis. tom.4.324,A

consuetudinis veteris tyrannide nihil est fortius. tom.4.323,B. & sequenti

consuetudo communis, cum dei legibus conueniens, quemlibet sedat ac placat. tom.4.415,C

consuetudinis quanta vis. tom.3.438,D

consuetudo praua, res est probro & infamiæ obnoxia. tom.1.1191,B

consuetudo facilè mutari non potest. to. 5.628,D

consuetudo ecclesiæ seruanda. to.3.212,B

consuetudo omnium ecclesiarum obseruanda. tom.4.537,D

consuetudo malitię temporis progressu in tantum inualescit, vt aliqua vinci non possit admonitione. to.1.392,B

consuetudo vetus malorum deponenda. t.5.1081,B

consuetudo prauorum hominum quàm periculosa. tom.2.431,A,B

consuetudo turpis quàm pessima. tom. 5. 721,B

consuetudo mala præxcenda, & quod iustum est, inquirendum. tom.1.369,C

consuetudo vitiorum magnam affert animæ cæcitatem. t.1.815,B

consuetudo pessimorum non bonam animi inurit opinionem. to.3.227,A

consuetudo mala corrigenda. tom. 4. 222,A

consuetudo mala cùm apprehenderit animam facilem, facilè ad improbitatem imprimitur, & inuritur. tom.1. in vita Chrysost.

Consultantes.

Consultantium personarum qualitas non obseruanda, sed consilij natura. tom.3. 718,A

Consummatio.

Consummatio dabitur ad desolationem. t.5.924,B

Contemptus.

Contemptus generat seruitutem. tom. 1. 1278,C

Contentio.
Contentionem præbere, nihil aliud est, quàm nolle credere, & suspectum habere. to.1.1286,A
contentiones aduersus hæreticos deuitandæ, quando scilicet nullum adferunt fructum. to.4.1487,B
contentiones assuetæ ob fornicationes. to.4.223,D.223,A
contentio ab ecclesia dei reiicienda. to.4.456,C
contentio parit mortem, eámque immaturam. to.1.1070,B
Continens.
Continens quo pacto concupiscentiam suam probare potest. tom.2.716,B
Continentia.
Continentiæ ab effectis definitio. tom.3.144,C
continentia, secunda dei semita. tom. 1.701,D
continentia, spiritus est fructus. tomo 1.22,B
continentia voluntaria. to.1.1013,D
continentiam perpetuam seruari posse.to.2.450,A
de continentia Ioseph, sermo. to.1.471,A
continentia malæ voluntatis placat deum, quia homo videt in facie, deus autem in corde. tom.2.656,A
continentia hæreticorum omni etiam libidine flagitiosior. tom.5.1164,A
Contradicentes.
Contradicentes in mansuetudine corripiendi. tom.4.1430,C
Contraria.
Contraria si non essent, nihil esset, quod moueret. tom.3.674,D
contraria duo de eadem re simul affirmari nequeunt. to.1.1024,B
contrariorum in vnum finem consensio. to.1.766,C
contraria à contrariis perimuntur. tom.4.1271,B
Contritio.
Contritio cordis qualis esse debeat. to.4.1161,D
contritionem cordis deus quærit. tomo 5.769,B
contrita mens nulla libidine tenetur. to.1.625,A
contritis corde propè est dominus. tom.1.664,C
contritos deus erigere solet. to.1.1141,C
Contumacia.
Contumacia creat pœnam, seruitus inuenit gloriam. tom.1.709,C
contumax peccator inueniet futuri iudicij flagella. to.2.880,C
Contumelia.
Contumelia æquo animo ferenda, exemplis illustrium virorum. to.5.349,A,B
contumelia secundum inferentis mentem grauior iudicatur. to.3.315,B
contumeliam pati nescire, malum est. to.5.658,C
contumelia qui benefactorem afficit, venia non est dignus. tom.4.334,C
contumeliæ sunt nobis tolerandæ. tom.5.320,A
contumelia afficere, est muliebre. tom.3.467,B
contumelioſi regnum dei non possidebũt. tom.5.396,C
Conturbatio.
Conturbatio, quæ tranquillitatis est mater, quænam sit? tom.1.624,B
Conuersatio.
Conuersationis integritas quantopere necessaria docentibus. to.5.384,B
conuersatio bona sacerdotum quàm vtilis populo? to.2.694,B
conuersatio secularis est ipsis vmbris inanior, & nequior, periculorum ac tormentorum plena. to.5.864,C
conuersatio iniqua, etiam si signa & prodigia fecerit, supplicia non euadet. to.5.496,A
conuersatio malorum grauis. to.3.226,D
conuertendi verbum quid significet propriè. tom.1.701,D
Conuiciari.
Conuiciari, res est contra naturam. tom.3.555,A
nihil est muliebrius, quàm conuiciis superbire. tom.5.555,C
conuiciator charitatis bonũ omninò corrumpit, & mille proximum inuoluit incommodis, ac iuges frequenter operatur inimicitias, & Christi membra discerpit, &c. tom.2.135,D
conuiciator est immundior cane, qui ad vomitum suum reuertitur. to.3.554,D
conuiciatores, porci sunt magis, quàm homines. tom.3.555,C
conuiciatores quidam molestiores sunt ipsis cõuitiis quæ faciunt. t.5.1478,C,D
Conuiuium.
Conuiuium magnum fecit Abraham die, quo ablactatus est Isaac filius eius. to.1.317,A
conuiuium scripturarum diuersis iustitiarum speciebus est decoratum. tom.2.879,B
conuiuium spirituale. to.1.50,A
conuiuium spirituale post corporalem cibum proponendum. tom.1.55,D
conuiuia socialia qui celebrant, admonentur. to.4.221,C
conuiuium olerum cum charitate melius, quàm bos de præsepio cum odio. to.1.311,A
conuiuij honestas quibus in rebus consistat. to.2.1008,D
conuiuia communia in ecclesia primitiua. tom.4.607,A
conuiuia, quæ in synaxi fiebant, reprehendit D. Paulus. tom.4.607,B
conuiuiorum cantio. tom.1.735,B
conuiuia illegitima. to.5.325,A
conuiuiorum pernicies. to.1.1111,C
cõuiuia sumptuosa magnis molestiis sunt referta. tom.5.1208,A
conuiuiis diabolus plurimùm insidiatur. tom.1.735,A
ex conuiuiis malis nascuntur malæ libidines, domorum euersiones, innumeráque alia mala. to.4.222,A,B
conuiuium amarum, in quo proditus fuit D. Ioannes Bapt. tom.5.663,D
conuiuium Herodis diabolicum. tom.2.1008,C
Cor.
Cor, virtutis & vitij fons. to.1.1110, A
cordis gnomon & index. t.5.1029,B
sine corde animal viuere, est impossibile. to.2.351,D
cor hominis rationale, & cogitationum fons, &c. cupiditatum radix. tomo 3.779,C
cor in afflictione dilatandum. tomo 1.597, C
corde lætante, viret facies. tom.1.1,A
cordium humanorum cognitio solius est dei, qui ea formauit. tom.3.96,A
corde corrupto, nulla in reliquo corpore est vtilitas. to.5.751,D
vir duplici corde, inconstans est in omnibus viis suis. to.1.685,C
corde graues qui sint. tom.1.600,B
cor graue nihil adeo facit ac libido, & ad ea quæ ad hanc vitam pertinent affectio. tom.1.600,B
cor bonæ fidei, est exitus bonus. tomo 2.772,C
cor populi incrassatum. to.2.341,A
cor sapientiæ locus. tom.2.836,A
cor dei nemo cognoscit, neque homines, neque angeli. tom.2.911,B
corde mundi qui dicantur. tomo 2.115,A
corde mundi, beati. tom.5.495,B
cor pro sacerdotibus. tom.2.856,A
Corban.
Corban quid propriè. tom.2.375,A
Corbes xij.
Corbes duodecim fragmentorum pleni quid indicent. tom.2.363,D
Core.
Core, & qui ipsius partibus studebant, diuinitus immisso igne conflagrarunt. tom.1.907,C
Corinthij.
Corinthij, Apostolatus D. Pauli signaculum. tom.4.280,C
corinthiorum delicta ac dissidia. tomo 4.280,B
corinthius quidam adulter, imò longè deterior (cubuerat enim cum vxore patris) quo pacto, & quàm grauiter à D. Paulo correctus? tom.5.1284,A
corinthus, Græciæ ciuitas prima, multis abundans opibus. tom.4.279. & 280,A. ἀφετὴς vocata, id est, vber & copiosa. ibidem.
corinthus in Isthmo Peloponesi sita, oratoribus plena, ex quâ septem Græciæ sapientes erant. to.4.ibid.
Cornelius centurio.
Cornelius centurio, pius ac timens deum, cum omni domo sua, faciens multas eleemosynas populo, & orans deum semper, &c. tom.3.504,B. cuius eleemosynæ & orationes ascendebant in memoriam coram deo. ibidem, C. oraculo diuino admonitus, vt accerseret ad se D. Petrum, &c. tomo 3.504,C, 505,D
cornelius orationibus & eleemosynis domum suam ornauit. to.2.576,D
cornelius naturaliter legi parens, rectè vixit. tom.4.37,C
cornelio bene pœnitenti religionis & pietatis pœna, eleemosyna fuit. tomo 5.758,B
cornelius diligenter quicquid poterat, faciebat: & quod reliquum adhuc decrat, adiecit deus. tom.4.235,B
cornelius sua fide gratiam spiritus inuitauit. to.2.416,D
cornelius ad fidem adductus per D. Petri mysterium: sed priùs ille operabatur orationes assiduas, & eleemosynas multas. tom.2.626,C
cornelius quatriduum ieiunabat. tom.3.509,B
cornelij centurionis institutum vitæ perfectum nihil læsit militare cingulum. tom.4.310,B
Cornu.
Cornu Dauid quid. tom.4.619,D
cornua quatuor apud Danielem quid indicent. tom.5.919,D
cornu bouis, & cornu monocerotis, quid? tom.1.1242,C
Corona.
Coronarum varietas. tom.5.1660,A

coronarum multa genera. to.1.618,A
corona spei habet hæc omnia, benignitatem, iustitiam, gratiam, gloriam, ac decorem. tomo 1.618,A
corona spei, & corona gloriæ. to.1.618,A
corona regia qui hodie ornatur, cras inhumatur. tom.1.1175,B
corona patientiæ. tom.1.1056,B
coronarum æternarum pignora. tom.1.794,A
coronæ immarcescibiles. to.5.309,D
illic coronæ, vbi pœnæ. tom.5.365,C
coronas simul omnes accipiũt sancti, qui non simul decertarunt. tom.4.1649,A
coronas mereri non datur, theatro huius vitæ dissoluto. tomo 3.822,B
Corpus.
Corpus hominis celsum & erectum. to.5.572,B
corpus de terra nobis dedit deus, vt id ad cœlum educamus, non vt per id animã in terram detrahamus. tomo 5.1241,C
corpus de terra nobis deus contulit, vt ipsum in cœlum reuehamus. tomo 5.319,D
corpus nostrum nihil aliud est, quàm lutũ animæ calore solidatum. to.4.1429,C
corpus hominis ante animam formatur. to.1.70,C
corpus mortale nobis est, & pati natum. tom.5.370,B
corpus constructum, vt Christum sequatur, tanquam caput. to.4.388,C
corporis virtus in quo consistat. tomo 4.926,C
corporis robur res est per se bona. tom.4.310,C
corporis pulchritudinis ἀνυπαρξία. tomo 1.1173,A
corporis pulchritudo, lutum. to.1.756,A
corpus non est vnum membrum, sed multa. to.4.496,C
corpus nostrum deus temperauit. tom.4.490,A. vt non sit in corpore schisma. ibidem.
corpus nõ est aliud, quàm multa esse membra. to.4.491,A
corpus hoc quotidie corporali habet opus alimento. tomo 1.20,D
corpus nostrum nõ tam alimonia sui crescit, quàm prouidentia conditoris. to.2.1793,C
corpus, si velimus, optimum erit frenum, animi reprimens insultus, insolentiam conuellens, arrogantiá prohibens, &c. to.4.391,D.392,A
corpus habet opus, vt alatur, nõ vt infringatur, & diffluat. to.4.560,B
corpus nostrum est medium inter virtutẽ & vitium. tom.4.93,C. non enim hoc per se malum est. 94,C
corpus hoc, corpus est mortis, quia nõ vitalibus, sed mortiferis voluptatibus subiectum est. tomo 2.680,D
corporis vitia sine animi compassione esse non possunt. tom.1.453,B
corpus aliquando in sacris scripturis totũ significat hominem. to.1.426,A
corpus retrahit & auertit à vitio. tomo 4.391,D
corpus seruum, animam dominam quæ peccauit flagellat. tom.1.593,B
corpus hîc mori debet, vt non moriatur: nam si viuum manserit, nequaquam viuet. tomo 4.124,B
corporis castigatio persecutione non minor. to.4.364,D.365,A
corporis partes, sinistræ manus vocantur. tom.2.704,B
corpus medio se modo habet inter corruptionem & incorruptionem. tomo 3.764,A. degustat enim hîc corruptionẽ, & alibi degustat incorruptionẽ. ibid.B
corpus est graue, onerosum, ac molestum, non secundum suam naturam, sed secundum mortalitatem, quæ illi superueniet, non vt corpus, sed vt corruptibile. to.3.764,B
corpus hominis in animalis alterius corpus non transmutari potest. tomo 2.231,D
corpus nihil differt à corpore, quatenus est corpus. to.4.363,A
corporis solùm est includi, & loco teneri. tomo 4.965,C
corpus quando propriè viuere dicatur. to.4.683,A
corpora absque dolore amari nõ possunt, animi autem pura, synceráque amantur voluptate. tomo 2.278,A
corpus nostrum ante Christi aduentum expugnabatur facilè. to.4.94,C
corpore saginato, & obeso nihil imbecillius. to.5.1254,C
corpus eius, qui in deliciis versatur, enerue, & ineptum est tom.3.574,A
corpora peccatorum, sepulchra dicuntur mortuorum. tom.2.904,D. quia anima est mortua in corpore peccatoris. ibidem.
corpora nostra deo sunt offerenda hostia viuens, sancta, acceptabilis, atque rationalis. to.4.194,B
corpus spirituale, pro vita spirituali. to.4.122,A.571,A
corpus, animâ redemptâ, erit quoque bonorum particeps. to.1.801,A
corpus alicuius defuncti examine cùm cernimus, quid nobis cogitandum? to.4.638,B
corpora hominum morte corrumpuntur, non vt in corruptione permaneant, sed vt euadant præstantiora. tomo 3.314,D
corporis nostri redemptionem expectamus. tom.4.135,B
corpus moriens, humana non excitatur virtute. to.5.724,C
corpus peccati, quid sit. to.4.117,B
corpora seminantur, vt resurgant. tom.4.569,A
corpus mortuum propter peccatum, spiritus verò vita propter iustitiam. tom.4.123,B
corpora eorum, qui deo placuerunt, tantá induent gloriam, quantam ne intueri quidem his oculis licet. tom.5.1263,C
corpora resurgentium quæ & qualia erũt? tom.4.569,A.571,A
corpora in ignominia seminantur, & resurgent in gloria, &c. tom.4.571,A
corpus idem resurget, sed melius & clarè. tom.4.569,A
corpus resurget idem, & non idem. to.4.569,C
corpora multa sanctorum cum Christo surrexerunt, quæ postea mortua sunt. tom.5.618,A
corpora martyrum verè sunt holocausta. tom.4.1570,D
corpora sanctorum veneranda. tom.4.268,B.269,B
corpus dei mundum, & nulli affine reprehensioni. tom.4.441,D
corpus vnum multi sumus in Christo. to.4.200,A
corpus vnum esse potest, & non vnus spiritus. tom.4.956,C
corpus Christi vnum nos facti sumus, & vna caro. to.5.337,C
corpus nostrum, cùm sit Christi membrũ, resurget, quia resurrexit Christus, caput nostrum. tom.4.388,C,D
corpus mysticum magis, quàm naturale morbidum. tom.5.1668,B
corpus, quod induerat Christus, in excelsa receptum, &c. tom.4.613,C
corpus Christi, est domus dei. to.2.642,D
corpus suum ad vesperam suis discipulis tradidit Christus. tomo 4.462,D, 463,A
corpus Christi, tabernaculum, velum, & cœlum vocatur. t.4.1591,A
corporis Christi participatio quid sit? t.4.439,B
corpus Christi, commune pro toto orbe sacrificium. tom.5.240,A
hoc est corpus meũ, quod pro vobis frangitur. to.4.464,B
corporis & sanguinis Christi sacramentũ. tom.2.926,C
corpus Christi crucifixum sacrificatur in Eucharistia. t.4.915,A
corpus & sanguis dominicus in Eucharistia. tom.1.1070,D
corpus Christi in Eucharistia sine ambiguitate credendum. tom.2.570,A,B
corpus Christi in sacrificio Missæ. tom.5.1152,B,D
corpus Christi in Eucharistia adorandum. to.5.343,B
corpus Christi in sacramento manducamus. tom.5.337,A
corpori Christi proposito quid dicẽdum? tom.4.441,D
corpus Christi vt honorandum. tomo 5.339,B
corpus Christi tremunt & adorant in cœlo omnes angelicæ virtutes. tomo 5.320,B
corporis Christi manducatio quid nobis prodest. to.5.320,C
corpus Christi in Missæ sacrificio ostenditur populo. to.5.1155,B,C
corpore suo Christus nos pascit. tomo 5.337,C
corpus Christi frangitur in oblatione. to.4.439,B
corpus Christi tangitur, manducatur, ac dentibus infigitur. tom.3.185,B
post corporis domini communionẽ, maximè sobrium oportet esse. tomo 4.466,B,C. & quomodo sit communicandum. tom.4.467,C,D
corpus Christi reueriti sunt Magi. tom.4.442,D
corporis Christi comedendi typus & figura. t.4.431,B
cum corpore Christi crux in mysticis fulget cœnis. t.5.1015,A
corporis Christi in Eucharistia mysterium terra cœlum facit. tom.4.443,B
corpus Christi vnus, & multi sumunt, non corpora multa, sed vnum corpus. to.4.439,B
corpus Christi olim dabatur in manibus. t.4.916,A
corpus Christi non amictu, sed anima indiget munda. tom.2.371,D
corpus Christi aliter intelligit fidelis, aliter infidelis. t.4.317,B
corpus Christi qualiter sumendum, & mãducandum. tom.5.343,A
corporis Christi qui rei esse dicantur. to.5.337,B
corpus Christi accipere indignè, quàm periculosum sit? to.5.1239,A

corpus Christi indignè sumentes, non parum expectat supplicium. to.2.570,C. to.5.337,B
corpus Christi qui indignè sumunt, ipsum iugulant. to.5.337,B
corpus Christi qui dignè sumunt moriturũ, rectà in cœlum ab angelis abducuntur. tom.5.471,D

Correctio.

Correctio fraterna vt fieri debet. tomo 4. 1297,A,B.to.5.378,D
correctionis fraternæ lex & regula.tom.2. 437,B
correctio fraterna, licet inimicitiam gignat,non deserenda. to.5.803,A
correctione anima moriens resurgit. to.5. 724,C
correctio similis est cæteris tentationibus. to.2.906,D
ad correctionem siunt,quę patimur,mala. tom.4.24,A
correctionem qui abiicit,est infelix. to.5. 635,A
correctio dei, animæ medicina. tomo 1. 728,A

Correptio.

Correptio dei in dilectione fit. tomo 5. 522,C

Corrigere.

Corrigentis officium. tom.1.1113,C
corrigere vt oportet fratrem delinquentem. to.1.460,C
corrigendi & monendi peccatoris regula. tom.2.191,A
corrigi ab alio, non est confusio, imò est confusio, repellere corrigentes, & in damnum propriæ salutis hoc facere. tomo 3.439,D
corrigi ex factis humana natura potest. tom.4.1100,A
corrigere oportet paulatim. to.4.1665,A
corrigi animæ peccatores,qui in vitam,non in mortem, à principio conditi sunt homines. tomo 4.988,A
corrigi non possunt, qui sponte à veritate aberrarunt. tom.4.1425,A
corrigere eum, qui omnia scit, & tamen contemnens bonum, diligit malum, nihil impossibilius. tom.2.870,A
non corrigit populum homo, sed deus. tomo 2.682,D
corriget te correptio tua. to.5.766,B

Corripere.

Corripiendi medicamentum. to.5.1654,D
corripi vt domesticum aliud,& aliud vt alienum flagellari. tom.3.811,A

Corrumpere.

Corrumpi ab alio non potest, quod naturaliter à seipso corruptum est. tomo 2. 781,B.782,A
corrumpitur omne, quod est in rebus, à seipso. tom.5.642,B
corruptio,causa incorruptionis. tomo 4. 1032,C
corruptio est in deterius mutatio. tom. 4. 1032,A
corruptio & mors à peccato inuectæ sunt. tom.3.764,A
corruptio resurrectione delebitur. tom.4. 575,C,D
corruptio,id est,vitium. to.1. 665,C,D
corruptor iudicis fure peior. to.1.670,A

Coruscatio.

Coruscatio dei quæ. tomo 1.1129,C,D

Corvus.

Corvus suam odit prolem, & natam non educat. tomo 1.529,A. quomodo igitur aluntur? ibid.
corui deum nouerunt, ait Plato, & prophetiæ donum habent,futuráque prædicunt. tomo 3.403,D
corui Heliæ quotidie cibos, ceu domino, afferebant. tomo 1.867,A
corvus,qui euolauit ex arca Noë, suffocatus in aquis, quid significet. tomo 3. 789,D

Κόρυμβοι.

Κόρυμβοι qui sint? tom.1.1255,D

Coturnices.

Coturnices in Iudæorũ salutem deus proferebat. to.4.602,B

Crapula.

Crapula,radix & fons malorum omnium. tom.1.3,C
crapula, morborum, & fastidij fons, & mater. tom.3.91,B
crapulæ, idololatriæ extiterunt causæ. to. 5.876,C
crapula morborum omnium genera parit. tomo 5.316,C
crapula insomnium adfert ex spiritus præclusione. to.5.317,B
crapula grauat mentem, & captiuam facit animam. to.1.4,C
crapulam scortatio & luxuria sequitur.to. 1.136,B
crapula humano generi malorum innumerorum est causa. tom.1.3,A
ex crapula statim ab initio mors ingressum habuit in mundum. to.1.3,C
crapula in fugam vertitur per aquæ potũ. to.5.324,C

Creatio.

Creatio,est deductio virtutis ad essentiã. tomo 4.969,A,B
de creationis principio homilia. to.1.5,C
creaturæ creatorem esseprædicant.tom.1. 601B,. 1118,B,C
creatura omnis serua est dei. tomo 3. 815,A
creaturarum magnitudine,& pulchritudine, vniuersi conditor decenter consideratur. tom.1.19,C
creatorem,& creaturas nosse, quãtam nobis affert vtilitatem? to.1.440,B
creaturæ omnes magno miraculo plenæ. tomo 1.1148,D
creaturæ omnes ad vsum aliquem factæ. tomo 1.1150,C
creaturæ omnes ad hominum vtilitatem productæ. tomo 1.37,C,D.41,B
creatura nulla est inuisibilis coram eo, qui iudicaturus est. to.5.527,C
omnis creatura omnem suum accepit ornatum. tom.1.171,D
creatura creatorem non portat. tomo 2. 674,B
creatura quælibet serua hominis propter deum verbum inhabitans. tomo 4. 913,C
creaturæ animatæ quæ sint. tom.1.37,B
creatura inanimis quo pacto deum laudet & glorificet. tom.1.1148,B,D
creaturæ inanimæ lugent, & ingemiscunt. tom.1.811,D
omnis creatura congemiscit,simúlque nobiscum parturit vsque ad hoc tempus. tomo 4.134,D
creaturarum est istud peculiare, assistere domino. tom.1.41,D
omnis creatura transfiguranda. tomo 2. 129,B
creatura vanitati subiacet, non volens, quid sit? to.4.133,C. tom.5.1505,B
creatura ipsa liberabitur à seruitute corruptionis. to.4.1343,B
creaturarum contemplatio pro libris. to. 1.942,C

Credere.

Credere voluntatis est. tom.3.180,C
credere oportet eum, qui accedit ad deũ, quia est. to.1.1118,B
credere oportet inuocaturos. tomo 4. 174,B
credo in deum patrem omnipotentem, huius articuli expositio. tom.5.614,B. & 616,B
credidit populus in deum, & in Mosem. tomo 3.812,B
credere nihil proderit,nisi oris affuerit cõfessio. to.2.779,C
credere Christo,Christo est obedire.to.2. 753,D
credendo generamus Christum. tomo 2. 918,B
creditur corde ad iustitiam,& ore confessio celebratur in salutem. to.5.616,A
per credentes deus redditur admirabilis. tom.4.1285,C
credentes illustramur. to.5.1424,A
credenti omnia possibilia. to.2.417,B
credulitas,animi est magni ac sublimis,incredulitas contrà. to.4.71,A

Crescens.

Crescens,D.Pauli discipulus. to.4.1453,A

Cretenses.

Cretenses semper mendaces, malæ bestiæ, ventréque pigri,ait Epimenides.to.4. 1468,D. illud explicatur prouerbium. ibidem.C

Crimen.

Crimen commissum dulce est ad momentum, sed vertitur protinus in exitium. tomo 5.767,D
criminis & reprehensionis discrimen.to.1. 546,C
in vno crimine crimen multiplex. tom. 4. 383,C
criminis socium inuenire, non liberat à culpa. tomo 4.457,A
in criminibus nõ quod incertum,sed quasi certum asseri debet. to.2.453,D
criminosos qui arguit, in odium incurrit. tom.2.1008,A
criminari, mulierum & senum proprium. tomo 4.1475,A

Crispus.

Crispus,princeps synagogę,ad fidem conuersus,cum tota domo sua.to.3.592,B. eum baptizauit D.Paulus. ibid.

Crocodilus.

Crocodili pro deo culti. tomo 1.441,C

Cruciatus.

Cruciatus nobis deum reconciliant, præparántque propitium. tomo 5.568,C

Crucifixus.

Crucifixus fons vitæ. to.3.109,A
crucifixi maxima omnium virtus. tom.5. 1015,B
crucifixus semper adorandus. to.2.397,D

Crudelitas.

Crudelitas nunquã fundit humanitatem. to.3.55,D

Crux.

Crux olim maledictæ mortis symbolum, to.5.1015,C
crucis supplicium, signum erat mortis omnium defamatissimæ. to.5.1014,D
crux,quę quondam maledicti erat symbolum, mirabile post crucifixi mortem accepit robur. tomo 5.1016,A
crux dedecoris olim fuerat signum, & apud omnes ignominia putabatur: quã tamen mirãdis Christus decorauit beneficiis. to.3.741,D
crucis vocabulũ antea pœna fuit,sed nunc ad gloriam nuncupatur. tom. 3.743,A. antea

antea condemnationis ferebat horrorem,nunc salutis indicium. ibidem.
crux ipsa regnum est. to:3.746,C
crucis signum,arma Christianorum. to.4. 1187,C
crux propter nos, ineffabilis humanitatis opus, & magnæ curæ symbolum. to. 4.21,B
crux est honor & gloria. tom.4.1528,D
crux,salutis nostræ,communis libertatis & mansuetudinis, & humilitatis domini signum. tomo 2.397,A
crux domini, arma sunt victricia, & trophæum reportantia,quæ regum armis vinci non possunt. tom.1.1331,B
crucis lignum sanctum,& preciosum. to. 1.1331,A
crux,omnigenæ securitatis murus,diaboli plaga, dæmonum frænum, camos cõtrariarum virtutum.to.5.1015,D.hac enim Christus inferni æreas confregit portas,diaboli expugnauit arcem,peccati execuit neruos, totum orbem cõdemnationi subiectum eripuit.tom.5. 1015,D
crux,ostensio est ineffabilis potentię & sapientiæ. tomo 4.303,C
crux,bonorum omnium causa, fundamẽtum,& radix ineffabilis gloriæ.tom.4. 339,D
crux Christi,nostrum est insigne. tomo 5. 338,D
crux,nostra est gloria, caput, & origo nostrę beatitudinis,nostra libertas,& corona. tom.2.198,A
crux Christi,nobis baptisma fuit. tom. 4. 87,A
crux venerabilis. tom.5.1432,A
crucis mysterium diligenter informatum. to.5.1429,D
crucis mentione humana Christi natura demonstratur. tom.5.1428,C.1432,B
cruce Christi philosophantes abundare debent mysteriis. tomo 5.1431,B
crucis configuratio victoriæ causa. tom.5. 1431,C,D
crux christi,clauis est paradisi,quia aperuit paradisum. tom.2.1105,D
crux Christi virga virtutis. tom.1.932,A
crucem Christus suis tulit humeris, signũ victoriæ. to.3.538,A,B
crux, spes Christianorum: desperatorum spes, & via: resurrectio mortuorum: dux cæcorum:baculus claudorum:cõsolatio pauperum:refrenatio diuitum: destructio superborum:pœna malè viuentium: triumphus aduersus dæmones:deuictio diaboli: pædagogus adolescentium: sustentatio inopum: gubernator nautigantium:portus periclitantium: murus obsessorum: defensor viduarum: consiliarius iustorum: requies tribulatorum:custos parvulorũ: caput virorum: finis senum: lumen in tenebris sedentium: magnificentia regum:scutum perpetuum: sapientia insensatorum:libertas seruorum: philosophia imperatorum: lex impiorum: præconatio prophetarum: annunciatio apostolorum:gloriatio martyrum: abstinentia monachorum. tomo 3. 754,B,C,D
crucis signo muniendi sumus, cùm deum orare volumus. tom.5.401,C,D
crux imprimenda fronti. to.4.360,A
crux Christi animo læto circunferenda. tom.2.397, A
crucis signo omnia ecclesiæ mysteria perficiuntur. to.1.1337,D
crux ante oculos visa, omnem statim abigit malam voluptatem. to.1.473,A
crucis signum priscis, & nostris temporibus ianuas clausas reserauit, venenorũ vires extinxit, cicutæ vim dissoluit, feroces bestias repressit, & letales serpẽtum morsus curauit. to.2.397,C
crux in penetralibus,in parietibus,in fenestris,in fronte,& in mente,magno studio est inferenda. to.2.397,A
per crucem ea omnia, quæ ad salutem nostram conducunt,consummantur. to. 2.397, A
crucis signum in fronte faciendum.tom.1. 1337,D.& ciusdem virtus. 1338,A
crux Christi, & eius figura & effigies colenda, & adoranda,ex prophetarũ doctrina. to.1.1336,A
crucis signum super solis radios coruscãs, ante Christum nouissimè venientem videbitur. tom.2.397,C
crucis signum ianuas clausas aperit, venena mortifera profligat, &c. tomo 1. 1338,B,C
cruce omnes se signant:in fronte enim nostra,quasi in columna,quotidie figuratur.tomo 5.1015,A. sic in sacra mensa, in sacerdotum ordinationibus, &c. to.5.1015,A
crucis Christi sanctum lignum olim in auro reponebatur & concludebatur. to. 5.1015,C
cruces repente & miraculosè in vestimẽtis militum impressæ. to.1.945,A
crucis nostræ figuram nubis exprimebat columna. to 1.473,A
crucis signum faciebant Christiani veteres priùs, quàm gustarent. tom.
crucibus tribus inuentis, quo pacto Christi est agnita. to.3 338,D
crux etiam apud gentes barbaras depingitur in frontibus. to.2. 806,B
crucem non simpliciter digito in corpore, sed magna fide in mente priùs oportet formare. tom.2 397,B
crucem si tuæ impresseris faciei,nullus scelestorum dæmonum cùm hastam videat,qua lethale vulnus suscepit, congredi tecum audebit. tom.2.397,B
per crucem nos deus protegit. tomo 1. 728,C
crux portat orbem terræ, vt aqua terram. tom.4.299,B
post crucem,orbis ad fidem accessit, & infiniti populi martyrum occisi. tom. 5. 1014,B
crux vbique fulget, & figuratur. tom. 5. 1015,A
crucem reformidant dæmones. tomo 3. 692,B
crucis claui peccatorum nostrorum chirographum dissipauerunt. tomo 5. 621,D
crucis virtus,nostra sunt carmina,quæ nostra vulnera sanant, ac draconem & ignem impingunt. tom.5.601,D
crux secunda non est, nec altera remissio peccatorum. to.5.622,A
crucis virgam coniunctionis ecclesiæ pro mercede dedit. tomo 2.620,A
crucis altitudo magna,magna latitudo, & magna profunditas. to 5.617,C
post crucem res Christi clariores erant futuræ. to.5.1013,C
crucis arbor salutaris. tomo 2.768,A
crucis ligni, & scientiæ boni & mali ligni differentia. to.1.91,A
cruce quando te signas, vniuersam tecum crucis causam verte, & iræ, ac reliqua-
rum passionum incendia extingue. to. 1.397,B
crux domini adest, cùm regenerantur. to. 2.397,A
crux vbique ac semper victoriæ assistit nobis inligne. tom.2.397,A
D. crux diadematibus & coronis clatior facta. tom.5.1014,D
crucem Christi nos erubescere non oportet. tom.5.338,D
crux Christi discutientibus rationem, scãdalum est: credentibus autem, salus. tom.2.802,C
crux domini gloriosa. to.5.1668,D
crux regia corona, omni cultu dignior:& quam omnes priùs tantopere abhorrebant, eius figuram modò quærunt. tom.5. 1014,D. & vbique ea inuenitur apud principes, apud subditos, apud mulieres,apud viros, apud virgines,apud nuptas,&c. tom.5.1015,A
crux hodie fixa est, & secundum sanctificarum est, ac dæmones dispersi sunt, & mors subuersa,diabolus vinctus,homo solutus,ac deus glorificatus. to.3. 749,C
crux nobis est lancea, quæ nunquam flectitur. tomo 1.1047,A
crucem tulit Christus pro trophæo, cõtra mortis tyrannidem. tom.5.338,A
crux sola tenebras dissoluit,& regnum dęmonum dissipauit. to.3.751,D
crux sanctitatem prouidit,& nobis sol iustitiæ facta fuit. ibidem.
crux munit mentem,vbi,vlciscitur dæmones,morbos tollit animę:murus est inexpugnabilis,munimentum insuperabile,&c. tomo 1.935,D
crux non terribiles,sed despicabiles hominibus dæmones effecit. to.2.397,D
cruce mors in somnum redacta est, & omnia,quæ nobis aduersabantur, humi deiecta,conculcantur. 397,D
crux portas inferni perfregit, cœlorum ostia reclusit, paradisi renouauit ingressum,ac diaboli neruos recidit, &c. to. 2.397,C
crux terrarum orbem conuertit atque sanauit,errorem abegit,veritatem reduxit,terram in cœlum reduxit, & ex hominibus angelos effecit. tom.2. 397,C
crucis verbum,stultitia pereuntibus:& iis, qui salui fiunt,dei virtus est. t.4.296,A
crux persuasit per homines imperitos toti terrarum orbi,&c. to.4.295,C
crucis magna potentia, quæ eloquentes vicit,& potentes. to.4.294,A
crux nobis totius beatitudinis causa. to.3. 743,A
crucem suam tollere quid sit. to.2.782,D
crucem si nam qui non portat, Christi non est discipulus. tomo 2.280,D
crucem solam non reliquit in terra Christus, sed secum eam leuauit ad cœlum: quia cum ipsa veniet. tom.3 746,D
crucem secum habebit Christus, vt peccatum Iudæorum sine accusatione condemnetur. tomo 2.532,C
crux Christi in eius aduentu,ostenderur in cœlo. tomo 2.940,D
crux tum apparebit, mitterque vocem aspectu suo, atque pro domino apud omnes orbis terrarum homines verba facier,&c. to.1.1338,B
crux in aduentu Christi Sole fulgẽtior videbitur: obscurabitur Sol, & crux apparebit,quod fieri non posset, nisi solares radios splendor ipsa superaret.to.2. 532,A,B

de cruce & latrone, homilia. to.3.743, A. & altera.749,B.ac etiam tertia, tom.3. 752,A
de crucis potentia,& bonis. to.4.1114,D
crucis virtus elegantiſſimis deſcripta verſiculis. tom.3.754,B
crucis encomium. tom.1.935,D
decruce feſtiuitas. tom.3.743,A.749,B

Cryſtallus.

Cryſtallus prophetiæ. tom.3.771,A

Cubiculum.

Cubiculum ingredi,cùm oramus,quid ſit? tom.2.719,C,D

Culices.

Culices ad puniendum dei hoſtes. tom.4. 602,B

Culpa.

Culpæ defenſio ceſſat, vbi legis præceſſit contemptio. tom.1.1178,C

Cultus.

Cultus multi ſunt modi. t.4.16,A
cultus dei, ſignum eſt totius iuſtitiæ. to.5. 592,D
cultum dei innouare conturbat maximè. t.4.323,B
cultus rationalis,quis & qualis. t.4.196,A. 1570,C

Cupiditas.

Cupiditas ex indigentia originem trahit. tom. 2.559,A
cupiditas ingenita ſi rigetur, malas & abſurdiſſimas patit voluptates. tom. 5. 318,A
cupiditas,quę facit filios procreare,ex pœna peccati venit. tom.1.447,B
cupiditas in animis hominum eſt inſita, etiam eorum,qui videntur eſſe pij & religioſi. t.4.1268,B,& to.5.371,A
cupiditas intellectum obſcurat, & non videre permittit, quid oporteat facere. tom.1.245, C
cupiditas omnia complectitur mala. to.4. 1183,D
cupiditas eſſe non poteſt, vbi ſatietas.to.2. 559,A
cupiditatum aliæ neceſſariæ ſunt, aliæ naturales, aliæ neutrum. tom.3.294,B,C
cupiditas corporis & pecuniæ non eſt par, ſed acrior multò atque vehementor corporum eſt. to.2.543,B
cupiditates malę ſolent ſalutaribus ſermonibus aditum obſtruere. to.3.294,B
cupiditas omnia procreauit malaihac affectatus magiſtrum tradidit Iudas. to. 3.737,B
cupiditas Venerea peſtifera vndenam oriatur. tom.2.564,C,D
cupiditatis tyrannis. tom.4.399,C
Cupido homine nihil crudelius. tomo 5. 1230,A

Cupido.

cupido pecuniæ, malorum omnium mater, ex inani oritur gloria. tomo 4. 170,B

Cura.

Cura & operatio differunt. tom. 3.176,C
cura bona res eſt. tomo 3.674,D
curæ gymnaſium philoſophiæ. tomo 3. 674,C
cura noſtra in deum proiicienda. tomo 5. 310,C
curis vita noſtra eſt referta. to.5.569,C
curis homo ſauciatur, vt voracitate. to.2. 338,C
curarum vacuitas. tomo 1.939,C
curæ huius ſeculi ſuffocant mentem. to.1. 389,A
curæ temporales ſpirituale ſuffocant ſemẽ quod in anima ſeminatur. to.1.389,A
curatio momentanea eſt miraculoſa. to.2. 219,B

Curgulio.

Curgulio exedit frumentum. to.4.559,D

Curioſitas.

Curioſitas vitanda. tom.4.1166,B
curioſitas quantum ſit malum. tomo 1. 821,C
curioſius nihil oportet inquiri. tomo 2. 1178,A.to.4.1313,B
curioſitas Iudæorum ſuperflua. tomo 3. 526,C
curioſè ſcrutari myſteria diuina,periculoſum. to.1.636,A
curioſus rerum diuinarũ perſcrutator nihil inuenit,præter ſupplicium. tom.3. 98,D

Currens.

Currenti quænam accidant. to.4.1548,C

Currus.

Currus flammantes apparuerunt.tomo 1. 533,D

Curſus.

Curſus bonus, quis & qualis. tomo 4. 1448,A,B

Cuſtodia.

Cuſtodia & carcer, pro ſummis calamitatibus. tom.1.1116,B
cuſtodia iugi atque perpetua nobis eſt opus. tom.2.344,A

Cymbalum.

Cymbalum quid indicet? to.1.1158,A
cymbala in nupriis ſunt diabolica. tom. 1. 367,B

Cynici.

Cynicorum philoſophorum impudentia. to.2.79,B
Cynicorum dulciſſima vita, quaſi vmbra atque ſomnium ab omnibus iamdiu contempta eſt. to.2. 266,C

Cynomyia.

Cynomyia Ægyptios affligebat. tomo 1. 903,A

Cyprianus.

D. Cyprianus, Carthaginenſis protomyſtes, Tertulliani apologetici lectitandi ſtudioſiſſimus. to.5.414,A
D.Cypriani de humilitate epiſtola.tom.1. 525,B

Cyrenenſes.

Cyrenenſium ſynagoga aduerſus D. Stephanum. to.3.462,B,C

Cyriacus.

Cyriacus epiſcopus in exilium miſſus, ad quem epiſtolam ſcribit Ioannes Chryſoſtomus. tom.5. 829,A

Cyſicus.

Cyſicus,vrbs maritima. to.5.1328,D

Dæmon.

Dæmon hominis malus. tomo 1. 1045,C
Dæmon noſtræ ſalutis inimicus. tom. 1. 9,C
dæmon voluntarius,eſt peccatum.tom.4. 244,A.ſpontaneáque inſania. ibid.
dæmon,inimicus noſter malignus, ad cuius excludendas inſidias multa nobis eſt opus vigilantia. tom.1.23,A
dæmon animam nactus ocioſam, & ſcopis mundatam,ei ſe ipſum inſinuat.to. 5.989,D
dæmõ noſtras animas in impietatem pertrahere ſemper cogitat.tomo 5.800,A
dæmon improbus,cùm ſe nihil obeuntem viderit,iam abſiſtit veritus,ne ſit nobis plurium cauſa coronarum. tomo 2. 986,D
dæmon pythicus ex puella pellitur à D. Paulo,&c. tom.3.572,A
dæmon dolet, ſi à peccato liberatam animam perſpexerit. to.2.347,D
dæmon cùm inuaſerit animam, mentem & cogitationem orbat, & rationem obſcurat,&c. tom.1.758,A
dæmon quoſcunque ſuperat, per mœrorem ſuperat. tom.5.567,A
dæmon impudens,& imperterritus. to.5. 528,C
dæmon volens deliquit, & ſponte furit, propterea neque veniam ab homine, neque miſericordiam promeretur. to. 1.583,C
dæmon cum hominum natura bellum gerit. tom.1.758,B
dæmon meridianus quis. to.1.852,A
dęmon ad Babylę martyris cineres obmutuit. tomo 5.887,A
dæmonem horrendum Babylas quomodo mirabiliter è templo depulerit. to. 5.873,B.ac deinceps.
à dæmone vexari non immittit in gehennam. tom.1.599,C
à dæmone liberari,non eſt ita magnum,vt eripi à peccato.to.3.604,B.non prohibet enim regnum cœlorum aſſequi, peccatum autem prohibet. ibidem.
dæmon ſceleſtiſſimus, qui Stagirium monachum horribiliter diuexabat, eique apparebat. tom.5.510,D.511,A.530,A
dæmonis eſt proprium, tumultum, furorem, & multam procreare caliginem, dei verò contrà. tom.4.475,D
dæmones non mundi totius ſunt domini, ſed tantummodò tenebrarum,quæ inſunt in mundo. tom.2.722,A
dæmones inimici ſunt Chriſti. tomo 4. 1604,C
dæmones ſunt beſtiæ ſyluæ. tom.1.890,D
dæmones, beſtiæ ſpirituales, quandiu lux iuſtitiæ eſt ſuper terram, in cordibus impiorũ latent,&non ſe oſtendũt,&c. tomo 2.922,C
dæmones,animarum corruptores. tom.3. 688,B
dęmones,diaboli ſunt vaſa,& vniuerſi homines,qui illis adhærent malè viuẽdo. tom.2.318,B
dæmones praui & immundi à propoſito defecerunt, & ob id ſeruitutis iugo ſubiacent. tomo 1.549,C
dæmones penè infiniti per hunc feruntur aërem. tom.1.738,D
dæmones ſibi inuicem ſuppetias ferre ſolent, ſuaſque mutuò tueri partes, non inſectari, ac demoliri. tomo 2. 1200,B
dæmones angelorum perſonas ſuſcipiunt, & peruerſas doctrinas ſpargunt. to.5. 1459,C
dæmones adiutores habent eos homines, quibus inſidiantur. tom.5.1231,D
dæmones nos debitis obnoxios effecerũt. tom.5.621, A
dæmones inſidiantes,habent homines ſibi opem ferentes. tom.4.338,D
dæmones omnia quærunt,quæ illis oppoſita ſunt. tomo 2.318,C
dæmones mandata facere iubentur, non quidem ſeriоſas res, atque ad vbertatẽ lætitiamque tendentes, ſed ad pœnam trahentes. tom.1.549,D
dæmones nobis varias comparãt inſidias. to.1.1014,C
dæmones non ſunt Merici, ac prouinciales.to.3. 586,B. quos D. Paulus in Ario pago refutat. 587,A

dæmones,

dęmones,Satana dominante,erant fortes: ſed eo alligato, omnes ſunt impediti. tom.2.799,B
dæmones credunt, imò etiam contremiſcunt: nihilominus tamen cruciatu, ſupplicijſque torquentur. to.1.949,A. tom.2.90,A
dæmones mala præſtare nequeunt, niſi permittamus. tom. 2.720,C
dæmones prorſus priuare nos cœlo non poſſunt, quin iuuent potiùs plerumque,nos oppugnando. to.1.583,C
dæmones etiam vera dicentes, nõ audiendi. tom.2.1121,C
dæmones deum nominant. to.4.476,A
dæmonibus ſanguinariis patres filios & filias immolabant. tom.4.910,B
dæmones ſemper cæde & vaſtitate gaudent. tom. 2.232,D.233,A
dæmonum partes ſunt,occidere,de medio tollere, & bella implacabilia gerere, tom. 1.969,A
dæmones bis mille, & legio, in vnum hominem ingreſſi,in eo habitarunt. to.1. 588,B
dæmones cur à Chriſto in porcos ciecti. to.2.232, B.ac deinceps.
dæmones eiicere,commune eſt opus inter miniſtros dei,&miniſtros diaboli,&c. tom.2.797,C
dęmones an in Beelzebub poteſtate expelli poſſint. to.2.796,A
dæmones eiecerunt multi, ſed ob improbam vitam haudquaquam clari euaſerunt,ſed & ſupplicijs affecti ſunt. to.2. 346,B
dæmones orant ethnici, qui etſi audiunt, exaudire non poſſunt. tom.2 720,C
dæmones idolis affidebant. tom.1.964,B. 1080,B
dæmones ad idola homines adducunt, & à deo abducunt. tom.2.253,D.254,A. & 1200,B
dæmones ſacrificia requirunt. tomo 1. 807,B
dæmones verſabantur in ſepulchris,perniciоſum quoddam dogma plurimorum mentibus ingerere cupientes:mortuorum,videlicet, animas, dæmones fieri. to.2.1195,B
dæmones fugantur ad ſanctorum martyrum cineres. tom.5.661,A
dæmones torquentur ad Apoſtolorum ſepulchra. tom.5.365,A
dęmonum robur infirmat ſanctorum præſentia. tom.5.1220,C
dæmonum oracula perridicula, & ambiguè ſemper edita. to.5.888,D.889,C
dæmonum mores miri. to.5.885,B
dæmonum aſtutia peſtifera. tom.2.312,B
dæmonum agitatio,eſt exitioſum ignis incendium. to.5.990,A
dæmonum agitatio ſunt vincula perquàm praua,& grauia.to.5.989,B.vincula enim ſunt ferro validiora. ibidem.
dæmonum os obturauit Chriſtus.tom. 2. 44,A
dæmonum cateruas confregit Chriſtus. tom.1.782,A,B
dęmonum inuocationes per fornicatores. to.4.222,D
dæmonum memoriam eiicimus dei memoria. to. 1.728,B
dæmonia dij ab ethnicis appellati. tom. 3. 185,C
dæmonia à dæmone eiici eſt impoſſibile. to.2. 253,D. ſolent enim dæmones iuuare,confirmaréque ſuos, non debilitare,aut deſtruere. ibidem.
dæmonia quidam eiiciunt habentes ſpiritum inimici: magi autem non eiiciunt, ſed eiicere videntur. to.2.754,C
dæmonium meridianum. to.5.334,B
dæmonia Apoſtolis ſubiecta. tomo 2. 202,D
dæmonia in Antichriſti ſpiritu eiiciuntur. tom. 2.798,C
dæmoniaci cur loquantur abſurda, & ea, quæ non intelligunt. tom.1.758,A
dæmoniaci apud ſepulchra verſantur. to. 2.563,D
dæmoniacus verbo Chriſti liberatus.to.2. 233,D
dæmoniacorum ſtatus & habitus ex adiunctis deſcriptio. tom.3.605,B
pro dæmoniacis oratio. to.2.506,B

Dagon.

Dagon idolum ob arcam dei acceſſum diffractum. to.5.897,D

Dalida.

Dalida Samſonem circumuentum illecebris,raſo etiam capite deformatum, alienigenis tradidit. to.2.1002,C
dalida Samſonis virtutem, quam in capillis habebat,ſuſtulit. to.2.779,A

Damaris.

Damaris apud Athenas à D. Paulo ad fidem conuerſa. tom.3.590,C

Damnare.

Damnat peccatores deus inuitus. tom. 2. 914,D
damnatorum pœnæ diuerſæ. tomo 4. 921,C

Dan.

Dan,filius Iacob ex Balla. tom.1.371,C
dan,ſerpens in via,inſidians in ſemita,&c. tom.1.435,D

Daniel.

Daniel, vir deſideriorum, peracto multorum dierum ieiunio, multa & horrenda euitauit mala. tom.1.3,D
daniel,dei cultor,iuſtitiæ amator,veritatis defenſor, leonum rabiem vicit, ac de interitu exultauit inimicorum. tom. 1. 1188,C.tom.3.829,B
daniel, propheta magnus, emori maluit, quàm triduo duntaxat arceri ab orando. tom.5.592,C
daniel, magnus caſtitatis pugil. tomo 5. 1308,D
daniel quomodo deum vidiſſe dicitur?to. 1.217,C.to.5.987,A
daniel ad fluuium Tigrim rem diuinam accepit. tom.5.981,B.& cur.ibid.
danielem in medio Babylonis,&inter barbaros degens, vidit filium dei in nubibus ſedentem in eo habitu, quo vẽturus eſt. to.5.1016,C
daniel in ſacco & cinere precatur. tomo 5. 923,B
daniel iuſtitię fiducia ſubnixus,regem Nabuchodonoſor arguebat, ac docebat. tom.1.1000,A
daniel cum ſuis ſola comedebat legumina,menſam tyranni contemnens.to.5. 777,D
daniel in tribulationibus florebat. tom. 5. 362,D
danieli orationibus viſa panduntur, ſopiuntur flammæ,feræ hebeteſcunt,cadunt hoſtes,& inimici vincuntur.to.1. 473,D
daniel dies viginti ſex nullo cibo ſumpto manſit,grauiſſimo ieiunio ſeipſum cõmacerans. to.4.138,C,D. vt deum populo reconciliaret. ibidem.
daniel Babyloniæ ſapientes ab interitu liberauit,nec tamen Iudæos iugo captiuitatis abſoluit. to.2.41,D
daniel nullius peccati ſibi conſcius, dicebat, iniquitatem fecimus, &c. tom. 5. 918.C
daniel in lacum leonum miſſus, ad ſe dei miſericordiam inclinauit. tomo 2. 1014,C
daniel in lacum leonum ingreſſus, eorum tantam ſenſit manſuetudinem, vt ouium arbitraretur ſimplicitatem. to.1. 1320,B
daniel iuuenis leonum ora conſtrinxit, ac dracones confregit. tom.3. 362. B. Bel ſubuertit,presbyteros iudicauit,& Suſannam liberauit. ibidem.
danielem leones libenter hoſpitio ſuſceperunt. tom.2.998,D
danieli leones manſueſcebant, & viri ſanctimoniam,etiam non loquentes,prędicabant. tom.1.867,A
daniel in lacu, ferisque deum deprecatus, circunſtantia mala diſſoluit, ac diuinã inuenit gratiam. tom.5.402,C
daniel fide à leonibus liberatus eſt.tom.4. 610,A
danielis humilitas. to.4.1641,D
danielis ærumnæ quàm multæ. tomo 5. 562,D
danielis oſſa in terra iacent aliena. tom. 4. 1638,D

Daphne.

Daphne in plantam ſui nominis conuerſa. to.5.883,B
daphnes loci peramœni deſcriptio, ac Babylæ martyris mirãda miracula ad eius cineres & reliquias. t.5.883,A,B.887,A
daphnes locus cur Apollini ſacer. tomo 5. 883,B
daphnes puellæ fabula. tom.5.ibid.

Dare.

Dare & accipere, bonorum multorum eſt initium. to.4.343,B
dare beatius,quàm accipere. to.3.176,A
qui dat,accipit. to.4.751,B

Darius.

Darius Hyſtaſpæ filius. to.5.924,A
darius, rex Perſarum, aries à propheta vocatus: hic autem ab Alexandro victus. to.5. 919,D

Dathan.

Dathan,eiuſque conſortes, os telluris deuorauit. tom.4.228,D
dathan terra deuorauit, & cur. tomo 1. 594,A
dathan cùm in ſacerdotium inuaſiſſet, à terra abſorptus. to.1.764,C
dathan & Abiron corpora terra ſuſtinere non potuit:ſed, quàm mare ipſe facilиs obruit. tom.1.1144,B

Dator.

Datorem humilem diligit deus. tomo 4. 606,B

Dauid.

Dauid,obſcuris ortus natalibus,cùm iuueniles adhuc ageret annos, cœlum regnum meditabatur, & cano erat animo,&c. tom.1.818,B
dauid traxit ortum ex Ruth Moabitide. to.1.921,C
dauid,vilis cuiuſpiam agricolæ, Ieſſe ſcilicet,extitit filius. to.2.1221,B
dauid,amator verbi à puero,tolerans,& amator laboris per adoleſcentiam,& in ſenecta amator ſapientiæ. to.1.978,C
dauid Chriſtum legislatorem conſtituit, exoptauit. to.5.1459,A
dauid,orator diuinus, theologus, & à deo doctus muſicus, ac populi doctor. to. 1.694,A

dauid sanctus,perfectus musicus, & pudicitiæ doctor. tom.5.741,A
dauid,psalmorum cantator. tom.5.847,C
dauid interpretatur, sufficiens manu, vel dilectus,sicut & Christ⁹ fuit,& in bello fortis,& potens, &c. to.1.626,A,B
dauid pastor erat in bello. to.1.820,A
dauid rex fuit,& propheta,sacerdos autem non fuit. tom.2.618,C
dauid pastor & adolescens solus peremit Goliath, qui totum Israëlitarum exercitum perterrefaciebat. to.1.320,A
dauid Goliath affecit morte, leonem strãgulauit, vrsum oppressit, & in adolescentia senilem exhibuit prudentiam. to.1.522,B,C.811,A
dauid per oleum accepit gratiam. tom. 3. 400,A
dauid,rex illustrissimus fuit: eius tamẽ pater abiectus & ignobilis extitit: maternus etiam auus adeò vilis, vt nec gregario quidem militi filiam collocare posset. to.2.424,D
dauid rex,simul & propheta,multos ac seuos inimicos effugit precationis ope. tom.5.593, D. & sanctis precibus mœnium vice suum cinxit exercitum. to. 5.ibid.
dauid, rex virtute præditus, iustúsque, & propheta,librum centum & quinquaginta psalmorum, diuino spiritu motus metricè,ex propriis propriæ linguę modis concinnè composuit,&c. to. 1. 577,D
dauid,regnum Iudeorum primus.tomo 2. 636,A
dauidi regalis erat aula, tanquam eremi vastissima solitudo. to.5.502,B
dauid licet rex esset & prophera, multo tamen tempore vixit in laboribus. to. 4. 479,C
dauid electus in ordine regum, & in numero prophetarum. to.5.860,A
dauid qua potissimùm causa regno fuerit inauguratus? to.4.230,B
dauid diademate insignitus, magnificatus virtutibus,purpura circundatus,& humilitate munitus. to.5.742,C,D
dauidis gratitudo. to.1.684,B.& 979,C
dauide nemo simplicior, & integrior vnquam fuit. tom.2.452,A.tom.3.418,D
dauid mansuetudine insignis. to.5.661,C
dauidis mansuetudo euangelicam exhibebat longanimitatem. tom. 1. 631, D. to.5.395,C
dauidis iustitia. tom.1.635,A
dauid Abrahamum dignitate præcedebat. to.2.618,D
dauid se confitebatur hospitem & peregrinum. to.4.1630,C,D
dauide nihil sapientius. to.4.586,B
dauidis mira pietas. tom.1.1021,A
dauid *dei cultui* valde deditus, non solùm cecinit, sed etiam cantorum cœtus in Sion collocauit. tom.1.718,B
dauid rex orabat noctu. to.2.1112,B
dauid in mediis castris dicebat, Ego sum vermis,& non homo. to.5.330,B,C
dauid septies in die deum rogabat. tom. 5. 400,A
dauid cum psalterio, in cantorum medio stabat,&c. tom.1.582,C
dauid in scribendis psalmis, temporum seriem non est secutus? to.1.843,A
dauid ante arcam domini psalmodians, & saltans,licet à Michol vxore sua rideretur,non destitit. tom.1.579,B
dauid habebat sub se diuersos paruorum prophetarum choros. to.1.578,D
dauidis in ecclesia diluculo quæruntur hymnorum modulationes.to.5.741,D
dauidis meritum magnum. tom.1.521,C
dauid pro omnium virtutum exemplari nobis est proponendus. tom.1.512,B
dauid emisit vocem, & orationem angelica conuersatione dignam, & quam. to.5.404,A
dauid in domo dei florebat. to.3.808,D
dauidis erga Saülem tolerantia mirabilis. tom.1.512,D
dauid insanum se simulauit. tom.5. 558,B
dauid septem habuit vxores,ex quibus genearuit filios, & quas. tom.2. 626, D. significat Christum ecclesiarũ septem esse sponsum. 627,A
dauid fide protectus fuit. to.4.610,A
dauid solebat Saülis insaniam lenire. to.1. 583,B
dauid adulterium ex cupiditate commisit, & homicidium propter adulteriũ perpetrauit. to.5.860,A. & statim ad medicinam pœnitentiæ confugit. ibid.
dauid concupiens Bersabee quo pacto typus fuit Christi. tom.2.626,B
dauid cùm adulterium & homicidium cõmisisset, qualiter illicò surrexerit, & pœnitentiam egerit,vide.tom.5.392,A
dauid propter inuidiam cædis periculum subiit. tom.3.191,D
dauid vbi adulterium commiserit,quot & quantis agitabatur furiis. to.1.821,D. ac deinceps.
dauid rectè pœnitentiam egit.to.4.1668,A
dauid per pœnirentiam post flagitium felix iterum spiritum sanctum recepit. to.5.768,D
dauid egit pœnitentiam, ira dicens, Lauabo *per singulas noctes lectũ meũ, &c.* to.5.408,D
dauid vnicum plãgebat filio, eo ipso mortuo,à se fletum continuit. to.5.548,A
dauid adulter & homicida quomodo veniam est consecutus. to.1.621,A
dauid à Natan propheta parabolarum retibus comprehensus, coactus fuit, iudicium aduersus se mortis proferre. tom.2.866,A
dauid ex tribus malis à deo sibi propositis, mortem eligere maluit,& cur. tom.4. 250,D
dauid propter nefarium coniugium, à suo filio Absalon impetitur bello.tomo 1. 592,B,C
dauid solus, lætantibus cæteris omnibus, Absalonis filij interitum plangit,& lamentatur. to.1.528,A
ob dauidis peccatum septuaginta hominum millia occidit pestis. to.4.228,D
dauid qualis in voluptate ac lætitia fuerit, talis in tristitia atque tribulatione. to. 5.312,A
propter dauidem seruum suum deus Salomonis eius filij regnum non permisit excidi. tom.5.395,D
dauid esuriit, & panes comedit propositionis. tom.2.310,C
dauid multas & varias rerum mutationes expertus. tom.1.989,C
dauid quanta etiam iam inde à puero aduersa perpessus? to.5.557,B
dauidis gestorum & laborum breuis epilogus. 1.320,A,B,& deinceps.
dauid hora nona vocatus. to.2.833,D
dauid leonem & vrsum suffocans, qua in re Christum figurabat? t.1.827,B
dauidis & Christi religiosa & perelegans collatio. tom.2.626,B,C
de dauide, vbi Goliath hostem immanem
dẽuicit,homilia. tom.1.521,C
dauidicæ citharæ quæ sint ; & quam habeant potestatem. tom.4.243,D
dauidica cantica ad quid nobis subseruiũt? tom.26,C

Debbora.

Debbora, nutrix Rebeccæ *moritur*, & ad radices Bethel sepelitur. t.1.392,B
debbora, imperatoris est officio functa. tom.3.247,B
debbora pro maximo trophæo erexit hymnum triumphalem. t.1.858,A
debbora,erecto admirabili trophæo, partáque præter omnium opinionem victoria, triumphale pertexuit cãticum. t.1.1241,B
debboræ strategema. tom.5.1496,B

Debitor.

Debitores sumus, non carni, sed spiritui. tom.4.128,D
debitor deus & homo. to.5.1669,D
debitor nobis deus est faciendus, & quomodo. to.5.369,C.310,D,311,A,369,C
debitum quid sit. t.1.1013,C
debitum, quod semper debetur, quod & quale. tom.4.215,A
debitum cuique reddendum.to.4.ibidem.
debitum nobis est implendum. tomo 5. 308,C
debitum ex debito à nobis exigitur. to. 5. 611,B
debitum ex promisso. tom.4.882,A
debitum nobis redditur,nõ donatur, cùm quippiam sanctis damus. to.4.1093,D
debitum sermonis, & pecuniæ. tomo 5. 1669,D
debita nostra quænam sint. tomo 5.613,A
debita tua si vis tibi dimitti, dimitte peccanti in te. tom.5.613,C

Decalogus.

Decalogus Iudæis ante idololatriam datus, qui sine gratia inueniebatur grauis. to.2.792,D
decalogi cibus salutaris ex decem speciebus est confectus. tom.2.879,B

Decem.

Decem mandatorum numerus respondet numero plagarum Ægypti. tomo 4. 618,C

December.

December,mensium anni decimus. to.2. 1083,C
december, est mensis, quo oleæ maturæ premuntur. tom.2.1083,D

Deceptores.

Deceptores fugiendi. t.1.1032,D

Decidere.

Decidere, deiici, ac descendere differunt. tom.4.426,B

Decimæ.

Decimas accipere, est sacerdotis. tom. 4. 1575,C
decimas qui dat,est laicus: qui accipit, sacerdos. to.4.1575,A
decimas laici sacerdotibus dare tenentur: nam à sacerdotibus benedictionem accipiunt. tom.4.943,C
decimas dedit Abraham Melchisedech sacerdoti dei altissimi. to.1.244,A
decimas à Leui accepit Melchisedech. to. 4.1575,C
decimarum coactores vrbibus imperant. t.1.1175,D
decimus numerus,quia numerus est perfectionis, mysterium habet Christi perfecti. tom.2.624,B

Decreta.

Decreta dei cadere non possunt. tomo 5. 357,B

decreta

decreta quædam fecit per se Christus, & quædam per Apostolos. to.5.1168,A

Dedicatio.

Dedicatio quid sit. tom.5.1607,B

Defuncti.

Defunctos barbari comburebant.tomo 5. 375,C
defunctorum commemoratio in tremendis mysteriis agenda, ex Apostolorum decretis. to.5.374,A
defunctorum ob virtutem,viuentium miseretur deus,& curam habet. tomo 1. 294,A
pro defunctis non esse lugendum, sed pro eis orandum. t.5.377,A
defuncti,& pro eis orationes, vide *Orationes pro mortuis & mortui.*

Δέησις.

Δέησις & προσευχὴ differunt. to.1.877,A

Delectari.

Delectemur in domino,& dabit nobis petitiones cordis nostri. to.5.317,A

Delicatuli.

Delicatuli fugiendi. tom.4.220,C

Deliciæ.

Deliciæ vnde nomen habent. t.5.315,D
deliciæ,stercora vocantur. tom.2.339,B,C
deliciæ, tanquam torrens, omnia subuertunt. t.5.315,C
deliciæ, fornicationis fons. tom.1.756,D
deliciæ omnes, pœna sunt, & supplicium. to.3.198,C
deliciæ quàm malè afficiant animam? to. 4.560,D
deliciis nihil pernicios ius. tom.2.1113,A
nihil inutilius homine, qui omne tempus in deliciis & remissione consumit. to. 3.573,D
ex deliciarum fonte manat Venus. to. 4. 561,C
deliciarum voluptas solùm est vsque ad gulam. tom.4.561,B
vita, quæ in deliciis transigitur, meretrix appellatur. t.5.646,B
deliciæ sibiipsis sunt contrariæ. t.5.315,D
deliciæ fugiẽtes, & ne ad momentum quidem permanentes. tom 1 5 A,B
qui versatur in deliciis, difficultates habet innumeras. to. 3. 474,C,D
deliciis vacans mulier vidua, viua mortua est. t.5.315,C
deliciæ omnia valetudinis firmamẽta subruunt. to.5.316,C
deliciæ ex hominibus porcos efficiunt, & porcis deteriores. t.5.382,B
ex deliciis quæ & qualia nascuntur mala. tom.4.466,C,D.to.5.313,A,B
in deliciis qui vixerunt,perierunt. tom. 4. 1660,B
deliciæ labores habent,ægritudines,& infirmitates. tom.5.315,A
deliciæ sunt absurdarum occasio cupiditatum. t.5.317,D
deliciarum vsus innumeras gignit tristitias,morbos,& fastidia. t.5.368,B
deliciis qui vacat, innumeras habet molestias. tom.5.313,B
deliciarum appetitione nihil homini perniciosius. to.4.80,D
deliciæ vitam multis mortibus miserabiliorem efficiunt. tom.5.387,C
deliciæ temporariam habent voluptatem, & pœnam perpetuam. to.5.315,B
deliciæ magis,quam cætera omnia, aduersantur philosophiæ. to.4.1427,B
in deliciis qui versatur,nolens volens persæpe necessariò peccat. t.5.586,C
cum deliciis in vitam ingredi potest nemo. tom.4.1264,B
deliciis qui languet, malas parit cupiditates. tom.5.317,D
deliciis vitæ modum terminare,hominum non est suam nobilitatem inquirentium,sed eorum,qui equi, asinique efficiuntur. tom.5.372,B
in deliciis homine vitam agente nihil turpius. tom.5.1254,C
delicias sectantes nihilo meliores fiunt asinis. tom.5.316,D
deliciis sensus obtunduntur, cogitatio retardatur,mẽs tenebris obducitur, corpus dissoluitur,&c. to.4.338,D
deliciis perfundi carnem, valde noxium. tom.1.1115,B
delicium senectus surrepit citiùs. tom. 2. 338,D
deliciis inhærentes quot tristitiis ac molestiis afficiantur. tom.5.316,C
deliciæ Sodomitarum sunt metuendæ, ne Sodomitica patiamur incendia. tom.5. 613,A
deliciæ multam parent tribulationem, & angustiam. tom.5.362,C
deliciæ veræ quibus in rebus consistunt. tom.5.317,B,C
deliciæ spirituales æternæ. to.2.399,C
deliciæ in cœlo sempiternæ, & immortales. tom.3.177,C

Delictum.

Delicti seminarium, lex est cupidinis in membris. to.5.767,D
delicta hominum vulgarium, si in mediũ prodierint,neminem insigniter vulnerant, contrà de in dignitatis fastigio positis. to.5.443,B
delictum non oportet exprobrare, neque illum, qui aliquo peccato sit præuentus,insolenter obruere, sed clementer monere. tom.2.191,A
delictorum leuium magnitudo si noscatur,maiorum facilè pernicies noscitur. to.5.709,B
delicta pusilla non negligenda. tomo 4. 853,C
delinquere post delictum non tam graue, quàm post delictum de remedio erubescere, nec parere sacerdotibus talia iubentibus. to.1.510,C

Demas.

Demas, D. Pauli cooperator. tomo 4. 1505,C
demas, D. Pauli discipulus, in periculo eũ deseruit. tom.3.374,A

Demetrius.

Demetrius argentarius, templa Dianæ faciebat argentea. tom.1.688,C. tom.3. 607,D

Democritus.

Democritus,cuias fuit. to.4.901,C

Demophilus.

Demophilus pressuris penè infinitis diuexatus. to.5.565,B

Demosthenes.

Demosthenes, Athenien sium Rhetorum vertex,à declamatorio suggestu subinde prodibat ad bellum. tom. 1.1218,B

Denarius.

Denarius numerus mysticè expositus. to. 4.618,C
denarij duo mysticè,duo legis testamenta. to.2.1093,B

Dentes.

Dentibus frigida nocent. to.5.331,C
dentes stridentes apud inferos. tomo 4. 310,B
dentes mysticè. tom.1.435,D

Depositarius.

Depositarius deus & homo. to.5.1666,A

Deprecatio.

Deprecatio propriè quid? t.1.720,D
deprecatio,est animæ neruus. to.5 596,D
deprecatio, signum est totius iustitiæ. to. 5.592,D
deprecatio, salutis & æternæ vitæ conciliatrix. tom.5.595,C
deprecatio,caput omnium bonorum. to. 5.594,C
deprecatio,cœlestis est armatura. tomo 5. 593,D
deprecatio, angelorum est opus, superans interim illorum dignitatem. tomo 5. 591,C
deprecatio, armatura inexpugnabilis, ac tutissimum,nec vnquam fallens munimentum. to.5.594,A
deprecatio,est causa omnis virtutis. to. 5. 596,A
deprecatio quã vim habeat, ex sacris scripturis ostenditur. tom.5.597,A
deprecatio quantam vim in cœlis obtineat. to.5.599,C
deprecatio vim incendij exacuit,& leones reddidit mites,&c. tom.5.599,D
deprecatio in cœlum ieiunio tollitur. to.5. 782,A
deprecatio vbi venit in animam,omnes simul virtutes ingrediũtur. t.5. 600,B,C
deprecatio non solùm purgat à peccatis, verùm etiam ingẽtia pericula depellit. to.5.593,D
deprecatio templa Christi constituit. vt lapides pretiosi,ac marmora domos cõstituunt. to 5.598,D
deprecatio assidua de puro corde profluens,magna res est,& salutaris. to. 5. 590,C
deprecatio in quorumcunque pectore sibi domiciliũ delegerit, eos reddit omnis iustitiæ plenos. to.5.593,C
deprecatio*nibus assiduis D. Paulus* gentes omnes saluas fecit. tom.5.598,C
deprecatio regibus aduersus hostes in prœliis valida sunt arma. to.5.594,A
deprecatio matris Samuẽlis naturæ correxit imbecillitatem. tom.5.599,D
deprecatio sola regi Ezechiæ dedit, vt reuiuisceret. tom.5.594,A
deprecatio animam peccatis obnoxiam facilè puram reddit. to.5.594,B
depugnare ab inferiori loco quid sit. to.4. 71,D

Derbices.

Derbices populi suos parentes & propinquos ante senectam deuorabant. to. 3. 787,B

Derelictio.

Derelictionis diuinæ causa. to.1.993,B

Descensus.

Descensus dei quid. to.1.1129,C

Desertum.

Desertum periculis plenum, ac sine custode. tom.5.833,C
deserta crebrò petebat Christus,& cur: to. 2.267,B
desertum laudabile,& desertum vituperabile. to.2 670,C,D
deserta serpentibus plena quid significent. tom.5.621,B
deserti, in quo erant Israëlitæ, allegoria. tom.4.1026,A

Deses.

Deses in quot & quantis versetur periculis. to 1.10,B
desidibus nulla vnquã erit vtilitas. t.1.15,B

Desiderium.

Desiderium nullam adfert molestiam. to. 3.247,D

desiderium hominis vbicunque fuerit, illuc dirigitur & sensus ipsius. tom. 2. 889,D
desideria iuuenilia quæ sint. to.4.1429,D
cum desideriis luctandum. tom.1.1125,C
Desidia.
Desidia,res inutilis. tom.3.573,D
desidia,graue malũ est:facit enim, vt quæ sunt facilia,videantur difficilia.tom.1. 75,D
desidia,nostræ perditionis causa. tom. 5. 495,A
desidia laboris hostis insolescit sæuitia. to. 1.449,B
desidia corruptus in regnum cœlorũ nunquam intrare poterit. to.2.496,C
Desperare.
Desperandum non est, quandiu viuimus. to.4.1543,A
cùm semel desperauit anima salutem suã, nunquam ab insania desistit. tom. 5. 1241,B
desperantem deprimit peccati pondus. to.5.768,A
nobis nequaquam desperandum, si in bene operando tardi fuerimus,de eodem sermo. to.5.694,A
qui de se desperat,audax fit. tom.3. 478,D
desperatio quid sit. to.5.692,C
desperatio,solicitudinis est mater. tom. 2. 733,B
desperatio omnium peccatorum pessima. to.2.591,A
desperationis mater, est ignauia. tom. 5. 857,A
desperatio stultos reddit homines & insolentes. tom.5.692,C
desperatione nihil deterius. t.5.743,C
desperationis cogitatio vt in nobis agat radices, diabolus omnem mouet lapidem. *t.5.840,C*
desperationem non efficit peccatorũ multitudo,sed mens impij. tom. 4.332,B
desperatione qui tenetur, debilis ac infirmus efficitur. t.5.693,B,C
desperatio exurgere non sinit, sed stantem cadere facit. t.5.763,C
nulla re magis, quàm desperatione homo desipere potest. t.5.692,B
contra desperationem,sermo. t.5.692,B
desperatorum mors non est lugenda. to. 4.1089,D
despondendus non est animus in fine. to. 4.1546,C
Detractio.
Detractio,accusationis est magistra. to. 1. 874,D
detractio, graue malum, turbulentus dæmon,nec vnquam pacatum hominem reddens.to.1.874,A.& innumerorum viriorum causa. ibidem.
detractiones,sermonis sunt vitia. tomo 5. 709,D
detractio à diabolo nomen ducit.tomo 1. 874,C
detractio ferè semper falsa. tom. 1.ibid.D
Detrimenta.
Detrimenta alia super alia in hoc seculo semper accedunt. tom.2. 483,B
Deus.
Deus semper fuit sine vllo suæ substantiæ principio. to.5.511,D
deus nullus est alius,nisi vnus. t.4.408,A. t.5.994,D
deus vnius, opifex vtriusque creaturæ visibilis & inuisibilis. tom.1.1148,A
deus tribus & vnus. t.5.993,B,C
deus cur dicatur vnus? to.1.929,C
deus vniuersorum est cõmunis.to.1.966,C
deus est ineffabilis essentiæ. tom.1.14,B
deus deorum,dominus. to.1.802,D
deus,rex est magnus regum, & dominus dominantium. to.5.734,A
deus,refugium nostrum, & virtus. tom.1. 773,C
deus naturæ opifex. t.1.188,C
deus lux est. tom.3.814,C
deus charitas est. to.1.701,A.tom.4.612,A
deus est substantia beata,quæ rebus omnibus consulit, quæ omnia regit, gubernat,atque dispensat. t.5.974,B,C
deus,est infinita bonitas,ineffabilis misericordia,& inestimabilis pietas. tom. 2. 104,B
deus,rex est naturaliter. to.2.721,D
deus,fons bonorum. tom.4.192,B
deus,est natura simplicissima. t.5.966,A
deus est veritas. tom.2.707,C
deus est agonotheta. to.4.392,B
deus est agricola. tom.3.81,A
deus pater, fons aquæ viuentis. tomo 3. 794,D
vnus deus pater,ex quo omnia,&c.tom.5. 993,A
deus cùm sit pater, filiorum curam est habiturus. to.4.1312,C
deum vnum dicimus in patre, & filio, & spiritu sancto: triplex quidem est, sed vna diuinitas. tom.3.359,A
deus pater Christi,non creator, nõ factor, sed genitor. t.1.977,D
dei vnum nomen,patris, & filij, & spiritus sancti. tom.2.1079,B
deus pater de virgine non est natus,nec factus est puer. tom.5.994,A
deum patrem habemus, quid sit. tomo 5. 611,C,D
deum patrem nullus vidit vnquam, *nisi vnigenitus filius.* t.5.992,C
deus est,cui omnia cedunt,& qui verbo & præcepto suo omnia condidit. tom.1. 12,A
deus, est nomen commune patris, & filij. to.5.993,C
deus non est nomen essentiæ, nec illius essentiæ omninò potest nomen inueniri. to.4.1515,D
deus, nomen honorabile, *quod est super* omne nomen, quod admirabile in omni terra, quod dæmones audientes contremiscunt. tom.3.432,B
deus non est nomen maius, quàm dominus. to.5.993,C,D
deus & deus,est filius dei. to.5.614,D
deus qua ratione dicitur ignis. tom. 5. 997,C,D
deus spiritus est,vbique totus,totus in cœlo,totus in terra,totus in cordibus sanctis. to.5.615,C
deus nullis circunscribitur locis. tom. 1. 1252,C
deus est nusquam, & est vbique. tom. 4. 1169,C
deus vbique præsens,omnia impler. to.1. 92,A
deus vbique præsens, & non clauditur loco. tom.2.1014,D
dei natura nec angelis quidem comprehensibilis. tom. 1.1289,A
deo nihil sublimius. tom.1.1222,C
deus simplex est, incompositus & infigurabilis. to.1.70,A.to.3.584,C
deus corporeus non est. to.5.615,B.988,D
deus dicitur magnus, non relatiuè ad aliquid,sed absolutè omnino dicitur magnus,post quem magnus ritè nemo dicitur,&c. to.4.1482,A
deus magnus & paruus, & creatus, secundum hæresim Macedonianorum horrenda. tom.3.812,D
deus non est singularium deus, sed omniũ est pater. to.4.69,A
deus,quorum sit portio. to.1.1002,B
deus pater,deus filius, & deus spiritus sanctus. tom.3.812,D
deus totus in cœlo,totus in terra, totus in *miraculis*, totus in cordibus, ac totus in virtutibus. to.5.616,B
quòd deus sit vbique, scimus: quomodo autem,non vtiqae intelligimus.tom.5. 1513,D
deus domicilium inhabitat inaccessibile. to.5.773,C
deus est vbique magnus, & vbique excelsus. to.1.777,A
deus infinitus. to.1.657,A
deus sine initio sempiternus, & sine fine perpetuus. tom.1.450,B
dei habitatio quæ sit? tom.1.664,B
deus cur dicatur in cœlis esse, in oratione dominica,cùm vbique sit:est enim immensus & infinitus. tom.2.162,B
deus quomodo in cœlis habitare dicatur, cùm vbique sit præsens, & omnibus assistat? to.1.958,C.to.4.1596,B
deus ineffabilis, inuisibilis, incomprehensibilis,& intelligibilis. to.5.978,A
deus est inconuertibilis, quem nulla substantia capit: cùm ipse sit omnium capax, non habens neque augmentum dierum, neque imminutionem temporum. tom.3.355,C
deus sub aspectum non cadit. to.1.1118,B
deum non viderunt prophetæ. tom. 4. 1509,B
deus vt patribus visus. to.3.792,D
deum nullus vnquam vidit.tom.5. 987,A. quomodo igitur prophetæ eum viderunt. ibidem.& tom.1.217,B
deum nemo vidit secundum id quod est. tom.1.1165,A,B
deus quibus similitudinibus olim visus. tom.1.1165,B
deum videt ille, qui timet & diligit deum. tom.2.795,C,D
deum semper intueri debemus. tomo 1. 1123,D
deum in hoc seculo & in altero dupliciter videre licet. to.2.690,D
deus antiquis locutus est per prophetas & angelos,nobiscum autem per vnigenitum. tom.4.1509,C
deus super terram visus est. tom.3. 822,D
deum vidit Iacob,& salua fuit eius anima. to.1.385,A
deus solus absque peccato. tom.1.978,C. to.4.35,B
deo omnia possibilia, qui facere potest mundum de immundo. tom.1. 235,A. to.5.725,D
deus omnia facilè facit. to.4.1252,A
deum mentiri,est impossibile. to.5.520,D
quòd deus omnia ex nihilo fecerit scimus, sed quomodo nescimus: & quòd ex virgine sit natus, scimus, sed modum ignorans. to.4.514,A
deus naturam est architectatus. tom. 4. 453,C
deus omnia facit & operatur propter nostram vtilitatem. tom.1.75,A
deus omnia sapienti quadam ratione condidit,& moderatur. tom.1.81,D
deus iuxta voluntatem suam omnia aptè componit. to.1.7,D.& 24,D
deus pacis quando pacifica fecit omnia, quæ in cœlis, & quæ in terris? tom. 1. 201,B

deus operatur

deus operatur etiam per indignos.tom.4. 328,D
deus omnia verbo procreauit,atque ex nihilo in ortum produxit. to.1.25,C
deus fecit ea,quæ sunt ex iis, quæ nõ sunt. to.4.1619,A
deus omnia iustè,misericorditer,ac vtiliter facit. tom.5.513,D
deus,quæ hominis sunt, agere potest: homo autem,quę sunt dei,agere non potest. tom.2.672,D
dei opera ægrè ferentes, indigni venia. to. 1.948,C
deus nullum malum fecit,sed omnia valdè bona. to.4.365,B
deus graue nihil aut onerosum à nobis requirit, sed solum vt testemur & fateamur beneficia sua & pro his gratias referamus. tom.1.48,C
deus malum non fecit,sed Sathahel ex defectu boni,fecit initium mali. tom. 1. 450,C
deus non est author malorum. tom. 3. 511,D
deus sicut in cœlo celatur, sic in scripturis absconditur. tom. 2.667,C
deus nunquam vincitur, neque vincit, sed semper prævalet & dominatur: nam si omnino vinceret, esset possibile & ipsum vinci. to.3.800,B,C
deus nihil non potest. to. 4.54,B
dei potentia, cura, & sapientia. tomo 1. 1077,C
deus qualecunque opus fecerit,minus est, quàm ipsius potestas. to.2.795.D
deo quis propinquus? to.4.631,D
deus semper propè est. to.5.402,D
deus quibus præsto sit? to.1.1118,A
deus propter multos solet adesse etiam vilibus & abiectis: exemplis hoc probatur. to. 4. 1160, A,B
deus est appropinquans,&non est procul. tom. 1.96,B.485,B
deus est omnium, qui eum inuocãt in veritate. tom. 4. 618,D
deo hominibus assistente,homini nihil relinquitur formidandum. to.1.1268,B
deus ita populo,vt vir vxori copulatur.to. 1.859,B
dei dictis parere oportet,nec de illis curiosè scisciari. to. 4. 160,C
deum diligentibus omnia adiumento sunt in bonum. tom.4.144,B
deum imitari possumus, sectari minimè possumus. tom.5.320,B
deus nobis est imitandus pro viribus humanis. to.1.47,A.to.5.380,D
deus implet omnia omnibus adest, nõ per partes,sed omnibus simul totus. to. 1. 1092,B
deus non mutatur, alioqui deus esse non posset. tom.3.47,A. dei enim substantia est omni mutatione superior. ibid.
deus nullius rei indiget. to.1. 48,C. 761,B. tom.5. 511,D
deus dines, non opus habens, vt à quopiã accipiat: & sapiens est, nullius indigẽs consilio. tom.4.192,B,C
deus æternus non esurit, neque laborat. tom.2.978,B
deus nunc in necessitate constitutus,esurit & sitit:nudus est,& mendicat: & non vult cibari, sed cibare, &c. tomo 5. 311,A
deus quomodo moueatur. tom.4.1170,B
deus quonam pacto inueniatur? tom. 4. 1621,C
deum nõ inuenire, maximum est crimen. tom.4.25,D
quòd deus sit, scimus: sed quid sit, nescimus. tom.4.515,B
ex deo nihil dicitur, nisi quod sit ex eius substantia. t.3.794,B
nihil est in mundo creatum,per quod non manifestissimè deus ostendatur. to. 2. 763,C
dei definitionem reddere, deúmque vno complecti nomine nemo est ausus. to. 5.997,A
dei maiestatem nudam,essentiámque modis omnibus synceram nemo exactè perspexit,præter vnigenitum. tomo 1. 1252,D
dei substantia ab interitu aliena,nullius indiga, nullóque egens alio. tom. 1. 1133,B
deum naturaliter omnes cognoscunt homines: non autem videntur verè cognoscere,quia non dignè colunt.to.2. 754,D
deum fatentur se scire, factis autem negãt. to.1.686,C,D
deus esse probatur multis argumentis, & rationibus ibid. to.1. 687,B,C
de deo licet homines diuersas germinauerint sententias, nominis tamen fundamentum nemo labefactauit. tom. 1. 687,B,C
dei mentem nullus scire potest,multò magis nec docere nec corrigere. tomo 4. 322,B
dei quæ sunt,nemo nouit,nisi spiritus dei. tom.4.319,D
dei administratio vt contemplanda & inuestiganda. tom.1.982,A
deus diligentissimè nostri curam suscipit. to.1.714,A
deus creaturarũ magnitudine, & pulchritudine decenter consideratur. tom. 1. 19,C
deum ignorare,quàm perniciosum? to. 1. 978,A
deum esse res omnes clamitant. tomo 5. 581,B
dei ignorantia,vmbra est mortis. tom. 2. 680, C,D
dei substantia nobis ignota. to.1.1128,C
dei cognitio excutit à se pondera peccatorum. tom. 2. 826,B
dei cognitio perfecta haberi non potest. tom.4.407,A
dei cognitio, sapientia est: & eiusdem ignoratio,stultitia. to.5.692,C
deum cur philosophi non inuenire potuerunt. to.2.790,A,B
dei substantiam quærere nemo est ausus. tom.5.974,B
quòd sit deus, fide comprehenditur, non rationibus. to.4.1621,A
dei prouidentiæ signa. tom.4.1171,B
deum esse vniuersa prædicat creatura. to. 1.1128,B
deum vndequaque emissæ voces annunciant. tom.5.1016,D
deus ægrè ac molestè fert, cum eius scientia curiosiùs quæritur. tom.5.970,D
deum latere potest nemo. tom.5.771,C
deum qui diligit,is ab eo cognitus est. to. 1.1127,D
de dei sapientia nõ oportet esse curiosum. t.4.390,B
dei in nos beneficia. to.1.1133,A
deus nunquam cessat homines afficere beneficio. t.1.1081,B
deus maiora nobis facit, quàm petamus, aut intelligamus. t.4.934,B
deus etiam inuitis & nescientibus multa facit bona. t.4.1196,B
deus ab homine falli minimè potest.to.4. 610,B.& 1494,D
deus nõ potest falli,fallere, mentiri,ignorare,initium & finem habere,&c.to.5. 614,C
deus nostris rectè factis honoratur. to. 1. 815,D
deus non per seipsum punit, sed per angelos:sed quando seruare oportet,per seipsum hoc facit. tom.3.616,D
deus quomodo glorificatur in nobis, & nos in ipso. t.4.1286,B
deus ad omnes bonus. to.5.732,C
deus non ideò non bonus,quòd sit iustus. t.4.921,A
deus sicut est infinitus in retributione bonorum,sic infinitus est in retributione malorum. tom.2.877,A
deus non quærit linguæ elegantiam nec verborum compositionem sed animæ pulchritudinem. t.1.596,B. & quam sit exorabilis. ibidem.
deus est clemens & in homines benignus: punit etiam & vlciscitur. to.4.335,B
deus quantò clementior hominibus. to.1. 982,B
deus iustus & misericors. tom.4.335,B.& t.1.636,D
deus cùm sit iustus, pro dignitate vnicuique retribuet. to.5.581,A
deus si iustus non sit, ne deus quidem erit. to.5.581,B
deus non est crudelis, quòd lapsos puniat. t.4.920,D
vt à deo exaudiamur, in nobis est. tom. 1. 1087,D
deus vt colendus. t.1.807,A
nullus,qui deum colit,despicitur. tom.3. 509,D
dei opera dignè laudari non possunt.to.1. 25,A
deum nemo contemnendo offuscare, vel commendando illustriorem reddere potest. tom.5.977,C
deus sine intermissione laudandus. tom.1. 1024,C
deus à nobis cur laudari velit. t.1.1131,A
inter deum ac dæmonem quid interfit.to. 5.575,B
deum & dominum idem significare. to. 1. 74,C
deus die septimo requieuit,quid sit? to. 1. 55,B
deus quando hominibus reconciliatus? t.1.201,B
dei nomen inscribebatur laminæ quàm sacerdotum princeps ferebat solus.to.5. 200,B
deus quomodo ambulare dicitur. tom. 1. 92,A
dei filius descendit,vt nos faciat deos,quãtum humana capit virtus. tomo 5. 349,B
deus quomodo sedere dicatur? tomo 1. 217,C
deum pœnitere,quid sit. t.1.137,A
deus cur descendere dicatur. t.1.204,C
deus impossibilia nobis non mandat.to.5. 752,D
deo reddenda,quæ dei sunt. to.2.498,A
deus cur per seipsum iurat? t.1.326,B
dei prospicere de cœlo, quid. t.1.690,D
deus Iacob dominus ex ferui nomine appellatus. to.1.962,B
dei oculus somno non laborans, videt omnia. to.4.347,B
dei species,quis locus. t.1.385,A
dei manus omnibus est potentior. tom.5. 378,B

deus futurorum præsagus antè, quàm essent vniuersa, quæ in mundo sunt, &c. to.1.446,A
deus ex initio per semetipsum loquebatur hominibus, secundum quod audire eis erat possibile. to.1.6,D.441,A
dei nomen admirabile cum Christo. to.1. 647,A
deum duplicem impius constituebat Manichæus. tom.1.443,B
deum qui habet auxiliatorem, nihil timebit amplius. tom.1.605,A
dei opera omnibus prædicanda. tomo 1. 915,D
deus quo pacto magnus fiat? tomo 1. 888,A
deus cur faciem suam auertere dicatur. to. 1.877,A
deus nostræ se attemperat imbecillitati. to. 1.858,D.859,A
dei pulchritudo. tom.1.737,B
deus cur dicitur habere labia. t.1.759,A,B. dentes, & os. ibidem.
deus Abraham, deus Isaac, & deus Iacob, cur sic vocatur. tom.1.271,A
deus rogat per nos. t.3.777,D.778,A
deus deus meus, quare ita dicitur, cùm totius orbis sit deus? to.1.237,B.& 271,A
deus ne breue quidem tempus consumit in cognitione. to.4.389,C
deo credendum, nec ab eo exigenda ratio. t.4.1543,C
dei imaginis quænam sunt ornamenta? to. 4.1655,C
deus antequam condidit mũdum, & postquam conderet, idem perfectus, atque integer permanet. t.3.28,D. si innumeros condidisset mundos, omnibus tamen sufficeret, nõ modò ad creandos, sed & ad gubernandos. t.3.29,A
de dei humanitate quæ dicuntur, sunt elementa sermonum dei. t.4.1554,B
deus cœli & terræ, cur ita dicitur? tomo 5. 1630,B
deus non demittitur. to.3.804,D
deus nobis locutus est, quando Christus est locutus. t.4.1510,A
deus verax, omnis homo mendax. tom.4. 49,A
deus quonam pacto ab angelis & sanctis animabus in cœlo videatur. tomo 5. 979,B
deus non sedet, quòd ipsum nullum complectatur solium: est enim nullius capax descriptionis. tom.5.979,C
deus & homo tantùm inter se discrepant, quantum figulus & lutum, & longè amplius. to.5.973,D
dei scientia nascitur ex diligentia lectionũ. tom.2.889,B
deus solus habet immortalitatem, & lucẽ in accessibilem habitat. tom.5.1027,B
deum qui metuit, ipsum non scrutatur, sed colit, obseruat, adorat, honorat, glorificat, laudat, & commendat. tomo 5. 974,C
deus induit carnem. to.1.1027,B
deus non genitus, nec inceptus, sed sempiternus. tom.5.964,A
deus spiritus venit in Mariam. tomo 5. 616,D
deus in vtero virginis habitauit. tomo 3. 787,D
deus homo factus. tom.1.725,B
deum incarnatum canit omnis terra à finibus in fines, & laudibus afficit. tom. 1. 761,D
deus verbum carnem suscepit. tomo 1. 761,D
deus verbum, humanitate indutus, ac missus vt homo, &c. t.1.915,C
deus in carne declaratus. t.3.834,A
deus Christus mortalibus flebat lachrymis. t.3.368,A,B
deum scrutari, quomodo accipiendum. to.5.1422,B
deus essentia impartibilis, indiuisibilis. to. 5.1422,C. non solùm res creauit, sed & productas conseruat. tom.5.1461,A
dei iustitia. tom.5.1487,C
deus penitissima perspecta habet omnia. tom.5.1486,D. Impios exurit, ibidem. Omnem ἀνομίαν, præsertim in Ecclesia odit & auersatur. Omnem ὑπερηφάνιαν, & quicquid graue, & compositum est, amat. to.5.1488,A. Iustus, iudicia illius recta. to.5.1487,A. eius ἀξιοπιστία omni exceptione maior nobis vbique esse debet. tom.5.1487,C. sacrificia Iudæis concessit, & qua ratione. to.5.1453,A. Quæ non vult Iudæis præscribebat, vt ad ea, quæ vellet, perducerer. ibidem. pædagogiam patris imitatur. ibid. B. lac Iudæis dedit. ibid.C
deo omnia plena. to.5.1456,A. Eius effata sunt immutabilia. tom.5.1459,C
deus nullis naturæ legibus tenetur. tom.5. 1461, A. præpotenti suaui & potestate omnia creauit, ibidem. Artis ordinem non intuetur. ibid. diuina suaui omnia continet. ibid. secus atque architecti opificij huius ordinem instituit. ibid. B. Ex vna, & singulari quadam essentia omnia effecit. tom.5.1461,C. Diabolo modum præscribit. tom.5.1464,B. non semper dat quæ petimus. to.5.1469,B. nõ lacrymas semper, sed miseriam nostram considerat. ibidem.
dei gratia virtus spir. omnia dura superat. to.5.1470,A
deus vniuersum hoc summa ratione gubernat. tom.5.1471,D. Cur bonos & malos promiscuè inter se agere sinat. to.5.1472,A
deus vtriúsque testamenti, & oraculorum eorundem autor. to.5.1488,B
deus incorporeus, incircunscriptus. tom.5. 1483,D. Omniscius. to.5.1486,D. Illo iubente, quæ nusquam sunt inueneris, &c. to.5.1490,A. Eius verbo omnia cõsistunt. ibidem. Eius nutui omnia obediunt. to.5.1490,C. Eius manus nemo effugit. tom.5.1495,A. Idem natura ob oculos posita artes occultat. tomo 5. 1502,C. Simplex omnis formæ expers. tom. 5. 1511,B. Hyacintho & purpura non delectatur. tom.5.1493,B
deus monstra vocabulorum nõ fert omnibus hostibus fortior. to.5. 1495,B. Varias occasiones perdẽdi hostes nostros nouit. ibid.C,D
deus vbique est, omnia potest. tomo 5. 1495,D
deo non desunt occasiones liberandi nos admirabiles. tom.5.1496,C
deus non est figuratus, non ἀχρώματος, neque tamen ἀχρωμάτοπος. to.5.1500,B
deus materiam artium & subiecta, non ipsas artes, & opera artium nobis dedit. to.5.1502,C
deus creationis opus quodammodo partitur. to.5.1502,C
deus cum homine sua imagine beneuolẽtiam rerum creatarum communicat. ibidem.
deus creaturæ suæ permittit res creatas exornare. ibidem,D
deus punit ὀπτασίας & commenta hominum. to.5.1503,A
deus solus rerum admirabilium compos. to.5.1515,B,C
deus fit portio hominis fidelis. tomo 5. 1508,A
deus eos qui filium non agnoscunt, non agnoscit, licet de se præclarè sentiant. tom.5.1425,C
dei essentia operibus miraculis non curiosè inquirenda. to.5.1447,C
vbi deus, ibi virtutis est profectus. tom. 5. 1428,D
dij & domini multi. tom.1.802,B. tomo 5. 994,D
diis non maledices. to. 1.802,B
pro diis habiti & culti malorum inuentores. tom.4.1484,A
dij Græcorum, causa stuprorum, & adulteriorum. to.4.965,C
deorum multorum admissio, vnius est negatio. tom.1.688,C
deorum multorum culturam homo statim vt creatus est, inducere tentauit. tom.2.887,A
dij gentilium quibus ex rebus facti. to. 4. 24,A,B
de deo antiquorum philosophorum opiniones insanæ & impiæ. tom.3.269,A
dij mentis & consilij inopia laborant. to.5. 896,D
dij pugiles. tom. 5.364,A
deos creandi ac decernẽdi potestatem habebat Romanorum senatus. tom. 4. 809,C,D. to.5.363,D

Deuteronomium.

Deuteronomij volumen repertum, defossum quodam in loco, ac penè deletũ. tom. 2.71,D
deuteronomium vix fuit inuẽtum in stercilinio infossum. to.4.319,A

Dextera.

Dextera manus, est animæ voluntas, semper ad bonum contendens. tomo 2. 717,B
dextera quoque, populus est Christianus, qui est ad Christi dexteram: sinistra autem, omnis populus, qui est ad sinistrã. to.2.717,C
dextera manus hominis, est animæ voluntas: sinistra autem corporis est voluntas. tom.2.704,B
neque ad dexteram ire, neque ad sinistrã. tom.4.1263,D
dextera Abrahæ beata. to.4.660,C
à dextris & à sinistris Christi sedere, quid sit. to.2.467,A

Diabolus.

Diabolus cur sic vocetur, & appelletur. to. 4.648,D
Διάβολος, id est, calumniator. tom.1.923,C
diabolus vnde calumniæ nomen sortitus est? to.2.313,C
diabolus accusator. t.5,1651,C
diabolus, lignum mortis. tom.1.586,B
diabolus, serpens ingeniosissimus. tom.5. 449,A
diabolus veritatis hostis. to.1.883,D
diabolus, est via generalis & publica. to.2. 882,B
diabolus adulatur sicut canis. to.3.479,A
diabolus, porta lata: Christus, porta angusta. to.2.746,A
diabolus, est porta perditionis, per quam introitur in gehennam. to.2.745,D
diabolus quidem princeps est, cæteri verò dæmones illi subiiciuntur. to.2.318,B
diabolus, dæmonum princeps. t.4.1455,A
diabolus, princeps huius mundi, & author operis mali. tom.5.613,D

diabolus, rex mundi. tom.2.931,A
diabolus cur princeps huius seculi dicatur. to.4.918,B
diabolus sycophanta. to.1.576,B
diabolus, malorum pestis. to.5.308,A
diabolus, author mali. tom.1.566,A
diabolus, boni totius aduersarius, & inuidus. to.1.544,A
diabolus, est malum perfectum. tomo 5. 613,D
diabolus, est vir stultus, qui ædificauit domum suam super arenam. tomo 2. 756,A
diabolus, hostis ferox, bellum infert non denunciatum. tom.2.102,A
diabolus supra modum peccator. tom. 1. 446,A
diabolus malorum fabricator. to.4.216,C
diabolus vitiorum omnium princeps. to.1. 853,B
diabolus, currus vitiorum auriga. tom. 1. 387,C
diabolus, rex est mali. to.2.757,A
diabolus, improba belua, & insatiabilis: & nisi assiduè refrenaretur, subuertisset, & confudisset omnia. tom.1.1044,D
diabolus, mala est bestia, quæ multiplices nobis struit machinationes. t.1.208,C. 406,A. to.4.581,A
diabolus, pater mendacij. t.2.1058,D
diabolus, leo vocatus. to.1.629,B
diabolus cur mons est appellatus. tom. 2. 863,C
diabolus est fur. to.2.947,A,B
diabolus, malorum veterator, magna malitia, opera multa, ingentique studio ad hominum vtitur perditionem. to.2. 590,A
diabolus homicida ab initio. to.5.957,A
diabolus planè tyrannus est, quia & nolẽtes compellit suam facere voluntatem. to.2.722,B
diabolus nunquam absoluetur. tomo 1. 146,C
diabolus semper erit. to.4.264,B
diabolus bonus fuerat, sed pigritans, ac desperans cecidit. to.5. 763,C. ac tanta obrutus est malitia, vt in posterum non resurgeret. ibidem.
diabolus naturæ non est nomen, sed præsumptionis: non enim diabolus est factus à principio, sed angelus creatus est. to.1.550,C
diabolus antè, quàm formaretur protoplastus, à sua excidit dignitate. tom.1. 133, C. & hominem supplicio mortis obnoxium fecit. ibidem.
diabolus, cùm non esset antea talis, ita diabolus est effectus. to.2.982,C
diabolus è cœlo deorsum depulsus. tom.1. 98,B
diabolus, quia de cœlo corruerat, & Adam colonum esse paradisi videbat, inflatus inuidia, induit serpentis imaginem: incorporeus enim cùm esset, corporalibus loqui non poterat. to.3.755,C
diabolus in cœlo fuit tãquam inquilinus, & mouit seditionem: & eiectus est, tãquam externus, & à deo alienus, & cũ eo, qui eum secuti sunt, dæmones. to.1. 695,C
diabolus non astitit in cœlesti choro, neque cum supernis mundi potentiis. to. 1.549,B
diabolus, & eius omnis cohors, olim à gloria excidерunt, & ignominiosi facti sunt. tomo 1.133,D
diabolus non ingerit genus tentationis in homine, sed desiderium vniuscuiusque consideret. to.2.936,D
diabolus quando tentat, clariores sustinẽtes efficit. to.3.673,D
diabolus non tandiu tentat homines dei, quandiu vult: sed quandiu Christus cum permittit, vel spiritus sanctus, qui in eis est. to.2. 676,B
diabolus vsus opera serpentis, malum Euę attulit consilium. to.1.97,A
contra diaboli insidias orare semper oportet. to.1.524,A
diabolus nescions diuinæ dispensationis mysterium, tentare aggreditur Christum. tom.2.978,B
diabolus quonam pacto nobis parat insidias. t.4.1019,C
diaboli insidiæ multæ, per quas negligentiores supplantare nititur. tomo 1. 14,D
diabolus ex insidiis nos obseruat, & incautos in magnam abducit perniciem. to. 5.850,A
diabolus quod per se non potuit, per vxorem Adam circumuenit. to.1.452,B
diabolus semper ad oppugnationem veritatis subornat errorem. to.2.197,B
diabolus sibi seruientes laboribus infinitis, ac nefandis addicit. to.5.877,A
diabolum sequentes, multa patiuntur, & vitam propter ipsum perdunt. tom.2. 401,D
diabolo qui obaudit, ipse se deponit deorsum. tom. 2.674,B
qui in diaboli ambulabat iniquitatibus, diaboli adiutorium necessarium habet. tom.2.885,A
diabolus à seipso nihil agere potest, nisi occasionem à nobis acceperit. tom. 2. 897,B
diabolus homini persuadere potest, assentiendi voluntatem dare non potest. to. 1.449,C
diabolus licet aliquid possit, nihil tamen potest, nisi quando potestas ei concessa fuerit. tom.1.576,A. potestas enim ei non est propria, sed à deo illi concessa. tomo 1.576,A
diabolus semper veritati mendacium clàm inferre molitus est. to.4.1439,C
diabolus interdum verum dicit, vt rata veritate mendacium suum commendet. to.2.754,B
diabolus prætextu pietatis tegit laqueos. to.3.644,A
diabolus in specie serpentina assumpsit mendacium. to.1.450,D
diabolus transfert se in angelum lucis, vt decipiat. to.2.983,A
diabolus diabolum eiiciens delusotiè, non bonum facit, sed malum, id est, non aduersus se agit, sed pro se. tomo 2. 797,B
diabolus odio & inuidia mouetur. tom.1. 113,C
diabolo nihil scelestius, aut peius. tomo 5. 357,C
diabolo nihil deterius. to.2.1023,C
diabolus absolutè malus. tom.1.1097,B
diaboli imperium crudele cecidit. tom.2. 309,B
diabolus infatigabilis est in malo. tom. 2. 676,B
diabolus semper bellum infert. tomo 5. 759,C
diabolus quomodo nobis nocumento esse non potuerit? to.4.85,D.90,B
diabolus, vetante deo, non discedit à pugna, aduersum nos suscepta. tomo 2. 1107,C
diabolus aduersus fratres crudelia suscipit bella. to.2.31,D
diaboli voluntas est rerum malarum. to.2. 800,D
diabolus omni malitia repletus. tomo 5. 643,D
diabolus alios in errorem inducit, ipse autem veritatem bene cognoscit. tom.2. 646,B
diaboli mens malorum insatiabilis. tom.5. 308,A
diabolus nostris nunquam exsatiatur malis. to.5.308,A
diabolus super omnes nos afficit iniuria. to.5.405,D
diabolus inuidia ductus Euam decepit, quòd visurus esset homines in cœlis fore angelis permixtos. to.5.948,B
diabolus, qui suggerit malum fieri, ipse manifestat malum. tom.2.718,A
diabolus operatur in peccatoribus. tom.2. 646,B
diabolus sibi ipsi, non nobis, est malus. to. 5.516,D
diaboli seruos penè omnia mala vexant. to.2.714,A
diaboli arma, quibus omnia sursum ac deorsum voluuntur. to.4.265,C
diaboli tela ignita in scuto fidei sunt extinguenda. 15,A. & quæ sint illa. ibid.
diabolus & deus nihil inter se habent simile. to.4.83,C
diabolus quondam omnes excæcabat homines, sed modò inuisibiliter ipse à Christo excæcatus est. to.2. 673, A. vt non cognosceret verum. ibidem.
diabolus, tanquam leo rugiens, circuit quærens, quem deuoret. tomo 5. 517,A
diaboli locus desertus nihil aliud est, quàm ipsum peccatum. to.4.71,C
absque diabolo multi pereunt. tomo 3. 674,A
diabolus non quibus vult, diuitias dare potest, sed qui volunt ab illo accipere. to.2.676,A
diaboli lectus, quis dicatur. tomo 2. 378,C
diabolus semper suos inutilibus inuoluit, ac distrahit laboribus. to.5.357,C
diabolus quo pacto omnia regna mundi ostendebat Christo. to.2.675,A
diaboli tria retia, quibus illaqueat animas. to.2.674,C,D
diabolus habet etiam mansuetos, humiles, castos, eleemosynarios, & ieiunos. to. 2.668,A
diabolus semper Christi est aduersarius. to.2.887,A
diaboli virtus est, quòd homines sint mali. to.2.887,B
diabolus non manducat, non bibit, non dormit, nec opus aliquod aliud operatur, nisi vt tentet, vt fallat, & subuertat. to.2.676,B
diabolus an audierat quòd Christus venerat in mundum? to.2.672,A
diabolus modum non nouit. to.5.1463,D
diabolus bellua insatiabilis. to.5.1464,B
in diaboli potestate improbi. to.5.1464,A
diabolus cur aliquos quidem decipiat, alios non. to.5.1471,B
diabolus malitiosus, sed sibi ipsi. tomo 5. 1471,C
diabolus nobis non nocet, si sobrie viuamus. to.5.ibidem.
diabolus ad vtilitatem bonorum in medio relictus. to.5.1472,C

cum diabolo non disputandum: nil ei respondendum. to.5.1475,C
diabolus canis & porcus. to.5.ibid.
diabolus bellum Deo indicit, eique contradicit. to.& pag.iisdem.
diaboli esca fugienda. to.5.1475,D
diabolus animas hominum suspensas inuenta occasione deludit, hoc nuncians in auribus hominum. to.2.937,A
diabolus in omni loco saltat, omnes irretit, omnes dominatu suo tenet. tom.4. 1691, A
diaboli tela. to.4.1622,D
diabolus ex ecclesia est eliminatus, qui verè niger & tenebricosus coruus est suffocatus in aquis baptismi; qui per coruum, qui euolauit ex arca Noë, & in aquis suffocatus, figurabatur. tom.3. 789,D
diaboli laqueis capi, graue admodum est. tom.1.136,A
diabolus lætatus est in primo homine captiuo, & captiuatus est Christo resurgente glorificato, qui conculcauit leonem & draconem. tom.1.813,D.854,A
diabolus ignorat futurum. tom.1.557,C
ex diabolo iurare, malum. tom.1.613,C
diabolus offendere desiderans, seipsum lædit. to.1.569,C
diabolo ministro vtitur deus. tom.1.549,B
diabolus cùm esset prudens, imprudentiæ munus executus est. to.1.689,A
diaboli fraudes. tom.4.671,B
diabolus, insipiens primus, quia insipientiæ seminator primus fuit, & primus præco deorum multitudinis: dicens, Eritis, sicut dij. tom.1.688,D
diaboli lex est hæc, nempe qui gaudet de interitu nostro. tom.1.368,C
diabolus aut blandimento persuadet, vt noceat: aut crudelitate, vt perdat. to.1. 449,M
qui in diaboli iniquitatibus ambulat, diaboli adiutorium necessarium habet. to.2.1041,B
diaboli tyrannis dissoluta. tom.1. 201,B.& eius vasa direpta. ibidem.
diabolus commiscetur cum mulieribus, se ad libidinem ornantibus. tomo 4. 395,A
diaboli machinationes, quales & quantæ. tom.1.103,D
diaboli imperia durissima, & præcepta Christi facilia. tom.4.1048,B
diabolus in peccatoribus sedens, instigat eos per deserta facinorum. tomo 2. 1036,C
diabolum fortem nostra facit negligentia, non illius potentia. to.2.799,C
diabolus animorum abutitur immortalitate. to.5.810,A
diabolus facere iustitiam non acquiescit, obiicere autem scit. to.2.800,A. quales sunt omnes, in quibus est diabolus. ibidem.
diabolo seruientes, dæmones sunt. tom.5. 957,A
diabolus in peccatoribus sedens instigat eos per deserta facinorum. to.2.854,A
diabolus cùm sit in potestate dei: tamen quantum ad propositum suum, non vult esse dei. to.2.722,A
diaboli seruorum mores. to.2.751,C
diabolus animi superbia elatus, qui cùm dei in cœlo esset minister, quasi deus super cœlos se extendere vsurpauit contra deum. to.2.746,A
diabolus nec generat, nec generatur. to. 2. 772,B

diabolus ad hominem iustum accedere nõ audet. to.2.770,D
diabolus passiones carnales iaculatur in animam. to.2.621,B
diabolus huic mundo principatur. tom.2. 708,C
diabolus non signis, sed clementia & longanimitate superandus. to.2.1167,C
diabolus per patientiam, non per signa superandus. tom.2.100,B
diaboli expugnatio, veritatis est prædicatio. to.2.685,A
diabolus toto conatu & viribus superandus. to.5.348,A
diabolus licet à nobis nihil sit læsus, inreconciliabili tamen aduersum nos certamine præliatur. to.2.165,C
diabolus nos aggreditur, nesciens, an sit superaturus. to.4.1234,A
diabolus quomodo conculcetur. tom. 4. 1022,C
diabolus homini nõ præstat virtutem, sed homo diabolo. to.2.770,D. arma enim diaboli, est malus homo. ibidem.
diabolus, cum vniuerso terrarum orbe, & cum innumeris dæmonibus, aduersus duodecim homines, non breui tempore, sed per totam eorum vitam insurrexit. to.2.266,D
diabolus mole suppressus. to.5.622,A
diabolus fractus, & prostratus. to.4.1531,A
diaboli deus soluit potentiam. to.5.577,A
diabolum occidit Christus, non tidens, sed plorans. t.2.1078,C
diabolus captiuus est factus. tom.4.623,A
diabolum captiuum fecit Christus. to.4. 957,D
diabolus à Christo victus per mortem. to. 4.1530,C
diabolus victus per ea, per quæ fortis, & potens erat. to.4.1531,B
diaboli neruos cõfregit Christus. t.1.782,A
diabolus eneruatus, & profligatus. tom.1. 1046,C
diabolus à corpore mortuo lethale accepit vulnus. tom.4.1174,B
diabolus si solutus esset, nemo ei resistere posset, sicut nec antèa restiterunt, nisi electi pauci. t.2.800,B
diabolum deus propter nos punit. tom.4. 137,C
diabolus ignem sibi paratum effugere nõ poterit. tom.5.308,B

Diaconissæ.

Diaconissæ præerant viduis. tom.1.1207,B. in marg.
diaconos septem instituerũt apostoli, quorum nomina ibi legito. t.3.457,A
diaconi munus. tom.5.584,A
diaconus indicebat silentium. to.4.1288,C

Diagoras.

Diagoras atheos. tom.4.301,C

Diana.

Diana Ephesiorum magna dea. t.3.608,D
diana Neocoros apud Ephesios olim colebatur. to.1.688,C

Diapsalma.

Diapsalma quid. tom.1.579,A.583,A
diapsalma, Hebraicè, selach, quod est, semper. tom.1.1098,D

Dicacitas.

Dicacitas in ecclesiam introducta, quod est malum. tom.4.988,D

Dicere.

Dicere omnia, est insipientiæ, vt est inuidiæ, quædam abscondere. tomo 3. 618,C
dicere granditer, non est multum: sed facere, multum est. t.2.760,A

dicendi libertas in D.Stephano, bonum opus. to.3.477,B
docendi optima ratio, quæ? tom.1.971,B

Dicteria.

Dicteria acquirunt inimicos. to.4.988,B

Didrachma.

Didrachma, quid. to.2.421,C

Dies.

Dies & nox ad quid facta? t.4.245,A
diei noctem cur deus succedere voluit? to. 5.992,B
dies à vespere semper consueuerunt numerare Iudæi. tom.2.559,B
diei & noctis leges perpetuò stataæ. to. 4. 25,A
diem deus segregauit in opus humanæ naturæ, & noctem in requiem, & remissionem laborum. tom. 1. 57,C
dies à die non differt: dies enim bonus & malus, est, non sua quadam & propria natura, sed nostra vel diligentia, vel ignauia. tom.5.799,C
dies auolant, & prætereunt: & anni finiuntur. tom.5.800,C
dies omnes dei sunt. tomo 4.619,A
dies tres mysticè quid indicent? tomo 4. 619,A
dies non obseruandi. to.5.799,B
dies obseruare, Christianæ non est religionis, sed Græcæ cuiusdam inanitatis. to. 5.806,D
dies magnus, id est, Pentecostes, Scenopegia, &c. tom.1.1105,D
dies perpetua sine nocte. to.5.801,A
dies non habens splendorem. tomo 1. 1249,A
dies accensa, velut clibanus est propè. to. 4.218,C
dies nostri, sicut vmbra, declinant. tom.4. 830,D
dies hominis, sicut vmbra, prætereunt. to. 1.1129,A
dies malus quis. tom.1.791,B. to.4.1020,C
dies mali sanctorum semper abbreuiantur. to.2.935,D
dies, pro vita. tomo 1.752,B
dies pater, dies filius, verbum quod volabat in aëre medio in specie columbæ, spiritus sanctus. to.1.869,A
dies & nox, deus & homo. tomo 1.869,A
dies potentiæ, dies qui iam fuit, & dies qui futurus est. tom. 1.934,C
die septimo cur deus nihil producere voluit? to.1.555,C
dies pœnitentiæ, dies ieiuniorum, dies purgationis. to.2.1078,C
dies afflictionis. to.1.808,D
dies animaduersionis, & vltionis. tomo 1. 1249,A
dies aspectionis quis. to.2. 882,D
dies propiciationis, est dies remissionis, & indulgentiæ. to.3.789,B
dies iudicij aduenict, vt fur in nocte. to.5. 191,C
dies iudicij futuri in memoria habendus. tomo 1.139,C
diem iudicij nemo nouit, nec angeli, nec filius, nisi solus pater. tom.2.136,A. & 943,D
dies hebdomadæ magnæ venerabiles habentur, tom.1.201,B
diebus omnibus, id est, in omnia secula. to. 1.178,B
dies Christi quis dicatur? tomo 4.619,B.& tom.1.987,A
dies domini nõ secus ac fur quispiam dormientibus nobis inopinatò incumbit. tom.5.697,A

dies dominicus,

dies dominicus, dies regalis, in quo imperator ascendit ab inferis. to.3.770,D
dies domini exardescet, vt fornax. tomo 5. 845,C
dies domini Sabaoth aduenit super omnẽ violẽtum, oppressorem, & superbum. tomo 1. 1222,D
dies domini Sabaoth aduersus omnem cõtumeliosum & superbum. to.2.768,B
dies propter electos abbreuiabuntur. to.2. 530,A
dies abbreuiabuntur, vt atrocitas tribulationum breuiata compendio temperetur. to.2.935,C
dies breuiati intelligi debent, non mensura, sed numero. to.2.935,C
diei & noctis termini stabiles. tomo 1. 1149,C
dies exitus nostri occultatus est à nobis. tomo 1.1125, D.1126, A.& cur? ibid.
diem suum extremum cuiliber ignorum cur deus esse voluerit. t.4.1259,C
diei pondus. to.2.186,D

Difficile.

Difficile nihil est, si velimus. tomo 4. 1245,C
difficilia omnia quidnam faciat? tom. 4. 1641,A

Dignitas.

Dignitas non honoratur apud deum, sed voluntas. t.2.959,D
dignitates seculares fluxæ. to.5.518,C
dignitatum in culmine collocatos homines, etiam leuis nuncij fama perturbat. to.2.645,C
dignitas accusationem auget. to.1.805,A

Dilatio.

Dilatio ducit ad pœnitentiam. tomo 1. 1101, D
dilatio non iuuat, quando oportet aliquid fieri. t.4.1254,C

Dilectio.

dilectio, omnis est virtutis opifex. tom.4. 512,D
dilectio, principium ac finis est virtutis to. 4.215,B
dilectio, omniũ virtutum summa, & fundamentum. tom.1.364,C. to.3.287,C
dilectio, legis est consummatio. t.4.215,D
dilectio, est quiddam magnum, & insuperabile, quæ non nudis verbis, sed re ostenditur ipsa. to.3.302,A
dilectio, bonorum mater, & magistra, omnisque virtutis effectrix. t.4.215,A
dilectio, bonum est Christianorum. to.4. 232,D
dilectio, bonorum mater, fons & radix. to.1.1070,A
dilectionis natura, res est ardens. tom.1. 736,B,C
dilectio, est bellorum exitium, & contentionis interitus. to.1.1070,B
dilectionis duo genera. t.4.215,C
dilectio triplex. t.2.410,D
dilectio fortis, vt mors. tom.4.512,C
dilectio in spiritu est admirabilis, & stabilis. tom.4.1143,C
dilectio cœlum largitur, & bona ineffabilia. tom.1.1070,B
dilectio D.Pauli omni pelago latior, & omni flamma vehementior erat. tom.4. 154,B
dilectio magis obtinet dominatum, quàm timor. t.4.1005,B
dilectio membrorum corporis est imitanda in diligendis proximis. t.4.492,C
dilectio dei cœlo, terra, & mari est maior, & rebus omnibus antiquior, atq; pretiosior, qua angeli ex hominibus, dei filij, & Christi efficiuntur fratres. to.4. 78,B
dilectionis excellentia vnũ insuperabilem, & multiplicem reddit. tom.3.311,C
dilectio optimè exprimit Christianismũ. t.4.1665,D
dilectionis vis in orationibus, in mysteriis, & in admonitionibus. tom.3.312,B
dilectio gratiam largitur. t.4.13,B,C
dilectio malum non cogitat. tom.3.227,B
dilectio semper est in principio, in fine probatio. t.2.772,C
dilectio proximi malum non operatur. to. 4.215,D
dilectio pacem & concordiam parit. to.1. 1070,B
dilectio omne bonum suggerit. tom.2. 1045,C
dilectio spiritualis non dissoluitur. tom.4. 1144,B
dilectionis hoc proprium est, vt quod pro se quisque curat, idem faciat & pro altero. t.4.1240,A
dilectio in omnes extendi debet, etiam in inimicos. t.4.1180,C
dilectionem fratri debemus, propter cognationem spiritualem. t.4.215,B
sine dilectione nihil suaue, licet sint innumera bona. to.3.598,C
dilectio dei effusa est in cordibus nostris. t.4.78,B
dilectio à mandatorum obseruatione prouenit. t.3.303,C
dilectionis mandatum nouum. to.5.308,B
dilectio carnis est corruptibilis. to.2 772,B
dilectionis frigiditas, malus est morbus. to.4.240,D
dilecti dei qui. to.1.920,C
dilectum non satis est habere in mẽte, sed eius etiam quæritur præsentia. tom.4. 1227,A,B

Diligere.

Diligere deum, maius est, quàm timere deum. to.2.891,C,D
diligere deum ex toto corde, quid. tom.1. 892,A.& ex tota anima. ibid.C
diligere deum ex tota mente, quid. tom.2. 893,A
diligenti homini semper aliquid superesse: prouerbium. to.3.81,B
diligere filiorum est, timere seruorum. to. 2.891,D
diligere alterum, vt seipsum, est possibile. to.4.1609, A. probatur paradigmatis. ibidem.
qui diligit alterum, legem impleuit. to.4. 215,B
diligere inimicos, nos deo reddit similes. to.4.935,A

Diligentia.

Diligentiæ multa respondet vtilitas. to.1. 59,A
diligentia & animaduersio excitanda in sensibus sacrarum litterarum indagandis. to.5.1457,B

Diluculum.

Diluculum quid mysticè. tom.1.920,A

Diluuium.

Diluuium in orbe toto. tomo 1.132,A
diluuij causa. tom.2.327,B
diluuium deus cur immiserit. to.5.517,D
diluuium aquæ vniuersalis, & perniciosæ, gehennæ fuit signum. to.5.518,B
diluuio deus totum purgauit orbem. to.1. 163,D
diluuium omnem resecuit malitiam. to.1. 185,B
diluuij aqua centum quinquaginta diebus durauit, quindecim cubitis super montes exaltata. tom.1.168,C
diluuij punitio quàm leuis? to.1.1118,B
diluuium aquæ vltrà non erit. to.1. 185, C. vt corrumpat omnem terram. ibid.

Dimissum.

Dimissum cui plus fuerit, magis amabit. to.5.336,D
dimittendum fratri nostro vsque septuagies septies. to.2.441,A

Δημιουργία.

Δημιουργία, opificium. tom.3.293,B. in marg.

Dina.

Dina, Iacob ex Lia, post sex filios, filia. to. 1.372,B.
dina egressa vt videret alienigenarum filias, rapitur à Sichem. tom.1.389,B.& quot mala hinc secuta. ibid.

Diodorus.

Diodorus Ἀγχος. to.4.301,C

Diogenes.

Diogenes Sinopeus dolium habitãs, multos stupefecit, nulli autem profuit. to. 4.526,A
diogenes Cynicus intemperanter viuebat & impudicè: publicè se obscœnè gerebat & indecorè. to.4.526,B
diogenes Sinopẽsis in foro turpitudinem publicè peregit. tom.2.266,C
diogenes pecuniarum, vim ab Alexandro accipere noluit, & cur. to.5.1061,B

Dionysius.

Dionysius Areopagita ad prædicationem D.Pauli ad Christi fidem conuertitur. to.3.590,D
dionysius Areopagita vnà cum vxore D. Paulum secutus, audita eius concione. to.5.460,D

Διονυσις.

Διονυσις, sacrum erat, vel idolum Dianæ apud Ephesios. tom.3.609,B.& vnde sic appellatum. ibidem.

Diophantus.

Diophantus, Antiochiæ presbyter. tom.5. 1328,C

Dioscurus.

Dioscurus episcopus. to.5.1329,C

Directio.

Directio quid? tom.1.705,A

Direptores.

Direptores vitam perturbationibus implent. to.1.1176,A

Disciplina.

Disciplina, sanctitatis est participatio. to. 4.1659,C
disciplina, est omne fundamentum pietatis. to.5.635,B
disciplinæ eruditio, spei est custos, fidei vinculum, ac dux vitæ ad salutem ferentis. to.5.635,A
disciplina, id est, legis doctrina. tomo 1. 810,B
disciplinam dei qui ingratè suscipiunt, summis se calamitatibus afficiunt. to. 5.522,D
disciplina domini non contemnenda. to. 5.360,D
disciplinam diuinam qui contempserit, odit vitam. to.2.988,A
disciplina est apprehendenda, ne pereamus de via iusta. tom.5.635,A
disciplinam qui abiicit, est infelix. tomo 5. 635,A,B

Discipulus.

Discipulus non est supra præceptorem. to. 2.1203,B
discipuli multa præceptoris indigent opera, etiam si studiosi sint. tomo 3. 240,D

discipuli Christi erant septuaginta duo, quorum omnium nomina non cognoscuntur. to.3.76,B
discipuli duodecim Christum sequentes, ecclesiam referebant. t.5.1017,D
discipuli Christi, credentium magistri. to. 1.1187,C
discipuli non erant radix prædicationis, sed discipulorum dominus. tomo 3. 721,A
discipulos mittit Christus ad asinam & asinum soluendos, & adducendos. to.2. 475,B
discipulos non oratores aut sapientes voluit Christus, nec genere claros, aut fortuna, sed inopes valde, atque ignotos. tom.2.474,B

Dispensatio.

Dispensario est virtus, quæ omnia probè dispensare facit. tom.3.641,A. pullulat iuxta eam sordicies, & parcimonia. ibidem.
dispensatio dei incomprehensibilis. tom.5. 966,A
dispẽsatio rerum nostrarum per nos ipsos exequenda. to.5.791,D
dispensator non debet esse tenax, vbi patersamiliàs est largus. to.2.897,A
dispensator est optimus is, qui vt oportet, erogat pecunias, & non simpliciter dispensat. to.3.641,B

Dispergere.

Dispergere melius est, quàm colligere. to. 1.954,D

Disputationes.

Disputationes quotidianæ D. Pauli apud Athenas. to.1.584,A
ne sis disputator magnus extra affectiones, sed si inuadunt, magnanimitatem declarat. to.3.810,D

Dissidia.

Dissidia vnde originem ac solutionem trahunt. to.2.304,B. to.4.265,C

Ditari.

Ditari quomodo possumus, vt nõ decipiamur? tom.2.337,C
ditari qui volunt, in perditionem, & mortem demerguntur. tom.5.331,B
qui ditantur malè, deteriores sunt mendicis. tom.2.496,C
ditescere qui volũt, desideriis nefariis sunt pleni. tom. 4. 1180,B
ditescere malos cur deus permittat? to. 4. 521,A

Dithalia.

Dithalia mulier, ad quem scribit Chrysostomus. tom.5.1332,C

Diuersitas.

Diuersitas rerum nunquam potest habere consortium. tom.2.998,B

Diuersorium.

Diuersorium mysticè. tom.2.1089,B

Dives.

Dives quis propriè sit. to.4.1013,D
dives est is, qui sua egentibus erogat. to.1. 1181,D
dives non est is, qui multa possidet, sed qui nullius indiget. to.5.559,C
dives is est, qui dives esse non vult. tom.5. 319,C
dives quid à paupere differat? tomo 5. 1661,B
dives qui vult fieri, fiat pauper, vt dives euadat. tom.5.311,C
dives iustè viuens, laudandus. to.1.1162,D
dives non inuidia, sed misericordia dignus est. to.4.1048,D
dives spiritu est, qui cùm sit modicus, ostendit se magnum. tom.2.746,A
dives verè, non quærit ab aliis accipere, sed aliis opem ferre. tom.4.365,B
dives iniquus, latro. to. 2.1118,A,B
dives & pauper simul in vnum. t.1. 789,A
dives timet omnes. to.4.528,A
in diuitum ædibus nulla honesta species aspicitur. to.2.576,B
dives est pauper: & quo est ditior, eo magis paupertate laborat. tom.4.1635,C
dives qui fieri vult, fiat pauper, vt dives fiat. to.4.63,C,D
dives, qui indigentibus communia possidet, quomodo saluari potest. tom.5. 332,A
diuites à pauperibus tantùm differunt, quantùm magistri à discipulis. tom.4. 463,A
dives in morte nihil ex omnibus accipiet. tom.5.580,A
diuitis anima, omnibus plena malis, arrogantia, vana gloria, concupiscentiis, ira & furore, auaritia, iniustitia, &c. to. 3.455,A,B
dives difficiliùs est modestus, quàm pauper. tom.4.1489,D
diuitem fieri non est imperatum, sed contra penitus. tom.4. 1489,D. 1490,A
dives multas habet tristitiæ causas. tom.5. 367,D
diuites ab infantibus, qui à canibus vexantur, nihil differunt. to.5.309,B
dives grauí seruitio, infinitis mœroribus, ac veluti quidam canis, suis alligatus est pecuniis. tom. 5.318,C
diuitibus diabolus, tanquam canis insilit. to.5.309,A
diuites pauperibus indigent magis, quàm pauperes diuitibus. to.5.1225,C
qui hodie dives est, cras pauper esse potest. to.5.1225,A
dives omni ex parte captu facilis, pauper non item. to.4.1605,B
diuitis hominis multæ sunt molestiæ & negocia. tom.4.275,A
cum diuite, & cum paupere quomodo loquendum. tom.4.1102,C
dives cur verbi dei prædicatione non curetur. tom.4.1288,B
dives suos amicos, & seruos, hostes habet. tom.1.1181,B
dives, quoniam in maiore studio habendi plura viuit, in omnium odium incurrit. tom.1.1181,B
diuites omnibus relictis, nudi hinc migrabunt, tantùm malitia vestiti, & peccatorum oneribus inde collectis. tom.1. 140,D
dives qui vult esse, possessionibus eget, & pecuniis. tom. 1.1181,B
ditiores timor maximè terret. to.2.425,A
diuites multi ad laqueum concurrunt. to. 2.174,D
diuitum est litigare, nõ pauperũ. t.2.1243,C
diuites iniquitatis fornacem incendunt. to.2.36,B
diuites curis conficiuntur. tom.1.1175,D
diuites rebus omnibus affluentes, non modò non gratias agunt, sed maledictis etiam dominum figunt. t.5.570,D
diuites accipiunt à nolentibus. tomo 4. 365, D. quod est argumentum maioris paupertatis. ibidem.
diuites in testamentis à pauperibus instituuntur hæredes. tom.4.366,B
diuitum qualia sunt verba? tom.4. 366,B
diuites omnium bona cupiunt, & nunquã satiantur. tom.4.378,C
diuites non erant in ecclesia primitiua. to. 4.605,D
diuites pluribus solent morbis affici, quàm pauperes. to.1.493,B
diuites in omnibus facti sumus in Christo. to.5.733,D
diuitum fastus famulorum gregem secum ducentium. t.4.567,A
diuites corporaliter, sunt spiritualiter pauperes. tom.2.976,A
diuites maximè pauperes. tomo 1.747,D
diuites ad sui, & suarum diuitiarum conseruationem indigent militibus, pauper verò ne ipso quidem indiget rege. tomo 4. 1605,D
diuitum studia, sunt vanitates. tomo 1. 720,D
diuites non fabricare, nec ædificare, nec texere, nec nauem extruere, nec aliud huiusmodi artificium norunt. tom. 2. 364,D. quam igitur artem exercere debent? ibidem.
diuites ferè omnes inuidere solent. tom.5. 360,B
diuites & pauperes faciunt voluntates, nõ pecuniarum copia, nec egestas. tom.5. 359,C
diuites non auaritia, sed iustitia facit. to.2. 114,D
diuitum debitores quinam propriè sint? tomo 4.61,B
diuites difficilè in regnum cœlorum intrabunt. tom.2.455,C. to.4.1603,C
diuitem ingredi regnum cœlorum est difficilius, quàm camelum intrare per foramen acus. tom.5.809,A
dives purpuratus mortuus in malis perseuerans. tom.1.711,A,B. de viuis peruenit ad mortem. ibid.
dives in inferno confitebatur, ac pœnitentia ducebatur, sed nihil ei profuit. to.1. 623,A
dives purpuratus non accusatur, quòd auarus fuerit, non quia res alienas tulerit, non quia adulter fuerit, non quia aliquid mali fecerit: sed sola in eo condemnatur superbia. to.2.1099,B
diuitem illum malum opipara mensa in infernum detrusit. to.5.325,C
dives purpuratus cur in inferno tantis punitur pœnis. to.5.359,B,C
dives ille purpuratus, quo magis nihil triste sustinuit, hoc ipso fuit infelicior. tom.2.103,A
dives purpuratus post mortem multùm plorauit, & nihil sibi prodesse potuit. to. 2.393,A
dives epulo cur potius Abraham appellat, quam Lazarum. to.2.1127,A
diuitis pupurati, & Lazari pauperis ex antithesi scita comparatio. tomo 5. 522,B
dives purpuratus & epulo, an sit historia, vel parabola. to.2.1699,A
dives pictus & viuus. to.5.1666,D

Diuina.

Diuina qui quærit, etiam assequitur humana. to.4.1557,B,C
diuinarum rerum amore qui correptus est, mentem deo totam consecrat. to. 1.992,D
de diuina clementia quidam nimis præsumunt. t.4.384,A
diuina natura non est confusa, & est inseparabilis. tom.5.1433,B
diuina Christi natura cerni conspicique non potuit, sed ex operibus eluxit. to. 5.1454,B
diuinæ laudes quomodo offerendæ. to.5. 1481,C

Diuinatio.

Diuinatio à prophetia differt. to.4.474,B
diuinationem sectantes damnantur. to.4. 302,C
diuinatores non adeundi. to.4.1231,C
ad diuinatores ire prohibitum. tomo 1. 566,A
diuinatores multi apud Corinthios. to.4. 474,A

Diuisio.

Diuisio semper minora adfert commoda: vnanimitas autem & consensus, incrementum. to.3.443,C

Diuitiæ.

Diuitiæ, bonum indifferens. tom.1.711,D. to.5.559,A
diuitiæ, sunt bona media. to.4.1443,C
diuitiarum multa genera. to.1.993,C
diuitiæ ineffabiles, quæ sint? tom.1.73,B
diuitiæ non sunt peccatum: sed peccatum est, eas non distribuere pauperibus, & eis malè vti. to.4.365,B
diuitiæ, nulla sunt possessio. to.4.1010,A
diuitiæ non sunt monimentum gloriæ, sed auaritiæ. to.4.1269,B
diuitiæ quid sint? tom.4.518,C
diuitiæ, vinculum sunt graue iis, qui eis vti nesciunt. to.4.365,A. sæuus tyrannus, & inhumanus. ibidem.
diuitiæ non sunt bonum, sed voluntas nostra. to.5.360,C
diuitiæ sunt, vmbra iners, fumus qui euanescit citò, flos fœni, vel etiã viliores. to.3.134,C
diuitiæ sunt, immanis belua. tom.1.1160,A
diuitiæ, corruptionis aditrices, hostes cõtinentiæ, inimicæ temperantiæ, occultæque omnis virtutis fures. to.1.1176,B
diuitiæ sunt feræ: si contineantur, fugiunt: si spargantur, manent. tom.5. 1225,A. spargeigitur, vt maneãt: nec defodias, vt ne fugiant. ibidem.
diuitiæ res sunt infida. to.4.528,D
diuitiæ sunt spinæ. tom. 4. 1287,B
diuitiæ, malorum omnium inuentrices. to.1.1176,B
diuitiæ sunt, seruus fugitiuus, fugax, ac vicricida. to.1.1160,A
diuitiæ sunt fugientes, & ne ad momentũ quidem permanentes. to.1.5,A
diuitiarum aliæ sunt nomine tantùm, aliæ re ipsa carent. tom.1.951,A
diuitiæ in terra esse non possunt nec in inferno. tom.2.1001,A
diuitiæ propriæ, precium animæ viri. to.3. 524,D
diuitiæ bonos mores nunquam fecerunt. to.2. 907,C
diuitiæ reconditæ, quasi belua recluſa. to. 5.1660,C,D
ex diuitiis quænam oboriuntur malæ to.1. 671,C
diuitiæ, quæ nunquam cessant, nunquam transferuntur, nunquam desinunt, & nunquam solicitudinem, inuidiam, aut calumnias afferunt. to.3.177,C
diuitias non deus dat semper, licet concedat esse diuites. to.4.1613,D
in diuitiarum fraudibus delitescunt feræ, viperæ, & scorpij. t.3.99,B
diuitiæ tum demum nostræ fiunt, cùm dãtur pauperibus. to.2.1125,B
diuitias non possidere, magnum est bonũ. tom.5.1216,C
diuitiæ cogunt egere multis. tomo 4. 1605,A
diuitiæ educunt sæpe ad aliquod magnum malum. tom.4.527,C
diuitiæ multos habent fluctus, & perturbationes. to.4.528,A
diuitiis abundantibus opprobrium. to.1. 995,B
diuitiæ ei sunt bonæ, cui peccatum non est coniunctum. to.1.432,B,C
diuitiarum terrenarum incertitudo. tom.1. 951,C
diuitiæ externæ non sunt cum eo, qui habet illas. to.1.951,C
diuitiarum deceptiõ suffocat mentem. to. 1.389,A
diuitiæ suis dominis frequenter multorum periculorum fuerunt auctores. tom.1. 22,D
diuitiæ suos occidunt seruos. to.5.332,A
diuitiæ, dum includuntur, acriùs rugiunt quàm leones, ac omnia perturbant. to. 5.819,C
diuitias qui malè expendunt, auaris sunt peiores. tom. 2.575,C
diuitiæ nunquam magnam salutis animæ iacturam faciũt, vbi studium est vtile. to.1.59,A
diuitiæ homines reddunt insanos. tom.4. 1180,C
diuitiæ iniiciunt in tentationes. tomo 4. 531,D
diuitiæ conrumelias verborum in deum pariunt. tom.5.589,B
diuitiæ congestæ, venti vim obtinent. to. 1.1176,B
diuitiæ sunt omnis absurditatis parentes. tom.1.1176,B
diuitias si detinueris, fuga elabuntur: si dispersæ fuerint, manent. to.1.1160,A,B
diuitiis qui hodie abundat, cras sepulchro tegitur. tom.1.1175,A
diuitiæ animum vinciunt. tom.1.1181,B
diuitiæ instabiles, quæ post hominem plerumque desinunt, & sæpe ante hominem. tom.1.1180,D
diuitiæ fugitiuæ, & homicidæ. tomo 5. 1214,D
diuitiæ distributę manent, & custoditę fugiunt. to.5.745,C
diuitias habere, & seruire diuitiis lõgè differunt. tom. 2.733,B
diuitiæ maximæ sunt, non egere diuitiis. to.1.951,B
diuitiarum colligendarum rabies est ars malorum, & colophon peccatorum. to.1.122,B
diuitiarum cupiditas, ars mali totius. to.1. 801,A
diuitiarum cupiditas opera bona facere non sinit. tom.2.809,D
diuitiarum vesana cupiditas, tyrãnis quoquouersum per totum terrarũ orbem diffusa. tom.5.818,D
diuitiarum cupiditas est diaboli. tom. 3. 420,B
diuitiarum cupiditas, est radix omniũ malorum: quam quidam appetentes, circa fidem naufragauerunt. to.2. 678,D
qui diuitias congregat cum peccato, spem suam ponit in terra. tom.2.731,D
in diuitiis duo vitia inter se sunt opposita. to.2.337,C
diuitiæ miseræ, & probrosæ. tomo 5. 497,B
diuitias sinit habere diabolus, vt adempti onis earum metu terreat. tomo 4. 487,C,D
diuitias nunquam contineri possunt: vis eas cõtinere? ne defodias, sed da in manus pauperum. to.5.1224,D. 1225,A
diuitiæ inferorum tormenta suscipiunt, diuitiis epulonis exemplo. tomo 2. 1100,B
diuitiæ non sunt filiis relinquendæ, vt relinquant ipsi virtutem. tom.5.310,A
in diuitiis defuncti sunt deflendi, qui nullam ex diuitiis sibi compararuere consolationem. to.5.373,D
diuitiæ & paupertas à domino. tomo 4. 519,B,C
diuitiæ sæpe à deo non sunt, sed à peccato. tom.4.519,C
diuitiæ cur datæ sunt à deo? to.4.519,A
diuitiæ dei, hominum salus. tom.1.1072,C
diuitiæ dei inuestigabiles. to.5.986,C
diuitiæ quænam sint firmæ & stabiles? to. 4.910,C,D
diuitiæ diuinæ bonitatis ineffabiles. to.3. 42,B
diuitiarum sapientiæ dei profunditas. to. 1.20,A
diuitias cœli oculus nõ vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascenderunt. to.5.492,B
diuitias spirituales nostras diabolus vidẽs, insanit & ferocit. tom.1.17,A
diuitiæ spirituales quænam sint? tomo 1. 56,D
diuitiæ quando dantur à deo? to.4.479,B
diuitiarum duo genera. to.1.679,B
diuitiæ Apostolorum. to.1.951,A
diuitiæ, pro bonis operibus, secũdum scripturæ sacræ consuetudinem. tom. 1. 951,A
de diuitiis, oratio. tom. 5.1222,C

Diuortium.

Diuortium cur deus permiserit Iudæis. to. 2.1178,B,C, to.5.1188,B

Docere.

Docere, est aliud, & aliud euangelium prædicare. tom .2.685,D
docere nos decet alios per doctrinam, per vitam, & per sanctam cõuersationem. tom.5.384,B
docere absque operibus, condemnat docentem. to.2.130,A
docent magis facta, quàm verba. tom. 4. 1608,B
qui docet, verborum suorum exemplum esse debet, vt magis opere doceat, quã sermone. tom.2.687,D
per eos qui docent, & non faciunt, blasphematur deus. to.2.695,C
docet credendo, qui facit quod docet. to. 2.950,B
qui docet, & non facit, non solùm neminem corrigit: sed adhuc multos scandalizat. tom.2.695,C
qui docet alium, dicendo compungitur. tom. 4.1301,A
docẽdus est populus propter dei metum, etsi minimè attendat. to.4.1527,A
docibiles dei sunt omnes: quare igitur nõ credunt omnes? t.3.183,B

Doctores.

Doctores deus in ecclesia posuit. tomo 4. 494,D
doctorũ locus in ecclesia quotus, & qualis. tom.4.958,A
doctores prophetæ in ecclesia prima. to. 3.532,B
doctores ecclesiæ muri. to.2.694,C
omnis doctor, seruus est legis: quia supra legem addere non potest aliquid de suo sensu, neque subtrahere. tom. 2. 759,A
doctor quilibet, lumen illorum est, quos illuminat, docens. to.2.680,B
doctorem oportet esse, tãquam nutricem. tom.4.1222,C
doctores, oculi sunt ecclesiæ. tom. 2. 1016,C

doctor, animarum est medicus. tomo 4. 1465,A
doctor omnibus virtutibus ornatus esse debet. to.2.693,B
doctor esse debet placidus, & lenis.tom.2. 1107,C
doctoris assidui documentum, est ecclesia plena. to.2.848,C
doctoris optimi munus. to.1.1071,B
doctoris est munus, suis operibus moderari discipulos. t.3.618,B
doctorum proprium. tom.2.116,C
doctores fluminibus aquæ viuæ similes. to. 2.757,A
doctor quomodo discipulos instituere debeat. tom.4.963,A,B
doctor magis esse debet vitę doctor, quàm sermonis. tom.4.1299,A
doctor perfectus, liber est à discęte, quem docuit. to.2.987,C
doctores laborantes, oportet mercedem consequi. tom.4.416,D
doctor diuini sermonis piscatori similis. to.2.682,D
doctoris est, docere non quæ vult discipulus, sed quæ discere eum expedit. to.3. 385,D
doctor nostri causa stat rectus.to.2.259,B. labore & afflictione affectus. ibid.
doctori nihil grauatè faciendum eorum, quæ ad discipulorum vtilitatem pertinet. tom.4.1225,A
doctor & populus super montem sanctitatis ascendere debet. to.2.688,B
doctores propter discipulos euadúnt egregij. tom.4.340,C
doctor vnusquisque esse potest, si velit.to. 4.1299,C
doctores ecclesiæ hominum vitia circumcidere debent. t.2.875,B
doctor grauiùs affligetur, & obsequentis discipuli exemplo plectetur, qui aliis facienda tradidit, quæ ipse non fecit. to.2.987,C
doctori est turpe, cum culpa redarguit ipsum. tom.5.384,B,C
doctorum mala vita impedit dicędi libertatem. tom.4.955,B,C
doctor malus bono populo non multùm nocet, bonus autem doctor malo populo non multùm prodest. tomo 2. 688,B
doctor ille est hypocrita, qui non priùs facit bona, quàm doceat. t.2.738,B
doctorum germanorum indicia. tomo 4. 360,C

Doctrina.

Doctrinæ terræ officina. to.1.784,D
doctrina operũ multò fidelior & certior, quàm sermonum. tom.1.72,C
doctrinę semina assidua recordatione protegenda. to.4.1287,A,B
doctrina pluuiæ similis. t.2.716,B
doctrinæ vsura, quid sit. to.5.958,C
doctrina & philisophia Christi. tomo 1. 939,A
doctrinæ omne tempus commodum to.5. 1658,A
doctrinæ auctoritatem vita bona adiicit doctoris. tom.5.636,A
doctrina & bellum quid habeant commune. tom.1.762,C
doctrina sacra paulatim instillanda.tom.2. 1128,B
doctrina supernæ sapientiæ nullo tempore circunscribitur. t.3.773,B
doctrinæ sermo duplex. t.4.495,D
doctrinæ modus optimus. t.4.429,D
doctrina legis dei animum componit, vitium expellit, & virtutem inserit. to.1. 810,B
doctrina sana,cũ vita corrupta,nihil prodest:nec vita bona cum praua doctrina. to.3.268, C
doctrina praua,est inanis gloriæ filia. to.3. 268,C
doctrina animæ quantò magis imbuimur, tantò fortior efficitur anima. t.3,773,B
doctrinæ spirituales,sunt animæ cibus.to. 1.192,D
doctrina mea,nõ est mea,ait Christus,&c. to.3.196,A
doctrina pietatis. to.5.1429,A

Doeg.

Doeg pastor Saũlis asinarum, percutit in ore gladij Nobe, sacerdotũ ciuitatem. to.1.841,C,D.calumnias aduersus Dauidem struebat. tom.1.843,D.844,A

Dogmata.

Dogmatum nostrorum fons & origo radicem sortita est è supernis. t.1.1200,B
dogmata omnia Iudaica erant figura.to.3. 213,C
dogmata Apostolicæ doctrinæ repugnantia,diffidiorum sunt causa. t.4.265,C
dogmatum multos habere socios, multos confirmat. t.4.1143,A
in dogmatum sectis D. Paulus acer & vehemens. to. 4.461,A
dogmata mala qui proferunt, vitandi. to. 1.1032,D
dogmata Corinthiorum inter se cõtraria. tom.4.280,C

Dolere.

Dolere cur potissimùm debet Christianus. to.5.568,B,C
cùm dolemus, non tumultuari nos decet. tomo 5. 350,D

Dolor.

Dolor,coronarum ac præmiorum est materia. tom.5.568,C
dolor post Adæ peccatum ortus est. to.4. 391,B
dolor non à morte manat, sed à mala conscientia. tom.1.970,B
dolor corporis finitur & soluitur cum corpore,at animæ dolor semper cum anima irruit ad pœnam. tom. 2. 777,A
doloribus præmia magna deus constituit. tom.2.113,D
dolor à ciuitate superna procul aufugit. tom.1.970,B
dolor mortis, quid sit in scripturis sacris? tom.3.410,D
dolor partus intolerandus.to.1.641,D
dolor immodicus adducit insaniam. to. 2. 1145,D
doloris æterni loca. to.2.399,C
dolorem inferorum temporis longitudo minuit.to.1.809,A. nec spes est liberationis. ibidem.

Dolosus.

Dolosus homo quis dicatur. to.1.744,A
dolosus homo quàm aliis perniciosus? to. 1.1030, C,D
dolosus fera periculosior. to.5.1654,C
dolosi summo cum studio fugiendi. to. 1. 1032,D

Dolus.

Dolus cùm armasset serpentem, eum execrandum reddidit. tom.1.697,A
dolus discipulum proditorem reddidit.to. 1.697,B
dolus matrem generis nostri deserram reddidit.to.1.697,A. & vt Cain tremeret & gemeret, effecit. ibid.
dolus in sola conscientia fieri non potest. tom.2.717,A
dolus Abel,sicut fera agnum,discerpit.to. 1.697,B
dolus Gabaonitarum aduersus Israëlitas. tom.1.699,D
dolum bonum fecit Raab. to.5.737,B

Dominicus.

Domina ancillæ exemplum esse debet. to. 4.981,A
dominica, vna dies sabbathorum vocata. t.4.622,D
dominicam diem non octauam appellamus,sed primam,&c. tom.5.503,A
dominicus dies à D. Paulo vocatur, vna sabbati.tom. 4.578,C.& quomodo sit celebrandus. ibidem.
dominico die in quadragesima non ieiunandum. tom. 1.58,C
dominicus dies,est hebdomadæ primus,& cur sic appellatus?tom.1.989,B. & quo pacto celebrandus? ibid.

Dominus.

Dominus deus,& homo. tom.5.1666,B
dominus excelsus, terribilis, rex magnus super omnem terram,&c.to.1.779,D. orbis salutem ostendens. ibid.
dominus vidit, quis locus, & vnde sic vocatus. tom. 1.316,A
dixit dominus domino meo, explicatur. tom.1.930,D
domini solius est iubere, famulorũ autem parere. t.4.19,A
domini nomen præponitur in epistolis. t.4.1192,D. nam est vbique admirabile. t.4.1193,A
domini & serui alter alteri seruiunt. to. 4. 1000,A
domini homines dicuntur abusiue: verè autem nemo dominus est, nisi deus. to.2.850,B
dominis duobus nemo seruire potest. to. 2.177,A
in domino,id est, per dominum. tom. 4. 1207,C
dominationum exercitus. to.1.19,C

Domus.

Domus dei quid sit. tom.1.694,D
domus dei,est porta cœli. to.1.359,D
domus dei,domus orationis. t.2.478,A
domus dei vt ædificanda. tom.2.905,B
domus dei super montes altissimos collocata. tom. 1. 1214,D
in domo dei malum non est. t.2.800,B,C
domus domini quæ propriè. to.1.704,A
domus est ciuitas. t.4.1019,A,B
domus nostra quæ. tom.1.664,B
cuius domus est ecclesia, est vir magnus. t.4.1206,D
domus Christianorum quibus rebus sunt ornandæ? to.2.577,A
domus oratoria. to.5.402,A
domus,vbi Apostoli spiritum sanctum acceperunt,mundi typum gerebat. to.3. 400,D
domus alicuius vilitas ac deformitas quibus in rebus constet,& cernatur? to.2. 576,D
domus propria,incertus est thesaurus:certus est autem thesaurus, pauperum manus. tom.3.277,B
domos suas qui bene administrant,apti sunt ad ecclesiæ præfecturam.to.4.1006,D. nam domus,est ecclesia parua.ibidem.
domus contra ventorum flatus prorsus immobilis. tom.2.207,A
domus pro potestate & principatu. to. 3. 214,B
domus aliena,est vas pertusum. tomo 3. 351,D

domus impleta fumo, captiuitatis signũ. to.1.1256,B
domus animatæ, ac vocem emittentes.to. 1.203,B
domus medium quid sit. to.1.872,A
domus lugubris,sapientiæ plena,nuptialis domus plena confusionis. to.5.346,B
domus pro nostris corporibus. tomo 2. 947,A,B
domus contra se diuisa,non stabit. tom.2. 316,A.780,C,D
domus diaboli ante Christum, fuerunt omnes gentes. tom.2.756,A

Donec.

Donec particula, quid in sacris scripturis significet? tom.1.170,B.931,A,B. to.2. 40, A.642,A,B. 1157, D. & to.4.1528,B

Dona.

Donorum dei nullum paruum. tomo 4. 1525,C
donum dei est magnum, quòd nos liberauerit,& in regnum transtulerit. to. 4. 1151,D
dona dei valida,ac decore plena. tomo 1. 618,B
dona spiritus sancti septem. to.5.1006,D
dona spiritus sancti diuersa, vna est tamen indicatio. to. 4.477,A,B
donum optimum & perfectum desursum est,&c. tom.1.1125,C
dona pauperum,lucra sunt animarum.to. 2.1150,B
dona sapientum oculos excæcant & tanquam fræmum ori, auertunt & cohibent correptiones. to. 3.261,A,B
donum proprium quisque habet à deo.to. 4.399,C
donum nullum sine dilectione est aptum. tom.4.611,C
dona promissa sequuntur eius naturam, qui promisit. tom.1.464,B
donum suum deus in omnes effundit. to. 4.169,B
donum pro virginitate. to.5.1183,D

Dormire.

Dormire,est iustitiam negligere. tomo 2. 954,A
dormire dei quid? to.1.1163,C
dormit Christus, non necessitate infirmitatis humanæ, sed spontanea voluntate.to.2.766,C. somnus enim non cadit in æternam naturam. ibidem.
dormitio quid sit, & ex quibus comparetur cautis. tom.1.996,C,D

Dos.

Dos sponsæ dei in duas distincta partes. to.1.1171, C, D. in præsentia & futura. ibidem.B
dos nuptiarum futurarum & æternarum. tom.1.1168,D

Dositheus.

Dositheus impostor. to.2.922,A

Drachma.

Drachmæ perditæ parabola. tom.5.834,C

Draco.

Draco ad illudendum homini formatus. tom.5.320,A
dracone inter serpentes nihil atrocius. to. 2.1002,C
dracones ad hominum vitam quàm afferunt vtilitatem? tom.1.1151,C
dracones,id est,cete,animalia marina, mira. tomo 1.1150,A. & eorum natura. ibidem.
draco pro deo habitus, & cultus. tom. 4. 1643,A
dracones à philosophis in cœlũ subuecti. tom.4.26,C
draco diabolus. to.1.894,D
draconem nobis inimicum occidit Christus. to.1.1979,D

Dubitare.

Dubitare, verbum est carnale, non spirituale. to.3.188,B,C
dubitans credere non potest.to.4.1607,C

Dulcedo.

Dulcedinem quidquid habet, in dei sacrificiis non offertur. to.2.1052,A

Durus.

Durus sermo, hoc est, intellectu difficilis. to.3.1873,D

Ebur.

Eboris precium apud antiquos. to. 1.769,B,C

Ebrietas.

Ebrietas,fornicationis fons. tom.1.716,D
ebrietas,fornicationis mater. to.4.221,B
ebrietas,omnium fons malorum, & genitrix. to.5.382,B
ebrietas,fons,mater,& origo omnium vitiorum. to.2.418,D.419,A. quod exẽplis probatur. ibidem.
ebrietas, voluntarius est dæmon, & grauiùs, quàm dæmon, mentem obtenebrat,&c. to.1.196,C
ebrietas est multiformis, & multiceps bestia,Scyllæ,& Hydrę perfimilis:& quę sint eius capita. to.5.324,C
ebrietas,vitium pestilens. to.1.1246,B
ebrietas, insania est turpissima. tomo 2. 420,A
ebrietas, innumerabilium malorum fons, ac fundamentum. tom.1.1246,B
ebrietas, est quiddam grauissimum, quia potest excæcare sensus, submergere mentem,&c. to.1.1941,C
ebrietatis peccatum quàm graue exempla. tom.5.396,D
ebrietatis tres species ibi notantur.tom.4. 221,C
ebrio nihil turpius. tom.5.314,D
ebrietatis nomen in sacra scriptura non vbique de temulentia dictum est, sed & satietatem significat. tom.1.195,A
ebrietatis inc.. oda. to.4.467,A. to.5. 314,C.exempla.315,B,C
ebrietas quas pariat iacturas, atq; damna. to.1.2,D
ebrij,quanto plus se ingurgitant vino,tanto magis inflammantur ad sitim. to.1. 138,B
ebrietas concupiscentiam & iram inflammat. to.4.119,D
ebrietas suorum ipsius sermonum manus post terga reuincit, captiuósque eos reddit. tom.5.714,C
ebrietas à deo separat. to.5.632,C
ebrietas seipsam ignorat. & bona, quæ ex iciunio proueniunt,minimè nouit.to. 5.777,C
ebrietatibus plurimũ insidiatur diabolus. to.1.735,A
ebrietate nihil diabolo gratius. tomo 5. 382,B
cum ebrietate ne præsentia quidem conspici possunt. tom.5.383,D.384,A
cùm ebrietate nõ licet cœlorum regna videre. tom.5.383,D
ebrietas prægressa,exauget sitim, eamque reddit minùs tolerabilem. tomo 1. 1246,D
ebrietas iacet mortua per aquæ potum. tom.5.324,C
ebrietas animam pessimè diuexat. tom. 2. 501,C
ebrietas multis armata capitibus. tom. 2. 500,B
ebrietas degrauat mentem, & captiuam facit animam. to 1.4,C
ebrietas auaritiæ quàm nocens, & execrabilis? tom.4.126,C,D
ebrietas quosnam inducit morbos? to. 4. 221,D
ebrietati qui indulget, nolens volens persæpe necessario peccat. tom.5.586,C
ebrietate qui tenentur,stultè feruntur. to. 5.716,B
ebrietas maximè viget in festis. tomo 4. 466,A
ebrietas stantem euertit ciuitatem. tom.1. 1320,A
ebrietati qui se dedunt,quantò magis merum sibi infundunt, tantò maiore ardescunt siti. tom.5.1235,C
ebrietati qui sunt mancipati, neque somnum verum & syncerum capiunt, neque à terribilibus in somniis sunt liberi. to.5.1235,A
ebrij domini seruis sobriis ridiculi. tom.5. 1664,A
ebrietas quot genera adfert morborum? to.5.1233,C
vbi ebrietas,ibi diabolus: vbi saturitas, ibi dæmones choreas agunt. tomo 5. 325,C
ebrij perinde vt mortui, mulcis velaminibus & institis ligati tenentur. tom. 2. 228,C
ebrietate quotquot armantur, abstinentia trucidat. to.5.325,A
ebrietatem luxuria & scortatio sequitur. tom. 1.136,B
ebrietas absque vino. to.5.946,C
ebrietas non est ex vino,sed ex immoderatione. tom.4. 995,B
ebrietas omnia proiicit in iniquitatis pelagus. to.5.383,D
ebrietatis supplicia plectenda. to.4.264,D
ebrietas gloriæ,insatiabilis. to.1.797,C
ebrietatis victoria. tom.5.1656,D
ebrietas dea habita. tom.4.51,B
ebrietatis exempla notatu dignissima. to. 5.382,B
de ebrietate,oratio. tom.5.1233,A
ebriosa fœmina nihil turpius. to. 2. 419,B. tom.5.382,C
ebriosa mulier citò in summam maritum paupertatem impellet. to.2.235,B
ebriosus est inordinatus. t.4.1266,D
cum ebriosis cibus non est sumendus. to. 4.379,C
ebrij sunt,qui peccatis tenentur grauibus. to.4.565,C.586,C
ebriosi regnum dei non possidebunt.to.1. 3,4.1,5.383,D

Ecce.

Ecce,euentus aduerbium. to.3.121,D
ecce, dictiuncula prophetarum propria. tom.1.1224,C

Ecclesia.

Ecclesia,auxilium Christi. to.1.716,A
ecclesia,Christi plenitudo. tom.4.9 4,A
ecclesia, domus per nostras animas ædificata. tom.4.954,D
ecclesia,mons vber. t.2.688,B
ecclesia cœlestis est, & nihil aliud, quàm cœlum. to.4.1583,C
ecclesia, arcanorum & mysteriorum thesaurus. tom.4.383,B
ecclesia,non est paries, nec conuexum seu fastigium tecti, sed fides, & vitæ ratio. tom.1.1158,C
ecclesia prima,respublica erat angelica.to. 3.417,D
ecclesia, sanctorum ciuitas. tomo 2, 694,B

in ecclesia dolentium est voluptas, in ecclesia defatigatorum respiratio, in ecclesia laborantium est requies. tom. 1. 1280,C

ecclesia tanquam tabernaculum in incolatu. to.1.695,C

ecclesia, est Christi domus, supra firmam petram,id est, fortitudinem fidei, ædificata. to.2.755,D

ecclesia,templum est dei. tom.2.858,B

ecclesia,pratum amœnissimum, paradisus deliciarum,&c. tom.1.1189,D

ecclesia cur dicitur luna. to.1.849,A

ecclesia cur appelletur gallina. to.2.915,D. 917,B

ecclesia spirituali modo appellatur Sion. to. 1.879,C

ecclesia est torcular, habens in se verbum dei. to.2.871,C

ecclesia, mons inexpugnabilis. tomo 1. 1214,A

ecclesia est mons,virgo,regina, filia, & vidua.to.1.1162,D. & horum nominum ratio,& expositio. to.1.1164,B,C

ecclesia, communis est omnium domus. tom.2.259,B

ecclesia, conuentus & congregationis est nomen. tom. 1.1154,A

ecclesia,est angelorum celebritas. tom.2. 371,C

ecclesia,est candelabrū, quod baiulat verbum vitæ. to. 2.695,A

ecclesia cur dicitur molens. to.2. 945,D

ecclesia est locus medicinæ spiritualis. to. 1.2, A

ecclesia non est aurificina,aut argenti officina, sed angelorum concio. tomo 5. 339,A

ecclesia Christi,est Christi corpus. tom. 5. 456,B

ecclesia Christi in terra,est tabernaculum, quæ in solitaria vita resplendet.tom.1. 695,B

ecclesia, Christi filia & sponsa. tomo 1. 770,C

ecclesia, est mons, qui labefactari nequit. to.1.664,B

ecclesia,est tentorium.tom.1.695,B. quia è loco in locum migrat propter persecutiones. tom.1.ibid.

ecclesiæ duæ,quæ sunt dei. to. 1.695,A

ecclesiarum septem spōsus habetur Christus. to.2.627,A

ecclesiæ omnes Christi, septem dicuntur ecclesiæ,propter septem spiritus, quāuis multæ sint. tom.2.829,B

ecclesia in parietibus non est,sed in multitudine piorum. to.5.812,B

ecclesia nō est locus disputationis, sed doctrinæ. to.4

ecclesia habet fundamentum à montibus æternis. to.2.930,A

ecclesiam ex latere suo ædificauit Christus, sicut de latere Adam eius coniux Eua est prolata. tom.5.621,A

ecclesia fundata per lauacri regenerationem, & spiritus sancti renouationem. to.5.621, A

ecclesiam ædificauit Christus, & nullus eam destruere poterit: destruxit templum Iudaicum, & nullus illud ædificare poterit. to.5.1022,B.1023,B

ecclesia arcæ Noë comparata. tomo 5. 1424,B

ecclesia,arca permanens & stabilis. tom.5. ibidem.

ecclesia Petro commissa. to.5.1425,B

ecclesiæ & filiorum eiusdem vox. tom. 5. 1423,A

in ecclesia annuntiatur vita. to.5.1424,C

ecclesiæ doctores Petrus & Paulus. tom.5. 1424,C,D

ecclesiæ fundamenta composuit Christus super fraternitatem charitatis. tom. 2. 684,A

ecclesias omnes vndiquaq; fundauit Christus. to. 5.1005,D

ecclesia est amore Christi constructa. to.5. 639,C

ecclesia anteà idolorum cultrix, facta est posteà angelorum socia, Christi sponsa,ac dei filia. to.2.624,C

ecclesia Christi vbique sita. to.4.494,D

ecclesia gentilis in omnibus orbis partibus, tam orientalibus quàm occiduis, tam Australibus quàm Septentrionalibus vocata & congregata. tomo 1. 912,C

ecclesia à finibus ad fines vsque extenta. tom.5.1018,D

in ecclesia fideles sunt,tanquam in vna domo. to.4.1198,D

ecclesia habet caput & pedes. tomo 4. 953,A

ecclesia est facta,vt quid diuisi sumus, cōiuncti simus. to. 4.463,D

ecclesiæ plenitudo claudicat,si minora desint membra. to.4.488,D

ecclesiam Christus corpus suum nominauit. tom.4.482,C

ecclesia, corpus domini, multis ornatur membris, & completur.tom.2.1016,C

ecclesiæ corpus nihil tam scindit,atque superbia. to.4.208,A

ecclesia corpus vnum habet, sed membra multa. tom.2.1016,B

ecclesia non est ibi,vbi non est fides. to.2. 681,B

ecclesia est in terris sita,sed versatur in cœlis. to 1.1298,D

ecclesia est ibi,vbi est fides. tom.2. 681, B. & vbi ecclesia,ibi sacerdos,&c. ibid.

ecclesiam dei oportet vnitam esse. tom.4. 281, A. nomen enim ecclesiæ non est nomen separationis,sed vnionis, concordiæ,& consensus. to.4.281,A

ecclesia dei est vna, licet multis sit separata locis. to.4.281,B

in ecclesia quomodo sumus inquilini? to. 1.695,D

ecclesia Christi,tanquam peregrè versans, pios facit inquilinos. tom. 1. 695, C. ecclesia autem superna non habet inquilinos,sed habitatores pios. ibid.

ecclesia dei,quàm cœlum,charior. tom. 5. 812, A

ecclesia senescit nunquam. tom.1.1159,A. to.5.1238,B

ecclesia nunquam sentit senectutem: semper enim adolescit ac viget. tom. 1. 1162,D

ecclesia honoratior cœlo, nam hoc propter eam est conditum. to.1.1299,A

ecclesia transcendit cœlos. to.1. 1159,A

ecclesia cœlo sublimior,ac terra latior.to. 1.1162,D

ecclesia fulget super splendorem solis, & eius persecutores perpetuis contegentur tenebris. tom.5.812,A

facilius est solem extingui, quàm ecclesiā obscurari. to.1.1299,A

ecclesia dei nihil potentius. to.5.1238,A,B

ecclesia Christi nihil fortius. tom.5.811,D. nulla vi vinci potest. ibid. nam deus est ecclesia, qui est omnibus fortior. ibidem.

ecclesia cœlo etiā ipso validior, & fortior. to.2.395, A.t.5.811,D

ecclesia stat solida,stabilis,inuicta,florens, fulgens, & in dies magis ac magis vigens,crescens, pluſque roboris sumēs. t.5.1021, C

ecclesia omnium nostrum mater. tomo 5. 1480, C

ecclesia Christi nunquam sine tentatione dimissa est. tom.2.664,A

ecclesia radices in cœlo fixas habet potiùs, quàm in terra. to.1.1299,A

ecclesiam Christi primùm ventilauerunt Iudæi,deinde gentiles,modò hæretici: postmodum eam peruentilabit Antichristus. to.2.664,A

ecclesia cùm oppugnatur, vincit:cùm appetitur insidiis, superat: cùm afficitur iniuria, splendidior euadit. tomo 5. 1238,B

ecclesiam dæmones vincere nunquam poterunt. tom.1.1159,A

ecclesiæ poreſtas ipsos pertingit cœlos, & tanquam domus supra verticem, posita,omnibus se exhibet conspicuam.to. 1.1114,D

ecclesia manet immobilis,licet tot, tantisque imperatur fluctibus. to.2.395,A

ecclesia à multis oppugnatur, nec tamen vnquam vincitur. to.1.1298,C,D

ecclesiam pluuia mendacis doctrinæ non corrumpit, neque diabolicus ventus impellit, neque violentorum fluminū mouet impetus. tom.2.757,A

ecclesiæ oppugnatio,est eius incrementū. tom.1.1146,C

ecclesia suscipit tempestates, sed non demergitur:iacula in eam mittuntur, sed non perforatur:machinamenta in eam præparantur, sed eius turris non elidi-tur. tom.3.786,D

ecclesiam tyranni impugnarunt, ideò & memoriam perdiderunt.tom.3.787,A

ecclesię fides non bene cognoscеretur,nisi Antichristi ad eam venirent. tom.2. 922,B

ecclesiæ nauis demergi non potest. tom.1. 1298,C

ecclesiam,nauim sanctam, continuò tempestas & hyems, procellarumque vis quassant:nō submergentur tamen, qui in ea nauigant. to.5.1024,C

ecclesia etsi humiliatur propter tentationem, tamen perire non potest propter fidem Christi. tom.2.757,A

ecclesia insidiis appetita, euadit superior: & iniuriis contumeliisve lacessita, cōstituitur illustrior. to.1.1159,A

ecclesiæ bellum est permissum,vt tropheū reporter illustrius. to.1.1159,A

ecclesiam omnes vexarunt imperatores ad Constantini vsque tempora. tomo 5. 1020,C

ecclesiæ oppugnatores perierunt, & ipsa supra cœlum ascendit. t.5.1238,B

ecclesiam quotquot oppugnarunt, inter oppugnandum disperierunt. tomo 1. 1159, A

ecclesia in confessoribus vincit, in martyribus triumphatrix existit. tomo 1. 457,C

ecclesiæ & nauis perelegans comparatio. t.5.615,D

ecclesia nunc similis mulieri, quæ à veteri excidit prosperitate. to. 4.514,C

ecclesia turturi comparata. t.5.637,C,D

ecclesiæ conuersatio non est terrena. to.2. 767,C

ecclesiæ radix in cœlo. tom 1.1299,A

in ecclesia deus posuit Apostolos, & prophetas, doctores,&c. tom.4.494,D

ecclesiæ multa sunt membra ac diuersa.to. 4.485,D

ecclesiæ immortales thesauri. t.5.1020,D

ecclesiæ prælatio, quiddam est magnum. tom.3.237,B

ecclesia medium tenet. to.4.1515,A

ecclesiæ nutrices quæ. to.2.931,D

ecclesia vniuersa irrigata sanguine sacro. tom. 1.1291,B

ecclesia,quia fuerat meretrix, & exacerbatio dei, postmodum autem immutata per fidem Christi facta est casta. to.2. 620,B

ecclesia nupta nostro Dauidi,id est, Christo filia facta est dei omnipotētis, quæ priùs filia diaboli videbatur fuisse. to. 2.626,D

ecclesia semel susceptа immutat animalia. tom.1.1190,A.arca verò Noë ea solùm conseruabat. ibidem.

ecclesia confirmat suos in rectitudine vitę. to.1.1189,D

ecclesiæ principes fiunt, vt seruiant minoribus,& ministrent eis quæcunque acceperunt à Christo. to.2.846,C,D

ecclesia omni cum impunitate,sinibus expassis, excipit quotidie, & reclinatis manibus,vniuersas vndecunque terrarum gentes. tom.1.1215,C

ecclesia filiorum suorum ornatur multitudine. to. 1.1,A

in ecclesia omnia debent proponi munda, ne qua sit macula,ne qua ruga. tom. 5. 343,D

ecclesia continuè omnibus aperta. tom.5. 330,C

ecclesia Christi vnde constitui debebat, probatur prophetiis. to.5.1011,D

ecclesia,quamuis sit inter nos, tamen ventura dicitur, cùm apparuerit in gloria sua. tom.2.953,C

ecclesia octo habet rectores. to.2.945,A

ecclesia veros habet oculos, videlicet ecclesiasticos, qui vident in scripturis mysteria dei. tom.2.1016,C

ecclesia ex quo cœpit sanctos offerre, vsque ad finem seculi non cessabit. to.2. 942,D

ecclesias tot, quot Christiani catholici toto terrarum orbe, nunquam plantarūt impostores. to.5.915,A

ecclesia vniuersalis gaudet in vna regula charitatis Christi,&c. t.5.614,A

ecclesiam insuffodere, graue est & scelestū. to.4.234,D

ecclesia maior arca Noë. t.5.720,A

ecclesia cur dicitur nigra. to.5.638,B

ecclesia à boum stabulo nihil differt, aut Camelorum,& asinorum cubili. to.2. 601,D

ecclesia communiter omnes accipit. to.4. 608,B

in ecclesia magna iustitiam annunciaui, quid sit. to.5.940,C

ecclesiæ meretrici ex gentibus se coniunxit Christus. t.2.620,A

in ecclesia vnam vocem oportet esse.to.4. 536,C

ecclesiæ ciues,qui dicantur. to.5.619,A

ecclesiæ primogenitorum. t.1.931,C

ecclesia speciem gerit nauis. tom.1.894,B

ecclesiæ ritus. to.1.911,D

ecclesiæ thesaurus. to.2.586,C,D

ecclesia,quæ vbique Christum,in se circūfert, innumeros immolauit martyres, ob charitatem, quam gerit erga virū. tom.1.860,A

ecclesia primitiua talis erat, qualis est in cœlis,nihil habens rerum mundanarū, non parietibus, non marmoribus, sed eorum feruore,qui conuenerant, relucens.tom.3.393,C. erant enim centum & viginti. ibidem.

ecclesia cur magna dicatur? to.1.726,B

ecclesia cum Christo est vnum,sicut sponsa cum sponso. to.1.716,A

ecclesiæ militantis imago, tabernaculum Mosis: triumphantis, templum Salomonis. tom. 1.695,C

ecclesia olim sterilis, nunc mater est filiorum innumerabiliun. to.1.772,C,D

ecclesia non exeundum priùs, quàm dimittamur.t.5.1237,B.& quid ibi agendam,& quid non. ibid.

de ecclesia exire quis dicatur. to.2.916,A

ecclesiam figurabat Raab meretrix, olim fornicatione dæmonum inuolutam. tom.5.736,D

de ecclesia dei non contemnenda, oratio. tom.5.1236,B

ecclesia, pro eiusdem præsulibus ac præsidentibus. to.2.438,D

ecclesiæ toto orbe fusæ. to.1.918,A

ecclesiis breui post Christi mortem tempore, omnis sub sole terra statim est impleta. tom.5.1018,A

ecclesiæ, priscis temporibus domus erant, nunc ipsa ecclesia in domum redacta est. tom. 2.260,B

ecclesiæ plantatæ in mediis vrbibus. to. 1. 932, A

in ecclesia cur fiat conuentus? tomo 4. 469,C

ecclesiam habens villa, paradiso dei comparatur. tom.3.485,B

ad ecclesias ædificandas adhortatio, quas impij Lutherani funditus euertunt.to. 3.484, C

in ecclesia dimittuntur peccata.to.5.615,D

in ecclesia diuersæ sunt administrationum distributiones. to.4.10,A

ecclesiarum omnium consuetudo est obseruanda. to.4.537,D

ecclesiæ ordo ordine militari est conuenientior. to.4.1266,D

ecclesiasticus vir,habens verbum dei,dicitur candelabrum. tom.2.695,A

ecclesiastici conuentus laus.tom.1.1280,C

ecclesiasticum primatum cōcupiscere, neque rario est,neque causa: quia neque iustum est,neque vtile. to.2.846,D

ecclesiasticum opus contra ius vsurpare, quàm sit periculosum, exemplo probatur. to.2.630,B,C

ab ecclesiastico corpore duæ sunt diuisiones. tom. 4.960,C

ecclesia seculi, est hæreticorum collectio. tom.2.768,B

ecclesiæ hæreticorum expertes rectæ fidei. tom.1.867,D

ex ecclesia capitur summa lætitia. tom. 5. 1480,D

ad ecclesiam cum summa reuerētia & animaduersione veniendum. to.5.1481,C

nugæ & ineptiæ quorundam in ecclesia & diuinis laudibus. tom.5.1481,C,D

deus in ecclesia præsens omnium gestum & motum annotat. ibid,D

in ecclesia prophetæ & apostoli nobis dominum commonstrant: iidem præmia distribuunt & pœnas decernunt. to. 5. 1484,D

in ecclesia non sunt aliena tractanda: item species talium sermonum in ecclesia. tom.5.1483,A

Eclipsis.

Eclipsis solis breuissimo tempore accidere solet. to.2.597,C

Edacitas.

Edacitate dæmoni nihil amicius. tomo 5. 1234,D

Edocla.

Edocla,Abel soror & vxor. tom.2.638,A

ἐγκαίνια.

ἐγκαίνια. tom.4.592,B

Egenti.

Egenti etiam improbissimo dandum. to. 2.1126,A,B

egenti succurendum, nihil scrutando. to. 4.1567,B

egestas,corporis & animæ sanitatis,& voluptatis mater. to. 5.314,B. 316,C

Ego.

Ego sum qui sum,quid hoc significet? to. 5.989,A

Elatio.

Elatio animi non satis valetudine constat integra. to.5.693,C

elationem animi semper comprimit Christus. tom.3.233,D

per elationem diabolus homines in exitiū trahit. to.1.1301,B

elati corde apud deum sunt impuri. to. 2. 475,D

Eleazarus.

Eleazarus carnes veruecinas sub specie porcinæ noluit manducare. tomo 2. 780,B

Electio.

Electio,radix malorum. to.4.391,C

electio in homine libera. to.4.494,C

electionis liberum nobis deus donauit arbitrium. to.3.737,D

electio quandiu est, non potest facilis esse vocatio. to. 2.927,B

electi,id est,fideles, qui in medio Iudæorū erant intercepti,cùm destrueretur Hierusalem. tom.2.530,B

electi per præceptum dei à Mose sunt numerati. tom.2.778,B

electi pauci,multi vocati. t.2.490,D

eligere & velle est hominis,dei autem perficere. tom.4.1576,B

Eleemosyna.

Eleemosyna, est ars omnium artium quæstuosissima. tom.5.221,D

eleemosyna, sacrificium est, in cœlum ascendens. tom.4.1570,C

eleemosyna, precium est vitæ perpetuæ. tom.5.770,C

eleemosyna fons,qui surgit in cœlum. to. 3.507,C

eleemosyna, præparatio est orationis. to. 2.726, A

eleemosyna, vestis est, quæ cum homine resurget. tom.3.342,D

eleemosyna, preciū est animæ redemptionis. to.5.758,C

eleemosyna, est regina virtutum. tom. 5. 746,C.757,D

eleemosyna, magnum est bonum, ac dei donum. to.5.746,D

eleemosynarum varij sunt modi. tomo 2. 1172,A

eleemosynæ vis,res est immortalis.tom.1. 951,C

eleemosyna tabernaculorum æternorum est artifex. to.5.748,C

eleemosynæ diuersi gradus. tom.4. 486,A

eleemosynæ varius modus. t.2.985,A

eleemosyna summa quæ sit? tom.4.499,A

eleemosyna omnium maxima,quę & qualis est. to.5.937,B

eleemosyna sacrificio maior. to.2.372,D. tom.5.340,B

eleemosyna vnde eroganda. tomo 4. 582,B

eleemosynam in abscondito facere, quid sit. to.2.717,B,C
de eleemosyna coram hominibus non facienda. to.2.157,C. nec tunc tuba canēdum. to.2.158,D
eleemosynam latere, est impossibile. to.2.170,A
eleemosyna simulata, vestimentum est ouile. to.2.748,A
eleemosyna vera est, quæ omni caret iniquitate. to.3.324,A
eleemosyna facienda etiam iniustis. to.4.1567,A
in eleemosyna etiam diabolus tendit laqueos. tom.1.1115,B
eleemosynam infideli & improbo præbēs, apud deum mercede non frustrabitur. tom.2.784,B
eleemosynam cùm facimus, miseris & vilibus est facienda. tom.3.243,B
eleemosynam dātes esurientem nutrimus Iesum. to.5.746,D
eleemosyna si non fiat, extinguitur gratia spiritus. to.4.1271,A
eleemosynam per nos ipsos esse faciendā. tom.5.791,D
eleemosyna datur à pauperibus secundum magnam misericordiam. t.4.420,D
eleemosynam quilibet facere potest. to.4.1670,A
eleemosynam facere, non est omnium hominum, sed tantùm iustorum. tomo 2.726,C
eleemosyna facienda prius, quàm orandū accedas. to.4.582,A
eleemosyna danda pro modo facultatum. tom.4.1182,C
eleemosyna acquisita cum iniquitate, coram deo est abominatio. tom.5.770,C
eleemosyna cur sit à deo lege constituta? tom.4.500,A
eleemosynæ quantæ sint vires? tomo 4.1673,C
cùm eleemosyna vtimur, ianuæ sunt claudendæ, vt ipse, qui recipit, solus sit conscius: immò, si possibile sit, nec ipse quidem percipiat, vnde sibi erogatum sit beneficium. to.2.506,C
eleemosynam qui præstant, in cœlo domos habent, ac tabernacula. tomo 5.319,B,C
eleemosynam qui dat ex substantia pauperis, est ac si victimet filium in suis patris conspectu. tom.5.790,B
eleemosynam qui dat, quomodo deo fœneratur. to.4.379,B
eleemosynarum hilarem datorem diligit deus. tom.5.667,C
eleemosynam qui facit, & peccat, perdit quod facit. to.2.726,C
eleemosyna non iudicatur ex quantitate, sed ex instituto & prompta voluntate. tom.4.1513,A,B
sine eleemosyna impossibile est regni cœlesti vestibulum attingere. to.3.95,C
eleemosyna non solùm sit in pecuniis, sed & in operibus, &c. tom.3.524,D
eleemosyna omne purgat peccatum: omne enim peccatum infra est illam: & remedium est ad omne vulnus vtile. tom.3.524,C
eleemosynæ officia. tom.3.99,C
ex eleemosyna deus appellari vult miserator, & misericors dominus. tomo 4.1673,D
eleemosyna ad omnes vsque pertingit, membráq; complectitur Christi, quia non solùm facienti prodest. tomo 4.1489,A

eleemosyna, oratio, & ieiunium, tria bona omnium prima, & fortissima. tom.2.725,C
eleemosyna nunquam germinabit ex crudelitate. to.4.582,A
eleemosyna necessaria magis, quàm virginitas. tom.2.372,D
eleemosynæ ascendunt in memoriam in conspectu dei. to.5.340,B
eleemosyna peccata purgat, & cœlos aperit. to.5.340,B
eleemosyna promptum animum requirit. tom.4.752,C
eleemosyna dæmones fugat. tom.1.731,B
eleemosynæ nobis iniustitiam reputantur. to.5.407,D
eleemosyna à morte liberat. to.5.770,B
eleemosynæ fructus nunquam marcescere potest. to.1.951,C,D
eleemosynæ largitate magna danda, vt paruis datis adipiscamur magna. to.1.233,B. nam qui seminat parcè, parcè & metet. to.1.234,A
eleemosynam præcidit aërem, transit lunam, solis cædit radios, & ad cœlorum peruenit culmen. to.5.757,D
eleemosynę magnitudo non in multitudine pecuniarum & opum, sed ex alacritate dantium iudicatur. tom.1.365,C
eleemosynæ in hebdomada magna à fidelibus abundantiùs dantur. to.1.201,B
eleemosynam quomodo deus ponderat. tom.4.770,C
eleemosyna precationem reddit alatam. tom.4.582,A
eleemosyna tormentis nos eripit: humanum enim saluauit genus. to.5.748,D. 749,A
eleemosynæ, pennæ sunt pœnitentiæ. to.5.758,B
in eleemosyna deum habemus debitorem. tom.5.745,D
eleemosyna hominem deo similem facit. to.5.748,D
eleemosyna pennata & leuis est, aureas habens alas, & supra modum delectans angelos. to.5.748,D
eleemosynæ multum defunctis prosunt. tom.3.252,C. tom.5.373,A,B
eleemosynæ spirituales. to.2.970,A
eleemosyna Iudaica, ac diabolica quæ. to.2.585,B
eleemosynæ multæ apud Iudæos. tom.4.921,D
eleemosynarios habet etiam diabolus. to.2.668,A
eleemosynarij timidi. to.5.1654,A

Elementorum.

Elementorum visibilium creatio, & opificium. tom.1.11,A
elementa mundi visibilia gentiles deos appellarunt. tom.1.39,A
elementa omnium rerum homines admonent de potentia dei. t.2.763,C
elementorum operatio in contrarium à deo, cùm vult, traducitur. tomo 1.1093,C
elementa quæque intra suos terminos manent, & nunquam suam transgrediuntur mensuram. to.1.31,D
elementorum vsus quis, & quantus? to.1.804,D.1082,C
elementa ab antiquis, dij vocata. tomo 1.589,B
elementa quatuor moriuntur in homine per baptismum. t.2.623,A
elementa sceleribus & peccatis contaminantur. tom.5.1423,C. eadem lætantur nostris rectè factis. ibidem.

Eleuchi.

Elenchi arcanorum Sabellij. to.5.1456,C
elenchi arcanorum Eunomij Sabellij discipuli. t.5.1460,A

Elias.

Elias, vide *Helias*.

Eliseus.

Elisæus, vide *Helisæus*.

Ἐλλωες.

Ἐλλωες, hoc est, Græci. tom.3.523,B

Eloi.

Eloi. to.1.479,B

Eloquentia.

Eloquentia ridicula, & inanis, nisi pietati fuerit coniuncta. to.5.1090,A,B
eloquium dei, id est, iussum. tom.1.1143,D
eloquia dei super mel & fauum. tomo 5.323,B
eloquia dei melli similia. t.2.878,D.879,A
eloquia diuina amare, spiritualis sanitatis maximum est indicium. tom.1.78,D
eloquia diuina magno audire studio, animi bonæ valetudinis certissimum est argumentum. tom.1.16,B
eloquium, id est, laus. to.1.895,D
eloquia diuina, spiritualis est thesaurus. to.1.395,B
eloquium, pro pollicitatione. to.1.1015,C

Elpidius.

Elpidius episcopus. tom.5.1330,B.1375,D

Elymas.

Elymas Magus interpretatur, quærens auertere proconsulem à fide. tomo 3.536,A
elymas magus excæcatus. to.3.705,A

Elysius campus.

Elysij campi descriptio. to.5.1071,A

Embryo.

de Embryone in vtero. tom.1.642,C

Emendatio.

Emendationis dilatio periculosa. tomo 4.784,B

Emmanuël.

Emmanuël interpretatur nobiscum deus. to.5.904,A
emmanuëlis ab effectu nomen Saluatori est impositum. t.2.39,A
emmanuël prænominatus est Christus à rebus ipsis. tom.1.1268,A
emmanuël vocabunt. non vocabis, legendum apud Matthæum. t.2.39,A

Emptor.

Emptor non cogere, sed persuadere debet. t.2.592,A

Encænia.

Encænia celebranda, Christi exemplo. to.3.243,D

Endelechismus.

Endelechismus, sacrificij genus olim apud Iudæos, & quod & quale. to.5.920,C

Enoch.

Enoch, Cain filius, & ciuitas eiusdem nominis, quæ fuit omnium prima. tom.1.117,C,D
enoch, Seth filius, sperauit inuocando nomen domini. to.1.121,C
enoch septima ab Adam generatione natus. t.2.623,A
enoch virtutis seruauit imaginem. tomo 1.151,D
enoch in carne translatus, & nusquam apparuit. tom.3.299,C
enoch deo placuit, & non est inuentus, eò quòd transtulerit illum deus. tomo 1.128,B. viuentem transtulit, non tamen immortalitatem largitus est, ne peccādi metum eneruaret, &c. ibid.
enoch quò translatus? tom.1.128,A

enoch, resurre-

enoch, resurrectionis imago. tom.1.985,B. tom.3.766,C
enoch & Helias vbi sint, & quomodo sint non scriptum est. to.4.1621,A

Epænetus.

Epænetus, dicti Pauli discipulus dilectus, & Achaiæ primitiæ: eiúsq; encomion. to.4.259,A

Epaminondas.

Epaminondas, Thebanorum dux, quàm insignis, illustris, & frugalis. tomo 5.1063,C

Ephesiorum.

Ephesiorum antiquorum dij. to.1.688,C

Ephraim.

Ephraim, secundus Ioseph filius, qui interpretatur, incrementum. to.1.414,C

Epictetus.

Epictetus seruus, corpore incuruus, paupertate Irus, & amicus immortalium. to.3.455,A

Epicurei.

Epicurei dei prouidentiam negabant, omnia per se fieri dicebant, & ex atomis esse constitura. tom.3.585,D

ἐκ πηῶς.

ἐκ πηῶς, prouerbium. to.2.1114,A

Epimenides.

Epimenides poëta à D. Paulo citatur in epistola ad Titum. to.4.1469,A

Ἐπαινος.

Ἐπαινος. tom.2.163,C,D

Ἐπιφανεια.

Ἐπιφανεια quid propriè. to.4.1449,A
epiphaniorum dies, & festum. to.5.342,D. 905,B

Episcopatus.

Episcopatus super episcopatum insurgit. to.2.924,B. hoc signum est expugnationis ecclesiæ. ibidem.
episcopus pro vniuerso terrarum orbe legatus intercedit, deprecatórque est apud deum, vt viuentium & mortuorum peccatis propitius fiat. tomo 5.471,B
episcopus est communis omnium pater. to.5.818,A
episcopi, sunt vniuscuiusque regionis pastores. to.2.685,B
episcoporum munus & officium. tom.3.619,C. to.5.471,A
episcopi munus qui appetit, honestum opus desiderat. to.5.438,B
episcopus à deo munus suscepit legationis. to.4.1160,D
episcopum erga subditos oportet similiter affici, vt pater erga liberos suos admodum infantes afficeretur. to.5.463,B
episcopi maior est labor, quàm cæterorū. to.4.1294,C. to.5.471,B,C
ab episcopo quid potissimū requirat deus. tom.3.832,C
episcopo quasi mundus vniuersus concreditus est. tom.5.471,B
episcopus aurigæ comparatur. to.5.462,C
episcopus & miles comparati. tomo 5.1668,A
pro episcopo populus deum orare debet. tom.4.1272,B
episcopi in ecclesia boni, & peccatores inueniuntur. tom.2.628,C
episcopum necesse est in singulos dies sementem facere. tom.5.471,A
episcopo laborum pelagus tolerandum. to.5.476,C
episcopum conuenit acri studio, & perpetua vitæ continentia, tanquam adamātinis armis, circunspectum esse. tom.5.441,B

episcopos quàm multa supplicia manant. tom.5.450,D
episcopos constituit in pace & iustitia Christus. to.5.1012,D
episcopum verè agere, quàm difficile sit. tom.5.413,C
episcopi primi semitas tenuerunt, quibus ad deum peruenire potuerunt. tom.1.524,B
episcopi vita qualis esse debeat. tomo 5.439,B
episcopus irreprehensibilis esse debet. to.1.547,A
episcopi boni quanta cura? tom.3.396,A
episcopus non potest peccare clàm. tom.3.396,D
episcopus de omnibus rationi reddendæ est obnoxius. to.4.1258,B
ab episcopo quid deus potissimum requirat. tom.3.832,C
pro episcopis sanctissima doctrina. to.4.1463,C. ac deinceps.
in episcopum qui & qualis eligi & assumi debeat. tom.5.428,A
in episcopo eligendo quantæ sint pugnæ, mille periculis plenæ. to.5.442,C
episcopi non gerunt magistratum, sed cōsulunt. tom.4.961,D
episcopi in procuratores, dispensatores, & caupones redacti. to.2.586,B

Epistola.

Epistolarum D. Pauli singulæ quo tempore, quóque ordine scriptæ. tomo 4.2,A,B
epistolæ quatuordecim D. Pauli cur in ecclesia leguntur. tom.5.741,C
epistola ex D. Paulo in Missa. tomo 5.1148,A
epistolæ D. Pauli in ecclesia per singulas hebdomadas leguntur. to.4.1,A

Epulæ.

Epulæ incontinentes punientur. tomo 2.339,C
epulæ, quæ semper satiant, & nūquam deficiunt. tom.1.701,B

Equi.

Equi flammantes apparent. tom.1.533,D
equi in fœminam insanientes. to.1.65,D. 66,A
equitatus Christi, quis. tom.2.854,A

Erasmus.

Erasmus meritò in multorum grauissimorum virorum offensionem incurrit. to.4.628,C

Erastus.

Erastus, quæstor ærarius Romanæ ciuitatis, ac diui Pauli discipulus. t.4.267,A. 1453,A

Eremitæ.

Eremitæ in monasteriis semitas tenuerūt, quibus ad deum peruenire potuerunt. to.1.524,B
eremus, tranquillitatis est mater, quietis portus, omnisq; turbationis expultrix. tom.2.268,B
eremus quo pacto à monachis antea colebatur. tom.5.792,B

Errantes.

Errantes à nobis sunt illuminandi. tom.5.320,A
error nō generat peccata, sed errorem peccata. to.2.749,B
errorem nemini deus immittit. to.1.918,D
errorum quidam ratione, ac disciplina egent, quidam manifesti, ac plani sunt. to.5.576,B
errores multos in exitu suo patietur mundus. tom.2.911,C
error deprehensu facilis, & imbecillus, quamuis extrinsecus callidè fucetur. tom.3.272,C
ab errore alterum liberare, magnum est bonum. tom.4.295,B

Eructæ.

Eructæ ingentem Ægyptiorum exercitum perdiderunt. tom.1.639,B

Eructatio.

Eructatio, id est, prophetia. to.1.757,C

Erudiri.

Erudimur nunc, vt ne cum mundo condemnemur. tom.4.24,A

Esaias.

Esaias, admirabilium visionum speculator. tom.5.1044,D
esaias, egregius medicus. to.2.1060,C
esaias vxorem habuit, & domum. tom.1.1299,B,C. to.5.329,A
esaiæ dominus dedit linguam eruditam, vt intelligeret, quando oporteret dicere sermonem. tom.3.276,B
esaias quonam pacto deum vidit? tom.1.217,C. 1252,B. to.5.987,B
esaias serratus fuit lignea serra. to.2.823,D. & 915,B

Esau.

Esau cur Edom appellatus. tom.1.338,C
Esau vir erat hispidus: Iacob vir leuis. to.1.350,D
esau à capite, vsque ad pedes, totus pilosus quid significet? to.2.619,C
esau, sancti Isaac filius, prauus erat moribus. tom.2.733,A
esau fornicator, & prophanus & odibilis deo. to.5.732,A
esau dies erat, & iniustus fratricida. to.4.479,B
esau malignus, fornicator, & immundus, & fratricida: & quare non illico excisus fuit? tom.5.408,B
esau contra fratrem proficiscens, tandem ab eo placatur ac demulcetur. tom.1.386,A
esau à mollicie ac dissolutione captus. to.3.534,C
esau prædicit pater suus Isaac, quid illi sit in tota vita futurum. to.1.354,B
esau egerrimè tulit, quòd frater suus Iacob sibi benedictionem surripuerit patris. tom.1.353,C
esau fratri suo Iacob primogenita vendidit. tom.1.338,C
esau, nisi primogenita prodidisset, nunquā benedicentiis indignus habitus fuisset. tom.4.111,A
esau per gulam amisit primogenita, & ad fratris cædem festinauit. tom.3.534,D
esau ieiunare nolens, cibo minor factus, naturæ priuilegium pro lentibus vendidit. tom.5.776,A
esau per ingluuiem primogenita perdidit, & ad fratricidium animum dedit. to.5.315,C
esau impiè & crudeliter Iacob iustum, innocentem, & sanctissimum occidere minatur. t.3.827,A
esau annos quadraginta natus, vxorem duxit nomine Iudith, &c. tom.1.349,D
esau odio graui prosequebatur Iacob, quòd benedixerat eum pater suus. t.1.354,C
esau veniam non est assecutus, quia pœnitentiam non egit, vt oportebat. tom.5.408,C
esau odio habui, & Iacob dilexi: hic locus exponitur. tom.4.157,D

Esca.

Esca nos non commendat deo. tomo 4.409,D

si esca scandalizat fratrem meum,non mãducabo carnem in æternũ, ait D. Paulus. to.4.411,B

Eschol.

Eschol amicitia coniunctus Abrahæ.to.1. 244,D.245,A

Esrom.

Esrom interpretatur,iaculum videns.to.2. 621,B

Esseni.

Esseni,qui & Hosij,id est, sancti, quænam fuit secta apud Hebræos? tomo 3. 630,D

Est & non.

Est & non,non fuit sermo D.Pauli. to. 4. 656,C

Esurire.

Esurire, signum est bonæ valetudinis corporalis. to.1.78,D

esurire, sicut est hominis, ita per quadraginta dies non esurire, hominis nõ est. tom.2.672,C

esurire, & non manducare, patientiæ est humanæ:non esurire autem, diuinę est naturæ. to.2.672 D

esuritio Christi fuit voluntaria, non necessaria. to. 2. 673,A

esurientes iustitiam,beati. to.5.495,B

esurienti nutritor est deus. t.5.768,C

Ethan.

Ethan chorus. tom.1.579,C

Ethnici.

Ethnici seu Græci natura nobis sunt fratres,sed mali & inutiles.. to.4. 1526,C

ethnici dolẽdi, quòd communem salutem ignorent. to.4.296,B

Eua.

Eua supplantatrix. tom.1.1189,D

eua ex Adami latere prolata, ecclesiæ ex latere Christi prolatæ typus. tom. 5. 621,A

eua interpretatur, vita: quia ipsa mater est omnium viuentium : hoc est, ipsa est eorum origo, qui ex ea sunt futuri, radixque & fundamentum posteritatis. tom.1.103,B.& 445,A

eua sua ipsius concupiscentia corruit. to.5. 518,C

eua seducta, Adam verò minimè. tomo 4. 263,A

eua seducta, suum decepit virum. tom. 3. 755,C

euam serpens seduxit, Maria Gabrieli consensit. tom.1.450,A

eua gustans de ligno, sola seducta peperit mortem. to.2.640,D

eua volens à diabolo decepta est. tom. 5. 1476,B

eua seductio attulit mortem, & consensus Mariæ peperit à seculo saluatorem.to. 1.450,A

euam spebus quando extulit diabolus, tũc deiecit, maioráque illi inuexit incommoda. to.2.102,A

eua & vxor Iob per antithesin comparantur. tom.1.573,C

Euangelium.

Euangelium iustitiæ quid sit? tomo 4. 647,C

euangelium, est nuncium bonum.tom. 2. 686,B

euangelium, omnimodum instrumentum & medicamentum. to.5.1668,B

euangelium vnum & multa.tom.4.848,D

euangelium ideo dicitur, quia pœnarum abrogationem, solutionem peccatorum,iustitiã,sanctificationem, redemptionem:filiorum adoptionem,ac cœlorum hæreditatem ęquè omnibus annunciat. to.2.1153, A

euangelium omnia continet & præsentia & futura. to. 4.1458,A

euangelij virtus vbi consistit? to.2.898,A

euangelio semper virtus sua constat. to.4. 675,A,B

euangelium per Christum datum, lex per angelos. to.4.1523,A

euangelium Christi quando cœpit? tom.1. 1055,C

euangelij prædicatio communis est omnibus proposita.tom.4.20,B.vtilis,salutaris,facilis, & procliuis. ibid.

euangeliorum sanctorum lectio quàm vtilis & efficax,& quantas habeat virtutes. to.5.741,B,C

euangelium multo tempore prædicatum priùs, quàm scriptum fuerit. tomo 4. 313.D

euangelij summa hinc accipit initiũ, quòd deus sit factus homo,& cruci fuerit affixus, & resurrexerit, &c. tomo 4. 542,C

euangelium ferè iam orbe toto personuit. to.2.176,C

euangelium omnem transcendit naturam. tom.4.10,C

euangelij salutaris prædicatio à vera morte nos eripit. tom.2.274,A

euangelij minister nihil erubescere debet: omnia namque tolerare debet.tom.4. 1424,D

de uangelij profectu. tomo 4. 1542,A

euãgelium in manibus nostris semper habendum,& vbique legendum. tom.3. 45,C

euangelij præparatio quid sit. tomo 4. 1027,B

euangelium in Missa legendum. tomo 5. 1148,B

euangeliorum quatuor initia,& eorum ratio. to.3.20,A

euangelij D. Matthæi argumentum ac diuisio. to.2.617,B

euangelium secundum Ioannem cur Græcè scriptum? tom.2.618,A.& Matthæi Hebraicè. ibidem.B

euangelium suaui est præditum odore, etiam si nonnulli pereant infidelitate laborantes. tom.4.675,B

euangelio per vniuersum orbem prædicato, prostratus ac deletus est diabolus. to.1.1022,C

euangelium annunciantes de euangelio viuere debent. tom.2.241,D.tomo 4. 422,C

euangelij vbiq; prædicatio probatur prophetiis. tom.5.1011,A

euangelium omnibus ferè prædicatũ gentibus. tom.4.1617,B

euãgelium in vniuersò orbe prædicabitur. to.2.524,C,D

euangelium an ab omnibus intelligi possit? to.2.1130,D

euangelium frugiferum factũ,& augmentatum in vniuersò mundo. tomo 4. 253,B

euangelium quid contineat. to.5.1510,D

euangelium regium quoddam munus. to. 5.1511,D

euangelij promulgatio qualis esse debuerit. to.5.1423,B

euangelij Luce cœli & terræ perpurgati. to.5.1423,C

euangelij vera doctrina homines regenerat. to.5.1424,A

euangelium pacis,iustitiæ,potentiæ. to.5. 1490,D

euangelium iam Dei,iam filij appellat. to. 5.1489,B

euangelij gratiæ quis sit scopus, & quidnam spectat? tom.5.1002,A

euangelium non tantũ propter bona præsentia, sed propter futura etiã dicitur. t.4.10,B

euangelij initium,finis est legis. tomo 2. 1049,C

euangelia non credunt gentes & Iudæi:ob id nobis citanda non sunt, cùm aduersus eos de religione disputamus. to.5. 914, A

euangelio vita nostra respondere debet. t.4.647,C

euangelio sanctificatur anima. tomo 3. 130,B

euangelij machæra. t.4.247,C

euangelium ante hæreses est consummatum. to.2.927,A

euangelia sacra quondam porrigebantur iurantibus. tom.2.707,C

euangelij quædam verba nonnulli scribunt, sibi suspendunt, alligant, & circunferunt,quod vanissimum est. to.2. 897,D

euangelica elocutio, Christianorum tutela. to.1.1012,A

euangelica prædicatio cùm non iam vbique tradita,ac solidè stabilita esset, aduersus bellorum manus sustinuit. to.5. 869,C

euangelicæ doctrinæ intelligendæ canon. tom.1.1261, A

euangelica lectio magnam desiderat expositionem. t.2.1079, A,B

euangelicus philosophus quis verè dicatur. to.5.487,D

Euangelistæ.

Euangelistæ quinam sint? t.4.958,B

euangelista quid à Propheta discrepet. to. 1.760,D

euangelistæ,sunt aquæ viuæ flumina.to.2. 717,A

euangelistæ cur non omnia scripserint eadem. t.2.1110,B

euangelistarum singuli singulis animalibus comparati. t.2.1049,B,C

euangelistæ nullo prorsus modo discrepant, t.2.502,D

euangelistæ tres primi cur à generatione Christi carnali scribere cœperunt euãgelium? t.4.11,A

euangelistæ cur suis ipsorum scriptis sua nusquam addiderunt nomina.t.4.9,A

euangelistę tres priores eminus nobiscum agunt. tom.5.1518,B

euangelistę tres priores priùs œconomiam in carne Domini Saluatoris explicant, & sensim expositis miraculis diuinam naturam interpretantur. tom.5.1519,A

Euangelizare.

Euangelizare est vnius & alterius, baptizare autem est cuiusliber, qui sacerdotio est præditus. t.4.292,B

euangelizare multò est maius, quàm baptizare. t.4.291,D

euangelizare minus est, quàm ministrare. t.4.330,B

euangelizantium pacem pulchri pedes.to. 4.10,C

euangelizantibus virtutem dabit Christus. to.5.1010,C

Eubulus.

Eubulus D.Pauli discipulus. t.4.1453,A

Eucharistia.

Eucharistia quid. t.2.211,D

eucharistia, pacis est mysterium. tom. 5. 338,D

eucharistia,sacrificium. to.5.387,B

eucharistiam (quod est sacrificium pacis) auferet Antichristus. to.2.928,C

eucharistiæ mysterium quanta misericordia plenũ sit? to.2.506,C

eucharistia cibus cœlestis. tom.5.1453,A. tremendam illam mensam angeli in orbem circunstant. to.5.1481,D

in eucharistia est corpus dominicum.to.3. 834,B

in eucharistia Christi corpus crucifixum sacrificatur. to.4.915,A. olim dabatur in manibus. to.4.916,A

eucharistiæ prior communicat sacerdos. to. 4.1294,C

eucharistiæ mensæ adsunt angeli ministrãtes. to.4.916,C

in eucharistia quænam dicuntur orationes,& pro quibus hominibus? tom.2. 506,B

in eucharistia suis carnibus nos alit Christus. to.5.340,D

in eucharistia Christi corpus mãducamus. tom.5.337,A

in eucharistia sumitur verum corpus & sanguis Christi. tom.3.184,A.185,A.ac deinceps.

eucharistia agni qualiter manducanda. to. 2.953, C

eucharistia vt sumenda. to.3.822,A. to.4. 1686,A,B

ad eucharistiam non temerè accedendum. tom.3.835,C

eucharistiam qui accipiunt indignè, iudicium sibi accipiunt, atque damnationem. tom.5.1239,A

de eucharistia in encæniis,sermo.t.3.821,A

Eudoxia.

Eudoxia Ariana quàm D.Ioanni Chrysostomo infesta. to.1.in vita ipsius Chrysost.

Euentus.

Euentus rerum sunt in manu dei. tomo 2. 1147, A

euentus pro causa positus, secundum scripturæ sacræ morem. tom.3.323,A

Euethius.

Euethius presbyter, Chrysostomi familiaris. tom.5.1331,C.1376,C

Euigilare.

Euigilare iustè & iniustè quid sit? tom.4. 565,B

Eulogius.

Eulogius episcopus. t.5.1363,B

Eunomius.

Eunomius ὁ ἀκάνουμος. tom.5.1425,D

eunomij hæresis. to.2.641,D

Eunuchi.

Eunuchorum tria genera. tom.2. 450,A. 1243,D

eunuchi mente, candidi, nullam habentes maculã,mente sublimes,&c.t.5.345,C

eunuchi propter regnum dei. to.1.965,D

eunuchi,qui ex ventre matris sunt nati.to. 2.450,A

eunuchi cupiditas qui virginitatis adolescentulę florẽ nititur eripere.to.2.575,B

eunuchus, custos carceris, in quo D. Paulus & Silas in vinculis custodiebantur, ad fidem conuersus,& baptizatus,&c. to.3.577,C

eunuchus non distulit baptismum,sed statim est baptizatus: igitur baptismus nullo modo differri debet. tomo 3. 382,C,D.exemplo aliorum cõplurium. ibidem.

eunuchi,qui astant regi, quales esse debẽt. to.4.1602,B

eunuchus reginæ Æthiopum, lingua quidem barbarus, mente autem philosophus. tom.1.239,A

eunuchus Æthiops potens reginæ Candaces, à D. Philippo baptizatur. tom.3. 487,B

Euripus.

Euripus delectationis. to.2.59,D

euripus malorum. to.2.167,A

euripus huius vitæ. tom.1.1034,C

Euroaquilo.

Euroaquilo ventus. to.3.666,D

εὐφημισμὸν.

εὐφημισμὸν in ecclesia. tom.5.1484,A

Eutropius.

Eutropius Eunuchus,patricius,& cubiculi imperatoris Arcadij præfectus, offenso principe,sub ecclesiæ altari delituit, cuius asyli ius abrogare conatus fuerat : & in istum homilia. tomo 5. 1108,C

Eutychus.

Eutychus adolescens ex cœnaculo delapsus & mortuus, & à D.Paulo suscitatus. tom.3.613,D

Exactio.

Exactio,quæ non facit pauperes, sed magis diuites reddit quæ. to.2.654,B

Exactores.

Exactores dominantur. to.1.1232,A

Exaltari.

Exaltari à deo vt meremur? tom.1.1155,A

exaltatur cor hominis ante ruinam, & ante gloriam humiliatur. t.2.677,D

Examen.

Examen,id est,denudatio. to.1.637,D

Excæcati.

Excæcati sunt: per hæc verba arbitrij non tollitur voluntas. to.4.183,D

Excessus.

Excessus quid propriè? tom.1.974,C

Excommunicatio.

Excõmunicatio est medicinalis.t.4.374,D

Excusatio.

Excusatio in peccatis pessima. to.1.1110,B

Execratio.

Execratio in terra est effusa. tom.5.562,B

execrationem captiuam fecit Christus.to. 4.957,D

Exempla.

Exempla vetera & recentia sunt proponẽda. to.5.1473,C

Exequiæ.

Exequiarum fastus inuidiosus. to.1.801,C

Exercitatio.

Excecitatione frequenti roborantur vires. tom. 1.449, B

Exercitus.

contra Exercitum æreum nequitiæ spiritualis nobis est dimicandum. tomo 5. 630,B

Exhæredatio.

Exhæreditatio & abdicatio.tom.5.1653,D

Exilium.

Exilia non lædunt, imò iuuant. tomo 5. 645,A

Exorcistæ.

Exorcistæ in ecclesia. tom.5.624,B

exorcistæ septem non Christiani immundum spiritum eiicere non potuerunt, sed insiliit in eos. tom.3.600,D.601,A

Exordium.

Exordium est frustra bonum, si finis non sit similis. to.4.1631,B

Expectare.

Expectare deum quando dicamur? tom.1. 705,C

Exprobratorium.

Exprobratorium verbum in consuetudine habet vnaquæque prouincia. to. 2.693,C

Extasis.

Extasis quid. tom. 1.974,C

Extremus.

in Extremis se numerare,deo valde charũ. tom.5.1243,C.

Exultatio.

Exultatio nostra esse debet hymnos pronunciare, orare, & psalmos inducere. to.5.688,C

Ezechias.

Ezechias, Achaz regis filius intepretatur, confortauit dominus,& cur. tomo 2. 631,D

ezechias ægrotus in lecto prostratus, & orationem ad deum fundens, cõualuit: & qualiter orauit. tom.5.402,B

ezechias cum ægrotauit, non gloriæ, non opiparæ mensæ meminit, sed iustitiæ, &c. to.5.352,A

ezechiel,Buzi filius, ad quem domini verbum factũ est secus fluuium Thobar, &c. to.5.981,B. & cur. ibidem.

ezechiel propheta vxorem habuit. tom.5. 329,A

ezechiel qualiter deum vidit. to.1.217,C

ezechiel super lapides excerebratus. to.2. 915,B

ezechiel multis similitudinibus, quæ Iudæis conueniebant,vtitur:quamuis nõ ignoraret, à diuina maiestate alienas esse. to.2.296,C

ezechiel post acceptum mandatum, dies septem deterit circa fluuium deprecãs legationem,&c. to.1.1257,D

in ezechiele non transeunt viginti versus, aut triginta, quin statim dicatur: Et factus est sermo domini ad Ezechielem prophetam. t.2.1053,D

ezechiel iustus quanta passus. to.5.536,A

ezechiel,Saluatoris baptizandi typus. to. 2.1053,D

Faber.

FABER ferrarius quem finem sibi proponit. tomo 2.384,B

fabrilem artem primùm inuenit Tubalcain. to.1.194,A

Fabulæ.

Fabulæ aniles,& Iudaicæ fugiendæ. to.2. 290,B

fabulæ gentilium nullam habent sapientiam. to.3. 253, B. gloriæ enim causa omnia faciunt. ibidem.

fabulæ Daphnes infamis narratio. tom. 5. 883,B

Facere.

Facere,non est omnium:scire autem,est omnium. tom.3.282,C

facere cœpit Christus,deinde docere.to.3. 376,B

qui facit, etsi tacuerit, suo ipsius exemplo corrigit alios. t.2.695,C

facit omnia breui alacritas animi.tomo 4. 1217,B

fac citiùs,quid hæc duo verba significent? t.3.285,C

Facta.

Facta sunt credibiliora verbis.. t.4.295,A

facta magis docent,quàm verba. tomo 4. 1608,B

factum non licet infectum reddere. to.5. 374,D

ex iam factis probantur, quæ nondum facta sunt. t.4.912,C

factis qui legem exprimunt, habebuntur iusti. to.4.39,B.40,A

facta hominum quàm diligenti inuestigatione deus disquirat? tomo 1. 595, A. t.3.823,D

facta hominum scrutanda non sunt curiosè. to.5.796,B
facta magis pungunt, quàm minæ. tom.4. 468,C
factis nostris honestis honoratur deus. to. 1.815,D
in factis nefariis non conniuendum. to.1. 1077,A

Facies.

Facies, quæ exhilaratur oleo, quæ. tomo 1. 703,C
faciem lauare, cùm ieiunamus, quid sit. to. 2.727,B,C.728,C.994,B

Facile.

Facilia sunt omnia volentibus. tomo 4. 426,C

Fallere.

Fallere homines, magnæ est dementiæ, & cur? tom.5.957,B

Falsus.

Falsum est, quod nō est: virtus verò, quod verè est. to.1.679,A
falsus homo falsitatem tegit. tom.5.659,D

Falx.

Falx volans, lata cubitis decem. tom. 3. 448,C
falx sermonis diuini. tom.3.398,B

Fames.

Fames verbi diuini. tom.5.1511,B
fame grassante, cibus non alit. to.1.900,A
fames abominanda. tom.5.317,C
fames, atrox est & peracre malum. tom.1. 1124,B
fames molesta est, quæ ad hoc designatur, vt perdat. to.1.467,C
fames, licet non gignatur ex corporibus, tamen corpora perdit & corrumpit. tom.5.567,A
famem euitare non possumus. to.3.299, D. quia sit naturalis. ibidem.
famem non timet diues, sed alia timet, & sæpe de salute sua. to.3.617,D
fames carnales semper fuerunt. tomo 2. 921,D
famis tempus memento in abundantiæ tempore. to.5.819,D
fames in Ægypto & terra Chanaan. to. 1. 426,A,B
fames terribilis tēporibus Eliæ. t.4.309, A
fames horrenda Hierosolymis, cùm ista obsideretur ciuitas. tomo 5.1050, A. ac deinceps.
fames magna in orbe toto, ab Agabo prophetā prædicta. to.3.521, D.522, A
fame vinci non valent sancti & spirituales homines. tom.2.673,B
fames diuinæ doctrinæ. tom.1.912,D
fames perpetua in inferno. tom.5.578,D

Fastus.

Fastus diabolicus. to. 5. 347,A

Fatum.

Fati necessitatem qui extruunt, deo maledicunt. tomo 5.572, D.573,A
fato animum qui habet attentum, cœlum consequi non potest. tom.5.574,A
fatum plenum est iniustitia, plenum insipientia & egestate, plenum crudelitate & inhumanitate. tom.4.1155,C
fato se adiungere, malum est, & vetitum. tomo 5.576,C
à fato quantum mali excitauit diabolus. to.5.577,C
fatum si aliquid valeat, iudicium nullum est, fides nulla, deus nullus, virtus nulla, nullāque nequitia. to.5.585,A
fato admisso virtus tollitur omnis, & improbitas. tom.5.584,A
fatum introduxit diabolus, idcirco absque prouidentia dixit mundum gubernari. to.3. 636, D. & ponit naturas bonas & malas. ibidem.
fatum non esse. to.3.181,C,D
fatum destruxit Christus. to.2.44,A

Fatuus.

Fatuus & vacuus, idem. to.2.699,B
fatue habet pœnam gehennæ. tomo 2. 699,B
fatue qui dixerit, reus erit gehennæ ignis. to.2.134,C

Fauilla.

Fauilla cùm in arida incidetit ligna, in flammam ipsa conuertit. tom.2.346,A

Fauonius.

Fauonius sacræ scripturæ quàm suauiter spiret? tom.1.1157,C

Faui.

Faui sanctorum voluminum. tom.5.323,B

Faux.

Faux dulcis multiplicat amicos. tomo 3. 599,A
fauces, vocis instrumentum. to.1.1012,A

Febris.

Febricitantium natura qualis. to.2.802,A
febrium quotidianum gymnasium. tom.1. 1175,B
in febre domini, serui in dominum dominatum obtinent. tom.4.1627,A
febris allegoricè. to.2.1060,B

Fenestræ.

Fenestræ pro oculis. to.2.947,B

Fera.

Fera tumultuatur, & sātiata desinit. tom.1. 1176,A
ferarum summa genera. to.1.54,B
ferarum vsus quis. to.1.655,B
ferarum erubescentia in gustu carnis humani. tom.1.692,D
feræ nouerunt reuereri dei amicos. tom.1. 681,D
feræ donec in syluis pascuntur, & ab hominibus negliguntur, sunt mitiores. to.5.928,A
feris feritas licet natura sit insita, inter se tamen colunt amicitiam. to.1.926,D

Feriæ.

Feriæ veræ quæ sint. tom.1.1,C

Feritas.

Feritas est homini præter naturam. tom.1. 513,B

Fermentum.

Fermentatum non est azymum. tomo 4. 376,C
fermenti natura, & vis. tom.2.345,C
fermentum per seipsum omnia conficit. to.2.346,A
fermentatum quod semel est, rursus ad reliqua efficitur fermentum. tomo 2. 346,A
fermētum modicum totam corripit massam. to.4.375,A
fermentum vetus expurgandum. tom. 4. 377,A
fermenti parabola. to.2.1218,C
fermentum sæpe pro regno cœlorum accipitur. to.4.377,B
fermentum, id est, doctrina. to. 4.375,B
fermentum est vbique, vbi sint Iudæi. to. 4.376,B

Ferrum.

Ferraria quando, & à quo primùm inuenta? tom.1.118,A
ferrum rubigo lædit. to.5.642,B
ferrum, si iaceat, corrumpitur. to.3.674,D. si exerceatur, splendescit, &c. ibidem.
ferrum aquis supernatans. to.5.661,A

Festus.

Festi dies cur instituti. to.4.466,D
festorum conuentuum vtilitas. t.1.1039,C
festis diebus maiora peccamus. tomo 2. 1111,D
festi dici est omne tempus Christianis. to. 4.375,C
festus dies per omnem vitam nobis est agendus. to.5.800,B
festos dies à D. Paulo celebratos fuisse. to. 3.613,C
festa in ecclesia Christi celebriora, quæ & qualia: & vnde originem & fundamētum ducant. t.3.833,C,D
festum omnium festorum metropolis, est Christi natalis. to.3.833,C
festum Epiphaniorum, seu Theophaniorum. ibid.to.5.347,D
festum Paschatis. to.5.ibid.
festum resurrectionis Christi commune superis simul ac infernis. to.3.773,A
festum ascensionis domini. to.3.776,C
festiuitas de sancta cruce. tomo 3.743,A. 749,B
festa omnia veterum, nostrorum festorum imaginem præferebant. to.5.1434,C. & inductio talium festorum. ibid.
festa, & memoriæ sanctorum martyrum. to.4.1,A
festa martyrum, & Epiphaniarum. tom.5. 905, B. & Paschatis, & Pentecostes. ibid.D
festum beati Philogonij. to.3.830,A
festorum Iudæorum adhuc supersunt reliquiæ. to.5.937,D
festa ethnicorum quàm turpia & infamia, atque scelesta. tom.4.1484,B
festum satanæ voluptatibus dicatum. to.2. 1104,C
festus præses D. Paulum conuiciatur apud Agrippam regem. t.3.661,A

Fictile.

Fictile vas quid sit? to.4.1429,C

Ficulnea.

Ficulnea ex quantulo grano nascitur. to.4. 1251,A

Ficus.

Ficus, quia penè post omnes arbores vernat, difficilè post ficum frigus interuenit. to.2.942,B
ficus, quæ semper folia habet, & nunquam fructus habet, quæ. tom.2.1074,C
ficus à Christo maledicta. t.2.478,D
ficui quare maledixerit Christus. tom. 2. 1108,D
ficus, quæ tantùm habebat folia, allegoricè. to.2.1074,C
ficus spiritualiter quid: & de ficu parabola. to.2.942,B
ficus mysticè. to.2.861,D
ficus tropologicè. tom.2.821,B

Fidelis.

Fidelis deus, hoc est, verus. tom.4.656,C
fidelis quilibet est sanctus. to.4.1566,C,D
fidelis, priore amissa forma, aliam accipit. tomo 4.1186,D
fidelem esse, charitatis est bonum. tom. 4. 612,A
fideles cur ita dicantur. tomo 4. 1242, C. 1314,A
fideles omnes, vnum sunt corpus. tomo 4. 952,C
fideles vident vim ac potestatem eorum, quæ sunt recondita: sed infideles contrà. tom.4.317,C
fideles per Christum dormiūt, id est, Christum in se habentes. to.4.1250,B
fideliū amicus non vult esse deus, quandiu ipsi inter se fuerint inimici. tomo 2. 700,C
fidelem oportet esse liberum ab omni improbitate & vitio. tom.4.376,B

fideles

fideles vltrà Solem feruntur, vt angelis prætermissis, apud regiam sedem assistant. to.2.471,C
fideles in seculum permanent. to.3.792,D
fideles vnà cum domino sedent. tomo 1. 875,C
fideles ab infidelibus semper separare festinat Christus. to.2.781,D
fideles perdunt infideles, quādo per ignorantiam veritatis sunt cum infidelibus. tom.2.781,C
fidelibus nox in diem mutatur, infidelibus autem lux ipsa tenebrescit. tomo 3. 749,D

Fides.

Fidei definitio. tom.1.252,C.to.3.348,C
fides, res facilis. to.3.204,A
fides, mater & fons omnium donorum. to.4.498,C
fides, virtutum fastigium. to.1.696,A
fides, spiritus est fructus. tom.1.22,B
fides in Christum, petra quæ frangi non potest. tom.1.724,D
fides pia, inexpugnabile scutum. tomo 1. 578,B
fides, sacra est quædam anchora, quæ vndique sustentat mentem, quæ ei adhæret. to.1.162,B.974,B
fides, animarum medicamentum est maximum, ac saluberrimum. to.4.1313,D
fides, est ędificium, cui firmo est opus fundamento. to.4.1172,A
fides, est in cœlum scala. to.1.980,A
fides, lumen est animarum. tom.1.643,D
fide, bonorum matre, nobis vbique est opus. to.3.131,A
fides & charitas, est vita & dogma. tom.4. 1262,A
fides, bonum est magnum, & bonorum multorum causa. to.3.255,A
fides, est scire, quòd omnia iustè & misericorditer deus, ac vtiliter facit. tomo 3. 513, D
fides vera, vestimentum nuptiale. tom. 2. 882,D
fides, est eorum aspectus, quæ manifesta non sunt, &c. to.4.1616,B
fides cordis, radix est confessionis. tom. 2. 779,C
fidei fortitudo, petra dicitur, propter quā Simon Petrus dictus est. to.2.755,D
fidei quantus sit murus? tom.4.22,C
fides recta, est hominis gloria. tomo 5. 745,B
fides est origo iustitiæ, sanctitatis caput, deuotionis principium, & religionis fundamentum. to.4.609,D
fides, est pactum cum deo, cum Christo placitum, consignatio promissorum. tomo 4.610,A
fides dicitur lampas. tom.2.953,A
fides duplex. tom.3.57,A
fidei potissimum peculiare quodnam sit? tom.4.168,B
fidei primitiæ ab oriente venerunt. tom.2. 641,D
fides ex auditu, auditus autem per verbum dei. tom.4.174,A
fidei & spei symbola. tom.4.611,B
fides circumcisione vetustior, & lege fortior. tom.4.67,D
fides ex auditu est: per oculos enim & aures manuducitur anima, vt cognoscat deum qui fecit illam. to.3.765,A
fides primò prædicanda, secundò spes, tertiò charitas, to.5.616,B
fides per verbum dei nascitur, per pacem seruatur, & per charitatem nutritur. to. 2.780,C
fide non ab hominibus, neque per homines, sed per ipsum deum imbuuntur homines. to.3.183,B
fides vbique humanas exuperat rationes. tom.4.1643,D
fide, non rationibus comprehenduntur diuina. tom.4.321,D
res fidei humanis permittere rationibus, quantum sit periculum? to.1.974,D
fide sola indigent ea, quæ exuperant rationem. tom.4.296,C,D
fidei maximum est insigne, nullam quærere rationem. to.2.62,B
fides, quid in nobis efficiat. tom.4.1313,C
fides perquàm facilè humanæ mentis imbecillitatem superans, ad credendum nos illuminat. to.3.109,A
fidei duo sunt miracula: vnum, quòd magna efficit: alterum, quòd magna patitur, & se nihil existimat pati. tomo 4. 1643,C
fidem humilia faciunt, humilia auferunt. to.3.257,C
fides animum, cogitationémque conquiescere facit. tom.4.1313,B
vbi fides est, nulla quæstionis est necessitas. tom.4.1313,B
fidei pars minima, est montes transferre. tom.4.498,D
fides seruat amicitias, colloquia copulat, artes commēdat, nullum despicit, nullum contemnit, nulli deest, nisi ei, qui ei defuerit? to.1.457,D
sine fide nullus vitam habuit. to.3.807,A
fides abstinentiam facit rerum malarum, & opus bonarum. to.2.864,A
fides non est, alia quidem minor, alia verò melior ac præstantior. to.4. 336,C. sed est eadem omnium, qui verè credunt. ibidem.
sine fide nemo vixit. to.5.1240,C
fides ante opera primùm est inducenda. to.3.807,A
fidem deus requirit, & baptisma. tomo 4. 1163,C
fides est synceræ & puræ voluntatis. to.4. 1683,B
absque fide nemo Christianus. tomo 4. 1559,A
vbi est fides, ibi est ecclesia. tom.2.681,B
fides dat principium, spes Christianum perducit ad summum. to.4.611,B
fidem si quis habet, is etiam legis finem habet. to.4.167,B
fidem qui tenet, felix est: & qui eam deseruerit, miser: hęc in ecclesia ostendit signa, virtutes exercet, & charismata compler. tom.4.609,D
per fidem venimus ad Christum: per illam pergimus ad deum: per illam properamus ad cœlum, tom.4.610,A
ad fidem cùm acceditur, pactum inter hominem ac deum firmatur: tunc enim homo deo se credere profitetur, & à deo homini pignus quoddam spiritus sancti tribuitur. tom.4.610,A
fides legis euangelij fidem corroborauit. tom.2.1056,A
fides mandata tenet, & præcepta seruat, & promissa consummat. to.1.457,D
fides deo efficit familiares, & amicos constituit Christo. to.1.457,D
fidei promissa nō quisquam percipiet, nisi professionem actibus seruet. tomo 1. 457,D
in fide omnes sunt pares, non itidem in vita. to.4.336,C
fidei scutum cur ita dicatur. to.4.1027,C
fidei scuto nobis est opus. to.4.71,C
fidei, spei, & charitatis arma vnde nata. to. 4.1262,B
fide suscipere ea, quæ sunt dei, maius est, quàm mouere rationes. to.4.298,A
fide, non sapientia, processerunt Apostoli. to.4.298,A
ad fidem nemo cogendus. tom.4.287,A
fidei necessitas in dei promissionibus. to 1. 972,B
fidei merces tantò magis minuitur, quò signum ostenditur manifestius. tom. 4. 313,C
per fidem non amplius cognoscitur Christus post iudicium. to.4.313,C
fides quomodo augetur. to.4.1280,A
fides in Christum eam habet vim, vt etiam ipsam rerum naturam superet. tom. 5. 1206,B
fides in Christum toto orbe diffusa regnat. tom.2.24,A
fide magis opus habent Christiani, quàm olim Iudæi. to.1.973,B
fidem tollit quæstio. to.4.1313,B
extra fidem nihil bonum. to.3.806,D
fidem qui habet, habet omnia: & qui eam non habet, licet sit rex, non ei proderit regnum. to.3.362,C
fides fundamentum ponit, spes ipsum hominem construit. to.4.611,B
fides seductionibus aut persecutionibus non corrumpitur, sed purgatur. tom.2. 781,C
fides hominem, qui terrenus est, deo familiarem efficit. to.3.806,D
fidei mensuram cuique deus partitus est. to.4.198,A
fides eum hominem, qui conuertitur, ciuem cœlorum declarat. to.3.806,D
fides dux ad viam & portum cœlestem. to. 5.1458,C
fide qui excidit, naufragium facit. tom.5. 1458,C
fides Dei donum. tom.5.1467,D
fides quomodo sit pro scuto & galea salutis. to.4.1029,C
fides mortalium omnium diuersitatem comprehendens, in vnam redigit formam. tom.3.43,C,D
fides à nulla re superabitur. t.2.535,D
fides est à vita munda. to.4.1675,D
fides non est in seruis diaboli. to.2.772,B
fidei virtus in periculis secura, & in securitate periclitatur. to.2.850,A
quod fidei obest, non Cæsaris, sed diaboli tributum, & vectigal est. to.2.498,B
fides adeò necessaria est, vt sine ea nemo seruari possit. tom.4.68,C
fides plena cœlos habet apertos: dubia clausos. tomo 2.1053,B
fides in paucis verbis habet salutem. to. 4. 164,A
per fidem Christus *in cordibus nostris* inhabitat. tom.5.598,D.599,A
fides gloriam inchoat, spes sustinendo cōsummat. to.4.611,A,B
in fide & spe omnia reposita sunt. tom. 1. 1168,C
fides, quod promittit, credit: spes, quod sperat, iam cernit. to.4.611,B
fides vera interuallum non habet. tom. 2. 1056,B
fides, est innocens ac pura crudelitas. to.4. 609,D
fides excludit dubia, tenet certa, & promissa confignat. tom.4.609,D
fides exigit obedientiam, nō curiositatem. to.4.238,A
fide vnitus potest esse, nō vnitus charitate. to.4.289,D

fides sine charitate non prodest. tomo 5. 1003,D.1004, A
fides operatur iustitiam. to.4.1623,D
fides ostenditur per opera. to.4.1215,C
fides nisi sit cum operibus iuncta,non sufficit. to.4.1106,B
fides, & opera bona ad salutem necessaria. to.2.904,A
fides non sufficit, nisi adsit vitæ institutio, fidei conueniens. tom.1. 948, B. to.4. 1081,A
fides recta absque operibus,pulchro & venusto corpori, virtute destituto comparatur. to.4.1440,C
fides non ex opere nascitur, sed per opera nutritur. to.2.743,A
fide non solùm est opus, sed & conuersatione spirituali. to.4.247,C
fides, quæ non habet charitatem, nullum potest operis boni perficere fructum. to.2.780,C
fide hominem iustificari absque operibus legis,quid sit. to.4.56,B
fides legem stabilit, & promissionem dei perire non patitur. tom.4.68,B
fides in animo & voluntate non sufficit, verùm etiam oris flagitatur confessio. to.2.275,B
fides cordis non valet sine cõfessione oris. to.2.779,C
fides cordis si fuerit integra, semper in ore confessionem generat. ibidem.
fides aliena prodest, exemplum de iis, qui Christo offerebant paralyticum. to. 2.1000, A
fide aliorum paralyticum sanauit Christus.to.2.236,A,B. exemplis probatur. ibidem.
fidem abiiciendo occiditur Christus. to.2. 918,B
fides cessabit,vbi quod creditum est, venerit. tom.4.611,C
fidei vererum patrum exempla.t.4.21,A,B. & 610, A
fides D. Petri saxea. to.1.828,C
cum fide quoque vita bona est ostendenda. tom.4.584,A
de fide,& lege naturæ,sermo. to.3.806,A
fides sine operibus, est figura solùm absq; virtute. to.4.1440,C

Fieri.

Fieri aliquid ex nihilo potest. tom.1.8,D
fiat, quam & quãtam habeat vim hoc verbum. to.2.1015,C

Figura.

Figura & veritas quid habeant commune. to.4.1600,B
figuræ huius mũdi ex adiunctis descriptio. to.4.1963,B,C
figuram veritate illucescente deinceps cõplecti minimè necesse erat. tomo 5. 1446,D
figuræ omnes in vetери testamento licet aliud esse videantur, tamen in vnam œconomiam in carne conspirant.tom.5. 1453, A

Filius.

Filiæ Hierusalem, sunt sanctæ patrum animæ. to.5.638,B
filiarum Sion verticem decaluabit dominus. to.5.1288,B. & crimen earum nudabit. ibidem.
filia dæmonum, facta est filia regis. tom.1. 1171,C
filij à patribus susciпiunt generositatis dignitatem: sed Christi parentes ab eo susceperunt. to.2.637,A
filiorum inutilitatem multitudo non desideranda. to.3.518,C,D
filius & puer differunt. tom.1.577,A
filij in sacris literis, qui dicantur? tomo 1. 925,D
filios procreare,ex præcepto dei venit. to. 1.447,B
filiorum generationem nouit lex naturæ. to.5.633,C
filios cur det deus. tom. 4.1269,A
filij generandi sunt nobis spiritualiter: to. 5.630,A,B
filij non in terra relinquendi,sed in cœlum perducendi. ibidem.
filij & patris vnam esse gloriam: ergo substantiam vnam esse. tom.2.403,C
filij natura duce parentum miserentur. to. 2.387,C
filios habere, prosperum est apud mundanos. tom.1.1131,C
filius ferè semper suis parentibus nascitur similis. tom.2.907,B,C
filiis olim parentum nomina non imponebantur. tom.1.340,C
filij nomen qui per contemptum patris amittit,hæreditatem capere non potest. tom.1.1279, A
cum filiis non poterit numerari, qui contemnendo patrem,meruit abdicari.to. 1.1279, C
filius non est,qui non castigatur. tomo 4. 1658,D
filij an propter parentes puniendi.tomo 3. 221,A
filij non pro patribus, neque patres pro filiis,pœnam luunt. tom.1.198,A
filiorum in adoptionem omnes vocati sumus. to.5.1004,C
filij in parentes insurgent. tom.2. 265,B. & morte eos afficient. ibid.
filij iustorum qui. to.1.885,D
filius, patre peccante, cur accipit maledictum? tom.1.188,B
filij regenerationis,qui. to.4.1458,D
filius cõtumax potestate abdicetur patria. tom.1.1278,D
filij cur non tam diligunt parentes, quàm parentes filios. to.2.815,D
filij duo,quorum senior accepta hæreditatis portione, peregrè profectus, quid mysticè significent. to.2.1095,A
filios antiquitus mactabant parentes, atque in ipsa viscera sua per summam insaniam ferebantur. to.5.1483,D
filij hominum. tom.1.1031,A
filij lucis in libertatem vocati. tomo 1. 706,A
filij regni,filij ecclesiæ. to.5.616,D
filij spirituales. to.1.59,D
filij appellatio generationem quandam cum perpessione coniunctam secum affert. to.5.1421,C
filij carnales similantur frequenter carnalibus patribus in facie,aut in aliquo corporis signo: filij autem spirituales in sanctitate. tom.2.733,A
filij carnales,& spirituales dissimiliter cõparati. to.5.1675,A
filij alieni qui & quales. to.1.1130,A
filij inobedientię,gehennæ,& perditionis. to.5.691,A
filij gehennæ,& filij iræ. tom.5.616,D
filij dæmonum. to.5.691,A
filij diabolici,filij gehennæ, filij incredulitatis,& filij perditionis. to.4.193,A
filij diaboli intus in carne,& in mundo cõstituti confringuntur,& pereunt.to.2. 671,B
filius hominis veniet in maiestate patris sui. tom.2.941,D
filius Dauid cœcos illuminare non potest, filius autem dei potest. tom.2.850,B
filium aliunde cognoscere non possumus, quàm à patre. to.2. 394,B. nec patrem aliunde,quàm à filio. ibid.
filius dei,est eius verbum. to.3.813,B
filius dei, consilij magni dicitur angelus. to.3.321, A
filius dei angelus,& homo vocatus. to. 3. 470, D
filius dei,deus est. to.5.993,B
filius dei seculorum omnium est conditor. to.3.34,B
filius dei nobis liberator de cœlo missus, non Moses à deserto. to.2.308,C
filius dei quomodo sit vita. to.4.1516,B,C
filius dei à patre genitus, sed quemadmodum sit genitus, ignoratur. tomo 5. 964,A
filius dei à patre genitus, non procedens. to.3.794,C
filius dei non est creatus,sed genitus. to.3. 820,D
filium dei non esse creaturam,proinde neque seruum. to.3.815,A
filius dei vnigenitus mortem destruxit, peccatum extinxit, & largiorem spiritus gratiam dedit. tom.4.591,B
filius vnigenitus est in sinu patris. tom.5. 987, C
filius dei,cur primogenitus,& vnicus, &c. to.5.616,C
filius vnigenitus in sinu patris. tomo 1. 1252,B
filius non effingitur à patre, sed fit à deo. to.4.342,B
filius dei non est minor patre, nec patris indiget substantia. to.3.28,B
filius dei æqualis patri in deitate, deus & deus, sed tamen non duo dij, sed vnus deus. to.5.614,D
filius dei consubstantialis patri probatur. tom.3. 814,A. 816,C. to. 4.451,C. to.5. 1030,B
filius dei semper fuit,& patri coæuus.to. 3. 815, A. & coæternus.ibid.B
filius dei, & pater nullo modo differunt, nisi quòd alter pater est,alter filius. to. 3.157,B
filius magnus deus quidem, sed non primus. tom.2.893,B,C
filius dei propter nos homo factus est. to. 4.375,C
filius dei, factus est hominis filius, vt hominum filios,dei faceret filios.tomo 3. 46,B
filius dei quomodo in mundum missus, cũ sit deus?deus enim non demittitur. to. 3.804,D
filius dei eò descendit, vt nos reducat, & rebus humanis excelsiores faciat. to. 1. 1183, A
per filium dei, nõ per angelos salui sumus. tom.4.1149,A
filius dei à deitate dimoueri non debet.to. 5.993,A
filius dei mortuus est,non solùm pro amicis suis, sed & pro inimicis, pro tyrannis,pro maleficis,&c. t.5.1002,C
filius dei in typo mactatus, nempe in ariete. tom.4.1634,B
filius dei implet ea, quæ sunt patris, & à seipso non loquitur. tom.3.804,D
filij dei,& filij hominum qui dicantur? to. 1.599,D
filij dei quid à filiis diaboli differant? to. 2. 671,B,C
filij dei immaculati. to.1.24,A
filij dei mentio cur nulla fiat à prophetis. tom.4.409,A

filij dei generatio inenarrabilis. tomo 5. 965,B
filij dei nomen hominibus datur, & Christo:sed nobis abusiuè,illi propriè.to.5. 988,B
filij dei,dei aguntur spiritu. to.5.637,B
filij dei quonam pacto effici possumus?to. 5.691,A
filios dei fieri in nostra est potestate. to.3. 44,A
filij dei adoptiui ex aqua & spiritu sancto regenerati. to.5.616,D
filij dei in Genesi Mosis qui dicantur?to.1. 134, B. & qui filij & filiæ hominum. ibidem.& 802,B

Finis.

Finis laborantibus est dulcis. to.2.920,D

Firmamentum.

Firmamentum quomodo fiat.to.4.1169,B
firmamentum super aquas. tom.5.985,C
firmamentum in medio aquæ quid sit. to. 1.17,D
firmamentum in abyssi medio stabilitum. tomo 1.1148,C

Fixa.

Fixa disperibunt, & resoluentur. tomo 1. 1250,C

Flagellum.

Flagellis cùm erudimur, peccatorum nostrorum pœnas damus. tom.5.535,A

Flamma.

Flamma excitatur, & materia consumpta extinguitur. to.1.1176,A
flammæ inextinguibiles, & immortales. to.5.509,A

Flere.

Flendum cum flentibus, humilibus consentiendo. tom.5.369,A
semper non est flendum,&nihil agendum. to.5.508,D
fletus & vocis differentia. tom.1.625,A
fletus deus in conualle dispositi. tomo 5. 769,C
fletibus profusis peccator dei remouet irã. to.5.769,C
fletibus flectitur deus. to.5.769,B
fletus perpetuus. to.3.442,D

Flores.

Flores fici aperti, sunt bonæ voluntates. to.2.862,C
flores testimoniorum. tom.1.701,B

Flumen.

Flumen,quod salit in vitam æternam. to. 3.507,C
flumina spiritus sancti multa, sed vnus est fons. tom.1.484,C
flumina imperio tenentur. tom.1.1175,D
flumina in bonam, & in malam partem. to.2.756,D.757,A
flumina spiritualiter quid. tom.2. 204,D. 205,D
fluminum spiritualium natura qualis.to.1. 10,D
flumina spiritus sancti, perpetuis, lympidísque amnibus manantia. to.4.612,D
flumina,id est,quatuor euangelistæ. to.2. 757,B
flumen igneum. to.3.449,A

Fluuius.

Fluuius arguit, qualis sit fons: & fructus indicat, qualis sit radix. to.3.833,B
fluuij spirituales à mensa domini diffusi. to. 3.185, D
fluuius prouidentiæ diuinæ. tomo 1.775,A
fluuius flamma succensus. tomo 5.318,B
fluuij ignis.tom.2.399,C.to.3.240,C. to.4. 310,B
fluuij igniti tractu vario decurrentes.to. 1. 1253,C
fluuius,qui efferuet igne, & nõ comburit. tom.5.341,D
fluuij plaudent manibus in idipsum. to.1. 777,C
fluuiorum appellatione significantur tentationes. tomo 1.10,A
fluuij ex antiquorum more fabuloso generabant filios. tom.5.883,B

Fœmina.

Fœminarum est decipi. to.4.787,A
fœmina intelligitur mollicies,quæ est corruptio corporalis. tom.2. 778,B. ideò non numerantur mulieres cũ sanctis. ibid.
fœminarum generationis seriem nequaquam retexere,mos fuit apud Iudæos. tomo 2.1153,D
fœminę cur non numerantur cum sanctis. to.2.778,B
fœmina prostitutæ corpus,cœnum est.to. 5.688,D

Fœnerator.

Fœneratores solicitudine tabescunt. to.1. 1176,A
fœnorum hoc est tempus. tom.5.311,A

Fœtus.

Fœtus,conceptio,perfectio,& egestio.to. 5.1653,C
de fœtu in vtero. tom.1.642,C

Fons.

Fons perenniter manans. tom.1.490,B
fons sanctificatus. tom.1.1194,B
fons pietatis. tom.1.784,D
fons lucis,diffundens radios veritatis.to.3. 185, D. cui astiterunt supernæ virtutes. ibidem.
fons luminis,deus. tomo 5.866,C
fons spiritus. tom.5.338,B
fons sacratissimus spiritus. tom.2.571,C
fons spirituales emittens fluuios. tomo 5. 341,C
fontes spirituales, quos Christus ostendit. tomo 5.622,C
fons vitalis, in quem descendendum est cũ saluatore. tom.2.1080,D
fons veritatis radios effundens, & fons luminis. tom.5.341,C
fons aquæ salientis in vitam æternam.to.1. 304,D
fons misericordiæ sua fluenta semper humano generi profundit. tom.1.173,A
fons sanguinis Christi. tom.2.59 B,C
fons iudicij. to.1.241,A
fons iuramenti,quis locus? to.1.358,C
fontes philosophiæ. t.1.785,A
fons æternus, qui reficit, id est, iterum facit,animas,&c. tom.1.701,C
fons totam terræ faciem irrigans. tomo 1. 64,C
fons viuus quis. to.1.740,C
fontes melle manantes. to.5.323,C
fons eo, qui erat in paradiso, melior, non in quatuor diuisus initia, sed in cœlum ipsum surgit.to.3 507,C.hic fons parat illud flumen, quod salit in vitam æternam. ibidem.
fons, iuxta quem germinant arbores, cœlum ipsum attingentes.to.3.185,D.quę fructus tempestiuos,& solidos producunt. ibidem.
fons,qui omnem vincit abyssum. tomo 3. 507,D
fons largis,perennibúsque scaturiens fluctis. to.1.10,C
fontes, ex quo lapides promanant preciosi,qui ad caput assumuntur regis. to.3. 508,C
fontes aquarum dulcium,& salsarum deus ad sedandam hominum sitim præparauit. to.1.979,C
fontis multi riui, quos emittit paracletus. tomo 5.341,C
fontes fodiunt Isaac pueri in terra Gerarorum,&c. to.1.345,D
fontes in solitudinibus quò pertinent. to. 4.244,C
fontes vermium. to.1.1187,A
fons malorum exiccandus. to.2.109,B
fontes omnes in diluuio rupti sunt. tom.1. 160,B
è fonte,prouerbium. tom.2.1114,A

Forma.

Forma & character quid significent. to.4. 1515,D
forma corporis, sepulchrum incrustatum. tom.5.848,C

Formica.

Formicarum diligentia & prudentia. to.1. 797,A
formicarum sumus discipuli facti, formicarum æmulatione viuimus, & formicarum conuersamur exemplis. tom. 3. 779,C

Fornax.

Fornax ignis,in quam mittentur mali. to. 2.350,C
ad fornacem Babylonicam allusio. tom.1. 1228,A

Fornicatio.

Fornicando est impossibile regnum cœlorum intrare. to.3.256,A
fornicariam deus concupiscit, vt eam reddat virginem. to.1.1166,A
fornicarius neminem putat esse castum. to.2.865,A
fornicariis non commisceri oportet. to.4. 379,C
qui fornicatur,in corpus suum peccat. to. 4.491,B
fornicatio carnis, est meretricatio: fornicatio autem spiritualis, est præuaricatio. tomo 2.728,B
fornicatio est via,quæ ducit ad diabolum. tomo 2.882,B
fornicatio, idololatriæ causa. to.4.222,D
fornicatio,malum est graue,& immortale adferens supplicium, & in hac vita innumera secum trahens mala. tomo 3. 256,C
fornicatio,mala est in homine macula. to. 1.696,B
fornicatio est verus fermentum. t.4.375,B
fornicatio,crimen ociosis peculiare. to. 2. 867,C
fornicationis vitium maximè dominatur. to.4.1185,C
fornicatio oritur à deliciis & immoderatione. to.4.3873,C
fornicatio iniicit in gehennam.to.4.393,C
fornicatio totum corpus sceleratum, & execrandum facit. tomo 4.393,B
fornicationes non vertuntur in cinerem, sed conscribuntur in iudicium futurũ. to.2.514,C
fornicationis morbo qui laborat, vitam infelicem & miseram viuere cogitur. to.3.256,C
fornicationem sequitur pœna & cruciatus. tom.1.826,D
fornicatio difficulter elui potest.t.4.1239,C
fornicatio quo pacto dominari hominibus incipit. tom.2.590,D
fornicatio minus est peccatum, quàm infidelitas. tom.4.400,A
fornicationes vnde nascuntur. to.5.317,D
propter fornicationem,vnusquisque suam habeat vxorem. tomo 4.398,B
fornicationes proueniunt ex nimia iuuentutis licentia. to.2.436,A

fornicatio superatur per castitatem. to. 2. 725,C
fornicatio est vnum ex ebrietatis capitibus. to. 5.324,C
fornicatores mundi qui sint? to.4.379,C. 380,A
fornicatores quàm miserrimi sunt. tom.5. 363,C
fornicatores fugiendi, nec cum iis cibus est capiendus. to.1.1023,B. to.4.379,C
fornicatores ab ecclesia pelluntur. tom.4. 376,B
fornicatores iudicat deus. to.5.861,B
fornicatores regnum dei non possidebunt. to.5.396,C
fornicator Corinthius à dæmone corripitur, D. Paulo iubente. to.4.379,B

Fortis.

Fortis quis verè sit. to. 4.770,A
fortis vir, debet esse lenis, & modestus. to. 4.397, B
fortium virorum est, infirmos ferre. to.3. 467,B
fortitudo est minimè seruilis. tom.5.831,D
fortitudo, pro principatu, rerum opulentia, & ambitu quæsito. t.1.1210,B

Forum.

Forum cur fugiendum. to.2.834,D

Fossatum.

in Fossato non ædificandum. to.4.1026,D

Fotinus.

Fotini hæresis non solùm ecclesię aduersabatur, sed etiá omnibus hæresibus aliter sapientibus. t.2.924,C. sicut & Homoousianorum hæresis. ibidem.

Fragrantia.

Fragrantia sensibilis & altaris. tomo 5. 1661,D

Fraternitas.

Fraternitas, ecclesiæ fundamentum. to.2. 684,A
fraternitas separata, à seipsa consumitur. tomo 2.780,D
fraternitatem quid facit? to.4.1636,D
fratris nomen quàm lene ac blandum? to. 4.311,A
fratres nostri qui. to.2.549,A
fratres qui verè sint. tom.1.1042,B. tom.5. 690,D
frater noster, est omnis homo. to.5.486,A
fratres natura duce alter in alterum sunt humaniores. to.2.385,C
frater fratrem ad salutem trahat. tomo 2. 1108,A
fratrem tolerare debemus, vt nos peccantes tolerat deus. to.2.1109,C
fratrum reconciliatio, sacrificium est deo. to.2.136,C
fratres aduersus fratres ob peccata, bellum gerunt. tom.1.592,C
frater fratrem in mortem tradet. tomo 2. 265,B
fratrum nomina habemus, res autem hostium. tom.4.816,C
fratres suos nos dominus vocat, & vocabit. to.5.1657,A
frater Christi per similitudinem, est quilibet homo. tom.2.968,B
fratres vt increpandi. tom.4.1297,A
fratres quinque purpurati diuitis, sensus quinque sunt hominis. tom.2.1101,B
fratres & sorores statim à mundi principio simul matrimonium contrahebant, necessitatis gratia. tom.1.117,C

Fraudare.

Fraudare quis propriè dicatur. tomo 4. 399,A
fraudulenti diligenter vitandi. tomo 1. 1032,D

Fraus.

Fraudis magna vis, modò non fraudulento ea animo fiat. tom.5.422,B
fraudis vsus in bonam partem adhiberi potest. tom.5.422,D
fraude ablatum, in quadruplum reddendum. tom.2.701,D

Frondes.

Frondes, quæ ante Christum proiiciebantur, speciem tenent pietatis. t.2.854,D
frondes spirituaiiter quid. tom,2.1037,B

Frons.

Frons nostra, nostrum est membrum nobilissimum. tom.5.1015,A

Fructus.

Fructus indicat, qualis sit radix. tomo 3. 833,B
fructus spirituales nobis gustandi, vt futuris bonis potiamur. tomo 5.332,C

Frugalitas.

Frugalitas quot & quanta vitæ adfert cõmoda. tom.5.1208,D
frugalitas victus somnum facilem, & sanitatem facit. to.5.1254,D
frugalitas luxuriosis aduersa. to.2.1007,D

Fruitio.

Fruitio diuinæ visionis. to.1.1282,B

Frumentum.

Frumenta ærugine marcescunt. to.2.352,B
frumenti adeps quid. to.1.1143,C
frumenti granum. to.1.1146,D
frumentum allegoricè. to.2.88,C,D
frumentum, id est, boni homines. tomo 1. 640,A

Fucus.

Fucus virorum & mulierum damnatur. to. 2.244,C,D,245,A

Fuga.

Fuga nobis necessaria. to.2.64,A
fuga vestem portare non sinit, domum intrare non permittit, nec ignem accendere concedit. to.2.933,B,C
fuga vestra nõ sit hyeme, vel sabbato, quid sit. to.2.933,B

Fugere.

Fugere quando licet Christianis? tomo 2. 650,B

Fulgur.

Fulgur acutius igne solari, & splendidius, & eo magis fecat, ac diuidit. tomo 1. 1074,B
fulgur minimo momento temporis, vniuersum terræ percurrit orbem. ibid.
fulguris & aquæ συμπάθεια. ibidem.
fulgura viua Christum præcedent venientem iudicare viuos & mortuos. to. 2. 942,A
fulgura dei quæ, & qualia. tom.1.1129,C

Fullo.

Fullo tropologicè. to.2.1069,C

Fundamentum.

Fundamentum iacere difficile. to.4.1012,B
fundamentum est Christus. tom.4.331,C. nos edificium. 331,D

Funes.

Funes peccatorum, id est, impetus dæmonum, & improbæ cogitationes. tom.1. 1003,B

Funera.

Funera mortuorum vt curanda, & celebranda. tom.4.1531,D
funera pulchertima quæ sint. tom.3.343,C
funera pro defunctis agenda. tom.5.377,A

Funiculus.

funiculus, hoc est, terrę dominus. t.1.899,A

Fur.

Fur paupertatem excusat. to.3.148,A
fur qui non vult dici, nunquam omnino furatur. to.5.486,B
fures dicuntur omnes, qui per iniquitatem festinant aliena facere sua. tomo 2. 730,A
fures, qui interdiu furantur, leges grauiùs puniunt. to.1.670,A
fur, qui mentitur, ad deum accedere non potest. to.1.696,B
qui furatur, erubescit, & metuit. tomo 5. 775,C
fur exiit de paradiso, & fur in paradisum ingressus. to.3.749,A
fures regnum dei non possidebunt. tom.5. 484,D
fur pro diabolo. to.2.947,A,B

Furibundus.

Furibundus maledictus. to.3.477,D
furiosum qui curat hominem, multa patiatur est necesse. to.5.976,C

Furor.

Furor furore demulceri nunquam potest. tom.1.387,B
vbi furor, non ibi habitat spiritus sanctus. to.3.477,D
quò ingreditur furor, cò nihil sani ingredi potest. ibidem.
furor auferatur à vobis, inquit Paulus. to. 5.669,B
à furore deus est alienus. to.1.619,A

Furtum.

Furtum, vltimum est peccatorum, & adulterio leuius. to. 1.812,A
furtum in terra est effusum. tom.5.562,B
furti & adulterij differentia. tomo 1. 1194,A & D.
furta apud ethnicos, virtutis habebantur loco. tomo 4.1483,D

Futurum.

Futurum à præterito ducit initium. tom.1. 1121, D. 1122,A
futurum omne est incertum. tom.1.1117,B. to.5.694,A
futura multi prædixerunt indigni. tom.3. 262,B
futura dicere, diuinitatis maximum est indicium. to.4.495,C
futura etiam dicuntur per infideles. tom.1. 242,A
futura creduntur ex præteritis. tomo 4. 432,A
futura à præteritis semper confirmat Christus. tom.2.524,A
de futuris deo sunt agendæ gratiæ. tom.4. 1675,A

G

GABAONITARVM dolus aduersus Israëlitas. to.1.699,D

Gabriel.

Gabriel angelus alloquitur Danielem. to. 5.923,B
gabriel volans conspicitur, & è cœlo labens. tom.1.1254,D
gabriel cur repræsentetur volitans. tom.5. 981,D
gabriel ortum Christi cunctis nunciauit gentibus. tom.3.712,A

Gad.

Gad, Iacob primus ex Zelpha filius. to. 1. 371,C
gad, Leui filius. to.2.622,D
gad, tentatio tentabit eum, &c. to.1.436,A

Gaius.

Gaius, D. Pauli hospes, ac totius ecclesiæ. to.4.266,D

Galaad.

Galaad, nomen loci. to.1.921,A

Galatæ.

Galatæ omnes morbo laborantes. tom.4. 633,B

galatæ, gens perfecta, lapsi sunt, & iterum per pœnitentiam resurrexerunt. tom.5. 839, D. clarucrunt ipsi miraculis. ibidem.
aduersus Galatas vehementior D. Paulus. tomo 4. 843, D. & cur ipse eis iratus. 845,A
galatas D. Paulus reformauit. to.2.134,B

Galea.

Galea esto fortissima. to.3.120,B
galea salutis nobis est opus. to.4.71,C. to. 5.367,C

Galilæa.

Galilæa de sarmentis triumphauit Apostolicis. to.3.772,D
galilæa interpretatur, καταγωγὴ, id est, deuoluta. tom.2.1055,C
à galilæa non surgit propheta. to.2.72,A

Gallina.

Gallina nihil immundius: vermes enim comedit: hanc tamen per legem fas erat manducare. to.4.1471,C
gallinæ comparatio sæpe legitur in sacris scripturis. to.2.519,C
gallina mysticè, est ecclesia. tom.2. 915,C. 917,B

Gamaliel.

Gamaliel Phatisæus, & doctor legis, fauet apostolis, pro cisque patrocinatur. to.3. 436,A
gamaliel Iudæorum aduersus Apostolos rabiem sedat, & quomodo. tomo 5. 914,B

Ganymedes.

Ganymedes. tom.1.964,B

Gaudere.

à gaudentibus nascuntur mala. to.5.347,C
gaudere bonis, non parua virtus. tomo 1. 987,C
gaudendum semper in domino. tomo 5. 312,C
gaudium quid sit. tom.1.1282,A
gaudium corporale, est risus, iocus, & cæteræ delectationes carnales. to.2.727,D
gaudium spirituale, est spes: sicut ait Apostolus: Spe gaudentes, in tribulatione patientes. tomo 2.727,D
gaudium angelicum, & cœleste vt inueniatur. tom.5.327,C
gaudium totius terræ. tom.1.784,D
gaudio bonorum æternorum nihil æquale. to.5.319,B
gaudij boni, ac secularis discrimen. tomo 5. 312,C
gaudio huius seculi nihil turpius, & stolidius. to.5.311,D
gaudia seculi præsentis timenda Christianis. to.3.827,C
gaudia vitæ præsentis similia fluuiorum fluentis. tom.1.617,A
gaudium carnis cũ carne finitur: gaudium autem animæ cum anima perseuerat. tomo 2.777,A
gaudium corporale, & gaudium spirituale quo differant. tomo 2.727,D
gaudium mundi infinitos parit mœrores. to.5.362,B

Garazeni.

Garazeni magi sapientes. to.5.836,D

Gazophylacium.

Gazophylacia in templis, in quibus pauperum opes sitæ sunt. to.4.578,D. 624,A. locus est dæmonibus inaccessus. ibid.
in gazophylacium ad orationem venturi mittere debent. tomo 2.725,D

Gehenna.

Gehenna, omnium malorum supremum & vltimum. to.2.291,D
gehenna, res est intollerabilis. tom.2.199,B
gehenna, est malitiæ præsentis pœna. to.5. 775,C
gehenna non est instituta propter nos, sed propter aduersarium & angelos eius. to.5.840,B
gehenna quo in loco constituta. tomo 3. 824,B
gehennæ anima solicita, non citò peccat. to.4.1282,D
gehennam qui ante oculos habet, eam effugit: & qui eam despicit, in ipsum incidit. to.4.1283,A
gehennæ terror. to.1.1135,A
gehennæ metus quid efficiat? to.4.931,B
cum gehennæ metu deus est quærendus, sed regni desiderio. to.5.319,B
gehenna est ex præteritis. to.1.641,C
gehenna est perpetua. to.4.830,D
gehennam esse, ignorat nemo. tomo 4. 1258,A
gehennam etiam dæmones esse fatentur. to.2.103,C
gehennam, quæ nunquam extinguitur, incendunt vermes. to.4.97,C
gehenna non est temporalis, sed æterna. to. 4.1285,A
gehenna cur sit æterna. tom.4.1602,B
gehenna peccatoribus puniendis parata. tom.4.469,A
gehennam propter malos deus parauit. to. 4.521,A
in gehennam deus mittit inuitos, ad regnũ autem vocat volentes, & lubentes. to. 4.287,A
gehenna non minùs, quàm regnum dei, circa nos curam ostendit. to.5.318,A
gehenna verę affilictionis affert initium. to. 2.403,B
gehenna & regnum cœlorum sunt in nostra potestate. tom.4.369,A
gehenna seipsum eripere datis donis non licet. to.1.792,C
pro gehenna deo sunt agendę gratiæ. to.4. 996,B
gehennæ signum, diluuium vniuersalis aquæ, & pernicios. to.5.318,B
gehenna diluuio probatur. tom.4.1255, A. & ex Sodomę & Gomorrhę supplicio. 1256,A
si gehenna non esset, omnium non foret resurrectio. tomo 4.230,C
de gehenna, si sit, & vbi sit, sermo. tomo 3. 823,A
gehennæ filij in simplo, & duplo, qui. to.2. 902,B

Gemma.

Gemmæ fici, bonæ sunt cogitationes cohęrentes in sensibus. to.2.862,C

Gemitus.

Gemitus à ciuitate superna procul aufugit. to.1.970,B
gemitus spiritus quis sit. tom.1.736,B

Genealogia.

Genealogiæ legales deuitandæ. t.4.1487,B

Generatio.

Generatio spiritalis cum vento comparata. tom.3.105,A
generatio spiritalis quibus in locis in instrumento veteri figurata. to.3.105,B,C
generatio spiritalis corporeis non comprehenditur oculis. tom.3.105,A
generatio secunda hominis est intelligibilis, non sensualis. to.5.337,A
generatio τῦ λόγου ἀρρεκτος, ἀκατάληπτος. tom.5. 1421, C. eadem à piis præclare conseruatur. tom.5.ibid.
generatio, & regeneratio reficit animas. to. 1.701,C
generatio terrena & carnalis ex puluere est ideò recondita & occlusa sunt ei cœlestia. tomo 3.100,A
generatio mystica. tom.3.44,B
generatum & ingeneratum, nouæ, profanę & confictæ voces. tom.5.1424,D

Genesis.

Genesis, liber Mosis, quid contineat. tom.1. 63,C

Genethliaci.

Genethliaci reprehenduntur, vt vani. to.2. 43,D.44,A
genethliaci notantur & carpuntur. tom.2. 526,D
genethliacis multi nimiùm credunt. to. 4. 302,C

Genimen.

Genimen vitis nouum mysticè. tomo 2. 567,A,B

Genituræ.

Genituræ & sepulturæ sationes diuersæ. to. 5.1661,B

Gentes.

Gentibus nihil insipientius. tom.3.717,B
gentes infixæ sunt in interitum quem fecerunt. tom.3.262,A
gentes cum difficultate crediderũt, sed credentes, permanent in æternum in fide. to.2.659,A
gentes, filij dei à Ioanne Euangel. vocatæ. tom.3.262,B
gentium ad salutem vocatio. to.1.876,D
gentium nomine quot & quæ intelligenda veniunt? tom.4.247,D
gentibus lumen magnum ortum esse. to.2. 681,A
cum gentibus de religione disputaturis sacræ scripturæ nõ sunt adferendæ, quòd eis non credant. tom.5.913,D,914,A
gentes appellatæ sunt, canes. to.2.1013,B
gentes erant ex patre Noë, Iudæi ex Abraham. tom.2.866,C
gentium seu nationum, quæ sub cœlo sunt, catalogus. to.5.972,C
gentes solæ neque deum sciebant, neque dei promissa, ideò excusabiliter responderunt, Nemo nos conduxit. tomo 2. 835,D
apud gentes nunquam fuerat agnitio filij dei. tom.2.681,A
gentium animæ camelis tortuosis similes. to.2.825,D.827,A
gentes ante Christum, diaboli domus fuerunt. to.2.756,A
gentes hora vndecima vocatæ. to.2.833,D
gentes iustitiam non sectantes, iustitiam apprehenderunt. tom.4.176,A
gentium nugæ conuictæ sunt. to.4.235,D
gentes adductæ sunt, & cõciliatæ, postquã Iudæi credere noluerunt. tom.4.191,C
gentes introductæ sunt priores ob Iudæorum incredulitatem atque delictum. tomo 4.186,B
gentium intrauit plenitudo. tom.4.185,C
gentes cur hæreditas Christi? tom.1.781,C
gentium tempora quando complebuntur. to.5.911,D
gentium error cur omninò non extinctus. tom.4.327,A
gentes Iudæorum magistri. tom.4.192,C
gentes facillimè Christi fidem acceperunt. tomo 3.50,C
gentilis in simplo est gehennæ filius. to. 2. 902,B
gentilis inexcusabilis est. tom.4.38,B
gentilis sine lege iudicatur. to.4.39,A
gentiles deus per Apostolos adduxit, ipsisque supernam ostendet ciuitatem: & Iudæis per Cyrum Persam reditum ex Babylone donauit. tomo 1.913,D

gentiles animæ habent virtutem, videlicet grammaticam, rhetoricam, &c. tom.2. 778,D
gentiles in vmbra mortis sedebant. tom.2. 680,C
gentilium est, creaturam adorare, & alium ex diis suis maiorem alium minorem facere. to.3.813,A
gentilibus priùs inaquosa & infœcunda erat vita. tom.1.912,D. quia in deserto & inaquoso degebant. ibid.
gentilitas per vniuersum terrarum orbem cùm latissimè patuisset, Christi est dissipata virtute. tom.5.869,B,C

Germanus.

Germanus presbyter. tom.5.1360,B

Gerontius.

Gerõtius presbyter, Chrysost. charissimus. to.5.1350,B

Gessen.

Gessen, Ægypti regio, quã Pharao Israëlitis habitandam dederat. tom.1.425,B

Gestus.

Gestus inimici, fœnici, histrionici. tomo 5. 1481,C,D. meretricij. 1482,A. contemnentium Deum. ibid.B

Giezi.

Giezi, Helisæi prophetæ puer, percutitur lepra Naaman Syri, eiúsque semen vsque in æternum, quòd ab inscio domino à Naaman accepisset munera. to.1. 537,A
giezi cur non potuerit suscitare puerum baculo domini sui Helisæi? to.1.702,C
giezi furtum quo pacto reuelatum. tom.1. 1226,D

Gigantes.

Gigantes qui dicantur? tom.1.241,A
gigas in sactis scripturis, quid significet. to. 1.135,D.1225,B
gigas non saluabitur in multitudine virtutis suæ. tom.1.1127,A.1221,A
gigantes persequentes filios Seth. tomo 2. 914,A. pericrunt in diluuio. ibid.

Gladius.

Gladius spiritus, hoc est, verbum dei. to.1. 15,A.1047,A
gladio spiritus hostis amputandum est caput. to.1.15,A
gladio spiritus nobis est opus. to.4.71,C
gladius flammeus & uersatilis ad viam paradisi. to.1.106,A
gladius admirandus, quis? t.4.660,C
gladius salutaris. tom.5.627,C
gladius in medio positus, quis dicatur. to. 5.627,C
gladius, per quem draco absecatur. tom.3. 508,C
gladius, pro malorum pœna. to.1.640,A
gladij in vomeres, lanceas & falces confringentur. tom.5.1011,C
gladium qui acceperint, gladio morientur. to.2.578,B
gladium in terram venit mittere Christus. to.2.278,B. ac deinceps.
gladios cur ferebant Apostoli. to.2.577,B
gladius deo & Gedeoni. to.3.812,B
gladiatores miseri. t.4.109,C. quæ & qualia eorum vitia. ibidem.

Gloria.

Gloria duplex. to.3.57,A
gloria maxima dei quæ. tom.1.1138,D
gloria dei perpetua. to.1.1079,B
gloria æterna incorruptibilis. tomo 5. 843,C
omnis gloria dei est in Christi morte posita. tom.2.838,D
ad gloriam dei omnia facienda. tomo 4. 446,B
gloria in excelsis deo, & in terra pax, &c. tom.5.614,A
gloria iustorum differt à gloria, vt stella à stella. tom.4.263,A
gloria nostra hæc est, testimonium conscientiæ nostræ. tom.4.676,A
gloriam qui concupiscit de labore non cogitat. to.2.818,B
gloria hominis sicut flos fœni. tomo 1. 187,C,D.885,B. tom.5.580,A
gloria huius vitæ nihil vilius. to.1.1187,C
gloria dei non est in parteis tribuenda. to. 5.1423,A
gloriæ dei terminos transilire nefas est. to. 5.1428,A
gloria hominis, zelus est in deum, charitas, humilitas, &c. tom.5.745,B
gloriarum differentia in sanctis. tomo 2. 883,B
gloriæ humanæ descriptio. to.1.5,A
gloria mundi, piis opprobrium. tomo 1. 995,C
gloria præsens cur appetitur? tomo 4. 481,B
vbi glorię est cupiditas, nulla syncera inueniri potest amicitia. to.2.425,D
gloriæ cupiditas ad acquirendam gloriam parum conducit. to.2.452,D.453,A
gloriæ cupido erigit necessariò animos ad superbiam. to.5.501,D
gloria sui cupidos fugit. to.4.829,D
glorię cupidissimi quanta patiantur. to.5. 532,C
gloriæ amor, quiddam est graue, & spinarum multarum plenum. to.3.117,D
qui glorię est amator, ei humana gloria est fugienda. to.4.171,B
gloriam qui quærit ab hominibus, regnum non videbit cœlorum. tomo 4. 1467,B
gloriam in terra quærere fas non est. to.4. 1419,C
gloriam sectari, peccatum graue, & omni inuidia plenum. to.5.1659,D
gloria vir insignis, & inclytus instar est orbis terræ. to.4.1619,C
gloriæ insania, omnium malorum est causa. to.3.117,B
gloria intempestiua nihil homini perniciosius. tom.4.80,D
gloria rerum temporalium confestim auolat, spiritualium verò manet. tomo 4. 239,B
gloria cum perditione multam simul irrisionem inducit. to. 4.169,C
gloria inanis, radix & mater omnium malorum. to.3.275,B
gloria inanis, est passio, quæ morte non finitur: ista enim & post mortem violenter instat, naturámque suam, etiam in emortuo iam corpore, ostendere contendit. tom.4.170,A
gloria inanis, res est grauis, varia, multiformis, & vbique proprium disseminat virus, &c. to.3.277,A
gloria inanis, est tinea cœlestis thesauri: fur qui æterna regna furatur, qui immarcescibiles à nobis diuitias aufert, &c. to.2.506,A
gloriæ inanis ventus, pestis est, quæ nostra euacuat bona, quę multo sudore collegimus. to. 5.527,D
gloria inanis, seruitus est deterior, quàm innumerorum barbarorum seruitus. tom.4. 170,B
gloria inanis est mater gehennæ, & ignis, pecunias simul & animas deuorans, præsentem & futuram mortem parãs, ignémq; illum vehemẽter accendens, vermem pestiferum cõfouet. tom.4. 169,A.170,A
gloriæ inanis alimenta, sunt laudes, & honores. to.5.478,C
gloriæ inanis effectus miri. to.2.315,A
gloria inanis quouis barbaro crudelior. to.4. 829,B
gloria multos excitat. to.5.391,C
gloria inani nihil peius. tom.4.169,C
gloria inanis, grauis & multiceps est passio. tom.2.504,C
gloria inanis nihil reddit, nisi liuorem & inuidiam. to.5.309,B
gloria inanis nihil in se habet solidi, nihilque veri. to.4.1467,D
gloria inani nihil grauius, ipsa enim innumera bona corrumpere consuenit. to. 3.138,D
gloria inanis nihil reddere potest, quàm inuidentiam, & malignitatem. t.4.61,B
gloria inanis vehementer animum exagitat., to.2.471,A
gloriæ inanis cupidus ædificat plurima. to. 4.1429,A
gloriæ inanis præcepta. to.4.170,B. quibus nihil crudelius. ibidem.
gloria vana, malorum omnium causa. to.1. 139,A
gloria vana, truculẽta est bestia. t.2.504,C
gloriæ vanæ cupidus similis illis est, qui tempestates ferunt, semper tremens, semper timens, innumerósque dominos obseruans. tom.4.173,A
gloriæ vanæ cupiditas sæpe ciuitates, & ecclesias euertit. tomo 2.509,A
gloriæ vanæ cupidi seipsos quibusuis, & fugitiuis, & latronibus, & furibus exponunt. to.4.171,C
gloria vana multos possidet tiuos, & vltra vitam nostram progreditur. tomo 2. 504,D
gloriæ vanæ spiritus præcipuè à sanctitate nutritur. tom.2.671,B
gloriæ vanæ contemptus, amicos facit. to. 3.600,B
contra gloriam vanam nullum remedium esse potest, nisi oratio sola. tomo 2. 725,D
gloriæ vanæ tentatio inter peccatores non habet locum. to.2.725,C
gloriæ vanę iactantiam suis verbis destruit Christus. to.5.488,D
gloriæ vanæ retia. to.2.674,D

Glorificare.

Glorificare deum, quid sit? to.1.957,A
glorificandi deum varius modus. tomo 1. 1148,C
gloriatio, præcipuum est iuuenile vitium. tom.2.821,B
glorificatus, hoc est, crucifixus. tomo 3. 203,D
gloriatio Pharisæi superbi. tom.1.1063,A
gloriandum non est, nisi in cruce Christi. to.4.172,C
gloriari an liceat? to.1.1063,C

Gnathones.

Gnathones fugiendi. to.2.360,B,C

Tραῦμα.

Tραῦμα. to.4.289,D

Gnomon.

Gnomon cordis. to.5.1029,B

Godolia.

Godolia, Iezabelis filia, & vxor Ioram regis. to.2.629,C

Golgotha.

Golgotha mons verè sanctus. to.1.744,C

Goliath.

Goliath à Dauide prostratus, quid mysticè. to.5.1025,B

goliath cædis historia fusè latéque descripta. tom.1.420,A
goliath metuendus visu, metuẽdus armis, metuendus & verbis, aduersus quem trementibus cunctis, solus Dauid constitit intrepidus. tom.1.522,B

Gomorrha.

Gomorrha igne & sulphure è cœlo misso periit. tom.1.323,D
gomorrhæ clamor apud deum multiplicatus, quòd eius peccata magna erant valde. tom.1.291,A
gomorrha cur tantum luit supplicium. to. 4.598,A
gomorrhæis pepercisset deus, si in eis iusti tantùm decem inuenti fuissent. tom.1. 293,B
gomorrhę regio fructuosa & ferax, & quasi hortus dei. to.1.229,D

Gorgonis.

Gorgonis caput. tom.5.546,A

Gradus.

Gradus virtutum. to.1.1042,A
graduum clausula, laus & benedictio. to.1. 1070,B,C
graduum canticum vnde dictum. tomo 1. 1031,B,C

Græci.

Græci in absurdis inter se conueniunt, in vtilibus dissident. to.4.321,A
græci omnes infantes & pueri. tomo 4. 302,D
græci semper ludere volunt, humíque semper iacent. to.4.302,D
græci omnia sibi tribuunt. tom.4.306,B
ex græcorum ore verba fluentia vana, & immunda. tom.4.303,A
græci diabolum videntes omnia sibi adferentem paterna, rident. tom.4.303,A
græcum passim pro Gentili seu Ethnico ponit Chrysostomus. tom.4. 235,B. in margine.

Grammatici.

de Grammaticorum ventre exeunt flumina aquæ mortuæ. to.2.757,A

Grando.

Grando, quæ bello finem imposuit. tom.1. 1151,B

Gratia.

Gratia quid sit? to.4.1682,C
gratia, adiutorium est infirmitatis humanæ. to.2.742,A
omnis gratia, donum est largientis. tom.2. 203,B
gratia duplex, quam deus dat hominibus. to.2.811,D. & to.3.57,A
gratiæ duodecim. to.2.829,B
gratia dei, securitas est maxima, & inexpugnabilis murus. tom.1.319,D
gratia dei solidiores nos efficit, & inuictos. to. 1.17,A
gratia dei in omnes diffusa. to.3.35,A
gratia dei etiam in malis & impiis hominibus operatur. to.2.1191,B
gratia domini nostri Iesu Christi, arma tutissima, murus infractus, ac turris inquassata. to.4.266,C
gratiæ plenitudo in Christo. tom.1.760,D
gratia spiritus sancti est liberalis, & se in omnes effundens, nullam sustinet partitionem. tom.1.305,B
gratiam spiritus sancti, nunc ignem, nunc gratiam sancta appellat scriptura. to.3. 127,A
gratiam spiritus extingunt quidquid est ei contrarium. tom.4.1271,B
gratia spiritus nunquam est parua & vilis, sed magna & mirabilis. tomo 5. 10,B
gratia àdeo est. to.4.282,A
gratia non datur, nisi vigilanti. tomo 3. 380,B
gratiæ omnes non sunt æqualiter in omnibus, sed vnus quidem ampliùs præcellit in ista, alter verò in illa. to.2.829,C
gratia omnis per exercitationem additur, & per desidiam minoratur. to.2.655,A
gratia etiam per indignos operatur. to. 4. 1272,A
gratia non denegatur volentibus. tom. 2. 818,A
gratia noui testamenti abundantior, quàm veteris. to.2.684,B
gratia creaturis concessa seruilis. tomo 5. 1444,C
gratia diuina inexhausta, infinita. ibid.
gratiarum actiones. to.5.1427,D
gratia sine voluntate nõ operatur, nec voluntas sine gratia. tom.2.818,C
gratia non ideò leuis, quòd leuia ponat mandata: sed quòd fieri præcipiat, & ipsa faciendi operetur virtutem. tom.2. 792,D
gratia & peccatum nihil inter se habent simile. tomo 4.83,C
gratias curationum deus in ecclesia posuit. tom.4.494,D
gratia pacem largitur. tom.4.13,C
gratia non est merces, nec remuneratio. to. 4.284,C
gratiam inuenerunt, qui erant ex gentibus. tom.4.282,C
gratiam vt habeamus apud deum, primùm studendum est. t.4.282,B
gratia nouit auferre peccata, lex autem ostendere. tom.1.702,C
gratia & gladius quid inter se habeant cõmune. to.1.762,C
gratiarum diuisiones sunt, idem autem spiritus. to.4.476,B.477,B
gratiæ sedes nunc est, non autem iudicij. tom.4.1548,B
gratiarum actio, sacrificium maximum. to. 1.986,A
gratiarum actio, optima beneficiorum custos. to.2.211,D
gratias agere in rebus aduersis, est maxima philosophia. tom.4.1187,A
gratiarum actio in quo consistat? tomo 1. 1154,A
gratiæ sunt agendæ non solùm verbis, sed etiam factis. tom.4.996,D. tom.5. 607,D
gratiarum actionem à nobis deus maximè requirit. tom.1.940,B
gratias semper agere, dei est voluntas. to.5. 370,A
gratiarum actio diabolo infligit vulnus. tom.1. 658,A. reddit enim illa animam studio sapientiæ præditam. ibid.
gratias agere deo, est discendum à mendicis. tomo 4.1274,A
gratias deo nos agere oportet, in rebus aduersis, & afflictionibus. tom.1.940,B
gratiæ deo, etiam sine beneficiis agendæ. tom.1.988,C
gratiæ pro omnibus rebus sunt agendæ, & omnia fortiter ferenda. tom.4.1678,B
gratiarum actio ante beneficij acceptionem. to.1.684,C
propter multa aguntur gratiæ. tomo 4. 1150,D
gratiarum actio apud veteres monachos, qualis. to.5.326,B,C. & eiusdem explicatio. to.5.327,A
gratiæ, non fistulæ, post cibum. t.5.1657,A, 1664,A
gratias nos mensam petentes, ac desistentes, deo agere decet. to.5.401,B

Gratitudo.

Gratitudo deo maximè placet. tomo 1. 976,D. ac deum afficit lætitia. tomo 4. 995,D
gratitudo Dauidis. tom.1.684,B

Grati.

Gratorum seruorum est, omnibus suis suum præponere dominum. tomo 1. 491,A
grati famuli dei est, se præstare gratum domino in prosperitate & aduersitate. to. 1.278,C
grata anima nihil deo gratius. tomo 1. 346,D

Granare.

Granare quid sit. tom.4.1299,B

Graue.

Graue sursum ascendens. to.1.1073,D

Gregorius.

D. Gregorius cognomine Theologus. to. 1.960,A

Gressus.

Gressus dilatare quid. tom.1.997,B

Gregem.

Gregem qui pascit, ex eius lacte comedit. tom.2.241,D

Gubernatio.

Gubernationes deus in ecclesia posuit. to. 4.494,D

Gula.

Gula, infinitorum causa morborum. to.1. 55,C
gula nihil perniciosius, nihilquẽ ignominiosius. t.3.178,A. hæc enim obtusum, & crassum ingenium, & carnalem animam reddit, & cæcat intellectum. ibidem.
gula, auaritia, & vana gloria, tria mala omnium prima, & fortissima. tomo 2. 725,B
gula à deo separat. tom.5.632,C
gula Israëlitis idololatriæ fuit causa. to. 4. 602,C
propter gulam pereunt multi pauperes coacti. to.2.931,B
gulæ retia. to.2.674,D

Gustare.

Gustare simpliciter, & non bibere, nihil differunt. to.2.593,B
gustare mortem, & videre mortem qui differant. to.2.1067,D
gustus Adam decepit. to.5.710,C

Gutta.

Gutta maris hausta, gratiæ à deo acceptæ. to.5.1657,B

Guttur.

Guttur ad quid nobis datum. to.5.315,A

Habitare.

HABITARE & habitatio differunt. to.3.47,B
habitatio dei quæ sit. tom.1.664,B
habitu externo interiori ostenditur ornatus. tomo 4.1475,A

Hædi.

Hædi ex natura mali, & ex ætate prorsus infructuosi. to.2.966,D
hædi mysticè, homines peccatores. tom.2. 966,C. & hædorum natura. ibid.C,D

Hæmorroussa.

Hæmorroussa sanatur. to.2.247,A

Hæreditas.

Hæreditas parentum dulcis. tomo 1. 1014,D

Hæresis.

Hæresis, periculosa res est, sed vtilis valde. to.2.748,B

hæresis,est abominatio desolationis. to.2.928,A
hæreses,tenebrę sunt exteriores.t.2.964,D
hæreses, sunt solitudines à veritate desolatæ. to.2.939,A,B
hæreses sunt exercitus Antichristi. tom.2.927,D
hæreses aliæ dogmatum,aliæ sectarum.to.4.461,C
hæresium causa. tom.4.604,C
hæreses ex inuidia nascuntur. to.4.59,B
hæreseon lues à sacrarum potissimùm scripturarũ pullulat ignoratione.to.4.1,C
hæresis omnia ecclesiæ habet, & imitatur mysteria,sed nõ sunt ecclesię.t.2.748,C
hæresim occultantes viros præsules ad ecclesiarum gubernationem promouerunt, ideò hinc principium fuit mali. tom.2.344,B
hæresis super hæresim insurgit.to.2.924,B
in hæresibus nemo rectus inuenitur. to.2.628,C
hæresium aliæ aliis peiores, ac deteriores. to.2.884, A
hæreses cur dicuntur gentes. tom.2.926,A
hæreses innumerabiles pepererunt philosophi. to. 4.321,A
hęreses oportet esse:sermo in hunc locum. to.4.603,C
hæresis Apostolorum tempore.to.2.921,C
hæreses cur in nouissimis diebus.t.2.628,A
hæreses complures apud Iudæos tempore Christi. tom.2.498,C
hæretici Iudæorum & Gentilium filij. to.2.907,A.908,A
hæretici in duplo sunt gehennæ filij. to.2.902,B
hæretici & gentiles qui differãt.t.2.691,D
hæretici reuera gentiles sunt. tom.2.691,D
hæretici sunt Christiani vagi.tom.2.750,A
hæretici, genimina sunt serpentis: *super enim ventrem suum,& super pectus repunt,& semper terram comedunt.* to.2.929,D
hæretici,lupi rapaces. tom.2.750,B
hæreticorum ecclesiæ sunt sylvæ desertæ. tom.2.751,C.in eis enim bonus est nemo. ibidem.
hæretici,spinæ,ac tribuli. to.2.751,D
hæretici, sunt canes inapprobabiles, latrãtes plurimùm aduersus seruos dei, & aduersus deum blasphemiis: vlulantes apertè, & nunquam os suum aperientes ad bonum, sed semper ad malum. tom.2.739,C.to.3.752,C
hæretici sunt falsi Christiani.tom.2.748,B
hæretici sunt Antichristi. to.1.674,B
hęreticorũ cœtus,sunt zizania.to.2.1217,A
hæretici omnes sunt serpentes, prudentes in malo,& stulti in bono. to.2.909,C
hæretici hypocritæ. to.2.951,C
hæreticus *lupo sæuior*. tom.2.998,A
hæretici natura nobis sunt fratres,sed mali & inutiles. to.5.1526,C
hæretici sacras conculcant scripturas.to.1.589,C
hæreticorum mos delendi literas,& repudiandi scripturam. to.4.1104,B
hæretici velamen habent. to.2.1055,B
hæretici per dulces sermones corda seducunt innocentium. tom.2.197,D
hæretici frequenter vitam ostendunt, & fingunt honestam. to.2.197,C
in hæreticorum pectoribus dæmones habent cubilia. to.2.751,D
hæreticorũ ecclesiæ rectę fidei sunt expertes: sunt enim vulpes non imitatione naturæ,sed voluntatis. to.1.868,A
hæretici ecclesiæ dogmata depopulantur. tom.1. 42,A. mansuetudine sunt erudiendi. ibid.
hæretici ægrotantes anima, & mentalibus oculis capti,ad lumen veritatis respicere non possunt.tom.1. 42,B. à diabolo enim sunt capti. ibidem.
hæretici beatificationis sunt expertes. to.2,351,A
hæretici deum laudantes nõ exaudiuntur: deus enim non suscipit laudes eorum, qui ipsum ignorant, & non credunt. to.2.822,B
hæretici nunquam concordes : sed quot sunt,tot sententias habent.to.2.756,B
hæretici persequuntur Christianos,nõ Christiani hæreticos. t.2.750,D
hæreticos gentibus esse peiores, dubitat nemo. tom.2.805,D
hæreticorum cor coagulatum.to.2.688,C
hæreticorum amentia. tom.5.986,A
hæretici falsa, & nihili dixerunt. tomo 5. 1421, A. eorum multitudine nemo debet moueri.1424,A. baptizantur, non illustrantur. 1424,B
hæreticorum generatio filij Dei ab iisdem discerpitur.tom.5.1421,C,audacter aduersus diuinam naturam efferuntur. 1421,B
hæretici cum Iudęis gloriam vnigeniti obscurant. to.5.1424,A
hæretici Simoni Mago comparati. tom.5. 1424, B. erroris domicilium apud hæreticos. 1424,C
hæresis comparata vlceri,serpenti,locustę, erucæ,rubigini,calamitati.to.5.1423,D
hæretici amicis Iobi comparati. tomo 5. 1425,B.
hæretici & Iudæi Iosephi fratribus comparati.t.5.1424,C,apud vtrosque Christus mortuus.ibidem.assiduè disputando, & quæstiones mouendo doctrinam diuinam euertunt, fidem abrogant. 1425, A. 1441,A
hæretici Aristotelici,Platonici.t.5.1424,D. à patre defecerunt,F.fœdè conspuerũt, Sp.S.contumelia affecerunt.ibidem,D
hæreticos pudet cum scriptura loqui. to.5. 1425,A
hæreses ex Platone, & Aristotele. tom.5. 1425,D
hæreticorum sensa, & placita quo animo & mente citanda.t.5.1435,B.eorundem contumeliæ repetitæ non redundant in Deum.ibidem. tribuunt nomen dominus, Christo, nomen Dei, patri. 1430, C. inconstantia hæreticorum & artes.ibid.calumniantur Sp.S.dignitatem. 1441, A. confessionem fidei negant. ibidem.
hæreticorum impietas non in vocabulis, Deus,Christus,sed in equalitate:equalitatem ferre non possunt. tomo 5. 1457,A,B
hæretici circunscriptores scripturę.tom.5. 1494,D. aucupatur vocabula quorum nec sensum,nec vim põderant. 1500,A
hæresis eorum, qui Christum tantum mediatorem & sequestrum,& confinium conditæ creaturę & inconditę statuũt. to.5.1513,A.excellens Dei bonitas apud hæreticos periclitatur. ibidem.
hæreticorum montes non sunt vberes,sed coagulati. tom.2.688,C
hęretidi se laboribus intendunt inutilibus. tom.5.358,A
hæreticorum sermo serpit vt cancer. to.5. 617,A
hærerici furtim corrumpunt incautos. to. 2.750,A
hæretici verisimilibus persuasionibus mẽdaciorum septi sunt, & conclusi intra perfidiæ claustra. tom.2.743,B
hæretici afflictionis suæ nullam accipient mercedem. to.5.1162,A
contra inanem hæreticorum fiduciam. to. 4.1107,A
hæretici in tempore persecutionis vehementissimi. to.1.689,A
hæretici cõfundunt omnia, & quæ sursum sunt,deorsum esse faciunt. to.1.440,B
hæretici si morte plecterentur, atrox profectò, & irreconciliabile bellum vniuerso terrarum orbi foret inferendum. to.2.1217,A
hæreticorum tela à diabolo fabricata. to. 5.1029,D
per hæreticos diabolus seminat,qui non alia de re, quàm inani gloria commoti, pernicioſum venenum effundunt. to. 2.344,B
hæretici habent sagittas, & iacula verborum contra veritatem stridentia, quæ simpliciorum animas vulnerant. to. 5. 1029,C
hæretici in initio abdunt sese, vbi autem maiorem sumpserint audaciam, permiserítque illos quispiam loqui, tum verò suæ hæreseos venenum audacter effundunt. to.2.1217,C
hæretici modò ecclesiam ventilant.tom.2. 664,A
hæretici semper dicunt, Nos recta fide incedimus. to.3.802,A
hæretici sua mendacia scripturarum colorant authoritatibus. to.2.939,A
hæretici vincuntur, sed nunquam placantur. to.2.890,D
hæreticorũ discipuli, vulpeculæ. t.1.868,A
hæretici multa magnificè loquuntur. to.3. 812,A
hæretici Aristotelica & Platonica semper mouere solent. to.3.803,B
hæreticorum lingua loquitur aciem:armatum est enim cor eorum, quasi exercitus impiorum, contráque deum pugnantium,&c. tom.5.1029,C
hæreticorum ecclesia à deo & sanctis hominibus derelicta. to.2.918,C
hæreticorum alij se dicunt neque manducare,neque dormire, neque algere, neque æstuare,sed semper in aëre pẽdere: alij vestiti ciliciis, aut circundati catenis,socia sibi dæmonia commouentes: & quia gratiam dei non habent,patrocinia dæmonum cõmendant.t.2.926,B
hæretici omnia cutiosius explicare volunt. tom.1.81,B
hæretici Prophetas, Apostolos, & Martyres in verbis suis, & actibus occidunt. to.2.916,C,917,A
hæretici varij sunt in erroribus suis,& multiplices in malignitate. to.2.909,B
hæreticorum mos est, vt seipsos obumbrent, atque occultent in principiis, quousque maiorem fiduciam capiant, & quodam multitudinis fauore inuentur. tom.2.344, B. tunc enim contagiosa intrepidi effundunt venena. ibid.C
hæretici à principiis atque primordiis fidei semper eruperunt. tom.4.1439,C
hæreticorum quanta præsumptio. tom.1. 1128,A
hæretici extrema laborant inscientia, dum dicunt se ea scire, quæ eis sunt superiora. to.1.1128,A
hæreticorum fructus quales. tomo 2. 751,A

hæreticorum conciliabula. to.2.343,C
hæreticorum impia dogmata oportet anathematizare. tom.5.1005,A
hæretici fugiendi,quòd à foris in schemate Christiani videantur, abintus autem confessionis efficacitate gentiles. tom. 2. 750,A
hæreticus post vnam & alteram admonitionem deuitandus. to. 2.193,B. & to. 5,1487,B
hæretici colloquio suo corrumpunt bonos mores.to.2.993,A.to.5.613,D
aduersus hæreticos non contendendum, quando scilicet, nullum adferunt fructum. tom.4.1487,B
hæreticos ex ecclesia eiiciebant Apostoli. tom.5.1003, A
aduersus hæreticos,sermo. to.5.1029,A

Hagios.

Hagios, Hagios, Hagios, est æterna confessio. t.1.710,A
Hagios, Hagios, Hagios, sine cessatione deo concinunt angeli. to.2.966,C

Hamus.

Hamus pro artificioso doctrinæ sermone. tom.5.1414,D

Harmonia.

Harmonia inter creaturas. to.1.57,B

Hasiminith.

Hasiminith quid sit. t.1.678,C

Hebdomada.

Hebdomada magna cur sic vocata? tom.1. 201,A
in hebdomada magna fideles ieiunium intendunt, vigilias, pernoctationes sacras,& eleemosynas. to.1.201,B
hebdomada centum sexaginta & octo habet horas. to.3.821,D
hebdomades Danielis exponuntur.tom.5. 923,D.924,A

Heber.

sub Heber linguæ multæ cõfusæ sunt propter scelestam impiorum temeritatem. to.3.789,A
heber idioma,& labium primum, quod & antea ante turrim Babylonicam,& linguarum confusionem habebat, vt manifestum diuisionis huius labij signum foret. t.1.205,B
heber posteritas. t.1.201,D

Hebræi.

Hebræi quandiu in Ægypto manserunt. t.1.257,C
hebræi apibus comparati. t.1.1272,B
hebræorum super oculos velamen est positum. t.1.994,B

Helcana.

Helcana, Samuëlis pater. t.1.484,D

Heli.

Heli malè audiit propter filios. tomo 1. 696,C
heli filij,filij pestis. t.1.687,A
heli filij,filij Belial. to.3.199,B
heli quòd malos haberet filios punitus, & quòd vltra debitum increpationi pepercisset. tom.5.556,C
heli licet irreprehensibilis, tamen quia filios deilegem calcantes non cum seueritate corripuerit, cum illis iure punitus est, & graue subiuit suplicium. to. 2.1142,C

Helia.

Helia, Hierusalem sic vocata, ab Adriano Helio,&c. t.2.1091,B
helias duplex. tom.5.1227,D
helias Thesbites restituet cor patris ad filium. tom.2.415,A,B
helias,prophetarum vertex. to.2.408,A
helias,bellator fortissimus. t.1.524,D
helias,prophetarum caput, ac dei amicus, & apud Israëlitas potissimum præ omnibus erat in precio & admiratione qui necdum in hodiernum vsque diem mortuus est. to.4.178,C
helias Israëlis auriga. to.1.533, A. ad regna cœlestia curru atque equis transuolauit euectus. ibidem.
helias vocatus angelus beatus. to.5.321,D
helias zelotes, & maximo dei incensus amore. tom.1.698,B
helias virgo fuit. to.3.361,C
helias, virginitatis amator, nulla re inferior angelis. to.5.1214,C
helias resurrectionis typus. t.3.766,C
helias,cuius lingua clauis est facta cœli, tãquam reus fugit à facie mulieris. to.2. 1008,B
helia nemo pauperior: ob id omnes diuites vincebat,quoniam pauper erat. to. 5.1227,C
helias adeò pauper erat, vt nihil haberet, præter pellem ouillam. to.4.1605,A
helias ingenti flagrabat ardore. tomo 5. 661,C
helias nihil præter melotem possidens,impium Achab viriliter corripuit solus. to.4.1755,C
helias zelo dei insignis. tom.1.529,B
ob heliæ zelum subitò anhelat terra siccatur cœlum, sitiunt amnes, fontes arescũt,omnis humor ima petit,aër feruet, æstuant noctes,dies arescunt, sata torrentur, campi ieiunant, fames molestat,&c. tom.1.531,D
helias iustitię fiducia subnixus,regis Achab scelus coarguebat. to.1.1000,A
helias cur pro derelicto habitus. tomo 1. 992,B
helias libertate constanti, regem,& populum increpabat. tom.2.207,C
helias de medio sustulit impios sacerdores Baal. to.1.696,C
helias non fuit homicida,post centum milites vnà cum ducibus eorum interfectos. to.5.422,C
helias stabat medius inter deum & populum:stabat inter sacrilegos sanctus, inter peccatores iustus, & inter prophanos sanctus.to.1.532,C. per eum fiebat vna concordia inter deum & hominem, inter populum & genitorem. to. 1.532,D
helias viduæ filium ad vitam reuocauit.to. 1.895,B
helias quantopere gratus erga mulierem, qui ipsum pauerat. tom.5.310,C
helias à coruis, & vidua muliere nutritus. to.4.1473,B
heliam coruii in monte pauerunt,quem Iezabel persequebatur. tom.2.1002,C
heliæ,ceu domino,quotidie cibos adferebant corui. tom.1.867,A
heliæ iustissimi sermo,clauis sit cœli: iubet enim, & clauditur: orat postmodum, & aperitur.to.1.532,D.t.3.361,C.578,B
helias deo acceptus. tom.1.1187,C
helias super terram versatus, deo assistere dicebatur. tom.1.549,B
helias auriga in aëre. to.3.361,C
helias euehitur in cœlum, & quomodo. tom.1.533,D.534,A
helias dierum quadraginta ieiunium egit: & fugata mortis tyrannide, & curru igneo in cœlum raptus, vsque in hunc diem mortem non est expertus.t.1.3,D
helias solus altior mundo,proximus cœlo, montis habitaculo, & dei colloquio fruebatur, ne populi pœnam perciperet,cuius scelera videre non posset.t o. 1.532,A
ex helia in cœlum curru igneo euecto, quas poëtæ sumpserunt fabulas. to. 1. 533,B
helias nondum mortem passus.to.2.1253,D
helię raptus,qui in hodiernum vsque diem non est mortuus, resurrectionis est imago. tom.1.985,B
helias cum carne translatus. to.3. 299, C
helia mundus erat indignus. to.3.518,C
helias cur translatus? tom.1.531,B
helias vbi sit,& quomodo sit, scriptum nõ est. to:4.1621,A
helias cur Christi adfuit transfigurationi. to.2.408,C
helias in transfiguratione domini mysticè. tom.2.1069,D
helias cur sub mundi finem veniet. tom. 2. 414,B
helias iã venit quid sit? t.2.414, C, D. 415, A
heliæ pressuræ,& ærumnæ. tom.5.563,B
in heliam prophetam,sermo.tom.1.528,B. de eodem alter sermo. to.1.531,C
heliæ leonina pellis Iordanem discindere fecit. to.5.661,A
heliæ stupenda miracula. t.4.309,A

Helios.

Helios Græcè, Sol Latinè, ab Helia prophera vocatus,& cur. tom. 1. 533,B

Helisæus.

Helisæus sine sanguine victor, & sine gladio triumphator. tom.1.538,C
helisęus per exuuium ouillum accepit gratiam. to.3.400,A
helisæus mundauit leprosum, & Christus similiter. tom.2.1012,C
helisæus caluus, à pueris derisus. tomo 1. 1103,C
helisæum irridere qui ausi sunt pueri,ab vrsis deuorati. to.5.1100,C
ab helisæo suscitatus est mortuus. tomo 2. 416,D
helisæum vnxit in propheram Helias, non tamen prophetandi gratiam illi donauit. to.2.788,D
helisæi baculus,legis ostensio. t.1.702,C
de helisęo,&Syrorum insidiis detectis,sermo. t.1.537,C
helisæi lignum potuit vndarum mutare naturam. t.5.661,A
helisæus,heliæ discipulus non solùm spiritum magistri duplicem accepit, sed & pressuras longè maiores. t.5.563,C
helisæus,virginitatis amator, nulla re inferior angelis. t.5.1214,C
helisęus,angelus beatus. to.5.321,D
helisęus, propheta sanctissimus, mirandis virtutibus prædítus, & stupendis operibus nominatus, Naaman Syrum curat:ac de eodem sermo. to.1. 554,C. nec vult ab eo quicquam accipere. ibid.
helisæus,Christi figura. t.1.540,A
helisæus sedebat in monte altiõr mundo, & propior cœlo.tom.1.537,D.ad cuius preces hostium excæcantur exercitus. 538,B.ac ducũtur captiui, eísque visum reddit. 538,D
helisæus prophera regnum cœleste, & supernam gloriam in terris adhuc positus vidit. to.5.501,A
helisæus ouillam accepit vestem perinde, atque maximam hæreditatem. tom.5. 1227,D
helisæus cur nõ potuerit suscitare puerum per Giezi seruum suum, & baculum? t.1.702,C
helisæi obsessi historia explicata. tomo 4. 948,B

helisæus Sunamitidis filium in vitam restituit. tom.1.895,B
helisæos multos effecit Christus. tomo 3. 781,D

Helliniſtæ.

Helliniſtæ, qui propriè dicantur. tom. 3. 456,D

Helluo.

Helluo, qui ſeruit ventri, eſt immundus. to.4.1666,C
helluones carpuntur. to.4.3873,C

Heortius.

Heortius epiſcopus, & ad eum epiſtolæ Chryſoſtomi. tom.5.1332,A

Her.

Her, Iudæ patriarchæ filius ex Saua, malus erat coram domino, quamobrem occidit eum deus. to.1.402,D

Herba.

Herba pro omnibus terræ ſeminibus.to.1. 64,C
herbam ſatiuam dedit nobis deus. tom.1. 53,B

Hermæ.

Hermas, diui Pauli diſcipulus. tomo 4. 261,C

Hermogenes.

Hermogenes, D. Pauli diſcipulus, in periculo eum deſeruit. to.3.574,A

Herodes.

Herodes duo, vnus tetrachа, alter rex.to.2. 1158, D
herodes tetrachа, pater Herodis, infanticidæ. tom.2.354, A. occidi permiſit D. Ioannem Baptiſtam. ibidem. quem à mortuis ſurrexiſſe putabat. 354,C
herodes ab angelo percuſſus, & à vermibus eroſus, expirauit: quòd gloriam deo non daret. to.3.532,A
herodes, rex iniquus, dum regno ſuo metuit, quod iniuſtè tenebat, regis æterni inſidiator factus eſt. to.2.972,B
herodes Idumæus, nõ tantùm à ſemetipſo turbabatur, quantũ diabolus in Herode: Herodes enim timebat, quod ſuſpicabatur: diabolus autẽ timebat, quod verè ſciebat: Herodes hominẽ Chriſtũ exiſtimabat, diabolus deum cognoſcebat. tom.2.645,D
herodes infanticida, & Herodes, qui D. Ioannem Baptiſtam interfecit, quinam fuerint. tom.2.473,D
herodes illicitis Iudæorum deſideriis miniſtrabat. to.3.528,A
herodes an nouerit Chriſtum? t.4.318,B
herodes Chriſtum inquiſiturus, & interempturus, propter eum omnes peremit, qui ibi erant, pueros. tomo 5. 1008,A
herodis mira & inaudita feritas. tom. 2. 1007,B
herodes, Iudaicæ infidelitatis typus. to.2. 977,B
herodes obtemperans ſaltatrici, quàm ſtultus, & improbus fuerit? t.5.663,D
herodes an credebat ſcripturis ſacris?to.2. 646,A
herodes morte miſerrima periit. tom. 2. 70,A

Herodias.

Herodias caput Ioanni Baptiſtæ abſcidit, & tanti viri mortem in precium ſaluatoris accepit. tom.2.1002,C
herodiadis duplex crimen, quòd ſaltauerit, & quòd placuerit: & ita placuit, vt cædem pro mercede acceperit.to.2. 1222,B

Herodiani.

Herodiani aduerſus Chriſtum. t.2.497,A

Herodio.

Herodio, D. Pauli diſcipulus, & cognatus. to.4.261,A

Herodius.

Herodij domus. tom.2.1102,D
herodius myſticè. to.1.892,A

Heſter.

Heſter ſanctiſſima quo pacto totum populum ab hoſte liberauit. tomo 2. 994,A

Heua.

Heua, vide Eua.

Hieremias.

Hieremias ſanctificatus antè, quàm natus: antè propheta cõſtitutus, quàm mundi potiretur exordio. tom.1.1313,A.to. 4.10,A
hieremias, columna ferrea, & murus æneus. tom. 2.595,A
hieremias excuſat teneritatem ætatis. to.1. 1257,D
hieremias quantopere ſuis profuerit orationibus. tom.5.404,A
hieremias in ciſternam proiectus. tom.4. 309,A
hieremias in lacum cœni demerſus, fideliter orauit,ac deum promeruit. tom. 2. 1014,C
hieremias in cœno deum deprecatus, mala circunſtantia diſſoluit, ac diuinam inuenit gratiam. to.5.402,C
hieremias lapidatus. to.2.915,B
hieremiæ oſſa in terra iacent aliena. to. 4. 1638,D
hieremię miſerię & lamentationes ob peccata populi. to.5.562,C

Hiericho.

Hiericho ciuitas tota anathematizata. t.1. 1283,C. to.5.1002,D
hiericho circundata ſeptem *diebus*, *corruit*. tom.5.735,D

Hieroboam.

Hieroboam, cùm extenta manu conaretur apprehendere prophetam, à quo coarguebatur, illi manus exaruit. tomo 1. 1233,B

Hieron.

Hieron, id eſt, templum. to.5.924,C

Hieroſolyma.

Hieroſolyma, ciuitas dei. to.2.145,D
hieroſolymitanæ vrbis celebritas. tomo 1. 1039, A
hieroſolyma capta, vt prædictum fuerat. to.4.1616,D
hieroſolymitani aliis nequiores. tom. 2. 373,A
hieroſolymis cur ſolùm ſacrificare, orare, &c. licebat? to.1.1039,B

Hieruſalem.

Hieruſalem in loco tutiſſimo ſita. tom. 1. 1242,B
in hieruſalem principatus duplex, ſacerdotum, & regum. tom.1.1039,B
hieruſalem euerſio poſtrema quàm calamitoſa fuerit? tom.5. 918,D
hieruſalem ciuitatis à Romanis obſeſſę dira & horrenda calamitas. tomo 5. 1050, A
hieruſalem quas ob cauſas à Romanis deſtructa. to.2.882,A
hieruſalem cur Ælia vocata. tom.5. 925,A
hieruſalem, quæ ædificatur, eſt eccleſia. to. 2.829, D
hieruſalem corporalis typum gerit Hieruſalem ſpiritualis. tomo 2.923,C
hieruſalem in ſepulchrum hoſpitum, & militum verſa. to.3.394,B
hieruſalem fundamenta cur nuda ad hodiernum vſque diem permaneant. to. 5.926,A
hieruſalem quoties, & à quibus capta, & reparata. to.2.934,C.to.5.924,A
hieruſalem, ciuitas pacis, intelligitur eccleſia. to.2.916,A
hieruſalem quid allegoricè? tom.1.104 8,C
hieruſalem anagogicè. tom.1.1048,C

Hilarius.

Hilario epiſcopo maximas agit gratias Chryſoſtomus. tom.5.1324,B

Hilaritas.

Hilaritas rationem non habens, verborum eſt magna nugacitas, & ſuperflua.to.3. 471,C

Hinnulus.

Hinnulus gratiarum. to.1.661,C

Hircus.

Hirci, qui pro nomine Chriſti ſunt paſſi. tom.2.880,A
Hircus apud Danielem quid indicat. to.5. 919,D. & 922,C

Hirundo.

Hirundo ſuis vernaculis fugatam nuntiat hyemem. tom.1.439,C
hirudo alitur ſanguine. tom.1.814,D
hirundines alimenta ſuis pullis ab ore in os tradunt: concionatores verò non ſic, ſed ab ore in aurem. to.5.1658,D
hirundo cognouit tempus ſui aduentus. tom.5.638,A

Hiſtoriæ.

Hiſtoriarum ſacrarum vtilitas. tomo 1. 746,C

Hoc eſt, &c.

Hoc eſt corpus meum, quod pro vobis frangitur. tom.4.464,B
hoc eſt corpus meum, ſenſu noſtro comprehendi non poteſt. tom.5. 3336,D

Hodie.

Hodie, hoc aduerbium ſemper eſt, quãdiu conſtiterit mundus. to.4.1541,B
quandiu eſt illud hodie, non deſperãdum. to.4.1543,A
hodie dei noctem nõ habet, hodie dei lux lucis eſt, & fons luminis. tom.5.613,A
hodie genui te: hodie hoc loco dictum eſt de carne ſuſcepta. tom.5.1517,B
hodie, id eſt, in tempore huius ſeculi.to.2. 866,C

Holocauſta.

Holocauſta arietum non vult deus.tom.1. 725,C,D
holocauſta medullata. tom.2.879,D
holocauſta deo non accepta. to.4.1570,C
holocauſta deo grata, martyrum corpora. to.4.1570,D

Homilia.

ex Homilia nullus capi poteſt fructus, niſi adiungatur oratio. tom.5.983,A

Homicida.

Homicida primus Cain. to.5.514,A
homicida, quandiu eſt in via mutari poteſt, & liberari ſupplicio. tomo 1. 662,A
homicidarum omnium à Cain vſque ad finem vna eſt generatio. tomo 2.913,D
homicidæ torquẽtur, vt martyres, ſed plurimum intereſt inter hos & illos. to.5. 1662,B
homicidæ furorem in excuſationem aſſerunt. to.3.148,A
homicida non habet vitam æternam. to.5. 636,B
homicidium, diaboli eſt opus. tomo 2. 147,D
homicidium non perpetrare, facile.tom.2. 697,A

Homo.

Homo, magna res eſt. tom.1.1128,A
homo, animal laboriоſum, & ærumnoſum. tom.5.368,D
homo, eſt animal abiectum, caducum, & exigui temporis. to.1.1180,C
homo, terra & cinis. tom.1.19,D
homo, puluis & lutum. to.5.974,A
homo cùm regeneratur, ſolius dei eſt opus. t.2.371,A
homo, dei eſt imago. tom.5.370,D
homo, angelorum admirator. tomo 5. 600,A
homo decachorda cithara dicitur. tom.2. 889,B
homo animal virtutis capax. tom.5.662,A
homo, animal mitiſſimum. tom.5.746,B
homo, manſuetum animal, rationale, & benignum, contraria tamen naturæ ſuæ facit, & negligentia ſuos mores in ferinos vertit. to.1.65,D
homo, eſt chara poſſeſſio dei: omnia enim propter eum facta ſunt. to.2.1047,C. 1048,A
homo, dei veſtimentum. to.4.914,C
homines quidem filij dei dicti ſunt, angeli autem nunquam. tom.1.133,C
homines dij vocati. to.1.133,C
homines cur dicuntur equi, aſini, leones, pardi, aſpides, viperæ, ſerpentes, &c. to.1.66, A
homo, eſt paratum omnis doloris diuerſorium. tom.1.1175,B
homo, eſt omnium viſibilium præfectura inſigne. tom.1.125,B
homo eſt vanitas. to.4.1252,C
homo, eſt numiſma dei. to.2.886,A
homo, animal λογικὸν. tom.1.1298,B
omnis homo viuens, vniuerſa vanitas. to. 1.722,B
homo præ omnibus malis eſt peſſimum malum. to.2.770,C
homo cur filius dei, & imago dei eſt appellatus, ſed angelus nuſquam? tom.4. 1156,A
homo naturaliter non ſolùm eſt peccator, ſed etiam totum peccatum. t.2.854,C
homo non natura bonus, vel malus. to.4. 288,B
in homine duplex eſt homo. to.2. 795,A
homines tres, nouus, vetus, & naturalis. to.4.968,D
homo habet charagma dei, ſicut nummus charagma Cæſaris. tom.2.857,C
homo Chriſtus, angelorum conditor. to. 3.559,A
homo noſter vetus crucifixus eſt, vt corpus aboleretur peccati. to.4.92,A
homo de terræ puluere formatus. tom.1. 66,B
hominem deus condidit operationibus deditum: & eius natura, eſt operati: & eſt præter eius naturam, ocioſum eſſe. to.3.575,A
in hominem deus inſpirauit ſpiraculum vitæ. to.1.67,A. quid iſtud ſit? ibid.B
hominem deus ad imaginem & ſimilitudinem ſuam formauit, quid ſit? tom. 1. 42,A.69,A,B
omnis homo liber creatus eſt. t.2.882,C
os homini ſublime dedit. to.1.1036,B
homo ideò ex bono & malo creatus eſt, vt contempto malo, ſequatur bonum, & per hoc habeat electionis meredem. tom.2.877,D
homo per Trinitatis operationem factus. to.3.732,A
homo cur conditus. to.1.1001,D
homo ad quid factus. tom.1.1132,D
in hominis creatione cur dixit deus, Faciamus, cum in aliis creaturis producendis tantùm modò dixit, Fiat, vel Fiant. tom.1.41,A
hominis vtriuſque ſubſtantiæ morbum profligabat Chriſtus. to.2.238,A
hominum omnium duæ ſunt partes: aut enim peccatores ſunt, aut iuſti. tom. 2. 952,C
in homine non ineſt vna naturæ varietas, ſed multiplex. to.1.1179,D
in homine ſubſtantia quædam incorporea & immortalis, &c. tom.1.703,B
homo duas in ſe habet naturas, animæ ſcilicet, & carnis. to.2.703,B
hominis duæ ſunt eſſentiæ, anima & corpus. tom.1.1173,A. & earum deſcriptio. ibidem, A
homo non eſt anima ſola, ſed corpus & anima. to.3.765,C
hominis dignitas. tom.1.875,D
hominem faciamus ad imaginem & ſimilitudinem noſtram, ad quem dictum ſit. tom.1.41,D.77,A
hominis imperium in beſtias cur imminutum? to.1.655,A
homo ſortitus eſt totius creaturæ præfecturam. to.1.1128,A
hominis cauſa ſunt omnia producta. to.1. 37,C.41,B
homo eſt omnium, quę ſunt ſuper terram, princeps. to.1.89,D
homo ab angelis parùm diſtat ac differt. to.5.995,C
homines angelos fieri, ſi velint. to.3.559,C
ex hominibus angeli facti. tom.1.369,C
homines in deos relati. to.2.306,B
hominem angelis deus fecit æqualem. to. 2.105,B
homo quomodo ſit angelus? to.1.966,D
homo virtute prædituſ, maior eſt angelis. to.4.953,D
homo deterior brutis. tom.1.796,D
homines feris crudeliores. tom.1.1045,B
homine nihil vilius (& ſi ſit rex) quando eſt vitio deditus. tom.1.625,A
homo princeps dignè delapſus eſt in mortem, qui dominum prouidentem contempſit, ac diabolo nocenti conſenſit. to.1.449,C
de hominis primi lapſu homilia. tomo 1. 450,B. alter ſermo. to.1.452,A
homo primus quomodo omni creaturæ ſit prælatus, ſermo. to.1.443,A
homo primus de terra terrenus, ſecundus homo de cœlo cœleſtis. to.4.574,A
homo noſter vetus cum Chriſto crucifixus. to.4.1423,D
homines mortales facti ſtatim poſt peccatum, meritò de filiorum ſucceſſione curam habuerunt. tom.1.1117,C
homo noluit eſſe immortalis. to.4.391,A
in homine plura ſunt vitia, quã in beſtiis, ac dæmonibus. tom.2.32,A
hominum omnium infatuatam eſſe naturam, & putrefactam à peccatis.tom.2. 118,A
omnis homo mendax, huius loci expoſitio. tom.1.974,D
homo quomodo, & quando numeroſa ſit cithara. t.1.1157,A
homini præter naturam eſt feritas. tom.1. 513,B
homo omnem creaturam viſibilem exuperat honore. t.1.41,B
homo ad hominem corruet. t.1.1228,C
homo quàm in deum ſit ingratus. tom.2. 442,B
nihil minùs ocio & quieti natum eſt, quã hominis natura. to.5.513,B
homo videt in faciem, deus autem in cor. to.2.237,A
homo vnus rectè viuens, populum integrum ab ira dei eripere poteſt. tom.5. 773,C
homines hîc peregrini. t.4.753,B
hominum per nationes enumeratio compendioſa. to.5.972,C
hominem non habeo, quid ſit. to.3.146,B
ſi homo nobilior & formoſiòr luto videatur, hoc non naturæ diuerſitate, ſed ingenio artificis prouenit. to.5.974,A
homo imbecillus, ac per ſe nihil. tom. 4. 136,C
homo angelorum choris nunc permiſtim inſeritur. t.1.1268,B
homini maiora deus dedit, quàm ante peccatum haberet. to.5.948,B
homo quidam erat dives: an ſit hiſtoria, vel parabola. to.2.1099,A
homo ſolus è duplici quadam eſſentia cõſtat, animo & corpore. tom.5.1461,D. duplicis eſſentiæ in homine vſus. to.5. 1462,A
homo ſua ipſius eſſentia probat vnum omnium rerum opificem. to.5.1462,A
homo duplex mundus. tom.5.1461,D. eius partes, ibidem.
homo omnia humanis ratiunculis metitur. tom.5.1495,D
ex hominibus & iis quæ circa homines eueniunt ſublimiora percienda. tom.5. 1421,B
hominis natura in cœlum aſſumpta. to.3. 398,C
homo ſi ſeipſum rectè nouerit, parum ab angelis diſtaret. tom.5.662,A
homo nullus immortalis inueniri poteſt. tom.5.368,A
homines quandiu erunt in hoc ſeculo? to. 5.618,D
homo immortalis factus. to.4.623,A
homo ſtans ſuper murum adamantinum, & in manu eius adamas. tom.5.
homines quid commune habent cum angelis? to.4.245,A
homines inter ſe nonnunquam aut falluntur, aut fallunt: deus autem ab homine falli non poterit. to.4.610,B
homo cœlo præſtantior. to.5.608,C
homo rebus omnibus, quæ videntur, præſtantior. t.1.1132,D
homo cœlo multò melior: nam animam poſſidere poteſt cœli pulchritudine ſplendidiorem. to.4.180,C
homo à brutis diſtinguitur, quòd animal ſit λογικὸν, hoc eſt, ſermonis particeps. to.1.1298,B
in hominem dei beneficia. t.1.1133,A
homo in carne naſcitur, vt corruptioni ſubiaceat. to.2.636,C
in homine nihil eſt ignobile, nec inhoneſtum. to.4.489,B
hominum natura fluxa & caduca. tom. 4. 486,D
homines, ſicut arbores ambulantes. to. 2. 1065,C
homo ex quatuor elementis creatur ſecundum corpus: & per baptiſmum regeneratur, & fit filius dei. to.2.623,A
homines, qui dei beneficio ad angelorum inſtar eſſe poſſent, ſuo, vitio in porcos degenerarunt. to.2.601,D
homines deipari. to.3.792,A
homines deo ſunt conciliati. to.4.623,A
homo vniuerſæ naturæ præſtantiſſimus. to.3.222,A
de hominibus alta dicuntur aliquando, & aliquando humilia. tom.4.1581,B

homo qui incidit in latrones, quid significet? to.2.1092,C
homo nomine, non natura: similitudine, non veritate. to.2.871,A
hominum rationes timidæ sunt, & parùm securæ adinuentiones eorum. to.1.73,B
hominem non bonum esse solum: huius loci explicatio. t.1.76,D
homine rectè viuente nihil beatius, tom.1. 39,C
homine super terram nihil maius. tom. 1. 42,C
omnis homo bonum & malum cognoscit, & intelligit iustum & iniustum. to. 2. 874,C
homo comparatus est iumentis insipientibus, &c. to.5.506,A
homo inter omnia visibilia dignitate præcellit. t.1.41,B
homines quo maximè bruta & feras antecellunt. to.1.22,A
homo propriè dicitur, quando virtutem colit. to.1.143,C
homines vocari carnes ob malitiam. to. 1. 143,D. & terram dici. ibid.
cum hominis formatione, implantata est scientia faciendorum, & non faciendorum. tom.1.355,C
hominū humiliabitur altitudo. t.1.1222, C
hominem illum dicimus, qui hominis imaginem retinet saluam. to.1.143,C
hominis imago, est rationalem esse. to. 1. 143,C
homines cur deus noluerit sibi sufficere? to.4.305,C
hominum natura se in peius inflexit, posteaquàm diabolus viam ad peccatum patefecit. t.1.997,D
hominum genus instabile. t.4.282,A
homo sedit in throno regio. to.1.765,B
hominis vita non erit ampliùs, quàm centum viginti annorum, quid hoc sit? to. 1.135,D
homo viuens frustra conturbatur. to.1.B
homo inimicus, id est, diabolus. tomo 2. 344,C

Homoousiani.

Homoousianorum hæresis non solùm Christi aduersabatur ecclesiæ, sed & omnibus hæresibus aliter sapientibus. tom.2.924,C

Honesta.

Honesta, & reuerentiæ plena prophanata sunt, & omnibus peruia. to.5.1112,D
honesta non modò coram domino, sed etiam coram hominibus sunt procuranda. to.5.476,B

Honor.

Honor suus cuique reddendus. tomo 4. 214,C
honor quàm sit insuauis, & iniucundus. to.4.1179,A
honores seculares quanta adferunt incommoda, & pericula. to.5.470,B
honores vnde agant radices. tomo 4. 1179,C
honoris primatum concupiscere, est vanitas. to.2.846,A
honoris paris deus non fecit omnia. to.4. 212,C
honor vniuscuiusque sancti, non est honor eius, sed actus ipsius. to.2.847,C
honorem deus dat seruis suis. to.1.152,A
honores cœlestes longè præstantiores terrestribus. to.4.1248,B
honoris qui tenetur appetitu, regnum nō videbit cœlorum. to.4.1467,B
quod honore est par, pugnam inducere solet. to.4.516,B
honor verus, virtus est animi. t.5.649,C,D
de honoribus diuersis Apostolorum. to.3. 823,A
honorare quinam maximè existimantur? tom.4.318,A
qui honorat alterum, seipsum honorat. to. 4.1635,C

Hora.

Horæ canonicæ. to.1.1024,C. to.5.334,C. 794,A
horarum diei tropologia. to.2.833,D
hora tertia cur spiritus sanctus ad Apostolos venit. to.3.789,A
horæ diei quid allegoricè. tom.2.1248,B

Horeb.

Horeb mons, in quo Israëlitæ vitulum cōflarunt, & adorarunt. to.1.908,C

Horreum.

Horreum per anagogen quid. to.2.662,B

Horti.

Horti spirituales ab Apostolis plantati. to. 1.918,B

Hosianna.

Hosianna, vide Osanna.

Hospitalitas.

Hospitalitas, magnus est thesaurus, magnáque negotiatio. tom.1.283,C. & copiosa merces. ibidem.
hospitalitas, res est eiusmodi, vt maiora semper accipiat, quàm det ei, qui eam promptè & alacriter exercuerit. tom.1. 284,B
hospitalitatis sanctorum patrum exempla. to.1.1183,D
hospitalitatis exemplum mirum Sareptanę mulieris, quæ Eliam prophetam pauit. to.1.294,C,D
hospitalitatis fructus magnus: quod sanctis probatur exemplis. tom.4.256,D. 257,A,B,C
hospitalitatis quanta merces? exemplo viduæ Sareptanæ, quę exceperat Heliam propheram. tom.1.530,B
hospitalitatis magnus fructus. tomo 5. 784,D
hospitalitatis commendatio. to.4.204,A
de hospitalitate, & eleemosyna, sermo. to. 5.782,D
hospitem & peregrinum hîc se confiteri, omnis virtutis est radix & fundamentum. to.1.1033,D
hospites & peregrini erant sancti, & quomodo. to.4.1629,B

Hostia.

Hostiæ ecclesiæ, quæ. tom.1.860,C
hostiarum ecclesiæ variæ species. tom. 1. 860,C
hostia corporis Christi quotidiana. tom.5. 343,B
hostia gratiæ vna. to.1.860,B
hostia sancta, rationalis, ac deo acceptabilis quæ? to.4.194,B.195,A
hostiæ veteris legis multæ. tom.1.860,B
hostię frequenter offerebantur, vt peccata in memoriam reuocarentur.. tom.4. 1600,C
hostia Gentium acceptabilis. to.4.247,C

Hostes.

Hostes dei non timendi. to.1.820,A
hostis fœuitia insolescit desidia laboris. to. 1.449,B
hostis peremptio, gloria est imperatoris. tom.1.1188,A
hostes populi dei leonibus comparati. to. 1.1251,B
hostem, cùm vincimur, fortiorem efficimus. tom.1.683,C

Humanum.

Humanum genus quid potissimùm perdit, & corrumpit. to.1.202,A
humana natura, quando prosperè ei succedit, suæ obliuiscitur nobilitatis, neque intra suos subsistit limites. tomo 1. 277,D
humana omnia instabilia. to.5.318,B,C
humana natura fœnum. tom.1.821,D
humana omnia, fumus, & flos fœni. to.4. 830,D
humana sunt omnia fugientia, & auolantia, & ne ad momentum quidem permanentia. tom.1.5,A
humana omnia fluunt, & refluunt instar euripi. to.4.1178,C
humanis rebus nihil instabilius. tomo 1. 118?,A
humanarum rerum nihil firmum, nec stabile. tom.1.1129,A
humana omnia protsus sunt inania. to. 4. 1468,A
humana omnia conueluntur. to.1. 95?,C
humana omnia in figura transeunt. tom.1. 245,D

Humerus.

Humerus in scriptura diuina quid significet. to.1.921,A
humi ingrediens, cœli fastigium non ascendit. to.4.577,B

Humiliari.

Humiliatum cor deus non despicit. tom.5. 386,B
humiliatur homo ante gloriam, & exaltatur ante ruinam. tom.2.677,D
humiliatione humanus deprimitur fastus. to.3.809,B
humilis humiles diligit. tom.3.358,A
humilis fit melior, quando acceperit charismata. to.4.1524,C
humilis hominis ex adiunctis descriptio. *to.5.313,A*
humilis in multa est voluptate, à nullo expectans honorem. to.3.472,D
humilis à nulla ægritudine capitur, non perturbatur ira, nulla cupiditate glorię vexatur, nec vincitur liuore. tomo 2. 471,A
humilibus dat gratiam. tom.4.282,C
humilis neminem putat esse superbum. to. 2.865,A
humilis homo est excelsus, & magni animi virtute præditus. to.4.285,A
humilis quomodo fiat aliquis. tomo 4. 284,A
humilis homo omnibus subditus, & non aliis inuidet. t.1.525,B
humilis infidelis, est in corde subdolus. to. 2.752,B
humiles spiritu, beati. to.5.495,B
humiles plerunque in tranquillitate consistunt: sublimes verò etiam leuis nuncij fama conturbat. tom.2.645,C
humiles à potentibus inuaduntur. tomo 5. 641,C
humiles attollentur. to.2.78,A
humiles habet etiam diabolus. tomo 2. 668,A
humilitatis nomen multiplex. tomo 1. 1120,A
humilitatis multi modi. to.2.982,C
humilitas corporalis quid ab humilitate spirituali discrepet? to. 2.728,B
humilitas vera quænam sit? t.1.1022,B
humilitatis definitio. to.5.999,B
humilitas, quàm maximum est bonum. to. 2.303,A
humilitas, cunctarum origo virtutum. to. 2.112,D
humilitas, omnium beatitudinum initiū. to.2.689,A

humilitas,

humilitas, bonorum omnium radix. to.2. 689,C
humilitas, boni totius initium. tomo 2. 688,A
humilitas, dilectionis nutrix. tom.2.688,D
humilitas, sublimioris philosophiæ mater & origo. to.2.302,D
humilitatis multa genera. to.1.1022,B
humilitas, caput est virtutis. tom.2. 351,B
humilitas & mansuetudo, armæ sunt, quibus fugatur diabolus. tom.2.546,C
humilitas magnum comparat emolumentum. to.5.999,D
humilitas, est hominis gloria. to.5.745,B
humilitas, omnis est principium sapientię. tom.2. 983,A
humilitas, bonorum hypothesis. tomo 3. 618,A
humilitas apud deum & homines res est desiderabilis. to.4.281,C
humilitas, murus est inconcussus, ac turris inexpugnabilis. to.1.245,B
humilitas, nostra est pugn aduersus diabolum. to.2.1078,C,D
humilitas, virtutis omnis fundamentum. to.4.949,C
humilitas omnium est causa bonorum. to. 4.1065,A
humilitas, orationis est vehiculum. tom.1. 664,C
humilitas tantum est bonum, vt dominus etiam noster seipsum humiliauerit. to. 1.978,B
humilitate nihil fortius, est enim adamante solidior. to.4.200,A
humilitate nihil præstantius: propterea de hac virtute crebrò commemorat Christus. to.2.510,A
humilitatis fructus. to.1.939,A
humilitatis gloriatio. to.1.1084,D
humilitatis est, maledicta patienter ferre. to.4.1647,D
humilitas ad virtutem apta. to.1.667,A
humilitas non propter deum, iudicatur ignobilitas. to.2.851,C
sine humilitate cuncta bona spiritualia defluunt, cunctáque depereunt. tom.2. 112,C
humilitas nullâ tempestate mouetur, quia non habet, vnde cadat. tom.1.523,B
humilitas est monachis facilis, & cur? to.5. 330,B
in humilitate Christus vicit mundum, nō in superbia. to.2.1078,C
humilitas præ summa excellentia sua, peccati superat pondus, atque in cœlum peruenit. to.5.999,C
humilitas diaboli omnibus est machinamentis sublimior. to.4.200,A
ab humilitate cœpit initium salutis per Christum. to.2.688,D,689,A
humilitas dominatur omnibus, quia deus requiescit in ea. to.5.548,C
humilitatis virtuti nihil conferendum: ipsa enim est mater & radix, alumna, fulcimentum, & vinculum omnium bonorum. tom.3.588,C
humilitas his, qui præsunt, maximè congruit, eo quòd facillimè in arrogantiam attolluntur. tom.3.618,A
absque humilitatis, opera pietatis mortua. to.3.134,A
in humilitate non delectatur caro & mundus. to.2.671,A
humilitas Christianum facit admirandum. to.4.282,D
humilitas sola charitatem acquirit, pacem inuenit, & sereno corde totum intendit. tom.1.523,D
humilitas non habet, vnde cadat. tomo 1. 523,D
humilitatis lineas tenent dei imitatores. tom.1.523,D
humilitas altos efficit. tom.4. 283,D
humilitas patientiam constituit. tomo 1. 667,A
humilitas nos in altum subleuat. tom. 4. 1081,B
humilitas ex virtute descendens, deo est chara. to.5.861,B
de humilitate animi, oratio. to.5.1242,B

Hyænæ.

Hyænæ spelunca, facta est domus dei. to.2. 1077,D. & hyænæ bestiæ natura mirabilis. ibid.

Hydra.

Hydra poëtarum multis armata capitibus. to.2.500,B

Hidria.

Hydrias aqua implere, quid sit mysticè. to. 3.362,D

Hydropicus.

Hydropicus mysticè. tom.2.821,A

Hyems.

Hyems duplex. to.3.472,D
hyems spiritualiter exponitur. to.2.933,C

Hyle.

Hyle quid sit. to.3.389,A

Hymenæi.

Hymenæi hæresis. to.4.1425,A
hymenæus multorum fidem euertebat, dicens, iam factam esse resurrectionem. tom.4.541,D

Hymetius.

Hymetius, medicorum princeps, ad quem scribit Chrysost. to.5.1334,D. & 1361,B

Hymnus.

Hymnus quid sit, & quid à psalmo, cantico, & precatione differat. tom.1.582,D
hymni sunt post psalmodias. to.4.1192,B
hymni in ecclesia primitiua concinebantur. to.5.321,C
hymni in gratiarum actionibus. tomo 5. 326,C
hymni in funeribus mortuorum. tom. 4. 1542,D
hymni cœlestes in eucharistia. tomo 4. 1583,A
hymni prophetici à monachis canendi. t.5. 334,A
in hymnis excubiæ. to.5.632,B
hymnorum cantationis quanta sit vis in afflictionibus? to.4.947,A

Hypatius.

Hypatius presbyter. to.5.1368,C

Hypocrisis.

Hypocrisis quàm pernicioſa Christiano. to.2.748,A
hypocrita is est, qui aliam pro alia figuram induit. to.2.1185,A
hypocrita quærit exitium, & simulat, vt accipiat, non vt det. to.4.426,B
hypocritæ serpentibus persimiles. tomo 2. 909,A
hypocritæ ieiunantes, exterminant facies suas. to.2.169,D
hypocritæ sepulchris similes. to.2.904,D
hypocrita, id est histrio, tandiu clarus apparet, quàdiu assistit spectantium multitudo. tom.2.170,C
hypocritarum prima potentia, simulata laudatio. to.2.885,C

Hypostases.

Hypostases in Trinitate tres. to.5.993,B,C

Hyssopus.

Hyssopus quid designet in scriptura sacra? tom.1.837,A

Iacob.

Iacob, radix sancta. to.4.188,A
iacob Hebraicè sonat plantatorem. to. 2.619,C. & quonam pacto figura fuit Christi? 619,D
iacob totus speciosus, ac nitidus, quid indicet. tom.2.619,C
iacob vir erat leuis, Esau autem hispidus. tom.1.350,D
iacob dilexi, Esau autem odio habui: hic locus explicatur. to.4.157,D
iacob ob virtutem Esau fratri præpositus. to.4.1638,A
iacob dolo, ac duce matre, fratri suo Esau, paternam surripit benedictionem. to. 1.352,B.353,C
iacob nascens Esau sui fratris comprehendebat calcaneum. tom.1.338,B
iacob Rebecca diligebat, Isaac autem Esau quoniam venatio eius, cibus erat illi. tom.1.338,B
iacob videns ad se venientem Esau armatum, septies adorauit, ea propter traxit eum in sui beneuolentiam. tomo 1. 386,A
iacob fugit in Mesopotamiam ad Laban socerum suum, vt sui fratris Esau euitet furorem. to.1.358,A
iacob vidit deum facie ad faciem, & salua fuit eius anima. tom.1.385,A
iacob scalam cœlum pertingentem, & per eam angelos ascendentes ac descendēntes, dormiens vidit. tom.1.358,D
iacob duodecim genuit patriarchas, ex quibus profectæ sunt duodecim tribus, magis autem tredecim. tomo 5. 942,B
iacob duobus suis pedibus duos figurabat populos, credentes scilicet, & incredulos. tom.1.857,A
iacob super Rachelis suæ vxoris sepulchrū erexit titulum. to.1.394,C
iacob quàm fortem fecerit charitas. to.4. 511,D
iacob apostolicum morem est imitatus. tom.1.358,C,D
iacob vestimenta sua, & circumposuit cilicium lumbis suis, lugebátque filium diebus plurimis. to.5.547,B
iacob & Isaac martyres. tom.5.956,D
iacob fortitudine & patientia insignis. to. 5.661,C
iacob patientissimus ac longanimis. tom.5. 545,B. eiusdem ærumnarum narratio. ibidem.
iacob multis bonis, atque diuitiis abundauit. to.2.313,C,D
iacob in Ægyptum vnà cum septuaginta & quinque animabus descendit, ibique mortuus. to.3.468,C. & cæteri patres. 469,D
iacob nemo pauperior, qui dicebat, si dominus mihi dederit panem ad comedendum, & vestem ad induendum. to. 4.1605,A
iacob panis solo erat contentus. tomo 3. 302,D
iacob apparent castra dei. to.1.382,B
iacob colluctatur cū angelo in figura hominis. to.1.384,B
iacob colluctatus cum angelo, claudicauit, propter hoc non comedunt filij Israël neruum femoris. tom.1.385,C
iacob ab angelo, cum quo colluctatus fuerat, vocatur Israël. tomo 1.384,C. quòd nomen interpretatur, mens videns deum. ibidem.
iacob cur Israël vocatus. to.4.156,D

iacob ſacrificauit ſacrificium in monte.to. 1.381, D. & pacem init cum ſocero ſua Laban,ſe perſequentem. ibidem.
iacob ſicut cum ſuis duodecim deſcendit in Ægyptum, vt multiplicarentur: ſic & Chriſtus cum ſuis duodecim Apoſtolis deſcendit in mundum, & multiplicatus eſt per totum mundum. to. 2. 619,D
iacob cum animabus ſeptuaginta & quinque Ægyptum eſt ingreſſus, & factæ ſunt ſexcenta millia. to.3.363,B,C
iacob eiúſque filij in Ægyptum aduentantes,ſe ouium paſtores eſſe dicunt: abominatio tamen erat Ægyptiorum omnis opilio. tom.1.425,B
iacob filij ad emendum frumentum in Ægyptum deſcendunt: interrogantur à Ioſeph eorum fratre & in carcerem mittuntur, & quid inde contigit. to.1. 416,A
iacob in Ægyptum deſcendit ob famem ingruentem, vnà cum ſexaginta ſex animabus, abſque Ioſeph, & eius filiis. tom.1.424,C
iacob in Ægypto valde multiplicatus.to.1. 427,D
iacob à Laban excipitur,& agnoſcitur.to. 1.362,D
iacob apud Laban pro Rachele ſeptem ſeruiuit annos. tom.1.363,A
iacob cur plures habuerit vxores? tomo 1. 369,B
iacob filij Dinæ vxoris ſuæ raptum, ſimulata vlciſcuntur pace. tom.1.390,C,D
iacob ob ſimplicitatem cum Lia, loco Rachelis, neſciens concubuit. tomo 1. 369,A
iacob incurrit in odium Laban ſoceri ſui, quod ditaretur agnis. tom.1.375, A. & ſeq. proficiſcitur vnà cum vxoribus ſuis, & facultatibus, & abiit in terram patrum ſuorum. 376, C. ſequitur eum Laban cum fratribus ſuis, qui tandem ipſum aſſequitur in monte Galaad: vbi ſua perquirit idola,quę erat furata Rachel. 379,B
iacob pecudum rationis expertium curam gerens, totos decem & quatuor annos ſerui munus obiit,&c. tom.5.1351,A
iacob in gregibus cùm ſuum non quæſiſſet lucrum, magnas eſt opes aſſecutus. tom.4.447,C
iacob virgis variegatis pecudum diues euaſit. tom.1.375,A
iacob moribundus vocat filios, & quid eis euenturum eſſet,prædicit. to.1.433,D. eíſque benedicit. ibidem.
iacob defecit, & appoſitus eſt ad populum ſuum. to.1.436,D
iacob fleuerunt Ægyptij ſeptuaginta dies. tom.1.437, A. & ſepelitur in Chanaam cum patribus ſuis. ibid.D
iacob generationes. to.1.396,D
de iacob & Eſau ſermo.to.1.466,C.ambo in vtero certabant. ibidem.
iacobus Alphæi, & Iacobus Zebedæi. to. 2.255,D
Iacobus,tonitrui filius. to.3.80,A
D.iacobus & Ioannes à piſcatu ad apoſtolatum vocati. to.1.916,A
D.iacobus, vir mirabilis, epiſcopatū Hieroſolymis primus accepit. to. 2.40,C. eius genua obduruiſſe callo, tantámque in eo fuiſſe carnis incuriam, vt adhuc viuentis illius omnia ferè membra morerentur. ibidem.
D.iacobus orationis aſſiduitate, iugíque ad pauimentum proſtratione corporis frontem ita callo obduxit, vt nihil ferè cameli genibus,ſi duritiem ſpectes,diſcreparet. to.2.40,C
D.iacobi cathedram honorauit Iudæa.to. 5.1417, B. quia primus Hieroſolymorū fuit epiſcopus. to.3.192,D
D.iacobus Alphæi lapidatus. to.2.882,A
iacobus,primus de Apoſtolis martyrio coronatus. to.2.1062,B
D.iacobum, domini fratrem, occiderunt Iudæi. to.4.622,A
iacobum Ioannis fratrem gladio occidit Herodes. to.3.526,B
iacobus Cleopæ. tom.4.861,C

Iaculum.

Iacula ignita. to.5.341,C
iacula moraliter. to.2.621,B

Ianitor.

Ianitores inferni. tom.1.915,A
ianua ſcientiæ cordis aperta. tom.1.849,A

Ianua.

Ianuæ pro ore, & oribus. tomo 2.947,A,B

Iaphet.

Iaphet,gentium fuit pater. to.2.854,B
per Iaphet gentium vocatio. to.1.199,C

Iaſon.

Iaſon,D.Pauli cognatus,ac diſcipulus. to. 4.266,D

Iaſub.

Iaſub interpretatur, ἀναῤῥοφὴ καὶ διαγωγή, hoc eſt,conuerſio,& formula inſtituēdæ vitæ. tom.1.1263,C

Idas.

Idas quis fuerit. to.5.894,B

Idololatra.

Idololatræ, qui ex dimidia parte eligunt impietatem,vt Samaritani.to.4.380,A
idololatria,malorum maximum. tom. 4. 26,A
idololatria, quaſi gibbus, retinet in ſe vniuerſa peccata: apta eſt enim ad baiulanda pondera peccatorum. tomo 2. 826,B
idololatriæ varij & multiplices modi. to. 4.51,A
idololatriæ tyrannis magna. to. 2.145,D
idololatria per varias idolorum culturas ſemper diſperſa. tom.2.756,A
idololatria vnde principium cepit? tom.5. 363,D

Idolothyta.

Idolothytis non veſcendum,& ſi nullus lędatur. to.4.410,A
idolothytis veſcens, vt qui idola reueteatur,polluitur. to.4.409,C
qui idolothyto veſcitur,caret culpa. to.4. 444,B

Idolum.

Idolum nihil eſt in mundo. to.4.407,B
idolum nihil aliud eſt,quàm quid imbecillum & abiectum,& nomen ſummę infirmitatis. to.1.1080,A
idola,ſunt abominationes. tom.1.1221,B
idolorum cultus quænam extiterunt cauſæ. to.5.876,C
idolorum cultus hoc pacto aditum inuenit,cùm vtrà quàm oportet,viui ac defuncti nonnulli honorarentur. tom.2. 590,D
idola inſenſata ab ethnicis creabantur,quę nec audire poterant, nec dare reſponſum. to.2.720,D
idolorum pernicies. to.1.964,B
idolis ſeruientibus non commiſceri oportet. to 4.379,C
idolis ſeruientes regnum dei non poſſidebunt. to.5.484,D
de iis,quæ idolis immolabantur. tomo 4. 405,A.& 407,C
idolum ad Babylæ martyris reliquias deletum. to.5.891,B,C
idola Ægypti diſſipauit Chriſtus, cùm eò deſcendit. to.2.652,D
ex ingreſſu ad idola quæ exiſtebant mala? to.4.405,B

Idumæi.

Idumæi ab Edom orti, qui & Eſau: Idumæorum autem terra, repromiſſionis terræ erat aduerſaria. tom.4.156, A. in margine.

Iehu.

Iehu propheta,Nanzi filius, vnctus à puero,&c. tom.2.630,A

Ieiunium.

Ieiunium, magnum eſt lucrum. tomo 5. 776,A
ieiunium, eſt pœnitentiæ ſapor. tomo 5. 770,B
ieiunium,id eſt,vitiorum abſtinentia.to.1. 43,D
ieiunium,eſt angelorum imitatio. tom. 5. 777,C
ieiunium,eleemoſyna,& oratio,tria bona, omnium bonorum prima & fortiſſima. to.2.725,B
ieiunium,animarum curatio. tomo 1.1,B
ieiunium,deliciæ ſunt. to.5.780,D
ieiunium, eſt animarum noſtrarum portus. to.1.3,A
ieiunium,adiutorium eſt orationis:quia oratio ſine ieiunio gracilis eſt, & infirma. tom.2.726,A
ieiunium, eſt omnium bonorum operum mater, ac pudicitiæ, aliarúmque virtutum omnium magiſtra. to.1.2,B
ieiunium, eſt animæ tranquillitas, ſenum decor, adoleſcentium pædagogus, cōtinentium magiſter,&c. to.1.6,B
ieiunia,ſunt aduerſus diabolum arma. t.2. 1078,C,D
ieiunium non eſt corpori corruptio, ſed medicina,& cura. to.5.775,D
ieiunium duplex, corporale & ſpirituale. tomo 2.728,B
ieiunium Adæ mandatum. to.5.714,D
ieiunium in paradiſo terreſtri neceſſarium fuit.to.5.715,A. extra paradiſum igitur multò magis. ibidem.
ieiunium quale debet eſſe. tom.2. 169, C. & ſeq.
ieiunij multiplex vtilitas. to.1.4,B
ieiunij tempus. tom.5.714,A,B
ieiunij præſens tempus eſſe. to.2.404,A
ieiuniorum dies. to.2.1078,C
ieiuniorum ver iucundum. tom.1.639,C
ieiunium quadrageſimale vt celebrādum. to.5.777,B
ieiunij quadrageſimalis ſtationes,ac diuerticula,&c. tom.1.58,B
ieiunium ſcenopegiæ. to.2.1084,C
ieiunium Cornelij quatriduanum. tom.3. 509,B
ieiunium annorum ſeptuaginta. tomo 5. 1023,A
ieiunium commotam ſolidam ciuitatem. to.1.1320,A
ieiunium in paradiſum nos reducit, vnde nos eiecerat cibus. to.1.578,A
ieiunium de corpore procedit. to.2.726,B
ieiunium ſequitur orationem. to.2.726,C
ieiunium ſimulatum,veſtimentum eſt ouile,non opus ouile. tom.2.748,A
ieiunium olim ad veſperam vſque producebatur. to.5.380,B
ieiunium verum quale. to.5.384,D
ieiunium quàm neceſſarium, probatur exemplis. to.2.993,D.994,A
à ieiunio radix veteris cœpit legis,ac teſtamenti

menti prædicatio. tom.5.776,B
ieiunium dominum inflectit. tom.5.778,B
vbi ieiunium, ibi omnia pura à nidore, cruoribus,tumultu,& vexatione. to.5. 333,A
ieiunio emacerandum eſt corpus. tom. 1. 57,A
ieiunium bonum & vtile, quod & quale: & quomodo rectè ieiunandum. to. 5. 779,B,C
ieiunium qui repellit, ignorat crucem. to. 5.779,D
ieiunium intendunt fideles in hebdomada magna. tom.1.201,B
ieiunium deus non ſimpliciter à nobis exigit. to.1.50,B
ieiunium aduerſus dæmonum naturam eſt conſtitutum. tom.5.781,C
ieiunium dei ſententiam reuocat. tomo 5. 778,A
ieiunium aduerſariis noſtris obſiſtit,& iugum ſeruitutis expellit. tom.5.781,D
ieiunium cum oratione iunxerunt ſancti, & patres antiqui, quandocunque pro aliqua neceſſitate deum orare voluerunt. to.2.726,B
ieiunium, virtus eſt orationis, & nunquam ab inuicem ſeparantur, ſed vbique ſimul ponuntur. tom.2.721,B
in ieiuniis dolet caro, ſed epulatur anima. tomo 5.775,D
ieiunium quartum, ſeptimum, & decimū. tom.2.1083,C,D
ieiuniis non ſimpliciter corpus caſtigādum eſt. tom.1.60,A
ieiunium fit propter orationem, & non contrà. tom.2.726,C
ieiunium Chriſti intelligendum eſt in nobis,abſtinentia à peccato. to.2.676,D
ieiunio ſpreto quantopere iraſcitur deus? exemplum præclarum.tom.5.715,A.& quantopere ſeruato lætetur. ibid.
ieiunium ſuum non dixit Chriſtus imitandum eſſe. to.2.347,C
ieiunium & oratio de morte liberant. to. 2.726,B
ieiunio eiiciuntur dæmones. tom.2.418,B
ieiunium vnà cum fide non paruas adfert vires.to.2.418,C.nam angelum ex homine facilè reddit. ibidem. & tomo 5. 381,D
ieiunium dæmones tremunt.tom.5.724,B
ieiunium corpus comprimit, & laſciuias inordinatas refrenat, animam autem clariorem facit & ſublimem & leuem efficit. to.1.51,A
ieiunium deſiderij, famis, dilectionis, neceſſitatis. tomo 5.1497,A
ieiunium hoſtes profligat. tom.5.1497,A
ieiunium cum fide multam adfert diſciplinam,& angelum ex homine reddit.to. 5.381,D
ieiunij vis quàm efficax? to. 1.1320,C
ieiunium adeò bonum, vt ſingulis baptiſmus eſſe poſſit. to.2.1167,B
ieiunio ſeruatur ſanitas. to.2.339,A
ieiunium animæ noſtræ eſt alimentum, eámque habitiorem & valentiorem efficit:leuéſque ei pennas producit, vt in ſublime feratur,&c. to.1.4,C
ieiunio preces ſemper coniunctas oportet eſſe. to.1.205,C
ieiunium nihil prodeſt, ſi reliqua deſint merita. tom.5.380,A
ieiunium ligatos nos inueniens,vincula remittit, ac tyrannide liberat, ac libertatem reddit. tom.5.714,C
ieiunium non eſt tantùm irritatio paſſionis,ſed & repugnatio. to.2.671,D
ieiunij figura, ligni ſcientiæ boni & mali prohibitio. to.1.3,B
ieiunij fructus. to.5.1670,B
in ieiunio diabolus tendit arrogantiæ laqueum. to.1.1115,B
ieiunia cum triſtitia non celebranda.to. 2. 755,C
ieiunium animæ bene ſenſatæ debet eſſe feſtum. to.1.578,A
ieiunij auxilium ad noſtram victoriam flagitandum. to.5.782,B
ieiunij tempore nullum ad pænitentiam congruentius tempus. to.5.716,A
ieiunium facienti ſolùm prodeſt,neminem verò alium ſaluat. tom.4. 1489,A
ieiunium Iudæorum ebrietate ſceleratius. to.5.902,C
ieiuniis incumbentes grauitatem,& humilitatem excellenter conſequuntur. to. 5.528,D
ieiunium plurimam gignit philoſophiam, angelóſque ex hominibus reddit. to.2. 1237,B
ieiunium corporis eſt, abſtinere à cibis: animæ autem ieiunium, abſtinere ab omni re mala. tom.2.676,D
ieiunantes, à concubitu coniuges abſtinere debent. tom.5.1179,C
ieiunauit Chriſtus quadraginta diebus duas ob cauſas. tom.2.672,B,C
ieiunium ieiunarunt Iudæi per annos ſeptuaginta. to.5.907,A
in ieiunio non ſatis eſt cauſam inquirere, ſed & locus conſideranda ſunt. tom.5. 904,B
ieiunos habet etiam diabolus. tomo 2. 668,A
ieiunium per ſe neque bonum neque malum:ſed eorum propoſito,qui illud colunt: ita vel bonum vel malum efficitur. to.5.1163,C
ieiunij exempla præclara. to.1.3,D
ieiunij exempla ex ſacris ſcripturis deſumpta. to.5.776,B
de ieiuniis Homilia. tom.1.439,B
ieiunium Niniuem nutantem & caſuram ſaluauit. to.5.718,A
ieiunium Niniuitæ ſuis vulneribus adhibuerunt,& quidem graue. to.4.671,C
ieiunio valde miro Niniuitæ veniam & miſericordiam obtinuerunt. tomo 5. 407,C
ieiunio genua ſua Dauid infirmabat, & animam ſuam humiliabat. to.5.743,B
ieiunia monachorum veterum aſſidua.to. 5.657,A
ieiunium monachorum veterum, erat eorum menſa. to.5.326,D
ieiunium Tagirij monachi biduanum, vel etiam triduanum. to.5.531,B
ieiunia Iudaica. to.4.870,D
ieiunantem quid oportet facere,vt verè ieiunet? to.1.50,D
ieiunans,leuis eſt,& alatus, & cum ſolertia orat, & improbas extinguit concupiſcentias,ac deum placat. to.5.382,A

Ieiunare.

Ieiunare qui nequeunt,quid agere debeāt? tom.1.50,D
ieiunans triſtitiam præ ſe ferre non debet. tom.1.777,C
qui ieiunat orans,binas poſſidet alas, quibus ventos ipſos volando præteruehitur:igne ardētior, ac terra ſuperior eſt: quare terribilis hoſtis dæmonibus redditur. tom.2.418,C
qui ieiunat & orat, vt oportet,is multis rebus non indiget. tom.2.418,C
qui ieiunat,leuior eſt,& vigilanter orat, & cupiditatis extinguens incendia, ac animam ſuam humilians, facilè deum placat. tom.2.418,C
qui ieiunat à cibis, non ab operibus malis, apparet ieiunare, non autem ieiunat. to.2.728,C
qui ieiunat,hilaris fieri non poteſt. tom.2. 727,A
qui ieiunat peccans, eſt hypocrita. tom.2. 728,B
qui ieiunat peccans, ſine ſpe ieiunat. to. 2. 728,A
ille ieiunat,qui non peccat:qui autem peccat,& ieiunat,non ad gloriam dei ieiunat. to.2.726,C
ieiunantes ſi arrogantia laboremus, non modò nullum hinc emolumentum,ſed etiam detrimentum capiemus. tom.4. 672,A,B
ieiunare non poſſunt filij ſponſi, donec cum ipſis eſt ſponſus. to.2.242,D
ieiunare, non eſt omnium hominum, ſed tantùm iuſtorum. tom.2.726,C
ieiunandum eſt à cibis,& à peccatis. to.5. 775,B
ieiunantem Chriſtum diabolus non tentauit,ſed eſurientem. tom.2.672,C
ieiunabant ferè ſemper Apoſtoli. tomo 5. 382,A
ieiunauit Daniel triginta ſex dierum hebdomadas. to.5.777,D. & ipſe hoc modo eccleſiæ præfigurabat conſuetudinem. ibidem.

Iepththe.

Iepththe pietatis ac religionis ſpecie diabolus perſuaſit,filiam vt immolaret,illegitimúmque offerret ſacrificium. to. 4.90,D
iepththe ſuam immolans filiam,Chriſti figura ſuam ferētis eccleſiam. t.1.476,C
de iepththe ſermo. tom.1.475,B

Ἱερουργία.

ἱερουργία,quid. to.4.247,B

Ieſſe.

Ieſſe interpretatur,refrigerium. t.2.625,D. Dauidis pater. ibidem,D

Ieſus.

Ieſus Naue filius 29.reges debellauit. to.1. 699,D
ieſus Naue dignoſcitur caſtus. tomo 1. 1187,C
ieſus Naue,Moſis ſucceſſor. tom.1.577,D
ieſus Naue,Ieſu Chriſti figura. to.1.1285,B. to.4.1656,D
ieſus Naue locutus eſt tantùm,& ſtetit ſol, & luna. to.1.516,D
ieſus Naue exiit in bellum, & ſolus omnia ſtrenuè eſt operatus, & ita alij nihil profuerunt. to.3.425,A
ieſus, Ioſedech filius, pontificum primus, & Ieſu Chriſti typus. to.2.636,A
ieſus,nomen Hebræorum eſt, quod interpretatur,ſaluator. tom.2.1153,B
ieſu nominis litera prima habet Iota, decem denotans,&c. to.2.624,B
ieſu Chriſti generatio. tom.2.25,A
hoc nomen ieſus de cœlo detulit angelus. tom.2.30,B.to.4.9,C
ieſu nomen tum inferis, tum morbis, & vitiis terrori eſt. to.5.601,D
ieſus Nazarenus per omnes prophetas vocatur,quod eſt,ſanctus. tom.2.653,A
ieſu Chriſti nomina.tom.1.1163,A.1164,A. & eorum expoſitio. ibid.
ieſus Chriſtus dei filius, hæc tria idem ſunt non eſt enim alius Chriſtus, & alius filius dei: ſed vnus atque idem, pro varietate temporum nobis eſt diuerſus. to.2.1052,D

iesus,archiater,id est,egregius,& verus medicus seu princeps medicorum. tom.2. 1060,C
iesus Christus,ecclesiæ fundamendum.to. 5.616,A
iesus in desertum ductus à spiritu sancto. to.2.1167,A
iesus famem vicit in deserto, auaritiã spreuit in monte,vanam gloriam repercussit super templum. to.2.681,C
iesus neque principium dierum, nec vitæ finem habuit. to.1.938,A
iesu Christi fratres & sorores. to.2.353,B
iesus, fabri filius existimatus. to.4.20,D
dominus iesus nemo dicere potest, nisi in spiritu sancto. to.4.475,D
iesus à teneris annis an miracula fecerit?to. 3.85,D
iesus prædicare cœpit, postquam baptizatus fuit. to.2.681,B
iesus prædicare cœpit, ex quo tentatus est. to.2.681,C.& ex quo traditus est Ioannes. ibidem.
iesus Christus in terra,& apud inferos prædicauit. to.2.1055,D
iesus si viuo Ioanne prædicare cœpisset, vilem eum fecisset,&c. to.2.681,C
iesus eiicit vendentes & ementes in templo. tomo 2.478,A
iesum Nazarenum deus vnxit in spiritu sancto. to.3.510,A
iesu Nazareni nomen tantam habet efficaciam, vt non sit aliud nomen sub cœlo datum hominibus, in quo oporteat nos saluari. to.3.435,A
iesus loquebatur in templo more magistri. to.3.209,D
iesus venit ad apostolos ianuis clausis.to.3. 771,B
Iesus Christus est in gloria dei patris. to.2. 792,C
vnus dominus iesus Christus, per quem omnia. tom.5.993,A
in nomine iesu Christi Nazareni D.Petrus claudum sanauit. to.3.421,C
iesus mortuus in Caluariæ loco, vbi mors dominata est. to.3.338,A

Iethro.

Iethro,socer Mosis, sacerdos erat idolorũ: qui postea recognito errore,didicit veritatem, factúsque est figura gentium ecclesiæ. to.3.797,C
iethro, & si barbarus, insipiens, & impius, videns Mosem præter dignitatem facere,eum correxit. tom.3.717,A

Iezabel.

Iezabel, Sidonij regis filia, & regis Achab vxor, contra dei præceptum nimis impia,multas impietates commisit in dominum. to.2.630,A
iezabel maiores dedit pœnas, quàm Achab vineæ raptor. to.4.228,B

Ignauia.

Ignauia,fons malorum. to.4.433,D
ignauia, mater est desperationis. tomo 5. 857,A
ignauia,animi morbus, vnde habet principium. to.5.316,C,D

Ignis.

Ignis edax. to.1.65,D
ignis fluuius. to.5.328,C
ignis ea,quę aquę erant propria opere ipso præstitit. tom.1.1246,A
ignis flumẽ, quod extinguitur à fonte, qui surgit in cœlum. to.3.507,C
ignis cœlestis in Iudaica religione, in adyta veniebat,victimásque consumebat.to. 5.932,A
ignis domini, tanquam clibanus ardens. to.4.1616,D
ignis ardebit in conspectu domini. tom.5. 502,D
ignis pro spiritu sancto: to.3.127,A
ignis,quem gratia spiritus accepimus.to.3. 202,A
ignis spiritualis & actiui discrimen. tom.1. 1257,B
ignis spiritualis è cœlo in sacram mensam descendit. to.3.823,C,D
ignis pro supplicio. tom.1.1101,A
ignis tentationis. tom.2.662,A
ignis Babylonius. tom.5.441,C
ignis,ira dei. tom.1.776,B
ignis ardebit coram deo. tom.5.845,A
ignis simul vrens & irrorans.tom.1.1150,D
ignis inexpugnabilis. tom.1.623,C
ignis inextinguibilis in inferno diabolo,& angelis eius præparatus. tomo 1.97, C. 387,B
ignis gehennæ nisi nunciaretur,eum fugeret nemo. tom.5.318,B
ignis gehennæ non habet finem. tomo 4. 334,A
ignis qualis sit in futuro seculo. tomo 4. 1512,B
ignis inferni ardet perpetuò, & nunquam intermoritur. to.5.842,A
ignis in aqua, & aqua in igne. tomo 1. 1074,B
ignis diabolo, & angelis eius præparatus. to.2.549,D
ignem diabolo paratum quo pacto nobis effugere licet. tom.5.308,B
ingni baptizari quid. tom.5.618,D
ignem qui tangit,seipsum vrit, prouerbialiter dictum. to.2.321,C
ignem venit Christus in terram mittere.to. 2.279,D
ad ignem deus vinctos ducit malos, ac eiulantes. tom.4.287,A
ignem & sulphur deus pluit super Sodoma & Gomorrha. to.1.303,D
ignem deus pluit desuper, & omnes deleuit penitus. to.4.335,C
ignem deum esse ex antiquorum philosophorum opinionibus stultis, & impiis. to.3.269,A
ignem non esse deum,nec adorandum. to. 4.964,B
ignium species ac differentiæ. to.1.1074,D

Ignobilis.

Ignobilis cõtra nobilem irruet. t.1.1228,C

Ignorare.

Ignorare bene, melius est, quàm turpiter scire. tomo 5.585,A
ignorãtia,animi morbus,vnde habet principium. to.5.316,D
ignorantia è mente fuganda. tom.2.173,D
propter ignorantiam nemo petit, neque excusatur. to.2.882,C
ignorantia,negligentiæ filia. to.2.889,C
ab ignorantia nemo purus. to.5.1590,B
ignorant ea sæpe magni, & admirabiles viri,quæ tamen parui abiectique scire solent.to.3.717,A.quod probatur exemplo. ibidem.
ignoratio in cognitione esse potest, & cognitio in ignoratione. to.1.1118,A
ignoratio sui phrenitide grauior. tomo 1. 667,D

Illuminatio.

Illuminatio,id est,baptismus. to.5.624,C

Illusio.

Illusiones Christi, id est, eius passiones, quas cruce sustinuit. tom.1.713,C

Imago.

Imago dei non est in auro depicta, sed in hominibus figurata. to.2.886,A
imago dei ostendit immutabilitatem. to. 4.1156,A
imaginis dei quænam sunt ornamenta. to. 4.1655,C
imaginem dei in homine humana manus decem viuis apicibus demonstrauit.to. 2.886,B
imago Christi in ecclesia. to.5.1147,B
imaginem Christi temerans, semetipsum lædit. to.5.370,D
imagines qui appetunt lapidibus,non illas, sed seipsos lapidibus appetunt. tom.4. 1268,A
imagines lapidibus impetens,seipsum lapidat. to.5.370,D

Imbecillitas.

Imbecillitatis quot genera? tom.1.676,C

Imber.

Imber igneus cœlo lapsus in Sodomitas. to.5.541,C

Immaculatus.

Immaculatus quis dicatur. tom.1.989,B

Immisericors.

Immisericordes iam mortui sunt. tomo 4. 683,C

Immortalitas.

Immortalitatis animæ probatio. tomo 2. 1148,C
immortalitas super Adam consciſſa. to.2. 827,C

Immolatio.

Immolatio animalium cur Iudæis præcepta. to.1.1205,A,B

Immundus.

Immundum est nihil natura. to.4.232,A
immundum, non natura, sed inobedientia facit. to.4.445,C
immunda quæ sint,& cur ita dicantur. to. 5.625,A
immunda cur quædam in lege habebantur animalia,cùm omnia sint naturà munda. to.4.1471,B,C,D

Impassibilitas.

Impassibilitas,id est,dei filius,induit passionem. tom.1.1027,B

Impatientia.

Impatientia, blasphemiæ mater. tomo 2. 1135,C

Imperator.

Imperator Romanus vocabatur, Augustus, Cæsar, rex,alíque nominibus,quę assentatio,blanditięque,& obsequium adinuenerant: nihilque ei ad gloriam defuit. tom.4.1420,A
imperatorem sine bello promeruit nemo. to.3.826,C
imperatorum est,pro omnibus mori. to.3. 746,C
imperator protegitur scutis, & non timet: qui à deo protegitur,quid timet? to. 1. 851,A

Imperitia.

Imperitiæ magnum lucrum, & magnum damnum sapientiæ. tom.4.312,B

Impietas.

Impietas,mors est animæ. to.5.592,A
impietate nihil scelestius. to.1.862,B
impietas felix,periculosissima. to.2.1133,B
impietas hominem ad errorem trahit. to. 2.749,B
impietas,etsi in lumine fuerit, tenebrescit: pietas contrà. tom.3.749,D
impietatis error agitatione dæmonis longè grauior. to.5.982,B
impietas deprauauit leges & violauit.to.4. 26,D
aduersus omnem impietatem ira dei fit de cœlo. tom.4.24,A,B
impietas timida. tom.1.1306,A

impietas scelerum timenda. to.5.1325,C
impietas parit mortem. tom.1.666,B
impiorum nubes,quæ & quales. tomo 2. 756,C.D

Impius.

Impij homines,diaboli sunt iacula. tom.2. 621,B
impius cùm venit in profundum malorũ, contemnit. to.5.833,D
impiorum vani conatus. to.5.1316,D
impiorum consilium cadet. tom.1.585,D
impius rolletur, vt non videat honorem domini dei. to.2.659,C
impij,domus sunt inimici. to.2.756,A
in impiorum corda diabolus intrat, vt vẽtus. to.2.756,D
impiorum omnis vita est in cura. tomo 1. 998,A
in impiis etiam dei operatur gratia: quod exemplis probatur. tom.2.1191,A
impij multi vnius simul virtute fruuntur. to.5.773,C
ex impij pœna duo bona. to.1.637,B
impius, etiam si nunquam proiiciatur in gehennam, bonis priuatur. tomo 5. 775,C
impij dabunt pœnas,&extremã patientur. to.1.666,D

Impositio manuum.

Impositio manuum. t.3.596,C

Impossibile.

Impossibilia quędam sunt per ipsam naturam. tomo 2.642,A
impossibilia qui præcipit,occasiones seminat offensionis.tom.2.703,A.& causas puniendi requirit. ibidem.
impossibilia quæ sunt apud homines, deo sunt possibilia. tomo 1.316,C.tomo 5. 332,A

Impostores.

Impostores nihil nobis nocent,sed meliores potiùs reddunt, si quis rectè consideret. to.1. 631,A
impostores sanctitatis circa mulieres facilè se constringunt, & cur. tomo 2. 899,D
impostura est varia, multiformis, & confusa quædam res. to.4.24,B

Improbitas.

Improbitas est peruersa,varia,non habens exitum. to.1.1049,B
improbitas,admisso fato,tollitur. tomo 5. 584,A
improbitas,imbecilla valde res est. tom.2. 578,A.contrà,virtus validissima. ibid.
improbitas aliena,solatium improbis. to. 1.1295,A
improbitatem alienam improbis esse solatio. tom.1.1295,A
improbitas omnem superat cruciatum. to.1.1033,B
improbitatem auertatur deus, odit, & abhorret. tom.1.614,D
improbitas laborem & ærumnam affert possessori. tom.1.1097,B.1100,D
improbitatis pœna. tom.5.1323,A

Improbus.

Improbi fugiendi,boni sequendi. tomo 1. 610,C
improborum consuetudo vitanda. tom.1. 1098,B
improbi non timendi,sed miserandi. to.1. 1097,D
improborum inquietudo. tom.1.1121,B
improbi deteriores, & rationis magis expertes, quam bestiæ. tomo 1.1097,D. 1098,A
improbo homine nihil imbecillius.tom.1. 665,D.à suis capitur armis. ibidem.

Improperium.

Improperium,causa sanctificationis. to.4. 1678,A

Impudens.

Impudentes facit mala conscientia.tom.3. 478,C,D
impudentia facit meretrices. tomo 4. 1592,C

Incantatio.

Incantatio,quę draconem è spelæis abigit, atque in ignem coniicit, & medetur vulneribus. to.4.72,A
incantatio est idololatria. tom.4.1187,D
incantationes ob fornicationem.tomo 4. 222,D
incantatores Iuliani Apostatæ. tomo 5. 886,A
incarnatio verbi,nobis principium,& fons innumerabilium bonorum. tomo 3. 122,B,C

Incessus.

Incessus pedis renunciat,quæ sunt in viro. tom.1.1235,C
incessus hominis renunciat de illo.tom. 5. 1291,D

Incola.

Incolæ in huius vitæ curriculo sumus omnes. tomo 1.994,C

Incontinentia.

Incontinentiæ verbum summam arguit ignauiam. to.5.1182,C

Incorporalis.

Incorporalis substantia videri nequit. to. 1.134,A

Incredulitas.

Incredulitatis quanta pernicies,quantus item fidei fit merus? to.4.12,D
sub incredulitatem deus concluſit omnes, vt omnium misereatur. to.4.191,C
incredulitas vnde procedat.tom.4.1153,B. to.5.1566,C

Increpatio.

Increpationem sustinere,est vtile.tomo 5. 379,D

Indagatio.

Indagatio curiosa vitanda. tom.4.999,A

Indigentia.

Indigentia, corporis & animæ sanitatis mater. tom.3.474,A
indigentiæ metus, veluti vermis assiduus, iugiter perturbat,&corrodit animum. tom.5.565,A

Indoctus.

Indocti cur facilius sint ab apostolis persuasi,quam docti. tom. 4.103,A
indocto persuadere, est difficillimum. to. 4.302,D
indoctum minæ facilè transferunt, scientia verò confirmatum,non item. to.1. 578,B

Indumentum.

Indumentum, viuentis est actio. tomo 2. 493,A
indumentum aureum nobis est parãdum. to.5.311,D

Inebriari.

Inebriari,est crimen. tom. 4.463,C
inebriari,pro impleri. tom.1.195.A

Infans.

Infans est instar pontis. to.4.1212,A
infantium custos deus. to.1.969,B
infantibus recens natis, etiam antiquitus, imponebantur nomina. tom.1.126,D
infantes ab Herode cæsi,martyres. tom.2. 975,A
infantium in ore perficitur laus. tomo 2. 478,C
infantuli cur baptizandi. to.5.619,A
infantia, quæ per ætatem loqui non potest, glorias dei cum gaudio resonabat: hoc dictum de infantibus ab Herode cæsis. tom.2.975,B

Inferi.

Inferorum locus vbinam sit.tom.2.962,D
ad inferos ante Christum descendebant omnes animæ. tom 2.1055,C
infernus dilatauit animam suam. tomo 1. 1247,D
inferi corpora reddiderunt sanctorum in passione Christi. tom.3.730,C
inferorum portæ confractæ. to.4. 623,A
infernus destructus. tom.4.623,A
inferni spicula martyrum chori perfregerunt. tom.1.1268,C
inferni pœnæ diuersæ. to.4.912,C
ieferi,pro captiuitate. tom.1.1115,D
in inferno non est pœnitentiæ locus. to.2. 1100, C
inferni carcer nulli iam est vsui futurus: quo pacto hic locus est intelligendus? to.1.1268, C
inferorum cruciatus intolerabiles.tomo 1. 800,D
inferorum dolorem longitudo temporis non minuit. tom.1. 809,A. nec ipes est liberationis. ibidem.
inferni pœnarum epilogus. tom.1.809,A

Infideles.

Infideles omnes, inimici sunt Christi. to. 4.1604,C
infidelibus deus etiam munificus. tomo 1. 1142,B
infidelis non resurget in iudicio. tomo 2. 876,C
infidelibus etiam ipsa lux tenebrescit,fidelibus contrà. to.3.749,D
infideles licet audiant mysteria, non audire videntur:at fideles contrà. tomo 4. 317,C
infidelitas ex diaboli suggestione nascitur, & per pacem seruatur. tom.2.780,D
infidelitas,cùm natus est Christus, omnia repleuerat. tom.2.1089,B

Infirmi.

Infirmi à potentibus opprimuntur.tom.5. 641,C
infirmitatis vox quid significet. tomo 4. 824,C
in infirmitatibus sibi placebat D. Paulus. to.4.311,C

Inflati.

Inflatus,diaboli supplicia sustinebit. to.2. 471,D

Ingemiscere.

Ingemiscere cur hic debeamus? tomo 1. 970,B

Ingluuies.

Ingluuies,fons malorum. to.4.433,D
ingluuies, infinitorum causa morborum. to.1.51,C
ingluuiei qui sunt mancipati, neque somnum verum,neque syncerum cupiunt, neque à terribilibus insomniis sunt liberi. to.5.1235,A

Ingratitudo.

Ingratitudinis ingens & insigne exemplũ, de præfecto pincernarum Pharaonis. tomo 1.410,D
ingratitudo hominis erga deum, quanta? to.4.1626,C
ingratitudinem hominum diuina scriptura taxat. tomo 1.125,C
ingratitudinis argumentum ne efficiamur, nobis cauendum est. to.4.36,A
ingratitudo Iudæorum quanta.to.4.45,A
ingratus est beneficiis, qui datorem immoris arrogantia despicit. tomo 2. 453,D

inimicitiarum origo,& solutio,vnde. to. 2.3043,B

Inimicitia.

Inimicitiæ quid faciant? to.4.974,A
inimicitia beneficiorum assiduitate compescitur. to.2.712,D
inimicitiæ si semel occupauerint animos, omnia quæ fiunt,quæ dicuntur,& audiuntur,ita accipiuntur, vt ad maiores, & longiores proficiant inimicitias. to. 5.486,D

Inimicus.

Inimicus homo,id est, diabolus. tomo 2. 1217,C
inimicus manifestus melior, quàm amicus fictus. tom.2.885,B
inimicus sine labore vincitur, si sit, qui dimicat, vigilans, & intentus. tomo 1. 449,B
inimicus citò deuincitur, si qui dimicaturus est,prælia meditatur. to. 1.449,B
inimicus vltimus,id est, mors, abolebitur. to.4.617,A
inimicus quomodo vlciscendus? tomo 4. 589,B
inimicus esuriens pascendus. to.4. 209, B. & carbones coaceruandi in caput illius. ibidem.
inimicus nostræ salutis nunquam dormitat. tom.1.15,B
inimici nobis sunt faciendi propter deum. to.5.802,D
inimicorum affectatio pro Christi dilectione apprenda. to.3.827,C
inimicis vrgentibus manifestiùs suam Christus ostendit potestatem. tom. 2. 237,C
inimicos nobis diabolus parit: igitur cùm pro eis precamur,contra eum oramus. to.5.405,D
inimicos dei non oportet odisse. tomo 4. 510,B
inimicis imprecari, maximum est malum. to.5.405,B
inimicis non malè precandum. tomo 1. 1104,B
inimicos habere dedecus est. tom.5.405,B
inimicum suum caro diligere non potest. tom.2.712,B.sed anima diligere potest. ibidem.
inimici propter deum diligendi. tomo 5. 1526,C
inimicum qui diligit,magni & fortis est animi. tom.5.1609,D
inimicum qui diligit,beneficio seipsum afficit. tom.5.1609,D
inimicos diligere, nos deo reddit similes. to.4.935,A
inimicos diligere, magnum & arduum præceptum. tom.1.21,B
pro inimicis orandum. tom.5.405,C
pro inimicis orare *melius* est, quàm pro *amicis*. tom.3.749,A,B
de *inimicis* bene merentes, deo efficimur proximi. tom.5.691,B
inimicis bene facere,semita domini est angusta. tom.1.701,D
inimicis bene facientes, dei simillimi simus. to.5.667,A
inimici crucis Iudæi. tom.5.1429,B
inimicum cibare,magna est tentatio. to.5. 613,C,D

Iniquitas.

Iniquè agentes confundentur omnes. to. 1.543,B
iniquitas, mater tormentorum. tomo 2. 1047,A
iniquitas,partus viperinus. tom.1.642,D
iniquitas,via est perditionis. tom.2.746,B
iniquitas ex diaboli suggestione nascitur,& per pacem seruatur. to.2.780,D
iniquitas repleta cùm fuerit,tunc refrigescet charitas. to.4.34,A
iniquitas ex adipe, & rerum abundantia prodit. to.5.312,C
iniquitatis multæ viæ, sed tantùm vna veritatis. tom.4.24,B
iniquitas,id est,diabolus,oppilabit os suũ. to.1.919,A

Iniquus.

Iniqui tenebræ sunt mundi. tom.2.722,A
iniqui nec post mortem desinunt esse iniqui. to.2.755,A,B
iniquorum omnium à Cain vsque ad finem vna est generatio. tom.2.913,D
iniqui diaboli faciunt voluntatem.tom.2. 722,C
iniqui,diaboli sunt regnum. tom. 2.722,C
iniqui regnum dei non possidebunt. to.4. 383,C

Initiatio.

Initiatio est de cætero initium vsus. to.4. 1607,B

Iniuria.

Iniuria non est malum. tom.4.385,C
iniuria, omnium malorum causa. tomo 2. 379,B
qui iniuriam facit,beneficio afficit.tom.4. 386,B
iniuriam qui priores faciunt, sunt feris peiores. tom.4.1267,D
iniuria affectus pro eo,qui affecit deum orans,magnam habet fiduciam. tom. 4. 961,C
iniuria affici,non est malum. to.1.1098,A. to.4.485,D
iniuria qui afficit,lugendus,non qui afficitur. to.4.792,D
iniuria affectos deus præuenit. tomo 1. 925,B
iniuriam qui suo ingesserit fratri, ignis gehennæ supplicio condamnabitur.to.5. 484,D
iniuriam pati,& non facere,semita domini est angusta. to.1.702,A
iniuriam pari,non est malum, exemplum. to.5.398,B
iniuriam pati melius,quàm ferre. tomo 5. 396,C
iniuriam patientium hominum gemitus, magna & valida sunt arma. tomo 5. 1232,D
iniuriam verè pati quis dicatur? tomo 2. 438,A
iniuria aliena vlciscenda. tom.1.1065,D
iniurias dei dissimulare, nimis est impium. to.2.676,D
iniuriæ contra diabolum, non contra fratres,meminisse. tom.5.1662,D
iniuriæ memoriam retinere, est à malo vinci. to.4.209,C
iniuriæ acceptæ recordatio, est pruina & glacies. to.4.1238,B
nihil deo acceptius, quã iniurias obliuisci. to.4.1122,D

Iniustitia.

Iniustitia terra repleta. to.1.149,A
iniustitia delectatur diabolus. tomo 2. 670,C
iniustitia non est nobis secundum naturã, sed quid alienum. to.1.642,C
iniustitiæ,adiuncta patientia, maiorem efficit perniciem. to.1.1016,D
iniustitiam qui diligit, odit animam suam. to.3.198,B
iniustitia tantum est malum, vt nihil videat,sed vbique tumultuetur, & in seipsam ruat. to.3.436,A
omnis iniustitia,diaboli est epulatio.to.2. 670,B

Innocens.

Innocens quis propriè. to.4.1581,A
innocentem perimere,nefas. tom.1.526,D
innocentia; animæ est præsidium, mentis purgatio,morum sedatio,cogitationũ quies,amicitię dux,charitatis mater,fidei contubernaculis, & iustitiæ perfectio. tom.1.871,C
innocentia,omnis virtutis radix, & omnis bonitatis fundamentum. tom.1.871,C
innocẽtia sine deo, infirmitas existimatur. to.2.1034,B
innocẽtia sine deo existimatur infirmitas. tom.2.851,C

Inobedientia.

Inobedientia Adæ peccatum in mundo peperit. to.4.83,A
inobedientia primi parentis quantorum malorum causa fuerit? to.1.1151,C
per inobedientiam intrauit peccatum in mundum. to.1.1106,D
inobedientia à bestiarum principatu hominem deiicit. tom.1.51,D
per inobedientiam vnius hominis multi peccatores sunt effecti. tom.4.85,A

Inopia.

Inopia quantum sit bonum? tom.5.1215,C
inopia,arma sunt firma, & inuictum præsidium. tom.5.1227,D

Inquietus.

Inquieti sunt corripiendi. tom.4.510,B

Inquilinatus.

Inquilinatus & municipatus differunt.to. 1.695,D
inquilini in hac vita sumus. to.1.1033,C

Insanus.

Insanis nemo paret. tom.4.307,B

Insitiua.

Insitia vulgi & eius causa quæ. tomo 5. 1465,A

Insidiæ.

Insidiæ diaboli diligenter nobis sunt cognoscendæ. tom.1.14,D
insidias viro struente nihil imbecillius.to. 1.676,A
insidię homines reddunt cautos & circunspectos. to.1.1115,B
insidiator seipsum priùs interficit.tomo 2. 323,C

Insigne.

Insignia Christianorum. to.5.381,D

Insipiens.

Insipiens quis intelligatur. to.1.688,A
insipiens primus,est diabolus,quia insipiẽtiæ primus fuit seminator.to.1.688,D. & primus præco deorum multitudinis,dicens eritis sicut dij. ibidem.
insipiens sua inuoluitur fiducia. tomo 5. 820,B
insipiens dixit in corde suo, non est deus. to.1.686,B
insipientes fugiendi. to.1.525,C
insipiens peribit. to.1.794,B
insipientiæ initium,est ignoratio dei. to.5. 692,C

Insolescere.

Insolescere,est muliebre. to.5.1257,B
insolens est,ceu vermis in stercore. tom.2. 471,A
insolentes auersandi. to.1.1064,B
insolentia & animi magnitudo longè distant. tom.1. 1133,C
insolentia exiſtit ex vili & abiecta mente. to,4.283,A,B

Insomnia.

Insomnia sole radiante tolluntur. tomo 5. 711,D

Insulæ.

Insularum beatorum descriptio. tomo 5. 1071,A

Institutio.

Institutio optima vitæ dicitur creatura. to.4.1183, C
institutiones prophetarum & apostolorũ habet ecclesia. to.2.1046,B

Integritas.

Integritas,pœna corruptis. to.2.1007,D
integrum reddi quid sit. to.4.1681,D

Intellectus.

Intellectus omnis est de spiritu sancto, & gratia dei. to.2.811,C,D
intellectum deus cur dederit nobis. to. 2. 173,D
intellectus bonus omnibus facientibus eum. to.1.949,A
intelligentia scripturæ pro loco exigenda. to.5.1422,A
non intelligo apud D. Paulum ad Romanos,cap.7.quid sit. to.4.1114,A

Intemperans.

Intemperans non est magnanimus. to.3. 641,A
intemperantia, innumerorum causa morborum. to.1.51,C
intemperantiæ diluuij vniuersi causa fuit. to.1.1134,C
intemperantia nihil reddere potest,quàm gehennam,ac vermem venenatum.to. 4.61,B.to.5.309,B
intemperantiæ alimenta, sunt deliciæ, & assidui mulierum congressus. tomo 5. 478,C

Intercessor.

Intercessor quis propriè. to.4.1594,D

Interficere.

Interficere,diabolicum. to.3.215,D

Interpretes.

Interpretes septuaginta quanto tempore fuerunt ante aduentum Christi: & eorum auctoritas. to.2.59,B

Inuidentia.

Inuidentia bello perniciosior. to.4.59,A
inuidentiæ morbo qui laborat, amicitiam nunquam inierit. to.4.59,A
inuidentiæ alimenta, sunt alienæ famæ celebritates. to.5.478,C
inuidere,est furor. to.4.815,B
inuideri,virtutis signum. to.3.

Inuidia.

Inuidia, pestiferum malum, hominem in diaboli conditionem, ac in dæmonem immitissimum conuertit. to.2.313,A
inuidia,prima hominis cædes apparuit.to. 2.313,A
inuidia,telum diaboli. to.1.15,A
inuidia,graue vitium,& exitiosum:consumit enim tanquam mortiferum quoddam virus animos occupãs.to.3.643,B
inuidia, fera est venenosa, & immunda, & morbus voluntatis, omni venia & excusatione indigna, omnium malorum mater & auctor. to.3.220,B
inuidia,radix homicidij.to.1.356,D.& fructus inuidiæ,homicidium. ibidem.
inuidia,inuidi pœna. to.1.820,B
inuidia malum est perniciosum, ac sibiipsi contrarium & repugnans. tomo 2. 253,D
inuidiæ multæ species. to.2.314,A
inuidia nihil nocentius. to.3.220,A
inuidia quot & quantorum est causa malorum? to.2.1146,B
inuidia quantis est ministra malis? tomo 5. 308,A
inuidia sanguine hominis terra primò maculata. to.2.313,A
inuidia factum est, vt hiatu suo terra Dathan,Chore, Abiron,&c.viuos absorperit. to.2.313,A
inuidia Christianorum subuertit conuentus. to.4.59,B
inuidia auaritiæ morbum peperit, quæ omnia confundit, iustitiam corrumpit, &c. to.3.261,A
ex inuidia nascuntur maliloquia, & detractiones. to.2.807,B
inuidiæ primum homicidium & parricidium fecit. to.2.1060,A
inuidia sibi semper est inimica.to.2.864,B. & sibi sola nocet. ibidem.
inuidia cum benignitate pugnat. tomo 3. 583,A
inuidia peperit hæreses, & fraternam armauit manum. to.4.59,B
inuidia diaboli mors in mundum intrauit. to.1.88,C
inuidia nihil granius: per eam enim mors venit in mundum: propter ipsam est Abel interemptus, Dauid cædis periculum subiit,& Iudæi Christum interfecerunt. to.3.191,D
inuidia propriis insidiatur commodis, & inuidum tabefaciens,mille inuoluit calamitatibus. to.2.452,B
inuidia vehementer animum exagitat. to. 2.471,A
inuidia in clero maior, quàm in laicis. to. 2.314,A
inuidia naturæ leges motas à suis reuellit compagibus. to.4.59,B. & morti adaperit valuas. ibidem.
de inuidia antiquorum patrum exempla. to.2.313,B,C
inuidia ecclesias irrepit,&à principio multa operata est mala. to.3.261,A
inuidia ab inani gloria habet initium. to. 4.170,B
inuidia in Apostolis erat nulla. tomo 4. 367;A
inuido nihil deterius, neque sceleratius quicquam. to.4.59,B
inuidus insanit, animo satanico præditus. to. 4.59,B
inuidus sua tabescit afflictione. tomo 5. 775,C
inuidi multò antè seipsos,quàm quibus inuident,perturbant,& cruciant. to. 2. 312,C
inuidus fuco similis. to.4.493,C
inuidi oculus consumitur dolore, & morte viuit perpetua. to.3.220,A
inuidi aduersa aliorum fortuna, vt scarabæi alieno stercore, nutriuntur. to. 2. 312,D
inuidus multò magis, quàm fornicator, à cœlo fidelium exterminandus. tom.2. 313,B
inuidus pugnat cum deo,non cum eo, cui inuidet. to.4.1205,A
inuidi communes humano generi hostes & inimici. to.2.312,D
pro inuidis orandum. to.4.494,A
inuidorum oculi. to.5.1448,A

Inuisibilia.

Inuisibilia sua deus per huius mundi creaturam intelligi voluit. to.3.154,A
inuisibilia ex creata mundi operibus intellecta perspiciuntur, æternáque dei potestas,ac diuinitas. to.1.804,B

Inuitator.

Inuitatores ad nuptias quid significent. to.2.879,B

Innocare.

Inuocare deum,à malis liberat. to.1.968,A
inuocaturos credere oportet,&c.t.4.174,B
inuocatio angelorum,martyrum,B.Mariæ dei genitricis.to.5.1495,B.1496,D

Ioab.

Ioab occidit Afalon ab arbore coma suspensum. to.1.594,A
ioab percussit in valle salis duodecim millia. to.1.842,C

Ioannes.

Ioannes interpretatur,gratia domini.to.2. 1068,D.to.3.357,C
ioannes vterque virgo. to.5.1215,D
D.ioannes Bap.infœcundæ filius,& eremi ciuis. to.1.68,A
D.ioannes Bap.filius Zachariæ sacerdotis, & conuersatione mirabilis. tomo 2. 653,C
ioannes Bap.autumno conceptus. tom. 2. 1087,A.& in æquinoctio. ibid. C
ioannes Bap. concepto, incredulus pater obmutuit:quia ipso nato lex de cætero fuerat tacitura. to.2.653,D
ioannes Bap.exultans in vtero matris prophetauit puer non voce, sed motu. to. 2.789,A
ioannes Bapt. in vtero matris existens, diuini introitus scientiam matri donauit,& os illius in verbo confessionis aperuit, vt cuius nõ videbat personam, cognosceret dignitatem. to.2.788,D
D.ioannes Bap.natus ex gratia,non ex natura. to.2.653,D
ioannes Bapt. claro genere natus,Christus contrà. to.3.65,A
ioannes Bapt. natus octauo Calendas Iulias. to.2.1088,B,C
ioanni Bapt. nomen cœlitus impositum. tom.3.80,A
D.ioannis Bap.nomen, antè quàm conciperetur, auditum est, sicut & nomen Christi. to.2.653,D
D.ioannes Bapt. nominatus priùs, quàm nasceretur. to.2.633,D
ioannes ad baptizandum missus. tomo 2. 659,C
D.ioannes venit neque comedens, neque bibens. to.1.766,D
ioannes Bap. venit quasi magni regis præparator fidelis. to.2.653, D. qualis rex, talis & nuncius eius. ibidem.
ioannes Bapt. cur vocetur Helias? tomo 2. 415,A.1207,B
D.ioannes Bapt.Heliæ æmulus.to.5.873,B
ioannes Bap.verum fuerit propheta? to.2. 787,C,D
ioannes Bap. solus præcursor est appellatus: quia non solùm Christi aduentum nũciauit, sed ipsum illum suo ostendit digito. to.2.788,B
ioannes Bapt. angelus vocatus. tomo 2. 493,B.naturæ namque necessitate superata,mirabile quoddam peregit iter. ibid.C
ioannes Bapt. propter virtutis meritum angelus est vocatus. to.2.788,A
D.ioannes Bapt. angelus beatus. tomo 5. 321,D
ioannes Bapt. monachorum princeps. to. 2.1050,D
D.ioannes Bap.dictus est vox,& non verbum,& cur. to.2.654,C
ioannes Bap.vox dicitur,& Christus Iesus, sermo,& cur. to.2.1049,C
ioannes Bap.dux,princeps monachorum, ipse erat monachus. tom.3.357,D
ioannes Bapt.primi aduentus Christi præcursor,Helias secundi. to.4.1291,B
D.ioannes Bap.ingens athleta pœnitentiæ, dei iudicio coronatus,ac philosophiæ cœlestis dignitate resplendens. to.2.79,B

ioannes, eremi ciuis, nuptiis licet, in quas peccabatur, fuerit patrocinatus, martyrum tamen primus fuit. tom.5.832,A

ioannes Bapt. schola virtutum, magisterium vitæ, forma sanctitatis, norma iustitiæ, speculum virginitatis, titulus pudicitiæ, exemplum castitatis, via pœnitentiæ, venia peccatorum, atque disciplina fidei. tomo 2.1007,B

ioannes Bapt. lucerna mundi, à muliere capite truncatus. tom.2.1003B

ioannes Bap. solitudinis inquilinus, pauper, qui neque lectum, neque mensam, neque tectum habebat, solus & primus Herodem tyrannum arguit. tomo 4. 275,C

ioannes Bap. specie erat homo, & gratia angelus: quia nihil carnis erat in eo, nisi vitio sola: corpore tenebatur in carcere, anima autem in cœlo. to.2.785,A. & quod Herodes illi faciebat pro pœna, ille pro beneficio suscipiebat. ibidem.

ioannes maior inter natos mulierum, non inter natos de mulieribus, & cur. to.2. 789,A

ioannem non esse maiorem cæteris sanctis sed cæteros sanctos Ioanne non esse maiores. to.2.789,B

ioannes Bapt. maior homine, par angelis, summa legis, satio euangelij, vox Apostolorum, silentium prophetarum, lucerna mundi, præcursor iudicis, mercator Christi, testis domini, & totius medius trinitatis. tom.2.1007,B

ioannes Bap. perinde in terris atque in cœlis agebat, naturæque necessitatibus superior effectus, nouam quampiam ac peregrinam virtutis viam incedebat, in hymnis, canticis, ac precibus tempus omne traducens. tom.2.1206,D

ioannes Bap. vesperi tam sobrius erat, quã nos sub aurora, imò longè magis. to.3. 713,B

D. ioannes locustis, & agresti melle vescebatur. t.5.661,D. & in deserto viuebat. ibidem.

ioannes Bapt. mel agreste manducauit, Christus autem domesticum. tomo 2. 636,D

ioannis Bap. conuersatio erat immitabilis: omnium enim vitam apparere faciebat culpabilem. tom.2.657,B

D. ioannes Bap. pauper, tecto, vrbe, copia, & cibo carebat. to.5. 663,C,D. deserta pererrans, multarum vrbium regi imperiosè adeò iubebat, &c. ibid.

ioannes Bap. in eremo personat, vti leo, ad cuius vocem omnia pertimescunt animalia. to.2.1049,C

ioannes Bap. nulli se vnquam hominum consuetudine iungens, continuò solus dei fruebatur alloquio. tom.2.1206,D. non lecto, non tecto, non foro, nec alia quapiam humana re vsus est vnquã: mitis simul erat, & vehemens. 1207,A

ioannes Bap. nulli hominum antè, quàm ad baptizãdum accederet, sed soli deo sua semper offerebat colloquia: neminem vidit vnquam seruorum, nec ab aliquo horum visus fuit: non lacte nutritus, non lecto susceptus, non tecto, non foro, nec alia re humana vsus erat, &c. to.2.293,C

ioannes Bapt. parentibus suis donatus est pro munere pietatis ipsorum, quem natura desperabilis in ætate produxit. tom.2.653,D. 654,A

D. ioannes Bap. nihil extra legem fecit, aut docuit, sed tantùm pœnitentiam prædicauit, Christus autem multa extra legem fecit, ac docuit. to.2.656,D

ioannes Bap. prærogatiua sanctitatis, etiam inter pontifices Iudæorum celebratur vsque hodie. to.2.1050,D

ioannis Bap. vitæ perelegans ac pia descriptio. to.2.78,D.79,A

ioannes Bapt. corporalis est, & aqua corpus est: ideò corpus cum corpore corpus baptizabat. tom.2.659,D

D. ioannes Bapt. iustitiæ fiducia subnixus, Herodis adulterium insectabatur. to. 1.1000,A

D. ioannes Bapt. aduersus regem constanter insurrexit. tom.2.207,B

ioannes Bap. datur incestui, traditur adulteræ, addicitur saltatrici. tom.2.1007,B

ioannes Bapt. in carcerem missus, non de suo periculo erat solicitus, sed de aliorum salute cogitabat, id est, discipulorum suorum. to.2.785,B

ioannem Bapt. etiam vinctum, mirum in modum verebatur Herodes. tomo 2. 293,A

D. ioannes Bap. propter Christum interfectus. to.4.85,B

ioannes Bap. ex mortuis resurrexisse reputatus. to.2.354,C

ioannes Bap. nullum edidit signum, & cur. to.2.107,A

D. ioannis Bap. encomium. to.2.292,A

ioannes Euang. Zebedæi filius admodum pauperis. to.4. 412,A

ioannes euang. tonitrui filius, tuba spirituali personãs, nihil aliud, quàm quod audierat à spiritu, inuestigauit. tomo 3. 33,C

ioannes Iacobum fratrem dignitate præstabat. to.2.1201,A

D. ioannes Apost. cur filius tonitrui dictus. to.5.987,A

D. ioannes Euang. frater Iacobi Zebedæi. to.2.255,D.256,A

ioannes euang. aquila magnus, supra mũdanas potestates transuolauit. tomo 5. 1421,A. omni recreata altior & sublimior, ibid. rigat ecclesiãm & perterrefacit hæreticos. to.5.1421,A

ioannis Bap. laudes amplissimę. t.5.1466,C

ioannes euang. piscator indoctus. tom. 3. 357,B

ioannes euang. exordium est virginitatis. to.2.1062,B

D. ioannes euang. cognomine Theologus. to.1.745,C

D. ioannes, virginitatis amator, nulla re inferior angelis. to.5.1214,D

ioannes & Iacobus Apostoli, pauperes erant. to.2.1048,B

D. ioannes cur formam refert aquilę. to.2. 1049,C

D. ioannes diuina tractans mysteria, post mortem, tanquam viuus, Ephesum curauit. to.5.1417,C

ioannes euang. tonat. tom.2.297,B

D. ioannes Apost. ad domini recumbens pectus, à diuino fonte sacra hausit flumina. to.5.987,A

D. ioannes in innocentia simplicior, quàm Apostoli cæteri. to.2.1031,B

D. ioannes prædicauit euangelium, & cõposuit. to.2. 684, C. non solùm composuit, sed etiam omnium euangelistarum ipse retia composuit. to.2.684,C

D. ioannes cur sermone Græco scripsit euangelium. to.2.618,A

D. ioannes non est simpliciter, & absolutè mortuus. to.1.976,A

D. ioannis Apostoli manifestum est sepulchrum. to.4.1638,D

ioannes, qui cognominatur Marcus. to.3. 527,B

ioannes, Hierosolymitanus episcopus. to. 5.1363, D

ioannes presbyter. to.5. 1328,B,C

ioannis Antiochensis, cognomine Chrysostomi, laudes. to.5.960,D

Ioas.

Ioas, Ochosiæ regis filius, interpretatur, tẽporis prolongatio. to.2.630, D. 631, A. quàm fuerit impius, ibid. legito.

Ioathas.

Ioathan, filius Oziæ regis, interpretatur, perfectus, vel dominus immaculatus. to.2.631,B

Iob.

Iob genealogia. to.5.408,B

iob parentes qui. to.5.732,A

iob, Abrahæ nepos. to.2.1126,C

iob quintus ab Abraham, & nepos erat Esau, & legem seruauit sacrificando, & euangelium cum cogitationibus certando. to.1.574,C

ioq, quintus patriarcha ab Abraham probatur ab eiusdem genealogia. tomo 1. 545,B

iob quamobrem vir dicatur? to.1.545, A,B. & in terra Hus? ibid. & 548,B

iob pro filiis hostias offerebat, & eos à peccatis absoluebat. to.5.374,B,C

iob tres habuit filios, modos: & tres filias, virtutes: & quid hoc sit? to.1.548,C

iob, athleta victor, & victus ab eo diabolus. to.5.1670,C

iob, petra, adamas, & certator patientiæ. to.5.1301,B

iob, vir verus, iustus, & religiosus. tom. 1. 974,C

iob, paupertatis amator, & zelus patientię. tom.1.547,D

iob, pietatis pugil, orbis athleta, acceptis innumeris à diabolo telis, vulnus non accepit, & sicut adamas omnes tulit impetus. to.1.144,C

iob, turris minimè nutans, sub terra inferius detenta, ac radicitus fundata, atque ad vsus cœlestes base munita. to. 1. 543,A

iob, columna immobilis, luctator inuictus, vulnerans magis, quàm vulneratus. to.1.543,B

iob & Adam per antithesim comparatio. tom.1.541,D

iob, vir admirabilis & magnus, & vbique per terrarum orbem celebratus, pietatis athleta, totius mundi victor, & coronifer, qui per omnia transiuit certamina, & innumera exerit deuicto diabolo trophæa. to.5.820,C

iob diues erat & pauper gloriosus & contemptibilis, multorum liberorum pater & orbus. to.5.820,C. versatus est in aulis regalibus, sed idem fuit in sterquilinio. ibid.D

iob erat columba in medio accipitrum, ouis in medio luporum, stella in medio nubium, lilium in medio spinarum, & iustitiæ germen in oppido iniquitatis. tom.1.546,B

iob, magnus patientiæ luctator. t.1.561, D.

iob, vas summi precij, vno in Arabiæ loco recõditum, per totum orbem odorem vnguenti transmittens. to.1.541,C. vas, inquam, lapidibus, & plagis, ac telis à diabolo ictum, vnguentum non effundens. tom.1.541,C

iob vxor, Eua noua, sed ille non vetus Adam. to.1.573,C

iob sine

iob sine mandatorum scriptura viuens, legem naturæ non scriptam, mente rectè gessit. tom.1. 541, D. irreprehensibilis, ac timens deum, & recedens à malo. ibidem.

iob vxorem cur non vnà cum liberis extinxerit diabolus? to.1.566,D

iob vxor fatua, præsentis putredinis horrebat molestiam, æternam flammam minimè cogitans. tom.1.573,A

iob vxorem stultè locutam quo pacto carpserit, & corripuerit. to.5.569,A,B

iob perdere conata est mulier. to.3. 247,B

iob hospitalitas magna. to.1.572,D

iob domum suam pauperibus apertam habebat. tomo 4.637,B

iob iustus, & æquus ex omni parte. tom.1. 595,B

iob diaboli nequitia clarior factus. tom.5. 645,B

iob clarus quidem erat in quiete, clarior autem post tribulationem apparuit. tomo 5.363,B

è carne iob fons erumpebat vermium. to. 1.566,D

contra iob diabolus erat armatus, nihil tamen contra illum extitit. tom. 4.145,B

iob, expugnator diaboli, de quo multas reportauit victorias. tomo 1.696,C

iob quando beatus, à deo pronunciatus? tomo 4.1613,A

iob Christi portabat personam. to.1.853,A

iob, cùm dives esset, neminem cõtempsit. tomo 2.1046,C

iob diaboli terriculamenta vicit, eiusque omnem pressit rabiem. to.3.811,B

iob locupletissimus, & multorum agrorum dominus, nec tamẽ horum aliquid impedimenti illi fuit ad virtutem. to.2. 443,D

iob seruis suis adeò desiderabilis, vt diceret, quis dederit nobis ex carnibus eius implerì? ob id carnis Christi manducationem figurabat. tomo 5.340,D

iob vxor cùm verba faceret, diabolus operabatur. to.4.661,D

iob, vir absque reprehensione, verax, abstinens se ab omni opere malo. to.1.978,B

iob hominibus aliis comparatus, verax: sed ad deum collatus, mendax. tomo 1. 978,B,C

iob ab amicis impiè reprehenditur. tom.1. 558,A

iob caro sancta, & pura. to.5.1245,C

iob domum referabat pauperibus, erogabatque ipsis substantiam. to.1.561,D. 562,A

iob in aduersitate pietatem retinuit cum omni diligentia. tom.5.398,A

iob cur extra ciuitatem sedet in stercore. tomo 1.556,A

iob in stercore iacens, deum orationibus reddit sibi propitium. to.5.402,C

iob sedebat in stercore, vlcere putrescens, sanie fluens, vermibus scaturiens, tormentis acerrimis dolorum cruciatus. to.1.573,A

iob in stercore iustificatus. to.3.821,C

iob erat in sterquilinio, & per patientiam deum propitiabatur. tom.2.1014,C

iob, cùm omnia de medio essent sublata, & liberi, & prædia, & ipsum corpus, ipsa sola mulier seu vxor ei relicta fuit ad experiendum, & ad insidias. tom.4. 471,A

iob dominus abstulit, quæ diabolus surripuit. to.1.565,D

iob duplicia deus reddidit bona. tomo 1. 560, B. cur solùm ei liberos in simplum reddidit? ibidem.C

iob passionibus videtur magis, quàm virtutis actionibus profecisse. tomo 1. 561,D

iob passionum anacæphaleosis, & catalogus. to.5.1301,B

iob patiebatur, & stabat vxor relicta sola, non ad consolationem, non quæ afferret medicinam, sed quæ moueret blasphemiam. tom.1.573,B

iob innumera perpessus mala, perseuerauit gratias agere deo. tomo 2.1131,C

iob quicquid passus est, deo permittente passus est, & contra omnia aduersa fortis atque inuiolabilis perstitit. tomo 5. 543,B. nec inter hæc omnia peccauit. ibidem.

iob quot & quanta passus. to.5.643,B.

iob martyr. to.4.637,A

iob posteaquam coronis patientiæ, & fortitudinis omnibus fuit exornatus, duplicia, quæ amiserat, recepit omnia. to. 5.1228,B

iob in omnibus iis, quæ euenerunt ei, nihil peccauit. to.1.541,C

iob vidit futura, vidit euangelium ante datam legem. tom.1.574,D

iob ante tentationes præcipuus erat, sed postea melior apparuit. tomo 2. 1000,C

iob bonorum catalogus. to.1.547,B

iob vita, œconomia, laudes, & res præclarè ab eo gestæ. to.2.269,C. & seq.

in iob & Abraham, sermo. tom.1.574,A

Iocunditas.

Iocunditas laqueis impeditur. tomo 1. 476,C

Iodas.

Iodas quis fuerit. tom.2.518,D

Ioiadas.

Ioiadas, sanctus sacerdos, quem erubescebat Ioas rex: sed postquam Ioiadas mortuus est, rex mutatus est, & malum fecit ante deum. to.2..630,D

Ionas.

Ionas, quoniam propriam vtilitatem quæsiuit, periclitatus est: & ciuitas quidem stabat, ipse verò submergebatur. to.5. 404,A

ionas mœstitiam fugiens, cõfugit ad mortem. to.5.1300,C

ionas cur de subuersione Niniuæ contendebat? to.5. 778,A

ionas quomodo fuerit in ventre ceti. to.4. 1170,B,C

ionas in ventre ceti deum deprecatus, circunstantia mala dissoluit, ac diuinam inuenit gratiam. to.5.402,C

ionas nisi denunciasset subuersionem Niniuæ, non fuisset prohibita subuersio. tom.5.38,C

ionas non modò excusauit legationem, sed & se constituit refugam dominici mandati. to.1.1257,D

ionæ somnus non erat voluptatis, sed tristitiæ magis, & afflictionis. to.5. 716,D

ionæ tres dies quid mysticè significant. to. 4.619,B

ionæ cetus triduo subiugalis fuit. t.1.867,A

ionas resurgentis Christi figura. t.2. 327,A

de iona propheta, homilia. to.1. 1317,C

Ionathas.

Ionathas rex & filius regis charitate summa Dauidem prosequebatur. tom.4. 1oram.

Ioram, filius Iosaphat, interpretatur, dominus altitudo. to.2.629,C. in diuitiarum magnitudine elatus, valde impiè se gessit in deum. ibidem.

Iordanis.

Iordanis interpretatur fluuius descendens. to.2.1050,D

iordanis tota circum regio rigua, fructuosa & ferax. tom.1.229,D.230,B. & quasi hortus dei. ibidem.

iordanis fluenta ad sanctificationem nostrarum animarum consecrata. tom 5. 741,C

iordanis conuersus est retrorsum. tomo 5. 971,D

Iosaphat.

Iosaphat, filius Asa, interpretatur, dominus iudex. tom.2.618,D

iosaphat vallis, vbi gehenna est constituta, secundum quosdam. to.3 824,B

iosaphat, vallis est remoris fletibus discreta, in qua iudex cœlestis discutit populos, & omnes examinat gentes. tom.5. 769,C

iosaphat, vallis publica & secreta: publica ad futuri iudicij pœnam: & secreta propter salubres pœnitentiæ lachrymas. to.5.769,C

iosaphat, vallis est propter iudicium metuenda, sed propter pœnitentiam exoptanda. tomo 5.769,C

Ioseph.

Ioseph, primus Iacob ex Rachele filius. to. 1.372,B

ioseph filium Iacob quęnam maximè beatificarunt? to. 5.1305,B

ioseph aureis viginti venditur à fratribus. tom.1. 400, C. à Pharaone, Ægyptiorum rege, perhumaniter excipitur. to. 1.402,C

de ioseph, vbi à fratribus venditur, sermo. tom.1.468,B. alter de eius continentia. 471,A

ioseph à fratribus in Ægyptum venditus. tomo 3.468,B

ioseph in Ægypto emptus archimagiro de manu Ismaëlitarum. to.1.405,A

ioseph in Ægypto celatus, quasi adulter est accusatus, castitatis custos fidelis. to. 2. 773,B

ioseph manens seruus, erat liber. tom. 4. 402,B

ioseph speciosus ac decorus aspectu. to. 4. 1331,A

ioseph speciosus, formosus, adolescens, & in ipso ętatis flore, miram castitatis cõstantiam præ se tulit. to.1.310,A

ioseph pudicitiæ virtute decoratus. tom.3. 680,D

ioseph castissimus, coquorum principi vẽditus est, alteriúsque erat fidei, religionisque, quàm dominus. to.4.1477,B

ioseph pudicum iuuenem matrona appetit impudica. tom.1.469,B

in ioseph domina incendio diabolico susceptio, insilire tentat. to.1.406, B. quia ille obsequi noluerit, hæc ipsi procurat mortem. to.1.407,B. in carcerem truditur. t.1.408, A. vbi præfectorum pincernarum, & panificum interpretatur somnium. tom.1.409,B,C

ioseph dimisit pallium in manu meretricis & fugit cum meliore pallio castitatis. to.2.709,D

ioseph mulier Ægyptia laqueum tetendit. tomo 1.1014, C. sed pudicitiam sartam, rectámque seruauit. ibidem.

ioseph, vir admirabis, corroborato sensu, generosè cuncta ferebat, sciens, quòd dei decreta cadere non possent. tom. 5. 357,B

ioseph liberatur è vinculis, & somnium interpretatur Pharaonis. tomo 1.411,B,C

ioseph ob clamãtes clarus euasit.t.5.1305,B
ioseph in tribulationibus florebat. tom.5.362,D
ioseph opprobriis domi, & peregrè repletus, in admiratione est omnibus apud homines, & in gloria magna apud deũ habitus. to.5.644,A
ioseph, cùm quæsiuisset, quod fratribus suis erat vile, inuenit etiam id, quod sibi. to.4.447,C
ioseph Iacob pædor, ferrum, & omnis vinculorum miseria magnum effecit.to.5.1305,B,C
ioseph appellatus à Pharaone nomine, Psomthomphanech, & cur. t.1.412,D
ioseph pascens Ægyptum tempore famis, Christi figura, qui verbo suo totum repleuit mundum famelicum. t.1.856,C
ioseph omnia sapienter curat, administrat, ac disponit in Ægypto. tom.1. 414,C. fratres in carcerẽ trudit, &c. t.1.416,A
ioseph charitas in fratres. to.4.1237,B
ioseph charitas quanta fuerit? to. 4.502,C
ioseph à fratribus adoratur. to.1.420,A. & agnoscitur ab eis. tom.1.421,B
ioseph ad seruitutem vsque fratrum iniuria traditus, beneficio suo sponte ipsos subleuauit. tom.2.447,A
ioseph fuit admirabilis post seruitutem, post carcerem, post alia omnia, quæ sustinuit. tom.1.418,A
ioseph cùm per longum tempus variis casibus vexatus rigidus atque immobilis perstitit. to.5.521,B
ioseph admodum inuenis durissimũ strenuè depugnauit bellum. to.1. 1227,D
in ioseph quid effecerit gratia dei. tom. 4. 1279,B
ioseph in Ægypto morientis nouissima verba. tomo 1.438,B
ioseph ossa patris ex Ægypto tulit. tom. 4. 1473,B
ioseph exaltatio. tom.1.1093,C
ioseph adoratur à patre moribundo, vt adimpleretur somnium quod viderat. to.1.428,C.429,D
ioseph, Mariæ sponso, tres ob causas apparuit angelus. tom.2.640,A
ioseph, vir Mariæ virginis, iustus: hoc est, omni virtute perfectus. tomo 2.27,A
ioseph in fide conceptionis virginis Mariæ sponsæ suæ nihil habuit commune, sed postea tacendo, & consentiendo tantum, saluatus est. tomo 2.641,A
ioseph vir & maritus Mariæ virginis, faber erat lignarius. tomo 2.637,A
ioseph ab Arimathia, vnus ex septuaginta Christi discipulis. to.3.340,D
ioseph, qui dicebatur Barsabas, cognomẽto iustus. to.3.392,D
ioseph, cognominatus Barnabas ab apostolis, quod nomẽ interpretatur, filius consolationis. to.3.441,B

Iosephus.

Iosephus, Iudaicæ scriptor historiæ.tom.3. 357,D
iosephus historiographus, res Iudaicas optimè nouit. to.5.923,A. licet Iudæus, veritus tamen Iudæorum imitari peruicaciam. ibidem.
iosephus cognomine Flauius, author insignis, duos libros contra Appionem Grammaticum latè ac perpulchrè scripsit. to.5.959,A
iosephus adulationis arguitur. to.3.533,A

Iosias.

Iosias, Amon regis filius, interpretatur, vbi est hostia domino, aut salus domini. to.2.633,C. eius nomen prophetatum est priùs, quàm nasceretur. ibidem.D
iosias nondum decem ad plenum annos natus, ad regale solium conscendit.to. 1.1227,D

Iosue.

Iosue, iudicum primus. tom.2.636,A
iosue & Caleb soli ex omnibus, qui in deserturn sunt educti, exierunt in Palęstinam. tom.1.748,C
iosue in Mosis locum successit, & vnà cum eo omnium tristiam periculum fecit: illic lege cæteras eius ærumnas. tom.5. 555,D

Iota.

Iota litera denarium significat numerum, & quid mysticè significet? to.4.618,C
iota litera, Christi mysterium habet. to. 2. 636,B

Iother.

Iother, hospitalitatis sectator, sui curatorem hospitio suscepit. to.5.784,D
iothor, seu Iethro, Mosis socer, & si barbarus, generum adeptus est marii imperãtem. to.4.257,D

Ira.

Ira dei, punitio. to.1.638,C
ira dei omnia delet & perdit. to.1.661,A
cur ira deus nos armarit? to.4.974,B
ab ira deus est alienus. tom.1.619,A
irasci dei quid. tomo 1.1163,C
ira nobis est ingenita. to.2.141,C
ira cur nobis data? to.4.910,B
ira cur nobis insita? to.1.603,B
iræ radices quænam sint. to.4.974,D
iræ fons, est mala suspicio. to.4.508,C
ira, magna est affectio. tomo 3.641,A
ira, fons passionum. to.4.219,D
ira est fera facilè insiliens. to.4.1539,C
ira est bestia flagrans, & maximè effera. to. 3.554,B
ira, bestia omnium crudelissima. tomo 2. 33,A
ira, belua est magna, & furor perniciosus. to.2.595,D
ira, canis est impudens. tom.3.478,C
ira, fera est vehemens, & furibunda.tom.3. 194,A
ira, fera truculenta, nobis mansuefacienda. to 1.22,A
ira, est fera libenter insiliens, & ignis, ac tempestas magna. to.5.367,B
ira morbus est animi, & infirmitas. tom.5. 1257,B
ira, acutus est morbus. to.3.415,A
ira telum est diaboli. tom. 1.15,A
ira, mater est homicidij.to.1.702,D.703,A
iracundia, homicidij est radix. to.2.132,A
ira, est vnum ex ebrietatis capitibus. to.5. 324,C
ira, vehemens est ignis, omnia consumens: quippe quæ corpus corrumpit, animã coinquinat, tristitiam affert, & est visu turpis. to.3.106,B
ira, quædam est ebrietas, vel potius ebrietate grauior ac dæmone miserabilior. tomo 3.106,B
iras duas quilibet homo habet in se, vnam animæ, alteram carnis. tom.2.703,B
ira, rationis expers. tomo 1.1045,B
ira nihil deterius. tom.3.415,A
ira vento similis. tom.3.431,A
ira cum mansuetudine pugnat. to.3.583,A
ira non permittit videre, sed quasi in nocturna pugna omnia ligat, & oculos, & aures trahit, quoquò voluerit. to.3. 478,B
iræ morbus, nisi mox sederur, multas generat calamitates, domos & familias totas euertit, &c. to.4.24,A
ira correptus sæpe omnia perdit. tomo 5. 1244,D
iræ affectus est vehemens, & omni flamma vehementior. tom.4.28,A
ira, cùm excesserit modum, immundum facit hominem. tom.4.1473,C
ira quasi fulmen ac tempestas quædam in animam irruit. tom.5.669,A
ira crescit, si non eo ipso die fiat reconciliatio. tom.4.973,C
vbi ira, ibi non est spiritus sanctus. tom.5. 1255,B
ira instar fumi omnia interiora à se occupata inuoluit. to.5.475,C
ira non potest habere consilium. tomo 2. 651,D
in iram qui irrumpit facilè, ridiculus apparebit. tom.5.668,D
ab ira nascuntur passiones, hebetatio visus, stupor, & alia innumera mala.to.3. 468,A
ira statim deponenda. tom.4.23,B
ira sublata, non fit homicidium. tomo 2. 698,C
iram tempus mitigare potest. to.1.357,B
qui iram cohibet, rex est. to.5.1039,A
iram vincet, qui æquus fuerit. tomo 3. 641,A
iram qui non vicerit, temerarius erit. to. 3. 641,A
ira qui vincuntur, similes sunt naui. tom.5. 669,A
ira iusta, disciplinę mater. to.2.698,D
ira aduersus diabolum vtilis. to.4.1023,A
ira mansuetudine soluitur. tom.5.348,D
ira dea habita. tom.4.51,B

Iracundia.

Iracundiam dei ipsa loquuntur elementa. to.1.1031,A
iracundia in hominibus naturaliter est plãtata. to.2.697,B
iracundia nihil turpius, nihil absurdius, nihil grauius, nihil iniucundius, nihil denique nocentius. tomo 5.1257,B
iracundia intelligitur propriè, commotio passionis. tom.2.698,D
iracundia innumeras quotidie suggerit necessitates. tomo 4.1464,C
iracundia, quæ cum causa est, non est iracundia, sed iudicium. to.2.698,D
iracundiæ furor omnia charitatis fœdera dissipat. tomo 2.1124,D
super iracundiam vestram sol non occidat. tomo 5.487,B
iracundia iniusta non iustificabitur. to.3. 706,A
iracundus vir, communis est hostis ciuium & peregrinorum, clamat, vociferatur, &c. tom.5.668,D
iracundus vir furere, vel agitari dæmonio videtur. tom.5.668,D
melius est habitare cum bestia, quàm cum iracundo homine. tomo 3.414,C
iracundus sibi est insuauis, & aliis damnosus. tom.3.414,C
iracundus sapientia caret. tom.3.168,C
iracundus vir insuauis obuiis, & vicinis: & si diuitiis abundauerit, non facilè egenorum inopiæ succurret. to.5.668,D
iracundo nihil insuauius, nihil onerosius, nihil molestius, nihilque fœdius. to.3. 414,C
iracundo nihil persuaderi potest. t.3.558,A
iracundiam alterius ferre, summæ est philosophiæ. tomo 5.485,D.486,A
iracundus belua sæuior. to.5.1614,D
iracundos non tantùm punit deus, sed eos, qui irascentes, aut offensos fratres intelligunt. tomo 5.486,C

Irasci.

Irasci.

Irasci inaniter, & sine causa, summæ vanitatis ac stultitiæ est nota. to.5.486,A
irasci, & acceptæ iniuriæ meminisse, à regno cœlorum expellit. tom.1.599,C
qui irascitur sine causa quantum ad voluntatem homicidium facit. to.2.698,C
qui irascitur, diaboli ludibrium est, dæmonum officina, & illius nequitiæ minister dignus. tomo 5.668,D.669,A
irascentes ridendi, tanquam pueri. tom.4. 1623,A
non irasci, in actu difficile. tomo 2.697,B
irascentium quænam sint opera. t.5.669,A
irasci iustè licet. tom.1.603,A
qui irascitur fratri suo sine causa, reus erit iudicio. tom.5.484,C
irato nihil turpius. to.3.106,B
iratus vir semper est immodestus. tomo 3. 194,A
iratus in seipso manere non potest. tom.5. 350,A
irati aspectu nihil turpius, nihil visu grauius. tom.3.194,A
irati sibi ipsis imperare non valent. tom.5. 669,A
qui temere iratus fuerit, mittetur in gehennam. to.4.325,A

Isaac.

Isaac natiuitas Sarram exhilarauit, & quomodo.tomo 1.317,C. nutritus & lactatus à matre. ibidem.
isaac natus est, cùm iam eius pater Abraham centum annos esset natus. tom.1. 316,B,C
isaac interpretatur, risus. to.2.619,A
isaac à patre ducitur ad victimam. tomo 1. 323,C. liberatur angeli voce, & aries in eius locum succedit. t.1.324,C,D
isaac, ornamentum generis, & gloria patrẽtum, familiæ decus, hæreditatis spes, fidei precium, & promissæ sobolis testimonium. to.1.418,B
isaac patri quidem ætate dissimilis, sed fide ac deuotione æqualis. tom.1.458,D
isaac cur solus Abrahæ semẽ vocatur, cum aliorum plurium ipse fuerit pater? to. 4.1632,C.158,D
isaac dulcis cùm nascitur, dulcior cùm nutritur. tom.1.458,C
isaac quomodo hospes & peregrinus. to. 4.1629,D
ex isaac implendus erat orbis vniuersus.to. 5.521,A
isaac sua ipsius innocentia admirabilem reddidit. to.5.661,C
isaac posteri in magnum populum propagati. to.1.322,C
isaac occurrit Rebeccæ, quam accipit in vxorem, annos quadraginta natus, filiam Bathuelis. to.1.334,C
isaac annos viginti pro vxore sua Rebecca sterili deprecatus est, vt haberet semẽ. tom.1.337,A
isaac serui fontes in terra Geratorum fodiunt, &c. to.1.345,D
isaac in terra Gerarorum seminauit, & inuenit centuplum hordeum multiplicans. to.1.344,A,B
isaac in Geraris tempore famis habitãs ob vxoris pulchritudinẽ timet, ob id eam sororem vocauit, &c. to.1.342,C,D
isaac pacem & fœdus init cum Geraris.to. 1.347,D
isaac peregrinationes, & ærumnę.tomo 5. 543,C
isaac oculis captus, ac motibundus, loco Esau, Iacob benedicit.tomo 1.352,B,C. & 353,A
isaac moritur senex, & plenus dierum.to.1. 395,A
isaac quanta passus? tomo 2.1138,B
isaac, Christi typus. tomo 1.325,C

Isachar.

Isachar, vir agricola est factus. to.1.435,D
isachar, quintus Iacob ex Lia filius, qui interpretatur, merces. tomo 1.372,A

Ismaël.

Ismaël & Agar eius mater eiiciuntur, & quam ob causam.tomo 1.318,D.319,D. exponitur. ibidem.
ismaël circumcisus tredecim cùm esset annorum. to.1.278,D
ismaël id nominis habuit ab angelo priùs, quàm nasceretur: & prædictus fore virilis, fortis, bellator, & agricola. tom.1. 267,C

Isocrates.

Isocratis tersus læuor. tom.5.460,C

Israël.

Israël, dei primogenitus. to.4.130,A
israël Hebraicè idem est, quod mens videns deum. tomo 2.731,A
israël cur vocatus Iudæorum populus? to. 1.802,C
non omnes, qui sunt in Israël, hi sunt Israëlitæ. tom.2.757,A
israël iustitiæ legem sectatus, ad iustitiæ legem non pertigit. to.4.176,A
israël reliquiæ saluabuntur. to.1.918,C
israël omnis, circa aduentus secundi tempus, saluus erit. to.4.185,C
israël vniuersus saluabitur. tomo 2.474,D
israëlitæ cur tandiu in deserto retenti. to. 1.749,A
israëlitæ quanto tempore habitarunt in Ægypto. tom.1.257,C
israëlitas tribus modis circunuenerunt Ægyptij. tom.2.622,A
israëlitarum cor incrassatum.tom.1.1258,C
israëlitæ exierunt de Ægypto quinta generatione. tom.2.622,C,D
israëlitæ, Samaritani. to.3.123,A
israëlitas in idolorum cultum præcipitauit ebrietas. tom.5.382,B
israëlitæ zelantes quando ad Christum venient? to.2.474,D
israëlitarum tantùm duo, qui educti fuerant ex Ægypto, in terram repromissionis inducti sunt. to.5.555,C
israëliticus populus lordanem traiecit, & in promissam terram ingressus fuit, quid figurabat. tomo 1.994,B

Iubilare.

Iubilare canticum victoriæ quid? tomo 1. 778,B. & quid sit, iubilare deo. ibidem.
iubilatio quid. to.1.860,D.861,A
iubilus quid significet? tom.1.782,A
iubilus & plausus militum in præcinctu. tom.1.777,B
iubilum quid sit. tom.1.860,D

Iucunditas.

Iucunditas rerum, quæ ad hanc vitam pertinent, qualis? tom.1.1060,A
iucunditates huius vitæ, instar sunt viæ.to. 5.1372,A

Iudæa.

Iudæa dei sanctificatio facta. tom.1.960,B
iudæa interpretatur, confessio. to.2.930,A
iudæa à deo derelicta, & non derelicta. to. 2.795,D.796,A
iudæa secundum deum, mater est gentiũ. to.2.851,A. & 1033,C
iudæa vera, est Christianitas. tomo 2. 930,A
iudæa verba sanctitatis portabat, & opera pietatis non habebat. tomo 2. 919,C
iudæa vacua à iustitia, & plena peccatis, quam deus plantauerat, lex irrigauerat, & quam omnes coluerant prophetæ. tom.2.654,A. sed nullum produxit fructum, nisi spinas aspertimas, quibus suum dominum coronauit. tomo 2. 654,A
iudæorum nomen admodum quondam venerabile, quemadmodum hodie Christianismus. to.4.43,C
iudæi in duodecim, imò tredecim tribus distributi. to.5.942,B
iudæi in simplo sunt gehennæ filij. tom.2. 902,B
iudæi cur viperarum genimina in euangelio vocentur? to.2.658,A
iudæi nihil aliud sciunt, quàm sensilia. to. 4.510,A
iudæorum populus inquietus, insipiens, carni mancipatus, & philosophari nesciens. to.5.130,A
iudæi Sodomitæ vocati, & cur. to.5.725,A
iudæ similes pueris. tom.4.1164,D
iudæi viperis persimiles. tom.2.909,A,B
iudæorum mores qui & quales. tomo 2. 225,D
iudæorum populus, erat olim prophetarũ agricultura. tomo 1.528,B
iudæorum populus insipiens; tom.1.688,D
iudæi crassi, & terræ affixi. tom.1.1035,C
iudæi obstinati. tom.1.1290,B
iudæi hypocritæ. to. 2.951,C
iudæi insolentes, & magno inflati tumore. to.2.479,C
iudæis velamen positum est in euangelio. tom.2.1055,A
iudæi vocati, bona noluerunt accipere. to. 4.286,D
iudæi exleges & impij. tom.5.907,B
iudæi semper fuerunt increduli, & impudentes. tomo 3.563,B
iudæi cur onerati dicantur. tomo 2.791,C
iudæorum murabilitas. to.1.1059,D
iudæi viatorum figuram habebant, & cur. to.5.337,B
iudæi in lege veteri vmbris assidebant, lucernæ erant affixi, & veluti pueri lacte nutriebantur. to.1.43,D
iudæorum populus ægrotus, & morosus. to.5.909,A
iudæi desides, & impij. to.2.71,D
iudæi pauperes. to.4.621,C
iudæi hodie spoliati sacrificiis, loco, omnibúsque rebus ad hoc necessariis secundum legem. tom.5.909,A.910,A
per iudæorum lapsum salus contigit gentibus. to.4.185,C
iudæi suis & propriis exciderunt. tomo 2. 218,D
iudæi omnium mortalium miserrimi. to.5. 901,D
iudæi quàm vehementes, & cupidi in malitia. to.3.643,A
iudæi improbi, quia post tot tantáque accepta beneficia, beneficum occiderũt. tomo 5.933,C
iudæi magis per contentionem, quàm per ignorantiam erraverunt.tom.4.166,C
iudæi in Christianos sæuiores lupis. to.5. 902,A
iudæi suam diabolo propinarunt salutem. to.4.525,C
iudæi toto orbe fusi versantur. to.1.912,C
iudæi in Christum blasphemi, persecutores, & contumelioſi. to.4.509,C
iudæi deum deseruerunt. to.4.16,B
indeis cur ventura prędicebant prophetæ, seu mala, seu bona. to.5.916,B

iudæi tres durissimas pertulerunt seruitutes, quas deus illis antè prædixerat. to. 5.917, A

iudæorum conuentus ter in anno. tom. 1. 1039, A

iudæus inexcusabilis est futurus. tomo 4. 38, B

iudæi quæcunque faciunt, ob vitam præsentem faciunt. to. 2. 1057, A. propterea mercenarij sunt. ibidem.

iudæi amentia conuoluti. tomo 2. 585, B

iudæorum olim insolentia magna & fastus. to. 4. 44, A

iudæorum prærogatiuæ & præstantiæ. to. 4. 44, B

iudæi pœnæ formidine adducti omnia agebant. to. 4. 130, C

Iudæos & gentes quomodo Christus in vnum coniunxerit. to. 4. 924, A

iudæi zelum dei habent, sed non secũdum scientiam. to. 4. 166, B, exponitur hic locus. ibidem.

iudęorum causa, creatura etiam ipsa in primaria elementa est resoluta. tomo 1. 1215, C

iudæi assiduè persequẽtes prophetas, corruperunt matrem suam synagogam, viperarum more. to. 2. 658, A

iudæi pestiferæ veneno inuidiæ tabescunt. to. 2. 225, A, B

iudæorum natio antiquitus in sola Palæstina, & non alibi, inueniebatur. to. 3. 201, C

iudęi & Gentiles mutuò alij in aliorum locum, atque ordinem succesſerunt. to. 1. 917, B

iudæi natura nobis sunt fratres, sed mali & inutiles. to. 5. 1526, C

iudæorum curiositas superflua. to. 3. 526, C

iudæi semper præteritorum sanctorũ cultores fuerunt, & præsentium contemptores. to. 2. 906, A

iudæi in exercitare sua manserunt, imò viderunt omnia, sed neque dictis neque factis credidere, eo quòd infecta eorum mens, quam præoccupauerat insanus amor vanæ gloriæ. tom. 5. 723, A

iudęi diuites erant in lege, in prophetis, ceteris q; patriarchis, in scripturis, in templo in sacerdotibus, in leuitis, in sacrificiis, &c. to. 2. 825, D

iudæi propter inuidiam Christum interfecerunt. to. 3. 191, D

iudæi à Romanis obsessi, fame aliisque calamitatibus miserabiliter vexati. tom. 5. 1049, D. 1050, A

iudæi vrbe Roma à Nerone pulsi. tom. 4. 255, C

iudæorum in deum ingratitudo. tomo 1. 981, B

iudæi non ignoratione, sed consultò errarunt. tom. 3. 36, A

iudæi nullo planè sensu prædicti, ad carnem semper aspirant. to. 1. 965, D

iudæi exciderunt à gratia dei. to. 4. 282, C. iustitiæ enim dei non fuerunt subiecti. ibidem.

iudæis grata iniusta cædes. tomo 3. 527, D

iudæorum consueta crimina, & crudelitas horrenda, & infanda. to. 4. 178, B

iudæi altaris erant participes, nos ipsius Christi. to. 4. 440, A

iudæi, qui signa & miracula habebant plurima, non tamen per ea euasere meliores. to. 5. 1017, A

iudæi humanæ gloriæ studio diuinam cõtemnentes, credere noluerunt. tom. 3. 154, A

iudæi inquieti, insipientes, & carni solùm mancipati, & philosophari nescientes. to. 5. 1300, A

iudæi ob improbitatem suam abiecti, & angelica apparitione, ac propheticis gratiis orbati sunt: & eorum regio, ac ciuitas, &c. to. 1. 917, B

iudæorum templum magnificum, sacrificia, hostias, oblationes, & cætera omnia, vnum verbum Christi obscurauit, perdidit, & vt puluerem de medio sustulit. to. 5. 1022, A

iudæi à restauratione templi stupendo miraculo deterriti. tomo 2. 24, B

iudæum esse, & sub lege esse, differunt. to. 4. 425, A

iudæi ingrati & insensati etiam hoc tempore circuncisionem seruare volunt, puerilemque declarant mentem. to. 1. 273, C

iudæi seipsos decipiunt, & adhuc in vmbra sedent. to. 1. 26, B

iudæi toti præsentibus inhiabant, neque spirituale quicquam comprehendere valebant. tom. 1. 7, D

iudæorum honestamenta, ob quæ aduersus gentiles efferebantur. tom. 4. 43, C

iudæi inuidiæ morbo laborantes, à regno cœlorum exciderunt. tomo 2. 313, A

iudæi primi ad Christi fidem accedere debebant. to. 2. 57, D

iudæi, pro Christo vero, expectant Antichristum. to. 2. 643, A

iudæi plangent Christum in extremo iudicio videntes viuentem, & viuificãtem. tom. 2. 941, B

iudęos sub mundi finem conuertet Helias. to. 2. 415, C

iudæorum futura conuersio. to. 2. 1235, C

iudæorum reliquiæ saluabuntur. tomo 4. 158, A. & 163, D

iudæorum priuilegia. to. 1. 1075, & 1146, A

iudaici populi natiuitas ex tempore Abrahæ fuit, vsque ad eius exitum de Ægypto. tom. 2. 823, A

iudaici populi infantia, iuuentus, virilitas, & senectus. tom. 2. 823, A

iudaici populi electio. to. 1. 1072, C

iudaica consuetudo de sacrificiis offerendis, nunquam est reparanda. tomo 2. 928, C

iudaici populi bona, quæ vendi iubentur, & pauperibus dari, quænam sint? to. 2. 824, B

iudaicus populus interiectu legis à Christiano populo præcisus. tom. 2. 620, D

iudaicæ desolationis proœmium, quod & quale. tom. 3. 394, B

iudaica omnia dogmata erant figura. to. 3. 213, C

iudaica omnia dupliciter fabula dici possunt. to. 4. 1471, A

iudaicum ieiunium è cœlis expellit ieiunantem, etiam si innumerabilia alia habuerit benefacta. to. 5. 952, D

iudaismus quid maximè contineat? tom. 2. 375, B

iudaismi gloriam subruit D. Paulus. to. 4. 39, C

Iudas.

Iudas, quartus Iacob ex Lia filius. tomo 1. 370, C

iudas, leonis catulus. to. 1. 435, A

iudas ducit Sauam, hominis Chananæi filiam, ex qua suscepit filium, nomine Her: tom. 1. 402, B, C

iudas patriarcha interpretatur confessor, quoniam Christi erat imago, qui confessor patris erat futurus. tomo 2. 620, A

iudas cũ Thamar vxore filij sui coit, eámq; grauidam efficit. tom. 1. 403, B

sicut iudas meretrici coniunctus est, ac dedit illi virgam & anulum, sic & Christus ecclesiæ meretrici ex gentibus se coniunxit, &c. tom. 2. 620, A

iudæ benedictio à patre Iacob data, est mystica, omnia præsignans, quæ ad Christum attinent. to. 1. 435, A

iudæ tribus in Ægypto magis multiplicata præ omnibus aliis tribus. tomo 2. 622, D

iudas Lebbæus, Apostolus, cognomento Thaddæus, quem Iudam Iacobi Lucas appellat. tom. 2. 1201, A. hic publicanus erat. ibidem.

iudas Iscariotes, & Iudas Iacobi. tomo 2. 255, D

iudæ quiddam maius, quàm aliis Apostolis dederat Christus, pecuniarum scilicet dispensationem. to. 5. 453, B

iudas erat Apostolus, sed opus Apostoli non habebat. to. 4. 414, A

iudas discipulus fuit prædicationis. tom. 1. 732, C

iudas infelix ab anchora diuina se diuulsit, osculo lupis prodens ouem. tomo 5. 1417, A, B

iudæ non pro fuit, quòd magistrum discipulus sequeretur, quia periit. tomo 2. 483, A

iudas sicut ex Apostolo proditor, ita inimicus ex amico factus. tom. 3. 726, D

iudas apostolus erat, sed pigritans, factus est proditor. to. 5. 763, C

iudam cur elegit Christus, cùm sciret fore proditorem & peccatorem? to. 5. 778, D

iudas diuina cura & prouidentia destitutus, prompta diabolo extitit præda. to. 1. 992, A

iudam deus elegit, eundémque in sacrosanctum apostolorum collegium coaptauit. tomo 5. 453, B

iudas proditor omnem feram beluam crudelitate superauit. tom. 2. 574, C

iudas Apostolus erat fur, sacrilegus, & proditor. to. 4. 422, B

iudas si amorem coërcuisset pecuniæ, ad sacrilegium non peruenisset. tomo 1. 625, C

iudas, proditor auarus, pecuniam perdidit, & scelus admisit, & animam amisit: hęc enim auaritiæ tyrannis facere solet. to. 2. 584, B

iudas nimiæ cupiditatis præcipitatus ardore, cæca quadam improuisione deceptus, suam vendidit animam, & suæ salutis mercator extitit. tomo 3. 737, D

iudas propter auaritiam periit. to. 5. 339, A

iudas auaritia laborans, magistri sui proditor extitit. to. 1. 1003, C. ac postremo laqueo sibi vitam eripuit. ibidem.

iudas non syncerus domini mensæ simulator accubuit: & post buccellam Christi, in eum diabolus intrauit. tomo 3. 725, B

iudas nisi putasset paruum esse peccatum, pecuniam inopum surripere, in tantam proteruitatem non deuenisset. tomo 2. 590, C

quòd iudas traditor fuerit, non fuit Apostolicæ professionis crimen, sed vnius tantùm mens improba fuit. to. 5. 664, C

quòd iudas traditor fuerit, ordo non accusatur apostolicus. to. 1. 1102, B

iudam peccati pœnituit, sed non vtiliter, nec vt oportebat. to. 2. 583, D. non potuit acerbos conscientiæ stimulos, & flagella perferre. ibidem.

iudas

iudas pœnitentiam egit, sed malè, propterea suffocatus est. to. 5. 408, C

iudas parricida & conuiua vendidit argento dominum, fecit de magistro ferale conuiuium. to. 3. 768, C. accepit aurum & perdidit deum. ibidem.

iudas inter epulas carnifex, inter nectareos cibos auarus vipereum cruentat animam, & cæcũ alit sub pectore vulnus. to. 3. 768, C. accepit à Christo buccellam, quam malè sibi conscia mens ferre non potuit. ibidem.

iudas nullus assistat ad domini mensam. to. 5. 337, D. 339, A

iudas nullus sacram adeat mensam. tom. 2. 371, B

iudas traditor à diabolo captus. tomo 2. 562, A

erga iudam Christi lenitas. tom. 1. 1108, B

iudas morbo laborabat incurabili, nec tamen deus destitit eum curare. tomo 4. 510, D

iudas proditor regni erat filius: deinde gehennæ factus est filius. tom. 2. 219, C. to. 5. 391, A

iudas pependit inter cœlum terramque medius, vago funere suffocatus, &c. to. 3. 528, B

iudas laqueo vitam finiuit, sciens omnia feciſſe in malum sui capitis. to. 1. 643, D

iudas traditor damnatus. to. 5. 1009, A

iudas traditor apud inferos collocatus, tormenta debita sceleratus expectat, & ideo est lugendus. tomo 3. 734, D. 735, A

iudæ proditoris nomine, Iudæorum vocabulum demonstratur. to. 2. 1081, A

iudas Galilęus dicebat, se esse Christum, & seduxit multos. tom. 3. 803, A

iudas Galilæus pseudoprophera, periit: & omnes, qui paruerant illi, dispersi sunt. to. 3. 456, B. to. 5. 914, B, C

Iudex.

Iudex, qui minimè falli potest. tomo 1. 1129, B

iudicis seueritas non facilè flectitur, vbi edicti annullatur admonitio. tomo 1. 1278, C

iudices rerum manifestarũ sunt homines. to. 4. 40, C

iudicis iram mitigat, qui seipsum accusat. to. 1. 555, A

iudicis corruptor fure peior. to. 1. 670, A

iudices deus & homines per similitudinẽ comparati. to. 5. 1670, D

iudices huiusce tempestatis nomẽ quidem iudicium habent, re autem latronum, & homicidarum. tom. 3. 327, D

iudicum proborum laus. to. 1. 1225, D

Iudicare.

Iudicare, pro condemnare. to. 4. 382, A

iudicare non oportet quicquam ante tempus. to. 5. 527, C

iudicare non semper oportet, etiamsi peccata sint manifesta. to. 4. 345, C

iudicare temerè non oportet de re aliqua. to. 4. 660, A

qui iudicat terram carnis suæ, rex est carnis suæ. tom. 5. 612, B

iudicare secũ carnem, est iniustè iudicare. tom. 3. 207, D

iudicat homo hominem in opere, deus autem in corde. tom. 2. 909, B

nolite iudicare, dicitur de vita, non de fide. to. 4. 1680, B

dum iudicamur, astamus ante patrem. to. 4. 1236, B

non iudicandus frater peccans. tomo 2. 755, C

non iudicandum secundum faciem. to. 3. 198, A

qui iudicatis terram, erudimini. tomo 5. 612, B

iudicatus est ipse, qui iudicat, hoc est, Christus. tomo 3. 728, C

Iudicium.

Iudicij fons. tom. 1. 241, A

iudicia domini, abyssus multa. tomo 1. 1125, A

iudicia dei imperscrutabilia. tom. 1. 20, A. to. 5. 965, C

iudicia dei imperuestigabilia. to. 1. 1164, D

iudicium dei terribile. tom. 2. 320, A

iudicium dei decipi non potest. t. 2. 403, D

iudicium dei per singulos dies & horas nobis ante oculos ponendum. tom. 5. 381, C

iudicium dei, tanquam lux, exibit. tomo 1. 768, B

iudicia minimè silenda. to. 1. 993, B

iudicia dei nulli damnosa. tom. 3. 810, D

iudicia domini vera, in idipsum iustificata. to. 1. 1028, A

iudicium diuinum non fidem solùm, sed facta etiam expendit. to. 4. 36, C

iudicium dei duplex. tom. 1. 662, A

iudicij dies aduenier, vt fur in nocte. to. 3. 191, C

iudicij diem nemo nouit, neque angeli, nec filius, nisi solus pater. to. 2. 536, A

iudicio aderit vniuersum genus humanũ. tom. 2. 411, C

iudicium est secundum veritatem. tom. 4. 34, C

ad iudicium, ac tribunal Christi sistendus, de eo debet cogitare, & loqui. tom. 4. 1284, C

iudicium dei terribile, & horrore plenum. to. 1. 96, B

iudicium dei terribile propè est. t. 4. 218, C

iudicium dei pro foribus est tom. 5. 800, C

iudicium futurum terribile. tom. 2. 955, C

iudicium futurum etiam sancti timent. to. 2. 661, B

iudicium dei postremum per ignem est futurum. tom. 5. 1016, B

iudicium dei credunt Græci, sed animà à corpore separata. tom. 4. 1155, A

iudicium dei si non esset futurum, quot querentur absurda? tom. 4. 1153, D

iudicij extremi descriptio. tom. 2. 754, A

iudicium futurum probatur scripturis. to. 5. 1013, A

iudicium præ oculis semper habendum. tomo 3. 155, A

iudicia sanctorum non ad gratiam, nec ad inimicitiam fiunt, sed ab omni sunt dubitatione libera. tom. 5.

iudicia hominum sæpe falluntur. tomo 4. 340, B

iudicia fori & ecclesiæ longè differunt. tom. 5. 1658, D

iudicium nostræ rationis morbo laborat. to. 4. 1426, A

iudicium iustum iudicandum. to. 1. 21, A

iudicia vulgi quam sunt corrupta, inutilia, & ridicula? to. 4. 355, D

iudicio Christianis disceptandum non est apud iudices ethnicos. to. 4. 381, C

iudicia quorsum instituta. tom. 5. 1087, A

in iudicio non meretur veniam, qui audaciter contraxerit culpam. to. 1. 1278, C

iudicium nostrum cur non sit exactum & accuratum? tom. 4. 346, D

iudicio recum contendenti, ac tunicam tuam tollenti, da & pallium. to. 2. 151, B

ante iudiciũ facilius est rem dimittere, quã iudicio cuitare peccatum. to. 2. 709, D

iudicium omne, cordis est irritatio, & cogitationum malarum. tom. 2. 709, C

iudicium misericordiæ tempus non suscipit. tomo 2. 956, A

in iudicio à nobis condemnationis mensura procedit. tom. 2. 191, A

ex iudicio stolido ac præcipiti, iniqua sententia, atque impia existimatio. tom. 5. 1309, A

iudicium conscriptum, quid sit? to. 1. 1115, C

Iudith.

Iudith filia Beoth Chetthæi, vxor Esau. to. 1. 349, C

iudith imperatoris est officio functa. to. 3. 247, B

iudith, mulier sanctissima, quonam pacto de hoste triumpharit. tom. 2. 993, D

Iugum.

Iugum Christi, suauitatis eximiæ plenum. to. 2. 302, C. to. 5. 490, C

iugum graue à iuuctute ferre, homini bonum est & vtile. tomo 5. 513, C

iugum ignorationis. to. 1. 795, D

Iulia.

Iulia, D. Pauli discipula. tom. 4. 261, C

Iulianus.

Iulianus monachus, expers erat eruditionis, sed verus philosophus. to. 4. 1015, A

iulianus, imperator apostata, impostor, ac scelestus, idolorum templa instaurari mandauit, ac honores pristinos dæmonibus reddi iussit. to. 5. 886, A

iulianus, imperator apostata, omnes impietate superauit. tom. 1. 945, A. quæ & quanta sub eiusdem tyrannide miracula sunt edita. ibidem.

iuliani cuerso dæmonum templo, ac dæmone per sanctum Babylam deuecto, lamenta, & imprecationes. tomo 5. 891, B, C. ac deinceps.

iulianus imperator ecclesiæ leges subuertere tentauit. tom. 5. 899, B

iulianus oraculum Daphnes percunctans, mente statim fuit alienatus: hanc historiam miram ibi legito. tom. 5. 887, A

iulianus quonam modo periit. to. 5. 899, C, ac deinceps.

Iumenta.

Iumenta ad quid creata? to. 4. 244, D

iumenta mysticè. tom. 1. 918, B

Iungere.

Iungere illud, est nefas, quod natura copulari non patitur. to. 3. 366, B

Iunia.

Iunia, D. Pauli cognata, ac discipula, & cõcaptiua. tom. 4. 259, D. 260, A

iunia apostolica appellatione digna est habita: cuius & insignis fuit philosophia. to. 4. 260, B

Iupiter.

Iupiter, deus adulter, & parricida. tomo 1. 607, C

iupiter imbrium habenas tenere ab antiquis existimatus. to. 5. 894, B

iupiter mortuus, ethnicorum deus. qui nec cùm viueret, adiuuare poterat. tomo 2. 720, C, D

iouis sepulchrum apud Cretenses, & eius inscriptio, qualis. to. 4. 1469, A

iouis omnia plena, ait Aratus poëta. to. 4. 1469, D

iouis etymon. to. 1. 607, D

Iuramentum.

Iuramenti definitio. to. 3. 431, B

iuramentum nũquam bonum exitum habet. to. 2. 707, A

iuramentum vento simile. tom. 3. 431, A

iuramenta nostra deo reddenda. tomo 2. 144, C. & 706, C

iuramenta modis omnibus fugienda. to.1. 84,A
iuramentum fugere, non est labor. tom.2. 148 B
iuramento sublato, non fit periurium. to. 2.707,D
iuramento os tuum non assuescas, multus est enim in illo casus. to.2.706,D
iuramenta patrum filiis seruanda. tomo 1. 700,C
de iuramento, oratio. tom.5.1253,C
iuramentum idem dei patris, & filij. to.4. 1368,D

Iurare.

Iurare, quàm magnum sit peccatum. to.5. 628,D
iurare, Satanæ est laqueus. to.3.455,D
iurare ex diabolo, malum. to.1.613,C
iurare aduersus aliquem quid sit? tomo 1. 877,D
iurare, etiam verè, crimen est. t.5.487,B,C
non iurare, securus est portus. tom.3.455,C
iurant homines per se maiorem: deus autem minimè. tom.4.1569,B
qui iurat inimicis suis in opprobrium venit, amicis autem in suspicionem. to.2. 707,A
cur iurat deus per semetipsum? to.1.326,B
qui iurat aliquid aliud à deo, idololatram se facit. to.2.708,A
qui iurat frequenter, nõ potest euitare periurium. tom.2.706,D
non iurandum omninò. tom.1.84.A
iurat Christus, non vt suam veritatem cõmender, sed vt impiorum incredulitatem condemnet. tomo 2.755,A
iurantibus olim sancta porrigebantur euangelia. to.2.707,C
deus non iurat. to.1.938,B
in iurando qui non timet dei præceptum negligere, nec in periurando timebit. tom.2.707,C
de domo eius, qui multùm iurat, non exiet plaga. to.2.707,A
ius, quod pecunia corrumpi non potest. to.1.792,C
iusiurandi fides quàm diligenter obseruãda sit? exemplum. to.1.700,A
iusiurandum dei, quid sit, tom.1.938,A
iusiurandum in hæc verba, ita Christum videas in die iudicij. to.4.1273,B

Iustificari.

Iustificabitur nemo in conspectu dei. to.5. 504,C
quos iustificauit, hos & glorificauit. to.4. 144,D
iustificatus cur nõ sit is, qui nullius est sibi conscius? to.4.345,C
iustificationis definitio. tom.4.119,D
iustificatio legis. to.4.120,A
iustificatio supernæ est donationis. to. 4. 285,D
iustificationes *dei* cur sic appellentur? to.1. 960,B,D

Iustitia.

Iustitia, virtutum maxima. tomo 1.291,A
iustitia, est via pietatis, per quam itur ad regnum. tom.2.737,A
iustitiæ magistra, est hominum natura, & infallibilis scriptura. tom.2.763,C
iustitia fidei quid sit. to.4.1623,C
iustitiæ sacrificium, quid? tom.1.604,D. 605,A
iustitia dei, veritas est in æternum. tomo 1. 1020,C
iustitia duplex. tom.4.166,C,D.169,A
iustitia duplex, specialis, & generalis. to.2. 273,A
iustitiæ duæ nobis implendæ. to.2.762,C
iustitiæ nomen in sacris scripturis, pro virtute generali ponitur. tomo 2.130,B
iustitia dicitur regnum dei. to.2.721,D
iustitia prima, est cognoscere deum patrẽ, & Christum eius: nouissima autem iustitia, est opera bona facere. tomo 2. 821,C,D
iustitia ante deum sine pœnitentia lucet. to.5.768,A
iustitia deo cõessentialiter cohæret. tom.1. 787,A
iustitia dei testimonio approbatur legis, ac propheratum. tom.4.533,D
iustitia dei in ipso reuelatur. tom.4.64,A
iustitia ex deo est, & per fidem Iesu Christi. to.5.973,B
iustitia dei in primis quærenda, & omnia necessaria nobis adiicientur. tomo 2. 185,B
iustitia dei per fidem Iesu Christi, non per vllum sudorem aut laborem. tomo 5. 940,C
iustitia dei nescit patrocinium dare criminibus. tom.2.885,A
iustitia dei bene culta in sensibus nostris generat borryonem, id est, Christum. tom.2 833,A
iustitia Christi non tantùm est abstinere à malis operibus, sed etiam bona opera facere. to.2.931,D
omnis iustitia, dei est epulatio. to.2.670,B
iustitiæ diuinæ canon. tom.1.1237.B
iustitia pro omnium mandatorum complemento. to.2.715,D
iustitia, pro clementia & misericordia. to. 1.1118,A,B.1114,C
iustitia amplior est mercede. tomo 4.65,D
iustitiæ omnes species in impostoribus inueniuntur. tomo 2.668,B
iustitia pro omni animi philosophia in scriptura vsurpari solet. to.2.1172,C
iustitiam qui exercet, pauperiem ne formidet, nec famem. tomo 2.114,D
iustitia, quæ ab externis proficiscitur legibus, est vilis, quòd nihil habeat perfectum & absolutum, & constet ex humanis cogitationibus. tom.1.615,D
iustitia ipsa se operatur, & manifestat. to. 2.742,C
iustitia vbi est, necessatiò & vita omninò consequitur. tom.4.84,A
iustitiam omnem nos implere decet. to.2. 127,C
iustitia plus est, quàm vita: nam & ipsa vitæ radix est. tom.4.84,A
iustitiam, quæ ex lege est, scripsit Moses. tom.4.167,B
omnis iustitia in his duobus consistit, scilicet in abstinentia rerum malarum, & opere rerum bonarum. to.2.762,C
iustitiæ omnes species, quas habent serui dei in veritate, possunt habere & serui diaboli in simulatione. to.2.668,A
iustitia Christianorum abundantior debet esse, quam scribarum: aliàs non introibunt in regnum cœlorum. tom.2.698,A
iustitiæ opus non minùs celari potest, quã lampas accensa. to.2.714,C
iustitia in regnum cœlorum introducit. to. 4.233,A
iustitiam dei annunciabunt cœli, quoniam deus iudex est. to.1.806,C
omnis iustitia sine auxilio gratiæ hominibus est grauis. to. 2.792,D
iustitia in tentationibus floret, in prosperitate autem marcescit. tom.2.661,B
iustitia omnes in sese continet virtutes. to. 1.595,A
iustitiæ fructus tempore non consumitur, non amputatur morte, sed tunc amplior, ac turior redditur. tom.1.951,D
iustitiam exercentes cum angelis habent commercium. to.5.596,D
iustitia non est vera iustitia, nisi habuerit in se misericordiam. to.2.914,D
iustitia mõstrata est omnibus hominibus. to.1.846,C
iustitia ex multis conflatur virtutibus: & vna virtus actiua non facit iustitiam. to.1.696,A
à iustitia facilè deuiat, qui in causis non deum, sed homines formidat. tomo 2. 1008,A
iustitia dei osteditur in præmiis, & pœnis. tom.4.1281,B
iustitiam esurire, & sitire, quid. to.2.984,C
iustitiæ introitus ad vitam æternam angustus est homini in carne viuenti. to. 2. 745,B
iustitia sicut odientes se fugit, sic amantes se sequitur. tom.2.735,B
iustitiæ doctrina displicet peccatoribus. tomo 2.816,A
iustitia legis prima, & salutaris, decem habet mandata, quasi decem menses. to. 2.931,D
iustitiam qui tenet, nullius indiget patrocinio, nisi dei. to.2.885,A
iustitia Dauidis. to.1.635,A

Iustus.

Iustus quis propriè sit. to.4.969,C
iustus est, qui concupiscentiam vincit. to. 2.715,C
iustus, hoc est, omni virtute perfectus. to. 2.27,A
iusti nomine omnis intelligitur Christianus. to.2.783,B
iusto nihil ditius, & nihil iniquo pauperius. to.5.733,C
iustus omnem complectitur virtutem. to. 1.144,A
iustorum omne genus in quinque diuiditur, secundum numerum sensuum. to. 2.952,C
iusti fiunt, sudore cessante. to.5.625,C
iustorum tribulationes multę, & ex omnibus eripit eos dominus. tom.4.245,D
iustus affligitur, etiam si fuerit diues. to.4. 1638,A
iusti cur affliguntur, improbi autem in quiete & ocio versantur. to.1. 627,B
iustos deus terret, & peccatoribus blanditur, eorúmque miseretur. tom.5.733,A
iusti dum viuũt, mortui sunt: & dum mortui sunt, viuunt. tom.4.1055,C
iusti auferuntur, sed non extinguntur. to. 1.864,B,C
iustus cùm vitam finit, in tuto bona consequitur. to.5.376,B
iustorum genus est amicum ac propensum ad diligendum. to.1.150,C
iustus, etsi obierit, non mortuus est, sed dormit. tom.1.967,A
iustus aspectu solo peccatoribus grauis ac molestus. tomo 4.821,A
iustum & iniustum in magnis, & paruis rebus eandem vim habent. tom.3.242,D
iustum hominem si diabolus videat, non audet ad eum accedere. tom.2.770,D
iustus in magna stabit fiducia aduersus eos, qui eum afflixerunt. tom.5.830,A
iusti virtutum abundantia magna, atque adeò, vt omnem humanam linguam vincant. tom.1.261,A
iustus non tantùm per præsens seculum, sed & per futurum viuet. tom.4.21,D
iusti non de iustis nascuntur. to.2.907,D
iusti in hac vita haud, secus atque in peregrinatione

grinatione versantur. to.1.425,C
iustorum peccata cedunt in bonum. to.1. 1307,A,B
iustus, cùm ignauè & negligenter se gerit, prosternitur: & peccator desperatione affectus, non resurgit. to.1 817,C
iustus ex fide viuit. tomo 4.22,B
iustorum animæ iuueneſcunt, vigent, & in ipso ætatis flore semper constituntur. to. 4.88,B
iusti viri quanta sit voluptas? tom.4.428,B
iustus vnus melior est apud deum, quàm totus mundus peccatoribus plenus. to. 2.786,B
iustorum zelo placatur deus. to.1.528,C
in iustorum tabernaculis exultatio, quia solida sunt. tom.5.748,B
iustus omnis custoditur ab angelis. tom.2. 744,B
iustum qui recipit in nomine iusti, mercedem accipiet iusti. tom.2. 281,C
iustorum virtus assimilatur thesauro, in quo plurimæ & ineffabiles diuitiæ cõtinentur. to.1.247,A
iusti siue hîc, siue illîc, cum rege sunt. to.5. 373,B,C
iustis vbique grauis videtur deus. tomo 5. 732, C. peccatoribus verò cominus pius, & ad clementiam velox. ibidem.
iustus ab auditione mala non timebit. to. 1.954,A
iusti nouerunt omnia hîc futura. tomo 4. 1637,C
iustos deus permisit proprium penes arbitrii erroribus humanis incuruari, &c. to.1.544,A
iusti nunquam funditus delentur omnes. tomo 1.558,A
iustus non est in euentu positus, quia dei est imago. tom.2.777,C
iustus supra hominum vitam agit. tomo 1. 720,D
iustorum peccata cur sacra scriptura commemorat? tomo 1.191,A
iustus sui est accusator ab exordio sermonis. to.5.856,A
iustus suorum etiam iumentorum miseretur animarum: si iumentorum, multò magis & hominum. to.4.251,D
iustorum lapsus circunscripti. to.5.726,B
iustorum conuersatio, totius philosophiæ doctrinam continet. tomo 1.358,C
iustum hominem facit sola bonorum operum exercitatio. to.1.1318,C
iustum hominem facere possumus, ac deo gratum. to.5.320,A
iustorum filij qui. tomo 1.885,D
iustus vix saluus fiet. to.5.504,C
iustus in memoria erit æterna. tomo 1. 953,C
iustorum viæ resplendent instar lucis. to.1. 678,A
iusti fulgebunt, sicut stellæ cœli. tomo 5. 618,C
iustos Christus ad suam collocabit dexteram. tom.2.967,A
iusti ad deum collatio. tom.1.634,A

Iuuenis.

Iuuenes sint sobrij. to.4.1474,C
iuuenum animi prudentia ferè destituti. to.5.1307,B
iuuenis D. Ioannis Euang. qui ex latrone ad bonam redierat frugem. tomo 5. 855,C

Iuuentinus.

Iuuentinus martyr, & in eum sermo. to.3. 836,C

Iuuentus.

Iuuentus, quantum malum? tomo 1.389,C
iuuentus ociosa omni ferocissima bestia est immanior. tom.2.299,B
ex iuuentutis nimia licentia proueniunt fornicationes & adulteria. tomo 2. 436,A
iuuentus, quæ renouabitur. tom.1.883,C

Laban.

Laban perhumaniter excipit Abrahę famulum, qui eò perrexerat, vt hinc vxorem Isaac acciperet. tomo 1.331,D. 332,B
laban, licet idolorum cultui deditus, tamẽ diuinam præ se ferebat philosophiam. tomo 1.367,D
laban persequens Iacob generum suum, pace inita, in domum suam reuertitur. to.1.381,D.382,A

Labium.

Labium vnum fuisse primum omnibus hominibus. tom.1.201,D
labiorum nomine diuina scriptura loquelam appellare solet. ibidem.D

Labor.

Labor præcedit virtutem. tom.1.1051,B
labor in domino non est inanis. tomo 4. 576,C
labor parui temporis, merces autem finem non habens. tom.1 289,B
labor terminatur cadente corpore. tom.2. 483,C
in labore deus omnia posuit, vt in omni re mercedem præparet. tom.2.798,A
laborum nunc est tempus: in altero seculo coronarum, & præmiorum. tomo 1. 606,C
laborum retributiones. tom.1.123,D
laborum nostrorum fructus. to.2.176,C
labor miser sine spe mercedis. tom.3.216,B
labores manuum tuarum manducabis. to. 1.1057,A
laboris desidia, hostis insolescit læuitia. to. 1.449,B
labores hîc breues, in futuro æternæ coronæ. tom.1.636,A
laboribus multis est opus, vt peruenire possit ad finem. to.4.206,A
in laboribus vita tota nobis est agenda. to.5.534,A
laboribus semper intendi, dolorem affert, & succumbere facit. tom.1.57.B
laboribus cur vult deus homines subiectos esse. tom.5.505,B
absque laboribus regnum dei acquiri nequit. tom 5 30,C
labor post Adæ peccatum ortus est, & sudor, &c. tom.4.391,B
labor pro improbitate. tomo 1.1100,D
laborantibus omnibus dulcis est finis. to. 2.920,D

Lac.

Lac refrigerandi vim habet. tom. 5.1496,B
Lac accipiendum, vt perueniamus ad panem. tom.5.613,A
lac vocat Paulus, humilem sermonem. to. 4.1554,D
lac & mel Christi quis manducare potest? tomo 1.879,A
lac miraculorum opus significat, & cur. tom.1.878,D.860,A
lac mysticè. tom.1.431,D

Lacedæmon.

Lacedæmon quantum à Palæstina distet. to.1.1237,B

Lachrymæ.

Lachrymæ, spongiæ sunt. tom.1.833,C
lachrymæ sunt, baptisma secundum. to. 5. 761,B
lachrymarum quæ vtiles, & quæ inutiles. tomo 5.1669,B
lachrymarum profectus magnus. tomo 5. 769,C
lachrymarum vis est magna. tom.1.833,C
lachrymæ afflictis quàm vtiles? tomo 1. 1051,C
lachrymæ ignem extinguẽtes inexpugnabilem. tom.1.621,C,D
lachrymæ incendium extingunt gehennæ. tomo 2.1112,C
lachrymæ quænam laudandæ sint. tom.4. 1130,C
lachrymæ cœlum pulsant, & crimina delent. conscientiámque deprauant. to.5. 769,D
lachrymæ purgant peccata. to.4.1210,A
lachrymæ semina virtutis augentes. tom.1. 623,D
lachrymæ pœnitentiam armant. tomo 5. 769, D. & indulgentiam prouocant. ibidem.
lachrymæ ad peccatorum remissionem necessariæ. tomo 5. 724,C
lachrymarum fonte abluenda sunt peccata. tomo 5.618,D
lachrymarum fontes crimina diluunt. to. 5.768,A
lachrymæ fundendæ multam seminantes voluptatem. tom.5.362,B
lachrymæ & confessio peccatum mundare queunt, quod nulli fontes, nullaque flumina abluere possunt. tom.2.298,C
lachrymæ paruæ peccatorum extinguntur rogum. tom.5.737,B,C
in lachrymis qui seminant, in exultatione metent. tomo 1.224,B
lachrymæ pœnitentibus necessariẽ. tom.5. 408,C,D
lachrymæ peccatorum congeriem lauant. to.1.727,D
lachrymæ preciosæ, quæ extinguunt culpã, & exigunt veniam. tom.3.727,D
lachrymarum vallem deus amat, quam Christus amplectitur. tomo 5.769,B
lachrymæ sonant in ore pœnitentiæ verba, & mouent in pectore pietatis veniam. to.5.769,D
lachrymæ eorum, qui beneficiis à Tabitha affecti fuerant, eius animam in corpus reduxerunt. to.5.945,D
lachrymæ deo reconciliant, à peccatis redimunt animam, & eius sanant languores. tom.5.769,D

Laconica.

Laconica pellucida. tom.1.1236,A

Lactucæ.

Lactucæ agrestes tropologicè. to.1.576,D

Lacus.

Lacus miseriæ. tom.1.722,A
lacus nouissimi. tomo 2.883,C
lacus, in quo sunt fœuæ bestiæ, ac tenebris plenus. tomo 1.1123,C

Læditur.

Læditur nemo, nisi à semetipso. tomo 5. 641,A

Lætari.

Lætari in domino, non paruum est philosophiæ genus. to.1.639,C
lætandum est, quando hîc malè patimur. to.4.1538,B
vt lętemur in cœlis, paulisper in terra laboremus. tom.5.362,C
lætitia est tristitiæ parens. tom.5.362,B
lætitia maxima & præcipua, quæ & qualis. tom.1.405,B,C
lætitia, qua afficiebantur Apostoli, qualis. to.5.112,C
lætitiæ duo genera. to,1.679,B

lætitia, fructus est spiritus. to.2. 405, B, C. to.4. 14, B
lætitia mœrore deterior. to.5.311, D
lætitia spiritualis quæ, & qualis? tomo 5. 356, D
lætitię veræ efficientes causæ. to.5.312, D
lætitia mentis, & animi spiritualis. tom.1. 987, C
lætitia cordis & oculorum. to.1.606, B
lætitia materna. to.5.1665, C
lætitiam in rebus externis non esse. tom. 1. 606, B
lætitia huiusce seculi periculosa. tomo 1. 476, D
lætitia secularis confestim auolat. tom. 4. 221, D
lætitia secularis omninò est admista tristitiæ. to.4.1594, A
læti quomodo tutò esse possimus. tom.4. 1113, A

Laicus.

Laicus, qui non intelligit, respondere non potest Amen. to.4.524, D
laicus ante deum pœnitentiam agens, est melior, quàm sacerdos in peccatis permanens. tom.2.869, D
laicus pœnitens in die iudicij stolam sacerdotalem accipiet, & à deo chrismate vngetur in sacerdotium: sacerdos autem peccator spoliabitur dignitate sacerdotij, &c. to.2.869, D. 870, A

Lamech.

Lamech duas habuit vxores, & quænam fuerit eius posteritas? to.1.118, A
lamech suis mulieribus cædes à se commissas detegere non refugit. to.1.120, A. & 124, C
lamech homicida misericordiam est consecutus, Cain verò punitus. tomo 1. 621, A
lamech cùm occidisset Cain, veniam adeptus est, & cur. to.4.263, A, B
de lamech septuagies septies vltio sumpta est. to.1.119, A

Lamina.

Lamina, cui nomen inscribebatur dei. to.5. 200, B

Lampas.

Lampades spiritualiter quid. to.3.201, D
lampades fidei. to.2.955, A
lampades virginum, pro ipsarum virginitate, & munditia sanctitatis. tomo 2. 543, B
lampadibus luminosis sponso nobis est occurrendum. to.5.338, A
lampas est vna pietatis. to.3.794, A
lampades fulgentes in angelorum choris collucent. to.5.1163, A
lampas, quam Elias fecit descendere de cœlis. to.4.309, A
lampades in mortuorum funeribus. to. 4. 1531, D

Lana.

Lana perditur ab iis, ex quibus nascitur. to.4.968, C

Lancea.

Lancea, quæ nunquam flectitur. tomo 1. 1047, A

Lances.

Lances in meliorem partem propendere debent. to.1.1014, D

Laodicea.

Laodicea, Phrygiæ ciuitas. to.4. 1497, B

Lapis.

Lapis per allegoriam. tomo 2.744, B
lapis, quem posuerat Iacob ad caput suum quid indicet? to.1.360, A
lapis dicitur Christus duabus de causis. to. 2.875, D
lapides metaphoricè, gentiles. tomo 2. 1165, D
lapides viui. to.2.937, C
lapis reprobatus, in caput anguli factus. tom.2.485, D
lapides sancti voluuntur in terra. tomo 1. 878, D
lapis superior quid mysticè. tom.2.945, D
lapides antiquitus pro diis culti. tomo 1. 39, C
super lapidem, id est, Christum, qui cadere dicantur? to.2.875, D
lapides in pectore summi sacerdotis, quid indicabant. to.5.432, D. 932, A, B

Lapsi.

Lapsis condolendum. to.1.1023, B

Laqueus.

Laqueus perditionis. tom.2.883, D. 884, A
laqueos etiam virtutibus tendit diabolus. tom.1.1115, B, C
laqueus contritus. to.1.1047, A

Lasciuia.

Lasciuia deliciarum adeò est mala, vt irrationalibus quoque pestifera sit. tom.2. 339, A

Lassitudo.

Lassitudinem euitare non possumus. to.3. 299, D

Later.

Lateres Ægyptiaci allegoricè. to. 2.308, C
later Ægyptius tropologicè. tom.5.622, A

Latices.

Latices optimi ab ecclesia hauriendi. to.5. 330, D

Latriæ.

Latriæ multi sunt modi. to.4.16, B

Latro.

Latrones detestamur, nõ quia puniuntur, sed quòd ob malefacta puniuntur. to. 5.904, A, B
latrones mysticè. to.2.1092, B, C
latrones duo in cruce cum Saluatore imago Iudæorum & gentilium. tomo 3. 750, A
latro in cruce distentus, paucis verbis cœleste regnum est assecutus. tomo 5. 402, B
latro in cruce didicit differentiam viarum. to.3.750, A
latro in cruce confitebatur, cùm Petrus in terra negabat. to.3.745, A
latronem à cruce in paradisum transtulit Christus, nullius patroni, nulliúsque precibus mediatoris inflexus. tomo 2. 42, B
latro in cruce, Christi discipulus est factus. to.2.483, A
latro in crucem sublatus, clauis affixus, cõuiciis affectus, mala infinita tolerans, lucrum maiorem in modum tulit. to. 4.144, B
latro qua incitatus admonitione, in cruce Christum cõfessus est, & eius regnum prædicauit? tom.5.1017, B
latro in cruce pendens, exauditus est, fideliter postulando. to.2. 1014, C. & nihil obfuit crux, sed fidei confessio paradisum aperuit. tom.2.1014, C
latronem in cruce Christus baptizauit ex vulnere. tomo 5.817, A
latro cùm credidisset, iustus est factus. to.5. 1240, C
latro, qui multa fecerat homicidia, in vno temporis puncto, propter pauca illa verba, ita omnia abluit peccata, vt audiret à domino, Hodie mecum eris in paradiso. to.1.365, A
latro confessus est, & paradisum patefecit, & totam confessus fiduciam meruit, vt regnum post latrocinium postularet. to.3. 746, C
latronem Christus per pœnitentiam ad regnum cœlorum rapuit. tomo 5.768, D
latro in paradiso constitutus. tom.5.741, C
latronem in paradisum duxit Christus. to. 5.744, A
latro, truculentissimus fuit homicida, sed paradisi ciuis est effectus. to.2.483, A
latro, hominum primus, cum Christo, intrauit in paradisum. tom.2.1103, B. magnitudo enim fidei meruit magnitudinem præmiorum. ibidem.
latro est regnum cœleste furatus: vim fecit maiestati, non virtute propria, sed fide vincens. to.3.750, A
de latrone sermo. to.3.741, C
latronum, hoc est, pseudochristianorum signa. to.3.234, A

Lauacrum.

Lauacrum commune. tom.5.624, D
lauacrum regenerationis omnibus est cõmune. tom.5.746, B
lauacrum regenerationis de cœlo nos cõdit, & inde conficit. to. 5.626, A
lauacrum regenerationis cur nõ remissionis dicitur peccatorum. tom.5.622, D
lauare corpus non est peccatum. tomo 4. 1461, C

Laudare.

Laudare hominem in facie non debemus duabus de causis. to. 2. 786, C
laudatur commune propter singulorum laudem. tom.4.492, D
laudandi deum modi varij. tom.1.1148, C
laudaturi deum sibi adsciscunt socios. to.1. 1147, C
laudatio non est pulchra in ore peccatoris. to.2.1059, A
laus quid sit. to.1.582, D
laus dei, quæ. to.1.948, C
laus dei, sacrificium ei gratissimum. tom.1. 1158, A
laus maxima dei quæ. tomo 1.1138, D
laus dei quidnam difficultatis habeat. to. 1.956, B
laus ab hominibus & deo. tomo 5.1659, C
laudis delectatio tandiu sentitur, quandiu auditur. tomo 2.728, C
laudem eriam sibi debitã fugit vir bonus. tom.2.968, A
laus, quæ est apud homines, diffluit. to. 4. 350, A. & sæpe non à bono proficiscitur animo. ibidem.
laus ab hominibus non quærenda, sed à deo. tom.4.354, B, C
laus propria, stulta. tomo 1.1063, C
laudibus falsis malus homo delectatur. to. 2.968, A
laudes humanæ qualescunque sint, simul & apparent, & euanescunt. tomo 3. 154, A
laudes pie oblatæ suauissimè fragrans suffimentum. tomo 5.1484, A
laudem humanam qui vincit, auaritiam vincit & graues omnes vincit affectus. to.3.154, B
qui laudum est amator, laudem, quæ ab hominibus est, fugere debet. t. 4.171, B
laus vana omnia sursum deorsúmque turbat. to.4.173, A

Lazarus.

Lazarus interpretatur, qui est adiutus. to. 2.1099, B
lazarus athleta & victor in sinu abductus est Abrahæ. tom.5.830, A
lazarus, humilis pauper, migrauit ad cœlos superbus diues descendit in infernum. tomo 1.711, B

lazarus pauper fuit, & valde pauper, cuius paupertati addebatur etiam ægritudo, & ægritudo amarissima, quæ ipsam paupertatem duriorem redderet, &c. to.5.650, B
lazarus, cùm pauper esset, neminem blasphemauit in tanta penuria cõstitutus. tomo 2.1046, C
lazarum post fornacem paupertatis & famis, suscipientes angeli, ad requiem pertulerunt. tom.1.
lazarus cum fame, cum morbo, cum solitudine per omnem vitam colluctatus est. to.5.953, D
lazarum ægritudo, vlcera, & egestas vltima ad beatitudinem perduxit. tom.5. 644, A
lazarus in paupertate est coronatus. to.5. 302, D
lazarus cur in sinu Abrahæ. tom.2.1125, C
lazarus in Abrahæ sinu à diuite in flamma ac tormentis visus est, nõ tamen quicquam ei dixit, sed Abraham eius vices suscepit: ita & pauperibus euenit, qui nunc à nobis contemnuntur. tomo 3. 306, D
in lazaro paupere nouem supplicia. to. 2. 1114, B
lazari pauperis, ac diuitis purpurati scita ex antithesi comparatio. to.5.522, B
lazarus solo verbo suscitatus, & viuus ostensus. to.4.320, C
lazarus ex mortuis à Christo suscitatus, postea mortuus. to.5.617, D

Lebbæus.

Lebbæus Apostolus, qui postea Taddæus est vocatus. to.2.256, A

Lectio.

Lectio iterata aperit obscura. tomo 2. 1131, A
lectionis sacræ scripturæ vtilitas. tomo 1. 1157, D
lectionis auscultatio in bona desinit opera. to.1.1000, B

Lectus.

Lectus Christianorum qualis. to.2.1112, A
lectus Iacob. tom.2.1112, C
lecti eburnei ad voluptatem comparati. tom.2.1112, A
lectus doloris quis dicatur. tom.1.731, B
lectus diaboli quis & qualis. tom.2.378, C

Legatio.

Legatio Christi nostræ dissimilis. tomo 5. 1467, D. 1468, A.

Λῆμμα.

Λῆμμα. to.5.1494, D

Λειτουργία.

Λειτουργία, quid. to.4.247, B

Lenis.

Lenis cur dicatur longanimis. to.4.505, B
lenis vir est multæ prudentiæ. to.4.505, A
lenis non potest esse inuidus. to.4.505, C
lenitas, est radix totius philosophiæ. to. 4. 505, A
lenitatis quantum sit robur? to.1.231, C
lenitas est omnibus rebus validior & fortior. to.4.505, A

Leo.

Leo, beluarum est ferocissimus. tomo 5. 981, A
leo in sacris scripturis semper regiam significat authoritatem. tomo 1.435, A
leo quot modis accipitur in sacris scripturis. to.4.1440, B
leo de tribu Iuda rugientem leonem superauit. to.5.615, A
leones Danieli mansuescebant, & viri sanctimoniam, etiam non loquentes, prædicabant. to.1.867, A
leo, pro diabolo. tomo 1. 629, B
leones in lacu ieiunium didicerunt, & non attigerunt Danielem. tom.5.776, C
leones viderunt Danielem, & philosophati sunt. tom.1.681, D
leo Christus vicit leonem diabolum. to. 1. 853, D
leones ad hominum vitam quam adferunt vtilitatem? tom.1.1151, C
leones, pro hominum capaestate, & auiditate. to.1.66, A
leone nullum animal sæuius. to.2. 1002, C
leonum furorem Daniel ieiunio compescuit, & in ouium mansuetudinem vertit. tom.1.3, D
leones ignem spirantes. to.5.340, D
ad leonis vocem omnia pertimescunt animalia. to.2.1049, C

Lepra.

Lepra, passio est carnis. tom.2.760, A
lepra nulla deterior, quàm peccatum. to.4. 1473, C
lepra, hoc est, peccatum. to.2.696, C
lepram qui tangebat, ad vesperam vsque immundus erat. tom.2.761, A
lepram purgãdi potestas sacerdotibus data. to.5.434, C
lepra spiritualiter, est animarum nostrarũ peccatum. tom.2.760, B
leprosus in lege erat immundus. tomo 4. 1473, C
leprosi è ciuitate olim eiiciebantur. tom.1. 1303, D

Lepus.

Lepus, animal immundum. tomo 1.892, C

Leue.

Leue deorsum tendens. to.1.1073, D
leui tribus sola honorata sacerdotio, & negociis ad vitam pertinentibus liberata. to.5.942, B
leui, tertius Iacob ex Lia filius. to.1.370, C
de leui erant nascituri sacerdotes, qui interfecturi erant Christum. to.2. 885, D
ex leui apud Iudæos sacerdotum sumpsit originem. to.5.943, C

Leuites.

Leuites genere Cyprius, vendidit omnia, &c. & attulit pecuniam ad pedes Apostolorum. tom.3.441, B
leuitæ perfecti, spirituales, & sine macula esse debent. to.2.623, C
leuitæ in quinta generatione exierunt de Ægypto. to.2.623, C
leuitæ ab aliis tribubus decimas accipiebant, quibus alebantur. to.5.942, C
leuitæ circa templi obsequium tantùm erant. to.2.621, D
leuitarum octo millia alebant Iudæi. to.2. 585, D
leuiticæ tribus minor numerus erat, &c. tom.2.421, B

Lex.

Lex, præceptum est nudum, gratia autem virtus est dei. to.2.792, D
lex, sæpes appellata. tomo 1.1059, D
lex duplex. to.3.57, A
lex noua veteri perfectior. to.2.131, A
legis veteris & nouæ discrimen. tomo 1. 4, D. tom.4.682, B
lex vetus quando clausa, & quando ad euangelium transitum est? to.2.1055, C
lex Christi veteri multò sublimior. to.4. 425, B
leges tres. tomo 4.46, A
lex, quæ operibus constat. tom.4.46, A
lex Adæ præscripta. tomo 1.672, A
leges ad quid institutæ. tom.5.1087, A
lex non est posita iustis, sed impiis & peccatoribus: gratia autẽ perfectionis est præmium. to.2.824, C. to.5.397, C
lex nouit ostẽdere peccata, gratia auferre. tomo 1.702, B
lex ideò à deo data, quia ipse est rex regũ, dominus dominantium. t.1. 960, C, D
lex immitis, & superba. tom.2.794, B
lex iram operatur. tom.1.947, C, D. tom.3. 204, A. tom.4.105, B
lex non solùm ideò grauis est, quòd grauia præcipiat obseruationis mandata, sed & quia præcipiat fieri, & faciendi non præstet auxilium. to.2.792, D
lex communis, ac dominica. tom.4.197, D
lex spiritus, id est, ipse spiritus. tom.4.118, A
lex spiritualis est. to.4.113, B
lex dei, quolibet muro tutior. to.1.1242, D
lex dei, veritas est in ęternum. to.1.1020, D
legis dei decreta est impossibile non perfici. to.2.125, A, B
lex dei iram gignit: omnes enim eam transgressi sunt. tomo 4.28, B
lex dei lucerna. tomo 1.1012, C
lex dei perpetuò meditanda. tomo 1.580, B
lex domini irreprehensibilis. tom.2.761, C
leges diuinæ omnibus mortalibus latæ sunt. tom.1.990, D
legis diuinæ violatæ fructus, est probrum & ignominia. tomo 1.991, C
leges diuinas ignorare, magna salutis perditio. to.2.1131, B
lex diuina omnibus præferenda diuitus. tomo 1.993, C
qui leges diuinas aspernantur, in superbiæ morbum incidunt, atque à diuino iudice afficiuntur supplicio. to.1.994, D
leges diuinæ cœlitus allatæ ob hominum salutem. tomo 1.74, A
lex quomodo soluta, & eius obseruatio. tomo 4.924, C
lex naturæ omnibus data. tomo 1.900, C
lex naturalis omnibus infixa. to. 1.1146, A
natura quæ legis sunt, qui fecerint, legem non habentes, sibi ipsis fuerunt lex. to. 4.39, C
absque lege naturali nemo vnquam vixit, ne ipse quidem Adam. tomo 4.108, A
lex nunquam ad naturalium interitum datur, sed ad correctionem, emendationémque peruersę secundum voluntatem actionis. tomo 4. 108, D. quod nesciunt profani iudices, nec vniuersa hominum natura. tom.4.108, D. 109, A
lex naturæ non vna. to.1.582, B
lex Iudæorum carnalis, & in quibus potissimum consistebat. tom.2.824, B, C
lex per angelos data, euãgelium per Christum. tom.4.1523, A
lex per Mosem data, gratia & veritas per Iesum Christum facta. tom.5.940, B
lex per Mosem data in monte Sinai. to.1. 1216, D
qui ante Mosis legem vixere, sub naturali lege eruditi, plura præstiterunt, quàm Mosis lege fuerunt contenta. tomo 4. 117, C
lex cur Mosi in nube data. tom.2.774, A
legem naturæ soluere, nullius est alterius, quàm eius, qui condidit naturam. to.1. 1267, D
lex spiritus vitę in Christo Iesu liberat à lege peccati, & mortis. to.2.131, B
legem deus imponit, vt exploret hominis voluntatem. to.1.449, A
legis quod munus erat. to.4.685, D
legis non est translatio & transmutatio. to.4.1559, B
legem qui exprimunt factis, habebuntur iusti. to.4.39, B. 40, A
lex insufferibile pondus, gratia autem de-

lectatio cordis est. to.2.792,D
legem ordinarunt angeli. to.3.
in lege meditandum die ac nocte. tomo 1. 582,B
lex apud Græcos dicitur, νόμος ἀπὸ τοῦ νέμειν, hoc est,à distribuendo. to.1.990,D
lex prœter tempus obseruata,fidem irritam facit,& promissionem impedit. to.4. 68,B
lex Christi lenitate plena. tom.2.144,A
an legem soluit Christus. to.2.761,A
lex redarguit prætergressionem, gratia autem soluit prætergressionem. tomo 4. 95,A
legem decem verborum in duabus susce-pit tabulis Moses. tomo 2.952,C
legem authorem non esse malorum. to.4. 113,B
lex quonam modo vmbra sit futurorum bonorum. to.4.1199,C
lex subiit,vt abundaret delictum. tomo 4. 85,D
lex viuis est lata,mortuis autem non item. tom.4.103,A
lex & prophetæ vsque ad Ioannem.tom.5. 923,C
legis auditores non iusti sunt apud deum, sed factores iustificabuntur. to.1.2,A
legis onera sunt ablata. tom.2.309,B
leges quasdam statuit per se Christus, & quasdam per Apostolos. tom.5.1168,A
leges è cœlis demissæ. to.5.397,B
lex legislatori subiecta,non legislator legi. tom.2.761,A
lex dei secundum hominem internum delectat. to.4.116,A
lex subingressa est,vt augeret peccata,quid hoc sit. to.4.604,C
legis obsequia obtinent libertatem.tom.1. 1278,D
legis authoritatem non habet, id quod ab hominibus est inuentum. to.2.374,B
lex certaminis. to.5.1056,C
legis contemptio, seruitutis est conditio. tom.1.1278,C
lex subintrauit,vt abundaret delictum. to. 4.462,B
legem aliam video in membris meis legi mentis meæ repugnantem : quid hoc sit? to.4.116,A
in lege danda sunt omnia dispensata per angelos. to.4.1523,B
lex viua. to.1.1303,B
legis præcepta non sunt vitiosa, sed infirma. tom.4.1579,C
lex quidnam profuerit. to.4.1579,D
lex peccati,id est,ipsum peccatum.tom.4. 118,A
qui sine lege peccauerunt, sine lege peribunt. to.4.30,A
cuius lex non est, huius nec est transgressio. tom.4.68,B
per legem cognitio peccati. tomo 4.53,A
lex impedit fidem,non autem adiuuat. to. 2.620,C
ad legem vsque erat peccatum in mundo, quid sit. tom.4.82,D
legis præcepta seruare,est naturaliter viuere. to.1.1279,A
vbi legis prohibitio, ibi magna est tentatio. to.5.613,D
lex in libro conscribitur, gratia autem in corde plantatur. tom.2.792,D
lex erat apud Iudæos lenis & iusta, id est, decalogus. to.2.792,C,D
lex Iudæis, tanquam pueris, à Mose data. tom.4.1164,C
legum statuta quàm vtilia. tom.5.629,B
lex cùm non est, peccatum non imputatur. tom.4.82,D
lex hoc habuit in primis eximium, nempe immortalitatem, & perpetuitatem : & lex creationis,& lex naturæ,& lex philosophiæ,& lex noui testamenti. to.1. 947,A
qui legem statuit, modis omnibus fieri vult,quod præcipit. to.4.272,A
lex iubet recta via ingredi. tom.1.754,C
lex post tempus, est hominum doctrina. tom.4.1177,B
lex conscientiæ, Iudæorum priuilegium. to.1.1146,A
legis gloria in quo sita. tom.4.688,A
lex cur dicta sit sepes. to.4.924,B
lex lata est, vt impetū peccandi prohibeat, moderatioréque faciat eos, qui illam acciperent. to.4.604,B
legis exercitia animam corrigunt, mentem ædificant, peccata compungunt, & ad confessionem trahunt. to.2.1017,D
lex omne continet præcepti genus, quod ad omnes homines pertinet, tam qui præsunt, quàm qui aliorum imperio subiecti sunt,&c. to.1.990,D
lex vt plurimum circa scelerum interdicta versatur. to.4.1318,C
legis dogmata sunt puerilia. tom.4.1165,C
legem ponere,& consulere, non est idem. to.4.272,A
leges humanæ,momentaneæ, & obscuræ. tom.1.947,A.sed leges diuinæ,sole clariores,& permanentes. ibid.B.
leges humanæ non omnes æquitate & iustitia niruntur:& contrà,lex dei veritate splendescit. tom.1.1020,C,D
legis campus. tom.1.701,B
lex zelotypiæ. to.5.938,C
lex perpetua. tom.1.773,B

Lia.

Lia quatuor peperit Iacob viro suo filios, Rubin, Simeonem, Leui,& Iudam.to. 1.370,B,C,D

Libanus.

Libanus ad visionem non sufficiens. to.1. 719,C

Libellus.

Libellus repudij cur permissus.to.2.705,D. & 816,C
de libello repudij,sermo. to.4.589,D

Liber.

Liber Deuteronomij repertus,quodam in loco defossus,ac penè deletus.t.2.71,D
liber generationis Iesu Christi; est quasi apotheca gratiarum. tom.2.617,D
liber generationis Iesu Christi, cur sic vocetur, cùm non solùm generationem, sed vniuersam prorsus carnis dispensationem contineat? tomo 2. 1153,B.liber quoque Mosis, generationis cœli & terræ, cùm alias historias, ac narrationes contineat plurimas? ibidem.
liber canonum,de episcopis. to.2.717,C
liber nomine Seth inscriptus. to.2.644,A
liber actuum Apostolorum olim ignotus. to.3.373,A
libri artium curiosarum ab Apostolis exusti. tom.3.601,A,B
libri multi scripturæ sacræ perierunt in captiuitate,& ante captiuitatem. tom.4. 319,A
libri adaperientur. tomo 1. 1253,C
librorum magnitudo mortalium plerisq; fastidium parit. to.5.1005,B
librorum sacrorum laus. to.2.1130,A
liber D. Ioannis Chrysost. de virginitate. to.4.404,D
librorum præstigiatorum quinque millia combusti. to.4.279,A
liber in sacris scripturis quid significet? to. 1.1059,A
liber pater deus habitus. tom.4.26,B,C
qui liber vocatus est,seruus est Christi. to. 4.402,A

Libertas.

Libertas duplex. to.4.103,A
libertas seruitute durior,& quæ:1.5.1666,C
libertas semper odiosa. to.2.1007,D
libertas hominis libera non tollitur his verbis,Non volentis,neque currentis. to.4.162,D
libertatis est indignus, qui dominum liberalem offendit. to.1.1278,D
libertasChristiana quę &qualis.t.4.443,A
libertas dissoluta, ac moderamine carens, vbique mala,confusionisque causa.to. 4.212,C
libertatis est ingratus, qui peccando conditionem excperit seruitutis. tomo 1. 1279,C
libertas beata, quæ seruit legi, obtemperat iudici,&c. to.1.1278,B

Libertini.

Libertinorum synagōga aduersus D. Stephanum.to.3.462,B. & vnde ita vocabantur. ibidem.C

Libertus.

Libertus ingratus grauiori addicitur seruitio. tom.1.1278,D

Liberum.

Liberum arbitrium, vide Arbitrium liberum.

Libido.

Libido,est mater peccati. to.5.767,D
libido est mater luctus. tom.5.502,A
libido, iustitia non est, igitur tota peccatum est. to.2.638,C
libido expleta,perfectum est peccatum.to. 1.822,A
libidinis innumera instant incitamenta. tom.5.501,D
libido mentis oculum excæcat.to.1.981,D
libidinis membrum cur circūcidebant antiqui. to.2.726,C
ex libidine nascuntur fornicationes, & adulteria. to.2.807,B
libidine anima obcæcata nihil videt. to.4. 347,C
libidini operam non dare, res est magnæ disciplinæ. to.4.1239,D
libidinis tyrannis. to.4.399,C
contra libidinem remedia. tomo 4.694,B

Licentia.

Licentia nimia ipso morbo est grauior.to. 4.1179,D

Lictores.

Lictores, qui præfectis administram operam nauant. tom.4.706,A
lictoribus multa sunt tormentorum genera,quæ & qualia. tom.5.1015,B

Lignum.

Lignorum paradisi duæ species, & eorum virtutes,& vsus. to.1.71,D
lignum scientię boni & mali quam habuerit virtutem. tomo 1. 89, A
lignum,quòd vitam prębebat continuam. to.1.105,B
quare dictum sit lignum scientiæ boni & mali. to.1.90,B,C
lignum per Adam operatum est mortem, lignum per Christum operatum est vitam. to.1.449,D
lignum vitæ restat in paradiso dei repositum, quod nunc per pœnitentiam recipit homo. tom.5.770,B
ligni vitalis inhibitio. tom.5.512,D
lignum cognitionis boni & mali. tomo 5. 948,A

ligna.

ligna antiquitus pro diis habita. to.1.39,A
lignum mortis,diabolus. to.1.586,B
ligno viuifico nos armari oportet.tomo 1. 91,A
lignum secus aquarum decursum. tomo 1. 586,B
lignum, quod sine terra, radice germinauit. tom.5.935,D
lignum,quod siccum floruit. tom.2.639,C
lignum siccum erexit mundum.to.1.586,C
lignum crucis quænam bona intulit: & lignum scientiæ boni & mali quæ mala largitum est? to.1.91,A
ligna infrugifera etiam vtilia. tom.1.1151,B

Λῖμαν.

Λῖμαν,humor est, quo concreto lippi fiunt. to.1.668,D

Lingua.

Lingua nostra regius est equus. tomo 2. 378,B
lingua,est gladius in medio positus. to.5. 627,C
lingua,stylus. tomo 3.550,B
lingua ad quid potissimùm homini data. to.3.809,B.to.5.315,A. 1220,C
lingua cœlestis nobis est habenda. tom. 2. 547,B
lingua angelorum quid sit? to.4. 498,A
lingua mortuorum erit diserta. to.2.901,B
lingua Hebræa olim gentibus, & maximè Romanis erat despectui. to.4.1420,B
lingua, quæ primò erat vna, ad turrim Babylonicam in multas dissecta fuit. to. 4.521,D
linguam vnam omni hominum generi primum fuisse naturæ. tomo 1.101,D
linguam Christi imitari quid. to.2.546,A
linguarum genera deus in ecclesia posuit. to. 4.494,D
linguarum genera, & interpretatio, dona sunt spiritus sancti. to.4.478,A
linguæ in signum sunt non fidelibus, sed infidelibus. to.4.530,B
linguarum donum est inutile,si absit interpretatio. to.4.513,B
linguarum charisma,neque est omninò vtile,neque per se valde vtile. tomo 4. 521,C,D
linguarum donum primùm acceperunt Apostoli,& cur? tom.4.521,D. tom.5. 1012,A
lingua qui loquitur, oret vt interpretetur. to.4.524,B
linguis loquinon prohibendum. tomo 4. 538,C
lingua gratitudinis studiosa,multiplicat amicos. to.3.599,A
lingua nullum proferre debet verbum, quod sit vlla macula aut labe respersum. tom.1.1105,C,D
linguæ custodia. to.1.1106,C
lingua plures,quàm gladius,occidit. to. 5. 627,A
in manu linguæ est vita & mors. tomo 2. 378,B
lingua nostra ad hymnos est deputata, faux ad vocem. to.3.534,B
linguæ potestate cautè & securè est vtendum. tom.1.1107,B
linguæ canones sunt ponendi.tom. 1.21,A
lingua verè peccat, qui verbis vitia reprehendit, & ea commendat factis. to. 1. 718,C
an vnica lingua omnibus intellecta nationibus, vel variis ac diuersis loquerentur linguis Apostoli? to. 4.521,D
lingua quanta habet mala. tom.2. 1100,D
linguam nostram deus vallo circumuallauit duplici. to.5.627,C
linguæ encomium. tom.1.1107,B
linguæ petulantia. tom.1.1101,B
lingua non solùm prodest,sed etiam lædit. to.4.521,C
linguam à malo cogibere,quid sit,& quot modis dicatur? to.1.710,D
lingua quænam peccata admittere solet. to.5.627,D
lingua nostra normam & limitem certum habet à natura datum. to.5.992,A
linguæ regulæ & leges sunt ponendæ, vt priùs verba ruminet, & ita proferat. to.5.380,B
lingua per verba sanctificatur. to.1.735,D
linguæ nostræ diligens est habenda custodia. tomo 1.14,D
vir linguax non dormiet. to.3.543,C

Linguosus.

Linguosus cane nihilo meliùs affectus. to. 1.1101,B

Linteamina.

Linteamina Christi, nostrorum sepultura peccatorum. tomo 3.772,A

Linteum.

Linteum,quod vidit D.Petrus,quid significet? to.3.505,C

Linus.

Linus, D.Pauli discipulus, & secūdus post D. Petrum Romanæ ecclesiæ episcopus. to.4.1453,A

Lippientium.

Lippientium oculos inspicientes,malo afficiuntur eodem. to.5.976,D

Literæ.

Literas deus hominibus dedit. tom.1.7,A
literæ magis discendæ à seculari, quàm à monacho. to.4.1014,A,B
litera pro lege veteri. tom.4.682,A
in literis sacris pharmaca nobis quotidiana sunt conquirenda. to.1.209,B
literarum sacrarum vtilitas. to.2.16,A
in literis sacris nihil superuacaneum. to. 4. 270,B
in literis diuinis nihil temerè & absque causa positum.to. 1.52,C.55,A.& nihil in eis contrarium. ibidem,D
litera occidit,spiritus viuificat. to.4.95,A

Lites.

Lites in ecclesia vnde nascantur. tomo 2. 875,B

Loca.

Loca doloris æterni. tom.2.399,C
loca sancta, in quibus Apostoli & alij sancti sunt conuersati, quid pietatis ac religionis habeant? to.4.257,A

Locuples.

Locuples esse qui non cupit, semper est in abundantia. to.1.1181,B

Locusta.

Locusta Ioannis quid, & locustarum natura qualis. to.2.1051,C
locustæ virgulta, ac diuersa plantaria vastant. to.5.642,B
locustę contra Ægyptios. to.1.903,B
locustæ tropologicè. tom.2.656,A,B

Λόγια.

Λόγια quæ dicantur. tom.4.614,C

ὁ λόγος.

ὁ λόγος cum articulo quam habeat emphasin. to.1.1267,B

Λοιμὸς.

Λοιμὸς,pestis,pro prauis hominibus.tom.1. 1248,A

Lolium.

Lolium segetibus nocet. to.5.642,B

Loqui.

Loquendi tempus obseruandum. tomo 1. 1117,C
loqui qui non didicerit humiliter, à Christo non intelligetur. to.2.547,A
loqui ita discamus,vt rex noster, & ea lingua verba proferre, qua ipse vtitur.to. 2.547,A
qui loquitur lingua, seipsum ædificat. to. 4.522,B

Lorica.

Lorica nos circundari oportet, & scuto. tomo 5.367,B

Lotargæ.

Lotargæ,quod mendicorum genus. to.4. 970,A

Loth.

Loth,filius Abrahæ fratris. to.1.214,A.to. 5.942,D
loth, Abrahæ fratruelis, nobis est imitandus. tom.5.637,C
loth comitatur Abraham quocunque pergat. tom.1.213,A
loth & Abraham valde diuites. t.1. 226,C. 227,A,B
loth sanctissimus fide, ex Sodomitarum interitu liberatus fuit. to.4.610,A
loth,quod suum erat,quærebat. tomo 4. 447,C
loth captiuus vnà cum suis liberatur ab Abram patruo suo. tom.1.242,C
loth iustus quidem erat, verùm non ita quemadmodum Abraham. tomo 4. 262,D
loth solus apud Sodoma iustus est inuentus, & eius duæ filiæ : vxor enim illius propter illos fortè pœnam ciuitatis effugit : postea tamen dedit pœnam ob suam ipsius malitiam. tomo 1.294,A
loth vim afferentes in eius domo excæcati. to.1.302,A
loth in Sodomis, sicut in pelago, seruatus est. to.3.821,B,C
loth hospitio perhumaniter suscipit angelos, speciem virilem gerentes : & quid hinc contigerit. tom.1. 298,D.299,B
loth domum suam & ciuitatem, vt ab incendio & euersione saluaretur, egrediens, cur dixit generis suis, vt acciperent filias suas, cùm nōdum viris erant locatæ? tom.1.302,C
loth vxor post tergum respiciens, facta est columna salis, perpetuum monumentum posterioribus seculis suæ negligentiæ præbens. to.1.304,A.305,C
loth se recipit in Segor,donec pereunt Sodomitarum ciuitates.to.1.303,D.305,C
loth egreditur de Segor, metuens ne vnà cum Sodomis periret,& sedit in monte, & habitauit in spelunca, vbi dormiens cum duabus suis filiabus rem habuit,& grauidas effecit. to.1.308,B

Lucas.

D. Lucas, summæ vir industriæ, discendi studiosus, laborisque patientissimus. to.4.1450,C
D.lucas,D.Pauli cooperator. to.4.1503,C
D.lucas,discipulus & cultor, Actuum Apostolorum conscripsit librum.tom.3. 374,A
D.lucas cur duos scripsit libros. tomo 3. 376,C
D.lucas cur vituli refert formam. tomo 2. 1049,C
D.lucæ miracula. to.3.375,D

Lucerna.

Lucerna quid mystice. to.1.1012,D
lucernæ accensores qui. tomo 2. 694,D
lucerna, præceptum legis:lumen, vita, reprehensio,ac disciplina. to.1. 1219,A
lucernæ in ecclesia donec Missæ sacrificiū celebratur. to.5.1156,A
lucerna,Christus. tom.2.953,B

lucerna,id est, verbum diuinum. tomo 2. 694,D
lucerna corporis,est mens, per quam anima deum videt. toni.2.731,A
Lucifer.
Lucifer de cœlo cecidit, quo pacto hic locus intelligi debeat. to.2.940,C
ante luciferum fuit hominum nullus.to.5. 943,B
lucifer antiquus, qui manè oriebatur, cogitauit apud se, dicens: Super cœlum ascendam,&c. to.2.665,A
lucifer,stella. to.5.618,D
Lucius.
Lucius, D. Pauli cognatus, ac discipulus. to.4.266,D
Luctus.
Luctus sapientiæ. tom.3.502,A
luctus natura qualis. tom.3.611,C
luctus est præsens tempus. to.2.404,A
luctus in orbitate qua ratione comprimi possit? to.4.638,A
luctus est lætitiæ materia. to.5.362,B
luctus in domum intrare,melius est,quàm in domum risus. to.5.333,A
vbi luctus,ibi omnia sunt composita,multa requies,silentium multum, & verba philosophiæ plena. to.5.346,C
nihil adeo cor continens efficit, quàm secundum deum luctus. to.5.401,B
luctus pro peccato conuenit pœnitentibus. to.5.758,A
luctus in mundi principio,gaudium in postremo. tom.1.449,D
luctu Niniuitæ & ieiunio veniam & misericordiam adepti sunt. tom.5.407,C
Ludere.
Ludere non dat deus,sed diabolus. tom.2. 51,B
Lugere.
Lugere nos non solùm decet de propriis peccatis, verùm & super alienis: quod probatur exemplis. to.2.984,A
lugere per totam vitam, bonum & vtile. to.5.496,C
lugendum hîc,vt postea lætemur.tomo 4. 1594,A
lugendi non sunt temerè mortui. tomo 5. 373,B
lugentes in isto mundo sunt appetendi. tomo 1.525,D
lugentes deus lætificat. to.5.769,B
lugentes beati. to.5.483,D
luge peccatum,ne pœnam defleas. tom. 5. 758,A
lugendi homines qui & quales. t.5.119,C. to.4.1056,B
lugendorum mortuorum canon. tomo 2. 227,C,D
lugendos non esse mortuos,& cur. tom.2. 249,C
lugere mortuos,est pusilli&abiecti animi. to.4.1639,A
Lumbi.
Lumbi nostri accingendi. tom.5.367,B
lumbi quid moraliter? to.2.655,D
Lumen.
Lumen magnum, ac verum, quod & quale? to.2.106,B
lumen magnum, id est, Christus. tomo 2. 680,B
lumen perfectum desursum est, descendẽs à patre luminum. to.1.1125,C
lumen ineffabile. to.2.120,B
lumen virtutis. to.2.119,A
lumen qui receperunt, non ad gehennam peruenient,&c. tom.2.399,C
lumini ad tenebras communicatio nulla. tomo 5.633,C
lumina multa inter Iudæos fuerunt; Moses, Aaron, Iosue, & cæteri iudices, & prophetæ. to.2.680,B
luminare mundi. to.2.515,A
luminaria duo magna; id est, sol & luna. tomo 1.30,B
luminaria deus accendit in cœlo,quid moraliter. tomo 5.320,A.713,B
luminarium cursus nobis temporum scientiam concedit,&c. tomo 1.32,A
Luna.
Luna ad quem vsum creata. tom.4.244,D
luna,vt nocti præsit,est ordinata. tomo 1. 31,B
luna se repressit, & suum deseruit cursum. to. 1.1246,A
luna cunctis habitatoribus mundi creditur esse vicina. tom.2.46,A
luna suum prædicat opificem. to.1.1132,D
luna an varietate sui cursus operetur. to. 2.417,C
luna non dabit lumen suum, quid indicet. tom.2.940,B
luna in sanguinem verteretur. tom.3.405,C
luna, pro Iudæorum synagoga. tomo 1. 892,D
luna dicitur ecclesia,quæ crescit in sanctis, ac decrescit in peccatoribus. tomo 1. 849,A
Lunatici.
Lunatici à Christo curati.tom.2.417,C.& cur ita vocari. ibidem.
Lupanar.
Lupanar ædificatum in Ægypto. tomo 5. 929,C
Lupus.
Lupus ad rapinam natus. to.1.1179,C,D
lupi natura. tom.2.750,D
luporum crudelitas miteſcere nescit, nisi gratia Christi faceret, quod ipsa natura fieri negat. to.2.769,A
lupus moraliter. tom. 2.750,D
lupus spiritalis quis dicatur? to.3.235,D
lupi vbique sub ouium velleribus occultati. to.5.818,C
lupi dicuntur homines deum non timentes, propter crudelitatem. tomo 2. 769,A
lupi & agni simul pascentur. to.1. 1214,C. tom.5.1011,D
Lutum.
Lutum fœcis,quid. to.1.722,A.724,C
lutum quid indicet? to.4.1449,B
luti in fronte pueri illiti superstitio. to. 4. 359,B
Lux.
Lux per fidem nobis exoritur. to.3.29,D
lux nunquam sociatur tenebris. tomo 2. 998,B
lux,id est,deus. to.3.29,B
lux vera,filius dei:non autem spiritus sanctus. tom.3.26,B
lux vera filio tribuitur: patri autem, lux tantùm. tom.3.814,D
lux Christianorum maior est, quàm Solis. to.4.302,B
lucis mentalis & lucis sensibilis differentia. tomo 1.12,B
lux venit in mundum,quid sit.to.1.708,A. to.2.825,B
lux mundi,sunt sancti. tom.2.722,A
lux,populus Christianus intelligitur. to.2. 773,D
lux,operationis diuinæ est tempus. tom.1. 57,C
lucis opera,& effectus. tom.2.693,D
lucem ac tenebras deus distinxit, quid hoc significet? tomo 1.12,A
Luxuria.
Luxuria petulantes & homicidas facit. to. 2.357,C
luxuria ex hominibus facit porcos,ac porcis etiam deteriores. to. 5.1234,D
luxuria adulterium parit, & adulterium, homicidium. tom.5. 689,B
luxuria stantem euertit ciuitatem.tomo 1. 1320,A
luxuria rescindit, suffodit, & corrumpit corpus. tom.2.339,A
vbi est luxuria,ibi ebrietas & crapula.to.1. 136,B
luxuria etiam lædit anima. to.5.1209,B
luxuria dæmoni nihil amicius. to.5.1234,D
luxuria vita exuberantem rerum exigit copiam. tom.5.632,C
luxuria omnia repleta. tom.5.484,A
luxuriosè viuere, esse molestius, quàm sobriè. tomo 5.1209,A
luxuriosus à perfruenda voluptate per affectionem & perturbationem impeditur. tom.2.453,B
Luxus.
Luxus quot & quanta affert hominibus incommoda? to.2.266,A.& seq.
luxus bonę valetudinis firmamẽta subruit. tom.5.316,C
Luza.
Luza locus,qui & Bethel vocatur.tomo 1. 392,A
Lydia.
Lydia mulier,purpurarum venditrix,ad fidem conuersa, baptizatur, ac tota eius domus. tomo 3. 571,B
Lyra.
Lyra pastoris pulchra. tomo 1.693,D
lyra Dauidis spiritualis. tom. 5.741,B
Lysias.
Lysias tribunus ducit D. Paulum ad Felicem præsidem,vt morte damnetur.to. 3.627,C

Macedonius.

MACEDONIVS idem cum Ario sentiebat. to.5.1029,D
macedonij error de spiritu sancto. tomo 5. 1030,D
macedoniarum de deo hæresis, & insania. to.1.977,D.to.3.812,D
Macellum.
quod in Macello venit, manducandum. to.4.444,A
Machabæi.
Machabæi admirationi sunt, qui ne legem transgrederentur,mori maluerunt. to. 2.190,A
machabæorum præclarè gesta. to.1. 745,B
machabæorum virtus. tom.2.529,B
machabæorum matris laus.tom.1.1299,D. martyrio fuerunt coronati. ibidem.
machabæorum res à Daniele prædictæ.to. 5.920,C
machabæorum libri citantur. to.2.290,A
Machæra.
Machæra desursum. to. 4.196,A
machæra euangelij, & eiusdem prædicationis. to.4.247,C
Μακρόθυμος.
Μακρόθυμος. to.4.505,B
Madianitæ.
Madianitæ deũ infensum Iudæis per exornatas puellas efficere tentarunt. to. 5. 804,C
Magister.
Magistrum super terram non vocabitis. to.1.238,C.to.2.454,B
magistri boni est, per se docere, quæ dicit. to.4.411,B

magistratuum

magistratuum necessitas. tomo 1. 1152, C. est enim dei opus. ibidem.
magistratus,ministri dei sunt. to.4. 214,B
pet magistratus innumera bona ciuitatibus proueniunt. tom.4.213,D. quibus sublatis, omnia simul pessum eunt. ibidem.
magistratus vt vna præcellẽtia, sic vna potestas. to.5.1449,D
magistratus non magis in causa est eorum malorum quibus affligimur quàm nos ipsi. to.5.1485,C
magistratus etiam peruersi dantur propter peccata. to.5.1485,C
magistratus bonus iustitia populi peccata delet. to.5.1481,C,D
magistratus mũdani nequaquam possunt Christianorum demonstrare virtutes, quin potiùs frequenter habent accusationem malitiæ. to.3.832,A
magistratus pulueri similis. to.4.1178,D
magistratuum vanitas. to.1.1129,B
Magnanimitas.
Magnanimitas est virtus, circa quam pullulat prodigalitas. to.3.641,A
Magnanimus.
Magnanimus & fidelis inueniet spirituales escas. to.2.880,C
magnanimus est is, qui pecuniam, vbi est opus,insumit. to.3.643,B
Magnificare.
Magnificare deum quid? to.1.957,D
Magnus.
Magnus quis verè dicatur? to.5.504,A
magnus solus dicitur deus,& non relatiuè ad aliquid,sed absolutè: quia nemo ritè dicitur magnus. to.4.482,A
magna omnibus sunt manifesta. tomo 4. 1244,A
Magis.
Magis & minus non sunt contraria. to.4. 522,B
Magus.
Magi dæmonia non eiiciunt,sed eiicere videntur. to.2.754,C
magis apud Pharaonem deus aliquid permisit, ne magus putaretur esse Moses. to.3.631,A
magi,primitiæ fidei. tom.2.643,B
magi ecclesiæ futuræ formam portabant. to.2.643,B
magi, qui adoratum Christum venerunt, quinam fuerint, vnde venerint, quomodo, quóve suadente, &c. tomo 2. 43,D
magi viderunt ecclesiæ progenitores.to.2. 57,C
magos, homines barbaros, & longinquæ regionis,stella vocauit cœlitus. tom.2. 55,C
magi antè,quàm Christum viderent & cognoscerent, Christi facti sunt cõfessores,ante conspectum crudelissimi regis Herodis. to.2.644,A
magi de gentibus primi electi sunt ad salutem, vt per eos gentibus omnibus salutis pandereturianua. tom.2.971,B
magorum pietas vt imitanda. to.3.834,B
magos multum temporis ante puerperiũ virginis è suis regionibus fuisse profectos,ex apparitione stellæ probatur. tomo 2.56,B
magi à Perside profecti. tomo 2.58,A
magi cur potiùs per stellam, quàm per quosdam propheras vocati? tomo 2. 46,C,D
magi vnde scientiam stellæ, quæ eos conduxit,acceperint? to.2.644,A
mirum,quòd magi,sola duce stella,à nullo edocti propheta, nec angelo, ex tam longinquis regionibus puerum adoratum venerint. to.2.57,A
magi ostenderũt magnum deum in Christo,homine paruulo, verbis scilicet, actibus,& muneribus. to.2.643,B
magorum fides, condemnatio Iudæorum est. to.2.971,C
magi Iudæorum effecti magistri. tomo 3. 50,B
magi quonam pacto natiuitatem saluatoris ex signo stellæ cognoscere potuerunt? tomo 2.971,B
magi in regiones suas reuersi, prædicarunt Christum in genere suo,& multos erudierunt:& post resurrectionem domini à D. Thoma baptizati, & facti sunt adiutores prædicationis illius.tomo 2. 644,C
magi per aliam viam reuersi sunt in regionem suam, quid significet? tomo 2. 649,C
magi apud Persas hoc nomine vocitabantur,quòd in silentio, ac voce tacita deũ glorificabant. to.2.644,B
magi apud Persas,non malefici,sed sapientes intelligebantur. to.2.643,C
magi duodecim apud Persas electi, ad obseruandam stellam in Christi natiuitate apparituram. tomo 2. 644, B. & in monte habitabant. ibidem.
Magia.
Magia,est ars curiosa. to.3.601,A
Maiestas.
Maiestas dei non habet finem.to.1.1164,D
maiestatis regiæ priuilegia. tom.5.1449.C
Maius.
Maiora multum opus habent minoribus. to.4.489,A
qui maius habet, semper non habet quod minus. to.4.496,D
maius in se includit minus. to.2.660,A
Mazaroth.
Mazaroth, stella. to.5.618,D
Malachias.
Malachias cæteris prophetis posterior.to. 5.926,C
malachias propheta, vocatur angelus. to. 4.1587,A
Malè.
Malè agere,est verè malè pati.to.3.479,D
malè facientes incidunt in manus dei,non malè patientes. to.4.1611,C
Maledicere.
Maledicentibus nobis benedicendum.to. 5.488,D
maledictio benedictionis causa & quomodo. tom.5.1429,B
maledictio vetus soluta. to.1.867,C
maledictionum multæ species. tomo 1. 761,D
maledictio interempta. to.1.201,A
maledici,feræ carniuoræ. tom.5.1614.A
maledictum extinctum est. to.4.623,A
maledicti, qui à dei declinant mandatis. to.1.995,A
Maledicus.
Maledicus est inordinatus. to.4.1266,D
maledicus hirudini,& scarabæo similis.to. 1.814,D
maledicum hominem auersantur omnes. tom.1.814,D
cum maledicis cibus non est sumendus.to. 4.579,C
maledici regnum dei non possidebunt.to. 5.383,D
maledicus se priorem probro & dedecore afficit. to.4.1512,A
Malignitas.
Malignitatum principio elegit Christus, vt nemo vsque in finem semetipsum despiciat. to.2.1001,C
malignis nihil obscurius, nihilque versutius. to.3.205,D
Malitia.
Malitia radix malorum. to.4.97,C
malitia,quiddam est impudens,ac temerarium:quæ cùm magis cõfundi debeat, magis irritatur.to.3.217,B. vt in Iudæis contra Christum vsuenit. ibid.
à malitia duplex damnum. to.5.497,D
malitia non potest esse modestia. tom. 4. 121,A
malitia semper contra virtutem insanit. tom.1.142,A
malitia contra virtutem pugnat, sicuti cõtra corpus anima. to.3.583,A
malitiæ damnum est magnum. tomo 1. 246,B
in malitia transigere vitam, quantum sit malum. to.4.18,A
malitia homini scintilla est ad dei clementiam,pietatémque comparata. tom. 5. 720,C
malitia tua te ipsum corripiet. to.5.766,B
malitiæ nihil placet. to.5.1158,D
malitia est eiusmodi, vt nemini cedere velit. to.3 204,D
malitia peccatorum neque futuri iudicij terrore mutatur. to.2.960,A
malitia confunditur aliquoties ratione veritatis,corrigitur autem nunquam. to. 2.1041,A
in malitia qui viuunt inemendabiles. to.1. 466,B
malitiam qui celat, & vtitur malitia, cùm non possit facilè deprehendi, plurima mala facit. to.1.615,A
malitia frequenter vincitur, nunquam autem placatur. tom 2.890,C
malitiæ magnus est labor. to.1.129,A
*malitia confunditur ratione veritatis.*to.2. 884,C
malitia stultos reddit homines. to.3 166,B
malitia opponitur virtuti. tom. 5. 775,C
malitiam voluptas breuis, ac dolor perpetuus sequitur. tom.2.1393,C
malitia est virtutis alimentum & fomes claritudinis. to.3.673,D
omnis malitia de motu voluntatis oritur. tom.2.165,C
malitia sua diei sufficit,id est,miseria,labor & calamitas. tom.2.186,A. & afflictio. tomo 2.735,C
à malitia per hanc vitam contracta, non aliunde liberamur, quàm per fidem, quod exemplis probatur. tomo 4. 22,C
Malitiosus.
Malitiosi nobis fugiendi. tom.1.1032,D
malitiosus,fera periculosior. to.5.1654,C
Malum.
Mala punica in veste summi pontificis.to. 5.432,D
malum nihil est aliud,quàm deo non obedire. to.2.430,C
malum omne,est regnum diaboli. tom.2. 797, A. igitur diabolus rex est mali. ibidem.
malum est,nihil facere boni. to.5.665,B
malum nullum deus fecit,sed omnia valde bona. to.4.365,B
mala deus creat,quid sit? to.2.186,B
malum nullum est naturale. to.4.926,A
mala & bona deus in nostra posuit potestate. to.3.737,D
mala deus non præcipit. to.5.398,A
malorum radix,est electio. to.4.391,C

mala tria, omnium malorum prima, & fortissima. to.2.725,B
malorum expectanda punitio, & bonorum remuneratio. to.4.1616,D
mali aliquid pati, gignit coronas. tom. 4. 1301,B
malum de medio nostrum auferendum. to.3.216,D
malum vnicum, & solum est nempe peccare. to.4.998,B
mala non sunt facienda, vt veniant bona. to.4.49,D
mala malis non rependere, summa est philosophia. to.4.1267,A
mala omnia ex amore rerum præsentium existunt. to.4.1048,D
malis nos circunstantibus exanimamur. to.2.1148,A
malo malum nemo sanat, sed bono malũ. to.3.205,B
mala huius vitæ, mala non sunt. tomo 3. 221,C
mala vera, & bona vera sunt cogitanda. to.4.549,C
à malis non solùm oportet abstinere, sed & in bono florescere. to.4.120,A
malum non est affici malo, sed alios afficere. to.5.658,C
malum pro malo non reddendum. tom.1. 701,D
malum perfectum quid sit. to.5.613,D
malum non à perfecto malo incipit, sed paulatim in primis. to.2.887,A
si malum feceris, time. tom.4.213,C
malum nullum deus natura fecit. tomo 1. 691,C
malum pro diabolo, quòd nobis cum illo perpetuum & irreconciliabile sit bellum. to.2.1184,B
mala nunquam ex bene gestis nascuntur. to.5.709,C
malorum colophon. to.1.625,C
malum in bono vincendum. tom.4.2099,B
mala hinc oriuntur omnia, quòd non deũ, sed homines reuereamur. tom.4.354,D
mala omnia vnde incrementum capiant? tom. 4.684,B
malorum initia studiosè ac diligenter repellenda. to.2.590,B
qui facit mala, non venit ad lucem. tom.4. 329,B
malorum sublata congeries, non erit plenitudo virtutum. to.1.450,C
malorum nullum solatium. tomo 1.800,D
à malis abstinere non satis est nobis ad salutem, nisi adsit virtutis actio. tomo 1. 604,C
malorum inuentores fugiendi. tomo 1. 525,C
qui in malis est, in pœnam habet malitiam. to.5.775,C
mala à nobis primùm incipiunt, bona autem à deo. to.4.1584,B
malum omne est sine substantia, & nihil est. to.2.877,C. ex malo enim nulla res esse potest. ibidem.
malorum obliuio oritur ex bonorum dei recordatione. to.4.1588,B
malorum inuentores pro diis habiti & culti. tom. 4.1484,A
malum qui non sentit, est miser. tomo 4. 480,A
malum diabolus in mundo seminare non potest, nisi per ministros suos. tomo 2. 887,B
malum omne foris extra spiritum est, quia non est secundum voluntatem spiritus. tomo 2.670,C
malum omne intus in carne est, quia secundum voluntatem carnis est. tomo 2. 670,C
malum fieri diabolus suggerit, & illud manifestat, cùm factum est. to.2.718,A
malum & bonum deus nõ in natura creauit, sed in arbitrio nostrõ posuit, vt quod volumus, simus. tom.2.734,D
malorum memoria obliuione perpetua delenda. tom.4.1495,C
malum intelligere, est laudabile: sed facere, vituperabile. to.2.770,A
malis proponitur pœna, & bonis palma. to.2.734,D
malum coinquinat bonum, bonum autem non coinquinat malum. to.2.782,A
malum voluit deus posse latere sub colore boni. to.2.798,A. & cur. ibidem.
mala omnia, quæ sunt in mundo, habent contraria bona, per quæ superantur. to.2.725,C
mala quandiu præsentia sunt, grauia videntur: cum verò transacta sunt, eorũ recordatio, est gloriatio. to.2.682,B
malum sine labore euitari non potest. to. 2.798,A
malorum transactorum recordatio, non solùm non nocet, sed adhuc magis delectat. to.2.682,B
malo non resistendum. to.2.150,B
malorum excogitatores. to.4.34,A
mala fugienda, & bona possidenda. to. 4. 983,B
mali dimidium deus permisit Iudęis, ne totum perderet bonum. to.2.816,C
mala, cùm nullam rem habeant, nomina solum sunt. to.2.431,A
malum aduersus quemquam ne cogitandum quidem. to.1.21,A,B
mala sunt in manibus, bona in expectatione. to.4.1220,D
mala nobis ingenita non esse. to.2.430,A
in malis maius regit minus. to.4.1188,C
malum inexpectatum perturbat apimum. to.5.820,A
malus homo est, arma diaboli. to.2.770,D
malus homo correptus, non solùm pœnitentiam non agit, sed adhuc aduersus corripientem magis irascitur. tom. 2. 866,C
malus, quandiu est malus, nõ potest subiicimutari autem potest, & bonus fieri. tom.4.164,C
malus homo de malo thesauro profert mala. to.2.322,D
malus in peccato comprehensus, fremit, non quia peccauit, sed quia in peccato comprehensus: bonus autem contrà. to.2.866,A
malus etsi patitur iniuriam, non tamen ab aduersario, sed à sua segnitie. tomo 5. 1218,D
malus, si voluerit, mutatur, & fit bonus. to. 1.110,C
malus nemo, vel bonus natura. tomo 4. 288,B
malus sibi ipsi soli nocet. tom.1.1097,B
malus nullus, malus dici vult. to.3.808,D
malus est puniendus, & infirmus curãdus. tom.4.410,C
malum esse, primum est malum. tomo 5. 775,C
mali homines in deteriora proficient. to.2. 670, A. to.4.1442,A
mali non infamandi, sed corrigendi. to. 2. 1104,C
malorum hominum consuetudo bonis est molestissima. to.1.1034,B
malorum omnium hominum consuetudinem naturalem exposuit Christus. to. 2.906,B
mali non cessant peccare, nisi eos iudicia terrena compescant. to.2.661,B
malos esse multos aliud est, & aliud neminem esse bonum. to.2.765,D
mali odio habendi non sunt, sed vitium. tom.4.509,C
malorum conuersatio grauis. to.3.216,D
de malis hominibus non desperandum. to. 2.1106,A
malos segregabunt angeli de medio iustorum, & mittent eos in fornacem ignis. to.2.350,C
malis punitis, iusti fiunt attentiores. tom.1. 637,B
malis etiam datur pro benefactis, merces aliqua. to.2.1132,A
cùm malos locupletari videmus, nobis tibundum non est, & cur. to.5.365,C
malos deus malè perdet, & vitem aliis tradet agricolis. to.4.131,D
malis hominibus non insultandum. to. 1. 1098,A
malis iusta præstare est melius, quàm bonis iusta subtrahere. to.2.895,D
mali bona hìc recipientes, illìc omninò cruciantur. to.5.366,A
malos ditescere cur deus permittat? to. 4. 521,A
malorum res secundæ non diu durant. to. 4.378,A
malos & bonos cur deus vult simul hoc in seculo viuere? to.5.658,B
mali homines viuunt, vt probent bonos. tomo 1.854,C
malus, pro diabolo, ob excessum malitiæ. to.2.165,B

Mambre.

Mambre coniuratus Abrahæ, hoc est, amicitia coniunctus. to.1.244,D
mambre vallis, vbi inhabitauit Abraham. to.1.235,B

Mammona.

Mammona cur pro pecunia sumitur. to.2. 178,C
mammonæ Syriaca lingua, appellantur diuitiæ. to.2.733,A
mammonam qui sequuntur, sunt idololatræ. to.4.51,A
mammonæ qui seruit, adorat mammonam. to.4.991,B
ex mammona iniquitatis faciendi sunt amici. to.4.1513,A

Manasse.

Manasse, primus Ioseph filius, qui interpretatur, obliuio. to.1.414,B
manasse, nomen tribus Israël. to.1.921,A
manasses, Ezechiæ regis filius, interpretatur, ab insurgente, vel ex obliuione, & cur. to.2.632,A
manasses, post Achab, reges cunctos insania ac tyrãnide anteiuit, legalem enim euertit cultum, templum clausit, &c. tom.5.838,B
manasses quàm sceleratus fuerit. tomo 2. 187,C
manasse nemo fuit peior. to.5.408,C
manasses post tot scelera à se commissa, ab omnibus est mundatus. to.2.187,C
manasses post cruenta facinora, per pœnitentiam deo acceptabilis fieri meruit. to.5.768,D

Mandatum.

Mandata dei fidelia. to.1.946,C
mandata dei non sunt impossibilia. tom.5. 752,D
mandata dei non sunt grauia. to.1.949,D. to.4.335,C
mandata dei adeò facilia, vt multi ea superarent. to.4.287,B
mandatorum dei doctrina instructus, vitæ huius fragilitatem habet exploratam. to.1.994,C
mandatorum dei obseruatio, eius amicitię est confirmatio. to.3.370,A
mandatum dei perquàm latum, atque in æternum permanens, sempiternorúmque bonorum præmium habens. to.1. 1010,D
mandata decem, quasi ad decem sunt mẽses, in quibus consistit, iustitia prima, & salutaris. to.2.931,D. 932,A
mandata dei omnia qui implent, fiducia conscientiæ fruuntur. tom.1.991,C. qui offenderit in vno, factus est omnium reus. ibidem.
mandata Christi spiritualia, quasi nutritorij, & viui panes. to.2.932,B
mandata Christi minima quæ dicantur. to.2.697,B
mandatorum decem numerus respondet numero plagarum Ægypti. tomo 4. 618,C
mandata Christi qui sequitur, impossibile est, vt ab omnibus laudetur. tomo 1. 143,A
mandatum Christi nouum. to.5.308,B
mandatum Christi non est contrarium legę, sed latius, quàm lex. to.2.698,B
mandata dei quemadmodum amplectenda. to.1.949,A
mandata Christi factu facilia. tomo 5. 358,A
mandatum dat deus, vt probet obsequiũ. to.1.449,A
mandatis diuinis qui adhæret, pro laborũ mercede vitam habebit æternam. to.1. 1020,C
mandatorum Mosi impletiones, sunt mãdata Christi. to.2.697,D
mandata Mosi in actu faciliamandata autem Christi in ipso actu difficilia: ideò in remuneratione magna sunt, & in peccato minima. to.2.697,A
mandata legis, onera grauia, & importabilia. to.2.896,C
mandatum in lege maximum, & primum. to.2.502,C. & secundum. ibidem.
mandata dei omnia, veritas. to.1.1009,A
mandata voluntaria, quæ. tom.1.1013,D. 1014,A
mandatum primum in promissionibus, quod? to.1.1057,C
mandatorum omnium vtilitas est vna: & omnia mandata quasi vnum videntur esse mandatum, quia ita sibi cohærent, vt alterum sine altero esse non possit. to.2.891,B
mandatum qui implet legis, non simul implet & Christi mandatum. t.2.708,C. sed qui Christi, implet & legis. ibidem.
mandata seruanda, si in vitam introire velimus. to.2.454,C
mandata exuperare, est profectus. tom.4. 1239,A
mandatorum quædam minora, quædam maiora. to.2.891,C
mandatorum obliuio, est causa delictorũ. to.1.1278,D
mandatum carnale quod & quale. tom.4. 1579,A

Manducare.

Manducare supra mensuram brutorum nullum cogi potest. to.2.420,B
manducare in malam partem. to.2.950,D. 951,A
qui manducat, domino manducat, &c. to. 1.513,A
manducare illotis manibus, non coinquinat hominem. to.2.377,D

Mane.

Mane, verbum Hebraicum, quid sonat? to.1.863,B
mane, noctis est finis. to.1.20,B
manè primum, secundum, tertium, quartum, quintum, sextum, &c. tomo 2. 861,A,B

Manes.

Manes, verè *μανὶς*, hoc est, insaniens, alludens suæ seductioni nomen habẽs: dicebat, se esse Paraclerum. to.3.804,A
manes suæ hæreseos vnde duxit principiũ. to.5.1087,D

Manichæi.

Manichæorum hæresis quàm impia. to. 1. 440,B. & 443,B. to.4.1514,B
manichæi error. to.1.8,C
manichæi vetus testamentum destruebãt. to.2.1102,C
manichæi, veritatis inimici. to.4.543,C
manichæorum rabiem pernicioſam Christus acuto concidit gladio. to.2.423,B
manichæorum ora impudentiæ & hæresis impia. to.2.362,C
manichæorum os putridum. to.4.321,B. effecit enim deos, qui sunt apud gẽtes. ibidem.
contra manichæos. to.3.388,D

Manna.

Manna interpretatur, quid est hoc. tom.2. 878,B
manna, quod edebatur in deserto, figuram habet verbi. to.2.878,B
manna omnium ciborum vicem supplebat. to.1.1194,B
manna de cœlo non erat: quomodo ergo de cœlo esse dicitur? to.3.178,D
manna Iudæos pascebat. to.4.602,B
manna quid figurabat? to.4.602,C
manna, sacræ mensæ typus & figura. to.4. 431,B
manna figura, non veritas erat. to.3.179,A
mannæ & panis viui differentia. tomo 3. 184,A
in manna anima nostra est arida. tomo 1. 950,A
manna in arca testamenti, in vrna aurea reconditum. to.4.1589,D
mansiones multæ apud patrem meum. to. 5.857,C
mansiones multæ in domo dei. tomo 1. 936,C

Mansuetudo.

Mansuetudo & pietas, virtutum sunt maximæ. to.5.691,B
mansuetudo, est hominis gloria. tomo 5. 745,B
mansuetudine nihil violentius. to.1.387,A. to.5.967,B
mansuetudine nihil potentius, nihilque fortius. to.1.231,C
mansuetudo, quàm quæuis violentia, plus efficere potest. to.2.238,C
mansuetudo vbi maximè ostendenda. to. 1.1035,A
mansuetudo ita seruanda, vt non ex ea pietas, fidésque lædatur. to.4.1430,A
mansuetudo seruatur, quando nunquam imputamus malum quiddã proximo. to.3.478,C
mansuetudo in quo potissimum versetur? to.5.1243, D.1244,A
mansuetudo admonitione sola verborum indiget. to.4.1482,C
mansuetudo si non sit propter deum, stultitia est. to.2.851,C.1034,A
mansuetudo animam nostram in perpetua tranquillitate, & quasi in portu cõstituit: omnísque quietis, & recreationis nobis est occasio. to.1.231,C
mansuetudo hominum pectora magis, quàm vehemens austeritas extimulat. to.3.415,B
mansuetudinem præfert deus, vt re à peccatis exuas. to.4.35, D.36,A
mansuetudinis dona, quæ & qualia. to.5. 667, D.668,A
de mansuetudine, sermo. to.5.667,C

Mansuetus.

Mansuetus est, qui suam refrænat iracundiam. to.2.715,C
mansueti terram hæreditabunt. tomo 2. 114,B
mansuetus infidelis, est in corde subdolus. to.2.752,B
mansuetus sibiipsi est dulcis, & aliis vtilis. to.3.414,C
mansuetus homo, quod in corporibus nostris nerui, hoc præstat in domo, & ecclesia, & ciuitate. to.5.668,C
mansueti mãsuetum debent portare, quia vocauit eos sessor. to.2.1036,C
mansueti ad misericordiam facilè trahuntur omnes. to.5.667,D
mansuetos habet etiam diabolus. tom.2. 668,A
mansueti beati. to.5.495,B

Manus.

Manus quorsum hominibus datæ. tom.5. 1220,C
manus deus non habet. to.5.615,C
manus dei quid. to.1.751,A
ex manu dei omnia bona fluunt. tomo 1. 1137,C
manus dei pro auxilio & ope. tomo 1. 1129,D
manuum eleuatio, sacrificium vespertinũ. to.1.1102, D. to.5.627,B
manuum extensio in precibus. tomo 4. 1622,B
manus cur in oratione sunt eleuandæ? to. 1.1105,D
manus infertilis & atida non est habenda. to.4.1636,B
manus dextra quid moraliter. tomo 5. 487,B
manuum impositio. tomo 2. 820, A,B. & 1065, D. to.3.457, A. 483,A
manus impositio à Christo introducta. to. 2.451,B
manus expansę. to.5.1431,C

Maranatha.

Maranatha quid sit. to.4.585,B

Maras.

Maras presbyter, monasticæ vitæ cultor. to.5.1351, D

Marcelli.

Marcelli & Photini hæresis. to.4.1514,A

Marcionis.

Marcionis error. tomo 2.57,B. & insanum dogma. to.5.458,A
marcionis euertitur morbus. to.2.568,A
marcionis impudentia. to.3.339,D
marcionis hæresis contra filium dei. to.4. 1515,B
marcionis delira dogmata. to.1.1268,D
marcionistarum morbus & hæresis perabsurda de baptizandis mortuis. tom.4. 561,D

Marcus.

Marcus, aliàs Ioannes. to.3.527,B
D. marcus à D. Petro prædicata composuit. to.2.684,C
D. marcus, D. Petri discipulus, didicit ab eo, quod scripsit. to.2.583,B. to.4.1503,C
marcus, D. Pauli cooperator. to.4.1503,C

D.marcus formam ostendit leonis,& cur. to.2.1049,C
D.marci thronum Alexandria ad Nilum complectitur. to.5.1417,B

Mare.

Mare deus explicuit. to.5.339,A
mare cur deus extendit in medio? tom. 4. 517,C
mare vinculis alligatum est immobilibus, ne terram inunder. to.1.1150,B
mari deus terminos posuit littora. tom. 2. 638,B
mare arena munitum. to.4.299,B
mare quo pacto tellurem circundat? to.4. 245,B
mare terram inundauit. to.1.1149,C
mare cur incomprehensibile dicatur. to.5. 976,A
mare quantum sit,ignoramus. t.1.1094,C
maria sunt aquarum congregationes.to.1. 25,A
mare à Mose scissum. to.5.916,B
mare rubrum Ægyptiis sepulchrum est factum. to.1.1083,B
mare vidit,& fugit. to.5.971,D
maris miracula. to.1.1150,B,C
mare pro hoc seculo, to.2.767,C
mare,pro vita humana. to.1.894,A
mare obedit Christo. to.2.370,A
mare Christo testificabatur. to.1.867,A
mare mysticè Iudæos significans. tomo 5. 1414,D
maria transfigurabuntur. to.2.251,B
maria multa. to.1.1073,C

Margaritum.

Margaritum pretiosissimum,mysticè. to. 3.792,C
margaritæ pretiosæ parabola. to.2.350,A
margaritæ pretiosæ expositio.to.2.1220,B
margaritæ diuinæ. to.1.86,B
margaritarum multa differentia. tomo 5. 336,C
margaritæ ante porcos non proiiciendæ. to.1.593,A.& to.2.738,D.739,D

Maria.

Maria cum Mose victoriæ carmen modulabatur. to.1.1241,B
maria, Mosis soror, prophetissa. tomo 1. 906,D
mariam, inuito Mose, deus puniuit, propter ipsius in Mosem contumeliam.to. 5.396,A
maria,Mosis soror, paruo ex murmure lepra damnata fuit. to.5.733,B
mariam Moysis sororem detractio cùm attigisset, veneno suo leprosam cõfestim reddidit,&c. t.1.874,A
maria dedit pœnas fratri suo Mosi etiam nolenti, quòd in eum contumeliosa fuerit. to.2.223,A
maria, mulier quædam, quæ in obsidione Hierusalem, suum comedit filium infantem. to.5.1050,B
maria cur dicitur virga. t.1.702,B
maria sancta, Maria beata,mater & virgo, virgo fuit ante partum , & virgo post partum. to.3.359,C
maria mater Christi, viro desponsata , cur non ibi dicitur virgo? to.2.25,D
maria virgo fabro lignario despõsata fuit, & cur. to.2.637,A
ad mariam intrauit angelus, absente sponso Ioseph. to.2.638,C
maria Gabrieli consensit,Euam serpens seduxit. t.1.430,A
maria concepit, credens verbo. tomo 1. 672,B
maria fidei seminatorem fide concepit.to. 1.1317,A
maria non per coitum carnis, sed per gratiam fidei credendo, filij dei facta est mater. t.2.806,B
in maria quomodo formauit spiritus sanctus Christi corpus? to.2.25,D.26,A
maria virgo,clausa est porta, per quam intrauit nemo,nisi solus pontifex.tom.3. 360, A
in mariam deus spiritus venit. tomo 5. 616,D
maria concepit Christum secundum corpus,in eam ingrediente diuinitate pro semine. to.2.640,C,D
maria per fidem concepit Christum. to.2. 1088, A
mariæ virginis vas à sancto spiritu sanctificatum. to.2.640,C
maria virgo concepit,& virgo peperit. to. 1.336,A
maria virgo, cur matrimonio iuncta fuerit? to.2.672,A,B
maria virgo concepit,virgo peperit,virgoque semper mansit. to.5.617,A
maria semper virgo. to.2.39,C,D
maria vnigeniti dei mater facta. tomo 2. 641,C
maria deipara , & domina nostra pro nobis suum intercedit filium. tomo 1. 1027,A
mariæ virginis deiparæ commemoratio in Missa. tomo 5.1143,D.1145,D.1146,C. 1148,B.1153,B
maria virgo per cuncta mirabilis. tomo 2. 28,B
maria speciosior ac dignior facta , quàm totus mundus. to.2.641,C
per mariam virginem vitam æternam inuenimus. to.1.765,C
maria cum Iesu puerulo post puerperium in Bethlehem quadraginta diebus est remorata. to.2.53,D
per mariam restauratur , quod per Euam perierat. to.1.430,A
per mariam redditur vita , quæ per Euam fuerat interempta. ibidem.
mariæ virginis progenitores.
maria Magdalena imbecilla erat natura, quæ de resurrectione nondum norat. to.3.344,A
maria optimam partem elegit. to.3.250,B
mariam , Lazari sororem , non fuisse illam meretricem , quæ vnxit domini caput: hæc enim erat honesta & studiosa. to. 3.248,C,D
maria, matris Ioannis , qui cognominatur Marcus:in cuius domo tota orabat ecclesia pro D. Petro in carcere detento. to.3.528,D
maria.D.Pauli discipula,& eiusdem encomium. to.4.259,B
marias fuisse plures , quæ dominum post resurrectionem viderunt. to.3.767,D

Maris.

Maris episcopus. to.5.1363,A

Maritus.

Maritus & mulier sunt alter alterius seruus. to.4.398,C
maritus est loco regis:vxor, præfecti & legati. to.4.515,B,C
mariti reuerentur vxores,quæ paucis indigent. to.4.1654,D
ex mariti & vxoris discordia quænam oriantur mala? to.1.368,C
maritus & vxor si dissidentes fuerint, omnes, qui apud illos sunt, malorũ sunt participes. to.1.367,C

Maro.

Maro,presbyter monachus, ad quem scribit Chrysostomus. to.5.1334,A,B

Martha.

Martha,quàm Maria soror sua, erat imbecillior. to.3.250,C

Martius.

Martius,initium est anni vertentis. tom.2. 1083,D
martio , anni principio , conceptus & passus est Christus , omnium princeps & primarius.to.2.1085,B. videlicet, in æquinoctio. to. 2.1085,C
martius in campo, & aliquando post focũ Martius. to.2.1088,A

Martyr.

Martyr est, etiam si non patiatur, quæ solent martyres. to.1.865,A
martyres ante Christi aduentum quinam fuere. to.5.956,D
martyres,palmæ laude insignes,iustitiæ fiducia subnixi , impios contempserunt reges. to.1.1000,A
martyres perfecti triumphant. tomo 3. 828,B
per martyrum immolationem, suam Iesus obtulit ecclesiam. to.1.476,C
martyrum vnde tot examina? tomo 5. 1006,B
in martyribus triumphatrix exiitit ecclesia,& in confessoribus vincit. tomo 1. 457,C
martyres non essent, si non fuissent persecutores. to.1.446,B.& 450,C
martyribus honor tribuendus. tomo 5. 1451,D
martyrum honor. to.5.1460,B
martyrum preces pro nobis. to.5.1495,B
martyres vnde coronas sunt adepti. to.4. 85,C
martyrũ infiniti populi statim post Christi mortem sunt occisi. to.5.1014,B
martyres innumeros immolauit ecclesia. to.1.860,A
martyrum gaudium inter tormenta. to.4. 636,C
martyres quàm multa , & quàm grauia nõ inuiti, passi sunt tormenta? tomo 4. 300,B
martyres inebriati Christi calice. tomo 1. 703,B
martyres sanguinem suum veritatis gratia profuderunt.tom.5.1216,B,C.& caput suum posuerunt propter Christum. ibid.C
martyres cùm beatos vocamus,ex vulneribus primùm beatificamus , & tunc ex præmiis : ex plagis , & mox ex coronis repositis. tom.1.491,B
post martyres floruit ecclesia. to.1.557,D
martyrum populi. to.2.65,C,D
martyres amamus,non quòd cruciati fuerint , sed quòd ob Christum cruciatus tulerint. to.5.904,A
martyrum sacrificium. to.1.860,C
martyres semitas tenuerunt , quibus ad deum peruenire potuerunt. tomo 1. 524,B
martyres colendi. to.2.905,D
martyrum memoria , seu festa. tomo 5. 1236,C
martyrum memoriæ in primitiua celebrabantur ecclesia. to.4.5,A
martyrum chori inferni spicula perfregerunt. to.1.1268,C
in martyrum loculis est orandum. tom.1. 84,B,C.
martyrum loca frequenter adeunda sanitatis recuperandæ gratia. to.5.529,C
admartyrum sepulchra concurrunt ciuitates , & populi eorum desiderio flagrantes. to.1.976,A

martyrum

martyrum corpora , sunt verè holocausta. to.4.1570,D
de martyribus,quòd aut imitandi,aut non laudandi sint,sermo. to.3.828,A
de martyribus Iuuentino & Maximo, sermo. to.3.836,C
de martyribus,sermo. to.3.826,A
martyrium est pietatis exercitatio. tom.1. 864,C
martyrium , virtutis munus est maximum. to.1.833,C. quandoquidem , martyres sanguinem profundunt. ibidem.
martyrium sine charitate impleri non potest. to.4.611,D.& 1526,B
martyrium non euentu tantùm æstimatur, sed etiam proposito. to.1.865,A
martyrium prior dedicauit Abel. tomo 3. 826,D
martyrij gloria per sermonem conficitur. to.5.709,D
martyrij nunquam deest occasio. tomo 4. 636,D
martyrium patientiæ. to.1.1057,A
martyrij occasiones multæ. to.4.1093,B
martyrij coronas habet etiam hoc tempus præsens. to.4.1230,A
martyria in ecclesiis ædificata. to.2.905,A

Maruthas.

Maruthas episcopus. to.5.1323,B

Masek.

Masek, Abrahæ vernaculus fuit , quem in votis habebat suum hæredem instituere,quod non speraret se posse suscipere filium. to.1.253,C.252,B

Massagetæ.

Massagetæ suos parentes , & propinquos ante senectutem deuorabant , rectiùs esse dicentes,vt à se potiùs,quàm à vermibus consumantur. to.3.787,B

Mater.

Mater carnalis, & ecclesia per dissimilitudinem comparatæ. to. 5.1674,D
matres , in Hierosolymorum euersione, suos comederunt filios. to.5.918,D
mater nostra communis. to.1.789,A

Materia.

Materiam deo coæternam,ex Manichæorum hæresi perquam inopia. tomo 1. 440,B

Mathusala.

Mathusala,pater Lamech. to.1.117,D

Matrimonium.

Matrimonium,sacramentum est. tomo 1. 368,A.quomodo sit legitimum. to.1. 368,B
matrimonium est vnguentum. tomo 4. 1211,A
matrimonium esse indulgentiæ. tomo 5. 1171,C
matrimonium à deo legislatore institutũ. to.5.1127,D
matrimonium quorsum institutũ , & permissum? to.1.1294,A,B
matrimonium imbecillis necessarium. to. 5.1176,C
matrimonium non auget genus humanũ. to.5.1171,A
matrimonium non facit coitus,sed voluntas. to.2.816,D
matrimonium duos in vnum coniungit. to.4.516,B
matrimonium in quem finem institutum. to.2.638,A,B.& inter quos. ibidem.
matrimonium an dissolui debeat ob infidelitatem alterius coniugis? tomo 5. 1168,B
matrimonium,quoad vinculum indissolubile. to.5.1188,B
matrimonium qui vituperat , virginitatis gloriam tollit funditus. tom.5. 1166,D 1167,A
matrimonium cur honorabile. tomo 4. 1676,D
matrimonium inter fratres & sorores fiebat,necessitatis gratia, in exordio mũdi. to.1.117,C
matrimonium inter Abraham & Saram verum,& charitate admirabili absolutum. to.1.221,B,C
Matrimonium antiquitus apud Persas inter filios & parentes contrahebatur,& soror fratri iungebatur impunè , nunc verò virginitatem appetunt. tomo 3. 787,A
matrimonium spirituale quid , & in quo consistat. to.4 .005,C
matrimonij & virginitatis differentia. to. 1.826,D
matrimonij duas esse causas. tomo 5. 1173, B
matrimonij vsus per coniunctionem corporis non fuit in paradiso. tomo 5. 1171,B
matrimonij lex. to.2.448,B
matrimonij molestiæ. to.5.1201,D
matrimonij laus. to.1.1299,C
matrimonij casta dilectio, secunda est virginitatis species. to.2.814,D
matrimonia cognatorum cur prohibita? to.4.517,A
matrimonia inire ex impiorum genere, quàm periculosum. to.2.630,B
matrimonia non fuissent, si non peccasset Adam. to.5.1173,A

Matrona.

Matronæ spelunca,quæ. to.4.1471,A

Matthæus.

Matthæus à telonio ad Apostolatum vocatus,miraculorum fama perdomitus. to.2.239,C
Matthæus erat Publicanus , viuens in perpetua rapina , spiritualem repente aggressus est negotiationem.to.4.348,D. 349, A
D.matthæus multos fecit , pauperes fraudando pecuniam , sed pro ea innumerabiles fecit diuites , iustitiam prædicando. to.2.617,D
D.matthæus cur hominis refert figuram. to.2.1049,C
D.matthæus,sanctorum, præcipuè tamen peccatorum euangelista. to.2.617,C
matthæum euangelium conscribere,quænam compulit causa? ibidem, A
D.matthæus euangelium Iudæis Hebraico sermone conscripsit. to.2.618,A,B

Matthias.

D.Matthias in Iudæ traditoris locum factus est Apostolus. to.5.1009,B

Maxillam.

Maxillam vertere multò facilius est vapulanti,quàm percutere. to.2.304,B

Maximus.

Maximus martyr,& in eum sermo. tom.5. 836,C

Mediator.

Mediator quis propriè. to.4.1594,D

Medicamentum.

Medicamento opus est vnico , si sit validum , & sanitatis efficiens. tomo 4. 1600,A
medicamentum spirituali doctrina confectum. to.1.603,C

Medicina.

Medicinæ finis,sanitas. to.4.1167,A
medicinæ adiacentia. to.5.1653,A

Medicina'lis.

Medicinalis officina , est lectio scriptura-
rum. to.5.329,B

Medicus.

Medici sibi frequenter æmulantes, infirmum demergunt. to.5.333,C
medicus cùm ad ægrotum accedit, illi & sibi sæpenumero prodest. to.5.976,D
medicus noster optimus pharmaca parauit , primúsque gustauit. tomo 4. 1109,A
medici officium multiplex. to.5.1655,A
medicorum officium in curandis vulneribus. 33,D
medicum officio suo rectè fungentem nemo prudens arguit. to.1.60,C
medici hominum & pecudum. tomo 5. 1667,D
medici sapientis munus. to.1.1306,C
in medicis res quinque esse solent.tomo 1. 621,D
medici,latrones. to.5.1553,B
de medicis, & aduersa valetudine , oratio. to.5.1245,C

Mediocritas.

Mediocritas semper amabilis. tomo 3. 472,D
mediocritas in omnibus seruanda. tom. 1. 57,B
vbique malum , vbi non est mediocritas. to.3.508,B

Medium.

Medium , & in medio , quid sit? tomo 1. 1077,B
medium vmbræ mortis. to.1.702,A
medio tutissimus ibis. to.1.969,A

Mel.

Mel,puerorum cibus. to.5.1006,C
mel quidem suaue,sed mortiferum. to. 2. 1052 A
mellis dulcedinem amaritudo corrumpit. to.5.642,B
mel,voluptatis indicium, & suauitatis. to. 2.1032,A
mel spirituali ter quid. to.2.878,D
mella, quibus vescebatur D. Ioannes Bap. allegoricè. to.2.656,C
mel non solùm de floribus, sed & de quocunque est voluptuoso. tomo 2. 1052,A
mel nunquam in sacrificiis oblatum legitur. to.2.1052,A

Melancholia.

Melancholia , animi morbus , vnde habet principium. to.1.316,C,D

Melchisedek.

Melchisedek vnde genitus & ortus. to.5. 943,D.944,A
melchisedek interpretatur , rex iustitiæ: melchi enim regnum significat : & sedek iustitiam. to.1.243,B
melchisedek rex Salem,protulit Abræ panes & vinum: erat autem dei altissimi sacerdos. to.1.243,B
melchisedek, rex idem & sacerdos, typus fuit Christi. to.5.942,D
melchisedek etenim sacerdos erat, fortè ordinatus à semetipso: sic enim tunc erant sacerdotes : vel quia ætate proiectior erat , à suis colebatur : vel quia ipse sacrificare studuit,sicut & Noë, Abel,Abram, quando obtulerunt sacrificia. to.1.243,B
melchisedek tantùm emicuit piis moribus, & vita , vt dei appellaretur sacerdos. to.4.236,B
melchisedek sacerdotium à lege liberum. to.1.937,D.938,A. quod nec finem nec principium habet. to.1.938,A.
melchisedek lege naturæ rectè vixit. to.4. 37,C

meſchiſedek typum fert noſtri pontificis. to.4.1575,C
melchiſedek, noſtri ſacerdotij typum gerebat. to.5.943,C
melchiſedek typus Chriſti. to.1.243,B,C. & 938,A

ῥυδίουσι.

ῥυδίουσι & σφίγγουσι differunt. tom.1. 1271,A. & quid allegoricè. ibidem.

Melite.

Melite inſula, vbi D. Paulus appellatus eſt deus, quòd à vipera morſus, nihil ei acciderit mali. to.3.668,A.671,B

Melodia.

Melodia, quæ non ſolùm affectiones compeſcit, ſed nec exurgere ſinit, magnúmque ſilentium facit. to.3.599,C

Membra.

Membra noſtra, vtpote vtilia, ad facienda bona, ſunt à domino condita. tom.1. 134, D
membra noſtra mortificare, quid ſit. to.1. 22,B
membra noſtra vt deum laudant. tomo 1. 1157,A
membrorum noſtrorum vnumquodque propriam habet rationem, & communem. to.4.485,B
membra ſe inuicem non fallunt. tomo 4. 972,D
membrorum vno patiente, omnia membra compatiuntur. tom.2.426,B.to.4. 491,D
membrorum dilectio eſt imitanda in diligendis proximis. to.4.492,C
membra ſumus Chriſti, & membra de mēbris. to.4.494,C
membrorum inciſio, diabolicæ fraudis, ac inuentionis opus à principio fuit, &c. to.2.450,C.& 1244,B

Meminiſſe.

quorum deus maximè Meminerit, & quorum obliuiſcatur? to.1.682,C

Memoriæ.

Memoriæ confirmatio. to.1.1296,D

Memphibaal.

Memphibaal à ſeruo accuſatus, & calumniam paſſus, neque dixit, neque fecit illi aliquid mali. to.3.467,A

Memphis.

Memphis, vrbs Ægypti, vbi Apis, ſpecie bouis, adorabatur. to.1.907,D

Menagyrtæ.

Menagyrtæ, quod genus antea magorum. to.5.886,A

Memdacium.

Mendacium, mala eſt in homine macula. to.1.696,B
mendacium, res eſt timida, & quæ facilè terreri poteſt. to.1. in vita Chryſoſt.
mendacium dicere, diabolicum. tomo 3. 215,D
mendacium à veritate ſepelitur. tomo 1. 697,A
mendacium ſemper à mundi conſtitutione ſe inſeruit veritati. to.4.1439,D
mendacium etiamſi infinitis ſermonum artificiis obuoluatur, facilè tamen diffluit & collabitur. to.5.1366,C
mendacium nec rationem habet manifeſtam, nec virtutem aliquam. tomo 2. 926,D
mendacium diabolus primus peperit. to.3. 215,C,D
mendacij nomine quænam contineantur. to.1.615,A
mendacium ex ſe non creditur. to.5.737,B
mendacia ſi nō habeant, quem decipiant, ipſa ſibi mentiuntur. to.2.865,D
mendacium allicit infideles ad ſe, & amicos mendacij. to.2.926,D
mendacium in ſpecie ſerpentina diabolus aſſumpſit, quia ſemper ab initio mendax fuit. to.1.450,D
mendacia ſeducunt mendaces. tomo 2. 924,A
mendacium in terra effuſum. tomo 5. 562,B
mendacium bonum Raab eſt locuta.to.5. 737,B

Mendax.

Mendax homo, eſt nihili. to.1.975,A
mendax cur dicatur omnis homo. tom.1. 974,C
mendax neminem putat dicere veritatem, ne ipſum deum quidem. to.2.755,A

Mendicare.

Mendicare melius eſt, quàm rapere. to. 2. 496,C

Mendicus.

Mendici aſpectu ſolo differunt, ac docent. to.4.486,C
mendici contumelia non afficiendi. to.4. 1297,C
à mendicis diſcendum, deo agere gratias. to.4.1274,A

Mens.

Mens pia, dei eſt domus. to.4.647,C
mens, corporis domina. to.4.122,D
mens auriga dicitur. to.4.33,C
mens in homine duplex, vna carnis, altera animæ. to.2.704,B
mens docenda, vt nihil aduertat noxium. to.5.380,B
mens noſtra diligenter purganda.tomo 1. 14,D
mens noſtra qualibet aue leuior. tom.4. 1622,B
mens ſermonis interpres. to.5.1501,D
mens rerum familiarium imagine concepta, ſuſcitatur magis, & tanquam in pictura, rem ipſam magis amplectitur. to.3.136,B
mens ſine oculis videt aliquando, oculi autem ſine mente nunquam viderunt. to.2.802, A
mens ſobria & vigilans ſeu in proſperitate ſeu in aduerſis, deo ſemper agit gratias. to.1.173,A,B
mente ſobria, & vbique vigilanti eſt opus. to.1.1152,B
mentem habere bifaciem. to.1.710,C
mens, cùm cogitat, quæ ſupra ſe ſunt, obſtupeſcit. to.3.658,C
mentes rectas diligit deus, & ſine fuco propoſitum. to.5.496,B
mens contrita nulla libidine tenetur. to.1. 625,A
mente cæca innumeris prorſus malis cumulatur vita. to.2.173,C
mente reproba, omnia diſtrahuntur, ac ſubuertuntur. to.4.33,C
mens humana facilè labitur. to.3.736,D

Menſa.

menſa tenuis eſt bonæ valetudinis, & voluptatis mater. to.3.91,B
menſa tenuis & frugalis in cœlum tranſmittit, & opipara in gehennam trahit. to.5.325,C
menſa tenuis, ſanitatis eſt mater. to.3.91,B
menſæ nimis lautæ, ſcelerum nefariorum cauſæ exiſtunt. to.5.326,C,D
menſam lautam vermibus apponere quid ſit. to.5.316,A
menſæ ſumptuoſæ moleſtiis magnis ſunt refertæ. to.5.1208,C
ex menſa diuitum non augentur amicitiæ. to.4.1148,B
menſæ pauperum ac diuitum quàm differentes: to.4.1144,D. & quis earum finis. 1147,C,B
à menſa ſemper orandum. to.2.1113,B
menſa ab oratione ſumens initium & in orationem deſinens, nunquam deficiet. to.5.401,B
menſa eorum, qui tribulant eccleſiam dei, quibus apparatur ferculis. to.5.325,D
menſæ Sybariticæ. to.1.939,B. to.3.757,B
menſa Chriſti hordeaceis nonnunquam panibus, nonnunquam quos diſcipuli è foro emerent, erat referta. t.2.474,B
menſa Chriſti quos ſuſcipit, & quos non. to.5.337,D
menſæ Paulinæ ſocij. to.3.615,A
menſa veterum monachorum, erat ieiunium. to.5.326,D
menſa monachorum veterum ſpiritualis odoris ſuauitate plena. to.5.323,B
menſæ, quæ angelos recipiunt.to.5.590,A
menſa callicula. to.2.965,A
menſa, ſcriptura diuina. to.2.961,B
menſa ſacra, bonorum omnium caput. to. 2.567,A
menſæ communes in eccleſia primitiua. to.4.607,A
menſa ſacra eſt communis. to.5.746,B
menſæ ſacræ typus & figura. to.4.431,B
menſæ prophetarum & Apoſtolorum quales. to.5.590,A
menſa regalis appoſita, cui rex adeſt, & angeli miniſtrant. tom.5.343,B
menſa frequens, auditorum attentio.to. 5. 1652,B
menſa domini, in qua manducatur eius caro. to.5.337,D
menſa horrenda & ſpiritualis. to.1. 6,C
menſæ ſpiritualis omnes Chriſtus participes fecit. to.2.608,C
menſa ſpirituali indignè frui, quàm ſit periculoſum? to.5.1239,A
menſa domini. to.1.703,A
menſæ domini ſtupendæ aſſiſtunt angeli. to.1.1281,B
menſa domini, à qua fons prodit, qui fluuios ſpiritales diffundit. to.3.185,D.& to.5.341,C
menſam vnam cunctis, hoc eſt, terram, deus communicauit. to.3.64,A
menſa myſteriis inſtructa eſt, & agnus dei pro te immolatur, ſacerdos pro te vngitur, & ignis ſpiritualis ex ſacra menſa refluit. to.3.821,C
menſa ſpirituali communicamus omnes. to.2.261,A

Menſis.

Menſis frumentariæ, vindemiæ, & oleæ eſt domini in lætitiam & gaudium. to.2. 1083, D
menſes non obſeruandi. to.5.799,C
menſtrui viatores qui ſint. to.5.886,B

Menſura.

Menſura ſemper deſiderabilis, immodeſtia nequaquam. to.5.313,B

Mentiri.

Mentiri deum, eſt impoſſibile. to.5.520,D
mentiri qui non dubitat, nec periurare timet. to.2.707,C
mentiendi quanta difficultas? to.1.1049,B

Mercator.

Mercator vix, aut nunquam poteſt deo placere: ideo nullus Chriſtianus debet eſſe mercator. to.2.856,C
mercator non debet eſſe Chriſtianus: aut ſi voluerit eſſe, proiiciatur de eccleſia dei. to.2.856,C
mercator agricolam ex ſecuritate beatum vocat agricola contrà. to.5.368,D

mercatores

mercatores iacturas & calamitates ſtudioſè quærunt. to.1.1176,A
mercatura ſpiritualis ſemper nobis cogitanda. to.5.357,A

Mercenarius.

Mercenarius dignus eſt mercede ſua.to.2. 272,B
mercenarius frequenter computat, quando annus complebitur. to.2.920,D

Merces.

Merces eſt magna, amare Chriſtum, hoc cœlorum regnum, voluptas, deliciæ, gloria, honor, lumen, & infinita beatitudo. to.4.42,C
mercedem pro eo deus dat nobis, pro quo debemus mercedem. to.4.1224,C
mercedem conſequi debent doctores laborantes. to.4416,D
mercedem propriam accipiet vnuſquiſque ſecundum ſuum laborem. tomo 4. 336,C,D
mercedem propriam accipiet quiſque ſecundum proprium laborem, non ſecūdum rerum euentum. to.3.52,B
merces eleemoſynarum. tom.2. 783,A,B. 784,B
merces eſſet nulla, ſi totum dei eſſet. to. 4. 287,C
mercede ſua operarius eſt dignus. tom. 4. 415, D
mercedem rectè factorum non eandem eſſe propoſitam in veteri & nouo teſtamento. to.5.1217,B
merces magna repoſita eſt ei, qui dei obſeruauerit mandata. to.2.1175,C
merces in futuro ſeculo ampla tribuetur. to.2.165,A
merces bonorum, & malorum. tomo 1. 800,D
merces bonorum operum quanta. tom.2. 159,B
merces ſpirituales quæ ſint. tom.1. 5.B. & 415,C
mercede multa rependuntur ij, qui quod bonum eſt faciunt, & quod malum eſt patiuntur. to.1.561,D
mercedem omnis virtutis partes ſecum adferunt. to.2.483,D
merces virtutis. to.1.808,C.1051,B

Mercurius.

Mercurius, deus ſermonis. to.3.547,A
mercurius, orationis & eloquentiæ prēſes. to.4.6,A
mercurius mortuus, ethnicorum deus, qui nec cùm viueret, adiuuare poterat. to. 2.720,C,D
mercurij talaria. to.5.896,B
mercurius, diui Pauli diſcipulus. tomo 4. 261,B

Meretrix.

Meretricis moribus qui aſſueuit, non facilè fert pudicæ coniugis mores. tom.4. 1241,D
meretrix ad Chriſtum venit, & facta eſt virgo. to.1.1166,D
meretrix Ieſu pedes apprehendēs, ſalutem eſt conſecuta. to.1.1158,D
meretrix, quæ omnes impudicitia ſuperauit, vniuerſos continentia & virtute à tergo reliquit.to.2.481,C. diaboli officina proiecta, facilè ad cœlum aſcēdit. to.2.481,D
meretrix natans. to.2.59,C
meretricis aſpectus non eſt voluptas.to.4. 1147,A
meretricis amor, inferno ſimilis. tomo 5. 354,A
meretrices obedientia, & fide purgatæ, & commotæ intrauerunt. to.2.481,B
meretricis amoris inſania. to.1.949,C
meretrici qui adhæret, fit cum ea vnum corpus. to.4.395,A
meretrices publicæ abhorrendæ. tom.4. 1247,C
meretrices qui introducunt in cōuiuia, dęmones ac diabolum illuc aduocant. to.1.735,C
meretricem non erubuit Chriſtus, quam non à fornicatione ſolùm eripuit, verùm etiam pedes oſculari permiſit. to. 2.239,D.240, A
qui meretricibus dat, ridiculus & infamis eſt, multos ſibi parat inimicos, & breuem voluptatem, vel potiùs nullam. to.3.351,D
meretrices & publicani præcedent vos in regno dei: hoc figuratum fuerat in Raab meretrice. to.5.736,B
meretricibus qui ſua erogat bona, ridendus eſt, ac turpis, & multa feret bella. to.3.354,A
meretricem ſi concupierit, condemnabitur. to.1.1166.A
meretricem deus concupiſcit, vt eam reddat virginem. to.1.1166,A
meretrici Chriſtus donauit ſalutem. to.2. 42,A,B
meretricum documenta. to.2.639,A

Meridies.

Meridies dicitur, qui diuidit diem. tom. 1. 852,A

Meritum.

Merita rerum, non perſonarum differentia deus reſpicit. to.5.310,B
meritum in nobis nullum eſt, niſi quod contulit Chriſtus. to.3.370,A
meritum nullum magnum eſſe poteſt, niſi lucrum communicet aliis. to.5.403,D
meritum magnum habet apud deum, qui miſeretur pauperum. to.2.996,B
meritum ſuum perdet, qui mandata diuina contempſerit. to.1.1279,C
meritis propriis ſi vacui reperiemur, nihil nobis conferrent Noë, Iob, & Daniel, ſi patres nobis eſſent. to.3.198,C
pro meritis vnicuique deus retribuit. to.5. 581,A
pro meritis vnuſquiſq; recipiet. t.1. 952,C
meritis ſuis nihil aſſignare decet. tomo 1. 1125,B,C
meritis ſuis digna ſinguli recipient. tom.5. 525,D
meritorum iuſtorum & peccatorum retributio. to.1.800,D
meritorum expectatio futura. to.4.610,C
merita ſanctorum. to.1.532,D
meritis ſanctorum iuuamur. to.5.814,B
meritis eluxit Abel. to.5.535,A
merita Moſis magna. to.5.404,A
meritum Dauidis magnum. to.1.521,C
meritum Hieremiæ magnum, qui antè promeritus eſt, quàm naſceretur. to.1. 1313,A
meritum Apoſtolorum glorioſum. tom.3. 829,C
meritum D.Petri lachrymarum.t.1.1318,A
merita D.Pauli. to.5.389,A

Meſſias.

Meſſias interpretatur, Chriſtus. to.3.74,B. 78,B,& D.

Meſſis.

Meſſis tempus inſtat. to.2.325,D
meſſis fœcunda, eſt agricolæ ſtudioſi teſtimonium. to.2.848,C
meſſis multa, operarij pauci. to.2.254,C
meſſores myſticè. to.3.136,C

Metalla.

Metalla ſunt terra. to.1.1289,C

Metaphora.

Metaphora ſacris litteris familiariſſima. to.5.1465,A,& D. talium metaphorarum exempla. ibid.D

Metempſychoſis.

Mentempſychoſis Pithagoræ. to.1.69,C

Metus.

Metus quid. to.1.1282,A
qui metuit, omnia propter reuerentiam, beatus eſt. to.1.206,B
metus non naturæ eſt voluntatis. tom.1. 658,A
metus, qui ſecuritatis eſt fundamentum, quinam eſt? to.1.624,B
metus quomodo ſit cum charitate. to.4. 1005,A
metum dei ſemper ob oculos habendum eſſe. to.4.677,A
metus dei omne extinguit malum. tom.1. 1055,B

Meum & tuum.

Meum atque tuum, frigida verba. tom.3. 830,D
meum & tuum, duas ſignificat perſonas. to.3.31,C
meum, verbum execrandum, & ſceleratū, à diabolo inuectum. to.4.1011,A
meum & tuum, infinitorum ſunt cauſa bellorum. to.5.329,D
meum & tuum, omnis litium generis, & contentionis ſunt occaſio. to.1.228,D. & vbi non ſunt, ibi ſecura pax & concordia verſatur. ibid.
meum & tuum, duo verba friuola, quę tot bella mundo inuexerunt, ex ſancta illa eccleſia primitiua erant exterminata. to.4.605,D. tunc enim non aliter terra inhabitabatur, quàm cœlum ab angelis. ibidem.
meum & tuum non ſunt in monaſterio. to.5.333,C
meum & tuum, procul abeſt à monaſterio. to.5.792,D

Michaël.

Michaël angelus, princeps magnus, qui & Iſraëlitis præfectus olim fuerat.tom. 5. 921,A
michaël, Chriſtianorum dux. tomo 3. 712,A
michaëli angelo gens erat commiſſa Iudæorum. to.3.685,D
ſub michaëlis principatu vna erat gens.to. 2.926,A
micheas quonam pacto deum vidit. to. 5. 987,A

Miles.

Miles verus vndenam iudicetur? tom. 4. 990,D
miles eſt ille delicatus, qui ſine certamine triumphat. to.3.828,C
miles nullus ſine prælio hoſtem ſubiecit. to.3,826,C
miles vt metiendus & æſtimandus eſt? to. 5.1165,A
miles nullus ab imperatore ſtipendium ſumit alieno. to.3.827,C,D
militis culcitra. to.2.1112,D
militum duorum ſimilitudo pulchra. to. 4.1582,C
milites regni cœleſtis ſumus. to.2.398,A
milites pro nobis arma ſumunt, & propter nos adeunt pericula. to.4.508,D
militum Chriſtianorum arma. tomo 5. 629,D
militum cibus, & officium. to.5.629,C
militans deo non implicat ſe negotiis ſecularibus. to.5.629,C

Miletus.

Miletus, vrbs Epheſo vicina. to.4.1453,A

Militia.
Militia non impedit, quò minùs bona fiãt opera. to.4.30,B
de militia spirituali homilia. tomo 5. 629,B
de militia Christiana homilia. tomo 5. 632,A
Millies.
Millies, significat sæpe. to.2.1019,A
millies in scripturis infinitè designat, & significat. to.2.1241,C
Minæ.
Minæ indoctum facilè transferunt, scientia verò confirmatum minimè. tom.1. 578,B
minatur deus vt parcat. to.5.1653,B
Minerua.
Minerua, apud ethnicos dæmonium. to.3. 404,B
minerua ludis colebatur Athenis. tomo 5. 960,A
Minister.
Minister non est ille, qui sedet. tomo 4. 1584,B
minister verbi dei vigilantior esse debet ad seruandum, quàm diabolus ad perdendum. to.2.1107,A,B
ministri omnes vnum sunt in eo, quòd nihil possint absque deo. to.4.320,D
ministro tradat te, id est, angelo pœnarum crudeli. to.2.702,B
ministrare plus est, quàm euangelizare. to. 4.330,B
ministratio quid? to.4.476,D
ministrationum diuisiones sunt, iidem autem spiritus. to.4.476,C
Miphiboseth.
Miphiboseth à seruo accusatus contumeliam passus, nihil dixit, nec in eum fecit aliquid mali. to.5.349,C
miphiboseth dolo interfectus. to.5.559,B
Mirabile.
Mirabilia dei quæ sint? to.1.725,B
Miraculum.
miracula dei non potentiæ solùm sunt, sed etiam benignitatis. to.1.1082,A
miracula dei quotidiana. to.1.1144,C
miracula deus nunquam intermisit. to. 1. 944,C
miracula spiritus sancti. to.1.1169,A
miracula & signa, diuinæ vocationis testimonia sunt. to.2.937,C
miraculorum stupendorum olim editorũ multa genera. to.2.24,A,
miraculum stupendum, quod Iudæis templum restaurare cupientibus contigit. to.2.24,B
miracula stupenda in ecclesia primitiua. to.5.1282,C,D
miraculum valde *stupendum ad Hierosolymitani templi* restaurationem Iudeis à *Iuliano* Apostata permissam. tom. 5. 898,D.899,A
miraculum grande, dominum ex virgine esse natum. to.2.211,D
miracula magna, vtilia, & plena quæ sancti facere solent, dabunt pseudochristi. to. 2.917,B
miracula rara: frequentia autem, quæ sunt naturalia. to.1.1083,C
miracula cur accepta sint. to.4.286,A.
miracula concludebant apostolorum ora. to.3.435,D
miracula terrarum orbem allexerunt. to.3. 287,D
miracula cur, & quando potissimum emicuerunt? to.2.24,A
miracula non fucrunt temerè facta. tom.1. 961,C
miracula sine pio animo non sufficiunt. to.1.776,C
miracula ante doctrinam præmisit Christus. to.2.113,B
miracula apud stultam plebem nonnunquam calumnia notantur. tomo 3. 79,B
miraculum quinque panum & duorum piscium. to.2.362,A
an miracula puer fecerit Christus. tom. 3. 71, A.85, D
miracula Christi terrarum orbem conuerterunt. to.3.72,C
miraculum de septem panibus, ac de paucis piscibus. to.2.388,B
miraculum Christi corporis in eucharistia. to.5.433. A
miraculum Eliæ stupendum apud Sareptanam mulierem. to.1.294,C,D
miraculis Apostoli pauperes & illiterati terrarum orbem attraxerunt. tomo 3. 377,D
miracula ad Apostolorum sepulchra. to.5. 364,D.365,A
miracula singulorum apostolorum. to.5. 1417,C
miracula D. Lucæ. to.3.375,D
miracula ad sanctorum defunctorum corpora. to.2.417,A
miracula ad sepulchrum Babylæ martyris, & in reparatione templi Hierosolymitani per Iudæos. to.3.603,B
mirabilia alia miranda à diuo Babyla edũtur in templo quodam dæmonibus dicato. to.5.891,A
miracula facere, nisi rectè viuatur, parum est. to.4.510,D
miracula facere, ad salutem non est magnum. to.5.495,A
miracula & signa multi faciunt quidem, non ex potestate dei, sed ex potestate contraria. to.2.865,A,B
miracula etiam praui edere possunt. to.2. 203,B
miracula Christi cur potius Hierosolymis & diebus festis facta. to.5.1444,B
miraculorum causæ. to.5.1490,A
miracula facere, hominem non reddit clariorem, nisi rectè viuat: quod probatur exemplis. to.2.346,C
miracula sanctorum ad eorum cineres. to. 5.883,A.884,D.885,A.887,A
miracula operantes, & futura prædicentes quosdam homines è regno cœlorum eiiciebat Christus. to.4.597.A
miracula sanctorum non omnia scripta sunt. to.2.418,A
miracula nubium, & pluuiæ. to.1.1073,D
miraculis nunc opus non esse. to.1.1123,A
sub miraculis sæpe decipi possumus. to.5. 79,C
miracula & virtutes Antichristi pseudochristiani facient. to.2.798,D
Misæ.
Misæ in igne non læditur. to.5.829,C
misaël, nomine mutato, vocatus est, Abdenago. to.3.719,B
Misereri.
Miserebor cuiuscunq; misereor: quid hoc sit? to.4.158,A
misereatur perpetuò deus. to.1.1081,B
misericordia, est via, quæ ducit ad Christum. to.2.882,B
misericordia, salutis est præsidium, fidei ornamentum, & propitiatio peccatorum. to.5.789,D
misericordia dei, est Christi dei nostri cum carne aduentus. to.1.1007,A
misericordia dei manet in seculum seculi. to.1.951,C
misericordia dei, peccantium portus. to.1. 828,B
misericordia dei vbi præstò adest, non experuntur pœnæ. to.1.829,B
misericordia dei viuemus, si eius mandata seruauerimus. to.1.1023,B,C
misericordia dei ineffabilis. to.1.14,B
misericordia dei, vt nubes maturina, & sicut ros diluculo cadens. tomo 2. 189,B
misericordiam dei vt consequi possumus. to.1.1117,B
misericordia dei indiscriminatim non datur. to.1.1089,D
misericordiam dei considerare, est conuerti ad deum. to.2.915,A
misericordia non iudicatur rerum, quæ offeruntur, mensura. to.2.383,C
misericordiam volo, & non sacrificium. tom.2.241,C. to.4.500,B. to.5.340,B. 520,C
misericordiæ viscera qui non amiserit, veritatem non amittit. to.1.1029,D
in misericordiæ opere tria sunt optanda Christiano. to.5.789,C
misericordiam & miserationem vnusquisque faciat cum proximo suo. tomo 1. 21,A
misericordiæ ars mansionem nobis ædificat in cœlo, & æterna tabernacula præparat. to.2.384,A,B
misericordia semper dura crudelibus. to.2. 1007,D
misericordia liberalis, in cœlis habet officinam, ac deum magistrum possidet. to.2.384,A
misericordia nobis patrocinatur. tomo 2. 384,B
ad misericordiam proni facti sumus. to.2. 385,C
vbi misericordia, ibi redemptio. tomo 1. 1063,A
misericordia à peccato mundat. tomo 2. 372,D
misericordia seruat, quod peccata locupletum exterminant. to. 5.791,A
misericordiæ definita non sunt precia. to. 5.790,D
misericordia non est vera misericordia, nisi habuerit in se iustitiam. to.2.914,D
misericordia iustos probat, sanctos roborat, ac dei cultores ostentat. to.5.789,D
misericordia de veritate descendit. tom. 1. 1030,A
misericordia qui cum paupertate vtitur, deo dat fœnori. to.1.1177,B
misericordiæ diuinæ pignoribus plena est omnis scriptura. to.3.811,B
in natura nostra nihil est æquè bonum, ac misericordia.
misericordia viduæ Heliam ex modico pascentis, tantum valuit, vt id ipsum, quod habuit, finiri non potuerit. to.5. 790.D.791,A
misericordiæ studium magis, quàm cætera omnia, deum nobis efficit propitium. to.4.1432,A
de misericordia sermones duo. to.5.785,B. 789,C
misericors is dicitur, qui res suas cum iudicio & consilio dispensat. tom.1. 952,C. 953,B
misericors homo in necessitate est portus. to.2.1126,B
misericors vir magna & preciosa res est. to.1.1128,A
misericors non solùm est deus, sed etiam multùm miseriçors. to.1.1135,B
misericordem mentem deus requirit, non pecuniæ quantitatem. to.5.646,A
misericordes quot modis dicantur? to. 4. 194,A
misericordes misericordiam cõsequentur. to.1.525,D
misericordes labefactari nequeunt. to. 1. 953,B
misericordes beati. to.2.114,D.115,A
Misraim.
Misraim interpretatur Ægyptus. tomo 1. 901,A
Missa.
Missa sancti Ioannis Chrisostomi. tomo 5. 1143,A
missum esse dei filium, translationis est verbum. to.5.156,D
Mitis.
Mitis homo, orphanorum pater est, viduarum præses, paupertatis procurator, iniuria affectorum adiutor. tomo 5. 668,A
mitis homo, reuerendus pater pueris, & obseruandus dominus seruis. tomo 5. 668,A
mites quantopere diliguntur à deo. to. 5. 667,C
miti anima nihil deo est gratius. tomo 5. 729,B
mitium hominum vita qualis. tomo 5. 668, A
mites terram hæreditabunt. to.2.984,B
Mitra.
Mitra summi pontificis. to.5.432,D
Mittere.
Mittere & mitti. to.5.1432,C.1456,A
mitti quomodo deus dicatur. to.5.1433,A
missio. to.5.1435,D.1456,B
Mnemosyne.
Mnemosyne, hoc est, memoria malorum. to. 3.284,A. in marg.
Moab.
Moab filius Loth & eius filiæ natu maioris. to.1.309,C
quod nomen interpretatur, ex patre meo: fuit autem Moabitarum pater. ibid.
Moab, olla lauacri mei, quid sit. tomo 1. 921,B
Mœrori.
Mœrori ampla constituta merces. tom. 5. 1380,A
mœrore agitati plurimi mortem sibi vltro consciuerunt. to.5.530,A,B
mœroris magnitudo omni actione diabolica ad nocendum potentior. tom. 5. 567.A
mœrorem cur deus naturæ inseruit mortalium. to.5.567,B
mœrore mortem esse leuiorem. tomo 5. 1299,C
mœroris nimietas animi vires consumere solet. to.5.504,B
mœroris pharmacum. to.4.
Mœstitia.
Mœstitia, graue malum. to.5.1332,D
mœstitia, omnium calamitatum grauissima & acerbissima. to.5.1304,A
Mola.
Mola, id est, orbis terrarum. to.2.945,D
molendi verbi tropologia. to.2.946,C
molentes duæ ad molam quid significent. to.2.537,B.945,C
Molestia.
Molestiæ assiduæ humanos animos à studio rerum diuinarum abducunt. to.5. 471,A
molestiam præbere, nihil est aliud, quàm nolle credere, & suspectum habere. to. 1.1266,A
molestia in quolibet hominum statu, & conditione. to.5.368,C
molestia à ciuitate superna procul aufugit. to.1.970,B
molestiæ huius vitæ, instar sunt viæ. to.5. 1372,A
molesta nobis sunt vtilia. to.4.1283,B
molesta esse non debent, quæ prosunt. to. 1.1280,D
Mollities.
Mollities, est vnum ex ebrietatis capitibus. to.5.324,C
Modestia.
Modestiæ acceptiones. to.4.198,A
Modestiæ seu mediocritatis ex similibus descriptio. to.5.313,B
modestia est gloria & claritate conducibilior. to.1.231,D
modestia existit ex magno & excelso animo. to.4.283,B
modestia admonitione sola verborum indiget. to.4.1482,C
modestia nihil efficacius. to.5.967,B
Modius.
Modij per allegoriam. to.2.695,A
Modus.
Modus in omnibus est rebus sufficiens. to. 5.317,C
modum quod non seruat, iniucundum. to. 3.472,D.473,A
Mœchari.
Mœchatus iam est in corde, qui ad concupiscendum viderit mulierem. tom. 5. 710,B
qui mœchatus est corde, rem ipsam peragere non dubitabit. to.2.592,A
mœchi super arenam ædificant. tomo 2. 1191,D
Mœrens.
Mœrentium societas grauem tristitiæ vehementiam auferre consueuit. tom.5. 369,A
mœror, graue animorum tormentum. to. 5.1297, D. quod exemplis probatur. ibid. ac deinceps.
mœror, sæpe maximorum malorum est causa. to.5.567,D
mœroris pij duplex vtilitas. to.4.742,A
mœroris nox tenebris noctis obscurior. to.5.1298,A
mœror qua in re vtilis. to.4.741,C
mœror animæ vtilitatem adfert, eique præmia multa conciliat. to.5.1345,C
mœror dæmonibus vires administrat, cogitationésque suscitat malas. tomo 5. 530,C
Molles.
Molles regnum dei non possidebunt. to.5. 396,C
Monitum.
Monita salutaria spernuntur, & vt enenata recipiuntur colloquia. to.1.452,C
Monumentum.
Monumentum perpetuum est, bonorum operum ostensio. to.1.933,D
monumenta superba, accusationes mortuorum. to.1.800,B
monumentorum cura damnabilis. to. 1. 795,C
Monachi.
Monachi, ciues eremi. to.5.328,D
monachi verè lucis filij sunt. to.5.334, D, latronum non timent insidias. tom.5. 335,A
monachi in eremo quàm feliciter viuant? to.2.443,A
monachorum multitudo maior, quàm eorum, qui vxores habent. to.4.121,C
monachorum castra spiritualia. t.5.324,B
monachorum examina lachrymarum fontes effundentium ob D. Chrysost. exilium. to.5.831,I
monachorum chori, quibus vbique plantatis habitata simul loca, ac deserta, omni ab iniquitate mundata, perlucent. to.2.267,A
monachi non nubunt neque ducunt vxores. to.5.325,D
monachi cœlibem agunt vitam, & in speluncis, & montibus degunt. tomo 5. 320,D
monachorum nullus magnus, nullus parvus. to.5.329,C
monachorum vna mensa, eadem fercula, eadem indumenta, eadem habitacula eadem vita: non est meum & tuum. to. 5.329,C,D
monachorum vestis fortitudine digna. to. 5.321,C
monachi noctes, dies faciunt, in gratiarum actionibus & hymnodiis degentes. to. 5.328,D
monachi angelorum vitam meditantur. to.2.501,B
monachorum vita quàm felix & beata. to. 5.782,A
monachorum pietas, sanctitas, ac vitæ tranquillitas angelica. to.2.487,C
monachorum conuersatio, vita & mores quales esse debeant? to.5.1039,D
monachis solis non dictæ sunt beatitudines. tom.4.1550,D. accusaremus enim deum crudelitatis. ibidem.
monachorum tabernacula quibus ex rebus compacta. to.5.326,B. & eorum iciunia. ibidem.
monachorum singulis assignatum est habitaculum. to.5.334,C
monachi in montibus. to.2.1020,C
monachi montium antiquitus occupabãt cacumina. to.5.833,A. *sed nunc in aulis* regnant. ibidem.
monachi montium cacumina habitant: tamen amicos certo amoris vinculo sibi deuinctos habent. to.3.312,A
monachi quondam à malis se separabant hominibus. to.4.931,A
monachorum eremus Ægypti innumeris distinguitur, & illustratur habitaculis. to.2.66,A
monachorum veterum admirabilis vita. to.2.404,A
monachi libros transcribere docti. to. 5. 334,C
monachorum veterum vita qualis fuerit. to.5.320,D. & eorum cibus. ibid.323,A. 324,A.657,A
monachi quondam erant sancti, & angeli inter homines habendi. to.5.793,B
monachi perpetuò *bellum* gerunt, & insigulant aduersarios. to.5.324,B
monachorum certamen ingens, & labor multus. to.5.472,C
monachorum vitæ perbella ac perelegans, & absoluta descriptio. to. 2.487,B. ac deinceps.
monachi ibi legunto elegãtem & sanctam *Regulam*. to.2.1056,D
monachis opus est illud præstãdum, quod ab initio erat Adæ ante peccatum. to. 5.321,C,D
de monachi & regis comparatione, sermo. to.5.1038,B
monachi apibus comparati. to. 5.323,B
monachi, apum imitatores. to.2.489,C
monachi morientes nesciunt mortem. to. 5.335,A
monarchiæ interibunt. to.5.1011,C

monachiſmus verus, quis & qualis? tom. 1. 1113, C
monaſtica vita voluntaria. to. 1. 1013, D
aduerſus monaſticæ vitæ vituperatores, libri tres. to. 5. 1043, C
monaſtica exercitia. to. 5. 1668, C
monaſticam philoſophiam mulieres exercentes, naturæ infirmitatem ſuperantes. to. 5. 328, D
monaſterium, lugendi domus eſt: ibi ſaccus, & cinis, & ſolitudo. to. 5. 331, A
monaſteria, ſunt certiſſimæ lachrymarum ſedes. to. 5. 792, B
ad monaſterium ſancti viri nobis eſt diuertendum, quòd id tale eſt, quale foret è terra ad cœlos ſubuolare. tom. 5. 333, B, 792, D
monaſteria virorum, & mulierum. tom. 5. 1330, A

Monitio.

Monitio Chriſtiana. to. 1. 1307, D

Monoceros.

Monoceros cornu quid moraliter? to. 1. 1242, C

Mons.

Montis acceptiones. to. 1. 696, A
mons, ſpes in deum immobilis. tomo 1. 1048, B
mons, & montes myſticè. to. 2. 688, B, C
mons dei quid ſit. to. 1. 694, D
mons dei, mons vber. to. 2. 688, B
mons, id eſt, Chriſtus. to. 2. 694, D
mons Sion, qui quandoque deſertus fuerat, ad priorem rediit proſperitatem. to. 1. 1047, C
montes quàm ſint vtiles. to. 4. 244, C
mons Sion, latera Aquilonis. to. 1. 786, A
mons inexpugnabilis, hoc eſt, eccleſia. to. 1. 1214, A
montes, id eſt, ſcripturę apoſtolicę, & prophetarum. to. 2. 930, A
mons nomine Victorialis, in quo magi duodecim ſtellam in Chriſti natiuitate apparituram obſeruabant. tomo 2. 644, B
mons inuiſibilis, qui arbores producit infructuoſas. to. 2. 863, C
mon ſpiritualiter. to. 2. 760, B
mons inſignis domini in nouiſſimis diebus præparatus erit in vertice montiũ. to. 5. 1011, B
mons oliueti quid miſticè. to. 5. 338, A
montes mortis. to. 1. 509, A
mons omnis humiliabitur. to. 2. 78, A
montes exultauerunt, vt arietes. t. 1. 961, D. to. 5. 971, D
omnis mons aratro proſciſſus, arabitur. to. 1. 1273, A
montes in tranquillitate habitantes, & cum deo colloquentes. to. 2. 487, C
in montem aſcendere quid moraliter? to. 2. 687, D
in montem aſcendit Chriſtus, vt ſolus oraret, quid ſit? to. 2. 268, A
montes æterni, ſunt Apoſtolorum ſcripturæ, aut prophetarum. to. 2. 930, A
montes transferre quid? to. 4. 498, C, D
montes tranſtuliſſe dicuntur nonnulli ſanctorum. to. 2. 1237, A
montes hæreticorum quales. to. 2. 688, C
montes coagulati, qui & quales. tomo 2. 688, C
montes coagulati, id eſt, hæretici. tomo 2. 688, C
mons diabolicus. to. 2. 59, C

Montanus.

Montani hæreſis. to. 3. 804, A

Morbus.

Morbi duplices. to. 3. 472, D
morbus duplex, animæ & corporis. to. 5. 313, B
morborum variæ ſpecies corporibus quibuſque corruptelam inferunt. tom. 5. 642, B. 707, C
morborum plerique propter peccata nobis eueniunt. to. 3. 149, C. to. 5. 737, C
morbi exiſtunt ex mollitie corporis ac delitiis. to. 4. 1661, A
morbi hominum & pecudum. tomo 5. 1667, D
morborum omnia genera parit ciborum ſaturitas. to. 5. 316, C
morborum infinitorum cauſa, eſt ingluuies. to. 1. 51, C
morbo nihil acerbius. to. 5. 1312, B
morbo etiam merces conſtituta. tomo 5. 1312, A
morbi animi omnes ignominioſi. tom. 4. 28, C
morbum ferre fortiter, dat coronam martyrij. to. 4. 1230, B
morbi animi qui dicantur. to. 5. 316, C, D
morbi malitiæ ſuæ venena in animæ noſtrę ſubſtantiam transfundunt. tom. 5. 567, A
morbus horrendus, qui medicina cõtineri nequit: ſed omnia in dies magis corrumpit ac premit: ideo nullum ei remedium valet adhiberi. to. 4. 1425, A
morbus regius vnde promanat? tomo 1. 633, A
morborum omne genus per Chriſtum diſperiit. to. 3. 49, D
morbum omnem curabat Chriſtus. to. 2. 254, A
qui cum morbis cõflictantur timido & abiecto ſunt animo. t. 5. 1445, D. 1446, A.
ingenium eorundem hebeſcit. ibid.

Mores.

Mores corporis anima moderatur. tom. 5. 775, D
mores & vita reuelationem non deſiderant, ſed opinio & ſcientia. tomo 5. 976, A
mores caduci, terreni, carnales, ſuperbi, ac ſe ipſos amantes, nobis ſunt fugiendi. to. 1. 525, C
mores pernicioſi in eccleſia non admittendi. to. 4. 1533, A
mores ex verbibus exprimuntur. tomo 1. 771, B, C

Mori.

Mori propter deum, maxima remuneratio. to. 1. 645, A
mori in Chriſto quid ſit? to. 4. 552, B
moritur quotidie, qui ad mortem ſemper eſt paratus. to. 4. 564, B
etiam qui non moriuntur, immutabuntur. to. 4. 575, B
moriendi neceſſitate ſublata, vtilitas naſcendi inuenitur ſuperflua. tomo 2. 887, D

Moriones.

Moriones dicaces, & faceti. to. 4. 988, C

Mors.

Mors, rex eſt impietatis. to. 1. 590, A
mors, viro quies. to. 1. 129, A
mors, requies vera. to. 5. 1302, D
mors eſt portus tranquillus. to. 5. 375, A
mors, vltimus inimicus, quando delebitur? to. 1. 970, C
mors corporis quid ſit. to. 4. 991, C
mors, ſomnus eſt, & ad meliora migratio. to. 4. 573, B
mors ſomnus iure vocata. to. 1. 730, A
mors omnium rerum, quæ moleſtiæ & acerbitatis ſpeciem habent, caput. to. 5. 1312, B
mors, à malis liberatio, & requies. tom. 1. 969, D
mors non eſt mors, ſed migratio domicilij, mutatio à deterioribus ad meliora, à terra ad cœlum ab hominibus ad angelos, atque adeò ad ipſum archangelorum dominum. to. 5. 1262, D
mortes duæ, ac totidem mortificationes. to. 4. 91, A
mors duplex, corporalis, & animalis. to. 4. 917, C
mortis variæ ſpecies. to. 4. 96, B
mortis plura genera. to. 2. 1067, C
mors eſt in numero rerum indifferẽtium. to. 4. 1055, B, C. to. 5. 373, B
mors quæ bona, & quæ mala? to. 1. 941, C
quæ ſunt poſt mortem, ea vel bona, vel mala ſunt. to. 5. 373, B
mors nõ eſt malum, ſed poſt mortem, pœnas dare, malum eſt, &c. to. 4. 1055, C
mors ſanctorum pretioſa, peccatorum mala. to. 1. 429, B. 975, C. to. 4. 245, D
mortem deus non fecit. to. 5. 518, A
mors ex peccato radicem egit. to. 4. 83, A
mors per Adam, vita per Chriſtum. to. 1. 450, A
mors per iniuſtitiam ingreſſa, vt eiiceretur per iuſtitiam. to. 1. 864, B
mortis portæ, ſunt peccata. to. 1. 915, B
mors inuitis imperat, volentibus ſeruit. to. 3. 731, A
mors per hominem, & per hominem reſurrectio mortuorum. to. 4. 553, B
mors ab Adam ad Moſem vſque regnauit, loci huius expoſitio, to. 4. 83, B
mortis dolor quid ſit? to. 3. 410, D
morte nihil grauius: humanorum enim malorum eſt caput. to. 5. 1198, C. quod probatur exemplis. ibid.
mors, eſt horrendum quid, & formidoloſum, ſed non iis qui ſupernam cõtemplantur ſapientiam. to. 3. 328, B
mortis metus qualis olim. to. 4. 1530, D
mortem qui timet, id eſt, qui non ſperat viuere poſt mortem, nihil operatur bonum. to. 2. 776, C
mortem timet ille, qui non putat ſe viuere poſt mortem. to. 2. 776, B
mors, quæ videtur omnium malorum eſſe grauiſſima, non lædit, imò iuuat. to. 5. 645, A
mors nihil adfert intolerabile. to. 1. 1159, B
mortis contemptio mortem fugat. to. 1. 1334, B
mortis genus leuiſſimum, per aquam. to. 1. 1135, C
mortis dies cur cuique eſt incognitus. to. 4. 1259, C
mors animæ, quæ ſit. to. 4. 991, C, D
mortis vmbræ medium. to. 1. 702, A
mors præcedit iudicium. to. 1. 467, A
mors cur ſomno comparata. to. 2. 248, D
morte non comparente, vita eſt indiſſolubilis. to. 4. 123, D
mortis facies ante Chriſti mortem, & reſurrectiouem terribilis erat. to. 1. 221, A
mortem ipſam vltra non dicimus, ſed ſoporem & ſomnum. to. 1. 198, C
mors in arboris non pendebat fructu, ſed in hominis primi contemptu. tomo 1. 449, A
mors vltrà non eſt mors, ſed nomen tantùm habet mortis, imò & ipſum nomen ſublatum eſt. to. 1. 198, C
mors nunc poteſtate ſolùm eſt abolita. to. 4. 554, B
mors non ſimpliciter corpus, ſed corporis abſumit corruptionem. tom. 3. 765, B
mors quidem animam à carne ſeparat, animæ autem

mæ autem propoſitum non immutat. to. 2. 755, A
circa mortem homo videt phantaſias. to. 2. 922, C
mors, nomen quidem retinet deinceps, re ipſa ſpoliata. to. 1. 1268, C
mors natura non acerba, ſed affectione noſtra. to. 4. 1332, C
mors immortalis & perpetua, cui nullus ſupplicij eſt finis. to. 3. 30, C
mors peccatorum, quæ & qualis. tomo 1. 876, B, C
mortem videre, & guſtare mortem differunt. to. 2. 1067, D
mors & vita nihil inter ſe habent ſimile. to. 4. 83, C
mors fuiſſet mortua, ſi ab vno ieiunaſſet Adam. t. 5. 776, A. imò non fuiſſet mortua, quæ non erat. ibid.
mortem amat ille, qui vitæ præcepta non ſeruat. to. 2. 987, B
mors ſubſtantiam non interimit. tomo 1. 794, B
mortis quænam ſit tyrannis. to. 4. 1599, A
mors aliquando ſoluenda. to. 4. 244, D
mortis regio, mundus eſt iſte. to. 2. 680, D
ex morte lucrum accepit homo. tomo 4. 391, B
mors vbi aduenerit, alienat à ſenſu. tom. 1. 970, A
mortis inſtar immutatio aliquibus erit hominibus. to. 4. 575, C
mors in lebete. to. 5. 577, D
mortis vmbra quid. to. 2. 680, C
mors ſecunda, quæ. to. 1. 983, C
mors ſecunda, eſt ignis, & ſulphur. tom. 2. 777, B
mortem captiuam fecit Chriſtus. tom. 4. 937, D
mors inimica nouiſſimè deſtruetur. to. 4. 554, B
mors in victoriam abſorpta. to. 4. 135, C
mors in Chriſto mortua. to. 2. 803, A
mortem moriendo occidit Chriſtus. to. 5. 615, A
mors extincta. to. 1. 201, A
mors conculcata. tom. 2. 309, B
mors penitus abolita. to. 3. 49, D
mors domini immortalitatem nobis donauit. tom. 1. 312, C. diſſoluit enim eius neruos in infernum deſcendens. ibid.
mors Chriſtum immortalem non erat læſura. to. 1. 732, C
mors Chriſti, eſt abolitio peccati. tomo 4. 552, A
mors in vita æterna non nominatur. to. 5. 618, B
mortales per Chriſti mortem in deos relati. to. 3. 733, C
mors iuſti, eſt ſomnus. to. 1. 967, A
de morte epinicion. to. 4. 576, A
mortis encomium. to. 1. 941, A
mortalitas reſurrectione delebitur. to. 4. 575, D
morticinia impiorum, quaſi ſtercus in medio viæ facta ſunt. to. 1. 1250, C

Mortui.

Mortui non temerè flendi. to. 5. 373, B
mortui non lugendi, & cur? to. 2. 249, C
pro mortuis non eſſe lugendum, ſed orandum. to. 5. 377, A
mortuos plangere. abiecti eſt animi. to. 4. 1639, A
mortuos qui luget & plangit, ſpem non habet. to. 4. 1245, B, C
quinam mortui & viui digni ſint lachrymis? to. 4. 1055, C
mortuum eſſe abolet mortem. tomo 4. 551, C
mortui ſunt, qui hanc vitam eligunt, & veram abnegant. to. 4. 1628, B, C
mortui non verè dicuntur ſancti, ſed conſummati. t. 5. 335, A, B. propterea non lugendi. ibidem.
mortui alicuius corpus exanime cùm cernimus, quid cogitandum? to. 4. 638, B
mortuus neque bona, neque mala operari poteſt. to. 1. 194, C
mortuum corpus ſæpe ornatur, & pauper negligitur. to. 4. 1571, C
mortui peccato, deo viuunt. to. 4. 93, A
mortuos tres ſuſcitauit Chriſtus. tom. 5. 617, D
mortuorum memoria in myſteriis celebrandis, ex Apoſtolorum traditione. to. 4. 1056, C. to. 5. 373, B
mortui an viuentibus appareant. tomo 2. 1143, D
opera pro mortuis. to. 4. 1056, C
pro mortuis orationes non fruſtra fieri. to. 3. 503, A
mortuis pro his, qui in peccatis marcuerunt. to. 1. 967, A
pro mortuis orationes in Miſſa celebranda. to. 5. 1143, D
pro mortuis etiam ſacrificium offertur altaris. to. 2. 212, A
in mortuorum funeribus lampades, cerei, & hymni. to. 4. 1531, D
oratio pro mortuis, vide oratio.
mortuorum inuocationes per fornicatores. to. 4. 222, D
mortuorum ob virtutem, viuentium miſereretur deus, & curam habet. tomo 1. 294, A
mortuos deus vitæ reſtituet. to. 4. 60, B
mortui reſurgent incorrupti ad ſonitum tubæ. to. 2. 942, B. to. 4. 575, C
mortuo impuro reconciliatur dominus. to. 1. 1304, B
qui mortuus eſt, iuſtificatus eſt à peccato. to. 4. 92, B
mortuos ſuaite ſepeliræ mortuos ſuos. to. 2. 499, D
mortuum cur in lege tangi prohibebatur? to. 4. 1472, C

Moſes.

Moſes, filius Amram. to. 2. 622, D
moſis parentes. to. 4. 1639, B
moſes poſt Abraham fuit ſeptem generationibus. to. 2. 623, A
moſes in regio educatus palatio & Sybaritica menſa frui conſuetus, in ſeruorum numero eſſe concupiuit. to. 5. 809, B
moſes regi Pharaoni factus deus. tom. 5. 809, C
moſes omnium, quæ ſuper terram fuerunt, hominum mitiſſimus, dei amicus, & prophetarum maximus. tom. 1. 764, A. 1065, B. to. 5. 1233, A
moſes tenui & exili voce, tardioriſque & impeditioris linguæ. to. 1. 1103, C
moſes legiſlator longè inferiorem ſe fortitus eſt patrem. to. 2. 1221, B
moſes, magnus dei legiſlator, eorum magiſter fuit, quæ conducunt in vitam. to. 1. 557, A
moſes, legiſlator magnus, facie ad faciem contemplans deum vidit. to. 5. 741, B
moſes, Iudaici populi doctor. to. 1. 56, C
moſes doctor, altor, & pædagogus. to. 4. 1165, D
moſes, amicus, & imitator dei. tomo 4. 241, D
moſes, paſtor bonus, & ſtrenuus. tomo 4. 252, C
moſes, admirandus propheta; bis quadrageſimam ieiunauit, & ob id leges diuinas accipere meruit. to. 1. 3, C
moſes prophetarum vertex, ſyncerúſq; dei amicus. to. 5. 1289, A. & quanta eius miracula. ibid. & to. 2. 408, A
moſes, magnus dei famulus, caput prophetarum, maris viator, aëris agitator, mẽſæ apparator, qui à genitrice eſt in mare proiectus, & ab impugnatrice ſaluatus. to. 5. 815, A, B. qui in Ægypto nutriebatur, in cœlis conuerſabatur. ibidem.
moſes & Aaron, quaſi duæ molliſſimæ pẽnæ miſericordiæ dei. to. 2. 915, C
moſes & Helias, prophetarum turres, per ieiunium ad deum ipſi ducebantur. to. 5. 714, D
moſes & Helias, teſtamenti veteris arces, & optima ornamenta. to. 5. 782, A
moſes omnium prophetarum maximus. & cur. to. 1. 7, A
moſes erat populi, tanquam domus, diſpenſator. to. 4. 1536, C
moſes, medicus egregius. to. 2. 1060, C
moſes in mari viator. to. 3. 361, C
moſes non natura, ſed gratia ſcitus & elegans. to. 4. 1639, B
moſem Iudæis, tanquam pueris deus præfecit literatorem. to. 4. 1164, C
moſes ex ouium contemptibili paſtore factus eſt dux populi glorioſi, & ſanctorum iudex, iam non filius Ægyptię, ſed quaſi filius dei. to. 2. 773, B
moſes imperauit non hominibus tantùm, ſed & cœlo, terræ, mariq́ue, aëris & aquarum naturæ, &c. to. 5. 809, C
moſes ἄχειρος, id eſt, deo gratus erat. tomo 3. 470, A. potens in verbis & opere. ibidem. B
moſes quidem pro Iudæis legatione fungi videbatur; rem verò totam pro dei agebat gloria. to. 4. 153, A. B
moſes, vir verè beatus, tantùm obfuit à rapienda Iudæorum præfectura, vt oblatam à deo recuſaret. to. 5. 452, C
moſes accepit eloquia viua, vt quæ traderet populo. to. 3. 475, C
moſem quænam vox fecit magnum? to. 4. 447, B
moſes fuit quaſi viſibilis lingua inuiſibilis dei, & incorruptibilem gloriam corruptibilibus vidit oculis, & teſtimonium diuinitatis in vultum ſuſcipiens portauit ad populum. to. 2. 816, A
moſes vnum veritus Ægyptium, fugit & in exilium iuit. to. 4. 512, B
moſes per Iethro barbarum, impium, & inſipientem correctus. to. 3. 717, B
moſes dilapidatus à Iudæis, ſæpiúſque cõtemptus. to. 3. 748, C
moſis miraculorum maximum quod, & quale fuit. to. 5. 403, D
moſes ſigna edidit miranda ac prodigioſa, quæ ſub alio mortalium nemine facta ſunt. to. 5. 929, D
moſes lapides & tabulas ſculpſit. tomo 4. 681, B
moſes decem dedit mandata, Ieſus autem dominus Moſis, nouem beatitudines. to. 4. 618, B
moſes non glorificans deum, cùm aquam de petra donauit, ingratus, non intrauit in terram promiſſionis. tomo 5. 744, A
moſes tanta acceſſus erat charitate, vt gloria futura voluerit excidere pro populi ſalute. to. 5. 404, A
moſi vultum glorificatum cur Iudæis videre non licuit. to. 5. 622, B
moſis facies tanta fulgebat gloria, vt eam

Israëlitarum oculi ferre minimè possent: & id in veteri testamento: in nouo autem longè magis fulsit Christi facies. to.5.1263,C
moses solus toto, ac tanto populo veniam impetrare potuit. to.5.773,C
moses suis orationibus multò plus contulit in pugnam, quàm ipsi pugnantes. to.5.403,C,D
moses, post mille iniurias, pro populo deprecabatur. to.2.447,A,B
moses Israëlitarum populum precibus in bellis seruauit. to.5.599,C
moses orat pro inimicis. to.4.938,D
moses luxit, cùm Israëliticus populus, effecto vitulo, à deo declinauit. tomo 1. 1019,C
moses coactus populi prouinciam suscepit. to.4.1681,A
moses cur ad Palæstinam non peruenerit. to.1.909,D
moses cùm mitteretur ad Iudæos, trium signorum demõstrationem accipiebat. to.5.963,C,D
moses hora nona vocatus. to.2.833,D
mosis liber maximus, omni pudicitia refertus. to.5.741,B
mosis humilitas mira. to.4.282,D
moses nusquam suis ipsius scriptis suum addidit nomen, & cur. to.4.9,A
moses statim in principio geneseos insipientium obturauit ora. to.1.7,C
mosem qua potissimùm causa deus super Iudæorum populum posuerit? tom.4. 250, B
mose nemo iustior, nec vllus apud deum, quàm ille, plus valuit. to.1.1285,A
moses propter fidem electus fuit. tom. 4. 610,A
moses virga mare rubrum dehiscere iussit, & petram disrumpere valuit. tom. 5. 661,A
mosis in custodia gregis pascendi annis quadraginta perstitit. to.5.551,D
mosem duplex semper angebat mœstitia, & quomodo. to.5.554,B
moses in tribulationibus florebat. tom. 5. 362,B
moses vt ostendit virtutem crucis. tom.1. 1336,B
moses multa vidit, qualia aliorum nemo. to.3.71,D
moses regiam aulam contempsit. tomo 3. 400,B
moses in transfiguratione domini mysticè. to.2.1069,D
moses Christo discipulos tradit. tomo 5. 1443,A.1458,D
moses secundum figuram, & officium legislatoris. to.5.1459,A
moses expansis manibus crucis figuram exhibet. to.5.1431,C
moses iusti & veri magistratus exemplum. to.5.1485,C
moses iustissimus, liberrimus in precibus. to.5.1485,D
Moses cur Christi affuit transfigurationi. to.2.408,C
moses quo pacto Christi typus. tomo 5. 622,B
moses vbi mortuus. to.5.555,D
moses procul ab ea terra mortuus est, cuius gratia tot tantósque sustinuerat labores. to.5.452,D
moses non est simpliciter & absolutè mortuus. to.1.976,A
mosis ossa in terra iacent aliena. tomo 4. 1638,D
mosis cur est occultatum sepulchrum? to. 2.413,D
mosis vitæ & ærumnæ. to.5.550;D. 551,A. ac deinceps.
mosis vitæ & virtutum anacephaleosis. to. 5.809,B
de mose sermo. to.1.473,B

Motus.

Motus naturales menti sobriæ, modestæque nullum adferunt detrimentum. to.2.1244,C

Moyses.

Moyses episcopus. to.5.1364,C
moyses presbyter & monachus. tomo 5. 1365,A
moyses; vide Moses

Mulier.

Muliebre genus ad misericordiam facilè & procliue. to.3.343,D
muliebre genus temerarium est, & inferno eius similatur cupiditas. to.3.351,D
mulier, est gloria viri. to.1. 42,C,D. to. 4. 455,B
mulier & vir, vnicum est animal. tomo 2. 143,A
mulier, res est imbecilla, mobilis, & leuis. to.4.537,D
mulier, simplex, & infirmum vas. tomo 1. 85,C
mulier, acutissimum diaboli telum. to. 2. 1003,A
mulier, magnum bonum, & magnum malum. to.4.1613,B
mulieris caput, est vir. tom. 1.95,C. tom.4. 451,C
mulier non expectet matiti virtutem, nec maritus mulieris. to.4.458,B
mulier pulchra & formosa, nisi pudicitia prædita sit, sepulchrum est dealbatum. to.1.819,B
mulier viro adiutorium data. to.5.633,C
mulier cur dicitur ex costa ædificata fuisse? to.1.81,C
mulier cur facta in auxilium viri? tom. 4. 516,D
mulier de terra non est formata, sicut Adã. to. 4.592,B
mulier propter virum creata, non autem vir propter mulierem. to.5.512,B
per mulierem diabolus Adam prostrauit, Dauidem adulterum & homicidam fecit, Salomonem præcipitauit, Samsonem cæcauit, castissimum Ioseph vinculis alligauit, Ioannem, mundi lucernam, capite truncauit, angelosè cœlo deposuit, &c. to.2.1003,A
mulieri quantæ pœnæ ac dolores inflicti. to.1.99,D
mulierum corpora post partus, & puerorum suorum educationes infirmiora fiunt. to.5.1128,B
mulier quomodo placeat marito. tom. 4. 1636,A
mulieres quomodo oporteat ornari. to.4. 456,D
mulierum formæ qui in omni studio addicti sunt, quanta patiantur? tomo 5. 532,C
mulier, quæ suauiratibus gulę suæ non cõtradicit, multò magis neque libidini resistet. to.2.639,A
mulierem impudico intuitus aspectu, iam mœchatus est eam in corde suo. to. 4. 111,C
mulieres omnes, quę mercede corpus prostituunt, omnium sunt impudentissimæ, atque truculentissimæ. tomo 2. 357,B,C
muliere, quæ in deliciis agit, nihil fœdius. to.3.533,D.to.5.314,C
mulieres ad libidinem ornatæ, cum diabolo coeunt. to.4.395,A
mulierum apperitio orta ab auaritia. to.4. 992,C
mulieres virorum culpa ornantur nimis. to.4.972,A
mulier à marito docenda. to.4.1300,C
mulier sui corporis nõ habet potestatem, sed vir. to.5.861,D
mulier suum timeat maritum. to.4.398,C
mulieris vtius consuetudine, virum vnum lex naturæ contentum esse iussit. to.4. 117,C
mulierum honestarum & probarum quæ & qualia sunt ornamenta? tomo 4. 259,B
mulierem nõ tangere, bonum est homini. to.4.397,D.to.5.1176,D
mulierem non tangere, est melius, & excellentius: vxorem verò ducere, est tutius. to.4.398,A
mulier spiritualibus adornata virtutibus, ridiculum omnem reiicit ornatum. to. 4.258,A
mulier bona inuentu difficilis. to.2.818,A
mulieres prophetissæ in ecclesia primitiua. to.4.454,A
mulieres prophetissæ, quæ apertæ, & nudo capite orabant, & prophetabant. to.4. 450,C
de mulieribus regularibus, homilia. to. 5. 1112,C
mulieres claræ in Græcia vehebantur mulis. to.5.1206,C,D
mulieres generosæ, quas in virtutis cursu, nihil naturæ impediuit imbecillitas. to.4.255,C
mulieri malæ nulla bestia comparabilis. to.2.1002,B. quod probatur exemplis. ibidem,C
mulierem malam nulla malitia æmulari potest. to.2.1003,A
mulier mala, tãquam amaram antidotum, viro peccatori dabitur. to.1.592,B
mulier, antiqua malitia. to.2.1008,B
mulier, vetusta armatura diaboli, mater peccati, initium iniquitatis, materia præuaricationis. to.2.1009,A
mulier mala, peccatorum est pugnus. to.1. 592,B
mulieris malæ descriptio. to.2.818,A
mulierem verberare, turpe. to. 4. 980,B
mulier amicitiæ inimica. to.2.818,A
mulieres seipsas fucantes & sumptuosè supramodum ornantes notantur, & carpuntur. to.2.244,D.245,A
mulier clausit paradisum, vt ipsa fieret porta paradisi, vt lux per illam procederet, per quam intrauerunt tenebræ. to. 2. 1029,C,D
mulierum delicta omnia ferenda, nisi sint scorta. to.4.980,C
mulier in solis spiritualibus vincitur à viro. to.4.1301,A
mulieres ab ecclesia facilè deficiunt. to.4. 962,A
mulierum commune vitium sumptus, & luxus. to.5.1187,C
mulierum timor maior de vestibus suis preciosis. to.5.1612,A
mulier timore exanimata. to.5.1264,D
mulier ad virtutem & malitiam plurimùm potest: mulier enim Absolon, mulier Amnon perdidit: ipsa Iob perdere est conata: ipsa Nabal à cæde eripuit, ipsa vniuersam liberauit gentem: & Delbora, & Iudith, & aliæ multæ imperatorum functæ sunt officiis. tomo 3. 247,B

mulieres

mulieres matulas facientes argenteas. to. 4.1180,D
mulieris indumenta quæ & qualia esse debeant. to.4.1199,A
mulier ante peccatum par erat viro dignitate. to.1.198,D
mulieres cur se lugere præseferunt. to. 4. 1245,C
mulier homines cœlestes terrenos fecit, humanum genus in infernum mersit, & mundo vitam abstulit. to.2.1008,B
mulieres vnde fiant molles? to.4.1660,C
mulierum puerperarum dolores. tom. 5. 1665,C
mulieres non esse debent in tortis crinibus aut auro, aut vestimento sumptuoso. to.4.256,B
mulierem dimissam qui acceperit, adulter fit. to.4.590,C
mulier feritur sententia duplici. tomo 1. 452,C
mulieres, cùm lugent, quomodo consolandæ. to.4.1246,A
mulier peccatrix, quæ venit ad Christum, in domum Simonis leprosi, quænam fuerit. to.2.1080,C
mulieres duas in vxores simul nemo habere potest. to.2.448,B
mulierum sexus incautus, & mollis. tom.2. 899,C
à mulierum specie oculi diligenter auocandi. to.1.1295,D
mulier, quam maritus de adulterio suspicabatur, qua ratione probabatur. to.5. 938,C
mulierum assidui cõgressus, alimenta sunt intemperantiæ. to.5.478,C
mulier magis punita fuit, quàm vir. to.4. 228,B
mulieres nudo atque aperto capite homines alloqui non debent. to.2.298,C
mulieres modestæ corrumpuntur in theatris & spectaculis. to.2.299,B,C
muliere nihil fortius. to.2.631,B
muliere ebria nihil turpius. to.3.533,D.to. 5.314,C
mulier mirè turget redundanti fastu, atque pertinacia. to.1.1234,D
mulier non concipit, quando vult, nec quando vult vir, sed quando vult deus. to.2.639,C
mulieres aurum gestare, vbique perniciosum. to.2.607,B
mulier comessatrix & vinolenta, est meretrix. to.2.639,A
mulier vinum spirans, quàm insuauis. to.3. 514,A. est bestia magis, quàm homo. ibidem.
mulieri tonderi aut radi, turpe. tomo 4. 454,B
mulieribus propter quas causas cohabirẽt viri? to.5.1127,C.D
mulier suapte natura leuior est viro, & minus, quàm vir, habet rationis: quare lapsui ex causa vacillat, & in errorem inducitur, &c. to.1.1234,D.1235,A
à muliere initium factum est peccati. to.5. 1292,C. & per illam moriemur omnes. ibidem.
mulier prægnans semper de decimo mense cogitat. to.2.920,D
mulierum nimius reprehenditur luctus. to. 4.470,A
muliere bona & prudenti nihil potentius ad instituendum & informandum virum, quodcunque voluerit. tomo 3. 247,A
mulier impudens nemini parcit. tomo 2. 1028,D
mulieres ab æmulatione potissimum impugnantur. to.1.370,D
per mulierem diabolus circumuenit Adã, quod per se facere non potuit. tom. 1. 450,B
mulierum catalogum nunquam scriptura diuina diligenter facit. tomo 1. 117,C. 118,B
mulier sanguinis fluxu laborans, sanatur. to.2.247,A
mulier menstrua patiens, nullatenus munda censetur. to.2.1198,C
mulieres an docere, ac prædicare possint euangelium? to.4.259,C
mulieres in ecclesiis tacere iubentur, etiam in lege veteri. to.4.537,C
mulieri est turpe, in ecclesia loqui. tom. 4. 537,D
mulierem docere, cur vetuit D. Paulus. to. 4.972,A,B
mulier orans, aut prophetans, non capite velato, suum deturpat caput. tomo 4. 454,A
mulieres Hierosolymitanæ, cur vocatæ filiæ Sion? to.1.1235,A
de muliere, oratio. to.5.1248,D

Multiloquium.

Multiloquium orando coërcendum. to.2. 161,B

Multitudo.

Multitudo, seditionis mater, & contumaciæ: quia quidquid à multis peccatur, plerumque manet inuindicabile. to.2. 627,C
multitudo, quando voluntatem domini non facit, nihil differt ab his, qui non sunt. to.3.425,A
multitudo semper ingentia gignit mala. to.3.392,C
multitudo confusa & permiscua ignorationi & stultitiæ est affixa. tomo 1. 605,C

Mulus.

Mulus cur non parit. to.5.1503,A

Mundare.

Mundamus priores, & tunc deus mundat. to.4.1577,B

Mundanus.

Mundanarum rerum instabilitas. tomo 1. 1037, A
mundana omnia nihil aliud sunt, quàm mendacium. to.4.1121,B
vbi mundana, ibi inuidia. to.1.1162,C

Mundicies.

Mundicies Christianorum quæ & qualis esse debeat. to.4.258,A

Mundus.

Mundus effectorem habet, & creatus est. to.1.1149,A,B
mundus ex nihilo factus. to.1.36,A
mundum deus quam ob rem creauit. to.5. 511,D
mundus propter homines creatus. to. 4. 341,A
mundus est propter animam. to.1.793,C
mundus vniuersus, & omnia quæ in eo sunt, propter nos facta sunt. tomo 4. 180,D
mundus vniuersus, & eiusdem ornatus sex diebus constructus. to.5.735,D
mundi sex ætates. to.1.476,A
mundus iam durauit quinquies mille, ac multò plures annos. to.5.1222,A
mundus iam per quinque annorum millia & eo amplius, seruatur, & constat. to. 5.972,A
mundus iste est mare, vbi aquæ sunt salsæ, non ad vsum procedentes. tomo 2. 863,C
mundus absque materia præexistenti factus. to.1.8,C
mundus, via est communis, per quam omnes transeunt, qui nascuntur. to. 2. 862,A
mundus siue hoc vniuersum vndique sibi & summa ratione constat. tomo 5. 1461, A
mundus duplex, superior & inferior. to 5. 1461,C
mundi totius status Christo ascendente. to.5.1468,A
mundus, domus est diaboli: atqui in domo diaboli non inuenitur bonum: igitur in mundo non inuenitur bonum. to.1.800,B,C
mundus, est pelagus. to.2.999,D
mundus ædificium est dei. to.1.8,D
mundus duplex. to.1.679,B
mundus iste carnis est, alter verò animarũ. to.2.887,D
mundus casu non constat. to.1.1127,B
mundum non regi fortuito. to.5. 1016,D
mundus hic vniuersus, mensa vna omnibus, nullo prohibente sumere quod vbique est. to.5.505,C
qui est in mundo, nunquam in septima est quiete, nec ociatur à malis vnquam, nec sabbatizat. to.2.623,C
mundus quidem ipse est dei: corruptio autem mundi est diaboli. to.2.800,C
mũdus miserrimus, & miserrimi, qui eum sequntur. to.2.881,B
mundum scriptura cõsueuit appellare homines vitiosos. to.3.267,B
mundus totus diabolo cecidit, & Christo surrexit. to.2.757,C
mundus pro malis hominibus. to.3.296,A. 298,C
mundus iste est iniquus. to.2.619,B
qui est in mundo, indulgentia dignus non est. to.2.623,C
mundi medulla, homines sunt sancti. to.2. 620,A
mundus pro hominum turba. to.3.267,B
mundus iste scandalis plenus. to.2.711,C
mundus conuersatione fugiendus, non corpore. to.2.800,C
mundus iste non natura est diaboli, sed corruptione. to.2.800,C
mundus in humilitate non delectatur. to. 2.671,A
mundum qui diligit, in secularibus gaudet negotiis. to.2.778,C
mundum qui diligit, amat eum, qui deum inimica crudelitate peremit. tomo 3. 827,D
mundus pro hominibus terrena duntaxat sapientibus. to.3.37,C
mundum deus pro tabula dedit hominibus. to.4.305,A
mundus pro *homine.* to. 2.943,C
huic mundo principatur diabolus. to. 2. 708,C
mundum continere non est minus, quàm mundum fecisse. to.4.1516,A
mundus totus emundatus est, & elementa purgata sunt. to.3.744,A
mundi stabilitas in quo nihil est cõfusum. to.1.1149,C
mundi huius præterit figura, nihil habet quod duret, aut quod fixum sit, sed omnia illius temporalia sunt. to.4.196,B. to.5.331,B
mundi totius figura mutabitur. to.2.119.B
mundi transfiguratio quàm facilè fiat. to. 4.1321,A
mundus iste transitorius non nos decipiat in æternum. to.1.707,B,C

mundi consummationem cognoscere est vtile. to.2.921, A. & quænam eiusdem signa. ibid.
mundus consummandus est. to.2.646,C
mundus iste casurus, cùm de mundo defecerint sancti. to.2.620, A
mundus in exitu suo multos patietur errores. to.2.922,C
mundi corde qui dicantur. to.2.115,A
munda sunt omnia, sed malum est homini per offendiculum vescenti. tomo 4. 233,C
munda & immunda quæ dicantur. tom.5. 625,A
de mundis & immondis animalibus. to.1. 153,B

Municipatus.

Municipatus quid ab inquilinatu discreper. to.1.695,D

Munus.

Munus dei est inenarrabile. to.5.965,D
munera Christi per orbem terræ diffusa. to.5.506,B
munera hominum deo nullum faciunt lucrum. to.2.701,B
munerum acceptio, radix est peccati. to.1. 1250,B

Murmuratores.

in Murmuratores. to.4.1086,D

Murus.

Murus infractus. to.4.266,C
murus æreus. to.2.659,D

Musæ.

Musarum ornamenta. to.5.896,B

Muscæ.

Muscarum natura, & conditiones. tom.1. 1271,A
muscæ morituræ exterminant oleum suauitatis. to.1.703,B
muscæ Ægyptiorum exercitum perdiderunt. to.1.639,B
muscæ per allegoriam. to.1.1214,C

Musica.

Musicæ vis. to. 1.734,B
musicam quisnam primùm inuenit. to.1. 194,A
musica piorum. to.2.1104,C
musica mystica Cherubim. to.5.1293,D
musica instrumenta cur Iudæis, in laudibus deo canendis permissa? tomo 1. 1157,A

Mustum.

Musto ebrij Apostoli. to.1.703,D

Mutare.

Mutare, verbum est eorum, qui habent. to.4.28,D
mutatio nulla in æterna vita. to. 2.483,C
mutationes rerum non timendæ. tomo 5. 350,C

Mutuari.

Mutuari à te volentem ne auerseris. to.2. 152,A

Muti.

Muti & surdi collatio. to.1.714,C,D
mutæ creaturæ quo pacto deum benedicant. to.1.1135,D

Myrrha.

Myrrham, quam obtulerunt magi, quid mysticè. to.2.649,B.& 1086,C

Mysterium.

Mysterium quid propriè sit. to.4.190,D
μυστήριον, id est, sacramentum. to.4.1004,C
mysterium pacis, sacramentum est altaris. to.5.338,D
mysterium appellari potest arcanum. to.4. 317,D
mysteriorum quot species? to.4.317,A
mysteria dei non omnibus pandenda. to. 2.739,A
mysterium dei scire expedit hominibus. to.2.944,A
mysteria diuina naturali ratione perscrutari cauendum. to.3.98,D
mysteria diuina non oculis corporis, nec sensu percipiuntur. to.5.336,D
mysteria veritatis cur non omnibus cognita. to.2.765,C
mysteriorum tempus, sanitas est mentiũ, & puritas animarum. to.3.382,B
in mysteriis non exeundum, nisi dimittamur. to.5.1237,B.& ibi quid agendum, & quid non. ibid. & 1238,B
mysteria corporis & sanguinis Christi quo animo suscipienda. to.2.565,D
mysteria diuina quotidie sunt celebranda. to.5.338,D
mysteria diuina qui dignè sumunt morituri, rectà in cœlum ab angelis abducuntur. to.5.471,D
mysteria diuina & horrenda indignè sumentes, quibus afficiuntur malis. to.5. 515,C
mysterium corporis Christi in eucharistia terram cœlum facit. to.4.443,B
mysterium eucharistiæ vt faciendum. to.1. 566,A
mysterium mensæ diuinæ terribile. tom.3. 822,B
mysteriorum typi, & figuræ. to.4.431,B
mysteria salutaria eucharistiæ, in omni ecclesiæ congregatione celebrantur. to. 2.211,D
mysteria sacramenti eucharistiæ sumere magnum est periculum, non expurgata ad purum conscientia. to. 1.1224,D
mysterium eucharistiæ pecunias acquirere non permittit. to.5.338,D
mysteria ecclesiæ admiranda. to.3.185,D
mysteria sacrosancta qui indignè attingũt, quas pœnas pendunt. to.5.1298,C
mysteria diuina & horrenda indignè sumere, quam sit periculosum. tomo 5. 1239,A
in mysteriis tradendis Christus cur vino vsus est? to.2.567,C
de mysteriorum sacrorum participatione. to.5.340,C
mysterij magna gloria quomodo appareat in gentibus. to.4.1167,A
mysteriorum diuinorum miraculum, & vtilitas. to.5.340,C
mysteria, quæ ne angeli quidem ante nos nouerunt. to.4.1142,C
mysteriis sumptis quid agendum? tomo 2. 567,C
mysterium, quod nemo nouerat, nisi deus. to.4.1106.D
mysterium iniquitatis iam operatur. to.2. 928,D.& to.3.824,D
de mysteriis, & ecclesia dei non contemnenda, oratio. to.5.1236,B

Naaman.

NAAMAN in Iordanem descendens, & septies baptizatus, ascendit mũdatus: & facta est eius caro, quasi caro infantis pueri. to.1.536,A
naaman se deum venerari testatur, ac idolum detestari profitetur. to.1.536,C. & proficiscitur lętus in Syriam, & ad suos properatur sanus. ibid.B
de naaman Syro ab Heliseo curato, sermo. to.1. 537,B

Naason.

Naason, princeps factus super tribum Iudæ, interpretatur, refectio, & requies. to.2. 622,B,C. itémque, columbinus, & serpentinus. ibid.C

Nabal.

Nabal in Dauid ingratissimus. tomo 5. 558,A,B
nabal Dauidem probris affecit, cùm eum fugitiuum, & seruum appellauit. to. 1. 995,A
nabal se stultum erga Dauidem exhibens, ex desperatione vesanus est factus, ac timore deum consumptus. tomo 5. 692,D
nabal à cæde etipuit mulier. to.3.247,B
nabal præ timore mortuus. to.4.199,A

Nabla.

Nabla Hebraicè, psalterium. to.1.582,D

Nabo.

Nabo mons, in quo mortuus est Moses. to.5.555,C

Nabuchodonosor.

Nabuchodonosor vbique terrarum tanquam deus, honorabatur. tomo 4. 1642,B
nabuchodonosor, dæmonum princeps à propheta vocatus. to.5.692,B
nabuchodonosor postquàm plurima & magna peccauerit, grauiùs in fine punitus est. to.2.103,A
nabuchodonosor seruus dei cur vocatus? to.4.5,C
nabuchodonosor ob animi elationem eò redactus, vt pecudum instar herbis ueuaret famem. to.1.995,A
cor nabuchodonosor ad sensum feralem mutatum. to.2.882,C.& iterum sensus feralis eius ad humanum intellectum reductus. ibidem.
nabuchodonosori licet impio deus reuelauit etiam futura. to.4.328,B
nabuchodonosor, licet indignus, futura prædixit. to.3.262,B
nabuchodonosor ille Babylonius in sceptris ac diademate viuês, euangelicum perfecisse dicitur opus. to.5.1304,A. in orbe enim toto terrarum extitit prædicator. ibidem.

Nabutes.

Nabutem iustum Iezabel interfecit. to. 2. 1002,C

Nachor.

Nachor & Abraham natura quidem fratres, voluntate autem non item. tom.1. 214,C

Naid.

Naid regio, interpretatur motio. tomo 1. 117,B

Narcissus.

Narcissus Verdunensis, vir theologus, & singularis. to.5.960,C

Nasci.

Nasci, crescere, & senescere, non est omnium. to.1.1125,D

Natalis.

Natalis Christi, omnium festorum metropolis. to.3.833,C
natalis diei notationi credere, vetitum est. to.5.576,D
natalis diei si notatio aliquid valeat, iudicium nullum est, fides nulla est, deus nullus, virtus nulla, nullâque nequitia. to.5.585,A

Nathanael.

Nathanael, Israelita verus, in quo dolus nõ est. to.1.696,B.to.2.226,C
nathanael in perscrutanda veritate diligẽtissimus, to.3.82,A
nathanael primò Christum, tanquam hominem, est confessus: D. Petrus autem tanquam filium dei verum deum. to.3. 84,B,C

Natio.

Nationum epitome breuis. to.5.972,C

Natura.

Natura humanarum rerum fluxa. tomo 1. 1058,C
natura quod suum est, amplexatur. tom. 3. 808,D
natura rerum cur interdum contra naturã suam conuertitur. to.2.819,A
natura nostra communis. to.1.789,A
naturæ humanæ creator scit, quid necessarium habet humana natura. tomo 2. 681,D
natura humana negligens, deliciis gaudet. to.1.50,C
naturæ dominus & opifex est deus: igitur potest dare ea, quæ supra naturã sunt. to.1.269,D
natura hominum per se non mala. tomo 5. 1467,A
natura nihil violentius. to.4.659,A
natura per se mala non est. to.2.423,B
natura nostra fornicaria. to.1.1166,A
naturæ operatio in contrarium mutata. to.1.1144,B
natura ante Christum obnoxia erat maledicto, cœlestem manum desiderans. to.1.477,D
natura contra naturam non abutendum. to.5.633,C
cum natura pugnare, magnæ est impudentiæ. to.4.416,B
natura arte violari potest. to.5.637,C
natura vnumquemque docet, ne faciat alij, quod sibi fieri non vult. tomo 1. 582,B
naturalia quæ sunt, ea immota manent. to. 4.109,A
naturalia sunt immutabilia. to.3.240,A
naturalia præternaturalibus iucundiora sunt. to.5.355,B

Naufragium.

Naufragium in portu. to.1.1301,B

Nauicula.

in Nauiculam ascendit Christus quid sit. to.2.999,C
nauis spiritualiter quid. to.2.767,B
nauis Iesu obrui non potest. to.5.811,B
nauis ecclesiæ demergi non potest. tom.1. 1198,C
nauis ab Apostolis relicta quid moraliter? to.2.684,D.685,A
nauis seculi, est hæreticorum collectio. to. 2.768,B

Naum.

Naum dictio, lingua Hebręa multas habet intelligentias. to.2.1057,C

Nazarei.

Nazaræi abstinebant à vino, & ab omnibus, quæ inebriant. to.5.777,D
nazaræorum habitus quid indicet. tom.2. 977,C
nazaræis vinum miscere, quid. to.5.1174,B
nazarenus, id est, sanctus. to.2.653,A
nazareth, vicus vilissimus. to.2.72,A
nazareth interpretatur, flos. to.2.1053,A
nazareth educauit Christum. to.2.235,D

Nebula.

Nebula calicis ad missam celebrandam. to.5.1144,B

Necessitas.

Necessitas vrgens non permittit longi tẽporis opus implere. to.2.955,B
necessitas tanta astringitur vi quod necesse est, ersi nolis, præterire non possis. to.1. 474,C
necessitati nulla pœna legibus constituta. to.4.909,D
quod necessitate fit, deo non placet, sed quod ex proposito. to.1.865,C
necessitate quod fit, fieri non dicitur. to.5. 779,A
ex necessitate virtus est facienda. tomo 5. 606,D
necessitatem rerum qui extruunt, deo maledicunt. to.5.572,D.573,A
necessitudo inter homines necessaria. to. 4.34,B

Necromantici.

Necromantici. to. 2.277,A
necromantiæ Iuliani Apostatæ. tomo 5. 886,D

Nectarius.

Nectarius hæreticus, & lupus in agnino habitu. tom.5.831,B. personam gerebat episcopi. ibid. adulter spiritualis. to. 5. 831,B

Neemias.

Neemias Hierusalem instaurauit. tomo 5. 924,A

Neglectus.

Neglectum sui præ humana fiducia, deus vlciscitur. to.1.982,D

Negligentia.

Negligentia nostræ perditionis causa. to.5. 495.A
negligentiam expellit dolor & afflictio. to.5.998, C,D
negligentia dierum multorum vna hora expleri non potest. to.2.955,B

Negotiatio.

Negotiario quid mystice. to.2.881,C
negotiario spiritalis stabilis & immota manet. to.1.59,A
negotiatio huius vitæ soluetur. to.3.822,B
negotiationes qui non cognouit, intrabit in potentias domini. to.2. 881, B. quia negotians difficilè intrat in regnum cœlorum. ibidem.
negotationis domus est ibi, vbicunque sunt latrones. to.2.1078,B
negociator die ac nocte thecæ suæ discurrit rationem. to.2.920,D
negotiatoris prospera felicitas, apotheca multiplex. to.2.848,C
negotium in tenebris perambulans. tom.1. 851,D
negotia humana fumo comparanda. to.4. 830,D

Nemrod.

Nemrod, homo tyrannus, peruicax, & nepos Assur. to.1.200,B
nemrod, gigas & venator coram domino, filius fuit Chus. tom.1. 200, A. coram domino, id est, aduersarius deo. ibid.
nemrod rex primus fuit. to.1.200,B.& primùm post diluuium ciuitates ædificauit. ibidem.

Neocoron.

Neocoron magnæ deæ Dianę apud Ephesios. to.3 609,B

Neophytus.

Neophytus qui propriè apud D. Paulum. 2.Tim.3. to.1.1128,B
ad neophytos homilia. to.5.618,B,C

Nepthalim.

Nepthalim, Iacob ex Bala filius. tomo 1. 371,C
nepthalim, stirps emissiũs, multiplicans in germine pulchritudinem. to.1.436,A

Neptunus.

Neptunus pro aqua, & pro deo habitus. to.1.589,B

Nequitia.

Nequitia omnia repleta. tom. 5. 483, D. 484,A
nequitia cum dicendi facultate coniuncta, multò deteriora & funestiora, quàm imperitia operari solet. to.5.1089,C

Nereus.

Nereus, D. Pauli discipulus. to.4.261,C

Nero.

Nero, vir impudicitia, sceleribúsque insignis fuit, & nouos quosdam lasciuiæ, flagitij, atque turpitudinis excogitauit modos, exquisuit, & inuenit. tomo 5. 1047,C
nero, omnium hominum pernitiosissimus facilè à D. Paulo superatus. tomo 2. 267,B
nero à D. Paulo appellatur leo, pro feritate, & imperij robore, summàque potẽtia. to.4.1451,D
nero, Antichristi typus. to.3.824,D
nero, mysterium Antichristi à diuo Paulo vocatus. to.4.264,A,B.621,B

Nerui.

Neruorum beneficio corpus cohæret, currit, viuit, stat, & compactum est. to. 5. 596,D
neruis frigida nocent. to.5.331,C
neruorum incurabiles torturæ, proprius diuitum morbus. to.1.493,B

Niah.

Niah, Syrorum voce, est quies. to.1.465,D

Nicanor.

Nicanor, vnus ex septem diaconis. tom. 3. 459,A

Nicolaus.

Nicolaus presbyter, ad quem scribit Chrysostomus. to.5.1350,A

Nicodemus.

Nicodemus, nocturnus Christi discipulus. to.3.96,D

Nicopolis.

Nicopolis, Thraciæ ciuitas. to.4.1487,C

Nicticorax.

Nicticorax cultas domos fugit, & desertas ac euersas quærit. to.1.877,C

Nihil.

Nihil fieri ex iis, quæ nõ sunt, asserunt philosophi. to.4.321,A
ex nihilo quidquam fieri posse. to.1.8,D
ex nihilo omnia producta sunt. to.1.36,A

Ninive.

Niniuem ædificauit Assur. to.1.200,B
niniue ieiunio seruata. to.5.718,A
niniuitę inter primos progenitores habuerunt Cham parricidam. to.1.200,B
niniuitæ absque signo crediderunt: gens enim peruersa signum quærit. tom. 2. 328,C
niniuitarum pœnitentia. to.5.1670,D
niniuitæ admirabili pœnitentia veniam obtinuerunt. to.5.407,C
niniuitæ vna tantùm voce audita, vitam mutarunt, & à peccatis liberati sunt. to.5.1017,A
niniuitæ veniam obtinuerunt, quoniam eorum vnusquisq; pœnitentiam egit, & à sua via praua recessit. tomo 4. 644,D
niniuitæ ieiunio triduano ingentem peccatorum multitudinem dissoluerunt. to.5.715,C
niniuitæ ieiunio domini sententiam reuocauerunt. to.1.4,A
niniuitæ surgent, & condemnabunt nationem Iudæorum peruersam. tomo 2. 460,A

Nix.

Nix breui temporis momento terram totam peruadit. to.1.1150,C

Nobe.

Nobe, ciuitas in Palæstina. to.5.558,A
nobe, sacerdotum ciuitas, in ore gladij per Doeg, iussu Saülis, percussa. t.1.841,D

Nobilitas.

Nobilitatis auctor, Christus. tomo 4. 305,D

Noctu.

Noctu maximè dei recordamur. tomo 4. 1588,B

Noe.

Noe Hebræorum lingua, quietem significat. to.1.272,A
noe, filius Lamech, interpretatur quies. to. 1.128,D
noe decima ab Adam generatione natus, mysterium fuit Christi? to.2.623,A
noe generationes, & nouus eius genealogiæ modus. to.1.143,B,C
noe cur homo vocatus? to.1.143,C
noe, homo iustus. to.1.143,B.144,A
noe perfecti officij & pij hominis exemplum. to.5.1472,B
noe solus iustus est inuentus, perfectus in generatione sua. tom.1.272, A. patris enim sui Lamech virtutem est imitatus. ibidem.
noe iustus in generatione sua, atque perfectus, & solus talis erat in cunctis. to.3. 679,D
noe iustus, ac perfectus, cunctis corruptis, ac perditis hominibus, deo solus placuit, reliquis omnibus deum offendentibus. to.5.535,B,C. innumera pertulit aduersa. ibidem.
noe solus iustus, quasi scintilla in medio mari versans, non solùm non extinctus est, sed quotidie fulgidiori luce prodibat, omnes suis operibus docens. to.1. 132,D
noe tantæ erat virtutis, vt à deo laudari promeruerit. to.1. 145,C
cum noe deus sermocinatus est. tomo 1. 441,A
noe inuenit gratiam coram domino deo. to.1.137,D
noe varia perpessus, cùm inter impios ac barbaros solus pietatem coleret. to.5. 538,A
noe potuit innouare imaginem pristinam, & seruare virtutis characteres, ac tantam habuit potestatem, quantam Adam ante inobedientiam habuerit. to. 1.162,C
noe sacerdotis est munere functus. tom.1. 243,B
noe vnà cum suis arcam ingreditur. tom.1. 157,A.160,D
noe, fide gubernatrice, diluuium nauigauit. to.4.610,A
noe de filiis suis prophetauit, dicens, &c. to.2.854,B
noe annum integrum carceri addictus fuit hócque peregrino & horrendo. tom.5. 535,C. mirę eius in diluuio calamitates. ibid. & to.1.161,C,D
noe in arca erat inclusus, quasi in carcere & custodia. to.1.161,B
noe orbis totius clades hauriebat oculis. to.5.536,C
noe statim à diluuio supernam accepit benedictionem, quam ante transgressionem acceperat Adam. to.1.171,C
noe hora tertia vocatus. to.2.833,D
noe, pereuntibus omnibus solus seruatus est. to.5.773,C
noe agriculturæ studiosus, & vir magnæ diligentiæ. to.1.194,A
noe, tanquam fermentum quoddam, origo, & radix fuit omnium, qui post diluuium fuerunt. to.1.171,C,D
noe post diluuium totam terræ latitudinem solus inhabitabat. to.1.171,C
noe ingruente diluuio solus seruauit mundum, & posterioris seculi auctor fuit. to.1.272,A
noe statim post diluuium ædificauit altare domino. to.1.174,A,B
noe post diluuium nullos habuit filios. to. 1.199,D
noe, homo agricola terræ, plantauit vineā, & bibit de vino, & inebriatus est. to.1. 191,A
noe, vini bibendi primus inuentor, per ignorantiam, & nesciens sumendi mensuram, in ebrietatem incidit. tomo 1. 193,A
noe ebrius factus quot & quorum malorum causa fuerit. to.5.315,C
noe quot & quanta passus est opprobria. to.1.141,D
noe vocatus martyr. to.5.956,D
noe nongentos quinquaginta vixit annos & mortuus est. to.1.199,D

Nolens.

Nolentes non cogit deus, sed volentes trahit. to.3.724,B
si nolumus, & ipse vult, ad nostram salutē nihil proficiunt ea, quæ alioquin sunt efficacia. to.3.724,B

Nomades.

Nomadum populorum mores. tomo 1. 788,C

Nomen.

Nomen dei admirabile cum Christo. to.1. 647,A
nomen dei quo pacto per nos glorificandum. to.1.956,D
nomen dei laminæ inscribebatur, & nemini ferre licebat literas, nisi sacerdotum principi. to.5.200,B
nomen domini preponitur in epistolis. to. 4.1192,D. nam admirabile. ibidem D
nomina diuina partem communia, partim propria habentur. to.5.993,C
nomina, quæ rebus imposuit Adam, vsque in hodiernum diem permanent. to.1. 77,C,D
nominum impositio, domini signum est, & præcipuum. to.5.719,A
nominum impositio, & eorundem mutatio non temerè fit. to.3.80,A
nominum impositio recens natis. tom.1. 126, D. pueris enim antiquitus imponebantur nomina. to.1.126,A
nomina pueris olim non temerè nec fortuitò imponebantur. to.1.340,C
nomina trium puerorum cur mutauerit Babyloniorum rex. to.3.719,B
nomina hominum propria, rerum multarum nobis sunt monumenta. tomo 4. 258,C
nomina hominum propria in arcanis scripturis diligenter sunt excutienda. to.4. 270,B
nomina hominum propria in sacris scripturis exponendis quantam adferant vtilitatem? to.4.258,B.& seq.
nomina sæpe scripturæ sacræ ex euentu rerum imponunt. to.2.39,A
nomina parentum antiquitus non imponebantur filiis. to.1.340,C
nomina multa dispēsatione singulari sunt indita. to.3.500,A
nomina quorundam hominum cur mutata. to.1.77,C.to.3.80,A
nomina barbaræ gentes filiis suis causa audaciæ corporalis imponere solent. to.2. 633,A
nominis sui perpetuandi amentia. tom.1. 795,A,B
in nominatione infantium superstitio. to. 4.359,A

Nostrum.

Nostrum nihil est, sed totum dei. tomo 4. 1291,C

Notatio.

Notatio commendata. to.5.1452,C
notatio ex moribus, & tropi. to.5.1456.A exempla talium troporum, ibidem, & 1457,A,& D.1467,A

Notum facere.

Notum facere, quis dicatur? to.4.542,C

Nouacula.

Nouacula spiritualiter exposita. tomo 1. 1271,D

Nouercale.

Nouercale odium. to.5.1185,C

Nouus.

Nouam reip. institutionem inducentes, odio sunt omnibus. to.4.301,A
nouiluniorū obseruationes apud Iudęos. to.5.907,C
nouas res multi aggressi, sunt extincti. to. 4.307,A
nouitates vocum deuitandæ: generant enim lites. to.2.628,B
nouum quando quid dicitur esse. tom. 4. 1584,D

Nox.

Nox ac dies ad quid facta? to.4.245,A
nox præcessit, dies aduenit. to.5.636,B
noctis ac diei leges perpetuò statæ. to. 4. 25,A
noctis ac diei termini non sunt confusi. to. 1.1149,C
noctem deus segregauit in requiem & remissionem laborum. to.1.57,B
noctem diei cur deus succedere voluit. to. 5.992,B
noctis vsus qualis. to.4.244,C
nox illunis syderum temperatur splēdore. to.1.902,B
noctes pro diebus aguntur à Christianis militibus. to.5.632,B
nox humanitatem Christi significat, comparatione diuinitatis. to.1.869,B
nox est progressa, dies autem appropinquauit. to.4.219,A
nox nocti indicat scientiam, quid sit? to.1. 869,A
nox pro aduersitatibus. to.1.1002,A
nox medio die per vniuersam terram inducta. to.5.933,B
nox pro vita præsenti, quòd in tenebris versemur. to.3.223,B
nox pro tempore futuro, quo peccatores nihil operari poterunt. to.3.223,B
noctibus extollendę ad deum sunt manus. to.5.334,A
nox pro calamitatibus. to. 1.1093,A
nox non tota somno consumenda. tom.1. 1071,A

Nubes.

Nubes situm terræ, æstúmque retundit, & propellit. to.1.1240,D
nubis & caliginis discrimen. to.1. 868,B
in nubibus aëris aqua tenebrosa. tomo 2. 410,C
nubes, quæ excitantur à spiritu sancto: & nubes, quæ sunt à spiritu potestatis aëris. to.2.756,C
nubes, pro verbi dei præconibus. tomo 1. 920, A
nubes sanctæ quæ dicantur. to.2.756,D
nubes propheticæ, & apostolicæ. tom. 2. 757,B
nubes in circuitu domini. to.2.410,B
nubes ab Aquilone veniens, in cuius medio animalium quatuor sunt similitudines. to.5.981,C
in nubem intrauit Moses. to.2.410,C
nubes, in qua lex Mosi data, quid sit? to.2. 774,A
ex nube pater in transfiguratione Christi loquitur. to.2.410,B
nubes in transfiguratione Christi mysticè. to.2.1070,D.1071,A
nubes dominum suscepit ab oculis apostolorum. to.2.410,B
nubes cur suscepit Christum in cœlum ascendentem? to.3.386,C
nubem posuit ascensum suum. to.2.410,B
in nubibus veniet filius hominis. tomo 2. 410,B
nubes, id est, corpus Christi. to.2.650,C
nubes dederunt vocem, quid sit. tomo 2. 766,D
nubes impiorum, falsa est eorum doctrina. to.2.756,C

Nubere.

Nubere melius est, quàm vri. to.4.399,C
non nubent, neque nubentur in resurrectione mortuorum. to.2.499,B
nubendi causa solueretur, si vtilitas tolleretur nascendi. to.2.887,D

Nuditas.

Nuditas pro infidelitatis pœna. tomo 3. 755,A

Numeratus.

Numerati sunt à Mose electi, per præceptionem dei. to.2.778,B
numerati sunt capilli nostri capitis. tom.2. 777,D
numeratorum dignitas. to.2.778,A
numerat illa deus, quæ vult possidere. to.2. 778,A
non numeratur ille, qui in anima est Ægyptius. to.2.778,C
non numerantur, qui perituri sunt. tom.2. 778,A
non numerantur pueri, & cur. to.2.778,C

Numisma.

Numisma Cæsaris aurum est: numisma dei, homo. to.2.886,A

Nuncius.

Nuncij officium est, nihil ex se dicere. to.3. 31,B

Nundinæ.

Nundinæ, quas nobis deus proposuit, quę. to.5.738,B

Nupta.

Nupta cogitat, quomodo viro placeat. to. 5.1212, A, B
nuptiæ sunt sacramentum. tom.1.368, A.& quomodo fiunt legitimæ. to.1.368, B. 369,B
nuptiæ honorabiles, & immaculatum cubile. to.5.640,D
nuptiæ quomodo instituendæ. t.4.1213,B
nuptiæ quorsum inuectæ? to.4.593,B
nuptiæ concubitum superfluæ voluptatis etiam profugiunt. to.5.633,C
nuptiæ apud nos missam faciunt virginitatem: sed apud deum perditam exuscitant virginitatem. to.1.1163,A
nuptias qui in malis ponunt suam virginitati laudem detrahunt. to.5.1167,A
nuptiæ quanta cum honestate sint agendæ? exemplo sint Iacob nuptiæ. tom.1. 367,A
in nuptiis celebrandis impudica cantica. to.4.358,C
sponsalium hoc tempus est, futurum nuptiarum. to.4.786,B
nuptiis carnalibus nos non oportet agglutinari, sed spiritualibus inhiare. tom. 5. 630,A
nuptiæ spirituales à quibus celebrātur hominibus & curantur. to.5.640,C
nuptiæ spirituales factæ sunt. to.5.640,A
nuptiæ paratæ. to.2.490,C.492,D
nuptiæ factæ sunt in Cana, &c. sermo in hunc locum, contra Iudæos, hęreticos, &c. to.5.1032,C
ad nuptias accessit Christus, ac donum attulit. to.1.1300,B
nuptiæ mundi & Christi. to.5.1661,D
nuptias secundas concedit D. Paulus. to.4. 404,D
nuptiis secundis multas inesse molestias. to.5.1185,A
nuptiæ secundæ etsi permittantur per leges, multis tamen per leges ea res patet accusationibus. to.4.1463,D
nuptiarum secundarum causæ, & prætextus. to.3.646,D
post nuptias secundas nullus ad ecclesię regimen assumi potest. to.4.1463,D
nuptias damnabant quidam hæretici. to. 4.1463,C

Nutrix.

Nutrices ecclesiæ Christi in singulis quibusque gentibus constitutæ. t.2.931,D

Nympha.

Nymphæ fontium. to.5.896,C

Obedientia.

OBEDIENTIA melior, quàm victima. to.1.750,B
obedientia deum nobis facit patrem, ac genitorem omnium nostrum. tom.4. 69,A

Obeth.

Obeth, filius Booz ex Ruth, interpretatur, subditus. to.2.625,C

Obiectio.

Obiectiones solet D. Paulus in contrariū conuertere. to.4.387,D

Obiurgatio.

Obiurgatio æquo animo ferenda. tom.5. 379,D
obiurgator non solùm cùm vocem promit, verùm etiam cùm videtur, grauis est peccantibus. to.1.1306,B

Oblatum.

Oblata non amplius sunt eorum, qui obtulerunt. to.4.422,D
oblatio est, quidquid est ex facultatibus. to.4.1603,B
oblatio, quæ fit per laudes. to.1.1071,D
oblatio perfecta est, beneficia dei recogitare. to.5.386,A
oblationes deo gratæ, quæ. to.3.55,D
oblatio incensi cur Israëlitis præcepta. to. 1.1205,B
oblationes legales deus respuit. tomo 1. 725,C
oblatio in odorem suauitatis Christus. to. 1.860,C
oblatio valde deo grata, quæ. to.1.604,D
oblatio corporis Christi per sacerdotes. to.5.337,B
in oblatione corpus Christi frangitur. to. 4.439,B
oblationes defunctis prosunt. to.3.252,C. 503, A
oblatio gentium acceptabilis. tomo 4. 247,D

Obliuio.

Obliuio maxima dei, quę. to.1.682,D
obliuio tineis peior. to.5.1674,C
obliuio, id est, derelictio. to.1.682,B

Obsecratio.

Obsecrationibus assiduis D. Paulus gentes omnes saluas fecit. to.5.598,C

Obseruatio.

Obseruationes vanæ multæ. to.4.966,B
obseruationes Græcorum ex philosophia, & Iudæorum ex lege. to.4.1172,D

Obsonium.

Obsonia carnium & concionum. tom.5. 1655,B

Obstetrix.

Obstetrices Ægyptiorum crudelia iussa regis contemnentes, magnum fecerunt prouentum. to.1.1076,A

Obtrectator.

Obtrectatores malis prædití moribus. to. 4.33,D

Occisum.

Occisa saginatæ pro nuptiis celebrandis, quid spiritualiter. to.2.879,C
qui occidit, non credit vitæ suæ. tomo 5. 775,C

Occultum.

Occultum nihil, quod non cognoscetur. to.2.273,A

Occupatio.

Occupatio excludit voluptates. tomo 2. 867,D

Oceanus.

Oceanus terram extrinsecus ambit. to. 1. 1073,D

Ochosias.

Ochosias, Ioræ filius, interpretatur, possessio inuisibilis. to.2.630,C. placitum fecit coram deo, sed postea malum fecit ante deum. ibidem.

Ociositas.

Ociositas omnia docuit mala. to.5.513,B
ociositas, omnium vitiorum magistra, & origo. to.2.283,A
ocium omne in spiritualia collocandum. to.1.50,C
ociosum corpus, morbis magis obnoxium & fœdum. to.3.674,C. cùm autem mouetur, & laborat, & ærumnis exercetur, formosius est, & sanius. to.3.674,C
ocium, fons malorum. to.4.433,D
ocio nihil molestius. to.3.575,A
ocium omnem docuit malitiam. tomo 1. 75,A
ocium ad operationem inutile, ad gloriam solùm, & ad delicias respicit. tomo 3. 574,D
ab ocio omnia damnum accipiunt. tom.3. 575,A
ociosa iuuentus omni ferocissima bestia est immanior. to.2.299,B
ociosa mens, & liberior quàm expediat, diffunditur, latéque defluit. tomo 5. 998,C
ociosus multa loquitur, & agit temerè. to. 4.310,A

Oculus.

Oculus, lucerna corporis. to.2.173,A
oculi opus est, videre: malè autem videre, à mente est, quæ intrinsecus gubernat. to.1.134,D
oculus, omnium membrorum est lucerna: quod enim sol mūdo, hoc oculus corpori: extincto sole, omnia perduntur, & perturbātur: ita amissis oculis, pedes sunt inutiles, & manus, & animus: corrumpitur enim cognito: his etenim deum cognoscimus. to.3.222,B
oculi est videre, non autem impudicè videre. to.4.93,D
oculo dei omnia sunt aperta. to.4.1546,B
oculus dei somno non laborans, videt omnia. to.4.347,B
oculus dei in somnis & peruigil. tomo 1. 1245,B
oculis dei omnia sunt resupinata. tom. 1. 637,D
oculus dei insopitus, & perpetuò vigil,

quem nihil latere potest. to.1.44,C
oculi dei orbem terræ respiciunt. tomo 1. 677,B
oculos deus dedit ipsis,ne videant.tom.2. 279,B
oculi domini super mites terræ. tomo 2. 351,B
oculi domini sublimes, homo autem humilis. to.1.1222,B
oculi septem domini respicientes orbem terrarum. to.3.816,B
oculos deus non habet. to.5.615,C
oculi Apostolorum beati quoniam vidēt. to.2.341,C
oculi fidei quando ineffabilia bona vident ne sentiunt quidem hæc visibilia. to.1. 155,D
oculus,pro mente. to.2.731,C
oculus mentis quàm acutus. to.5.570,C
oculus animæ. to.1.624,A
oculi spiritus acutiores multò, quàm corporis. to.1.53,A
oculus carnalis,non est oculus, sed est speculum interioris oculi, id est, mentis. to.2.704,B
oculi carnis sæpe falluntur.to.2.193,D. sed oculus mentis multò certior. ibidem.
oculus factus est, vt dum videt creaturas dei,ipsarum conditor glorificetur. to. 1.134,D
oculus hominis, & eius natura, & officiū. to.3.809,C
oculus fortis vt faciendus. to.5.316,A
oculi cœlorum aperientur. t.2.901,B
oculus,qui offendit,est eruendus. tom.5. 967,B
oculus meus à furore turbatus,Dauid psalmes dicebat. to.5.346,A
oculis qui est intuitus impudicis, sicut adulter puniendus. to.2.155,C
oculus dicere manui non potest, Opera tua non indigeo. to.4.488,C
oculus non tantùm corporis est lucerna, sed & animæ potius. to.3.222,B
oculos quorsum deus nobis dederit? to.4. 427,A
oculus inter omnia membra præstantissimus. to.3.222, A. totum enim corpus gubernat & regit. ibid.
oculi nostri diligenter muniendi. tom. 1. 14,D
oculi cur dicuntur fenestræ. t.2.947,B
oculus & auris quomodo non sunt super terram. to.4.1186,A
oculi imbecilli sunt causa, vt in luce non videatur. to.4.967,C
oculi sunt fallaces. to.4.321,C
oculus eruendus,& manus excidenda. to. 1.624,D
oculum pro oculo. to.2.149,D
oculum rapuit infans, id est, fuit fascinatus. to.4.1188,B
oculos suos clauserunt,nequando videant oculis. to.2.341,A
oculus dexter quis sit. to.5.1003,A
oculus dexter quid tropologicè. tomo 5. 487,B
oculus dexter mentem significat animę:sinister,mentem carnis. t.2.704,C
oculus dexter vt eruendus. t.1.610,A

Odisse.

Odisse, est graue: istud enim turbas ac tumultus excitat. to.1.612,B
non odisse est penes nos. to.1.631,B
qui odit fratrem,in tenebris ambulat, ipso scelere cæcatus. to.5.636,B
qui odit fratrem,reus est homicidij. to.5. 636,B
odium,telum est diaboli. to.1.15,A
odium magnum est peccatum. tomo 4. 1647,C
odium omne malum suggerit. tomo 2. 1045,C
odium perfectum, rerum iudicium non cognoscit. to.2.892,B
odium,spiritus est tenebrarum:& vbicunque insederit, sordidat pulchritudinē sanitatis. to.2.711,D
odia humana pro amore dei sunt optanda. to.3.827,C
odium beneficiorum assiduitate compescitur. to.2.712,D
odio haberi,sæpe virtutis signum est.to.3. 324,B

Odor.

Odor fragrantiæ. to.1.176,B
odor suauitatis quid. to.1.1205,B

Oeconomus.

Oeconomus prudens, quis & qualis. to.1. 952,D

Oedema.

Odema,id est,tumor. to.4.351,D

Offendiculum.

Offendiculum nascitur à dissidiis. tom.4. 265,C.& vnde nascantur dissidia.ibid.

Offerre.

Offerenda deo sunt meliora, non autem viliora.exemplo Caīn. to.4.1674,B,C
offerentem deo oportet in discernendo magnam adhibere diligentiam.tom.1. 109,B

Officia.

Officia vitæ omnibus omnia explorata sunt. to.5.
officiorum similitudo,similitudinem exhibet meritorum. to.2.1150,C,D

Og.

Og,rex Basan,occisus. to.1.1084,C

Ogdoas.

Ogdoas,producetur in medium. tomo 5. 503,A

Olea.

Olea fructifera in domo dei quomodo simul? to.4.1674,A,B
oleæ ramus quid ostendat? to.2.1166,C

Oleaster.

Oleaster mysticè. to.4.188,B.190,B

Oleum.

Oleum spiritualiter. to.3.55,B
oleum tropologicè. to.1.891,C
oleum operum. to.2.913,A
oleum,quo facies cordis exhilaratur. to.1. 703,C
oleum pro misericordia. to.2.953,B
oleum virginum, pro ipsarum benignitate eleemosyna,&c. to.2.543,B
oleum, quod quinque virgines habuerūt, quid mysticè. to.5.338,A
oleum suauitatis. to.1.703,B
oleum peccatoris non impinguet caput meum,quid sit? to.1.703,B
oleum in vasa colligendum, dum hanc vitam viuimus. to.3.95,C
oleum in virginum lampadibus, quid significet. to.4.1657,A
oleum efficit,vt athletæ è manibus aduersariorum elabantur:ita eleemosyna facit, vt qui ea vtuntur, declinent, & fugiant dæmones. to.1.731,B

Oliua.

Oliua quid moraliter? to.1.1170,D
oliua fructifera non foliis tantùm germinans,sed & fructibus pietatis abundās. to.3.806,C
oliuæ in domo dei plantatæ,multitudo est pauperum. to.2.571,B.to.5.338,A
oliuæ ramus,quam in arcam Noë tulit columba,quid indicet? to.2.94,C
olueti mons abest ab Hierosolymis iter sabbati. to.3.390,C

Olympias.

Olympias,illustris fœmina, & ad eam epistola. to.5.1277,A
S.olympias Diaconissa præerat viduis. to. 1.1207,B,in marg.
olympiadis tolerantia. to.5.1287,A
olympica certamina vt fiebant. tomo 5. 922,D
olympica certamina diabolo consecrata. to.4.210,D
olympicorum certaminum corona erat ex lauri foliis. to.1.289,B

Omnes.

Omnes,pro maiori parte frequenter vsurpatur. to.1.692,A
omnia per ipsum facta sunt:& sine ipso factum est nihil,quod factum est: multi enim malè legunt, dicentes: Quod factum est, in ipso vita erat, &c. tom.3. 358,A

Omnipotens.

Omniporens vnus. to.1.758,C
omnipotentia dei totum, quod vult, potest. to.5.616,B

Ομόφυλον.

Ομόφυλον.i.gentilitium,seu eiusdem tribus. to.3.305,B.in marg.

Onagri.

Onagri,quid moraliter. to.1.891,A

Onesimus.

Onesimus adeò D.Paulo charus, vt ipsum sua viscera vocarer. to.4.1459,A
onesimon inutilem transfugam, & furem D.Paulus demutauit in melius.tom.5. 855,C
onesimus cur & qualis fuerat conditionis. to.5.1491,C

Onocentauri.

Onocentauri. to.1.1273,B

Onus.

Onus Christi leue. to.2.196,A.to.5.490,C

Operarius.

Operarius suo cibo dignus. to.2.257,D
operarius nihil erubescit operari, itaque neque euangelij ministerio:omnia namque tolerare debet. to.4.1424,D
operarij dolosi in Apostolos Christi se transformantes. to.2.524,B
operarij vineæ per allegoriam. tomo 2. 1248,B
operatio quid sit in deo. to.4.1170,A
operatio quid à cura discrepet? tomo 3. 176,C
operatio hominis,est indicium mentis.to. 2.999,A
operationum diuisiones sunt, idem verò deus,qui operatur omnia in omnibus. to.4.476,D
operationes virtutum habere, ac dona sanitatum seu curationum, nō est idem. to.4.477,D
qui in operatione versatur, nihil citò superuacaneum admittet. to.4.310,A
operari bona, est diuitem esse in bonis operibus. to.1.951,A
qui malè operatur,odit lucem: & non vadit ad lucem, ne appareant eius opera. to.3.207,C
qui operatur, ei merces non imputatur secundum gratiam, sed secundum debitum. to.4.651,B
operanti bonum gloria & honor. tom. 4. 38,B

Opera.

Opera etiam ante fidem perquàm vtilia, quod exemplis probatur. tomo 2. 626,C

opera dei ægrè ferentes,indigni venia. to. 1.948,C
opera dei, sunt encomia miraculis plena. to.1.1137,C,D
secundum opera sua deus vnicuique reddet. to.2.754,B
opera dei multa potientur gloria,mali verò homines supplicium pœnasque dabunt. to.4.181,A
secundum opera sua deus reddet cuique. to.5.728,D
opera sermones sequentia,multæ nobis fiducię sunt fulcimentum. to.1.2,B
per opera virtutum exhibitio, clarior est omni tuba. to.2.986,C
operum necessitas. to.1.1124,A
opera iustitiæ sine fide mortua. tomo 3. 807, A
opera cuiusque remunerabuntur.tomo 4. 336,D
opus quodliber humanum duobus concluditur verbis, honesto & inhonesto. to.2.881,A
operum doctrina fidelior & certior,quàm sermonum. to.1.72,B,C
opera testimonia sunt voluntatis. tom. 2. 911,A
operum vox certior est & euidentior, quā verborum. to.3.244,D
opera authentica,opera sunt iustitiæ: opera autem carnalia, super operationes dicuntur, non opera. to.2.881,B
opera,quàm verba,laboriosiora. tomo 5. 1086,A
opera nostra specialiter stabunt ante oculos nostros. to.2.883,B
opera nostra sunt opera iustitiæ. tomo 2. 833, B
opera nostra coram hominibus luceant. to.5.633,C
operum nostrorum spectatores sunt angeli. to.2.159,B
operibus nostris bonis honoratur deus. to.1.815,D
opera bona ad salutem necessaria.tomo 1. 24,A
operis boni fructus est in pace glorioſior, quàm in persecutione. to.2.809,C
opera bona non sunt ex nobis. tomo 4. 352,B
opera bona nobis sunt operanda. tomo 1. 205, B
operum bonorum exercitatio sola iustum facit hominem. to.4.1318,C
opera bona iusti viri. to.1.261,A
opera bona facere iustitia est nouissima. to.2.821,C,D
operum bonorum copiæ sanctum efficiūt. to.4.1602, A
operum bonorum & malorum retributio est regnum dei. to.2.735,A
opus bonum seruile non est, sed liberale, & pro animæ sit libertate. to.2.696,C
opus bonum,quasi triticum manet.tom.2. 716,A
opera bona appellantur etiam, dona gratuita. to.4.496,A
opera bona,omnia sunt charitatis.tom.4. 1608,C
opera bona solet scriptura sacra diuitias appellare. to.1.951,A
opera bona sperare faciunt, & opera mala desperare compellunt. to.2.733,C
opera bona fidem excitant cordis, sicut oleum accendit lumen lucernæ, & dant animæ confidentiam apud deum orandi. to.2.726,A
operibus bonis enutritur fides. tomo 2. 743,A
opera bona multi facere possunt, & non faciunt. to.2.687,A
opera bona qui facit, iustitiam in se colit. to.2.833,A
opera bona, & fides ad salutem necessaria. to.2.904,A
operum bonorum nos sectatores oportet esse, vt præcipit Apostolus. tomo 4. 1482,B
opus bonum,malum propositum non excusat. to.2.752,B
opus bonum, malum propositum condemnat. ibidem.
opera bona baptizatus si non fecerit, in ignem mittetur. to.4.1610,A
sine operibus in vite,id est,in Christo, neminem esse posse. to.3.240,C
ex operibus eorum cognoscendi. tomo 2. 197,C
de opere aliquo nemo iudicare potest,nisi personam operantis cognouerit. to.2. 795,D
opus sine fide nihil est. to.2.753,A
opera sine fide mortua,& contrà. tomo 1. 1000,B,C
opera humana bona,plagæ sunt,& vulnera dæmonibus. to.1.574,D
operum assertio. to.2.1072,C
sine operibus Christiani nominis appellatio nobis prodesse non poterit.tom. 3. 811, B
opera Christianorum sunt aspicienda,non nomina. to.2.757,A
in operibus apud Iudæos omnis spes salutis erat,non in fide. to.2.821,C
opera ex libero pendent arbitrio. tomo 2. 722,D
opera non simpliciter respicienda, sed tempus,causa,voluntas, & personarum differentia. to.2.147,D
opera non operibus, sed opera adduntur fidei. to.4.1173,D
opera etiam præter fidem & doctrinam sanam requiruntur. to.4.25,B
opera per se nullos vnquam operarios iustificarunt. to.3.807,B
operibus indiget fides. to.4.70,C
operum bonorum ostensio, est monumētum perpetuum. to.1.953,D
per opera deus diligi quærit. tomo 3. 295, A
operum nobis reddenda ratio. tomo 3. 154,D
sine operibus hominē iustificari, quid sit. to.4.56, A
opera misericordiæ & pietatis in hebdomada magna intenduntur. to.1.201,B
opera bona sanctorum. to.1.191,A
operibus bonis Iob à deo laudari promeruit. to.1.144,C
cum operibus an Abraham iustificatus?to. 4.64,A
in operibus sita est pœna,& honos. to.4. 38,A
opera dei omnibus prædicanda. tomo 1. 915,D
opus malum hominis ad gloriam est diaboli:& opus bonum gloria est dei. to. 2.718, A
opera mala qui facit, super arenam ædificat. to.2.758,A,B
opera tenebrarum abiicienda, & induenda lucis arma. to.5.636,B
opera pro mortuis. to.4.1056,C
opera mortua quænam sint? tomo 4. 1591,D

Operum.

Operum nihil,quod non reueletur. to.2. 772,D

Opes.

Opem si deus non ferat, omnia pereunt. to.1.1053,A
opes huius mundi,piis opprobrium. to.1. 995,C
opes bonorum spiritualium inæstimabiles. to.2.38,A
opibus inhiare, hominem diabolo subiici facit. to.2.101,B
opes stantes in arca,citò transfugiunt. to. 5.745,C
opes domini vbi sunt. to.2.399,D
opes,luxuriæ sunt occasio, malitiæ schola, vitæ turpis causa,& animæ corruptela. to.5.745,C
opes mammona nuncupantur. tomo 1. 998,A
opes sunt nobis in cœlo recondendæ.to.5. 506,C
opes virtutis quàm præciosæ. tomo 5. 1061,A
opum contemptus, est charitatis vinculum,& animarum philtrum. tomo 4. 605,C
opum concupiscentia, telum est diaboli. to.1.15,A
opum instabilis possessio. to.1.59,A
opum iactura multi grauius ferunt, quā plagas. to.4.637,A,B

Ophir.

Ophir,aurifera terra. to.1.770,A

Opifex.

Opifex vnus rerum visibilium & inuisibilium, to.1.1148,A

Opportunitas.

Opportunitas duplex. to.1.663,A

Opprimere.

Opprimitur nemo, nisi à seipso. tomo 5. 641,A,&C

Opprobrium.

Opprobria non lædunt,imò iuuant. to.5. 645,A
opprobrium hominum non metuendum. to.5.1278,D
opprobrium Christi quodnam vocet Paulus? to.4.1640,B

Oraculum.

Oracula diuina non omnibus offerenda. to.1.993,A
oracula dæmonum pertidicula, & ambiguè semper edita. to.5.888,D.889,B
oraculum Daphnes ob Babylæ martyris cineres mutum est effectum. tomo 5. 887,A

Orare.

Orare,non est omnium hominum, sed tātùm iustorum. to.2.726,C
orare semper oportet contra diaboli insidias. to.1.524,A
orare seorsum consueuerat Christus.to.2. 572,C
orare in omni loco possumus. to.5.402,A
orandi modus quis esse debeat. tomo 1. 597,A
ex oraculis diuinis petenda sunt testimonia,siue velint hæretici,siue non. to.5. 1426,D
orare pro inimicis est melius, quàm pro amicis. to.3.749,B
orare contra diabolum quid sit. t.5.405,D
ei,qui orat,quid cogitandum. to.1.1002,B
orante legitimè nihil fortius. to.5.382,A
orans,& ieiunans,non multis eget. tom.5. 382,A
non orat,qui prolixa & superuacanea vtitur oratione. to.4.1028,A
orant non solùm rectores pro populo, sed etiam populus pro rectoribus. tom.4. 1292,D

quomodo oportet orare? to.1.1060,C. to. 5.400,C. & vbi? to.5.401,D
qui orat absconsè, deum dupliciter honorat. to.2.720,B
orandum omni tempore, & in spiritu: non lingua tantùm, & cùm perpetua vigilantia, sed & in spiritu. to.1.206,A
oranti duo oportet adesse, & quæ. tomo 2. 194,C
orãtes, ait Christus, nolite multum loqui, sicut ethnici faciunt. to.2.161,B
si orem lingua, spiritus meus orat, mẽs autem mea sine fructu est? quid hoc sibi vult? to.4.524,B
orans nihil faciat, quod aspiciant homines. to.2.719,B. nec voce clamet, vt audiatur ab aliis, nec expãdat manus suas, vt Pharisæus in templo, vt videatur à multis. ibid. neque pectus apertè percutiat, sed absconsè, sicut Publicanus in templo: neque impudenter oculos tollat ad cœlum, vt notabilis fiat. ibidem.
orante homine probo nihil potentius. to. 2.418,D
oratari deum, signo muniendi sumus. to. 5.401,D
orandum in die septies, exemplo Dauidis. to.1.1024,B,C. to.5.400,A
orantes cur extendimus manus. tomo 5. 402,D
orantes cum deo confabulamur, & angelis copulamur. to.5.591,C
orandus cur est deus, cùm ipse sciat quid nobis sit opus antè, quàm petamus? to. 5.401,A
cùm oras, intra in cubiculum tuum. to.2. 160,A
orans cum ieiunio geminas habet alas vẽto leuiores. to.5.382,A. ac dæmonibus est infestus, & hostis. ibid.
orandum feruida mente, & animo continente. to.5.402,B
orandum pro omnibus hominibus. to. 5. 374,B
non orans deum, mortuus est, & vita caret, expérsque sanæ mentis. to.5.592,B
qui orat, & peccat, deum non rogat, sed deum deludit. to.2.726,C
orantes cum deo colloquium serimus. to. 5.596,C
orandum pro vniuerso terrarum orbe. to. 5.695,A
cùm oramus deum, eremo ac solitudine nobis maximè est opus. to.2.368,A
orantibus deum quid petendum. tomo 5. 730,A
orando rectà deum adire. to.5.1669,C
qui orat, habitum, mentem, & sensum supplicis habere debet. to.1.598,D
orandum sine intermissione, in omnibus gratias agendo. to.5.370,A
orat Christianus, non solùm pro se, sed etiam pro altero. to.2.721,B
Christus orans orat, vt nos ad orandum instituat, & inducat. to.4.1646,D
orandi modus, & scopus. to.1.597,A
orandum pro defunctis. to.5.377,A
oratio, sacrificium est in cœlum ascendẽs. to.4.1571,A
oratio hominis, cum deo colloquium. to. 5.1652,C
oratio, est communis indigentibus medicina. to.3.92,A
oratio suauitatis est odor operis boni. to. 2.743,A
oratio, magna sunt arma, si cum apta fundatur sobrietate. to.4.1688,B
oratio, pharmacum salutare, prohibens peccata, & medicamentum dilectorũ. to.4.1647,B
oratio est ieiunij soror & socia. to.5.781,C
oratio, est medicamentum. to.1.630,B
oratio, est magnum quoddam, & salutare bonum, animarúmque nostrarum firma custodia, tutissimúmque præsidiũ. to.5.1503,D
oratio, conseruatrix est medicina, peccatorum expultrix, delictorúmque remedium. to.4.1688,B
oratio perfecta, est fides, & confessio. to.2. 760,C
oratio, valida sunt arma aduersus dæmones. to.5.594,A
oratio, ingens bonum, omníque possessione præstantius. to.5.1258,B. quod multis probatur paradigmatibus. ibid.
oratio, magnum est propugnaculum. to.5. 1259,A
oratio, est ecclesiæ murus, qui rumpi non potest, munimentum inconcussum, ac dæmonibus formidabile. to. 5.599,D
oratio, aptissima sunt arma, thesaurus perpetuus, diuitię inexhaustę, portus quietus, occasio tranquillitatis, denique author, parẽs, fons & radix omnium bonorum, atque facultate regia potior & superior. to.5.998,A
oratio dominica ita data est credentibus, vt operibus & moribus conueniat. to. 2.990,D. to.5.611,B,C
oratio dominica etiam antiquitus in Missa cantabatur. to.5.1154,D
oratio dominica ex pontificali doctrina electis ad fidem debetur. to.5.611,B
de oratione dominica, homilia. t.2.721,A. & 990,C
orationis dominicæ expositio. to.5.611,B
orationi omnis locus, & omne tempus conuenit. to.1.207,D
orationis in ecclesia vis magna. tomo 4. 1293,D
oratio ecclesię continua, magni est amoris indicium. to.3.528,A
oratio ecclesiastica soluit vincula Petri, & Pauli dilatauit prędicationis fiduciam. to.5.817,C
orationes publicæ plus multò habent neruorum, quàm domesticæ ac priuatæ. to.5.983,B
orationes populi sacerdotes reddunt validiores, & in cœlum euehunt. t.5.983,A
orationis efficacia non arcetur interuallo, sicut nec charitatis virtus. tomo 5. 403,C
oratio quantam habeat vim. tomo 4. 644,B
orationis virtus, iustitiæ est opus. tomo 2. 743,A
orationis quot & quantæ sint virtutes. to. 4.1647,A
orationis vis vim extinguit ignis bella cõponit, pręlia remouet, tempestates tollit, demonia expellit, cœli fores aperit, vincula mortis disrumpit, languores eiicit, offensas reprimit, mala denique omnia delet oratio. to.5.1000,C
oratione nihil potentius, exemplo ecclesię pro D.Petro orantis. to.5.403,A
oratio est fortis, quæ fit in humili spiritu, & corde tribulato. to.2.726,B
oratio quàm sit preciosa. to.2.718,C,D
ante orationem præpara animam tuam. to.2.726,B
orationes breues & frequentes, & paruis ex interuallis, præcepit Christus, & D.Paulus. to.5.400,D
orationes fieri debent pro omnibus hominibus. to.4.510,A
in orationibus publicis siue concionibus non recondita & abstrusa nunc demũ proferenda, sed deo gratiæ agendæ. to. 5.1427,C,D
orationibus nostris gloria Christi nõ amplificatur: sed grati illius in nos beneficia extollimus. to.5.1427,D
orationum seu cõcionum fructus amplissimi. to.5.1427,D.1463,B
oratio ad deum effusa, magna & salutaris res est. to.5.589,C
oratio pro nobis tum demum est bona, quondo nos quoque operamur. to.4. 1295,A
orationes nobis murus, & munimen sunt. to.5.817,C
oratio fidelis quot & quantas habeat vires: probatur exemplis. tomo 2. 1014,C
in oratione semper perseuerandum, licet non consequamur. to.1.206,B
orationes, quas dicit sacerdos priùs, quàm aggrediatur Missam. to.5.1143,A
oratione fideli nihil dignius offerre deo possumus. to.2.760,C
oratio nobis accipienda, vt perueniamus ad perfectionem. to.5.613,A
orationibus non exigitur deus, sed placatur. to.2.719,D
oratio sine opere bono nihil est: & si oras, non ex fide oras. to.2.743,A
oratio sine ieiunio est gracilis & infirma. to.2.726,A
oratio & ieiunium de morte liberant. to. 2.726,B
orationem ieiunio adiunctam dæmones tremunt. to.5.714,B
orationis modus, & formula: & vt orare oportet. to.2.160, per totum.
orationem nostram vult deus à nullo omninò sentiri. to.2.161,B
orationi soli non confidendum, sed operandum. to.1.1112,B
in oratione cauendum, vt non captiuemur terrena cogitatione. to.1.524,A,B
oratio de anima procedit, & de corde. to. 2.726,B
vbi oratio est necessaria, ibi infirmum est vas. to.2.1015,B
orationis armis est opus, vt secundis vtamur ventis. to.4.1690,B
oratio nobis est maximè necessaria, præcipuéque matutina, & vespertina. to.4. 1690,B
oratio caminum ignis extinxit, & conclusit ora leonum. to.5.817,C
oratio paradisum aperit. to.5.817,C
oratio cœli cardines reserat. ibidem.
oratio sterilem fœcundauit. ibidem.
oratio Cornelij penetrauit cœlos, & publicanum iustificauit. to.5.817,C
oratio sine operibus inutilis. to.1.1024,C
oratio nobis tenenda, vt non intremus in tentationem. to.5.614,A
oratio intenta ex animo dolẽte in cœlum scandere valet. to.5.998,B
oratio miris modis vitam piam conciliat, & conciliatam auget. to.5.592,A
oratio bella dirimit. to.4.1688,B
oratio iucunda quantum prodesse, & quantum obesse amara potest? tomo 2. 285,D
oratio à deo exaudiri digna, quæ & qualis? to.1.1104,A
oratio humilis nubes penetrabit. tomo 2. 990,C
oratio, magnum est bonum: orantes enim deum alloquimur. to.5.399,D
oratio

oratio non est paruum vinculum dilectionis in Deum, quæ cum eo colloqui nos assuefacit, & ad sapientiæ studium nos deducit. ibidem.
orationibus facilè superatur diabolus. to. 5.599,D
in oratione tua ne iteraueris verbum. to.1. 1117,B
oratio propria alia est, alia dominica. to.5. 611,C
oratio sine ieiunio non est aliquid. tom.2. 726,B
ante orationem præpara teipsum, quid sit. to.2.990,D
oratio excipere solet admonitionem. to.5. 984,B
oratio etiam procul positos & inter se distantes plurimùm adiuuare potest. to. 5.403,C
oratio nõ est illa commendanda, quæ frustrà in ore habetur, sed que ab imis, ac de profundis animi prodit. t.5.1000,C
oratio humilis nubes penetrat. tomo 2. 990,C
oratio continua habere debet mentis euigilantiam. to.1.708,D
orationibus perpetuis intẽtissimè incumbentes grauitatem & humilitatem excellenter consequuntur. to.5.528,D
in oratione persistendum. to.1.696,D
oratio oportet sit assidua. to.4.1030,A
oratio assidua quàm efficax. to.1.854,C
orationibus sanctorum frui optimum est. tom.5.404,A. patrum exempla. tom.5. ibid. A,B
orationes sanctorum pro nobis vim habent maximam. to.2.41,B,C. & quando prosint. ibidem.
orationum virorum sanctorum & piorũ quantas habeant vires? tomo 1. 473,D. exemplis illustratur. ibid.
orationis præsidio Ezechias Persarum copias celeriter vertit in fugam. tomo 5. 600,A
oratio sanctorum in actionibus bonis suscipiendis, necessaria. to.5.694,B
orationes sanctorum defunctorum viuos plurimum iuuant. to.5.773,C,D
de oratione, sermo. to.5.1258,B
orationibus suis Moses multo plus contulit in pugnam, quàm ipsi pugnantes. to.5.403,D
oratione Ezechias mortem effugit. tom.5. 594,A
oratione clamosa deus non est pulsandus, sed conscientia recta placandus: quia non est vocis auditor, sed cordis. to.2. 720,B
ex oratione clamosa, multa nascuntur mala. to.2.720,B. & maximè tria. ibidem.
oratio pro dæmoniacis. to.2.506,B
orationes pro defunctis. to.5.335,B.471,B
orationes pro viuis & defunctis in Missa celebranda. to.5.1143,D
oratio pro defunctis in tremendis mysteriis, ex Apostolorum instituto. tom. 5. 374,A,B
de oratione, vide plura in verbo, Preces.

Oratores.

Oratores fluminibus aquæ mortuæ similes. to.2.757,A

Oratoria.

Oratoria domus. to.5.402,A

Orbitas.

Orbitas non deflenda. to.1.671,A

Orcades.

Orcades insulę. to.2.555,A

Ordo.

Ordo in omnibus seruandus. to.4.519,A
ordo ecclesiæ ordine militari est conuenientior. to.4.1266,D
ordo personarum in sanctiss. Trinitate & vocabulorum cõsecutio, trinitatis naturam non immutat. to.5.1435,D

Organa.

Organa musica quo loco habenda, & quis vsus, eorundemque abusus. tomo 5. 1504,B,& D

Oriens.

Orientis nomen delectabile, dulce, & suaue. to.1.1321,B
oriens de oriente. to.1.1321,A

Orion.

Orion, stella, aut sydus. to.5.618,D

Ornatus.

Ornatus virginitatis & pulchritudo. to.5. 1205,C
ornatum aureum plus habere timoris, quã voluptatis. to.5.1204,D

Orphanus.

Orphanos visitare, sacrificium est mundũ & immaculatum. to.1.860,D
orphanorum pater, est deus. to.5.734,B
orphanus non opprimandus. to.1.21,A
orphanos qui opprimit, dei filios opprimit. to.5.734,B

Ortygometra.

Ortygometra, coturnicum matrix. tom.1. 1194,A

Os.

Os cur homini datum? to.4.427,B
os, bene loqui solens, amicos facit. tomo 5. 600,B
os nostrum ad hymnos est deputatum. to. 3.534,B
per os multæ sunt viæ interitus. tomo 1. 1107,D
os aperire quid sit? to.5.1414,D
os pro studio, & animi alacritate. tomo 1. 1018,A

Osannã.

Osanna interpretatur, gloria, vel redemptio, vel saluifica, seu saluum fac. to.2. 855,C
osanna idem est, quod σῶσον δή, hoc est, domine saluum fac obsecro. tomo 2. 1073,C
osanna filio Dauid, hoc ad incipientes pertinet: Benedictus qui venit in nomine domini, hoc ad perfectos: osanna in excelsis, hoc ad regnantes. to.2.1073,B

Osculandi.

Osculandi mos vetus. to.4.832,C
osculum sanctum quid sit. ibidem.
osculum sanctum, quod & quale, ciúsque paradigmata. to.1.1109,B
osculum Iudæ dolo plenum. tomo 1. 1109,B
oscula immunda & ficta. to.1.1109,B
osculo cur vtantur Christiani. tomo 4. 832,C

Osee.

Osee propheta, vir magnus, & admirãdus. to.5.807,B

Ossa.

Ossa & caro Christi, quibuscum non fuit pax. to.1.713,A
ossa, pro vniuersa virtute. to.1.621,D

Ostentatio.

Ostentationi studere, diabolicum. tom.4. 795,A

Ostendere.

Ostendere vulnera, pro affligere. tomo 4. 1451,A

Ostium.

Ostium pulsare quid. to.2.742,C
ostium cubiculi orantis tropologicè. to.2. 719,D

Ouile.

Ouile vestimentum, est species Christianitatis. to.2.749,D.750,A
ouis dominica in Eucharistię sacrificio immolatur. to.5.343,C
ouis inclinata deorsum balat, lupus in aëra conuertit caput suum contra cœlum, & sic vlulat. to.2.750,D
oues domus Israël, quarum potissimùm gratia in mundum venerat Christus. to.2.381,C
oues dicuntur homines deum timentes propter mansuetudinem. t.2.769,B,C
oues simul cum lupis peragrauerunt vniuersum terrarum orbem. to.3.784,C
oues cur dicuntur veri Christiani. tomo 5. 636,C
oues, Christiani propriè dicuntur. tomo 2. 768,D. & cur. to.5.636,C
oues suum audiunt pastorem. tomo 3. 234,D
oues Cedar congregabuntur. tomo 2. 649,A
ouem vnam Christus quærere venit, & quam. to.5.506,B
oues nouerunt, quænam herba sibi sit salutaris. tom.1.90,A. & quæ perniciosa. ibidem.
ouium vtilitas. to.1.80,A
ouium sub vestitu latet lupus. tomo 2. 636,C
ouium vellera multa, & innumeri vbique lupi sub his occultati. to.5.818,C
ouium greges lædit lupus. to.5.642,B
ouium mansuetudo resistere non potest luporum crudelitati. to.2.768,D
ouium centum parabola. to.5.867,A

Oza.

Oza sacrilegus statim punitus, & aliis timor factus est. to.3.447,B
oza, cùm vellet arcam labantem corrigere, dei confestim iracundia percussus & mortuus. to.5.559,B

Ozias.

Ozias, Ioræ filius, interpretatur, filius nobilis. to.2.630,B
ozias, qui & Azarias. to.1.1251,D
ozias trinomius. to.1.1291,C
ozias rex, quòd inuito sacerdote in sancta sanctorum sit ingressus, lepra in fronte percussus. to.1.1252,A
oziæ regis, & magni sacerdotis dialogismus scitu & notatu dignissimus. to.1. 1302,C
ozias sacerdotis dignitatem vsurpans, vehementer punitus. to.1.1302,A
ozias volens officio sacerdotali fungi, percussus est lepra: & sedit domi vsque ad mortem leprosus. to.2.630,C
ozia impuro rege mortuo, conciliatus est dominus. to.1.1304,B

Pacificator.

PACIFICATOR fratrum eandem virtutem habet in ecclesia, & domo, & ciuitate, quam habent in corporibus nerui. to.5.668,C
pacifici vere qui sint. to.2.691,A
pacifici, filij dei vocabũtur. tomo 1. 525,D
pacifici beati. to.5.495,B

Pacta.

Pactorum haudquaquam tenaces, alieni sunt à charitatis affectu. to.4.34,A. & naturæ donum produnt. ibidem.

Pædotribæ.

Pædotribarum prudentia quanta & qualis esse debeat. to.5.522,D

patientia eſt radix totius philoſophiæ. to. 4.505,A
patientia,res eſt mirabilis. to.3.334,B
patientia , hominibus eſt omnium bonorum author. to.5.446,B
patientia,virtutum caput,& regina. to.5.1324,C
patientia,quanta ſit virtus. to.1.277,C
patientia nihil glorioſius. to.5.1312,A
patientiæ commoda,& effectus. tomo 4.1633,C
patientiæ dei præſens eſt tempus,ſed futurum iræ. to.5.633,D
patientia ſuperandus eſt diabolus.tomo 2.100,B
patientia in iniuriis acceptis habenda. to.1.1009,B
patientiam delectatio ſequitur continua & perpetua. to.5.315,B
patientia irrationabilis exiſtimatur onerifera & ligata, id eſt, erroris diabolici impedita vinculo. to.1.851,D
patientiæ nomen ſudorum eſt,ac tolerantiæ multæ. to.4.136,B
ad patientiam παράκλησις. to.1.680,C
patientia rupi ſimilis. to.5.1382,A
patientia probationem efficit. to.4.77,D. to.5.347,D
patientia irrationabilis ſeminat vitia , & nutrit negligentiam.to.2.698,D.& nõ ſolùm malos , ſed etiam bonos inuitat ad malum. ibid.
patientia in bonorum amiſſione , martyrium eſt. to.4.637,B
patientiæ corona. to.1.1056,B
patientiæ martyrium. to.1.1057,A
patientiæ exempla. to.4.1638,B

Patria.

Patria vna nobis eſt in cœlo communis. to.3.63,A
in patria ſua res vnaquæque eſt fortior,atque dominatur. to.2.
patria ſanctorum quænam? to.4.1630,B

Patriarchæ.

Patriarchæ tres in honorem Trinitatis.to. 4.618,D
patriarcharum duodecim nomina.tom. 5. 942,B
patriarchæ martyres. to.5.956,D

Patrobas.

Patrobas,D.Pauli diſcipulus. to.4.261,B

Paucitas.

Paucitas , diſciplinæ magiſtra. tomo 2. 627,C

Paulicianorum.

Paulicianorum hæreſis. to.1.1009,A

Paulinæ.

Paulinę mentis ſublimitas cœlos tranſcendebat omnes, & cum Chriſto conuerſabatur. to.4.180,C

Paulus.

Paulus Cilix erat, coriarius inops, imperitus externæ peritiæ, Hebræam tantùm nouerat linguam,quæ cũ cæteris , tum maximè Romanis erat deſpectui.to.4.1420,B
paulus Phariſæus,& Phariſæi filius.tom.3.641,B
Paulus ad pedes Gamalielis eruditus, & in lege apprimè inſtitutus. to.1.274,C
paulo D. Stephani profuit oratio adeò, vt obturato vno fonte Stephani,aperiretur alius , plurimos emittens fluuios, hoc eſt,D.Paulus. tom.3.720,D. nam poſtquàm ſiluit os Stephani , mox ſonuit tuba Pauli. ibid.
paulus D. Stephanum, & eccleſiam perſecutus,ipſius tandem eccleſiæ patronus eſt factus. to.4.318,B,C
pauli nomen cur non ſtatim ab eius converſione mutatum fuit? to.3.720,A
paulum poſt reſurrectionem Chriſtus piſcatus eſt. to.2.239,C
paulus duplici curatur cæcitate. tomo 3.495,B
paulus perſecutor, & contumelioſius : vbi verò deſudauit, & ſpe nõ decidit, exurrexitque,& par effectus eſt angelis.to.5.763,C
paulus , Apoſtolus ex perſecutore factus, & qui pius impugnabat eccleſiam,poſtea factus eſt eius pronubus. tomo 1.364,D
paulum blaſphemum orbis Apoſtolum fecit Chriſtus. to.5.744,A
paulus agnus ex lupo factus , ex vepribus racemus, ex zizaniis frumentum , ex inimico amicus , ex Hebræis firmus ac ſtabilis permanens.to.5.1418,B.ex blaſphemo theologus,ex perſecutore euãgelij prædicator,ex pirata gubernator, & ex proditore miles. ibid.
paulus, ex nouiſſimis primus , ex abortiuis vir perfectus,perſecutor ſuauis,ac dum perſecutiones patiebatur, dulcis. to.5.1418,B
paulus Romanus & Phariſæus , & omnia omnibus propter fidem factus. tom.5.1418,C
paulus per excellẽtiam dicitur Apoſtolus. to.4.10,B
paulus non erat ſapiens,neque doctus. to.4.293,C
paulus externæ ſapientiæ penitus expers. to.4.311,B
pauli lachrymarum fons paradiſi ſuperat fontem. to.4.1208,B
paulus,totius ſapientiæ magiſter. tomo 3.106,B
paulus,amator *Chriſti* feruidus,& quaſi æſtus,orbe in vniuerſo currens, in corpore incorporea facere ſtudens.tom.1.236,C
pauli anima ignita,mens alata, & ratio incenſa amore dei. to.1.237,A
paulus,magiſter orbis. to.1.234,D
paulus,tabernaculorum contextor. to.4.309,D
paulus , tuba cœleſtis , & lyra ſpiritualis. to.5.A
paulus,mundi piſcator. to.5.741,C
paulus,prædicator orbis,laboris,& ærumnarum patientiſſimus. to.4.255,B
paulus,cicada vocatus,& eccleſiæ organũ. to.5.638,B
paulus,inſatiabilis dei cultor , & communis pater , ac progenitor ſeruorũ Chriſti.to.5.598,C. & cuſtos orbis terrarũ. ibidem.
paulus,paſtor bonus ac ſtrenuus. tomo 4.252,C
paulus,eccleſiæ columna,adamáſque ſpirituals,ferro & petra firmior. tomo 4.18,C
paulus Chriſti organum electum.tomo 5.460,C
paulus , mundi pictor , & aliis pictoribus diſſimilis. to.5.1660,C
paulus verè medicus. to.5.314,B
paulus,totius orbis terrarum orator ſapiẽtiſſimus. to.5.1418,A,B
paulus,eccleſiæ gloriatio. to.5.1415,D
paulus,os Chriſti,lyra ſpiritus,qui tricubitalis eſt,& cœlum attingit,&c.tom. 5.1415,B
paulus indefeſſa eccleſia hirundo. tomo 5.1415,D
paulus à ſupernis ad apoſtolatum ordinatus. to.4.10,A
paulus , magnus præco veritatis , vniuerſi terrarum orbis gloria, in cœlis homo, & in terra angelus,decus eccleſiæ,in ſublimibus aquila,lyra ſpiritus, hirundo atque cicada , organum dominicum, vigilans Chriſti miniſter. to.5.1415,A
paulus,leo ſpiritualis. to.4.269,C. & quia multùm dilectionis erga Chriſtum oſtendit, cœlos ipſos tranſcendit , cum angelis conſtitutus. to.4.269,D
paulus honore par D.Petro.to.4.866,B,C
paulo aperiendi cœli data erat poteſtas.to.4.839,C
paulus operatus eſt manibus , qui & antea eccleſiarum deprædator , & poſt hoc factus prædicator,& Apoſtolus. to.5.1033,C
paulus victum ſuis quæſiuit manibus,plus, quàm ei imperatum erat,faciens. to.4.271,A,B
paulus σωτηριώδης. to.1.935,A
paulus artis erat ſcenofactoriæ. tomo 4.255,B
paulus,tabernaculorum texendorum artifex , omnem terram barbaram ad fidẽ conuertit. to.4.20,A
paulus ſole pulchrior. to.4.1058,B
paulus qua in re Moſe præſtantior. tom.5.404,A
paulus omnibus , qui ante eum fuerunt, præſtantior. to.5.661,C
paulus ipſis Cherubin erat præclarior & magnificentior. to.4.363,D
paulus cur ſe vocatum Apoſtolum dicat? to.4.9,D.& 10,A.& 12,D
paulus baptizauit multos. to.4.291,B
paulus vrebatur penula. to.4.271,A
paulus euangelium toti annunciauit mundo. to.5.1417,B
paulus , quaſi angelus , ſuper terram apparebat. to.1.60,B
pauli anima ingemiſcebat , quòd eius ex hac vita differretur exceſſus. tomo 1.1154,C
paulus optabat anathema fieri à Chriſto pro fratribus ſuis,id eſt,Iſraëlitis. to.5.493,D
paulum admiratus eſt deus, dicens: Vas electionis iſte eſt mihi. to.4.180,C
paulus, angelus effectus , ad cœlũ euectus, corpúſque ſimpliciter circunferens. to.4.122,B
paulus , cùm in terris adhuc eſſet , ibi converſabatur,vbi ſunt Seraphim,propiùs Chriſto aſſiſtens , quàm haſtati & ſtipatores regi aſſiſtant ſuo. tomo 2.398,B
paulus in medio terrarum orbe degens,dicebat , Non ſum dignus vocari Apoſtolus. to.5.330,C
paulus ob eloquentiam apud Lycaones Mercurius habitus fuit. tomo 5.459,A
paulus quid penitus ſit homo, quanta eius nobilitas, quantæ ſit virtutis , maximè omnium oſtendit, & quomodo. to.5.662,A
paulus omnes,qui vbique fuerunt, ex quo nati ſunt homines , virtute ſuperauit. to.5.662,A,B
paulus per totum terrarum orbem velut alatus diſcurrebat , in carceribus habitans, flagella ſuſtinens, geſtãs catenam, viuens in ſanguine,ac periculis,&c. to.5.599,A
paulus adeò pauper erat : vt eſurierit ſæpe, & neceſſario habuerit opus alimento. to.3.497,A

pauli

pauli quanta benevolentia , & miſeratio. to.4.911,C
paulus exiguo concionatus tempore , totum attraxit orbem. to.4.180,C. mentem quippe poſſidebat non minùs ipſo cœlo quoſuis attrahere valentem. ibid.
paulus adeò erga ſe ſuos animauit diſcipulos , vt ipſe iiſdem diceret : Si poſſibile fuiſſet, oculos veſtros eruiſſetis , mihique dediſſetis. to.4.250,C
paulus eleemoſynas & oblationes in gentem ſuam exhibebat. to.3.648,C
paulus munere gratiæ cœleſtis effulſit.to.5.513,C
paulo mundus crucifixus erat , & ipſe mũdo. to.5.500,B
paulus cum Athenienſibus diſputans , cur ſacras non citabat ſcripturas? tomo 5.913,D.914,A
hominum nullus talia verba auſus eſt loqui,qualia Paulus eſt locutus. tom.5.1004,A
paulus quòd pluſquam cæteri laborauerit, magnam etiam ſpiritus ſibi conciliauit gratiam. to.4.6,A
paulus iudaizat,temporis ac loci rationem habens. to.3.571,B
paulus tantæ fuit eloquentię,vt ab eloquẽtia victoriam de aduerſariis ſemper reportarit. to.5.460,D
paulus in terra tanquam angelus converſabatur. to.5.388,A,B
paulo adſtat angelus dei. to.3.667,A
pauli anima omni vacat adulatione. to. 4.12,C
paulus ſe ſeruum vocat fidelium. tom. 4.1203,B
paulo nihil imperitius,nec eum hoc fatentem pudebat. to.4.8,B
quæ à paulo dicuntur , dicuntur à gratia ſpiritus. to.4.967,A
paulus dogmata tantùm declarabat per epiſtolas. to.4.1028,B
paulo nemo vehementius Chriſtum dilexit , ac nemo apud deum generoſior. to.5.435,B
paulus præ charitate volatilis effectus , omnes aſſiduè circuibat , nuſquam manens,nuſquam ſtans. to.4.8,B
paulus & Barnabas dij reputati apud barbaros fuere. to.5.459,A
pauli quanta fuerit cura & diſpenſatio? to.4.928,B. ciúſque ſumma humilitas. 932,A
paulo regni dei myſteria ſunt credita. to.5.741,C,D
paulus non erubuit operari apud Priſcam & Aquilam : & vbique conatus eſt ſe oſtendere humilem & abiectum. to.4.527, A. & optauit eſſe anathema pro Chriſti gloria. ibid.
paulus ironicè aliquando loquitur,& curto.4.361,A
paulus auditorum captui ſe accommodat. to.4.1092,B
paulo,tanquam ſutori,Chriſtus gentes cõmiſit vniuerſas. to.5.1414,D
paulus multas Iudæorum myriadas ad ſe allectauit. to.5.422,B
paulus auditores aliquando in altum extollit, aliquando demittit. tomo 4.1510,D
paulus propinquorum ſalutem , ſuam eſſe ducebat. to.4.1234,D
paulus tertium cœlum peruaſit, & paradiſum eſt ingreſſus, & vſq; ad dominicã, incomprehendibilémque cathedram aſcendit. to.5.1415,B
paulus in cura gerenda filiorum ſpiritualium , quemlibet naturalem ſuperauit parentem. to.4.1233,D
paulo totius mundi bellum, omni erat pace iucundius? to.3.711,C
paulus non eſt locutus ex ſuo ipſius ſenſu, ſed ex operatione diuina. to.5.1510,B
paulus apoſtolatus gloria coronatus eſt: non enim in ſacerdotium,nec honorẽ, ſed in miniſterium irruit , atque labores. to.3.708,B
pauli ſermo non fuit, Eſt & Non. tom.4.656,B
paulus Chriſtum in ſe loquentem habuit. to.5.1163,A
paulus ſe fecit ſeruum omni genere ſeruitutis. to.4.424,C
pauli animus,ſpiritualis paradiſus, & pratum inſigne virtutum. to.3.678,D
paulus elegit ſolus eſſe in extremis malis, vt proximi conſuleret ſaluti. tomo 4.448,A
paulus res difficiles ſuadens, ſe in medium adducit. to.4.399,C
paulus ſemper diuina cœleſtique vritur lingua. to.5.731,B
paulus ſi timuerit,qui omnium erat fortiſſimus , multò magis nos timere oportet. to.4.433,D
pauli lingua ſupra ipſum illuxit ſolem, cæteros omnes exuperãs verbi doctrina. to.4.6,A
pauli mentem nulla obnubilauit tentatio. to.4.180,C
paulus quamobrem vbique ſuarum epiſtolarum ſuum præponit nomen , excepta ea,quam ſcripſit ad Hebræos.to.4.A,B,C
paulus non pro vna ciuitate , ſed pro vniuerſo terrarum orbe cum deo agebat. to.4.15,C
paulus terrarum orbem ad ſe traxit vniuerſum. to.5.608,C
paulus non habens de propriis,quod lugeret,pro alienis lachrymabatur.tomo 5.362,A
pauli corpore circundati anima cœlo vagari ſolebat. to.1.19,D
pauli ſcripta non ab omnibus intellecta. to.4.5,A. à quorum lectione nũquam diſcedebat D.Ioannes Chryſoſt. ibid.
paulus mercedem non accepit , cùm ei accipere liceat. to.4.417,B.423,C
in paulo tanta erat fidei abundantia,vt veſtes eius poteſtate magna pollerent.to.4.72,B
paulus in quibuſnam glorietur? tomo 4.504,B
pauli adamantina patientia. to.1.572,C
paulus apologeticè ſeipſum apud Felicem præſidem purgat.to.3.648,A.Cæſarem appellat. 654,A
paulus Athenis quotidie diſputat.tomo 3.584, A. qui per ignominiam contemtum vocatus eſt verbilator. to.3.584,B
paulus doctor pietatis. to.5.1441,A
pauli phraſis popularis.to.5.1465,A. labores,ærumnæ,afflictiones. to.5.1465,B. 1468,C. petitio vt liberaretur ab angelo Sataną. to.5.1469,A
pauli libertas , & præclarum in Aſiaticos quoſdam baptizatos dictum. tomo 5.1415,C
paulus ad Arium pagum Athenis trahitur, vt ibi contra philoſophos diſputet.to.3.585,C 586,B.ac deinceps.
paulus,naufragio facto , abſque tamen vllius animæ iactura,in Meliten inſulam appulit. to.3.667,D.668,A
pauli peregrinationes in implenda Euangeliij prædicatione. to.4.248,C
paulus Hiſpaniam percurrit. to.2.524, C. to.3.709,C
paulus omnibus omnia factus erat. tom.3.615,D
paulus anathema pro iis eſſe voluit,quorũ non gerebat curam. tom.4.448,B
paulus Corinthi multa paſſus. to.4.279.& 280,A.illic ei apparuit Chriſtus. ibid.
paulus ſtigmata Ieſu Chriſti portabat. to.3.465,D
paulus ſeipſum millies ſacrificauit. tom. 5.661,C,D
paulus, Abel ſecundus, verùm non ſemel, ſed per dies ſingulos immolatus : alter Noë,alter Abraham,alter Iſaac,&c. to.3.711,D
paulus apud mulierem purpurariã latuit. to.5.831,A
paulus mundo mortuus , & ipſi mundus. to.5.1628,B
paulus in carcerem truſus, ac tribulationibus vexatis,mirabilia faciebat. tomo 5.362,D
paulus etiam in vinculis nunquam euãgelium prædicare deſtitit. to.4.1450,C,D
pauli pro eccleſia paſſiones , ſunt Chriſti paſſiones. to.4.1162,D
paulus in aſſidua fame ac nuditate victitans,& quotidie cæſus flagris,deliciabatur ſupra eos omnes , qui tunc regnabant. to.4.10C
paulus triennio fleuit die & noctu,alienas affectiones corrigens. to.1.623,C,D. & to.2.50,B,C
paulus,quamuis mille à Iudæis afflictionibus quotidie premeretur, anathema tamen eſſe pro ipſorum ſalute volebat. to.2.447,B
paulus tot pertulit mortes , quot ipſe dies poſt fidem datam Chriſto vixit.tom.5.435,C
paulus Agrippam & eiuſdem miniſtros, Neronem quoque,omnium hominum pernicioſiſſimum,facilè ſuperauit. to.2.267,B
paulus Romam ductus, & ſub Nerone eſt occiſus. to.3.590,D
paulus à Nerone necatus , cur & quomodo.tom.5.1047,D.1048,A. & quanta libertate loquendi apud imperatorem tyrannum eſt vſus? ibidem.
paulus capite truncatus. to.1.429,C
paulus ligno alligatus,in vincula cõiectus, virgarum notas tergo impreſſas habẽs, cruore diſſluẽs, ſacerdotij munere fungebatur , & baptizabat , & ſacrificium offerebat.& c. to.5.1294,A
ad pauli martyrium inſigne miraculum. to.5.1416,C
pauli corpus in Baſilica Romæ iacet. to.5.798,C
pauli corpus vrbem Romanam munit.to.4.269,B
pauli Romæ ſepulti encomium.t.4.268,A
pauli ærumnarum, quas pro Chriſtiana fide,& religione pertulit,epilogus. to.1.61,A.to.4.1328,B.1651,B
pauli ſacerdotij ſymbola. to.4.248,A
paulus in choro ſanctorum coryphæus. to.4.1267,B,C
de pauli converſione,homilia. to.3.714,C
pauli imago aurea. to.4.363,C
pauli imago deſcribitur,per ſingula membra,deducta vitæ inſtitutione.tomo 4.363,B
pauli æmulatores. to.4.267,B
pauli diſcipuli,& comites præcipui.tom.3.613,C

pauli vinculorum esse memores, ad quàm multa prosit. to.4.1207,D
paulus suis ipsius vestimentis morbos propulit, ac dæmonas fugauit. tomo 5. 1415,C,D
pauli vestes mortuum suscitauerunt, eiúsque vmbrę morbos abigebant.tom.4. 311,B
paulus suscitat adolescentem, qui ex cœnaculo cecidisset mortuus. to.3.613,D
pauli sudaria & semicinctia sanabant ægrotos. to.3.601,B
pauli multis in locis mirabiliũ signa sunt, sed nulla stigmatibus desiderabiliora. to.1.571,A
pauli os sanctum dæmonas expulit, peccata absoluit, tyrannos compescuit, philosophorum linguas obserauit, deo adduxit orbem, &c. to.4.268,B
pauli vestimenta terrori dęmonibus erant. to.4.268,A
paulus dæmonem ex pythonissa pepulit, ob id in carcerem trusus. to.3.572,A
paulus quæ & qualia in carcere edidit miracula. to.5.402,B
paulus non propter miracula, sed propter charitatem admirandus. to.4.504,A
de pauli laudibus, homiliæ octo. tomo 3. 678,C
paulus, Ioannis Chrysostomi diaconus. to.5.824,D
pauli Samosateni, & eius asseclarum hæresis impia. tom.1.656,A. to.2.57,B.to.3. 70,A.to.4.1150,D

Pauper.

Pauper quis verè & propriè dicatur. to. 5. 359,C
pauper re vera diues, fuit Lazarus. tom.5. 578,D
pauper is est, qui paupertatem ferre non potest. to.5.359,D
pauperes sunt oliuæ in domo dei plantatę, distillantes illic oleum nobis vtile. to. 5.338,A
pauperis veri expectatio quæ, & qualis.to. 1.673,C
pauper non est is, qui nihil possidet, sed qui multa concupiscit. to.2.1120,D
pauper nõ est is, qui nihil habet, sed is qui horret paupertatem. to.4.487,B
pauperes scrutandi non sunt curiosè ac sermo de eodem. to.5.796,A
pauperis vita non examinanda. tomo 4. 1572,C
pauperis rapina, dominicæ vineæ est incendium. to.1.1233,C
pauper nullam diuiti infert iniustitiam, quæ magni sit momenti. to.1.1161,A
pauperis qui miseretur, deo fœneratur. to. 1.1177,B
pauper euadat, qui vult diues fieri. tomo 5. 311,C
pauper Christus mensæ nostræ faciendus est particeps. to.5.801,B
pauperes, pro humilibus. to.1.1101,D
pauperum venter, est locus ad conseruandam pecuniam munitissimus. tomo 1. 444,B
pauperibus largita pecunia reditus cõfert ingentes. to.1.444,B
pauperes visitare, sacrificium est mundum & immaculatum. to. 1.860,D
pauperes curiosè non inquirendi.tomo 4. 204,D
pauperum, qui fraudantur ab auaris, consolatio. to.5.1612,C
in pauperes effundere pecunias, est consilij, non præcepti. to.4.1239,B
pauperes sanctorum, id est, pauperes sancti. to.4.252,D
pauperum vtilitas. to.4.756,D
erga pauperes humanitas quàm valida. to. 1.863,C
pauperes diuitibus sunt prudentiores, & maiorem assequuntur delectationem. to.5.316,D
pauperes cur à mundanis non audiantur? to.1.1120,D
pauperum clamor, diuitum dedecus. to. 1. 861,B
pauperum patientia non peribit in finem. to.5.741,A
pauperum manus nobis domos æternas construunt. to.5.748,C
absque pauperibus ciuitas cõstare nequit. to.4.518,C
pauper virtute pręditus, apud se animi per fruitur deliciis, ob diuitias interiores. to.4.33,A
pauperibus dandum propter deum, non propter inanem gloriam. tomo 4. 1583,C
qui ad pauperum manus suam extenderit manum, cœlum verticem tetigit. to.5. 369,D
pauper etiam fuisse probatur Christus. to. 5.1605,B
qui pauper esse renuit, is verè pauper est. to.5.359,D
pauperes faciunt voluntates, non egestas. to.5.359,C
pauper sine vllius rei metu viuit, quoniam solus diues est. to.1.1181,B
pauperes habebimus semper nobiscum. to.5.340,A
pauperibus cùm damus, non nostra, sed dei damus. to.2.286,D
pauperum cura à morum suauitate profluit. to.5.667,D
in pauperibus fœnerandus est dominus. to.3.827,D
pauperiores à ditioribus inuaduntur. to.5. 641,C
pauperum manus, certus est thesaurus. to. 3.277,B
pauperes in ecclesia primitiua à diuitibus non contemnebantur. to.4.605,D
pauperem qui cibat, & vestit, Christum cibat & vestit. to.5.738,D.& 739,D
pauperum manus nobis ædes ædificant in cœlo. to.4.1673,B
pauperum dona, lucra sunt animarum. to. 2.1150,B
qui pauperes vocant impostores, arguuntur. to.4.1571,D
pauper non cõuiciandus, nec affligendus. to.1.1162,D
pauper à fastu fit alienior, modestior, honestior, & prudentior, quàm diues. to. 4. 1518,D
pauper quando in hac vita inferior, tanto superior in futura. to. 5.585,C,D
pauperi auris inclinanda, & pacificè humanéque respondendum. tomo 5. 446,C
pauperes ideò sumus, quòd paupertatem formidamus, etiam si talenta habeamus innumerabilia. to.4.487,B
pauperi etiam improbissimo dandum. to. 2.1126,B
pauperes facere multa indigna & indecora cogunt auari. to.4.420,A
pauper non est opprimendus. tomo 1. 21,A,B
pauperum maxima multitudo quondam alebatur ab ecclesia. to.4.421,B
quòd pauperes simulent, auari sunt causa. to.4.419,A
pauperes dum cupiunt diuitibus exæquari, insanabilem rabiem patiuntur, insaniunt, furiunt, & idem morbus diuersos singulis generat languores.tomo 5. 647,A
pauperibus nostra non communicare, est rapina. to.2.1125,A
pauperes cur vult esse deus. to.3.307,C
pauperum arcæ ad deum ascendunt. to.3. 307,C,D. & vitam præsentem suauem faciunt, &c. to.3.ibid.
pauperibus dare, cur iussit Christus. to. 4. 993,A
pauperis vox penetrat nubes. to.2.651,D
pauper apud homines ratione carẽtes habetur ridiculus, etiam si virtute sit præditus. to.3.302,B,C
pauper non est despicabilis. to.4.1518,C
in pauperum manibus plantãda sunt, quæcunque voluerimus: nihil enim hac terra pinguius. to.3.508,A
pauper peccatis, cœlestibus abundabit diuitiis: & qui criminibus est diues, suppliciorum sustinebit inopiam. tom.3. 782,C
pauperum patientia non peribit in æternum: homilia de eodem. to.1.673,A
pauperes intueri, & inuisere, magnum & præclarum est. to.5.792,B
pauperem deus erigit de stercore. tom. 5. 833,C
pauper contentus, cœli municeps est, & ad futuram festinat vitam. to.4.275,B
pauper rectè & honestè viuens, magnas assequetur coronas. to. 4.310,A,B
pauperes paucioribus solent affici morbis quàm diuites. to.1.493,B
pauperibus diuitibus prudentiores, sapiẽtiæ amantiores, & corpore saniores.to. 1.608,B
pauperes habebantur in admiratione, etiã in veteri testamento. to.4.1605,A
pauperes ad prandium vocandi. tomo 5. 1663,A
pauperum patientia non peribit. tom. 5. 1653,D
pauper & diues simul in vnum. tomo 1. 789,A
pauperes spiritu qui dicantur. to.1.664,C. to.2.112,A.746,A.970,A
paupertas, philosophiæ mater. to.1.608,B
paupertas, philosophiæ parens, frænum intemperantiæ, radix modestiæ.tom.5. 819,B
paupertas, tutum est asylum, portus tranquillus, perpetua securitas, & vita turbationum nescia. to.5.819,B
paupertas, est quædam deductio ad viam, quæ ducit ad cœlum, vnctio athletica, magna quædam & admirabilis exercitatio, portúsque tranquillus.t.5.1605,C
paupertas indifferens. to.4.1443,C
paupertas non est malum. to.5.569,D
paupertas non est vna. to.1.673,C
paupertas ac diuitiæ à deo. to.4.519,C
paupertas fidelium gloriosior, quàm diuitiæ peccatorum. to.2.907,C
paupertas non timenda, sed iniquitas, quę tormentorum est mater. to.2.1047,A
paupertatem qui expectat, dum versatur in diuitiis, haud facilè fiet pauper. to.5. 820,B
paupertas non querula. to.2.1113,D
paupertas opulentiam cœli faciliorem facit. to.4.193,D
de paupertate, oratio. to.5.1222,C
paupertas non per se bonum, sed voluntas nostra. to.5.360,C
paupertas iusto nihil officit. to.4.479,D
paupertate faciliùs, quàm diuitiis, regnum paratur cœlorum. to.4.1102,C
paupertas sine philosophia grauis. tom. 2. 1114,B
paupertas cur terribilis & horrenda videtur nobis? to.4.487,B
paupertas ægritudinis animi non est causa, sed mens nostra. to.4.549,B
paupertatem existimet nemo, infamiæ ac dedecoris esse causam. to.4.1605,C
paupertas amanda, & execrandæ diuitiæ. to.5.649,D
paupertas semper secura. to.2.804,A
paupertas non deflenda. to.1.671,A
in paupertate magis, quàm in diuitiis probus cernitur Christianus. tomo 4. 1518,C,D
paupertas tantò, quàm abundantia melior quantò sanguis auro est preciosior.to. 4.275,D
paupertas ad virtutem apta. to.1.667,A
in paupertate exercetur faciliùs virtus, quã in diuitiis. to.4.1518,D
paupertas ad voluptatem plurima habet adminicula. to.4.1519,A
paupertatis laudes ab exemplis. tomo 4. 1605,A

Pax.

Pax, spiritus est fructus. tom.1.22,B. to.4. 14,D
pax, est vnigenitus dei. to.2.691,A
pax, corruptrix est pietatis. to.2.809,D
pax multipliciter accipitur. to.1.1041,A
pax nostra, Christus. ibidem.B
pax dei omnem excedit intellectum. to.5. 965,D
pax dei quomodo distribuat præmium in nostris cordibus. to.4.1185,A
pax duplex, bona & mala. t.2.780,C
pax est mala inter infideles & iniquos. to. 2.780,D
pax dei firma & stabilis. to.4.1184,D
pax terræ per Christum allata. tomo 1. 776,B
pacis profundum. to.2.168,C,D
in pace non est labor bene credendi, sed bene viuendi. to.2.809,D
pacis signa quænam sint. to.4.927,B
pax, pro euangelij prædicatione. tomo 1. 732,C
vbi pax, ibi vita tutissima. to.1.1070,B
si pacem agamus inter nos, tota vita nostra agitur rectè. to.4.282,D
pax sit in domicilio cordis. to.1.
pax bonorum infinitatem adfert. tom. 4. 13,B
pace fruuntur deo dedicati. to.1.608,C
pax omni operanti bonum. to.4.37,B
pacem non venit mittere Christus.tom.2. 278,B.& seq.
pax est vbique cum iustitia & virtute.to.4. 951,A
pacis sacramentum, quod & quale. tom.2. 371,B
pacem facere solet dei cognitio, & virtutis possessio. to.1.608,C
pax, quæ est à Christo, est stabilis, firma, solida, immortalis, fine carens, &c. to.5. 1007,B
pax illa beata est, quæ in corde posita est, non in verbis. t.2.691,B
pacis fulgor illuminat ecclesiam. tomo 5. 823,C
pax nomen est ipsius Christi, secundum Apostolum, qui dicit, Christus pax nostra. to.5.823,D
pax sanctorum. to.1.1049,D
pacem non ex ore, sed ex corde desiderat Christus. to.5.487,A
pax in regnum cœlorum introducit. to.4. 233,A
pax vbique bona. to.4.1298,A

Peccare.

Peccare, est languor. to.2.109,B
peccare, vnicum, & solum est malum. to. 4.998,B
peccare, primum est malum: secundum, si peccantibus nulla adhibeatur medicina. to.1.636,C
peccare, est confusio: sed non est peccata confiteri. to.5.771,A
peccare hominem instructum, graue, grauius absolutum peccare. to.1.453,C,D
peccare molestius, quàm non peccare. to. 4.335,D
non peccare, speciosum est. to.5.379,D
peccare non tam malum est, quàm in peccatis permanere. to.5.409,C,D
peccare desinere, & bene facere, ad deum placandum sufficit. to.2.1002,A
peccare sine periculo nobis non conceditur. t.5.628,B
peccare non tam certa res est, quàm propter scelera sua ipsum deum accusare. to.5.577,C
peccante deterior est ille, qui peccatum commendatione prosequitur. tom.4. 34,C
peccante nihil pauperius, & iusto nihil ditius. to.5.733,C
peccat nemo per ignorantiam iustitiæ. to. 2.681,D.to.4.38,A
qui peccat, non sapit, & est ebrius. tom. 4. 586,C
qui peccat ob inscitiam, non peccat inuitus. to.5.1268,D
qui peccat, non agnouit dominum.tom.1. 687,A
peccantes post Adam & Euam, maiore sunt pœna digni, quàm illi fuere. to. 1. 103,A
cur qui eadem peccent, non easdem dent pœnas. to.5.1175,B
qui peccant, neque peccatorum pœnas pẽdunt, non eo confidere, sed magis timere debent. to.5.1175,C
qui peccatum operatur, seruus est.tomo 1. 198,C
peccantibus gratulari, est grande peccatũ. to.1.811,A
peccantibus quanta inuritur confusio, & opprobrium? to.1.121,C
in peccantes præcipuè deus suam ostendit longanimitatem. tom.5.732,C. grauis iustus vbique videtur deus. ibidem,C
peccantibus indignandum. to.1.811,B
peccantium talis est consuetudo, vt tametsi occultari non possint, occultari tamen velint, & studeant. to.1.93,A
qui peccauerunt post legem datam, grauiùs punientur. to.1.103,A,B
per quæ quis peccat, per ea etiam punitur. to.1.700,B
peccaui: nihil est hac defensione iustius.to. 1.1110,B
peccatores sunt equi diaboli. to.2.854,A
peccatores, quinque sunt virgines fatuæ. to.2.829,B
peccatores maiora proponunt, quàm sunt. to.2.826,D
peccatores non simpliciter iudicantur: sed alio modo diues, alio modo pauper. to.5.585,C
peccatores omnes iumenta dicuntur. to.2. 826,B
peccator contumax inueniet futuri iudicij flagella. to.2.880,C
peccatores deus damnat inuitus. tomo 2. 914,D
peccatores similes porcis. to.4.1577,A
peccatores lugendi sunt viuentes, & mortui. to.5.373,A
peccatores maiores habent solicitudines & labores, quàm serui dei. to.2.793,D
peccatores quamuis sint in potestate dei, quia nolunt esse sub deo, non sunt regnum dei. to.2.722,A
peccatores deus non exaudit. to.3.230,B
peccator vt monendus, & corrigendus.to. 2.190,D
in peccatoribus operatur diabolus.tom.2. 646,B
peccatores etiam ante legem puniti. to.1. 1145,B
peccatores viuentes mortui sunt. tomo 5. 373,B
peccatores vbicunque fuerint, procul à rege morantur. to.5.373,B
peccatores in altero seculo quoque viuũt, sed in pœnis, suppliciis, & stridore dentium. to.1.967,B
peccatoris quidem miseretur deus, & ei blanditur, iustum verò terret. tomo 5. 733,A
peccatores non numerantur, quia esse non existimantur. to.2.778,A
peccatores ad nihilum deuenient, tanquã aqua decurrens. to.1.1015,D
peccatorum omne genus in quinque diuiditur. to.2.952,C
peccatorem bonus absoluit, iustus condẽnat. to.5.774,D
peccatoris conscientia semper est vulnerata. to.2.728,B
peccatores omnes terrena libenter aspiciunt. to.2.826,C
peccatores prosperis rebus hîc vtẽtes cum videmus, ne mœreamus. to.5.366,A
peccator omnis est famelicus. to.5.769,A
peccatori non adblandiendum. tomo 1. 669,B
peccatores nescit deus, quia non digni sunt, vt cognoscantur à deo. tomo 2. 754,C,D
peccator non est valde sub cura dei.tom.1. 679,C
peccator affectus desperatione, non resurgit. to.1.817,C
peccatores camelis similes.t.2.826,A.&,C
peccatores, qui hîc nihil patiuntur mali, maiorem in altero seculo patiuntur pœnam. to.1.563,B
peccatores deus interficier, quid sit? tom.1. 876,B
peccatorum mors, quæ & qualis. ibidem.
peccator lugendus, non laudandus.tom.1. 669,B
peccatores morbo laborantes immedicabili, qui. to.1.1138,A
peccatoribus pœna promissa. to.5.614,C
peccati descriptio. to.4.337,D
peccati perelegans & absoluta definitio. to.4.108,D
peccatum est lepra. to.2.696,C
peccator, ericius, & lepus. to.1.851,B
peccatum est vanitas, mendacium, ac falsitas. to.4.968,B
peccatum, res est grauis, & onerosa, & omni plumbo onerosius. to.3.354,D
peccatum, tenebræ & vorago quædam profunda. to.3.30,A
peccatum, est caligo. to.1.727,B
peccatum, mala est bestia. to.5.808,A
peccatum, est opus seruile. to.2.696,C
peccatum, fons est malorum. to.1.593,B
peccati fons vnde est, illinc est plaga supplicij. to.1.592,A

peccatum, plumbi est talentum. tomo 2. 303, D
peccatum, res est fraudulenta, & apta ad accipiendum. to.1.791,D
peccatum labes quædam. to.5.1487, A
vbi peccatum, ibi non est virium aut potentiæ alicuius demonstratio, tómo 5. 1448, A
peccata causæ calamitatum. tomo 5. 1487, B, C
peccatum, extrema est ebrietas, & summũ malum. to.1.683,D
peccatum, stimulus est mortis. tomo 4. 576, A, B
peccatum, malorum omnium est causa. to. 5.737, C
peccatum, maxima, & grauissima est paralysis. tom. 2. 482, D. & paralysi peius. ibidem.
peccatum, magnus est dæmon. tomo 2. 261, D
peccatum, est onus grauissimum. tomo 2. 303. D. to. 4.332, B
peccatum, est dæmon voluntarius. tom. 4. 244, A. spontaneáque insania. ibidem.
peccatum nihil aliud est, quàm desertus diaboli locus. to.4.71, C
peccatum, res est profectò grauis, & animi pernicies, vt nonnunquam vi & experientia sua, corpora etiam inficiat. to. 3. 148, D
peccatum cur dicatur rex. to.1.590, B
peccatum immeritò dicitur tribulus. to. 4. 1564, D
peccata, sunt mortis portæ. to.1.915, B
peccatum est barbarum, tyrannidem exercens in animam parére nescientem. to. 4.337, D
peccatum conceptum, coluber est, & in præcordiis hominis parit mortem, nisi pœnitudine fuerit expiatum. tomo 5. 767, D
peccati conceptio, serpés est latens in præcordiis. to.5.791, D
peccatum respectu diuinæ misericordiæ, est aranææ tela. to.1.831, B
peccata appellantur spinæ. to.4.1564, A
peccata nostra, mali sunt odores, & putredo. to.2.1061, A
peccatorum differentiæ. to.1.1294, D
peccatorum duplex supplicium : vnum, quo perpetuo cremabuntur igni : alterum, quo ab illa excident gloria. to. 2. 1219, C
peccatum orbis terrarum multiplex. to. 4. 35, A
peccatum originale scripturis & rationibus probatur. to.1.445, C
peccatum originale abluitur per baptismum. to.1.447, A, B
peccata originalia, & propria commissa vnde contraximus. to.5.613, B
peccata parua, etiam de quibus non suspicamur deducentur ad iudicium. to.5. 504, C
peccata parua, si negligantur, fiunt maxima. to.2.
peccata leuia quotidiana purgantur oratione. to.1.1125, B
de peccatorum leuium periculis, è quibus maiorum peccatorũ pernicies agnosci possit sermo. to.5.709, B
peccatum ad mortem. to.1.810, C
peccatorum quædam ad deum, quædam ad hominem spectant. to.1.862, A
peccata dedita opera commissa, sunt grauiora. to.1.926, B
peccatum in spiritum sanctum. tomo 2. 319, B
peccatum quot modis committimus: to.2. 662, A
peccata probantur inæqualia ex inæquali dei punitione. to.4.263, A
peccatum esse maculam, probatur. tom.1. 699, A
peccatum omne maculat animam. tom.3. 291, A
peccatum vnde existat. to.1.305, B
peccata omnia vnde incrementum capiãt. to.4.684, B
peccata ex libero fiunt arbitrio. tomo 4. 391, D
peccati transgressio totum labefactauit mundum. to.1.445, C
de peccato transgressionis Adæ omnia pullulant peccata. to.1.446, C
peccatum suasit serpens in paradiso. to.5. 767, C
peccatum introiuit in mundum vnius hominis causa. to.4.83, B
peccatum vbi intrauit, libertatem perdidit & corrupit potestatem naturæ datam, seruituteḿque introduxit, &c. tomo 1. 198, B
peccatum mortem induxit, & per peccatum, quæ superiora fuerant, ad inferos depressa sunt. to.2.
peccati principium, est apostatare à deo. to.1.873, A
peccatum, grauius est dæmone. tomo 3. 604, C
peccato nihil grauius, & onerosius inueniri potest. to.1.1318, D
nullum est grauius, & ingestabilius pondus, quàm peccati natura. to.1.466, B
nihil graue præter peccatum. to.4. 635, D. to.5.1278, B, C
peccato nihil amarius. *to.4.1664, B*
peccato nihil turpius, & ignominiosius. to.3.30, C
peccatum quàm fœdum sit, & quando ipsius appareat fœditas. to.1.1105, B. to. 4.679, A
peccato nihil sordidius, nihil immundius. to.3.209, C
peccato nihil peius. to.1.92, D
peccatum est dæmone peius. to.4.244, A
peccato nulla lepra deterior. to.4.1472, C
peccatorum fructus, sunt mala propria. to.1.592, A
peccati tyrannis. to.1.1050, B
peccatum in spiritum in gehennam detrudit. to.3.121, C
vbi peccauit anima, deus punit corpus. to. 1.1303, C
peccatorum neglecta vulnera, sæpe euadunt maiora. to.1.625, B
in omni peccato priùs anima peccat, posteà caro. to.2.759, D
peccatum parit pericula. to.1.666, D
à peccatis duplicia grauia sunt: vnum quidem, quòd impingimus: alterũ, quòd deteriores efficimur, &c. to.3.604, D
peccatum quodlibet, vbi patratum fuerit, & ad finem peruenerit, relinquit in anima venenum. to.3.605, A
qui in peccatum declinauit, quàm est efferus, & pecuinus, exemplo est Cain. to. 1.111, A
non peccabis in æternum, si nouissima memineris. to.1.1109, A
absque peccato solus deus. tomo 1.978, C
peccata sanctorum in medicamenta mutata. to.1.817, C
peccatum linguam astringit, atque os obturat. tomo 1.830, A
peccatum referbuit, accedente mandato. to.4.113, B
peccata nostra non videmus ob amorem nostri. to.1.514, C
peccatum euertit omnia, confundit, & perdit: est visu deforme, importunũ, molestum, & graue. to.4.337, D
peccatum qui facit, dissipat in se iustitiam dei. to.2.833, A
peccatum non secundum actum suum diiudicatur, sed secundum peccantis personam. to.2.738, B, C
peccatum facit impudentes. to.4.289, B
peccata proximorum nobis non detegenda. to.1.196, A
qui facit peccatum, seruus est peccati. to.5. 775, C
peccati virtus, ebrietas confusa. tomo 5. 767, D
peccatum pòst baptismum non est simplex, sed duplex, aut triplex: ob id maiore punitur pœna. to.3.381, B
peccatum grauius admittit, qui de peccato sese effert admisso, gloriatúrque, quàm qui simpliciter peccat. tomo 4. 33, D
peccatum quandiu patratur, habet confusionem & pudorem, vbi autem perfectum fuerit, impudentiores facit eos qui ipsum patrarunt. to.3.433, D
peccatum omne cum voluptate committitur. to.2.655, D
peccatum incredulitarem facit. tomo 4. 1541, C
peccati fallacia in quo consistat. tomo 4. 1543, B
peccatis inuoluntariis ignoscitur. tomo 4. 1610, C
peccatum quodcunque fecerit homo, extra corpus est. to.4.393, B
peccata in die iudicij in publicum proferentur. to.2.1669, B
peccatorum nulla afferri potest excusatio. to.4.1669, D
peccati ea natura est, vt facilè obsideat hominem, à fronte nempe & à tergo. to. 4.648, C
peccatum non attribuitur naturę, sed ex libero nascitur arbitrio eius, qui delicti ũ admittit. to.4.489, D
peccata non tempore, sed peccantium iudicatur animus. to.3.149, A
peccatorum nostrorum pondus resoluendum est multitudine lachrymarum. to. 5.508, D
peccatum & gratia nihil inter se habent simile. to.4.83, C
peccatum confusio & pudor sequitur, pœnitentia verò fiduciam. to.5.721, C
peccatum contra naturam quàm nefandum & horrendum. tom. 4. 29, A, B. & seq.
absente peccato, mors non comparet, sed abest. to.4.123, D
peccatum erat mortuum priusquàm, veniret mandatum. to.2.620, C
peccatum non imputatur, cùm lex nõ est. to.4.83, A
peccatum solum inquinat omnia, & facit immunda. to. 4. 1471, D. animam enim tangit, & penetrat, eámque sordibus inquinat. ibidem. & 1472, C
peccata deus tùm deler, cicatricem non relinquit. to.5.406, C
peccatum prorsus mortuum, putridũ est. to.4.1472, C
peccatum erat in mundo ad legem vsque, quid istud sit, exponitur. to.4.82, D
peccati tyrannis quanta sit? to.4.1173, A
sine peccato ne infans quidem vnius diei existit super terram. to.5.613, B
peccatum

peccatum si dixerimus nõ habere, ipsi nos seducimus, & veritas in nobis non est. to.5.613, B
peccatum infamiam sibi habet annexam: fiduciam autem loquendi recuperat pœnitentia. to.1.1191, C
peccata à nobis deum separant, constituũtque nobis illum inimicum. tomo 5. 568, C
peccatum adeo maculat, vt nulli fontes, nulla flumina, sed lachrymæ solùm, atque confessio mundare queunt. to. 2. 298, C
peccatum vbi abundauit, superabundauit gratia. to.4.493, D
peccatum, si velimus, facilè superari potest. to.4.1649, D
in peccato est desisio, & in pœnitentia expurgatio peccati. to.1.1191, C
peccatum quodlibet ex mala oritur cupiditate. to.4.432, C
peccatum ad ignorantiam multam redigit animam. to.5.716, B
peccantes coram omnibus arguendi. to.5. 378, D
in peccatis viuentes, sunt tanquam mortui in tenebris. to.1.1120, C
peccata ad diabolum dicunt: non autem priùs diabolus ducit ad peccata. to. 2. 746, D
peccata aliorum qui tollit, omnis peccati est immunis, nec peccare potest. to. 1. 1269, C
peccatorum magna spongia, sunt lachrymæ. to.1.833, C
peccatum venationi simile, & cur. tom. 1. 1101, B, C
à peccatorum putredine liberare, Christi est virtutis. to.2.118, B
peccatum captiuum fecit Christus. tom. 4. 957, D
peccatum omne sapientes libidinem vocant. tom. 2. 728, C. quia omne peccatum cum delectatione committimus. to.2.728, C
homini noxium nihil, præter peccatum. to.1.1096, C
peccatum nullum est, quod non cedat pœnitentiæ virtuti. to.2.187, C
peccatum qui committit, seruus est peccati, etiamsi decem millia, coronarum habeat in capite. to.1.1306, A
peccatum omne quomodo committitur, eo modo & punitur. to.2.701, C
à peccato iustificatus quis dicatur. tom. 4. 347, A
ad peccatum cuitandum precibus & studio est opus. to.4.1119, A
peccatum cogitare non potest, qui supplicium cogitando veretur. to.1.1278, D
præter peccatum, nihil molestum. tom. 5. 1333, B. & 1341, D
propter vnum peccatum hominum genus viuit in morte. to.4.335, A
peccatum nullum habet præmium, quàm probrum obiurgationis. to.1.1194, A
peccata nostra non duabus aut tribus, sed mille dignissima mortibus. tomo 2. 291, B
peccata nunquam dignè deus punit. to.1. 1116, A
peccatum inuertit ordinem rerum. tom.2. 60, A
peccata Ethnicorum sordida, impudica, & naturæ honestæ obluctantia. to.4. 1484, A
in peccatorum venia promerenda, à nobis principia sumuntur. to.2.191, A
peccatorum, & rectè factorum etiam minutissimorum exacta erit inquisitio. to.4.264, D
peccatorum suorum pondus in se portat vnusquisque, & pro suo peccato iudicabitur. to.1.850, B
peccatorum agnitionem sequitur correptio. to.1.702, C
peccatorum recordatio, bona est adhortatio. to.4.1628, A
peccata non sunt obliuiscenda. tomo 4. 783, D
peccatorum suorum cogitatio, & per species enumeratio. to.4.1562, B
peccatorum multitudines sunt nobis recordandæ. to.5.508, D
peccati sui frequenter meminisse, quãtum boni homini confert? to.5.507, B
peccatorum obliuio vnde nascatur. to. 4. 1588, B
peccata in codice conscientiæ scribenda. to.1.833, D
peccatorum confessio deum maximè pacat. to.1.1111, A
peccatorum remissio per vnum sacrificiũ in nouo testamento. to.4.1604, A, B
peccatorum remissionis assequendæ multi modi. to.4.434, B
peccatorum remissio superne est donationis. to.4.285, C, D
peccatorum remissio, est fons salutis. to.5. 731, C
peccatum remittere, & peccatum tollere differunt. to.2.87, C
peccata nullus dimittere potest, nisi solus deus. tom.3. 213, B. 819, A, B. & tom.4. 681, C
peccata dimittendi, & retinendi potestatem habent sacerdotes. to.5.433, D
peccatorum purgatio omnibus est communis. to.5.746, B
peccata in ecclesia dimittuntur. tomo 5. 614, B
peccata sic delet deus, vt ne eorũ quidem reliquatur vestigium. to.5.721, B
peccata remittere, manus est, quàm remittere pecunias. to.4.983, C
peccatum omne remittetur hominibus. to.2.319, A
peccata delere, est lõgè maius, quàm suscitare corpus. to.4.562, D
peccata deus remittit, & dat vires. tom.4. 1109, A
cur in peccato dolendum? to.4.672, B
peccati abolitio quibus modis fiat. tom.2. 1148, C
peccatum suum Christus vocat peccatum nostri generis. to.1.715, C
de peccato Christus condemnauit peccatum per carnem. to.4.118, C
peccati lex atrox extincta. to.2.309, B
peccatum nullum tam graue, quod dei misericordiam vincat. to.1.1114, B, C
peccatorum nostrorum chirographum affixit cruci Christus. to.5.621, D
peccati incendium extinxit Christus. to.4. 122, D

Pecunia.

Pecuniæ cur Græcè χρήματα dicuntur? to.2. 364, C. to.3.80, C
pecuniæ, tenebræ sunt, quibus efficitur, vt aliter quàm se habeant res, videantur. to.2.576, A
pecunia, peccatorum causa. to.4.1612, D
pecunia, radix malorum. to.4.488, A
pecuniæ, luxus, deliciarum, voluptatum, & infinitorum malorum causa. tomo 1. 432, B
pecuniæ tyrannis quàm sit crudelis. to. 4. 1606, A
pecuniarum tyranis non cõtra vivos modò, sed & contra vita iam defunctos arma capit. to.4.97, D
pecuniæ nobis contemnendæ, ne à Christo condemnemur. to.5.311, B
pecuniarum cura amouet somnum. tom.5. 358, D
pecuniæ sunt, non vt eas custodiamus, sed vt vtamur. to.5.353, D
pecuniam possidere oportet veluti dominos, non veluti seruos: ita, vt ea in potestate sit nostra, non vt nos simus in ipsius. to.5.1227, A
pecuniarum amor, fornax, quæ nunquam extinguitur. to.5.818, D
pecuniæ amor mortuos inuadit. tomo 4. 529, A
pecuniæ amore captus, quantò plura cumularis, tantò maiorem sibi concitat auaritiæ flammam. tom.2.308, C. to.5. 707, C
pecunias qui diligit, innumeros habet suspectos, & multos accusatores, inuidos calumniatores, & insidiantes. to.5. 353, D
pecuniæ cupiditate semel inflammatus homo, nunquam desinit. to.1.1176, A, B
pecuniarum cupiditas insatiabilis homines facit vecordes & furiosos. tomo 2. 562, A
pecuniarum concupiscentia, malorum omnium est causa. to.4.97, C. & malorum hinc nascentium catalogus. ibid.
pecuniæ cupido, omnium malorum mater, ex inani oritur gloria. to.4.170, B
pecuniæ cupiditas, gehennæ est amica, & rerum cœlorum hostis: nam animas perdit, & efficit mendicos. to.4.437, B
pecuniarum cupidi in iudicio, foróq; versantur. to.1.1176, A
pecuniarum cupiditas, est animæ vinculũ. to.3.299, C, D
pecuniarum concupiscentia, ebrietas est letalior, & pestilentior. to.4.126, A
pecuniarum amor perditus quid facit? to. 4.385, A
pecunias qui diligit, nunquam eis vti poterit, & eorum seruus erit, & custos, non dominus, & omnium pauperum parcissimè viuet. to.5.353, D
pecuniarum amorem elimina, & dines factus eris. to.5.359, D
pecunias qui amat, non tantùm inimicos non diliget, verùm & amicis, tanquam inimicis, vretur. to.5.353, C
qui pecuniam amat, non solùm inimicos non diligit, verùm amicos oderit. to.5. 1232, A
pecuniæ amor quomodo tollatur? tom. 4. 435, C
pecuniarum cupiditas quanta faciat mala, probatur exemplis. to.3.446, D
pecuniarum auiditas neque naturalis est, neque necessaria, sed superuacanea. to. 3.294, C
pecuniarum cupiditas dæmone grauior. to.3.264, D
amore pecunia laborantis quantæ sint tenebræ. to.4.348, A
pecunia si amentem hominem inuenerit, insanum omnino facit, si lasciuum, in maiorem impellit luxuriam. tomo 2. 576, A
pecuniarum cupiditas, omni tyranno grauior. to.3.236, A
pecuniæ cupido naturæ contraria. tom.4. 1432, A
pecuniarum amicitia infirma & instabilis. to.1.1176, B

pecuniæ instabiles, sed virtus permanet. to. 5.1666, D
pecuniæ imitantur vmbras & somnia. to. 1.801, A
pecuniis amotis, earum satiatur desiderium. to.4.1232, B
pecuniis qui vsque ad insaniam inhiant, quanta patiantur? to.5.532, C
pecuniæ seruo nihil insipientius. tomo 5. 1227, A
pecunia & anima simul seruari non potest. to.4.436, D
pecuniarum negotium malum. tomo 1. 851, D
pecuniæ cum actionibus honestæ sunt, si paupertatis onus subleuent, & si inopiæ mala corrigant. to.1.1181, C
pecuniæ seruire, quàm turpe sit, & indecorum. to.4.539, B
pecunias contemnamus, vt pecunias assequamur. to.4.63, C
pecuniam qui spernit, mortem etiam facilè contemnit. to.5.1215, C
qui seruat pecunias, non est earum dominus. to.3.80, D
pecuniarum auiditatem innumera sequuntur mala. to.1.45, D
pecuniarum aceruus à stercoris cumulo minimè distat. to.2.458, B
pecuniæ amatores fugiendi. to.1.525, C
pecuniæ in conseruos distribuendæ. to.4. 342, C
pecuniam dato inopi, vt iudicem mitiges. to.5.738, B
in pecuniis dispergendis iustitia colligitur. to.1.954, D
pecunia sacra quænam sit? to.4.578, D
pecunia spiritualiter, homines intelliguntur, & cur. to.2.857, C

Pediſequum.

Pediſequo indigere nullo, est angelicum. to.4.1655, C

Peierare.

Peierare non solùm non conuenit, sed & bene iurare, periculosum est. tomo 5. 622, D
super peierantes pœna terribilis. tomo 3. 448, C

Pelagius.

Pelagius monachus. to.5.1315, D

Pelagus.

Pelagus immensum operum dei. tomo 1. 1082, C
pelagus à conspectu se subtraxit, & idem rursus se palàm spectandum exhibuit. to.1.1246, A
pelagus munere perfunctum est terræ, ac terra pelagi. ibidem.
pelagus huius vitæ. to.2.565, A
pelagus immane luxuriæ. to.2.59, C
pelagus perditionis. to.2.59, D

Pentadia.

Pentadia Diaconissa, ad quã scribit Chrysost. to.5.1366, A.1371, A

Pentas.

Pentas regum, & egregia Pentapolis, aduersus Christum insurrexerunt. to.1. 590, A

Pentecostes.

Pentecostes, dies dicitur magnus. tomo 1. 1205, D
pentecostes festum quando celebrandum. to.5.905, D
pentecostes mysterium. to.3.380, C
de pentecoste, sermo. to.3.787, C

Penuaria.

Penuaria dominica. to.5.1415, A

Per.

Per quem, quid sit in sacra scriptura. to.2. 431, C
per, particula diminutionem significans. to.3.28, B

Pera.

Peram cur ferebant Apostoli. tomo 2. 577, C

Peregrinatio.

Peregrinationes Apostolorum. tomo 4. 1461, B
peregrinationes piæ. to.4.811, C
peregrinationis vocabulo quid intelligendum veniat. to.1.1001, C, D
peregrinus cur dicitur homo. to.1.721, A
peregrini sunt homines super terram. to.1. 425, C
peregrini & hospites erant sancti. tomo 4. 1619, B
peregrini antiqui patres, & patriarchæ. to. 2.968, C
peregrinæ in hoc mundo omnes sunt anima. to.2.968, C

Perfectio.

Perfectio est in cogitatione Christi. to.4. 1168, A
perfectio christiani in quibus consistat. to.2.713, B. to.3.524, D
perfectionis adipiscendæ gradus. tom. 3. 624, C
perfectio non est naturæ, sed virtutis. to.4. 1555, C
perfectio vitæ consulitur à Christo. to. 2. 454, D
perfectus esse potest quispiam, & non stare. to.4.1206, B
si vis perfectus esse, &c. loci huius expositio. to.4.272, A
perfectos nos oportet esse, sicut & pater, &c. to.2.156, C
perfectum est id, cui parum quid deest. to. 4.1235, C

Pergamius.

Pergamius episcopus. to.5.1327, B

Pericles.

Pericles, dux illustrissimus. to.2.266, D

Periculum.

Pericula crebra in hoc seculo. tomo 2. 483, B
periculis se non indigere, modestorum est virorum. to.5.366, B
in periculis multa sunt, quæ laborem faciunt leuiorem. to.1.117, A
periculis nemo debet offendi aut abalienari. to.5.1470, B
periculis qui succumbunt, à deo non derelinquuntur. to.2.593, D
pericula à falsis fratribus. to.2.524, B
contra periculum magnum magna præparatio est necessaria. to.2.943, A

Peripsema.

Peripsema. to.4.361, C

Periurium.

Periurium ex iuramento generatur. to.2. 706, D
periurum vix saluari posse. to.3.449, D
periuria, sermonis sunt peccata. tomo 5. 709, D
periurium quàm graue sit. to.2.148, D
periuria cùm committuntur, tunc omnia confunduntur: & in causa sunt, tam is, qui dat, quàm is, qui accipit iuramentum. to.3.431, D
in periuros γνώμη cum exemplo. t.3.448, C. 449, D
qui periurat, in verbis suis deum transit. to.2.707, C

Persarum.

Persarum incasta coniugia. to.5.1165, D
persarum filij ante christianismum parentibus connubo sociebantur, & soror fratri cõiungebatur impunè, nunc verò virginitatem appetunt. tomo 3. 787, A, B
persica potentia, quæ totam terram peruasit, à Daniele prædicta. to.5.920, A

Persecutio.

in Persecutionibus plus necessaria est doctrina fidei, quàm conuersationis. to.2. 950, A
persecutorum omnium à Cain vsque ad finem vna est generatio. to.2.913, D
persecutio, quantum sit bonum: exemplo D. Petri in carcere detenti, vnde miraculosè, & ad ecclesiæ fidem confirmãdam liberatus fuit. to.3.528, D
persecutiones quando pati cœperũt Christiani. to.2.925, B
persecutionem propter iustitiam patientes, beati. to.5.495, B
persecutiones cur statim deus fieri permittebat. to.4.1216, A
persecutionem patientur, qui piè volunt in Christo viuere. to.5.317, A
persecutionem sustinés exultabat D. Paulus. to.4.143, D
persecutionem qui patitur ab hæreticis, propter veritatem non relinquendam, beatus est. to.2.691, D
in persecutione priscorum licebat videre Christianos veros. to.3.518, B
persequentibus nos benedicendum, ac pro eis orandum. to.2.155, D
persecutores piorum lugendi. tomo 5. 1321, B
persecutores phreneticis similes. tomo 5. 1321, C

Perseuerantia.

Perseuerantia perducit ad deum. tomo 1. 524, A
perseuerantia à mutua oritur dilectione. to.3.303, C
qui perseuerauerit ad finem vsque, hic saluus erit. to.2.344, A

Persis.

Persis mulier, Apostolorum imitatrix. to. 3.247, C
persis mulier, diui Pauli discipula. tom.4. 261, B. multùm laborauit in domino. ibidem.

Persona.

Personæ trinitatis tres. to.5.993, B
personarum respectus non est apud deum. to.4.38, C
personarum ordo inæqualitatem in trinitate non denotat. to.4.847, B

Persuadere.

Persuadere admirabilius est, quàm mortem soluere. to.4.1161, C
persuadere per contraria, magnæ virtutis, & sapientiæ est argumentum. tom.4. 299, B

Persuasio.

Persuasio per rationes nihili æstimanda. to.4.1168, D

Perturbatio.

Perturbatio cordis non permittit hominem considerare, quod bonum est. to. 2.906, B
perturbationes animi vt sanari possint? to.1.1045, C
perturbationes animi omni feroci bestia truculentiùs exagitant, atque lacerant. to.2.228, A
perturbationum principio longè maior est cautio, quæ ex spe in deum oritur. to.1.663, C

Pes.

Pes moraliter. to.2.1098, A
pes, id est, fides. to.1.707, C
pedes calceandi in præparatione euangelij pacis to.1.15, A
pedes quorsum nobis dati. to.2.356, C
pedibus ire, esse iucundius, quàm mulis circumuehi to.5.1206, D
pedem in commotionem dare quid? to.1. 1036, D
pedes nostros statuit Christus supra petram to.1.724, D
pedes Christi, eius discipuli to.1.
pedes Christi intelligere possumus Christianos, in quibus ambulat, præcipuè apostolos, cæterósque prædicatores, per quos discurrit to.2.659, C, D
pedes ecclesiæ to.2.1016, C
pedes discipulorum cur lauit Christus to. 4.1279, A
pedes discipulorum lauit Christus, nobis exemplar proponens humilitatis to.1. 722, D

Pestifer.

Pestifera & noxia, etiam Dei sunt prouidentiæ to.1.1134, C
pestilentias creat Deus to.2.186, B
pestilentiæ spirituales circa mundi finem to.2.925, A
pestis duplex, deliciarum putredo, & curarum magnitudo to.2.338, C
pestis attingit citò to.3.216, D
pestis, pro malis hominibus to.1.1248, A

Petendum.

Petenda non sunt accessoria, quasi primaria, ne inuertatur ordo, sed quærenda sunt illa, quæ præcepit Christus to.1. 360, C
petenti maiora, promittuntur puerilia to. 4.1625, A
petenti dandum to.2.152, D
petite, & dabitur vobis to.2.193, C
petitiones nostræ sint spirituales tomo 1. 206, A

Petra.

Petræ ad quem vsum creatæ? to.4.244, C
petræ fissæ in passione Christi to.1.779, A
petra spiritualis firma to.1.10, A
petra spiritualia significans to.4.1449, B
petra spiritualis à Christo percussa to. 5. 622, C
petra, quam mare commouere non potest to.5.811, B
petra, sunt res cœlestes to.4.902, D
petra, pro doctrinæ celsitudine, & firmitate to.2.205, A

Petrus.

D. Petrus, erat piscator to.5.869, D
D. Petri & Pauli patria. to.5.1416, D
D. petrus, Galilæus piscator, illiteratus, barbarus, lingua Græca, Persica, Iudaïca, & Arabica disserebat, & rhetoricabatur to.3.788, C
D. petrus à piscatu ad apostolatum vocatus to.1.916, A
petrus à petra Christo nomen accepit, hoc est, πέτρος to.2.1068, D
D. petrus, totius ecclesiæ pastor à Christo constitutus to.2.394, C.395, A
D. petrus, templum Dei to.5.1415, A, B
D. petrus, dulce spectaculum ecclesiæ, splendor totius mundi, columba castissima, apostolorum doctor, apostolus ardens, spiritu feruens, angelus & homo, gratia plenus, firma fidei petra, fenilis ecclesiæ sapientia, & filius columbæ. to.5.1415, B
D. petrus, orthodoxæ fidei principium, magnus atque illustris ecclesiæ sacerdos, necessarius Christianorum consiliarius, supernarum potestatum thesaurus, honoratus à domino apostolus to.5.1415, A
D. petrus, ecclesiæ basis, vehemens amator Christi rhetorum victor imperitus, &c. vxorem habuit to.1.1300, A
D. petrus, pastor bonus, ac strenuus to.4. 252, C
D. petrus, petra est indebilis, apostolus magnus, discipulorum primus, primus vocatus, & primus obediens tomo 5. 761, A
D. petrus cur appellatur, Herodius? to.1. 892, A
D. petrus, columna ac turris ecclesiæ to.5. 503, A
D. petrus, ecclesiæ columna, fidei basis, apostolici chori caput to.1.833, D. to.3. 361, C, D. to.5.1415, D
D. petrus & Paulus, ecclesiæ columnæ, principes Apostolorum, murus orbis terrarum, commune præsidium totius terræ, ac maris to.5.599, C
D. petrus & Paulus, ecclesiæ luminaria, quibus ipsa illuminatur quotidie to.5. 1415, A
D. petrus & Paulus, dominica penuaria, publica totius mundi hospitia, &c. to. 5.1415, A. diuini verbi œconomiæ doctores ibid.
D. petrus & Paulus, martyrum patientia, patriarcharum fides, solitariorum exercitatio, virginum coronatores, pacificatores coniugum, rapacium diuitum fræna, &c. to.5.1415, C
D. petro D. Paulus cessit primas tomo 4. 527, A
D. petrus, os Apostolorum erat, princeps, & vertex to.3.352, B. to.5.1499, C
D. petrus, Apostolorum princeps, grauis illius sceleris vlcus sanauit lachrymis. to.5.1305, A, B
D. petrus, Apostolorum princeps, super quem Christus fundauit ecclesiam, verè est immobilis petra, & firma confessio & pauper erat, despectus & piscator to.2.1048, A, B
D. petrus, Apostolorum princeps, correxit ex lachrymis illud horrendi peccati vulnus to.5.1305, A, B
D. petrum, Apostolorum verticem cur Christus se ipsum negare permisit? to. 2.568, A
D. petrus, Apostolorum primus & vertex, indoctus erat & rudis to 2.253, D. 256, A. 421, C
D. petrus, magister & primus Apostolorum to.4.290, B
D. petrus, Apostolorum Coryphæus to.4. 300, D. 415, A. 1259, B
D. petrus, omnium Apostolorum os, ac totius consortij vértex tom.2.393, D. to.3.401, D
D. petrum Paulus sibi præferebat to. 4. 290, C
D. petrum Christus ecclesiæ pastorem constituit to.2.1231, C
D. petrum Christus cæteris præposuit apostolis to.4.262, D
D. petrum vniuerso terrarum orbi præposuit Christus to.2.395, A
D. petro per totum terrarum orbem ecclesiæ Christus tradidit præsidentiam to.5.407, B
D. petrus ecclesiam per vniuersum orbem amplificatam, cœlo etiam ipso validiorem monstrauit to.2.395, A
D. petrus è lacu in cœlum ascendit, nautas diuisit, & ecclesiæ regimem assumpsit to.5.
D. petrus pro hamo piscatorio accepit claues regni cœlestis to.2.1048, B
D. petrus claues regni cœlorum accepit à domino to.5.1415, B
D. petrus, cœlorum regni clauiger, ligandi atque soluendi in terra potestatem accepit to.5.1417, D
D. petrus & Paulus Romanæ ecclesiæ columnæ to.4.267, D
D. petrus & Paulus, duæ Romanorum vrbis lampades to.4.267, C. illic eorum corpora iacent in theca sepulta ibid.
D. petrus primus ecclesiæ Romanæ fuit episcopus to.4.1453, A
D. petrus Romam erudiuit to.5.1417, B
D. petrus Romæ prædicauit to.4.15, C
D. petrus piscator qui ciuitatem maximè regiam, hoc est, Romam, occupauit, etiam post mortem resplender Sole clariùs to.1.795, B
D. petrus cur prolapsus to.1.992, A
D. petrus cum iuramento ter dominum negauit: eadem nocte lapsus est, & resurrexit tom.5. 407, B. negare Deum, nullum est malum æquale. ibid.
D. petri crimen triplex to.2.568, C
D. petrus cùm Christum negabat in terra, latro eum confitebatur in cruce to.3. 745, A
D. petrus cùm dominum abiurasset, ob eiusmodi peccatum acerbè plorans, iustificatus est, quòd peccatum peccato minimè cumulasset to.1.1003, C
D. petrus eadem nocte lapsus est & erectus, vulnúsque & medicinam accepit, ægrotauit atque ad priorem rediit sanitatem to.5.715, C
D. petrus lachrymas fudit, ac plorauit, & peccatum suum abstersit to.1.833, D
D. petrus peccatum suum cum omni dolore defleuit: & illarum lachrymarum quantum meritum fuerit, nullus poterit explicare verbo to.1.1318, A. sed rerum demonstrat euentus ibid.
petrus requieſcit in fide, Ioannes in innocentia to.2.830, B
D. petrus maiorem in dominum, quàm omnes cæteri Apostoli, habuit charitatem to.5.407, B, C
D. petrus beatificatur, quia Christum patris propriè filium confessus est to.2. 394, A, B
D. petrus tantùm prædicauit euangelium, & non composuit: sed Marcus ab eo prædicata, composuit to.2.684, C
D. petrus & Paulus erant idiotæ, rudes, & illiterati to.4.293, B
D. petri mens multo erat, quàm philosophorum, ad philosophiam accommodatior to.3.402, D.403, A
D. petrus saxea fide prædirus to.1.828, C
D. petri sermo semina in altam mittebat profunditatem, & auditorum mentem attingebat to.3.434, B
petrum vocauit Christus, propter virtutem, & propter confessionem fidei to. 1.714, B
D. petrus habuit sandalia calceorum loco to.4.271, A
D. petrus habuit vxorem to.1.1300, A
D. petrus & Paulus continentiæ laude floruerunt to.5.1215, D
D. petrus in fide fortior, quàm Apostoli cæteri to.2.1031, B
D. petrus in ecstasi vidit cœlum apertum, & descendens ad se vas quoddam, velut linteum magnum, &c. to.3.505, A
D. Petrus in Christum semper æstuabat amore to.3.284, C
D. petro nihil indoctius, tamen sexcentos

superauit philosophos, & rhetoribus sexcẽtis obturauit ora, &c. to.4.8,B,C
D. petrus longè perfectiùs, quàm Nathanaël, Christum est confessus to.3.84,C
D. petrus geminum fecit homicidium, fuit tamen opus spirituale, quod factum est to.2.147,D
D. petrus ardebat vstus amore Christi, & animæ & vitæ & omnibus illum anteponens to.4.42,C
D. petrus de paupertate gloriabatur to.4.378,B
D. petrus primus ad sepulchrum domini cucurrit, primus vitæ datorem à mortuis resurrexisse vidit, & id à Maria edoctus to.5.1418,A
D. petrus & Paulus Christum intra se loquentem habebant to.1.979,A. non erant mendaces, sed veraces: neque enim homines erant, sed habebant spiritum Dei intra se loquentem. ibidem.
D. petrus apud Simonem coriarium latuit to.5.831,A
D. petri & Pauli vincula & catenæ Romæ to.4.937,C
D. petrus, qui in carcere inter duos milites custodiebatur, est miraculo stupendo liberatus to.3.526,D
D. petrus ad magistri similitudinem, recta figura sicut dominus noster, crucifigi noluit to.5.1416,B
D. petrus modo contrario, quàm dominus crucifixus to.1.429,C. ob id toto mundo celebratur, & prædicatur ibidem.
D. petrus crucis mysterio consummato, claras habuit resurrectionis demonstrationes, ne quicquam relinqueretur, quod animum eius conturbaret, atque concuteret: sic immobilem, ac fixam spiritus doctrinam tenuit, &c. to.2.395,D
D. petrus palo affixus. to.4.313,D
D. petrus & Paulus obdormierunt in vrbe Roma vetere, vigesimo nono die mensis Iunij to.5.1416,D
D. petri & Pauli manifesta sunt sepulchra to.4.1638,D
D. petri sanctum corpus vrbem Romanam munit to.4.269,B,C
D. petri & Pauli commemoratio in ecclesia celebratur to.5.1416,B
D. petri & Pauli miracula per spiritum sanctum facta to.1.1169,A
D. petri vmbræ mortem fugarunt tom.5.661,A
D. petrus sua ipsius vmbra curat ægros to.3.499,D
D. petrus sua ipsius vmbra solidauit paralyticos, & mortem destruxit tomo 5.1415,C

Petulantia.

Petulantia animam miserrimè diuexat to.2.501,C

Phalek.

Phalek nomen, quod Heber puero imposuit, partitionem significat to.1.205,B

Pharao.

Pharao, vas erat iræ to.4.162,A,& D
pharaonis somnium interpretatur Ioseph to.1.411,C
pharaoni, tametsi impius esset, Deus tamen futura demonstrauit to.2.1191,B. to.4.328,B
pharao, licet indignus, futura prædixit to.3.262,B
pharao si prioti ex plaga emendari voluisset, posteriores nunquam expertus fuisset to.5.665,A
pharao cur punitus, ac tantas luit pœnas? quia durus erat, & inflexus to.4.158,A
pharao armatus, suffocatus, quid indicat? to.5.622,A
pharao, affectus insolentia, in mari rubro interiit to.1.995,A
pharao submersus, diaboli typus tomo 4.600,A,B

Phares.

Phares, Iudæ patriarchæ ex Thamar filius, qui dissectionem, & partitionem significat, & cur to.1.404,B
phares interpretatur, præcisio, &c. tom.2.620,D
phares, legalis obseruationis typus to.1.404,B
phares, Iudaïci populi figura to.2.620,D

Pharisæus.

pharisæorum hæresis apud Iudæos erat exquisitissima to.2.498,C
pharisæi sunt omnes, qui contra veritatem contendunt to.2.890,C,D
pharisæi in malo docti to.2.796,D
pharisæi consilium capiunt, vt Iesum in sermone capiant to.2.495,D
à pharisæorum doctrina cauendum to.2.390,D
pharisæorum iustitiæ, sunt mandata Mosis to.2.697,D
pharisæos cur D. Ioannes Bapt. appellabat, genimina viperarum? to.2.658,B
pharisæus rerum suarum decimator, de se sublimia sentiens, domum perditis omnibus à templo redibat to.4.606,C
pharisæus in portu naufragium fecit to.4.799,D
pharisæus confidens, quasi sua elatus virtute, ab altitudine decidit in profundum to.5.763,D

Phegor.

Phegor, locus est, vbi Beelphegor idolum adorabatur to.1.909,A

Philargyria.

Philargyria, malorum est primum, medium, & postremum to.1.1208,C

Philemon.

Philemon, D. Pauli cooperator tomo 4.1493,C
philemon, vir fidelis ac nobilis, virtute mirabilis, domúsque eius tota fidelis adeò, vt etiam appellaretur ecclesia to.4.1491,C

Philetus.

Philetus multorum euertebat fidem, dicens, iam factam esse resurrectionem to.4.541,D

Philippus.

D. Philippus quis, & qualis fuerit ante vocationem to.2.240,B
D. Philippus Apostolus erat Bethsaïdus to.2.1064,B. in marg.
philippus Samariæ Christum prædicauit in persecutione to.3.481,C. signa facit plurima ibidem.
D. philippus miraculis conseruauit Hierapolin to.5.1417,C
philippus diaconus secundus à D. Stephano to.3.482,B. ideo spiritum sanctum non dabat ibidem.
philippus vnus ex septem diaconis, quos instituerunt apostoli to.3.459,A. dictus euangelista to.3.459,C
philippo euangelistæ, vni ex septem diaconis, quatuor erant filiæ prophetissæ to.1.1300,B
D. philippus, Eunucho Candaces reginæ Æthiopum baptizato, à spiritu domini raptus in Azotum to.3.487,B

Philogonius.

Philogonius ex cauſarum patrono factus episcopus, & in ipsius honorem & laudem, orario to.3.830,A. & festum eiusdem ibid.

Philologus.

Philologus, D. Pauli discipulus to.4.261,C

Philosophari.

Philosophari verbis, est facilerre autem id ostendere, generosi est hominis, & magni to.3.317,C
philosophantes duo lucrantur maxima, & quæ to.5.375,D
philosophia res est magna to.1.1056,B
philosophia quàm difficilis, & operosa to.5.1086,A
philosophia omnia vincit to.4.662,C
philosophia viuendi perpetuò manet, & animos viuentium extollit sedulò atque nutrit to.2.332,D
philosophia ex montibus in vrbes est reducenda, vt ciuitates sint verè ciuitates to.4.237,A
philosophia Christi to.1.939,A
philosophiam veram non habent ethnici to.4.1051,D
philosophia externa, malorum mater to.4.279,& 280,C
philosophia Græcorum vana to.4.964,A
philosophorum opiniones contrariæ to.4.26,A
philosophi de Dei natura quærere contendentes, quia non Deum inuenire desiderabant, victi sunt ingenio, & sermone defecerunt to.2.790,B
philosophorum omnia dogmata de mundo hoc meditata, aranearum telis sunt similia to.4.133,B
de philosophorum ventre exeunt flumina aquæ mortuæ to.2.757,A
philosophorum quisque nouas & peregrinas viuendi rationes inducere conatus est, nec tamen vicit to.5.913,C
philosophi inter ethnicos sublimiores qui fuerint to.3.454,D
philosophorum tria maxima crimina to.4.25,D
philosophi hæreses pepererunt innumerabiles to.4.321,A
philosophi anima, est musca, non in muscam conuersa, sed accessit animæ in Platone habitanti to.3.403,B
philosophorum dogmata sibi semper cõtraria to.2.756,B
philosophi cùm Deum cognouerunt, non vt Deum glorificauerunt to.4.25,C
philosophorum nugæ quot & quantæ to.4.26,B,C
philosophorum antiquorum nugæ de Deo & anima to.3.268,D
philosophi proprium to.4.1015,C
philosophus vt metiendus, & æstimandus to.5.1165,A
philosophus euãgelicus quis verè dicatur to.5.487,D
philosophus & præstigiator per dissimilitudinem comparati to.5.1668,C
philosophici animi robur omni tempestate superius to.5.1319,B

Philtra.

Philtra, pocula sunt amatoria to.4.222,D

Phinees.

Phinees sacerdotio dignus est habitus, & cur? to.1.649,A
phinees non fuit homicida, sed zelotes tomo 1.
phinees non fuit homicida, quanquam is vna plaga corpora duo sustulerit to.5.422,B,C

phinees

phinees vnico homine perempto, totam numinis iram aduersus populum exardescentem sedauit to.5.930,D. ob id sacerdotio fuit ornatus to.5.930,D
phinees cùm cædem fecisset, apud Deum gloriosus fuit to.5.805,A
phinees cùm eodem temporis articulo duplex perpetrasset homicidium, honoratus est sacerdotio to.5.903,D

Phlegon.

Phlegon, diui Pauli discipulus to.4.261,B

Phœbe.

Phœbe, mulier sancta, ac D. Pauli ministra to.4.254,D
phœbe, D. Pauli soror, in ministerio erat ecclesiæ, quæ erat Cenchreis tomo 3.688,C

Phylacteria.

Phylacteria, id est, conseruatoria, sicut multæ mulierum faciunt, euangelia ex collo dependentes, &c. to.2.508,D
phylacteria incognita multis hodie confingunt, & scribunt, & alligant sibi, &c. to.2.897,D

φυτεία.

φυτεία, plantatio to.1.1228,B

φυτεύειν.

φυτεύειν, plantare, seu conserere to.1.1228, B. instruere capitur ibid.

Picæ.

Picæ aues in vocem humanam erumpere docentur to.5.657,C

Pictores.

Pictores naturam imitantur arte tomo 1.816,A

Piger.

Piger ad formicam mittitur, vt eius vias æmuletur to.2.148,C
pigri regnum cœlorum non consequuntur to.4.576,D
pigritiam nihil tam expellere potest, quàm dolor & animi afflictio tomo 5.998,C,D

Pietas.

Pietas, virtutum est maxima to.5.691,B
pietas, res est insatiabilis to.4.352,D
pietatis iura bestiæ & mutæ pecudes seruant to.1.526,D
pietatis gradus duo to.2.909,B
pietas Dei mensuram non suscipit tom.5.710,C
pietatis ratio nõ impedietur, etiam si prophetia cesset to.5.962,B,C
pietatis causa qui timet omnia, beatus to.1.366,C
ad pietatem obstaculum nullum tomo 3.361,C
pietati hoc proprium est, vt in tenebris fulgeat: impietas autem etsi in lumine fuerit, tenebrescit to.3.749,D
pietas impiis non ferenda tom.2.1007,D. 1008,A
pietatis opera to.1.1027,B
pietatis flores to.4.363,B

Pilatus.

Pilatus non nouerat Christum tomo 4.318,B
pilati vxor somnium de nocte vidit, ob Christum passurum: & cur ipse Pilatus idem non somniauit? to.2.588,B
pilatus saluatorem iudicaturus, terretur in coniuge to.3.728,C

Piscator.

Piscatores Christus à mediis operibus vocauit Christus to.2.239,D
piscatores peragrauerunt orbem terrarum to.3.784,C
piscatores Pythagoram, Platonem, philosophos omnes, astrologos, &c. sapientia superarunt to.3.255,C. to.4.306,C
piscatores, id est, Apostoli, ad sua sepulchra supplicantur, vt Deum pro nobis exorent tom.5.364,D. & miracula edunt ibid.
piscatura non vituperanda to.2.239,D

Piscina.

Piscina baptismi. to.1.921,A

Pisces.

Pisce, vbi humana attigerit corpora, nihil immundus to.4.1471,C
piscis mysticè to.2.744,B
piscis legem significans to.5.1414,D
pisces rationis compotes. to.5.1417,A
pisces in terra, piscator in cœlo tomo 5.1489,D
magis mutus quam piscis to.5.1468,C

Psittacus.

Psittaci in vocem humanam erumpere docentur to.5.657,C

Pius.

Pij viri sunt reges to.1.879,B
pia mens, est bonorum omnium thesaurus to.5.692,A
piorum consolatio to.1.1001,B
piorum vitam Deus per læta & aduersa gubernat to.5.1335,C
pios Deus extollit ac beat to.5.691,D
pij tribulationes robustiores fiunt tom.5.1336,C
pij viri aspectus malis est formidabilis to.4.821,A
piorum vox in calamitatibus to.1.1010,A
pij homines interdum deseruntur, & cur? to.1.992,A
piorum calamitates impiis probro sunt to.1.999,B
pij, qui hic castigantur, futurum effugient iudicium to.1.866,C

Plagæ.

Plagæ decem Ægypti impietatem castigarunt ac decem mandata populum erudierunt insensatum to.4.618,C

Plantæ.

Plantæ quænam sint optimæ to.4.1015,D
plantæ nomine quid significetur? tom.4.91,C
planta, quæ ne morte quidem aresci, sed semper viret, mentem illuminat, animi vires nutrit, ac etiam robustiores efficit to.3.99,C
plantatio, quam non plantauerit Deus, eradicabitur to.1.814,A. to.2.376,C
plantauit Deus hortum in Edem, quid sit to.1.70,D

Plato.

Plato, Academiæ princeps to.5.878,B
plato, philosophorum antesignanus, carpitur, & meritò reprehenditur tom.3.403,C
plato cæteris philosophis grauior tom.4.
plato Academiæ in hortis morabatur, plantans, inserens, aquas irriguas ducens, oleasque comedens, ac vilissimam apponens mensam, &c. tomo 5.1062,D. discipulus ipse fuit Socratis 1063,A
plato nouam remp. instituere volens, venit in vitæ periculum to.4.301,A,B
platonis excellens dignitas to.5.460,C
plato ter in Siciliam profectus, cum magno verborum fastu, ac fumo, ac tandem suam amisit libertatem tomo 4.20,A
plato in deorum festis celebrandis cessit consuetudini to.4.314,A
plato docendo frustra laborauit tomo 4.299,C
platonis interitus. to.2.266,B

Πλεονεξία.

Πλεονεξία, hoc est, alienæ rei vsurpatio to.4.670,D. ideo hoc nomine appellatur Satanas ibid.

Plorans.

Plorans, non ridens, Christus diabolum occidit to.2.1078,C
ploratur quispiam, quando aliquid ei accidit, cuius ipse non est causa tomo 4.1625,D
plorabitis & lugebitis vos, ait Christus suis discipulis to.5.360,D
plumis suis capi, prouerbium to.4.543,D.

Pluere.

Pluere est nubium, non ætheris tomo 1.608,A
pluit super terram quadraginta diebus ac totidem noctibus to.1.154,B
pluit sulphur super Sodoma & Gomorrha to.1.303,D

Plus.

Plus ac minus eiusdem generis to.2.130,C

Plutus.

Plutus, id est, diuitiæ, seruus fugitiuus, & ingratus, & eos, qui ipsum habent, in mala iniicit innumerabilia to.4.349,B
plutus, sicut latro quidam in solitudine, omnia facit mala to.4.365,B

Pluuia.

Pluuiæ proprium est, mollire, & soluere to.2.716,C
pluuiæ miracula to.1.1073,D
pluuia, quæ Sodomorum terram exussit to.4.31,D
pluuia quid spiritualiter to.2.204,D
pluuia descender in vellus to.5.1007,C
pluuia cur in vellus descendisse dicitur? to.1.836,B. & 847,D
pluuia admirabilis in diebus Eliæ tom.4.309,A
pluuia doctrinæ mendacis to.2.757,A

Poculum.

Poculum vnum propinatur omnibus to.3.643,A

Pneumatochi.

Pneumatochi Iobi amicis comparati to.5.1425,B
in pneumatochos inuectiua to.5.1425,B

Podagra.

Podagra, proprius diuitum morbus to.1.493,B

Pœna.

Pœnæ, sunt beneficia to.1.366,C,D
pœna est ex præteritis to 1.641,C
pœna est grauior, quæ ad hoc tardat, vt diutius seriat to.2.1040,C
pœna dilata est maior quàm subita tom.2.1040,C
pœnæ spirituales, & pœnæ carnales to.2.661,A
pœna damni quanta sit to.4.1117,C
pœna damni maior, quàm sensus tomo 4.1116,C
pœna intolerabilis to.5.572,D
pœnæ æternæ in futuro seculo to.4.433,C
pœna ineuitabilis to.2.320,A
pœnarum inferni epilogus to.1.809,A.
vbi pœnæ, ibi coronæ to.5.365,C
pœnas tantas, quantas merentur peccata, nunquam Deus sumit to.1.1116,A

Pœnitere.

Pœnitere Deum, quid sit? tomo 1.136,D. 137,A
pœnitentiam non oportet irasci, sed conteri to.5.408,D
pœnitenti præsto est Deus tom.5.768,C. 769,B
non pœnitens iram Dei sibi thesaurizat to.5.514,D

Pœnitentia quid sit to.5.410,A
pœnitentiæ laus & effectus to.5.1495,A
pœnitentiæ perelegans, & exacta ab effectis descriptio to.2.654,B
pœnitentia est medicamentum: & peccatum, est vulnus to.5.406,C.& 721,C
pœnitentia, medicamentum est peccatum extinguens, donum cœlitus datum, virtus admirabilis, & gratia vim legum superans to.5.731,C
pœnitentia nostra, saluatoris est vnguentum to.2.1061,A
pœnitentia, est medela & consumptio delictorum to.1.1190,A
pœnitentia, virtutis est digestio to.5.731, C,D
pœnitentia, correctio est voluntatis, non emendatio malæ naturæ to.2.682,A
pœnitentia, misericordiæ mater, & magistra virtutum to.5.768,C
pœnitentia, est præuaricatorum legis solutio, loquendi libertas in conspectu Dei, aduersus diabolum armatura, & gladius caput ipsius præsecans, salutis spes, &c. to.1.1190,A
pœnitentia est, aduersus diabolum arma, caput eius amputans, salutis spes, ac desperationis occasus to.5.720,B
pœnitentia, delictorum est medicina to.5.720,B
pœnitentia & peccatum, duo sunt peccatum, vulnus est: pœnitentia, impacti vulneris medela to.1.1191,C
pœnitentia quam vim habeat to.4.1561,B
pœnitentiæ tanta vis, vt nos faciat, tanquam niuem, ac dealbet, tanquam lanam to.4.1577,C
pœnitentiæ remedia sunt magna tomo 3. 517,D
nihil est tam durum, quod non deleat pœnitentia to.5.770,B
pœnitentia curat, quod delictorum fœditatis macula to.1.923,A
pœnitentia perfecta cogit peccatorem omnia libenter sufferre to.5.768,C
pœnitentia eluit peccatorum vetustatem & maculas to.4.1587,D
pœnitentia diluit crimen lachrymarum fontibus to 5.768,A
pœnitêtiâ vnius plus commouetur Deus, quàm iustorum merito delectatur to. 1.474,D
pœnitentiæ remedium qui norunt, & eo vti nolunt, grauiora luent supplicia to.5.382,A
pœnitentiæ sapor, est pro peccato ieiunium to.5.770,B
pœnitentiæ lucrum, post regenerationis lauacrum, non est sublatum tomo 2. 1184,A
pœnitentiæ tuæ confidas, quando cum ipsa miscetur Dei misericordia: quoniam ipsa ruam vincit nequitiam to.5. 406,B
pœnitentia bona, si tarda non fuerit: & si fuerit sera, in opere videatur esse perfecta to.3.768,B
pœnitentia nullum, quantumuis peccatorem, repellit, nec reprobat to.5.731,C
pœnitentia breui temporis morêro longæui temporis peccata delere potest to.5.715,C
in pœnitentia indicêda quid spectandum? to.4.668,D
pœnitentia vera in cordis est contritione sita to.4.671,A
pœnitentia sine eleemosyna, est mortua to.5.758,B
pœnitentia sine plumis volare nequit, penas eleemosynæ non habens tomo 5. 758,B
pœnitentia iustitiam possidet to.5.721,A
à pœnitentia nos diabolus arcere pertentat to.5.722,A
pœnitentia non prodest post mortem to. 4.435,A
pœnitentia in corde velat maculam impietatis to.5.734,C
pœnitentiæ remedium post baptismum non denegatur, contra Nouatianos to.2. 163,B
pœnitentia peccatorem emundat, & ad sanctificationem reparat to.5.634,B
pœnitentia cœlum aperit, diabolum superat, & in paradisum ducit to.5.720,B
pœnitentia homini cœlum adaptauit to.1. 1190,A,B
pœnitentiam spernere, peius est, quàm diuina monita despicere to.5.774,C
pœnitentia prius, quàm inferatur pœna, tempus habet, & ineffabilem vim to.1. 114,A,B
pœnitentia vt impleri debeat? to.2.81,B
pœnitêtia possidet fiduciam, & peccatum confusionem to.5.406,D
pœnitentiam non agit erubescens tomo 5. 406,D
pœnitentia Niniuitarum mira to.5.407,C
pœnitentia auertit pœnam to.5.568,D
pœnitentia soluit reos, delinquentes reficit, lapsos releuat, ac desperatos recreat to.5.768,C
per pœnitentiam filius prodigus rediit ad patrem, &c. to.5.768,D
pœnitentiâ tantâ multi compuncti fuere, vt cùm antea essent peruersi, postea inuenirentur dilectissimi to.2.238,D
pœnitentiam qui quærit perfectam, audiat D. Petrum post negationem tomo 5. 408,C,D
pœnitentia breuis sufficit, modò fuerit feruida tomo 5.834,C. exemplis hoc probatur ibid.
pœnitentia non tollitur, etsi non iteretur baptismus to.4.1610,B
pœnitentia agenda to.3.816,D
pœnitentiæ medicamentum to.5.1669,B
in eos, qui pœnitêtiam ad mortem vsque differunt to.4.784,D
pœnitentia post mortem sera to.2.1123,A
pœnitentiæ locus non est in inferno to.2. 1100,C
pœnitêtiæ exempla præclara ex sacris scripturis desumpta to.5.768,D
pœnitentiæ encomium to.1.1190,A
pœnitentia falsa, quæ & qualis est? tom.4. 671,A,B

Poëtæ.

Poëtarum de diis nugamenta to.4.26,C

Pompeius.

Pompeius quo tempore Hierusalem cepit to.2.934,C.to.5.924,A

Πομπεία.

Πομπεία quid, & vnde dicatur? to.1.1097,B

Πομπὸς.

Πομπὸς, malus, ἀπὸ τοῦ πονεῖν, à laborando dictus est to.3.419,B

Ponere.

Ponere quid significet to.1.31,C

Pontifex.

Pontifex Dei conuiciis non afficiendus to.4.277,C

Pontius.

Pontius Pilatus gerebat præsidatum, cùm Iesum crucifigi iussit tomo 5.615,A.& 617,C

Pontus.

Pontus magnitudine fluctuum exasperatur tomo 2.565,A

Populus.

Populus est noster dominus, & immanis tyrannus to.4.355,B
populus non se ipsum videt, sed semper sedens iudicat de moribus sacerdotum to.2.688,B
populum crudelitatem docent ferarum pugnæ to.4.356,D
populum non corrigit homo, sed Deus to.2.682,D
populus de doctrina audita à concionante episcopo examinandus tomo 4. 1527,C
populo qui præsunt, sæpe ex ignorantiæ peccant to.4.1294,B
populus Dei peculiaris, quis? to.1.1142,C
populi populos iudicabunt to.5.1476,A

Porcus.

Porcus, animal immundum, quid indicet to.2.739,B
porci proprium est in cœno se volutare, & nunquam in cœlum aspicere, nec quærere dominum suum, nisi cùm esurierit: tales sunt Christiani carnales to.2.739,C
porci cauendi to.2.197,B
porci natura qualis to.5.382,B

Porphyrius.

Porphyrius Christi philosophabatur philosophiam to.5.862,C

Porta.

Portæ iustitiæ to.1.985,D
portæ acceptiones to.1.697,B
porta clausa, quæ ad orientem respiciebat, mysticè est virgo Maria mater Dei to.3.359,D
porta angusta, Christus to.2.746,A
porta perditionis, diabolus to.2.745,D
porta vitæ, Christus to.2.745,D
porta cœli, est domus Dei to.1.359,D
portæ cœli nobis apertæ to.1.980,A
portæ æneæ confractæ to.1.934,C
portæ mortis, portæ interitus: portæ vitæ: portæ arctæ & angustæ: & porta domini to.1.986,A
porta lata diabolus: porta angusta, Christus to.2.746,A

Posse.

Posse Dei inuenire non potest, non posse to.5.614,C.616,C

Possessio.

Possessio Dei, est omne seculum tomo 5. 640,C
possident omnia, qui nihil habent tom.4. 378,D
qui possidet aliqua, ne eorum quidem est dominus to.4.379,A
possessor rei possessæ curam gerit tomo 1. 1094,A

Post hæc.

Post hæc, id est, post multum temporis to.3.192,B

Potens.

Potentes potenter tormenta patientur to.5.392,B
potentûm studia, sunt vanitates tomo 1. 720,D
potentia est ad breue tempus to.1.801,A
potentiæ cupidissimi quanta patiantur? to.5.532,C
potentiæ imbecillitas to.5.1224,D
potestas nulla, nisi à Deo to.3.241,C.to.4. 212,A
potestas summa sine timore periculi nunquam est to.2.804,A
potestas nimia ipso morbo est grauior to.4.1179,D
potestas grandis maiori timori semper subiecta subiecta to.2.645,C
potestatem vis non timere, fac bonum, & habebis laudem ex ea to.5.360,A
potestates supernæ sub aspectum non cadunt to.1.1153,B. sola enim apprehenduntur intelligentia ibid.
potestatibus supereminentibus subdita sit omnis anima to.4.211,C
potestati qui resistit, ordinationi Dei resistit to.4.212,C

Potus.

Potus lachrymarum to.1.878,A
in potu & cibo nemo vos indicet, ait Apostolus to.5.1213,C

Præceptum.

Præcepta Dei multiplicia to.1.946,D. & eorundem species ibidem.
præcepta Deus dedit non bona: quid istud sit? to.4.321,C
præceptum Deus insinuat, vt hominis noscat arbitrium to.1.449,A
præceptorum custoditio, promissorum est perceptio to.3.372,C
præcepta Dei non sunt grauia to.1.949, D.to.4.335,C
præcepta Christi facilia, & imperia diaboli durissima to.4.1048,B
præcepta Dei nulla impossibilia tomo 2. 1180,B
præcepta Dei naturæ non sunt subiecta tomo 2.1026,A. sed natura præceptis eius obtemperat ibid.
præcepta Dei non impossibilia, imò valde facilia to.2.151,D
præcepta Dei multi superant to.4.287,B
præcepta Christus omnibus communia constituit to.2.602,C
præcepta Christi non sunt grauia, sed facta facilia to.5.378,A
præcepta diuina aspernati, graue & periculosum to.5.1253,C
præcepta legis non sunt vitiosa, sed infirma to.4.1579,C
præcepti quædam sunt, quædam consilij to.4.418,B
præceptorum obseruatio voluptatem adfert to.5.1482,B
præcepta mea tenetis, ait D. Paulus to.4. 449,D
de præceptis diuinis, vide plura in verbo Mandata Dei
præcipere aliud est, aliud permittere to.2. 816,D

Præco.

Præconis virtus quæ & qualis tomo 4. 1458,A

Prædestinatus.

Prædestinatos ex arbitrio libero sibi elegit, ac seposuit Deus to.4.907,B

Prædicare.

Prædicare & prædicatio quid proprie to. 4.1458,A
prædicatio euangelica quòd sit diuina, vnde constet? to.4.300,C
prædicationis magna virtus tomo 2. 346,A
prædicatio euangelij communis est omnibus proposita tom.4.173,C. vtilis, salutaris, facilis, & procluius ibid.
prædicatione ad credendum est opus to. 4.174,C
prædicatio Euangelij multò priùs, quàm ipsum scriptum fuerit to.4.313,D
prædicatio instans habere debet euigilantiam mentis to.1.708,D
prædicatio quosnam attrahat, & quos non repellat? to.4.329,C
prædicatio D. Pauli nihil habebat sapiêter & artificiosè excogitatum to.4.312,A
prædicatio per patientes, non per agentes augebatur to.4.1197,B
prædicatio in mundo abdita, atque cælata to.2.350,A
prædicatio verbi Dei, bonorum omnium summa, in mundo est abscondita to.2. 1220,A
prædicationem esse diuinam quorumdam to.4.1197,C
prædicationes audire nolentium inanis prætextus & excusatio to.4.1289,A
prædicatio faullæ similis to.2.346,A
ad prædicationem magnum impedimentum adferunt pericula to.4.324,B
prædicatores verbi diuini, nubes vocati to.1.920,A

Prægnans.

Prægnantes spirituales quæ to.2.931,D

Prælium.

Prælium Christianorum, prælium est Christi to.3.828,D
prælium nunc est nocturnum crudelissimum to.1.1130,D

Præmium.

Præmia pro obseruatione Dei mandatorum to.5.495,A,B
præmia nobis sunt futura to.4.95,C
præmia virtutis to.2.1144,C
præmia veritatis to.3.232,D
præmia post laborem proposita tomo 5. 490,D
præmia pro benefactis magna nobis sunt repolita to.1.23,D.520,A
præmium victoriæ præbet Christus to.2. 303,A
præmia futura qui meditatur, delinquere non potest to.1.1278,D
præmia excitant pugnantes to.4.1020,A
præmium amplissimum est, pro Christo pati to.5.1324,A
præmiorum nemo potest existere compos, qui promissam fidem seruare noluerit to.1.457,D
præmium benignitas Christi proponit, vt exigat officium to.3.370,B
præmia maxima sunt his proposita, qui rectè aliena subministrarint to.5.792,A
præmium eorum, qui confessi fuerint Christum coram hominibus tomo 2. 779,B
in præmio proponitur cœlum tomo 2. 196,B
præmiorum materia, est dolor ac sudor to.5.568,C
præmia laborum in altero seculo dantur to.1.606,C
præmium perfectionis, est gratia tomo 2. 824,C
præmia magna rectè viuentibus proponuntur to.2.450,B
præmia, quæ nos manent, comprehendi non possunt to.5.965,D
præmia quàm multa & magna tomo 2. 399,D
præmia sensibilia to.2.114,B
præmia Apostolorum to.4.85,C
præmia martyrum to.1.491,B
præmia ineffabilia to.1.794,A
præmiorum tempus to.4.610,C
de præmiis sanctorum, sermo tomo 3. 823,A
præmium philosophiæ to.2.114,A

Præparatio.

Præparatio magna assiduam requirit admonitionem to.2.943,A

Præputium.

Præputium quid sit to.4.46,C
præputium est indifferens to.4.923,B
præputia duo to.4.45,D.46,D

Præscientia.

Præscientia Dei hominem bonum aut malum non facit to.1.1090,D

Præsens.

Præsentem esse spiritu quid sit? tomo 4. 373,D
præsentia ista, vmbræ sunt to.2.202,A
præsentium rerum nihil iucundum to.2. 487,A
præsentia omnia sunt vana to.4.963,C
præsentia qui admirantur, graculis sunt similes, & asinis peiores to.3.302,C
præses quando vtilis to.3.424,D

Præsidium.

Præsidio frui superno, nihil fortius tom.1. 345,B,C

Præstigiatores.

Præstigiatorum virtutes sunt fallaces to. 4.312,B

Præterita.

Præteritorum experientia ad formidinem incutiendam multum habet momenti to.1.185,A
præteritorum memoria quàm vtilis to.1. 1121,C

Præuaricatio.

Præuaricationis genus duplex tomo 1. 872,D
præuaricationis crimen incurrit, qui aliud fecerit, quàm vocetur to.3.

Prandium.

Prandium non norunt Monachi veteres to.5.326,D
prandia communia in ecclesia primitiua to.4.607,A
prandium pro cœna to.4.463,A

Prauus.

Prauorum hominum consuetudine & conuictu nihil pernitiosius to.2.1239,C
prauorum hominum conuersatio quàm periculosa to.2.431,D

Precatio.

Precatio, est radix & basis omnium bonorum to.5.594,C
precatio, est animæ lumen to.5.591,B
precatio quid à psalmo, hymno, & cantico differt to.1.582,D
precationem vnam Deo singulis horis oportet offerre to.5.595,A
precationes canonicæ to.5.794,A
preces magnum sunt bonum to.1.205,B
preces, magna sunt arma, magnus thesaurus, magnus portus, refugij locus, &c. tom.1.205,D. 1104,A. to.3.579,B. to.5. 1588,C
preces magnam habent potentiam tom.1. 1060,B
precibus orbem terrarum communiebat D. Paulus to.5.599,A
preces iustorum plus quàm arma valent to.5.599,C
preces cum Deo familiaritatem conciliant to.1.808,C
preces efficaces & valentes to.5.1485,D. irritæ preces ibid.
preces & ieiunium debemus coniungere to.5.1497,A
precibus admirandus Dauid, Goliath immanem non armis, neque gladiis deiecit ac trucidauit to.5.593,D
preces alienæ bonum operâtes plurimùm iuuant to.5.694,C
preces pro ecclesia & pro vniuerso terrarum orbe fieri debent to.3.582,C
precibus animam non munitam diabolus facilè in suam redigit ditionem tom.5. 596,B
precum instâtia peccatorum depelluntur venena to.1.923,B.& to.5.775,A

Precibus omnes homines nō minùs opus habēt, quàm arbores aquarum humore to.5.594,D
precum profunditas to.1.1060,B
Presbyter.
Presbyter,id est senior to.1.1226,D
presbyter nostri causa sedet to.2.259,B
presbyteri, qui bene præsunt, duplici sunt honore digni to.4.478,A.to.5.460,B
Pressura.
Pressura ad philosophiam est commodatissima to.4.1427,B
pressuræ nobis contingunt Dei prouidentia to.5.513,D
Primatus.
Primatus cupiditas sæpe ciuitates,& ecclesias euertit to.2.509,A
primatus se fugientem desiderat, desiderantem se odit to.2.846,A
primatum ecclesiasticum concupiscere, neque ratio est, neque causa: quia neque iustum est,neque vtile to.2.846,D
Primitiæ.
Primitiæ sanctæ to.4.187,D.188,A
Primogenitus.
Primogenitus quis dicatur,& vt accipi debeat in scripturis to.2.642,A
primogeniti cur olim siclum pro vectigali soluebant to.2.421,B
primogenitus quid sit to.4.1156,C
primogenita Ægyptiorum Deus interfecit,& cur to.2.421,B
Primus.
Primi nouissimi,& nouissimi primi to.2.460,C
Princeps.
Princeps omnis à Deo constitutus est to.4.212,A
princeps à Deo creatus, vt vires habeat suas to.4.215,A
princeps in populo talis esse debet, vt totus populus semper aliquid boni inueniat,quod imiteturin eo to.2.657,B
principes,vt cæteri homines,incertitudini obnoxij to.1.1139,A
principes non ferunt reprehensiones to.5.1520,B
principes veri exemplum sanctissimum to.4.251,A
principem qui non habet, præduce viæ, à quo regatur,priuatus est to.1.1227,A
principem malignum ac reprobæ vitæ,qui sortitus est, habet à quo protrudatur in præcipitia vitiorum to.1.1227,B
principes summopere formidant tomo 2.425,A
principum negligentia nascitur sæpe ex populi culpa to.1.1284,C
principes huius seculi quinam sint tom.4.318,B
principibus & potestatibus estote subditi, inquit D.Paulus to.5.822,D
principes sacerdotum qui propriè tom.2.550,D
principes Iudæorum multitudine stultiores to.3.216,C
principatus multorum interibunt in ciuitatibus to.5.1011,C
principatuum exercitus to.1.19,C
principatuum lubricitas to.1.1139,A
principia vbique sunt ardua ac difficilia to.3.437,C
Priscilla.
Priscilla mulier, Apostolorum imitatrix to.3.247,C
priscilla euangelizabat to.4.958,C
priscilla Apollo in veritatis viam induxit to.5.1193,D
priscilla & Aquilas coniuges artis scenofactoriæ, diui Pauli discipuli, & adiutores to.4.255,B.in quorum domo erat ecclesia to.4.255,D.256,D
priscilla & Aquilas pauperem & honestam agentes vitam,ob id pro omnibus beati prædicantur to.4.270,C
Proæresis.
Proaëresis distinguit bonos & malos to.5.1471,C.1472,D.1474,B. eadem principatum obtinet 1471,D
Probare.
Probare Dei quid to.1.1090,A
probet se ipsum homo & sic de illo pane edat quid sit to.4.468,A
probatio vniuscuiusque nostrum in tremendo Christi tribunali fiet t.5.728,C
Probitas.
Próbitas improbitatis vbique victrix to.1.800,A
Problema.
Problema quid to.1.791,A
Probrum.
Probris coram omnibus appeti, molestum to.4.1614,D
Probus.
Probi improbos vbique vincunt tomo 1.800,A
Procax.
Procaces fugiendi to.1.525,C
Procella.
Procellæ spiritus quid indicent tomo 1.916,C
Proclus.
Proclus,Constantinopolitanus Archiepiscopus to.4.627,& 628,C
Prodigia.
Prodigia quæ dicantur to.1.776,A
Proditio.
Proditio tantùm est à conscientia pendēs to.1.1159,C
Profiteri.
Profitendi non vnus est modus,sed multi, ac multiplices: ac totidem abnegandi to.1.489,D
Profundus.
Profundiora te ne quæras, & sublimiora te ne exquiras to.3.819,C
Promissio.
Promissiones Dei solæ nobis bona non præbent, nisi nos quoque faciamus, quæ in nostra sita sunt potestate to.1.1069,A
promissiones Dei certa spe & fiducia sunt acceptæ to.4.1625,A
promissiones Dei nihil remorari potest to.1.235,A
promissionis diuinæ magna magnitudo to.1.235,B
promissa Dei quo pacto impleantur? to.1.1058,C
in promissionibus fidei necessitas tomo 1.972,B
promissa dona sequuntur eius naturam, qui promisit to.1.464,B
Proœmia.
Proœmia seruiunt nobis in hoc, vt auditores de dicendis per compendium instruantur, & manifestior tradatur doctrina to.3.718,B
proœmiis indiget sermo,vt corpus capite, vt arbor radice,& vt flumen fonte to.3.719,A
Προφάσεις.
Προφάσεις eorum qui peccati delectantur to.5.1471,D
Propheta.
ὁ Προφήτης cum articulo quam habeat emphasin? to.1.1267,B
prophetæ appellati sunt Christi t.1.769,A
prophetæ,Iesu Christi legati to.2.931,A
propheta Dei est interpres to.4.533,C
prophetæ,virtutis & vitij pictores tom.1.816,B
prophetæ fatores,non messuerunt tamen, sed apostoli to.3.136,C
prophetæ caprarij,& ouium pastores to.1.1150,A
prophetæ, nuptiarum dicuntur inuitatores to.2.879,B
prophetæ cur turres appellentur tomo 2.694,B,C
prophetæ, nubes vocati to.1.920,A.1243,D.to.2.756,B
prophetæ & Euangelistæ differentia to.1.760,D
propheta à vate differt to.1.758,A
prophetæ quo pacto loquuntur ad nos to.2.916,C
prophetæ spiritu afflati diuino locuti sunt to.1.1123,C.995,A
prophetæ est,texere prophetiam tomo 1.758,B
prophetę est,verbum ante tempus significare de Christo to.2.787,D
prophetæ est,de Christo prædicare tom.2.787,D
prophetæ est, pro merito conuersationis & fidei prophetiam accipere t.2.787,C
prophetæ est,vt ipse de Deo prophetet to.2.787,D
prophetarum mos frequentissimus to.1.1213,B
prophetarum mos est,solùm denegare, & non dicere to.3.482,D
prophetarum omnium mos est, de nondum factis vt de factis loqui to.1.52,C. quia mentalibus oculis videbant, quæ post multorum annorum curricula erant futura ibid.
prophetarum proprium, est causa persecutionis de ciuitate in ciuitatem peregrinari to.2.784,C,D
quæ,& quo pacto prophetæ viderunt, nō est humanæ facultatis exprimere to.1.1200,B
prophetæ quibus oculis præuidebant futura? to.5.501,A
prophetæ Deum non viderunt tomo 4.1509,B
prophetæ suaui iubilo personantes to.1.1157,C
prophetæ continenter prædicebāt fames, pestes,& euentura bella to.1.1248,C
prophetæ omnes ante faciem Christi transmissi sunt, & angeli sunt vocati to.2.788,A,B
prophetæ nomine omnes intelliguntur Christi doctores to.2.383,B
prophetæ omnes vxores, ac domos habebant to.2.407,A.to.5.329,A
prophetam in nomine prophetæ qui recipit,mercedem accipiet prophetæ to.2.281,C.to.4.204,D
prophetarum spiritus, prophetis subiecti sunt to.4.136,D.& 534,B
prophetarum tanta diligentia de Christo fuit, vt ne minutiora quidem reliquerint to.2.311,B
prophetarum filętium,iræ diuinæ signum to.1.1304,A
prophetarum alij cur suis ipsorum scriptis sua apposuerunt nomina,alij non item to.4.
prophetæ omnes illas tenuerunt semitas, quibus ad Deum peruenire potuerunt to.1.524,B
prophetæ non tantùm dixerunt, sed & scripserunt,quæ locuti sunt to.4.11,A
prophetæ

Prophetæ multa sæpe loquuntur,non tanquam sua ipsorum, sed aliorum affectiones narrantes, & in medium afferentes to.1.1087,A
prophetæ iussi operabantur omnia to.3.49,B
prophetas agricolas habebat olim Iudęorum populus to.1.528,B. sed apud eos hodie nulli seruantur prophetæ ibid.
prophetæ nunquam falluntur, vt aliud prænuncient,& aliud eueniat tom.4.1444,D. sed per omnia veraces omnes comprobanturistud verò præscientiæ est indicium to.4.1444,D
prophetarum voluntatem fuisse, vt humanum genus ad Christum allicerent tomo 3.136,D
prophetæ laborauerunt, & Apostoli fructus inde ceperunt to.3.136,D
prophetæ omnia, quæ de Christo erant ventura,prædixerunt to.5.1016,C
prophetæ diuerso modo glorię dominum intuiti sunt to.3.750,C
prophetæ dum viuerent,tarò accepti to.2.880,A
propheta non est absque honore, nisi in patria sua to.1.210,A.to.2.354,A
prophetæ Iudæis quondam quæ imminebant,prædicebant, seu bona, seu mala & cur to.5.916,B
prophetis cur minùs credebant Iudæi, quàm pseudoprophetis to.1.1249,C
prophetæ dicuntur omnes Christiani, qui in regnum, in sacerdotium, & in propheriam vnguntur to.2.749,C
post prophetas natus est Christus, sed antè ille prophetis beneficium præstitit, & postea ille ab ipsis accepit t.2.803,B
propheram iugulare, facinus inauditum to.1.527,A
prophetæ occisi sunt, vnusquisque pro salute populi,quem docebat to.2.879,C
prophetas multos interfecerunt Iudæi to.4.309,A
prophetæ omnes non à gētilibus regibus, sed à suis occisi sunt to.2.694,A. non propter gentilitatem, sed quia eorum corripiebant peccata ibid.
prophetarum paruorum choros Dauid habebat sub se, & quinam dicebantur huiusmodi prophetæ? to.1.578,D
prophetæ doctores in ecclesia prima to.3.521,D.532,B.to.4.494,D
prophetæ & prophetillæ in ecclesia primitiua to.4.454,A
à prophetis argumentatio valida tomo 3.511,D
prophetarum Chronologia,& ordo to.4.3,B
prophetæ falsi post prophetas apparuerunt to.2.343,D
prophetæ falsi, sunt falsarum veritatum prædicatores to.2.938,A
prophetæ ex nobis sunt to.5.1458,D
prophetæ populi persona susceptа sæpe proloquuntur to.5.1457,A
à prophetis falsis attendendum tomo 2.197,A
propheta falsus vt cognoscendus tomo 2.751,A
prophetiæ definitio multiplex to.1.581,A
prophetiæ munus est, non modò futura prædicere, verùm & præsentia dicere to.4.1333,C
prophetia dicitur responsum to.4.1623,C
prophetia cur visio vocetur? tomo 1.1199,B
prophetiæ natura,quæ & qualis tomo 1.1248,C
prophetia duplex vna ex præscientia, & hæc immutabilis: altera, ex operum iudicio,& hæc mutari solet,secundum quod verba sonant,non secundum intellectum to.2.641,B.to.5.754,C
prophetia quid à diuinatione dissideat? to.4.474,B
prophetia cur introducta? to.1.1273,C
prophetię in signum sunt non infidelibus, sed fidelibus to.4.530,C
prophetiæ donum ob principum & populi peccata retractum & repressum to.1.1252,B
prophetia nulli crimini est obnoxia to.3.79,B
prophetiæ cur obscuræ plerunque tom.1.986,B
prophetia obscura, propter ingratum Iudæorum animum to.1.926,C
prophetiæ spiritus non semper in eodem insistit to.1.925,C
prophetia semper per mysterium dicitur, & per mysterium intelligitur tomo 2.921,C
in prophetia verbum nullum vel dictum coargui potest to.5.1021,A
prophetia sine charitate non prodest to.5.1003,D
prophetiam oportet æmulari to.4.538,C. to.5.962,A.B
prophetia post Ioannem de Christo futuro cessauit: prophetæ autem postea fuerunt, & sunt: sed non qui de Christo prophetarent,&c. to.2.749,C
prophetiæ scribendæ canon to.1.1218,D
propheticæ visionis digerendæ κανών to.1.1199,B
prophetiarum intelligendarum canon to.1.1260,C
propheticus mos to.1.926,C
prophetizabant baptizati postquam spiritum sanctum acceperant tomo 3.596,B
qui prophetat hominibus loquitur ad ædificationem,&c. to.4.521,C
Propinquitas.
Propinquitas certa ex morum conciliatur conuenientia to.5.690,D
propinquitas spiritualis to.1.1130,A
Propositio.
Propositio quod fit,Deo placet, nō quod ex necessitate to.1.865,C
Proselytus.
Proselytum vnum facere, quid tomo 2.512,A
Proserpina.
Proserpinæ mysteria to.5.959,D.& 960,A
Προσωχὴς.
Προσωχὴς ac δείλωσις differentia to.1.877,A
Prosperum.
Prospera nunquam ex contrariis proueniunt to.5.709,C
prospera homines socordiores reddunt to.1.1116,B
prosperitas quot & quanta adfert incommoda to.5.312,B,C
prosperitas huius vitæ nihil habet firmum,nihil subsistens,nihil fixum,&c. to.1.5,B
prosperitas eorum, qui viuunt in scelere, qualis? to.1.1060,A
prosperitates mundanæ quæ,& quales to.1.1131,C
proserorum & aduersorum alternationis vtilitas to.1.1045,B
Prospicere.
Prospicere Dei de cœlo, quid sit tomo 1.690,D
Protagoras.
Protagoras ausus est dicere, non noui deos to.4.301,C
Prouidentia.
Prouidentiæ Dei signa to.4.1171,B
prouidentia Dei ad omnia pertinet to. 1.1075,C
prouidentia reguntur humana, non fato to.5.570,C
prouidentia Dei fluuio confertur tomo 1.775,A
prouidentiæ diuinæ reprehensores, & indagatores redarguuntur to.1.767,D
aduersus prouidentiam quid dicatur to.4.997,A
de prouidentia,oratio to.5.1218,C
Proximus.
Proximus noster quis dicatur to.2.893,B. to.5.1002,A,B
non est possibile, quòd homo qui dimiserit proximo,non plenam remissionem assequatur to.3.579,B
proximi cura diligenter habenda tomo 1.812,C
proximi curam qui non gerit, ad Deum nullam habet fiduciam to.4.449,A
proximi qui curam gerit, maximè imitatur Christum to.4.446,C
proximi salute neglecta nemo suum ipsius negotium rectè gerere potest tomo 5.945,C
de proximi salutis habenda cura, homilia tomo 1.459,D
proximis nostris auxilio esse debemus to.1.1130,D
erga proximos quales erimus, talem dominum in nos experiemur to.3.241,A
cuius studium est docere proximum, is non tam illi benefacit, quàm sibiipsi magnam mercedem parat, duplicique augetur lucro, dum maiorem à Deo retributionem assequitur to.1.56,B
Prudens.
Prudens seruus quis dicatur? to.2.538,D
prudentes, sicut serpentes, Christianos oportet esse to.2.262,B,C.264,B.to.4.530,A
prudentium prudentiam Deus reprobabit to.4.296,A
væ prudentibus apud semetipsos tomo 4.208,B
prudentiores puniuntur magis, cùm deliquerint to.4.37,A
prudentiâ Dei plena est terra to.1.920,B
prudentia, animæ lucerna, cogitationum regina: & eorum, quæ bona sunt & honesta, regina to.1.688,A
prudentiam qui possidet, amat seipsam to.1.688,A
prudentia carnis quid sit? to.4.925,D
prudentia carnis, Deo inimica tomo 4.1604,C
Psallere.
Psallere Deo oportet corde to.1.1141,A
psallendum Deo in cithara tomo 1.1142,B
psallendum cum intelligentia to.1.735,A
psallendum sapienter to.1.782,D
psalmodiæ vis to.1.1072,B
psalmodiæ pro defunctis to.5.377,A
psalmus,est melodia, quæ fit per musicum instrumentum
psalmorum diuisio multiplex to.1.580,B. & nomina t.1.ibid.D. & eorum ordo 581,B
psalmorum canentium quatuor principes à Dauid electi to.1.582,C
psalmorum diuersi chori to.1.578,D
psalmos Deus construxit to.1.734,D
psalmi cur inuenti to.1.734,D

psalmorum Dauidis vtilitas & necessitas to.1.580,B
Psalmodia Sp.S.inuocat to.5.1492,A.& deinceps
psalmorum vnusquisque propriam habet inscriptionem to.1.1031,B
psalmi graduum to.1.1070,B
psalmi, cantici, hymni, & precationis discrimen to.1.582,D
psalmos canere vt oportet to.4.244,A
psalmi Dauidici quot & quãtas omnibus hominibus adferunt vtilitates? tom.4. 244,B.ac deinceps
psalmi omnes à Dauide dicti, sed non de eo to.1.817,A
psalmi Dauidis ad quid nobis subseruiũt? to.1.583,B
psalmi 150.sunt omnes Dauid to.1.582,C
psalmorum Dauidis in ecclesia diluculo quæruntur modulationes to.5.741,D
psalmorum Dauidicorum quàm latè pateat vtilitas? to.4.243,B.& seq.
psalmus cantici to.1.784,A
psalmus matutinus, & psalmus vespertinus to.1.1103,A
psalmi ante mensam,& ab exitu mensę canendi to.1.735,A
psalterium quando & à quo primùm inuentum to.1.118,A
psalterium Dauid seipsum vocat tomo 1. 919,D
psalterij Dauidici encomium tomo 1. 1241,D
psalterium quid moraliter? to.1.1154,D

Pseudoprophetæ.

contra Pseudoprophetas nostri temporis to.1.735,A
pseudoprophetarum mendacia t.1.1274,A
pseudoapostoli neque laborare,neque pericula adire sustinent to 4.36,B
pseudoapostolorũ impostura persequebatur D.Paulus to.1.61,A,B
pseudoDoctores hæresium diuersarum to.2. 926,B
pseudos quid sit to.1.615,A

Psomthomphalech.

Psomthomphalech,Ioseph patriarchę cognomen,& cur ita cognominatus to.1. 412,D

Ptolemæus.

Ptolemęus rex sacros libros ex Hebræo in linguam Græcam conuerti curauit to. 1.18,C

Publicanus.

Publicano nihil deterius to.3.524,C
publicanorum studia impudentiæ & crudelitatis plena sunt to.2.239,D
publicani pro omnibus peccatoribus to. 2.867,C
publicanus non diffidens, sic erectus est, vt Pharisæum præueniret to.5.763,D
publicanus vbique in exemplum summæ virtutis à Christo ponitur tomo 2. 1240,D
publicanus à Pharisæo contumeliam passus,contumeliam non reddidit, sed dixit,Propitius esto mihi peccatori to.5. 349,C
publicanum fecit euangelistam Christus to.5.744,A
publicani præcedent vos in regno cœlorum: id est, qui vehementer vbique damnantur to.2.1240,D

Pudens.

Pudens,D.Pauli discipulus to.4.1453,A

Pudor.

Pudor post Adæ peccatum ortus est to.4. 391,B
Pudorem quendam insitum habet anima, quem subitò calcare, atque proiicere non potest to.2.590,D. sed sensim atque paulatim ex negligentia perit ibidem
pudor sæpe retrahit à peccato tomo 4. 1676,C
pudorem non solùm ex magnis,sed etiam ex paruis incurit D.Paulus to.4.393,B
pudor Satanicus quis dicatur tomo 5. 999,A

Puella.

Puella sæpe pro virgine to.2.39,C
puella ætate tenera,annis immatura, ferro est inuenta fortior to.5.812,B
puella loquax,iurgiosa,& ebria quàm turpis & fœda to.5.314,C,D
ex puella pythonissa abactus dæmon per D.Paulum to.3.572,A

Puer.

Puer & filius differunt to.1.577,A
puerorum duplex genus to.2.778,C,D
puer Deus in homine delitescens tom.1. 1268,C
pueri pro hominibus simplicibus, minimęque fallacibus to.2.1239,A
pueri offerri debent, vt assiduè super eos oratio fiat to.2.820,B,C
pueri cur inter sanctos non numerantur to.2.778,C
puerorum custos Deus to.1.969,B
pueri parua mirantur, non autem magna to.4.529,D
pueri absentia magistri fiunt socordiores to.4.367,C
pueri sine magistro diserti, docti sine doctore,periti sine eruditione to.2.975,C
pueri non ferunt, vt de vlla re vili curam gerant to.4.302,D
pueruli nunquam magna committũt peccata to.5.347,D
pueri abiectari affectus to.1.1064,D
pueri non debemus effici sensibus,sed malitiâ paruuli to.4.529,C,D
puerorum castratores Romanorum puniuntur legibus to 4.489,C
pueros vtiliter interiisse propter Elisæum to.5.1174,C,D
puerorum cædes per Iulianum apostatam ad necromantias to.5.886,D
pueri ab Herode cæsi martyres tomo 2. 975,A
pueri tres in ignis camino Deo placuerũt to.2.1014,C
puerorum trium calcei per ignes ambularunt to.5.661,A
pueri de incendio propter fidem erepti fuere to.4.610,A
ex pueris in fornacem cõiectis Deus glorificatur to.4.395,D
pueri tres redduntur victores tomo 1. 1187,C
de pueris tribus in ardente fornace,homilia to.1.1315,A

Pugna.

Pugna magna,aduersus quam nemo quicquam potest to.4.294,D
pugnæ irreconciliabiles, ob fornicationes to.4.222,D
pugnantium lex to.5.528,B

Pulchritudo.

Pulchritudo Dei to.1.737,B
pulchritudo animæ est quærenda, non corporis to.4.1063,A
pulchritudo propria & communis to.4. 485,B
pulchritudo corporis,lutum to.1.756,A. morbo flaccescit, & senio consumitur to.1.819,C.951,D. eius descriptio to.1. 1173,A. & animæ ibid.B,C. in quo consistat? to.2.277,C
pulchritudo vera & vnicè expetenda to.5. 1450,D.1451,A
pulchritudo corporis externa to.5.1450,D
pulchritudinem nocere mulieri tomo 5. 1205,A
pulchritudo non est causa peccati tomo 1. 1295,C
pulchritudinem ne cognoscas alienam to. 1.1295,D
pulchritudo inenarrabilis tomo 2.399,C. de pulchritudine,oratio to.5.1248,D

Pullus.

Pullus significat gentes ad Christum venturas to.1.435,B. pullus Samariæ to. 2.852,C. pulli quid moraliter tomo 2. 917,C. pullus mysticè quid tomo 2. 474,D

Pulmo.

Pulmo cur cordi substratus to.4.1539,D

Pulsare.

Pulsate,& aperietur vobis to.2.193,C

Pulus.

Puluis immortalis in apostolorum sepulchris to.5.1417,C

Punire.

Punire delinquentem, species est Dei beneficentiæ to.1.1202,D
puniendi sumus de his etiam quæ nescimus to.2.50,D
punit Deus non statim,& cur to.2.913,A. cur non omnes hic punit Deus? to.2. 1136,D. punitus beatior est eo,qui non est punitus to.2.1133,C

Purgatorium.

Purgatorium probatur per orationes pro defunctis: igitur vide,Mortui: & Orationes pro mortuis.

Purificatio.

Purificatio mystica quid to.5.624,C. illa olim per prophetas ostensa tomo 5. 626,B
puritas cordis placet in conspectu Dei to. 5.487,A
puritatem Deus nunquam despicit to.1. 1310,A,B

Purpura.

Purpura qui hodie fulget,cras effertur to. 1.1175,B. purpuram,& alia huiusmodi cur dederit Deus to.4.1103,C

Pusillanimis.

Pusillanimes sunt consolandi to.4.510,B. pusillanimus inueniet mediocres iustitiæ cibos to.2.880,C

Puteus.

Puteus aquæ vesperi tomo 1. puteus bituminis tom.1.241,B. puteus aquæ viuentis, quem foderunt Isaac pueri in terra Geraторum tomo 1.345,D. puteus cognominatus,vbi vidi to.1.268, A. puteus iuramenti cur sic appellatus to.1.348,D. puteorum significatio tomo 1.855,D. putei quid mysticè significent,in prouerbiis Salomonis to.2.626,D

Putredo.

Putredo humidior vnde oritur tomo 2. 339,A

Pythagoras.

Pythagoræ discipulorum dictum, αὐτὸς ἔφα to.4.1314,B. eius successores immanem in modum cruciati to.1.915,B

Pythia.

Pythia,quonam pacto vaticinia reddebat? to.4.475,B

Pythonissa.

per Pythonissæ nugas,ac deliramenta,diabolus studebat Saul regem detrudere to.2.590,A

Q

QVADRAGESIMA, animarum nostrarum est remedium to.1.1,B
quadragesimæ ieiunium to.5.387,A
quadragesima vt ieiunanda tom.5.777,B. quadragesimæ dies nõ in vanum transmittendi to.1. 60,A. quadragesima sancta religiosissimè celebrata tom.5. 342,D.344,B. quadragesimam declarauit Christus to.1.4,A. quadragesimam bis ieiunauit Moses tom.1.3,C. quadragesimæ stationes to.1.58,B

Quæstio.

Quæstiones altæ & imperitæ deuitandæ to.4.1430,A.tom.5.1487,B. qui quærit, credere difficilè potest to.4.1313,B. quæstio tollit fidem to.4.1313,B
Quæstiones, problemata varia hæreticorum curiositati proposita tomo 5.1515, C,D
quærendus Deus to.1.664,A
quæstus cupidi,magnas plerunque iacturas faciunt to.2.235,A
quàm,particula non comparatiuè sumpta to.1.983,A
quartus,D.Pauli discipulus to.4.267,A

Quercus.

Quercus luctus quis locus tomo 1.392,B. quercus allegoricè quid to.1.1191,A,B
qui est,misit me to.3.62,C

Quies.

Quietis tres species to.4.1540,C. quieti æternæ nihil triste succesturum to.2. 483,C
quinquagesimus numerus mysticus to.3. 789,B
quomodo, dictio carnalis non spiritualis to.3.188,B,C

R

RAAB quid mysticè to.2.931,A
raab interpretatur latitudo, vel dilatata,& cur to.2.624,B
raab meretrix erat,sed saluata est tomo 2. 483,A
raab,quòd hospitio suscepisset exploratores, salua est cum domo, & genere suo to.3.362,C
raab meretrix, speculatoribus ab se receptis,est fide saluata to.4.22,A
raab meretrix sanctificata fuit, vt spes daretur meretricibus to.2.880,D
raab meretrix,figura fuit ecclesiæ,quæ culturis idolorum commaculata, suscepit speculatores Iesu Christi,id est,apostolos,&c. to.2.624,A
raab fide non periit cum incredulis,exploratores excipiens cum pace, & remittens alia via to.5.737,A
raab,mulier admirabilis,per pœnitentiam saluata to.5.736,A
raab meretrix de Hiericho,meruit Salmonis vxor esse to.2.624,A
raab postquam nupsit Salmon, nominata est Rachab to.2.624,C

Racha.

Racha quid significet to.2.134,C
racha Hebraicè, dicitur vacuus tomo 2. 699,B
racha habet pœnam concilij tomo 2. 699,B
racha, non magni alicuius conuicij verbum est, sed magis è contemptu venit to.2.1176,C
racha erat vulgare verbum apud Iudæos, quod ipsi non ex ira,neque ex odio,sed ex aliquo motu vano dicebant magis fiduciæ causa,quàm iracundiæ tomo 2. 699,B,C
racha qui dixerit fratri suo, obnoxius erit concilio to.2.1143,B

Rachab.

Rachab interpretatur, ascensio, fuit ipsa Raab meretrix to.2.624,C

Rachel.

Rachel natura sterilis tomo 1.370,A. 371,A
rachel abiens è domo patris, idola furatur paterna, ob id Laban persequitur Iacob,&c. to.1.379,B
rachel permittit & cõsulit Iacob viro suo, vt ex ancilla sua suscipiat sibi liberos to.1.262,A
rachel filios suos plorans, ecclesiæ figura to.2.976,A.to.5.1008,A,B
rachel in partu exhalauit animam, & in via Ephrata sepelitur, quæ & Bethlehem vocatur to.1.394,B. super cuius sepulchrum Iacob erexit titulum ibid. & to.5.546,D
rachel in Bethlehem mortua, & in via Hippodromi sepulta to.1.430,C.to.2. 70,C
rachel in Bethlehem sepulta, ideò Rachel dicitur suos plorare filios to.2.651,D

Radere.

Radere caput ex voto to.3.595,B,628,D

Radix.

Radix si sit sancta,sancti sunt & rami to.4. 188,A
radix inuicta, quæ quantò plures excindebantur palmites, tantò plures & maiores iterum ipsa pullulabat to.3.721,B
radix Iesse to.2.289,A
radix impiorum, quasi puluis erit: & flos eorum,quasi puluis ascendet tomo 1. 1250,C

Raguel.

Raguel,Esaü filius fuit to.5.732,A

Rameſſe.

Rameſſe, Ægypti regio,in qua habitabant Israëlitæ to.1.425,D

Rami.

Rami quid indicent? to.3.266,C
rami fici, sunt animæ sensus, de quibus omnia bona procedunt to.2.862,C
rami ante Christum proiecti quid indicẽt to.2.853,C,D
ramis naturalibus non pepercit Deus to. 4.189,B. alienis igitur non parcet ibidem.

Rancor.

Rancor omnis ex animo pellendus to.4. 1495,C

Rapax.

Rapaces fugiendi,nec cum iis cibus est capiendus to.1.1023,B.& to.4.379,C
rapaces, sunt lupi, serpentes,scorpij, & viperæ to.2.563,C
rapaces esse sepulchra to.2.563,D
rapaces regnum Dei non possidebunt to. 5.484,D
rapacibus non commisceri oportet to.4. 379,C
rapacitas, præter damnum, res est contumeliosa to.2.386,C
rapere, bonum est, non ea, quæ pereunt, sed regnum cœlorum to.3.216,C
rapere violenter aliena, nõ humanæ mansuetudinis, sed immanitatis est beluarum to.2.181,D
rapinâ nihil turpius,nihilque scelestius to. 3.209,C
rapina bona & vtilis,quæ to.1.1162,C
rapina bona est, rapere regnum cœlorum to.4.565,C
rapienda quænam sint, & quæ non? to.4. 566,A
rapina regni cœlorum to.2.496,C
rapinâ est opus ad regnum cœlorum adipiscendum to.4.1455,A
rapina, quæ non crimini, sed laudi datur: sed crimen est, si non rapimus tom.3. 216,D
rapinæ non vertuntur in cinerem,sed conscribuntur in iudicium futurum to.2. 534,C
rapina paulatim pauperem consumens,est cæde peior to.2.386,C,D

Raptor.

Raptorum truculentiæ descriptio tom.4. 338,A
raptor à metu non est alienus tomo 1. 1121,A
raptor regni cœlorum semper sobrius, vigilque perdurat, & in cura, cogitationibúsque versatur, vt opportunè rapere possit to.4.1455,A

Raritas.

Raritas virtutum magna to.1.246,B

Rasura.

Rasura capitis to.1.1236,D

Ratio.

Ratio,est auriga:& corpus,habenæ to.4. 392,B
ratio nostra sit sobria to.1.206,A
rationis nostræ iudicium morbo laborat to.4.1426,A
rationes,quas daturus es, cautè compone, vt dominus illas possit, cùm acceperit acceptare to.2.1040,D
ratione homines sunt insigniti qua differunt à brutis to.1.355,B
rationes hominum timidæ tom.1.1128,D. to.5.1025,A
rationis munus & officium to.1.969,B
rationi non inniterndum in rebus diuinis to.1.972,C
rationes, quæ aduersus scientiam eriguntur,deponendæ to.1.1128,C
ratio à Deo non poscenda to.1.1102,A
rationarium accepti & expensi nobis est faciendum to.1.20,D

Rebecca.

Rebecca filia Bathuëlis per famulum Abrahæ vxor accipitur Isaac to.1.333,A
rebecca natura sterilis to.1.335,D
rebecca sola Isaac mulier fuit to.4.157,C
rebecca quòd seruum Abrahæ hospitem habuerit, magna est hospitalitatis adepta præmia to.4.257,C
rebeccæ animus erat Apostolicus tom.4. 507,B
rebecca duos in vtero gerebat populos:in quo quidem vtero duo colludebant pueri to.1.338,A

Recordatus.

Recordatus est Deus Noë, id est,misertus to.1.168,C

Reconciliatio.

Reconciliatio per filium Dei facta to.4. 1516,D

Rector.

ex Rectoribus vix vllus saluus tomo 4. 1681,A
de rectorum electione magna est habenda cura to.4.961,B

Rectum.

Rectum Deus vbique maximè requirit to.1.1042,B

Redemptio.

Redemptio omnibus est communis to.5. 746,B
redemptio quando sit pura tomo 4. 908,C

quòd redempti simus, proprium est Christianorum to.4.394,A

Refrigeratio.

Refrigeratio pœnitentiæ to.1.721,B

Regeneratio.

Regeneratio, solius Dei est opus tomo 2. 371,A
regenerationis lauacrum quid sit tomo 5. 624,C
regeneratio, ex mortuis est resurrectio to. 1.389,B
regenerat solus Deus, non sacerdos, nec etiam angelus to.5.338,C

Regius.

Regiæ vitæ conditio miserabilis tomo 4. 1129,A

Regina.

Regina Austri surget in iudicio cum generatione Iudæorum pertersa tom.2. 328,D.459,D

Regio.

Regiones albæ, ad messem paratæ tom.2. 479,B
regiones albescentes mysticè tomo 3. 136,A

Regnare.

Regnare sanctè to.1.783,A

Regnum.

regnum æternum to.4.554,A
regna duo in mundo, Dei & diaboli, iusti & iniqui to.2.722,B
regnum non est ibi, vbi est legum transgressio to.1.1302,C
regnum omne contra se diuisum, desolabitur to.2.316,A,& C
regnum, etiam potentissimum, in se diuisum, diu non esse staturum to.4.279, & 280,B
regnum supernum qui non rapuerit, luet pœnam to.1.1162,C
regnum Dei multis accipitur modis to.2. 721,C,D
regnum Dei immobile, sine carens tom.1. 1136,D
regnum Dei mixtum in terra to.2.722,C
si regnum Dei amemus, qua ratione præsentia non despicimus? to.4.136,C
regnum Dei, est retributio bonorum operum, & malorum to.2.735,A
regnum Dei dicitur iustitia to.2.721,D
regnum Dei dicitur retributio, vel tribulatio, quam accipiunt iusti pro mercede iustitiæ, aut peccatores pro culpa peccati to.2.721,C
regnum Dei non est esca & potus tom.4. 232,C
regnum Dei, id est, Christi aduentus to.2. 317,C
regnum Dei in primis quærendum, & omnia nobis adiicientur necessaria to. 2.185,A
regnum Dei dicuntur etiam sancti to.2. 721,D
regnum Christi quàm efficax tomo 1. 867,B
regnum Christi coruscat to.2.65,D
regnum cœleste ingredi cupientes angustam viam arripere debent to.5.513,D
regni cœlestis promissio omnibus est cõmunis to.5.746,B
regnum promittit Deus, & contemnitur: gehennam apparat diabolus, & honoratur to.3.413,B
regnum tuum adueniat, quid sit to.2.1183, B.to.5.612,A
regnum cœlorum quot modis accipiatur to.2.129,C
regnum cœlorum & gehenna est in nostra potestate to.4.369,A
regnum cœlorum ab exordio mundi propter nos adornatum to.5.840,A
regnum cœlorum est eorum, qui vim sibi faciunt to.1.1162,C
regni cœlorum status qualis sit tomo 4. 1544,B
regnum cœlorum, dum diripitur, augetur to.5.1667,A
regnum cœlorum in promptu non est, neque ad manus: opus est enim violentia & rapina ad ipsum conquirendum to.4.1455,A
regnum cœlorum in primis quærendum, & omnia protinus adiicientur tom.4. 379,B
in regnum cœlorum introducentia quænam sunt? to.4.232,A
regnum cœlorum vim patitur tomo 2. 196,D
regnum cœlorũ simile patrifamiliãs operarios conducenti to.2.460,D
regnum cœlorum simile decem virginibus to.2.542,C.951,C
regnum cœlorum simile regi, qui voluit ponere rationem cum seruis suis to.2. 441,C
regnum cœlorum simile grano sinapis to. 2.345,B.to.5.638,A
regnum cœlorum fermento simile tom.2. 343,C.& 345,C
regnum cœlorum simile homini, qui seminat bonum semen in agro suo tom.2. 343,C
regnum cœlorum simile regi, qui fecit nuptias, &c. to.2.490,C.& 877,B
regnorum euersio to.4.1290,B
regnum diaboli, est omne malum: regnũ autem Dei, est omne bonum tomo 2. 797,A

Religio.

Religionem innouare conturbat maximè to.4.323,B
facilius quispiam mutauerit omnia, quàm quæ ad religionem pertinent tomo 4. 324,B
religio Iudaïca non omnes habebat origines ex inferioribus, sed plures, ac magnificentiores supernè habebat è cœlis to.5.932,A
religiosi viri perfecti, spirituales, & sine macula esse debent to.2.623,C,D

Reliquiæ.

Reliquiæ Israël saluabuntur to.1.918,C
reliquiæ mensæ & sapientiæ tomo 5. 1654,B
reliquiæ ciborum, & sermonum tomo 5. 1651,D
reliquiæ sanctorum venerandæ tomo 4. 269,B
reliquiæ, vestes, & loca sanctorum, vbi aliquando sunt conuersati, quid religionis, ac virtutis habeant? tomo 4. 257,A
reliquiæ apostolorum, & martyrum to.1. 795,B
ad reliquias sanctorum eduntur miracula to.5.882,D.885,A
reliquiæ sanctorum celebrandæ perenni memoria to.5.364,B.365,A

Remiges.

Remiges pro angelis, qui ecclesiam custodiunt to.2.768,A

Remissio.

Remissio vbique mala to.5.311,C

Remphan.

Remphan idolum, vocatum sydus Dei to. 3.476,A,B

Respublica.

Rempublicam nouam instituere volẽtes, odio sunt omnibus to.4.301,A

Remuneratio.

Remuneratio pro obseruatione mandatorum to.5.495,A
remuneratio bonorum, & punitio malorum to.4.1616,D

Renes.

Renes, id est, mentis arcana to.1.637,D
Renum examinator, Deus to.1.637,C

Renouare.

Renouare, solius est baptismi tomo 4. 1560,B
Renouatio hominis in baptismate intelligibilis, non sensualis to.5.337,A

Repetitio.

Repetitio attentionem excitat to.1.806,D

Reprehendere.

reprehensio iustorum quàm vtilis, & fructuosa? to.1.1112,C
reprehensionis & criminis differentia to. 1.546,C
reprehensionem ferre, est vtile tomo 4. 1534,A
reprehensiones in peccatis hoc operantur, quod in vulneribus remedia to.3. 715,D
reprehensionem rectè ferre, non vulgaris, sed summæ philosophiæ est præconium, & laus to.3.718,A. in exemplum adducitur Moses ad Iethro barbaro correctus to.3.718,A
reprehensiones non ex malitia, sed ex proximi cura proficiscuntur to.3.714,D
reprehẽsiones ferre, magnum est bonum: magnum etiam bonum est, reprehendere posse to.3.716,A
reprehensionis sermo, bonos reddit meliores to.2.1106,A
reprehensionis cautio to.1.1112,A
reprehensiones publicè non debent fieri to.1.814,B
de reprehensionibus ferendis, homilia to. 3.714,C
reprehensores iusti non auersandi tomo 1. 1111,C

Repudium.

Repudij liber to.2.144,B,C
repudium cur, & qua de causa permissum to.2.705,D.816,A
de repudij libello, sermo to.4.589,D

Requies.

Requies regni cœlorum describitur to.4. 1544,A

Res.

Res humanæ quàm sint fluxæ tomo 4. 486,D
res vitæ præsentis sunt vmbris & somniis similes to.1.605,B
res humanæ, vmbræ sunt, & imago tom.3. 67,C
res humanę ita sunt hodie, vt cras non sint to.4.284,A
res non damnandæ, sed ij, qui re bona vtitur malè to.1.1302,A,B
rerum non examinatur natura, sed vulgi aspicitur opinio to.4.355,A
republicâ, quæ principatu vacat, nihil intractabilius to.1.1226,D.1227,A
rerum spiritualium & humanarum differentia to.1.50,A

Resurrectio.

Resurrectio quid sit to.4.552,B
resurrectionis definitio to.3.765,D
resurrectio, quædam dicitur, liberatio à grauibus malis to.4.643,B
resurrectio omnibus est communis, piis & impiis to.3.765,D
resurrectio & mors quotidie videtur in ætatibus to.4.1251,C
resurrectio futura iustorum & iniustorum to.3.648,B,C
resurrectio astruitur ex iis, quæ dicuntur à Græcis to.4.1250,D
resurrectio Christi probatur to.1.604,A
resurrectionis maximum argumentum to.1.952,C
resurrectio futura probatur to.4.550,C. & 1075,C
resurrectionis quilibet est opifex tomo 4. 568,B
resurrectio admittenda faciliùs, quàm fatum to.4.1155,C
resurrectio mortuorum per hominem, quia mors fuit per hominem t.4.553,B
resurrectionem absoluta contemplatione nulla ratio docere potest to.5.975,C
resurrectione non credita, virtutis dissoluuntur opera to.4.390,C
resurrectio non in principio, sed in medio felicitatis superueniet to.3.182,A
resurrectio omnium communis: resurrectio autem cum gloria, est communis eorum, qui rectè vixerunt to.1.794,B
resurrectionis festiuitas communis infernis simul ac supernis to.3.773,A
de resurrectione qui bene senserit, & sapienter disputare nouerit, facilè quicquid id est blasphemiæ diluet t.3.757,A
resurrectio Christi fortis & efficax, vt aliis iste resurrectionis sit auctor to.5. 434,A
resurrectionis Christi typi & figuræ to.4. 320,A,B
post resurrectionem Christi prædicatio validior facta to.5.1013,C
resurrectionis fidem facit creatio tom.4. 389,B
resurrectio à figura Ionæ confirmatur to. 2.327,A
resurrectionis imago, raptus Enoch, & Heliæ to.1.985,B
in resurrectione homines erant in æterna vita, sicut angeli in cœlo to.5.618,B
de resurrectione Enoch tẽpore nihil sciebatur to.4.1620,D
quando resurrectio fiet, res omnes finem accipient to.4.553,C
de resurrectione, homiliæ nouem tom.3. 756,B
resurrectio prope est to.4.218,C
resurrectionem non credebat Iudæorum vulgus to.2.1115,C,D
resurrectio semper fide digna tomo 4. 388,D
resurrectionem nondum esse factam, contra Hymenæum & Philetum tomo 4. 1425,A
resurrexisse Christum si non vidissent Apostoli, quæ fecerunt, non fuissent aggressi to.4.307,B,C
resurrexerunt permulti, & iidem recciderunt in mortem tom.1.1168,B.C.to.5. 617,D
resurgentium corpora quæ & qualia venient? to.4.567,D.568,A.569,A.571,A
resurgent omnes in ictu oculi, in nouissima tuba to.4.575,C
resurgendi nouus & inusitatus apparuit modus to.5.975,B
resurgemus omnes incorrupti, sed non omnes ad gloriam to.4.36,D
resurgent quidem omnes, sed non omnes ad vitam: sed alij ad pœnam, alij autem ad vitam to.4.124,A
resurgentium differentia to.4.570,A

Retia.

Retia piscationis ab Apostolis relicta quid indicant? to.2.684,D
retia tria diaboli, quibus illaqueat animas to.2.674,C,D

Retributio.

Retributio in futuro seculo est infinita to.2.483,C
retributio non parua iis, qui Christum sequuntur to.2.455,A

Reus.

Reus inexcusatus est, cui per cõtemptum legis, iudex fuerit inimicus to.1.1278,C

Rex.

Rex quis proprie sit? to.5.1039,A
rex non saluatur per multam potentiam to.1.629,B.1127,A
rex sacerdotis dignitatem vsurpans, vt punitur to.1.1302,A
rex à multis tenetur, nec omnia pro votis facit to.5.368,A
rex admodum rarò iustè & humanè suum regit imperium to.5.1042,A
rex non frustrà gladium portat tomo 4. 213,C
rex cùm peccat, eius subditi pœnæ sunt participes to.1.222,C
rex sacerdotis dignitatem vsurpans, à Deo vehementer punitur to.1.1302,A
rex solus & vnus, Deus to.1.738,C
rex caput submittit manui sacerdotis to.1. 1302,C
rex corporum maculas remittit, sacerdos maculas peccatorum to.1.1302,B
rex pœnam tantùm, Deus etiam peccatum remittit to.5.1654,B
rex deliciis perfluens, quàm miser tomo 4. 33,A
rex cœlestis descendit ad regna tartarea, vt regem mortis destrueret to.2.841,C
regis veri & optimi munus tomo 4.251,A
regis est optimi, pro vtilitate communi nunquam recusare supplicium tom.3. 746,C
regis ac sacerdotis officia to.1.1302,B
regis potestas, & munus to.5.1039,A
regis inæstimabilis maiestas tomo 2.399, C,D
regi mors est terribilis to.5.1041,C
reges etiam olim inungebantur to.4.619, C.657,D
reges à sacerdotibus vnguntur tomo 1. 1302,C
reges magnos facit dilectio Dei tomo 5. 354,C
reges quatuor in Alexandri locum successuri à Daniele prædicti to.5.920,A
reges olim bonarum artium, ac religionis amatores creabantur to.5.959,& 960,A
regibus solis licet purpuram gestare to.5. 1449, C. iisdem solis licet pœnæ immunitatem concedere ibid.
reges intelligite, erudimini omnes, qui iudicatis terram to.5.612,B
reges & sacerdotes olim iidem erant to.5. 960,A
reges tanquam dij honorabantur apud Ægyptios to.4.283,A
reges quinque aduersus Christum in humanæ eius naturæ susceptione astiterunt: primus, diabolus: secũdus, mors: tertius, peccatum: quartus, Herodes: & quintus, alter Herodes to.1.590,A
regum nullus in regno Israël iustus est inuentus to.2.628,B,C
regum trium memoria celebris, Trinitatem indicantium, Dauid scilicet, Ezechiæ, & Iosiæ to.4.618,D.619,A
regibus timorem imponit doctrina principum to.5.734,A
regibus aduersantibus Deo, populus regni vexatur to.2.646,A
pro regibus est orandum to.4.510,A

Rhama.

Rhama, ciuitas erat Saül to.2.651,D
in rhama vox est audita: quoniam Rhama Hebraïcè interpretatur excelsum to. 2.651,D.to.5.1008,A

Rhode.

Rhode ancilla domus, vbi ecclesia degebat, D. Petro in carcere detento, vnde ipse miraculo liberatus fuit to.3.527,B

Romphæa.

Rhomphæa flammea, ante Christi mortem paradisum claudebat to.2.1103,B

Rifa.

Rifa, Cain soror & vxor to.2.638,A

Risisse.

Risisse Christum nusquam legitur tom.4. 1593,A
risus est fugiendus to.5.770,C
ridentes increpantur to.4.1593,A
risus cur nobis insitus to.4.1593,D
risus quàm perniciosus to.2.51,D
risus non conuenit sanctis viris, quod exemplis probatur to.2.50,C
vbi risus non est, neque secularium turbela negotiorum to.5.333,A
risus dentium renunciat, quæ sunt in viro to.1.1235,C
risus dentium innunciat de homine to.5. 1291,D
risus importunus etiam in iudicio plectitur to.5.504,D
risus quot scelerum & malorum causa to. 5.3473,A
risus sanctorum quis, & qualis? tomo 2. 619,A
risus non est malum, sed malum est id, quod est præter modum, & intempestiuum to.4.1593,C

Riuus.

Riui multi, quos paracletus diffundit to.5. 185,D

Ritus.

Ritus sacri to.1.1071,B

Roboam.

Roboam, Dauidis filius, interpretatur, in multitudine populi to.2.627,B
roboam cœperat rectè viuere, sed postea extitit peccator in Deum to.2.628,C
roboam vt mysterium fuit Christi tom.2. 627,C. & Christianorum ibid.

Robur.

Robur salutis to.1.1047,A

Rogus.

Rogus intolerabilis to.5.1196,A

Roma.

Roma, ciuitas arrogans, & vndequaque fastu turgida to.4.10,A
roma sola est vbique conspicua, & illustris, siue terra, siue mari: cuius peruidendæ desiderium soldm eò multos impellebat to.4.
roma vndique illustris, & vrbium caput to.4.
roma qualem rosam mitter Christo? to.4. 267, D. quibus catenis aureis cincta? & quales habet fontes? ibid.
roma quondam totius orbis principatum tenebat to.4.
romæ encomium & laus to.4.267,C
romani quondam orbis principatum adepti, fastu multo turgebant, & in diuitiis ac deliciis vitam agebant to.4.
romani olim intemperantiæ multùm obnoxij to.4.27,A
romani antiqui nobili erãt ingenio, mentisque ingenuitate pollebãt t.4.1471,A
romanorum præ cæteris gentibus excellentia & præstantia to.5.959,& 960,A

Romanus exercitus dictus est abominatio desolationis to.2.928,B
romanorum vrbis duæ lampades, D. Petrus & Paulus to.4.267,C
romanorum rex ad gentes venit,tanquam accipiter to.2.917,C
romani imperij amplitudo to.1.1218,C
romanus exercitus, Dei exercitus dicitur to.2.882,A
romanus presbyter religiosissimus tom.5. 1339,C

Romulus.

Romulus monachus to.5.1352,B

Ros.

Ros paradisi, erit medicina resurgentibus to.5.1013,C

Rosa.

Rosa in campis Hiericho to.2.848,D

Rubin.

Rubin,primogenitus Iacob ex Lia to.1. 370,B
ruben primogenitus omnium,patris thorum contumeliosè impetiit. to.5.546, D. ideo mala pater imprecatus est ei ibidem.
rubin durus ad ferendum, durus & pertinax to.1.434,A. polluerat stratum patris sui,cubans cum Balla ibid.

Rubus.

Rubus ardens,qui non comburebatur to. 1.984,A.& 1257,C

Rufinus.

Rufinus, præstantissimus & religiosissimus episcopus to.5.1374,B

Rugitus.

Rugitus Christi,quid? to.1.713,D

Rufus.

Rufus, D.Pauli discipulus, electus in domino to.4.261,B

Rupes.

Rupes quid propriè sit? to.1.962,C

Ruth.

Ruth Moabitis, ex qua rex Dauid ortum traxit to.1.921,C,D
ruth interpretatur, inspiratio to.2.625, A,B
ruth pro merito fidei suæ nupsit Booz to. 2.624,D. & eiusdem encomium ibid.

Sabbatismus.

SABBATISMVS, regnum est cœlorum to.5.1542,D
qui sabbatizat à malis sabbatum sanctum, ille meretur indulgentiam to.2.623,C
sabbatum requiete colendum tomo 5. 576,C
sabbatum non otij causa datum, sed spiritualis negotij to.2.1111,D
sabbatum,regni cœlorum typus tomo 4. 1541,A
sabbati obseruatio quantam adferebat vtilitatem? to.2.307,D
sabbati obseruatio cur Israëlitis imperata to.1.1205,B
sabbati dominus, est filius hominis to.2. 307,C
sabbati obseruatio magnas vtilitates ab initio contulit populo to.2.307,D
sabbatorum vna dies, hoc est, dies dominica to.4.622,D
sabbatis duplex immolabatur hostia to.2. 1111,D
sabbatis operans Christus adimpleuit legem,non autem soluit to.2.696,C
in sabbato nullum opus seruile faciendum to.2.696,C
sabbato qui collegerat ligna, veniam non est assecutus to.1.621,B
sabbatum quanta veneratione seruãdum, exemplum to.1.621,A
in sabbato secundo primo quid sit to. 2. 305,B,C
sabbatum an soluerit Christus to.2.305,B, C.& sequent.
sabbata propalam fiebant to.4.47,B
sabbatum Iudæi quamlibet quietem atque ocium appellabant to.2.305,B
sabbati quinta quæ to.2.559,B

Sabelliani.

Sabelliani de spiritu sancto non rectè sentiunt to.3.295,B
Sabellius trinitatis confundebat personas to.3.292,A
sabellij insania, & hæresis to.4.1514,B.to. 5.458,B.993,C

Sabiniana.

Sabiniana diaconissa to.5.1328,C

Sacerdos.

Sacerdos est ibi, vbi est ecclesia tomo 2. 681,B
sacerdos est rex absque diademate tom.1. 1302,C
sacerdos cur vocetur angelus tomo 4. 15,B
sacerdos medius inter Deum & homines to.1.1305,C
sacerdos non sedet,sed stat to.4.1548,B
sacerdos mysteria diuina celebrans,quo in ecclesiæ loco stet to.4.1687,A
sacerdos Missam celebraturus, quibus vestimentis indui debeat, & quo pacto præparetur to.5.1143,B,C
sacerdos ordinari nequit bigamus tom.4. 1463,D
omnis sacerdos non est sanctus,sed omnis sanctus est sacerdos to.2.895,B
sacerdos singulorum mores,actus,& conuersationem indiscere, vt quale quibusque medicamentum necessarium fuerit,subministret to.2.685,C
sacerdos debet esse fratribus auctor reconciliationis to.4.383,A
sacerdos quomodo principem corrigere debeat to.1.1306,B
sacerdos assistens altari, pro vniuerso terrarum orbe offert sacrificium pro viuis & mortuis to.2.212,A
sacerdos si videatur indignus, non ob id calumniandum est sacerdotium to.5. 664,B,C
sacerdos peccator in die iudicij sacerdotij spoliabitur dignitate, & erit inter infideles,& hypocritas to.2.870,A
sacerdos nihil adfert ad ea, quæ sunt proposita, sed vniuersum est opus Dei virtutis tomo 4.328,D
sacerdos dæmonum ad Babylæ cineres miraculosè igne cœlitus delapso conflagrauit to.5.891,A
sacerdos diligenter ad multos sese accommodare debet to.5.472,C
sacerdos esse non potest absque testamento,legibus,& præceptis to.4.1578,D
sacerdos offert omnium precationem to. 4.1593,B
sacerdos domini omnipotentis est angelus to.1.1087,C
sacerdos cùm peccauit, huius omnia crimina redundant in caput eorum, qui hunc elegerunt to.3.396,B
sacerdos si pariter cum subditis peccet, nõ eadem, sed acerbiora multo patietur to.2.221,A
sacerdos prior Eucharistiæ communicat to.4.1294,C
sacerdos, qui vult docere populum, prius seipsum doceat to.2.737,D
sacerdos peccatorum remittit maculas to. 1.1302,B
sacerdos non est Christus super terram to.4.1584,D
sacerdos Christi offert corpus to.5.338,A,B
sacerdos in æternum, Christus tomo 1. 731,A
sacerdos malus, de sacerdotio suo crimen acquirit,non dignitatem to.2.895,C
sacerdotis libera vox to.1.1302,C
sacerdotis os propitiatorio augustius to. 4.833,A
sacerdotis animum, luminis instar orbem vniuersum illustrantis, splendescere oportet to.5.472,A
sacerdotis ingressus in ægrotantium domos,illis desperatior est,&c. tomo 5. 624,A
sacerdotis fiducia quanta esse debeat, paradigmate probatur to.1.1305,D
sacerdotis animum honoris desiderio vndique carere decet to.5.437,D
sacerdotis lingua cœlos attingit tomo 1. 1302,C
sacerdotis bona conuersatio sine verbo, tenet quidem sanctos in sanctitate per suum exemplum, adducere autẽ ignorantes ad scientiam veritatis non potest to.2.694,A
sacerdotis doctrina & consolatio semper opportuna to.2.949,D. maximè autem in tempore persecutionis ibid.
sacerdotis est,docere populos t.2.1072,C
sacerdotis est arguere, & admonere tantùm,non arma mouere to.1.1303,A
sacerdoti thronus in cœlis collocatus est, ac de cœlestibus negotiis pronunciandi habet auctoritatem to.1.1305,C
sacerdoti horrẽdum sacrificium celebranti astident angeli tomo 5. 471,C. vbi aliquando oculis humanis visi sunt ibidem.
sacerdotem non facit cathedra, sed sacerdos cathedram to.2.895,B
sacerdotem qui honorat Christi, honorat Christum: & qui iniuriat sacerdotem Christi,iniuriat Christum tom.2.738, C,D
sacerdotem sic esse purum oportet, vt si in cœlis collocatus inter cælestes staret medius to.5.432,D
sacerdotem oportet esse purum & mundum, prudentem, & multarum rerum experientia instructum, ornatúmque to.5.472,A,B
sacerdotes sunt ecclesiæ muri to.2.694,C
sacerdotes sunt ecclesiæ gubernatores to. 2.694,C
sacerdotes,terræ sunt sal to.5.472,A
sacerdotes, Christi sunt ministri: qui sanctificat, & immutat in sacramento panem & vinum,ipse est to.5.337,A
sacerdotes,regnum cœlorum sunt clauicularij to.2.900,C
sacerdotes ligandi & soluendi habent potestatem tom.5. 433,C,D. to.4.1533,B. nam eorum vinculum ipsam pertingit animam, & ad cœlos vsque peruadit ibidem.
sacerdotes aurum possidere non debent to.4.1196,A,B
sacerdotes laicos longè superant tomo 1. 964,D
sacerdotes induantur iustitia to.1.1067,D
sacerdotes nos in vitam æternam generant, parentes solùm in præsentem to. 5.434,B
sacerdotes perpetuò Deo seruire debent to.4.423,A

sacerdotes affectionibus deus seruire fecit, vt aliis faciliùs ignoscant. tomo 5. 1236,C
sacerdotes etiam in lege veteri inungebãtur. to.5.619,C.657,D
sacerdotes qui contemnunt, multo sceleratiores,& maiori supplicio digni,quã Dathan vnà cum suis omnibus.tom.5. 434,D
sacerdotes accipiunt scientiam sermonis per scripturas ex deo, & exquoquunt eam in se. to.2.856,A
sacerdotes propter conuersationem bonã, sunt sal terræ:quoniam cõuersatio bona sacerdotum conditura est populi. to.2.694,A
sacerdotes tum factis tum verbis ad beatã vitam alios conducere debent. tom.5. 460,B
sacerdotes quonam pacto in religione Iudæorum creabantur olim. to.5.
in sacerdotes dei insurgere, quantũ sit malum? to.1.925,D
sacerdotes multi,sed pauci:sacerdotes multi nomine,opere pauci. to.2.895,B
sacerdotes scriptura sacra angelos ac deos vocare soler. to.1.1087,C
sacerdotes quam ob rem orationibus præsunt. to.5.983,A
sacerdotes non odiunt, sed diligunt, quos corripiunt. to.5.635,B
per sacerdotes regnum cœlorum assequimur & nobis portæ aperiuntur cœlestes, & per ipsorũ manus omnia fiunt. to.4.1266,B
sacerdotes à triginta annis esse incipiant ante triginta annos, in lege sacerdotibus non licebat ingredi templum dei. to.2.1081,C
sacerdotes apud diuinam clementiam, humani generis causam agunt. tomo 1. 447,D
sacerdotes constituit lex infirmitatem habentes. to.1.733,B,to.4.1581,B
sacerdotes sunt ædificatores, qui generationes hominum super generationem per doctrinam ædificant. tomo 2. 875,A
sacerdotes sedent super cathedram Moysi. tom.3.347,A.& pro Christo legatione funguntur. to.3.347,A,B
sacerdotes etiam si malè & vitiosè viuant, suo nihilominus ad populi salutẽ funguntur munere & officio. to.3.347,B. deus enim omnia per eos perficit, &c. ibidem.
sacerdotes sunt receptacula sapientiæ spiritualis. to.2.856,A
sacerdotes in Christo, excelso monte fundati.to.2.694,B. non possunt abscondi, etiam si se abscondere voluerint. ibidem.
sacerdotes in naturali lege, qui & quales, & à quo, & quomodo ordinabantur? to.1.243,B
sacerdotes quomodo principes corrigere debeant. to.1.1306,B
per sacerdotes Christum induimus.tom.5. 434,B
sacerdotes plus vereri debemus, quã principes,& quàm parentes proprios.to.5. 434,B
sacerdotum nomen post Christum non obticuit. to.5.1012,D
sacerdotum vnctio. to.5.1664,D
sacerdotum labia iudicium custodiẽt, &c. to.1.1087,C
sacerdotum orationes orationibus populi potentiores. to.5.403,C
sacerdotum manus sacrosanctæ. tomo 5. 434,B
sacerdotum maior dignitas, quàm regis. to.1.1302,C
sacerdotum magna dignitas, quòd potestatem habeant peccata remittendi.to. 3.346,D
sacerdotum trias electa, Trinitatem indicantium,scilicet Mosis,Aaronis,& Samuelis. to.4.610,D
sacerdotum vita impura non impedit,quò minùs rectè administrent sacramenta. to.4.328,D
sacerdotum & regum munera & officia. to.1.1302,B,C
sacerdotum mansuetudo quanta esse debeat. to.1.1306,B
sacerdotum plures pereunt, quàm salui fiant.to.3.396,A.& cur. ibidem.
sacerdotum peccata, quam aliorum sunt grauiora, & maiori indigent medicamento. to.5.477,B
sacerdotum Mosaicæ legis symbola. to.4. 248,A
sacerdotum est confusio, quãdo laici sunt ipsis iustiores & fideliores. tomo 2. 868,C
sacerdotibus non maledicendum. tomo 4. 277,C
sacerdotibus qui non obtemperant, à deo grauiter puniuntur,exemplo Ozeæ regis. to.1.1252,A
in eos, qui de sacerdotibus detrahunt. to. 4.1094,B
sacerdotibus peccata remittendi data est potestas. to.4.682,C
sacerdotibus totam terrã reliquit Ioseph, cùm Ægyptiorum vniuersam acquisierit Pharaoni. to.1.426,C.427,A
sacerdotibus non parêre,graue peccatum. to.1.510,C
sacerdotale munus vsurpare quàm periculosum? to.2.630,B
sacerdotalis dignitas est omnium maxima si quis eam immaculatè custodiat. to. 2.950,C
sacerdotalis dignitatis vindicatio. tomo 1. 1066,B
sacerdotales viri perfecti, spirituales, & sine macula esse debent. to.1. 623,C,D
sacerdotium,cœleste regnum. to.1.1302,A
sacerdotium regno venerabilius & maius. to.1.1305,B
sacerdotium regno sublimius. ibid.
sacerdotium regno tanto est excellentius, quantum spiritus & carnis interuallum esse potest. to.5.431,C
sacerdotium non quisquam mortalis,non angelus, non archangelus, sed ipse paracletus disposuit. to.5.432,C
sacerdotium non vituperandum,sed sacerdos malè vtens sacerdotio. tomo 1. 1302,B
sacerdotium monachismo difficilius.to.5. 1668,B,C
sacerdotium inuadunt hæretici. tomo 5. 832,A
sacerdotium apud Iudæos ex Leui sumpsit originem. to.5.943,C
sacerdotiũ vetus cessauit, & aliud nouum in illum successit locum. tom.5.942,D. 943,A
sacerdotium Melchisedech à lege liberũ. to.1.937,D.938,A. quod nec principiũ, nec finem habet. ibidem.
sacerdotij nauem assiduæ tempestates circunsistunt. to.5.472,C
in sacerdotij functionem qui & quales assumi debeant. to.5.428,A
sacerdotij ius è supernis descendit.tomo 1. 1302,A
sacerdotij nostri typus Melchisedech.to.5. 943,C
sacerdotij nostri præstantia,quanta sit. to. 5.943,C
sacerdotij Aaronis & Melchisedech differentia. to.5.943,B
sacerdotij Christi, & sacerdotij legalis differentia. to.4.1580,A,B
sacerdotio translato, necesse est, vt legis translatio fiat. to.4.1578,C
sacerdotio non detrahẽdum ob vitia quorundam. to.1.1302,A

Sacra.

Sacra Christianis eadem,paria,& communia.to.5.1665,B.Iudæis autem minimè. ibidem.
sacræ scripturæ nihil addendum, nihilque detrahendum.to.2.759,A. Christus tamen potest. ibidem.
sacræ litteræ non mutilate legendæ.tom.5. 1457, B. attentissimæ legendæ. tom. 5. 1492,A. duplicem rationem sequũtur. to.5.1513,B
sacræ scripturæ sunt magnum viaticum ad salutem. to.5.1510,B
sacrarum litterarum vbertas. to.5.1463,B

Sacramenta.

Sacramenta etiam per impuros sacerdotes rectè fieri, & administrari possunt. to. 4.328,C,D
sacramentum μυστήριον. to.4.1004,C
sacramentum non efficiunt sacerdotes,sed Christus. to.5.338,C
sacramenta reuerenda ad vesperam tradidit Christus. to.4.463,A
sacramentorũ instaurator ac doctor,Christus. to.1.1189,D
sacramẽtis eiusdem cibi spiritualis alimur. to.3.598,D
sacramentum corporis & sanguinis Christi. to.2.926,C
sacramentum sacrosanctum vt sumẽdum. to.4.1686,A
sacramenti altaris fructus. to.1.703,B

Sacrarium.

Sacrarium altaris,in quo dicitur Missa. to. 5.1144, D
qui in sacrario operantur, quæ de sacrario sunt,edunt. to.4.422,C

Sacrificium.

Sacrificiũ in odorem suauitatis, Christus. to.1.860,C
sacrificium maximum est,dei beneficia recogitare to.5.386,A
sacrificium Missæ frangitur, & eius particula in calicem mittitur. to.5.1155,B.& sumitur à sacerdote. ibidem.
in sacrificio eucharistiæ immolatur, & adoratur Christus. to.5.343,B
sacrificium corporis Christi quotidianũ. to.5.343,A
sacrificium in ecclesia dei sanctum ac terribile. to.3.740,D
sacrificium in cœlum ascendens, oratio,& eleemosyna. to.4.1571,A
sacrificium qui ex substantia offert pauperis, est ac si victimet filium in eius patris conspectu. to.5.790,B
per sacrificium vnum in nouo testamẽto, peccatorum fit remissio. to.4.1604,B
ad sacrificium quomodo accedendum?to. 4.441,B
sacrificium diuinum in ecclesia. tomo 1. 1014,B
sacrificium quotidianum, frequens & cõtinuum. to.5.921,B. endelechismus vocatus. ibidem.

sacrificium vnum, non multa. tomo 4. 1581,D
sacrificium purum offertur in omni loco: hoc sacrificiū est Christianorum,quod quotidie &in omni loco offertur deo. to.5.926,C,D
sactificium duplex. to.3.57,A
sacrificio preciosi sanguinis Christi incūbit sacerdos.to.5.433,A.ibi qui cum patre sedet sursum, in illo temporis articulo omnium pertractatur manibus. ibidem.
sacrificium pro omnibus offertur. tomo 3. 312, B
sacrificium altaris pro viuis ac defunctis offertur à sacerdote. to.2.212,A
sacrificium horrore ac reuerentia plenissimum,quod perficit sacerdos. tomo 5. 471,C
sacrificium semper acceptum, & sacrificiū non semper acceptum, quod & quale. to.1.1105, B
sacrificium purum ab ortu solis vsque ad occasum offertur. to.1.860,A
sacrificij horrendi,seu Missę tempore quid agendum, & quid non: & quomodo sit audiendum. to.5.1237,B & D
sacrificij sacrosancti semel in anno multi sunt participes:alij autem bis: alij verò sæpe. to.4.1600,A.1601,A
sacrificium pro toto terrarum orbe commune. to.5.940,A
sacrificium deo gratum,quod & quale.to. 1.808,A
sacrificium deo,spiritus contribulatus. to. 4.195,B
sacrificium, quod fit per laudes. tomo 1. 1071,C,D
sacrificium laudis in voce, & sacrificium iustitiæ in opere, & sacrificiū pacis per eucharistiam auferet Antichristus. to. 2.928,C
sacrificium martyrum. to.1.860,C
sacrificiorum decem differtiæ,seu species. to.1.860,C
sacrificiorum antiquorum genera diuersa. to.1.973,C
sacrificia legalia deus respuit. to.1. 725,C
sacrificia antiquorum gentilium quàm infanda,& obscœna. to.5.885,B
sacrificium matutinum, & sacrificium vespertinum. to.5.921,B
sacrificium vespertinum cur sic vocatum. to.1.1105,D
sacrificium vespertinum, manuum eleuatio. to.5.627,B
sacrificia cur Iudæis permissa. to.1.807,B
sacrificium deo sine præcepto obtulerunt Abel & Cain. to.1.107,B & D
sacrificia Iudæi celebraturi tuba canebant. to.5.909,D
sacrificia faciebant Iudæi, qualia faciunt Ianij. to.3.793,A
sacrificia in lege veteri quotnam erant numero? to.4.678,A,B
sacrificia immaculata in Missa pro toto populo offeruntur à sacerdote. tom.5. 1149,C.1150,C
sacrificium panis& vini in ecclesia Christi. to.2.748,C
sacrificia quando cessarunt, erat affuturus Christus. to.5.1013,B
sacrificia cur deus sibi offerri permisit. to. 1.1177,A
sacrificia deus nec ab initio quidem voluit to.4. 1603,C. cur ergo iussit ipse sacrificia fieri? ibidem.
sacrificia veteris legis per se deo non grata, sed significatione & notatione. to. 5.1453,D
sacrificia omnia sancta dicuntur, & propriè sancta, quæ deo dedicata sunt. to. 3.325,B
sacrificia non sunt voluntas dei,sed sacrificiorum oblatio. to.4.1603,C
sacrificium pro omnibus legis antiquæ sacrificiis per corpus Christi.to.5.939,D. 940,A
sacrificia mortuorum quæ dicantur. to. 1. 909,A
sacrificia propalam fiebant. to.4.47,B
sacrificiorum epilogus. to.1.861,A
sacrificia absque fide non proderant.to.4. 1677,D
sacrificium eucharistiæ vt honorandum. to.5.339, A
sacrificium eucharistiæ horrent angeli. to. 5.342,D

Sacrilegium.

Sacrilegium valde graue, & magno contemptu plenum.to.3.446,D.nihil equè Lutheranis familiare, atque sacrilegiū. ibid. 447, A.in marg.

Sadducæi.

Sadducæorum hæresis. to.2.887,B
sadducæi sacrarum literarū imperitissimi. to.2.499,A,B
sadducæi resurrectionem omninò negabant, nec angelum,nec spiritum confitebantur. tom.2.498,C.tom.3.642,B. 644,D
à Sadducæorum doctrina cauendum.to.2. 390,D

Sagena.

Sagena piscatorum Apostolorum impleta. to.5.1417,A
sagena malos etiam pisces complectitur. to.2.336,D
sagena charitatis. to.5.1003,C

Sagitta.

Sagitta mystice. to.5.639,A
sagittæ per anagogen explicatæ. tomo 1. 765,D
sagittæ ignitæ. to.3.183,D
sagittæ electæ vires & robur. t.5.1030,A,B
sagitta volans moraliter,quid? to.1.851,D
sagittæ dei quæ & quales. to.1.1129,D
sagittæ,pro suppliciis. to.1.1033,B
sagittæ,pro malorum pœnis. to.1.640,A

Sal.

Sal ex aqua fit & vento. to.1.867,D
salis natura,& effectus. to.2.119,A.693,D
sal spirituale. to.2.119,A
sal fidelis. to.2.31,A
sal terræ. to.2.1173,D
sal,nisi salsum reddat,non sal,sed aliud esse deprehenditur. to.3.209,B

Salathiel.

Salathiel,Iechoniæ regis filius, interpretatur,petitio dei. to.2.635,A

Saliua.

Saliua Christi, est medicina. to.2.1065,B. atque doctrina perfecta. ibid.

Salmon.

Salmon interpretatur,accipe vas.tomo 2. 623,D
salmon ab Abraham decimus. tomo 2. 624,A,B
salmon in numero fuit mystico Christi. to.2.624,B

Salomon.

Salomon parœmiastes. to.1.943,A
salomon,Dauidis filius,ob mulierum gratiam à paterno deo recessit. tomo 5. 860,A
salomon, regis erat filius, & regis quidem illustrissimi : huius tamen pater abiectissimus & ignobilis fuit,&c. tomo 2. 424,D
salomon sapientissimus, & omnium hominum flagitiosissimus. to.1.1284,D
salomon,vir singularis, nactus delicias, in malitiæ barathrum delapsus est. to. 5. 363, A
salomon annis 12. natus, disertè cum deo sermocinabatur, multa fretus dicendi fiducia,&c. to.1.1227,C
salomon interpretatur,pacificus,& cur.to. 2.627,B
salomone nemo felicior fuit, sed cùm negligentia dormitasset, decidit in profundum. to.2.482,B
salomone nemo fuit beatior,sed quia dormitauit,lapsus est. to.5.408,C. 712,A
salomone nemo vnquam delicios ior fuit, sapientior,nec glorios ior. to.5.319,A
salomon, mysterium fuit Christi. tomo 2. 627,C.& Christianorum, & quomodo. ibidem.
salomone peccante,excitauit dominus Satan super eum, & detruncauit ex parte modica regnum eius,&c. to.2.627,D
salomon nesciens pœnitentiam, perdidit gratiam. to.5.767,C
salomonem, qui nefaria crimina commisit,charitate patris placatus deus, à fastigio regni non deiecit. to.2.222,D
salomon quadraginta transegit annos omnium hominum securissimè ac tranquillissimè profunda fruens pace, gloria,honore,& se explens omni genere deliciarum,& voluptatis. to.4.479,C

Saltare.

Saltabat Dauid ante arcam dei, psalmodians. t.1.579,B. quem probro Michol eius vxor insectabatur. ibid.
saltationes sataniczę. to.4.1191,B
saltatores qui introducunt in conuiuia,dęmones ac diabolum illuc aduocant. to.1.735,C
saltus vbi est lasciuus, ibi adest diabolus. to.2.356,C

Saluator.

Saluator noster licet in multorum ruinam & resurrectionem sit, tamen saluator manet. to.4.675,B

Salus.

Salus,equitatus est Christi. to.2.854,A
salus nostra non cogitur. to.1.973,B
salus nostra nō ab operibus, sed per fidem veritatis. to.4.1291,C
salus non consistit in bellatore. to.1.522,B
salus est maxima, per deum esse seruatum. to.1.665,C
omnis salus hominum est in Christi morte posita. to.2.878,D
salus nostra in mente & lingua est nostra. to.4.168,C
salus hominum,diuitiæ dei. to.1.1072,C
ad salutem duo maximè necessaria.tom.2. 350,B
salus hominum deo magis est curæ, quàm sua gloria. to.1.963,B
salus magis debet quæri, quàm quærere. to.2.901,B
salus magno cum compędio præsto adest. tomo 4.
salutis expectatio in omni virtutis operatione est habenda. to.1.127,A
salutis spes apud Iudæos in operibus erat, non in fide. to.2.821,C
salus in euangelio data,quænam sit. to. 4. 1523,D
salutare nos oportet inuicem cum osculo sancto. to.4.261,C
salutario bonorum infinitatem adferens, quæ. to.4.13,B

salutatione

salutatione fratres præueniendos esse. to. 2.156,D
salutatio angelica,scilicet,Aue Maria, &c. antiquitus etiam in Missa canebatur. to.5.1153,B
saluum igne esse dicitur, quod non comburitur. to.4.337,A

Samaritanus.

Samaritanus perquàm humanus,mitisque fuit erga hominem ignotum. tomo 5. 950,C
samaritani & gētes magno discrimine differebant. to.3.515,B
samaritani vnde originem habuerint.to.3. 122,D
samaritanus mysticè. to.2.1092,C
samaritana mulier fornicatrix ad ciues suos prædicationis munere functa, ciuitatem totam irretiens, vniuersos in Christi fidem traxit. to.3.50,B

Sameas.

Sameas, Assyriorum princeps. tomo 5. 1045,A

Samor.

Samor mons, vnde Samaritani dicti sunt. to.3.123,A

Samson.

Samson Nazaræus, vir potens in spiritu, & virtute roboris. to.2.977,C
samsonis nomen prophetatum antè,quàm nasceretur. to.2.633,D
samson ex asini maxilla bibit, & ex leonis cadauere comedit. to.4.1473,B
samson iter faciens, leonem necauit: & Christus leonem diabolum in cruce peremit. to.2.977,C
samson per mulierem præcipitatus.tom.2. 936,D
samsonis septem crines, septiformis spiritus,& septem ecclesiæ sunt. tomo 2. 977,C
samson de ore leonis fauum mellis abstraxit:dominus de faucibus diaboli plebem suam eripuit. to 2.977,D
samson populum Israël debellatis hostibus, Christus extinctis dæmoniis, populum suum de morte perpetua liberauit. to.2.977,D
samson obseratis portis clauditur in ciuitate: dominus obserato clauditur monumento. to.2.977,D
samson moriens, inimicos suos concussis ædificiis ruina compressit : dominus tunc cùm mori dignatus est, non vna domo,sed omni mundo concusso,diabolum cum eius angelis vniuersis extinxit. to.2.977,D.978,A

Samuel.

Samuel à puero in templo nutritus, deo semper charus, & gratissimus, ac tandem inter mirabiles prophetas inscriptus,& quàm multa passus. to.5.556,D
samuel benignus,& amator populi. to. 4. 250,C
samuel quid Sauli profuit, ad vltimum vsque diem orans,& pro eo lugens?to.5. 404,B. & pro Israëlitis. ibidem.
samuelis necessitudo non iuuit filios,cuius non fuerunt virtutis hæredes. tomo 2. 72,D
deum & Samuelem timuit omnis populus. to.3.812,B
de samuelis educatione, sermo. tomo 1. 484,A

Sancta.

Sancta,& Sancta sanctorum in templo Iudæorum quis locus? to.1.1105,A
in sancta sanctorum nullus intrat prophanus. to.4.1607,D
sancta sanctis,cur inclamat diaconus.to.4. 1601,B.1687,B
in sancta sanctorum erat ingens quies, atque silentium. to.5.432,D
sancta canibus non danda. tom.4.317,C. & 1685,D
sanctificare nomen dei quid sit? tomo 2. 1183,B
locus non sanctificat hominem, sed homo locum. to.2.895,B
sanctificandarum escarum ratio, & causa. to.2.820,B
sanctificare nomen dei quid sit. tomo 1. 1132, C
sanctificetur nomen tuum,quid. tomo 2. 161,D.to.5.612,A
sanctificat Christus, & nos sanctificamur. to.4.1530,A
sanctificatio duplex. to.3.57,A
sanctificatio dei quid. to.2.991,B
sanctificatio,id est,lauacrum, & purgatio. to.4.281,A
sanctificatio à dilectione procedit. tom.4. 13,B
sanctificatio omnibus est communis.to.5. 746,B
sanctificatio,pro templo,adyto, & sanctis sanctorum. to.1.960,B
sanctitas exosa sacrilegis. to.2.1007,D
sanctum quid propriè sit? to.4.969,C
sancti qui propriè dicantur. to.5.332,D
sanctum seculare,seu mundanum. tom. 4. 1589,C
sancti sunt lucernæ lucentes vbique terrarum: & muri vrbibus circunsedentes. to.5.330,C,D
sancti,lux appellantur mundi. to.2.722,A
sanctus aliud est,& aliud sanctificatus. to. 4.401,A
sancti,domus sunt Christi. to.2.756,A
sanctum quidnam faciat. to.4.1602,A
sanctum non dandum canibus. t.1. 993,A. to.5.491,A
sanctus,sanctus,sanctus. in ipso trino clamore, sine cessatione non est tacendū. to.1.524,B
sanctus,sanctus,sanctus,consubstantialem Trinitatem ostendit. to.3.813,C
sanctus, sanctus, sanctus, Seraphim est hymnus. t 3.813,C. & cur ter repetitur. ibidem.
sanctus,sanctus,sanctus, dominus deus sabaorth:hic hymnus etiam antiquitus in Missa post præfationem cātari solebat. to.5.1153,B, C
sanctus, sanctus, sanctus, quis, qualis, & quàm admirabilis hymnus? t.1.1255,C. & quænam complectatur? ibid.
sanctis Christus sancta distribuit. tomo 2. 59,B
sancti colendi. to.2.905,D
in sanctis non inuenit locum diabolus. to. 2.887,B
sancti dicuntur regnum dei. to.2.721,D
sancti non possunt amici illorum esse,quibus deus est inimicus. to.2.909,C
sancti sunt etiam seculares, & qui vxores duxerunt. to.4.902,B
sancti in huius vitæ curriculo inquilini sunt.to.1.994,C.certam in cœlo sedem habentes. ibidem.
sanctorum laudes nobis prosunt magis, quam illis. to.3.842,A
sanctorum vitia in medicamenta mutata. to.1.817,C
sancti homines non vinci fame valent. to. 2.673,B
sanctorum pedes nobis sunt lauandi. to. 5. 335,D
sancti probati in regnis cœlestibus reponentur. to 2.662,D
sancti vt imitandi. to.3.826,C
in sanctis sedens Christus, dirigit eos per plana iustitiæ. to.2.854,A
sancti omnes de virgine nascuntur ecclesia,vt Christus de Maria virgine natus. to.2.637,A
sanctorum pedes magna potuerunt. to. 5. 333,B
sanctorum differentiam deus nouit solus. to.2.847,A
sanctorum pedes lauit Christus. tomo 5. 333,B
sancti,pro fidelibus omnibus. to.4.13,B
sanctorum splendor. to.2.411,D
sanctorum orationes pro nobis vim habent maximam. to.2.413,B. & quando prosint. ibidem.
in sanctis laudare dominum,quid.tomo 1. 1155, A
sanctis seculum est inimicum. to.3.827,B
omnes sancti angelos habent. to.2.432,C
sancti inhabitabunt terram, iniqui verò expellentur ex ea. to.2.659,C
sancti maledicuntur,& non remaledicunt, &c. to.2.966,B
sancti pœnas huius seculi contemnunt, & futurum iudicium timent, vbi spiritus cruciantur. to.2.661,B
sancti, sunt quinque virgines prudentes. to. 2.829,A
sancti, equi dicuntur Christi. to.2.854,A
sancti homines,mundi sunt medulla.to.2. 620,A
qui sanctus esse vult, circa vitam suam austerus esto, circa alienam autem benignus. to.2.897,A
sancti omnes gaudent,quia redempti triūphant, quòd hostis perierit diabolus. to.1.450,B
sanctorum genus est omne benevolum. to.4.138,D
sanctorum quanta sit claritas. to.4.1563,B
sancti fide & vita. to.4.1566,D
sancti estote, quia ego sanctus sum, quid sit. to.5.612,A
sancti cum de mundo defecerint, casurus est iste mundus. to.2.620,A
sanctos cur permulta deus permittat ignorare. to.4.1233,A
sanctorum virtutes nobis sunt imitandæ. to.1.60,D
sancti mundum iudicabunt. to.4.382,A
sanctos cur non statim ex tribulationibus eripit. to.2.1147,B
sancti cùm affliguntur, euadunt clariores, & sapientiæ studio magisediti. to.1. 1114,C
sanctos deus semper periculis exponit. to. 1.864,A
sancti omnes hanc vitam peregrinationis instar habuerunt. to.1.1001,D
sanctorum pedes permagna operati sunt. to.5.792,C
sancti aduersus peccatum dimicarunt. to. 3.826,C
sancti omnes,egregij medici. to.2.1060,C
sancti homines sunt domus dei. tomo 2. 905,B
sancti apud D.Paulum,epist.2. ad Corint. qui sint. to.4.632,D
sanctorum merita. to.1.1187,B
sanctorum opera bona non solùm nobis scripta sunt,sed & peccata, vt hæc quidem fugiamus, illa verò imitemur. to. 1.191,A
sancti suis operibus bonis nobis auxilium accommodant. to.2.955,C

sanctorum defunctorum ob virtutem, viuentium miseretur deus, & curam habet. to.1.294,A
sanctorum virtutem ex nostra malignitate meliùs cognoscere possumus. to.2.452,D
sancti cùm sint amici dei, precandi libertate multò habent maiorem, quàm nostri sermones. to.5.576,A
sanctis supplicandum esse. to.2.42,B
sanctorum quanta sit virtus. to.5.660,D
sancti extra tempus necessitatis colendi. to.5.1497,B
sancti ingemiscunt & irascuntur ob blasphemias hæreticorum. to.5.1506,C
sanctorum defunctorum orationes viuos plurimùm iuuant. to.5.773,C,D
sancti pro nobis orant. to.2.176,D
sanctorum virorum orationum fieri participem, optimum est. to.5.694,B
sanctorum orationibus frui, optimum est. to.5.404,A. patrum exempla. tom.5.404,A & B
sanctorum preces magnas habent vires. to.1.793,B
sancti orandi & venerandi. tom.5.364,C. apud deum pro nobis intercedunt. ibidem. miracula edunt. ibidem.
sancti mortui terrarum orbis sunt protectores. to.5.364,C
sanctorum commemoratio in ecclesia celebratur. to.5.1416,B
sanctorum sepulchra. to.4.810,C,D
sanctorum sepulchra perenni memoria celebrantur. to.5.364,B
sanctorum Apostolorum sepulchra quanti apud veteres fiebant. to.5.1014,C
sanctorum ossa quantum possunt. tom.4.811,C
sanctorum ossa maximam & admirabilem habent potestatem. to.5.965,A
sanctorum miracula ad eorum sepulchra. to.5.882,D.886,A.887,A
sanctorum præsentia dæmonum insimulat robur. to.5.1220,C
sanctorum loca, in quibus sunt hac in vita conuersati, quid habeant pietatis? to.4.257,A
sanctorum Petri ac Pauli corpora vrbem Romanam muniunt. to.4.269,B,C
sanctorum reliquiæ. to.1.795,B
in sanctorum martyrum loculis est orandum. to.1.84,B,C
ad sanctorum martyrum sepulchra vndique concurritur. to.1.976,D
sanctorum martyrum cinis improbos dæmones expulit. to.5.661,A
sanctorum præsentia dæmonum vires facit imbecillas. to.1.660,B

Sanguis.

Sanguis Christi mysticus dæmonas expellit, & ad nos angelos vocat, & angelorum dominum. to.5.341,A,B
sanguis Christi effusus, omnem terrarum orbem abluit. to.5.341,C
sanguis Christi adyta mundanit, & sancta sanctorum. ibidem.
sanguis Christi floridam nobis reddit regiam imaginem. ibid.C
sanguis Christi loquitur. to.4.1672,A,B
sanguis Christi est terrarum orbis preciũ, quo ipse emit ecclesiam. to.5.341,D
sanguis Christi aureum altare sanctificauit, sine hoc pontifex adyta non audebat intrare. to.5.341,B
sanguis christi, salus est animarum nostrarum. to.5.341,B. & cœlum fecit accessibile. ibidem.
sanguis salutaris christi, quasi è diuino & impolluto latere affluens, in eucharistia sumitur. to.3.822,A
sanguis christi in remissionem totius orbis peccatorum effusus. to.2.566,C
sanguine suo christus quos ipse regenerat, semper enutrit. to.5.621,B
sanguis christi essentiæ admiscetur animæ, ipsam robustam reddens. to.5.1595,D
sanguinis Christi qui fiunt participes, cum angelis, & archangelis commorantur. to.3.186,A
sanguinem dominicum testamentum nouum possidet. to.2.566,B
sanguis & aqua ex dominico latere fluens, symbolum baptismatis. to.5.620,D
sanguis agni, quo linibantur Israëlitarum ianuæ, quid mysticè. to.5.620,C
sanguis in corpore nostro in nimia multitudine, & copia, morbum inducit. to.5.347,C
sanguis christi sanctissimus in militum vestes effusus. to.5.826,D
sanguis christi Iudæis, & aliis impiis ad mortem, nobis verò ad vitam. tom.3.751,D
sanguis christi, est animarum nostrarum salus: hoc lauatur anima, hoc ornatur, & hoc incenditur: & eius effusio cœlum peruium fecit. to.3.185,C
sanguis noui testamenti. to.2.566,B
sanguinis christi communicatio quid sit. to.4.438,C
sanguinem proprium Christus suis dedit discipulis. to.5.339,B
sanguis Christi ex vino fit. to.2.59,B,C
sanguinem suum christus nobis porrigit bibendum. to.1.1047,A
sanguis christi in sacrificio Missæ. tom.5.1152,D.1153,A
sanguinem christi gustamus. to.4.465,D
sanguine suo christus nos pascit. tomo 5.337,C
sanguis christi verè est potus, &c. tomo 3.187,A
sanguis christi cur in hac vita bibitur à nobis. to.3.185,B
sanguis christi mysticus, dæmones procul pellit. to.3.185,C
per sanguinem & carnem vno spiritu potamur. to.4.483,C
sanguis christi in Missæ sacrificio an adorandus. to.5.1155,A
sanguis pro christo quomodo effundendus. to.4.1539,A
sanguinem Christi indignè bibentibus quanta imminent supplicia. tomo 2.571,D
sanguinem domini qui non bibit, æterna vita priuatur. to.5.434,B
sanguinem brutorum cur deus in veteri lege suscipiebat. to.4.439,D
sanguis christi preciosus dignè sumptus, quot & quanta nobis adferat bona. to.2.33,B
sanguinem filij hominis qui non biberit, vitam in se non habebit. to.3.186,C
sanguis mysticè. to.1.435,C
sanguis naturalis, & mysticus. to.5.1658,C
sanguinem hominis qui effuderit, pro sanguine eius effundetur. to.1.179,C
sanguis licet sanus sit in nobis, sæpe tamen multitudine morbum adferr. tomo 3.612,D. si autem modicus sit, & non sanus, facilè compesci potest. ibidem.

Sanitas.

Sanitatis duo genera. to.5.313,B
sanitas duplex, animæ & corporis. ibid.C
sanitatis mater, egestas. to.5.314,B.316,C
sanitatem efficit, quod sufficit. to.4.1661,C
sanitas à diuinis conquirenda scripturis. to.5.575,D

Sapiens.

Sapiens est, qui se ex virtute rectè gerit. to.4.1190,B
sapiens declinat malum. to.5.820,B
sapiens si quis videtur esse in hoc seculo, stultus fiat, vt sit sapiens. to.4.339,A
sapiens insipienti tantò præstat, quantum inter lucem ac tenebras interest. to.2.576,A
sapiens secundum carnem quis dicatur? to.4.304,A
sapienti da occasionem, & sapientior erit. to.1.58,B
sapientes qui hîc dicantur. to.1.794,A,B
sapientes deus deprehendit in astutia sua. to.4.340,A
sapientes nos oportet esse ad bonum, & synceros ad malum. to.4.266,B
qui ambulat cum sapientibus, sapiens erit. to.1.1004,B
sapientum sapientiam deus perder. tom.4.296,A
sapientes carnalia sapientes, & nihil sublime cogitãtes, carnis appellari nomine. to.1.149,D
sapientum cogitationes vanæ. tomo 4.340,B
sapientes cùm se esse crederent, stulti facti sunt. tom.4.25,C. & eorum tria summa crimina. ibidem.
sapientes Græciæ barbam submittentes, exomidas amicti, magnopere intumescebant, ac turgebant. to.4.20,A
sapientum studia, sunt vanitates. tomo 1.720,D
sapientia, est diuinarum, & humanarum rerum cognitio. to.1.948,B
sapientiæ initium, fons, radix, & fundamẽtum, timor domini. to.1.948,A. to.4.199,A
sapientia infinita. to.1.13,B
sapientia ædificauit sibi domum, supposuit columnas septem, paravit mensam suã, misit seruos conuocans omnes, &c. to.1.703,A
sapientiæ dei profunditas. to.1.20,A
sapientia dei in rebus difficillimis & impeditissimis viam, exitúmque inuenit. to.1.1075,C
sapientia maxima deus res nostras dispensat. to.1.214,D
sapientiam deus dat paruulis. to.1.148,B
vbi est dei sapientia, nõ est opus humana. to.4.297,D
sapientia dei apparet per opera. t.4.297,C
sapientia dei nullo concluditur numero. to.1.1164,D
sapientia dei nec reprehendi, nec corrumpi potest. to.4.340,B
de sapientia dei nõ oporter esse curiosum. to.4.390,B
sapientia nõ est in sensibus carnalibus posita, &c. to.2.913,C
sapientia, quæ ostensor est omnium artiũ, omnia excedit ingenia. to.1.856,A
sapientia veritatis nobis est accipienda cõiux. to.5.630,A
sapientiam veram inuenire, difficile. to.3.337,B
sapientiæ magnum damnum, & magnum lucrum insipientiæ. to.4.312,B
sapientia in maleuolam non introibit animam. to.4.312,C
sapientię studium, quanta & quàm magna sit res. to.3.437,D
sapientia immensa, & incomprehensibilis. to.5.965,A

sapientia

sapientia ex substantia, nõ à sapientia substantia. to.5.964,C
sapientiæ diuinæ poculum purum. tom.5.491,B
sapientia carnis, mors est. to.2.198,A
sapientia hominum inuẽta est esse malitia. to.2.655,A
sapientiam suam hominibus deus fecit notam. to.5.505,C,D
sapientia carnalis quid sit. to.4.653,A
sapientia carnis inimica est in deum. to.2.699, A. legi enim dei non est subiecta. ibidem.
sapientia huius mundi, stultitia est apud deum. to.4.339,A
sapientiam huius mũdi deus stultam fecit. to.4.297,C
sapientia hominum fatua. to.2.849,D
sapientia impiorum, est nequitia scientiæ. to.2.742,D
sapientiæ supernæ doctrina tempore nullo circunscribitur. to.3.77,B
sapientia gentilium, verba sunt duntaxat, & fabulæ, quæ nullam habent sapientiam. tom.3.253,B. gloriæ enim causa omnia faciunt. ibidem.
sapientia externa etiam absque peccato vilis est & abiecta. to.4.373,B
sapientia externa cur Apostoli nõ fuerint sapientes. to.4.293,A
sapientia externa, tanquam ancilla, non est permissa ingredi ad mysteria domini. to.4.319,C
sapientia externa rationibus & syllogismis magis perturbat, quàm demonstrat. to.4.320,B. quia non à deo, sed ab hominibus est inuenta. ibid.
sapiẽtiam loquebatur D. Paulus inter perfectos, non autem huius seculi, sed dei sapientiam in mysterio. to.4.315,D

Sapphira.

Sapphira, quòd deo non reddiderit votũ, & promissum, expirauit subitò. tom.3.445,B,C

Sarra.

Sarra vxor & soror Abrahę, & quomodo. to.1.315,A
sarræ deus mutauit nomen, geminans nimirum, r, literam. tom.1.275.D. & cur. ibidem.
sarra quàm generosa, dines, & nobilis mulier fuerit? to.4.257,B
sarra quomodo se gesserit erga maritum. to.4.457,C
sarra à Pharaone rege egreditur intacta, sua ipsius castitate penitus seruata. to.1.223,B
sarræ insignis, & beata continentia. tom.1.221,A
sarra intacta redditur ab Abimelech Gerarorum rege, & quænam hinc contigerunt. to.1.313,B
sarræ duplex erat defectus, ętas & sterilitas. to.4.1625,B
sarra ex sterili fit mater, fœcunda in filio, fœcundior futura ex ipso. to.1.458,C
sarra, licet ad senectutem vergeret, formosissima tamen erat. t.1.220,C. ei Abraham eius vir in adulterio seruire videtur. to.1.221,A & D
sarra aluit, & lactauit puerum suum. to.1.317,C,D
sarram exhilarauit natiuitas Isaac, & quomodo. ibid.C
sarra ad panes subcinericios faciendos festinauit, vt acciperet in cœlis absconditum panem. to.2.1006,C
sarra annos nonaginta nata concepit & peperit. to.2.639,C
sarra moritur, & in loco à viro empto eius corpus mortuum sepelitur. tomo 1.327,B

Sata.

Sata tria, pro multis posita. to.2.345,D

Sathahel.

Sathahel angelus in angelis principatus tenebat. to.1.450,C. hic ex defectu boni fecit initium mali, quia malum deus non fecit. ibidem.
sathahel, vnus primus angelus, malignam & nefariam præsumptionem assumẽs, dixit, Pono sedem meam in Aquilone, &c. to.1.446,B. & pro tali præsumptione cecidit irreparabiliter. ibidem.

Satanas.

Satanas, archidæmon. to.1.588,A
satanas, est improba belua & insatiabilis. to.1.1044,D
satanas cur μικροψυχία vocetur. tomo 4.670,C & D
satanas, tanquam fugitiuus, nomen fert alienum. to.1.590,A. & cur rex vocetur. ibidem.
satanas satanam pellere non potest. tom.2.318,A.799,A
satanam deus pacis sub sanctorum pedes conteret. to.4.265,B
satanas non sua capit, sed nostra eripit. to.4.670, C. & pietatis prætextu nobis exitium adfert. ibidem.
satanæ tradidit D. Paulus adulterum ad interitum carnis, vt spiritus eius saluus sit in die domini Iesu. to.5.839,C,D
satanas nullum exitum habere valet, donec vnitum fuerit ecclesiæ corpus. to.4.265,C
satanæ tradere aliud est, quàm dedere. to.4.374,B
satanæ fraus. to,4.671,B
satanæ festum voluptatibus dicatum. to.2.1104,C

Satietas.

Satietas corpori repugnat, & obest. tom.2.339,A
satietas panum, radix & fons malorum omnium. to.1.3,C
saturitas ciborum, ægritudinis mater. to.5.316,C. fastidij fons & radix. ibidem.C
vbi satietas, ibi auiditas nullo pacto esse potest. to.3.91,C
satio laboriosa, quæ maiori eget solicitudine. to.3.137,A

Satisfactio.

Satisfactio veniam sibi diuina pietate conciliat, to.5.774,B

Sator.

Satores mysticè. to.3.136,C
saturitas fame deterior. to.5.317,C
vbi saturitas, ibi dæmones choreas agunt. to.5.325,C

Saturnus.

Saturnus apud Latinos idem quod & Græcis χρόνος, & apud Moabitas Beelphegor. to.1.909,A
saturni locus in Cilicia. to.4.1471,A

Saua.

Saua, hominis Chananæi filia, & vxor Iudæ patriarchæ. to.1.402,D

Saul.

Saul rex fuit, non secundum deum. to.2.865,A
saul, primus Israëlitarum rex, à deo reprobatus. to.1.577,D. to.5.361,D
saule nemo versutior vnquam fuit. tom.2.452,A
saule nihil malignius. to.3.418,D
saul de ventriloqua, seu Pythonissa reprehenditur. to.1.1110,D
saulem ab ira dei Samuel liberare non potuit. to.2.413,D
saul per anagogen quid significet. tomo 1.1120,A
saul prophetia ostensus est, qui inter vasa latebat. to.4.1333,C
saul, priùs, dum adhuc testimonium haberet, quòd vir bonus esset, tum accipiebat spiritum sanctum. to.3.400,C
saul omni ex patre diuina cura vacuus redditus, spiritus sancti gratia est nudatus, atque cum malo spiritu copulatus. to.1.992,A
saul inuadebatur à dæmone, & liberabatur à Dauide. to.1.647,C
saul quanta Dauidi intulit mala. tomo 4.512,C
saul aduersus Dauidem, Herodis typus cõtra Christum. to.1.995,C
saul tota domus punita ob iusiurandum violatum. to.1.700,B
saul, quòd Amalechitarum pepercerit regi, punitus. to.5.557,A
saul, quod hominem præter dei placitum seruasset, regno priuatus est, & incuranda mala perpessus. to.4.23,A
saul molestia, & iniquo dæmone angebatur. to.5.658,C

Saulus.

Saulus, qui postea Paulus, lapidantium D. Stephanum vestimenta seruabat. to.3.480,C, cõsenserat etiam in necem eius. 480,C. deuastat ecclesiam. to.3.481,B
saulus spirat minas ac cædem aduersus discipulos domini, & accipit à summo sacerdote epistolas, &c. to.3.488,C
saulus à Iesu Christo admonitus, miraculosè ad fidem subitò conuertitur. to.3.489,B
saulus ordinatur in Apostolatum. tomo 3.532,C

Scabellum.

Scabellum Christi. to.1.934,A

Scala.

Scala, quam dormiens vidit Iacob. tom.1.378, D. quid significet? to.3.314,A,B
scalam à terra nobis in cœlum erexit Christus. to.1.980,A

Scandalum.

Scandala, est necesse vt veniant. tomo 4.461,C
scandalis plenus iste mundus. tomo 2.711,C
ne scandalum cuiquam fratrum ponamus, sermo. to.5.674,C
scandalum in malis nullus pati debet. to.4.1442,C
scandali ansam infidelibus præbere, quantum religioni nostræ damnum affert? to.1.34,B
scandala excitant, atque acuunt. tomo 2.428,D
scandalizare quid. to.2.423,D

Scarabæi.

Scarabæi alieno stercore nutriuntur. to.1.814,D. to.2.312,D

Sceleratus.

Sceleratis multa etiam adsunt incommoda naturæ. to.1.1103,B
sceleratorum miseria. to.1.955,D
scelus non potest esse virtus. to.4.121,A

Scenopegia.

Scenopegia interpretatur, fixio tabernaculorum. to.2.879,D
scenopegiæ festum, ac ieiunium. tomo 5.906,A

Sceuas.

Sceuas Iudæus, sacerdotum princeps, septẽ habebat filios exorcistas, qui tamen spi-

ritum immundum eiicere non potuerunt, sed insiliit in eos, quòd Christiani non essent. to.3.601,A

Schisma.

Schismata cur in nouissimis diebus. to.2.628,A

schisma efficit, vt de toto pars pereat, vt nõ sit totum. to.4.289,C

schismatibus cur Christiani vexantur. to.2.627,D

schismatum natura. to.4.289,C

Scientia.

Scientia domini omnis replebitur terra. to.5.1011,B

scientiæ dei non est numerus. to.5.965,B

scientia faciendorum & non faciendorum implantata est cum hominis fornicatione. to.1.355,C

scientia confirmatum non ignis, non gladius, non periculum, non diabolus, modò diuina adsit gratia, transferunt. to.1.578,B

scientiæ præsentis destructio, accessio est ad maiora. to.5.963,B. & quid à futura discrepet. ibidem.

scientia absque charitate potiùs lædit, quã prodest. to.4.406,B

scientia omni tempestate superior. tom.5.1319,B

scientia si cesset, res nostra in deterius deducetur. to.5.962,C

scientia quomodo crescat in futuro. to.4.514,A

scientia absque verbo, & scientia cum verbo. to.4.285,A

scientia inflat, & charitas ædificat. tom.4.405,A

scientia non est efficiens charitatis. tom.4.406,B

scire, est omnium: facere autem, non omnium. to.3.282,C

Σκαντικὸς.

Σκορπιὸς. to.1.935,A

Scorpius.

Scorpios in cœlum subuexerunt philosophi. to.4.26,C

scorpiones atrocitate percutiunt. tomo 2.31,D

Scortari.

Scortari est ex electione liberi arbitrij. to.4.391,D

cùm scortamur, Christi corpus afficitur probro & ignominia. to.4.394,B

scortatio, matrimonij est corruptio. to.4.1210,D

scortatio, diluuij vniuersalis causa fuit. to.1.134,C

scortationes nõ puniebantur externorum legislatorum legibus. to.4.356,A

scortator voluptatis stimulos in excusationem affert. to.3.148,A

scortator quantopere torqueatur reatu conscientiæ. to.1.119,D

scortatores duriorem multò, quàm Cain, vitam viunt. to.4.109,D

scorta sunt, familiarum desolationes. to.5.688,D

scorti corpus, cœnum est. tom.4.222,B. & quæ hinc nascuntur mala, & incommoda. ibid. & 222,B,C,D

scorta semper sunt impudentia, quia malam habent conscientiam. to.3.478,D

Σκώπτης σκληρὸν. to.1.1251,D

Scriba.

Scriba doctus in regno cœlorum similis est homini patrifamilias, &c. tomo 2.350,D.351,A

scribere ad aliquem animo & voluntate. to.5.1347,D

aliud est dicere, Scriptum est: & aliud, Hæc dicit dominus. to.2.1057,D. & aliud est dicere: Amen, dico vobis. ibidem.

Scriptura.

Scriptura sacra, quæstionum est abyssus. to.3.513,D

scripturæ vbertas. to.5.1463,B

scripturæ sacræ sunt magnum viaticum ad animi salutem. to.5.1510,B

scriptura non est sophistico artificio instructa. to.5.1510,C

scripturæ diuinæ sunt omnium medicinarum thesaurus. to.3.145,D

scriptura diuina, est abyssus. to.1.889,D

scripturarum peritia, omnium bonorum origo, to.2.351,C

scriptura nisi inuento scopo & instituto, inutilis. to.1.591,C

scripturæ sacræ dicuntur regnum cœlorũ. to.2.900,B,C

scriptura sacra à deo inspirata. to.1.579,D

scriptura nihil non aureum. to.5.1660,A

scripturæ sacræ non simpliciter, neque temerè, sed quàm diligentissimè sunt legendæ, ne quis oboriatur scrupulus. to.3.227,C

scripturæ diligenter legendæ ab iis, qui habent vxorem & liberos. to.4.1190,A

scripturæ diligenter scrutandæ, quoniam ibi thesaurus magnus est reconditus, & in profunditate latens. to.1.311,B

scripturarum sacrarum lectio quàm vtilis. to.2.961,D.962,A

scripturarum sacrarum lectio, cœlorum est reseratio. to.1.1188,C

scripturarum diuinarũ lectio cuipiam confertur & comparatur thesauro & fonti perenni. to.1.1[illegible],C

scripturę sacrę lectio quàm suauiter spiret. to.1.1157,C

scripturarum sacrarum lectio, est animę cibus. to.1.56,C

scripturarum lectio, magna aduersus peccatum munitio. to.2.1131,B

scripturarum lectio medicinalis est officina. to.5.329,B

scripturarum lectio aduersus carnis concupiscentias. to.2.1129,B

scripturæ sacrę obscuritas lectorem inuitat & excitat. to.1.790,C

scripturarum diuinarũ auditio, arma sunt aduersus diabolum. to.1.1127,A

scripturarum sacrarum vtilitas. to.2.12,A

scriptura sacra quasdam habet proprietates, quæ eius legibus sunt concedendę. to.3.274,B

scripturis est attendendum. to.4.1556,B

scripturarum ignorantia quid inuehat mali. to.4.1556,D

scripturarum diuinarum peritia, ingens est bonum. t.1.238,B. hæc enim in cœlum mentem transfert. ibidem.

scripturarum diuinarum imperiti, negligenter viuendo inedia depereunt. to.2.351,A

scripturarum ignoratio, magnum præcipitium, barathrúmque profundum. to.2.1131,B. & magna salutis perditio. ibidem.

scripturas sacras ignorare, magnũ est malum. to.3.569,A

scriptura sacra nihil habet superuacuum. to.1.1289,D

in scripturis sanctis nihil superfluum, nihilque fruſtrà prolatum esse. to.4.258,C

in scripturis diuinis nihil temerè positum. to.3.198,D. quippe quæ spiritu sancto prolatæ sunt. ibidem.

in scripturis sacris non est syllaba, vel apiculus, in cuius profundo non sit grandis quispiam thesaurus. to.1.123,D

scriptura diuina nihil temere vel fortuitò loquitur, sed & syllaba, & apiculus vnicus thesaurum habet reconditum. to.1.107,B,C

scriptura sacra nihil continet, quod non aliqua ratione dictum sit, & latentem in se habeat vtilitatem. to.1.188,A & B

in scripturis sacris nihil contrarium continetur. to.1.55,D

scriptura non est sophistico artificio instructa. to.5.1510,C

scriptura quod in confesso est simpliciter enunciat. to.5.1507,B

scrutamini scripturas quomodo accipiendum. to.5.1502,B

λογαρμὸς est illa libra, & statera, qua scriptura est appendenda. to.5.1430,B

scriptura, & oracula Prophetica non externo applausus audienda: sed mentis intelligentia apprehendenda. tomo 5.1492,A

scripturæ diuinæ, scopus ac terminus est, ne quid factorum intermittat, sed veritatem nos doceat. to.1.196,D

scripturæ diuinæ mysteria continent veritatis. to.2.667,C

scripturarum sacrarum intelligentia non assiduo acquiritur studio, sed vita deo digna. to.2.889,C

scriptura sacra nullibi reperitur sibi ipsi aduersa. to.1.18,C

scripturas sacras non mentiri, etiam diabolus credit. to.2.646,A,B

scripturæ sacrę suas habẽt venas, & carnes. to.2.1063,C

scripturæ diuinæ nullo non loco terræ habitabilis circunferuntur. to.1.1157,C

scriptura diuinitus inspirata, est vtilis ad doctrinam, reprehensionem, & correctionem. to.1.1122,B

scripturarum occulta iniquis non manifestari, sed fidelibus. to.2.646,D

in scriptura diuina neque syllabam neque apicem præterire oportet. to.1.290,B

scriptura sancta hæret sibi tota, & vno spiritu est copulata: & quasi vna catenula est, atque vt circulus in circulum innectitur, & quidquid aliud sumpseris, aliud latè pendet. to.2.1054,D

scripturis sacris non credentes auersandi, nec contra istos disputandum, tanquã furibundos & mente captos. to.1.8,C

ex scripturis sacris quisque suorum vulnerum remedia eligere potest. to.3.543,D

scripturæ sacræ per anagogen ac sensum mysticum speculandę, & intelligendę. to.1.994,B

scripturas diuinas omnes quidem homines legunt, non tamen omnes intelligunt deum veritatis positum in scripturis. to.2.665,C

in scripturis absconditur deus. to.2.665,C

scriptura sacra ad faciendam fidem nihil validius. to.1.592,A

scripturæ sacræ nullam habent rationem pulchritudinis, vel compositionis verborum, &c. tom.1.254,B,C. ac diuina dogmata, non humana continent. ibidem.

scriptura diuina nõ habet opus hominum sapientia, vt intelligatur, sed reuelatione spiritus, &c. to.1.123,D

scriptura sacra vt accipienda. to.1.777,D

scripturæ sacræ regis Ptolemæi cura ex Hebræo in linguam Græcam translatę. to.1.18,C

scripturæ

scripturæ sacræ omnes igni contraditæ. to.1.1267,C

scripturæ sacræ testimonium doctoribus necessarium. to.1.866,A

ob scripturarum sacrarum ignorationem lues pullulat hæreseon. to.4.1,C

scripturæ superficie non inuenitur scripturæ mens. to.1.147,D

scripturæ sacræ cur obscuræ. to.2.900,C

scripturarum sacrarum consolatio. tom.1.1122,B

scripturæ diuinæ mos est, à rebus contingentibus nomina locis imponere, vbi res contingunt. to.1.90,B

Scrutari.

Scrutari in deo, exactam significat cognitionem. to.4.319,A

scrutari, pro apertè scire. to.1.637,D

scrutatio dei, est eius scientia. to.1.637,D

scrutari est scientis. to.5.1422,C

scrutamini scripturas quomodo accipiendum. to.5.1502,B

Scurrilitas.

Scurrilitas vnde habet originem. tomo 2.590,D. 591,A

scurrilitas non debet exire ex ore Christiani. to.4.324,D

scurrilitas à nobis procul pellenda. tom.2.51,D

scurrilitas in iudicio plectetur. tomo 5.504,D

Scutum.

Scutum fidei cur ita dicatur. to.4.1027,C

scutum fidei in omnibus sumendum. to.1.15,A

scutum bonæ voluntatis. to.1.617,D

Scylla.

Scylla poëtarum cum peccato collata. to.4.337,D

Secta.

Sectæ tres apud Hebræos. to.3.630,D

Sectio.

Sectio carnis ægræ & sanæ. to.5.1651,D

sectiones membrorum corporis propter morbum, sunt pœnæ dei. to.3.616,C

Secularis.

Secularis quomodo potest esse non minor monacho. to.4.1010,D

secularia nihil habent ponderis. tomo 3.177,B

secularia vbicunque tanguntur, lædunt. to.3.3543,C

secularium rerum contemptus totam operam ad animæ curam conuertit. to.2.576,B

secularium rerum contemptus ad salutem necessarius. to.2.350,B

secularibus qui seruit rebus, & in proposito perseuerat, is necesse est, vt thesaurum superiorem amittat. to.2.457,B

seculares quomodo salui fiant. tomo 4.971,A

seculum istud sanctis inimicum. tomo 3.827,B

seculum qui diligit, saluatoris Christi hostem pariter & inimicum diligit. to.3.827,D

seculi huius figura humi est depressa, vilis, temporalis, nihil habens sublime, nihil stabile, nihil recti, sed omnia peruersa. to.4.196,B

Secundum.

Secundum ad primum respicit. to.1.644,B

Securis.

securis ad radicem arborum posita. tom.2.1039,A

securis, est acutissima ira cõsummationis, quæ totum præcisura est mundum. to.2.659,A

securis, id est, punitio, seu supplicium. to.1.640,A

Securitas.

Securitas vitæ non est quærenda. tomo 1.969,C

securitas huius seculi casibus plena. tom.1.476,D

securos nimium nos non oportet esse. to.1.969,A

Sedere.

Sedere super thronum, symbolum est vbique iudicij. to.1.1253,D

sedet ad dexteram patris, quid sit? tomo 5.615,B

sedes, iudiciaria potestas. to.1.633,C

qui sedet, non est minister. to.4.1584,B

sede à dextris meis, significat æqualitatem honoris. to.1.633,C

Seditio.

Seditio parit mortem, eámq; immaturam. to.1.1070,B

Seductor.

Seductores proficient in peius, errantes, & in errorem mittentes. to.2.670,A

Seges.

Segetes ementitæ. to.1.975,A

seges spiritualis cum segete terrestri collata. to.5.1443,C

Segnis.

Segnis anima continua habet opus admonitione. to.1.20,D

Segor.

Segor ciuitas, quò se receperat Loth, Sodomitis pereuntibus. tomo 1.303,D. 305,B,C

Seir.

Seir montes. to.1.241,A

Seleucus.

Seleucus, episcopus præstantissimus. to.5.1344,C

Sella.

Sella, vxor alter Lamech. to.1.118,A

Sem.

Sem, Iudæorum fuit pater. to.2.854,B

Semei.

Semei, homo malus. to.1.569,D

semei, vir sanguinarius. to.5.875,C

semei, vir sceleratus & ingratus innumeris probris Dauidem respersit. tomo 5.560,C

Semen.

vbi Semen est, ibi etiam multiplicatio fructuum consequitur. to.2.42,C

semen Abrahæ, sicut arena maris. tomo 1.254,C

semen spirituale in nobis quotidie crescere debet. to.1.16,C

sementis futuræ initium, est dissolutio. tom.4.

sementem faciamus, vt multa cum abundantia metamus. to.4.63,D

seminandum nobis est largè, vt metamus abundè. to.5.340,C

seminandum est in cœlo. to.5.791,D

seminare nos oportet cœlum, vt multa metamus. to.5.311,C

vt seminemus cœlum deus iubet, vt centuplum accipiamus, & vitam æternam possideamus. to.3.316,C

Semita.

Semita, quasi semiuia. to.1.701,D

semitæ domini angustæ, quæ. to.1.701,D

semitæ multæ sunt, quæ diuertunt. tomo 1.616,A

semitarũ domini diuersa genera. t.1.701,D

Senarius.

Senarius numerus, operis, & laboris numerus est, &c. to.2.636,B

senarius numerus mysticè expositus. to.2.623,B

Senectus.

Senectus sensum contabefacit. tomo 5.329,A

senectus est morbus, cui segnities inest, tarditas, obliuio profunda, obtusio sensuum, & iracundia. to.4.1474,D

senectus non in crinium candore, sed in animi virtute posita, & constituta. to.1.818,D

in senectute anima maximè roboratur, & viget. to.5.1549,A. & in iuuentute febricitat. ibidem.

senescere non est omnium. to.1.1125,D

senex in bonam & malam partem. tom.4.377,A,B

senex, si velit, est rex. to.5.1550,B

senex sensum habens pueri, reuerendus nõ est. to.5.1549,C

senes reddit modestiores expectatio mortis & iudicij. to.5.1549,B

senes sint sobrij, pudici, casti, sani in fide, in charitate, & patientia. to.4.1474,C

senibus patientia maximè conuenit. to.4.1475,A

Sennaar.

Sennaar, rex Adamæ. to.1.240,D

sennaar campus, in quo ædificata fuit turris, nomine Babylon. to.1.202,A

Sennacherib.

Sennacherib in altum elatus, à filiis suis est interemptus. to.1.995,A

Sensibile.

Sensibile nihil nobis à Christo traditum. to.2.570,B

sensus hominis quinque quid moraliter. to.2.1101,B

sensus quinque carnales, & quinque spirituales, per quos considerandus & apprehendimus quæ sunt vtilia, vt deus. to.2.886,B

sensus carnales sunt maleuoli & iniqui, qui semper desiderant, quæ sunt tenebrarum, & non lucis. to.2.731,C

sensus noster cõterendus, & humiliandus. to.5.386,B

sensus nostri singuli norman, & limitem certum habent à natura datum. tom.5.992,A

sensui quod obiectum est, corpus est. to.5.105,A

sensus carnis, hoc est, actio scelerata. to.4.122,C

sensus spiritus, & sensus carnis discrimen. to.4.120,C

sensus noster deceptu facillimus. tomo 2.570, A. to.5.336,D

sensum domini nouit nemo. to.5.1005,A

sensum Christi fideles habent. tomo 4.322,A,B

Sententia.

Sententia cum rei veritate coniungenda. to.5.1432,C

sententia dei minimè corrumpi potest to.1.792,C

Seon.

Seon, Amorrhæorum rex occisus. tomo 1.1084,C

Sepelire.

Sepelire patrem discipulum cur noluit Christus. to.5.323,D

sepeliendi mortui. to.2.226,D

Sepes.

Sepes vineæ, sunt angeli in circuitu, custodientes populum dei. to.2.871,C

sepes in scriptura sacra quid. to.2.

sepes remota, & septum remotum. tom.1.201,B

September.
September,mensium anni septimus. to.2. 1083,C
september,mensis est vindemiæ. tomo 2. 1083,D
Septenarius.
Septenarius numerus de multitudine dicitur in sacris scripturis. to.1.1115,B
septenarius numerus in scripturis infinitæ multitudinis significationem habet. to.5.949,A
septenarius numerus mysterium habet indulgentiæ, ocij, & quietis. tomo 2. 623,B
septies,id est, toto tempore: quia in septenario numero venientes dies ad primũ redeunt. to.2.1018,A
septimanarum septuaginta anni Danielis, tempore Herodis consummati fuere. to.2.643, A
septimo die cur deus nihil producere voluit. to.1.55,B,C
Septuagies.
Septuagies septies infinitè sumitur. to. 2. 1241,B,C
septuaginta interpretum auctoritas. to. 2. 39,B
Sepulchralis.
Sepulchralis cura maxima,qualis. tomo 3. 502,D
sepulchrum quid sit. to.2.563,D
sepulchrum emit Abraham, in quo poneret eius mortuum. to.1.327,B
sepulchrum Christi nobis baptisma fuit. to.4.87,B
sepulchrum saluatoris in petra durissima excisum mysticè quid? to.3.363,A
sepulchra moraliter quid. to.2.233,C
circa sepulchra philosophandum. tom. 3. 810,A
sepulchra in ingressu ciuitatis, & castelli cur haberi solent. to.3.810,B
sepulchra insipientium, domus eorum in æternum. to.1.794,B
sepulchrum,patens guttur eorum. tom.5. 323,C
sepulchrum dealbatum. to.5.325,B
in sepulchris suorum defunctorum quosdam habitaculum posuisse, atque inibi vitam mortuo similem transegisse. to. 5.496,D
sepulchrorum effossores. to.2.291,C
Sepultura.
Sepultura,est melior seminatio. tomo 4. 572, A
sepulturæ suæ cura cuique esse debet, exẽplo Iacob patriarchæ. to.1.428,C,D
Seraphim.
Seraphim interpretantur,ora ignita,seu ardentia. to.1.1254,B.1256,C
seraphim exercitus. to.1.19,C,D
seraphim à candente flagrantéque ore nomen inuenerunt. to.5.982,A
seraphim concinunt,sanctus,sanctus,sanctus. to.5.966,C
seraphim quamobrem prætendunt alas, & suas operiunt facies? tom.5.979,B,C. 980,B
seraphim munus. to.1.646,B
seraphim stant in circuitu dei. to.1.1254, A
seraphim ineffabili gloria cõditoris fruuntur,incomprehensibilem eius pulchritudinem contemplantia. to.1.1282,A
seraphim etiam ipsis deus est incomprehensibilis. to.5.984,C
seraphim deum adorant. to.5.320,B
seraphim deum glorificantia, hac voce resonant: Sanctus,sanctus,sanctus. to.2. 162,D
seraphim cur facies pedésque suos obtegunt alis. to.1.413,D. & 1282,D
seraphim, eximiæ & admirabiles potestates. to.1.1255,B
seraphim nos docent diuinas laudes offerre & cantare. to.5.1482,C
seraphim descriptio. t.5.1483,A,B,& C.
Serapion.
Serapion episcopus apud monachos delitescit. to.5.1357,C,D
Sermo.
Sermonis gratia seruanda. to.1.1107,B
sermo dei est vnus. to.3.794,A
sermo dei est immobilis. to.2.1000,C
sermones dei cur dicantur signati.tomo 5. 921,B
sermones dei qui audit, & non facit, viro assimilabitur stulto. to.2.1191,C
sermo dei inuadit etiam incorporea. to.4. 1546,A
sermo dei nostris cogitationibus, & sensu dignior. to.5.336,D
sermo diuinus cur dicitur gladius.tomo 2. 686,B
seruorum diuinorum meditatio in bona desinit opera. to.1.1000,B
sermo sapientię,& sermo scientiæ differũt. to.4.477,C
sermonis sublimitate D. Paulus non est vsus. to.4.311,A
sermo nõ prohibendus in tempore salutis. to.1.1110,A
sermo noster debet sale condiri. tomo 5. 460,B
sermo noster sit simplex. to.5.628,A
sermoni anteire debet oratio. to.5.983,A
sermo vanus immundo spiritu dictante, proferetur. to.2.700,A
sermonem vnum fuisse primùm omnibus hominibus. to.1.201,D
sermo obscœnus ex ore nostro non prodeat. to.1.1107,C
sermo altior apud stultos stultitia videtur. to.3.217,C
sermo eorum,qui à veritate aberrant, serpit vt cancer. to.4.1425,A
sermonibus tuis condemnaberis. tomo 5. 709,D
sermo durus,id est,intellectu difficilis. to. 3.187,D.188,A
sermones appetere spirituales, animæ arguit sanitatem. to.1.1287,B,C
sermones mali bonos corrumpunt mores. to.5.375,B
sermo mentis interpres. to.5.1501,D
de sermone egregia philosophemata.to.5. 1502,A
sermo mentem non destituit,a mente non separatur. to.5.1502,A
sermo ad escam multas habet proprietates. to.2.878,A
sermones duo de eadem re contrarij, veri esse non possunt. to.1.1024,B
sermones sunt viæ rerum. to.4.986,D
sermonibus nostris iustificabimur, vel adiudicabimur. to.5.627,C
sermonem abbreuiatum dominus faciet in terra. to.4.164,A
sermo doctrinæ duplex. to.4.495,D
sermone quor,& qualia committuntur vitia,seu peccata. to.5.710,A
Serpens.
Serpentis mira natura,& astutia. tomo 2. 264,A,B
serpens callidus & subtilis. to.1.457,C
serpens ingenio sissimus. to.5.449,A
serpentes ad quid vtiles. to.1.1151,C
serpentium virus est antidoto. tomo 1. 923,A,B
serpens reliquum proiicit corpus, vt conseruet caput. to.1.968,D
serpentibus deserta plena quid indicent. to.5.622,B
serpentes iracundi. to.2.31,C,D
serpens, omnium bestiarũ prudentissima. to.1.85,C
serpentes præ omnibus animalibus astutiores: & eorum astutia non est in bono,sed in malo. to.2.909,A
serpentum est proprium,ab hominibus sibi cautè prospicere. to.2.770,B
serpentem sensibilem deus damnauit, & puniuit. to.5.519,D
serpens sensibilis grauiter punitus, inuisibilis igitur quantas dabit pœnas? to.5. 619,D
serpens,malorum fabricator. to.4.216,C
serpens quia impostura intulit, propterea & pœnam ipse primus accepit. to. 1.98,D
serpens serpenti non nocet. to.2.770,A
serpenti cur infligitur pœna, cùm ipse non malum dederit consilium, sed diabolus eo,tanquam instrumento,fuerit vsus. to.1.97,A
serpens maledictus præ omnibus pecoribus,& præ omnibus bestiis terræ.to.1. 96,D
serpens terram comedens,quid indicet.to. 3.756,A
serpens in paradiso peccatum suasit. to. 5. 767,C
serpens magis punitus est, quàm mulier. to.4.228,B
serpẽs decerpsit de fructu arboris, & dedit mulieri. to.1.450,D
serpens imago crucis Christi.to.5.1429,D. 1430,A
serpente, tanquam instrumento accommodato, vtebatur diabolus, ad Euam decipiendam. to.1.85,C.88,A
Seruire.
Seruire domino cum tremore,quid. to.1. 1281,D
seruire deo & mammonæ nemo potest. to.4.281,C
seruire duobus dominis nemo potest. to. 2.177,C
seruitus vnde sit orta. to.4.1018,D
seruitus per ebrietatem introducta. tom.1. 198,B
seruitus duplex. to.3.57,A
seruitus est grauissima in ordine libertatis, præsertim si liberis imperetur. tomo 1. 199,B
seruitus magna tam pecuniarum, quàm corporis. to.2.483,B
seruitutem generat contemptus. tomo 1. 1278,C
seruitutes tres Iudæi pertulerunt grauissimas, quas illis deus antè prædixerat. to.5.917,A
seruitus non natura extitit, sed instituto hominum. to.5.1491,C
seruitutis tres species. to.5.1491,C
seruitutis causa peccatum. ibidem.D
seruitus magis prodest,quàm obest. to.4. 401,D
seruitutis astringetur iugo,qui non paruerit redemptoris imperio. to.1.1279,C
seruitutis, & seruorum modi multiplices. to.4.9,A.ac deinceps.
seruitus spiritualis, conuersatio vitæ iuxta Christum institutæ. to.4.196,A
seruitus dei libera,hominum coacta. to.5. 1659,A
seruitutis deo debitæ modi sunt plures.to. 4.9,C

seruitus peccati grauissima, à qua solus deus liberare potest. to.3.214,A
serui dicuntur à seruando. to.1.1028,C
seruo nihil proprium. to.5.1666,B
seruus sapiens in omnos insipientes dominatum obtinebit. to.1.799,D
seruus fidelis & prudens. to.2.538,A,B
seruus fidelis absente domino probatur. to.2.959,A
seruus seruum generat. to.1.445,C
seruus est ille, qui peccatum operatur.to.1. 198,C
seruus ille non est prouidus, quem imparatum inuenerit dominus. t.2.1040,C
seruus non est supra dominum. tomo 2. 1203,B
serui sumus inutiles, etiam si omnia fecerimus. to.5.308,C
seruus mercenarius. to.5.1659,C
seruus in domino, libertus est domini. to. 4.402, A
serui dei libenter de consummatione seculi requirunt. to.2.920,D
seruus Christi hominibus placere non studet. to.4.1018,A
serui dominis suis sint subditi,in omnibus placentes, non contradicentes, non fraudantes,&c. to.4.1474,D
serui est asseruare,expendere verò domini, & magnam potestatem habentis. to.5. 1227, A
serui hominum,& non dei. to.5.1659,C
serui hominum,sunt serui vitiorum. to.5. 1637, A
serui grati & ingrati. to.5.1666,B,C
serui liberi,& inuiti. to.5.1657,C
seruorum philosophica patientia. tom.5. 1666,C
seruorum est parere, & solius domini iubere. to.4.16,A
seruis suis deus dat honorem. tomo 1. 152,A
serui dei quomodo omnia possint.tom.4. 946, A
seruum domini pugnare non oportet. to. 5.967,B
seruus non manet in domo domini in æternum,&c. to.3.214,A
seruum aut liberum quid potissimùm faciat. to.1.919,C
seruo peior est, qui patronum post datam libertatem offendit. to.1.453,D
seruorum insurrectio aduersus dominum est peccatorum retributio. tomo 1. 593,A
serui ac domini alter alteri seruiunt. to. 4. 1000,A
serui dominos mutant,non vxor viros.to. 5.1661,B
seruorum amor in dominos non est naturalis,sed consuetudinis. to.4.1194,D
seruorum gratorum est, omnibus suis suũ præponere dominum. to.1.491,A
sessio.
Sessio & resurrectio omnem vitam significant. to.1.1090,B
seth.
Seth Adæ filius, loco Abel, quem occiderat Cain. to.1.121,A
seth nomine liber inscriptus. to.2.644,A
ad seth translatum fuit primogenituræ ius. to.1.121,D
Seueritas.
Seueritas est apud deum, sed benigna: apud diabolum autem blanditia, sed nociua. to.1.449,A
seueritas lenitate temperanda. tomo 4. 844,D
seuerus presbyter. to.5.1369,C
Sexagenarius.
Sexagenarius numerus mysticè expositus secundum locos sacræ scripturæ. to. 1. 475,D
Σιαγὼν.
Σιαγὼν,id est,maxilla.to.2.1072,B,C.quam accipiebat sacerdos,& cur. ibidem.
sibilare.
Sibilabit ad impios dominus ab extremitate terræ. to.1.1251, A
Sica.
Sica,quod genus gladij apud Romanos. to.3.630,D
Sicera.
Sicera ex palmulis expressa.to.1.1246,C,D
sicera danda est iis, qui sunt in dolore. to. 1.193,B
Sichimar.
Sichimar quid. to.1.921,A
Sidrac.
Sidrac in ignem coniectus,non detrimentum patitur. to.5.829,C
Signum.
Signi ratio,ac definitio. to.1.1267,A
signa, diuinæ vocationis testimonia sunt. to.2.937,C
signum dicitur eius,quod nouum fit.to.2. 921,D
signa cur, & quando potissimùm emicuerunt. to.2.25,A,B
signum rei futuræ esse non potest, quod semper fuit in vsu. to.2.921,D
signum sacrilegum, quod de comprehendendo saluatore Iudæis dedit Iudas. to.3.726,B
signa non credentibus,sed incredulis dantur. to.2.943,B
signa sunt manifestatio spiritus. tomo 4. 477,A
signa non fidelibus, sed incredulis dantur. to.3.163,B
signa infidelibus & rudioribus exhibenda. to.3.141,C
signum circuncisionis quorsum à deo imperatum. to.1.273,A
quod est signum Ionæ? scandalum crucis. to.2.802,C
signum destructionis Hierusalem, est signum consummationis mundi. to.2. 921,B
signa de cœlo quærere, quid sit? tomo 2. 389,B
signa ab Apostolis facta. to.4.312,C. quibus suadebant. ibidem.
signum filij hominis apparebit in cœlo.to. 2.940,D
signum deus leuabit in nationibus procul. to.1.1250,D. & signum leuare quid sit. ibidem.
signorum faciendorum etiam Antichristo dabitur potestas. to.2.930,C
signa etiam carnales facere possunt. to. 4. 328,B
signa magna dabunt pseudochristi, quæ sancti facere solent. to.1.917,B
signa inutilia faciunt pseudoprophetæ. to.2.751,A
signa multi faciunt quidem, non ex potestate dei,sed ex potestate contraria.to. 2.865,A,B
signorum trium demonstrationem accepit Moses, cùm mitteretur ad Iudæos. to.5.963,C
non à signis, sed à charitate suos cognosci discipulos asserit Christus. to.5.962,A
signum perpetuum & æternum. tomo 1. 186,A
Silaos.
Silaos Hebraicè,est missus. to.3.359,A
Silas.
Silas,vir valde magnus & admirabilis à D. Paulo conuersus. to.3.562,B
silentium.
Silentium,pro patientia. to.1.815,A
silentium non omne pulchrum, sed id solum,quod à mala abducit oratione.to. 1.718,C
silentium in templis supernè scriptum. to. 4.1314,B
silentium in bonam partem. to.1.710,B
silentij intempestiui malum. t.1.1108,A,B
silentium prophetarum, signũ iræ diuinæ. to.1.1304,A
Siloa.
Siloa,interpretatur missus. to.3.214,D
siloa fons sensim, & citra strepitum fluës, quid moraliter. to.1.1267,B
siloa,fons perennis ad radices Sion mõtis: & quid spiritualiter. to.1.1214,C
siloë turris super decem & octo cecidit homines. to.5.526,A
Simeon.
Simeon,Iacob alter ex Lia filius. tomo 1. 370,B
simia.
Simiæ pro deo habitæ. to.1.441,B,C
simila.
Similæ flos in sacrificiis offerebatur. to. 5. 725,A
similago.
Similago mundissima. to.2.946,A
Simon.
Simon Petrus,Ioannis filius, ad apostolatum vocatur,& appellatur Cephas.to. 2.107,B
D.Simon Apostolus deum docuit barbaros. to.5.1417,B
simon zelotes, qui & Cananæus est nuncupatus. to.2.255,C
simon leprosus dicitur, non qui est leprosus, sed qui fuit: fuit enim antè, quàm dominum in domum suam susciperet. to.2.1080,A,B
simon impostor venit in nomine Christi. to.2.922,A
simon magus. to.5.1424,B
simon magus morbo erat obnoxius. to.5. 482,A
simon magus, dei virtus cognominatus. tom.3.481,C. baptizatus erat: petit ab Apostolis spiritum signorum. ibidem.
simon magus Romam petit,& cur. tom.5. 484,B
simon magus,quoniam ad inanem aspexit gloriam, non vidit quod erat sibi conducibile. to.4.525,B,C
simon magus ab Apostolis eiectus.tom.2. 346,D
simon magus, reprobatus, & morte periclitatus. to.5.708,B
simon magus, non quia vendidit gratiam dei, sed quia emere voluit, damnatus est. to.2.1077,B. propter auaritiã periit. to.5.339,A
simon nullus ad domini mensam accedat. to.5.339,A
simonia quàm grande peccatum. tomo 2. 1077,A,B
simonia quàm periculosum & horribile peccatum. to.5.1170,C
simplex.
Simplex anima,benedicta:& qui simpliciter ambulat,ambulat in fiducia. to. 5. 73,A
simplices nos oportet esse,sicut columbæ. to.4.530,A
simplicitas sine ratione verbi, hominis est irrationabilitas. to.2.851,C

simplicitas ad philosophiam est via.tom.3. 418,B,C
simplicitatem à se deus non abiicit. tom.1. 1310,B

Simulachrum.

Simulachrorum vanitas quanta. tomo 1. 1080, A
simulachra quo pacto adorati cœperunt. to.2.590,D

Simulatio.

Simulatio quàm periculosa Christiano. to.2.748,A
simulationem deus respuit & odit. tom. 5. 487, A
simulatio longissimè dissidet a veritate.to. 5.1434,A,B
simulatores bonorum similes sepulchris. to.2.904,C,D

Sinapi.

Sinapi quid spiritualiter. to.2.350,D
sinapis natura,& metaphora. to.2.1237,A
sinapis granum Christus in terra nostri cordis seminauit,& occultauit. tom.3. 792,C

Sinistra.

Sinistra manus,voluntas est carnis,semper deo contraria. to.2.717,B
sinistra tua nesciat, quid dextra faciat , exponitur. to.2.170,A

Sinus.

Sinus Abrahæ,quis,qualis,& vbi. tom. 2. 1100,B
sinus Abrahæ pro regno cœlorum.tom.2. 218,C

Sion.

Sion,Iudæorum metropolis. to.1. 803,B
sion,ciuitas iustitiæ,mater ciuitatum.to.2. 39,A,B
sion filiæ quæ dicantur. to.1.1235, A
sion anagogicè,est ecclesia. to.1.664,B
ex sion aduenier,qui liberat,& auertet impietates à Iacob. to.4.191,A
ex sion profectus decor ecclesiæ dei. to.1. 803,B

Sirenes.

Sirenes. to.1.1273,B

Sitiens.

Sitientes iustitiam beati. to.5.495,B
sitienti potator est deus. to.5.768,C
sitim euitare nō possumus. 305, D. quia est naturalis. ibidem.
sicis ebriorum hominum insedabilis. to.5. 1235,C

Sobrietas.

Sobrietas quot modis intelligi debeat. to. 4.1481,A
sobrietas ad sanitatem reducit. tomo 1. 278, B
sobrietas dæmones fugat. to.1.23, A
sobrium oportere esse maximè post communionem. to.4.466,B
sobrij deo dilecti. to.5.581,B
sobriis diabolus non prævalet. to.1.17,A
sobriis conuiuiorum officia & munera demandantur. to.3.90,A

Socordia.

Socordia , quot malorum causa. tomo 3. 380, D

Socrates.

Socrates,Sophronisci filius,ob tranquillitatem vitę, & indefessum philosophiæ studium,celebritate nominis inclaruit. to.1.1218,B
socrates omnes apud Græcos vincebat philosophia: & cur hausto cicutæ cyatho morbi adiudicatus. to.4.301,C
socratis tolerantia & frugalitas. tomo 5. 1063, A
socrates omnia faciebat ad vanam gloriā spectans. to.3.578,A
socordia, inertia, amentia , peccati causæ. to.5.1476,C
socrates cur morte mulctatus. tomo 1. 915, B
socrates contempsit mortem. to.4.300,A

Sodoma.

Sodoma igne & sulphure è cœlo missō pereunt. to.1.303,D
sodoma cur tantum luit supplicium. to.4. 598,A
sodomorum incendium,peccatoribus nefandis exemplum. tom.4. 31,D. & gehennæ effigies. ibid.
sodomorum populatio. to.1.242,A
sodomorum incendij stupendi & euersionis exacta descriptio. to.1.455,A
sodomorum vinea. to.1.861,D
sodomorum terra vnà cum incolis incendio consumpta,ac sterilis facta.tom.5. 897,D
sodomorum regio erat fructuosa,& ferax, & quasi hortus dei. to.1.229,D
sodomitæ deliciantes, criminibúsque sese polluentes , dilapsis cœlo fulminibus exusti sunt. to.2.176,D
sodomitarum coitio corpus reddebat inutile,&c. to.4.30,B,C
sodomitis pepercisset deus,si inter eos decem iusti inuenti fuissent. tomo 1. 293,B
sodomitæ peccatores coram deo valde. to.1.230,B
sodomitas in nefarios ebrietas accendit amores. to.5.382,B
sodomitæ ob nullam aliam periere causam , nisi quòd in pueros væsano ferebantur amore. to.4.1484,D
sodomitarum deliciæ nobis sunt metuendæ , ne Sodomica patiamur incendia. to.5.633, A
sodomitis tolerabilius iudicium erit,quòd in hac vita sint puniti. to.1.866,C
sodomitæ in satietate panum lasciuiabant. to.1.3, C
sodomitarum adhuc manet & viget supplicium. to.4.335,C

Sol.

Sol Græcè Helios ab Helia propheta vocatus,& cur. to.1.533,B
sol in cētro cœli stans, medius dicitur dies. to.1.812,A
sol inter astra regnum obtinet. tomo 1. 1163,D
sol per totum diem cœlum percurrit. to.1. 1074,B
sol omnibus aliis corporibus clarior & lucidior. to.3.248,A
sol oriens,& sol occidens moraliter expositus. to.5.638,C
sol quot nobis præstat vsus. to.1.30,B,C
sine solis operatione non matureſcunt fruges,& prouentus terrę. to.1.30,D
sole nihil lucidius. to.1.31,A
ante solis formationem fuerunt tres dies. to.1.31,B. & tres noctes. ibidem.
sol ordinatus est, vt præsit diei. tomo 1. 31,B
sole manente non prævalet nox. tomo 2. 749,A
sol, Apollo vocatus ab antiquis,& cur.to. 1.608,A
sol se repressit , & suum deseruit cursum. to.1.1246,A
sol auertebat radios in passione Christi. to.1.779,A
ad solem iustitiæ in aduersis confugiendū. to.5.530,B
sol spiritualis,Christus. to.2.939,C,D

Solatium.

Solatium in aduersis,fortia gesta. tomo 1. 561,A

Solicitudo.

Solicitudo animi in hoc seculo continua. to.2.483,B
solicitudo,desperationis est filia. tomo 2. 733,B
solicitudines, schola philosophiæ. tom. 3. 674,C
solicitudines assiduæ mentis acumen hebetant. to.5.475,C

Solitudo.

Solitudo non facit esse solum, &c. tom. 1. 1113,C.sed mens,qua tenetur amore & studio sapientiæ. to.1.1113,C
solitudinis encomium. to.1.679,A
solitudo ad orādum , & ad inuocationem dei,quam ciuitates,aptior. to.1. 227,A
in solitudine qui cum Ioanne Baptista inuenit Christum,felix. to.2.1050,B,C
solitudo sancta assessorem habet spiritum sanctum. to.2.1054,A
solitudines feris destinatæ. to.1.1151,D
solitudine nihil peius , & locis inacceſſis. to.3.312,A

Solstitium.

de Solstitiis & æquinoctiis conceptionis & natiuitatis Iesu Christi , & Ioannis Baptistæ. to.2.1083,C

Σῶμα.

Σῶμα,quasi σῦμα,id est,sepulchrum.tom.2. 1123,B

Somnia.

Somnia plerumque in rem veram exeunt. to.2.325,C
somnus morti similis. to.5.317,A,B
somnus sanitatis in viscere moderato.to.5. 1070,A
somnus sanitatis in homine parco. tom.5. 313,B
somnus salutaris est intestini temperantis. to.5.1254,D
somnus sermo dulcis,siue parum,seu multum comedat. to.5.1209,A
somnum capere cur dicitur deus. tomo 1. 1163,C
somnus nihil aliud est,quàm mors temporaria , & vnius diei interitus.to.1.505,C
somnum euitare non possumus.t.3.299,D
somnus, mortis est imago, & consummationis. to.3.530,B
somnus in æternam naturam non cadit. to.2.766,C

Sophia.

Sophia , templi Constantinopolitani cognomen.to.1.in vita Chrysost.

Σωφροσύνη.

Σωφροσύνη. to.4.1474,D

Sopor.

Sopor Adæ quid sit. to.5.621,B

Sordes.

Sordes sunt etiam parua peccata. tomo 4. 1511,C

Soror.

Sorores adoptiuæ, & sermo aduersus eos, qui illas apud se fouent. to.5.1127,C

Sors.

Sorte sua nemo contentus. to.5.368,C

Sosipater.

Sosipater,D.Pauli cognatus,ac discipulus. to.4.266,D

Sosthenes.

Sosthenes,diui Pauli frater in Christo.to. 4.281,A
sosthenes, princeps synagogæ ante tribunal verberatus à Græcis.t.3.592,B & D. valde fidelis fuit,ac D.Paulo semper affuit. ibidem,B

Spartum.

Spartum triplex non disrumpetur. tom.2. 1062,B

Spatha.

Spatha,id est,gladius. to.2.1078,C

Species.

Species dei,quis locus. to.1.385,A

Spectaculum.

Spectaculi horrenda discrimina. tomo 2. 59,D
spectacula adire,periculosum esse.tomo 1. 510, A
spectaculorum vanitas. to.1.1031,A
spectaculum facti sumus mundo, & angelis , & hominibus , quid sit. tomo 4. 353,D
spectacula theatrica fugienda.to.5.1471,B. nihil est quod maiorem contemptum adferat quam spectacula. to.5.1484,B
spectacula quàm sint ridicula. to.4.356,B
spectacula pernicioſa. to.1.1283,C

Speculum.

per Speculum nunc videmus. to.5.963,D

σπῖρα.

σπῖρα , cohors , quæ vocabatur Numerus. to.3.504,A,B

Spelunca.

Spelunca , quæ Matronæ dicitur, quæ & qualis. to.4.1471,A

Sperma.

Sperma scaturiginis suæ vnde habet fontē. to.2.1244,B,C

Spes.

Spes est rerum futurarum. to.4.77,A,B
spes, est cognitio fidei,credulitatis propinquitas , futura meritorum expectatio, atque destinatum præmiorum tēpus. to.4.610,C
spes est futuræ pollicitationis religiosus assensus,&c. to.4.610,C
spes in deum , sacra est anchora. tomo 1. 1046,A.1113, A
sperare quod promissum est, Christum est amare. to.4.612,A
spes,aurea est catena & firma,qua de cœlo propensa nostras subducimus animas. to.5.834,B
spes, quæ videtur, non est spes. tomo 4. 1537,C
spes,scutum est efficax aduersus veteratoriam artem diaboli. to.1.1190,B
spe bona nihil suauius. to.5.352,A
spes bona nutrit animam. to.4.1146,C
in spe bona sunt omnia. to 4.1537,C
spei vites per exempla. to.1 983,C
spes efficit, vt de futuro bene speremus.to. 1.1127,B,C
qui speiat in deo,beatus. to.1.678,B
spes in deum solida est,immobilis,& vicissitudinis nescia. to.1.373,A
spes in deum est immortalis, immutabilis, & immobilis. to.1.605,B
spes in deum omnia componit. tomo 1. 675,C
spem qui ponit in terra, illius mens carnalis est,& immunda. to.2.731,D
spes sine fide non habet firmitatem. to.4. 611,B
spes, quod sperat, iam cernit. tomo 4. 611,B
spes gloriam consummat , quam fides inchoat. to.4.611,A,B
spes sustinendo præsumit , quidquid fides acquirit credendo. to.4.610,C
spes contra tentationes prodest. tomo 4. 1142,D
spes si videatur,non est spes. to.4.136,A
per spem sumus iam in cœlis. to.4.1569,C
spes bona , huius vitæ labores semper imminuit. to.1.433,C
in spe non deficiendum. to.1.524,B
spes non pudefacit,quia dei est promissio. to.1.464,B.to.4.77.D
qui spem in homine ponit,maledictus. to. 1.372,D
spem in homine ponere, periculosum. to. 1.983, A
spes futurorum certa, iucundior visu , & clarior. to.2.251,D
spes non confundit. to.5.3473,D
spes futurorum bonorum , incommoda præsentia leuiùs ferri facit. to.1.99,B
spes Christianorum certissima est in cœlis, & preciosior omnibus rebus terrenis. to.2.710, A,B
spes proponitur tam in spiritualibus, quā in temporalibus. to.4.1570, A
spes cessabit , vbi, quod speratur , affuerit. to.4.611,C
spei & fidei symbola. to.4 611,A

Sphæroter.

Sphæroter calcei quid. to.1.244,C

Spina.

Spinæ spiritaliter. to.2.337,B
spinæ nutrimentum camelorum. tomo 4. 187,C
spinę genium vuas adferunt, & ficus ficos non adfert. to. 2.1074,D
spinas propter Adæ peccatum terra ab initio mundi prorulit. to.1.1245,C
sub spinis nulla requiescunt animalia , nisi tantummodo serpentes. to.2.751,D
spinæ quomodo excindantur. tomo 4. 1287,D
spinæ,id est,hæretici. to.2.751,C
vbi spinæ,vbi bestiæ. to.3.670, C,D
spinæ,id est, huius seculi solicitudo.tom.1. 389,A

Spiritualis.

Spiritualem hominem nulla res potest dolore vexare. to.2.514,B
spiritualia lucrum habent maximum. to.3. 299,B
spiritualia sunt firma,immobilia, ad omne seculum se extendentia. to.1.5,B
vbi spiritualia,ibi charitas. to.1.1162,C
spiritualibus sensibilia miscebat Christus. to.2.114,B
spiritualia pro signis,& cur. to.4.474,C
spiritualia leuia sunt, & naturaliter semper sursum petentia. to.2.683,D
spiritualis omnis res extra fines carnis est foris. to.2 670,C
spiritualis homo iudicat omnia,& à nemine iudicatur. to.4.322,A
spiritualia sunt communia. to.5.746,B
spiritualia rationibus humanis subiicere, nihil peius. to.3.100,B
spiritualibus sensibilia commiscuit Christus. to.2.984,B
spiritus acceptiones varię.to.1.760,B.to.4. 136,D.to.5.597 D
spiritus,pro anima & voluntate. tomo 2. 112,A.982,B
spiritus pro spiritualibus. to.3.188,C
spiritus pro operatione. to.4.534,B
spiritus compunctionis quid sit. tomo 4. 184, A
spiritus sensus,vita & pax. to.4.120,B
spiritus procellarum quid. to.1.677,C
spiritus veritatis , spiritus est filij. tomo 3. 795,C
spiritus prophetarum , prophetis subiecti sunt. to.4.136,D
spiritus,domus est dei. to.2.670,B
spiritum mundi nos non accepimus , sed spiritum , qui ex deo est. tomo 4. 319,D
spiritus tricubitalis. to.5.1415,B
spiritus fructus,qui sint. tom.1.22,B.to.4. 11,D
spiritus omnis dominum laudet. tomo 2. 1158,A
spiritus,qui animalium corda,& cerebrum continet,est charitas. to.2.351,D
spiritus gratia diffusa. to.2.309,B
spiritu nihil altius, & excelsius. tomo 1. 921,A
spiritu dei qui aguntur, hi sunt filij dei. to. 2.669,C.to 5.637,B. & to.4.129,D
spiritum dei , & spiritum Christi dicere, idem est. to.3.795,B,C
spiritus dei ferebatur super aquam,quid significet. to.1.11,B,C
spiritus blasphemia non remittitur.tom.2. 801,C
spiritus, vna triadis substantia , vbi adfuerit,adest & ipsa tres. to.4.123,B
spiritum Christi qui non habet , hic non est eius. to.2.660,D
spiritus septem dei super Christum quieuerunt : & septem spiritus Beelzebub eum fugiunt. to.2.802,C
spiritus est deus. to.5.927,C
spiritus omnia scrutatur , etiam profunda dei. to.4.319, D
spiritus viuificat , caro non prodest quicquam. to.3.188,B
spiritus manifestatio,id est,signa.tomo 4. 477,A
spiritus manifestatio ad vtilitatem vnicuique datur. to.1.972.D. & to.4.456,B
spiritus discernere quid sit. to.4.477.D
spiritus intercedit pro nobis gemitibus inenarrabilibus. to.4.136,D
spiritum eundem accepimus omnes. to. 5. 1004,C
spiritus adoptionis quis dicatur? tomo 4. 130,A.131,B
spiritus remissionis , & spiritus signorum differunt. to.3.482,A
spiritus promptus, caro infirma. tomo 2. 573,B
spiritus exactè & accuratè sunt examinandi. to.4 1271,D
spiritus sanctus est patris & filij. tomo 5. 616,D
spiritus sanctus fugit hominem fictum.to. 2.670,A
spiritus sanctus cur speciem columbæ suscepit. to.2.668,A
spiritus sancti dona sunt omnibus communia. to.4.9,B,C
contra spiritum sanctum qui dixerit , non remittetur ei. to.1.319,B
spiritum sanctum cur in ignis specie acceperunt Apostoli. to.3.400,A
spiritus S.nomina,sunt ipsa Trinitatis nomina,non naturæ conuenientia,sed operationi. to.3.795,C. & quænam sint eius proprta nomina,& conuenientia. ibidem.& 796,A.ac deinceps.
spiritus S.flumina , perpetuis lympidisque amnibus manantia. to.4.612,C
spiritus S. & filij vna est natura , vna virtus,vna veritas,vna vita,& vna sapientia. to.3.795,C
spiritus S. sua natura est dei substantia,qui dona nobis præbet in æternum.tom.1. 760,C
spiritus S.nostri curam gerit, & beneficio afficit : & facit , vt qui eum suscipiunt, sint sensus participes. to.1.758,B
spiritus S. probatur esse deus. to.3.794,A. to.4.846,C,D
spiritus sanctus deus est , ex patre ineffabiliter procedens. to.1.977,D

spiritus sanctus per impositionem manuũ dabatur baptizatis. to.3.596,B
spiritus sanctus cecidit super omnes, qui audiebant sermonem dei D.Petro prędicante.tom.3.514.C.etiam antequam baptizarentur. ibidem.
spiritus sanctus nunquam mentitur. to. 2. 752,B
spiritus sancti diuinitas,maiestas. tomo 5. 1435, A
spiritus S. auctor omnis propheticæ. facultatis. to.5.1439,D
spiritus S. diuinitas luculenta apodixi demonstrata. to.5.1440,
spiritum sanctum soli dabant Apostoli.to. 3.481,C
spiritus sanctus æqualis filio. to.3.579,B
spiritus S. quomodo dicatur arra salutis. to.4.908,B
spiritum S. qui habet,concupiscit quidem secundum carnem, sed secundum animam adiuuatur à spiritu, vt eius concupiscentiæ non veniant ad perfectũ. to 2.661,A
spiritus S. erogatio quàm benigna sit? to. 1.1169, A
spiritus S. cur apparuit in specie columbę. to.2.94,B
spiritus S.multa flumina,sed vnus est fons. to.1.484,C
in spiritu sancto feruendum. to.1.1125,C
spiritus sanctus non est factus. tomo 3. 358, A
spiritus sanctus quare non statim missus. to.3.378,C,D
spiritus sanctus futurorum præscius. to.1. 64,B
spiritus S. character in Iudæis,& Christianis aliter. to.5.1662,C
de spiritu sancto,sermo. to.3.787,C
spiritus S. semper fuit,est,& erit,neque incepit, neque desinet, sed semper patri consubstantialiter familiaris, & connumeratus. to.1.790,B
spiritus S. à patre procedit, nec dicitur genitus.to.3.794,C.& à filio.to.5.615,C. 617, A
spiritus sanctus adorandus. to.3.793,D
spiritus S.gratia est liberalis,& se in omnes effundens, & nullam sustinet partitionem. to.1.305,B
spiritus S. gratia nunquam parua & vilis, sed magna & mirabilis. to. 5.2,C
spiritus S.dona, & gratia multiformis. to. 1.759,C,D
spiritus S. à patre procedit , sed quemadmodum ignoratur. to.5.964,A
spiritus S. est etiam veritas patris,quemadmodum filius. to.1.726,C
spiritus S. creatura non est,contra hæreticos. to.1.614,D.617,A
spiritus sancti gratiam, nunc ignem, nunc aquam,sacra appellat scriptura. tom.3. 127,A
spiritus S. est deus.to.3.788,D.& cur dicitur ignis. ibidem.
spiritus S. diuersa dona, diuersæque virtutes. to.3.796,C.to.4.477,B,C
de spiritu sancto quot emerserint hæreses: & quinam earum fuerint authores. 803,D.804,A
spiritus sanctus non contristandus.tom.5. 385,D
spiritus S. de patre & filio procedit, ac diuidit propria dona singulis prout vult. to.5.615,C.618,A
spiritus sanctus in animam mollem incidens,in ea manere non potest. tom. 4. 1683, A
spiritus S. consecrat,sanctificat,benedicit, honorificat,gubernat,protegit,consolatur, & ad sanctam perducit ecclesiã. to.5.615,C,D
spiritus S.operatur agendo, nõ autem patiendo. tom.4. 478,B. & operatur, vt vult,non vt iubetur. ibidem.
spiritus sanctus,ignis appellatus,& cur.to. 3.127,B
spiritus sanctus cur vocetur aqua. tomo 3. 794, D
spiritus S.auctor omnium bonorum & omnis gratiæ. to.5.1441,B
cum scriptura aliquod factum supra vires naturæ describit,&c.spiritum S.iisdem anteponit. to.5.1442,A
spiritus S. dicitur, spiritus dei, & spiritus, qui ex deo, spiritus patris, & spiritus, qui à patre procedit. to.3.795,A
spiritus S. venit , & impleuit euangelica. to.3.804,B
spiritus S. non ex differentibus cõstat substantiis, cùm inuisibilis & vnius sit generis. to.3.127,A
spiritum S. orbis terrarum accepit à Christo. t.3.801,C
spiritus S. absque materia , absque rege, absque senio , & cæteras sancti spiritus proprietates ibi (si placet) legito. to.3. 790,C
spiritus sanctus,natura est inseparabilis,vt pote qui ex inseparabili & indiuisibili natura est progressus. to.3.794,A
spiritus sancti nomina. ibidem.
spiritus S. inseparabilis & consubstantialis patri & filio. to.3.789,A
spiritus S. rem dei diligentissimè nouit, ac tenet. to.5.693,A
spiritus sanctus dux est omnis veritatis.to. 4.8,A
spiritus sancti gratia carnis vincit partus, ac desiderium exhibet feruentius. to. 4.4,B
spiritus S. vbique totus, & vbi vult spirat. to.5.615,C
spiritus sancti est vna doctrina. tomo 3. 794, B
spiritus sancti nomina. to.3.798,C
spiritus sancti dona septem. to.5.1006,D

Splendor.

Splendor, id est, sanctorum pulchritudo. to.1.936,A

Sponsus.

Sponsi nomine etiam gener intelligitur. to.2.29,C
sponsi & sponsæ collatio. to.1.612,C
sponsus Iesus, sponsa ecclesia. to.5.1652,D
sponsus cœlestis nobis est æmulandus. to. 5.630, A,B
sponsa in sponsorum domibus quondam habebantur. to.2.25,D
in sponsam & sponsum omnia dici olim licebant. to.4.358,A
sponsæ prudentis officium. to.1.613,B

Stabile.

Stabile nihil in rebus humanis. to.5.818,B. 862,A
stabile in hoc mundo nihil, nec perenne. to.5.862,A
stabulum mysticè,ecclesia. to.2.1093,A.& stabularius,episcopus. ibidem.

Σταχυολογῶν.

Σταχυολογῶν. to.1.1232,A

Stachis.

Stachis,discipulus D.Pauli dilectus. to.4. 260,C

Stadium.

Stadium , quid sit, & quàm longè pateat. to.3.250,A
Stadium terrestre & cœleste. to.5.1661,C

Stagnum.

Stagitiræ turpissimum & nefandum facinus. to.5.878,B
stagirius tantæ erat abstinentiæ , vt panem & aquam tantùm in cibum sumeret, idque post biduum, vel triduũ. to.5.531,B

Stannum.

Stannum de argento egreditur, sed nõ est argentum. to.2.658,C

Stare.

Stare in scripturis quid sit. to.5.990,C,D
qui stare videtur, videat ne cadat. tomo 5. 391,B

Statua.

Statuæ,sunt fornicationis imagines. to.1. 964,B
statua pro abominatione desolationis. to. 5.924,C
statuæ quonam pacto adorari cœpere. to. 2.590,D

Stella.

Stellarum ignea natura. to.5.618,D
stellarum vtilitas simul cum nocte deficiet & quando. to.5.618,D
stellarum vsum solis lumen multa obtegit claritate. to.1.31,D
stellarum discursus non venit culpandus, sed cuiusque propositum. to.2.645,C
stella à stella differt in gloria. to.4.570,A
stellarum varietas,cœli sunt ornatus. to.1. 55,A
stellæ quandiu erunt in cœlo. tomo 5. 618,D
stellę de terra micuerunt,stellis cœlestibus clarius lucentes. to.5.618,C
stellæ de cœlo cadent,sicut cadunt folia de vite. to.5.618,C
stellæ cadent de cœlo , quid sit? tomo 2. 940,C
stellæ natalitiæ credere, nefas. tomo 5. 576,D
stellæ nos nec ad bonum , nec ad malum cogere possunt. to.2.644,D
stellarum quædam nomina. to.5.618,D
stellarum operatio diuersa secundum regiones diuersas. to.2.645,B,C
stellæ suæ motu Ethnici putarunt vnumquemque nasci,& viuere. to.2.644,C
stellam ante Christi natiuitatem multum apparuisse tempus. to.2.56,A
stella, quæ magos ad Christum vsque perduxit,quænam fuerit. tom.2. 43,C,D. 45,B
stellæ in dei conspectu non mundæ. to. 2. 955,C,D

Stephanus.

D.Stephanus ab Apostolis positus in viduarum ministerium. to.5.532,D
stephani vultus videbatur angelicus. to.2. 225,C
stephanus, dũ peteretur lapidibus , vt hoc peccatum remitteretur lapidantibus orabat. to.2.447,B
stephani munus erat , viduarum præsidiũ, ac patrocinium. to.4.16,A
stephani martyrium,& orationes,&mors. to.3.480,A,B
stephanus martyrij corona primus est redimitus. to.1.429,C
stephanus improbus , ac vita peruersus ab ecclesiastico amotus principatu , cum imperatore Iuliano ecclesiam vastat. to.5.899,C

stercus.

Stercus allegoricè. to.2.339,B,C

sterilis.

Steriles dominus non amat. to.2.1039,B

sterilitas

sterilitas omnis arescit maledicta : & cùm aruerit,igni & incendio proficit. to.2. 1039, A
sterilitas in veteri lege viam parabat virginitati in lege gratiæ.to.1.335,D. vt crederetur virginitatis partus. ibid.335,D

Stipula.

Stipula stupæ quid allegoricè. tomo 1. 1211,D

Σπυρὶς.

Σπυρὶς , coniector seu interpres , quid à propheta differat. to.1.1226,C

Stoici.

Stoicorum opinio. to.3.585,D

Stola.

Stola candida & pura nobis induenda. to. 3.45,B
stola regalis nobis est paranda. tomo 5. 311,B
stola mysticè quid. to.1.435,C

Stomachus.

Stomachi vsus. to.2.339,C
stomachus pro sacerdotibus. tomo 2. 856,A

Στόμαια.

Στόμαια ἔρπυσε. to.1.1254,B.in marg.

Strophium.

Strophium summi pontificis. tomo 5. 432,D

Studium.

Studio ardua ac difficilia,facilia nobis fiũt. to.1.75,D
studium precandi nunquam remittendũ. to.5.1469,B

Stultiloquium.

Stultiloquium non egredi debet ex ore Christiani. to.4.524,D

Stultitia.

Stultitia oritur ex superbia. tom.5.692,C. cuius principium,est deum non nosse. ibidem.
ex stultitia omnis oritur malitia. t.3.168,B
è stultitia ortum habet omne peccatum. to.3.168,C
stultitia dei sapientior est,quàm homines. to.4.25,C
per stultitiam prædicationis deo placuit saluos facere credentes. to.4.303,C
stultus stulta loquetur. to.4.198,C,D
stultus est mundo , qui externam despicatur sapientiam. to.4.339,C
stultus factum cognouit, prouerbium , in marg. to.4.861,C
stultus peribit. to.1.794,B
stulti qui videbantur, sapientes stultos ostenderunt. to.4.299,D
stulti valde qui dicantur. to.4.304,A
stultum esse natura , nihil habet criminis. to.4.198,C
nihil adeò stultum facit , quemadmodum arrogantia. to.4.198,C
quod stultum est dei, sapientius est hominibus,& contra. to.4.299,B
stulta huius mundi elegit deus. tomo 4. 304,B

Stuprum.

Stuprum legi diuinæ aduersum, & à malignis introductum dæmonibus. tom.5. 1127,D

Stygis.

Stygis vnda. to.5.1070,D

Suadere.

Suadendi optimus modus. to.1.1139,D

Suauitas.

Suauitas,quæ est in deo,dulcis est,& sapore sancto repleta est,&nutrit,fouet,defendit,& fortificat,&c. to.1.847,A

Subditus.

Subditos suos vt quis in officio contineat, dei est opus auxilio. to.1.1127,C
subditi non debent abuti auctoritate maiorum. to.5.1449,C

subita.

Subita citò percutiunt , dilata fœneratam pœnam restituunt. to.2.1040,C

Sublimis.

Sublimis homo apud deum est immũdus. to.3.543,D
sublimes humiliabuntur. to.2.78,A

Subsidium.

Subsidium omne hominum absque dei auxilio,est inane atque inutile.tomo 1. 922,A

Substantia.

Substantia vera quæ , & qualis. tomo 2. 831,C
substantia dei nobis ignota. to.1.1128,C
substantia dei æuo nullo labefactanda perseuerat. to.1.1163,D
substantia dei ab interitu aliena , & nullo indiget alio. to.1.1133,B
substantia incorporalis videri nequit.to.1. 134,A
substantia superiorem substantiam nunquam perfectè intelligere potest. to.5. 995,B
substantia humana & diuina. tomo 5. 1675,A
substantias deus mutare potest , & ea quæ non sunt producere. to.1.1147,C

Sudor.

Sudor,est coronarum materia. tomo 5. 568,C
sudor rerum secularium non vbique fructuosus. to.2.483,B
sudores Christi quid indicabant. tomo 2. 572,D
sudorum hoc est tempus. to.4.1593,B
sudore cessante,iusti fiunt. to.5.625,C
sudoribus vita est vniuersa plena.tomo 1. 655,D

Sufficientia.

Sufficientia cum pietate , fructus est magnus. to.5.331,C

Suilla.

Suilla caro cur in lege habetur immunda, cùm omnes creaturæ natura sint mundæ. to.4.1471,B,C

Sulphur.

Sulphur quid moraliter. to.1.677,C

Sumptus.

Sumptus quot & quanta adfert hominibus mala. to.2.365,D.366,A.& seq.

Sunamitis.

Sunamitis fructum vindemiabat hospitalitatis. to.4.204,B

Superbia.

Superbia,sectarum causa. to.4.208,A
superbia , mali totius initium. tomo 2. 688,D
superbia mater malorum. to.1.1301,A
superbia,odij mali totius mater. tomo 2. 688, D
superbia,omnium fons malorum.tomo 2. 112,C
superbia,malorum omnium radix. tom.3. 41,A
superbia, malum est ingens: in ea enim est lapsus diaboli. to.5.489,A
superbia,initium peccati. to.4.1277,C
superbia, arx, radix , & omnis fons nequitiæ. to.2.982,D
superbia est,non nosse dominum. tom.1. 1295,B
superbia,vulnus est periculosum. tomo 1. 1295,B
superbiæ est initium , non cognoscere dominum. to.3.673,D.& to.4.1277,D
superbiæ principium,peccatum. tomo 3, 543,D
à superbia cœpit initium perditionis per diabolum. to.2.688,D
superbia,quantum sit malum. to.1.1301,B
superbia nihil peius. to.2.424,B
superbia nihil derestabilius. to.1.1044,B
superbia angelum deiecit , quanto magis hominem. to.5.489,A
nihil perinde gignit superbiam, quàm bona conscientia. to.1.1292,A
superbia corporalis quid à superbia spirituali differat. to.2.728,B
nihil magis charitati repugnat , quàm superbia. to.2.433,C
superbia ad humilitatis barathrum Pharaonem detrusit. to.2.472,A
superbiæ occasio omnibus modis fugienda. to.1.1295,C
superbiæ scelus angelum de cœlo detrusit, & in diabolum conuertit. to.3.67,D
superbia in prosperitate. to.5.312,B
superbiæ tyrannidem suis verbis destruit Christus. to.5.488,D
superbia elati in iudicium incidunt.tom.2. 112,B
superbia præ nimio suo pondere, ac intolerabili onere suæ malitiæ deorsum facilè detrahit. to.5.999,C
superbię insania facilè in gehennam intrudit. to.3.41,B
superbia iusto maximè cauenda. tomo 1. 1301,C
superbia corporis inflationi similis.tom.1. 1296,B
superbiam iniquorum deus perdet.tom.5. 845,B
superbia ab humilitate superatur.tomo 2. 725,C
contra superbiam,sermo. to.5.692,A
superbiens in reuera bonis, miser est & infelix,& illorum omnium mercedem amittit. to.3.68,A
superbus quanta afficitur tristitia. tomo 5. 312,D
superbus neminem putat humilem esse. to.2.865,A
superbus eodem , quo diabolus, cruciatu damnatur. to.3.41,B
omnis superbus apud deum est immũdus. to.3.41,B
super superbum omnem domini dies aduenit. to.1.1222,D
superbi ampullis,quæ fiunt in aquis, persimiles:intereunt enim leuiùs. tomo 5. 693, C
superbi sæpe in morte consternuntur , & humiliantur. to.3.810,A
superba cogitantes , semper repentina obruuntur humilitate. to.1.1044,B
superbi sapientia carent. to.3.168,C
superbo homine nihil insanius. tomo 3. 68, A
superbi summa cura fugiendi. to.1.1064,B
superbis despectio. to.1.995,B
superbis deus resistit. to.4.282,C
superbi à cœlo longè propellentur.tom.1. 1089,B

Superfluum.

Superfluum quid sit? to.2.146,C
superfluitates indigestæ oriũtur à pinguedine corporis. to.2.339,A
superflua sunt ea , sine quibus viuere possumus. to.4.1653,B

Superstitio.

Superstitiones mulierum multę.t.4.360,A

Superuacaneum.

Superuacanea curiosè nõ sunt indaganda. to.4.445,D

Supplex.
Supplex non suscipit accusatoris verba. to.1.613,D
Supplicium.
Supplicia in hac vita nobis illata, futurorum cruciatuum partem haud exiguã succidunt. to.5.515,B,C
supplicium, quod præmisso terrore differtur, est molestius. to.2.1040,C
supplicium à sermone dei infertur. tom.4. 1545,D
supplicij formido, peccati est abolitio. to. 1.1278,D
supplicia sunt beneficia. to.1.166,D
de supplicio aliorum non lætandum. to.4. 1282,B
supplicia cur in veteri grauiora, in nouo mitiora? to.4.381,A
supplicium dei & hominis. to.5.1655,D
supplicium immortale, & nullum malis remedium. to.3.265,B
supplicium inexpiabile. to.5.572,D
supplicium ineuitabile est his, qui rectam vitam habere neglexerint. tomo 2. 90,A
supplicium gehennæ, res est intolerabilis. to.2.199,B
supplicia æterna. to.2.404, A
supplicia immortalia. to.1.792,B
Surditas.
Surditas in bonam partem. to.1.720,B
surdi & muti collatio. to.1.714,D
Sursum.
Sursum corda, clamamus in conspectu sacrificij. to.5.611,D
Sus.
Sus, animal immundum. to.1.892,C
sus in luto voluitur, & stercore nutritur. to.2.419,A
Susanna.
Susanna, religiosa mulier, & pudica: &c. to.1.1316,C. à falso testimonio liberata. to.1.1317,A
susannæ presbyteri laqueum retenderunt, sed illa pudicitiam sartam tectámque seruauit. to.1.1014,C
sicut pro susanna affuit in Daniele spiritus, sic pro Maria domini fuit angelus. to. 1.1317,B
de sancta susanna, homilia. tomo 1. 1316,B
Susis.
Susis ciuitas, Perfidis metropolis. tomo 5. 922,A
Suspicio.
Suspiciones maleuolæ sunt calumniantiũ, beneuolæ sunt gubernantium. tom.1. 1317,A
suspiciones malæ à nobis amouendæ, quãtumuis falsæ, & ab ea, quam habemus, opinione alienæ. to.5.475,D
Susurratores.
Susurratores regnum dei non possidebũt. to.5.625,B
Susurrones.
Susurrones malis præditi moribus. tom.4. 33,D
Sutorum.
Sutorum artificium quatenus ars dici debeat? to.2.365,C
Sutrina.
Sutrinam artem deus exercuit primus, eámque Adæ & Euæ demonstrauit. to.1.103,D
Suum.
Suum quisquis quærit, suum non inuenit. to.4.507,D
suum nihil ducere, maxima est virtus. to. 4.676,C

Sybariticæ.
Sybariticæ mensæ. to.3.757,B
Sychem.
Sychem cur appellatur taurus. tomo 1. 434,C
sychem Dinam rapuit, & cum ea dormiuit, & quænam hinc subsecuta sunt mala? to.1.389,C
sychimitæ circuncidunturficta pace inter eos & Iacob filios inita, vt raptus vindicaretur Dinæ, horum vxoris. tomo 1. 390,C,D
Sycima.
Sycima ciuitas in Amorrhæorum terra, quam in gladio & arcu ceperat Iacob, ipsámque Ioseph filio suo moriens dedit. to.1.433,B
Sycophantæ.
Sycophantæ mendaces videbuntur. to. 2. 273,A
Sygrius.
Sygrius presbyter. to.5.1327,B
Syllogismi.
Syllogismi philosophorum. tomo 4. 311,B,C
Sylua.
Sylua, feratum altrix. to.1.1174,C
Symbolum.
Symboli Apostolorum expositio. tomo 5. 614,A
symbolum in Missa cantandum, illud nõne, quod etiam nunc cantari solet. to.5. 1152,A
symbolum fidei. to.1.995,A
symbolum spirituale cunctis seruandum. to.3 444,A
symbolum, est regula nostræ confessionis. to.5.614,B
symbola mundi to.4.1589,C
symbola gratiæ spiritus. to.1.767,B
symbolum mysticorum ac terribilium verborum continet enunciationem, & horrendas dogmatum regulas, quæ è cœlo sunt demissa: quod quidem symbolum etiam in baptismo olim dici inbebatur. to.4.562,C
symbolum communi conspiratione dare, quid? to.1.1250,D
symbola amicitiæ veræ. to.3.598,D
symbolum, quo noscuntur discipuli dei. to.3.600,A
symbolum Pentecostes. to.3.789,C
symbolum totius orbis. to.3.505,B
symbolum crucis vbique fulget, & figuratur. to.5.1015,A
symbola eorum, qui mysteriis sunt initiati. to.1.1130,D
Symeon.
Symeon presbyter & monachus. tomo 5. 1351,D
Symmachus.
Symmachus presbyter. to.5.1347,B
Symor.
Symor, rex Seboim. to.1.240,D
Symposium.
Symposium militare, vbi regnant ebrietas & intemperantia, &c. to.3.838,A
symposia praua punientur. to.2.339,C
symposia socialia qui celebrant, admonentur. to.4.221,C
Synagoga.
Synagoga virum habuit, hoc est, legem. to.1.859,C. mœchata est cum lapide & ligno. ibidem.
synagoga siculnea ornata foliis, & fructibus vacua. to.2.919,C
synagogæ multæ aduersus Stephanum, Libertinorum, Cyrenensium, &c. tom.3. 462,B
synagogæ Iudæorum fugiendæ. tomo 5. 927,D
synagoga Iudæorum damnabilis. tomo 3. 728,C
Synallagma.
Synallagma, quid? to.2.575,C
συναίσθημα.
συναίσθημα quæ & quales fœminæ? tomo 5. 1127,C
Syra.
Syra lingua Hebrææ finitima. tomo 4. 1420,B
syri ab Helisæo propheta cæcantur, captiui ducuntur, & in Samaria visum recuperant, & sani & incolumes ad suos læti remittuntur. to.1.538,C,D
σύζυγοι.
σύζυγοι etiam dicuntur fratres & sorores. to. 2.815,C. in marg.

T

T litera in frontibus gementiũ scripta. to.2.1081,B
Taberna.
Taberna meritoria, est vita præsens. tom.1. 1161,D
Tabernaculum.
Tabernaculi acceptiones variæ. tomo 1. 696,A
tabernaculum mysticè multipliciter exponitur. to.1.695,B
tabernacula quis locus? to.1.386,D.388,A
tabernaculum testimonij in deserto. to. 5. 474,D
tabernaculi & ecclesiæ collatio. tomo 1. 695,B
tabernacula sanctorum, sunt montes & saltus. to.5.329,B
tabernacula sanctorum solida sunt, nullũ finem habentia. to.5.748,B
tabernacula Cedar quæ sint. to.1.702,A. 1034,B
tabernaculum Mosis, ecclesiæ quæ est in mundo, imago. to.1.695,A
tabernaculum Abrahæ, & tabernaculum D. Pauli. to.1.984,D.985,A
tabernacula tria, quæ experebat Petrus in transfiguratione Christi, mysticè. to.2. 1071,A,B
tabernaculum dicitur etiam corpus domini. to.1.698,D
tabernaculũm, id est, templum dei. tom.1. 695,A
tabernacula insipientium & stultorum in progenie & progenie. to.1.794,B
tabernaculum Moloch. to.3.476,A
Tabitha.
Tabitha viduas vestiebat, & paupertati subueniebat, ea propter in vitã à morte est reuocata. to.5.945,D
tabitha interpretatur, Dorcas: hæc faciebat opus, colligendo ex misericordia diuitias, quibus vestiebat viduas, &c. to.1.365,A,B
tabitha eleemosynis thesaurum sibi comparauit immensum. t.1.365,B,C. to.4. 142,B
tabitha, apostolorum discipula, bonis operibus plena, & eleemosynis, mortua, à D. Petro ad vitam restituta. t.1. 203,B. to.3.499,D
tabithæ in viduas & pauperes misericordis laus & encomium. to.5.788,C
Tabulæ.
Tabulæ rationales. to.3.793,B
tabulæ testamenti in arca reconditæ. to.4. 1589,D

tabulæ

tabulæ lapideæ & carnales differunt. to.4. 681,C
Tacere.
Tacere consultius, quàm obscœna loqui. to.2.61,B
tacendi & loquendi vicissitudo. tomo 1. 1106,D
taciturnitatis vitium extirpandum. tom.1. 1107,C
Tactus.
Tactus dei quid. to.1.1129,C
Taddæus.
Taddæus, qui & Lebbæus est appellatus. to.2.256,A
Talentum.
Talenti nomine intelligitur, quicquid in proximum charitate confertur. tom.2. 545,C
talentum verbi dei deponendum, vsuram enim præstare, non est in nobis. to.2. 1107,A
talentum in terram abscondere quid. to.2. 958,C
talentum fidei. to.2.958,D
talentorum explicatur parabola. tomo 2. 957,D
Tanquam.
Tanquam, vbi legitur hæc dictio, non veritas, sed similitudo monstratur. to.2. 1053,C
Tartarus.
Tartarus tanto inferior terra, quantum hæc ipsa distat à cœlo. to.5.1070,D
Taurocilicia.
Taurocilicia, Cappadociæ prouincia. to.5. 831,B
Taurus.
Taurus iumẽtorum omnium fortissimus. to.1.1242,C
tauri occisi pro nuptiis celebrandis, sunt prophetæ & martyres. to.2.879,C
tauri à philosophis in cœlum subuecti. to. 4.14,C.& 24,C
Telonium.
Telonium quid indicet? to.2.1001,B
Telum.
Tela Christianorum diuina, à spiritu sancto fabricata. to.5.1030,A
tela diaboli quæ. to.1.15,A. to.4.1624,D
temeritate nihil deterius. to.2.81,C
Temperantes.
Temperantes cum angelis habent commercium. to.3.596,D
temperantes otiosa in libertate, & libero in otio transigunt vitam. to.4.110,A
Tempestas.
Tempestas, res huius vitæ. tom.4.691,D
tempestas duplex, animæ & corporis. to.5. 313,B
Templum.
Templum duplex. to.3.57,A
templum, domus dei, domus orationis. to. 2.478,A
templum dei habere, est imperfectorum, & incipientium: perfectorum autem est dei templum esse. to.2.814,C
templum deo sacratum non polluendum. to.5.633,C
templum dei qui violauerit, disperdet illum deus. to.5.635,C
templum dei sumus nos. tom.5.402,C,D. & 937,A
in templo deus regnat. to.2.904,C,D
templum carnem suã appellauit Christus. to.3.94,C
templo D. Paulus cœlum opponit. tom.4. 198,B
templa magnifica cõdere non prohibetur. to.2.372,B
templa sunt multa, sed vnus paradisus. to. 1.1171,A. ac templorum omnium vnica mater. ibidem.
in cos, qui in templo confabulantur. to.4. 650,C
in cos, qui rarò ad templum se conferunt. to.4.648,B
ad templorum ædificationem adhortatio, quæ impij Lutherani funditus euertũt. to.3.484,C
templum Salomonis cur in monte fundatum, & in vno loco stabat immobile. to.1.695,C
templum Salomonis, ecclesiæ triumphantis imago. to.1.695,A
templum Hierosolymitanũ virtute Christi solo æquatum Iulianus Apostata Iudæis facultatem dedit: vnde mirandum editum fuit miraculum. t.2.25,B. to.5.898,D
templum Hierosolymitanum nisi destructum fuisset, obseruantia legis non facilè fuerat compescenda. tomo 2. 923,C
templum Hierosolymitanum ter Iudæi instaurare frustrà sunt aggressi. tomo 5. 924,D
templum vnicum Hierosolymis deus diruit, & innumerabilia erexit illo longè venerabiliora. to.5.937,A
templum Hierosolymitanum quàm esset magnificum. to.4.1598,A
templum Hierosolymitanum secundum annis 46. ædificatum. to.1.1052,B
templum Iudæorum nullus vnquam ædificare poterit. to.5.1022,B
templum in veteri testamento figura corporis dominici. to.5.1454,A
templum Iudæorum longum quadraginta cubitos, larum viginti. to.1.1104,D. in eo omnia auro collucebant. tomo 1. 1105,A
templum Iudaicum florens, & vndequaque fulgidum auro, conspicuúmque tam pulchritudine, quàm ædificiorum magnitudine, &c. to.5.1021,D
templa Dianæ argentea. to.1.688,C
templum dæmonibus dicatum, diuinitus exustum ob Babylæ martyris cineres. to.5.890,C
Tempus.
Tempus in tria diuisum, in præteritum, præsens, & futurum. to.4.618,D
tempus instans non est amplius post aduentum Christi. to.4.1590,C
temporis præsentis cursus incepit à prima die, ac in septimam terminabitur. to.5. 502,D
tempore conuenienti omnia facere, res est magna. to.4.453,D
temporum conuersiones stabiles. tomo 1. 1149,C
tempora alternis mutantur vicibus. tom.1. 443,C
tempora anni quatuor. to.2.
temporibus certis definita sunt omnia. to. 1.1137,A
tempus obumbrata omnia declarat, ac detegit. to.2.273,A
tempus hoc ad finem properat. tomo 5. 1209,D
tempus vitæ nostræ leuius est cursoribus. to.5.862,A
tempora non obseruanda. to.5.799,C
tempora mala fabricantur homines. to.4. 995,A
tempus carnis. to.1.150,B
tempus quomodo redimendum. tomo 4. 994,C
tempus redimere, quid sit. tomo 4. 1201,D
Temulentia.
Temulentia, est adulterij procreatrix. to.5. 689,A,B
temulentia luxuriam parit, luxuria adulterium, & adulterium homicidium. to.5. 689,B
vbi temulentia, ibi dæmones exultant. to. 2.501,B
temulentus quo ab auaro discrepet. tom.5. 707,C
Tenebræ.
Tenebræ erant super abyssum, quid sit. to. 1.11,B
tenebræ ante lucem erant vndequaque. to. 1.24,D
tenebrarum abscondita deus illuminabit. to.4.345,D
tenebræ mundi, homines sunt iniqui. to.2. 722,A
tenebrarum huius seculi rectores, aduersus quos perpetua est nobis colluctatio. to.1.14,C
tenebræ visibiles, ac tenebræ mentales, & earum differentia. to.1.12,B
tenebræ Ægyptiis erant in die, & Iudæis in nocte lux erat. to.4.602,B
in tenebris sedẽtes, in perpetuo sunt metu. to.1.1120,C,D
tenebra semper est carnalis natura, quia semper peccatrix. to.2.732,B
tenebræ pro afflictione. to.1.1093,A
tenebræ, id est, mors, & error. to.3.29,C
tenebræ per metaphoram, sunt error, & impietas. to 2.12,C.1168,A
tenebræ mortis to.1.1120,D
tenebræ duræ, rudes, asperæ, strigosæ, & callosæ, quæ? to.1.1251,D
tenebræ exteriores vbinam sunt. tomo 2. 962,D
in tenebris esse quid? to.1.952,A
Tentari.
Tentari bonos cur permittat deus? tom.4. 581,A,B.1073,B
tentantur magis, qui versantur in ciuitatibus. t.2.1129,A,B
tentanda non sunt omnia. to.4.1443,B
tentationum pelagus hic nobis est adapertum. to.5.390,A
tentatio, est vita hominis super terram. to. 5.534,C
tentationum species multæ. to.2.661,C
tentationis lucra, quæ & qualia. tomo 2. 1000,C
tentationum emolumenta quàm plurima. to.5.523,B
tentationes moderatę vtiles ad omnes. to. 5.346,A
tentatio grandis est, impatientem patientia vincere. to.2.993,D. to.5.613,C
tentationes quo magis ingrauescunt, hoc etiam magis augentur consolationes, lætiorémque de futuris spem concipimus. to.5.1326,C
tentationis genus diabolus non ingerit in homine, sed desiderium vniuscuiusque considerat. to.2.936,D
tentationibus roboratur iustus. t.3.816,C
cum tentatione prouentum deus facit. to.4.437,C
tentatio nulla grauior, quàm in dolosum hominem incidere. to.1.1032,D
hoc tentatio est animo, quod ignis est auro? to.1.916,D
in tentatione scientia apparuit Iob. tom.1. 574,C
tentationes qui experiuntur, si virtute præditi sunt, clariores euadunt, abundan-

tiorem sibi supernam gratiam conciliantes. to.1.278,A
tentationes spiritus procellæ. to.1.916,C
sine tentatione sancti hîc nũquam futuri. to.2.949,D
tentationes aduersus ecclesiam deus permittit fieri. to.3.480,C
in tentationibus labare, est diabolicum. to.4.1233,C
tentationes nobis eueniunt dei prouidentia. to.5.513,D
tentationes non sunt accersendæ, sed si venerint, ferendæ. to.5.366,C
tentationi suam præparare debet animam, qui vadit seruire deo. to.5.360,D
in tentationibus iusti floruerunt. tomo 5. 362,D
tentatio necessaria, vt omnes infideles pleniùs expellantur, & vt perpurgetur ecclesia. to.2.664,B
tentationes sunt in rem nostram. tomo 1. 578,B
tentatio fideles ædificat magis, & infideles destruit ampliùs. to.2.906,D
tentationis modico flatu sufflante homines pessimi ab ecclesia recedunt. tom.2. 664,B
in tentationibus iustitia floret, in prosperitate autem marcescit. to.2.661,B
in tentationem ne nos inducas, quid sit? to.5.613,C
ad tentationem qui à spiritu dei ducuntur, non superantur. to.2.669,C
tentatio nulla ferri potest, absque dei auxilio. to.4.438,A
tentatio non vos apprehendat, nisi humana, id est breuis, ait D. Paulus. tomo 4. 437,C
tentatio cur Apostolis prædicta. tomo 1. 583,C
tentationis exempla sanctorum patrum præclara. to.5.362,D
tentorium, pro ecclesia. to.1.695,B

Ter.

Ter, id est, sæpe. to.4.1679,A
ternarius numerus mysticè expositus. to. 4.618,C

Terra.

Terra est mundi fundamentum. to.1.8,D
terra, omnium est parens. to.5.690,D
terra, nutrix & mater nostra. to.1.9,B
terra, pedum dei scabellum. tom.2.145,D. to.5.598,D
terra nobis patria, nutrix, mater mensa, ac domus, & sepulchrum. to.1.443,C
terra, mater & nutrix nostra facta est: & ex ipsa pascimur, & sumus. tomo 1. 46,B
terra hæc, est terra mortuorum, quia vanitati subiecta. to.2.690,A
terram deus explicuit. to.5.339,A
terra cur post cœlum facta, tanquam fundamentum post tectum? to.1.443,C
terra paulatim cõposita, cœlum verò perfectum simul conditum. to.1.443,C
terra erat inuisibilis & inculta. tom.1.93,B. 24,C
terra informis cur priùs effecta? to.1.9,B
terram portat aqua. to.4.299,B
terram deus super maria fundauit. tom.4. 244,C. & facit eam tremere. ibidem.
terra super aquas fundata. tom.1.64,D. & quomodo? to.1.66,B
terram quo pacto mare circundat. tom.4. 245,B
terra mouetur, & rursus confirmatur. to.1. 1176,A
terræ motus qua causa fiunt tomo 4. 244,C
terra tremuit, & siluit, dum exurgeret deus ad iudicium. to.1.692,A
terræ ornatus, sunt ea quæ ab illa proferuntur. to.1.55,A
terræ bonæ tropologia. to.2.810,A
terra ab humore nimio libera multos fert fructus. to.4.1662,A
terra sorte diuiditur. to.1.1175,D
qui sunt in terra, in cœlo etiã esse possunt, & quomodo? to.4.1596,B
terra hæc, quandiu est in hoc statu, terra est mortuorum. to.2.690,A
terra vniuersa dei est impleta cognitione. to.1.647,A
terra ab aëre frigido flagellatur. tomo 1. 589,C
terra non solùm habitabilis est, sed inhabitabilis. to.1.54,B
terram seminum herbarúmque prouentu deus exornauit. to.1.38,B
terra, quasi optima nutrix, dona sua nobis profert, præcepto dominico seruiens. to.1.58,A,B
terra duplicem nobis affert fructum. to.1. 37,C
terræ fertilitas dei ascribenda prouidentiæ. to.1.1143,C
terra officio pelagi, & pelagus munere perfunctum est terræ. to.1.1246,A
terra ferrea. to.1.1031,A
terra maledicta in hominis operibus. to.1. 101,A
terra maledicta, spinis ac tribulis plena. to. 5.612,B
terra fluens lacte & melle. to.1.1242,C
terra repromissionis quid anagogicè. to.2. 308,D
terra dæmonum suggestione corrupta. to. 1.1163,B
terra dea habita, & sub nomine Cereris culta. to.1.589,B
terra & cœlum dei narrant gloriam. to. 2. 183,B
terra homo facta. to.5.1221,A
terra pro omni hominum genere. tomo 5. 1013,A
terra in cœlum restituta. to.2.396,C,D
à terra in cœlum est confugiendum. to. 5. 333,B
terra per crucem cœlum facta. tomo 1. 1338,C
terra noua. to.1.849,A
terra viuentium quæ & qualis. tomo 2. 690,A,B
terra viuentium quot modis accipiatur? to.1.1115,D
terra ex suis excutietur fundamentis propter furorem iræ domini sabaoth. to.5. 845,B
terra eliquescet. to.5.845,B
terra transfigurabitur. to.2.251,B
terra & cœlum in melius mutabuntur. to. 4.133,D
terra, tanquam vestimentum veterascet. to.4.133,D
terra transmutabitur. to.5.376,B
terræmotus semper fuerunt. to.2.921,D
terræmotus, iræ dei est indicium. tomo 3. 442,C
terræmotus spirituales circa mundi finem. to.2.924,D
terræmotus magnus in carcere, in quo vincti erant D. Paulus & Silas. tom. 3. 575, B. & quidnam inde contigerit. ibidem.
terrena omnia sunt, vanitas vanitatum. to. 1.998,A
terrena succumbere est necesse, cùm cœlestia prædicantur. to.2.975,C
terrena ponderosa sunt, & semper deorsum deponentia. to.2.683,D
terrena nemo possidere potest, & perfectè ad cœlestia peruenire. to.2.683,D
terrena pro nihilo sunt habenda tomo 4. 1103,C
terrenis inhians, cœlestia non admiratur. to.4.1635,D
terrena facilè spernunt, qui cœlestia sperant. to.2.710,A

Tertiò.

Tertio, pro sæpe. to.1.206,C
tertius, D. Pauli scriba. to.4.266,D

Tertullus.

Tertullus rhetor orat apud præsidem contra D. Paulum. to.3.647,B

Testamentum.

Testamentum fit in vltimo die mortis. to. 4.1594,C
testamentum debet habere testes. tom. 4. 1594,C
testamentum alios quidem habet hęredes, alios verò exhæredatos. to.4.1594,C
testamenta sunt valida & firma mortuis iis, qui sunt testati. to.4.1594,B
testamentum vetus, noui vmbram fuisse. to.1.912,A
testamentum vetus multi rudium reiecerunt, multa etiam nouo absciderunt. to.4.258,D
testamenti veteris libri omnes Hebræorum lingua ab initio sunt compositi.
testamentum vetus finem accepit. tom. 4. 1584,A
testamentum vetus, thesaurus appellatum. to. 2.351,A
testamentum vtrumque, duæ sunt alæ dei. to.2.917,A,B
testamentum vetus & nouum, vnum & idem. to.5.1489,A
testamentum nouum præstantius, æternũ. ibidem.
testamenti vtriusq; in doctrina consensio. to.5.1489,B
testamenti veteris vocatio. to.5.1491,B
testamentum vetus aditus & via ad Euangelij promulgationem. to.5.1491,B
testamenti noui & veteris discrimen. to.2. 566,B. to.5.754,A
testamentum nouum veteri melius. to.4. 1551,B
testamenti noui cum veteri coniunctio. to.4.375,D
testamentum nouum & vetus est eiusdem spiritus. to.1.972,C
testamento nouo magis, quàm veteri animus est adhibendus. to.4.1522,C
testamenti noui datio confertur cum datione veteris. to.4.1176,B,C. 1670,D
testamenti noui abundantior gratia, quàm veteris. to.2.684,B
testamentum nouum obliterasse vetus. to. 1.1256,A
testamentum nouum à populo legendum. to.4.1190,C
in testamento veteri cur supplicia graviora, in nouo mitiora. tomo 4. 381,A

Testimonium.

Testimonia dei, pro ipsius legibus, & cur? to.1.991,A
testimonia dei qui scrutantur, beati. to.1. 990,B
testimonium domini. to.1.1039,B
testimonium scripturæ sacræ doctoribus necessarium. to.1.866,A
testimonium duorum hominum verum. to.3.208,D

testimonium

testimonium perhibet homo, cùm fide dignus est, non cùm indiget testimonio, & hoc in re aliena: in propria autem ab alio accipit: ipsi enim in re sua non creditur to.3.208,D
testimonium inimicorum in iudicio, etsi verum fuerit, quasi suspectum reprobatur to.2.885,B
testimonium inimicorum minimè suspectum to.1.757,B
testimoniorum flores to.1.701,B
testimonia, pro cœlo & terra tomo 1. 1021,D
testimonium Israël quid? to.1.1039,B
testimonij collis quis locus? to.1.381,C
testis idoneus sibi ipsi est Deus tomo 3. 207,C
testis fide dignus nemo per se tomo 3. 208,A
testis persona cur quandoque non nominanda? to.4.290,A
testes quonam pacto fide digni fieri possint? to.3.635,D
testium est, persuadere non scientibus, sed nescientibus to.3.635,D

Textoriue.

Textoria ars pro fine nostrum respicit amictum to.2.384,B
textoris artificium quatenus ars nominari debeat to.2.365,B,C

Thalamus.

Thalamus virgini est aptus tomo 4. 1210,C
thalamus spiritualis to.1.399,D
thalami sacri to.5.1286,A

Thalita.

Thalita kumi interpretatur: puella, surge mihi to.2.1062,D

Thallophori.

Thallophori qui dicantur? to.1.489,A

Thamar.

Thamar à fratre Ammon vi oppressa, ac deinde odio ab eo habita tomo 5. 559,D
Thamar furata soceri sui Iudæ patriarchæ concubitum, cum eo coit, & grauida ex eo fit tom.1. 403,B. ac deinde gemellos est enixa tomo 1.404,A
thamar à socero sperma est coacta furari to.2.490,A
thamar meretrix non fuit, quia propter amorem seminis Israël finxit se meretricem, cùm non esset to.2.620,D

Thare.

Thare, Abrahæ pater, fuit idolorum cultor, sed in hoc mundo impietatis non dedit pœnas to.5.408,B.732,A
thare, Abrahæ pater, licet infidelis, attamen ob amorem in filium, socius illius peregrinationis fuit: & cùm in Charran venerunt, illic mortuus est: & Abraham ad imperium Dei in Chananæam concessit to.1.210,D

Thargel.

Thargel, rex gentium to.1.240,D

Theatrum.

Theatrum est intemperantiæ schola to.5. 347,A. spectaculorum exacta descriptio ex adiunctis ibid.
theatra quàm diligentissimè vitanda to.2. 298,C. & seq.
theatra quot & quãtorum sint causa malorum? to.2.52,A,B
theatra mala magna efficiunt ciuitatibus to.3.612,C
theatrorum pernicies to.1.1111,B,C
theatrum huius vitæ soluetur tomo 3. 822,B
theatrum angelorum to.4.211,A

Thecel.

Thecel, id est, liberauit Deus regnũ tuum to.1.863,B

Themistocles.

Themistocles, dux illustrissimus tomo 2. 266,D

Theodora.

Theodora mulier, ad quam Chrysostomus scribit to.5.1377,C

Theodorus.

Theodorus, præstantissimus, ac Deo charissimus episcopus to.5.1375,A
theodorus, Charreæ presbyter & monachus to.5.1357,C.1365,B,C
theodorus Gaza natione Thessalonicensis to.5.961,A
theodorus Siculus, vir in primis notus, & celebris, cùm imperatori esset insidiatus, miserabiliter est obtruncatus to.5. 1164,A
theodorus præfectus to.5.1376,D

Theodosius.

Theodosius, Scythopolis episcopus to.5. 1364,B
theodosius imperator, & eiusdem filius, religione ac pietate insignes tomo 3. 787,B

Theodotus.

Theodotus consularis to.5.1353,D

Theophania.

Theophaniorum festum tomo 3. 833, C. hoc die baptizatus est Christus ibidem

Theophilus.

Theophilus presbyter to.5.1376,D
theophilus Ephesius, Chrysostomi amantissimus to.5.510,D
theophilus, Alexandriæ episcopus, contra Ioannem Chrysostomum agit to.5. 824,D

Θεωρὸς.

Θεωρὸς quid significet to.1.119,C

Therebinthus.

Therebinthus Pharan to.1.241,A

Thesaurus.

Thesaurus omnium medicinarum tom.3. 145,D
thesaurus tuus vbi fuerit, ibi erit & cor tuum to.1.173,A
in thesauris qui hodie versatur, cras in bustis to.1.1175,B
thesaurus certus, pauperum est manus to. 3.277,B
thesauri in agro absconditi expositio to.1. 1219,D
thesauri, qui in profundo pietatis spectantur to.3.806,B
thesauri, qui animas lætificant, mentes illustrant, orbem totum conuertunt, & Adæ paupertatem ditant to.1.806,B
thesaurus, qui nunquam valet consumi to.1.431,D
thesaurus beneficentiæ Dei per excellentiam quis sit? to.4.438,C
thesauri sapientiæ Dei absconditi etiam angelis to.4.1169,A
thesaurus diuiti pariter & pauperi propositus, quis? to.1.492,D
thesaurum habemus in vasis fictilibus absconsum: to.3.792,C
thesauri domini vbi sunt? tomo 2. 399,D
thesaurus, qui domum conseruat, in qua reconditur to.1.1167,C
thesaurus, qui immortales affert fructus to.2.176,A
thesauri immortales ecclesiæ tomo 5. 1020,D
thesaurus indireptus, quis? to.5.311,A
thesaurus bonus quis & qualis dicatur? to.4.194,A
thesauri largi sunt nobis in cœlo recondendi to.5.506,C
thesaurus non deficiens in cœlo nobis comparandus to.2.732,C
thesauri inenarrabiles nobis inuestigandi to.1.22,D
thesaurus noster in cœlo condendus to.2. 173,A
thesaurus indeficiens nobis thesaurizandus to.1.862,A
thesaurus omnium præstantissimus, & optimus, quis & qualis? to.4.623,D
thesauri cœlestes non laboris multum afferunt, sed quæstum inæstimabilem præparant: in quibus consequendis, nullam facere vnquam possumus iacturam to.2.457,B
thesaurus spiritualis auferri non potest, & vbique comes est, sequitúrque peregrè euntes, multum fiduciæ apud Christi tribunal nobis tribuens tomo 5. 1031,D
thesaurus perpetuus to.5.998,A
thesauri æterni to.2.995,A
thesaurus malorum quis to.1.861,C
thesaurizandum non est in terra tomo 2. 171,C. 172,A
thesaurizandum est in cœlis tantùm to.5. 331,C
qui thesaurizat in cœlo, dupliciter iustitiam facit to.2.730,D

Thessalus.

Thessala maga venefica to.4.980,A

Theudas.

Theudas impostor, eiúsque sectarij miserè perierunt to.2.497,A. & tomo 4. 307,A. to.5.914,B
theudas pseudopropheta vnà cum sectatoribus suis occisus to.3.456,B
theudas dicebat, se esse Christum tom.3. 803,A

Thobar.

Thobar fluuius to.5.981,B

Thomas.

Thomas ambiguæ mentis incredulus, de resurrectione dubius, & penè perfidiæ laqueo suffocatus, aspexit Christum corpore vestitum, quod fuerat passione nudatum to.3.768,A
thomas palpauit verbum in incredulitate, & non est deceptus, Christum Deum in fide confessus to.3.814,D.815,A
D. thomas Æthiopas dealbauit baptismate to.5.1417,B

Thorax.

Thorax iustitiæ to.1.1047,A
thorax fidei nobis est induendus tomo 1. 14,D.15,A
thorax fortissimus esto to.3.120,B

Thronus.

Thronus est regni signum tom.1.767,C. to.4.1520,B
vbi est thronus, ibi est signum regni to.1. 930,D. & vbi est thronus vnus, ibi est eiusdem regni honoris æqualitas ibidem
thronus, qui non ex lignis, nec ex aliqua materia est compositus to.1.662,A
thronus gratiæ quis dicatur tomo 4. 1548,A
thronus eius ante lunam to.1.937,B
thronorum exercitus to.1.19,C
throni duodecim Apostolorum, & Christianorum to.1.830,A
throni positi sunt, & iudicium sedit to.1. 1253,D

Thucydides.
Thucydidis verenda maiestas tomo 5. 460,C
Thuribulum.
Thuribulum nihil immundum habere debet,sed ignem solum,& suffitum to.1. 1105,C
thus significat orationes sanctorum to.2. 1089,C
thus,quod obtulerunt magi, quid indicet to.2.649,B
Thymiama.
Thymiamatis oratio in Missa celebranda to.5.1144,A
thymiama purum,hoc est,sacræ preces to. 1.860,A
Tiara.
Tiara Persica to.3.583,B
Tibia.
Tibia propherica to.1.694,A
tibiæ in nuptiis sunt diabolicæ tomo 1. 367,B
Tigris.
Tigris fluuius to.5.981,B
Timere.
Timere seruorum est,diligere filiorum to. 2.891,D.& 1043.B
qui timet omnia propter pietatem,beatus to.1.466,C
timenti Deum nihil æquale tomo 5. 374,C
timens Deum felix to.1.1054,A
timens Deum, sapientissimus tomo 3. 166,C
timendus est is,qui animam & corpus gehennâ perdere potest to.4.21,B
timor posti Adæ peccatum est ortus to.4. 391,B
timor, tempestas est pessima tomo 2. 1010,A
timor & ira,duæ sunt afflictiones tomo 3. 641,A
timor, est animæ vinculum tomo 3. 299,C
timor Dei,armatura tuba to.1.578,B
timor Dei quot bonorum,& virtutum est causa to.5.332,D
timor Dei non nisi ex scientia prodit: homo enim nihil aliud est, quàm Deum timere to.5.962,D
timore Dei anima vacua,est mortua to.4. 683,D
timorem Dei possidere, magnum est bonum to.5.1216,C
timor Dei in viram est viro tomo 1. 998,C
qui est sine timore Dei,iustificari non potest to.2.808,A
timorem Dei si habeamus, nihil nobis est opus to.5.374,C
timor Dei solus ad salutem non sufficit to.1.959,A
timor Dei vbi adest, nihil est molestum to.4.1641,C
timor domini omnia superat to.5.374,C. & to.4.480,C
timor domini castus, & in seculum seculi permanens to.1.1027,A
per timorem domini omnis homo declinat à malo to.1.998,C
timor periculi adiuuat animam tomo 2. 811,A
timorem qui vincet, erit fortis tomo 3. 641,A
timor perfectus omnem soluit pudorem to.2.657,C
timore animam confixam diuino, nullus tentationum ventus auellet tomo 3. 213,A
timor nocturnus,diaboli tentationes to.1. 851,C
timor sub necessitate est, dilectio in libertate to.2.1043,B
timor hominum etiam vtilis tomo 4. 1061,B
de timoris vtilitate to.4.1084,D
Timotheus.
Timotheus,D.Pauli cooperarius tomo 4. 266,C,D
timotheus,ciuis Lystris,D.Pauli genuinus filius to.4.193,A,B
timotheus impium patrem habuit: filius enim Iudææ mulieris erat fidelis matris,patris autem Gentilis to.1.465,B. to.3.566,D
timotheus à D.Paulo circunciſus tomo 5. 422,B
timotheus gratiam habebat prophetiæ to.4.495,A
timotheus ætate iuuenis,sapientiùs tamen quàm innumeri senes,ecclesias est moderatus to.1.1227,C
timotheus cùm à vitio alienus esset, & tantum munus administraret, & cum Paulo terrarum orbem circumuolaret, assiduè in morbo versabatur,atque ingenti corporis valetudine laborabat to.5.1314,B
timotheus nunquam ab aduersa valetudine respirauit: nam ab adolescentia iugi morbo erat obnoxius to.5.956,B
timothei lachrymæ quales? to.4.1209,C
Tinea.
Tinea ex vestimento nascitur, quæ comedit vestimentum to.2.897,B
tinea cœlestis thesauri to.2.506,A
Tintinnabula.
Tintinnabula super vestem summi sacerdotis to.5.432,D
Titus.
Titus cuias erat, quibúsque ortus parentibus,&c. to.4.1436,B
titus Cretæ episcopus à D. Paulo constitutus to.4.1463,B
Tityus.
Tityus quis fuerit to.5.894,B
Tobal.
Thobal malleator,æris & ferri faber to.1. 118,A
Tolerantia.
Tolerantia nobis est opus to.4.286,A
Tolle.
Tolle illum, verba in consuetudine sunt apud Iudæos contra condemnatos to. 3.629,D
Tonitru.
Tonitrua horrenda Christum præcedent, pro tubis,venientem iudicare,&c. to. 2.942,A
tonitru perterret & rigat to.5.1421,A
Torcular.
Torcular quid mysticè tomo 2. 871,C. 872,A
torcular Christus calcauit solus tomo 1. 766,A
Tormenta.
Tormenta intolerabilia to.2.320,A
Torrens.
Torrens quid sit? to.1.241,A,B
torrens ad tempus terribilis, & rursum supra modum deprimitur tomo 1. 1046,A
Totum.
Totum dicitur plenitudo to.4.1173,A
Traditio.
Traditiones seruandæ to.4.246,D
traditio ecclesiæ fide digna to.4.1291,D
traditiones ecclesiæ retinendæ tomo 1. 1009,A
tradidit quædam per se Christus, & quædam per Apostolos to.5.1168,A
traditiones Apostolorum de mortuorum memoria in mysteriis celebrandis to. 4.1056,C
traditiones apostolorum sunt à Deo iussæ & imperatæ to.4.1056,C
traditiones D.Pauli to.4.449,D
traditio per opera to.4.1296,A
traditio mala, non est traditio tomo 2. 374,B
Trancylinus.
Trancylinus Episcopus tomo 5.1344,C. 1354,D
Translatus.
Translato sacerdotio, necessario fit & legis translatio to.5.943,C
Transmigratio.
Transmigrationes Iudæorum tres tom.1. 1051,A
Transsubstantiatio.
Transsubstantiatio panis & vini in eucharistiæ sacramento to.5.337,D.1153,A
Tria.
Tria pro multis in sacris scripturis accipi solent to.2.345,D
trias, regalis dignitas, immaculata natura, indominabilis dominatio, in ternario gloriam habet, & veneratur Deus ternarij prædicationem in terra, & virtutum numerum, quòd numero sanctæ Trinitatis respondeat to.4.618,C
Tribulari.
Tribulari, malum non est, sed malum est, peccare to.5.348,A
tribulatio noster est pædagogus tomo 5. 347,D.348,A
tribulatio magnum est bonum tomo 5. 347,D
tribulatio causa infinitorum est bonorum to.5.348,A
tribulatio, vinculum est ruptum, dilectionis argumentum, compunctionis & reuerentiæ materia to.5.360,C
tribulatio, vinculum quoddam est firmissimum, charitatis accretio: compunctionis & pietatis occasio to.4.1128,D
tribulatio, mater est philosophiæ tom.5. 349,B
tribulationum vtilitas, & emolumentum to.5.363,B
tribulationis commoda, & prosperitatis incommoda illustrantur exemplis to.5. 312,A,B
in tribulationibus maximum lucrum, est gratiarum actio to.5.354,C
tribulatio patientiam operatur, patientia probationem, probatio spem, spes autem non confundit tomo 1.598,A. to. 5.347,D
tribulatione consummari nos oportet to. 5.366,B
tribulationem expectare debent, qui Deo seruiunt to.5.346,A
absque tribulatione regnum cœleste acquiri nequit to.5.360,C
tribulatio multa corporum,sed maius animarum refrigerium to.5.814,B
tribulationes omnes cum gratiarũ actione tolerandæ to.5.532,B
tribulationes multæ iustorum tomo 3. 811,A
tribulationem futuram ne nobis ascisca-mus,præsentem strenuè feramus to.3. 613,A
tribulatio stabilem animam non lædit,sicut aurum in camino non læditur to.2. 1000,C

tribula-

tribulationum sanctorum hominum causæ octo sunt potissimùm numero to.5. 15,A,B
in omni tribulatione nos Deus consolatur to.4.634,A
tribulatio tolerantiam operatur, ampliorémque patientiam to.2.1000,C,D. abscindit enim desiderium, & coadunat animam,& sobriorem reddit ibid.
nihil adeò cor efficit continens, quàm tribulatio to.5.401,B
tribulatio, angustia, gladius, &c. D.Paulum à charitate Christi separare non potuerunt to.5.494,A
tribulatio hîc momentanea, immensum æternæ gloriæ pondus operatur in nobis to.5.490,D
tribulationem in mundo habebitis, dicebat Christus discipulis suis to.5.356,D. 357,A
citra tribulationem non potest præsens vita transmitti to.5.361,D
tribulatio,habena fuit Iudæis in Ægypto, ne in scelera ruerent to.5.355,C
tribulatio animam intrans, erigit desiderium to.2.1000,C
tribulatione, ex qua remissio peccatorum nascitur, nos affligi decet tomo 5.362, B,C
tribulatio in regnum Dei introducit to.5. 363,B
tribulatio purgat ànimam to.5.362,D
tribulatio & afflictio,bonum ingẽs,quod exemplis probatur to.3.471,B
per tribulationem Deus sanctos egit, & coronauit to.5.363,C
tribulatio passim assumitur in scripturis, & laudatur,tanquam maximè necessaria nobis to.5.360,D
vbi tribulatio, ibi consolatio: & vbi consolatio,ibi & gratia to 5.362,C,D
per tribulationes oportet nos ingredi in regnum Dei to.5.332,D
tribulatio quomodo dicitur leuis tomo 5. 752,A
tribulationis exempla to.5.534,D
tribulatis corde prope est dominus to.2. 351,B
tribulatores ecclesiæ, tribulationes carnis habent to.1.703.A
Tribuli.
Tribulos ob Adæ peccatum terra profert to.1.1245,C
Tribunal.
Tribunal Dei terribile to.1.22,A
Tributum.
Tributum Cæsaris, & tributum diaboli to.2.498,B
tributum principibus soluendum to.4. 214,C
tributorum coactores vrbibus imperant to.1.1175,D
Triennis.
Triennia animalia,id est,perfecta & absoluta, in sacrificium accipere iusserat Deus to.1.256,A
Trinitas.
Trinitatis sacramentum to.5.618,A
Trinitatis naturam non immutat ordo personarum in trinitate & vocabulorum consecutio to.5.1435,D
trinitatis personas primo, secundo, tertio loco nominari nihil vnitati,æqualitati obest to.5.1435,D.1436,A
trinitas Apostol. choro concedenda to. 5.1427,A
trinitatis vocabula Dominus & Deus, & Patri,& Filio ex æquo tribuuntur to.5. 1438,B,& seq.
in trinitate nullus ordo seruatur tomo 5. 1580,B
natura impartibilis, & regnum in beata trinitate indiuiduum to.5.1500,D
trinitatis nomina ordini subiecta nõ sunt to.5.1501,A
trinitatis personæ non sunt confusæ to.1. 1501,C,D
trinitatis tres personæ tom.2.1073,B.to.5. 993,B
trinitatis personæ, & earum proprietates to.3.310,B,& C
trinitatis personarum ordo inæqualitatem non denotat to.4.847,B
trinitatis mysterium per tria tabernacula, quæ expetebat D.Petrus to.2.1071,A
trinitatis mysterium in tribus Apostolis, quos assumpserat Christus tomo 2. 1062,B
trinitatis theologia to.3.812,C
trinitas vnam habet essentiam, virtutem, & operationem to.1.920,D
trinitas rationibus, similitudinibus, atque scripturis probatur ibi to.3.813,C
trinitatis nomina piâ honorãtur fide, non ratiocinatione tenentur to.3.794,C
trinitatis vna voluntas to.3.311,B
trinitas increata, mutationis expers, consubstantialis,nihilque habens aduentitium to.3.813,A
trinitas, quæ per operationem in principio fecerat hominem, ipsa in fine hominem per Christi reparauit passionem to.5.732,A
de trinitate sancta, consubstantiali, viuificã,& inseparabili,sermo to.1.812,C
trinitatis confessio, & adoratio ad salutem necessaria to.1.726,D
trinitas mysticè probata to.4.618,D
contra trinitatem hæreses to.3.812,D
de trinitate,sermo to.3.812,C
Tripudium.
ad Tripudia Deus nobis non dedit pedes, sed vt modestè incedamus tomo 2. 356,C
Tristari.
Tristari deber Christianus ob duas potissimum causas to.5.568,B
tristis non gloriatur to.4.1537,A
tristitia, est tinea ad ossa & corda pertinens to.5.1297,D
tristitia congrua,bona res est to.3.674,D
tristitia, crudele animarum est tormẽtum, dolor inexplicabilis, & iudicium omni iudicio,vindictaque deterius tomo 5. 1297,D
tristitia est carnifex, animæ vires consumens to.5.1297,D
tristitia, est humanorum malorum formidabilissimum,& vltima pœna tomo 5. 1298,C
tristitia, est nox iugis, ac tenebræ profundæ,tempestas, turbo, febris non apparens, & pugna requiem non habens to.5.1298,A
tristitia,gaudij est genitrix to.5.362,B
tristitiæ causæ multæ & differentes to.5. 367,D
tristitia nascitur ex peccato to.5.737,C
tristitia de peccato nata, per pœnitentiam inducta peccatum comminuit tom.5. 737,D
tristitia post Adæ peccatum est orta to.4. 391,B
tristitia non inutilis, quæ secundum virtutem est to.5.369,A
tristitia, quæ est secundum Deum pœnitentiam in salutem immutabilem operatur tomo 5.362,A
tristitia est omni mundana melior lætitia to.5.311,C,D.362,A
tristitia corporalis, & tristitia spiritualis quid habent discriminis to.2.727,D
tristitia seculi mortem operatur to.2.113, B. quæ autem secundum Deum est, pœnitentiam in salutem stabilem operatur ibid.& to.2.171,A
tristitia vermi similis est venenato,carnem & animam perimens to.5.1297,D
tristitia in quolibet hominum statu & conditione to.5.368,C
tristitiæ vehementiam societas mœrentium auferre consuenit to.5.369,A
tristitia verè pœnitentibus bona tomo 5. 738,A
tristitia compunctus abluit peccata to.5. 369,A
à tristitia purus nullus inueniri potest to. 5.367,D
sine tristitia hîc non licet hominem inuenire to.5.365,C.368,A
Triticum.
Triticum Dei. to.2.716,A
Tropia.
Tropia quid to.5.314,A
Trutina.
Trutinam mens tener, quæ est nacta principatum to.1.1014,D
Tryphæna.
Tryphæna,D.Pauli discipula,quæ laborabat in domino to.4.261,A
Tryphosa.
Tryphosæ mulieris encomium, & commendatio to.4.261,A
Tuba.
Tubarum vsus to.1.782,C
tuba certa ac distincta voce ad bellum excitat to.4.523,B
tuba quid moraliter to.2.716,D
tubæ ductiles argenteæ, quibus canebant Iudæi sacrificaturi to.5.909,D
tubarum sonus in aduentu Christi quid significet? to.2.533,A
tuba canet, & mortui resurgent incorrupti to.2.942,B.& to.4.575,C
Tubal.
Tubal artem fabrilem primus inuenit to. 1.194,A
Tumidus.
Tumidi auertendi to.1.1064,B
tumidum pectus Deo est inimicum to.3. 741,D
Tunica.
Tunicam tuam tollenti, dimitte & pallium to.2.151,B
tunica Christi desuper contexta quid allegoricè? to 3.330,A
tunica munda ad Christi mensam habenda to.1.1030,D
Turba.
Turbæ popularis descriptio tomo 4. 355,B
turba, quæ Iesum Hierusalem ingredientem præcedit, & sequitur, quid designet to.1.855,B
turba, quæ vestimenta sua sternebat in via, quid mysticè tomo 2. 1037, D. 1038,A
in turba spiritus sanctus non libenter habitat tom.2.1054,A. sed in solitudine sancta ibid.
Turpiloquium.
Turpiloquium histriones & scorta loquuntur to.4.684,B
turpiloquium à scurrilitate habet initium to.2. 591,A
turpitudo non exire debet ex ore Christiani to.4.324,C,D

Turres.

Turres mysticè to.2.694,B,C
turris in vinea ædificata,quid indicet? to. 2.871,D
turris inquassata to.4.266,C

Turtur.

Turtur quid significet? to.2.762,C
turtur cognouit sui tempus aduentus to. 5.638,A
turturis vox in terra nostra est audita to.5. 638,B
turturis figura mulieribus est portanda to. 5.637,C
turturi ecclesia comparata to.5.638,A

Tuum.

Tuum ne quæras, vt inuenias tuum to.4. 507,D
tuus sum ego seruus, quis istud Deo dicere possit? to.1.1010,B

Tympanum.

Tympanum quid spiritualiter? tomo 1. 1154,D

Typhonicus.

Typhonicus ventus to.3.666,D

Typus.

Typum non oportet alienum esse à veritate,alioqui typus non esset tomo 4. 600,B

Tyrannis.

Tyrannis omnis diaboli dissoluta tomo 2. 65,D
tyrannide veteris consuetudinis nihil fortius to.4.322,D
tyrannis per totum terrarum orbem diffusa to.5.818,D
tyrannis pessum ibit, ac de medio tolletur to.1.1222,C
tyranni impugnarunt ecclesiam,ideò memoriam perdiderunt tomo 3. 786,D. 787,A
tyrannorum memoria ignobilis, & ingloria to.5.1668,D

V

Vacatio.

VACATIONE nihil molestius to.3. 575,A

Vacuus.

Vacuus & fatuus,idem to.2.699,B
vacuus venire ante Deum quis dicatur? to.2.725,D

Væ.

Væ,terribilis est vox to.1.343,C
væ, haud quaquam simplex verbum est, sed eo maximæ continétur minæ to.5. 1174,B
væ,qui dicunt malum bonum, & bonum malum to.1.1249,A
væ vobis, qui deuoratis domos viduarum to.2.900,A
væ semini nequam to.5.724,C
væ,qui dormitis in lectis eburneis tomo 1. 769,C
vę illi,qui potum dat amico suo turbidum to.5.1174,B
væ,qui consurgunt manè, & siceram persequuntur to.1.1246,C
væ iis,qui ebrij sunt,& non à vino tom.5. 946,D
væ,qui vinum bibunt, & qui dominantur miscentes siceram to.1.1250,A
væ iis,qui confidunt in suis diuitiis to.4. 1614,A
væ ædificantibus in alrum domum suam to.3.261,C
væ iis,qui contemnunt to.4.1691,B
væ, qui prudentes sunt apud semetipsos tomo 1.1249,D
væ fortibus to.1.1210,A
væ, qui confidunt in virtute sua tomo 1. 1221, A. & in multitudine diuitiarum suarum gloriantur ibid. & tomo 4. 245,C
væ diuitibus to.5.861,A
væ, qui coniungunt domum ad domum, & agrum agro copulant, vt vicino auferant aliquid to.1.1138,C
væ filiis sceleratis to.5.724,C
væ populo pleno peccatis to.5.724,C
væ duplici cordi, & animæ solutæ, & peccatori vias duas incedenti tomo 4. 617,D
væ animæ, quæ sibi defensionem conscientiæ non præparat in die iudicij to.2. 874,B
væ his, qui confidunt in virtute propria to.5.861,A
væ vobis, qui properatis ad diem malam to.5.1198,A
væ vobis,duces cæci to.2.902,C
væ,qui trahitis iniquitatem funiculis to.1. 914,A
væ pastoribus Israël to.3.237,C
væ vobis,qui ridetis, quoniam flebitis to. 2.315,D.to.5.770,D
væ vobis, qui non aperitis regnum cœlorum to.2.900,C
væ, qui attrahunt peccata sua tomo 1. 1248,B
væ his, qui perdiderunt substantiam , ac diuerterunt in vias prauas tomo 4. 610,D
væ mundo à scandalis: homilia in hunc locum to.2.1015,D
væ genti peccatrici to.5.724,C
væ iis,qui veniunt ad diem malum,dormientes in lectis eburneis to.1.4,D
væ vobis, qui decimatis to.2.903,A
væ vobis, quando benedixerint vobis omnes homines to.1.143,A.to.2.116,D. to.5.644,D
væ lactantibus,& prægnantibus tomo 1. 652,B
væ tibi Chorozaim, væ tibi Bethsaïda to. 1.923,C.to.2.296,D
væ prægnantibus ecclesiis,& nutrientibus to.2.932,D
væ homini illi, per quem scandalum venit to.2.427,C.to.4.461,D
væ mihi est,si non euangelizauero tom.4. 1438,C.to.5.753,C

Valens.

Valens suæ hæreseos vnde duxit principiũ to.5.1087,D

Valentinus.

Valentini delira dogmata to.1.1268,D

Valerius.

Valerio presbytero scribit Chrysostomus to.5.1338,C.1334,B

Valetudo.

Valetudo aduersa,graue malum tomo 2. 1114,B
valetudine corporis aduersa nihil acerbius to.5.1312,B,C
de valetudine aduersa, & medicis, oratio to.5.1245,C

Vallis.

Vallis falsa to.1.241,B
valles frumento abundantes quid significent? to.1.921,A
valles in solitudine ac tranquillitate habitantes,& cum Deo colloquentes to.2. 487,C
vallis omnis implebitur to.2.78,A

Vanitas.

Vanitas hominis quid sit? to.1.1129,A
vanitas vanitatum, & omnia vanitas to.5. 319,A
vanitas astuta to.2.719,B
vanitati est subiecta creatura tomo 2. 943,B
vanitas vitæ,materia delictorum, ministra culparum , seminarium peccatorum, &c. to.1.444,C,D
vanitas non est ibi, vbi veritas, & vbi sunt cuncta stabilia & firma to.5.319,A
vanitati creatura,non volens,subiacet to. 4.133,C
de vanitate vitæ præsentis sermo tomo 5. 711,A

Vanum.

Vanum quid sit? to.1.601,A.to.4.964,A
vana illa sunt omnia,quæ non bonum habent finem to.4.963,D

Varisinas.

Varisinas impostor venit in nomine Christi to.2.921,A

Vas.

Vas fictile quid sit to.4.1429,C
vas fictile quid mysticè to.5.626,C
vasa figuli nõ sunt fictilia, sed argilla composita to.5.626,B,C
vasa fictilia nulla emendatione corriguntur to.5.626,B
vasis aureis Deus non eget, sed aureis animabus to.5.339,A,&C.
vasa aurea in ministerio Christi mensæ to. 5.339,A,B,C
vasa aurea & preciosa , quæ auaritia non maculantur to.2.371,C
vasa ecclesiæ quæ & qualia? tomo 2. 371,C
vasa altaris sacra contingere,& contrectare,quàm magnum sit periculum & scelus, exemplo docetur ibid. tomo 5. 890,A

Vates.

ad Vates ire,prohibitum to.1.566,A
vaticinia dæmonum passim falsa deprehenduntur to.3.793,D

Vbal.

Vbal quis locus to.5.919,D

Vber.

Vber spiritualis poculi to.5.337,D

Vecordia.

Vecordia,malorum causa to.4.280,C

Vectes.

Vectes ferreos contriuit Christus tomo 1. 979,D

Vectigal.

Vectigal Cæsari,& vectigal diaboli,quod & quale? to.2.498,B
vectigalia viæ pendunt to.1.1175,D
vectigalium coactores vrbibus imperant to.1.1175,D

Vehaguth.

Vehaguth quid to.1.789,D

Velle.

Velle,est potestatis to.5.153,C,D
velle in nobis quòmodo operatur Deus to.4.1085,C
velle cum facto sufficit, quoniam Deus fert opem to.4.1597,C
velle & eligere est hominis , Dei autem perficere to.4.1576,B. nam Deus noluit totum esse suum , nec nostrum ibidem.

Velum.

Velum templi scissum quid indicet? to.2. 917,B
vela circa altare ecclesiæ quid mysticè? to. 5.343,C

Venator.

Venator non semper , nec protinus assequitur to.1.1101,C

Venenum.

Venena,vt lædant, nullo indigent:vt prosint,multis to.4.965,A
venenum aspidum sub labiis eorum to.5. 323,C
venena fornicatorum to.4.222,D

Venereus.

Venereæ rei vsus post amissionem paradisi cœpit to.1.106,B
venerea cupido pestifera vndenam oriatur? to.2.564,D

Venia.

Venia priuantur ij , qui in vitiositate viuunt to.4.36,D

Venter.

Venter corporis & animæ to.1.727,C
venter incontinens,est pater peccati to.5. 767,D
venter innumeros parit morbos tomo 5. 317,B
ventris intemperantia Adam victus , ad mortem est condemnatus to.1.3,B
ventris intemperantia Adam de paradiso eiecit, & diluuium sub Noë commeruit, & fulmina in Sodomitas deduxit to.2.98,C
ventri qui deseruiunt,sunt idololatræ to. 4.51,A
ventri dediti carpuntur ibid. tomo 4. 387,C
venter nihil nobis redditurus est, præter stercus,& corruptionem to.4.61,B.& to.5.309,B
ventris quanta sit necessitas tomo 4. 1572,B
ventris est virium , cibos non distribuere to.4.343,A
venter fit à malis nutrimentis imbecillior to.1.727,C
ventre saturo,dæmones exultant tomo 2. 501,B
ventris retia to.2.674,D
ventrem Deus nobis in breue coarctauit to.5.314,D
ventres pigri,malæ bestiæ to.4.265,D
venter quorumnam dicatur Deus? to.4. 265,C,D
venter Christi probus,bona mente præditus,habet valida sensoria to.1.726,B
venter beatus,qui portauit Christum to. 2.336,B
venter mysticè to.1.726,B

Ventilabrum.

Ventilabrum per allegoriam to.2.661,C
ventilabrum mysticè to.2.1166,B
ventilabrum, id est, bonorum à malis discretio to.1.640,A

Ventriloqua.

Ventriloqua seu Pythonissa,de qua reprehensus fuit Saül to.1.1110,D

Ventus.

Ventus, corpus est tenuissimum tomo 3. 105,A
ventus non minùs , quàm aër, ad refocillanda corpora nostra factus est tom.1. 161,C
ventos Deus de thesauris suis producit to. 1.1074,C
ventis cur Deus dederit celeritatem ? to.4. 517,C
ventorum proprium to.2.756,C
ventum nemo cohibere potest , quin quò vult,feratur to.3.105,A
ventus non videtur , sed sentitur tantùm to.3.105,A
ventorum munera,& commoda tomo 1. 1074,C
venti ex parte bona,pro spiritibus diuersarum virtutum,vel angelis, qui inuisibiliter in hominum sensibus operantur, & adducunt ad bona to.2.756,C
venti impelluntur,& iterum quiescunt to. 1.1176,A
ventorum alæ, hoc est, angeli tomo 1. 868,C
venti Christo testificabantur tomo 1. 867,A
venti obediunt Christo to.2.370,A
venti allegoricè quid? to.2.204,D
venti nomine significantur tentationes to.1.10,A
ventorum differentiæ to.1.1074,D
venti , id est gratiæ spirituales , aut angeli, qui inuisibiliter operantes,homines ad fidem veritatis inclinant tomo 2. 717,B
venti pro immundis spiritibus, qui intra hominum præcordia flant tomo 2. 756,C
venti , pro nequitiis spiritualibus, quæ in ecclesiam desæuiunt tomo 2. 767, C,D

Venus.

Venus ex deliciarum manat fonte tom.4. 361,C
Venus dea habita to.4.51,B

Vepres.

Vepres mysticè to.2.337,B

Ver.

Ver animarum spiritale to.1.439,B

Verbum.

Verbum, est sermo rationabilis, mysteriũ cordis aperiens to.2.634,C
verbum quot modis accipiatur in sacris scripturis to.3.19,D
verba sunt animis id , quod venti nauigiis to.4.1284,A
verbum, est filius Dei to.3.813,B
verbi increati vis to.1.671,D
verbum veritatis de cœlo descendit to.2. 945,D
verbum omnia creauit tom.5.970,D
verbum sempiternum , & sine principio to.3.62,C
verbum , magni consilij appellatur angelus to.3.63,B
verbum sufficit , vt subsistere possent omnia to.1.46,A
verbum ingressum virginis vterum, non violauit integritatem : creatum non abstulit virginitatem to.1.672,B
verbum carnem suscepit to.1.920,B
verbum caro factum est , assumens quod non erat , nostrum non amisit , quod erat in patre: permansit in suo , quod erat in diuinitate to.1.672,B
verbum caro factum : sententiæ huius expositio to.3.46,B
verbum carnem factum esse scimus , sed quomodo factum est ignoramus to.3. 319,B
verbi Dei amore qui correptus est , mentem totam Deo consecrat tomo 1. 992,D
verbum Dei faciunt omnes creaturæ to.1. 1150,C
verbum Dei semper in aliquo fructificat to.2.1105,D
verbum Dei,lumen est ignorantiæ to.2. 694,A
verbi Dei minister vigilantior esse debet ad seruandum , quam diabolus ad perdendum to.2.1107,A,B
verbi Dei ministro , etiam si pereat opera, non tamen perit merces tomo 2. 1106,D
verbum Dei non est alligatum tomo 4. 364,A
verba,quæ locutus sum, spiritus sunt, &c. to.3.189,D
verbum nullum à Christo prolatum intercidere potest : citiùs enim cœlum & terra peribunt to.5.1021,A,B
verbum est propè, quid hoc sit ? tomo 4. 168,C
verbum Dei ministro non est silendum to.4.1632,A
verbum Dei non est exile ac tenue tom.4. 1516,B
verbi Dei duplex fructus, in operibus bonis, & in confessione fidei tomo 2. 809,C
verbis Dei nihil addendum nihilque detrahendum to.2.759,A. Christus tamen potest ibid.
verba Dei firma & stabilia tomo 1.1136, B,C
Verbi procreatio expers perpessionis to.5. 1421,B
verbum est Christus,sed non προφορικὸν to. 5.ibid.
verbum Dei corrumpere horrendum est & arduum to.5.1495,A
verbum Dei nos nutrit , non autem cibi to.5.327,C
verbum Dei adolescentibus frænum to.1. 992,C
verbi Dei minister ab officio nunquam cessare debet to.2.1105,A
verbum diuinum est lucerna tomo 2. 694,D
verba diuina , quamuis rustica sint & incomposita , viua tamen sunt tomo 2. 916,D
verbo Deus creauit omnia to.1.1006,C
verba Christi qui audit,& facit,assimilabitur viro sapienti to.2.104,C
verbum abbreuiatum dominus faciet in terra to.4.164,A
verba vitæ & salutis to.1.1110,A
verba reddere Deo,non sufficit, nisi & cor mundum applicetur Deo tomo 1. 701,A
verba ineffabilia , quæ non licet homini loqui to.5.996,C
verbum , quod non habet in se veritatem Dei,mortuum est, quemadmodum sine sanguine corpus to.2.916,D
verba omnia secularia , quoniam non habent in se virtutem Dei , & quamuis sint composita , & ingeniosa , mortua sunt to.2.917 , A. quoniam in venis sensuum suorum non habent veritatem Dei : propterea nec audientem saluant ibid.
verborum blanda palpatio vehementer nocet to.2.412,D
verbum exprobratorium in consuetudine habet vnaquæque prouincia tomo 2. 699,C
verbum doctrinæ soluit operationem diaboli,& animam liberat ab errore, liberat à peccato,&c. to.2.760,A
verbum hominum tantùm est tomo 2. 654,C
verbis tuis iustificaberis , & ex verbis tuis condemnaberis to.2.323,A
verba meliora quibuslibet diuitiis tom.4. 343,C
verba, quæ non conuertuntur ad opus, arena sunt spargibilis to.2.758,A
verba inania quænam sint? tomo 4. 989,C
verba improbitatis,quæ & qualia ? tom.1. 1110,A
verborum parua turpitudo , magnam intus reconditam esse testatur to.2.322,C

vbi verba turpia, ibi dæmones exultant to.2.501,B.to.5.325,C
præstat sanem ex ore emittere, quàm verbum obscœnum to.4.684,B
verborum nobis reddenda ratio, & pœna subeunda to.1.1109,B.& to.3.154,D
verbi ociosi exacta inquisitio fiet tomo 4. 264,D
de omni verbo ocioso reddenda est ratio to.2.323,A. & quid sit verbum ociosum ibidem.
verba Scribarum & Pharisæorum ad Christum,adulatione ac derisione plena to.2.326,C
Verecundia.
Verecundia satanica quæ sit? tomo 5. 999,A
Veritas.
Veritate nihil clarius, nihil simplicius, nisi maligni esse velimus to.3.205,D
veritate nihil validius to.5.871,A
veritate nihil fortius to.2.635,B
veritate nihil firmius: abundat enim iustis rationibus, quibus suam tutatur causam to.1.806,B
veritas est tanti, vt animo incorrupto sermonibus longis minimè sit opus to.3. 206,B
veritas eam vim habet, vt paucis sæpe verbis de sycophantis triumphet tomo 5. 1366,C
veritas, Dei manuum est opus to.1.
veritas seipsam declarat to.5.1499,C
veritatis doctrina plana & distinctissima est: nihil in ea prauum & contortum to.5.1513,C
quantum vmbra à corpore,somnium à rei veritate,tantum,&c. to.5.1510,C,D
veritas vbique est mater sanctitatis tom.1. 1030,A
veritas est, quod verè est: falsum autem, quod non est to.1.679,A
veritas est vna,nec in multas scinditur partes to.2.350,B
veritas tres habet syllabas, & septem literas: & quid istud sit mystice? tomo 1. 1029,B
veritas multa to.1.679,A
veritas orta de terra to.1.920,B
veritas in æternum permanens,quæ? to.1. 704,C
veritatem transgredi,ac Deum trãsire,quo differant to.2.707,C
veritatis prædicatio, est expugnatio diaboli to.2.683,A
veritas naturaliter mentiri nescit, nec potest aliquando perire to.1.943,B
veritatem qui non loquitur cum proximo suo,non habitabit in Dei tabernaculo to.1.697,A
veritas patris *non solùm dicitur filius*, sed etiam *sanctus spiritus* to.1.726,C
veritas *in* corde non sepelienda, sed ore promenda to.1.697,A
veritas sæpe pro clementia in sacris literis vsurpatur to.1.946,B
veritatem qui venatur, omni animi perturbatione carere debet to.4.319,B
veritas habet in se & rationem manifestã, & firmam virtutem: mendacium contrà to.2.926,D
veritas in sensu fidelium dominatur, mendacium autem in sensu fidelium nihil habet to.2.927,A
veritas si non inuenit, quem saluet, ipsa se sibi conseruat immaculatam tomo 2. 865,D
veritas adeo valida, vt etiam corroboret imbecillos,clarósque reddat: fortes de-
primat, ac debiliter: mendacium contrà to.3.229,D
veritas natura est huiusmodi, vt quò magis oppugnetur,eò clarior euadat to.3. 248,A
veritas in sacris scripturis non est abscondita,sed obscura to.2.901,A
veritatis notitia cur obscura to.2.901,A
veritatem non apprehendere, leuior est culpa, quàm apprehensam contemnere to.2.935,C
quæ sunt veritatis,sole sunt clariora to.4. 235,C
sub veritatis vmbra sæpe decipi possumus to.3.79,C
veritatis vnica est tantùm via, sed impietatis multæ to.4.24,B
veritas impugnat falsitatem, repellit aduersitatem,vana non admittit, temporalia & caduca odit to.1.1029,B
à veritate qui sponte aberrarunt, nec corrigi nec emendari possunt tomo 4. 1425,A
veritas à vero multùm differt tomo 3. 319,A
veritas immutabilis manet, & propriam habet gloriam immotam tom.4.24,D
veritas extra ecclesiam non est, quia veritas est Christus to.3.366,C
veritas manet in æternum tomo 1.980, B,C
veritas allicit fideles ad se, & amicos veritatis to.2.926,D
veritas magis debet quæri, quàm quærere to.2.901,B
veritatis præcepta semper per aduersarios crescunt to.1.18,D
veritatem Christi qui denegat, ipsum denegat Christum to.2.691,D
veritatis *dicendæ facilitas* to.1.1049,C
veritas nusquam offendit, nusquam errat, non deuiat, non declinat, & rectum cor præparat to.1.1030,A
veritas sine omni simulatione est tomo 5. 1434,A,B
veritatis cognitionem sequi debet inconcussa fides to.5.1423,A
veritas cum illustret,neminem fugat to.5. 1438,C
veritas vbique prædicatur to.1.1030,A
veritas futura rerum immobilis prorsus, ac solida, nec ab vllo aliquando rapienda to.2.202,A
veritas semper est veritas to.1.1029,A
veritas vbique fulget to.1.1029,C
veritatem tacere coram infidelibus, est peccatum to.2.774,D
veritas eluxit,conuicta argumentis vmbra to.1.1159,D
veritas placet in conspectu Dei tomo 5. 487,A
Vermis.
Vermis ex ligno nascitur, qui exterminet lignum to.2.897,B
vermis venenifer to.5.309,B
vermis pestifer to.4.170,A
vermis, à quo pestifera funduntur venena to.2.399,C
vermes in animo peccatoris tomo 2.110, C,D
vermes ingentem Ægyptiorum exercitum perdiderunt to.1.639,B
vermis, qui exedit frumentum tomo 4. 559,D
vermem suffocat fons, qui surgit in cœlum to.3.507,C
vermes gehennam incendunt eam, quæ nunquam extinguitur to.4.97,C
vermis sempiternus to.5.572,D
Vespasianus.
Vespasianus ac Titus quo tempore Hierusalem ceperunt to.5.924,A
Vespera.
Vespera,finis est lucis to.1.20,B.26,B
vespera moraliter explicata to.1.57,C
vesperus,stella to.5.618,D
Vespertilio.
Vespertiliones allegoricè quid? to 1.1223, D. & earum natura ibid.
Vestimenta.
Vestimenta cur à Deo nobis data? to.4. 1654,A
vestimentum omne ad tres pertinet causas,& quas to.2.655,B
vestimenta sunt ea, quæ sunt vsui, non superflua to.4.1653,A,B
vestimentum non ita est necessarium, vt alimentum to.2.182,A
vestimentum petenti dandum tomo 1. 151,C
vestimenta ouilia,sunt species simulare religionis to.2.748,A
vestimenta spiritualiter to.2.1037,A
vestimentum nuptiale,fides est vera to.2. 882,D
vestimentum salutare nobis induendum to.2.342,D
vestimenti nomen ambiguum tomo 5. 1493,C
vestimenta super asinam Christi deposita, quid moraliter tomo 2.854,D.855,A
vestimenta,quæ in cœlo texuntur tom.2. 202,A
vestimenta vetera, & noui hominis quæ & qualia to.2.883,A
vestimenta Israëlitarum cur non deterrebantur? to.1.1194,B
vestimenta monachorum veterum qualia to.5.321,C,D
vestis nuptialis tomo 2.493,A. & 882,D. 883,B
vestis turpitudinem hominis solùm regere debet to.1.194,D
vestes pelliceas Adæ & Euæ Deus fecit to.1.103,D
vestes,cum quibus resurgent mortui in vitam æternam to.3.342,D
vestis aurea conuenit scenicis, & meretricibus to.4.1614,B
vestis sine macula accipitur in baptismo to.1.1030,D
Vetus.
Vetus in bonam & malam partem to.4. 377,A,B
Via.
Viarum domini multiplicitas tomo 1. 1055,D
vias domini naturaliter in hominibus esse plantatas to.2.654,D
via domini quomodo aspera,& non aspera to.2.1134,D
viæ domini,hoc est, mandata & præcepta to.1.291,A.1216,C
viæ Dei inuestigabiles tom.1.20,A. to.5. 965,D
via, quæ ad vitam ducit, arcta & angusta to.5.534,C,D
viæ duæ, vna ad fornacem ducens, altera ad paradisum to.4.369,C
viæ,id est,prophetæ, & apostoli tomo 2. 882,A
via vitæ, est omnis iustitia tomo 2. 746,B
viæ iustorum resplendent instar lucis to.1. 678,A.to.3.55,B
via in compendium redacta to.2.309,B
via arcta, quæ ducitad cœlum tomo 2. 196,D

via, pro

via,pro isto mundo to.2.807,A
via perditionis,omnis est iniquitas tom.2. 746,B
viæ perditionis quinque to.2.1220,C
via generalis & publica,est diabolus to.2. 882,B
viatica spiritualia nobis sunt reponenda to.1.23,C
viatores in hac vita sumus to.1.1162,A
viatores arctæ & angustæ viæ,qui tom.1. 704,D
viatores menstrui qui dicantur tomo 5. 882,B
Vicissitudo.
Vicissitudinibus certis omnia producuntur to.1.1137,A
Victima.
Victimæ & sacrificia Christianorum to.4. 1570,C
victimæ ecclesiæ,quæ to.1.860,B,C
victimarum ecclesiæ variæ species tom.1. 860,C
Victoria.
Victoriam nemo sine certamine perpetrauit to.1.449,B,C
victoriæ species,luctari,nec vinci tomo 5. 1662,C
victoria militis, peremptio est hostis: & peremptio hostis, gloria est imperatoris to.3.828,D.to.1.1188,A
Victus.
Victus tenuitas quanta adfert bona to.5. 313,A
victu & vestitu nos oportet esse contentos to.5.314,B
Videre.
Videre & gustare mortem quid inter se distent? to.2.1067,D
quæ videntur,temporalia sunt,quę autem non videntur,æterna tomo 1.166,A. to.5.491,A
videntes non videant to.2.340,D
videntes videbitis, & non videbitis to.2. 341,A
Vidua.
Vidua eligatur non minus annorum sexaginta to.1.1326,B
vidua vera sperat in Deum, & adhæret precibus die ac nocte to.3.578,C
vidua non opprimenda to.1.21,A
viduarum dignitas, ac præfectura multa pollet virtute to.1.1207,B
vidua ac solitaria in Deo sperat tomo 2. 252,A
viduarum munus to.4.486,B
viduam qui leserit,viduarum prouisorem, id est Deum, ad iracundiam prouocabit to.5.734,B
viduarum iudex,est Deus to.5.734,B
viduæ facilè decipiuntur, non habentes consiliatorem virum to.2.900,A
cui viduæ nubendi potestatem permittat Apostolus? to.5.1186,D
viduæ huiusce temporis non habent ornatum,quem eas habere oportet tom.4. 534,D
vidua, quæ in deliciis est, viuens est mortua to.2.639,A.to.3.534,D
vidua duos obolos in corbonam mittens, celebris facta est ab eo tempore vsque in præsens toti mundo to.1.232,B
viduitatis encomia quanta tomo 5. 1262,B
Vigilantia.
Vigilantia iugis ad salutem necessaria to. 2.350,B
vigilantia ad virtutem est opus tomo 1. 84,B
vigilantiâ, quæ ardua ac difficilia sunt, facilia nobis fiunt to.1.75,D
vigilantia magna nobis est opus,quoniam continuum nobis est bellum, & inducię nullæ to.1.143,C
vigilandi verbum quot modis accipi debeat to.4.1646,D.1647,A.1688,A
vigilandum, & in fide standum tomo 2. 344,A
vigilare,iustitiam est facere: dormire,eam negligere to.2.954,A
vigilia somno contraria to.5.992,B
vigiliæ,quàm somnus,gratiores tomo 5. 632,B
vigilia honestatis tabefacit carnes tom.4. 1049,C
vigilias intendunt fideles in hebdomada magna to.1.201,B
Villa.
Villa mysticè to.2.885,C
Vincere.
Vincit ille feliciter, qui post victoriam vinci non nouit tomo 3.829,A. & quot modis quis dicatur feliciter vincere ibid.
vinceret nemo,si omnes periculum pugnę timerent to.2.818,B
quinam feliciter vincat to.3.829,A
Vinctus.
Vinctum esse propter Christum, quàm sit præclarum? to.4.937,A
vinctus qui conciderit, faciliùs cùm solutus erit & liber,lapsurus est tomo 5. 606,C
Vinculum.
Vincula, ornamenta sunt meliora, quàm mulierum ornamenta to.4.1198,A
vinculum plus est,quàm fastigium tom.4. 1184,C
vincula,pro afflictionibus, tentationibus, & periculis to.1.976,C
vinculum dilectionis, vinculum est perfectionis,&c. to.1.976,C
vincula D. Petri & Pauli horrent dæmones, & reuerentur angeli to.4.937,C. 939,D
vinculum, per quod detinebamur, mortuum est, atque dissolutum tomo 4. 104,C
vincula anagogicè,sunt peccata tomo 1. 976,C
vincula militis & prædicatoris tomo 5. 1666,C
vincula insolubilia to. 2. 96,A. & 439,A. to.4.310,B
Vindicta.
Vindictæ cupiditas quantum habeat mali? to.5.649,D
Vinea.
Vineam lædit grando to.5.642,B
vinea ad hilaritatem animis comparandam est vsui to.1.819,C
vinea cur populus dicitur Dei? tomo 1. 1233,C
vinea agricolis data, peregrinatus est dominus to.2.544,D
vineam suam aliis locabit agricolis tom.2. 484,B
vinea domini sabaoth, domus Israël to.1. 918,A
vineam de Ægypto transtulit dominus to.2.336,C
vineæ vindemia,scripturæ expositio to.5. 1657,A,B
vinea facta est dilecto to.2.336,C
vinea Dei non extra nos est, sed in nobis ipsis est plantata to.2.833,A
vinea, hoc est, Dei iussiones, & mandata to.2.1248,B
vinea pro iustitia, in qua diuersæ species iustitiarum positæ sunt,quasi vites to. 2.832,D
vineæ nomine omnis insinuatur prouidentia,ac diligentia to.1.1242,B
in vinea operari quid sit to.2.867,A
vineaticam Noë naturali excogitauit solertia to.1.194,A
vinolentia quosnam adfert morbos? to.4. 221,D
vinolentia concupiscentiam, & iram inflammat to.4.219,C,D
Vinum.
Vinum, medicina est optima, quando commensurationem habet optimam to.5.14,A
vinum,est præsentaneum tristitiæ remedium to.1.193,B. & sanitari conducibile to.1.194,B
vinum, fornicationum, & adulteriorum causa to.5.317,C,D
vinum qua de causa factum to.4.244,D. to.5.382,D
vinum à Deo datum est, non vt inebriemur,sed vt sobrij simus to.5.14,A
vini vsus ante Noë fuit ignotus tomo 1. 194,A
vinum datum est, vt corporis imbecillitatem corroboret to.5.14,B
vinum à Deo datum est, vt exhilaremur, non vt turpiter nos demus, non vt rideamus,aut rideamur to.5.1235,C
vino nihil fortius to.2.635,B
vinum natura calidum to.5.707,C
vinum immoderatè sumptum, quot & quanta ingerit mala to.5.314,B,C
vini largior vsus, infinitorum causa malorum to.1.50,B
vinum malè vtenti malum, cùm per se sit bonum to.4.320,D
vinum ad mensuram bibere, nihil est mali to.1.50,B
vinum dandum iis, qui sunt in tristitia to. 1.193,B
vino Falerno gaudent, qui luxu pereunt to.2.392,A
vino grauis quò plures hauserit calices, eò magis sitim incendit to.5.707,C
vinum tempestatem ac tumultum creat to.5.800,A
vinum aceto mixtum, lædit tomo 5. 642,B
vino madens, turpe sui spectaculum præbet to.4.126,A
vini non culpa,sed culpa bibentis tomo 5. 382,D
vinum non bibere est bonumtomo 4.233, C.364,A
vinum cur Deus prohibuit Iudæorum sacerdotibus? to.4.320,D
vinum nouum non immittitur in vtres veteres to.2.243,D
vinum optimum à Christo ex aqua factum tropologicè to.3.90,D
vinum in Missæ sacrificio in sanguinem Christi preciosum transmutatur to.5. 1153,A
vino sanctitatis nos inebriari oportet, nõ erroris vino to.1.703,C
vinum Dei, ebrietas autem diaboli est opus to.5.14,B
vinum Thasium. to.5.311,C
vinum lugebit,lugebit & vinea tomo 1. 811,C,D
Violentia.
Violentia huius mundi breuis tomo 5. 565,A
Vipera.
Viperarum natura crudelis,& impia to.2. 1165,C

viperarum natura est, rumpere viscera matrum suarum, & sic nasci tomo 2. 658,A
viperæ malignitatis armantur veneno to. 2.312,D
vipera cùm momorderit hominem, statim currit ad aquam: si autem aquam non inuenerit, moritur to.2.658,A
viperæ à foris speciosæ sunt, & quasi pictæ: ab intus autem veneno plenæ sunt to.2.658,B
viperæ, pro hominum latente veneno to. 1.66,A

Vir.

Vir dominatur omnibus to.1.42,D
vir, mulieris est defensor, sicut Christus ecclesiæ to.4.451,B.452,D
vir imperare debet, mulier subiici tomo 1. 42,D
vir non habet potestatem sui corporis, sed mulier, &c. to.4.398,C
vir non debet velare caput, quòd Dei existat gloria to.1.42,C
vir orans, aut prophetans capite velato, suum deturpat caput to.4.453,D
vir semper prohibetur alere comam to.4. 454,B
vir comam nutriens, ignominia est illi to. 4.456,A
viri comam quondam alebant tomo 4. 450,C
viro nihil vilius, quando est vitio deditus to.1.625,A
vir & vxor, vnicum est animal tomo 2. 143,A
vir & vxor licet ex diuersis, tamen ideo nascuntur, vt in vnum conueniant to. 2.1026,A
ex viri & vxoris discordia, quænam oboriantur mala? to.1.368,C
vir & vxor si discordes fuerint, omnes, qui apud illos sunt, *participes* sunt malorum to.1.367,D
viri sanguinum fugiendi to.1.1059,C
virilis sexus cautior ac durior, quàm muliebris to.2.899,D
virilis ætatis munus & officium tomo 2. 565,A

Virga.

Virgæ acceptiones to.3.796,D
virga æquitatis to.3.796,D
virga castigationis to.1.931,D
virga rectitudinis to.1.911,D
virga egredietur de radice Iesse tomo 5. 1006,D
virga & baculus, ipsa me consolata sunt: duo ista sacramentis sunt plena tom.1. 702,B
virga directionis, virga regni tui, *quid sit?* to.5.994,C
in virga vigor legis, *in baculo* ostentatio peccatorum to.1.702,D
virga Deus erudiebat Ægyptios, atque populum to.4.618,C
virga quæ mare & terram conuertit, & magna potestate repleuit tomo 1. 932,A
virgis variè decorticatis Iacob gregem suum variegatum auxit, & hoc pacto pecudum dines euasit to.1.373,C,D
virgæ Iacob diuersi coloris, significant præcepta legis to.1.856,A
virga Mosis, typus crucis to.1.932,A
virga Aaron germinauit, frondes & fructus produxit to.5.935,A. & sine voce, vocem emisit to.5.931,B
virga Aaron in arca testamenti tomo 4. 1589,D
virga peccatorum, regnum hostium tomo 1. 1049,A

Virginitas.

Virginitatis definitio to.5.1165,A
virginitas, magna res est, cùm secum habuerit eleemosynam to.5.760,A
virginitas donum gratiæ to.5.1183,D
virginitas, res admirabilis, & multis digna coronis to.5.1181,B
virginitatis virtus, res admirabilis, & maximis digna præmiis to.5.1215,B
virginitas, prima Dei semita tomo 1. 701,D
virginitas, magnorum conciliatrix bonorum to.5.1177,A
virginitas syncera, primus est castitatis gradus to.2.814,D.& 1025,B
virginitas, est incorruptibilitas tomo 2. 637,B
virginitatis species to.2.1025,B
virginitas coniugio melior to.1.1294,C. to.5.1167,A,B
virginitatis bonum quonam modo introductum to.1.965,C,D
virginitatem veterum patrum nemo seruare poterat, & cur? tomo 5. 759, B,C
virginitas ab initio palmam principatus accepit to.1.106,B. & quanta sit eius dignitas? ibidem
virginitatis iter arduum to.2.342,A
virginitatis certamen assiduum tomo 5. 1669,D
virginitatis difficultas, sublimia certamina, grauésque sudores, magnam animi firmitatem requirentes tomo 5.1191,B
virginitatis labores doloribus coniugij longè leuiores esse to.5.1206,C
virginitate facilius, quàm connubio, cœlestè acquiritur regnum to.5.1191,B
virginitatem facilem esse, nec illis rebus indigere, quæ non sunt in nostra potestate to.5.1204,C
virginitatem qui colere potest, maximam sibi facit iniuriam, si iungitur connubio to.5.1176,C,D
virginitas propositi, & virginitas necessitatis to.1.865,B
virginitatem Deus non mandat tomo 5. 753,A
virginitas voluntaria to.1.1013,C,D
virginitas est consilij, non præcepti to.4. 418,B
virginitas per se neque bona neque mala, sed eorum proposito, qui eam colunt: ita vel bona vel mala efficitur tomo 5. 1163,C
virginitate ecclesiæ nihil fortius tomo 1. 476,C
virginitatem superat charitas, humilitas, & misericordia to.2.347,D
virginitas ex hominibus efficit angelos to. 5.1214,C,D
virginitatis non eundem modum nobis, & illis, qui in veteri testamento vixerunt, esse propositum to.5.1216,D
virginitatis prædicatio olim grauis erat, quoad flos de virgine germinaret to.5. 759,C
virginitate oleo carente nihil tenebrosius to.2.544,B
virginitati quanta quies ac tranquillitas insit to.5.1207,C,D
virginitatis ornatus, & pulchritudo to.5. 1205,C
virginitatis secunda species, est matrimonij casta dilectio to.2.814,D
virginitatis flos, vestis ecclesiæ tomo 1, 772,B
virginitatem qui verè colunt, ex hominibus angeli fiunt to.5.1167,C
virginitas coronam habet, & matrimonium laudem mediocrem: fornicatio pœnam & cruciatum to.1.826,D
virginitas non minuit genus humanum, sed peccatum, & obscœnæ coniunctiones to.5.1173,A,B
virginitatem dies sexaginta in lege plangere, quid figurabat? to.1.475,D
de virginitate cur priùs Corinthij ad D. Paulum scripserint, non autem prior eos ipse admonuerit tomo 5.1168,D. 1169,A
virginitatem despicientibus magnũ proponitur periculum to.5.1174,A
virginitatis laudem aspernantur Iudæi: cuius admiratione obstupescunt gentes: quam tamen sola colit ecclesia Dei to. 5.1161,A
virginitas hæreticorum omni etiam libidine flagitiosior to.5.1164,A
ad virginitatem cohortari, non est connubium prohibere to.5.1166,B
virginitatis partus to.1.336,B
de virginitate D. Chrysostomi liber to.4. 404,D
contra eos qui dicunt, virginitatis cultores precari, vt in sinum Abrahæ perueniant to.5.1215,D.1216,A
virgo, radix est nuptiarum tomo 1. 1171,A
virgo vera quænam sit, & qualis tomo 5. 729,A
virgines sacræ to.5.447,D
virgo sacra profitetur se angelicam vitam in terris referre to.5.447,D. & in virorum conspectum ne prodeat tom.5. 448,C
virgines professæ virginitatem, peccant si nubant to.4.404,A
virgo post votum nubere non potest to.5. 1188,A
virginis custodia difficilis to.5.448,C
virgo à bello nunquam cessare potest to.5. 759,D
virgo vitæ renuncians, mundo est crucifixa to.5.760,A
virgo crucifixa, & à præsentibus libera, & curis ad hanc vitam pertinentibus effecta superior, & euripo traiecto, in cœlum quotidie suspicies, fruitur gaudio spiritus, & exultatione perfunditur to.1.772,C
virgo sit sancta corpore, & spiritu, atque idem est honorabile connubium, & thorus immaculatus to.5.1163,B
cui virgini nubendi facultatem det Apostolus to.5.1186,D
virgines afferentur regi post eam tomo 5. 1012,D
de virginibus præceptum domini non habebat D. Paulus to.4.615,D
virginem claram facturus, fit ridiculus ob cohabitationem to.5.1121,A
virgines, quæ fulgidas habent vestes to.2. 399,D
virginum chori quondam in Ægypto innumerabiles to.2.66,D
virgo apud nos nupta, non est virgo: apud Christum quæ erat meretrix, nupta mox virgo est facta to.1.1163,A
virginum rectoribus magnus timor imminere debet to.5.448,A
virgines pudibundæ, quia conscientiam habent bonam to.3.478,D
virginis indicium eximium quod & quale sit? to.4.534,D
virginum examina iuges lachrymarum fontes effundentium, ob D. Chrysostomi exilium. to.5.831,B
virginem non vestitu, sed anima oportet æstimari: & quis & qualis eius debet esse vestitus. to.5.1165,A
virginis non solùm corpus castum, sed puram & integram animam oportet esse. to.5.1164,B
virgines diabolus magis exercet, quàm eos qui connubio iuncti sunt: ipsis etiam vehementior inest libidinis impetus. to.5.1181,D
virgines propter peruersam vitam, thalamo Christus exclusit. to.4.597,A
virgines exclusæ non amplius intrabunt. to.4.334,B
virginum parabola. to.5.758,A
virginum decem tropologia. tomo 2. 829,A,B
virginum decem explicatur parabola. to. 2.952,B
virgo fatua quæ dicatur. to.2.952,A. 953,A
virgines lampades extinctas habentes, corpore quidem erant castæ, corde autem minimè. to.5.728,D
virgines imprudentes oleum accipere volebant, sed nihil eis profuit. tomo 1. 623,A
virgines fatuæ, quia clementia & humanitate caruerunt, ideò cœlesti thalamo exclusæ sunt. to.5.1096,B,C
virgines fatuæ sic sunt appellatæ, quoniam circa fatuas mundi curas vacabant, hîc congregantes, vbi minimè est reponẽdum. to.3.209,C
virgines non habentes oleum à thalamo, exclusæ sunt. to.5.1123,B,C
virgines decem, & earum parabolæ explicatio. to.2.542,C
virgines per Nectarium hæreticum afflictæ. to.5.831,A,B
virgines hæreticorum non rectè dicuntur virgines, quia reginæ non sunt propinquæ. to.1.772,B.to.5.1161,B
ecce virgo, quam habeat emphasin hæc particula, Ecce? to.1.1267,B
per virginem vitam æternam inuenimus. to.1.763,C
virginei partus orbe toto miraculum cœleste resplenduit. to.3.730,D

Virtus.

Virtus quid sit? to.1.44,D
virtus, id est, filius dei, induit fragilitatem. to.1.1027,B
virtus, est honor hominis. to.1.795,C
virtus, vnica hominis gloria. tomo 1. 801,D
virtus, magna res est, immortalis inuicta, nihil cedens huius vitæ varietatibus, &c. to.1.140,B
virtus est, deo esse similem. tomo 1. 964,B
virtus, est animæ panis, & cordis. tomo 1. 727,B
virtus, sapientiæ fons, mater, & radix. to.3. 168,B
virtus, est humana despicere, &c. tomo 5. 385,C
virtus non naturæ, sed voluntatis est. to.1. 465,B
virtus suo possessori & proximo vtilis. to. 5.1471,C
virtus viro perfecto ad decus & ornamentum sufficit. to.5.1491,C
virtutis causæ sobrietas, cautio, εὐλάβεια, diligentia, prouidentia. tomo 5. 1476,D.
virtus, & vitium est ex voluntate. tomo 1. 465,B
virtute nihil liberius. to.1.799,D
virtutum gradus. to.1.1042,A
virtus semitæ multæ. to.5.335,C
virtus nostra non cogitur. to.1.973,B
ad virtutem viæ duæ. to.1.612,A
virtutes tres in honorem Trinitatis, fides, spes, charitas. to.4.618,D
virtute nihil nobis amicius. tomo 4. 1121,D
virtutis tantum est robur, vt innumeris linguis conditorem laudare queat. to. 1.173,D
virtutis potentia quanta. to.1.24,B
virtutis potentia est tanta, vt & compescat ora, & linguas eorum, qui ipsi infesti sunt. to.1.72,C
virtus, tanta res est, vt illam etiam impugnantes admirentur. to.5.832,A
virtus omnia vincit. to.1.165,C
virtutis quanta sit facilitas. tomo 4. 1184,A
virtus facilè comparari potest. tomo 5. 657,A
ad virtutis labores nihil est impedimenti. to.5.660,B
virtutes, quæ sine labore cõparari queunt. to.2.326,A
virtus non consistit in forti. tomo 1. 522,B
virtutis via ardua & aspera. tomo 5. 532,C
virtus, ardua res est, & per se difficilis, maximè vbi est virorum bonorum pauciras. to.1.678,C. exemplis istud probatur. ibidem.
virtutis via laboriosa. to.5.585,B
virtutem labor breuis, & gaudium sempiternum sequitur. to.3.145,B
virtutem quæ antecedunt, laboriosa quidem sunt, quæ autem insequuntur, suauia. to.5.831,A,B
virtus si tibi ardua difficilisque videatur, veniat in mentem tibi, quantò difficilior sit vitiositas. to.2.303,C
virtutis molestia temporalis, sed æterna lætitia. to.5.1667,B
virtutis via ardua quidem & laboriosa: verùm viris perfectis in primis chara. to.1.993,B,C
virtutis operatio & si laboriosa videatur, facilè tamen efficit, vt cùm nullis stimulis conscientiæ animus purgatur, magno semper fruatur gaudio. tom. 2. 392,B
virtus nulla sine labore magnam laudem refert. to.5.1303,B
virtus licet aliquid laboris habeat in obeundo, multa tamen conscientiam implet delectatione. to.5.351,D
virtutis cultoribus afflictiones adiunctæ sunt. to.1.1020,D
virtus torpescit, vbi certamen defuerit. to. 1.449,B
virtutis via cur sit angusta. tomo 4. 370,B
virtutis studiosi cultores felicem consequuntur finem. to.2.219,A
virtus deo familiarem efficit. tomo 1. 808,C
virtus diuitias veras præparat. tomo 2. 235,B
virtutes cœlitus dantur hominibus. tom.1. 1125,C
virtute nihil potentius, quia est solidior petra, & adamante fortior. tomo 1. 950,C
virtutis quantum sit robur. tomo 4. 821,D
virtus Israëlitica quæ sit. tomo 2. 778,D
virtus nobis est propria. to.1.662,C
virtutes animi nequaquam à terra fortiuntur exordium. to.2.202,A
virtus breuem habet laborem, & lætitiam perpetuam. to.1.1112,C,D
virtutum ornatus. to.5.1493,D
virtus corporis in quo consistat? tomo 4. 926,C
virtutem operum suorum deus annunciabit populo suo. to.1.945,D
virtutis omnis radix & fundamentum, est confiteri se esse hîc hospitem & peregrinum. to.1.1033,D
virtutes non aliunde ascendunt, nisi à bonitate boni. to.1.1027,D
virtus ante remunerationẽ remuneratur. to.1.1049,C
virtus plana & expedita. tomo 1. 1049,B
ad virtutem sufficit velle. tomo 4. 1632,B
virtus animæ sola saluos nos facere, & igni sempiterno liberare poterit. tom.3. 198,C
virtutes inuisibiles. to.1.19,C
virtus domini operuit cœlos tomo 1. 920,B
virtus maiorum nihil confert, si nepotes degenerant. to.3.123,C
virtus seu potestas est, non solùm mederi, sed etiam castigare. to.4.477,D
ex virtute nihil rectè geritur, nisi transierit ad alios. to.4.447,A
virtus facit, vt rex adoret captiuos. tom.4. 1641,B
virtutis scientiam nostrum quisque habet insitam. to.1.432,D
virtus, etsi sola sit, est omnium potentissima: habet enim deum secum stantem. to.1.617,C
quæ ex virtute à nobis fiunt, liberi sunt arbitrij. to.4.494,C
virtus in adolescentia gratior. tomo 1. 698,A
virtus acerbissimum nobis reddit vitium. to.4.502,A
virtus diuinarum cogitationum nunquam deficit, nunquam consumitur. tomo 1. 490,B
virtutum plenitudo non erit, si malorum tolleretur congeries. to.1.450,C
virtus licet infesterur, & innumera grauia sustineat, ea occasione illustrior & clarior. to.1.125,A
ad virtutem omnes nati sunt homines. to. 4.288,A
virtus etiam ante præmia sibi præmiũ est. to.5.1323,D
virtutem cur deus fecerit laboriosam? to. 4.321,C
virtuti nihil par, & ipsa nihil potentius. to. 1.432,A
virtus, amatrix eremi. to.5.637,C
virtus nomen immortale parit. tomo 1. 795,B
virtus tempori non cedit, nec temporis longitudine macrescit. to.1.953,D
virtus, salutis causa est eam operantibus, & malitia interitus. to.1.291,A
virtutum diuitiæ nobis congerendæ. to.1. 5,C
in virtute, non sermone, sunt res nostræ. to.4.368,B
virtuti aduersari, excellens est, malitia. to. 1.143,A
virtutem aliquis inter malos & impios seruare potest, exemplo Loth, Noë, Danielis, Iob, &c. to.1.297,B
virtus contraria vitiosis. to.2.1007,D

virtus non est, nisi sibi coniunctam habeat humilitatem to.1.245,B
virtuti nihil par est, quæ nos in futuro seculo è gehenna eripit, &c. tomo 1. 44,C
virtutis arctam qui ambulat viam, impossibile est, vt ab omnibus laudetur to.1.143,A
virtutem operantes Deus semper coronat to.1.232,C
virtutum spiritualium viatica nobis sunt reponenda to.1.23,B,C
virtus sapientiores reddit homines to.3. 168,B
virtus suis insidiatoribus est potentior, & planè suos facit inuictos, continuamque præbet voluptatem tomo 1. 140,D
virtutis opes quàm pretiosæ tomo 5. 1061,A
contra virtutem semper insanit malitia to.1.142,A
virtus paucorum, malitiam multorum tegere valet to.1.294,A
virtus animi, proprium est ac domesticum ornamentum, ac diuitiæ nostræ to.5.802,A
virtutem non locus, sed locum virtus natura sua digniorem præstat tom. 5. 660,C
virtutes cùm loquuntur, naturalia silere est necesse to.2.975,C
virtutum gaza nobis custodienda tomo 1. 23,B
virtus non vinculis, sed electione vitæ constat to.5.779,A
virtutes in anima esse creatas tomo 2. 960,C
virtus & vitium illum, vnde exit, delectat, ac perdit to.4.1512,B
virtus non ex Deo omninò, neque ex nobis solùm orta to.4.1682,A
virtus eget doctrina to.4.1557,A
virtutis finis initio congruere debet to.4. 1631,C
virtuti qui studet, sapientissimus est to.3. 168,C
virtutum spiritualium magistra, est eruditio disciplinæ to.5.635,A
virtutis amator, Dei verborum vim intelliget to.3.196,A
virtutibus nostrorum progenitorum ne confidamus to.5.690,C. nec eorum vitiis trepidemus ibidem
virtutis vis magna, quædam læditur, lædentes superat: dum profligatur, profligantes tunc maximè debellat tom.5. 663,B
virtutis viam ne diabolus quidem intercludere potest to.5.660,B
virtutis principium ac finis est dilectio to.4.215,B
virtus per seipsam est admiranda tomo 5. 660,C
virtus apud malos semper odium parit to.3.324,B
virtus in infirmitate perficitur tomo 4. 143,D
virtutes beatæ cur suis operiuntur pennis to.5.981,D
eo qui virtute viuit, nihil beatius tomo 2. 1146,A
virtus etiam à malis habetur in admiratione to.4.1629,A
virtutis natura est eiusmodi, vt laboribus, sudoribus, insidiis, & periculis scateat to.5.1347,B
virtus omnis, admisso fato, tollitur tom.5. 584,A
virtus inter improborum conuersationem impediri non potest to.2.67,B
virtutis omnis partes mercedem secum adferunt to.2.483,D
virtutis laus eximia to.1.771,D
virtutis labor, ac merces to.1.1051,B
virtutis fructus æterni to.1.1096,B
virtutis splendor to.1.955,D
virtutis colophon to.5.1302,D

Vis.

cui vis infertur, honore prosequendus est to.5.584,A
vires humanæ sunt vnius horæ tomo 1. 801,A
vires exercitatione frequenti roborantur to.1.449,B

Visa.

Visa prophetica aliud præ se ferebant, aliud tacita significatione innuebant to.5.1499,A

Viscera.

Viscera misericordiæ qui non amiserit, veritatem non amittit to.1.1029,D

Visibilia.

Visibilia contemnenda, vt acquirantur cœlestia to.4.1422,B
visibilibus rebus videtur ineffabilis Dei patientia to.1.19,C
visibilium nihil semper manet tomo 5. 318,D
visio, hoc est, prophetia to.1.1199,A
visio, hoc est, mentis cognitio tomo 3. 290,D
visio pro certa cognitione tomo 3. 295,D
visio Iacob dormientis to.1.358,D
visiones sensibiles semper initia spiritualium ac mirabilium dispensationum apparent to.2.94,A
visus quàm ad peccandum periculosus to.5.710,C

Vita.

Vita hæc, momentum est to.4.705,B
vita hæc, somnium est, & fabula tomo 5. 318,D
vita hæc, pelagus est latè, longéque protensum to.2.565,A
vita hæc, somnium est, & scena tomo 5. 711,D
vita hæc tota, est peregrinatio tomo 1. 1001,C
vita hæc præsens, non est vita tomo 4. 1177,C
vita præsens, somnus est, & cur tomo 4. 220,D
vita præsens est incolatus tomo 1.1033,C
vita præsens, stadium est to.4.235,A
vita præsens, nox est to.1.876,B
vita præsens, est via to.5.1325,B
vita nostra, vapor ad modicum parens to.1.990,A
vita nostra est absconsa cum Christo to. 4.1177,D
vita nostra occultata est cum Christo in Deo to.4.131,A. & to.5.933,B
vita nostra tota in certamine versatur to.1. 624,C
vita nostra cum gentibus collata, nos afficit pudore to.4.323,A
vita nostra quotidie ad non esse tendit to.1.1125,D
vita nostra multis referta perturbationibus & curis to.5.569,C
vita nostra nihil tristius, nihil luctuosius, nec laboriosius dici, aut fingi potest to.5.537,C,D
vita nostra in mundo hoc, nunquam munda est à peccato to.2.662,A
vitas duas Deus nobis constituit, præsentem & futuram tomo 3.110,B. præsentem in certamen posuit: futuram in certaminis præmium to.3.110,B
vita nostra euangelio respondere debet to.4.647,C
vitæ nostræ multi domini to.3.239,B
vitæ tres gradus to.1.826,D
vita & mors est indifferens in Christo viuentibus to.4.1262,D
vita præsens incerta, & instabilis tomo 1. 611,B
vita præsens scenis theatralibus persimilis to.5.861,A
vitam præsentem cur nobis Deus laboriosam reddidit tomo 4.81,A. tomo 5. 335,C
vita præsens est quidam nidus tomo 4. 1150,D
vita præsens cur via dicatur tomo 1. 989,D
vita præsens, est veluti quoddam gymnasium to.1.655,D
vita præsens, morte est amarulentior to.1. 1238,B
vita presens, certamen est perpetuum to.5. 348,A
vita præsens quidam est lusus, sed non lusus futura to.2.200,A
vita præsens malis est plena tomo 5. 375,A
vita hominum scrutanda non est curiosè to.5.796,B
vita præsens bonis longa videtur, malis autem breuis to.1.1034,C
vitæ austeræ fructus to.1.939,A
vita hoc in seculo quæritur, aut amittitur to.5.862,A
vita vera quænam existimanda sit tom. 4. 683,A
vita diuinæ legi consentanea, fiduciæ parens, & architecta to.1.999,D
in hac vita alimentis ac tegumentis nos oportet esse contentos tomo 4. 270,D
vitam qui non habet perfectam, doctrinæ quærit initium to.4.1558,C
vita Christianorum fulgere debet tomo 1. 35,B
vita vniuersa, tempestate plena tomo 1. 717,D
vita Christianorum qualis esse debeat to. 4.361,A
vita vera est à morte libera, & habet bona pura, & immista to.1.970,C
vita bona meretur coronam tomo 5. 496,A
vitâ bonâ nihil melius to.4.1583,B
vita bona, cum praua doctrina non prodest to.3.268,C
vita hæc est ex numero rerum indifferentium to.4.1055,A
vita recta magis fide digna, quàm signa to.4.315,B
vitâ aduenientè, vis perit mortis tomo 3. 29,A
in hac vita nullus in certa habitat sede, sed peregrinatur to.1.994,C
vita & mors nihil inter se habent simile to.4.83,C
vita tota in certaminibus est agenda to.5. 534,A
vita hæc quàm sit abiecta, incerta, quámque multis laboribus, ac sudoribus refecta to.2.326,A
vita ea est verè dicenda, quæ mortem nunquam inueniet, & ad pœnam non accedet to.1.1310,B
vita, quæ in deliciis transigitur, meretrix appellatur to.5.646,B
vitam angelicam ante peccatum agebat Adam to.1.83,A
vitæ huius & futuræ per antithesin descriptio to.1.1168,D
vita pura os diaboli abundè obstruere potest to.4.315,B,C
in vita solitaria resplendet ecclesia tom.1. 695,B
vita æterna quid sit to.2.824,D
si vita æterna est, est quoque æternum supplicium to.4.230,A
in vita æterna mors non nominatur, &c. to.5.618,B
de vitæ præsentis breuitate, sermo tom.5. 711,A

Vith.

Vitis ex quantulo oritur acino tomo 4. 1251,A
vitem spiritualem qui curat, vniuersum terrarum orbem colit to.4.97,C
vitis, id est Iudæa, de Ægypto translata, & in Oriente plantata to.2.854,A,B

Vitiositas.

Vitiositatis partes, seu species to.4.109,D. 110,A
vitiositatis onus grauissimum tomo 2. 412,B
vitiositate nihil nobis inimicius tomo 4. 1121,D
vitiosus homo ferâ improbior tomo 1. 1096,C,D
vitiosi omni bestiâ immaniores tomo 2. 32,C
vitium omne est corruptio tom.4.1031, C,D
vitium, res est imbecilla to.4.978,B. & cæca ibidem
Vitiorum natura to.5.
vitium cur dicatur somnus to.4.1261,D
vitium, res est grauis & molesta tomo 1. 1098,D
vitium, supplicium est animæ maximum, etiam antequàm puniatur to.1.1033,A
vitium inimicum est animæ, infestum, & pernicioſum to.1.677,B
vitium non naturæ, sed voluntatis est to. 1.465,B
vitia in natura non sunt sita, sed in arbitrio & voluntate to.1.195,B
vitia, quæ insunt à natiuitate, curatu difficiliora to.3.421,B
vitiis animæ nostræ febricitant: nam quot vitia, tot sunt febres to.2.1060,B
vitium est spatiosum & latè patens, virtus verò arcta & angusta to.4.369,C
vitium sibi ipsi pœna est to.1.1100,D
vitium sibi supplicium est to.1.1049,C
vitio nihil vilius, nihil imbecillius, &c. to. 1.950,D
vitium non esse facile to.4.370,D
vitia superare, & vitare possumus tomo 5. 388,D
vitia à bestiis mutuata to.2.31,C
vitia virtutibus cognata to.3.640,C
vitia omnia carnalia, iuuenilia sunt tom.2. 821,B
vitij gaudium temporale, sed æterna tristia to.5.1667,B
vitium laudare, quanta adferat mala to.1. 797,C
vitia in hominibus plura, quàm in bestiis, ac dæmonibus to.2.31,D
nihil iniquius iis, qui vitium persequuntur to.1.1099,A
nihil æquè corrumpit, vt vitium tomo 1. 665,C,D
vitium prosequitur virtutes to.1.687,A
vitia ad virtutis cultum segniores reddunt homines to.5.441,A
vitium citra labores exerceri non potest to.2.326,A
in vitiis nulla voluptas to.4.784,A,B
in vitio prior est voluptas, deinde dolores: contrà in virtute to.4.1662,B
vitium à vitiosis etiam carpitur & vituperatur to.1.24,B
vitia corporis sine animi compassione esse non possunt to.1.453,B
ad vitium cur multi currunt tomo 4. 428,C
omne vitium est vetus fermentum to.4. 375,B
vitium virtuti seruit to.1.799,A
vitium non possidet gloriam tomo 4. 575,A
vitiorum longa consuetudo magnam affert animæ cæcitatem to.1.815,B
vitium, etsi secum habeat vniuersum terrarum orbem, omnium maximè est imbecillum to.1.647,C
vitia animi, corporis mœrore monstrantur to.1.453,A. & sine corporis compassione non priuantur ibid.B
vitia quonam pacto dominari hominibus incipiunt to.2.590,D
vitij fœditas to.1.955,C

Vitrum.

Vitrum lucidissimum ex arena factum to. 1.443,A

Vitta.

Vitta hyacinthina summi sacerdotis to.2. 508,D

Vitula.

Vitula subiugalis quid spiritu aliter to.1. 1249,A
vitulus rationalis, & vitulus irrationalis to.1.487,B
vitulus saginatus quid sit to.2.1098,A
vitulum cur conflarunt, & adorarunt potiùs, quam aliam animalis speciem, Israëlitæ, ex Ægypto recèns egressi to.1. 907,D

Viuere.

Viuere luxuriosè, iniquum veteri & nouo testamento to.5.1197,B,C
viuere secundum carnem, est malè viuere to.3.207,D
viuere sobriè, esse iucundius, quàm luxuriosè to.5.1208,D.1209,A
viuere nobis est impossibile, nisi in nobis omninò vitia moriantur tomo 2. 33,B
bene viuere, prius est: secundum autem bene docere to.2.694,A
qui viuunt manibus suis non contemnendi, imò beandi: exemplo D.Pauli to. 4.310,B
viuentes nihil à mortuis differunt tomo 5. 374,B
viuendum est nobis in vultus nostri sudore to.5.311,D
viuos & mortuos iudicare venturus est Christus, quid sit to.5.615,C
quinam viui & mortui digni sint lachrymis to.4.1055,C

Vlcisci.

Vlciscendum est rependendo mala bonis to.4.984,A
vlcus immedicabile to.1.649,C,D

Vltio.

Vltio Dei clemens to.1.1303,B
vltionem sumere contemnens, eam assequitur to.4.1634,D
ad vltionem animus pueri incitatur facilè to.4.1165,C

Vmbra.

Vmbra corporis veritati conuenire non potest to.2.1099,A,B
vmbra ipsis vmbris inanior, & nequior, est conuersatio secularis, periculorum ac tormentorum plena to.5.864,C
vmbras sequi, hominis est insania laborantis to.4.830,B
vmbræ in Christum credentium suscitabant mortuos to.3.255,B
vmbra mortis quid tom.1.754,D.914,A. to.2.680,C,D

Vnanimitas.

Vnanimitas & consensus semper adfert incrementum: diuisio autem minora inducit commoda to.3.443,C

Vnctio.

Vnctio spiritalis to.3.379,D
vnctio sacerdotum, prophetarum, & regum to.4.619,C.657,D
vnctio sacerdotum, & athletarum tom.5. 1664,D
vnctio pontificum to.1.1069,C
vnctio pro rege to.5.924,B
vnctionis extremæ sacramentum tomo 5. 434,C
vnctio cruenta postium, cruoris in cruce Christi typus tom.1.994,B. ac salutis æternæ figura ibidem
vngere caput, cùm ieiunamus, quid significet to.2.170,B.727,B
vnguentum consecratum to.3.791,A
vnguenta animam maleolentem arguunt to.2.1113,A

Vngues.

Vngues, tormenti genus to.5.1015,B

Vnigenitus.

Vnigeniti nomen vnius filij Dei proprium est to.5.988,B
vnigeniti præcipuum opus fuit distantia copulare, & pugnantia conciliare to.2. 115,B

Vnio.

Vnio Christi nobiscum multis ostenditur exemplis to.4.311,D
vnionis vis magna to.4.1211,C
vnitas, bonum est Christianorum tom.4. 232,D
vnitas spiritus quid sit to.4.950,A
quæ vniuntur, in propriis permanent terminis to.5.320,C

Vniuersus.

Vniuersum in tria diuisum to.4.618,D

Vnus.

Vnus etiam est multiplex to.5.311,B
Vnus, & vnum idem sumus omnes tom.1. 1171,A
de vno, tanquam de multis loqui mos est scripturæ sacræ to.3.441,D

Vocare.

Vocare Dei quid sit to.1.1149,B
vocat Deus, & per se vocat to.4.287,A
vocatio attribuitur etiam patri, ne minor censeatur filius to.4.286,C
vocatio quandiu est, electio esse non potest to.2.927,B
vocationem sequitur fides to.4.281,A,B
in qua vocatione vnusquisque vocatus est, in ea permaneat to.4.401,C
vocati multi, electi pauci to.2.490,D
vocati sunt omnes, at non omnes obediuêre to.4.144,C
vocati non semper manent in vocatione to.4.1285,D

Volatilia.

Volatilia ex aquis primùm producta to.1. 38,B
volatilia magna & parua per allegoriam to.2.656,C

Volucres.

Volucres saturitate nimia sibi & nobis efficiuntur inutiles to.2.339,A,

volucres cœli nidos habent, &c. tomo 2. 226,A
volucres cur cœli dicantur to.3.178,D
volucres cœli diluuio periere tomo 1. 164,A

Voluntarium.

Voluntarium quid sit to.1.1013,D
voluntaria sunt ea omnia, quæ Dei exuperant mandata to.1.1013,D
voluntarius Deo quis dicatur esse tomo 2. 622,B
volentes trahit Deus, & nolentes non cogit to.3.724,B
volentibus omnia sunt facilia tomo 4. 426,C
non volentis est, neque currentis, sed miserentis Dei to.4.160,B. his verbis libera hominis non tollitur voluntas to. 4.162,D
voluntates duæ to.4.1603,D
voluntates vbi sunt multæ, ibi & vacationes plurimæ, quæ à Deo separant to.5. 632,B
voluntas Dei bona, accepta, & perfecta, quæ sit to.4.196,D.197,B
voluntas Dei quænam est to.4.280,A. & to.2.991,C.to.5.612,C
voluntas Dei est, rectè viuere tomo 4. 1431,A,B
voluntas Dei vbique quærenda, & eligenda to.2.573,C
per voluntatem Dei salutem inuenimus to.4.280,D
voluntatem Dei non facere, laqueus est diaboli to.4.1431,B
si Deus voluerit, & nolumus, ad nostram salutem nihil proficiunt ea, quæ alioquin sunt efficacia to.3.724,B
voluntas tua fiat sicut in cœlo & in terra, quid to.2.1163,A,B.to.5.612,B
voluntas sine gratia non operatur. nec gratia sine voluntate to.2.818,C
voluntaris vis est magna, quæ nos efficit *posse*, quod volumus: & non illa posse, quod nolumus to.2.1151,A
voluntas nostra, malorum omnium causa to.1.154,D
in nostra est voluntate, vt nobiscum semper sit Christus to.4.1198,B
voluntas sine corpore frequenter peccat to.2.818,D
voluntas nonnunquam ad magnum sufficit bonum to.3.220,A
voluntas peruersa, malorum omnium causa to.1.221,B.to.4.108,B
voluntariè peccantibus nobis post acceptam notitiam veritatis, iam non relinquitur pro peccatis hostia to.4.1610,B
voluntas hominis libera to.1.1278,A
voluntatis liberæ homo est effectus to.1. 1279,A
voluntas remuneratur pro bono, aut condemnatur pro malo tomo 2. 911, A. opera enim testimonia sunt voluntatis ibidem
voluntas remuneratur, non opus: quia illa ex nostro procedit arbitrio: opus autem per gratiam Dei consummatur to.2.782,D.783,A

Voluptas.

Voluptas quid sit to.4.428,C
voluptas proprie dicta, quæ & qualis to.1. 659,C
voluptas onus est graue to.3.473,A
voluptates, sunt interitus, & putrefactio corporis to.1.724,D
voluptate nihil vilius, nihilque abiectius to.3.145,C
voluptates carni sunt negandæ to.1.1125,C
voluptatum memoriam eiicimus Dei memoriâ to.1.728,B
voluptatis amor oculum mentis excæcat to.1.981,D
voluptate sancta nihil firmius tomo 4. 636,C
ex voluptate peccata oriuntur maxima tomo 3.346,B
voluptates absurdæ ex pecuniarum copia nascuntur to.1.432,B
voluptas deliciarum solùm est ad gulam vsque to.4.561,B
voluptatem efficit, quod sufficit tomo 4. 1661,C
voluptas empta seruitute to.5.1188,D
voluptate si frui volumus, fugiamus vitia, virtutémque sectemur to.4.14,A
voluptas captis funes plurimos innectit to.5.568,A
voluptas non in natura ciborum, sed in desiderij vigore consistit to.5.648,D
voluptatem sequuntur labores, atque supplicia, ita vt hinc prorsus si qua inest voluptas, ipsa pereat to.4.110,B
voluptatem maximum esse damnum, probatur exemplis to.3.534,D
voluptas est temporaria, dolor verò perpetuus to.2.1117,A
voluptas temporalis pœnam habet perpetuam to.5.315,B
voluptates huius vitæ somno, vmbrisque similes to.5.862,A
voluptas animam demergit in infernum to.5.502,A
voluptas, quasi torrens, omnia subuertit: nihil est, quod illam prohibeat: & regno eiicit to.3.535,A
voluptas, tanquam esca decipit animas to. 1.29,C
voluptas est temporaria, & *supplicium perpetuum* to.3.534,C
voluptas vitæ præsentis, vnà cum hac vita fluit to.5.1347,B
voluptas ex virtute maior, quàm ex vitio to.4.427,B
voluptas naturalis, nostris est insita & innata corporibus to.4.1432,A
voluptas ad operationem inutilis, ad gloriam solum, & ad delicias respicit to.3. 574,D
voluptas sibi ipsi est aduersa: vnde nescio quomodo hoc nomen illi obuenit to. 3.535,B
voluptatem qui cohibet, rex est tomo 5. 1039,A
voluptas vera in virtute sita tomo 4. 703,B
voluptas immarcescibilis, quæ tomo 1. 73,B
voluptas pura quæ to.5.324,B
voluptas viri iusti quanta sit tomo 4. 428,B
voluptas in cœlo sempiterna, & immortalis to.3.177,C
voluptuariam agens vitam, omnium est miserrimus to.5.353,C

Voracitas.

Voracitas non hominis est, sed pardaleos, leonis, & vrsæ to.5.314,D

Votum.

Votum exigit Deus to.4.630,B
votum reddere ne differas, futurum enim est incertum to.1.1117,B
vota domino sunt reddenda tomo 5. 634,A
vota cum Deo familiaritatem conciliant to.1.808,A
vota quàm celerrimè reddenda tomo 1. 808,B
vota, pro promissis & pollicitationibus to.1.975,C

Vox.

Vox hominis to.1.1113,D
vox, est sonus confusus, nullum secretum cordis ostendens to.2.654,C
vocis & verbi discrimen to.2.654,C
vocis & fletus differentia to.1.625,A
vox inter bestias & homines est communis to.2.654,C
vox non significat spiritus tonum, sed mentem intensam to.1.1113,D
vox vna primùm omnibus fuit hominibus to.1.201,D
vocem vnam in ecclesia oportet esse to.4. 536,C
vox serpentis to.1.1113,D
vox, pro meditatione to.1.1012,A
vox tubæ, Apostoli to.1.782,C
vocum nouitates deuitandæ, generant enim lites to.2.628,B.to.4.1424,D

Vrbanitas.

Vrbanitas vtrum sit indifferens tomo 4. 987,D

Vrbanus.

Vrbanus, D. Pauli cooperarius: & eiusdem commendatio to.4.260,C
vrbanus cirò fit maledicus to.4.989,A
vrbes cur conditæ to.4.517,C
vrbes absque magistratibus stare nequeunt to.4.213,D.214,A

Vrbicius.

Vrbicius episcopus to.5.1374,A

Vrsus.

Vrsus mysticè to.1.857,B

Vstio.

Vstiones membrorum corporis propter morbum, sunt pœnæ Dei tom.3.616,C

Vsura.

Vsura nihil turpius, nihilque crudelius to. 2.43,A
vsura à Christo prohibita to.1.281,C
ad vsuram qui pecuniam non dederit, habitabit in tabernaculo Dei tomo 1. 696,C
per vsuram redditur, quicquid in isto tempore per nostra fœneraturi obsequia to.3.370,B
vsura aspidis veneno persimilis tomo 2. 711,B
vsura doctrinæ, est operum exhibitio to.5. 958,C
vsuræ diuinæ prouentus, & vtilitas tom.1. 15,C

Vtilitas.

Vtilitas propria sita est in vtilitate proximi to.4.507,D

Vulcanus.

Vulcanus, ignis arbiter ab antiquis nuncupatus to.5.894,B
vulcanus de marte & vxore eius Venere simul in adulterio deprehensis sumpsit pœnas to.5.895,C,D

Vulgus.

Vulgus iudicio recto caret to.3.538,D

Vulnus.

Vulnus tectum non curatur to.4.990,A
vulnera corporis & animæ to.5.1651,B,C
vulnerum remedium, spes salutis tomo 1. 817,B

Vulpes.

Vulpes insidiantur subdolè to.2.31,D
vulpes foueas habent, &c. to.2.226,A
vulpeculæ sunt hæreticorum discipuli to. 1.868,A

Vultus.

Vulturum natura mirabilis: & quid spiritualiter indicent to.2.940,A
vultus buxeus to.5.1224,A

Vxor.

Vxor in quem finem ducenda. tomo 2. 638,A,B
vxor quamobrem ducenda. to.5.804,A,B
vxores ducimus, vt quod moriendo minuitur, nascendo suppleatur. tomo 2. 887,D
vxores qui accipiunt ex prouisione diaboli, id est, non religionis intuitu, nec fideles in infirmitate generãt filios, &c. to.2. 624,C
vxores, quæ paucis indigent, reuerentur magistri. to.4.1654,D
vxores diuites non ducendas esse. tomo 5. 1200,B
vxorem pauperiorem ducere, malum: itémque opulentiorem, malum. tom.5. 1249,A
vxor in quo differat à meretrice. tomo 4. 1200,A
vxores filij Adæ accipiebant sorores, & nõ peccabant. to.2.638,A
vxores plures, cur antea vni viro permissæ. to.2.637,D.638,A
vxores duas simul habere veteri lege permissum. to.5.1191,B
vxores plures simul nemo habere potest. to.2.448,B
vxores cur plures habuerit Iacob. tomo 1. 369,B
vxor vnica vni viro, quia vnicam deus fecit mulierem de Adæ latere. tomo 2. 815,A
vxorem habens quis infidelem, permaneat eam habens. to.4.401,C
vxoris & mariti distincta sunt officia: & quæ sint. to.4.518,A
vxore casta, & marito temperanti & casto nihil dulcius. to.2.300,A
vxori suæ perfidus, deo non potest esse fidelis. to.2.817,C
vxorem si contingat malam ducere, quid agendum. to.4.460,A
vxor mala corrigenda, aut ferenda. tom.1. 1300,B
vxor erudienda nihil in vita esse terribile, præterquàm deum offendere. tomo 4. 1010,D
vxorem verberare, quàm graue, & indignum. to.4.458,C,D
vxorem qui habet pulchram, nihil se peius habere dicit, quàm quòd pulchrum habet: suspicionis enim plena res est, & insidiarum. to.5.368,C
vxor deformis res est fastidio plena. tom.5. 368,C
vxori vir debitum reddat, similiter & mulier viro. to.4.398,B
vxor est consolanda, si domi molestum quid acciderit. to.4.459,B,C
vxor erubescet, si pudens sit maritus. to.4. 1009,C
vxor, quæ virum contemnit, rei etiam domesticæ negligens erit. to.4.1475,C,D
vxor, quæ domus curam habet, pudica quoque sit, est necesse. to.4.1475,D
vxor viro per omnia consentiens, est domesticæ pacis præcipuum, & bonorũ omnium fundamentum. to.4.1475,B
ab vxore amari, & eam vicissim amare nihil honestius. to.3.646,C
vxori vir alligatus, ne quærat solutionem: si vxore solutus, ne quærat vxorem. to.4.404,A
vxor alligata est legi, quoad vixerit vir illius. to.4.590,A
vxor concors, regnum est viro. tomo 1. 593,C
vxores habentes, sint tanquam non habẽtes. tom.5.1210,A. & quid hoc sit. to.5. 1211,B
vxorem & liberos qui habent, iis diligenter scripturæ sunt legendæ. tomo 4. 1190,A
de non vxore accipienda nihil dominus præcepit. to.5.861,C
vxor ad vitæ perfectionem cùm impedimẽto esse dicatur, cur eam adiutricem diuinæ vocent literæ. to.5.1292,B,C
vxoris timor in quo consistat. tomo 4. 1006,B
vxor honoranda, ne ab aliis honoretur. to. 4.1011,C
vxor quonam pacto in rebus spiritualibus virum adiuuet. to.5.1193,B
vxor est loco præfecti & legati: vir autem loco regis. to.4.516,B,C
vxor caueat, ne marito probra ingerat. to. 4.1008,A
vxor docenda despicere diuitias. tomo 4. 1008,C
cum vxoribus publicè congredi apud ethnicos plerosque legitimum erat. to. 5.1484,B
vxor meretrix à viro eiici debet. tomo 2. 863,B
vxor infidelis an à fideli viro dimitti debeat. to.5.1168,A,B
vxorem suam qui dimiserit, excepta causa stupri, facit illam adulteram fieri. to.4. 591,A
vxor si discesserit à marito, innupta debet manere. to.4.399,D. aut viro suo reconciliari. ibidem.
vxor non dimittenda, nisi fornicationis causa. to.5.1178,A
vxoris dimittendæ nulla est idonea causa, præter solam turpitudinem. tomo 2. 449,C.814,D
vxorem qui dimiserit, ipsa superstite, aliam ducere nequit. to.2.817,A
vxorem suam an quis relinquere possit, & aliam ducere. to.2.144,B
vxorem meretricem qui retinet, fatuus est, & iniustus: nam patronus est turpitudinis, qui crimen celat vxoris. tom. 2. 817,A
vxorem dimissam qui acceperit, adulter fit. to.4.559,D
vxores non ducẽtur in resurrectione mortuorum. to.2.499,B

Xenodochum.

Xenodochii supellex quæ & qualis esse debeat. to.3.627, A. faciendum est enim xenodochium pro pauperibus. ibidem.

Xerxes.

Xerxes, Darij filius. to.5.924,A

Z

Zabvlon, sextus Iacob ex Lia filius, qui interpretatur, bonum donum. to.1.372,B
zabulon filio suo Iacob moribundus quid futurum, prænuntiat. to.1.435,D

Zachæus.

Zachæus, publicanorum princeps. tom.2. 870,D
zachæus, Abrahæ filius, fide, non genere: merito, non sobole: deuotione, non stirpe. to.2.1150,B
zachæus suam omnem auaritiam abluit eleemosyna. to.3.524,C
zachæum fides exhibet filium, quem fuisse legimus alienum. to.2.1150,D
Zachæus idcirco potuit, quia voluit. to.2. 1151,B
zachæi & Abrahæ collatio. to.2.1150,B
de zachæo sermo. to.2.1149,C

Zacharias.

zacharias, Barachiæ filius, quis fuerit. to.2. 518,C
zacharias, vir miræ virtutis, præclaríque nominis, sacerdotio præditus, & totius populi patrocinium apud deum immortalem commeritus. tomo 5. 969,D. 970,A
zacharias genere nobilis, atque spiritu ditatus, inebriatus non erroris vino, sed verbo veritatis, futura prædicebat. to.1. 321,A. præsentia non tacebat, præterita non ignorabat. ibidem.
zacharias qualiter deum est contuitus. to. 1.217,C
zacharias cùm primùm anima peccauerit, lingua vinctus fuit. to.1.1303,D
zacharias, filius Barachiæ, à Iudæis occisus inter ædem & sacrarium. to.2.1083,B
zacharias, Ioiadæ sacerdotis filius, lapidatus. to.2.630,D
zachariæ prophetæ visio explicata. tomo 5. 1498,D

Zambri.

Zambri fornicator à Phinees vnà cum scorto traiectus. to.1.909,B

Zamolxis.

Zamolxis, impostura commiscendæ & exercendæ summus artifex. tomo 5. 930,C

Zaram.

Zaram, Iudæ ex Thamar filius, qui interpretatur Oriens, vel nobilis. t.1.404,B. to.2.620,B
zara, Raguelis filius, & pater Iob. tomo 5. 732,A
zara vtero matris egrediens, quid indicabat. to.2.620,C
zara, ecclesiæ typus. to.1.404,B

Zebedæus.

Zebedæus, pater Ioannis euangelistæ, admodum pauper. to.4.412,A
zebedæi filij ad Iesum accedunt, de primo consessu eum alloquentes. tomo 2. 466,C

Zelotypia.

Zelotypia, id est, obtrectatio, quantum sit malum. to.5.1138,B
zelotypia, malum est graue: definit enim in insipientiam. to.1.371,A
zelotypia in matrimonio quot malorum causa. to.1.266,B
zelotypiæ lex. to.5.938,C
zelotypi homines natura. to.4.765,A

Zelpha.

Zelpha, ancilla Liæ, quam in vxorem dedit Iacob viro suo, quæ ei suscepit Gag. to. 1.371,C

Zelus.

Zelus rerum omnium fortissimus. tom. 4. 253,B
zelo nihil comparatur. to.5.349,C
zelus durus sicut infernus. to.2.27,B
à zelo nemo est omninò liber. tomo 4. 329,A
zelum dei habent Iudæi, sed non secundum scientiam: exponitur hic locus. to. 4.166,B
zelus in deum, est hominis gloria. tomo 5. 745,B
zelus domus tuæ comedit me. tomo 5. 1009,A
zelus D. Petri sequendus. to.1.569,B,C
zelus veniã negans, potiùs furor est, quàm zelus. to.1.460,A

zelus misericordia temperandus. ibidem.
zelus sapere nescit. to.2.651,C,D
zelo iustorum placatur deus. to.1.528,C
zelus facit carnales. to.4.330,A
zelus Romanorum Christianorum excitauit plures. to.4.253,A

Zena.

Zena,legis peritus,D.Pauli discipulus. to.3.688,D.& to.4.1487,C

Zeno.

Zeno philosophus,Stoæ præfectus.tom.5.878,B
zeno peregrinans viuendi rationes introducere conatus est, nec tamen vicit. to.5.913,D

Zεύς.

Zεύς,id est,Iupiter, ἀπὸ τῆ ζῆν, hoc est, à feruendo. to.1.607,D

Zizanium.

Zizanium,semen noxium. to.2.1217,B
zizania tritico in speciem simillima sunt. to.2.343,D
zizanium ex necessitate carnis natum. to.2.716,B
zizania Christus dimitti iussit,vt pœnitentiæ præberetur tempus. to.2.238,D
zizania an eradicanda. to.2.1217,D
zizaniæ fibræ euellendæ. to.5.1213,D
zizania in fasciculos colligenda ad comburendum. to.2.345,A
zizanium suum diabolus seminauit in tritico dei. to.2.716,A
zizania,id est,hæreticorum cœtus.tomo 2.1217,A

Zona.

Zona cur in bellis. to.4.1024,B
zona nobis cingenda. to.1.15,A
zona pellicea D.Ioannis Bap.quid indicabat. to.2.655,C.656,D.1051,B,C
zonam an tollere possent Apostoli. to.4.272,D
zona,Apostolorum,& prophetarum propria, & de ipsa antiquitas. to.2.79,C
zona, qua prædixit Agabus, quæ D. Paulo in Hierusalem erant euentura. to.3.623,C,D

Zoroastes.

Zoroastes, imposturæ commiscendæ, atque exercendæ summus artifex. to.5.868,A,B

zorobabel.

Zorobabel, Salathielis regis filius, interpretatur, fluitio postposita, vel ex cõmixtione,vel hic doctor Babyloniæ,& cur. to.2.635,A
zorobabel habuit sacerdotale genus & regale simul mixtum. to.2.635,A
zorobabel à Dario Israël captiuitatis restitutionẽ impetrauit.ibid.B.ac propterea interpretatur doctor Babylonis. ib.

FINIS.

Parisijs excudebat Dionysius Duvallius,
impensis societatis Parisiensis,
anno Domini 1588.